İÇİNDEKİLER

E – Bazı Sorular

İMAM NEVEVÎ, HAYATI VE ESERLERİ

RİYÂZÜ'S-SÂLİHÎN

MÜSLÜMAN'IN HAYAT ÖLÇÜLERİ BÖLÜMÜ

İÇİNDEKİLER

RİYÂZÜ'S-SÂLİHÎN

PEYGAMBERİMİZ'DEN HAYAT ÖLÇÜLERİ

Riyâzü'sSâlihîn

İmâm Nevevî

"Peygamberimizden Hayat Ölçüleri"

Prof. Dr. M. Yaşar KANDEMİR
Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN
Yrd. Doç. Dr. Raşit KÜÇÜK

Bu çalışma, **Erkam Yayınları** tarafından 8 cilt olarak yayımlanmış bulunan "**Riyâzü's-Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri**" (Tercüme ve Şerh: Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir, Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan, Yrd. Doç. Dr. Raşit Küçük; İstanbul; 2001) isimli eserin hadis meallerinden oluşmaktadır. Metinler Erkam Yayınları'ndan sağlanmış, sayfa düzeni Edam (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi) tarafından yapılmıştır. Gösterdiği kolaylık, yardım ve işbirliği için **Erkam Yayınları**'na, katkılarından dolayı **Edam**'a teşekkür ederiz.

Ö N S Ö Z

Allah'a hamd, Resûl-i Ekrem'ine, onun âl ve ashâbına salât ü selâm olsun.

İmâm Nevevî'nin *Riyâzü's-sâlihîn*'i necip milletimizin din kültüründe öncelikli yeri olan hadis kitablarının başında gelir. Zira Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*'nden sonra, merhum Hasan Hüsnü Erdem ve Kıvâmüddin Burslan tarafından dilimize tercüme edilerek Diyânet İşleri Başkanlığı'nca yayımlanan ikinci hadis kitabı *Riyâzü's-sâlihîn* olmuştur. Uzun yıllar bu tercüme vâsıtasıyla kendisinden istifâde edilen eser, gördüğü rağbet sebebiyle son senelerde birkaç tercümeye ve *Delîlü'l-fâlihîn* adındaki şerhinden yapılan tercüme bilgilere dayanan kısa bir şerh çalışmasına kavuşmuş bulunmaktadır.

Zengin muhtevâsı ve mükemmel tertibi ile dikkat çeken bu değerli eser, diğer İslâm ülkelerinde daha ziyâde kelimelerinin açıklanması tarzındaki ilmî neşirlerle daima güncelliğini korumuştur. İslâm ülkelerinin pek çoğunda, çeşitli seviyedeki dinî öğretim kurumlarının ders proğramlarında okunmasının yanında bilhassa vaaz ve irşad faaliyetlerinin de vaz geçilmez el kitabı hüviyetiyle geniş bir kullanım alanına sahip olmuştur. Giderek derinlik kazanan sünnet kültürümüz, uzunca bir zamandan beri -diğer hadis kaynaklarının yanında- bu değerli eserin de yeni ve doyurucu bir şerhe kavuşturulması ihtiyacını hissettirmekteydi. Özellikle din hizmeti verenlerin, cemaatlarını aydınlatmakta kendisinden güvenle faydalanacakları bir şerhe olan ihtiyaçları daha da büyüktü.

Güzel yurdumuzda her geçen gün biraz daha gelişen tebliğ ve irşad alanları ve yeni yeni siyasî özgürlüklerine kavuşan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ndeki müslümanların ihtiyaçları dikkate alındığında *Riyâzü's-sâlihîn* gibi bir esere daha fazla görev düştüğü kabul edilecektir. Bu düşünce ve tesbitlerden hareketle, öncelikle din hizmeti veren müfti, vâiz, imam ve hatiplerimizin, aynı zamanda İslâm'ı öğrenmek ve uygulamaya koymak isteyen üniversite ve lise talebelerinin ve İslâmî konularda bilgilenme ihtiyacı duyan halkımızın bu ihtiyaçlarını karşılayacak bir tercüme ve orta büyüklükte bir şerh çalışması yapmaya karar verdik. Uzun bir hazırlık döneminden sonra, her seviyedeki insanımızın istifâdesini kolaylaştırmayı esas alan bu tercüme ve şerhi yazmaya başladık.

Tercüme ve şerhin mâhiyetinden kaynaklanan güçlüklere, komisyon çalışmalarının tabiî ve kaçınılmaz güçlükleri de eklenince, iş gerçekten daha uzun bir zaman ve mesâî gerektirdi. Mütercim ve şârihler olarak aramızda geliştirdiğimiz prensipler listesinin âzamî ölçüde uygulanabilmesi için birimizin yaptığı tercüme ve şerh, diğerleri tarafından baştan sona okunup kontrol edildi. Öyle ümid ediyoruz ki, bu yolla hem üslûpta belli bir yaklaşım sağlanmış hem de kaçınılması mümkün olmayan hataları en aza indirme imkânı yakalanmış oldu.

Bu çalışmamızı mütalaa buyuracak aziz okuyucularımızın dikkatlerini çekeceğini sandığımız bazı uygulamalarımızı şöylece sıralamak mümkündür:

1. Konu başlıkları elden geldiğince kısa ve özlü yazılmış, daha sonra tam tercümesi verilmiştir.

2. Konu başlarındaki âyetler kısaca açıklanmıştır.

3. Hadis metinlerinden sonra, Nevevî'ye ait bazı açıklamalar Arapça metinden çıkarılmış, ancak bu bilgiler şerh esnasında dikkate alınmıştır.

4. Hadislerin sahâbî râvileri, ilk geçtikleri yerde hadisin tercümesinden hemen sonra kısaca tanıtılmıştır.

5. Hadislerin, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzı'l-hadîsi'n-nebevî* esas alınarak *Kütüb-i Sitte* çerçevesinde tahrici yapılmış; ancak Nevevî'nin göstermediği kaynaklar "Ayrıca bk." diyerek verilmiştir.

6. Hadislerin kitap içinde tekrarlandığı yerlere işaret edilmiştir.

7. Hadisler her geçtiği yerde, özellikle o konuyla ilgili yönleri açısından şerhedilmiştir.

8. Şerhte günümüzün şartları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuş, hadislerin bu açıdan ihtivâ ettiği mânalar, anlaşılır bir dille ifade edilmeye çalışılmıştır.

9. Açıklamalar esnasında *Kütüb-i Sitte* şerhleri yanında Ali el-Kârî'nin *Mirkâtü'l-mefâtîh* adlı pek değerli *Mişkâtü'l-Mesâbîh* şerhi daima göz önünde bulundurulmuştur.

10. Şerhte bir konu hakkındaki farklı görüşler içinden genellikle biri tercih edilerek verilmiş, bunlar ayrıca tartışılmamıştır.

11. Yazımda genellikle *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin (DİA) imlâsı esas alınmış, şahıs isimlerinin yazımında Arapça gramer kurallarına değil, Türkçe söyleyişe uyulmuştur. Meselâ Zeyd b. Abdillah ismi, Zeyd İbni Abdullah diye yazılmıştır.

12. Son cilt, aranan her konunun kolaylıkla bulunabileceği çok yönlü ve bilimsel bir fihrist cildi olarak düşünülmüştür. İnşallah bu fihrist yardımıyla kitaptan sıhhatli ve süratli olarak yararlanma imkânı temin edilmiş olacaktır.

İşlediği konulara dair âyetler ve *Kütüb-i Sitte*'den seçilmiş hadisler ihtivâ eden *Riyâzü's-sâlihîn*'in her türlü bilimsel mesâîye lâyık bir hadis kitabı olduğu açıktır. Biz gerçekleştirdiğimiz bu tercüme ve şerh çalışmasının, sünnet kültürümüze katkıda bulunacağını ümid ediyoruz. Kökleri geçmişin karanlığı ile emperyalistlerin İslâm coğrafyasını talan iştihasında yatan, müslümanların inanç, amel ve düşünce birliğini yıkmayı ve ümmet şuurunu ortadan kaldırmayı hedefleyen, sünnet aleyhindeki çalışmaların yazılıp konuşulduğu bir sırada böyle bir eserin gün yüzüne çıkması bizim için ayrı bir sevinç ve şükür konusudur.

Müslüman milletimize hizmet etmek arzusuyla orta hacimde, sade, anlaşılır bir şerh olarak kaleme aldığımız bu çalışmanın, yüce Rabbimiz'in rızâsına ve sevgili Peygamberimiz'in şefaatine vesîle olmasını dileriz.

Ayrıca eserin yayımını üstlenerek hiç bir fedakârlıktan kaçınmadan en güzel şekilde neşrini gerçekleştiren *Erkam Yayınevi* yetkililerine, özellikle hazırlık safhasında bize yardımcı olan Hadis Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi *Aynur Uraler*'e, hadis metinlerini büyük bir özenle dizen *Hasan Alioğlu*'na, eseri yayına hazırlama ve tashihte gösterdiği titizlik ve ciddiyetten dolayı muhterem *Mustafa Eriş*'e ve her kademede emeği geçen diğer görevlilere teşekkür ederiz.

Mütercim ve

Şârihler

10 Eylül 1996

GİRİŞ

HADÎS - SÜNNET, NEVEVÎ VE RİYÂZÜ'S-SÂLİHÎN

I

H A D İ S - S Ü N N E T

Güzel dinimizin iki temel kaynağı vardır. Bunlar yüce kitabımız **Kur'ân-ı Kerîm** ve Peygamber Efendimiz'in **Sünnet**i'dir.

Ashâb–ı kirâm, İslâm dinini, Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in şahsı ve onun sözlü veya fiilî tebliğ ve tâlimâtı demek olan sünnetinden meydana gelen bir bütün olarak tanıdı.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm dini, **Kitap** ve **Sünnet'**in ortaya koyduğu esaslar çerçevesinde anlaşıldı ve yaşanmaya çalışıldı.

Daha ilk halîfe Hz. Ebû Bekir zamanında Kur'an âyetleri bir araya toplandı. Bizzat Hz. Peygamber'in izniyle kendi devrinde başlayan sünneti ezberleme ve yazarak derleme çalışmaları ise, zaman içinde giderek hız ve yaygınlık kazandı. İlk bir buçuk asırda tamamen yazılı hale getirilmiş olan sünnet bilgi ve belgeleri, ikinci ve özellikle üçüncü hicrî yüzyılda büyük hadis kitaplarında toplandı. **Bugün bizim hadis kitaplarında gördüğümüz bu yazılı metinler, birer sünnet belgesi olarak hadis adıyla anılageldi.**

A. Tarifler

l. Hadis

Hadisin terim anlamı, **Hz. Peygamber**'in sözü**, fiili, ashâbının yaptığını görüp de reddetmediği davranışlar (takrir) ve onun yaratılışı veya huyu ile ilgili her türlü bilgi** demektir. Hadis, Hz. Peygamber'i dinleyen sahâbîden başlayarak onu rivâyet edenlerin adlarının yazılı olduğu *sened* ile Hz. Peygamber'in söz, fiil veya takrîrinin yazıldığı *metin*'den meydana gelir. Yani hadis deyince, *sened* ve *metin*den oluşan bir yazılı yapı anlaşılır. Ancak **Riyâzü's-sâlihîn**'de hadis metinlerinin kolay okunup öğrenilmesi için sahâbî dışındaki râviler yâni sened kısmı müellif tarafından çıkarılmıştır.

Hadis İlmi iki ana bölüme ayrılır:

a. Rivâyetü'l-hadîs ilmi. Hz.Peygamber'in sözü, fiili, takriri, halleri ve bunların rivayet ve zabt edilişi ile alâkalı bir bilim dalıdır. Hadis metinlerini ihtiva eden kitaplar, bu dala ait kaynaklardır. Bu ilim dalı **"hadis naklinde hatadan uzak kalma"** temeli üzerinde yapılmış çalışmaları yansıtır.

b. Dirâyetü'l-hadîs ilmi. Hadis Istılahları İlmi diye de anılır. Hadisin yapısını meydana getiren sened ve metni anlamaya imkân veren birtakım kaideler ilmidir. Bu kaideler

yardımıyla bir hadisi kabul veya reddetmek mümkün olur. **Hadis usûlü** ile ilgili eserler bu ilmin kaynaklarıdır.

Bu ilmin hedefi, Hz. Peygamber'in hadislerini başka sözlerle karıştırılmaktan, değiştirilmekten, bozulmaktan ve iftiraya uğramaktan ilmî yollarla korumaktır. Hz. Peygamber'e nisbet edilen sözün gerçekten ona ait olup olmadığı bu ilmin kurallarıyla anlaşılır.

Hadis ilminin gayesi, rivayetlerin sahih ve doğru olanlarını sahih ve doğru olmayanlarından ayırmaktır. Bir başka ifade ile Hz. Peygamber'in söylemediği bir sözü ona söyletmemek, yapmadığı bir işi ona yaptırmamak, yani sünneti aslî berraklığı içinde korumaktır.

Her iki dalıyla birlikte hadis ilminin gelişmesi, "**Hz. Peygamber'e yalan isnad etmeme dikkati**" ve "**tebliğ görevi**"nin yerine getirilmesi sâyesinde gerçekleşmiştir. Bu konuda ilk ve en değerli gayret, sevgili Peygamberimiz'in en hayırlı nesil olarak takdir ve takdim buyurduğu ashâb-ı kirâm'a aittir. Rivayetü'l-hadîs ilminin kurucuları oldukları gibi, dirâyetü'l-hadîs ilminin temellerini atanlar da onlardır. Allah kendilerinden razı olsun.

Ashâb, sahâbî kelimesinin çoğuludur. Sahâbî, müslüman olarak Hz. Peygamber'i gören ve o iman üzere ölen kimseye denir. Herhangi bir sahâbî ile görüşme imkânı bulan kimseye de **tâbiî** adı verilir.

2. Sünnet

Sünnet, sözlükte *yol* demektir. Yolun iyisine de kötüsüne de sünnet denir. Yalın halde söylendiği zaman "güzel yol" anlamındadır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu kelime, devamlı âdet, kâinâtın düzeninde geçerli olan tabiî kanunlar, gidilen yol gibi anlamlarda kullanılır. Bir de *sünnetullah* terimi vardır. Bu, Allah'ın koyduğu kurallar, toplumların hayatlarında görülen ilerleme, gerileme ve hatta yok olmada geçerli olan ilâhî kanunlar demektir.

Terim olarak sünnet, **söz, fiil ve takrirleri ile Hz. Peygamber'in İslâm'ı yaşayarak yorumlaması demektir**. Bu anlamda sünnet, hadisten daha kapsamlıdır. Nitekim "**Size iki şey bırakıyorum. Onlara sıkı sarıldığınız sürece yolunuzu şaşırmazsınız: Allah'ın kitabı ve Resûlü'nün sünneti..**"(Mâlik, *Muvatta'*, Kader 3) hadisinde bu anlam açıkca görülmektedir. Hz. Peygamber'e nisbet edilen her şeyin yazılı metni mânasında hadis, günümüzde sünnet yerine de kullanılmaktadır. Artık bugün hadis deyince sünnet, sünnet deyince hadis anlaşılmaktadır. Sünnetin çoğulu sünen olduğu gibi Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerine ait hadisleri içeren kitaplardan bir kısmının adı da **Sünen**'dir.

Başlangıçta hadisin, Hz. Peygamber'in sözlerini, sünnetin ise, fiil ve uygulamalarını ifade etmek için kullanılması, hadisi sünnetten ayrı düşünmek için yeterli değildir. Bu birlik, sünnete, kendine ait olmayan bir unsuru yamamak, ona kendisinden olmayan bir şeyi katmak mânasına asla gelmez. Bu yöndeki müsteşrik iddialarına kulak asmamak gerekir. Zaten **sünnet**, **hadis kitaplarında gördüğümüz hadis metinleri değil, onların ifade ettiği mânalardır.**

Sünnet, Kur'ân'ın açıklayıcısı olduğu için Kur'ân-ı Kerîm'den hemen sonraki ikinci delildir. Kur'an, **okunan vahiy;** sünnet, **rivayet olunan vahiy** (Şâfiî, *Risâle*, s. 91-92); hadis ise, **"rivayet edilen sünnet"** (Kâsımî, *Kavâidü't-tahdîs*, s. 35-38; Cezâirî, *Tevcîhü'n-nazar*, s. 2) demektir.

Hadis kitaplarımız, **rivayet olunan vahiy** demek olan **sünnet**in yazılı belgeleri ile doludur. Bu belgelerin niteliklerine göre farklı ve özel terimlerle ifade edilmesi ve değişik

hükümlere bağlanması ilmî bir meseledir. Bu nitelikleri ve terimleri ***Hadis Usûlü İlmi*** tayin ve tesbit etmektedir.

B. Peygamber ve Sünnete Olan İhtiyaç

Yüce yaratıcı insanoğlunu **mükerrem** ve **mükemmel** bir varlık olarak yaratmıştır. Fakat bu mükemmelliğine rağmen insan, ilâhî hitâba doğrudan muhâtap olacak yapıya sahip değildir. Bu sebeple dünyada insan hayatının başladığı günden beri, Allah Teâlâ, onların arasından seçtiği “Nebî” veya “Resûl” denilen peygamberleri kendisiyle kulları arasındaki irtibâtı kurmak ve açıklamakla görevlendirmiştir.

Bütün peygamberler, Allah’ın emir ve nehiylerini O’nun kullarına ulaştırmak ve onlara doğru yolu göstermekle görevlendirilmiş **hidâyet elçileri**dir. Peygamberler bu kutsal elçilik görevlerini hakkıyla yerine getirmeye çalışmışlardır. Bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa *sallallahu aleyhi ve sellem* de ümmetine Allah Teâlâ’nın istediği şekilde yaşamaları için gerekli bilgileri uygulamalı olarak vermiştir. Her peygamber gibi bizim peygamberimizin de iki temel görevi vardı: **Tebliğ ve beyân.**

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

“Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bunu yapmazsan, O’nun elçiliğini yerine getirmemiş olursun” [Mâide sûresi (5), 67].

........وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

“İnsanlara, kendilerine ne indirildiğini açıkca anlatasın diye sana da Kur’ân’ı inzâl ettik” [Nahl sûresi (16), 44].

Peygamber Efendimiz vahiy yoluyla Allah’tan aldığı Kur’an âyetlerini, görevi gereği, insanlara sadece ulaştırmakla kalmıyor aynı zamanda onları açıklıyor ve anlatıyordu. Tebliğ ettiklerini açıklamak ve anlatmak onun aslî göreviydi. Hemen işâret edelim ki Peygamberimiz’in tebliğ görevi **evrensel** olduğu için, açıklamaları da ona uygun bir çerçeve ve nitelikte gerçekleşiyordu. Yani **sünnet, Kur’ân’ın evrensel planda Hz. Peygamber tarafından yorumlanması demek** oluyordu.

Mukaddes kitabımız Kur’ân-ı Kerîm’in **eksiksiz, yeterli, açık ve her şeyi açıklayıcı** olmasına ve dinimizin de ikmal edilmiş bulunmasına rağmen, sünnetin ifade ettiği bir yorum ve anlatıma gerçekten ihtiyaç var mıdır, şeklinde bir soru aklımıza takılabilir. Gerçek şu ki, yüce kitabımızın yeterli, açık ve açıklayıcı oluşu elbette bir hakikattır. Ancak onun bu niteliklerine rağmen, muhatapları olan insanların anlayış seviyeleri farklı olduğu için onu tek tek doğru olarak anlayıp kavramaları mümkün değildir. Öte yandan sorumluluk için duymak değil, anlamak gerekmektedir. İnsanları anlamadıkları şeylerden sorumlu tutmak mümkün değildir. Bu sebeple kim, neyi anlamak ihtiyacında ise, ona onu anlatmak lâzımdır. En iyi, en güzel, en doğru ve en doyurucu açıklamayı da elbette Kur’an âyetlerini getirip tebliğ eden Peygamber yapacaktır. Peygamber’in açıklamaları, hiç bir zaman Kur’an’ın eksik, yetersiz ve kapalı olduğu anlamına gelmez. “**Allah’a kul olmak**”tan başka görevi bulunmayan insanlar, ancak bu açıklamalar sayesinde O’na nasıl kulluk edeceklerini öğrenmiş olacaklardır. Bu sebeple **sünnetsiz bir müslümanlık düşünmek** mümkün değildir.

Hayatın ilâhî irâde doğrultusunda şekillenmesi konusunda Sünnet, Kur'an ile birlikte hemen onun yanıbaşında birinci dereceden bir görev üstlenmiş bulunmaktadır. Bunun böyle olduğunu hem Peygamber'e itaatı emreden Kur'ân-ı Kerîm, hem de Hz. Peygamber'in bizzat kendisi ifade ve ilân etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulmaktadır:

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا

"Peygamber size ne verirse onu alın, neyi yasaklarsa ondan da kaçının!" [Haşr sûresi (59), 7].

قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

"De ki: Allah'ı seviyorsanız, bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın" [Âl-i İmrân: (3), 31].

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيراً

"Allah'a ve kıyamet gününe kavuşacağını uman sizler için Allah'ın Resûlü'nde güzel bir örnek vardır" [Ahzâb sûresi (33), 21].

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

"Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, anlaşmazlığa düştüğünüz konuları Allah'a ve Resûlü'ne arz ediniz!" [Nisâ sûresi (4), 59].

فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّىَ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

"Hayır Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem tayin edip verdiğin hükmü, içlerinde hiç bir sıkıntı duymadan kabul edip teslim olmadıkları sürece tam mü'min olamazlar" [Nisâ sûresi (4), 65].

وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ

"Gerçekten sen, doğru yola, Allah'ın yoluna çağırıyorsun" [Şûra sûresi (42), 52].

فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

"Peygamber'in emrine muhâlefet edenler, fitneye ya da can yakıcı bir azaba uğramaktan çekinsinler" [Nûr sûresi (24), 63].

مَّنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّهَ

"Kim Peygamber'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur" (Nisâ sûresi (4), 80).

Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır:

فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي

"..Kim benim sünnetimden (yaşama tarzımdan) yüz çevirirse benden değildir" (Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5).

"Dinin elden çıkışı sünnetin terkiyle başlar. Halat nasıl lif lif kopup parçalanırsa, din de sünnetin birer birer terkiyle ortadan kalkar" (Dârimî, Mukaddime 16).

Bütün bu âyet ve hadisler, müslümanların ancak sünnete sarılmak ve ondan ayrılmamaya çalışmak suretiyle İslâmî kimliklerini koruyabileceklerini ifade etmektedir. Zira açık bir gerçektir ki, sünnetin terkedilmesiyle doğacak boşluk, sünnetin tam zıddı demek olan bid'atla doldurulacaktır.

Sünnet, en kısa ve genel anlatımıyla "**İslâm kültürü**" demektir. **Bid'at** ise, İslâm kültürüne ters düşen, onda yeri olmayan ve fakat ondanmış gibi görülmeye ve gösterilmeye çalışılan yabancı unsur demektir. Muhtelif kıta ve iklimlerde yaşayan müslümanlar arasında çağlar boyu görülegelen ortak değerler ve uygulama benzerlikleri, sünnetin belirleyiciliği, birleştiriciliği, bütünleştiriciliği yani evrenselliği sayesinde olmuştur. Açıkca söyleyecek olursak, **ümmet sünnetle vardır, onunla yaşar. Yozlaşma sünnetten ayrılmakla başlar.**

C. Sünnetle İlgili Bazı Meseleler

1. Sünnetin Kaynağı

Kur'ân-ı Kerîm, hem lafzı hem de mânasıyla vahiy olduğu için ona vahy-i metlüv (okunan vahiy) denilmektedir. Sünnet ise, vahyin bir çeşit meâl ve mefhûmu olduğundan dolaylı vahiydir. Fakat lafız olarak vahiy niteliğine sahip değildir. Bu sebeple de ona *vahy-i gayr-i metlüv* denilmektedir.

Hz. Peygamber, vahiy, üstün beşerî akıl ve nebevî akıl ya da peygamberlik birikimi (meleke-i nübüvvet) denilen üçlü bir yolla ilim elde etme imkânına sahip bulunmaktadır. Vahiy gibi diğer insanların ulaşması mümkün olmayan bir bilgi kaynağıyla uzun süre temasta bulunan beşerî aklın en üst seviyesine sahip Hz. Peygamber'de, **meleke-i nübüvvet denilen bir peygamberâne ictihad kabiliyet ve birikimi**nin oluşacağı muhakkaktır. Bu yetenek sayesinde Hz. Peygamber, başkalarının intikal edemediği birtakım ilâhî gerçekleri kavrayıp en uygun ifade ve uygulamalarla insanlara anlatır. Sünnetin ulaşılmaz boyutu, başkalarının yorumlarından üstün oluşu işte buradan kaynaklanmaktadır.

Hz. Peygamber'deki bu peygamberlik melekesine, diğer bir ifadeyle nübüvvet ilmine, Kur'an-ı Kerîm değişik kelime ve tâbirlerle işaret buyurmaktadır: **Zikir, hüküm, hikmet, şerh-i sadr, tefhîm, ta'lîm** ve **irâe** gibi kelime ve terimler bunlardandır. Hz. Peygamber'in ilâhî irâdenin beyânı niteliğindeki açıklamaları, ilâhî anlatım ve denetim altındaki nebevî akıldan doğmaktadır, denilebilir. Sünnetin bağlayıcılığı da işte bu ilâhî-nebevî niteliğinden ileri gelmektedir.

2. Sünnetin Dindeki Yeri

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi sünnet, Peygamber Efendimiz'den Kur'ân dışında sâdır olmuş her türlü söz, fiil ve takrirlerden oluşmaktadır. Daha kısa ve fıkıh usûlü âlimlerinin anlayışına uygun bir anlatımla **"Sünnet, Allah Resûlü'nün söz, fiil ve takrirlerinden ibarettir."** Şer'î delillerin ikincisi olan sünnetin tarifinde "peygamberlik" kaydı, vaz geçilmez unsurdur. Böylece sevgili Peygamberimiz'in, peygamberliğinin başlangıcından vefatına kadar, Kur'an dışında söylemiş olduğu her söz veya yaptığı her fiil sünnet içinde yerini almış olmaktadır. Bu söz ve fiillerin ümmete yönelik genel bir hüküm getirmiş olması ile özel kişilere veya kendi zâtına yönelik olması arasında hiç bir fark yoktur. Yine onun fiilinin yaratılışla ilgili (cibillî) olup olmaması da neticeyi değiştirmez. Bütün bunlar, sonuçta farklı hükümlere bağlansa bile, "*Peygamber'den sâdır olan söz ve fiiller"* olarak "*sünnet*" kavramı ve kapsamı içindedir. Kimine vâcip, kimine mendup, kimine mekruh v.s. denilmesi, kiminin ümmetin tamamına yönelik, kimilerinin belli bazı kişilere has olması ayrı bir konudur.

Yalnız burada bir kere daha işaret edelim ki, Hz. Peygamber'in sözlerini "sünnet" kavramından ayrı düşünmek isteyenlere, buna gerekçe olarak da başlangıçta sünnet denilince Hz. Peygamber'in sadece fiillerinin anlaşıldığını, sözlerinin o çerçevede düşünülmediğini ileri sürenlere iltifat edilmemelidir.

Bu kapsamdaki sünnetin delil olduğunda bütün müslümanlar icmâ etmişlerdir. Yani "sünnet"'in dinde delil olmadığını söyleyen hiçbir kimse veya grup bulunmamaktadır.

Öte yandan, Kitab'ın Sünnet'e göre üstün olduğu konusunda da bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Zira Kitap, lafız olarak Allah katından indirilmiş, ibadetlerde okunması emredilmiş, bütün bir insanlık en küçük sûresinin benzerini getirmekten âciz kalmış ilâhî bir beyândır. Sünnet ise bu vasıflara sahip değildir. Bu açıdan bakıldığı zaman, delillerin sıralanmasında sünnet, elbette Kitap'tan sonra gelmektedir.

Kur'an'da sünnetin hukûkî delil olduğunu gösteren âyetler bulunmaktadır. Bu sebeple sünnete ait her hangi bir delilin, meselâ çelişki halinde olduğu sanılan bir âyetin zâhirini korumak maksadıyla dikkate alınmaması, sünnetin delilliğini gösteren âyetlerin tamamının dikkate alınmaması anlamına gelir.

Diğer taraftan Peygamber'in **mûcize** göstermesi, rabbinden tebliğ ettiği şeylerin güvenilir, doğru ve hatadan korunmuş olduğunu isbat eder. Demek oluyor ki Kitap ve Sünnet'ten her biri yekdiğerini desteklemekte ve doğrulamaktadır. Dinde delil oldukları da aynı derecede kesindir.

İmam Şâfiî'nin ifadesiyle Kur'ân'ın okunan, sünnetin rivayet olunan vahiy olması, önce bu kaynak birliği içindeki iki delil arasında herhangi bir çelişkinin bulunmamasını gerekli kılar. Buna bağlı olarak da şayet görünürde bir çelişki varsa, bu takdirde, her ikisi de âyet olsaydı ne yapılacak idiyse öyle hareket edilmesi lâzım gelir. Biri sünnet delilidir, ötekisi Kitap'tır deyip hemen birincisinden vaz geçme şeklinde bir yola gidilmemeli, gerekli ilmî araştırma yapılmak suretiyle cem-te'lif, nesh veya tercih gibi çözüm yollarına baş vurulmalıdır.

Sünnet, Kur'ân karşısında üç görev üstlenmiştir: Te'kid, tefsir, teşrî'.

Te'kid: Sünnet herhangi bir hükme Kur'an gibi delâlet eder, yani her yönüyle Kur'an'ın hükmüne uygun bir beyânda bulunur. Meselâ,**"Namazı kılın ve zekâtı verin"**, **"Ey inananlar, oruç size farz kılındı"**,**"Kâbe'ye gitmeye yol bulabilene haccetmek Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır"** âyetlerinde mutlak olarak ifade buyurulan İslâm'ın şartlarını bir de *"İslâm beş temel üzerine kurulmuştur"* (Buhârî, Îmân,1, 2; Müslim, Îmân 19-22) hadisi, -uygulamaya yönelik hiç bir açıklama getirmeksizin- sadece hüküm açısından beyân etmektedir. Yine *"Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin..."* [Bakara sûresi (2), 188] âyeti ile *"Hiç bir müslümanın malı, kendi gönül rızâsı bulunmadan helâl olmaz"* (Ebû Dâvûd, Menâsik 56) hadisi tam bir uyum içinde aynı mânayı ifade etmektedirler.

Burada akla, sünnetin Kur'an'a verdiği destek ve teyid, Kur'an için bir kıymet ifade eder mi? şeklinde bir soru takılabilir. Bu husus, Sünnet ile Kur'an arasındaki kaynak birliğinden doğan bir uyumu göstermesi yönüyle ele alınmalıdır. Kur'an için değilse bile, Kur'an'ın muhâtapları açısından sünnetin teyid ve te'kidi elbette büyük bir anlam ifade eder. Buradaki beraberlik, diğer noktalardaki birlikteliğin ve uyumun göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Tefsir veya beyân: Sünnet, Kur'an'da bulunan herhangi bir hükmü herhangi bir yönden açıklar. Buna genellikle, kısaca temas edilmiş (**mücmel**) hükümlerle, anlaşılması kolay olmayan (**müşkil**) hükümlerin açıklanması, mutlak hükümlerin belli kayıtlara bağlanması

(**takyid**), genel hükümlerin özelleştirilmesi (**tahsis**) denilmektedir. Meselâ namaz ve zekâtın uygulama biçim, ölçü ve şekillerine açıklık getiren hadisler, yine *"beyaz iplik siyah iplikten sizin için ayırt edilinceye kadar"* [Bakara sûresi (2),187] âyetindeki beyaz ve siyah iplikten maksadın gündüzün aydınlığı ile gecenin karanlığı olduğunu belirten hadisler ve yine *"inanıp da imânlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar.."* [En'am sûresi (6), 82] âyetindeki zulümden kastın, *"şirk"* olduğunu açıklayan hadis, sünnetin bu özelliğini ortaya koymaktadır.

Sünnetin en yoğun şekilde icrâ ettiği görev Kitab'ı açıklamaktır. Bu sebeple "Sünnet Kitab'ın açıklayıcısıdır" denilmiş ve Kitap ile Sünnet arasındaki ilişki de açıklayan- açıklanan (**mübeyyin-mübeyyen**) alâkası olarak tesbit edilmiştir.

Sünnetin bu iki fonksiyonu (**te'kid ve tefsir**) hakkında İslâm bilginleri arasında herhangi bir görüş ayrılığı söz konusu değildir.

Teşrî: Kur'an'ın herhangi bir hüküm getirmediği konuda sünnetin bir hüküm ortaya koyması demektir. Bu konu âlimler tarafından tartışılmıştır. Bazı âlimler, "Allah Teâlâ, Peygamber'e itaatı farz kılmış ve Peygamber'in kendi rızâsına uygun davranacağını bildiği için Kitap'ta hükmü belirtilmeyen konularda Peygamber'e hüküm koyma yetkisi vermiştir" dediler. Bazıları da "Hiç bir sünnet yoktur ki, onun mutlaka Kur'an'da bir aslı bulunmasın. Namazın nasıl kılınacağını gösteren sünnetin, namazın kılınması emrini getiren âyete dayandığı gibi diğer konulardaki teşriî sünnetler de mutlaka bir âyete dayanır. Peygamber neyi haram veya helâl kılmışsa, onları Allah tarafından bir açıklama olmak üzere ortaya koymuştur" dediler.

Bir kısım âlimler de, "Peygamberin sünnet olarak ortaya koyduğu her şey, onun kalbine Allah Teâlâ tarafından konulan hikmetten ibârettir. Peygamber'in kalbine konulan şey, onun sünneti olmaktadır" dediler.

Bu görüşler sünnetin müstakil olarak hüküm getireceğinde birleşmekte, sadece Peygamber'in tek başına ortaya koyduğu hükmü, doğrudan doğruya Allah'ın yardımına dayanarak kendiliğinden mi ortaya koyduğu, yoksa kendisine vahiy mi edildiği, ya da kalbine ilka ve ilham mı edildiği noktasında biribirlerinden ayrılmaktadırlar. İhtilâf aslında işte bu değerlendirme ve ifadelendirme noktasında yoğunlaşmaktadır.

Kitap'ta olmayan bir hükmü sünnetin belirlemesi Kitab'a muhâlefet anlamına gelmez mi? diye sorulabilir. Buna şöyle cevap vermek mümkündür:

Kitap üzerine yapılan ziyâde şu üç halde bulunabilir:

1. O konu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından ortaya konulmamış olur.

2. Var olan bir hükmü ortadan kaldırıcı (nâsih) olabilir. (Tabiî sünnetin mütevâtir olması halinde bu ihtimal düşünülebilir)

3. Hükmü bir konuya tahsis edici (muhassıs) olabilir.

Bu demektir ki, Kitap üzerine ziyâde -eğer böyle bir şey varsa- ya hükmü ortadan kaldırıcı (nâsih) veya bir konuya ait kılıcı (muhassıs) olacaktır. Bu iki halde de iyi düşünüldüğü zaman iki yönün bulunduğu anlaşılacaktır:

a. Kitab'ın (yani âyetin) beyânı.

b. Kitab'ın bir açıklama getirmediği konudaki hükmü tek başına (müstakillen) açıklaması.

Muhassıs, bir taraftan genel olan nassın hükmünü, o hükme dâhil olanların bir kısmıyla sınırlarken, diğer yandan da o genel nassın kapsamından çıkarılanların hükmünü tek başına beyân etmiş olur. Meselâ “**Bunların dışında kalanlar size helâl kılındı**” [Nisâ sûresi (4), 24] âyetinden sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem “Kadının, halası ile aynı nikah altında birleştirilmesi haram olur. Nesep yoluyla haram olan, süt emme yoluyla da haram olur”* (Buhârî, Nikâh 27; Müslim, Nikâh 33) buyurmuştur. Bu şu demektir: Âyetteki “**bunların dışında kalanlar**” ifadesinden maksat, dışda kalanların hepsi değil, bazılarıdır. Bu durumda âyet bu bazılarının helâlliğine delâlet etmiş, fakat hüküm dışında kalanların hükmünü açıklamamış olur. Resûlullah’ın beyânı muhassıs olarak hem bu bazı fertlerin o genel hükmün dışında olduklarını, hem de hüküm dışına çıkarılmış olanların haramlığını açıklamış olur. Yani muhassıs hem âyetin hükmünü açıklar, hem de âyetin sükût ettiği noktanın hükmünü tek başına (müstakillen) ortaya koyar. Bu sebeple Kitab’ı tahsis, takyid veya nesh eden sünnete ait delillerin **beyân ve müstakillik** olmak üzere iki yönü bulunduğu dikkatten uzak tutulmamalıdır.

O halde yukarıdaki esas ve açıklamalar çerçevesinde sünnetin müstakillen teşri kaynağı olduğu açıklık kazanmaktadır. Fıkıh kitaplarında görülen “Bu konunun meşrûiyeti sünnetle sâbittir” ifadeleri de sünnetin müstakil teşri kaynağı kabul edildiğini gösterir. Meselâ, mest üzerine mesh etmek, yağmur duası ve namazı, şüf’a, lukata, içki içene verilecek ceza bu tür konulardandır.

Burada şu hususa da dikkat edilmelidir. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem,* herhangi bir hükmün tebliği konusunda hataya düşmekten korunmuştur. Bu hüküm ister vahy-i metlüv isterse vahy-i gayr-i metlüv ile indirilmiş olsun; ister müstakil hüküm koyucu, ister beyan edici veya isterse teyid edici olsun, hatadan korunmuşluk açısından farketmemektedir. Hatta şeriatın tamamı vahy-i gayr-i metlüv şeklinde yani sünnet olarak gönderilmiş olsaydı bile, o yine hataya düşmekten korunur, tebliği de bağlayıcı olurdu. Nitekim peygamber olarak gönderilmenin şartları arasında kendisine mutlaka bir kitap indirilme kaydı bulunmamaktadır. Öte yandan Allah Teâlâ’nın, peygamberine kitabında indirmediği bir hükmü tebliğ etmesini emretmesine mâni herhangi bir hal de söz konusu değildir. Zira “**Allah yaptıklarından kimseye hesap verecek değildir**” [Enbiyâ sûresi (21), 23].

3. Sünnetin Bağlayıcılığı

Sünnetin bir bütün ve kavram olarak bağlayıcılığı kesindir. Peygamber’e uymayı, verdiği hükme razı olmayı, onun hükmü karşısında mü’minlere seçim hakkı tanınmadığını belirleyen âyetler, sünnetin müslümanların hayatındaki etkin ve bağlayıcı rolünü ortaya koymaktadır.

Ancak Hz. Peygamber’in değişik vasıflarla ortaya koyduğu sünnetin bağlayıcılık derecesinin ve çerçevesinin aynı olmadığı da bir gerçektir. Hz. Peygamber;

Risâlet (peygamberlik),

İftâ (müftilik)

Kazâ (hâkimlik)

İmâmet (devlet başkanlığı) vasıflarından biri ile tasarrufta bulunur.

Risâlet yani peygamberlik vasfıyla ortaya koyduğu sünnet, genelde âyetleri özelliklerine göre açıklama (tefsir), belli bir şarta bağlama (takyid), muayyen fertlere özel kılma (tahsis), helâl ve haramı açıklama, akâid ve ahkâmı beyân etme maksadını taşır. Bu çeşit sünnet, ilâhî ahkâmın bir beyân ve tefsiri demek olduğu için, hükmü kıyamete kadar devam edecek olan bir teşrî anlamındadır. Zira Hz. Peygamber bu tebliğ ve beyân tasarrufunda bir **tebliğci ve**

nakilci durumundadır. Allah katından kendisine bildirilen gerçekleri nakil ve beyân etmektedir. **Hz. Peygamber'in bu sıfatla ortaya koyduğu tasarrufları bütün ümmeti bağlayıcıdır.**

İftâ, Allah Teâlâ'nın hükmünü delillerden çıkararak dinî soruları cevaplandırmak, ahkâmı Allah adına haber vermek, tebliğ ve izah etmek demektir. Hz. Peygamber bu tasarrufunda delillere bağlıdır. **Bu yolla ortaya koydukları da ümmeti bağlayıcıdır.**

Kazâ, iki veya daha fazla kişi arasında cereyân eden anlaşmazlıklarda, sebep ve delillerin meydana getirdiği kanaate göre, haklıyı haksızı belirlemek (adâlet tevzii) maksadıyla verdiği hükümlerdir. Peygamber burada yeni bir hüküm ortaya koymaktadır (**münşî**'dir.)

Hz. Peygamber, kendisine getirilen dâvalar konusunda genel durumu ortaya koymak üzere şöyle buyurmuştur:

"Dâvanızı bana getiriyorsunuz, ben ancak bir beşerim. (Kimin haklı olduğu konusunda) bana bir vahiy gelmiş değildir. Vahiy gelmeyen konularda ben ancak re'yimle hükmediyorum. Olur ki biriniz, diğerine nisbetle delilini daha tesirli anlatır, daha iyi ortaya koyar, ben de onu haklı zannederek lehine hükmederim. Her kime kardeşine ait bir hakkı hükmeder, verirsem, sakın onu almasın. Ben ona bir ateş parçası vermiş olurum" (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* VI, 307, 320; Buhârî, Ahkâm 20).

Hz. Peygamber'in kazâ tasarrufu olarak ortaya koyduğu sünnet, sadece dâvacı ve dâvalıyı bağlar. Ancak hüküm verirken takip ettiği usûl, dikkate aldığı esaslar, kazâ ve hukuk usûlünde bize örnek oluşturur.

İmâmet (devlet başkanlığı) tasarrufu, ilk üç vasfı ve tasarrufundan farklı ve onlara ilâve bir selâhiyet ve tasarruftur. Bunda bir yaptırım gücü söz konusudur. Öte yandan peygamberliğin devlet başkanlığını gerektirmediği de ortadadır. Çünkü bazı peygamberlere hükümdarlık verilmemiş, bazılarına ise verilmiştir. Hem hükümdar hem de peygamber olan Efendimiz'in bu iki vasfıyla ortaya koyduğu tasarruflar birbirinden farklıdır.

Hz. Peygamber'in devlet başkanı sıfatıyla yaptıkları hem diğer devlet başkanlarını bağlamaz hem de zamanın devlet başkanı izin vermedikce, benzeri haklar mü'minler tarafından re'sen elde edilemez. Ganimetlerin paylaştırılması, devlete ait mal varlığının uygun bir şekilde kullanılması ve sarfı, cezâların infâzı, orduların teşkili ve sevki, toprak, maden, su gibi kaynakların özel şahıs veya kuruluşlarca işletilmesi gibi hususlar bu tür tasarruflardır. Başkan veya temsilcisi hüküm ve izin vermedikçe, bunların alınması, yapılması, icrâ ve infaz edilmesi câiz değildir. Bu konulara ait tasarrufları, sonra gelen başkan değiştirebilir. Meselâ Hz. Osman isyancıların üzerine asker sevketmezken Hz. Ali sevketmiştir.

Hz. Peygamber'in tasarrufları konusunda en önemli husus, onun tasarrufunun hangi vasfının gereği ve sonucu olduğunu tesbit edebilmektir. Âlimler, bu noktadaki farklı tesbitleri dolayısıyla bir çok konuda değişik sonuçlara varmışlardır. Meselâ Hz. Peygamber *"Bir yeri işleyerek kullanılır hale getiren ona mâlik olur"* (Buhârî, Hars 15) buyurmuştur. Hz. Peygamber'in bu hadîs-i şerîfi iftâ ve tebliğ sıfatıyla ortaya koyduğu kabul edilirse, bir başkasının mülkiyetinde olmayan toprağı işleyip kullanılır hâle getiren kişi, oraya sahip olabilecektir. Nitekim İmam Şâfiî, bu hadisi *fetvâ ve tebliğ* tasarrufuna bağlamış, "Çünkü Resûlullah'ın asıl işi ve sıfatı budur, aksine delil bulunmadıkca hadisleri buna göre yorumlamak gerekir" demiştir. Böyle olunca da bu hakkı kullanmak hiç kimsenin iznine tâbi olmaz. Herhangi bir kişi toprağı ıslah ederek kendiliğinden ona sahip olabilir.

Hz. Peygamber bu hadisi, devlet başkanı sıfatıyla söylemişse, bu hüküm diğer başkanları bağlamaz, onlar kendi çağ ve ülkelerinde kamu yararını gözeterek devlete ait topraklar üzerinde tasarrufta bulunurlar ve toprak imarının mülkiyet sebebi olması, sürekli olarak devletin iznine bağlı bulunur. Ebû Hanîfe bu görüştedir. Çünkü toprak üzerinde onu birine bağışlamak (iktâ) vb. şekillerde tasarruf hakkı ve görevi devlet başkanına aittir.

İmam Mâlik, bu konuda şehir ve mücâvir alan topraklarını birbirinden ayırmış, şehir topraklarını devlet başkanlığı sıfatıyla ilgili görmüştür. Çünkü buralarda oturan insanların huzur ve menfaatlarını korumak devlet başkanının sorumluluğu altındadır (Konuya ait geniş bilgi için bk. Karâfi, *İhkâm,* s. 86-l09; İbn Aşûr, *Makâsıdu'ş-şerî'a,* s. 27-40).

Bu misalde de görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu tasarrufların, onun hangi vasfına ait olduğunu tesbit etmek fevkalâde önem arzetmektedir. Zira sünnetin bağlayıcılık çerçevesini ortaya koyabilmek, bu noktanın doğru olarak tesbitiyle alâkalı bulunmaktadır.

Sünnetin bağlayıcılığı, tartışmasız bir gerçektir. Cereyan ettiği konuya ve dayandığı vasfa göre kapsam ve fıkhî hüküm açısından (vâcip, mendup, müstehab gibi) farklılık göstermesi onun temel niteliğini (bağlayıcılığını) ortadan kaldırmaz, aksine uygulama alanı ve kıymet hükmünün açıkça belirlenmesi anlamına gelir.

4. Sünnetin Evrensel Bütünlüğü

Sünnetin tüm hayatı ya da hayatın tüm safhalarını bütün boyutlarıyla kucaklayıcı bir yapıya sahip olduğu açıktır. Bu durum, **sünnetin evrensel bütünlüğü** demektir.

"**De ki, ey insanlar! Ben sizin hepinize göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim**" [A'râf sûresi (7), 158] âyeti ve konuya ait diğer âyetler, bir taraftan İslâm'ın cihanşümul bir din olduğunu ilân ederken bir taraftan da Hz. Peygamber'in elçiliğinin ve dolayısıyla onun sünnetinin, yaşama tarzının evrensel boyut ve karakterini ortaya koymaktadır.

İslâm tebliğine muhâtap olan insanlar arasında çeşitli açılardan farklılıklar olacağı pek tabiîdir. Bu farklılıklara rağmen her insan veya topluluk, yatıp kalkmak, yiyip içmek, ağlayıp gülmek, alış veriş, hayır-hasenât yapmak, öğrenip öğretmek, hastalanıp tedâvî olmak gibi hayatın bütün hallerinde kendilerine örnek alacakları bir rehbere muhtaçtırlar. Bu ihtiyaç, rûhî ve hissî alanlarda ve ilişkilerde daha büyük boyutlardadır.

İşte bütün toplum kesimlerinin bütün ihtiyaçlarını ferd, aile, millet, ümmet ve insanlık seviyesinde ve evrensel çerçevede karşılamak, şekillendirmek, örneklendirmek sünnetin sorumluluğu ve özelliğidir. Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i "**en güzel örnek**"diye tanıtması, onun hayatında bütün bu hayat şart ve şekillerine göre İslâm çerçevesinde örnek alınabilecek ahenkli bir çeşitlilik, zenginlik, seyyâliyet ve uygulanabilirlik bulunduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in hayatını ve ondaki çeşitliliği ashâb-ı kirâm, "O bir peygamberdir, bizden farklıdır. Biz kendi işimize bakalım" yorumu ile değil, "Onun bütün hareketlerinin bize bakan bir yönü mutlaka bulunmaktadır. Biz onu örnek almalıyız" yaklaşımı içinde algılamışlardır. Hz. Peygamber'in hayatını ciddiyet ve insaf ile tedkik eden herkes neticede, "tarih boyunca başka hiçbir kimsede toplanmamış, hayatın her yönünü etkileyen, şekillendiren üstün özelliklerin Resûl-i Ekrem'de bir arada görüldüğünü" itiraf etmek zorunda kalmıştır.

Hz. Peygamber'in temiz bir geçmişe sahip olduğu, hem Kur'ân-ı Kerîm'in şehâdeti hem de Mekkelilerin kendisine "**el-Emîn**" lakabını vermelerinden anlaşılmaktadır. Peygamberliğine karşı çıktıkları zaman o kendisini **"daha önce yıllarca aralarında yaşamış**

olduğu"nu hatırlatarak savunmuştur. Bu demektir ki, Hz. Peygamber'in, peygamberlik öncesi hayatı bile örnek alınabilecek temizliktedir.

Onun peygamberlik günleri, hemen hemen her safhasıyla gözler önündedir.

Örnek alınacak şahsın pratik bir hayat sahibi olması fevkalâde önem taşımaktadır. Bu da örneğin, çok yönlü bir yaşayış deneyimine sahip olmasıyla mümkündür. Ümmet için Hz. Peygamber'in yegâne örnek oluşu biraz da bu açıdan ele alınmalıdır. Zira **sünnet, Hz. Peygamber'in, Allah'ın emirlerine uygun hareket etmek maksadıyla seçip yaşadığı hayat, gittiği yol demektir.** Bir anlamda sünnet, son ilâhî kitap Kur'an'ın, **"son peygamber"**, **"âlemlere rahmet"**,**"üsve-i hasene"**, **"büyük ahlâk sahibi"**, **"mü'minlere düşkün ve onların sıkıntıya uğraması kendisine çok ağır gelen"** bir Allah elçisi olarak Resûlullah tarafından evrensel plânda ortaya konmuş nebevî yorumudur. Bu sebeple de Kur'ân-ı Kerîm, beşerî, coğrafî, tarihî, sosyal, meslekî ve ekonomik farklılıklarına rağmen bütün insanları Resûlullah'ın sîretine, hayat modeline uymaya, onun izinden gitmeye, onun yoluna koyulmaya davet etmektedir. Çünkü onun sünneti, muhtelif toplum kesimlerinin hepsine birden örnek olabilecek zenginliktedir. Onun hayatı, canlı Kur'an niteliğiyle insan hayatına tam bir uygulama örneği ve ışığıdır. Herkes onda örnek alabilecek bir yön bulabilir. Sünneti bu bütünlük, zenginlik ve evrensellik içinde düşünmemek, Hz. Peygamber'i ve onun şekillendirdiği İslâm hayatını kavramakta ve tabiatıyla Resûlullah'ı anlamakta çekilen güçlüklerin ve düşülen yanlışların gerçek sebebidir. Konuya ait bütün olumsuz ve temelsiz düşünce ve beyânların düzeltilebilmesi, sünneti evrensel boyut ve bütünlüğü içinde algılayabilmeye bağlıdır.

Hz. Peygamber'in sünnetinin evrensel boyutta uygulanabilir bir bütünlüğe ve esnekliğe sahip olduğunu gösteren ashâb-ı kirâma ait bir kaç tesbiti şöylece sıralayabiliriz:

Yapılabilecekleri emrederdi: Hz. Âişe anlatıyor: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabına emrettiği zaman, daima kolaylıkla üstesinden gelebilecekleri amelleri emrederdi" (bk. Buhârî, İmân 13).

Ümmetini düşünürdü: İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*, Hz. Peygamber'in, لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ أَنْ يُصَلُّوهَا هَكَذَا *"Ümmetimi meşakkate sokacağından endişe etmeseydim, yatsı namazını geç saatlerde kılmalarını emrederdim"* buyurduğunu (Buhârî, Mevâkît 24); Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* de *"Ümmetime zor geleceğinden endişe etmeseydim, onlara her abdest alırken misvak kullanmalarını emrederdim"* buyurduğunu (Müslim, Tahâret 42) haber vermektedirler. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'ın bildirdiğine göre Hz. Peygamber *"Sizi bir şeyden menettiğim zaman ondan kesinlikle kaçının. Bir şey emrettiğimde ise, onu gücünüz yettiğince yerine getirin"* (Buhârî, İ'tisâm 2) buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem Efendimiz gösterdiği yolda, dinî gayretle de olsa, aşırı davranılmasını aslâ tasvip etmemiştir. *"Bazılarına ne oluyor ki, benim yaptığım bir şeyi yapmaktan çekiniyorlar. Allah'a yemin ederim ki, içlerinde Allah'ı en iyi tanıyan ve O'ndan en çok korkan benim"* (Buhârî, İ'tisâm 5) buyurarak **kendisinden daha ileri bir müslüman olma imkânının bulunmadığını** dile getirmiştir.

"Yapılabilecekleri emretmiş" olmasına rağmen, onun emirlerini önemsemeyerek karşı çıkanları da aslâ hoş karşılamamıştır. Seleme İbni Ekvâ anlatıyor: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sol eliyle yemek yiyen Büsr İbni Râi'l-ayr'i gördü ve kendisine:

—Sağ **elinle ye**!” buyurdu. Büsr:

— Yapamıyorum, dedi. (Müslim’in rivayetinde onun, bu sözü kibirlenerek söylediğine işaret edilmektedir). Hz. Peygamber:

—Yapamaz **ol**!” buyurdu.

Râvî Seleme İbni Ekvâ diyor ki, “Bundan sonra adamın sağ eli ağzına ulaşamaz oldu” (bk. 161, 614, 742 numaralı hadisler).

Hz. Peygamber çevresine karşı duyarlıydı, cemaatini gözetirdi. Enes ibni Mâlik *radıyallahu anh*’ın şu müşâhedeleri bunu göstermektedir:

“Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, hiç bir şeyi eksik bırakmaksızın, insanların en hafif namaz kıldıranıydı.”

“Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazdayken, annesinin yanında mescide gelmiş bir çocuğun ağlamasını işitir de kısa bir sûre okuyuverirdi” (Buhârî, Ezân 65; Müslim, Salât 37, 187)

Kolaylaştırma onun temel prensibiydi. Hz. Peygamber bu prensibi *“Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz!”* (Buhârî, İlim 11) şeklinde tesbit ve ilân etmiştir.

Bütün bu nakillerden çok açık bir şekilde anlaşılacağı gibi **sünnet, kolaylaştırma ve sevdirme çizgisinde İslâm’ın uygulanışından ibarettir.** Bu sebeple de her insan ve toplum Hz. Peygamber’in hayatında ve sünnetinde kendilerine örnek olacak birçok yön ve olay bulabilir. Çünkü bütün insanlığı bir şahsiyette toplayıp misallendirmek Allah Teâlâ için asla zor değildir. Bu sebeple Hz. Peygamberin sîreti, hayatın her safhasını kapsayan bir bütünlük içindedir. O Allah’ın kendisine verdiği yetki ile, ülkelerinde krallara, devlet başkanlarına; yollarda, yaylaklarda çobanlara; mekteplerde hocalara; sınıflarda öğrencilere; obalarda fakirlere; köşklerde zenginlere; otağlarda, kışlalarda ordulara, komutanlara; yuvalarda analara-babalara, yavrulara kısaca bütün insanlara aynı çağrıyı yapmakta, kendisini izlemeye davet etmektedir. Çünkü onun sîreti, bütün insanlık için en güzel örnektir. Çünkü onun sünneti, dünyayı kucaklayıcı bir zenginlik, çeşitlilik, pratiklik, bütünlük ve âhenk manzûmesidir.

Hz. Peygamber’in harb-sulh, ibadet-ticaret, hak ve adâlet, suç-cezâ gibi ciddî ve önemli konularla meşgul olması hemen herkes tarafından pek tabiî karşılandığı halde, onun, günlük insan hareketlerinin biçim ve şekilleriyle de meşgul olmasını bazıları akıllarına sığdıramayabilirler. ***Nitekim Selmân-ı Fârisî’ye bir müşrik biraz da alaylı bir edâ ile şöyle dedi:***

— Görüyorum ki dostunuz Muhammed, size her şeyi, ama her şeyi, hatta helâya nasıl oturacağınızı bile öğretiyor?

Selmân, gayet ciddî bir edâ ile:

- Evet, gerçekten de öyle, diye onu tasdik ettikten sonra Hz. Peygamber’in tuvalet âdâbıyla ilgili tavsiyelerini sıraladı (bk. Müslim, Tahâre 57-58).

Hiç kuşkusuz işlerin ve konuların önemlerine göre sıralanması esastır. Ancak insan hayatındaki her şeyin belli şekillerle ıslah edilmesi, inanç sisteminin gereklerine uygun hâle getirilmesi de aynı derecede önemlidir. Hz. Peygamber ümmetine bir baba gibi her konuyu öğretmiş, onların izzet ve şerefine yaraşır davranışları göstermiştir. Bunda “küçük işlerle

meşgûliyet" gibi bir basitlik değil, "en küçük ayrıntıyı bile ihmal etmeme derecesinde bir ciddiyet, sorumluluk ve insanı bir bütün olarak değerlendirme" gibi derin ve anlamlı bir hassâsiyet yatmaktadır. İşte Selmân, bunun farkındaydı ve aklınca alay etmek isteyen "bir peygamber de böyle şeylerle uğraşır mıymış?" demeye getiren devrin çağdaş müşrik kafasına gerçeği bütün safiyeti ve açıklığı ile haykırıyordu: "Evet, herşeyi bize o öğretiyor!."

Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* da kendisine:

— Biz hazar namazı ile, korku (havf) namazını Kur'an'da buluyoruz. Fakat sefer (yolculuk) namazını Kur'an'da bulamıyoruz. Nasıl oluyor bu? diyen Ümeyye İbni Abdullah İbni Hâlid'e;

- Bak yeğenim! Biz hiçbir şey bilmezken Allah bize Muhammed'i peygamber olarak gönderdi. Biz, Muhammed'i neyi, nasıl yaparken görmüşsek, onu öylece yaparız" (Nesâî, Taksîru's-salât 1) diyor, ashâbın bilgi kaynağının ve her sâhada örneğinin Hz. Peygamber olduğunu açıkca ifade ediyordu.

Hz. Peygamber'in sünnetinin, evrensel karakteri, onun ashâb-ı kirâm tarafından değiştirilmesine mâni olmuştur. Nitekim Hz. Âişe: "Eğer kadınların yeni yeni icad ettikleri halleri Resûlullah görseydi, -İsrailoğullarının kadınlarının men olunduğu gibi- onları mescidlere gitmekten menederdi" (Buhârî, Ezân 163; Müslim, Salât 144) demekle beraber, böyle bir yasaklama yoluna ne kendisi gidiyor, ne de halifelerden böyle bir yasak getirmelerini istiyordu. Çünkü *"Allah'ın Hanım kullarını, Allah'ın mescidlerinden men etmeyiniz!"* (Buhârî, Cum'a 13) hadîs-i şerîfi ona bu yetkiyi vermiyordu.

Sünneti evrensel bütünlüğü içinde düşünmek ve onu her hareketimizde çıkış noktası olarak benimsemek, kendi içimizde tatmin edici bir yoruma kavuşturamadığımız sünnet verilerini hemencecik reddedivermekten bizi kurtaracaktır. Hatta onların da geçerli olacağı yöre ve dönemlerin bulunabileceği fikrine ve rahatlığına ulaştıracaktır. Bu ise İslâm kültürü olduğunu belirttiğimiz sünnete dair hiçbir bilgi ve belgenin zâyi olmamasını gerektirir. Hz. Peygamber bütün hayatı boyunca, söz ve davranışları ile Kur'an'da bildirilen hakikatların izahını yapmıştır. Bu sebeple Zührî'nin dediği gibi, "**Peygamberlik Allah vergisidir. Resûl'e tebliğ, bize de teslimiyet düşmektedir**" (bk. Beğavî, *Şerhu's-sünne*, I, 217).

Netice itibâriyle bir kere daha vurgulamamız gerekirse**,** sünnetin temel özelliğini *gerçekçilik, evrensellik* ve *esneklik* yani *uygulanabilirlik* olarak tesbit etmemiz mümkündür. Aslında bunlar, bizzat İslâm'ın temel özellikleridir.

İslâm, en son ve en mükemmel din, Hz. Muhammed de en son peygamberdir. Kıyamete kadar geçerli olan Kur'an ve onun birinci dereceden açıklaması ve uygulama biçimi demek olan sünnet, her türlü şart altındaki insanların meselelerine çözüm getirmek ve müslümanlar arasında inanç ve davranış birliğini sağlamakla yükümlüdür. Böyle olunca da sünnetin gerçekleri esas alması, insanı tanıması, ona her türlü imkân ve şartta yaşayabileceği genel esasları tedricî olarak öğretmesi, aynı konuda uygulanabilir farklı şekil ve biçimleri sunması pek tabiîdir. Bu söylediklerimiz, cihanşümullüğün yani evrenselliğin bir sonucudur.

Aynı konuda farklı bilgiler ve değişik uygulama imkânları sunan hadislerin, bu açıdan bakıldığı zaman tabiîlikler manzumesi oldukları, bu bahis konusu farklılıkların ya da seçenek imkânlarının ümmet için tam bir rahmet vesilesi olduğu açıktır. Zira İslâm belli bir yöre veya şehir halkına gelmiş değildir. Eğer öyle olsaydı, daha net ve değişmeyen uygulamalar teklif ederdi. Halbuki İslâm, bütün insanlara gelmiş bir dindir. Bu yüzden de getirdiği esasların kıyamete kadar dünyanın her tarafında uygulanabilir olması, kendisine inananların hidâyetlerini temin edebilmesi açısından hayâtî bir zorunluluktur.

5. Sünnetin Korunmuşluğu

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de, kâfirler istemeseler de nûrunu tamamlayacağını açıklamaktadır [bk.Tevbe sûresi (9), 32]. "Allah'ın nuru", kulları için seçtiği, onları kendisinden sorumlu tuttuğu ve Resûlü'ne vahyettiği şeriatıdır. Bu hem Kur'ân'ı hem de Sünnet'i içine alır.

Allah Teâlâ "**Gerçekten Zikr'i biz indirdik; onun koruyucusu da elbette biziz**" [Hicr sûresi (15), 9] buyurmuştur. Bu âyette geçen zikri, Kitap ve Sünnet olarak anlamak mümkündür. Zikir kelimesi Kur'ân ile tefsir edilecek olursa, bu takdirde âyetteki hasr ifadesinden, Kur'ân'ın dışında hiçbir şeyin korunmayacağı, koruma hükmünün sadece Kur'ân'ı içine aldığı anlamı çıkmaz. Çünkü Allah Teâlâ, Kur'ân'da Kur'ân dışında başka şeyleri de meselâ, Resûlullah'ı insanların vereceği zararlardan koruyacağını bildirmiş ve korumuştur. Yine arşı, gökleri ve yeri kıyamete kadar yok olmaktan koruyacaktır. Sonra âyetteki "lehû" kelimesinin öne alınmış olması, hasr için değil, âyet sonlarındaki uyuma riâyet içindir.

Kur'ân'ın korunması, sünnetin korunmasını da içine alır. Çünkü Sünnet, Kur'ân'ın açıklayıcısı, güvenilir bekçisidir; keyfî yorumlara tâbi tutulmasını önler. O halde sünnetin korunması, Kur'ân'ın korunması için gerekli önlemlerden biridir. Bu sebeple de Kur'ân'ın korunması, sünnetin de korunması demektir.

Sünnetin korunması ümmete, ümmetin âlimlerine havâle edilmiş gözükmektedir. Yani sadece Kur'an ile sünnetin korunma şekillerinde farklılık vardır. Bu da İslâm bilginlerinin hadis ilimlerinin bütün branşlarında gerçekleştirdikleri her türlü takdirin üstünde değer arzeden ilmî mesâiler ile gözler önüne serilmiş bir gerçektir.

Sünnetin tamamı ümmet tarafından korunmuştur. Tek tek fertler ele alındığı zaman, elbette onların bütün sünneti ihata edemedikleri görülürse de, ümmetin bütünü ele alındığı zaman sünnetten hiçbir şeyin kayıp olmadığı anlaşılacaktır. Tıpkı herhangi bir dili, bir dil âliminin bütünüyle bilmesi mümkün olmasa bile, o dili konuşan milletin o dilin bütün kelimelerini bilmesinin pek normal olduğu gibi. Hatta İmam Mâlik'e, devrin halifesi, *Muvatta*'ı yegâne hadis kitabı olarak ilân etme teklifini iletince, büyük imam "Bizim muttali olmadığımıza başkaları muttalî olmuş olabilir" diyerek karşı çıkmış, sünneti, ümmetin bütünü çerçevesinde düşünmek gerektiğini hatırlatmıştır. Yani fert olarak bilgileri sınırlı da olsa âlimlerin tümü, sünnetin tümünü ihâta etmişlerdir. Bu da sünnetin korunmuşluğunu gösterir.

6. Sünnetin Kurtarıcılığı

Sünnetten yararlanabilmek için her şeyden önce onun "**en güzel örnek**" olduğuna, yaşanabilirliğine, insan özüne ve ihtiyaçlarına en üst seviyeden cevaplar ve alternatifler getirdiğine inanmak gerekir. Sonra da bu inanca dayalı olarak sünneti kendi özellikleri içinde iyi tanımak lâzımdır. Zira Hz. Peygamber âlemlere rahmet ve hidâyet rehberi olarak gönderilmiştir. Onun sünneti, hidâyette olabilmenin çarelerini göstermektedir. Sünnetin kurtarıcılığından şüphe etmek Hz. Peygamber'in risâletine karşı çıkmak anlamına gelir. Nitekim Abdullah İbni Mes'ûd bir defasında *"Nebinizin sünnetini terkettiniz mi saptınız gitti demektir"* tenbihinde bulunmuştur.

"**Gerçekten sen doğru yola çağırıyorsun**" [Mü'minûn sûresi (23), 73; ayrıca bk. Şûra sûresi (42), 52] ve "**Eğer o peygambere itaat ederseniz doğru yolu bulmuş olursunuz**" [Nûr sûresi (24), 54] âyetleri, sünnetin kurtarıcılığını ortaya koyan Kur'ânî delillerdendir.

Hz. Peygamber de muhtelif hadîs-i şerîflerinde bir yandan kendi konumunu anlatırken bir yandan da ümmetin kurtuluşuna olan katkısını açıkca gözler önüne sermiştir. Ateşe düşmeye

çalışan kelebek ve pervâneleri kovalamaya çalışan kişi durumunda olduğunu hatırlatarak *"Ben sizi bel bağınızdan tutmuş ateşe düşmekten kurtarmaya çalışıyorum; siz ise, elimden kurtulup ateşe girmeye çalışıyorsunuz"* buyurmuştur. O kendisinin ümmet için kurtuluş vesilesi olduğunu daha başka hadislerinde de yine böyle temsillerle açıklamıştır. Kendisini, düşmanı görüp koşarak gelen ve milletini uyaran bir haberciye benzettiği hadis de bu hususta tam bir kanaat verecek açıklıktadır:

"Benim ve Allah'ın benimle gönderdiği İslâm'ın durumu, bir topluluğa gelip şöyle diyen kişinin durumuna benzer:

- Ey Milletim, gerçekten ben, üzerinize gelmekte olan bir orduyu gözlerimle gördüm. Ben, size bu tehlikeyi bildiren apaçık bir haberciyim. Binaenaleyh canınızı kurtarmaya bakın!

Bu sözler üzerine ahâlinin bir kısmı ona itaat etti ve akşamdan yola çıkarak tabiî bir yürüyüşle bulundukları yeri terkedip gittiler, kurtuldular. Bir kısmı da onu yalanladı, yerlerinde kaldılar. Ordu onlara sabaha karşı baskın verdi ve hepsinin kökünü kazıdı. İşte bu hal, bana itaat, getirdiklerime ittiba edenler ile bana isyan ve Hak'tan getirdiklerimi yalanlayan kimselerin durumunun ta kendisidir" (Buhârî, İ'tisâm 2).

Sünnetin kendisine sarılanları kurtardığı kesindir. Tâbiîn müfessirlerinden Dahhâk İbni Müzâhim ne güzel ifade etmiştir: "Cennet ile sünnet aynı konumdadır. Zira âhirette cennete giren, dünyada sünnete sarılan kurtulur" (Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 365). İmam Mâlik de sünneti Nuh *aleyhisselâm*'ın gemisine benzetmiş ve "Kim ona binerse, kurtulur, kim binmezse boğulur" demiştir (Süyûtî, *Miftâhü'l-cenne*, s. 53-54).

D. Sünnete Yöneltilen İtirazlar

İslâm tarihi içinde sünneti kaynak olarak kabul etmeyip inkâr eden herhangi bir mezhep mevcut olmamıştır. Sünnetin şer'î delillerden olduğu herkes tarafından kabul edilmiştir. Ancak sünneti prensip olarak kabul etmekle beraber, onun yazılı belgeleri demek olan hadislere yer yer itiraz eden kişi ve gruplara rastlanagelmiştir. Bu itirazlara gerekçe olarak da Kur'ân-ı Kerîm'in ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Meselâ ashâb-ı kirâmdan ***İmrân İbni Husayn radıyallahu anh, Hz. Peygamber'in sünnetinden bahsetmekteyken adamın biri:***

— Ey Ebû Nüceyd! Bize Kur'ân'dan bahset! demiştir. Bunun üzerine İmrân:

— Sen ve senin gibiler Kur'ân'ı okuyorsunuz (değil mi?). Bana, namazdan, namazın içindeki davranışlardan bahsedebilir misin? Bana altının, sığırın, devenin ve diğer malların zekâtından bahsedebilir misin? Fakat sen yokken ben peygamberle beraberdim, diye çıkışmıştı.

Daha sonra İmrân, adama Hz. Peygamber'in zekât konusundaki açıklamalarını anlattı. Adam bunun üzerine:

— Beni ihyâ ettin, Allah da seni ihyâ etsin! dedi.

Olayı bize nakleden Hasan-ı Basrî demiştir ki "Bu adam daha sonra müslümanların fakihlerinden oldu" (Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 109-110).

Bu ve benzeri münferit olaylar, tâ eskiden yani sahâbe döneminden beri görülegelmiştir. İmam Şâfiî bu istikâmetteki görüş sahipleriyle tartışmaya girerek onları cevaplandıran ve susturan ilk müelliflerdendir. Bu sebeple şimdilerde modernistler tarafından tenkide tâbi tutulmaktadır.

Zaman içinde uzun süre hiç seslendirilmeyen bu yöndeki itirazlar, batı sömürgeciliğinin etkisiyle son bir-iki asırdır İslâm dünyasında yeniden gündeme gelmiştir.

Mısır'da Tevfik Sıdkı, Ahmed Emin, İsmail Edhem ve Ebû Reyye gibi kişiler ve bunları belli bir dönem için de olsa destekleyen bir kaç kişi, Hindistan'da Ehl-i Kur'ân Cemiyeti çevresinde kümelenen kişiler ve onların öteki İslâm ülkelerindeki uzantıları şimdi yeniden "Kur'ânla yetinme" çağrıları yapmaya başlamış, **"sünnetsiz İslâm arayışı"** içine girmişlerdir. Her konuda âyet aramakta, âyet dışında kendilerini bağlı hissedecekleri bir başka **"lâ raybe fih"** delilin bulunmadığını ileri sürmektedirler.

Bu anlayışın varacağı nihâî noktayı, Ehl-i Kur'ân Cemiyeti'nin kurucusu Gulâm Perviz Ahmed'in hayatında izlemek mümkündür. Bu kişi, "Kur'ân dışında herhangi bir söz ile amel edenlerin, -isterse bu söz Hz. Peygamber'e ait ve mütevâtir-sahih bir hadis olsun- "**Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin tâ kendileridir**" [Mâide sûresi (5), 44] âyetinin hükmüne girerler" demek cür'etini göstermiştir. Buna karşılık devrin âlimleri de kendisinin küfre girdiğine dâir fetvâ vermişlerdir (Bilgi için bk. Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, VII, 425).

Varacağı nokta bu olayla daha baştan belli olan bu akımın -maalesef- memleketimizde de şu veya bu şekilde gündeme getirilmekte olması, yeni yeni yerleşmekte olan İslâm bilincini ve birikimini temelden yaralayabilecek tehlikeli bir gelişme olarak görülmektedir.

Burada konuya ait iddiaları tek tek cevaplandırma durumunda değiliz. Ancak şu kadarına işaret etmek yerinde olacaktır.

Nasıl, içimizden seçtiği peygamberler aracılığı ile emir ve yasaklarını kullarına duyurması, Allah Teâlâ için bir âcizlik ve eksiklik değilse, sünnetin varlığı da Kur'ân-ı Kerîm'in eksik ve yetersizliği anlamına gelmez. Vahyi alıp öğrenmede peygamberlerin aracılığına insanların nasıl ve ne ölçüde ihtiyâcı varsa, Kur'ân'ı anlamakta da Peygamber'in yorumuna yani sünnete öylece ihtiyaç vardır. Tabiî ve doğru olan budur. Bunun dışındaki iddialar ne adına yapılırsa yapılsın, nasıl takdim edilirse edilsin, temelden yanlıştır. Bu tür iddia ve tavır Hz. Peygamber tarafından önceden teşhis ve teşhir edilmiştir: " *Benim emrettiğim veya nehyettiğim bir konu kendisine iletildiğinde, sakın sizden birinizi, koltuğuna yaslanmış olarak, "biz onu bunu bilmeyiz, Allah'ın kitabında ne bulursak ona uyarız, işte o kadar" derken bulmayayım!"* (Ebû Davûd, Sünnet 5; Tirmizî, İlim 10; İbni Mâce, Mukaddime 2).

İslâm ümmetinin kimlik ve kişiliğini dokuyan yorum, Hz. Peygamber'in yorumu yani sünnetidir. Bu sebeple **sünnet, İslâm'ı anlama**, **kavrama ve yaşamada vazgeçilmez en doğru ölçü ve yorumdur.** Onun verilerine yani hadislere yöneltilecek hiçbir tenkid, sünnetten uzak kalmayı haklı kılamaz. Bir başka ifade ile ne sünnetsiz müslümanlık olur ne de sünnete rağmen müslümanlık..

1. Hadisler Kelimesi Kelimesine Aynen mi Rivayet Edilmiştir?

Hadislerin Hz. Peygamber'in mübarek ağzından çıktığı gibi kelimesi kelimesine aynen nakil ve rivayet edilip edilmediği merak konusudur? Bu soruya mutlak olarak evet veya hayır şeklinde cevap verilemez. Lafzan rivayet esas olmakla beraber, **"mânanın ters yüz edilmemesi"** kaydıyla, gerçekten çok sıkı şartlar altında mâna ile hadislerin rivayet edilmesine izin verilmiştir. Aynı hadisin değişik rivayetlerinde görülen kelime değişiklikleri, takdim-te'hirler o hadisin mâna ile rivayet edildiğini gösterir. Bütün hadislerin aynı lafızlarla rivayet edilmiş olmasını düşünmek ve istemek, tabiîlik ve gerçekçilikten uzak ve ümmeti zora koşan bir düşünce ve temenni olur.

Öte yandan hadislerin mâna ile rivayetinin mümkün olması, -mânayı doğru yansıtmak kaydıyla- onların başka dillere tercüme edilmesinin câiz olduğuna da delil sayılmıştır. Mâna ile hadis rivayeti ruhsatına rağmen ilk müslüman nesiller, hadise karşı nasıl dikkatli ve titiz davranmışlarsa, bugün de tercümelerde aynı dikkat ve itinayı göstermek gerekir. Rastgele, alelacele ve piyasa hesaplarıyla hadisleri ve hadis kitaplarını tercüme ve neşre kalkışmak bu açıdan büyük sakıncalar taşımaktadır.

Şuna da işaret edelim ki, mâna ile hadis rivayetine ruhsat verilmesi, hadislerin, hadis kitaplarında toplanmasından önceki şifâhî rivayet dönemlerine aittir. Bugün artık kimse mâna ile hadis nakletmeye kalkışamaz. Kitaplara geçmiş lafızlardan birini tercih edip kullanmak zorunluğu vardır.

2. Şifâhî Rivayete Güvenilebilir mi?

Hadis tarihinin ve sünnete ait metinlerin, bir başka ümmette benzeri görülmeyen bir titizlik ve ilmî usûllerle tesbit ve nakledilmiş olması, her nedense Batılı ilim çevrelerini rahatsız etmiştir. Şifâhî nakle dayanan eski kültürlerinin bir kelimesini bile fedâ etmek istemeyen Batılılar, şifâhî rivayete güvenilemeyeceğini, dolayısıyla başlangıçta şifâhî bir dönem geçirmiş olan hadislere bel bağlanamayacağını söylemektedirler.

Daha başlangıçta doğru olarak kaydedilmiş ve iyi korunmuş yazılı vesikalara göre şifâhî rivayetlerin daha az emniyet telkin ettiği doğrudur. Ancak bu, hiçbir zaman, yazılı vesikaların her türlü tehlikeden uzak kaldığı anlamına gelmez. Şifâhî rivayetler için düşünülen güven kırıcı ihtimaller kadar yazılı vesikalar için de bir çok noktadan endişe belirtmek mümkündür. Nitekim günümüz basın-yayın organları bu konuda duyulabilecek endişenin boyutlarını sahte evrak tanzimi, vesika tahrifi gibi olaylarla hemen hergün kamu oyuna arzetmektedir.

Bu olaylar da göstermektedir ki, asıl mes'ele, rivayetin yazılı ya da şifâhî olması değil, o rivayeti nakledenlerin kişiliği, inanç değerleri ve mensup olduğu kültür çevresidir. Bu çok önemli noktayı dikkatlerden kaçırmak suretiyle güveni yazılı vesikaya bağlamak hatalı, doğruluğu tartışılabilir ve büyük ihtimalle de kasıtlı bir tavırdır.

Kaldı ki, hadislerin Hz. Peygamber zamanından beri bizzat onun izni ile yazıya geçirilmeye çalışıldığı tarihi bir gerçektir. Ayrıca her hadis metninden önce yer alan **"sened"** dediğimiz o hadis metninin kendilerinden alındığı ravileri gösteren kısım, bizim şifâhî rivayetlerimizin bile daima ilmî usûllere uygun ve denetime açık olduğunu belgelemektedir.

İlk müslüman nesillerin hadisleri, dine sahip çıkma gaye ve gayretiyle en sağlam şekilde tesbit ve muhâfaza ettikleri de gözardı edilmemelidir.

3. Hadisçiler Sadece Senedle mi Meşgul Olmuşlardır?

Sünnet'e ait bilgi ve belgeler demek olan hadislerin, sened ve metin denilen iki ana bölümden meydana geldiğine yukarıda işaret etmiştik. Bu belgelerin gerçekten Hz. Peygamber tarafından söylenmiş sözleri veya işlenmiş fiilleri bize yansıtıp yansıtmadığını anlamak için yapılması gereken iş, bu bilgileri bize nakleden kişilerin güvenilirlik açısından tetkik edilmesidir. Bir başka ifade ile, hadis râvilerinin niteliklerinin araştırılmasıdır. Râviler, her hadisin senedinde isimleri zikredilen kişilerdir. Hadisçiler, bu kişilerin durumlarını en küçük ayrıntısına kadar bilimsel usullerle araştırmak suretiyle verdikleri haberler ve rivayet ettikleri hadisler konusunda kanaat edinmeye ve bu kanaatlarını da özel terimlerle ifadelendirmeye fevkalâde önem vermişlerdir. Bir başka deyimle, haber kaynaklarını araştırmak suretiyle o kaynaklar aracılığı ile kendilerine ulaşan haberlerin sıhhatini tesbite yönelmişlerdir. Bu konuda gerçekten hayranlık uyandıracak ilmî usuller geliştirmişlerdir.

Genel bir tavır olarak da senedin durumunu açıklamayı, hadis metninin sağlamlık derecesini belirtmek için yeterli görmüşlerdir. Bu konudaki çalışma yoğunluğunu dikkate alan bazı kimseler, hadisçilerin sadece senedle meşgul olup hadislerin metinleriyle ilgilenmediklerini sanarak onları suçlamaya kalkmışlardır.

Hadisçilerin senedlere özel bir önem verdikleri doğrudur. Ancak bu, onların metin tenkidi ile hiç meşgul olmadıkları anlamına gelmez. İç tenkid veya metin tenkidi konusunda da geliştirilmiş özel bilim dalları bulunmaktadır. Meselâ, hadis metinlerinde geçen anlaşılması zor kelimeleri konu edinen **Garîbü'l-hadis ilmi**, hadislerin anlaşılmasını kolaylaştıran **"Hadislerin vürud sebepleri ilmi"**, **"Nâsih-mensuh ilmi"**, birbirine mâna bakımından zıt gibi görünen hadisleri tetkik eden **"Muhtelifü'l-hadis ilmi"**, Allah Teâlâ'nın sıfatlarıyla ilgili kelimeler ihtiva eden hadisleri inceleyen **"Müşkilü'l-hadis ilmi"**, muârızı olmayan hadisleri ifade eden **"muhkem"** gibi terimler doğrudan doğruya ve sadece hadis metinleriyle ilgilidir. Ayrıca **maklûb**, **müdrec**, **münker**, **musahhaf** ve **muallel** gibi sened ve metin arasında müşterek olan terim ve bilimsel branşlar da söz konusudur.

Hadisçiler gerek sened gerekse metin tenkidinde tarih, psikoloji ve sosyolojiden yararlanmışlardır. Bir sözün uydurma olup olmadığını tesbit için dikkate aldıkları ölçüler, hadisçilerin metin tenkidi konusundaki gayretlerinin en belirgin örneklerini oluşturmaktadır. Bu konular ve daha ilave edilebilecek olan hususlar ehlince bilinmektedir (Geniş bilgi için bk. Muhammed Lokman es-Selefî, *İhtimâmü'l-muhaddisîn bi nakdi'l-hadîs seneden ve metnen*, Riyad l408/l987).

Hadisçiler, ilâhî vahye mazhar, cevâmiü'l-kelim özelliğine sahip bir peygamberin beyânlarıyla karşı karşıya olduklarını pek iyi biliyorlardı. Bu vasıfların sahibi bir peygamber, muhtelif sebeplerle çağdaşlarının anlayışları dışında kalacak sözler söyleyebilir, haberler verebilirdi. Buna mâni olacak herhangi bir şey söz konusu değildi. Kanun maddeleri gibi özlü sözlerle hukukî kâideler vaz edebilirdi. Sözleri mecâzî bir mâna ifade edebilirdi. İleride keşfedilecek bir ilmî hakikate işaret etmiş olabilirdi.

Bütün bunlardan dolayı hadisçiler, diğer kişilerin sözlerine uyguladıkları tenkidleri Hz. Peygamberin hadisleri için tatbik etmekte **ihtiyat** göstermişler *temkinli* davranmışlardır (Geniş bilgi için bk. Mustafa es-Sibâî, *es-Sünne ve mekânetühâ fi't-teşrî'i'l-İslâmî*, s. 275-279).

Biz, hadisin sened ve metinlerini inceleme usullerinin tarihte bir benzerinin bulunmadığı ve bunun sadece müslümanlara ait bir ilmî üstünlük olduğu görüşündeyiz.

E. Bazı Sorular

1. Sahih Hadislerin Sayısı Ne Kadardır?

Sahih hadislerin sayısı hakkında kesin bir rakam vermek mümkün değildir. Sahih adıyla telif edilmiş hadis kitaplarında bulunan hadisler ile diğer sahih hadis kaynaklarındaki hadislerin toplamı aşağı-yukarı yirmi bini bulur. Ancak unutulmamalıdır ki, sahih, hasen ve zayıf gibi terimlerle anılan hadisler hakkında daima farklı görüş beyan edenler olabilir. Çünkü bu değerlendirmeler, araştırmaya dayalı nisbî değerlendirmelerdir. Günümüzün bilgisayar teknolojisinden yararlanılarak kendilerine "sahih" hükmü verilmiş hadislerin bir sayımını yapmak mümkündür. Önümüzdeki yıllar, muhtemelen bu konuda belli rakamlara ulaşmamızı mümkün kılacaktır.

2. Sahih Hadisler Sadece Kütüb-i Sitte'de mi Bulunur?

Hadisler çoğu kere, "bu, *Kütüb-i Sitte*'de var mı?" veya "Buhârî bunu nakletmiş mi?" yahut da "Müslim'in kitabında geçiyor mu?" cümleleriyle araştırılmaktadır. Bu tür sorular, aslında, sahih hadislerin sadece *Kütüb-i Sitte*'de veya Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-sahîh*'lerinde bulunduğu, bunların dışındaki hadis kitaplarına güvenilemeyeceği kanaatından kaynaklanmaktadır. Bu, çoğu kişinin her şeyi Kur'an'da aramasına benzemektedir. Yeterli din kültürü almamış kimseler, dinî bir esas kendilerine hatırlatılınca hemen "bu Kur'an'da var mı?" diye itiraz anlamında sorular sorarlar. Her şeyi Kur'an'da aramak nasıl hatalı bir tutum ise, hadis diye duyulan her sözü de mutlaka Buhârî ya da Müslim'de bulmaya çalışmak, yahut *Kütüb-i Sitte*'de görmek istemek de en azından o kadar hatalıdır. Güvenilir her hadisin mutlaka Buhârî ve Müslim'de olması lâzım geldiği düşüncesinden vaz geçilmelidir. Zira Buhârî de Müslim de "bütün sahih hadisleri toplamak" amacıyla kitaplarını tasnif etmiş değillerdir. Kitaplarına aldıklarının kendilerine göre "sahih" olmasına dikkat etmişler, fakat bütün sahihleri toplamak gibi bir çalışma içine girmemişlerdir.

Buhârî ve Müslim dışında hatta *Kütüb-i Sitte* dışında kalan diğer hadis kitaplarında da sahih hadisler bulunmaktadır. Şu kadar var ki âlimler, Buhârî ve Müslim'in her ikisinin birden kitabına aldığı (*müttefakun aleyh*) hadisleri, en güvenilir sahih hadisler olarak kabul etmişlerdir.

3. Şerhsiz Hadis Okumak Doğru mudur?

Kur'ân'ı ve dolayısıyla İslâm'ı Sünnet'e mürâcaat etmeden anlamak ve yaşamak ne kadar mümkünse, şerhlere baş vurmadan hadis okumak suretiyle İslâm'ı anlayıp yorumlamak da ancak o kadar mümkündür. Çoğu yerde insan, kendi anlayışının yetersizliği sebebiyle sıkıntıya düşebilir. Bu sebeple, kısa da olsa şerh ihtiva eden eserlerden hadis okumak, başlangıçta doğacak anlayış hatalarını önleyecektir.

Memleketimizde uzunca bir süreden beri, sadece tercümesi ile halkımıza sunulmuş bulunan *Riyâzü's-sâlihîn*'in, çok okunan bir hadis kitabı olarak, tatmin edici bir şerhinin bulunmaması büyük bir boşluk doğurmaktaydı. Son yıllarda yoğunlaşan ilgi ve ihtiyacı dikkate alarak, elinizdeki bu tercüme ve şerhi gerçekleştirmeye çalıştık.

Bu çalışmamızla necip milletimizin sünnet bilgi ve kültürüne bir katkıda bulunabilirsek, gerçekten mutlu olacağız. Zira **biz, sünnetteki yorumuyla Kur'an'ı ve İslâm'ı kavramak ve yaşamakla iyi müslüman olunacağına inanmaktayız.** Bunun yolu da hadis kitaplarımızdan yararlanmaktır.

Geçmişte İslâm âlimleri hadis metinlerini büyük hacimli ve belli tertiplere sahip kitaplarda toplamışlar, böylece ümmetin istifadesine sunmuşlardır. Özellikle hicrî ilk üç-dört asır bu tür çalışmaların yoğunlaştığı asırlardır. Daha sonraki dönemlerde, bu hacimli hadis kitaplarından seçmeler yapılmak suretiyle farklı tertip ve muhtevâda hadis kitapları meydana getirilmiştir. Hadis kültürü bakımından kendisine çok şey borçlu olduğumuz **İmam Nevevî** ve onun *Riyâzü's-sâlihîn* adlı eseri bu alanda müstesnâ bir yere ve kıymete sahip bulunmaktadır.

İMAM NEVEVÎ, HAYATI ve ESERLERİ

A. Doğumu ve Çocukluğu

Adı **Ebû Zekeriyyâ Yahyâ İbni Şeref İbni Mürî en-Nevevî**'dir. 631 yılı Muharrem ayının ortalarında (Ekim 1233) Suriye'nin güneyindeki Havran bölgesinde bulunan **Nevâ** köyünde doğdu. Köyüne nisbetle **en-Nevevî** veya **en-Nevâvî**, o bölgeye nisbetle el-Havrânî, dedelerinden Hizâm'a nisbetle de el-Hizâmî diye anıldı. Kendisinin Nevevî nisbesini kullandığı, yazılarında görülmektedir. Adı Yahyâ olanlar, baba oğul iki peygamberin hâtırasına hürmeten Ebû Zekeriyyâ diye künyelendikleri için, o da geleneğe uyarak, hiç evlenmediği halde, bu künyeyi aldı. İslâm dinine olan hizmetlerine bakarak kendisine, dini ihyâ eden kimse anlamında **Muhyiddin** lakabı verilmiştir. Övülmekten hoşlanmayan Nevevî, dinin her zaman canlı ve dipdiri olduğunu, kimsenin ihyâsına ihtiyacı bulunmadığını belirterek, kendini tezkiye anlamı taşıdığı için bu lakapla anılmaktan hoşlanmaz, hatta kendisine Muhyiddin diyenlere hakkını helâl etmeyeceğini söylerdi. Babası Şeref İbni Mürî, mütevâzi dükkânında çalışan, çevresinde dürüstlüğü ile tanınan zâhid ve müttaki bir kimseydi.

Nevevî on yaşına basınca, babasının dükkânında çalışmaya başladı. Fakat o ticaretle uğraşmayı sevmediği gibi, arkadaşlarıyla oynamayı da arzu etmezdi. Erginlik çağına girerken hıfzettiği Kur'ân-ı Kerîm'i her fırsatta okumaktan büyük haz duyardı. Evliyâullahdan mübarek bir zât diye bilinen, daha sonraları Nevevî'nin mânevî mürşidi olan Yâsîn İbni Yûsuf el-Merâkeşî (veya Zerkeşî) o sıralarda Nevâ'ya geldi. Çocukların birlikte oynayalım diye zorlamasına rağmen onlardan kurtulup Kur'an okumaya çalışan Nevevî'yi pek sevdi. Nevevî'nin Kur'an hocasına giderek, bu çocuğun ileride önemli bir âlim ve büyük bir zâhid olacağını tahmin ettiğini, onunla özel surette meşgul olmasını istedi. Fakat Kur'an muallimi ona "Sen müneccim misin?" diye çıkışarak tavsiyesini dikkate almadı.

B. Tahsili.

Nevevî babasına yardım ederek ve fırsat buldukça çevresindeki âlimlerden temel İslâmî bilgileri öğrenerek on sekiz yaşına kadar memleketinde kaldı. 649 (1251) yılında babası onu Dımaşk'a getirerek Revâhiyye medresesine yerleştirdi. Medresede talebeye günde sadece bir ekmek veriliyordu. Nevevî bu mütevâzi şartlar altında tanınmış âlimlerden okumaya başladı. Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) Şâfiî fıkhına dair iki mûteber eserinden (büyük boy 166 sayfa tutan) *et-Tenbîh*'i dört ayda, *el-Mühezzeb*'in ibâdât bölümünün dörtte birini de (bu kısım büyük boy 257 sayfa tutmaktadır) o yılın geri kalan sekiz ayı içinde ezberledi. Nevevî, aşağıda anlatılacağı üzere, daha sonraları bu iki eseri şerhetmiştir.

İki yıl sonra babasıyla birlikte hacca gitti. Yolda hastalandı ve Mekke'ye varıncaya kadar sıtmadan kıvrandı. Fakat sesini çıkarıp da hâlinden şikâyet etmedi. Medîne-i Münevvere'de bir buçuk ay kalarak oradaki âlimlerin derslerine katıldı.

Kendisinde ilme karşı öyle bir iştiyâk vardı ki, bizzat söylediğine göre, iki yıl boyunca yere uzanıp yatmadı. Uykusu gelince kitaplarına yaslanarak biraz uyuklardı. Onun ilme olan

düşkünlüğü darb-ı mesel hâline geldi. Hocalarına gidip gelirken bile, okuduklarını tekrar ederdi. Yıllar sonra yazacağı eserlerde belirttiği gibi, ona göre **“İlimle uğraşmak, Allah rızâsını kazanmak için tutulan en iyi yol ve en üstün ibadetti. İlim tahsili nâfile oruç, namaz ve zikirden daha faziletliydi**.”

Hergün on iki hocadan lugat, sarf, nahiv, fıkıh, hadis, kelâm gibi sâhalarda on iki çeşit ders alıyordu. Hadis ilmine dair okuduğu eserler, bu konuda bir fikir verebilir:

Kütüb-i Sitte’yi hocalarına bizzat okuduktan başka, Mâlik’in *Muvatta*’ını, İmâm Şâfiî’nin, Ahmed İbni Hanbel’in, Osman İbni Saîd ed-Dârimî’nin, Ebû Avâne el-İsferâyînî ve Ebû Ya`lâ’nın *Müsned*’lerini, Dârekutnî ve Beyhakî’nin *es-Sünen*’lerini, Begavî’nin *Şerhu’s-Sünne*’si ile Humeydî’nin *el-Cem beyne’s-Sahîhayn*’ini ve Hatîb el-Bağdâdî’nin *el-Câmi` li ahlâkı’r-râvî ve âdâbi’s-sâmi*`ini de okudu. Devamlı çalışması sebebiyle, on yıl gibi bir zamanda parmakla gösterilen bir ilim adamı oldu. 660 yılından itibaren de eser vermeye başladı. Nevevî’nin ilk eserini 655 yılında yazdığı da söylenmektedir.

C. Hocaları.

“Bir kimsenin hocaları, onun dinde babalarıdır. Allah ile irtibatını sağlayan vâsıtalardır” diyen Nevevî, en çok fıkıh ve hadis sahalarındaki âlimlerden faydalandı.

Hadis ilmindeki hocaları, hadisle ilgili önemli bilgileri öğrendiği ve birçok hadis kitabını kendisinden dinlediği Ziyâ İbni Temmâm el-Hanefî, *Sahîh-i Müslim*’i okuduğu Ebû İshâk İbrâhim İbni Ömer el-Vâsıtî (ö. 662/1263-64), on yıl boyunca daha çok Buhârî ve Müslim hadislerinin şerhi konusunda faydalandığı ve o devirde bir benzerini görmediğini söylediği İbrâhim İbni Îsâ el-Murâdî el-Endelüsî (ö. 668/1269) ve en büyük hocası olduğu söylenen Ebü’l-Ferec Abdurrahman İbni Muhammed İbni Ahmed el-Makdisî (ö. 682/1283) gibi muhaddislerdir.

Fıkıh ilmindeki hocaları arasında, kendisinden en çok faydalandığı ve ilk hocam dediği zühd ve takvâ sahibi mükemmel insan İshâk İbni Ahmed el-Mağribî (ö. 650/1252), o devirde Şâfiî fıkhını en iyi bilen Dımaşk müftüsü Ebû Muhammed Abdurrahman İbni Nûh İbni Muhammed el-Makdisî (ö. 654/1256), Şâfiî fıkhının en önde gelen âlimlerinden Ebü’l-Hasan Sellâr İbni Hasan el-İrbîlî (ö. 670/1271-72) ve fıkıh usûlü okuduğu kâdî Ebü’l-Feth Ömer İbni Bündâr et-Tiflîsî (ö. 672/1273-74) gibi fakihler vardır.

Nahiv ilmi tahsil ettiği âlimler arasında, nahivcilerin imâmı İbni Mâlik et-Tâî’nin (ö. 672/1274) adı zikredilebilir.

D. Talebeleri.

Nevevî’ye pek çok âlim talebelik etmiştir. Bunların en meşhuru **İbnü’l-Attâr** Alâeddin Ebü’l-Hasan Ali İbni İbrâhim ed-Dımaşkî’dir. Bu âlim Nevevî’nin ömrünün son altı yılında ondan hiç ayrılmadığı, devamlı hizmetinde bulunduğu için kendisine *“Muhtasaru’n-Nevevî”* lakabı verilmiştir. İbnü’l-Attâr, aşağıda belirtileceği üzere, Nevevî’nin hayatını kaleme almış ve yazdığı tercüme-i hâli hocasına kontrol ve tashih ettirmiştir. Hadis usûlüne dair *Garâmî sahîh* adlı manzûmenin müellifi *İbni Ferah el-İşbîlî* (ö. 699/1300); *el-Menhelü’r-revî* adlı usûl-i hadis kitabının müellifi, Mısır ve Şam kadısı **Bedreddin İbni Cemâ**`a (ö. 733/1333), Şâfiî âlimlerinden kâdî Ziyâüddin Ali İbni Selîm el-Ezrü`î (ö. 731/1330-31), *Tehzîbü’l-Kemâl* müellifi Yûsuf İbni Abdurrahman **el-Mizzî** (ö. 742/1341), kâdılkudât Şemseddin İbnü’n-Nakîb Muhammed İbni İbrâhim (ö. 745/1345) ve muhaddis târihçi İbni Kesîr’in babası Ebû

Hafs Ömer İbni Kesîr gibi önemli şahsiyetler ona talebelik etmiştir. Bunlardan başka bazı âlimler de Nevevî'den icâzet yoluyla rivayette bulunmuşlardır.

E. İlmi.

Muhtelif devirlerde hadis ilmini yeniden canlandıran âlimler gelmiştir. Nevevî'nin yaşadığı yüzyılda **İbnü's-Salâh ile Nevevî**, bir sonraki asırda **Zehebî**, müteâkip asırda **İbni Hacer el-Askalânî** gibi âlimler hadis ilmine büyük hizmet etmişlerdir. Zehebî'nin **"hadis âlimlerinin efendisi"** diye andığı Nevevî, bir hadis hâfızı, aynı zamanda hadis ilimlerinde tanınmış bir otoriteydi. Sahîh hadisleri olduğu kadar zayıf ve uydurma rivayetleri, râvilerin hâllerini bilirdi. Hadislerde geçen garîb kelimeleri anlamada ve hadislerden fıkhî hüküm elde etmede pek mâhirdi.

Şâfiî fıkhında devrinin en büyük âlimi o idi. Bu mezhebin esaslarını, usûl ve fürûunu, bir meseleye dâir sahâbe ve tâbiîn âlimlerinin neler söylediklerini, hangi noktada birleşip hangi noktada birbirinden ayrıldıklarını ezbere bilirdi. Birgün İmâm Gazzâlî'nin *el-Vasît'*inden yapılan bir nakil hakkında kendisiyle münakaşa ettiler. Halbuki Nevevî münakaşa etmekten hiç hoşlanmadığı gibi, münakaşa edenleri de sevmezdi. Şöyle dedi:

"Benimle el-Vasît hakkında münakaşa ediyorlar. Ben o eseri dört yüz defa okudum."

Tahsil için geldiği Dımaşk'ta kendisinden ilk faydalandığı hocası Şam müftüsü Firkâh ile aralarında daha sonraki yıllarda ganimetlerin taksimi konusunda görüş ayrılığı çıktı. Hocalarına aşırı derecede saygı duymakla beraber, onların Şâfiî mezhebine veya sünnetin açık hükmüne aykırı görüşleri karşısında hiç mütevâzi davranmayan Nevevî, devrin şartlarını dikkate alarak fetvâ veren hocasını tasvip etmedi; bu sebeple araları açıldı.

Mezhepte imâmı olan eş-Şâfi`î'nin "Helâl ve haram bilgisinden sonra en değerli ilim tıb ilmidir" demesi sebebiyle olmalı ki, öğrencilik yıllarında bir ara tıp tahsil etmek istedi. Bu sebeple İbni Sînâ'nın *el-Kânûn* adlı eserini satın aldı. Fakat o günden itibaren pek bunalıp sıkılmaya başladı. Sonunda bu hâlin kendisine tıpla uğraşmaktan geldiğini anlayarak *el-Kânûn*'u sattı ve odasında tıpla ilgili ne varsa elinden çıkarmak suretiyle rahatladı.

Nevevî muhtelif medreselerde hocalık yaptı. 665 (1267) yılında Ebû Şâme el-Makdisî'nin vefatıyla boşalan Suriye'nin en tanınmış öğretim müessesesi olan **Eşrefiyye Dârülhadisi** şeyhliğine getirildi. Vefâtına kadar on bir sene müddetle bu görevi devam ettirdi.

F. Görünüşü ve Yaşayışı.

Nevevî orta boylu, kara yağız bir kimseydi. Bir kaç teli ağarmış sık ve siyah sakalı heybetli görünüşüne ayrı bir ağırlık verirdi. Ciddi yüzünde tebessüm az görülürdü. Kılığı kıyafeti devrinin âlimlerinin özel giyim kuşamına hiç benzemezdi. Sırtındaki kaba dokunmuş pamuk elbise ve başındaki küçük sarığıyla onu gören, Dımaşk'ı gezmeye gelmiş Nevâlı bir köylü zannederdi.

Ömrünü ilme nikâhlayan Nevevî hiç evlenmedi. Belki evliliğin kendisini meşgul edeceği, belki de kendisine muhtelif sorumluluklar yükleyeceği kanaatıyla evlenmeyi hiç düşünmedi.

Âhirete duyduğu özlem sebebiyle dünya zevklerine, yiyip içmeye, giyinip kuşanmaya, kısaca söylemek gerekirse rahat yaşamaya değer vermezdi. Günde bir defa geceleyin, sadece bir çeşit yemek yerdi. Sofrasında iki çeşit yiyecek nâdiren bulunurdu. Eti, köyüne gideceği zamanlar yerdi. Sadece seher vakti su içerdi. Karla soğutulmuş suyu içmez; rutubeti uyku getirir diye salatalık bile yemezdi. Kebap ve tatlıya zâlimlerin yiyeceği diye iltifat etmezdi.

Talebeliğinden itibaren kazandığı az uyuma alışkanlığını, fânî ömrü, yeterince değerlendirebilmek için hayatı boyunca uyguladı.

Onun hayatını yazanların hemen hepsinin belirttiğine göre, Dımaşk'ta yetişen meyvaları yemezdi. Bunun sebebini soran talebesi İbnü'l-Attâr'a, Dımaşk'ta pek çok vakıf arazi bulunduğunu, bunların titizlikle idare edilmediğini, ortaklığın meşrû bir şekilde yapılmadığını, dolayısıyla bu meyvalara haram karıştığını söyledi. Babasının getirdiği yiyeceklerle geçimini sağlar, sadece onun getirdiği incirleri yerdi. Bütün bu hâller onun iradesinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

En büyük ibadetin samimi bir niyetle helâl ve haramları öğrenmek olduğunu söyleyen Nevevî, hayatı boyunca kimseden bir kuruş almadı. **Görev yaptığı medreselerden kendisine verilen aylıkla kitap alır, sonra da bunları o medreseye vakfederdi. Eşrefiyye dârülhadisinden hiç maaş almadı.** Onun bu hâli, hak mefhumuna ne büyük önem verdiğini göstermektedir. Nevevî'yi yakından tanıyan bazı âlimler onun bir sahâbî gibi, bazıları ise bir tâbiî gibi yaşadığını söylemişlerdir.

İlimle bu kadar çok meşgul olmasına rağmen ibadete, Kur'an okumaya ve Allah Teâlâ'yı zikretmeye geniş zaman ayırırdı. Bir gece sabaha doğru Dımaşk Câmii'nde bir direğe yönelmiş karanlıkta namaz kılıyordu. Allah Teâlâ'nın, zâlimler ile onların arkadaşı olan günahkârları cehenneme götürmeleri için meleklere verdiği **"Onları tutuklayın; çünkü onlar sorguya çekileceklerdir"** [Sâffât sûresi (37), 24] emrini, hesâba çekilen kendisiymiş gibi derin bir hüzün ve huşû içinde dakikalarca tekrarlayıp durmuştu.

Nevevî'yi yakından tanıyan bazı âlimler onun kerâmetlerinden sözederler.

G. Yöneticileri Uyarması

Nevevî, emir bi'l-ma`rûf nehiy ani'l-münker görevini yerine getirme konusunda benzeri pek az bulunan bir insandı. Haksızlığa boyun eğmez, doğru bildiğini söylemekten, yöneticileri sözlü veya yazılı olarak uyarmaktan çekinmezdi.

I. Baybars diye bilinen, Mısır ve Suriye'de Memlûk Devleti'ni kurarak on yedi yıl saltanat süren el-Melikü'z-Zâhir Rüknüddin el-Bundukdârî'ye Nevevî'nin muhtelif mektuplar yazdığı, hatta bu mektupların bir kısmını ileri gelen âlimlere de imzalatarak müşterek bir dilekçe halinde sunduğu ve kıtlık sebebiyle maddî sıkıntı içinde bulunan Dımaşk halkına kolaylık göstermesini, ağır vergilerle onları zor durumda bırakmamasını istediği bilinmektedir. Dileği yerine getirilmediği veya isteklerinin aksi yapıldığı zaman bu mektupların sertlik dozunun daha da arttığı, hiçbir tehdidin ve hatta ölümün kendisini yıldırmayacağını sultana hatırlattığı görülmektedir. Fakat bu mektuplarında sultana karşı hiçbir zaman saygısızlık göstermemiştir. Onun dindar bir kimse olduğunu bildiği için, âyet ve hadislerden pek çok örnekler vererek kendisini iknâ etmeye çalışmıştır.

Nevevî'nin asıl hedefi sultanın halka iyi davranmasını temin etmek olduğu için yumuşak ve yapıcı bir üslûp kullanmayı tercih etti. Bu mektuplarında Allah Teâlâ'nın sultana kısa zamanda büyük zaferler, geniş topraklar nasip ettiğini, din düşmanlarını bozguna uğrattığını söyledikten sonra, **Cenâb-ı Hakk'ın kendisini dinine hizmet etmesi, müslümanların haklarını gözetmesi, halka şefkat göstermesi, onların zayıflarına sahip çıkması ve tebaasını her türlü zarardan koruması için bu makama getirdiğini, bunları yapmayıp halkın hakkını çiğnediği takdirde Allah'ın huzurunda zor durumda kalacağını hatırlattı. Halkın toprağını elinden almanın dinen câiz olmadığını, bu uygulamayla yetim, dul, yoksul bir çok zavallıya büyük zararlar vereceğini, o güne kadar dinin**

emirlerinden ayrılmayan sultanın, kendi halkının malını zorla ellerinden almasının doğru olmayacağını belirtti.

Nevevî'nin sultanı bu tarzda uyarması bazı kimseleri telaşa düşürdü. Ona, bu tavrını bırakmadığı takdirde hizmetlerinin engellenebileceğini söylediler. Sultana karşı direnmekten vazgeçmesini istediler. Hiçbir mevkide gözü olmayan Nevevî, bu kimselere de zehir zemberek denen cinsten mektuplar yazarak uyardı, onları dinin buyruklarına uygun yaşamaya dâvet etti.

Haçlılara karşı verdiği savaşlarla ünlü melik Baybars, aslında samimi bir müslümandı. Bu Kıpçak asıllı Türk sultanı, **Moğolların Suriye'ye saldırdığı sıralarda halkın münbit topraklarını, bahçelerini hazineye katmak istemiş**, bunun için de Suriyeli âlimlerin fetvasına başvurmuştu. Bazı âlimler korktukları için, bazıları dünyalık elde etmek için sultanın istediği fetvâyı vermişti. Baybars Nevevî'den de fetva istemiş, fakat bu uygulamanın haksızlık olduğuna inanan Nevevî fetvâ vermeye yanaşmamıştı.

Anlatıldığına göre Sultan'ın bu konudaki ısrarları üzerine Nevevî ona şunları söylemişti:

— İyi biliyorum ki, sen bir zamanlar Emîr Bunduktâr'ın kölesiydin. Hiçbir şeyin yokken Allah lutfedip seni melik yaptı. Duyduğuma göre sarayında, eğerlerinin kayışları altından mâmul bin kölen, çeşit çeşit zinet eşyalarına sahip iki yüz câriyen varmış. Bütün bunları onlardan alıp savaş hazırlığı için kullandığın hâlde devlet hazinesi yetersiz kalırsa, halkın malına el koyman için o zaman sana fetvâ veririm. Daha sonra Suriye'lilere yüklenen savaş vergilerinin ağırlığından söz ederek bu vergilerin kaldırılmasını, müderrislerin maaşlarının azaltılmamasını istedi.

Nevevî'nin bu pervâsız sözlerine ve istediği fetvâyı vermemesine çok kızan melik:

— Şehrimden çık git! dedi. Nevevî:

— Baş üstüne! diyerek Dımaşk'ı terk etti ve Nevâ'ya gitti.

Nevevî huzurundan çıkınca sultan Baybars onun vazifesine son verilmesini ve maaşının kesilmesini emretti. Adamları ona Nevevî'nin bir vazifesi bulunmadığını, dolayısıyla maaş da almadığını, söylediler. Bunun üzerine Baybars:

— Öyleyse ne ile geçiniyor? diye sordu.

— Babasının gönderdikleriyle, dediler.

Söylendiğine göre melike Nevevî'yi niçin öldürtmediğini sorduklarında:

— Bunu istemedim değil. Fakat onu öldürtmeyi her arzu ettiğimde, ikimizin arasında **ağzını kocaman açmış bir arslan** buna engel oldu. Öldürülmesini emretseydim beni parçalayacaktı, dedi. Nevevî ile birkaç defa görüşen el-Melikü'z-zâhir, ondan çekindiğini yakınlarına itiraf etmiştir. Nevevî 665 (1266-67) yılında, 34 yaşında Eşrefiyye dârülhadisi şeyhi olduğuna göre, bu hâdisenin daha önce meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Nevevî'nin melik Baybars'a karşı gösterdiği bu yiğit tavrından sonra ünü yayıldı. Eserlerine büyük rağbet gösterildi.

H. Vefatı.

Talebesi İbnü'l-Attâr'ın söylediğine göre, vefatından iki ay kadar önce ziyaretine gelen bir fakir, köylülerden birinin hediye ettiği ibriği Nevevî'ye teslim etti. Hayatı boyunca hiç kimseden bir şey kabul etmeyen Nevevî, ibriğin bir sefer âleti olduğunu söyleyerek aldı.

Vefât edeceğini sezmiş olmalı ki, kendisine sefer izni çıktığını söyleyerek hocalarının kabirlerini, şehirdeki tanıdıklarını ziyaret etti ve kitaplarını medreseye vakfetti.

Daha sonra Kudüs'e gitti. Ziyâretini tamamlayıp Nevâ'ya döndü. Birkaç gün sonra babasının evinde hastalanarak 676 yılının 24 Receb (22 Aralık 1277) çarşamba günü seher vakti Mevlâ'sına kavuştu.

Cenâb-ı Hak şefaatına nâil eylesin.

I. Hakkında Söylenenler.

Ashâb-ı kirâmı andıran bu örnek şahsiyeti tanıtırken **Zehebî**, zühd ü takvâ bakımından eşsiz, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırma hususunda benzersiz bir kimse dedikten sonra, onun azla yetindiğini, basitçe giyindiğini, yemeye içmeye değer vermediğini, bununla beraber vakur ve heybetli olduğunu, kısaca onun Allah'dan, Allah'ın da ondan memnun kaldığını, bu sebeple kendisini cennetinde ağırlayacağını söylemektedir.

Nevevî'nin talebelerinden fakih ve muhaddis **İbni Ferah el-İşbîlî** (ö. 699/1300), onun üç önemli özelliği bulunduğunu söyledikten sonra, bir kimsede bu özelliklerden sadece biri bulunsa, insanlar ondan faydalanmak üzere, ona dünyanın dört bucağından kalkıp gelirler, diyerek bu üç özelliği şöyle sayar:

* İlim ve görev sorumluluğu,

* Dünyaya ve dünya menfaatlerine değer vermemek,

* İyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırmak.

Tâceddin es-Sübkî'nin naklettiğine göre babası **Takiyyüddin es-Sübkî** (ö. 756/1355), Nevevî'ye derin hayranlık duyardı. Eşrefiyye dârülhadisine Nevevî'den sonra büyük muhaddis Mizzî (ö. 742/1341), onun vefâtı üzerine de Takiyyüddin es-Sübkî şeyh olmuştu. Fıkıh ve hadis sahalarında değerli eserler vermiş ve Şam kadılığı yapmış olan bu âlim, Nevevî'nin Eşrefiyye dârülhadîsinde ders verdiği yerde geceleri ibadet ederken yanağını yere koyar ve **"Nevevî'nin ayak bastığı yere belki yüzüm temas eder"** diye duygulanırdı.

Yine Tâceddin es-Sübkî'nin anlattığına göre, babası birgün binitiyle giderken yolda halktan câhil, yaşlı bir adama rastladı. Bu ihtiyar, bir zamanlar Nevevî'yi gördüğünü söyleyince, Takiyyüddin es-Sübkî binitinden inerek adamın elini öptü, duasını istedi. Sonra da "Nevevî'yi gören biri benim önümde yürürken ben hayvana binemem" diyerek onu terkisine aldı. Takiyyüddin es-Sübkî, Nevevî'nin evliyâullahdan olduğunu söylerdi.

J. Hakkında Yazılan Eserler.

1. Alâeddin İbnü'l-Attâr Ali İbni İbrâhim eş-Şâfi`î (ö. 724/1324)*, Tuhfetü't-tâlibîn fî tercemeti şeyhine'l-imâm Muhyiddîn.* İbnü'l-Attar yazdığı bu tercüme-i hâli Nevevî'ye sunmuş, Nevevî de okuyarak düzeltmeler yapmış ve bu eser Nevevî'ye dair yazılan biyografilere kaynak olmuştur.

2. Muhammed İbni Muhammed İbni Ahmed en-Nüveyrî (ö. 873/1469), *Tuhfetü't-tâlib ve'l-müntehî fî tercemeti'l-imâm en-Nevâvî.*

3. İbni İmâmü'l-Kâmiliyye Muhammed İbni Muhammed İbni Abdurrahman el-Kâhirî (ö.874/1470), *Buğyetü'r-râvî fî tercemeti'l-imâm en-Nevâvî.*

4. Muhammed İbni Abdurrahman es-Sehâvî (ö. 902/1497), *el-Menhelü'l-azbi'r-ravî fî tercemeti kutbi'l-evliyâi'l-kirâm şeyhi meşâyihi'l-İslâm Muhyiddîn İbni Zekeriyyâ en-Nevâvî* (nşr. Mahmûd Hasan Rebî`, Kahire 1354/1935).

5. Süyûtî, *el-Minhâcü's-sevî fî tercemeti'l-imâm en-Nevevî* (nşr. Ahmed Şefîk Demc, Beyrut 1408/1988).

6. Abdülganî ed-Dakr, *el-İmâm en-Nevevî (Dımaşk* 1407/1987).

7. Ahmed Abdülaziz Kasım el-Haddâd, *el-İmâm en-Nevevî ve eseruhû fi'l-hadîs ve `ulûmihî* (Beyrut 1413/1992).

K. Eserleri.

Nevevî'nin yazdığı kitapları üç grupta toplamak mümkündür. Kitaplarının bir kısmını tamamlamış, bir kısmını tamamlamaya ömrü yetmemiş, söylendiğine göre on bin sayfa (bin kürrâse) kadarını da yazdıktan sonra o devrin usûllerine göre yıkatmış yani sildirmiştir. Aşırı titizliği sebebiyle yeterli bulmayıp imhâ etmek istediği eserleri yakmak yerine yıkatması, kâğıdı tekrar kullanma ihtiyacı sebebiyledir. Birçok kitabının yarım kalması, Nevevî'nin muhtelif çalışmaları aynı zamanda yürüttüğünü göstermektedir. Hacimli kitapların okunma şansının fazla olmadığı düşüncesiyle kısa ve özlü yazmaya çalıştığı eserleri şunlardır:

1. Hadisle İlgili Eserleri

a) *Riyâzü's-sâlihîn*. Bu çalışmanın konusu olan eser, Nevevî'nin hayatından sonra müstakil olarak tanıtılacaktır.

b) *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim İbni Haccâc.* Sahîh-i Müslim şerhlerinin en önemlilerinden biridir. Her bir hadisi tek tek ele almamış, şerh edilmesini gerekli gördüğü kısımları açıklamıştır. Muhtasar bir şerh olmasına rağmen, hadislerin senedindeki râvileri tanıtmış, metinlerdeki garîb kelimeleri açıklamış, birbirine zıt gibi görünen hadisler hakkında açıklayıcı bilgi vermiş ve mânanın kolayca anlaşılıp hadisten hüküm elde edilmesini sağlamıştır.

Mâzerî'nin *el-Mu`lim* adlı *Sahîh-i Müslim* şerhi ile onu tamamlamak üzere Kâdî İyâz'ın yazdığı *İkmâlü'l-Mu`lim*'den çokca faydalandığı anlaşılmaktadır. Mufassal şerhlere fazla rağbet edilmediği için eserini kısa tuttuğunu, şayet öyle olmasaydı, hiçbir tekrara düşmeden ve faydasız söz söylemeden bu kitabı yüz ciltten fazla yazabileceğini belirtmiştir.

Nevevî ömrünün son iki senesinde yazdığı bu eserle *Sahîh-i Müslim*'e büyük hizmet etmiştir. Onun *Sahîh-i Müslim*'e yaptığı önemli bir hizmet de, bab başlıklarını yazmasıdır. Daha önce eseri şerh eden bazı âlimler kendilerine göre bab başlıkları koymakla beraber, hiç biri bu konuda Nevevî kadar başarılı olmamıştır. Bugün matbû *Sahîh-i Müslim*'lerdeki bab başlıkları Nevevî'ye aittir.

Eser Kahire'de (I-IV, 1271; I-V, 1283), Leknev'de (1285) ve Delhi'de (1304, 1309), dokuz ciltte on sekiz cüz hâlinde Kahire'de (1929-1930) müstakil olarak, *İrşâdü's-sârî*'nin

kenarında on cilt halinde Bulak'ta (1267, 1275, 1276, 1285, 1288, 1292, 1304-1306) ve yine Kahire'de (1276, 1306, 1307, 1325-1326) yayımlanmıştır.

c) *el-Ezkâr*. Kısaca el-Ezkâr diye tanınan bu eserin tam adı *Hilyetü'l-ebrâr ve şi`ârü'l-ahyâr fî telhîsi'd-de`avâti ve'l-ezkâr el-müstehabbeti fi'l-leyli ve'n-nehâr*'dır. Nevevî, bir müslümanın hayatında karşılaşabileceği olayları, yapacağı ibadetleri ve davranışları göz önünde bulundurarak bunlarla ilgili dua ve zikirleri bir araya getirmiştir. 667 (1268) yılı başında tamamladığı bu eseri 19 bölüm ve 356 bab hâlinde tasnif etmiştir. Ayrıca eserin sonuna yaygın dualarla ilgili 30 kadar hadis toplamıştır. *Riyâzü's-sâlihîn*'de yaptığı gibi, bu eserde de, okuyucuya kolaylık olması için hadisleri senedsiz olarak vermiştir.

Nevevî zikir ve dualarla ilgili hadisleri daha çok Buhârî ile Müslim'in *Sahîh*'leri ile Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin *Sünen*'lerinden derlemiştir. Topladığı hadislerin çoğunun sahih olduğunu, zayıf hadisleri nâdiren aldığını ve o takdirde hadisin za`fını belirttiğini söylemektedir. Nevevî'den önce bu konuda pek çok âlim eser vermiştir. Fakat onların hepsinden muhtevalı olan *el-Ezkâr* daha çok kabul görmüştür. Âlimlerin **"evi sat, Ezkâr'ı al"** demeleri eserin ne kadar beğenildiğini göstermektedir.

Riyâzü's-sâlihîn şârihi **İbni Allân** es-Sıddîkî (ö.1057/1647) *el-Ezkâr*'ı *el-Fütûhâtü'r-rabbâniyye ale'l-Ezkâri'n-Neveviyye* adıyla şerhetmiştir (I-VII, Kahire 1348/1929). Şâfiî fakihlerinden Ahmed İbni Hüseyin er-Remlî (ö. 844/1441) ve Bahrak diye tanınan Muhammed İbni Ömer el-Himyerî (ö.930/1524) *el-Ezkâr*'ı hulâsa etmişlerdir.

İbni Hacer el-Askalânî *el-Ezkâr*'ın hadislerinin üçte ikisini (bâbü'l-isti'zân'a kadar *Emâlî* diye de anılan *Netâicü'l-efkâr fî tahrîci ehâdîsi'l-Ezkâr* adlı eserinde tahric etmiş, fakat bu çalışmasını tamamlamaya ömrü yetmemiştir. Üç cilt olan *Emâlî*'nin birinci cildi Abdülmecid es-Silefî tarafından yayımlanmıştır (Bağdat 1406). İbn Allân'ın *el-Fütûhât*'ı İbn Hacer'in bu çalışmasını ihtiva etmektedir. Celâleddîn es-Süyûtî'nin eser üzerinde *Ezkârü'l-Ezkâr* adlı muhtasarı, ayrıca *Tuhfetü'l-ebrâr bi nüketi'l-Ezkâr* adlı ta'liki (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, Beyrut 1410/1990) bulunmaktadır. İbni Tolun diye meşhur tarih ve fıkıh âlimi Muhammed İbni Ali ed-Dımaşkî el-Hanefî'nin (ö. 953/1546) eser üzerinde *İthâfü'l-ahyâr fî nüketi'l-Ezkâr* adlı bir çalışması vardır. Muhammed Ali es-Sâbûnî *el-Ezkâr*'dan seçmeler yapmış ve eserine *el-Münteka'l-muhtâr fî Kitâbi'l-Ezkâr* (Kahire 1986) adını vermiştir.

el-Ezkâr Kahire'de (1306, 1312, 1323; nşr. Mustafa Hüseyin Ahmed 1356; nşr. Muhammed Enver Baltacî 1406) ve Dımaşk'ta (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût 1391/1971; nşr. Ahmed Râtib Hamûş 1404/1983) neşredilmiş, Abdülhâlık Duran tarafından da *el-Ezkâr Tercümesi* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir (İstanbul 1973).

d) *İrşâdü tullâbi'l-hakâik ilâ ma`rifeti süneni hayri'l-halâik sallallahu aleyhi ve sellem*. İbnü's-Salâh'ın (ö. 643/1245), İslâm dünyasında pek az esere nasip olacak şekilde ilgi gören ve üzerinde pek çok çalışma yapılan *Mukaddimetü İbni's-Salâh* diye ünlü kitabının muhtasarıdır. İbnü's-Salâh'ın hadis ilimlerini 65 bölüm hâlinde ele alıp incelediği usûl-i hadîse dair bu çalışmasını, Nevevî, anlaşıldığına göre Eşrefiyye dârülhadisi şeyhi olduktan sonra, kolayca ezberlenmesini sağlamak üzere sade bir ifadeyle özetlemiş, ayrıca esere yer yer ilaveler yapmıştır.

İrşâd, Abdülbârî Fethullah es-Selefî tarafından iki cilt hâlinde Medine'de (1408/1987), Nûreddin Itr tarafından da bir cilt hâlinde Dımaşk'ta (1408/1988) yayımlanmıştır.

e) *et-Takrîb ve't-teysîr li (fî) ma`rifeti süneni'l beşîri'n-nezîr*. Eser bir önceki maddede tanıttığımız *İrşâdü tullâbi'l-hakâik*'in muhtasarıdır. Zâten bir özetten ibaret olan *İrşâd*'ı bile

okumaya üşenen kimselere kolaylık olmak üzere *et-Takrîb*'i kaleme almıştır. Usûl-i hadis bilgilerini pek güzel özetlemesi sebebiyle *et-Takrîb* çok rağbet görmüş, Zeynüddin el-Irâkî (ö. 806/1404), Muhammed İbni Abdurrahman es-Sehâvî (ö. 902/1496) ve Süyûtî (ö. 911/1505) gibi âlimler tarafından şerhedilmiştir. Süyûtî'nin *Tedrîbü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî* adlı şerhi pek ünlü olup Kahire'de basılmıştır (1307; nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf, I-II, Kahire 1385/1966).

William Marçais *et-Takrîb*'i fransızcaya tercüme etmiş ve *Journal Asiatique*'de yayımlamıştır (9. seri, XVI-XVIII, 1900-1901).

et-Takrîb, Tedrîbü'r-râvî ile muhtelif defalar basılmakla beraber, Abdullah Ömer el-Bârûdî tarafından yeniden neşredilmiştir (Beyrut 1406/1986).

f) *el-Erbe`ûne'n-Neveviyye.* Kırk hadis diye tanınan bu eser dinin esaslarına dair çoğu *Sahîh-i Buhârî* ile *Sahîh-i Müslim*'den seçilmiş 42 hadisi ihtiva etmektedir. Nevevî bu çalışmayı, kırk hadis derlemeye teşvik eden zayıf rivayete dayandığı için değil, Resûl-i Ekrem'in, huzurunda bulunanları bulunmayanlara tebliğ etmeye ve hadisleri başkalarına öğretmeye teşvik eden buyruğuna dayanarak yaptığını söylemektedir. 668 yılında tamamladığı bu eserdeki hadislerin kolayca öğrenilmesi için senedlerini zikretmemiştir.

Abdullah İbni Mübarek (ö. 181/797) ile başlayıp devam eden kırk hadis çalışmaları içinde Nevevî'nin bu eseri hemen her devirde büyük kabul görmüş, muhtevâsı ezberlenmiş ve başta kendisi olmak üzere 40'dan fazla âlim tarafından şerhedilmiştir.

el-Erbe`ûne'n-Neveviyye Bulak'ta (1294), Kahire'de (1278) ve şerhleriyle birlikte daha başka yerlerde pek çok defa basılmış ve Batı dillerine çevrilmiştir. Bunlardan Muhammed Ali Sabri tarafından hazırlanan Arapça- İtalyanca baskısı zikredilebilir (Roma 1982). Eserin Türkçe tercümeleri arasında Babanzâde Ahmed Naim Bey'e ait olanı (İstanbul 1341) anılmaya değer güzelliktedir.

g) *et-Telhîs şerhu'l-Buhârî.* Nevevî *Sahîh-i Müslim* gibi *Sahîh-i Buhârî*'yi de şerh etmek istemiş, fakat eserin ikinci kitabı olan Kitâbü'l-Îmân'dan sonrasını yazmaya ömrü yetmemiştir. Bu eserin müellif hattından istinsah edilen 105 varaklık bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Kılıç Ali, nr. 243) bulunmaktadır. Bu yarım kalmış çalışma, Kastallânî'nin *İrşâdü's-sârî* ve Sıddîk Hasan Han'ın *Avnü'l-bârî* adlı Buhârî şerhlerinin bazı bölümleriyle birlikte yayımlanmıştır *(Kahire 1347).*

h) *Mâ temessü ileyhi hâcetü'l-kârî li Sahîhi'l-İmâmi'l-Buhârî.* Buhârî ile hocaları ve öğrencileri, sahih hadis ve *Sahîhayn*'in değeri hakkında bilgi verildikten sonra bazı hadis ıstılahlarının tanıtıldığı eser Ali Hasan Ali Abdülhamîd tarafından Beyrut'ta (ts., Dârü'l-kütübi'l-`ilmiyye) neşredilmiştir.

ı) *el-Hulâsa fî ehâdîsi'l-ahkâm.* Eser, *Hulâsatü'l-ahkâm fî (min) mühimmâti's-süneni ve kavâidi'l-İslâm* adıyla da anılmaktadır. Nevevî'nin Kitâbü'z-Zekât'a kadar yazabildiği bu eserin müellif nüshasını gördüğünü söyleyen İbni Mülakkın (ö. 804/1401), "Şayet tamamlanabilseydi ahkâm hadisleri konusunda benzersiz bir kitap olurdu" demektedir. Sahih ve hasen hadislerden meydana gelen eserde her konunun sonunda o bahisle ilgili zayıf hadisler toplanmış ve zayıf oldukları özellikle belirtilmiştir. Eserin Haydarâbâd el-Mektebetü's-Sa`diyye'deki nüshasından alınan fotokopisi, Medine el-Câmiatü'l-İslâmiyye'de (mahtûtât nr. 1096) bulunmaktadır. Muhammed İbni Suûd Üniversitesi'nde bir grup öğrencinin eseri neşre hazırladığı söylenmektedir.

j) *el-Îcâz fî şerhi Sünen-i Ebî Dâvûd.* Tıpkı *Sahîh-i Buhârî* şerhi gibi yarım kalan bu eser Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Hekimoğlu nr. 200, 139 vr.) bulunmaktadır.

Nevevî'nin "inneme'l-a`mâlü bi'n-niyyât" hadisini *el-İmlâ* adıyla hayatının son günlerinde şerhe başladığı, fakat çalışmasını tamamlayamadığı söylenmektedir. Sehâvî, Nevevî'ye nisbet edilen *Kitâbü'l-Emâlî*'nin bu çalışma olabileceğini düşünmektedir. *Câmi`u's-sünne* adında bir esere daha başlamış, fakat -Sehâvî'nin belirttiğine göre- ancak birkaç yaprak yazabilmiştir. Süyûtî onun *Sünen-i Tirmizî*'yi de ihtisar ettiğini söylemektedir.

2. Şâfiî Fıkhıyla İlgili Eserleri

a) *Ravzatü't-tâlibîn ve `umdetü'l-müttekîn.* Bu eser Gazzâlî'nin el-*Vecîz* adlı fıkıh kitabını şerh etmek üzere Abdülkerîm İbni Muhammed er-Râfi`î'nin (ö. 623/1226) yazdığı *eş-Şerhu'l-kebîr* diye anılan *Fethu'l-`azîz*'in muhtasarıdır. Nevevî bu eseri sadece ihtisar etmemiş, aynı zamanda ona iki cilt hacminde ilaveler yapmıştır. İki buçuk yıl süren bu çalışmasını 669 yılında tamamlamıştır. Nevevî'nin el yazısıyla dört cilt tutan bu eser, Şâfiî fıkhını en güzel şekilde derlemesiyle ünlüdür. ***er-Ravza*** **üzerinde 40 kadar Şâfiî âliminin şerh, hâşiye, muhtasar, ta`lîk ve tashih nevinden çalışması vardır.** *Ravzatü't-tâlibî*n Delhi'de (1307) ve Beyrut'ta yayımlanmıştır (I-VIII, 1966-1970). Nevevî bu eserdeki isim ve lugatleri açıklamak üzere *el-İşârât ilâ mâ vaka`a fî'r-Ravza mine'l-esmâi ve'l-lugât* adlı bir eser yazmaya başlamış, Sehâvî'nin pek nefis bulduğu bu eserin Kitâbü's-Salât'tan sonraki kısmını tamamlamaya ömrü yetmemiştir.

b) *Minhâcü't-tâlibîn.* Râfi`î'nin *el-Muharrer* adlı kitabını tamamlayarak tashih ettiği ve kolayca ezberlenebilmesi için yüzde elli nisbetinde özetlediği bu çalışmayı 19 Ramazan 669 tarihinde tamamlamıştır. Şâfiî âlimleriyle talebenin el kitabı mahiyetinde olan ve *Elfiyye* müellifi İbni Mâlik tarafından "Bugünkü aklım olsaydı, vallahi ezberlerdim" diye medh edilen bu eser üzerine **40'dan fazla şerh yazılmıştır.** Eserin ayrıca muhtasarları, bu muhtasarların şerhleri bulunduğu gibi, hadislerini tahric etmek, müşkil görünen i`râbını halletmek ve manzum hâle getirmek maksadıyla da birçok eser kaleme alınmıştır.

Minhâcü't-tâlibîn Kahire'de (1297, 1305, 1308, 1314, 1329) ve Mekke'de (1306) basılmış, ayrıca van den Berg tarafından fransızca tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (Batavia 1882-1884).

Minhâc'ın lafızlarını açıklamak maksadıyla kaleme aldığı *Dekâiku'l-Minhâc* adlı 33 sayfadan ibaret küçük bir eseri *Şerhu Dekâiki'l-Minhâc* adıyla yayımlanmıştır (Mekke 1353).

c) *el-Mecmû` şerhu'l-Mühezzeb.* Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin (ö.476/1083), Şâfiî fıkhını delilleriyle birlikte ortaya koyduğu *el-Mühezzeb* adlı eserini, hadislerini tahkik etmek, her mes'elede diğer mezheplerin görüşlerini delilleriyle birlikte ortaya koymak ve tartışmak suretiyle şerhetmeye başladığı ve ancak Kitâbü'l-Bey`i yazmakta iken vefat etmesi sebebiyle yarım bıraktığı bir eserdir. Âlimlerin son derece mükemmel bulduğu bu büyük eseri Takiyyüddin es-Sübkî tamamlamak istemiş, bugün 20 cilt halinde neşredilen eserin (baskı yeri ve tarihi yok) 10 ve 11. ciltlerine tekabül eden bölümü yazdıktan sonra vefat etmiş, fakat eser diğer Şâfiî âlimlerince ikmâl edilmiştir.

d) *Tashîhu't-Tenbîh.* Şâfiî fıkhının mûteber beş kitabından ilki kabul edilen Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin *et-Tenbîh*'i üzerine yazdığı bir çok kitaptan biri olan bu eser ile *Nüketü't-Tenbîh*'i Nevevî'nin ilk çalışmaları arasında yer alır. *et-Tenbîh `alâ mâ fi't-Tenbîh* ve *el-Umde fî tashîhi't-Tenbîh* diye de bilinen birinci eser *et-Tenbîh* ile birlikte basılmıştır (Kahire 1329). Yine aynı eser üzerindeki *Tuhfetü't-tâlibi'n-nebîh fî şerhi't-Tenbîh* adlı geniş şerhi Kitâbu's-

Salât'a kadar yazabilmiştir (İbni Kâdî Şühbe, II, 157). *et-Tenbih*'in lugatlerine dair *et-Tahrîr* adlı önemli çalışması, dille ilgili eserleri kısmında tanıtılacaktır.

e) *el-Usûl ve'z-zavâbıt.* Küçük bir risaleden ibaret bu çalışmada çoğu fıkıhla ilgili bazı meseleler ele alınmıştır. Eser Muhammed Mazhar Bekâ tarafından Mecelletü'l-bahsi'l-`ilmî ve't-türâsi'l-İslâmî'de (III, 367-381, Mekke 1400) yayımlanmıştır. Muhammed Hasan Heyto da eseri önce Küveyt'teki Mecelletü Ma`hedi'l-mahtûtâti'l-Arabiyye'de neşretmiş (XXVIII, sy.2, s. 425-455), sonra da kitap olarak yayımlamıştır (Beyrut 1407/1986).

f) *el-Îzâh fi'l-menâsik.* Haccın ifâsına dair Nevevî'nin yazdığı altı kitabın en genişidir. Nevevî'nin bu konuda dört veya beş kitap yazdığını, bunlardan birinin *el-Îcâz fi'l-menâsik* adını taşıdığını söyleyenler de vardır. Eser Nûreddin es-Semhûdî (ö. 911/1505) tarafından şerh edilmiş, İbni Hacer el-Heytemî (ö. 974/1566) tarafından da üzerine bir hâşiye yazılmıştır. *el-Îzâh* Kahire'de (1282, 1316), Bombay'da (1291), Mekke'de (1316, 1329), *Metnü'l-Îzâh fi'l-menâsik* adıyla da Beyrut'ta (1406/1985) yayımlanmıştır. Ayrıca İbni Hacer el-Heytemî'nin hâşiyesiyle birlikte yine Kahire'de (1294, 1323, 1329, 1344) basılmıştır.

Kadınların haccına dair olan *Menâsikü'l-mer*'e, Sâlih İbni Abdurrahman el-Atram tarafından "Edvâu'ş-şerî`a" dergisinde yayımlanmıştır (XV, 25-75, Riyad 1404).

g) *el-Mensûrât ve `uyûnü'l-mesâili'l-mühimmât.* Kaynaklarda *el-Mesâilü'l-mensûre* ve *`Uyûnü'l-mesâili'l-mühimme* adlarıyla da zikredilen eser, Nevevî'nin verdiği bazı fetvâlar ile ders esnasında açıkladığı fıkıh, tefsir ve hadise dair 362 meselenin talebesi Alâeddin İbnü'l-Attâr (ö. 724/1324) tarafından derlenerek bablara göre tertip edilmesiyle meydana gelmiştir. Meselelerin 310'u fıkha, 6'sı tefsire, 37'si hadise, 3'ü imân'a, 6 tanesi de zühde dairdir. 1352 yılında Kahire'de yayımlanan eser, daha sonra Abdülkâdir Ahmed Atâ tarafından yine Kahire'de (1982), Muhammed Haccâr tarafından da *Fetâvâ'l-İmâm en-Nevevî* adıyla Medine'de (1405/1985) yayımlanmıştır.

h) *et-Tahkîk.* Nevevî'nin daha çok *el-Mecmû` Şerhü'l-Mühezzeb*'den faydalanarak "salâtü'l-müsâfir" bahsine kadar yazabildiği bu eser, müteahhirîn âlimlerince onun en güzel fıkıh kitabı kabul edilmektedir. İbnü'l-Mülakkin günümüze geldiği bilinmeyen bu eserin, yukarıda tanıttığımız *el-Mecmû*`un muhtasarı olduğunu tahmin etmektedir. Ayrıca ele aldığı konular bakımından *et-Tahkîk*'e çok benzeyen *Mühimmâtü'l-ahkâm* da yarım kalmış olup beden ve elbise temizliği bahsine kadar yazılabilmiştir.

3. Kur'anla İlgili Eserleri

a) *et-Tibyân fî âdâbi hameleti'l-Kur'ân.* Dımaşk halkının Kur'ân-ı Kerîm okumaya ve okutmaya olan aşırı ilgisi, Nevevî'yi bu konuda onlara yardım etmek üzere bu hacmi küçük fakat faydası büyük eseri kaleme almaya sevketmiştir.

On babdan meydana gelen eserde Kur'an okuyup ezberlemenin fazileti, Kur'an ile meşgul olan kimselere değer vermenin önemi, Kur'an öğreten ve öğrenen kimselerin uyması gereken esaslar, İnsanların Kur'an'a karşı görevleri, belli zamanlarda ve durumlarda okunması sevap olan âyet ve sûreler gibi konular işlenmiştir. **Sehâvî**'nin dediği gibi, *et-Tibyân,* **hem Kur'an okuyanların hem de öğretenlerin mutlaka okuması gereken önemli bir eserdir.**

Nevevî bir çok kitabında yaptığı gibi, halkın ilgisini artırmak için bu eseri *Muhtâru't-Tibyân* adıyla ihtisar etmiş, Ahmed İbni İmâd el-Akfehsî (ö. 808/1405) *Tuhfetü'l-ihvân fî nazmi't-Tibyân fî âdâbi hameleti'l-Kur'ân* adıyla manzum hâle getirmiş, Muhammed İbni

Muhammed İbni Muhammed İbni Ebû Saîd el-Îcî de *Hadîkatü'l-beyân* adıyla Farsça'ya tercüme etmiştir.

et-Tibyân Kahire'de (1286, 1307, 1353; nşr. Muhammed Haccâr 1985), Dımaşk'ta (1965), Beyrut'ta (nşr. Abdülaziz İzzeddin Seyrevân 1984) ve Küveyt'te (nşr. Mansûr İbni Ya`kûb el-Besâre 1407) basılmıştır. Ahmet İnce tarafından yapılan Türkçe tercümesi *Kur'an Ehline Rehber* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1973).

et-Tibyân Ahmed İbni Muhammed İbni Abdülkerim el-Üşmûnî'nin (ö. XI/XVII.yy.) *Menârü'l-hüdâ fi'l-vakfi ve'l-ibtidâ* adlı eseriyle birlikte basıldığı için (Bulak 1286) olmalı ki, Ziriklî Nevevî'nin ilm-i kırâat konusunda *Menârü'l-hüdâ* adlı matbû bir eseri bulunduğunu ileri sürmüştür.

b) *Gaysü'n-nef` fi'l-kırââti's-seb'.* Nevevî'nin böyle bir eseri bulunduğunu Bağdatlı İsmâil Paşa söylemektedir (*Îzâhu'l-meknûn,* II, 152).

4. Dille İlgili Eserleri

a) *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lugât.* Nevevî *et-Tahrîr* adlı eserini sadece *et-Tenbîh'*deki lugatleri ve fıkhî terimleri açıklamak maksadıyla yazdığı hâlde, bu eserini *et-Tenbîh*'de, şerh ettiği *el-Mühezzeb*'de, ihtisar ettiği *Ravdatü't-tâlibîn*'de, Şâfiî fıkhında önemli yeri olan İmâm Şâfiî'nin talebesi Müzenî'nin (ö. 264/878) *el-Muhtasar*'ı ile Gazzâlî'nin *el-Vasît* ve *el-Vecîz* adlı eserlerinde geçen **isimleri, lugat, ıstılah ve fıkhî lafızları** açıklamak üzere kaleme almıştır. Kitabını daha faydalı hâle getirmek düşüncesiyle bu altı esere bağlı kalmak istemeyen Nevevî, başka eserlerde geçen bazı şahıs, melek ve cin adlarını da kitabına almış, fakat onu temize çekmeye fırsat bulamamıştır.

Muhammed adlı şahıslar başta olmak üzere diğer isim ve lugatlerin alfabetik sırayla ele alındığı *Tehzîbü'l-esmâ*'nın isimlere dair birinci cildi Wüstenfeld tarafından Göttingen'de (1842-1847), lugatlere dair ikinci kısmı da Kahire'de (tarihsiz) neşredilmiştir.

b) *el-İşârât ilâ beyâni'l-esmâi'l-mübhemât.* Hadis ilimlerinin elli dokuzuncusu olarak bilinen "ma`rifetü'l-mübhemât" konusunda **Hatîb el-Bağdâdî**, müphem isimlerin sahiplerini alfabetik olarak sıralayarak *el-Esmâü'l-mübheme fi'l-enbâi'l-muhkeme* adlı eserini yazmış, bu eseri ihtisar eden Nevevî eserin tertip tarzını değiştirerek daha kullanışlı olacağı düşüncesiyle rivayetleri sahâbe adlarına göre alfabetik hâle getirmiş ve birçok ismin okunuşunda farklı kanaatini ortaya koymuştur. *el-Mübhem `alâ hurûfi'l-mu`cem* diye de anılan eser, Lahor'da basılmış (1341), daha sonra Hatîb'in *el-Esmâü'l-mübheme*'sinin son kısmında (s. 531-622) neşredilmiştir (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid, Kahire 1405/1984).

c) *Tahrîru elfâzi't-Tenbîh. et-Tahrîr fî şerhi elfâzı't-Tenbîh* ve *Tahrîru't-Tenbîh* adlarıyla da bilinen eseri, **Ebû İshâk eş-Şîrâzî**'nin, *et-Tenbîh*'indeki lugatleri ve fıkhî terimleri açıklamak maksadıyla yazmıştır. **Bir fıkıh lugati** olan eserde, kelimeleri kitapta geçtiği sıraya göre şerh etmiş ve 671 yılı Zilhicce ayında (Haziran 1273) tamamlamıştır. Şâfiî fakihi Hamza İbni Ahmed İbni Ali el-Hüseynî'nin (ö.874/1469) bu eser üzerinde *el-Îzâh alâ tahrîri't-Tenbîh* adlı bir çalışması vardır. Abdülganî Dakr eseri tahkik ederek *Tahrîru elfâzi't-Tenbîh ev Lugatü'l-fıkh* adıyla yayımlamıştır (Dımaşk 1408/1988).

5. Muhtelif Konulara Dair Eserleri

a) *Mekâsıdü'l-İmâm en-Nevevî. Mekâsıdu'l-İmâm en-Nevevî fi't-tevhîd ve'l-ibâdât ve usûli't-tasavvuf* ve *Mekâsıdu'n-Neveviyyeti's-seb`a* adlarıyla da anılan eser akâid, ibadet ve tasavvuf ile ilgili küçük bir risâle olup Beyrut'ta (1280, 1324), Bağdat'ta (ts., Mektebetü'l-

Müsennâ) ve Dârü'l-îmân'ın yayın komisyonu tarafından bazı not ve açıklamalarla Beyrut-Dımaşk'ta (1406/1985) yayımlanmıştır.

b) *Büstânü'l-ârifîn.* Zühd, ihlâs, dünyanın değersizliği gibi konuları âyet, hadis, İslâm âlimlerinin sözleri, güzel hikâye ve şiirlerle ele alan küçük hacimli bir eserdir (Kahire 1348; nşr. Muhammed Haccâr, Beyrut 1412).

c) *et-Terhîs fi'l-ikrâmi bi'l-kıyâm li zevi'l-fazli ve'l-meziyyeti min ehli'l-İslâm `alâ ciheti'l-birri ve't-tevkîr ve'l-ihtirâm lâ `alâ ciheti'r-riyâ ve'l-i`zâm.* Riyâkârlık ve değerinden fazla büyütme düşüncesi olmadan sırf hürmet etmek maksadıyla faziletli ve değerli müslümanlar için ayağa kalkılabileceği konusunu işleyen bu eseri Nevevî 666 (1267) yılında tamamlamıştır. Ahmed Râtib Hammûş tarafından Dımaşk'ta (1402/1982), Keylânî Muhammed Halîfe tarafından da Beyrut'ta (1409/1988) yayımlanmıştır.

d) *Müntehabü* (veya *muhtasaru*) *Tabakâti'ş-Şâfi`iyye li'bni's-Salâh.* İbnü's-Salâh'ın *Tabakâtü'ş-Şâfi`iyye*'sini, ona bazı şahıslar ilave etmek suretiyle ihtisar ettiği eser 180 kadar âlimin tercüme-i hâlini ihtiva etmektedir. Muhammed ve Ahmed adını taşıyanlar başa alınmış, öteki şahıslar alfabetik olarak sıralanmıştır. Eserin Muhyiddin Necîb tarafından neşre hazırlandığı söylenmektedir (Ayrıca bk. Müneccid, *Mu`cemü'l-müerrihîne'd-Dımaşkıyyîn,* s. 114).

e) *Hizb. Hizbü'l-hıfz ve'l-evrâd* ve *Hizbü'l-İmâmi'n-Nevevî* adlarıyla da anılan risale, akşam sabah okunmak üzere Nevevî tarafından tertip edilen bir duadan ibarettir. Bir kısmı hadislerde geçen bu dua talebeleri tarafından kaleme alınmış, âlimlerin büyük ilgi göstermesi sebebiyle geniş muhitlere yayılmış, İstanbul'da (1298, 1302, 1309), Bombay'da (1299) ve Bulak'ta (1303) basılmıştır.

Hizb'i şerh eden Faslı muhaddis Ebû Abdullah Muhammed İbni Tayyib eş-Şerakî (ö.1175/1761), giriş mâhiyetinde yazdığı on küçük mukaddimede hizbin vird, devamlı okunan dualar ve zikirler anlamına geldiğini, hizblerin ne zaman başladığını, buna niçin ihtiyaç duyulduğunu, İbni Teymiye'nin hizbe karşı olduğunu, fakat âlimlerin hizb ve evrâd okumayı câiz gördüğünü, hizb ve evrâd okumanın şartlarını, her hizbin ayrı bir özelliği ve tesiri bulunduğunu açıklamış, daha sonra da bu hizbi şerh etmiştir. Eseri Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî yayımlamıştır(Beyrut 1408/1988). *Hizb*'i daha başka âlimler de şerhetmişlerdir.

Nevevî bunlardan başka tefsir, hadis, fıkıh, lugat ve Arap diliyle ilgili bazı konuları ele aldığı *Tuhfetü tullâbi'l-fezâil,* fetvâ usûlüne dair *Edebü'l-müftî ve'l-müsteftî, Mesâilü* (*Muhtasaru*) *tahmîsi'l-ganâim, Muhtasaru âdâbi'l-istiskâ, Rü'ûsü'l-*(rûhu'l-(?) (`uyûnü'l-(?)*mesâil, ed-Dekâik, amelü'l-yevm ve'l-leyle, Risâle fî me`âni'l-esmâi'l-hüsnâ, Risâle fî ehâdîsi'l-hayâ* adlı eserleri kaleme almış, Gazzâlî'nin *el-Vasît* adlı eserine iki cilt hacmindeki *Nüket `ale'l-Vasît*'i yazmış, İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-gâbe*'sini, Râfi`î'nin *et-Teznîb*'ini, Beyhakî'nin *Menâkıbü'ş-Şâfi`î*'sini ihtisar etmiştir.

Kâtip Çelebi onun *Mir'âtü'z-zemân fî târîhi'l-a`yân* adlı bir çalışması bulunduğunu, eserde dünyanın yaratılışından başlamak üzere önemli olayların muhtasar bir şekilde sıralandığını söylemekte (II, 1648), Selâhaddin Müneccid de bu bilgiyi tekrarlamaktadır (bk. *Mu`cemü'l-müerrihîne'd-Dımaşkıyyîn* s.114). Eserin günümüze geldiği bilinmediği için, Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin (ö.654/1256) aynı adı taşıyan meşhur eseriyle karıştırılmış olabileceği hatıra gelmektedir.

Nevevî'nin tahsil hayatından sonra kitap te'lifinin yanısıra bir taraftan talebe okuttuğu, öte yandan ibadet ve zikirden derin haz duyduğu dikkate alınırsa, **45 yıllık ömrünün** 20 (İbni

Attâr'a göre 16) yıllık bir diliminde bu kadar eseri vücuda getirmesi, ancak Cenâb-ı Hakk'ın lutfu ve sevdiği kulunun ömrünü bereketlendirmesiyle açıklanabilir.

Nevevî ile iftihar eden ve onun şefaatını uman yakınları birgün kendisine:

- Kıyamet günü Arasât meydanında bizi unutma, demişlerdi. Nevevî de:

- Şayet o gün ayağım yer tutarsa, bütün tanıdıklarım benden önce girmeden vallâhi cennete girmem, diyerek onların gönlünü almıştı.

Yüzyılları aşıp gelen ve şimdi geniş bir şekilde tanıtacağımız ünlü eseri ***Riyâzü's-sâlihîn***'in mütercim ve şarihleri sıfatıyla biz de tanıdıkları arasına girmeyi ümit ve niyâz ederiz.

III

RİYÂZÜ'S-SÂLİHÎN

A. Yazılış Gayesi

Tam adı *Riyâzü's-sâlihîn min hadîsi seyyidi'l-mürselîn* olan eser, İmam Nevevî'nin yukarıda tanıttığımız çalışmaları arasında önemli bir yer tutar. Nevevî bu kitabını, 45 yıllık kısa fakat çok verimli hayatının en olgun ve bereketli dönemleri kabul edilen bir yaşta, 40 yaşlarında yazdı. Bundan üç sene önce de, bir başka önemli eseri *el-Ezkâr'* ı telif etmişti. *Riyâzü's-sâlihîn*'in telifi, 14 Ramazan 670 (1271) tarihinde bir pazartesi günü tamamlandı.

Kendi alanlarında büyük önemi olan bu kitapların peşpeşe yazılmasının bazı mühim sebepleri olmalıdır. Bunu anlayabilmek için, o günün genel görüntüsünü ve şartlarını gözden geçirmek bize bazı ipuçları verebilir. İslâm ümmeti, Nevevî'nin yaşadığı VII. (XIII.) yüzyılda birtakım karışıklıkların ve fitnelerin içine düşmüştü. İslâm düşmanları, ümmet coğrafyasını dört bir yandan kuşatmış, içte ve dışta olumsuz bir ortam hüküm sürmeye başlamıştı. Bir taraftan müslümanlara vahşice saldıran Haçlı orduları, öte yandan Tatar akınları İslâm dünyasını kasıp kavurmaktaydı. Müslümanların bir kısmı servet ve şehvet peşine düşmüş, farzları, vâcipleri ve İslâm'ın prensiplerini yerine getirmekten uzaklaşmış, yapmaları gereken vazifeleri ihmal etmiş bir haldeydi. Diğer bir kısmı ise tasavvufa ve zühde yöneldikleri iddiasıyla, dünyadan yüz çevirmiş, sanki dünyada hiçbir sorumlulukları yokmuş gibi hareket ediyorlardı. Bir başka grup da çeşitli yörelerde düşmanlara karşı cihadı sürdürme azim ve gayreti içindeydi.

İmam Nevevî, gerçek ilim ehlinin önde gelenlerinden biri olarak, böyle bir zamanda ve bu şartlarda ne yapılması gerektiğini, âlimlerin mesuliyetinin büyüklüğünü iyi biliyordu. İçinde yaşadığı topluma ve İslâm ümmetine karşı sorumluluğunu yerine getirme şuuruyla hareket ediyordu. Ona göre, dünyanın en uyanık kişileri, Allah'a karşı ibadetlerini ve kulluk vazifelerini yapmanın bilincine varmış kimseler olmalıydı. O halde yolun en doğru olanını bulmak ve hakikate ulaşmak için, Allah'ın Kitab'ını ve Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetini iyice bilmek ve bu iki kaynağa sımsıkı sarılmak gerekmekteydi.

Nevevî, kendi zamanında gerçek ilim adamı haysiyetiyle İslâm'ın sancaktarlığını yaparak, dinin hakikatini ve güzelliklerini ortaya koymayı, İslâm'ın hayat, cihad, şefkat, merhamet ve müsâmaha dini oluşunu bir kere daha gözler önüne sermeyi, tasavvuf ve zühdü Kur'an ve Sünnet'teki gerçek yerine oturtmayı kendisi için vazife bildi. Bunu yaparken, her türlü eziyete

katlanmayı, karşısına çıkacak engelleri aşmayı, kötülerin kınamasına aldırmamayı da hayat düsturu edindi. İnandığı hakikatleri bizzat hayatında uygulayarak, insanlara en güzel örnek oldu.

İmam Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn*'i, dindarlık iddia eden bazılarının yaptığı gibi, insanları yanlış yorumlanan bir tasavvuf ve zühd anlayışına, cihadı terketmeye, dünyadan yüz çevirmeye davet etmek için yazmadı. Bunun tam aksine Allah Teâlâ'nın hoşnut olduğu bir hayatı bütün unsurlarıyla bilip yaşamaya, düşmanlar ve sapıklarla cihada, hakkı ve adaleti toplumda hakim kılmaya, kişiyi Allah'a yakınlık derecelerinin en yükseğine çıkarmaya, iyilikleri emir ve kötülüklerden nehiy konusundaki naslara ve bu nasların gerektirdiği hayat tarzına sımsıkı bağlanmaya davet etmek için kaleme aldı. O, bu kitabıyla, Kur'an ve sünnetin ışığında yaşanması gereken bir hayatın yollarını gösterdi. Fert, aile, cemaat ve cemiyet planında uyulması gereken ana prensipleri, büyük bir maharet, üstün bir anlayış ve kavrayışla, âyet ve hadis temeline oturttu. Böylece hem dînî hayattan uzaklaşanlara, hem de tasavvuf ve zühd yoluna sülûk ettikleri iddiasıyla sapıklık ve bid'atlara düşenlere hakkı ve doğruyu gösterdi. İfrat ve tefrite düşmeksizin iddiasız, riyasız, gösterişsiz bir İslâmî yapılanmanın yol ve yönteminin nasıl olması gerektiğini, ana başlıklar, alt birimler, âyet ve hadislere dayalı bilgiler halinde bu kitapta ortaya koydu. Kur'an temeline dayalı sünneti ihya ederek, hakikatın önüne set çekmek isteyen bâtılı ve bid'atı, hatayı ve yanlışı ortadan kaldırmayı hedefledi.

Telif edildiği günden bu yana *Riyâzü's-sâlihîn*, İslâm dünyasının her yerinde, âlimlerin, ilim tâliplerinin, vâiz ve hatiplerin ve nihayet hadis okumak isteyen hemen her müslümanın âdeta el kitabı oldu. Böylece bu güzel eser, müellifinin arzuladığı hedefe ulaştı.

B. Nevevi'nin Riyâzü's-sâlihîn'i Yazarken Gözettiği Prensipler

İmam Nevevî, kitabını yazarken bazı prensipler gözettiğini eserinin önsözünde belirtir. Buna göre *Riyâzü's-sâlihîn*'in başlıca özellikleri şunlardır:

* İnsanlara dünya ve âhiret saâdetini kazanma yollarını gösterecek, zâhirî ve bâtinî edepleri elde etmelerini sağlayacak, iyiyi ve güzeli teşvik, kötüden ve çirkinden uzaklaşmayı temin edecek sahih hadislerden oluşan muhtasar bir kitap olacaktır.

* Sahih hadis kaynakları olarak şöhret kazanmış kitaplardan seçilen, mâna ve mahiyetleri açık, delâletleri kesin hadisleri ihtiva edecektir.

* Konuların baş tarafında ilgili âyetlere yer verilecektir.

* Açıklanmasına ihtiyaç duyulan bazı kelime ve terimler kısaca açıklanacaktır.

* Her hadisten sonra, o hadisin hangi kitaptan alındığı belirtilecektir.

* Hayır ve iyilikleri özendirici, kötülük ve çirkinlikleri engelleyici nitelikte hadisler olmasına özen gösterilecektir.

* Hadislerin senedinde sadece sahâbî ravinin adı verilecektir.

* Gerektiğinde bazı hadislerden sonra, o hadisin sıhhat açısından durumuna, bazan da ravilerinin haline işaret edilecektir.

* Muhtevânın dînî ve ictimâî nitelikte olmasına özen gösterilecektir.

İmam Nevevî, kitabının başından sonuna kadar bu prensiplere bağlı kalmaya itina gösterdi.

C. Tertibi

Riyâzü's-sâlihîn, 18 temel bölüm ile bunların alt birimleri diyebileceğimiz 372 babtan meydana gelir. Bazı baskılarında kitap sayısı 20'ye çıkarılırken, bazılarında da kitap adına yer verilmez; sadece bab adları zikredilir. Eserin 656 babdan oluştuğu yönündeki bilgiler doğru olmasa gerektir. Çünkü hiç bir tab'ında bu sayıya yaklaşan bir sıralama görülmez. Kitaplardan bazısı bir kaç hadisten ibaretken, bazıları yüzlerce hadisi kapsar.

Riyâzü's-sâlihîn'in ihtiva ettiği bölümler ve hadis sayıları şöyledir:

1. Kitâbü Makâsidi'l-ârifîn (1-681)
2. Kitâbü'l-Edeb (682-728)
3. Kitâbü Edebi't-taâm (729-779)
4. Kitâbü'l-Libâs (780-814)
5. Kitâbü Âdâbi'n-nevm ve'l-idticâ ve'l-kuûd ve'l-meclis ve'l-celîs ve'r-rü'yâ (815-845)
6. Kitâbü's-Selâm (846-895)
7. Kitâbü İyâdeti'l-merîz ve teşyi'i'l-meyyit ve's-salâti aleyhi ve huzûri defnihî ve'l-mekri inde kabrihî ba'de defnihî (896-957)
8. Kitâbü Âdâbi's-sefer (958-992)
9. Kitâbü'l-Fezâil (993-1270)
10. Kitâbü'l-İ'tikâf (1271-1273)
11. Kitâbü'l-Hac (1274-1287)
12. Kitâbü'l-Cihâd (1288-1378)
13. Kitâbü'l-İlm (1379-1395)
14. Kitâbü Hamdillahi teâlâ ve şükrihi (1396-1399)
15. Kitâbü's-Salât alâ Resûlillahi *sallallahu aleyhi ve sellem* (1400-1410)
16. Kitâbü'l-Ezkâr (1411-1467)
17. Kitâbü'd-Deavât (1468-1513)
18. Kitâbü'l-Umûri'l-menhiyyi anhâ (1514-1900)

D. Hadislerin Güvenilirliği

İmam Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn*'e aldığı hadislerin çoğunu *Kütüb-i Sitte* diye bilinen ve sünnî mezheplerce en sahih hadisleri ihtiva ettikleri kabul edilen, Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri ile Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin *Sünen*'lerinden seçti. Bunların dışında kalan az sayıdaki hadisleri de, Mâlik'in *Muvatta*'ı, Ebû Bekir el-Humeydî'nin *el-Cem' beyne's-Sahîhayn*'i, Ahmed İbni Hanbel'in *Müsned*'i, Hâkim'in *Müstedrek*'i ve Dârîmî ile Dârekutnî'nin *Sünen*'lerinden aldı.

Nevevî, hadislerin metinlerini bu kaynaklardan aynen nakletmeye büyük özen gösterdi. Ancak çok uzun hadisleri bazan **ihtisar** etti; az da olsa bir kısmını lafzan değil **mâna ile rivayet** etti; ya da kendisinin elinde bulunan nüshadaki hadisi esas aldığı için, bir kelimenin yerini eş anlamlı bir başka kelimenin aldığı oldu. Onun yaptığı bu işleri, ancak hadislerin lafızlarını ve bu lafızların delâlet ettiği mâna ve maksatları iyice bilen, anlamları bozacak değişikliklerden hakkıyla haberdar, kelimeler arasındaki anlam farklılıklarının inceliklerine vâkıf, din ilimlerinde ve bilhassa dil ve hadis ilmi alanında otorite olan âlimler yapabilirdi. Ama Nevevî, kendisinden sonra yaşayan bütün büyük âlimlerin ittifakla belirttikleri üzere, bu nitelikleri kendisinde bulunduran bir kimseydi.

Nevevî'nin kitaplarından hadis aldığı müellifler, Buhârî ve Müslim başta olmak üzere, eserlerinde pek çok mükerrer rivayete yer verirler. Özellikle Buhârî, kitabının çeşitli yerlerinde bir hadisi çoğu kere farklı lafızlar ve ayrı senedlerle zikreder. Müslim ise, bir hadisin sened ve metin farklılıklarını aynı yerde belirtmeye özen gösterir. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn'*e bu hadislerden herhangi birini alırken, o rivayetin ne sened ne de lafız farklarına işaret etmedi. Bu durum Nevevî ve kitabı için bir kusur sayılmaz. Çünkü o böyle yapacağını açıkça ifade etmiştir. Ancak kaynaklarına sadece ismen atıfta bulunmakla yetindiği hadislerin sonunda, bazı kere rivayet ettiği lafzın kime ait olduğunu belirtir. Fakat çok kere bunu da gösterme ihtiyacı duymaz.

Nevevî, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin *Sünen'*lerinden aldığı hadislerde, bu müelliflerin ilgili hadisleri değerlendirmesini aynen nakletmekle yetinir. Kendisi bunlara bir ilavede bulunmaz. Oysa, meselâ Tirmizî'nin **"hasen"** olarak değerlendirdiği bir hadisi, bazı kere muhaddislerin öyle saymadığı, yahut Ebû Dâvûd'un hakkında söz söylemeyip **"sükût ettiği"** bir rivayeti bazan delil olarak kullanmayı uygun görmedikleri bilinmektedir. Bu sebeble, *Riyâzü'-sâlihîn*'de bazı zayıf rivayetler bulunduğunu söyleyenler olmuştur.

Abdülfettâh Ebû Gudde, *Riyâzü's-sâlihîn'*deki hadisleri sıhhat açısından tedkik ederken değil, fakat bakarken zayıflığı kesin olan üç hadise rastladığını söyler. Bu ifade, sanki tedkik edilirse, sayının daha çok olabileceği intibaını uyandırmaktadır.

Nâsırüddîn el-Elbânî, neşre hazırladığı *Riyâzü's-sâlihîn*'e yazdığı mukaddimede, müellif Nevevî'nin sahih rivayetlerden bir kitap te'lif ettiğine dair ifadesinin, hadislerin büyük eskeriyetine işaret ettiğini, fakat bütün hadisleri kapsamadığını söyler. *Riyâzü's-sâlihîn*'de bazı zayıf ve münker rivayetler bulunabileceğini önceden düşündüğünü, fakat onların bu kadar olacağını zannetmediğini, yaptığı hassas tedkik ve tahkik sonucunda tahmininin üstünde bir sayıya ulaştığını belirtir. Zayıf saydığı hadislerin numaralarını vererek bu sayıyı 64'e çıkarır. Fakat verdiği numaralardan bir kısmının mükerrer olduğunu belirtmez. Zayıf saydığı bazı hadisleri de, sahih hadislere tahsis ettiği *Silsiletü ehâdîsi's-sahîha* adlı eserinde güvenilir rivayetler arasında zikreder, bu da Elbânî için bir çelişki teşkil etmektedir.

Netice itibariyle o, 55 hadisi zayıf saymaktadır. Tabii bu durum Elbânî'nin kendi şahsî değerlendirmesi olup, bu görüşü paylaşan başka bir şahıs veya bir kitap söz konusu değildir.

*Riyâzü's-sâlihîn'*in elde mevcut güzel neşirlerinden birini hazırlayan Şuayb el-Arnaût da, kendisinin şahsî tedkiki ve değerlendirmesine dayanarak, Nevevî'nin kitabına sadece sahih ve hasen hadisleri alma konusunda hassas davranmasına rağmen, 46 hadisi sened yönünden zayıf gördüğünü, bu zayıflığı herhangi bir tarik ile güçlendirme imkânı bulamadığını söyler. Bunlardan ayrı olarak sened yönünden zayıf bulduğu 51 hadisin başka tariklerle takviye edildiğini veya şâhidlerinin bulunduğunu ifade eder. Daha sonra da, *"Riyâzü's-sâlihîn'*de 46 zayıf hadisin bulunması, bu büyük kitabın değerini düşürmeyeceği gibi, bu kadar çok sayıda sahih hadis rivayetini içine alan eserin şanına da halel getirmez"der. Şuayb el-Arnaût da Elbânî gibi bu şahsi iddiasına kendinden önce yaşayan hiçbir âlimden delil getirme ihtiyacı duymamıştır. Biz, burada zayıf hadisin de netice itibariyle hadis olduğunu, onun bir çok çeşidinin bulunduğunu, bunlardan bazısıyla amel edildiğini, **zayıf** ile **mevzû** (uydurma) rivayeti birbirine karıştırmamak gerektiğini bir kere daha hatırlamalıyız.

Bu konuyu bitirirken *Riyâzü's-sâlihîn'*de yer alan hadislerin, tamamına yakınının sahih ve hasen rivayetlerden meydana geldiğini, zayıf hadislerinin de kullanılamayacak derecede **zayıf** (merdûd) rivayetler olmadığını söyleyebiliriz.

Esasen eserdeki hadislerin büyük çoğunluğunu **"müttefekun aleyh"** hadisler oluşturur. *Riyâz'*daki mükerrer hadislerin sayısı, bizim tesbitimize göre 265'tir. Yani 265 hadis, birden fazla, bazıları bir kaç defa olmak üzere tekrar edilmektedir. Genel olarak, bir ahlâk ve âdâb kitabı niteliği taşıyan *Riyâzü's-sâlihîn'* in, bu kadar üstün vasıflı hadisleri bir araya getirmesi, ona benzeri eserler içinde ilk sıralarda bir yer kazandırmıştır.

E. Şerhleri

*Riyazü's-sâlihin'*in, İslâm dünyasının her yerinde en çok okunan kitaplardan biri olduğuna daha önce işaret etmiştik.

İçindeki kitap ve babların mükemmel sıralanışı, ilgili âyet ve hadislerin aynı mükemmellikle dizilişi, eserin okunmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırmış, ona olan alâkayı artırmış ve hatta çoğu zaman tamamının ezberlenmesini sağlamıştır. Ayrıca, esere kaynaklık teşkil eden meşhur hadis kitaplarının her birine çeşitli nitelikte pek çok şerh yazılmıştır. İşte bu sebeblerle *Riyâzü's-sâlihîn*'e uzun süre herhangi bir şerh yazılma ihtiyacı hissedilmemiştir. Fakat daha sonraki dönemlerde esere birkaç şerh yazılmıştır. Bunlar hakkında kısa da olsa bilgi vermek faydalı olur kanaatindeyiz.

1. DELİLÜ'L-FÂLİHÎN Lİ TURUKİ RİYÂZÜ'S-SÂLİHÎN

*Riyâzü's-sâlihîn'*in bu önemli şerhi, Muhammed İbni Allân tarafından yapılmıştır. Bu, *Riyâz'*a yazılan ilk şerh olma özelliğine de sahiptir. 996 (1588) yılında Mekke'de doğan ve 1057'de (1647) yine bu mübarek beldede vefat eden İbni Allân'ın 60'ın üzerinde eseri vardır. Bu eserlerin her biri, kendi sahasında öneme sahiptir. İmam Nevevî'nin eserleri kısmında belirtildiği üzere, onun *el-Ezkâr'*ını da yine İbni Allân şerhetmiştir.

İbni Allân, *Riyâzü's-sâlihîn*'i şerhederken, klasik hadis şerhciliğinin bütün unsurlarını yerine getirmeye özen gösterir. Anlamlarında kapalılık bulunan kelime ve tabirleri açıklar, bunların dilde kullanılan çeşitli şekillerine işaret eder. Yer yer gramer özelliklerini de göstererek, okuyucunun hadis metinlerini anlamasını kolaylaştırır. Babların başında geçen âyetleri çoğu kere kısaca açıklayarak, onların konuyla, başka hadislerle olan ilişkilerine dikkat çeker. Her hadisi, tekrar da edilmiş olsa, kâfi miktarda şerhetmeyi ihmal etmez. İhtiyaç görülen yerde, açıkladığı hadisin rivayet farklarına işaret eder.

Hadisin ravisi olan sahâbî hakkında ilk geçtiği yerde kısa bilgiler verir. Hadislerden elde edilebilecek hükümleri ortaya koymaya çalışır ve bunu yaparken fıkhî konularda kendi mezhebini, Şâfiîliği esas alır. Hadisleri şerhederken, onun faydalandığı eserlerin öncelikle Şâfiî âlimlerin kitapları olacağı tabiîdir.

Nitekim, yapılacak bir karşılaştırma, İbni Allân'ın, öncelikle *Sahîh-i Buhârî* şârihlerinden İbni Hacer'in büyük eseri *Fethu'l-bârî'*den, yine Buhârî'nin eserinin bir başka şârihi Kastallânî'nin *İrşâdü's-sâri'*si ile *Sahîh-i Müslim'* in en kıymetli şerhlerinden biri olan İmam Nevevî'nin *el-Minhâc*' ından önemli ölçüde faydalandığını ortaya koyar. İbni Allân, bu eserlerden topladığı bilgileri kendi zamanının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak eserine aktarır.

Delîlü'l-fâlihîn, Kahire'de, ilk defa sekiz cilt (1347/1928), sonra da dört cilt (1385/1966) halinde neşredildi. Daha sonraları bu neşirlerin pek çok ofset baskıları da yapıldı.

2. Şerhu Riyâzü’s-sâlihîn

Günümüz müelliflerinden el-Hüseynî Abdülmecid Hâşim’in bu eseri, *Riyâzü’s-sâlihîn’*in kısa bir şerhinden ibarettir. Anlaşılmasında zorluk çekilen kelimeler **“el-luga”** başlığı altında açıklanmakta, ikinci olarak da **“el-ma‘nâ”** başlığı ile hadisin mahiyeti kısaca özetlenmektedir, bazı hadislerden anlaşılabilecek hükümlere de işaret edilmektedir. Kitapta âyetlerle ilgili hiç bir açıklamaya rastlanmadığı gibi, hadislerin tahrici, rivayetlerin tahkîki veya farklılığı gibi konulara da girilmemektedir. *Riyâzü’s-sâlihîn*’i okuyacak talebeler düşünülerek hazırlanmış bir çalışma olduğu söylenebilir. Eser 2 cilt halinde neşredilmiştir.

3. Nüzhetü’l-müttakîn şerhu Riyâzü’s-sâlihîn

Bu eser, Mustafa Saîd el-Hın, Mustafa el-Buğâ, Muhyiddin Mestû, Ali eş-Şorbacı ve Muhammed Emin Lutfî’den müteşekkil beş kişilik bir komisyonca hazırlanmış olup, *Riyâzü’s-sâlihîn*’in kısa şerhlerinden biridir. İki cilt halindeki kitabın, ilki Beyrut’ta 1397 (1977) senesinde olmak üzere bu güne kadar yirmiye yakın tab’ı yapılmıştır.

Kitaba yazdıkları önsözde, *Riyâzü’s-sâlihîn* bulunmayan bir müslüman evinin neredeyse kalmadığını, mektep, medrese ve enstitülerde bu kitabın okutulup inceleme konusu yapıldığını belirten şârihler, İbni Allân’ın şerhinin, kendi zamanının şartları gözetilerek yazılmış uzun bir şerh olduğunu ifade ederler. Kendilerinin yaptığı bu şerhin, ihtiyacı karşılayacak miktarda ve zamanın sosyal hâdiselerine cevap verici nitelikte, kısa, çağdaş eğitim tekniğine uygun, öğretim müesseselerinde okutulabilecek, öğretmen ve öğrencilerin hadisleri anlamasına yardım edecek bir eser olduğunu söylerler. Böylece onlara göre, *Riyâzü’s-sâlihîn*’den faydalanma imkânı sağlanacak, eser daha da yaygınlık kazanacak, sünnetin hakikatlerini öğrenip kavrayanlar çoğalacaktır.

Nüzhetü’l-müttakîn’in bazı özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

***** *Riyâzü’s-sâlihîn*’deki âyet ve hadislerde geçen bazı garîb kelime ve tabirler açıklanmıştır.

***** Hadislerin sonunda, alındığı kaynakların kitab ve bab adlarına işaret edilmiştir.

***** Her hadisin sonunda, bu hadisten anlaşılabilecek hükümlerin neler olduğuna kısaca işaret edilmiştir.

Muhtevâsı işte bu üç nitelikten ibaret olan şerhte, müelliflerin yukarıda anılan hedefleri gerçekleştirdiklerini söylemek imkânına ne yazık ki sahip değiliz. Kanaatimizce bu eser, yaygın okuyucu kitlesi yerine, sadece belli seviyedeki kişileri ve özellikle *Riyâzü’s-sâlihîn*’i derslerde takrir eden talebeleri hedef almış olup, bu açıdan bakılınca faydadan hâlî olmayan bir çalışmanın ürünüdür.

*Nüzhetü’l-müttâkîn’*in sonuna, hadisleri rivayet eden sahâbîlerin kısa hayat hikâyeleri alfabetik olarak yazılmıştır. Ayrıca hadislerin tahricinde faydalanılan eserlerin müellifleri hakkında özet bilgi sunulmuş, *Riyâzü’s-sâlihîn*’de geçen hadislerin alfabetik fihristi ilave edilmiştir.

4. Menhelü’l-vâridin şerhu Riyâzü’s-sâlihîn

Merhum Subhî es-Sâlih’in (ö. 1407/1986) eseridir.

Bu eser, adına bakılarak *Riyâzü’s-sâlihîn* üzerine yazılmış bir şerh olduğu hissi uyandırıyorsa da, incelenince görüleceği gibi, şerh olmayıp, sistemli ve emek mahsulü bir

neşir niteliğindedir. Kitabın başında 25 sayfadan ibaret faydalı bir mukaddime yer alır. Subhî es-Sâlih'in bu çalışmada yaptığı, sağlıklı bir metin ortaya çıkarmak, âyet ve hadislerde geçen garîb kelime ve terimlerin anlamlarını dipnotlar halinde açıklamak, şahıs ve yer isimlerinin doğru tesbitini yapmak ve kelimeleri yer yer nahiv yönünden incelemekten ibarettir. Bunlar dışında, özellikle hadislerin muhtevalarına yönelik herhangi bir açıklama, değerlendirme ve hadislerden hüküm elde etme gibi özellikler bu çalışmada görülmez.

Subhî es-Sâlih'in, *Riyâzü's-sâlihîn* şerhinde yaptığı en önemli hizmetlerin başında, eserin sonunda yer alan 10 ayrı konudaki fihristler gelir. Bunlar arasında, dînî, ictimâî ve kültürel konu başlıklarını ihtiva eden ve hangi hadislerin bunlara delâlet ettiğine işaret eden fihrist, başka eserlerde pek rastlamadığımız faydalı bir çalışmadır. Eserde anlamı kapalı bulunarak açıklanmış olan kelimelerin de harf sırasına göre bir fihristinin verilmiş olması, okuyucu için büyük kolaylık sağlamaktadır. Müellif bunu yaparken, sayfa yerine hadis numaralarını vererek okuyucunun zaman kaybını da büyük ölçüde önlemiştir.

Bunlar dışındaki fihristlerin her biri, ilgili olduğu alan açısından okuyuculara kolaylıklar sağlayıcı niteliktedir.

Menhelü'l-vâridîn'in ilk tab'ı, Beyrut'ta 1970 senesinde gerçekleştirilmiş ve bugüne kadar pek çok defalar tab' olunmuştur.

F. Muhtasarları

1. *Riyâzü's-sâlihîn*'in bilinen ilk muhtasarı Yûsuf İbni İsmâîl en-Nebhâni (ö.1350/1931) tarafından yapılmış olup, *Tehzîbü'n-nüfûs fî tertîbi'd-dürûs* adını taşır. Bu ihtisar, Buhârî ve Müslim'in müşterek rivayetlerinden 800 kadar hadisi ihtiva etmektedir. Eser, 24 bab içinde 120 dersi kapsar. Nebhânî'nin bu ihtisarı ilk olarak 1329/1911 senesinde Mısır'da yayımlanmış, daha sonra Dımaşk ve Beyrut'ta çeşitli defalar tab' olunmuştur.

Bunun dışında iki çalışmaya daha işaret etmek yerinde olur.

2. Sâlih Ahmed Rızâ, *Kutûf min riyâzi's-sünne* (Dirâse tahlîliyye li ehâdîs muhtâra min kitâbi Riyâzi's-sâlihîn) adlı eserinde, *Riyâzü's-sâlihîn*'den seçtiği bazı hadisleri, ilmî araştırma metoduna uygun tarzda inceleyip değerlendirmiştir. Kitabında, önce ele aldığı her hadisin metnini vermiş, hadisin râvisi olan sahâbîyi tanıtmış, hadisin bazı kelimelerini açıklamış, i'rab vecihlerini belirtmiş, edebî özelliklerine işaret etmiş, her hadisi etraflıca açıklamış, geçtiği kaynakları göstermiş ve tahrîcini yapmıştır.

Esasen bu kitabın tam bir ihtisar olduğu da söylenemez.

3. Muhammed Abdülhamîd Mirdâd'ın yaptığı ihtisarın adı, *İthâfül-müslimin fî teshîli ihtisâri Riyâzü's-sâlihîn*'dir. Bu ihtisarda müellif bablarda geçen âyetleri açıklamış, seçtiği hadisleri de kısaca şerhetmiştir. Eser Mısır'da neşredilmiştir.

G. Çeşitli Neşirleri

Riyâzü's-sâlihîn, İslâm dünyasının birçok yerinde, farklı neşirler halinde pek çok defa tab' olunmuştur. İlk defa 1302 (1885) senesinde Mekke'de Emîriye matbaasında tab' olunan eserin bütün baskılarından bahsetmek hem imkânsız hem de gereksizdir. Ancak, neşirleri arasında önemli gördüğümüz bir kaçına işaret etmek faydalı olur kanaatindeyiz.

1. Ahmed Râtib Hamûş neşri

Riyâzü's-sâlihîn ve şerhuhû Künûzü'l-bâhisîn adıyla Dâru'l-fikr (Dımaşk ve Beyrut, 1407/1987) tarafından yayınlanmıştır. Bu isimlendirme bir şerh intibâını veriyorsa da, eserde geçen âyet ve hadislerdeki garîb kelimelerin dipnotlarda açıklanmasının dışında bir ilâve söz konusu değildir. Eserin başında 50 sayfalık bir giriş ile, sonuna eklenen kudsî hadisler, mükerrer hadisler ve muttefekun aleyh (Buhârî ve Müslim'in müştereken rivayet ettiği) hadisler fihristleri okuyucuya kolaylık sağlamaktadır. Ahmed Râtib, daha sonra *Riyâzü's-sâlihîn* için 855 sayfa tutan müstakil bir fihristler cildi hazırlamış ve eser neşredilmiştir. Bu çalışma, gerçekten bir çok açıdan faydalı ve günümüzün gelişen araştırma tekniklerine uygun, araştırıcılara büyük kolaylık sağlayan bir nitelik taşır. Bu fihrist 12 ayrı konuda yapılmış fihristlerden teşekkül etmektedir. Yukarıda sayılanlara ilâve olarak, *Riyâzü's-sâlihîn* ravilerinin kısa biyografileri, *el-Mu'cemü'l-müfehres* sistemi üzere yapılmış *Riyâzü's-sâlihîn* hadisleri kelime fihristi (mu'cemü elfâzi'l-hadîs), şahıs, müellif, kitap, kabîle, topluluk, yer isimleri fihristleri bunların en önemlileri sayılır.

2. Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî neşri

Riyâzü's-sâlihîn'in emek mahsulü neşirlerinden biridir. Elbânî, esere yazdığı mukaddimede, *Riyâzü's-sâlihîn*'de bulunan zayıf hadislerden bahseder ve bunların numaralarını verir. Bunu yaparken, kendi şahsî incelemelerine ve değerlendirmelerine dayanır. Bu şekildeki hadislerin sayısı ona göre 55'tir. Elbânî ve Şuayb el-Arnaût'un bu yöndeki değerlendirmelerine daha önce işaret edilmişti (bk. s. 72-73).

3. Şuayb el-Arnaut neşri

Bugüne kadar 20'den fazla tab'ı yapılmış, önemli neşirlerden biridir. Hadislerin tahkik, tahric ve ta'liki yapılmıştır. Bu eserin mukaddimesinde de, *Riyâzü's-sâlihîn*'deki zayıf hadislerle ilgili şahsi değerlendirmelerden yukarıda söz edilmişti.

4. Abdülazîz Rebâh ve Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk neşri

Şuayb el-Arnaût'un kontrolünden geçen ve bugüne kadar 15'in üstünde baskısı yapılan bu neşirde, hadislerin kaynakları sadece cilt ve sayfa numaralarıyla verildiği için, atıf yapılan baskılara sahip olmayanların istifadesi zordur. Çok yerde rivayet farklılıklarına işaret edilmiş olması, garîb lafızların dipnotlarda açıklanması, sûre ve âyet numaralarının metin içinde verilmesi, bu neşrin faydalı yönleridir.

5. Dârü'l-hayr neşri

Bir ilim heyeti tarafından hazırlandığı belirtilen bu neşrin en önemli özelliği, İbni Allân'ın *Delîlül-fâlihîn* adlı yukarıda tanıttığımız şerhinin son derece kısaltılmış bir özetinin, dipnotlar halinde verilmiş olmasıdır. Bu yönüyle oldukça faydalı bir neşir sayılabilir.

6. Fâruk Hamâde neşri

Riyâzü's-sâlihîn'in son zamanlarda hazırlanmış güzel neşirlerinden biridir. Neşre hazırlayan Fâruk Hamâde, Rabat'taki V. Muhammed Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sünnet ve İlimleri Kürsüsü profesörlerindendir. Eserin ilk baskısı 1409/1988 senesinde yapılmıştır.

Bu neşirde, âyet ve hadislerin tahkik, tahric ve ta'liki yapılmış ve her biri dipnotlar halinde gösterilmiştir. Hadislerin kaynaklarına işaret edilirken, önce cilt ve sayfa numaraları

verilmiş, sonra da parantez içerisinde alındığı kaynaktaki kitap ve bab adı gösterilmek suretiyle, herkesin kolaylıkla faydalanabileceği bir sistem geliştirilmiştir.

Anlamları kapalı olan kelime ve tabirler açıklanmış, hadislerin delâlet ettiği önemli hükümlere de zaman zaman yer verilmiştir. Bu özellikleriyle eser, istifadesi kolay ve yaygın olan neşirlerin ön sıralarında yer alır. Bütün bu iyi özellikleri yanında, ne yazık ki imlâ hatalarının çokluğu eser için bir kusur teşkil etmektedir.

Biz, sistematiği açısından tercümemizde bu baskıyı esas aldık.

Riyâzü's-sâlihîn'in bunlar dışında da neşirleri olduğu şüphesizdir. Başta da ifade ettiğimiz gibi, biz görebildiklerimiz arasında önemli bulduklarımıza işaret etmekle yetindik.

H. Tercümeleri

Riyâzü's-sâlihîn'in, Türkçe'ye bir kaç ayrı tercümesi yapılmıştır. Bunların ilki, Hasan Hüsnü Erdem (1 ve 2. ciltler Kıvamüddin Burslan ile birlikte) tarafından yapılan ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında 3 cilt olarak neşredilen tercümedir. Eser, daha sonra Mehmet Emre, Sıtkı Gülle, Salih Uçan ve İhsan Özkes tarafından da tercüme edilmiş ve çeşitli yayınevleri tarafından neşredilmiştir. İhsan Özkes'in tercümesi hadislerin kısa açıklamalarını da ihtiva etmektedir. Diğer tercümelerin hepsi sadece hadis metinlerinin Türkçeleştirilmesinden ibarettir.

Riyâzü's-sâlihîn, başka dillere de tercüme edilmiştir. Bizim tesbit edebildiğimiz kadarıyla, İngilizce'ye iki ayrı tercümesi yapılmıştır. Bunlardan biri Abdur Rehman Shad tarafından iki cilt halinde yapılan tercüme olup, (Lahore – Pakistan l988) neşredilmiştir. Diğeri de S.M. Madni Abbasi tarafından yapılan yine iki cilt halindeki tercüme olup, (Riyadh bty.) o da yayınlanmıştır.

Riyâzü's-sâlihîn'in Fransızca'ya yapılan tercümeleri de vardır. Bunlardan biri Saîd Al-Laham tarafından yapılmış olup (Dar el-Fiker, Beyrouth - Liban, l991) neşredilmiştir. Bir başka tercüme de Fawzi Chaban tarafından yapılanı olup, o da (Dar al-Kutub al-Ilmiyah, Beyrouth - Liban bty.) iki cilt halinde neşredilmiştir.

Riyâzü's-sâlihîn'in daha başka dillere yapılmış tercümelerinden söz edilmekte ise de biz bu konuda herhangi bir bilgi ve belgeye rastlayabilmiş değiliz.

Kaynaklar

Abdülmevcûd Muhammed Abdüllatîf, *Keşfu'l-lisâm an esrâri tahrîci hadîsi Seyyidi'l-enâm*, I-II, Kahire 1404/1984.

Abdülganî Dakr, *el-İmâm en-Nevevî*, Dımaşk 1407/1987.

Abdülganî Abdülhâlık, *Hücciyyetü's-sünne*, Beyrut 1407 (l986).

Abdülkâdir en-Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris* (nşr. Ca`fer el-Hasenî), Kahire 1988.

Ahmed Abdülazîz Kasım el-Haddâd, *el-İmâm en-Nevevî ve eseruhû fi'l-hadîs ve `ulûmihî*, Beyrut 1413/1992.

Bağdatlı İsmail Paşa, *Îzâhu'l-meknûn* (nşr. Kilisli Muallim Rifat - Şerefeddin Yaltkaya), İstanbul 1945-47.

Brockelmann, *GAL, Suppl.* Leiden 1937-1943.

Cemâleddin el-Kâsımî, *Kavâidü't-tahdîs*, Dımaşk l935(1353).

Çakan İsmail.L., *Anahatlarıyla Hadis*, İstanbul l982,

İbn Aşûr, *Makâsıdu'ş-şerî'a* (trc. Mehmet Erdoğan-Vecdi Akyüz), İstanbul 1988.

İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü'ş-Şâfi`iyye* (nşr. Abdülalîm Han), Beyrut 1407/1987).

İmam eş-Şâfiî, *er-Risâle* (nşr. A. M. Şâkir), Kahire 1940/1358.

İsnevî, *Tabakâtü'ş-Şâfi`iyye* (nşr. Abdullah el-Cübûrî), Riyad 1400/1980.

Karâfî, *el-İhkâm* (nşr. Ebû Gudde), Halep 1967.

Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn* (nşr. Kilisli Muallim Rifat - Şerefeddin Yaltkaya), İstanbul 1360-62/1941-43.

Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, Dımaşk 1376-81/1957-81.

Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Kahire 1387.

Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas) Beyrut 1973-74.

M. Lokman es-Selefî, *İhtimâmü'l-muhaddisîn bi nakdi'l-hadîs seneden ve metnen*, Riyad 1487/1987.

Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, I-X, Kahire 1359.

Muhammed Zekeriyyâ Kândehlevî, *Evcezü'l-mesâlik ilâ Muvattai Mâlik*, Beyrut 1410-1989.

Mustafa es-Sibâî, *es-Sünne ve mekânetühâ fi't-teşrî'i'l-İslâmî*, Kahire 1961.

Müneccid, *Mu`cemü'l-müerrihîne'd-Dımaşkıyyîn*, Beyrut 1978.

Serkis, *Mu`cemü'l-matbû`âti'l-arabiyye ve'l-mu`arrebe*, Kahire 1928-30.

Sübkî, Tabakâtü'ş-Şâfi`iyyeti'l-kübrâ (nşr. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî ve Abdülfettâh Muhammed el-Hulv), Kahire 1383-96/1964-75.

Süyûtî, *el-Minhâcü's-sevî fî tercemeti'l-imâm en-Nevevî* (nşr. Ahmed Şefîk Demc), Beyrut 1408/1988.

Süyûtî, *Miftâhu'l-cenne fi'l-ihticâc bi's-sünne*, 1402 (baskı yeri yok),

Shad, Abdur Rehman, *Riyâd as-sâlihin*, Lohore-Pakistan, 1988 (Muhammed İkbal Sıddîkî'nin önsözü, s. IX-XIV).

Tâhir el-Cezâirî, *Tevcîhü'n-nazar ilâ usûli'l-eser*, Kahire 1910/1328.

W. Heffening, "Nevevî", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 222-223.

Zebîdî, *Tâcü'l-`arûs*, nvy maddesi.

Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, Haydarâbâd 1375-77/1955-58.

Ziriklî, *el-A`lâm* Beyrut 1984.

رياض الصالحين

تأليف

الإمام أبي زكريا يحيى بن شرف النووي الدمشقيّ
631 – 676 هـ

مقدمة المؤلف

النسخة المعتمدة للمراجعة وعزو الصفحات:

دار النشر: مؤسسة الرسالة

الطبعة الثانية

السنة: 1997

تحقيق: شعيب الأرنؤوط

الحَمْدُ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ، الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ، مُكَوِّرِ اللَّيْلِ عَلَى النَّهَارِ، تَذْكِرَةً لأُولِي الْقُلُوبِ وَالأَبْصَارِ، وَتَبْصِرَةً لِذَوِي الألبَابِ وَالاعْتِبَارِ، الَّذِي أَيْقَظَ مِنْ خَلْقِهِ مَنِ اصْطَفَاهُ فَزَهَّدَهُمْ فِي هذِهِ الدَارِ، وَشَغَلَهُمْ بِمُرَاقَبَتِهِ وإِدَامَةِ الأَفْكَارِ، وَمُلاَزَمَةِ الاتِّعَاظِ وَالأذكَارِ، وَوَفَّقَهُمْ لِلدَّأبِ فِي طَاعَتِهِ، وَالتَأَهُّبِ لِدَارِ الْقَرَارِ، وَالْحَذَرِ مِمَّا يُسْخِطُهُ وَيُوجِبُ دَارَ الْبَوَارِ، وَالْمُحَافَظَةِ عَلَى ذلِكَ مَعَ تَغَايُرِ الأَحْوَالِ وَالأَطْوَارِ. أَحْمَدُهُ أَبْلَغَ حَمْدٍ وَأَزْكَاهُ، وَأَشْمَلَه وَأَنْمَاه. وَأَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَه إِلاَّ الله الْبَرُّ الْكَرِيمُ، الرؤُوفُ الرَّحِيمُ، وَأَشْهَدُ أَنَ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَحَبِيبُهُ وَخَلِيلُهُ، الْهَادِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ، وَالدَّاعِي إِلَى دِينٍ قَوِيمٍ. صَلَوَاتُ اللهِ وَسَلاَمُهُ عَلَيْهِ، وَعَلَى سَائِرِ النَّبِيِّينَ، وَآلِ كُلٍّ، وَسَائِرِ الصَّالِحِينَ. أمَا بَعْدُ: فَقَدْ قَالَ الله تَعَالَى: {وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَ لِيَعْبُدُونِ * مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْق وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعِمُونِ}[الذاريات: 56-57] وَهذَا تَصْرِيح بأَنَّهُمْ خُلِقُوا للعِبَادَةِ، فَحَقَّ عَلَيْهِمُ الاعْتِنَاءُ بِمَا خُلِقُوا لَهُ وَالإِعْرَاضُ عَنْ حُظُوظِ الدُّنْيَا بالزَّهَادَةِ، فَإِنَّهَا دَارُ نَفَادٍ لاَ مَحَلُّ إِخْلادٍ، ومَرْكَبُ عُبُورٍ لا مَنْزِلُ حُبُورٍ، ومَشْرَعُ انْفِصَامٍ لا مَوْطِنُ دَوَامَ. فَلِهذَا كَانَ الأَيْقَاظُ مِنْ أَهْلِهَا هُمُ الْعُبَّادَ، وَأَعْقَلُ النَاسِ فِيهَا هُمُ الزُهَّادَ. قَال اللهُ تعالى: {إِنَمَا مَثَل الْحَيَاةِ الدُنْيَا كَماءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَمَاءِ فَاخْتَلَط بِهِ نَبَاتُ الأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَاسُ والأنعامُ حَتَى إِذَا أَخَذَتِ الأَرْضُ زُخْرُفَهَا وازّيَنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أنهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أمْرُنَا لَيْلاً أَوْ نَهاراً فَجَعَلْنَاهَا حَصِيداً كَأنْ لَمْ تَغْنَ بِالأَمْسِ كَذلِكَ نُفَصِّل الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفكرُونَ}[يونس: 24] والآياتُ في هذا المعنى كَثِيرةٌ. ولَقدْ أَحْسَنَ الْقَائِلُ:

إنّ لِلَّهِ عباداً فُطَنَا ... طَلَّقُوا الدُنْيَا وَخَافُوا الْفتَنَا

نَظَرُوا فِيهَا فَلَمَا عَلمُوا ... أَنَّهَا لَيْسَتْ لِحي وَطَنَا

جَعَلُوهَا لُجَّةً واتَّخَذُوا ... صَالِحَ الأَعْمَالِ فِيها سُفُنَا

فإِذا كَان حالُها ما وصفْتُهُ، وحالُنا ومَا خُلِقْنَا لَهُ مَا قَدَّمتُهُ ؟ فَحَقّ عَلَى الْمُكَلَّفِ أَنْ يَذْهَب بِنَفْسِهِ مَذْهَبَ الأَخْيَارِ، ويَسْلُكَ مَسْلَكَ أُولِي النُّهَى وَالأَبْصَارِ، وَيَتَأَهَّب لَمَا أَشَرتُ إِلَيهِ، وَيَهْتَمَّ بِمَا نبَّهْتُ عَلَيْهِ. وَأَصْوَبُ طَرِيقٍ لهُ فِي ذلِكَ، وَأَرْشَدُ مَا يَسْلُكُهُ مِنَ الْمَسَالِكِ: التأَدُّبُ بِمَا صَح عَنْ نَبِيِّنَا سَيِدِ الأَوَّلِينَ وَالآخرِينَ، وَأَكْرَمِ السَّابِقِينَ وَاللاَحقِينَ. صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلاَمُهُ عَلَيْهِ وَعَلى سَائِرِ النَبِيينَ. وَقَدْ قَالَ الله تَعَالَى: {وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِر وَالتَقوَى}[المائدة: 2] وَقَدْ صَحَّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و سلم أنهُ قَالَ: ((وَاللهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهُ)) وَأَنَّهُ قَالَ: ((مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ)) وَأَنَّهُ قَالَ: ((مَنْ دَعَا إِلَى هُدىً كَانَ لَهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ لا يَنْقُصُ ذلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئَاً)) وَأنهُ قَالَ لِعَلِيٍّ رَضِيَ الله عنهُ: ((فَوَاللهِ لأَنْ يَهْدِي اللهُ بِكَ رَجُلاً وَاحِداً خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ)). فَرَأَيْتُ أَنْ أَجْمَعَ مُخْتَصَراً مِنَ الأَحَادِيثِ الصَّحِيحَةِ، مُشْتَمِلاً عَلَى مَا يكَوِّنُ طَرِيقاً لِصَاحِبِهِ إِلَى الآخِرَةِ، وَمُحَصِّلاً لآدَابِهِ الْبَاطِنَةِ وَالظَّاهِرَةِ، جَامِعاً لِلتَّرْغِيبِ وَالتَّرْهِيبِ وَسَائِرِ أَنْوَاعِ آدَابِ السَّالِكِينَ: مِنْ

أَحَادِيثَ ا لزُهْدِ، وَرِيَاضَاتِ النُفُوسِ، وَتَهْذِيبِ الأَخْلاَقِ، وَطَهَارَاتِ الْقُلُوبِ وَعِلاَجِهَا، وَصِيَانَةِ ا لْجَوَارِحِ وَإِزَالَةِ اعْوِجَاجِهَا، وَغَيْرِ ذلِكَ مِنْ مَقَاصِدِ الْعَارِفِينَ. وَأَلْتَزِمُ فِيهِ أَنْ لاَ أَذْكُرَ إِلا حَدِيثاً صَحِيحاً مِنَ الْوَاضِحَاتِ، مُضَافاً إِلَى الْكُتُبِ الصَّحِيحَةِ الْمَشْهُورَاتِ، وَأُصَدِّرَ الأَبْوَابَ مِنَ الْقُرْآنِ الْعَزِيزِ بِآياتٍ كَرِيمَاتٍ، وَأُوَشِّحَ مَا يَحْتَاجُ إِلَى ضَبْطٍ أَوْ شَرْحِ مَعْنىً خَفِيّ بِنَفَائِسَ مِنَ التَنْبِيهَاتِ. وَإِذَا قُلْتُ فِي آخِرِ حَدِيثٍ: مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، فَمَعْنَاهُ: رَوَاهُ الْبُخَارِيّ وَمُسْلِم. وَأَرْجُو إِنْ تَمَّ هذَا الْكِتَابُ أَنْ يَكُونَ سَائِقاً لِلْمُعْتَنِي بِهِ إِلَى الْخَيْرَاتِ، حَاجِزاً لَهُ عَنْ أَنْوَاعِ الْقَبَائِحِ وَالْمُهْلِكَاتِ. وَأَنَا سَائِلٌ أَخاً انْتَفَعَ بِشَيْءٍ مِنْهُ أَنْ يَدْعُوَ لِي، وَلِوَالِدَيَّ، وَمَشَايِخِي، وَسَائِرِ أَحْبَابِنَا، وَالْمُسْلِمِينَ أَجْمَعِينَ، وَعَلى اللَّهِ الْكَرِيمِ اعْتِمَادِي، وَإِلَيْهِ تَفْوِيضي وَاسْتِنَادِي، وَحَسْبِيَ اللهُ ونِعْمَ الْوَكِيلُ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَةَ إِلاَّ بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ.

MÜELLİFİN MUKADDİMESİ

Bismillahirrahmânirrahîm

Bir tek, mutlak gâlip, sonsuz kudret sahibi, çok bağışlayıcı olan, gönül ehli ve basiret sahiplerine bir hatırlatma, akıl ve düşünce ehline bir ibret olsun diye geceyle gündüzü birbirine katan Allah’a hamdolsun. Allah, yarattığı kullarından bir kısmını seçip, bu dünyada zühd ehlinden kıldı. Onları, emir ve yasaklarını gözetme, devamlı olarak düşünme, öğüt dinleyip sapıklıktan uzak durma, unuttuktan sonra hatırlama ve gafletten sonra uyanma meziyetleriyle donattı. Onları, Allah’a itaatta ve âhirete hazırlıkta, gazabını gerektirecek davranış ve cehenneme girmelerine sebep olacak işlerden sakınmada, zamanın ve şartların değişmesine rağmen güzel hallerini korumada başarılı kıldı.

Hamdin en yücesi, en üstünü, en şümullüsü ve en mükemmeliyle Allah’a hamdederim. Kullarına çok iyilik yapan ve Kerîm olan, onlara çok acıyan ve Rahîm olan Allah’tan başka ilâh olmadığına, Efendimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in O’nun kulu ve resûlü, sevgilisi ve dostu olduğuna, dosdoğru yola ulaştırıp, en kâmil dine dâvet ettiğine kesinlikle

inanırım. Allah'ın salât ve selâmı, onun, bütün peygamberlerin, herbirinin inanmış dostlarının ve diğer sâlih kimselerin üzerine olsun.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: **"Ben, cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben onlardan rızık istemiyorum, beni beslemelerini de istemiyorum"** [Zâriyât sûresi (51), 56-57]. Bu âyet, onların ibadet için yaratıldıklarını açıkça ifade eder. O halde onların, yaratılış gayelerine özen göstermeleri, zühd yolunu tutarak dünyanın geçici zevklerinden yüz çevirmeleri gerekir. Çünkü bu dünya geçici bir yurt olup, ebedî kalınacak bir yer değildir. Dünya âhiretin bineği olup, kalıcı bir sevinç ve neş'e yeri de değildir. Ayrılık yeridir; sürekli vatan değildir. Bu sebeple, dünya halkının en uyanıkları, Allah'a en iyi kulluk yapanlardır. İnsanların en akıllı olanları da zâhidler, dünyaya bağlanıp kalmayanlardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **"Dünya hayatı, tıpkı gökten indirdiğimiz bir suya benzer: İnsanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü zînetini takınıp rengârenk süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz gelir de, onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için âyetlerimizi böyle açıklıyoruz"** [Yûnus sûresi (10), 24]. Bu anlamda âyetler çoktur. Şâir ne güzel söyler:

Allah'ın son derece anlayışlı akıllı ve zekî kulları vardır
Onlar dünyayı terkettiler ve fitnelerden korktular
Dünyaya bakıp şu gerçeği iyice anladılar
Burası diriler için kalıcı bir vatan değildir
Neticede bu dünyayı bir deniz sayıp
Sâlih amelleri kendilerine gemiler edindiler

Dünyanın hali, bizim halimiz ve yaratılış gayemiz anlattığım gibi olunca, sorumluluk taşıyan herkesin, seçkin ve hayırlı kimselerin izinden gitmesi, olgun akıl ve keskin görüş sahiplerinin yoluna girmesi icap eder. Ayrıca belirttiğim hususlarda hazırlık yapması, uyardığım konulara özen göstermesi gerekir. Bunu elde etmek için her mükellefin girmesi gereken en doğru yol, önce ve sonra gelenlerin efendisi, önden giden ve onları takip edenlerin en seçkini olan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahih hadisleriyle edeplenmektir. Allah'ın salât ve selâmı onun ve diğer peygamberlerinin üzerine olsun. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **"İyilik ve takvâ üzerinde yardımlaşın"** [Mâide sûresi (5), 2]. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sahîh hadislerinde şöyle buyurdu: *"Kul, din kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allah da kulunun yardımcısıdır"* (Müslim, Zikr 37-38; Ebû Dâvûd, Edeb 60; Tirmizî, Hudûd 3). *"Bir hayra öncülük eden kimseye onu yapan gibi sevap vardır"* (Müslim, İmâre 133; Ebû Dâvûd, Edeb 115; Tirmizî, İlim 14). *"Bir kimse doğru yola dâvet ederse, ona uyanların sevabı kadar kendisi için de sevap vardır. Bu ona uyanların sevabından bir şey eksiltmez"* (Müslim, İlim 16; Ebû Dâvûd, Sünnet 6; Tirmizî, İlim 15). Peygamber Efendimiz Hz. Ali'ye şöyle dedi: *"Allah'a yemin ederim ki, senin aracılığınla bir tek kişinin hidâyete ermesi, dünya nimetlerinin en kıymetlisine sahip olmandan daha hayırlıdır"* (Buhârî, Cihâd 102, 143; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 34). Bütün bu emirler sebebiyle, sahibi için âhiret yolunun azığı olacak, bâtınî ve zâhirî edepleri kazandırıcı, iyi davranışlara teşviki, çirkin olanlardan uzak durmayı, Allah yolunda gidenlerin edeplerinden olan zühdü, nefis terbiyesini, ahlâkı güzelleştirmeyi, kalp temizliğini ve bunun çarelerini, uzuvları günahlardan korumayı ve sapmalarını önlemeyi, bütün bunların yanında âriflerin amaçlarını gerçekleştirmelerini temin edecek, sahih hadislerden müteşekkil muhtasar bir kitap meydana getirmeyi uygun gördüm.

Bu esere, sahih hadisleri ihtiva eden meşhur kitaplardan, sahihliği sâbit olanlar dışında bir hadis almamaya özen gösterdim. Her konuya Kur'ân-ı Kerîm'den âyetlerle başlamayı, anlamları kapalı olup açıklamaya ihtiyaç hissettiren kelimeleri açıklamayı uygun buldum. Bir hadisin sonunda **"müttefekun aleyh"** dediğimde, bunun anlamı **"Bu hadisi Buhârî ve Müslim müştereken rivayet ettiler"** demektir.

Bu kitap tamamlanınca, buna uymaya özen gösterenleri hayırlara sevkedeceğini, kötülüklerin, yıkıcı ve helâk edici davranışların her çeşidine engel teşkil edeceğini umarım. Bu kitaptan istifade edecek kardeşlerimin bana, ana ve babama, hocalarıma, diğer dostlarıma ve bütün müslümanlara duâcı olmalarını istiyorum. Benim güvenim Kerîm olan Allah'adır. İşimi yalnızca ona havale ederim; dayanağım da sadece O'dur. Allah bana yeter, O ne güzel vekîldir. Kötülüklerden kaçmaya kuvvet, iyilikleri yapmaya kudret, ancak Azîz ve Hakîm olan Allah'ın yardımıyladır.

بسمِ اللَّهِ الرَّحمنِ الرَّحِيمِ

كتاب مقاصد العارفين

1 - باب الإِخلاصِ وإحضار النيَّة

في جميع الأعمال والأقوال والأحوال البارزة والخفيَّة

İHLÂS VE NİYET GİZLİ VE AÇIK BÜTÜN İŞLERDE, SÖZLERDE VE HALLERDE İYİ NİYET VE İHLÂS

Âyetler

قَالَ اللَّه تعالى : { وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ }

1. "Onlara sadece şu emredilmişti: Bâtıl dinleri bırakarak yalnız Allah'a yönelip ona itaat etsinler, namazı kılsınlar, zekâtı versinler. İşte doğru din budur."
Beyyine sûresi (98), 5

Yahudi ve hıristiyanlara tıpkı İbrâhim *aleyhisselâm* gibi olmaları, Allaha hiçbir şeyi ortak koşmamaları, ona kayıtsız şartsız boyun eğmeleri, mütevâzi ve saygılı davranmaları emrolunmuştu. Kendilerinden sapık fikirleri bırakmaları, yalnızca Allah'a ibadet edip namaz kılmaları, zekât vermeleri istenmişti. Zaten Allah tarafından gönderilen bütün kitaplarda yazılan budur. Diğer bir ifadeyle söylemek gerekirse ilâhî dinlerde değişmeyen üç esas vardır: Allah'a imân etmek, namaz kılmak ve zekât vermek. Fakat onlar bu emirlere uymadılar. İşte bu sebeple müslümanların ihlâs, samimiyet ve dürüst bir niyetle Allah'ın buyruklarını yerine getirmeye çalışmaları şarttır. Cenâb-ı Hakk'ın emirlerine uymayan yahudi ve hıristiyanlara hiçbir şekilde benzememeleri gerekmektedir.

وقَالَ تعالى : { لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنْكُمْ }

2. "Kurbanların ne etleri, ne de kanları Allah'a ulaşır. Allah'a sadece sizin ihlâs ve samimiye-tiniz ulaşır."

Hac sûresi (22), 37

Kurbanın akıtılan kandan ve dağıtılan etten ibaret olduğu zannedilir. İnsanlar için durum böyle olabilir. Allah Teâlâ kurbanın ne etine, ne de kanına bakar. Onun için önemli olan, hayvanın sırf Allah rızâsı için kesilmesidir. Kurban edilen hayvan Allah rızâsı için kesilmiyorsa, o kurbanın hiçbir değeri yoktur. Cenâb-ı Hakk'ın değer verdiği, karşılığında mükâfat yazdığı şey insanın ihlâsı, iyi niyeti ve samimiyetidir.

وقَالَ تعالى : { قُلْ إِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ } .

3. "De ki, gönlünüzdeki duyguları saklasanız da, açıklasanız da Allah hepsini bilir." Âl-i İmrân sûresi (3), 29

Gizlilik veya açıklık insanlar için söz konusudur. Allah Teâlâ insanların gözlerden uzakta gizlice yaptığı şeyleri bildiği gibi, kalblerinden geçen duygu ve düşünceleri de bilir. Allah'a inanan, onun gönderdiği dini benimseyen bir kimse bütün davranışlarını, hatta gönlünden geçen duyguları bile kontrol etmelidir.

Hadisler

1- وعَنْ أَميرِ الْمُؤْمِنِينَ أبي حفْصٍ عُمرَ بنِ الْخَطَّابِ بْن نُفَيْل بْنِ عَبْد الْعُزَّى بن رياح بْن عبدِ اللَّهِ بْن قُرْطِ بْنِ رزاح بْنِ عَدِيِّ بْن كَعْبِ بْن لُؤَيِّ بن غالبٍ القُرَشِيِّ العدويِّ . رضي اللهُ عنه ، قال : سمِعْتُ رسُولَ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ

« إنَّما الأَعمالُ بالنِّيَّات ، وإِنَّمَا لِكُلِّ امرِئٍ مَا نَوَى ، فمنْ كانَتْ هجْرَتُهُ إِلَى اللهِ ورَسُولِهِ فهجرتُه إلى اللهِ ورسُولِهِ ، ومنْ كاَنْت هجْرَتُه لدُنْيَا يُصيبُها ، أَو امرَأَةٍ يَنْكحُها فهْجْرَتُهُ إلى ما هَاجَر إليْهِ » متَّفَقٌ على صحَّتِه. رواهُ إِماما المحَدِّثِين: أَبُو عَبْدِ اللهِ مُحَمَّدُ بنُ إِسْمَاعيل بْن إبْراهيمَ بْن الْمُغيرة بْن برْدزْبَهْ الْجُعْفِيُّ الْبُخَارِيُّ، وَأَبُو الحُسَيْنِ مُسْلمُ بْنُ الْحَجَّاجِ بن مُسلمٍ القُشَيْرِيُّ النَّيْسَابُورِيُّ رَضيَ اللهُ عَنْهُمَا في صَحيحيهِما اللَّذَيْنِ هما أَصَحُّ الْكُتُبِ الْمُصنَّفَة .

1. Mü’minlerin emîri Ebû Hafs Ömer ibni Hattâb *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinledim, dedi:

“Yapılan işler niyetlere göre değerlenir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır. Kimin niyeti Allah’a ve Resûlü’ne varmak, onlara hicret etmekse, eline geçecek sevap da Allah’a ve Resûlü’ne hicret sevabıdır. Kim de elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına kavuşmak için yola çıkmışsa, onun hicreti de hicret ettiği şeye göre değerlenir.”

Buhârî, Bed’ü’l-vahy 1, Îmân 41, Nikâh 5, Menâkıbu’l-ensâr 45, İtk 6, Eymân 23, Hiyel 1; Müslim, İmâret 155. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Talâk 11; Tirmizî, Fezâilü’l-cihâd 16; Nesâî, Tahâret 60; Talâk 24, Eymân 19; İbni Mâce, Zühd 26

Hz. Ömer

Hz. Ömer Kureyş kabilesinin Benû Adî kolundan olup soyu Peygamber Efendimiz’in soyu ile birleşir. Hadisimizin başında Nevevî’nin zikrettiği bu nesep zinciri şöyledir:

Ömer - Hattâb - Nüfeyl- Abdüluzzâ - Riyâh - Abdullah - Kurt - Rezâh - Adî - Ka`b - Lüey - Gâlib

Hz. Ömer Resûl-i Ekrem’den 10 yaş kadar küçüktü. İslâmiyet ile şereflenmeden önce müslümanlara pek eziyet ederdi. Nüfuzuyla, güç ve kuvvetiyle tanınmış bir yiğit olduğu için, onun müslüman olması diğer müslümanları güçlendirdi. İslâm ile şereflendiği gün Kâbe’ye giderek namaz kıldı. Diğer müslümanlar da ilk defa o gün Kâbe’de namaz kıldılar.

Medine’ye hicret edince, şehir merkezine bugün 3 km. uzaklıkta bulunan Kuba’ya yerleşti. Gün aşırı Resûl-i Ekrem’i ziyaret ederek, bütün gün onun yanında kalırdı. Medine’de Hz. Ebû Bekir’le birlikte Resûlullah’ın en büyük yardımcısı oldu. Onun katıldığı bütün savaşlarda bulundu. Kızı Hafsa’yı onunla evlendirerek Hz. Peygamber’in kayın pederi olma şerefini elde etti. Resûlullah Efendimiz’i o kadar derin bir muhabbetle severdi ki, onun vefat ettiğini duyunca büyük bir şoka girdi. Kılıcını çekerek, Peygamber öldü diyenleri ikiye biçeceğini söyledi.

Son derece doğru ve isabetli düşünürdü. Henüz hakkında vahiy gelmeyen 15-20 önemli konuda Hz. Peygamber’e başvurarak o hususlarda âyet indirmesi için Allah Teâlâ’ya dua etmesini istedi. Bazan da o konulardaki kanaatini Hz. Peygamber’e arzetti. Hz. Ömer’in açıklık getirilmesini istediği hususlarda âyetler nâzil oldu. Hakkında âyet nâzil olan bu konulara, Ömer’in âyete uygun görüşleri anlamında ***“Muvâfakât-i Ömer”*** *denmiştir (Bu konuda geniş bilgi için bk. Tecrîd Tercemesi, II, 349-353).*

Hz. Ebû Bekir'in vefâtından sonra İslâm'ın ikinci halifesi oldu. İran, Irak, Suriye, Mısır topraklarını İslâm ülkesine kattı. Kudüs, Azerbaycan, Ermenistan, Horasan, İskenderiye onun zamanında fethedildi. Basra, Kûfe, Musul gibi büyük şehirleri kurdu. Eşsiz adalet anlayışıyla, dünya tarihinde benzeri görülmeyen adalet örnekleri verdi. Yardıma muhtaç olan herkese maaş bağladı. Devlet idâresinde önemli yenilikler yaptı. İdârî, adlî, mâlî ve askerî teşkilât kurdu. İslâm'ın, Kur'ân-ı Kerîm'in ve İslâmî ilimlerin daha geniş muhitlere yayılması için faaliyet gösterdi. İslâmiyet'i uzun yıllar boyu bizzat Resûlullah Efendimiz'den öğrenmesi sebebiyle İslâm Hukuku'nun birçok meselesinde şahsî görüşleri vardı.

Hz. Ömer sert tabiatına rağmen pek mütevâzi bir insandı. Yamalı gömlek giyer, dul kadınların evine sırtında su taşır, çıplak döşemede yatıp uyur, develeri kendi eliyle kaşağılayıp temizlerdi. Halifeliği süresince geceleri sokak sokak dolaşır, herkesin şikâyetini dinler, halkın dertlerine çözüm getirirdi. Çok güzel konuşur, hikmetli sözler söylerdi. Mert ve doğru sözlü olanları sever, kendini tenkid etseler bile onlara gücenmezdi. Halka hitap ettiği birgün, yanlış işler yaparsa, kendisine nasıl davranacaklarını sormuştu.

Cemaatten biri hemen ayağa kalkarak:

- Seni kılıcımızla doğrulturuz, demişti.

Hz. Ömer adamın cesaretini denemek için:

- Benim hakkımda böyle konuşmaya nasıl cüret ediyorsun? diye sormuş, o adamın gözünü kırpmadan:

- Evet, bu sözleri senin hakkında söylüyorum, demesine pek sevinmiş ve:

- Allah'a şükürler olsun ki, yanlış yola sapacak olursam, halkımın içinde beni kılıcıyla doğrultacak kimseler var, demişti.

Hz. Ömer hicretin 24. yılında Zerdüşt bir köle tarafından şehid edildi ve Hz. Peygamber'in ayakları dibine gömüldü.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

"Yapılan işler niyetlere göre değerlenir" hadisi, insanın kazanacağı sevap ve günahlar ile yakından ilgili ve son derece önemlidir. Ahmed İbni Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Dârekutnî gibi büyük âlimler, bu hadisle, **İslâmiyet'in üçte birini** anlamanın mümkün olduğunu söylemişlerdir. İmâm Şâfiî, **bu hadisin yetmiş ayrı konuyla ilgisi bulunduğunu**, bu sebeple de onu **din ilminin yarısı** saymak gerektiğini belirtmiştir. İmâm Buhârî ise, kitap yazanlara bir nasihatte bulunarak, eserlerine bu hadisle başlamalarını tavsiye etmiştir.

Şimdi niyetin ne olduğunu görelim:

Niyet, bir işi Allah rızâsı için yapmayı kalbden geçirmektir.

İş ya **kalble**, ya **dille** veya **diğer organlarla** yapılır.

Kalbimizle yaptığımız işler, niyet ve düşüncelerimizdir.

Dilimizle yaptıklarımız konuşmalarımızdır.

Organlarımızla yaptığımız işler de fiil ve davranışlarımızdır. Sözler ve davranışlar çoğu zaman niyete bağlı olduğu için, iyi niyet bazan başlı başına bir ibadet olur.

Ameller yâni yapılan işler niyete göre değer kazanır sözü, çoğu zaman organlarımızla yaptığımız işleri kapsar. Yoldaki bir taşı, insanlara zarar vermesin düşüncesiyle ve sevap

kazanmak ümidiyle kaldırıp atmak bir ibadet sayılır. Birinin malını meşrû olmayan yollardan elde etmeye karar vermişken, Allah korkusuyla bu düşünceden vazgeçmek de aynı şekilde sevap kazanmaya vesile olur.

Kalbden geçen düşünceler, iyi niyete dayandığı zaman Allah katında değer kazanır. Bu esnada kalbin uyanık ve şuurlu olması gerekir.

Dil bir şeye niyet ederken kalb bu düşünceye katılmazsa, niyet makbul olmaz. 7. hadîs-i şerîfte görüleceği üzere Allah Teâlâ bizim şeklimize, kalıbımıza değil, kalblerimize bakar, niyetlerimize değer verir.

Abdullah İbni Ömer'in âlim ve zâhid oğlu Medine'nin yedi fakihinden biri olan Sâlim, halife Ömer İbni Abdülazîz'e yazdığı mektupta şöyle demişti:

"Şunu iyi bil ki, Allah Teâlâ'nın kuluna yardımı, kulun niyeti kadardır. Kimin niyeti tam olursa, Allah'ın ona yardımı da tam olur. Niyeti ne kadar azalırsa, Allah'ın yardımı da o kadar azalır."

Herkesin yaptığı işin karşılığını niyetine göre alması şu gerçeği vurguluyor: Yapılan bir ibadet ve herkesin takdirini kazanan bir hizmet görünüş bakımından kusursuz olabilir; ancak o ibadet ve güzel hizmetin samimi bir niyetle ve sadece Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla yapılması şarttır. İnsanların takdir ve teveccühünü kazanmak veya hem Allah rızasını hem de insanların takdirini kazanmak düşüncesiyle yapılan ibadet ve hizmetlerin Allah katında hiçbir kıymeti yoktur. Yapılan işleri Allah katında değerli kılan bizim ihlâs ve samimiyetimiz, yani o işleri sadece Allah rızası için yapmış olmamızdır. Meselâ insanlar beni görsün ve takdir etsin diye namaz kılmak, zekât vermek şirk derecesinde büyük bir günahtır. Fakat gösterişi aklından geçirmeyen bir mü'minin, başkalarını o ibadeti yapmaya teşvik etmek niyetiyle herkesin göreceği bir yerde namaz kılıp zekât vermesi faziletli bir davranıştır. Böyle bir mü'min hem görevini yapmış hem de iyi niyetinden dolayı ayrıca sevap kazanmış olur.

İyi niyete dayanmayan, sadece gösteriş için yapılan ibadetlerin ve güzel davranışların Allah katında hiçbir değeri bulunmadığını Peygamber Efendimiz ibretli bir misâlle ortaya koymuştur. Bu hadîs-i şerîfe göre kıyamet gününde ilk defa bir şehid hakkında hüküm verilecek. Allah Teâlâ ona ne yaptığını sorduğunda:

— Senin uğrunda çarpıştım, şehid edildim, diyecek. Fakat Cenâb-ı Hak ona:

— Yalan söyledin. Sana cesur adam desinler diye çarpıştın, buyuracak ve o adam yüz üstü sürüklenerek cehenneme atılacak.

Daha sonra ilim öğrenip öğreten ve Kur'an okuyan bir kimse getirilecek. Ona da ne yaptığı sorulacak.

— İlmi öğrendim ve öğrettim. Senin rızânı kazanmak için Kur'an okudum, diyecek. Allah Teâlâ ona:

— Yalan söyledin. İlmi, sana âlim desinler diye öğrendin. Kur'an'ı ise, güzel okuyor desinler diye okudun. Nitekim öyle de denildi, buyuracak. O adam da yüz üstü sürüklenerek cehenneme atılacak.

Hadîs-i şerîfin devamında zengin bir kimsenin huzura getirileceği, onun da malını Allah rızası için harcadığını söyleyeceği, ona, "cömert adam" desinler diye malını sarfettiği söyleneceği ve diğerleri gibi onun da cehenneme atılacağı belirtilmektedir **(Müslim, İmâre 152).**

Bu niyet hadisinden şöyle bir sonuç da çıkmaktadır:

Aslında ibadet olmayan bazı işler, iyi niyetle yapıldığı takdirde ibadete dönüşebilir. Meselâ yemek yiyen kimse, bu gıdalardan elde edeceği kuvvetle ibadet edeceğini düşünürse, yemek yerken bile sevap kazanmış olur. Normal ticaretini yapan kimse, işini en iyi şekilde yaparak insanlara hizmet etmeyi, onları aldatmamayı düşünürse, hem para hem de sevap kazanabilir.

Hadîs-i şerîfimizde *"Kimin niyeti Allah'a ve Resûlü'ne varmak, onlara hicret etmekse, eline geçecek sevap da Allah'a ve Resûlü'ne hicret sevabıdır"* buyuruluyor. **Hicret**, bir şeyi terketmek demektir. Allah Teâlâ'nın yasak ettiği şeyleri terkedip yapmamak da genel mânâda hicret sayılmaktadır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz:

"Muhâcir, Allah'ın yasakladığı şeyleri bırakan kimsedir" buyurur **(bk. 1569 nolu hadis).**

Hadiste sözü edilen hicretten maksat, kâfirlerin elinde bulunan vatanı bırakıp İslâm yurduna göçmek demektir. Hz. Peygamber ile ashâbı, Mekke'den Medine'ye bu maksatla göçmüşlerdir. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in söylemek istediği şudur:

Bir adam hicret ederken dünyevî bir çıkar düşünmemiş, sadece Allah'ın rızasını kazanmayı ve Resûlullah'ı hoşnut etmeyi hedef almışsa, hicreti makbûl olmuştur; Allah ve Resûlü'ne hicret etme sevabını elde etmiştir. Kim de hicret ediyor görünse bile, aslında bir dünyalık elde etme veya bir kadınla evlenme arzusuyla yola çıkmışsa, onun hicreti makbul sayılmaz ve hiçbir sevap kazanamaz. Bu gerçeği Allah Teâlâ şöyle belirtmiştir:

"Kim âhiret kazancını istiyorsa, onun kazancını çoğaltırız. Dünya kazancını isteyene de dünyalık veririz; ama onun âhirette bir nasibi olmaz" [Şûrâ sûresi (42), 20].

Bu hadîs-i şerîfin söylenmesine şöyle bir olayın sebep olduğu anlatılır:

Sahâbîlerden biri, Ümmü Kays adlı bir hanımla evlenmek ister. Fakat o günlerde Ümmü Kays Medine'ye hicret etmeyi düşünmektedir. Kendisiyle evlenmek isteyen sahâbîye, niyeti ciddî ise Medine'ye hicret etmeyi ve orada evlenmeyi teklif eder. Mekke'deki kurulu düzenini terketmeyi henüz düşünmeyen o sahâbî Ümmü Kays'la evlenmek arzusuyla Medine'ye hicret etmek zorunda kalır. Bu durumu bilen sahâbîler, Ümmü Kays'ın muhâciri anlamında "Muhâciru Ümmü Kays" diye takıldıkları o zâtın, hicret sevabı kazanıp kazanmadığını tartışmaya başlarlar. İşte o zaman Peygamber Efendimiz, bu hadîs-i şerîfle meseleye açıklık getirerek herkesin niyetine göre sevap kazanacağını belirtir.

Hadisten Öğrendiklerimiz:

1. Yapılan işlerden sevap kazanabilmek için o işlere iyi niyetle başlamak gerekir.
2. Niyetin kalben yapılması önemli olduğu için, bunu ayrıca dille söylemek şart değildir.
3. Allah rızası gözetilmeden yapılan işlerden sevap kazanılamaz.
4. İnsan göründüğü gibi olmalı, dünyevî bir çıkar için dini kullanmamalıdır.
5. İhlâs, niyet sağlamlığı demektir.

2– وَعَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أُمِّ عَبْدِ اللَّهِ عَائشَةَ رَضيَ الله عنها قالت: قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «يَغْزُو جَيْشٌ الْكَعْبَةَ فَإِذَا كَانُوا بِبيْداءَ مِنَ الأَرْضِ يُخْسَفُ بأَوَّلِهِم وَآخِرِهِمْ ». قَالَتْ : قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، كَيْفَ يُخْسَفُ بَأَوَّلِهِم وَآخِرِهِمْ وَفِيهِمْ أَسْوَاقُهُمْ وَمَنْ لَيْسَ مِنهُمْ ،؟ قَالَ : «يُخْسَفُ بِأَوَّلِهِم وَآخِرِهِمْ ، ثُمَّ يُبْعَثُون عَلَى نِيَّاتِهِمْ » مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ : هذا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ .

2. Mü’minlerin annesi Ümmü Abdullah Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

—Bir ordu Kâbe’ye saldırmak üzere yola çıkacak; bir çöle geldiklerinde baştan sona bütün ordu yere batacaktır.”

Hz. Âişe der ki, bunun üzerine ben, Yâ Resûlallah, onların arasında ticaret için yola çıkanlar ve kötü niyetli olmayanlar varken niçin hepsi birden yere batacaktır? diye sordum.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

—Hepsi birden yere batacak, âhirette yeniden diriltilip niyetlerine göre hesaba çekileceklerdir” buyurdu.

Buhârî, Büyû` 49; Hac 49, Müslim, Fiten 4-8. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 21; Nesâî, Menâsik 112; İbni Mâce, Fiten 30

Hz. Âişe

Hz. Âişe, Peygamber Efendimiz’in eşi ve onun en yakın arkadaşı Hz. Ebû Bekir’in kızıydı. ***Âişe-i sıddîka*** *diye tanındı. Annesi Ümmü Rûmân, Peygamber Efendimiz’in çok değer verdiği bir hanımdı.*

Hz. Âişe, Efendimiz’e peygamberlik geldikten 4 yıl sonra Mekke’de doğdu. Peygamber Efendimiz’e rüyasında bir meleğin 2-3 defa “Bu senin hanımındır” diye Hz. Âişe’yi göstermesi üzerine, Efendimiz onunla Medine’de, hicretin ikinci yılında evlendi.

Hz. Âişe Mescid-i Nebevî’ye bitişik 6 arşın genişliğindeki küçücük bir eve gelin geldi. Evinin kapısı Mescid’e açıldığı için Peygamber Efendimiz’in bütün sohbetlerini, vaaz ve hutbelerini dinlerdi. Mükemmel zekâsı, kuvvetli hâfızası ve güzel konuşmasıyla Peygamber Efendimiz’in takdirini kazanmıştı. Bu sebeple Efendimiz onunla konuşmaktan, bitip tükenmeyen sorularına cevap vermekten zevk duyardı.

Peygamber Efendimiz’in evlendiği hanımlardan bâkire olan sadece Hz. Âişe’ydi. Hanımları içinde Hz. Hatice’den sonra en fazla onu severdi.

Resûl-i Ekrem ile 8 yıl evli kalan Hz. Âişe’nin hiç çocuğu olmadı. Hadisimizde geçen Abdullah’ın annesi anlamındaki ***Ümmü Abdullah*** *künyesini ona Peygamber Efendimiz verdi. Zira Araplarda kadın, erkek herkes bir künye alırdı. “****Teyze anne sayılır”*** *buyuran Nebiyy-i Muhterem Efendimiz, ona kız kardeşi Esmâ’nın oğlu Abdullah İbni Zübeyr’den dolayı bu künyeyi verdi. Peygamber Efendimiz onun odasında vefat ettiğinde Hz. Âişe daha 18 yaşındaydı.*

Geceleri namaz kılar, çoğu zaman oruç tutardı. Öksüz ve yetimleri himâye edip yetiştirir, sonra da onları evlendirirdi.

Tekrarlarıyla birlikte 2210 hadis rivayet etmiş olan Hz. Âişe, sahâbe arasında en çok hadis bilen yedi kişiden biriydi. Kur’ân-ı Kerîm’i bütün incelikleriyle anlar ve tefsir ederdi. Arap şiirini ve soy bilgisi demek olan ensâp ilmini de çok iyi bilirdi. Kur’ân-ı Kerîm’i, hadîs-i şerîfleri, kısaca İslâmiyet’i pek çok insana öğretti.

Hz. Peygamber’in vefatından sonra 47 yıl daha yaşadı. Hicretin 58. yılında, tıpkı Peygamber Efendimiz gibi 63 yaşında iken Medine’de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte, Kâbe’yi yıkma niyetiyle yola çıkan bir ordunun başına gelecek felâket haber verilmektedir. Bu çirkin olay, hamd olsun henüz meydana gelmedi; fakat **Beytullah** dediğimiz bu Allah Evi, bugüne kadar birçok defa saldırıya uğradı. Bu olaylardan biri Emevîlerin ilk yıllarında cereyan etti:

Hz. Âişe’nin yeğeni **Abdullah İbni Zübeyr**, hicretin 72. yılında Emevîlere karşı halifeliğini ilân ederek Harem-i şerîfe sığındı. Emevîlerin vali ve kumandanlarından Haccâc-ı Zâlim Mekke’yi kuşattı ve Kâbe’yi mancınıkla taşa tuttu. Abdullah İbni Zübeyr arkadaşlarıyla birlikte onlara karşı kahramanca savaşarak hicretin 73. yılında şehid düştü.

Bir diğer Kâbe tahribi olayı, hicretin dördüncü asrında **Karmatîler** tarafından yapıldı. Suûdî Arabistan’daki Ahsâ’da müstakil bir devlet kurmuş olan bu insafsız insanlar, 317 (929) yılında Kâbe’yi tavaf eden birçok müslümanı kılıçtan geçirerek Hacer-i esved’i yerinden söktüler ve alıp memleketlerine götürdüler. Yirmi yıl sonra tekrar getirip yerine koydular.

Allah Teâlâ’nın Kâbe’ye fillerle saldıran Ebrehe ordusunu nasıl perişan ettiği Fil sûresinde anlatılmakta, ileride meydana geleceği anlaşılan bu olayda da Kâbe’yi koruyacağı görülmektedir. Fakat kıyamet yaklaştığı zaman bu mübarek binanın artık korunmayacağı, *“Habeşlilerden ince bacaklı bir adamın Kâbe’yi harap edeceği”* güvenilir hadîs-i şerîflerde belirtilmektedir (Buhârî, Hac 47, 49; Müslim, Fiten 57-59).

Kâbe’yi yıkmaya gelen ordunun batacağı yer belli değildir.

Hâtıra bir soru gelmektedir: Kâbe’ye bir kötülük düşünmeyen bazı suçsuz insanlar niçin yere batırılacaktır?

Bunun cevabı şudur: Öyle günâhlar vardır ki, onların cezası sadece yapanlara değil, o günâhın yapılmasına göz yuman kimselere de erişir. Şu hâlde her koyun kendi bacağından asılır, diye düşünmemeli, hadîs-i şerîfte haber verilen cinsten bir belâ ile karşılaşmamak için kötülüklere aslâ göz yummamalı, meydan kötülere bırakılmamalıdır. Şayet kötülere engel olunamıyorsa, onlardan süratle uzaklaşılmalıdır.

Hadisimizin hatırlattığı önemli konulardan biri, **kötülerin yanında bulunmanın** sakıncalarıdır. Bu sakıncaların en önemlisi, onların fenalıklarının tıpkı bir hastalık gibi etraftakilere bulaşmasıdır.

Ayrıca iyi kimseleri kötülerle birlikte görenler, kötülerin yaptığı fenalığın önemsiz olduğunu zannederler. Daha da beteri, fenaların başına gelecek ceza, hadiste belirtildiği gibi, onların yanında bulunanları da yakıp kavuracaktır. Şu âyet-i kerîme zâlimlerden uzak durma gereğine işaret etmektedir:

“Aranızdan sadece zâlimlere erişmekle kalmayacak fitneden sakının!” [Enfâl sûresi (8), 25].

Ne var ki, kötüleri uyarmak da bir görevdir. Ahlâkı güzel, dinî bilgisi mükemmel olan kimseler onların yanına gitmeli ve kendilerine iyiyi, doğruyu ve güzeli anlatmalıdır.

Hâtıra gelen sorulardan biri de şudur:

İleride olacak hâdiseleri yâni gaybı yalnız Allah bildiği hâlde, kıyamete yakın meydana gelecek bu olayı Hz. Peygamber acaba nereden öğrendi?

Bu sorunun cevabı bir âyet-i kerîmede şöyle verilmektedir:

“Görünmeyeni (gaybı) **bilen Allah’tır. O sırlarını kimseye bildirmez. Ancak bu sırları dilediği peygamberine haber verir”** [Cin sûresi (72), 26-27].

Demekki bu hâdiseyi Peygamber Efendimiz’e Allah Teâlâ bildirmiştir.

Hadisimizin bize öğrettiği hususlardan biri de mâbed düşmanlarının hiç bir zaman eksik olmayacağı, her devirde değişik tahrip silahlarıyla ve değişik görünümlerde ortaya çıkacağıdır. Biz bütün mescidlere, câmilere Allah’ın evi deriz. Bütün mâbedlerin kıblegâhı olan Kâbe ise en büyük Beytullah’tır. Onu yok etmeyi aklına koyanlar eksik olmadığına göre, diğer mâbedlerin düşmanları her devirde çıkacaktır.

Hadîs-i şerîfte asıl anlatılmak istenen husus, niyetin önemidir. Kâbe’yi yıkmaya gidenlerin arasında mâsum kimseler bulunabilir. Bunların bir kısmı savaşa zorla götürülmüş olabilir. Bir kısmı da başka bir yere giderken onlara rastlamış olabilir. Kötülük yapmayı düşünmediği hâlde kötülerin arasında bulunan kimselerin dünyadaki cezası, onlarla birlikte yok olmaktır. Âhirette ise niyetlerine göre hesaba çekileceklerdir. Şayet niyetleri kötü ise cehenneme, iyi ise cennete gideceklerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz:

1. Ameller, niyetlere göre değer kazanır. Bir işi iyi niyetle yapanlar, onun mükâfatını görürler. Kötü bir işi istemeden yapanlar ise, kötü niyetli olmadıkları için, cezaya çarptırılmazlar.

2. Zâlimlerin ve günahkârların arasında bulunmak, onların sayısını çok gösterir; taraftarlarının artmasına yol açar.

3. Zâlimlerden uzak durmayanlar, onların başına gelecek cezaya da ortak olurlar.

3- وعَنْ عَائِشَة رَضِيَ الله عنْهَا قَالَت قالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «لا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ، وَلكنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ ، وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فانْفِرُوا» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ . وَمَعْنَاهُ : لا هِجْرَةَ مِنْ مَكَّةَ لأَنَّهَا صَارَتْ دَارَ إِسْلامٍ .

3. Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Mekke fethinden sonra artık hicret yok; fakat cihad ve niyet vardır. Allah yolunda savaşa çağırıldığınız zaman hemen katılın.”

Buhârî, Menâkıbü’l-ensâr 45, Cihâd 1, 27, 184; Müslim, Hac 445, İmâret 85. Ayrıca bk. Tirmizî, Siyer 32; Nesâî, Bey`at 15

Açıklamalar

İslâmiyet’in ilk yıllarında, Mekke’de, müslümanlara hayat hakkı tanımak istemeyen müşrikler, onlara pek ağır işkenceler yapıyorlardı. Bu işkencelere dayanamayan bazı müslümanlar Allah’ın emirlerini gönül huzuruyla yaşayabilmek için kendi yurtlarını, yuvalarını terkettiler. Peygamber Efendimiz’in buyruğu üzerine **Habeşistan**’a hicret ettiler. Daha sonraki yıllarda **Medine**, müslümanların huzurla yaşayabileceği bir barınak hâline gelince, Efendimiz oraya hicret edilmesini tavsiye etti. Bir müddet sonra kendisi de oraya göçtü. Medine huzurlu bir İslâm diyarı olmakla beraber, burada bir İslâm devletinin kurulması

ve yaşatılması için oradaki müslümanların sayısı yeterli değildi. Başka yerlerde bulunan müslümanların Medine'ye gelmesi bu bakımdan zorunlu idi.

Hicretin 8. yılı Ramazan ayında (Aralık 630) Mekke fethedilip de İslâm güneşinin ilk doğduğu bu mübarek şehir İslâm diyarı olunca, artık oradan Medine'ye hicret etmenin bir mânası kalmadı. Zira müslümanların yıllarca korkulu rüyası olan Mekkeliler Hak dini kucaklamak zorunda kaldılar. Müslümanlara zararı dokunabilecek kimseler ortadan kalkınca Resûl-i Kibriyâ da Mekke'den hicret etme işini durdurdu. Böylece bu mübarek diyarın, dünya durdukça İslâm ülkesi olarak kalacağına da işaret etmiş oldu.

Mekke'nin fethi hem İslâm tarihi hem de İslâm'ın yaşanması bakımından önemli bir başlangıç oldu. O tarihten itibaren müslümanlar güçlendiği için Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gelerek ona destek olmaya gerek kalmadı. Hadîs-i şerîfteki *"Fakat cihad ve niyet vardır"* ifadesi müslümanların hicret sonrası yeni görevlerini belirlemektedir. Bu da İslâm'ı ve müslümanları kalkındırmak için bir taraftan düşmanlarına karşı mücâdele vermek, cihad arzu ve aşkını devamlı canlı tutmak, bir taraftan da İslâm'a hizmet etme ve Allah rızasını kazanma niyetiyle, uzak diyarlara giderek ilim tahsil etmektir. Cihad ruhuyla yetişen müslüman, "Haydin savaşa" dendiği zaman korkup kaçmayacaktır. Allah'ın rızasını elde etmek için bir nevi **geçici hicret** olan savaşa koşarak gidecektir.

Bütün çabalara rağmen İslâm yurdundaki kötülere ve kötülüklere karşı başarı elde edilemiyor, dinin buyrukları yaşanamıyorsa, o takdirde hicret yine gündeme gelir. Zira Resûl-i Ekrem Efendimiz:

"Tövbe etme zamanı sona ermeden hicret etme zamanı da sona ermez. Tövbe ise güneş battığı yerden doğuncaya kadar devam eder" buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Cihâd 2; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 99). Demek oluyor ki, hayat devam ettiği sürece ihlâs, samimiyet ve iyi niyet devam edecektir. İnsan bu özellikleri hiçbir zaman bırakmayacaktır. Gerektiğinde Allah uğrunda canla başla hizmet edecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mekke fethedildikten sonra Medine'ye hicret etme mecburiyeti kalkmıştır.

2. Bir ülke İslâm diyarı olunca, orayı bırakıp başka yere gitmemelidir. Orada kalıp kötülerle ve kötülüklerle savaşılmalıdır. Bu da bir fayda sağlamıyorsa, İslâmiyet'in rahatça yaşanacağı bir yere hicret edilebilir.

3. Müslümanların, cihad aşkını hep canlı tutmaları, savaşa çağırılınca koşarak gitmeleri gerekir.

4. Yaşadığı yerden ayrılarak ilim tahsil etmek için başka yerlere ve ülkelere giden müslüman, hicret etmiş gibi sevap kazanır.

4– وعَنْ أبي عَبْدِ اللَّهِ جابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِيِّ رضِيَ الله عنْهُمَا قَالَ :كُنَّا مَع النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في غَزَاة فَقَالَ : «إِنَّ بِالْمَدِينَةِ لَرِجَالاً مَا سِرْتُمْ مَسِيراً ، وَلاَ قَطَعْتُمْ وَادِياً إِلاَّ كانُوا مَعكُم حَبَسَهُمُ الْمَرَضُ» وَفِي روايَةِ : «إِلاَّ شَرَكُوكُمْ فِي الأَجْرِ» رَواهُ مُسْلِمٌ .

4. Ebû Abdullah Câbir İbni Abdullah el-Ensârî *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

— Bir defasında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte bir gazvede bulunuyorduk. Buyurdu ki:

—Hastalıkları yüzünden Medine’de kalan öyle kimseler var ki, siz bir yolda yürüdüğünüz veya bir vâdiyi geçtiğinizde, onlar da sizinle birlikte gibidir.”

Bir başka rivayete göre:

—Sevap kazanmada size ortak olurlar” buyurdu. (Müslim, İmâre 159)

Câbir İbni Abdullah

Hicretten 16 yıl önce Medine’de doğdu. Babası Uhud Gazvesi’nde ilk şehid düşen sahâbî Abdullah İbni Amr İbni Harâm’dır. Babası hayatta iken 9 kızkardeşine bakmak için savaşlara katılamamıştı. Babasının vefatından sonra Peygamber Efendimiz’le birlikte 19 gazvede bulundu. Câbir radıyallahu anh, İkinci Akabe bîatına katılan 70 kişilik heyetin en küçük üyesiydi.

Peygamber Efendimiz Câbir’i çok severdi. Zaman zaman onu devesinin arkasına bindirir, hastalandığında ziyaretine giderdi. Babası geride bir hayli borç bırakarak şehid olduğu zaman Câbir bu borçları ödemekte zorluk çekti. Çoğu yahudi olan alacaklılar borcunu hemen ödemesini istiyorlardı. Fakat onun hurma bahçelerinden başka geliri yoktu. Üstelik o yıl mahsul de azdı. Resûl-i Ekrem Efendimiz toplanan hurmaları öbekler halinde yığdırdı. Mübarek eline ölçeği alarak herkese alacağını vermeye başladı. Fahr-i Cihân Efendimiz’in bir mûcizesi olarak Câbir’in bütün borçları ödendiği gibi hurmaların hiç eksilmediği görüldü.

Zâtürrikâ Gazvesi’nden dönerken Efendimiz onunla sohbet etti. Yeni evlendiğini, birçok borcu bulunduğunu öğrenince devesini kendine satmasını istedi. Uzun bir pazarlıktan sonra, Medine’ye varınca teslim etmek şartıyla Nebiyy-i Muhterem Efendimiz Câbir’den devesini satın aldı. Câbir deveyi teslim etmek üzere getirdiğinde, Resûlullah Efendimiz ona olan borcunu ödedikten başka deveyi de kendisine hediye etti. Efendimiz’in bu eşsiz yardım şekli ashâb-ı kirâmı duygulandırdı. Bu olay daha sonraları deve gecesi anlamında ***Leyletü’l-baîr*** *diye anıldı. Resûl-i Kibriyâ o gece Câbir için 25 defa istiğfâr etti.*

Binden fazla hadis rivayet ettikleri için “müksirûn” diye anılan yedi sahâbîden biri olan Câbir radıyallahu anh, mükerrerleriyle birlikte 1540 hadis rivayet etmiştir. Bizzat kendisinin Hz. Peygamber’den duymadığı bir hadisi ashâb-ı kirâmdan ***Abdullah İbni Üneys****’in bildiğini haber aldı. Bu hadis, üzerinde mazlum hakkı bulunan kimsenin cennete giremeyeceğine dairdi. Câbir bu hadisi Peygamber Efendimiz’den duyan ilk ağızdan bizzat işitmek istedi. Fakat bu sahâbî Şam’a yerleşmişti. Câbir yılmadı. Bir deve satın alarak Medine’den yola çıktı.* ***Bir ay süren uzun bir yolculuktan sonra*** *Şam’a vardı ve hadisi Abdullah İbni Üneys’e sorarak öğrendi.*

Hayatının sonlarına doğru gözlerini kaybetti ve 78 (697) yılında 94 yaşında Medine’de vefat etti. Medine’de en son vefat eden sahâbî Câbir İbni Abdullah idi.

Allah ondan razı olsun.

1345 numara ile tekrar gelecek olan bu hadis bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

5- ورواهُ البُخَارِيُّ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ :رَجَعْنَا مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ مَعَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالَ: «إِنَّ أَقْوَامَاً خلْفَنَا بالمدِينةِ مَا سَلَكْنَا شِعْباً وَلاَ وَادِياً إِلاَّ وَهُمْ مَعَنَا ، حَبَسَهُمْ الْعُذْرُ».

5. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

— Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile Tebük Gazvesi’nden döndüğümüz sırada şöyle buyurdu:

-“Medine’de bizden geride kalan öyle kimseler vardır ki, bir dağ yoluna, bir vâdiye girdiğimizde onlar da bizimle yürüyormuş gibi sevap kazanırlar. Çünkü onları birtakım mâzeretleri alıkoymuştur.”

Buhârî, Megâzî 81, Cihâd 35. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihad 19; İbni Mâce, Cihâd 6

Enes İbni Mâlik

*Medineli olan Enes daha on yaşında bir çocukken Resûl-i Ekrem Efendimiz bu güzel şehre hicret etti. Annesi **Ümmü Süleym**, onu elinden tutarak Resûlullah Efendimiz’e getirdi. Enes’in iyi bir çocuk olduğunu söyleyerek onu Efendimiz’in hizmetine verdi. Enes akşama kadar Peygamber Efendimiz’in yanında bulunur, akşam olunca da Kuba’daki evlerine giderdi. Efendimiz’in yanında pekçok savaşa katıldı.*

*Peygamber Efendimiz çok zeki bir çocuk olan Enes’i pek severdi. Enes’in söylediğine göre kendisine “**oğulcuğum!**” diye seslenir, onu hiç azarlamaz, döğmez, beğenmediği bir iş yapsa bile, “Bunu niçin yaptın?” demezdi. Zaman zaman ona “iki kulaklı” anlamında **“Zül üzüneyn”** diye takılırdı.*

Hz. Peygamber Enes’e uzun ömürlü, çok çocuklu ve varlıklı olması, Allah Teâlâ’nın onu cennetine koyması için dua etti. Efendimiz’in duası aynen gerçekleşti. Enes yüz yılı aşkın bir hayat sürdü. Pek çok çocuğu, torunu ve serveti oldu.

Resûl-i Ekrem’den duyup öğrendiği, mükerrerleriyle birlikte 2286 rivayetle en çok hadis bilen yedi sahâbînin üçüncüsü idi. Okuma yazması olduğu için duyduğu hadisleri yazardı. Bu rivayetleri Medine’de ve daha sonra yerleştiği Basra’da yüzlerce talebesine öğretti.

Peygamber Efendimiz’i en iyi tanıyanlardan biri olduğu için, tıpkı Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem gibi yaşar, onun gibi namaz kılardı. Resûl-i Kibriyâ Efendimiz’e ait bir çubuğu ve onun bir saç telini hep yanında taşırdı. Öldüğü zaman bu çubuk, vasiyeti üzerine, kabirde yanına, Efendimiz’in saç teli de dilinin altına kondu.

*Enes’in annesi **Ümmü Süleym** ile üvey babası **Ebû Talha**, ileri gelen ashâb-ı kirâmdandı. Peygamber Efendimiz onların evine sık sık uğrar, orada nâfile namaz kıldırır, Ümmü Süleym’in yemeğini yer, evlerinde öğle uykusuna yatar, onlara hayır dua ederdi.*

Enes hicretin 93. yılında, 103 yaşında Basra’da vefât etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in hicretin 9. yılında yapılan **Tebük Gazvesi**’nden dönerken söylediği bu hadîs-i şerîf, niyet ve ihlâsın önemini belirtmektedir.

Asr-ı saâdette bir savaş çıktığı zaman, bütün sahâbîler o savaşa katılmak için can atardı. Herkes kendi imkânlarıyla veya varlıklı müslümanların yardımlarıyla savaşa hazırlanırlardı. Maddî imkânsızlıkları yüzünden savaşa katılamayanlar, büyük bir sevaptan mahrum kaldıklarını düşünerek üzülür, gözyaşı dökerlerdi. Bu defa da öyle olmuştu. Resûl-i Kibriyâ’nın bu son gazvesine gidemeyenler hep İslâm ordusunu düşünmüşler, savaşa katılan bahtiyarların arasında olmayı hayâl etmişlerdi.

Her iki hadîs-i şerîfte de, hastalıkları veya başka mâzeretleri yüzünden savaşa katılamayan bazı müslümanların, savaşa katılan mücâhidler gibi sevap kazanacakları ifade

buyurulmaktadır. Zira ellerinden gelseydi onlar da savaşa gidecekler, nice eziyetlere katlanacaklar, hatta canlarını Allah yolunda seve seve vereceklerdi.

Nisâ sûresinin 95. âyetinde, bütün imkânlarını ortaya koyarak Allah yolunda savaşan kimselerle, özürleri bulunmadığı halde savaşa gitmeyip evlerinde oturanların bir olmadığı söylenmekte, savaşanların ötekilerden üstün sayıldığı belirtilmektedir. Bu âyet-i kerîme, hadisimize ters düşmemektedir. Zira âyette mâzeretsiz olarak savaşa gitmeyenlerden, burada ise mâzereti sebebiyle savaşa gidemediği için üzülüp ağlayan mücâhid ruhlu yiğitlerden söz edilmektedir. İki grup arasında dağlar kadar fark vardır.

Allah yolunda cihad etmek, şehâdet şerbetini kana kana içmek arzusuyla yanıp kavrulduğu halde, maddî ve bedenî güçsüzlük yüzünden buna imkân bulamayanları, korkaklık, tenbellik veya rahatına düşkünlük gibi sebeplerle savaştan kaçanlardan ayıran husus, **niyet**, **samimiyet** ve **ihlâs**tır. İnsanı Allah katında değerli kılan işte bu özelliklerdir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda savaşan kimsenin attığı her adım, yaptığı her davranış ona sevap kazandırır.

2. Allah katında makbul olan bir işi imkânsızlıkları sebebiyle yapamayanlar, onu yapmayı ihlâs ve samimiyetle arzu ettikleri takdirde, yapmış gibi sevap kazanırlar.

6- وَعَنْ أبي يَزِيدَ مَعْنِ بْن يَزِيدَ بْنِ الأَخْنسِ رضي الله عَنْهمْ، وَهُوَ وَأَبُوهُ وَجَدّهُ صَحَابِيُّونَ، قَال: كَانَ أبي يَزِيدُ أَخْرَجَ دَنَانِيرَ يَتصَدَّقُ بِهَا فَوَضَعَهَا عِنْدَ رَجُلٍ في الْمَسْجِدِ فَجِئْتُ فَأَخَذْتُهَا فَأَتيْتُهُ بِهَا . فَقَالَ : وَاللَّهِ مَا إِيَّاكَ أَرَدْتُ ، فَخَاصمْتُهُ إِلَى رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالَ: «لَكَ مَا نويْتَ يَا يَزِيدُ ، وَلَكَ مَا أَخذْتَ يَا مَعْنُ » رواه البخاريُّ .

6. Ebû Yezîd Ma`n İbni Yezîd İbni Ahnes *radıyallahu anhüm* -Ma`n de, babası Yezîd de, dedesi Ahnes de sahâbîdir- şöyle dedi:

Babam Yezîd sadaka vermek üzere yanına birkaç dinar aldı ve onları Mescid-i Nebevî de oturan birinin yanına koydu. Ben Mescid’e uğrayarak paraları aldım ve babama götürdüm.

Babam:

- Vallâhi ben onları sen alasın diye bırakmamıştım deyince, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına giderek durumu arzettim.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

- “Yezîd! Sen niyet ettiğin sadaka sevabını kazandın. Ma`n! Aldığın para da senindir.”

Buhârî, Zekât 15. Ayrıca bk. Dârîmî, Zekât 14; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 470

Ma`n İbni Yezîd

Hadîs-i şerîfin râvisi Ebû Yezîd Ma`n gibi hem kendisi, hem babası, hem de dedesi sahâbî olan kimseler pek azdır. Hele bunlar gibi İslâmiyet’i kabul ettikten sonra dede - oğul - torun, üçü birden Bedir savaşına katılan bir başka tâlihli yoktur. Bu hadîs-i şerîfin Sahîh-i Buhârî’de bulunup da Riyâzüs-sâlihîn’e alınmayan kısmında belirtildiğine göre, Fahr-i Cihân Efendimiz Ma`n için bir kıza

dünür olmuş ve onları evlendirmiştir. Hz. Ömer'in kendisine çok değer verdiği Ma`n önce Kûfe'de, sonra Mısır ve Şam'da yaşamış, 64 (683) yılında vefat etmiştir. Hz. Peygamber'den 5 hadis rivayet eden Ma`n'ın hayatı hakkında fazla bilgi yoktur.

Allah ondan râzı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte yine niyetin önemi belirtilmektedir.

Ma`n'ın babası Yezîd, Mescid'de oturan bir sahâbînin yanına, muhtaçlara vermesi için bir miktar para bırakmıştı. Fakir olan, üstelik o parayı kimin bıraktığını bilmeyen oğlu, böyle bir yardıma ihtiyacı olduğu için parayı oradan almıştı. Babası durumu öğrenince, sadakasının boşa gittiğini düşünerek "O parayı sana vermek isteseydim, getirir verirdim. Ben onu sadaka niyetiyle Mescid'e bıraktım. Sen almamalıydın?" diye oğluna çıkışmıştı. Bu parayı alıp harcamasının hiçbir sakıncası olmadığını düşünen Ma'n, babasıyla birlikte Resûl-i Ekrem'in huzûruna gelerek meseleyi arzetmiş, Resûlullah Efendimiz de Ma`n'ı haklı bulmuştu.

Hadîs-i şerîflerde üzerinde genişçe durulan konulardan biri, aile fertlerine verilen sadakanın son derece makbûl olduğudur. Bu tür harcamaların değeri, önemi ve sevâbı 291 numaralı hadisten itibaren başlayacak olan "Ailenin Geçimi" bahsinde ele alınacaktır.

Görülüyor ki, sadaka veren için önemli olan, parasını Allah yolunda harcamaya niyet etmesidir. Yaptığı yardım, sadaka almaması gereken birinin eline geçse bile, o, niyeti sebebiyle sevap kazanmış olur. Sadaka nâfile bir ibadet olduğu için, bir mü'min onu, kendilerine bakmak zorunda olduğu kimselere, meselâ babasına, dedesine, oğluna, kızına, hatta torununa verebilir. Ancak zekâtı, kendisine bu kadar yakın olanlara veremez.

Sadaka bizzat verilebileceği gibi, bir vekil aracılığıyla da verilebilir. Vekil eliyle verildiği takdirde, nâfile ibadetlerde özellikle aranan, iyiliği gizlice yapma esasına da uyulmuş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sadaka verirken, Allah rızası için vermeye niyet etmek şarttır.
2. Sadakalar insanın en yakınına verilebilir.
3. Sadakalar bir vekil vasıtasıyla da verilebilir.
4. Ashâb-ı kirâmın hayatında, mescidlerin önemli yeri vardı. Sadaka vermek için bile mescidden faydalanırlardı.

7- وَعَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ مَالك بن أُهَيْبِ بْنِ عَبْدِ مَنَافِ بْنِ زُهرةَ بْنِ كِلابِ بْنِ مُرَّةَ بْنِ كعْبِ بنِ لُؤىٍّ الْقُرشِيِّ الزُّهَرِيِّ رضِي اللَّهُ عَنْهُ، أَحدِ الْعَشرةِ الْمَشْهودِ لَهُمْ بِالْجنَّة ، رضِي اللَّهُ عَنْهُم قال: « جَاءَنِي رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَعُودُنِي عَامَ حَجَّة الْوَداعِ مِنْ وَجعٍ اشْتدَّ بِي فَقُلْتُ : يا رسُول اللَّهِ إِنِّي قَدْ بلغَ بِي مِن الْوجعِ مَا ترى ، وَأَنَا ذُو مَالٍ وَلاَ يَرثُنِي إِلاَّ ابْنةٌ لِي ، أَفأَتصَدَّق بثُلُثَىْ مالِي؟ قَالَ: لا ، قُلْتُ : فالشَّطْرُ يَارسُولَ الله ؟ فقالَ : لا، قُلْتُ فالثُّلُثُ يا رسول اللَّه؟ قال: الثُّلثُ والثُّلُثُ كثِيرٌ أَوْ كَبِيرٌ إِنَّكَ إِنْ تَذر وَرثتك أغنِياءَ خَيْرٌ مِن أَنْ تذرهُمْ عالَةً يَتكَفَّفُونَ النَّاس ، وَإِنَّكَ لَنْ تُنفِق نَفَقةً تبْتغِي بِهَا وجْهَ الله إِلاَّ أُجرْتَ عَلَيْهَا حَتَّى ما تَجْعلُ فِي امْرَأَتكَ قَال: فَقلْت: يَا رَسُولَ الله أُخَلَّفَ بَعْدَ أَصْحَابِي؟ قَال: إِنَّك لن تُخَلَّفَ فتعْمَل عَمَلاً تَبْتغِي بِهِ وَجْهَ الله إِلاَّ ازْددْتَ

بِهِ دَرجةً ورِفعةً ولعَلَّك أَنْ تُخَلَّف حَتَى ينْتفعَ بكَ أَقَوامٌ وَيُضَرَّ بك آخرُونَ. اللَّهُمَّ أَمْضِ لأِصْحابِي هجْرتَهُم، وَلاَ تَرُدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِم، لَكن الْبائسُ سعْدُ بْنُ خوْلَةَ « يرْثِى لَهُ رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم» أَن مَاتَ بمكَّةَ »
متفقٌ عليه .

7. Cennetle müjdelenen on sahâbîden biri olan Ebû İshâk Sa`d İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Vedâ Haccı yılında (Mekke'de) yakalandığım şiddetli bir hastalık dolayısıyla Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ziyâretime geldi. Ona:

- Yâ Resûlallah! Gördüğün gibi çok rahatsızım. Ben zengin bir adamım. Bir kızımdan başka mirasçım da yok. Malımın üçte ikisini sadaka olarak dağıtayım mı? diye sordum.

Hz. Peygamber:

- **"Hayır"**, dedi.

- Yarısını dağıtayım mı? dedim. Yine:

- **"Hayır"**, dedi.

- Ya üçte birine ne buyurursun, yâ Resûlallah? diye sordum.

- "Üçte birini dağıt! Hatta o bile çok. Mirasçılarını zengin bırakman, onları muhtaç bırakıp da halka avuç açtırmaktan hayırlıdır. Allah rızâsını düşünerek yaptığın harcamalara, hatta yemek yerken eşinin ağzına verdiğin lokmalara varıncaya kadar hepsinin mükâfatını alacaksın" buyurdu.

Sa`d İbni Ebû Vakkâs sözüne devamla dedi ki:

- Yâ Resûlallah! Arkadaşlarım gidipte ben kalacak mıyım? (burada ölecek miyim?) diye sordum.

- "Hayır, sen burada kalmayacaksın. Allah rızâsı için güzel işler yaparak yükseleceksin. Allah'tan öyle umuyorum ki, daha nice yıllar yaşayarak kimi insanlar (mü'minler) senden fayda, kimileri de (kâfirler) zarar görecektir.

Allahım! Ashâbımın (Mekke'den Medine'ye) hicretini tamamla! Onları geri döndürüp hicretlerini yarım bırakma! Acınacak durumda olan Sa`d İbni Havle'dir" buyurdu.

Bu sözleriyle Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Sa`d İbni Havle'nin Mekke'de ölmesine üzüldüğünü ifade etti.

Buhârî, Cenâiz 36, Vesâyâ 2, Nefekât 1, Merdâ 16, Daavât 43, Ferâiz 6 ; Müslim, Vasıyyet 5. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ferâiz 3; Tirmizî, Vesâyâ 1; Nesâî, Vesâyâ 3; İbni Mâce, Vesâyâ 5

Sa`d İbni Ebû Vakkâs

*Hazreti Sa`d, cennetlik oldukları Peygamber Efendimiz tarafından müjdelenen on bahtiyar sahâbîden biridir. Kureyş kabilesinden ve Benî Zühre soyundandır. Peygamber Efendimiz'in annesi Hz. Âmine de Benî Zühre' dendi. Bu sebeple Efendimiz Sa`d İbni Ebû Vakkâs'a "**Benim dayımdır"** derdi.*

Onun İslâmiyet ile ilk şereflenen sahâbîlerin ***beşincisi*** *veya* ***yedincisi*** *olduğu söylenir. Müslüman olduğu zaman daha* ***on yedi*** *yaşında bir delikanlıydı. Bu hâlini "Müslüman olduğumda yüzümde henüz tüy yoktu" diye anlatmıştı. Onun bir özelliği de* ***Allah yolunda ilk ok atan*** *ve* ***ilk kan döken*** *kimse olmasıdır. İlk kan dökmesi olayı şudur:*

Sa`d radıyallahu anh İslâmiyet'i kabul ettiği zaman müşriklerden biri ona hakaret etti. O da bir devenin çene kemiğini kaptığı gibi adamın başını yardı. Allah yolunda yere düşen ilk kan bu oldu. Uhud Gazvesi'nde düşmana bin ok attı. Bu savaşta Resûl-i Kibriyâ Efendimiz ona bir yandan ok veriyor, bir yandan da:

- ***"Anam, babam sana fedâ olsun, ey Sa`d! At!"*** *buyurarak kendisini destekliyordu. Bütün savaşlarda Hz. Peygamber'in yanından ayrılmadı ve onun daha nice hayır dualarını aldı. Onun başarılarını artıran Fahr-i Cihan Efendimiz'in:*

- ***"Yâ Rabbî! Okunu doğrult ve duasını kabul et!"*** *şeklindeki niyâzlarıdır. Bu sebepledir ki, Hz. Sa`d attığını vurur, Cenâb-ı Hakk'a arzettiği dualar kabul edilirdi. Bunu bilenler onun bedduasını almaktan korkarlardı.*

Resûl-i Ekrem'in hadîs-i şerîfte haber verdiği mûcize gerçekleşti ve nice ülkeler onun eliyle fethedilerek İslâm diyârı oldu. İran fâtihlerinin ilki, Kâdisiyye Savaşı'nın başkumandanı ve Kûfe'nin kurucusu o idi. Daha sonra Kûfe valisi oldu.

Hz. Ömer, kendisinden sonraki halifeyi seçecek altı kişilik heyette Sa`d'ı da görevlendirdi. Sa`d İbni Ebû Vakkâs, Hz. Osman şehid edildikten sonra bir köşeye çekildi ve hiçbir olaya karışmadı. Onun bu tutumunu Hz. Ali şöyle değerlendirmişti:

- Sa`d ile Abdullah İbni Ömer'in bu tarafsız davranışları çok yerindedir. Bu olaylarda bir köşeye çekilmekte günah varsa, herhâlde o günah küçüktür. Sevap varsa, o da şüphesiz çok büyüktür.

Sa`d İbni Ebû Vakkâs seksen yıldan fazla bir hayat sürdü. Hadîs-i şerîfte anlatılan olayın meydana geldiğinde sadece bir kızı olmakla beraber, sonraları birkaç defa evlendi ve birçok çocuğu oldu. Nihayet hicretin 55. yılında Medine'de hastalandı. Vefatının yaklaştığını hissedince, sakladığı eski bir abayı getirterek:

- Benim kefenim bu olsun. Zira Bedir Gazvesi'nde düşmanlarla çarpışırken üzerim de bu cübbe vardı. Şimdiye kadar onu bu maksatla saklamıştım, dedi. Aşere-i mübeşşere'den en son vefat eden o oldu.

Rivayet ettiği 215 hadisin 115 tanesi hem Buhârî'nin, hem de Müslim'in Sahîh'lerinde yer aldı.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisimizde anlatılan olayın geçtiği Vedâ Haccı, hicretin onuncu yılında yapıldı. Bundan üç ay kadar sonra da Sevgili Efendimiz Mevlâ'sına kavuştu.

Hadîs-i şerîfte, bir kimsenin malının ne kadarını Allah rızâsı için dağıtılmak üzere vasiyet edebileceği anlatılmaktadır. Görüldüğü üzere çocukları ve yakın mirasçıları bulunan bir kimse, malının **üçte biri**nden fazlasını dağıtılmak üzere vasiyet etmeyecektir. Uzak yakın hiçbir mirasçısı bulunmayan kimsenin, malının üçte birinden fazlasını vasiyet edip edemeyeceği tartışmalıdır.

Hanefîler ile Mâlikîler mirasçısı bulunmayan kimsenin bütün malını vasiyet edebileceğini söylemişler; öteki mezhep imamları da mirasçısı olmayanın mirasçısı beytülmâldir

düşüncesiyle bu görüşe karşı çıkmışlardır. Şayet mirasçılar, malın üçte birinden fazlasının vasiyet edilmesine itiraz etmezlerse, üçte birden fazlasını dağıtmakta hiçbir sakınca yoktur.

Görüldüğü üzere Peygamber Efendimiz, varlıklı bir kimsenin malını hibe ve vasiyet ederken ölçülü davranmasını tavsiye etmektedir. Zengin bir kimsenin bütün malını fakir fukaraya dağıtması, ilk bakışta câzip ve imrenilecek bir davranış gibi görülebilir. Fakat bir aile servetinin tamamen elden çıkmasına yol açan bu aşırılık, mirasa muhtaç olan birçok kimsenin zor durumda kalmasına sebep olabilir. İşte bunun için güzel dinimiz mirasçının elini tutmuş, ona en uygun davranışı tavsiye etmiş, **geride kalanları düşünmeyi**, **onları kimseye muhtaç etmemeyi** öğütlemiştir.

Sa`d İbni Ebû Vakkâs'ın malını Allah rızâsı için harcamak istemesi, Peygamber Efendimiz'in de buna belli şartlarda izin vermesi, varlıklı kimselerin daha hayatta iken iyilik yapmaları gerektiğini göstermektedir. Çünkü o serveti dişiyle tırnağıyla kazanan adamın ölümüyle birlikte mirasçılar genellikle hayır yapmamakta, ellerine geçirdikleri o hazır malı har vurup harman savurarak harcayıp tüketmektedir.

İnsan aklı başındayken ve malının üzerinde istediği tasarrufu yapmaya sahipken onu en uygun yerlere harcamalı ve âhiretini daha dünyadayken yapmaya bakmalıdır. Bununla beraber yakın mirasçılar daima gözetilmeli, onların iyiliği düşünülmeli ve kimseye muhtaç olmamaları sağlanmalıdır.

Hayır ve iyilik yapmanın çok çeşitli yolları bulunduğuna işaret eden Peygamber Efendimiz, buna bir misâl vermek istemiş, misâli de üzerinde her zaman önemle durduğu bir konudan seçmiştir: **İnsanın hayat arkadaşı olan hanımıyla hoşca geçinmesi.** Eşiyle iyi geçinmeye çalışan kimse hem hayat arkadaşını mutlu eder, hem de kendisi mutlu olur. 294 numaralı hadiste tekrar edileceği üzere yemek yerken eşini sevindirmek için onun ağzına verilen lokmayla bile hayır ve iyilik yapılmış olur.

Aile huzurunu sağlamak için yapılan benzeri davranışlar, başkalarına ne kadar basit ve önemsiz gelirse gelsin, Allah rızâsını kazanmak niyetiyle yapıldığı takdirde nafile bir ibadet sayılır ve insana sevap kazandırır. Böylece niyet ve ihlâsın önemi bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Aile fertlerini geçindirmek için uğraşıp didinen kimse önemli bir görevi yapmış, bir sorumluluktan kurtulmuş olur. Bu işi yaparken bir de Allah rızâsını kazanmayı düşünmüşse, hem vazifesini yapmış hem de sevap kazanmış olur.

Hadîs-i şerîfin sonunda görüldüğü üzere Sa`d İbni Ebû Vakkâs Peygamber Efendimiz'e özel bir soru sordu: Siz ashâb ile Medine'ye döneceksiniz de ben burada ölüp kalacak mıyım? Ben bu şehirden Medine'ye Allah rızâsı için hicret etmiştim; şimdi burada ölüp kalırsam hicret sevabını yitirmiş olur muyum? diye durumunu öğrenmek istedi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz Sa`d'ın ölüp ölmeyeceğini elbette bilemezdi. O esnâda Allah Teâlâ Resûlü'ne bu sorunun cevabını bildirdi. Nebiyy-i Muhterem Efendimiz de Sa'd'ın bu hastalık yüzünden ölmeyeceğini, daha nice güzel hizmetler yapacağını söyleyerek bir mûcizeyi gerçekleştirmiş oldu. Nitekim Hz. Sa`d bu olaydan sonra 45 yıl daha yaşadı. İslâm'a ve müslümanlara pek çok hizmet etti.

Şunu iyi bilmek gerekir ki, Peygamber Efendimiz'in geleceğe dönük haber vermesi, onun gaybı bildiği anlamına gelmez. Cin sûresinin 26. âyetinde belirtildiği üzere **görünmeyen âlemin sırlarını sadece Allah Teâlâ bilir ve bu sırlardan dilediği kadarını peygamberine bildirir.**

Resûlullah Efendimiz'in **"Acınacak durumda olan Sa`d İbni Havle'dir"** buyurduğu bu zât, önce Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret etmiş, Bedir, Uhud ve Hendek Gazveleri başta

olmak üzere birçok savaşa katılmış bir sahâbîdir. Vedâ haccı sırasında Mekke'de vefât etmiştir. Sahâbîler, Allah rızâsı için terkedip gittikleri bir yere geri dönüp orada ölmeyi doğru bulmazlar, hicret ettikleri yerde ölmeyi arzu ederlerdi. Sa`d İbni Ebû Vakkâs'ın Mekke'de ölüp kalacak mıyım? diye sorması üzerine, Efendimiz onun adaşı olan ve bir müddet önce Mekke'de vefât eden Sa`d İbni Havle'yi hatırladı ve kaybettiği bazı sevaplar dolayısıyla onun adına üzüldü.

Resûl-i Ekrem'in Hz. Sa'd'ı ziyareti 917 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyi niyetle yapılan işler insana sevap kazandırır. Allah rızâsı gözetilerek aile fertlerine yapılan harcamalar ve hatta bu düşünceyle yapılan şakalaşmalar nâfile ibadet sayılır.
2. Peygamber Efendimiz hastalanan sahâbîlerini ziyaret ederdi.
3. Hastalık Allah Teâlâ'nın insanı deneme yollarından biridir. Bu sebeple hasta olan kimse hâlinden şikâyet etmemelidir.
4. Meşrû yollarla zengin olmak, malını Allah yolunda harcamak, mirasçılarını ve yakın akrabalarını kimseye muhtaç olmayacak durumda bırakmak iyi bir davranıştır.
5. Hasta iken malın üçte birinden fazlası sadaka olarak dağıtılamaz, dağıtılması da vasiyet edilemez. Hastalanmadan önce ise üçte birle sınırlı kalmadan istendiği kadar harcanabilir. Ölümünden sonra geride fazla malı kalmayacak kimse hiç vasiyet etmemeli, herşeyini mirasçılarına bırakmalıdır
6. Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e ileride olacak bazı şeyleri haber vermiş, o da bunlardan uygun gördüklerini ashâbına bildirmiştir.

8- وَعَنْ أبي هُريْرة عَبْدِ الرَّحْمن بْنِ صخْرٍ رضي الله عَنْهُ قال : قالَ رَسُولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم:
«إِنَّ الله لا يَنْظُرُ إِلى أَجْسامِكْم ، وَلا إِلى صُوَرِكُمْ ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعمالِكُمْ » رواه مسلم

.

8. Ebû Hüreyre Abdurrahman İbni Sahr *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- **"Allah Teâlâ sizin bedenlerinize ve yüzlerinize değil, kalblerinize bakar."**
Müslim, Birr 33. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 9

Ebû Hüreyre

Müslüman olmadan önceki adı Abdüşems idi. Müslüman olduktan sonra Abdurrahman adını aldı. Birgün elbisesinin içinde bir kedi götürüyordu. Kendisini gören Resûl- i Ekrem Efendimiz:

- O nedir? diye sordu. Ebû Hüreyre:

*- Kedi, diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz ona "**Kedicik babası**" anlamında:*

- Ebû Hüreyre! diye takıldı. O günden sonra bu künye ile tanındı ve asıl adı unutuldu. Kendisine Resûl-i Ekrem'in verdiği bu künye ile hitâp edilmesinden pek hoşlanırdı.

*Ebû Hüreyre hicretin yedinci yılında müslüman oldu. Mescid-i Nebevî'nin sofasında yatıp kalkan ve kendilerine **Ashâb-ı Suffe** denen fakir müslümanlardan biriydi. Gece gündüz Peygamber Efendimiz'den ayrılmaz, ondan duyduğu hadisleri öğrenmeye çalışırdı. Peygamber Efendimiz'in*

hayatının son üç senesinde bizzat kendisinden ve diğer büyük sahâbîlerden duyduğu mükerrerleriyle birlikte 5374 hadîs-i şerîf rivayet etmiştir. Böylece ashâb-ı kirâmdan en çok hadis rivayet eden o olmuştur. Rivayetlerinin 609 tanesi hem Buhârî' nin, hem de Müslim'in Sahîh'lerinde bulunmaktadır.

Kendisine pek çok hadis rivayet ettiğini söyleyenlere:

- Muhâcirînden olan kardeşlerimizi ticaretleri ve çarşılarda olan alış verişleri, ensardan olan kardeşlerimizi ziraatları ve hurmalıkları meşgul ederdi. Ben ise karın tokluğuna Hz. Peygamber'den ayrılmaz, onların bulunmadıkları zamanlarda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in yanında bulunur ve onların ezberlemediklerini ezberlerdim, cevabını vermiştir.

Ebû Hüreyre'den 800'den fazla sahâbî ve tâbiî hadis rivayet etmiştir.

Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında bir müddet Bahreyn valiliği yapmış, sonra da hiçbir idârî görev kabul etmeyerek Medîne-i Münevvere'de yaşamıştır. Hicretin 59. yılında Medine'de 78 yaşında iken Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İnsanlar genellikle dış görünüşe önem verirler. Güzel ve yakışıklı olanlarla varlıklı kimseler toplumda daha büyük itibar görürler. Çirkin ve fakir olanlara pek değer verilmez. Bu ölçüler ruh ve gönül dünyasını tanımayan sığ ve sathî kimselerin değer ölçüleridir.

Allah Teâlâ ise insanların davranışlarını iyi ve kötü olarak değerlendirirken ne beden güzelliğine, ne de mal varlığına bakar; çünkü bunlar gelip geçici değer ölçüleridir. Önemli olan **ruh güzelliği** ve **gönül zenginliği**dir. Daha da önemlisi bu ruh güzelliği ile gönül zenginliğinin **iyi hâl**, **güzel davranış** ve **samimi ibadetler** olarak dışa yansımasıdır. İnsanlara iyilik yapma heyecanıyla, Allah'a kulluk edebilme aşkıyla yaşamaktır. Kalıcı olan, insanın gerçek değerini ortaya çıkaran işte bu meziyetleridir.

Hadîs-i şerîfin *Sahîh-i Müslim*'deki bir başka rivayetinde Allah Teâlâ'nın kalble birlikte davranışlara ve ibadetlere değer verdiğini Peygamber Efendimiz şöyle belirtmektedir:

" Allah Teâlâ sizin yüzlerinize ve mallarınıza değil, kalblerinize ve amellerinize bakar" (Müslim, Birr 34).

Allah Teâlâ'nın kalbe ve davranışlara bakması demek, kalbin ve davranışların iyi olması hâlinde, onların sahibine sevap ve mükâfat vermesi demektir. Bir âyet-i kerîmede Allah Teâlâ'nın maddî görüntülere değer vermediği, insanda mânevî güzellik aradığı şöyle ifade edilmiştir:

"Sizi yanımızda değerli kılacak olan ne mallarınız, ne de evlatlarınızdır. Ancak imân edip güzel ve hayırlı işler yapanların durumu başkadır. Onlara yaptıklarının kat kat fazlasıyla mükâfat verilecektir" [Sebe' sûresi (34), 37].

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, kendi mübârek göğsüne, daha doğrusu kalbine işaret ederek üç defa: *"Takvâ işte şuradadır"* (Müslim, Birr 32; Tirmizî, Birr 18) buyurması, insanın gerçek değerinin ihlâslı bir kalbe sahip olmasıyla anlaşılacağını göstermektedir.

Helâller ile haramların kesin surette belli olduğunu, şüpheli görünen davranışlardan sakınmak gerektiğini açıkladığı meşhur hadîs-i şerîfin sonunda Peygamber Efendimiz kalbin önemini şöyle belirtir:

“ Şunu iyi bilin ki, insan vücudunda küçük bir et parçası vardır. Eğer bu et parçası iyi olursa, bütün vücut iyi olur; bozulursa, bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalbdir” (Buhârî, Îmân 39; Müslim, Müsâkât 107,108).

Bu hadis 1574 numaralı hadisin içinde tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ ibadetleri ve güzel davranışları değerlendirirken samimiyet derecesini, ihlâs ve iyi niyeti esas alır.
2. Kalb, Allah’ın çok değer verdiği, devamlı surette bakıp kontrol ettiği bir merkezdir. Bu sebeple onu kötü duygulardan arındırmak, dinin tavsiye ettiği güzel hâl ve davranışlara sahip kılmak gerekir.
3. İbadetleri makbul ve değerli kılan kalbdir. Bu sebeple öncelikle kalbi kin ve haset gibi mânevî ve ictimâî hastalıklardan arındırmalı, mükemmel hâle getirmeye çalışmalıdır.

9- وعَنْ أبي مُوسَى عبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ الأَشعرِيِّ رضِي الله عنه قالَ: سُئِلَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَنِ الرَّجُلِ يُقاتِلُ شَجَاعَةً ، ويُقاتِلُ حَمِيَّةً ويقاتِلُ رِياءً ، أَيُّ ذلِك في سَبِيلِ اللَّهِ؟ فَقَالَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ قاتَلَ لِتَكُون كَلِمةُ اللَّهِ هِي الْعُلْيَا فهُوَ في سَبِيلِ اللَّهِ » مُتَّفَقٌ عليه

9. Ebû Mûsâ Abdullah İbni Kays el-Eş`arî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Biri cesaretini göstermek, diğeri milletini korumak, öteki kendine yiğit adam dedirtmek için savaşan kimselerden hangisi Allah yolundadır? diye soruldu.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şu cevabı verdi:

- “Kim, İslâmiyet daha yüce olsun diye savaşıyorsa, o Allah yolundadır.”

Buhârî, İlim 45, Cihad, 15, Farzu’l-humüs 10, Tevhîd 28; Müslim, İmâre 150, 151. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü’l-cihad 16; Nesâî, Cihad 21; İbni Mâce, Cihad 13

Ebû Mûsâ el-Eş`arî

Yemen’in Zebid bölgesinde yaşayan ve güzel davranışlarıyla Hz. Peygamber’in takdirini kazanan Eş’arîlerdendir. Hz. Peygamber’in İslâm’a davet ettiğini duyunca, onu görmek üzere iki ağabeyi ve 52 kişiyle birlikte bir gemiye binip yola çıktılar. Fakat fırtına onları Habeşistan’a sürükledi. Karaya çıkınca, Peygamber Efendimiz’in amcasının oğlu Ca`fer-i Tayyâr ile birçok müslümanın orada olduğunu öğrenip sevindiler. Hicretin 7. yılında (628) Medine’ye döndüler. Önce Habeşistan’a sonra da Medine’ye giderek iki hicret yaptıklarını ve bu sebeple Allah’ın rızâsını kazandıklarını Resûl-i Ekrem Efendimiz’den duyunca çok sevindiler. Ebû Mûsâ el-Eş`arî o tarihten sonra Peygamber Efendimiz’den hiç ayrılmadı. Onun maiyyetinde bütün savaşlara katıldı.

Hz. Ömer ve Hz. Osman devirlerinde yıllarca Basra ve Kûfe valiliği yaptı. Birçok beldenin İslâm topraklarına katılmasını sağladı.

Ashâb-ı kirâm’ın en büyük altı âliminden biri sayılırdı. Kur’ân-ı Kerîm’i bizzat Peygamber Efendimiz’den öğrendi, Basralılara ve Kûfelilere yıllarca Kur’an öğretti. Çok güzel bir sesi vardı. O Kur’an okumaya başlayınca herkes derin bir huşû ile dinlerdi. Bir gece Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz.

Âişe'yle birlikte onun Kur'an okuyuşunu dinledikten sonra, kendisine ***Hz. Dâvûd'unkine benzer bir ses verildiğini*** *söyledi. Hz. Ömer onun Kur'an okumasını istediği zaman:*

- Ebû Mûsâ! Bize Rabbimizi hatırlat! *derdi.*

Ebû Mûsâ uzun yıllar idarecilik yapmasına rağmen dünya malına hiç iltifat etmedi. Herkese Hz. Peygamber zamanında yaşadıkları mütevâzi hayattan örnekler vererek sâde yaşamanın güzelliğini anlattı.Çok hayâlı bir insandı. Geceleri uyurken vücudunun açılabileceğini düşünerek bir nevi pijamayla yatardı. Allah'tan utandığı için karanlıkta iki büklüm yıkandığını söylerdi. Talebelerini yumuşak kalbli olmaya teşvik eder, Allah korkusundan dolayı ağlamayı tavsiye eder ve:

- Ağlayamıyorsanız, ağlamaya gayret edin! *Zira cehennem ehli, göz pınarları kuruyana kadar ağlayacak, sonra içinde gemiler yüzecek kadar kanlı yaşlar dökecekler, derdi.*

Ebû Mûsa el-Eş`arî 360 hadis rivayet etmiştir. 63 yıllık hayatının çoğu İslâm'a ve insanlara hizmet etmekle geçen bu muhterem sahâbî, hicretin 42. yılında (662) Kûfe'de, bir rivayete göre de Mekke'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin muhtelif rivayetlerinde görüldüğü üzere, cesaretini göstermek, milletini korumak ve kendine yiğit adam dedirtmek gibi gayelerden başka, sırf ganimet elde etmek ve öfkesini yatıştırmak için savaşanların hâli de Peygamber Efendimiz'e sorulmuştur. Bu düşüncelerle savaşanlardan hiçbirinin Allah yolunda cihad etmiş olamayacağını kesin bir dille açıklayan Resûl-i Ekrem Efendimiz, 1346 numara ile tekrar görüleceği üzere ancak İslâmiyet'i yayıp yaşatmak (i`lâ-yi kelimetullah) için savaşanların Allah yolunda cihad etmiş sayılacağını belirtmiştir.

Hadisin metninde geçen **kelimetullah** sözüyle, kelime-i tevhîd yâni **Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah** kastedilmiştir. İslâm'ı en iyi ve en kısa bir şekilde ifade eden kelime-i tevhîd müslümanların parolası gibidir. Müslümanın en önemli görevi, dilinden düşürmediği bu aziz kelimeyi ufukların ötesine götürmek, başkalarının da Allah'ı tanımak suretiyle mutlu olmasını sağlamaktır. Cihad bu demektir. O hâlde böylesine yüce bir gaye için savaşmak varken, nefsânî duygular ve basit çıkarlar için vuruşmak elbette yanlıştır.

Allah'ın rızâsını kazanmak için savaşmak ön planda geldiği takdirde, zikredilen diğer hedeflerin gözetilmesi asıl maksada zarar vermez. Meselâ milletini korumak için vuruşan kimsenin asıl gayesi Allah'ı hoşnut etmek, İslâm yurduna düşman ayağı bastırmamak ise, kendi milletini koruma duygusu bu hedefe ters değildir.

İnsanoğlunun yaptığı her harekette **niyetine bakıldığı** bu hadiste bir kere daha ortaya konmaktadır. Demek oluyor ki, bir can pazarı olan savaşta ölünce şehid, kalınca gâzi sayılabilmek için **Allah'a hizmet aşkının ön planda tutulması** gerekmektedir. Bunu Ebû Ümâme el-Bâhilî'nin rivayet ettiği şu hadîs-i şerîf daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

Adamın biri Resûl-i Ekrem'e gelerek:

- Para ve şöhret için savaşan bir adam sevap kazanır mı? diye sordu.

Peygamber Efendimiz:

- *"Hiçbir şey kazanamaz"*, buyurdu.

Adam bu soruyu Resûl-i Ekrem'e üç defa sordu. Her defasında da aynı cevabı aldı. Sonra Hz. Peygamber sözünü şöyle tamamladı:

"Allah Teâlâ sadece kendi rızâsı için yapılan ibadetleri kabul eder, başkasını değil" (Nesâî, Cihad 24).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İşler değerlendirilirken hangi maksatla yapıldığına bakılır. İyi niyetle yapılmışsa Allah katında makbul olur.

2. Allah'ın rızâsını kazanmak için savaşmak yerine menfaat ve nefsi tatmin için vuruşmak doğru değildir.

3. Dünyaya gönül bağlamak, insanı yüce hedeflere varmaktan alıkoyan basit ve önemsiz bir uğraştır.

4. Cihad gibi en önemli bir görev bile, ancak ihlâs ile yapılırsa bir kıymet ifade eder.

10– وعن أبي بَكْرَة نُفَيْعِ بْنِ الْحَارِثِ الثَّقفِيِّ رَضِيَ اللهُ عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «إِذَا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ» قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، هَذَا الْقَاتِلُ فمَا بَالُ الْمَقْتُولِ ؟ قَال: «إِنَّهُ كَانَ حَرِيصاً عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ» متفقٌ عليه .

10. Ebû Bekre Nüfey` İbni Hâris es-Sekafî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İki müslüman birbirine kılıç çektiği zaman, öldüren de, ölen de cehennemdedir".

Bunun üzerine ben:

- Yâ Resûlallah! Öldürenin durumu belli, ama ölen niçin cehennemdedir? diye sordum.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Çünkü o, arkadaşını öldürmek istiyordu" buyurdu.

Buhârî, Îmân 22, Diyât 2, Fiten 10; Müslim, Kasâme 33, Fiten 14, 15. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Fiten 5; Nesâî,Tahrîm 29, Kasâme 7; İbni Mâce, Fiten 11

Ebû Bekre es-Sekafî

Ebû Bekre Tâiflidir. Annesi ve babası köle olduğu için o da köle sayılıyordu. Müslümanlar Tâif'i kuşattıkları zaman Peygamber Efendimiz, gelip müslümanlara katılan hürler serbest, köleler hür olacak diye ilân etti. Ebû Bekre Tâif kalesinden aşağı, bekre denen bir kuyu çıkrığı ile inerek gelen 23 köleden biriydi. Bu sebeple Peygamber Efendimiz ona Ebû Bekre diye iltifat etti. O günden sonra hep bu künye ile anıldı.

*Ebû Bekre çok ibadet etmesiyle tanınan bir sahâbî idi. Rivayet ettiği bu hadîs-i şerîfi hayatı boyunca tatbik etti. Bu sebeple de ashâb-ı kirâm arasında çıkan anlaşmazlıkların hiçbirine katılmadı. Hatta onun "**Bir müslüman kılıcını çekip beni öldürmeye kalksa, ona engel olmam"** dediği nakledilir. Kendisinden 132 hadis rivayet edilmiştir.*

Hicretin 51. yılında (671) Basra'da vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Müslümanların kardeş oldukları Allah Teâlâ tarafından açıkca belirtilmiştir [Hucurât sûresi (49), 10]. Kardeşlerin birbirine silah çekmesi olacak şey değildir. Onlar silahlarını din kardeşlerine değil, İslâm düşmanlarına karşı çekmek zorundadır. Müslümanların birbirini öldürmeye kalkması şu âyet-i kerîmeyle kesin bir şekilde yasaklanmıştır:

“Kim bir mü’mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir” [Nisâ sûresi (4), 92]. Yanlışlıkla öldürme durumunda ise, ebediyyen cehennemde kalmak söz konusu değildir. Fakat -yukarıdaki âyetin bir öncesinde belirtildiği üzere- yanlışlıkla öldürmenin de değişik cezaları vardır.

Hadîs-i şerîfte kılıcın zikredilmesi, o devrin kavga ve savaş âletlerinin başında kılıcın gelmesi sebebiyledir. Bugün kılıcın karşılığı tabanca ve benzeri öldürücü âletlerdir.

Peygamber Efendimiz’in, *müslüman kardeşine silah çekip öldürenin ve bu esnada ölenin cehennemlik olduğunu* belirtmesi üzerine Ebû Bekre, öldürenin neden cehenneme gittiğini anladığını, ama öldürülenin niçin cehennemlik olduğunu anlamadığını söyledi. Bunun üzerine Efendimiz, o kimseyi cehennemlik yapan şeyin, *kardeşini öldürmeye kalkması* olduğunu belirtti.

Kendisine silah çekilen bir kimse, hasmını öldürmeyi düşünmeden, sadece nefsini müdâfaa etmek için silahını çekse ve onu öldürmek zorunda kalsa, katil sayılmaz. Çünkü o nefsini müdâfaa etmek zorunda kalmıştır. Nefsini müdâfaa etmek ise, dinin emridir. Nitekim 1360 nolu hadiste göreceğimiz üzere sahâbîlerden biri ile Peygamber Efendimiz arasında şöyle bir konuşma geçer:

- Yâ Resûlallah! Adamın biri gelip malımı elimden almaya kalksa, ne yapmalıyım?

- *“Malını ona verme!”*

- Ya adam benimle kavga etmeye kalkarsa?

- *“Sen de onunla dövüş!”*

- Ya beni öldürürse?

- *“Şehid olursun.”*

- Ben onu öldürürsem?

- *“O cehennemlik olur”* (Müslim, Îmân 225).

Bir insanın âhiret hayatını da mahvederek ebediyyen cehennemde kalmasına yol açan şey, **bir müslümanı öldürmeye niyet etmesi ve bu konuda kararlı olmasıdır.** Zira ölenin de, öldürenin de hedefi, karşısındakinin hayatına son vermektir. Birinin ötekinden farkı, daha atılgan davranıp muhâtabını öldürmesidir.

Haksız yere birini öldüren kimse yaptığına pişman olarak samimiyetle tövbe ettiği takdirde, Allah Teâlâ dilerse onu affedebilir. Böyle birinin bağışlanmayacağını söyleyen âlimler de vardır. Fakat **şirk dışındaki bütün günahları Allah Teâlâ’nın bağışlayabileceği** âyet-i kerimeyle belirlendiğine göre [Nisâ (4), 48, 116] Allah Teâlâ dilerse bunları da bağışlar veya cezalandırır.

Hadisimizin **“Kim bir mü’mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir”** âyet-i kerîmesini açıkladığı söylenebilir. Dikkat edileceği üzere Peygamber Efendimiz hem ölen hem de öldüren hakkında “müslüman” kelimesini kullanmıştır. Demek oluyor ki, birbirini kasten öldürenler büyük günah işlemekle beraber müslümanlıktan çıkmazlar. Allah’a şirk koşmayan kimsenin ebediyyen cehennemde kalmayacağı, cezasını çektikten sonra cehennemden çıkacağı bilindiğine göre, birbirini öldüren müslümanların da ebediyyen cehennemde kalmayacağı anlaşılmaktadır. Demek oluyor ki, âyet-i kerîme yapılan günahın büyüklüğünü belirtmekte, bu işe teşebbüs edecek olanları ağır ceza ile tehdit etmektedir.

Bu hadîs-i şerîf münasebetiyle iki büyük ashâb kitlesinin birbiriyle yaptığı savaşlar hâtıra gelmekte ve onların durumu merak edilmektedir. Bu konuda söylenecek en doğru ve kestirme cevap şudur:

Onlar ashâb ve müctehid kimselerdi. **“Mü’minlerden iki grup birbiriyle çarpışırlarsa, aralarını düzeltin”** [Hucurât sûresi (49), 9] âyet-i kerîmesi gereğince zan ve kanaatlerine göre bir tarafı haklı buldular ve o tarafta yer aldılar. Maksatları birilerini öldürmek, karışıklık çıkarmak değil, müslümanların arasını bulmaktı. Şüphesiz bu olayların çıkmasına sebep olanlardan biri haklıydı. Haklı olmayan tarafta yer alan sahâbîlerin niyeti haksızı savunmak değildi. Onların düşüncesine göre de tuttukları taraf haklı idi. İctihâdında haklı olanın iki sevap, yanılan âlimin ise bir sevap kazandığı bilinen bir gerçektir.

Bu olaylarda iki gruba ayrılan ashâbın birbirine bakışını, **Hz. Ali**’nin karşı grup hakkında söylediği şu söz ne güzel ifade etmektedir:

“Bunlar bize karşı haksızlık eden kardeşlerimizdir.” Herşeye rağmen onlar yine de biribirlerine kardeş gözüyle bakıyorlardı. Onların bu bakış açısına iltifat etmeyerek taraflardan birini itham etmeye kalkmak, aradan geçen bunca yüzyıldan sonra bizi doğruya götürmez.

Hiçbir zaman unutulmamalıdır ki, Allah Teâlâ onları: **“Siz insanların arasına çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz”** [Âl-i İmrân (3), 110] diye methetmiştir. “En hayırlıları” eleştirme yetkisini kendisinde bulanların onlardan da hayırlı olması, değilse susması gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Günah işlemeye niyet edilerek kesin karar verilir, bu kararı kalb de onaylarsa, artık o günah işlenmiş sayılır (12. hadiste bu konu ele alınacaktır).
2. Allah’ın verdiği canı haksız yere alma yetkisi kimseye verilmemiştir. Bu sebeple birini öldürmeye kalkmak, Allah’a ait yetkiye müdâhale etmek olduğundan cezası cehennemdir.
3. İyiliklerde olduğu gibi kötülüklerde de niyete bakılır.

11– وَعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ الله عنه قال: قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «صَلاَةُ الرَّجُلِ في جماعةٍ تَزِيدُ عَلَى صَلاَتِهِ في سُوقِهِ وَبَيْتِهِ بِضْعاً وعِشْرِينَ دَرَجَةً ، وذلِكَ أَنَّ أَحَدَهُمْ إِذا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ، ثُمَّ أَتَى الْمَسْجِد لا يُرِيدُ إِلاَّ الصَّلاَةَ ، لا يَنْهَزُهُ إِلاَّ الصَّلاَةُ ، لَمْ يَخْطُ خُطْوَةً إِلاَّ رُفِعَ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ ، وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ حتَّى يَدْخُلَ الْمَسْجِدَ ، فَإِذَا دَخَل الْمَسْجِدَ كَانَ في الصَّلاَةِ مَا كَانَتِ الصَّلاَةُ هِيَ الَّتِي تَحْبِسُهُ ، وَالْمَلائِكَةُ يُصَلُّونَ عَلَى أَحَدِكُمْ ما دام في مَجْلِسهِ الَّذي صَلَّى فِيهِ ، يقُولُونَ :

اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ ، اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ ، ما لَمْ يُؤْذِ فِيهِ ، مَا لَمْ يُحْدِثْ فِيهِ » متفقٌ عليه ،وهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ . وَقَوْلُهُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «يَنْهَزُهُ » هُوَ بِفتحِ الْياءِ وَالْهاءِ وَبالزَّاي : أَي يُخْرِجُهُ ويُنْهِضُهُ .

11. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir kimsenin câmide cemaatle kıldığı namaz, işyerinde ve evinde kıldığı namazdan yirmi küsur derece daha sevaptır. Şöyleki bir kişi güzelce abdest alır, sonra başka hiçbir maksatla değil, sadece namaz kılmak üzere câmiye gelirse, câmiye girinceye kadar attığı her adım sebebiyle bir derece yükseltilir ve bir günahı bağışlanır. Câmiye girince de, namaz kılmak için orada durduğu sürece, tıpkı namaz kılıyormuş gibi sevap kazanır. Biriniz namaz kıldığı yerden ayrılmadığı, kimseye eziyet etmediği ve abdestini bozmadığı müddetçe melekler:

Allahım! Ona merhamet et!

Allahım! Onu bağışla!

Allahım! Onun tövbesini kabul et! diye ona dua ederler.”

Buhârî, Salât 87, Ezân 30, Büyû` 49; Müslim, Tahâret 12, Mesâcid 272. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 48; İbni Mâce, Tahâret 6, Mesâcid 14

Açıklamalar

İslâmiyet birlik ve beraberliği vazgeçilmez görmüş, bunu sağlayacak hususlardan biri olan cemaatle namaz kılmaya büyük önem vermiştir. Bu sebeple evde ve işyerinde yalnız başına kılınan namaza nisbetle câmide diğer mü’minlerle birlikte kılınan namazı çok daha üstün görmüştür. Burada zikredildiği gibi cemaatle kılınan namaza, tek başına kılınan namazdan yirmi küsur, bazı rivayetlerde **yirmi beş**, hatta **yirmi yedi** misli sevap verilmesinin sebebi de budur.

Evde ve işyerinde cemaatle kılınan namaz, câmide cemaatle kılınan namaz gibi değerli olmamakla beraber, tek başına kılınan namazdan elbette daha sevaptır. İşyerinde, daha yaygın ifadesiyle çarşı pazarda kılınan namaz o kadar makbul görülmemiştir. Zira işyerlerinde mal alınıp satılırken genellikle yalan söylenir, insanlar aldatılır, çeşitli haksızlıklar yapılır. Bunlara bir de müşteriyi kaçırmama telâşı, malını satma arzusu eklenince, işyerlerinde gönül huzuruyla namaz kılmak iyice zorlaşır.

Hadîs-i şerîfimizde, namaz kılmak üzere câmiye gidecek kimsenin önce güzelce abdest alması istenmektedir. Güzelce abdest almak ifadesiyle, **abdest organlarının iyice yıkanması, abdestin sünnetlerine ve âdâbına uyulması** kastedilmektedir. Sonra da o kimsenin bir başka iş için değil, sadece cemaatle namaz kılmak için yola çıkması gerekmektedir. Yani **ihlâs ve niyeti** tam olmalıdır.

Evin câmiye uzak olması, câmiye girinceye kadar atılan her adım sebebiyle bir derece yükseltilmek ve bir günahı bağışlanmak imkânı verir. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu konuya şöyle açıklık getirmektedir:

“Namaz sebebiyle en çok sevap elde edenler, cemaate en uzak yerlerden yürüyerek gelenlerdir” (Buhârî, Ezân 31).

Cemaatle kılınacak namazı beklemenin de ayrı bir sevabı vardır. İster câmide, ister bir başka yerde namaz vaktinin gelmesini bekleyen kimse, ibadet hâlindedir. Câmide bekleyenlerin kârı, hem ibadet ediyormuş gibi sevap kazanmak, hem de meleklerin duasını almaktır. Yalnız bu esnada bir inceliğe uymak gerekmektedir ki, o da kimseye eziyet etmemek ve abdestini bozmamaktır. Eziyetten maksat **dedi kodu yapmamak, eliyle ve diliyle birilerini incitmemektir.** Rûhânî birer varlık olan melekler, mescidde abdestsiz durulmasından rahatsız olurlar. İşte bu sebeple mescidde namazı beklerken abdestini bozmamak şartı ileri sürülmüştür.

Böylesi güzel duygularla, yani ihlâsla ve Allah'ın rızâsını kazanma düşüncesiyle kılınan namazın pek çok karşılığından biri 20 küsûr derece fazla sevap almaktır. Bu miktar bazı hadislerde 25, daha sahih olan bazılarında ise 27 derece olarak belirtilmiştir (bk. 1066. hadis). Derecelerin farklı olmasında, namaz kılan kimsenin ihlâsının, duyduğu huzur ve huşûun tesiri olduğu muhakkaktır. Mânevî bir huzur içinde kılınan namazın bir diğer karşılığı ise **meleklerin duasını** kazanmaktır. Dua eden bu melekler bizi koruyup gözeten hafaza melekleri olduğu gibi başka nevi melekler de olabilir. **Meleklerin salâtı** demek, onların mü'mine istiğfar etmesi, yani günahlarının affını dilemesi demektir. Şu halde melekler, namaz kılan kimseye hem istiğfâr hem de dua ederler.

Allah Teâlâ'nın meleklerin dua ve niyazlarını kabul ederek **kulunu mağfiret etmesi** demek, onun günahlarını bağışlaması demektir; kuluna **rahmet etmesi** ise ona bol bol ihsanda bulunması demektir. Bu hadis 1067 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her işte olduğu gibi, namaz kılarken ve cemaatle namaza giderken ihlâslı olmak, sadece Allah rızâsını düşünmek gerekir.
2. Cemaatle kılınan namaz, yalnız başına kılınan namazdan 27 derece daha faziletlidir.
3. Cemaatle namaz kılmak üzere mescide gitmek ve orada namaz vaktini beklemek, insana büyük sevaplar kazandırır.
4. Mescidde abdestsiz durmak melekleri incittiği için, böyle yapanlar meleklerin duasından mahrum olurlar.
5. Mescitte veya başka bir yerde namaz vaktinin girmesini beklemek sevaptır.
6. İşyerlerinde namaz kılmak, diğer yerlere nisbetle daha az sevap kazandırmakla beraber câizdir.
7. Usûlüne uyarak abdest alanlar, büyük sevap kazanırlar.

12– وَعَنْ أبِي الْعَبَّاسِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلب رَضِي الله عنهما، عَنْ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فِيما يَرْوى عَنْ ربِّهِ ، تَبارَكَ وَتَعالَى قَالَ : «إِنَّ الله كتَبَ الْحسناتِ والسَّيِّئاتِ ثُمَّ بَيَّنَ ذلك : فمَنْ همَّ بِحَسَنةٍ فَلمْ يعْمَلْها كتبَها اللَّهُ عِنْدَهُ تبارَكَ وَتَعالَى عِنْدَهُ حسنةً كامِلةً وَإِنْ همَّ بِهَا فَعَمِلَها كَتَبَها اللَّهُ عَشْر حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمائِةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كثيرةٍ ، وَإِنْ هَمَّ بِسيِّئَةِ فَلَمْ يَعْمَلْها كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كامِلَةً ، وَإِنْ هَمَّ بِها فعَمِلها كَتَبَها اللَّهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً» متفقٌ عليه .

12. Ebü'l-Abbâs Abdullah İbni Abbâs İbni Abdülmuttalib radıyallahu anhümâ'dan nakledildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Allah Teâlâ'dan rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ iyilik ve kötülükleri takdir edip yazdıktan sonra bunların iyi ve kötü oluşunu şöyle açıkladı:

Kim bir iyilik yapmak ister de yapamazsa, Cenâb-ı Hak bunu yapılmış mükemmel bir iyilik olarak kaydeder.

Şayet bir kimse iyilik yapmak ister sonra da onu yaparsa, Cenâb-ı Hak o iyiliği on mislinden başlayıp yedi yüz misliyle, hatta kat kat fazlasıyla yazar.

Kim bir kötülük yapmak ister de vazgeçerse, Cenâb-ı Hak bunu mükemmel bir iyilik olarak kaydeder.

Şayet insan bir kötülük yapmak ister sonra da onu yaparsa, Cenâb-ı Hak o fenalığı sadece bir günah olarak yazar."

Buhârî, Rikâk 31; Müslim, Îmân 207, 259. Ayrıca bk. Buhârî, Tevhîd 35; Tirmizî, Tefsîru sûre (6),10

Abdullah İbni Abbas

*Hz. Peygamber'in amcası Abbas radıyallahu anh'ın oğludur. Annesi Hz. Hatice'den hemen sonra müslüman olan **Ümmü'l-Fazl Lübâbe**'dir.*

*İbni Abbas hicretten üç yıl önce Mekke'de doğunca, onu getirip Resûl-i Ekrem'in kucağına verdiler. Efendimiz mübarek ağzında çiğnediği bir hurmayı onun damağına çaldı. İbni Abbas **tahnik** denilen bu hâdise sebebiyle ashâb arasında pek üstün meziyetlere sahip olmuştur.*

*Daha sonraları Hz. Peygamber ona iki defa dua etmiş, bu dualarından birinde **"Allahım! Onu büyük din âlimi (fakîh) yap ve ona Kur'an'ı öğret!"** buyurmuştur. Bu sebeple İbni Abbas Kur'ân-ı Kerîm'i en iyi bilen sahâbî olmuş, kendisine **Tercümânü'l-Kur'ân unvânı** verilmiştir. Ümmetin en âlimi anlamında **Hibrü'l-ümme** diye de anılmıştır.*

*Hz. Peygamber'in hanımlarından **Meymûne** annemiz onun teyzesi idi. Bu sebeple bazı geceler Resûl-i Ekrem'in yanında kalır, onun fiil ve hareketlerini, ibadetlerini tâkip ederdi. Efendimiz'in vefatında henüz 13 yaşında olan İbni Abbas, zekâ ve anlayışı sebebiyle birçok defa Hz. Peygamber'in takdirini kazanmıştır. Talebelerine birgün tefsir, birgün siyer ve megâzî, birgün edebiyat, bir başka gün Arapların meşhur savaşları demek olan Eyyâmü'l-arab okuturdu.*

Abdullah İbni Abbas'ı çok seven Hz. Ömer, onun görüşlerine pek değer verirdi. Hz. Ali devrinde Basra valiliği yaptı. Bir kısmını bizzat Hz. Peygamber'den duyduğu mükerrerleriyle birlikte 1660 hadis rivayet etmiştir.

İbni Abbas hayatının son yıllarında gözlerini kaybetti. Bazı kaynaklar onun Kerbelâ Fâciası'na çok üzülüp ağladığını ve gözlerini bu yüzden yitirdiğini belirtirler.

*Tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite, verdiği fetvâlarla meşhur ve **abâdile** diye anılan dört Abdullah'tan biri olan İbni Abbas, hicretin 68. yılında (687) Tâif'te 71 yaşında vefat etti.*

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, *Riyâzü's-sâlihîn'*de geçecek olan kudsî hadislerin ilkidir. Bu tür hadisleri Peygamber Efendimiz ya arada hiçbir vasıta olmadan doğrudan doğruya Allah Teâlâ'dan almıştır veya Cenâb-ı Hak bu bilgileri Cebrâil *aleyhisselâm* aracılığıyla Peygamber Efendimiz'in kalbine iletmiştir.

Allah Teâlâ insanları yaratmadan önce nelerin iyi, nelerin kötü olduğunu tesbit ve takdir etmiş, sonra hafaza meleklerine emrederek bunları -herşeyin yazılı olduğu- **levh-i mahfûza** kaydettirmiştir. Daha sonra da iyi ve güzel dediği şeylerin neden iyi ve güzel olduğunu anlamamız, kötü ve çirkin dediği şeylerin neden kötü ve çirkin olduğunu kavramamız için bunları bize açıklamıştır.

Buna göre bir insan iyilik yapmaya niyet eder, sonra da herhangi bir engel sebebiyle bu iyiliği yapamazsa, Allah Teâlâ o kimseyi iyi niyeti sebebiyle ödüllendirmek ister ve yapmayı düşündüğü iyiliği yapmış sayarak ona bir sevap yazdırır. Buna göre iyi bir şeyi düşünmek bile iyilik sayılmaktadır. Bir düşüncenin ve hareketin iyilik olarak değerlendirilmesi için de, onu yapmaya niyet etmek şarttır.

Şayet insan düşünüp yapmaya niyet ettiği o güzel hareketi yapacak olursa, mükâfâtı on mislinden başlar. En az bire on kazanır. Bu mükâfât 700 misline kadar çıkar. Eğer yapılan iyilik Allah Teâlâ'nın çok değer verdiği davranışlardan biriyse, kul da o işi ihlâs ve samimiyetle yapmışsa, mükâfâtı 700 misliyle de kalmaz; hesabını sadece Cenâb-ı Hakk'ın bileceği daha yüksek ölçeklerle değerlendirilir. Kur'ân-ı Kerîm'deki:

"Yaptıklarına karşılık olmak üzere kendilerine nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nimetler saklandığını hiç kimse bilmez" [Secde sûresi (32), 17] âyeti bu sayısız mükâfâta işaret etmektedir.

Bir hadîs-i kudsîde bu hadsiz hesapsız mükâfât şöyle açıklanmıştır:

"İyi kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir kimsenin de hatırından geçiremediği nimetler hazırladım" (Buhârî, Tevhîd 35).

Bir kötülük yapmak isteyip de sonra bundan vazgeçen kimseye tam bir sevap yazılmasının sebebi, o kötülüğü yapabilecek güçte olduğu halde, Allah'dan korkarak vazgeçmesidir. Düşündüğü fenalığı yapmaya gücü yetmediği veya buna imkân bulamadığı için yapamayan kimseye ise hiçbir sevap yoktur. Çünkü o tasarladığı kötülükten vazgeçmek için kendisini zorlamamış, bu yolda bir gayret sarfetmemiştir.

Bir kötülük yapana sadece bir günah yazılması, Allah Teâlâ'nın kullarına karşı ne kadar âdil ve ne kadar geniş bir merhamete sahip olduğunu göstermektedir. Kötülüklerin âzamî karşılığının bir misli ceza, iyiliklerin asgarî karşılığının on misli mükâfât olması âyet-i kerîmeyle de belirtilmiştir:

"İyilik edene, yaptığı iyiliğin on misli mükâfât verilir. Kötülük yapan da yaptığının dengiyle cezalandırılır" [En`âm sûresi (6), 160].

Yapılan bir kötülüğe sadece bir günah yazılmasından önemli bir sonuç çıkmaktadır: İnsan kötülük yapmayı aklından geçirdiği için günahkâr olmaz ve bundan dolayı hesaba çekilmez. Çünkü bir kötülüğü aklından geçirmek, onu yapmaya kararlı olmak değildir. Şayet insan aklından geçirdiği bir kötülüğü yapmak ister ve buna karar verirse, işte o zaman iradesi ve kararı yüzünden hesaba çekilir. Mi`râc hadisinde görüldüğü üzere Allah Teâlâ beş vakit namazı farz kıldıktan sonra bu konuya bir daha temas ederek Peygamber Efendimiz'e şöyle buyurmuştur:

“Kim bir hayır işlemek ister de onu yapamazsa, kendisine bir sevap yazılır. Yaparsa on sevap yazılır.

Kim de bir kötülük yapmak ister de yapmazsa, ona hiçbir şey yazılmaz. Yaparsa bir tek günah yazılır” (Müslim, Îmân 259).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir iyilik yapmak isteyip de yapamayana bir iyilik sevabı yazılır. Çünkü bir iyiliği yapmayı arzu etmek, onu yapmak için ilk adımı atmak demektir.

2. Bir kötülük yapmak isteyip de Allah’tan korktuğu için bundan vazgeçene bir iyilik yapmış gibi sevap yazılır. Çünkü yapmaya karar verdiği kötülükten dönmek iyi bir şeydir. Zira iyiliğin karşılığı iyiliktir.

3. Allah Teâlâ hatırdan geçen kötü bir düşünce yüzünden kulunu hesaba çekmez. Önemli olan bu düşüncenin bir karar ve kesin niyet haline dönüşmemesidir.

4. Bir iyiliğe kat kat sevap verildiği halde, bir kötülüğe sadece bir günah yazılır. Böyle bir imkân İslâm’dan başka hiçbir din ve sistemde yoktur.

13– وعن أبي عَبْد الرَّحْمَن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، رضي الله عنهما قال: سَمِعْتُ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ: «انْطَلَقَ ثَلاَثَةُ نفر مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَتَّى آوَاهُمُ الْمبِيتُ إِلَى غارٍ فَدَخَلُوهُ، فانْحَدَرَتْ صَخْرةٌ مِنَ الجْبلِ فَسَدَّتْ عَلَيْهِمْ الْغَارَ، فَقَالُوا : إِنَّهُ لا يُنْجِيكُمْ مِنْ الصَّخْرَةِ إِلاَّ أَنْ تَدْعُوا الله تعالى بصالح أَعْمَالكُمْ .

قال رجلٌ مِنهُمْ : اللَّهُمَّ كَانَ لِي أَبَوانِ شَيْخَانِ كَبِيرانِ ، وكُنْتُ لاَ أَغبِقُ قبْلهما أَهْلاً وَلا مالاً فنأى بي طَلَبُ الشَّجرِ يَوْماً فلَمْ أُرِحْ عَلَيْهمَا حَتَّى نَامَا فَحلبْت لهُمَا غبُوقَهمَا فوَجَدْتُهُمَا نَائِميْنِ ، فَكَرِهْت أَنْ أُوقظَهمَا وَأَنْ أَغْبِقَ قَبْلَهُمَا أَهْلاً أَوْ مَالاً، فَلَبِثْتُ وَالْقَدَحُ عَلَى يَدِى أَنْتَظِرُ اسْتِيقَاظَهُما حَتَّى بَرَقَ الْفَجْرُ وَالصِّبْيَةُ يَتَضاغَوْنَ عِنْدَ قَدَمى فَاسْتَيْقظَا فَشَربَا غَبُوقَهُمَا . اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَفَرِّجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَة ، فانْفَرَجَتْ شَيْئاً لا يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ مِنْهُ .

قال الآخر : اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانتْ لِيَ ابْنَةُ عمٍّ كانتْ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَيَّ » وفي رواية : « كُنْتُ أُحِبُّهَا كَأَشد مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءِ ، فَأَرَدْتُهَا عَلَى نَفْسهَا فَامْتَنَعَتْ مِنِّى حَتَّى أَلَمَّتْ بِهَا سَنَةٌ مِنَ السِّنِينَ فَجَاءَتْنِي فَأَعْطَيْتُهِا عِشْرِينَ وَمِائَةَ دِينَارٍ عَلَى أَنْ تُخَلِّيَ بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِهَا ففَعَلَت ، حَتَّى إِذَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا » وفي رواية : « فَلَمَّا قَعَدْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا ، قَالتْ : اتَّقِ الله ولا تَفُضَّ الْخَاتَمَ إِلاَّ بِحَقِّهِ ، فانْصَرَفْتُ عَنْهَا وَهِىَ

أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ وَتركْتُ الذَّهَبَ الَّذي أَعْطَيْتُهَا ، اللَّهُمَّ إنْ كُنْتُ فَعلتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ ، فانفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ غَيْرَ أَنَّهُمْ لا يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ مِنْهَا .

وقَالَ الثَّالِثُ : اللَّهُمَّ إنِّي اسْتَأْجَرْتُ أُجَرَاءَ وَأَعْطَيْتُهُمْ أَجْرَهُمْ غَيْرَ رَجُلٍ وَاحِدٍ تَرَكَ الَّذي لَّه وذهب فثمَّرت أجره حتى كثرت منه الأموال فجائني بعد حين فقال يا عبد الله أَدِّ إِلَيَّ أَجْرِي ، فَقُلْتُ : كُلُّ مَا تَرَى منْ أَجْرِكَ : مِنَ الإبِلِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَم وَالرَّقِيق فقال: يا عَبْدَ اللَّهِ لا تَسْتَهْزِيْ بِي ، فَقُلْتُ : لاَ أَسْتَهْزِيُ بك، فَأَخَذَهُ كُلَّهُ فاسْتاقَهُ فَلَمْ يَتْرُكْ مِنْه شَيْئاً ، اللَّهُمَّ إنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتغَاءَ وَجْهِكَ فافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ ، فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ فخرَجُوا يَمْشُونَ » متفقٌ عليه.

13. Ebû Abdurrahman Abdullah İbni Ömer İbni’l-Hattâb *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinlediğini söylemiştir:

“Sizden önce yaşayanlardan üç kişi bir yolculuğa çıktılar. Akşam olunca, yatıp uyumak üzere bir mağaraya girdiler. Fakat dağdan kopan bir kaya mağaranın ağzını kapattı. Bunun üzerine birbirlerine:

— Yaptığınız iyilikleri anlatarak Allah’a dua etmekten başka sizi bu kayadan hiçbir şey kurtaramaz, dediler.

İçlerinden biri söze başlayarak:

—Allahım! Benim çok yaşlı bir annemle babam vardı. Onlar yemeklerini yemeden çoluk çocuğuma ve hizmetçilerime bir şey yedirip içirmezdim. Birgün hayvanlara yem bulmak üzere evden ayrıldım; onlar uyumadan önce de dönemedim. Eve gelir gelmez hayvanları sağıp sütlerini annemle babama götürdüğümde, baktım ki ikisi de uyumuş. Onları uyandırmak istemediğim gibi, onlardan önce ev halkının ve hizmetkârların bir şey yiyip içmesini de uygun görmedim. Süt kabı elimde şafak atana kadar uyanmalarını bekledim. Çocuklar etrafımda açlıktan sızlanıp duruyorlardı. Nihayet uyanıp sütlerini içtiler.

Rabbim! Şayet ben bunu senin rızânı kazanmak için yapmışsam, şu kaya sıkıntısını başımızdan al! diye yalvardı. Kaya biraz aralandı; fakat çıkılacak gibi değildi.

Bir diğeri söze başladı:

—Allahım! Amcamın bir kızı vardı. Onu herkesten çok seviyordum. (Bir başka rivayete göre: Bir erkek bir kadını ne kadar severse, ben de onu o kadar seviyordum). Ona sahip olmak istedim. Fakat o arzu etmedi. Bir yıl kıtlık olmuştu. Amcamın kızı çıkıp geldi. Kendisini bana teslim etmek şartıyla ona 120 altın verdim. Kabul etti. Ona sahip olacağım zaman (bir başka rivâyete göre: Cinsî münasebete başlayacağım zaman) dedi ki: Allah’tan kork! Dinin uygun görmediği bir yolla beni elde etme! En çok sevip arzu ettiğim o olduğu halde kendisinden uzaklaştım, verdiğim altınları da geri almadım.

Allahım! Eğer ben bu işi senin rızânı kazanmak için yapmışsam, başımızdaki sıkıntıyı uzaklaştır, diye yalvardı. Kaya biraz daha açıldı; fakat yine çıkılacak gibi değildi.

Üçüncü adam da:

—Allahım! Vaktiyle ben birçok işçi tuttum. Parasını almadan giden biri dışında hepsinin ücretini verdim. Ücretini almadan giden adamın parasını çalıştırdım. Bu paradan büyük bir servet türedi. Birgün bu adam çıkageldi. Bana:

—Ey Allah kulu! Ücretimi ver, dedi. Ben de ona:

—Şu gördüğün develer, sığırlar, koyunlar ve köleler senin ücretinden türedi, dedim. Adamcağız:

—Ey Allah kulu! Benimle alay etme, deyince, seninle alay etmiyorum, diye cevap verdim. Bunun üzerine o, geride bir tek şey bırakmadan hepsini önüne katıp götürdü.

Rabbim! Eğer bu işi sırf senin rızânı kazanmak için yapmışsam, içinde bulunduğumuz sıkıntıdan bizi kurtar, diye yalvardı. Mağaranın ağzını tıkayan kaya iyice açıldı; onlar da çıkıp gittiler.

Buhârî, Büyû` 98, İcâre 12, Hars ve'l-müzârea 13, Enbiyâ' 53, Edeb 5; Müslim, Zikir 100

Abdullah İbni Ömer

Hicretten on yıl önce Mekke'de doğdu. Babası Hz. Ömer'le birlikte müslüman oldu ve onunla birlikte hicret etti. On üç yaşında iken Uhud Savaşı'na katılmak istedi; fakat Hz. Peygamber onun henüz çok genç olduğunu söyleyerek buna izin vermedi. Hayatının ileriki dönemlerinde birçok savaşlara ve fetihlere iştirak etti. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin de bulunduğu ***İstanbul seferine*** *katıldı.*

Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra halife olması istenen adaylardan biri de İbni Ömer'di. Fakat o bu teklifi benimsemedi. Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıklara katılmadı. Dinî konularda ihmâllerini gördüğü idarecileri hemen uyarırdı.

Ablası Hz. Hafsa *Resûl-i Ekrem'in hanımı olduğu için, Efendimiz'in yakın çevresinde bulunma imkânına sahipti. Bu sebeple sahâbîlerin görüp duyma imkânını bulamadığı birçok hadisin müslümanlara ulaşmasını sağladı.*

Rivayet ettiği, mükerrerleriyle birlikte 2630 hadis ile Ebû Hüreyre'den sonra en çok hadis rivayet eden yedi sahâbînin ***(müksirûnun)*** *ikincisi oldu.*

İbni Ömer aynı zamanda ***en çok fetvâ veren yedi sahâbîden biriydi.*** *Altmış yıl boyunca fetvâ verdi.*

Hz. Peygamber'in hayat tarzına harfi harfine uyma ve onun emirlerini aynen yerine getirme konusunda bir benzeri daha yoktu. İbni Ömer birgün gördüğü bir rüyayı ablası Hz. Hafsa aracılığıyla Peygamber Efendimiz'e arzetti. Efendimiz'in:

"Abdullah ne iyi insan, bir de gece namazı kılsa!" *buyurması üzerine, o günden itibaren gece namazını hiç terketmedi. Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra ona olan sevgisinden dolayı, Fahr-i Cihân Efendimiz'in* ***namaz kıldığı yerleri öğrenip oralarda namaz kılar, yürüdüğü yollarda yürür, gölgelendiği ağaçların altında oturur, kurumasınlar diye onları sulardı.*** *Hele Efendimiz'in selâmlaşma konusundaki buyruklarını yerine getirme hususunda pek titiz davranırdı. Hiçbir işi olmadığı halde sadece müslümanlarla selâmlaşmak için sokağa çıkar, büyük küçük karşılaştığı herkese selâm verirdi.*

Abdullah İbni Ömer ashâb-ı kirâmın ileri gelen zenginlerindendi. Servetinin fazla birikmesine meydan vermez, eline geçeni yoksullara dağıtırdı. Sahip olduğu şeyler içinde en çok beğendiklerini, Allah yolunda kurban edilmek veya sadaka olarak verilmek üzere ayırırdı. Bir defasında câriyelerinden birine aşırı sevgi duymaya başlamış, onu hemen âzâd ederek diğer âzadlılarından biriyle evlendirmişti.

İyi halini gördüğü ve bilhassa namaz kıldığını öğrendiği bütün kölelerini âzâd etmeye başlamıştı. Dostlarından biri onu uyarma gereğini duydu. Kölelerinden bir kısmının sırf âzâd edilmek için câmiye gittiğini söyleyince ona:

***Bizi Allah ile aldatmak isteyenlere aldanmaya razıyız,** karşılığını verdi. Çeşitli sebeplerle 1000'den fazla köle âzâd etti.*

Kibir duygusuna kapılma endişesiyle sade giyinirdi. Sağlıklı olmasına rağmen az yemek yerdi.

Saçları omuzlarına dökülecek kadar uzundu. Sakalını kına ve ketem denilen çivit boyasıyla sarıya boyar, bu sebeple sakalı kumral bir renk alırdı. Hz. Peygamber'in de öyle yaptığını söylerdi.

Abdullah İbni Ömer 73 (692) yılında seksen beş yaşında iken Mekke'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte iyi niyetle, ihlâs ve samimiyetle yapılan davranışların Allah Teâlâ'yı hoşnut ettiği belirtilmektedir. Cenâb-ı Hak kendi rızâsını elde etmek için yapılan güzel hareketlerden ve azâbından korkularak terkedilen kötü işlerden dolayı kulundan memnun olmaktadır. O'nun bu hoşnutluğu insanı hem dünyadaki hem de âhiretteki birçok sıkıntılardan kurtarmakta, her iki dünyada bahtiyar olmasını sağlamaktadır.

Efendimiz'in anlattığı bu kıssada **ana babaya hizmet**, **nefse hâkimiyet** ve **insan hakkına hürmetin** önemi belirtilmektedir. Birinci kıssa, ana babaya yapılan iyiliğin, onların gönlünü hoş tutmanın değerli bir hareket olduğunu göstermektedir. Aslına bakılırsa, insan ana babasına iyilik yapmaya mecburdur. Çünkü onlar vaktiyle kendisine birçok iyilik yapmışlardır. Şimdi ise iyilik yapma sırası evlâda gelmiştir. Buradaki güzel davranış sadece ana babayı içine aldığı, öteki kıssalarda ise başkalarına iyilik söz konusu olduğu için, onlar daha değerli görünmektedir.

Bu üç güzel hareketin **en değerlisi**, amcasının kızına sahip olmasına hiçbir engel yokken sadece Allah'tan korktuğu için nefsinin isteklerine meydan vermeyen kimsenin davranışıdır. Böyle birinin cennetlik olduğunu şu âyet-i kerîme de göstermektedir:

"Rabbinin huzurunda (suçlu) durmaktan korkarak nefsini kötü arzulardan uzaklaştıranlar için şüphesiz varılacak yurt cennettir" [Nâzi`ât sûresi (79), 40-41].

İnsan sıkıntıya düşünce, kendisini bu sıkıntılardan kurtarması için Allah Teâlâ'ya dua ve niyaz etmelidir. Bu esnada samimiyetle yaptığından emin olduğu bazı güzel hareketlerini anarak, onların hâtırına kendisine yardım etmesini söyleyip Allah Teâlâ'ya yalvarabilir. Bu hiçbir zaman başa kakma anlamına gelmez. İnsanın sıkıştığı zamanlarda dua vesilesi yapabileceği ihlâslı işlerinin olması ne güzeldir.

İhlâs ve iyi niyetle yapılan güzel davranışların hayırlı neticeleri daha dünyada iken, hatta herşeyin bittiği sanılan bir zamanda görülüverir. Bu da ihlâs ve iyi niyetin insan hayatındaki yerini gösterir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Anne ve babaya herkesten çok itaat ve hürmet etmeli, onları bütün sevdiklerine tercih etmelidir.

2. Nefsin arzu ettiği şeyleri yapabilecek imkâna sahip olduğu halde, sırf Allah'tan korkarak ve onun rızâsını kazanmak isteyerek bunları terketmek insana büyük faziletler kazandırır.

3. İnsanlarla yapılan işlerde dürüst, anlayışlı ve fedakâr davranmak, emanete riâyet etmek Allah Teâlâ'yı memnun eden güzel hareketlerdir.

4. Allah Teâlâ yapılan hiçbir iyiliği zâyi etmez; zamanı gelince onu değerlendirir.

5. İnsan ihlâs ve iyi niyetinin karşılığını hem dünyada hem de âhirette görür.

2- باب التوبة

TÖVBE ALLAH'TAN AF DİLEMEK

قال العلماء: التوبة واجبة مِنْ كل ذنب. فإن كانت المعصية بين العبد وبين اللَّه تعالى لا تتعلق بحق آدمي فلها ثلاثة شروط: أحدها أن يقلع عَنْ المعصية، والثاني أن يندم عَلَى فعلها، والثالث أن يعزم أن لا يعود إليها أبدا؛ فإن فقد أحد الثلاثة لم تصح توبته. وإن كانت المعصية تتعلق بآدمي فشروطها أربعة: هذه الثلاثة وأن يبرأ مِنْ حق صاحبها. فأن كانت مالا أو نحوه رده إليه، وإن كان حد قذف ونحوه مكنه مِنْه أو طلب عفوه، وإن كانت غيبة استحله مِنْها. ويجب أن يتوب مِنْ جميع الذنوب، فإن تاب مِنْ بعضها صحت توبته عند أهل الحق مِنْ ذلك الذنب وبقى عليه الباقي. وقد تظاهرت دلائل الكتاب والسنة وإجماع الأمة عَلَى وجوب التوبة.

Âlimlere göre insan, yaptığı her günahdan dolayı tövbe etmelidir. İşlenen günah sadece Allah'a karşı olup kul hakkını ilgilendirmiyorsa, bundan tövbe etmenin üç şartı vardır:

1. O günahı terketmek.
2. Onu yaptığına pişman olmak.
3. Bir daha yapmamaya karar vermek.

Şayet bu üç şarttan biri eksikse, tövbe edilmiş olmaz.

İşlenen günah kul hakkını ilgilendiriyorsa, ondan tövbe etmenin dört şartı vardır:

Üçü yukarıda sayılan şartlardır.

Dördüncüsü de **kul hakkından** arınıp kurtulmaktır. Bu da şöyle olur:

Şayet bu hak mal ve benzeri bir şeyse, onu sahibine geri verir.

Eğer "zina etti" diye **iftira atmak** gibi bir suçdan dolayı ceza görmeyi gerektiriyorsa, hak sahibine kendisini cezalandırma yetkisi verir veya ondan kendini bağışlamasını ister.

Eğer bu kul hakkı birini **çekiştirme** suçu ise, o kimseden af diler.

İnsanın yaptığı her günahdan dolayı tövbe etmesi gerekir. Günahlarının bir kısmından tövbe ederse, Ehl-i sünnet'e göre, sadece o günahları hakkında tövbe etmiş sayılır; tövbe etmediği günahları devam eder.

Kur'ân-ı Kerîm âyetleri, hadîs-i şerîfler ve İslâm âlimleri tövbe etmenin gerekli olduğunu göstermektedir.

Âyetler

قال اللّٰه تعالى: { وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ }

1. "Hepiniz Allah'a tövbe edin, ey mü'minler! Belki böylece korktuğunuzdan kurtulur, umduğunuzu elde edebilirsiniz."

Nur sûresi (24), 31

Âyet-i kerîme, bütün mü'minlerin tövbe etmesini emretmekte, günahlardan kurtulma yolunun tövbe olduğunu belirtmekte, tövbesi kabul edilen kimsenin kurtuluşa erdiğini haber vermekte, dolayısıyla kusursuz kul olmayacağını bildirmektedir.

Demek oluyor ki, sağlıklı bir toplumun önemli şartlarından biri, günahlarından kurtulmayı arzu eden ve bu maksatla Allah'a yönelen fertlerden meydana gelmesidir. Çünkü tövbe eden kimse, yaptığı hatayı Allah Teâlâ'ya itiraf etmekte, o günahı bir daha yapmayacağına dair söz vermekte, O'nun merhametine sığınarak affını dilemekte ve böylece Cenâb-ı Hakk'ın yegâne bağışlayıcı olduğunu kabul etmektedir.

وقال تعالى: { اِسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ } .

2. "Rabbinizden sizi bağışlamasını isteyiniz; sonra ona tövbe ediniz." Hûd sûresi (11), 3

Günahları bağışlayacak olan Allah Teâlâ'dır. Kul bunu böyle bilerek Yüce Mevlâ'sına el açıp affını dileyecek ve yaptığı günahlardan dolayı pişmanlık duyduğunu O'na itiraf edecektir. Bağışlanmanın tek yolu budur.

وقال تعالى: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا } .

3. "Ey iman edenler! Allah'a samimiyetle tövbe edin!" Tahrîm sûresi (66),

Samimi tövbe, yapılan günahın çirkinliğini insanın bilmesi, bunu vicdanının kabul etmesi ve onu işlediğine pişmanlık duymasıdır. Allah Teâlâ "Samimiyetle tövbe edin" derken, kulunun yaptığı suçtan dolayı üzülüp vicdan azabı çekmesini istemekte ve onun kendi kendine "Ben artık bu suçu bir daha yapmayacağım" diye söz vermesini beklemektedir.

İnsanı kurtaracak olan samimi tövbe **(tevbe-i nasûh)** işte budur. İşlediği günahdan pişmanlık duyan kimse, tövbe ettiğini diliyle söylerken gönlü gerçekten pişmanlık duymalı, bedeni günahtan uzak durmalı ve o konudaki kusur ve noksanlarını gidermeye çalışmalıdır.

Hadisler

14- وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قال : سمِعتُ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « واللَّه إِنِّي لأَسْتَغْفِرُ الله ، وَأَتُوبُ إِلَيْه ، فِي اليَوْمِ ، أَكثر مِنْ سَبْعِين مرَّةً » رواه البخاري .

14. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittiğini söylemiştir:

"Vallahi ben günde yetmiş defadan fazla Allah'dan beni bağışlamasını diler, tövbe ederim."

Buhârî, Daavât 3. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (47) İbni Mâce, Edeb 57

Açıklamalar

Tövbenin sözlük anlamı dönmek demektir. İşlenen günahtan vazgeçmek mânasına gelir. Daha açık bir söyleyişle, yapılan bir günahı, suç olduğunu bilerek ve onu yaptığından dolayı pişmanlık duyarak terketmektir. Tövbede önemli olan, yapılan fiilin çirkinliğini bilmek ve ondan iğrenerek vazgeçmektir.

Tövbe eden kimse çirkin davranışları güzelleriyle değiştirdiği, Allah'tan uzaklaştırıp şeytana yaklaştıran yolları terkettiği için takdire şâyandır. İnsan kötü yolu terketmekle kalmamalı, kusurlarını telâfi etmek için ibadet ve tâatla Allah'ın rızasını kazanmaya çalışmalıdır.

Tövbenin belli bir zamanı yoktur. İnsanın ne zaman öleceği belli olmadığı için ilk fırsatta tövbe etmelidir. Bazı rivayetlerden anlaşıldığına göre, en güzel ibadet zamanı olan seher vakti kalkmalı, Allah rızası için iki rekât namaz kılmalı, sonra da tövbe ve istiğfâr etmelidir.

Allah Teâlâ'nın emirlerine herkesten çok uyan Peygamber Efendimiz, bahsimizin baş tarafında gördüğümüz âyet-i kerîmelerdeki tövbe emrine uyarak, *günde yetmiş defadan fazla* tövbe ederdi. Bir sonraki hadîs-i şerîfte görüleceği üzere, *günde yüz defa* tövbe ettiği de olurdu.

Hadîs-i şerîflerde çoğu zaman yetmiş veya yüz rakamı çokluğu, fazlalığı anlatmak için (kesretten kinâye olarak) kullanılır. Peygamber Efendimiz de günde yetmiş veya yüz defa tövbe ettiğini söylemekle Cenâb-ı Hakk'ı çok andığını belirtmiş olabilir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in günah işlemekten korunduğunu, dolayısıyla onun hiçbir günahı bulunmadığını biliyoruz. Buna rağmen onun hergün birçok defa tövbe etmesinin sebebi, ümmetine tövbe ve istiğfârın önemini göstermek ve hiçbir kimsenin Allah Teâlâ'ya, O'nun lâyık olduğu şekilde ibadet edemeyeceğini belirtmektir.

Peygamberler, Cenâb-ı Hakk'ı en iyi bilen ve tanıyan kimseler oldukları için, O'na herkesten çok ibadet ederler; herkesten çok şükrederler ve O'na gerektiği şekilde ibadet edemediklerini itiraf ederler. Peygamber Efendimiz de yeme, içme, yatma, uyuma, eşleriyle beraber olma gibi mübah işlerle meşgul olurken veya ümmetinin çeşitli problemleriyle uğraşırken Allah Teâlâ'yı gerektiği şekilde zikredip düşünemediği için tövbe ve istiğfâr ederek O'ndan af dilemektedir. Nitekim hadisimizin bir başka rivayetinde Resûl- Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Benim de kalbime gaflet çöküyor. Ben de Allah'a günde yüz defa istiğfâr ediyorum" (Müslim, Zikir 41).

Bu durum karşısında bizim şöyle düşünmemiz gerekmektedir:

Benim sevgili peygamberim, **hiç günahı olmadığı halde** hergün bu kadar tövbe ederse, günahlara boğulmuş olan ben binlerce defa tövbe ve istiğfâr etmeliyim. Hiç olmazsa Efendim'in bu sünnetine uyarak hergün yüz defa tövbe ve istiğfâr etmeye çalışmalıyım.

İstiğfâr, Allah Teâlâ'ya "Rabbim, beni bağışla!" diye dil ile yalvarırken, bedeni günahlardan uzak tutmaktır. Kulun yapacağı budur. Allah Teâlâ'dan umulan ise istiğfâr eden kulunu mağfiret edip bağışlaması, daha açık bir ifadeyle, onu cehennem azâbından korumasıdır.

Hz. Ali'nin dediği gibi, dünyada Allah Teâlâ'nın azâbından kurtulmanın iki yolu bulunmaktadır. Bu yollardan biri Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in varlığıdır. Ne yazık ki onun vefâtıyla bu fırsat elden kaçmıştır. Geriye sıkı sıkı tutunulması gereken tek yol kalmıştır. O da istiğfârdır. Şu âyet-i kerîme bu gerçeği dile getirmektedir:

"Sen onların içlerinde bulunduğun müddetçe Allah onları azaba uğratmayacaktır. Onlar bağışlanmalarını dilerken, Allah kendilerine azab etmez" [Enfâl sûresi (8), 33].

Allah Teâlâ'nın kullarına olan merhametini bütün genişliğiyle ortaya koyan bu âyet-i kerîme ne ümid verici, değil mi?! Kullarına karşı böylesine şefkatli bir Rabbi olan insan, nasıl ümitsizliğe kapılabilir? Bu âyet-i kerîmede, Allah'dan bizi bağışlamasını dilediğimiz sürece azaba uğrama-yacağımız va'dedilmektedir. Elimizde böylesine sağlam bir garanti varken niçin ümitsiz olalım ve niçin istiğfâr etmeyelim?

İstiğfâr konusu, *Riyâzü's-sâlihîn*'in 1873-1883. hadislerinde geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu hadis 1874 numarayla tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan hergün kendini hesaba çekmeli, yaptığı hataları ve günahları bulmaya çalışmalıdır. Sonra da bu günahları düşünerek Allah Teâlâ'ya yönelmeli ve ondan kendisini bağışlamasını dilemelidir.
2. Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ'ya karşı ne büyük bir saygı beslediği ve bu hususta ümmetine örnek olduğu görülmektedir.
3. Peygamber Efendimiz günah işlemekten korunduğu, gelmiş geçmiş bütün kusurları bağışlandığı halde günde yetmiş defadan fazla tövbe ederse, günah çukuruna batmış olan bizlerin hergün en az onun kadar tövbe etmemiz gerekir.
4. Tövbe müslümanın yenilenme ve temizlenme imkânıdır. Kullar için büyük bir nimettir. Son nefese ve kıyamet koptuğu âna kadar tövbe kapısı açıktır.

15– وعن الأَغَرِّ بْن يَسار المزنِيِّ رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يا أَيُّها النَّاس تُوبُوا إِلى اللَّهِ واسْتغْفِرُوهُ فَإِنِّ أَتُوبُ فِي اليَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ » رواه مسلم .

15. Egarr İbni Yesâr el-Müzenî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Allah'a tövbe edip ondan af dileyiniz. Zira ben ona günde yüz defa tövbe ederim." Müslim, Zikir 42. Ayrıca Ebû Dâvûd, Vitir 26; İbni Mâce, Edeb 57

Eğarr İbni Yesâr el-Müzenî.

Onun Medine'ye ilk hicret edenlerden olduğu bilinmektedir. el-Cühenî nisbesiyle de anılmaktadır. Kendisinden İbni Ömer, Muâviye İbni Kurre ve Ebû Bürde hadis rivayet etmişlerdir. Egarr hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. İkisi tövbe ve istiğfâra dair olmak üzere üç kadar rivayeti vardır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf "Ey insanlar!" diye başladığına göre bütün insanların tövbe ve istiğfâra davet edildiği anlaşılmaktadır. Bazı âlimler konumuzun başında geçen "Hepiniz Allah'a tövbe edin, ey mü'minler!" âyet-i kerîmesine bakarak "Ey insanlar!" hitabıyla yine mü'minlerin kastedildiğini söylemişlerdir.

Efendimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* tövbe ve istiğfâr edilmesini tavsiye ederken "Ey insanlar" hitabıyla herkesi, her mü'mini hedef aldığına göre, mânevî durumu ne olursa olsun, bütün insanlar Cenâb-ı Hak'tan bağışlanma dilemeye mecburdur. Çünkü hiçbir varlık ona karşı yapması gereken görevlerini ve kulluk borcunu lâyıkıyla yapamaz. Yapamayınca da ondan kusurları sebebiyle af ve mağfiret dilemesi bir kulluk görevi olur. Tövbe ve istiğfâr insanın kendisini ve kusurlarını, Rabbini ve onun yüceliğini tanıması, Rabbine muhtaç olduğunu itiraf etmesi ve böylece mânen yükselmeyi arzu etmesi anlamına gelmektedir.

Bir önceki hadiste Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in günde yetmişden fazla tövbe ve istiğfâr ettiği rivayet edilmişti. Bu hadîs-i şerîfte tereddütsüz bir rakamla günlük tövbe ve istiğfârının yüz olduğu belirtilmiştir. 1876 numaralı hadiste geleceği üzere Abdullah İbni Ömer Hz. Peygamber'in bir mecliste yüz defa:

***"Rabbiğfir-lî ve tüb aleyye, inneke ente't-tevvâbü'r-rahîm:** Yâ Rabbî! Beni bağışla; tövbemi kabul buyur. Şüphesiz sen tövbeleri kabul eden merhamet sahibisin"* dediğini, kendilerinin de bunu saydıklarını söylemektedir. Bu ve bundan önceki hadis, Ümmet-i Muhammed'in tövbe etmekle görevli olduğunu, itiraz edilemez örneğimiz Hz. Peygamber'in tatbikatı ile göstermektedir. Hiç kimse Peygamber'den daha üstün bir mevkide bulunmadığına göre, herkesin tövbeye ihtiyacı vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir önceki hadîs-i şerîf için söylenen sonuçlar, aynen bu hadis için de geçerlidir.

2. İstiğfârın belli bir sayısı yoktur. Yetmiş ve yüz rakamları çok istiğfâr edilmesi gerektiğini belirtmek için söylenmiştir. Bizim için tövbe ve istiğfârın asgarî rakamı yüz olmalıdır.

16– وعنْ أبي حَمْزَةَ أَنَس بن مَالِكٍ الأَنْصَارِيِّ خَادِمِ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : للَّهُ أَفْرحُ بتْوبةِ عَبْدِهِ مِنْ أَحَدِكُمْ سقط عَلَى بعِيرِهِ وقد أَضلَّهُ فِي أَرضٍ فَلاةٍ متفقٌ عليه .

وفي رواية لمسْلمٍ : « للَّهُ أَشدُّ فرحاً بِتَوْبةِ عَبْدِهِ حِين يتُوبُ إِلَيهِ مِنْ أَحَدِكُمْ كان عَلَى راحِلَتِهِ بأَرْضٍ فلاةٍ ، فانْفلتتْ مِنْهُ وعلَيْها طعامُهُ وشَرَابُهُ فأَيِس مِنْهَا ، فأَتَى شَجرَةً فاضْطَجَعَ في ظِلِّهَا ، وقد أَيِسَ مِنْ رَاحِلتِهِ ، فَبَيْنما هوَ كَذَلِكَ إِذْ هُوَ بِها قَائِمة عِنْدَهُ ، فَأَخذ بِخِطامِهَا ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الفَرحِ : اللَّهُمَّ أَنت عبْدِي وأَنا ربُّكَ، أَخْطَأَ مِنْ شِدَّةِ الفرح » .

16. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hizmetkârı olan Ebû Hamza Enes İbni Mâlik el-Ensârî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kulunun tövbe etmesinden dolayı Allah Teâlâ'nın duyduğu memnuniyet, sizden birinin ıssız çölde kaybettiği devesini bulduğu zamanki sevincinden çok daha fazladır."

Buhârî, Daavât 4; Müslim, Tevbe 1, 7, 8

Müslim'in başka bir rivayeti şöyledir:

"Herhangi birinizin tövbe etmesinden dolayı Allah Teâlâ'nın duyduğu hoşnutluk, ıssız çölde giderken üzerindeki yiyecek ve içeceğiyle birlikte devesini elinden kaçıran, arayıp taramaları sonuç vermeyince deveyi bulma ümidini büsbütün kaybederek bir ağacın gölgesine uzanıp yatan, derken yanına devesinin geldiğini görerek yularına yapışan ve aşırı derecede sevincinden ne söylediğini bilmeyerek:

- Allahım! Sen benim kulumsun; ben de senin rabbinim, diyen kimsenin sevincinden çok daha fazladır."

Müslim, Tevbe 7. Ayrıca bk.Tirmizî, Kıyâmet 49, Daavât 99; İbni Mâce, Zühd 30

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf Allah Teâlâ'nın sonsuz merhametini çarpıcı bir şekilde ortaya koymakta, günahlarla kirlenen gönülleri bağışlanma ümidiyle serinletmektedir.

Kâinâtın sahibi olan yücelerden yüce bir varlığın, cücelerden cüce bir insanın kendine yönelmesinden ve "beni affet" diye yalvarmasından bu derece hoşnut olması doğrusu şaşırtıcıdır. Demek oluyor ki insan Allah yanında basit bir varlık değildir. Tam aksine, Rabbini tanıdığı sürece, önemli bir şahsiyettir. Şeyh Gâlib diyor ki, ey insan, değerini iyi bil; zira sen bu âlemin özü ve kâinâtın göz bebeğisin:

Hoşca bak zâtına kim, zübde-i âlemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

Muhtelif sahâbîler tarafından bize ulaştırılan bu hadîs-i şerîfin bazı rivayetlerinde, devesini kaybeden adamın düştüğü ümitsizlik daha çarpıcı ifadelerle anlatılmaktadır. Devesini bulmak için tepeden tepeye koştuğu, hiçbir yerde bulamadığı, sonunda, artık devemi bulamayacağım, bu ıssız çölde açlık ve susuzluktan ölüp gideceğim diye bir gölgeliğe çekildiği, elbisesiyle yüzünü örtüp ölümü beklediği tasvir edilmektedir.

Ölümü beklerken yeniden hayata kavuşmak, insanoğlunu en fazla sevindiren bir olaydır. Hadisimize göre insanın el açıp yalvarması, bağışlanma dilemesi Allah Teâlâ'yı bundan da çok memnun etmektedir.

Hadislerde geçen Allah Teâlâ'nın **memnuniyeti, hoşnutluğu, sevinmesi** gibi ifadeler mecâzî sözlerdir. Bu gibi sözlerle Allah Teâlâ'nın kulundan râzı olduğu ve onun isteğini hemen yerine getireceği anlatılmaktadır.

Hadîs-i şerîfteki misalden şunu da anlamaktayız: İnsan bir günah işlediği zaman şeytanın eline düşer. Şeytanın eline düşen kimse ise, çölde devesini kaybeden adam gibi, helâk olmak üzeredir. Fakat Allah Teâlâ'ya yönelip tövbe ve istiğfâr ettiği zaman şeytanın elinden kurtulur, Cenâb-ı Hakk'ın bağışını ve rahmetini kazanır.

Hadisin baştarafı 441. hadiste tekrar geçecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kullarına karşı son derece merhametlidir. Kendisinden af diledikleri takdirde onları bağışlamaya hazırdır.
2. Her zorluktan sonra bir kolaylık, her sıkıntıdan sonra bir ferahlık gelir. Bu sebeple insan Rabbi'nin rahmet ve merhametinden hiçbir zaman ümid kesmemelidir.
3. İnsan devamlı surette kendini hesaba çekmeli, günahlarından tövbe etmelidir.
4. İnsanın kasden yapmadığı hataları Allah Teâlâ bağışlar. Nitekim devesine kavuşan adamın aşırı sevincinden dolayı "Allah'ım, sen benim Rabbim'sin" diyecek yerde "Sen benim kulumsun" demesi günah sayılmamıştır.
5. Anlaşılması zor bazı konuları, Peygamber Efendimiz zaman zaman böyle misâllerle anlatmıştır.
6. Bu hadîs-i şerîf, günahlarının bağışlanıp bağışlanmayacağı endişesinden insanları kurtarmakta, tövbe eden kulundan Allah Teâlâ'nın nasıl hoşnut olduğunu açıklayarak büyük bir güvence vermektedir. Tövbe etmeye bundan daha büyük bir teşvik düşünülemez.

17– وعن أبي مُوسى عَبْدِ اللَّهِ بنِ قَيْسٍ الأَشْعَرِيِّ ، رضِي الله عنه ، عن النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « إِن الله تعالى يبْسُطُ يدهُ بِاللَّيْلِ ليتُوب مُسيءُ النَّهارِ وَيبْسُطُ يَدهُ بالنَّهَارِ ليَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ حتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِن مغْرِبِها » رواه مسلم .

17. Ebû Mûsâ Abdullah İbni Kays el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ gündüz günah işleyenin tövbesini kabul etmek için geceleyin elini açar. Geceleyin günah işleyenin tövbesini kabul etmek için de gündüzün elini açar. Güneş battığı yerden doğuncaya kadar bu böyle devam edip gider." Müslim, Tevbe 31

Açıklamalar

Önce şunu belirtelim:

Allah Teâlâ'nın tövbeleri kabul etmek için gece ve gündüz elini açması demek, kuluna, haydi bana tövbeni sun da kabul edeyim, demesidir. Bu ifadeyle Cenâb-ı Hakk'ın kullarına olan sevgi ve merhametinin genişliği anlatılmaktadır. Kulun günahı ne kadar çok olursa olsun, kaç defa günah işlerse işlesin, tövbe edip af dilediği takdirde, Cenâb-ı Hakk'ın onu her zaman bağışlayacağı açıklanmaktadır.

Geceleyin günah işleyenlerin mutlaka gündüzün tövbe etmesi veya gündüzün günah işleyenlerin mutlaka geceleyin tövbe etmesi şart değildir. Genellikle geceleyin günah işleyen kimse gündüz vakti tövbeye fırsat bulur. Gündüzün günah işleyenler de geceleyin kendine gelir; hatasını anlayarak Allah'dan affını diler.

Aslında insan tövbeye ne zaman fırsat bulursa, vakit kaybetmeden hemen Rabbi'ne yönelmeli, günahlarının bağışlanmasını dilemelidir. Gece ve gündüzün ayrı ayrı zikredilmesinin sebebi, tövbenin belli bir zamanı bulunmadığını, tövbe kapısının her an açık olduğunu, yirmi dört saat boyunca tövbe edilebileceğini göstermektir.

Şunu tekrar belirtelim ki, tövbe ve istiğfâr **samimiyetle** yapılmalı, yapılan günahtan dolayı gerçekten **pişmanlık** duyulmalıdır. Yoksa günah işlemeye devam ederken tövbe ve istiğfâr etmeye kalkmak, tövbeyi küçümsemek olur. Üstelik bu yanlış tutumdan dolayı ayrıca tövbe ve istiğfâr etmek gerekir.

Hayat devam ettiği sürece insanoğlunun hataları da devam edecektir. Her hatadan sonra Rabbimize dönüp ondan bizi affetmesini dilememiz bizden istenen bir kulluk görevidir. İki de bir tövbe etmenin Allah Teâlâ'ya saygısızlık olduğu sanılmamalıdır. 422 numaralı hadiste görüleceği üzere insan kaç defa günah işlerse işlesin, her defasında Allah'a el açıp "Allahım günahımı bağışla!" diye yalvardığı zaman merhametli Rabbimiz onu reddetmez; aksine *"Kulum bir günah işledi ve bildi ki, günahı affeden ve günahından dolayı kendisini hesaba çekecek olan bir Rabbi vardır"* buyurarak onu bağışlar. Hadis 438 numarayla tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kullarına son derecede merhametlidir. Onların günahlarından dolayı tövbe etmelerini bekler.

2. Tövbe ve istiğfârın belli bir zamanı olmadığı gibi Allah Teâlâ'nın tövbeleri kabul ettiği belli ve sınırlı bir zaman da yoktur.

3. Günah yapıldıktan hemen sonra, vakit kaybetmeden tövbe etmelidir.

18– وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ تاب قَبْلَ أَنْ تطلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مغْرِبِهَا تَابَ الله علَيْه » رواه مسلم .

18. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Güneş batıdan doğmadan önce kim tövbe ederse, Allah onun tövbesini kabul eder."

Müslim, Zikir 43

Açıklamalar

Güneşin batıdan doğması, kıyametin büyük alâmetlerinden biridir. Gök cisimleri, kâinât yaratılalıberi belli bir düzen içinde seyrine devam etmektedir. Çünkü kendilerini yaratan ilâhî kudret, onları böyle proğramlamıştır. Kâinâtın sahibi dünya hayatına son vermek istediği zaman, yarattığı bu hassas düzeni bozacaktır. İşte o zaman güneş batıdan doğacak, bunu gören insanlar dünyanın sonu geldiğini kesin olarak anlayacaklardır.

Güneşin batıdan doğduğunu gören kâfirlerin gerçeği anlayarak imân etmeye kalkmaları onlara bir fayda vermeyecektir. Bu gerçeği âyet-i kerîme şöyle ifade etmektedir:

“Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmayan veya imanıyla bir hayır kazanmayan kimseye, artık imânı fayda vermez” [En`âm sûresi (6), 158]. Kıyamet alâmetleri belirdiği zaman imân etmek fayda vermediği gibi, korkunç gerçeği artık iyice anlayan günahkâr mü’minlerin yaptıklarına pişman olarak tövbe ve istiğfâr etmeye kalkmaları da bir fayda getirmez. Demekki önemli olan, herşeyi zamanında yapmaktır. Birgün kıyametin kopacağını, âhiret hayatının başlayacağını ve insanların dünyada yaptıklarından dolayı orada hesaba çekileceklerini daha hayat devam ederken anlamalı, kötü davranışlarını bırakmalı ve kendisine çekidüzen vermelidir.

İnsanı tövbe etmenin gereğine inandıran hususlardan biri günaha bakış tarzıdır. İyi bir kul günaha sempati duymaz. Onun çirkin bir davranış olduğunu kabul eder. Günah işlemeye devam etmenin Allah’a saygısızlık olduğunu düşünür. Günahından dolayı üzülür, vicdan azabı çeker. Bu konuda büyük sahâbî Abdullah İbni Mes’ûd’un çok güzel bir sözü vardır. Der ki:

“Mü’min kimse günahlarını hayalinde öylesine büyütür ki, sanki kendisi bir dağın eteğinde oturuyormuş da dağ üzerine çökecekmiş zanneder. Günaha düşkün kimse ise günahlarını, burnunun üstüne konan bir sinek gibi görür” (Buhârî, Daavât 4).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan her fırsatta tövbe etmeli, Cenâb-ı Hakk’ın kendisine lutfettiği “hatayı düzeltme yeteneği”ni göstermelidir.
2. Allah Teâlâ kulunun tövbesini kıyamet kopana kadar kabul eder.

19– وعَنْ أبي عَبْدِ الرَّحْمن عَبْدِ اللَّهِ بن عُمرَ بن الخطَّاب رضي الله عنهما عن النَّبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «إِنَّ الله عزَّ وجَلَّ يقْبَلُ توْبة العبْدِ مَا لَمْ يُغرْغرِ» رواه الترمذي وقال: حديث حسنٌ .

19. Ebû Abdurrahman Abdullah İbni Ömer İbni’l-Hattâb *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir kul can çekişmeye başlamadığı sürece, Allah Teâlâ onun tövbesini kabul eder.”
Tirmizî, Daavât 98. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 30

Açıklamalar

Tövbenin belli bir zamanı olmadığını, insanın her zaman tövbe edebileceğini belirten hadîs-i şerîflerden biri de budur. Bir önceki hadiste konuya bütün insanlık açısından bakılarak tövbenin kıyamet kopana kadar kabul edileceği belirtilmişti. Burada ise konu şahıs plânında ele alınmış, her ferdin kıyametinin, ölümü olduğu gösterilmek istenmiştir.

İnsanoğlunun en büyük zaaflarından biri, uzun yaşama arzusudur. Yaşı ne olursa olsun, önünde daha nice yıllar bulunduğunu düşünür. En azından uzun bir süre daha yaşamayı hayâl eder. Bu sebeple de günahlarından tövbe etmek için önünde daha zaman bulunduğunu zanneder. Kırk yaşından, elli yaşından sonra ibadete başlayacağını söyleyenleri aldatan ve yanıltan fikir de aynıdır. Bir saat sonra âni bir ölümle hayata veda edecek insan da aynı yanılgının kurbanıdır.

Tövbe konusunda insanı ihmâlci yapan hususlardan biri de, tövbesini yeni bir günahla bozacağı yanılgısıdır. Bazıları tövbe ettikten sonra bir daha günah işlemenin çok daha mahzurlu olduğunu zannederler; bu sebeple de tövbe etmeyi ileri bir tarihe bırakırlar. Bu düşünce İslâmiyet'i bilmemekten kaynaklanıyor. Bir hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz'in günde **yetmiş**den fazla tövbe ettiğini, diğerinde günde yüz defa tövbe ettiğini gördük. Kâinâtın Efendisi günahlardan korunmuş bir kimse olduğu halde, günde bu kadar tövbe etmenin gereğine inanıyor. 17. hadisin açıklamasında geçtiği üzere, Allah Teâlâ insanın her tövbe edişinde **"Kulum bir günah işledi ve bildi ki, günahı affeden ve günahından dolayı kendisini hesaba çekecek olan bir Rabbi vardır"** diye memnun olur. O halde tövbenin bozulması diye bir şey yoktur. Her tövbe bir önceki günahın bağışlanması için yapılır. Günah işlendikçe de tövbe tekrarlanır. Yeni bir günah işlememek, elbette arzu edilen şeydir. Fakat insanın hatalardan kurtulması, melekler gibi günahsız olması mümkün değildir.

Şu halde tövbe etmeyi geciktirmemeli, daha sonra yaparım diye düşünmemelidir. Çünkü ölümün bizi ne zaman yakalayacağı belli değildir. Ecelin kollarına düştükten, gerçekleri bütün açıklığı ile gördükten sonra tövbe etmenin faydası yoktur. Bu gerçek Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle dile getirilmektedir:

"Kötülük işlemeye devam eden, ölüm gelip çatınca da "Artık tövbe ettim" diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerin tövbesi geçersizdir" [Nisâ sûresi (4), 18]. Demek ki yakayı ecele kaptırdıktan sonra tövbe etmenin faydası yoktur.

Eli ayağı tutarken zekâtını vermeyen, fakat öleceği kesinleşince:

"Rabbim! Ne olur, ölümümü biraz geciktirsen de, sadaka verip iyilik edenlerden olsam" [Münâfikûn sûresi (63), 10] diyen kimsenin de aynı şekilde sözüne değer verilmeyeceği âyet-i kerîmede belirtilmektedir. Zira değişmeyen bir gerçek vardır: Can boğaza gelip de âhiret yolu görününce pişmanlık duymanın ve tövbe kapısı kapandıktan sonra tövbe etmeye kalkmanın hiçbir değeri yoktur. Çünkü: **"Eceli gelen bir kimseye Allah zaman verip geciktirmez"** [Münâfikûn sûresi (63), 11].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, can boğaza gelmeden önce yapılan tövbeleri kabul eder.
2. İnsan ileride nasıl olsa tövbe ederim diye düşünmemeli, aklı ve şuuru yerinde iken tövbe etmeye bakmalıdır.
3. Tövbe etme hususunda tenbel olmamalıdır.

20– وعَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ قَال : أَتيْتُ صفْوانَ بْنِ عسَّالٍ رضِي الله عنْهُ أَسْأَلُهُ عن الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ فقال : مَا جَاءَ بِكَ يَا زِرُّ ؟ فقُلْتُ : ابْتغَاءُ الْعِلْمِ ، فقَال: إِنَّ الْملائِكَةَ تَضَعُ أَجْنِحتِها لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضاء بمَا يَطلُبُ ، فَقلْتُ : إِنَّه قدْ حَكَّ فِي صدْرِي الْمسْحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ بَعْدَ الْغَائِطِ والْبوْلِ ،

وكُنْتَ امْرَءاً مِنْ أَصْحاب النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَجئْت أَسْأَلُكَ : هَلْ سمِعْتَهُ يذْكرُ في ذَلِكَ شيْئاً ؟ قال : نعَمْ كانَ يأْمُرنا إذا كُنا سفراً أوْ مُسافِرين أَن لا ننْزِعَ خفافَنا ثلاثة أَيَّامٍ ولَيَاليهنَّ إلاَّ مِنْ جنَابةٍ ، لكِنْ مِنْ غائطٍ وبوْلٍ ونوْمٍ . فقُلْتُ : هَل سمِعتهُ يذكُر في الْهوى شيْئاً ؟ قال : نعمْ كُنَّا مَع رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في سفرٍ ، فبيْنا نحْنُ عِنْدهُ إذ ناداهُ أَعْرابِي بصوْتٍ له جهوريٍّ : يا مُحَمَّدُ ، فأَجَابهُ رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نحْوا مِنْ صَوْتِه : «هاؤُمْ» فقُلْتُ لهُ : وَيْحَكَ اغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ فإِنَّك عِنْد النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وقدْ نُهيت عَنْ هذا ، فقال : واللَّه لا أَغضُضُ : قَالَ الأَعْرابِيُّ : الْمَرْءُ يُحِبُّ الْقَوم ولَمَّا يلْحق بِهِمْ؟ قال النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «الْمرْءُ مع منْ أَحَبَّ يَوْمَ الْقِيامةِ » فما زَالَ يُحدِّثُنَا حتَّى ذكر باباً من الْمَغْرب مَسيرةُ عرْضِه أوْ يسِير الرَّاكِبُ في عرْضِهِ أَرْبَعِينَ أَوْ سَبْعِينَ عَاماً. قَالَ سُفْيانُ أَحدُ الرُّوَاةِ . قِبل الشَّامِ خلقَهُ اللَّهُ تعالى يوْم خلق السموات والأَرْضَ مفْتوحاً لِلتَّوبة لا يُغلقُ حتَّى تَطلُعَ الشَّمْسُ مِنْهُ » رواه التِّرْمذي وغيره وقال : حديث حسن صحيح .

20. Zirr İbni Hubeyş şöyle dedi;

Mestler üzerine nasıl mesh edileceğini sormak üzere Safvân İbni Assâl *radıyallahu anh*’ın yanına gitmiştim. Bana:

- Zirr! Niçin geldin? diye sordu. Ben de:

- İlim öğrenmek için, deyince şunları söyledi:

- Melekler, ilim öğrenenlerden hoşlandıkları için onlara kanat gererler. Ben de:

- Büyük ve küçük abdestten sonra mestler üzerine nasıl mesh edileceği kafamı kurcaladı. Sen de Hz. Peygamber’in ashâbından olduğun için, onun bu konuda bir şey söylediğini duydun mu diye sormaya geldim, dedim. Safvân:

- Evet, duydum. Resûl-i Ekrem seferde bulunduğumuz zaman mestleri üç gün üç gece çıkarmamayı, büyük ve küçük abdest bozduktan, uyuduktan sonra bile mestlere meshetmeyi, ancak cünüp olunca mestleri çıkarmayı emrederdi, dedi.

- Onun **sevgiye dair** bir şey söylediğini duydun mu? diye sordum.

- Evet, duydum. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile bir sefere çıkmıştık. Biz onun yanındayken bir bedevî kaba sesiyle:

- Muhammed! diye bağırdı.

Hz. Peygamber de onun sesine yakın bir sesle:

- **“Gel bakalım”**, dedi.

Bedevîye dönerek:

- Yazıklar olsun sana! Hz. Peygamber'in huzurunda bulunuyorsun. Kıs sesini! Yüksek sesle bağırmanı Allah yasakladı, dedim.

Bedevî:

- Vallahi sesimi kısmam, dedi ve Resûl-i Ekrem'e: Birilerini seven, ama onlarla beraber olacak kadar iyiliği bulunmayan kimse hakkında ne dersin? diye sordu.

Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

- "Bir kimse, kıyamet gününde, sevdikleriyle beraberdir."

Safvân İbni Assâl sözüne devamla dedi ki:

- Hz. Peygamber bu konuda uzun uzun konuştu. Hatta bir ara batı taraflarında bulunan bir kapıdan bahsetti. **"Kapı yaya yürüyüşüyle kırk yıl veya yetmiş yıl** (yahut râvinin hatırladığına göre süvari gidişiyle kırk veya yetmiş yıl) **genişliğindedir"**, buyurdu.

Şamlı muhaddislerden Süfyân İbni Uyeyne şöyle dedi:

- Allah gökleri ve yeri yarattığı gün, bu kapıyı tövbe için açık olarak yaratmıştır. Güneş battığı yerden doğuncaya kadar o kapı kapanmayacaktır.

Tirmizî, Daavât 98. Ayrıca bk. Tirmizî, Tahâret, 71; Nesâî, Tahâret 97, 113; İbni Mâce, Fiten 32

Zirr İbni Hubeyş

Hadisimizi sahâbî Safvân İbni Assâl'den rivayet eden Zir, çölde yaşayan bir bedevî idi. Hem Câhiliye hem de İslâm devrinde yaşadığı hâlde Hz. Peygamber'i görememişti. Fakat Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman, Übey İbni Ka`b gibi büyük sahâbîlerle görüşmüş ve onlardan hadis rivayet etmiştir.

Zir, ashâb-ı kirâmla görüşmek üzere Medine'ye geldiği zaman, yukarıdaki hadisimizin râvisi olan Safvân İbni Assâl ile de görüştü ve ona Resûl-i Ekrem'i görüp görmediğini sordu. O da Hz. Peygamberle birlikte on iki gazveye katıldığını söyledi.

Müslüman olduktan sonra hayatı değişen Zir İbni Hubeyş, hadis ve kırâat ilimlerinde üstaddı. Güvenilir bir muhaddisti. Rivayet ettiği hadisler Kütüb-i Sitte'de yer almıştır.

Kaynaklarda gerek Zirr'in ve gerekse Peygamber Efendimiz'den yirmi hadis rivayet etmiş olan Safvân İbni Assâl'in hayatları hakkında fazla bilgi yoktur. Zirr, 82 (701) tarihinde 120 yaşında vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Zirr İbni Hubeyş çöl hayatını bırakıp ashâb-ı kirâmla görüşmek üzere Medine'ye geldiği zaman, yıllarının boşa geçtiğini anladı. Karşılaştığı sahâbîlerden ilim öğrenerek eksiklerini tamamlamaya çalıştı. Safvân İbni Assâl'in yanına gittiğinde Safvân ona niçin geldiğini sordu. O da ilim öğrenmek için geldiğini söyledi. Zir, "ilim" kelimesiyle mestler üzerine mesh etmeyi kasdetmişti.

Safvân onu önce bu güzel davranışından dolayı kutlamak istedi ve ilim öğrenmenin değeri hakkında bizzat Hz. Peygamber'den duyduğu bir hadisi haber verdi. Rivayet edildiğine göre kendisi de bir zamanlar Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna vardığında:

- Senden ilim öğrenmeye geldim, yâ Resûlallah, demişti.

Resûl-i Ekrem de ona:

- *“Merhaba, ilim yolcusu!”* diye iltifat ettikten sonra *“Melekler, ilim öğrenenlerden hoşlandıkları için onlara kanat gererler”* buyurmuştu. Şimdi de o aynı şekilde Zirr İbni Hubeyş’i sevindirmek istemişti.

Büyüklerimizin âdeti böyleydi. İlim öğenmek isteyenleri severler ve onları sevindirmek isterlerdi. Ebü’d-Derdâ hazretlerinin de böyle davrandığını biliyoruz. Bu muhterem sahâbî birgün Dımaşk mescidinde otururken bir adam çıkageldi ve ona:

- Ben tâ Medine’den buraya, Hz. Peygamber’den rivâyet ettiğini haber aldığım bir hadisi, senin ağzından duymak için geldim, dedi.

O zaman Ebü’d-Derdâ *radıyallahu anh* ona:

- Bir iş için mi geldin? Ticaret yapmak için mi geldin? diye defalarca sordu. Onun gerçekten de sadece hadis öğrenmek için geldiğini anlayınca sevindi ve bu ilim yolcusuna yaptığı işin değerini anlatmak üzere Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den duyduğu şu hadîs-i şerîfi haber verdi:

- *“Kim ilim öğrenmek için yola çıkarsa, Allah Teâlâ ona cennet yolunu kolaylaştırır. Melekler, ilim öğrenenlerden hoşlandıkları için onlara kanat gererler. Göklerde ve yerde bulunan varlıklar, hatta sudaki balıklar bile âlimlerin bağışlanması için Allah’a yalvarırlar. Bir âlimin sadece ibadetle uğraşan bir kimseye üstünlüğü, on dördüncü gecesinde ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin mirasçılarıdır. Peygamberler altın gümüş değil, sadece ilmi miras bırakmışlardır. İşte bu ilim mirasına konan kimse, çok büyük bir kısmet kazanmış olur”* (Ebû Dâvûd, İlim 1; Tirmizî, İlim 19. Ayrıca bk. 1379-1395. hadisler).

İlim öğrenenlere meleklerin neden kanat gerdikleri, ilim yolcularının değerini ortaya koyan bu hadîs-i şerîf ile daha iyi öğrenilmiş oldu.

Mestler üzerine nasıl mesh edileceğini henüz öğrenmemiş olan Zir, pek merak ettiği bu konuyu Safvân İbni Assâl’den sorup öğreniyor. Buna göre misafir olmayan, yâni evinin barkının bulunduğu yerde yaşayan bir kimse abdest alıp mestini giydikten sonra, yirmi dört saat boyunca, her abdest aldığında mestlerine mesh edebilecektir. Küçük veya büyük abdeste çıkmak mestlere mesh etmeye engel değildir. Yalnız boy abdesti almak gerektiğinde mestler mutlaka çıkarılacak, boy abdesti aldıktan sonra tekrar giyilebilecektir.

Yolculukta farz namazları bile yarıya düşürmek suretiyle kullarına kolaylık gösteren Allah Teâlâ, misafirlere, mestlere mesh etme konusunda da kolaylık lutfetmiştir. Onlar abdest alıp mestlerini giydikten sonra, isterlerse üç gün boyunca mestlerini hiç çıkarmadan abdest alıp ibadet edebileceklerdir. Boy abdesti almak gerektiğinde, onlar da mestlerini çıkaracaklardır.

Sevgi konusu da Zirr İbni Hubeyş’in merak ettiği bir şeydir. Safvân’a bu konuda Peygamber Efendimiz’den bir hadis duyup duymadığını soruyor. Safvân İbni Assâl, Zirr’e Hz. Peygamber’den duyduğu hadisi söylemekle yetinmiyor; onu Efendimiz’den nasıl duyduğunu da anlatıyor.

Buna göre, çölde yaşadığı için görgü ve nezâketten pek haberi olmayan bir bedevî, Peygamber *aleyhisselâm*’a merak ettiği bir konuyu sormak istiyor. Peygamber’e nasıl hitâb edileceğini bilmediği için de bağırarak “Yâ Muhammed!” diye sesleniyor.

Safvân onu uyarıyor. Kur'ân-ı Kerîm'in bu nevi kaba davranışları yasakladığını ve:

"Ey imân edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinden yüksek çıkarmayın" [Hucurât sûresi (49), 2] âyetinin geldiğini hatırlatmak istiyor. Fakat bütün bunları anlatmaya zamanı müsait olmadığı için kısaca sesini alçaltmasını tavsiye ediyor. Bedevî, sert mizacı sebebiyle, öğrenmek istediği konuyu sormasına kimsenin engel olamayacağını anlatmak için "Vallahi sesimi kısmam" diye bir de yemin ediyor.

Ümmetine son derece merhametli olan sevgili Efendimiz, sözünü ettiğimiz âyet-i kerîmeden bedevînin haberi olmadığını anlıyor ve günahkâr olmasını arzu etmediği için o da sesini bedevininkine benzeterek "Gel bakalım!" diye sesleniyor. Bedevî kendi yetersiz ibadetlerini hatırlayarak, âhirette Hz. Peygamber'le ve onun aziz sahâbîleriyle beraber olamayacağını düşünerek problemini dile getiriyor:

- Birilerini seven, ama onlarla beraber olacak kadar iyiliği bulunmayan kimse hakkında ne dersin? diye soruyor.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in cevabı, mü'min gönüllere derin hazlar ve büyük ümidler verecek sıcaklıktadır:

- *"Bir kimse, kıyamet gününde, sevdikleriyle beraberdir."*

369 - 371 numaralı hadislerde üç büyük sahâbîden ayrı ayrı rivayet edildiğini göreceğimiz bu hadîs-i şerîf, Peygamber sevgisinin insanı ne yüce makamlara çıkaracağını gösteriyor. Enes İbni Mâlik'in rivayetine göre bedevînin biri Resûl-i Ekrem'e:

- Kıyamet ne zaman kopacak? dedi.

Fahr-i Cihân Efendimiz de ona:

- *"Kıyamet için ne hazırladın?"* diye sorunca, bedevî:

- Allah ve Peygamber sevgisini hazırladım, cevabını verdi.

O zaman Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- *"Öyleyse sevdiğinle berabersin"*, buyurdu.

O bedevilerden Allah razı olsun. Şayet zihinlerine takılan bu soruları sormasalardı, nice yanık gönüller böylesine serinlemeyecek, ümid ışığıyla canlanmayacaktı.

Bu hadîs-i şerîfi duydukları zaman ashâb-ı kirâm da çok sevinmişlerdi. Hatta Enes *radıyallahu anh*'ın söylediğine göre, İslâmiyet'le şereflendikten sonra hiçbir şeye böylesine sevinmemişlerdi. Enes sevincini şöyle dile getirmişti:

"Ben Allah'ı, Resûlünü, Ebû Bekir'i ve Ömer'i seviyorum. Onların yaptığı ibadetleri ve güzel hareketleri yapamasam bile onlarla beraber olmayı umuyorum."

Demekki sevgi ve muhabbet, hasta gönülleri diriltecek, ulaşılması zor hedeflere insanı emniyetle iletecek üstün bir güce sahiptir.

Ne mutlu Allah'ı ve Resûlullah'ı gönülden sevenlere!..

Tövbenin kabûlü ve zamanı: Birçok müjdeyle dolu olan hadîs-i şerîfin bu bahiste yer almasının sebebi, sonundaki tövbeyle ilgili sevindirici haberdir. Resûlullah *sallallahu aleyhi*

ve sellem, şimdiye kadar gördüklerimizden farklı bir hadîs-i şerîfle, tövbeleri Allah Teâlâ'nın her zaman kabul edeceğini anlatıyor.

Buna göre:

Allah Teâlâ, gökleri ve yeri yarattığı zaman, Efendimiz'in "batı" diye ifade buyurduğu tarafta geniş bir kapı yaratmıştır. Bu kapının iki kanadının arası, râvinin tereddütlü bir ifadeyle söylediğine göre, yaya veya atlı bir yolcunun kırk yılda veya yetmiş yılda ancak varabileceği kadar geniştir. Bu kapı tövbe kapısıdır. Günahkâr kulların yapacağı tövbe, hiçbir engele çarpmadan Allah Teâlâ'nın yüce huzuruna rahatlıkla varabilecektir. Bu sebeple hiçbir kimse, acaba benim Cenâb-ı Hakk'a sunduğum tövbem ona varmış mıdır? diye endişe etmemelidir.

Tövbenin zamanı ve süresi yoktur. *"Güneş battığı yerden doğuncaya kadar o kapı kapanmayacaktır"* ifadesiyle, kıyamet kopana kadar insanların tövbe edebileceği anlatılmak istenmiştir. Bu bir müjdedir. Allah Teâlâ'nın kullarına olan sevgi ve merhametinin sonsuzluğunu göstermektedir.

Tövbe süresinin bu kadar geniş tutulması, bizi hiçbir zaman tenbelliğe sevk etmemelidir. Tövbe edebilmek için önümüzde daha nice zaman bulunduğu aldatmacasına kapılmamalıyız. Günahlara düşkün nefsimiz, bizi böyle aldatır. Ecelin ne zaman kapımızı çalacağını bilmediğimizi, hiçbir zaman da bilemeyeceğimizi hatırdan çıkarmamalı, ilk fırsatta tövbe etmeye bakmalıyız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın tövbe kapısını ardına kadar açması, kullarına olan sonsuz merhametini, onların ebedî kurtuluşa ermesini arzu ettiğini bütün açıklığı ile göstermektedir.

2. İlim öğrenmek ve öğretmek Allah Teâlâ'yı memnun eden değerli bir meşgaledir. Bu sebeple ashâb-ı kirâm ve tâbiîn ilim tahsiline büyük önem vermişlerdir.

3. İnsan bilmediği şeyleri öğrenmeye çalışmalı ve o konuyu iyi bilen birini bulup sormalıdır.

4. Mestler üzerine meshetme kolaylığı, İslâmiyet'in müsamaha dini olduğunu göstermektedir.

5. Kendilerinden ilim öğrenilen büyüklerin huzurunda saygılı davranmalı, sesini gereğinden fazla yükseltmemelidir.

6. Bilgisizliği sebebiyle hata edenlere kızmamalı, ne yapmaları gerektiğini onlara sabırla öğretmelidir.

7. İnsanlara karşı anlayışlı olma ve onlara seviyelerine göre davranma hususunda Peygamber Efendimiz örnek alınmalıdır.

8. İyi insanlarla beraber olmaya, onların sohbetinde bulunmaya gayret etmeli, onları sevmelidir. Kötü olduğu bilinen kimselerden uzak durmalı, onların sohbetlerine katılmamalıdır. Üzüm üzüme baka baka kararır atasözünün ifade ettiği gerçek unutulmamalıdır.

9. Sevginin gereği, sevilen gibi olmaya çalışmak ve davranışlarında onu örnek almaktır.

10. İnsanlara öğüt veren kimseler, güzel vaadler ve müjdelerle onları ümitlendirmeli, onlara kolaylıklar göstermelidir.

21– وعنْ أبي سعِيدٍ سَعْد بْنِ مالك بْنِ سِنانٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه أَن نَبِيَّ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « كان فِيمنْ كَانَ قَبْلكُمْ رَجُلٌ قتل تِسْعةً وتِسْعين نفْساً ، فسأَل عن أَعلَم أَهْلِ الأَرْضِ فدُلَّ على راهِبٍ ، فَأَتَاهُ فقال : إِنَّهُ قَتَل تِسعةً وتسعِينَ نَفْساً ، فَهلْ لَهُ مِنْ توْبَةٍ ؟ فقال : لا فقتلَهُ فكمَّلَ بِهِ مِائةً ثمَّ سألَ عن أعلم أهلِ الأرضِ ، فدُلَّ على رجلٍ عالمٍ فقال: إنهَ قَتل مائةَ نفسٍ فهلْ لَهُ مِنْ تَوْبةٍ ؟ فقالَ: نَعَمْ ومنْ يُحُولُ بيْنَهُ وبيْنَ التوْبة ؟ انْطَلِقْ إِلَى أَرْضِ كذا وكذا ، فإِنَّ بها أُنَاساً يعْبُدُونَ الله تعالى فاعْبُدِ الله مَعْهُمْ ، ولا تَرْجعْ إِلى أَرْضِكَ فإِنَّهَا أَرْضُ سُوءٍ ، فانطَلَق حتَّى إِذا نَصَفَ الطَّرِيقُ أَتَاهُ الْموْتُ فاختَصَمتْ فيهِ مَلائِكَةُ الرَّحْمَةِ وملاكَةُ الْعَذابِ . فقالتْ ملائكةُ الرَّحْمَةِ : جاءَ تائِباً مُقْبلا بِقلْبِهِ إِلى اللَّهِ تعالى ، وقالَتْ ملائكَةُ الْعذابِ : إِنَّهُ لمْ يَعْمَلْ خيْراً قطُّ ، فأَتَاهُمْ مَلكٌ في صُورَةِ آدمي فجعلوهُ بيْنهُمْ أَي حكماً فقال قيسوا ما بَيْن الأَرْضَين فإِلَى أَيَّتِهما كَان أَدْنى فهْو لَهُ، فقاسُوا فوَجَدُوه أَدْنى إِلَى الأَرْضِ التي أَرَادَ فَقبَضْتهُ مَلائكَةُ الرَّحمةِ » متفقٌ عليه.

وفي روايةٍ في الصحيح : « فكَان إِلَى الْقرْيَةِ الصَّالحَةِ أَقْرب بِشِبْرٍ ، فجُعِل مِنْ أَهْلِها » وفي رِواية في الصحيح : « فأَوْحَى اللَّهُ تعالَى إِلَى هَذِهِ أَن تَبَاعَدِى، وإِلَى هَذِهِ أَن تَقرَّبِي وقَال : قِيسُوا مَا بيْنهمَا ، فَوَجدُوه إِلَى هَذِهِ أَقَرَبَ بِشِبْرٍ فَغُفَرَ لَهُ » . وفي روايةٍ : « فنأَى بِصَدْرِهِ نَحْوهَا » .

21. Ebû Saîd Sa`d İbni Mâlik İbni Sinân el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Vaktiyle doksan dokuz kişiyi öldürmüş bir adam vardı. Bu zât yeryüzünde en büyük âlimin kim olduğunu soruşturdu. Ona bir râhibi gösterdiler.

Bu adam râhibe giderek:

- Doksan dokuz adam öldürdüm. Tövbe etsem kabul olur mu? diye sordu.

Râhip:

- Hayır, kabul olmaz, deyince onu da öldürdü. Böylece öldürdüğü adamların sayısını yüz'e tamamladı. Sonra yine yeryüzünde en büyük âlimin kim olduğunu soruşturdu. Ona bir âlimi tavsiye ettiler. Onun yanına giderek:

- Yüz kişiyi öldürdüğünü söyledi; tövbesinin kabul olup olmayacağını sordu.

Âlim:

- Elbette kabul olur. İnsanla tövbe arasına kim girebilir ki! Sen falan yere git. Orada Allah Teâlâ'ya ibadet eden insanlar var. Sen de onlarla birlikte Allah'a ibadet et. Sakın memleketine dönme. Zira orası fena bir yerdir, dedi.

Adam, denilen yere gitmek üzere yola çıktı. Yarı yola varınca eceli yetti.

Rahmet melekleriyle azap melekleri o adamı kimin alıp götüreceği konusunda tartışmaya başladılar.

Rahmet melekleri:

- O adam tövbe ederek ve kalbiyle Allah'a yönelerek yola düştü, dediler.

Azap melekleri ise:

- O adam hayatında hiç iyilik yapmadı ki, dediler.

Bu sırada insan kılığına girmiş bir melek çıkageldi. Melekler onu aralarında hakem tayin ettiler.

Hakem olan melek:

- Geldiği yerle gittiği yeri ölçün. Hangisine daha yakınsa, adam o tarafa aittir, dedi.

Melekler iki mesâfeyi de ölçtüler. Gitmek istediği yerin daha yakın olduğunu gördüler. Bunun üzerine onu rahmet melekleri alıp götürdü. Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Tevbe 46, 47, 48

*Sahîh(-i Müslim)*deki bir başka rivayete göre:

"O kimse iyi insanların yaşadığı köye bir karış daha yakın olduğundan oralı sayıldı."

*Sahîh(-i Müslim)*deki bir diğer rivayete göre:

"Allah Teâlâ öteki köye uzaklaşmasını, beriki köye yaklaşmasını, meleklere de iki mesâfenin arasını ölçmelerini emretti. Adamın beriki köye bir karış daha yakın olduğu görüldü. Bunun üzerine affedildi."

Bir başka rivayette ise:

"Adam göğsünün üzerinde öteki köye doğru ilerledi" denilmektedir.

Ebû Saîd el-Hudrî

Tam adı Sa'd İbni Mâlik İbni Sinân el-Hudrî'dir. Medine'de müslüman bir ailede büyüdü. İslâmiyet ile çocukluk yıllarında şereflendi. Mescid-i nebevî'nin inşâsına yardım etti. Uhud savaşına katılmayı çok istediği halde, Resûl-i Ekrem onun henüz çocuk olduğunu söyleyerek bu dileğini kabul etmedi. Babasının Uhud'da şehid olmasından sonra, şiddetli geçim sıkıntısı çekti. Hatta açlıktan karnına taş bağlamak zorunda kaldı. Yine böyle açlıktan kıvrandığı bir gün annesinin ısrarıyla Hz. Peygamber'e durumunu anlatmak ve ondan yardım istemek üzere huzuruna gitti. Resûl-i Ekrem ona, istemekten sakınanı Allah'ın iffetli kılacağını, halktan bir şey beklemeden elinde olanla yetineni zengin edeceğini, sabretmek isteyene de sabır vereceğini söyledi. O günden sonra Ebû Saîd kimseden bir şey talep etmedi. İşleri yoluna girdi ve Medineli müslümanlar arasında sayılı zenginlerden oldu.

İlk defa Hendek Gazvesine daha sonra 12 gazveye iştirak etti. Bazı seriyyelerde görev aldı, hatta seriyye komutanlığı yaptı.

Ashâb-ı kirâm'ın fakihlerinden olması sebebiyle Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in vefâtından sonra Medine'de fetvâ vermekle ve öğretimle meşgul oldu. Ayrıca Ebû Saîd el-Hudrî, binden fazla hadis rivâyet eden ve müksirûn diye anılan yedi sahâbîden biridir.

Birgün Medine valisi Mervân İbni Hakem'in oturmakta olduğu yerden bir cenâze götürüyorlardı. Mervân ayağa kalkmadı. Bunun üzerine Ebû Saîd:

- “Biz Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile oturuyorken bir cenâze geçti. Efendimiz derhal ayağa kalktılar” diye hadisi okuyunca Mervân ayağa kalkmak zorunda kaldı.

Ebû Saîd kendisine baş vurulan konularda Hz. Peygamber’den duyduğu bir hadisle veya onun yaptığını gördüğü bir fiille cevap verirdi. Böylece Peygamber Efendimiz’in sünnetinin ümmet arasında gerek bilgi gerekse uygulama olarak yayılmasına gayret gösterirdi.

Ebû Saîd hak yanlısı bir kimse olduğu kadar cesur, pek sabırlı ve fedâkar bir zât idi.Yoksullara, yetimlere dâima yardım eder, bakıma muhtaç çocukları evine alarak besler, büyütür ve eğitirdi. 74 (694) yılında, seksen küsur yaşlarında iken bir cuma günü vefât etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Günahlar ne kadar çok ne kadar büyük olursa olsun, onlardan kurtulmanın mutlaka bir yolu vardır. Adam öldürmek büyük günahlardan biridir. Bir katil beş on kişiyi değil, yüz kişiyi bile öldürmüş olsa, Allah’ı inkâr etmedikten sonra günahını affettirmesi mümkündür. İşte hadisimiz bu gerçeği çarpıcı bir misalle anlatmaktadır.

Hz. Îsâ’dan sonraki zamanlarda doksan dokuz kişiyi öldüren bir adam, yaptığı yanlışı sonunda anlamış, günahlarından temizlenmeyi arzu etmiş, bunun mümkün olup olmadığını öğrenmek üzere dünyanın en bilgili adamını aramaya başlamıştı.

Ne yazıkki ona âlim diye gösterilen kimse, gerçek bir din âlimi değildi. Bunun için de o günah hastasına bir kurtuluş reçetesi veremedi. Vicdanını kanatmaya başlayan günahların dayanılmaz baskısı altında bulunan zavallı adam, derdinin bir devası bulunmadığını duyunca eski çılgınlıkları depreşti, âlim geçinen o adamı da cinayet listesine ekleyiverdi.

Halbuki o sözde âlim etraflıca düşünmeliydi. Öldürmeyi alışkanlık hâline getirmiş bir cinayet makinasıyla karşı karşıya bulunduğunu hesap etmeliydi. Arslan için parçalamak nasıl tabii bir olaysa, böylesi kimseler için de öldürmenin aynı derecede tabii olduğunu bilmeliydi. Ama bilemedi. Zira bunu bilecek kadar ilmi ve anlayışı yoktu. Allah Teâlâ’nın sonsuz merhamet sahibi olduğunu bilen bir âlim, tövbe yollarını arayan birini ümitsizlik batağına nasıl fırlatabilirdi. Bu olacak şey değildi. Tövbe kapısına yapışan bir günahkârı ilâhî rahmetin yıkayıp arıtacağını bilmeyen bir kimsenin ne ilmi ne de anlayışı olabilirdi. Halk o râhibin ibadetle meşgul olmasına bakarak kendisini âlim sanmıştı. Ne yazıkki bu câhil adam bir şey bilmediğini de bilmiyordu. Bir kurtuluş yolu arayan katile bu sebeple yanlış fetvâ vermiş ve böylece hem kendini mahvetmiş hem de karşısındakini günaha sokmuştu.

Katilin ikinci arayışında, gerçek âlimi bulduğu görülmektedir. Çünkü bu adam samimiyetle tövbe eden bir kimseyi Allah Teâlâ’nın reddetmeyeceğini biliyordu. Bu sebeple o günahkâra ümit verdi ve bu davranışıyla o, **ilmin ibadetten üstün olduğunu** ortaya koydu.

Bu âlimin günahkâr adama “Sakın memleketine dönme! Zira orası fena bir yerdir” şeklindeki tavsiyesi pek önemli bir gerçeği ortaya koymaktadır. **“Üzüm üzüme baka baka kararır”** atasözünün de ifade ettiği gibi, kötü insanların çoğunlukta olduğu bir yerde yaşayan, ahlâkı bozulmuş kimselerle düşüp kalkmaya devam eden kimsenin, onların fena tesirinden kurtulması kolay değildir. Şu hâlde iyiye, doğruya ve güzele ulaşmak isteyen birinin, içinde yaşadığı kötü çevreyi mutlaka terk etmesi gerekir. Kara kazanın karasından kurtulmanın bir başka yolu yoktur.

Güzel, temiz ve mutlu bir hayatı kucaklayıp ömür boyu bahtiyar yaşamanın ikinci şartı ise, o gerçek âlimin tavsiye ettiği gibi, **iyi kimselerle bir arada olmaktır**. Onlarla düşüp kalkmak, Allah'a giden yolda onlarla birlikte yürümektir.

İyilerin zarar etmesi mümkün değildir. Yüce Rabbimiz'in iyi kimseleri gözetip kolladığı, günahlarını affederek onları cennetinde ağırlamak istediği bu hadîs-i şerîfte açıkca görülmektedir. Yüz kişiyi öldürmesine rağmen, Cenâb-ı Hak o günahkâr kulunun gönlünde parıldayan tövbe ışığını rahmet meleklerine göstermiş ve onu azap meleklerine karşı savunmalarını istemiştir. Anlaşıldığına göre azap melekleri o şahsın tövbe yolunu tuttuğunu bilmiyorlardı. Bu sebeple rahmet meleklerine "İyi ama o adam hayatında hiç iyilik yapmadı ki!" diye diretiyorlardı.

Tövbe etmeye karar verenleri bağışlayacağını bize canlı bir misalle göstermek isteyen Allah Teâlâ, rahmet melekleri ile azap melekleri arasındaki çekişmeyi halletmek üzere bir başka meleğini insan kılığında gönderdi; aralarında onu hakem tayin etmelerini diledi ve o meleğe nasıl hakemlik yapacağını öğretti.

Hadîs-i şerîfin bir başka rivayetinde Cenâb-ı Mevlâ'nın "öteki köye uzaklaşmasını, beriki köye de yaklaşmasını emretmesi", yüz kişiyi bile öldürmüş olsalar tövbekâr kullarını affedeceğini ve onları rahmetiyle kucaklayacağını ortaya koymaktadır.

Furkan sûresinin 68-70. âyetlerinde Cenâb-ı Hakk'ın has kulları anlatılırken onların Allah Teâlâ'ya **ortak koşmayacakları**, **adam öldürmeyecekleri** ve **zina etmeyecekleri** belirtilir. Bu günahları işleyenlerin ise, yaptıklarının cezasını mutlaka çekecekleri ve kıyamet gününde pek kötü bir duruma düşecekleri anlatılır. Sonra da bir istisna yapılarak şöyle buyurulur:

"Ancak tövbe ve iman edip iyi işler yapanlar başkadır. Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır; engin merhamet sahibidir."

Tövbe kapısını açık bırakarak günahkâr gönüllere soğuk sular serpen bu âyet-i kerîmeyi Zümer sûresinin 53. âyeti pekiştirmekte ve sonsuz merhamet sahibi Allah Teâlâ'dan asla ümit kesilmeyeceğini şöyle ifade etmektedir:

"Ey kendilerinin aleyhinde çalışarak haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar." Bu kıssada anlatılan tövbekâr katilin İslâmiyet'ten önce yaşadığı, bu sebeple de onun bize örnek olamayacağı düşünülebilir. Burada dinimizin bir prensibini hatırlatmak faydalı olacaktır. Bu prensibe göre Allah ve Resûlü, eski milletlerin din ve inançlarına dair bazı bilgiler verdikten sonra o bilgilerin hükümsüz olduğunu belirtmezlerse, bunlar bizim için de bir kaynak ve dayanak olur. Peygamber Efendimiz bu kıssayı anlattıktan sonra onun bizim için geçersiz olduğunu söylemediğine göre, bu olaydan ders almamızı ve buna uygun hareket etmemizi istediği anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Günahım bağışlanmaz diye ümitsiz olmamalıdır. Çünkü günah ne kadar büyük olursa olsun, Allah'ın merhameti daha büyüktür.
2. Cenâb-ı Hakk'ın kendisine tövbe nasip ettiği ve iyiliğe kabiliyetli olarak yarattığı kimse, büyük günahlar da işlemiş olsa, birgün gelir Allah'a yönelir; tövbe ederek günahlarını affettirir.

3. İyi bir âlim çok ibadet eden bilgisiz kişiden daha değerli ve faydalıdır. Kıssamızdaki câhil âbidin hem kendisini hem de kendisine akıl danışan kimseyi mahvetmesi, şuurlu âlimin ise hem kendisini hem de kendisine akıl danışanı kurtuluşa götürmesi bunu göstermektedir.

4. Halkın mânevî önderi durumunda olan kişilerin son derece anlayışlı, ümit verici ve sevgi dolu kimseler olması gerekir.

5. İyi kimselerle dostluk kurmalı, fena hâlleri devam ettiği sürece kötü insanlardan uzak durmalıdır. Aksi hâlde kötülerin etkisinden kurtulmak mümkün değildir. İyilerle bir arada olma gayreti, kişinin doğru yolda olduğunu gösterir.

6. Resûl-i Ekrem Efendimiz ümmetini eğitirken geçmiş milletlerin ibretli hikâyelerine zaman zaman baş vurmuştur. Güzel dinimizin esaslarına ters düşmemek şartıyla, insanları irşad eden kimseler bu nevi kıssalardan faydalanabilir.

22- وعَنْ عبْدِ اللَّهِ بنِ كَعْبِ بنِ مَالكٍ ، وكانَ قائِدَ كعْبٍ رضِيَ الله عنه مِنْ بَنِيهِ حِينَ عَمِيَ، قال : سَمِعْتُ كعْبَ بن مَالكٍ رضِي الله عنه يُحَدِّثُ بِحدِيثِهِ حِين تَخَلَّفَ عَنْ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، في غزوةِ تبُوكَ . قَال كعْبٌ : لمْ أَتخلَّفْ عَنْ رسولِ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، في غَزْوَةٍ غَزَاها إلاَّ في غَزْوَةِ تَبُوكَ ، غَيْرَ أَنِّي قدْ تخلَّفْتُ في غَزْوةِ بَدْرٍ ، ولَمْ يُعَاتَبْ أَحد تَخلَّف عنْهُ ، إِنَّما خَرَجَ رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم والمسْلِمُونَ يُرِيُدونَ عِيرَ قُرَيْش حتَّى جَمَعَ الله تعالَى بيْنهُم وبيْن عَدُوِّهِمْ عَلَى غيْرِ ميعادٍ . وَلَقَدْ شهِدْتُ مَعَ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَيْلَةَ العَقبَةِ حِينَ تَوَاثَقْنَا عَلَى الإِسْلامِ ، ومَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِهَا مَشْهَدَ بَدْرٍ ، وإِن كَانتْ بدْرٌ أَذْكَرَ في النَّاسِ مِنهَا وكان من خبري حِينَ تخلَّفْتُ عَنْ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، في غَزْوَةِ تبُوك أَنِّي لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَى ولا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ في تِلْكَ الْغَزْوَة ، واللَّهِ ما جَمَعْتُ قبْلها رَاحِلتيْنِ قطُّ حتَّى جَمَعْتُهُما في تلك الْغَزوَة ، ولَمْ يكُن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُريدُ غَزْوةً إِلاَّ ورَّى بغَيْرِهَا حتَّى كَانَتْ تِلكَ الْغَزْوةُ ، فغَزَاها رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فِي حَرٍّ شَديدٍ ، وَاستَقْبَلَ سَفراً بَعِيداً وَمَفَازاً. وَاسْتَقْبَلَ عَدداً كَثِيراً ، فجَلَّى لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرَهُمْ ليَتَأَهَّبوا أُهْبَةَ غَزْوِهِمْ فَأَخْبَرَهُمْ بوَجْهِهِمُ الَّذِي يُرِيدُ ، وَالْمُسْلِمُون مَع رسول الله كثِيرٌ وَلاَ يَجْمَعُهُمْ كِتَابُ حَافِظٌ « يُرِيدُ بذلكَ الدِّيَوان » قال كَعْبٌ : فقَلَّ رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ إِلاَّ ظَنَّ أَنَّ ذلكَ سَيَخْفَى بِهِ مَا لَمْ يَنْزِلْ فيهِ وَحْيٌ مِن اللَّهِ ، وغَزَا رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم تلكَ الغزوةَ حين طَابت الثِّمَارُ والظِّلالُ ، فَأَنا إِلَيْهَا أَصْعرُ ، فتجهَّز رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَالْمُسْلِمُون معهُ ، وطفِقْت أَغْدو لِكىْ أَتَجَهَّزَ معهُ فأَرْجعُ ولمْ أَقْض شيْئاً ، وأَقُولُ في نَفْسى: أَنا قَادِرٌ علَى ذلك إِذا أَرَدْتُ، فلمْ يَزلْ يتمادى بي حتَّى اسْتمَرَّ بالنَّاسِ الجِدُّ ، فأَصْبَحَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم غَادياً والْمُسْلِمُونَ معَهُ ، وَلَمْ أَقْضِ مِنْ جهازي شيْئاً ، ثُمَّ غَدَوْتُ فَرَجَعْتُ وَلَم أَقْض شَيْئاً ، فَلَمْ يَزلْ يَتَمادَى بِي حَتَّى أَسْرَعُوا وتَفَارَط الْغَزْوُ ، فَهَمَمْتُ أَنْ أَرْتَحِل فأُدْركَهُمْ ، فَيَالَيْتَنِي فَعلْتُ ، ثُمَّ لَمْ يُقدَّرْ ذلك لي ،

فَطفقتُ إذَا خَرَجْتُ فِي النَّاسِ بَعْد خُرُوجِ رسُول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُحْزُنُنِي أَنِّي لا أَرَى لِي أُسْوَةً ، إلاَّ رَجُلاً مَغْمُوصاً عَلَيْه فِي النِّفاقِ ، أَوْ رَجُلاً مِمَّنْ عَذَرَ اللَّهُ تعالَى مِن الضُّعَفَاءِ ، ولَمْ يَذكُرنِي رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حتَّى بَلَغ تَبُوكَ ، فقالَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي القَوْمِ بتَبُوك : ما فَعَلَ كَعْبُ بْنُ مَالكٍ ؟ فقالَ رَجُلٌ مِن بَنِي سلمِة : يا رسول الله حَبَسَهُ بُرْدَاهُ ، وَالنَّظرُ فِي عِطْفيْه . فَقال لَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ رضيَ اللَّهُ عنه . بِئس ما قُلْتَ ، وَاللَّهِ يا رسول الله مَا عَلِمْنَا عليْهِ إلاَّ خَيْراً ، فَسكَت رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم. فبَيْنَا هُوَ على ذلك رَأَى رَجُلاً مُبْيضاً يَزُولُ به السَّرَابُ ، فقالَ رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : كُنْ أَبَا خَيْثمَةَ ، فَإِذا هوَ أَبُو خَيْثَمَةَ الأَنْصَاريُّ وَهُوَ الَّذي تَصَدَّقَ بصاع التَّمْر حين لمزَهُ المنافقون قَالَ كَعْبٌ : فَلَّما بَلَغني أَنَّ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَدْ تَوجَّهَ قَافلا منْ تَبُوكَ حَضرَنِي بَثِّي ، فطفقتُ أَتذكَّرُ الكذِبَ وَأَقُولُ: بِمَ أَخْرُجُ من سَخطه غَداً وَأَسْتَعِينُ عَلَى ذلكَ بِكُلِّ ذِي رَأْيٍ مِنْ أَهْلِي ، فَلَمَّا قِيلَ : إنَّ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قدْ أَظِلَّ قادماً زاحَ عَنِّي الْبَاطِلُ حَتَّى عَرَفتُ أَنِّي لم أَنج مِنْهُ بِشَيءٍ أَبَداً فَأَجْمَعْتُ صِدْقَهُ ، وأَصْبَحَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَادماً ، وكان إذا قدمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بالْمَسْجد فركَعَ فيه رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلس للنَّاس ، فلمَّا فعل ذَلك جَاءَهُ الْمُخلَّفُونَ يعْتذرُون إليْه وَيَحْلفُون لَهُ ، وكانوا بضعاً وثمَانين رَجُلا فقبل منْهُمْ عَلانيَتهُمْ وَاسْتغفرَ لهُمْ وَوَكلَ سَرَائرَهُمْ إلى الله تعالى . حتَّى جئْتُ ، فلمَّا سَلَمْتُ تبسَّم تبَسُّم الْمُغْضب ثمَّ قَالَ : تَعَالَ، فجئتُ أَمْشي حَتى جلَسْتُ بيْن يَدَيْهِ ، فقالَ لِي : مَا خَلَّفَكَ ؟ أَلَمْ تكُنْ قد ابْتَعْتَ ظَهْرَك، قَالَ قُلْتُ : يَا رَسُولَ الله إِنِّي واللَّه لَوْ جلسْتُ عنْد غيْرِكَ منْ أَهْلِ الدُّنْيَا لَرَأَيْتُ أَنِي سَأَخْرجُ منْ سَخطه بعُذْرٍ ، لقدْ أُعْطيتُ جَدَلا ، وَلَكنِّي وَاللَّه لقدْ عَلمْتُ لئن حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حديث كَذبٍ ترْضى به عنِّي لَيُوشكَنَّ اللَّهُ يُسْخطك عليَّ ، وإنْ حَدَّثْتُكَ حديث صدْقٍ تجدُ عليَّ فيه إنِّي لأَرْجُو فِيه عُقْبَى الله عَزَّ وَجلّ ، واللَّه ما كان لِي من عُذْرٍ ، واللَّهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى وَلا أَيْسر مِنِّي حِينَ تَخلفْتُ عَنك قَالَ : فقالَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَمَّا هذَا فقدْ صَدَقَ ، فَقُمْ حَتَّى يَقْضيَ اللَّهُ فيكَ » وسَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلمة فاتَّبعُونِي ، فقالُوا لِي : واللَّهِ مَا عَلِمْنَاكَ أَذنْبتَ ذَنْباً قبْل هذَا ، لقَدْ عَجزتَ فِي أن لا تَكُون اعتذَرْت إِلَى رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بمَا اعْتَذَرَ إِلَيهِ الْمُخَلَّفُون فقدْ كَانَ كافِيَكَ ذنْبكَ اسْتِغفارُ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَك . قَالَ : فوالله ما زَالُوا يُؤنِّبُونِي حتَّى أَرَدْت أَنْ أَرْجِعَ إِلى رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فأَكْذِب نفسْي ، ثُمَّ قُلتُ لهُم : هَلْ لَقِيَ هَذا معِي مِنْ أَحدٍ ؟ قَالُوا : نَعَمْ لقِيَهُ معك رَجُلان قَالا مِثْلَ مَا قُلْتَ ، وقيل لَهمَا مِثْلُ مَا قِيلَ لكَ ، قَال قُلْتُ : مَن هُمَا ؟ قالُوا : مُرارةُ بْنُ الرَّبِيع الْعَمْرِيُّ ،

وهِلال ابْن أُميَّةَ الْوَاقِفِيُّ ؟ قَالَ : فَذَكَروا لِي رَجُلَيْنِ صَالِحَيْن قدْ شَهِدا بدْراً فِيهِمَا أُسْوَةٌ . قَالَ : فَمَضيْت حِينَ ذَكَروهُمَا لِي .

وَنَهَى رسول الله صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عن كَلامِنَا أَيُّهَا الثلاثَةُ مِن بَين من تَخَلَّف عَنهُ ، قالَ : فاجْتَنَبنا النَّاس أَوْ قَالَ: تَغيَّرُوا لَنَا حَتَّى تَنَكَّرت لِي فِي نفسي الأَرْضُ ، فَمَا هيَ بالأَرْضِ التي أَعْرِفُ ، فَلَبِثْنَا عَلَى ذَلكَ خمْسِينَ ليْلَةً . فأَمَّا صَاحِباي فَاستَكَانَا وَقعَدَا فِي بُيُوتهمَا يَبْكيَانِ وأَمَّا أَنَا فَكُنتُ أَشَبَّ الْقَوْمِ وَأَجْلَدَهُمْ ، فَكُنتُ أَخْرُج فَأَشهَدُ الصَّلاة مَعَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَطُوفُ فِي الأَسْوَاقِ وَلا يُكَلِّمُنِي أَحدٌ ، وآتِي رسول الله صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فأُسَلِّمُ عَلَيْهِ ، وَهُو فِي مجْلِسِهِ بعدَ الصَّلاةِ ، فَأَقُولُ فِي نفسِي : هَل حَرَّكَ شفتيَهِ بردِّ السَّلامِ أَم لاَ ؟ ثُمَّ أُصلِّي قريباً مِنهُ وأُسَارِقُهُ النَّظَرَ ، فَإِذَا أَقبلَتُ على صلاتِي نظر إِلَيَّ ، وإِذَا الْتَفَتُّ نَحْوَهُ أَعْرَضَ عَنِّي ، حَتى إِذا طَال ذلكَ عَلَيَّ مِن جَفْوَةِ الْمُسْلمينَ مشَيْت حَتَّى تَسوَّرْت جدارَ حَائط أَبي قَتَادَةَ وَهُوَا ابْن عَمِّي وأَحبُّ النَّاس إِلَيَّ ، فَسلَّمْتُ عَلَيْهِ فَواللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلامَ ، فقُلْت لَه : يا أَبَا قتادَة أَنْشُدكَ باللَّه هَلْ تَعْلَمُني أُحبُّ الله وَرَسُولَه صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ؟ فَسَكَت، فَعُدت فَنَاشَدتُه فَسكَتَ ، فَعُدْت فَنَاشَدْته فَقَالَ : الله ورَسُولُهُ أَعْلَمُ . فَفَاضَتْ عَيْنَاي ، وَتَولَّيْتُ حَتَّى تَسوَّرتُ الْجِدَارَ

فبَيْنَا أَنَا أَمْشي فِي سُوقِ المدينةِ إِذَا نَبَطيٌّ مِنْ نبطِ أَهْلِ الشَّام مِمَّنْ قَدِمَ بالطَّعَامِ يبيعُهُ بالمدينةِ يَقُولُ : مَنْ يَدُلُّ عَلَى كعْبِ بْنِ مَالكٍ ؟ فَطَفِقَ النَّاسُ يشيرون له إِلَى حَتَّى جَاءَنِي فَدَفَعَ إِلى كتَاباً منْ مَلِكِ غَسَّانَ ، وَكُنْتُ كَاتِباً . فَقَرَأْتُهُ فَإِذَا فيهِ : أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ قَدْ بلَغَنَا أَن صاحِبَكَ قدْ جَفاكَ ، ولَمْ يجْعلْك اللَّهُ بدَارِ هَوَانٍ وَلا مَضْيعَةٍ ، فَالْحقْ بِنا نُوَاسِك ، فقلْت حِين قرأْتُهَا: وَهَذِهِ أَيْضاً من الْبَلاءِ فَتيَمَّمْتُ بِهَا التَّنُّور فَسَجرْتُهَا .

حَتَّى إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُون مِن الْخَمْسِينَ وَاسْتَلْبَثِ الْوَحْيُ إِذَا رسولِ رسول الله صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَأْتِينِي ، فَقَالَ: إِنَّ رسول الله صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَأْمُرُكَ أَنْ تَعْتزِلَ امْرأَتك ، فقُلْتُ: أُطَلِّقُهَا ، أَمْ مَاذا أَفعْلُ ؟ قَالَ: لا بَلْ اعتْزِلْهَا فلا تقربَنَّهَا ، وَأَرْسلَ إِلى صَاحِبيَّ بِمِثْلِ ذلِكَ . فَقُلْتُ لامْرَأَتِي : الْحقِي بِأَهْلكِ فَكُونِي عِنْدَهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فِي هذَا الأَمر ، فَجَاءَت امْرأَةُ هِلالِ بْنِ أُمَيَّةَ رسول الله صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالتْ لَهُ : يا رسول الله إِنَّ هِلالَ بْنَ أُميَّةَ شَيْخٌ ضَائعٌ لَيْسَ لَهُ خادِمٌ ، فهلْ تَكْرهُ أَنْ أَخْدُمهُ ؟ قال : لا، وَلَكِنْ لا يَقْربَنَّك . فَقَالَتْ : إِنَّهُ وَاللَّه مَا بِهِ مِنْ حَركةٍ إِلَى شَيءٍ ، وَوَاللَّه ما زَالَ

يَبْكِي مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ إِلَى يَوْمِهِ هَذَا . فَقَال لِي بعْضُ أَهْلِي: لَو اسْتَأَذَنْت رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فِي امْرَأَتِك ، فقَدْ أَذن لامْرأَةِ هِلالِ بْنِ أُمَيَّةَ أَنْ تَخْدُمَهُ؟ فقُلْتُ: لا أَسْتَأْذِنُ فِيهَا رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ومَا يُدْرِيني مَاذا يَقُولُ رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌّ فلَبِثْتُ بِذلك عشْر ليالٍ ، فَكَمُلَ لَنا خَمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حينَ نُهي عَنْ كَلامنا .

ثُمَّ صَلَّيْتُ صَلاَةَ الْفَجْرِ صباحَ خَمْسينَ لَيْلَةً عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا ، فَبينَا أَنَا جَالسٌ عَلَى الْحَال التي ذكَر اللَّهُ تعالَى مِنَّا ، قَدْ ضَاقَتْ عَلَيَّ نَفْسِي وَضَاقَتْ عَليَّ الأَرضُ بمَا رَحُبَتْ، سَمْعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أوفي عَلَى سَلْعٍ يَقُولُ بأَعْلَى صَوْتِهِ : يَا كَعْبُ بْنَ مَالِكٍ أَبْشِرْ، فخرَرْتُ سَاجِداً ، وَعَرَفْتُ أَنَّهُ قَدْ جَاءَ فَرَجٌ فَآذَنَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم النَّاس بِتوْبَةِ الله عَزَّ وَجلَّ عَلَيْنَا حِين صَلَّى صَلاة الْفجْرِ فذهَبَ النَّاسُ يُبَشِّرُوننا ، فذهَبَ قِبَلَ صَاحِبَيَّ مُبَشِّرُونَ ، وركض رَجُلٌ إِليَّ فرَساً وَسَعَى ساعٍ مِنْ أَسْلَمَ قِبَلِي وَأَوْفَى عَلَى الْجَبلِ ، وكَان الصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ ، فلمَّا جَاءَنِي الَّذي سمِعْتُ صوْتَهُ يُبَشِّرُنِي نَزَعْتُ لَهُ ثَوْبَيَّ فَكَسَوْتُهُمَا إِيَّاهُ ببشارَته واللَّه ما أَمْلِكُ غَيْرَهُمَا يوْمَئِذٍ ، وَاسْتَعَرْتُ ثَوْبَيْنِ فَلَبسْتُهُمَا وانْطَلَقتُ أَتَأَمَّمُ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَتَلَقَّانِي النَّاسُ فَوْجاً فَوْجاً يُهَنِّئُونني بِالتَّوْبَةِ وَيقُولُون لِي : لِتَهْنِكَ تَوْبَةُ الله عَلَيْكَ، حتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فإِذَا رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جَالِسٌ حَوْلَهُ النَّاسُ ، فَقَامَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْد الله رضي الله عنه يُهَرْوِل حَتَّى صَافَحَنِي وهَنَّأَنِي ، واللَّه مَا قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهاجِرِينَ غَيْرُهُ ، فَكَان كَعْبٌ لا يَنْساهَا لِطَلحَة . قَالَ كَعْبٌ : فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَى رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قال: وَهوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ السُّرُور أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ ، مُذْ ولَدَتْكَ أُمُّكَ ، فقُلْتُ : أَمِنْ عِنْدِكَ يَا رَسُول اللَّهِ أَم مِنْ عِنْد الله ؟ قَالَ : لاَ بَلْ مِنْ عِنْد الله عز وجَلَّ ، وكانَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ حتَّى كَأَنَّ وجْهَهُ قِطْعَةُ قَمر، وكُنَّا نعْرِفُ ذلِكَ مِنْهُ، فلَمَّا جلَسْتُ بَيْنَ يدَيْهِ قُلتُ: يَا رسول اللَّهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلِعَ مِن مَالي صدَقَةً إِلَى اللَّهِ وإِلَى رَسُولِهِ .

فَقَالَ رَسُول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَمْسِكْ عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ خَيْر لَكَ ، فَقُلْتُ إِنِّي أُمْسِكُ سَهْمِي الَّذي بِخيْبَر . وَقُلْتُ : يَا رَسُولَ الله إن الله تَعَالَى إِنَّمَا أَنْجَانِي بالصدق ، وَإِنْ مِنْ تَوْبَتِي أَن لا أُحدِّثَ إِلاَّ صِدْقاً ما بَقِيتُ ، فوا لله ما علِمْتُ أحداً مِنَ المسلمين أَبْلاْهُ اللَّهُ تَعَالَى فِي صدْق الْحَديث مُنذُ ذَكَرْتُ ذَلكَ لرِسُولِ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلاَنِي اللَّهُ تعَالَى ، وَاللَّهِ مَا تَعمّدْت كِذْبَةً

مُنْذُ قُلْت ذَلِكَ لرَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِلَى يَوْمِي هَذَا ، وَإِنِّي لأَرْجُو أَنْ يَحْفظني اللَّهُ تَعَالى فِيمَا بَقِي ، قَالَ : فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعالَى : { لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ والأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ } حَتَّى بَلَغَ : { إِنَّه بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَعَلَى الثَّلاَثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ } حتى بلغ: { اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادقين } [التوبة : 117 ، 119] .

قالَ كَعْبٌ : واللَّهِ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ بَعْدَ إِذْ هَدانِي اللَّهُ لِلإِسْلامِ أَعْظمَ في نَفْسِي مِنْ صِدْقي رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَن لاَّ أَكُونَ كَذَبْتُهُ ، فأهلكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا إن الله تَعالَى قَالَ للَّذِينَ كَذَبُوا حِينَ أَنزَلَ الْوَحْيَ شَرَّ مَا قَالَ لأَحدٍ ، فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى : { سيَحلِفون باللَّه لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُم إِلَيْهِم لتُعْرِضوا عَنْهُمْ فأَعْرِضوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ ومَأْواهُمْ جَهَنَّمُ جَزاءً بِمَا كَانُوا يكْسِبُون . يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِن الله لاَ يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الفاسقينَ } [التوبة 95 ، 96] .

قال كَعْبٌ : كنَّا خُلِّفْنَا أَيُّهَا الثَّلاثَةُ عَنْ أَمْرِ أُولَئِكَ الَّذِينَ قَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حِينَ حَلَفوا لَهُ ، فبايعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ ، وأَرْجأَ رَسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أمْرَنا حَتَّى قَضَى اللَّهُ تَعالَى فِيهِ بِذَلِكَ ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : { وَعَلَى الثَّلاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا } .

وليْسَ الَّذي ذُكِرَ مِمَّا خُلِّفنا تَخَلُّفُنا عَن الغزو ، وَإِنَّمَا هُوَ تَخْلِيفهُ إِيَّانَا وإرجاؤُهُ أَمْرَنَا عَمَّنْ حَلَفَ لَهُ واعْتَذَرَ إِلَيْهِ فَقَبِلَ مِنْهُ . مُتَّفَقٌ عليه .

وفي رواية « أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خَرَجَ فِي غَزْوةِ تَبُوك يَوْمَ الخميسِ ، وَكَان يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الخميس » .

وفي رِوَايةٍ : « وَكَانَ لاَ يَقدُمُ مِنْ سَفَرٍ إِلاَّ نَهاراً في الضُّحَى . فَإِذَا قَدِمَ بَدَأَ بالمسجدِ فصلَّى فِيهِ رَكْعتيْنِ ثُمَّ جَلَس فِيهِ » .

22. Kâ’b İbni Mâlik *radıyallahu anh* gözlerini kaybettiği zaman onu elinden tutup götürme görevini üstlenen oğlu Abdullah’dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte Tebük Gazvesi’ne katılmadığına dair mâcerasını Kâ`b İbni Mâlik *radıyallahu anh*’den şöyle anlatırken duydum:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gittiği gazâlardan sadece Tebük Gazvesi'ne katılmamıştım. Gerçi Bedir Gazvesi'nde de bulunamamıştım. Zaten Bedir'e katılmadıkları için hiç kimse azarlanmamıştı. O vakit Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile müslümanlar (savaşmak için değil) Kureyş kervanını takibetmek için yola çıkmışlardı. Nihayet Allah Teâlâ müslümanlarla düşmanlarını, aralarında verilmiş herhangi bir karar olmadığı halde bir araya getiriverdi. Halbuki ben Akabe bîatının yapıldığı gece, İslâm'a yardım etmek üzere söz verirken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanındaydım. Her ne kadar Bedir Gazvesi halk arasında Akabe gecesinden daha meşhursa da, ben Bedir'de bulunmayı Akabe'de bulunmaktan daha üstün görmem.

Tebük Gazvesi'ne Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte gitmeyişim şöyle oldu:

Ben katılmadığım bu gazve sırasındaki kadar hiçbir zaman kuvvetli ve zengin olamamıştım. Vallahi Tebük Gazvesi'nden önce iki deveyi bir araya getirememiştim. Bu gazvede iki tane binek devesine sahip olmuştum. Bir de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gazveye hazırlandığı zaman asıl hedefi söylemez, bir başka yere gittiği sanılırdı. Fakat bu gazve sıcak bir mevsimde uzak bir yere yapılacağı ve kalabalık bir düşmanla karşı karşıya gelineceği için Resûl-i Ekrem durumu açıkladı. Savaşın özelliğine göre hazırlanabilmeleri için müslümanlara nereye gideceklerini söyledi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber sefere gidecek müslümanların sayısı çok fazlaydı. Adlarını bir deftere yazmak mümkün değildi.

Kâ'b sözüne şöyle devam etti:

Savaşa gitmemek için gözden kaybolunduğu takdirde, hakkında bir âyet nâzil olmadıkça, işin gizli kalacağı zannedilebilirdi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu gazveyi meyvaların olgunlaştığı, gölgelerin arandığı sıcak bir mevsimde yapmıştı. Ben de bunlara pek düşkündüm. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile müslümanlar savaş hazırlığına başladılar. Ben de onlarla birlikte savaşa hazırlanmak için çıkıyor, fakat hiçbir şey yapmadan geri dönüyordum. Kendi kendime de "Canım, ne zaman olsa hazırlanırım" diyordum. Günler böyle geçti. Herkes işini ciddi tuttu ve bir sabah Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte müslümanlar erkenden yola çıktılar. Ben ise hâlâ hazırlanmamıştım. Yine sabah evden çıktım, hiçbir şey yapamadan geri döndüm. Hep aynı şekilde davranıyordum. Savaş henüz başlamamıştı, ama mücâhidler hayli yol almışlardı. Yola çıkıp onlara yetişeyim dedim, keşke öyle yapsaymışım; bunu da başaramadım. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* savaşa gittikten sonra insanların arasına çıktığımda beni en çok üzen şey, savaşa gitmeyip geride kalanların ya münafık diye bilinenler veya âciz oldukları için savaşa katılamayan kimseler olmasıydı.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Tebük'e varıncaya kadar adımı hiç anmamış. Tebük'te ashâbın arasında otururken:

- "Kâ'b İbni Mâlik ne yaptı?" diye sormuş. Bunun üzerine Benî Selime'den bir adam:

- Yâ Resûlallah! Elbiselerine ve sağına soluna bakıp gururlanması onu Medine'de alıkoydu, demiş.

Bunun üzerine Muâz İbni Cebel ona:

- Ne fena konuştun! demiş. Sonra da Peygamber *aleyhisselâm*'a dönerek, yâ Resûlallah! Biz onun hakkında hep iyi şeyler biliyoruz, demiş. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*

hiçbir şey söylememiş. O sırada çok uzaklarda beyazlar giymiş bir adamın gelmekte olduğunu görmüş:

- "Bu Ebû Hayseme olaydı" demiş. Bir de bakmışlar ki, gelen adam Ebû Hayseme el-Ensârî değil mi!

Ebû Hayseme, (bir savaş hazırlığı sırasında) bir ölçek hurma verdiği için münafıklara alay konusu olan zâttır.

Kâ'b sözüne şöyle devam etti:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Tebük'ten Medine'ye hareket ettiğini öğrendiğim zaman beni bir üzüntü aldı. Söyleyeceğim yalanı düşünmeye başladım. Kendi kendime "Yarın onun öfkesinden nasıl kurtulacağım?" dedim. Yakınlarımdan görüşlerine değer verdiğim kimselerden akıl almaya başladım. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gelmek üzere olduğunu söyledikleri zaman, kafamdaki saçma düşünceler dağılıp gitti. Onun elinden hiçbir şekilde kurtulamayacağımı anladım. Herşeyi dosdoğru söylemeye karar verdim. Peygamber *aleyhisselâm* sabahleyin Medine'ye geldi. Seferden dönerken önce Mescid-i Nebevî'ye gelerek iki rek'at namaz kılar, sonra halkın arasına gelip otururdu. Yine öyle yaptı. Bu sırada savaşa katılmayanlar huzuruna geldiler; neden savaşa gidemediklerini yemin ederek anlatmaya başladılar. Bunlar seksenden fazla kimseydi. Hz. Peygamber onların ileri sürdüğü mâzeretleri kabul etti; kendilerinden bîat aldı; Allah Teâlâ'dan bağışlanmalarını niyâz etti ve iç yüzlerini O'na bıraktı. Sonunda ben geldim. Selâm verdiğim zaman dargın dargın gülümsedi; sonra:

- **"Gel!",** dedi. Ben de yürüyerek yanına geldim ve önüne oturdum. Bana:

- **"Niçin savaşa katılmadın? Binek hayvanı satın almamış mıydın?"** diye sordu. Ben de:

- Yâ Resûlallah! Allah'a yemin ederim ki, senden başka birinin yanında bulunsaydım, ileri süreceğim mâzeretlerle onun öfkesinden kurtulabilirdim. Çünkü insanlara fikrimi kabul ettirmeyi iyi beceririm. Fakat yine yemin ederim ki, bugün sana yalan söyleyerek gönlünü kazansam bile, yarın Cenâb-ı Hak işin doğrusunu sana bidirecek ve sen bana güceneceksin. Şayet doğrusunu söylersem, bana kızacaksın. Ama ben doğru söyleyerek Allah'dan hayırlı sonuç bekliyorum. Vallahi savaşa gitmemek için hiçbir özürüm yoktu. Hiçbir zaman da gazâdan geri kaldığım sıradaki kadar kuvvetli ve zengin olamamıştım, dedim.

Kâ'b sözüne devamla dedi ki:

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- "İşte bu doğru söyledi. Haydi kalk, senin hakkında Allah Teâlâ hüküm verene kadar bekle!" buyurdu. Ben kalkınca Benî Selime'den bazıları yanıma takılarak:

- Vallahi senin daha önce bir suç işlediğini bilmiyoruz. Savaşa katılmayanların ileri sürdükleri gibi bir mâzeret söyleyemedin. Halbuki günahlarının bağışlanması için Peygamber *aleyhisselâm*'ın istiğfâr etmesi yeterdi, dediler.

Kâ'b sözüne şöyle devam etti:

Beni o kadar çok ayıpladılar ki, tekrar Resûlullah'ın yanına dönüp biraz önceki sözlerimin yalan olduğunu söylemeyi bile düşündüm. Sonra onlara:

- Bana verilen cezaya çarptırılan bir başka kimse var mı? diye sordum.

- Evet. Seninle beraber bu cezaya uğrayan iki kişi daha var, dediler. Onlar da senin gibi konuştular ve senin aldığın cevabı aldılar.

- O iki kişi kim? diye sordum.

- Biri Mürâre İbni Rebî` el-Amrî, diğeri de Hilâl İbni Ümeyye el-Vâkıfî diyerek, herbiri Bedir Gazvesi'ne katılmış olan iki mükemmel örnek şahsiyetin adını verdiler. Bunun üzerine ben geri dönme düşüncesinden vazgeçerek yoluma devam ettim.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* savaşa katılmayanlardan sadece üçümüzle konuşulmasını yasakladı. İnsanlar bizimle konuşmaktan kaçındılar veya bize karşı tavırlarını değiştirdiler. Hatta bana göre yer yüzü bile değişti. Sanki burası benim memleketim değildi. Elli gün böyle geçti. İki arkadaşım boyunlarını büktüler; ağlayarak evlerinde oturdular. Ben ise onlardan daha genç ve dayanıklı idim. Dışarı çıkarak cemaatle namaz kılar, çarşılarda dolaşırdım. Fakat kimse benimle konuşmazdı. Namaz bittikten sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yerinde otururken yanına gelir, kendisine selâm verirdim. Kendi kendime "Acaba selâmımı alırken dudaklarını kıpırdattı mı kıpırdatmadı mı" diye sorardım. Sonra ona yakın bir yerde namaz kılar ve farkettirmeden kendisine bakardım. Ben namaza dalınca bana doğru döner, kendisine baktığım zaman da yüzünü çeviriverirdi.

Müslümanların bana karşı olan sert tutumları uzun süre devam edince, amcamın oğlu ve en çok sevdiğim insan Ebû Katâde'nin bahçesine gidip duvardan içeri atladım ve selâm verdim. Vallâhi selâmımı almadı. Ona:

- Ebû Katâde! Allah adına and vererek soruyorum. Benim Allah'ı ve Resûlullah'ı ne kadar sevdiğimi biliyor musun? diye sordum. Hiç cevap vermedi. Ona and vererek bir daha sordum. Yine cevap vermedi. Bir daha yemin verince:

- Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaşlar boşandı. Geri dönüp duvardan atladım.

Birgün Medine çarşısında dolaşıyordum. Medine'ye yiyecek satmak üzere gelen Şamlı bir çiftçi:

- Kâ'b İbni Mâlik'i bana kim gösterir? diye sordu. Halk da beni gösterdi. Adam yanıma gelerek **Gassân Meliki**'nden getirdiği bir mektup verdi. Ben okuma yazma bilirdim. Mektubu açıp okudum. Selâmdan sonra şöyle diyordu:

- Duyduğumuza göre Efendiniz seni üzüyormuş. Allah seni değerinin bilinmediği ve hakkının çiğnendiği bir yerde yaşayasın diye yaratmamıştır. Hemen yanımıza gel, sana izzet ikrâm edelim.

Mektubu okuyunca, bu da bir başka belâ, dedim. Hemen onu ateşe atıp yaktım.

Nihayet elli gün'den kırk'ı geçmiş, fakat vahiy gelmemişti. Birgün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gönderdiği bir şahıs çıkageldi.

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sana eşinden ayrı oturmanı emrediyor, dedi.

- Onu boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım? diye sordum.

- Hayır, ondan ayrı duracak, kendisine yanaşmayacaksın, dedi. Hz. Peygamber diğer iki arkadaşıma da aynı emri gönderdi. Bunun üzerine karıma:

- Allah Teâlâ bu mesele hakkında hüküm verene kadar ailenin yanına git ve onların yanında kal, dedim.

Hilâl İbni Ümeyye'nin karısı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e giderek:

- Yâ Resûlallah! Hilâl İbni Ümeyye çok yaşlı bir adamdır. Kendisine bakacak hizmetçisi de yoktur. Ona hizmet etmemde bir sakınca görür müsün? diye sormuş. Hz. Peygamber de:

- Hayır görmem. Ama katiyen sana yaklaşmasın, buyurmuş. Kadın da şöyle demiş:

- Vallahi onun kımıldayacak hâli yok. Allah'a yemin ederim ki, başına bu iş geleliberi durmadan ağlıyor.

Kâ`b sözüne şöyle devam etti:

- Yakınlarımdan biri bana: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den eşinin sana hizmet etmesi için izin istesen olmaz mı! Baksana Hilâl İbni Ümeyye'ye bakması için karısına izin verdi, dedi. Ben de ona: Hayır, bu konuda Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den izin isteyemem. Üstelik ben genç bir adamım. İzin istesem bile Peygamber *aleyhisselâm*'ın bana ne diyeceğini bilemem, dedim.

Bu vaziyette on gün daha durdum. Bizimle konuşulması yasaklandığından bu yana tam **elli gün** geçmişti. Ellinci gecenin sabahında, evlerimizden birinin damında sabah namazını kıldım. Allah Teâlâ'nın (Kur'ân-ı Kerîm'de bizden) bahsettiği üzere canım iyice sıkılmış, o geniş yeryüzü bana dar gelmiş bir vaziyette otururken, Sel Dağı'nın tepesindeki birinin var gücüyle:

- "Kâ`b İbni Mâlik! Müjde!" diye bağırdığını duydum. Sıkıntılardan kurtulma gününün geldiğini anlayarak hemen secdeye kapandım.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazını kıldırınca, Allah Teâlâ'nın tövbelerimizi kabul ettiğini ilân etmiş. Bunun üzerine ahâlî bize müjde vermeye koşmuş. İki arkadaşıma da müjdeciler gitmiş. Bunlardan biri bana doğru at koşturmuş. Eslem kabilesinden bir diğer müjdeci koşup Sel Dağı'na tırmanmış, onun sesi atlıdan önce bana ulaşmış. Sesini duyduğum müjdeci yanıma gelip beni tebrik edince, sırtımdaki elbiseyi de çıkarıp müjdesine karşılık ona giydirdim. Vallahi o gün giyecek başka elbisem yoktu. Emanet bir elbise bulup hemen giydim. Peygamber *aleyhisselâm*'ı görmek üzere yola koyuldum. Beni grup grup karşılayan sahâbîler tövbemin kabul edilmesi sebebiyle tebrik ediyor ve "Allah Teâlâ'nın seni bağışlaması kutlu olsun" diyorlardı.

Nihayet Mescid'e girdim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbın ortasında oturuyordu. Talha İbni Ubeydullah hemen ayağa kalktı, koşarak yanıma geldi, elimi sıktı ve beni tebrik etti. Vallahi muhâcirînden ondan başka kimse ayağa kalkmadı.

Râvi der ki, Kâ'b, Talha'nın bu davranışını hiç unutmazdı.

Kâ'b sözüne şöyle devam etti:

Peygamber *aleyhisselâm*'a selâm verdiğimde yüzü sevinçten parıldayarak:

- "Dünyaya geldiğinden beri yaşadığın bu en hayırlı gün kutlu olsun!" buyurdu. Ben de:

- Yâ Resûlallah! Bu tebrik senin tarafından mıdır, yoksa Allah tarafından mı? diye sordum.

- “Benim tarafımdan değil, Yüce Allah tarafından”, buyurdu. Sevindiği zaman Peygamber *aleyhisselâm*’ın yüzü parıldar, ay parçasına benzerdi. Biz de sevindiğini böyle anlardık.

Resûl-i Ekrem’in önünde oturduğumda:

- Yâ Resûlallah! Tövbemin kabul edilmesine şükran olarak bütün malımı Allah ve Resûlullah uğrunda fakirlere dağıtmak istiyorum, dedim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- “Malının bir kısmını dağıtmayıp elinde tutman senin için daha hayırlı olur” buyurdu. Ben de:

- Hayber fethinde hisseme düşen malı elimde bırakıyorum, dedikten sonra sözüme şöyle devam ettim. Yâ Resûlallah! Allah Teâlâ beni doğru söylediğimden dolayı kurtardı. Tövbemin kabul edilmesi sebebiyle, artık yaşadığım sürece sadece doğru söz söyleyeceğim.

Vallâhi bunu Peygamber *aleyhisselâm*’a söylediğim gündenberi doğru sözlü olmaktan dolayı Allah Teâlâ’nın hiç kimseyi benden daha güzel mükâfatlandırdığını bilmiyorum. Yemin ederim ki, Peygamber *aleyhisselâm*’a o sözleri söylediğim günden bu yana bilerek hiç yalan söylemedim. Kalan ömrümde de Cenâb-ı Hakk’ın beni yalan söylemekten koruyacağını umarım.

Kâ’b sözüne devamla şöyle dedi:

Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyet-i kerîmeleri indirdi:

“Allah (savaşa gitmek istemeyenlere izin vermesi sebebiyle) Peygamberini bağışladığı gibi, bir kısmının kalbi kaymak üzere iken güçlük zamanında Peygamber’e uyan muhâcirlerle ensârın da tövbelerini kabul etti. Çünkü Allah onlara çok şefkatli, pek merhametlidir.

“Hani şu tövbeleri (Allah’ın emri gelene kadar) geri bırakılan üç kişinin de tövbesini kabul etti. Bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini iyice sıkıştırmıştı. Nihayet Allah’dan başka sığınılacak kimse olmadığını anlamışlardı. Eski hâllerine dönmeleri için Allah onların tövbelerini kabul etti. Çünkü Allah tövbeleri kabul edici ve bağışlayıcıdır.

“Ey imân edenler! Allah’ın azâbından korkun ve doğrularla beraber olun” [Tevbe sûresi (9), 117-119].

Kâ’b şöyle devam etti:

Allah’a yemin ederim ki, beni İslâmiyet’le şereflendirdikten sonra Cenâb-ı Hakk’ın bana verdiği en büyük nimet, Peygamber *aleyhisselâm*’ın huzurunda doğruyu söylemek ve yalan söyleyip de helâk olmamaktır. Çünkü Allah Teâlâ şu yalan söyleyenler hakkında vahiy gönderdiği zaman, hiç kimseye söylemediği ağır sözleri söyledi ve şöyle buyurdu:

“O savaştan kaçanların yanına döndüğünüz zaman, kendilerini hesaba çekmiyesiniz diye Allah adına yemin ederler. Onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar pistirler. Yaptıklarına ceza olmak üzere varacakları yer cehennemdir. Kendilerinden râzı olasınız diye size yemin de ederler. Siz onlardan râzı olsanız bile Allah fâsıklardan aslâ râzı olmaz” [Tevbe sûresi (9), 95-96].

Kâ’b sözüne şöyle devam etti:

Biz üç arkadaşın bağışlanması, Peygamber *aleyhisselâm*'ın yeminlerini kabul edip kendilerinden bîat aldığı ve Cenâb-ı Hak'dan affedilmelerini dilediği kimselerin bağışlanmasından (elli gün) geri kalmıştı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, hakkımızda Allah Teâlâ bir hüküm verene kadar bize yapacağı muameleyi tehir etmişti. Nihayet Allah Teâlâ -anlatıldığı üzere- hükmünü verdi. Allah Teâlâ'nın **"tövbeleri geri kalan üç kişinin..."** diye bahsettiği bu geri kalış, bizim savaştan geri kalmamız değildir; bu, Hz. Peygamber'e gelip yemin ederek mâzeretleri olduğunu söyleyenlerin özürlerini Peygamber *aleyhisselâm*'ın kabul etmesi, bize yapacağı muameleyi ise geriye bırakması olayıdır.

Buhârî, Megâzî 79; Müslim, Tevbe 53. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (9)

Diğer bir rivayet:

"Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Tebük Gazvesi'ne perşembe günü çıkmıştı. Sefere perşembe günü gitmeyi severdi" şeklindedir. Buhârî, Cihâd 103

Başka bir rivayette ise:

"Seferden mutlaka gündüzün kuşluk vakti dönerdi. Dönünce de ilk iş olarak Mescid'e uğrar, iki rek'at namaz kılar, sonra orada otururdu" denilmektedir. Müslim, Müsâfirîn 74; Ebû Dâvûd, Cihad 166

Kâ'b İbni Mâlik

Bu azîz sahâbî Resûlullah Efendimiz'in üç meşhur şâirinden biridir. Medineli olup Hazrec kabilesindendir. İkinci Akabe bîatında bulunarak Efendimiz'i Medine'ye dâvet eden bahtiyarlardan biri de odur. Tebük Gazvesi'ne katılmayan üç kişiden biri olması ve elli günlük boykottan sonra âyet-i kerîme ile aklanması onun şöhretini daha da artırmıştır. Hicretten sonra Peygamber Efendimiz Mekkeli bir muhâcir ile Medineli bir ensârı kardeş ilân ettiği zaman, onu cennetle müjdelenen on kişiden (aşere-i mübeşşere'den) biri olan ***Talha İbni Ubeydullah*** *ile kardeş yapmıştı.* Hadîsi şerîf*te okuduğumuz üzere, haklarında ilâhî af çıkıp da Kâ'b Peygamber Efendimiz'in huzuruna girdiği zaman, sadece Hz. Talha'nın ayağa kalkıp koşarak gelmesinin ve onu heyecanla tebrik etmesinin sebebi, aralarındaki bu kardeşlikti. Kâ'b İbni Mâlik onun bu davranışını hiç unutmadı ve her fırsatta şükranla andı.*

Kâ'b sadece Bedir ve Tebük Gazveleri'nde bulunamadı. Uhud Gazvesi'nde düşmanla yiğitçe savaştı ve on yedi yara aldı. Demekki onun Tebük Gazvesi'ne gitmemesi, korkaklığı sebebiyle değildi. Kendisinden seksen kadar hadis rivayet edilmiştir.

Kâ'b hicretin 54. yılında (674) vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf İslâm âlimlerince çok önemli görülmüş, ondan elli kadar hüküm çıkarılmıştır.

Bu uzun hadiste öncelikle tövbenin önemi belirtilmekte, ikinci olarakta genel harb ilân edildiği bir zamanda savaştan kaçmanın günâhı gösterilmektedir.

Söze önce bu gazvenin neden bu kadar önemli olduğunu anlatarak başlayalım:

Tebük Gazvesi hicretin dokuzuncu yılı Recep ayında (Ekim 630'da) yapıldı. O yıl Medine'de ve diğer İslâm topraklarında büyük bir kuraklık hüküm sürüyordu. Bunu haber

alan Bizans kıralı Herakliyüs, müslümanlara öldürücü darbeyi indirmek üzere **kırk bin** kişilik bir kuvvet hazırladı. Peygamber Efendimiz bu haberi tam zamanında aldı.

Mevsim sıcak, gidilecek yer de uzak olduğu için her zaman yaptığının aksine bu defa seferin nereye yapılacağını açıkca söyledi. Müslümanların arasındaki münafıklar moral bozmak için hem aşırı sıcakları hem de gidilecek yerin uzak oluşunu hep ileri sürüyorlar ve Herakliyüs'ün kalabalık ordusu karşısına çıkmanın bir intihar olacağını söylüyorlardı. Bu propaganda bazı kimseler üzerinde gerçekten tesirli oluyordu. İşte bu sırada müslümanları uyarmak için Tevbe sûresinin 38-41. âyetleri nâzil oldu:

"Ey imân edenler! Size ne oldu ki, Allah yolunda sefere çıkın dendiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz? Dünya hayatını âhirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası âhiretin yanında pek azdır."

Âyet-i kerîmenin devamında Peygamber *aleyhisselâm*'a yardım etmezlerse ona Allah'ın yardım edeceği söyleniyor, hicret sırasında nasıl yardım ettiği de anlatılıyordu. Bu âyetler üzerine müslümanlar hemen derlenip toparlandılar ve savaş hazırlığına başladılar.

Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'i hayır yarışında geçmeyi düşünerek **malının yarısını** getirdiği, fakat Ebû Bekir hazretlerinin **bütün malını** ortaya koyarak büyüklüğünü bir daha gösterdiği olay bu savaş hazırlığı sırasında meydana gelmişti. Hz. Osman **950 deve ile 100 atı** yine bu sırada bağışlamıştı. Sonunda İslâm ordusu hazırlanmış, **otuz bin** mücâhid Tebük yolunu tutmuştu.

İslâm tarihine **Bekkâîn** (ağlayanlar) diye geçecek olan yedi fakir müslüman, maddî imkânları olmadığı ve bu sebeple savaşa katılamadıkları için hüngür hüngür ağlıyorlardı. Münafıkların çoğu bahâneler uydurup savaşa katılmamıştı. İşin fenası Bedir dışında Hz. Peygamber'in yanı başında bütün savaşlara katılmış olan Kâ'b İbni Mâlik ile diğer iki Bedir gazisi ihmâlleri sebebiyle Tebük Gazvesi'ne katılmıyorlardı. Nefisleri onları yenmişti.

Savaş şöyle sonuçlandı: Müslümanların büyük bir kalabalıkla geldiğini öğrenen hıristiyan ordusu, onların karşısına çıkmaya cesaret edemedi. İslâm ordusu da geri dönüp geldi. Fakat müslümanlar bu savaşta çok eziyet çektiler. Görüldüğü üzere Tebük savaşı müslümanlığın kaderi açısından çok önemliydi. Ona herkesin mutlaka katılması gerekiyordu. Kâ'b İbni Mâlik'e ve arkadaşlarına iyi bir ders verilmesinin sebeplerinden biri de bu idi.

Tekrar başa dönerek şunu belirtelim:

Hadîs-i şerîfte samimiyetle yapılan tövbelerin Allah Teâlâ'yı son derece memnun ettiği ortaya konmakta, günahına üzülen kullarının kendisine yönelmelerinden pek hoşnut olduğu belirtilmektedir.

Kâ'b İbni Mâlik'e müslümanların yaptığı elli günlük boykota rağmen onun din kardeşleriyle ilgiyi kesmemesi, Peygamber Efendimiz'in etrafında dolaşarak ona selâm vermeye çalışması, acaba selâmımı aldı mı diye dudaklarının hareketini gözlemesi, onun ne kadar samimi bir müslüman olduğunu ispat etmektedir. Başta Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* olmak üzere müslümanlardan kopmanın, onlardan ayrı kalmanın, onlar tarafından toplum dışı bırakılmanın iyi bir müslüman için ne korkunç bir ceza olduğu bu olayda bütün açıklığı ile görülmektedir. Şu hâlde bir müslüman din kardeşlerinin nefretini üzerine çekecek bir iş yapmanın çok büyük bir hata olduğunu hatırından çıkarmamalı ve onlar tarafından hor görülecek bir işi asla yapmamalıdır.

Şu da hiçbir zaman unutulmamalıdır ki, Peygamber Efendimiz'in bu olayda böylesine sert davranmasının asıl sebebi, savaştan kaçmanın şahısları değil İslâm toplumunu ve

müslümanların kaderini yakından ilgilendirmesidir. Zira Peygamber Efendimiz şahsını ilgilendiren hiçbir olaya böyle tepki göstermemiştir. Şahsını ilgilendiren kusurları hep hoş görmüş, hata edenleri hemen bağışlamıştır.

Neticede şunu anlıyoruz: İnsan yanılabilir, günah işleyebilir. Yapılan suç ne kadar ağır olursa olsun, kul hatasını kabul etmeli ve Cenâb-ı Hakk'a karşı dürüst davranmalıdır. Günahları sadece O'nun bağışlayacağını bilerek hatasının affı için Allah Teâlâ'ya yalvarıp yakarmalıdır. Daha da önemlisi, insan hiçbir zaman ümitsizliğe düşmemeli, günahlarım bağışlanmaz diye düşünmemelidir. Tam aksine benim Yüce Rabbim bağışlayıcıdır, diye hep ümitvâr olmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman doğru sözlü olmalı; hata ettiği zaman da kusurunu, günahını kabul etmelidir.
2. Samimi bir mü'min günah işlediği zaman üzülmeli, pişmanlık duymalı, ben niçin böyle davrandım diye ağlayıp sızlamalıdır.
3. Hatayı kime karşı yapmışsa onun gönlünü almaya ve kendisini bağışlatmaya çalışmalıdır.
4. Bir görevi yapamadığı zaman üzüntü duymalı, ben bu görevi niçin yapmadım diye düşünüp kendisini hesaba çekmelidir.
5. Allah'a ve Resûlü'ne herkesten çok itâat etmeli, en üstün saygıyı onlara karşı beslemelidir.
6. Allah yolunda savaşa çağırıldıkları zaman, durumları ne olursa olsun, müslümanlar gönül rızasıyla hemen bu savaşa katılmalı, savaştan asla kaçmamalıdır.
7. Ashâb-ı kirâmın Peygamber *aleyhisselâm*'a karşı ne kadar açık sözlü olduğu, kendi aleyhlerine bir sonuç doğursa bile gerçeği söylemekten kaçınmadıkları görülmektedir.
8. İnsanların iç yüzleri Allah'a bırakılmalı ve bir şeyi niçin yaptıkları kurcalanmamalıdır. Zaten samimi davranmayanlar zamanla kendiliğinden ortaya çıkacaktır.
9. Bir idareci, açıkca günah işlemekten çekinmeyen müslümanları yola getirmek düşüncesiyle, diğer müslümanların onlarla olan davranışlarını sınırlayabilir.
10. Peygamber Efendimiz'in ashâbına şefkati, onları memnun eden bir habere onlarla birlikte sevinmesi sahip olduğu ahlâkın üstünlüğünü göstermektedir.
11. Bir kimsenin münafık veya kâfir olduğu anlaşılırsa, mü'min bir kadın hayatını öyle biriyle devam ettirmemelidir.
12. Birini mutlu edecek bir haber duyunca ona müjde vermek, bir olaya sevinen birini tebrik etmek İslâmî bir âdet olduğu gibi, müjde alan kimsenin müjdeyi getirene hediye vermesi de hoş bir gelenektir.
13. Faziletli bir kimse için ayağa kalkmayı dinimiz makbul bir davranış kabul etmiştir.
14. Bir nimete kavuşan veya bir sıkıntıdan kurtulan kimse sadaka vermelidir. Fakat Allah rızası için bütün malını dağıtıp da başkalarına muhtaç duruma düşmemelidir.
15. Doğruluk ve doğru sözlülük insanı hem dünyada hem de âhirette kurtarır.
16. Allah Teâlâ'nın bir lutfuna eren kimse, buna çok sevindiğini belli etmeli ve bu nimetinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a şükretmelidir.

23– وَعَنْ أبي نُجَيْد بِضَم النُّونِ وَفَتْح الجْيِمِ عِمْرانَ بْنِ الحُصيْنِ الخُزاعيِّ رَضِي اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ امْرأَةً
مِنْ جُهينةَ أَتَت رَسُولَ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَهِيَ حُبْلَى مِنَ الزِّنَا ، فقَالَتْ : يَا رسول الله أَصَبْتُ

حَدّاً فأَقِمْهُ عَلَيَّ ، فَدَعَا نَبِيُّ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَلِيَّهَا فَقَالَ : أَحْسِنْ إِلَيْهَا ، فَإِذَا وَضَعَتْ فَأْتِنِي فَفَعَلَ فَأَمَرَ بِهَا نَبِيُّ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَشُدَّتْ عَلَيْهَا ثِيَابُهَا ، ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فرُجِمتْ ، ثُمَّ صلَّى عَلَيْهَا . فَقَالَ لَهُ عُمَرُ : تُصَلِّي عَلَيْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَقَدْ زَنَتْ ، قَالَ : لَقَدْ تَابَتْ تَوْبةً لَوْ قُسِمَتْ بَيْنَ سبْعِينَ مِنْ أَهْلِ المدِينَةِ لوسعتهُمْ وَهَلْ وَجَدْتَ أَفْضَلَ مِنْ أَنْ جَادَتْ بِنفْسهَا للَّهِ عَزَّ وجَل؟،» رواه مسلم .

23. Ebû Nüceyd İmrân İbni Husayn el-Huzâî *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Cüheyne kabilesinden zina ederek gebe kalmış bir kadın Peygamber *aleyhisselâm*'ın huzuruna geldi ve:

- Yâ Resûlallah! Cezayı gerektiren bir suç işledim. Cezamı ver, dedi.

Bunun üzerine Peygamber *aleyhisselâm* kadının velisini çağırttı. Ona:

- **"Bu kadına iyi davran! Doğum yapınca bana getir!"** buyurdu.

Adam Resûl-i Ekrem'in buyurduğu gibi yaparak kadını doğumdan sonra getirdi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kadının üzerine elbisesinin iyice bağlanmasını emretti; sıkı sıkıya bağladılar. Sonra Peygamber *aleyhisselâm*'ın emri üzerine taşlanarak öldürüldü. Daha sonra Resûl-i Ekrem kadının cenaze namazını kıldı.

Hz. Ömer:

- Yâ Resûlallah! Zina etmiş bir kadının namazını mı kılıyorsun? diye sorunca Hz. Peygamber şunları söyledi:

- **"O kadın öyle bir tövbe etti ki, şayet onun tövbesi Medine halkından yetmiş kişiye taksim edilseydi, hepsine yeterdi. Sen Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmak için can vermekten daha üstün bir şey biliyor musun?"** Müslim, Hudûd 24. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Hudûd 24; Nesâî, Cenâiz 64

İmrân İbni Husayn

Huzâa kabilesinden olan Ebû Nüceyd İmrân İbni Husayn, hicretin yedinci yılında (628) babası ve Ebû Hüreyre ile birlikte müslüman oldu. Resûl-i Ekrem ile birlikte muhtelif gazvelere katıldı.

Daha sonraları Basra kadısı oldu. Basralılara İslam hukukunu öğretti. Hasan-ı Basrî hazretleri, Basralılara İmrân İbni Husayn'dan daha çok faydası dokunan birinin bu şehre ayak basmadığını söylerdi.

Giyimine kuşamına pek dikkat eder ve Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in:

"Allah Teâlâ bir kuluna nimet verince, onu kulunun üzerinde görmekten memnun olur" *buyurduğunu söylerdi.*

İmrân İbni Husayn'ın Allah Teâlâ'nın huzurunda hesap vermenin zorluğunu düşünerek:

- *"Keşke rüzgârın savurduğu kül olsaydım" dediği rivayet edilir. Peygamber Efendimiz'den 180 hadis rivayet etmiştir.*

İmrân İbni Husayn, otuz yıl süren bir karın rahatsızlığından sonra hicretin 52. yılında (672) Basra'da vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bir mü'min için önemli olan, Rabbinin huzuruna tertemiz varmaya gayret etmektir. Rabbinin hoşnutluğunu kazanmak için canını vermesi, rûhunu teslim etmesi gerekse bile bunu seve seve yapmalıdır. Bir günah işleyince önce Allah'tan korkmalı, yaptığına pişman olmalı, gözyaşları dökerek ağlamalı ve kendini bağışlaması için Rabbine yalvarmalıdır. Samimi bir müslümanın yapacağı budur. Fakat samimiyet ve ihlâs derece derecedir. Bu olay başından geçen hanım sahâbînin **samimiyeti ve ihlâsı**, bizim takdirlerimizin çok üzerindedir. O Cenâb-ı Hakk'a bütün varlığıyla dönmüş ve dünyalara sığmayan muazzam imanıyla el açıp bağışlanma dilemiştir. Âhirette Mevlâ'sının huzurunda böyle bir günahtan dolayı hesaba çekilip perişan olmaktansa, cezasını dünyada çekip kurtulmayı tercih etmiştir.

Samimiyet ve ihlâsla yapılan tövbenin insanı günahlarından arındıracağı kesindir. Âyetler ve hadisler bunu ortaya koymaktadır. Fakat bu hanım sahâbî, belki de tövbesinin samimi olamayacağını düşünmüş, vermesi gereken hesabı kesin bir şekilde dünyada görüp bitirmek istemiştir.

Görüldüğü üzere bu bir iman meselesidir. İmanı böylesine güçlü olanların, tövbesi de farklıdır. Nitekim Efendimiz onun tövbesinin sadece kendisini kurtaracak bir güçte değil, **yetmiş kişiye** dağıtılsa, hepsinin günahlarını bağışlatacak bir kuvvete sahip olduğunu belirtmiştir.

İmanı güçlü olan biri, zina gibi ağır bir suç işleyebilir mi? diye sorulabilir.

Evet, işleyebilir. Çünkü günahdan sadece peygamberler korunmuştur. Onların dışındaki bütün insanlar hata edip büyük günah işleyebilir. Kul daima kusurludur ve her zaman yanılabilir. Hep zayıf zamanını kollayıp duran nefsi ile şeytanın oyununa gelebilir. Bu durumda önemli olan, günahı işledikten sonra ne yapacağını bilmektir. Bir kul, günah işlemeyi yasaklayan Rabbini hatırlayarak pişmanlık duyuyor ve yaptığına üzülerek "Rabbim bağışla!" diye inleyebiliyorsa, kurtuluş yoluna girmiş demektir. Çünkü kulunun günahları gökleri tutsa bile, el açıp kendine yalvardığı ve affını dilediği sürece onu bağışlayacağını vâdeden Allah Teâlâ'dır (Tirmizî, Daavât 99).

Başından bu olay geçen hanım sahâbînin kim olduğu bilinmemektedir.

Bu genel açıklamadan sonra şimdi de hadisimizdeki bazı hususlara ışık tutalım:

Recm denilen taşlanarak öldürme cezası, zina eden **evli veya başından nikâh geçmiş** erkeklere ve kadınlara verilir. **Evli olmayanlar ise sopa vurularak** cezalandırılır. Recm edilen bu hanımın evli veya daha önce evlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Peygamber Efendimiz'in, kadının en yakın akrabasını çağırarak ona iyi davranmasını tenbih etmesinin sebebi, bu ayıbı nasıl işledin diye onu üzmelerine engel olmaktır. Zira günahının büyüklüğünü böylesine anlamış ve ondan arınmak için canını vermeyi göze almış birini tekrar utandırmaya kalkmak insânî bir davranış değildir.

Taşlama cezasının doğumdan sonra verilmesinin sebebi, karnındaki mâsum yavruyu ölümden kurtarmaktır. Bâkire iken zina ederek gebe kalan bir kadın, sopa vurulma cezasına çarptırılsa bile, doğum yapması beklenir, ondan sonra cezası uygulanır.

Ceza verilmeden önce elbisenin bedene iyice bağlanmasının sebebi, ceza uygulanırken vücudun açılarak mahrem yerlerin görünmesine engel olmaktır. Hz. Ömer'in sorusu ile Peygamber Efendimiz'in ona verdiği cevap da üzerinde çokca düşünülmesi gereken bir konudur. Olay şöyledir:

O aziz tövbekârın mübarek rûhu günah kirini dünyada bırakarak Yüce Mevlâ'sına uçup gittikten sonra cenazesi yıkanmış, kefenlenmişti. Peygamber Efendimiz cenaze namazını kıldırmaya kalkınca, Hz. Ömer hayret etti. Çünkü birinin cenaze namazını kılmak, ona değer vermek ve bağışlanmasını Cenâb-ı Hak'tan istemekti.

Hz. Ömer sadece işlenen günahın büyüklüğüne bakıyor, o günahtan sonra yapılan tövbenin büyüklüğünü görmüyordu. Bu sebeple Resûl-i Ekrem'in öyle bir günahkârın cenaze namazını niçin kıldığını öğrenmek istedi.

Efendimiz de ona verdiği cevapta; o kadın öyle bir tövbe etti ki, şayet onun tövbesi Medineli yetmiş günahkâra dağıtılsa, herbirinin günahlarını affettirir ve kendilerini temize çıkarır, demek suretiyle **ihlâs ve samimiyetin** kurtarıcı ve yüceltici özelliğini belirtmiş oldu.

Bu hadîs-i şerîfte, Peygamberler Sultanı Efendimiz'in büyüklüğü bir kere daha görüldü. İnsana verdiği üstün değer daha iyi anlaşıldı.

Bu olayın *Sahîh-i Müslim*'deki bir diğer rivayeti daha geniştir.

Buna göre Peygamber *aleyhisselâm*'a o kadın gelip de, cezamı vererek beni temizle, dediği zaman Resûl-i Ekrem onun sözüne önem vermek istememişti. Fakat kadın ısrar etti. Zina ettiğini, hatta karnında bu zinanın mahsûlünü taşıdığını, mutlaka cezalandırılması gerektiğini ısrarla belirtti. Resûl-i Ekrem de ona doğum yaptıktan sonra gelmesini söyledi. Aradan aylar geçti. Belki kadın itirafından vazgeçebilirdi. Çünkü can tatlıydı. Ama o, doğurduğu çocuğu bir beze sararak getirdi. Bu defa Resûl-i Ekrem Efendimiz:

- **"Git, çocuğu sütten kesilinceye kadar emzir!"** diyerek onu geri gönderdi. Kadın çocuğuyla birlikte dönüp gitti. Aradan yıllar geçmiş, çocuk sütten kesilmişti. Kadın elindeki ekmeği kemirmeye çalışan çocuğuyla çıkageldi.

- Ey Allah'ın elçisi! Onu memeden ayırdım. Yemek yemeye de başladı, diyerek cezasının uygulanmasını istedi. Sonunda göğsüne kadar bir çukura gömüldü ve taşlanarak cezalandırıldı.

Peygamber Efendimiz'in hayatında bir de **Mâiz** adlı sahâbînin taşlanarak öldürülmesi olayı vardır. Mâiz Peygamber *aleyhisselâm*'a gelip zina ettiğini söylediği ve cezasının verilmesini istediği zaman Efendimiz onu dinlemek istememiş, oradan çekip gitmesini söylemişti. Fakat Mâiz ısrarlıydı. Sözünü dinlemek istemeyen ve kendisine arkasını dönüp oturan Resûl-i Ekrem'in karşısına geçerek günah işlediğini **dört defa** tekrarlamıştı. Zina cezasının verilebilmesi için bu olayı ya dört şahidin görmesi veya başından olay geçen kimsenin dört defa itiraf etmesi gerekiyordu. Mâiz olayı dört defa tekrarlayınca, kendisine recm cezası uygulandı.

Asr-ı saâdetteki bu nevi olayların ikiyi üçü geçmediği bilinmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman bir günah işleyince üzülmeli, ıstırap duymalı, yaptığına pişman olmalıdır.

2. İnsan yaptığına pişman olup tövbe ettiği takdirde, kendisine verilen dünyevî cezalar o suçların karşılığı olur. Âhirette o günahtan bir daha sorguya çekilmez.

3. Hâmile kadın doğum yapıp temizlenme süresi sona erene kadar cezalandırılmaz. Çocuğu varsa, onu kendi emzirmese bile, çocuk sütten kesilene kadar cezası tehir edilir.

4. Tövbe, zina suçunun bile affedilmesini sağlayacak bir güce sahiptir.

24– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاس وأنس بن مالك رَضِي الله عنْهُم أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لَوْ أَنَّ لابْنِ آدَمَ وَادِياً مِنْ ذَهَبٍ أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ وادِيانِ ، وَلَنْ يَمْلأَ فَاهُ إِلاَّ التُّرَابُ ، وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ » مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

24. İbni Abbas ve Enes İbni Mâlik *radıyallahu anhüm*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanoğlunun bir dere dolusu altını olsa, bir dere daha ister. Onun ağzını topraktan başka bir şey doldurmaz. Ama Allah, tövbe edenin tövbesini kabul eder."

Buhârî, Rikak 10; Müslim, Zekât 116-119. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 27, Menâkıb 32, 64; İbni Mâce, Zühd 27

Açıklamalar

İnsanın tövbe etmesini gerektiren kabahatleri, herkesin günah diye bildiği bazı aşırı ve Allah'a karşı saygısızca yapılmış davranışlardan ibaret değildir. Açgözlülük ve kanaatsizlik de diğer günahlar kadar çirkindir. Hadîs-i şerîf, bunlardan dolayı da Allah'a tövbe edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Günahlar insanın mânevî dünyasını nasıl hırpalarsa, dünya malına duyulan aşırı hırs da tıpkı günahlar gibi insanın geleceğini tehlikeye sokar. Zira insanın tabiatında doyumsuzluk vardır. Elde ettiği ile yetinmeme, daha çoğunu isteme duygusu ona hâkimdir. Bir dere dolusu altınla yetinmeyip bir o kadar daha istemesi, diğer bir rivayette görüldüğü üzere *"iki dere dolusu altını olsa bir üçüncüyü arzu etmesi"*, onun bu huyu sebebiyledir.

Peygamber Efendimiz şu hadisiyle bu doyumsuzluğun asıl sebebini gün ışığına çıkarmıştır:

"İnsan ihtiyarlasa bile, onun iki duygusu hep genç kalır: Biri çok kazanma hırsı, öteki çok yaşama arzusu" (Buhârî, Rikak 5; Müslim, Zekât 115).

Resûl-i Ekrem Efendimiz insanın *"ağzını"*, bir diğer rivayete göre *"karnını sadece toprak doyurur"* buyururken, onu bu açgözlülük derdinden ancak ölüm kurtarabilir; ölmeden onun gözü doymaz demek istemiştir. İnsanoğlunun bu doyumsuzluğu cimriliğinden kaynaklanmaktadır. Harcamadan biriktirmek cimriliğin en belirgin özelliğidir. Bu açığımızı Allah Teâlâ şöyle sergilemektedir:

"De ki, Rabbimin rahmet hazineleri sizin elinizde olsaydı, onu harcayıp tüketmekten korkar, cimrilik ederdiniz. Zaten insan da pek cimridir" [İsrâ sûresi (17), 100].

Çok kazanma duygusu ölçülü olduğu, insanı yaratılış gayesinden uzaklaştırmadığı sürece faydalı olabilir. Zira çok kazanan bir müslümanın, elde ettiği servetle daha çok hayır ve iyilik yapması arzu edilir. İslâmiyet'in verilmesini emrettiği zekât ve sadakayı verebilmek, Allah

yolunda sarfedilmesini istediği harcamaları yapabilmek için zengin olmak lâzımdır. Zengin olabilmek için de, insanda çok kazanma arzusu bulunmalıdır. Ama gönüldeki bu çok kazanma duygusu ona âhiret hayatını unutturuyorsa, dünya sevgisi onu esir alarak bütün gönlüne el koyuyorsa, o takdirde bu duygu son derecede tehlikeli bir hâle gelmiş demektir.

Şükürler olsun ki, Allah Teâlâ insana zararlı duyguları ve aşırı istekleri frenleme gücü vermiştir. İradesine hâkim olan kimsenin bu nevi zaaflarını kontrol altına alması her zaman mümkündür. Dünya malına, dünya zevkine aşırı bağlandığını hissettiği anda Rabbine dönen ve el açıp O'ndan yardım isteyen kuluna Cenâb-ı Hakk'ın yardım edeceği de hadisimizde müjdelenmiştir.

Bu hadîs-i şerîfte şöyle bir incelik de sezilmektedir. İnsanoğlu topraktan yaratıldığı için onun tabiatında toprağın özellikleri vardır. Toprak zaman zaman kurur, sıcaktan kavrulur, suya hasret çeker. Onu ancak Allah Teâlâ'nın lutfedeceği bol yağmurlar canlandırabilir. İşte o zaman yeniden hayat bulan toprak, gönül okşayan binbir güzelliğini ortaya çıkarır. İnsan da böyledir. Onu nefsi ve bitip tükenmeyen hırsı esir alıp da insânî özelliklerini kaybettirince, yeniden kendine gelebilmesinin yegâne yolu Allah'a dönmesi ve O'ndan yardım istemesidir. Yoksa dünya malına olan açlığı artarak devam eder. O zaman da topraktan yaratılan bu varlığın gözünü ancak kabir toprağı doyurur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kanaatkâr olmak, Allah Teâlâ'nın verdikleriyle yetinmek güzel bir huydur.
2. Açgözlülük insanı dünyada huzursuz ettiği gibi, onu haksızlığa yönelteceği için âhiretini de perişan eder.
3. Açgözlülük derdinden kurtulmanın yegâne çaresi, önce bu dertten kurtarması için Allah'a yalvarmak ve açgözlülük sebebiyle yaptığı günahları bağışlaması için ona yönelmektir.
4. Allah Teâlâ kötü huylarından dolayı tövbe eden kulunun tövbesini kabul eder.

25– وَعَنْ أبي هريرة رَضِي اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « يَضْحكُ اللَّهُ سبْحَانُه وتَعَالَى إِلَى رَجُلَيْنِ يقْتُلُ أحدُهُمَا الآخَرَ يدْخُلاَنِ الجَنَّة ، يُقَاتِلُ هَذَا في سبيلِ اللَّهِ فيُقْتَل ، ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْقَاتِلِ فَيسْلِمُ فيستشهدُ » مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

25. Ebû Hüreyre radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Biri diğerini öldüren ve her ikisi de cennete giren iki kişiden Allah Teâlâ hoşnut olur. Bunlardan biri Allah yolunda savaş ederken diğeri tarafından öldürülür. Katil olan da daha sonra tövbe eder, müslüman olur, o da Allah yolunda savaşırken şehid düşer."

Buhârî, Cihâd 28; Müslim, İmâre 128, 129. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 38; İbni Mâce, Mukaddime 13

Açıklamalar

Bütün kullarını rahmet ve şefkatiyle kucaklayan Cenâb-ı Hakk'ın, kâfirleri de tövbe yoluyla temize çıkarıp cennetine alabileceği bu hadîs-i şerîfle ortaya konmaktadır.

Günahlarına tövbe etmek, bütün insanlık için bir kurtuluş yoludur. Bitmeyen bir bahtiyarlığı, ebedî âhiret saadetini isteyen herkes tövbe ederek geleceğini garantiye alabilir. Hatta bir insan, Allah'ın yüce dinini daha ötelere götürmek ve cihana yaymak için savaşan bir mücahidi şehid etse, böylece günah çukuruna daha çok batsa, ama birgün yanlış yolda gittiğini anlayarak İslâm'a dönse ve böylece bütün günahlarına tövbe etmiş olsa, o da şehid ettiği kimseyle beraber cennete girecek ve Allah'ın cemâlini görecektir. İşte Efendimiz biri diğerini öldüren, sonra da ikisi birden cennete girecek olan iki şahsın bu garip hâllerinin Allah Teâlâ'yı pek memnun edeceğini haber vermektedir.

Hadisimizin metninde, Cenâb-ı Hakk'ın bu iki kulunun durumuna memnun olması hâli, *"Allah Teâlâ iki kulunun durumuna güler"* diye istiâre yoluyla anlatılmıştır. Gülmek, ağlamak gibi hâller Cenâb-ı Hak için düşünülemeyeceğine göre, bu sözle onun kullarından hoşnut ve razı olması ve onlara sevap yazması anlatılmak istenmiştir.

Görüldüğü üzere Allah Teâlâ'nın rahmeti ve şefkati pek büyüktür. **"Rabbinin affı çok geniştir"** [Necm sûresi (53), 32] âyet-i kerîmesi de bunu göstermektedir. Allah Teâlâ'nın rahmeti geniş olduğu gibi, rahmetinin eseri olan cenneti de son derece geniştir. Bütün insanlığı alacak ve -hadîs-i şerîflerde belirtildiği üzere- cennete en son girecek kimseye dünya kadar, hatta dünyanın on misli büyüklüğünde bir yer ikram edilecek kadar geniştir (bk. 1887-1888. hadisler).

Allah Teâlâ'nın hem rahmetinin hem de cennetinin böylesine büyük olduğunu öğrendikten sonra O'nun gösterdiği tövbe yolunu tutarak rahmetini ve cennetini elde etmeye çalışmamak ne büyük gaflettir!...

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın rahmeti ve lutfu son derece geniştir.
2. İşlenen günah ne kadar büyük olursa olsun, insan ümitsizliğe düşmemeli ve günahlarına mutlaka tövbe etmelidir.
3. Müslüman olmak, insanı dinsizliğin bütün kirlerinden arındırdığı gibi, tövbe de daha önce yapılan bütün günahları bağışlatır.
4. Allah yolunda can veren herkes cennete girecektir.
5. Kimin nasıl öleceği bilinemez. Bir kâfir hidâyete ererek müslüman olabilir. Cenneti ve cemâlullahı kazanabilir.

3- باب الصبر

S A B I R

ÂYETLER

قال اللَّه تعالى : { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اصْبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَاتَّقُواْ اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ }.

1. **"Ey iman edenler! Sabredin, sabır yarışında** (düşmanlarınızı) **geçin!"** Âl-i İmrân sûresi (3), 200

Felah ve kurtuluşun temel şartlarını açıklayan âyet-i kerîme, ilk olarak, sabırlı olmayı sabır yarışında düşmanları geçecek bir dayanıklılık göstermeyi istemektedir. Devamında da sürekli uyanık bir şekilde sınır bekçiliği yapmayı ve Allah'a karşı daima saygılı bulunmayı tavsiye etmektedir.

Âyet-i kerîme, kurtuluş ve mutluluğun en başta gelen şartının sabır olduğunu, imtihan ve sıkıntılara sabırla göğüs germesini bilmeyenlerin başarıya ulaşamayacaklarını açıklamaktadır.

Kısaca "Zafer ve başarı, gösterilecek sabra bağlıdır" mesajını vermektedir. Elmalılı merhum Âl-i İmrân sûresinin son âyetinde, Allah'tan, kâfirlere karşı yardım ve zafer isteyen mü'minlere Allah Teâlâ'nın bu âyetle cevap verdiğini belirtmektedir.

وقال تعالى : { وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوفْ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الأَمَوَالِ وَالأنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ }.

2. "Sizi korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz eksiltmekle elbette deneriz. Sabredenleri müjdele!" Bakara sûresi (2), 155

Bu âyette, korku, açlık, mal, can ve ürün kaybı gibi müslümanların tâbi tutulacağı imtihan çeşitleri sayılmaktadır. Bütün bunlar karşısında sabırlı davranan ve Allah'a karşı güvenini kaybetmeyen, teslimiyetini bozmayan mü'min kazanacaktır. Bu kazancın niteliğini aşağıdaki âyet haber vermektedir.

وقال تعالى : { إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ }.

3. "Sabredenlere, felâketlere karşı dişlerini sıkıp göğüs gerenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir." Zümer sûresi (39), 10

Ödülün hesapsız olması, sabrın ehemmiyetini göstermektedir. Felâketler karşısında gösterilecek sabır, pek büyük bir meziyet olmasaydı, hesapsız mükâfat vadedilmezdi.

وقال تعالى: { وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ }.

4. "Fakat sabredip (kendisine yapılan kötülüğü) bağışlayanın işi, işte bu, benimsenmeye değer işlerdendir." Şûrâ sûresi (42), 43

Sabretmek ve affedici olmak kolay bir iş değildir. Kendilerine benzemeye ve yaptıklarını izlemeye değer kişiler böyle insanlardır. Çünkü onlar gerçekten zoru başarmış, güzeli ortaya koymuşlardır.

Sıkıntılara sabretmek ve başkalarının hatalarını bağışlamak gerçekten önemli ve sebep-sonuç açısından birbiriyle yakından ilgili iki tavırdır. Bu iki davranışta bulunan kişi örnek alınmaya lâyıktır.

وقال تعالى: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ إِنَّ اللّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ }.

5. "Ey iman edenler! Başınıza gelecek her şeye sabretmekle ve namaz kılmakla Allah'tan yardım isteyin. Allah sabredenlerle beraberdir." Bakara sûresi (2), 153

Güçlükler ve zorluklar karşısında yardım isteme durumunda kalan müslümanlar, sabırlı davranmak ve dua etmek suretiyle Allahtan yardım dileyeceklerdir. Dayanmadan, göğüs germeden hemen başarılı olmayı beklemeyeceklerdir. Namaz, nasıl öteki ibadetlerin başı ise, sabır da bütün ahlâkî davranışların başıdır. Bu sebeple Allah'ın yardımı ancak bu iki üstün halde istenmelidir. İslâmî hedeflere, devamlı kulluk yapmakla ve bu uğurda karşılaşılacak güçlük ve felâketlere göğüs germekle varılabilir. Çünkü kulluk ve sabırla Allah'tan yardım dilemek, başarının iki önemli şartıdır.

وقال تعالى: { وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ }

6. "İçinizdeki mücâhidlerle sabredenleri ortaya çıkarıncaya kadar elbette sizi deneyeceğiz."

Muhammed sûresi (47), 31

Bu âyet, mücâhidler ile sabırlı davrananların birbirlerine çok yakın olduklarını, yani **sabrın** da bir nevi **cihad** demek olduğunu anlatmaktadır. O halde cihad ne ölçüde babayiğit işi ise, sabır da aynı şekilde yiğitçe bir tavırdır. Hele cihadın güçlüklerine sabretmek ise, başlı başına ayrıca bir cihad anlamındadır. Hayattaki imtihanların hikmeti de bu mücâhidler ile sabredenlerin ötekilerden ayrılıp ortaya çıkarılması, belirlenmesidir.

والآيات في الأمر بالصبر وبيان فضله كثيرة معروفة.

Hadisler

26- وعن أبي مَالِكٍ الْحَارِثِ بْنِ عَاصِمٍ الأشْعريِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الطُّهُورُ شَطْرُ الإيمَانِ ، وَالْحَمْدُ للَّه تَمْلأُ الْميزانَ وسُبْحَانَ الله والحَمْدُ للَّه تَمْلآنِ أَوْ تَمْلأُ مَا بَيْنَ السَّموَاتِ وَالأَرْضِ وَالصَّلاَةِ نورٌ ، والصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ ، والْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ . كُلُّ النَّاسِ يَغْدُوا، فَبَائِعٌ نَفْسَهُ فمُعْتِقُها ، أَوْ مُوبِقُهَا» رواه مسلم .

26. Ebû Mâlik Hâris İbni Âsım el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Temizlik imanın yarısıdır. Elhamdülillah duası mizânı, sübhânellah ve elhamdülillah sözleri ise yer ile gökler arasını sevap ile doldurur. Namaz nurdur; sadaka burhandır; sabır ziyâdır. Kur'an senin ya lehinde ya da aleyhinde delildir. Herkes sabahtan (pazara çıkar) nefsini satar; kimi onu âzâd kimi de helâk eder."

Müslim,Tahâret 1. Ayrıca bk.Tirmizî, Daavât 86

Ebû Mâlik Hâris İbni Âsım el-Eş'arî

Hadisimizin râvisi Hâris İbni Âsım el-Eş'arî, Ebû Mâlik künyesiyle meşhur bir sahâbîdir. Uhud harbi gazilerinden olup Hz. Peygamber'in duasını almıştır. Peygamberimiz'den 27 hadîs rivâyet etmiştir. Ebû Mâlik, Hz. Ömer devrinde tâûn hastalığından vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

1033 ve 1416 numaralarda da gelecek olan bu hadîs-i şerîf, her biri önemli bir gerçeğe işaret eden bir çok konuyu ihtivâ etmektedir. Sırasıyla bunları ele alalım:

Temizlik diye tercüme ettiğimiz **tuhûr** kelimesi, hadisin bazı rivâyetlerinde abdest anlamında **vudû'** olarak geçmektedir. Bu sebeple buradaki temizlik, şer'î temizlik yani abdest mânasındadır.

Müslüman olmak ve iman etmek, büyük-küçük bütün geçmiş günahları yok eder. Abdest de önceki küçük günahları temizler. Bu sebeple abdest almak, mü'mini günahlarından temizlemek bakımından imanın yarısı gibi olur.

İman, insanı tevhid dışı her türlü inanç kirlerinden temizler. Abdest de bu gönül temizliğinin, organlara yansıyan görüntüsü olarak imana delâlet eder. Bu yönüyle, "Mü'minin içi gibi dışı da temizdir" mesajını vermek bakımından imanın yarısıdır.

"**Allah sizin imanınızı boşa çıkaracak değildir**" [Bakara sûresi (2), 143] âyetinde görüldüğü gibi, hadisteki **iman** kelimesi **namaz** anlamında olabilir. Bu takdirde, abdestsiz namaz kılınamayacağı, kılınsa bile sahih olmayacağı için abdest, namazın yarısı demek olur.

Öte yandan iman, kalbin tasdiki ve organların o tasdike boyun eğmesi demektir. Namaz, organların boyun eğdiğinin delili, abdest de namazın sıhhatının şartı olduğu için, bu mânada imanın yarısı sayılabilir. Ancak bu cümle, "Abdestin sevabı, imanın sevabının yarısıdır" anlamına gelmez. Yine bazı mezheplerin iddia ettiği gibi, amelin imandan bir cüz olduğunu da göstermez.

Hamd, Allah'ı kemâl sıfatlarıyla övmek demektir. Her amelin bir sevabı olduğu ve bunların tartılacağı dinimizce bildirilmiş bir gerçektir. O halde Allah Teâlâ'yı, kendisine lâyık kemâl sıfatlarıyla övmenin, **elhamdülillah** demenin ecir ve sevabı da mizanı dolduracak ölçüde büyüktür. Onun kısa bir cümle olduğuna bakılmamalı, tevhid inancının ifadesi olarak, yüce yaratıcıyı tanımak ve tanıtmakta olduğuna bakılmalıdır.

Allah'ı kemâl sıfatları ile anmak demek olan **elhamdülillah** tesbihi ile O'nu noksan sıfatlardan tenzih anlamındaki **sübhânellah** ifâdesi bir arada söylenince, tam olarak **tevhid** inancı dile getirilmiş olmaktadır. Bu tesbih ve tenzih, kâinâtın en büyük ve yegâne gerçeğini itiraftır. Sevabı da ona göre olup yer ile gök arasını dolduracak kadardır.

Hadisimizdeki bu ifâdeler, **elhamdülillah ve sübhânellah** cümlelerinin mü'mine kazandırdığı sevabın büyüklüğünü anlatmakta ve dolayısıyla sık sık ve fakat bilinçli olarak bunların söylenmesini tavsiye etmiş olmaktadır.

Namaz, tıpkı bir ışık kaynağı gibi, insanı kötülük ve çirkinliklerden alıkoyup, doğruya yöneltir. Çünkü o, ışığını imandan alır. Namazlı-niyaz-lı mü'minin hem ruh hayatında hem de yüzünde bu nurun izlerini görmek mümkündür. Günde beş defa abdest alarak yıkanan insanın, günün yorgunluğunu, maddî-mânevî kirlerini elinden, yüzünden temizlemesi, elbette onda bir parlaklık meydana getirecek, hayatını güzelleştirecek, ona tatlı bir mehtap görünümü kazandıracaktır. Namaz kılmakla kazanılan bu nur ile iyi kötüden, helâl haramdan ayrılacaktır. Mü'min bu sâyede kazandığı irade gücü ve temiz yaşayışının ışığı ile hem dünya hem de âhirette diğer insanlardan farklı ve mutlu bir hayata sahip olacaktır. Kur'ân-ı Kerîm'deki ifadesiyle "**nurları önlerini aydınlatan**" [Hadîd sûresi (57), 12] mü'minler arasında yerini alacaktır.

Sadaka, sadaka veren kişinin imanına delildir. Zira sadaka, hem zekât hem de hayır-hasenât anlamına gelir. Bunları yerine getirmek de imandan kaynaklanır. Şefkat, yardım,

çevreye karşı duyarlılık, zayıf ve kimsesizleri korumak hep iman alâmetidir. Merhametsizlik, haksızlık, duyarsızlık, kabalık ve katılık dinî duygudan, sorumluluktan, ilâhî huzurdaki hesaplaşmaya önem vermemekten, kısacası imansızlıktan ileri gelir. "**Dini yalan sayanı gördün mü? O, yetimi iter-kakar ve asla fakir-fukaranın doyurulmasını teşvik etmez"** [Mâun sûresi (107), 3] âyeti bu durumu açıkca ortaya koymaktadır. O halde sadaka, imana ve ondan kaynaklanan üstün İslâmî değerlerin varlığına delildir. Öte yandan sadaka veren mü'min, kıyamette malını nereye harcadığı sorulduğu zaman, verdiği sadakayı gösterecektir.

Hadisimiz, sabrın mâhiyetini tanıtmakta ve onu bize tarif etmektedir. Eğitim ve öğretimde, konunun mâhiyetini, ait olduğu sistemdeki tarifiyle vermek en isabetli bir uygulamadır. Hadiste Peygamber Efendimiz sabrı "**ziyâ**" olarak takdim etmektedir. Ziyâ, ışığı ve ısısı kendisinden olan cisimler için, nur ise, ışığını bir başkasından alıp yansıtan cisimler için kullanılır. "**Güneşi ziyâlı, ayı nurlu kılan...Allahtır"** [Yûnus sûresi (l0), 5] âyeti bunun en kesin delilidir. Bu demektir ki, sabır, mü'minin hem dünya hem de âhiret saâdetini temin yolunda, kendisinde tabiî olarak bulunan bir ışıktır. Mü'min bir yandan sabır sayesinde, yasakların yalancı câzibesinin arkasındaki asıl sıkıntı unsurlarını görüp onlardan sakınırken, bir yandan da emirlerin yerine getirilmesinden dolayı ortaya çıkan güçlüklerin gerisindeki huzuru sezip güçlükleri sabırla göğüsleyerek sonuçtaki mutluluğa kavuşma imkânı bulur. Mü'mine bu irade gücünü verecek olan da ondaki sabır, dayanma, ğögüs germe melekesi olacaktır. Kısaca **mü'min, enerji kaynağı kendi içinde olan bir varlıktır.**

Âlimlerimiz, "beşerî duyguları akıl ve şeriat sınırları içinde tutmayı" sabır olarak tarif etmişlerdir. Âyet ve hadislerde sabır kelimesinin birkaç mânada kullanıldığı görülmektedir:

İbâdetlerin yerine getirilmesi ve yasakların terkedilmesine sabır.

Belâ ve musibetlere sabır.

Halkın ezâ ve cefâsına sabır.

Allah'a davette, emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker'de sabır.

Savaş alanlarında ve kâfirlerle mücâdelede sabır.

Bunlardan her biri sabrın, mü'min için gerçekten bir "ziyâ", büyük bir güç kaynağı olduğunu göstermektedir.

Belki bazıları sabrı, haksızlıklara boyun eğmek, tepki göstermemek zannedebilirler. Oysa sabır, mü'minin asıl dinamizminin adıdır. Sabır, dayanıklı olmaktır, zorlukları göğüslemektir. Bu sebeple de Yüce Rabbimiz, mü'minlere umdukları kurtuluşa erebilmeleri için sabretmelerini, sabır yarışında düşmanları geçmelerini açıkca emretmektedir. Bütün zorluklara dayanmanın mü'mine daha çok gerektiğini ve yakıştığını hatırlatmaktadır. Allah'ın yardımının sabredenlerle beraber olmasının hikmeti de bu olsa gerektir.

Sabır, müslümanın öz sermâyesidir. Buna potansiyel güç de denebilir. Kendilerinden yardım beklenen kimseler her zaman yardımcı olmayabilir. Atalarımız ne güzel söylemişlerdir: "Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz." Ama mü'min kendi aslî sabır gücü ile ayakta durabilirse, en büyük zorlukları aşacak, ulaşmak istediği hedeflere kavuşacaktır. Bu sebeple sabrın ziyâ olduğunu aslâ unutmamak, daima sabır ışığını önde tutmak gerekmektedir. **"Birbirlerine sabrı tavsiye edenler"**in hüsrân ve zarardan kurtulduğunu haber veren **Asr sûresi**, müslümana yapılabilecek en iyi yardımın sabır tavsiyesi olduğunu belgelemektedir.

Sabrın “**ziyâ**”, namazın “**nûr**” diye tanıtılması, sabrın insan hayatındaki herşeyi kuşattığını göstermektedir. Zira “**Sabır ve zamanın halletmediği mesele yoktu**r”. O halde zorluklar karşısında hemen teslim olmamak, doğruda ve hakta direnmek gerekmektedir. Halledilmez gibi gözüken problemler bile sabır ve zamanla çözülecektir. Bu da sabrın “ziyâ” olduğuna bir başka delildir.

Kur’ân-ı Kerîm hidâyet rehberidir. İslâm’ın ana kaynağıdır. İnsanlar ona inanmakla, mü’minler de hükümlerini yaşamakla yükümlüdür. Kur’an, ona bağlı kalmaya çalışanların lehinde, “inandım” dediği halde hükümlerine uymayanların da aleyhinde delildir. Çünkü her şeyi açıklamış ve kimseye bahâne bulma imkânı bırakmamıştır. Diğer taraftan mü’minler, aralarındaki ihtilafları çözmek için Kur’an’a başvuracaklar, Kur’an da onların ya lehinde ya da aleyhinde delil olacaktır. Yani müslümanlar Kur’an’a göre değerlendirileceklerdir.

Her yeni gün herkes için yeni bir pazardır. Bu pazarda, bir bakıma insanın dünya ve âhireti alınıp satılmaktadır. Kimileri meşrû sınırlar içinde kalmaya çalışır, kendileri için kârlı bir gün geçirmiş olurlar. Kimileri de sınırlara dikkat etmez, ne pahasına olursa olsun arzularına ulaşmak isterler. Böylece kendileri için hiç de iç açıcı olmayan bir gelecek hazırlamış olurlar. Bu sebeple disiplinli bir müslüman olmaya, her gün yeniden niyet ve gayret edilmelidir. “**Nefislerini Allah’ın satın aldığı mü’minlerden**” [Tevbe sûresi (9), 111] olmaya bakılmalıdır.

Bu hadîs-i şerîfin birbiriyle irtibatsız gibi gözüken cümlecikleri arasında aslında tam bir uyum ve bütünlük bulunmaktadır. Tahâret ile namaz arasında, elhamdülillâh duası ile iman ve Kur’an arasında, sadaka ile pazardaki alış-veriş arasında ve bütün bu unsurlar ile sabır arasında sıkı bir bağ vardır. Sonuçta hadisimiz müslümanı, sabra dayalı bir iman, ibadet, zikir, hayır ve ticaret hayatının sahibi olarak tanımlamakta ve bizlerden böylesi müslümanlardan olmaya çalışmamızı istemektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü’minin hayatında sabrın yeri son derece önemlidir. Sabır mü’minin enerji ve ışık kaynağıdır.
2. Sabır, zafer ve başarının temel şartıdır. Zira, **“Allah’ın yardımı sabredenlerle beraberdir.”**
3. Sabır, katlanmak değil, göğüs germektir.
4. Abdest, zikir, namaz, sadaka, Kur’ân-ı Kerîm, bunların her biri mü’minin hayatında ayrı ayrı yer ve rol sahibi değerlerdir.
5. Günlük hayat bir pazar sahnesidir. Her müslümanın bu hayat pazarında “iyi bir müslüman” olarak yerini alması gerekmektedir.

27– وَعَنْ أَبِي سَعيدٍ بْن مَالِك بْن سِنَانٍ الخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ نَاساً مِنَ الأنصَارِ سَأَلُوا رَسُول اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فأَعْطاهُم ، ثُمَّ سَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ ، حَتَّى نَفِد مَا عِنْدَهُ ، فَقَالَ لَهُمْ حِينَ أَنْفَقَ كُلَّ شَيْءٍ بِيَدِهِ : « مَا يَكُنْ مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ أَدَّخِرَهُ عَنْكُمْ ، وَمَنْ يسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللهُ وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهُ ، وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ . وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْراً وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ » مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

27. Ebû Saîd Sa'd İbni Mâlik İbni Sinân el-Hudrî *radıyallahu anhüm*â'dan nakledildiğine göre, Medineli müslümanlardan bir kısmı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bir şeyler istediler. O da verdi. Sonra yine istediler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* elindekiler bitinceye kadar verdi. Verebileceği şeyler tükenince onlara şöyle hitab etti:

"Yanımda bir şeyler olsaydı, onları sizden esirgemez, verirdim. Kim dilenmekten çekinir, iffetli davranırsa, Allah onun iffetini arttırır. Kim tok gözlü olmak isterse, Allah onu başkalarına muhtaç olmaktan kurtarır. Kim de sabretmeye gayret ederse, Allah ona sabır verir. Hiç bir kimseye, sabırdan daha hayırlı ve büyük bir lutufta bulunulmamıştır."

Buhârî, Zekât 50, Rikak 20; Müslim, Zekât 124. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 28; Tirmizî, Birr 77; Nesâî, Zekât 85

Açıklamalar

Önceki hadiste sabrın bir "ziyâ" olduğuna dikkat çekilmişti. Burada ise, maddî ihtiyaçlar karşısında sabretmenin, sabredilmesi gereken konuların başında geldiği anlatılmaktadır.

Tarihen sabit bir gerçektir ki, Hz. Peygamber, müslümanların yegâne sığınağı idi. Başı sıkışan, bunalan, aç kalan, herhangi bir meselesi olan hep ona koşar, ondan medet umardı. Efendimiz de müslümanların meselelerini çözmekten asla kaçınmaz, maddi mânevî çâreler bulurdu. Hadiste görüldüğü gibi onun, elinde avucunda bulunan her şeyi verdiği zamanlar da olurdu. Ancak müslümanların ihtiyaçları büyüktü. Onlar yine istemeye devam edince de "*Elimde verecek bir şey olsa, onu sizden asla esirgemezdim*" diye durumu açıklardı. Sonra da müslümanları bilgilendirmek ve eğitmek maksadıyla, dilenerek, isteyerek ihtiyaç gidermenin bir yol olsa bile, asıl tavrın, kimseye ihtiyaç arzetmemek, yüz suyu dökmemek olduğunu, böyle davrananları Allah'ın başkalarına muhtaç etmeyeceğini hatırlatırdı. Herkesin, ihtiyâcını kendi içinde firenlemesi gerektiğini anlatırdı. Sabretmenin, yokluğa, sıkıntıya göğüs germenin insanı, daha güçlü kılacağını açıklardı. **Sabrın, âdetâ kendi kendini yenileyen** bir özellik olduğunu öğretirdi. *"Kim sabretmek için gayret sarfederse, Allah ona sabır verir"* beyanı, **sabrı temin eden gücün yine bizzat sabır** olduğunu anlatmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, istemekle de giderilemeyecek ihtiyaçlar olabilir. Göz ve gönül tokluğu, başkalarının yardımıyla bir şeylere kavuşmaktan çok daha sağlıklı ve şerefli bir yoldur. Mü'mine de bu yakışır. Bu sebeple olacaktır ki, Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hadisin son kısmında kesin bir gerçeğe dikkat çekmiştir: *"Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve engin bir lutufta bulunulmamıştır."*

Her ikrâmın bir sonu, bir sınırı vardır. Ancak sabır öyle bir nimet ve ikrâmdır ki, hayatın her safhasını kucaklar ve her türlü şartta sahibinin izzet ve şerefini korumasını sağlar. Bir önceki hadiste "**ziyâ**" olarak tanımlanan sabır, bu hadiste *"en hayırlı ve hayatı kucaklayan bir nimet"* olarak tanıtılmakta, onun ziyâsının insan hayatını nasıl etkilediği ortaya konulmuş olmaktadır. Hakikaten de insanı merde, nâmerde el-avuç açmaktan müstağni kılan sabır, en büyük ve en etkin bir nimet ve ilâhî bir lutuftur.

Sabretmesini bilmeyen kişi varlıklı da olsa, yoksul da olsa, daima rahatsızdır, doyumsuz ve tatminsizdir. Her zaman açtır. Ancak sabır sayesinde insan, kendi kendisini frenlemeyi başarabilir. Hem yokluğun hem varlığın, hem acının hem neş'enin, hem belânın hem nimetin tehlikesine karşı mü'minin en güvenli kalkanı sabırdır. Hadisimiz bize işte bunu telkin etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* büyük kerem sahibiydi.
2. Sabır, hayatın tümünü kapsayan hayırlı bir nimet ve en güzel vasıftır.
3. Sabretmek için gayret edeni Allah muvaffak kılar.
4. Maddi ihtiyaçlar karşısında sabır insana şerefli bir hayat yaşama imkânı verir.
5. Asıl zenginlik gönül tokluğudur.

28– وَعَنْ أبي يَحْيَى صُهَيْبِ بْنِ سِنَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم :
«عَجَباً لأمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ ، وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلاَّ للْمُؤْمِن : إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْراً لَهُ ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خيْراً لَهُ » رواه مسلم .

28. Ebû Yahyâ Suheyb İbni Sinân *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'minin durumu gıbta ve hayranlığa değer. Çünkü her hâli kendisi için bir hayır sebebidir. Böylesi bir özellik sadece mü'minde vardır: Sevinecek olsa, şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir belâ gelecek olsa, sabreder; bu da onun için hayır olur." Müslim, Zühd 64

Suheyb-i Rûmî

Hadisimizin râvisi Suheyb İbni Sinân, ***Suheyb-i Rûmî*** *diye meşhur bir sahâbîdir. Çocuk yaşta önce Rumlara sonra da Araplara esir düştü. Mekke'de İbni Ced'ân'ın müttefiği olarak bulunurken Ammâr İbni Yâsir radıyallahu anh'den İslâmiyeti öğrenip hemen müslüman oldu. İnancı uğruna işkenceye uğrayan ilk müslümanlardandı. Nesi var nesi yoksa, hepsini müşriklere vererek Medine'ye bin bir zahmetle hicret etti. Medine'de hastalandı. Hz. Peygamber Medineyi teşrif edince Suheyb, durumunu ona arzetti. Hz. Peygamber onu, "****İnsanlar arasında öyleleri var ki, Allah rızası uğrunda kendilerini satarlar****"* [Bakara sûresi (2), 207] *âyetini okuduktan sonra "Ebû Yahya! Sen bu alışverişte zarar etmiş değilsin!" buyurarak müjdeledi (Hâkim, el-Müstedrek, III, 398). Ok atmada büyük bir mahâret sahibi olan Hz. Suheyb, Hz. Peygamber'in maiyyetinde bütün savaşlara katıldı. Hz. Ömer'in sûikasta uğradığı günlerde halifenin isteği üzerine yeni halife seçilinceye kadar üç gün süre ile Hz. Ömer'e vekâleten halifelik yaptı.*

Orta boylu, kırmızı tenli, çok cömert bir insan olan Suheyb'in dilinde hafif bir kekemelik vardı.

Birgün Hz. Ömer kendisine:

- *"Oğlun olmadığı halde Ebû Yahya künyesiyle anılıyor, Araplardan olduğunu söylüyor ve pek çok yemek ikrâmında bulunuyorsun. İsrafçı sayılmaz mısın?" diye takıldı.*

O şu cevabı verdi:

- *"Bana Ebû Yahya künyesini veren Resûl-i Ekrem'dir. Ben Musul ahâlisinden Nemir İbni Kâsıt hânedânındanım. Ancak küçük yaşta esir düşüp ailemi ve kavmimi kaybettim. Resûl-i Ekrem "En iyileriniz, yemek yediren ve selam verendir" buyurduğu için fazlaca yemek ikrâmında bulunuyorum"* (bk. Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 16).

Bütün ömrünü İslâmiyet uğrunda büyük fedâkarlıklarla geçirmiş olan Suheyb-i Rûmî, hicretin 38. yılında 73 yaşında iken vefat etmiş ve Medinedeki Bakî' kabristanına defnolunmuştur.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İmanı uğrunda Mekke müşriklerinin dayanılmaz işkencelerine uğramış olan bu çilekeş ve büyük sahâbînin rivâyet ettiği hadîs-i şerifte sevgili Peygamber Efendimiz, mü'minin imrenilecek durumuna, onun her hal ü kârda hayır üzere ve mutlu olduğuna dikkat çekmekte, dolayısıyla müslümanları sabır ve şükre davet etmektedir. Bilinen bir gerçektir ki, hayır içinde olmak, kâr etmek, mutlu yaşamak, yarınlara umutla bakmak her insanın temel arzusudur. Şerre, kötülüğe, mutsuzluğa, zarara râzı olacak akıllı bir kişi düşünmek mümkün değildir. Zira böyle bir şey fıtrata aykırıdır.

Bunun yanında dünyanın meşakkatler, sıkıntılar külfetler ve tezatlar yurdu olduğu da bir başka gerçektir. Bu sebeple tezatlar içinde doğruyu bulmak, sıkıntılar içinde mutlu olabilmek, külfetler içinde boğulmadan, kötülüğe kapılmadan hayr üzere hayatı sürdürebilmek büyük bahtiyarlıktır. İşte insanı bu bahtiyarlığa ve başarıya ulaştıran özellik tek kelime ile **iman**'dır. Çünkü iman duygu ve davranışlarda orta hallilik (itidal) ve hayırda devamlılık (istikrar) kaynağıdır. İnsanlar hatayı itidallerini kaybettikleri anda işlerler. İman, ilâhî irâde ile irtibat kurmak demektir. Bu irtibat kesintiye uğrarsa, insan tehlike, zarar ve şerle karşı karşıya kalır.

Hayat sevinç-üzüntü şeridi halinde devam edip gider. Sevinç vesileleriyle karşılaşınca şımarmak, üzüntü sebepleriyle yüz yüze gelince ölçüsüz şekilde üzülmek, mü'minin iradesini, aşırılıktan uzak orta halli yaşayışını etkileyip onu büyük yanlışlara sürükleyebilir. İşte bu tehlikeli ortamdan mü'min, *nimete kavuşunca şükretmek, sıkıntıya düşünce sabır* göstermekle kurtulur.

Hadisimiz, olgun müslümanın öteki insanlardan farklı olan bu özelliğine işâret etmekte, inananlara hayat mücâdelesinde güçlü ve mutlu olmanın en doğru yolunu göstermektedir.

İnsanların olaylar karşısında gösterdikleri tepkiler değişiktir. Çok büyük sevinç anlarını geçiştiriveren kişilerin yanında, her türlü kaydı unutmuş görünerek, olmadık aşırılıklara düşenler de görülmektedir. Büyük sıkıntıları büyük bir metânetle karşılayanlar olduğu gibi, çok küçük sıkıntıları bile dayanılması imkânsız felâketmiş gibi büyütüp feryâd ü figân edenler, hatta işi daha da ileri götürüp - Allah saklasın - kendi canına kıyanlar, intihara kalkışanlar da bulunmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, şükür şımarıklığa, aşırılığa, dolayısıyla nimetin zevâline engel olma irâdesidir. Sabır, belâyı daha başka belâlara sebep kılmama, günahı günahlara gerekçe yapmama disiplinidir. Hadisimiz, bu irade ve disiplinin sadece olgun mü'mine has olduğunu haber vermekte, imanın, tepkilerimize olan etkisini gözler önüne sermektedir.

Hadisimizden anladığımıza göre, mü'min olmak demek, belâ ve sıkıntıya uğramamak demek değildir [bk. Ankebût sûresi (28), 2]. Öteki insanlar gibi mümin de sıkıntılarla karşılaşır, imtihan olunur. Ne var ki o, bu sıkıntı ve musibet ortamından kurtulma imkânına, sabır gibi bir can yeleğine sahiptir.

O halde "çekilmesi güçleşen dünya hayatı"nın, "yaşanması istenen" bir hayat haline gelebilmesi için gerçek anlamda mü'min olma yarışına girmek lazımdır. "Dayanıklı mü'min" olmak konusunda öteki mümin kardeşlerimize destek olmak gerekmektedir. Hadisimizin ihtivâ ettiği hayret karışımı takdirin ve teşvikin anlamı bu olsa gerektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İman, belâ ve musibete uğramaya mâni değildir.

2. Sabretmek suretiyle belâ nimete dönüştürülebilir.

3. Nimete şükür, nimetin arttırılmasına sebep olduğu gibi, belâya sabır da onun hayra dönüşmesine vesile olur.

4 Şükür ve sabır, bütün hayatı hayır üzere geçirme imkânıdır. Bunu da Allah Teâlâ mü'minlere ihsan buyurmuştur.

29- وعنْ أَنسٍ رضِيَ الله عنْهُ قَالَ : لما ثقُلَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جَعَلَ يتغشَّاهُ الكَرْبُ فقَالتْ فاطِمَةُ رَضِيَ الله عنْهَا : واكَرْبَ أَبَتَاهُ ، فَقَالَ : « ليْسَ عَلَى أَبيك كَرْبٌ بعْدَ اليَوْمِ » فلمَّا مَاتَ قالَتْ : يَا أَبتَاهُ أَجَابَ ربّاً دعَاهُ ، يا أَبتَاهُ جنَّةُ الفِرْدَوْسِ مأْوَاهُ ، يَا أَبَتَاهُ إِلَى جبْرِيلَ نْنعَاهُ ، فلَمَّا دُفِنَ قالتْ فاطِمَةُ رَضِيَ الله عَنها : أَطَابتْ أَنفسُكُمْ أَنْ تَحْثُوا عَلَى رسُول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم التُّرابَ ؟ روَاهُ البُخاريُّ .

29. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem'*in hastalığı ağırlaşınca sıkıntıları çoğaldı. Durumu gören Fâtıma *radıyallahu anhâ*:

- Vah babacığım, ne büyük sıkıntın var! dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **"**(Kızım)**, bugünden sonra babanın sıkıntısı olmayacak"** buyurdu.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat edince, bu defa Fâtıma *radıyallahu anhâ:*

- Allah'ın çağrısına icâbet eden babacığım vah, mekânı Firdevs cenneti olan babacığım vah, kara haberini ancak dostu Cebrail'le paylaşacağımız babacığım vah, diye ağladı.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in defninden sonra da Hz. Fâtıma duygu ve üzüntülerini şöyle dile getirdi:

- Resûlullah'ın üzerine (çarçabuk) toprak atmaya eliniz nasıl vardı, gönlünüz nasıl râzı oldu?

Buhârî, Meğâzî 83. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cenâiz 65

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfte, sabır konusunda Peygamber Efendimiz'in tavrını görmekteyiz. "Sekerât-ı mevt" denilen, can çekişme sırasındaki şiddetli sıkıntıları yaşamak bakımından Hz. Peygamber diğer müslümanlardan farklı bir durumda değildi. O da sıkıntı çekiyordu. Ancak şikâyet etmiyor, sabrediyordu. Sevgili kızı Hz. Fâtıma, durumu görünce dayanamamış, babasına karşı duyduğu derin muhabbetin tabiî bir sonucu olarak üzüntüsünü dile getirmiş, "Vah babacığım, ne kadar da büyük sıkıntın var" deyivermişti. Efendimiz kızını teselli etmek ve "her sıkıntının bir sonu olduğu"nu belirtmek maksadıyla, "Bugünden sonra baban sıkıntı çekmeyecek" buyurmuş, bu bitmek üzere olan sıkıntıları sabırla karşıladığını duyurmuştu.

Hz. Peygamber'in bu sözleriyle vefâtını haber verdiğini Hz. Fâtıma'nın o anda anlayıp anlamadığını bilemiyoruz. Ancak, anlamışsa bile, sevgili babası için sıkıntısız bir gelecek müjdesi almış olmaktan biraz teselli bulduğunu tahmin edebiliriz.

Hz. Peygamber’in vefâtından sonra Hz. Fâtıma’nın söyledikleri, üzüntüsünün tabiî bir ifâdesidir. Bu ifâdede aşırılık yoktur. Hatta onun, Hz. Peygamber’in âhiretteki mevki ve makamlarını anarak kendi kendini bir anlamda teselli ettiğini bile düşünebiliriz. “Vah” diye üzüntüsünü dile getirmesi, onun Hz. Peygamber’in vefatını kabullenemediği mânasına gelmez. Ölüm haberini dostlara ulaştırmak âdettendir. Hz. Fâtıma da bu geleneğin bir uzantısı olarak hâdiseyi Cebrâil’e haber vermekten ve acıyı onunla paylaşmaktan söz etmiştir.

Bir rivâyette, hadisimizin râvisi Hz. Enes’e hitâben söylediği kaydedilen son cümle, Hz. Fâtıma’nın olay karşısındaki hislerini ifade açısından fevkalâde dikkat çekicidir. “Resûlullah’ın üzerine toprak atmaya nasıl eliniz vardı, nasıl gönlünüz razı oldu?” Bu söz onun, Hz. Peygamber’in defnedilmesini içine sindiremediğini göstermez. Olsa olsa bu işin bu kadar çabuk ve kısa zamanda yapılması onu şaşırtmış olabilir. Hz. Enes’in herhangi bir cevap vermemiş olması da bu sözlerin üzüntülü anlarda tabiî karşılanabilecek türden olduğunu gösterir.

Hem unutulmamalıdır ki sabır, hiç üzülmemek demek değildir. Sınırı aşmayan söz ya da fiillerle sıkıntıları geçiştirmesini becerebilmektir. Hz. Fâtıma’nın yanık sözlerinde de bunu görmekteyiz.

Bu olay, bir yandan sabrın gerçekten büyük ve zor bir iş olduğunu gösterirken, bir yandan da bizzat Hz. Peygamber ve ailesinin bu konudaki davranışlarını gözler önüne sermekte, konuya ait sünnetteki tabiîliği ümmete öğretmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Ölmek üzere olan kişiye üzülmek ve acımak tabiî bir hâdisedir.

2. Vefatından sonra kişiyi vasıflarıyla anmak câizdir.

3. Peygamber Efendimiz, ölüm öncesi sıkıntılarına sabretmesiyle de ümmetine örnek olmuştur.

30– وعنْ أبي زيْد أُسامَة بن زيد حَارثَة موْلَى رسُول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وحبِّهِ وابْنِ حبِّهِ رضِيَ الله عنهُمَا ، قالَ : أَرْسلَتْ بنْتُ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : إنَّ ابْنِي قَدِ احتُضِرَ فاشْهدْنَا ، فأَرسَلَ يقْرِئُ السَّلامَ ويَقُول : « إن للَّه مَا أَخذَ ، ولهُ مَا أعْطَى ، وكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بأجَلٍ مُسمَّى ، فلتصْبِرِ ولتحْتسبْ » فأرسَلَتْ إِليْهِ تُقْسمُ عَلَيْهِ ليأْتينَّها. فَقَامَ وَمَعَهُ سَعْدُ بْنُ عُبادَةَ، وَمُعَاذُ ابْنُ جبَلٍ ، وَأُبَيُّ بْنَ كَعْبٍ ، وَزَيْدُ بْنِ ثَابِتٍ ، وَرِجَالٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ ، فَرُفِعَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الصبيُّ ، فأقعَدَهُ فِي حِجْرِهِ ونَفْسُهُ تَقعْقعُ ، فَفَاضتْ عَيْناهُ ، فقالَ سعْدٌ : يَا رسُولَ الله مَا هَذَا ؟ فقالَ: « هَذِهِ رَحْمَةٌ جعلَهَا اللَّهُ تعَلَى فِي قُلُوبِ عِبَادِهِ » وفي روايةٍ : « فِي قُلُوبِ منْ شَاءَ مِنْ عِبَادِهِ وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللَّهُ منْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءَ » مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

وَمَعْنَى « تَقَعْقَعُ » : تَتحَرَّكُ وتَضْطَرِبُ .

30. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in azadlısı, dostu ve dostunun oğlu olan Ebû Zeyd Üsâme İbni Zeyd İbni Hârise *radıyallahu anhümâ'*dan nakledildiğine göre o şöyle dedi:

Kızı (Zeynep), Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'*e:

- Oğlum ölmek üzeredir, lutfen bize kadar geliniz, diye haber gönderdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Alan da veren de Allah'tır. O'nun katında her şeyin belli bir vakti vardır. Sabretsin ve ecrini Allah'tan beklesin", buyurarak kızına selâm gönderdi.

Bunun üzerine Kızı, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'e*;

- Ne olur, mutlaka gelsin, diye tekrar haber yolladı.

Bu defa Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yanında Sa'd İbni Ubâde, Muâz İbni Cebel, Übeyy İbni Kâ'b, Zeyd İbni Sâbit ve başka bazı sahâbîler olduğu halde kalkıp kızına gitti. Çocuğu Hz. Peygamber'e verdiler, kucağına aldı. Yavrucak pek zor nefes almaktaydı. Resûlullah'ın gözlerinden yaşlar boşandı.

Durumu gören Sa'd İbni Ubâde:

- Ey Allah'ın Resûlü, bu ne haldir? dedi. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- "Bu, Allah'ın, kullarının kalbine koymuş olduğu merhamet duygusudur" buyurdu.

Hadisin bir başka rivâyetinde Hz. Peygamber, **"Bu, dilediği kullarının kalbine Allah'ın koyduğu bir rahmettir. Zaten Allah ancak, merhametli kullarına rahmet eder"** buyurmuştur.

Buhârî, Cenâiz 33, Müslim, Cenâiz, 9, 11. Ayrıca bk. Buhârî, Eymân 9, Merdâ 9, Tevhîd 25; Ebû Dâvûd, Cenâiz 24, Edeb 58; Nesâî, Cenâiz 22; İbni Mâce, Cenâiz 53

Üsâme İbni Zeyd

Hadisimizin râvîsi Üsâme İbni Zeyd radıyallahu anhümâ "hibbu Resûlullah" (Resûlullah'ın sevgilisi) lakabı ile bilinmektedir. Resûlullah'ın onu ve torunu Hasan'ı kucağına alıp **"Allahım, ben bu ikisini seviyorum, sen de sev onları!"** *buyurduğunu rivayet etmektedir.*

Üsâme, küfür, şirk ve Câhiliye pisliklerine hiç bulaşmadı. Hicretten sonra savaşlar başlayınca, yaşı küçük olduğu için ilk harblere katılamadı . Fakat kısa zamanda seriyyelerde er ve komutan olarak görev aldı. Mekke fethinde ve sonraki harblerde bulundu.

Üsâme bir harbte başından geçen olayı şöyle anlatır:

Medineli bir müslüman ile birlikte bir müşriki takibe başladık. Yakalanacağını anlayınca Lâ ilâhe illallah deyiverdi. Medineli müslüman derhal silahını geri çekti. Ben ise, onun canını kurtarmak maksadıyla kelime-i tevhîd'i söylediğini düşünerek aman vermeyip adamı öldürdüm. Dönüşte durumu Resûlullah'a haber verdiğimizde:

- "Ey Üsâme!, Lâ ilâhe illallah diyen birini mi öldürdün?" *diye o kadar çok tekrar etti ki, ben o gün müslüman olmayı ve o adamı öldürmemiş olmayı temenni ettim.*

- "Bundan böyle asla Lâ ilâhe illallah diyen kimseyi öldürmeyeceğim" dedim. Resûlullah:

- "Benden sonra da mı Ey Üsâme?" *buyurdu.*

Ben de:

- "Evet, sizden sonra da" dedim.

Hz. Üsâme'nin, Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle başlayan olaylarda hiçbir tarafı tutmayıp olaylara karışmamasında muhtemelen bu kararı etkili olmuştur.

Üsâme, Hz. Peygamber tarafından daha 18 yaşında bir delikanlıyken, büyük sahâbilerden bir çoğunun er olarak bulunduğu orduya komutan tayin edilmiştir. Ne var ki, Resûlullah'ın hastalığı sebebiyle Medine'den ayrılmayan Üsâme ordusu, Efendimiz'in defninden sonra Halife Hz. Ebû Bekir'in emriyle göreve çıkmıştır. Görevini başarı ile tamamlamış ve Medine'de büyük sevinç gösterileri ile karşılanmıştır.

Hz. Ömer, Üsâme ile karşılaştığında ona şöyle derdi:

- Selâm sana ey emîr! Resûlullah vefat ettiğinde sen bizim emirimizdin.

Ömrünün 20 yılını Hz. Peygamber'in çok yakınında geçirmiş bulunan Hz. Üsâme, Hz. Peygamber'den 128 hadis rivayet etmiştir. Bunlardan on beşini Buhârî ve Müslim birlikte rivayet etmişlerdir.

*Hz. Peygamber'in "**Allah ve Resûlünü seven, Üsâmeyi sevsin!"** buyruğunun muhatabı bu yiğit sahâbî, 60 yaşındayken hicrî 54. yılda vefat etti.*

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

925 ve 928 numaralarda tekrarlanacak olan hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz'in sözü edilen kızı, Zeyneb'tir. Bu durum, *Musannef* adlı büyük hadis kitabıyla tanınan İbni Ebû Şeybe'nin bir rivâyetinde açıkca görülmektedir.

Can çekişen yavrunun adı, Ali İbni Ebü'l-Âs'tır. Ebü'l-Âs, Hz. Zeyneb'in ilk kocasıdır.

Kızının çağırdığını duyunca Hz. Peygamber'in kalkıp gitmemesi, ancak Hz. Zeyneb'in yemin vererek gönderdiği son haber üzerine gitmesi, bir kaç ihtimalle açıklanabilir:

Hz. Peygamber o anda ya önemli bir işle meşgul bulunuyordu; ya da Hz. Zeyneb'i eğitmek, Allah'a tam teslim olmak gerektiği fikrini ona vermek istemişti veya bu tür çağrıları alınca hemen gitmenin gerekli olmadığını beyan etmek istemişti.

Hadisin râvîsi Üsâme İbni Zeyd, haberi Hz. Peygamber'e verdikleri zaman çocuğun can çekişmekte olduğunu, zor nefes aldığını Buhârî'nin bir başka rivâyetinde daha açık ve duygulu ifâdelerle anlatmaktadır. İşte bu manzara karşısında rahmet peygamberi Efendimiz'in gözleri yaşarmıştır.

Hazrec Kabilesi reisi büyük sahâbî Sa'd İbni Ubâde'nin:

- Ölüye ağlamayı yasakladığın halde bu göz yaşları nedir, ya Resûlallah? diye sorması, onun her türlü üzüntü ve göz yaşını, yasak edilen yaka-paça yırtarak ve bağırıp çağırarak ağlamak **(niyâha)** hükmünde sanmasındandır. Efendimiz ise, sessiz ve ılık göz yaşı dökmenin, Allah Teâlâ'nın, kullarına verdiği merhamet ve acıma hissinin tabiî ve güzel bir neticesi olduğunu söylemiş; Allah'ın, ancak merhamet sahiplerine rahmet edeceğini bildirmek

suretiyle böylesi üzüntünün hem yasak olmadığını hem de mertliğe ve yiğitliğe aykırı bulunmadığını anlatmıştır.

Hz. Peygamber'in, kızı Zeyneb'e haberci ile ulaştırdığı sözleri, tam bir tâziye ve teselli örneğidir: *"Alan da veren de Allah'tır. Her canlının belli bir ömrü vardır. Sabretsin ve ecrini Allah'tan beklesin."* İşte bu hâl, başa gelene rızâ çizgisidir. Sabır da zaten her zamankinden çok böyle yerde gereklidir.

Burada üç ayrı senedle gelmesine rağmen, iki senedinin tenkid edilmiş olması sebebiyle "zayıf" sayılan bir rivâyeti, Hz. Peygamber'in Muâz İbni Cebel'e yazdığı mektubun tercümesini, bir tâziye örneği olarak kaydetmek istiyoruz.

" Bismillahirrahmanirrahim

Allah'ın resûlü Muhammed'den Muâz İbni Cebel'e...

Allah'ın selâmı üzerine olsun...

Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamdettiğimi sana iletmek isterim. İmdi; Allah ecrini artırsın, sana sabretme gücü versin. Bizi ve seni şükre muvaffak kılsın. Zira canlarımız, mallarımız, evlâd ü iyâlimiz, azîz ve celîl olan Allah'ın bize tatlı hibeleri, geçici bir süre için yanımıza bıraktığı emânetleri cümlesindendir. Allah sana o çocuğu vermekle seni sevindirdi. Şimdi de onu büyük bir ecir karşılığında senden aldı. Onun karşılığında Allah'tan rahmet, mağfiret ve hidâyet bekliyorsan, sabret.. Üzüntü ve kederin, ecrini yok etmesin, sonra pişman olursun.

Bil ki, ağlayıp sızlamak hiç bir şeyi geri getirmez, hüzün ve kederi de defedemez; başa gelecek olan zaten gelmiştir (Hâkim, el-*Müstedrek*, III, 273. Hadisin durumu hakkında bilgi için bk. İbni Arrâk,*Tenzîhu'ş-şerî'a*, II, 368).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Feryâd ü figân etmeksizin ölüye ağlamak câizdir.
2. Fazilet sahibi kişileri ölmek üzere olan hastanın yanına getirmek, gelmek istemezlerse, gerekiyorsa ısrar etmek câizdir.
3. Ölüm olayından önce ölünün yakınlarına sabır tavsiye edilir.
4. Çocuk da olsa hasta ziyâreti meşrûdur ve bu ziyârete izinsiz de gidilebilir.

31- وَعَنْ صُهَيْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « كَانَ مَلِكٌ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، وَكَانَ لَهُ سَاحِرٌ ، فَلَمَّا كَبِرَ قَالَ لِلْمَلِك : إِنِّي قَدْ كَبِرْتُ فَابعَثْ إِلَيَّ غُلاَماً أُعَلِّمْهُ السِّحْرَ ، فَبَعَثَ إِلَيْهِ غُلاَماً يعَلِّمُهُ ، وَكَانَ فِي طَرِيقِهِ إِذَا سَلَكَ رَاهِبٌ، فَقَعَدَ إِلَيْهِ وَسَمِعَ كَلاَمَهُ فأَعْجَبهُ ، وَكَانَ إِذَا أَتَى السَّاحِرَ مَرَّ بالرَّاهِب وَقَعَدَ إِلَيْه ، فَإِذَا أَتَى السَّاحِرَ ضَرَبَهُ ، فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى الرَّاهِبِ فقال : إِذَا خَشِيتَ السَّاحِرِ فَقُلْ : حبَسَنِي أَهْلِي ، وَإِذَا خَشِيتَ أَهْلَكَ فَقُلْ: حَبَسَنِي السَّاحِرُ .

فَبيْنَمَا هُو عَلَى ذَلِكَ إذْ أتَى عَلَى دابَّةٍ عظِيمة قدْ حَبَسَت النَّاس فقال : اليوْمَ أعْلَمُ السَّاحِرُ أفْضَل أم الرَّاهبُ أفْضلَ ؟ فأخَذَ حجَراً فقالَ : اللهُمَّ إنْ كان أمْرُ الرَّاهب أحَبَّ إلَيْكَ مِنْ أَمْرِ السَّاحِرِ فاقتُلْ هَذِهِ الدَّابَّة حتَّى يمْضِيَ النَّاسُ ، فرَماها فقتَلَها ومَضى النَّاسُ، فأتَى الرَّاهب فأخبَرهُ . فقال لهُ الرَّاهبُ : أيْ بُنيَّ أَنْتَ اليوْمَ أفْضلُ منِّي ، قدْ بلَغَ مِنْ أمْرِكَ مَا أَرَى ، وإنَّكَ ستُبْتَلَى ، فإنِ ابْتُليت فَلاَ تدُلَّ عليَّ ، وكانَ الغُلامُ يبْرِئُ الأكْمهَ والأبرصَ ، ويدَاوي النَّاس مِنْ سائِرِ الأدوَاءِ . فَسَمعَ جلِيسٌ للملِكِ كانَ قدْ عمِيَ، فأتَاهُ بهداياً كثيرةٍ فقال : ما ههُنَا لك أجْمَعُ إنْ أنْتَ شفَيْتني ، فقال إنِّي لا أشفِي أحَداً، إنَّمَا يشْفِي الله تعَالى، فإنْ آمنْتَ بِاللَّهِ تعَالَى دعوْتُ الله فشَفاكَ ، فآمَنَ باللَّه تعَالى فشفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى ، فأتَى المِلِكَ فجَلَس إليْهِ كما كانَ يجْلِسُ فقالَ لَهُ الملِكُ : منْ ردَّ علَيْك بصَرك؟ قال : ربِّي . قَالَ: ولكَ ربٌّ غيْرِي ؟، قَالَ : رَبِّي وربُّكَ الله ، فأَخَذَهُ فلَمْ يزلْ يُعذِّبُهُ حتَّى دلَّ عَلَى الغُلاَمِ فجيءَ بِالغُلاَمِ ، فقال لهُ الملِكُ : أيْ بُنَيَّ قدْ بَلَغَ منْ سِحْرِك مَا تبْرِئُ الأكمَهَ والأبرَصَ وتَفْعلُ وَتفْعَلُ فقالَ : إنِّي لا أشْفي أَحَداً ، إنَّما يشْفي الله تَعَالَى، فأخَذَهُ فَلَمْ يزَلْ يعذِّبُهُ حتَّى دلَّ عَلَى الرَّاهبِ ، فجِيءَ بالرَّاهِبِ فقيل لَهُ : ارجَعْ عنْ دِينِكَ، فأبَى ، فدَعا بالمنْشَار فوُضِع المنْشَارُ في مفْرقِ رأْسِهِ، فشقَّهُ حتَّى وقَعَ شقَّاهُ ، ثُمَّ جِيءَ بجَلِيسِ الملِكِ فقِلَ لَهُ : ارجِعْ عنْ دينِكَ فأبَى ، فوُضِعَ المنْشَارُ في مفْرِقِ رَأسِهِ ، فشقَّهُ به حتَّى وقَع شقَّاهُ ، ثُمَّ جيءَ بالغُلامِ فقِيل لَهُ : ارجعْ عنْ دينِكَ ، فأبَى ، فدَفعَهُ إلَى نَفَرٍ منْ أصْحابِهِ فقال : اذهبُوا بِهِ إلَى جبَلِ كَذَا وكذَا فاصعدُوا بِهِ الجبلَ ، فإذَا بلغتُمْ ذروتهُ فإنْ رجعَ عنْ دينِهِ وإلاَّ فاطرَحوهُ فذهبُوا به فصعدُوا بِهِ الجَبَل فقال : اللَّهُمَّ اكفِنيهمْ بمَا شئْت ، فرجَف بِهِمُ الجَبَلُ فسَقطُوا ، وجَاءَ يمْشي إلَى المِلِكِ ، فقالَ لَهُ الملِكُ : ما فَعَلَ أَصحَابكَ ؟ فقالَ : كفانيهِمُ الله تعالَى ، فدفعَهُ إلَى نَفَرَ منْ أصْحَابِهِ فقال : اذهبُوا بِهِ فاحملُوه في قُرْقور وَتَوسَّطُوا بِهِ البحْرَ ، فإنْ رَجَعَ عنْ دينِهِ وإلاَّ فَاقْذفُوهُ ، فذَهبُوا بِهِ فقال : اللَّهُمَّ اكفنِيهمْ بمَا شِئْت ، فانكَفَأَتْ بِهِمُ السَّفينةُ فغرِقوا ، وجَاءَ يمْشِي إلَى المِلِك . فقالَ لَهُ الملِكُ : ما فَعَلَ أَصحَابكَ ؟ فقال : كفانِيهمُ الله تعالَى . فقالَ للمَلِكِ إنَّك لسْتَ بقَاتِلِي حتَّى تفْعلَ ما آمُرك بِهِ . قال : ما هُوَ ؟ قال : تجْمَعُ النَّاس في صَعيدٍ واحدٍ ، وتصلُبُني عَلَى جذْعٍ ، ثُمَّ خُذ سهْماً مِنْ كنَانتي ، ثُمَّ ضعِ السَّهْمِ في كَبدِ القَوْسِ ثُمَّ قُل : بسْمِ اللَّهِ ربِّ الغُلاَمِ ثُمَّ ارمِني ، فإنَّكَ إذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ قَتَلْتني . فجَمَع النَّاس في صَعيدٍ واحِدٍ ، وصلَبَهُ عَلَى جذْعٍ ، ثُمَّ أَخَذَ سهْماً منْ كنَانَتِهِ ، ثُمَّ وضَعَ السَّهمَ في كبِدِ القَوْسِ، ثُمَّ قَالَ : بِسْم اللَّهِ رَبِّ الغُلامِ ، ثُمَّ رمَاهُ فَوقَعَ السَّهمُ في صُدْغِهِ ، فوضَعَ يدَهُ في صُدْغِهِ فمَاتَ . فقَالَ النَّاسُ : آمَنَّا بِرَبِّ الغُلاَمِ ، فَأُتِيَ الملِكُ فَقِيلُ لَهُ : أَرَأَيْتَ ما كُنْت تحْذَر قَدْ وَاللَّه نَزَلَ بِك حَذرُكَ . قدْ آمنَ النَّاسُ . فأَمَرَ بِالأُحدُودِ بأفْوَاهِ السِّكك فخُدَّتَ

وَأضْرِمَ فِيها النيرانُ وقالَ : مَنْ لَمْ يرْجعْ عنْ دينِهِ فأقْحمُوهُ فِيهَا أوْ قيلَ لَهُ : اقْتَحمْ ، ففعَلُوا حتَّى جَاءتِ امرَأَةٌ ومعَهَا صَبِيٌّ لهَا ، فَتَقَاعَسَت أنْ تَقعَ فِيهَا ، فقال لَهَا الغُلاَمُ : يا أمَّاهْ اصبِرِي فَإِنَّكَ عَلَي الحَقِّ » روَاهُ مُسْلَمٌ .

« ذرْوةُ الجَبلِ » : أعْلاهُ ، وَهي بكَسْر الذَّال المعْجمَة وضمها و « القُرْقورُ » بضَمِّ القَافَيْن : نوْعٌ منْ السُّفُن و « الصَّعِيدُ » هُنا : الأَرضُ البارِزَةُ و «الأخْدُودُ»: الشُّقوقُ في الأرْضِ كالنَّهْرِ الصَّغيرِ و « أُضرِمَ » أوقدَ « وانكفَأَت» أي : انقلبَتْ و « تقاعسَت » توقَّفتْ وجبُنتْ .

31. Suheyb (-i Rûmî) *radıyallâhü anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden önceki ümmetler içinde bir padişah, bir de onun sihirbazı vardı. Bu sihirbaz yaşlanınca, padişaha:

- "Ben yaşlandım, bana genç birini göndersen de ona sihirbazlığı öğretsem" dedi.

Padişah da ona bir genç gönderdi. Gencin yolu üzerinde bir rahip bulunmaktaydı. Genç ona uğradı, yanında oturdu ve konuşmalarını dinledi, beğendi. Sihirbaza her gittiğinde rahibe uğrar ve yanında bir süre kalırdı. Sihirbaz ona "niçin geç kaldın?" diye kızar ve döğerdi. Delikanlı bu durumu rahibe şikâyet etti. O da şöyle dedi:

- Sihirbazdan korktuğunda, "evdekiler alıkoydular"de; âilenden çekindiğinde de "sihirbaz alıkoydu" de.

Genç, durumu böylece idare edip giderken, bir gün yolda insanların gelip geçmesine engel olan büyük ve yırtıcı bir hayvana rastladı ve kendi kendine "Sihirbazın mı yoksa râhibin mi daha üstün olduğunu işte şimdi öğreneceğim" diyerek bir taş aldı ve "Ey Allahım, rahibin yaptıklarını sihirbazın yaptıklarından daha çok seviyorsan, şu hayvanı öldür ki insanlar yollarına devam etsinler" dedi ve taşı hayvana doğru fırlatıp onu öldürdü. Halk da geçip gitti. Daha sonra delikanlı râhibe gelip olayı anlattı. Râhip ona:

- Delikanlı! Şimdi artık sen benden daha üstünsün. Zira, sen bu gördüğüm mertebeye erişmişsin. Öyle sanıyorum ki, sen yakında bir belâya uğratılacaksın. Böyle bir şey olursa, sakın benim bulunduğum yeri kimseye gösterme! dedi.

Delikanlı, körleri, alaca hastalığına tutulmuş olanları kurtarır ve diğer hastalıkları da tedâvî ederdi. Padişahın o sıralarda kör olmuş bir yakını bunu duydu, değerli hediyelerle birlikte delikanlıya gitti ve:

- Eğer beni tedâvî edersen, bütün bunlar senin olacak dedi.

Delikanlı:

- Ben kendiliğimden kimseye şifâ veremem. Şifayı ancak Allah Teâlâ verir. Eğer sen Yüce Allah'a inanırsan, ben ona dua ederim, o da (dilerse) sana şifa verir, dedi.

Adam iman etti. Allah Teâlâ da ona şifa verdi. Adam eskiden olduğu gibi padişahın yanına gelip meclisteki yerini aldı.

Padişah:

- Senin gözünü kim iyi etti? diye sordu. O da:

- Rabbim, dedi.

Bu defa Padişah:

- Senin benden başka rabbin mi var? diye gürledi.

Adam:

- Benim de senin de rabbin Allah Teâlâ'dır, dedi.

Bunun üzerine sinirlenen padişah adamı tutuklattı ve gencin yerini gösterinceye kadar ona işkence ettirdi. Sonuçta adam gencin yerini söyledi. Delikanlı getirildi. Padişah ona:

- Delikanlı, demek senin sihirbazlığın körleri ve alacaları iyi edecek dereceye ulaşmış. Duydum ki sen epeyce işler yapıyormuşsun, öyle mi? diye sordu.

Delikanlı:

- Hayır, ben kimseye şifa veremem. Şifa veren Allah Teâlâ'dır dedi.

Padişah delikanlıyı tutuklattı ve rahibin yerini gösterinceye kadar ona işkence ettirdi. Neticede râhip getirildi ve kendisine "dininden dön!" denildi. Râhip bu teklife yanaşmadı. Bunun üzerine padişah bir testere getirtip başının tam ortasından rahibi ikiye biçtirdi. Rahibin parçalarının her biri bir yana düştü. Sonra Padişahın adamı getirildi ona da "dininden dön!" denildi. Ancak o da kabul etmedi. Padişah onu da parçalarının her biri bir tarafa düşünceye kadar testere ile başının ortasından ikiye biçtirdi. Daha sonra delikanlı getirildi ve "dininden dön (yoksa öleceksin)" diye tehdid edildi, fakat delikanlı direndi. Padişah delikanlıyı adamlarından bir gruba teslim etti ve onlara şu tâlimatı verdi:

- Bunu şu dağın tepesine çıkarın, dininden dönerse ne âlâ, değilse, aşağıya yuvarlayın gitsin.

Delikanlıyı götürdüler, dağın tepesine çıkardılar.

Delikanlı:

"Allahım, beni bunların elinden nasıl dilersen öylece kurtar!" diye dua etti. Bunun üzerine dağ sarsıldı ve onlar aşağı yuvarlandılar. Delikanlı sapasağlam yürüyerek padişahın yanına döndü. Padişah ona:

- Yanındakiler ne oldu? dedi.

Delikanlı da :

- Allah beni onların elinden kurtardı, dedi.

Bunun üzerine padişah, delikanlıyı adamlarından bir başka gruba teslim etti ve:

- Bunu Kurkur denilen bir gemiye bindirip denizin ortasına götürün. Dininden dönerse ne âlâ, değilse, denize atın gitsin, dedi.

Delikanlıyı alıp götürdüler. O:

“Allahım, beni bunların elinden dilediğin şekilde kurtar!” diye dua etti.

Gemi içindekilerle beraber ala-bora oldu, hepsi boğuldu. Delikanlı sağ-sâlim padişahın yanına döndü.

Padişah onu görünce:

- Yanındakiler ne oldu? diye sordu.

Delikanlı da:

- Allah beni onların elinden kurtardı, dedi ve ilâve etti:

- Benim sana söyleyeceklerimi yapmadıkça beni öldüremezsin.

Padişah:

- Neymiş onlar? dedi.

Delikanlı :

- Halkı geniş bir meydanda topla. Beni de bir hurma kütüğüne bağla. Okdanlığımdan bir ok al, yayın tam ortasına koy. Sonra da “Delikanlının rabbinin adıyla de ve at. İşte ancak bunu yaparsan beni öldürebilirsin” dedi.

Padişah halkı geniş bir meydanda topladı. Delikanlıyı hurma kütüğüne bağladı. Sonra delikanlının sadağından bir ok aldı, yayına yerleştirdi. “Delikanlının rabbi olan Allah adıyla” deyip oku fırlattı. Ok, delikanlının şakağına isabet etti. Delikanlı elini şakağına koydu ve oracıkta öldü.

Bunun üzerine halk:

- Biz, delikanlının rabbine iman ettik, dediler.

Daha sonra durumu padişaha ileterek:

- Gördün mü çekindiğin şey nihâyet başına geldi; halk iman etti, dediler.

Bunun üzerine padişah, sokak başlarına büyük hendekler kazılmasını emretti. Hendekler ateşle doldurulmuştu.

Padişah:

- Bu yeni dinden dönmeyen herkesi, zorla ateşe atın, (yahut “onları ateşe girmeye zorlayın”) dedi.

Emri yerine getirdiler. En sonunda kucağında çocuğu ile bir kadın geldi, bir ara ateşe girmemek ister gibi yaptı, sendeledi. Çocuk:

- “Anneciğim, sık dişini, sabret, çünkü sen hak din üzeresin!” de(mek suretiyle annesini cesaretlendir)di. Müslim, Zühd 73

Açıklamalar

Hadisimiz, sabır gerektiren büyük imtihanlara sadece müslümanların değil, önceki ümmetlerden bazı mü’minlerin de tâbi tutulduğunu göstermektedir. Onların inançları uğrunda katlandıkları işkenceleri hatırlatarak, müslümanların, karşılaştıkları sıkıntılara sabretmelerini, dinlerine olan bağlılık ve güvenlerini yitirmemelerini anlatmaktadır.

Bir önceki hadiste bizzat Hz. Peygamber'in hayatından bir örnek verilmişti. Şimdi de geçmiş ümmetlere ait bir misal verilmek suretiyle, imtihanın eskiden beri var olduğuna dikkat çekilmektedir. Şâirin dediği gibi;

" Fazilet ehline dâim tahakkümü cühelâ
Cihanda kaidedir, tâ cihan cihan olalı."

Hadisimiz, Bürûc sûresinde anlatılan olaydan bir sahneyi canlandırmaktadır. Orada şöyle buyurulmaktadır:

"Hazırladıkları hendekleri, tutuşturulmuş ateşle doldurarak onun çevresinde oturup, inanmış kimselere dinlerinden dönmeleri için yaptıkları işkenceleri seyredenlerin canı çıksın. Bu inkârcıların, inananlara kızmaları, onların sadece göklerin ve yerin hükümranlığına sahip, güçlü ve övülmeye lâyık olan Allah'a inanmış olmalarındandır. Allah her şeye şâhiddir. Ama inanmış erkek ve kadınlara işkence ederek onları dinlerinden çevirmeye uğraşanlar, eğer tövbe etmezlerse, onlara cehennem azabı vardır. Yakıcı azab da onlaradır. İnanıp yararlı işler işleyenlere, onlara, içlerinden ırmaklar akan cennetler vardır. Bu, büyük kurtuluştur" (Bürûc sûresi (85), 4-11).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Eğitim ve öğretimde geçmişten misaller vermek, kıssalar anlatmak, geçerli ve etkili bir yoldur. Peygamberimiz'in uygulaması da budur.

2. Allah Teâlâ hakkı ve hak yanlılarını üstün kılar, bâtıl ve bâtılın taraftarlarını eninde sonunda perişan eder.

4. Harbte ve benzeri olaylarda yalan söylemek câizdir. İnsan canını kurtarmak için de yalan söyleyebilir.

4. Mü'min, imanındaki samimiyeti, sadâkatı açısından imtihana tâbi tutulur.

5. Mazlûmu ve kurbanı olmayan dâvâ yoktur.

6. Dînî ve umûmî bir fayda söz konusu ise, kişinin canını fedâ etmesi câizdir.

32– وَعَنْ أَنَسٍ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : مَرَّ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِامْرَأَةٍ تَبْكِي عِنْدَ قَبْرٍ فَقَال : «اتَّقِي الله وَاصْبِرِي » فَقَالَتْ : إِلَيْكَ عَنِّي ، فَإِنِّكَ لَمْ تُصَبْ بمُصِيبتى، وَلَمْ تعْرفْهُ ، فَقيلَ لَهَا : إِنَّه النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَأَتتْ بَابَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فلَمْ تَجِد عِنْدَهُ بَوَّابينَ ، فَقالتْ : لَمَ أَعْرِفْكَ ، فقالَ : « إِنَّما الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الأولَى » متفقٌ عليه. وفي رواية لمسْلمٍ : « تَبْكِي عَلَى صَبيٍّ لَهَا » .

32. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, (çocuğunun) mezarı başında (bağıra-çağıra) ağlayan bir kadının yanından geçti.

Ona:

- "Allah'dan kork ve sabret!" buyurdu.

Kadın:

- Çek git başımdan; zira benim başıma gelen felâket, senin başına gelmemiştir, dedi.

Kadın Hz. Peygamber'i tanıyamamıştı. Kendisine, onun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* olduğunu söylediler. Bunu duyar duymaz Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kapısına koştu, orada kapıcılar yoktu. (Özür beyân etmek üzere Hz. Peygamber'e):

- Sizi tanıyamadım, dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- **"Sabır dediğin, felâketle karşılaştığın ilk anda dayanmaktır"** buyurdu.

Buhârî, Cenâiz 32, 43; Ahkâm 11; Müslim, Cenâiz l4-l5. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 23; Tirmizî, Cenâiz 13; Nesâî, Cenâiz 22

Açıklamalar

Hadiste sözü edilen kadının ismi tesbit edilememiştir. Rivayetlerden anlaşıldığına göre bu kadın, kaybettiği çocuğuna ağlıyordu. Hem de bağıra-çağıra ağlıyordu. Bu durum, Hz. Peygamber'in, kendisini Allah'a karşı saygılı olmaya ve sabra davet etmesinden anlaşılmaktadır.

Zavallı kadın, o kendinden geçmiş hali ile, kiminle konuştuğuna bakmadan:

- "Çekil git, başımdan. Benim uğradığım felâkete sen uğramış değilsin" diye oldukca sert cevap verdi.. Aksi halde Hz. Peygamber'i tanımasına rağmen bir müslümanın böyle bir söz söyleyeceği düşünülemez. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* daha fazla üstelemeyip, yoluna devam etti. Zira tavsiyesini tekrar edecek olsaydı, muhtemelen kadın daha ağır ve aşırı sözler söyleyecekti. Bu ise kadını içinde bulunduğu sakıncalı halden çok daha büyük ve tehlikeli bir duruma düşürecekti.

Kimliği açıklanmayan bir sahâbî, kadının bu hareketinin bilgisizlikten kaynaklandığını düşünmüş olacak ki:

- Sana takvâ ve sabır tavsiye edenin kim olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Kadın bilmediğini söyleyince, onun Hz. Peygamber olduğunu haber verdi. Üzüntüden kendini kaybetmiş olan kadın, beyninden vurulmuşa döndü. Çocuğunun acısını unutup, Hz. Peygamber'den af dilemek için yollara düştü.

Öyle anlaşılmaktadır ki, kadıncağız, Hz. Peygamber'in kapısında birtakım nöbetçilerin bulunacağını ve kendisinin belki de Peygamber'e ulaşmaya imkân bulamayacağını düşünüyordu.

Bir rivayete göre kadın yemin ederek "**Ben seni tanımamıştım**" diye özür beyan etmiştir. İki cihan güneşi ve büyük eğitimci Peygamber Efendimiz, hemen oracıkta, gerçek sabrın ne demek olduğunu ona ve dolayısıyla biz ümmetine tarif etmiş, *"Asıl sabır, belâ ile ilk karşılaşma anında ona tahammül edebilmektir"* buyurmuştur. Kadının kendisine karşı söylediği söz ve kaba davranışı üzerinde hiç durmamıştır. Zira önemli olan, müslümanların gerçeği öğrenmesidir.

Bilinen bir gerçektir ki, insan zamanla her şeye alışır ve dayanır. Zor ve önemli olan, belâ ve musibetle ilk karşılaşıldığı anda ona dayanabilmektir. İlk sadme ânını geçiştirdikten sonra felâketin etkisi yavaş yavaş azalır. Fakat o anda boş bulunmak, Allah korusun, aklını kaçırmaktan, intihara kadar uzanan çok büyük ve acı sonuçlara vesile olabilir. Bu sebeple istenmeyen hallerle ilk karşılaşma anlarında sabırlı davranmak, o ânı geçiştirmeye bakmak gerekmektedir. Sabır, en çok ölüm olayı karşısında gereklidir. Müslümanın imandaki

olgunluğu biraz da ölüm olaylarında gösterdiği sabırla ölçülür. Halkın, özellikle de kadınların ölene ağıtlar yakarak ağlamaları, sanıldığının aksine bir hüner ve mârifet değildir. Asıl mârifet o acılı ânı, kadere rızâ göstererek atlatmaktır. Böyle anlarda insanı bekleyen tehlike, hadisimizde de görüldüğü gibi, Peygamber'i ve hatta Allah Teâlâ'yı red anlamına gelecek sözler sarfetmektir. Zira üzüntü anında insanın direnci kırık olduğu için ağzından çıkan sözleri kontrol etmesi fevkalâde güçtür. Böylesi hallerde, olgun mü'minler, "**İnna lillâh ve innâ ileyhi râci'ûn: Biz Allah'tan geldik yine O'na döneceğiz"** diyerek teslimiyet gösterir ve sabrederler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, çevresiyle ilgilenir, emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker yapar, daima nâzik ve yumuşak davranırdı.

2. Nasihat ve tavsiyelere gösterilecek tepkilere hazır olmak ve onlara göğüs germek gerekir.

3. Ölüye bağıra-çağıra, yaka-paça yırtarak ağlamak yasaklanmıştır.

4. Kabir ziyâreti câizdir.

5. Kadınlar kabir ziyâretinde bulunabilirler. Çünkü Peygamber Efendimiz, bu hanımı, kabir başına gelmekten değil, bağıra çağıra ağlamaktan menetmiştir. Zaten kabir ziyâreti, insanın, âhireti hatırlayıp ibret alması ve dünyaya dalmaması için bir vesiledir.

33– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضي اللَّه عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « يقولُ اللَّهُ تَعَالَى: مَا لِعَبْدِي المؤْمِنِ عِنْدِي جَزَاءٌ إِذَا قَبضْتُ صَفِيَّهُ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا ثُمَّ احْتَسَبهُ إِلاَّ الجَنَّة » رواه البخاري .

33. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* "Allah Teâlâ şöyle buyurdu demiştir.

" Dünyada sevdiği bir dostunu aldığım zaman, (sabredip) ecrini Allah'tan bekleyen mü'min kulumun katımdaki karşılığı cennettir."

Buhârî, Rikak 6

Açıklamalar

925 numara ile tekrar gelecek olan hadisimiz, "mânası Allah'tan lafzı Peygamber'den" olan "kudsî hadis"lerdendir. Görüldüğü gibi burada söz, Hz. Peygamber tarafından açıkca Allah Teâlâ'ya izâfe edilmektedir. Çok sevdiği bir dostunu kaybetmiş müslümanı teselli ve sabra teşvik bakımından, Allah Teâlâ'nın bir müjdesini ona haber vermek, hiç şüphesiz diğer insanların sözünden çok daha etkili olacaktır. Sevgili Peygamberimiz, ölüm gibi dönüşü olmayan ciddî bir kayıp olayında, sabır ve rızâ göstermeleri karşılığında cenneti elde edeceklerini hatırlatmak suretiyle müminleri teselli etmiş ve eğitmiştir. Bu hadiste iki nokta dikkatimizi çekmektedir:

Birincisi, ölümün, Allah'ın irade ve fermanı ile gerçekleştiğidir. **"Dünyada sevdiği bir dostunu aldığım zaman"** ifâdesi bunu göstermektedir. O halde **alan da veren de Allah** olduğu hatırlanacak, başka hiç kimse suçlanmayacaktır. Her şeyden önce bu gerçeği hatırlamak başlı başına bir teselli kaynağıdır.

İkincisi, böyle bir kayıp halinde karşılığını Allah'tan bekleme sabır ve olgunluğunu gösteren mü'min, bu beklentisinde yanılmayacak, kendisi cennete konulacaktır. Bu büyük müjde, dostunu kaybeden müslümanın, bir taraftan büyük bir imtihana tâbi tutulduğunu gösterirken, bir taraftan da dikkat etmemesi halinde, dostunu kaybetmekten daha büyük kayıplara uğrayabileceğini, meselâ -Allah korusun- küfre düşebileceğini de hatırlatmaktadır.

İşte bu iki büyük gerçeğe Hz. Peygamber konunun gereğine uygun olarak Allah Teâlâ'nın bir beyanı ile açıklık getirmektedir.

Bu arada şuna da işâret edelim ki, değerlendirme açısından diğer hadislerden hiç de farklı olmayan kudsî hadislerin, iki özelliği vardır:

a) Bu hadiste olduğu gibi, Hz. Peygamber hadîsi "Allah Teâlâ şöyle buyurdu" diye nakleder. Bu şeklî bir özelliktir.

b) Yine hadisimizde görüldüğü gibi, hemen bütün kudsî hadisler, özellikle Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının tecellilerini, O'nun tasarruflarını konu edinirler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanın dostunu kaybetmesi en büyük musîbetlerdendir.

2. Büyük musîbetlere sabretmenin zorluğu nisbetinde sonucu da büyüktür.

3. Başa gelen belâ ve musibetlerin ecrini Allah'tan ummak, müslümandan beklenen yegâne tavırdır.

4. İnsanın yaptığı işten Allah katında ecir alabilmesi için iman şarttır. Kâfir, iyi bir davranışta bulunsa bile, imanı olmadığı için alabileceği herhangi bir ödül söz konusu değildir.

34– وعَنْ عائشَةَ رضي اللَّهُ عنها أنَهَا سَأَلَتْ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَن الطَّاعونِ ، فَأَخبرَهَا أَنَهُ كَانَ عَذَاباً يَبْعَثُهُ اللَّه تعالى عَلَى منْ يَشَاءُ ، فَجَعَلَهُ اللَّهُ تعالَى رحْمةً للْمُؤْمنِينَ ، فَلَيْسَ مِنْ عَبْدٍ يَقَعُ فِي الطَّاعُون فَيَمْكُثُ فِي بلَدِهِ صَابِراً مُحْتَسِباً يَعْلَمُ أَنَّهُ لاَ يُصِيبُهُ إِلاَّ مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ إِلاَّ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ الشَّهِيدِ » رواه البخاري .

34. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivâyet edildiğine göre, kendisi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tâun hastalığını sormuş, o da şöyle buyurmuştur:

"Tâun hastalığı, Allah Teâlâ'nın dilediği kimseleri kendisiyle cezalandırdığı bir çeşit azaptı. Allah onu mü'minler için rahmet kıldı. Bu sebeple tâuna yakalanmış bir kul, başına gelene sabrederek ve ecrini Allah'tan bekleyerek bulunduğu yerde ikâmete devam eder ve başına ancak Allah ne takdir etmişse onun geleceğini bilirse, kendisine şehit sevabı verilir."

Buhârî, Tıb 31; Ayrıca bk. Buhârî, Enbiyâ 54; Kader 15; Müslim, Selâm 92-95

Açıklamalar

Tâun (vebâ), kitle halinde ölümlere sebep olan bulaşıcı bir hastalıktır. Her hangi bir yörede alışılagelmişin dışında ortaya çıkması ve büyük ölçüde ölüme vesile olması, onun azab olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. Hadiste müslümanların bu hastalığa yakalanmayacaklarına değil, bu hastalığın onlar için rahmet vesilesi kılındığına, bu rahmetin

de şartlarına uyanlar için şehid sevabı şeklinde tecelli edeceğine işâret edilmektedir. Şartlar ise, şöyle sıralanmıştır: Tâun'a yakalanmış kişi; sabredip ecrini Allah'dan bekleyecek, bulunduğu yerden çıkmayacak, başına sadece Allah'ın takdir ettiği şeyin geleceğini bilecek ve onu kabullenecek...

Hastalığa sabredip ecrini Allah'tan beklemek demek, tedâvisi için çâre aramamak değildir. Hem kendisinin hem de tıb ilminin imkânlarına göre çâre arayacaktır. Ancak geçmişte vebâ karşısında tıbbın imkânları nasıl yok idiyse, şimdi de kişinin ya da hastalığın çıktığı yöre halkının imkânları olmayabilir. Böylesi bir durumda yapılacak iş, isyan etmeden ecrini Allah'tan beklemek, kendini Cenâb-ı Hakk'a teslim etmektir. Esasen bu, her zaman her şartta her müslümandan istenen ve beklenen bir tavırdır.

Hastalanan kişinin bulunduğu yerden çıkmaması, hastalığı başka yörelere taşımaması bakımından önemlidir. Hadisimiz **karantina** uygulamasını bizzat mü'minlerin yürütmesini istemiş olmaktadır. Kamuyu ilgilendiren bir konuda böylesine ciddi tedbir almış olmak, İslâm'ın özelliğidir, hem de onbeş asır öncesinden..

Konu ile ilgili diğer hadislerde de işâret edildiği gibi vebâ hastalığının görüldüğü bölgeye giriş ve çıkış yasaklanmıştır. Bu tam bir karantinadır.

Hastalığın bulunduğu yerde kalmaktan dolayı mutlaka hastalığa yakalanacağını sanmak gibi o bölgeye girse bile hastalanmayacağını iddia etmek de neticede Allah'ın takdirine inanmamak sayılır.

İşte bu inanç ve uygulama içinde bulunan ve tâun sebebiyle vefat eden mü'min, şehid muamelesi görecektir. Nitekim Peygamber Efendimiz *"Tâundan ölen şehittir"* (Müslim, İmâre 166); *"Tâun, her müslüman için şehitliktir"* (Buhâri, Cihâd 30, Tıb 30) buyurmuştur. Çünkü şehid, müslümanları tehlikeden korumak maksadıyla düşmanla çarpışırken can veren kişi olduğuna göre, böylesine bulaşıcı ve amansız bir hastalığa sabredip öteki müslümanlara bulaşmaması için gayret eden, yani müslümanları bu hastalıktan korumak için savaşan kişi de aynı şekilde şehid sayılır. Zira ikisi de müslümanları korurken ölmüş olmaktadırlar. Hz. Aişe'nin *"Tâundan kaçmak, harbten kaçmak gibidir"* sözü de bu noktadaki benzerliğin bir başka belgesidir.

Öte yandan bazı aids hastalarının onu sağlıklı insanlara bulaştırmak için özel yollara başvurduklarına dair yayınların yapıldığı günümüzde hadisimizin ne kadar güncel, ahlâkî ve insânî bir anlam taşıdığı iyice anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hadiste, sabrın en çâresiz ortamlarda bile gerekli ve sonucunun gerçekten fevkalâde büyük ve memnuniyet verici olduğuna dikkat çekilmektedir.
2. Sabır, imanını koruması için müslümanın en büyük sığınağı ve silahıdır.

35- وعَنْ أَنسٍ رضي اللَّه عنه قال : سَمِعْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « إنَّ اللَّه عَزَّ وجَلَّ قَالَ : إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبدِي بِحبيبتَيْهِ فَصبَرَ عَوَّضْتُهُ مِنْهُمَا الْجنَّةَ » يُريدُ عينيْه ، رواه البخاريُّ .

35. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlediğini söylemiştir:

“Allah Teâlâ buyuruyor ki: “Kulumu, iki gözünü kör etmekle imtihan ettiğim zaman sabrederse, gözlerine karşılık olarak cenneti veririm.” Buhârî, Merdâ 7; Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 58

Açıklamalar

Hadisimiz, sabredilmesi halinde cennetle karşılanacak bir musibeti daha bize tanıtmaktadır: Körlük..

Hadislerde gözler için *habîbe* ve *kerîme* kelimeleri kullanılmıştır. Çünkü insanın en kıymetli organı gözleridir. Bunun böyle olduğu, önceki hadiste tâun sebebiyle ölen sabırlı mü’mine Allah Teâlâ’nın va’dettiği cennetin, bu hadîs-i kudsîde körlükle imtihan olunan mü’mine vadedilmesinden anlaşılmaktadır. Zira bedeli aynı olan iki şey arasında değer açısından eşitlik değilse bile yakınlık var demektir. Nitekim Bezzâr’ın naklettiği bir hadîs-i şerîfte:

“Hiçbir kul, dininden dönmesi hâriç, gözlerini kaybetmekten daha ağır bir belâya uğramış değildir” buyurulmuştur. (Mübârekfûrî, *Tuhfetü’l-ahvezî*, VII, 81).

Kaybedilen nimetin kıymeti ölçüsünde onun yokluğuna sabretmenin güçlüğü ve buna bağlı olarak değeri de artmaktadır. Bu sebeple hadisimizde, iki gözünü kaybettiği halde şikâyet etmeyip sabredebilen kişiye Allah Teâlâ cennetini vereceğini bildirmektedir. Cennet ucuz olmadığına göre, gözlerin kaybına sabretmek, zoru belki de en zoru başarmak demektir. Bunu, *“Gerçek sabır, ilk karşılaşma anında belâya sabretmektir”* hadisi ile irtibatlandıracak olursak, özellikle gözlerini kaybettiği ilk anlarda sabretmenin daha büyük önem arzettiği anlaşılacaktır. Daha sonraları çâresizlikten ileri gelen bir katlanma sabır olarak değerlendirilemez.

Şuna da işaret edelim ki gözlerimizle dünyadan faydalanmak büyük bir bahtiyarlıktır. Fakat bu fayda insan ömrüyle sınırlıdır. Allah Teâlâ’nın bedel olarak vereceğini bildirdiği cennet ise, sınırsızdır ve tabiî oradaki bahtiyarlık da sonsuzdur. O halde bu kudsî hadis en büyük bedelin, gözlerinin kaybına sabredebilen mü’mine verileceğini müjdelemektedir.

Netice olarak hadisimiz, “**Tüm çâresizliklerin gerçek çâresi sabırdır**” mesajını vermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Gözlerin önemi, karşılığının cennet olmasından bellidir.

2. Değerli şeylerin yokluğuna sabır ve rızâ göstermek insana daha kıymetli şeyler kazandırır.

36- وعنْ عطاءِ بْن أَبي رَباحٍ قالَ : قالَ لِي ابْنُ عبَّاسٍ رضي اللَّهُ عنهُمَا ألا أريكَ امْرَأَةً مِن أَهْلِ الجَنَّة ؟ فَقُلت : بلَى ، قَالَ : هذِهِ المرْأَةُ السوْداءُ أَتَتِ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالَتْ : إِنِّي أُصْرَعُ ، وإِنِّي أَتَكَشَّفُ ، فَادْعُ اللَّه تعالى لِي قَالَ : « إِن شئْتِ صَبَرْتِ ولكِ الْجنَّةُ، وإِنْ شِئْتِ دعَوْتُ اللَّه تَعالَى أَنْ

يُعافِيَكِ » فقَالتْ : أَصْبِرُ ، فَقالت : إِنِّ أَتَكشَّفُ ، فَادْعُ اللَّه أَنْ لا أَتكشَّفَ ، فَدَعَا لَهَا . متَّفقٌ عليْهِ

.

36. Atâ İbni Ebî Rebâh'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Abdullah İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* bana:

- Sana cennetlik bir kadın göstereyim mi? dedi. Ben:

- Evet, göster, dedim.

İbn Abbâs şöyle dedi:

- Şu (iri yarı) siyah kadın var ya! İşte bu kadın (birgün) Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi ve:

- Beni sar'a tutuyor ve üstüm başım açılıyor. İyileşmem için Allah'a dua ediniz, dedi.

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*:

-"Eğer sabredeyim dersen, sana cennet vardır. Ama yine de sen istersen, sana şifa vermesi için Allah'a dua ederim" buyurdu.

Bunun üzerine kadın:

- Ben (hastalığıma) sabrederim. Ancak sar'a tuttuğu zaman üstümün başımın açılmaması için dua buyurunuz, dedi.

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona dua etti. (Buhârî, Merdâ 6; Müslim, Birr 54)

Açıklamalar

Konu ile ilgili başka rivâyetlerden öğrendiğimize göre aslen Habeşistanlı olan bu iri yapılı, uzun boylu hanımın künyesi Ümmü Züfer idi.

Sar'a hastalığına tutulmuş olan Ümmü Züfer, sar'a nöbeti esnasında bayılıp yere düşüyor, mahrem yerleri açılıyordu. Bu hâl onu rahatsız ettiğinden hastalıktan kurtulması için Peygamber Efendimiz'e geldi ve kendisine dua etmesini istedi.

Peygamber Efendimiz, belâya sabretmenin cennetle ödüllendirileceğini öğretmek için ona *"İstersen sabret, cennete gir; istersen iyileşmen için dua edeyim"* buyurdu. Cennet ile sağlık arasında tercih yapmak durumunda kalan hanım, sabrı yani cenneti tercih etti. Fakat kendisini asıl üzen şeyin, mahrem yerlerinin açılması olduğunu söyleyerek buna engel olmaya çalışması, kendisinin bilinçli bir müslüman olduğunu göstermektedir.

Burada, sar'alı kadının şifa isteğine Hz. Peygamber'in iki şıklı cevap vermiş olması, bazılarınca garipsenebilir. Hatta Hz. Peygamber'in tedaviye karşı olduğu bile sanılabilir. Halbuki Efendimiz, kendisine müracaat eden kadına, hakkında en hayırlı olan bir şıkkı hatırlatmak suretiyle kadını iki iyilikten birini tercihte serbest bırakmıştır. Bu Hz. Peygamber'in, ashâb ve ümmetine duyduğu şefkat ve merhametin tabiî bir sonucu ve göstergesidir.

Hz. Peygamber bu davranışıyla aslâ, tedâviye karşı çıkmış değildir. *"İstersen dua edeyim"* buyurması bunun delilidir. Ancak tedâvisi bulunmayan hastalıklar da olabilir. Bu tür hallerde asıl yapılması gerekli yolu göstermek üzere hastalığa sabretmenin cennet gibi bir bedeli olduğunu duyurmuştur. Yani sabrın sonu cennet, halkımızın deyimiyle "selâmettir" mesajını vermiştir.

Abdullah İbni Abbâs Hz. Peygamber'in uyarısı üzerine, kadının sabrı seçmesini dikkate alarak onun daha hayattayken cennetlik olduğu sonucuna varmıştır.

Öte yandan Hz. Peygamber'in duası makbul olduğu için kadına dua ettikten sonra onun sar'a nöbetlerinde bir daha üstü-başı açılmamıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünyada belâya sabır, âhirette insana cenneti kazandırır.
2. Gücü yeten için azimete sarılmak, ruhsat ile amel etmekten daha üstündür.

37– وعنْ أَبي عبْدِ الرَّحْمنِ عبْدِ اللَّه بنِ مسْعُودٍ رضيَ اللَّه عنه قَال : كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلى رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يحْكي نَبيّاً من الأَنْبِياءِ ، صلواتُ اللَّهِ وسَلاَمُهُ عَليْهم ، ضَرَبُهُ قَوْمُهُ فَأَدْمَوْهُ وهُو يمْسحُ الدَّم عنْ وجْههِ ، يقُولُ : « اللَّهـمَّ اغْفِرْ لِقَوْمي فإِنَّهُمْ لا يعْلمُونَ » متفقٌ عَلَيْه .

37. Ebû Abdurrahman Abdullah İbni Mes'ud radıyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, gönderildiği kavim tarafından dövülüp yüzü kanatılan, bir taraftan yüzündeki kanı silen bir taraftan da **"Ey Allahım, halkımı bağışla, çünkü onlar bilmiyorlar"** diyen bir peygamberi anlatması hâlâ gözlerimin önündedir.

Buhârî Enbiyâ, 54. Ayrıca bk. Buhârî, Mürteddîn 5; Müslim, Cihâd 104; İbni Mâce, Fiten 23

Abdullah İbni Mes'ud

Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh ilk müslümanlardan ve ashâb-ı kirâmın ilim ve fazilet bakımından önde gelenlerindendir. Künyesi Ebû Abdurrahman'dır. Müslüman olduğu günden itibaren Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamış ve ona hizmetten zevk almıştır.*

Abdullah İbni Mes'ud zayıf, nahif bir kişi idi. Tatlı bir sesi, sevimli bir yüzü vardı. Müslüman olduğunda müslümanların adedi çok azdı. Açıktan Kur'an okuyamaz ve Kâbe'de namaz kılamazlardı. Abdullah bu duruma bir son vermek istedi. Bazı müslümanların karşı çıkmasına aldırış etmeden, müşriklerin ileri gelenlerinin Kâbe çevresinde toplu halde bulundukları bir sırada yüksek sesle Kur'an okumaya başladı. Görmek ve duymak istemedikleri bu hâl karşısında müşrikler Abdullah İbni Mes'ûd'u cezalandırmak istediler ve onu İslâm'dan dönmeye zorladılar. Ancak o direndi. Kureyş müşrikleri ilk darbeyi bir anlamda Abdullah İbni Mes'ûd'dan yediler. Ancak ona da Mekke'de rahat vermediler. O, Medine'ye hicret edip Muâz İbni Cebel'in yanına sığındı. Hz. Peygamber'in hicretinden sonra, Medine'de yerleşti ve Hz. Peygamber'in maiyyetinden hiç ayrılmadı. Bütün harblere katıldı. Hz. Peygamber, onun Kur'an okuyuşunu dinlemekten zevk alırdı.

Tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde engin bilgisiyle kendisinden sonraki âlimlere hocalık etmiştir. Özellikle Kûfeli âlimler onun rivâyet ve görüşleri istikâmetinde fıkhî görüşler ortaya koymuşlardır.

Hz. Peygamber'e yakınlığı sebebiyle elde ettiği engin hadis bilgisine rağmen, rivâyet konusunda oldukca titiz davranırdı. Kendisinden 848 rivâyet bize intikal etmiştir. 64 hadisi hem Sahîh-i Buhârî

hem de Sahîh-i Müslim'de yer alırken, 21 rivâyetini sadece Buhârî, 35 hadisini de sadece Müslim kitaplarında zikretmişlerdir. Böylece Buhârî, İbni Mes'ud'un 85; Müslim ise 99 hadisine Sahih'lerinde yer vermişlerdir. Diğer rivâyetleri ise Ahmed İbni Hanbel'in Müsned'inde ve öteki hadis kitaplarında bulunmaktadır.

Hz. Osman zamanında Kûfe kadılığından Medine'ye döndü ve kısa bir süre sonra altmış yaşını geçmiş iken Medine'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadiste anlatılan olayı hem Peygamber Efendimiz'in hem de daha önceki bir peygamberin yaşadığı rivâyet edilmektedir. Uhud savaşında Hz. Peygamber bizzat yaşamıştır. Anlattığı peygamber gibi o da mübârek dişini kıran, yüzünü yaralayanlar hakkında *"Allahım, milletimi bağışla. Çünkü onlar bilmiyorlar"* diye dua etmiştir.

Anlaşılmaktadır ki, halkın ezâ ve cefâsına sabredip onları bağışlamak ve affedilmeleri için dua etmek peygamberlerin ortak tavrı, yani sünnetleri olmaktadır. Bu rivâyetten anlaşıldığına göre Peygamber Efendimiz, önceki bir peygamberin halini anlatarak, kendi tutumuna delil getirmekte, sabrın peygamberlerce paylaşılan bir meziyet olduğunu göstermektedir.

Sabrın peygamberlerin hayatındaki yerini gösteren bu hadis, cemâat liderlerinin herkesten daha fazla sabır göstermesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu, aynı zamanda Efendimiz'in tavsiyeleri ile davranışları arasındaki uyumu da ortaya koymaktadır. Zira o, ümmetine neyi tavsiye etmişse, onu en mükemmel şekilde bizzat kendisi yaşardı. Bu açıdan onun ümmetinden herhangi bir farkı ya da muâfiyeti yoktu.

647 numarada bir kere daha okuyacağımız bu hadis bir bakıma hizmet esnasında gösterilecek sabrın hangi boyutlara ulaşabileceğini belirtmektedir. Hakka çağırdığı için hakâret ve tecâvüze uğramış bir peygamber ve davetçi, bir eliyle yüzünden akan kanı silerken, diliyle onu bu hâle getirenlerin bağışlanması için dua edebilecektir. İşte bu, tam bir hizmet ve tebliğ sabrı göstergesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Câhillere hoşgörü ile muamele etmek, peygamberlerin ahlâkındandır.
2. Peygamberler, insanlara davetlerini ulaştırmak için nice sıkıntıları göğüslemişlerdir. Başarı, sabrın ödülüdür.

38– وَعنْ أَبي سَعيدٍ وأَبي هُرَيْرة رضي اللَّه عَنْهُمَا عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : «مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ

مِنْ نَصَبٍ وَلاَ وَصَبٍ وَلاَ هَمٍّ وَلاَ حَزَن وَلاَ أَذًى وَلاَ غمٍّ ، حتَّى الشَّوْكَةُ يُشَاكُها إِلاَّ كفَّر اللَّه بهَا مِنْ خطَايَاه » متفقٌ عليه . و « الْوَصَب » : الْمرضُ .

38. Ebû Saîd ve Ebû Hüreyre *radıyallahu anhümâ*’dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Yorgunluk, sürekli hastalık, tasa, keder, sıkıntı ve gamdan, ayağına batan dikene varıncaya kadar müslümanın başına gelen her şeyi, Allah, onun hatalarını bağışlamaya vesile kılar.”

Buhârî, Merdâ1, 3; Müslim, Birr 49

Açıklamalar

Hadisimiz, geçici olsun sürekli olsun, fizikî olsun rûhî olsun, geleceğe yönelik olsun, geçmişe ait olsun, gam-keder, yorgunluk-hastalık gibi müslümanı üzen, zorlayan her çeşit sıkıntı sebebinin, hatta ayağa batan bir dikenin bile, müslümanın hatalarına kefâret olacağını bildirmektedir. Bu da başa gelen her belânın, mutlaka cezâ anlamı taşımadığını göstermektedir. Önemli olan, başa gelene sabredebilmektir.

Sıkıntılarının, günahlarına kefâret olduğunu bilen müslümanın dayanma gücü artacak, morali düzelecektir. Hadîs-i şerîfin, sabırla ilgili olarak burada zikredilmesinin asıl amacı da bu olmalıdır.

Hadîs-i şerîf, hastalıkların ve müslümanı üzen her şeyin müslümanı günahlarından temizlediğine delildir.

İnsan, hem ezâ çekmek hem de onun sevâbından mahrum kalmak gibi iki zarara katlanmamalı, başa gelene sabretmelidir. Unutulmamalıdır ki, “Asıl belâya uğrayan, sevaptan mahrum kalandır.”

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Belâ ve musibetler her zaman cezâ değildir. Bazan da rahmettir.
2. Sabreden mümin için sıkıntıları, günahlarına kefâret olur. Bu da bir nimettir.

39– وعن ابْن مسْعُود رضي اللَّه عنه قَالَ : دَخلْتُ عَلى النَبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَهُو يُوعَكُ فَقُلْتُ يا رسُولَ اللَّه إِنَّكَ تُوعكُ وَعْكاً شَدِيداً قال : « أَجَلْ إِنِّي أُوعَكُ كَمَا يُوعَكُ رَجُلانِ مِنْكُم» قُلْتُ : ذلك أَنَّ لَكَ أَجْرِيْن ؟ قال : « أَجَلْ ذَلك كَذَلك مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذًى ، شوْكَةٌ فَمَا فوْقَهَا إلاَّ كَفَّر اللَّه بهَا سيئاته ، وَحطَّتْ عنْهُ ذُنُوبُهُ كَمَا تَحُطُّ الشَّجرةُ ورقَهَا » متفقٌ عليه. وَ « الْوَعْكُ » : مَغْثُ الحمَّى ، وقيل : الْحُمى .

39. Abdullah İbni Mes’ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzûruna vardım. Kendisi sıtmaya yakalanmıştı.

- Ey Allah’ın Resûlü! Gerçekten şiddetli bir sıtma nöbetine tutulmuşsunuz, dedim.

- “Evet, sizden iki kişinin çekebileceği kadar ızdırab çekmekteyim” buyurdu.

- (Herhalde) bu iki kat sevap kazanmanız içindir, dedim.

- “Evet, öyledir. Allah, ayağına batan bir diken veya başına gelen daha büyük bir sıkıntıdan dolayı müslümanın günahlarını bağışlar. O müslümanın günahları ağaç yaprakları gibi dökülür” buyurdu. (Buhârî, Merdâ 3, 13, 16; Müslim, Birr 45)

Açıklamalar

916 numarada tekrar edilecek olan hadîs-i şerîf başa gelene sabır konusunda bizzat Peygamber Efendimiz’in tavrını gözlerimiz önüne sermektedir. Bir rivâyete göre, Abdullah İbni Mes’ûd *radıyallahu anh*, Hz. Peygamber’e eliyle dokunduktan sonra, ateşinin çok fazla olduğunu söylemiştir. Efendimiz de çektiği sıkıntının iki müslümanın ıstırabına denk bir ıstırap olduğunu ifade buyurmuştur. İbni Mes’ûd’un, “İki kat sevap kazanmanız içindir (herhalde)” diye açıklama istercesine söylediği söze Efendimiz olumlu cevap vermiştir. Bilindiği gibi, kulun uğradığı belâ ve musîbetler sadece günahların affına vesile değildir. Aynı zamanda Allah katındaki derecesinin yükselmesine de sebeptir. Hz. Peygamber hakkında bu ikinci mâna geçerlidir.

Efendimiz, bir önceki hadiste olduğu gibi, başına gelen sıkıntıya sabreden müslümanın günahlarının, güz mevsiminde ağaç yapraklarının dökülmesine benzer şekilde döküleceğini müjdelemiştir.

Burada Peygamber Efendimiz’in, böylesine şiddetli bir hastalık geçirirken bile tebliğ ve irşad görevini, hem fiilen hem de sözlü olarak yürüttüğünü görmekteyiz. Bu, onun ümmetine karşı duyduğu şefkatin ve görev şuurunun delilidir. Resûl-i Ekrem hastalığının şiddetinden asla söz ve şikâyet etmemiş, ancak İbni Mes’ûd’un sorması üzerine durumunu açıklamıştır.

Bu olayda *“En ağır belâ ve sıkıntılar peygamberlere gelir”* hadisinin (bk. Tirmizî, Zühd 57; İbni Mâce, Fiten 29) tecellisini de görmekteyiz. Peygamberler her konuda olduğu gibi sıkıntılara katlanmak ve acılara göğüs germek bakımından da ümmetlerine örnektirler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber ashâb-ı kirâmın çektiği sıkıntıların iki katını çekmiştir.
2. Belâ ve musibetler, günahların bağışlanmasına veya daha fazla sevap kazanılmasına sebeptir.

40- وعنْ أَبِي هُرَيرة رضيَ اللَّهُ عنه قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْراً يُصِبْ مِنْهُ » : رواه البخاري . وضَبطُوا « يُصِب » : بفَتْحِ الصَّادِ وكَسْرِهَا .

40. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah, hayrını dilediği kişiyi sıkıntıya sokar.” Buhârî, Merdâ 1

Açıklamalar

Hadisimiz, başa gelen sıkıntıların bazan lutuf ve hayır vesilesi olacağını açıkça ortaya koymaktadır. Burada söz konusu olan belâ ve musibetlerin neler olabileceğini ise, Bakara sûresi’nin 155. âyeti açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“..Sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden eksiltmekle sınarız. Sabredenleri müjdele!”

Önceki iki hadiste de görüldüğü gibi belâ ve musîbetler, sabır gösterilirse ya günahların bağışlanmasına ya da, burada işâret edildiği üzere, hayır ve ecirlere vesile olur. Nitekim İmam Gazzâlî, konuya üç ayrı yorum getirmiştir:

1. Münafığın başına gelen musîbet ve hastalıklar. Münafık, sıkıntıya sabretmeyip şikâyette bulunduğu için bunlar onun hakkında tam bir cezâ anlamı taşır.

2. Mü’minin hastalık ve musîbeti. Mü’min, bunların Allah’dan geldiği bilinci içinde sabreder. Böylece de sıkıntıları günahlarına kefâret olur.

3. Şükür ve rızâ halindeki olgun mü’minlerin hastalık ve sıkıntıları. Bunlar belâ ve musîbet halinde de Allah’a hamd ve şükür görevlerini yerine getirirler. Öylece onların sıkıntıları, Allah katındaki derecelerinin yükselmesine vesile olur.

Netice olarak şunu unutmamak gerekir ki, bu dünya imtihan dünyasıdır. Allah katında derece sahibi olmanın bir yolu da belâ ve musîbetlere uğramaktan geçmektedir. Bu durumda yapılacak iş, başa her ne gelmişse, onu sabır ve rızâ ile karşılamaktır. Müslümanın asıl kazancı buradadır. Bir anlamda sabır, müslüman için, her olumsuzluğu lehine çevirmeye imkân vermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başa gelen her belâ ve sıkıntı, mutlaka bir cezâ değildir.
2. Müslüman belâ ve musibetlere sabretmek suretiyle Allah katındaki derecesini yükseltebilir.

41– وعَنْ أَنَسٍ رضي اللَّهُ عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يتَمنيَنَّ أَحدُكُمُ الْمَوْتَ لِضُرٍّ أَصَابَهُ ، فَإِنْ كَانَ لا بُدَّ فاعلاً فليقُل : اللَّهُمَّ أَحْيِني ما كَانَت الْحياةُ خَيراً لِي وتوفَّني إِذَا كَانَتِ الْوفَاةُ خَيْراً لِي » متفق عليه .

41. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*’den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Başına bir musibet geldi diye hiç biriniz ölümü temenni etmesin. Mutlaka böyle bir şey temenni etmek zorunda kalırsa: ‘Allahım, benim için yaşamak hayırlı olduğu sürece beni yaşat, hakkımda ölüm hayırlı olduğu zaman da beni öldür’ desin.”

Buhârî, Merdâ 19; Daavât 30; Müslim, Zikir 10, 13. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 9; Nesâî, Cenâiz 1; İbni Mâce Zühd 31

Açıklamalar

586 numarada tekrar gelecek olan hadîs-i şerîf, başa gelen dünyevî bir belâ ya da musibetin ağırlığı karşısında ölüm istemeyi yasaklamaktadır. Çünkü böyle bir hareket -Allah korusun- neticede intihara kadar gidebilir. Halbuki sabır gösterip dayanmak o sıkıntıdan kurtulmaya vesile olacaktır. Nitekim bir başka hadîs-i şerîfte şöyle buyurulmuştur: “*Hiç*

biriniz ölümü temenni etmesin. Ölüm kendisine gelmeden önce onu dâvet etmesin. Çünkü ölenin ameli son bulur. Yaşamak ise, mü'minin hayrını artırır" (Müslim, Zikir 13).

Özellikle dünyevî sıkıntı ve zorluklar karşısında ölümü temenni etmek, âcizliktir. Fakat âcizlik de olsa, bazan ölümü temenni etme zorunluğu doğabilir. İşte bu noktada sevgili Peygamberimiz, yapılması İslâm esaslarına aykırı olmayan ve insan tabiatına da uygun olan bir yolu göstermektedir: Her şeyin hayırlısını isteyerek işi Allah Teâlâ'nın irâde ve ilmine havâle etmek. Bu, hem İslâm'ın hem de Hz. Peygamber'in ne kadar gerçekçi olduğunu göstermektedir. Böyle bir teslimiyet, sıkıntıdaki müslümanı hem iman ve tevekkül çizgisinde tutacak hem de ona sabretme gücü verecektir.

İslâmı iyi bilen ve anlayan bazı âlim ve şâirlerin bile zaman zaman ölümü temenni edecek kadar zorlandıkları olmuştur. Meselâ ilk ve cefâkâr müslümanlardan büyük sahâbî Habbâb İbni Eret hastalandığında kendisini ziyârete gelenlere şöyle demiştir: "Eğer Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* yasaklamamış olsaydı, hiç şüphesiz ben ölümü temenni ederdim"(bk. 588. hadîs). Merhum **Mehmed Akif Ersoy** da vefâtından bir yıl önce 1935'te şunları yazmıştır:

Daha bir müddet emînim ki hayâtın yükünü
Dizlerim titreyerek çekmeye mahkûmum ben.
Çöz de artık yükümün kördüğüm olmuş bağını,
Bana çok görme, ilâhî, bir avuç toprağını..."

Teslimiyet ve temenni, sabır ve özlem herhalde ancak bu kadar güzel ifâde edilebilirdi.

İslâm bilginlerinin bir kısmına göre, dînî açıdan fitneye düşme endişesi duyan kimse, ölümü temenni edebilir. Allah yolunda şehid olmayı temenni etmek, temiz bir beldede ölmeyi istemek nasıl güzel görülmüş ise, İmam Nevevî'ye göre dînî bir sebeple ölümü temenni etmek de aynen öyledir. Nitekim Hz. Ömer "Allahım, beni yolunda şehid olmak ve Resûlü'nün beldesinde ölmekle bahtiyar kıl" diye temennide bulunmuştur (bk. Buhârî, Fezâilü'l-Medîne 12). Hz. Ömer şehid edildiği zaman kızı Hafsa, "Allah babama istediğini nasip etti" demiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Allah'a kavuşmak arzusuyla ölümü temenni etmekte bir sakınca yoktur.

2. Ancak başa gelen bir belâ ve musibetten dolayı ölüm istemek, bir anlamda kazâya rızâsızlık olacağı için doğru değildir.

42- وعنْ أبي عبدِ اللَّهِ خَبَّابِ بْنِ الأَرتِّ رضيَ اللَّهُ عنه قال : شَكَوْنَا إِلَى رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَهُو مُتَوسِّدٌ بُردةً لَهُ في ظلِّ الْكَعْبةِ ، فَقُلْنَا : أَلا تَسْتَنْصرُ لَنَا أَلا تَدْعُو لَنَا ؟ فَقَال : قَد كَانَ مَنْ قَبْلَكُمْ يؤْخَذُ الرَّجُلُ فيُحْفَرُ لَهُ في الأَرْضِ فيُجعلُ فِيهَا ، ثُمَّ يُؤْتِى بالْمِنْشارِ فَيُوضَعُ على رَأْسِهِ فيُجعلُ نصْفَيْن ، ويُمْشطُ بِأَمْشاطِ الْحديدِ مَا دُونَ لَحْمِهِ وَعظْمِهِ ، ما يَصُدُّهُ ذلكَ عَنْ دِينِهِ ، واللَّه ليتِمنَّ اللَّهُ هَذا الأَمْر حتَّى يسِير الرَّاكِبُ مِنْ صنْعاءَ إِلَى حَضْرمْوتَ لا يخافُ إِلاَّ اللهَ والذِّئْبَ عَلَى غنَمِهِ ، ولكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ » رواه البخاري .

وفي رواية : « وهُوَ مُتَوسِّدٌ بُرْدةً وقَدْ لقِينَا مِنَ الْمُشْرِكِين شِدَّةً » .

42. Ebû Abdullah Habbâb İbni Eret *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Hırkasını başının altına yastık yapmış Kâbe'nin gölgesinde dinlenirken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e (müşriklerden gördüğümüz işkencelerden) şikâyette bulunduk ve :

- Bize yardım dilemeyecek, Allah'a bizim için dua etmeyecek misiniz? dedik. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap verdi:

- "Önceki ümmetler içinde bir mü'min tutuklanır, kazılan bir çukura konulurdu. Sonra da bir testere ile başından aşağı ikiye biçilir, eti-kemiği demir tırmıklarla taranırdı. Fakat bütün bu yapılanlar onu dininden döndüremezdi. Yemin ederim ki Allah mutlaka bu dini hâkim kılacaktır. Öylesine ki, yalnız başına bir atlı, Allah'tan ve sürüsüne kurt saldırmasından başka hiç bir şeyden endişe etmeksizin San'a'dan Hadramut'a kadar emniyetle gidecektir. Ne var ki, siz sabırsızlanıyorsunuz."

Buhârî'nin bir başka rivayetinde ifade, "Peygamber *aleyhisselâm* hırkasına bürünmüştü. Bizler müşriklerden çok işkence görüyorduk" şeklindedir.

Buhârî, Menâkıb 25. Ayrıca bk. Buhârî, İkrâh 1, Menâkıbu'l-ensâr 29, Ebû Dâvûd, Cihâd 97

Habbâb İbni Eret

Künyesi Ebû Yahyâ veya Ebû Abdullah olan ***Habbâb İbni Eret*** *radıyallahu anh, ilk müslümanların altıncısıdır. Müşrikler tarafından ağır işkencelere tâbi tutulmuş cefâkâr müslümanlardandır. Mesleği demircilikti. Sipariş üzerine yaptığı kılıcın parasını almak üzere müşriklerin ileri gelenlerinden Âs İbni Vâil'e gittiğinde aralarında şu konuşma geçmişti.*

Âs İbni Vâil:

- Muhammed'i inkar etmediğin sürece paranı vermeyeceğim.

Habbâb:

- Sen ölünceye hatta yeniden dirilinceye kadar da olsa, ben Muhammed'i inkâr etmem.

Âs İbni Vâil:

- Yeniden diriltildiğimde benim mallarım olur, o zaman ben de sana paranı öderim.

Habbâb, bir çok müşrikten aldığı cevapların bir örneği olan bu konuşmayı Hz. Peygamber'e haber verdi. Bunun üzerine ***".. Âyetlerimizi inkâr edeni ve "Bana elbette mal ve çocuk verilecektir" diyeni gördün mü?"*** [Meryem sûresi (l8), 77] *âyeti nâzil oldu.*

Habbâb, gördüğü işkencelerin izlerini vefât edinceye kadar sırtında taşıdı. Kendisi Medine'ye hicret ettikten sonra Bedir'den itibâren bütün savaşlara katıldı. Hz. Peygamber'den 32 hadis rivayet etti. Üç hadisi Buhârî ve Müslim tarafından müştereken; iki hadisi Buhâri, bir hadisi de Müslim tarafından ayrıca rivayet edilmiştir. Kendisi yetmiş küsur yaşlarında iken Kûfe'de 37 (657) yılında vefât etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf İslâm'ın ilk yıllarında Mekke'de müslümanların ne kadar bunaldıklarını, ne ölçüde sabra zorlandıklarını göstermektedir. Öyle ki Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip:

"Bizim için Allah'tan yardım dilemeyecek misiniz? Biz artık dayanamıyoruz. Oysa biz inanıyoruz ki, siz dua ederseniz bu sıkıntılarımız biter" dediler. Bu bir bakıma son kozlarını kullanmaya teşebbüs edecek kadar bunaldıklarını ve bir anlamda ümitsizliğe kapıldıklarını göstermektedir.

Hz. Peygamber burada, imânları uğrunda daha ağır imtihanlardan geçirilmiş insanlardan örnekler vermek suretiyle önce, onları "beterin daha beteri olacağı" noktasında bilgilendirmiş ve ne yapmaları gerektiğini dolaylı olarak hatırlatmıştır. İnsan, kendi başına gelenin başkalarının da başına gelmiş olduğunu görmek veya duymakla biraz olsun rahatlar. Aynı kaderi birileriyle paylaşmış olmak onu belli ölçüde rahatlatır. Bu, tabiî ve psikolojik bir durumdur. Bu hadîs-i şerîfte de böylesi bir uygulamayı görmekteyiz.

Ayrıca, gelecekte neler olacağının, daha doğrusu, istikbaldeki aydınlığın müjdelenmesi, o güzel günler adına sıkıntıya dayanma gücü verecektir. Karanlık gecelerin kararıp kalmayacağını, elbette bir aydınlık sabaha ulaşacağını hatırlatmak, istikbaldeki olumlulukları anlatmak mevcut sıkıntıyı ve ümitsizliği kesinlikle hafifletecektir. Modern toplumlarda da bu usûl uygulanmaktadır. Yaşanan sıkıntıların belli bir zaman sonra ortadan kalkacağını, o günlere kavuşabilmek için bugün bazı fedakârlıklara katlanmak gerektiğini hatırlatma yöntemini hemen hemen her ülke yönetimi zaman zaman kullanmaktadır.

Sevgili Peygamberimiz burada, çekilen sıkıntıların bir yandan tarihî boyutunu ve şiddetini ortaya koyarken bir taraftan da İslâm'ın aydınlık geleceğinden en küçük bir tereddüt duymadığını kesin bir dille ve pek çarpıcı ve güven verici bir örnekle anlatmaktadır. Zira San'a ile Hadramut arası yayalar için on bir günlük bir mesâfedir. Bu iki şehrin misal verilmesi, muhtemelen İslâm hâkimiyeti altına girecek toprakların genişliğinden kinâyedir.Yemen'de bile emniyeti temin edecek olan İslâm, Mekke-Medine gibi yörelerde asayişi daha kolaylıkla sağlayacaktır, demek istenmiştir.

Bu hadiste, Hz. Peygamber'in ne kadar gerçekci olduğu görülmektedir. İslâm hâkimiyetinde müslümanların sahip olacağı yegâne korku Allah korkusu olacaktır. Bir de olsa olsa yırtıcı hayvanların saldırısından endişe edilebilecek, fakat insanlardan bilinçli ve irâdî olarak gelecek herhangi bir baskı, saldırı ve tecâvüz bulunmayacaktır. Bu İslâm'ın hâkim olduğu topraklarda beşer planında tam bir güven ve huzur ortamının kurulacağını müjdelemektir. Hz. Peygamber, her nimetin bir külfeti ve bedeli olduğunu, her külfetin de mutlaka bir nimete vesile olacağını böylece ortaya koyduktan sonra *"Ama siz acele ediyor, sabırsızlık gösteriyorsunuz"* buyurmak suretiyle o günkü müslümanları sabra davet etmiş, herşeyin, Allah'ın takdirine bağlı olarak belli bir zamanı bulunduğu fikrini vermiştir.

O halde nasıl sabırla koruk, üzüm olursa, her sıkıntı da sabır ve zamanla geçer. Büyük neticeler büyük fedâkarlık ister.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Din ve imanından dolayı kişinin uğradığı azab ve işkenceye sabır, takdire değer bir meziyettir,
2. Hz. Peygamber'in verdiği haberler aynen gerçekleşmiştir.
3. İslâm, sulh ve sükûn, emniyet ve selâmet dinidir.
4. Din ve iman düşmanlığı, yeni bir olay değildir.

5. Hz. Peygamber ashâbını geçmiş ümmetlerden misaller vererek ve geleceğe dair açıklamalarda bulunarak eğitmiştir.

43- وعن ابن مَسعُودٍ رضي اللَّه عنه قال : لما كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ آثر رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَاساً فِي الْقِسْمَةِ : فأَعْطَى الأَقْرَعَ بْنَ حابِسٍ مائةً مِنَ الإِبِلِ وأَعْطَى عُيَيْنَةَ بْنَ حِصْنٍ مِثْلَ ذلِكَ ، وأَعطى نَاساً منْ أشرافِ الْعربِ وآثَرهُمْ يوْمئِذٍ فِي الْقِسْمَةِ . فَقَالَ رجُلٌ : واللَّهِ إنَّ هَذِهِ قِسْمةٌ ما عُدِلَ فِيها ، وما أُريد فِيهَا وَجهُ اللَّه ، فَقُلْتُ: واللَّه لأُخْبِرَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فأتيتُهُ فَأخبرته بِما قال ، فتغَيَّرَ وَجْهُهُ حتَّى كَانَ كَالصِّرْفِ . ثُمَّ قال : « فَمنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ يعدِلِ اللَّهُ ورسُولُهُ ؟ ثم قال : يرحَمُ اللَّهُ موسى قَدْ أُوْذِيَ بِأَكْثَرَ مِنْ هَذَا فَصبرَ » فَقُلْتُ: لا جرمَ لا أَرْفعُ إِلَيه بعْدها حدِيثاً. متفقٌ عليه .

وقَوْلُهُ « كَالصِرْفَ » هُو بِكسْرِ الصادِ الْمُهْملةِ : وَهُوَ صِبْغٌ أَحْمَرُ .

43. Abdullah İbni Mes'ud radıyallahu anh şöyle dedi:

Huneyn Savaşı ganimetlerini taksim ederken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bazı kişilere diğerlerinden fazla hisse verdi. Akra' İbni Hâbis'e yüz deve, Uyeyne İbni Hısn'a da bir o kadar verdi. Arapların ileri gelenlerine de o günkü taksimde biraz fazla pay verdi. Bunun üzerine bir kişi:

- Vallahi bu taksimde hakkâniyet yoktur, Allah rızâsı da gözetilmemiştir! dedi.

Ben de:

- Allah'a yemin ederim ki bunu ben Resûlullah'a söyleyeceğim, dedim. Gittim, adamın söylediklerini anlattım.

Bunun üzerine, kızgınlığından Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yüzü kıpkırmızı kesildi. Sonra şöyle cevap verdi:

- "Allah ve Resûlü de adâlet etmezse, hiç kimse adâlet etmez." Daha sonra da şöyle buyurdu:

"Allah, Mûsâ'ya rahmet etsin. O bundan daha ağır bir ithama maruz kalmıştı da sabretmişti."

Ben (kendi kendime), "Bundan sonra kimsenin sözünü Resûlullah'a iletmeyeceğim" diye karar verdim. Buhârî, Edeb 53; Müslim, Zekât 145

Açıklamalar

Huneyn, Mekke ile Tâif şehirleri arasında bir vâdidir. Huneyn Gazvesi Mekke'nin fethinden sonra sekizinci hicrî yılda cereyan etmiştir. İki bini Mekkeli on iki bin kişiden meydana gelen müslüman ordusu bu harbte on dört bin kişilik Hevâzin ve Sakif kabileleriyle savaştı. Bu savaşta, seksen kadar Mekkeli müşrik ve "tulekâ" denilen, haklarındaki ölüm

cezası fetih günü kaldırılan kimseler de sefere çıkmıştı. Bunlar biraz da kimin galib geleceğini merak edenlerdi.

Tevbe Sûresi'nin 25-27. âyetlerinde bu harble ilgili şu ilâhî tesbitleri bulmaktayız:

"And olsun ki Allah size birçok yerde ve çokluğunuzun sizi böbürlendirdiği fakat bir faydası da olmadığı, yeryüzünün geniş olmasına rağmen size dar gelip de bozularak arkanıza döndüğünüz Huneyn Savaşında yardım etmişti. Bozgundan sonra Allah, Peygamberine, mü'minlere güvenlik verdi ve görmediğiniz askerler indirdi; inkar edenleri azaba uğrattı. İnkarcıların cezâsı budur. Allah bundan sonra da dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bağışlar ve merhamet eder."

Âyette de işâret buyurulduğu gibi müslümanlar Uhud Gazvesi'nden sonra bir kez de Huneyn Gazvesi'nde bozgunla burun buruna gelmişlerdi. Hz. Peygamber'in sebâtı, ordunun tekrar derlenip toparlanmasına, sonuçta savaşı kazanmalarına ve büyük bir ganimet elde etmelerine vesile olmuştur.

Ci'râne denilen yerde toplanan ve dağıtımı yapılan bu ganimet, altı bin kadın ve çocuk, 24 bin deve, 40 bin koyun, dört bin ukıyye gümüş para idi. Hz. Peygamber bu ganimetlerin beşte birlik *beytü'l-mâl* hissesinden *müellefe-i kulûb* denilen, gönülleri İslâm'a ısındırılması istenen bazı kabile ileri gelenlerine bol bol ikramda bulunmuştu. Hadiste adı geçen üç kişi de onlardandı. Durumun nezâketini ve hikmetini kestiremeyen bazıları şu veya bu şekilde bu taksime karşı çıkmışlardır. Özellikle Muattib İbni Kuşeyr, Resûlullah'ın uygulamasını hadisimizde yer alan sözleriyle kınadı. Hz. Peygamber'i âdil davranmamakla suçladı. Bu büyük bir cür'et ve çirkin bir suçlama idi. Abdullah İbni Mes'ud *radıyallahu anh* de bu sebeple onun sözlerini Hz. Peygamber'e duyurma ihtiyacını hissetmişti. Burada hatırlatılmasında fayda vardır ki, Huneyn ganimetlerinin taksimi olayında daha başka insanların da bazı itirazları ve şikâyetleri olmuştur. Ensâr gençlerinin bazı sözleri üzerine Hz. Peygamber'in bütün Ensâr'ı toplayıp onlarla mes'eleyi görüşmesi meşhurdur.

Ganimet dağıtımı ve bazı itirazlar hakkında Tevbe sûresi'nin 58-59. âyetlerinde bazı tesbitler yer almakta ve şöyle buyurulmaktadır:

"Sadakalar hakkında sana dil uzatanlar vardır. Onlara verilirse hoşnud olurlar, verilmezse, hemen öfkeleniverirler. Eğer onlar Allah ve Peygamber'inin kendilerine vermiş oldukları şeylere razı olsalar ve 'Allah bize yeter; O ve Peygamberi bol nimetinden bize verecektir; doğrusu biz Allah'a gönül bağlayanlardanız' deselerdi, daha hayırlı olurdu."

Hz. Peygamber, imanından emin olduğu kişiler dururken, dînî açıdan onlardan daha aşağı seviyedeki kişilere gerektikçe ihsan ve ikrâmda bulunurdu. Çünkü ihsan ve lutufta farklı ölçüler kullanılabilir.

Bir kez daha ifade edelim ki, Hz. Peygamber'in bu taksimde verdikleri, ganimetin peygamberin hakkı olan beşte birlik kısmındandı. Asla gâzilerin paylarına düşen kısımdan değildi. Buna rağmen itiraza uğramış, adâletsizlikle suçlanmıştır. Bu suçlama karşısında Hz. Peygamber'in öfkesi ve tepkisi çok tabiî ve gerçeğin ortaya konması bakımından fevkalâde önemlidir.

Hz. Peygamber, en açık gerçeklerden birini dile getirerek *"Eğer Allah ve Resûlü de adâlet etmezse, dünyada adâlet edecek kimse yok demektir. Başka kim adâlet eder?"* buyurmuştur. Bu aynı zamanda mübârek yüzlerindeki öfke belirtileriyle birleşince, pek ciddî bir tehdid anlamı da taşımaktadır. Ancak Hz. Peygamber, çoğu kere yaptığı gibi bu kez de Hz. Mûsâ'nın

yahudilerden çektiği eziyet ve işkenceleri genel mânada hatırlayarak, *“Allah Mûsâ’ya rahmet etsin. O, bundan daha ağır eziyetlere muhatab oldu da sabretti”* buyurmuş, kendi kendisine sabır telkin etmiştir. Hz. Mûsâ’nın, kavminden gördüğü eziyete değişik âyetlerde işâret buyurulmuştur:

“**Bize Allah’ı apaçık göstermediğin sürece sana asla inanmayız”** [Bakara sûresi (2), 55];

“**Sen ve Rabbin gidip harbedin, biz burada bekleyeceğiz”** [Mâide sûresi (5), 24];

“Biz tek çeşit yemeğe sabredemeyiz...” [Bakara sûresi (2), 61] âyetleri bunlardandır. Ayrıca müslümanlar, “**Ey mü’minler, Mûsâ’ya eziyet edenler gibi olmayın!**..” [Ahzâb sûresi (33), 69] âyetiyle de uyarılmışlar, Hz. Peygamber’e karşı yahudiler gibi davranmaktan sakındırılmışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber’e eziyet eden, ona saldıran ve küfredenlerin yahûdilere benzediğine dikkat çekilmiştir.

2. Hz. Peygamber, kendisi hakkında böylesine çirkin sözler söyleyen kişiyi cezalandırmamış, bu sözü, peygamberliğin inkârı olarak değerlendirmemiştir.

3. Resûlullah’a söven kimse küfre girer.

4. Dünyada Resûlullah’ın bile sabretmekte zorlandığı çok değişik ve ağır olaylarla karşılaşmak mümkündür. Çâre, sabretmek, sabredebilmektir.

5. Sahâbe-i kirâm’ın Resûlullah’a duydukları muhabbet, onun hukukunu korumakta gösterdikleri titizlik her türlü takdirin üstündedir.

44- وعن أنس رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بعبْدِهِ خَيْرًا عجَّلَ لَهُ الْعُقُوبةَ فِي الدُّنْيَا ، وإِذَا أَرَادَ اللَّه بِعبدِهِ الشَّرَّ أمسَكَ عنْهُ بذَنْبِهِ حتَّى يُوافِيَ بِهِ يَومَ الْقِيامةِ » .

وقَالَ النبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ عِظَمَ الجْزاءِ مَعَ عِظَمِ الْبلاءِ ، وإِنَّ اللَّه تعالى إِذَا أَحَبَّ قَوماً ابتلاهُمْ ، فَمنْ رضِيَ فلَهُ الرِضَا ، ومَنْ سَخِطَ فَلَهُ السُّخْطُ » رواه الترمذي وقَالَ: حديثٌ حسنٌ .

44. Enes İbni Mâlik *radıyallahu* anh’den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah, iyiliğini dilediği kulunun cezasını dünyada verir. Fenalığını dilediği kulunun cezasını da, kıyamet günü günahını yüklenip gelsin diye, dünyada vermez.”

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* (yine) şöyle buyurmuştur:

“Mükâfâtın büyüklüğü, belânın şiddetine göredir. Allah, sevdiği topluluğu belâya uğratır. Kim başına gelene rızâ gösterirse Allah ondan hoşnut olur. Kim de rızâ göstermezse, Allahın gazabına uğrar.” Tirmizî, Zühd 57. Ayrıca bk. İbnî Mâce, Fiten 23

Açıklamalar

Allah Teâlâ kullarını dünyada çeşitli imtihanlardan geçirir. Ancak bu, her defasında cezalandırma anlamında değildir. Allah, hayrını dilediği kullarını da belâ ve musibetlere uğratır. İmtihana tabi tutulan kul eğer sabrederse, günahları bağışlanır ve âhirete günahlarından arınmış olarak gider. Bu, kul için en büyük hayırdır. Hadisimiz işte bu gerçeği hatırlatarak, başına belâ ve musibet gelmiş olanları sabır göstermeye teşvik etmektedir. Bu durum hastalık, sıkıntı ve belâya uğramayı istemek anlamına gelmez. Biz Allah'tan sıhhat ve âfiyet istemekle emrolunduk. Ancak istemeden başa gelen sıkıntılara da sabretmemiz gerekir.

Bu arada aynı hataları işlediği halde dünyada cezalandırılmayan insanlara iyilik edildiği de sanılmamalıdır. Onlar işledikleri bütün günahlarla birlikte kıyamet gününde ilâhî huzura gelecekler ve -şayet Allah Teâlâ bağışlamazsa- işledikleri günahların cezalarını tam olarak çekeceklerdir. Dünyanın sıkıntısı âhiretin azabı yanında elbette hafif kalacaktır. Bu sebeple de dünyada cezâsını çekmiş olan kârlı çıkacaktır.

Hadisin ikinci kısmında da, çekilen sıkıntı ve geçirilen imtihanların ağırlığı ölçüsünde büyük sonuçların bulunduğu müjdelenmektedir. Bu da ağır ve ciddî musibetlere dayanma gücü vermesi açısından fevkalâde önemli bir ölçüdür. O halde Allah Teâlâ'dan gelen musibetlere rızâ göstermek gerekir. Zira böyle davrananlardan Allah razı olur ve hesapsız sevap verir. Kim de bunları hoş karşılamaz, kötü görürse, Allah'ın gazabına uğrar. Çünkü **"Kötülük işleyen cezalandırılır"** [Nisâ sûresi (4), 123].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başa gelen sıkıntı ve hastalıklara sabretmek, günahlardan arınmaya sebeptir.

2. Musibet ve belâ her zaman ceza anlamında değildir. Allah sevdiği kulunu da belâ ve musibetlere uğratır.

45– وعنْ أَنَسٍ رضي اللَّه عنه قال : كَانَ ابْنٌ لأبي طلْحَةَ رضي اللَّه عنه يَشْتَكي ، فخرج أبُو طَلْحة ، فَقُبِضَ الصَّبِيُّ ، فَلَمَّا رَجعَ أَبُو طَلْحة قال : ما فَعلَ ابنِي ؟ قَالَت أُمُّ سُلَيْم وَهِيَ أُمُّ الصَّبِيِّ : هو أَسْكَنُ مَا كَانَ ، فَقَرَّبَتْ إِلَيْهِ الْعَشَاءَ فَتَعَشَّى ، ثُمَّ أَصَابَ مِنْهَا، فَلَمَّا فرغَ قَالَتْ : وارُوا الصَّبيَّ ، فَلَمَّا أَصْبحَ أَبُو طَلْحَة أَتَى رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَأَخْبرُه، فَقَالَ: « أَعرَّسْتُمُ اللَّيْلَةَ ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قال : « اللَّهمَّ بارِكْ لَهُما » فولَدتْ غُلاماً فقَالَ لِي أَبُو طَلْحَةَ : احْمِلْهُ حتَّى تَأْتِيَ بِهِ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وبَعثَ مَعهُ بِتمْرَات ، فقال : «أَمعهُ شْيءٌ ؟ » قال : نعمْ ، تَمراتٌ فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَمضَغَهَا ، ثُمَّ أَخذَهَا مِنْ فِيهِ فَجَعَلَهَا في في الصَّبِيِّ ثُمَّ حَنَّكَه وسمَّاهُ عبدَ اللَّهِ متفقٌ عليه

.

وفي روايةٍ للْبُخَاريِّ : قال ابْنُ عُيَيْنَة : فَقَالَ رجُلٌ منَ الأَنْصارِ : فَرَأَيْتُ تَسعة أَوْلادٍ كلُّهُمْ قدْ قَرؤُوا الْقُرْآنَ ، يعْنِي مِنْ أَوْلادِ عَبْدِ اللَّه الْموْلُود .

وفي روايةٍ لمسلِم : ماتَ ابْنٌ لأبِي طَلْحَةَ مِنْ أُمِّ سُلَيْمٍ ، فَقَالَتْ لأهْلِهَا : لا تُحَدِّثُوا أَبَا طَلْحَةَ بابنِهِ حتَّى أَكُونَ أَنَا أُحَدِّثُهُ ، فَجَاءَ فَقَرَّبَتْ إِلَيْهِ عَشَاءً فَأَكَلَ وشَرِبَ ، ثُمَّ تَصنَّعتْ لهُ أَحْسنَ ما كانتْ تَصَنَّعُ قَبْلَ ذلكَ ، فوقَعَ بِهَا ، فَلَمَّا أَنْ رأَتْ أَنَّهُ قَدْ شَبِعَ وأَصَابَ مِنْها قَالتْ: يا أَبَا طلْحَةَ ، أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ قَوْماً أَعارُوا عارِيتهُمْ أَهْلَ بيْتٍ فَطَلَبوا عاريَتَهُم ، أَلَهُمْ أَنْ يمْنَعُوهَا؟ قَالَ : لا ، فَقَالَتْ : فاحتَسِبْ ابْنَكَ . قَالَ : فغَضِبَ ، ثُمَّ قَالَ : تركتني حتَّى إِذَا تَلطَّخْتُ ثُمَّ أَخْبرتِني بِابْني ، فَانْطَلَقَ حتَّى أَتَى رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فأَخْبَرَهُ بما كَانَ ، فَقَالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « بَارَكَ اللَّه لكُما في لَيْلَتِكُما » .

قال : فحملَتْ ، قال : وكَانَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في سفرٍ وهِي مَعَهُ وكَانَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا أَتَى الْمَدِينَةَ مِنْ سَفَرٍ لاَ يَطْرُقُها طُرُوقاً فدنَوْا مِنَ الْمَدِينَةِ ، فَضَرَبَهَا الْمَخاضُ ، فَاحْتَبَس عَلَيْهَا أَبُو طلْحَةَ ، وانْطَلَقَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . قَالَ : يقُولُ أَبُو طَلْحة إِنَّكَ لتعلَمُ يَا ربِّ أَنَّهُ يعْجِبُنِي أَنْ أَخْرُجَ معَ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذا خَرَجَ ، وأَدْخُلَ مَعهُ إِذَا دَخَلَ ، وقَدِ احْتَبَسْتُ بِما تَرى . تقولُ أُمُّ سُلَيْمٍ : يا أَبَا طلْحة مَا أَجد الَّذي كنْتُ أَجِدُ ، انْطَلِقْ ، فانْطَلَقْنَا ، وضَرَبَهَا المخاضُ حينَ قَدِمَا فولَدتْ غُلاماً . فقالَتْ لِي أُمِّي : يا أَنسُ لا يُرْضِعُهُ أَحدٌ تَغْدُوَ بِهِ عَلَى رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فلمَّا أَصْبحَ احتملْتُهُ فانطَلَقْتُ بِهِ إِلَى رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . وذَكَرَ تمامَ الْحَدِيثِ .

45. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ebû Talha *radıyallahu anh*’ın hasta bir erkek çocuğu vardı. Ebû Talha evde değilken çocuk öldü. Eve döndüğü zaman:

- “Oğlumun durumu nedir?” diye sordu.

Çocuğun annesi Ümmü Süleym:

- O şimdi eskisinden daha rahat, dedi. Akşam yemeğini hazırlayıp getirdi. Ebû Talha yemeğini yedi sonra da hanımıyla yattı. Daha sonra hanımı ona “Çocuğu defnediniz” dedi.

Ebû Talha sabahleyin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gitti ve olup biteni anlattı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **“Bu gece ilişkide bulundunuz mu?”** diye sordu.

Ebû Talha:

- Evet, dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **“Allahım, bu ikisine mübârek kıl”** diye dua etti.

(Zamanı gelince) Ümmü Süleym bir erkek çocuk doğurdu. Ebû Talha bana:

- "Çocuğu al, Peygamber'e götür" dedi. Ümmü Süleym de bir miktar hurma verdi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "Çocuğun yanında herhangi bir şey var mı?" diye sordu. Ben:

- Evet, bir kaç hurma var, dedim. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hurmaları ağzına alıp çiğnedi. Sonra çıkarıp çocuğun ağzına koydu ve damağını hafifçe oğdu, adını da Abdullah koydu.

Buhâri, Cenâiz 42, Akîka 1; Müslim, Edeb 23; Fezâilü's-sahâbe 107

Buhârî'nin bir rivayetine göre Süfyân İbni Uyeyne; "Ensardan bir kişi (İbâye İbni Rifa'a) Abdullah'ın dokuz çocuğunu gördüğünü, hepsinin de Kur'an'ı okuyan ve mânasını anlayan kimseler olduğunu söylemiştir." Buhâri, Cenâiz 42

Müslim'in rivâyetinde ise, olay şöyle anlatılmaktadır:

Ebû Talha'nın, Ümmü Süleym'den olma bir oğlu vefat etti. Ümmü Süleym, ev halkına:

- Ebû Talha'ya ben haber vermedikce, oğlu hakkında hiç biriniz bir şey söylemeyiniz! diye tenbihledi. Sonra Ebû Talha eve geldi. Ümmü Süleym akşam yemeğini getirdi. Ebû Talha yemeğini yedi. Yemekten sonra Ümmü Süleym, eskiden olduğundan daha güzel süslendi. O da hanımıyla yattı. Ebû Talha'nın karnı doyup tatmin olduğunu görünce Ümmü Süleym ona:

- Ey Ebû Talha, bir millet, bir aileye emânet bir şey verseler de, sonra emânetlerini isteseler, iade etmeyebilirler mi, ne dersin? dedi.

Ebû Talha:

- Hayır, (vermemezlik edemezler) dedi.

Ümmü Süleym:

- O halde oğlunu geri alınmış böyle bir emânet bil, dedi.

Ebû Talha kızdı ve:

- Mademki öyle, niçin hiç bir şey olmamış gibi davrandın? Şimdi de tutmuş, oğlumun durumunu bana haber veriyorsun, öyle mi? dedi. Derhal kalkıp Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gitti ve olanı biteni olduğu gibi haber verdi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Geçen gecenizi Allah hakkınızda bereketli kılsın" buyurdu.

Ümmü Süleym hâmile kaldı.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir sefere çıkmıştı. Ümmü Süleym de bu sefere iştirak etmişti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* seferden döndüğünde Medine'ye gece girmezdi. Medine'ye yaklaştıklarında Ümmü Süleym'i doğum sancıları tuttu. Bu sebeple Ebû Talha onun yanında kaldı, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yoluna devam etti. Ebû Talha şöyle demeye başladı:

- Rabbim! Sen çok iyi bilirsin ki ben, Resûlün ile beraber Medine'den çıkmaktan, onunla beraber Medine'ye girmekten son derece memnun olurum. Fakat bu defa bildiğin sebepten takılıp kaldım.

Bunun üzerine Ümmü Süleym:

- Ebû Talha! Şimdi artık sancım kalmadı. Sen git, dedi.

(Enes diyor ki) Biz yolumuza devam ettik. Medine'ye geldiklerinde Ümmü Süleym'i yine doğum sancısı tuttu ve bir erkek çocuk doğurdu. Annem (Ümmü Süleym) bana:

- Enes, bu çocuğu sen sabahleyin Resûlullah'a götürmeden kimse emzirmesin, dedi. Sabahleyin ben çocuğu alıp Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e götürdüm. Resûlullah'ın elinde bir dağlama âleti vardı. Beni görünce:

- Herhalde Ümmü Süleym doğum yaptı, buyurdular.

- Evet, dedim. Hemen elindeki dağlama âletini bıraktı. Ben de çocuğu kucağına verdim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Medine'ye has acve hurmasından bir tane istedi. Onu ağzında iyice çiğnedi, sonra da çocuğun ağzına çaldı. Çocuk yalanmaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Medinelilerin hurma sevgisine bakın!" buyurdu. Çocuğun yüzünü okşadı ve ona Abdullah adını verdi. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 107

Açıklamalar

Hadiste söz konusu olan çocuğun adı, İbn Hibbân'ın rivayetinden öğrendiğimize göre Ebû Umeyr'dir. Ebû Umeyr zeki bir çocuktu. Bu sebeple babası Ebû Talha onu çok severdi. Hz. Peygamber de ona rastladıkça, kendisine iltifat edip şakalaşırdı.

Ümmü Süleym, çocuğunun ölmesine rağmen sabırlı davranmış, bir rivayete göre çocuğu yıkayıp kefenledikten sonra üzerini örtmüş, evdekilere de kendisinden başka kimsenin Ebû Talha'ya çocuktan bahsetmemesini tenbih etmiştir. Sonra da muhtemelen oruçlu olan kocasının akşam yemeğini hazırlamış, eve geldiğinde geciktirmeden takdim etmiş, hatta, her zamankinden daha fazla süslenerek, kocasına üzülecek bir şey olmadığı izlenimini vermiş, böylece onun her türlü isteğini karşılamaya hazır olduğunu göstermiştir. Ebû Talha'nın çocuk hakkındaki sorusuna da gayet ustaca, "o şimdi daha rahat" cevabıyla aslında çocuğun gerçek durumunu haber vermiştir. Onun bu sözünü çocuğun iyileştiği anlamında yorumlayan Ebû Talha eşiyle cinsel yakınlık kuracak kadar rahatlamıştır.

Ümmü Süleym, kocasının çocuğu çok sevdiğini bildiği için böyle davranmış ve onu ölüm haberinin acısına hazırlamış olmalıdır. Nitekim çocuğu, geri alınmak üzere bırakılmış bir emânet olarak vasıflandırması, emâneti sahibine geri vermemenin düşünülemeyeceğini Ebû Talha'ya söylettikten sonra bu emânetin geri alındığını yani çocuğun öldüğünü söylemiş olması, onun böyle bir gaye taşıdığını göstermektedir. Bu olayda Ümmü Süleym, çocuğunu kaybeden hiç bir annenin gösteremeyeceği bir sabır ortaya koyarak, yiğitliğini ve olgunluğunu isbat etmiştir. Hz. Peygamber'in Ebû Talha ailesi için yaptığı dua da bu tavrın Peygamberimiz tarafından takdir edildiğini göstermektedir. Onun sabrı, kendisine Abdullah gibi hayırlı bir evlat ve hepsi kurra (âlim) olan dokuz torun kazandırmıştır.

Bu hadis, bir hanım sahâbînin ölüm olayı karşısında ne ölçüde sabır gösterebildiğini belgelemekte, dolayısıyla bizlere sabırlı olma konusunda güzel bir örnek sunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yeni doğan bir çocuğa tatlı bir şey çiğneyerek yalatmak sünnettir.
2. Çocuğa dindar bir kimsenin ad koyması müstehaptır.
3. Çocuklara Abdullah, Abdurrahman ve İbrahim isimlerini koymak güzeldir.

4. Hadis, Ümmü Süleym'in üstün niteliklerine delildir.

46- وعنْ أَبي هُريرَةَ رضي اللَّه عنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَيْسَ الشديدُ بالصُّرَعةِ إِنَّمَا الشديدُ الَّذي يمْلِكُ نَفسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ » متفقٌ عليه .

« والصُّرَعَةُ » بِضمِّ الصَّادِ وفتْحِ الرَّاءِ ، وأَصْلُهُ عنْد الْعربِ منْ يصرَعُ النَّاسَ كثيراً .

46. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Gerçek babayiğit, güreşte rakîbini yenen değil, öfkelendiği zaman nefsine hâkim olan kimsedir." Buhârî, Edeb 102; Müslim, Birr 106-108

Açıklamalar

Dinimizin övüp takdir ettiği yiğit, yarışta, güreşte rakîbini yenen kimse değil, kin ve öfkeyle dolduğu zaman nefsini kötü bir söz ve davranıştan alıkoyabilendir. Bu sebeple bir hadîs-i şerîfte: *"Nefisle mücâdele, düşmanla mücâdeleden daha zordur"* buyurulmuştur. Bir başka hadiste ise: *"En azılı düşmanın nefsindir"* denilmiştir (bk. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 143).

Hadisimiz bir taraftan içimizdeki rakiplerle mücâdelenin, dışımızdaki rakiplerle mücâdeleden daha zor olduğunu ortaya koymakta, bir yandan da yiğitlik duygu ve gösterilerini inkar etmeden onları iyiye yönlendirmektedir. Böylece inananları tehlike ile burun buruna geldikleri kızgınlık ve öfke anlarında sabırlı davranmaya teşvik etmektedir. Sabır, kin ve öfkeyi değilse bile, böylesi hallerde gayr-i meşrû bir iş yapmayı önleme gücü olmaktadır.

648 numarada tekrarlanacak olan hadisimiz, özellikle yiğitlik taslayan, kahramanlıktan hoşlanan ve bunu fizikî güç gösterisinde sananları asıl kahramanın kim olduğu konusunda uyarmakta ve her inanan kişiyi böyle bir kahramanlığa davet etmektedir. Bu mânada yarış, güreş, savaş her zaman söz konusudur. O halde böyle bir babayiğit olmaya bakmak gerekir.

Her şeye rağmen bir kere kızmış olan kimseyi teskin etmek için ne yapılması gerekir? Bu sorunun cevabını aşağıdaki hadiste bulmaktayız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Nefisle mücâdele ve ona hâkim olmak, düşmanla cihad etmekten daha zordur.

2. Ferdî ve sosyal zararını düşünerek öfkelenmemeye çalışmak gerekir.

47- وعنْ سُلَيْمانَ بْنِ صُرَدٍ رضي اللَّه عنهُ قال : كُنْتُ جالِساً مع النَّبِي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، ورجُلان يستَبَّانِ وأَحدُهُمَا قَدِ احْمَرَّ وَجْهُهُ . وانْتَفَخَتْ أَوداجهُ . فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنِّي لأعلَمُ كَلِمةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عنْهُ ما يجِدُ ، لوْ قَالَ : أَعوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ذَهَبَ عنْهُ

ما يجدُ . فقَالُوا لَهُ : إِنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : «تعوَّذْ بِاللَّهِ مِن الشَّيْطان الرَّجِيمِ ». متفقٌ عليه .

47. Süleyman İbni Surad *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gün Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında oturuyordum. İki kişi birbirine sövüp duruyordu. Bunlardan birinin yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuş, boyun damarları şişmiş, dışarı fırlamıştı.

Bunu gören Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ben bir söz biliyorum, eğer bu kişi onu söylerse, üzerindeki bu kızgınlık hali geçer. Eğer o, "Eûzü billâhi mine'ş-şeytânirracîm = İlâhi rahmetten kovulmuş şeytandan Allaha sığınırım" derse, üzerindeki hâl kaybolur."

Oradakiler Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ona *"İlâhî rahmetten kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!"* tavsiyesinde bulunduğunu ilettiler. Buhârî, Bed'ü'l-halk 11, Edeb 44, 76; Müslim, Birr 109

Süleyman İbni Surad

Hadisimizin râvisi olan Süleyman İbni Surad el-Huzâî radıyallahu anh'ın İslâm öncesi dönemde adı Yesâr'dı. Peygamber Efendimiz bu adı Süleyman'a çevirmiştir. Süleyman İbni Surad, üstün ahlâklı, ibadete düşkün ve kavmi arasında saygın bir kişiliğe sahipti. Kûfe kurulduktan sonra oraya ilk yerleşenler arasındadır. 93 yaşında iken h. 65 yılında Aynü'l-verde harbinde öldürülmüş ve başı Mervan b. Abdülmelik'e götürülmüştür. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den 15 hadis rivâyet etmiştir. Peygamber Efendimiz'in, Hendek Harbi sonunda apar-topar kaçan müşrik ordusunun arkasından, gelecek günlerde harekete geçme önceliğinin artık müslümanlarda olacağını müjdeleyen "Bundan böyle biz müşriklere hücum edeceğiz, onlar bize değil!... Sıra bizde.." (Buhârî, Meğazî 29) hadisini, yine Süleyman İbni Surad rivayet etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte, öfkesinden kan beynine sıçramış, hiddetinden kıpkırmızı kesilmiş, boyun ve şakaklarındaki damarları şişmiş birinin o sırada herhangi bir hata işlemeden sakinleşmesi için eûzü besmele çekmesi tavsiye edilmektedir. "Efendimiz'in bu tavsiyesi, **"Şeytan seni dürtükleyecek olursa Allah'a sığın. Doğrusu o, işitendir, bilendir."** [Fussılet sûresi (41), 36] âyetindeki ilâhi öğüdün teyid ve te'kididir.

Halkımızın "eûzü" diye bildiği istiâze, "Rahmetten uzaklaştırılmış şeytandan ve onun şerrinden Allah'a sığınırım" anlamındadır ve âyetteki Allah'a sığınma tavsiyesinin nasıl ifade edileceğini öğretmektedir. Bu bilinçle hatırlanacak ve söylenecek istiâze, hiddet ve öfkenin yatışmasını, kişinin aklını başına devşirmesini sağlayacaktır.

Nitekim hadiste, kavga ettiği bildirilen kızgın sahâbîye Resûlullah'ın bu tavsiyesi ulaştırılmış, o da bunu söyleyerek sakinleşmiştir. Hatta bir başka rivayete göre "Ben delirdim mi, bendeki bu hâl nedir?" diyerek aklını başına toplamıştır. Kin ve öfkeyi körükleyen şeytandır. Şeytandan Allah'a sığınmakla kin ve öfkenin sebebi ortadan kaldırılmış olmaktadır.

Sabredip öfkesini yenebilen kişinin mükâfatı nedir? Bu sorunun cevabını da aşağıdaki hadîs-i şerîften öğreneceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz ashâbına karşı son derece merhametliydi.

2. Eûzü besmele çekmek, öfke ve kızgınlığı giderir.

48- وعنْ مُعاذ بْنِ أَنَسٍ رضي اللَّه عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « مَنْ كظَمَ غيظاً ، وهُو قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْفِذَهُ ، دَعَاهُ اللَّهُ سُبْحانَهُ وتَعالَى عَلَى رُؤُوسِ الْخلائقِ يَوْمَ الْقِيامَةِ حَتَّى يُخَيِّرَهُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ مَا شَاءَ » رواه أَبُو داوُدَ ، والتِّرْمِذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ .

48. Muâz İbni Enes *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Gereğini yapmaya gücü yettiği halde öfkesini yenen kimseyi Allah, Kıyamet günü herkesin gözü önünde çağırır, hûriler arasından dilediğini seçmekte serbest bırakır."

Ebû Dâvûd, Edeb 3 ; Tirmizî, Birr 74; Kıyâmet 48. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 18

Muâz İbni Enes

Muâz İbni Enes el-Cühenî radıyallahu anh, Medineli sahâbîlerdendir. Hz. Peygamber'den 30 kadar hadis rivâyet etmiştir. Ebü'd-Derdâ gibi sahâbîlerden de rivâyette bulunmuştur. Kendisinden oğlu Sehl İbni Muâz hadis rivayet etmiştir. Rivayetleri Ahmed İbni Hanbel'in Müsned'inde (III, 437, IV, 234) ve dört büyük Sünen'de yer almıştır.

Mısır'da yaşamış olan Muâz, Abdülmelik İbni Mervân'ın halifeliği döneminde vefât etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, sabırla ilgili tavsiyelerine uyan ve öfkesini yenmeyi başaran kişilere bu hadiste bir müjde vermektedir. Nefsinin kızgınlığını yatıştırana, yine nefsi teskin edici cinsten olmak üzere âhirette istediği hûriyi seçme serbestisi... Bu, dünyadaki peşin faydaları yanında sabrın âhirette de fayda vereceğini, yani meselenin uhrevî boyutunu göstermektedir. Bu müjde inananları, öfkelerini yenip sabretmeye ciddî bir şekilde teşvik etmektedir.

Hadiste *"öfkesinin gereğini yerine getirmeye gücü yettiği halde"* kaydı önem arzetmektedir. Önemli olan da böyle gücü yettiği anda sabredebilmektir. ***"Kızgınlığını yenip insanları bağışlamak"*** olgun mü'minlerin özelliklerindendir [bk. Âl-i İmrân sûresi (3), 133-134].

"Gereğini yerine getirmeye gücü yettiği halde, öfkesini yenen kimsenin kalbini, Allah emniyet ve imanla doldurur", *"Gazabını teskin edenin Allah ayıplarını örter"* hadisleri de kin, nefret ve hiddetine hâkim olanlara verilecek diğer karşılıkları belirlemektedir.

"Gereğini yerine getirmeye gücü yettiği halde" kaydı, özellikle yöneticileri hedef alan mesajlar ihtiva etmektedir. Onların hiddetlerine hâkim olmaları hiç şüphesiz bir çok

haksızlığa ve telâfisi imkânsız bazı kayıplara mâni olur. Bu sebeple, iktidar sahiplerinin kin ve öfkelerini yenmeleri ayrıca bir önem arzetmektedir.

Kızgınlık ve öfkesini geçiştirebilmek, böylesine önemli ve faydalı bir meziyettir. Ancak bunu başarmak oldukça zordur. Bu sebeple kin ve öfkenin zararından kurtulabilmenin en iyi yolu baştan kızmamaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kızgınlığı yenmek Allah Teâlâ'yı memnun eder.
2. Sabrın en değerlisi gücü yeterken kızgınlığını bir tarafa bırakıp insanları affedebilmektir.
3. Sabrın sonu selâmettir.

49– وعَنْ أَبِي هُرِيْرَةَ رَضيَ اللَّهُ عنهُ أَنَّ رَجُلاً قَالَ للنَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَوْصِنِي ، قَالَ : « لا تَغضَبْ » فَردَّدَ مِراراً قَالَ ، « لا تَغْضَبْ » رواه البخاريُّ.

49. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre, bir adam Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Bana öğüt ver, dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona:

- **"Kızma!"** buyurdu.

Adam dileğini bir kaç kez tekrar etti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de (her defasında ısrarla) :

- **"Kızma!"** buyurdu. Buhârî, Edeb 76. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 73

Açıklamalar

Gazab, şeytanın dürtüklemesi sonucu insanın kendini kaybetmesi, normal durumundan uzaklaşmasıdır. O kadar ki, bu durumda insan kötü sözler söyler, din tarafından sakıncalı bulunmuş, çirkin görülmüş olan işler yapar. Hatta -Allah korusun- bazı hallerde kâfir bile olur. Halkımız böylesi durumdakiler için "Ağzından çıkanı kulağı duymuyor" der. "Öfke ile kalkan zararla oturur" sözünün belki çok geçerli olduğu nokta da burasıdır. Yânî imânı kaybetme noktasıdır.

Bilindiği gibi sebebin ortadan kaldırılması, sonucun da ortadan kaldırılması demektir. Kızmamak, kızgınlık sonucu doğacak bir çok tehlikeyi baştan önlemektir. Hz. Peygamber'in kendisinden tavsiye isteyen sahâbîye ısrarla *"kızma"* buyurması bu yüzdendir.

Burada hatırlatılması gerekli bir husus vardır. Sevgili Peygamberimiz, öğüt vermesini isteyen insanlara, onların mizac ve kabiliyetlerine en uygun tavsiyelerde bulunurdu. Bir başka ifade ile onlardaki aksayan yönlere göre tedbir önerirdi. Bu hadîs-i şerîf de bu kabil tavsiyelerdendir. Kim olduğunu bilemediğimiz bu sahâbî, ne kadar ısrar etmişse de *"kızma"* sözünden başka bir tavsiye alamamıştır. Bu, o sahâbînin çabuk sinirlenen, olur-olmaz şeylere kızan bir mizaca sahip olduğunu hatıra getirmektedir. Bu halde kendisinde böyle bir mizac bulunan müslümanlar, Peygamber Efendimiz'in bu tavsiyesinin doğrudan kendilerine yönelik olduğunu unutmamalıdırlar.

640 numarada bir kere daha karşılaşacağımız hadisin bazı rivayetlerinde bu *“kızma!”* tavsiyesinin gerekçelerine de rastlamaktayız. Mesela birinde *“Kızma, çünkü kızmak duyguları ve hareketleri bozar”* buyurulmaktadır. Bir başkasında da *“ Kızma, cennete gir!”* buyurulmak suretiyle, kızgınlığın neye mâlolacağını, kızmamanın ne kazandıracağını göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kızmak, insanı sonradan pişman olacağı söz ve fiillere sevkeder.
2. Hz. Peygamber, Allah’ın koyduğu sınırlar çiğnendiği zaman kızmış ve kızmakta sakınca görmemiştir.
3. Dünya çıkarı için değil, dinî maksatla ve Allah için kızmak hoşgörülür.

50– وَعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عنه قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا يَزَال الْبَلاءُ بِالْمُؤْمِنِ وَالْمؤمِنَةِ في نَفْسِهِ وَولَدِهِ ومَالِهِ حَتَّى يَلْقَى اللَّه تعالى وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ» رواه التِّرْمِذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ صحِيحٌ .

50. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Erkek olsun, kadın olsun mü’min, Allah’a günahsız olarak kavuşuncaya kadar kendisinden, çoluk çocuğundan, malından belâ eksik olmaz.” Tirmizi, Zühd 57

Açıklamalar

Sabrın gereği, faydası, sabır göstermenin en çok zorlaştığı gazap ve kızgınlık anlarında ne yapılması gerektiği anlatıldıktan sonra, bütün bunların belâ ve musîbetleri tamamen önlemek gibi bir maksada yönelik olmadıkları bu hadisle anlatılmaktadır. İnsanın, bizzat kendisinin hastalanması, ihtiyaçlarını giderememesi, işsizliği, çocuklarının ölümü, itaatsizliği gibi anne-babaya elem ve üzüntü veren halleri, yangın ve hırsızlık gibi sebeplerle mal ve servetinin bir kısmının veya tamamının telef olması ve benzeri hallerin her müslüman kadın ve erkeğin başına geleceği, ancak sabredilmesi halinde, bunların günahlardan arınma vesilesi olacağı bildirilmektedir. Bu da belâ ve musibetlerin, hata ve günahlara kefâret olma özelliğini bir daha ortaya koymak demektir.

Hadisteki “Allah’a kavuşuncaya kadar” ifadesi, “ölüm”den kinâyedir. O halde, ölünceye kadar her müslüman belâ ve musîbetlere muhatab olacaktır. Buna hazır olmak gerekir. Bu, hayatın tabiî gereğidir. Sabrederek bütün bu halleri lehine çevirmek, mü’minin asıl görevidir. Zira şâirin dediği gibi:

“Meydana gelen kurtulamaz seng-i kazâdan!..”.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünya, imtihan dünyasıdır.
2. İnsan dünyada çeşitli şekillerde imtihan edilir. Bu imtihanlarda gösterilecek olan tavır, sabırdan ibârettir.

51– وَعَنْ ابْنِ عَبَاسٍ رضي اللَّه عنهما قال : قَدِمَ عُيَيْنَةَ بْنُ حِصْنٍ فَنزَلَ عَلَى ابْنِ أَخيهِ الْحُرِّ بْنِ قَيْسٍ ، وَكَانَ مِن النَّفَرِ الَّذِين يُدْنِيهِمْ عُمرُ رضِيَ اللَّهُ عنهُ ، وَكَانَ الْقُرَّاءُ أَصْحاب مجْلِسِ عُمَرَ رضي اللَّهُ عنه وَمُشاوَرَتِهِ كُهولاً كَانُوا أَوْ شُبَّاناً ، فَقَالَ عُيَيْنَةُ لابْنِ أَخيهِ : يَا ابْنَ أَخِي لَكَ وَجهٌ عِنْدَ هَذَا الأَمِيرِ فَاسْتَأْذِنْ لِى عَلَيْهِ ، فاستَأْذنَ فَأَذِنَ لَهُ عُمرُ . فَلَمَّا دخلَ قَالَ : هِيْ يا ابْنَ الْخَطَّاب ، فَوَاللَّه مَا تُعْطِينَا الْجَزْلَ وَلا تَحْكُمُ فِينَا بالْعَدْلِ ، فَغَضِبَ عُمَرُ رضيَ اللَّه عنه حتَّى هَمَّ أَنْ يُوقِعَ بِهِ فَقَالَ لَهُ الْحُرُّ : يا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ اللَّه تعَالَى قَال لِنبيِّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : { خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الجاهلينَ } [سورة الأعراف: 198] وإنَّ هَذَا مِنَ الجاهلينَ ، وَاللَّه ما جاوَزَها عُمَرُ حِينَ تلاها ، وكَانَ وَقَّافاً عِنْدَ كِتَابِ اللَّهِ تعالى رواه البخارى .

51. Abdullah İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Uyeyne İbni Hısn (Medine'ye) geldi ve yeğeni Hurr İbni Kays'a misafir oldu. Hurr, Hz. Ömer'in danışma meclisi üyelerindendi. Zaten genç olsun yaşlı olsun âlimler (kurrâ), Hz. Ömer'in danışma meclisinde bulunurlardı. Bu sebeple Uyeyne, yeğeni Hurr İbni Kays'a:

- Yeğenim, senin devlet başkanı yanında önemli bir yerin vardır. Beni kendisiyle görüştür, dedi.

Hurr, Ömer'den izin aldı. Uyeyne Ömer'in yanına girince:

- Ey Hattâb oğlu, Allah'a yemin ederim ki, bize fazla bir şey vermiyorsun. Aramızda adâletle de hükmetmiyorsun, dedi.

Ömer hiddetlendi, Uyeyne'ye ceza vermek istedi.

Bunun üzerine Hurr:

- Ey Müminlerin emiri, Allah, Peygamberine "**Affı seç, iyiliği emret, cahilleri cezalandırmaktan vazgeç!**" buyurdu. Benim bu amcam da câhillerdendir, dedi.

Allah'a yemin ederim ki, Hurr bu âyeti okuyunca Ömer, Uyeyne'yi cezalandırmaktan vazgeçti. Zaten Ömer, Allah'ın kitabına son derece bağlı idi. Buhârî, Tefsîru sûre (7), 5, İ'tisâm 2

Açıklamalar

İslam, devlet dinidir, disiplindir, nizamdır. Sabır ve ilkelere bağlılık, en yüksek düzeyde herkesten çok yöneticilere düşmektedir. Câhillerin cefâsına sabır, kendisini Allah'a karşı sorumlu hissetmekle mümkündür.

Devlet başkanlarının nelere sabretmesi gerekebileceğini gösteren hadisimiz, aynı zamanda sahâbîlerin meseleye yaklaşımlarını da yansıtmaktadır.

Uyeyne İbni Hısn, Huneyn Savaşı ganimetlerinin dağıtımıyla ilgili hadiste de gördüğümüz gibi kaba saba bir kabile reisi idi. Aynı zamanda müellefe-i kulûbtandı. Uyeyne bir ara İslam'dan çıkmış (irtidat etmiş) daha sonra da tövbe edip İslâm'a dönmüştü.

Halife Hz. Ömer'e hitap tarzı ve ona söyledikleri, bu bedevînin ne kadar kaba olduğunu göstermektedir. Ondan başka kimse Hz. Ömer'i adâletsizlikle suçlamamıştır. Uyeyne, Hz. Peygamber devrinde elde ettiği gibi bol bol ihsan ve ikrâma nâil olacağını umuyordu. Halbuki Hz. Ömer, Allah Teâlâ İslâm'ı güçlendirdi, Uyeyne gibilerin dîne ısındırılmasına ihtiyaç kalmadı diyerek müellefe-i kulûba farklı muâmele yapmadı. Muhtemelen Uyeyne'nin, "Bize bol bol pay vermiyorsun, âdil de davranmıyorsun!" demesi bundan dolayı idi.

Hilâfet makâmında kendisine böylesine laflar söyleyen Uyeyne'ye Hz. Ömer'in kızması ve onu cezalandırmak istemesi pek tabiîdir. Ancak durumu kavrayan ve Hz. Ömer'in en hassas olduğu noktaları bilen Hurr İbni Kays, "Cahillerin kusuruna bakma" anlamına gelen "**Cahillerden yüz çevir**" âyetini hatırlatarak, amcasının da bu âyette işâret edilen cahillerden olduğunu söylemiştir. Hz. Ömer, Kur'ân-ı Kerîm'e çok bağlı bir müslüman olduğu için, kendisine hatırlatılan âyetin çizdiği hudûdu aşmamış, sabretmiş ve Uyeyne'yi cezalandırmamıştır.

358 numarada hadîs-i şerîfi bir kere daha okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim yaşta değil, baştadır.
2. Bilen insan, çevresindekileri zulüm ve kötülüklerden korur.
3. Yöneticiler, yönettikleri insanlardan gördükleri kabalıkları sabır ve hoşgörü ile karşılamalıdır.
4. Yöneticiler, danışmanlarının görüşlerine itibar etmelidir.
5. Sabır, herkesten çok yöneticiler için gerekli bir haslettir.

52– وعَن ابْنِ مسْعُودٍ رضي اللَّه عنه أنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّهَا سَتكُونُ بَعْدِى أَثَرَةٌ وَأُمُورٌ تُنْكِرونَهَا ، قَالُوا : يا رسُولَ اللَّهِ فَما تَأمرُنا ؟ قالَ : تُؤَدُّونَ الحَقَّ الَّذي عَلَيْكُمْ وتَسْأَلُونَ اللَّه الذي لكُمْ » متفقٌ عليه . « والأَثَرَةُ » : الانفرادُ بالشيْءِ عمَّنْ لَهُ فيهِ حقٌّ .

52. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **"Hiç şüphesiz, benden sonra, adam kayırmalar ve yadırgayacağınız bazı işler olacaktır"** buyurdu. Ashâb-ı kirâm:

- Ey Allahın Resûlü! O zaman nasıl davranmamızı tavsiye edersiniz? dediler.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- **"Siz üzerinize düşen görevleri yapar, kendi hakkınızı ise, Allah'tan beklersiniz"** buyurdu.

Buhâri, Menâkıbu'l-enbiyâ 8; Fiten 2 ; Müslim, İmâre 45, 48

Açıklamalar

Bu ve bundan önceki hadîs-i şerîf **sabrın, toplum ve idâre** yani **sistemle ilgili yönünü** ortaya koymaktadır. Şu halde sabır, tek taraflı değildir. Yöneticiler için ne kadar gerekli ise,

yönetilenler için de en az onun kadar gereklidir. Zira, sadece yöneticiler, yönetilenlerin kabalık ve cahilliklerine muhatab olmazlar. Yönetilenler de yöneticilerin birtakım haksızlıklarına, adam kayırmalarına, yersiz tercihlerine mâruz kalırlar. Nevevî, bu iki hadisi peşpeşe getirmek suretiyle sabrın yönetici-yönetilen münasebetlerinde aynı derecede gerekeceğine dikkat çekmekte, bu noktalardaki muhtemel soruları bu hadislerle cevaplandırmaktadır.

Devlet imkânlarıyla adam kayırmaların, müslümanların hoş görmesi mümkün olmayan bazı iş ve uygulamaların görüleceğini Hz. Peygamber haber verince, ashâb-ı kirâm o takdirde ne yapmaları, nasıl davranmaları gerektiğini sormuşlar, sevgili Peygamberimiz de:

- *"Siz, (zekât vermek, cihâda katılmak gibi) size düşen görevleri yerine getirin. Mahrum bırakıldığınız hakkınızı da Allah'tan isteyin"* buyurmuş, idâreye baş kaldırarak, kargaşa çıkararak hak almaya kalkışmayınız. Yani yöneticilerinizin size yaptıkları haksızlığa sabır *ve* tahammül gösteriniz. Onları ıslah etmesini, haklarınızı ödemelerini sağlamasını Allah'tan dileyin, tavsiyesinde bulunmuştur.

Hemen işâret edelim ki bu tutum, yöneticilerin haksızlığını haklı görmek ve göstermek değildir. Elbette itâatın bir sınırı vardır. O da Allah'a karşı gelmemektir. Efendimiz, *"Allah'a isyan olan yerde kula itaat yoktur"* buyurmuştur. 671 numarada da tekrar edilen hadisimizde, her haksızlık için hemen ayaklanmaya kalkılmaması, sabırlı davranılması, anarşiye yol açılmaması istenmektedir. Konuyu İmam Müslim'in rivâyet ettiği bir hadis daha da açıklamaktadır:

Seleme İbni Yezîd el-Cu'fî, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Ey Allahın Nebîsi! Kendi haklarını bizden isteyen, fakat bizim haklarımızı vermeyen yöneticiler başımıza geçerse, bize nasıl davranmamızı tavsiye edersiniz? diye sordu. Hz. Peygamber yüzünü çevirdi. O tekrar sordu. Hz. Peygamber yine yüzünü çevirdi. Sonra tekrar sordu. Bu arada Eş'as İbni Kays, Seleme'yi çekti. Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* tam o sırada şöyle buyurdu:

"Dinleyin, itaat edin. Onlar kendi yüklendiklerinden, siz de kendi yüklendiklerinizden sorumlusunuz" (Müslim, İmâre 49).

Hz. Peygamber, bu hadisiyle *"Yöneticiler kendi yüklendiklerinden, yani adâlet etmek ve halkın haklarını gözetmekten sorumludurlar. Yapmazlarsa vebâli onlaradır. Siz de dinleyip itaat etmek ve başkalarının haklarına riâyet etmekten sorumlusunuz. Siz üzerinize düşeni yaparsanız, Allah mükâfâtınızı verir"* buyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zulmediyorlar diye yöneticilere itaat etmemek gerekmez.
2. Görülen haksızlıklara sabır ve tahammül etmek, müslümanların toplum huzurunu kaçırmamak gerekir.
3. Haksızlığa uğradık diye haksızlık yapmak doğru değildir.
4. Allah'a isyan etmeyi emretmedikleri sürece âmirlere itaat edilir.

53– وَعن أبي يحْيَى أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ رضي اللَّهُ عنهُ أَنَّ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ قال : يا رسول اللَّهِ أَلا تَسْتَعْمِلُني كَمَا اسْتْعْملتَ فُلاناً وفلاناً فَقَالَ : « إِنَّكُمْ سَتَلْقَوْنَ بَعْدي أَثَرَةً فاصْبِرُوا حَتَّى تلقَوْنِي علَى الْحَوْضِ » متفقٌ عليه .

« وأُسَيْدٌ » بِضَمِّ الْهمْزةِ . « وحُضَيْرٌ » بِحاءٍ مُهْمَلَةٍ مضمُومَةٍ وضادٍ مُعْجَمَةٍ مفْتُوحةٍ ، واللَّهُ أَعْلَمُ .

53. Ebû Yahyâ Üseyd İbni Hudayr *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Medinelilerden bir adam:

- Ey Allahın Resûlü, falan kişi gibi beni de vâli tayin etmez misiniz? dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "Siz, benden sonra adam kayırma olayları göreceksiniz. Havuz başında bana kavuşuncaya kadar sabrediniz!" buyurdu. Buhârî, Fiten 2, Menâkıbü'l-ensâr 8; Müslim, İmâre 48, Fedâil 27,28

Üseyd İbni Hudayr

Ü*seyd İbni Hudayr, Medineli müslümanlardan olup Evs kabilesinin Eşheloğulları kolundandır. Mus'ab İbni Umeyr'in Medine'deki çalışmaları sonucu müslüman olmuştur. Güzel Kur'an okuyan sahâbîlerdendi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den 18 hadis rivâyet etmiştir. Buhârî ve Müslim onun sadece bu hadisini müştereken rivâyet etmişlerdir.*

Hz. Peygamber tarafından "Üseyd İbni Hudayr ne güzel bir kul" diye takdir edilen Üseyd, hicri 20 yılında vefat etmiş ve Bakî' kabristanına defnedilmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bazı mevki ve makamlar insana câzip gelir. Bu tür meyillere karşı koyup sabretmek gerekir. Bu hadis bunu tesbit etmektedir. Hz. Peygamber'in, valilik isteyen müslümana, kendisinden sonra adam kayırma olayları görüleceğini haber vermesi, böylesi isteklerle veya desteklerle bir yerlere gelen ehliyetsiz kimselerden olmamak lâzım geldiğini anlatmaktadır. Lâyık olmadığı mevki ve makamlar için aracı koyma isteğine sabretmek de bir fazilettir. İnsanlar birtakım usûlsüzlükleri görerek, kendilerinin haklılıklarına bunları gerekçe yapmaya kalkmamalıdırlar.

Aslında mevki ve makam, içtimaî kimlik, kişilik ve şöhret arzusu bir çok insanı gayr-i meşrû yollara zorlayabilir. Bunlara sabretmek de belâ ve musibete sabretmekle eş değerdedir. Bize göre hadisimiz bu mesajı vermektedir.

Hz. Peygamber hadisteki bu cevabıyla, anılan vâlinin tayininde kayırma söz konusu olmadığını anlatmak istemiş, böylesi uygulamaların sonraki dönemlerde görülebileceğini haber vermiştir. Herhalde bu tür uygulamalar tarih boyunca binlerce misaliyle görülegelmiştir.

Hadiste "falan kişi" ifâdesiyle vâli tayin olunduğundan bahsedilen kimsenin Amr İbni Âs olduğu sanılmaktadır. Sözü edilen "havuz" da Hz. Peygamberin ahiretteki Kevser havuzudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mevki ve makamın çekiciliğine karşı sabretmek, sabrın önemli bir boyutudur.

2. İşler ehil olmayanların eline geçip birtakım yanlışlıklar yapıldığı zaman, doğruda sabır göstermek gerekir.

54– وعَنْ أبي إِبْراهيمَ عَبْدِ اللَّه بْنِ أبي أَوْفي رضي اللَّهُ عنهمَا أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في بعْضِ أَيَّامِهِ التي لَقِيَ فِيهَا الْعَدُوَّ ، انْتَظَرَ حَتَّى إِذَا مَالَتِ الشَّمْسُ قَامَ فِيهِمْ فَقَالَ: « يَا أَيُّهَا النَّاسُ لا تَتَمنَّوا لِقَاءَ الْعدُوِّ ، وَاسْأَلُوا اللَّه العَافِيَةَ ، فَإِذَا لقيتُموهم فاصْبِرُوا ، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلاَلِ السُّيُوفِ » ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِيَ السَّحَابِ ، وَهَازِمَ الأَحْزَابِ ، اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنا عَلَيْهِمْ » . متفقٌ عليه وباللَّه التَّوْفيقُ .

54. Ebû İbrahim Abdullah İbni Ebû Evfâ *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, düşmanla karşılaştığı gazalardan birinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* güneş tepe noktasından batıya doğru meyledinceye kadar bekledi, sonra kalktı ve:

- "Ey müslümanlar! Düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyiniz; Allahtan âfiyet dileyiniz. Fakat düşmanla karşılaşınca da sabrediniz ve biliniz ki, cennet kılıçların gölgesi altındadır" buyurdu. Sonra Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua etti:

"Ey kitab'ı (Kur'an'ı) indiren, bulutları gökyüzünde gezdiren ve düşman saflarını darmadağın eden Allahım, şu düşmanı perişan et ve bizi onlara karşı muzaffer kıl!"

Buhârî,Cihâd 112; Müslim, Cihâd 20

Abdullah İbni Ebû Evfâ

Abdullah İbni Ebû Evfâ'nın hem kendisi hem de babası sahâbîdir. Bey'aturrıdvân'da bulunmuş, Huneyn'e ve daha sonraki savaşlara iştirak etmiştir. Künyesi Ebû İbrahim'dir. Hz. Peygamber'in vefatına kadar Medine'den ayrılmayan Abdullah, Resûlullah'ın vefâtından sonra Kûfe'ye gitti. Kendisinin 95 rivayeti vardır. Bunlardan on tanesini Buhârî ve Müslim müştereken; beş tanesini sadece Buhârî, bir tanesini de sadece Müslim rivâyet etmiştir. Ömrünün sonlarında gözlerini kaybeden Abdullah, Kûfe'de en son vefat eden sahâbî oldu.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sabrın en son ve en çok lâzım olduğu yeri yani cihadı dikkatlerimize sunmak üzere Nevevî, bu hadisi sabır konusunun sonunda zikretmektedir. Resûlullah'ın düşmanla savaşmak için güneşin tepe noktasından batıya kaymasını beklemesi, havanın biraz serinlemesini ve duaların makbul olduğu namaz vaktinin girmesini istemesinden olsa gerektir.

Düşmanla karşılaşmayı temenni etmek, bir anlamda kendine aşırı güvenmek ve düşmanı küçümsemek demektir. Düşmanla karşılaşmayı istemek ahlâkî bir zaaf, kendisine aşırı güvenmek ise, çok büyük taktik hatasıdır. Her ikisi de insanın başarısını değil, yenilgi ve perişanlığını hazırlar. 1327 ve 1354 numaralarda tekrarlanacak olan bu hadis ile şu âyetler arasında tam bir uyum ve paralellik bulunmaktadır:

“**Ey iman edenler! Bir bölükle karşılaşırsanız sebat edin ve Allah’ı çok anın ki başarıya ulaşasınız. Allah’a ve Peygamber’ine itaat edin; çekişmeyin, yoksa korkar başarısızlığa düşersiniz ve kuvvetiniz gider. Sabredin, doğrusu Allah sabredenlerle beraberdir. Yurtlarından şımararak, insanlara gösteriş yaparak çıkan ve Allah yolundan men edenler gibi olmayın”** [Enfâl sûresi (8),45-47]. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem’*in buyurduğu gibi asıl yapılacak iş, Allah’tan âfiyet dilemektir. Dünya ve âhirette âfiyet, belâsız ve sıkıntısız bir hayat istemek elbette en tabiî iştir. Akıllı insan, durduğu yerde başına iş açmak istemez. Ancak, kendi iradesi dışında düşmanla karşılaşan mü’min, müslümana yakışan bir tavır sergileyerek sabredecektir. Zira cennete giden yollardan biri de cihaddır. Yani *“Cennet kılıçların gölgesi altındadır”.* Savaşın tahmini ve tahammülü güç sıkıntılarına, acılarına sabretmek, hem zaferi hem de Allah rızasını kazandırır.

Hz. Peygamber hadisimizin sonundaki duayı -Buhârî’nin bir rivâyetinden öğrendiğimize göre- Hendek Gazvesi’nde yapmıştır. Belâya, musibete ve düşmana sabretmekte duanın büyük bir yardımcı olduğu da böylece ortaya çıkmaktadır. Nitekim yukarıda meâlini verdiğimiz âyette de **“Düşmanla karşılaşırsanız sebat edin ve Allah’ı çok anın ki başarıya ulaşasınız”** buyurulmuş, sabır ile Allah’ı anmak ve O’na yalvarmak arasında sıkı bir bağın bulunduğuna dikkat çekilmiştir.

O halde şöyle diyebiliriz: İlk hadiste “ nûrdur” diye tarif edilen sabrı ve o nûrun insana vereceği dayanma gücünü, Allah’ı anmak ve O’na yalvarmak arttırmaktadır. Sabrımıza dualarımızla, kendimize de sabrımızla yardımcı olmak, dolayısıyla güçlü ve dayanıklı birer müslüman olarak yaşamak biz müslümanlara düşmektedir. Allah yardımcımız olsun.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1**.** Savaşta sabır, zafere ulaşmanın temel şartıdır.

2. Sabrın en çok gerekli olduğu yer, düşman karşısıdır.

3. Sabır, Allah’a güven ve güçlü bir imanın göstergesidir.

4- باب الصدق

DOĞRU SÖZLÜLÜK (SIDK)

Âyetler

قال اللَّه تعالى : { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَكُونُواْ مَعَ الصَّادِقِينَ }.

1. “**Ey inananlar! Allah’a karşı saygılı olun ve özü-sözü doğru olanlarla beraber bulunun.**”

Tevbe sûresi (9), 119

Âyet-i kerîme, Tebük Savaşı’na katılmayan fakat sonra tövbeleri kabul buyurulan üç sahâbî ile ilgili âyetlerden hemen sonra gelmektedir. Müslümanları, imanlarında, verdikleri sözlerinde ve dinlerinde, gerek niyet, gerek söz, gerekse davranış bakımından dürüst kimselerle birlikte olmaya çağırmaktadır.

Sıdk, sözde ve özde doğruluk demektir. “Sâdıklar” bu âyette, - önü sonu dikkate alınınca- öncelikle “Hz. Peygamber ve ashâbı” anlamına gelmektedir. Muhammed

aleyhisselâm ve ashâbının yolunu izlemeye gayret eden has müslümanlarla beraber olmak, kulun Allah saygısını arttıracak ve dolayısıyla ona dünya-âhiret mutluluğunu kazandıracaktır.

"Doğrularla beraber olmak", netice itibâriyle "doğruya destek vermek" demektir.

وقال تعالى : { وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ }.

2. "Doğru sözlü, doğru özlü erkek ve kadınlara Allah, bağışlanma ve büyük ecir hazırlamıştır." Ahzâb sûresi (33), 35

Âyet, özünde, sözünde ve işinde doğru olmanın iki önemli neticesini açıklamaktadır: Geçmişteki hataların bağışlanması (mağfiret) .. Gelecekte büyük ecir (mükâfat)... Bu, geçmişi ve geleceğiyle en büyük güvenceye sahip olmak demektir.

وقال تعالى: { طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَّعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ }.

3. "**Allah'a karşı dürüst ve samimi davransalardı, elbette kendileri için çok daha iyi olurdu**."
Muhammed sûresi (47), 21

Hicretten sonra Medine'de müslümanlar güçlenmeye başlayınca içlerinden bir kısmı, "düşmanla harbetmeye izin verilse, bu konuda bir âyet gelse" diye temennide bulunmuşlardı. Savaşa izin verilince "kalplerinde hastalık bulunan" münâfıklar böyle bir durumu kendileri istememişler gibi baygın baygın bakakalmışlardı. Halbuki onlara düşen itaat etmekten ibâret idi. Çünkü bunu kendileri istemişlerdi. Durum kesinleştikten sonra Allah'a karşı dürüst ve samimi davranmak, herkesten önce kendileri için hayırlı ve iyi olacaktı.

Dürüstlük özellikle önceden temenni edilen şeylerin bedeline katlanmakla isbat edilebilir. Faydasını da ancak bu bedeli ödemeye hazır olanlar görür.

Müslümana özünde, sözünde ve işinde dürüst olmak yaraşır.

Hadisler

55- فَالأَوَّلُ : عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي اللَّه عنه عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الجَنَّةِ ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيصْدُقُ حَتَّى يُكتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقاً ، وإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الفجُورِ وَإِنَّ الفجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّاباً » متفقٌ عليه .

55. Abdullah İbni Mes'ud *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki sözde ve işde doğruluk hayra ve üstün iyiliğe yöneltir. İyilik de cennete iletir. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında sıddîk (doğrucu) diye kaydedilir. Yalancılık, yoldan çıkmaya (fücûr) sürükler. Fücûr da cehenneme götürür. Kişi yalancılığı meslek edinince Allah katında çok yalancı (kezzâb) diye yazılır."

Buhârî, Edeb 69; Müslim, Birr 103-105. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 80; Tirmizi, Birr 46; İbni Mâce, Mukaddime 7; Duâ 5

Açıklamalar

1545 numarada tekrar karşılaşacağımız hadîs-i şerîfte dört önemli tâbir, iki grup halinde birbirlerinin zıddı olarak zikredilmektedir. Sıdk-Kizb, birr-fücûr. Ayrıca bunlara bağlı olarak da **sıddîk** ile **kezzâb** aynı şekilde birbirinin karşıtı iki nitelik ve sonuç olarak yer almaktadır.

Sıdk, sözünde ve işinde dürüst olmaktır. **Kizb** ise, bunun tam aksi davranmaktır.

Birr, bütün hayr ve iyilikleri ihtivâ eder. **Fücûr** ise, kötülüğe meyl ve muhabbet etmek, yoldan çıkmak demek olup her çeşit şer ve fesâdı ifade eder.

Sıddîk, doğruculuğu; **kezzâb** yalancılığı âdet edinmiş kişi demektir. Her iki kelime de mübâlağa ifâde etmektedir.

Dürüstlük, üstün iyilik demek olan birr'e; birr ise, cennet'e uzanan bir çizgidir. Sözünde ve işinde doğru olmaya gayret edenler, Nisâ sûresi'nin 69. âyetinde belirtildiği üzere, peygamberlikten sonraki en yüksek mertebeye (sıddîkıyet) ereceklerdir. Doğruluğu âdet edinmenin yolunu yüce Allah Tevbe sûresi'nin 119. âyetinde, "**Ey iman edenler! Allah'a karşı saygılı bulunun ve sâdıklarla beraber olun**" fermânıyla göstermektedir.

Yalan ve yalancılık her türlü kötülüğün başı olan fücûra sebep olacaktır. Fücûr ise cehenneme götürür. Yalancılığı âdet edinenler Allah katında kezzâb diye tescil edilecektir. Bu önemli bir tesbit ve büyük bir uyarıdır. Bu demektir ki, sahteciliğin İslâm'da yeri yoktur.

Hadisin Müslim'deki rivayetlerinde doğruluğu düstur edinenlerin sıddîk, yalancılığı meslek edinenlerin ise kezzâb diye yazıldığı kaydedilmektedir. Bu kayıt, hadisteki teşvik ve tehdidin, bilerek ve isteyerek doğrunun veya yalanın peşine düşenlere yönelik olduğunu göstermektedir. O halde daima doğruyu aramak, doğru söylemek gerekmekte, yalana ve yalancılığa asla müsâmaha göstermemek lâzım gelmektedir. Zira alışkanlıklar, bilinçsiz hoşgörüler sonucu oluşurlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her hayrın sebebi olan doğruluk teşvik edilmekte, her kötülüğün sebebi olan yalandan uzak kalınması istenmektedir.
2. Mükâfat ve cezâ, kulun yaptığı iyi ve kötü amellere göre söz konusu olur.
3. Doğrularla beraber olmak insanda "takvâ" duygusunu geliştirir.

56– الثَّاني : عَنْ أبي مُحَمَّدٍ الْحَسنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أبي طَالِبٍ ، رَضيَ اللَّهُ عَنْهما ، قَالَ حفِظْتُ مِنْ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « دَعْ ما يَريبُكَ إِلَى مَا لا يَريبُكَ ، فَإِنَّ الصِّدْقَ طُمأنينَةٌ، وَالْكَذِب رِيبةٌ » رواه التِرْمذي وقال : حديثٌ صحيحٌ .

قَوْلُهُ : « يرِيبُكَ » هُوَ بفتحِ الياءِ وضَمِّها ، وَمَعْناهُ : اتْرُكْ ما تَشُكُّ في حِلِّه ، واعْدِلْ إِلى مَا لا تَشُكُّ فيه .

56. Ebû Muhammed Hasan İbni Ali İbni Ebû Tâlib *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den:

"**Şüpheliyi bırak, şüphe vermeyene bak. Zira gönül, (sözde ve işde) doğrudan huzur, yalandan kuşku duyar**" buyurduğunu belledim. Tirmizî, Kıyâmet 60

Hasan İbni Ali İbni Ebû Tâlib

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sevgili torunu Hz. Hasan, hicretin üçüncü yılı ramazanında doğdu. Kendisine Hasan ismini ve Ebû Muhammed künyesini Hz. Peygamber verdi. Efendimiz'in yakın alâkası, şefkati ve terbiyesi altında büyüdü. Râşid halifelerin beşincisidir. Halifelik hakkından Muâviye lehine vaz geçmek suretiyle müslümanlar arasındaki birliği temin etmeye çalıştı. Cömert ve hakîm bir zattı.

Hz. Peygamber'den 13 hadîs rivayet etti. Rivayetleri Sünen'lerde yer aldı.

50 (670) yılında vefat eden Hz. Hasan'ın kabri Bakî'dedir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ahmed İbni Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan rivayete göre Hz. Hasan'a, "Hatırında Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ezberlediğin neler var?" diye sormuşlar. O verdiği cevapta bu hadîs-i şerîfi de zikretmiştir.

594 numarada tekrarlanacak olan hadis, genel bir kural olarak "şüphe veren şeyi şüphe vermeyenle değiştirmeyi" öğütlemektedir. Şüphe veren ile vermeyeni tayin işinde ölçü, müslümanın gönlüdür. Çünkü *kalp, doğrudan tatmin, yalandan tedirgin olur*.

Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den zayıf bir sened ile rivayet edilen bir başka hadiste:

- Bir şeyin bana şüphe verip vermediğini nasıl anlayabilirim? diyen kişiye Hz. Peygamber şu tavsiyede bulunmuştur:

- "*Elini kalbinin üzerine koy. Çünkü kalp haramdan irkilir ve çırpınır, helalden de sükûn ve huzur bulur*" (Heysemî, *Mecme'u'z-zevâid,* X, 294).

Eli kalp üzerine koyup kalp atışlarını dinlemek, günümüzdeki "yalan makinası" uygulamasını andıran psikoljik bir yöntemdir.

Diğer taraftan, iman kesinlik (yakîn) ister. İmandan kaynaklanan söz ve davranışların da doğru ve kesin olması gerekir. Kuşkulu ve tereddütlü işler yapmak, bir başka hadiste belirtildiği üzere (bk. 589. hadis), yasak bölge yakınında gezinmektir. Her an harama düşme tehlikesi ile başbaşa olmak demektir.. Oysa "Korkulu rüya görmektense uyanık durmak yeğdir." Şüpheli şeyleri terketmek, bir çok sıkıntıdan peşinen kurtulmak demektir.

Helâl ve haram şuuru, şüphelilere karşı gösterilecek dikkatli tavırlarla canlı tutulabilir. Özellikle haram sınırlarının hızla yok edildiği günümüzde bu konu daha bir nezâket ve ehemmiyet kazanmıştır. Şüphelileri terketmek, müslümanı günah işlemiş olma ihtimalinin kahredici endişesinden kurtaracaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şüphelilerden uzak durup helâl olanlara yönelmek gerekir. Harama düşmekten korunmak böylece sağlanmış olur.

2. İnsan "içine sinmeyen" veya " içinin ısınmadığı" konulardan uzak kalmalıdır. Gönül yatkınlığı herkes için özel ölçüdür. *"Müftiler fetvâ verse de sen gönlüne bak!"* (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned* IV, 194) hadîs-i şerîfi daima ölçü alınmalıdır.

3. Allah saygısı ile dolu olan müslümanlar, büyük günahlara düşme endişesi ile küçük günahlardan uzak dururlar.

57– الثَّالثُ : عنْ أبي سُفْيانَ صَخْرِ بْنِ حَربٍ . رضيَ اللَّه عنه . في حديثِه الطَّويلِ في قِصَّةِ هِرقْلُ ، قَالَ هِرقْلُ : فماذَا يَأْمُرُكُمْ يعْني النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: قُلْتُ : يقول « اعْبُدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ لا تُشرِكُوا بِهِ شَيْئاً ، واتْرُكُوا ما يَقُولُ آباؤُكُمْ ، ويَأْمُرنَا بالصَّلاةِ والصِّدقِ ، والْعفَافِ ، والصِّلَةِ » . متفقٌ عليه.

57. Ebû Süfyân Sahr İbni Harb *radıyallahu anh*, Bizans Kralı Herakliyus ile aralarında geçen uzun konuşmayı naklederken şöyle dedi:

Herakliyus:

- O (peygamber olduğunu söyleyen) adam size neleri emrediyor? diye sordu. Ben de:

- Sadece Allah'a kulluk ediniz, O'na hiç bir şeyi ortak koşmayınız. Atalarınızın iman ettiklerini söyledikleri şeyleri terkediniz, diyor ve bize namaz kılmayı, sözde ve işde doğruluğu, iffetli yaşamayı ve akraba ile ilgilenmeyi emrediyor, dedim. Buhârî, Bed'u'l-vahy 6, Salât 1, Sadakât 28; Müslim, Cihâd 74

Süfyân Sahr İbni Harb

Ebû Süfyân, Fil olayından on sene kadar önce Mekke'de doğdu. Uhud ve Hendek savaşlarında Kureyşli müşriklerin reisi idi. Arap dâhilerinden sayılan Ebû Süfyân, Mekke Fethi'nden önceki gece müslüman oldu. Müellefe-i kulûbtan olduğu için kendisine Huneyn Savaşı ganimetlerinden yüz deve ve kırk ukıyye gümüş verildi. Tâif kuşatmasında bir gözünü , Yermük Harbi'nde de öteki gözünü kaybetti.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in kayınpederi de olan Ebû Süfyân, oğulları Yezid ve Muaviye'nin Şam'daki emirliklerini görecek kadar yaşadı. Riyaseti ve şöhreti severdi. Hicrî 31 yılında doksan yaşlarında iken Medine'de vefât etti. Cenâze namazını Hz. Osman kıldırdı.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hudeybiye antlaşmasından sonra Hz. Peygamber çevredeki yöneticilere İslâm'a davet mektupları yazmıştır. Bu mektuplardan birini de Bizans kralı Herakliyus'a göndermiştir. Mektup, o sırada Kudüs'te bulunan Herakliyus'un ilgisini çekmiş, durumu soruşturmak istemiş ve ticâret maksadıyla Şam'a gitmekte olan Mekkelileri sarayına getirtmiştir. Ebû Süfyân'ı muhatap alarak ona Hz. Peygamber ile ilgili sorular sormuştur. İşte bu sorulardan birini hadisimizde bulmaktayız. Ebû Süfyân'ın cevabında Hz. Peygamber'in, namaz kılmayı,

söz ve fiilde doğruluğu emrettiğini söylemesi, doğruluğun ta baştan beri Peygamberimiz tarafından tavsiye edilen bir meziyet olduğunu göstermektedir.

Sözde ve işde doğru olmak, peygamberlerin ortak daveti ve müşterek özellikleridir. Her peygamber ümmetinden doğru olmalarını istemiştir. Bizzat Hz. Peygamber de peygamber olmadan önce bile Araplar arasında "emin (güvenilir, doğru) kişi" olarak bilinirdi.

Hadis 329 numara ile bir kez daha gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'in doğruluğunu düşmanları bile kabul ve takdir etmek zorunda kalmışlardır.
2. Doğruluk ve eminlik peygamberlerin ortak özelliklerindendir.

58– الرَّابِعُ : عَنْ أبي ثَابِتٍ ، وقِيلَ : أبي سعيدٍ ، وقِيلَ : أبي الْولِيدِ ، سَهْلِ بْنِ حُنيْفٍ ، وَهُوَ بدرِيٌّ ، رضي اللَّه عنه ، أَن النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ سَأَلَ اللَّهَ ، تعالَى الشَّهَادَة بِصِدْقٍ بَلَّغهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهدَاء ، وإنْ مَاتَ عَلَى فِراشِهِ » رواه مسلم .

58. Ebû Sâbit, Ebû Saîd ve Ebû Velîd künyeleriyle tanınan ve Bedir mücâhidlerinden olan Sehl İbni Huneyf *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bütün kalbiyle şehid olmayı isteyen kişiyi Allah, yatağında ölse bile, şehidler mertebesine ulaştırır.**" Müslim, İmâre 157. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cihâd 15

Sehl İbni Huneyf

Sehl, Medineli olup Evs kabilesine mensuptur. Bedir Gazvesi'ne ve ondan sonraki bütün harblere iştirak etmiştir. Cengâver bir sahâbidir. Uhud Gazvesi'nde müslüman ordusunun bozulduğu sırada Hz. Peygamber'in çevresinde kalmış ve ölüm üzerine Hz. Peygamber'e bîat etmiştir. Daha sonra da Hz. Ali'nin taraftarları arasında yerini almış, Sıffîn savaşına katılmıştır.

Sehl'in 40 rivayeti vardır. Bunlardan dört tanesini Buhârî ve Müslim müştereken, ikisini de sadece Müslim rivayet etmiştir. Hadisleri Sünen'lerde yer almaktadır. Hicrî 38. yılda vefât etmiş ve cenâze namazını Hz. Ali kıldırmıştır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sıdk, sadece söz ve davranışlarda doğruluk değildir. Kalbin samimiyeti de doğruluk anlamındadır.

Allah'tan bir şey dilerken samimi olmak gerekir. Hadisimiz böylesine samimi bir dilekte bulunanların yataklarında ölseler bile, sırf bu isteklerindeki içtenlikleri sebebiyle Allah Teâlâ'nın onları şehid sayacağını, onlara şehid sevabı vereceğini açıkca belirtmektedir. Bu demektir ki, dürüst bir niyet ve dilek kişiyi, fiilen olmasa bile hükmen isteklerine kavuşturur.

Dinimizde ölümü temenni etmek yasaktır. Ancak şehid olmayı temenni etmek, güzel görülmüştür. Hayr olan şeyleri istemek güzeldir.

1324 numarada tekrarlanacak olan bu hadisin, ömrü savaş meydanlarında geçmiş bir sahâbî olan Sehl tarafından rivayet edilmiş olması, ayrıca dikkat çekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir şeyi gönülden arzu etmek, hükmen de olsa ona kavuşmak için bir yoldur.
2. Şehitlik, her müslümanın ulaşmak istemesi gerekli fevkalâde büyük ve şerefli bir rütbedir. Çünkü şehidler, cennette peygamberler ve sıddıklarla beraberdirler.
3. Şehid olmayı temenni etmek güzel görülmüştür.

59– الخامِسُ : عَنْ أبي هُريْرة رضي اللَّهُ عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « غزا نَبِيٌّ مِنَ الأَنْبياءِ صلواتُ اللَّه وسلامُهُ علَيهِمْ فَقَالَ لقوْمِهِ : لا يتْبعْني رَجُلٌ ملَكَ بُضْعَ امْرَأَةٍ. وَهُوَ يُرِيدُ أَن يَبْنِيَ بِهَا وَلَمَّا يَبْنِ بِها ، ولا أَحدٌ بنَى بيُوتاً لَمْ يرفع سُقوفَهَا ، ولا أَحَدٌ اشْتَرى غَنماً أَوْ خَلَفَاتٍ وهُو يَنْتَظِرُ أوْلادَهَا . فَغزَا فَدنَا مِنَ الْقَرْيةِ صلاةَ الْعصْرِ أَوْ قَرِيباً مِنْ ذلكَ ، فَقَال للشَّمس : إِنَّكِ مَأمُورةٌ وأَنا مأمُورٌ ، اللهمَّ احْبسْهَا علَينا ، فَحُبستْ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عليْهِ ، فَجمَعَ الْغَنَائِم ، فَجاءَتْ يَعْنِي النَّارَ لتَأكُلهَا فَلَمْ تطْعمْهَا ، فقال: إِنَّ فِيكُمْ غُلُولاً، فليبايعنِي منْ كُلِّ قبِيلَةٍ رجُلٌ ، فلِزقتْ يدُ رَجُلٍ بيدِهِ فَقَالَ : فِيكُم الْغُلولُ ، فليبايعنِي قبيلَتُك ، فلزقَتْ يدُ رجُليْنِ أو ثلاثَةٍ بِيَدِهِ فقَالَ : فِيكُمُ الْغُلُولُ ، فَجاءوا برَأْسٍ مِثْلِ رَأْس بَقَرَةٍ مِنْ الذَّهبِ ، فوضَعها فَجَاءَت النَّارُ فَأَكَلَتها ، فلمْ تَحل الْغَنَائِمُ لأَحدٍ قَبلَنَا ، ثُمَّ أَحَلَّ اللَّهُ لَنا الغَنَائِمَ لما رأَى ضَعفَنَا وعجزنَا فأحلَّها لنَا » متفقٌ عليه . « الخلفاتُ » بفتح الخاءِ المعجمة وكسرِ اللامِ : جمْعُ خَلِفَةٍ ، وهِي النَّاقَةُ الحاملُ .

59. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun, önceki peygamberlerden biri düşmanla savaşmaya (cihada) çıktı. (Hareketinden önce) ümmetine şöyle seslendi:

- Bir hanımla evlenmiş olup onunla henüz gerdeğe girmemiş olan, yaptığı evin henüz çatısını çatmamış olan, gebe koyun veya deve alıp yavrulamasını bekleyen kimse peşime düşmesin! Bu sözleri söyledikten sonra yola çıktı. İkindi sularında (düşman) yurduna vardı. Güneşe hitâben:

- Sen de ben de emir kuluyuz dedi; sonra:

Allah'ım onun batmasını geciktir, diye dua etti.

Bunun üzerine orayı fethedinceye kadar güneşin batması geciktirildi. (Nihayet) ganimetler bir araya getirildi. Onları yakmak için gökten ateş indi fakat yakmadı. Bunun üzerine Peygamber:

- İçinizde ganimetten mal aşırmış olanlar var. Haydi her kabileden bir temsilci benimle tokalaşıp bîat etsin! dedi.

Tokalaşma esnasında bir kişinin eli peygamberin eline yapıştı. O zaman Peygamber:

- İhânet eden sizdedir. Derhal senin kabilene mensup kişiler gelip bana bîat etsinler! dedi.

Bîat esnasında iki ya da üç kişinin eli peygamberin eline yapıştı. Bu defa onlara:

- Aşırılmış olan mal sizde! dedi.

Adamlar, sığır kafasına benzer altından yapılmış bir baş getirdiler. Peygamber onu öteki ganimetlerin içine koydu. Ateş de hepsini yaktı, kül etti. Zira ganimet bizden önce hiç bir peygamber (ve ümmetin)e helâl değildi. Allah Teâlâ zaaf ve aczimizi bildiği için onu bize helâl kıldı."

Buhârî, Humus 8; Müslim, Cihâd 32

Açıklamalar

Hadiste sözü edilen peygamber -Kâdî İyâz'a göre- Yûşa' *aleyhisselâm*'dır. Fethettiği şehir de Filistin'deki Erîha'dır.

Güneşin geç batması, Allah diledikten sonra olmayacak şey değildir. *"Sen de ben de emir kuluyuz"* ifâdesi, her şeyi anlatmaya yetmektedir. Biri Hendek Gazvesi'nde, diğeri İsrâ ve Mi'rac gecesi sabahında aynı olayın Hz. Peygamber için de gerçekleştiği kaydedilmektedir. Olayı fizik kanunları çerçevesinde tartışmak gerçeği değiştirmez. Samimiyet, imkânsızlıklar içinde imkânların doğmasına vesiledir. Hadisimizde verilmek istenen mesaj budur.

Ayrıca hadisteki *"evlendiği hanımla henüz gerdeğe girmemiş, yaptığı evin çatısını çatmamış ve aldığı hayvanlar henüz yavrulamamış olanlar"*ın, yani kafası ve gönlü bir şeylere takılı bulunanların harbe çıkmaması emri, bu haller yapılan işe sıkı sarılmayı yani sıdkı ve sadâkatı önleyeceği içindir. Niyet ve uygulama bütünlüğü yani dürüstlük olmayınca başarı da söz konusu olamaz. Hele savaş gibi çok önemli ve tehlikeli bir iş, tam anlamıyla kendini vermek ister. Azim ve sebat ister. Zafer de ancak böyle sağlanır. O halde ciddi işler, tam anlamıyla o iş için hazır olanlara verilmelidir. Ganimetin geçmiş ümmetlere haram kılınması, savaşın sırf savaş olarak yapılmasını sağlamaya yöneliktir.

Hadisin açık anlamına biraz ters gibi görünse de ganimetin sadece Muhammed ümmetine helâl kılınmış olmasını, sıdk ve ihlâs konusunda bu ümmetin, öteki ümmetlerden üstün ve önde olduğuyla izah mümkündür. Ganimet, harbe ganimet elde etmek sevdasıyla gitmesinler diye önceki ümmetlere helâl kılınmamıştır.

"Bizdeki zaaf ve aczi bilen Allah onu bize helâl kıldı" beyânı, yasak olması halinde geçmişte birkaç kişinin tevessül ettiği, ganimetten mal aşırma fiilinin, müslümanlar arasında daha yoğun şekilde görüleceği için helâl kılındığını anlatmakta olsa gerektir. Eğer böyle ise, ganimetin helâl kılınması, müslümanları niyet açısından dürüstlüğe sevketmek amacına yönelik olmalıdır. Eskiden kurbanları ve ganimetleri gökten inen bir ateş yakardı. Bu, kurbanın ve ganimetin kabul edildiğini gösterirdi. Eğer yakmazsa, hadiste görüldüğü gibi, bir ihânetin veya kusurun bulunduğuna hükmolunurdu.

Biat esnasında kabile temsilcisinin ve bizzat hırsızların ellerinin peygamberin eline yapışmasını bugün psikolojik yöntemlerle suçluyu tesbit çalışmalarına benzetebiliriz. Suçlunun telaşlanıp kendisini belli etmesine yardımcı olan metodlar pek eskiden beri değişik şekillerde uygulanagelmektedir. Hadisimizdeki uygulama da onlardan biridir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber, geçmiş peygamber ve ümmetlerden misaller vererek ümmetini eğitir.
2. Hâlis olmayan amelleri Allah kabul etmez.
3. Harbte elde edilen ganimet helâldir.
4. Taksimden önce ganimetten bir şey almak haramdır.
5. Yapılan işe gönülden yönelmek gerekir. Zira atalarımız ne güzel söylemişlerdir: “Gönülsüz yenen aş, ya karın ağrıtır ya da baş!”

60– السادِسُ : عن أبي خالدٍ حكيمِ بنِ حزَامٍ . رضِيَ اللَّهُ عنه ، قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الْبيِّعَان بالخِيارِ ما لَم يَتفرَّقا ، فإِن صدقَا وبيَّنا بوُرِك لهُما في بَيْعهِما ، وإِن كَتَما وكذَبَا مُحِقَتْ بركَةُ بيْعِهِما » متفقٌ عليه .

60. Ebû Hâlid Hakîm İbni Hizâm *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“**Satıcı ve alıcı (söz kesip) pazarlığı bitirdikten sonra birbirlerinden ayrılmadıkça alış-verişi bozup bozmamakta serbesttirler. Eğer onların her biri karşılıklı olarak doğru söyler (mal ile paranın durumunu olduğu gibi) açıklar ise, alış-verişleri bereketli olur. Yok eğer gizler ve yalan beyânda bulunurlarsa, alış-verişlerinin bereketi kalmaz.**”

Buhârî, Büyû’ 19, 22, 44, 46; Müslim, Büyû’ 47. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû’ 1; Tirmizî, Büyû’ 6, 26; Nesâî, Büyû’ 4, 8, 11

Hakîm İbni Hizâm

*Hakîm, Hz. Peygamber’in ilk hanımı Hz. Hatice’nin kardeşinin oğludur. Fil yılından önce Kâbe’nin içinde doğdu. Kureyşin ileri gelenlerindendir. Peygamberliğinden önce Hz. Peygamber’in yakın dostu idi. Ne var ki kendisinin müslüman olması, Mekke fethine kadar gecikti. Ebû Hâlid künyesiyle meşhur olan Hakîm, müellefe-i kulûbdandır. Huneyn Gazvesi’nde kendisine yüz deve verilmiştir. Daha sonra iyi bir müslüman olmuştur. Câhiliye devrinde yaptığı iyi davranışlarını müslüman olduktan sonra da sürdürmüştür. Çok cömert bir insan olan Hakîm, Hz. Peygamber’e müslüman olmadan önce yaptığı iyiliklerden kendisine bir fayda olup olmadığını sormuş ve “*Sen geçmişteki hayırlarından ötürü müslüman oldun” *cevabını almıştır.*

Kendisinden rivayet edilen 40 kadar hadis, Kütüb-i Sitte’de yer almıştır. Bunlardan dört tanesini Buhârî ve Müslim Sahih’lerinde ortaklaşa zikretmişlerdir.

Hakîm İbni Hizâm 120 yıllık uzun ömrünün yarısını Câhiliye’de, yarısını da İslâm döneminde yaşamış ve hicrî 58 veya 60 yılında vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Alış-verişte malın ve paranın durumunu olduğu gibi söylemek, varsa kusurlarını gizlememek veya yalan beyânda bulunmamak temel ilkedir. Doğru sözlülük, ticârette ve kazançta bereket vesilesidir. Aksi ise, alış-verişte hayır ve bereket bırakmaz. Doğruluğun ekonomiye bu açıdan etkisi inkâr edilemez.

Hadis, kazanma ve kâr kavramına ahlâkî ve mânevî boyut getirmektedir. Demek ki kazanma sadece rakamla ifâde edilecek bir konu değildir. Onda bir de **“bereket ve hayırlılık yönü”** yani “meşrûiyet” tarafı vardır. Bu da dürüstlük ile sağlanabilmektedir. Yalan söyleyerek veya malın ayıbını gizleyerek, daha doğrusu karşısındakini aldatarak para kazanmak mümkün ise de bu, müslümanca bir tavır değildir. Zira Hz. Peygamber bir başka hadîs-i şerîfinde *“Bizi aldatan bizden değildir”* buyurmuştur (bk. Müslim, Îmân 164). O halde müslümanın gerçek kazancı, bütün muamelelerinde müslümanca yani dürüst davranmaktadır. Doğru sözlülük, özellikle kul haklarıyla ilgili konularda çok daha büyük önem arzetmektedir.

Bu açıdan bakıldığı zaman ticârî reklâmların çığırtkanlığa varmaması, yalan ihtivâ etmemesi, malın vasıflarını dosdoğru aksettirmesi gerekmektedir. Aksi halde büyük ölçüde bir aldatma söz konusu olur. Yalana dayalı reklâmlarla elde edilen servetlerin, eninde-sonunda elden çıkacağı, kimseye hayretmeyeceği açıktır. Bu durum, sayısız misalleriyle ortadadır.

“Haksız kazanç”, “kara para” gibi kavramlar, müslümanın dürüstlük vasfına terstir. Az da kazansa müslümana doğruluk yakışır. Çünkü bereket dürüstlüktedir. Allah’ın bereket verdiği kazanç ise, asla küçük değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Alış-verişe konu olan malın ve paranın ayıbını açıklamak gereklidir. Gizlemek haramdır. Kusurun sonradan ortaya çıkması pazarlığın feshine sebeptir.
2. Yalan berekete mânidir.
3. Doğru tâcir az kâr etse de kazancının bereketini görür.

5- بَابُ المراقبة

ALLAH’IN KULLARI DENETLEMESİ (MURÂKABE)

Âyetler

قَالَ اللَّه تعالى : { الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ [218] وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ [219] }.

1. “O (öyle Allah’tır) ki, gece namaza kalktığında ve secde edenler arasında dolaştığında seni görüyor.” Şuarâ sûresi (26), 218-219

Âyet Hz. Peygamber’e hitâbetmekte, Allah seni ayakta, rükûda ve secdede iken her halinde görmekte, sürekli izlemektedir. Aynı denetim ve gözetim her müslüman için de aynen geçerlidir.

وقَالَ تعالى : { وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ }.

2. “Nerede olursanız olunuz, Allah sizinledir.” Hadîd sûresi (57), 4

Önceki âyette Hz. Peygamber’e hitâben hangi halde olursa olsun Allah’ın onu gördüğü bildirilmişken, bu âyette tüm mü’minlere hitap edilerek ve **“nerede olursanız olunuz”** diye mekân bakımından da Allah’ın denetim ve gözetiminden kimsenin kurtulamayacağı hatırlatılmaktadır. Allah’tan uzak bir yerde bulunmak mümkün olmadığı ve dolayısıyla “denetim dışı” anlamında bir “özel hayat”ın bulunmadığı açık şekilde bildirilmektedir. Ebû’l-

Meâlî ne güzel ifâde etmiştir: “Mi’rac gecesi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah’a, balığın karnında bulunduğu sırada Hz. Yûnus’tan daha yakın olmamıştır” [bk. Kurtubî, *Câmi*, XVII, 237].

وقَالَ تعالى : { إِنَّ اللّهَ لاَ يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاء }.

3. “Yerde ve gökte hiç bir şey, aslâ Allah’a gizli kalmaz.” Âl-i İmrân sûresi (3), 5

Bu âyette de “nerede”ye açıklık getirilmekte, “**yerde ve gökte**” yani evrende hiç bir şeyin Allah’a asla gizli kalmayacağı kesin bir dille ifâde buyurulmaktadır.

وقَالَ تعالى : { إِنَّ رَبَّكَلَبِالْمِرْصَادِ }.

4. “Doğrusu senin Rabbin hep gözetlemektedir.” Fecr sûresi (89), 14

Bu âyette ise, ilâhi denetim ve gözetimin **kesintisiz ve sürekli olduğu** belirtilmektedir. Ne zaman, ne de yer bakımından, “denetim” dışı kalma imkânının bulunmadığına dikkat çekilmektedir.

وقَالَ تعالى : { يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ }.

5. “Allah, gözlerin sinsi bakışlarını ve kalblerin saklayageldiklerini bilir.” Mü’min sûresi (40), 19

Âyet, ilâhî denetim ve murâkabeden, kalblerin bile kurtulamadığını, onların insanlara açıklamayıp kendilerine sakladıklarını Allah’ın bildiğini haber vermektedir. Gözlerin sinsi sinsi bakışlarına varıncaya kadar her çeşit hareketin, Allah’ın malûmu olduğunu bildirmektedir.

Hadisler

61– وأَمَّا الأحاديثُ ، فالأَوَّلُ : عَنْ عُمرَ بنِ الخطابِ ، رضيَ اللَّهُ عنه ، قال: «بَيْنما نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْد رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ذَات يَوْمٍ إِذْ طَلع عَلَيْنَا رجُلٌ شَديدُ بياضِ الثِّيابِ ، شديدُ سوادِ الشَّعْر ، لا يُرَى عليْهِ أَثَر السَّفَرِ ، ولا يَعْرِفُهُ منَّا أَحدٌ ، حتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبتَيْهِ ، وَوَضع كفَّيْه عَلَى فخِذيهِ وقال : يا محمَّدُ أَخبرْنِي عن الإسلام فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : الْإِسلامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، وأَنَّ مُحَمَّداً رسولُ اللَّهِ وَتُقِيمَ الصَّلاَةَ ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ ، وتصُومَ رَمضَانَ ، وتَحُجَّ الْبيْتَ إِنِ استطَعتَ إِلَيْهِ سَبيلاً.

قال : صدَقت . فَعجِبْنا لَهُ يسْأَلُهُ ويصدِّقُهُ ، قَالَ : فَأَخْبِرْنِي عن الإِيمانِ . قَالَ: أَنْ تُؤْمِن بِاللَّهِ وملاَئِكَتِهِ ، وكُتُبِهِ ورُسُلِهِ ، والْيومِ الآخِرِ ، وتُؤمِنَ بالْقَدَرِ خَيْرِهِ وشَرِّهِ . قال: صدقْتَ قال : فأَخْبِرْنِي

عن الإِحْسانِ . قال : أَنْ تَعْبُدَ اللَّه كَأَنَّكَ تَراهُ . فإِنْ لَمْ تَكُنْ تَراهُ فإِنَّهُ يَراكَ قَالَ : فَأَخْبِرْنِي عن السَّاعةِ . قَالَ : مَا المسْؤُولُ عَنْهَا بأَعْلَمَ مِن السَّائِلِ . قَالَ : فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَاراتِهَا . قَالَ أَنْ تلدَ الأَمَةُ ربَّتَها ، وَأَنْ تَرى الحُفَاةَ الْعُراةَ الْعالَةَ رِعاءَ الشَّاءِ يَتطاولُون فِي الْبُنيانِ ثُمَّ انْطَلَقَ ، فلبِثْتُ مليًّا ، ثُمَّ قَالَ : يا عُمرُ ، أَتَدرِي منِ السَّائِلُ قلتُ : اللَّهُ ورسُولُهُ أَعْلمُ قَالَ : فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعلِّمُكم دِينِكُمْ » رواه مسلمٌ.

ومعْنَى : « تلِدُ الأَمةُ ربَّتَهَا» أَيْ : سيِّدتَهَا ، ومعناهُ أَنْ تكْثُرَ السَّرارِي حتَّى تَلد الأمةُ السرِّيةُ بِنتاً لِسيدهَا ، وبنْتُ السَّيِّدِ فِي معنَى السَّيِّدِ ، وقِيل غيرُ ذَلِكَ و « الْعالَةُ » : الْفُقراءُ . وقولُهُ « مَلِيًّا » أَيْ زمناً طويلاً ، وكانَ ذلك ثَلاثاً .

61. Ömer İbnü'l-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda bulunduğumuz sırada, elbisesi beyaz mı beyaz, saçları siyah mı siyah, yoldan gelmiş bir hali olmayan ve içimizden kimsenin tanımadığı bir adam çıkageldi. Peygamber'in yanına sokuldu, önüne oturdu, dizlerini Peygamber'in dizlerine dayadı, ellerini (kendi) dizlerinin üstüne koydu ve:

- Ey Muhammed, bana İslâm'ı anlat! dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "İslâm, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı (tastamam) vermen, ramazan orucunu (eksiksiz) tutman, yoluna güç yetirebilirsen Kâbe'yi ziyâret (hac) etmendir" buyurdu. Adam:

- Doğru söyledin dedi. Onun hem sorup hem de tasdik etmesi tuhafımıza gitti. Adam:

- Şimdi de imanı anlat bana, dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe inanmandır. Yine kadere, hayrına ve şerrine iman etmendir" buyurdu.

Adam tekrar:

- Doğru söyledin, diye tasdik etti ve:

- Peki ihsan nedir, onu da anlat, dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "İhsan, Allah'a onu görüyormuşsun gibi kulluk etmendir. Sen onu görmüyorsan da O seni mutlaka görüyor" buyurdu.

Adam yine:

- Doğru söyledin dedi, sonra da:

- Kıyâmet ne zaman kopacak? diye sordu.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "**Kendisine soru yöneltilen, bu konuda sorandan daha bilgili değildir**" cevabını verdi.

Adam:

- O halde alâmetlerini söyle, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Annelerin, kendilerine câriye muamelesi yapacak çocuklar doğurması, yalın ayak, başı kabak, çıplak koyun çobanlarının, yüksek ve mükemmel binalarda birbirleriyle yarışmalarıdır** " buyurdu.

Adam, (sessizce) çekip gitti. Ben bir süre öylece kalakaldım. Daha sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "**Ey Ömer, soru soran kişi kimdi, biliyor musun**?" buyurdu. Ben:

- Allah ve Resûlü bilir, dedim.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "**O Cebrâil'di, size dininizi öğretmeye geldi**" buyurdu.

Müslim, Îmân 1, 5. Ayrıca bk. Buhârî, Îmân 37; Tirmizi Îmân 4; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Nesâi, Mevâkît 6; İbni Mâce, Mukaddime, 9

Açıklamalar

Kurtubî'ye göre sünnetin esası (ümmü's-sünne) denilmeye lâyık ve "Cibril Hadisi" diye meşhur olan hadisin konumuzu doğrudan ilgilendiren kısmı, *"Sen Allah'ı görmüyorsan da O seni mutlaka görüyor*" cümlesidir. Bu ise, yukarıdaki âyetlerde yer alan ilâhî gözetim ve denetimin tasdik ve itirafıdır. Kullukta kalite işte bu noktanın bilincine varmakla gerçekleşebilecektir.

Dinimizin temel kavramları hakkında önemli tarifler ihtivâ eden hadis üzerinde, konuyu dağıtmayacak ve fakat merak giderecek kadar durmakta fayda görüyoruz.

Öncelikle Cebrâil *aleyhisselâm*'ın farklı bir şekilde gelip Hz. Peygamber'e sokulması ve sonra ismiyle hitâbetmesi, talebe gibi soru sorup hoca gibi cevapları doğrulaması oradaki müslümanların dikkatlerini tam olarak çekmek, öğrenimlerini kolaylaştırmak içindir. Çok medeni görünüşüne rağmen bedevi Araplar gibi Hz. Peygamber'e ismiyle hitabetmesi, meleklerin, müminlerle aynı yükümlülükleri taşımadıklarını göstermektedir. Aralarındaki özel dostluktan kaynaklanmış olması da düşünülebilir.

Cebrâil *aleyhisselâm*'ın sırasıyla İslâm, iman, ihsân ve kıyameti sorması da Hz. Peygamber'e yöneltilecek soruların temel meselelerle ilgili olması gerektiğini göstermektedir.

İslâm'ın beş şartının ve imanın altı esasının tam olarak sayılması ve kadere imanın ayrıca vurgulanması, dindeki bütünlüğü ve en çok tartışma konusu olacak noktayı işâret anlamı taşımaktadır.

"İhsan"ın **"Allah'ı görüyormuşcasına kulluk etmek"** şeklinde tarifi "müslüman kişi"nin kalitesini pek veciz olarak ortaya koymaktadır. Allah tarafından görülmek, O'nu görüyormuş gibi davranmak için yeterli sayılmıştır. Bu mü'minde sürekli bir kendi kendini denetim (murâkabe) şuuru geliştirecektir. Merkezinde **ihsan**ın bulunduğu bir iman ve İslâm anlayışı ve hayatı herhalde ideal hayattır.

“Kıyametin ne zaman kopacağı” müşterek merak konusudur. Önceki sorulara kolaylıkla cevab veren Hz. Peygamber, bu konu sorulunca Allah’tan başka herkesin bilemeyeceği bir şeylerin olacağını da belgeleyen o tatlı cevabını veriyor:

“Kendisine soru yöneltilen (ben), bu konuda soru soran senden daha bilgili değilim.”

Hz. Peygamber “bilmiyorum” demenin ayıp olmadığını böylece biz ümmetine öğretmiş olmaktadır. Peygamberler ancak Allah’ın bildirdiği kadar gaybı bilebilirler.

Kıyametin ne zaman kopacağı kadar, alâmetlerinin de merak konusu olduğu açıktır. Bu sebeple Cebrâil’in “bari alâmetlerini söyle” diye istekte bulunması pek tabiîdir. Bu suâle Hz. Peygamber, toplumun ahlâk ve ekonomik yapısındaki iki olumsuz gelişmeyi haber vermekle yetinmiştir. Câriyenin hanımefendisini (bir başka rivayete göre, efendisini) doğurması ki, bunu “anaların kendilerine câriye muamelesini revâ görecek âsî çocuklar doğurması” olarak anlamak lâzımdır. Nitekim bir rivayette “câriye” yerine “kadın” kelimesi yer almaktadır. Tercümeyi buna göre yaptık. Kölelik kurumunun resmen kaldırılmış olması, şerhlerde yer alan câriye-köle merkezli açıklamaları bugün için geçersiz kılmaktadır.

Kıyâmetin bir başka alâmeti de lüks ve refâhın, dünün fakirlerini büyük ve lüks binalar yapmakta yarışa sokacak kadar artmasıdır. Dünyanın, bütün zenginliklerini insanlara sunmasıdır. Bunun anlamı, servet ve paranın yegâne değer ölçüsü hâline gelmesi, hizmete değil, tüketim ve gösterişe son derece düşkünlük gösterilmesi demektir.

“Size dininizi öğretmek için gelmişti” cümlesi, yerinde soru sormanın bir çeşit öğretim anlamı taşıdığını göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Melekler insan kılığına girebilirler. Konuşabilirler, konuşmalarını insanlar da duyabilir.

2. İman, dinin esaslarını kabullenmek, İslâm ise, şer’î fiilleri yerine getirmektir. Binaenaleyh bu ikisi kavram olarak ayrı olmalarına rağmen, gerçekte biribirlerinden ayrı değildir.

3. Gücü yetenin kelime-i şehâdeti açıkca söylemesi, müslüman muamelesi görmesi için gereklidir.

4. Eğitim-öğretimde soru-cevap usûlü geçerli bir yoldur.

5. İlim adamlarına ve ilim meclislerine saygı göstermek esastır.

6. Kıyametin ne zaman kopacağını Allah’dan başka kimse bilemez. Bu konudaki söylentilere ve tahminlere asla aldanmamak, kulak asmamak gerekir.

7. İşlerin, üstesinden gelemeyecek olanların eline geçmesi, itaatsizliğin artması ve aile yapısının sarsılması kıyamet alâmetidir.

8. Müslümanın daima Allah’ın gözetimi (murâkabesi) altında olduğu bilinciyle yükümlülüklerini yerine getirmesi, sorumluluklarına sahip çıkması gerekmektedir.

9. İhsan ve murâkabenin iki derecesi vardır: Kulun “Allah’ı görüyor gibi” yaşaması, birinci derecedir. “Kendisini Allah’ın gördüğü şuuruna sahip olması” ise, ikinci derecedir.

62– الثَّاني : عن أبي ذَرٍّ جُنْدُبِ بْنِ جُنَادَةَ ، وأبي عبْدِ الرَّحْمنِ مُعاذِ بْنِ جبل رضيَ اللَّه عنهما ، عنْ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قال : « اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحسنة تَمْحُهَا، وخَالقِ النَّاسَ بخُلُقٍ حَسَنٍ » رواهُ التِّرْمِذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ .

62. Ebû Zer Cündeb İbni Cünâde ve Ebû Abdurrahman Muâz İbni Cebel *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"**Nerede ve nasıl olursan ol, Allah'dan kork.**

Kötülük işlersen, hemen arkasından iyilik yap ki, o kötülüğü silip süpürsün.

İnsanlarla güzel geçin!" Tirmizî, Birr 55

Ebû Zer Cündeb İbni Cünâde

Ebû Zer hazretlerinin ismi Cündeb İbni Cünâde'dir ve Gıfâr kabilesine mensuptur. Bu sebeple Ebû Zer el-Gıfârî diye meşhur olmuştur. Kendisi ilk müslümanlardandır. Daha doğrusu müslümanların beşincisidir.

Uzun boylu, esmer tenli, beyaz saçlı ve geniş omuzlu olan Ebû Zerr, zühd ve takvâ, kanaat ve istiğnâ sahibiydi. Bu sebeple Hz. Peygamber'in kendisine "İslâm'ın İsâ'sı" (Mesîhu'l-İslâm) lakabını verdiği kaydedilmektedir.

İslâm'ın ilk günlerinde müslümanlığın yayılmasında önemi büyük olan dört kişiden biri de Ebû Zer hazretleridir. Ebû Zer, hemen daima Hz. Peygamber'in huzurunda bulunur, ondan istifâde ederdi. Öğrenme konusunda büyük arzu ve iştiyak sahibiydi. Bilmediği her şeyi Hz. Peygamber'e sorardı. Hz. Ali onun için "ilim dağarcığı" demiştir.

Hz. Peygamber'e karşı son derece saygı ve muhabbet duyardı. Resûl-i Ekrem'den "halîlî" (dostum) diye bahsederdi.

Kendisi hak yanlısı, hak sever bir insandı. Bu sebeple de ashâb arasındaki ihtilaflara taraf olmadı. Fetihlerden sonra ümmetin zengin olması, emirlerin şatafat ve saltanata meyletmeleri, mal biriktirmeleri hoşuna gitmedi ve onları sert bir dille tenkid etti.

Ebû Zer hazretleri öğrendiği hadisleri zevkle ve şevkle anlatırdı. Hatta o bir keresinde şöyle demişti:

"Kılıcı enseme dayasanız, ben de Resûlullah'dan duyduğum bir hadisi başım kesilinceye kadar tebliğe vakit bulacağımı bilsem, o hadisi elbette size yetiştirirdim" (Buhârî, İlim 10; Dârimî, Mukaddime 46). Bu sözüne rağmen ondan bize 281 hadis intikal etmiştir. Bu biraz da onun inzivâyı tercih etmesiyle ilgili bir netice olmalıdır. Rivayetlerinin on ikisi hem Buhârî hem de Müslim'de, ikisi sadece Buharî'de, yedisi sadece Müslim'de yer almıştır. Sahâbe ve tâbiînden bir çok kişi kendisinden rivayette bulunmuşlardır.

Ebû Zer hazretleri Mekke yakınlarındaki Rebeze'de hicrî 31. yılda vefat etmiştir. Oradan geçmekte olan küçük bir grup cenâze namazını kılıp defnetmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Peygamber'in özlü sözlerinden biri olan hadis, *"Nerede (ve nasıl) olursan ol, Allah'tan kork"* cümlesinden dolayı, burada zikredilmiştir.

Takvâ, Allah'ın emirlerini yerine getirmek, yasaklarından kaçınmakla gerçekleşen ve dinin temeli olan bir ilkedir. Buna Allah saygısı, Allah korkusu da denir. Takvâ çeşitli derecelere ayrılmaktadır. En alt tabakası, şirkten uzak kalmak, en üst derecesi ise, Allah'dan başka her şeyden (mâsivâ) yüz çevirmektir. Takvânın birbirlerinden farklı dereceleri bulunmaktadır. Ancak onun tabiî sonucu ilâhî murâkebe altında olduğu bilinci ile hareket etmekten ibârettir. Takvâ, yalnızlıkta, toplum içinde, belâ ve musîbet anında, bolluk ve refahta yokluk ve darlıkta, hâsılı her durumda Allah'a karşı saygılı olmak, sürekli uyanık, dikkatli ve şuurlu bulunmaktır.

Böyle bir duygu ve hâlin sonuçları ise, yüce kitabımızda; Allah'ın dostluğu [bk.Yûnus sûresi (10), 62], ilâhî övgü [Âl-i İmrân sûresi (3), 186], Allah'ın yardımına ulaşmak [Âl-i İmrân sûresi (3), 120], sıkıntılardan kurtulmak ve beklenmedik yerlerden rızka kavuşmak [Nahl sûresi (16), 120], amellerin ıslahı ve günahların bağışlanması [Ahzâb sûresi (33), 70-71], ilâhî muhabbet [Al-i İmrân sûresi (3), 76], Allah katında makbûliyet [Hucurât sûresi (49), 13], ölüm anında müjde [Yûnus sûresi (l0), 63], cehennemden kurtuluş [Leyl sûresi (92), 17] ve nihâyet cennette temelli mutluluğu buluş [Âl-i İmrân sûresi (3), 133] olarak belirtilmektedir.

Allah Teâlâ'nın, gazabından sakındırması [bk. Âl-i İmrân sûresi (3), 28] ve Hz. Peygamber'in, *"Nerede ve nasıl olursan ol, Allah'a karşı saygılı bulun"* tavsiyesi, müslümanları bu güzel sonuçlara davet etmektir. Böylece Hz. Peygamber mü'minleri, **"Gerçekten Allah, üzerinizde gözetleyicidir** [Nisâ sûresi (4), 1] âyetinin mânâsına uygun davranmaya çağırmış olmaktadır.

Takvâ, günah işlemeye, günah işlemek takvâ sahibi olmaya engel olmadığı için, insanlık gereği işlenecek günahların peşinden *iyilik yapmak,* o hata ve günahın sonuçlarını ve hatta bizzat günahın kendisini ortadan kaldırmak gerekmektedir. Zira Allah Teâlâ; iyiliklerin kötülükleri giderdiğini [bk. Hûd sûresi (11) 114] ve hatta iyiliklere tebdil ettiğini [bk. Furkân sûresi (25), 70] haber vermiştir. Bu da murâkabe şuurunun olumlu bir başka neticesidir. İyiliğin hatayı iyiliğe dönüştürmesi veya hiç değilse, kötülüğün sonuçlarının ortadan kaldırılması, hiç hata işlememenin mümkün olmadığı dünyamızda, kötülüklere karşı müsamahasız olmayı öngörmek ve öğütlemek demektir. Günahların ve kötülüklerin tortularını, işlenen iyiliklerle dezenfekte edebilmek gerçekten çok büyük bir imkân ve şanstır.

İnsanlarla güzel geçinmek, ahlâkî olgunluğun ve murâkabe şuurunun günlük hayattaki ve beşerî ilişkilerdeki sonucu olmaktadır. Bu uygulamanın ölçüsü de Peygamber Efendimiz tarafından, başkalarının kendisine yapmasını istemediğini onlara yapmamak şeklinde belirtilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyilikler kötülükleri ya büsbütün ortadan kaldırmak ya da iyiliğe dönüştürmek suretiyle yok eder.

2. Güler yüz göstermek, zarar vermemek, iyiliklerin yaygınlaşmasına gayret etmek ve kendisine yapılmasını istemediğini başkalarına yapmamak, insanlarla güzel geçinmek demektir.

3. Takvâ ya da Allah'a karşı saygılı olmak, müslümanı her türlü kötülüklerden koruyacak üstün bir meziyettir.

4. Her yer ve şartta Allah'a karşı saygılı olmak, murâkabe şuurunun göstergesidir.

63- الثَّالثُ : عن ابنِ عبَّاسٍ ، رضيَ اللَّه عنهمَا ، قال : « كُنْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يوْماً فَقال : « يَا غُلامُ إِنِّي أُعلِّمكَ كَلِمَاتٍ : « احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ احْفَظِ اللَّه تَجِدْهُ تُجَاهَكَ ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّه ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ ، واعلَمْ : أَنَّ الأُمَّةَ لَو اجتَمعتْ عَلَى أَنْ يَنْفعُوكَ بِشيْءٍ ، لَمْ يَنْفعُوكَ إِلاَّ بِشَيْءٍ قَد كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ ، وإِنِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوك بِشَيْءٍ ، لَمْ يَضُرُّوكَ إِلاَّ بَشَيْءٍ قد كَتَبَهُ اللَّه عليْكَ ، رُفِعَتِ الأَقْلامُ ، وجَفَّتِ الصُّحُفُ». رواهُ التِّرمذيُّ وقَالَ : حديثٌ حسنٌ صَحيحٌ .

وفي رواية غيرِ التِّرْمِذيِّ : « احفظَ اللَّه تَجِدْهُ أمَامَكَ ، تَعَرَّفْ إِلَى اللَّهِ في الرَّخَاءِ يعرِفْكَ في الشِّدةِ ، واعْلَمْ أنّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصيبَكَ ، وَمَا أَصَابَكَ لمْ يَكُن لِيُخْطِئَكَ واعْلَمْ أنّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ ، وأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ ، وأَنَّ مَعَ الْعُسرِ يُسْراً » .

63. Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan nakledildiğine göre şöyle demiştir:

Bir gün Hz. Peygamber'in terkisinde bulunuyordum. Bana:

"Yavrucuğum, sana bazı kaideler öğreteyim" dedi ve şöyle buyurdu: **"Allah'ın buyruklarını gözet ki, Allah da seni gözetip korusun. Allah'ın (rızâsını) her işte önde tut, Allah'ı önünde bulursun. Bir şey isteyeceksen Allah'tan iste. Yardım dileyeceksen, Allah'tan dile! Ve bil ki, bütün bir ümmet toplanıp sana fayda temin etmeye çalışsalar, ancak Allah'ın senin için takdir ettiği faydayı temin edebilirler. Yine eğer bütün ümmet, sana zarar vermeye kalksalar, ancak Allah'ın senin hakkında takdir ettiği zararı verebilirler. Çünkü artık kaderi yazan kalem yazmaz olmuş, yazıları değişmeyecek şekilde kesinleşmiştir. (Bundan sonra takdirde herhangi bir değişiklik söz konusu değildir.)** Tirmizî, Kıyâmet 59

Tirmizî dışında bir rivayette de (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 307) şöyle buyurulmaktadır: **"Allah'ın emir ve yasaklarını gözet, O'nu önünde bulursun. Bolluk içindeyken (emirlerine bağlı kalmakla) sen Allah'ı tanı ki O da darlığa düşünce (kurtarmak suretiyle) seni tanısın. Bil ki senin hakkında yazılmamış olan şey başına gelmez. Sana takdir edilen de seni atlayıp (başkalarına) gitmez. Bil ki zafer sabırla, sevinç üzüntüyle, kolaylık da zorlukla birliktedir."**

Açıklamalar

Hz. Peygamber, zaman zaman sahâbî çocuklarını terkisine bindirirdi. Hadisimiz, on yaşlarındaki Abdullah İbni Abbas'ın da Hz. Peygamber'in bu tür iltifatlarına mazhar olduğunu ve ayrıca iman ve ahlâk esaslarını ondan öğrenme şansına kavuştuğunu göstermektedir. Hadis, *"Allah'ın buyruklarını gözet ki, Allah da seni gözetip korusun!"* tavsiyesinden ötürü buraya alınmıştır. Zira bu beyân, **"Onu görüyormuşcasına Allah'a kulluk etmek"** diye tarif edilen **ihsân** ve ilâhî denetimin bir başka şekilde dile getirilmesidir.

Hadisteki kaideler Allah, kader ve öteki insanlardan gelecek fayda-zarar konularına açıklık getirmekte, takdir edilenden başkasının kişiye ulaşmayacağını, ulaştırılamayacağını,

açık-seçik anlatmaktadır. Neticede mü'min için gözetilecek asıl noktanın, sadece Allah'ın emir ve yasakları olduğu belirtilmiş olmaktadır. **Hadis, kaderde olmayanın başa gelmeyeceği güvencesini vermektedir.** Kaderin ise, çoktan tesbit edildiğini, artık onda bir düzeltme ya da değiştirmenin kesinlikle olmayacağını bildirmektedir. O halde mü'minlerin yersiz kuşkulara kapılmalarına gerek yoktur. Onlar inançları doğrultusunda yaşamaya bakmalıdırlar.

Kulun bütün himmet ve dikkatini Allah'a çevirmesi gereği herhalde ancak bu kadar güzel ve güçlü ifade edilebilirdi. Biz bu hadise **sünnetu'llah**'a ait bazı esasların tebliği ve ta'limi de diyebiliriz.

el-Mukadder lâ yuğayyer (takdir olunan değişmez), *nasîbuke yusîbuke* (nasibin seni bulur), "alın yazımmış" gibi sözler, sorumluluğu kadere yükleyip sorumsuzluğa kapı açacak şekilde değil, mü'mini hayatta kendi değer ölçüleri çerçevesinde sürekli bir güven ve faaliyet içinde tutacak biçimde anlaşılıp yorumlanmalıdır. Yani tam teslimiyet içinde tam faaliyet... Galiba ilk müslüman nesillerin en belirgin vasıfları da bu idi… Başarı bu çizgide yürümektedir.

Bir konuda şartların tamamen lehte veya aleyhte gözükmesi, takdirin önüne geçecek değildir. Bir başka deyişle görünür şartlar herkes için aynı sonuçları doğurmaz. Bunun tabii neticesi de, herkesin karşılaştığı sonuca razı olması isyan psikolojisi ve davranışı göstermemesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın ilminde herhangi bir değişiklik söz konusu değildir.

2. Hadisimiz murâkabe, Allah'ın emirlerine riayet, tevekkül ve kulların Allah'a olan ihtiyaçları gibi pek önemli konulara ışık tutmaktadır.

64- الرَّابعُ : عنْ أَنَس رضي اللَّهُ عنه قالَ : « إِنَّكُمْ لَتَعْملُونَ أَعْمَالاً هِيَ أَدقُّ في أَعْيُنِكُمْ مِنَ الشَّعَرِ ، كُنَّا نَعُدُّهَا عَلَى عَهْدِ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنَ الْمُوبِقاتِ » رواه البخاري . وقال : « الْمُوبِقَاتُ » الْمُهْلِكَاتُ .

64. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

"Siz kıl kadar bile önemsemediğiniz birtakım işler yapıyorsunuz ki, biz onları, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında helâk edici büyük hatalardan sayardık." Buhârî, Rikak 32

Açıklamalar

Hepimizin bildiği bir gerçektir ki, her insanın dikkatli, daha dikkatli olduğu zamanları bulunduğu gibi, önemli şeyleri bile pek kâle almadığı anları da olur. Ümmetler, milletler de böyledir. Bazı nesiller çok daha titiz ve dikkatli, bazıları da rahat hatta kayıtsız olabilirler. Tabiatıyla bu durum, bazı zararların önemsenmemesi gibi, neticede tehlikeli olabilecek gelişmelere de yol açabilir. İşte hadisimiz, Enes İbni Mâlik hazretlerinin kanaatine göre, tâbiîn neslinin gözünde pek küçük görülen bazı fiillerin Resûlullah zamanında sahâbîler tarafından helâk vesilesi kabul edildiğini, bu ilk iki nesil arasında bazı konularda bu derece yaklaşım ve

değerlendirme farkı olduğunu delillendirmektedir. Tabii bu, genel bir gözlemdir. Örnek verilmemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm, Allah'a karşı duydukları derin saygıdan dolayı, küçük günahları bile helâk sebebi sayarlardı. Çünkü onlar hatanın küçüklüğünü değil, emrine karşı gelinen Allah'ın büyüklüğünü dikkate alırlardı.

2. Aslında "büyük" olmasına rağmen, zamanla insanlar tarafından önemsenmeyen, "küçük" görülen bazı fiiller olabilir. Bu hal **"…Onu önemsiz bir iş sanıyorsunuz. Oysa o, Allah katında büyük (bir günah) tır…"** [Nûr sûresi (24), 15] âyetinde de açıklanmış bir gerçektir.

3. Kendini kontrol etme melekesi gelişmiş müslümanlar, hataları değerlendirmede daha titiz ve daha derin bir anlayış sahibidirler.

4. Günahları küçümsemek, Allah saygısının azlığına delildir.

65– الْخَامِس : عَنْ أبي هريْرَةَ ، رضي اللَّه عنه ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَغَارُ ، وَغيْرَةُ اللَّهِ تَعالَى ، أنْ يَأْتِيَ الْمَرْءُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ » متفقٌ عليه . و « الْغَيْرةُ » بفتح الغين : وَأَصلهَا الأَنَفَةُ .

65. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

Allah Teâlâ kıskanır. Allah'ın kıskanması, haram kıldığı şeyi kulun işlemesindendir.

Buhârî, Nikâh 107; Müslim, Tevbe 36. Ayrıca bk. Tirmizî, Radâ 4

Açıklamalar

Kıskançlık anlamına gelen "gayret" kelimesi, Allah'a nisbet edilince, "kullarına merhamet etmesi ve saadetlerini dilemesi" anlaşılır. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği bir başka hadiste bu durum şöylece açıklanmıştır:

"Allah'tan daha kıskanç kimse yoktur. Bundan dolayı kötülüklerin açığını da kapalısını da haram kılmıştır…" (Müslim, Tevbe 33). Nelerden razı olduğunu ve hangi fiil ve sözlerden razı olmadığını önceden bildirmiş olması O'nun, kullarının saadetlerini dilemesinin, azab çekmelerini istememesinin sonucudur. Herhangi bir haksızlık ya da fenalık görülünce, "gayretullah'a (veya gayret-i ilâhiyeye) dokunur" denilmesi de bu mânadadır.

Kıskançlık, daha çok karı-koca arasında her birinin yekdiğerini başkalarına kaptırmaktan sakınması, bunun için tedirginlik duyması, tepki göstermesi demektir. Aslında bu duygu ve davranışların temelinde de eşlerin birbirlerine karşı duydukları sevgi vardır.

Birbirlerini koruma isteği vardır. Ancak eşler bu duygularını, ters bir durumla karşılaştıklarında ortaya koyarlar. Allah Teâlâ ise, kullarını kötülüklerden korumak için emir ve yasaklarını önceden bildirmiştir. Âni tepki şeklindeki bir gayret ve kıskançlık Allah hakkında düşünülemez. Allah Teâlâ koyduğu sınırlara uyulmaması halinde gazab edeceğini de (gayretinin sonucu olarak) yine önceden bildirmiştir.

Kaydedildiğine göre Sa'd İbni Ubâde *radıyallahu anh* bir gün Resûlullah'ın huzurunda:

- "Eğer karımın yanında yabancı bir erkek görecek olsam onu, kılıcımın keskin tarafıyla doğrarım" demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, çevresindekilere:

- *"Sa'd'ın bu gayret ve hamiyetine şaşmayın! Çünkü ben Sa'd'dan daha kıskancım. Allah Teâlâ da benden daha kıskançtır"* buyurmuştur. Bir yasağın çiğnenmesine karşı Hz. Peygamber ve Allah Teâlâ'nın tepkisi, elbette eşlerin birbirlerini kıskanmalarından çok daha ileridir (bk. Buhârî, Nikâh 36). Allah ve Resûlü, mü'minlerin haramlara düşmesini asla arzu etmezler.

Hadîs-i şerîf 1810 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ koyduğu sınırları, mü'minleri korumak için koymuştur. Bu sebeple de sınırların çiğnenmesine razı değildir.
2. Haramları işlemek, Allah'ın gazabına uğramaya sebeptir.
3. Murâkabe bilincinin canlı tutulması, müslümanı haramları işlemekten ve sonuçta ceza görmekten alıkor.

66- السَّادِسُ : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنه أَنَّهُ سمِع النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إِنَّ ثَلاَثَةً مِنْ بَنِي إِسْرائيلَ : أَبْرَصَ ، وأَقْرَعَ ، وأَعْمَى ، أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَبْتَلِيَهُمْ فَبعث إِلَيْهِمْ مَلَكاً ، فأَتَى الأَبْرَصَ فَقَالَ : أَيُّ شَيْءٍ أَحبُّ إِلَيْكَ ؟ قَالَ : لَوْنٌ حسنٌ، وَجِلْدٌ حَسَنٌ ، ويُذْهَبُ عنِّي الَّذي قَدْ قَذَرنِي النَّاسُ ، فَمَسَحهُ فذَهَب عنهُ قذرهُ وَأُعْطِيَ لَوْناً حَسناً . قَالَ : فَأَيُّ الْمالِ أَحبُّ إِلَيْكَ ؟ قال : الإِبلُ أَوْ قَالَ الْبَقَرُ شَكَّ الرَّاوِي فأُعْطِيَ نَاقَةً عُشَراءَ ، فَقَالَ : بارَك اللَّهُ لَكَ فِيها .

فأَتَى الأَقْرعَ فَقَالَ : أَيُّ شَيْءٍ أَحب إِلَيْكَ ؟ قال : شَعْرٌ حسنٌ ، ويذْهبُ عنِّي هَذَا الَّذي قَذِرَنِي النَّاسُ ، فَمسحهُ عنْهُ . أُعْطِيَ شَعراً حسناً . قال فَأَيُّ الْمَالِ . أَحبُّ إِلَيْكَ ؟ قال : الْبَقرُ ، فأُعطِيَ بقرةً حامِلاً ، وقَالَ : بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا .

فَأَتَى الأَعْمَى فَقَالَ : أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ ؟ قال : أَنْ يرُدَّ اللَّهُ إِلَيَّ بَصَرِي فَأُبْصِرَ النَّاسَ فَمَسَحَهُ فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيْهِ بصَرَهُ . قال : فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ ؟ قال : الْغنمُ فَأُعْطِيَ شَاةً والِداً فَأَنْتجَ هذَانِ وولَّدَ هَذا ، فكَانَ لِهَذَا وَادٍ مِنَ الإِبلِ ، ولِهَذَا وَادٍ مِنَ الْبَقَرِ ، وَلهَذَا وَادٍ مِنَ الْغَنَمِ .

ثُمَّ إِنَّهُ أَتَى الأَبْرص فِي صورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ ، فَقَالَ : رَجُلٌ مِسْكينٌ قدِ انقَطعتْ بِيَ الْحِبَالُ فِي سَفَرِي ، فَلا بَلاغَ لِيَ الْيَوْمَ إِلاَّ باللَّهِ ثُمَّ بِكَ ، أَسْأَلُكَ بِالَّذي أَعْطَاكَ اللَّوْنَ الْحَسَنَ ، والْجِلْدَ الْحَسَنَ ، والْمَالَ ، بَعِيراً أَتبلَّغُ بِهِ فِي سفَرِي ، فقالَ : الحُقُوقُ كَثِيرةٌ . فقال : كَأَنِّي أَعرِفُكَ أَلَمْ تَكُنْ أَبْرص يَقْذُرُكَ النَّاسُ ، فَقيراً

، فَأَعْطَاكَ اللَّهُ ، فقالَ : إِنَّمَا وَرِثْتُ هَذا المالَ كَابراً عَنْ كابِرٍ ، فقالَ : إِنْ كُنْتَ كَاذِباً فَصَيَّرَكَ اللَّهُ إِلى مَا كُنْتَ .

وأَتَى الأَقْرَعَ فِي صورتِهِ وهيئَتِهِ ، فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ما قَالَ لهذَا ، وَرَدَّ عَلَيْه مِثْلَ مَاردَّ هَذَّا ، فَقَالَ : إِنْ كُنْتَ كَاذِباً فَصَيّرَكَ اللهُ إِلَي مَاكُنْتَ .

وأَتَى الأَعْمَى فِي صُورتِهِ وهَيْئَتِهِ ، فقالَ : رَجُلٌ مِسْكينٌ وابْنُ سَبِيلٍ انْقَطَعَتْ بِيَ الْحِبَالُ فِي سَفرِي ، فَلا بَلاغَ لِيَ اليَوْمَ إِلاَّ بِاللَّهِ ثُمَّ بِكَ ، أَسْأَلُكَ بالَّذِي رَدَّ عَلَيْكَ بصرَكَ شَاةً أَتَبَلَّغُ بِهَا فِي سَفَرِي ؟ فقالَ : قَدْ كُنْتُ أَعْمَى فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيَّ بَصري ، فَخُذْ مَا شِئْتَ وَدعْ مَا شِئْتَ فَوَاللَّهِ ما أَجْهَدُكَ الْيَوْمَ بِشْيءٍ أَخَذْتَهُ للَّهِ عزَّ وجلَّ . فقالَ : أَمْسِكْ مالَكَ فَإِنَّمَا ابْتُلِيتُمْ فَقَدْ رضيَ اللَّهُ عنك ، وَسَخطَ عَلَى صَاحِبَيْكَ » متفقٌ عليه .

« وَالنَّاقةُ الْعُشَرَاءُ » بِضم العينِ وبالمدِّ : هِيَ الحامِلُ . قولُهُ : « أَنْتجَ » وفي روايةٍ : «فَنَتَجَ » معْنَاهُ : تَوَلَّى نِتَاجَهَا ، والنَّاتجُ للنَّاقةِ كالْقَابِلَةِ لَلْمَرْأَةِ . وقولُهُ: « ولَّدَ هَذا » هُوَ بِتشْدِيدِ اللام : أَيْ : تولَّى وِلادَتَها ، وهُوَ بمَعْنَى نَتَجَ فِي النَّاقَةِ . فالموَلِّدُ ، والناتجُ ، والقَابِلَةُ بمَعْنى ، لَكِنْ هَذا للْحَيَوانِ وذاكَ لِغَيْرِهِ . وقولُهُ : « انْقَطَعَتْ بِي الحِبالُ » هُوَ بالحاءِ المهملة والباءِ الموحدة : أَيِ الأَسْبَاب . وقولُه : « لا أَجهَدُكَ » معناهُ : لا أَشَقُّ عليْك في رَدِّ شَيْءٍ تَأْخُذُهُ أَوْ تَطْلُبُهُ مِنْ مَالِي . وفي رواية البخاري : « لا أَحْمَدُكَ » بالحاءِ المهملة والميمِ ، ومعناهُ : لا أَحْمَدُكَ بِتَرْك شَيْءٍ تَحتاجُ إِلَيْهِ ، كما قالُوا : لَيْس عَلَى طُولِ الحياةِ نَدَمٌ أَيْ عَلَى فَوَاتِ طُولِهَا .

66. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre kendisi, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem’in* şöyle buyurduğunu işitmiştir:

“İsrâil oğulları arasında biri ala tenli (abraş), biri kel, biri de kör üç kişi vardı. Allah Teâlâ onları sınamak istedi ve kendilerine bir melek gönderdi.

Melek ala tenliye geldi:

- En çok istediğin şey nedir? dedi. Ala tenli:

- Güzel (bir) renk, güzel (bir) ten ve insanların iğrendiği şu halin benden giderilmesi, dedi. Melek onu sıvazladı ve ala tenlilik gitti, rengi güzelleşti. Melek bu defa:

- En çok sahip olmak istediğin mal nedir? dedi. Adam:

- Deve (yahut da sığır)dır, dedi. Ona on aylık gebe bir deve verildi. Melek:

- Allah sana bu deveyi bereketli kılsın! diye dua etti.

Sonra kele gelerek:

- En çok istediğin şey nedir? dedi. Kel:

- Güzel (bir) saç ve insanları benden uzaklaştıran şu kelliğin giderilmesi dedi. Melek onu sıvazladı, kelliği kayboldu. Kendisine gür ve güzel (bir) saç verildi. Melek sordu:

- En çok sahip olmak istediğin mal nedir? Adam:

- Sığır… dedi. Ona da gebe bir inek verildi. Melek:

- Allah sana bunu bereketli kılsın! diye dua ettikten sonra körün yanına geldi ve :

- En çok istediğin şey nedir? dedi. Kör:

- Allah'ın gözlerimi iâde etmesini ve insanları görmeyi çok istiyorum, dedi. Melek (onun gözlerini) sıvazladı. Allah onun gözlerini iâde etti. Bu defa Melek:

- En çok sahip olmak istediğin şey nedir? dedi. O da:

- Koyun… dedi. Bunun üzerine ona döl veren bir gebe koyun verildi.

Deve ve sığır yavruladı, koyun kuzuladı. Neticede birinin vâdi dolusu develeri, diğerinin vâdi dolusu sığırı, ötekinin de bir vâdi dolusu koyun sürüsü oldu.

Daha sonra melek ala tenliye, eski kılığında geldi ve:

- Fakirim, yoluma devam edecek imkânım yok. Gitmek istediğim yere önce Allah sonra senin yardımın sâyesinde ulaşabilirim. Rengini ve cildini güzelleştiren Allah aşkına senden yolculuğumu tamamlayabileceğim bir deve istiyorum, dedi.

Adam:

- Mal verilecek yer çoook, dedi. Melek:

- Ben seni tanıyor gibiyim. Sen insanların kendisinden iğrendikleri, fakirken Allah'ın zengin ettiği abraş değil misin? dedi. Adam:

- Bana bu mal atalarımdan miras kaldı, dedi. Melek:

- Eğer yalan söylüyorsan, Allah seni eski haline çevirsin, dedi.

Sonra melek, eski kılığına girip kelin yanına geldi. Ona da abraşa söylediklerini söyledi. Kel de abraş gibi cevap verdi. Melek ona da:

- Yalan söylüyorsan, Allah seni eski haline çevirsin! dedi.

Körün kılığına girip bu defa da onun yanına gitti ve:

- Fakir ve yolcuyum. Yoluma devam edecek imkânım kalmadı. Bugün önce Allah'ın sonra senin sâyende yoluma devam edebileceğim. Sana gözlerini geri veren Allah aşkına senden bir koyun istiyorum ki, onunla yoluma devam edebileyim, dedi. Bunun üzerine (eski) kör:

- Ben gerçekten kördüm. Allah gözlerimi iâde etti. İstediğini al, istediğini bırak. Allah'a yemin ederim ki, bugün alacağın hiçbir şeyde sana zorluk çıkarmayacağım, dedi. Melek:

- Malın senin olsun. Bu sizin için bir imtihandı. Allah senden razı oldu, arkadaşlarına gazap etti, cevabını verdi (ve oradan ayrıldı). Buhârî, Enbiyâ 51; Müslim, Zühd 10

Açıklamalar

Fahr-i Kâinât Efendimiz'in verdiği bu örnekte, insanoğlunun darlık ve bolluk, felâket ve saadet, hastalık ve sağlık gibi farklı hal ve zamanlarında nasıl farklı davranabildiği görülmektedir. Davranışlardaki bu farklılık, her şeyden önce, murâkabe şuurundan uzaklaşmaktan ileri gelmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de bu tutarsız davranışlara işaret buyurulmuştur. Meselâ Lokman sûresinin 32. âyetinin meali şöyledir:

"Onları, gölgeler salan dağlar gibi dalgalar sardığı zaman, bütün samimiyetleriyle Allah'a yönelerek O'na yalvarırlar. Fakat Allah, onları kurtarıp karaya çıkarınca içlerinden bir kısmı orta yolu tutar (bir çoğu da inkâr eder); zaten bizim âyetlerimizi (öyle) nankör gaddarlardan başkası inkâr etmez."

Hadiste sözü edilen abraşlık (alatenlilik), kellik ve körlük başkalarınca görülen hastalıklar olduğu için özellikle eski toplumlarda bu tür hastalar ayıplanır, kınanır ve hatta toplumdan dışlanırdı. Tabiatıyla böyle bir muamele onlar için daha da büyük bir felâket olurdu. Bu tür hastalıklardan kurtulmak da hiç şüphesiz hastalara büyük mutluluk verirdi. Zira onlar hem hastalıktan, hem de toplumun dışlamasından kurtulmuş olurlardı. Böylece her nimete bir şükür hesabından bunlara iki şükür gerekirdi.

Hadiste zikredilen şükür imtihanını ancak üç kişiden birinin kazandığı görülmektedir. Bu ölçü ve oran belki de insanoğlunun, ilâhî nimetlere karşı tavrını ortaya koymaktaydı. Yani ilâhî denetim altında yaşadığını her hâl ü kârda farkedebilenler ancak üçte bir oranındaydı. Nitekim Allah Teâlâ **"Şükreden kullarım gerçekten pek azdır"** [Sebe' sûresi (34), 13] buyurmamış mıydı?

Hadis şerhlerinde işin psikolojik tarafına da dikkat çekilmektedir. Şöyle ki, alatenlilik ve kellik kişinin bünyesi, fizik yapısı, mizacı, tabiatı ile ilgilidir. Yani bu hastalıkların sebebi, dâhîlidir. Dolayısıyla hastanın psikolojisini de etkilemektedir. Körlük ise, böyle değildir. Haricî sebeplerle de insan kör olabilir. Netice itibariyle de insan psikolojisini diğerleri kadar olumsuz etkilemez. Hadiste de bunun örneği görülmektedir. Ala tenli ve kel, mizaclarına bağlı olarak huyları da bozulmuş olduğu için kendilerine yapılan ikram ve iyiliği ve onun sahibi olan Allah'ı unutmuşlar ve imtihanı böylece kaybetmişlerdir. Kör ise, böylesi kötü bir sonuçtan kendisini kurtarabilmiştir.

Meleğin bu üç kişiden her birine onların eski hallerine bürünerek gelmesi, onlara eski durumlarını hatırlatmak, istemedikleri o halleri gözlerinin önüne getirmekle ve onlara herhangi bir mâzeret ileri sürme imkânı bırakmamak içindir.

Ayrıca olayda mal ve servetin insanı nasıl azdıracağına da dikkat çekilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. En kötü huy, nankörlük ve cimriliktir. Çünkü bu huylar insana Allah'ı ve O'nun nimetlerini unutturur, hatta inkâr ettirir.
2. Cimrilik ve yalancılık Allah'ın gazabına uğramaya sebeptir.
3. Doğruluk ve cömertlik güzel huylardır.
4. İsrailoğullarının başından geçenleri anlatmak câizdir. Özellikle ibret alınacak olayların eğitim maksadıyla naklinde hiçbir sakınca yoktur.

5. Eğitim ve irşadda kıssalardan yararlanmak faydalıdır.

6. Mü'mine doğruluk ve cömertlik yakışır.

7. Allah'ın verdiği nimetlere söz ve fiil olarak şükürde bulunmak lâzımdır. Nimetin devamı ve artması buna bağlıdır.

8. "Ne oldum delisi" olmamak, geçmişi unutmamak gerekir.

67– السَّابِعُ : عَنْ أبي يَعْلَى شَدَّادِ بْن أَوْسٍ رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال :
«الكَيِّس مَنْ دَانَ نَفْسَهُ ، وَعَمِلَ لِما بَعْدَ الْموْتِ ، وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَه هَواهَا ، وتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ الأَماني » رواه التِّرْمِذِيُّ وقالَ حديثٌ حَسَنٌ قال التِّرْمذيُّ وَغَيْرُهُ مِنَ الْعُلَمَاءِ : مَعْنَى « دَانَ نَفْسَه » : حَاسَبَهَا .

67. Ebû Ya'lâ Şeddâd İbni Evs *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Akıllı kişi, nefsine hâkim olan ve ölüm sonrası için çalışandır. Âciz kişi de, nefsini duygularına tâbi kılan ve Allah'tan dileklerde bulunup duran (bunu yeterli gören) dır"

Tirmizî, Kıyâmet 25. Ayrıca bk. İbni Mace, Zühd 31

Şeddâd İbni Evs

Konuştuğu zaman güzel konuşan ve kızdığı zaman gayzına hâkim olan Şeddâd, müslüman bir ailenin çocuğudur. Künyesi Ebû Ya'lâ veya Ebû Abdurrahman'dır. İlim ve hilm yönünden pek üstündü. Âbid, zâhid, yufka yürekli, temiz kalbli kâmil bir müslümandı.

Hz. Peygamber'den 50 kadar hadis rivayet etmiştir. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. Hicrî 58. yılda 75 yaşlarındayken Kudüs'te vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sonlu bir dünyada sorumlu ve belli bir ömre sahip olan insanoğlu, dünyayı ve sonrasını değerlendirirken bazı güç odaklarının tesiri altında kalmıştır. Bunlar iman, dünya, nefis, öteki insanlar ve şeytandır.

"Nefse hakimiyet" ve **"ölüm sonrası için gayret"** şeklinde belirlenmiş olan akıllılık göstergeleri, büyük ölçüde kâmil, yani etkili bir **iman** ile alâkalıdır. "Nefse hakimiyet", aklı hayata egemen kılmak demektir. "Âhiret" ise, akıllılıkta dikkate alınacak çok önemli ve temelli bir unsurdur. Davranışlarını âhiretteki sonuçlarını dikkate alarak ayarlamak gerçek anlamda "akıllı kişi"lerin tavrıdır. **"Herkes yarın için önceden neler gönderdiğine dikkat etsin"** [Haşr sûresi (59), 18] âyeti, "ölüm sonrası için denetimli çalışan"ların ne kadar isâbetli ve akıllı işler yaptıklarını belgelemektedir. Nitekim İmam Tirmizî, bizim **"nefsine hâkim olan"** diye tercüme ettiğimiz ifadenin "kıyamette hesaba çekilmeden önce öz nefsini hesaba çeken kişi" demek olduğuna işâret etmektedir. Sonra da bunu desteklemek üzere iki görüş nakletmektedir.

Hz. Ömer demiş ki:

"Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekin. Büyük duruşma için hazırlık yapın. Âhiretteki hesap, ancak dünyada nefsini hesaba çekmiş olanlar için hafif ve kolay olacaktır."

Meymûn İbni Mihrân'da şöyle der:

"Kul, yediğini ve giydiğini nereden karşılıyor?" diye ortağını gözetleyip durduğu gibi, kendi öz nefsini denetlemedikçe asla takvâ sahibi olamaz."

Sevgili Peygamberimiz bir başka hadîs-i şerîflerinde:

"İşlerin asıl değeri sonuçlarına göre ölçülür" (Buhârî, Kader 5; Rikâk 33; Tirmizî, Kader 4) buyurmuştur. İnsanın akıllısı ve hası da âhirette belli olur. Orada, hayatının hesabını yüz akıyla verebilen kişi, dünyayı iyi yönleriyle âhirete taşımayı başarmış demektir. Hadisimizdeki **"akıllı kişi"** tarifine uymuştur. Başkalarının onun hakkında şöyle veya böyle konuşmalarının hiçbir kıymeti yoktur.

Âcizliğin alâmeti olarak hadiste "nefsini hevâ ve heveslerine tâbi kılmak" sonra da "Allah'tan dileklerde bulunmak" sayılmıştır. His ve hevesleri peşinde ömür tüketen insanlar, zaman zaman kapıldıkları hesap verme kaygısı sonucu boş ümitlere ve temennilere kucak açarlar. Kuruntulara kapılırlar. Tabiî bunlar neticeyi değiştirmez. Nefsine uymuş kişilerin belki de tek çareleri kuruntularıyla avunmaktır. Şu âyetler ne kadar ciddi uyarıdır:

"Ey insanoğlu, seni yaratıp sonra şekil veren, düzenleyen, mütenâsib kılan, istediği şekilde terkib eden, çok cömert olan Rabbine karşı seni aldatan nedir?" [İnfitâr sûresi (82), 6-8].

"Kullarıma benim, bağışlayan, merhamet eden olduğumu, azabımın can yakıcı bir azab olduğunu haber ver!" [Hıcr sûresi (15), 49-50].

Allah Teâlâ'dan dilekte bulunmak dinimizde teşvik edilmiştir. Ancak böylesi bir ümit için kendine düşeni yapmış olmak da gereklidir. Bakara sûresi'nin 218. âyetinde Allah'ın rahmetini umut etmek için **iman, hicret** ve **cihad** gibi dinin temel gereklerini yerine getirmiş olmak lâzım geldiği anlatılmaktadır. Herhangi bir iş yapmadan kuru kuru ümitte ve dilekte bulunmaya **"temennî"** denilmektedir. Böylesi kuru bir temenni ile yetinen kişi, elbette kendisinden beklenen akıllılığı gösterememiş, en ciddi konuda en anlamsız bir davranış sergilemiş demektir. Böyle bir davranış ise, bir âyet-i kerîmeye göre -Allah korusun- dini eğlence-oyun yerine koyan kâfirler ile aynı durumu paylaşmak olur. Bu durumda Allah'ın mağfiretini ummak, bazı cahiller gibi, "Allah beni de affetmeyecekse kimi affedecek" şeklinde ciddiyetten uzak sözler sarfetmek tam anlamıyla "Allah ile aldanmak" olur. Nitekim "Allah ile aldanmak, günah işleyip dururken bağışlanma ummak"tır. (bk. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 136.) Bu durumdakiler şu âyeti hatırlamalıdırlar:

"İşte Rabbinize karşı beslediğiniz bu zannınız, sizi helâk etti, ziyâna uğrayanlar olup çıktınız" [Fussılet sûresi (41), 23].

Bir de unutulmamalıdır ki kuruntu, şeytanın insanları yanıltma taktiklerindendir [bk. Nisâ sûresi (4), 120].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Akıllılık ve ileri görüşlülük, davranışlardan belli olur.
2. Akıllı-akılsız tesbiti ve tarifi, dünya ve âhireti algılama ve değerlendirme, dünyada iken âhirete hazırlanma durumuna göre yapılır. İddialara veya temennîlere göre değil.
3. Allah Teâlâ'nın "gazabını aşkın rahmeti"nden yararlanabilmek için, iman ve İslâm çerçevesinde kendine düşeni yapma gayreti içinde bulunmak gerekir. Zira, **"Allah'ın rahmeti, iyilik edenlere yakındır"** [Â'raf sûresi (7), 56].
4. Nefsi her zaman denetleyip hesaba çekmek gerekir.

5. Allah amellere sevap verir, amelsiz temennilere değil.

68– الثَّامِنُ : عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عنهُ قال : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : مِنْ حُسْنِ إِسْلامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَالاَ يَعْنِيهِ » حديثٌ حسنٌ رواهُ التِّرْمذيُّ وغيرُهُ .

68. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kendisini (doğrudan) ilgilendirmeyen şeyi terketmesi, kişinin iyi müslüman oluşundandır."

Tirmizî, Zühd 11. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 12

Açıklamalar

Dünyada lüzumsuz, boş ve faydasız hiçbir şey yoktur. Allah Teâlâ her yarattığını bir hikmete dayalı ve bir hizmete uygun yaratmıştır. Ancak herşeyin herkes için her zaman gerekli olması da hiç şüphesiz düşünülemez. İşte hadiste işaret buyurulan **mâlâyânî**, "kişinin dinine ve dünyasına faydası olmayan şey" anlamındadır.

İnsanı doğrudan ilgilendirmeyen şeylere bu anlamda "lüzumsuz" veya "gereksiz" denilebilir. Halkımız "üstüne elzem olmayan işe karışma" derken, işte bu mânâyı dile getirmektedir.

Neyin mâlâyânî, neyin gerekli olduğunu ayırabilmek için, öncelikle sağlam değer ölçülerine sahip olmak lâzımdır. Hiç şüphesiz müslümanlar için müslümanlığın değer ölçüleri esastır. O halde olgun mü'min, müslümanlığın ölçülerine göre yaşayan ve çevresini bunlara göre değerlendiren kişidir. Mâlâyânînin terkedilmesi, müslümanın sürekli uyanık olduğunu gösterir. Murâkabe fikri ile yaşadığını belgeler.

Mâlâyânîyi terketmek, gerekli olanı icabeden yerde gerektiği ölçüde yerine getirmek demektir. Toplumda olumsuz gelişmelerin önlenmesi, büyük ölçüde gereksizlerin terkedilmesiyle mümkün olacaktır. Bu sebepledir ki, İslâm âlimleri bu hadisi "medâr-ı İslâm" olan dört hadisten biri kabul ve ilân etmişlerdir.

Gereksizi terketmek, lüzumluları önem sırasına koyma fikrini de beraberinde getirir. Böylece müslüman, her konuda en lüzumlu olanı işlemek, en gerekli olanı ortaya koymak başarısını ve basiretini yani olgunluğunu gösterir. Bu da onun güzel müslüman olduğunun delili olur.

Mâlâyânî ile meşgul olmak, lüzumluları ihmal etmeye götürür. Çünkü gerekli-gereksiz herşeyle meşgul olmak insanı, kolayı tercihe sevkeder. Bütün bunlar ise, sonuçta müslümanı fuzûlî işlerin adamı durumuna düşürür. Bu bakımdan hadis, fevkalâde önemli bir tesbit yapmakta, iyi müslüman olabilmek için her şeyden önce kendisini ilgilendirmeyen fuzûlî işlerle meşgul olmamak gerektiğine dikkat çekmektedir. Çünkü ömür kısadır ve hızla geçmektedir.

Gerekli-gereksiz herşeyin harman olduğu günümüzde sadece lüzumlu işlerle meşgul olabilmek, ancak gerçekten olgun bir iman ile mümkündür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kendisini doğrudan ilgilendirmeyen söz ve işlerle meşgul olmamak, müslümanın iyi bir seçim bilincine sahip olduğuna ve imanının olgunluğuna işarettir.

2. İnsan, dünya ve âhireti için gerekli ve lüzumlu olan işlerle meşgul olmalıdır.

3. Mâlâyânîyi terk, sürekli ilâhî denetim altında bulunduğu şuurunun bir sonucudur. Murâkabe'nin en büyük pratik faydası budur.

69– التَّاسعُ : عَنْ عُمَرَ رضي اللَّهُ عنه عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا يُسْأَلُ الرَّجُلُ فيمَ ضَرب امْرَأَتَهُ » رواه أبو داود وغيرُه .

69. Ömer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kişiye, hanımını neden dövdüğü sorulmaz!" Ebû Dâvûd, Nikâh 42. Ayrıca bk. İbni Mace, Nikâh 51

Açıklamalar

İmam Nevevî'nin bu hadisi murâkabe konusunda niçin zikrettiği ilk bakışta anlaşılamamaktadır. Oysa İslâm'ı bilen bir aile reisinin, hanımını neden dövdüğünü sormak onun dindarlığı, yani Allah'ın gözetimi altında bulunduğu şuurundan ve dolayısıyla yetkilerini kullanmakta haddi aştığından şüphe etmek anlamına gelir. Aile, ilâhî murâkabe şuurunun en çok işleyeceği kurumdur. Zira ailenin mahremiyeti vardır. O sebeple teftişe müsait değildir. Olay, açıklanması utanç verici veya çok özel bir sebebe bağlı olabilir. Bu mahremiyeti ifade için "Kol kırılır yen içinde kalır", "Kirli çamaşırlar sokakta yıkanmaz" denilmiştir. Karı-koca arasındaki ilişkiler, onlara bırakılmıştır. Kendileri açmadıkça başkaları aile sırlarını öğrenemezler. Halkımız ne güzel söylemiş: "Karı-koca dövüşmüş, aklı olmayan karışmış.!"

Hadiste, kocanın karısını dövmekten mutlak mânada sorumlu olmayacağı söylenmiyor. "Uhrevî sorumluluğu da yoktur" denilmiyor. İslâm şeriatının müsaade ettiği hal, şekil ve şartlarda olması halinde dövme işi sorumluluk getirmez. Aksi ise, tam bir sorumluluktur.

Mısırlı âlim Muhammed Gazzalî gibi bu hadise sırf "hukûkî açıdan" yaklaşarak, onu kadın haklarına aykırı görüp tenkid etmeye kalkanlar, işi yeterince düşünüp değerlendirmeyenlerdir. Nevevî gibi "ahlâkî açıdan" ve "aile mahremiyeti" noktasından yaklaşılması gerekir. Mesele hukûkî bir zemine kaydırıldığı takdirde elbette kimin haklı kimin haksız olduğu adlî mercilerce araştırılacak ve koca da sorgulanacaktır.

Tekrar edelim ki, "sorulmama" keyfiyeti, hâkim ya da kâdıya gelmemiş olaylar için geçerlidir. Yetkili makamlara ulaştırılan bir dövme olayı varsa, elbette haklının ortaya çıkması için o soruşturulacak ve araştırılacaktır.

(M. Akif Ersoy, **Safahat**'ında "Köse İmam" başlıklı manzumesini bu hadîs-i şerîfin yorumuna yardımcı olacak bir olayla başlatır. Merak edenler o manzumeyi okuyabilirler.)

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Terbiye etmek için -gerektiğinde- koca hanımını dövebilir. Bu bir ruhsattır.

2. Aile içi ilişkiler, eşlerin dindarlığına ve özellikle murâkabe şuuruna bırakılmıştır.

3. Aile mahremiyeti sonuna kadar korunmalıdır.

6- باب التقوى

TAKVÂ

Âyetler

قال اللَّه تعالى : { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ }.

1. “Ey inananlar, Allah’tan ona yaraşır şekilde korkun (gücünüz yettiğince) **saygılı olun** (emirlerinin dışına çıkmaktan) **sakının.”** Âl-i İmrân sûresi (3), 102

Takvâ korunmak, sakınmak, kaygılı ve saygılı olmak demektir. Taşlı dikenli bir yolda yürüyen kişi nasıl son derece dikkatli olursa, insan da hayatta aynen o endişe, sakınma ve korunma dikkati içinde olmalıdır. Sözünü ettiğimiz bu dikkat, Allah Teâlâ’nın koyduğu sınırlara karşı dikkattir. Âyet-i kerîme mü’minlere hitâben bu konuda **“son derece uyanık ve dikkatli”** olmalarını istemektedir.

Demek ki takvâ, imanlı kişilere daha çok yakışmakta ve daha çok onlardan beklenmektedir. Bu âyetteki **“gerektiği şekilde”** kaydı takvânın en üst seviyesini göstermektedir. Ondan ne kastedildiği, nasıl olacağı ise, aşağıdaki âyetle açıklanmaktadır.

وقال تعالى (التغابن 16): { اتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ }. وهذه الآية مبينة للمراد من الأولى.

2. “Allah’tan gücünüz yettiğince korkun, sakının!” Teğâbün sûresi (64), 16

İslâm’da emirlerin yerine getirilme ölçüsü, mükellefin gücü ve tâkatidir. Kitap ve Sünnet’te ona **istitâat** denilmektedir. Dinimizde “güç yetirilemeyecek bir mükellefiyet” (teklîf-i mâ lâ yutak) yoktur. **“Hakkıyla, nasıl gerekiyorsa öyle, gerektiği şekilde”** takvâ emrinin burada **“gücünüz yettiği ölçüde”** demek olduğunu anlıyoruz.

Bu temel esasa dayanarak yaşanacak **takvâ** gerçeğinin, müslümanın hayatındaki en önemli görüntüsünün nasıl olması lâzım geldiğini de şu âyette bulmaktayız:

وقال اللَّه تعالى: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا } . والآيات في الأمر بالتقوى كثيرة معروفة.

3. “Ey iman edenler, Allah’a karşı saygılı olun ve doğru konuşun.” Ahzâb sûresi (33), 70

Takvâ, en belirgin ve yoğun şekilde doğru sözlülükte görülür. Aynı şekilde kul yalan söyleyerek Allah’a karşı göstermesi gereken saygı (takvâ) çizgisinden kolayca sapabilir. Bu sebeple bir çok tezâhüründen sadece “dil hâkimiyeti”ne işaret eden âyet-i kerîme işin en kritik noktasına dikkat çekmiş olmaktadır.

“Allah korkusu” veya “Allah saygısı” diye anladığımız **takvâ**nın müslümana sağlayacağı faydaları ise, şu âyetten öğrenmekteyiz:

وقال تعالى: { وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُمَخْرَجًا [2] وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ }.

4. “Kim Allah’a karşı saygılı davranırsa, Allah ona bir çıkış ve kurtuluş yolu gösterir, hiç beklemediği yerden onu rızıklandırır.” Talak sûresi (85), 2-3

Günlük hayatta karşı karşıya gelinecek sıkıntılardan, sosyolojik ve ekonomik meselelerden kurtulmakta, Allah saygısı asıl unsurdur. Önemli olan Allah’ın koyduğu sınırlara bağlı kalarak O’na saygıda kusur etmemektir. *Aklın ve toplumun gösterge ve ölçülerine sığmayacak tecellilerin daima olabileceğini hesaba katmak ve dürüstlükten ayrılmamak gerekmektedir*. Demek ki aşılamaz ve halledilemez gibi gözüken problemler karşısında mü’minin en güçlü silahı “takvâ”dır. Ötesi Allah Teâlâ’ya kalmıştır.

وقال تعالى: { يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إَن تَتَّقُواْ اللّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَاناً وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ } . والآيات في الباب كثيرة معلومة.

5. “Eğer Allah’a karşı saygılı olur ve sakınırsanız, O size iyiyi kötüden ayırt edecek bir anlayış verir, kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah büyük lutuf sahibidir.” Enfâl sûresi (8), 29

Her konuda ihânetten sakınan ve takvâ üzere hareketi yeğleyen mü’minlere Allah Teâlâ, iyiyi kötüden ayırt edecek bir kâbiliyet ve anlayış verir. Bu yetenek onları en zor ve hatta olumsuz şartlarda bile bir çıkış yolu bulma imkânına kavuşturur. Çünkü âyette geçen **furkân** kelimesi “farkettirici” ve “sabah” anlamına gelir. Allah takvâ sahibini gece karanlığında parlayan fecr-i sâdık gibi bir aydınlık görüşe sahip kılar. Ayrıca insanın ufkunu karartan günahlarını örter, ayıplarını kimseye göstermez ve tümüyle bağışlar.

Bütün bunlar takvânın güzel sonuçlarındandır.

Hadisler

70- فَالأَوَّلُ : عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عنه قال : قِيلَ : يا رسولَ اللَّهِ مَن أَكْرَمُ النَّاسِ ؟ قال : « أَتْقَاهُمْ » فقَالُوا : لَيْسَ عَنْ هَذا نَسْأَلُكَ ، قَالَ : « فيُوسُفُ نَبيُّ اللَّهِ ابن نَبِيِّ اللَّهِ ابن نَبيِّ اللَّهِ ابنِ خَلِيلِ اللَّهِ » . قَالُوا : لَيْسَ عن هَذَا نَسْأَلُكَ ، قال : فعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَب تسْأَلُونِي ؟ خِيَارُهُمْ في الْجاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ في الإِسلامِ إِذَا فَقُهُوا » متفقٌ عليه .

و « فَقُهُوا » بِضَمِّ الْقَافِ عَلَى الْمَشْهورِ ، وحُكِي كسْرُهَا . أَي : عَلِمُوا أَحْكَامَ الشَّرْعِ .

70. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bazı insanlar Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Ey Allah’ın Resûlü! İnsanların en hayırlısı, şereflisi kimdir? dediler.

Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- “**Allah’tan en çok korkanlarıdır**” buyurdu.

- Ey Allah'ın Resûlü! Biz bunu sormuyoruz, dediler.

- "**O halde, Allah'ın halîli (İbrâhim)'in oğlu, Allah'ın nebîsi (İshak)'ın oğlu, Allah'ın nebîsi (Yakub)'un oğlu, Allah'ın nebîsi Yusuf'tur**" buyurdu.

- Ey Allah'ın Resûlü, biz bunu da sormuyoruz, dediler.

- "**O halde siz benden Arap kabilelerini soruyorsunuz. (Bilin ki) Câhiliye döneminde hayırlı (şerefli) olanlar, şayet dînî hükümleri iyice hazmederlerse İslâmiyet devrinde de hayırlıdırlar**" buyurdu. Buhârî, Enbiyâ 8, 14, 19, Menâkıb 1, Tefsîru sûre (12), 2; Müslim, Fezâil 168

Açıklamalar

Kerem, bol iyilik, çok hayr ve şeref demektir. İnsanların en şereflisi, en hayırlısı veya en değerlisi kendisine sorulunca Hz. Peygamber ilk ve en önemli ölçü olarak takvâ'yı göstermiş ve *"Allah'tan en çok korkanlardır"* buyurmuştur. Bu cevabıyla Hz. Peygamber **"Sizin en üstün olanınız Allah'tan en çok korkanınızdır"** [Hucurât sûresi (49), 13] âyetini hatırlatmıştır. Hz. Peygamber soruyu genel olarak **"insanlar"** çerçevesi içinde değerlendirmiş ve bu umumî prensibi hatırlatan cevabı vermiştir.

Ayrıca bu cevap **"amel"** cihetinden **"en hayırlı"** kişiyi tanıtmaktadır. Aslında, hadisin burada bizi ilgilendiren tarafı da Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu cevabıdır. Zira **takvâ**, bu noktadan yegâne **"üstünlük"** ölçüsü olarak tanıtılmaktadır.

Pek muhtemeldir ki, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz, kendisine soru yöneltenlerin neyi sormak istediklerini anlamış olmasına rağmen, onlara asıl üzerinde durulması gerekli olan meseleyi öğretmek maksadıyla bu cevabı vermiştir. İkinci olarak da **"şeref"** yönünden insanların en hayırlısı, en üstünü akla gelebilir. Hz. Peygamber bu noktada da büyük dedesinden itibaren hep peygamber olan ve Kur'an'da mâcerâsı **"en güzel kıssa"** olarak nitelendirilen Hz. Yusuf'u örnek göstermiştir. Buhârî'deki bir rivayette Hz. Yusuf için "Kerîm oğlu, Kerîm oğlu, Kerîm oğlu, Kerîm" (bk. Buhârî, Enbiyâ 18) nitelemesi bulunmaktadır. Bu niteleme, buradaki cevaba daha uygun düşmektedir.

Ancak sual soranlar, bu mânada "en üstün" olanı kastetmediklerini söyleyince, bu defa Hz. Peygamber *"Ha siz, Arap kabilelerinin ana kollarından hangisinin hayırlı ve üstün olduğunu soruyorsunuz öyle mi? O halde eski dönemde üstün görülenler, eğer İslâm esaslarını tam anlamıyla anlar ve yaşarlarsa, İslâmiyette de hayırlıdırlar"* buyurmuştur. Bu cevabıyla Efendimiz, *Câhiliye devrinde üstünlüğün soy-sop ve ecdâdın şerefine nisbetle olsa bile, İslâmda fazilet, hikmet, ilim ve dindarlık yönünden değerlendirildiğini ortaya koymuştur*. Ayrıca soy üstünlüğüne "takvâ" eklenirse, ancak bir anlam ifade edeceğini anlatmıştır. Aslında her üç cevap da "**takvâ**" ağırlıklıdır. Hz. Yusuf'un başından geçenler, özellikle Züleyhâ'ya karşı davranışlarının takvâya dayandığı, İslâm'ı iyi belleyen, öğrenen ve yaşayanların Allah korkusu ile dopdolu oldukları açıktır.

O halde Hz. Peygamber birinci cevabında açıkça, sonrakilerde dolaylı olarak "takvâ"nın yegâne değer ölçüsü olduğunu ifade buyurmuştur.

Hadisin son kısmı 372 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah korkusu her hayrın başı ve yegâne üstünlük ölçüsüdür.
2. Hz. Yusuf'un hayatı bir çok yönden en güzel örneklerle doludur.

3. Takvâ sahiplerinin dünyada şerefi, âhirette derecesi yüksektir.

71- الثَّانِي : عَنْ أبي سَعيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي اللَّه عنه عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إنَّ الدُّنْيا حُلْوَةٌ خضِرَةٌ ، وإنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا . فينْظُرُ كَيْفَ تَعْمَلُونَ . فَاتَّقوا الدُّنْيَا واتَّقُوا النِّسَاءِ. فَإِنَّ أَوَّلَ فِتْنةِ بَنِي إِسْرَائيلَ كَانَتْ فِي النسَاء » رواه مسلم.

71. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dünya tatlı, göz kamaştırıcı ve çekicidir. Allah onu sizin kullanmanıza verecek ve nasıl davranacağınıza bakacaktır. Dünyaya aldanmaktan sakının. Kadınlara kapılmaktan korunun. Çünkü İsrailoğullarında ilk fitne kadınlar yüzünden çıkmıştır."

Müslim, Zikir 99. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 26; İbni Mâce,Fiten 19

Açıklamalar

Dünya zevkleri ve nimetleri geçici olmasına rağmen, tatlı ve etkileyicidir. İnsanı bu yalancı câzibeleriyle, Allah saygısı ve korkusundan uzaklaştırıp yanıltabilirler. Başlangıçta İslâm ümmetinin elinde olmayan dünya imkânları, Hz. Peygamber'in haber verdiği şekilde giderek müslümanların eline geçmiştir. Yani Allah Teâlâ daha önceki sahipleri yerine dünya nimetlerini müslümanlara vermiştir. Petrol bunun en güzel örneğidir. Ayrıca Ortadoğu tam bir ticaret trafiği merkezidir. Güneş enerjisinin en yoğun olduğu bölgedir. Diğer yandan müslümanlar, eskiye nazaran büyük ölçüde dünyalıklara da sahip olmuşlardır. Her ne kadar müslüman ülkeler, "gelişmekte olan ülkeler"den sayılıyorsa da, ellerindeki imkânlar fevkalâde büyüktür. Allah onları bu imkânlara vâris kılmıştır.

Hz. Peygamber'in, dünyanın câzibesine kapılmaktan korunmayı tavsiye buyurması, "takvâ"nın gerekli olduğu ilk ve önemli noktayı göstermektedir. Allah korkusu, dünya imkânlarına karşı kula hâkim olursa, mesele yoktur.

İnsan dünyaya kapıldı mı, artık nereye kadar gideceğini kestirmek mümkün olmaz. Bu nimetlerin elden çıkması da onları gerektiği gibi kullanamamakla ilgilidir. Zira Efendimiz, *"Allah nasıl davranacağınıza bakacak"* buyurmuş, bunların imtihan vesilesi olduklarını duyurmuştur.

Hz. Peygamber ikinci olarak kadınlara karşı da uyanık davranmayı ve "takvâ"ya yönelik olan tehlikede "kadın"ın önemli bir yeri olduğunu hatırlatmakta, hatta İsrailoğulları'ndaki ilk fitnenin kadınlar sebebiyle ortaya çıktığını da örnek göstermekle konuya ait hassâsiyeti iyice vurgulamaktadır. (Sözü edilen fitne hakkında bilgi için bk. Ali el-Kârî, *Mirkât IV, 267-269)* **"Takvâ"**nın belli başlı iki konuda, **dünya** ve **kadınlar** konusunda daha çok gerekli olduğu, bu iki unsurun "takvâ"yı herşeyden çok etkileyeceği anlaşılmaktadır.

Hadis 460 numarada tekrarlanmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Geçmiş ümmetlerin başına gelenlerden ibret alınmalıdır.
2. Hanımlara karşı meşrû sınırlar çerçevesinde davranılmalıdır.

3. Dünyanın çarpıcılığına aldanmamalıdır.

4. Allah korkusu ve takvâ duygusu, ele geçen nimet ve imkânların devamı için de gereklidir.

72- الثالثُ : عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي اللَّه عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يَقُولُ : «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعفافَ والْغِنَى » رواه مسلم .

72. İbni Mes'ud *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allahım! Senden hidâyet, takvâ, iffet ve gönül zenginliği isterim."

Müslim, Zikir 72. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 72; İbni Mâce, Dua 2

Açıklamalar

Sevgili Peygamberimiz, Allah Teâlâ'dan istenecek konuları, hadis kitaplarımızın Dua ve Daavât bölümlerinde yer alan bir çok hadisi ile ortaya koymuş, biz ümmetini bu konuda da eğitmiştir. Yapacağımız duaları, bu hadisler arasından seçip ezberlemek en isabetli hareket tarzıdır. Hz. Peygamber'den nakledilen dualar, dileklerimizde Peygamber Efendimiz'le birleşmemizi sağlayacaktır. Bu birliktelik çok muhtemeldir ki, "kabul olunmakta" da beraberliği getirecektir.

Hidâyet rehberi olarak gönderilmiş bulunan Peygamber *aleyhisselâm*'ın Allah Teâlâ'dan "hidâyet (doğruluk)" dilemesi, herşeyden önce **hidâyet**'in önemini ortaya koymaktadır. Doğru yoldan sapma tehlikesi bulunmayan Hz. Peygamber, Allah'tan **hidâyet** dilerse, daima dalâlete düşme tehlikesiyle başbaşa yaşayan müslümanların daha fazla **hidâyet** dilemeleri gerekir. Nitekim Fâtiha sûresi'ndeki **"Bizi doğru yola hidâyet et!"** duası bunu göstermektedir.

Hz. Peygamber'in, hidâyetin hemen peşinden emirlere uymak, yasaklardan kaçınmak anlamında takvâ dilemesi, hidâyetin tezâhürünün takvâ olduğunu göstermektedir.

İffet, mübah olmayan şeylerden uzak durmak demektir.

Zenginlik anlamına gelen **gına** burada gönül zenginliği mânâsınadır. İnsanlardan ve ellerindeki imkânlardan müstağni olmak, şerefli bir hayat ve etkili bir tebliğ hizmeti açılarından son derece önemlidir.

1471 numarada tekrarlanacak olan hadîs-i şerîf, hidâyeti takvâ ile, takvâyı ise iffet ve gönül zenginliğiyle beslemek ve desteklemek gerektiğine işâret etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hidâyet, takvâ, iffet ve gönül zenginliği yüksek değere sahip meziyetlerdir.
2. Hayatı daima Allah'a sığınarak ve O'ndan yardım dileyerek yaşamalıdır.
3. Takvâ, Allah'tan istenecek meziyetlerin başında yer alır.

73- الرَّابعُ : عَنْ أبي طَرِيفٍ عدِيِّ بْنِ حاتِمٍ الطائِيِّ رضي اللَّه عنه قال : سمعت رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « مَنْ حَلَفَ عَلَى يمِينٍ ثُمَّ رَأَى أتقَى للَّهِ مِنْها فَلْيَأْتِ التَّقْوَى » رواه مسلم .

73. Ebû Tarîf Adî İbni Hâtim et-Tâî *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim demiştir:

"Bir şeyi yapmak veya yapmamak üzere yemin eden, sonra da (yemininin) zıddını takvâya daha uygun bulan kimse, (yemininden vazgeçip) takvâya yönelsin!"
Müslim, Eymân 15

Adî İbni Hâtim

Adî, cömertlikte darb-ı mesel olmuş bir babanın oğludur. Hicrî yedinci yılda Tay kabilesi adına elçi olarak Medine'ye gelmiş, Resûlullah kendisine büyük hüsn-i kabul göstermiş, hatta oturduğu minderi Adî'ye ikram etmiştir. Adî'nin cömertliği konusunda da pek çok menkıbe nakledilmiştir. Adî ve kabilesinin müslümanlığı pek samimi ve çok kuvvetli idi. Hz. Peygamber'in vefatından sonra bir çok Arap kabilesi irtidat edip dinden dönmüş ise de, Adî'nin kabilesinden hiç kimse böyle bir yola girmemiştir. Kabilesi içinde zekâtını hesap edip Hz. Ebû Bekir'e takdim eden ilk kişi Adî oldu. Diğerleri de kendisini takip etti.

Adî, Medâyin'in fethinde bulundu. Daha sonraki olaylarda Hz. Ali tarafında yerini aldı. Cemel olayında gözünü kaybetti.

Hz. Peygamber'den altmış altı hadis rivayet etti. Rivayetlerinin altısını Buhârî ve Müslim ortaklaşa, üçünü yalnız Buhârî, ikisini de yalnız Müslim rivayet etmiştir. Uzun ömürlü sahâbîlerden olan Adî ibni Hâtim, 120 yaşlarında iken hicrî 68 yılında vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

"Vallâhi", "Tallâhi" diyerek Allah adına bir şeyi yapmak veya yapmamak üzere yemin etmek, hemen herkesin zaman zaman yaptığı bir iştir. Yemin, yemin edeni bağlar. Allah adı anılarak yapılan yeminlere sadâkat göstermek gerekir. Yeminden dönmenin cezâsı vardır. Ona **"yemin kefâreti"** denir. 1721 numaralı hadisin açıklamasında yemin kefâreti konusunda geniş bilgi verilmiştir.

Müslümanın verdiği sözde durması, yeminine sâdık kalması esastır. Ancak hadîs-i şerîf'te, **takvâ'**nın yemine tercih edilmesi gerektiğini ve bunun bizzat Hz. Peygamber tarafından teşvik edildiğini görmekteyiz. Dinimizde Allah korkusunun kula hâkim olması daima önde tutulmuştur. Konuya ait hadislerde, *"ettiği yeminin aksini daha hayırlı gören kimse, derhal o hayırlı olanı işlesin ve yeminini bozduğu için de kefâret versin!"* ifadeleri de yer almaktadır (bk. Müslim, Eymân 7-19). Takvâ ve hayır uğruna, gerekiyorsa, kefâretten kaçmayıp yemininden dönmenin tavsiye edilmiş olması, müslümandan beklenen asıl tavrın, her zaman ve her yerde takvâya sahip çıkmak olduğunu göstermektedir. Bu tavrı, sevgili Peygamberimiz bizzat kendileri de fiilen ortaya koymuşlardır. Ceyşü'l-usre (zorluk ordusu) diye de anılan Tebük seferi hazırlıkları sürerken, kendisinden yük devesi isteyen bir kısım müslümana Hz. Peygamber, *"Vallahi size yük devesi veremem"* demiş, bir süre sonra da o kişilere istedikleri develeri vermişti. Bunun üzerine kendisine, -unutmuş olma ihtimalinden dolayı- ettiği yemin hatırlatılmış, o da; *"Bir şeye yemin eder ve başkasını ondan daha hayırlı*

görürsem o hayırlı işi yapar, (kefâret vererek) yeminimi helâl kılarım” buyurmuştur (bk. 1721. hadis).

1719 ve 1920 numaralarda tekrar edilecek olan hadisimizin kendisinden rivâyet edildiği Adî İbni Hâtim de aynı şekilde yeminini bozup “daha hayırlı olanı” yani “takvâ”yı tercih etmiş ve bu davranışına Hz. Peygamber’in bu tavsiyesini delil göstermiştir.

Nevevî merhum, yeminle ilgili rivayetler arasından, içinde “takvâ” kelimesi geçen bir tek bu rivâyeti bulup burada zikretmek suretiyle, hem *Riyâzü’s-sâlihîn’*deki konuları delillendirmede nasıl titiz davrandığını ve ince bir dikkat gösterdiğini isbat etmiş, hem de *“daha hayırlı olan”* ifadelerinin *“takvâ’ya uygun olan”* anlamına geldiğini anlatmak istemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir işi yapmaya veya yapmamaya yemin eden kişi, yemininden dönmeyi daha hayırlı, yani takvâya daha uygun bulursa, yemininden dönmesi müstehaptır. Tabiî keffâretini de verecektir.
2. Yemin keffâreti, yeminden dönüldükten sonra verilir.
3. Takvâyı iltizam etmekte yemin bile mazeret sayılmamakta olduğuna göre, müslümana her işinde takvâ üzere olmak yaraşır.

74- الْخَامِسُ : عنْ أبي أُمَامَةَ صُدَيِّ بْنِ عَجْلانَ الْباهِلِيِّ رضي اللَّهُ عنه قال: سَمِعْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَخْطُبُ في حَجَّةِ الْودَاعِ فَقَالَ : « اتَّقُوا اللَّه ، وصَلُّوا خَمْسكُمْ ، وصُومُوا شَهْركَمْ ، وأَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ ، وَأَطِيعُوا أُمَرَاءَكُمْ ، تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ » رواه التِّرْمذيُّ ، في آخر كتابِ الصلاةِ وقال : حديثٌ حسنٌ صحيح .

74. Ebû Ümâme Sudayy İbni Aclân el-Bâhilî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i Vedâ hutbesi’nde şöyle buyururken dinledim demiştir:

“Allah’tan korkunuz. Beş vakit namazınızı kılınız. Ramazan orucunuzu tutunuz. Mallarınızın zekâtını veriniz. Yöneticilerinize itaat ediniz! (Bu takdirde doğruca) Rabbinizin cennetine girersiniz.” Tirmizî, Cum’a 80

Ebû Ümâme Sudayy İbni Aclân

Ebû Ümâme, künyesiyle meşhur bir sahâbîdir. Önce Mısır’da sonra da Humus’ta yerleşmiştir. Hz. Peygamber’den 150 hadis rivayet etmiştir. Hadisleri Kütüb-i Sitte’de yer almıştır. Kendisinden Şamlılar rivayette bulunmuşlardır.

Hicrî 81 (veya 86) yılında Humus’ta vefat etmiştir. Bazılarına göre Şam bölgesinde en son vefat eden sahâbîdir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Müslümanların tavır ve davranışları ebedî hayat ile sıkı sıkıya alâkalıdır. Bu sebeple müslümanın her zaman takvâ duygusunun etkisi altında yaşaması gerekir. Takvâ, öncelikle kulluğun gereği olan ibadetleri yerine getirmek, sonra da yasaklardan kaçınmakla isbat edilebilir. Kuru kuruya sade bir saygıdan söz etmek kimseye bir şey kazandırmaz.

Müslüman cennet yolcusudur. Yani onun en son hedefi cennette ebedi mutluluğu yakalamaktır. İşte hadisimiz bu mutlu sona ulaşabilmek için yapılması gerekenleri saymaktadır. Bunlar:

Allah'tan korkmak,
Beş vakit namaz kılmak,
Ramazan orucunu tutmak,
Zekâtı vermek ve
Yöneticilere itaat etmektir.

Bu tâlimâtın sevgili Peygamberimiz tarafından Vedâ hutbesi'nde verilmiş olması, ayrıca önem arzetmekte ve dikkat çekmektedir. Takvâ, her türlü ibadetin temelidir. Nitekim Allah Teâlâ zâtını **"Takvâ'ya da ehil, mağfirete de ehil"** [bk. Müddessir sûresi (74), 56] olarak tanıtmıştır. Yani azabından en çok korkulup sakınılacak olan da, mağfiret edecek olan da sadece Allah Teâlâ'dır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hadiste sayılan amelleri işlemek takvâ gereğidir.
2. Takvâ, cennet yolu ve cennete giriş şartıdır.
3. Dünyada doğruluk, âhirette kurtuluş sebebidir.
4. Allah'a isyanı emretmedikleri sürece, yöneticilere itaat etmek gereklidir.

7-بَابُ اليقين وَالتوكّل

TEREDDÜTSÜZ İMAN VE ALLAH'A TAM GÜVEN (YAKÎN VE TEVEKKÜL)

Âyetler

قال اللّٰه تعالى: { وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا }.

1. "Mü'minler Hendek Harbi için toplanıp gelmiş düşmanı gördükleri zaman, "Allah'ın ve Resûlünün bize va'dettiği işte budur, Allah ve Resûlü doğru söyledi" dediler. Bu onların iman ve teslimiyetlerini artırıp (pekiştirdi)." Ahzâb sûresi (33), 22

Hendek Harbi öncesinde yıkıcı propagandalarla dirençleri kırılmaya çalışılan Medineli müslümanlar, Kureyş ordusunun geldiğini görünce, Allah'ın ve Resûlü'nün zafer va'dini hatırlamış, güvenleri artmış ve zaferi gözleriyle görüyormuşcasına tereddütsüz ve kesin bir teslimiyetle düşmanı karşılamışlardı. Gelen ordu, müslümanların korkularını değil, imân ve teslimiyetlerini, yakîn ve tevekküllerini arttırmıştı. Zira Allah Teâlâ:

“Ey mü’minler, yoksa siz, sizden önce yaşamış olan kavimlerin başına gelenler size gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokundu ve onlar öylesine sarsıldılar ki, Peygamber ve onunla birlikte iman edenler en sonunda “Allah’ın yardımı nerde kaldı?” dediler. İşte o zaman (onlara): **‘Bilesiniz Allah’ın yardımı çok yakın!’** (denildi.)**”** [Bakara sûresi (2), 214] buyurmuştu. Hz. Peygamber de önce zor anlar yaşanacağını ama sonuçta Arap kabilelerinin dağılıp gideceğini ve zaferin mü’minlerin olacağını önceden müjdelemişti. Mü’minlerin bu ilâhî ve peygamberî va’adlere olan güveni, gözleriyle gördükleri düşman ordusundan daha kesindi. O yüzden de aslâ korkmadılar, sarsılmadılar. Âyet bu gerçeği anlatmakta, candan iman ve Allah’a güvenin, inananları tehlikeler karşısında nasıl güçlendireceğini göstermektedir.

وقال تعالى { الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُواْ لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَقَالُواْ حَسْبُنَا اللّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ [173] فَانقَلَبُواْ بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُواْ رِضْوَانَ اللّهِ وَاللّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ }

2. “Bazı münâfık kişilerin müslümanlara ‘düşmanlarınız size hücum için hazırlandılar; aman onlardan sakının!’ demeleri, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve ‘Allah bize yeter, ne güzel vekildir O!’ dediler. Bunun üzerine onlara hiç bir zarar dokunmadan, Allah’ın nimet ve ikrâmlarıyla döndüler. Böylece Allah’ın rızâsına tâlip oldular. Allah büyük kerem sahibidir.”

Âl-i İmrân sûresi (3), 173-174

Rivâyetlere göre Küçük Bedir Gazvesi demek olan **Bedr-i suğrâ’**da Ebû Süfyân komutasındaki müşriklerle karşılaşmaya hazırlanan İslâm askerlerine bazı münâfıklar, Kureyş ve yandaşlarının büyük bir güç oluşturduklarını söyleyerek onları caydırmaya çalışmışlardı. Ne var ki bu haber, mü’minlerin Allah’a güvenlerini ve zafere olan inançlarını iyice pekiştirmiş ve kuvvetlendirmişti. **“Allah bize yeter, düşmanın sayısı önemli değil!”** şeklindeki teslimiyetleri Allah’ın rızâsını her şeyden önde tutmaları, en küçük bir sıkıntıya düşmeden başarılı olmalarını sağlamıştı. Zira Allah Teâlâ kendisine güvenenlerin güvenini asla boşa çıkarmaz.

Mü’minlerde bulunması gerekli olan, inançta tereddütsüzlük ve Allah’a sarsılmaz itimad, onların en büyük gücü ve başarılarının sırrıdır.

وقال تعالى : { وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا }.

3. “Ölümsüz ve daima diri olan Allah’a güvenip sığın!” Furkân sûresi (25), 58

Güven ve sığınma duygusunun insana gerçekten güven verebilmesi için sığınılacak kimsenin fânî olmaması gerekir. Bu duygu hiç ölmeyene, yokluğu düşünülmeyecek olana yönelik olmalıdır ki, kişiyi güçlü ve diri tutsun. İşte bu âyette Allah Teâlâ, habîbine ve onun şahsında müslümanlara hitâben kendisini, ölümsüzlüğü ve sürekli diriliği ile tanıtmaktadır.

وقال تعالى : { وَعلَى اللّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ }.

4. “Mü’minler Allah’a güvenip dayansınlar!” İbrâhim sûresi (14), 11

Önceki âyette Hz. Peygamber’e asıl güveneceği yeri gösteren Allah Teâlâ, bu âyette de mü’minleri sadece kendisine dayanmaya çağırmaktadır. **Tevekkül** Allah’a yönelik olursa, bir anlam ifade eder. Aksi halde o, sadece aldanmak demek olur. İslâm dışında kalmış olan

insanlar değişik varlıklara bel bağlayabilirler. Ama mü'minler sadece Allah'a bel bağlamalıdırlar. Onlara bu yakışır.

وقال تعالى : { فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ }. والآيات في الأمر بالتوكل كثيرة معلومة.

5. "Bir işe azmettiğinde artık Allah'a güven!" Âl-i İmrân sûresi (3), 159

Tereddüt, güvensizlik işareti ve sonucudur. Oysa mü'min, nasıl imanında tereddütsüz olmak zorunda ise, ön araştırmasını usûlüne uygun olarak yaptığı bir konuda belli bir şekilde harekete karar verdi mi, ötesini Allah'a bırakmalıdır. Kararsızlık göstermemelidir. Sonuç, görünürde olumsuz da olsa, hareket kurala uygun yapılmış olur ve bu başlı başına bir başarıdır. Çünkü mü'mine yakışan, tedbiri alıp takdire rıza göstermektir. Nitekim bir başka âyette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وقال تعالى : { وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ } : أي كافيه.

6. "Allah'a güvenene, Allah kâfidir!" Talak sûresi (65), 3

Allah Teâlâ, kendisine güveneni başkasına muhtaç etmez. Yardım tevekküle bağlıdır. Özellikle bir işe karar verdikten sonra gösterilecek teslimiyet ve tevekküle... **"Allah bize yeter, o ne güzel vekildir"** âyetinde ifade edilen tevekküle...

وقال تعالى:{إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ}. والآيات في فضل التوكل كثيرة معروفة.

7. "Gerçek mü'minler o kişilerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri titrer. Allah'ın âyetleri okunduğunda bu âyetler onların imanlarını pekiştirir de sadece Rab'lerine güvenip dayanırlar."
Enfâl sûresi (8), 2

Yakîn ve tevekkülün mü'minde meydana getireceği kemâlin iki belirtisi bu âyette açıklanmaktadır:

1. Sadece "Allah" ismi söylendiği, başkaca hiç bir sıfatından bahsedilmediği zaman bile **"yüreklerin titremesi."**

2. Allah'ın âyetleri okunduğunda **"imanların artması"** yani iyice pekişmesi, Allah'a güven ve itimadın devamı.

Bunlar imanın kalitesini, yakîn ve tevekkül seviyesini göstermektedir. Âdeta mü'min ile Allah arasındaki duygusal mesâfe ve iletişimin ölçüsünü ortaya koymaktadır. Bahis konusu titreme ve imanda pekişme, alınan mesâfenin son derece ileri ve iyi bir noktada olduğuna işaret sayılmaktadır. Tabiî aksi de o ölçüde uzaklığın işaretidir. Allah korusun.

75- **فَالأوَّلَ** : عَن ابْن عَبَّاسٍ رضي اللَّهُ عنهما قال : قال رسولُ اللَّه صلى اللَّه عليه وآله وسلم :
« عُرِضَت عليَّ الأمَمُ ، فَرَأيْت النَّبِيَّ وَمعَه الرُّهيْطُ والنَّبِيَّ ومعَهُ الرَّجُل وَالرَّجُلانِ ، وَالنَّبِيَّ وليْسَ مَعهُ أحدٌ إذ رُفِعَ لِي سوادٌ عظيمٌ فظننتُ أَنَّهُمْ أُمَّتِي ، فَقِيلَ لِي: هذا موسى وقومه ولكن انظر إلى الأفق فإذا سواد عظيم فقيل لى انظر إلى الأفق الآخر فإذا سواد عظيم فقيل لِي : هَذه أُمَّتُكَ ، ومعَهُمْ سبْعُونَ أَلْفاً يَدْخُلُونَ الْجَنَّة بِغَيْرِ حِسَابٍ ولا عَذَابٍ » ثُمَّ نَهَض فَدَخلَ منْزِلَهُ ، فَخَاض النَّاسُ في أُولَئِكَ الَّذينَ يدْخُلُون الْجَنَّة بِغَيْرِ حسابٍ وَلا عذابٍ ، فَقَالَ بعْضهُمْ : فَلَعَلَّهُمْ الَّذينَ صَحِبُوا رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وقَال بعْضهُم : فَلعَلَّهُمْ الَّذينَ وُلِدُوا في الإسْلامِ ، فَلَمْ يُشْرِكُوا باللَّه شيئاً وذَكَروا أشْياء فَخرجَ عَلَيْهِمْ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالَ : « مَا الَّذي تخُوضونَ فِيهِ ؟ » فَأخْبَرُوهُ فَقَالَ : « هُمْ الَّذِينَ لا يرقُونَ، وَلا يَسْتَرْقُونَ ، وَلاَ يَتطَيَّرُون ، وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتوَكَّلُونَ » فقَامَ عُكَّاشَةُ بنُ مُحْصِن فَقَالَ : ادْعُ اللَّه أنْ يجْعَلَني مِنهُمْ ، فَقَالَ : « أَنْت مِنْهُمْ » ثُمَّ قَام رَجُلٌ آخَرُ فَقَالَ : ادْعُ اللَّه أنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ فقال : «سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ » متفقٌ عليه .

« الرُّهَيْطُ بِضمِّ الرَّاء : تَصغيرِ رَهْط ، وهُم دُونَ عشرةِ أنْفُس . « والأُفُقُ » : النَّاحِيةُ والجْانِب . « وعُكاشَةُ » بِضَمِّ الْعيْن وتَشْديد الْكافِ وَبِتَخْفيفها ، والتَّشْديدُ أفْصحُ .

75. Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"(Geçmiş) ümmetler bana gösterildi. Peygamber gördüm, yanında üç-beş kişilik küçük bir grup vardı. Peygamber gördüm, yanında bir iki kişi bulunuyordu. Ve peygamber gördüm, yanında kimsecikler yoktu. Bu arada önüme büyük bir kalabalık çıktı. Kendi ümmetim sandım. Bana 'Bunlar Mûsâ'nın ümmetidir, sen ufka bak!' dediler. Baktım; (çok) büyük bir karaltı. 'İşte bunlar senin ümmetindir. İçlerinden hesapsız-azabsız cennete girecek yetmiş bin kişi vardır' dediler."

(İbni Abbas diyor ki) Söz buraya gelince Peygamber *aleyhisselâm* kalkıp evine gitti. Oradaki sahâbîler bu hesapsız-azabsız cennete girecek yetmiş bin kişinin kimler olabileceği hakkında konuşmaya başladılar: Kimileri, "Bunlar peygamberin sohbetinde bulunanlar olmalıdır" derken, kimileri, "Bunlar İslâm geldikten sonra doğup, şirki tanımamış olanlardır" dediler. Daha başka birçok görüş ileri sürenler oldu.

Onlar bu meseleyi tartışırken Peygamber *aleyhisselâm* çıkageldi.

- **"Ne hakkında konuşuyorsunuz?"** diye sordu.

- Hesapsız-azabsız cennete gireceklerin kim oldukları hakkında konuşuyoruz, dediler.

Bunun üzerine Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **“Onlar büyü yapmayan, yaptırmayan, uğursuzluğa inanmayan ve Rablerine güvenenlerdir”** buyurdu.

Ukkâşe İbni Mihsan yerinden fırladı ve:

- Beni de onlardan kılması için Allah’a dua et (Yâ Resûlallah)! dedi.

Peygamber *aleyhisselâm* da:

- “Sen onlardansın!” buyurdu. Sonra bir başka kişi daha kalktı ve:

- Beni de onlardan kılması için dua buyur, dedi.

Peygamber *aleyhisselâm* bu defa:

- “Fırsatı değerlendirmekte Ukkâşe senden önce davrandı” buyurdu.

Buhârî, Tıb 1, Rikak 50, Libâs 18; Müslim, Îmân 374. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 16

Açıklamalar

Hadisin Allah’a tam güven (tevekkül) ve tereddetsüz imân (yakîn) ile ilgili kısmı, son tarafıdır. Baş tarafında Peygamber Efendimiz’in bu anlattıklarını rüyada mı yoksa Mi’rac’da mı görmüş olduğuna dair bir açıklama bulunmamaktadır. İşin bu yönü yani nerede, ne zaman ve nasıl gördüğü aslında hiç de önemli değildir. Efendimiz, “gördüm” veya “bana gösterildi” dedikten sonra, bizim için olayın kendisi ehemmiyet kazanır.

Ancak burada çok önemli bir nokta daha vardır. Efendimiz’in *“Bana arzolundu, gösterildi (urizat aleyye)”* beyânı, vahiy dışında daha başka yollarla kendisinin bilgilendirildiğini ortaya koymaktadır. **Bu ise, sünnetin** - en azından bir bölümünün- **ilâhi menşeli olduğuna nassî delildir.** İfâde ve olay, özellikle günümüzde bu yönüyle son derece önemlidir.

Peygamberlerin ümmetten yana nasipleri farklı farklıdır. Kimine bir-iki kişi iman ederken, kimine de sayılamayacak kadar insan iman etmektedir. Ümmeti en çok olan Peygamber, Efendimiz’dir. Bu büyük ümmet içinde hesapsız-azabsız doğrudan cennete girecek bahtiyarlar, yetmiş bin kişidir. İşte bu müjdeli haber, duyulduğu anda, orada bulunan sahâbîlerin ilgisini çekmiş, Hz. Peygamber’in yanlarından ayrılmasını fırsat bilerek, bu bahtiyarların kimler olabileceğini araştırmaya, aralarında konuyu tartışmaya başlamışlar.

Konu yeterince tartışılıp zihinlerinde tam bir uyanıklık belirince Hz. Peygamber yanlarına çıkagelmiş ve onların tahminlerinin çok dışında ve ümmetin her neslini kucaklayan bir açıklamada bulunmuştur:

“Onlar, büyü yapmayanlar, yaptırmayanlar, uğursuzluğa inanmayanlar ve sadece Rablerine güvenenlerdir!”

Bazı âyet ve sûreleri ve Hz. Peygamber’den nakledilen duaları okuyarak Allah’a sığınmak ve ondan şifa dilemek câiz ve meşrûdur. Gayr-i meşrû olan ise, birtakım tılsımlı ifadelerle hastalık ve şerlerden kurtulmayı düşlemektir. Bu hareket, Allah inancına ters düşer. Bu sebeple de Allah’a güvensizlik anlamına gelir.

Hadisin Müslim’deki bir rivayetinde, *“vücutlarını (kızgın demirlerle) dağlamayanlar (döğme yapmayanlar) ve büyü (efsun) yaptırmayanlar...”* ifadesi yer almaktadır. Gerek dağlama yoluyla yapılan döğmeler, gerekse büyü, kendini fenalıklardan korumak niyetiyle yapılır. Bu sebeple o işler Allah’a güveni sarsan anlayış ve uygulamalardır. Gerçek ve olgun

mü'minin tavrı değildir. Hadiste *"tetayyür"* veya *"teşe'üm"* diye ifade buyurulan kuşların uçuşundan "uğursuzluk anlamı çıkarmak" ve ona göre davranmak da imanın nezâket ve kalitesine sığmamaktadır.

Bu tür saplantılardan yakasını kurtarmak ve "sadece Allah'a güvenmek", sonuçta hesapsız ve azabsız cennete girmektir. Bu tür bir yakîn ve tevekkül, daha dünyada iken sahibini asılsız kuşku ve korkuların azab ve stresinden kurtarır. Bu, mü'minin olumsuz his ve anlayışlara karşı özgürlüğünü ilan etmesi, her şeyi Allah'ın irade ve takdirine havâle etmesi demektir. Yani son derece yüksek bir seviyedir.

Bu hadisi, tıbbî tedâvî'nin gereksizliğine delil saymak doğru değildir. Hz. Peygamber hem bizzat tedâvî olmuş hem de hastalıklardan tedâvî olmayı emir ve tavsiye buyurmuştur. Burada söz konusu olan, Allah'ın kaza ve kaderinin önüne geçebileceği inancıyla bazı anlamsız davranışlara başvurulmamasıdır. Allah'a güveni zedeleyici tavırlardan uzak kalınmasıdır.

Konu ile doğrudan bir ilgisi olmamakla birlikte, Ukkâşe İbni Mihsan *radıyallahu anh*'ın uyanıklığına dikkat edilmelidir. İstek ve temennide zamanlamayı bilmek, isteğine kavuşmak için birebirdir. Hz. Peygamber'in ikinci kişinin isteğine cevap vermeyip onu *"Fırsatı Ukkâşe değerlendirdi"* diye nazikçe reddetmesi, ardı arkası kesilmeyecek bir istek zincirine fırsat vermemek içindir.

Bu metod, eğitim ve öğretimde, fırsatların değerlendirilmesini öğretmekte pek güzel bir örnektir. Hatib Bağdâdî, bu ikinci zât'ın **Sa'd İbni Ubâde** *radıyallahu anh* olduğunu nakletmektedir. O takdirde bu nakil "Münâfıklardan olduğu için Hz. Peygamber o şahsa dua etmedi" şeklindeki yorumları geçersiz kılmaktadır. Şayet bu zât Sa'd İbni Ubâde değil de **Sa'd İbni Umâre** ise, bahis konusu yorum doğru olur ve rivayette, hadis usûlü terimiyle **tashîf** yapılmış sayılır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'in ümmeti, önceki peygamberlerin ümmetlerinden daha fazladır.
2. Hesapsız cennete girecek olan yetmiş bin kişi, Allah'a güveni tam olanlardır.
3. Büyü yapmak-yaptırmak, uğursuzluğa inanmak, tevekküle aykırı ve yasaktır.
4. Şer'î bir delil üzerinde münâkaşa yapmak câizdir. Zira ashâb-ı kirâm bu yetmiş bin kişinin kimler olabileceğini aralarında tartışmışlardır.
5. Mü'mine uhrevî ve dînî meselelerde gözü açık davranmak yaraşır.
6. Allah'a güven ve tam i'timat, insanı dünyada birtakım yersiz kuşku ve duygulardan, yanlış uygulamalardan, âhirette de sorgu-sualden ve azaptan kurtarır.

76- **الثَّانِي** : عَنْ ابْنِ عبَّاسٍ رضي اللَّه عنهما أيْضاً أَنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يقُولُ : «اللَّهُم لَكَ أسْلَمْتُ وبِكَ آمنْتُ ، وعليكَ توَكَّلْتُ ، وإلَيكَ أنَبْتُ ، وبِكَ خاصَمْتُ . اللَّهمَّ أعُوذُ بِعِزَّتِكَ ، لا إلَه إلاَّ أنْتَ أنْ تُضِلَّنِي أنْت الحيُّ الَّذي لا تمُوتُ ، وَالْجِنُّ وَالإنْسُ يمُوتُونَ» متفقٌ عليه .

وَهَذا لَفْظُ مُسْلِمٍ وَاخْتَصرهُ الْبُخَارِيُ .

76. Yine Abdullah İbni Abbas *radıyalluha anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle söylemeyi itiyat edinmişti:

"Allah'ım! Sana teslim oldum, ben sana inandım, sana dayandım. Yüzümü gönlümü sana çevirdim, senin yardımınla düşmanlara karşı mücâdele ettim.

Allah'ım! Beni saptırmandan yine sana, senin büyüklüğüne sığınırım, -ki senden başka ilah yoktur-. Ölmeyecek diri yalnız sensin. Cinler ve insanlar ise, hep ölümlüdürler!"

Müslim, Zikir 67. Ayrıca bk. Buhârî, Teheccüd 1, Tevhîd 7, 8, 24, 35; Müslim, Müsâfirîn 199; Ebû Dâvûd, Salât 119; Tirmizî, Daavât 29; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 9; İbni Mâce, İkâmet 180

Açıklamalar

Hemen bütün hadis kitaplarımızda bazı farklılıklarla da olsa yer alan ve 1483 numarada bir kere daha kısmen tekrar edilecek olan bu hadîs-i şerîf, tevekkül ve yakînin tanıtım ve yaşanmasında gerekli olan açıklama ve uygulamalara ışık tutmaktadır.

İslâm, iman, tevekkül, gözün-gönlün Allah'a çevirilmesi, her türlü başarının Allah Teâlâ'nın yardımına bağlı olduğu gerçeğini daima dile getiren Hz. Peygamber, bu ikrarından sonra kendisini şaşırtmamasını ya da bu nimet ve ihsânlarından mahrûm etmemesini Allah'tan dilemektedir. Bu ifade ve dua tarzıyla Efendimiz;

"Ey Rabbimiz! Bizi hidâyete erdirdikten sonra kalbimizi kaydırma!" [Âl-i İmrân sûresi (3), 8] âyetini hatırlatmaktadır. Ancak hadisin **"tevekkül ve yakîn"** konusunda zikredilmesi, daha çok bu dileğin önünde ve sonunda yer verilen ifadeler sebebiyledir. Zira Peygamber Efendimiz, müslümanlardan beklenen teslimiyet ve güven'in boyutlarını ve sebebini bu ifadelerinde açıklamaktadır. Özellikle *"Senden başka ölmeyecek diri yoktur. Cinler ve insanlar hep ölümlüdürler"* buyururken, Allah'a tevekkülün asıl sebebini de beyân etmektedir. Tevekkül, bâki olana yönelik olmalıdır. Tevekkül ancak bu takdirde bir anlam ifade eder. Fânilere güvenenler ise, eninde-sonunda büyük bir nedâmeti paylaşırlar. Nitekim âyet-i kerîmede **"Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan. Onu hamd ile tesbih et!..."** [Furkân sûresi (25), 58] buyurulmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sadece Allah'a tevekkül edip güvenmek, iman ve İslâm üzere yaşamayı Allah'tan dilemek gerekir.
2. Kendisine itimat ve güvenmeye lâyık kemâl sıfatlarına yalnızca Allah Teâlâ sahiptir. Ölümlü varlıkların hiç biri bu mânada müslümanın güvenine muhatap olamaz.
3. Bu tür engin mânalı kelime ve cümlelerle dua etmekte Hz. Peygamber'i izlemek, mü'minlere yakışan en akıllıca hareket olur.
4. Tevekkül ve yakîn tam bir özgürlüktür.

77– **الثَّالِثُ** : عن ابْنِ عَبَّاس رضي اللَّه عنهما أيضاً قال : «حسْبُنَا اللَّهُ ونِعْمَ الْوكِيلُ قَالَهَا إبْراهِيمُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حينَ أُلْقِى في النَّارِ ، وَقالَهَا مُحَمَّدٌ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حيِنَ قَالُوا: «إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إيماناً وقَالُوا : حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوكِيلُ » رواه البخارى.

وفي رواية له عن ابْنِ عَبَّاسٍ رضي اللَّه عنهما قال : « كَانَ آخِرَ قَوْلِ إِبْراهِيمَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حِينَ أُلْقِي فِي النَّارِ « حسْبِي اللَّهُ وَنِعمَ الْوَكِيلُ » .

77. Yine Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

"Allah bize yeter, o ne güzel vekildir" sözünü, ateşe atıldığında İbrahim *aleyhisselâm* söylemiştir. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu sözü "Müşrikler size karşı toplandılar, başınızın çaresine bakınız!" dediklerinde söylemiştir. Nitekim bu haber müslümanların imanını arttırmıştı ve onlar hep birlikte "Allah bize yeter, o ne güzel vekildir" demişlerdi.

Buhârî'nin Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan naklettiği bir başka rivayette Abdullah şöyle demiştir:

"Ateşe atıldığı zaman İbrahim *aleyhisselâm*'ın son sözü:

"Allah bana yeter, o ne güzel vekildir" demek olmuştur. Buhârî, Tefsîrû sûre (3), 13

Açıklamalar

Büyük sahâbî Abdullah İbni Abbas'ın bu beyanlarından, tevekkülün en kısa ve kesin ifadesi olan **"hasbünallahu ve ni'mel vekîl"** sözünü Hz. İbrahim ve Hz. Peygamber'in en kritik anlarda söylemiş olduklarını öğrenmekteyiz.

Hadiste söz konusu olan olayların ilki Hz. İbrahim'in, Nemrut tarafından mancınıkla ateşe atılmasıdır. İkincisi de İslâm tarihinde "Bedr-i suğra" (Küçük Bedir Savaşı) diye bilinen hadisedir. Her iki olaya da Kur'an-ı Kerim'de işaret buyurulmaktadır.

İbrahim *aleyhisselâm*'ın ateşe atılma olayı Kur'an-ı Kerîm'de tafsilatlı bir şekilde anlatılmaktadır [Enbiyâ sûresi (22), 51-70]. Ta baştan beri Allah'a tam bir güven içinde bulunan Hz. İbrahim en son anda, ateşe fırlatılırken de aynı itmi'nan ve güven ile **"Allah bana yeter, ne güzel vekildir O!"** teslimiyeti içinde sadece Allah'tan yardım beklediğini dile getiriyordu. Sonuç ise, gerçek tevekkülün akıllara hayret veren mutlu sonu idi: Kızgın ateşin serinlik veren bir ortama dönüşmesi... Çünkü Allah her şeye kâdirdir. Mesele O'na güvenmektedir.

Hz. Peygamber ile ilgili olaya ise Âl-i İmrân sûresinin 173. âyetinde işâret buyurulmaktadır. Uhud Savaşı'ndan sonra Ebû Süfyân, "Bir sene sonra Bedir'de buluşalım" demiş, Hz. Peygamber de "inşaallah" diye cevap vermişti. Vakit gelince Ebû Süfyân Mekke'li müşriklerden topladığı güçle *Merru'z-zahran* denilen yere kadar gelip ordugâh kurmuştu. Ancak kalbine düşen korku sonucu Mekke'ye geri dönmeye karar vermişti. Tam bu sırada Medine'ye gitmekte olan Nuaym İbni Mes'ud ve adamlarıyla karşılaştı. Henüz müslüman olmayan Nuaym'a;

- Al sana on deve! Medine'ye gittiğinde, büyük bir kuvvetle gelmişler, seni bekliyorlar, diye Muhammed'i korkut! demişti. Nuaym Medine'de Hz. Peygamber'i harb hazırlıkları içinde buldu. Ebû Süfyân'ın isteğini yerine getirerek:

- Ebû Süfyân, Mekkelileri toplayıp gelmiş, sizi bekliyor. Giderseniz hiçbiriniz geri dönemez! diye müslümanları korkutmak istedi. Başta Hz. Peygamber olmak üzere ashâb-ı kirâmın Allah'a iman ve güvenleri artmış ve **"Allah bize yeter, ne güzel vekildir O!"**

demişler ve sözleşilen yere hareket etmişlerdi. Bedir mevkiine gelince düşmanın çoktan çekip gittiğini gördüler. Panayır süresinde orada kalıp ticaret yaptılar; sonra da Medine’ye döndüler.

İbn Abbas’ın bu rivayeti bir taraftan tevekkül ve yakîn’in, peygamberlerin hayatındaki yerini gösterirken, diğer taraftan onun fevkalâde yüksek bir seviye işi olduğuna dikkat çekmiş olmakta, bu seviyeyi kazanmaya teşvikte bulunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Özellikle sıkışık anlarda Allah’a tevekkülün kıymeti büyüktür.

2. Tevekkül, telaş ve paniği önler. Soğukkanlılık, Allah’a güvenden kaynaklanır.

3. Propaganda ve soğuk savaşta Allah’a güven, toplumların en sağlam güvencesidir.

4. Kur’ân-ı Kerîm’de anlatıldığı üzere tevekkül, peygamberlerin hayatlarında da önemli gelişmelere sebep olmuştur.

78– الرَّابعُ : عَن أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَقْوَامٌ أَفْئِدتُهُمْ مِثْلُ أفئدة الطَّيْرِ » رواه مسلم . قيل معْنَاهُ مُتوَكِّلُون ، وقِيلَ قُلُوبُهُمْ رقِيقةٌ .

78. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Cennete girecek bir kısım insanlar vardır ki, onların kalpleri kuş kalbi gibi (rakîk ve güven içinde)dir.” Müslim, Cennet 27. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* II, 331

Açıklamalar

Cennete girecek birtakım insanların kuş kalbli olmasını, âlimler farklı şekillerde yorumlamışlardır. Ancak Nevevî, hadisi, tevekkül ve yakîn konusunda zikretmek suretiyle kuş kalplilerden maksadın, “Allah’a güvenen ve tevekkül edenler” olduğunu göstermiştir. İşin doğrusu da budur. Zira kuşlar her sabah, her türlü endişeden uzak olarak tam bir tevekkül içinde yeni güne başlarlar ve bütün korkaklıklarına, çekingenliklerine rağmen karınlarını doyururlar. Allah Teâlâ onlara da günlük rızıklarını verir. Nitekim bir âyet-i kerîmede [Ankebut sûresi (29), 60] **“Nice canlı yaratık vardır ki rızkını** (biriktirip yanında) **taşımaz. Allah ona da size de rızık verir”** buyurulmuştur. Rivâyete göre, Mekke’de müşriklerden gördükleri baskı ve işkenceler karşısında Hz. Peygamber müslümanlara Medine’ye hicret etmelerini tavsiye etmişti. Bunun üzerine içlerinden bazıları “Oraya nasıl gider, orada ne yer, ne içeriz?” diye endişelerini belirtmişlerdi. O zaman Allah Teâlâ böyle düşünenleri bu âyetle uyarmış, rızkı verenin Allah olduğunu ve dolayısıyla O’na güvenmek gerektiğini hatırlatmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah’a tevekkül etmenin sonu cennettir.

2. Tevekkül, yersiz sıkıntı ve kaygıların azab ve stresinden kişiyi kurtarır, huzurlu bir hayata kavuşturur.

79- الْخَامِسُ : عنْ جَابِرٍ رضي اللَّهُ عنه أَنَّهُ غَزَا مَعَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قِبَلَ نَجْدٍ فَلَمَّا قَفَل رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَفَل مَعهُمْ ، فأَدْركَتْهُمُ الْقائِلَةُ في وادٍ كَثِيرِ الْعضَاهِ ، فَنَزَلَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، وتَفَرَّقَ النَّاسُ يسْتظلُّونَ بالشجر ، ونَزَلَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم تَحْتَ سمُرَةٍ ، فَعلَّقَ بِهَا سيْفَه ، ونِمْنا نوْمةً ، فإذا رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يدْعونَا ، وإِذَا عِنْدَهُ أعْرابِيٌّ فقَالَ : « إنَّ هَذَا اخْتَرَطَ عَلَيَّ سيْفِي وأَنَا نَائِمٌ ، فاسْتيقَظتُ وَهُو في يدِهِ صَلْتاً ، قالَ : مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي ؟ قُلْتُ : اللَّه ثَلاثاً » وَلَمْ يُعاقِبْهُ وَجَلَسَ . متفقٌ عليه .

وفي رواية : قَالَ جابِرٌ : كُنَّا مع رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بذاتِ الرِّقاعِ ، فإذَا أتينا على شَجرةٍ ظليلة ترَكْنَاهَا لرسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَجاء رجُلٌ من الْمُشْرِكِين ، وسيف رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مُعَلَّقٌ بالشَّجرةِ ، فاخْترطهُ فقال : تَخَافُنِي ؟ قَالَ : « لا » قَالَ : فمَنْ يمْنَعُكَ مِنِّي ؟ قال: «اللَّه».

وفي رواية أبي بكرٍ الإسماعيلي في صحيحِهِ : قال منْ يمْنعُكَ مِنِّي ؟ قَالَ : « اللَّهُ » قال: فسقَطَ السَّيْفُ مِنْ يدِهِ ، فأخذ رسَول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم السَّيْفَ فَقال : « منْ يمنعُكَ مِنِّي ؟ » فَقال : كُن خَيْرَ آخِذٍ ، فَقَالَ : « تَشهدُ أنْ لا إلَه إلا اللَّهُ ، وأنِّ رسولُ اللَّه ؟ » قال : لا، ولكِنِّي أعاهِدُك أن لا أقَاتِلَكَ ، ولا أكُونَ مع قوم يقاتلونك ، فخلَّى سبِيلهُ ، فَأتى أصحابَه فقَالَ : جِئتكُمْ مِنْ عِندِ خيرِ النَّاسِ .

قَولُهُ : « قَفَل » أيْ : رجع . و « الْعِضَاهُ » الشَّجر الذي لَه شَوْك . و «السَّمُرةُ » بِفَتْحِ السينِ وضمِّ الْميمِ : الشَّجَرةُ مِن الطَّلْحِ ، وهِي الْعِظَام منْ شَجرِ الْعضاهِ . و « اخْترطَ السَّيْف » أي : سلَّهُ وهُو في يدِهِ . « صلتاً » أيْ : مسْلُولاً ، وهُو بِفْتحِ الصادِ وضمِّها .

79. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre o, Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte Necid taraflarında bir gazvede bulunmuştu. Dönüşte Resûlullah ile birlikteydi. Öğle vakti **ağaçlık,** çalılık bir vadiye geldiklerinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* orada mola vermiş, mücâhidler ağaçlar altında gölgelenmek üzere çevreye dağılmışlardı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ise, **semure** denilen sık yapraklı bir ağaç altında istirahate çekilmiş kılıcını da ağaca asmıştı.

(Câbir dedi ki:) birazcık (uyku) kestirmiştik ki, Resûlullah'ın bizi çağırdığını işittik ve hemen yanına koştuk. Bir de baktık, Resûlullah'ın yanında (müşriklerden) bir bedevi, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- “Ben uyurken bu bedevi kılıcımı almış, uyandığımda kılıç kınından sıyrılmış vaziyette bunun elindeydi. Bana:

- Seni benim elimden kim koruyup kurtaracak? dedi. Ben de üç defa:

– “Allah” cevabını verdim.

(Câbir diyor ki) Resûlullah adamı cezalandırmamıştı, yanında oturuyordu.

Buhârî, Cihâd 84, 87, Meğâzî 31, 32; Müslim, Fezâil 13, 14, Müsâfirîn 311

(Buhârî’deki) bir başka rivayette (bk. Meğâzî 31) Câbir *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte zâtü’r-rikâ’ denilen gazvede bulunuyorduk. Gölgeli bir ağaç bulduğumuzda onu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e bırakmayı âdet edinmiştik. (Bu defa da öyle yaptık.) Ancak müşriklerden bir adam gelerek Resûlullah’ın (ağaçta asılı olan) kılıcını alıp çekmiş ve:

- Benden korkuyor musun? diye seslenmiş. Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- “Hayır” cevabını vermiş. Adam:

- Peki seni benim elimden kim kurtaracak? demiş. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de

- “Allah” buyurmuştur.

Ebû Bekir el-İsmâîlî’nin *“Sahîh”*inde yer alan bir rivâyette olayın bundan sonraki kısmı şöyle anlatılmaktadır:

Adam:

- Seni benim elimden kim kurtarır? dedi.

Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- “**Allah**” cevabını verdi. Bunun üzerine adamın elinden kılıç düştü. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kılıcı aldı ve:

- **Peki şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?** buyurdu. Adam:

- İyi bir cezalandırıcı ol! dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- “Allah’tan başka ilâh olmadığını ve benim Allah’ın elçisi olduğumu kabul ve itiraf eder misin?” dedi.

Adam:

- Hayır, kabul etmem. Ancak seninle çarpışmamaya, seninle savaşacak herhangi bir topluluk içinde bulunmamaya söz veririm, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* adamı serbest bıraktı. O da arkadaşlarının yanına döndü ve onlara:

- En hayırlı kişinin yanından geliyorum, dedi.

Açıklamalar

En umutsuz ve zor anlarda bile Allah’a olan güvenini kaybetmemek, tereddütsüz imandan kaynaklanan tevekkülün bir başka mânasıdır. Sonucu ise, daima olumludur. Büyük sahâbî Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh* kendisinin şâhit olduğu ve Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in başından geçen son derece ibretli bir olayı anlatmaktadır.

Hicretin 6. yılında, İslâm ordusunun taş ve dikenlerden yaralanmış olan ayaklarına çaput bağlamak zorunda kalmasından dolayı Zâtü'r-rika' (ayağı sargılılar) adı verilen gazve dönüşünde ağaçlık bir bölgede mola verilmişti. Peygamber Efendimiz, orijinal adı **semüre** olan sakız ağacının gölgesinde istirahate çekilmişti. Ashâb-ı kirâm en koyu gölgeyi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ayırmayı genel bir uygulama haline getirmişlerdi. Bu, onların Hz. Peygamber'e karşı duydukları engin saygının bir göstergesi idi. Bu defa da öyle yapmışlardı... Kendileri de öğle sıcağından korunmak için ağaç gölgelerine sığınmışlardı. Bu yüzden de Hz. Peygamber'in yakın çevresinden uzaklaşmışlardı. Bunu fırsat bilen müşrikler, rivâyetlere göre Gavres İbni Havis adındaki bir kâfiri kışkırtarak akıllarınca Hz. Peygamber'i öldürtmek istemişlerdi. Atalarımız ne kadar doğru söylemişler: **"Su uyur, düşman uyumaz."**

Yorgunluk ve aşırı sıcak sebebiyle İslâm ordusunun hemen uykuya dalmasından yararlanan Gavres, Hz. Peygamber'in baş ucuna gelmiş, ağaçta asılı olan kılıcını alıp çekmişti. Tam bu sırada Hz. Peygamber'in mübârek gözlerini açtığını görünce, aralarında hadisin tercümesinde yer alan konuşmalar geçmiştir. Hz. Peygamber, kendi kılıcıyla kendisini öldürmek isteyen düşman karşısında hiç telaşlanmadan ve korkmadan Allah'a olan güvenini dile getirmiş, onun bu sarsılmaz irade ve güveni karşısında moralini yitiren müşriğin elinden kılıç düşmüştü.

İnsan Allah'a dayanmasını bildikten sonra onu kim alt edebilir? Gerçek güç ve kuvvet sadece yüce Allah'a aittir.

Hz. Peygamber'in, kendisini öldürmeyi kasteden ve tam teşebbüs halinde bulunan bu müşriği, iman etmemesine rağmen bağışlaması, onun böylesi bir olayı yaşamış bir kişi olarak çevresini etkilemesini istemesinden olsa gerektir. Nitekim bu hedef, kendisini kışkırtanların yanlarına döndüğü zaman adamın **"İnsanların en hayırlısının yanından geliyorum"** diye konuşmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir. O şahsın cezalandırılmaması, cezalandırılmasından çok daha etkili bir propaganda vesilesi olmuştur. Zaten daha sonra bu zat ve çevresi müslüman olacaktır.

Olayda dikkat çeken bir nokta da, Hz. Peygamber'in bu müşriği etkisiz hale getirdikten sonra, mücâhidleri toplayıp olayı onlara bizzat anlatmasıdır. Efendimiz bu davranışıyla, Allah'a tevekkül etmenin gereğini ve mutlu sonunu onlara bütün çıplaklığıyla göstermek istemiştir. Her an uyanık ve mütevekkil olmak gerektiği bundan daha güzel nasıl anlatılabilirdi?

Hadisin bir rivayetini nakleden Ebû Bekir el-İsmâîlî, Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri üzerine müstahrecler yazmış ve hicrî 371 tarihinde vefat etmiş büyük ve güvenilir bir muhaddistir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her konuda olduğu gibi tevekkül ve yakîn mevzuunda da Hz. Peygamber en güzel örnektir.
2. Hz. Peygamber kendi can düşmanlarını bile bağışlamış, intikam almaya kalkışmamıştır.
3. Tehlikeler karşısında Hz. Peygamber daima büyük bir şecâat göstermiş, Allah'a güvenini asla sarsmamıştır.
4. İnsanların İslâm'a girmelerini sağlamak için Hz. Peygamber her olaydan yararlanmayı ihmal etmemiştir.

80- **السادِسُ** : عنْ عمرَ رضي اللَّهُ عنه قال : سمعْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ: « لَوْ أنَّكم تتوكَّلونَ على اللَّهِ حقَّ تَوَكُّلِهِ لرزَقكُم كَما يرزُقُ الطَّيْرَ ، تَغْدُو خِماصاً وترُوحُ بِطَاناً» رواه الترمذي ، وقال : حديثٌ حسنٌ .

معْناهُ تَذْهَبُ أوَّلَ النَّهَارِ خِماصاً : أي ضَامِرَةَ الْبُطونِ مِنَ الْجُوعِ ، وترْجِعُ آخِرَ النَّهَارِ بِطَاناً : أيْ مُمْتَلِئَةَ الْبُطُونِ .

80. Ömer İbnü'l-Hattâb *radıyalluha anh*'den rivayet edildiğine göre "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim" demiştir:

"Eğer siz Allah'a gereği gibi güvenseydiniz, (Allah), kuşları doyurduğu gibi sizi de rızıklandırırdı. Kuşlar sabahları kursakları boş olarak çıktıkları halde akşam dolu kursaklarla dönerler." Tirmizî Zühd 33. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 14

Açıklamalar

Şartlar nasıl olursa olsun Allah Teâlâ'ya karşı sürekli bir güven ve itimat halinde olmak ve rızkı veren'in sadece Allah olduğu bilinciyle hareket etmek, Allah'a gereği gibi tevekkül anlamına gelmektedir. Çalışmak, çabalamak, tedbir almak gibi davranışlar rızkın gerçek sebebi değildir. Rızkı veren yalnızca Allah'tır. Ötesi vesilelerdir. Gerçek rızık verenin Allah olduğu bilincine sahip olduktan sonra, gösterilecek gayretler bir anlam kazanır. Rızkı, çalışma ve gayrete bağlamak ise, sebebi, yaratıcı yerine koymak gibi büyük bir yanlışa götürür. Çünkü âyette de beyan buyurulduğu gibi **"Yeryüzündeki bütün canlıların rızkını ancak Allah verir"** [Hûd Sûresi (11), 6]. Hadîs-i şerîf, çalışma ve rızık aramanın tevekküle ters düştüğünü değil, tam aksine, sabahları boş kursakla fakat endişesiz olarak rızık aramaya çıkan kuşların rahatlığı ve teslimiyeti içinde, yersiz birtakım düşüncelere ve endişelere kapılmadan nasibini aramayı, boş oturmamayı, tevekkülün gereği saymaktadır. Önemli olan, âlemin rızkını vermeyi tekeffül etmiş olan Allah'a itimadı sarsmamak, gereksiz ve yersiz duygulara kapılmamaktadır. Zira böylesine bir güven sapması, gösterilen gayretlere rağmen, tatmin edici sonuçlara ulaşamamanın sebebi olur.

Kulların rızık konusunda Allah'a karşı tam bir güven içinde olmaları, bu açıdan kuşları örnek almaları ve kendilerini Allah'ın rızıklandırdığı, **"rızkını sırtında taşımayan nice canlıların bulunduğu"**nu [bk. Ankebût sûresi (29), 60] unutmamaları esastır. Şunu bir kere daha vurgulamak gerekir ki, Allah'a güven duygusu tevekkül, kalbte bulunur. Bu duygu kalbteki yerini koruduğu sürece gayret ve çabalar tevekküle asla ters düşmez. Bir zorluk çıkarsa, bu, Allah'ın takdiri iledir, bir kolaylık olursa, bu da Allah'ın kolaylaştırması iledir. Kul kendisinde bir varlık ve güç görüp işi zora sokmamalı, üzerine düşeni yapmakla yetinmeli, neticeyi daima Allah'a havale etmeli, ondan bilmelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Rızık, Alah'ın takdirindedir. Kâinâtı besleyen O'dur.

2. Rızkını temin için çalışmak, -kendinde bir varlık görmemek şartıyla- tevekküle mâni değildir.

3. Her insan rızkını temin için çalışacaktır. Ancak rızkını Allah’ın verdiğini unutmayacaktır.

4. Kul, Allah’a güveni nisbetinde rahat eder, huzur bulur.

81- **السَّابعُ** : عن أبي عِمَارَةَ الْبراءِ بْنِ عازِبٍ رضي اللَّه عنهما قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يا فُلان إذَا أَويْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَقُل : اللَّهمَّ أَسْلَمْتُ نفْسي إِلَيْكَ ، ووجَّهْتُ وجْهِي إِلَيْكَ ، وفَوَّضْتُ أمري إِلَيْكَ ، وأَلْجأْتُ ظهْرِي إِلَيْكَ . رغْبَة ورهْبةً إِلَيْكَ ، لا ملجَأَ ولا منْجى مِنْكَ إلاَّ إِلَيْكَ ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذي أَنْزَلْتَ، وبنبيِّكَ الَّذي أَرْسلت ، فَإِنَّكَ إنْ مِتَّ مِنْ لَيْلَتِكَ مِتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ ، وإنْ أَصْبحْتَ أَصَبْتَ خيْراً » متفقٌ عليه .

وفي رواية في الصَّحيحين عن الْبراءِ قال : قال لي رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذَا أَتَيْتَ مضجعَكَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ للصَّلاَةِ ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الأيْمَنِ وقُلْ : وذَكَر نَحْوَه ثُمَّ قَالَ وَاجْعَلْهُنَّ آخرَ ما تَقُولُ »

81. Ebû Ümâre Berâ İbni Âzib *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- “Ey falân! Yatağına yattığında şöyle dua et:

Allah’ım! Kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana çevirdim. İşimi sana ısmarladım, işimde sana güvendim. (Rızânı) isteyerek, (azâbından) korkarak sırtımı sana dayadım, sana sığındım. Sana karşı yine senden başka sığınak yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere inandım.

Eğer bu duayı yapıp yattığın gece ölürsen, iman üzere ölürsün, ölmez de sabaha çıkarsan hayra kavuşursun.” Buhârî, Vudû 75, Daavât 6; Müslim, Zikr 56-58. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 98.

Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde (gösterilen yerlerde) yine Berâ İbni Âzib’den rivayet edildiğine göre Berâ, “Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu” demiştir:

- “Yatağına yatacağın zaman, namaz kılmak için abdest alıyor gibi abdest al, sonra sağ tarafına yat ve -yukarıdaki duayı aynen zikrederek- **böyle dua et!”** Sonra da şunu ilâve etti:

- “En son sözün bu dua olsun!”

Ebû Ümâre Berâ İbni Âzib

Sahâbî oğlu sahâbî olan Berâ, Medine’li ve Evs kabilesindendir. Hicretten evvel Medine’de müslüman olmuştur. Hz. Peygamber’e derin muhabbeti ve bağlılığı ile tanınmaktadır. Onun tavır ve davranışlarını nakletmeye özel bir önem verir, hep Hz. Peygamber’i örnek gösterirdi. Meselâ namazda safların düzgün tutulmasına pek dikkat eder, bunun gereğinden ve faziletinden sık sık bahseder ve derdi ki:

“Cemaatla namaz kılmaya kalktığımız zaman, Hz. Peygamber elleriyle göğüslerimize bazen de sırtlarımıza değer, böylece safları düzeltir:

“Saflarınız bozuk olmasın, sonra o bozukluk kalblerinize sirayet eder” buyururdu (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV 304).

Bir keresinde de Resûlullah’tan bahseden biri “Hz. Peygamber’in yüzü kılıç gibi parlardı” demişti. Bu benzetmeyi yerinde ve zarif bulmayan Berâ hazretleri, derhal müdâhale etmiş ve:

“Hayır, Resûlullah’ın mübârek yüzü ay gibi ışıldardı,” diye gerçeği, gereken şekilde dile getirmişti.

Hz. Peygamber’den 305 hadis rivayet etmiştir. Bunlardan yirmi ikisini Buhârî ve Müslim müştereken nakletmişlerdir.

Hz. Berâ yaşı küçük olduğu için Bedir Gazvesi’ne katılamamışsa da Uhud’dan itibaren savaşlara iştirak etmiştir. Hatta o, Hz. Ömer zamanında Rey fethine ve Tüster savaşına da katılmıştır. Hz. Ali’nin hilafetinde Kûfe’ye yerleşmiş ve hicrî 72 yılında orada vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Allah’a tam güven (tevekkül) ve tereddütsüz iman (yakîn), müslümanın yirmi dört saatini kuşatan bir uyanıklığı gerektirir. Hadîs-i şerîf bunun delilidir. Zira sevgili Peygamberimiz uykudan önce yapılacak işleri ve sözleri belirlerken, Allah’a güven ve teslimiyeti ağırlıklı şekilde vurgulamıştır. Sonucu da çok açık şekilde *“Eğer ölürsen, fıtrat (iman) üzere ölürsün; sabaha ulaşırsan, geceyi tevekkül ve yakîn üzere geçirmiş olmanın hayrına ulaşırsın”* sözleriyle belirtmiştir.

“Yatak duası” olarak her akşam okunması tavsiye edilen hadîs-i şerîf, görüldüğü gibi tam bir teslimiyet andıdır. Kulun Allah karşısındaki durumunu pek net şekilde belirlemektedir. Tam bir emniyet çemberi çizmektedir.

Namaz kılacakmış gibi abdest almak, sağ yanına yatmak ve hadiste yer alan ifadelerle Allah’ı anmak, müslümanı tam bir ibadet havasına sokacak ve uykuyu da ibadetleştirecek üç sünnettir. Her an yaşanması istenen “kulluk”, bundan daha güzel nasıl gündeme getirilebilir?

Abdestli olanın, yatacağı zaman tekrar abdest almasına elbette gerek yoktur. 816 numarada tekrar edecek olan hadisimizde yer alan dua ve zikir cümlelerinin, *uykudan önceki son sözler* olması ayrıca tavsiye edilmiştir.

Hadisin bazı rivayetlerinde Berâ hazretlerinin son cümledeki **Nebî** kelimesini **Resûl** diye söylediği fakat Hz. Peygamber’in bunu kabul etmeyip **Nebî** demesinde ısrar ettiği görülmektedir. Resûl-i Ekrem’in bu titizliği, o duânın bu lafızlarla Hz. Peygamber’e öğretilmiş olmasındandır. Ulemâdan bazıları bu titizliği dikkate alarak, hadislerin kelimesi kelimesine aynen, yani lafzan rivayet edilmesi gerektiğini, mâna ile hadis rivayetinin câiz olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ancak mâna ile hadis rivayeti, mânayı tersine çevirmemek şartıyla ve daha başka kayıtlarla câizdir ve bu ruhsat, hadis rivayetinde kullanılmıştır. Ezan ve tahiyyât duası gibi kendisi ile ibadet olunan hadisler ve aynı kelimelerle edâ olunması gereken rivayetler, mâna ile nakledilmezler. Bunlarda lafzan rivayet esastır.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bu düzeltmesi, hadisimizdeki duanın bu lafızlarla okunması gereğine işarettir. Teslimiyet ve tevekkül andının seçilmiş kelime ve

cümlelerle yapılması da pek tabiîdir. Tevekkül ve yakîn konusu gibi, onu dile getiren kelimeler de son derece önem arzetmektedir.

“Tevekkeltü alellah”, işlerimi Allah’a ısmarladım, demektir. Ayrılma zamanlarında “Allaha ısmarladık” diyerek vedâlaşmak, herhalde buradan kaynaklanmakta ve her işi Allah’a emanet etmenin Türkçe söylenişi olmaktadır. Bu durumu günlük muâşeret kuralı olarak uygulamamız, sünnet-i seniyyenin kültürümüzdeki müsbet izlerindendir. Bu, bilinçle ve ısrarla sürdürülmeli, “çav” veya “bay bay” gibi yabancı kelime ve ifadelerle asla değiştirilmemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Abdestli olarak ve sağ tarafına yatarak uyumak tavsiye edilmektedir.
2. Hadisimizdeki dua cümleleri ile Allah’ı anmak sünnettir.
3. Resûlullah’ın yaptığı ve öğrettiği dualara (me’sûr dualar) önem verilmelidir.
4. Müslüman günlük hayatının her safhasında Allah’a iltica edip, tam bir güven ve teslimiyet içinde olmalıdır.

82– **الثَّامِنُ** : عنْ أبي بَكْرٍ الصِّدِّيق رضي اللَّه عنه عبدِ اللَّه بنِ عثمانَ بنِ عامِرِ بنِ عُمَرَ ابن كعب بن سعد بْنِ تَيْمِ بْن مُرَّةَ بْنِ كَعْبِ بْن لُؤيِّ بْنِ غَالِب الْقُرَشِيِّ التَّيْمِيِّ رضي اللَّه عنه وهُو وأبُوهُ وَأُمَّهُ صحابَةٌ ، رضي اللَّه عنهم قال : نظرتُ إلى أقْدَامِ المشْرِكِينَ ونَحنُ في الْغَارِ وهُمْ علَى رؤوسنا فقلتُ : يا رسولَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ أحَدَهمْ نَظرَ تَحتَ قَدميْهِ لأبصرَنا فقال: « مَا ظَنُّك يا أبا بكرٍ باثْنْينِ اللَّهُ ثالثِهُمَا » متفقٌ عليه .

82. Ebû Bekir es-Sıddîk, Abdullah İbni Osman İbni Âmir İbni Ömer İbni Kâ’b İbni Sa’d İbni Teym İbni Mürre İbni Kâ’b İbni Lüey İbni Galib el-Kureşî et-Teymî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre -ki Allah kendilerinden razı olsun, kendisi, babası ve annesi sahâbîdir- o şöyle demiştir:

(Hicret yolculuğunda) biz Resûlullah ile mağaradayken, tepemizde dolaşıp duran müşriklerin ayaklarını gördüm ve:

- Ey Allah’ın elçisi! Eğer şunlardan biri eğilip aşağıya bakacak olsa mutlaka bizi görür, dedim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- “Üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyor (ve haklarında neler düşünüyor)sun, Ebû Bekr?” Buhârî, Tefsîru sûre (9), 9; Fezâilü’l-ashâb 2; Müslim, Fezâilüs-sahâbe 1

Ebû Bekir es-Sıddîk

Adı ve nesebi hadisin baş kısmında zikredilmiş olan Hz. Ebû Bekir, Peygamber Efendimiz’den iki sene sonra Mekke’de doğmuştur. Nesebi Mürre İbni Kâ’b’da Resûl-i Ekrem Efendimiz’in nesebiyle birleşir.

İslâm’dan önceki 38 yıllık hayatında içki kullanmamış, putlara tapmamış, nezih yaşayışıyla tanınmıştır. Efendimiz, peygamber olduğunu söylediği zaman, ona hemen iman etmiştir. Erkeklerden ilk müslüman odur. Annesi, babası, evlâdı ve torunları sahâbîdir. Babası Ebû Kuhâfe Osman İbni

Âmir, Ebû Bekir hazretlerinden fazla yaşamıştır. Ne var ki, Ebû Kuhâfe, ancak Mekke'nin fethinden sonra İslâmiyeti kabul etmiştir.

Hz. Ebû Bekir, Peygamber Efendimiz'in en samimi dostu, mağara arkadaşı, kayınpederi, veziri, danışmanı ve ilk halifesi olmuştur. Hz. Peygamber'e tam güveni ve bağlılığı sebebiyle ***"Sıddîk"*** *unvanını almıştır.*

Mâlî imkânları ve sosyal itibarı oldukça yüksek olan Hz. Ebû Bekir, müslümanların dar zamanlarında özellikle Mekke döneminin ilk yıllarında müslüman olan köleleri sahiplerinden büyük paralarla satın alıp âzâd etmiştir. İslâm harblerinde de en büyük mâlî yardım daima Hz. Ebû Bekir tarafından yapılmıştır.

Hz. Peygamber son hastalığında, imamlığa, Hz. Ebû Bekir'i geçirmiş ve kendisi de arkasında namaz kılmıştır. Resûl-i Ekrem'in vefatında soğukkanlılığıyla ashâbı yatıştıran odur.

İslâm'ın ilk halifesi olan ve iki yılı biraz aşkın bir süre bu görevi sürdüren Hz. Ebû Bekir, **ridde olayları** *denilen dinden dönme teşebbüslerini fevkalâde dirâyetle engellemiş, İslâm devletinin dağılmasını önlediği gibi fetihlerin devamını da sağlamıştır. Kur'ân-ı Kerîm onun hilafeti döneminde toplanıp bir araya getirilmiştir.*

Hz. Peygamber'e uymakta ve onu izlemekteki hassasiyeti ile ashâb arasında temâyüz etmiş olan Hz. Ebû Bekir hicri 13 yılında Medine'de vefat etmiş ve pek sevdiği Resûl-i Ekrem'in yanına defnedilmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Peygamber, hicret esnasında yol arkadaşı Ebû Bekir ile birlikte Mekke'den çıkıp bir kaç günlüğüne Sevr mağarasına sığınmıştı. Müşrikler ise her tarafta onları arıyordu. İşte onlardan bir grup mağaranın üzerinde gezinip dururken, içeriden Hz. Ebû Bekir onların ayaklarını görmüş ve endişesini "Şöyle eğilip ayaklarının dibine bakacak olsalar, bizi görecekler" sözüyle dile getirmişti. Allah'a karşı her an tam bir güven ve tevekkül içinde bulunan Hz. Peygamber, *"Üçüncüsü Allah olan iki kişiyi sen ne sanıyorsun? Onlar hiç ele geçer mi?"* diye onu teselli etmiş, Allah'ın kendilerini koruyacağına olan güvenini açıklamıştır. Kur'ân-ı Kerîm olayı anlatırken bu birliktelik mazhariyetini **"Üzülme, endişelenme, Allah bizimledir"** [Tevbe sûresi (9), 40] tesbitiyle vermektedir.

Tevekkül ve yakîn duygusu, kemâl noktasını bulduğu zaman kul, Allah Teâlâ'nın yardım ve korumasını sanki gözleriyle görüyormuş gibi bir huzur ve tatmine ulaşır. Bu noktadan sonra da hiçbir şeyin kaygısı söz konusu olamaz. Kendisi bu noktada bulunan Efendimiz, Hz. Ebû Bekir'i de aynı noktaya çağırmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ **"Şüphesiz biz Peygamberimize ve mü'minlere bu dünya hayatında da, şahitlerin şahitlik edecekleri günde de yardım ederiz"** [Mü'min sûresi (40), 51] buyurmuş, Peygamber ve inananları yalnız bırakmayacağını duyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'a güvenmek gerekir.
2. Tedbir almak, güvensizlik anlamına gelmez.
3. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'e küçük bir zararın gelmesini bile istemiyordu.
4. Hz. Peygamber, çevresindekiler için güven kaynağıydı.

83- **التَّاسِعُ** : عَنْ أُمِّ المؤمِنِينَ أُمِّ سلَمَةَ ، واسمُهَا هِنْدُ بنْتُ أبي أُمَيَّةَ حُذَيْفَةَ المخزومية رضي اللَّهُ عنها أن النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إذَا خَرجَ مِنْ بيْتِهِ قالَ : « بسم اللَّهِ، توكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، اللَّهُمَّ إنِّي أعوذُ بِكَ أنْ أَضِلَّ أو أُضَلَّ ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَّ ، أوْ أظلِمَ أَوْ أُظلَم ، أَوْ أَجْهَلَ أو يُجهَلَ عَلَيَّ » حديثٌ صحيحٌ رواه أبو داود والتِّرمذيُّ وَغيْرُهُما بِأسانِيدَ صحيحةٍ . قالَ التِّرْمذي : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ ، وهذا لَفظُ أبي داودَ .

83. Asıl adı Hind Binti Ebû Ümeyye Huzeyfe el-Mahzûmiyye olan Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* evinden çıkacağı zaman şöyle dua ederdi:

"Allah'ın adıyla çıkıyorum, Allah'a güveniyorum. Allah'ım sapmaktan, saptırılmaktan, kaymaktan kaydırılmaktan, haksızlık yapmaktan, haksızlığa uğramaktan, câhilce davranmaktan ve câhillerin davranışlarına muhatap olmaktan sana sığınırım."

Ebû Dâvûd, Edeb 103; Tirmizî, Daavât 34; İbni Mâce, Duâ 18

Ümmü Seleme

Kureyş'ten Ebû Ümeyye Huzeyfe'nin kızı ve asıl adı Hind olan Ümmü Seleme, ilk eşi Abdullah İbni Esed ile Habeşistan'a hicret etti. Oğlu Seleme orada dünyaya geldi. Ailece Medine'ye döndüler. Kocası Abdullah, Uhud Gazvesi'nde yaralandı ve vefat etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber ile evlenip mü'minlerin anaları arasına girdi.

Ümmü Seleme vâlidemiz, sahâbîler arasında bilgisi, güzel konuşması ve faziletiyle bilinir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'den 378 hadîs rivayet etti. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer aldı.

Doksan yaşlarında iken hicri 62 yılında Medine'de vefat etti. Hz. Peygamber'in eşlerinden en son vefat eden odur. Bakî mezarlığına defnedildi.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Tevekkül ve yakîn, her an Allah ile beraber olma şuurudur. Sürekli güven, bu şuurun sonucudur. Annemiz Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ* bu rivayetinde, sevgili Peygamberimiz'in evinden çıkacağı zaman -bir rivayete göre, mübarek gözlerini gökyüzüne çevirerek- yaptığı dua ve güven yenilemesini haber vermektedir. Hz. Peygamber'in bu duayı yapmadan evinden çıkmadığını da yine Ümmü Seleme vâlidemizin bir başka rivayetinden öğrenmekteyiz.

Evden çıkıp topluma karışmak, günlük işlere dalmak yani insanlarla değişik boyutlu temaslarda bulunmak demektir. Efendimiz, yalnızken de evindeyken de, sokakta, çarşıda, pazarda iken de tüm işlerinde Allah'a güvendiğini, O'na sığındığını ifade etmektedir. Münasebetlerde, haklara riayet etmekte doğru yoldan ayrılmaktan, saptırılmaktan, kasıtlı-kasıtsız haktan uzaklaşmaktan, başkalarının kendisini yanıltmasından, muamelelerinde zulüm yapmaktan, kendisine başkalarının zulmetmesinden, insanlara karşı câhilce davranmaktan câhillerin kaba ve kasıtlı davranışlarına muhatap olmaktan Allah'a sığınmak, tam bir güven duygusuyla güne başlamaktır. Dünya işlerine dalıp Allah'ı unutmak, insanların telkinlerine

kanıp doğrudan ayrılmak hiç şüphesizdir ki, insanı bir çok yanlışa itecektir. Böyle bir tehlikeyi daha ilk adımda, Allah'ın yardımını ve korumasını talep ederek önlemeye çalışmak, bizzat kendi kendisine uyanıklığı telkin etmek demektir.

Hadiste Peygamber Efendimiz sapıklıktan, zilletten, ayağının kaymasından, zulümden ve cahilce davranışlardan Allah'a sığınırken bu noktaların toplum içinde son derece önemli olduğuna dikkat çekmiş, bu tür tehlikelerden uzak kalabilmek için Allah'tan yardım dilemek gerektiğine ısrarla işaret etmiş olmaktadır.

Hadîs-i şerîften Allah'a tam güven ve tereddütsüz imanın dualara da yansıması gereği anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber daima Allah'a sığınır ve O'ndan yardım dilerdi.
2. Evden dışarı çıkarken bu hadîsi şerîfteki gibi dua etmek müstehabdır.
3. Sapıklık, zillet, zulüm ve cehâletten sürekli uzak kalmaya gayret etmek lâzımdır.

84 – **الْعَاشِرُ** : عنْ أنسٍ رضيَ اللَّهُ عنه قال : قال : رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ قَالَ يعني إذا خَرَجَ مِنْ بيْتِهِ : بِسْمِ اللَّهِ توكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ ، ولا حوْلَ ولا قُوةَ إلاَّ باللَّهِ ، يقالُ لهُ هُديت وَكُفِيت ووُقِيتَ ، وتنحَّى عنه الشَّيْطَانُ » رواه أبو داودَ والترمذيُّ ، والنِّسائيُّ وغيرُهـم : وقال الترمذيُّ : حديثٌ حسنٌ ، زاد أبو داود : « فيقول : يعْنِي الشَّيْطَانَ لِشَيْطانٍ آخر : كَيْفَ لك بِرجُلٍ قَدْ هُدِيَ وَكُفي وَوُقِي»؟

84. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim, evinden çıkarken:

"Allah'ın adıyla çıkıyor, Allah'a güveniyorum. Günahlardan korunmaya güç yetirmek ve taate kuvvet bulmak, ancak Allah'ın tevfik ve yardımıyladır" derse kendisine:

"Doğruya iletildin, ihtiyaçların karşılandı, düşmanlarından korundun, diye cevap verilir. Şeytan da kendisinden uzaklaşır."

Ebû Dâvûd'un rivayetinde şu ilâve vardır:

Şeytan, diğer şeytana: Hidâyet edilmiş, ihtiyaçları karşılanmış ve korunmuş kişiye sen ne yapabilirsin ki? der. Ebû Dâvûd, Edeb 103; Tirmizî, Daavât 34

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, bir önceki hadisin âdeta bir parçası veya devamı gibidir. Evinden çıkarken **"bismillah, tevekkeltü alellah ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah"** diyenin, Allah'a güven tazeleyip, işlerini, hatadan korunmasını, tâat ve hayırlara muvaffak kılınmasını Allah'ın yardımına bağlayan yani inancını böylece ortaya koyan kişinin, umduklarına kavuşacağını

haber vermektedir. Üstelik şeytanın kendisini yanıltmaktan ümidini kesip uzaklaşacağını bildirmektedir.

Tevekkül etmesini bilen, tam bir güvenceye kavuşmuş demektir. Kulun Alah'a tevekkül ettiğini bilmediği için onu yanıltmaya çalışan şeytanı, durumu bilen şeytanın, "Boşuna uğraşma, o sigortalandı" diye uyarması, Allah'a tevekkülün gücünü gösterir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'a güvenip sığınmak, en sağlam barınakta korunmak demektir.
2. Evden çıkarken hadisteki cümlelerle dua etmek müstehabtır. Bunu alışkanlık haline getirmek, çocuklara da öğretmek gerekir.

85- وعنْ أنَسٍ رضي اللَّهُ عنه قال : كَان أخوانِ عَلَى عهْدِ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وكَانَ أَحدُهُما يأْتِي النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، والآخَرُ يحْتَرِفُ ، فَشَكَا الْمُحْتَرِفُ أخَاهُ للنبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : « لَعلَّكَ تُرْزَقُ بِهِ » رواه التِّرْمذيُّ بإسناد صحيح على شرط مسلمٍ .

« يحْترِفُ » : يكْتَسِب ويَتَسبَّبُ .

85. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

"Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında iki kardeş vardı. Bunlardan biri (ilim öğrenmek için) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelir, diğeri de (geçimlerini temin için) çalışırdı. (Bir gün) çalışan kardeş, ötekini Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şikâyet etti. Peygamber *aleyhisselâm* da:

- **"Belki de sen, onun yüzünden iş buluyor, rızıklandırılıyorsun"** buyurdu. Tirmizî, Zühd 33

Açıklamalar

Birlikte yaşayan iki kardeşten biri, ötekine işinde ve sanatında yardım edeceği yerde Hz. Peygamber'in meclislerine devam ederek ilim öğrenmeyi yeğlemişti. Bu durum, bir süre sonra öteki kardeşin şikâyetlenmesine, bu şikâyetini Resûl-i Ekrem'e kadar iletmesine sebep oldu. Bu zat, kardeşinin de kendisi gibi çalışmasını, geçimlerine katkıda bulunmasını istiyordu. Bütün yükün kendisine kalmış olmasından yakınıyordu. Görünüşe göre de haklıydı.

Durumu öğrenen Hz. Peygamber, işin farklı bir yönüne dikkat çekerek:

- **"Kimbilir, belki de sen, ilim peşinde olan o kardeşine de baktığın için iş buluyor, san'atını icrâ ediyor, böylece kazancın kolaylaşıyor, belki de sen ona değil, o sana bakıyor"** buyurdu. Bu ifadesiyle Hz. Peygamber çalışmayı terketmeyi tavsiye etmiyor, aksine, ilmin geçime katkısının olmadığını sanmanın yanlışlığına dikkat çekiyor. Nitekim bir başka hadîs-i şerîfte de Resûl-i Ekrem Efendimiz:

"İlim öğrenen kişinin rızkını Allah Teâlâ üstlenmiştir" buyurmaktadır. Bir başkasında da:

"Kardeşinin yardımında bulunduğu sürece, Allah da kuluna yardım eder" denilmektedir.

Netice olarak, Allah kendisine güvenen kulunu mahrum bırakmaz, onu değişik şekillerde rızıklandırır. Tevekkülün karşılığı, sebepler dünyasında herhangi bir yolla, herhangi bir şekilde mutlaka görülür. Hadîs-i şerîfte bu yollardan birine işaret edilmektedir.

Durumun nezâketine uygun bir düşünceye sahip olmak gerek. Eskilerin **"iyi düşün"** diye yaptıkları ikazları, böylesi yerlerde insan, daha iyi algılayabilmektedir. *"Güçsüz ve zayıflarınız sebebiyle rızıklandırılıyor ve destekleniyorsunuz."* hadîs-i şerîfi de [bk. 273 ve 274. hadisler] bu noktada daha bir netleşiyor. İlâhî yardım ve tecellinin bir çok yolu vardır. "Allah, akla hayâle gelmeyen yer ve yönlerden kullarını rızıklandırır."

İlim öğrenmek, günlük geçim yönünden bir mahrûmiyet sebebi gibi görünse de, eninde sonunda onun bereketi kendisini gösterecektir. Hele bizler gibi **"bilgi ve enformasyon (danışma) çağı"**nı yaşayanlar, ilmin ne ölçüde bir rızık ve hâkimiyet vesilesi olduğunu çok daha iyi görecek ve anlayacaklardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dini öğrenmek, dine ve insanlara hizmet etmek için ilim yoluna düşenlerin geçimini Allah kolaylaştırır.

2. İlim ehline yardımcı olanlar, bunun karşılığını mutlaka görürler.

3. Kişi, bakımını üstlendikleri sebebiyle rızıklandırılır.

8- باب الاستِقامة

DOĞRULUK (İSTİKAMET)

Âyetler

قال اللَّه تعالى : { فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ }.

1. "Emrolunduğun gibi dosdoğru olmaya devam et!" Hûd sûresi (11), 112

Âyetin muhâtabı sevgili Peygamberimiz'dir. O, doğru yolda, dürüst bir yaşayışa sahipti. Zaten doğru yolda olan Peygamber'e "doğru ol!" emrini vermek, "doğrulukta devam et!" anlamındadır. Bu sebeple tercümeyi buna göre yaptık.

Emrolunan sınırlar içinde, emrolunan şekilde dürüst bir yaşayışı sürdürmek, takdir edileceği gibi büyük bir ciddiyet, hassasiyet ve gayret ister. Bu ise zor bir iştir. Nitekim Peygamber Efendimiz de bu âyetten ötürü, *"Beni Hûd sûresi kocalttı"* buyurmuştur (bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (56), 6).

Şu kadar var ki, dosdoğru olmak, zorluğuna rağmen, imkânsız değildir. Zira dinimizde güç yetirilmeyecek bir yükümlülük yoktur. Allah hiç kimseye güç yetiremeyeceği yükü yüklemez [bk. Bakara sûresi (2), 286].

وقال تعالى: { إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ [30] نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ [31]

نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ [32] }.

2. “Rabbimiz Allah’tır deyip sonra da dosdoğru yaşayanlara melekler gelerek: ‘Korkmayın, üzülmeyin, size vadedilen cennetle sevinin. Biz, dünya hayatında da âhirette de sizlere dostuz. Esirgeyip bağışlayan Allah’ın ikrâmı olarak (cennette) **canınızın çektiği ve dilediğiniz her şey sizindir’ derler.”** Fussilet sûresi (41), 30-32

Allah’a inanan, sonra da bu inanca uygun olarak dosdoğru yaşayan, söz ve hareketinde dürüst davranan, hilekârlığa sapmayan insanlara zaman zaman melekler gelirler; “Gelecekten endişe etmeyin, geçmişe üzülmeyin, size söz verilen cennetle sevinin, neşelenin” derler. Zira bir başka âyette belirtildiği gibi zaten **“Allah’ın dostları için ne korku ne de hüzün vardır”** [bk. Yûnus sûresi (10), 62].

Ölüm anında, kabirde, yeniden dirilme sırasında, hâsılı korkulu her zamanda dürüst mü’minlere gelen melekler, kendilerine dünya ve âhiret hayatında dost olduklarını da söylerler. Yalnız olmadıkları müjdesini verirler. Sonra da gafûr ve rahîm olan Allah’tan bir lutuf ve ikrâm olarak cennette canlarının çekeceği, isteyecekleri her şeyin kendilerini beklediğini, bununla sevinmeleri gerektiğini hatırlatırlar. Bunca nimet, ikrâm ve iltifat, **“rabbimiz Allah’tır diyen, sonra da dosdoğru gidenler”** içindir. Yani **iman** ve doğruluk **(istikamet)** sebebiyledir. Bütün bunlar iman ve istikametin insan hayatında ne kadar önemli iki esas olduğunu göstermektedir. Zira büyük ikrâmlar, kıymeti yüksek olanlar içindir.

وقال تعالى : { إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ [13]

أُوْلَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاء بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ [14] }.

3. “Rabbimiz Allah’tır diyenler sonra da dosdoğru olanlar için ne korku vardır ne de hüzün. Onlar cennetliktir. İşlediklerinin karşılığı olarak cennette temelli kalacaklardır.” Ahkâf sûresi (46), 13-14

Tek Allah’a inanan ve doğruluğu hayat prensibi edinenler için korku ve hüzün söz konusu değildir. Böylesi insanlar cennetliktir. Gösterdikleri üstün başarının ödülü olarak cennette temelli kalacaklar, oradan çıkarılmayacaklardır. Bir önceki âyette melekler vasıtasıyla müjdelenen gerçekler, bu âyette doğrudan Allah Teâlâ tarafından duyurulmaktadır. Ayrıca da “cennette ebedî kalacakları” ilâve edilmektedir. Bu, devamlı mutluluk garantisidir. Bitip tükenmeyecek bir mutluluktan sonra, geriye ne kalır ki?..

O halde bir kere daha söylemekte fayda vardır; **iman** ve **istikamet** ebedî mutluluktur. Rabbim cümlemize nasip etsin.

Hadisler

86- وَعَنْ أبي عمرو ، وقيل أبي عمْرة سُفْيانَ بنِ عبد اللَّه رضي اللَّه عنه قال: قُلْتُ : يا رسول اللَّهِ قُلْ لِي في الإِسلامِ قَولاً لا أَسْأَلُ عنْه أَحداً غيْركَ . قال: « قُلْ : آمَنْت باللَّهِ: ثُمَّ اسْتَقِمْ » رواه مسلم

.

86. Ebû Amr (veya Ebû Amre) Süfyân İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Yâ Resûlallah! Bana İslâmı öylesine tanıt ki, onu bir daha senden başkasına sormaya ihtiyaç hissetmeyeyim, dedim.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "Allah'a inandım de, sonra da dosdoğru ol!" buyurdu.

Müslim, İmân 62. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 61; İbni Mâce, Fiten 12.

Süfyân İbni Abdullah

Künyesi Ebû Amr veya Ebû Amre olan Süfyân, Sakîf kabilesine mensup olduğu için es-Sakafî nisbesiyle anılmaktadır. Sakîf kabilesinin temsilcileri ile birlikte gelip müslüman olmuştur. Hz. Ömer kendisini Tâif'e zekât memuru olarak görevlendirmiştir. Süfyân Resûlullah'dan 5 hadis rivayet etmiştir. Rivâyetleri Müslim, Tirmizî, İbni Mâce, Dârimî ve Ahmed İbni Hanbel tarafından nakledilmiştir. Kendisinden çocukları Âsım, Abdullah, Alkame, Amr ve Ebu'l-Hakem hadis rivayet etmişlerdir.

İslâm'ın en özlü tariflerinden birini, onun suali üzerine öğrenmiş bulunmaktayız.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin râvisi Süfyân İbni Abdullah Peygamber Efendimiz'e isteğini son derece nazik sınırlar içinde arzetmiş, "Bana İslâmiyeti tarif et" deyip geçmemiş, "Bana İslâmiyeti öylesine özlü, açık ve kapsamlı tarif et ki, bir daha senden başkasına sorma ihtiyacı duymayayım" demiştir. İstek, olabildiğince güzel. Ancak cevabı, sanıldığı kadar kolay değildir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in verdiği cevabı bilmeyecek olsaydık, aynı soruya bizler ne cevap verirdik? Bir düşünmek gerek...

Efendimiz, peygamberlik birikimi ve **cevâmiü'l-kelim** (az sözle engin mânâlar dile getirme) özelliği ile bu zorlu isteği, **"***Allah'a inandım de, sonra dosdoğru ol"* diye iki cümlecikle cevaplamıştır. Hadisin bir rivayetinde cevap, **"***Rabbım Allah'tır de, sonra dosdoğru ol!"* şeklindedir. Peygamber Efendimiz'in bu nefis ve veciz cevabı ile, konunun başında meâllerini verdiğimiz iki âyetteki **"Rabbimiz Allah'tır deyip sonra da dosdoğru yaşayanlar..."** ifadeleri arasındaki uyum pek açıktır. Yani Efendimiz'in cevabı, bu ayetlerden alınmıştır. Sünnet-i seniyyenin, Kur'ân-ı Kerîm kaynaklı olduğu bu örnekte son derece net olarak görülmektedir.

1520 numarada tekrar gelecek olan hadisimiz, **"Tevhid ve istikamet, işte size İslâmiyet"** mesajını vermektedir. İstanbul'un işgali günlerinde Anglikan Kilisesi'nin **"**İslâmiyet, fikre ve hayata ne getirmiştir?**"** sorusuna, o zamanlar "Dâru'l-hikmeti'l-İslâmiyye" âzasından olan Bedîüzzaman Said Nursî'nin verdiği, **"**İslâm, fikre tevhid, hayata istikamet vermiştir" cevabı, hadisimizin bir başka şekilde ifadesinden ibaret olup son derece yerindedir.

Tevhid ve **istikamet** (doğruluk), İslâm'ın tanıtımında iki temel unsur olunca, bunların tarifi de İslâmî esaslara göre yapılacaktır. Başka düşünce ve sistemlerin tesbit ve kabullerine asla itibar edilemez. Herşeyden önce istikamet**,** hâlis bir tevhid inancına dayanmalıdır. Temelinde tevhid bulunmayan istikametten söz edilemez. Hayata istikâmet veren Allah'ın birliği inancıdır. Zira gerek âyetlerde gerekse hadisimizde *"rabbım Allah"* dedikten sonra **"***doğru olmak***"**tan bahsedilmektedir. Ancak hemen işaret edelim ki, "Tevhid inancına sahip olan herkes, dürüst bir hayata sahiptir" de denilemez. Çünkü istikâmet, tevhid'in zarûrî neticesi değil, aksine tevhid, istikametin vazgeçilmez ön şartıdır.

İstikamet üzere yaşamak, fevkalâde dikkat ve gayret ister. Yine de tam olarak başarılamayabilir. Nitekim Fussılet sûresi'nin 6. âyetinde **"... Hepiniz Allah'a giden doğru yolu tutun, O'ndan bağışlanmak dileyin..."** buyurulmuştur. Buradaki mağfiret isteme tavsiyesi, istikametteki kusurlarla ilgilidir. Bir hadîs-i şerîfte de Hz. Peygamber **"***Tam anlamıyla başaramazsınız ya, siz (yine de) dosdoğru olun!"* (İbni Mâce, Tahâret 4; Dârimî, Vudû 2; Muvatta', Tahâret 36) buyurmak suretiyle doğruluğun ne kadar zor olduğunu dile getirmiş, buna rağmen dürüstlükten asla vazgeçilmemesi gerektiğini de bildirmiştir. Zira meşhur kâidedir; "Tamamı elde edilemeyenin tamamı terkedilmez."

Doğrulukta kalbin ve dilin dürüstlüğü pek büyük önem arzetmektedir. Kalp, beden ülkesindeki tüm organların reisidir. Tek Allah'a iman edip dürüstlüğü benimseyen bir kalp, diğer organları etkiler. Dil, kalbin tercümanıdır. Onun doğruluğu ve eğriliği de diğer organların tavırlarına tesir eder. Nitekim bir hadis-i şerifte **"***Her sabah bütün organların dil'e hitaben; bizim hakkımızda Allah'dan kork. Biz sana bağlıyız. Sen doğru olursan biz de doğru oluruz. Sen eğri olursan biz de eğriliriz.***"** (bk. 1524. hadis) dedikleri bildirilmiştir. Bu, doğru sözlü olmanın önemini göstermektedir. Hatta bir başka hadiste de Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: *"Kalbi dürüst olmadıkça kulun imanı doğru olmaz. Dili doğru olmadıkça da kalbi doğru olmaz***"** (Ahmed b. Hanbel, *Müsned* III, 198). O halde özüyle sözüyle dosdoğru olmak gerekmektedir. Peygamberimiz'in *"Allah'a inandım de, sonra da dosdoğru ol!***"** tavsiyesinin mânası budur. İslâm da bundan ibarettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâmiyeti pek kısa bir şekilde tevhid ve istikamet olarak tarif etmek mümkündür.
2. Peygamber Efendimiz kendisine arzedilen isteklere cevap verirdi.
3. İstikamet, imanın kemâlini gösteren bir derecedir.
4. Sahâbe-i kirâm İslâm'ı öğrenmeye ve yaşamaya pek istekli idiler.
5. Ne istediğini açıkca söylemek, istenilen cevabı almanın ön şartıdır.
6. İstikamet, dünya ve âhirette mutluluk demektir.

87- وعنْ أبي هُريْرة رضي اللَّه عنه : قال قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قَاربُوا وسدِّدُوا ، واعْلَمُوا أَنَّه لَنْ ينْجُوا أحدٌ منْكُمْ بعمله » قَالوا : ولا أنْت يَا رسُولَ اللَّه؟ قال : « ولا أَنَا إلا أنْ يتَغَمَّدني اللَّه برَحْمَةٍ منْه وَفضْلٍ » رواه مسلم .

و « الْمُقارَبةُ » : الْقَصْدُ الَّذي لا غلُوَّ فيه ولا تقْصيرَ . و « السَّدادُ » : الاسْتقَامةُ وَالإِصابةُ ، و « يتَغَمَّدني » يُلْبسُني ويَسْتُرني .

قالَ الْعُلَمَاءُ : معنَى الاستقَامَةِ : لُزومُ طَاعةِ اللَّهِ تَعالى ، قالُوا : وَهِي مِنْ جوامِعِ الْكلِم، وهِيَ نظام الأمُورِ ، وباللَّه التَّوفيق

87. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“(İşlerinizde) orta yolu tutunuz, dosdoğru olunuz. Biliniz ki, hiç biriniz ameli sâyesinde kurtuluşa eremez.” Dediler ki:

- Sen de mi kurtulamazsın, ey Allah’ın elçisi?

- “**(Evet) ben de kurtulamam. Şu kadar var ki Allah rahmet ve keremi ile beni bağışlamış olursa, o başka!** Müslim, Münâfikîn 76, 78. Ayrıca bk. Buhârî, Rikak 18, Merdâ 19; İbni Mâce, Zühd 20

Açıklamalar

Aşırıya kaçmadan, tamamen ihmal de etmeden işleri orta yolu takip ederek mûtedil bir tarzda yürütmek, dosdoğru olmak bakımından büyük önem taşımaktadır. İnsan, ifrat veya tefrite düşerse, istikameti de kaybeder. Demek oluyor ki, orta yolu tutmak, istikamettir. Mu’tedil olmak, müstakîm olmak demektir. Hislerde, duygularda ve davranışlarda müstakîm olmak isteyen önce mu’tedil olmaya bakmalıdır. Zira hadisimizdeki **“kâribû”** tavsiyesi **“mu’tedil olunuz”** demektir. Peşinden gelen **“seddidû”** emri de **“müstakîm olunuz”** anlamındadır. Söyleniş sırası, istikamet için i’tidalin gereğine işaret etmektedir.

Daha dindar yaşamak ve âhirette yüksek derecelere kavuşmak gibi sırf dinî ve uhrevî duygular bile **i’tidâl** ve **istikamet**ten ayrılmayı gerektirmemelidir. *“Biliniz ki, hiç biriniz amelleri ile kurtuluşu elde edemez*” gerçeği, bunu göstermektedir.

Dindarlık gayretiyle de olsa, aşırılık aslâ doğru değildir. Çünkü ne kadar iyilik ve ibadet yaparsa yapsın, bir insan bu hareketleriyle kurtuluşunu temin edemez. Zira kurtuluş Allah Teâlâ’nın lutfu iledir. O halde yapılacak iş, mu’tedil ve müstakîm bir çizgide dini yaşamaya, onun esaslarına tüm hayatında bağlı kalmaya, gücü ölçüsünde çalışmaktan ibarettir. İşte bu tabiîlik ve i’tidal, insanın hem dünyada huzur ve mutluluğuna hem de âhirette kurtuluşuna sebeptir. Dinî bir maksatla bile aşırılığa gerek olmadığına göre, artık başka hiçbir sebep ve gerekçe ile i’tidal ve istikametten ayrılmamak lâzım gelir.

“Kurtuluşun amelle kazanılamayacağı” gerçeği, ashâb-ı kirâmı son derece etkilemiş ve biraz da hayrete düşürmüş olmalı ki, bu konuda Hz. Peygamber’in bir istisna teşkil edip etmediğini hemen soruvermişler. Efendimiz kendisinin farklı bir imkâna sahip olmadığını belirtmiş, Allah’ın kerem ve lutfu olmadıktan sonra amellerinin kendisini kurtaramayacağını söylemiştir. O halde artık, emir ve yasaklara uymakta gösterilecek mu’tedil bir dikkat ve vazgeçilmez bir dürüstlükten başka hiçbir şeye gerek kalmamaktadır.

Öyle sanıyoruz ki, insanda istikamet fikri ve uygulaması işte bu noktanın iyice hazmedilmesine bağlıdır. Sevgili Peygamberimiz bu hadisiyle biz ümmetini, bu noktada, kendi durumunu da ortaya koyarak uyarmış bulunmaktadır.

Netice olarak şu husus unutulmamalıdır: **Ameller, kurtuluşun bir bedeli değil, bahânesidir.** Amele muvaffak kılan da, onları kabul eden de Allah’tır. O halde neresinden bakılırsa bakılsın, kurtuluşumuz Allah’ın lutuf ve keremi iledir. Orta halli **(mu’tedil),** dürüst **(müstakîm),** sürekli ve kararlı **(müstekar)** bir tavır, erişilmek istenen hedefe götüren en güvenilir ve sağlıklı yoldur, eskilerin tâbiriyle **“eslem tarîk”**tir. Allah cümlemizi buna muvaffak kılsın.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ hiç bir şeye mecbur değildir.
2. Allah’ın lutuf ve ihsanı kulların amellerinden çok çok geniştir.

3. Akıl ile ne sevap ne azab ne de şer'î bir hüküm tesbit ve tayin edilebilir. Bunlar ancak din yani vahy tarafından belirlenir.

4. Allah'ın rahmet ve cennetine kavuşabilmek için mü'mine düşen, dürüstlükle amel ve duaya devam etmekten ibarettir.

5. Olabildiğince dürüst ve mutedil bir dini yaşayış için gayret gösterilmeli, ifrat ve tefrite kaçılmamalıdır.

6. Allah Teâlâ rahmet ve cenneti için bahâ değil, bahâne ister. Kulların amelleri bu çerçevede bir anlam taşımaktadır.

7. Dürüst (müstakîm) olabilmek için mu'tedil olmak ön şarttır.

9- باب في التفَكُّر في عظيم مخلوقات الله تعالى

وفناء الدنيا وأهوال الآخرة وسائر أمورهما وتقصير النفس وتهذيبها وحملها على الاستقامة

قال اللَّه تعالى : { إِنَّمَا أعِظُكُمْ بِوَاحدةٍ أنْ تقُوموا للّهِ مَثْنَى وفُرادَى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا } [سبأ 46] وقال تعالى : { إنَّ في خَلْقِ السَّمواتِ والأرْضِ واخْتلافِ اللَّيْلِ وَالنَّهارِ لآيَاتٍ لأُولِي الألْبَابِ الَّذِينَ يَذْكُرونَ الله قِياماً وَقُعُوداً وعَلَى جُنُوبِهِمْ ويَتَفَكَّرون في خَلْق السَّمواتِ وَالأرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطلاً سُبْحَانَكَ } الآيات [آل عمران 190 ، 191] .وقال تعالى : { أفلا يَنْظُرونَ إلَى الإبلِ كَيْفَ خُلِقَتْ وإلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعتْ وإلَى الجْبالِ كَيْفَ نُصِبتْ وَإلَى الأرضِ كيْفَ سُطِحتْ فَذَكِّرْ إنما أنْتَ مُذَكِّرٌ } [الغاشية : 17 ، 21]. وقال تعالى : { أفلَمْ يَسيروا في الأرْضِ فَيَنْظُرُوا } [محمد : 10] . الآية والآيات في الباب كثيرةٌ . ومِنْ الأحَاديث الحديث السَّابق : « الْكَيِّس مَنْ دَانَ نَفْسَه » .

10- باب في المبادرة إلى الخيرات

وحثَّ من توجَّه لخير على الإقبال عليه بالجدِّ من غير تردَّد

HAYIRLI İŞLERE KOŞMAK

HAYIRLI İŞLERE KOŞMAK VE HAYRA YÖNELMİŞ KİŞİYİ CİDDİ VE TEREDDÜTSÜZ ŞEKİLDE ONU İŞLEMEYE TEŞVİK ETMEK

ÂYETLER

قال اللَّه تعالى: { فَاسْتَبِقوُا الْخَيْرَاتِ }.

1. "Hayır işlerinde yarışın!" Bakara sûresi (2), 148

Müslüman, hayır ve hizmet adamıdır. İyilik severdir. Hayatta herkes bir şeylerin peşinde koşup durmakta, âdeta başkalarıyla yarışmaktadır. Müslümana hayır yarışında olmak yaraşır. Çünkü en büyük ödül bu yarıştadır. Nitekim bir âyette yüce Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

وقال تعالى: { وَسَارِعُواْ إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ }.

2. "Rabbinizin mağfiretine ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olan göklerle yer genişliğindeki cennete koşun!" Âl-i İmrân sûresi (3), 133

Allah'ın bağışını kazanmak büyük, en büyük başarıdır. Genişliği, yerle gökler arası kadar olan cennete ulaşmak ise, büyük kurtuluştur. İşte bütün bu "büyük"ler, iyilik ve hayır severlikte yarışmakla elde edilebilir. Bu sebeple de müslümanlar, her şeyde orta yolu tutmaya davet edilirken burada yarışa çağırılmaktadırlar. Zira mü'mine yakışan, büyük hedeflere sür'atle yönelmektir. İyilik yarışı, en büyük yarıştır. Bu yarış cennetle sonuçlanır. Böyle bir yarıştan geri kalmak olur mu? Herkes kendi imkânı ölçüsünde, kendi alanında ama mutlaka bu yarışta yerini almalıdır.

Hadisler

88- فالأوَّل : عَنْ أبي هريرة رضي اللَّه عنه أن رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « بادِروا بالأعْمالِ الصَّالِحَةِ ، فستكونُ فِتَنٌ كقطَعِ اللَّيلِ الْمُظْلِمِ يُصبحُ الرجُلُ مُؤمناً ويُمْسِي كافراً ، ويُمسِي مُؤْمناً ويُصبحُ كافراً ، يبيع دينه بعَرَضٍ من الدُّنْيا» رواه مسلم .

88. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yararlı işler görmekte acele ediniz. Zira yakın bir gelecekte karanlık geceler gibi birtakım fitneler ortalığı kaplayacaktır. O zamanda insan, mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak geceler; mü'min olarak geceler, kâfir olarak sabahlar. Dinini küçük bir dünyalığa satar."

Müslim, Îmân 186. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 30, Zühd 3; İbni Mâce, İkâme 78

Açıklamalar

Faydalı işler ve hizmetlerde gözü açık davranmak, fırsatları anında değerlendirmek, bu konuda sür'at göstermek yüce dinimizin tavsiye ettiği yegâne aceleciliktir. Zira halkımızın isâbetle belirttiği gibi, **"Elden kalan elli gün kalır" "İyilerin tenbelliği, kötülerin faaliyetidir."** İyilik yapmayı, faydalı iş görmeyi nefis ve şeytan istemez, bu onlara çok ağır gelir. Onun için de bu tür işlerin daima tehir edilmesini isterler. Oysa gelecek günlerin neler getireceği hiç belli olmaz.

Hadisimizde bu noktaya dikkat çekilmekte, her şeyi kopkoyu bir karanlık içinde tanınmaz hale sokarak birtakım büyük fitnelerin ortaya çıkmasından önce, iyi şeyler yapmaya bakmak gerektiği hatırlatılmaktadır. Olumsuzluklar o noktaya varabilir, ortalık öylesine allak-bullak olabilir ki, Allah korusun, insan mü'min olarak sabahlamışken o günün akşamına kâfir olarak girer veya mü'min olarak girdiği gecenin sabahına kâfir olarak çıkar. Bu, tam anlamıyla bir fitne ve kargaşa ortamıdır. Böyle bir zeminde kimse ne yaptığını, ne yapması lâzım geldiğini

bilemez. Din gibi, iman gibi dünyalara değişilemeyecek kutsal değerler, küçük dünyevî karşılıklara satılır, peşkeş çekilir. Öz değerlere yabancı ve düşman sistemlerin hükmü altında kalınabilir. İşte bu noktada iman, işportaya düşmüş demektir; kafa, gönül ve evlerde irtidat havası esmeye başlamış demektir. Müslümanlar böylesine acılı günleri tarih boyu yer yer yaşayagelmişlerdir.

Hadiste haber verilen fitneler bir kaç şekilde tezâhür edebilir:

* İki müslüman grup arasında sırf ırkçılık ve kızgınlık sebebiyle çatışma çıkar. Karşılıklı olarak can ve mala tecâvüzü helâl sayarlar.

* Yöneticiler zâlim kimseler olur, müslümanların kanını döker, mallarını gasbeder, içki içerler. Bazı kişiler de onların haklı olduklarını savunurlar. Hatta bazı âlim geçinen kişiler, onların işledikleri bu tür haramların işlenebileceğine fetvâ verirler.

* İnsanlar arasında dine muhalif ilişkiler, alış-verişler vs. cereyan eder. Bunları helâl sayarlar.

Bunlar ve daha sıralanabilecek diğer görüntüler, farkedileceği gibi tamamen kişinin din ve imanına dokunur. Fitne de zâten din ve imanın tehlikeyle yüzyüze kalmasıdır.

Sabah-akşam, iman-küfür arasında gelip gitmeye vesile olacak fitne ortamlarına düşmemek için daha önceden iyi işler işlemeye gayret etmek, iman uyanıklığının işareti ve tabiî bir gereğidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dine, imana sıkı sarılmak gerekir.
2. Durum kötüleşmeden, müslümanlar güzel işler yapmakta birbirleriyle yarışmalıdır.
3. Âhir zamanda fitneler, gece karanlıkları gibi birbiri ardınca gelip duracaktır. Gelen gün, geçeni aratacaktır.
4. Dîni, dünyevî herhangi bir değere değişmek, bu işin en çirkin ve kötü sonucudur.
5. Kötüler ve kötülükler, ancak iyiler ve iyilikleri çoğaltmak ve desteklemek suretiyle önlenebilir.

89- **الثَّاني**: عنْ أبي سِرْوَعَةَ بكسرِ السين المهملةِ وفتحها عُقبةَ بنِ الْحارِثِ رضي اللَّه عنه قال: صليت وراءَ النَبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بالمدِينةِ الْعصْرَ ، فسلَّم ثُمَّ قَامَ مُسْرعاً فَتَخطَّى رِقَابَ النَّاسِ إلى بعض حُجَرِ نسائِهِ ، فَفَزِعَ النَّاس من سرعَتهِ ، فخرج عَليهمْ ، فرأى أَنَّهُمْ قدْ عَجِبوا منْ سُرْعتِه ، قالَ : «ذكرت شيئاً من تبْرٍ عندَنا ، فكرِهْتُ أن يحبسَني ، فأمرْتُ بقسْمتِه» رواه البخاري .

وفي رواية له: كنْتُ خلَّفْتُ في الْبيتِ تِبراً من الصَّدقةِ ، فكرِهْتُ أنْ أُبَيِّتَه» . «التِّبْر» قطع ذهبٍ أوْ فضَّةٍ .

89. Ebû Sirve'a (veya Serve'a) Ukbe İbni Hâris *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir keresinde Medine'de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in arkasında ikindi namazı kılmıştım. Resûlullah selâm verip namazı bitirdi ve sür'atle yerinden kalktı, safları yararak hanımlarından birinin odasına gitti. Cemaat, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu telaşından endişe ettiler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kısa sürede döndü, kendisinin bu acele davranışından dolayı meraklanmış olduklarını gördü ve şöyle buyurdu:

"Odamızda birazcık altın -veya gümüş- olduğunu hatırladım da beni hayırda acele etmekten alıkoymasını istemedim ve derhal dağıtılmasını emrettim."

Buhârî, Ezân 158, el-Amel fi's-salât 18; Nesâî, Sehv 104

Buhârî'nin bir başka rivayetinde bu ifade şu şekildedir:

"Odada, sadaka (olarak dağıtılacak) bir miktar altın -veya gümüş- bırakmıştım. Onun gece evde kalmasını uygun görmedim." Buhârî, Zekât 20

Ebû Serve'a, Ukbe İbni Hâris

Ukbe Mekke fethi günü veya fetihten önce müslüman olmuştur. İslâmı güzel yaşayanlardandır. Ebû Serve'a Bedir Harbi sonrasında Medineli Hubeyb İbni Adî radıyallahu anh'ı Mekke yakınlarında öldürenlerdendir. Ancak Ebû Serve'a künyesinin Ukbe'ye mi yoksa anne bir kardeşine mi ait olduğunda görüş ayrılığı vardır. Öyle bile olsa, ***"İslâm olmak, İslâm öncesindeki hataları siler-süpürür"*** *hadîs-i şerîfi gereği bağışlanmıştır.*

Buhârî, Ebû Dâvûd ve Tirmizî kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Ukbe, Abdullah İbnü'z-Zübeyr radıyallahu anh'ın hilâfetini ilân ettiği yıllarda vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Cami ve mescidlerde cemaatin omuzlarına basa basa gezinmek, cami âdâbına aykırı ve yasaktır. Ancak bu yasak şu hallerde ortadan kalkar:

* İleride boş yer varken gerilere oturulmuş ise... Böyle yapanlar, bizzat kendileri, omuzlarına basılmasına razı olmuşlar demektir. Böylesi hâllerde safları doldurmak için ileriye geçmek yasak değil, fazilettir.

* Burnu kanayan veya abdest yenilemek durumunda kalanların, arkalarındaki safları yararak dışarı çıkmalarında da herhangi bir sakınca yoktur. Bu, zarûret halidir. Özellikle abdest yenileyecek olan imam ise, hiç bir sakınca söz konusu değildir.

* Bir de bu hadiste görüldüğü gibi, bir hayır işlemek için acele edilmesi hâlinde, saflar yarılıp geçilebilir. Bu, "hayırda acele etmek" hatırına verilmiş bir müsaade olmaktadır. Resûlullah s*allallahu aleyhi ve sellem* de böyle yapmıştır. Bu, dinimizde hayır işlemekte ne kadar sür'atli davranmanın gerektiğini ortaya koyması bakımından son derece dikkat çekici bir olay ve bir ruhsattır.

Hz. Peygamber'in bütün hal ve harekâtını son derece dikkatle izleyen sahâbîler, onda görmeye alıştıkları sakin ve ağırbaşlı tavırlar dışında, aceleci, telaşlı bir hâl gördüler mi, "nâhoş bir şey mi var acaba?" diye meraklanırlardı. Bu kez de öyle olmuştu. Hz. Peygamber'in selâm verir-vermez mihrabı hemen terkedip sür'atle odasına gitmesi ashâb-ı kirâmı endişelendirmişti. Peygamber Efendimiz ise, hayır işlemekte ne derece acele

davranılması gereğini hem hareketi hem de sözüyle ortaya koymak suretiyle ashâbını bir yandan teskin ederken bir yandan da eğitiyordu.

Hz. Peygamber'in, *"Beni alıkoymasından hoşlanmadım"* beyanını, "Allah'ı anmaktan, O'na yönelmekten alıkoymasından hoşlanmadım" anlamında yorumlamak ve **"Öyle babayiğitler vardır ki, onları ne bir ticâret ne de bir alış-veriş Allah'ı anmaktan alıkor"** [Nûr Sûresi (24), 37] âyetiyle ilgi kurmak mümkündür. *"Beni alıkoymasından hoşlanmadım"* sözünü, "Âhirette yoluma mâni olmasını istemedim" şeklinde anlamak da mümkündür. Fakat hayır işlemekte acele davranmamaktan, **hele canım ne acelesi var, dağıtırız, yaparız** gibi tenbel bir duygu ve tavra alıştırmasından hoşlanmadım, mânâsına anlamak belki konu ile ilgisi ve müslümanların hayrı geciktirmemeyi öğrenmesi açısından daha isâbetlidir. Zira altın-gümüş gibi kıymetlerin insana cimrilik ve sürekli ekonomi düşüncesi telkin ettiği, ibadet esnasında bile zihni meşgul ettiği bilinen bir gerçektir. Yapılacak hayrı, verilecek sadakayı geciktirmemek, bu tür duygulara kapılmaktan insanı kurtarır.

Hadisin ikinci rivayetindeki kaydı dikkate alırsak, **"gündüzün hayrını geceye bırakmamak gerek"** şeklinde bir sonuç çıkarabiliriz. Çünkü hayır, zamanında yapılması halinde hayır olur. Gecikmiş ya da geciktirilmiş hayır, kendisinden beklenen sonucu vermez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namazda, namaz dışı bir şey düşünmek, namazın sıhhatine mâni değildir. Zira Efendimiz hadisin bir rivayetinde *"Evde dağıtılacak bir miktar altın olduğunu namazdayken hatırladım"* buyurmuştur.

2. Sadaka dağıtımı gibi hayır işlerinde aslolan bizzat yapmak ise de, başkalarını vekil tayin etmek de câizdir. Hadisimizde *"dağıtılmasını emrettim"* buyurulması, bunu göstermektedir.

3. Hayır işlemekte acele davranmak uygundur.

4. Zihni ve gönlü Allah Teâlâ'yı anmaktan ve emirlerini yerine getirmekten alıkoyacak her şeyden arındırmak lâzımdır.

5. Bazı hâllerde safları yararak cami içinde ilerlemekte veya dışarı çıkmakta sakınca yoktur.

6. Ashâb-ı kirâm, Hz. Peygamber'i dikkatle ve ibretle izlerlerdi.

90- **الثَّالث**: عن جابر رضي اللَّهُ عنه قال: قال رجلٌ للنبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يومَ أُحُدٍ: أرأيتَ إنْ قُتلتُ فأينَ أَنَا ؟ قال : «فِي الْجَنَّةِ » فألْقى تَمراتٍ كنَّ في يَدِهِ ، ثُمَّ قاتل حتَّى قُتلَ. متفقٌ عليه .

90. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Uhud Savaşı'nda bir adam Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Eğer öldürülürsem, nerede olurum? diye sordu.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- **"Cennet'te"** cevabını verdi.

Bunun üzerine adam, (yemekte olduğu) elindeki hurmaları fırlatıp attı; harbe daldı ve şehid düşünceye kadar savaştı. Buhârî, Meğâzî 17; Müslim, İmâre 143. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 31

Açıklamalar

Hayra koşmakta Hz. Peygamber'in nasıl sür'at gösterdiğini önceki hadiste görmüştük. Burada ise, Resûl-i Ekrem'in terbiyesiyle yetişme bahtiyarlığına eren sahâbîlerden konuya ait canlı ve çarpıcı bir örneği görmekteyiz. Uhud Savaşı devam ederken, hurma yiyerek Hz. Peygamber'e gelip, harbte öldürüldüğü takdirde âhirette cennette mi, cehennemde mi olacağını soran sahâbî, "cennette" olacağı müjdesini alır-almaz, cihada ve cennet mutluluğuna, elindeki hurmaları bitirmeden hemen koşmuş, derhal harbe tutuşmuş ve şehid oluncaya kadar dövüşmüştür. İşte bu tereddütsüzlük, iyiliği ve hayrı anında yerine getirme gayreti sahâbe-i kirâmın alâmet-i fârikası olmuştur. Onlar bu halleriyle bütün müslüman nesillere örnek olmuşlardır.

Hadis kitaplarımız benzeri bir olayın Bedir Savaşı'nda da yaşandığını haber vermektedir.

Zamanlama her konuda önemlidir. İyiliklere koşmakta en uygun zamanın, ele geçen "ilk fırsat" olduğu kesindir. Sahâbe-i kirâm işte bu uygulamanın kahramanlarıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şehidler cennettedir.
2. Hayra koşmakta acele etmek esastır.
3. Ashâb-ı kirâm hayra koşmakta tereddüt göstermezlerdi.
4. Bilmediğini sormak ve öğrenmek güzel bir davranıştır.

91- **الرابع**: عن أبي هُريرةَ رضي اللَّهُ عنه قال: جاءَ رجلٌ إلى النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، فقال: يا رسولَ اللَّهِ، أيُّ الصَّدقةِ أعْظمُ أجْراً ؟ قال: «أنْ تَصَدَّقَ وأنْت صحيحٌ شَحيحٌ تَخْشى الْفقرَ، وتأْمُلُ الْغنى، ولا تُمْهِلَ حتَّى إذا بلَغتِ الْحُلْقُومَ. قُلت: لِفُلانٍ كذا ولفلانٍ كَذَا، وقَدْ كان لِفُلان » متفقٌ عليه .

« الْحُلْقُوم » : مجرى النَّفسِ . و « الْمريءُ » : مجرى الطَّعامِ والشَّرابِ .

91. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir adam geldi ve şöyle dedi:

- Ey Allah'ın elçisi! Hangi sadakanın sevabı daha büyüktür?

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurdu:

- "Güçlü-kuvvetliyken, sıhhatin yerindeyken, cimriliğin üzerinde, fakir düşmekten endişe etmekteyken, daha büyük zengin olmayı düşlerken verdiğin sadakanın sevabı daha büyüktür. (Bu işi) can boğaza gelip de "falana şu kadar", "filana bu kadar" demeye bırakma. Zaten o mal vârislerden şunun veya bunun olmuştur." Buhârî, Zekât 11, Vasâyâ 17; Müslim, Zekât 92

Açıklamalar

Sevaptan başka herhangi bir karşılık beklemeden sırf iyilik niyetiyle yapılan hayır çeşitlerinin dinimizdeki ortak adı **sadaka**dır. Sadaka denilince ilk anda aklımıza, çarşıda-pazarda dilenenlere verilen küçük maddî yardımlar gelir. Bunlar sadakanın yaygın fakat çok özel bir çeşididir. Aslında Allah rızâsı için yapılan her şey sadakadır. Güler yüz, tatlı sözden tutunuz da aile mutluluğuna katkıda bulunmak düşünce ve niyetiyle erkeğin sofrada hanımının ağzına uzatacağı bir kaşık çorbaya varıncaya kadar her şey sadakadır. Ancak hadîs-i şerîfteki sadakadan maksat, maddî iyiliktir.

Birtakım beşerî duygu ve düşünceler, sosyal ve iktisadî beklentiler, endişeler ve umutlar insanın iyilik yapmasını etkiler. Peygamber Efendimiz, işte bütün bu duyguların canlı ve diri olduğu sırada yapılan iyiliğin "en üstün sadaka" olduğunu belirtmektedir. İyilik yapmayı hayatın son demlerine bırakmanın doğru olmadığına dikkat çekmektedir. İyilikte acele davranmanın gereğine ve isabetine işaret etmektedir.

Şartlar zorlaştıkça duygular aleyhte yoğunlaştıkça yapılacak iş ve iyilik daha da kıymet kazanır. Hadisimiz en üstün sadakayı bu çerçevede tarif etmiştir. O halde hayırda ve hayırlı işlerde acele davranmak demek, bir anlamda bu tür amelleri en son âna tehir etmemek demektir. Ölümünden sonra hayır yapılmasını vasiyet etmek, hukukî bir müessese olarak bazı ihmallerin telâfisine imkân verse bile, "üstün" nitelikli bir iş yapmış olma anlamına gelmez. "Üstün" nitelikli ameller, bizzat yükümlüsü tarafından yerine getirilenlerdir. Başkalarının takdir ve merhametine havale edilenler değil... Bu yüzden kim ne iyilik yapacaksa, tam bir niyet ve irade ile yapmalıdır. **"Ne verirsen elinle o gider seninle"** sözü bu açıdan oldukça yerindedir. Geridekilerin geçmişleri adına yapacakları iyilikler, kendi iyilikleridir, geçmiştekilerin iyiliği değildir. O halde adımıza başkalarının yapacağı iyiliklere bel bağlamak yerine, bizzat kendimiz için nasıl bir iyiliği lâyık görüyorsak onu kendimiz yapmalıyız.

Sadaka ve iyiliklerin önündeki en büyük engel, "fakir düşme endişesidir." Onu da insana telkin eden şeytandır [bk. Bakara sûresi (2), 268].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayatta, sıhhat ve âfiyette iken verilen sadaka, yapılan iyilik; hastalıkta ve hele hele ölüm döşeğinde yapılacak iyilikten üstündür.
2. Hayır işlerinde acele etmeli, işi yarınlara bırakmamalıdır.
3. Halkımızın ifadesiyle "elin ermediği, gözün görmediği" bir zamanda iyilik yapmaya kalkmak, isâbetli bir hareket değildir.

92– **الخامس**: عن أنس رضي اللَّه عنه ، أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَخذَ سيْفاً يوم أُحدٍ فقَالَ: « مَنْ يأْخُذُ منِّي هَذا ؟ فبسطُوا أَيدِيهُم ، كُلُّ إنْسانٍ منهمْ يقُول : أَنا أَنا . قَالَ: «فمنْ يأَخُذُهُ بحقِهِ ؟ فَأَحْجمِ الْقومُ ، فقال أَبُو دجانة رضي اللَّه عنه : أَنا آخُذه بحقِّهِ ، فأَخَذهُ ففَلق بِهِ هَام الْمُشْرِكينَ». رواه مسلم .

اسم أبي دجانة : سماكُ بْنُ خرسة . قولُهُ : «أَحجم الْقوم» : أي توقَّفُوا . و «فَلق بِهِ» : أَي شَق «هام الْمشرِكين» : أَيْ رؤوسهُمْ .

92. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Uhud Savaşı'nda eline bir kılıç alıp:

- "Bunu benden kim almak ister?" diye sordu.

Mücahidlerin her biri ellerini uzatıp:

- "Ben, ben" diye cevap verdiler.

Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* bu defa:

- "Hakkını vermek şartıyla onu kim alır?" buyurdu.

Bunun üzerine hemen herkes duraladı; fakat Ebû Dücâne *radıyallahu anh*:

- Hakkını vermek şartıyla ben alıyorum! dedi, aldı ve onunla müşriklerin kellelerini ikiye ayırdı.

Müslim, Fezâilü's-sahâbe 128

Açıklamalar

Mücâhidler, "hakkını vermek şartıyla" ifadesinden Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "Zafer kazanılıncaya veya şehid oluncaya kadar savaşmak üzere onu benden kim alır?" demek istediğini anlamışlar ve kılıcın hakkını gereği gibi ödeyememek endişesiyle bir an duraklamışlardır. Ebû Dücâne hazretleri ise, hiç tereddüt etmeden kılıcı almak istemiş ve almıştır.

Sahâbîler zaten cihad meydanında idiler. Bu kılıcı alanın daha fazla fedâkârlık yapması gerektiği ortadaydı. İşte Ebû Dücâne bu fedakârlığı üstlendi. Kılıcı aldığı gibi gözünü kırpmadan savaşa daldı ve müşrik kellelerini ortadan ikiye bölü bölüverdi.

Bu, Ebû Dücâne'nin zafer veya şehitlik konusuna gösterdiği şevk ve iştiyâkın delili, bu iki hayırdan birine kavuşmak için nasıl acele ettiğinin belgesidir.

İbni Seyyidinnâs *es-Sîre* adlı eserinde Hz. Zübeyr'in şöyle dediğini nakletmektedir:

"Resûlullah'dan kılıcı istediğimde, bana vermeyip de Ebû Dücâne'ye verince, bunu içime sindiremedim ve kendi kendime, Allah'a yemin olsun ki, Ebû Dücâne'nin ne yapacağını gözetleyeceğim, dedim ve onu takip ettim. Ebû Dücâne kırmızı bir bez aldı ve onu başına bağladı. Medineli müslümanlar "Ebû Dücâne ölüm bandıyla harb meydanına çıktı" dediler. Ebû Dücâne rastladığı müşriği yakalayıp öldürdü.

Ebû Dücâne hazretleri, künyesiyle meşhur olmuş sahâbîlerdendir. Adı Simâk İbni Hareşe'dir. Uhud Savaşı'nda Mus'ab İbni Umeyr *radıyallahu anh* ile birlikte Resûlullah'ı korumuş ve bir çok yara almıştır. Ebû Dücâne Yemâme harbinde şehid düşmüştür. Allah ondan razı olsun...

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayra koşmakta Ebû Dücâne gibi ölümü bile göze almak gerekir.

2. Ebû Dücâne kahraman ve fedâî sahâbîlerdendi.

3. Hz. Peygamber ashâbını daha fazla fedakârlığa ve düşmana karşı durmaya teşvik ederdi.

93- **السَّادس**: عن الزُّبيْرِ بنِ عديٍّ قال: أَتَيْنَا أَنس بن مالكٍ رضي اللَّه عنه فشَكوْنا إِليهِ ما نلْقى من الْحَجَّاجِ. فقال: «اصْبِروا فإِنه لا يأْتِي زمانٌ إلاَّ والَّذي بعْده شَرٌّ منه حتَّى تلقَوا ربَّكُمْ » سمعتُه منْ نبيِّكُمْ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . رواه البخاري .

93. Zübeyr İbni Adî şöyle dedi:

Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'e gittik ve Haccâc'ın zulmünden şikâyet ettik. Enes şöyle dedi:

- "Rabbinize kavuşana kadar sabredin; zira her gelen gün, geçmiş günden daha kötü olacaktır. Ben bunu Peygamberimiz'den duydum." Buhârî, Fiten 6

Zübeyr İbni Adî

Rey kadısı olan Zübeyr el-Hemedâni, el-Yânî nisbesiyle bilinir. Güvenilir bir muhaddis ve fakih bir tâbiîdir. Kendisinin Enes İbni Mâlik'ten rivayetleri vardır. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. Hicri 131 yılında vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Haccâc-ı zâlim, Emevî halifesi Abdülmelik İbni Mervân'ın Hicaz ve Irak valisiydi. Hicaz'da halifeliğini ilân etmiş olan Abdullah İbni Zübeyr *radıyallahu anh*'ı şehid ederek Mekke ve Medine'yi kana buladı. Böylece Abdülmelik'in gözüne girdi ve kendisine Hicaz valiliği yanında Irak valiliği de verildi. Aynı zulmü Irak'ta da gerçekleştiren Haccâc, tepki almaya başladı. Kufe'li Zübeyr İbni Adî, taraftarlarıyla birlikte Basra'da ikamet etmekte olan büyük sahâbî Enes İbni Mâlik'e gitmiş ve çektiklerinden şikâyet etmişti. Öyle görülüyor ki bu şikâyetin altında bir başkaldırma niyeti yatmaktaydı. Enes İbni Mâlik hazretlerinin de herhangi bir siyasî gücü ve idarî görevi yoktu. Muhtemel bir karşı harekât için fikrini yoklamak anlamında bir şikâyet, bir yakınma karşısında olduğunu, böyle bir teşebbüste daha büyük bir fitne kapısının açılacağını hissedince şikâyetçilere hadisimizdeki tavsiyeyi hatırlatmıştır. Belki de böylece yeni bir fitnenin önünü almıştır.

"Gelen günün, geçen günü aratacak kadar kötü olacağı" tesbiti genel bir değerlendirmedir. Genelde bu böyle olacaktır, demektir. Yoksa geçmişten çok daha iyi günler, zamanlar ve idareler olmuştur, olacaktır da. Haccâc'dan kısa süre sonra yaşanan Ömer İbni Abdülaziz zamanı gibi dönemler için Hasan-ı Basrî hazretleri "halkın nefes alma zamanı" der. Hadiste genel gidişin daha iyiye değil, daha kötüye olduğu hatırlatılmaktadır. Çağımızda yaşanan teknolojik gelişme, bir yandan da kitle imha silahlarıyla insanlık için tehlikeyi arttırmaktadır. Daha kısa zamanda daha çok insanı imha etmek hedefine yönelik teknoloji, dünyanın kötüye gittiğinin belgesidir.

Hz. Enes'in şikâyetçilere, Hz. Peygamber'den duyduğunu vurgulayarak bu genel gerçeğe dikkat çekmesi ve sabır tavsiye etmesi, aslında sıkıntısız gün olmayacağını belirtmekte, binaenaleyh iyi ve hayırlı işler yapmaya her hâl-ü kârda devam etmenin daha isabetli ve müslümanca bir hareket olduğunu göstermektedir. Zaman daha kötüleşmeden yapılacak iyilik ve hayırlar yapılmalıdır. Zira müslüman, müsbet adamdır; hayır ve hizmet adamıdır.

“Ümmetim yağmura benzer, önü mü sonu mu hayırlıdır, bilinmez” (Tirmizî, Edeb 81) hadisi ile bu hadis arasında çelişki yoktur. Zira hadisimiz bütün zamanı içine alan genel bir değerlendirmeyi, Tirmizî’nin rivayet ettiği hadis ise, değişik zamanlarda yaşayacak olan müslüman fertler noktasından bir değerlendirmeyi ifade etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sıkıntılara göğüs gerip sabretmek, iyi işleri yapmaya gayret etmek gerekir.
2. Gelecek, şimdiki zamandan daha çetin olacaktır.
3. Kıyamete yaklaştıkça fesat yaygınlaşacaktır. Bu sebeple her devirde hizmete koşmaktan başka çıkar yol yoktur.

94– **السَّابع**: عن أبي هريرة رضي اللَّه عنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « بادروا بالأَعْمال سبعاً، هل تَنتَظرونَ إلاَّ فقراً مُنسياً، أَوْ غنيٌّ مُطْغياً، أَوْ مرضاً مُفسداً، أَو هرماً مُفْنداً أَو موتاً مُجهزاً أَوِ الدَّجَّال فشرُّ غَائب يُنتَظر، أَوِ السَّاعة فالسَّاعةُ أَدْهى وأَمر،» رواه الترمذي وقال: حديثٌ حسن .

94. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Yedi (engelleyici) şey(gelme)den önce iyi işler yapmakta acele ediniz. Yoksa gerçekten siz, unutturan fakirlik, azdıran zenginlik, (her şeyi) bozup perişan eden hastalık, saçma-sapan konuşturan ihtiyarlık, ansızın geliveren ölüm, gelmesi beklenen şeylerin en şerlisi Deccâl, belâsı en müthiş ve en acı olan kıyametten başka bir şey mi beklediğinizi sanıyorsunuz?”

Tirmizî, Zühd 3

Açıklamalar

Fertler ve toplumlar için hayat, bir düz çizgiden ibaret değildir. Zik-zakları, pürüzleri, yazı-kışı, hastalığı-sağlığı, gençliği-ihtiyarlığı vardır. Pek karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu sebeple fırsat elde iken yapılabilecek faydalı işleri ertelemek, akıllıca bir davranış değildir. Zira hadîs-i şerîfte sayılan yedi engelleyiciden birine veya birkaçına birden takılmak kaçınılmazdır. O halde bunca engelleyici hayat sahnesinde ilk fırsatta iyi işler yapmaya çalışmak bilinçli bir uyanıklık ve akıllılıktır.

Hayat gerçekleri göz önüne alınınca, 579 numarada tekrar gelecek olan hadisimizin ne kadar gerçekçi olduğu anlaşılacaktır. Hadiste sayılan yedi engelleyicinin özellikleri pek dikkat çekicidir:

Bir çok şey gibi haram-helâl sınırlarını da **unutturan fakirlik.**
Sınır tanımaz bir **azgınlığa sürükleyen zenginlik.**
Hayatın, normal akışını bozan ve **duyguları alt üst eden hastalık.**
İleri-geri, **saçma-sapan konuşturan ihtiyarlık.**
Ansızın gelen ölüm.

En şerli ve tehlikeli kıyâmet alâmeti olan **Deccâl.**
Sıkıntısı ve acısı dayanılmaz kıyamet.

Bütün bunlar üzerinde yeterince düşününce, insanın kötülük yapmak şöyle dursun; iyiliklere, hayırlara koşması pek tabiî değil midir? Hayra koşmakta, bu tür ihtimalleri daima hesap etmek gerekir. İstesen de bir şey yapamayacağın günler gelmeden, iş işten geçmeden önce, birşeyler yapmak lâzımdır.

"İnsanların çoğu iki nimetin kıymetini takdirde yanılmışlardır: Sıhhat ve boş vakit" (bk. 98. hadis).

"Yarıncılar helâk olmuştur" (bk. 146. ve 1739. hadis).

Bu beyanlar, müslümanların nasıl bir gayret ve canlılık içinde olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ne yazık ki "sonra yaparım; daha yaşım ne, başım ne!" diye diye hep kendimizi aldatmaktayız. İyilikleri, hayırları hep ertelemekte nefsimizin isteklerini saniye sektirmeden işlemekteyiz. Zararımız kendimize, toplumumuza, müslümanlara ve bütün insanlaradır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in iyilikleri geciktirmeden sür'atle işlemek konusundaki böylesine ciddi uyarılarda bulunması, ümmetin bu mevzudaki kusurunun ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir. İslâm ülkelerinin ve müslümanların günümüz dünyasındaki durumları, Peygamber Efendimiz'in ne kadar haklı olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Birtakım engeller çıkmadan önce iyi işler yapmaya gayret etmek lâzımdır.
2. İnsanı hayır yapmaktan alıkoyan engellerin başında fakirlik, zenginlik, hastalık ve ihtiyarlık gelmektedir.
3. Deccâl'ın ortaya çıkışı, kıyamet alâmetlerindendir.
4. Kıyametteki elem ve acı, dünyadakilerden çok çok şiddetlidir.
5. Faydalı işlere karşı tembel davranmamak ve sonunda da pişman olmamak için, "hayra koşma"yı bir alışkanlık haline getirmek lâzımdır. Bu hem fertlerin hem de ümmetin kalkınma ve kurtulma çaresidir.

95- **الثامن**: عنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال يوم خيْبر: «لأعطِينَّ هذِهِ الراية رجُلا يُحبُّ اللَّه ورسُوله، يفتَح اللَّه عَلَى يديهِ» قال عمر رضي اللَّهُ عنه: ما أَحببْت الإِمارة إلاَّ يومئذٍ فتساورْتُ لهَا رجَاءَ أَنْ أُدْعى لهَا، فدعا رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عليَ بن أبي طالب، رضي اللَّه عنه، فأَعْطَاه إِيَّاها، وقالَ: «امش ولا تلْتَفتْ حتَّى يَفتح اللَّه عليكَ» فَسار عليٌّ شيئاً، ثُمَّ وقف ولم يلْتفتْ، فصرخ: يا رسول اللَّه، على ماذَا أُقاتل النَّاس؟ قال: «قاتلْهُمْ حتَّى يشْهدوا أَنْ لا إله إلاَّ اللَّه، وأَنَّ مُحمَّداً رسول اللَّه، فَإِذا فعلوا ذلك فقدْ منعوا منْك دماءَهُمْ وأَموالهُمْ إلاَّ بحَقِّها، وحِسابُهُمْ على اللَّهِ» رواه مسلم «فَتَساوْرت» هو بالسِّين المهملة: أَيْ وثبت مُتطلِّعاً.

95. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Hayber Savaşı'nda şöyle buyurdu:

“Bu sancağı, Allah’ı ve Resûlünü seven, Allah’ın fethi kendisine nasip edeceği bir yiğide vereceğim.”

Ömer radıyallahu anh demiştir ki, “Emirliği o günkü kadar hiçbir zaman arzu etmedim. Beni çağırır ümidiyle Resûlullah’a kendimi göstermeye çalıştım durdum. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ali İbni Ebû Tâlib’i çağırdı, sancağı ona teslim etti ve şöyle buyurdu:

- “Yürü, Allah fethi müyesser kılıncaya kadar sağa-sola bakınma!”

Ali derhal hareket etti, sonra durdu ve arkasına dönmeden (gözlerini hedeften ayırmadan) seslendi:

- Ey Allah’ın elçisi, onlarla ne (yapmaları) için savaşayım?

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- “Onlarla, Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Resûlü olduğuna şehâdet getirmelerine kadar savaş. Bunu yaptıkları an, -dinin yasaklarını çiğnemedikçe- kanlarını ve mallarını senden korumuş olurlar. Asıl hesapları(nı görmek ise) Allah’a aittir.”
Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 33. Ayrıca bk. Buharî, Fezâilü’l-ashâb 9

Açıklamalar

Hayber’in fethi, zorlu savaşlardan sonra hicrî yedinci yılda gerçekleştirilmiştir. Zira Hayber, o devre göre pek sağlam kalelere sahipti. Medine civarından sürülen yahudilerden bir kısmı da buraya gelip yerleşmişlerdi. Bu haliyle Hayber müslümanlar için büyük bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için Hayber üzerine yürünmüştü. Hudeybiye Antlaşması’ndan yaklaşık bir ay sonra gerçekleştirilen Hayber Savaşı sırasında Kamûs Kalesi şiddetle direnmişti. Fetihten ümit kesilmeye başlandığı bir günün akşamında Hz. Peygamber, hadisimizde yer alan açıklamada bulunmuş ve fethi müjdelemiştir.

Hz. Ömer’in emirliği o gün çok arzu ettiğini belirtmesi, hem fetih şerefine ermek istemesi hem de sancağı alacak kişinin *“Allah ve Resûlü’nü sevdiği”*, bir başka rivayete göre de, *“Allah ve Resûlü’nün de kendisini sevdiği”* bildirilmiş olmasındandır. Böyle bir mazhariyete ulaşmayı kim istemez ki?..

Konuya ait rivayetlerden öğrendiğimize göre, Hz. Ali’nin o günlerde gözleri ağrıyormuş. Hz. Peygamber, kendisini çağırmış, tedâvî etmiş, sancağı teslim etmiş ve hadisimizdeki emri vermiştir. Hz. Ali, emre uygun olarak derhal yola çıkmış, *“sağa-sola bakınma”* tâlimatını da zâhirî mânâda anlamış, dönüp sorması gereken soruyu bile talimata aykırı davranmamak için yönünü değiştirmeden ve gözünü hedeften ayırmadan, yüksek sesle sormuştur. Hz. Ali’nin, fethi gerçekleştirmek maksadıyla ne kadar sür’atli ve dikkatli davrandığını gösterdiği için hadis burada zikredilmiş olmaktadır.

Bu demektir ki, hayra koşmak, uluslararası ilişkilerde de aynen geçerlidir. Yani müslüman her yerde, her seviyede, her meşrû görevde tereddüt göstermeden, görevini sür’atle yapar.

İslâmda savaş, **kelime-i şehâdet** getirilinceye kadardır. Müslüman olanlar, can ve mallarını güvence altına almış olurlar. Müslüman olmayan fakat cizye vermeyi kabul edenler de aynı sonuca ulaşırlar. Müslüman olduktan sonra, İslâm esaslarına göre sorumlu tutulmaları

gerekli bir suçları varsa ve bu sebeple can ve mal emniyetlerini ortadan kaldırmışlarsa, bunun hesabını vereceklerdir. Başkalarından gizledikleri hesaplarını ise, zaten Allah Teâlâ görecek, dilerse hesaba çekecek, dilerse affedecektir. Zira kalplerdekini bilen sadece Allah Teâlâ'dır.

Hadis 177 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm hayra koşmakta tereddüt etmezlerdi. Hz. Ali'nin davranışı bunun örneklerindendir.

2. Hz. Ali'nin Allah ve Resûlü'nü sevdiği, Allah ve Resûlü'nün de Hz. Ali'yi sevdiği Hz. Peygamber tarafından bildirilmiştir.

3. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bazan olacakları önceden bildirirdi. Hayberin Fethi'ne dair müjdesi bunun örneklerindendir.

4. Harbte düşman, önce müslüman olmaya davet edilir. Özellikle İslâm'dan haberi olmayan düşmana bu davet mutlaka yapılır.

5. Müslüman olmak için **kelime-i şehâdet**i söylemek yeterlidir. Dilsizlerin inandıklarını işaretle belirtmeleri kâfidir.

6. Hayırlı işlerde sür'at göstermek tavsiye edilmiştir.

7. Allah Teâlâ hiç bir şeyi yapmaya mecbur değildir.

11- بابُ المجاهدة

MÜCÂHEDE

Âyetler

قال اللَّه تعالى : وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

1. "Uğrumuzda mücâhede edenleri yollarımıza iletiriz. Gerçekten Allah iyilik edenlerle beraberdir." Ankebut sûresi (29), 69

Nefse, şeytana, kötü duygulara ve din düşmanlarına bütün güçleriyle direnenleri, Allah Teâlâ rızâsına ve cennetine ulaştıracak yollara yöneltecektir. Önemli olan, Allah'a kulluk uğrunda var gücüyle mücâdele etmektir. Âyet, iyi bir kul olmak için sarfedilecek gayretlerin, aslâ sonuçsuz kalmayacağı, mutlaka hedefe götürücü çıkış yolları bulunacağı müjdesini vermekte; mü'minleri, mücâhedenin her türlüsünü bu güven içinde gerçekleştirmeye çağırmaktadır. Hem de Allah Teâlâ'nın yardımının iyi davrananlarla beraber olduğu gerçeğini hatırlatarak...

Mücâhedenin cihaddan daha genel olduğu, cihaddan önce de sonra da yürütülmesi gerekli kulluk gayretlerini içine aldığı dikkatten kaçırılmamalıdır. Bildikleriyle amel etmenin de mücâhede olduğunu ileri süren ulemâ, herhalde bu genelliği ifâde etmek istemiş olmalıdırlar. Âyeti, "Bize itaat uğrunda gayret gösterenleri sevabımızın yollarına kılavuzlarız" şeklinde yorumlayan Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anh* de **mücâhedenin Allah'a kulluğu esas alan bir kavram** olduğunu dile getirmiş olmaktadır.

وقال تعالى : { وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ }.

2. “Ölüm sana erişinceye kadar Rabbine kulluk et!” Hicr sûresi (15), 99

Bu âyetle **mücâhedenin sürekliliği** ortaya konulmuştur. Mücâhede ölüme kadar süren bir kulluk bilinci ve uygulamasıdır. O halde müslüman, yaşadığı sürece kulluğa devam etmek suretiyle mücâhede içinde olacaktır. Bunun yolu ise, ilk vahiyler arasında yer alan şu âyetle gösterilmiştir:

وقال تعالى : { وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا } أي انقطع إليه.

3. “Rabbinin adını an, bütün varlığınla yalnız O’na yönel!” Müzzemmil sûresi (73), 8

Bu zikir ve teveccüh, şu kesin gerçekten destek almalıdır:

وقال تعالى : { فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ }.

4. “Zerre kadar hayır işleyen, onun karşılığını (mutlaka) görür.” Zelzele sûresi (99), 7

Maddî mânevî her iyiliğin ve hayrın, en küçük birimine kadar karşılıksız kalmayacağı açık bir gerçektir. Bu gerçek müslümanı, vereceği mücâhedede güçlü kılacak ve birtakım fedakârlıklara sevkedecektir. Sürekli olması arzu edilen mücâhedeye, böylesine bir garanti, doğrusu pek uygun düşmüştür.

İşlenen hayrın sadece karşılığı mı görülecektir? Mükâfat olarak bir fazlalık, bir lutuf olmayacak mı? Mücâhedede teşvik etkisi yapacak bu gerçeği de Rabbimiz ayrıca şu âyette haber vermektedir:

وقال تعالى: { وَمَاتُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا }.

5. **“Hayır olarak kendiniz için önceden ne gönderirseniz, onu Allah katında daha hayırlı ve mükâfatı daha büyük olarak bulursunuz.”** Müzzemmil sûresi (73), 20

Bir kimse ölünce, insanlar onun geriye ne bıraktığını, melekler ise önceden hangi hayırları gönderdiğini merak ederler. İnsanın hayatında ve sağlığında yaptığı hayırların en küçük biriminin bile karşılığının görüleceği garanti edilmiş ve hatta daha büyük mükâfatla karşılanacağı müjdesi verilmiştir. Bunlar, şüphe edilemez gerçeklerdir.

وقال تعالى : { وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ } والآيات في الباب كثيرة معلومة.

6. “Hayır olarak ne yaparsanız Allah onu bilir.” Bakara sûresi (2), 273

Mücâhede kavramı içinde yer alacak her çeşit kulluk girişimleri ilm-i ilâhî dâhilinde olunca, zâyî’ olma, karşılık görmeme ihtimalleri ortadan kalkmaktadır. Bu durum mücâhedeyi güçlendirmektedir. Binaenaleyh mücâhede konusunda gösterilecek ihmal ve tenbelliğin haklı herhangi bir gerekçesi kalmamaktadır.

Hadisler

96– فالأَول: عن أبي هريرة رضي اللَّه عنه. قال قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «إِنَّ اللَّه تعالى قال: منْ عادى لِي وليًّاً. فقدْ آذنتهُ بالْحْرْب. وما تقرَّبَ إِلَيَ عبْدِي بِشْيءٍ أَحبَّ إِلَيَ مِمَّا افْتَرَضْت عليْهِ: وما يَزالُ عبدي يتقرَّبُ إِلى بالنَّوافِلِ حَتَّى أُحِبَّه، فَإِذا أَحبَبْتُه كُنْتُ سمعهُ الَّذي يسْمعُ به، وبَصره الذي يُبصِرُ بِهِ، ويدَهُ التي يَبْطِش بِهَا، ورِجلَهُ التي يمْشِي بها، وَإِنْ سأَلني أَعْطيْتَه، ولَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لأُعِيذَّنه» رواه البخاري.

«آذنتُهُ» أَعلَمْتُه بِأَنِّي محارب لَهُ «استعاذنِي» رُوِى بالنون وبالباءِ.

96. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur" dedi:

"**Her kim** (ihlâs ile bana kulluk eden) **bir dostuma düşmanlık ederse, ben de ona karşı harb ilân ederim. Kulum kendisine farz kıldığım şeylerden, bence daha sevimli herhangi bir şeyle bana yakınlık kazanamaz. Kulum bana** (farzlara ilâveten işlediği) **nâfile ibadetlerle durmadan yaklaşır, nihayet ben onu severim. Kulumu sevince de (âdetâ) ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden her ne isterse, onu mutlaka veririm; bana sığınırsa, onu korurum**." Buhârî, Rikak 38

Açıklamalar

Bütün varlığıyla Allah'a yönelmiş, Allah saygısına ters düşen bir yaşayışa meyletmemiş, Allah'ı dost edinmiş kişilere **"velî"** denir. Velî, sâlih kişi demektir. Sürekli Allah ile olduğunun şuuruyla hareket ve amel eden insan demektir. Böyle bir kişiye bu iyi hâlinden, ibadet ehli oluşundan, iyi müslümanlığından dolayı düşmanlık etmek, onun, inanıp gereğince yaşadığı esaslara ve onları koyan Allah'a düşmanlık etmek demektir. Allah Teâlâ, kendi dostlarına düşmanlık edenlere harb ilân edeceğini bildirmektedir. Binâenaleyh mücâhedeyi hayat tarzı olarak benimsemiş insanlara bu hallerinden dolayı düşmanlık etmek, Allah Teâlâ'nın düşmanlığını karşısında bulmaktır. Böyle bir durumda kimin muvaffak olacağı bellidir.

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de sadece faiz yiyenlere harb ilân edeceğini bildirmiştir [Bakara sûresi (2), 279]. Bu hadîs-i kudsîde de dostlarından herhangi birine düşmanlık edenlere karşı harb açacağını duyurmaktadır. Bu, her iki fiilin son derece büyük bir günah olduğunu göstermektedir. Faiz yemekle, Allah dostlarına düşman olmak dışında, işleyene Allah Teâlâ'nın harb ilân ettiği başkaca bir günah yoktur. O halde her iki konuda da çok dikkatli olmak gerekmektedir. Zira Allah ile harbe kalkışanın asla iflâh olmayacağı bellidir.

Allah'a yakın olmanın Allah katında en makbul yolu, Allah'ın emrettiği farzları yerine getirmektir. Kul, işleyegeldiği farzlara ilâve olarak yapacağı nâfilelerle Allah'a yakınlıkta mesâfe alabilir. Ancak farzları ihmal edip nâfilelerle meşgul olmak, insanı kesinlikle böyle mutlu bir sonuca götürmez.

Önce farzları sonra da nâfileleri işlemeye devam eden müslüman, sürekli mücâhede içinde olan insan demektir. Bu ısrar ve devamlılık neticede, Allah Teâlâ'nın rızâ ve sevgisini

kazandırır. Allah Teâlâ bir kulunu sevince de artık o kul, en büyük ve yegâne desteği elde eder. Onun her işi düzgün olur. Tüm organları, görevlerini isâbetle yerine getirir. Allah'ın yardımı ve hidâyeti her işinde görülür. İstekleri yerine getirilir. Korunmayı dilerse, tehlikenin boyutu ne olursa olsun, Allah Teâlâ onu korur. Çünkü seven, sevdiğini yardımsız bırakmaz.

387 numarada tekrar gelecek olan hadîsimizdeki *"Onun işiten kulağı, gören gözü... olurum"* beyânları, Allah Teâlâ'nın, o kulunun vücuduna gireceği anlamına asla gelmez. Bu, ilâhî yardımın o kulun bütün hayatında tecelli edeceği anlamında güzel, güçlü ve tatlı bir mecâzî anlatımdır.

Tekrar edelim ki, mücâhedenin sonucu, Allah'ın sevgisini kazanmaktır. Bu ise, büyük mutluluktur. Ancak bütün bunlar, hiçbir Allah dostunun mâsum olduğu, yani günah işlemeyeceği, yanılmayacağı anlamına gelmez. Zira kul, kusursuz olmaz. Bazı câhil ve gafillerin bu yöndeki iddialarının hiçbir kıymeti yoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mücâhede, tâat ve ibadetle yürütülür. Bunu başaran, Allah Teâlâ hazretlerinin dostluğunu kazanır.
2. Allah dostlarına, verdikleri mücâhededen dolayı düşman olmak, Allah ile harbe girmek mânasında bir cür'etkârlıktır.
3. Hukukî konularda mahkemeye müracaat etmek, veliye düşmanlık sayılmaz.
4. Farzları yapmak suretiyle müslüman Allah Teâlâ'ya yakınlık sağlar.
5. Farzlara ilâveten yapılacak nâfileler, Allah katındaki yakınlığın artmasına vesiledir.
6. Allah Teâlâ, râzı olduğu kuluna her işinde yardım eder.
7. Allah dostlarının duası makbûldür.

97– **الثاني**: عن أَنس رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فيمَا يرْوِيهِ عنْ ربهِ عزَّ وجَلَّ قال: «إِذَا تقرب الْعبْدُ إِليَّ شِبْراً تَقرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِراعاً، وإِذَا تقرَّب إِلَيَّ ذراعاً تقرَّبْتُ منه باعاً، وإِذا أَتاني يَمْشِي أَتيْتُهُ هرْوَلَةً» رواه البخاري.

97. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Rabbinden rivâyet ettiği bir hadîs-i kudsîde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"**Kul(um) bana bir karış yaklaştığı zaman, ben ona bir arşın yaklaşırım; o bana bir arşın yaklaşınca ben ona bir kulaç yaklaşırım; o bana yürüyerek geldiği zaman, ben ona koşarak varırım.**" Buhârî, Tevhîd 50. Ayrıca bk. Müslim, Zikir 2, 3, 20-22, Tevbe 1; Tirmizî, Daavât 131; İbni Mâce, Edeb 58

Açıklamalar

Önceki hadîs-i şerîfde kulun Allah Teâlâ'ya ne ile nasıl yaklaşabileceği ve karşılığında ne tür bir yakınlık göreceği açıklanmıştı. Burada ise mesâfe ölçülerinin insan zihnine kazandırdığı berraklık içinde bu yakınlığın nasıl gerçekleşeceği anlatılmaktadır. Yakınlaşma tek taraflı ve yapılan işe aynıyla karşılık verme esasına göre de değildir. Allah Teâlâ kuluna, kulunun kendisine gösterdiği yakınlıktan çok daha fazlasıyla mukâbele etmektedir. Bunu da maddî ölçülerle, karışa arşınla, arşına kulaçla; yürümeye koşmakla karşılık verdiği şeklinde

açıklamaktadır. Bütün bu ifadeler, Allah Teâlâ hakkında mecâzî olarak kullanılmıştır. Bunların gerçek anlamları O'nun hakkında asla düşünülemez.

Bu beyânları iyice düşünecek olursak, onların ne kadar heyecan verici bir iltifat ifade ettiklerini hissederiz. Önemli olan alınan mesafe değil, samimiyetle Allah'a yönelmektir. Zira kulun aldığı yoldan çok, onun karşılığında kendisine yöneltilen ilâhî iltifat önemlidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kulun az ameline Allah Teâlâ çok sevap verir.
2. Bu uygulama Allah Teâlâ'nın kereminin ne kadar büyük olduğunu gösterir.
3. Mücâhede, kula bu büyük lutufdan yararlanma fırsatı kazandırır.

98- **الثالث**: عن ابن عباس رضي اللَّه عنه قال: قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «نِعْمتانِ مغبونٌ فيهما كثير من الناس: الصحة والفراغ» رواه مسلم.

98. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İki nimet vardır ki, insanların çoğu bu nimetleri kullanmakta aldanmıştır: Sıhhat ve boş vakit." Buhârî, Rikak 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 1; İbni Mâce, Zühd 15

Açıklamalar

İbadet, tâat, iyilik ve hayır yapmak için, diğer bir ifadeyle mücâhede için sıhhat ve vaktin önemi ortadadır. Ne var ki insanoğlunun devam edip gideceğini sandığı, fakat günün birinde, ansızın uçup gittiğini görerek aldandığını anladığı iki büyük nimet de yine sıhhat ve boş vakittir. "Her işin başı sağlık", "sağlık olsun", "Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi" sözleri, dilimizde çokça kullandığımız ifâde ve atasözleridir ve bunlar sıhhatin önemini yeterince anlatmaktadır. Önemli olan sıhhatin kıymetini güzel sözlerle değil, ondan gereği gibi yararlanarak takdir etmektir.

Boş vakit, özellikle din ve mesâî açısından giderek daha zor bulunur bir nimet haline gelmektedir. Hele büyük şehirlerin gürültülü, hızlı, çalkantılı ve yorucu günlük yaşantısına mahkum olan insanlar, boş vaktin kıymetini çok daha iyi takdir etmektedirler. Gündüzü koşuşturma, gecesi televizyon işgali altında geçen çağın insanı, mânevî hayatı için değerlendirebileceği boş vakte, ya da vakitlerini bu mânevî mutluluğu için kullanmaya ne kadar muhtaçtır?..

Sağlık ve boş vakit, mücâhede yolunda değerlendirildiği ölçüde kazanılmış olur. Aksi halde bütünüyle kaybedilmiş demektir. Zira geçen hiçbir saniyenin geri döndürülmesi mümkün değildir. "Vakit kılıçtır", dikkat edilmezse insanı biçer. Sağlık da değeri elden çıktıktan sonra anlaşılan bir nimettir.

Bu iki nimeti Allah'a yakınlık yolunda kullanmakta dikkatli ve titiz olmak, bunları değerlendirmede başarılı olamayan çoğunluk içinden yakayı sıyırıp mücâhedeyi kazanmak için ilk ve temel şarttır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sıhhat ve boş vakit akıllıca değerlendirilirse, kul için iki dünya mutluluğu demektir.

2. Çoğu kişi vakitlerini faydasız işlerle, sıhhatlerini de zararlı şeylerle heder eder. Bu iki büyük nimetin kıymetini bilemez.

3. İslâmiyet, vaktin ve sıhhatin değerlendirilmesini istemektedir. Çünkü ömür sermayesi bir defa kullanılabilmektedir.

99– الرابع: عن عائشة رضي اللَّه عنها أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَان يقُومُ مِنَ اللَّيْلِ حتَّى تتَفطَرَ قَدمَاهُ، فَقُلْتُ لَهُ، لِمْ تصنعُ هذا يا رسولَ اللَّهِ، وقدْ غفَرَ اللَّه لَكَ مَا تقدَّمَ مِنْ ذَنبِكَ وما تأَخَّرَ؟ قال: «أَفَلاَ أُحِبُّ أَنْ أَكُونَ عبْداً شكُوراً؟» متفقٌ عليه. هذا لفظ البخاري، ونحوه في الصحيحين من رواية المغِيرة بن شُعْبَةَ.

99. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, gece ayakları şişinceye kadar namazı kılardı. Âişe diyor ki, kendisine:

- Niçin böyle yapıyorsun (neden bu kadar meşakkate katlanıyorsun) ey Allah'ın Resûlü? Oysa Allah senin geçmiş ve gelecek hatalarını bağışlamıştır, dedim.

- "Şükreden bir kul olmayı istemeyeyim mi?" buyurdu.

Buhârî, Tefsîru sûre (48), 2; Müslim, Münâfikîn 81. Ayrıca bk. Buhârî, Teheccüd 6, Rikak 20; Müslim, Münâfikîn 79-80; Tirmizî, Salât 187; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 17; İbni Mâce, İkâme 200

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz, geçmiş ve gelecek hataları kendisine bağışlanmış bir peygamberdir. Zaten peygamberler kasdî olarak günah işlemezler. Onların hataları ya evlâ olanı terketmekten ya da zelle denilen yanılgıdan ibarettir. Buna rağmen geceleri teheccüd namazı kılmak için gösterdiği iştiyak ve arzu mübârek ayaklarının şişmesine sebep olacak dereceye varırdı. Âişe vâlidemiz onun bu durumunu biraz garipsemiş ve bu tavrının sebebini sormuştur. Efendimiz, sadece bağışlanmak maksadıyla ibadet edilmeyeceğini, şükür için de kulluk gerektiğini açıklamış ve "Allah'ın bana lutfettiği bunca nimete, bağış ve mağfirete şükretmeyeyim mi?" buyurmuştur. Bu açıklamasıyla Sevgili Peygamberimiz:

"Geçmiş ve geleceğin bağışlanmış olması, kulluğu azaltmaya değil, aksine teşekkürü arttırmaya vesile kılınmalıdır" demek istemiştir.

Hz. Ali'ye nisbet edilen bir söz vardır. Demiştir ki:

"Bir grup insan bir şeyler umarak kulluk yapar; bu tüccar kulluğudur. Bir grup insan da korkudan dolayı kulluk yapar; bu da köle kulluğudur. Bir grup insan da vardır ki, şükür olsun diye kulluk yapar; işte bu, tüm duygulardan yakasını kurtarmış seçkin kimselerin kulluğudur."

Kulun Allah'a şükretmesi, Allah'ın nimet ve ihsanlarını itiraf ederek O'na övgüde bulunmak ve kulluğa devam etmekle olur. Her nimete şükür gerekir. O halde insan, kulluğa devam ile şükrünü ve Allah'a yakınlığını artırır.

Sevgili Peygamberimiz'in bu tutumu ve beyanı, **mücâhedenin bir teşekkür bilinci ve uygulaması** olduğunu göstermektedir.

Burada şuna da işaret edelim ki, Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamberimiz'e ve öteki peygamberlere nisbet edilen günah (zenb), "kasıtsız işlenen hata" anlamındadır. Bazı âlimlere göre bu günah, "terk-i evlâ" yani öncelikle yapılması gerekeni yapmamak anlamındadır.

Hadis 1162 numarada tekrar ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başarılı bir mücâhede için gece ibadetinden yararlanmak lâzımdır.
2. Nimet, şükrün arttırılmasını gerektirir, azaltılmasını değil.
3. Peygamber Efendimiz, kendisine verilen nimet ve ikrâmlara ibadet yaparak şükreder ve "şükreden bir kul olmayı" isterdi.
4. Peygamber Efendimiz'in ayakları şişinceye kadar ibadet etmesi, bir zorlama değil, konunun önemine uygun bir tavırdır.
5. Yalnız başına yapılan ibadetler istenildiği kadar uzun tutulabilir. Toplu ibadetlerde cemaatın durumu gözetilmelidir.

100- **الخامس**: عن عائشة رضي اللَّه عنها أنها قالت: «كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذَا دَخَلَ الْعشْرُ أحيا اللَّيْلَ، وأيقظ أهْلَهْ، وجدَّ وشَدَّ المِئْزَرَ» متفقٌ عليه.

والمراد: الْعشْرُ الأواخِرُ من شهر رمضان: «وَالمِئْزَر»: الإِزارُ وهُو كِنايَةٌ عن اعْتِزَال النِّساءِ، وقِيلَ: المرادُ تشْمِيرُهُ للعِبادَةِ. يُقالُ: شَددْتُ لِهذا الأمرِ مِئْزَرِي، أيْ: تشمرتُ وَتَفَرَّغتُ لَهُ.

100. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

"Ramazan ayının son on günü gelince, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* geceleri ibadetle ihyâ eder, ailesini uyandırır, kulluğa soyunup paçaları sıvardı."

Buhârî, Leyletü'l-kadr 5; Müslim, İ'tikâf 7. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ramazan 1; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 17; İbni Mâce, Sıyâm 57

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz özellikle ramazan ayının son on gününde yani yirmi birinci geceden itibaren, bu bereketli geceleri her zamankinden daha fazla ibadetle geçirirdi. Bunun bir sebebi, bin aydan hayırlı olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilmiş olan **Kadir Gecesi'**nin bu geceler arasında bulunmasıdır. Peygamber Efendimiz bu geceleri her zamankinden biraz daha fazla ibadetle geçirirken, Kadir Gecesini de kaçırmamak isterdi. Bu sebeple ramazanın bu son on gününü genellikle **itikâf**ta geçirirdi.

Hz. Peygamber'in bütün bir geceyi uyanık olarak ibadetle geçirdiği bilinmemektedir. Bu husus Hz. Âişe'nin gözlemleriyle sabittir. O halde geceleri ibadetle ihya etme sözü, gecelerin büyük kısmını ibadetle geçirme şeklinde anlaşılacaktır.

Ailesini bizzat uyandırması veya uyandırılmalarını istemesi, onların da bu konuda daha ciddi bir gayret içinde olmalarını arzu etmesindendir.

“Paçaları sıvamak” ifadesinden, kadınlarından uzaklaşmak anlamını çıkaranlar da olmuştur. Her hâl ü kârda Peygamber Efendimiz’in, ramazanın son on gününü yoğun bir ibadetle geçirdiği anlaşılmaktadır.

Hadîs-i şerîf 1196 ve 1226 numaralarda tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz.

1. Faziletli zamanları sâlih ameller ile geçirmeyi büyük bir nimet bilmek, ganimet saymak gerekir.
2. Hz. Peygamber, ramazanın son on gününün ibadet için bir fırsat olduğunu fiilen ümmetine göstermiştir.
3. Mücâhede, yoğun ibadetle beslenmelidir.

101- **السادس**: عن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال: قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «المؤْمِن الْقَوِيُّ خيرٌ وَأَحبُّ إلى اللَّهِ مِنَ المؤْمِنِ الضَّعِيفِ وفي كُلٍّ خيْرٌ. احْرِصْ عَلَى مَا ينْفَعُكَ، واسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَلاَ تَعْجزْ. وإنْ أصابَك شيءٌ فلاَ تقلْ: لَوْ أَنِّي فَعلْتُ كانَ كَذَا وَكذَا، وَلَكِنْ قُلْ: قدَّرَ اللَّهُ، ومَا شَاءَ فَعلَ، فَإنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ». رواه مسلم.

101. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“**Kuvvetli mü’min, (Allah katında) zayıf mü’minden daha hayırlı ve daha sevimlidir. (Bununla beraber) her ikisinde de hayır vardır. Sen, sana yararlı olan şeyi elde etmeye çalış. Allah’dan yardım dile ve asla acz gösterme. Başına bir şey gelirse, “şöyle yapsaydım, böyle olurdu” diye hayıflanıp durma. “Allah’ın takdiri bu, O, ne dilerse yapar” de. Zira “eğer şöyle yapsaydım” sözü şeytanı memnun edecek işlerin kapısını açar.**” Müslim, Kader 34. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 10.

Açıklamalar

Dünya imtihan sahnesidir. İnsan da ölüm noktasına doğru hızla ilerlemektedir. Bu gidiş esnasında çok değişik etkilerle, olaylarla karşılaşacaktır. Olumlu-olumsuz bütün olaylar karşısında mü’min, **“Allah’a kul olma”** vasfını korumakla yükümlüdür. Bunun için de önce inanış olarak sonra da bünye olarak güçlü olmak ihtiyacındadır. Müslümanlığı **“mutluluk yarışı”** diye yorumlayacak olursak, bu yarışta güçlü, kuvvetli, eğitimli, disiplinli, istekli ve şuurlu olmanın gereği kendiliğinden ortaya çıkar.

İman ve imana bağlı ibadetler mutlak hayırdır. Böyle olunca da kuvvetlisi ve zayıfıyla her müslüman hayırlıdır. Ancak inanç, fikir, niyet, âhirete meyil ve fizik olarak kuvvetli mü’min, bu açılardan zayıf olandan elbette daha hayırlıdır. Zira verilecek mücâhede güçlü olmayı gerektirmektedir.

Mü’mini güçlü kılacak her işe ve tedbire sarılmak, bu konuda Allah’tan yardım dilemek, yılmamak, acz göstermemek Peygamber Efendimiz’in hadisimizde yer alan tavsiyeleridir. Bu gayretleri etkisizliğe uğratacak, *“Keşke şöyle yapsaydım, böyle yapsaydım...”* gibi birtakım

faydasız ve karamsar hesaplara girmemek, *"Allah'ın takdiri böyleymiş"* deyip teslimiyet göstermek ve yine mü'min olarak kulluk çizgisinde yapması gerekenlerin peşinde olmak "kuvvetli mü'min"in tavrı olarak öğütlenmektedir. Zira insan "eğer şöyle şöyle yapsaydım" gibi ihtimallere yakasını kaptırırsa, rızâsızlık, kadere karşı çıkma ve Allah'ı inkâr gibi imanla taban tabana zıt bir hale düşebilir. Bu ise sadece şeytanı sevindirir.

Başa gelen olaylardan ders almamayı değil, bu olayları imân ve rızâ çizgisi dışına taşıran faydasız yorumlara vesile kılmayı hadisimiz yasaklamaktadır. Çünkü böyle bir sonuç, başa gelebilecek en büyük felâket olur. Hem unutulmamalıdır ki, **"Araba devrildikten sonra yol gösteren çok olur."** Fakat bütün bunlar, arabanın devrilmiş olması gerçeğini değiştirmez. İmanlı ve ibadetli mü'minler, sıkıntılar karşısında güçlü ve dayanıklı olacakları için güçsüz ve dayanıksız kimselerden daha hayırlı ve sevimlidirler. Zira güçlülük kadere imandan kaynaklanır. Kader inancı müslümanın potansiyel gücüdür. İslâm'ın ve müslümanın dinamizmi kader inancında yatmaktadır. Nihayet **"Biz Allah'tan geldik yine O'na döneceğiz."** [Bakara sûresi (2), 156] teslimiyeti, mü'mine olaylar karşısında yıkılmama, yılmama ve çizgisini koruma gücü verecektir. O halde bu anlamda "kuvvetli mü'min" olmaya hatta mümkünse "mü'minlerin en kuvvetlisi" olmaya bakmak lazımdır. Yüce Rabbimiz bizleri "kuvvetli" kılsın.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Gerçek kuvvet ve zaaf nefisle mücâhede noktasında kendisini gösterir.
2. Kadere rızâ ve teslimiyet, olaylar karşısında en büyük güç kaynağıdır.
3. Geçmişe hayıflanarak, geleceği gerektiği gibi değerlendirememek zayıf insanların işidir.
4. Din ve dünyaya faydası bulunan işleri başarmak için gayret göstermek gerekmektedir.

102– **السابع**: عنه أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «حُجِبتِ النَّارُ بِالشَّهَواتِ، وحُجِبتْ الْجَنَّةُ بَالمكَارِهِ» متفقٌ عليه.

وفي رواية لمسلم: «حُفَّت» بَدلَ «حُجبتْ» وهو بمعناهُ: أيْ: بينهُ وبيْنَهَا هَذا الحجابُ، فإذا فعلَهُ دخَلها.

102. Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cehennem, nefse hoş gelen şeylerle kuşatılmış; cennet ise, nefsin istemediği şeylerle çepeçevre sarılmıştır." Buhârî, Rikak 28; Müslim, Cennet 1. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 22; Tirmizî, Cennet 21; Nesâî, Eymân 3

Açıklamalar

Resûl–i Ekrem Efendimiz'in **cevâmiü'l-kelim** nitelikli beyanlarından olan bu hadîs-i şerîf, nefse karşı verilecek mücâhedenin önemini ve neticesini çok özlü ve düşündürücü bir şekilde ortaya koymaktadır. Azâb yeri olan cehennem nefse hoş gelen haramlarla sarılıp süslenmiştir. Nefsin istekleri yerine getirilirse, gidilecek yer cehennemdir. Aşırı istekler

(şehvetler), peşine düşenleri örümcek ağı gibi cehenneme çeker götürür. Bunların nefse hoş gelmesine aldanmamak gerekir. Çünkü arkası ateştir, azaptır.

Cennet, ebedî mutluluk yurdudur. Ona nefis açısından bakıldığı zaman, başlangıçta nefsin hiç de hoşlanmadığı ibadet, fazilet ve fedâkârlıklarla perdelendiği görülür. İnsan nefsi, bu güçlüklere katlanmak istemez. Ancak gerçek mutluluk, geçici zorluklara katlanıp o perdeleri aralayabilmektedir. İşte nefisle mücâdele bu noktada odaklaşmaktadır. Mücâhede de bu noktada büyük bir önem ve anlam kazanmaktadır.

Nefis kendi başına bırakılırsa, gerisini düşünmeden hoşuna giden şeylerin peşine düşer. Halkımız bu gidişin duygusallığını "Kızı kendi gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır ya da zurnacıya" sözüyle pek güzel belirtir. Görünüşe aldanmamak gerektiğine de bir edibimiz "Zehiri teneke kupayla sunmazlar" sözüyle dikkat çeker. Duyguları akıl, tecrübe ve vahyin ışığında uyarmak, ciddî ve meşrû işlere yönlendirmek gerekmektedir. Zira gerçek ve sürekli mutluluk yani cennet böyle bir mücâhede ile kazanılabilecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennete bazı güçlüklere sabrederek ulaşılır. Nefsin hoşlanmadığı şeyleri yapmak sonuçta sevinmek demektir.

2. Nefsin isteklerine karşı çıkmak, sonuçta azaptan kurtulmaktır.

3. **"Mücâhede, nefsin haklarına değil, hazlarına sed çekmektir."** Bunun da sonu, nefsin cennette her istediğine kavuşması demektir.

103– **الثامن**: عن أبي عبد اللَّه حُذَيْفَةَ بن اليمانِ، رضي اللَّهُ عنهما، قال: صَلَّيْتُ مع النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ذَاتَ لَيْلَةٍ، فَافتَتَحَ الْبقرة، فقُلْت يرْكَعُ عِندَ المائة، ثُمَّ مضى، فَقُلْت يُصلِّي بِهَا في رَكْعةٍ، فَمَضَى.

فَقُلْت يَرْكَع بهَا، ثمَّ افْتتَح النِّسَاءَ، فَقرأَهَا، ثمَّ افْتتح آلَ عِمْرانَ فَقَرَأَهَا، يَقْرأُ مُتَرَسِّلاً إذَا مرَّ بآيَةٍ فِيها تَسْبِيحٌ سَبَّحَ، وإِذَا مَرَّ بِسْؤالٍ سَأل، وإذَا مَرَّ بِتَعَوذٍ تَعَوَّذَ، ثم ركع فَجعل يقُول: «سُبحانَ رَبِّيَ الْعظِيمِ» فَكَانَ رُكُوعُه نحْوا مِنْ قِيامِهِ ثُمَّ قَالَ: «سمِع اللَّهُ لِمن حمِدَه، ربَّنا لك الْحمْدُ» ثم قَام قِياماً طوِيلاً قَريباً ممَّا رَكع، ثُمَّ سَجَدَ فَقالَ: «سبحان رَبِّيَ الأعلَى» فَكَانَ سُجُوده قَرِيباً مِنْ قِيامِهِ». رواه مسلم.

103. Ebû Abdullah Huzeyfe İbnü'l-Yemân *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

"Bir gece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in arkasında namaz kıldım. Bakara sûresini okumaya başladı. Ben içimden herhalde yüz âyet okuyunca rükû eder, dedim. O yüz âyetten sonra da okumaya devam etti. Ben yine içimden bu sûre ile namazı bitirecek, dedim. O yine devam etti. Bu sûreyi bitirip rükû eder dedim, etmedi. Nisâ sûresi'ne başladı; onu da okudu. Sonra Âl-i İmrân sûresi'ne başladı; onu da okudu. Ağır ağır okuyor, tesbih âyetleri gelince tesbih ediyor, dilek âyeti gelince dilekte bulunuyor, istiâze âyeti geçince Allah'a sığınıyordu. Sonra rükûa gitti. **"Sübhâne rabbiye'l-azîm** (büyük rabbimi tenzîh ederim)" demeye başladı. Rükûu da aşağı-yukarı ayakta durduğu kadar uzun oldu. Sonra **"semiallâhu**

limen hamideh, rabbenâ leke'l-hamd (Allah, kendisine hamd edeni duyar, hamd yalnız sanadır ey rabbimiz)" dedi ve kalktı. Hemen hemen rükûuna yakın uzunca bir süre ayakta durdu. Sonra secdeye vardı ve **"sübhâne rabbiye'l-a'lâ** (yüce rabbimi tenzih ederim)" dedi. Secdesini de aşağı-yukarı kıyâmı kadar uzattı."

Müslim, Müsâfirîn 203

Huzeyfe İbnü'l-Yemân

Sahâbî oğlu sahâbî olan Huzeyfe, Ebû Abdullah künyesiyle bilinir. Babası ile birlikte Uhud harbine katılmış, babası yanlışlıkla müslümanlar tarafından öldürüldüğü halde Huzeyfe, diyet talep etmemiştir.

Huzeyfe münâfıklar ve ileride zuhur edecek fitneler konusunda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem tarafından bilgilendirilmişti. Bu sebeple ***"Resûlullah'ın sırdaşı"*** *diye şöhret bulmuştur. Hz. Ömer bir cenâze olunca, Huzeyfe'yi takip ederdi. O cenâze namazına iştirâk ederse, Hz. Ömer de katılırdı. Huzeyfe cenâze namazını kılmazsa, Hz. Ömer ölen kimsenin münafıklardan olduğunu anlar, cenazeye katılmazdı.*

Huzeyfe radıyallahu anh savaşlara iştirak etmiş, özellikle Hendek savaşında istihbârât ve keşif subaylığı yapmıştır. Daha sonra Hemedân, Rey ve Dînever onun komuta ettiği ordu tarafından fethedilmiştir. el-Cezîre fethinde de bulunmuş ve Nusaybin'e yerleşmiş ve orada evlenmiştir. Hz. Ömer kendisini Medâyin vâliliğine tayin etmiş, vefat edinceye kadar o görevde kalmıştır.

Huzeyfe Hz. Peygamber'den 100'den fazla hadis rivayet etmiştir. 37 hadisi Buhârî ve Müslim'de bulunmaktadır.

Vefât etmeden önce "Allahım! Sen biliyorsun ki, ben seni seviyorum. Sana kavuşmamı mübârek kıl!" diye dua etmiştir.

Hz. Osman'ın şehîd edilmesinden 40 gün sonra hicrî 36 yılında vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Resûlullah'ın ayakları şişinceye kadar gece ibadetiyle meşgul olduğunu görmüştük. (bk. 99. hadis) Hadisimizde bu ibadetin nasıl yapıldığına dair bilgi bulmaktayız. Efendimiz'in gece namazı kılarken çok uzun okuduğunu, Bakara, Âl-i İmrân ve Nisâ sûrelerini bir rekatta bitirdiğini, rüku', kıyâm ve secdeleri de uzunca yapmak suretiyle namazı tamamladığını öğrenmekteyiz. Bu, Efendimiz'in nefisle kıyasıya mücâhede yaptığını göstermektedir.

Peygamber Efendimiz'in Bakara sûresi'nden sonra Nisâ sûresi'ne geçmesi, ya böyle yapmanın cevâzını göstermek içindir, ya da o zaman henüz sûrelerin sırası belirlenmediğindendir.

Hadis 1178 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber gece namazlarını uzun kıldığı için gece namazını uzatmak müstehabtır.

2. Namaz içinde ve dışında tesbih âyetlerinde Allah'ı tesbih etmek, Allah'a sığınmaya dair âyetlerde ona sığınmak, dilek âyetlerinde dilekte bulunmak müstehaptır. Şâfiîler bu

görüştedirler ve bunun imâm, cemaat ve yalnız başına kılan için aynen geçerli olduğunu söylerler.

104- التاسع: عن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللَّهُ عنه قال: صلَّيْت مع النَبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَيلَةً، فَأَطَالَ الْقِيامَ حتَّى همْمْتُ أَنْ أجْلِسَ وَأدعَهُ. متفقٌ عليه.

104. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gece Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in arkasında namaz kıldım. Ayakta o kadar uzun durdu ki, en sonunda, içimden hoş olmayan bir şey yapmayı bile geçirdim.

- Ne yapmayı düşündün? dediler.

- Peygamber'i ayakta bırakıp oturmayı düşündüm, dedi. Buhârî, Teheccüd 9; Müslim, Müsâfirîn 204

Açıklamalar

Abdullah İbni Mes'ûd'un bu rivayeti de Hz. Peygamber'in gece ibadetinde kıyâmı uzun tuttuğunu, yani onun ibadete düşkünlüğünü anlatmaktadır. Bu demektir ki, Hz. Peygamber gece namazında kendisine uyan Huzeyfe ve İbni Mes'ûd gibi cemaati dikkate almamıştır. Çünkü gece namazı onlar için nâfiledir. Bu sebeple Efendimiz yalnız başına kılıyormuş gibi davranmıştır.

İbni Mes'ûd'un bir ara oturuvermeyi aklından geçirmesi ve bunu "hoş olmayan bir iş" diye nitelemesi, ne kadar tabiî ve nezih değil mi? Hz. Peygamber'i ayakta bırakıp oturmanın uygun olmayacağını biliyor, fakat sabrının son derece zorlandığını da söylüyor. Bu hâl, Peygamber Efendimiz'in ibadete sabretmekte ne kadar dayanıklı, mücâhedede herkesten önde olduğunu göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Farz olmayan namazlarda da imama uyulabilir.
2. Cemâatin bir özrü yokken oturarak imama uyması uygun değildir.
3. Ashâb-ı kirâm son derece edebli insanlardı.
4. Büyüklerin yanında edebe riâyet etmek gerekir.
5. Anlaşılmayan konularda soru sormak, kapalılığın aydınlatılmasını istemek, kendi kendine yorum yapmaktan çok daha doğru bir harekettir.

105- **العاشر**: عن أنس رضي اللَّه عنه عن رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «يتْبعُ المَيْتَ ثلاثَةٌ: أَهلُهُ ومالُه وعمَلُه، فيرْجِع اثنانِ ويبْقَى واحِدٌ: يرجعُ أَهلُهُ ومالُهُ، ويبقَى عملُهُ» متفقٌ عليه.

105. Enes *radıyallahu anh*'den, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sel-lem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“**Ölüyü (kabre kadar) üç şey takip eder: Çoluk-çocuğu, malı ve ameli. Bunlardan ikisi döner, biri kalır. Çoluk-çocuğu ve malı döner, ameli (kendisiyle) kalır**.”

Buhârî, Rikak 42; Müslim, Zühd 5. Ayrıca bk.Tirmizî, Zühd 46; Nesâî, Cenâiz 52

Açıklamalar

Her canlı ölümü tadar; eninde sonunda dünyadan ayrılır. Ölen insan kabre kadar uğurlanır. 462 numara ile tekrar gelecek olan hadisimiz bu mecbûrî yolculukta ölünün arkasından kabre kadar gidenleri saymaktadır. Çoluk-çocuğu, dostları gerçek uğurlayıcı olarak; malı-mülkü, techiz-tekfin ve defin masrafları ve geride bıraktığı mirası hukûkî olarak ameli de sevap veya günah olarak ölüyü mânen takip eder. Defin işinin bitirilmesiyle çoluk-çocuk ve dostlar ondan ayrılır, mirası da taksim edilmek üzere gündeme gelir. Ameli ise, başkasının işine yaramaz. O sadece sahibine özel olduğu için, nihâî değerlendirmeye tâbi tutulmak üzere onunla beraber âhirete intikal eder. Bu sebeple **“Mezar amel sandığıdır”** denilmiştir. Ölen insan ne kadar büyük ve hatırlı biri olursa olsun, çoluk-çocuğu ve dostlarından hiçbiri onunla birlikte mezara girmek istemez ve girmez. Çok sevenleri bile, ağlaya ağlaya da olsa definden sonra ayrılıp giderler. Ne kadar üzülüp ağlasalar bile, onu mezarında yalnız bırakırlar. Ölen kimse dünyanın en zengini de olsa, yanında götürdüğü şey birkaç metrelik kefen bezinden ibarettir. Şâir ne güzel söylemiştir:

Ana rahminden geldik pazara
Bir kefen aldık döndük mezara.

Geriye kalan mal, artık ona değil mirasçılara aittir. Nitekim bir hadîs-i şerîfte ifade buyurulduğu gibi, *“Kişinin asıl malı, yiyip bitirdiği, giyip eskittiği ve Allah için verip biriktirdiğidir”* (Müslim, Zühd 4).

İnsan, hayatı boyunca yaptıklarını yani amelini beraberinde götürür. Ona göre de muameleye tâbi tutulur. **“Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennem çukurlarından bir çukurdur”** hadisi, bu muamelenin neler olabileceğini ifade eder. Madem ki kişiyi takip edecek olan ameldir, o halde mücâhede, ameli sevimli bir dost, ebedî bir mutluluk vesilesi kılma gayretidir, denilebilir. Akıllı kişi de böyle bir gayreti kendi kendisinden esirgemeyendir. Mücâhedenin gereği ve sınırları bu hadîs-i şerîf ile pek veciz bir şekilde dile getirilmiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mücâhede, amel ve ibadeti artırmakla gerçekleştirilmelidir.
2. Çoluk-çocuk ve amel kişi ile nihâyet kabre kadar gider.
3. Başbaşa kalınacak olan ameldir. Kişinin kabir hayatı ve âhiretteki durumu ameline göre belirlenir.

106- الحادي عشر: عن ابن مسعودٍ رضيَ اللَّهُ عنه قال: قال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «الجنة أقَرَبُ إلى أَحدِكُم مِنْ شِراكِ نَعْلِهِ والنَّارُ مِثْلُ ذلِكَ» رواه البخاري.

106. İbni Mes’ûd *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Cennet size, ayakkabınızın bağından daha yakındır. Cehennem de öyledir.” Buhârî, Rikak 29.

Açıklamalar

446 numarada tekrar gelecek olan hadîs-i şerîfe göre cennet de cehennem de âdetâ burnumuzun dibindedir. Atılacak adımlara, yapılacak amellere göre cennete ve cehenneme gitmek pek kolaydır. İbadet ve tâat kişiyi cennete, günah ise cehenneme yaklaştırır. Bu yakınlık hadisimizde, nalın tasması ya da potin bağına, tokyo atkılarına teşbih edilmiştir. Nitekim Buhârî’nin bir başka rivayetinde de *“Ölüm insana pabucunun atkısından daha yakındır”* (Medine 12, Menâkıbu’l-ensâr 46, Merdâ 8, 22) buyurulmuştur. Dilimizde bu mâna “burnunun dibinde” deyimiyle anlatılır.

İnsanın cennete de cehenneme de aynı yakınlık veya uzaklıkta olduğu, seçip benimseyeceği yaşama tarzı, atacağı adımlarla her ikisine de ulaşmakta zorlanmayacağı, Peygamber Efendimiz’in bu özlü ifadesinden anlaşılmaktadır. Bizden cenneti ve cehennemi ayaklarımıza temas ediyormuş gibi düşünmemiz istenmekte ve tabiî ona göre sürekli bir mücâhede içinde olmamız teşvik edilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bize aynı derecede yakın olan cennet ve cehennemi devamlı hatırlamamız, burnumuzun dibindeki cenneti kaçırmamak için tâat ve ibadete düşkünlük göstermemiz lâzımdır.

2. Nefis ve şeytana karşı koymak cehennemi bizden uzaklaştırır.

107- الثاني عشر: عن أبي فِراس رَبِيعةَ بنِ كَعْبٍ الأَسْلَمِيِّ خادِمِ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، ومِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ رضي اللَّهُ عنه قال: كُنْتُ أَبيتُ مع رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، فآتِيهِ بِوَضوئِهِ، وحاجتِهِ فقال: «سلْنِي» فقُلْت: أَسْأَلُكَ مُرافَقَتَكَ في الجنَّةِ. فقالَ: «أَوَ غَيْرَ ذلِكَ؟» قُلْت: أَسْأَلُكَ مُرافَقَتَكَ في الجنَّةِ. فقالَ: «أَوَ غَيْرَ ذلِك ؟» قُلْت: هو ذَاكَ. قال: «فأَعِنِّي على نَفْسِكَ بِكَثْرَةِ السجُودِ» رواه مسلم.

107. Resûlullah’ın hizmetkârı ve Ehl-i suffe’den olan Ebû Firâs Rebîa İbni Ka’b el-Eslemî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

“Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte gecelerdim. Abdest suyunu ve öteki ihtiyaçlarını ona getirirdim. Buna karşılık bir keresinde bana:

- “**Dile (benden ne dilersen)”** buyurdu. Ben:

- Cennette seninle beraber olmayı isterim, dedim. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **“Başka bir şey istemez misin**?” buyurdu. Ben:

- Benim dileğim bundan ibarettir, dedim. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **“Öyleyse çok namaz kılıp secde ederek, kendin için bana yardımcı ol!**” buyurdu.

Müslim, Salât 226. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu’ 22; Nesâî, Tatbîk 79

Rebîa İbni Ka'b

Ebû Firâs künyesi ile bilinen Rebîa, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hem hazarda hem seferde şahsî hizmetlerini görürdü. O, bununla iftihar edecek kadar şeref duyardı. Ashâb-ı suffe'dendi. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'den ayrılmış ve Medine'ye yaklaşık 12 mil mesâfedeki Eslem kabilesi yurduna yerleşmiştir. Bu sebeple de Eslemî diye nisbelenmiştir. Hz. Peygamber'den 12 hadis rivayet etmiştir. Rivayetleri, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce tarafından rivayet edilmiştir.

Hicretin 63. yılında vefat etmiştir. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Rebîa, geceleri Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kapısına yakın bir yerde yattığı için gece namazlarında okuduklarını işitebilir, seslendiğinde duyardı. Yoksa onun Hz. Peygamber ile birlikte gecelerdim demesi, onunla aynı odada yatardım şeklinde anlaşılmamalıdır. Rebîa, Hz. Peygamber'in abdest suyunu, misvak vs. gibi ihtiyaç duyacağı eşyayı temin etmekteydi. Onun hizmetlerinden memnun kalan Hz. Peygamber, bir keresinde ona ikramda bulunmak istemiş ve *"Dile benden ne dilersen"* buyurmuştur. Ödüllendirecekleri kişiyi dilekte bulunmakta serbest bırakmak büyüklerin özelliklerindendir. Bu, bir anlamda da imtihandır. Ne isteyeceğini bilip bilmediğini kontrol etmektir.

Hz. Peygamber'in kendisinden istenecek her şeyi yerine getirme yetkisi var mıydı, yok muydu? Konu tartışılmış ve Allah Teâlâ'nın Resûl-i Ekrem'e özel bazı ihsanlarda bulunma yetkisi verdiği ve bu durumun Hz. Peygamber'in özelliklerinden olduğu sonucuna varılmıştır. Hz. Huzeyfe'nin şâhitliğini iki kişinin şehâdetine denk sayması gibi bazı farklı uygulamalara yetkisi olduğu kabul edilmiştir. Bu sebeple Efendimiz'in, Rebîa'ya *"Dile benden ne dilersen"* buyurması, sadece bir gönül alma veya sadece imtihan etme amacına yönelik bir iltifat değil, ona ikrâmda bulunma isteğinin sonucudur.

Rebîa, işinden zevk alan, memnun olan her kişinin yapacağını yapıp âhirette de Hz. Peygamber'e yakın olmayı istemiştir. Bu, onun dünya ve âhiretin mutluluğuna tâlip olması demektir.

Hz. Peygamber, kulun cennete girip giremeyeceğini Allah Teâlâ'nın bildiği gerçeğini hatırlatmak üzere, *"Daha başka bir şey istemez miydin?"* buyurmuş, hemen bizzat karşılayabileceği bir dileğinin olup olmadığını sormuştur. Rebîa'nın isteğinde bilinçli bir şekilde ısrar etmesi üzerine de kendisine, haline münasip bir temel tavsiyede bulunmuş ve :

"*Çokca secde (ibadet) ederek, dileğin hususunda bana yardımcı ol!"* buyurmuştur.

Hz. Peygamber'in bu tavsiyesi, cennete mücâhede ile girilebileceğini, mücâhedenin de ibadetlerle başarıya ulaşabileceğini göstermektedir. İbadet yerine "secde" buyurulması, kulun Allah'a en yakın olduğu halin "secde hali" olmasından, kulluğun en tam şekilde "secde" ile resmedilmesinden dolayıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'e cennette yakın olabilmek için çokca ibadet etmek, nefisle mücâdelede gayretli olmak gerekmektedir.

2. Ashâb-ı kirâm Hz. Peygamber'e yakın olmayı hep arzulayagelmişlerdir.

3. Abdest suyunun hazırlanmasında başkasından yardım istemek câizdir.

108– الثالث عشر: عن أبي عبد اللَّه ويُقَالُ: أبُو عبْدِ الرَّحمنِ ثَوْبانَ موْلى رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: سمِعْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول: عليكَ بِكَثْرةِ السُّجُودِ، فإِنَّك لَنْ تَسْجُدُ للَّهِ سجْدةً إلاَّ رفَعكَ اللَّهُ بِهَا درجةً، وحطَّ عنْكَ بِهَا خَطِيئَةً» رواه مسلم.

108. Ebû Abdullah (veya Ebû Abdurrahman) Sevbân *radıyallahu anh*'den -ki kendisi Resûlullah'ın azadlı kölesidir- rivayet edildiğine göre o "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim" demiştir:

"Çok secde etmeye bak! Zira senin Allah için yaptığın her secde karşılığında Allah seni bir derece yükseltir ve bir hatânı siler."

Müslim, Salât 225. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 22; Tirmizî, Salât 169; Nesâî, Tatbîk 80, 89

Sevbân İbni Bücdüd

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in mevlâsı (âzad ettiği kölesi) olan Sevbân, Yemen'in Himyer kabilesindendi. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Hz. Peygamber kendisini, memleketine dönmek veya ehl-i beyt arasında kalmak konusunda muhayyer bıraktı. O, Medine'de kalmayı yeğledi. Hz. Peygamber vefat edinceye kadar hazarda ve seferde onun maiyyetinde bulundu. Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra Şam'a gitti. Mısır'ın fethine katıldı.

Hz. Peygamber'den 128 hadis rivayet etti. İmam Müslim onun rivayetlerinden 10 tanesini Sahih'ine aldı.

Sevbân Humus'ta hicrî 54 yılında vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Önceki hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Rebîa İbni Ka'b'a yaptığı çok ibadet tavsiyesinin burada açıklık kazandığını görmekteyiz. Her secde karşılığında bir derece yükselmek ve bir hatadan kurtulmak suretiyle kul mesafe katetmektedir. Yani kul için yücelik ve mutluluk, kulluk ile mümkündür. Nitekim Allah Teâlâ, **"Secde et, yaklaş"** [Alak sûresi (96),19] buyurmuştur. Peygamber Efendimiz'in bu tavsiyeyi, şahsî hizmetinde bulunan fakir müslümanlara yapmış olması da dikkatten uzak tutulmamalıdır. Derecesini yükseltmek ve günahından kurtulmak isteyenler için başka yollar da olabilir. Ancak bilhassa fakir müslümanlar bu sonucu daha çok ibadet etmek suretiyle temin edebilirler.

Hadisin Müslim ve Tirmizî'deki rivayetlerinden öğrenildiğine göre Sevbân'dan "insanı cennete götürecek bir amel söylemesi" istenmiş ve bu istek üç defa tekrarlanmış, bunun üzerine Hz. Sevbân bu hadisi rivayet etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kul, secde ve ibadetle yücelir.
2. Nefse en ağır gelen şey "secde" etmektir. Şeytan da "secde" emrine karşı çıktığı için ebediyyen lânetlenmiştir.
3. Nefisle mücâhede, secdenin çoğaltılmasıyla mümkündür. Bu sebeple ibadeti arttırmak gerekir.

4. Ashâb-ı kirâm, kendilerine yöneltilen suallere, Hz. Peygamber'den duydukları, ondan öğrendikleri ile karşılık verirlerdi. Kişisel kanaatlarıyla fetvâ vermezlerdi.

109– **الرابع عشر**: عن أبي صَفْوانَ عبدِ اللَّه بن بُسْرٍ الأسلَمِيِّ، رضي اللَّه عنه، قال: قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «خَيْرُ النَّاسِ مَن طالَ عمُرُه وَحَسُنَ عملُه» رواه الترمذي، وقال حديثٌ حسنٌ.

«بُسْر»: بضم الباءِ وبالسين المهملة.

109. Ebû Safvân Abdullah İbni Büsr el-Eslemî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**İnsanların en kârlısı, ömrü uzun, ameli güzel olandır.**" Tirmizî, Zühd 21, 22

Abdullah İbni Büsr el-Eslemî

Ebû Safvân künyesiyle meşhur olan Abdullah, iki kıbleye (Kudüs ve Kâbe) yönelerek namaz kılanlardandır. Hz. Peygamber mübârek elini onun başına koyup "Bu genç, bir asır yaşar" buyurmuştu. Abdullah gerçekten yüz yıl yaşadı.

Kendisi, anası, babası ve kardeşi sahâbî olan Abdullah, Resûlullah'tan 50 hadis rivayet etti. Buhârî ve Müslim birer hadisini rivayet ettiler.

Abdullah, Humus'ta yüz yaşında iken hicrî 96 yılında vefât etti. Humus yöresinde en son vefât eden sahâbîdir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ömür, her birimizin dünya pazarında kalma süresidir. Onu takdir eden de Yüce Rabbimizdir. Bizim bu süreyi ne tayin etme ne de bilme imkânımız vardır. Görüntü ne olursa olsun, bu dünyadaki davranışların bir tek adı vardır: Amel. Her birimiz hakkında tutulan zabıtların tümüne de **amel defteri** denilmektedir. Kârlılık, zararlılık; hayırlılık veya şerlilik işte bu defterdeki kayıtlara göre tesbit edilmektedir. Hadisimiz de kâr ve zararı **ömür-amel ilişkisi** noktasından değerlendirmektedir. Zira hadisin bir başka rivayetinde *"İnsanların en zararlısı da ömrü uzun, ameli kötü olandır"* ilâvesi bulunmaktadır.

Bu duruma göre asıl önem taşıyan amelin vasfıdır. Yani güzel mi, yoksa kötü mü olduğudur. Ömrün uzunluğu kâr ve zarar hesâbında ikinci unsurdur.

Aslında her birimiz uzun bir hayatı isteriz. "Tûl-i ömr ile muammer olma" duasına "âmin" demeyecek olanımız bulunmaz. Zira ilgi duyduğumuz her şeyin farkına yaşarken varırız. Bu sebeple de bizi kendilerine bağlayanlar arasında uzun süre kalmak isteriz. Hem de bu işin bizim isteğimize bağlı olmadığını bile bile...

Hadisimiz uzunluğu istenen ömrün güzel amel ile değerlendirilmiş olması gereğini bize hatırlatmaktadır. Zira herkes, âhiretteki hayatını bu dünyada hazırlamaktadır. Buradaki güzel

ameller, oradaki güzelliklerin çekirdekleridir. Bu sebeple Peygamber Efendimiz bir başka hadisinde *"Mü'minin ömrü uzarsa, hayrı artar"* (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* III, 27) buyurmuştur.

Amelin güzelliği, öncelikle meşrû olması, sonra da ihsan kalitesine sahip bulunması ile mümkündür. Bu ise, müslümanca yaşama sorumluluğu ve mutluluğuna sahip çıkmak demektir. Böyle bir gayretle geçecek ömrün uzun olması, elbette en büyük kârlılık ve saadettir. Bunun temini yani amelin güzelliğinin sağlanması, hiç şüphesiz nefsin arzularına uyarak değil, onunla mücâhede ederek mümkün olacaktır. O halde yaşadığımız sürece nefisle mücâhedeye devam etmek durumundayız. Hadisimizin mesajı budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yalnız başına uzun yaşamış olmak bir fazilet değildir. Ömrün uzunluğuna amelin güzelliği eklenirse bir kıymet ifade eder.
2. Güzel amel sahibi olmak için mücâhedeyi sürdürmek gerekmektedir.

110– الخامس عشر: عن أنسٍ رضي اللَّه عنه، قال: غَاب عمِّي أَنَسُ بنُ النَّضْرِ رضي اللَّهُ عنه، عن قِتالِ بدرٍ، فقال: يا رسولَ اللَّه غِبْت عن أوَّلِ قِتالٍ قَاتلْتَ المشركِينَ، لَئِن اللَّهُ أشْهَدَنِي قتالَ المشركين لَيُرِيَنَّ اللَّهُ ما أصنعُ، فلما كانَ يومُ أُحدٍ انْكشَفَ المسْلِمُون فقال: اللَّهُمَّ أعْتَذِرُ إليْكَ مِمَّا صنَع هَؤُلاءِ يَعْني أصْحَابَه وأبرأُ إلَيْكَ مِمَّا صنعَ هَؤُلاَءِ يعني المشْرِكِينَ ثُمَّ تَقَدَّمَ فَاسْتَقْبلَهُ سعْدُ بْنُ مُعاذٍ، فَقَالَ: يا سعْدُ بْنَ معُاذٍ الْجنَّةُ وربِّ الكعْبةِ، إِنِي أجِدُ رِيحَهَا مِنْ دُونِ أُحُدٍ. قال سعْدٌ: فَمَا اسْتَطعْتُ يا رسول اللَّه ماصنَعَ، قَالَ أنسٌ: فَوجدْنَا بِهِ بِضْعاً وثمانِين ضَرْبةً بِالسَّيفِ، أوْ طَعْنَةً بِرُمْحٍ، أو رمْيةً بِسهْمٍ، ووجدْنَاهُ قَد قُتِلَ وَمثَّلَ بِهِ المشْرِكُونَ فَما عرفَهُ أَحدٌ إلاَّ أُخْتُهُ بِبنَانِهِ. قال أنسٌ: كُنَّا نَرى أوْ نَظُنُّ أنَّ هَذِهِ الآيَة نزلَتْ فيهِ وَفِي أشْباهِهِ: [مِنَ المؤْمِنِينَ رِجالٌ صدقُوا ما عَاهَدُوا اللَّه علَيهِ] [الأحزاب: 23] إلى آخرها. متفقٌ عليه.

قوله: «لَيُرِيَنَّ اللَّهُ» رُوى بضم الياءِ وكسر الراءِ، أي لَيُظْهِرنَّ اللَّهُ ذَلِكَ لِلنَّاسِ، ورُوِى بفتحهما، ومعناه ظاهر، واللَّه أعلم.

110. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Amcam Enes İbni Nadr *radıyallahu anh* Bedir Savaşı'na katılmamıştı. Bu ona çok ağır geldi. Bu sebeple:

- "Ey Allah'ın Resûlü! Müşriklerle yaptığın ilk savaşta bulunamadım. Eğer Allah Teâlâ müşriklerle yapılacak bir savaşta beni bulundurursa, neler yapacağımı elbette Allah Teâlâ görecektir" dedi.

Sonra Uhud Savaşı'nda müslüman safları dağılınca, -arkadaşlarını kastederek- "Rabbim, bunların yaptıklarından dolayı özür beyan ederim" dedi. Müşrikleri kastederek de "Bunların

yaptıklarından da uzak olduğumu sana arzederim" deyip ilerledi. Sa'd İbni Muâz ile karşılaştı ve:

- Ey Sa'd! istediğim cennettir. Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki, Uhud'un eteklerinden beri hep o cennetin kokusunu alıyorum, dedi. Sa'd (olayı anlatırken) "Ben onun yaptığını yapamadım, ya Resûlallah" dedi.

Enes *radıyallahu anh* devamla şöyle dedi:

Amcamı şehid edilmiş olarak bulduk. Vücudunda seksenden fazla kılıç, süngü ve ok yarası vardı. Müşrikler müsle yapmış, uzuvlarını kesmişlerdi. Bu sebeple onu kimse tanıyamadı. Sadece kızkardeşi parmak uçlarından tanıdı.

Enes dedi ki, biz şu âyetin amcam ve amcam gibiler hakkında inmiş olduğunu düşünmekteyiz:

"Mü'minler içinde öyle yiğit erkekler vardır ki, Allah'a verdikleri sözlerinde durdular. Onlardan kimi ahdini yerine getirdi (çarpıştı, şehid düştü), kimi de sırasını bekliyor. Bunlar aslâ sözlerini değiştirmemişlerdir" [Ahzâb sûresi (33), 23]. Buhârî, Cihâd 12; Müslim, İmâre 148

Açıklamalar

Enes İbni Nadr *radıyallahu anh,* Hz. Peygamber'in "*Allah'ın öyle kulları vardır ki, Allah adına yemin etseler, Allah onların yeminlerini yerine getirir"* (Buhârî, Sulh 8; Cihâd 12; Müslim, Kasâme 24, Fezâilü's-sahâbe, 225) diye tebrik ve takdir ettiği bir yiğit sahâbîdir. Bedir Savaşı'nda bulunamayışı yüreğine dert olmuştu. Onun için, iştirâk edeceği ilk harpte, müşriklerin analarından emdikleri sütü burunlarından getireceği mânasına gelen sözler söylemiş, onlarla kahramanca savaşmaya and içmişti. "Bu söylediklerimin doğruluğunu Allah teâlâ görecek ve âleme gösterecektir" diye de Allah'ı şâhit tutmuştu.

Uhud Harbi esnasında o bu sözünü yerine getirmiş, önce Resûlullah'ın yakın çevresinden ayrılmayan sahâbîlerden olarak çarpışmıştı. Sonra da bozulan mücâhidlerin o durumuna üzülmüş, "Bunların yaptıklarından özür diliyorum" deyip ileri atılmış, müşriklerle kıyasıya çarpışmıştır. "Cennetin kokusunu Uhud'da alıyorum" diye şehitliğe koştuğunu anlatmıştır. Onun bu ifâdesi mecâz da olabilir hakikat de... Burnuna gelen herhangi bir güzel kokuyu, cennet kokusu diye nitelemiş de olabilir. "Şehitliğin sonu cennettir" anlamında da söylemiş olabilir.

Hâsılı Enes İbni Nadr *radıyallahu anh* nefisle öylesine bir mücâhede örneği vermiştir ki, herkes onu takdir etmiştir. Üzerindeki seksen küsur ok, mızrak ve kılıç yarası onun nasıl bir cihad eri olduğunun delilidir. Müşriklerin onun organlarını kesmiş olmaları, ondan yedikleri darbelerin ağırlığını gösterir. Ona karşı duydukları hıncı ancak böyle tatmin etmiş olmalıdırlar.

Kızkardeşinin, kendisini parmak uçlarından tanıyabilmesi, uğradığı işkencenin boyutlarını göstermektedir. Ayrıca parmak uçlarının ve parmak izinin, kişilerin kimliklerinin belirlenmesinde ölçü olduğu da anlaşılmaktadır.

Hadisin râvisi Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* hazretleri, Ahzâb sûresi'nin 23. âyetinin Enes İbni Nadr gibi, verdikleri sözü canları pahasına yerine getiren yiğitler hakkında nâzil olduğunu söylemekte, âyetteki övgüye böylesi müslümanların lâyık olduğunu belirlemektedir.

Bu olayda mücâhede, verdiği sözde canı pahasına durmuş olmak şeklinde tezâhür etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Güzel ve meşrû şeyleri vaadetmek câizdir. Nefsi, va'dinde durmaya zorlamak da mücâhededir.
2. Sahâbe-i kirâmın şehitlik istemekteki samimiyeti herşeyin üstünde ve önünde gelmektedir.
3. Ahdine vefâ gösterenlerden Allah Teâlâ razı olur. Mü'minlere de verdikleri sözü yerine getirmek yakışır.

111- السادس عشر: عن أبي مسعود عُقْبَةَ بن عمروٍ الأنصاريِّ البدريِّ رضي اللَّهُ عنه قال: لما نَزَلَتْ آيةُ الصَّدقةِ كُنَّا نُحَامِلُ عَلَى ظُهُورِنا. فَجَاءَ رَجُلٌ فَتَصَدَّقَ بِشَيْءٍ كَثِيرٍ فَقَالُوا: مُراءٍ، وجاءَ رَجُلٌ آخَرُ فَتَصَدَّقَ بِصَاعٍ فقالُوا: إنَّ اللَّه لَغَنِيٌّ عَنْ صاعِ هَذَا، فَنَزَلَتْ {الَّذِينَ يَلْمِزُونَ المطَّوِّعِينَ مِنَ المؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ إلاَّ جُهْدَهُمْ} [التوبة 79] الآية. متفقٌ عليه.

«ونُحَامِلُ» بضم النون، وبالحاءِ المهملة: أيْ يَحْمِلُ أَحَدُنَا على ظَهْرِهِ بِالأجْرَةِ، وَيَتَصَدَّقُ بها.

111. Ebû Mes'ûd Ukbe İbni Amr el-Ensârî el-Bedrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Sadaka âyeti inince, biz sırtımızla yük taşıyarak, (hammallık yaparak) sadaka vermeye başladık. Derken bir adam geldi çokca sadaka verdi. Münâfıklar, "Gösteriş yapıyor" dediler. Bir başkası geldi, bir ölçek hurma getirdi. Yine münâfıklar, "Allah'ın, bunun bir ölçek hurmasına ihtiyacı yoktur" dediler. Bunun üzerine, **"Sadakalar hususunda gönülden veren mü'minleri çekiştiren ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanlarla alay edenler yok mu, Allah onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için acı bir azab vardır"** [Tevbe sûresi (9), 79] âyeti indi. Buhârî, Zekât 10; Müslim, Zekât 72

Ukbe İbni Amr

Ebû Mes'ûd el-Ensârî diye meşhur olan Ukbe İbni Amr, genç yaşlarında İkinci Akabe bey'atine katıldığı için bu nisbeyi aldığını söyleyenlerin yanında, onun Bedir'de ikâmet ettiğinden dolayı el-Ensârî nisbesini aldığını söyleyenler daha çoktur. Kendisinin Uhud ve daha sonraki harblere katıldığı kesindir. 102 hadis rivayet etmiştir. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almaktadır.

Kûfe'ye yerleşen Ukbe İbni Amr, Hz. Ali taraftarıydı. Hatta Hz. Ali, Sıffîn'e giderken Kûfe'de onu vekil bırakmıştır. Hicrî 40 yılından sonra vefât etmiştir. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

"Onların mallarından sadaka al" [Tevbe sûresi (9), 103] âyeti inince ve Hz. Peygamber de kendilerini sadaka vermeye teşvik edince, sadaka olarak verecek bir şeyi bulunmayan fakat her ilâhî emre sarılmayı mücâhede olarak değerlendiren sahâbîler, hammallık, amelelik yapmaya ve kazandıklarından sadaka vermeye başlamışlardır. Anlaşıldığına göre zenginiyle

fakiriyle sahâbîler diğer ibadet ve emirlere olduğu gibi sadaka emrine de büyük bir heyecan, gayret ve özveri ile katılmışlardır. Onların bu heyecanlı mücâhedeleri, münâfıklar tarafından şevk kırıcı sözlerle karşılanmıştır.

Hadisin değişik rivâyetlerinden anlaşıldığına göre, çokca para getiren Abdurrahman İbni Avf hazretleridir. Servetinin yarısı olan dört bin dirhemi tasadduk etmiştir. Onun bu hareketi, münâfıklarca, gösteriş ve riyâ olarak nitelendirilmiş, bir sa' yani bir ölçek hurma getiren Ebû Akil el-Ensârî de, "Allah bunun bir sa' hurmasına muhtaç değildir" diye hafife alınmış, alay konusu yapılmıştı. Oysa Ebû Akîl de o gün çalışıp kazandığı hurmaların yarısını getirmişti. Aslında münâfıkların çekemedikleri, ashâb-ı kirâmın zenginiyle fakiriyle mal veya kazançlarının yüzde ellilik bölümünü tasadduk etmeleriydi. Bu iki örnekte sadaka olarak verilen miktar değişse de, sadaka verenlerin fedakârlık oranları değişmiyordu. Yüzde elli oranında bir tasadduk gayreti... Herkes kendi çapında ama birbirine eşit oranda fedakârlık yapıyordu. Mücâhede aynı ölçülerle yürütülüyordu. Ashâb-ı kirâmın fazileti, üstünlüğü, biraz da bu noktalarda aranmalıdır. Onların bu faziletli hareketleriyle alay etmek isteyenler, meâlini, hadisin tercümesi içinde verdiğimiz Tevbe sûresi'nin 79. âyetiyle susturulmuşlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yapılan bir iyiliği, ne kadar az olursa olsun, küçük görmek doğru değildir.
2. Allah Teâlâ'nın emirlerine herkes gücü yettiğince uymaya çalışmalı ve bu konuda kendilerini kınayanlara aldırış etmemelidir.
3. Mücâhede her türlü emre gücü ölçüsünde sarılmakla gerçekleşir.
4. Ashâb-ı kirâm, emirleri yerine getirmede son derece gayretli idiler.
5. Sadaka vermek, az da olsa, ihmâl edilmemelidir. Buna küçükleri de alıştırmalıdır. Çünkü sadaka cehennem ateşini söndürür. Toplumda gelir dengesizliği yüzünden çıkacak kargaşaları önler.

112- **السابَع عشر**: عن سعيدِ بنِ عبدِ العزيزِ، عن رَبيعةَ بنِ يزيدَ، عن أَبِي إدريس الخَوْلاَنِيِّ، عن أَبِي ذَرٍّ جُنْدُبِ بنِ جُنَادَةَ، رضي اللَّهُ عنه، عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فيما يَرْوِى عَنِ اللَّهِ تبارك وتعالى أنه قال: «يا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّماً فَلاَ تَظالموا، يَا عِبَادِي كُلُّكُم ضَالٌّ إِلاَّ مَنْ هَدَيْتُهُ، فَاسْتَهْدُونِي أَهْدكُمْ، يَا عِبَادي كُلُّكُمْ جائعٌ إِلاَّ منْ أطعمتُه، فاسْتطْعموني أطعمْكم، يا عبادي كلكم عَارٍ إلاَّ مِنْ كَسَوْتُهُ فَاسْتَكْسُونِي أَكْسُكُمْ، يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً، فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ، يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضُرِّي فَتَضُرُّونِي، وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي، يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وآخِركُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أتقَى قلبِ رجلٍ واحدٍ منكم ما زادَ ذلكَ فِي مُلكي شيئاً، يا عِبَادِي لو أَنَّ أوَّلكم وآخرَكم وإنسَكُم وجنكُمْ كَانوا عَلَى أفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئاً، يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِركُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ، قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحدٍ، فَسألُونِي فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسانٍ مَسْأَلَتَهُ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إِلاَّ كَمَاَ يَنْقُصُ المِخْيَطُ إِذَا أُدْخِلَ البَحْرَ، يَا عِبَادِي إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ

إيَّاهَا، فَمَنْ وَجَدَ خَيْراً فَلْيَحْمِدِ اللَّه، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلاَ يَلُومَنَّ إلاَّ نَفْسَهُ». قَالَ سعيدٌ: كان أبو إدريس إذا حدَّثَ بهذا الحديث جَثَا عَلَى رُكْبتيه. رواه مسلم. وروينا عن الإمام أحمد بن حنبل رحمه اللَّه قال: ليس لأهل الشام حديث أشرف من هذا الحديث.

112. Saîd İbni Abdülazîz'in Rebîa İbni Yezîd'den; Rebîa'nın Ebû İdrîs el-Havlânî'den, onun Ebû Zer Cündeb İbni Cünâde *radıyallahu anh*'den; Ebû Zer'in Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den; onun da Allah Tebâreke ve Teâlâ hazretlerinden rivayet ettiğine göre Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

"Kullarım! Ben zulmetmeyi kendime haram kıldım. Onu sizin aranızda da haram kıldım. Artık birbirinize zulmetmeyiniz.

Kullarım! Benim hidâyet ettiklerim dışında hepiniz sapıtmışsınız. O halde benden hidâyet dileyin ki sizi doğruya ileteyim.

Kullarım! Benim doyurduklarım hariç, hepiniz açsınız. Benden yiyecek isteyin ki sizi doyurayım.

Kullarım! Benim giydirdiklerim hariç, hepiniz çıplaksınız. Benden giyecek isteyin ki sizi giydireyim.

Kullarım! Siz gece-gündüz günah işlemektesiniz, bütün günahları afveden de yalnızca benim. Benden af dileyin ki sizi bağışlayayım.

Kullarım! Bana zarar vermek elinizden gelmez ki, zarar verebilesiniz. Bana fayda vermeye gücünüz yetmez ki, fayda veresiniz.

Kullarım! Evveliniz ahiriniz, insanınız cinleriniz, en müttaki bir kişinin kalbi ve duygusuna sahip olsalar, bu benim mülkümde herhangi bir şey arttırmaz.

Kullarım! Evveliniz âhiriniz, insanınız cinleriniz, en günahkâr bir kişinin kalbi ve duygusuna sahip olsalar, bu benim mülkümden en küçük bir şey eksiltmez.

Kullarım! Evveliniz âhiriniz, insanınız cinleriniz bir yerde toplanıp benden istekte bulunacak olsalar, ben de her birine istediğini versem, bu benim mülkümden ancak, iğne denize daldırılıp çıkarıldığında denizden ne kadar eksiltebilirse işte o kadar azaltır. (Yani hiç bir şey eksiltmez.)

Kullarım! İşte sizin amelleriniz. Onları sizin için saklar, sonra onları size iâde ederim. Artık kim bir hayır bulursa Allah'a hamd etsin. Kim de hayırdan başka bir şey bulursa öz nefsinden başka kimseyi ayıplamasın."

Saîd İbni Abdülaziz dedi ki, Ebû İdris el-Havlânî bu hadisi rivâyet ettiği zaman dizleri üzerine çöküverdi. Müslim, Birr 55

Açıklamalar

Ahmed İbni Hanbel'in "Şamlıların en sağlam rivayetidir" dediği bu hadîs-i kudsî, Cenâb-ı Hak ile kullarının durumunu açıkca ortaya koymaktadır. Hiçbir şekilde ve hiçbir konuda ilâhî takdir ve tasarrufun dışında kalınamayacağı, herşeyin sadece Allah Teâlâ'nın dileğine bağlı olduğu en kesin ifadelerle anlatılmaktadır. Bu sebeple Allah Teâlâ'nın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak hususunda tenbel davranmamak, nefsin arzularına uymamak gerekmektedir. Böylesine bir konuma sahip olan bizlerin nasıl bir **mücâhede**

vermesi lâzım geldiği artık iyice anlaşılmaktadır. İmam Nevevî, bizleri bu noktada düşünmeye davet için bu kudsî hadisi konunun son hadisi olarak zikretmiş olmalıdır.

Bu noktayı aklımızdan çıkarmadan şimdi hadisdeki bazı hususların kısa açıklamalarına geçelim:

Allah âdildir, zulmetmez. Zulmü sevmez, zulme razı olmaz. Kullarına zulmetmeyeceğini bildirmiştir. Kullarının da biribirlerine zulmetmesini istemez. Bütün âlem O'nun mülküdür. Gerçekte Allah'tan başka bir mâlik yoktur. Dolayısıyla tecâvüz ve zulüm de söz konusu değildir. Yani Allah Teâlâ zulümden münezzehtir. O, bu durumu *"Zulmü kendime haram kıldım"* diye ifade buyurmuştur.

Hidâyet Allah'tandır. O dilemedikçe kimse doğru yolu bulamaz. O halde beş vakit namazda Fâtiha'yı okurken yaptığımız gibi, **"Bizi sırât-ı müstakîme ilet"** diye kendisinden hidâyet dilemek gerekmektedir.

Rızık, Allah'ın takdiri iledir. O dilediğine rızkı bol bol verir, dilediğine de kısar. Aynı işi yapan, aynı emeği sarfeden insanların kazançları farklı farklı olabilir. Kimi kazanır, bereketini bulamaz, kiminin kazancı da bereketlenir. Yemek, içmek, giymek yani hayat, Allah'ın lutfu sayesindedir. O dilemeyince, kimse hayatını devam ettirecek imkânları bulamaz. Böyle olunca, insanca ve müslümanca bir yaşayış için O'ndan yiyecek ve giyecek istemek biz kullara düşen bir görev olmaktadır.

Kul kusursuz olmaz. Her an hata yapmak bizim işimizdir. Allah Teâlâ da -şirk hâriç- bütün kusurları bağışlamaktadır. Yani tövbe kapısı daima açıktır. O halde gece-gündüz demeden Allah'tan af ve mağfiret dilemeliyiz ki O'nun bağışlamasına muhatap olabilelim.

Hiçbir varlığın, Allah Teâlâ'ya zarar ve fayda vermesi mümkün değildir. Bütün kullarının sâlih ve iyi kul olmasıyla Allah Teâlâ'nın saltanatında bir şey artmaz; tam tersine yaratıkların tamamının günahkâr olmasıyla O'nun saltanatından zerrece bir şey eksilmez. Diğer bir söyleyişle tüm iyilik, kötülük kavramları ve sonuçları sadece bizler için önemlidir; bizleri ilgilendirmektedir.

Allah Teâlâ'nın ihsan deryası sonsuz ve sınırsızdır. Bütün yaratıklar bir araya gelip kendisinden dilekte bulunsalar, Allah da hepsinin isteğini yerine getirse, koskoca bir okyanusa batırılıp çıkarılan iğne o okyanustan hiçbir şey eksiltmediği gibi, bu da Allah'ın mülkünden bir şey eksiltmez. Yani bizim O'na herhangi bir şekilde zarar verebilme imkânımız yoktur.

Allah Teâlâ, her birimizin amellerini kaydettirmektedir. Sonunda onları karşımıza çıkaracaktır. Orada iyilik ve hayır çoksa, bundan ötürü Allah'a hamdetmemiz gerekmektedir. Aksi olursa, bunun suçlusu kendimizden başkası değildir. "Kendim ettim, kendim buldum" demekten başka yapacağımız bir şey yoktur.

Bütün bu gerçekleri dile getiren hadisimiz, insanoğlunun dünyadaki yerini, durumunu ve nasıl davranması gerektiğini nasıl bir mücâhede ortamında olduğunu tam mânasıyla aydınlatmaktadır. Allah kendisine kul olma mücâhedesinde cümlemize yardımcı olsun.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsana, kulluğunu bilerek Allah Teâlâ'dan hidâyet, rızık, af ve mağfiret istemesi yaraşır.

2. Nefisle mücâhede, ileride amellerimizin karşımıza çıkarılacağı bilinci içinde yapılmalıdır.

3. Allah Teâlâ'nın rahmeti her şeyi kuşatmıştır. Ondan yararlanmasını bilmek gerekir.

12- بابُ الحثِّ على الازدياد من الخير في أواخِرِ العُمر

ÖMRÜN SONLARINDA HAYRI ARTTIRMAYA TEŞVİK

Âyet

قال اللَّه تعالى : { أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ }

1. "Düşünecek olanın düşüneceği kadar sizi yaşatmadık mı? Hem size uyarıcı da geldi."

Fâtır sûresi (35), 37

قال ابن عباس والمحققون: معناه: أولم نعمركم ستين سنة، ويؤيده الحديث الذي سنذكره إن شاء اللَّه تعالى. وقيل معناه: ثماني عشرة سنة. وقيل: أربعين سنة. قاله الحسن والكلبي ومسروق، ونقل عن ابن عباس أيضاً، ونقلوا أن أهل المدينة كانوا إذا بلغ أحدهم أربعين سنة تفرغ للعبادة. وقيل هو: البلوغ. وقوله تعالى: { وجاءكم النذير } قال ابن عباس والجمهور: هو النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم. وقيل: الشيب. قاله عكرمة وابن عيينة وغيرهما، والله أعلم.

Nevevî bu âyet-i kerîmeyi şöyle açıklamaktadır:

Abdullah İbni Abbas ve meseleyi iyi tetkik eden âlimlere göre bu âyetin anlamı, *"Biz sizi altmış yıl yaşatmadık mı?"* demektir. Nitekim biraz sonra nakledeceğimiz hadîs-i şerîf de bu mânayı pekiştirmektedir.

Bazılarına göre mânası *"sizi on sekiz sene"* bazılarına göre de *"kırk sene yaşatmadık mı?"* demektir. Bu son yorum, Hasan el-Basrî, el-Kelbî ve Mesrûk'a aittir. Ayrıca bu görüş İbni Abbas'tan da nakledilmiştir.

Medinelilerin kırk yaşına gelince, kendilerini ibadete verdikleri rivayet edilmiştir. Bazıları âyette işaret edilen sürenin "büluğ yaşı" olduğunu söylemişlerdir. İbni Abbas ve âlimlerin büyük çoğunluğu âyetteki **"Size uyarıcı da geldi"** ifadesindeki uyarıcıdan maksadın "Hz. Peygamber" olduğunu söylemişlerdir.

İkrime, Süfyân İbni Uyeyne ve daha başkaları âyetteki "uyarıcı" sözünü "ihtiyarlık" olarak yorumlamışlardır. Gerçeği ise, Allah bilir.

Nevevî'nin açıklaması böyledir. Âyet, inkârcı müşriklerin cehennemden çıkarılmalarını istemeleri, önceki hayatlarının tersine iman ve imana dayalı bir hayat yaşayacaklarını söylemeleri üzerine kendilerine verilen cevaptır. O halde bülûğdan itibaren altmış yaşına kadar ölen herkes, düşünüp ne yapacağına karar verecek zamanı bulmuş demektir. Ne yapılması, nasıl yapılması gerektiğine dair başta Peygamber olmak üzere kendisini uyaran ihtiyarlık ve benzeri bir çok uyarıcı da bulunmaktadır. Böyle olunca ömrü gafletle ve istediği gibi tüketmek, sonra acı âkıbetle karşılaşınca pişmanlık duymak ve yeniden dünyaya gelmek gibi olmayacak isteklerde bulunmak kimseye bir şey kazandırmayacaktır.

Herkese takdir edilen ömür, eğer değerlendirilebilirse, böylesi pişmanlığa düşmeyecek kadar uzun ve yeterlidir.

HADİSLER

113– وأمَّا الأحاديث **فالأوَّل** : عن أَبِي هريرة رضي اللَّه عنه ، عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «أعْذَرَ اللَّهُ إلى امْرِىءٍ أخَّرَ أجلَه حتى بلَغَ سِتِّينَ سنةً » رواه البخارى.

قال العلماءُ معناه : لَمْ يترْكْ لَه عُذْراً إذ أمْهَلَهُ هذِهِ المدَّةَ . يُقال : أعْذَرَ الرَّجُلُ إذا بلغَ الغاية في الْعُذْرِ .

113. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah, altmış yıl ömür verdiği kişinin mazeret gösterme imkânını ortadan kaldırmıştır."
Buhârî, Rikak 5

Açıklamalar

Dünyaya geliş amacını anlamak, hayatı anlamak ve sorumluluklarına sahip çıkmak için insanoğlunun bir "tecrübe zamanı"na ihtiyacı vardır. Bu zamanın âzami sınırı altmış yıldır. Daha kısa sürelerde de insan tecrübe imkânı bulur ve kendisine göre bir yaşayış tarzı benimser ve bunun hesabını vermeye de razı olur.

"Kul, kusursuz olmaz" denilmiştir. Kusurların telâfi yolları gösterilmiş, tövbe imkânının herkes için sonuna kadar açık olduğu bildirilmiştir. Yani insanoğluna yanlışlarını düzeltme yetenek ve imkânı verilmiştir. Buna yetecek kadar bir ömür de ihsan edilince, öteki dünyada artık özür beyan etme, bir kere daha hayata döndürülmeyi isteme hakkı bırakılmamış olmaktadır.

Gençlik ve acemilik yıllarının ihmalleri, hiç değilse yaşlılık döneminde telâfi edilmelidir. Dünya ile ilginin zayıfladığı ihtiyarlık döneminde, hayır ve iyilikleri arttırmak, kulluk gayretlerine hız vermek ve böylece son anda olsun bir şeyler elde etmeye çalışmak, her aklı başında insanın yapması gerekli bir atılımdır. Üstelik böyle bir tavır, teşvik de edilmiştir.

Ömrün sonlarına doğru iyilikleri attırmayı tavsiye eden dinî emirler mevcuttur. Bütün bunlara rağmen kendi bildiğini okuyan, arzu ettiği gibi yaşayan ve böylece uzun bir ömrü boşa geçiren kişiler çıkarsa, artık onların ileri sürebilecekleri hiçbir mazeretleri olamaz.

Hadisimiz "Altmış yıl yaşamamış olanların âhirette mâzeret ileri sürme hakları vardır" anlamına asla gelmez. İyiyi kötüyü tecrübe edip tanıyacak kadar yaşamış olan herkes, mazeretini dünyada ileri sürecek ve kusurlarını orada telâfi edecektir. Artık onlar için âhirette mazeret beyan etme imkânı yoktur. Ama nihayet 60 yıl yaşamış olan birinin hiç mi hiç böyle bir şeyi aklından geçirmemesi lâzımdır.

Altmış yıl, herşeyi yerli yerine koymak için yeterli bir zaman ve imkândır. Hadisimiz bunu vurgulamaktadır.

Öte yandan Hz. Peygamber bir hadisinde *"Benim ümmetimin (ortalama) ömrü altmış-yetmiş yıl arasındadır"* buyurmuştur (Tirmizî, Daavât 101; İbni Mâce, Zühd 27). Hadisimizdeki altmış rakamı da bu ömür sınırının alt çizgisini ifade etmektedir.

Son anda gayrete gelmek suretiyle de olsa, kusurları dünyada iken telâfi etmeye çalışmak lâzımdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kendilerine normal bir ömür verilmiş kimseler, eğer hallerini bu süre içinde düzeltmemişlerse, Allah Teâlâ'ya karşı ileri sürebilecekleri herhangi bir mazeretleri yoktur.
2. Hayatın noksan ve eksiklerini yine hayatta ikmâl etmek gerekmektedir.
3. Ömrün sonlarına doğru iyilikleri ve ibadetleri arttırma teşvikinin altında yatan amaç da, geçmişteki eksiklerin bir ölçüde de olsa telâfi edilmesidir.

114- الثاني : عن ابن عباس ، رضي اللَّه عنهما ، قال : كان عمر رضي اللَّه عنه يُدْخِلُنى مَع أشْياخ بْدرٍ ، فَكأنَّ بعْضَهُمْ وجدَ فِي نفسه فقال : لِمَ يَدْخُلُ هَذا معنا ولنَا أبْنَاء مِثْلُه ،؟ فقال عمرُ : إنَّهُ من حيْثُ علِمْتُمْ ، فدَعَانى ذات يَوْمٍ فَأدْخلَنى معهُمْ ، فما رأَيْتُ أنَّه دعانى يوْمئِذٍ إلاَّ لِيُريهُمْ قال : ما تقولون فِي قول اللَّه تعالى : { إذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ والْفَتْحُ} [الفتح : 1] فقال بَعضُهُمْ : أمِرْنَا نَحْمَدُ اللَّهَ ونَسْتَغْفِره إذَا نَصرنَا وفَتَحَ علَيْنَا . وسكَتَ بعضهُمْ فلم يقُلْ شيئاً فقال لى : أكَذلك تقول يا ابنَ عباس ؟ فقلت : لا . قال فما تقول ؟ قلت : هُو أجلُ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، أعْلَمَه له قال : { إذا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ والْفتحُ} وذلك علامة أجلِك { فَسَبِّحْ بِحمْدِ رَبِّكَ واسْتغْفِرْهُ إنَّه كانَ تَوَّاباً} [الفتح : 3] فقال عمر رضي اللَّه عنه : ما أعْلَمَ منها إلاَّ ما تَقُول . رواه البخارى .

114. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Ömer *radıyallahu anh* Bedir Harbine iştirak etmiş yaşlı sahâbîlerle beraber beni de istişâre meclisine dahil etti. Sahâbîlerden biri buna içerledi ve Hz. Ömer'e:

- Bu, neden bizimle beraber oluyor? Oysa bizim onun yaşıtı çocuklarımız var, dedi. Hz. Ömer:

- Bildiğiniz bir sebepten dolayı, diye cevap verdi. Derken birgün beni çağırdı ve büyük sahâbîlerin meclisine aldı. Bana öyle geliyor ki, o gün beni onlara isbat etmek istiyordu. Sahâbîlere:

- **"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde..."** diye başlayan Nasr sûresi hakkında ne düşünüyorsunuz? diye sordu. Bir kısmı:

- Yardım görüp fetih gerçekleşince Allah'a hamd ve istiğfar etmekle emrolunmaktayız, dedi. Kimi de hiç bir yorum yapmadı. Hz. Ömer bu defa bana hitaben:

- Ey İbni Abbas! Sen de böyle mi diyorsun? dedi. Ben:

- Hayır, dedim.

- Peki, ne diyorsun? diye sordu. Ben de:

- Bu sûre, Hz. Peygamber'in ecelinin kendisine bildirildiğini ifade etmektedir. **"Allah'ın yardımı ve fetih sana gelince** - ki, bu senin ecelinin geldiğinin alâmetidir-, **Rabbini hamd ile tesbih et, bağışlanma dile. Çünkü o tövbeleri kabul edendir"** buyuruluyor, dedim.

Bunun üzerine Hz. Ömer:

- Ben de bu sûreden senin dediğinden başkasını anlamıyorum, dedi.

Buhârî, Tefsîru sûre (110), 4; Menâkıb 25. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (110), 1

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, Abdullah İbni Abbas hazretlerinin anlayış ve kavrayışının üstünlüğünü, Kur'an konusundaki bilgisinin enginliğini, dolayısıyla ilmin yaşta değil başta olduğunu göstermektedir. İbni Abbas'ın genç yaşına rağmen danışma meclisinde bulundurulmasına itiraz eden zatın Abdurrahman İbni Avf *radıyallahu anh* olduğu Buhârî'nin ikinci rivayetinde açıkca yer almaktadır. Burada ise kapalı geçilmiştir.

Öte yandan hadis, Hz. Ömer'in devlet yönetiminde belli bir istişâre meclisiyle çalıştığını, bu meclise öncelikle Bedir Savaşı mücâhidlerini, sonra da ilim ve anlayışlarını yeterli gördüğü gençleri üye seçtiğini göstermektedir.

Ayrıca Hz. Peygamber'e ecelinin yaklaştığı, zafer, Mekke'nin Fethi ve insanların öbek öbek İslâm'a girmeleri gibi üç işâretle bildirilmiş olması, onun peygamberliğinin delillerinden biri sayılmaktadır. Bu sebeple hadisi Buhârî, "İslâm'da Peygamberlik Alâmetleri" bölümünde de zikretmiştir (bk. Menâkıb 25).

Bu rivayet, bizzat Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e, ömrünün sonlarına doğru **tesbih, tahmid** ve **istiğfarı arttırması**nı emrettiğini belgelemektedir. Hayatın sonuna doğru hayır ve hasenâtı arttırmanın İslâm'da temel bir ilke olduğuna dikkat çekmektedir. Hadis burada kahramanları açısından değil, özü ve mesajı bakımından değerlendirilmiştir. Bu bir anlamda hadisi, fıkıh açısından değerlendirmek (fıkhu'l-hadîs) demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim ve ulemânın değeri herşeyin üstündedir.
2. İstiğfar ve hamdin arttırılması, işlerin sonuna yaklaşıldığının tabii bir delili sayılmaktadır.
3. Abdullah İbni Abbas, Kur'an bilgisinde üstün bir mevkie sahipti. Ona "tercümânü'l-Kur'an" denilmesi boşuna değildir.

115- **الثالث** : عن عائشةَ رضي اللَّه عنها قالت : ما صَلَّى رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم صلاةً بعْد أَنْ نزَلَتْ علَيْهِ { إذَا جَاءَ نصْرُ اللّهِ والْفَتْحُ } إلاَّ يقول فيها : « سُبْحانك ربَّنَا وبِحمْدِك ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لى » متفقٌ عليه .

وفي رواية الصحيحين عنها : كان رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُكْثِر أنْ يَقُول فِي رُكُوعِهِ وسُجُودِهِ : « سُبْحانَكَ اللَّهُمَّ ربَّنَا وَبحمْدِكَ ، اللَّهمَّ اغْفِرْ لِي » يتأَوَّل الْقُرْآن .

معنى : « يتأَوَّل الْقُرْآنَ » أيْ : يعْمل مَا أُمِرَ بِهِ فِي الْقُرآنِ في قولِهِ تعالى : {فَسبِّحْ بِحمْدِ ربِّكَ واستَغْفِرْهُ } .

وفي رواية لمسلم : كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُكْثِرُ أنْ يَقول قبْلَ أَنْ يَمُوت : «سُبْحانَكَ اللَّهُمَّ وبِحمْدِكَ ، أَستَغْفِرُكَ وأتُوبُ إِلَيْكَ » . قالت عائشةُ : قلت : يا رسولَ اللَّه ما هذِهِ الكلِمَاتُ الَّتي أرَاكَ أحْدثْتَها تقولها ؟ قال : « جُعِلَتْ لِي علامةٌ في أمَّتي إذا رَأيتُها قُلْتُها {إذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ والْفَتْحُ } إلى آخر السورة».

وفي رواية له : كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ : « سُبْحانَ اللَّهِ وبحَمْدِهِ . أَسْتَغْفِرُ اللَّه وَأَتُوبُ إِلَيْه » . قالت : قلت : يا رسولَ اللَّه ، أَرَاكَ تُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ : سُبْحَانَ اللَّهِ وبحمْدِهِ ، أَسْتَغْفِر اللَّه وأتُوبُ إِليْهِ ؟ فقال : « أخبرني ربِّي أنِّي سَأرَى علاَمَةً فِي أُمَّتِي فَإِذا رأيْتُها أكْثَرْتُ مِن قَوْلِ : سُبْحانَ اللَّهِ وبحَمْدِهِ ، أَسْتَغْفِرُ اللَّه وَأتُوبُ إِلَيْهِ : فَقَدْ رَأَيْتُها: {إذا جَاءَ نَصرُ اللَّهِ والْفَتْحُ } فَتْحُ مَكَّة ، { ورأيْتَ النَّاس يدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أفْواجًا ، فَسبح بحمْدِ ربِّكَ واسْتَغفِرْهُ إنَّهُ كانَ توَّاباً } .

115. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

“Allah’ın yardımı erişip fetih gerçekleşince...” âyeti indikten sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kıldığı her namazda mutlaka **“Rabbimiz, seni tenzih ederim, seni hamd ile anarım. Allahım! Beni bağışla ...”** derdi. Buhârî, Ezân 123, 139; Megâzî 5, Tefsîru sûre (110), 1; Müslim, Salât 219, 220

Buhârî’nin *Sahîh*’i (Ezân 139, Tefsîru sûre (110), 2) ile Müslim’in *Sahîh’inde* (Salât 217) Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet edilen bir başka hadis de şöyledir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* rükû ve secdelerinde:

“Allahım! Seni tenzîh ederim. Rabbimiz! Sana hamdederim. Allahım! Beni bağışla!” duasını pek sık tekrarlardı. Bu sözüyle o, Kur’an’a imtisal (ve âyeti fiilen tefsir) ederdi.

Müslim’in rivayetinde de (Salât 218) şöyle denilmektedir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefatından önce, **“Seni hamdinle tesbih ve tenzih eder, bağışını diler, tövbe ederim”** duasını sık sık tekrar ederdi.

Hz. Âişe diyor ki:

- Ey Allah'ın Resûlü! Yeni yeni söylediğinizi duyduğum bu cümleler nedir? diye sordum. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "Ümmetimle ilgili olarak benim için bir işaret tayin edilmiştir. Onu gördüğüm zaman bu kelimeleri söylerim. Bu işaret, Nasr sûresi'dir" buyurdu.

Yine Müslim'in bir başka rivayetinde (Salât 220), bu husus şöyle yer almaktadır:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Ben Allah'ı ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O'na hamdederim" sözlerini sık sık söyler olmuştu." Hz. Âişe diyor ki:

- "Sübhânallah ve bi hamdihî, estağfirullah ve etûbü ileyh" sözlerini görüyorum ki, pek sık söylüyorsun?" dedim.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "Rabbim bana ümmetim içinde bir alâmet göreceğimi bildirdi. Onu gördüğümden bu yana *"sübhânellah ve bi hamdihî estağfirullah ve etûbu ileyh"* **sözünü çok söylerim. Ben o alâmeti, Mekke'nin fethine işaret eden "Allah'ın yardımı ulaşıp Fetih gerçekleşince ve insanların grup grup Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü Allah tövbeleri çok çok kabul edendir" (meâlindeki Nasr) sûresi'nde gördüm,"** buyurdu.

Açıklamalar

Yüce Rabbimiz, sevgili Resûlü'ne, "Allah'ın yardımı erişip fetih gerçekleşince ve insanların gruplar halinde Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde" Rabbini hamd ile tesbih etmesini ve bağışlanma dilemesini emretmiştir. Efendimiz de bu emre yukarıdaki rivayetlerde yer alan ifadeleri, kıldığı namazların rükû ve secdelerinde sık sık söylemek suretiyle yerine getirmiştir. Âişe vâlidemiz, daha önce göregeldiği durumdan farklı olan ve devamlılık arzetmeye başlayan bu yeni durumu tabiî olarak merak etmiş ve öğrenmek istemiştir. Peygamber Efendimiz onun merakını, Nasr sûresi'nin kendisine bu görevi verdiğini söyleyerek gidermiştir. Bu sebeple bu sûreye **tevdi'** (vedâlaşma) sûresi de denilmiştir. Ayrıca sûre olarak en son inen sûre de budur. Nüzûlünün Mekke fethinden önce olduğuna, Vedâ haccında indiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Fetih öncesinde inmiş olduğu çoğunlukla kabul edilmiştir.

Hepsi de Hz. Âişe vâlidemizden nakledilen rivayetleri topluca değerlendirdiğimiz zaman, Peygamber Efendimiz'in bu hareketi, vefatına yakın bir dönemde görülmüştür. Bu durum, ömrün sonuna doğru iyilikleri arttırmanın Hz. Peygamber'in nezih hayatında aynen gerçekleştiğinin delili olmaktadır. Hz. Peygamber'in yorumu da bunu açıkça göstermektedir.

O halde geçmişi ve geleceği sorumluluk açısından kendisine bağışlanmış olan Hz. Peygamber'in yorumu ve uygulaması bu olunca artık aynı teşvikin, böyle bir imtiyaza sahip olmayan biz ümmetine öncelikle yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan bu rivayetler, Nasr sûresi hakkında İbn Abbas *radıyallahu anh*ümâ'nın yaptığı (önceki hadiste geçen) değerlendirmenin isabetini de göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz çok çok istiğfar etmiş Allah Teâlâ'dan bağışlanma dilemiş, buna özel önem vermiştir. Bu hali ömrünün sonlarında daha yoğun olarak yaşamıştır.

2. Nimete şükür gerekir.

3. Hz. Peygamber'i örnek alarak, müslümanların da yaşlılık yıllarında daha fazla ibadet ve hayır işlemeye bakmaları gerekir.

116- الرابع : عن أنسٍ رضي اللَّهُ عنه قال : إنَّ اللَّه عزَّ وجلَّ تَابعَ الوحْيَ على رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَبْلَ وَفَاتِهِ ، حتَّى تُوُفِّ أَكْثَرَ مَا كَانَ الْوحْيُ . متفقٌ عليه .

116. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

"Allah Teâlâ, Peygamber'in vefatından önce vahyi sıklaştırdı. Öyle ki Peygamber *aleyhisselâm* vahyin en sık geldiği bir sırada vefat etti." Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 1; Müslim, Tefsîr 2

Açıklamalar

Müslim'in rivayetinde, vahyin en çok, Hz. Peygamber'in vefat ettiği gün geldiği kaydı bulunmaktadır. Buhârî'den alınmış bu rivayette ise, "gün kaydı" yoktur. "Vahyin pek sıklaştığı bir sırada" denilmesi tarihi gerçeğe daha uygun gözükmektedir.

Hz. Peygamber'in son zamanlarında vahyin sıklaşması, İslâm toplum yapısının ve grup grup gelip müslüman olan insanların ihtiyaçları ve problemleri dolayısıyladır. Artık sistem tamamlanmaktadır. Bu yoğunluk, bir taraftan da Hz. Peygamber'in dünyadan ayrılma zamanının oldukca yakınlaştığının işaretidir.

Nevevî merhumun muhaddislerin Tefsir ve Kur'an ile ilgili bölümlerde naklettikleri bu hadisi, ömrün sonunda hayrı arttırmak konusunda zikretmesi bu uygulamanın sünnetullaha da uygun düştüğünü göstermek, mevzuyu böylece daha da güçlendirmek istemesiyle açıklanabilir. Halkımızın "Gidecekle öleceği çok çalıştırırlar" sözü de bu genel kaidenin bir başka şekilde tesbit ve itirafıdır. O halde son anlarında bile hayra, ibadete yönelmeyenlerin gafleti ve tabii zararı pek büyük olacak demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber vefat etmeden önce vahyin sıklaşması, son demlerde hayrın arttırılmasını teşvik eden ilâhî bir uygulamadır.
2. Son fırsatları olsun değerlendirmeye bakmak lâzımdır.

117- **الخامس** : عن جابر رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يُبْعثُ كُلُّ عبْدٍ على ما مَاتَ علَيْهِ » رواه مسلم .

117. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Her kul öldüğü hal (amel) üzere diriltilir." Müslim, Cennet 83

Açıklamalar

Ömrün sonlarında hayır ve kulluğu arttırma teşvikinin asıl gerekçesi bu hadiste açıklanmaktadır. Herkes ne üzerinde nasıl, hangi halde vefât etmişse, âhirette öylece diriltilecektir. Buna göre iyilik ve kulluk hallerini arttırmak, eceli iyi bir durumda karşılama

imkânını hazırlamak demektir. Öteki dünyada güzel bir hal ile dirilmek mutluluğu da buna bağlıdır.

Ölüm kesin ve mecbûrî bir sondur. **“Her canlı ölümü tadacaktır.”** Hiç bir canlı nerede, ne zaman öleceğini bilemez. Böyle olunca genellikle, belli yaşlardan sonra artık bu mecbûrî yolculuğu, günlük hayatın gündemine ağırlıklı şekilde hâkim kılmak, gâfil avlanmamak bakımından fevkalâde önemlidir. Zira *“Nasıl yaşarsanız öylece ölür, nasıl ölürseniz öylece diriltilirsiniz”* uyarısı, görünüş açısından genel bir gerçeğe dikkat çekmektedir.

Camide ibadet ederken ölmek de var, meyhânede kafa çekerken ölmek de... Helâlinden rızkını kazanmak için çalışırken iş başında ölmek de var, başkasının malını aşırırken ölmek de... Allah diyerek ölmek de var, etrafa küfürler yağdırarak ölmek de. Sâlihler meclisinde ölmek de var, fâsıklar arasında ölmek de...

Bütün bunlar düşünülünce, dili güzel kelimeler söylemeye alıştırmak, ve günü hayır üzere geçirmeye gayret etmek demek, ölümü uygun bir şekilde karşılamaya çalışmak demektir. Asıl gerçeği yani herkesin içinde sakladığı niyet ve sırları ancak Allah bilir. Toplu ölümlerde, öbür dünyadaki diriliş şeklini herkesin niyeti tayin edecektir. Bu konuda niyet ile ilgili bölüme bakılmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan nasıl yaşarsa öyle ölür. Nasıl ölürse öyle diriltilir.

2. İyi bir niyete, iyi bir hayat tarzına sahip olmak, özellikle ömrün sonlarına doğru kendine çeki düzen vermek, âhirette iyi bir hal üzere dirilmek bakımından büyük önem arzetmektedir.

13- باب في بَيان كثرةِ طرق الخير

HAYIR YOLLARININ SAYISIZLIĞI

Âyetler

قال اللَّه تعالى : { وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ } .

1. “Her ne hayır işlerseniz, Allah onu mutlaka bilir.” Bakara sûresi (2), 215

وقال تعالى : { وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّهُ } .

2. “Ne iyilik ederseniz Allah onu bilir.” Bakara sûresi (2), 197

Bu iki âyet, yapılacak herhangi bir hayır ve iyiliğin asla meçhul kalmayacağını, onların Allah Teâlâ tarafından bilindiğini haber vermektedir. Bu âyetler, iyiliklerin kayıt ve zabt garantisidir. Çünkü insan, yaptığı iyiliğin zayi olmasını istemez. Bu sebeple âyetler büyük bir teşvik unsurudur. Nasıl mı?

وقال تعالى : { فَمَنيَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ } .

3. “Kim zerre kadar hayır işlerse, onu(n karşılığını) görür.” Zilzâl sûresi (99), 7

وقال تعالى : { مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ } . والآيات في الباب كثيرة.

4. “İyilik işleyenin faydası kendisinedir.” Câsiye sûresi (45), 15

İyiliğin zerresinin bile karşılığı görülecektir. Zira her yapılan iyiliği Allah bildiğine göre, artık ortada en küçük bir kayıp ihtimali yoktur. Bu kesinlik içinde bir başka gerçek de, "hayrın faydasının onu işleyene ait olduğudur." O halde kendi kendisine iyilik etmek isteyen, öz nefsinin hayrını isteyen, küçük-büyük demeden iyilik yapmalı, hayır işlemelidir. Zira iyiliğin peşin faydasını başkaları görse de, nihâî faydası, mânevî kazancı onu işleyene aittir. Bu noktada da herhangi bir yanlışlık ve haksızlık söz konusu değildir. Kimsenin hayır ve iyiliğinin sevabı başkasına yazılmaz.

Konuyu değişik açılardan aydınlatan âyetler, konu başlığında da belirtildiği üzere pek çoktur. Hadisler de oldukça fazladır. Burada onlardan bir demet sunulacaktır.

Hadisler

118- الأوَّل : عن أَبِي ذرٍّ جُنْدَبِ بنِ جُنَادَةَ رضي اللَّه عنه قال : قلت يا رسولَ اللَّه، أيُّ الأعْمالِ أفْضَلُ ؟ قال : « الإيمانُ بِاللَّهِ ، وَالجِهَادُ فِي سَبِيلِهِ » . قُلْتُ : أيُّ الرِّقَابِ أفْضَلُ ؟ قال : « أنْفَسُهَا عِنْدَ أهْلِهَا ، وأكثَرُهَا ثَمَناً » . قُلْتُ : فَإنْ لَمْ أفْعلْ ؟ قال : « تُعينُ صَانِعاً أوْ تَصْنَعُ لأخْرَقَ » قُلْتُ : يا رسول اللَّه أرَأيتَ إنْ ضَعُفْتُ عَنْ بَعْضِ الْعملِ ؟ قال : « تَكُفُّ شَرَّكَ عَنِ النَّاسِ فَإنَّها صدقةٌ مِنْكَ على نَفسِكَ » . متفقٌ عليه .

« الصانِعُ » بالصَّاد المهملة هذا هو المشهور ، ورُوِى « ضَائعاً » بالمعجمة : أيْ ذَا ضياع مِنْ فقْرٍ أوْ عِيالٍ ، ونَحو ذلكَ « والأخْرَقُ » : الَّذي لا يُتقنُ ما يُحاوِلُ فِعْلَهُ .

118. Ebû Zer Cündeb İbni Cünâde *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Hangi amel daha üstündür? dedim.

- "**Allah'a iman ve Allah yolunda cihaddır**" buyurdu. Ben:

- Hangi (esir veya) köle (yi âzat etmek) daha faziletlidir? dedim.

- **"Sahiplerine göre en kıymetli ve bedeli en yüksek olanı**" buyurdu.

- (Cihad ve köle âzâdını) yapamazsam? dedim.

- "**(Bir) iş yapana yardım edersin veya işini beceremeyenin işini görürsün**" buyurdu.

- Ey Allah'ın Resûlü! Bunlardan hiçbirini yapamazsam? dedim.

- "**İnsanlara zarar vermezsin. Zira bu da kendi kendine iyilik etmen demektir"** buyurdu.

Buhârî, Itk 2; Müslim, Îmân 136

Açıklamalar

İnsana en büyük sevabı kazandıracak amel, hiç şüphesiz merak edilecek bir konudur. Ebû Zer hazretleri bu merâkını Resûlullah'a arzetmiş, aldığı cevap *"Allah'a iman ve Allah yolunda cihad"* olmuştur. Allah'a iman, her hayrın başıdır. O olmadan hiç bir işin kıymeti

yoktur. İman, “kalb ile tasdik” anlamında kalbin; “dil ile ikrar” anlamında da dil’in amelidir. Bu sebeple imana amel denilebilir. Hadisimiz bunun delilidir.

“Allah yolunda cihad”ın iman ile birlikte zikredilmesi, onun, hayırlı işlerin ve amellerin en başında, imandan hemen sonra geldiğini göstermektedir. “İ’lây-ı kelimetullah” (İslâm’ı yaymak) niyetiyle yapılacak her türlü faaliyet bir nevi cihad olduğuna göre, bu en üstün amelden herkesin nasip alma imkânı bulunduğu anlaşılır.

Âzat etmek, hürriyetine kavuşturmak için hangi esir, köle ve câriyenin daha üstün olduğu sorusuna Hz. Peygamber’in verdiği, *“sahiplerine göre en değerli ve fiat olarak en pahalı olanı”* cevabı, **“Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe büyük hayra ulaşamazsınız”** [Âl-i İmrân sûresi (3), 92] âyetini hatırlatmaktadır. “Her işin en kıymetlisi, en kalitelisidir” mesajını vermektedir. Nitekim *“efdalü’l-a’mâl ahmezühâ”* yani *“Nefse en ağır gelen amel, amellerin en üstünüdür”* buyurulmuştur. Değerli ve fiyatı yüksek olan köle veya esiri âzat etmek pek öyle kolay iş değildir. Bu yapılırsa üstün nitelikli bir iş yapılmış olur. İnsanları hürriyetlerine kavuşturmak, haklarına sahip kılmak aslında başlı başına büyük bir hayırdır. 1290 ve 1362 numaralarda kısmen tekrarlanacak olan hadisimiz, en üstün hayrın hangisi olduğunu bize öğretmektedir. Bugün belki köle-câriye yok ama, esir ve esir muamelesine tabi tutulan hür görünümlü insanlar hatta milletler vardır. O halde onların gerçek hürriyet ve haklarına kavuşturulmaları en kıymetli hayırlardandır.

Hürriyete kavuşturmada sayı mı, kalite mi önde gelir? Bu tartışılmıştır. Bu biraz da duruma göre değişir. Zira bir insan vardır, bir kabileye veya bir alaya bedeldir. Onun kurtarılması bir topluluğu kurtarmak yerine geçer. Normal halde ise ne kadar fazla insan, hak ve hürriyetlerine kavuşturulursa, o kadar büyük hayır işlenmiş olur.

Cihada, köle veya esir âzadına gücü yetmeyenler için de bir san’atkâra yardım etmek veya beceriksiz bir kimsenin işini görmek bir başka hayır yoludur. Hadiste geçen **sâni’, zâyi’** (fakir, garip) olarak kaydedilmektedir. Her iki halde de böylesi kişilere yardımcı olmak elbette bir hayırdır. Ancak hadisin bu ifadesinden, belli bir mesleği ve sanatı olanlara yardımın, sanat sahibi olmayanlara yardım etmekten daha önde geldiği, daha üstün bir iyilik olduğu anlaşılmaktadır. Bu da Hz. Peygamber’in sanat ve meslek sahibi olmaya teşvik ettiğini gösterir.

Son olarak hadisimiz insanlara ve topluma zarar vermemeyi, hiçbir iyilik yapamayanlar için başlı başına bir iyilik olarak önümüze koymaktadır. İnsan iyilik yapamıyorsa, bâri kötülük yapmamalıdır. Bu da neticede kendisi için bir iyiliktir. Kötülük yapmamayı bile bir iyilik olarak değerlendiren dinimiz, hayır ve iyilik idealine ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır. Bütün bunlar gösteriyor ki, müslüman toplumu iyiler ve iyilikler toplumudur. Ondan da önce zararsızlar toplumudur. Artık hem iyilik yapmayıp hem de kötülük işlemekten geri durmayanlar düşünsünler...

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinimizde Allah’a imandan, insanlara kötülük yapmamaya kadar uzanan binlerce hayır ve iyilik yolu bulunmaktadır.

2. Yardıma muhtaç olan herkesin yardımına koşmak iyilik ve hayırdır.

3. Her türlü amel ve iyiliğin temeli Allah’a imandır. İman olmadan yapılacak hiçbir işin kıymeti yoktur.

4. İslâm toplumu iyiler ve iyilikler toplumudur.

5. Hadiste sayılan hususların her biri “iyilik” olarak başlı başına birer değerdir. Herkes durumuna göre bu iyiliklerden bir veya bir kaçını yapmaya çalışmalıdır.

119- **الثاني** : عن أَبِي ذرٍّ رضي اللَّه عنه أيضاً أنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : يُصْبِحُ على كلِّ سُلاَمَى مِنْ أَحَدِكُمْ صدقَةٌ ، فَكُلُّ تَسبِيْحةٍ صَدقةٌ ، وَكُلُّ تحْمِيدَةٍ صدقةٌ ، وَكُلُّ تهْلِيلَةٍ صَدَقةٌ ، وكلُّ تَكْبِيرةٍ صَدَقةٌ ، وأمْرٌ بالمعْرُوفِ صدقةٌ ، ونَهْيٌ عَنِ المنْكَرِ صدقةٌ . ويُجْزِئُ مِنْ ذَلكَ رَكعَتَانِ يرْكَعُهُما مِنَ الضُّحى » رواه مسلم . « السُّلاَمَى » بضم السين المهملة وتخفيف اللام وفتح الميم : المفْصِلُ .

119. Yine Ebû Zer *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“**Her birinizin her bir eklemi (ve kemiği) için bir sadaka gerekir. Binaenaleyh her tesbih sadakadır, her hamd sadakadır, her tehlil sadakadır, her tekbir sadakadır. İyiliği tavsiye etmek sadakadır, kötülükten sakındırmak sadakadır. Kulun kuşluk vakti kılacağı iki rek’at namaz bütün bunları karşılar.**”

Müslim, Müsâfirîn 84, Zekât 56. Ayrıca bk. Buhârî Sulh 11, Cihâd 72, 128; Ebû Dâvûd, Tatavvu’ 12, Edeb 160

Açıklamalar

İnsan vücudundaki her mafsal (eklem) için bir sadaka vardır. Bir başka hadise göre de vücutta 360 eklem bulunmaktadır. O halde herkesin hergün bu kadar sadaka vermesi gerekmektedir. İlk bakışta, çok yüklü gözüken bu sadaka borcu, hadisimizdeki açıklama ile oldukça kolaylaşmaktadır. Söylenecek her *sübhânellah* (tesbih), *elhamdülillah* (tahmid), *lâ ilâhe illallah* (tehlil) ve *Allahu ekber* (tekbir) kelimeleri ayrı ayrı birer sadakadır. İyiliği emretmek, bir kötülükten nehyetmek, evet bunların her biri birer sadakadır. Görüldüğü üzere dinimizde hayır yolları pek çok olup sayılamayacak kadar sınırsızdır.

Hele böyle tek tek hayır ve iyilik olan konuların yanında bir de toptan hayır olanlar vardır ki, bunlar işi daha kolaylaştırmaktadır. Hadisimizde işte bunlardan biri, kuşluk (duhâ) vakti kılınan namaz olarak bildirilmiştir. Halkımızın **“Kuşluk Namazı”** dediği bu ibadet, iki rekât ile sekiz rekât arasında değişen nâfile bir ibadettir. Bu namaz, hadiste sayılan sadakaları topluca ödeme imkânıdır. Çünkü namaz, bedenin bütün organlarıyla yapılan bir ibadettir. Namaz kılmakla her organ kendi şükrünü yerine getirmiş olur. Öte yandan her türlü tesbih ve tahmid, tehlil ve tekbir namazda bir arada bulunmaktadır. Namaz, nefse hayrı emretmek ve onu münkerden nehyetmektir. Nitekim bir âyet-i kerîmede, **“Namaz her türlü kötülük (fahşâ ve münkerden) alıkor”** [Ankebût sûresi (29), 45] buyurulmuştur.

1142 ve 1435 numaralarda tekrarlanacak olan hadisimizde insan vücûdundaki mafsalların sayılmaması, maksadın anatomi dersi vermek olmadığındandır. Öte yandan “sadakadır” diye belirtilenlerin tamamı, “maddî” yönü olmayan hususlardır. “Sadaka” deyince, akla hemen mâlî iyilikler gelir. Oysa hadisimiz her hayırlı işin sadaka olduğunu bize öğretmektedir. Oturup kalkarken, uzanıp yatarken bile insanın “sadaka” niteliğinde iyilikler yapabileceğini bildirmektedir.

“Kuşluk Namazı”, güneşin doğuşundan yaklaşık kırk beş dakika sonra başlayıp zevâl vaktine yarım saat kalıncaya kadar devam eden zaman içinde kılınır. Gündüzün dörtte biri geçtikten sonra kılınması daha uygundur. Bu namazın bu kadar faziletli oluşu, muhtemelen, bu zaman kesiminin herhangi bir namazın vakti olmaması dolayısıyla çoğu kişinin ibadeti düşünmemesindendir. Zira bizim gibi ılıman iklim kuşağında bulunan ülkelerde öğle öncesi yoğun iş saatleridir. Meşgale veya gaflet zamanında yapılan ibadetlerin fazileti daima farklıdır. Bu sebeple gecenin seher vakti de aynı üstünlüğe sahiptir (Kuşluk namazı hakkında geniş bilgi için bk. 1141-1145 numaralı hadisler).

Hadisten Öğendiklerimiz

1. İyilik ve hayır yapmaya gayret gösterilmeli, mâlî ve fiilî olarak yapılamazsa, tesbih, tekbir gibi sözlü olarak yapılmalıdır. Sadaka ve hayır yollarının çeşitli olduğu unutulmamalıdır.

2. “Kuşluk Namazı” önemli, şükür ve sadaka niteliği yüksek bir nâfile ibadettir. Hz. Peygamber bu namazı hem kılmış hem de kılınmasını teşvik etmiştir. İki rek’at olarak kılınması da yeterli olmaktadır.

120– الثَّالِثُ عنْهُ قال : قال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « عُرِضَتْ عَلَيَّ أعْمالُ أُمَّتي حسَنُهَا وسيِّئُهَا فوجَدْتُ في مَحاسِنِ أعْمالِهَا الأذَى يُماطُ عن الطَّرِيقِ ، وَوجَدْتُ في مَساوِىءِ أعْمالِها النُّخاعَةُ تَكُونُ فِي المسْجِدِ لاَ تُدْفَنُ » رواه مسلم .

120. Yine Ebû Zer *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Ümmetimin iyi-kötü bütün amelleri bana gösterildi. İyi işlerinin içinde, gelip geçenlere eziyet veren şeylerin yollardan kaldırılmasını da buldum. Kötü amelleri arasında da mescidde temizlenmeden bırakılmış balgamı gördüm.” Müslim, Mesâcid 57. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 7

Açıklamalar

Ümmetin bütün amelleri konusunda Hz. Peygamber’in bilgilendirilmesi onun bir özelliğidir. Peygamber Efendimiz burada belki bir çok insanın iyilik ve kötülük olduğu hakkında herhangi bir fikre sahip bulunmadığı iki konuyu dikkatlere sunmaktadır. Gelip geçenleri rahatsız eden, yani yaya ve vasıta trafiğini şu veya bu şekilde sıkıştıran, engelleyen sebeplerin yollardan uzaklaştırılmasını, iyilik ve hayır olarak öğütlemektedir. Yollardaki çer-çöp, taş-toprak, tükrük-balgam gibi tabiî; afiş, reklam, yazı, resim, yaya kaldırımına park edilmiş otomobil gibi sun’î rahatsızlık âmillerinin tümünün yollardan temizlenmesi tam bir iyiliktir. Şehirleşme anarşisinin yaşandığı günümüzde ve özellikle de büyük şehirlerde bunun ne kadar büyük bir anlam taşıdığını bu şehirlerde yaşayanlar pek iyi bilirler.

Bu ikazın trafik yoğunluğunun olmadığı bir dönemde ve bölgede yapıldığını düşünecek olursak, İslâm’daki iyilik ve hayır idealinin ne kadar köklü ve toplumları ne ölçüde kuşatıcı olduğunu anlamakta güçlük çekmeyiz. O halde yolları temizlemek başlı başına bir iyiliktir. Yürürken ayağın ucuyla yol ortasından kenara atılacak bir taş bile, bir iyilik olarak değerlendirilmektedir. Yeter ki iyilik düşünce ve bilincine sahip olunsun.

Mescidlerin temizliği elbette çok daha önem arzetmektedir. Hz. Peygamber devrinde olduğu gibi zemini kumlu-çakıllı mescidlerde tükürük ve balgam gibi şeylerin meydanda bırakılması bir “kötü amel”dir. Bizim memleketimizde câmî ve mescidlerin zemini genellikle betondur ve halı-kilim kaplıdır. Böyle olunca buralara tükürülmesi ve balgam atılması aslâ düşünülemez. Herkesin yanında bir mendil taşıması, ihtiyaç duyması halinde bu mendili kullanması gerekir. Aksi halde mâbed nezâhetine aykırı davranılmış olur ki, bu da günahtır. İbadet edelim derken günah işlemenin hiçbir anlamı yoktur. Özellikle kırsal kesimlerde cami görevlilerinin mescid temizliği konusunda cemaati iyice eğitmesi gerekir.

İnsanları rahatsız eden bu şeylerin mescid dışında da meydanda bırakılması, sokak ve yollara tükürülmesi aynı şekilde birer kötülük, çirkinlik ve günahtır. Böyle şeylere rastlayanların onları gidermesi de bir toplum hizmeti ve iyiliktir. Müslüman sadece kapısının önünün temizliğinden değil, geçtiği her yerin temizliğinden sorumludur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayır işleri pek çeşitlidir. Gelip geçenlere sıkıntı veren şeyleri yollardan; tükürük ve benzerlerini de mescidlerden gidermek birer iyiliktir.
2. İnsanlara faydası olan işler yapılmalıdır.
3. Mescidlere saygı gösterilmeli, mescid edeblerine uyulmalıdır.
4. Müslüman geçtiği yerde pislik bırakmayan insandır.

121– الرابع عنه : أنَّ ناساً قالوا : يا رسُولَ اللَّهِ ، ذَهَب أهْلُ الدُّثُور بالأجُورِ ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي ، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أمْوَالِهِمْ قال : «أوَ لَيْس قَدْ جَعَلَ لَكُمْ مَا تَصَدَّقُونَ بِهِ : إنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدقَةً، وكُلِّ تَكبِيرَةٍ صدقة ، وكلِّ تَحْمِيدةٍ صدقةً ، وكلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً ، وأمرٌ بالمعْرُوفِ صدقةٌ ، ونَهْيٌ عنِ المنْكر صدقةٌ وفي بُضْعِ أحدِكُمْ صدقةٌ » قالوا : يا رسولَ اللَّهِ أيأتِي أحدُنَا شَهْوَتَه ، ويكُونُ لَه فيها أجر ؟، قال : «أرأيْتُمْ لو وضَعهَا فِي حرامٍ أَكَانَ عليهِ وِزْرٌ ؟ فكذلكَ إذا وضَعهَا فِي الحلاَلِ كانَ لَهُ أجْرٌ» رواه مسلم .   « الدُّثُورُ » : بالثاءِ المثلثة : الأموالُ ، واحِدُها : دَثْرٌ .

121. Ebû Zer *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre bazı insanlar:

- Ey Allah’ın Resûlü! Zenginler bütün sevapları alıp götürüyorlar. Zira bizler gibi namaz kılıyor, bizler gibi oruç tutuyor ve ayrıca mallarının fazlasından da sadaka veriyorlar, dediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- “**Allah size sadaka verme imkânı bahşetmedi mi (sanıyorsunuz)? Her tesbih sadaka, her tekbir sadaka, her tahmid sadaka, her tehlil sadakadır. İyiliği emretmek sadaka, kötülükten sakındırmak sadakadır. Hatta (her) birinizin eşiyle yatması bile sadakadır**” buyurdu.

- Ey Allah’ın Resûlü, cinsel arzusunu tatmin eden birine bundan da mı sevap var? dediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **“Bu istek ve ihtiyacını haram yoldan giderseydi, günah olmayacak mıydı? Helâl ve meşrû yoldan gidermesinde de elbette sevap vardır**” buyurdu. Müslim, Zekât 53, Mesâcid 142

Açıklamalar

Hayır yollarının çok çeşitli olduğunu bu hadîs-i şerîften pek dikkat çekici şekilde öğrenmekteyiz. Para sarfederek hayır ve iyilik yapmak imkânından mahrum fakir sahâbîlerin zenginlere imrenmeleri ve kendileri için hayıflanmaları karşısında Resûl-i Ekrem Efendimiz, “sadaka” deyince sadece “infak” değil, daha başka konuların da akla gelmesi gerektiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ herkes için hayır yolları yaratmıştır. Hiç kimseyi hayır işlemekten alıkoymamıştır. İşte meselâ her tesbih **(sübhânellah),** her tekbir **(Allahü ekber),** her tahmid **(elhamdülillah)** ve her tehlil **(lâ ilâhe illallah)** demek, ayrı ayrı birer sadaka sevabı kazandıran iyiliklerdir. Yine aynı şekilde her iyiliği emretmek ve her kötülükten sakındırmak birer sadakadır. Bu son iki “sadaka”nın değeri öncekilerden daha büyüktür. Zira emir bil’l-ma’ruf ve nehiy ani’l-münker, farz-ı kifâye hükmünde bir görevdir. Bazı hallerde farz-ı ayn bile olur. Halbuki tesbih, tekbir, tahmid ve tehlil birer zikir ve dolayısıyla “nâfile” birer ibadettir.

Peygamber Efendimiz, bir müslümanın eşiyle cinsel ilişkide bulunmasının bile “sadaka” olduğunu beyan etmiştir. Mübah olan ve günlük beşerî işler ve ilişkilerden de sevap kazanılacağını haber vermiştir. Olayın garipsenmesi üzerine de *“aynı cinsel ihtiyacın haram yoldan giderilmesinin günah olduğunu”* hatırlatmış ve *“helâl yoldan tatmin”*in sevap olduğunu *kıyâsü’l-aks* usûlüyle açıklamıştır. Bir başka hadîs-i şerîfte de sevgili Peygamberimiz *“sofrada hanımın ağzına verilen lokma”*nın bile bir sadaka olduğunu bildirmiştir.

Bu beyanlar, iyilik ve hayır işlemek isteyenlerin, günlük yaşantısının tabiî uzantıları gibi görünen konularda bile hayır işleme imkânlarına sahip olduklarını göstermektedir. Uyanık olmaya, İslâm çizgisini takip etmeye çağırmaktadır. İyi bir niyet, âdetleri ibadetleştirir. Kötü niyetler de en hâlis ibadetleri, hayır ve iyilikleri bile işe yaramaz hale getirir. Yaygın ve engin bir hayır ve iyilik ortamında bulunduğumuz açıktır. O halde herkes kendi durumuna göre yapabileceği iyilik ve hayra dikkat etmeli, başkalarının yaptığı iyilik ve hayrın büyüklüğüne veya çokluğuna bakıp ümitsizliğe düşmemelidir. Hangi kuluna neyi ikrâm edeceğini Allah bilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Tesbih, tekbir, tahmid ve tehlil gibi zikirler, emir bi’l-ma’ruf, nehiy ani’l-münker gibi fiiller, ailevî ilişkiler, iyi niyetle yapılan mübah işler ayrı ayrı birer hayır ve iyiliktir.
2. Edebine uymak şartıyla, söylenen sözü anlamayanın soru sorması, tekrar açıklama istemesi mümkündür.
3. Kıyas câizdir. Zira Peygamber Efendimiz helâl ve haram cinsel temaslar arasında bir kıyaslama yapmıştır. “Haram olanına ceza varsa helâl olanına da sevap vardır” demeye getirmiş, ashâbından bu iki durumu biribirleriyle ölçmelerini istemiştir. İslâm mezheplerine göre kıyâs câizdir. Kıyas’a sadece zâhirîler karşı çıkarlar. Onların bu aykırı görüşlerine itibar edilmez.

122- **الخامس** : عنه قال : قال لي النبيُّ صلى اللَّه عليه وآله وسلم : «لاَ تَحقِرنَّ مِن المعْرُوفِ شَيْئاً ولَوْ أنْ تلْقَى أخَاكَ بِوجهٍ طلِيقٍ » رواه مسلم .

122. Ebû Zer *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bana (hitaben) buyurdu ki:

"Din kardeşini güler yüzle karşılamak gibi (tabiî) bir iyiliği bile sakın küçük görme!"

Müslim, Birr 144. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 24; Tirmizî, Et'ime 30

Açıklamalar

İyiliği iyilik olarak takdir etmek ve yerine getirmek lâzımdır. İyiliği küçük görmek, önemsememek, iyilik bilincine sahip olmamaktan ileri gelir. Burada Resûl-i Ekrem Efendimiz, büyük sahâbî Ebû Zer hazretlerine hitâben hiçbir "ma'rûf"un yani Allah'a itaat ve insanlara iyilik ve ihsan olarak bilinen hiçbir şeyin küçük görülmemesini, azımsanmamasını tenbih etmektedir. *"Din kardeşini güler yüzle karşılamak gibi tabiî bir davranış olsa bile"* diye çok çarpıcı bir örnek vermektedir. Tirmizî'deki bir rivayette (Birr 36) *"Din kardeşinin yüzüne gülümsemen sadakadır"*, bir başka hadiste de *"Her ma'rûf sadakadır. Din kardeşini güler yüzle karşılaman da ma'rûftandır"* (Tirmizî, Birr 45) buyurulmaktadır.

Din kardeşini güler yüzle neş'eli bir şekilde karşılamak onu sevindirir ve içini rahatlatır. Bir mü'mini sevindirmek ise, hiç şüphesiz başlı başına bir iyiliktir.

Gerçekten bir çoğumuz, küçük şeyleri "iyilik" olarak değerlendirmemek yanılgısına düşeriz ve böylece dindeki iyilik imkânlarını kullanamayız. Bu ise, giderek yozlaşan bir günlük yaşantıyı gündemimize getirmektedir. Oysa iman uyanıklığı ve şuuru içinde yaşayanlar, kimsenin tahmin etmediği bir çok noktada iyilik ve hayır işleme fırsatı bulurlar.

İyiliksever olmak, mutlaka büyük iyilikler yapmak demek değildir. Küçük olsun büyük olsun iyiliğe tam bir iyilik nazarıyla bakmak gerekmektedir. Nitekim 696, 797 ve 894 numaralarda tekrarlanacak olan hadisimiz de bize bu önemli noktayı hatırlatmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinimizde iyilik düşünce ve uygulaması, fevkalâde önemli, yaygın ve köklüdür.
2. Hiçbir iyilik küçük görülmemelidir.
3. Geleni güler yüzle karşılamak başlı başına bir iyiliktir.

123- **السادس** : عن أَبِي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « كُلُّ سُلاَمَى مِنَ النَّاسِ علَيْهِ صدَقَةٌ كُلَّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فيه الشَّمْسُ : تعدِلُ بيْن الاثْنَيْنِ صدَقَةٌ ، وتُعِينُ الرَّجُلَ في دابَّتِهِ ، فَتحْمِلُهُ عَلَيْهَا ، أوْ ترْفَعُ لَهُ علَيْهَا متَاعَهُ صدقةٌ ، والكلمةُ الطَّيِّبةُ صدَقةٌ، وبِكُلِّ خَطْوَةٍ تمْشِيها إلى الصَّلاَةِ صدقَةٌ ، وَتُمِيطُ الأذَى عَن الطرِيق صَدَقةٌ » متفق عليه .

123. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**İnsanların her bir eklemi için her gün bir sadaka gerekir. İki kişi arasında adâletle hükmetmen sadakadır. Bineğine binmek isteyene yardım ederek bindirmen yahut yükünü bineğine yüklemen sadakadır. Güzel söz sadakadır. Namaz için mescide giderken attığın her adım bir sadakadır. Gelip geçenlere eziyet veren şeyleri yoldan gidermen de sadakadır**."

Buhârî, Sulh 11, Cihâd 72, 128; Müslim, Zekât 56. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 12, Edeb 160

Açıklamalar

Biraz yukarıda geçen 119 nolu hadiste her eklem (ve kemik) için bir sadaka gerektiğini öğrenmiştik. Bu hadîs-i şerîften de sadaka borcunun *"güneşin doğduğu her gün için bir sadaka"* olduğunu öğrenmekteyiz.

Sağlık herşeyin başıdır; en büyük devlettir. Vücudumuzdaki kemik-mafsal (eklem) yapısı, yani iskelet, aynı zamanda hayatın ve sağlığın da temel yapısıdır. Binaenaleyh bunların her biri için her gün bir iyilik ve sadaka borcumuzun olması pek tabiîdir. Zira aslında biz, her gün yeni bir günü, başka bir hayatı yaşamaktayız.

İşte bu görevimizin yerine getirilmesinde de "müsamaha dini" olan İslâm imdadımıza yetişiyor. Hayır yollarının çokluğu ilkesiyle bizleri rahatlatıyor. İşimizi kolaylaştırıyor. Bu hadîs-i şerîfte de yeni bazı hayır yolları ve imkânları önümüze konulmaktadır. Dargın iki müslümanın arasını bulmak, hayvanına veya arabasına binmeye çalışana yardımcı olmak, eşyasını yüklemekte, taşımakta güçlük çekenlere yardım etmek, camiye namaz için giderken yürümek. Bu demektir ki, beş vakit namazını camide kılmaya özen gösteren ve en az günde üç yüz altmış adım atan müslüman, eklem ve kemiklerinin o günkü sadaka borcunu ödemiş olur. Sağlığına hizmet etmiş olur.

Gelip geçenleri rahatsız eden herşeyi yoldan kaldırmanın sadaka olduğu bu hadîs-i şerîfte de tekrar edilmektedir. Bu da konunun ehemmiyetini göstermektedir. Hadisimiz 250 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Din kardeşlerinin arasını bulmak bir hayırdır.

2. Namazları câmide cemaatle kılmaya özen göstermek, sadece her adıma bir sadaka sevabı ile düşünülünce bile, büyük bir kazançtır. İhmal etmemek gerekir.

3. Eşyâsını taşımakta, yüklemekte güçlük çekenlere yardımcı olmak, hem insânî hem de İslâmî bir meziyet ve iyiliktir.

4. Müslüman, çevresine karşı duyarlı davranan insandır.

124- ورواه مسلم أيضاً من رواية عائشة رضي اللَّه عنها قالت : قال رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « إنَّهُ خُلِقَ كُلُّ إنْسانٍ مِنْ بني آدم علَى سِتِّينَ وثلاثمائَةِ مَفْصِلٍ ، فَمنْ كَبَّر اللَّه ، وحمِدَ اللَّه ، وَهَلَّلَ اللَّه ، وسبَّحَ اللَّه واستَغْفَر اللَّه ، وعَزلَ حَجراً عنْ طَرِيقِ النَّاسِ أوْ شَوْكَةً أوْ عظْماً عن طَرِيقِ

النَّاسِ ، أوْ أمر بمعرُوفٍ أوْ نهى عنْ مُنْكَرٍ ، عَددَ السِّتِّينَ والثَّلاثمائة ، فَإِنَّهُ يُمْسي يَوْمئِذٍ وَقَد زَحزحَ نفْسَهُ عنِ النَّارِ » .

124. Aynı hadisi Müslim'in Hz. Âişe'den rivayetine göre Âişe *radıyallahu anhâ*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Gerçek şu ki, her insanın vücudunda 360 eklem (ve kemik) bulunmaktadır. Kim bu eklem sayısı kadar Allahü ekber, elhamdülillah, lâ ilâhe illallah der, Allah'dan bağışlanma diler, insanların yolu üzerinden taş, diken veya kemik gibi şeyleri kaldırır, iyiliği emreder veya kötülükten nehyeder ise, o günü kendisini cehennemden uzaklaştırmış olarak geçirir."

Müslim, Zekât 54

Açıklamalar

Bazı *Riyâzü's-sâlihîn* nüshalarında önceki rivayetle birlikte verilen bu hadîs-i şerîfte, öncekinden farklı olarak insan vücudunda 360 eklem ve oynak kemik bulunduğu, her gün için bunların karşılığı olarak iyilik ve hayır işlemek üzere tekbir (Allahu ekber), **tahmid** (el-hamdülillah), **tehlil** (lâ ilâhe illâllah) ve **tesbih**'e (sübhânallah) ilaveten **istiğfâr** edilebileceği bildirilmektedir. Yine önceki hadiste *"eziyet veren şeyi yoldan gidermek"* şeklinde yer almış olan prensip burada taş, diken ve kemik gibi şeylerin yoldan uzaklaştırılması olarak açıklanmış bulunmaktadır.

Ayrıca, sayılan bu hayır ve iyilik türlerinden bir günde 360 tane yapılması halinde, o günün borcu ödenmiş, dolayısıyla o gün cehennemden uzak kalma imkânı bulunmuş olmaktadır.

Hadisteki **sülâmâ** kelimesi aslında parmak ve eklem kemikleri demektir. Sonradan vücudun bütün kemik ve eklemleri anlamında kullanılagelmiştir. Bu sebeple hadisimizdeki 360 rakamı eklem ve kemiklerin toplam sayısıdır. Yoksa tıb ilmine göre insan vücudunda irili-ufaklı 206 kemik vardır.

Aslında burada bir hususa da işaret etmekte fayda vardır. Hz. Peygamber bir operatör, bir biyolog değildir. O hidâyet rehberidir. Onun maksadı, anatomi dersi vermek değil, o yapının belli bazı özelliklerine işaret ederek insanları inanmaya, doğruya ve mutluluğa çağırmaktır. Bu sebeple verilen rakamın kendisi değil, o yapının mükemmelliğine dikkat çeken mânası önemlidir.

Bütün bu rivayetler, günlük hayır ve iyilik olarak müslümanların önünde büyük imkânların bulunduğunu göstermekte ve bizleri bu imkânlardan yararlanmaya çağırmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her nimetin bir külfeti, bir şükrü vardır.

2. Allah Teâlâ kullarını kolaylıkla yapabilecekleri iyilik ve hayır imkânlarına kavuşturmuş, böylece onlara olan rahmet ve merhametini ortaya koymuştur.

3. Hadiste sayılan iyilik ve hayır çeşitlerini, sayıldıkları sıra ile yerine getirmek şart değildir. Hangisini yapmaya imkân bulunursa o yapılır.

125- **السابع** : عنه عن النَبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « منْ غدَا إلى المسْجِدِ أو رَاحَ ، أعدَّ اللَّهُ لَهُ في الجنَّةِ نُزُلاً كُلَّمَا غَدا أوْ رَاحَ » متفقٌ عليه . « النُّزُل » : القُوتُ والرِّزْقُ ومَا يُهَيَّأ للضَّيفِ .

125. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sabah veya akşam camiye giden kimseye, her gidişi için Allah cennette bir ikram hazırla(tı)r." Buhârî, Ezân 37; Müslim, Mesâcid 285

Açıklamalar

Tan yerinin ağarmasından öğle (zevâl) vaktine kadar yapılan yürüyüşe Arapça'da **gudüv**; öğleden gün batımına kadar yapılan yürüyüşe de **revâh** denir. Peygamber Efendimiz bu iki kelimeyi bir arada zikretmekle sabah-akşam yani bir gün boyunca mescide gidip gelmeyi kastetmiştir. Nitekim Allah Teâlâ bir âyette, **"Cennette sabah-akşam yiyecekleri onlara sunulur"** [Meryem sûresi (19), 62] buyurmuştur. Yani orada kaldıkları sürece devamlı olarak onlara rızıkları verilir demektir.

Cennette sunulacak ikram, hadisimizde "nüzül" kelimesiyle anlatılmıştır. **Nüzül,** ziyâfet, misâfiri ağırlamak için yapılan hazırlık anlamındadır. Tabiatıyla bu hazırlık içine, yiyecek-içecek şeyler ve kalacak yer ve diğer ikramlar da dahildir. Böyle olunca, 1055 numarada tekrarlanacak olan hadisimizin anlamı *"Sabah-akşam mescide devam eden kimseye Allah Teâlâ cennette devamlı ikramda bulunur"* demek olur. Mescide her gidiş-geliş sanki cennetteki ziyâfet ve ikrama gidip gelmek gibidir. Bu da herhalde her müslümanın arzu edeceği bir ikramdır. O halde cemaate devam etmek de başlı başına bir hayır ve iyiliktir. Hem de sonucu cennette ağırlanmak olan bir hayır ve iyiliktir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cami ve mescidlere ibadet, zikir ve ilim için devam etmek başlı başına bir iyilik ve hayırdır.

2. Cemaate devam eden ve ibadetleri cemaatle eda eden kimse, cennette ağırlanmayı hakeder.

126- **الثامن** : عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يا نِسَاء المسْلِماتِ لاَ تَحْقِرنَّ جارَةٌ لِجارَتِهَا ولَوْ فِرْسِنَ شاةٍ » متفقٌ عليه .

قال الجوهري : الفِرْسِنُ مِنَ الْبعِيرِ : كالحافِرِ مِنَ الدَّابَّةِ ، قال : ورُبَّمَا اسْتُعِير في الشَّاةِ

126. Yine Ebû Hüreyre *radıyallanu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ey müslüman hanımlar! Hiç bir komşu hanım, bir koyun paçası bile olsa, komşusuna vereceğini küçük gör(üp vermemezlik et)mesin."

Buhârî, Hibe 1, Edeb 30; Müslim, Zekât 90. Ayrıca bk. Tirmizî, Velâ 6

Açıklamalar

Araplar, evde kocasına bir nevi komşuluk ettiği için evin hanımına **câre** dedikleri gibi, hanımın kumasına da kinâye yoluyla **câre** derler. Burada **câre,** "komşu kadın" anlamındadır.

Firsin, aslında deve tabanı demektir. Koyun tırnağı anlamında da kullanılmaktadır. Dilimizde "paça" denilir. "Koyun paçası" (veya koyun tırnağı) hediye etmek âdet olmadığı için burada hediye edilecek şeyin azlığı abartılı şekilde ifade edilmiştir. Yani ne kadar küçük ve az olursa olsun, komşular arasında hediye alıp vermenin ihmal edilmemesi istenmektedir.

Hadisteki uyarı, hediye veren komşu kadına yöneliktir. Nitekim bu hadis *Sahîh-i Müslim*'de *"Az bir şey de olsa sadaka vermeyi teşvik, azımsayarak küçük bir şeyi vermekten geri durmamak"* başlığı altında yer almıştır. Müslim'in *Sahîh*'indeki bab başlıklarını da Nevevî koymuştur. Bu iki hususu dikkate alarak biz hadisi, Nevevî'nin anladığı şekilde tercüme ettik. Ayrıca Buhârî de hadisi Hibe Bölümü'nün ilk hadisi olarak değerlendirmiştir. Şuna da işaret edelim ki, hadisteki uyarının, kendisine bir şey hediye edilen komşu kadına yönelik olması da muhtemeldir. Buna göre mâna, *"Hiçbir komşu kadın, bir koyun paçası bile olsa komşusunun hediye ettiği şeyi küçümsemesin"* demek olur. Nitekim hadis böyle de tercüme edilmiştir. Biz yaptığımız tercümenin, hayır yollarının çokluğu konusuyla olan alâkası noktasından daha isâbetli olduğu kanaatindeyiz. Hem hediyede ölçü, verilenin ihtiyacı ya da arzusu değil, verenin imkân ve cömertliğidir. Halkımız,*"Az veren candan, çok veren maldan"* diyerek bu noktaya işaret etmektedir. *"Dostum beni ansın da isterse soğan kabuğu ile ansın"* sözü de hadisimizdeki ölçünün kültürümüze yansımasından başka bir şey değildir.

308 numarada tekrar gelecek olan hadîs-i şerîfte doğrudan müslüman hanımlara hitâbedilmiş olmasını iki şekilde yorumlamak mümkündür:

* Komşular arası ilişkiler daha çok hanımlarca yürütüldüğü için onların dikkati çekilmiştir.

* Alınıp verilen şeyleri küçümseme, azımsama ve hatta dedi-kodu vesilesi yapma daha çok hanımlar arasında görülür. Bu yüzden uyarı onlara yöneltilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hiçbir iyilik küçük görülmemelidir. Azımsandığı için ihmal edilecek iyilik ve hayırlar sonuçta büyük kayıplara vesile olur.

2. Çok küçük ve basit şeylerle de iyilik ve hayır işlemek mümkündür.

3. Komşular arasındaki ikramlar başlı başına birer iyiliktir.

4. İyiliği küçük görme daha çok hanımlarda görülen bir kusurdur. Onları bu konuda eğitmek gerekmektedir.

127– **التاسع** : عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « الإِيمَانُ بِضْعٌ وَسبْعُونَ ، أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شَعْبَةً : فَأَفْضلُهَا قوْلُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، وَأَدْنَاهَا إمَاطَةُ الأَذَى عنِ الطَّرِيقِ ، وَالحيَاءُ شُعْبةٌ مِنَ الإِيمانِ » متفقٌ عليه .

« البِضْعُ » من ثلاثة إلى تسعةٍ ، بكسر الباءِ وقد تفْتَحُ . « والشُّعْبةُ » : القطْعة .

127. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İman yetmiş (veya altmış) küsur özelliktir (şu'bedir). En yükseği, 'Allah'tan başka ilâh yoktur' demek; en aşağısı ise, eziyet veren şeyleri yoldan kaldırmaktır. Hayâ da imanın bir bölümüdür."
Müslim, Îmân 58. Ayrıca bk. Buhârî, Îmân 3; Ebû Dâvûd, Sünnet 14; Nesâî, Îmân 16; Tirmizî, Birr 80; Îmân 16; İbni Mâce, Mukaddime 9

Açıklamalar

684 numarada tekrarlanacak olan hadisimizin ifadesinden imanın bir asıl yapısı (ki, o kalp ile tasdiktir) bir de o yapının dalları, şubeleri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bazı âlimlerce işaret edildiği gibi hadiste iman ağaca benzetilmiş gibidir. Kur'ân-ı Kerîm'de de iman gerçeğini belirten söz, ağaca benzetilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

"Güzel söz, kökü (yerde) sâbit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. Ki o ağaç, Rabbinin izni ile her zaman yemişini verir. Allah, öğüt alsınlar diye insanlara böyle benzetmeler yapar" [İbrahim sûresi (14), 24]. *İman* kökü kalbde, dalları ise, insan davranışları olarak dışarıda yani hayatta olan bir *tevhid ağacıdır.* Rivayetlerdeki farklılığa göre bu dallar ya yetmiş veya altmış küsurdur. Bunları 77 olarak sayan ve her biri hakkında detaylı bilgi veren özel kitaplar bulunmaktadır. Bu tür eserlerin en meşhuru, muhaddis Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *Şuabü'l-İmân***'**ıdır.

"İmanın şubeleri" ile ilgili genel çerçeveyi belirleyen hadîs-i şerîf, önümüze ilgi çekici bir çizgi koymaktadır. "Lâ ilâhe illallah" demekten, yoldaki eziyet veren şeyleri gidermeye kadar uzanan bu çizgi teori ile pratik, düşünce ile uygulama kısacası din ile dünya ayrılmazlığıdır.

Peygamber Efendimiz, kalpteki tevhid inancının sözlü ifadesi demek olan **"Allah'tan başka ilâh yoktur"** ikrarının en yüksek ve en üstün iman görüntüsü olduğunu söylüyor. Yoldan, eziyet veren şeyleri gidermenin de bu imanın yerine getirilmesi en kolay ve belki bir anlamda faydası en az olan belirtisi olduğunu ifade ediyor. Biri tamamen mânevî ve kalbi bir kabulün ifadesi; öteki, yoldan meselâ bir taşı kenara iteklemek gibi tamamen maddî ve fevkalâde kolay bir hareket... Ancak her ikisi de aynı iman gövdesinin dalları... İnsan davranışlarının iman ile ilgisi, din ile dünyanın birbiriyle olan birlikteliği ve madde-mâna kaynaşması herhalde ancak bu kadar beliğ bir şekilde ortaya konulabilirdi..

Öte yandan "imanın şubeleri" olarak kitaplarımızda sayılan 77 özelliğin 30'u inançla, 47 tanesi ise dil ve beden ile yapılabilecek ibadetleri ve bunlara ilaveten aile ve toplum (âmme) hukukuyla alakalı konuları kapsamaktadır. Bunlar arasında yöneticiliği adâlet üzere yapmak, devlet başkanına itaat etmek, cihada çıkmak...gibi tamamen yönetim ve devlet ile alâkalı olan hususlar da bulunmaktadır. Hatta utanma duygusunun bile imanın bir şubesi olduğunu hadisimizden öğrenmekteyiz. O halde bütün bunların ve iman ile ilgili diğer hadîs-i şerîflerin topluca ortaya koyduğu gerçek ve verdiği mesaj şudur: *İslâm'da iman ile şu ya da bu şekilde alâkası olmayan herhangi bir davranış yoktur. Dolayısıyla din-devlet ayrılığı, din-dünya ğayrılığı gibi bir anlayış da kesinlikle mevcut değildir.*

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İman, birbirinden farklı değerde de olsa bir çok özellikten meydana gelmektedir. Bu özelliklerin herbirinin doğrudan doğruya iman ile organik alâkası bulunmaktadır.

2. İslâm’da din ve dünya ayrılığı yoktur. Bunlar tam bir bütünlük içindedir. Bu sebeple de “din işi ayrı, dünya işi ayrı” gibi laik anlayışlara İslâm’da yer yoktur.

3. İman şubelerinin her biri başlı başına bir hayır ve iyilik vesilesidir.

4. Hayır yollarının çokluğu, imanın şube sayısından da bellidir.

5. Hayâ, hayırdır, hayır getirir.

128- **العاشر** : عنه أن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « بَيْنمَا رَجُلٌ يَمْشِي بطَرِيقٍ اشْتَدَّ علَيْهِ الْعَطشُ ، فَوجد بِئراً فَنزَلَ فيها فَشَرب ، ثُمَّ خرج فإذا كلْبٌ يلهثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ ، فقال الرَّجُلُ : لَقَدْ بلَغَ هَذَا الْكَلْبُ مِنَ العطشِ مِثْلَ الَّذِي كَانَ قَدْ بَلَغَ مِنِّي ، فَنَزَلَ الْبِئْرَ فملأَ خُفَّه مَاءً ثُمَّ أَمْسَكَه بِفيهِ ، حتَّى رقِيَ فَسَقَى الْكَلْبَ ، فَشَكَرَ اللَّهُ لَه فغَفَرَ لَه. قَالُوا: يا رسولَ اللَّه إِنَّ لَنَا في الْبَهَائِمِ أَجْراً ؟ فَقَالَ: « في كُلِّ كَبِدٍ رَطْبةٍ أَجْرٌ » متفقٌ عليه .

وفي رواية للبخاري : « فَشَكَرَ اللَّهُ لهُ فغَفَرَ لَه ، فَأدْخلَه الْجَنَّةَ » .

وفي رواية لَهُما : « بَيْنَما كَلْبٌ يُطيف بِركِيَّةٍ قَدْ كَادَ يقْتُلُه الْعطَشُ إِذْ رأَتْه بغِيٌّ مِنْ بَغَايا بَنِي إِسْرَائيلَ ، فَنَزَعَتْ مُوقَهَا فاسْتَقت لَهُ بِهِ ، فَسَقَتْهُ فَغُفِر لَهَا بِهِ».

« الْمُوقُ » : الخُفُّ . « ويُطِيفُ » : يَدُورُ حَوْلَ « رَكِيَّةٍ » وَهِيَ الْبِئْرُ .

128. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- “**Vaktiyle bir adam yolda giderken çok susadı. Bir kuyu buldu ve içine indi; su alıp dışarı çıktı. Bir de ne görsün, bir köpek, dili bir karış dışarıda soluyor ve susuzluktan nemli toprağı yalayıp duruyordu. Adam kendi kendine “bu köpek de tıpkı benim gibi pek susamış” deyip hemen kuyuya indi, mestini su ile doldurdu ve mesti ağzına alarak yukarıya çıktı ve köpeği suladı. Onun bu hareketinden Allah Teâlâ hoşnut oldu ve adamı bağışladı.**”

Sahâbîler:

- Ey Allah’ın Resûlü! Bizim için hayvanlardan dolayı da sevap var mı? dediler. Resûl-i Ekrem:

– “Her canlı sebebiyle sevap vardır” buyurdu.

Buhârî, Müsâkât 9, Mezâlim 23, Edeb 27; Müslim, Selâm 153. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 44; İbni Mâce, Edeb 8

Buhârî’nin bir başka rivayetinde **“Allah ondan memnun oldu ve onu bağışlayıp cennetine koydu”** beyânı yer almaktadır.

Buhârî ve Müslim’in diğer bir rivâyetlerinde de şöyle denilmektedir:

“Susuzluktan ölmek üzere olan bir köpek bir kuyunun etrafında dolaşıp duruyordu. İsrailoğullarından fâhişe bir kadın onu gördü; hemen çizmesini çıkardı ve onunla köpek için kuyudan su çekerek onu suladı. Bu yüzden o kadın bağışlandı.” Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Selâm 155

Açıklamalar

Hayır ve iyiliğin sadece insanlara yönelik olmadığını, hayvanlara yapılacak iyiliklerin de Allah’ı hoşnut ettiğini Sevgili Peygamberimiz verdiği bu ilgi çekici misalle ortaya koymuş bulunmaktadır.

Hz. Peygamber’in geçmiş ümmetlerden örnekler vermesi, onun eğitim ve öğretim yollarından biridir. Aynı türden hareketlerin ümmeti için de geçerli olduğu açıktır. Genel bir kaide vardır: Geçmiş ümmetlere ait herhangi bir hüküm, Allah ve Resûlü tarafından nakledilince, bizim için de geçerlik kazanmaktadır. Bu **“şer’u men kablenâ şer’un lenâ izâ kassahu’l-lâhu ve resûlüh”** şeklinde ifade edilir.

Peygamber Efendimiz’in burada verdiği örnek karşısında, sahâbîlerden bazılarının “Hayvanlardan dolayı da sevap kazanabilir miyiz?” diye sormaları normaldir. Çünkü bu tür bir davranış o günkü toplumda mevcut değildi. Daha doğrusu **“hayvan hakları”** gibi bir kavram pek bilinmiyordu. **“Âlemlere rahmet”** olarak gönderilmiş bulunan Sevgili Peygamberimiz, bu soruyu soranları ve onlar gibi düşünen bütün insanları ikaz ve irşad etmiş ve **“her canlıdan dolayı sevap kazanılacağını”** açık-seçik ifade buyurmuştur. Hatta bir hayvana bile iyilik etmekle, Allah’ın hoşnut edileceğini duyurmuştur.

Hadisin öteki rivayetlerinde verilen bilgiler durumu biraz daha aydınlatmakta, o köpeği sulayan kişinin veya günahkâr kadının cennete konulduğunu ve bu hareketi dolayısıyla Allah’ın affını kazandığını bildirmektedir. Demektir ki, Allah’ın yaratıklarına yapılacak iyilikler, bir takım günahlara kefâret olmaktadır. O halde yapılabilecek iyilik ve hayrı geri bırakmamak lâzımdır. Bizim saadetimiz, yaptığımız iyiliklere bağlıdır. Özellikle de kimsenin görmediği yerlerde yaptığımız iyiliklere... Zira hadisimizdeki olay, başkalarının gözlerinden ırak bir ortamda geçmiştir. Öte yandan, yapılan iyiliğin tam yapılması da ayrı bir özellik ve önem taşımaktadır. Zira misâlimizde köpeğe kanıncaya kadar su verilmiştir. Yani iyilik ve ikrâm tam yapılmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm’da hayır yolları gerçekten pek çeşitlidir. Hayvanlara yapılacak iyilik ve gösterilecek şefkat de bu iyilikler arasında yer almaktadır.
2. Ciğer sahibi her canlı, sevap vesilesidir.
3. İyiliği kim yaparsa yapsın, niyeti iyilik yapmak olduktan sonra mutlaka onun faydasını görür.
4. Allah iyilik yapanları sever.
5. İnsan gibi faziletli ve üstün olanın, hayvan gibi daha aşağı seviyede olana hizmet etmesi pek tabiîdir.

129– **الْحادي عشَرَ** : عنْهُ عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَقَد رأَيْتُ رَجُلاً يَتَقَلَّبُ فِي الْجَنَّةِ فِي شَجرةٍ قطَعها مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ كَانَتْ تُؤْذِي الْمُسلِمِينَ » . رواه مسلم .

وفي رواية : « مرَّ رجُلٌ بِغُصْنِ شَجرةٍ عَلَى ظَهْرِ طرِيقٍ فَقَالَ : واللَّهِ لأُنَحِّيَنَّ هذا عنِ الْمسلِمِينَ لا يُؤْذِيهُمْ ، فأُدْخِلَ الْجَنَّةَ » .

وفي رواية لهما : « بيْنَما رجُلٌ يمْشِي بِطرِيقٍ وجد غُصْنَ شَوْكٍ علَى الطَّرِيقِ ، فأخَّرُه فشَكَر اللَّهُ لَهُ ، فغَفَر لَهُ » .

129. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Müslümanları rahatsız eden yol üstündeki bir ağacı kesen bir kişiyi cennet nimetleri içinde yüzer gördüm.**" Müslim, Birr 129

Bir başka rivayette (Müslim, Birr 128) şöyle buyurulmaktadır:

"Adamın biri, yol üzerinde bir ağaç dalı gördü ve 'Allah'a yemin ederim ki, bunu müslümanları rahatsız etmemesi için buradan kaldıracağım' dedi (kaldırdı ve) bu yüzden cennete konuldu."

Buhârî (Ezân 32, Mezâlim 28) ve Müslim'in (Birr 127, İmâre 164) müşterek bir rivayetlerinde de şöyle buyurulmaktadır:

"Bir adam yolda yürürken yol üzerinde bir diken dalı buldu ve onu yoldan uzaklaştırdı. Bu sebeple Allah ondan hoşnut oldu ve onu bağışladı."

Açıklamalar

Her üç rivayette de gelip geçenlere sıkıntı veren şeyleri yoldan kaldırmanın, Allah'ın rızâsını ve cennetini kazanmaya vesile olduğu belirtilmektedir. Bu, dinimizdeki hayr ve iyilik çeşitlerinin pek çok olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda da Allah Teâlâ'nın rahmeti için bahâ değil, bahâne istediğinin delilidir. Gelen geçeni rahatsız etmesin diye yoldan bir ağaç dalını veya bir dikeni iyi niyetle kenara çekmek, bağışlanmak için yetmektedir. Bu hadisler, yolların temizliği konusunda büyük teşvik unsurları ihtiva etmektedir.

Burada şu noktaya da dikkat edilmelidir. Yolların temizliği ve gelen geçeni rahatsız etmeyecek şekilde olması topluma yönelik bir hizmet ve iyiliktir. Bugünkü ifadesiyle söylersek, bir **"kamu hizmeti"**dir. Bu sebeple onun sonucu, Allah Teâlâ'nın hoşnutluğu ve cennet olmaktadır. Bu demektir ki, dinimizde topluma yönelik iyiliklerin karşılığı daima pek büyüktür. O halde kamu yararına olan hiçbir şeyi küçük görmemek daha akıllıca bir davranıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanların yollarının temiz tutulması gereklidir.

2. Müslümanlara zarar veren herşeyi ortadan kaldırmak ve onlara fayda verecek işleri yapmak, büyük hayır ve mutlu neticelere götürücü iyiliklerdir.

3. Samimiyetle yapılan küçük ve basit iyilikler bile insana cenneti kazandırabilir.

4. Müslümanlar huzur işçileridir.

130– **الثَّاني عشَر** : عنْه قالَ : قَال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ توضَّأ فأَحسَنَ الْوُضُوءَ ، ثُمَّ أتَى الْجُمعةَ ، فَاستمع وأنْصت ، غُفِر لَهُ ما بيْنَهُ وبيْنَ الْجُمعةِ وزِيادةُ ثَلاثَةِ أيَّامٍ ، ومَنْ مسَّ الْحصا فَقد لَغَا » رواه مسلم .

130. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bir kişi güzelce abdest alır, cuma namazına gider, hutbeyi ses çıkarmadan dinlerse, iki cuma arasındaki ve fazla olarak üç günlük daha günahları bağışlanır. Kim hutbe okunurken çakıl taşlarıyla oynarsa, abesle iştiğal etmiş olur.**"

Müslim, Cuma 27. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 203; Tirmizî, Cuma 5; İbni Mâce, İkâme 62, 81

Açıklamalar

"Camide çakıl taşlarıyla oynamak" bize garip gelebilir. Zira memleketimizde genellikle cami ve mescidlerin zemini tahta veya beton olup halı-kilim vs. ile kaplıdır. Bu ifade Arabistan gibi sıcak iklim bölgelerinde ve özellikle de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* devrindeki mescidlerin zeminlerinin kum ve çakıl taşları ile kaplı olduğu gerçeğiyle ilgilidir. Bizim memleketimizde de namazgâhlar ve yaylalarda mescid yeri olarak ayrılmış yerler için bu durum söz konusudur.

Demektir ki, hutbe okunurken mescidin tabanındaki taş-toprak, halı, kilim, hasır vs. ile oynamak, onlarla meşgul olmak, yanındaki insanların dikkatlerini de çekeceği ve hutbeyi dinleme görevini ihlal edeceği için cumanın sevabından mahrum kalmaya vesile olabilecek bir lüzumsuzluk ve bir abesle iştigaldir. Zira unutulmamalıdır ki, her zaman ve zeminin kendine has bir işi vardır. O zaman ve zeminde o işin yapılması en isabetli davranış olur. Ondan başkasıyla meşguliyet ise, abesle iştigaldir. Hutbe okunurken yapılacak yegâne iş de, susup hatibi dinlemekten ibarettir. Güzellik ve hayır buradadır. Hutbe esnasında başka şeylerle meşgul olmak, sanki hutbenin dinlenmemesini istemek gibidir ve şu âyetteki kötülenmiş tavra benzemektedir: **"Kâfirler; 'Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, belki bastırırsınız" dediler'** [Fussilet sûresi (41), 26].

Güzelce abdest alıp camiye cuma namazı için gelen ve emre uyarak hutbeyi dinleyen kimse, üç gün fazlasıyla iki cuma arasındaki -yani toplam on günlük- hatalarından kurtulur. Ulemâ bu hataların "küçük günahlar" olduğunu söylemişlerdir. Bu durum, **bir iyiliğe on sevap** ölçüsünün uygulamasıdır.

İbadetlerin, gereği gibi yerine getirilmesi ayrıca bir iyilik ve fazilettir. Hadis 1150 numarada tekrarlanacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cuma günü yıkanmak farz değil, fazilettir.
2. Abdesti tastamam, güzelce almak müstehabdır.
3. Hutbe okunurken hiçbir şeyle meşgul olmadan ve konuşmadan dinlemek gerekir.

4. Hutbe esnasında bir başka şeyle meşgul olmak, abesle iştigaldir ve yasaktır. Cumanın fazilet ve sevabından mahrum kalmaya sebeptir.

5. Hutbeyi can kulağıyla dinlemek gereklidir.

6. Hatibi duymayacak kadar uzakta veya cami dışında olanlar da susmalı, konuşmamalıdırlar.

7. İbadetleri, şartlarına uygun biçimde, en güzel şekilde yerine getirmek ayrıca bir hayır ve iyiliktir.

131– **الثَّالثَ عَشر** : عنْه أن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إذَا تَوضَّأَ الْعبْدُ الْمُسْلِم ، أو الْمُؤْمِنُ فغَسلَ وجْههُ خرج مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ خطِيئةٍ نظر إلَيْهَا بعينهِ مَعَ الْماءِ ، أوْ مَعَ آخر قَطْرِ الْماءِ ، فَإِذَا غَسَل يديهِ خَرج مِنْ يديْهِ كُلُّ خَطِيْئَةٍ كانَ بطشتْهَا يداهُ مع الْمَاءِ أَو مع آخِرِ قَطْرِ الْماءِ ، فَإِذَا غسلَ رِجليْهِ خَرجَتْ كُلُّ خَطِيْئَةٍ مشَتْها رِجْلاُه مع الْماءِ أَوْ مع آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ حَتَّى يَخْرُج نقِياً من الذُّنُوبِ» رواه مسلم .

131. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“**Bir müslüman (veya mü’min) abdest aldığı zaman, yüzünü yıkarken gözleriyle işlediği günahlar abdest suyu (veya suyun son damlası) ile dökülür gider. Ellerini yıkadığında elleri ile işlediği günahlar abdest suyu (veya suyun son damlası) ile dökülür (öyle ki kişi bütün günahlardan arınır ve tertemiz olur). Ayaklarını yıkadığında da, ayaklarıyla işlediği günahları abdest suyu (veya suyun son damlaları) ile akıp gider. Nihayet o müslüman günahlarından tamamıyla arınmış olur.**” Müslim, Tahâret 32. Ayrıca bk Tirmizî, Tahâret 2

Açıklamalar

1030 numarada tekrarlanacak olan hadisteki “müslüman” veya “mü’min”, “su” veya “suyun son damlası” şeklinde görülen ihtimalli ifadeler, râvinin tereddüdünden ileri gelmektedir. Hadis Usûlü’nde buna **şekkü’r-râvî** denilir. Yani râvilerden biri bu iki kelime veya ifadeden hangisinin söylenmiş olduğunda tereddüde düşmüştür. Bu tereddüdünü de şu veya şu diyerek duyurmaktadır. Bu durum hadis râvilerinin ilmî emânete ne ölçüde riâyetkâr davrandıklarının bir göstergesidir.

Bugün elimizde bulunan Müslim’in *Sahih*’inde, *“Nihayet o müslüman günahlarından tamamen arınır ve tertemiz olur”* ifadesi, hadisin en sonunda yer almaktadır. Ancak her nasılsa buradaki hadis metninde iki kez geçmektedir. Bundan ötürü biz ilk geçtiği yerin tercümesini parantez içinde verdik. Bu ya nüsha farkından veya bir yanlışlıktan ileri gelmektedir.

Hadîs-i şerîf, ibadet hazırlıklarının da iyilik ve hayır yollarına dahil olduğunu göstermektedir. Bu konuda kesin kanaat edinilmesi için hadiste ayrıntılı bilgi verilmektedir. İnsan yüzünde başka organlar da bulunmasına rağmen sadece gözlerden söz edilmesi, ya gözlerle işlenen günahların daha çok olduğundandır veya abdestte gözlerin içi yıkanmadığına göre, onlarla işlenen günahlar kalır mı endişesini ortadan kaldırmak içindir. Eller ve ayaklar

da zikredilmek suretiyle, aslında abdest alan kimsenin bütün abdest organlarıyla işlemiş olduğu günahlardan, hatta bütün vücuduyla işlediği küçük günahlardan arındığı anlatılmıştır. Nitekim aynı konuda Müslim'de yer alan bir başka hadiste *"Güzelce abdest alan kimsenin, tırnak altlarına varıncaya kadar bütün vücudundan günah izleri silinir"* buyurulmaktadır.

Günahların, belli bir cisimmiş gibi dökülmesi, akıp gitmesi ya da çıkması, mecâzî bir anlatımdır. Maksat onların affedildiğini bildirmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Abdest pek faziletli bir ameldir.
2. Abdest gerek tıbbî gerekse mânevî yönden tam bir temizlik vesilesidir.
3. Allah Teâlâ'nın kullarına ikrâm ve lutfu pek boldur.

132- **الرَّابعَ عشرَ** : عنه عن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « الصَّلواتُ الْخَمْسُ ، والْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعةِ ، ورمضانُ إِلَى رمضانَ مُكَفِّرَاتٌ لِمَا بينَهُنَّ إِذَا اجْتنِبَت الْكَبائِرُ » رواه مسلم

132. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Büyük günahlardan kaçınılması halinde, beş vakit namaz, iki cuma ve iki ramazan, aralarında (işlenecek küçük) günahlara kefârettir." Müslim, Tahâret16

Açıklamalar

1047 ve 1151 numaralarda tekrar gelecek olan bu hadiste (ve benzeri rivayetlerde) farz ibadetlerin, günahlardan arınma vesilesi oldukları müjdelenmektedir. Beş vakit namazın her biri bir önceki ile arasındaki günahların, cuma namazı bir önceki cuma ile arasındaki günahların, ramazan orucu da bir önceki ramazan ile arasındaki günahların bağışlanmasına sebeptir. Tabiî büyük günahlardan sakınmak şartıyla.. Bu demektir ki, ibadetler günahları dezenfekte etmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de **"Size yasak edilen büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örter ve sizi bir şerefli yere yerleştiririz"** [Nisâ sûresi (4), 31] buyurulmuştur.

İbadetlerin böylesine bir hayır ve iyilik yolu olduğu unutulmamalı ve onları sürekli işlemek suretiyle devamlı pırıl pırıl olmaya ve öyle kalmaya gayret edilmelidir.

Geçen birkaç hadiste sayılanların tamamı, hatalara kefâret olacak nitelikteki iyilik ve hayırlardır. Bir anlamda hataların affı için her türlü tedbir alınmış ve kolaylıklar gösterilmiştir. İbadet ve tâatında devamlı olan mü'min, bu ibadetleri sayesinde büyük bir ihtimalle hatalarından kurtulma imkânını bulacaktır. Kefâret olacak hata kalmamışsa, bu yapılanlar birer iyilik olarak kaydedilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Büyük günahlardan uzak durmak lâzımdır.
2. İbadetler, küçük günahlara kefârettir.

3. Namazlı niyazlı müslümanlar, günahlarından arınma bahtiyarlığına sahiptirler.

133- **الْخَامسَ عشر**: عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ألا أدلُّكَم على ما يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطايا ، ويرْفَعُ بِهِ الدَّرجاتِ ؟ » قالوا : بلى يا رسُولَ اللَّهِ ، قال : « إسباغ الْوُضوءِ على الْمَكَارِهِ وكَثْرةُ الْخُطَا إلَى الْمسَاجِدِ ، وانْتِظَارُ الصَّلاةِ بعْدِ الصَّلاةِ ، فَذلِكُمُ الرِّبَاطُ » رواه مسلم .

133. Ebû Hüreyre *radıyallanu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

"Allah Teâlâ'nın hataları bağışlamasına ve dereceleri yükseltmesine vesile olan iyilik ve hayırları size açıklayayım mı?" diye sordu.

Ashâb-ı kirâm:

- Evet, (açıkla) ey Allah'ın Resûlü! dediler. Hz. Peygamber:

- **"Meşakkatli de olsa abdesti tam almak, mescidlere doğru adımları çoğaltmak, namazdan sonra gelecek namazı beklemek... İşte sizin ribâtınız (hudut gözcülüğünüz)"** buyurdu.

Müslim, Tahâret 41. Ayrıca bk. Tirmizî, Tahâret 39; Nesâî, Tahâret 180; İbni Mâce, Tahâret 49, Mesâcid 14, Cihâd 41

Açıklamalar

Sevgili Peygamberimiz, anlattığı meseleye ashâb ve ümmetinin dikkatlerini çekmek için bazan sorular sorarak açıklamada bulunurdu. Bu onun eğitim usûllerindendir.

1032 ve 1061 numaralarda tekrarlanacak olan hadisimizde sözü edilen **zorluk ve güçlükler,** aşırı soğuk gibi dış şartlardan doğabilir; **hastalık** gibi sıhhî şartlardan ileri gelebilir veya suyun yokluğu yahut para ile alınacaksa pahalılığından kaynaklanabilir. Hangi şekilde olursa olsun, abdesti tam ve mükemmel almak, yukarıda bir hadiste geçtiği gibi abdest âzâlarıyla işlenmiş günahların bağışlanmasına vesiledir.

Mescidlere doğru adımları çoğaltmak sözü, uzak mesafelerden namaz için mescidlere yürümeyi akla getirmektedir. Ve bir anlamda mescidlerden uzakta ev edinmenin daha hayırlı olduğu izlenimini vermektedir. Halbuki, *mescidlere doğru adımları çoğaltmak, mescidlere devam etmek, namazları mescidlerde kılmak demektir*. Uzakta oturmasına rağmen bu işi yapanın alacağı sevap elbette daha fazla olur. O halde burada tavsiye edilen **mescidlere devam**dır.

Hz. Peygamber, evlerinin uzaklığından dolayı Mescid-i Nebevî'nin çevresine yerleşmek isteyenleri, yerlerinde kalmaları hususunda uyarmış ve onların bazan namaza imamla birlikte başlayamadıklarına üzüldüklerini görünce, her adımları için kendilerine sevap verileceğini söyleyerek teselli etmiştir. Aksi halde şehir, mescid çevresinde sıkışacak, belki dış mahallelerde oturan kalmayacağı için savunma güçlükleri bile doğabilecekti. Tekrar edelim ki, fazilet evin mescidden uzaklığında değil, mescide gelmek için atılacak adımların çokluğunda, cemaate devamdadır. Evi caminin dibinde olduğu halde camiye, cemaate gelmeyenlerin sırf bu yakınlıktan ötürü elde edecekleri hayır söz konusu değildir. Camiye

yakınlık, cemaate devamı teşvik eden bir unsurdur. Böyle değerlendirilirse kazanç büyük olur. Aksi halde sorumluluk artar.

Netice olarak, ne mescide yakınlıkla yetinip cemaate devam etmemek, ne de mescidden uzakta kaldım diye mescid çevresine göç etmek isabetli değildir. Herkes bulunduğu şartlarda camiye ve cemaate devam etmelidir. Önemli olan budur. Nitekim **“namazdan sonra namazı beklemek”** ifadesi de ister camide, ister dışarıda, ister işinin başında, kalbin gelecek namaz ile meşgul olması ve mescidlere bağlı kalması anlamındadır. Yani **ibadet nöbeti tutmak** demektir.

Ribât, nöbet tutmak ve nöbet yeri anlamlarına gelir. Düşmana en yakın yerdeki ribât elbette en önemli olandır. Hadisin bir rivayetinde iki defa, bir başka rivayetinde (Muvatta, Tahâret 55) üç defa tekrar edilen **“İşte sizin ribâtınız budur”** tenbihi, nefisle mücâdelede bu sayılan hususların ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. O halde günlük hayır ve iyiliklere ulaşmanın yolları da çoktur. Müslüman günlük ibadetlerini usûlüne uygun şekilde, iman uyanıklığı içinde yerine getirirse, hudud boylarında nöbet bekliyormuş gibi cihad ve ribât sevabı kazanabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her hal ve şartta abdesti tam ve güzelce almak, başlı başına bir hayır ve fazilettir. Hadis, müslümanları bu konuda uyanık ve dikkatli olmaya teşvik etmektedir.

2. Cemaate devam etmek, bunun için camilere gidip gelmek hep hayır ve iyilik olduğu gibi hataların affına, cennetteki derecelerin yükselmesine vesiledir.

3. Kalbi mescidlere ve ibadete bağlı olmak, düşman karşısında nöbet beklemek gibi büyük bir fazilet ve hayırdır.

134- **السَّادسَ عشرَ** : عن أَبِي موسى الأشعري رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ صلَّى الْبَرْديْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ » متفقٌ عليه . « البرْدَانِ » : الصُّبْحُ والْعَصْرُ .

134. Ebû Mûsâ el-Eş’arî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“**Kim iki serinlik namazını kılarsa, cennete girmiş demektir.”**

Buhârî, Mevâkîtü’s-salât 26; Müslim, Mesâcid 215.

Açıklamalar

1049 numara ile de gelecek olan hadisimizdeki **iki serinlik (vaktin) namazı’**ndan maksat, sabah ve ikindi namazlarıdır. Beş vakit namaz fazilette birbirlerine eşittir. Ancak bazı namazların daha özel birtakım meziyetlerle ötekilerden farklı olmasına da herhangi bir mâni yoktur.

Burada sabah ve ikindi namazlarını kılanların eninde sonunda mutlaka cennete gireceği, kesin bir ifade ile beyan buyurulmuştur. Bu beyan, öteki namazları kılanların cennete girme şansı yoktur anlamına gelmez. Aksine bu iki namaza daha fazla dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koyar. Zira daha başka hadîs-i şerîflerde de açıklandığı gibi sabah ve ikindi namazları “şâhidli namazlar”dır. Gece ve gündüz melekleri bu iki namaz vaktinde bir araya gelir, bir çeşit nöbet değişimi yaparlar. Kulların amelleri bu vakitlerde Allah’a arzolunur. Ayrıca sabah

namazı için sabah uykusu; ikindi namazı için de akşam olmadan işleri bitirme telaşı gibi pek ciddî mâniler vardır. İşte böylesine şartları ve zorlukları bünyesinde toplamış olan sabah ve ikindi namazlarını, bilinçli olarak vaktinde kılanlar, diğer namazlara da titizlik gösterirlerse, böylece cennete girmeyi sağlayacak iyilik ve hayırları işlemiş bulunurlar.

İyilik ve hayır deyince, mutlaka başkalarına yönelik yardım ve şefkat fiilleri akla gelmemelidir. Üzerimize farz olan ibadetlere göstereceğimiz özen de başlı başına bir hayır ve iyiliktir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sabah ve ikindi namazı vakitleri bereketli ve faziletli vakitlerdir.
2. Sabah ve ikindi namazları en sevaplı namazlardır.
3. Bu iki namaza dikkat eden, öteki namazları da kaçırmaz.

135- **السَّابِعَ عشَر** : عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذَا مرِضَ الْعبْدُ أَوْ سافَرَ كُتِب لَهُ ما كَانَ يعْملُ مُقِيماً صحيِحاً » رواه البخاري .

135. Yine Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bir kimse hastalanması veya (cihad ve hayır için) yola çıkması sebebiyle, yapageldiği nâfile ibadetlerini ifâ edemezse, ona evinde sıhhatli iken yaptığı amellerin sevabı yazılır.**" Buhârî, Cihâd 134.

Açıklamalar

Farz ibadetler hastalık ve yolculuk gibi sebeplerle düşmez. Şu halde hadîs-i şerîfte söz konusu olan ibadetler nâfilelerdir. Buhârî'deki rivayetten öğrendiğimize göre, yıl boyu oruç tutan Yezîd İbni Ebû Kebşe bir seferde yine oruçlu idi. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin oğlu Ebû Bürde, Yezîd'e "Babamdan sıkça duydum" diye bu hadisi hatırlatmıştır. Bu olay da gösteriyor ki, hadisimizdeki sevap müjdesi farz değil, nâfile ibadetlerle ilgilidir.

Hastalık ve yolculuk gibi geçici haller, geçici olarak hayır ve iyiliklere devam imkânı bırakmayabilir. Ne var ki bu türlü meşrû ve tabiî haller sevap bakımından engel teşkil etmezler. Bu ise, dinimizdeki hayır ve iyilik idealinin ve uygulama yollarının gerçekten ne kadar köklü ve sınırsız olduğunu gösterir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Herhangi bir hayır ve iyiliği işlemeyi alışkanlık haline getirmiş olan müslüman, hastalanır veya meşrû bir iş için yolculuğa çıkar da önceden işlediği amelleri yapamazsa, Allah ona önceki ibadet, hayır ve iyiliğinin sevabını aynen ihsan eder.

2. Kılmayı âdet haline getirdiği nâfile namazı kılamadan uyku bastıran kimse de ibadetinin sevabını alır. Aynı şekilde cemaatle namaz kılmaya son derece dikkat eden müslüman da cemaata herhangi bir sebeple yetişememiş olursa, o da cemaat sevabını alır. Böyle bir alışkanlığı olmayan kimse câmiye geldiği halde cemaati kaçırırsa, o sadece niyetinin karşılığını alır.

136- **الثَّامنَ عشَرَ** : عنْ جابرٍ رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كُلُّ معرُوفٍ صدقَةٌ » رواه البخاري ، ورواه مسلم مِن رواية حذَيفَةَ رضي اللَّه عنه .

136. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Her meşrû ve güzel iş sadakadır." Buhârî, Edeb 33; Müslim, Zekât 53. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 60; Tirmizî, Birr 45

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, mal infâkı veya güzel ahlâk ve davranış gibi hayır türlerinden olan her şeyin bir sadaka olduğunu, yani işleyene sadaka sevabı kazandırdığını ifâde etmektedir. Bu da İslâm'da hayr ve iyilik yollarının gerçekten sınırsız olduğunu göstermektedir. Ancak bu tür fiillerin sadaka sevabı kazandırabilmesi için temelinde iyilik niyeti olması şarttır. İyilik niyetinden uzak işlerin fiilî sonucu ne olursa olsun, sevap açısından herhangi bir kıymeti yoktur. Gerçek iyilik, iyilik niyeti ve bilinci ile yapılandır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinin ve aklın güzel gördüğü her şey sadaka niteliğine sahiptir.
2. Sadakada "iyilik niyeti" aranır.
3. Niyet sayesinde âdetler ibadet niteliği kazanır.

137- **التَّاسع عشر** : عنْهُ قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْساً إلاَّ كانَ ما أُكِلَ مِنْهُ لهُ صدقةً ، وما سُرِقَ مِنْه لَه صدقَةً ، ولا يرْزؤه أَحَدٌ إلاَّ كَانَ له صدقةً» رواه مسلم . وفي رواية له: « فَلا يغْرِس الْمُسْلِم غرساً ، فَيَأْكُلَ مِنْهُ إِنسانٌ ولا دابةٌ ولا طَيرٌ إلاَّ كانَ له صدقَةً إِلَى يَوْمِ الْقِيَامة ».

وفي رواية له : « لا يغْرِس مُسلِم غرْساً ، ولا يزْرعُ زرْعاً ، فيأْكُل مِنْه إِنْسانٌ وَلا دابَّةٌ ولا شَيْءٌ إلاَّ كَانَتْ لَه صدقةً ، ورويَاه جميعاً مِنْ رواية أَنَسٍ رضي اللَّه عنه . قولُهُ : « يرْزَؤُهُ » أي : يَنْقُصهُ .

137. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Herhangi bir müslümanın diktiği ağaçtan yenen şey onun için sadakadır. Çalınan şey de sadakadır; eksiltilen de onun için sadakadır.**" Müslim, Müsâkât 7

Müslim'in bir başka rivâyetinde (Müsâkât 10) şöyle buyurulur:

"Müslüman bir kişi bir ağaç diker de ondan insan, hayvan veya kuş yerse, bu yenen şey kıyamet gününe kadar o müslüman için sadaka olur."

Yine Müslim'in bir rivâyetinde de (Müsâkât 9, 12) şöyle buyurulmaktadır:

“Bir müslüman bir ağaç diker veya ekin eker de ondan bir insan veya kurt-kuş yerse, bu o müslüman için sadaka olur.”

Buhârî (Hars 1, Edeb 27) ve Müslim bu son hadisi Enes İbni Mâlik’ten rivâyet etmişlerdir.

Açıklamalar

“Yeşil” ve “ağaç”ın dinimizdeki önemini en güzel şekilde belirleyen hadîs-i şerîfler, aynı zamanda hayır ve iyilik yollarının yeşille alâkalı yönünü göstermektedir.

Birinci hadisin Müslim’deki metninde *“Yabânî hayvanların yediği de sadakadır”* cümlesi bulunmaktadır. Her ne sebeple ise burada o cümle yer almamıştır.

Müellif Nevevî, aynı hadisin üç ayrı rivayetini bir arada vermek suretiyle konuya ait hayır ve iyiliğin daha tam olarak anlaşılmasını hedeflemiş gibidir. Zira dikkat edilirse, ikinci rivayette söz konusu sadaka niteliğinin **kıyamete kadar** devam edeceği, üçüncü rivayette de bu durumun sadece ağaç veya ekilen ekinden, insanın, kurdun-kuşun yediği, çoluk çocuğun çaldığı, yine insanların kesip kırıp eksilttiği yani olumlu-olumsuz her şey kıyamete kadar o ağacı diken veya o ekini eken için ayrı ayrı birer sadaka olmaktadır. Ancak burada bir ağaç ve ekinin kıyamete kadar nasıl sadaka olacağı konusu izaha muhtaçtır. “Kıyamete kadar” sözünden maksadın, “ağaç ve ekinden yararlanıldığı sürece” veya o ağaç ve ekinden yeni ağaç ve ekinler üretildikçe onlar da aynı hükme dahildir, denilmek istenmiştir. Böylece sadaka hükmü sürüp gidecekti.

Bu izahlardan, dikilen ağaç ve ekilen ekinin, “çok uzun bir süre” onu ilk kez diken ve eken için sadaka olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, çevreyi ağaçlandırmada, yeşillendirmede, ağaç veya ekin, meyve-sebze türlerinin ıslahında, bir yerden bir başka yere götürülüp oralarda da üretilmesinde öncülük edenlerin, bu yeni yörelerde o meyve veya sebze türleri üretimi yapıldığı sürece onu getiren, o yöreye tanıtan için hep iyilik olarak yazılacaktır. Tabiî bunun tam tersi olarak zararlı veya haram bir ekim-dikim çığırını başlatan da vebal yükünü tutmuş olacaktır.

Ağaç dikmeye ve yeşile bunca teşvikten sonra, müslümanların oturduğu köy, kasaba, şehir ve ülkelerin ağaçtan ve yeşilden yoksun ve onlardan yeterince nasibini alamamasını açıklamanın, hoş görmenin imkânı var mıdır? Çevrenin ağaçlandırılması, yeşillendirilmesi çiçeklendirilmesi, temizliği herkesten çok müslümanlara yakışır. Bu böyle iken bir de dikilmiş ağaçları, ekilmiş ekinleri vahşice kesmek, çiğnemek, söküp atmak, kırmak, koparmak ve hatta yakmak gibi cinayetlere nasıl insanın eli varır? Bunu anlamak ve hoş görmek hiç mümkün müdür? Bağ-bahçe üretimine, çevrenin temizliğine ve yeşilliğine hem son derece özen göstermeli hem de yeni yetişenleri bu konuda ısrarla eğitmeliyiz. Unutmamalıyız ki çevre temizliği ve korumacılığı dünyayı imar etmek değil, insanları hakka, hakikate, yaratılmışlara şefkate ve hizmete çağırmak ve alıştırmaktır. Yani başlı başına bir tebliğ görevidir. “Yaş kesen, baş keser” diyen atalarımız işin bir başka yönünü ne güzel ifade etmişlerdir. Konuya ilk müslüman nesil olan ashâbın nasıl yaklaştığını bir örnekle tesbit edelim:

Asbâb-ı kirâmın ileri gelenlerinden Ebü’d-Derdâ *radıyallahu anh* Şam’da ağaç dikmekteydi. Yanına birisi yaklaştı ve:

- Sen, Hz. Peygamber’in dostu olduğun halde, ağaç dikimiyle mi meşgul oluyorsun? diyerek gördüğü hali yadırgadığını ifade etti. Ebü’d-Derdâ hazretleri de adama şu cevabı verdi:

- Dur bakalım, böyle rastgele çarçabuk hakkımda hüküm verme. Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim:

"Bir kimse bir ağaç diker de o ağacın meyvesinden herhangi bir insan veya Allah'ın yarattıklarından herhangi bir yaratık yerse bu, o ağacı diken için sadaka olur" (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, VI, 444).

Kıyamet kopuyorken bile, eldeki fidanın dikilmesini tavsiye eden bizim Peygamberimiz'dir. O halde ekim-dikim gibi işlerde hizmetin görülmesi, neticesinden önemlidir. Olumlu hizmet ve işleri geciktirmeden, ilk fırsatta yapmaya bakmak gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinimizde ağaç dikmenin, çevreyi yeşillendirmenin büyük ve müstesnâ bir kıymeti vardır. Ekim dikim işleriyle meşgul olanlar kendileri adına sürekli ve yaygın bir hayır ve sadaka kapısı açmış olmaktadırlar.

2. Çevrenin ağaçlandırılması bazı cahillerin sandığı gibi ne dünyaya meyildir, ne de zühd ve takvâya mânidir.

3. Hz. Peygamber ashâb ve ümmetini ekim-dikime ısrarla teşvik etmiştir.

138– **العْشْرُونَ** : عنْهُ قالَ : أَراد بنُو سَلِمَة أَن ينْتَقِلوا قُرْبَ المسْجِدِ فبلَغَ ذلك رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَقَالَ لَهُمْ : « إِنَّه قَدْ بَلَغَني أَنَّكُمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَنْتَقِلُوا قُربَ الْمَسْجِدِ ؟ » فَقَالُوا : نَعَمْ يا رسولَ اللَّهِ قَدْ أَرَدْنَا ذلكَ ، فَقالَ : « بَني سَلِمة دِيارَكُمْ ، تكْتبْ آثَارُكُمْ ، دِيارَكُم ، تُكْتَبْ آثارُكُمْ » رواه مسلم .

وفي روايةٍ : « إِنَّ بِكُلِّ خَطْوةٍ درجةً » رواه مسلم . ورواه البخاري أيضاً بِمعنَاهُ مِنْ روايةِ أَنَسٍ رضي اللَّه عنه .

و « بنُو سَلِمَةَ » بكسر اللام : قبيلة معروفة من الأَنصار رضي اللَّه عنهم ، و «آثَارُهُمْ» خُطاهُمْ .

138. Câbir İbni Abdullah radıyallahu anh şöyle dedi:

Selime oğulları oymağı Mescid-i Nebevî'nin yakınına taşınmak istediler. Durum, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ulaşınca onlara:

- "**Duyduğuma göre mescidin yakınına göçetmek istiyormuşsunuz, (öyle mi?)**" diye sordu. Onlar:

- Evet, ey Allah'ın Resûlü, buna gerçekten niyet ettik, dediler.

Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- Ey Selime oğulları! Yerinizde kalın ki, adımlarınız(ın sevabı) yazılsın. Yerinizde kalın ki, adımlarınız(ın sevabı) yazılsın!” buyurdu. Müslim, Mesâcid 280. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (36), 1

Bir başka rivayette (Müslim, Mesâcid 279) Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Her adım karşılığında size bir derece vardır”** buyurmuştur.

Buhârî bu hadisi Enes İbni Mâlik’ten bu mânaya gelecek şekilde rivâyet etmiştir (bk. Ezân 33; Medîne 11).

Açıklamalar

Benî Selime, Medineli müslüman kabilelerden biridir. Bu isimle bilinen tek Arap kabilesidir. Müslim’in bir rivayetinden (Mesâcid 279) öğrendiğimize göre hadisin râvisi Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh* da bu kabileye mensuptur. Mahalleleri Mescid’e (bir mil kadar) uzak olduğu için evlerini satıp Mescid’e yakın yerlere yerleşmek istemişlerdir.

Peygamber Efendimiz, onların bu niyetlerini öğrenince, bulundukları yörede âdeta Medine’nin muhâfızlığını yapan Selime oğullarına, yerlerinde kalmalarını ve Mescid’e gelmek için atacakları her adımın kendileri için ayrı bir sevap ve bir derece kazandıracağını hatırlatmıştır. Yani mescidlere ve cemaate gitmek için atılacak her adımın bir hayır ve iyilik olduğunu haber vermiştir.

Dikkat edilirse burada Hz. Peygamber Selime oğullarının niyet ve maksatlarını beğenmemezlik etmemiş, ancak Medine’nin civarını boşaltmak istememiş, bir çeşit güvenlik tedbiri olarak onların yerlerinde kalmalarını uygun görmüştür. Böylece Mescid’e yakınlığın arzu edilecek bir şey olmakla beraber, sevabın da bir başka fazilet olduğuna dikkat çekmiştir. Yani her hâl ü kârda müslüman için bir hayır ve iyilik kazanma imkânının bulunduğunu göstermiştir. Nitekim Buhârî’nin bir rivayetinde Hz. Peygamber *“Namaz konusunda en büyük ecir ve sevap mescide derece derece en uzaktan yürüyüp gelenlere aittir”* (Ezân 31) buyurmuştur. Zira nimet, külfete göredir. Meşakkat ve zorluk, ecir ve sevabın artmasına vesiledir. *“Ecir yorgunluğa göredir”* buyurulmuştur *(Keşfü’l-hafâ, I, 155)*. Burada özellikle güçlüğü ve zor şartları tercih etmek değil, içinde bulunulan zor şartları sevap ve ecir olarak değerlendirmeyi bilmek teşvik edilmiş olmaktadır. Durumu iyice kavramış olan Selime oğulları, “Göçmüş olsaydık bu kadar sevinmezdik” (Müslim, Mesâcid 281) itirafında bulunmuşlardır.

1058 numarada tekrar gelecek olan bu hadîs-i şerîf’e 133 nolu hadisin izahında da atıfta bulunulmuştu. Aslında bu iki hadisin yanyana zikredilmesi çok daha uygun olurdu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sarfedilen emek ve güç ölçüsünde amellerden sevap ve ecir alınır.
2. Uzak mesâfelerden de olsa cemaat ve camilere devama gayret edilmelidir. Zira bu maksatla atılacak her adım başlı başına bir hayırdır.
3. Mescidlere yakın oturmak müstehaptır.

139– **الْحَادي والْعِشْرُونَ** : عنْ أَبِي الْمُنْذِرِ أُبيِّ بنِ كَعبٍ رضي اللَّه عنه قال : كَان رجُلٌ لا أَعْلَمُ رجُلا أَبْعَدَ مِنَ الْمَسْجِدِ مِنْهُ ، وكَانَ لا تُخْطِئُهُ صلاةٌ فَقِيل لَه ، أَوْ فقُلْتُ لهُ: لَوْ اشْتَريْتَ حِماراً تَرْكَبُهُ في

الظَّلْماءِ ، وفي الرَّمْضَاءِ فَقَالَ : ما يسُرُّنِي أَن منْزِلِي إِلَى جنْب الْمسْجِدِ ، إِنِّي أُرِيدُ أَنْ يُكْتَب لِي مْشَايَ إِلَى الْمَسْجد ، ورُجُوعِي إِذَا رجعْتُ إِلَى أَهْلِي ، فقالَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قَدْ جمع اللَّهُ لكَ ذلِكَ كُلَّهُ » رواه مسلم . وفي روايةٍ : « إِنَّ لَكَ مَا احْتسَبْت » . « الرمْضَاءُ » الأَرْضُ الَّتِي أَصَابَهَا الحَرُّ الشَّديدُ.

139. Ebü'l-Münzir Übey İbni Kâ'b *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam vardı -ki ben mescide ondan daha uzak(ta oturan) bir başkasını tanımıyorum-. Bu kişi cemaatle namazı hiç kaçırmazdı. Kendisine:

- Bir eşek alsan da hava karanlık ve sıcak olduğunda ona binsen! dediler (veya ben dedim).

Adam şöyle cevap verdi:

- Evimin, mescidin yanıbaşında olması beni hiç de memnun etmez. Çünkü ben mescide gidiş ve evime dönüşümün adıma (ecir olarak) yazılmasını diliyorum.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona;

- **"Bunların hepsinin sevabını Allah, senin için derleyip topladı**" buyurdu. Müslim, Mesâcid 278

Aynı hadisin bir başka rivayetinde Hz. Peygamber:

- "**Allah'tan beklediğin, sana verilmiştir**" buyurdu.

Übey İbni Kâ'b

Ebü'l-Münzir ve Ebü't-Tufeyl künyeleriyle bilinen Übey radıyallahu anh, âlim, fakîh ve güzel Kur'an okuyan Medineli sahâbîlerdendir. Akabe bey'atinde bulunmuş ve Bedir'den itibaren bütün gazvelere iştirak etmiştir. Zekât âmilliği ve vahiy kâtipliği yapmıştır. Hâfız olan Übey, Kur'an'ı bir araya toplayan heyette bulunmuştur. Hz. Ömer'in danışma meclisi üyelerindendir. Hz. Ömer'in emri ile teravih namazlarını cemaatle kıldırmıştır.

Orta boylu, güzel yüzlü ve kırmızı tenli olan Übey, doğru sözlü, hak yanlısı ve medenî cesareti çok yüksek bir sahâbî idi. Mukaddes kitaplara da vâkıftı. Übey radıyallahu anh, özellikle kırâat ilminde yegâne müracaat kaynağı olmuştur. Tefsir ile ilgili görüşleri bir kitap hacmindedir. Asr-ı saâdette fetvâ verme yetkisine sahip 14 sahâbî arasındadır. O, Hz. Peygamber'i pek yakından izlemiş, bu sebeple de hadis bilgisinde ashâbın önde gelenlerinden olmuştur. Birçok sahâbî onun ilim meclislerine devam etmiştir. Kendisi hadis rivayetinde pek ihtiyatlı olduğundan bize ancak 164 rivayeti intikal etmiştir. Übey İbni Kâ'b, hicrî 19 (veya 22) yılında Medine'de vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Mescid-i Nebevî'ye en uzak yerde oturmasına rağmen bütün namazları cemaatle kılan ve mescide yaya gelip giden bu sahâbî, haklı olarak diğer müslümanların dikkatini çekmiş ve

takdirlerini kazanmıştır. Hadisin bir başka rivayetinden öğrendiğimize göre, kendisine bir merkep almasını tavsiye eden Übey İbni Kâ'b'tır. Burada "denildi" veya "ben dedim" şeklindeki tereddüt, Übey'den sonraki râvilerden birine aittir.

Übey İbni Kâ'b *radıyallahu anh*'ın bu teklifine "Bırak merkep almayı, evimin mescide yakın olmasını bile istemem. Çünkü Mescid'e gelip giderken attığım adımların, sevap olarak hesabıma geçirilmesini diliyorum" şeklinde cevap vermesi gösteriyor ki, o sahâbî mescide yaya gitmenin, binekle gitmekten daha faziletli olduğunu biliyordu.

1057 numarada tekrar gelecek olan hadisin diğer rivayetlerinden öğrendiğimize göre bu sahâbî: "Evimin Muhammed'in evine çadır ipiyle bağlı olmasını bile istemem" demiş; bu söz Übey *radıyallahu anh'*ın zoruna gitmiş ve olayı Hz. Peygamber'e haber vermiştir. Hz. Peygamber'in kendisine neden böyle söylediğini sorması üzerine de, "mescide gidiş ve dönüşte adımlarının sevabını beklediği" için böyle davrandığını ifade etmiş, yoksa peygambere komşu olmayı istememek gibi bir niyeti olmadığını bildirmiştir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, *"Allah senin için, kendisinden umduğun sevabı yazdırmış, geliş ve dönüşünün sevabını toplamıştır"* buyurmak suretiyle, mescide gidişte olduğu gibi mescidden dönüşte de her adıma sevap verildiğini beyan etmiştir (bk. Müslim, Mesâcid 278; Ebû Dâvûd, Salât 48, 50; İbni Mâce, Mesâcid 15).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan yaptığı işlerden niyetine göre sevap ve ecir alır.
2. Camilere giderken olduğu gibi camiden dönerken atılacak adımlar için de sevap vardır.
3. Sahâbîler, sevap hesabını herşeyin önünde tutarlardı.

140– **الثَّاني والْعشْرُونَ** : عنْ أَبِي محمدٍ عبدِ اللَّهِ بنِ عمرو بن العاص رضي اللَّه عنهما قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَرْبعُونَ خَصْلَةً أَعلاها منِيحةُ الْعَنْزِ، ما مِنْ عامَلٍ يعمل بِخَصْلَةٍ مِنْها رجاءَ ثَوَابِهَا وتَصْدِيقَ موْعُودِهَا إِلاَّ أَدْخلَهُ اللَّهُ بِهَا الْجَنَّةَ » رواه البخارى.

« الْمنِيحةُ » : أَنْ يُعْطِيَهُ إِيَّاهَا ليأْكُل لبنَهَا ثُمَّ يَردَّهَا إِلَيْهِ .

140. Ebû Muhammed Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kırk sevap vardır ki bunların en üstünü, birisine sağması için ödünç olarak sütlü bir keçi vermektir. Kim, sevabını umarak ve hakkındaki vaadlere inanarak bu kırk hayırdan birini işlerse, Allah onu, bu sebeple cennete koyar**." Buhârî, Hibe 35. Ayrıca bk, Ebû Dâvûd, Zekât 42

Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs

Babası Amr ile birlikte hicretin yedinci yılında Medine'ye göç eden Abdullah, eski kültüre vâkıf, okur-yazar bir sahâbî idi. Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri yazardı. Bu konuda Resûl-i Ekrem'den özel izin almıştı. Hadis İlmi tarihi bakımından önemi büyük olan ***es-Sahîfetü's-sâdıka*** *onun bizzat Resûlullah'dan duyarak yazdığı bin kadar hadisten oluşan bir eserdir. Onun, çok sevdiği bu eserinde bulunan hadislerden 700 kadarı, torunu Amr İbni Şuayb'ın rivayetiyle Ahmed İbni*

Hanbel'in ***Müsned'****inde (II, 158-226) yer alır. Abdullah, geniş hadis ve fıkıh bilgisi sebebiyle sahâbe arasında* ***abâdile*** *diye meşhur olan dört Abdullah'dan biri olarak tanınır.*

Aile hayatını ihmal edecek ölçüde ibadete düşkünlüğü ve çok Kur'an okumasıyla bilinen Abdullah, babasının şikâyeti üzerine Hz. Peygamber tarafından uyarıldı. İhtiyarlayıp gözleri de görmez olunca, vaktiyle Resûlullah'ın gösterdiği kolaylıklar çerçevesinde yaşamayı kabullenmediği için pişman olduğunu itiraf etti.

Babası Amr İbni'l-Âs ile birlikte Şam'ın fethinde ve Yermük harbinde bulundu ve bu savaşta babasının sancaktarlığını yaptı. Mısır'ın fethi üzerine babası ile birlikte Mısır'a yerleşip orada yaşadı. Babasının ısrarı ile devrin siyâsî olaylarında Muaviye tarafında bulundu. Ancak hiç bir savaşa fiilen katılıp silah kullanmadı. Kısa süre Kûfe ve Mısır'da vâlilik yaptı.

Babasından önce müslüman olan Abdullah, 72 yaşında iken Mısır'da vefat etti. Kabri, babasının yaptırdığı Amr İbni'l-Âs Câmiinde olup günümüz Kâhire'sinde önemli bir ziyâret yeridir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hicreti takip eden günlerde Medineli müslümanların Mekke'den gelmiş muhâcirlere bağ ve bahçelerini, hurmalıklarını açmış olmaları, hadiste işaret edilen yardımlaşmanın en yoğun ve etkili biçimde yaşandığı günler olarak İslâm tarihindeki müstesnâ yerini almıştır. Eskiden düğün ve sünnet gibi merâsimlerde, düğün veya sünnet yapanlara destek olmak maksadıyla emâneten sağmal inek veya koyun verilirdi. Fakir fukaraya da sağıp sütünü içmesi için sağmal hayvan vermek âdettendi.

552 numarada tekrar gelecek olan hadisimiz, sevabını Allah'dan bekleyerek ve mükafatına inanarak yapanların cennete konulacağı kırk iyilikten en faziletlisinin sağmal bir keçinin ödünç verilmesi olduğunu bildirmekte ve bu tür yardımlaşmayı teşvik etmektedir. Tabiî ki bu, hayvan bakımına imkân bulunabilen ortamlar için geçerlidir. Hadiste söz konusu olan 40 iyilik tek tek sayılmamıştır. Bu konuda bir araştırma yapılarak bu kırk iyiliğin neler olduğunu tesbit etmiş olan herhangi bir âlim de bilinmemektedir. Buhârî şârihlerinden İbni Battal, bu kırk iyiliğin tek tek sayılmamış olmasını, onlardan başka hayırlara iltifat edilmeyebileceği endişesi noktasından daha isabetli bulmakta ve kendi zamanında bazı âlimlerin cennete girmeye sebep olduğu bildirilen bu iyilik ve hasletleri araştırdıklarını söylemekte fakat isim vermemektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, bizleri iyilik ve hayır işleme mutululuğuna kavuşturmak için bu tür amel çeşitlerini arttırmıştır. Bu, O'nun biz kullarına bir ikramı ve ihsanıdır.

2. Sevabı Allah'tan beklenen ve inanılarak yerine getirilen iyilik ve hayırlar, insana cennet kapılarını açar.

3. Hayır ve iyilik yollarının sayısızlığı, bu konudaki en büyük teşvik unsurunu oluşturmaktadır.

141- **الثَّالثُ والْعشْرونَ** : عَنْ عدِيِّ بنِ حاتِمٍ رضي اللَّه عنه قال : سمِعْتُ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « اتَّقُوا النار وَلوْ بِشقِّ تَمْرةٍ » متفقٌ عليه .

وفي رواية لهما عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إلاَّ سيُكَلِّمُه ربُّه لَيْس بَيْنَهُ وبَيْنَهُ تَرْجُمان ، فَينْظُرَ أَيْمَنَ مِنْهُ فَلا يَرى إلاَّ مَا قَدَّم ، وينْظُرُ أشأمَ مِنْهُ فلا يَرَى إلاَّ ما قَدَّمَ ، وَينْظُرُ بَيْنَ يدَيْهِ فَلا يَرى إلاَّ النَّارَ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ ، فاتَّقُوا النَّارَ ولوْ بِشِقِّ تَمْرةٍ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمَة طَيِّبَةٍ » .

141. Adî İbni Hâtim *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre "Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim" demiştir:

"**Yarım hurma ile de olsa, cehennemden korunmaya bakın**!"

Buhârî, Edeb 34, Zekât 10, Rikak 51, Tevhîd 36; Müslim, Zekât 66-70. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 1, Zühd 37; Nesâî, Zekât 63-64; İbni Mâce, Mukaddime 13, Zekât 28

Buhârî (Zekât 10, Rikak 31, Tevhid 36) ve Müslim'in (Zekât 97) Adî İbni Hâtim'den bir başka rivayetlerinde, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah, sizin her biriniz ile tercümansız konuşacaktır. Kişi sağ tarafına bakacak, âhirete gönderdiklerinden başka bir şey göremeyecektir. Soluna bakacak, âhirete gönderdiklerinden başka bir şey göremeyecektir. Önüne bakacak, karşısında cehennemden başka bir şey göremeyecektir. O halde artık bir hurmanın yarısı ile de olsa, kendinizi cehennem ateşinden koruyun. Bunu da bulamayan, güzel bir söz ile kendisini korusun."

Açıklamalar

Âhirette, Allah Teâlâ'nın huzurunda hesaba çekileceğimiz muhakkaktır. 406, 547 ve 694 numaralarda tekrarlanacak olan hadîs-i şerîf, bu gerçeği hatırlatmaktadır. Allah ile kul arasında tercüman veya bir perde bulunmadan gerçekleşecek olan bu olayda herkes sağına soluna bakarak, işe yarayacak bir şeyler arayacaktır. Ancak önceden ne gönderdiyse ondan başkasını göremeyecektir. Önünde ise, cehennemi bulacaktır.

Bu sahne bilindikten sonra, alınması gereken tedbir ortadadır. Cehennemden korunmak... Bunun yolunu da Efendimiz, *"Bir tek hurmanın yarısı da olsa sadaka vermek suretiyle kendinizi koruyun"* tavsiyesiyle göstermektedir. Zira sadaka, cehennem ateşini söndürür. Sadaka cehenneme karşı kalkan ve cennete girmeye vesiledir. "Yarım hurma", "pek az bir şey" anlamındadır. Son derece basit görülecek bir iyiliğin bile sadaka olarak değerlendirileceği bildirilmektedir. Bunu bulamayacak olanların da güzel söz söyleyerek sevap kazanabileceği hatırlatılmaktadır. Hadisimizde kişiyi cehennemden koruyacak iyilik ve hayır yollarının gerçekten pek çok olduğu anlatılmaktadır.

Sadaka, İslâm'daki iyilik idealinin adı olmaktadır. "Sadaka" niteliğindeki her şey, isterse bu, yarım hurma veya güzel bir söz olsun, aynı neticeyi sağlayacaktır. Çünkü sadakanın miktar ve cinsinden önce, onun temelinde yatan iyilik ve hayır niyeti önem arzetmektedir. O

halde herkes, durumuna göre bir hayır ve iyilik yaparak, âhiretteki hesapta kendisine yardımcı olmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İmkânlar ölçüsünde sadaka vermeye çalışmak, âhiret azığı hazırlamak demektir. Bunu yarım hurma, bir bardak su ile bile sağlamak mümkündür.

2. Amellerimizi güzelleştirmeye çalışarak sorumluluğumuzu hafifletmeye bakmalıyız. Zira bize ancak sâlih amellerimiz fayda verecektir.

3. Allah Teâlâ, arada perde veya tercüman olmaksızın âhirette kullarına hitab ve tecellî edecektir. O halde O’na muhâlefetten sakınmak gerekir.

142– **الرَّابِعِ والْعشرونَ** : عنْ أَنَسٍ رضي اللَّه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ اللَّه لَيرْضَى عَنِ الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الأَكْلَةَ فيحْمدَهُ عليْهَا ، أَوْ يشْربَ الشَّرْبَةَ فيحْمدَهُ عليْهَا » رواه مسلم .

« وَالأَكْلَة » بفتح الهمزة : وهي الْغَدوة أَوِ الْعشوة .

142. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ, yemek yedikten veya bir şey içtikten sonra kendisine hamdeden kuldan hoşnut olur.” Müslim, Zikir 89. Ayrıca bk, Tirmizî, Et’ime 18

Açıklamalar

Yemek-içmek gibi günlük ve tabiî işlerden sonra Allah’a bu nimetleri verdiği için hamdetmek, O’nun hoşnutluğunu kazanmaya vesile olan bir hayır ve iyiliktir. Yüce Rabbimiz’in müslümanlara lutuf ve ihsanının sınırsızlığı bundan da anlaşılmaktadır. Verdiği nimete teşekkür edilmesini başlı başına bir iyilik olarak kabul buyurmaktadır. Bu O’nun bize olan rahmetinin tam bir göstergesi değil midir? O halde artık gafletin anlamı yoktur. Bir şey yiyip içtikten sonra “elhamdülillah” diyerek hem şükrünü yerine getirmeli hem de Rabbimiz’in rızâ kapısını çalmalıyız.

Bunca rahmet ve kolaylık karşısında gâfil ve tenbel davranmanın mazereti olamaz.

Hadisimiz 437 ve 1399 numaralarda tekrarlanmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ verdiği nimetlere karşı hamd ve şükredilmesinden hoşnut olur.
2. Hamd başlı başına bir iyilik ve hayırdır.
3. “Elhamdülillah” demek suretiyle, hamd sünneti yerine getirilmiş olur.

143- **الْخَامِسُ والْعشْرُونَ** : عن أَبِي موسى رضي اللَّه عنه ، عن النبى صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صدقةٌ » قال : أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يجِدْ ؟ قال : « يعْمَل بِيَديهِ فَيَنْفَعُ نَفْسَه وَيَتَصدَّقُ » : قَالَ : أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يسْتطِعْ ؟ قال : يُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْملْهوفَ » قالَ : أَرأَيْت إِنْ لَمْ يسْتَطِعْ قالَ : « يَأْمُرُ بِالمعْرُوفِ أَوِ الْخَيْرِ » قالَ : أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يفْعلْ ؟ قالْ : «يُمْسِكُ عَنِ الشَّرِّ فَإِنَّهَا صدَقةٌ » متفقٌ عليه .

143. Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* (bir keresinde):

- "**Sadaka vermek her müslümanın görevidir**" buyurdu.

- Sadaka verecek bir şey bulamazsa? dediler.

- "**Amelelik yapar, hem kendisine faydalı olur, hem de tasadduk eder**" buyurdu.

- Buna gücü yetmez (veya iş bulamaz) ise? dediler.

- "**Darda kalana, ihtiyaç sahibine yardım eder**" buyurdu.

- Buna da gücü yetmezse? dediler.

- "**İyilik yapmayı tavsiye eder**" buyurdu.

- Bunu da yapamazsa? dediler.

- "**Kötülük yapmaktan uzak durur. Bu da onun için sadakadır**" buyurdu.

Buhârî, Zekât 30, Edeb 33; Müslim, Zekât 55

Açıklamalar

"Her müslümanın sadaka vermesi şarttır" anlamına da gelen ilk cümle, konuya ait temel prensibi ortaya koymaktadır. Sonraki soru ve cevapları dikkate aldığımızda bu cümleyi, *"Her müslümanın verebileceği bir sadaka, yapabileceği bir iyilik ve hayır türü mutlaka vardır"* şeklinde anlamamız mümkün olmaktadır. Bu da hayır ve iyilik yollarının, herkesin durumuna uygun düşecek ölçüde çok olduğunu göstermektedir. Nevevî merhum, herhalde bu sonucu vurgulamak için konuyu bu hadîs-i şerîf ile bitirmiş olmalıdır. Böyle bir bitiriş gerçekten pek güzel düşmüştür.

Hadisin buradaki metninde görülen **kâle** kelimeleri, Buhârî'de **kâlû** (dediler) şeklindedir. Biz de tercümeyi Buhârî"deki şekli dikkate alarak yaptık. Aslında hadisin Müslim'deki metninde de "kâle kîle lehû (Ebû Mûsâ dedi ki, ona denildi ki...) kelimeleri bulunmaktadır. Burada ise sadece "kâle" kelimelerine yer verilmiş.

"Amelelik etmek", gündelikle çalışmak, günü birlik kazanıp bir kısmı ile kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak bir kısmını da sadaka vermek, sadaka verecek hazır parası olmayanlara tavsiye edilen ilk yoldur.

İşçilik yapamayan veya yapacak iş bulamayanlar için de, darda kalmış, bunalmış, güçsüz, zavallı, yaşlı, mağdur ve mazlumlara durumlarına göre yardımcı olma yolu vardır. Yükünü taşıyamayan kimseye yardım etmekten tutun da, gideceği adresi bilemeyen birine yol göstermeye varıncaya kadar sıkıntı içindeki insanlara sözle veya fiilen yardım etmek de tam bir sadakadır.

Fiilen iyilik yapmak, sadaka verme imkânı bulamayanlar için dinin meşrû ve güzel gördüğü şeyleri tavsiye etmek bunu da yapamayan için "kimseye kötülük yapmamak" suretiyle iyilikte bulunma yolları açıktır.

"İyilik yapamayanın, hiç değilse kötülük yapmaması"nı da başlı başına bir "sadaka" kabul eden dinimizin değerini anlamamız ve bundan dolayı yüce Rabbimiz'e hamdetmemiz gerekmektedir. Bir ârifin şu sözü ne kadar mânalıdır: "Eski müslümanlar, düşmanlarına bile iyilik ederlerdi. Siz bunu yapamazsanız, bâri dostlarınıza kötülük etmeyin!" İyiliği hiç olmazsa bu noktada yakalamak gerek... Nitekim bu konunun ilk hadisinde de *"insanlara zarar vermemek"* iyilik olarak belirtilmiştir (bk. hadis no: 118).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Gücü yetenlerin sadaka vermesi öteki hayırlardan önde gelir.

2. Hadiste zikredilenleri, buradaki sırayla yapmak şart değildir. Bunlardan herhangi birini yapmaya gücü yeten onu bırakıp ötekini yapabilir.

3. Helâlinden mal kazanmak güzel bir iştir. Kişiyi başkalarına yardım etme imkânına kavuşturur.

4. Yardım ederken önce insanın kendisi, sonra yakınları daha sonra diğer insanlar gözetilmelidir.

5. Allah Teâlâ, kullarına yardım edenlere yardımcı olur.

6. "Sadaka" kötülükten sakınmayı da kapsayan pek geniş bir iyilik ve hayır kavramıdır.

7. Başkalarına iyilik yapan, sonuçta kendisine iyilik yapmış olur. Zira sadaka cehenneme karşı en güvenli sığınaktır.

14- باب في الاقتصاد في العبادة

ALLAH'IN EMİRLERİNE UYMADA ÖLÇÜLÜ OLMAK

Âyetler

قال اللَّه تعالى : { طه، مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى } .

1. "Tâhâ. Biz bu Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik." Tâhâ sûresi (20), 1-2

Tâhâ sûresi, Mekke'de nâzil oldu. Çok bilinen bir rivayete göre, Hz. Ömer'in müslüman oluşunun hemen öncesinde indirilmişti. Ömer'in müslüman olması, bu sûrenin ilk âyetlerini okumasıyla gerçekleşti. Mekke, Hz.Peygamber'e ilk vahyin geldiği ve İslâm'ın ilk ortaya çıktığı yerdir. Peygamber Efendimiz insanları hak dine dâvet vazifesine burada başladı. Fakat ilk yıllar bu dâveti gizli olarak yaptı. Allah Teâlâ'nın emri üzerine dâveti açıkça yapmaya başlayınca, Mekke müşrikleri, özellikle yönetici ve zengin kapitalist kesim, yeni dine şiddetle karşı çıktılar. Peygamber Efendimiz başta olmak üzere, İslâm'ı kabul edenlere akla hayâle gelmedik işkenceler yaptılar. Bu baskılar ve eziyetler yüzünden yeni dini kabul edenler çok değildi. Resûl-i Ekrem Efendimiz, müslümanların işkence görmesine olduğu kadar, insanların hakikatı kabul etmemelerine de üzülüyordu. İşte bu âyet, Allah Resûlü'nü teselli için nâzil oldu. Cenâb-ı Hak, peygamberine Kur'an'ın iniş gayesinin kendisini yormak, harap etmek, güçlük çekmek olmadığını hatırlattı ve dinin aydınlık istikbalini müjdeledi. Peygamber'e düşen görev, inen Kur'an sûre ve âyetlerini insanlara tebliğ etmek, hakikatı onlara açıklamak ve kendilerini hakka dâvet etmekten ibaretti. Bundan ötesi âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Çünkü hiç kimseyi mü'min yapmak, hiç kimsenin elinde değildir. İnsanlar hidâyete sadece

vesile olabilirler. Bu âyet, yeryüzünde İslâm'ı tebliğ görevi yapanlara da Allah katından bir tesellidir.

وقال تعالى : { يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ } .

2. "Allah sizin için kolaylık ister, güçlük istemez." Bakara sûresi (2), 185

Dinde kolaylık genel prensiptir. Allah'a karşı kulluk görevimiz olan ibadetlerde de kolaylık yolunu seçmek esastır. Allah'ın kulları için kolaylaştırdığı dini, kulların Allah adına zorlaştırma yetkisi yoktur. Peygamber Efendimiz dini tebliğde daima kolaylık yolunu tutmuş ve ashâbına da bunu sıkça tavsiye etmiştir. *"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz"* (Buhârî, İlim 11; Müslim, Cihâd 5) emri onun ana prensibi idi. Dine davet için gönderdiği görevlilere bunu daima hatırlatırdı.

Burada sadece bir bölümü anılan Bakara sûresinin bu âyeti, oruçla ilgili olup, hasta veya yolcu olduğu için oruç tutamayanların, iyileştikleri ve yolculukları bittiği zaman oruçlarını tutabileceklerini haber vermektedir. İşte bu, mü'minler için büyük bir kolaylıktır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz *"Din kolaylıktan ibarettir"* (Buhârî, Îmân 29) buyurmuştur. Bir başka hadislerinde " *Allah beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi*" (Müslim, Talak 29) buyururlar.

Kur'an'ın pek çok âyeti ile Peygamber Efendimiz'in bu âyetlerin tefsiri ve hayata uygulaması anlamına gelen sünnet ve hadislerinde, dinin kolaylık olduğu sıkça hatırlatılır. Bu hatırlatmanın sayısız hikmetleri vardır. Çünkü dinin tebliği ve insanların İslâm'ı kabul etmesinde kolaylık prensibi esastır. Kıyamete kadar yegâne hak din olarak devam edecek olan İslâm'ı bütün zaman ve mekânlarda insanlara ulaştıracak ve emirlerini onlara duyuracak olan tebliğcilerin bilmesi ve uyması gereken ilk prensip kolaylık yolu olacaktır. Bu, hayatın bütün alanlarında geçerli bir prensiptir.

Hadisler

144- عن عائشةَ رضي اللَّهُ عنها أَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم دخَلَ عليْها وعِنْدها امْرأَةٌ قال : منْ هَذِهِ ؟ قالت : هَذِهِ فُلانَة تَذْكُرُ مِنْ صَلاتِهَا قالَ : « مَهُ عليكُمْ بِما تُطِيقُون ، فَوَاللَّه لا يَمَلُّ اللَّهُ حتَّى تَمَلُّوا وكَانَ أَحَبُّ الدِّينِ إِلَيْهِ ما داوَمَ صَاحِبُهُ علَيْهِ » متفقٌ عليه .

« ومهْ » كَلِمة نَهْى وزَجْرٍ . ومَعْنى « لا يملُّ اللَّهُ » أي : لا يَقْطَعُ ثَوابَهُ عنْكُمْ وَجزَاءَ أَعْمَالِكُمْ ، ويُعَامِلُكُمْ مُعاملَةَ الْمالِّ حَتَّى تَملُّوا فَتَتْرُكُوا ، فَينْبَغِي لكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا ما تُطِيقُونَ الدَّوَامَ علَيْهِ لَيَدُومَ ثَوَابُهُ لَكُمْ وفَضْلُه عَلَيْكُمْ

144. Âişe *radıyallahu anhâ*'nın bildirdiğine göre, bir kadınla birlikte otururlarken, yanlarına Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* girdi ve:

- **"Bu kadın kim?"** diye sordu. Âişe validemiz:

- Bu filan hanımdır, dedikten sonra, onun çok namaz kıldığından bahsetti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

- “**Bütün bunları sayıp dökmeyi bırak; gücünüzün yettiği nisbette ibadet etmeniz size yeter. Allah’a yemin ederim ki, siz bıkıp usanmadıkça, Allah bıkıp usanmaz**” buyurdu.

Resûl-i Ekrem’in en çok sevdiği ibadet, sâhibinin devamlı yaptığı idi.

Buhârî, Îmân 32, Teheccüd 18; Müslim, Müsâfirîn 221. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 17; Îmân 29

Açıklamalar

Peygamber hanımları validelerimizin misafiri eksik olmazdı. Sahâbî hanımlar, çoğu kere, dini bilgilerini ve yaşama tarzlarını onlardan öğrenirlerdi. İslâmî tebliğin geniş kitlelere ulaşmasında, Peygamber hanımlarının rolü asla gözardı edilemez. Çünkü, toplumun erkekleri kadar kadınları da tebliğe muhataptır.

Efendimiz, evine gelen sahâbe hanımlarından tanımadıklarının kim olduklarını sorardı. Peygamberimiz’in eşleri, sahâbe hanımlarını evlerinde misafir edebilmek için kendisinin iznini almışlardır. Çünkü bir hanımın evine misafir kabul edebilmesi için kocasının iznini alması gerektiğini en iyi onlar biliyordu.

Hz. Âişe’nin yanındaki kadının, Havlâ binti Tüveyt olduğunu Müslim’in rivayetinden öğrenmekteyiz (bk. Müsafirîn 220). Ümmü’l-mü’minîn Hz. Âişe, Peygamber Efendimiz’e, Havlâ’nın ibadetlerine son derece düşkün, çok namaz kılan bir kadın olduğunu söylemişti. Her vesileyle insanlara en güzeli ve en doğruyu öğreten Efendimiz, hayatın başka alanlarını ihmal edecek derecede ibadete yönelmenin doğru olmadığını onlara hatırlattı.

Hadiste anılan ibadetler, farzlar dışındaki nâfilelerdir. Erkek-kadın her müslüman fert, farzları yerine getirmekle yükümlüdür. Nâfile ibadetler ise, herkesin gücü yettiği nisbette ve zorlanmaksızın yapabileceği ibadetlerdir. Peygamberimiz, nâfile ibadetlerin insanın istekli olduğu anlarda yapılmasının uygun ve doğru olacağını bildirmişlerdir.

Hadiste dikkat çeken bir başka nokta, bir kimseyi tanıtırken onun ibadet ve namazlarını sayıp dökmenin Peygamberimiz tarafından uygun görülmemesidir. Çünkü, özellikle nâfile ibadetler, kişilere göre değişebilir. Herkesin işi, yaşı, geçim şartı, cinsiyeti gibi çeşitli özellikler buna tesir eder. Dolayısıyla, insanları bu alanda yarışmaya teşvik etmek, olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu sebeple Peygamberimiz nâfile ibadetleri “güç yetirebilme” ölçüsü ile tarif edip sınırlamıştır. Bu tavsiye, herkes için bir teşviktir.

Allah’a kulluğun ve O’na ibadetin bir sınırı ve sonu yoktur. İnsan ibadet etmekten bitkin düşebilir; bıkıp usanabilir. Fakat Allah Teâlâ o kula ecir ve sevap vermekten bıkıp usanmaz. Peygamberimiz özellikle bunu belirterek, ölçülü davranmayı öğütlemişlerdir. Çünkü, ölçüyü kaçıranlar, zamanla güç ve kuvvetten düşüp ibadetlerine devam edemeyebilirler. Oysa, az da olsa devamlı yapılan ibadetlerin ecir ve sevabı da devamlı olup kesilmez. Zaman zaman terkedilen çok ibadetten, devamlı yapılan az ibadet daha faziletli sayılmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bıkıp usanma, ara verme ve zamanla terketme tehlikesi olduğu için, aşırı nâfile ibadet hoş karşılanmamıştır.

2. Her işte olduğu gibi, ibadetlerde de itidal, ölçülü davranma teşvik edilmiştir.

3. Sevabı çok olan ibadetler, az da olsa devamlı yapılanlardır.

4. İbadetlerin devamlılığında, her an Allah’ı hatırlama, gözetiminde bulunduğunu hissetme, hayatın akışını buna göre düzenleme gibi güzel hasletler vardır.

145– وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه قال : جاءَ ثَلاثَةُ رهْطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْواجِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يسْأَلُونَ عنْ عِبَادَةِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَلَمَّا أُخبِروا كأَنَّهُمْ تَقَالُّوْها وقالُوا : أَين نَحْنُ مِنْ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَدْ غُفِر لَهُ ما تَقَدَّم مِنْ ذَنْبِهِ وما تَأَخَّرَ . قالَ أَحَدُهُمْ : أَمَّا أَنَا فأُصلِّي الليل أَبداً ، وقال الآخَرُ : وَأَنا أَصُومُ الدَّهْرَ أَبداً ولا أُفْطِرُ ، وقالَ الآخرُ : وأَنا اعْتَزِلُ النِّساءَ فلا أَتَزَوَّجُ أَبداً، فَجاءَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِلَيْهِمْ فقال : « أَنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كذا وكذَا ؟، أَما واللَّهِ إِنِّي لأَخْشَاكُمْ للَّهِ وَأَتْقَاكُم له لكِنِي أَصُومُ وَأُفْطِرُ ، وَأُصلِّي وَأَرْقُد، وَأَتَزَوّجُ النِّسَاءَ، فمنْ رغِب عن سُنَّتِي فَلَيسَ مِنِّي» متفقٌ عليه.

145. Enes ibni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber Efendimizin nâfile ibadetlerini öğrenmek üzere, sahâbeden üç kişilik bir grup, Peygamber hanımlarının evlerine geldiler. Kendilerine Efendimiz'in ibadetleri bildirilince, onlar bunu azımsadılar ve

- Allah'ın Resûlü nerede biz neredeyiz? Onun geçmişteki ve gelecekteki günahları bağışlanmıştır, dediler. İçlerinden biri:

- Ben ömrümün sonuna kadar, bütün gece uyumaksızın namaz kılacağım, dedi. Bir diğeri:

- Ben de hayatım boyunca gündüzleri oruç tutacağım ve oruçsuz gün geçirmeyeceğim, dedi. Üçüncü sahâbî de:

- Ben de sağ olduğum sürece kadınlardan uzak kalacak, asla evlenmeyeceğim, diye söz verdi. Bir müddet sonra Peygamberimiz onların yanına geldi ve kendilerine şunları söyledi:

- "Şöyle şöyle diyen sizler misiniz? Sizi uyarıyorum! Allah'a yemin ederim ki, ben sizin Allah'tan en çok korkanınız ve O'na en saygılı olanınızım. Fakat ben bazan oruç tutuyor, bazan tutmuyorum. Gece hem namaz kılıyor, hem de uyuyorum. Kadınlarla da evleniyorum. Benim sünnetimden yüz çeviren kimse benden değildir." Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5. Ayrıca bk. Nesâî, Nikâh 4

Açıklamalar

Sahâbe, Hz. Peygamber'in her türlü halini, yaşayışını ve davranışını öğrenmek, bilmek istiyordu. Çünkü onu kendilerine yegâne önder ve örnek kabul ediyorlardı. Allah Teâlâ, dünya ve âhirette mutlu olmak isteyen mü'minlerin, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'i örnek edinmelerini emir ve tavsiye etmişti. Bunu en iyi anlayan ve ilk olarak uygulayan "örnek nesil" sahâbe toplumu oldu.

Bilindiği gibi Enes ibni Mâlik, Peygamber Efendimiz'in Medine'ye hicretinden vefat ettiği zamana kadar ona hizmet etmiş bir sahâbîdir. Enes, Resûlullah'ın evi ve aile çevresinde cereyan eden olayları en iyi bilen sahâbîlerden biriydi. Nitekim, bu konularla ilgili pek çok rivayetleri bulunmaktadır. Bu hadiste adları zikredilmeyen üç kişi, Ali İbni Ebû Tâlib, Abdullah İbn Amr ve Osman İbni Maz'ûn'dur. Bu sahâbîler, Peygamberimiz'in farz ibadetler dışında evinde yaptığı nâfile ibadetleri öğrenmek üzere gelmişlerdi. Onların gayesi, Resûl-i Ekrem'in nâfile ibadetlerinin mikdarını öğrenip aynını yapmak, böylece onun fiilî sünnetine

uymaktı. Çünkü farz ibadetler, hem bütün ashâb tarafından biliniyor, hem de Peygamberimiz farz namazları mescidde kılıyordu.

Hz. Peygamber'in nâfile ibadetlerini öğrenen sahâbîler, bunları kendileri açısından az buldular. Bunun sebebini de, onun geçmiş ve gelecek günahlarının Allah tarafından affedilmiş olmasına bağladılar. Hz. Peygamber ile kendileri arasında çok fark olduğunu, onun mâsum ve günahsız, kendilerinin ise günahkâr olduğunu düşündüler. Sahâbîlerin böyle düşünmesi, mükemmel bir edep örneğidir. Çünkü onlar, Peygamber'in nâfile ibadetlerinin beklediklerinden daha az olmasını onun kemâline, günahsızlığına bağlamışlar, onda noksanlık arama gibi bir düşünceyi akıllarından geçirmemişlerdir.

Gerçekte Peygamberimiz'in nâfile ibadetlerinin azlığı da ümmet için bir rahmet vesilesidir. Bu yönde kendisini örnek alanlar, herhangi bir kayba ve zarara uğramadıkları gibi kimse tarafından da kınanmazlar. Daha önce de ifade edildiği gibi, **az da olsa sürekli olan ibadetler makbuldür**. Çünkü herkesin her zaman çok ibadet etmeye gücü yetmez. Ayrıca, azlığın ve çokluğun bir ölçüsünü bulmak da mümkün değildir. Bu sebeple her fert, gücünün yettiği kadar nâfile ibadet yapmakta serbest bırakılmıştır. Her konuda olduğu gibi ibadetlerde de haddi aşmak doğru görülmemiştir. Çünkü insan yalnız kendisinden ibaret değildir. Kendi nefsimizin olduğu kadar, eş ve çocuklarımızın, yakınlarımızın, komşularımızın ve bütün insanların bizim üzerimizde hakları vardır. İnsan, güç ve kuvvetini devam ettirebilmek için yiyip içmek, neslini devam ettirebilmek için evlenip çoğalmak zorundadır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz, her üç sahâbenin hadisimizde geçen davranışlarını uygun bulmamışlardır. Ayrıca bu şekildeki bir davranışın Allah'a daha saygılı olma, O'ndan daha çok korkma ve daha iyi dindarlık sayılmayacağını da ifade buyurmuştur. Kendisinin, insanların Allah'tan en çok korkanı, takvâda en ileri olanı ve Allah'a karşı en saygılı davrananı olduğunu da sahâbîlere açıkça söylemiştir. Hem gece ibadet ettiğini, hem uyuduğunu, bazı kere oruç tuttuğunu, çoğu kez yiyip içtiğini, kadınlarla evlendiğini ve birlikte olduğunu onlara bildirmiştir. Bu şekilde davranmanın, kendisinin yolu, sünneti olduğunu anlatarak, sünnetinden yüz çevirenin Peygamber'in izinde sayılmayacağını da onlara hatırlatarak, kendilerini uyarmıştır.

Hz. Peygamber'in engel olmak istediği şey, dinde haddi aşma ve İslâm'ın câiz görmediği bir nevi ruhbanlığa yönelmedir. Oysa Allah Teâlâ **"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı güzel ve temiz şeyleri kendinize haram etmeyin, sınırı aşmayın. Çünkü Allah sınırı aşanları sevmez"** [Mâide sûresi (5), 87] buyurur. Bu âyetin iniş sebebini hatırlamamız bu konuyu daha iyi anlayıp kavramamıza yardımcı olacaktır. Peygamberimiz bir gün sahâbeye kıyametten bahsetmişti. Sahâbe çok duygulanmış ve ağlamışlardı. Sonra aralarında on kişi Osman İbn Maz'ûn'un evinde toplandılar. Onların içinde Ebû Bekir ve Ali İbni Ebû Tâlib de vardı. Yaptıkları istişâre neticesinde, bundan böyle dünyadan el etek çekmeye, kendilerini hadım ettirmek suretiyle erkeklik duygularından kesilmeye, gündüzleri oruçlu, geceleri de yatakta yatmaksızın uyanık ve ibadetle geçirmeye, et ve et ürünleri yememeye, kadınlara yakın olmamaya, güzel koku sürmemeye, yeryüzünde gezip dolaşmamaya karar verdiler. Bu haber Peygamber Efendimiz'e ulaşınca, kalkıp Osman İbni Maz'ûn'un evine geldi, fakat kendisini evde bulamadı. Hanımına, Osman ve arkadaşlarının kendisine gelmeleri için haber bıraktı. Sonra onlar da Peygamber Efendimiz'in yanına geldiler. Efendimiz, karar aldıkları hususları kendilerine sayarak:

– *"Bu konularda ittifak etmişsiniz öyle mi?"* dedi. Onlar:

– Evet ya Resûlallah! Bizim bunlarda hayırdan başka bir gayemiz, arzu ve isteğimiz yoktur, dediler. Bunun üzerine Efendimiz:

– *“Şüphesiz ki ben bunlarla emrolunmuş değilim. Elbette sizin üzerinizde nefislerinizin hakkı vardır. Bazan oruç tutun, bazan tutmayın. Gece hem ibadet edin hem uyuyun. Ben hem ibadet ederim hem de uyurum. Oruç tuttuğum günler de olur, tutmadığım günler de. Et ve et ürünlerini yediğim gibi hanımlarımla da beraber olurum. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”* Sonra sahâbeyi toplayıp onlara bir konuşma yaptı ve şunları söyledi:

“Birtakım kimselere ne oluyor ki, hanımlarla evlenmeyi, yeme içmeyi, güzel koku sürmeyi, uyumayı ve meşrû sayılan dünya zevklerini kendilerine haram kılıyorlar. Şüphesiz ki ben size keşiş ve ruhban olmanızı emretmiyorum. Benim dinimde et yemeyi terketmek, kadınlardan uzaklaşmak bulunmadığı gibi, dünyadan el etek çekip manastırlara sığınmak da yoktur. Ümmetimin seyahatı oruç, ruhbanlıkları ise cihaddır. Allah’a ibadet ediniz, O’na hiçbir şeyi ortak koşmayınız, hac ve umre yapınız, namazlarınızı kılınız, zekâtınızı veriniz, ramazan orucunu tutunuz. Dosdoğru olunuz ki, başkaları da öyle olsun. Sizden önceki ümmetler, aşırılıkları yüzünden helâk oldular. Dini kendilerine zorlaştırdılar, Allah da onlara zorlaştırdı. Bugün kilise ve manastırlarda bulunanlar, onların artıklarıdır.” (Ali el-Kârî, el-Mirkat, I, 182-183).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah’ın emirlerini yerine getirmek ve ibadetlerde ölçülü davranmak gerekir.

2. Sahâbe, daima faziletli ameller peşinde koşmuştur. Her müslüman, haddi aşmaksızın, daha faziletli ameller peşinde koşup dinde kemâl mertebesine ulaşmaya gayret etmelidir.

3. Dinimiz evlenmeyi teşvik eder.

4. Sürekli oruçlu olmayı, dinimiz doğru bulmamıştır. Aynı şekilde, ibadet maksadıyla bütün geceyi uykusuz geçirmek de hoş karşılanmamıştır. Bu davranışlar, takvâdan sayılmaz.

5. Allah’a yakın olmak isteyenler, orta yolu tutmalı, ölçülü olmalı ve Hz. Peygamber’i kendilerine örnek almalıdırlar.

6. Takvâda Hz. Peygamberle yarışmak söz konusu olamaz.

7. Peygamber’in sünnetinden yüz çeviren, bid’ata ve sapıklığa düşer.

146– وعن ابن مسعودٍ رضي اللَّه عنه أن النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ » قالَهَا ثلاثاً ، رواه مسلم . « الْمُتَنَطِّعُونَ » : الْمُتعمِّقونَ الْمُشَدِّدُون فِي غَيْرِ موْضعِ التَّشْدِيدِ .

146. Abdullah İbni Mes’ûd *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Söz ve davranışlarında ileri gidip haddi aşanlar helâk oldular.” Resûl-i Ekrem bu sözü üç defa tekrarladı. Müslim, İlim 7. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 5

Açıklamalar

Peygamberimiz, önemli gördüğü bir konuyu, yasaklanan veya uygun olmayan bir davranışı, çoğu kere tekrar tekrar anlatır, böylece dinleyenlerin o konuya dikkatini çekerdi. Söz olarak kısa, fakat mâna ve mahiyeti geniş olan bu hadiste de öyle yapmıştır.

İyi bir müslüman, ölçülü ve dengeli bir insan, her türlü davranışında, işinde ve sözünde haddi aşmaktan, taşkınlık yapmaktan sakınır. Bu prensiplere uymayanlar, dünyada birtakım

belâ ve musibetlere uğrar, âhirette de cezayı hak ederler. Böyle kimseler, başka insanlar tarafından sevilmezler. Kendilerinden uzak durulmak istenen kişiler konumuna düşerler.

Bilgiçlik taslayanlar, insanların anlayamayacağı kelime ve tabirlerle konuşanlar, lugat parçalama meraklıları da bu hadisin kapsamına girerler. Çünkü böyle davranışlar dinimizde hoş görülmemiş ve hatta yasaklanmıştır. Toplumun içinde yaşadığı halde, onlardan çok farklı davranışlarıyla dikkat çekenler, büyüklük taslayanlar, haddinden fazla kibarlık ve nezaket gösterisinde bulunanlar, ya da haddinden fazla ince eleyip sık dokuyanlar başkalarını rahatsız ederler.

İnsanlar, sadece sözlerden değil, hareket ve davranış biçimlerinden de rahatsızlık duyarlar. Bütün bunlardan kurtulmak için toplumun eğitilip öğretilmesi ve terbiye edilmesi gerekir. Herkes, nasıl istersem öyle hareket ederim düşüncesinden kurtulabilmelidir. Çünkü toplumun yaptırım gücü sosyal bir hakikattır ve aklı başında olan insan buna uyum sağlamaya çalışır. Aksi takdirde insanlar yalnızlığa itilir. Yalnızlık, bir bakıma yok olup gitmektir. Kalabalık içinde yalnız kalmaktan daha büyük bir belâ düşünülebilir mi? Fakat günümüz dünyasında çok rastlanan olumsuzluklardan biri de ne yazıkki bu gerçektir. Bu sebeple, İslâm bütün insanları hedef alan, aşırılıkları izâle etmeye yönelik bir öğretim ve eğitim usûlü geliştirilmesini öğütler. Birçok hadiste bunun örneklerini göreceğiz.

Bu hadis, 1740 numara ile bir kere daha gelecektir.

Hadisten öğrendiklerimiz

1. Kişi, yaptığı her işten olduğu gibi, konuştuğu her sözden de sorumludur. İş ve söz, kurtuluşun veya helâkin sebebi olabilir.
2. Sözde, işte ve davranışlarda ileri gitmek, haddi aşmak dinimizde yasaklanmıştır.
3. Aşırılıklarda hayır ve fayda yoktur.
4. İslâm orta yolu takip etmeyi ve ölçülü olmayı tavsiye eder.

147- عن أَبِي هريرة رضي اللَّه عنه النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ ، ولَنْ يشادَّ الدِّينُ إلاَّ غَلَبه فسدِّدُوا وقَارِبُوا وَأَبْشِرُوا ، واسْتَعِينُوا بِالْغدْوةِ والرَّوْحةِ وشَيْءٍ مِن الدُّلْجَةِ » رواه البخاري .

وفي رواية له « سدِّدُوا وقَارِبُوا واغْدوا ورُوحُوا ، وشَيْءٌ مِنَ الدُّلْجَةِ ، الْقَصْد الْقصْد تَبْلُغُوا » .

قوله : « الدِّينُ » هُو مرْفُوعٌ عَلَى ما لَمْ يُسَمَّ فَاعِلُهُ . وروِي مَنْصُوباً ، وروِيَ: « لَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ » .. وقوله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِلاَّ غَلَبَهُ » : أَيْ : غَلَبَه الدِّينُ وَعَجز ذلكَ الْمُشَادُّ عنْ مُقَاومَةِ الدِّينِ لِكَثْرةِ طُرقِهِ . « والْغَدْوةُ » سيْرُ أَوَّلِ النَّهَارِ . «وَالرَّوْحةُ » : آخِرُ النَّهَارِ «والدُّلْجَةُ » : آخِرُ اللَّيْلِ . وَهَذا استَعارةٌ ، وتَمْثِيلٌ ، ومعْناهُ : اسْتَعِينُوا عَلَى طَاعةِ اللَّهِ عز وجلَّ بالأَعْمالِ فِي وقْتِ نشاطِكُمْ ، وفَراغِ قُلُوبِكُمْ بحيث تَسْتلذُّونَ الْعِبادَةَ ولا تسأَمُونَ مقْصُودَكُمْ ، كَما أَنَّ الْمُسافِرَ الْحاذِقَ يَسيرُ فِي هَذهِ الأَوْقَاتِ وَيستَرِيحُ هُو ودابَّتُهُ فِي غَيْرِهَا ، فيصِلُ الْمقْصُود بِغَيْرِ تَعبٍ ، واللَّهُ أَعلم .

147. Ebû Hüreyre *radıyallanu anh*'dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Din kolaylıktır. Dini aşmak isteyen kimse, ona yenik düşer. O halde, orta yolu tutunuz, en iyiyi yapmaya çalışınız, o zaman size müjdeler olsun; günün başlangıcından, sonundan ve bir miktar da geceden faydalanınız." Buhârî, Îmân 29. Ayrıca bk. Nesâî, Îmân 28

Buhârî'nin bir başka rivayeti şöyledir:

"Orta yolu tutunuz, amellerinizi mükemmelleştirmeye ve Allah'a yakın olmaya gayret ediniz. Sabahleyin, öğle ile akşam arası çalışınız. Bir parça da geceden faydalanınız. Aman acelesiz gidin, telaşsız gidin ki, menzilinize, varacağınız hedefe ulaşasınız." Buhârî, Rikâk 18

Açıklamalar

Din, Allah Teâlâ'nın, kulları için kendi katından, Cebrâil *aleyhisselam* aracılığıyla peygamberlerine gönderdiği, onların da insanlara tebliğ ettiği kurallar bütünüdür. Yani din, bir hayat tarzıdır.

Allah'a inanan bir mü'min, hayatını bu sistem içinde şekillendirir, onun kâide ve kurallarına uymak zorunda olduğunu bilir.

Bu hadis, hayatımızı kendisine uydurmak zorunda olduğumuz dinin, kolaylıktan ibaret olduğunu bildirmektedir. Bu, genel bir kâidedir. Din, zorluk üzerine değil, kolaylık üzerine bina kılınmıştır. Allah Teâlâ, **"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez"** [Bakara sûresi (2), 185]; **"O sizi seçti ve dinde size bir güçlük yüklemedi"** [Hac sûresi (22), 78], âyetlerinde bunu beyan buyurur. Dini zorlaştırmak, ibadet ve taatte haddi aşmak, müsamahasız davranmak daha iyi dindarlık değil, kendi nefsine eziyet etmek, başkalarını da dinden nefret ettirmektir. Çünkü bir insan ne kadar çok ibadet etse, sâlih ameller işlese, dini aşamaz ve Allah'ı da usandıramaz. Dinde hem azîmet, hem de ruhsat vardır. Azîmet yolunu tutan da, ruhsatı seçen de dindardır. Her iki durumda da haddi aşmamak, ifrat ve tefrite düşmemek en doğru davranıştır. Peygamber Efendimiz, *"Allah azîmeti sevdiği gibi, ruhsat yolunu tutanı da sever"* (Süyûtî, *el-Câmiu's-sağîr,* I, 286) buyurur.

Hadisimiz, bütün amellerde kolaylığı teşvik ettiği gibi, en iyisini yapacağım diye uğraşıp didinmekten sakınmayı da tavsiye etmektedir. Allah yolunda bir iş işlerken, yalnız kolaylıkla üstesinden gelebileceğimiz şeylerle mükellef olduğumuzu bize hatırlatır. Birbirimize yükleyeceğimiz işlerde de, güç yetirilebilecek miktarla yetinmemiz gerektiğini öğretir. Nâfile ibadetlere ve fazilet kabul edilen işlere dalanlar, kendisini helâk edercesine ileri gidenler, neticede farzları da hakkıyla yerine getiremeyecek derecede yorgun ve güçsüz düşerler. Bu sebeple Peygamberimiz din konusunda aşırı davrananlara izin vermemiş, onları ölçülü olmaya davet etmiştir. Nitekim, Abdullah İbni Amr, henüz genç iken haddinden fazla ibadet etme yönünde Resûl-i Ekrem'den aldığı ruhsat için, ihtiyarlayıp güç ve kuvvetten düşünce "*Keşke Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ruhsatını kabul etmiş olsaydım"* (Buhârî, Savm 55; Müslim, Sıyâm 182) temennisinde bulunarak, bu yolda tereddüt edenlere örnek olmuştur.

O halde yapılacak iş, orta yolu tutmak, ölçülü olmak, ibadet ve taatte, hayırlı işlerde haddi aşmamaktır. Ancak, mükemmeli yakalamaya çalışmak mü'minin görevidir. Bu konudaki ölçü, sırat-ı müstakîmden sapmamak, ibadetleri ve birtakım hayırlara yönelik faziletli işleri gücünün yettiği nisbette yapmak, yasaklardan ise kesinlikle uzak durmaktır. Bu şekilde

hareket edenleri cennetle, kurtuluşa ermekle, dünya ve âhiret saâdetine kavuşmakla müjdelemek, dinimizin âlimlere yüklediği görevler arasındadır.

Mü'minler, ibadet ve tâat için, çalışıp çabalamak için bazı vakitleri iyi değerlendirmelidir. Bu hadiste üç vakit özellikle tavsiye edilmiştir: Gündüzün evveli, günün sonları ve gecenin son üçte biri. Bu vakitler, insanın en dinç olduğu anlardır. Hem ibadet, hem de çalışma için en uygun zamanlardır. Çünkü her üç vakit uyku zamanlarından sonraki uyanıklık anıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinde zorluk değil kolaylık esastır.
2. Korkutucu olmaktan çok müjdeleyici olmak gerekir.
3. Nâfile ibadetler için rahat zamanlar ve istekli olunan anlar tercih edilmelidir.
4. İbadetten maksat, Allah'ın rızasını, hoşnutluğunu kazanmaktır.
5. İbadet hayatı, az da olsa devamlı olmalıdır.

148– وعن أَنسٍ رضي اللَّهُ عنه قال : دَخَلَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الْمسْجِدَ فَإِذَا حبْلٌ مَمْدُودٌ بَيْنَ السَّارِيَتَيْنِ فقالَ : « ما هَذَا الْحبْلُ ؟ قالُوا ، هَذا حبْلٌ لِزَيْنَب فَإِذَا فترَتْ تَعلَقَتْ بِهِ . فقال النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « حُلّوهُ ، لِيُصَلِّ أَحدُكُمْ نَشَاطَهُ ، فَإِذا فَترَ فَلْيرْقُدْ » متفقٌ عليه .

148. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* mescide girmişti. İki direk arasına uzatılmış bir ip gözüne ilişti:

– "Bu ip nedir?" diye sorunca, sahâbîler:

– Bu, Zeynep Binti Cahş'a ait bir iptir. Namazda ayakta durmaktan yorulunca ona tutunuyor, dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz:

– "Onu hemen çözünüz. Sizden biriniz canlı ve istekli olunca nâfile namaz kılsın, yorgunluk ve gevşeklik hissettiği zaman ise yatıp uyusun" buyurdu.

Buhârî, Teheccüd 18; Müslim, Müsâfirîn 219. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 18; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 17; İbni Mâce, İkâme 184

Açıklamalar

Peygamberimiz çevresine çok dikkat ederdi. Mescidde, evde ve sokaktaki değişiklikleri farkeder, bazan bunların sebebini sorar, beğendiğini ve beğenmediğini belli eder, doğru olanları tasvib, yanlışları da tashih ederdi. Peygamber'in tasvibi başka bir kimsenin tasvibine benzemez. Onun tasvibi veya tasvip etmeyişi ümmet için son derece önemli bir ölçüdür. Zira **Peygamber Efendimiz'in tasvipleri ile takrirleri yani gördüğü bir davranışı yasaklamaması da bir sünnet olup, ümmeti bağlayıcı niteliktedir.**

Bu hadisten, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in mescidde direklere bağlanan ipin sebebini öğrenince, bundan hoşlanmadığını ve üstelik onu kaldırttığını öğreniyoruz. Çünkü onun şer'î açıdan doğru bulmayıp, hoş görmediği bir şeye müsâmaha etmesi söz konusu olamazdı. Böyle bir durum, dinin gayesine uygun olmayan şeylerin ortaya çıkmasına, mevcut yanlışların da kalmasına sebep olurdu. Nâfile namaz kılan bir kimse, ayakta durmaya güç yetiremez veya yorgunluk, bitkinlik hissederse, oturarak namaz kılabilir. Fakat, bıkkınlık ve isteksizlik gibi

hallerde, nâfile namaz kılınması câiz görülmemiştir. Bir yere dayanarak, destek alarak veya kendisini herhangi bir yolla zorlayarak ibadete devam etmek de uygun değildir. Peygamber Efendimiz, kendi hanımları da olsa, böyle durumlarda ibadete devam etmeleri için kimseye izin vermemiştir. Mü'mini canlı tutacak ve güçlü kılacak kadar yeme içme ve uyuma da ibadetten sayılmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Uygun olmayan bir davranış, el ile veya dil ile giderilmelidir.
2. Kadınların mescidde nâfile namaz kılmaları câizdir.
3. Namaz kılarken, bir yere dayanmak veya yaslanmak mekruhtur.
4. İbadet ve tâatte ölçülü olmak esastır.
5. Farzlar dışındaki nâfile ibadetlerin arzu ve istek duyulan anlarda, gönül huzuru içinde bulunulduğu zamanlarda yapılması uygundur.

– وعن عائشة رضي اللَّه عنها أن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِذَا نَعَسَ أَحدُكُمْ وَهُوَ يُصَلِّي ، فَلْيَرْقُدْ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ ، فإِن أَحدَكم إِذَا صلَّى وهُو نَاعسٌ لا يَدْرِي لعلَّهُ يذهَبُ يسْتَغْفِرُ فيَسُبُّ نَفْسَهُ » . متفقٌ عليه .

149. Âişe *radıyallahu anhâ'* dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz namaz kılarken uyku hali bastırırsa, kendisinden bu hal gidinceye kadar yatsın. Çünkü uykulu vaziyette namaz kılan kimse, belki de bilmeyerek, istiğfar edip Allah'tan bağışlanma dileyeceğim derken kendine söver, beddua eder."

Buhârî, Vüdû 53; Müslim, Müsâfirîn 222. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 18; Tirmizî, Mevâkît 146; Nesâî, Tahâret 116; İbni Mâce, İkâme 184

Açıklamalar

Uyku, vücuttaki bazı faaliyetlerin durması halidir. Uykulu iken, düşünme, konuşma, hareket etme gibi faaliyetler durur; şuur hali kaybolur. Bu sebeple, insan uykulu halde yaptığı işlerden sorumlu tutulmaz. Allah'a karşı yapılan ibadetlerde tam bir uyanıklık ve şuurluluk aranır. Namaz, bir dua, bir niyâz, bir yakarış, bir huzura varış ve nihayet Allah'la yüzyüze geliş ve O'nunla konuşmadır. Bütün bu üstün nitelikleri taşıdığı için, gönül ve kalb uyanıklığına olduğu kadar, vücudun zindeliğine, canlılık ve diriliğine de ihtiyaç vardır. Oysa uyku hali, bir atasözümüzün çok güzel ifade ettiği gibi, küçük ölümdür. Ölüden, dirinin yapması gereken şeyleri beklemek söz konusu olamaz.

Uyuklama halindeki insan, ne söylediğinin farkında olmaz. Uykulu vaziyetteki konuşmalar da sayıklama kabul edilir. İnsan uyuklarken hayır yerine şer, iyi yerine kötü, güzel yerine çirkin şeyler söyleyebilir. Şayet namaz veya ibadet halinde ise, iyilik yerine kötülük, hayır yerine şer, dua yerine beddua temennisinde bulunabilir. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz, uykulu halde namaz kılmayı, dua etmeyi uygun bulmamış, bilakis uyku hali geçecek kadar uyuduktan sonra ibadete devam edilmesini öğütlemiştir. Bu hadis 1188 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yorgun ve bitkin düşünceye kadar ibadet etmek, dinde hoş karşılanmamış, takvâdan sayılmamıştır.

2. Uykulu halde iken ibadet yapmak, özellikle namaz kılmak, dua etmek tavsiye edilmemiştir.

3. İbadetler, gönül ve kalb uyanıklığı içinde ve vücudun zindelik ve dirilik halinde yapılmalıdır.

4. Her konuda olduğu gibi, ibadetler konusunda da orta yolu tutup haddi aşmamak, ölçülü olmak en güzel dindarlıktır.

150- وعن أَبِي عبد اللَّه جابر بن سَمُرَةَ رضي اللَّهُ عنهما قال : كُنْتُ أُصَلِّي مَعَ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الصَّلَوَاتِ ، فَكَانَتْ صلاتُهُ قَصداً وخُطْبَتُه قَصْداً » رواه مسلم . قولُهُ : قَصْداً : أَيْ بَيْنَ الطُّولِ وَالْقِصَرِ .

150. Ebû Abdullah Câbir İbni Semüre *rayıdallahu anhümâ* şöyle dedi:

“Namazlarımı Nebi sallallahu aleyhi ve sellemle birlikte kılardım. Onun namazı da, hutbesi de normal uzunlukta idi.”

Müslim, Cum’a 41-42. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 223; Tirmizî, Cum’a 12; Nesâî, Cum’a 35; İbni Mâce, İkâme 85

Açıklamalar

Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*, insanlara namaz kıldırdığında kesinlikle namazı uzatmazdı. Fakat kendisi tek başına namaz kıldığında dilediği kadar uzatırdı. Hanımlarından mü’minlerin annesi Hz. Âişe’nin anlattığına göre, o kadar uzun ayakta dururdu ki, rükûa gitmeyeceğini düşünürlerdi. O kadar uzun rükû yapardı ki, tekrar doğrulmayacağını zannederlerdi. Secdesi de aynı şekilde uzun sürer, secdeden kalkmayacak sanırlardı. Peygamberimiz’in tek başına kıldığı bu namazlar, farzlar dışındaki nâfilelerdir. Çünkü farz namazları mutlaka mescidde cemaatle birlikte kılar ve imamlığı da kendileri yaparlardı.

Peygamberimiz, kendi uygulamasını böylece bütün ashaba gösterir, onların da böyle davranmalarını isterdi. İmam olan kişinin, arkasında namaz kılan cemaatin arasında hasta, zayıf, güçsüz ve ihtiyaç sahibi kimseler bulunabileceğini düşünmesini, namazı hafif kıldırmasını tavsiye buyururdu. Tek başına namaz kılanın ise, dilediği kadar uzatmasında bir sakınca olmadığını hatırlatırdı.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, insanları bıktırmaktan, usandırmaktan, nefret ettirmekten son derece sakınırdı. Sahâbeye bu yönde sürekli telkin ve tavsiyelerde bulunurdu. Kul için en mühim görev olan ibadette bile buna olanca hassasiyeti gösterirdi. **İtidalin, her çeşit aşırılıktan kaçınmanın en güzel örneklerini Efendimiz’in hayatında görmekteyiz. Onun hayatını çok iyi bilip öğrenmek, yaşanacak hayatı daha anlamlı kılar.** Çünkü o bizim yegane örneğimiz ve rehberimizdir. Onun hayatını öğrenip örnek alanlar ifrat ve tefritten kurtulurlar. Hz. Peygamber, uzun sûre veya âyetler okuması sebebiyle namazı uzattığı için şikayet edilen sahâbîyi çağırtarak, *“Sen fitneci misin?”* diye hesaba çekmiştir (Buhârî, Edeb 74; Müslim, Salât 178).

Peygamberimiz, hutbelerini de ölçülü tutar, ne çok uzatır, ne de anlaşılmayacak derecede kısaltırdı. Bu sadece cuma ve bayram hutbeleri için değil, bütün konuşmaları için geçerli bir

kâide idi. Bu sebeple, kendisini dinleyenler, son derece canlı ve uyanıklık içinde bulunur, söylediklerini anlar, hatta ezberleyip birbirlerine tekrar ederdi. Az sözle çok şey ifade etme yolunu seçerdi. Ancak bunu yaparken, insanların anlama kabiliyetini mutlaka hesaba katardı. Anlaşılmayacak şeyler söylemezdi. Herkes söylenenden ders alırdı. Peygamber Efendimiz'in pek çok hutbesi hadis kitaplarımızın içinde yer almış bulunmaktadır. Onlar, bugün için de en güzel hutbelerdir. Bugün, cami görevlilerimiz başta olmak üzere, toplumun çeşitli kesimlerine konuşmak zorunda kalanlar, bu prensipleri iyi değerlendirmelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cemaate imam olup namaz kıldıran kimse, namazı kısa tutmalı, uzatmamalıdır.
2. Tek başına namaz kılan dilediği kadar uzatabilir.
3. Cuma ve bayram namazlarının hutbeleri, insanları bıktıracak şekilde uzun olmamalıdır.
4. Cemaatle namazı kısa tutmak ve hutbeyi uzatmamak, Peygamber Efendimiz'in sünnetindendir.
5. İbadetlerde itidal, ölçüyü kaçırmamak dinin aslındandır.

151– وعن أَبِي جُحَيْفَةَ وَهبِ بْنِ عبد اللَّه رضي اللَّهُ عنه قال : آخَى النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بَيْنَ سَلْمَانَ وأَبِي الدَّرْدَاءِ ، فَزَارَ سلْمَانُ أَبَا الدَّرْدَاءِ ، فَرَأَى أُمَّ الدَّرْدَاء مُتَبَذِّلَةً فقال : ما شَأْنُكِ؟ قالَتْ : أَخُوكَ أَبُو الدَّرداءِ لَيْسَ له حَاجةٌ فِي الدُّنْيَا . فَجَاءَ أَبُو الدرْدَاءِ فَصَنَعَ لَه طَعَاماً ، فقال لَهُ : كُلْ فَإِنِّي صَائِمٌ ، قالَ : ما أَنا بآكِلٍ حَتَّى تأْكلَ ، فَأَكَلَ ، فَلَمَّا كانَ اللَّيْلُ ذَهَبَ أَبُو الدَّرْداءِ يقُوم فقال له : نَمْ فَنَام ، ثُمَّ ذَهَبَ يَقُوم فقالَ لَه : نَمْ ، فَلَمَّا كان من آخرِ اللَّيْلِ قالَ سلْمانُ : قُم الآنَ، فَصَلَّيَا جَمِيعاً ، فقالَ له سَلْمَانُ : إِنَّ لرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وَإِنَّ لنَفْسِكَ عَلَيْكَ حقًّا ، ولأهلِك عَلَيْكَ حَقًّا ، فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّه ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَذَكَر ذلكَ لَه ، فقالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « صَدَقَ سلْمَانُ » رواه البخاري .

151. Ebû Cühayfe Vehb İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem,* Selmân ile Ebü'd-Derdâ'yı kardeş yapmıştı. Bu sebeple Selmân, Ebü'd-Derdâ'yı ziyaret ederdi. Bir ziyaret esnasında onun hanımı Ümmü'd-Derdâ'yı oldukça eskimiş elbiseler içinde gördü. Ona:

- Bu halin ne? diye sorunca, kadın:

- Kardeşin Ebü'd-Derdâ dünya malı ve zevklerine önem vermez, dedi. O esnada Ebü'd-Derdâ eve geldi ve hazırlattığı yemeği Selmân'a ikram edip:

- Buyurun, yemeğinizi yiyin, ben oruçluyum, dedi. Selmân:

- Sen yemedikçe ben de yemem, diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ebü'd-Derdâ sofraya oturup yemek yedi. Gece olunca Ebü'd-Derdâ teheccüd namazı kılmaya hazırlandı. Selmân ona:

- Uyu dedi. Ebü'd-Derdâ uyudu, bir müddet sonra tekrar kalkmaya davrandı. Selmân yine:

- Uyu, diyerek onu kaldırmadı. Gecenin sonlarına doğru Selmân:

- Şimdi kalk, dedi ve her ikisi birlikte namaz kıldılar. Sonra Selmân, Ebü'd-Derdâ'ya şöyle dedi:

- Senin üzerinde Rabbinin hakkı vardır, nefsinin hakkı vardır, ailenin hakkı vardır. Hak sahiplerinin her birine haklarını ver.

Sonra Ebü'd-Derdâ, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*' e gidip olup biteni anlattı. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– "Selmân doğru söylemiş" buyurdu. Buhârî, Savm 51, Edeb 86.

Ebu Cühayfe Vehb İbni Abdullah

Sahâbe-i kirâmın, yaşça küçük olanlarındandır. Peygamber Efendimiz vefat ettiğinde, henüz ergenlik çağına ulaşmamıştı. Ashab arasında sevilen bir kimseydi. Hz. Ali ona kıymet verir, kendisini sever ve güvenirdi. Bu sebeple onu ***"Vehbü'l-hayr",*** *hayır ve iyiliklerin sahibi Vehb diye anardı. Hz. Ali Vehb'i Kûfe'de beytü'l-mâlin, yani hazinenin başına getirmişti. Sonra Kûfe'ye yerleşti ve orada bir ev sahibi oldu. Vefat ettiği hicri 74 senesine kadar oradan ayrılmadı. Peygamberimiz'den rivayet ettiği hadis sayısı 45'tir.*

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamberimiz Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra, Medineli müslümanlar (ensâr) ile Mekke'den gelen müslümanlar (muhâcirûn) arasında kardeşlik ilan etti. Mekke'den gelen bir muhâcir ile Medine'de yaşayan bir ensârîyi kardeş yaptı. Bu kardeşlik olayı, mâna ve mahiyeti itibariyle, beşer tarihinde örneğine rastlanılmayan bir insanlık uygulamasıdır. İşte bu sırada ensardan Ebü'd-Derdâ ile aslen İran'lı olup Medine'ye gelen ve müslüman olan Selmân-ı Fârisî'yi Peygamber Efendimiz kardeş yapmıştı. Esasen **dinimiz, din kardeşliğini, kan kardeşliğinden daha önemli ve üstün saymaktadır**. Çünkü din kardeşliğinde menfaatler söz konusu değildir. Ancak ideal bir toplumu oluşturma ve ebedî saâdete ulaşma gâyesi bu kardeşliğe temel teşkil eder. Allah'ın rızası, emir ve yasaklarına bağlılık her şeyin üstünde bir değere sahiptir. Bu kardeşlik, böyle üstün bir gayeyi gerçekleştirmek üzere tesis edilmiştir.

Mü'minlerin kardeş oldukları gerçeği, İslâm'ın getirdiği temel prensiplerden biridir. İman kardeşliğinin gerektirdiği, Kur'an ve Sünnet'in sistemleştirdiği, hukûkî ve vicdânî, dünyevî ve uhrevî prensipler, bunun her asırda geçerli olan temelini teşkil eder. Ensarla muhacirler arasında cereyan etmiş olan kardeşlik uygulaması, sonraki asırlara pek çok örnek alınacak özellikler bırakmıştır.

Sahâbîler, birbirini eğiten bir toplumdu. Bunu bütün fırsatları değerlendirerek yaparlardı. Dinin nasihat oluşunu hayatın her sahasında hatırlar ve hatırlatırlardı. Birbirlerinin noksan ve kusurlarını en iyi şekilde tashih ederler, bu sebeple birbirlerine teşekkür ve duayı ihmal etmezlerdi. İşte hadisimizde sahâbe arasındaki bu uygulamanın bir örneğini görmekteyiz. Selmân, Resûl-i Ekrem'in kendisine kardeş kıldığı Ebü'd-Derdâ'nın hanımı Ümmü'd-Derdâ'nın çok eski elbiseler içinde oluşunun sebebini öğrenmeyi bir vazife sayıyordu. Çünkü

kardeşler, birbirinin her halinden sorumlu idiler. Belli ki Selmân bu görüntüden rahatsız olmuştu. **İslâm, lükse düşkünlüğü hoş karşılamadığı kadar, dikkat çekecek derecede pejmürdeliği de uygun görmez.**

Farz olan ramazan orucu dışında, bazı günler nafile oruç tutmak, Peygamber Efendimiz'in tavsiye ettiği bir harekettir. Ancak bunda aşırı gidip ölçüyü kaçırmak hoş görülmemiştir. Burada, Ebü'd-Derdâ'nın yemekte Selmân'ı tek başına bırakmasının uygun bulunmadığını, neticede onun da orucunu açarak Selmân'la birlikte sofraya oturduğunu, sonra Peygamberimiz'in bunu uygun bulduğunu görüyoruz. Böylece, nâfile oruç tutan müslümanın evine gelen misafir sebebiyle orucunu açmasının caiz olduğunu da öğrenmiş oluyoruz. Bunda bir zaruret yoktur. Ancak tuttuğu nâfile orucu böyle bir sebeple bozan kimsenin bilahare bu orucu kaza etmesi onun üzerine vâcip olur.

İbadet gâyesiyle bütün geceyi uykusuz geçirmeyi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in uygun bulmadığını daha önce açıklamıştık. Selmân, evinde kaldığı Ebü'd-Derdâ'nın geceyi uykusuz geçirmesine ve sık sık ibadet etmek için kalkmak istemesine izin vermemiştir. Öyle anlaşılmaktadır ki, Selmân bu yönde Peygamberimiz'in uygulama ve tavsiyelerini daha iyi biliyordu. Nitekim vakti gelince hem kendisi kalkmış, hem de Ebü'd-Derdâ'yı kaldırarak gece ibadetini birlikte yerine getirmişlerdir.

Bütün bu olup bitenlerden sonra, Selmân, Ebü'd-Derdâ'ya, muhtemelen Peygamber Efendimiz'den duyup öğrendiği tavsiyelerde bulunmuştur. Bunlar, kişinin üzerinde Rabbinin, nefsinin ve ailesinin hakları bulunduğu gerçeğidir. İnsanın, zühd ve takvâ gâyesiyle, ibadet ve tâatte bunları ihmal edecek derecede ileri gitmemesi gereğini iyice kavraması ve hayat tarzı olarak benimsemesi icab eder. Ebü'd-Derdâ, Selmân ile aralarında geçen bu macerayı bir kere de Resûl-i Ekrem Efendimiz'e arzetme ihtiyacı duyar. Ondan aldığı cevap da Selmân'ı tasdik edici niteliktedir. Hatta hadisin bir başka rivayetinde Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* Ebü'd-Derdâ'ya asıl adıyla hitabederek:

"Uveymir! Selmân senden daha fakîhdir" buyurmuşlardır.

Böylece, din işlerinde fakîh, yani anlayış sahibi âlimlere itibar edilmesi gerektiğine işaret etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda ve Allah rızası için birbiriyle kardeş olmak câizdir.
2. Din kardeşi olan müslümanların birbirlerini ziyareti ve birbirlerine yatılı misafir olmaları câizdir.
3. İhtiyaç halinde, kadının kocasının izin verdiği yabancı bir erkekle konuşması câizdir.
4. Müslümana nasihat, bilmeyene öğretme, habersiz olanı uyarma din kardeşliği görevidir.
5. Teheccüd namazını gecenin sonlarında kılmak daha faziletlidir.
6. Kadının kocası için süslenmesi câizdir.
7. Kocaya düşen önemli görevlerin başında, hanımının geçimini en iyi şekilde temin etmek gelir.
8. Şayet bıkıp usanma, kendisinden istenilen ve üzerine vâcip olan görevleri veya tercih edilen nâfileleri yerine getirmeme korkusu varsa, bir kimseyi müstehap olan amellerden nehy etmek câizdir.
9. Gücün yetmeyeceği derecede ibadet ve tâati nefse yüklemek hoş karşılanmaz.

10. Nâfile orucu herhangi bir meşrû sebeple bozmak câizdir. Bu, âlimlerin büyük çoğunluğunun görüşü olup sonra kaza edilmesi gerekir.

152- وعن أَبِي محمد عبدِ اللَّهِ بن عمرو بنِ العاص رضي اللَّه عنهما قال : أُخْبرَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنِّي أَقُول : وَاللَّهِ لأَصومَنَّ النَّهَارَ ، ولأَقُومنَّ اللَّيْلَ ما عشْتُ ، فَقَالَ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «أَنْتَ الَّذِي تَقُول ذلك ؟ فَقُلْت له : قَدْ قُلْته بأَبِي أَنْتَ وأُمِّي يا رسولَ اللَّه . قَالَ: « فَإِنكَ لا تَسْتَطِيعُ ذلِكَ ، فَصُمْ وأَفْطِرْ ، ونَمْ وَقُمْ ، وَصُمْ مِنَ الشَّهْرِ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ فَإِنَّ الْحسنَةَ بعَشْرِ أَمْثَالهَا ، وذلكَ مثْلُ صِيامِ الدَّهْرِ قُلْت : فَإِنِّي أُطيق أَفْضَلَ منْ ذلكَ قالَ : فَصمْ يَوْماً وَأَفْطِرْ يَوْمَيْنِ ، قُلْت : فَإِنِّي أُطِيق أَفْضَلَ مِنْ ذلكَ ، قَالَ : « فَصُم يَوْماً وَأَفْطِرْ يوْماً ، فَذلكَ صِيَام دَاوود صلى الله عليه وسلم، وَهُو أَعْدَلَ الصِّيَامِ » . وَفي رواية : « هوَ أَفْضَلُ الصِّيامِ » فَقُلْتُ فَإِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذلكَ ، فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا أَفْضَلَ مِنْ ذلك» وَلأنْ أَكُونَ قَبلْتُ الثَّلاثَةَ الأَيَّامِ الَّتِي قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَحبُّ إِليَّ منْ أَهْلِي وَمَالِي.

وفي روايةٍ : « أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَصومُ النَّهَارَ وتَقُومُ اللَّيْلَ ؟ » قلت : بلَى يَا رسول اللَّهِ . قال : « فَلا تَفْعل : صُمْ وأَفْطِرْ ، ونَمْ وقُمْ فَإِنَّ لجَسدكَ علَيْكَ حقًّا ، وإِنَّ لعيْنَيْكَ عَلَيْك حَقًّا وَإِنَّ لزَوْجِكَ علَيْكَ حَقًّا ، وَإِنَّ لزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وإِنَّ بحَسْبكَ أَنْ تَصُومَ فِي كُلِّ شَهْرٍ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ ، فَإِنَّ لَكَ بِكُلِّ حَسَنةٍ عشْرَ أَمْثَالِهَا ، فَإِذن ذلك صِيَامُ الدَّهْرِ» فشَدَّدْتُ فَشُدِّدَ عَلَيَّ ، قُلْتُ : يا رسول اللَّه إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً، قال : « صُمْ صِيَامَ نَبِيِّ اللَّهِ داوُدَ وَلا تَزِدْ عَلَيْهِ» قلت: وما كان صِيَامُ داودَ؟ قال : « نِصْفُ الدهْرِ » فَكَان عَبْدُ اللَّهِ يقول بعْد مَا كَبِرَ : ياليْتَنِي قَبِلْتُ رُخْصة رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم .

وفي رواية : « أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّك تصُومُ الدَّهْرِ ، وَتقْرَأُ الْقُرْآنَ كُلَّ لَيْلَة ؟ » فَقُلْتُ : بَلَى يا رسولَ اللَّهِ ، ولَمْ أُرِدْ بذلِكَ إِلاَّ الْخيْرَ ، قَالَ : « فَصُمْ صَوْمَ نَبِيِّ اللَّهِ داودَ ، فَإِنَّه كَانَ أَعْبَدَ النَّاسِ ، واقْرَأْ الْقُرْآنَ في كُلِّ شَهْرٍ » قُلْت : يَا نَبِيِّ اللَّهِ إِنِّي أُطِيق أَفْضل مِنْ ذلِكَ ؟ قَالَ : « فَاقْرَأه فِي كُلِّ عِشرِينَ » قُلْت : يَا نبِيِّ اللَّهِ إِنِّي أُطِيق أَفْضَل مِنْ ذَلِكَ ؟ قَالَ : «فَاقْرَأْهُ فِي كُلِّ عَشْرٍ » قُلْت : يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي أُطِيق أَفْضلَ مِنْ ذلِكَ ؟ قَالَ : « فَاقْرَأْه في كُلِّ سَبْعٍ وَلاَ تَزِدْ عَلَى ذَلِكَ » فَشَدَّدْتُ فَشُدِّدَ عَلَيَّ ، وقَالَ لِي النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّكَ لاَ تَدْرِي لَعلَّكَ يَطُول بِكَ عُمُرٌ قالَ : فَصِرْت إِلَى الَّذِي قَالَ لِي النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَلَمَّا كَبِرْتُ وَدِدْتُ أَنِّي قَبِلْت رخصةَ نَبِيِّ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم .

وفي رواية : « وَإِنَّ لِوَلَدِكَ عليْكَ حَقًّا » وفي روايةٍ : لا صَامَ من صَامَ الأَبَدَ » ثَلاثاً . وفي روايةٍ : « أَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّه تَعَالَى صِيَامُ دَاوُدَ ، وَأَحبُّ الصَّلاةِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى صَلاةُ دَاوُدَ : كَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيلِ ، وَيَقُومُ ثُلُثَهُ ، وَيَنَامُ سُدُسَهُ ، وَكَانَ يَصُومُ يوْماً ويُفْطِرُ يَوْماً ، وَلا يَفِرُّ إِذَا لاقَى » .

وفي رواية قَالَ : أَنْكَحَنِي أَبِي امْرَأَةً ذَاتَ حسَبٍ ، وكَانَ يَتَعَاهَدُ كَنَّتهُ أي : امْرَأَة ولَدِهِ فَيسْأَلُهَا عَنْ بَعْلِهَا ، فتَقُولُ لَهُ : نِعْمَ الرَّجُلُ مِنْ رجُل لَمْ يطَأْ لنَا فِرَاشاً ولَمْ يُفتِّشْ لنَا كَنَفاً مُنْذُ أَتَيْنَاهُ فَلَمَّا طالَ ذَلِكَ عليه ذكَرَ ذلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . فقَالَ : « الْقَنِي به » فلَقيتُهُ بَعْدَ ذلك فَقَالَ : « كيفَ تَصُومُ ؟ » قُلْتُ كُلَّ يَوْمٍ ، قَالَ : « وَكيْفَ تَخْتِمِ ؟ » قلتُ: كُلَّ لَيلة ، وذَكَر نَحْوَ مَا سَبَق وكَان يقْرَأُ عَلَى بعْض أَهْلِه السُّبُعَ الَّذِي يقْرؤهُ ، يعْرِضُهُ مِن النَّهَارِ لِيكُون أَخفَّ علَيهِ بِاللَّيْل ، وَإِذَا أَراد أَنْ يَتَقَوَّى أَفْطَرَ أَيَّاماً وَأَحصَى وصَام مِثْلَهُنَّ كَراهِيةَ أَن يتْرُك شيئاً فارق علَيهِ النَّبِي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم .

كُلُّ هذِه الرِّوَايات صحِيحةٌ مُعْظَمُهَا فِي الصَّحيحيْنَ وقليلٌ منْهَا فِي أَحَدِهِما .

152. Ebû Muhammed Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e benim şöyle dediğim haber verilmiş:

Allah'a yemin ederim ki, yaşadığım sürece gündüzleri muhakkak oruç tutup, geceleri de ibâdet ve tâatle uyanık geçireceğim. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

– "Bunları söyleyen sen misin?" diye sordu. Ben de kendisine:

– Anam babam sana feda olsun, ya Resûlallah! Evet, ben böyle söylemiştim, dedim. Buyurdular ki:

– "Sen buna güç yetiremezsin. Hem oruç tut, hem iftar et; hem uykunu al, hem ibadet et; her aydan üç gün oruç tut; çünkü her iyiliğe on misli ecir ve sevap vardır. Bu ise bütün zamanını oruçlu geçirmek gibidir." Bunun üzerine ben:

– Bunun daha çoğunu yapmaya gücüm yeter, dedim. Peygamber Efendimiz:

– "O halde bir gün oruç tut, iki gün tutma" buyurdu. Ben:

- Ama ben bundan daha fazlasını yapabilirim, deyince Resûl-i Ekrem:

– "**Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma; bu Dâvûd *aleyhisselâm*'ın orucu olup, oruçların en ölçülü olanıdır"** buyurdular.

Bir başka rivayette: **"Bu, oruçların en faziletlisidir"** şeklindedir. Ben:

- Bundan daha faziletlisine de gücüm yeter, dedim. Peygamberimiz:

– “Bundan daha faziletlisi yoktur” buyurdu.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in tavsiye etmiş olduğu, ayda üç gün orucu kabul etmem, bana ehlimden ve malımdan daha sevimli olacakmış.

Bir rivayete göre:

“Senin gündüzleri oruçlu, geceleri uyanık geçirdiğin bana haber verilmedi mi sanıyorsun?” buyurmuştu. Ben de:

– Elbette haber verilmiştir, yâ Resûlallah! dedim. Bunun üzerine:

– “Böyle yapma, bazı kere oruç tut, bazan tutma; gece hem uyu, hem de teheccüde kalk. Şüphesiz senin üzerinde vücudunun hakkı vardır, iki gözünün hakkı vardır, hanımının hakkı vardır, ziyaretçilerinin hakkı vardır. Şüphesiz her aydan üç gün oruç tutman sana yeter. Çünkü senin için her iyiliğin on misli karşılığı vardır; bu da bütün zamanının oruçlu olması demektir.” Abdullah der ki:

– Ben artırdıkça iş aleyhime döndü. Sonra ben:

– Yâ Resûlallah! Ben kendimde güç ve kuvvet buluyorum, dedim. Buyurdular ki:

– “O halde Allah’ın Nebisi Dâvûd’un orucunu tut, daha fazlasını yapma.”

– Dâvûd orucu nedir? diye sordum.

– “Senenin yarısını oruçlu geçirmektir” buyurdu.

Abdullah yaşlandıktan sonra:

– Keşke Allah’ın Resûlü’nün ruhsatını kabul etmiş olsaydım, der dururdu.

Bir başka rivayet şöyledir:

– “Senin bütün günleri oruçlu geçirdiğinden ve her gece Kur’an’ı okuduğundan haberdar olmadığımı mı sanıyorsun?” Bunun üzerine ben:

– Elbette haberdarsındır, yâ Resûlallah! Fakat ben bununla sadece hayra ulaşmayı diliyorum, dedim. Peygamber Efendimiz:

– “Allah’ın Nebîsi Dâvûd’un orucunu tut, çünkü o insanların en çok ibadet edeni idi. Ayda bir defa da Kur’an’ı hatmet” buyurdu.

Ben ise:

- Ya Resûlallah! Benim bundan daha fazlasına gücüm yeter, dedim. Peygamberimiz:

– “O halde yirmi günde bir hatmet” buyurdu. Ben yine:

– Ya Resûlallah! Bundan daha fazlasını yapabilirim, dedim. O:

– “Öyleyse on günde bir hatmet” buyurdu. Ben tekrar:

– Bundan daha fazlasına gücüm yeter, yâ Nebîyyallah! diye ısrar edince:

– “Şu halde yedi günde bir hatim yap, artık bunun üzerine artırma” buyurdular. Ben artırdıkça, aleyhime artırıldı. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bana dedi ki:

– “Şüphesiz ki sen bilmiyorsun, belki ömrün uzun olur?”

Abdullah İbni Amr der ki:

– Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*' in bana söylediği hale döndüm. İhtiyarlayınca, onun ruhsatını kabul etmiş olmayı çok arzu ettim.

Bir başka rivayette ise şöyledir:

"Senin çocuklarının da senin üzerinde hakları vardır."

Bir diğer rivayette:

"Bütün zamanını oruçlu geçirenin orucu yoktur." Bu sözünü üç defa tekrarladı.

Bir diğer rivayette:

"Allah'a en sevimli olan oruç, Dâvûd *aleyhisselâm*'ın orucudur. Allah'a en sevimli namaz da Dâvûd *aleyhisselâm*'ın namazıdır. Dâvûd *aleyhisselâm* gecenin yarısını uyuyarak geçirir, sonra üçte birinde namaz için kalkar, altıda birinde yine uyurdu. Bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Düşmanla karşılaştığında kaçmazdı."

Başka bir rivayet de şu şekildedir:

Abdullah şöyle demiştir:

Babam beni soyca üstün bir hanımla evlendirdi. Zaman zaman gelininin yanına gelir gider, ona beni sorarmış. O da dermiş ki:

- O ne iyi erkektir, evine geldiğimden beri yatağıma ayak basmadı, ne halde olduğumu da araştırmadı.

Vaziyet böyle devam edip gidince, babam durumu Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e anlatmış, Peygamberimiz:

– "Onu benimle görüştür" buyurmuş. Daha sonra ben Resûl-i Ekrem ile karşılaştım. Bana:

– "Nasıl oruç tutuyorsun?" diye sordu. Ben de:

– Her gün, dedim. Sonra:

– "Nasıl hatim yapıyorsun?" dedi. Ben:

– Her gece, diye cevap verdim.

Abdullah İbni Amr daha önce geçen konuşmalarının benzerini anlattı. O, geceleyin rahat etmek için, okuduğu Kur'an'ın yedide birini, gündüz aile fertlerinden birine okuyup dinletirdi. Güçlü ve kuvvetli olmak istediğinde, bir kaç gün oruç tutmazdı. Sonra oruç tutmadığı günleri sayar, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e verdiği sözden caymış olmamak için, tutamadığı günler kadar orucu kazâ ederdi.

Buhârî, Savm 55, 56, 57, Teheccüd 7, Enbiyâ 37, Nikâh 89; Müslim, Sıyâm 181-193

Açıklamalar

İmam Nevevî, bu hadiste Buhârî ve Müslim'in kitaplarında yer alan farklı rivayetleri bir araya getirmek suretiyle, bir bütünü ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda, rivayetler arasındaki tutarlılığı, küçük bir ayrıntıyı bile ihmal etmeme titizliğini de göstermiştir.

Bu rivayetlerde, bir sahâbînin, Allah katında sevgili bir kul olabilmek için, samimi niyetle ibadet ve tâate yönelişinin serüveni sergilenmektedir. Aynı zamanda, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, yönetimini üstlendiği toplumda yaşayan fertlerin maddî ihtiyaçları kadar, mânevî hayatlarını tanzim ile de yakından ilgilendiğinin güzel örneklerinden birine şahit oluyoruz. Peygamberimiz insanı yetiştirmeyi ve yönlendirmeyi bu derece önemli görmeseydi, onlarla bu kadar yakından ilgilenmeseydi, belki de ashâb-ı kirâm gibi ölçülü ve mutedil bir toplum meydana getiremezdi. Onların, kendilerinden sonraki nesilleri, hem öğretip eğiterek hem de dini bizzat yaşayarak yetiştirmeleri, dinimizin o günden bu yana en doğru şekilde gelmesini, her türlü sapıklık ve bid'atten arınmış olarak günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

Burada en büyük fazilet, ecir ve sevap, sahâbe neslinindir. Daha sonraki nesillerin ve ümmetin sâlih âlimlerinin büyük gayretleri ve örnek davranışları, Allah'ın müslümanlara en büyük lutfudur. Onların da bu yönde sayısız ecre ve sevaba nail olacakları tabiidir.

Abdullah İbni Amr, daha çok ecir kazanma ve daha iyi bir kul olabilme arzusuyla, Peygamber Efendimiz'le âdeta pazarlığa girmiş gibidir. Resûl-i Ekrem ise, en mükemmel örnek olduğunu burada da gösterir; büyük bir sabırla ve gerekçelerini söyleyerek onu ikna eder. Allah'ın elçilerinden Dâvûd *aleyhisselâm*'ı örnek şahsiyet olarak gösterir. Onun en çok ibadet eden kul olduğunu hatırlatır. Ondan daha ileri gitmesinin söz konusu olamayacağını öğretir. Yaptığı itaat, ibadet ve sâlih amellerin karşılığında on misliyle karşılık göreceğini bildirir. Böylece konunun Allah Teâlâ ile ilgili yanını açıkladıktan sonra, dünyalık haklar yönünden de ona hatırlatmalar yapar. Kişinin üzerinde bedeninin, uzuvlarının, eşinin ve çocuklarının, misafirlerinin hakları olduğunu ve her hak sahibine hakkını vermek gerektiğini, bunun da Allah'ın emri olduğunu kendisine güzelce bildirip anlatır.

Bu hakları yerine getirebilmek ve sorumluluktan kurtulabilmek için, insanın yiyip içmesi, uyuması, çalışıp kazanması gerekir. Aksi takdirde gücü kuvveti tükenir, Allah'a karşı yerine getirmesi gereken farzları bile yapamaz hale gelebilir. Böyle bir davranıştan Allah da hoşnut olmaz. Oysa **İslâm, Allah'ın rızâsına uygun tarzda geçirilen bir hayatın her ânını ibadet sayar.** Sağlıklı fert ve sağlıklı toplum, dinimizin gerçekleştirmek istediği en önemli hedeflerin başında gelir. Aksi takdirde gelişmesini ve ilerlemesini sağlayamamış, üretemeyen, bu sebeple de hep başkasına muhtaç durumda kalan bir toplum ortaya çıkar. İşte dinimizin hiç istemediği ve müslümalara âdetâ haram kıldığı hayat tarzı budur. Müslüman asla zillete düşmeyen, daima izzetli olan kimsedir. Bütün bunları sağlamanın yolu, itidali elden bırakmamak ve ölçülü olmaktır. İşte Peygamber Efendimiz'in ferde ve topluma kazandırmayı hedeflediği ölçü budur.

Abdullah İbni Amr'ın ömrünün sonlarında bu davranışlarından duyduğu pişmanlık hissi, başkalarına örnek olacak niteliktedir. Çünkü o, Peygamber Efendimiz'e söz verdiği ibadetleri hayatının sonuna kadar aynı şekilde devam ettirmek gerektiğini çok iyi biliyordu. Fakat buna güç yetiremez olduğu dönemlerde Hz. Peygamber'in teklif ettiği kolaylıkları kabul etmediğine hayıflanıyordu. Bütün bunlar, insanın nâfile ibadetlerde gücünün yettiği kadarıyla yetinmesi gerektiğini ve az da olsa devamlı yapılan ibadetleri tercih etmenin doğru olacağını ortaya koymaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz'in tavsiyelerine uymak, insana dünya ve âhiret saadetini kazandırır.

2. İbadet ve tâatte itidal yolunu tercih edip, ifrat ve tefritten kaçınmak gerekir.

3. Kişiyi bedenen bitkin düşürecek ve neticede bıkkınlık getirecek derecede nâfile ibadet hoş görülmemiştir.

4. Gecenin tamamını uykuyla geçirmek tavsiye edilmemiştir. Belli bir kısmını ibadetlere ayırmak faziletlidir.

5. İslâm'da, dünyadan tamamen el etek çekmek câiz değildir.

6. İbadetler, insanı cihaddan ve helâl yoldan rızık kazanmaktan alıkoymaz.

7. İnsanın bedeninin kendi üzerinde hakkı vardır. Onu yıpratıp zayıf düşürecek şeylerden korumak gerekir.

8. İslâma göre, yapılan iyiliklere Allah katında on kat ecir verilir.

9. İslâm, dünyayı âhirete, âhireti de dünyaya feda etmez. Her ikisini dengeli götürmeyi esas alır.

153– وعن أَبِي ربْعِيٍّ حنْظَلَةَ بنِ الرَّبيع الأُسيدِيِّ الْكَاتِب أَحدِ كُتَّابِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : لَقيَنِي أَبُو بَكْر رضي اللَّه عنه فقال : كَيْفَ أَنْتَ يا حنْظَلَةُ ؟ قُلْتُ : نَافَق حنْظَلَةُ ، قَالَ : سُبْحانَ اللَّه ما تقُولُ ؟، : قُلْتُ : نَكُونُ عِنْد رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُذكِّرُنَا بالْجنَّةِ والنَّارِ كأَنَّا رأْيَ عين ، فَإِذَا خَرجنَا مِنْ عِنْدِ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عافَسنَا الأَزْوَاجَ وَالأَوْلادَ وَالضَّيْعاتِ نَسينَا كَثِيراً قال أَبُو بكْر رضي اللَّه عنه : فَواللَّهِ إِنَّا لنَلْقَى مِثْلَ هَذَا فانْطلقْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْر حتى دخَلْنَا عَلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . فقُلْتُ نافَق حنْظَلَةُ يا رسول اللَّه ، فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « ومَا ذَاكَ؟» قُلْتُ: يا رسولَ اللَّه نُكونُ عِنْدكَ تُذَكِّرُنَا بالنَّارِ والجَنةِ كَأَنَّا رأْيَ العَيْنِ فَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِكَ عَافَسنَا الأَزواج والأَوْلاَدَ والضَّيْعاتِ نَسِينَا كَثِيراً . فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيدِهِ أن لَوْ تَدُومُونَ عَلَى مَا تَكُونُونَ عِنْدِي وَفِي الذِّكْر لصَافَحتْكُمُ الملائِكَةُ عَلَى فُرُشِكُم وفِي طُرُقِكُم ، وَلَكِنْ يا حنْظَلَةُ ساعةً وساعةً » ثَلاثَ مرَّاتٍ ، رواه مسلم .

153. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kâtiplerinden Ebû Rib'î Hanzala İbni Rebî' el-Üseydî şöyle demiştir:

Ebû Bekir benimle karşılaştı ve bana:

- Nasılsın, ey Hanzala? diye sordu. Ben de:

- Hanzala münafık oldu, dedim. Ebû Bekir:

- Sübhânellah, sen ne diyorsun? dedi. Ben cevaben dedim ki:

- Bizler, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında bulunuyoruz. Bize cennet ve cehennemden bahsediyor, sanki gözlerimizle görüyormuşuz gibi oluyoruz. Onun huzurundan ayrılıp çoluk çocuğumuzun yanına ve işlerimizin başına dönünce, çok şeyi unutuyoruz.

Ebû Bekir *radıyallahu anh* dedi ki:

- Allah’a yemin ederim ki, biz de benzeri şeylerle karşı karşıyayız. Ben ve Ebû Bekir birlikte yola düştük ve Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’ in huzuruna girdik. Ben:

- Ya Resûlallah! Hanzala münafık oldu, dedim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* :

– “Bu ne demek?” dedi. Ben:

- Ya Resûlallah! Senin yanında bulunuyoruz, bize cennet ve cehennemden bahsediyorsun; sanki onları gözümüzle görüyor gibi oluyoruz. Senin huzurundan çıkıp da çoluk çocuğumuzun yanına ve işimizin başına dönünce, çoğunu unutuyoruz, dedim. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* :

- “Nefsimi gücü ve kudretiyle elinde bulunduran Allah’a yemin ederim ki, şayet siz, benim yanımda bulunduğunuz hâl üzere devam edip zikir üzere olabilseydiniz, yataklarınızda ve yollarınızda melekler sizinle musafaha ederlerdi. Fakat ey Hanzala, bir saatinizi ibadete, bir saatinizi de dünya işlerinize ayırınız” buyurdu ve bu sözünü üç defa tekrarladı.

Müslim, Tevbe 12-13. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 59

Hanzala İbni Rebî’

Sahâbe-i kiramdan olup, Ebû Rib‘î künyesiyle anılır. Resûl-i Ekrem Efendimiz’in vahiy katiplerindendi. Sahâbe arasında aynı adı taşıyan diğer kişilerden ayırmak için “Kâtib Hanzala = Hanzala el-Kâtib” olarak adlandırılmıştı. Kâdisiye savaşlarında bulunmuş, sonra da Kûfe’ye yerleşmişti. Cemel Vak’ası’nda, Hz. Ali muhalifleri arasında yer aldı.

Hayatının son yıllarında Fırat Nehri kenarında bir yerleşim merkezi olan Karkasiyâ’da yerleşti ve Muâviye’nin halifelik yıllarında orada vefat etti. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sahâbe-i kirâm, hayatın her ânını İslâm’ın prensiplerine uygun yaşamaya çok dikkat ederlerdi. Bütün tavır ve davranışlarının, söz ve işlerinin, Peygamber Efendimiz’in emir ve tavsiyeleri doğrultusunda olmasına büyük bir özen gösterirlerdi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzurunda bulundukları anda hissettikleri mânevî hazzın, ihlâs ve samimiyetin, onun huzurunda bulunmadıkları anlarda da aynen devam etmesini istiyorlardı. Bunun böyle devam etmediğini gördüklerinde, endişe duyuyorlar, bir nevi münafık oldukları korkusuna kapılıyorlardı. Hz. Ebû Bekir ve Hanzala’nın bu hadiste örneğini gördüğümüz durumları bunun canlı bir anlatımıdır. Oysa münafıklık, kâfirliğin bir çeşidi olup, dil ile kalbin birbirini yalanlaması, insanın inanmadığı halde inanmış görünmesidir. Ebû Bekir ve Hanzala’nın ise böyle bir durumla hiç alâkası yoktur. Fakat Hanzala, Resûl-i Ekrem’in huzurunda iken hissettiklerini, yanında bulunmadığı zamanlar yaşayamamanın derin endişesini duymakta, bunu da sanki bir münafıklık gibi değerlendirmektedir. Onun münafıklık dediği şey, itikat ve iman bakımından münafıklık değil, haldeki değişikliktir.

Hz. Ebû Bekir, Hanzala’ya teselli kaynağı olmuş, böyle düşüncelere dalıp üzülmek yerine, konuyu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e götürmeyi ve problemi kökten çözmeyi teklif etmiştir. Çünkü, her hangi bir müşkille karşılaşıldığında takip edilecek yol bundan başkası olamazdı. Onlar, Allah Teâlâ’nın **“Eğer herhangi bir şeyde ihtilafa düşerseniz, Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsanız, onu Allah’a ve Resûlü’ne götürün”** [Nisâ sûresi (4), 59] buyruğunu biliyorlardı.

Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Hanzala’ya, bu durumun münafıklıkla ilgisi bulunmadığını, tabiî bir hal olduğunu açıklamışlar ve dünya ile âhiret işlerini birlikte götürmelerini, dengeyi ve ölçüyü korumalarını, kulluğun gereğinin bu olduğunu bildirmişlerdir. Tamamen dünyaya

yönelmek hoş karşılanmadığı gibi, dünyadan büsbütün el etek çekip uzlet ve inzivaya yönelmek de yasaklanmıştır. İslâm hem dünya hem de âhiret hayatımızı düzenleyen esaslar vaz etmiştir. Dinî ve ilmî sohbetlere, sâlihlerin meclislerine, faydalı toplantılara iştirak etmek, bizim dünya ve âhiret dengesini sağlamamıza yardımcı olur. Çünkü insan bilmediği pek çok şeyi buralarda öğrenir; kendisi gibi olan pek çok kimse bulunduğunu görür; yalnız olmadığını anlar; bu sayede içine düştüğü ümitsizlik halinden kurtulur ve âdeta yeniden hayata döner. Bu sebeple âlimler ve sâlihlerle beraber olmak tavsiye edilmiştir. Dînî ilimlerle uğraşanlar da, bu yönde kardeşlerine yardımcı olmalı, onları bilgilendirmeli, yanlışlarını düzeltmeli, cemiyette doğruların hâkim olmasına gayret etmelidirler. Din âlimlerinin ve dînî hizmetler görenlerin yaşayış, tavır, davranış, söz ve sohbetleriyle topluma örnek olmaları gerekir. Çünkü onlar peygamberlerin vârisleridir. Dini öğretme ve yayma görevi öncelikle onların vazifesidir.

İnsanın ailesi, çocukları ve yakınlarıyla bir arada olması, bağ-bahçe işleriyle, ticaretle veya daha başka işlerle meşgul olması, böylece hem rızkını kazanması hem insanlara faydalı olması yasaklanmadığı gibi, tam aksine bu durum ısrarla tavsiye ve teşvik edilmiştir. Şu kadar var ki, bu meşguliyetler, insana Allah'ı unutturmamalı, ibadetlerine engel olmamalıdır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz, Hanzala'ya *"Bir saat ibadetle, bir saat dünya işiyle uğraşınız"* buyurmuşlardır. Tabii ki bu, yarı yarıya ibadet, iş bölüşümü anlamına alınmamalı, her ikisine kâfî zaman ayırma şeklinde anlaşılmalıdır.

Netice olarak, **insanoğlundan ne melek olması beklenmeli, ne de şeytan olmasına göz yumulmalıdır. O her zaman insan olduğunun idraki içinde bulunmalı, iyiye tâlip, şeytana kapılmaktan uzak bir hayatı yaşayabilmenin azim ve gayreti içinde olmalıdır**.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm, insanın yaratılışına en uygun dindir. Ölçülü olmayı tavsiye eder.

2. İslâm'da dünya ve âhiret dengesi temel prensiplerden biridir.

3. İnsan, melekler âlemi ile şeytanlar âleminin ortasındadır. Hangisine yönelirse, ona yakın olur.

4. İlim ve fazilet meclislerinde bulunmak, insanın dünya ve âhiret saadetine vesile olur.

5. Kişi, her an Allah'ın gözetimi altında olduğunu düşünmeli, ibadet ederken ve işiyle uğraşırken bunu hissetmelidir.

6. Müslüman, hayatını ibadet ve çalışma dengesi içinde geçirmelidir.

7. Değişmez bir hal üzere bulunmak meleklerin özelliğidir. İnsan, her zaman aynı hal üzere olamaz.

154– وعن ابن عباس رضي اللَّه عنهما قال : بيْنما النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَخْطُبُ إِذَا هُوَ بِرجُلٍ قَائِمٍ ، فسأَلَ عَنْهُ فَقَالُوا : أَبُو إِسْرائيلَ نَذَر أَنْ يَقُومَ فِي الشَّمْس وَلا يقْعُدَ ، ولا يستَظِلَّ ولا يتَكَلَّمَ ، ويصومَ ، فَقالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مُرُوهُ فَلْيَتَكَلَّمْ ولْيَستَظِلَّ ولْيُتِمَّ صوْمَهُ » رواه البخاري .

154. Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* insanlara hitap ederken, ayakta duran bir adam gördü ve onun kim olduğunu sordu. Ashâb:

- O, Ebu İsrâîl'dir. Güneşte durmayı, oturmamayı, gölgelenmemeyi, konuşmamayı ve sürekli oruç tutmayı adamıştır, dediler. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– "Ona söyleyiniz! Konuşsun, gölgelensin, otursun ve orucunu tamamlasın" buyurdular.

Buhârî, Eymân 31. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eymân 19

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz, ashâbı arasında tanımadığı birini görünce, onun kim olduğunu sorup öğrenirdi. Özellikle, hali, tavrı ve başkalarından farklı olan davranışlarıyla dikkat çekenlerin kim olduğunu, nitelikleriyle öğrenmek isterdi. Hadisimizde, Hz. Peygamber'in bu uygulamasının bir örneğini görmekteyiz.

Hadiste anılan Ebû İsrâîl'in asıl adı Yüsr olup, ensârdandır. Bu sahâbî, hadisimizde zikredilen birtakım adaklarda bulunmuştur. Peygamber Efendimiz'in onun bu adaklarını doğru ve makbul bulmadığını görüyoruz. Bu durumu bütün sahâbenin huzurunda ifade etmesi, yapılan bir yanlışı herkesin öğrenmesi ve başkalarının da aynı hataya düşmemesini sağlama, toplumu eğitme gâyesi taşır. Böylece, toplumda hatâ ve yanlışların yayılması ve kabul görmesi önlenmiş olur.

Hz. Peygamber, Ebû İsrâîl'in adaklarından bir tanesini tamamlamasına izin vermiştir. O da oruçtur. Çünkü oruç bir ibadet olup adamak caiz ve bu adağı yerine getirmek de vâciptir. Çünkü nezirden, adaktan maksat, adanan şeyle Allah'a yaklaşmaktır. Güneşte kalmak, gölgelenmemek, oturmamak, konuşmamak gibi şeylerin Allah'a yaklaşmakla bir ilgisi yoktur. Üstelik Allah ve Resûlü'nün Allah'a yakınlık vesilesi kabul etmedikleri bir davranışı, bir işi adamak caiz olmadığı gibi, böyle bir inanışa sahip olanların bâtıl itikat ehlinden sayılacağına hükmolunur. Çünkü günahın adak olmayacağını, Peygamberimiz kesin bir dille ifade buyurmuştur (Müslim, Nezr 8; Ebû Dâvûd, Eymân 12, 19; Tirmizî, Nüzûr 1).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir toplulukta tanınmayan biri bulunursa, onun kim olduğunu sorup öğrenmek câizdir.
2. Dinin mâkul ve makbul kabul etmediği adaklardan sakınmak gerekir. Allah'a yakınlık gâyesi taşımayan ve ibadet cinsinden olmayan adaklar câiz değildir. Bunların adak olacağına inanmak sapıklıktır.
3. Hata ve kusurlar toplumun içinde işlenmişse, onları toplumun huzurunda düzeltmek icab eder. Bu aynı zamanda bir öğretim ve eğitimdir.
4. Meşrû olan adakları yerine getirmek gerekir.

15– باب المحافظة على الأعمال

İBADETLERİ VE HAYIRLI İŞLERİ SÜREKLİ YAPMAK

Âyetler

قال اللَّه تعالى: { أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ } .

1. "İnananların gönüllerinin Allah'ı anması ve O'ndan inen gerçeğe içten bağlanması zamanı daha gelmedi mi? Mü'minler, daha önce kendilerine kitap verilip

de, üzerlerinden uzun zaman geçmesi yüzünden kalbleri katılaşan kimseler gibi olmasınlar." Hadîd sûresi (57), 16

Allah katından inen gerçek, Kur'ân-ı Kerîm ve onun ihtivâ ettiği hükümlerdir. Kur'an ve onun hükümleri, gönülden kabullenip sonra da samimiyetle bağlanmak içindir. Kur'an'ı okumak, ahkâmını ve hakikatlerini düşünmek, içindeki dua âyetleriyle Allah'a yakarmak, kalbleri Allah'a karşı saygı duymaya, neticede emirlerine ve nehiylerine uymaya sevk eder.

Bir insan, çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık dönemleri yaşar. Bu dönemlerin her birinin hissiyat ve neşesi, düşünce ve davranışı aynı değildir. Dönemler arasına giren uzun zaman, hisleri ve düşünceleri, tavır ve davranışları etkiler. Toplumlar da insanlar gibidir. Onların da çeşitli dönemleri vardır. Kocamış ve hayatiyetinin farkında olmayan toplumları canlandırmanın ve yeniden ayağa kaldırmanın yolu, onların hissiyatını diriltmek, varlıklarını ve sorumluluklarını kendilerine hatırlatmaktır. Bu canlılığı getirecek ruh ve sorumluluğu hatırlatacak mesaj, ilâhî kelâmdan başkası olamaz. İşte İslâm dini, onun kitabı, getirdiği tevhid inancı, cihad aşkı, hem ferdi hem toplumu sürekli canlı ve uyanık tutar. Ancak, fertler ve toplumlar, İslâm ve Kur'an'la alâkalarını keserlerse, kalbleri katılaşır; Kur'an onlardan uzaklaşır. Çünkü Kur'an canlıdır, sıcak davranmayana yaklaşmaz.

Bu âyet, mü'minlerin, kendilerinden önce kitap verilip de o kitaplara ve peygamberlerine uymayı terkeden, Allah'ın emir ve yasaklarını çiğneyen, kitaplarını tahrif eden, haham ve rahiplerinin sapıklıklarına uyan yahudi ve hıristiyanlar gibi olmamalarını öğütlemektedir. Çünkü onların kalbleri katılaşmış, Allah'ın gönderdiği dinin aslıyla ilgileri kalmamıştır.

قال تعالى: { ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاء رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ } .

2. "Meryem oğlu İsâ'yı öteki peygamberlerin peşinden gönderdik. Ona İncil'i verdik. Ona uyanların kalblerine şefkat ve rahmet duyguları koyduk. İcâd ettikleri ruhbanlığı biz onlara yazmamış, farz kılmamıştık. Bunu sadece Allah'ın rızasını kazanmak için yapmışlardı. Fakat ona gerektiği şekilde de uymadılar. Biz de onlardan iman edenlere mükafatlarını verdik. İçlerinden çoğu da yoldan çıkmışlardır." Hadîd sûresi (57), 27

İsâ *aleyhisselâm*'a indirilmiş olan İncil, bugün hıristiyanların ellerinde bulunan İncil değildir. Bugün elde mevcut incillerin hepsi tahrif olunmuş, bozulmuş, sonradan yazılmıştır. Ancak bu incillerde, Hz. İsâ'ya indirilen gerçek İncil'den birtakım âyetler lafzan veya mâna olarak yer almış bulunmaktadır. İncil'deki tahrifatın boyutu, elde mevcut incillerin incelenmesinden bile anlaşılabilir. Kur'ân-ı Kerîm'de sıkça bu tahrifata işaret eder.

Hz. İsâ'nın peygamber olarak geldiği sırada iki büyük toplum vardı. Bunlar yahudi ve Rum toplumlarıydı. Her ikisi de katı, kaba, sevgisiz ve merhametsiz topluluklar halindeydi. İsâ *aleyhisselâm*, kendisine uyanlara şefkat, merhamet, yumuşaklık, alçak gönüllülük ve insan sevgisi gibi yüce duyguları telkin etmekteydi. Çünkü bu duygulardan yoksun olan fertler ve onların oluşturduğu cemiyetler, zulüm, işkence ve kaba kuvvetin hakim olduğu bir yapı arzeder.

Böyle toplumlarda insânî düşünce ve duygular, güzel davranışlar, iyilik ve hayır ortadan kalkar. İşte böyle bir zeminde insanlara saadet yollarını göstermek için gelen İsâ

aleyhisselâm, üzerine düşen gayreti gösterdiyse de muvaffak olamadı. Kendinden sonra gelecek gerçek kurtarıcıyı müjdeleyerek dünyadan ayrıldı. Onun müjdelediği, Peygamber Efendimiz'den başkası değildi. Hıristiyanlığı kendilerine uyduran ve hakikatı tahrif eden o günkü toplumların günümüzdeki uzantısı olan batılılar, hâlâ bu sevgisizliğin, şefkat ve merhamet yoksulluğunun, zulmün, haksızlığın, katı kalbliliğin en acımasız örneklerini yeryüzünde sergilemeye devam etmektedirler.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, pek çok hadislerinde, İslâm'da ruhbanlığın olmadığını ısrarla belirtmiştir (Meselâ bk. Dârimî, Nikâh 3; Müsned, III, 82, 266; VI, 226). Ruhbanlık, büyük bir korku hissine kapılarak, dünya lezzetlerini tamamen terketmek, kendini uzlet ve riyâzete vererek hayatın sonunu beklemektir. Bu âyet, Hıristiyanlığın aslında da ruhbanlığın bulunmadığını ve sonradan uydurulduğunu açıkça belirtmektedir. Ancak hıristiyanlar, kendilerinin belki iyi bir gâyeyle icad ettikleri ruhbanlığı da bozmuşlardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden bir çoğu, insanların mallarını haksızlıkla yerler ve onları Allah yolundan çevirirler" [Tevbe sûresi (9), 34]. Görüldüğü gibi haham ve ruhbanların günahı daha da büyüktür; çünkü onlar insanları Allah'ın yoluna girmekten alıkoymaktadırlar. Bunlar, şefkat, rahmet ve sevgi yolunu bırakarak, tevhid akidesini terkederek, insanları bir sapıklık olan teslise inanmaya zorlayarak ve çeşitli ahlâksızlıklar yaparak kötü örnek olmaktadırlar. Bu âyette onların bu halleri kınanmakta, müslümanlar da ibadet ve taatte, kullukta ölçülü olmaya, ifrat ve tefrite sapmamaya çağırılmaktadır.

قال تعالى: {وَلاَ تَكُونُواْ كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِن بَعْدِ قُوَّةٍ أَنكَاثًا } .

3. "İpliğini kuvvetlice büktükten sonra çözen kadın gibi olmayınız." Nahl sûresi (16), 92

Âyet, bir işi yapınca sağlam ama yerli yerinde yapmayı, emeği boşa gidermemeyi emrediyor. Kur'an'ın kıssasından bahsettiği bu kadını Mekke halkı biliyordu. Bu kadının adı Rayta Binti Sa'd idi. Gün boyu ip büker, sonra da onu bozardı. Dolayısıyla bütün vaktini boşa harcardı. Bundan dolayı darb-ı mesele konu olmuştur. Akıllı kimse bu hale düşmemelidir.

قال تعالى: { وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ } .

4. "Sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et." Hicr sûresi (15), 99

Daha önce "Mücâhede" bahsinde de geçen bu âyetteki yakînden maksat ölümdür. Bazılarının zannettiği gibi yakîn, kesin bilgi veya kendince gerçeğe erme değildir. Çünkü bunlar sübjektif ve nefsî değerlendirmelerdir. Nitekim bir başka âyette, "**Sağ olduğum sürece bana namaz kılmayı, zekat vermeyi emretti"** [Meryem sûresi (19), 31) buyurulmuştur.

İnsanın aklı ve idraki yerinde olduğu sürece, namaz ve diğer ibadetler, kişinin üzerine ömür boyu farzdır. Peygamber Efendimiz, sahâbîlerinden İmrân İbni Husayn'a, *"Ayakta namaz kıl, güç yetiremezsen oturarak kıl, ona da gücün yetmezse yattığın yerde kıl"* (Buhârî, Taksîrü's-salât 17) tavsiyesinde bulunmuştur. Bunun aksini iddia etmek, ibadetin ölünceye kadar devam etmeyeceğine inanmak sapıklık ve cehâlettir. Peygamberler, insanlar arasından Allah'ın seçtiği, kendisine en yakın kullarıdır. Allah'ı en iyi bilip tanıyanlar da onlardır. Bununla beraber, bütün peygamberler, son nefeslerine kadar, Allah'a ibadetten geri kalmamışlar, ümmetlerine de bunu öğretmişlerdir.

وأما الأحاديث فمنها حديث عائشة: وكان أحب الدين إليه ما داوم صاحبه عليه. وقد سبق في الباب قبله (حديث رقم 142) .

Hadisler

155- وعن عمرَ بن الخطاب رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « منْ نَامَ عَنْ حِزْبِهِ مِنَ اللَّيْل، أَوعَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَقَرأَه ما بينَ صلاةِ الْفَجرِ وَصلاةِ الظهرِ، كُتب لَهُ كأَنَّما قرأَهُ مِن اللَّيْلِ » رواه مسلم .

155. Ömer İbni Hattâb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse, geceleri okuduğu zikir ve duasını okumadan veya tamamlayamadan uyur da, sonra onu sabah namazı ile öğle namazı arasında okursa, gece okumuş gibi sevap kazanır."

Müslim, Müsâfirîn 142. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 19; Tirmizî, Cum'a 56; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 65; İbni Mâce, İkâme 177

Açıklamalar

Hadiste geçen hizbten maksat, bir mü'minin bir gündüz ve gecede yerine getirmeyi alışkanlık haline getirdiği ibadet ve taatler, dua ve zikirlerdir. Bunlar, farz ibadetler dışındaki nâfileler cinsinden olur. Hizb, namaz kılmak, Kur'an kıraati, dua ve niyâz, tesbihât ve çeşitli zikirler nev'inden olur. Bunlardan biri veya bir kaçı bir arada da olabilir. Aslolan ve istenilen, hizbin devamlılığı ve ihmal edilmemesidir. Şayet bu ibadetler herhangi bir sebeple yerine getirilemezse, daha sonra vakit geçirmeden telâfi edilir. Resûl-i Ekrem Efendimiz, bir önceki gecenin sonuna kadar yerine getirilmeyen hizbin, bir sonraki günün öğle namazı vaktine kadar telâfisini tavsiye buyurmuşlardır. Bu ve benzer hadisleri dikkate alan bazı âlimlerimiz, öğleye kadar olan vakti, bir önceki geceye tabi saymışlardır. Bu sebeple, günün orucuna vaktinde niyet etmeyenin, zeval vaktine kadar niyetlenebileceğini kabul ederler. Bazıları bu vakte "büyük kuşluk" adını verirler. Bu hadis, **"Ve O Allah, öğüt almak veya şükretmek isteyenler için, gece ile gündüzü birbiri ardınca getirdi"** [Furkân sûresi (25), 62] âyetiyle uyum sağlamaktadır. Bu genel hükümden hareketle, gündüzün hizbini yapamayan gece, gecenin hizbini yerine getiremeyen de onu gündüz telâfi eder. Bu görüş, seleften Abdullah İbni Abbas, Selmân, Katâde, Hasan-ı Basrî gibi meşhurlardan nakledilmiştir. Hasan-ı Basrî:

"Geceleyin yapacağı ibadet ve taatten âciz kalana gündüzün evveli, gündüz yapacaklarından âciz kalana da gecenin evveli yeterlidir" der. Zamanı geçirilmiş ve kazaya bırakılmış ibadetleri ölüm gelmezden önce yerine getirmekte acele davranmak gerekir. Çünkü, ibadetlerdeki gecikmede âfetler vardır. Hadisi 1185 numara ile bir kere daha ele alacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âdet edinilen nâfile ibadet ve zikirleri, sürekli hale getirmek gerekir.

2. Nâfile ibadetlerin de kazası vardır. Herhangi bir özür sebebiyle zamanında yapılamayan ibadet ve taatleri, zikirleri kaza etmede acele davranmak tavsiye edilmiştir.

3. Kaza edilerek yapılan ibadetlerin sevabı, vaktinde yerine getirilen ibadetlerin sevabı gibi tamdır.

156– وعن عبدِ اللَّه بنِ عمرو بنِ العاص رضي اللَّه عنهما قال : قال لي رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَا عبْدَ اللَّه لا تَكُنْ مِثلَ فُلانٍ ، كَانَ يقُومُ اللَّيْلَ فَتَركَ قِيامَ اللَّيْل » متفقٌ عليه

156. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle dedi:

"Ey Abdullah! Filan kimse gibi olma, çünkü o gece ibadetine devam ederken, sonra geceleri ibadet etmeyi terketti." Buhârî, Teheccüd 19; Müslim, Sıyâm 185

Açıklamalar

Gece ibadeti denilince, genellikle teheccüd namazı anlaşılır. Fakat geceleyin okunması âdet edinilen Kur'an, sürekli hale getirilmiş zikir ve tesbihler de birer ibadettir.

Peygamber Efendimiz, başlanılan bir ibadetin veya hayırlı bir işin devamlı olmasını tavsiye ederdi. Bu sebeple, sürekli kılınamayacak kadar çok ibadet ve amellerin yüklenilmemesini öğütlemiştir. Çünkü o, az da olsa, sürekli olan ibadet ve taatlerin Allah katında daha sevimli ve makbul olduğunu sahâbeye sıkça hatırlatırdı. Böyle yapmak, insanın yaşayışını prensiplere bağlaması, kendi kendini kontrol edebilmesi, hesaba çekebilmesi ve hayatını düzene sokması anlamına gelir. **Kararsız olmak kadar zararlı bir davranış yoktur. Çünkü kararsızlar, ya hiçbir şey yapamazlar veya başladıkları bir şeyi neticeye ulaştıramazlar.** Her iki halde de zarardadırlar.

Güzel bir sünneti ihya edip ona devam eden bir insanın, daha sonra bunu terketmesi, dinimizde hoş karşılanmamıştır. Çünkü bu durum ibadet hayatında ve iyi işler yapmakta ilerlemiş, kemâle yönelmişken, geri adım atmak ve mânevî yönden mertebe kaybetmektir. Mü'minin görevi ise, geri gitmek ve kaybetmek değil, her geçen gün daha ileri, daha mükemmel ve kazançlı olmak için çalışmaktır. Bu hadis 693 ve 1166 numaralarda tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âdet edinilen hayırlı işleri, sünnetleri, ibadet ve tâatleri sürekli yapmakta kararlı olmak gerekir.

2. Uygun olmayan davranışlarından dolayı kınanan bir kimsenin ismini anmamak daha doğru olur.

3. İbadet ve taatten, farz ve vâcîb cinsinden olmayan sünnet ve nâfileleri terkedenler de hoş karşılanmaz, kınanır.

157– وعن عائشةَ رضي اللَّه عنها قالت : كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذَا فَاتَتْهُ الصَّلاةُ مِنْ اللَّيْلِ مِنْ وجعٍ أَوْ غيْرِهِ ، صلَّى مِنَ النَّهَارِ ثنْتَي عشْرَةَ ركعةً » رواه مسلم .

157. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ağrı, sancı veya benzer bir sebeple gece namazını geçirirse, bir sonraki günün gündüzünde on iki rek’at namaz kılardı. Müslim, Müsafirîn 140

Açıklamalar

Bir beşer olarak, Peygamber Efendimiz’in de hastalık anları, ağrı ve sancıları, uyuyup uyanamadığı zamanlar olurdu. Bu gibi durumlarla karşılaştığında beş vakit farzın dışındaki nâfile namazları bazan zamanında kılamazdı.

Sağlığın yerinde olmayışı, ağrı ve sancılar, uyku hali ve insanın iradesi dışında ortaya çıkan benzer sebepler, kişinin ibadet hayatında aksaklıklar meydana getirebilir. Ancak bunlar, geçici durumlar olup telâfisi mümkündür. Böyle zarûri mazeretlerden dolayı itiyat edinilen ibadetlerin aksaması, onların sürekli oluşuna zarar verici nitelikte kabul edilmez.

Hz. Âişe, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in nâfile ibadetleri nasıl yerine getirdiğini bir başka rivayette şöyle anlatır: *“Allah Resûlü bir iş yaptığı zaman, onu sürekli yapardı. Gece uyur veya hasta olursa, gündüz on iki rek’at namaz kılardı. Ben, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in uyumaksızın sabaha kadar namaz kıldığını, ramazan ayı dışında peşpeşe bir ay oruç tuttuğunu görmedim”* (Müslim, Müsâfirîn, 141). Bu hadisi, 1184 numara ile tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hastalık, yolculuk ve uyku gibi sebeplerle geçirilen nâfile ibadetler, daha sonra kaza edilebilir.

2. Sünnetleri sürekli yapmak faziletlidir.

16- باب الأمر بالمحافظة على السُّنَّة وآدابِها

SÜNNETİ KORUMAK SÜNNETİ VE SÜNNETİN ORTAYA KOYDUĞU EDEPLERİ KORUMAK

Âyetler

قال اللَّه تعالى: {وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا } .

1. “Peygamber size ne verirse onu alın, neyi yasaklarsa ondan da sakının.” Haşr sûresi (59), 7

Bu âyet-i kerîmenin baş tarafında ganimetlerden bahsedilir. Bunu dikkate alan bazı âlimler, Resûl-i Ekrem’in verdiği şeyden maksadın ganimet olduğunu söylerler. Ancak pek çok müfessir, âyetteki hükmün umûmî olduğunu, ganimetlerin de bu umûmî hükmün bir parçasını teşkil ettiğini ifade ederler. Bu durumda, âyetten Hz. Peygamber’in bütün emir ve nehiylerine uymanın farz olduğu anlaşılır. Çünkü Resûlullah’ın emrettiği ve yasakladığı şeyler, Allah’ın emredip yasakladıklarıdır. Bu durum aşağıdaki âyetlerden de açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

قال تعالى: {وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَى. إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى } .

2. “Resûlullah, nefsinin arzû ve istekleri doğrultusunda konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyedilenlerden başka bir şey değildir.” Necm sûresi (53), 3-4

Kureyşliler, Resûl-i Ekrem’in üstün niteliklerini, ahlâkî güzelliklerini, faydalı işler yaptığını biliyorlardı. Bu niteliklere sahip bir peygamber, nefsinin arzu ve istekleri doğrultusunda konuşmaz, söyledikleri vahiy eseridir. Dolayısıyla bu âyetin muhtevası öncelikle Kur’ân-ı Kerîm’e yöneliktir. Çünkü o gün kâfirlerin, inkârcıların itirazı Kur’ân-ı Kerîm’e idi. Hz. Peygamber hakkında fazla söz söyleyemiyorlar, fakat onun şâir ya da cinnet getirmiş veya cinlerin ve şeytanların kendisine musallat olmuş biri, yahut kâhin olabileceğini söylemekle yetiniyorlardı.

Bu âyetle kastedilen ikinci mâna, Hz. Peygamber’in sahih sünnetidir. Dârimî’nin *Sünen’inde* nakledilen bir rivayete göre, Cebrâil *aleyhisselâm* Resûlullah’a Kur’an’ı getirdiği gibi sünneti de getiriyordu (Dârimî, Sünen, Mukkadime 49). Bu sebeple bazı âlimler sünnetin de vahiy eseri olduğunu söylerler. Bütün mezhepler, Kur’an’dan sonra dinin ikinci kaynağı olarak sünneti kabul ederler. Hangi çeşit hadislerin delil olarak alınacağı münakaşa konusu yapılmış, bu hususta farklı görüşler ortaya atılmıştır. Ancak sünnetin dinde ikinci delil kabul edilmesinin münakaşa edilmediği bir gerçektir. Bir kaide olarak şu söylenebilir: Sünneti kabul etmeyen fertler görülmüş, ancak böyle bir hak mezhep bugüne kadar görülmemiştir.

قال تعالى: {قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ } .

3. “De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.” Âl-i İmrân sûresi (3), 31

Yahudilerin, *“Biz Allah’ın oğulları ve sevdikleriyiz”*, Hristiyanların *“Biz Allah’a sevgimiz sebebi ile Mesih’i mâbud tanıyoruz”*, müşriklerin de, *“Biz putlara sadece Allah’ı sevdiğimiz ve bizi Allah’a yaklaştırdığı için kulluk ediyoruz”* demeleri üzerine bu âyet nâzil oldu. Allah Teâla kendisini sevdiğini iddia edenlere, eğer bu sözlerinde samimi iseler, Resûlullah’a uymalarını ve ona muhalefet etmemelerini emretti. Peygamber’e uymak demek onun emrettiklerini yapmak, yasakladıklarından kaçmak, her konuda onu örnek almak demektir. Bunun aksi, ben Allah’ı severim, ama O’nun emrini dinlemem, O’nun sevdiğini, O’nu sevenleri, O’nun yolunu göstermek için gönderdiklerini sevmem, onlara benzemek istemem demektir ki, bu da kendimden başkasını sevmem, tevhid yolunda yürümem demektir.

Bu âyet nâzil olduğu zaman münafık Abdullah İbni Übey:

“Muhammed kendine itaat ve ibadeti Allah’a itaat yerine koyuyor. Hıristiyanların İsâ’yı sevdikleri gibi, bizim de kendisini sevmemizi istiyor” dedi. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu:

“De ki: Allah’a ve Peygamber’e itaat edin, eğer dönerlerse muhakkak ki, Allah kâfirleri sevmez” [Âli İmrân sûresi (3), 32].

Allah, kendisine ibadet ve tâatin en doğru ölçüsünün, Peygamber’e uymak olduğunu bildirdi. Çünkü Allah’ın emir ve yasaklarını en iyi bilip uygulayanlar peygamberlerdir. Onlar, uyulması gereken yolu eksiksiz uyguladılar. İfrat ve tefrite düşmediler. Dinin bütün emirlerinin itidal yolu, orta yol ve ölçülü davranış olduğunun en mükemmel örneğini gösterdiler. Son peygamber Hz. Muhammed, kıyamete kadar hükmü devam edecek olan İslâm dini’nin aydınlık yolunu, Kur’an’ı her planda hayata uygulayarak çizdi. İşte Peygamberimiz’in sınırlarını çizdiği bu ferdî ve ictimâî hayat tarzı, sözleri, davranışları, başkalarının davranışlarını tasvibi ya da tasvip etmeyişi sünnet olarak adlandırıldı. O halde **sünneti ve sünnetin ortaya koyduğu edebleri koruma, İslâm’ı koruma ve yaşama anlamına gelir.**

قال تعالى: { لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيراً } .

4. “Sizin için, Allah’ı ve âhiret gününü umanlar, Allah’ı çokça ananlar için Allah’ın peygamberinde en mükemmel örnek vardır.” Ahzâb sûresi (33), 21

Bu âyet-i kerîme, çok büyük bir hakikati, Peygamberimiz’in en önemli vasfını ifade eder. Hz. Peygamber, mü’minler için en mükemmel örnek ve yegâne önderdir. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in örnek ve önderliği hayatın her alanını kapsayıcı niteliktedir. Hz. Peygamber bu dünyada yaşayan insanlara pratik kaideler öğretti. Kendi yaşayışı ile bu pratik kaideleri hayata geçirdi, izah etti ve tanıttı. Ordulara kumanda ederek komutanlara, bizzat muharebe ederek hak, adalet, hürriyet, nâmus gibi kutsal duygular için canını feda eden askerlere, kanunlar vaz ederek ve hükümler vererek kanun yapanlara, kendisine gelen davaları hallederek hâkimlere, aile reisi olarak kocalara ve babalara mükemmel bir örnek ve önder oldu. Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, zâlimleri, cânileri, mütecâvizleri, haksızları cezalandırarak adalet timsali oldu. Kazandığı savaşlarda esir düşenleri affederek, kendisine karşı son derece kötü davrananlara iyi davranarak merhamet, şefkat ve âlicenaplık örneği verdi.

Hz. Peygamber, ahlâkî yaşayışıyla, davranışlarıyla, sıkıntılara göğüs germesi, güçlüklere ve belâlara sabretmesiyle de eşsiz bir örnek sergiledi.

Onun hayatının bütün safhaları, mü’minler için takip edilecek yegâne örnek olma özelliğini kıyamete kadar sürdürecektir. Ancak o, âyetten açıkça anlaşıldığı üzere, mü’minler, Allah’ı ve âhiret gününü uman ve Allah’ı çokça ananlar için örnektir.

قال تعالى: { فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّىَ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُواْ فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا } .

5. “Hayır, Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp, sonra da senin verdiğin hükme karşı içlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyla teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar.” Nisâ sûresi (4), 65

Allah Teâlâ bu âyette sahâbîlere, dolayısıyle bütün müslümanlara, aralarında ihtilâfa düştükleri işlerde, içinden çıkamadıkları problemlerde Resûlullah’ın hakemliğine başvurmaları gerektiğini emreder. Onun hakemliğine başvuran müslümanlara düşen en önemli görev, verdiği hükme tam ve gönülden razı ve teslim olmaktır. Ancak bu sayede hakiki mü’min olunabilir.

Sahâbeden sonraki müslümanlar ve dolayısıyla bizler, Peygamber’in hakemliğine nasıl başvuracağız? *Allah Resulû*, bir hadislerinde şöyle buyurur:

“Size iki şey bıraktım. Onlara sımsıkı sarıldığınız sürece sapıklığa düşmezsiniz. Allah’ın Kitabı Kur’an ve Resûlü’nün sünneti” (Muvatta’, Kader 3).

O halde problemlerimizi Kur’an ve Sünnet’in ışığında çözmek zorundayız. Bu şu demektir: Hükmü Kur’an ve Sünnet’te bulunan meseleleri bu iki kaynağa göre halledeceğiz. Şayet aradığımız konu, Kur’an ve Sünnet’te bulunmuyorsa, onu nasıl halledeceğimizi Kur’an ve Sünnet’in emir ve tavsiye ettiği doğrultuda karara bağlayacağız.

Zübeyr İbni Avvâm, Medine dışındaki bir arazinin sulanması konusunda ensardan bir kişi ile münakaşa etmişti. Konu Hz. Peygamber’e arzedildi. Allah Resûlü’nün verdiği hüküm

ensardan olan müslümanın hoşuna gitmedi, hatta Peygamber Efendimiz'i taraf tutmakla itham etti. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nâzil oldu (Bilgi için bk. Buhârî, Tefsîru sûre (4), 12, Müsâkât 8, Sulh 12).

Bu âyette dikkat çeken bir kaç noktaya açıklık getirmemiz, konunun önemini ve daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Şöyle ki:

Allah Teâlâ, gerçek mü'min olmayı birtakım şartlara bağlamıştır:

1. Mü'minler, aralarında çıkan problemlerde, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hakemliğine başvurmak zorundadırlar. Onun hükmünü kabul etmeyen kimse, mü'min olamaz.

2. Mü'minlerin, Resûl-i Ekrem'in verdiği hükme karşı içlerinde bir burukluk duymamaları gerekir. Bu hükme rızâ gösteren kişi, kalben değil de zâhirde razı olmuş görünebilir. Âyet, rızânın mutlaka kalben olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

3. Mü'minler, Resûlullah Efendimiz'in verdiği hükme tam anlamıyla teslim olmalıdırlar. Hükmün hak ve doğru olduğuna kalben inanan bir kimse, bazan hakkı kabul etmemekte ayak diretir veya tereddüt eder. İşte Allah Teâlâ, iman konusunda kalbde mutlaka yakînin hasıl olmasını, bununla birlikte, zâhirde de teslimiyetin mutlaka bulunmasını açıkça beyan eder. Bu sebeble âyette hem **"içlerinde bir burukluk duymamayı"** hem de **"tam anlamıyla teslim olmayı"** ayrı ayrı zikretmişdir. Birincisi kalben teslimiyeti, ikincisi de görünürde hükmün gereğini yerine getirmeyi ifade eder.

Bu mânasıyla âyet Resûlullah'dan gelen her sahih hadise şamildir. **Sahih sünnetin bulunduğu bir konuda, sünnetteki ahkâmın dışında bir yol takip etmek câiz olmaz.** Şayet bilmeyerek böyle yapılmışsa, sahih sünnet veya hadise vakıf olununca onlara dönülür. Sahâbe zamanından itibaren, bunun pek çok misali görülmüştür. Ömer ibni Hattâb, Ömer ibni Abdülaziz başta olmak üzere sahâbe, tâbiûn ve onlardan sonraki nesillerden seçkin ulemânın tavrı bu idi.

Müctehid bir hâkimin hükmü, Kitab ve Sünnet'in nassına muhalif olduğunda, o hükmü ortadan kaldırmak ve yürürlükte kalmasına engel olmak vâcip olur. Kitab'ın ve sahih sünnetin nasları, aklî ihtimaller, nefsânî ve şeytânî yorumlarla birbiriyle çelişkili gösterilemez.

Abdullah İbni Ömer, Resûl-i Ekrem'in:

"Sizden izin istediklerinde kadınların camiye gitmesine engel olmayınız" buyurduğunu rivâyet etmişti. Bunun üzerine oğlu Bilâl:

"Vallahi biz onları engelliyoruz" dedi. Babası Abdullah;

"Ben Resûlullah şöyle buyurdu diyorum; sen, biz onları engelliyoruz diyorsun" diye oğlunu azarladı ve hatta rivâyet edildiğine göre onunla ölünceye kadar konuşmadı (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 90; Ali el-Kârî, *el-Mirkât*, I, 339).

Nevevî, fâsık ve bid'atçılarla hayat boyunca konuşmamanın câiz olduğunu söyler. Üç günden fazla konuşmamanın yasaklanmış olması, bid'atçi ve fâsıklarla ilgili değildir.

Katâde'nin naklettiğine göre, İbni Sîrîn, bir adama Resûlullah Efendimiz'den bir hadis rivâyet etmişti. Bunun üzerine adam: "Filan ve filan da şöyle dediler" deyince, İbni Sîrîn:

"Ben sana Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bahsediyorum, sen filan ve filan da şöyle dedi diyorsun, seninle ebediyen konuşmayacağım" diye karşılık verdi.

Mâlik İbni Enes’in yanına bir adam geldi ve kendisinden bir mesele sordu. Mâlik ona: “Resûlullah şöyle şöyle buyurdu, deyince, adam: Senin görüşün ne? dedi. Bunun üzerine Mâlik, **“Peygamberin emrine muhalefet edenler, fitneye ve can yakıcı azaba uğramaktan, korksunlar”** [Nûr sûresi (24), 63] âyetini okudu.

İbni Teymiye’ye göre: Allah Teâlâ’nın kendisine ve Resûlü’ne itaatı, kulları üzerine farz kıldığı, kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Resûlullah Efendimiz dışında, emrettiği ve nehyettiği her konuda, bir kimseye, ümmetin itaat etmesi vâcip değildir. Ümmetin sıddîki ve en faziletlisi olan Hz. Ebû Bekr şöyle der: “Allah’a itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Şâyet Allah’a isyan edersem, bana itaat etmeniz söz konusu olamaz.” Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hariç, emrettiği ve nehyettiğinde masum olan bir tek fert yoktur. Bu sebepledir ki, bütün imamlar, Resûlullah Efendimiz dışında her insanın sözü alınır da terk de edilir demişlerdir.

Dört büyük mezhep imamı, söyledikleri her şeyde insanların kendilerini taklid etmesini yasaklamışlardır. Vâcip olan budur. Ebû Hanîfe: Bu benim görüşümdür ve gördüğümün en iyisidir. Kim benim görüşümden daha iyisini getirirse, onu kabul ediniz, demiştir. Ebû Hanîfe’nin önde gelen talebesi Ebû Yûsuf, Medine’li büyük muhaddis Mâlik İbni Enes’le bir araya gelince, ona bazı konular hakkında kanaatini sordu. Mâlik de ona bu konudaki hadisleri okudu. O zaman Ebû Yûsuf dedi ki:

“Kendi görüşümden vazgeçip senin söylediklerine döndüm. Şayet üstadım Ebû Hanîfe benim gördüklerimi görseydi, o da benim gibi görüşünden vazgeçip okuduğun rivâyetlere dönerdi.”

İmam Mâlik şöyle derdi:

“Ben bir beşerim, isabet de ederim, hatâ da edebilirim. Benim sözlerimi Kur’an ve Sünnet’e arz ediniz.”

İmam Şâfiî: “Benim sözümün aksini ifade eden sahih bir hadis bulunca, benim sözümü duvara çalın. Yolunca vaz olunmuş bir hüccet gördüğüm zaman, benim sözüm odur” der.

Demek oluyor ki, Allah ve Resûlü bir konuda hüküm vermişse, bir başka seçenek yoktur. Başka sözler ve görüşler, Resûlullah’ın hadis ve sünnetine uymazsa, onları terketmek vâcip olur.

قال تعالى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً} . قال العلماء: معناه: إلى الكتاب والسنة.

6. “Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygambere de itaat edin ve sizden olan emir sahibine de itaat edin. Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, Allah’a ve âhiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah’a ve Resûlüne götürün. Bu, daha iyidir ve sonuç bakımından da daha güzeldir.” Nisâ sûresi (4), 59

Bir önceki âyetin açıklamasında da belirtildiği gibi, mü’minler, herhangi bir konunun hükmü hakkında görüş ayrılığına düştüklerinde, problemin çözümü için Allah’ın kitabı Kur’an’a ve O’nun Resûlü’nün sünnetine baş vurmak zorundadırlar. Resûl-i Ekrem hayatta iken, sahâbe-i kirâm, ihtilafa düştükleri her meseleyi Peygamberimiz’e sorarlardı. Onun

vefatından sonra sahâbe ve daha sonraki nesiller, meselelerini Kur'an ve Sünnet'in ışığında çözdüler.

Mü'minler arasında problem olan konu, ister inanç ister günlük hayat ile ilgili olsun, onu Kitap ve Sünnet'e göre halletme mecburiyeti vardır. Bu Allah Teâlâ'nın emridir: **"Ayrılığa düştüğünüzde herhangi bir şey hakkında hüküm vermek, Allah'a aittir"** [Şûrâ sûresi (42), 10]. Kur'an ve Sünnet'e göre hükmeden, doğru ve hakkaniyetli bir hüküm vermiş olur. Problemlerini Kitap ve Sünnet'e baş vurarak halletmeyen, hükmünü o ikisine göre vermeyen kimsenin, Allah'a ve âhiret gününe iman etmiş sayılmayacağı da böylece anlaşılmış olur.

Bu âyet, Abdullah İbni Huzâfe hakkında nazil oldu. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Abdullah'ı bir orduya kumandan tayin etti ve askerlere komutanlarını dinleyip itaât etmelerini emretti. Abdullah bazı sebeplerle askerlere kızdı ve bir ateş yakmalarını sonra da içine girmelerini emretti ve: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni dinlemenizi ve bana itaat etmenizi size emretmedi mi?" dedi. Askerlerden bir kısmı bu emre uymadı, bir kısmı ise uymaya kalktı. Esasen Abdullah onların kendisine itaat edip etmeyeceklerini denemek istemişti. Sonra gelip durumu Peygamber Efendimiz'e sordular. Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* :

"Şâyet girseydiniz ondan artık çıkamazdınız. İtaat yalnızca dinin uygun gördüğü konulardadır" buyurdu (Müslim, İmâre 39-40).

Askerler, komutanın emrine uyup uymama konusunda münakaşa etmişlerdi. İşte **"Herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah ve Rasûlüne götürün"** âyeti bunun üzerine nazil oldu.

قال تعالى: { مَّنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّهَ وَمَن تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا } .

7. "Kim Resûle itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, biz seni onlara bekçi olarak göndermedik." Nisâ sûresi (4), 80

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Allah Teâlâ'nın emir ve nehiylerinin tebliğcisidir. Daha önceki âyetlerde açıklandığı gibi, o kendiliğinden bir şey söylemez. Söyledikleri Allah'ın kendisine bildirdiklerinden ibarettir. Dolayısıyla itaat ve itaatsizlik sadece Allah'a karşı söz konusudur. Resûl-i Ekrem'e itaati emreden ve ona itaati kendine itaat sayan Cenâb-ı Hak'dır.

قال تعالى: {وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ. صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الأمُورُ} .

8. "Şüphesiz ki sen doğru yola, Allah'ın yoluna götürüyorsun. Göklerde ve yerde bulunanların sahibi olan Allah'ın yoluna götürüyorsun. İyi bilin ki bütün işler sonunda yalnız Allah'a dönecektir." Şûrâ sûresi (42), 52-53

Hz. Peygamber'in insanları vahiyle davet ettiği yol, doğru yol, sırât-ı müstakîmdir. Bu yol, Allah'ın yoludur. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* insanları İslâm'a davet etti. O halde, İslâm dininin bütün emir ve yasakları, yani Kur'an ve Sünnet, sırat-ı müstakîm dediğimiz doğru yolu oluşturur. İslâm'a gerektiği gibi inanıp, onu hayatına uygulayan kimse doğru yolda sayılır. Resûl-i Ekrem Efendimiz peygamberlikle görevlendirildiği günden, dünya hayatına veda ettiği ana kadar insanları Allah'ın yoluna davetle meşgul oldu. Bu yola davet etmenin bütün yol ve yöntemlerini ashâba, dolayısıyla ümmetine öğretti. Kendisinden sonra gelen halifeleri de, aynı yolu izledi. O halde insanlığı doğru yola davet etmenin yol ve

yöntemini öncelikle öğrenmek gerekir. Bu ise İslâm'ı bilmekle olur. Kur'an ve Sünnet bilgisi ilk temeli oluşturur. Hz. Peygamber'in hayatını ayrıntılarıyla bilmek, öğrenmek dine davetin en önemli merhalelerinin başında gelir. Mademki Allah Teâlâ **"Sen doğru yola, Allah'ın yoluna götürüyorsun"** buyuruyor, o halde o yolu ve o yolun önder ve örneğini iyi bilip tanımak gerekir.

قال تعالى: { فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ } .

9. "Allah Resûlü'nün emrine aykırı davrananlar, kendilerine bir belânın çarpmasından, yahut acı bir azabın uğramasından sakınsınlar." Nûr sûresi (24), 63

Şimdiye kadar açıklamaya çalıştığımız âyetlerden, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in emrettiklerini yapmak, nehyettiklerinden sakınmak gerektiğini, onun kendiliğinden konuşmadığını, söylediklerinin vahye dayandığını, Allah'ı sevdiğini iddia edenlerin Resûlullah'a uyacaklarını, Allah Resûlü'nün mü'minlere en güzel örnek olduğunu, mü'minlerin aralarında çıkan ihtilaflı meselelerde Resûlullah'ı hakem yapmalarını, ihtilafa düştükleri konuları Allah ve Resûlü'ne götürmelerini, Resûlullah'a itaatın Allah'a itaat olduğunu, Resûlullah'ın Allah yolunda kılavuzluk ettiğini öğrendik. Bu âyet ise, bütün bu niteliklere sahip bir Resûle muhalefet edilmemesi, karşı çıkılmaması gereğini kuvvetle vurguluyor. Şâyet karşı çıkılırsa, böyle yapanlara Allah'ın dünyada bir belâ göndereceği, onları âhirette de can yakıcı bir azaba uğratacağı beyan ediliyor.

Esasen iyi bir mü'min, peygamberine asla muhalefet edemez. Çünkü peygambere karşı gelmek, insanı imansızlığa götürür. Bu âyetteki muhalefet, bu sebeple münâfıkların davranışı olarak tefsir edilmiştir. Şâyet bir mü'min böyle davranırsa, onda nifak alâmeti var demektir.

Allah, insana dünyada çeşit çeşit belâ ve musibetler verir. Her türlü dünya meşakkati ve sıkıntısı bir belâ, bir musibettir. İnsanların birbirlerini öldürmeleri, terör ve anarşi, zelzeleler, yangınlar, seller, insanoğlunun başına gelen ve bir çoğu beşerî tedbirlerle önlenemeyen belâ ve musibetlerdir. Bunların her birini bir günahın, bir isyanın mutlak neticesi şeklinde anlamak veya böyle bir sebebe bağlamak, isabetli bir yorum sayılmaz. Zira Allah, her isyanın ve günahın cezasını anında, kişiye ve topluma yönelik bir belâ ve musibete döndürmez. Hatta bizim inancımıza göre, Allah kullarını cezalandırmakta acele de etmez. Günahkâr kulların tövbeye yönelmesi ve bir daha günah işlememesi için onlara mühlet verir. Ancak günahta ısrar edenleri bazı musibetlerle imtihan eder. Bu imtihanda başkalarının alacağı dersler ve ibretler de bulunur. Bu belâ imtihanı, ferdi olabileceği gibi, ictimâî de olabilir. Çünkü günahkâr fertler gibi günaha dalmış toplumlar da vardır. Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerde bunların örneklerine rastlarız. İnsanlığın bilinen tarihi de buna şahitlik eder. Bütün kutsal kitaplar, dinler ve örfler günah ile musibetler arasında bir ilginin varlığından söz eder. Bazı kere musibetler mükâfatları da beraberinde getirir. Çünkü fertlerin ve toplumların ıslaha yönelmeleri, çoğu kere büyük musibetler sonrasına rastlar. "Bir musibet bin nasihatten yeğdir" atasözümüz bunu çok veciz bir şekilde ifade eder.

Toplumun başına zâlim bir yöneticinin gelmesi de dünyalık musibetlerdendir.

قال تعالى : { وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا } . والآيات في الباب كثيرة.

10. "Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphe yok ki Allah lütuf sahibidir ve her şeyden haberdardır." Ahzâb sûresi (33), 34

Bu âyette kastedilen mânayı daha iyi anlayabilmek için, bundan önceki iki âyetin anlamını bilmemiz gerekir. O âyetlerde şöyle buyurulmaktadır:

“Ey peygamber kadınları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah’dan) korkarsanız, erkeklerle konuşmanızda yumuşak davranmayın ki, kalbinde hastalık bulunan kimse tamah etmesin, güzel, şüpheden uzak bir biçimde, söz söyleyin. Evlerinizde oturun, ilk Câhiliye çağı kadınlarının açılıp saçılması gibi açılıp saçılarak, kırıla döküle yürümeyin. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah’a ve Resûlü’ne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden her türlü kiri gidermek, sizi tertemiz yapmak ister” [Ahzâb sûresi (33), 32-33].

Bu emirler, Peygamberimiz’in eşlerine yönelik ise de, bunların bütün islâm kadınlarına şâmil olduğunda şüphe yoktur. Bu âyetler, erkeklerle kadınlar arasında iffetin, nezâhet ve nezâketin hâkim olması gerektiğini göstermektedir. Allah’ın âyetleri ve Resûlü’nün sünneti, aile hayatımızın nasıl olması icab ettiğini bize öğretmektedir. Peygamberimiz bunun en mükemmel uygulayıcısı olmuştur. Âyette geçen **“hikmet”**ten maksat, Hz. Peygamber’in sünnetidir.

Allah Teâlâ, kişilerin ve ailenin saadetinin Kur’an ve Sünnet’te olduğunu, edebin ve ahlâkın en üstününün de bu iki kaynakta bulunduğunu, peygamber ailesinin şahsında bütün müslümanlara, hatta bütün insanlığa beyan etmiştir. Özellikle peygamber ailesinin zikredilmesinin sebebi, onların evlerinin vahyin beşiği olmasından ve en mükemmel uygulamanın onların evinde yapılmasından dolayıdır.

Dikkat edilirse, burada arka arkaya sıralanan âyetler, birbirinin anlam ve muhtevasını tamamlayıcı bir nitelik arzeder. Bu durum, aynı zamanda bize bir usul, üslûp ve sistemi de öğretip kavratıyor. O da, Kur’an’ı bir bütünlük içinde ele alma, anlama ve kavrama yoludur. Bu âyetlerin her biri çeşitli yönleri ile Peygamberimiz’i bize anlatıp tanıtmaktadır.

Hadisler

158– فالأَوَّلُ : عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنه عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «دَعُونِي ما تَرَكْتُكُمْ: إِنَّما أَهْلَكَ من كَانَ قبْلكُم كَثْرةُ سُؤَالِهِمْ ، وَاخْتِلافُهُمْ عَلَى أَنْبيائِهمْ، فَإِذا نَهَيْتُكُمْ عنْ شَيْءٍ فاجْتَنِبُوهُ ، وَإِذا أَمَرْتُكُمْ بأَمْرٍ فَأْتُوا مِنْهُ ما اسْتَطَعْتُمْ » متفقٌ عليه .

158. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Herhangi bir konuyu size emredip yasaklamadığım sürece, siz de beni kendi halime bırakınız. Sizden önceki ümmetleri çok sual sormaları ve peygamberlerine karşı münakaşaya dalmaları helâk etti. Size herhangi bir şeyi yasakladığım zaman ondan kesinlikle sakınınız, bir şeyi emrettiğimde de onu, gücünüz yettiği ölçüde yerine getiriniz.”

Buhârî, İ’tisâm 2; Müslim, Hac 412, Fezâil 130-131. Ayrıca bk. Tirmizî, İlim 17; Nesâî, Hac 1; İbni Mâce, Mukaddime 1

Açıklamalar

Kur’ân-ı Kerim’in bazı sûre ve âyetlerinin nâzil oluş sebebi bulunduğu gibi, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bazı hadislerinin de bir söyleniş **(vürûd)** sebebi vardır.

Açıklamaya çalıştığımız bu hadisin vürûd sebebini Ebû Hüreyre’nin şu rivayetinden anlamak mümkündür:

Resûl-i Ekrem Efendimiz bize hitap etti ve şöyle buyurdu:

- *“Ey müslümanlar! Size hac farz kılınmıştır, o halde hac yapınız”.* Bir adam:

– Her sene mi, Ya Resûlallah? dedi.

Resûlullah cevap vermeyip sustu. Adam sorusunu üç defa tekrarladı. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

– *“Şâyet “evet” desem, mutlaka farz olurdu, tabiî sizin de buna gücünüz yetmezdi”* buyurdular (Müslim, Hac 412). Sonra da bu hadisi söylediler.

Hz. Peygamber’e bu soruyu soran sahâbî Akra İbni Hâbis’tir. O, namazın, zekâtın, orucun tekrar tekrar yapıldığını bildiği için, hac ibadetini de bunlara kıyas ederek bu soruyu sormuştu. Bütün mükelleflere her sene bu ibadeti tekrar etmenin zorluğunu, hatta imkânsızlığını düşünememişti. Peygamber Efendimiz, önce onun bu sualine cevap vermedi. Çünkü susmak, bilgisize cevap teşkil eder. Faydalı ve güzel soru ise, ilmin yarısıdır, denir.

Hz. Peygamber ümmete açıklanması gereken ve insanların ihtiyacı olan bir konuda susmazdı. Şâyet sorulan soru bu çeşit bir ihtiyaçtan kaynaklanıyorsa, onu mutlaka en açık şekilde cevaplandırırdı. Fakat, Akra’ın sorusunu böyle değerlendirmediğini, aksine tekrar tekrar sorduğu halde sorusunu cevaplandırmadığını görüyoruz. Ne var ki, susmasının cevap teşkil etmediğini görünce, bu soruyu da açık bir şekilde cevaplamıştır. Resûl-i Ekrem’in cevap tarzından soru soranı pek hoş karşılamadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Akra İbni Hâbis, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sözlerini tamamlamadan ve ilgili açıklamaları yapmadan bu soruyu sormuş olabilir. Oysa Allah Teâlâ, bu konudaki davranış edebini mü’minlere şöyle bildirmişti:

“Ey inananlar! Allah’ın ve Resûlü’nün huzurunda öne geçmeyin. Onların önüne kendiniz geçmediğiniz gibi, onlardan önce konuşmaya, bir iş hakkında hüküm beyan etmeye de kalkmayın” [Hucurât sûresi (49), 1].

Peygamber Efendimiz, özellikle itikat, ibadetlerin farz oluşu, helâl ve haram gibi vahiyle tesbit edilen konularda kendisinin bildirdikleri ile yetinmeyi, ince eleyip sık dokumamayı, çok ve gereksiz soru sormaktan sakınmayı tavsiye ederlerdi. Bu sebeple: *“Benim sizin anlayış ve kavrayışınıza bıraktığım konularda siz de beni kendi halime bırakın”* buyurmuşlardır. Niçin böyle yapılması gerektiğini de, geçmiş ümmetlerin, yahudi ve hıristiyanların helâk oluşlarını örnek göstererek açıklamışlardır. Çünkü onlar, peygamberlerine çok ve yersiz sorular sorarlardı. Ayrıca peygamberlerinin verdiği cevabı kabullenmek yerine, onu aralarında münakaşa ederler, ihtilafa düşerlerdi. Bu nitelikleri, yani çok ve yersiz sorular sormaları, aldıkları cevapları münakaşa konusu yapıp çok ihtilafa düşmeleri onların helâkine sebeb oldu. Çünkü ihtilaf, ayrılıkları ve gruplaşmaları doğurur. Bunun neticesinde toplumun birlik ve beraberliği ortadan kalkar. Birlik ve beraberliği bünyelerinde sağlayamayan milletler ve ümmetler ise helâke sürüklenirler. Bütün bunlar zaruret olmaksızın soru sormanın, Allah ve Resûlü tarafından hükümleri belirtilmiş konularda ihtilaf etmenin haram kılındığını gösterir. Çünkü, bir işin sonu helâk olursa, o işin haram veya büyük günah olduğu âşikârdır. Özellikle ihtilaflar, kalplerin ayrılmasına ve dinin zayıflamasına sebeb olur. Bunlar nasıl haramsa, bunlara yol açan sebebler de aynı şekilde haram olur.

Dinin yasak ettiği şeylerden kesinlikle sakınılması, uzak durulması gerekir. Bu konuda müsamaha yoktur. **“Gücüm yetmiyor”** veya **“Alıştığım için bırakamıyorum”** gibi mazeretler de geçerli değildir. Tabii ki, ızdırar hali denilen zorunlu durumlar her zaman istisna teşkil eder. Bu ise, zaman, mekân ve şahıslara göre değişiklik arzeden ve geniş

açıklamaları gerektiren bir konudur. **Kişinin dindarlığı ve takvâsı, yaptığı ibadetlerden çok, yasaklardan kaçınması ile değerlendirilir. Çünkü yasaklardan uzak durmak, bir riyâ, gösteriş ve başkalarına hoş görünme konusu olamaz.** İbadetlerde ise, bunlar şu veya bu ölçüde bulunabilir.

Yasaklardan kesin olarak kaçınılmasına karşılık, dindeki emirler herkesin gücünün yettiği ölçüde uyması gereken bir özellik arzeder. Çünkü bir işi yapmanın, yapabilmenin çeşitli şartları ve sebebleri vardır. Bu şart ve sebebler, herkeste aynı oranda bulunmayabilir veya hiç olmayabilir. O halde herkes gücünün yettiğinden sorumludur. Çünkü Allah Teâlâ, hiç kimseye gücünün üstünde bir yük yüklememiştir [Bakara sûresi (2), 286]. Kimileri bir işi yapmaya güç yetirirken, kimileri yetiremeyebilir. Sorumluluk güç yettiği orandadır. Cenâb-ı Hak da **"Allah'a karşı vazifelerinize gücünüz yettiği kadar dikkat edin. Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğinize olarak (mallarınızı Allah uğrunda) harcayın"** [Teğâbün sûresi (64), 16] buyurur.

Farz olan ibadetlerin yapılmasında herkes aynı mükellefiyeti taşır. Nâfile ibadetler ise, daha önce de geçtiği gibi, her ferdin gücü ile, kudreti ile sınırlı ve ihtiyârîdir. Bu kâide sadece ibadetlerimizde değil, bütün dînî emirlerde geçerlidir.

Bu hadis 1275 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ortaya problemler çıkaracak, şüphelerin doğmasına, münakaşalarla ihtilafların artmasına sebep olacak sorular sormak haramdır.

2. Birtakım ciddî boyuttaki münakaşa ve ihtilaflar, fertlerin ve toplumların yıkılışına sebep olur.

3. Dinin kesin olarak yasakladığı şeylerden mutlaka uzak durmak, uyulması gereken farzlardandır.

4. Dinî yasaklarda müsamaha ve gevşeklik câiz değildir.

5. Dinî emirler, güç yettiği nisbette yerine getirilir.

6. Peygamber'in sünneti üzerinde münakaşaya dalmak doğru değildir.

159– الثَّاني : عَنْ أَبِي نَجِيحٍ الْعِرْباضِ بْنِ سَارِيَةَ رضي اللَّه عنه قال : وَعَظَنَا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَوْعِظَةً بليغةً وَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُون ، فقُلْنَا : يا رَسولَ اللَّه كَأَنَهَا مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ فَأَوْصِنَا . قال : « أُوصِيكُمْ بِتَقْوى اللَّه، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وإنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حبشيٌ ، وَأَنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيرى اخْتِلافاً كثيرا . فَعَلَيْكُمْ بسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ ، عضُّوا عَلَيْهَا بالنَّواجِذِ ، وإِيَّاكُمْ ومُحْدثَاتِ الأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضلالَةٌ » رواه أبو داود ، والترمذِي وقال حديث حسن صحيح .

« النَّواجِذُ » بالذال المعجمة : الأَنْيَابُ ، وقيلَ : الأَضْرَاسُ .

159. Ebû Necih İrbâz İbni Sâriye *radıyallahu anh* şöyle dedi:

“Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize çok tesirli bir öğüt verdi. Bu öğütten dolayı kalpler ürperdi, gözler yaşardı. Bizler:

- Ey Allah’ın Resûlü! Bu öğüt, sanki ayrılmak üzere olan birinin öğüdüne benziyor, bari bize bir tavsiyede bulun, dedik. Bunun üzerine:

– “Size, Allah’a çok saygı duymanızı, başınıza bir Habeşli köle bile emir olsa, onu dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Benden sonra sağ kalıp uzunca bir hayat sürenler pek çok ihtilaflar görecekler. O zaman sizin üzerinize gerekli olan, benim sünnetime ve doğru yolda olan Hulefâ-yi Râşidîn’in sünnetine sarılmanızdır. Bu sünnetlere sımsıkı sarılınız. Sonradan ortaya çıkarılmış bid’atlardan şiddetle kaçınınız. Çünkü her bid’at dalâlettir, sapıklıktır” buyurdular.

Ebû Dâvûd, Sünnet 5; Tirmizi, İlim 16. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 6

İrbâz İbni Sâriye

İlk müslümanlardan olan İrbâz, sahâbenin meşhurlarından ve Suffe ehlinin önde gelenlerindendir. Künyesi Ebû Necih olup Süleym kabilesine mensuptur. Gözü yaşlı sahâbîlerdendir. Cihada çıkmak için binit bulamadıkları için ağlayan ve Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’e müracaat edenler arasında o da vardı. Şu âyet onlar hakkında nâzil oldu:

“Kendilerine (binek sağlayıp) bindirmen için sana geldikleri zaman, sen ‘Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum’ deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözlerinden yaş akarak dönen kimselere de sorumluluk yoktur. Onlar da kınanmazlar” *[Tevbe sûresi (9), 92]. Dinin bir emrini yerine getirmeyen bir kimse, şayet bunu bir özür sebebi ile yapamıyorsa ağlamanın ve hüzün duymanın câiz olduğuna bu âyet delil teşkil eder.*

İrbâz İbni Sâriye daha sonraları Suriye’de Humus’a yerleşti. Abdullah İbni Zübeyr fitnesi diye adlandırılan hâdiseler esnasında, hicrî 75 senesinde vefat etti. Öldüğü sırada yaşı bir hayli ilerlemişti. Son zamanlarında ölümü arzu ediyor ve bu arzusunu şöyle dile getiriyordu:

“Allah’ım! Yaşım ilerledi, azmim zayıfladı, beni kendi katına al.”

Başına gelen bir olayı da şöyle hikaye eder:

“Bir gün Dımaşk Mescidi’nde namaz kılıyor ve ölümü arzu ederek dua ediyordum. Ansızın, erkek güzeli bir delikanlı, üzerinde yeşil ve kalın bir elbiseyle ortaya çıkıverdi. Bana:

- Böyle nasıl dua ediyorsun? dedi. Ben de kendisine:

- Nasıl dua edeyim, ey kardeşim oğlu? diye sordum. Dedi ki:

- Allah’ım! Amelimi güzel kıl, ecelimi de ulaştır, de. Ben:

- Allah’ın rahmetine eresin, sen kimsin? dedim.

- Ben mü’minlerin kalplerinden hüznü alan Retbâbil adlı meleğim, dedi. Sonra kendisine doğru yaklaşmaya çalıştım, fakat kimseyi göremedim.

İrbâz, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’den otuz bir hadis rivâyet etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisin bir başka rivâyetinden, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu konuşmayı bir sabah namazından sonra yaptığını öğreniyoruz. Peygamber Efendimiz'in va'zları, nasihat ve öğütleri kısa, özlü ve dikkat çekici idi. Bu sebeple sahâbe-i kirâm onu kolayca ezberleyip akıllarında tutarlar ve birbirlerine anlatıp aktarırlardı. Ayrıca Resûl-i Ekrem, va'z ve nasihat zamanını çok iyi gözetir, sahâbenin halini, vaktini ve içinde bulunduğu durumu dikkate alırdı.

Hadisin ravisi İrbâz, bu çok tesirli öğüdü dinleyen ashâbın o andaki hislerini ve durumlarını dile getirmektedir. Sahâbeden pek çokları Hz. Peygamber'den bir hadis naklederken, o andaki ortamı da bize haber verirler. Bu, onların güzel âdetlerinden biridir. Böylece biz, onların Hz. Peygamber'i ne kadar can kulağı ile dinlediklerini, sonra ona nasıl uyduklarını, itaat ettiklerini de öğrenmiş oluruz. Bu durum, bize aynı zamanda Peygamber Efendimiz'in hadisleri ve sünneti karşısında nasıl bir tavır takınmamız gerektiğini de öğretir.

Sahâbe, Resûl-i Ekrem'in sözleri karşısında ürperir, kalpleri titrer ve gözlerinden yaş akıtarak ağlarlardı. Bütün bunlar, samimiyetle inanmanın, itaat arzusu içinde olmanın, Allah ve Resûlü'nü sevip, saymanın birer göstergesidir. Kur'an ve Sünnet karşısında bizlerin de örnek almamız gereken davranışlardır.

Hz. Peygamber'in bu öğüdünün, inzâr yani uyarı niteliği taşıdığı, kıyamet ahvalinden, ölümden ve dünyanın âkıbetinden bahsettiği anlaşılmaktadır. Onun için, hadiste geçen **"beliğ"** kelimesini, az sözle çok şey anlatmak demek olan vecize şeklinde anlamak istemediğimizden, **"çok tesirli öğüt"** diye tercüme ettik. Çünkü kalbi ürperten ve insanları ağlatan bir öğüdün beliğ ve veciz olması yeterli sayılmaz. Aynı zamanda daha derûnî nitelikler taşıması gerekir. Nitekim sahâbe-i kirâm bu öğütten o kadar etkilendiler ki, bunu dünyaya vedâ eden bir insanın son sözlerine benzetip, Resûlullah Efendimiz'den kendilerine tavsiyede bulunmasını istediler. Yine, Peygamberimiz, o ana kadar sahâbîlerin pek alışık olmadığı bir üslupla konuşmuştur, diyebiliriz. Sahâbîler bu konuşmadan yakaladıkları ip uçları ile bir hükme vardılar, bunu da açıkça Hz. Peygamber'e söylediler. **"Bu öğüt, sanki veda eden bir kimsenin sözlerine benziyor"** değerlendirmesinin anlamı budur.

Sahâbe Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bir nevi veda konuşması yaptığını görünce:

Madem ki durum budur, o halde senden sonra ne yapacağımızı bize emret. Kurtuluşa nasıl ereceğimizi, yaşadığımız sürece nasıl bir yol takip edeceğimizi, senden sonraki halimizin ne olacağını bize söyle, demek istediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz onlara çok kısa, fakat gerçekten çok muhtevalı bir tavsiyede bulundu.

İlk tavsiye ettiği şey **takvâ** oldu. **Takvâ** çok geniş anlamlı bir terimdir. Kısaca belirtmek gerekirse Allah'tan korkmayı, Allah'a karşı günah işlemekten sakınmayı, O'na son derece saygılı olmayı, dinin emrettiği her şeye gücü ölçüsünde sarılmayı, yasakladıklarından da uzak durmayı ifade eder.

Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: **"Sizden önce kitap verilenlere de, size de 'Allah'dan korkun' diye tavsiye ettik"** [Nisâ sûresi (4), 131].

Bu âyet takvânın üç kısmını da kapsamaktadır. Bunlar:

*Şirkten ve Allah'a karşı isyandan sakınmak,

*Allah'dan başka kimseden korkmamak,

*Emredilenleri yapmak, yasak kılınanlardan uzak durmaktır.

Takvâ âhiret azığıdır. İnsanı ebedî azabdan o kurtarır, cennete o ulaştırır, Allah'ın hoşnutluğuna o nâil kılar. Kısaca **takvâ**, iyi ve üstün mü'min olmanın adıdır. Bu ise yukarıdan beri ifade etmeye çalıştığımız gibi, ferdi kendi iç bünyesinde nefis muhasebesine, kendi kendini kontrole sevkeder. Böylece fert olgunlaşır ve kendi dışındakilerle münasebetlerini düzene koyma imkânına kavuşur. Bu, toplumda düzeni sağlamanın da ilk basamağıdır. **Takvâ** sahibi olmak, insanların elinde olan ve birbirleri ile yarışabilecekleri bir alandır. Onun için Allah Teâlâ:

"Allah katında en üstün olanınız, Allah'dan en çok korkanlarınız, takvâda en ileri olanlarınızdır" [Hucurât sûresi (49), 13] buyurur.

Hz. Peygamber'in **takvâ**dan sonra tavsiye ettiği ikinci önemli konu, emîri yani devleti yöneteni dinlemek ve ona itaat etmektir. Hatta bu yönetici, toplumun en alt tabakası içinden çıkmış biri de olsa, ona itaat mecburiyeti vardır.

Nitekim hadiste **"Habeşli bir köle bile başınıza emir olsa"** denilmektedir ki, İslâm hukukuna göre kölelerin emirliği câiz değildir. Bu bir faraziye, bir varsayımdır. İtaatin önemini kavratmak, fitneden korunmanın yolunu öğretmek, başsızlığın felaket olduğuna dikkat çekmek içindir. Ancak yöneticiyi dinlemek ve ona itaat etmek, her hâl ü kârda mutlak bir emir şeklinde anlaşılagelmiş değildir. Dinleme ve itaatin boyutlarını, şartlarını ve niteliklerini de Kur'an ve Sünnet açıklığa kavuşturmuştur. Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"İtaat, dinin uygun gördüğü hususlardadır"* buyurmuşlardır. **Yöneticilerin, günah olan emirlerine itaat edilmez. Fakat bu sebeble onlara karşı ayaklanmak ve harp ilan etmek de câiz görülmemiştir. Çünkü itaatin zıddı her zaman isyan ve başkaldırma değildir. İsyanda toplumun fitneye sürüklenmesi ve daha büyük musibetlere uğraması sözkonusudur.** İslâm, fitneyi önlemek ve ortadan kaldırmak için meşrû sayılan her yola başvurur. Kur'ân-ı Kerîm, "**fitne çıkarmanın adam öldürmekten daha büyük bir günah olduğunu"** bildirir [Bakara sûresi (2), 191, 217].

Bir emîre, devlet başkanına itaat etmenin şartı ise, onun soyu sopu ve nesebi değildir. Burada aranan şart, emîrin İslâm'a uygun davranıp davranmadığıdır. **Yönetici âdil de olsa, zâlim de olsa, onun emirlerinin İslâmî olup olmadığına bakılır. Kişinin kendi hali ve yaşama biçimine göre karar verilmez.** Çünkü onun hali gizli kaldığı sürece kendi şahsını ilgilendirir. **Takvâ** nasıl insanın iç düzenini sağlar ve kişiyi başkaları ile ilişkilerinde iyiliğe sevkederse, emîrler yani devleti yönetenler de dış düzeni sağlamak ve toplumun birliğini, beraberliğini temin etmek ve korumakla yükümlüdürler. İnsan bazan nasıl nefsinin arzularıyla çelişkiye düşer ve sabrederse, yöneticilerle de çelişkiye düşebilir. O zaman da sabretmesi gerekir. İslâm nasıl kişinin kendi iç düzenini ve şahsî varlığını korumaya önem vermişse, toplum düzenini ve birliğini korumaya da aynı şekilde, belki de daha çok önem verir. Bütün bunlar, her şeye rağmen kötülüklere ve kötülere göz yummak veya sessiz ve tepkisiz kalmak anlamına gelmez. Tam aksine hangi durumlarda nasıl hareket edilmesi gerektiğini iyi tayin etmek anlamına gelir.

Bu hadiste, Peygamber Efendimiz'in işaret ettiği üçüncü husus, kendisinden sonra pek çok ihtilâfların ortaya çıkacağı gerçeğidir ki, o zaman kendisinin ve Râşid Halîfelerin yaşayış tarzına sımsıkı bağlanma zarureti vardır. Doğruya ulaşmak ve kurtuluşa ermek, ancak bu şekilde mümkün olur.

Peygamber Efendimiz, bu hadislerinde kendisinden sonra ortaya çıkacak olan pek çok ihtilaf ve fitneyi haber vermiştir. Bu, onun mûcizelerinden biri sayılır. Çünkü, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ileride ortaya çıkacak durumları toplu bir şekilde ve tafsilatiyle bilmekteydi. Zira ona bu bilgileri, Allah Teâlâ haber vermişti. Ancak Resûl-i Ekrem

Efendimiz bu konudaki bilgileri zaman, mekân gibi belirleyici unsurları ile haber vermemiştir. Hatta genel anlamda bile herkese söylememiştir. Sadece Huzeyfe İbni Yemân gibi, Ebû Hüreyre gibi bazı özellikli sahâbilere söylemiştir. Onlar da kendilerine haber verilen bu özel bilgileri müsaade edildiği nisbette açıklamışlar ve başkalarına nakletmişlerdir. Hadis kitaplarımızın **"fiten"** bahisleri bu nevi rivâyetleri ihtiva eder ki, *Riyazü's-sâlihîn'*in son kısımlarında da bunlara yer verilmiştir.

Ümmetin içinde fitneler ve ihtilâflar çoğalınca, görüş ayrılıkları da artar. O zaman insanlar hangi fikrin yanında olacaklar, nasıl hareket edeceklerdir? İşte Resûlullah Efendimiz bunun hal çaresini de göstermektedir. Kendisinin ve Râşid halifelerin sünnetlerine sımsıkı sarılmak, yegâne çıkış yoludur. Çünkü onların takip ettikleri yol hak yoldur.

Ortaya çıkacak ihtilâflar ifadesiyle, İslâm ümmeti içinde yer alacak olan **bid'at fırkaları** kastedilmiş olmalıdır. Çünkü **ihtilâf, küfür veya dinsizlik demek değildir.** Fakat ciddi boyuttaki ihtilâflar, ümmeti fitnelere, büyük günahlara sevkeder. Hatta insan, farkında olmaksızın kendini dinin hudutları dışında bulabilir. Nitekim, Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonra Hz. Osman ve Hz. Ali zamanında ortaya çıkan ihtilaflar, daha sonra fitneye dönüştü ve pek çok sahâbî henüz hayatta iken ümmet imtihandan geçti. Halifelerden sonraki dönemde ihtilâflar ve fitne artarak devam etti. Bu fitneler ve zararlı ihtilâflar, İslâm ümmetinin güçlenip kuvvetlenmesini önlemiş, bölünüp parçalanmalarına sebep olmuştur.

İslâm ümmeti içindeki ihtilâfların, bölünme ve parçalanmanın, grupçuluk ve hizipçiliğin, itaatsizlik ve baş tanımazlığın müslüman toplumları ne hale getirdiğini, günümüzde de gözlerimizle görüyor ve bunun ızdırabını hep birlikte çekiyoruz. Ümmet olma vasfına sahip bulunmadığımız gibi, ayrı milletlere ve pek çok ülkelere bölünmüş halimizle, kendi milli hudutlarımız ve coğrafyamız içinde de birlik, beraberlik ve kardeşliğimizi sağlayabilmiş değiliz.

İslâm toplumlarının fitneden kurtulabilmesi, ihtilâflara düşmemesi için müşterek bir düşünce ve hareket tarzına sahip olmaları gerekir. Bu ise belli bir şahsın veya bir grubun düşünce ve hareket tarzı olamaz. Çünkü başka şahıslar ve gruplar da vardır; onlar da kendilerinin haklı ve doğru olduklarını iddia edebilirler. İşte Peygamber Efendimiz, bunu da açıkça tesbit ve tayin etmiş, **"Sizin üzerinize gerekli olan benim sünnetime, yoluma ve doğru yola ulaştırılmış Hulefâ-yi Râşidîn'in sünnetine sımsıkı sarılmanızdır"** buyurarak, ortak hareket noktasını göstermiştir.

Bilindiği gibi, Hulefâ-yi Râşidîn, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dir. Peygamberimiz, başka bir çok hadislerinde olduğu gibi, bu hadiste de onların hidâyet, hak ve doğru yol üzere bulunacaklarını, kendilerine uyulması gerektiğini ifade buyurmuşlardır. Ehl-i sünnet'in bütün mezhepleri, Hulefâ-yi Râşidîn'e uyulması gerektiği konusunda görüş birliği içindedirler.

Bundan sonra, Peygamber Efendimiz bir noktaya daha dikkat çekmekte, **bid'at**lerden mutlaka sakınılması gerektiğini hatırlatmaktadır. Çünkü sünnete uygun olmayan davranışlar **bid'attır**. **Bid'at** dinde yeri bulunmayan, sonradan ortaya çıkarılmış olan inanç ve ibadetlerdir. Kur'an ve Sünnet'te yeri bulunmadığı ve bu iki asla aykırı olduğu için, her **bid'at dalâlet** (sapıklık) diye nitelendirilmiştir. Burada **"bid'at"** veya **"muhdes"** kelimelerinin **"sonradan ortaya çıkan şey"** anlamındaki sözlük mânası kastedilmiş değildir. Kastedilen esas mâna ise, Kur'an ve Sünnet'e aykırı olarak ortaya çıkan itikat, ibadet ve dinden sayılan şeylerdir. Çünkü sonradan olan bazı işler ve icadlar vardır ki, bunlar hayâtî ihtiyaç ve zaruretlerdir. Bu nevi şeyleri bid'attır diye reddetmek mümkün değildir. Bu ihtiyaç ve zaruretlerin, sapıklıkla da bir alâkası yoktur. Bu sebepledir ki, sonradan ortaya çıkıp itikad,

ibadet ve amelle ilgili olmayan şeyleri yani icatları bid'at olarak nitelemek doğru bir anlayış ve yaklaşım sayılmaz.

Bu hadis 703 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm toplumunu yönetenler, idareciler, âlimler va'z ve nasihat ve sohbet gibi yollarla insanları aydınlatmalı ve yetiştirmelidirler.
2. **Takvâ** dediğimiz Allah korkusu ve Allah'a saygı, müslümanın temel özelliği olmalıdır. Dinin emrettiklerine uyup neyhettiklerinden uzak durmak **takvâ**dır.
3. Allah'a itaati emrettikleri sürece, devleti yönetenlerin emirlerine itaat gerekir. Onların şahsî özelliklerine bakılmaz; çünkü bu durum sadece kendilerini ilgilendirir.
4. Hz. Peygamber, bir mûcize olarak gelecekteki bazı şeyleri haber vermiştir. Nitekim müslümanlar dört halifeden sonra pek çok ihtilafa düşmüşler ve çeşitli fırkalara ayrılmışlardır.
5. Hz. Peygamber'in sünnetinden sonra takip edilecek yol, Râşid Halifelerin yoludur. Çünkü onlar sahâbenin en bilgili olanları ve takvâ cihetinden de önde bulunanlarıdır.

6. Yöneten ve yönetilenlerin, Hz. Peygamber'in sünnet ve yaşama tarzını, Râşid Halifelerin uygulamalarını öğrenmeleri, kendilerini sapıklığa düşmekten korur.
7. Kur'an ve Sünnet'in zıddı ve karşıtı olan her çeşit bid'at sapıklık olup bunlardan sakınmak gerekir.

160– الثَّالِثُ : عَنْ أَبِي هريرة رضي اللَّه عنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : كُلُّ أُمَّتِي يدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلاَّ مَنْ أَبِي » . قِيلَ وَمَنْ يَأَبى يا رسول اللَّه ؟ قالَ : « من أَطَاعَنِي دَخَلَ الجَنَّةَ ، ومنْ عصَانِي فَقَدْ أَبِي » رواه البخاري .

160. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

"İstemeyenler dışında, ümmetimin tamamı cennete girer" buyurdu. Bunun üzerine:

- Ey Allah'ın elçisi, cennete girmeyi kim istemez ki? denildi. Peygamber Efendimiz:

– "Bana itaat edenler cennete girer, bana karşı gelenler cenneti istememiş demektir" buyurdu.

Buhârî, İ'tisâm 2

Açıklamalar

Cennete girmeyi istemeyenleri iki sınıfta toplamak veya iki şekilde anlamak mümkündür. Adına **"ümmet-i dâvet"** denilen ve kendilerine İslâm tebliği ulaştırılan kimseler, şâyet bu daveti kabul etmezler, yani müslüman olmazlarsa, kâfir diye adlandırılırlar. Bir diğer grup ise, **"ümmet-i icâbet"** denilen ve İslâm'ı kabul etmiş olanlardır. Bunlar, örnek nitelikte olması gereken insanlardır. Fakat bunlar arasında Peygamber'in tebliğ ettiklerine uymayanlar ve dinin emirlerini gerektiği şekilde yerine getirmeyenler de vardır ki, bunlar da âsî yani günahkâr kabul edilirler. **Kâfir olanlar hiçbir şekilde cennete giremezler. Âsi, günahkâr kabul edilenler ise, cehennemde cezalarını çektikten sonra cennete girerler.** Demek

oluyor ki, günah imanı gidermez, fakat sahibini cehenneme sokar. Ancak bu cehennemde kalış, kâfirlerde olduğu gibi sürekli ve ebedî değildir.

Sahâbe-i kirâm, cenneti istemeyenlerin kimler olabileceğini merak edip şaşırdılar ve Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bunu öğrenmek istediler. Allah Resûlü'nün cevabı kısa, ama son derece muhtevalı oldu. Buna göre kendisine itaat eden cennete girecek, isyan eden ise cehenneme girmeyi istemiş olacaktır. Peygamber'e itaat, Kur'an ve Sünnet'e sımsıkı sarılıp bağlanmayı içine alır ki, böyle hareket edenler mü'min olarak cennete girerler. Peygamber'e isyan ise, ya tamamen İslâm'ı kabul etmemeyi ifade eder ki, o zaman bu âsi kişi kâfir olarak kalıp ebediyyen cehenneme girer veya müslüman olduğu halde Allah'a ve Resûlü'nün emirlerine uygun hareket etmeyerek günahkâr olur, günahının cezasını çektikten sonra cennete girer.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber'e itaat etmek, cennete girmeye vesiledir.

2. Peygamber'e isyân, dini kabul etmemek anlamına geleceği için böyleleri ebediyyen cehennemde kalır. İslâm'ı kabul ettiği halde günah işlemeye devam eden kimse cehenneme girer, ancak orada temelli kalmaz.

161- الرَّابعُ : عن أَبِي مسلمٍ ، وقيلَ : أَبِي إِيَاسٍ سلَمةَ بْنِ عَمْرِو بن الأَكْوَعِ رضي اللَّه عنه ، أَنَّ رَجُلاً أَكَلَ عِنْدَ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِشِمَالِهِ فقالَ : « كُلْ بِيمِينكَ » قَالَ : لا أَسْتَطِيعُ . قالَ : « لا استطعَت » ما منعهُ إِلاَّ الْكِبْرُ فَمَا رَفعَها إِلَى فِيهِ ، رواه مسلم .

161. Ebû Müslim (veya Ebû İyâs) Seleme İbni Amr İbni Ekvâ *radıyallahu anh*'ın naklettiğine göre, bir adam Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*' in yanında sol eliyle yemek yedi. Peygamber Efendimiz adama:

– "Sağ elinle ye" buyurdu. Adam:

– Bir türlü yapamıyorum, dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz:

– "Yapamaz ol" diye beddua etti.

Çünkü adamın Resûl-i Ekrem'i dinlememesi, kibrinden dolayı idi. Bu beddua üzerine, adam elini ağzına götüremez oldu.

Müslim, Eşribe 107. Ayrıca bk. Buhârî, Et'ime 2; Ebû Dâvûd, Et'ime 19; Tirmizî, Et'ime 47; İbni Mâce, Et'ime 8

Seleme İbni Amr İbni Ekvâ

Seleme, Medine'li ve Eslemoğullarından bir sahâbîdir. Bey'atür-rıdvân'da bulunmuştur. Künyesi Ebû Âmir veya Ebû Müslim ya da Ebû İyâs'dır.

Yolunda ölmeye hazır olduğunu belirterek, Allah Resûlü'ne biat etti. Peygamberimiz'le birlikte yedi gazveye katıldı. Gözü pek, kahraman ve ölümden korkmayan bir sahâbî idi. İyi bir atıcı, güzel ahlâk sahibi, fazilet timsali, hayır ehli bir kimseydi. Peygamberimiz'den yetmiş yedi hadis rivayet etti. Seleme, şöyle diyerek övünür ve sevinirdi:

- Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem beni defalarca terkisine (binitinin arkasına) aldı, defalarca başımı okşadı, bana ve soyuma defalarca Allah'tan bağışlanma diledi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, onun hakkında: "Bizim en iyi süvarimiz Ebû Katâde, en iyi piyademiz ise Seleme İbni Ekvâ'dır" derdi.

Seleme İbni Ekva', Medine'de yaşadı. Hz. Osman'ın katli olayından sonra Rebeze'ye yerleşti. Fakat ölmeden bir süre önce tekrar Medine'ye döndü ve seksen yaşında iken hicrî 74 senesinde orada vefat etti.

Oğlu İyâs, babasının hiç bir şekilde ve asla yalan söylemediğini anlatırdı.

Seleme İbni Ekva'dan rivayet edilen hadislerin bir çoğu Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alır. Bu rivâyetlerde onun kahramanlığı, samimiyeti ve peygamber sevgisinin güzel örneklerine rastlanır (mesela bk. Müslim, Cihâd 132).

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Peygamber'in yanında sol eliyle yemek yiyen kişi, Büsr İbni Râî idi. Büsr, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yasaklayıp hoş görmediği bir davranışta bulunmuş, onun ikazına rağmen kibri, büyüklenmesi sebebi ile bu halini terketmemişti. Halbuki, Peygamber Efendimiz: *"Sol el ile yemeyin, çünkü şeytan sol eliyle yer"* (Müslim, Eşribe 105) buyurmuşlardır.

Büsr gibilerin bu tarzdaki davranışları, Allah'ın elçisine muhalefet veya en azından onu önemsememek kabul edilir. Her iki hal ise Kur'an ve sahih sünnetle yasaklanmıştır.

Bu durumda, kendisini düzeltmesi, hakkı ve doğruyu kabul edip ona yönelmesi, özür dilemesi gerekirken, o inatlaştı. Efendimiz bu sebeble ona beddua etti. Hz. Peygamber'in duasının olduğu gibi, bedduasının da Allah tarafından reddolunmadığını hem ashâb hem de kendisine beddua edilen Büsr gördüler.

Peygamber Efendimiz'in bedduasının sebebi, bu sahâbînin yemeği sol eliyle yemesi değil, kibir ve inadıdır. Çünkü sağ elle yeyip içmek müstehabdır; farz veya vâcip değildir. Günah veya beddua farz, vâcip gibi emirleri terketmekden kaynaklanır. Kibir ve hakka karşı inat ise, büyük günahtır.

Bazıları bu davranışın bir münafıklık alâmeti olduğunu söylemişlerse de, İslâm âlimleri bunu doğru bulmazlar. Sadece kibirden dolayı yapılan böyle bir davranışın münafık olmayı gerektirmediğini belirtirler. Hadisi, 614 ve 742 numaralar ile tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sağ elle yeyip içmek müstehap, özürsüz olarak sol elle yeyip içmek ise mekruhtur.
2. Kibir ve inat büyük günahtır.
3. Peygamberimiz'in duası ve bedduası makbuldür.
4. Peygamber'e muhalefet, ona karşı kibirli davranmak ve uyarılarına aldırmayarak inat etmek câiz değildir.

162- الْخَامِسُ : عنْ أَبِي عبدِ اللَّه النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رضي اللَّه عنهما، قال: سمِعْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّه بَيْنَ وُجُوهِكمْ » متفقٌ عليه

وفي روايةٍ لِمُسلِمٍ : كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُسَوِّي صُفُوفَنَا حَتَّى كأَنَّمَا يُسَوي بِهَا الْقِداحَ حَتَّى إِذَا رأَى أَنَّا قَدْ عَقَلْنَا عَنْهُ ثُمَّ خَرَجَ يوماً ، فقامَ حتَّى كَادَ أَنْ يكبِّرَ ، فَرأَى رجُلا بادِياً صدْرُهُ فقالَ : « عِبادَ اللَّه لَتُسوُّنَّ صُفوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّه بيْن وُجُوهِكُمْ » .

162. Ebû Abdullah Nu'mân İbni Beşîr *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ya saflarınızı düzeltirsiniz, ya da Allah Teâlâ sizin aranıza düşmanlık, buğz ve kalblerinize ihtilâf koyar da birbirinizden yüz çevirirsiniz."

Buhârî, Ezân 71; Müslim, Salât 127. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 93; Tirmizî, Mevâkît 53; İbn Mace, İkâme 50

Müslim'in bir başka rivâyeti şöyledir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sanki okları düzeltir gibi saflarımızı düzeltirdi. Bizim buna alıştığımızı görünceye kadar böyle yapmaya devam etti. Kendisi bir gün namaza çıktı ve namaz kıldıracağı yerde durdu. Tam tekbir almak üzere iken göğsü saf hizasından dışarı çıkmış bir adam gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Ey Allah'ın kulları! Ya saflarınızı düzeltirsiniz, ya da Allah Teâlâ sizin aranıza düşmanlık, buğz ve kalblerinize ihtilâf koyar da birbirinize yüz çevirirsiniz." Müslim, Salât 128

Nu'mân İbni Beşîr

Künyesi Ebû Abdullah olan Nu'mân, hicrî ikinci yılda doğdu. Küçük yaşta İslâm'ı kabul etti. Medine'li olup, Hazrec kabilesindendi. Babası ve annesi de sahâbî idi. Sahâbeden Abdullah İbni Revâha da Nu'mân'ın dayısıdır.

Babası Beşîr, İkinci Akabe Biatı'nda bulundu. Resûl-i Ekrem'in bütün gazvelerine iştirak etti. Ebû Bekir halife olduğunda, ona ilk biat eden Medine'li, Beşir oldu. Böyle bir babanın oğlu oluşu, Nu'mân'ın yetişmesi ve şöhretinde etkili oldu.

Nu'mân'ın rivayet ettiği 114 hadisin bir çoğu Kütüb-i Sitte'de yer almaktadır.

Nu'mân, elinin açıklığı, cömertliği, şâirlik ve kahramanlığı ile meşhurdu. Muâviye kendisini önce Kûfe'ye sonra Humus'a vali tayin etti. Muâviye'nin ölümünden sonra, Humus halkını Abdullah İbni Zübeyr'e biat etmeye davet etti. Bunun üzerine halk kendisine karşı çıktı ve baş kaldırdı. Numân, Humus'tan ayrıldıysa da peşine düşüp onu takip ettiler ve hicrî 64 yılında Bîrîn kasabasında öldürdüler.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, namazda safların düzgün olmasına büyük önem verirdi. Bu konudaki hadisler, insanı şaşırtacak kadar çoktur. İslâm, insanın iç dünyasında olmasını arzuladığı âhenk ve düzeni, dış dünyada da meydana getirmeyi veya dış dünyasına da yansıtmayı hedeflemiştir diyebiliriz. Düzgün bir saf, aynı zamanda doğruluğun, dürüstlüğün, birlikteliğin, hedef ve gaye birliğinin alâmeti sayılır. Çünkü Allah Teâlâ bu nitelikleri sever. Eğriliği, yalancılığı, bölünmüş ve parçalanmışlığı, dağınıklığı, arzu ve emellerin çeşitliliğini ve bunlardan doğan gayesizliği ise sevmez. Nitekim bir âyet-i kerîmede: **"Allah, kendi yolunda kurşunla kaynatılmış binalar gibi saf bağlayarak çarpışanları sever"** [Saf sûresi (61), 4] buyurulur. Namaz, müslümanları günde beş defa Allah'ın huzurunda bir araya getiren bir eylem, bir cihad kabul edilebilir. Cephedeki cihad gibi, namazda da saflar oluşur. Namazda müslümanlar birlik ve beraberliklerini, nizam ve intizamlarını, disiplinlerini hem kendileri görüp moral kazanırlar, hem de bu hallerini düşmanlarına göstererek onların kalblerine korku salarlar.

Sanki safların düzenli olmayışı, ruh ve düşüncenin, niyetin doğru olmayışının bir göstergesidir. Çünkü Peygamber Efendimiz, safların düzgün olmayışının sonucunu, kalblerin uyuşmaması ve neticede müslümanların birbirlerinden yüz çevirmeleri ile açıklamaktadır.

Peygamber Efendimiz'in safların düzgünlüğüne gösterdiği bu hassasiyet, aynı zamanda onun estetiğe verdiği önemin de bir delili sayılabilir. Çünkü gelişi güzel bir saf, insanın göz zevkine, dolayısıyla gönül zevkine zarar verir. Bu sebeble **Peygamber Efendimiz, toplumda göze ve gönle hoş gelmeyen, insan zevkini okşamayan çirkinlikleri de ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.**

Bir başka yönden baktığımızda bu bir eğitimdir. Hz. Peygamber, öğrettiği ve emrettiği şeylerin bizzat eğitimi ve tatbikatıyla da meşgul olmuşlardır. İnsanlara hem fert, hem de toplum boyutunda bunu göstermiş ve örnek olmuştur.

Hadisimiz, 1091 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namazda safları düzgün tutmaya teşvik vardır.

2. Kâmetle namaza başlama arasındaki konuşma, namaza engel teşkil etmez ve kâmetin tekrarı da gerekmez. Ancak bir kısım âlimler, bu konuşmanın namazı ilgilendiren bir konuda olması gerektiğini belirtmişlerdir. Namazla ve ibadetle alâkalı olmayan konuşmaların, kâmetin tekrarını gerektireceğini söylemişlerdir.

3. Sünnetle konulan edebe uymak gerekir. Sünnete muhalefet edenler maddeten veya mânen ceza görürler.

163– السَّادِسُ : عن أَبِي موسى رضي اللَّه عنه قال : احْتَرق بيْتٌ بالْمدِينَةِ عَلَى أَهلِهِ مِنَ اللَّيْل فَلَمَّا حُدِّث رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِشَأْنِهِمْ قال: « إِنَّ هَذِهِ النَّار عَدُوٌّ لكُمْ ، فَإِذَا نِمْتُمْ فَأَطْفِئُوهَا عَنْكُمْ » متَّفقٌ عليه .

163. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Medine'de bir ev, geceleyin ev halkı ile birlikte yanmıştı. Durum Peygamber Efendimiz'e haber verilince:

– “Ateş size düşmandır. Uyuyacağınız zaman onu söndürünüz” buyurdular.
Buhârî, İsti’zan 49 ; Müslim, Eşribe 101. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb, 46

Açıklamalar

Yangın, insanoğlunun karşılaştığı bazı kere önlenemez âfetlerden biridir. Bizlere düşen görev, deprem, sel, fırtına ve benzeri âfetlere karşı, gücümüzün yettiği oranda tedbirler almaktır. Yangın gibi, ihmal sonucu meydana gelen âfetlere karşı ise, daha tedbirli ve dikkatli davranmak bir vazifedir. Özellikle parlamasından ve tutuşmasından korktuğumuz ateşi evimizde olduğu gibi, bağımız ve bahçemizde, ormanlık, ağaçlık mıntıkalarda da söndürmeyi ihmal etmemek gerekir.

Çünkü küçük bir ihmalin ne büyük felâketlere yol açtığını her gün gözlerimizle görüyor ve basın-yayın organlarından öğreniyoruz. İşte Peygamber Efendimiz bizi bu konuda uyarmakta, dikkatimizi çekmekte ve yapacağımız ilk işin ne olduğunu haber vermektedir. Uyku bir nevi küçük ölüm olduğu için, özellikle uyumadan önce evlerimizdeki ocağı, sobayı veya tehlikeli olabilecek diğer ısıtıcıları söndürmeyi tavsiye etmektedir.

Ateşin düşman olarak nitelendirilmesinin sebebi, mala ve cana verdiği zarardan dolayıdır. Çünkü kişinin canına ve malına kasteden, ona en büyük zararı veren düşmanıdır. Bu sebeble, insan en etkili tedbiri düşmanına karşı alır. Resûlullah Efendimiz’in ateşi düşmana benzetmesi bu yüzdendir.

Hadisimiz 1657 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Felâketlere karşı tedbir kulun görevidir.
2. Uyumadan önce ateşi söndürmek, sünnete uygun bir davranıştır.
3. Peygamberimiz’in irşadına uymak, başımıza gelecek zarar ve felâketlerden bizi korur.

164– السَّابِعُ : عَنْهُ قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ مَثَل مَا بعَثني اللَّه بِهِ من الْهُدَى والْعلْمِ كَمَثَلَ غَيْثٍ أَصَاب أَرْضاً فكَانَتْ طَائِفَةٌ طَيبَةٌ ، قبِلَتِ الْمَاءَ فأَنْبَتتِ الْكلأَ والْعُشْب الْكَثِيرَ ، وَكَانَ مِنْهَا أَجَادِبُ أَمسكَتِ الماءَ ، فنَفَعَ اللَّه بها النَّاس فَشَربُوا مِنْهَا وسَقَوْا وَزَرَعَوا. وأَصَاب طَائِفَةً أُخْرَى ، إِنَّمَا هِيَ قِيعانٌ لا تُمْسِكُ ماءً وَلا تُنْبِتُ كَلأً فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ فَقُهَ فِي دِينَ اللَّه ، وَنَفَعَه ما بعَثَنِي اللَّه به ، فَعَلِمَ وعَلَّمَ، وَمثلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذلِكَ رَأْساً ولَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللَّهِ الذي أُرْسِلْتُ بِهِ » متفقٌ عليه . « فقُهَ » بِضم الْقَافِ عَلَى الْمَشْهُورِ ، وقيلَ : بكَسْرِهَا ، أَيْ : صارَ فَقِيهاً .

164. Yine Ebû Mûsâ el-Eş’arî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah’ın benimle göndermiş olduğu hidâyet ve ilim, yeryüzüne yağan bol yağmura benzer. Yağmurun yağdığı yerin bir bölümü verimli bir topraktır: Yağmur suyunu emer, bol çayır ve ot bitirir. Bir kısmı da suyu emmeyip üstünde tutan çorak bir yerdir. Allah burada biriken sudan insanları faydalandırır. Hem kendileri içer, hem de hayvanlarını sular ve ziraatlarını o su sayesinde yaparlar. Yağmurun yağdığı bir yer

daha vardır ki, düz ve hiçbir bitki bitmeyen kaypak arazidir. Ne su tutar, ne de ot bitirir. İşte bu, Allah'ın dininde anlayışlı olan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilim kendisine fayda veren, onu hem öğrenen hem öğreten kimse ile, buna başını kaldırıp kulak vermeyen, Allah'ın benimle gönderdiği hidâyeti kabul etmeyen kimsenin benzeridir." Buhârî, İlim 20; Müslim, Fezâil 15

Açıklamalar

Hidâyet dilimizde de kullanılan bir kelime olup doğru yolu arama, doğru yola girme, Allah tarafından kalbe ilham olunan hak yolu bulma arzusu, hak din, İslâm dini gibi anlamlar ifade eder. Mutlak mânada, **hayra delâlet eden her şey hidâyettir.** Çünkü hayır ve hak, İslâm'ın bize öğrettiği ve gösterdiği doğruların, güzelliklerin tamamıdır. Allah, gönderdiği peygamberleri vasıtasıyla insanlara daima doğruyu ve hakkı göstermiş, yanlış ve bâtıl olan her şeyden uzak durmalarını istemiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyeti buna işaret etmektedir:

"Semûd kavmine gelince, onlara doğru yolu gösterdik; fakat onlar, körlüğü doğru yolu bulmaya üstün tuttular. Böylece yaptıkları yüzünden alçaltıcı azâb yıldırımı onları yakaladı" [Fussilet sûresi (41), 17].

"Ey Muhammed, sen sevdiğini doğru yola iletemezsin; fakat Allah dilediğini doğru yola iletir. O, yola gelecek olanları daha iyi bilir" [Kasas sûresi (28), 56] gibi âyetler, hidâyetin ne olduğunu açıklayıcı ve öğretici niteliktedir.

Hadiste geçen ilim ise, hem zâhirî bilgileri hem de gizli ilimleri kapsar. Hidâyet, ilmin, öğrenmenin ve anlayıp kavramanın ilk adımıdır. Bu sebeple, öne geçirilmiş, önce anılmıştır. **İlim, Allah'ın insana verdiği anlayış ve seziş kabiliyetinin ürünüdür. Marifet ise ilimden sonra gelen ve daha üstün bir nitelik olan temyiz gücü yani bilgileri seçip ayırma vasfıdır.**

Peygamberimiz, pek çok hadislerinde olduğu gibi, bu hadiste de çok önemli ve hassas bir konuyu teşbihle anlatmıştır. Çünkü teşbihler ve benzetmeler bir şeyi kolayca anlama ve akılda tutma imkânı sağlar. Öte yandan fesahat ve belâğat dediğimiz üstün konuşma niteliğini, derin anlayış ve kavrayışı da yansıtır. Allah Resûlü'nün bu konudaki eşsizliği elbette münakaşa edilemez.

Peygamber Efendimiz Allah Teâlâ'nın kendisiyle gönderdiği hidâyet ve ilmi, bol yağmura benzetmiştir. Yeryüzü kuruyup, toprak şerha şerha yarıldığı, ağaçlar ve diğer bitkiler sararıp solduğu zaman yağan bol yağmur, yeryüzünü nasıl diriltir, canlandırır, âdeta ona yeniden hayat verirse; cehalete, karanlığa, ahlâksızlık bataklığına sürüklenmiş insanlık da bir peygamberi, bir hidâyet rehberini, bir aydınlatıcı, yol göstericiyi öyle bekliyordu. İşte Peygamberimiz'le gelen hidâyet ve ilim, bol yağmurun yeryüzünde yaptığını insanların ruhunda, kalbinde ve gönlünde yaptı. Yağmur nasıl ölü toprağı diriltti ise, İslâm'ın hidâyeti ve ilmi de ölü kalbleri ve gönülleri öylece diriltti. **Ölü toprağı dirilten yağmur nasıl gök yüzünden yeryüzüne iniyorsa, ölü kalbleri diriltip canlandıran ilâhî vahiy de semadan yeryüzüne öylece indi.** O halde, İslâm'ın hidâyet ve ilminden nasibi olan kalbler diri, bunun dışında kalanlar ölü hükmündedir. İşte bu güzel teşbihten kısaca bunları anlamış oluyoruz.

Peygamberimiz'in benzetmelerle anlatımı bu kadarla bitmiyor. O yağmurun yağdığı toprakları da bir ayırıma tabi tutuyor. Her toprak aynı verimlilikte olmaz, dolayısıyla her topraktan aynı ölçüde faydalanılmaz.

Yeryüzünün bazı kesimlerindeki topraklar çok verimlidir. Yağmur sularını emer; çok güzel meyve ve sebze bitirir veya ağaçlar yetiştirir. Böylece insanlar ondan faydalanır. Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiği dini kabul ederek iyi bir müslüman olan, dinin buyruklarından hem kendisi faydalanıp hem de başkalarına faydalı olan mü'minler bu araziye benzetilmiştir.

Bir başka cins toprak vardır ki, kayalık ve taşlık arazidir veya suyu çekmeyip biriktiren killi topraktır. Bu toprakta bitki yetişmez; ot ve çayır bitmez ama üzerinde biriken suyu insanlar içer, hayvanlarını ve arazilerini sularlar. Bu da bir faydadır. Peygamberimiz'in getirdiği hidâyet ve ilmi kabul edip başkalarını bundan faydalandıran mü'minler, bu toprak parçasına benzetilmiştir.

İslâm'ı kabul etmeyen hidâyet ve ilimden nasibi olmayanlar ise, yağmur suyunu emen fakat herhangi bir bitki bitirmeyen veya suyu üzerinde tutup insanları faydalandırmayan işe yaramaz, kıraç ve çöl araziye benzetilmişlerdir.

Allah Teâlâ'nın Peygamber Efendimiz vasıtasıyla gönderdiği dini kabul edenlerin hepsi aynı seviyede olmayacağı gibi, bu hidâyet ve ilmi kabul etmeyenler de olacaktır. Nitekim Peygamberimiz, Allah tarafından kendisine indirilen ilâhî vahyi, yani Kur'an'ı herkese tebliğ etti, açıklama ve uygulamalarını da herkesin gözü önünde yaptı. Kendisine inananlar olduğu gibi, inanmayanlar da oldu. İslâm'ı kabul eden sahâbîlerin hepsinin derecesi, anlayış ve kavrayışı, kabiliyeti aynı değildi. Esasen bütün insanlar nasıl fizikî yaratılış itibariyle farklı iseler, zekâ, anlayış ve kavrayış yönünden de farklıdırlar. Bundan daha tabiî bir şey de olamaz. Bir toplumda hem yönetenle, hem yönetilenler, hem öğretenler hem öğrenenler, hem zenginler hem fakirler ve benzerleri bulunacaktır. Böylece toplum kendi içinde bir işbirliğini gerçekleştirecek ve hayat böyle devam edecektir.

Netice olarak ilim öğrenmek ve öğretmek, insanların hidâyetine vesile olmak, en üstün faziletlerden biridir. İnanan insanların dünyada var olmalarının sebebi ve hikmeti de budur. Zira dünyanın her şeyi gelip geçicidir; kalıcı olan Allah'ın hoşnutluğunu kazanabilmek ve onun rızâsına uygun bir hayat sürmektir. Bu hadis, 1381 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanlar tıpkı toprak gibi çeşit çeşittir. Kendisine ve başkalarına faydalı olanı, sadece fayda vereni ve faydasızları vardır.
2. Yağmur yeryüzünü canlandıran ve bütün canlılara hayat veren ilâhî bir rahmettir.
3. Allah'ın Hz. Peygamber ile gönderdiği İslâm dini, toprağı dirilten yağmur gibi kalpleri ve gönülleri canlandıran, dirilten bir rahmettir.
4. Bu hadis, bizi ilim öğrenmeye, öğretmeye, öğrendiklerimizi yaşamaya, ilimden uzak kalmamaya, kısaca söylersek ilim sahibi olmaya veya ilim ehliyle beraber bulunmaya teşvik etmektedir.
5. İnsanlara bir konuyu anlatırken teşbihlerle, benzetmelerle anlatmak, o konunun daha iyi kavranılmasına yardımcı olur. Bu Kur'an ve Sünnet'e de uygun bir yoldur.

165– الثَّامِنُ : عن جابرٍ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «مثَلِي ومثَلُكُمْ كَمَثَل رجُلٍ أَوْقَدَ نَاراً فَجعَلَ الْجَنَادِبُ وَالْفَراشُ يَقَعْنَ فيهَا وهُوَ يذُبُّهُنَّ عَنهَا وأَنَا آخذٌ بِحُجَزِكُمْ عَنِ النارِ ، وأَنْتُمْ تَفَلَّتُونَ منْ يَدِي » رواه مسلمٌ . « الْجَنَادبُ » : نَحْوُ الجَراد والْفرَاشِ ، هَذَا هُوَ المعْرُوفُ الَّذِي يَقعُ في النَّار . «والْحُجَزُ»: جَمْعُ حُجْزَةٍ ، وهِي معْقِدُ الإِزَار والسَّراوِيلِ .

165. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Benim ve sizin durumunuz, ateş yakıp da, ateşine cırcır böcekleri ve pervaneler düşmeye başlayınca, onlara engel olmaya çalışan adamın durumuna benzer. Ben sizi ateşten korumak için kuşaklarınızdan tutuyorum, siz ise benim elimden kurtulmaya, ateşe girmeye çalışıyorsunuz."

Müslim, Fezâil 19. Ayrıca bk. Buhârî, Rikâk 26; Tirmizî, Edeb 82

Açıklamalar

Bu hadis, Peygamber Efendimiz'in ümmetine olan şefkat ve merhametinin, onlara bir zarar gelmemesi için ne kadar gayret gösterdiğinin delilidir. Kendilerini ateşe atan pervaneler, bilgisizlik ve idraksizlikleri sebebiyle böyle yapıyor ve helâk oluyorlar. Oysa insanoğlu akıl ve idrak sahibidir. Bu vasıflara sahip olmayan hayvanlar gibi hareket etmemesi gerekir. İnsanın içine gireceği ateş cehennemdir. Cehennemden, onun yakıcı ateşinden korunmanın ve kurtulmanın yolu Allah ve Resûlü'nün emir ve tavsiyelerine uymak, helal-haram sınırını bilip tanımakla mümkündür. Peygamber Efendimiz, **"Ben sizi ateşten korumak için kuşaklarınızdan tutuyorum"** derken, size helâl ve haramın hudutlarını öğretiyor, insanı cehenneme götüren davranışlardan sizi haberdar ediyorum; buna rağmen siz, nefislerinizin arzusuna uyarak haramlara dalıyor, cehenneme girmenizi gerektirecek işler yapıyorsunuz, demek istiyor.

Gerçekten Kur'an ve Sünnet, hangi amellerin insanı cennete götüreceğini, hangilerinin cehenneme girmeye sebep olacağını çok açık bir şekilde ortaya koymuş, gözler önüne sermiştir. Yanmakta olan bir ateşe cırcır böceklerinin ve pervanelerin gelip düştüğünü, yanıp helâk olduğunu nasıl apaçık görüyorsak, cehennemlik ameller de onun kadar apaçık bellidir. Bu yasakları çiğneyenler, günahları ve dünyalık şehvetleri sebebiyle cehennem ateşinde yanacaklardır. Bu, Allah'a ve Peygamber'ine itaat etmemenin, emirlerine uymamanın sonucudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, ümmetine karşı son derece merhametli ve şefkatlidir. Onun sünnetine uyanlar, şefaatine ulaşırlar; karşı gelenler ise, kendi nefislerine zulmetmiş olurlar ve cehenneme girerler.
2. İnsanların büyük bir çoğunluğu bilgisizdir. Onları uyarmak âlimlerin, bilenlerin görevidir.
3. Uyarıya kulak asmayanlar, helâl ve haramı gözetmeyenler, mü'min de olsalar cehenneme girerler.
4. Peygamberimiz'in sünnetleri ve uyarıları ümmetine kıyamete kadar rehberdir.

166- التَّاسعُ : عَنْهُ أَنْ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَمَر بِلَعْقِ الأَصابِعِ وَالصحْفةِ وقال: « إِنَّكُم لا تَدْرُونَ في أَيِّهَا الْبَرَكَةَ » رواه مسلم .

وفي رواية لَهُ : « إِذَا وَقَعتْ لُقْمةُ أَحدِكُمْ . فَلْيَأْخُذْهَا فَلْيُمِطْ مَا كَانَ بِهَا مِنْ أَذًى ، وَلْيَأْكُلْهَا ، وَلا يَدَعْهَا لَلشَّيْطانِ ، وَلا يَمْسَحْ يَدَهُ بِالْمَندِيلِ حَتَّى يَلْعَقَ أَصَابِعهُ ، فَإِنَّهُ لا يدْرِي في أَيِّ طَعَامِهِ الْبَرَكَةَ » .

وفي رواية له : « إنَّ الشَّيْطَانَ يَحْضُرُ أَحدكُمْ عِنْدَ كُلِّ شَيءٍ مِنْ شَأْنِهِ حَتَّى يَحْضُرَهُ عِنْدَ طَعَامِهِ ، فَإِذَا سَقَطَتْ مِنْ أَحَدِكُمْ اللُّقْمَةُ فَلْيُمِطْ مَا كَانَ بِهَا مِنْ أَذًى، فَلْيأْكُلْها ، وَلا يَدَعْهَا لِلشَّيْطَانِ .

166. Câbir *radıyallahu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* parmakları yalamayı, yemek tabağını silmeyi emretti ve:

"Sizler, gerçekten bereketin hangisinde olduğunu bilemezsiniz" buyurdu.

Müslim'in bir başka rivayeti şöyledir:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden birinizin lokması düştüğünde hemen onu alsın ve üzerine yapışanları temizleyip yesin, onu şeytana bırakmasın. Parmaklarını yalamadıkça da elini mendile silmesin. Çünkü o kimse, bereketin yemeğin neresinde olduğunu bilemez."

Yine Müslim'e ait bir diğer rivâyet şöyledir:

Peygamberimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Şüphesiz şeytan sizden birinizin her işinde hazır olur. Hatta yemeği esnasında bile yanında bulunur. Sizin birinizin lokması düşerse, üzerine yapışanları temizleyip yesin. Lokmasını şeytana bırakmasın." Müslim, Eşribe 133-135.

Açıklamalar

Bizim dinimiz, mensuplarına her şeyin en iyisini, güzelini ve doğru olanını emreder. İslâm, maddî ve manevî temizliğe çok büyük önem verir. İsrafın hiç bir çeşidini hoş görmez, haram sayar.

Yemeğe başlamadan önce elleri güzelce yıkayıp temizlemeyi emreden Peygamberimiz, yemekten sonra da ellerin tekrar yıkanarak temizlenmesini, sonra silinip kurulanmasını öğütler.

Kabul etmek gerekir ki, bütün insanlar kaşık ve çatal kullanarak yemek yemedikleri gibi, her zaman bu aletleri bulmak mümkün olmayabilir. Kaldı ki, nasıl bir temizlik yapıldığını veya ne ile temizlendiğini bilmediğimiz bir yerde, kaşık ve çatal kullanmak bizim için hiç de iç açıcı olmayabilir.

İşte dinimiz, her zaman her şeyin olabileceğini düşünerek, çok çeşitli durumlara karşı bizi hazırlıklı bulunmaya çağırır ve her konunun elimizde olan tedbirlerini almaya bizleri teşvik eder. İnsan, kendinden bir parça olan ve yüklendiği görevler sebebiyle dışarıyla en ilgili bulunan, el, yüz ve ayak gibi organlarının temizliğine daha bir özen göstermek zorunluluğu hisseder. Dinimiz temizlikle ilgili emirlerinde, özellikle abdest uzuvları dediğimiz vücudumuzun bu organları üzerinde hassasiyetle durur.

Güzelce temizlenmiş elleri ile yemek yemiş olan kişi, parmaklarını yalayarak ve aynı şekilde yemek yediği kabı, tabağı da güzelce silerek temizlemeyi ihmal etmez. Kaşık ve çatal gibi aletler kullandığımızda da aynı şekilde hareket ederek, tabağımızda ve bu aletlerde yemek artıkları bırakmamaya özen gösteririz. Bu husus bize dinimizin öğrettiği prensiplerden, âdâb-ı muâşeret dediğimiz görgü kurallarından biridir. Böylece hem israf etmeyiz hem de berekete nâil oluruz.

Bereket nimetin artması, bir hayrın gerçekleşmesini temenni etmenin yanında bir nimetten faydalanmayı da ifade eder. Burada ise bereketle kastedilen, kendisiyle beslenilen, açlıktan insanı kurtaran ve Allah'a hakkıyla ibadet edebilmek, çalışıp çabalamak ve elinin emeğiyle kazanabilmek için kişinin vücuduna güç ve kuvvet veren şeylerdir denilebilir. Berekete nâil olmak için, yemeğin hiç bir parçasını telef etmemek gerekir. Yukarıdaki üç ayrı rivâyette bu noktaya özellikle dikkat çekildiğini görüyoruz. Bunun için:

* Parmakların ve yemek tabağının güzelce temizlenmesi,

* Şâyet lokma yere düşmüş ve herhangi bir şey bulaşmışsa temizlenerek yenmesi, bize tavsiye edilmektedir.

Yalanması istenen parmaklar, sağ elin baş parmağı, şehadet parmağı ve orta parmaktır. Diğer parmaklar bunun dışındadır. Parmaklar, orta parmak, şehadet parmağı ve baş parmak sırasına göre yalanır. Çünkü Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'den böyle öğrenilmiştir. Bundan anladığımız bir başka prensip de, şâyet elle yemek yenilirse elini tamamıyla veya bütün parmakları yemeğe sokarak değil, sağ elin anılan üç parmağı ile yemektir.

Hattâbî, (ö. 388/998) elle yemek yenilmesi ve parmakların yalanması konusundaki düşüncelerini şöyle anlatır:

"İnsanlardan bazıları, parmakları yalamayı ayıplamışlardır. Bolluk ve refah onların aklını bozmuş, sürekli tokluk da onların tabiatını değiştirmiştir. Bunlar parmakların yalanmasını sevilmeyen iğrenç bir hal, çirkin bir durum olarak görürler. Onlar bilip anlamazlar mı ki, parmaklarındaki yemek artıkları da yediklerinin bir parçasıdır? Bundan sadece kibirli ve sünneti terkeden varlıklı zenginler kaçınırlar."

Peygamberimiz, yemek yerken düşürülen lokmanın da alınıp yenilmesini tavsiye etmişlerdir. Şâyet bu lokmaya toz toprak gibi bir şey yapışmışsa, onlardan temizlenerek yenir, temizlenmesi mümkün değilse, kedi, köpek gibi bir hayvana verilir; şeytana bırakılmaz. Şeytana bırakılmamasıyla kastedilen Allah'ın ihsan ettiği nimetin zayi edilmesi, ona değer verilmemesi, nimetin hakir görülmesi, ahlâklı ve edepli tavır ve davranışlardan uzaklaşılmasıdır. Ayrıca bu, kibirlilik ve kendini müstağni görme, yani kimseye ve hiç bir şeye muhtaç olmadığına inanma halidir ki, bunların hepsi şeytanın vasıflarıdır. Müslümanın görevi, iyi bir müslüman olmanın gereklerini yerine getirmek, islâmî olmayan davranış biçimlerinden uzak durmaktır. Hayatımızın her safhasında bunları kendimize düstur edinmemiz, bizim müslümanlığımızın da derecesinin göstergesi sayılır. Sünnetin koyduğu kurallara riâyet edenler, daha seviyeli, Allah katında daha sevimli müslüman olma şansını elde ederler.

Ellerin mendille veya bezle silinmesi câizdir. Ancak bunun sünnete uygun şekli, ellerin güzelce temizlendikten, elde yemek kokusu ve bulaşığı kalmadıktan sonra silinmesidir. Yoksa elin kirinin ve pisinin mendille temizlenmesi söz konusu değildir. Bizlerin, müslümanlar olarak, Anadolumuzun köylerinde bile gördüğümüz, yemekten sonra büyüklerin eline su dökerek ellerin yıkanması ve peşinden havlu tutarak silinme veya yemeklerden sonra sabunlanmış ıslak bez ve yanında kuru el bezi ile elleri temizleme âdetimiz, bir sünnetin yerine getirilmesinden başka bir şey değildir. Böyle nice âdetlerimiz vardır ki, onun aslı bir hadîs-i şerîfe veya Peygamber Efendimiz'in bir sünnetine dayanır. Dolayısıyla, iyi ve güzel olan âdet ve geleneklerimizi unutup terketmeyi değil, yaşatıp yaygınlaştırmayı düşünmemiz daha doğru olur. Bir toplumun, modernleşme adına birtakım insânî ve İslâmî değerlerini terketmesi, uygun bir yol kabul edilemez. Çünkü içtimâî değerler, örf, âdet ve gelenekler, bir millet ve bir toplum için asırların tecrübe birikimidir. Onların uygun olmayanları, yanlış

görülenleri zaman içinde bünyeden ayıklanır. Fakat bir başka toplumun inanç ve yaşantısını, aslında mahiyeti kesin olarak bilinmeyen ve bazı toplumbilimciler tarafından bir sosyal hastalık kabul edilen modernleşme adına terkederek, kendi doğru inanç, düşünce ve geleneklerimizden uzaklaşmamız, bizi kimliksiz ve kişiliksiz bir sürü haline getirir. Onun için sünnetleri ve bu çerçevede geliştirdiğimiz örf ve âdetlerimizi bilip uygulamak bizleri fert ve toplum olarak güçlü ve seçkin kılar. Bu rivâyet ve benzerleri, ileride 609, 749-754 numaralı hadisler olarak tekrar edilecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bereket maksadıyla, yemek yenilen elin parmaklarını yalamak ve yemek kabını güzelce temizlemek müstehaptır.
2. Yere düşen lokmayı temizleyerek yemek, şeytana bırakmamak, İslâm'ın yemek âdâbındandır. Bu da müstehaptır.
3. Şeytanlar yiyip içerler, daima mü'minlere musallat olmaya çalışırlar. Bu sebeple onlara karşı uyanık olmalı, hile ve desiselerine gelinmemelidir.
4. Eller temizlendikten sonra, mendille silinebilir.

167– الْعَاشِرُ : عن ابن عباس ، رضيَ اللَّه عنهما ، قال : قَامَ فينَا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بمَوْعِظَةٍ فقال : « أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ محشورونَ إِلَى اللَّه تَعَالَى حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً { كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْداً علَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ } [الأنبياء : 103] أَلا وَإِنَّ أَوَّلَ الْخَلائِقِ يُكْسى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبراهيم صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، أَلا وإِنَّهُ سَيُجَاء بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِي، فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشِّمال فأَقُولُ: يارَبِّ أَصْحَابِي ، فيُقَالُ : إِنَّكَ لا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ ، فَأَقُول كما قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ : { وكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهيداً ما دُمْتُ فِيهِمْ } إِلَى قولِهِ : { العَزِيزُ الحَكِيمُ } [المائدة : 117 ، 118] فَيُقَالُ لِي : إِنَّهُمْ لَمْ يَزَالُوا مرْتَدِّينَ عَلَى أَعقَابِهِمْ مُنذُ فارَقْتَهُمْ » متفقٌ عليه . « غُرْلاً » أَيْ : غَيْرَ مَخْتُونِينَ .

167. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, va'z etmek üzere aramızda doğrulup ayağa kalktı ve şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Şüphesiz ki siz yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak Allah'ın huzuruna toplanacaksınız. 'İlk defa yoktan var ettiğimiz gibi yeniden yaratacağız, bu va'dimizdir. Biz gerçekten bunu yapmaya muktediriz' [Enbiyâ sûresi (21), 104]**. Haberiniz olsun! Kıyamet günü insanların ilk giydirileni İbrahim *aleyhisselâm*'dır. Haberiniz olsun! Ümmetimden bir takım kimseler getirilip sol tarafa, cehennem tarafına sevk edileceklerdir. Ben:**

– Ey Rabbim! Bunlar benim ashâbım, benim ümmetim, derim. Bunun üzerine:

- Sen, bunların senden sonra ne bid'atler ortaya çıkarıp ne kötülükler yaptıklarını bilmezsin, denir. Bunun üzerine ben, sâlih kul İsâ *aleyhisselâm*'ın dediği gibi derim:

"Ben aralarında bulunduğum sürece durumlarını gözettim; fakat sen beni öldürüp aralarından alınca, onların denetleyicisi ve gözetleyeni sadece sen oldun. Sen her şeye hakkıyla şâhitsin. Onları cezalandıracaksan şüphesiz ki onlar senin kullarındır. Eğer

onları bağışlayacaksan, mutlak güçlü ve hikmet sahibi ancak sensin” [Mâide sûresi (5), 117-118].

Bunun üzerine bana şöyle denilir:

Gerçekten onlar, sen kendilerinden ayrıldığından beri, topukları üzerinde geri dönüp, dindarlıktan dinsizliğe yönelmeye devam ettiler.”

Buhârî, Enbiyâ 8, Rikâk 45; Müslim, Cennet 58. Ayrıca bk, Tirmizî, Kıyâmet 3; Nesâî, Cenâiz 119

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, içinde zikredilen ve delil olarak getirilen âyet-i kerîmelerden de anlaşıldığı gibi, kıyamet günü insanların yeniden diriltilerek Allah’ın huzurunda toplanacaklarını haber vermektedir. Bu diriliş ve yeniden yaratılış, insanın ilk yaratıldığı, annesinden doğduğu şekilde olacaktır. Onlar, cisimlerinden, bedenlerinden hiç bir şey kaybetmemiş olarak yeniden hayata döndürüleceklerdir. Allah Teâlâ’nın va’di böyledir. O’nun her va’di her sözü haktır, mutlaka gerçekleşecektir.

Peygamber Efendimiz, kıyamet gününde ilk giydirilecek kişinin İbrahim *aleyhisselâm* olacağını haber vermektedir. Bundan, bütün insanların giydirileceği gerçeğini de anlamaktayız. İlk defa İbrahim *aleyhisselâm*’ın giydirilmesinin sebebi, onun fakirleri ilk giydiren veya ateşe atıldığı zaman, Allah’ın rızası için elbisesi soyularak ilk çıplak kalan kişi olmasındandır. İlk defa Hz. İbrahim sünnet olduğu ve sünnet mahalli açıldığı için, ilk tesettür mükâfatının ona verileceği de söylenmiştir.

Bu konuda çeşitli ve farklı rivâyetler de bulunmaktadır. Peygamberimiz bir hadislerinde: *“İnsanlar diriltildikleri zaman kabrinden ilk çıkacak olan benim”* buyururlar. Bunun devamındaki bir hadislerinde ise: *“Cennet elbiselerinden bir elbise giyerim, sonra arşın sağ tarafında ayakta dururum. O esnada bu makamda, Allah’ın yarattıklarından benden başka hiç kimse yoktur”* (Tirmizî, Menâkıb 1) buyurmaktadır.

Peygamberimiz’in elbisesi ve ölüm anında üzerinde bulunan gömleği ile defnolunduğunu belirten bir rivayetten hareketle (bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 34; İbni Mâce, Cenâiz 11; Muhammed eş-Şâmî, Sübülü’l-hüdâ, XII, 327), kıyamet gününde kabrinden elbisesiyle kalkıp çıkacağını söyleyen âlimler olmuştur. Ancak bu rivayetler delil alınmaya uygun ve sıhhatli hadisler olarak kabul edilmemiştir. (Ayrıca bk. 787 no’lu hadis ve açıklaması). İslâm alimlerinin söylediğine göre, nebîlerle velîler yalın ayak ve çıplak bir vaziyette kabirlerinden kalkacaklar, fakat mahrem yerlerini kimse görmeden kefenlerini giyeceklerdir. Peygamberlerin şanına bunun lâyık olduğu ifade edilir.

Hesap gününde insanlar, dünyadaki inançları ve amellerine göre ayrılacak, ya mükâfat yeri olan cennete veya ceza mahalli olan cehenneme sevkedileceklerdir. Cennet iyiler yurdu, cehennem de isyankâr, itaatsiz ve günahkârların yeridir.

Peygamberimiz, ümmetinden bazılarının cehenneme sevkedildiklerini görünce, onlara olan düşkünlüğü ve merhameti sebebiyle, Cenab-ı Hakk’a yalvarır ve onların kendi ashabından, kendi ümmetinden olduğunu söyler. Ancak kendisine verilen cevapta, cehenneme sevkedilen bu kişilerin, kendisinin ümmetinden olma vasfını taşımadıkları, dinden olmayan ve kendilerini İslâm dairesi dışına çıkaran işler yaptıkları, bid’atler işledikleri, günahlara daldıkları, bu sebeple de cehennemi hakettikleri hatırlatılır. Bütün bu olumsuz davranışlarıyla bu kişiler, Kur’an ve Sünnet çizgisinden ayrılmış, Peygamber-i Zîşân’ın yolunu ve izini takib etmemiş, sapıklar ya da isyankârlar zümresine katılmışlardır. Hadisteki “ashâbım” lafzına bakarak, bu kişilerin Peygamber Efendimiz’in vefatından sonra, Hz. Ebû Bekir’in halifeliği zamanında irtidad edip dinden dönen bedevîler olduğu söylenebilir; yahut daha geniş anlamda

ümmet kastedilerek, sonraki asırlarda İslâm'dan ayrılan veya sapıklığa düşenlerin herbiri veya ümmetin içindeki münafıklar hedef alınmış olabilir. Hattâbî, sahâbe-i kirâmdan olup da irtidad eden ve o şekilde ölen kimse bulunmadığını sadece bedevîlerden birtakım beyinsizlerin dinden döndüğünü söyler.

Peygamber Efendimiz, Allah Teâlâ'nın huzurunda kendini müdafaa eder ve Kur'ân-ı Kerîm'de de zikredilen, İsa *aleyhisselâm*'ın söylediği ifadeleri anar. Ancak, ümmetinden birtakımlarının onun ölümünden sonra nasıl dinden uzaklaştıkları ve İslâm'ı terkedip ridde ehlinden oldukları tekrar hatırlatılır. Bu durumda onların şefâata nâil olmayacakları da anlatılmış olur. Kâdî İyâz, bunların bir kısmının büyük günah işleyen âsîler, diğerlerinin de küfre dönenler olmak üzere iki sınıf olduğunu söyler.

Netice itibariyle, Kur'an - Sünnet çizgisi ve hudutları dışına çıkmak, Peygamber'in yolundan ve izinden ayrılmak insanı ya isyankâr olarak veya iman dairesinin dışına çıkmak suretiyle kâfir olarak Allah'ın huzuruna götürür. Her iki halde de sonuç pişmanlıktan ibaret olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kıyamet ve daha sonra ikinci hayat, haktır. İnsanlar ilk halleri ile ve bütün unsurları ile yeniden yaratılacaklardır. Herkes ameline göre hesaba çekilecek ve yaptığının karşılığını görecektir.

2. Allah'ın dinini değiştiren ve ona itikâdî, amelî bid'atlar sokanlar, cehennem azabıyla cezalandırılacaklardır. Bunlardan küfre düşenler ebediyyen cehennemde kalacak, günahkâr âsîler ise, suçları miktarınca ceza görüp sonra cehennemden çıkarılacaklardır.

3. Sünnetiyle amel edip ona sımsıkı sarılmadıkça, bir kimsenin sadece Peygamber'in ümmetinden olduğunu söylemesi veya ümmetin içinde yaşaması onun kurtuluşunu sağlamaz.

168– عَنْ أَبِي سعيدٍ عبدِ اللَّهِ بنِ مُغَفَّلٍ ، رضي اللَّه عنه ، قال : نَهَى رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، عَنِ الخَذْفِ وقالَ : « إِنَّهُ لا يقْتُلُ الصَّيْدَ ، ولا يَنْكَأُ الْعَدُوَّ ، وَإِنَّهُ يَفْقَأُ الْعَيْنَ ، ويَكْسِرُ السِّنَّ » متفقٌ عليه .

وفي رواية : أَنَّ قريباً لابْنِ مُغَفَّلٍ خَذَفَ ، فَنَهَاهُ وقال : إِنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى عن الخَذْفِ وقَالَ : « إِنَّهَا لا تَصِيدُ صَيْداً » ثُمَّ عادَ فقالَ : أُحَدِّثُكَ أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، نَهَى عَنْهُ ، ثُمَّ عُدْتَ تَخْذِفُ ،؟ لا أُكَلِّمُكَ أَبداً .

168. Ebû Saîd Abdullah İbni Mugaffel radıyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sapan taşı atmayı yasakladı ve:

"Sapan taşı av avlamaz, düşman öldürmez. Sadece göz çıkarır ve diş kırar" buyurdu.

Buhârî, Edeb 122; Müslim, Sayd 54. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Diyât 19, Edeb 166; Nesâî, Kasâme 40; İbn Mace, Sayd 11

Müslim'in bir başka rivâyeti şöyledir:

İbni Mugaffel'in yakınlarından biri sapanla taş atmıştı. İbni Mugaffel o kimseyi sapanla taş atmaktan nehyetti ve kendisine şunları söyledi:

Şüphesiz Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sapanla taş atmayı yasakladı ve:

–**“Bununla av avlanılmaz”** buyurdu.Bu adam daha sonra yine atınca, İbni Mugaffel şunları söyledi:

–Ben sana Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’*in bundan nehyettiğini haber veriyorum, sen ise aynı şeyi yapıyorsun. Eğer bunu bir daha yapacaksan, seninle asla konuşmayacağım. Müslim, Sayd 56

Abdullah İbni Mugaffel

Peygamber Efendimize Hudeybiye’de ağaç altında biat eden sahâbîlerden olan Abdullah, Müzeyne kabilesindendir. Ebû Saîd veya Ebû Ziyâd künyesiyle meşhurdur.

Tebük Gazvesi öncesi, fakirlikleri sebebiyle binek hayvanı bulamayıp Resûl-i Ekrem’e müracaat eden, onun da kendilerine binek temin edememesi üzerine orduya katılamadığı için ağlayan sahâbîlerdendir. Bekkâîn (ağlayanlar) diye anılan bu sahâbîler hakkında Tevbe sûresi’nin 92. âyeti nazil olmuştu:

“Kendilerini bindirip savaşa sevketmen için sana geldiklerinde ‘Sizi bindirecek bir vasıta bulamıyorum’ deyince, harcayacak bir şey bulamamaları sebebiyle üzüntüden göz yaşlarını tutamayarak dönenlere de bir günah yoktur.”

Abdullah, önceleri Medine’ye yerleşmişti. İlim ve cihad aşkı ile dolu bir sahâbî idi. Hz. Ömer’in mürşid ve muallim olarak Basra’ya gönderdiği on kişinin arasında o da bulunuyordu. Müslümanlar, Hûzistan’ı fethettiklerinde Tüster şehrinin kapısından ilk içeri giren o oldu.

Abdullah’dan nakledilen hadis sayısı 43’tür. Ondan hadis nakledenler arasında Hasan-ı Basrî, Ebü’l-Âliye, Sabit el-Bünânî, Ukbe İbni Suhbân ve Muâviye İbni Kurre gibi meşhur muhaddisler bulunmaktadır.

59 (679) senesinde Basra’da vefat etti. Vasiyetine binaen cenaze namazını Ebû Berze el-Eslemî kıldırdı. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadis metninde geçen ve bizim “sapan taşı” olarak tercüme etmeyi tercih ettiğimiz “hazf” tabiri, küçük taşları veya çekirdek gibi sert cisimleri baş parmağı ile şehadet parmağının arasına alarak atmanın da adıdır. Gerek sapanla taş atmak, gerekse yukarıda tarif edildiği şekilde elle atmak, faydası olmayan, zararlı bir hareket olduğu için yasaklanmıştır. Bu ne bir av aleti ne de bir harb eğitimidir. Bir fayda sağlaması veya bir zararı önlemesi de söz konusu değildir. Sadece göz çıkaran veya diş kıran, ya da bu nevi zararları olan bir davranıştır. Bu sebeple de insanların sakat kalmasına, aralarının açılmasına, kavga ve gürültü çıkmasına vesile olur. Dinimiz bir fayda sağlamayıp bir zarara engel olmayan, insanlar arasında huzursuzluk çıkaran ve onların maddî-manevî zarar görmesine sebep olan işlerin yapılmasını uygun karşılamamış, bu tür işleri ve hareketleri yasaklamıştır. Böylece bir kötülüğün ortaya çıkmaması için tedbiri önceden almış olmaktadır.

İslâm’ın yasakladığı, Peygamber Efendimiz’in yapılmasını hoş görmediği konularda sahâbe-i kirâm son derece hassas idiler. Onlar, bir taraftan kendilerini bu yönde eğitirken, arkadaşlarını ve toplumun diğer fertlerini de murakabe ediyorlardı. Fert olarak kendilerinin bir yasağı işlememesini, bireysel iyiliği yeterli görmüyor, başkalarının da, bir kötülüğü, yasaklanan bir şeyi yapmamasının tedbirlerini alıyor, onların da iyi olmasını istiyorlardı. İslâm’ın sorumluluk anlayışının böyle davranmayı gerektirdiğini en iyi bilenler onlardı.

Bunu yaparken İslâm'ın kural ve kâideleri çerçevesinde, kırmadan dökmeden, bir tebliğ metodu estetiği içinde hareket ederlerdi. Bu tavır ve davranışlarıyla kendilerinden sonraki nesillere, bizlere örnek oldular.

Sahâbî Abdullah İbni Mugaffel, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yapılmasını yasakladığı bir şeyi, ikaz edilmesine rağmen yapmaya devam eden yakın akrabası ve arkadaşına, bundan vazgeçmediği takdirde, kendisiyle ebediyyen konuşmayacağını söylüyor. Görüldüğü gibi, bunun sebebi, bir kimsenin Allah Resûlü'nün emrini dinlememesi veya önemsememesidir. İslâm toplumunu ayakta tutan dinamik, Kur'an ve Sünnet ölçüsüdür. Bunlara uymayan kim olursa olsun, o kimse saygınlığını yitirir ve kınanır. Bu sosyal müeyyide, fertlerin aleyhine değil, lehinedir. Çünkü yanlış bir iş yapan ve hatalı hareket eden kimse kendini yalnız hissedip toplumdan dışlanacağını anlayınca, doğruya döner ve uyumlu bir toplumun saygın bir üyesi olma özelliğini korur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sapanla taş atmak hoş karşılanmayan bir davranıştır.
2. Sahâbe-i kiram, Peygamberimiz'in sünnetine uyma, onun emir ve yasaklarına riâyet etmede örnek bir nesildir.
3. Sünnet karşıtı bid'atçılarla ve açıktan günah işleyenlerle konuşmamak, onlarla ilişkiyi kesmek câizdir.
4. Bid'atçı bid'atından, günahkâr günah işlemekten vaz geçince, onlarla konuşulup görüşülmeye devam edilir.

169– وعنْ عابسٍ بن ربيعة قال : رَأَيْتُ عُمَرَ بنَ الخطاب ، رضي اللَّه عنه ، يُقَبِّلُ الْحَجَرَ يَعْنِي الأَسْوَدَ ويَقُولُ: إِنِي أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ مَا تَنْفَعُ ولا تَضُرُّ ، ولَوْلا أَنِّي رأَيْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يُقَبِّلُكَ ما قَبَّلْتُكَ. متفقٌ عليه .

169. Âbis İbni Rabîa şöyle dedi:

Ben, Ömer İbni Hattâb'ın Hacerülesved'i öptüğünü gördüm. O esnada diyordu ki:

Ben senin taş olduğunu, bir fayda ve zarar veremeyeceğini biliyorum. Şâyet Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* in seni öptüğünü görmeseydim, ben de öpmezdim. Buhârî, Hac 50; Müslim, Hac 251

Açıklamalar

Arap toplumu, İslâm nimetiyle şereflenmeden önce, büyük ekseriyetiyle putperest bir toplumdu. İslâm dini, tevhid inancına aykırı olan her düşünce ve davranışı ortadan kaldırmayı hedefliyordu. En başta şirki, puta tapıcılığın her çeşidini ve onun toplumdaki izlerini yoketti. Çok kısa bir zamanda, insanlık tarihinde eşi görülmeyen bir inkılâbı gerçekleştirdi. Bu inkılâp, tevhidin şirke, inancın küfre, ilmin cehle, adaletin zulme, aydınlığın karanlığa galebesinden ibaretti.

Hz. Ömer, bir taş olan Hacerülesved'i öpüp selâmlarken, bu konuda bir açıklama yapmak ihtiyacı duymuştu. Bunun sebebi, insanların putlara tapınma devrinden henüz yeni kurtulmuş olmaları idi. Hz. Ömer, bir kısım cahiller, kendisinin Hacerülesved'i öpmesini, Câhiliye döneminde olduğu gibi, taşlara ve putlara ibadet edildiğini zannederler diye korkmuştu. Onun için, Hacerülesved'i öpmesinin ve selâmlamasının sebebini, sadece Allah'ı tazim ve Resûl-i Ekrem'in emrine itaat, fiiline yani sünnetine ittiba olduğunu bütün ümmete açıklama ihtiyacı duymuştu. Böylece, yaptığı bu işin, haccın esaslarından biri olarak Allah Resûlü tarafından

emredildiğini, Câhiliye devrindeki putperestlikle asla bir ilişkisi bulunmadığını anlatmak istemişti. Nitekim çok sonraki asırlarda birtakım müsteşrikler bile, yazdıkları kitaplarda bu haksız ve yersiz isnadlarda bulunmaya cür'et etmişler, hadis, tefsir, fıkıh, tarih ve siyer ilimlerinin belli başlı bütün mûteber kaynaklarında, değişik rivayet tarikleriyle nakledilen bu sahih hadisleri görmezlikten gelerek, ilmî ve ahlâkî olmayan bir yolu tercih etmişlerdir.

Hz. Ömer, Hacerülesved'in öpüldüğünü, ancak bunun his ve akıl cihetinden açıklanabilecek bir sebebinin bilinmediğini anlamış, bir görüş bildirmeyi veya kıyas yapmayı terkederek, sadece Allah Resûlü'nün sünnetine uyduğunu belirtmiştir. Bu vesileyle bir kere daha şu hususu hatırlamalıyız:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığı bir fiilin, işlediği bir işin sebebi ve hikmetini anlayamamış olsak bile, ona uymak, dinin temel kâidelerinden biridir. Bu konudaki sünnetin kavlî, fiilî veya takrîrî olması arasında bir fark yoktur. Hz. Ömer, Hacerülesved'in bir taş olarak, bizâtihi kendisinin bir fayda veya zarar vermeyeceğini, özellikle açıklama ihtiyacı duymuştu. Çünkü Câhiliye devri arapları, bir taşa veya puta dokunmanın, onlara saygı göstermenin ve onları öpmenin, kendilerini Allah'a yaklaştıracağına, fayda vereceğine, birtakım hastalıklarına şifa olacağına inanırlardı. Halbuki, Hz. Ömer'in davranışının bunlarla hiç bir alakası yoktur. O sadece Allah emrettiği için Kâbe'ye doğru yönelerek namaz kılındığı gibi, Resûl-i Ekrem'in sünnetine uyarak Hacerülesved'i öpmekteydi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sebep ve hikmeti bilinip anlaşılmasa bile, Hz. Peygamber'in sünnetine tâbi olmak gerekir.
2. Hz. Peygamber'in sahih bir hadisini duyan kimse, o hadisin mâna ve mâhiyetini anlamasa bile, hadis dinde delil olarak kullanılır.
3. Devlet reisi veya bir âlimin yaptığı işi, insanların anlamayıp fitneye düşmelerinden korkulursa, o işin neden öyle yapıldığı güzelce açıklanmalıdır.
4. İbadetler tevkîfîdir, yani mâhiyetleri ve hikmetleri tam anlaşılmasa da, Allah'ın emrettiği ve Resul-i Ekrem'den görüldüğü şekilde yerine getirilir.
5. Hacerülesved'i öpmek ve selâmlamak (istilâm) sünnettir.

17- باب في وجوب الانقياد لحكم الله تعالى

ALLAH'IN HÜKMÜNE BOYUN EĞMEK

وما يقوله من دُعي إلى ذلك ، وأُمِرَ بمعروف أو نُهِيَ عن منكر

ALLAH'IN HÜKMÜNE BOYUN EĞMENİN KAÇINILMAZ OLDUĞU VE BUNA DAVET EDİLEN, MA'RÛF İLE EMiR VE MÜNKERDEN NEHiY OLUNAN KİMSENİN NE DEMESİ GEREKTİĞİ

Âyetler

قال اللَّه تعالى: { فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّىَ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُواْ فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا } .

1. “Hayır, asla! Rabbine yemin ederim ki, aralarındaki anlaşmazlıklarda seni hakem kabul edip, sonra da verdiğin hükümden kalplerinde hiç bir sıkıntı duymaksızın, tam anlamıyla teslim olmadıkça, iman etmiş sayılmazlar.” Nisâ sûresi (4), 65

Bundan önceki **“Sünneti ve Edeblerini Koruma”** konusunun başında, bu âyetin mâhiyetini ve gerektirdiği hükümleri açıklamıştık. Aynı şeyleri burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak bu âyet-i kerimenin burada yeniden zikredilmesinin sebebi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve selleme* uymanın, onun emir ve yasaklarını dinleme ve sünnetine tâbi olmanın, Allah’ın hükmüne boyun eğmenin icap ve gereklerinden olduğunu bir kere daha hatırlatmaktır. Çünkü bütün bu sayılanların kaynağı ve Peygamber’in dindeki yerini bize öğreten Kur’ân-ı Kerîm’dir.

وقال تعالى: إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ } .

2. “Aralarında hükmetmeleri için Allah’a ve Resûlü’ne çağırıldıkları zaman, mü’minlerin sözü sadece “işittik ve itaat ettik” demeleridir. Felâha, kurtuluşa kavuşacak olanlar işte bunlardır.” Nûr sûresi (24), 51

Mü’minlerin en önemli özelliği ve onları münafıklardan ayıran temel vasıf, Allah ve Resûlünün sözlerini dinlemek ve itaat etmektir. Çünkü aynı sûrenin 47-50’nci âyetlerinde münafıkların nitelikleri anlatılır ve **“Allah’a ve Resûlüne inandık ve itaat ettik”** deyip arkasından yan çizdikleri, aralarında hükmetmesi için Allah’a ve Resûlüne çağırıldıkları zaman da içlerinden bir kısmının yüz çevirdiğinden bahsedilir. Sonra haklarında şu hüküm verilir: **“Kalplerinde bir hastalık mı var? Yoksa şüphe ve tereddüt içinde midirler? Yoksa Allah ve Resûlü’nün kendilerine zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zâlimler kendileridir.”** İşte onların bu olumsuz ve yakışıksız tavırlarına karşılık mü’minlerin tavrı bunun tam aksi olup **“işittik ve itaat ettik”** derler ve bu sözlerinin gerekleri ne ise yerine getirirler. Herhangi bir konuda şeriatın hükmüne çağırıldıkları zaman ona uymaları mü’minlerin üzerine farzdır. Bundan kaçınıp çekinmek ise haram kılınmıştır. Çünkü imanın ve itaatin gereği budur. Kurtuluşa erenler de sadece böyle davrananlardır.

وفيه من الأحاديث حديث أبي هريرة المذكور في أول الباب قبله (انظر الحديث رقم 156) وغيره من الأحاديث فيه.

Hadisler

170– عن أَبِي هريرة رضي اللَّه عنه ، قال : لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : { لِلَّهِ ما فِي السَّمواتِ وَمَا فِي الأرض وإن تبدوا مافِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفوهُ يُحاسِبْكُمْ بِهِ اللَّه} الآية [البقرة 283] اشْتَدَّ ذلكَ عَلَى أَصْحابِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فأَتَوْا رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، ثُمَّ بَرَكُوا عَلَى الرُّكَب فَقالُوا : أَيْ رسولَ اللَّه كُلِّفْنَا مِنَ الأَعمالِ مَا نُطيقُ : الصَّلاَةَ وَالْجِهادَ وَالصِّيام وَالصَّدقةَ ، وَقَدَ أُنْزِلتْ عليْكَ هَذِهِ الآيَةُ وَلا نُطِيقُهَا . قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «أَتُرِيدُونَ أَنْ تَقُولوا كَمَا قالَ أَهْلُ الْكِتابَيْنِ مِنْ قَبْلِكُمْ : سَمِعْنَا وعصينَا ؟ بَلْ قُولوا : سمِعْنا وَأَطَعْنَا

غُفْرانَك رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمصِيرُ » فَلَمَّا اقْتَرَأَهَا الْقَومُ ، وَذَلقَتْ بِهَا أَلْسِنتهُمْ ، أَنزَلَ اللَّه تَعالَى فِي إِثْرِهَا : { آمنَ الرَّسُولُ بِما أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤمِنونَ كُلٌّ آمنَ بِاللَّه وَملائِكَتِهِ وكُتبِه وَرُسُلِهِ لا نُفرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقالوا سمِعْنَا وَأَطعْنا غُفْرَانَك رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصيرُ } فَلَمَّا فعَلُوا ذلك نَسَخَهَا اللَّه تَعَالَى ، فَأَنْزَلَ اللَّه عَزَّ وَجلَّ : { لا يُكلِّفُ اللَّه نَفْساً إِلاَّ وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسبتْ وَعلَيْهَا مَا اكْتَسَبتْ ، رَبَّنَا لا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَو أَخْطَأْنَا } قَالَ : نَعَمْ { رَبَّنَا وَلا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْراً كَمَا حمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا } قَالَ: نعَمْ { رَبَّنَا ولا تُحَمِّلْنَا مَالا طَاقَةَ لَنَا بِهِ } قَالَ : نَعَمْ { واعْفُ عَنَّا واغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلانَا فانْصُرنَا عَلَى الْقَومِ الْكَافِرِين } قَالَ : نعَمْ . رواه مسلم .

170. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* e: **"Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de, Allah sizi o yüzden hesaba çeker ve neticede dilediğini bağışlar, dilediğine de azâb eder. Allah, her şeye gücü yetendir"** [Bakara sûresi(2), 284] anlamındaki âyet nazil olunca, bu durum Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbına ağır geldi. Bunun üzerine sahâbe, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem'*in huzuruna gelerek dizleri üzerine çöküp şöyle dediler:

- Ey Allah'ın Resûlü! Biz, namaz, cihad, oruç ve sadaka gibi gücümüz yeten amellerle mükellef kılınmıştık. Oysa şimdi sana, gönlümüze gelen ve kalbimizden geçen şeylerden de hesaba çekileceğimize dair bu âyet nazil oldu; buna güç yetiremiyoruz. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden önce kendilerine kitap verilen yahudi ve hıristiyanların dediği gibi, işittik ve isyan ettik demek mi istiyorsunuz? Bilâkis siz, işittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Bizi mağfiret eyle, bizi bağışla, nihayet dönüş sadece sanadır, deyiniz."

Sahâbîler bu sözleri okuyup, dilleri de ona güzelce alışınca, Allah Teâla peşinden şu âyeti indirdi:

"Resûl, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü'minler de iman ettiler. Hepsi, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, resullerine inandılar. Peygamberleri arasında hiç bir ayrım yapmayız, dediler. İşittik ve itaat ettik bağışlamanı dileriz ey Rabbimiz, dönüş de ancak sanadır dediler" [Bakara sûresi (2), 285].

Ashâb inen âyetin gereğini yapıp, bu sözü söylemeye alışınca, Allah Teâlâ daha önceki âyetin hükmünü neshetti, şu âyeti indirdi: **"Allah hiç kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez. Herkesin kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. Ey Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi sorguya çekme!"** Allah Teâlâ: **"Evet" buyurdu. "Ey Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi, bize ağır yük yükleme."** Allah Teâlâ: **"Evet" buyurdu. "Ey Rabbimiz! Gücümüzün yetmeyeceği şeyleri de bize taşıtma. Bizi bağışla, kusurlarımızı yok say, bize acı. Sen mevlâmızsın, o kâfirler gürûhuna karşı bize yardım et"** [Bakara sûresi (2), 286] Allah Teâlâ: **"Evet"** buyurdu. Müslim, Îmân 199

Açıklamalar

Neredeyse tamamı âyetlerden oluşan bu rivayet, sahâbe-i kirâmın, nâzil olan Kur'an sûre ve âyetlerini öğrenme, anlama ve uygulamada ne kadar dikkatli ve hassas davrandıklarını bize açıklamaktadır. Sahâbenin, problemlerin çözümünde başvurdukları merciin Resûl-i Ekrem olduğunu da bu vesileyle bir kere daha görmüş oluyoruz.Onlar, anlamadıkları veya inen Kur'an âyetlerinde kapalı olan hususları kendi anladıkları kadarıyla veya anladıkları şekilde anlatma ya da uygulama yoluna gitmiyor, bilakis Hz. Peygamber'den sorup öğreniyorlardı. Böylece bilgi ve uygulama birliği sağlanmış oluyordu. Bunun sağlanmasında Peygamberimiz'in sünneti ve hadisleri en önemli rolü oynamaktadır.

Sahâbeye, âyet-i kerîmenin şiddetli gelmesi ve korkularının sebebi, gönüllerinden geçirdikleri şeylerden dolayı hesaba çekileceklerini zannetmeleri, bunlardan korunmaları gerektiği kanaatine sahip olmalarıydı. Çünkü böyle bir teklif, insanın güç yetiremeyeceği bir şeydi. Gönülden geçen duyguları defetmek, kişinin elinde değildir. Onun için ***"Biz buna güç yetiremeyiz"*** demişlerdi. Hz. Peygamber'e bu durumu arz eden ashâb arasında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Abdurrahman ibn Avf, Muaz ibni Cebel gibi önde gelen sahâbîler vardı. Onlar bu teklifi, dindeki ifade tarzıyla **"teklîf-i mâlâ yutâk"** yani gereğinin yerine getirilmesi imkânsız bir teklif olarak görmüşlerdi.

Peygamber Efendimiz, onların bu karşı çıkış tavrını, yahudi ve hıristiyanların tavrına benzeterek uygun bulmamış, nasıl davranmaları ve ne demeleri gerektiğini kendilerine öğretmiştir. Hadisin konumuz ile ilgili yanı da işte burasıdır. Sahâbe de Allah Resûlü'nün bu tavsiyesine uymuşlardır. Neticede Allah Teâlâ, önceki âyetini nesheden **"Allah, hiç kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez..."** âyetini indirmiş, ashâbı rahat ve huzura kavuşturmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, İslâm ümmetine şeriatı hafifletmiş, ancak güçlerinin yeteceği kadar yük yüklemiştir.
2. İnsan, gücünün yettiği amelleri işleyip, Allah'dan mağfiret ve bağışlanma dileğinde bulunmalıdır. Hemen isyan havasına girmemelidir.
3. Allah Teâlâ, insanlara kendisine nasıl dua edeceklerini ve Allah'dan nasıl isteyeceklerini öğretmiştir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

18- باب النَّهي عن البِدَع ومُحدثات الأمور

BİD’ATLARDAN SAKINMAK

BİD’ATLARDAN VE TEMELİ DİNE DAYALI OLMAKSIZIN SONRADAN ORTAYA ÇIKAN İŞLERDEN SAKINMAK

Âyetler

فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلاَّ الضَّلاَلُ

1. “Gerçeğin ötesinde sapıklıktan başka ne var ki?” Yûnus sûresi (10), 32

Bu âyet-i kerîme, hak ile dalâlet arasında bir bağ olmadığını ortaya koymaktadır. Haktan ayrılan mutlaka dalâlete düşer, sapıklık batağına saplanır. Allah’dan başka rab arayan, bâtıl yollara dalar, uydurma ilahlara inanır, tevhid akidesinden ayrılarak şirke sapar.

Gerçeği gören, bilen ve tanıyan kimse, nasıl olur da sapıklığa değer verip onu tercih eder? İnsana yakışan hakkın yanında ve hakta olmaktır. Her çeşit bid’at ve temeli dine dayanmayan, sonradan uydurulmuş her şey sapıklıktır. Sapıklığın her türü reddedilmiştir, makbul değildir.

مَّا فَرَّطْنَا فِي الكِتَابِ مِن شَيْءٍ

2. “Biz kitabda hiçbir şeyi eksik bırakmadık.” En’âm sûresi (6), 38

Âlimler ve müfessirler, burada geçen **“kitab”** dan maksadın ne olduğunu farklı şekilde anlayıp yorumlamışlardır. Bir kısmı, her şeyin yazılı olduğu **“kitab”**dan maksadın **levh-i mahfûz** olduğunu, çünkü bütün mahlûkatın ahvâlinin yalnızca orada yazılı bulunduğunu söylemişlerdir. Her şeyi bilen Allah Teâlâ’nın yarattıklarından bir tanesinin bile rızkını ve yönetimini unutması söz konusu değildir. Âlemde cereyan edecek olan herşeyin hali, durumu

ve bilgisi tamamen ve bütün ayrıntılarıyla **levh-i mahfûz'**da yazılı olup Allah katında bilinmektedir.

Bir kısım âlimler de **"kitab"**dan maksadın Kur'ân-ı Kerîm olduğunu söylemiştir. Çünkü Kur'an'da insanlığın ihtiyacı olan delil ve tekliflerden hiçbiri ihmal edilmemiştir; hepsi ya kısaca veya tafsilâtlı olarak bildirilmiştir. Tabii ki şu anda cerayan eden veya ilerde meydana gelecek her hâdiseyi, tek başına düşünmek ve bizzat kendileri fiilen yaşamak isteyenler, hiçbir âyeti okuyamaz, anlayamazlar. Ancak bu yönde başkalarına ibret olurlar. Meselâ bir kimsenin başına taş yağmasını, bir insanı yıldırım çarpmasını tek başına bir olay olarak görmekte hiçbir fayda söz konusu olamaz. Kur'ân-ı Kerîm'deki bütün ferdî vak'aları buna kıyas edebiliriz. Bunun bir âyet olması veya bir kıymet ifade etmesi, benzer olayların kendi başına da gelebileceğini düşünerek, ondan sakınma ve korunma yolları aramasına bağlıdır.

İşte bu anlamda olmak üzere, Kur'an bize her şeyi saymış, herhangi bir şeyi eksik bırakmamıştır. Her şeyin bilgisi, delâleti veya işareti Kur'an'da mevcuttur.

Kâinatı bir kitap kabul edip, bütün varlıkları o kitabın kelime ve delâletleri, nakış ve hatları olarak görenler de vardır. Buna da **"kâinat kitabı"** denilmiştir. O halde kâinattaki her şeyden alınacak bir ders, bir ibret vardır.

Neticede biz bunların her birini yine Kur'an'dan öğreniyoruz.

فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ

أي الكتاب والسنة

3. "Bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, çözüm için, Allah'a ve Resûlüne başvurun."

Nisâ sûresi (4), 59

Allah ve Resûlü'nün ölçülerine, Kur'an ve Sünnet'in hakikatlerine uymayan çözümler, insanı ve toplumu çözümsüzlüğe götürür. Kişiler ve hattâ toplumlar bazı kere en mükemmel çözümün kendi buldukları ve uyguladıkları yollar, yöntemler ve sistemler olduğuna inanırlar. Hattâ başkalarını da buna inandırabilirler. Fakat, fikir ve düşünceleri, sistemleri iflas edince, herkes, ne büyük yanlışlıklar yapıldığını, ne korkunç insanlık suçları işlendiğini görür. Heyhat! İş işten geçmiş, binlerce, milyonlarca insan heder olmuş, milletler dinsizleşmiş, insanlık hasletlerinden uzaklaşmış, ülkeler târ ü mâr olmuş, yeryüzünün dengesi bozulmuştur. Onu yeniden rayına oturtmak hakkı hakim kılmakla olur.

Yukarıda sayılan olumsuzlukların yaşanmaması için, yeryüzünde Allah ve Resûlü'nün hükmü yürürlükte olmalı, karşısındaki bütün batıllar, bid'atlar, sapıklıklar ve yanlışlar ortadan kaldırılmalı, iyilikler ve güzellikler hakim kılınmalıdır.

Bu âyetin tamamının açıklaması **"Sünneti Koruma"** bahsinde geçmişti.

وَأَنَّ هَـذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلاَ تَتَّبِعُواْ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ

4. "İşte bu benim dosdoğru yolumdur, ona uyun. Sizi Allah yolundan ayırıp, parçalayacak yollara uymayın." En'âm sûresi (6), 153

Bu âyet-i kerimeden önce geçen âyetlerde, iman ve tevhid, emirler ve nehiyler, bazı önemli hükümler zikredilmiştir. Dosdoğru yol diye tavsiye edilen hususlar bunlardır. Sayılan bu esaslar semâvî kitapların hiçbirinde nesh edilip kaldırılmamış, tam aksine bütün dinlerde temel esaslar olarak korunmuştur. Bunlar şirkten sakınma, ana babaya iyilik, yoksulluk

yüzünden evladı öldürmemek, açık ve gizli her türlü fuhşiyattan uzak durmak, haksız yere insan öldürmemek, yetim malı yememek, ölçü ve tartıyı tam tutmak, adâletten ayrılmamaktır. İşte bunlar dosdoğru yol olup, dinin esasıdır.

Bunun dışındaki birçok yollar, muhtelif dinler, mezhepler, bid'atler ve sapıklıklar, inananları fırka fırka, grup grup yapıp Allah yolundan ayırır ve parçalar.

Allah'a gittiği sanılan birçok yollar vardır. Nitekim, **"Allah'a giden yol, yaratılmışların sayısıncadır"** denilmiştir. Fakat bütün bunların içinde gerçekten Allah'a ulaştıran ve Allah ile resulleri tarafından davet olunan hak yol bir tanedir. Bu yol, kendisine girenleri toplayan, birleştiren, dağıtmayan, aldatmayan tevhid yoludur. Hak birdir, bâtıl ise çoktur. Tebliğ ve dâvet metodlarının değişik olması, hakkın da farklı ve değişik olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Tebliğ yollarının her birinde hakkın hükmü bir olup, çeşit çeşit değildir. Bu ise Peygamber'in tuttuğu yoldur. Allah'ın yolunu bulmak isteyenlerin Peygamber'e uyması zorunludur. Peygamber'in yolu dışındaki yollar, bid'attır, dalâlettir, sapıklıktır. Bu sebeple Peygamber'i rehber, önder ve örnek edinmek hak yolun temelidir.

قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

5. "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı bağışlasın." Âl-i İmrân sûresi (3), 31

Allah sevgisi, bir mü'min için en üstün duyguların başında gelir. İnsanoğlu, sevmekten daha çok sevilmeyi arzu eder. Bu sebeple Allah'ın sevgisini kazanmak, ulaşılabilecek en üstün seviyedir. Çünkü bu seviyeye ulaşandan Allah hoşnut ve razı olmuş demektir. Allah'ın kendisinden razı olduğu kimse ise, dünya ve âhirette saâdete nâil olur, en kıymetli nimetlere kavuşur. Cenneti ve cemâlullahı müşâhedeyi hak eder. Bunlar hayatın gayesidir ve âhiretin en büyük saâdetleridir. Bütün bu nimetlere nâil olmak için Allah'ın Resûlü'ne uymamız gerektiğine bu âyet delâlet ediyor. Allah'ın kulunu sevmesi, kulun peygambere tâbi olma, uyma, onun yolunu ve izini takip etme şartına bağlanmış bulunmaktadır. Çünkü sevgi sadece sözle değil seven kimsenin sevdiğinin emrine, arzu ve isteklerine uymasıyla olur.

Bid'atlardan ve dinde aslı olmayan birtakım bâtıl ve yanlış yollara sapmaktan kurtulmanın çaresi, örnek ve önderimiz bulunan Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hak ve doğru olan aydınlık yoluna uymaktan ibarettir. Âyetin açıklaması **"Sünnetin Ortaya Koyduğu Edebleri Koruma"** bahsinde de geçmişti.

Hadisler

171– عن عائشةَ ، رضي اللَّه عنها ، قالت قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ أَحْدثَ في أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فهُو ردٌّ » متفقٌ عليه .

وفي رواية لمسلمٍ : « مَنْ عَمِلَ عملاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُو ردٌّ » .

171. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kim bizim bu dinimizde ondan olmayan bir şey ortaya çıkarırsa, o şey kabul edilmez.”

Müslim’in bir rivayeti şöyledir:

“Kim bizim dinimizde olmayan bir şey yaparsa o merduttur, makbul değildir.”

Buhârî, Sulh 5; Müslim, Akdiye 17,18. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 2

Açıklamalar

Bu hadis, İslâm’ın en önemli temellerinden birini teşkil eder. Kitab ve Sünnet esasına dayanmayan her şey merdut, yani kabul edilemez niteliktedir. Böyle bir şey dinden sayılmaz ve bâtıl olarak adlandırılır.

Riyâzü’s-sâlihîn’ in başlangıcında geçen *“Ameller niyetlere göredir”* hadisi, yaptığımız ibadetlerin ve işlerin sevap veya cezasında, kalbî bir amel olan niyetin önemini bize öğretmişti. Bu hadiste ise, ibadet ve tâatler de dahil, yaptığımız her işin görünüşte bile dine, Kur’an ve Sünnet esaslarına uyması gerektiği bize öğretilmiştir. Allah ve Resûlü’nün izin vermediği hiçbir şeyin dinden sayılmayacağını bu hadisin özlü ifadesinden gayet açık bir şekilde anlamış oluyoruz.

Dinde aslı olmayan bir şeyin sonradan ortaya konulması, dinimizde **“bid’at”** diye adlandırılır. Esasen bir çok âyet-i kerime ve sahih hadis, bu veciz kelâmda ifadesini bulmuştur. Biraz önce kısa açıklamalarını vermeye çalıştığımız âyetler, bunlardan sadece bir kaçıdır.

Hz. Peygamber, bu hadisleriyle, dinde haddi aşıp ileri gidenlerin aşırılıklarını, bâtıl yollara sapıp dini tahrif edenlerin tahrifatını din olarak kabul etmemek gerektiğine dikkatimizi çekmektedir. Bunların her biri **bid’at** olarak nitelenmiştir.

Daha dindar olabilmek veya öyle görünmek için Kur’an’da ve Resûl-i Ekrem’in sünnetinde bulunmayan birtakım ibadetler veya Allah’a yakın olmaya vesile sayılabilecek bazı ameller ortaya çıkartan kimse daha dindar değil, dine ilavelerde bulunan bir bid’atçidir. Kendisi ve yaptığı işi asla kabul edilemez. Bunun aksine, dinde bulunup da Kur’an ve Sünnet’e uygun olan ibadet ve amelleri yok sayan, noksanlaştıran veya değiştiren, böylece dini tahrif eden bâtıl ehli de bid’atçıdır. Onlar ve amelleri merdut olup, asla kabul edilemez.

Bu husus, Peygamberimiz’in bir sonraki hadislerinden daha net bir biçimde anlaşılmaktadır. Çünkü orada, sonradan ortaya çıkarılan her şeyin bid’at, her bid’atın da dalâlet, sapıklık olduğu beyan buyurulmaktadır. **Bid’at,** Kur’an ve Sünnet’e dayalı bir temeli ve bu yönde ümmetin uygulaması bulunmayan şeydir. Burada ise **dinde delili olmaksızın ortaya konulan yenilikler** anlamında kullanılmaktadır.

“Her bid’at dalâlettir” sözü bir genelleme ifade etmekte ise de, İslâm âlimleri bu sözle ekseriyetin kastedildiği hükmüne varmışlardır. Zira onlara göre **bid’at,** vâcip, mendub, haram, mekruh ve mübah kısımlarına ayrılır.

Meselâ günümüz sistematiğine göre delilleri ortaya koyarak dinsizlere cevap vermek, İslâm’ı savunmak, teknik imkânlardan yararlanarak dini tebliğ etmek gibi görevler vâcip sayılır.

İlmî kitaplar yazmak, günün şartlarına uygun okullar ve hizmet binaları yapmak menduptur.

Çeşitli yemekler, mahzuru bulunmayan yeni icad edilmiş içecekler kullanmak mübahtır.

Haram ve mekruhların neler olduğu İslâm'ı öğreten kitaplarda, özellikle fıkıh eserleri ve ilmihallerde etraflıca belirtilmiştir.

Dinimiz, ferdin ve toplumun yararına olan şeyleri yasaklamamıştır. Helalleri ve haramları açıklamış, icmâ, kıyas ve ictihadı serbest bırakarak, Kur'an ve Sünnet'in naslarına aykırı olmamak şartıyla, kıyamete kadar ortaya çıkabilecek her konuya karar verme imkânı, yetki ve selâhiyetini âlimlerle, onlara başvuracak yöneticilere bırakmıştır.

Bid'at konusu, İslâm âlimlerinin her asırda ciddiyetle üzerinde durdukları bir konu olmuştur. **İ'tisam** denilen, Kur'an ve Sünnet'e bağlanma konusuyla bid'at hep bir arada mütâlaa edilegelmiştir. Çünkü buraya kadar söylediklerimizden de anlaşılacağı gibi, Kur'an ve Sünnet'in devreden çıkarılması veya ihmal edilmesi, bid'atları doğurur ve onların yetişip gelişmesine zemin hazırlar. O halde **bid'atlara engel olabilmenin yegâne yolu, Kur'an ve Sünnet kültürünü yaygınlaştırmak, bunların hayat tarzı haline gelmesine zemin hazırlamaktır.**

Din, Kur'an'a ve Allah Resûlü'nün sünnetine uymak, ortaya çıkan problemlere Kur'an ve Sünnet'e uygun çareler bulmak ve insanları çözümsüzlüğe mahkûm etmemek suretiyle hayatiyetini ve etkisini sürekli kılabilir. Özellikle hadiste geçen **"dinde olmayan şey"** ifadesi, Kur'an ve Sünnet'e aykırı olmayan îcadların, yasaklanmış bid'atlardan sayılmayacağına işaret kabul edilebilir. Çünkü bir çok yeni icad vardır ki, bunlar fıkhen zarûrî ihtiyaçlardan bile sayılır olmuştur.

Öyle ise bid'atı nasıl algılayacağız?

İmam Şâfiî: **"Kitab'a, Sünnet'e, icmâa ve sahabenin yoluna muhalif olan her şey, saptırıcı, kötü bir bid'at; bunlara muhalif olmayıp hayra yönelik şeyler de iyi ve güzel bir bid'attır"** demektedir. İşte iyi bid'at **(el-bid'atü'l-hasene)** ve kötü bid'at **(el-bid'atü's-seyyie)** denilmesinin sebebi budur. Şâfiî'nin delili ise Hz. Ömer'in sahâbe-i kirâmın camide cemaatle teravih namazı kılmalarını, **"bu ne güzel bid'at"** diyerek tasvib etmesine dayanmaktadır.

Sahâbîler, Peygamber Efendimiz'in zamanında olmayan pek çok işler yapmışlar, onlara cevaz vererek kabulü hususunda icmâ etmişlerdir. Hz. Ebû Bekir zamanında Kur'an'ın bir mushaf halinde toplanması, Hz. Osman'ın zamanında nüshaların çoğaltılarak çeşitli bölgelere gönderilmesi en çok bilinen örneklerin başında gelir.

Daha sonraki dönemlerde nahiv, ferâiz, hesap, tefsir, isnada dayalı söz ve hadis metinlerinin tamamının yazılmasına yönelik çalışmalar da bunun örneklerinden bir kaçıdır. Bunları bid'at olarak isimlendirsek bile, kötü ve merdut oldukları söylenemez. Çünkü ilmin muhafazası, yayılması ve sonraki nesillere intikâli bu sayede olmuştur.

Konuyu zamanımıza kadar getirmek, basın yayın organlarını, bunların basıldığı modern baskı tesislerini, diğer iletişim vasıtaları ile, askerî ve sivil alandaki bütün gelişmeleri bu tavır ve tarz içinde ele almak zorundayız. Bunların bulunduğu bir dünyaya ayak uydurmayanların yaşama şansı ve hayat hakkı da olmaz.

Aynı şekilde, evlerimizin yapı tarzından, içinde ihtiyaç duyduğumuz malzemeye varıncaya kadar bir çok eşya, zamana, mekâna ve coğrafyaya göre farklılıklar gösterir.

O halde bid'atlerin alanı, yani kötü karşılanan, yasaklanan ve haram olan, sahibini bazı kere iman dairesinin dışına çıkartan bid'atların alanı, itikad, amel ve muamelât gibi sınırları Allah ve Resûlü tarafından çizilmiş, helal ve haramlığı belirlenmiş sahalardır. Bu hudutları

aşanlar ve bunlara aykırı davrananlar bid'at çıkarmış olurlar. Bu tür bid'at ise merduttur, yani kesinlikle kabul edilmez.

İşte bu sebeblerden dolayı, itikâdî mezhepleri **Ehl-i Sünnet ve'l-cemaat** ve **Ehl-i bid'at ve'd dalâlet** olarak adlandırmışlardır. Akâid kitaplarımız, hangi inanç sapmalarının bid'at ve dalâlet olduklarını delilleriyle birlikte açıklar. Fıkıh kitaplarında da bid'at sayılan ibadet ve muamelât türlerine işaret edilir.

O halde bid'atları, günlük hayatımızda kullandığımız basit anlamıyla algılamak doğru bir yaklaşım ve anlayış sayılmaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bu hadis, İslâm'ın en büyük temellerinden birini teşkil eder. Bu temel, Kur'an ve Sünnet'e aykırı olarak sonradan ortaya çıkan her inanç, ibadet ve muamelâtın kabul edilemez oluşudur.
2. Sonradan ortaya çıkan bir takım îcadlar ve ihtiyaçlar, Kur'an ve Sünnet'e aykırı bir ciheti olmadıkça, merdut olan bid'atlar sınıfından sayılmaz.
3. Bid'at, hasene (iyi) ve seyyie (kötü) olmak üzere ikiye ayrılır. Kur'an, Sünnet, icmâ ve sahabe yoluna aykırı olmayanlar iyi, aksi olanlar kötü diye adlandırılır.
4. İslâm âlimleri bid'atları, vâcip, mendup, mübah, haram ve mekruh olmak üzere beş kısımda ele almışlardır. Savaş aletleri îcadı, zamanın şartlarına uygun kuvvet hazırlamak vâciptir. Üniversiteler, enstitüler kurmak, ilmî kitaplar hazırlayıp basmak, ilmi yaymak, insanlara öğretmek, okul binaları yapmak gibi şeyler mendup ve makbuldür. Helal olan şeyleri yeyip içmek mübahtır. Haram ve mekruh ise dinimizce tayin ve tesbit edilmiştir.
5. Bid'atı îcat eden de, onun yolunda ve izinde giden de aynı şekilde günahkârdır.

172– وعن جابرٍ ، رضي اللَّه عنه ، قال : كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، إذَا خَطَب احْمرَّتْ عيْنَاهُ ، وعَلا صوْتُهُ ، وَاشْتَدَّ غَضَبهُ ، حتَّى كَأَنَّهُ مُنْذِرُ جَيْشٍ يَقُولُ : «صَبَّحَكُمْ ومَسَّاكُمْ » وَيقُولُ : « بُعِثْتُ أَنَا والسَّاعةُ كَهَاتيْن » وَيَقْرُنُ بين أُصْبُعَيْهِ ، السبَابَةِ ، وَالْوُسْطَى ، وَيَقُولُ: « أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنَّ خَيرَ الْحَدِيث كِتَابُ اللَّه ، وخَيْرَ الْهَدْى هدْيُ مُحمِّد صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَشَرَّ الأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا وكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ » ثُمَّ يقُولُ : « أَنَا أَوْلَى بُكلِّ مُؤْمِن مِنْ نَفْسِهِ . مَنْ تَرَكَ مَالا فَلأَهْلِهِ ، وَمَنْ تَرَكَ دَيْناً أَوْ ضَيَاعاً، فَإِليَّ وعَلَيَّ » رواه مسلم .

وعنِ الْعِرْبَاض بن سَارِيَةَ ، رضي اللَّه عنه ، حَدِيثُهُ السَّابِقُ في بابِ الْمُحَافظَةِ عَلَى السُّنَّةِ.

172. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hutbe irad ettiği zaman gözleri kızarır, sesi yükselir, **"Düşman sabah ve akşam üzerinize hücum edecek, kendinizi koruyunuz"** diye ordusunu uyaran kumandan gibi öfkesi artar ve şehadet parmağı ile orta parmağını bir araya getirerek:

"Benimle kıyametin arası şu iki parmağın arası kadar yaklaştığı sırada ben peygamber olarak gönderildim" derdi. Sonra da sözlerine şöyle devam ederdi:

“Bundan sonra söyleyeceğim şudur ki: Sözün en hayırlısı Allah’ın kitabıdır. Yolların en hayırlısı Muhammed *sallallahu aleyhi ve sel-lem’* in yoludur. İşlerin en kötüsü, sonradan ortaya çıkarılmış olan bid’atlardır. Her bid’at dalâlettir, sapıklıktır.” Sonra da şöyle buyurdu:

“**Ben her mü’mine kendi nefsinden daha ileriyim, daha üstünüm. Bir kimse ölürken mal bırakırsa o mal kendi yakınlarına aittir. Fakat borç veya yetimler bırakırsa, o borç bana aittir; yetimlere bakmak da benim görevimdir.”** Müslim, Cum’a 43. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 7

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz çok çeşitli vesilelerle ashâba hitap eder, o andaki duruma, toplumun psikolojisine uygun konuşmalar yapardı. Arabçada **“hutbe”** denen, dilimizde de aynen kullanılan kelime, bizde olduğu gibi, sadece cuma günü hatibin minberden yaptığı konuşma anlamına gelmez. Bir hatibin, topluluğa hitaben yaptığı her konuşma hutbe olarak isimlendirilir.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’* in konuşma yaparken gözlerinin kızarması, sesinin yükselmesi, kızması gibi burada anlatılan fizyolojik durumlar, bütün konuşmalarında görülmez. O, bir kötülükten sakındırdığı, bir yasaktan kaçınılmasını istediği veya kötü bir sonuçtan korkuttuğu zaman böyle bir görünüme sahip olurdu. Tehdid eden ve korkutan insanın tavrı elbette böyle olur. Bu şekilde hareket etmesi, şeriata muhalif bir hareketi yasaklamak için de olabilir.

Peygamberimiz, insanların tehlikelere karşı duyarsızlıklarını, bazı hakikatlerden habersiz oluşlarını, ihmalkârlık ve vurdumduymazlıklarını görünce kızmış, öfkelenmiş ve onları ciddi bir biçimde uyarmıştır. Bu uyarı, sadece sahâbeye has değil, ümmetin her ferdini ve her zamanı kapsayıcı niteliktedir. Ayrıca toplumu bilgilendirmekle, irşad ve îkaz göreviyle sorumlu kişiler, vâizler ve hatibler için de yol ve yön gösterici, örnek olucu özellikler taşır.

Peygamber Efendimiz, Allah Teâlâ’nın insanlığa gönderdiği son elçidir. Kur’ân-ı Kerîm bunu açıkça beyan ettiği gibi, kendisi de sık sık hatırlatır. Kıyamete kadar başka bir din, başka bir peygamber, başka bir ilâhî kitap gelmeyecektir. Dünyada yaşanan geçmiş zaman dilimine göre, kalan sürenin çok kısa olduğuna, Resûlullah Efendimiz şehadet parmağıyla orta parmağını birbirine yaklaştırarak dikkat çekmiştir. Ancak bu geri kalan zaman süresinin ne kadar olduğu ve hangi tarihte sona ereceği konusunda kimseye bilgi verilmemiştir. Ayrıca bu ifadeyle Efendimiz, şehadet parmağıyla orta parmak arasında başka parmak olmadığı gibi, benimle kıyamet arasında da başka peygamber yoktur, demek istemiştir.

Burada Peygamberimiz önce Allah’ın kitabı Kur’an’a sonra da kendisinin sünnetine dikkatimizi çekmektedir. Dinin bu iki temeline işaret ettikten sonra, bunlara önem verilmemesi durumunda ortaya çıkacak iki olumsuz noktaya da işaret ederek bizi uyarmaktadır. Bunlar da, sonradan ortaya çıkarılan sapıklıklar ve bid’atlardır.

Sözün en hayırlısının Kur’an oluşu, birkaç açıdan ele alınabilir. Kur’an, fesâhat ve belâgatin bütün inceliklerini kapsayıcı niteliği ile insanlığa en mükemmel hitaptır. Bu ilâhî kitap, her hakikati, doğruyu ve yanlışı apaçık ortaya koyar. **“Sana bu kitabı her şeyi açıklayan ve müslümanlara yol gösteren bir rahmet ve müjde olarak indirdik”** [Nahl sûresi (16), 89]. Böyle olduğuna göre, müslümanların dünya ve âhiret işleriyle ilgili her konuda Kur’an’a baş vurmaları gerekir. Çünkü Kur’an, gerçeği ve kurtuluşu arayan herkesin, kendisine yönelince aradığını bulacağı bir hazinedir. Hazineye kavuşmak bazan ne kadar zor ise, Kur’an’ın ilâhî hakikatlerini kavramak, esrârına erişebilmek de kolay değildir. Ama bir

hazinenin insanı cezbetmesi ve kişinin bu arayışla meşgul olması da işin başlangıç ve ilk adımıdır. Kur'an bir rehber olması sebebiyle, her an kendisiyle olmamız gereken bir kitaptır.

Yolların en hayırlısı ise, Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem'* in yolu, yani sünnetidir. Çünkü onun yolu, Kur'an'ın rehberlik ettiği dosdoğru yoldur. Hayatını Kur'an'a uydurmak ve hayat programını Kur'an'dan almak isteyenler Peygamber'e tabi olur, onun izinde yürürler. **"Yemin ederim ki, sizin için, Allah'ın huzuruna çıkmayı umanlar, âhiret gününe inananlar ve Allah'ı çok ananlar için Allah'ın Resûlü güzel bir örnektir"** [Ahzâb sûresi (33), 21].

Allah ve Resûlü'nün yolundan ayrılanlar, birtakım farklı ve aykırı yollar îcat edenler, bid'ate, sapıklık ve yanlışlığa düşerler. Bundan önceki hadisin açıklamasında bu konu genişçe ele alınmıştır.

Peygamber Efendimiz'in **"Ben her müslümana kendi nefsinden daha ileriyim"** sözü, **"Peygamber, mü'minlere kendi canlarından bile üstün olmak gerekir"** [Ahzâb sûresi (33), 6] âyetine uymaktadır. Çünkü, Peygamber'in emrettiği konular, mü'minleri dünya ve âhirette saadete kavuşturacak şeylerdir. İnsan tabiatı şerre, kötülüklere yönelmeye daha müsaittir. Nitekim Yûsuf *aleyhisselâm*: : **"Ben, nefsimi temize çıkarmak istemiyorum. Çünkü nefis, daima kötülüğü emredicidir"** [Yûsuf sûresi (12), 53] demişti.

Sahâbe-i kirâm, Resûl-i Ekrem Efendimiz'i kendi nefislerinden ileri ve önde tutarlardı. Onların Allah Resûlü ile iştirak ettikleri gazvelerdeki tutum ve davranışları, bunun canlı örneklerini teşkil eder.

Peygamberimiz'in **"Her kim geride bir borç veya yetimler bırakırsa, bunlar bana aittir"** sözü, kendisinin her mü'mine kendi nefsinden daha ileri olduğuna dair beyanını açıklayıcı niteliktedir. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, İslâm'ın ilk yıllarında borçlu ölen ve borcunu ödeyecek mal bırakmayanların cenaze namazını kılmazdı. Böylece sahâbe-i kirâmı ihmalkârlıktan ve borçlanmaktan sakındırmayı hedeflemişti. Sonraları fetihler sayesinde hazinenin mâlî durumu düzelince, böylelerin borçlarını Peygamberimiz bizzat ödemeye başladı. Fakat bu, Peygamber'e has bir durumdu. Daha sonraları halifelerin bu yönde bir uygulama geliştirdiklerini görmüyoruz. Şu kadar var ki, yetim kalan çocuklara beytülmalden yani devlet hazinesinden nafaka ödendiğini görüyoruz. Hattâ Hz. Ebû Bekir'in, müslümanlar arasında ayırım yapmaksızın bu nafakayı ödediği, Hz. Ömer'in ise, bunun aksine, müslümanlar arasında tercihde bulunduğu söylenmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Haramdan sakındırma, şeriata muhalif bir hareketi kınama gibi sebeplerle kızmak, sesi yükselterek konuşmak câizdir.
2. Peygamberimiz'le kıyamet arasındaki zamanda başka bir peygamber gelmeyecektir.
3. Allah'ın kitabı ve Resûlü'nün sünnetiyle meşgul olmak, en hayırlı amellerden sayılır.
4. Bid'atlarla mücadele etmek müslümanlar için bir görevdir. Bunun yolu, Kur'an ve Sünnet'i öğrenmek ve hayata uygulamaktan ibarettir.
5. Yetimlere ve kimsesiz çocuklara beytülmalden yardım etmek gerekir.
6. Miras haktır ve helaldir.

19- باب في مَنْ سَنَّ سُنَّةً حسنةً أو سيئةً

İYİ VEYA KÖTÜ ÇIĞIR AÇANLAR

Âyetler

قال اللّه تعالى: { وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا } .

1. "Onlar: "Rabbimiz, bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözümüzün aydınlığı olacak insanlar ihsan et ve bizi, Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder yap" derler."
Furkân sûresi (25), 74

Mü'minler güçlerinin yettiği kadarı ile ve ellerinden geldiğince iyi bir aile yuvası kurmaya çalışırlar. Bu yönde gerekli olan dinî-ahlâkî hassasiyetleri göstermelerinin yanında, diğer taraftan Allah Teâlâ'ya dua ve niyazda bulunarak, eşleri ve çocukları hakkında iyilik ve hayır temenni ederler. Onların faziletlerle donanmış, en güzel ahlâkla bezenmiş kişiler olmalarını arzu ederler. Allah'ın koruması sayesinde cehennem azabından kurtulan bahtiyarlar zümresine önder kılınmalarını Allah'dan dilerler.

Bu sayılanların her biri hayırdır. İnsan hayırda en önde bulunmayı, yani imam olmayı arzu eder. Çünkü hayırda önderlik iyi çığır açmanın ve insanların ıslahına çalışmanın vesilesidir.

Âyet-i kerimedeki istekler, aile ve çocuk terbiyesine önem verilmesi gerektiğinin delili sayılmıştır.

Yalnız müttakî olmak, yani Allah'a karşı gelmekten sakınan bir kimse olmak değil, böylesi kimselerin imamı olmak arzusu büyük bir gâye ve mukaddes bir mefkuredir. Çünkü dinde **takvâ** mertebesinden daha üstün bir makam yoktur.

Bazı âlimler ve müfessirler, bu âyeti delil göstererek, dinde başkanlık ve devlet yöneticiliği istemeyi vâcip saymışlardır. **Ehliyet sahibi kimselerin devlet yönetimine talip olması ve bu konuda teşvik edilmeleri, dînî bir görev kabul edilmiştir.** Bunların her biri, hayırlı bir çığır açmanın vesileleridir.

وقال تعالى: { وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا } .

2. "Biz onları, emrimiz uyarınca insanlara doğru yolu gösteren birer rehber kıldık." Enbiyâ sûresi, (21) 73

Peygamberler insanlığın doğruluk rehberleridir. Allah Teâlâ insanlara olan lütuf ve merhameti sebebiyle pek çok peygamber göndermiştir. Onlar kendilerine uyulması gereken önderlerdir. Peygamberlerin asıl görevi tebliğdir. İnsanlara, Allah'ın emri ve izniyle, hakkı ve doğruyu gösterir, kurtuluş yollarını açarlar. Onların açtığı çığırdan gidenler, dünya ve âhiret mutluluğuna ulaşırlar.

Dinde önder ve örnek olacak kişilerin, önce kendi nefislerini ıslah etmeleri gerekir. Hidâyet önce onlar için gereklidir. Kendileri mükemmel olmayanlar, başkalarını kemale ulaştıramazlar.

173- عَنْ أَبِي عَمروٍ جَرير بنِ عبدِ اللَّه ، رضي اللَّه عنه ، قال : كُنَّا فِي صَدْرِ النَّهارِ عِنْد رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَجاءهُ قوْمٌ عُرَاةٌ مُجْتابِي النِّمار أَو الْعَباءِ . مُتَقلِّدي السُّيوفِ عامَّتُهمْ ، بل كلهم مِنْ مُضرَ ، فَتمعَّر وجهُ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، لِما رَأَى بِهِمْ مِنْ الْفَاقة ، فدخلَ ثُمَّ خرج ، فَأَمر بلالاً فَأَذَّن وأَقَامَ ، فَصلَّى ثُمَّ خطب ، فَقالَ : {يَا أَيُّهَا الناسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الذي خلقكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدةٍ } إِلَى آخِرِ الآية: { إِنَّ اللَّه كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً} ، وَالآيَةُ الأُخْرَى الَّتِي فِي آخر الْحَشْرِ : { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمنُوا اتَّقُوا اللَّه ولْتنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمتْ لِغَدٍ} تَصدَّق رَجُلٌ مِنْ دِينَارِهِ مِنْ دِرْهَمِه مِنْ ثَوْبِهِ مِنْ صَاعِ بُرِّه مِنْ صَاعِ تَمرِهِ حَتَّى قَالَ : وَلوْ بِشقِّ تَمْرةٍ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ بِصُرَّةٍ كَادتْ كَفُّهُ تعجزُ عَنْها ، بَلْ قَدْ عَجزتْ ، ثُمَّ تَتابَعَ النَّاسُ حَتَّى رَأَيْتُ كَوْمَيْنِ مِنْ طَعامٍ وَثيابٍ ، حتَّى رَأَيْتُ وجْهَ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يَتهلَّلُ كَأَنَّهُ مذْهَبَةٌ ، فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ سَنَّ فِي الإِسْلام سُنةً حَسنةً فَلَهُ أَجْرُهَا، وأَجْرُ منْ عَملَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ ينْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيءٌ ، ومَنْ سَنَّ فِي الإِسْلامِ سُنَّةً سيَّئةً كَانَ عَليه وِزْرها وَوِزرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بعْده مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزارِهمْ شَيْءٌ » رواه مسلم .

قَوْلُهُ : « مُجْتَابِي النِّمارِ » هُو بالجِيمِ وبعد الأَلِفِ باء مُوَحَّدَةٌ . والنِّمَارُ : جمْعُ نَمِرَة، وَهِيَ : كِسَاءٌ مِنْ صُوفٍ مُخَطَّط . وَمَعْنَى « مُجْتابِيها » أَيْ : لابِسِيهَا قدْ خَرَقُوهَا فِي رؤوسهم . « والْجَوْبُ » : الْقَطْعُ ، وَمِنْهُ قَوْلُهُ تَعَالَى : { وثَمودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بالْوَادِ } أَيْ : نَحَتُوهُ وَقطَعُوهُ . وَقَوْلهُ « تَمَعَّرَ » هو بالعين المهملة ، أَيْ : تَغيَرَ . وَقَوْلهُ: « رَأَيْتُ كَوْمَيْنِ » بفتح الكاف وضمِّها ، أَيْ : صَبْرَتَيْنِ . وَقَوْلُهُ : « كَأَنَّه مَذْهَبَةٌ» هو بالذال المعجمةِ ، وفتح الهاءِ والباءِ الموحدة ، قَالَهُ الْقَاضي عِيَاضٌ وغَيْرُهُ . وصَحَّفَه بَعْضُهُمْ فَقَالَ : « مُدْهُنَةٌ » بِدَال مهملةٍ وضم الهاءِ وبالنون ، وَكَذَا ضَبَطَهُ الْحُمَيْدِيُّ ، والصَّحيحُ الْمَشْهُورُ هُوَ الأَوَّلُ . وَالْمُرَادُ بِهِ عَلَى الْوَجْهَيْنِ : الصَّفَاءُ وَالاسْتِنَارُة .

173. Ebû Amr Cerîr İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Birgün erken vakitlerde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* in huzurunda idik. O esnada, kaplan derisine benzeyen alaca çizgili elbise veya abalarını delerek başlarından geçirmiş ve kılıçlarını kuşanmış, tamamına yakını, belki de hepsi Mudar kabilesine mensup neredeyse çıplak vaziyette bir topluluk çıkageldi. Onları bu derece fakir görünce, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem'* in yüzünün rengi değişti. Eve girdi ve sonra da çıkıp Bilâl'e ezan okumasını emretti; o da okudu. Bilâl kâmet getirdi ve Allah Resûlü namaz

kıldırdı. Daha sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hutbe irad etti ve şöyle buyurdu:

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok kadın ve erkek meydana getiren Rabbinize hürmetsizlikten sakının. Allah şüphesiz hepinizi görüp gözetmektedir” [Nisâ sûresi (4), 1].

Sonra da Haşr suresinin sonundaki şu âyeti okudu:

“Ey iman edenler! Allah’dan korkun, herkes yarın için ne hazırladığına baksın” [Haşr sûresi (59), 18]. Sonra:

“Her bir fert, altınından, gümüşünden, elbisesinden, bir sa’ bile olsa buğdayından, hurmasından sadaka versin; hatta yarım hurma bile olsa sadaka versin” buyurdu.

Bunun üzerine ensardan bir adam, ağırlığından dolayı neredeyse kaldırmaktan aciz kaldığı, hatta kaldıramadığı bir torba getirdi. Ahali birbiri peşine sökün edip sıraya girmişti. Sonunda yiyecek ve giyecekten iki yığın oluştuğunu gördüm. Baktım ki Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem’* in yüzü gülüyor, sanki altın gibi parlıyordu. Sonra Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu:

“İslâm’da iyi bir çığır açan kimseye, bunun sevabı vardır. O çığırda yürüyenlerin sevabından da kendisine verilir. Fakat onların sevabından hiçbir şey noksanlaşmaz. Her kim de İslâm’da kötü bir çığır açarsa, o kişiye onun günahı vardır. O kötü çığırda yürüyenlerin günahından da ona pay ayırılır. Fakat onların günahından da hiçbir şey noksanlaşmaz.” Müslim, Zekât 69. Ayrıca bk. Nesâî, Zekât 64

Cerîr İbni Abdullah

Ebû Amr diye künyelenen Cerîr, sahâbe-i kirâmdandır. Hicretin, 10. yılı Ramazan ayında Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem’e gelerek biat etmiş ve müslüman olmuştu. Onun İslâm’ı kabul edişinin Peygamber Efendimiz’in vefatından 40 gün öncesine rastladığı da söylenir. el-Becelî diye nisbelenmesi hakkında çeşitli görüşler ileri sürülürse de, anneleri cihetinden Büceyle Binti Sa’b ismiyle ilgili olması daha çok kabul gören yaklaşımdır.

Ashâb-ı kirâmın en uzun boylu ve en güzel yüzlüleri arasındaydı. Hatta Hz. Ömer ona, “Cerîr, bu ümmetin Yusuf’udur” derdi. Kabilesinin önde geleni idi. Peygamberimiz’in huzuruna girdiğinde Efendimiz kendisine ikramda bulunmuş ve ***“Bir kavmin önde geleni size gelince, ona ikram ediniz”*** *buyurmuşlardır.*

Cerîr, Kâdisiye savaşı başta olmak üzere, Irak’ta yapılan çeşitli harplere iştirak etti. O, önceleri Kûfe’ye yerleşmişti. Daha sonra Fırat kenarında bir şehir olan Karkisiya’ya gitti ve orada vefat etti.

Cerîr’in rivayet ettiği hadis sayısı 100’dür. Buhârî ve Müslim onun hadislerinden 8’ini ittifakla naklederler.

Cerîr İbni Abdullah 51 (671) veya 54 (674) senesinde vefat etti. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, huzuruna gelen her fert ve toplulukla ilgilenir, onların ihtiyaçlarını gidermeye çalışırdı. Hoşlanmadığı bir durum gördüğünde yüzünün rengi değişirdi. Sahâbe-i kirâm onun üzüntüsünü, sıkıntısını ve kederini yüzünden anlarlardı. Efendimiz’in saâdet ve

sevinç hali de yüzünden anlaşılırdı. Bu hadisin ravisi Ebû Amr Cerîr İbni Abdullah, şahit olduğu ve anlattığı bu olayda, onun her iki halini de aynı anda görmüş ve bize hikâye etmiştir.

Peygamber Efendimiz, sahâbe-i kirâmı Kur'an'la eğitiyordu. Onları müjdelemesi, sevindirmesi, ümitlendirmesi, korkutması ve uyarması hep Kur'an'la veya Kur'an'ın doğrultusundaydı. Bazı kere onlara Kur'an'dan âyetler okur, kendisinin arzu ve isteklerinin o doğrultuda olduğunu hatırlatırdı. Bu durum, aynı zamanda kendisinden sonra nasıl hareket edilmesi gerektiğinin de bir işaretiydi. Böylece Kur'an-Sünnet birlikteliğini, içiçeliğini, ayrılmazlığını göstermiş oluyordu.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, kendilerinden herhangi bir şey istediğinde, sahâbîler bütün imkânlarını seferber eder, onun emrini ve arzusunu yerine getirmek için adeta birbirleriyle yarışa girerlerdi. Onların aralarındaki yardımlaşma ve ellerinde bulunanı paylaşma duygusu, sayısız örneklerinde görüldüğü gibi, eşsiz denecek seviyede idi. Peygamberimiz'in yüzünde hissedilen sevincin sebebi, kendi emrine adeta koşarcasına uyulduğunu gözleriyle görmesi ve fakir insanların problemlerinin halledildiğine şahit olmasıydı.

Peygamber Efendimiz, bu davranışı iyi bir çığır olarak nitelendirmiştir. Çünkü burada bir yardımlaşma, bir cömertlik ve müslüman kardeşlerini kendi nefislerine tercih etme güzelliği vardır. Allah Teâlâ da bu nitelikleri sebebiyle mü'minleri şöyle över:

"Zaruret içinde bulunsalar bile, onları kendilerine tercih ederler" [Haşr sûresi (59), 9].

İslâm dini, açları doyurmayı, çıplakları giydirmeyi, yokluk içinde olanların her çeşit zaruri ihtiyaçlarını karşılamayı, ümmetin zenginlerine, yerine getirilmesi gerekli bir vazife olarak yükler. Bu zaruri ihtiyaçları karşılanmadığı için kötülüğe itilen, suçlu duruma düşen veya hayatı tehlikeye girenlerden toplumu sorumlu tutar. Ferdî sorumluluğun yanında ictimâî sorumluluğu da getirir. Bu sayede toplumun fertleri arasında ictimâî muâvenet, sosyal yardımlaşma duygusu gelişir ve neticede müesseseleşir. İslâm toplumlarında yaygın olan sayısız vakıflar, bunun en canlı örneğini teşkil eder.

Açılan çığır iyi veya kötü olabilir. Bu çığırı açan ve o çığırda yürüyenler ecir, sevap veya günah kazanırlar. Bu hadiste, taşıyamayacağı kadar ağırlığı yüklenip gelerek yardım çığırını açan Medineli bir sahabiden bahsedilmektedir. Peygamberimiz onun bu davranışını takdir ederek kendisini övdüğü gibi, onun yolunu ve izini takib ederek hayır işleyenleri de över. Fakat bu konuda en büyük fazilet, örnek ve önder olanındır. Onun açtığı yoldan giden herkesin ecrinden bir pay, o kişiye ayrılır. Fakat o çığırda yürüyenlerin sevabından da hiç bir şey eksilmez. Buna karşılık kötü bir çığır açana da büyük bir vebal vardır. O kötü çığırda yürüyen herkesin günahından bir pay, kendilerinin günahı hiç eksilmeksizin, o çığırı açana yazılır.

Daha önce bid'at hakkında bilgi verirken, kötü karşılanan yasaklanan bid'atın yanında iyi görülen bid'atın da olduğunu ifade etmiştik. İşte bu hadis, yasaklanan ve kötü karşılanan şeyin mutlak anlamda her bid'at değil, bâtıl ve sapıklık sayılan bid'at olduğunu göstermektedir. Çünkü iyi bir çığır açmak, önceden bilinmeyen ve uygulanmayan bir düşünceyi, bir eylemi ortaya koymaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, fakir ve muhtaçlara karşı şefkatliydi.
2. Fakir ve muhtaçların ihtiyaçlarını gidermek, zengin müslümanlar için bir vecibedir.

3. Yardımlaşma ve hayırda yarışma, Allah’ın hoşnutluğunu kazanmanın ve İslâm kardeşliğinin temellerindendir.

4. Çok küçük sayılan şeylerle de olsa sadaka vermek ve hayır için malından harcamak, dinimizde teşvik edilmiştir. Büyük hayırlar, küçüklerin birikiminden oluşur.

5. Müslümanlar hayır yolunda yarışma ve Resûl-i Ekrem’in izini takip etme hususunda acele davranmalıdır.

6. İyiliğin her çeşidinde müslümanlar örnek ve rehber olmalı, kötülükten uzak durmada da en önde bulunmalıdır.

7. Güzel bir çığır açan, ecir kazanır. Üstelik kendi izinde gidenlerin sevabına da ortak olur. Kötü çığır açan da günahkar olur ve o yolda gidenlerin günahından hissesini alır.

8. Her bid’at, sonradan icad edilen şey, açılan her çığır sapıklık olarak nitelendirilemez.

174– وعن ابن مسعودٍ رضي اللَّه عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ليس مِنْ نفْسٍ تُقْتَلُ ظُلماً إِلاَّ كَانَ عَلَى ابنِ آدمَ الأَوَّلِ كِفْلٌ مِنْ دمِهَا لأَنَّهُ كَان أَوَّل مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ » متفقٌ عليه.

174. İbni Mes’ûd *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Haksız olarak öldürülen her kişinin kanından bir pay, Âdem’in ilk oğluna ayrılır. Çünkü o, insan öldürme çığırını ilk başlatan kişidir.”

Buhârî, Cenâiz 33, Enbiyâ 1, Diyât 2, İ’tisâm 15; Müslim, Kasâme 27. Ayrıca bk. Tirmizî, İlm 4; Nesâî, Tahrim 1; İbn Mâce, Diyât 1

Açıklamalar

Âdem *aleyhisselâm’*ın ilk oğlu Kâbil’dir. O, küçük kardeşi Hâbil’i haksız yere öldürmüştü. Bu olay, yeryüzünde ilk kan dökme hâdisesidir. Bazı rivayetlerde bu cinayetin evlenme yüzünden işlendiği belirtilir.

Kâbil, işlediği bu haksız cinayetle kötü bir çığır açmış ve günahkâr olmuştu. Bu kötü çığırda yürüyen herkesin günahından bir hisse Kâbil’e ayrılır. Daha önceki hadiste ifade edildiği gibi, cinayet işleyenlerin günahından da bir şey noksanlaşmaz.

Haksız yere bir cana kıymak, İslâm nazarında en büyük suç ve günahlardan sayılır. Peygamberimiz, *“kıyamet gününde insanlar arasında ilk görülecek dava, kanlarla ilgili olacaktır”* (Buhârî, Diyât 1) buyurur. Bu hadis, sebepsiz yere ve haksız olarak bir insanın hayatına son vermenin en büyük günahların başında geldiğini gösterir. Kıyamet gününde ilk önce câni ve kâtillerin hesaba çekilmesinin sebebi de budur.

Burada, **“Kimse kimsenin günahını yüklenmez”** [Fâtır sûresi (35), 18] âyetiyle bu hadisin aykırı düşmesi söz konusu değildir. Âyet “suçun şahsiliği” prensibini ifade etmektedir. Hadis ise, suça azmettirme, tahrik ve teşvik etmenin vebalini ortaya koymaktadır. Bu iki husus bugünkü hukukta da ayrı iki durum olarak değerlendirilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir hayra veya bir şerre vesile olmak, mükâfat veya cezaya ortaklığı da beraberinde getirir.

2. İnsanlık tarihinde haksız yere ilk kan dökme hâdisesi, Âdem aleyhisselâm’ın çocukları arasında vukû bulmuştur.

20- باب في الدلالة على خير

HAYRA ÖNCÜLÜK ETMEK

والدعاء إلى هدى أو ضلالة

DOĞRULUK VEYA SAPIKLIĞA ÇAĞRIDA BULUNMAK

Âyetler

قال تعالى: { وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ } .

1. "Sen Rabbine davet et." Kasas sûresi (28), 87

Âyet-i kerîmenin tamamının anlamı şöyledir: **"Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra, o inkârcılar seni tebliğden alıkoymasın. Sen Rabbine çağır, sakın Allah'a ortak koşanlardan olma."**

Bütün peygamberlerin birinci derecedeki görevi, dâvet, yani insanları Allah'ın yoluna çağırma olarak kabul edilir. Mü'minlerin vazifesi, dine dâveti her zaman ve her şartta yerine getirmek sûretiyle peygamberlerin görevlerini sürekli kılmaktır. Ümmet, kıyamete kadar bu sorumluluğun altındadır. Değişen ve gelişen dünya şartları içinde, tebliğ vazifesinin ihmali söz konusu olamaz. **İslâm'ı bütün çağlarda ve dünya coğrafyasının her köşesinde tebliğ etmenin şartları, usül ve üslûbu, insanların içinde yaşadığı yeni durumlar muvâcehesinde değişse de, duraklaması, vazgeçilmesi veya geçiştirilmesi düşünülemez.** Bugün, İslâm toplumlarının en büyük eksikliği, düzenli ve sistemli bir tebliğ teşkilâtından mahrum oluşları, ferdî gayretlerle yetinerek, toplu tebliğ yollarını aramayışlarıdır. Fakat Allah'a dâvet, gücünün yettiği ölçüde, her mü'minin görevidir.

وقال تعالى: { ادْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ } .

2. "Sen, Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et." Nahl sûresi (16), 125

Âyet-i kerîmenin devamında şöyle buyurulur: **"Onlarla mücadeleni en güzel bir usul ile yap. Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanları en iyi bilendir, doğru yolda olanları da en iyi O bilir."**

Bu âyet-i kerîme, dine dâvetin usül ve üslûbu ile ilgili temel düsturun nasıl olması gerektiğini bize öğretmektedir. İnsanlara güzel söz ve güler yüzle yaklaşmak dinimizin temel prensibidir. "*Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır*" atasözümüz bu gerçeği ne kadar veciz bir şekilde ortaya koyar! Dine dâvet ve Allah'a çağırma metodumuz, Kur'an'ın emir ve tavsiyeleri, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in uygulamaları doğrultusunda olursa gerçekçi yaklaşımı sağlayabiliriz. Genel strateji budur; ancak îkazın, uyarının ve bazı kere sertliğin hiç olmayacağı söylenemez. Bunun da yeri, ölçüsü ve şekli Kur'an ve Sünnet sınırları içinde belirlenir.

Hikmet, öncelikle Kur'an ve Sünnet'in şaşmaz hakikatleridir. Bunların açıklanmasına yardımcı olan her doğru söz, hak ve hakikati açıklayan her delil, şüpheleri ortadan kaldıran

her gerçek, hikmetin içine girer. O halde, öncelikle İslâm'ı iyi öğrenmek, kavramak ve hayata yansıtmak gerekir.

Güzel öğüt **(mev'ıze-i hasene)**, olaylardan çıkarılan güzel dersler, ibretler; endişe ve korku verici sonuçlardan sakındırmadır. Kur'an ve Sünnet'te bunun pek çok örneklerine rastlarız. Kişi, kendisine anlatılanların, lehine ve kendi faydasına olduğunu kabul etmek zorunda kalır. Hangi çeşit hareketin ve davranışın, nasıl bir sonuç doğuracağını görür ve bilir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm, doğru ve yanlışın neler olduğunu bize öğretir. Doğrunun karşılığının mükâfat, yanlışın karşılığının da ceza olduğunu haber verir. Bütün bunları bilerek Allah'a dâvet, en iyi mücâdele tarzıdır.

وقال تعالى: { وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى } .

3. "İyilik ve takvada yardımlaşın." Mâide sûresi (5), 2

İslâm'ın emrettiği her şey ve hayrın her türlüsü iyiliktir. **Takvâ,** Allah Teâlâ'nın haram kıldığı, yasakladığı işlenilmesinden hoşnut olmadığı şeyleri terketmekle ulaşılan mertebedir.

Bu iyi ve güzel hasletlere sahip olma, onları daha ileriye götürme hususunda birbirimizle yardımlaşmamız emrolunmuştur. Buna karşılık, günah işlemek, haddi aşmak ve bir konuda aşırı gitmek hususunda yardımlaşmaktan kaçınmamız gerektiği de âyetin devamında emredilir. Bundan sonraki **"İyilik Ve Takvâda Yardımlaşmak"** bölümünde bu konu âyetler ve hadisler ışığında etraflıca ele alınacaktır.

وقال تعالى: { وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ } .

4. "Aranızdan iyiliğe, hayra çağıran bir topluluk bulunsun." Âl-i İmrân sûresi (3), 104

Âyet-i kerîmenin tamamının anlamı şöyledir: **"Sizden iyiliğe çağıran, doğruluğu emreden ve fenalıktan meneden bir topluluk olsun. İşte başarıya erişenler yalnız onlardır."**

Topluluk diye tercüme ettiğimiz **"ümmet"** tabiri, vasfı itibariyle, sıradan bir topluluğu değil, insanlığın öncüsü olan, çeşitli mezhep ve grupları içinde toplayan, kendisine uyulan örnek bir topluluğu ifade eder. Bu topluluğun en küçük nümûnesi câmideki cemaat olduğu için, onların en önünde duran ve kendisine cemaatin uyduğu kişiye de, imam denilir. İmam ve ümmet kelimeleri aynı kökten türemiştir. Camide cemaatin önderi sayılan ve kendisine uyularak arkasında namaz kılınana imam denildiği gibi, ümmetin başında bulunan kişiye yani devlet başkanına da imam denilir. Ümmet, bir imam yani bir lider etrafında şekillenmiş en büyük cemaatin adıdır.

İyilik ve hayra dâvet eden, emir bi'l-marûf ve nehiy ani'l-münker görevi yapan bir topluluk, bir cemaat oluşturulması, bir lider, önder çıkarılması, dinimizin, imandan sonra bizden istediği pek önemli bir görevdir.

İyiliğe dâvet etme görevini yerine getirebilen müslümanlar, başarıya ulaşır, kurtuluşa ererler. Bu görev, **farz-ı kifâyedir.** Bu yapılmıyor ve yerine getirilmiyorsa, hiç bir müslüman kendini sorumluluktan kurtaramaz. Her müslümanın görevi, böyle bir ümmeti ve imameti teşekkül ettirme azim ve gayreti içinde olmaktır. Tevhid nizamı bozulunca ortaya çıkan belâlar ve musibetler sadece zâlimlere isâbet etmekle kalmayıp bütün topluma sirayet etmektedir. İslâm ümmeti, uzun zamandan beri bu musibetleri yaşamaktadır. Ümidimiz, musibetlerin uyanma ve şuurlanmaya vesile olmasıdır.

Hadisler

175– وعن أَبِي مسعودٍ عُقبَةَ بْن عمْرٍو الأَنْصَارِيِّ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مثلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ » رواه مسلم .

175. Bedir ehlinden ve ensardan olan Ebû Mes'ûd Ukbe İbni Amr *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir iyiliğe öncülük eden kimseye o iyiliği yapanın ecri gibi sevap vardır."

Müslim, İmâre 133. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 115; Tirmizî, İlim 14

Açıklamalar

Nevevî'nin Müslim'den naklettiği bu hadis, bir rivayetin konumuzla ilgili tek cümlesinden ibarettir. Bu rivayetin baş tarafı şöyledir:

Bir adam Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'* e gelerek:

– Benim hayvanım helâk oldu, bana bineceğim bir hayvan ver, dedi. Peygamber Efendimiz:

– "Bende de yoktur" dedi. Orada bulunan bir adam:

– Ey Allah'ın Resûlü! Ben, kendisine binek hayvanı verecek bir kimseyi gösteririm, dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz yukarıda tercümesi geçen hadisi söyledi.

Hadis, hayra öncülük yapmanın, hayır yapana ve hayır yapılmaya layık olana yardımda bulunmanın faziletine delil teşkil eder. Çünkü hayra, iyiliğe delâlet etmek de bir hayırdır. Hayır yapana ecir ve sevap verildiği gibi, o hayrın yolunu gösterene de sevap verilir. Çünkü her insan bizzat kendisi hayır yapmaya güç yetiremeyebilir. Bundan elde edilen sevabın mutlaka eşit olması da gerekmez. Hayra öncülük ve delâlet, sözle, işle, işaretle veya yazmak sûretiyle olabilir. Delâlet edene ecir verilmesi, hayır ve iyilik yapanın ecir ve sevabından da hiç bir şey eksiltmez.

Özellikle günümüzde hayır ve iyilik yapılması gereken bir çok kişi, bir çok islâmî ve ictimâî kuruluş vardır ki ihtiyaç içinde kıvranmakta, çaresiz kalmaktadırlar. Aynı şekilde, hayır yapmak isteyen ve lâyık olanı arayan hayırseverler de bulunmaktadır. Bunlara öncülük ve aracılık yapmak, müslümanların görevleri olmalıdır. Özellikle büyük yerleşim birimlerinde, bunu organize eden hayır kurumları ve vakıfların bulunması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu müesseseleri samimiyetle yaşatmak ve toplumun hizmetinde kullanmak, küçümsenmeyecek hayırlardandır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayra öncülük yapmak, hayrı işlemek gibi sevaptır.
2. Hayra öncülük sözle, işle, işaret ve yazı ile olabilir.
3. Hayra öncülük yapana verilen ecir ve sevap, hayır yapanın ecir ve sevabından hiçbir şey eksiltmez.
4. Hayra yönelik teşkilatlanma, günümüzün vazgeçilemeyecek zaruretlerinden biridir.

176– وعن أَبِي هريرة رضي اللَّه عنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ منْ تَبِعَهُ لا ينْقُصُ ذلِكَ مِنْ أُجُورِهِم شَيْئاً ، ومَنْ دَعَا إِلَى ضَلاَلَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ لا ينقُصُ ذلكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئاً » رواه مسلم.

176. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanları doğru yola çağıran kimseye, kendisine uyanların sevabı gibi sevap verilir. Ona uyanların sevaplarından da hiçbir şey eksilmez. Başkalarını sapıklığa çağıran kimseye de, kendisine uyanların günahı gibi günah verilir. Ona uyanların günahlarından da hiçbir şey eksilmez." Müslim, İlim 16. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 6;Tirmizî, İlim 15; İbni Mâce, Mukaddime 14

Açıklamalar

Bu hadis, öncelikle doğru ve yanlışı ifade için kullandığımız, **hidâyet** ve **dalâlet** diye anılan birbirine zıt iki kavramı tanımamızı sağlayacaktır.

Hidâyet, varılmak istenen hedefe götürecek vasıtayı, yumuşak bir edâ ile göstermekdir. Sadece yolu gösterivermek veya yola götürüvermek yahut da gideceği yere kadar götürüvermek şekillerinden biriyle gerçekleşebilir. Bunlardan birincisine **irşad,** ikincisine **tevfîk** denilir. **İrşad** doğru yolu gösterme, uyarmadır. **Tevfîk** ise, doğru olan yola koyma, ona uygun hale getirmedir. Özellikle ilâhî yardıma, yani Allah Teâlâ'nın doğru yola iletmesine **tevfîk** adı verilir. İslâmî edep sahibi büyüklerimizin "Allah tevfîkini refîk eylesin" duası ne güzel bir temennidir!

İnsanların çağırıldığı hidâyet, Allah'ın hoşnut olduğu her hayrın ve iyiliğin adıdır. Kur'an, müttakîler için yani Allah'a en üstün derecede saygı duyanlar için bir hidâyettir. Allah Teâlâ'nın hidâyeti, özellikleri itibariyle sayılamayacak kadar çok olduğu gibi, çeşitleri itibariyle de öyledir. Kur'an insanları irşad ve onlara hakkı göstermek için nazil olmuştur. Dolayısıyla hak ile bâtılı, doğru ile yanlışı bize Kur'an öğretir. Hakka uymak, doğru olanı yapmak bir hidâyet olduğu gibi, bâtıldan uzak durmak ve yanlışın peşinden gitmemek, hataya saplanmamak da bir hidâyettir.

Hidâyet, sadece, hayrı ve iyiliği istemeye mahsustur. Meselâ, hırsıza ve uğursuza, yanlış yolda yürüyenlere delâlet ve öncülük etmek hidâyet sayılmaz.

Dalâlet, hidâyetin zıddıdır. Doğru yoldan kasden veya yanılarak sapmaktır. Sapıklık, bazı kere gafletten, şaşkınlıktan doğar. Şaşkınlık devamlı olunca bu yolu itiyat haline getiren kişi helâke, yokluğa sürüklenir.

Dalâlet ehli yani sapıklar, kitaplı veya kitapsız olabileceği gibi, şirke düşmüş veya düşmemiş de olabilir. Bu sapıklık çeşitleri ve sapmadaki dereceleri Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyetinde konu edilir. Kitap ehli olan yahudi ve hıristiyanların sapıklıkları örneklendirilerek anlatılır. Müşriklerle ilgili âyetlerde kitap ehline kıyasla daha sert ifadelerin kullanılması dikkat çeker. Bunların yanında, **"İnkâr edenler, Allah yolundan alıkoyanlar, şüphesiz derin bir sapıklığa sapmışlardır."** [Nisâ sûresi (4), 167] âyetinde olduğu gibi, genelleme yapan Kur'an âyetleri de vardır.

Bu kısa açıklamalar, bir kimseyi hidâyete davet etmenin ve dalâletten kurtuluşuna vesile olmanın ne büyük bir nimet olduğunu açıkça göstermektedir. Çünkü hidâyete ulaşanlar, dünya ve âhiret saadetini hak ederler. Buna vesile olanlar da onlarla birlikte sevap kazanırlar. Fakat onların sevaplarından hiçbir şey eksilmez.

İnsanları sapıklığa çağırıp onların hidayet yolundan çıkmasına sebeb olanlar da, onlar bu sapıklık içinde kalıp günah işledikçe onların günahından pay alırlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyi bir çığır açana, kıyamete kadar sevap, kötü çığır açana günah yazılır.
2. Kötü bir çığır açmak haramdır. Çünkü günahın devamlılığı haramdan dolayı olur.
3. Hayırlı veya kötü bir çığır açanla, o yolda yürüyenlerin sevap ve günahı aynıdır.
4. Dinimiz, hayra ve iyiliğe teşvik eder, şerden ve kötülükden de sakındırır.
5. Hayra vesile olanın ecri, şerre vesile olanın günahı katlanarak verilir.

177– وعن أَبي العباسِ سهل بنِ سعدٍ السَّاعِدِيِّ رضي اللَّه عنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال يَوْمَ خَيْبَرَ : « لأعْطِيَنَّ الرَّايَةَ غَداً رَجُلاً يَفْتَحُ اللَّه عَلَى يَدَيْهِ ، يُحبُّ اللَّه ورسُولَهُ ، وَيُحِبُّهُ اللَّه وَرَسُولُهُ » فَبَاتَ النَّاسُ يَدُوكونَ لَيْلَتَهُمْ أَيُّهُمْ يُعْطَاهَا . فَلَمَّا أصبحَ النَّاسُ غَدَوْا عَلَى رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : كُلُّهُمْ يَرجُو أَنْ يُعْطَاهَا ، فقال: « أَيْنَ عليُّ بنُ أَبي طالب ؟ » فَقيلَ : يا رسولَ اللَّه هُو يَشْتَكي عَيْنَيْه قال : « فَأَرْسِلُوا إِلَيْهِ » فَأُتِي بِهِ ، فَبَصقَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في عيْنيْهِ ، وَدعا لَهُ ، فَبَرَأَ حَتَّى كَأَنْ لَمْ يَكُنْ بِهِ وجعٌ ، فأَعْطَاهُ الرَّايَةَ . فقال عليٌّ رضي اللَّه عنه : يا رسول اللَّه أُقاتِلُهمْ حَتَّى يَكُونُوا مِثْلَنَا ؟ فَقَالَ : « انْفُذْ عَلَى رِسلِكَ حَتَّى تَنْزِلَ بِسَاحتِهِمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الإِسْلامِ ، وَأَخْبِرْهُمْ بِمَا يجِبُ مِنْ حقِّ اللَّه تَعَالَى فِيهِ ، فَواللَّه لأَنْ يَهْدِيَ اللَّه بِكَ رَجُلاً وَاحِداً خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمَ» متفقٌ عليه.

قوله : « يَدُوكُونَ » : أَيْ يخُوضُونَ ويتحدَّثون ، قوْلُهُ : « رِسْلِكَ » بكسر الراءِ وبفَتحِهَا لُغَتَانِ ، وَالْكَسْرُ أَفْصَحُ .

177. Ebü'l-Abbâs Sehl İbn Sa'd es-Sâidî *radiyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Hayber Gazvesi gününde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yarın sancağı, Allah'ın kendisinin eliyle fethi nasib edeceği, Allah'ı ve Resûlü'nü seven, Allah'ın ve Resûlü'nün de kendisini sevdiği bir kişiye vereceğim."

Gazveye iştirak edenler, sancağın aralarından kime verileceğini düşünüp konuşarak geceyi geçirdiler. Sabah olunca, sancağın kendisine verileceği ümidi ile bütün sahâbîler Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem'* in huzuruna koştular. Peygamber Efendimiz:

– **"Ali İbni Ebû Tâlib nerede?"** diye sordu. Sahâbîler:

– Ey Allah'ın Resûlü! O gözlerinden rahatsız, dediler.

Bunun üzerine Peygamberimiz:

– "Ona haber verecek birini gönderiniz" buyurdular. Ali derhal getirildi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onun gözlerini tükürüğüyle tedavi ederek kendisine dua etti. O kadar ki, hiç ağrısı yokmuş gibi oldu. Peygamber sancağı ona verdi. Ali:

– Ya Resûlallah! Onlar da bizim gibi mü'min oluncaya kadar mı savaşacağım? dedi. Resûl-i Ekrem:

"Acele etmeden, gayet sakin bir şekilde onların yanına var, kendilerini İslâm'a davet et, uymaları gereken ilâhî yükümlülükleri kendilerine haber ver. Allah'a yemin ederim ki, senin vasıtanla Allah'ın bir tek kişiye hidâyet vermesi, senin için kırmızı develere sahip olmakdan daha hayırlıdır" buyurdu. Buhârî, Fezâilü's-sahâbe 9; Müslim, Fezâliü's-sahâbe 34

Sehl İbni Sa'd es-Sâidî

Sehl, ensardan yani Medine'li sahâbîlerdendir. Resûl-i Ekrem Efendimiz vefat ettiğinde, Sehl henüz on beş yaşında idi. Uzun bir ömür sürdü ve 88 (707) veya 91 (710) senesinde Medine'de vefat etti. Medine'de en son vefat eden sahâbî o idi. Emsalinden kimsenin kalmadığını anlatmak için:

Şayet ben ölürsem, "Allah ve Resûlü şöyle buyurdu" diyen hiç kimseyi işitmeyeceksiniz, derdi.

Sehl'in ismi daha önceden Hazn idi. Allah Resûlü beğenmediği bu adı değiştirerek kendisine Sehl ismini verdi. Künyesi Ebü'l-Abbâs veya Ebû Yahyâ'dır.

Haccac zamanında eziyet görenlerdendi.

Kendisinden Ebû Hüreyre, Saîd İbni Müseyyeb, Zührî, Ebû Hâzim ve oğlu Abbâs hadis rivayet ettiler. Sehl'den rivayet edilen hadis sayısı 100'e ulaşır. Ondan naklen Buhârî ve Müslim'in kitaplarına müştereken aldıkları hadis sayısı 28'dir.

Peygamberimiz'den rivayet ettiği bir hadisin anlamı şöyledir: "Kulun Allah yolunda, cihad için yaptığı sabah yürüyüşü, dünyadan ve bütün dünya varlıklarından daha hayırlıdır" (Müslim, İmâre 113).

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hayber Gazvesi, hicretin yedinci yılında yapıldı. Hayber, yahudilerin bulunduğu bir yerdi. En mühim kaleleri de burada idi. Müslümanlara karşı sık sık tehdit oluşturmaya başlamışlardı. Anlaşmalara da uymuyorlardı. Bu sebeple, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* onlarla savaşmaya karar verdi. Hayber kuşatması günlerce sürdü. İbni İshâk'ın rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber önce Ebû Bekir'i sonra Ömer'i Hayber kalelerinin fethi için göndermiş, her ikisi de düşmanı yıpratıcı ve teslime zorlayıcı darbeler vurmuşlarsa da kaleler alınamamıştı. Neticede Peygamber Efendimiz, Hz. Ali'yi komutan tayin etti. Fetih onun eliyle müyesser oldu.

Sahâbe-i kirâm, Hz. Peygamberle cihada katılmayı vazgeçilmez bir görev, bir ibadet bilirlerdi. Allah yolunda cihad ederken şehit olmak onların dünyadaki en büyük arzuları idi. Çünkü cihadın ve şehit olmanın Allah katındaki değerini ve mücahidlerle şehitlerin cennetdeki üstün mertebelerini Kur'an ve Sünnet'ten öğrenmişlerdi. Bu sebebledir ki, Hayber Gazvesi'nde sancağı taşımaya, komutanlık gibi üstün bir görev üstlenmeye hepsi talip olmuş, bu bahtiyar kişinin kim olabileceği düşüncesi bütün bir gece onları uyutmamıştı. Onların bu

samimi ve candan arzuları, kalblerinden geçirdikleri iyi niyet bile tamamen bir hayır olup, Allah katında ecir almalarına vesiledir.

Peygamber Efendimiz, sahâbeye ve ümmete, hastalıklıların tedavi yollarını öğretmiş ve uygulamıştır. Hastalıkların tedavi yöntemleri tek yönlü olmayıp, çeşitlidir. Bu yollardan biri de, **okuma ve nefes etme sûretiyle yapılan tedavi** olup, buna **rukye** denilmektedir. İşte burada Resûlullah'ın Hz. Ali'nin ağrıyan ve hasta olan gözünü tedavi etmesi bu çeşit bir tedavi yönteminin isbatıdır. Çünkü Peygamberimiz sahâbeyi de bu yönde eğitmiştir. Ancak tedavinin bugün kullanılan bütün meşru usullerine de Resûl-i Ekrem'in emir ve tavsiyelerinde, kendine has adıyla **Tıbb-ı nebevî** eserlerinde, genel anlamda rastlamaktayız. Nebevî tıb çok geniş kapsamlı bir konu olup onu burada tanıtmak mümkün değildir. Fakat yeri geldikçe bu eserde bazı kısımlarından bahsedilecektir.

Müslüman olmayanlarla savaş, onlar müslüman oluncaya veya İslâm'ın hâkimiyetini kabul edinceye kadardır. Onun için Hz. Ali:

– Onlarla bizim gibi müslüman oluncaya kadar mı savaşacağım? diye sormuştur. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, ilk olarak onları İslâm'a dâvet etmesini, bu dâveti kabul etmezlerse uymaları gereken ilâhî yükümlülükleri haber vermesini istemiştir. Bu yükümlülük onların ödeyecekleri cizye, yani müslüman olmayanların İslâm'ın hâkimiyetini kabul edip, İslâm topraklarında emniyet içinde yaşamalarına karşılık ödeyecekleri vergidir. Şu halde müslüman olmayanlarla savaş, onların mutlaka müslüman olup bu dine girmeleri, kendi dinlerini terketmeleri anlamına gelmez. İslâm'ın hâkimiyetini kabul edip, müslümanların yönetimi altına girmek veya onlarla sulh yapmak anlamına gelir.

Burada bilinmesi gereken en önemli nokta, düşmanla harbe girişmeden önce onların İslâm'a davet edilmeleri gereğidir. İslâm alimlerinden pek çoğu bu davetin vâcip olduğunu söylerler. Böylece harbin, İslâm'ın tebliğinde en son safha ve en son çare olduğu da anlaşılmış olmaktadır. Çünkü İslâm'ın gayesi, yeryüzünde Allah'ın hükmünün geçerli olmasını temindir. Bunun için her meşru çareye başvurulur.

Bu hadisin bu bölümde verilmesinin esas sebebi, hadisin son kısmındaki Peygamber sözleridir. Buna göre, bir tek kişinin bile hidâyetine vesile olmak, bütün dünya zenginliklerine sahip olmaktan daha önemlidir. Çünkü dünya malı bu dünyada kalır, zayi olur, yok olur, hakkı verilmezse insanın dünyada azgınlık ve sapkınlığına, âhirette de azabına, cehenneme girmesine sebeb olur. Oysa hidâyet, bir insanı dünya ve ahiret saadetine kavuşturur. İnsan yaratılış gayesini anlar, Allah'a lâyıkıyla kul olur, O'nun hoşnutluğunu kazanır ve ebedî cenneti hak eder. Bunlar ise, Allah katında en makbul kul olmanın yoludur.

Kırmızı deve, Araplar için, o günün şartlarında en büyük zenginlik alâmetiydi. Bunlar zamana, şartlara ve ülkelere göre değişebilir. Bir yerde lüks marka bir araba, bir yerde uçak, bir yerde denizdeki yat veya başka şeyler zenginlik alâmeti sayılabilir. Bu hadisin ifade ettiği mutlak mânadaki zenginlik ise her zaman için geçerlidir. Bu hadisi, Ebû Hüreyre rivayetiyle 95 numara ile de okumuştuk.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Resûlü'nün, Hayber'in Hz. Ali tarafından fethedileceğini önceden bildirmesi ve hasta olan gözünü iyileştirmesi, onun mucizelerinden biridir.
2. Hadis, Hz. Ali'nin faziletine, Allah'ı ve Resûlü'nü sevdiğine Allah ve Resûlü'nün de kendisini sevdiğine delildir.

3. Harbden önce düşman tarafını İslâm’a davet etmek, İslâm’ın gerektirdiği vecibelerdendir.

4. İslâm’ın hakimiyetini kabul edenlerle harb edilmez.

5. Bir kimsenin hidâyetine vesil olmak en üstün dünya nimetlerine sahip olmaktan daha hayırlıdır.

6. Sahâbe-i kirâm, Allah ve Resûlü’nü sevme ve onların sevgisini kazanmada birbirleriyle yarışırlardı.

7. İslâmî savaşların gayesi, insanları dalâletten kurtarmak, hidâyete kavuşturmaktır.

178– وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه أَنْ فَتًى مِنْ أَسْلَمَ قال : يا رسُولَ اللَّه إِنِّي أُرِيد الْغَزْوَ ولَيْس مَعِي مَا أَتجهَّزُ بِهِ ؟ قَالَ : « ائْتِ فُلاناً فإِنه قَدْ كانَ تَجَهَّزَ فَمَرِضَ » فَأَتَاهُ فقال : إِنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُقْرِئُكَ السَّلامَ وَيقُولُ : أَعْطِنِي الذي تجَهَّزْتَ بِهِ ، فقال : يا فُلانَةُ أَعْطِيهِ الذي تجَهَّزْتُ بِهِ ، ولا تحْبِسِي مِنْهُ شَيْئاً ، فَواللَّه لا تَحْبِسِينَ مِنْهُ شَيْئاً فَيُبَارَكَ لَكِ فِيهِ . رواه مسلم .

178. Enes *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, Eslem kabilesinden bir delikanlı şöyle dedi:

–E y Allah’ın Resûlü! Ben gazveye katılmak istiyorum, fakat harb için gerekli olan malzemelerim yok. Hz. Peygamber:

– “Filan kişiye git; o harbe gitmek üzere hazırlanmıştı, fakat hastalandı” buyurdu. Delikanlı o kişiye gitti ve:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sana selam ediyor ve harb için hazırladığın malzemeleri bana vermeni söylüyor, dedi. Bunun üzerine adam hanımına:

– Hanım! Hazırladığım harb malzemelerinin hepsini bu delikanlıya ver; onlardan hiçbir şey geriye bırakma. Allah hakkı için, onlardan hiçbir şey bırakma ki, berekete nâil olalım, dedi. Müslim, İmâre 134

Açıklamalar

Medine İslâm Devleti’nde, Peygamber Efendimiz zamanında, özellikle ilk yıllarda, sahâbe-i kirâmın pek çoğu fakir kimselerdi. Mekke’den gelen muhacirler bütün servetlerini orada bırakmışlardı. Medineli ensar ise, ziraatla meşgul olup geçimlerini temin edecek kadar mülke sahiplerdi. Daha sonraları gelişen ticari hayat, savaşlardan elde edilen ganimet, İslâm coğrafyasının genişlemesi sonucu başka bölgelere göç edip yerleşmeler, onların sosyal hayatlarında büyük değişiklikler meydana getirdi.

O zamanlar, cihada katılacak olanlar bütün harp hazırlıklarını kendi imkânları ile yaparlardı. Çünkü devletin bu yönde yeterli bir bütçesi teşekkül etmiş değildi. Zaman içinde bütün bunlar sistemleştirildi ve her şey yerli yerine oturdu.

Ashâbın zenginleri, her gazve öncesinde, İslâm ordusunu teşkilatlandırmak üzere yardıma çağırılırdı. Bu, en büyük sevaplardan biriydi. Herkes gücünün yettiği nisbette bu katkıyı sağlardı. Herhangi bir meşrû mazeret sebebiyle savaşa katılamayacak kimseler, Allah yolunda bir mücahidi, bir gaziyi techiz etmeyi, yani bütün yol ve cihad masraflarını karşılamayı,

cihada sanki kendisi iştirak ediyormuş gibi sevap kazandıracak sâlih bir amel olarak kabul ederlerdi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, cihada iştirak etmek isteyip de gerekli malzemeyi hazırlamaya güç yetiremeyen fakir müslümanları, ashâbın gücü yeten zenginlerine veya burada olduğu gibi hazırlığını yapıp cihada katılamayacak derecede hastalığı ya da başka mazereti olanlara gönderirdi. Böylece hem onların sevap kazanmalarına imkân hazırlar, hem de kendisi hayra vesile olurdu. Bir hayra niyetlenen, fakat bunu çeşitli imkânsızlıklar sebebiyle yapamayan kimseler arasında vasıta olmak, büyük sevaplardandır. Burada vasıta olanla birlikte, her üçü de sevap kazanırlar ve herhangi birinin sevabından bir şey noksanlaşmaz. Hadisi 1311 numara ile tekrar ele alacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman, daima cihad arzusuyla yaşamalı ve cihaddan geri kalmayı düşünmemelidir.
2. Hayır yapılmasına aracı olmak ve hayrı elde etmeye çalışmak faziletli işlerdendir.
3. Bir insan, bir hayra harcama yapmaya niyet edip onu yerine getirmeye güç yetiremezse, o harcamayı başka bir hayra sarfetmesi müstehabdır. Adaklar bunun kapsamı dışındadır.
4. Allah yolunda harcamada ve hayra yönelik harcamalarda cimri davranmak, malın bereketini giderir.

21- باب التعاون على البرّ والتقوى

İYİLİK VE TAKVÂDA YARDIMLAŞMAK

Âyetler

قال اللَّه تعالى: { وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى } .

1. "İyilik ve takvâda birbirinizle yardımlaşınız." Mâide sûresi (5), 2

İmam Nevevî, bu kısmın başlığını, kısaca açıklamaya çalışacağımız bu âyetten almıştır. Çünkü, iyilik ve takvâda yardımlaşmak İslâm'ın temel kâidelerinden biridir.

Âyette geçen ve iyilik diye tercüme ettiğimiz **" birr"** kelimesi, her türlü iyiliği, hayrı, hayırda kemâli ifade eder. **Birr'**in zıddı itaatsizlik, hayrın zıddı ise şerdir. **Birr** tabiri, Allah için kullanılırsa, kullarına verdiği sevap, kul için kullanılınca Allah'a itaat anlamına gelir. **Birr,** itikâdî veya amelî hükümlerle ilgili olabilir: "**Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir..."** [Bakara sûresi (2), 177] âyetinde, **birr'**in itikadî esaslarla ve amelî hususlarla ilgili oluşunu açıkça görürüz. İman, dinin başlangıcı, **birr** ise dinin gayesidir. Dinin, insanları ulaştırmak istediği hedef, Tevhid inancı ve hayır olarak özetlenebilir.

Takvâ, Allah'ın himayesine girmek, emrini tutup azabından kurtulmaktır. **Takvâ,** mâna ve mahiyeti oldukça geniş terimlerden biridir. Dinde iki anlamda kullanılır: Geniş anlamda, âhirette zarar verecek olan her şeyden sakınıp korunmaktır. Dar anlamda ise, nefsi, cezayı hak edecek her türlü günahtan korumaktır. Takvânın çeşitli dereceleri vardır:

Takvânın en üstünü, her ne şekilde olursa olsun Allah'a itaat edip hiç isyan etmemek, daima zikredip O'nu hiç unutmamak ve her zaman şükredip hiç küfrân-ı nimette bulunmamaktır. Bu mertebe, sadece büyük peygamberlere aittir.

Takvânın, kebâir denilen büyük günahları ve sagâir adı verilen küçük günahları işlememek, bunun yanısıra mekruhlardan sakınmak, ayrıca mübah olan şeyleri, aşırılığa kaçmadan yeterince yapmak gibi mertebeleri vardır.

Mü'minler, ana hatlarıyla tanıtmaya çalıştığımız **birr** ve **takvâ**da birbirleriyle yardımlaşacaklar, âyetin devamında da açıkça belirtildiği gibi, günah ve düşmanlıkta, haddi aşmakta yardımlaşmayacaklardır.

وقال تعالى: { وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنسَانَلَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْابِالْحَقِّ
وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ } قال الإمام الشافعي رحمه اللّه كلاماً معناه: إن الناس أو أكثرهم في غفلة عن
تدبر هذه السورة.

2. "Zamana andolsun ki, insan hiç şüphesiz hüsran içindedir. Ancak, inanıp yararlı iş işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır."
Asr sûresi (103), 1-3

Asr sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in en kısa sûrelerinden biridir. Müfessirler, lafız itibariyle kısa olan bu sûre ile ilgili uzun tefsirler yapmayı yeğlemişlerdir. Onların birtakım tercihlerine burada temas etmeyeceğiz.

Sûre-i celîlede, insanların çoğunun, her asırda, her zamanda ve özellikle son zamanda, yani Resûl-i Ekrem Efendimiz'in gelişinden kıyamete kadar geçecek zamanda, bir hüsran içinde olacağı haber verilir. Ancak hüsranda olmayanlar da vardır; bunlar inanan, sâlih amel işleyen, birbirlerine hakkı tavsiye eden, sabrı tavsiye eden kimselerdir.

Hüsrân, kazanacak yerde zarar etmek, sermayeyi zayi etmek, neticede iflâs edip mahrumiyet içinde kalmak anlamına gelir.

İnsanın sermayesi ömrüdür. Ömür ise her gün, her saat, her an ve her nefes tükenip gitmektedir. Bu giden ömür, insanın kendi mülkü de değildir. Allah'ın mülkü olup onun adına güzel kullanarak, kârından faydalanması için insana sayılı ve hesaplı olarak verilmiş ödünç bir sermaye gibidir. İnsanın gerçek saadeti, âhireti sevmekte, dünya lezzetlerine, elem ve kederlerine değer vermemek ve bunlara bağlanıp kalmamaktadır. Fakat insanların çoğu yaratılışı gereği, dünya ile meşgul ve onu istemeye aşırı derecede düşkündür. Bundan dolayı da hüsrandadırlar. Ancak şu vasıfları taşıyanlar hüsranda değil, kârdadırlar:

*** İman edenler:** Bunlar, Allah'a hakkıyla inanıp, indirdiğini tasdik eden, ona ihlâs ile ibadet ve taate söz verenlerdir.

*** Sâlih ameller işleyenler:** İmanları sadece gönüllerinde ve dillerinde kalmayıp bütün hislerine, akıllarına ve varlıklarına işleyerek iradelerine sahip olan, yaptıkları işleri iman ve itikadlarına, Allah'ın rızasına ve indirdiği ahkâma uygun şekilde yapanlardır.

*** Birbirlerine hakkı tavsiye edenler:** Bütün kararlılıkları ve gayretleri hakka yönelik, imanları, amelleri, sözleri hep haktan yana olanlardır. Onun için bunlar insanlara riyâkârlık, münafıklık yapmazlar. Başkalarına zarar vermez, insanlarla ilişkilerini kesmezler. Başkalarına yaltaklanmaz, dalkavukluk etmezler. Hep hakka dâvet eder, iyiliği emir, kötülükten nehiy vazifesini yerine getirirler. İnsanları hayra çağırır ve dinin nasihat olduğu gerçeğini bir an bile unutmazlar.

*** Birbirlerine sabrı tavsiye edenler:** İman edip gereğini yerine getirmek, sâlih ameller işlemek, hakkı tavsiye görevini yapmak hiç de kolay değildir. Bunun için zamanın belalarına, nefislerin yönelişlerine, hayır yapmak, hak yolda gitmek için karşılaşılacak eziyetlere, zorluklara katlanmak gerekecektir. Bunlar ancak sabırla mümkündür. Sabır, nefsin iyi bir iş yapmak veya fenalıklardan kaçınmak için acıya, güçlüklere göğüs gerebilme kuvvetidir. Sabır, ya elem ve kederlere, acı ve üzüntülere karşı gösterilen tahammül cinsinden olur; veya dünyalık lezzetlere ve şehvetlere karşı direnme cinsinden olur. Bütün bunlar birer iyilik ve hayırdır.

Lafız olarak kısa, fakat mahiyeti çok geniş olan bu sûrenin burada zikredilmesinin sebebi özetle bu sayılanlardır. İmam Şâfiî bu sûreyle ilgili olarak:

"İnsanların tamamı veya çoğunluğu, bu sureyi düşünme hususunda gaflettedirler" demiştir.

Hadisler

179– عن أَبي عبدِ الرحمن زيدِ بن خالدٍ الْجُهَنِيِّ رضيَ اللَّه عنه قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : مَنْ جهَّزَ غَازِياً في سَبِيلِ اللَّه فَقَدْ غَزَا وَمَنْ خَلَفَ غَازِياً في أَهْلِهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزَا» متفقٌ عليه .

179. Ebû Abdurrahman Zeyd İbni Hâlid el-Cühenî radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Kim Allah yolunda cihada gidecek bir gaziyi techiz eder, cihad için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılarsa, âdeta cihada gitmiş gibi sevab kazanır. Cihada giden gazinin arkada bıraktığı ailesine güzelce bakıp onların ihtiyaçlarını karşılayan kimse de sanki cihad yapmış gibi sevap kazanır."

Buhârî, Cihâd 38; Müslim, İmâre 135-136. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 20; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 6; Nesâî, Cihâd 44

Zeyd İbni Hâlid el-Cühenî

Sahâbe-i kirâmdan olup, Cüheyne kabilesindendir. Ebû Abdurrahman veya Ebû Zür'a diye künyelenir. Peygamber Efendimiz'le Hudeybiye'ye iştirak etmiş, Mekke fethi gününde de Cüheyne'nin sancağını taşımıştır.

Zeyd, Medine'de yerleşmişti. Kendisinden sahâbîlerden Sâib İbni Yezîd, Sâib İbni Hallâd ve başkaları hadis rivayet etti. Tabiun tabakasından oğlu Hâlid ve Ebû Harb ile Saîd İbni Müseyyeb, Ebû Seleme ve Urve de ondan hadis rivayet ettiler. Zeyd, 81 hadis rivayet etmiştir. Uzun bir ömür sürdü ve 85 yaşında iken, 58 (678) senesinde Medine'de vefat etti. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bundan önceki kısımda geçen son hadisi açıklarken, cihada giden bir gaziyi techiz etmenin, onun savaş ihtiyaçlarını karşılamanın faziletine işaret edilmişti. Gerekli savaş malzemelerine sahip olmadan cihada çıkılamayacağı gerçeğini herkes kabul eder. Kabul etmemiz gereken bir başka gerçek de, herkesin savaş malzemesi temin etmesinin imkânsızlığıdır. Tabii ki günümüzde durum tamamen farklıdır. Artık ülkeler düzenli ordu bulundurmakta, bütçelerinin büyük bir bölümünü bu ordunun ihtiyaçlarına ayırmaktadır. Bugünün silahları da, şahısların elde edemeyeceği kadar yüksek fiyatlıdır. Ancak devletlerini

devam ettirmek kararlılığında olan milletler, dünyanın şartlarına ayak uydurmak zorundadırlar. Burada müslüman toplumlara düşen görev, kendi kendilerine yeterli hale gelebilmek ve başkalarına muhtaç olmamaktır. Bunun gerçekleşebilmesi için müslüman fertlere de önemli görevler düşmektedir. Her fert gücünün yettiği oranda ülkesinin kalkınmasına, gelişmesine ve milletler arası yarışta önde olmasına katkı sağlamalıdır.

Konunun özel boyutu dışında bir de genel boyutu düşünülecek olursa, iyilik kabul edilen her hususta müslümanların birbirleriyle yardımlaşması gerekir.

Günümüz savaşları, eski savaşlardan çok farklıdır. Savaş sadece cephede değil, cephe gerisinde de büyük tahribatlar yapmaktadır. Acımasız katliamlar, öldürmeler, sakatlamalar, yakmalar ve yıkmalar meydana gelmektedir. Cepheye gidenlerin geride bıraktıkları aile fertlerine gereken ilgiyi göstermek, onları koruyup kollamak, bakımlarını üstlenmek, görülecek işlerini görmek, geçimlerini sağlamak, cephede cihad yapanın sevabı gibi sevap kazanmaya vesile olur.

Bu hadis 1309 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cihada giden bir müslümana yardımcı olmak, onun cihadda ihtiyaç duyacağı malzemeleri temin etmek, cihada katılmış gibi sevaptır.
2. Cepheye cihada giden bir gazinin geride kalan aile fertlerine yardımcı olmak ve ihtiyaçlarını gidermek, cihad sevabı kazanmaya vesile olur.
3. Fiilen yapılan cihadın sevabı başka bir amelle kıyaslanmayacak kadar üstündür.

180– وعن أَبِي سعيدٍ الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، بَعَثَ بَعْثاً إِلى بَنِي لِحيانَ مِنْ هُذَيْلٍ فقالَ : « لِيَنْبعِثْ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا وَالأَجْرُ بيْنَهُمَا » رواه مسلم.

180. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Hüzeyl kabilesinin Lihyânoğulları üzerine ordu sevketmek istedi. Bu sebeple şöyle buyurdu:

"İki kişiden biri cihada gitsin. Kazanılacak sevap ikisi arasında ortaktır." Müslim, İmâre 137

Açıklamalar

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* in üzerlerine ordu sevketmek istediği Lihyânoğulları, o sırada henüz müslüman olmamıştı. Peygamberimiz'in onlara ordu göndermesinin sebebi, dine dâvet edildikleri halde İslâm'ı kabul etmemeleriydi. Gönderilecek ordu, onları son kez İslâm'a dâvet edecek, kabul etmedikleri takdirde onlarla savaşacaktı.

Peygamberimiz, Lihyânoğulları üstüne asker sevkine karar verince, *"Her kabileden yarısı cenge çıksın"* diye talimat göndermişti. Hadiste geçen **"her iki erkekten biri"** denilmesinden maksat budur.

Cihadda kazanılacak sevabın, gazaya gidenle yerine kalacak kimse arasında ortak oluşu, yukarıda da açıklandığı gibi, mücahid askerin bakmakla yükümlü olduğu geride kalan aile fertlerinin ihtiyaçlarını giderme şartıyladır. Bu en büyük sevaplardan biri olduğu için, cihadla neredeyse hükmen eşit sayılmıştır. Bu durum cephede savaşan mücahidin psikolojisi

açısından ehemmiyet arzeder. Psikolojik rahatlık ve güven cihadda başarının en önemli şartlarından biridir. O halde mü'minlerin görevi, bu konularda birbirleriyle yardımlaşmak ve Allah'ın dinini yeryüzüne hakim kılmak için bütün gayretlerini sarfetmektir.

Hadisimiz, 1312 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayâtî bir zaruret olmadıkça, bütün insanların cepheye gitmesi şart olmadığı gibi bu doğru da değildir.

2. Cepheye gitmeyenler, gidenlerin çoluk çocuğuna bakıp ihtiyaçlarını karşıladığı takdirde cihada katılmış gibi sevap kazanırlar.

181– وعن ابنِ عباسٍ رضي اللَّه عنهما أَنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَقِيَ رَكْباً بالرَّوْحَاءِ فقال: «مَنِ الْقوْمُ ؟ » قالُوا : المسْلِمُونَ ، فَقَالُوا : مَنْ أَنْتَ ؟ قال : «رسولُ اللَّه» فَرَفَعَتْ إِلَيْهِ امْرَأَةٌ صَبِيًّا فَقَالَتْ : أَلَهَذَا حَجٌّ ؟ قال : « نَعمْ وَلَكِ أَجْرٌ » رواه مسلم .

181. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Ravha mevkiinde bir deve kervanına rastladı ve:

– "Sizler kimlersiniz?" dedi. Onlar:

– Biz müslümanlarız, sen kimsin? diye sordular.

Peygamber efendimiz:

– "Ben Allah'ın Resulüyüm" dedi. İçlerinden bir kadın, küçük bir çocuğu Peygamberimiz'e doğru kaldırarak:

– Bu çocuğun haccı olur mu? diye sordu. Resûlullah Efendimiz:

– "Evet, ayrıca sana da sevap vardır" buyurdu. Müslim, Hac 409. Ayrıca bk. Ebu Dâvûd, Menâsik 7

Açıklamalar

Hadiste adı geçen Ravha, Medine yakınlarında bir yerdir. Burada kendileriyle karşılaşılan kişilerin hacca gittikleri anlaşılmaktadır. Karşılaşma ya geceleyin olmuş veya bu kimseler Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem'*i daha önce hiç görmemişler. Çünkü onların Hz. Peygamber'i tanıyamadıkları anlaşılmaktadır. Hadisin Ebû Dâvûd rivayeti biraz daha detaylıdır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, herhangi bir topluluk veya kişiyle karşılaştığında, şayet onları tanımıyorsa, Ebû Dâvûd rivayetinde görüldüğü üzere, önce onlara selam verir, sonra da kim olduklarını sorar, kendilerini tanıtmalarını isterdi. Kendisini de onlara tanıtırdı. Onun bu uygulaması, bizim için de bir örnek teşkil eder.

İslâm âlimleri, bu hadisi delil göstererek büluğ çağına gelmemiş çocuğun haccının sahih olduğuna hükmetmişlerdir. İmam Mâlik, İmam Şâfiî, Ahmed İbni Hanbel ve âlimlerin büyük çoğunluğu çocuğun haccının sahih olduğu görüşündedirler. İmam Ebû Hanîfe ise, çocuğun haccının bir vâcibin yerine getirilmesi anlamında sahih olmayacağı kanaatindedir. Onun bu

kanaatinin ve diğer görüşlere muhalif oluşunun temelinde, çocuğun haccının makbul olup üzerine hac ahkâmı, fidye, ceza kurbanı gibi, mükelleflere mahsus başka hükümlerin gerekmemesi hususu vardır. O, çocuk için bunların hiç birini kabul etmemekte ve dolayısıyla çocuğun haccının, hac ibadetinin öğretimi olduğu görüşünü benimsemektedir. Çünkü çocuk haccın icablarından herhangi birini yerine getirmese, bir şey gerekmez. Zira çocuğa hac vâcip değildir.

Âlimlerin bu konuda görüş birliğine vardıkları bir başka nokta şudur: Bu hac çocuk için nâfile bir ibadettir. Büluğ çağına girdikten sonra üzerine hac farz olursa tekrar haccedecektir.

Peygamber Efendimiz'in çocuğun annesine **"sana da sevap var"** demesi, çocuğunu taşıdığı, ihramlının kaçınması gereken şeylerden onu da koruyarak ihramlı muamelesi yaptırdığı içindir. Çünkü bu davranış bir iyilik ve hayır olup karşılığında sevap vardır. Hadisin burada getiriliş sebebi de budur.

Bu rivayet 1285 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Tanınmayan bir topluluk veya kişiyle karşılaşınca, onları tanımalı, kendimizi de onlara tanıtmalıyız.

2. Büluğ çağına ulaşmamış küçük çocuklara hac yaptırılması, alimlerin çoğuna (cumhûra) göre câizdir. Ebû Hanîfe çocuğun haccını vâcibin yerine getirilmesi anlamında sahih görmez. Çocuğun yaptığı hac nâfile hactır. Büluğ çağından sonra kendisine farz olacak haccın yerini tutmaz.

3. Çocuğa yaptırılan hactan ebeveynine de sevap verilir.

182– وَعَنْ أَبِي موسى الأَشْعَرِيِّ رضيَ اللَّهُ عنه ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّهُ قال: « الخَازِنُ المسْلِمُ الأَمِينُ الذي يُنَفِّذُ ما أُمِرَ بِهِ ، فَيُعْطِيهِ كَامِلاً مَوفَّراً ، طَيِّبَةً بِهِ نَفْسُهُ فَيَدْفَعُهُ إِلى الذي أُمِرَ لَهُ بِهِ أَحَدُ المتَصَدِّقَيْنِ » متفقٌ عليه .

وفي رواية : « الذي يُعْطِي مَا أُمِرَ بِهِ » وضَبطُوا « المتَصدِّقَيْنِ » بفتح القاف مع كسر النون على التَّثْنِيَةِ ، وعَكْسُهُ عَلَى الجمْعِ وكلاهُمَا صَحِيحٌ .

182. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kendisine emredileni tamı tamına, eksiksiz olarak ve gönül hoşluğu ile yerine getirip verilmesi istenilen kişiye veren güvenilir müslüman kasadar, sadaka veren iki kişiden biridir."

Buhârî, Vekâlet 16; Müslim, Zekât 79. Ayrıca bk. Buhârî, Zekât 25, İcâre 1; Nesâî, Zekât 57, 67

Bir rivayette: **"Emredileni veren"** şeklindedir.

Açıklamalar

Hadiste geçen ve bizim **“kasadar”** diye tercüme ettiğimiz **“hâzin”** kelimesi, bir şahsın işlerini onun namına takip edip gerekli ödemeleri yapan kimse demektir. Eskilerin tabiriyle vekîl-i harçtır.

Bu gibi durumlarda verilen sevabın birbirine tam eşit olması gerekmez. Allah’a itaat ve yapılan hayır hususunda bir kimseye ortak olan, sevapta da ortak olur demektir. Birinin sevabı ötekilerden daha çok olabilir.

Vekîl-i harç için dört şart olduğu anlaşılmaktadır:

* Malın esas sahibinin izninin bulunması,

* Yapılması istenilen şeyin noksansız yerine getirilmesi,

* Yapılan iyiliğin gönül hoşluğuyla yapılması,

* Ödemenin yapılması istenen kimseye verilip bir başkasına verilmemesi.

Sevap kazanmak isteyen kasadar veya vekîl-i harç bu şartlara uymalıdır. Sevap, Allah’ın bir fazlı ve ihsanı olup onu dilediğine verir.

Görüldüğü gibi burada hem iyilik ve hayır, hem de takvâ hususunda bir yardımlaşma vardır.

Veren kimsenin, gönül rahatlığı içinde vermesi, cimri davranmaması, verdiğine karşı güleryüzlü olması, onu mahcup duruma düşürmemesi, başa kakmaması gibi temel ahlâkî kurallara riâyet etmesi gerekir. Resûl-i Ekrem Efendimiz, özellikle başkası namına veren vekîl-i harç için bir takım önemli hatırlatmalar yapmıştır. Çünkü başkası namına verenlerde cimri davranışlar çok görülür. Başkasının malında cimrilik ise, cimriliğin en kötüsü ve en sevilmeyenidir. Çünkü böyleleri cimriliği tabiat haline getirir, kendi mallarında hiç cömertlik yapmazlar. Bu durum, başkasının malını harcamada hassas davranmak gibi ahlâkî bir tavırla karıştırılmamalıdır. Çünkü bu ikinci tutum fazilettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kasadar, mal sahibinin verdiği yetkileri kullanma hakkına sahiptir.
2. Allah’a itaat ve hayırda ortak olanlar, sevapta da ortakdırlar.
3. Sevapta ortaklık, mutlak eşitliği gerektirmez. Sevabın aslında ortaklık esastır.

22- باب النصيحة

NASİHAT

Âyetler

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ

1. “Mü’minler ancak kardeştirler.” Hucurât sûresi (49), 10

Bu âyetin devamında **“Öyle ise dargın olan kardeşlerinizin arasını düzeltin, Allah’dan sakının ki size acısın”** buyurulur.

Kardeşlik, karşılıklı birbirlerine hayırlı ve faydalı olmayı, birbirine yardım etmeyi, birbirinin sevinç ve kederine ortak olmayı gerektirir. Bunlar ise, aşağıda gelecek olan ilk hadisin açıklamasında görüleceği gibi nasihatten sayılır.

Bu âyette anılan din kardeşliği, İslâm nazarında neseb ve kan kardeşliğinden daha önemli ve sağlam görülerek öne geçirilmiştir. Dinin bir prensibi olmak üzere, nesep kardeşliği, dini, İslâm'ı inkâr halinde bir kıymet ifade etmez ve kopar. Ama din kardeşliği neseben kardeşi olan birini reddetmekle sona ermez, devam eder. Burada kardeş tabirinin kullanılması beliğ bir teşbihtir. Çünkü, insanların birbirine en yakın olanları, bir anne ve babadan meydana gelen kardeşlerdir. Doğum hayatın kaynağıdır. İman ise, ebediyyen bâkî olmanın kaynağıdır. O halde ebedî olan, geçici olandan daha üstün olacaktır.

Din kardeşliği ile ilgili âyet ve hadisler, bu kitapta bir çok vesile ile tekrar edilir. Yeri geldikçe her biri hakkında, bulunduğu konuya uygun açıklamaları vermeye çalışacağız.

Dinde kardeşliğin gereği, iki fert ve veya iki mü'min cemaat birbirlerine darıldıkları veya araları bozulduğu takdirde, hemen aralarını bulup barıştırmaktır. Aksi takdirde kardeşlikleri zayıflar, kuvvetleri kaybolur, kâfirlere karşı mücâdele güçleri kalmaz.

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالاَتِ رَبِّي وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللّهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ

2. "Ben size öğüt veriyor, sizin iyiliğinizi istiyorum." A'râf sûresi (7), 62

Bu âyet-i kerîme, Nuh *aleyhisselâm'*dan haber vermekte olup tamamının anlamı şöyledir: **"Size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve Allah tarafından gelen vahyile sizin bilemeyeceklerinizi biliyorum."**

Bütün peygamberlerin risâleti birdir. Bütün peygamberler Allah'dan aldıkları vahyi insanlara tebliğ edip, ulaştırmışlardır.

"Size nasihat ediyorum" demek, size olgunluk ve kemâl yolunu gösteriyorum, iyiliğinizi ve hayrınızı arzu ediyorum, samimiyetle kurtuluşunuzu istiyorum demektir. Nasihatın üç şartı olduğu söylenir:

*Müslümanların uğradığı musibetlere kalben üzülmek,

*Müslümanlara nasihat etmekte bıkıp usanmamak,

*İnsanlar gerçekleri bilmeseler ve hatırlatmayı hoş görmeseler bile, onlara kurtuluş yollarını göstermek.

وَأَنَاْ لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ

3. "Ben sizin için emin bir nasihatçiyim." A'râf sûresi (7), 68

Bundan önceki âyetle aynı mâhiyette olup, peygamberlerin ümmetleri ve insanlık için birer nasihatçı olduklarını ve onların Allah'ın birliğine, tevhîd akidesine davet ettiklerini bu defa Hûd *aleyhisselâm'* ın dilinden bildirmektedir. Peygamberler **"emîn"** yani kendilerine çok güvenilen kimselerdir. Onlar, her şeyden önce risâletin tebliğinde emin olup, asla yalan söylemezler. Bu durum istisnasız bütün peygamberler için böyledir.

Hadisler

183- فَالأَوَّلُ : عن أَبِي رُقَيَّةَ تَمِيمِ بنِ أَوْسٍ الدَّارِيِّ رضي اللَّه عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ قَالَ: « الدِّينُ النَّصِيحَةُ » قُلْنَا : لِمَنْ ؟ قَالَ « للَّه وَلِكِتَابِهِ ولِرسُولِهِ وَلأَئمَّةِ المسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ » رواه مُسْلم

.

183. Ebû Rukayye Temîm İbni Evs ed-Dârî *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* :

"Din nasihattır" buyurdu. Biz kendisine:

– Kimin için nasihattır? dedik. Peygamber Efendimiz:

- "Allah, Kitabı, Resûlü, mü'minlerin yöneticileri ve tüm müslümanlar için nasihattır" buyurdu. Müslim, Îmân 95. Ayrıca bk. Buhârî, Îmân 42; Ebû Dâvûd, Edeb 59; Tirmizî, Birr 17; Nesâî, Bey'at 31, 41

Temîm İbni Evs ed-Dârî

Sahâbe-i kirâmdandır. Ebû Rukayye künyesiyle anılır. Bu künyeyle anılmasına sebeb olan Rukayye adındaki kızından başka çocuğu olmamıştır. Temîm, İslâm ile şereflenmeden önce hıristiyandı. Hicretin dokuzuncu senesesinde müslüman oldu. Mescidde ilk kandili o yaktı. İlk kıssa anlatanın o olduğu ve bu konuda Hz. Ömer'den izin istediği, onun da kendisine bu izni verdiği söylenir.

Temîm, Medine'de ikâmet etmekteydi. Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra Suriye'ye göçtü. O zamanlar Suriye toprağına dahil olan Filistin'de yerleşti. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem kendisine Kudüs'ün yanında bir köy olan Aynûn'u iktâ arazisi olarak ayırmış ve onun eline de yazılı bir belge vermişti.

Temîm, çok teheccüd namazı kılardı. Bir gece kalkmış, Kur'an'ın bir âyetini okuyarak sabaha kadar rükû etmiş ve ağlamıştı. Bu âyetin anlamı şöyledir: ***"Yoksa kötülük işleyen kimseler, ölümlerinde ve diriliklerinde kendilerini, inanıp yararlı iş işleyen kimseler ile bir mi tutacağımızı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar"*** [Câsiye sûresi (45), 21].

Temîm, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den 18 hadis rivayet etmiştir. Müslim'in Temîm'den naklettiği tek hadis budur. Buhârî'de hiç hadisi yoktur. Fakat Sünen'lerde rivayetleri yer almaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Nasihat, Arap dilinin en kapsamlı kelimelerinden biridir. Bazı dil bilimciler, Arapçada nasihat ile felah kelimeleri kadar dünya ve ahiret hayırlarını bünyesinde toplayan kelime olmadığını söylerler.

Nasihat sözlükte öğüt vermek, iyi ve hayırlı işlere davet, kötü ve şer olan şeylerden nehyetmek, bir işi sadece Allah rızası için yapmak, yırtık olan elbiseyi dikmek, balı mumundan süzüp arındırmak gibi çok çeşitli ve muhtevalı mânalar ifade eder.

Hadisin anlamı **"Dinin direği ve dini ayakta tutan nasihattır"** demektir. Buna göre nasihat, neredeyse din ile aynı manada kullanılmış gibi bir intibâ vermektedir. Bu, konunun önemini anlatması açısından böyledir. Nitekim, **"Hac Arafâttır"** (Tirmizî, Tefsîru sûre (2); Ebû Dâvûd, Menâsik 68) hadisi de, haccın temelinin ve hac sayılmasının şartının Arafât'ta bulunmak olduğunu, Arafât'ta bulunmayanın haccının olmayacağını anlatır.

Nasihat hadisi, **cevâmiü'l-kelim** denilen, az sözle pek çok mânalar ifade eden hadislerden biridir. Bu sebeble İslâm âlimleri, nasihat hadisini, İslâm'ın esasını oluşturan hadislerden biri ve en önemlisi kabul ederler.

Bu kısa açıklamalar, nasihatın, dilimizde çokça kullanılan, büyüğün küçüğe verdiği sözlü öğütlerden ibaret olmadığını ortaya koymuş oluyor.

Şimdi nasihatla kastedilen geniş ve kapsamlı mânalara ve anlatımlara, hadiste zikredilen esaslar dahilinde açıklamalar getirebiliriz.

a. Dinin Allah için nasihat oluşu: Bir mü'min için öncelikler vardır. Bunların başında Allah'a iman, ilk sırada yer alır. Tabiî ki Allah'a iman, sadece "inandım" demekle yerine gelmiş olmaz. Nitekim âyet-i kerîmede: **"İnsanlar "inandık" demekle, imtihandan geçirilmeden bırakılacaklarını mı sandılar?"** [Ankebût sûresi (29), 2] buyurulur. İşte dinin Allah için nasihat oluşunun ilk basamağı Allah'a imandır. O'na şirk koşmamak, O'na kulluk ve ibadette ihlâslı davranmak, daima Allah'a itaat üzere olmak, O'na isyandan şiddetle kaçınmak, Allah için sevmek, Allah için buğz etmek, Allah'a itaat edene dost, isyan edene düşman olmak, Allah'ı inkâr edenlerle cihad etmek, nimetlerine şükretmek, insanları bu sayılan vasıflara dâvet ve teşvik etmek, bütün insanlara nezâket göstermek; işte bunlar Allah'a imanın gereği ve dinin Allah için nasihat oluşunun îcabıdır. Müslümanın bütün söz ve davranışlarında bunların gereğini yerine getirmesi, hem dünyada hem de âhirette kendisine fayda verir.

b. Dinin Allah'ın Kitabı için nasihat oluşu: Allah'ın Kitabından maksat Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bir müslüman, bütün semavî kitapların Allah katından indirildiğine, Kur'an'ın o kitapların sonuncusu ve onlara şahit olduğuna inanır. Bu konudaki inanç temelleri şunları da içine alır: Kur'an'ın Allah kelâmı olduğu, Allah tarafından gönderildiği ve yine O'nun tarafından korunacağı, kul sözlerinden hiçbirinin ona benzemediği, kullardan hiçbirinin onun bir benzerini getiremeyeceği gerçeklerini kabul edip inanmak. İşte bütün bunlar, Kur'an'a yönelik inanç esaslarıdır.

Dinin Kur'an için nasihat oluşuna şu prensipleri de ilâve etmemiz gerekir: Kur'an'ı okumak ve hıfzetmek. Çünkü Kur'an'ı okumakla ilim ve irfan kazanılır; nefs temizliği ve gönül saflığı elde edilir; insanın takvâsı artar. O halde Kur'an'ı okumak, sadece lafzını okuyup sevap kazanmak değil, Kur'an bilgisine sahip olmaya gayret etmek anlamındadır. Şunu da hemen ifade edelim ki, Kur'an okumakla insan büyük sevap kazanır ve Kur'an kendisini okuyana şefaatçi olur. Ancak bunların tahakkuk etmesi için bir takım şartların yerine getirilmesi gerekir.

Kur'an okurken ona saygı ve ta'zim göstermek, tecvidine ve âdâbına riâyet ederek okumak, harflerinin hakkını vermek, huşû içinde okumak gerekir. Bu konu, Kur'an'ın kıraati ile ilgili kitaplarda genişçe ele alınır.

Kur'an'ı okurken mânalarını düşünmek, âyetlerin mahiyetini anlamaya çalışmak icab eder. Nitekim Allah Teâlâ: **"Bunlar Kur'an'ı düşünmezler mi? Yoksa kalbleri kilitli midir?"** [Muhammed sûresi (47), 24] buyurarak bizi uyarır.

Kur'ân-ı Kerîm'i müslüman nesillere öğretmek, Kur'an'ın korunması konusunda onlara mes'uliyetlerini hissettirmek, ona dil uzatanlara karşı müdafaa görevini yerine getirmek, her müslümanın vazifesidir. Kur'an'ı öğrenmek ve öğretmek bizler için izzetin, şerefin ve saadetin önemli bir vesilesidir. Peygamber Efendimiz *"Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerinizdir"* (Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 21) buyurmuşlardır. Bütün müslümanların Kur'an'ı okumayı öğrenmeleri ve ayrıca onu anlamaya çalışmaları, üzerlerine düşen önemli görevlerden biridir. Bütün yeryüzü müslümanları, buna özel bir ilgi ve ihtimam göstermelidirler. Çünkü bu konu, müslümanların müştereklerinin başında gelir.

Kur'an'ı anlamak ve onunla amel etmek esastır. Anlama azmi olmadan ve sevap kazanma duygusundan mahrum olarak sadece okumak ve amel etmeksizin sadece anlamak bir hayır ve fazilet olarak kabul edilemez. Amel edilmeyen bilgi fayda vermediği gibi hoş da karşılanmaz. Allah Teâlâ: **"Ey iman edenler! Niçin yapmadığınız şeyi söylüyorsunuz? Yapmadığınız şeyi söylemeniz Allah katında büyük gazaba sebeb olur."** [Saf sûresi (61), 2-3] buyurur.

Kur'an ilimlerinin her birini öğrenmek, neşretmek, muhkemini, müteşâbihini, nâsih ve mensûhunu, umum ve hususunu bilmek de ümmet üzerine farz olan hususlardır. Bu konularda âlim yetiştirilmezse topyekün ümmet sorumlu olur.

Buraya kadar ana hatlarına işaret etmeye çalıştığımız hususlar, dinin, Kur'an için nasihat oluşunun çerçevesini meydana getirir.

c. Dinin Allah'ın Resûlü için nasihat oluşu: İslâm, Allah katından insanlığa gönderilen son din, Kur'an son kitab olduğu gibi, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* de en son peygamberdir. Bir mü'minin Peygamber Efendimiz'le ilgili inancı şu esasları da ihtiva etmelidir. Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğunu kalb ile tasdik, dil ile ikrar etmek. Allah Resûlü'nün Kur'an ve sahih sünnetle getirip bildirdiklerine iman etmek. Onu sevip itaat etmeyi, Allah'ı sevip itaat etmek gibi kabul etmek. **"Ey Muhammed de ki: "Allah'ı seviyorsanız bana uyun, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın"** [Âl-i İmrân sûresi (3), 31]; **"Peygambere itaat eden Allah'a itaat etmiş olur"** [Nisâ sûresi (4), 80] gibi Kur'an âyetleri bunun delîlidir. Allah'ın Resûlü'nü dost edinenleri dost, düşmanlarını düşman bilmek. Ehl-i beytini ve ashâbını sevmek, Peygamber'e inanmanın gerekleridir.

Hz. Peygamber'in sünnetini ihya edip hayata geçirmek, bid'attan ve bid'atçılardan kaçınmak, İslâm'ın dâvetini yeryüzüne yaymak, sünnet ilimlerini öğrenmek, bunları başkalarına da öğretmek, ilmi öğrenir ve öğretirken edeblerine riâyet etmek, âlimlere saygı göstermek, terbiye ve nezâket kâidelerine uymak, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem'* in ahlâkıyla ahlâklanıp edebiyle edeplenmek gibi görev ve sorumluluklar, her müslümanın hassasiyetle uyması gereken esaslardır.

Belli başlılarını sıralamaya çalıştığımız bu prensipler, dinin, Allah'ın Resûlü için nasihat oluşunun ne anlam ifade ettiğini ortaya koyar.

d. Dinin mü'minlerin yöneticileri için nasihat oluşu: Hadiste geçen **"eimme"** tabirini, yöneticiler diye tercüme ettik. Esasen bu kelime, **"imam"** kelimesinin çoğuludur. İmam ise, toplumun önünde bulunan ve onlara önderlik yapan, toplumun da kendisine uyduğu kişidir. Daha özel anlamıyla imam, İslâm ümmetinin başında bulunan liderdir. Ümmet denilmesinin sebebi de, bir imama tabi olduklarındandır. Bu lidere imam, halife, emir, sultan ve bunlara benzer isimler verilmiştir. Hangi adla anılırsa anılsın, imam, ümmetin önünde onlardan sorumlu olan ve onları yöneten kişidir. Toplum içinde devletin yöneticisi adına hüküm verme yetkisine sahip kılınan herkes, her seviyedeki yönetici bu tabirin kapsamına girer. Ayrıca toplumda doğruyu ve yanlışı bildirme vazifesiyle mükellef olan âlimler, insanlara örnek olması gereken mürşidler ve muslihler de bu tabirin muhtevasına dahildirler.

Muhteva tesbitini yaptıktan sonra, konunun esasına yönelik açıklamalara geçebiliriz.

Müslümanları yönetenler, onların işlerinin başına geçenler, müslümanlardan olmalıdır. Çünkü müslümanların kendilerini yönetenlere itaat etmeleri bir farîza, bir vecîbe, bir zorunluluktur. Müslüman olmayanlara nasıl itaat edilebilir? Allah Teâlâ şöyle emreder: **"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Resûle itaat edin ve sizden olan buyruk sahibi yöneticilere itaat edin"** [Nisâ sûresi (4), 59]. Bizlerin yöneticilere nasihatımız, onlara karşı vazifemiz, kendilerinin iyi ve dürüst olmalarını, doğru yolu bulmalarını, adaletli

davranmalarını istemektir. Onlara karşı saygımız ve sevgimiz, şahıslarını tanımamıza veya birtakım özel işlerimizi onlar vasıtasıyla gerçekleştirmemize bağlı olamaz. Böyle bir saygı ve sevgi dinimiz nazarında makbul de sayılmaz. Yöneticilerin âdil idareleri altında bütün islâm ümmetinin birliğini ister, bunun için gayret ederiz. İslâm ümmetinin parçalanmışlığı yüreğimizi yaralar; insanların zâlim yöneticilerin zulmü altında inlemesi, içimizi parçalar. Bu sebeble "yeryüzünü, Allah'ın hâlis kulları, gerçek mü'minler idare etmelidir" deriz ve bunun tahakkuku için var gücümüzle çalışmamız gerektiğine inanırız.

Dinin idareciler için nasihat oluşu, şu prensipleri de içine alır:

*Hak üzere oldukları sürece onlara yardımcı olmak, hakdan ayrılmamaları yönünde onları uyarmak, yaptıkları yanlışları hatırlatmak, bunları yaparken kendilerine karşı yumuşak ve nezâket kâideleri içinde davranmak, yöneticilerine nasihatkâr olmayan, zâlime "sen zâlimsin" demeyen, nasihatçılarının ağzı kilitlenmiş, hak söze karşı da kulakları tıkanmış olan bir ümmette hayır olmayacağını bilmek.

*Emir olan kişinin arkasında namaz kılmak, ona toplamakla yükümlü olduğu zekâtı vermek, onunla birlikte cihada gitmek, kendisine hayır dua etmek, yalancı övgülerle onu aldatmamak.

*İşaret ettiğimiz bu noktalar, dinin imamlar yani yöneticiler için nasihat oluşunun neler ihtiva ettiğini ortaya koyar. Bunların izahı ve uygulama safhası ile ilgili açıklamaların yeri burası değildir. İslâmî ilimlerin her birinde, ilgili oldukları bölümlerde konuya gereken önem ve hassasiyet gösterilir. Ancak doğrudan doğruya devlet yönetimiyle ilgili eserler de telif edilmiştir. Belli başlı bilgileri bu çeşit eserlerde bir arada ve topluca bulabiliriz.

Âlimler, mürşidler ve muslihleri de toplumun önderi ve yöneticileri olarak kabul edenler bulunduğunu söylemiştik. Buna göre, **Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün sünnetinin anlaşılıp hayata geçirilmesinde âlimlerin sorumlulukları çok büyüktür. Onlar Kitap ve Sünnet'in emir ve yasaklarını, kendi heva ve hevesleri, sapık düşünce ve anlayışları doğrultusunda çarpıtmaya çalışanlara karşı koyma ve onların yanlışlarını, hatalarını ilmî bir tarzda reddetme mes'uliyeti taşımaktadırlar.** O halde öncelikle âlimler, mürşid ve muslihler dini çok iyi bilip, kendileri salah bulmuş olmalıdırlar. **Kendileri salah bulmayanların başkalarını ıslah etmeleri mümkün olmaz.**

Din âlimleri, toplumu yöneten idarecilere, Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün sünneti yönünde nasihat etmeyi ve kendilerini hakka davet etmeyi büyük ve şerefli bir görev saymalı, bu hususta görevlerini yerine getirmezlerse, Allah katında en büyük sorumluluktan kaçmış olmanın cezasını çekeceklerini bilmelidirler. Çünkü "*En büyük cihad, zâlim idareciye karşı hakkı haykırmaktır"* (Ebû Dâvûd, Melâhim 17; Tirmizî, Bey'at 37). Bunu yerine getirmediği gibi, zâlimlerin zulümlerine ortak olan, onları tutan, azgınlıklarına göz yuman, zalimlere övgüler yazanlar Allah katında nasıl makbul olabilir ve Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda nasıl hesap verebilirler?

Gerçek âlimler, her asırda ümmete yol ve yön göstermiş, toplumu sapmaktan korumuş, yöneticileri de gerektiği şekilde îkaz etme görevini yerine getirmişlerdir. Bunu yapmayanların bulunuşu, bütün ulemayı, muslihleri ve mürşidleri suçlamayı gerektirmez, gerektirmemelidir. Çünkü âlimlere her asırda şiddetle ihtiyaç duyulmuştur. Ümmete düşen görev, gerçek âlimlere tâbi olmaktır.

e. Dinin tüm müslümanlar için nasihat oluşu: Bütün müslümanların âlim olması, âlim olanlarının da her şeyi bilmesi mümkün değildir. Her yaştan, her renkten, her ırktan, her cinsten ve her seviyede insanıyla ümmet bir bütündür. Burada herkesin birbirine karşı vazife

ve mes'uliyetleri vardır. İşte bunları öğrenmek, öğretmek, din ve dünyalarına ait faydalı olan şeyleri insanlara göstermek, onlara yardımcı olmak, kusurlarını örtmek, onlara eziyet etmemek, iyilikleri emir, kötülükleri nehyetmek, başkalarını aldatmamak, haset etmemek, hürmet, şefkat ve merhameti aralarında yaymak, kendisi için arzu ettiklerini onlar için de istemek, kendi nefsi için arzu etmediklerini onlar için de istememek, canlarını, mallarını, ırz ve namuslarını korumak ve müdafa etmek, dinin bütün müslümanlar için nasihat oluşunun gereğidir.

Bu açıklamalardan sonra, nasihatın din ve İslâm anlamına kullanıldığını söyleyebiliriz. Başlangıçta ifade ettiğimiz ve bu açıklamalarla görüldüğü üzere nasihat, yaygın olarak anlaşıldığı gibi sadece "öğüt vermek" anlamında kullanılmış değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Nasihat dinin emirlerinden olup farz-ı kifâyedir. Gücü yeten herkes, gücünün yettiği nisbette nasihatten sorumludur.

2. Nasihat sadece "öğüt vermek" değil, dinin bütün emir ve yasaklarını ihtiva eden bir mâna taşır.

3. Müslümanlar bir imamın önderliğinde Allah, Kur'an ve Resûl inancına dayalı ümmet olma azmi, gayreti ve kararlılığı içinde bulunmak ve neticede yeryüzünde bunu gerçekleştirmekle mükelleftirler.

4. Nasihatı kabul edilecek kişinin nasihat etmesi vâcip olur.

5. Nasihat edene bir kötülük geleceğinden korkulursa, onun nasihatı terketmesine ve şartlar teşekkül edinceye kadar beklemesine ruhsat vardır.

184– الثَّاني : عَنْ جرير بْنِ عبدِ اللَّه رضي اللَّه عنه قال : بَايَعْتُ رَسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَلى : إِقَامِ الصَّلاَةِ ، وإِيتَاءِ الزَّكَاةِ ، وَالنُّصْحِ لِكلِّ مُسْلِمٍ . متفقٌ عليه .

184. Cerîr İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* e namazı tam olarak kılmak, zekâtı hakkıyla vermek, her müslümana nasihat etmek üzere biat ettim.

Buhârî, Îmân 42, Mevâkît 3, Zekât 2; Müslim, Îmân 97-98. Ayrıca bk. Nesâi, Bey'at 6,17

Açıklamalar

Burada, İslâm'da farz kılınan ibadetlerden sadece namaz ve zekât biat esnasında söz konusu edilmiştir. Bunun sebebi, bedenî ibadetlerin en önemlisinin namaz, mâlî ibadetlerin en önemlisinin zekât olmasıdır. Bu ikisi, bedenî ve mâlî ibadetlerin esasıdır. Ayrıca, kelime-i şehadetten sonra, başta gelen iki temeldir. Oruç da namaz gibi bir bedenî ibadet olup, sadece senede bir ay olmak üzere Ramazanda farzdır. Namazın günde beş vakit farz oluşu, onun önemini artırmaktadır. Burada zikredilmeyen hac ibadeti ise, hem mâlî, hem bedenî ibadet sayılır. Hac, insana ömrü boyunca bir defa farzdır. Zekât ise, her sene maldan verilmesi gereken miktar olup, her yıl tekrar eden bir farzdır. Bu sebeble, bir mâlî ibadet olarak zekât, hacdan daha önceliklidir.

Nasihat hakkında bir önceki hadiste yeterli bilgi verilmişti. Bu hadis, 1216 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İbadetler müslümanın hayatında önemli bir yer tutar. Devlet başkanı, biat esnasında ibadet etme şartını arayabilir, hatta öne geçirebilir.
2. Nasihat, dinin önemli emirlerinden biridir. Peygamberimiz sahâbeden biat alırken nasihatkâr olma, yani müslümanlara karşı samimi, gönülden ve hayırlı davranma şartını da aramıştır.

185– الثَّالثُ : عَنْ أَنَس رضي اللَّه عنه عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ » متفقٌ عليه .

185. Enes radıyallahu *anh'* den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz, kendisi için arzu edip istediği şeyi, din kardeşi için de arzu edip istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz."

Buhârî, Îmân 7; Müslim, Îmân 71-72. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 59; Nesâî, Îmân 19, 33; İbn Mâce, Mukaddime 9

Açıklamalar

Hadisimiz, mü'minler arasındaki kardeşlik duygularının ne kadar ileri seviyede bulunması gerektiğinin bir sembolüdür. Gerçek mü'min, kendisi için arzu ettiği iyilik ve hayrı, din kardeşi için de aynen arzu eder ve ona karşı bir haset, çekememezlik duygusu içinde olmaz.

Biz hadiste geçen **"mü'min olmaz"** karşılığındaki lafzı, **"Gerçek anlamda iman etmiş olmaz"** şeklinde mahiyetine uygun tarzda tercüme ettik. Çünkü kastedilen budur. Şöyle ki: **Falan kimse insan değildir,** dediğimizde onun insanlıktan çıktığını kastetmediğimiz, sadece insanî niteliklerinin noksan olduğunu anlatmak istediğimiz gibi kendisinde bu nitelik bulunmayan kimse mümin değildir demek de, o iman dairesi dışına çıkar anlamına gelmez. Nitekim bu hadisin bir rivayetinde **"kul, gerçek imana ulaşamaz"** (İbni Hacer, *Fethü'l-Bârî*, I, 112) şeklindedir. Buradaki **"gerçek iman"**dan maksat, imanın kemâlidir.

Mü'minin, din kardeşinde de bulunmasını istediği şey, hayırlı bir nimet cinsinden olmalıdır. Yoksa, kendi başına gelen bir belayı, bir kötülüğü din kardeşi için arzu etmek, asla câiz değildir. Hadisin bir rivayetinde, (Nesâî, Îmân 19) istenen şeyin hayır olması gerektiği tasrih edilmiştir. Çeşitli vesilelerle belirtildiği gibi **hayır, Allah'a itaatın her çeşidini, dünya ve âhiretle ilgili her meşrû işi içine alan bir kelimedir.**

Hadisten anlamamız gereken bir başka önemli husus şudur: Kişinin kendi nefsi için dilediği bir şeyin aynısının, yani o şeyin bizzat kendisinin, din kardeşine verilmesini arzu etmesi değil, bir benzerinin ona da nasib olmasını dilemesidir. Çünkü bir şeyin bir tek olan aslı iki kişide bulunmaz. O halde, kendi elinde bulunan nimet ondan alınmadan veya noksanlaşmadan, din kardeşine de böyle bir nimetin verilmesini istemek kastedilmektedir. Bu ise, gerçek müminlerin gösterebileceği bir olgunluktur. Müminin, kendisi için kötü gördüğü şeyleri, din kardeşi için de kötü görmesi aynı şekilde imanın kemâlindendir.

Hadisin bizzat kendisi ve bu vesileyle açıklanan hususlar birer iyilik ve hayır oldukları için nasihat kapsamına girerler. Bu hadis, 238 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kâmil iman sahibi olanlar, kendileri için arzu ettikleri şeyleri din kardeşleri için de arzu ederler.

2. Kişinin din kardeşi için arzu ettiği şey, iyilik ve hayır cinsinden olmalıdır.

3. Din kardeşimizde olmasını istediğimiz şey, sahip olduğumuzun bizzat kendisi değil, bir benzeridir.

4. Müminler için hayır istemek, dinde nasihatten sayılır.

23- باب الأمر بالمعروف والنهي عَن المنكر

İYİLİĞİ EMİR KÖTÜLÜKTEN NEHİY

Âyetler

قال اللَّه تعالى: { وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ }

1. "Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun.

Âl-i İmrân sûresi (3), 104

Riyâzüs-sâlihîn müellifi İmam Nevevî, bu eserde o kadar güzel ve hassas bir usül takip etmiştir ki, okuyucu, eserin kitap ve bab başlıklarını iyice düşünmek, mahiyetini güzelce anlamakla, onlardan sonra getirilen âyet ve hadislerin muhtevasını daha derinlemesine kavrayabilir. Burada da "nasihat"dan sonra bu konunun getirilmesi çok anlamlıdır. Neden nasihat ve nasıl nasihat, sorusunun cevabı bu kısımdır. Çünkü **"el-emr bil-maruf ve'n-nehy ani'l-münker"** dinin temellerindendir. Nasihatte aslolanın bunlar olduğunu daha önce açıklamıştık. Şimdi, **"ma'rûf"** ve **"münker"**in ne olduğunu, etraflıca öğrenmiş olacağız.

Daha önce açıklamasına geniş yer verdiğimiz **"hayır"**, din veya dünya ile ilgili bir iyiliği ihtiva eden her şeydir, yani tevhîd akidesine, İslâm'a uygun olan her söz, iş ve davranıştır.

Dilimize **"iyiliği emir kötülükten nehiy"** diye aktarabildiğimiz **"el-emr bi'l-maruf ve'n-nehy ani'l-münker", "hayr"**ın mühim kısmını teşkil eder.

Ma'rûf, İslâm'ın iyi olarak kabul ettiği ve Allah'a taatin içinde saydığı her şeydir. **Münker** ise bunun zıddı olup, İslâm'ın iyi saymadığı, dinin emirlerine aykırı bulduğu ve Allah'a karşı ma'siyet olarak gördüğü şeylerdir.

Ma'rûf'un ve münkerin ölçüsü, bunların Kur'an ve Sünnet'le belirlenmiş olmasıdır. Başka bir ölçü ile bunları tayin ve tesbite yönelmek, nefsîliğe, hevâ ve hevese uymak olur. Bunun bir sonu yoktur, neticesi ise tefrikadır. Nitekim bir sonraki âyet bunu açıklığa kavuşturmaktadır; **"Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra ayrılığa düşüp ihtilaf edenler gibi olmayın. İşte onlar, evet onlar için büyük bir azab vardır"** [Âl-i İmrân sûresi (3), 105].

Ma'ruf'u emir ve münkerden nehiy vazifesi, müslümanlar üzerine bir farzdır. Bunun farziyeti Kitab ve Sünnet'le sabittir. Aynı zamanda bu farz, İslâm'ın en büyük farzlarından biri ve dinin temelidir. İslâm nizamı bu sayede kemâle erer ve yücelir. Şu kadar var ki, bu vazifeyi yerine getirecek bir grup teşekkülü farz-ı kifâyedir. İslâm ümmeti, bu görevi yerine getirecek bir cemaat yetiştirmek mecburiyetindedir. Bu yerine getirilmediği takdirde, bütün ümmet mes'uliyetten kurtulamaz.

Ma’ruf’u emir ve münkerden nehiy vazifesini yerine getirecek olanlar, öncelikle İslâm’ı iyi bilen âlimlerdir. O halde, ümmetin her sahada âlimler yetiştirmesi gerekir. Daha önce de ifade edildiği gibi, ümmet olabilmenin ilk esası, bir imamın bir liderin önderliğinde hükmî şahsiyete kavuşmaktır. Şayet bu yoksa, müslümanlar öncelikle onu yerine getirmekle mükelleftirler. Âlimlerin veya en faziletli kabul ettikleri kişilerin önderliğinde cemaat olma şuurunu geliştirirler. Bu fâliyetin yapılması ve ümmet olma azmi içinde bulunulması bile, ma’rufu emir ve münkerden nehyin içine girer. Yani bir mânada **herkes ferdî müslüman kalamaz, mutlaka İslâm cemaatinin bir uzvu olmak zorundadır.** Hiçbir müslümanın bu düşünceye ve faaliyete karşı olmaması gerekir. Çünkü buna karşı oluş ma’rufun yanında yer almak değil, münkere yardım etmektir. Oysa Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindendir. Kötülüğü emreder, iyilikten menederler”** [Tevbe sûresi (9), 67]. Mü’minlerin bu yöndeki nitelikleri ise şöyle anlatılır: **“İnanan erkekler ve kadınlar, birbirlerinin velileridir. İyiliği emrederler, kötülükten menederler”** [Tevbe sûresi (9), 71]. Böylece Allah Teâlâ, mü’minler ile münafıkların farkının ma’rufu emir ve münkerden nehiy konusunda ortaya çıktığını bize apaçık bildirmektedir. Şu âyet, yeryüzünde İslâm hükümran olunca, inananların nasıl davranmaları gerektiğini şüpheye düşmeyecek açıklıkla ifade eder: **“Onlar, öyle kimselerdir ki, kendilerine yeryüzünde iktidar verdiğimiz takdirde, namazı kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emrederler, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar”** [Hac sûresi (22), 41]. Müslüman bir yönetimin görevlerinin başında iyiliği emir, kötülükten nehy gelir. Bunun anlamı, yeryüzünde iyilikleri yaymak, kötülüklere ise engel olmaktır. Bunun için gerekli bütün müesseseleri kurmak yönetimin başta gelen görevidir.

İyiliği emir ve kötülükten nehiy görevi, sadece bunun için hazırlanmış bir cemaate, yetişkin bir ekibe mi hastır? Fertlerin bireysel olarak sorumlulukları yok mudur?

Açıklamaya çalıştığımız Âl-i İmrân sûresi 104. âyeti, ümmete bir farz yüklemektedir, bu ise iyiliği emir, kötülükten nehiy ile ilgili bir cemaatin bulunmasıdır. Çünkü âyette **“hepiniz böyle olunuz”** denilmemiş, **“sizden bir grup, bir cemaat bulunsun”** denilmiştir. Şu kadar var ki, bu konuyla ilgili yegane nas bu âyetten ibaret değildir. Bir kısmı aşağıda gelecek olan pek çok âyet ve onların yanında pek çok sahih hadis, konumuzla ilgili başka hükümler de ortaya koymaktadır. Hemen ifade edelim ki, iyiliği emir ve kötülükten nehiy görevi bütün inananlar için umûmî bir nitelik arzeder. “**Siz insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?”** [Bakara sûresi (2), 44]; **“Yapmadığınız şeyleri söylemek, Allah katında en sevilmeyen şeydir”** [Saf sûresi (61), 3] gibi âyetler, toplumun her ferdinin iyiliği emir, kötülükten nehiyle görevli olduğuna delil teşkil eder. Şu kadar var ki, cemaatin yapacağı veya yönetimin yapacağı görevler fertlerden beklenemez. Fert, gücünün yettiği ölçüde sorumludur. Bu sorumluluk fertlerin bilgileri, görevleri ve toplum içindeki mevkilerine göre de farklılık arzeder. Hiç kimse kendini bu sorumluluğun dışında tutamaz. **Her müslüman ferdin, gücü yettiği oranda iyiliği emir ve kötülükten nehiy görevi yapması ve İslâmî tebliğe katkıda bulunması ise farz-ı ayındır.** Tabii ki bütün bunlar, şer’î mükellefiyeti olan kadın ve erkekler içindir.

وقال تعالى: { كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ }.

2. “Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten menedersiniz.” Âl-i İmrân sûresi (3), 110

Bu âyet-i kerîme, Muhammed Ümmeti’nin en belirgin vasfının bütün ümmetlerin en hayırlısı, iyiliği emir ve kötülükten nehyetmenin ve yalnızca Allah’a iman ile tevhid akidesini sahiplenmenin, hayırlı ümmet sayılmanın sebebleri olduğunu ortaya koyar. Ayrıca bu âyet,

iyiliği emir ve kötülükten nehiy görevinin, sadece devleti yöneten kişiye ait olmayıp, bütün mü'minlerin dolaylı ve dolaysız bir şekilde sorumlu olduklarını da açıklığa kavuşturmaktadır.

وقال تعالى: { خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ } .

3. "Sen af ve kolaylık yolunu tut; iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir." A'râf sûresi (7), 199

İmam Ca'fer es-Sâdık diyor ki:

Allah Teâlâ, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem'* e en üstün ahlâkı emretti. Kur'ân-ı Kerîm'de üstün ahlâkı, böylesine güzel toplayan bir başka âyet yoktur.

Hz. Peygamber, insanlarla muamelesinde kolaylığı seçer, zorluğa, öfke ve kızgınlığa yönelmezdi. Ayrıca, affetmek, herkesin günah ve kusuruna bakmamak da Allah Resûlünün âdetiydi. Çünkü o, böyle davranmakla emrolunmuştu.

Bununla beraber, iyiliği devamlı surette emretmesi, yapılması gerekli olan şeyleri yapması ve yaptırması da kendisine Allah'ın bir emri, bir talimatı idi.

İyilik diye ifade ettiğimiz şeyler, insanların birbirlerine karşı yapılmasını güzel görüp hoş karşıladığı, vâcip veya câizliğini, gerekli veya iyi olduğunu kabul edip reddetmedikleri şeylerdir. Öte yandan insanlar arasında yaygınlık kazanmış her örf, her âdet ma'ruf, yani iyi de değildir. Hatta bunlar arasında öyleleri vardır ki, bâtıl ve çirkin de olabilir. O halde bunları iyice tanımak, birbirinden ayırmak icap eder. Bu şartla İslâm bunlara bir değer verir veya vermez. Bu sebeple dinimiz, toplumların örf ve âdetlerini tamamen reddetmeyip, onları ıslah yolunu tercih etmiştir.

Bu âyet-i kerîme, ahlâk ilmi, kanun koyma ve siyaset açısından oldukça kapsamlı bir düstur, bir temel kâide özelliği taşır.

وقال تعالى: { وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ }

.

4. "İnanan erkekler ve kadınlar, birbirlerinin velisidirler. İyiliği emreder, kötülükten menederler." Tevbe sûresi (9), 71

Velî, dost ve yardımcı olmanın gereği, iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmaktır. Bu aynı zamanda mü'min olmanın da gereğidir. Çünkü, yukarıda ifade edildiği gibi, münafıklar bunun aksini yapmaktadırlar. Dost olmak, birbirini sevmede, birbirine muamelede ve birbirine kardeş olmada kalplerin ve gönüllerin birliğini ifade eder. İyiliği emredip kötülükten sakındırmanın mü'minlerin en önemli görevi olduğu, yukarıdaki âyetlerin açıklamasında etraflıca belirtilmiştir.

وقال تعالى: { لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُواْ مِن بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُودَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوا وَّكَانُواْ يَعْتَدُونَ كَانُواْ لاَ يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُواْ يَفْعَلُونَ } .

5. "İsrailoğullarından inkâr edenlere, Dâvud ve Meryem oğlu İsâ diliyle lânet edilmiştir. Bu, baş kaldırmaları ve aşırı gitmelerindendi. Birbirlerinin yaptıkları fenalıklara mâni olmuyorlardı. Yapmakta oldukları ne kötü idi." Mâide sûresi (5), 78-79

Bu âyet-i kerîme, peygamber çocuğu ve onun sülalesinden bile olsalar, kâfirlere lânet edilebileceğini gösterir. Nesep, soy-sop üstünlüğü lânetlenmeye engel teşkil etmez. Dâvud ve

İsâ peygamberlerin lisanıyla lânet edilmiş demek, bu iki peygambere indirilmiş olan Zebur ve İncil'de lânet edilmiş demektir.

İsrâiloğulları'nın lânetlenme sebebi, Allah'a isyan etmeleri ve aşırı gidip haddi aşmaları, Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet etmemeleri idi.

İsrâiloğulları, içlerinde kötülükleri işleyenlere engel olmuyorlar, gücü yetenler iyiliği emir, kötülükten nehiy görevini yapmıyorlardı. Oysa kötülüklere mâni olmak, onlar için de farz kılınmıştı. Bu vazifeyi yerine getirmemek, büyük günahlardan biridir. Hz. Peygamber, İsrâiloğulları günahlara dalınca, âlimlerinin onları bundan nehyettiklerini, onların ise vazgeçmediklerini, buna rağmen âlimlerin onlarla aynı mecliste ve aynı sokakta oturmaya devam ettiklerini, iyiliği emir ve kötülüğü nehiy konusunda işi birbirlerine havale ettiklerini, beraberce yiyip içtiklerini, Allah'ın da kalblerini birbirlerine benzettiğini ve onları Dâvud ve İsâ peygamberlerin diliyle lânetlediğini belirtmiştir (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned* I, 391.)

Kötüler ve kötülüklerle bir olmamak, onlara hoşgörü göstermemek ve kötülüğe karşı müsamahalı olmamak dinimizin temel prensiplerindendir. Burada bilinmesi gereken en önemli nokta, kötüyü ve kötülüğü tasvib etmeme gereğidir. **Kötülerle kurulacak ilişki, onları kötülüklerinden vazgeçirme gayesi taşımalıdır.**

وقال تعالى: { وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاء فَلْيُؤْمِن وَمَن شَاء فَلْيَكْفُرْ } .

6. "De ki: Hak Rabbinizdendir. Artık dileyen inansın, dileyen inkâr etsin." Kehf sûresi (18), 29

Hak, Allah Teâlâ'nın, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem'* e vahyettiği hakikatlerdir. Kur'an, bu hakikatlerin tamamıdır. Peygamber Efendimiz'in sünneti, bu hakikatlerin hayata aksetmiş şeklidir. Kur'an'ın asla şüphe edilemeyecek bir kitap olduğu gerçeği ortaya çıktıktan, Hakk'ın da sadece Cenab-ı Hak katından geleceği kesinlikle bilindikten sonra artık dileyen buna inanır, dileyen inkâr eder. İnanan, doğruyu, güzeli, iki cihan saadetini bulur. İnkâr eden ise dünya ve âhirette hüsrana uğrar.

Âyetin ikinci kısmı âdeta bir tehdittir. Çünkü hak apaçık ortada iken, hâlâ inkâr yoluna sapmak, aklı, idraki kullanmamak, gözü, kulağı, kalbi ve gönlü gerçeğe kapatmak, kabul edilir şey değildir.

Mü'minlere düşen görev, hakka inanmak, ona tabi olmak, hakkı yaymak ve yeryüzüne hakim olmasına çalışmaktır. İşte bu, ma'rufu emirdir.

وقال تعالى : { فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ } .

7. "Emrolunduğun şeyi açıkça bildir." Hicr sûresi (15), 94

Bu âyet Peygamber Efendimiz'e Allah'ın bütün emirlerini, Kur'an'ı, bütün insanlara ulaştırmasını, dini apaçık ortaya koymasını, hak ile bâtılın arasını ayırıp açıklamasını emreder. Esasen peygamberlerin görevi de budur. Fakat bu âyette, **"açıkça bildir"** sözünü ifade etmek üzere seçilen kelime **"sade'a"**, o kadar dikkat çekicidir ki, bu görevi sürekli hatta beyinlerini çatlatırcasına yapmayı ifade eder. O halde "hak" yani Allah'ın indirdiği gerçekler, ardı arkası kesilmeksizin topluma bildirilecek, tebliğ edilecektir.

وقال تعالى: { فَلَمَّا نَسُواْ مَا ذُكِّرُواْ بِهِ أَنجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُواْ بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُواْ يَفْسُقُونَ } . والآيات في الباب كثيرة معلومة.

8. “Biz fenalıktan menedenleri kurtardık; zâlimleri de Allah’a karşı gelmekten ötürü şiddetli azâba uğrattık.” A’râf sûresi (7), 165

Bu âyet-i kerîme, daha önce geçenlerin âdeta bir neticesi niteliğinde olup, kötülüklere, fenalıklara mani olanların kurtuluşa erdiğini müjdelemektedir. Buna karşılık her türlü îkaza, tebliğe ve tehdide rağmen Allah’ın emirlerini dinlemeyenlerin şiddetli bir azaba uğrayacağını da haber vermektedir.

Hadisler

186– فالأَوَّلُ : عن أَبي سعيدٍ الخُدْريِّ رضي اللَّه عنه قال : سِمِعْتُ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « مَنْ رَأَى مِنْكُم مُنْكراً فَلْيغيِّرْهُ بِيَدهِ ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطعْ فبِلِسَانِهِ ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبقَلبهِ وَذَلَكَ أَضْعَفُ الإِيمانِ » رواه مسلم .

186. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’* i şöyle buyururken işittim dedi:

“Kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse, kalbiyle düzeltme cihetine gitsin ki, bu imanın en zayıf derecesidir.” Müslim, Îmân 78. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 11; Nesâî, Îmân 17

Açıklamalar

Konunun başındaki âyetleri açıklarken, **“ma’ruf”** ve **“münker”**in ne olduğunu izah etmeye çalışmıştık. O bilgileri tekrar etmeyeceğiz.

Bu hadis, münkerin, kötülük ve fenalıkların nasıl değiştirileceği konusunda temel teşkil edici bir özelliğe sahiptir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, iyiliği emir ve kötülükten nehiy görevi, her müslüman mükellefi kapsayıcı niteliktedir. Bu hadisin ifadesinden ve görevleri sıralayış tarzından, bunu bir kere daha açıkça anlamış oluyoruz. **İslâm âlimleri, genel anlamda olmak üzere, kötülükleri el ile değiştirmenin yöneticilerin, dil ile değiştirmenin âlimlerin; kalb ile değiştirmenin de bunlara güç yetiremeyen zayıfların, avamın görevi olduğunu söylerler.** Böylece, her seviyedeki müslümana düşen bir vazifenin bulunduğu ortaya çıkmış olur. Bununla beraber, her seviyedeki insan, bunların hangisine güç yetirirse onu yerine getirir de denilmiştir.

Müslümanlar, bu görevleri yerine getirecek bir yapıyı kurmak zorundadırlar. Çünkü, İslâmî hassasiyetlere sahip bir yönetim kadrosunu, doğruyu ve yanlışı, iyiyi ve kötüyü öğretip öğütleyecek ilim erbabını ve bu hususlarda duyarlı bir halkı yetiştirmedikçe, vazifelerini yapmış sayılmazlar.

İyiliği emir ve kötülükten nehiy vazifesini yapacak olanların, bunlara öncelikle kendilerinin uyması, sözlerinin tesirli olması açısından önemli ve gerekli ise de, zarûrî bir şart değildir. Bu niteliklere sahip olmayanlar, önce kendilerine emir ve nehiyde bulunur, sonra da başkalarından bunu isterler. Böylece iki vazifeyi birden yerine getirmiş olurlar.

Ma’rufu emir ve münkerden nehiy vazifesini sadece bilenler yapar. Şu kadar var ki, emredilecek ma’ruf, herkesin bildiği dini farzlar ve nehyedilecek münker de bütün müslümanlarca bilinen yasaklar cinsinden ise, bu konuda bütün müslümanlar müşterektir.

Şayet emirler ve nehiyler, nâdir meseler ile ilgili veya ictihâdî konularda ise, mesele sadece âlimleri ilgilendirir. Âlimler de üzerinde ittifak hasıl olan konularla ilgili emir ve nehiylerde bulunabilirler. İhtilaflı konulara girmezler.

İyiliği emir ve kötülükten nehiy vazifesi yapan kimseler, İslâm'ın tebliğ metodunu iyi bilmelidirler. Nezâket, iyi muamele, yumuşak davranış, merhametle yaklaşma gibi genel esaslar, böyle kimselerde bulunması gereken temel vasıflardır. İmam Şâfiî:

"Din kardeşine gizlice öğüt veren kimse, gerçekten nasihat etmiş ve onu süsleyip sevindirmiş olur. Fakat alenî ve herkesin gözü önünde ona öğüt veren kimse, din kardeşini son derece küçültür ve batırır" der.

Kötülüklere mâni olup münkeri değiştirirken, elinde güç ve kuvvet bulunduran câhillere, şerrinden korkulan zâlimlere karşı son derece yumuşak davranılmalıdır. Aksi takdirde pek çok fitnelere sebebiyet verilebilir; hayır yerine şerre vesile olunur.

Bir kötülüğü el ile değiştirmek, ona fiilî müdahalede bulunmak demektir. Meselâ haram kılındığı halde içki içen kimsenin içki kaplarını kırmak veya atmak, içkiyi dökmek ya da döktürmek, çalınmış bir malı sahibine geri vermek ya da verdirmek gibi işler böyledir. Ancak bunları yaparken, daha büyük bir kötülüğe sebeb olunmaması gerektiği prensibi hep hatırlanmalıdır. **Eğer bir kötülüğü değiştirmek, kendisinin veya bir başkasının öldürülmesi gibi daha şiddetli bir fitneye sebeb olacaksa, elle değiştirmekten vazgeçip dil ile söylemeli, nasihat yolunu yeterli görmelidir. Şayet söylemek de aynı şekilde tehlike yaratacaksa, kalbiyle düzeltme yolunu tercih etmek gerekir.** Kalbiyle değiştirmek demek, o şeyi kerih görmek ve ondan tiksinmektir. Bu durum, bir kötülüğe mani olmak değilse de, elinden başka bir şey gelmediği için, bununla yetinilmesi câiz görülmüştür. Çünkü, insanın kendisini, bile bile tehlikeye atması, dinimizde helal bir davranış olarak kabul edilmez. Bazı âlimler, öleceğini bilse dahi münkere açıkça karşı çıkmak gerektiğini söylemişlerse de, bu görüş doğru bulunmamıştır.

İyiliği emir ve kötülükten nehiyde önemli olan bir hususa daha işaret etmemiz gerekir. Devleti yönetenler, yönettikleri birimler üzerinde nasıl yetkili ve o nisbette sorumlu ise, aile reisi de ailesinden ve velâyeti altında bulunanlardan aynı şekilde sorumludur. O halde, kişinin eşinde, çocuklarında, küçük kardeşlerinde ve hizmetinde bulunanlarda gördüğü kötülükleri, ma'rufu emir ve münkeri nehyin umûmî kâideleri içinde düzeltmesi üzerine bir vecibedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ma'rufu emir ve münkerden nehiy vazifesini yerine getirecek bir yönetimi teşekkül ettirmek, bu vazifeyi îfâ edecek âlimler yetiştirmek ve bir cemaat oluşturmak müslümanlar üzerine farz-ı kifâyedir.

2. Hangi vasıtayla mümkünse ve hangisine güç yeterse münkeri, kötülükleri onunla önlemek her müslümanın üzerine vecibedir.

3. Toplumdaki kötülükleri önlemede, genel anlamda olmak üzere, el ile, yani fiilen engel olmak yöneticilerin; dil ile, yani tebliğ, öğretim, îkaz ve nasihatla engel olmak âlimlerin; kalben buğz etmek, kötülükten nefret etmek ve tiksinmek suretiyle karşı gelmek de halkın görevidir.

4. İyiliği emir ve kötülükten nehiy, İslâm ümmetinin müşterek sorumluluğudur.

187– **الثَّاني** : عن ابنِ مسْعُودٍ رضي اللَّه عنه أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «مَا مِنَ نَبِيٍّ بعَثَهُ اللَّه في أُمَّةٍ قَبْلِي إِلاَّ كان لَه مِن أُمَّتِهِ حواريُّون وأَصْحَابٌ يَأْخذون بِسُنَّتِهِ ويقْتدُون بأَمْرِه، ثُمَّ إِنَّهَا تَخْلُفُ مِنْ بعْدِهمْ خُلُوفٌ يقُولُون مَالاَ يفْعلُونَ ، ويفْعَلُون مَالاَ يُؤْمَرون ، فَمَنْ جاهدهُم بِيَدِهِ فَهُو مُؤْمِنٌ ، وَمَنْ جاهدهم بقَلْبِهِ فَهُو مُؤْمِنٌ ، ومَنْ جَاهَدهُمْ بِلِسانِهِ فَهُو مُؤْمِنٌ ، وليس وراءَ ذلِك مِن الإِيمانِ حبَّةُ خرْدلٍ » رواه مسلم .

187. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ'nın benden önceki her bir ümmete gönderdiği peygamberin, kendi ümmeti içinde sünnetine sarılan ve emrine uyan ihlâslı ve seçkin yakın çevresi ve ashâbı vardı. Bu samimi çevre ve ashâbından sonra, yapmadıklarını söyleyen ve emrolunmadıklarını yapan kimseler onların yerini aldı. Böyle kimselerle eliyle cihad eden mü'mindir, diliyle cihad eden mü'mindir; kalbiyle cihad eden de mü'mindir. Bu kadarcığı da bulunmayanda hardal tanesi ağırlığında bile iman yoktur." Müslim, Îmân 80

Açıklamalar

Ümmet kelimesi, bir peygambere tâbi olan insanlar topluluğu demekse de, bazı kere, burada olduğu gibi, daha umûmî mânada peygamberin dine davet ettiği kimseleri ifade için de kullanılır. Bu mânaya kâfirler de dahildir. Bu sebeble müslümanlara **"ümmet-i icabet"**, kâfirlere de **"ümmet-i dâvet"** denilir.

Bir peygambere yakın olmak, onun ashâbı olmak veya ümmeti olmak, kendi içinde fazilet dereceleri ifade ederse de, her biri önemli ve kıymetli mertebelerdir. Hadiste geçen **"havâriyyûn"** tabirini **"ihlâslı ve seçkin yakın çevre"** şeklinde tercüme etmeyi uygun bulduk. Çünkü bu kelimeyle kastedilenler, peygamberlere son derece sâdık ve bağlı olan gruptur. Bazıları, bu kelimenin, **"ensar"** yani peygambere yardımcı olanlar demek olduğunu söylerler. Bu mâna da uygundur. Ancak peygamberin ashâbı arasında bu nitelikte olmayanlar bulunabilir, hatta böyleleri çoğunlukta olabilirler. Ümmet ise çok daha farklı niteliklere sahip ve içinde her çeşit insanın bulunduğu büyük çoğunluğu ifade eder ki, geçmiştekileri, bugün yaşayanları ve gelecek olanları da içine alan bir tabirdir.

Bunlar arasında seçkin olanlar, o peygamberin sünnetine, yani gösterdiği hidâyete tâbi olan ve onun yolunu takib eden, emir ve yasaklarına uyanlardır. Bunlara zıt hareket edenler, peygamberin sünnetinden sapanlar ise **"hulûf"** diye adlandırılırlar. **Hulûf**, kötü nesil anlamındadır. Buna karşılık **"halef"** tabiri de, arkadan gelen iyi nesil anlamını ifade eder.

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulur:

"Onlardan sonra yerlerine öyle bir kötü nesil geldi ki, namazı bıraktılar, şehvetlerine uydular" [Meryem sûresi (19), 59].

Hadîs-i şerifte, kötü neslin vasfı, yapmadıklarını söylemek, emrolunmadıklarını yapmaktır diye özellikle belirtilmektedir. Böylece sapmanın nasıl ve nerelerde olduğunu öğrenmekteyiz. Böyleleri Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatılır: **"Ettiklerine sevinen ve**

yapmadıklarıyla övülmekten hoşlananların, onların azabdan kurtulacaklarını hiç sanma. Elem verici azab onlaradır” [Âl-i İmrân sûresi (3), 188].

Hz. Peygamber, dinde sapıklığa düşenler, peygamberin açtığı hidayet çığırından ayrılanlar ve sünnetleri değiştirmeye kalkanlarla cihad etmenin, imanın bir gereği ve mü’min olmanın şartı olduğunu belirtir. Peygamberimiz’in burada **“cihad eden”** tabirini kullanması dikkat çekicidir. Bizim bundan anlamamız gereken, iyiliği emir ve kötülükten nehyin de bir cihad olduğu gerçeğidir. Şu halde **cihad elle, dille, kalble olabilmektedir.** Bu anlayış, hiçbir zaman ve hiçbir şekilde, cephede yapılan cihadı ihmal, terk, küçümseme veya ondan vazgeçme anlamına gelmez. Ancak, cihad sadece cephede yapılan savaştan ibarettir, tarzındaki anlayışın eksik olduğunu ortaya koyar. Çünkü her zaman cephede savaşmak gerekmeyebilir. Hatta bir çok başarının cephe dışında kazanılabileceği, Allah’ın dinini yaymanın ve insanları İslâmlaştırmanın pek çok yolu ve yöntemi olduğu görülen ve bilinen bir gerçektir. Bunları cihad saymamak mümkün değildir. İlgili bahislerde daha geniş ele alındığı için, burada cihadın çeşitleri ve önemi üzerinde tekrar uzun boylu duracak değiliz. Netice itibariyle, **ma’rufu emir ve münkerden nehiy cihadın en önemlilerinden biridir.** Hatta cephede cihad edecek bir ordu ancak bu sayede oluşturulabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şeriatın emir ve yasaklarına uymayanlar, Peygamber’in sünnetini terkedenlerle yapılan mücadele cihaddır. Bu cihad elle, dille ve kalble yapılır.
2. İslâmî bir yönetimde idareci, inanan insanları dinin emirlerine uymaya zorlayabilir.
3. Dinin münker, haram, günah, yasak kabul ettiğini, kalben böyle kabul etmeyenin imanı gider.
4. İyiliği emir ve kötülükten nehiy de bir cihaddır.

188- **الثالثُ** : عن أَبي الوليدِ عُبَادَةَ بنِ الصَّامِتِ رضي اللَّه عنه قال : « بايعنا رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم على السَّمعِ والطَّاعَةِ في العُسْرِ وَاليُسْرِ والمنْشَطِ والمكْرَهِ ، وَعلى أَثَرَةٍ عَلَيْنَا، وعَلَى أَنْ لاَ نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ إِلاَّ أَنْ تَرَوْا كُفْراً بَوَاحاً عِنْدكُمْ مِنَ اللَّه تعالَى فيه بُرهانٌ ، وعلى أن نقول بالحقِّ أينَما كُنَّا لا نخافُ في اللَّه لَوْمَةَ لائمٍ » متفقٌ عليه .

« المنْشَط والمكْره » بِفَتْحِ مِيميهما : أَيْ : في السَّهْلِ والصَّعْبِ . « والأَثَرةُ » : الاخْتِصاصُ بالمشْتَرك ، وقَدْ سبق بيَانُها . « بواحاً » بفَتْح الْبَاءِ الموَحَّدة بعْدَهَا وَاوٌ ثُمَّ أَلِفٌ ثُمَّ حاء مُهْمَلَةٌ أَيْ ظَاهِراً لاَ يَحْتَمِلُ تَأْوِيلاً .

188. Ebü’l-Velid Ubâde İbni Sâmit *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Biz Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’* e zorlukta ve kolaylıkta, sevinçli ve kederli anlarda, başkaları bize tercih edildiği zamanlarda kendisini dinleyip itaat etmeye, açıkça küfür sayılan bir şey yapmadıkları sürece devleti yönetenlerin işlerine karışmamaya, nerede olursak olalım hakkı söyleyeceğimize ve Allah hakkı için hiçbir kınayıcının kınamasından korkmayacağımıza dair bey’at ettik. Buhârî, Ahkâm 42; Müslim, İmâre 41. Ayrıca bk. Nesâî, Bey’at 1, 2, 3; İbn Mâce, Cihâd 41

Ubâde İbni Sâmit İbni Kays

Ubâde, sahâbe-i kirâmın önde gelenlerinden biridir. Ensardan olup, Hazrec kabilesine mensuptur. Künyesi Ebü'l-Velîd'dir.

Ubâde İbni Sâmit, birinci ve ikinci Akabe biatlarında bulundu. Hz. Peygamber ensar ile muhacirler arasında kardeşlik bağı kurarken Ubâde İbni Sâmit ile Ebû Mersed el-Ganevî'yi kardeş yaptı. Ubâde, Resûl-i Ekrem Efendimiz'le birlikte Bedir'e, Uhud'a, Hendek'e ve diğer bütün gazvelere katıldı.

Hz. Peygamber, Ubâde'yi, bazı vergileri ve zekâtı toplamak üzere görevlendirirken şöyle demiştir:

"Allah'dan kork ve çok dikkatli ol! Kıyamet gününde Allah'ın huzuruna, böğüren bir deveyi veya bir ineği, meleyen bir koyunu ve keçiyi yüklenmiş olarak gelme!" *Bunun üzerine Ubâde:*

Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, iki kişiye bile idareci olmayacağım, dedi.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem zamanında, ***Kur'an'ın tamamını ezber bilen beş Medine'liden biri de Ubâde İbni Sâmit'ti.*** *Diğerleri, Muâz İbni Cebel, Übey İbni Ka'b, Ebû Eyyub ve Ebü'd-Derdâ idiler.*

Ubade, Suffe ehline Kur'an öğretmekle görevliydi. Müslümanlar Suriye topraklarını feth edince, Ömer İbni Hattab, Ubâde'yi, Muaz İbni Cebel ve Ebü'd-Derdâ ile birlikte Kur'an'ı öğretmek ve İslâm'ı tebliğ görevini yapıp halkı eğitmek üzere Suriye'ye gönderdi. Ubâde Humus'ta, Ebü'd-Derdâ Dımaşk'da, Muâz da Filistin'de yerleştiler. Daha sonra Ubâde, Filistin'e gitti. Ubâde'nin hoş karşılamadığı bir hususta Muâviye kendisine muhalefet etmiş ve ağır sözler söylemişti. Bunun üzerine Ubâde:

– Ebediyyen seninle bir yerde yerleşip oturmayacağım, dedi. Sonra da Medine'ye göç etti. Bunun üzerine Hz. Ömer:

– Seni getiren sebeb ne? diye sordu, o da olup biteni kendisine haber verdi. Hz. Ömer:

– Yerine dön! Allah, senin ve benzerlerinin olmadığı bir yeri hayırsız kılar beğenmez, dedi. Muâviye'ye de bir mektup yazarak:

– Senin Ubâde üzerinde emirliğin yoktur, diye emretti.

Filistin'e kadı olarak gönderilen ilk sahâbî Ubâde idi. O, Peygamber Efendimiz'e, hiçbir kınayıcının kınamasından korkmamak üzere biat etmişti. Resûl-i Ekrem'den 181 hadis rivayet etti.

Ubâde İbni Sâmit 34 (654) yılında Remle'de, 72 yaşında iken vefat etti. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin bu bölümde zikredilmesinin sebebi, her hal ü kârda hakkı söylemek, kimsenin kınamasından korkmamak gibi ma'rûfu emir ve münkeri nehiy ile ilgili konuları ihtiva etmesidir.

Hz. Peygamber, İslâm'ı yeni kabul eden sahâbîlerle biatlaşıp, ahitleşirdi. Bu esnada, birtakım şartlar öne sürer ve onlara uyulmasını isterdi. İşte burada, o şartlardan bazılarını görüyoruz. Bunların bir kısmı, açıklamaya ihtiyaç göstermeyecek kadar açıktır.

Hadiste anılan **tercih,** Hz. Peygamber'in herhangi bir şahsı, kendisine yardım etmede, ganimet dağıtmada, bir mevki ve makama getirmede bir başkasına tercih etmesi, onu seçmesidir. Bu durumda, Allah Resûlü'ne biat etmiş olan kişi, sabredecek, hased etmeyecek ve Peygamber'e karşı gücenmeyecek ve aksi bir davranışta bulunmayacaktır. Çünkü Peygamber doğru olanı yapar.

İdarecilik, son derece lüzumlu fakat mes'uliyetli bir iştir. İnsanlar baş olmaya, bir mevki ve makama gelmeye düşkündürler. İslâm dini insanları bu konuda hırslı olmamaya, emirlik, idarecilik istememeye teşvik eder. **"Vazife istenilmez, verilir"** prensibi yerleştirilmeye çalışılır. Bütün bunlara rağmen, insanlar arasında kavgaların, hatta savaşların sebebi, baş olma yarışıdır. Peygamber Efendimiz'in bu konuyu biat şartları arasına alması, öneminin büyük olmasından ve insanların her biriyle alâkalı yönü bulunmasından, toplum nizamının da buna bağlı olmasından kaynaklansa gerektir.

İslâm'da aslolan, yöneticiye itaat etmek ve ona karşı gelmemektir. Hatta yönetici günah işleyen ve günahını açıktan işleyen bir fâsık olsa bile, ona karşı ayaklanmak bir fitneye ve kan dökülmesine sebeb olacağı için câiz görülmemiş, sadece o konuda kendisine itaat etmemek gerektiğine hükmolunmuştur. Görüldüğü gibi **itaatın zıddı mutlaka isyan ve başkaldırı değildir.**

Şu kadar var ki, **İslâm toplumunda fâsık bir devlet reisi ve imam daha baştan seçilmez ve kendisine biat edilmez.** Kâfir bir kimsenin İslâm toplumunda devlet başkanı olamayacağı ve kesinlikle kabul edilmeyeceği konusunda ise ümmetin icmâı vardır. Şayet seçildikten sonra küfre döner veya kâfir olduğu anlaşılırsa, görevden uzaklaştırılır. Hadisimizde de ifade edildiği gibi, küfrü açıkça belli olmadıkça, kendisine karşı harekete geçilmez. Namazı kasden terkeder, insanları namaz kılmaya davet etmezse, böyle bir idareciye karşı da aynı şekilde hareket edilir. Çünkü böyleleri, ya açık bir inkâra ya da dini değiştirmeye sapmıştır. Netice olarak **kâfire, dini değiştirip ifsat edene, dinin ahkâmını bozan bid'atçıya itaat edilmez ve müslümanların böylelerini "hall" etmesi, vazifeden uzaklaştırması, yerine âdil bir idareciyi getirmesi üzerlerine vâcip olur.** Şayet buna güç yetiremezlerse, bulundukları ülkeyi terkederek, dînî bir hayat yaşayabilecekleri bir yere hicret ederler. Bu onlar için en son tercihtir.

Burada önemli bir ayrıntıya da işaret etmemiz gerekir. Şöyle ki: İmam Şâfiî'ye göre fâsık, açıkça günah işleyen ve bunda ısrar edip vazgeçmeyen idareciyi de azletmek, görevden uzaklaştırmak dînî bir vecibedir.

Müslümanlar, nerede ve hangi şartta olursa olsun, hakkı söylemekle görevlidirler. Bunun dozu şekli ve niteliği, içinde bulunulan hale göre değişir. Böyle yaparsam beni ayıplarlar diye de düşünülmez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm devletinin başkanı, müslümanlarla, İslâmî emir ve yasaklara riâyet konusunda biat alır ve sözleşme yapar.

2. Ma'siyet, yani günah ve haram olan konularda idareciye itaat edilmez.

3. Küfrü ve dini bozucu nitelikteki bid'atı açık olan idareciyi "hall" etmek, görevden uzaklaştırmak, müslümanlar için vâciptir.

4. İslâm'da aslolan yöneticiye itaattır, bunun zıddı mutlaka isyan değildir. Bu arada ma'rufu emir ve münkerden nehiy büyük önem taşır.

5. Yönetici fâsık bile olsa, ona karşı isyan ve baş kaldırma, daha büyük fitneye ve kan dökülmesine sebeb olacağından bu yol tercih edilmez.

6. Her halde ve şartta hakkı yaşamanın, iyiliği emir ve kötülükten nehyin yolu bulunur. Mümkün olanı yapmak, müslümanlar üzerine bir vecibedir.

189- **الرَّابع** : عن النعْمانِ بنِ بَشيرٍ رضي اللَّه عنهما عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « مَثَلُ القَائِمِ في حُدودِ اللَّه ، والْوَاقِعِ فيها كَمَثَلِ قَومٍ اسْتَهَمُوا على سفينةٍ فصارَ بعضُهم أعلاهَا وبعضُهم أسفلَها وكانَ الذينَ في أسفلها إِذَا اسْتَقَوْا مِنَ الماءِ مَرُّوا عَلَى مَنْ فَوْقَهُمْ فَقَالُوا : لَوْ أَنَّا خَرَقْنَا في نَصِيبِنا خَرْقاً وَلَمْ نُؤْذِ مَنْ فَوْقَنَا ، فَإِنْ تَرَكُوهُمْ وَمَا أَرادُوا هَلكُوا جَميعاً ، وإِنْ أَخَذُوا عَلَى أَيْدِيهِم نَجوْا ونجوْا جَميعاً » . رواهُ البخاري .

القَائمُ في حُدودِ اللَّه تعَالى » مَعْنَاهُ : المُنْكِرُ لها ، القَائمُ في دفعِهَا وإِزالَتِهَا والمرادُ بِالحُدودِ : مَا نهى اللَّه عَنْهُ : «اسْتَهَمُوا » : اقْتَرعُوا .

189. Nu’mân İbni Beşîr *radıyallahu anhümâ’* dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah’ın çizdiği sınırları aşmayarak orada duranlarla bu sınırları aşıp ihlâl edenler, bir gemiye binmek üzere kur’a çeken topluluğa benzerler. Onlardan bir kısmı geminin üst katına, bir kısmı da alt katına yerleşmişlerdi. Alt kattakiler su almak istediklerinde üst kattakilerin yanından geçiyorlardı. Alt katta oturanlar:

Hissemize düşen yerden bir delik açsak, üst katımızda oturanlara eziyet vermemiş oluruz, dediler.

Şayet üstte oturanlar, bu isteklerini yerine getirmek için alttakileri serbest bırakırlarsa, hepsi birlikte batar helâk olurlar. Eğer bunu önlerlerse, hem kendileri kurtulur, hem de onları kurtarmış olurlar.” Buhârî, Şirket 6; Şehâdât 30. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 12

Açıklamalar

Allah’ın hudutları, sınırları, bilindiği gibi helâller ve haramlardır. Sınırları koruyan, yani helâller ve haramlara riâyet edenlerle, bu sınırları korumayan, helâl ve haramı gözetmeyenler, tabii ki birbirlerinden çok farklıdırlar. Haramlara dalanlar, gemiyi delip batmasına vesile olacak olanlara benzetilmişlerdir. Gemi batınca sadece gemiyi delme suçunu işleyen kişi batmaz, bütün yolcular batar. O halde gemide bulunanların vazifesi, böyle bir faaliyete izin vermemektir.

Peygamber Efendimiz bir çok hadislerinde, insanların bir konuyu daha iyi anlamasını ve akıllarında tutmasını sağlamak için teşbihler, benzetmeler kullanmıştır. Bu hadis de onlardan biridir. Toplumda bir kısım insanların yaptıkları kötülüklere, işledikleri haramlara, uygunsuz davranışlara göz yumulur, engel olunmazsa, toplu yıkım kaçınılmaz olur. Müslümanların görevleri, sadece kendileri kötülük yapmamakla bitmez, aynı zamanda başkalarının kötülüklerine engel olmak gerekir. Daha önce de ifade edildiği gibi, İslâm toplumunda bu husus devletin aslî görevlerinden birini teşkil eder. Devlet, bu iş için gereken her teşkilatı

kurar, kötülüğün her çeşidinin işlenmesine engel olur. Müslüman toplumlar, bu görevi yapacak bir devlete sahip değillerse, önce onu teşekkül ettirmek aslî görevleri olmakla birlikte, kendi aralarında kuracakları organizasyonlarla bu vazifeyi yerine getirirler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Fertlerin işledikleri kötülüklere engel olunmazsa, bundan toplum da zarar görür.

2. Kötülük yapanların kötülüklerine engel olmak, toplumun kurtuluşuna vesile olduğu kadar, kötülüğü işleyenlerin de kurtulmasını sağlar.

3. Fertler hür olduklarını iddia ederek, istediklerini yapamazlar. Başkalarına zarar verici nitelikteki fiillere engel olunur, çünkü bunun hürriyetle bir alâkası yoktur. Bir kişinin hürriyeti, başkasının hürriyetine zarar veremez.

4. Ma'rufu emir ve münkeri nehiy vazifesi, toplumların çöküşünü önlediği kadar, fertlerin de kurtuluşuna vesiledir.

5. Bir konunun zihinlerde daha iyi kalması için, teşbih ve misallerle anlatılması, İslâm'ın eğitim ve öğretim metodlarından biridir.

190– **الخامِسُ** : عَنْ أُمِّ المُؤْمِنِينَ أُمِّ سَلَمَة هِنْدٍ بنتِ أَبِي أُمَيَّةَ حُذيْفَةَ رضي اللَّه عنها ، عن النبي صلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنه قال : « إِنَّهُ يُسْتَعْملُ عَلَيْكُمْ أُمَراءُ فَتَعْرِفُونَ وتُنكِرُونَ فَمنْ كَرِه فقَدْ بَرِىءَ وَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ سَلِمَ ، وَلَكِنْ منْ رَضِيَ وَتَابَعَ » قالوا : يا رَسُولَ اللَّه أَلاَ نُقَاتِلُهُمْ ؟ قَالَ : «لاَ، مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلاَةَ » رواه مسلم .

مَعْنَاهُ : مَنْ كَرِهَ بِقَلْبِهِ ولَمْ يَسْتطِعْ إِنْكَاراً بِيَدٍ وَلا لِسَانٍ فَقَدْ بَرِئَ مِنَ الإِثم وَأَدَّى وَظِيفَتَهُ ، ومَنْ أَنْكَرَ بِحَسَبِ طَاقَتِهِ فَقَدْ سَلِمَ مِنْ هَذِهِ المعصية ، وَمَنْ رَضِيَ بِفِعْلِهِمْ وتابعهم ، فَهُوَ العَاصي .

190. Mü'minlerin annesi, Ümmü Seleme Hint Binti Ebû Ümeyye Huzeyfe *radıyall*ahu *anhâ'*dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizin üzerinize birtakım emirler, yöneticiler tayin olunacaktır. Onların dine uygun olan işlerini iyi bulur, uygun olmayanlarını ise hoş karşılamaz, tenkit edersiniz. Kim hoş karşılamaz, kerih görürse günahdan korunmuş olur. Kim de tenkit eder, onların kötülüklerine engel olmaya çalışırsa, kurtuluşa erer. Fakat kim de razı ve hoşnut olur, onlara uyarsa isyan etmiş olur." Bunun üzerine sahâbe-i kirâm:

–Ya Resûlallah! Onlarla savaşmayalım mı? dediler.

Peygamber Efendimiz:

–**"Aranızda namaz kıldıkları sürece hayır"** buyurdu. Müslim, İmâre 63

Açıklamalar

Hz. Peygamber, bazı hadislerinde, ileride ortaya çıkacak bazı durumlarla ilgili bilgiler vermiştir. Bunların bir kısmı gerçekleşmiştir. Henüz meydana gelmeyenlerin ise, ileride gerçekleşeceğine inanırız. Bu çeşit haberler, birer mucizedir. Vahye muhatap olan bir peygamberin bunları bilmesi ve haber vermesinde şaşılacak bir durum yoktur. Zira o, Allah'ın

kendisine bildirdiğini haber vermektedir. Bu nevi hadislere **“fiten”** veya **“melâhim”** hadisleri denilir. Peygamberimiz açıklamakta olduğumuz hadislerinde, İslâm ümmetinin başına birtakım kişilerin tayin yoluyla veya müslümanların arzu etmedikleri şekilde getirileceklerini haber vermiştir. Bu gibi hallerde nasıl hareket edilmesi gerektiğinin genel metodlarını da bize bildirmişlerdir. Müslümanlar, müslümanca bir tavır ortaya koymak için bu prensiplere hassasiyetle uymak zorundadırlar.

Peygamber Efendimiz’in bu ve buna benzer hadislerinden, tayin veya herhangi bir yolla devlet reisliğine getirilmiş olanlara, İslâmi esaslara riayet ettikleri takdirde itaat edilmesi gerektiği neticesi çıkarılmıştır. Çünkü devlet başkanlığına gelişin belirlenmiş bir tek yolu bulunmamaktadır. Bu geliş seçimle, seçilenin kendinden sonrakini tavsiye etmesiyle, seçilenlerin seçmesiyle olabilir. Geliş şekli ve yolundan daha çok, davranış ve uygulamaya önem verildiği görülmektedir. **Yöneticilerin dine uygun olmayan uygulamalarını hoş karşılamama ve iyi görmeme, onlara kalben buğz etme ve isteklerini yerine getirmeme bir direniş ve hakka dâvet tarzı olarak kabul edilir.** Bu, daha önce de belirtildiği gibi, elle ve dille kötülüğü düzeltmeye gücü yetmeyenlerin başvurabileceği bir tür cihad veya ma’rufu emir ve münkeri nehiy yollarının sonuncusudur. Tenkit etmek ve böylece kötülüğe engel olmaya çalışmak dille yapılan bir cihad türü veya iyiliği emir ve kötülükten nehiy görevinin elle yapılandan sonra gelen ikinci derecesidir. Bunları yerine getirmeyerek, kötülüğü hoş gören ve ona uyanlar kendileri de kötülüğe iştirak etmiş, günah işlemiş ve kurtuluşu hak edememiş olurlar. Çünkü böyleleri, yöneticilerin isyankârlığına ve azgınlıklarına iştirak etmiş demektir.

Sahâbe-i kirâm, günah işleyen, dinde kötü sayılan ve hatta haram olan şeyleri, münkerleri yapan bir idareciye karşı savaşmaları gerekip gerekmediğini sorunca, Allah Resûlü, namaz kıldıkları sürece bunun caiz olmayacağını söylemişlerdir. Namaz, İslâm’ın en belirgin simgesi ve imanla küfrü ayıran bir gösterge olma niteliğine sahiptir. Bu özelliği sebebiyle, namaz kılan kişinin diğer dînî emir ve ibadetleri de kabul ettiği kanaat ve neticesine varılır.

İslâm dini, fitne çıkarılmasından ve haksız yere kan akıtılmasından son derece kaçınılmasını tavsiye eder. İnsan hayatına büyük önem verdiği için, onun haksız yere ortadan kalkmasına vesile olacak davranışlardan şiddetle sakındırır. Savaş veya kan akıtılması, bütün çarelerin sona erdiği noktada, kaçınılmaz bir zaruret haline geldiğinde câizdir. Aksi takdirde, insan hayatına kastetmek en büyük haramlardan biridir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinden çıkmadığı ve İslâm’ın herhangi bir esasını değiştirmediği takdirde, devlet başkanına itaat edilir.

2. Devlet başkanı, seçim, tayin, şûra kararı, kendi gücü ve benzer yollardan herhangi biriyle gelebilir. Bu hususta aslolan, İslâmî esaslara uygun hareket etmesidir.

3. Günah olan işlerde devlet başkanına itaat edilmez. Gücü yetenler, kendisini uyarır ve kötülüklerden vazgeçmesini isterler. Buna gücü yetmeyenler kalben buğz eder ve günahdan sakınırlar.

4. Namaz, İslâm’ın alâmeti ve mü’minlerle kafirlerin arasını ayıran en önemli simgedir. Namaz kıldığı sürece yöneticiye karşı isyan edilmez ve savaşılmaz.

191– السَّادسُ : عن أُمِّ الْمُؤْمِنين أُمِّ الْحكَم زَيْنبَ بِنْتِ جحْشٍ رضي اللَّه عنها أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم دَخلَ عَلَيْهَا فَزعاً يقُولُ : « لا إِلهَ إِلاَّ اللَّه ، ويْلٌ لِلْعربِ مِنْ شَرٍّ قَدِ اقْتربَ ، فُتحَ الْيَوْمَ مِن

رِدْمِ يَأْجُوجَ وَمأْجوجَ مِثْلُ هذِهِ » وَحَلَّقَ بأُصْبُعه الإِبْهَامِ والَّتِي تَلِيهَا . فَقُلْتُ: يَا رسول اللّه أَنَهْلِكُ وفِينَا الصَّالحُونَ ؟ قال : « نَعَمْ إِذَا كَثُرَ الْخَبَثُ » متفقٌ عليه .

191. Mü'minlerin annesi, Ümmü'l-Hakem Zeyneb Binti Cahş *radıyallahu anhâ'* nın anlattığına göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sel-lem,* korkudan titreyerek onun yanına girdi ve:

"Allah'dan başka ilah yoktur. Yaklaşan şerden dolayı vay Arabın haline! Bugün Ye'cûc ve Me'cûc'un seddinden şu kadar yer açıldı" buyurdu ve baş parmağı ile şehadet parmağını birleştirerek halka yaptı. Bunun üzerine ben:

– Ey Allah'ın Resûlü! İçimizde iyiler de olduğu halde helâk olur muyuz, dedim? Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* :

– "Kötülük ve günahlar çoğaldığı vakit, evet" buyurdu.

Buhârî, Fiten 4, 28; Müslim, Fiten 1. Ayrıca bk. Buhârî, Enbiyâ 7, Menâkıb 25; Ebû Dâvûd, Fiten 1; Tirmizî, Fiten 23; İbn Mâce, Fiten 9

Zeyneb Binti Cahş

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in eşi ve mü'minlerin annelerinden biridir. Abdullah İbni Cahş'ın kız kardeşidir. Annesi, Peygamber Efendimizin halası Ümeyye Binti Abdülmuttalib'dir. Künyesi Ümmü'l-Hakem'dir.

Zeyneb, ilk müslüman olan sahâbî hanımlardandı. İlk hicret edenler arasında da yer aldı. Önce Peygamber'in azadlısı Zeyd İbni Hârise ile evlendi. Zeyd, Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün sünnetini öğretmek üzere onunla evlenmişti. Daha sonra Allah Teâlâ'nın emriyle Peygamber Efendimiz kendisine eş edindi. Bunu emreden âyetin meâli şöyledir:

"Habibim! Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine ikram edip hürriyete kavuşturduğun kimseye: "Eşini elinde tut Allah'dan kork!" diyorsun. Halbuki Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek gizliyorsun. Oysa asıl korkulmaya lâyık olan Allah'dır. Zeyd o kadından ilişiğini kesince biz o kadını sana nikahladık ki, evlatlıkları karılarıyla ilişiğini kestikleri zaman, o kadınlarla evlenmek hususunda mü'minlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir" [Ahzâb sûresi (33), 37] .

Hz. Peygamber, Zeyneb vâlidemizle hicretin üçüncü veya beşinci senesinde evlendi. Zeyneb, Peygamberimiz'in diğer hanımlarına karşı, kendisini Allah'ın evlendirdiğini söyleyerek övünür ve: "Beni Allah kendi katından, vahiyle zevce kıldı" derdi.

Zeyneb validemiz, çok hayır işler ve bol sadaka verirdi. Onun Peygamberimiz'le evlenmeden önce adı Berre idi. Efendimiz kendisine Zeyneb adını verdi. Peygamberimiz'in bu evliliğini münafıklar dillerine dolamışlardı:

Muhammed, evladlarının hanımlarıyla babalarının evlenmesini haram kıldı, kendisi ise evladının hanımıyla evlendi, demişlerdi. Çünkü Zeyd daha önceleri, Peygamber Efendimiz'in evladlığı idi; onun için kendisine Zeyd İbni Muhammed deniliyordu. Oysa babasının dışında birine nisbetle evlatlığı oğul yerine koymak yasaklanmıştı. Peygamberimiz bu evliliği ile, dinimizin bu konudaki hükmünü de ortaya koymuş ve açıklamış oluyordu. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de:

“Muhammed içinizden herhangi bir adamın babası değil, o Allah’ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur” *[Ahzâb sûresi (33), 40] ve* ***“Evlâtlıkları babalarına nisbet edin, bu Allah katında en doğru olandır”*** [Ahzâb sûresi (33), 5] *buyurulur.*

Bu sebeble Zeyd, babasının adıyla Zeyd İbni Hârise diye anılıyordu.

Hz. Zeyneb el işi yapan ve bu konuda çok maharetli olan bir hanımdı. İş yapar ve kazancını Allah yolunda sarfederdi. Hz. Aişe’nin naklettiği bir hadise göre, Peygamber Efendimiz:

“Sizin bana en çabuk ve erken kavuşacak olanınız, kolu en uzun olanınızdır” *buyurmuştur. Hz. Aişe:*

Biz peygamber hanımları kollarımızı ölçerdik, oysa en uzun kollu olan Zeyneb’ti, çünkü o eliyle iş yapar ve tasadduk ederdi, der (Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 101).

Buradaki kol uzunluğundan maksat, dilimizde cömert olanlar için kullandığımız eli açıklıktır.

Zeyneb binti Cahş 20 (641) senesinde vefat etti ve Bakî mezarlığına defnedildi. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadiste zikredilen, **“yaklaşan şerden”** maksadın, müslüman Araplarla harbedecek bir küfür ordusu olduğu yorumu yapılır. Ye’cûc ve Me’cûc ise, kıyamete yakın ortaya çıkacak ve yeryüzünde fitne-fesat çıkaracak bozguncu bir kavim olarak tarif edilmiştir. Ye’cûc ve Me’cûc ile ilgili pek çok hadis, sahih hadis kitaplarında yer alır. Bu rivayetlerden, onların kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu konu, kıyamet alâmetleri arasında zikredilir.

Bu hadîs-i şerif vesilesiyle, kötülüklerin yaygınlaşmasının, toplumların helâkinin, çöküş ve yokoluşunun sebebi olduğu gerçeğini bir kere daha anlıyoruz. Hadiste geçen **“habes”** tabiri, fıskı, fücûru, şirki, küfrü ifade eder. Bununla kastedilen, tıpkı bir yerde ortaya çıkan ateşin şiddetlenince kuru ve yaş ne varsa yakıp kül etmesi gibi bir haldir. Temizi ve pisi birlikte yok eder. Toplum helâke uğrayınca da mü’min ve münafık, muhalif ve muvâfık hepsi birlikte azaba uğrarlar. Sonra herkes yaptığının karşılığını görür. Allah katında ceza veya mükâfata nail olur. Bu kötü akibete uğramadan salihler, iyiler vazifelerini hakkıyla yerine getirme gayreti içinde olmalıdırlar. Hûd sûresi’nin 74-83. âyetlerinde şöyle buyurulur:

“İbrahim’den korku gidip kendisine müjde gelince Lût kavmi hakkında bizimle mücâdeleye başladı. Çünkü İbrahim cidden yumuşak huylu, içli, kendisini Allah’a vermiş biri idi. Melekler:

“Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin azab emri gelmiştir ve onlara geri çevrilmez bir azab mutlaka gelecektir. Elçilerimiz Lût’a gelince, Lût onların gelmelerinden endişeye düştü, onları korumaktan âciz kaldı da, “bu ne çetin bir gündür” dedi. Lût’un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapmaktaydılar. Lût, “Ey kavmim! İşte şunlar kızlarımdır, sizin için bunlar daha da temizdir. Allah’dan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu?” dedi. Dediler ki:

Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin. Lût:

“Keşke benim size karşı bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim” dedi. Melekler:

“Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle yürü. Karından başka sizden hiçbiri geri kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan azab şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vadolan helâk zamanı, sabahdır. Sabah yakın değil mi?” dediler.

Emrimiz gelince onların üstünü altına getirdik ve üzerlerine balçık çamurundan pişirilip istif edilmiş bir çeşit taş yağdırdık. O taşlar, Rabbin katında işaretlenerek yağdırılmıştır. Bunlar zâlimlerden uzak değildir.”

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Masiyetlerin, büyük günahların yaygınlaşması ve bunlara engel olunmaması, topyekün helâkin sebebidir.

2. Bir toplumda kötülükler çoğalınca, içlerinde bulunan sâlih ve iyi kişiler de vazifelerini yapmayınca, böyle kimselerin aralarında olması, onlara gelecek felâketi önlemez. Neticede felâket ve belâlar günahkârlarla birlikte sâlihlere de isabet eder.

3. Masiyetleri kötü görüp, onların yaygınlaşmasını önlemek her müslümanın görevidir.

192- **السَّابعُ** : عنْ أَبِي سَعيد الْخُدْرِيِّ رضي اللَّه عنه عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إيَّاكُم وَالجُلُوسَ فِي الطرُقاتِ » فقَالُوا : يَا رَسولَ اللَّه مَالَنَا مِنْ مَجالِسنَا بُدٌّ ، نَتحدَّثُ فِيهَا ، فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : فَإِذَا أَبَيْتُمْ إلاَّ الْمَجْلِس فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ» قالوا: ومَا حَقُّ الطَّرِيقِ يا رسولَ اللَّه ؟ قال : « غَضُّ الْبَصَر ، وكَفُّ الأَذَى، وردُّ السَّلامِ ، وَالأَمْرُ بالْمعْروفِ ، والنَّهْيُ عنِ الْمُنْكَرِ » متفقٌ عليه .

192. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* :

“Yol ve sokaklara oturmaktan sakınınız” buyurdu. Sahâbîler:

- Ya Resûlallah! Bizim yol ve sokaklara oturmaktan vazgeçmemiz mümkün değil, çünkü lüzumlu işlerimizi orada konuşuyoruz, dediler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* :

–“Vazgeçemiyorsanız ve mutlaka oturmak zorunda kalıyorsanız, o halde yolun hakkını veriniz” buyurdular. Bunun üzerine:

- Yolun hakkı nedir ki, ya Resûlallah? diye sordular. Peygamberimiz:

–“Gözü haramlardan korumak, gelip geçene eziyet vermemek, verilen selâma mukabelede bulunmak, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırma vazifesini yerine getirmek” buyurdular.

Buhârî, Mezâlim 22, İsti’zân 2; Müslim, Libâs 114. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 12

Açıklamalar

Hz. Peygamber'in yol üzerine oturmayı yasaklaması burada oturmak haram olduğu için değil, oralarda haram işlenmesine engel olma ve insanları haram işlerden sakındırma sebebiyledir. Sahâbe, önceden gelen alışkanlıklarıyla, din ve dünyalarına ait işlerini evlerinin bulunduğu yollar üzerine oturarak konuşup hallediyorlardı. İstişârelerini, müzâkerelerini, dertlerine çare olacak konuları, bir takım muamele ve anlaşmalarını bu sokaklara oturarak çözümlüyorlardı. Bu sebeble yol ve sokaklarda oturma âdetlerinin zaruretten kaynaklandığını ifade ettiler. Resûl-i Ekrem, bu durum karşısında kendilerine yolun haklarından bahsetmek zorunda kaldı.

Yollar umuma ait yerlerdir. Bir veya birkaç kişinin oraları işgal etmesi ve gelip geçenin hukukuna mani olması kabul edilemez. Bundan dolayı Peygamberimiz sahâbîlere, dolayısıyla müslümanlara yolun hukukunu açıklama gereğini duydu. **"Gözü yummak"** anlamındaki tabiri biz **"gözü haramlardan korumak"** olarak tercüme etmeyi uygun bulduk. Çünkü gelip geçen kadına, kıza bakmak fitnenin vesilesi olan haramlardan biridir.

"Gelip geçene eziyet etmemek" sözüyle kastedilen, onlara yol vermemek, yolu daraltmak, geçenlerin gıybetini yapmak, onları tahkir etmek gibi olumsuz davranışlardır. Bunlar da hepimizin bildiği gibi, dinimizin yasakladığı şeylerdir.

Verilen selâmı almak, dinimizde farzdır. Çünkü selâm, müslümanlar arasında bir parola, karşılıklı güven içinde olabileceklerinin bir kanıtı ve yine karşılıklı bir duadır. İnsanların birbirlerini sevebilmelerinin ve dost olabilmelerinin de ilk adımı olarak kabul edilir.

İyiliği emredip kötülükten sakındırmanın önemini de artık iyice öğrenmiş bulunuyoruz.

Daha başka hadislerde bunlara ilave olarak güzel söz söylemek, âcizlere ve mazlumlara yardımcı olmak, boş iş ve sözlerden sakınmak, yolunu kaybedene yol göstermek, aksırana mukâbelede bulunmak gibi hasletler zikredilmişdir. Bu hadis, 1627 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yollar üzerinde oturmaktan sakınmak gerekir. Çünkü yollar umûma ait yerler olup fertler tarafından işgal edilmesi doğru değildir.
2. Yollarda oturmak zorunda olanlar, yolların hukukuna riayet etmekle görevlidir.
3.Müslümanlar başkalarını daima iyiliğe ve güzelliğe davet etmeli, kötülüklerden de sakındırmalıdır.

193– الثَّامنْ : عن ابن عباس رضي اللَّه عنهما أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رأى خَاتماً مِنْ ذَهَبٍ في يَد رَجُلٍ ، فَنَزعَهُ فطَرَحَهُ وقَال : « يَعْمَدُ أَحَدُكُمْ إِلَى جَمْرَةٍ مِنْ نَارٍ فَيجْعلهَا في يَدِهِ ، » فَقِيل لِلرَّجُل بَعْدَ مَا ذَهَبَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : خُذْ خَاتمَكَ ، انتَفعْ بِهِ . قَالَ : لا واللَّه لا آخُذُهُ أَبَداً وقَدْ طَرحهُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . رواه مسلم .

193. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre; Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir adamın elinde altın bir yüzük gördü, onu çıkardı ve attı. Sonra da şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz ateşten bir köze yönelip, onu eline mi alıyor?" Hz. Peygamber gittikten sonra o adama:

– Yüzüğünü al da ondan uygun bir şekilde faydalan, denildi. Bu kişi ise:

– Hayır Allah'a yemin ederim ki, Allah Resûlü onu attıktan sonra onu ebediyyen almayacağım, dedi.

Müslim, Libâs 52

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz müslüman erkeklerin altın kullanmalarını ve ipek elbise giymelerini yasaklayıp haram kılmıştı. Bu hadiste geçen olay, yasaklama emrinden sonra olsa gerektir. Resûl-i Ekrem'in elinden çıkarıp attığı altın yüzüğü, meşru bir şekilde kullanmak için bile olsa almayacak kadar takvâ sahibi olan sahâbî, muhtemelen bu konudaki yasağı bilmiyordu. Bu hadis, altın kullanmanın erkekler için câiz olmadığını, bir kere daha teyid etmiş oluyor. Bu yasağın, keyfi kullanımı, süs ve zînet eşyası olarak kullanmayı kapsadığını ifade etmeliyiz. Zaruri haller olarak kabul edilen durumlar, vücudun bir uzvuna altından ek konulması, süs için olmayan diş kaplamaları, tedâvî niteliği taşıdığı için bu kapsamın dışında mütalaa edilir. Burada konuyla ilgili farklı ictihadlara temas etmek uygun olmaz. Biz, genel kabul gören, fetvâ verilen ve takvâya uygun farz edilen görüşlerle iktifâ etmeyi uygun buluyoruz. Ayrıca, bu yasağın saf altın cinsine ait olduğunu ve altın hükmünde olmayan alaşımları kapsamadığını da belirtmeliyiz. İpek için de aynı hükümler söz konusu olup, ayrıca tekrarlamaya ihtiyaç olmadığı kanaatindeyiz. Kitabımızın **"Giyim Kuşam Bölümü"**'nde konuyla ilgili etraflı bilgi verilmiş bulunmaktadır.

Bir haramı ve yasağı işleyen kimseyi gücü yeten eliyle düzeltip engeller. Resûl-i Ekrem Efendimiz burada, bu hükmü yerine getirmiş ve daha önce açıklamış olduğumuz münkeri el ile düzeltmenin örneğini göstermiştir. Peygamberimiz, haram kılındığı halde altın yüzük takmayı, parmağına ateşten bir köz takmaya benzetmiştir. Çünkü haram işlemenin cezası, cehennemde azab görmektir.

Parmağındaki yüzüğü Allah Resûlü'nün çıkarıp attığı sahâbînin, onu uygun bir tarzda kullanmak için almayışı, Resûl-i Ekrem'in emir ve yasaklarına bağlanmadaki aşırı hassasiyetini gösterir. Çünkü Peygamberimizin o yüzüğü atmasından maksat, onu telef etmek değil, bir daha kullanmamasını tenbihdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Gücü yetenler, kötülüğü elleriyle giderirler. Bu görev, kişinin mevki ve makamına göre, farz, vâcip, sünnet veya mübah derecesinde olabilir.
2. Erkeklerin altın yüzük takması haramdır.
3. Hz. Peygamber'in helâl ve haram koyma yetkisi vardır.
4. Sahâbe, Peygamber'e ittiba edip uyma hususunda örnek bir topluluktur.

194– التَّاسِعُ : عَنْ أَبِي سعيدٍ الْحسنِ البصْري أَنَّ عَائِذَ بن عمْروٍ رضي اللَّه عنه دخَلَ عَلَى عُبَيْدِ اللَّهِ بن زيَادٍ فَقَالَ : أَيْ بنيَّ ، إِنِّي سمِعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقولُ : « إِنَّ شَرَّ الرِّعاءِ الْحُطَمَةُ » فَإِيَّاكَ أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ . فَقَالَ لَهُ : اجْلِسْ فَإِنَّمَا أَنت مِنْ نُخَالَةِ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقال : وهَلْ كَانَتْ لَهُمْ نُخَالَةٌ إِنَّمَا كَانَتِ النُّخالَةُ بَعْدَهُمْ وَفي غَيرِهِمْ ، رواه مسلم .

194. Ebû Saîd Hasan el-Basrî'den rivayet edildiğine göre, Âiz İbni Amr *radıyallahu anh* Ubeydullah İbni Ziyâd'ın yanına girdi ve:

– Ey oğlum! Ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* in **"Yöneticilerin en kötüsü, idaresi altındaki insanlara karşı katı ve kaba davrananlardır"** buyurduğunu işittim, sakın sen onlardan olma, dedi.

Ubeydullah İbni Ziyâd, Âiz'e:

– Sen otur! Çünkü sen Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem'* in ashabının, unun kepeği gibi döküntü takımındansın, dedi. Âiz İbni Amr:

– Onlar arasında unun kepeği gibi döküntü takımından olan mı var ki? Unun kepeği gibi döküntü takımından olanlar onlardan sonra ve onlar dışındakilerin arasından çıktı, dedi.
Müslim, İmâre 23

Âiz İbn Amr

Sahâbe-i kirâmdandır. Müzeyne kabilesine mensub olup Ebû Hübeyre künyesiyle anılır. Bey'atürrıdvân ashâbı arasında yer alır. Sahâbe-i kirâmın sâlihlerinden biri idi.

Âiz, Basra'da yerleşti ve kendine bir ev yapıp ömrünün sonuna kadar orada kaldı. Yezîd İbni Muâviye'nin zamanında, Ubeydullah İbni Ziyâd'ın Basra valisi olduğu sırada 61 (680-81) senesinde vefat etti. Cenaze namazını Vali İbni Ziyâd'ın değil, Ebû Berze el-Eslemî'nin kıldırmasını vasiyet etmişti. Hz. Peygamber'den 80 hadis rivayet etti. Buhârî ve Müslim ondan üç hadis rivayet etmişlerdir. Hasan el-Basrî ondan hadis rivayet edenlerden biridir. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu hadis, sahâbe-i kirâm'dan her birinin ma'rûfu emir ve münkeri nehiy vazifesine ne kadar düşkün olduğunun bir örneğidir. Âiz, zamanın valisi Ubeydullah'a karşı görevini yerine getirmiş ve ona Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hadisiyle nasihat etmiştir. Valinin kendisini küçümsemesi üzerine de, ona son derece susturucu bir cevap vermiştir. Çünkü sahâbe-i kirâmın hepsi ümmetin büyükleri ve seçkinleridir. Onların kendi aralarında farklı düşünce ve mertebeleri elbette vardır, fakat bu durum onları küçümsemeyi gerektirmez. Bu hadis 658 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbenin hepsi, iyiliği emir ve kötülüğü nehiy konusunda titizdiler. Doğru bildikleri bir şeyi söylemekten çekinmezlerdi.

2. Ehl-i sünnet itikadına göre bütün sahâbîler faziletli olup saygıya layık kimselerdir.

195– الْعاشرُ : عَنْ حذيفةَ رضي اللَّه عنه أَنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « والَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بالْمعرُوفِ ، ولَتَنْهَوُنَّ عَنِ المنْكَرِ ، أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّه أَنْ يَبْعث عَلَيْكمْ عِقَاباً مِنْهُ ، ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلاَ يُسْتَجابُ لَكُمْ » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

195. Huzeyfe *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Canımı gücü ve kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, ya iyilikleri emreder ve kötülüklerden nehyedersiniz, ya da Allah kendi katından yakın zamanda üzerinize bir azab gönderir. Sonra Allah’a yalvarıp dua edersiniz ama, duanız kabul edilmez.” Tirmizî, Fiten 9

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, bazı kere sözlerine, konuşmalarına yeminle başlardı. Onun böyle davranması, sözünün doğruluğunu tekit ve teyit gayesi taşır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’in az sayılmayacak kadar sûre ve âyetlerinin de yeminle başladığını görmekteyiz. Bu, Allah Teâlâ’nın sözünün tasdiki, tekit ve teyidi olup, muhtelif hikmetleri üzerinde müfessirlerin çok şey söylediği konulardan biridir. Peygamber Efendimiz’in birtakım hutbe ve konuşmalarına yeminle başlamak suretiyle, Câhiliye dönemi Arapları arasında yaygın olarak bulunan ve sahâbîlerce de bilinip bazı kere kullanılan yanlış ve uygunsuz yeminleri ortadan kaldırma hedefi güttüğü ifade edilir. Söze yeminle başlamanın bir başka sebebi de, yeminden sonra getirilecek sözün önemine dikkat çekmek ve o sözün gerçekliğini tekit etmekdir.

Bu hadis, bize iyilikleri emir ve kötülüklerden nehiy vazifesini yerine getirdiğimizde kazanacağımız mükâfatı, ihmâl ettiğimizde ise uğrayacağımız musibeti bir kere daha açıkça bildirmektedir. Birincisi müsbet bir davranış, ikincisi ise o müsbet davranışı yapmadığımızda uğrayacağımız menfî neticedir. Müsbet olan, iyiliği emir ve kötülükten nehiy vazifesini yerine getirmemizdir. Menfi netice ise, vazifemizi yerine getirmediğimiz takdirde uğrayacağımız musibetlerdir. İnsanın bu dünyada başına gelebilecek musibetler, belâlar bir tek cinsten ibaret olmayıp çok çeşitlidir.

Kötü kimselerin toplumların başına musallat olması, idarecilerin işledikleri zulümler yüzünden toplumun fitnelere sürüklenmesi, müslümanlar arasında düşmanlıkların ortaya çıkması ve benzer musibetler, her ferdi içine alan umûmî mahiyetteki belâlardır. Daha önceki hadislerde de geçtiği gibi, bunlar helâke, çöküş ve yok oluşa sebeb olan hallerdir. İyiliği emir ve kötülükten nehiy vazifesini ihmal eden veya terkeden toplumlar, bu belâlara müstehak olurlar.

Musibet ve belâ anında yapılan duanın da kabul edilmeyeceği, bu hadiste açık bir şekilde bildirilmektedir. Çünkü musibetlerin gelmesine sebeb olan kötülüklere karşı mücadele edilmemiş, ma’rûfu emir ve münkeri nehiy görevi yapılmamıştır. Böylece duanın kabul edilebilmesi için gerekli şartlar da yerine getirilmemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ma’rûfu emir ve münkeri nehiy vazifesi yerine getirilmezse, Allah azabını gönderir.
2. Gücü yetenler iyiliği tavsiye edip, kötülükten sakındırma görevini yerine getirmeyince, ceza bütün topluma şâmil olur.
3. Allah’ın emir ve yasaklarına riâyet etmeyenlerin duaları da kabul olunmaz.
4. Dînî bir hakikatı, önemli bir meseleyi tebliğ ederken, söze yeminle başlamakta bir sakınca yoktur.

196– الْحَادي عشَرَ : عنْ أَبِي سَعيد الْخُدريِّ رضي اللَّه عنه عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال:
«أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَدْلٍ عندَ سلْطَانٍ جائِرٍ » رواه أبو داود ، والترمذي وقال: حديثٌ حسنٌ .

196. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh’* den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Cihadın en faziletlisi, zâlim sultanın karşısında hakkı ve adaleti söylemektir.”

Ebû Dâvûd, Melâhim 17; Tirmizî, Fiten 13. Ayrıca bk. Nesâî, Bey’at 37; İbni Mâce, Fiten 20

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

197– **الثَّاني عَشَر** : عنْ أَبِي عبدِ اللَّه طارِقِ بنِ شِهابٍ الْبُجَلِيِّ الأَحْمَسِيِّ رضي اللَّه عنه أَنَّ رجلاً سأَلَ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وقَدْ وَضعَ رِجْلَهُ في الغَرْزِ : أَيُّ الْجِهادِ أَفْضَلُ؟ قَالَ : « كَلِمَةُ حقٍّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جائِرٍ » رَوَاهُ النسائيُّ بإسنادٍ صحيحٍ .

« الْغَرْز » بِعَيْنٍ مُعْجَمةٍ مَفْتُوحةٍ ثُمَّ راءٍ ساكنة ثم زَاي ، وَهُوَ رَكَابُ كَورِ الْجَمَلِ إِذَا كَانَ مِنْ جِلْدٍ أَوْ خَشَبٍ ، وَقِيلَ : لاَ يَخْتَصُّ بِجِلدٍ وَخَشَبٍ .

197. Ebû Abdullah Târık İbni Şihâb el-Becelî el-Ahmesî *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ayağını özengiye koymuş vaziyette iken, bir adam:

– Hangi cihad daha faziletlidir, diye sordu? Peygamberimiz:

– “Zâlim sultan katında söylenen hak söz” buyurdular.

Nesâî, Bey’at 37. Ayrıca bir önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

Târık İbni Şihâb el-Becelî

Sahâbe-i kirâmdan olup, Ebû Abdullah künyesiyle anılır. Büceyle kabilesinden Ahmes kolundan olduğu için, el-Becelî ve el-Ahmesî nisbeleriyle bilinir. Hem Câhiliye döneminde yaşadı, hem de Peygamber Efendimiz’le islâm döneminde dost oldu. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in halifelikleri döneminde 34 savaşa iştirak etti. Hulefâ-yi Râşidîn ve diğer sahâbîlerden hadis nakletti. Rivayet ettiği hadislerden bir kısmı Sünen eserlerde yer alır.

Târık, Kûfe’ye yerleşmişti. 83 (702) senesinde orada vefat etti. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Zâlimler, hak ve hukuk gözetmeyen, insanlara ezâ ve cefâ eden, adalet gibi bir faziletten mahrum olanlardır. Zulmün her çeşidi ve zâlimlerin herbiri çirkin, sevimsiz ve kötüdür. Ancak, yöneticiler zâlim olursa, zulüm toplumun lider kadrosunda ise, bu daha da çirkin, kötü ve yıkıcı olur. Zulüm, insanlık tarihinin her döneminde varolageldi. Nice zâlimlerin akibetini toplumlar müşahade etti. Bütün bunlara rağmen zulmün sonu da gelmedi. Peygamberler yeryüzünde şirki, küfrü ve bu ikisinden kaynaklanan zulmü ortadan kaldırmak üzere geldiler. Her peygamber, insanlık tarihi boyunca eşsiz adalet örnekleri sergiledi. Fakat insanoğlu, fıtrattan, hak ve hakikatten, Allah’ın gösterdiği yoldan sapıp yine zulme yöneldi. Kur’ân-ı Kerîm, bunların canlı ibret tablolarını, insanlığın gözleri önüne serer. Peygamber Efendimiz’in pek çok hadislerinde de, zulmün ne büyük bir musibet olduğu ısrarla bizlere hatırlatılır.

Kur’an ve Sünnet’in bu yol ve yön göstericiliğine rağmen tarih boyunca İslâm toplumlarında da zâlimlere ve zulümlere rastlamaktayız. Onların akıbeti de öncekilerden farklı olmadı ve kendilerinden sonrakiler için ibret verici oldu. Çünkü zulüm hiç bir zaman

sürekli yaşamadı. Zâlimlerin âkibeti hep birbirine benzedi; neticede galib gelen mazlumlar oldu; çünkü Allah Teâlâ zâlime değil, mazluma yardım eder.

Adalet ya da zulüm konusunda toplumları değerlendirirken ele almamız gereken ilk merci ve vereceğimiz hükme esas teşkil edecek ilk mevki ve makam, yönetim mekanizmasıdır. Yönetimde ise ilk temel unsur, devleti yöneten kişidir. Çünkü **toplumda yönetim, insanda beyin mesabesindedir. Nasıl insan vücudunda beyin fonksiyonlarını yitirdiğinde, bütün vücut fonksiyonlarını kaybederse, toplumda da yönetici kadro fonksiyon icra etmezse, toplumun diğer kademeleri de işlemez hale gelir.** O halde yönetim işin temelidir, esasıdır, "olmazsa olmaz"ıdır. Ayrıca, dokunulması, düzeltilmesi, tedavisi en zor fakat yaşamak için en lüzumlu olanıdır.

İşte yukarıda kısaca açıklamaya çalıştığımız, sebeblerden dolayı, zalim idarecinin karşısında hakkı söylemek en büyük cihaddır. Zira bu teşebbüste başarıya ulaşılırsa, hem zâlim kurtulmuş ve Allah'a kulluk şuuruna ermiş olur, hem de toplum zâlimin zulmünden kurtulmuş, en büyük fazilet olan adalete kavuşmuş olur. Böylece cihad başarıya ulaşmış, Allah'ın adının ve dininin yeryüzünde hâkimiyeti de sağlanmış olur. Yöneticiyi ikaz edecek olanlar öncelikle âlimlerdir. Halka düşen görev ise, zâlimin zulmüne rıza göstermemek, bu zulümlere ortak olmamak, kalbiyle buğz etmek ve zâlimlerin yaptıklarını kötü görmektir.

Cephede cihad eden kimse, korku ile ümit arasında olur. Gâlip mi gelecek, mağlup mu olacak? Bunu bilemez; fakat galibiyet için çalışır. Zâlim idareciye karşı çıkmak, bu görevi yapanın belki de hayatına malolacak bir cihaddır. Bu cihadı göze alanlar en büyük kahramanlardır. Çünkü ölümü göze almışlardır. Tarih boyunca görülen gerçek şudur: **Zâlimlere karşı çıkanlar, hayatlarını feda ederek, toplumları ve insanlığı kurtarmışlardır.**

Zâlim yöneticiler, yeryüzünü bir kan gölüne çevirirler. Onların zulmüne engel olmak maksadıyla, ma'rûfu emir ve münkeri nehiy vazifesini yerine getirenler, öncelikle kendileri mes'uliyetten kurtulmuş olurlar. Şayet yönetici ıslah olursa, kendisiyle birlikte topyekün insanlar kurtuluşa ererler. İslâmdaki cihadın gayesi de bundan ibarettir. Cihadda, bugünün merhametsiz, acımasız, insanlık dışı harblerinde olduğu gibi insan hayatına kasdetme ve önüne geleni öldürme asla söz konusu değildir. Bunun tam aksine, cihad, fert ve toplumu dünya ve âhiret saadetine ulaştıracak adalete dayalı bir nizam kurmak, yeryüzünde inanan-inanmayan herkesin, Allah'ın hâkimiyetine girmelerini temin edip, zâlimlerin zulmünden kurtulmalarını sağlamak için yapılan bir ibadettir. **Cihadda prensib şudur: Bir tek kişiyi mü'min yapmak, bin kâfiri yok edip ortadan kaldırmaktan daha faziletlidir.** İslâm'ın gayesi insanları öldürmek değil, yaşatmaktır. Ama bu nizamın gelmesine karşı çıkan ve zulmün devamını isteyenlerle elbette harbedilir. Bunun kâidelerini de yine İslâm koyar.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cihad sadece cephede yapılan savaş olmayıp, çeşitli mertebeleri ve dereceleri vardır.

2. Ma'rûfu emir ve münkeri nehiy de cihaddır.

3. Adaletli olmayan, zâlim idarecilere karşı, hakkı söylemek cihadın en üstün mertebesidir.

4. Nasihat ehli âlimler, yöneticileri uyarmak zorundadırlar.

198– الثَّالِثَ عشَرَ : عن ابن مَسْعُودٍ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم :
«إِنَّ أَوَّلَ مَا دخَلَ النَّقْصُ عَلَى بَنِي إِسْرائيلَ أَنَّه كَانَ الرَّجُلُ يَلْقَى الرَّجُل فَيَقُولُ : يَا هَذَا اتَّقِ اللَّه وَدعْ مَا تَصْنَعُ فَإِنَّهُ لا يَحِلُّ لك ، ثُم يَلْقَاهُ مِن الْغَدِ وَهُو عَلَى حالِهِ ، فلا يمْنَعُه ذلِك أَنْ يكُونَ أَكِيلَهُ وشَرِيبَهُ وَقعِيدَهُ ، فَلَمَّا فَعلُوا ذَلِكَ ضَرَبَ اللَّه قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ » ثُمَّ قال : { لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ داوُدَ وعِيسَى ابنِ مَرْيَم ذلِك بما عَصَوْا وكَانوا يعْتَدُونَ ، كَانُوا لا يَتَنَاهَوْنَ عنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ ما كانُوا يَفْعلُون صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم تَرى كَثِيراً مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ }

إلى قوله : { فَاسِقُونَ } [المائدة : 78، 81] ثُمَّ قَالَ : « كَلاَّ ، وَاللَّهِ لَتَأْمُرُنَّ بالْمعْرُوفِ ، وَلَتَنْهوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ، ولَتَأْخُذُنَّ عَلَى يَدِ الظَّالِمِ ، ولَتَأْطِرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْراً ، ولَتقْصُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ قَصْراً ، أَوْ لَيَضْرِبَنَّ اللَّه بقُلُوبِ بَعْضِكُمْ عَلَى بَعْضٍ ، ثُمَّ لَيَلْعَنكُمْ كَمَا لَعَنَهُمْ » رواه أبو داود، والترمذي وقال : حديث حسن .

198. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İsrailoğulları arasında dinden sapma, ilk defa şöyle başladı:

Bir adam bir başka adama rastlar ve:

Bana baksana! Allah'dan kork ve yapmakta olduğun şeyi terket. Çünkü bu sana helâl değildir, derdi. Ertesi gün, aynı işi yaparken o adamla tekrar karşılaşır ve kendisini yaptığı kötü işten nehyetmediği gibi, onunla yiyip içmekten ve birlikte olmaktan da çekinmezdi. Onlar böyle yapınca Allah Teâlâ kalblerini birbirine benzetti. Sonra Resûl-i Ekrem şu âyeti okudu:

"İsrâiloğullarından kâfir olanlar Dâvud'un ve Meryem oğlu İsâ'nın diliyle lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, baş kaldırmaları ve aşırı gitmeleriydi. Birbirlerinin yaptıkları fenalıklara mani olmuyorlardı. Yapmakta oldukları ne kötü idi! Onlardan çoğunun inkâr edenleri dost edindiklerini görürsün. Nefislerinin onlara âhiret hayatı için hazırladığı şeyler ne kötüdür! Allah onlara gazab etmiştir, onlar azab içinde temelli kalacaklardır. Eğer Allah'a Peygamber'e ve ona indirilen Kur'an'a inanmış olsalardı, onları dost edinmezlerdi, fakat onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdir" [Mâide sûresi (5), 77-81]**.**

Hz. Peygamber bu âyetleri okuduktan sonra şöyle buyurdu:

"**Hayır, Allah'a yemin ederim ki, ya iyiliği emreder, kötülükten nehyeder, zâlimin elini tutup zulmüne mani olur, onu hakka döndürür ve hak üzerinde tutarsınız; ya da Allah Teâlâ kalblerinizi birbirine benzetir, sonra da İsrâiloğullarına lânet ettiği gibi size de lânet eder."**

Ebû Dâvûd, Melâhim 17; Tirmizî, Tefsîru sûre (5), 6, 7

Yukarıdaki tercüme Ebû Dâvûd'un metnine aittir. Tirmizî'nin metninin tercümesi ise şöyledir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İsrâiloğulları günahlara daldıklarında, âlimleri onları nehyettiyse de onlar işledikleri günahları terketmediler. Bu defa âlimleri de onlarla birlikte oturdular, beraberce yediler, içtiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ da onların kalblerini birbirine benzetti. Dâvûd ve Meryem oğlu İsâ'nın diliyle onlara lânet etti. Bu onların isyan etmeleri ve haddi aşmaları sebebiyle idi."

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yaslandığı yerden doğrulup oturarak:

"Hayır! Canımı gücü ve kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, onları hakka boyun eğdirinceye kadar bu böyle devam edecektir" buyurdular.

Açıklamalar

Kur'ân-ı Kerîm'de olduğu gibi, Peygamber Efendimiz'in hadislerinde de geçmiş ümmetlerle ilgili bilgiler vardır. Bu hadîs-i şerif, İsrâiloğullarıyla ilgili bilgiler sunan ve metinde geçtiği üzere, Kur'an'ın konuyla alâkalı âyetlerine açıklamalar getiren bir rivayettir.

Bu rivayet, toplumun nasıl bozulmaya başladığını, niçin lânetlendiğini, yani Allah'ın rahmetinden mahrum bırakıldığını ve âkibetlerinin ne olduğunu gözler önüne sermektedir. Şayet halkta başlayan bozulmaya âlimler ve yöneticiler engel olmaz, ma'rûfu emir ve münkerden nehiy vazifesini yerine getirmezlerse, bunun aksine kötülüklere göz yumar, kötülerle beraber düşer kalkarlarsa, onlarla yiyip içerlerse, Allah da onların kalblerini birbirlerine benzetir; günah işlemeyenlerin kalblerini, günah işleyenlerin kötülükleri yüzünden karartır. Çünkü onlar, günah işleyenleri günahlarından vazgeçirmemiş, aksine hoş görmüşlerdir. Böylece hepsinin kalbleri katılaşmış, hakkı ve hayrı kabulden uzaklaşmış, isyanları sebebiyle rahmetten de mahrum bırakılmışlardır.

Hz. Peygamber Kur'an âyetlerini de okuduktan sonra bizden şunları istiyor:

* İyiliği emredip kötülükten nehyetmek,

* Zâlimin elinden tutup zulmüne engel olmak,

* Zâlimi hakka döndürmek,

* Zâlimi hak üzerinde tutmak.

Şâyet bunlar yapılmazsa, Allah bizim kalblerimizi de birbirine benzetir. Sonra da İsrâiloğullarının lânetlendiği gibi lânete hak kazanırız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Açıktan işlenen günah ve kötülüklere engel olmak, yöneticilerin ve âlimlerin görevidir.

2. Yöneticiler ve âlimler kötülüğe göz yumar ve onu kendileri de işlerse, toplumun çürümeye ve çöküntüye gidişi hızlanır.

3. Kötülüğe ses çıkarmamak, kötülüğü teşvik ve yayılmasına vesile olmaktır.

4. Kötülükleri ortadan kaldırmak sadece sözle veya kalben buğz etmekle mümkün olmaz. Elle de müdahale şarttır, zulmü mutlaka önlemek gerekir. Bu yapıyı teşekkül ettirmek, müslümanlar için bir vecibedir.

199- الرَّابعَ عَشَر : عن أَبي بَكْرٍ الصِّدِّيق ، رضي اللَّه عنه . قال : يا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تقرءونَ هَذِهِ الآيَةَ : { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا علَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لا يَضُرُّكُمْ منْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ } [المائدة : 105] وإِنِّي سَمِعت رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعُمَّهُمُ اللَّه بِعِقَابٍ مِنْهُ » رواه أبو داود ، والترمذي والنسائي بأسانيد صحيحة .

199. Ebû Bekir es-Sıddîk radıyallahu anh şöyle dedi:

Ey insanlar! Şüphesiz siz şu âyeti okuyorsunuz:

“Ey inananlar! Siz kendinize bakın, doğru yolda iseniz sapıtan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah’adır. İşlemekte olduklarınızı size haber verecektir” [Mâide sûresi (5), 105]. Oysa ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken işittim:

“Şüphesiz ki insanlar zâlimi görüp de onun zulmüne engel olmazlarsa, Allah’ın kendi katından göndereceği bir azabı hepsine umumileştirmesi yakındır.”
Ebû Dâvûd, Melâhim 17; Tirmizî, Fiten 8; Tefsîru sûre (5), 17. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 20

Açıklamalar

Hz. Ebû Bekir, insanların bu âyeti okuyup, gerçeği anlamadıklarından şikayetçidir. Yani herkes kendince müstakil, ferdî bir hayat yaşasın, kimse kimseye karışmasın tarzında bir anlayışa sahip olduklarından yakınmaktadır. Oysa müslüman olmanın, hak yolda bulunmanın gereklerinden biri de, gücünün yettiği kadar ma’rûfu emir ve münkerden nehiy vazifesini yerine getirmektir. Bu konuyu daha önce yaptığımız izahlarla yeterince açıklığa kavuşturmuş bulunuyoruz.

Âyette kastedilen mâna, her fert kendi vazifesini yapar, İslâm toplumu da geneli itibariyle iyi hal üzere bulunur, hidâyet üzere gider, böylece fert ve toplum olarak müslümanlar doğru ve hak yolda olurlarsa, kâfirlerin, müşriklerin yabancı din ve milletlerin sapıklıkları onlara zarar vermez, tarzında anlaşılmalıdır. Yoksa, ben kötülük yapmıyorum ya, başkaları ne yaparsa yapsın diyerek, içinde yaşadığı toplumdan kopuk bir hayat süren ve onların dertleriyle ilgilenmeyenler, bizzat kendileri doğru yolu bulamamış, mes’uliyet hissine sahip olamamış sayılırlar. Neticede, toplumun yönetimini şerlilerin ve sapıkların ellerine teslim ederler. Bundan doğacak zararı da herkes çeker.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur’an ve Sünnet’i geneli içinde ve doğru olarak anlamak gerekir.
2. Ferdin ve toplumun ıslahı birlikte düşünülmeli, toplum ferde, fert topluma feda edilmemelidir.
3. Ferdî ihmallerden doğacak zarar, toplumu da etkiler. Aynı şekilde, sapıklığa düşmüş toplumlara gelen felâket, fertleri de kapsamı içine alır. Fertlerin iyiliği de ona engel olamaz. Çünkü iyiler, toplumun ıslahı için gerekeni yapmamışlardır.

24- باب تغليظ عقوبة من أمر بمعروف أو نهى عن منكر وخالف قولُه فِعله

İYİLİĞİ EMİR VE KÖTÜLÜKTEN

NEHYETTİĞİ HALDE SÖZÜ İLE İŞİ BİRBİRİNE AYKIRI OLAN KİŞİNİN ACIKLI SONU

Âyetler

قال اللّه تعالى: { أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلاَ تَعْقِلُونَ } .

1. “Kitabı okumakta olduğunuz halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi nasıl unutursunuz? Artık aklınızı başınıza almayacak mısınız?” Bakara sûresi (2), 44

Bundan önceki kısımda, iyiliği emir ve kötülükten nehiy vazifesinin ne kadar önemli bir görev ve ne büyük bir fazilet olduğunu açıklamaya çalıştık. Bu üstün ve önemli görevi yerine getireceklerin kendilerini mükemmel hale getirmiş, fazilet ve üstün ahlâk sahibi örnek kişiler olmaları gerekir ki, başkalarını da ıslah edip, onların faziletli, ahlâklı ve örnek kişiler olmalarını sağlayabilsinler. Aksi takdirde kendileri, sözleri ve davranışlarıyla çelişkiye düşerler.

İyiliği tavsiye edip kötülükten uzaklaştırmaya çalışanların, önce kendilerinin buna uymaları gerektiği ve sözleri ile davranışlarının çelişki teşkil etmemesi icab ettiği, önemine binaen ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

Bu bir kaç âyet ile biraz sonra gelecek olan hadis, konunun müstakillen önemini ortaya koyucu niteliktedir. Bu konudaki naslar, elbetteki bunlardan ibaret değildir. Bakara sûresi’nin bu 44. âyeti, İbni Abbas’dan nakledildiğine göre, yahudilerin alimleri ile ilgili olarak nazil olmuştur. Medine’deki yahudilerin din âlimleri, kendilerine tabi olan ve onları taklid edenlere Tevrat’a uymalarını emrettikleri halde, Peygamber Efendimiz’in kendi kitaplarındaki sıfatlarını inkâr ederek, kendi sözlerine kendileri muhalefet ederlerdi. Yine onlar, insanları Allah’a itaata teşvik ederler, fakat kendileri günahlara dalarlardı; insanlara sadaka vermeyi öğütlerler fakat kendileri cimrilik yaparlardı. İsrâiloğullarının pek çok ihanetleri ve nankörlükleri yüzünden lânetlendiğini bir önceki konuda açıklamaya çalışmıştık.

Kur’ân-ı Kerîm, geçmiş ümmetlerin hallerini misâl vererek bizim onlardan ibret almamızı, düştükleri günah, isyan ve hatalara düşmememizi öğütler. Dolayısıyla her âyet, her zamanı ve her muhatabı bir cihetten ilgilendirir. Bu âyette, iyiliği emretmeyenlere değil, iyilik fiilini işlemeyenlere bir ikaz, bir ihtar ve tehdit vardır. Bu sebeble Allah Teâla Kur’an’da iyi ameller işlemeyi emredip de, kendileri yapmayanları kötülemiştir. Çünkü böyleleri, Allah’ın haramlarını önemsemeyen, hükümlerini hafife alan, ilmi kendisine fayda vermeyenlerdir. Peygamber Efendimiz:

“Kıyamet gününde insanların en şiddetli azaba uğrayanı, ilmi kendisine fayda vermeyen âlimdir” buyurmuştur (Süyûtî, *el-Fethu’l-kebîr,* I, 188).

İyiliği emretmek, şüphesiz ki iyidir. Fakat aklı olan, başkasının iyiliğini isterken kendini nasıl unutur? Başkasını irşad edip kendisini unutmak, başkasını kurtarıp kendisini ateşe atmak, aklın kabul edeceği bir şey midir?

Bir kimsenin insanlara va’z ve nasihat ederek, ilmini ortaya koyması ve kendisinin buna uymaması, hem kendini hem de ilmini yalanlamak anlamına gelir. Bu hal insanın kişiliğinde bir zıtlık, bir çatışma teşkil ettiği gibi, irşad etmek isterken saptırmak olur. Aklı olan böyle bir duruma düşmez. Çünkü insanlar, kendilerini irşad edenin söylediklerini kendisinin yapmadığını görünce, söylenenlerin asılsız veya önemsiz olduğu kanaatine varabilirler. Fuzûlî’nin şu beyti bunu ne güzel ortaya koyar:

Vâizin küfrün benim rüsvâlığımdan kıl kıyâs
Anda sıdk olsaydı ben takvâ şiâr etmez midim

Bir insanın söylediği sözün, yaptığı va’zın, ettiği nasihatın bir kıymeti ve kalblerde meydana getireceği bir tesir arzu edilir. Boş sözler, boş emirler bu tesiri nasıl icra edebilir?

Netice itibariyle bu âyet, fâsıkın, günahkârın doğru söylemek, iyiyi emretmek şartıyla va’z etmesini, nasihat yapmasını yasaklamamakla birlikte, bu gibilere gayet büyük bir uyarıyı ihtiva ediyor. Onların tutarsızlığını ve ahmaklığını ortaya koyuyor. Bunun özellikle akıl açısından şaşılacak bir şey olduğunu belirtiyor. Bu âyetin muhatabları öncelikle âlimler, yöneticiler ve hükmetme yetkisine sahip olanlardır.

وقال تعالى: { يَا أَيُّهَاالَّذِينَ آَمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِندَاللَّهِ أَن تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ }.

2. “Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah katında büyük gazaba sebeb olur.” Saf sûresi (61), 2-3

Doğru sözlülük ve verdiği sözü yerine getirmek, hakiki imanın gereklerinden biridir. Mü’minlere yalan söylemek yakışmadığı gibi, verdiği sözden caymak ve sözünün zıddını yapmak da yakışmaz. Çünkü yalan, vakar ve şahsiyete aykırıdır. Vakar ve şahsiyet ise imanın temellerinden biridir. Üstelik bu davranış, Allah’ın gazabını, kızgınlığını çeker. Allah’ın gazabına uğrayanların akibeti ise, hüsran ve pişmanlıktır.

İbrahim en-Nehâî der ki:

Üç âyeti insanlara anlatıp, açıklamaktan çekinirim, o âyetler şunlardır:

“Kitabı okumakta olduğunuz halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi nasıl unutursunuz?” [Bakara sûresi (2), 44].

“Ey iman edenler! Yapamayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?” [Saf sûresi (61), 2-3].

“Ben size yasakladığım şeye kendim aykırı davranmak istemiyorum; dilediğim, gücümün yettiği kadar bozuk düzeni düzeltmekten ibarettir; başarım da yalnızca Allah’ın yardımıyladır; O’na dayandım ve sadece O’na yöneliyorum” [Hûd sûresi (11), 88].

وقال تعالى إخباراً عن شعيب صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم: {وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَى مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ } .

3. “Size yasak ettiğim şeye, kendim aykırı davranmak istemiyorum.” Hûd sûresi (11), 88

Cenâb-ı Hak, Şuayb *aleyhisselâm’*dan bahsederek onun sözünü bize hatırlatmaktadır. Şuayb *aleyhisselâm*, kendi kavmini şirkten, insanların hakkını yemekten, fesat ve bozgunculuktan nehyedip, tevhide, ölçüyü ve tartıyı tam yapmak suretiyle hak ve adaleti yerine getirmeye davet etmişti. Onun gayesi, kavminin âdet ve alışkanlıklarının aksine olan bu nasihatlar ve tekliflerle onların hürriyetlerini ellerinden almak, onları yaptıkları kötülüklerden çevirip de, o menhiyyatı kendisinin yapması değildi. Yani, Allah’a karşı siz günaha girmeyin ben gireyim, siz aldatmayın ben aldatayım, halkın mallarını siz yemeyin ben yiyeyim, siz istediğiniz gibi zevk u sefa yapmayın ben yapayım, demek istememiştir. Bunun tam aksine, gücünün yettiği nisbette insanları ıslah etmeyi gaye edinmişti. **Mürşidler, insanları düzeltmeye çalışanlar, öncelikle kendileri kurtuluşa ermiş olmalıdırlar.** Peygamberler en büyük mürşid ve muslihlerdir. İyiliği tavsiye edip kötülükten uzaklaştırmaya

çalışanların onların ahlâkıyla ahlâklanmaları ve metodlarını çok iyi bilip uygulamaları gerekir. Kur'an ve Sünnet'in, peygamberlerin hayatlarından canlı tablolar sunmasının hikmeti de bu olsa gerektir.

Hadis

200– وعن أَبي زيدٍ أُسامة بْنِ حَارِثَةَ ، رضي اللَّه عنهما ، قال : سَمِعْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « يُؤْتَى بالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيامةِ فَيُلْقَى فِي النَّار ، فَتَنْدلِقُ أَقْتَابُ بَطْنِهِ ، فيَدُورُ بِهَا كَمَا يَدُورُ الحِمَارُ فِي الرَّحا ، فَيجْتَمِعُ إِلَيْهِ أَهْلُ النَّار فَيَقُولُونَ : يَا فُلانُ مَالَكَ ؟ أَلَمْ تَكُن تَأْمُرُ بالمعْرُوفِ وَتَنْهَى عَنِ المنْكَرِ ؟ فَيَقُولُ : بَلَى ، كُنْتُ آمُرُ بالمعْرُوفِ وَلاَ آتِيه ، وَأَنْهَى عَنِ المنْكَرِ وَآتِيهِ » متفق عليه .

قولُهُ : « تَنْدلِقُ » هُوَ بالدَّالِ المهملة ، وَمَعْنَاهُ تَخْرُجُ . و « الأَقْتابُ » : الأَمْعَاءُ ، واحِدُهَا قِتْبٌ .

200. Ebû Zeyd Üsâme İbni Zeyd İbni Hârise *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* i şöyle buyururken işittim:

"Kıyamet günü bir adam getirilir ve cehennem ateşine atılır. Bağırsakları karnından dışarı çıkar ve onlarla birlikte değirmen döndüren merkeb gibi döner durur. Cehennem halkı onun yanına toplanırlar ve derler ki:

– Ey filân! Sana ne oldu? Sen iyiliği emredip kötülükten nehyetmez miydin? O kişi de:

– Evet, iyiliği emrederdim, fakat kendim yapmazdım, münkerden nehyederdim, fakat kendim yapardım, der."

Buhârî, Bed'ül-halk 10; Müslim, Zühd 51

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, mü'min olan, hatta iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırmak gibi bir vazifeyi yapan bir kimsenin cehenneme girişini ve oradaki kötü akıbetini gözler önüne sermektedir. Dünyada kendisini tanıyan ve nasihatlarına muhatap olan, fakat uymadıkları için kendileri de cehenneme girmiş olanlar, onun burada bulunmasına ve bu ürkütücü ve ürpertici haline şaşarlar.

Bu çeşit hadisler **"terhib hadisleri"** diye adlandırılırlar. Yani, kötü, uygunsuz ve çirkin davranışlardan sakındıran hadislerdir. Bir kimsenin kendi söylediklerine kendisinin uymaması ve aksini yapmasının ne kötü bir davranış ve şahsiyetsizlik olduğunu, biraz önce geçen âyetlerin açıklamasında ifade etmeye çalışmıştık. Bu hadis, böyle kimselerin kıyamet gününde ne halde ceza göreceklerini müşahhas bir şekilde ifade etmesi açısından dikkate değer niteliktedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cehennem azabı haktır ve çeşit çeşit, derece derecedir.

2. Sözü ile davranışı birbirine aykırı olan, ilmi ile amel etmeyenlerin Allah katındaki cezaları şiddetlidir.

3. Günahkâr müminler de, suçları mikdarınca ceza çekmek üzere cehenneme gireceklerdir.

4. Hz. Peygamber cehennemin ve cehennemde azab görenlerin vasıflarıyla ilgili bilgiler vermiştir.

5. Ma'rûfu emir ve münkeri nehiy vazifesini yerine getirmek ve bunun gereğiyle amel etmek, cehenneme girmeye engel olur.

25- باب الأمر بأداء الأمانة

EMÂNETİ YERİNE GETİRMEK

Âyetler

قال اللّه تعالى: {إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا } .

1. "Hiç şüphesiz Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi emreder." Nisâ sûresi (4), 58

Bu âyetin tamamının anlamı şöyledir: **"Hiç şüphesiz Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel bir öğüt veriyor. Şüphesiz Allah işitir ve görür."**

Emanet, insanın emin ve itimat edilir olması, kendine maddî ve manevî bir şeyin gönül rahatlığı ile korkusuzca teslim edilebilir ve istenildiğinde sağlam bir vaziyette alınabilir halde bulunması demektir. Ayrıca insanın bu eminliği sebebiyle, gerek Allah gerek insanlar tarafından herhangi bir surette kendisine bırakılmış olan şeye de emanet denilir. İnsan, Allah Teâlâ'nın emanetini taşıyan bir emin, bir vekil olma niteliğine sahip yegâne yaratıktır. Bu sebeble, bütün yaratıklar üzerinde hüküm ve tasarruf yetkisi, sadece insana verilmiştir. İnsan, bu yetkiyi ne kadar mükemmel kullanıp yerine getirir ve emaneti yerli yerine koyabilirse, kıymeti o derecede artar ve yükselir. Emanet ile hükmün, yani hâkimiyetin bu birbirinden ayrılmaması gereken alâkasından dolayı, önce emanet, arkasından da adaletle hükmetme emredilmiştir. O halde emin olmayanın adil olması herhalde düşünülemez. Bu üstün nitelikleri bir arada topladığı için, bu âyet-i kerîmenin, dinin ve şeriatın tamamını işaret yoluyla ifade ettiği ve ahkâm ayetlerinin esası kabul edildiği söylenmektedir.

İnsanın bütün davranışları, Rabbine, kendine ve halka karşı mükellef olduğu üç çeşit emanetin dışa akseden görüntüsüdür.

Rabbine karşı emanete riâyet eden bir kimse, Allah'ın hükümlerine, ilâhî kanunlara uyar. Bu, bütün uzuvları ilgilendiren vazifelerimizle doğrudan alâkalıdır. Çünkü insanın her uzvu kendisine verilen bir emanettir. Her emaneti, yerli yerinde ve Allah'ın rızasına uygun tarzda kullanmak, korumak gerekir. Aksi takdirde emanete hiyânet edilmiş olur.

İnsanın kendine karşı eminliği, din ve dünya işlerinde en doğru ve kendine en faydalı olanı tercih edip seçmesi, zararlı olan her şeyden uzak durmasıdır.

Halka karşı emanet sahibi olmak, insanların hak ve hukukunu gözetmek, onlara zarar ve ziyan vermemek, insanları aldatmamaktır. Yöneticilerin halka adaletli davranması, âlimlerin insanları hak olan yola, doğru itikada ve sahih amele sevketmesi, halkın da yöneticilere ve âlimlere hıyanetten sakınması bu emanetin gereklerindendir. Eşlerin birbirine karşı hak ve

vazifeleri, ırz ve namuslarını korumaları, çocuklarını terbiye etmeleri de emanetin içinde sayılır.

O halde emanet, Allah'a karşı hak ve vazifeleri, kulların hukukunu, yani umûmî ve husûsî hukuku, bunlarla ilgili olan davranışları, sözleri, itikâdî, amelî ve ahlâkî alanı, maddî ve manevî hakların hepsini kapsayıcı bir niteliğe sahiptir. Âyet-i kerimedeki emir de bütün mükellefleri içine alır.

Müfessirlerden pek çoğu gibi, fakihler ve diğer İslâm âlimleri de bu âyetin özellikle emirler, iş başındaki idareciler hakkında nazil olduğu kanaatindedirler. Çünkü her işi ehline tevdi etmek ve adaletle hükmetmek onların görevidir. Ancak, herkesin bir sorumluluk taşıdığı gerçeği göz önüne alınınca emanetin, yükümlülüğü ölçüsünde herkesi ilgilendirdiği neticesine varılır.

وقال تعالى: {إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا } .

2. "Biz emaneti göklere, yere, dağlara sunmuşuzdur da onlar bunu yüklenmekten çekinmişler ve ondan korkup titremişlerdir. Pek zâlim ve çok câhil olan insan onu yüklenmiştir."

Ahzâb suresi (33), 72

Allah Teâlâ'nın göklere, yere ve dağlara sunduğu emanet, gerek kendi hukukuna, gerek insanların hukukuna yönelik emir ve yasaklardan, zorlama ve cebirle değil, rıza ve seçme hürriyetiyle yaptırmak istediği fiiller, vazife ve mükellefiyetlerdir. Bu emanet, gök, yer ve dağların dayanamıyacakları kadar zor, mes'uliyeti çok büyük bir yüktür. Bunların neleri kapsadığını bir önceki âyetin açıklamasında belirttik. Bu âyette, Allah Teâlâ bu yükün ağırlığını bizlere temsil yoluyla anlatmış, gök, yer ve dağların yüklenmekten korkup çekindiği ve titrediği bir yükü insanoğlunun yüklendiğini, bu sebeple de mes'uliyetimizi hissetmemiz gerektiğini hatırlatmıştır.

İnsanoğlu çok zâlim, haksızlığa ve başkasına eziyet etmeye çok yatkındır. Allah'ın ve kulların hukukunu yüklendiği halde, bunları gereği gibi yerine getirmediği için de kendine yazık etmektedir. Aynı zamanda çok câhildir. Çünkü âlim olsaydı, akıbetini bilir, düşünür ve zulmetmezdi.

Hadisler

201- عن أَبي هريرة ، رضي اللَّه عنه ، أن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « آيَةُ المنَافِقِ ثَلاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ ، وإِذَا آؤْتُمِنَ خَانَ » متفقٌ عليه.

وفي رواية : « وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وزعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ » .

201. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Münafığın alâmeti üçtür: Konuşunca yalan söyler, söz verince sözünden cayar, kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder."

Buhârî, Îmân 24; Müslim, Îmân 107-108. Ayrıca bk. Buhârî, Şehâdât 28, Vesâyâ 8, Mezâlim 17, Cizye 17, Edeb 69; Tirmizî, Îmân 14

Bir rivayette: **“Oruç tutsa, namaz kılsa ve kendini mümin zannetse bile”** buyurulur (Müslim Îmân 109).

Açıklamalar

Münafık, içinden kâfir olup, dışından müslüman görünen kimsedir. Eğer bu görüntü imanda ise, nifâkı küfürdür. İmanda değilse amel bakımından münafıktır. Münafıklık, Kur’an ve Sünnet’te üzerinde çok durulan bir konudur. Biz burada nifâk ve münafıklık konusuna girmeyeceğiz. İlgili bahislerde alâkası miktarınca bu konuya yer verilecektir. Bu hadis, ileride 690 ve farklı bir rivayetle 1546 numara ile tekrar gelecektir.

Münafıklık alâmetlerinden biri, emanete hıyanettir. Hıyanet, emanet edilen şeyde, dine, şeriata aykırı şekilde tasarrufta bulunmaktır.

Bu hadiste sayılan üç alâmetten birincisi, yani **yalan söylemek, sözün bozuk olmasına;** ikincisi yani **va’dinden dönmek, niyetin bozukluğuna;** üçüncüsü olan **hıyanet de fiilin, davranışın bozukluğuna delâlet eder.**

Bu alâmetler, bazan gerçekten müslüman olan birinde bulunabilir. O takdirde o kimseyi küfürle veya münafıklıkla mı itham edeceğiz? Halbuki bir müslümanın kâfir veya münafık olduğuna hükmetmenin câiz olmadığı, hatta bunun haram olduğu konusunda ümmetin icmâı vardır. İmam Nevevî, kendisinde bu nitelikler bulunan müslümanın münafığa benzediğini ve münafıkların ahlâkıyla ahlâklandığı fakat kâfir ya da münafık olmadığını söyler. Resûl-i Ekrem Efendimiz, müslümanların münafıklık alâmetlerini âdet ve ahlâk haline getirmemelerini ihtar eder ve onları bundan sakındırır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Münafıklık gerçekte kâfirliktir.
2. Yalan söylemek, va’dinden caymak ve emanete hıyanet etmek münafıklık alâmetidir.
3. Müslüman olduğu halde, kendisinde münafıklık alâmeti bulunan kimse, münafığa benzeyen ve onun ahlâkıyla ahlâklanan bir kimse olarak nitelendirilir. Böyleleri için kâfir ve münafık hükmü verilmez.
4. Müslümanlar, münafıklık alâmeti ve ahlâkından uzak durmalıdırlar.

202- وعن حُذيْفَة بنِ الْيمانِ ، رضي اللَّه عنه ، قال: حدثنا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، حديثْين قَدْ رَأَيْتُ أَحدهُما ، وَأَنا أَنْتظرُ الآخرَ : حدَّثَنا أَنَّ الأَمَانَة نَزلتْ في جَذْرِ قُلُوبِ الرِّجَالِ ، ثُمَّ نَزَلَ الْقُرآنُ فعلموا مِنَ الْقُرْآن ، وَعلِمُوا مِنَ السُّنَّةِ ، ثُمَّ حَدَّثَنا عَنْ رَفْعِ الأَمانَةِ فَقال : «يَنَامُ الرَّجل النَّوْمة فَتُقبضُ الأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ ، فيظَلُّ أَثَرُهَا مِثْلَ الْوَكْتِ ، ثُمَّ ينامُ النَّوْمَةَ فتُقبضُ الأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ ، فَيظَلُّ أَثَرُهَا مِثْل أَثرِ الْمَجْلِ ، كجَمْرٍ دَحْرجْتَهُ عَلَى رِجْلكَ ، فنفطَ فتَراه مُنْتبراً وَلَيْسَ فِيهِ شَيءٌ » ثُمَّ أَخذَ حَصَاةً فَدَحْرجَهَا عَلَى رِجْلِهِ ، فَيُصْبحُ النَّاسُ يتبايَعونَ ، فَلا يَكادُ أَحَدٌ يُؤدِّي الأَمَانَةَ حَتَّى يُقَالَ : إِنَّ في بَنِي فَلانٍ رَجُلاً أَمِيناً ، حَتَّى يُقَالَ لِلَّرجلِ : مَا أَجْلدهُ مَا أَظْرَفهُ ، مَا أَعْقلَهُ ، وَمَا في قلْبِهِ

مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمانٍ. وَلَقَدْ أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَمَا أُبَالِي أَيُّكُمْ بايعْتُ ، لَئِنْ كَانَ مُسْلماً لَيرُدَنَّهُ عَلَيَّ دِينُه ، ولَئِنْ كَانَ نَصْرانياً أَوْ يَهُوديًّا لَيُرُدنَّهُ عَلَيَّ سَاعِيه ، وأَمَّا الْيَوْمَ فَما كُنْتُ أُبايُعُ مِنْكمْ إِلاَّ فُلاناً وَفلاناً » متفقٌ عليه .

202. Huzeyfe İbni'l-Yemân *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize iki olayı haber verdi. Bunlardan birini gördüm, diğerini de bekliyorum. Hz. Peygamber bize şunları söyledi:

"Şüphesiz ki emanet, insanların kalblerinin ta derinliklerine kök salıp yerleşti. Sonra Kur'an indi. Bu sayede insanlar Kur'an'dan ve sünnetten emaneti öğrendiler." Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize emanetin kalkmasından bahsetti ve şöyle dedi:

"İnsan bir kere uyur ve kalbinden emanet çekilip alınır, ondan belli belirsiz bir iz kalır. Sonra bir kere daha uyur, yine kalbinden emanet alınır; bu defa da ayağının üzerinde yuvarladığın korun bıraktığı iz gibi bir eseri kalır. Sen onu içinde hiçbir şey olmadığı halde kabarık görürsün." Daha sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* eline çakıl taşları alarak ayağının üzerinde yuvarladı. Sözlerine de şöyle devam etti:

"Neticede insan o hale gelir ki, insanlar alış-veriş yaparlar da, neredeyse emaneti yerine getirecek bir kişi bile kalmaz. Hatta şöyle denilir:

"Filan oğulları arasında emin bir adam varmış." Bir başka kişi hakkında da: "Ne kadar cesur, ne kadar zarif, ne kadar akıllı bir kişi" denilir. Oysa kalbinde hardal tanesi kadar bile iman yoktur."

Şüphesiz ki bir zamanlar, sizin hanginizle alış-veriş yapacağıma aldırmazdım. Çünkü alış-veriş yaptığım kişi müslümansa, dini kendisini benim hakkımı vermeye yöneltirdi. Şayet hıristiyan veya yahudi ise, valisi benim hakkımı vermeye onu sevkederdi. Fakat bugün sizden sadece belli birkaç kişiyle alış-veriş yapıyorum. Buhârî, Rikak 35, Fiten 13; Müslim, Îmân 230. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 17; İbn Mâce, Fiten 27

Açıklamalar

Hadisin ravisi Huzeyfe, sahâbîler arasında fitneler, yani kıyametten önce ortaya çıkacak bir takım hâdiselerle ilgili olarak Peygamberimiz'in söylediklerini en iyi bilen kişi idi. Hadis kitapları onun bu yöndeki pek çok rivayetine yer verir.

Huzeyfe'nin burada bahsettiği ve Resûlullah'dan duyduğu iki hadisten biri, emanetin kalblerin derinliğinde yerleşmesi, ikincisi de, emanetin kalkması ile ilgili olandır. Burada zikredilen emanet, yukarıda geçen âyetlerin açıklamalarında ortaya koymaya çalıştığımız gibi, öz bir ifadeyle, Allah'ın ve insanların hukuku, Allah'ın kullarına farz kıldığı ibadetler, kısaca dinin kendisidir. Bütün bunlar dikkate alındığında, emanet kavramının ne derecede büyük ehemmiyet taşıdığı ortaya çıkmış olur.

Emanetin insanların kalblerinin derinliklerine yerleşmesi, kök salması onların fıtratında bu duygunun bulunduğunu ifade eder. Nitekim, Resûlullah Efendimiz, her doğanın fıtrat, yani İslâm üzere doğduğunu bildirir. Kur'ân-ı Kerîm ve Peygamberimiz'in sünneti, insanların emaneti daha iyi öğrenmesini ve uygulanmasını sağlamıştır. Çünkü onlar, farzı ve sünneti, haramı ve mübahı Kur'an ve hadisten alıp öğrendiler. Kur'an'ın yanında özellikle sünnetin de

zikredilmesi, onun dinin ikinci kaynağı olduğunu, Kelâm-ı Kadîm olan Kur'an'ın nassına nisbetle ikinci dereceyi teşkil ettiğini ortaya koyar.

Peygamber Efendimiz'in emanetin kalkması sözüyle kastettiği, imanın zayıflaması, semeresinin azalması ve müslümanların hassasiyetinin kalmamasıdır. Çünkü hadisin devamında bunların meydana getirdiği olumsuz neticeleri görüyoruz.

İnsanın uyuması, emanetin ve imanın noksanlaşmasına yol açan, kötülük işlemeye sebeb olan gaflet halinden kinâyedir. İnsan Allah'ın Kitabından ve Rasûlü'nün sünnetinden gafil olduğunda haramlara dalar, günah işler ve neticede imanı zayıflar. Bütün bunlar emanetin kalkmasının, iman noksanlığının ve kalbin kararmasının alâmetleri sayılır. Kalb, iman nuru ile aydınlanır. İmanı olmayanın kalbi kara sayılır. Peygamber Efendimiz'in: *"Emaneti olmayanın, imanı da yoktur"* (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 135) hadisi de emanetin öneminin, büyüklüğünün ve şümûlünün bir göstergesi sayılır.

İnsanın gafleti arttıkça, imanı zayıflar, eminliği ortadan kalkar, dînî hassasiyeti, hak ve hukuka riâyeti yok olur. Böylece kalbdeki siyah lekeler çoğalır ve kalb simsiyah kesilir. O zaman insan hainleşir. Alış-verişde hainlik yapmayan, dürüst olan parmakla gösterilecek kadar az kalır. Hatta "filan oğulları arasında emin bir adam varmış" diye dillere destan olur. Oysa onun kalbinde hardal tanesi ağırlığınca bile emanetten, imandan eser kalmaz, bulunmaz.

Bu hadis, zamanla insanların din ve iman cihetinde bozulacağını, emanetin yavaş yavaş ortadan kalkacağını ve insanların birbirine güvenlerinin kalmayacağını haber vermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İman ve emanet duygusu yaratılıştandır.
2. Kur'an ve Sünnet, insandaki fıtrî duyguların gelişmesini, öğrenilmesini ve uygulanmasını sağlar.
3. Emanet, imanı, Allah'ın ve kulların hukukunu, ilâhî teklifleri, kısaca dinin esasını ifade eden bir tâbirdir.
4. Dinde gösterilecek gaflet, imanın ve emanetin noksanlaşmasına sebeb olur.
5. Sünnet, Kur'an'ın hemen yanında yer alır ve dinin ikinci ana kaynağını teşkil eder.
6. Dînî hayat ve imanın tezâhürleri, âhir zamanda daha da zayıflar ve azalır.

203– وعن حُذَيْفَةَ ، وَأَبي هريرة ، رضي اللَّه عنهما، قالا : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم :

«يَجْمعُ اللَّه ، تبارك وَتعَالَى ، النَّاسَ فَيُقُومُ الْمُؤمِنُونَ حَتَّى تَزْلفَ لَهُمُ الْجَنَّةُ ، فَيَأْتُونَ آدَمَ صلواتُ اللَّه عَلَيْهِ ، فَيَقُولُون : يَا أَبَانَا اسْتَفْتحْ لَنَا الْجَنَّةَ ، فيَقُولُ : وهَلْ أَخْرجكُمْ مِنْ الْجَنَّةِ إِلاَّ خَطِيئَةُ أَبِيكُمْ ، لَسْتُ بصاحبِ ذَلِكَ ، اذْهَبُوا إِلَى ابْنِي إبْراهِيمَ خَلِيل اللَّه ، قَالَ: فَيأتُونَ إبْرَاهِيمَ ، فيقُولُ إبْرَاهِيمُ : لَسْتُ بصَاحِبِ ذَلِك إِنَّما كُنْتُ خَلِيلاً مِنْ وَرَاءَ وراءَ ، اعْمَدُوا إِلَى مُوسَى الذي كَلَّمهُ اللَّه تَكْلِيماً ، فَيَأْتُونَ مُوسَى ، فيقُولُ : لسْتُ بِصَاحِب ذلكَ، اذْهَبُوا إِلَى عِيسى كَلِمَةِ اللَّه ورُوحِهِ فَيقُولُ عيسَى : لَسْتُ بِصَاحِبِ ذلكَ. فَيَأْتُونَ مُحَمَّداً صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَيَقُومُ فَيُؤْذَنُ لَهُ ، وَتُرْسَلُ الأَمانَةُ والرَّحِمُ

فَيَقُومَان جنْبَتَي الصراطِ يَميناً وشِمالاً ، فيَمُرُّ أَوَّلُكُمْ كَالْبَرْقِ » قُلْتُ : بأَبِي وَأُمِّي ، أَيُّ شَيءٍ كَمَرِّ الْبَرْقِ ؟ قال : « أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ يمُرُّ ويَرْجعُ فِي طَرْفَةِ عَيْنٍ ؟ ثُمَّ كَمرِّ الريح ثُمَّ كَمرِّ الطَّيْرِ ؟ وَأَشَدُّ الرِّجالِ تجْرِي بِهِمْ أَعْمَالُهُمْ ، ونَبِيُّكُمْ قَائِمٌ عَلَى الصرِّاطِ يَقُولُ : رَبِّ سَلِّمْ ، حَتَّى تَعْجزَ أَعْمَالُ الْعَبَادِ ، حَتَّى يَجيءَ الرَّجُلُ لا يَسْتَطِيعُ السَّيْرَ إلاَّ زَحْفاً ، وفِي حافَتَيْ الصرِّاطِ كَلالِيبُ مُعلَّقَةٌ مَأْمُورَةٌ بأَخْذِ مَنْ أُمِرَتْ بِهِ ، فَمَخْدُوشٌ نَاجٍ وَمُكَرْدَسٌ فِي النَّارِ » وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي هُرَيْرَةَ بِيَدِهِ إِنَّ قَعْرَ جَهنَّم لَسبْعُونَ خَرِيفاً . رواه مسلم .

قوله : « وراءَ وَرَاءَ » هُو بالْفَتْحِ فِيهِمَا . وَقيل : بِالضَّمِّ بِلا تَنْوِينٍ ، وَمَعْنَاهُ: لسْتُ بتلْكَ الدَّرَجَةِ الرَّفيعَةِ ، وهِي كَلِمةٌ تُذْكَرُ عَلَى سبِيل التَّواضُعِ . وَقَدْ بسطْتُ مَعْنَاهَا فِي شَرْحِ صحيح مسلمٍ ، واللَّه أعلم .

203. Huzeyfe ve Ebû Hüreyre *radıyallahu anhümâ'* dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şanı yüce ve üstün olan Allah, insanları bir araya toplar. Mü'minler ayağa kalkarlar ve cennet kendilerine yaklaştırılır. Âdem *aleyhisselâm*'a gelirler ve derler ki:

- Ey babamız! Bize cennetin açılmasını iste! Âdem der ki:

- Sizi cennetten çıkaran, babanızın hatasından başka ne ki? Ben bu işin ehli değilim. Siz, Allah'ın dostu olan oğlum İbrahim'e gidiniz. Bunun üzerine İbrahim'e giderler, o da:

- Ben bu işin ehli değilim. Ben geriden geriye, uzaktan halîl idim. Siz, Allah Teâlâ'nın kendisiyle konuştuğu Mûsâ'ya gidiniz der. Onlar Mûsâ'ya giderler. Mûsâ kendilerine:

- Ben bu işin ehli değilim. Siz Allah'ın kelimesi ve ruhu olan İsâ'ya gidiniz, der. İsâ'ya geldiklerinde:

- Ben bu işin ehli değilim, diye karşılık verir. Bunun üzerine onlar, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e giderler. O da hemen ayağa kalkar ve kendisine şefaat için izin verilir. Emanet ve rahim (akrabalık bağı) gönderilir ve bu ikisi sıratın sağ ve solunda dururlar. Sizin ilk kafileniz şimşek gibi geçer. Ben:

– Annem babam feda olsun, şimşek gibi geçmek nedir? dedim. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

–"Şimşeği görmediniz mi? Göz açıp yumacak kadar bir zamanda geçip gidiverir!" buyurdu. **Sonrakiler rüzgâr gibi, kuş gibi, koşucular gibi geçerler. Onları amelleri böyle süratli geçirir. Peygamberiniz sırat üzerinde durup şöyle der:**

–"Ey Rabbim! Selâmete çıkar, selâmete çıkar."

Neticede, kulların amelleri kendilerini sırattan geçirmede âciz kalır. O kadar ki, yürümeye gücü yetmeyen bir adam oturağı üzerinde sürünerek gelir. Sıratın iki tarafında emrolunduklarını yakalamakla memur asılı çengeller vardır. Bazıları yaralanmış vaziyette kurtulur, bazıları da cehenneme yuvarlanır.”

Ebu Hüreyre’nin nefsi elinde olan Allah’a yemin ederim ki, cehennemin dibi yetmiş yıllık mesafe kadar derinliktedir. Müslim, Îmân 329

Açıklamalar

Umûmî mahiyetiyle kıyamet ahvalinden bahseden bu hadisin muhtevası oldukça açık ve anlaşılır niteliktedir.

İmam Nevevî’nin hadisi bu konuda zikretmesinin sebebi, emanetin önemi ve büyüklüğünü öne çıkaran bir rivayet olmasından dolayıdır. Ancak hadiste dikkat çeken bir kaç noktaya da kısaca işaret etmemiz faydalı olur, kanaatindeyiz.

Peygamberlerin ma’siyet, yani büyük ve küçük günahlar işleyip işlemedikleri konusunda âlimlerimiz çeşitli görüşler ileri sürer ve bu konuda deliller ortaya koyarlar. İşin teferruatına girmeden, genel olarak kabul edilen prensipleri şöyle hatırlatabiliriz:

* Nübüvvetle görevlendirildikten sonra, peygamberlere küfür izafesi asla câiz değildir. Onlar bundan tamamen ma’sumdurlar. Peygamber olmadan önce küfre nisbet edilip edilmeyecekleri konusunda görüş ayrılıkları vardır; ancak doğru olan ve çoğunluğun kabul ettiği, bunun da câiz olmadığıdır.

* Peygamberlerin büyük günah işlemedikleri konusunda âlimlerimiz arasında görüş birliği vardır. Hem şer’î deliller, hem de akıl bunun böyle olması gerektiğine işaret eder. Bu sebeble, konu üzerinde icmâ vaki olmuştur. Peygamberlere mahsus olan **“ismet”** sıfatı da bunu gerektirir.

* Peygamberlerde sehv ve nisyan, yani yanılma ve unutma gibi hallerin olabileceğini bazı âlimler kabul etmemişler ve bu yönde gelen rivayetleri tevil etme yoluna gitmişlerdir. Âlimlerin büyük çoğunluğu ise, sehv ve nisyanın olabileceğini, nitekim olduğunu söylemişlerdir ki, doğru olan da budur.

* Peygamberler büyük günahlardan korunduğu gibi, küçük günahlardan da korunmuşlardır. Onların **“zelle”** denilen hataları ise, cezayı gerektirmeyen, kul olmanın gereği fiillerdir. Âlimlerimiz bu konuda görüş birliği içinde olup aralarında ihtilaf yoktur.

Bu hadiste, bazı peygamberlerin kendi hatalarını anarak mü’minleri başka peygamberlere göndermeleri, onların tevâzuunun işareti ve neticede şefaatın derece derece olduğunu anlatmak, Hz. Peygamber’in mevkiinin yüceliğini onlara öğretmek istemelerinin bir sonucu kabul edilir.

Emanet ile sıla-i rahimin sırat köprüsünün iki yanına getirilmeleri, her ikisinin dindeki ehemmiyetinin ve mevkiinin büyüklüğü sebebiyledir. Bunlar, Cenâb-ı Hakk’ın dilediği şekil ve suret içinde canlı birer varlık olarak orada duracaklar, sırattan geçenlerden haklarını isteyeceklerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yeniden dirilme, mahşer ve hesap haktır, gerçektir.

2. Peygamberler arasında derece ve mertebe farkları vardır. Peygamber Efendimiz'in mevkii diğer bütün peygamberlerin önündedir.

3. Şefaat vardır ve Peygamberimiz mahşerde şefaat edecektir.

4. Peygamberler, peygamber olmadan önce de büyük günahlardan masumdurlar. Peygamberlikten sonra onların işlediği **"zelle"** denilen küçük hatalar, kul olmalarının gereğidir.

5. Sırat köprüsü haktır.

6. Emanet dinin en önemli esaslarından biridir. Sıla-i rahim de dinimizin büyük önem verdiği bir ahlâk prensibidir. Bu ikisi sırattan geçmede bir ölçü olacaktır.

204- وعن أَبِي خُبَيْبٍ بضم الخاءِ المعجمة عبد اللَّهِ بنِ الزُّبَيْرِ ، رضي اللَّه عنهما قال : لَمَّا وَقَفَ الزبَيْرُ يَوْمَ الْجَمَلِ دَعاني فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ ، فَقَالَ : يَا بُنَيَّ إِنَّهُ لا يُقْتَلُ الْيَوْمَ إِلاَّ ظَالِمٌ أَوْ مَظْلُومٌ ، وإِنِّي لاأُرَانِي إِلاَّ سَأُقْتَلُ الْيومَ مَظْلُوماً، وَإِنَّ مِنْ أَكْبَرِ هَمِّي لَدَيْنِي أَفْتَرَى دَيْنَنَا يُبْقى مِنْ مالنا شَيْئاً ؟ ثُمَّ قَالَ : بعْ مَالَنَا واقْضِ دَيْنِي ، وَأَوْصَى بالثُّلُثِ ، وَثُلُثِهُ لبنيه ، يَعْنِي لبَنِي عَبْدِ اللَّه بن الزبير ثُلُثُ الثُّلُث . قَالَ : فَإِن فَضل مِنْ مالِنَا بعْدَ قَضَاءِ الدَّيْنِ شَيءٌ فثُلُثُهُ لِبَنِيك ، قَالَ هِشَامٌ : وكان وَلَدُ عَبْدِ اللَّهِ قَدْ ورأى بَعْضَ بَنِي الزبَيْرِ خُبيبٍ وَعَبَّادٍ ، وَلَهُ يَوْمَئذٍ تَسْعَةُ بَنينَ وتسعُ بَنَاتٍ . قَالَ عَبْدُ اللَّه : فَجَعَل يُوصِينِي بدينِهِ وَيقُول : يَا بُنَيَّ إِنْ عَجزْتَ عنْ شَيءٍ مِنْهُ فَاسْتَعِنْ عَلَيْهِ بِمَوْلايَ . قَالَ : فَوَاللَّهِ مَا دَرِيْتُ ما أرادَ حَتَّى قُلْتُ يَا أَبتِ مَنْ مَوْلاَكَ ؟ قَالَ : اللَّه . قال : فواللَّهِ مَا وَقَعْتُ فِي كُرْبَةٍ مِنْ دَيْنِهِ إِلاَّ قُلْتُ: يَا مَوْلَى الزبَيْرِ اقض عَنْهُ دَيْنَهُ ، فَيَقْضِيَهُ . قَالَ : فَقُتِلَ الزُّبيْرُ وَلَمْ يَدَعْ دِيناراً وَلاَ دِرْهَماً إِلاَّ أَرَضِين ، مِنْهَا الْغَابَةُ وَإِحْدَى عَشَرَةَ داراً بالْمَدِينَةِ . ودارين بالْبَصْرَةِ ، وَدَارًا بالْكُوفَة وَدَاراً بِمِصْرَ . قال : وَإِنَّمَا كَانَ دَيْنُهُ الذي كَانَ عَلَيْهِ أَنَّ الرَّجُلَ يَأْتيه بالمالِ ، فَيَسْتَودِعُهُ إِيَّاهُ ، فَيقُولُ الزُّبيْرُ: لا وَلَكنْ هُوَ سَلَفٌ إِنِّي أَخْشَى عَلَيْهِ الضَّيْعةَ . وَمَا وِلِي إِمَارَةً قَطُّ وَلا جِبَايةً ولا خَراجاً ولا شَيْئاً إِلاَّ أَنْ يَكُونَ فِي غَزْوٍ مَعَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، أَوْ مَعَ أَبِي بَكْر وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ رضي اللَّه عنهم ، قَالَ عَبْدُ اللَّه : فَحَسَبْتُ مَا كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الدَّيْنِ فَوَجَدْتُهُ أَلْفَيْ أَلْفٍ ومائَتَيْ أَلْفٍ، فَلَقِيَ حَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ عَبدَ اللَّهِ بْن الزُّبَيْرِ فَقَال : يَا ابْنَ أَخِي كَمْ عَلَى أَخِي مِنَ الدَّيْنِ ؟ فَكَتَمْتُهُ وَقُلْتُ : مِائَةُ أَلْفٍ . فَقَالَ : حَكيمٌ : وَاللَّه مَا أَرى أَمْوَالَكُمْ تَسعُ هَذِهِ ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ : أَرَأَيْتُكَ إِنْ كَانَتْ أَلْفَي أَلْفٍ ؟ ومِائَتَيْ أَلْفٍ ؟ قَالَ : مَا أَرَاكُمْ تُطِيقُونَ هَذَا ، فَإِنْ عَجَزْتُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَاسْتَعِينُوا بِي . قَالَ : وكَانَ الزُّبَيْرُ قد اشْتَرَى الْغَابَةَ بِسَبْعِينَ ومِائَة أَلْف، فَباعَهَا عَبْدُ اللَّهِ بِأَلفِ ألفٍ وسِتِّمِائَةِ أَلْف ، ثُمَّ قَامَ فقَال : مَنْ كَانَ لَهُ عَلَى الزُّبَيْرِ شَيْء فَلْيُوافِنَا بِالْغَابَةِ ، فأَتَاهُ عبْدُ اللَّهِ بْنُ جعفر ، وكَانَ لَهُ عَلَى الزُّبَيْرِ أَرْبعُمِائةِ أَلْفٍ ، فَقَالَ لعبْدِ اللَّه : إِنْ شِئْتُمْ تَرَكْتُهَا لَكُمْ ؟ قَالَ عَبْدُ اللَّه : لا ، قال فَإِنْ شِئْتُمْ جعَلْتُموهَا فِيمَا تُؤخِّرُونَ إِنْ أَخَّرْتُمْ ،

فقال عَبْدُ اللَّه : لا ، قال : فَاقْطَعُوا لِي قِطْعَةً ، قال عبْدُ اللَّه : لَكَ مِنْ هاهُنا إِلَى هاهُنَا. فَبَاعَ عَبْدُ اللَّهِ مِنْهَا فَقضَى عَنْهُ دَيْنَه ، وَوَفَّاهُ وَبَقِيَ منْهَا أَرْبَعةُ أَسْهُمٍ وَنِصْفٌ ، فَقَدم عَلَى مُعَاوِيَةَ وَعَنْدَهُ عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ ، وَالْمُنْذِرُ بْنُ الزُّبيْرِ ، وَابْن زَمْعَةَ . فقال لَهُ مُعَاوِيَةُ : كَمْ قَوَّمَتِ الْغَابَةُ ؟ قال : كُلُّ سَهْمٍ بِمِائَةِ أَلْفِ قال: كَمْ بَقِي مِنْهَا ؟ قال : أَرْبَعَةُ أَسْهُمٍ ونِصْفٌ ، فقال الْمُنْذرُ بْنُ الزّبَيْر : قَدْ أَخَذْتُ مِنْهَا سَهْماً بِمائَةِ أَلْفٍ ، وقال عَمْرُو بنُ عُثْمان : قَدْ أَخذْتُ مِنْهَا سَهْماً بِمِائَةِ أَلْفٍ . وقال ابْن زمْعَة : قَدْ أَخذْتُ مِنها سَهْماً بِمِائَةِ أَلْفٍ ، فَقَالَ مُعَاوِيةُ : كَمْ بَقِيَ مِنْهَا؟ قال : سَهْمٌ ونصْفُ سَهْمٍ ، قَالَ : قَدْ أَخذْتُهُ بِخَمسِينَ ومائَةِ ألف . قَالَ : وبَاعَ عَبْدُ اللَّه بْنُ جَعْفَرٍ نصِيبَهُ مِنْ مُعَاوِيَةَ بِستِّمِائَةِ أَلْفٍ. فَلَمَّا فَرغَ ابنُ الزُّبَيْرِ مِنْ قَضاءِ دينِهِ قَالَ بَنُو الزُّبْيرِ : اقْسِمْ بَيْنَنا مِيراثَنَا . قَالَ : وَاللَّهِ لا أَقْسِمُ بيْنَكُمْ حَتَّى أَنَادِيَ بالموسم أَرْبَع سِنِين : أَلا مَنْ كان لَهُ عَلَى الزُّبَيَّر دَيْنٌ فَلْيَأْتِنَا فَلْنَقْضِهِ . فَجَعَلَ كُلَّ سَنَةٍ يُنَادِي فِي الْمَوسمِ ، فَلَمَّا مَضى أَرْبَعُ سِنِينَ قَسم بَيْنَهُمْ ودَفَعَ الثُلث وكَان للزُّبَيْرِ أَرْبعُ نِسْوةٍ ، فَأَصاب كُلَّ امْرَأَةٍ أَلْفُ أَلْفٍ ومِائَتَا أَلْفٍ ، فَجمِيعُ مَالِهِ خَمْسُونَ أَلْفِ أَلْفٍ ومِائَتَا أَلْف. رواه البخاري .

204. Ebû Hubeyb Abdullah ibni Zübeyr *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Cemel vak'ası gününde, (muharebe) durunca (babam) Zübeyr beni çağırdı. Ben de hemen ayağa kalkıp yanına vardım, dedi ki:

- Ey oğulcuğum! Bugün öldürülenler ya zâlim veya mazlumdur. Bana gelince, bugün mazlum olarak öldürüleceğim kanaatindeyim. En büyük düşüncelerimden biri, elbetteki borçlarımdır. Ne dersin, borçlarımızı ödedikten sonra malımızdan geriye birşey kalır mı? Sonra şöyle devam etti:

- Ey oğulcuğum! Malımı sat, borcumu öde. Malının kalanı olursa üçte birini vasiyet etti. Vasiyet ettiğinin üçte birinin de Abdullah'ın çocukları olan torunlarına verilmesini istedi ve:

- Borçları ödedikten sonra malımızdan birşey kalırsa, üçte biri senin oğullarına aittir, dedi.

Hişâm diyor ki:

- Abdullah'ın çocukları, Zübeyr'in Hubeyb ve Abbâd gibi bazı çocuklarının akranı idiler. O gün onun dokuz oğlu ile dokuz kızı bulunuyordu.

Abdullah der ki:

- Borcunu bana vasiyet edip duruyor ve:

- Ey oğulcuğum! Şayet borcumdan bir kısmını ödemekten aciz kalırsan, Mevlâm'dan yardım dile, diyordu. Allah'a yemin ederim ki, ben ne demek istediğini tam anlayamadım ve:

- Babacığım, Mevlân kim? dedim. O:

- Mevlâm, Allah! dedi.

- Allah'a yemin ederim ki, onun borcunu ödemekte sıkıntıya düştükçe:

– Ey Zübeyr'in Mevlâsı! Onun borcunu öde, derdim. Hemen ödeyiverirdi.

Zübeyr'in oğlu Abdullah sözüne devamla der ki:

Zübeyr, altın ve gümüş bırakmadan öldürüldü. Sadece bir bölümü Gâbe'de bulunan arazi bıraktı. Bir de on biri Medine'de, ikisi Basra'da, biri Kûfe'de ve biri de Mısır'da evler bıraktı. Abdullah sözüne şöyle devam etti:

Babamın üzerindeki borçlar şöyle olmuştu: Bir kimse kendisine gelir, ona bir emanet bırakmak ister, babam Zübeyr ise:

- Hayır, emanet olmaz, fakat borç olarak bırak. Çünkü ben onun zayi olmasından korkarım, derdi.

Zübeyr hayatı boyunca ne bir valilik, ne harac toplama memurluğu, ne de başka bir idârî görevde bulunmadı. Sadece Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* veya Ebû Bekir, Ömer ve Osman ile birlikte cihada iştirak etti.

Abdullah diyor ki:

Babamın üzerindeki borçları hesapladım, iki milyon iki yüzbin rakamını buldum.

Hakîm İbni Hizâm, Abdullah İbni Zübeyr ile karşılaştı ve:

- Ey kardeşimin oğlu! Kardeşimin borcu ne kadar? diye sordu. Borcu gizledim ve:

- Yüzbin, dedim. Bunun üzerine Hâkim:

- Allah'a yemin ederim ki, malınızın buna yeteceği kanaatinde değilim, dedi. Abdullah:

- İki milyon iki yüzbine ne dersin? deyince, Hâkim:

- Buna güç yetirebileceğinizi zannetmiyorum. Borçtan ödeme yapmakta âciz kalacak olursanız benden yardım isteyin, dedi. Abdullah diyor ki:

Zübeyr, Gâbe mevkiindeki araziyi yüz yetmişbine satın almıştı, Abdullah orayı bir milyon altı yüzbine sattı. Sonra kalktı ve:

- Kimin Zübeyr'de alacağı varsa, Gâbe'de bize gelsin! diye ilan etti. Bunun üzerine Zübeyr'den dörtyüz bin alacaklı olan Abdullah İbni Ca'fer, Zübeyr'in oğlu Abdullah'a geldi ve:

- Dilerseniz alacağımdan vazgeçip bağışlayayım, dedi. Abdullah:

- Hayır, dedi. Bunun üzerine Abdullah İbni Ca'fer:

- Şayet borcunuzdan bir bölümünü te'hir etmek isterseniz, benim alacağımı geri bırakabilirsiniz, dedi. Zübeyr'in oğlu Abdullah:

- Hayır, bunu da istemiyoruz deyince, Abdullah İbni Ca'fer:

- O halde bana araziden bir parça ayırın, dedi. Abdullah İbni Zübeyr de:

- Şuradan şuraya kadar olan arazi senin olsun, dedi.

Abdullah, kalan araziden bir bölümünü de sattı. Babası Zübeyr'in kalan borçlarını ödeyip bitirdi. Araziden dört buçuk sehim de arttı. Abdullah kalkıp Muâviye'nin huzuruna gitti. Orada Amr İbn Osman, Münzir İbni Zübeyr ve İbni Zem'a da vardı. Muâviye, Abdullah İbni Zübeyr'e:

- Gâbe'ye ne kadar değer biçildi? diye sordu. Abdullah:

- Her sehim için yüzbin, dedi. Muâviye:

- Bunlardan ne kadarı kaldı? dedi. Bunun üzerine Münzir İbni Zübeyr:

- Ben ondan bir sehimi yüzbine aldım dedi. Amr İbni Osman :

- Bir sehimini de ben yüzbine aldım dedi. İbni Zem'a:

- Bir sehimini de ben yüzbine aldım, dedi. Muâviye:

- Şimde geriye ne kadar kaldı? diye sordu. Abdullah İbni Zübeyr:

- Bir buçuk sehim, dedi. Muâviye:

- Kalan bir buçuk sehimi de ben yüz ellibine satın aldım, dedi. Abdullah İbni Ca'fer, kendi hissesini Muâviye'ye altı yüzbine sattı.

Abdullah İbni Zübeyr, babasının borçlarını ödeyip bitirince, Zübeyr'in diğer çocukları, Abdullah'a:

- Mirasımızı aramızda taksim et, dediler. Abdullah:

- Allah'a yemin ederim ki, dört sene süreyle hac mevsiminde:

Kimin Zübeyr'de alacağı varsa bize gelsin, borcunu ödeyelim, diye ilan etmedikçe, Zübeyr'in mirasını paylaştırmayacağım, dedi. Dört sene boyunca bu şekilde ilan etti. Dört sene geçince, mirası taksim etti ve (babası Zübeyr'in vasiyeti olan) üçte birini ayırdı. Zübeyr'in dört karısı vardı. Onlardan her birine bir milyon ikiyüzbin düştü. Buna göre Zübeyr'in bütün malı elli milyon iki yüzbin tutmaktadır. Buhârî, Farzü'l-humus 13

Abdullah İbni Zübeyr İbni Avvâm

Abdullah aşere-i mübeşşere dediğimiz cennetle müjdelenen on sahabiden biri olan Zübeyr İbni Avvâm'ın oğludur. Kendisi de sahâbîdir. Kureyş kabilesinin Esed İbni Abdulüzza koluna mensubdur. Sahâbe arasında fıkıh bilgisiyle şöhret bulan ve kendilerine ***"âbâdile"*** *denilen dört Abdullah'dan biridir. Annesi, Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'dır. Mü'minlerin annesi Hz. Âişe, Abdullah'ın teyzesidir. Ebû Bekir veya Ebû Hubeyb künyesiyle anılır.*

Mekke'den Medine'ye hicretten sonra, muhacirlerin ilk doğan çocuğu, Abdullah oldu. Adını da Peygamber Efendimiz koydu. Onun doğumu, müslümanlar arasında büyük bir sevinç yarattı. Çünkü yahudiler, müslümanlara sihir yaptıklarını ve çocuklarının olmayacağını söylüyorlardı. Allah, onların yalancılıklarını ve hilelerini böylelikle ortaya çıkardı.

Abdullah çok oruç tutan, geceleri çok namaz kılan, son derece cesur bir sahâbî idi. Yedi veya sekiz yaşlarında iken babası Zübeyr'in yanında gelip Peygamber Efendimiz'e biat etti. Çocuk denilecek yaşta, babası ile birlikte Suriye'nin fethine iştirak etti. Yermük harbinde bulundu. Babası Zübeyr'in komutasında Mısır'ın fethine giden 5000 kişilik yardımcı orduya da katıldı. Daha sonraki dönemlerde pek çok cihada ve fetihlere iştirak etti.

Hz. Osman döneminde Kur'an nüshalarının çoğaltılmasıyla görevlendirilen dört kişilik heyette o da vardı. Çünkü kendisi, sahâbenin kurra dediğimiz, Kur'an'ı güzel okuyanlarından biriydi. Hz. Osman'ın şehid edildiği olayda, diğer büyük sahâbî çocuklarıyla birlikte halifenin evini koruyanlar arasındaydı. Bu elim hadiseden sonra meydana gelen gelişmelerin içinde faal olarak yer aldı. Hz. Ali'ye karşı oluşan muhalefetin önde gelen üyelerindendi. Cemel Vak'ası'nda, piyadelerin kumandanı oldu. Hz. Ali'nin galibiyetinden sonra Medine'ye döndü. Muâviye zamanında Medine'de oturdu. Muâviye'nin, oğlu Yezid'i veliaht tayin etmesine karşı çıktı ve bunu kabul etmedi. Yezid'in hilafetini de kabul etmeyen Abdullah, ona açıkça cephe almayıp bekledi. Yezid onun üzerine ordular sevkettiyse de bir netice alamadı. Yezid'in ölümünden sonra 64 (683) senesinde ***"emîrü'l-müminîn"*** *ünvanıyla, Mekke'de kendisini halife ilan etti. Uzun mücadeleler ve kazandığı savaşlarla 10 yıl kadar İslam coğrafyasının*

bir bölümünde hâkimiyetini sürdürdü. Bu hâkimiyetin merkezi Mekke'de idi. Nihayet 73 (692) senesinde teslim olmayıp savaşarak öldü. Onun bu kahramanca direnişinde annesi Esmâ sürekli kendisini destekledi. (bk. 327. hadis) Abdullah öldürüldüğünde Şamlılar sevinerek tekbir getirdiler. Abdullah İbn Ömer :

***– Doğduğu gün onun sevinciyle tekbir getirenler, öldürüldüğü gün tekbir getirenlerden daha hayırlıdır**, demiştir.*

*Abdullah, genç sahâbîlerin önde gelenlerindendi. Gençliğinde iyi bir eğitim görmüş, Resûlullah Efendimiz, Hz. Ebû Bekir, babası, annesi, teyzesi Hz. Âişe, Hz. Ömer, Hz. Osman'dan hadis rivayet etmiştir. Rivayet ettiği hadisler 33'dür. İbadete çok düşkün olması sebebiyle **"hamâmetü'l-mescid= mescid güvercini"** diye anılırdı. Kur'an tefsirinde de söz sahibi bir sahâbî idi. Cesareti, ibadeti, hitabeti nefsinde toplamış bir kişiliğe sahipti. Siyasetteki rolü de açıkça ortadadır. Onun hayatından bahseden kaynaklar ve özellikle İslâm tarihi kitapları Abdullah İbni Zübeyr'le ilgili geniş bilgiler sunarlar.*

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Abdullah İbni Zübeyr'in bu uzunca rivayeti **mevkûf** bir hadistir. Yani Resûl-i Ekrem'e nisbeti söz konusu olmayan, sadece sahâbeye ait bir rivayettir. Bu sebeble, Peygamberimiz'e aidiyeti kesin olan **merfû** rivayetler gibi, bir takım şer'î hükümlerin doğrudan kaynağı olması ihtilaflıdır.

Burada sözü edilen **Cemel Vak'ası**, Hz. Ali ile Hz. Aişe taraftarları arasında cereyan eden, İslâm tarihinin ilk üzücü olayıdır. Cemel, Arap dilinde deve anlamına gelir. Hicrî 36 yılında vuku bulan bu olay esnasında Hz. Aişe iri bir deveye bindiği için, olaya bu isim verilmiş, bindiği deve de "**asker"** diye adlandırılmıştır.

Bu hâdisede, iki taraftan birinin içinde yer alan herkes kendini mazlum, karşı cephede bulunanı da zâlim olarak görüyordu. Çünkü her grup, kendisinin doğru yolda olduğu inancı içindeydi. Müslümanlar arasında cereyan eden bir çok hâdisede durum bundan farklı değildir. Zübeyr İbni Avvâm, bu olayla öldürülecek olursa, mazlum olduğunu ifade ile hak bildiği yolda hareket ettiğine inandığını beyan etmiş olmaktadır.

Zübeyr'in, sorumluluk hissi taşıyan bir müslümanın üstün hassasiyeti içinde, harp meydanında bile üzerinde bulunan borçlarını, kul hakkını düşünerek oğluna vasiyette bulunmasından alınacak ibretler vardır. Çünkü kul hakkı, Allah Teâlâ'nın affetmeyeceği günahlar arasında, ilk sıralarda yer alır.

Zübeyr İbni Avvâm, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahâbîlere olan tavsiyelerini bilen bir kimse olarak, malının miras kalanından üçte birini de vasiyet etmiştir. Peygamberimiz, malının üçte birinden fazlasını vasiyet etmek isteyen sahâbîlerin bu davranışlarını uygun görmemiş, geride kalan vârislere başkasına el açıp muhtaç olmayacak derecede mal bırakılmasını tavsiye etmişti. .

İnsan ne kadar mala sahip olursa olsun, o malın zâyi olması, değerini kaybetmesi, her zaman bir kıymet ifade etmemesi söz konusu olabilir. Çünkü dünya malı kalıcı değildir. Bu sebeple, Mevlâmız olan Allah Teâlâ'dan daima yardım istemeliyiz. İnançlı bir müslümanın takip etmesi gereken yol budur. Zübeyr çok güçlü bir imana ve buna bağlı olarak hayatının sonuna kadar devam ettirdiği sürekli bir amele sahipti. Oğlu Abdullah'a da işin bu yönünü, yani Allah'dan asla gâfil olmamayı ve O'ndan daima yardım istemeyi ısrarla tavsiye ederdi.

Nitekim Abdullah da babasının bu tavsiyesini tutan hayırlı bir evlat olarak, sahih inançla sâlih amelin tatlı semeresini ve güzel neticesini defalarca görmüştür.

Kazanılan, elde edilen bir malın menşei, helâlliği ve haramlığı bilinmeli ve gerektiğinde bütün insanlar huzurunda beyan edilebilir olmalıdır. Bu, kişinin saygınlığı ve toplumun güvenilirliğini kazanmak açısından önemlidir. Abdullah İbni Zübeyr, babasının yöneticilik, harac ve vergi toplama memurluğu ya da başka idari bir görevde bulunmadığını özellikle hatırlatmakta, gelirinin elinin emeği ve ganimetten elde edildiğini bildirmektedir. Babasının, Peygamberimiz, Ebû Bekir, Ömer ve Osman'la gazve ve cihadlara iştirak ettiğini söylemesinin sebebi budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İhtiyaç anında borç istemek ve borçlanmak câizdir.

2. Harp ve yolculuk gibi, kişinin geri dönüp dönmeyeceği bilinmeyen hallerde vârislerine vasiyette bulunması, şerîatın ruhuna uygun bir davranıştır.

3. Bir kimsenin ölümünden sonra, vârislerin öncelikle onun borçlarını ödemesi, sonra terekesini taksim etmesi gerekir.

4. Meşrû yollardan mal elde etmenin bir hududu yoktur.

5. Bir mü'min her hâl ü kârda Mevlâ'dan yardım istemelidir.

6. Emanetleri mutlaka yerine getirmek ve emanete hiyânet etmemek gerekir.

26- باب تحريم الظلم والأمر بردِّ المظالم

ZULÜM

ZULMÜN HARAMLIĞI VE HAKSIZ OLARAK ELDE EDİLEN ŞEYLERİ SAHİPLERİNE GERİ VERME GEREĞİ

Âyetler

قال اللَّه تعالى: { مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ } .

1. "Zâlimlerin hiçbir dostu ve sözü dinlenecek şefaatçısı yoktur." Mü'min sûresi (40), 18

Âyetin baş tarafının anlamı şöyledir: **"Ey Muhammed! Onları, yüreklerin ağıza geleceği, tasadan yutkunacakları, yaklaşan kıyamet günü ile uyar."**

Zulüm ve haksızlık yapanlar, dünyada, bu zulümlerine yardımcı olan bir takım bayağı kişiler bulabilirler. Zulümlerini de belli bir süre devam ettirmeleri mümkün olabilir. Fakat zulüm ebedî olmaz. Zâlimler, yaptıkları zulüm ve haksızlıkların cezasını Allah'ın huzurunda mutlaka görürler. Bu cezaya bazı kere dünyada da çarptırıldıkları olur. Onların bu hali başkalarına ibret olmaları içindir. Âhirette, hesabın görüleceği günde, zâlimlerin ne bir dostu, ne de Allah'ın huzurunda kendilerine şefaatçı olacak bir yardımcısı bulunacaktır. Zâlimle dost olmak ve zulmüne göz yummak da zulümdür.

وقال تعالى: { وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ } .

2. "Zulmedenlerin yardımcısı olmaz." Hac sûresi (22), 71

Bu âyet-i kerîmenin baş tarafı şöyledir: **“Onlar, Allah’ı bırakıp, Allah’ın kendisine hiçbir delil indirmediği, kendilerinin dahi hakkında bilgi sahibi olmadıkları şeylere tapıyorlar.”** Allah’ı bırakıp da hiçbir güç ve kuvveti olmayan cansız eşyalara, putlara ve bir takım ölümlü canlılara tapanlar, şirke düşmüş olurlar. Şirk ise en büyük zulümdür. Allah, zâlimleri kıyamet gününde dostsuz ve yardımcısız azap içinde bırakacaktır. Dünyada yaptıkları zulüm ve haksızlıkların cezasını orada çekecekler ve kendilerine merhamet olunmayacaktır. Çünkü onlar, Allah’ın kullarının haklarına tecâvüz etmişler ve Allah’ın emirlerini dinlememişlerdir.

وأما الأحاديث فمنها حديث أبي ذر المتقدم (انظر الحديث رقم 111) في آخر باب المجاهدة.

Hadisler

205- وعن جابر رضي اللَّه عنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، واتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ ، حمَلَهُمْ على أَنْ سفَكَوا دِماءَهُمْ واسْتَحلُّوا محَارِمَهُمْ » رواه مسلم .

205. Câbir *radıyallahu anh’* den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Zulümden sakınıp kaçınınız. Çünkü zulüm, kıyamet gününde zâlime zifiri karanlık olacaktır. Cimrilikten de sakınınız. Çünkü cimrilik sizden önceki ümmetleri helâk etmiş, onları birbirlerinin haksız yere kanlarını dökmeye, haramlarını helâl saymaya sevketmiştir.” Müslim, Birr 56

Açıklamalar

Zulüm, bir şeyin gereğini değil de zıddını yapmak, hakkı yerli yerine koymamak diye tarif edilir. Zulüm, başkasının hakkı üzerinde haksız bir tasarrufta bulunmak, herhangi bir konuda haddi aşmaktır. Haksız yere başkasının malını almak, ırzına, namusuna sataşmak gibi uygunsuz davranışlar, zulüm diye adlandırılır.

Zulüm, adâletin zıddıdır. Adâlet bir fazilet, zulüm ise bir zillet, faziletsizlik, gayr-i ahlâkîlik ve haysiyetsizliktir. İslâm, yeryüzünde adâleti hâkim kılmayı, zulmün her çeşidini ortadan kaldırmayı hedefler, mensublarını, özenle zulümden sakındırır.

Zulmün kıyamet gününde karanlıklar olması, zâlimin o gün karanlıklar içinde kalarak yolunu bulamaması, zulmünün cezasının, şiddetli ve dehşetli olacağı anlamındadır. Zâlimler, dünyada zulmettiklerinin hayatlarını karartmış, onlara âdeta dünyayı zindan etmişlerdir. Şimdi burada hesap gününde karşılaştıkları acıklı manzara, mazlumlara yaptıklarının kendi başlarına gelmesinden başka bir şey değildir.

Zulüm, çoğunlukla Allah’dan başka dostu ve yardımcısı olmayan zayıflara, biçarelere yapılır. Bunu yapanlar ise kalbleri kararmış, Allah korkusundan mahrum kimselerdir. Çünkü kalblerinde Allah korkusu olsa ve hidâyet nurundan nasibleri bulunsa yaptıklarının sonunu düşünürler. İşte böyle kimselerin kıyamet günündeki cezaları, dünyada yaptıklarının karşılığıdır.

Hadîs-i şerifte, Peygamber Efendimiz'in mü'minlerin sakınmalarını, uzak durmalarını istediği ikinci konu cimriliktir. Cimrilik sebebiyle helâk oluş, bu dünyada olabileceği gibi, âhirette de olabilir. Hadisde geçen ve cimrilik diye dilimize aktardığımız **"şuh"** kelimesi, şiddetli cimriliği, sadece malda değil, her işte ve her iyilikte cimri davranmayı ifade eder. Cimrilik, dinimizin kötü karşıladığı ve helak edici huylardan saydığı bir davranıştır. Üstün ahlâk ve fazilet olan cömertliğin zıddıdır. Allah cömertleri över, cimrileri ise kötüler. Cimri, gerçekte Allah'ın olan malı, mülkü, ihsan edilen iyilikleri, Allah'ın kullarına vermekten yüz çeviren kimsedir. Allah, insanın bu kötü hasletlerini şöyle anlatır:

"De ki: "Siz, Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, o zaman bile, harcamakla tükenir endişesiyle elinizi sıkı tutardınız; insanoğlu zaten daima cimridir" [İsrâ sûresi (17), 100].

Cömertlik yerli yersiz saçıp savurmak değildir. Allah'ın kullarına, dikkatlice ve nimetin kıymetini bilerek vermektir. Nitekim, Cenâb-ı Hak bu konuda şu ölçüye uymamızı buyurur:

"Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme, büsbütün de açıp tutumsuz olma, yoksa pişman olur, açıkta kalırsın" [İsrâ sûresi (17), 29].

Zenginler cimri davranır, fakirler de sabırsız olurlarsa, toplumun düzeni ve dengesi bozulur. Çünkü bir toplum içinde hem zenginler hem de fakirler bulunur. Bunların birbirlerine yardımcı olmaları gerekir. Aksi takdirde, tarihin her döneminde ve günümüzde de örnekleri görüldüğü gibi, toplumda çatışmalar, kan dökmeler başlar. Bu ise bir toplumun helâkine sebeb olur. İnsanlar kan dökmeyi, haramları helal saymayı meşru görmeye başlarlar. **Zenginle fakir arasındaki mesafe açıldıkça, zulüm artar ve her çeşidi icrâ edilmeye başlar.** Zulmün artması ve yayılması ise, yıkılışa yaklaşıldığının alâmeti sayılır. O halde cimrilik de zulmün sebeblerinden biridir. Zulümle bir arada zikredilmesinin böyle bir alâkaya dayandığını söyleyebiliriz. Bu hadis 564 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zulümden sakınıp kaçınmak, başkalarını da bu yönde uyarmak görevlerimiz arasındadır. Bu, Allah ve Resûlü'nün emridir.

2. Zulme sebeb ve vasıta olmak da aynı şekilde günahtır.

3. Zulüm büyük günahlardandır. Çünkü her zulümde, kulların hakkına tecâvüz vardır. Kıyamet günündeki cezası da şiddetli olacaktır.

4. Cimrilikden uzak durmak, sakınıp kaçınmak müslümanlar için bir vecibedir.

5. Zulüm ve cimrilik, haksız yere kan dökmenin, Allah'ın haramlarını helâl saymanın, çeşitli büyük günahların ve dinden sapmaların önde gelen sebeplerindendir.

6. Cimrilik, zulme de kaynaklık eder.

7. Adâlet ve cömertlik bir fazilet, bunların aksi olan zulüm ve cimrilik ise alçaklık ve düşüklüktür.

206– وعن أَبِي هريرة رضي اللَّه عنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَتُؤَدُّنَّ الْحُقُوقَ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقيامَةِ حَتَّى يُقَادَ للشَّاةِ الْجَلْحَاء مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاء » رواه مسلم .

206. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“**Kıyamet gününde, haklar sahiplerine mutlaka verilecektir. Hatta boynuzsuz koyun için, boynuzlu koyundan kısas alınacaktır.”** Müslim, Birr 60. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 2

Açıklamalar

Kıyamet günü hakların sahiplerine verilmesi, dünya hayatında insanlara zulmedenlerle, başkalarının haklarını gaspedenlerin cezalandırılması, mazlum ve suçsuzların ise mükâfata nâil olmasıyla sağlanacaktır. *Riyazü's-sâlihîn'* in çeşitli konularında, ilgili hadisler açıklanırken bunlara yer verilmiştir. Bilinmesi gereken şaşmaz hakikat, **“Zerre miktarı hayır ve iyilik yapan onun mükâfatını, zerre miktarı şer ve kötülük yapan da onun cezasını görür”** [Zilzâl sûresi (99), 7-9]. Mutlak adâlet, Allah Teâlâ'nın adâleti olup, hesap gününde tecelli edecektir. İman edenler için, âhiret inancı bütün dünyevi müeyyidelerin önünde ve üstündedir.

Bu hadis, kıyamet gününde hayvanların da dirilerek mahşer yerine getirileceğine delil teşkil eden rivayetlerden biri kabul edilir. Bu rivayet, Kur'ân-ı Kerîm'in: **“Vahşi hayvanlar bir araya gelip toplandığında...”** [Tekvîr sûresi (81) 5] âyetini açıklayıcı niteliktedir. Gerek Kur'ân-ı Kerîm, gerekse sahih sünnetde bu konuda pek çok deliller bulunabilir. Akıl ve din açısından bir engel bulunmadığı sürece, şer'î delilleri görünürdeki mânaları üzere bırakmak ve öyle anlamak dînî bir vecîbedir.

Kıyamet gününde, mahşer yerinde toplanmak, mutlaka sevap veya ceza vermek içindir denilemez. Boynuzsuz koyun için boynuzludan kısas almak, **kısas-ı mukâbele** denilen cinsten olup, mükellefler arasında yapılan kısasla bir alâkası yoktur. Çünkü hayvanların mükellefiyetle bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu teşbih, her türlü hakkın hak sahibine verileceğini anlamamıza vesile olmaktadır. Mükellef olmayan hayvanlara bile böyle davranılınca hareketinden sorumlu tutulan insana yapılacak muamelenin ne derece âdil ve hakkaniyetli olacağı kolayca anlaşılabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah mutlak adâlet sahibidir. Mahşer gününde bütün haklar sahiplerine verilecek ve kimseye zerre kadar zulüm yapılmayacaktır.
2. Zâlimler, insanların haklarını gasbedenler, kıyamet gününde cezalarını en ağır şekilde göreceklerdir.
3. Dünyada yapılan haksızlıklar, ölmeden önce sahiblerine iade edilerek helâlleşilmelidir.
4. Hayvanlar da kıyamette diriltilecektir.

207– وعن ابن عمر رضي اللَّه عنهما قال : كُنَّا نَتحدَّثُ عَنْ حَجَّةِ الْوَدَاعِ ، وَالنَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بَيْنَ أَظْهُرِنَا ، وَلاَ نَدْرِي مَا حَجَّةُ الْوداع ، حَتَّى حِمدَ اللَّه رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَأَثْنَى عَليْهِ ثُمَّ ذَكَر الْمسِيحَ الدَّجَال فَأَطْنَبَ في ذِكْرِهِ ، وَقَالَ : « ما بَعَثَ اللَّه مِنْ نَبيٍّ إلاَّ أَنْذَرَهُ أُمَّتهُ : أَنْذَرَهُ نوحٌ وَالنَّبِيُّون مِنْ بَعْدِهِ ، وَإِنَّهُ إنْ يَخْرُجْ فِيكُمْ فما خفِيَ عَليْكُمْ مِنْ شَأْنِهِ فَلَيْسَ يَخْفِي عَلَيْكُمْ، إِنَّ رَبَّكُمْ لَيس بأَعْورَ ، وَإِنَّهُ أَعورُ عَيْن الْيُمْنَى ، كَأَنَّ عيْنَهُ عِنبَةٌ طَافِيَةٌ . ألا إن اللَّه حرَّم علَيْكُمْ دِماءَكُمْ وَأَمْوالكُمْ ، كَحُرْمَةِ يوْمكُمْ هذا ، في بلدِكُمْ هذا ، في شَهْرِكُم هذا ألاَ هل بلَّغْتُ ؟ » قَالُوا : نَعَمْ ،

قال : « اللَّهُمَّ اشْهَدْ ثَلاثاً ويْلَكُمْ أَوْ : ويحكُمْ ، انظُرُوا: لا ترْجِعُوا بَعْدِي كُفَّاراً يضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ » رواه البخاري ، وروى مسلم بعضه .

207. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* aramızda iken Vedâ haccı'ndan söz ediyorduk, ama Vedâ haccı'nın ne olduğunu bilmiyorduk. Nihayet, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah'a hamd ve senada bulundu, sonra da deccâldan bahsederek onun hakkında uzunca bilgi verdi. Şunları söyledi:

"Allah Teâlâ'nın gönderdiği her peygamber, ümmetini deccâl konusunda uyarmıştır. Nuh ve ondan sonraki peygamberler, ümmetlerini bu konuda uyarıp sakındırdılar. Şüphesiz ki o sizin aranızda çıkarsa, onun durumu ve hali size gizli kalmaz. Rabbinizin tek gözü kör olmadığı size gizli kalan, bilmediğiniz bir şey değildir. Deccalin ise, sağ gözü kör olup, sanki salkımından dışarı fırlamış yaş bir üzüm tanesi gibidir. Uyanık olunuz! Allah Teâlâ birbirinizin kanlarını ve mallarını, şu ayınızda bugününüzü haram kıldığı gibi, birbirinize haram kılmıştır. Dikkat ediniz, sizlere tebliğ ettim mi?"

Ashâb-ı kirâm:

- Evet tebliğ ettin, dediler. Peygamberimiz:

–"Allahım! Şahit ol" diye üç defa tekrarladı. Sonra da:

"Size yazık olur, bakınız, sakın benden sonra birbirinizin boynunu vurup da küffara dönmeyiniz" buyurdular. Buhârî, Meğâzî 77. Bir bölümü için bk. Müslim, Îmân 274, Fiten 100

Açıklamalar

İmam Nevevî'nin bu hadisi bu konuda zikretmesinin sebebi, müslümanların kanlarının ve mallarının birbirlerine haram kılındığını bildiren kısmı dolayısıyladır. Hadisin ihtiva ettiği deccâle dair bilginin yeri burası değildir. *Riyazü's-sâlihîn'*in son kısımlarında bu konuyla ilgili hadisler yer almaktadır. Orada yeterli bilgi verilmeye çalışıldı.

Vedâ haccı'na bu adın veriliş sebebi, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem'*in bu hac esnasında yaptığı konuşmada müslümanlara vedâ etmesindendir. Ayrıca bu hac, Peygamber Efendimiz kendisini dinleyen sahabe topluluğuna üç defa "**tebliğ ettim mi?"** diye soru yöneltmesi sebebiyle **"belağ haccı"**; ilk defa bu hacda Kâbe ve Mekke'ye hiçbir müşrik sokulmadığı için **"İslâm haccı"** diye de adlandırılmıştır.

Haksız yere kan dökmek, insanların canlarına ve mallarına göz dikmek, zulmün en büyüğüdür. Bunlar, inananlara hiç yakışmayan ve kendilerine haram kılınmış olan davranışlardır. Bunu ancak kâfirler yapar, öyleyse kâfirlere benzememek, küfre asla dönmemek icab eder. Küfür, yani inkâr içinde bulunmak, zulüm içinde yaşamak ve zâlim olarak ölmek demektir. Âhiretteki karşılığı ise ebedî azabdır.

Hadisin son cümlesi 699 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Deccâl inancı, semavi dinler arasında müşterek konulardan birisidir. Herhangi bir dinden diğerine geçmiş değildir. Deccal İslâm ümmeti arasında ortaya çıkacaktır.

2. Deccâlin bir takım belirgin nitelikleri vardır. Peygamber Efendimiz onları bildirip, öğretmiştir.

3. Müslümanların kanı ve malı birbirine haram kılınmıştır. Haksız yere akıtılan kan, alınan mal gayri müslimin de olsa haramdır.

4. Fitneden ve fitneci olmakdan sakınmak gerekir.

5. Allah'ın ve Resûlullah'ın emirlerine uymak kişiyi zulümden ve fitnelerden korur.

208– وعن عائشة رضي الله عنها أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : ((مَنْ ظَلَمَ قِيدَ شِبْرٍ مِنَ الأَرْضِ طُوِّقَهُ منْ سَبْعِ أَرَضِينَ)) متفقٌ عليه .

208. Âişe radıyallahu anhâ' dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Kim bir karış mikdarı bir yere haksız olarak zulümle sahip olursa, o yerin yedi katı boynuna geçirilir." Buhârî, Mezâlim 13, Bed'ül-halk 2; Müslim, Müsâkât 139-142. Ayrıca bk. Tirmizî, Diyât 21

Açıklamalar

Bu hadisin, Buhârî ve Müslim rivayetlerinin bazısından öğrendiğimize göre, Ervâ Binti Üveys adındaki bir kadın, yerimi işgal etti iddiasında bulunarak aşere-i mübeşşereden Saîd İbni Zeyd'i halifelik görevinde bulunan Mervân'a şikayet etmişti. Mervân, Saîd'e bir heyet göndererek durumu tahkik ettirmek istedi. Saîd ise, anılan yer kendine ait olduğu halde, davayı kapatmak için orayı derhal kadına bıraktı ve ona beddua etti. Saîd duası makbul bir kişiydi. Nitekim kadın kör oldu ve o yerde bulunan kuyunun içine düştü ve orası kendisine mezar oldu. Çünkü Saîd ona:

Allahım! Eğer bu kadın yalancı ise gözünü kör et, evini de kendine kabir yap, diye beddua etmişti.

Saîd, bu davranışı sergilerken, Resûl-i Ekrem'den yukarıdaki hadisi duyduğunu söyledi. O, bu hadisteki tehditten şiddetle kaçınmanın yanında, böyle bir davada, haklı bile olsa adının geçmesini istemedi.

Yukarıda anılan kaynaklara bakılırsa, bu hadisin çeşitli rivayet şekilleri olduğu görülecektir. Bunlardan hareketle İslâm alimleri yeryüzünün de gökyüzü gibi yedi kat olduğunu söylemişler, bir karış yere sahip olanın, o yerin hem altına hem üstüne sahip olacağını, kimseye zarar vermeksizin o yerin üstüne dilediği kadar kat çıkabileceğini ifade etmişlerdir. Bazı istisnâî kayıtlar olmakla birlikte, yerin altı ile ilgili olarak da aynı haklar geçerli sayılmaktadır.

Birinin arâzisine tecâvüz ve malını gasbetmek en büyük zulümlerdendir. Her zulmün olduğu gibi, onun da kıyamet gününde cezası şiddetli ve çetindir. Peygamber Efendimiz, dünyada insanlar arasında yaygın olarak raslanan hudut ve arazi tecâvüzlerini ve bunun neticesinde ortaya çıkan pek çok kötülükleri, zulümleri, haksızlıkları, kan dökmeleri, kırgınlıkları, dargınlıkları uhrevî müeyyideleri hatırlatarak önlemeyi hedeflemiştir. Hadisin farklı bir rivayeti 1509 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zulmün her çeşidi haram kılınmıştır. Her çeşit zulmün âhiretteki cezası da şiddetlidir.

2. İnsanların haklarına tecavüzün her çeşidi zulümden sayılır.
3. Sahip olunan arazinin üstü ve altı da sahip olan kişiye aittir.

209– وعن أَبي موسى رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ اللَّه لَيُمْلِي لِلظَّالِمِ فَإِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ ، ثُمَّ قَرَأَ : { وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ } .

209. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hiç şüphesiz Allah zâlime mühlet verir. Onu yakalayınca da kaçmasına fırsat vermez." Sonra şu âyet-i kerîmeyi okudu:

"Rabbin, zâlim bir kasaba halkını yakalarken işte böyle yakalar. O'nun yakalaması gerçekten çok acı ve çetindir." [Hûd sûresi (11), 102].

Buhârî, Tefsîru sûre (11); Müslim, Birr 61. Ayrıca bk. Tirmizî Tefsîru sûre (11); İbni Mâce, Fiten 22

Açıklamalar

Allah Teâlâ, suçluları cezalandırmada acele davranmaz. Onların suçlarından, zulümlerinden ve kötülüklerinden pişmanlık duyup tövbeye yönelmeleri için kendilerine mühlet verir; onlara süre tanır. Kâfirler, küfürden imana; zâlimler, zulümden adâlete, âsiler isyandan ibadete; günahkârlar, günahtan tövbeye; sapıklar, dalâletten hidâyete yönelebilirler. Bu sebeble Allah Teâlâ cezaları tehir eder, hatta bir çoğunu âhirete bırakır. İnsan, ömrünün sonuna kadar tövbe kapısının açık olduğunu bilir de bir gün bu kapıya gelirse, Allah tövbeleri kabul eder ve kullarına son derece merhametle muamele eder. Cenab-ı Hakk'ın mühlet vermesinin anlamı budur. Bu sebeble zâlimlere de rızık verir; onların dünyada yaşamasına, hatta uzun bir ömür sürmesine imkân tanır.

Bu hadis, dünyada mazlumlar için bir teselli kaynağıdır. Kendilerine verilen fırsat ve mühlete kapılıp aldanmasınlar diye, zâlimler için de ciddi bir tehdit teşkil eder. Allah Teâlâ, bu gerçeği şöyle beyan etmektedir:

"Sakın zâlimlerin yaptığından Allah'ı gafil sanma! O, sadece onları, gözlerin dehşetten donup kalacağı, bir noktaya dikilip bakacağı bir güne erteliyor" [İbrahim sûresi (14), 42].

Allah'ın zâlimleri yakalamasından maksat onları helâk etmesi, kahretmesi, işlerini bitirmesidir. Bu hal, ibret için bazan dünyada da olur. Resûl-i Ekrem Efendimiz, bu sözlerine delil olarak, Kur'an'ın ayetini getirmiştir. Çünkü Kur'an'ın bir çok âyetinde, daha önce helâk olan ümmetlerin mâcerası anlatılır. Nuh *aleyhisselâm'* ın kavmi, Âd ve Semûd'un, Lût kavminin, Medyen'in, Firavn'ın ve Firavn'a inananların âkibetleri ne kadar acı, elem verici ve çetin olmuştur? Bunların her birinin oturduğu ülkeler, şehirler ve kasabalar, içlerindeki zâlimlerle birlikte helâk edilmiştir. Dünyada dolaşan zâlimlere Allah'ın mühlet vermesi, insanları aldatmamalıdır. Allah Teâlâ onların halinden şöyle haber verir:

“İnkâr edenlerin, öyle şehirlerde gezip dolaşması seni aldatmasın. Bu, kısa bir eğlenmeden ibarettir. Az bir zaman sonra varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü bir barınaktır!” [Âl-i İmrân sûresi (3), 196-197].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah zâlimlere, günahkârlara mühlet verir, fırsat tanır, fakat onları neticede cezalandırır.

2. Başkalarına ibret olması için, Cenâb-ı Hak bazı zâlimlerin cezasını dünyada verir. Onların yaşadıkları şehirleri, kasabaları helâk eder, tabiî afetler gönderir. İnsanlar, bunların sebeblerini iyi düşünmelidir.

3. Tövbe kapısı kıyamete kadar açıktır. Allah, yaptıklarına pişman olanların tövbelerini kabul eder.

4. Tövbede acele etmeli, ömrü iyi değerlendirmelidir.

210– وعن مُعاذٍ رضي اللَّه عنه قال : بعَثَنِي رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : «إِنَّكَ تَأْتِي قوْماً مِنْ أَهْلِ الْكِتَاب ، فادْعُهُمْ إِلَى شَهادة أَنْ لا إِلَهَ إلاَّ اللَّه ، وأَنِّ رسول اللَّه فإنْ هُمْ أطاعُوا لِذَلِكَ ، فَأَعْلِمهُمْ أَنَّ اللَّه قَدِ افْترض عليْهِم خَمْسَ صَلَواتٍ في كُلِّ يومٍ وَلَيْلَةٍ ، فَإِنْ هُمْ أطَاعُوا لِذلكَ ، فَأَعلِمْهُمْ أَنَّ اللَّه قَدِ افْتَرَضَ عَلَيهِمْ صدَقَةً تُؤْخذُ مِنْ أَغنيائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرائهم ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذلكَ ، فَإِيَّاكَ وَكَرائِمَ أَمْوالِهم . واتَّقِ دعْوةَ الْمظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْس بينها وبيْنَ اللَّه حِجَابٌ » متفقٌ عليه .

210. Muâz *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni (yönetici olarak Yemen’e) gönderdi ve şunları söyledi:

“Sen kitap ehli olan bir topluma gidiyorsun, Onları, Allah’dan başka ilah olmadığına ve benim Allah’ın Resûlü olduğuma şahitlik etmeye dâvet et. Eğer onlar, bu dâvete uyup itaat ederlerse, Allah’ın kendilerine her bir gün ve gecede beş vakit namazı kesin olarak farz kıldığını bildir. Şayet buna da itaat ederlerse, Allah Teâlâ’nın, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere, kendilerine zekâtı mutlak surette farz kıldığını bildir. Buna da itaat edip uydukları takdirde, onların mallarının en gözde ve kıymetli olanlarını almaktan sakın. Mazlumun bedduasını almaktan da son derece çekin, çünkü onun bedduası ile Allah arasında bir perde yoktur.” Buhârî, Zekât 41, 63, Meğâzî 60, Tevhîd 1; Müslim, Îmân 29, 31. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 5; Tirmizî, Zekât 6; Nesâî, Zekât 46; İbni Mâce, Zekât 1

Açıklamalar

Bu hadis çeşitli rivayet şekilleri, az-çok farklı ifadeler, muhtelif sahâbîlerin nakli ile *Kütüb-i Sitte’*nin tamamında, hatta bazısında ayrı bahislerde bir kereden çok olmak üzere, yer almaktadır. Daha önceleri de hatırlatıldığı gibi, Muâz İbni Cebel, sahâbe arasında önemli görevler üstlenmiş biri idi. Onun bu resmî görevleri, henüz genç yaşlarında iken, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem’* in emriyle başlamış, daha sonra da devam etmiştir. Muâz’ın, Yemen’e vali ve zekât âmili olarak gönderilmesini konu alan bu hadis, bir çok fıkhî ahkâma da temel teşkil eder.

Tirmizî'nin rivayetinde belirtildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Muâz'ı Yemen'e gönderirken, kendisine şu soruları sorup cevaplarını almıştı:

- *Yemen'de ne ile hüküm vereceksin?*

- Allah'ın kitabı ile.

- *Kitap'ta bulamazsan?*

- Resûlullah'ın sünneti ile hüküm veririm.

- *Sünnette de bulamazsan?*

- Kendi reyimle ictihad ederim. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

"Resûlünün elçisini, Resûlünün hoşnud olduğu şeyde muvaffak kılan Allah'a hamdederim" buyurdular.

Muâz, Yemen'e hicrî dokuzuncu yılda gönderilmişti. O esnada, Yemen halkının büyük çoğunluğu Ehl-i kitap, yani hıristiyan ve yahudilerden müteşekkildi. Bazı kaynaklar, Yemen'deki Ehl-i kitabın yahudilerden ibaret olduğunu da söylerler. Her iki durumda da, Resûl-i Ekrem Efendimiz özellikle Ehl-i kitap olmalarını anarak, onları diğer müşriklerden ayırdı. Fakat onların Allah inancı bozuk olduğu ve bu konuda şirke düştükleri için, Muâz'a kendilerini bir olan Allah'a ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem'* in Allah'ın Resûlü olduğuna inanmaya dâvet etmesini emretmişti. Müslüman yöneticiler, kumandanlar ve bütün görevlilerin vazifesi, hangi din ve inanca bağlı olursa olsunlar bütün insanları öncelikle İslâm'a dâvettir. Bu dâvetin ilk merhalesi de kelime-i şehâdet, yani Allah'dan başka ilah olmadığını ve Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğunu kabul etmeye çağırmaktadır. Bu görev yerine getirilmeden, başka din mensuplarıyla savaşmak caiz görülmez. Fakat daha önce dine davet edilip kabul etmemiş olanların tekrar dâvet edilmesi icab etmez. Bazılarının zannetiği veya iddia ettiği gibi, yahudi ve hıristiyanların geçerli sayılacak bir imana sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Onların Allah inancı, tevhid akîdesinin tamamen dışında olup, yahudiler Allah'ı mahlûkâta benzetmek ve cisimleştirmek, hıristiyanlar da, Allah'a çocuk ve zevce isnad etmek, teslisi, uluhiyyeti baba-oğul-ruhu'l-kudüs diye üçe izafeyi caiz görmek suretiyle doğru yoldan ve tevhid akidesinden sapmışlardır. Böyle olduğu içindir ki, Kur'an'ın pek çok âyetinde onların şirkinden ve küfründen bahsedilmiş, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zamanından beri kendileri dine dâvet edilmiş ve onlarla cihad edilegelmiştir.

Ancak Ehl-i kitaptan olanlara karşı takınılan tavır, müşriklere ve putperestlere karşı takınılan tavırdan farklı olmuştur. Gerek Kur'an'ın âyetlerinden, gerek Peygamber Efendimiz'in hadislerinden ve özellikle tarih içinde dinimizin bu iki ana kaynağına dayanan uygulamalardan, konuyu açıklıkla görüp anlamamız mümkündür.

Bu hadiste sistemli bir biçimde gördüğümüz gibi, İslâm'a dâvet edilen toplumların veya fertlerin sadece kelime-i şehadeti dil ile ikrar etmeleriyle yetinilmemekte, bu temel esası kabul ettikten sonra onun getirdiği ibadetlerin kabulü istenilmektedir. Burada sadece namaz ve zekât zikredilmiştir. Oruç ve haccın zikredilmemiş olması, İslâm'ın bu iki temelinin henüz o sırada farz kılınmadığı veya daha az öneme sahip olduğu gibi anlamlara gelmez. Çünkü oruç hicretin ikinci yılında, hac da hicretin dokuzuncu yılında, Muâz Yemen'e gönderilmeden bir kaç ay önce farz kılınmıştı. Dinin bir emrinin, bir tâlimatının önemsizliği de söz konusu olamaz. O halde, Peygamberimiz, o zaman için, Yemenliler açısından daha mühim ve öncelikli olanları bildirmek istemiştir. Burada farz kılınış sırasına veya öncelikli farz sırasına göre bir sıralama

söz konusu olmayıp, nelerin farz olduğunu ve yerine getirilmesi gerektiğini bildirip öğreten bir açıklama vardır. Ayrıca bu tâlimat, kelime-i şehadet getirip müslüman olan bir kimsenin, dinin bütün emirlerini kabul etmiş sayılacağının da delili olmaktadır.

Kâfirler ilk önce yalnızca iman etmekle mükelleftirler; dinin diğer emirlerini yerine getirmekle mükellef değildirler; onları tedricen yerine getirirler, diyen âlimler de bu hadisi delil olarak gösterirler. Çünkü burada dine dâvette bir sıralama vardır.

"Zekâtın, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmesi" ifadesine bakarak, zekâtın toplanıldığı belde veya şehirden dışarı çıkarılmasının câiz olmayacağı görüşünü benimseyenler olmuş, ancak ulemanın büyük çoğunluğu bunun doğru olmadığını, fakirler ve zekât verilmeye layık olanlar nerede varsa onlara verilmesinin, şehir ve ülke hudutları dışına çıkarılmasının câiz olacağını kabul etmişlerdir. Sadece Ömer İbni Abdülaziz buna muhalefet ederek, Horasan'dan Şam'a getirilen zekâtı tekrar oraya iâde etmiştir.

Yukarıda zekâtla ilgili sözden Şâfiîler, sabî ve mecnunun mallarından zekât verilmesi gerektiği hükmünü çıkarmışlardır. Hanefîlere göre ise, zekâtın farziyeti için akıl ve büluğ şart kılındığından, sabî ve mecnunun mallarına zekat düşmemektedir.

"Zenginlerinden alınıp" sözü, devlet başkanının veya onun yetkili kıldığı kimselerin, zekât verecek miktarda malı olanlara, görevli memurlar gönderip zekât toplattırabileceğine delil kabul edilir.

Zekâtı toplayan görevliler, malın en iyisi, en kıymetlisi ve en seçkinini alamazlar; çok kötüsünü de almazlar. Malların orta halli olanlarından seçerler.

Bu hadis mazlumun bedduasından sakınmayı emreden, son cümlesi sebebiyle burada zikredilmiştir. Mazlumun duasının ve bedduasının makbul olacağı bu hadisten bir kere daha anlaşılmaktadır. Bir görevli, kendisine zekât farz olan bir kimsenin malının en kıymetli ve en gözde olanını alırsa, bu bir nevi zulümdür. Veya zekât verene karşı sert davranırsa diliyle ona eziyet etmiş olur ki, bu da bir zulümdür. O halde zulmün her çeşidinden sakınmak, kaçınmak ve uzak durmak gerekir.

Allah ile mazlumun arasında bir perde olmaması, isteğinin hemen kabul edileceğine delil sayılır. Çünkü perde bir engeli ifade eder, oysa mazlumun duası ile Allah'ın arasında böyle bir engel bulunmamaktadır. Bu tavsiye, hem zâlimin zulmünü önlemeye, hem de mazlumu sabretmeye teşvik edici niteliktedir. Dilimizde haksızlığa karşı sıkça kullandığımız "zâlimin zulmü varsa, mazlumun da Allah'ı var" atasözümüz gerçeği ne kadar veciz ifade etmiştir. Haksızlığa uğrayanın müslüman olması da şart değildir. Hangi din ve ırka mensup olursa olsun, insanlara zulüm yapmak dinimizde haram kılınmıştır. Hatta bunu daha geniş mânada yorumlamak mümkündür. Yani İslâm, bütün canlılara, insanlara, hayvanlara ve bitkilere bile merhametsizliği yasaklamıştır. Onların her birine karşı insanoğlunun görevleri vardır. Hadisimizi 1079 ve 1211 numara ile tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Gayr-i müslimlerin ilk dâvet edilecekleri, kelime-i şehadet, Allah'dan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna iman esasıdır.

2. Bir gün ve bir gecede beş vakit namaz farzdır.

3. Zenginlerin mallarından zekât vermeleri farzdır. Zekât, fakirlere ait bir haktır.

4. Malda, zekât dışında farz olan bir hak yoktur.

5. Zekât toplamakla görevli memur, malın en iyisini değil, orta hallisini zekât olarak alır.

6. Kâfire ve dinen zengin olana zekât verilmez.

7. Mazlumun duası ve bedduası Allah Teâlâ tarafından reddedilmez.

8. Devlet reisi, valilerine nasihat ve tavsiyede bulunmak, Allah'dan korkmalarını istemek, zulümden sakındırmak gibi görevleri yerine getirmek zorundadır.

9. Haberi vâhid, dinde huccettir ve makbüldür. Onunla amel etmek vâciptir.

211- وعن أَبِي حُمَيْد عبْدِ الرَّحْمن بن سعدٍ السَّاعِدِيِّ رضي اللَّه عنه قال : اسْتعْملَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَجُلاً مِن الأَزْدِ يُقَالُ لَهُ : ابْنُ اللُّتْبِيَّةِ عَلَى الصَّدقَةِ ، فَلَمَّا قَدِمَ قال : هَذَا لَكُمْ، وَهَذَا أُهدِيَ إِلَيَّ فَقَامَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم على الْمِنبرِ ، فَحمِدَ اللَّه وأَثْنَى عَلَيْهِ ، ثُمَّ قال : « أَمَّا بعْدُ فَإِنِّي أَسْتعْمِلُ الرَّجُلَ مِنْكُمْ على الْعَملِ مِمَّا ولاَّنِي اللَّه ، فَيأْتِي فَيَقُولُ : هَذَا لَكُمْ، وَهَذَا هَدِيَّةٌ أُهْدِيَتْ إِلَيَّ ، أَفَلا جلس فِي بيتِ أَبِيهِ أَوْ أُمِّهِ حتَّى تَأْتِيَهُ إِنْ كَانَ صادقاً، واللَّه لا يأْخُذُ أَحدٌ مِنْكُمْ شَيْئاً بِغَيْرِ حقِّهِ إِلاَّ لَقِيَ اللَّه تَعالَى ، يَحْمِلُهُ يَوْمَ الْقِيامَةِ، فَلا أَعْرِفَنَّ أَحداً مِنْكُمْ لَقِيَ اللَّه يَحْمِلُ بعِيراً لَهُ رغَاءٌ ، أَوْ بَقَرة لَهَا خُوارٌ ، أَوْ شاةً تيْعَرُ ثُمَّ رفَعَ يَديْهِ حتَّى رُؤِيَ بَياضُ إِبْطيْهِ فقال : « اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ » ثلاثاً ، متفقٌ عليه .

211. Ebû Humeyd Abdurrahman İbni Sa'd es-Sâidî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ezd kabilesinden İbni Lütbiyye denilen bir adamı zekât toplamak üzere görevlendirmişti. Bu zât vazifesini yapıp Resûlullah'ın huzuruna gelince:

Şu mallar sizindir, şunlar da bana hediye edilenlerdir, dedi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* minberde ayağa kalkdı ve Allah'a hamd ü senâdan sonra şöyle buyurdu:

"Size söyleyeceğime gelince: Allah Teâlâ'nın benim idareme verdiği işlerden birine sizlerden birini görevli tayin ediyorum, sonra da o kişi dönüp geliyor ve bana diyor ki:

Şunlar size ait olanlardır; şunlar da bana hediye edilenler.

Eğer o kişi sözünde doğru ise, babasının veya anasının evinde otursaydı da kendisine hediyesi gelseydi ya! Allah'a yemin ederim ki, sizden biriniz haksız olarak bir şey alırsa, kıyamet gününde o aldığı şeyi yüklenmiş vaziyette Allah'ın huzuruna çıkar. Ben sizden herhangi birinizin, Allah'ın huzuruna böğüren bir deve veya bir inek yahut da meleyen bir koyun yüklenmiş vaziyette mi çıkacağınızı kesinlikle bilemem."

Sonra Resûlullah koltuklarının altının beyazı görülecek kadar ellerini yukarıya kaldırıp:

"Allahım! Tebliğ ettim mi?" buyurdu.

Buhârî, Hiyel 15, Zekât 3, Hibe 17, Cihâd 189, Eymân 3, Ahkâm 24; Müslim, İmâre 26-27. Ayrıca bk. Ebû Davûd, İmâre 11; Nesâî, Zekât 6

Abdurrahman İbni Sa'd es-Sâidî

Sahâbe-i kirâmdandır. Ensara mensup olup Ebû Humeyd künyesiyle meşhurdur. Uhud ve ondan sonraki gazvelere iştirak etmiştir.

Kendisinden, sahâbi Câbir İbni Abdullah'ın yanında, tâbiîn tabakasının ileri gelenlerinden Abbâs İbni Sehl, Urve İbni Zübeyr, Muhammed İbni Amr hadis rivayet etmişlerdir. Ebû Humeyd, Resûl-i Ekrem Efendimiz'den 120 hadis nakletmiştir. Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde ittifakla rivayet ettikleri üç hadisi vardır. Ebû Humeyd, Muâviye'nin hilafetinin sonlarında vefat etmiştir. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, zekâtın farz kılınmasından itibaren, çeşitli bölge ve şehirlere memurlar göndermek suretiyle zekâtı toplatmış ve zekâtın sarfedileceği yerlere gerekli gördüğü şekilde harcamıştır. Peygamberimiz'den sonra bütün halifeler ve İslâm devleti yöneticileri zekâtı bu şekilde toplayıp tevzi etmişlerdir. Yani zekât, devletin topladığı ve yerli yerine sarfettiği bir mali farizadır. Devletin topladığı zekât, emvâl-i zâhire denilen, hayvanların, arazilerin, madenlerin ve benzeri şeylerin zekâtlarıdır. Emvâl-i bâtına denilen ve sahip olandan başkasının bilemeyeceği altın, gümüş, para gibi şeylerin zekâtını ise fertler kendileri vermekle yükümlüdürler. Bu konuda devletin sadece teşviki ve yönlendirmesi olabilir. İşin esası, kişinin dindarlığı ile alâkalıdır. Bu konudaki detaylar zekâtla ilgili eserlerde veya fıkıh kitaplarının ilgili bölümlerinde yer alır.

Peygamber Efendimiz'in zekât toplamak için görevlendirdiği İbni Lütbiyye'nin zekât mallarının yanında kendisine verildiğini ifade ettiği hediyelerle dönmesi, Resûl-i Ekrem'in kızmasına ve bunu asla tasvib etmeyerek haramlığını hatırlatmasına sebep olmuştur. Zekât toplamakla görevlendirilen memurun hediye kabul etmesi câiz değildir. Çünkü memura hediye veren kişi, ödemesi gereken zekâtın bir kısmını ödememe karşılığında bunu vermiş olabilir ki, bu asla kabul edilemez ve câiz olmaz. Hediye kabul eden memur, herhangi bir şekilde vazifesine hıyanet veya su-i istimal yapmış da olabilir. Bu sebeble, devletin zekât ve vergi memurlarının aldığı hediye onlara haramdır. Bu hediyenin haramlığının sebebi memuriyettir. Aksi takdirde başkasına hediye vermek haram değil, bilâkis övgüye lâyık ve müstehap bir davranıştır.

Zekât malından haksız birşey alanın, kıyamet gününde Allah'ın huzuruna nasıl geleceği, bu münasebetle hatırlatılmış olmaktadır. Kendilerine hediye haram kılınanlar, hediye aldıkları takdirde, sanki ganimet malını çalmış gibi muamele göreceklerdir.

Burada, özellikle zekâtla ilgili olan bu yasak, aynı gâye ve maksatla olduğu takdirde bütün resmi görevlileri kapsar. Çünkü bu, hediye değil bir nevi rüşvet olur.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, cezası şiddetli olan her mühim tebliğatının sonunda yaptığı gibi, burada da, **“Allah'ım tebliğ ettim mi?”** buyurarak bütün ashâbın ve ümmetin dikkatini çekmiş ve onlara bu konuda son derece hassas olmalarını öğütlemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zekât dînî bir farîzadır ve İslâm devleti zekâtı bizzat kendisi toplar.
2. Zekât toplamakla görevli memurların hediye almaları haramdır.
3. Zekât memurunun hediye alması, ganimetten mal çalmak gibidir.
4. Memurların, devlet görevi yapmaları ve hükûmet adına iş görmeleri sebebiyle, hesap vermeleri gerekir.

212– وعن أَبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنه عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ كَانتْ عِنْدَه مَظْلَمَةٌ لأَخِيهِ ، مِنْ عِرْضِهِ أَوْ مِنْ شَيْءٍ ، فَلْيَتَحَلَّلْهِ منْه الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لا يكُونَ دِينَارٌ ولا دِرْهَمٌ ، إنْ

كَانَ لَهُ عَملٌ صَالحٌ أُخِذَ مِنْهُ بِقدْرِ مظْلمتِهِ ، وإنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سيِّئَاتِ صاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ » رواه البخاري .

212. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kimin üzerinde din kardeşinin ırzı, namusu veya malıyla ilgili bir zulüm varsa altın ve gümüşün bulunmayacağı kıyamet günü gelmeden önce o kimseyle helalleşsin. Yoksa kendisinin sâlih amelleri varsa, yaptığı zulüm mikdarınca sevaplarından alınır, (hak sahibine verilir.) Şâyet iyilikleri yoksa, kendisine zulüm yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yükletilir." Buhârî, Mezâlim 10, Rikak 48

Açıklamalar

Zulüm, insan hayatının her alanı ve safhasıyla ilgili olabilir. Bu alan, maddî veya manevî bir nitelik arzedebilir. Namus, şeref, haysiyet ve hürriyet gibi yüce duygular, hayatın temelini teşkil eder. Bunlara tecâvüz, zulmün en büyüklerinden sayılır. Diğer taraftan mal, can, yaşama hakkı, kazanç elde etme, teşebbüs hürriyeti ve benzeri hususlar maddî hayatın temel unsurları olup, bunlara yönelik haksızlıklar, zulmün daha yaygın olanı ve bilineni kabul edilir.

Manevî veya maddî hayata yönelik zulüm işleyenlerin, kıyamet günü gelmeden önce bir çıkış yolları vardır. O da kendilerine zulmettikleri kimselerle önce helâlleşmeleri, sonra da tövbeye yönelmeleridir. Bu helâlleşme, şayet üzerlerinde maddî haklar varsa onu ödeme, dünyada üzerlerine terettüp eden cezayı çekme, hak sahipleriyle helalleşme ve neticede Allah'a tövbe etmekle mümkündür. Zira kıyamet günü, altın ve gümüşün olmayacağı bir hesaplaşma günüdür. O günde, herkes iyi veya kötü amellerinin karşılığını görecektir.

Buradaki hesaplaşma, sevapların alınması veya günahların yüklenmesi ile dengelenir. Yani, zâlim veya günahkâr birinin sevapları varsa, yaptığı zulüm veya işlediği günah sebebiyle, onun sevapları hak sahiplerine verilir. Şayet bu alınan sevapları, haksızlıklarını karşılamazsa, o takdirde hak sahiplerinin günahlarından alınıp onun üzerine yükletilir; böylece kimsenin kimsede hakkı kalmaz. Bu, ilâhî adâletin gereğidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Maddî ve manevî her çeşit zulüm ve haksızlıktan uzak durmak gerekir.
2. İnsanın malına, mülküne, canına tecâvüz zulüm olduğu gibi, namusuna, şerefine, haysiyetine tecâvüz de zulümdür.
3. Bilerek veya bilmeyerek zulüm ve haksızlık yapmış olan bir kimse, zulmettiği, kendilerine haksızlık ettiği kişilerle helâlleşmelidir.
4. Kıyamette hesaplaşma olacak, her hak sahibine hakkı eksiksiz verilecektir.
5. Zulüm ve haksızlık, sâlih amelleri bozar ve sevâbını da giderir.

213- وعن عبد اللَّه بن عَمْرو بن الْعاص رضي اللَّه عنهما عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال :

«الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسانِهِ ويَدِهِ ، والْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ ما نَهَى اللَّه عَنْهُ » متفق عليه .

213. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ'* dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslüman, dilinden ve elinden müslümanların zarar görmediği kimsedir. Muhâcir ise, Allah'ın yasakladığı şeylerden uzak duran kimsedir."

Buhârî, Îmân 4-5, Rikâk 26; Müslim, Îmân 64-65. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 2; Tirmizî, Kıyâmet 52, Îmân 12; Nesâî, Îmân 8, 9, 11

Açıklamalar

Bu hadis, Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem'*in **"cevâmiü'l-kelim"** olan yani az kelimeyle çok büyük anlamlar ifade eden sözlerinden sayılır. Hadiste kastedilen müslüman, kâmil bir imana ve sâlih amele sahip olan kimsedir. Yoksa, bu vasfı tam olarak taşımayan bir kimsenin, müslüman olmayacağı anlamına gelmez. Hadisin bazı rivayetlerinde **"elinden ve dilinden insanların salim kaldığı kimse"** şeklinde de gelmiştir (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 224; İbni Hacer el-Heysemî, *Mecmaü'z-zevâid*, III, 268).

İnsanın çok kullandığı iki uzvu el ve dil, hadiste özellikle anılmıştır. Çünkü yapılan kötülükler, başkasına zarar verme işi, yaygın olarak bu iki uzuvla ilgilidir. Dil, sövmenin, kötü sözün, lânetin, gıybetin, iftiranın, kovuculuğun ve benzeri kötülüklerin vasıtasıdır. El ise dövmenin, öldürmenin, yakıp yıkmanın, çalıp çırpmanın, bâtılı yazmanın ve benzeri fenalıkların vasıtası olan uzvumuzdur. Dilin ve elin sayılan kötülüklerinden uzak duranlar gerçek ve kâmil mü'min olma özelliğini kazanırlar. Kötülüklerden uzak durmak, yasaklananları işlememek; emredilenleri yapmaktan daha önemlidir. Bu sebeple fazilet ve takvânın ölçüsü, emirleri yerine getirmekten ziyâde, yasaklardan uzak durmaktır.

Muhacir, dinin emirlerini hakkıyla yerine getirebilmek için, bu imkânı bulamadığı vatanını terkederek, dininin emirlerini yaşayabileceği bir mekâna göç eden kimsedir. Buradaki anlamı ise, zikrettiğimiz zâhirî anlamı dışında, nefs-i emmârenin dâvet ettiği kötülüklerden, haramlardan uzak durmak ve onları terketmek anlamına gelen derûnî mânasıdır. Her iki gaye ile hicret etmek, yani kötülüklerden uzaklaşmak en büyük sevaplardandır.

Bu hadisi, 1569 numara ile tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hangi uzuvla ve hangi şekilde olursa olsun, müslümana eziyet yasaklanmıştır.
2. İslâm'ın ve imanın kemâli, maddî ve manevî olarak başkalarına eziyeti terketmekle elde edilir.
3. Müslümanın da bir takım noksanları olabilir. "Müslümanın noksanı olmaz" diyen mürcie fırkası, reddedilmiştir.
4. Din için hicret nasıl büyük bir fedâkârlık ve faziletse, Allah'ın haramlarından uzak durmak da bir hicret ve fazilet kabul edilir.

214– وعنه رضي اللَّه عنه قال : كَانَ عَلَى ثَقَل النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ كِرْكِرةُ ، فَمَاتَ فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « هُوَ فِي النَّارِ » فَذَهَبُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ فوَجَدُوا عَبَاءَةً قَدْ غَلَّهَا. رواه البخاري .

214. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhüma* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'*in seferde bazı yükleme hizmetlerini gören ve kendisine **Kirkire** denilen bir adam vardı. Adam öldü. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

"O cehennemdedir" buyurdu.

Sahâbe gelip adamın evindeki eşyalarına baktılar; ganimet malından çaldığı bir abâ buldular.

Buhârî, Cihâd 190. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cihâd 34

Açıklamalar

Hadiste adı geçen **Kirkire** (veya bazı rivayetlere göre **Kerkere**) hakkında, onun sahâbe olduğu ve Resûlullah'ın bazı gazvelerinde hayvanlar üzerinde yük taşıdığı ve böylece ona hizmet ettiği dışında bir bilgiye sahip değiliz.

Bir insan sahâbi de olsa, hatta Peygamber'in hizmetinde de bulunsa, bu durum onun günah işlemesine ve neticede cehenneme girmesine mâni olmaz.

Nitekim Peygamberimiz, **Kirkire** isimli kişinin ölümü üzerine, onun cehennemde olduğunu söylemiştir. Bu bilgi, Allah Resulü'nün gayba ait verdiği bilgilerdendir. Bu durum, onun tebliğ ettiği Kur'an'ın dışında da vahiyler aldığının delillerinden sayılır.

Kirkire'nin cehennemde oluşunun sebebi, onun ganimetten; yani devlet hazinesinden bir mal çalmış olmasıdır. Çünkü bu hareket, büyük günahlardandır. Büyük günah, cehenneme girme sebeblerinden biridir. Ancak, büyük günah işleyen mü'min cehennemde ebedî kalmayacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Devlet hazinesi amme malıdır. Amme malına ihanet ve onu çalmak, büyük günahlardan biridir. Böyle bir günahkârın cezası cehenneme atılmakdır.

215– وعن أَبي بَكْرَةَ نُفَيْعِ بنِ الحارثِ رضيَ اللَّه عنهُ عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « إِنَّ الزَّمَانَ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّه السَّمواتِ والأَرْضَ : السَّنةُ اثْنَا عَشر شَهْراً ، مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُم: ثَلاثٌ مُتَوَالِيَاتٌ : ذُو الْقعْدة وَذو الْحِجَّةِ ، والْمُحرَّمُ ، وَرجُب الذي بَيْنَ جُمادَي وَشَعْبَانَ ، أَيُّ شَهْرٍ هَذَا ؟ » قلْنَا : اللَّه ورسُولُهُ أَعْلَم ، فَسكَت حَتَّى ظنَنَّا أَنَّهُ سَيُسمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ ، قال : أَلَيْس ذَا الْحِجَّةِ ؟ قُلْنَا : بلَى: قال : « فأَيُّ بلَدٍ هَذَا ؟ » قُلْنَا: اللَّه وَرسُولُهُ أَعلمُ ، فَسَكَتَ حتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سيُسمِّيهِ بغَيْرِ اسْمِهِ . قال : « أَلَيْسَ الْبلْدَةَ الحرمَ ؟ » قُلْنا : بلَى . قال : « فَأَيُّ يومٍ هذَا ؟ » قُلْنَا : اللَّه ورسُولُهُ أَعْلمُ ، فَسكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّه سيُسمِّيهِ بِغيْر اسمِهِ . قال : « أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْر ؟ » قُلْنَا : بَلَى . قال : « فإِنَّ دِماءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وأَعْراضَكُمْ عَلَيْكُمْ حرَامٌ ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا في بَلَدِكُمْ هَذا في شَهْرِكم هَذَا ، وَستَلْقَوْن ربَّكُم فَيسْأَلُكُمْ عَنْ أَعْمَالِكُمْ ، أَلا فَلا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّاراً يضْرِبُ بَعْضُكُمْ

رِقَابَ بَعْضٍ ، أَلاَ لِيُبلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ ، فلَعلَّ بعْض من يبْلغُه أَنْ يَكُونَ أَوْعَى لَه مِن بَعْضِ مَنْ سَمِعه

« ثُمَّ قال : « أَلا هَلْ بَلَّغْتُ ، أَلا هَلْ بلَّغْتُ ؟ » قُلْنا : نَعَمْ ، قال : « اللَّهُمْ اشْهدْ » متفقٌ عليه .

215. Ebû Bekre Nüfey’ İbni Hâris *radıyallahu anh’* den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Zaman, Allah’ın gökleri ve yeri yarattığı günkü şekliyle dönmektedir. Bir yıl on iki aydır. Bunlardan dördü haram olan aydır. Üçü birbiri ardınca gelen, zilkade, zilhicce ve muharremdir. Biri ise cemaziyelâhir ile şâbân arasında bulunan ve Mudar kabilesinin daha çok değer verdiği receb ayıdır.” Peygamberimiz:

- **“Bu hangi aydır?”** diye sordu. Biz:

- Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber sustu. O kadar ki, biz aya başka bir ad vereceğini zannettik.

-**“Bu ay zilhicce değil mi?”** dedi, biz:

- Evet, dedik.

- **“Bu hangi beldedir?”** diye sordu, biz:

- Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber bir süre sustu. Biz, bu şehre başka bir ad vereceğini zannettik:

- **“Burası Belde-i Haram (Mekke) değil mi?”** dedi, biz:

- Evet, dedik.

- **“Bu hangi gün?”** diye sordu, biz:

- Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dedik. Bir müddet sustu. Öyle ki biz o güne başka bir ad vereceğini zannettik.

- **“Bugün kurban günü değil mi?”** dedi, biz:

- Evet, diye cevap verdik. Sonra Resulullah sözlerine şöyle devam etti:

“Şüphesiz ki, sizin kanlarınız, mallarınız, ırz ve namusunuz, şeref ve haysiyetiniz, şu gününüzün, şu beldenizin ve şu ayınızın haram olduğu gibi, birbirinize haram kılınmıştır. Rabbinize kavuşacaksınız ve o size amellerinizi soracak. Sakın benden sonra birbirinizin boynunu vurarak kâfirlere dönmeyiniz. Dikkat ediniz! Burada bulunanlar bulunmayanlara sözlerimi ulaştırsın. Umulur ki, sözlerim kendilerine ulaştırılan bazı kimseler, sözümü işiten bazı kimselerden daha iyi anlayıp koruyabilirler.” Hz. Peygamber, sonra:

- **“Dikkat edin, tebliğ ettim mi?”** diye sordu, biz:

- Evet, diye cevap verdik. Resûl-i Ekrem:

- **“Allahım! Şahit ol”** buyurdular. Buhârî, Hac 132; Müslim, Kasâme 29

Açıklamalar

Bu rivayet, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Vedâ haccı esnasında, kurban bayramı günü Minâ'da bütün hacılara îrâd ettiği hutbeden bir bölümdür. Kelimesi kelimesine bu ifadelerle olmasa da, Kütüb-i Sitte'nin hepsinde yer alır. Rivayet lafızları aynı olmadığı için, biz diğer kaynakları anmadık.

Hz. Peygamber'in, zamanın dönmesinden, yıldan ve aylardan bahsetmesinin sebebi, haram aylar konusunda Hz. İbrahim'in dinine riâyet eden Câhiliye araplarının daha sonraları arka arkaya üç ay harpsiz durmak kendilerine güç geldiği için, harp edecekleri ayın haramlığını bir sonraki aya tehir etmeleri, bu işin yıllarca böyle devam etmesi neticesinde ayları kaybetmeleri ve yılları şaşırmalarıdır. Vedâ haccı senesinde ise hac mevsimi zilhicce ayına, yani tam zamanına rastlamıştı. Peygamberimiz hem bunu hatırlatmış hem de **nesî**, yani ayın bir başka aya tehirinin câiz olmadığını açıklamıştı. Kur'ân-ı Kerîm'de **"Nesî (haram ayı başka bir aya ertelemek), ancak küfürde fazlalıktır"** [Tevbe sûresi (9), 37] buyurulur. Böylece, Câhiliyeden kalma bu âdet Kur'an ve Sünnet'te yasaklanmış, haram kılınmıştır.

Peygamber Efendimiz'in **"bu hangi ay?", "bu hangi belde?"**, **"bu hangi gün?"** gibi sorular sorup susması, sonra cevap vermesi, sahâbenin konuyu iyice anlaması, kavraması, kafalarına ve kalblerine yerleştirmek içindir. Ayrıca, bu ayın, bu beldenin ve bu günün derecesinin yüksekliğini öğretme gayesine yöneliktir.

Sahâbenin, Hz. Peygamber'in sorularına karşı **"Allah ve Resûlü daha iyi bilir"** diye cevap vermeleri ise edep ve terbiyeleri gereğidir. Çünkü onlar, bu soruların cevabının verilebileceğini, Rasûl-i Ekrem'in bildiğinin farkında idiler. Allah Resûlü'nün maksadı, sadece bu bilinenleri haber vermek olamazdı. Bu sebeple söyleyeceklerini beklediler.

İnsanların kanı, canı, malı, ırz ve namusu her türlü haksız tecavüzden masundur. Bunları korumak, İslâm devletinin aslî görevi olduğu gibi, fert olarak müslümanların da vazifesidir. Cana, mala, ırz ve namusa tecavüz en büyük haramlardandır. Bunları korumak, uğrunda savaşmak, nefsî müdafaada bulunmak helâldir. Bu yolda ölen kimse de şehit kabul edilir. Peygamberimiz, önce canı, sonra malı ve en sonunda da ırz ve namusu anmıştır. Bu sıralama hem sayılanların kıymet derecesini, hem de insanın en çok hangi cins tecavüzlere maruz kalma ihtimali bulunduğunu gösterir. Birbirinin boynunu vurmak, canına kıymak ve kan dökmek, kâfirlerin ve haktan sapanların âdetidir. Özellikle Câhiliye dönemi Arap toplumunda kan dökmenin her çeşidi yaygındı. Peygamberimiz, sahâbeyi ve İslâm toplumunu Câhiliyeye özenmekten ve o dönemi geri getirme hevesine kapılmaktan her vesileyle sakındırmıştır. Onbinlerce insana hitaben söylediği Vedâ haccı hutbesinde, bunu bir kere daha, önemle hatırlatmıştır. Müslümanlar, birbirlerinin boynunu vurmak gibi, kâfirlere benzeyen bir yola girmekten sakındırılmıştır. Çünkü bu durum, toplumları her türlü güven duygusundan mahrum bırakır, gelişmeyi önler ve medenî olmayı imkânsızlaştırır.

Hz. Peygamber, söylediği sözlerin, yaptığı işlerin, sünnetinin ve hadislerinin, duyanlar ve görenler tarafından başkalarına ulaştırılmasını istemiştir. Bu umûmî emir sayesinde, sahâbe-i kirâm, Peygamberimiz'in hadislerini ve sünnetini büyük bir titizlik içinde kendilerinden sonraki nesillere ulaştırmış, onlar da aynı dürüstlükle bu rivayetlerin günümüze kadar gelmesini sağlamışlardır.

Hz. Peygamber, Rabbinden kendisine indirilen her emri tebliğ etmiş, hiç bir şeyi gizlememiş ve tebliğini herkese yönelik yapmıştır. Bütün sahâbe, Rasûl-i Ekrem'in sağlığındaki en büyük topluluk olan Vedâ haccında, bu gerçeği ikrar etmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cahiliye döneminin her türlü bâtıl itikad ve amelleri, İslâmiyet'le ortadan kaldırılmıştır.

2. Can, mal, ırz ve namusa tecavüz haram kılınmıştır. Haramlıkta bunlar arasında bir fark yoktur.

3. Kişinin yaptığı her amelin hesabı, Allah katında sorulacaktır.

4. Birbirinin boynunu vurmak, canına kıymak kâfirlerin âdeti ve davranışı olup, müslümanlar bu çeşit fiillerden sakınmalıdırlar.

5. Hadisi, sünneti ve ilmi tebliğ, müslümanların bilginleri üzerine bir vecibedir.

6. Bir konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için misâller ve benzetmeler kullanmak câizdir.

216– وعن أَبي أُمَامة إِيَاسِ بنِ ثَعْلَبَةَ الْحَارِثِيِّ رضي اللَّه عنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « مَنِ اقْتَطَعَ حَقَّ امْرِيءٍ مُسْلِمٍ بيَمِينِهِ فَقدْ أَوْجَبَ اللَّه لَه النَّارَ ، وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ » فقال رجُلٌ : وإِنْ كَانَ شَيْئاً يسِيراً يا رسولَ اللَّه ؟ فقال : « وإِنْ قَضِيباً مِنْ أَرَاكٍ » رواه مسلم .

216. Ebû Ümâme İyâs İbni Sa'lebe el-Hârisî *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yemin ederek bir müslümanın hakkını alan kimseye, Allah cehennemi vâcip kılar, cenneti de haram eder."

Bir adam dedi ki:

- Ya Resûlallah! Şayet o küçük ve değersiz bir şey ise?

Bunun üzerine Peygamberimiz:

"Misvak ağacından bir dal bile olsa böyledir" buyurdu.

Müslim, Îmân 218. Ayrıca bk. Nesâî, Kudât 30; İbni Mâce, Ahkâm 8

Ebû Ümâme İyâs İbni Sa'lebe

Ensârdan olan bir sahâbîdir. Daha çok, künyesi olan Ebû Ümâme adıyla meşhurdur. Hz. Peygamber, Bedir Gazvesi'ne giderken, Ebû Ümâmê'nin annesi çok hasta idi. Buna rağmen Bedir'e gitmek istemiş, ancak Peygamberimiz onun cihada çıkmasına izin vermeyerek annesine bakmasını istemişti. Hz. Peygamber, Bedir'den döndüğünde, Ebû Ümâme'nin annesi ölmüştü. Allah Resûlü, defnedilmiş olduğu halde onun üzerine cenaze namazı kıldı.

Ebû Ümâme, Peygamberimiz'den üç hadis rivayet etmiştir. Onun hadislerini oğlu Abdullah, Mahmûd İbni Lebîd ve Abdullah İbni Ka'b İbni Mâlik rivayet etmişlerdir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadiste geçen yemin, yalan yere edilen yemindir. Yalan yemin ile veya helâl olmayan herhangi bir yolla, bir müslümanın hakkını almak, zulümdür. Yalan yere yemin eden kimse, bu hareketinin helâl olduğuna inanarak böyle davranırsa, dinden çıkar, kâfir olur. Bu takdirde ebediyyen cehennemde kalır. Yemini helâl görmez, fakat bile bile yalan yere yemin ederse, o

takdirde de bu yalancılığının ve zulmünün cezasını cehennemde çeker. Ancak, ebediyyen cehennemde kalmaz. Allah Teâlâ'nın, böyle bir kimseye cehennemi vâcip, cenneti haram kılmasının sebebleri bunlardır.

Bir müslümanın alınan hakkını sadece maddî haklardan biri olarak düşünmek doğru olmaz. Müslümana yapılan iftira, haksız yere verilen ceza, namus ve haysiyetine söz söylemek gibi şeyler de birer haktır. Hatta bunlar, maddî şeylerden daha önemli ve önceliklidir.

Hadiste **"müslümanın hakkı"** diye özellikle belirtilmesi, gayr-ı müslimin hakkının helâl sayıldığı gibi bir düşünceyi akla getirebilir. Oysa gayr-ı müslimin hakkı da aynı şekilde haramdır. Müslümanın hakkını almanın hükmü ne ise, gayr-ı müslimin hakkını almanın hükmü de aynıdır. Bu hakkın az veya çok, küçük veya büyük olması da haksızlığın hükmünde bir değişiklik meydana getirmez.

Bu hadis 1717 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başkalarının hakkını gasbetmek haramdır. Hakkın azı da çoğu da müsâvîdir.
2. Helâl olduğuna inanarak yalan yere yemin eden ve başkasının malını gasbeden kimse, iman dairesinin dışına çıkar ve ebediyen cehennemde kalır. Ancak helâl saymayan ve tövbe eden böyle değildir.
3. Kul hakkının azı da çoğu da haramdır.

217– وعن عَدِي بن عُمَيْرَةَ رضي اللَّه عنه قال : سَمِعْتُ رسولَ اللَّه يَقُول : « مَن اسْتَعْمَلْنَاهُ مِنْكُمْ عَلَى عَمَل ، فَكَتَمَنَا مِخْيَطاً فَمَا فَوْقَهُ ، كَانَ غُلُولا يَأْتِي بِهِ يوْم الْقِيامَةِ » فقَام إِلَيهِ رجُلٌ أَسْودُ مِنَ الأَنْصَارِ ، كأَنِّي أَنْظرُ إِلَيْهِ ، فقال : يا رسول اللَّه اقْبل عني عملَكَ قال: « ومالكَ ؟ » قال : سَمِعْتُك تقُول كَذَا وَكَذَا ، قال : « وَأَنَا أَقُولُهُ الآن : من اسْتعْملْنَاهُ عَلَى عملٍ فلْيجِيء بقَلِيلهِ وَكثِيرِه ، فمَا أُوتِي مِنْهُ أَخَذَ ومَا نُهِى عَنْهُ انْتَهَى » رواه مسلم .

217. Adî İbni Amîre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* in şöyle buyurduğunu duydum:

"Mal tahsili için memur tayin ettiğimiz bir kimse, bizden bir iğneyi veya ondan daha küçük bir şeyi gizlese, bu hıyanet olur ve o şeyi kıyamet günü getirir."

Bunun üzerine ensardan siyah tenli bir adam ayağa kalktı, -ben sanki onu görüyor gibiyim-:

– Ya Resûlallah! Benden görevlendirmeni geri al, dedi.

Peygamberimiz:

– "**Sana ne oldu**?" buyurdu. Adam:

– Senin söylediklerini işittim, dedi. Peygamber efendimiz:

– "**Ben o sözü şimdi de söylüyorum: Sizden kimi mâlî bir göreve tayin edersek, o malın azını da çoğunu da getirsin. O maldan kendisine verileni alır, yasaklanandan ise vazgeçer.**"

Müslim, İmâre 30. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Akdiye 5

Adî İbni Amîra el-Kindî

Sahâbîdir. Ebû Zürâre diye künyelidir. Dedesinin adı Ferve'dir. İbnü'l-Esîr, Adî İbni Ferve diye anılan sahâbînin de aynı kişi olduğunu, yani Adî İbni Amîra İbni Ferve olduğunu söyler. İbni İshâk'ın naklettiğine göre, onun müslüman oluşu şöyle gerçekleşmiş: İbni Şehlâ isimli bir yahudi âlimi, Allah'ın kitabı Tevrat'ta cennetlik bir kavimden bahsedildiğini ve onların özelliğinin yüzleri üzerine Allah'a secde etmeleri olduğunu belirterek, bunun ancak yahudiler olabileceğini ve onların içinden Yemen'den bir peygamber çıkacağını söylemiş. Adî, Benî Hâşim'den bir peygamber çıktığını duyunca, İbni Şehlâ'nın kendisine söylediklerini hatırlayarak kalkıp Resûl-i Ekrem'e gelmiş ve onun ashâbını yüzleri üzerine secde eder vaziyette namaz kılarken görüp beklenen peygamberin Hz. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem olduğunu anlayarak İslâm'ı kabul etmiş. Adî, Kûfe'de yerleşmişti. Hz.Osman'ın öldürülmesinden sonra Kûfe'den ayrılıp Cezîre'ye yerleşti. Tarihçi İbni Hayseme onun Cezîre'de vefat ettiğini söyler. Vâkidî ise 40 (660) senesinde Kûfe'de vefat etti der. Bazı kaynaklar ölümünün Ruhâ'da olduğunu da söyler. Adî'den hadis rivayet edenler arasında kendi oğlu ve kardeşi Urs vardır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Peygamber, devletin mâlî işlerini tanzim için bir takım kimseleri memur olarak görevlendiriyordu. Bu görevliler, zekât toplama, ganimet malını muhafaza etme, vergi alma ve benzeri vazifeleri yerine getirirdi. Toplanan bu malların her birinin sarf yerleri de farklı idi. Devlet, bunları toplamak ve dağıtmakla yükümlüydü. Bu görevler yapılırken, son derece dikkatli ve dürüst olmak gereklidir. Bunlar, âmmeye ait mallar olduğu için, en küçük bir haksızlık bile hıyanet sayılır ve büyük günahlardan addedilir. Kıyamet gününde, devlet malını çalan kimsenin o malla birlikte gelmesi, şiddetli bir tehdît olup, sahibinin cehennemlik olduğunun delili kabul edilir. Çalınan malın az veya çok olması arasında bir fark yoktur.

Devlette memuriyet görevi almaya düşkün olmamak, ancak vazife verilmişse bunu en iyi ve en dürüst biçimde yerine getirmek, İslâm dininde önemli prensiplerdendir. Görevli memur, kendisi için tayin edilmiş olan ücretin dışında hiçbir şey alma hakkına sahip değildir. Ayrıca, görevli olduğu sürece hediye kabul etmesi de câiz görülmemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Az olsun çok olsun, devlet malına ihanet büyük günahlardandır ve kişinin cehenneme girmesine sebep olur.

2. Topluma ait bir görev kendisine emanet edilen kimse, vazifesini hakkıyla yerine getirmeli, emanete hıyanet etmemeli ve kendi şahsî çıkarını ön plana geçirmemelidir. Hakkı olmayan bir şeyi almamalı, almışsa geri vermeli ve tövbe etmelidir.

3. Kendine güveni olmayan devlette görev almamalı, memuriyete aşırı derecede düşkün olunmamalı, vazife istenilmez verilir, prensibine riâyet esas olmalıdır.

4. Devlette görevli olan kimse, hak ve vecibelerinin, selâhiyetinin bilincinde olmalıdır.

218– وعن عمر بن الخطاب رضي اللَّهُ عنه قال : لما كان يوْمُ خيْبرَ أَقْبل نَفرٌ مِنْ أَصْحابِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالُوا : فُلانٌ شَهِيدٌ ، وفُلانٌ شهِيدٌ ، حتَّى مَرُّوا على رَجُلٍ فقالوا : فلانٌ شهِيد . فقال النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كلاَّ إِنِّي رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ فِي بُرْدَةٍ غَلَّها أَوْ عباءَةٍ » رواه مسلم .

218. Ömer İbni Hattâb *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Hayber Gazvesi günü idi. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'*in ashabından bir grup geldi ve:

– Falanca şehittir, falanca da şehittir, dediler.

Sonra bir adamın yanından geçtiler:

– Falanca kimse de şehittir, dediler. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem:

– **"Hayır, ben onu, ganimetten çaldığı bir hırka -veya bir abâ- içinde cehennemde gördüm"** buyurdu. Müslim, Îmân 182. Ayrıca bk. Dârimî, Siyer 48

Açıklamalar

Hayber Gazvesi, hicretin altıncı yılında oldu. Şehitlik, dünyada ulaşılabilecek mertebelerin en üstünü olduğu için, sahâbe-i kirâm gazvelerde şehit olanlara gıbta ederlerdi. Burada, şehit olanları Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* e haber vermelerinin sebebi de bu imrenme duygusudur. Çünkü sahâbe, Allah Teâlâ'nın şu âyetini çok iyi biliyor ve bu âyetteki ölümsüzlerden olmak istiyordu:

"Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin; hayır, onlar diridirler, ama siz farkında olmazsınız" [Bakara sûresi (2), 154].

Şehitlik, kişinin bir çok günahına keffâret olduğu halde, âmmenin malına hıyaneti ve kul haklarını ortadan kaldırmaz. Bu sebeple, Peygamber Efendimiz, şehid olduğu haber verilen bir kişinin, ganimetten çaldığı bir hırkadan dolayı cehennemde olduğunu bildirmiş, âmme malına ihânetin ve kul hakkının affedilmeyeceğini ümmete öğretmiştir.

Hz. Peygamber'in bir kimsenin âhiretteki âkibeti hakkında verdiği bilgi, O'nun gayb ile ilgili verdiği haberler cinsindendir. Çünkü Allah, Rasûlüne gelecekle alâkalı bir çok şeyi bildirmiş, Peygamberimiz de onlardan bazısını ümmete açıklamıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âmmenin malına, ganîmet malına hiyânet büyük günahlardandır.
2. Şehitlik, âmme malına ihânete ve kul hakkına keffâret olmaz.

219– وعن أَبي قَتَادَةَ الْحارِثِ بنِ ربعي رضي اللَّه عنه عن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّهُ قَام فِيهِمْ، فذَكَرَ لَهُمْ أَنَّ الْجِهادَ فِي سبِيلِ اللَّه ، وَالإِيمانَ بِاللَّه أَفْضلُ الأَعْمالِ، فَقَامَ رَجلٌ فقال: يا رسول اللَّه أَرَأَيْت إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّه ، تُكَفِّرُ عني خَطَايَایَ؟ فقال لَهُ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « نعَمْ إنْ قُتِلْتَ فِي سَبِيلِ اللَّه وأَنْتَ صَابر مُحْتَسِبٌ ، مُقْبِلٌ غيْرَ مُدْبِرٍ » ثُمَّ قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كيْف قُلْتَ ؟ » قال : أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّه ، أَتُكَفرُ عني خطَاياي ؟ فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «نَعمْ وأَنْت صابِرٌ مُحْتَسِبٌ ، مُقبِلٌ غَيْرَ مُدْبِرٍ ، إِلاَّ الدَّيْن فَإِنَّ جِبْرِيلَ قال لِي ذلِكَ » رواه مسلم .

219. Ebû Katâde Hâris İbni Rib'î *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbın arasında ayağa kalkarak, onlara, Allah yolunda cihadın ve Allah'a imanın amellerin en üstünü olduğundan bahsetti. Ashâbdan bir kişi ayağa kalkarak:

- Ya Resûlallah! Eğer ben Allah yolunda öldürülürsem, bu şehitlik benim günahlarıma keffâret olur mu, ne dersiniz? diye sordu. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

"Evet, eğer sabrederek, karşılığını sadece Allah'tan umarak, cepheden kaçmaksızın Allah yolunda öldürülürsen, günahlarına keffâret olur" buyurdu.

Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* :

– **"Nasıl demiştin?"** diye sordu. Adam:

- Eğer ben Allah yolunda öldürülürsem, bu şehitlik benim günahlarıma keffâret olur mu, ne dersiniz? demiştim.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– **"Evet, eğer sen sabrederek, ecrini sadece Allah'tan bekleyerek ve cepheden kaçmaksızın, Allah yolunda öldürülürsen, günahlarına keffâret olur. Ancak borçların bunun dışındadır. Bunu bana Cibrîl söyledi"** buyurdu. Müslim, İmâre 117

Ebû Katâde Hâris İbni Rib'î

Ebû Katâde, sahâbenin meşhurları arasında yer alır. Hazrec kabilesine mensup olup, ensardandır. Rasûl-i Ekrem Efendimiz'in at bakıcısı idi. Bedir Gazvesi'ne katılıp katılmadığı konusunda ihtilaf edilmişse de, bazıları onu Bedir ehlinden sayarlar. Uhud dahil olmak üzere, bütün gazvelere iştirak etti. Zûkarad gününde, yüzüne isabet eden bir okun yarasını Allah Resûlü bizzat tedavi etti. Ebu Katâde, o andan itibaren kendisine kimsenin vurmadığını ve yüzünün de kanamadığını söyler. Ayrıca Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem, Allah'ın onu koruması için dua da etmişti. Daha sonraki seferlerden birinde Ebû Katâde'ye "Allah Nebîsini koruduğu gibi, seni de korudu" buyurarak iltifat etmiştir. Ebu Katâde, Rasûl-i Ekrem'den 170 hadis rivayet etmiştir. Buhârî ve Müslim bu rivayetlerden 11 tanesini kitaplarında ittifakla naklederler.

Ebû Katâde, Hz. Ali'nin hilafeti zamanında, 54 (674) senesinde 72 yaşında iken Medine'de vefat etti. Kûfe'de vefat ettiği de söylenir. Cenaze namazını Hz. Ali kıldırmıştır. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, çeşitli vesilelerle, hangi amellerin daha faziletli olduğunu sahâbe-i kirâma haber verirlerdi. Bu faziletli amellerin, duruma, şarta, zamana, kişiye ve benzer sebeplere göre farklılıklar arzettiğini görürüz. Çünkü her faziletli amele herkesin gücü yetmeyebilir. Ama herkesin gücünün yeteceği bir faziletli amel vardır.

Allah yolunda cihad, **"i'lâ-yı kelimetullah"**ı yani Allah'ın adını yüceltmek ve hak din olan İslâm'ı bütün insanlara ulaştırmak için yapılan savaşları, dini tebliğ fâliyetlerini, İslâmî ilimler alanındaki her türlü çalışma ve gayretleri içine alır. Onu, sadece cephede yapılan savaş olarak anlamak ve kabullenmek doğru bir yaklaşım olmaz. Fakat, cephede yapılan savaş cihadın en zoru ve en üstünü olduğu için, böyle bilinegelmiştir.

Allah’a iman, bütün amellerin temelidir. Çünkü iman olmadan yapılan amel, doğru ve isabetli bile olsa, sâlih amel ve itaat sayılmaz. **Cihad, Allah’ın dinini, diğer bütün dinlere, inançlara, sistem ve düzenlere üstün kılmanın vasıtası kabul edilir.** İslâm’ın esaslarını, temellerini korumak, hâkimiyetini sağlamak, cihadla mümkün olur. Bu sebeple, imanla birlikte en üstün amelin cihad oluşu, üzerinde hassasiyetle durulması ve kavranılması gereken önemli bir konudur.

Allah yolunda cihad ne kadar faziletli bir amelse, cihadı yaparken şehitlik mertebesine ulaşmak da, dünyada ulaşılabilecek en yüksek mertebedir. Bu mertebeye ulaşan kimse, cennette de en üstün mükâfata nâil olur. Ancak şehitlik, alelâde bir ölüm kabul edilemez. Kişinin, şehitlik mertebesine ulaşabilmesi için, cihadın bütün zorluklarına göğüs germesi, sabretmesi, yaptığı cihadın ecrini ve mükâfatını sadece Allah’tan beklemesi, harp meydanından kaçmaması ve bu şekilde canını feda etmesi gerekir. Böylece şehit olan kimsenin günahları affolunur. Ancak, kişinin uhdesinde bulunan kul hakları, borçları şehitlikle de ortadan kalkmaz. Peygamber Efendimiz, bu gerçeği kendisine Cebrâil *aleyhisselâm*’ın Allah katından bildirdiğini haber vererek, ümmete tebliğ etmiştir. Bu hadis 1316 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah’ın dinini yüceltmek için cihad etmek en faziletli amellerdendir.
2. Allah yolunda cihad esnasında şehitlik, kişinin kul hakları dışındaki bütün günahlarına keffâret olur.
3. Amme hukukuna hıyanet ve kul hakları, borçlar, şehitlikle ortadan kalkmaz.
4. Cihadda bütün güçlüklere sabır, ecrini sadece Allah’tan beklemek, cepheden kaçmamak şartıyla canını feda edenler gerçek mânada şehit kabul edilir.
5. Kul hakkına çok riâyet etmek şiârımız olmalıdır.
6. Cihadın yegane gayesi, Allah’ın en son ve tek hak dini olan İslâm’ı yüceltmek, onu bütün dinlere, inançlara ve sistemlere üstün kılmaktır.

220– وعن أَبي هريرة رضي اللَّه عنه ، أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «أَتَدْرُون من الْمُفلِسُ ؟» قالُوا : الْمُفْلسُ فِينَا مَنْ لا دِرْهَمَ لَهُ وَلا مَتَاعَ . فقال : « إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يأْتِي يَوْمَ الْقيامةِ بِصَلاةٍ وَصِيَامٍ وزَكَاةٍ ، ويأْتِي وقَدْ شَتَمَ هذا ، وقذَفَ هذَا وَأَكَلَ مالَ هَذَا، وسفَكَ دَم هذَا ، وَضَرَبَ هذا ، فيُعْطَى هذَا مِنْ حسَنَاتِهِ ، وهَذا مِن حسَنَاتِهِ ، فَإِنْ فَنِيَتْ حسناته قَبْلَ أَنْ يقْضِيَ مَا عَلَيْهِ ، أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ علَيْه ، ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ» رواه مسلم .

220. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

“Müflis kimdir, biliyor musunuz?” diye sordu. Ashâb:

- Bizim aramızda müflis, parası va malı olmayan kimsedir, dediler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

“Şüphesiz ki ümmetimin müflisi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekât sevabıyla gelip, fakat şuna sövüp, buna zina isnâd ve iftirası yapıp, şunun malını yiyip, bunun kanını döküp, şunu dövüp, bu sebeple iyiliklerinin sevabı şuna buna verilen ve üzerindeki kul

hakları bitmeden sevapları biterse, hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilip sonra da cehenneme atılan kimsedir” buyurdular. Müslim, Birr 59. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 2

Açıklamalar

İnsanlar arasında müflis, parası ve malı bulunmayan veya pek az olan kimse diye bilinirse de, Peygamber Efendimiz, hakiki müflisin bunlar olmadığını açıklamıştır. Çünkü bu durum, daha sonra zengin olmakla ortadan kalkabilir veya ölümle sona erebilir. Gerçek müflis ise hadiste bildirilendir. Böyle kimseler tamamen mahvolmuş, helâk olmuş, âhirete götürdüğü hayır ve hasenattan elinde hiç bir şeyi kalmamıştır. Bunların bütün iyilik ve sevapları, üzerlerinde hakları olanlara ve alacaklılarına ve-rileceği gibi, günahları da onların üzerlerine yüklenecek, sonra da cehenneme atılacaklardır. Gerçek zarar ve ziyan, hakiki iflâs işte budur. Böyleleri âhiret yoksulu sayılırlar.

Hz. Peygamber’in **“müflis kimdir?”** tarzındaki sorusu, toplum tarafından onun kelime olarak bilinen mânasını açıklamak değil, onları irşâd etmek, aydınlatmak gayesi taşımaktadır. Nitekim, Allah Resûlü’nün müflisin âhiret hayatıyla ilgili olan gerçek anlamını onlara açıklamasından bunu anlamak mümkün olmaktadır.

Kişinin namazı, orucu, zekâtı ve benzeri ibadet ve taatları onun iyilik kazanmasını ve sevap elde etmesini sağlar. Ancak, cennete girmek için bunlar yeterli olmaz. Emredilen ibadet ve taatlarla birlikte, hatta bunlardan daha önemli olarak dinin haram kıldığı, nehyettiği şeylerden sakınılması icab etmektedir. Özellikle maddî ve manevî yönü itibariyle, kulların haklarına tecavüz, amme mallarına hıyanet, Allah’ın affetmeyeceğini bildirdiği büyük günahlar arasındadır. Bu nevi günahları işleyenler, dünyada hak sahipleriyle helâlleşip tevbe etmedikleri takdirde, âhirette hak sahipleri onlardan haklarını alacak ve Allah’ın huzurunda hesaplaşacaklardır.

Başkasına sövmek, hakaret etmek, kötü söz söylemek, iftira etmek, namuslu insanların namusuna dil uzatmak, haksız yere birinin malını yemek, kanını dökmek, insanları dövmek, her nevi zulüm ve haksızlık, iyilikleri ve onlardan elde edilen sevabı ortadan kaldırır, sahibini cehenneme sürükler.

Kıyamet gününde ödenecek bir mal ve mülk yoktur. Dolayısıyla haksızlıkların karşılığı haksızlık yapanın iyi amellerinin sevaplarının alınması, üzerinde hakkı olanların günahlarının haksızlık yapanların üzerine yükletilmesi şeklinde olacaktır. Orada hiçbir hak zayi olmayacak, kimseye en küçük bir zulüm ve haksızlık yapılmayacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kul hakları başta olmak üzere, her türlü haramdan sakınmak gerekir.
2. Kul hakları, maddî ya da manevî olabilir.
3. Kişinin ibadet ve taatleri, üzerinde bulunan kul haklarını affettirmez.
4. Kul hakları, ibadet ve taatin ve her çeşit iyiliğin sevabını ortadan kaldırabilir.
5. Gerçek müflis, ibadet ve taatı olduğu halde, üzerinde bulunan haklar sebebiyle, bu amellerin sevabı hak sahiplerine verilince, kıyamet gününde cehenneme girmeyi hak edenlerdir.

221- وعن أُمِّ سَلَمةَ رضي اللَّه عنها ، أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّمَا أَنَا بشَرٌ ، وَإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ ، وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْض ، فأَقْضِي لَهُ بِنحْو ما أَسْمَعُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ أَخِيهِ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ » متفق عليه . «أَلْحَنَ » أَيْ : أَعْلَم .

221. Ümmü Seleme *radıyallau anhâ'* dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ben sadece bir beşerim. Sizler bana yargılanmak üzere geliyorsunuz. Belki sizin biriniz, delilini getirmekte diğerinizden daha becerikli ve daha üstün anlatımlı olabilir. Ben de dinlediğime göre o kimsenin lehinde hüküm veririm. Kimin lehine kardeşinin hakkını alıp hüküm vermişsem, ona cehennemden bir parça ayırmış olurum."

Buhârî, Şehâdât 27, Hıyel 10, Ahkâm 20; Müslim, Akdiye 4. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Akdiye 7, Edeb 87; Tirmizî, Ahkâm, 11,18; Nesâî, Kudât 12,33; İbni Mâce, Ahkâm 5

Açıklamalar

Hz. Peygamber, bir çok vesileyle kendisinin bir beşer olduğunu hatırlatmıştır. Kur'ân-ı Kerîm de, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem'* e bunu bildirmesini emreder:

"De ki: "Ben de sizin gibi bir insanım" [Kehf sûresi (18), 110].

Hz. Peygamber'in sözünün hemen başlangıcında beşer, insan olduğunu söylemesi, insan olmanın bir sonucu olarak, hata ve nisyandan tamamen uzak kalmasının söz konusu olmayacağını tenbih içindir. Beşerî konular, işlerin görünürdeki şekline göre hükmetmeyi gerektirir. İnsan, Allah Teâlâ bildirmedikçe, gaybı ve olayların arka planını bilemez. Peygamber Efendimiz'in de, başkaları gibi görünürdeki hale göre hükmetmesi gerekmektedir. O halde, şahitlerin ifadesi, gösterilen deliller ve yemin gibi esaslara dayanarak hüküm vermekle mükellef kılınmıştır. Bu yönde ümmete örnek olması da ancak böylece mümkün olabilir.

Bu hadisten anlaşıldığına göre, Rasûl-i Ekrem Efendimiz, zâhire göre verdiği hükümde bazı kere isabetli olmayabilir. Oysa İslâm âlimleri, özellikle fıkıh usulü ulemâsı, ahkâm konusunda Hz. Peygamber'in hata üzerine bırakılmayacağını söylerler. Burada bir zıtlık, bir çelişki yoktur. Çünkü âlimlerin, fıkıh usulcülerinin bu sözleriyle kasdettikleri, Hz. Peygamber'in kendi ictihadı ile verdiği hükümlerle ilgilidir. Oysa bu hadiste söz konusu edilen hükümler, ictihadla ilgili olmayıp, bir kimsenin, mahkemede davasını iyi anlatması, dinlenilen şahitlere veya verdirilen yemine itibar etmesi gibi delillere dayanan hükümlerdir. Böyle bir hükme hata denilmesi söz konusu olamaz. Çünkü insanlar arasında hükmetmenin yol ve yöntemleri kullanılarak âdil bir tarzda bu hükme varılmıştır. Bu niteliği itibariyle de, insanlar arasında nasıl hüküm verilmesi gerektiğinin misâlini teşkil eder.

Bu konunun, Hz. Peygamber'in sözlerinde, hareketlerinde ve diğer hallerinde ma'sum oluşu, yani günahlardan korunmuşluğu ile de alâkası bulunmamaktadır. Çünkü ma'sumiyet, günah sayılan ve kasıt aranan şeylerle ilgilidir. Oysa burada günah işleme ve maksadlı davranma söz konusu olamaz. Allah Teâlâ, hakkında vahy indirmediği ve bütün toplumu ilgilendirmeyen iki kişi arasındaki bir dava konusunda tamamen mevcut delillere dayanarak verdiği hükümde yaptığı hata sebebiyle peygamberini mükellef tutmaz. Nitekim Ümmü Seleme'nin rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Ben, bana vahy indirilmeyen konularda, aranızda kendi re’yimle hükmederim” (Ebû Dâvûd, Akdiye 7). Hz. Peygamber’in re’yiyle hükmederken, bir takım delillere dayandığını yukarıda açıklamıştık. Şu kadar var ki, Hz. Peygamber din ile ilgili bir hükümde yanılırsa, bu Cenâb-ı Hak tarafından düzeltilir ve hata üzere bırakılmaz. Ümmetin fertlerine düşen görev, bu yönde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem’* in metot ve usûlüne uymaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz de bir beşerdir.

2. Hz. Peygamber, risaletin tebliği, haramları işlememe ve günaha düşmemede masumdur.

3. Peygamberimiz, kendisine vahiy nazil olmayan konularda zâhire göre ve şeriatın öngördüğü kâidelere riâyet ederek hüküm verir. Bu hüküm, zâhirî kâidelere uygun ve âdil bir hükümdür. Kişi veya şahitler yalan söylemiş, yalan yere yemin etmişlerse, hüküm veren hükmünde hata etmiştir denilemez.

4. Haksız yollardan biriyle başkasının hakkını gasbeden âhirette cehennemi hak eder.

222– وعن ابنِ عمرَ رضي اللَّه عنهما قال قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَنْ يَزَالَ الْمُؤمِنُ فِي فُسْحَةٍ مِنْ دِينِهِ مَا لَمْ يُصِبْ دَماً حَراماً » رواه البخاري .

222. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ’* dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Haram kan dökmediği müddetçe mü’min, Allah’ın rahmetini ummaya devam eder.”

Buhârî, Diyât 1

Açıklamalar

Haksız yere bir cana kıymak, bir insanın hayatına son vermek, İslâm nazarında en büyük günahların başında gelir. Böyle bir cinayeti işleyen kimse, Allah’ın rahmetinden ümidini kesenler arasında yer alır. Nitekim Ebû Hüreyre’den rivayet edilen bir hadiste, Peygamber Efendimiz şöyle buyurur:

“Bir mü’minin katline yarım bir söz ile yardımcı olan kimse, iki gözünün arasında **“Allah’ın rahmetinden ümid kesendir”** *yazılmış olarak Allah’a kavuşur”* (Süyûtî, *el-Fethu’l-kebîr,* III, 164).

İslâm dini, kişinin işlediği günah ne kadar büyük de olsa, onu ümitsizliğe sevketmez. Çünkü tövbe kapısı kıyamete kadar açıktır ve Allah’ın rahmeti de tahminlerimizin ötesinde geniştir. Tövbe etmenin şartlarını yerine getirmek kaydıyla, Allah bütün günahları affeder. Bu şartların neler olduğu bu kitabın tövbe ile ilgili kısmında açıklanmıştı. Şu kadar var ki, bazı büyük günahların cezası cehennemdir. Allah onları işleyenleri affetmeyeceğini haber vermiştir. Kasden adam öldürmek de bunlardan biridir. Âyet-i kerîmede şöyle buyurulur:

“Her kim bir mü’mini kasden öldürürse, onun cezası içinde ebedi kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazabetmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azâb hazırlamıştır” [Nisâ sûresi (4), 93].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Haksız yere bir insanı öldürmek en büyük günahlardan biri olup, bu cinayeti işleyen cehennemle cezalandırılır.

2. Dinimiz, Allah'tan ümit kesmeyi yasaklamış olup, tövbe kapısının her an açık olduğunu müjdelemiştir.

223- وعن خَوْلَةَ بِنْتِ عامِرٍ الأَنْصَارِيَّةِ ، وَهِيَ امْرَأَةُ حَمْزَةَ رضي اللَّهُ عنه وعنها ، قالت : سمِعْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إنَّ رِجَالاً يَتَخَوَّضُونَ فِي مالِ اللَّهِ بِغَيْرِ حَقٍّ فَلهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامةِ » رواه البخاري .

223. Hamza'nın eşi Havle Binti Sâmir el-Ensârîye *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* in şöyle buyurduğunu işittim:

"Şüphesiz ki, haksız olarak Allah'ın malını kullanan kimseler, kıyamet gününde cehennemi hak ederler." Buhârî, Hums 7

Havle Binti Sâmir

Hanım sahâbîlerden biridir. Peygamber Efendimiz'in amcası Hamza'nın eşidir. Babasının adının Kays İbni Kahd olduğu söylenir. Sâmir ise onun lakabıdır. Ümmü Muhammed diye künyelenir. Bazı kaynaklar, Ümmü Habîbe denildiğini naklederler. Kocası Hamza'nın Uhud Gazvesi'nde şehid olmasından sonra, Ensar'dan Nu'man İbni Aclân'la evlenmiştir. İbnü'l-Cevzî onu Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den sekiz hadis rivayet eden sahâbîler arasında sayar. Havle hakkında daha fazla bilgiye sahip değiliz. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Allah'ın malı, müslümanlara ait olan amme mallarıdır. **Beytü'l-mâl** denilen devlet hazinesini teşekkül ettiren **zekât, harac, cizye, ganîmet ve benzeri gelirler, Allah'ın malı kabul edilir.** Bunları haksız yere ve meşru olmayan yollarla sarfetmek, en büyük günahlardan sayılır. Bu mallarda haksızlık, onu imamdan yani devlet başkanından izinsiz kullanmak, hakkı olan ücretten daha fazlasını almak, hissesine düşen paydan daha çoğunu sahiplenmek gibi haram olan yollarla yapılır. **Devlette görev yapanların, hangi şekilde olursa olsun, elde ettikleri haksız kazançlar, haramdır.** Allah'ın malı sayılan amme mallarına, devlet hazinesine ihanetin cezası ise cehennemdir. Çünkü **kamunun mallarında toplumun her ferdinin hakkı vardır, dolayısıyla bunlar kul hakkıdır.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanların hepsine ait olan devlet mallarını keyfince, uygun olmayan bâtıl yollarla harcamaktan, özel işlerinde kullanmaktan sakınmak gerekir.

2. Devlete ait olan amme malları, kul hakkıdır. Bunlardaki haksız tasarruf büyük günahlardan sayılır. Cezası ise, kıyamet günü cehenneme girmektir.

27- باب تعظيم حُرمات المسلمين وبيان حقوقهم والشفقة عليهم ورحمتهم

MÜSLÜMANLARIN DOKUNULMAZ HAKLARI

MÜSLÜMANLARIN DOKUNULMAZ HAKLARINA SAYGI GÖSTERMEK, HAKLARININ AÇIKLANMASI VE ONLARA KARŞI ŞEFKAT VE MERHAMETLİ OLMA GEREĞİ

Âyetler

قال اللَّه تعالى: {وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ رَبِّهِ } .

1. "Kim Allah'ın hürmet edilmesini emrettiği şeylere saygıda bulunursa bu, kendisi için Rabbi nezdinde mutlaka hayırlıdır." Hac sûresi (22), 30

Allah'ın hürmet edilmesini emrettiği şeyler, O'nun Kur'an'da bildirdiği ahkâmı, emirleri ve yasaklarıdır. Özellikle bu âyetle kastedilen ise, hac esnasında riâyet edilmesi gereken esaslardır. Bunların her biri farz, vâcip ve sünnet cinsinden olabilir. Bu esasları bilip öğrenerek gereğini yerine getirenler ve bu davranışlarını Allah'a saygı olarak yapanlar, âhiret hayatında bunun karşılığını görürler. Bu karşılık ise hayırdan ibarettir.

وقال تعالى: {وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ } .

2. "Kim Allah'ın işaretlerine saygı gösterirse, şüphesiz bu kalblerin takvâsındandır."
Hac sûresi (22), 32

Allah'ın işaretlerinden maksat, dininin alâmetleri, özellikle bu âyette haccın farzları, hacda kesilen kurbanlar, hac farizasında hürmet gösterilmesi gereken mekânlardır. Bunlar Allah'ın işaretleri ve saygı gösterilmesini istediği esaslardır. Bu saygı ise, kalblerin takvâsı sebebiyledir. Çünkü takvâ, Allah'a karşı saygı ve hürmet, öncelikle kalble ilgili bir iş olup, tezâhürleri yaşayışımıza akseden uygulamalardır. Her türlü iyiliğin ve kötülüğün kaynağı öncelikle kalbdir.

وقال تعالى: {وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ } .

3. "Mü'minlere şefkat ve tevazu kanadını indir." Hicr sûresi (15), 88

Âyet-i kerîmenin baş tarafının anlamı şöyledir: **"Sakın onlardan bazı şahıslara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülme."** Dünya malı, bazı insanlar için bir övünme ve gurur vesilesidir. Oysa bu son derece yanlış bir yöneliştir. Çünkü dünya malı geçici olup, insana bir şeref ve üstünlük kazandırmaz. Mü'minlere karşı şefkatli ve merhametli olmak, mütevazi davranmak, Allah'ın Peygamber Efendimiz'e talimatıdır. Mü'minlerin de kendi aralarında birbirlerine karşı aynı şekilde şefkatli, merhametli ve tevazu sahibi olmaları istenilmiştir. Kur'an ve Sünnet inananları sürekli olarak buna teşvik eder.

وقال تعالى: {مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا } .

4. "Kim bir cana kıymamış, ya da yeryüzünde bozgunculuk yapmamış olan bir canı öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de onu yaşatırsa, bütün insanları yaşatmış gibi olur."
Mâide sûresi (5), 32

Haksız yere bir insanı öldüren kimse, bir insanın en kutsal hakkı olan hayat hakkını tanımamış, kan dökmenin haramlığını, kişilerin can dokunulmazlığını gözetmemiş olur. Böylece haksız yere kan dökülmesine yol açmış, kötü bir çığır açmış ve yeni kanlar dökülmesine zemin hazırlamış, başkalarına bu yönde cesaret vermiş sayılır. Bundan dolayı, bir kimseyi haksız yere öldüren Allah'ın gazabına ve en büyük cezaya hak kazanır; kendisine hayat hakkı tanınmaz ve öldürülmesi vâcip olur. Böyle hareket edilmediği takdirde, toplumda kan davaları yaygınlaşır, herkes ihkâk-ı hak, yani kendi hakkını alma peşinde koşar. Bunun neticesinde cemiyetler büyük bir fitneye sürüklenir, öldürmeler ve intikam alma yolları yaygınlaşmış olur. Böyle bir yolun açılması, toplumları ardı arkası kesilmeyen karışıklıklara, anarşiye sürükler.

Kim bir insanı yaşatır, affetmek veya öldürülmesine mani olmak, ya da onu ölümden kurtarmak suretiyle hayatını devam ettirmesine sebeb olursa, sanki bütün insanları yaşatmış gibi olur. Bunun içindir ki, İslâm dini insan hayatına çok büyük bir değer verir ve bu yönde bütün çarelere başvurur.

Hadisler

224- وعن أَبي موسى رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِن كَالْبُنْيَانِ يَشدُّ بعْضُهُ بَعْضاً » وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِه . متفق عليه .

224. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'minin mü'mine karşı durumu, bir parçası diğer parçasını sımsıkı kenetleyip tutan binalar gibidir."

Hz. Peygamber bunu açıklamak için, iki elinin parmaklarını birbiri arasına geçirerek kenetledi.

Buhârî, Salât 88, Mezâlim 5; Müslim, Birr 65. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 18; Nesâî, Zekât 67

Açıklamalar

Pek çok hadiste şahit olduğumuz gibi, Hz. Peygamber, bazı konuları anlatırken teşbihler, benzetmeler yapardı. Bu hadiste de, mü'minlerin birbirlerine yardımcı olmalarını, aralarında yardımlaşmalarını, bir binanın unsurlarının birbirini sımsıkı tutması, kenetlenmesi haline benzetmiştir. Böyle bir bina sağlam ve dayanıklı olur. Aksi takdirde ayakta duramaz, yıkılır. Şayet müslümanlar birbirlerine yardımcı olmaz, birlik ve beraberlik içinde bulunmaz, birbirlerine sımsıkı kenetlenmezlerse, güçlerini ve kuvvetlerini kaybeder, ayakta duramaz, yıkılırlar. Nitekim, İslâm tarihi, bunun hem müsbet hem de menfi tecrübeleriyle doludur.

Mü'minler arasındaki yardımlaşma kavramını, sadece maddî cihetiyle ele almak doğru olmaz. Maddî cihet, yardımlaşmanın unsurlarından sadece biridir. Manevî yöndeki kardeşlik, dostluk ve samimiyet, birbirini sevmek, saymak, hak ve hukuka saygı, neticede maddî yardımlaşmayı da doğuran temel unsurlardır. İslâm dini'nin emir ve yasakları, ibâdetler, farzlar, birtakım yasaklar ve haramlar bu kardeşliği ve yardımlaşmayı sağlayan esaslardır.

Müslümanlar, niteliklerinden bahsettiğimiz yapıyı gerçekleştirmek için, gerekli olan her çareye baş vurmalı, yaşadıkları zamanın ve mekânın gerektirdiği teşkilâtları kurmalı, sağlam bir bina gibi olmalıdırlar. Aksi takdirde tek başına İslâm'ı yaşayamaz ve ayakta kalamazlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü’minler, maddî ve manevî yönden birbirlerine yardımcı olmalı, bir binânın birbirine sımsıkı kenetlenmiş taşları ve tuğlaları gibi bir berâberlik oluşturmalıdırlar.

2. Fert olarak, tek başına İslâm’ı yaşamak ve yaşatmak mümkün olmaz. Fertler, dıştan gelen baskılara mukavemet edemezler. Baskı ve şiddete mukâvemetin şartı birlik ve beraberliktir.

3. Birlikteliğini kaybeden toplumlar ayakta duramaz, yıkılırlar.

225– وعنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَن مَرَّ فِي شَيْءٍ مِنْ مَسَاجِدِنَا ، أَوْ أَسْوَاقِنَا، ومَعَه نَبْلٌ فَلْيُمْسِكْ ، أَوْ لِيَقْبِضْ عَلَى نِصالِهَا بِكفِّهِ أَنْ يُصِيب أَحَداً مِنَ الْمُسْلِمِينَ مِنْهَا بِشَيْءٍ » متفق عليه .

225. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Yanında ok varken mescidlerimize veya çarşı-pazarımıza uğrayan kimse, müslümanlardan herhangi birine onlardan bir zarar gelmemesi için, okunun ucunun demirlerini eliyle tutsun.”

Buhârî, Salât 66, Fiten 7; Müslim, Birr 120-124. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 65; Nesâî, Mesâcid 26; İbn Mâce, Edeb 51

Açıklamalar

Gösterilen kaynaklarda, çeşitli ifadelerle aynı mahiyette zikredilen hadisimiz, insanların toplu olarak bulunduğu mescid, çarşı-pazar ve yol-sokak gibi yerlerde riâyet edilmesi gereken ahlâk ve edep kâidelerinden birini öğretmektedir. Buna göre, müslüman, kimseye zarar vermemenin, başkalarından da zarar görmemenin tedbirini almalı ve toplumun huzurunu bozucu davranışlardan sakınmalıdır. Bu şekildeki bir davranış, müslümanların haklarına saygı göstermenin, fitne ve fesada vesile olmamanın gereğidir.

Ok, o günün önemli silahlarından biri idi. Bugünkü tabancanın veya av tüfeklerinin yerini tutuyordu. Günümüzde bu silahları bazı özel mahallerde taşımanın, üzerinde bulundurmanın yasaklığının sebebi de belirtilen veya benzeri olan mahzurlarından dolayıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanların toplu olduğu mahallere silah ve benzeri öldürücü, yaralayıcı aletlerle gelinilmemesi, gelinilmişse emniyet tedbirini bunları taşıyan kimselerin alması gerekir.

2. Peygamber Efendimiz, müslümanların selâmetini sağlayıcı tavsiyelerde bulunmuş, onlara olan rahmet ve şefkatini ortaya koymuştur.

3. Müslümanları fitneye düşürecek davranışlardan sakınmak gerekir.

226– وعن النُّعْمَانِ بنِ بشِيرٍ رضي اللَّه عنهما قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « مثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وتَرَاحُمِهِمْ وتَعاطُفِهِمْ ، مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَداعَى لهُ سائِرُ الْجسدِ بالسهَرِ والْحُمَّى » متفقٌ عليه .

226. Numân İbni Beşir *radıyallahu anhümâ'* dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'minler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar." Buhârî, Edeb 27; Müslim, Birr 66

Açıklamalar

Bu hadîs-i şeriften, mü'minlerin, sevgi, merhamet ve yekdiğerini esirgeyip koruma gibi son derece üstün nitelikli işlerde birbirlerine yâr ve yardımcı olmaları gerektiğini öğreniyoruz. Buna göre, mü'minler birbirlerini sevmeli, birbirlerine merhamet etmeli, acımalı ve birbirlerine şefkat edip yardımcı olmalıdırlar. Çünkü hem müslümanların salâhı hem ümmetin felâhı, gönüllerini ve kafalarını bu engin fazilet hisleriyle doldurmuş ve hayatlarına bu duygular yön veren kadrolarla sağlanabilir. Bu güzel duyguların karşıtı olan sevgisizlik, merhametsizlik, şefkatsizlik ve ilgisizlik hastalıklarından kurtulmak gerekir. Mü'minler, sadece kendi iç bünyelerinde değil, başka din mensupları veya herhangi bir dine mensup olmayanlara karşı da tam bir insânî yaklaşım sergilemekle emrolunmuşlardır.

Efendimiz'in üstün nitelikli teşbihleriyle belirttikleri gibi, uykusuzluğun sebebi, vücudun bir uzvunda hissedilen acılardır. Hummâ yani ateşli hastalıklar ise uykusuzluk sebebiyle daha da artar. **Sevgisizlik, merhamet yoksulluğu ve şefkatsizlik, acı veren ve insanı ateşler içinde yakıp kavuran bir hastalık gibidir.** Hummâ tabiri dilimizde, sıtma kelimesiyle ifade edilir; aynı zamanda bütün ateşli hastalıkların da genel adıdır. Sıtma, diğer ateşli hastalıklar arasında en ağır olanı ve bütün vücudu sarsan bir hastalıktır. Bu sebeple Peygamberimiz'in teşbihi çok dikkat çekicidir. Birimizin parmak ucundaki küçücük bir sivilce nasıl bütün vücudumuzun ıstırap içinde kalmasına ve acı duymasına sebep oluyorsa, yeryüzünün herhangi bir yerindeki mü'minin acı ve ıstırabı bizi ilgilendirir ve rahatsız eder.

Mü'minler fert ve cemiyet olarak acılardan, ıstıraplardan ve hastalıklardan kurtulmak için, İslâm'ın sunduğu reçetelere bağlı kalmalıdırlar.

Sevgi, merhamet, şefkat ve yardımlaşma iyi mü'min olmanın ve Allah'ın kul olarak yarattığı insana saygının birer simgesi ve önemli göstergeleridir. Bütün insanlara karşı anlayışlı ve tüm yaratılmışlara karşı merhametli olmak, İslâm'ın insanı ulaştırmak istediği kemâlin esasıdır. Bu ise, önce mü'minlerin kendi aralarında başlar, sonra insanlığı ve bütün yaratılmışları içine alır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü'minler sevgi, merhamet, şefkat ve yardımlaşmada bir vücut gibi olmalıdırlar.
2. İnananlar, birbirlerinin sevinç ve kederine ortak olmak zorundadırlar.
3. İslâm toplumu bir vücut gibidir; bir uzvun hastalığının bütün vücudu rahatsız etmesi gibi, bir müslümanın başına gelen belâ ve musibetleri, bütün müslümanlar kendilerine dert edinmelidir.

227– وعن أَبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنه قال : قبَّل النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الْحسنَ ابن عَليٍّ رضي اللَّه عنهما ، وَعِنْدَهُ الأَقْرعُ بْنُ حَابِسٍ ، فقال الأَقْرَعُ : إِنَّ لِي عَشرةً مِنَ الْولَدِ ما قَبَّلتُ مِنْهُمْ أَحداً فنَظَرَ إِلَيْهِ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : «مَن لا يَرْحمْ لا يُرْحَمْ» متفقٌ عليه .

227. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem,* Ali *radıyallahu anh'*in oğlu Hasan'ı öpmüştü. O sırada Akra İbni Hâbis de Peygamberimiz'in yanında bulunuyordu. Akra:

Benim on tane çocuğum var, onlardan hiç birini öpmedim, dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona hayretle bakıp:

"Merhamet etmeyen kimseye merhamet olunmaz" buyurdular.

Buhârî, Edeb 18; Müslim, Fezâil 65. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 145;Tirmizî, Birr 12

Açıklamalar

Hz. Ali'nin oğlu Hasan, Peygamberimiz'in sevgili kızı Fâtımâ'nın çocuğu, yani Efendimiz'in torunu idi. Peygamberimiz, kendi torunlarına ve genelde bütün çocuklara karşı sevgi, şefkat ve merhamet hisleriyle doluydu. Onları çok sever, öper, okşar ve bütün ashâbına, ümmetine de çocukları sevmeyi, onlara şefkat ve marhametle muamele etmeyi tavsiye ederdi. Çocukları öpmek ve okşamak, sevginin, şefkatin ve merhametin en belirgin alâmetlerinden sayılır. Efendimiz, bu davranışı hiç ihmal etmez, ashabına da göstererek, en güzel örneği sergilerdi. O sıralarda, Arap toplumu bu üstün insânî vasıflardan çoğunlukla mahrum bulunmaktaydı. Peygamberimiz, onları bu yönde eğitmeyi ve kendilerine bu seçkin insânî değerleri kazandırmayı hedeflemişti. Nitekim, onlardan bazıları, Rasûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu davranışlarını hazmedemeyerek, duygu ve düşüncelerini açığa vurmaktaydı. Akra İbni Hâbis'in buradaki tepkisi, örneklerinden sadece biridir. Onun bu davranışı, katı kalpli oluşun, şefkat ve merhametten yoksun bulunuşun bir göstergesi kabul edilir. Çünkü bir insanın, sevgi, şefkat ve merhametli oluşunun en belirgin şekilde görülebileceği alan, yakın aile çevresidir. On çocuğa sahip olduğu halde, onlardan hiçbirini bir kere bile öpmediğini söyleyen kimsenin durumu apaçık ortadadır. Bu tavra karşı, Peygamber Efendimiz, merhamet etmeyene merhamet edilmeyeceğini söyleyerek, dünyada başkalarına karşı sevgi, şefkat ve acıma hissi taşımayanlara, âhirette de Allah'ın acımayacağını bildirmişler ve üstün insânî değerlere sahip olunması gereğini bu sözleriyle sistemleştirmişlerdir. Bu gerçek Kur'ân-ı Kerîm'de de şöyle ifade edilir:

"İyiliğin karşılığı, yalnız iyilik değil midir?" [Rahmân sûresi (55), 60].

İmam Nevevî, kişinin küçük çocuğunun yanağını ve öpülmesi meşru olan yerlerini öpmesinin vâcip olduğunu söyler. Erkek olsun kız olsun, şefkat, merhamet, sevgi ve lütufla çocuğu öpmenin sünnete uygun bir davranış olduğunu, şehvetle öpmenin ise kesinlikle haram sayıldığını belirtir. Dost ve arkadaşların çocuklarıyla, diğer küçükleri öpmek de aynı hükme tabidir.

Hadis 895 numara ile de gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Küçük çocukları öpmek, sevgi, şefkat ve merhametin gereğidir.
2. Şefkat ve merhametten mahrum olanlar, bunlardan hasıl olan sevaptan da mahrum kalırlar.

3. Dünyada insanlara merhamet etmeyenlere, Allah da kıyamet gününde merhamet etmez.

228- وعن عائشةَ رضي اللَّه عنها قالت : قدِمَ ناسٌ مِن الأَعْرابِ عَلَى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، فقالوا : أَتُقبِّلونَ صِبيْانَكُمْ ؟ فقال : « نَعَمْ » قالوا : لَكِنَّا واللَّه ما نُقَبِّلُ ، فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَوَ أَمْلِكُ إِنْ كَانَ اللَّه نَزعَ مِنْ قُلُوبِكُمْ الرَّحمَةَ» متفقٌ عليه .

228. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Çölde yaşayan bedevîlerden bir grup Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* in huzuruna geldiler ve:

- Siz çocuklarınızı öpüyor musunuz? diye sordular. Peygamberimiz:

– **"Evet"** buyurdu. Onlar:

- Fakat biz, Allah'a yemin ederiz ki, onları öpmüyoruz, dediler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– **"Allah sizin kalblerinizden merhamet duygusunu çıkarıp almışsa, ben ne yapabilirim ki!"** buyurdu. Buhârî, Edeb 18; Müslim, Fezâil 164. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 3

Açıklamalar

Çölde yaşayan ve medenî davranışlardan uzak olan, katı kalpli, kaba tavırlı kimselere **a'râbî** veya çöle mensup kişi anlamında **bedevî** denilir. Bunlar zamanla Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem'* in huzuruna gelerek müslüman olmuşlar ve İslâm'ın getirdiği üstün değerleri benimseyerek medenî bir hayata kavuşmuşlardır. Ancak bu değişim ve gelişimin herkeste bir anda olduğu düşünülemez. Çünkü insanın alışık olduğu âdetlerden, edindiği huylardan ve ahlâk haline getirdiği davranışlardan bir anda vazgeçmesi mümkün olmayabilir.

Peygamber Efendimiz'in yanına gelen bir grup bedevî, müslümanların küçük çocuklarını öptüklerini ve sevip okşadıklarını görünce, buna şaşarak:

Yoksa siz çocuklarınızı öpüyor musunuz? diye sormaktan kendilerini alamamışlardır. Bu soruyu soranın Uyeyne İbni Hısn veya Akra İbni Hâbis olduğuna işaret eden rivayetler vardır. Onlar, kendilerinin bunu hiçbir şekilde yapmadıklarını, yemin ederek belirtmişlerdir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ise, bu davranışın, Allah'ın insanın kalbine, gönlüne koyduğu merhamet hissinin bir tezâhürü, belirtisi olduğunu onlara hatırlatmış, bunun aksini düşünüp yapanların kalbinden Allah'ın bu duyguyu çıkarıp almış olduğunu söylemiştir. Allah'ın aldığını kulların verme yetkisi ve gücünün olmadığını, peygamber de olsa bir beşerin buna muktedir olamayacağı gerçeğini kendilerine bildirmiştir. Bunun gerçekleşmesi için, insanın Allah'a yönelmesi, rahmet ve şefkat duygusuna sahip olmaya niyetlenmesi, buna uygun davranışlar sergilemesi gerekir. Peygamberimiz onlara bu hususları hatırlatmış olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Küçük çocukları öpmek, şefkat ve merhametin alâmetidir.

2. Bedevîler, katı kalpli, kaba saba kimseler olup bu nitelikleri sebebiyle hoş karşılanmazlar.

3. Merhamet duygusu, Allah Teâlâ’nın seçkin kullarına nasip ettiği bir fazilettir.

4. Allah’ın vermediği bir şeyi, kulların vermesi söz konusu olmaz.

229– وعن جرير بن عبد اللَّه رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ لا يرْحَمِ النَّاس لا يرْحمْهُ اللَّه » متفقٌ عليه .

229. Cerîr İbni Abdullah *radıyallahu anh’*den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“İnsanlara merhamet göstermeyen kimseye Allah da merhamet etmez.”

Buhârî, Edeb 18, Tevhîd 2; Müslim, Fezâil 66. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 16, Zühd 48

Açıklamalar

Bu hadis, öncekilerden daha şümullü olup, bütün insan cinsini içine alır. Yani, mü’min olsun, kâfir olsun bütün insanlara karşı adil olmak ve merhamet hissi içinde davranmak, dinimizin temel prensipleri arasında yer alır. Çünkü **insan, Allah Teâlâ’nın en mükemmel ve en üstün yarattığı varlıktır. Allah’a iman etmekle yücelir, küfürde kalmakla kıymetini kaybeder.** Ama yine de insanca muamele görmesi gerekir. İşte bu insanca muamele, müslümanda var olan merhamet ve şefkat duygusuyla sağlanır. **Müslüman, hiç kimseye karşı kin, nefret ve düşmanlık duygularıyla dolu olmaz. Herkese karşı adâletle muamele eder ve haksızlıktan uzak durur.** Onu bu davranışa sevkeden imanı ve bu imanın kendisine kazandırdığı değerlerdir. İslâm’ın evrensel mesajını, insanlığa ulaştırırken en başta gelen vasfımız bu üstün değerlere sahip oluşumuzdur. Rahmet veya merhamet kelimesinin ifade ettiği mâna, bütün canlıları kapsayıcı bir niteliğe sahiptir. Bunun gereğini yerine getirmeyerek, insanlara merhametli davranmayanlara, Allah da kıyamet gününde, merhamete en çok ihtiyaç duyulan günde merhamet etmeyecektir. O halde, bu hadis bizi âlemşümul bir merhamete teşvik etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanlara merhametli davranmak, müslümanlığın temel prensiplerindendir.

2. Allah, müslümanları merhametli olmaya teşvik eder.

3. Dünyada, insanlara merhametli davranmayanlara, Allah da kıyamet gününde merhamet etmeyecektir.

230– وعن أَبي هُريرةَ رضي اللَّه عنه ، أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِذا صلى أَحدُكُمْ للنَّاسِ فلْيُخَفِّفْ ، فَإِنَّ فِيهِمْ الضَّعِيفَ وَالسقيمَ والْكَبِيرَ . وإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيطَوِّل ما شَاءَ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ : « وذَا الْحَاجَةِ » .

230. Ebû Hüreyre radıyallahu *anh’*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Sizden biriniz, insanlara namaz kıldırdığı zaman, hafif tutsun. Çünkü onların arasında zayıf, hasta ve yaşlılar vardır. Herhangi biriniz kendi başına namaz kıldığında ise dilediği kadar uzatsın.” Buhârî, İlim 28, Ezân 62; Müslim, Salât 183-186. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 61; Nesâî, İmâmet 35; İbni Mâce, İkâme 48, 49

Açıklamalar

Dinimiz, cemaate büyük bir önem verir. **Allah’ın yardımı cemaatedir ve cemaat rahmettir.** Müslümanlar cemaat hazzını, günde beş vakit namazda tadarlar. Cuma ve bayram namazları ise daha büyük cemaatlerin vesilesidir. Bu sebeple cemaat teşvik edilmiş ve cemaatleşmeyi önleyecek davranışlardan kaçınılması istenmiştir. Bu hadîs-i şerifte bunun bir örneğini görmekteyiz. **Cemaate imam olan kişi, arkasında saf tutan her türlü insanı düşünmek zorundadır.** O halde, anlayışlı olması ve dilediğince hareket etme yerine, başkalarının halini gözeterek namaz kıldırması gerekir. İmamın bu yönde yapacağı ilk iş, namazı kısa tutmasıdır. Yani uzun sûreler okumaması, kıyâmı, rükûu ve secdeyi çok uzun tutmamasıdır. Çünkü cemaatte bulunan zayıflar, hastalar ve yaşlılar buna tahammül edemezler.

Neticede, cemaate gelmekten vazgeçer, hem cemaatin azalmasına, hem de cemaat sevabı kazanmaktan mahrum kalmalarına sebep olunur. Bu ise bir fazilet sayılmaz. Ayrıca bir takım fitnelerin çıkmasına vesile teşkil edebilir.

Namazın uzun veya kısa tutulması yönünde görüş belirten âlimlerimiz, bunun izâfî bir konu olduğunu, bir kısım insanların uzun bulduğunu başkalarının kısa bulabileceğini veya aksinin düşünülebileceğini belirtmişlerdir. Ancak rükû ve secdelerdeki tesbîhât, yani rükuda **“sübhâne rabbiye’l-azîm”** ve secdede **“sübhâne rabbiye’l-a’lâ”** demeyi üçten fazla yapmamayı tavsiye etmişlerdir. Kıyamda, Fâtiha sûresinden sonra zammı sûre okuma hususunda ise, Hz. Peygamber’in Osman İbni Ebi’l-Âs’a yaptığı tavsiyeyi, *“Sen kavminin imamısın. Onların en zayıf olanlarına uy”* (Ebû Dâvûd, Salât 40) sözünü esas almayı benimsemişlerdir. Bu durumda imam olanlar, cemaatin durumuna göre hareket edecek, fakat umûmî bir prensip olarak namazı hafiften almayı, yani uzun tutmamayı yeğleyeceklerdir. İşte bütün bunlar, insanlara karşı bir rahmet ve şefkat eseri olarak bizzat Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından sistemleştirilmiştir.

Tek başına, kendi kendine namaz kılan kimse ise dilediği kadar uzatmakta serbesttir. Nitekim Peygamber Efendimiz de evinde tek başına kıldığı nâfile namazları dilediğince uzun tutmuşlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namaz kıldırmak üzere cemaate imam olan kimse namazı hafif kıldırmalı, uzatmamalıdır.
2. Tek başına namaz kılan, dilediği kadar uzatabilir.
3. Namazı uzun kıldıran imamın uyarılması câizdir.
4. İslâm cemaat dinidir. Cemaati önleyici davranışlardan sakınmak gerekir.
5. İslâm’ın rahmet ve şefkat dini oluşunu ibadetlerimize de yansıtmalıyız.

231– وعن عائشة رضي اللَّه عنها قَالَتْ : إِنْ كَان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَيدعُ الْعَمَلَ ، وهُوَ يحِبُّ أَنَ يَعْملَ بِهِ ، خَشْيةَ أَنْ يَعْمَلَ بِهِ النَّاسُ فيُفْرَضَ عَلَيْهِمْ » متفقٌ عليه .

231. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir işi yapmayı çok istediği halde, onu ahali de yapmaya kalkar da üzerlerine farz kılınır diye korktuğu için, yapmaktan vazgeçerdi.

Buhârî, Teheccüd 5; Müslim, Müsâfirîn 77. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 12

Açıklamalar

Hz. Peygamber'in yapmak isteyip de yapmadığı bir iş, farzlar dışında kalan nâfile ibadetlerle ilgilidir. Nitekim bunu Hz. Âişe annemizin sözünden açıkça anlamaktayız. Peygamber Efendimiz'in yaptığı pek çok nâfile ibadetler vardı. Bunların bazısını hemen hiç ihmâl etmeden sürekli işler, bazılarını ise daha seyrek yapardı. Çünkü sahâbîler, Peygamberimiz'in bir amel işlediğini gördüklerinde onu takip ediyor, aynısını yapıyorlardı. Bu sebeple Peygamberimiz, arzu ettiği halde bir takım nâfile işleri ashâbını ve ümmetini düşünerek, onlara olan merhameti ve şefkatinden dolayı terkederdi. Bunun bir başka sebebi, sahâbîlerin onu vazgeçilmez bir iş görmeleri, Peygamberimizin de onların üzerlerine farz kılınmasından korkmasıydı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber, ümmetine dini zorlaştırmayı değil, kolaylaştırmayı esas almıştır.
2. Peygamber Efendimiz, farz ibadetler dışındaki nâfilelere hiç ara vermeksizin devam etmemişlerdir.
3. Rasûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, ümmetin dinde haddi aşmasına müsaade etmemiş, bunu önleyecek tarzda hareket etmişlerdir.

232– وعنْهَا رضي اللَّه عنها قالَتْ : نَهَاهُمْ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَن الْوِصال رَحْمَةً لهُمْ ، فقالوا: إِنَّكَ تُواصلُ ؟ قال : « إِنِّ لَسْتُ كَهَيئَتِكُمْ إِنِي أَبِيتُ يُطْعِمُني رَبِّي ويَسْقِيني » متفقٌ عليه مَعناهُ : يجعَلُ فِيَّ قُوَّةَ مَنْ أَكَلَ وَشَرَبَ .

232. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, kendilerine acıdığı için, sahâbenin iftar etmeksizin peşpeşe oruç tutmalarını yasakladı. Onlar:

- Fakat sen bunu yapıyorsun, dediklerinde:

– **"Ben sizin durumunuzda değilim. Ben, Rabbim beni yedirmiş ve içirmiş vaziyette geceliyorum"** buyurdular. Buhârî, Savm 20, 48; Müslim, Sıyâm 55, 61

Açıklamalar

Hadiste geçen **"visâl",** iftar ve sahur yemeden peşpeşe bir kaç gün oruç tutmaktır. Bu şekilde oruç tutmak bir meşakkattir. Açlık ve susuzluk bu meşakkatin sebebidir. Oysa **ibadetler insanı bıkıp usandıracak şekilde bir meşakkate sebep teşkil etmezler.** Bu derece meşakkat kişinin bedeni yönden zayıflamasına, güçsüz ve kuvvetsiz kalmasına, bunun neticesinde ibadetlerini lâyıkıyla yapamamasına vesile olur. İşte bu câiz görülmemiştir. Bundan dolayı âlimlerimiz **"visâl"**in nehyinin tenzihen mi yoksa tahrimen mi mekruh olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî ile fukahadan bir çoğuna göre visâl

orucu her ne suretle olursa olsun mekruhtur. Onlara göre hiç kimsenin visal yapması câiz olmaz.

Sahâbenin, kendisinin visâl yaptığı yönündeki sözlerine, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem:* **"Ben sizin durumunuzda değilim"** buyurarak cevap vermiş, kendi halinin onlarınkine benzemediğini, bunun sebebinin de Rabbi tarafından yedirilip, içirilmek olduğunu belirtmiştir. Bu durumda ümmetinden hiç kimse ona kıyas edilemez. Çünkü bu, Allah Resûlü'ne has bir fiildir.

Bu hadis 1768-1769 numaralarda tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Visâl, yani iftar ve sahur yapmaksızın peşpeşe oruç tutmak câiz değildir.
2. Hz. Peygamber'in bazı fiilleri sadece kendine has olup, bu gibi durumlarda ümmetin onu takibi ve taklidi câiz olmaz.
3. İnsanı güç ve kuvvetten düşürerek çalışmasına ve ibadetlerini yapmasına engel olacak tarzda davranışlar içine girmek dindarlık ve takvâdan sayılmaz.

233- وعن أَبي قَتادَةَ الْحارِثِ بنِ رِبْعِي رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «إِنِّي لأَقُومُ إِلَى الصَّلاةِ ، وَأُرِيدُ أَنْ أُطوِّل فِيها ، فَأَسْمعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ ، فَأَتَجوَّزَ فِي صلاتِي كَراهِيَةَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمِّهِ » رواه البخاري .

233. Ebû Katâde Hâris İbni Rib'î *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ben, uzatmayı arzu ederek, namaza dururum da, bir çocuğun ağlamasını işitir, onun annesine güçlük çıkarıp üzmekten hoşlanmadığım için, namazı kısa keserim."

Buhârî, Ezân 61, 163. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 123; İbni Mâce, İkâme 49

Açıklamalar

Kulu Allah'a en çok yaklaştıran ibadet namazdır. Peygamber Efendimiz namazın mü'minin miracı olduğunu söyler. Namazı uzun tutmak istemesinin sebebi, Allah'ın huzurunda daha çok bulunmak isteyişindendir. Nitekim, tek başına kıldığı nâfile namazlarda, kıyâmı, rükû ve secdeyi çok uzun tuttuğunu, Efendimiz'in mü'minlerin anneleri olan hanımları bize haber vermiştir.

Burada anılan namaz, cemaate imam olup kıldırdığı farz namazlardır. Hadisten anlaşılacağı gibi, farzların cemaatle kılınmasına sahâbe hanımları da iştirak ediyor, hatta beraberlerinde çocuklarını da getirdikleri oluyordu. Cemaatin arka saflarında yer alan kadınlardan birinin çocuğunun ağlaması, Peygamber Efendimiz'in namazı kısa tutmasına sebep olmaktaydı. Bu durum, Efendimiz'in ashâbına karşı ne derece merhamet ve şefkat hisleriyle dolu olduğunu, kadınları ve çocukları ne kadar koruyup gözettiğini gösterir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cemaate namaz kıldıran kimse, onların durumunu dikkate alarak namaz kıldırmalıdır.

2. Cemaatle kılınan farz namazlara kadınlar da iştirak ederler.

3. Peygamber Efendimiz, ashabın yaşlılarına, kadınlara ve küçük çocuklara karşı merhamet ve şefkatli idi. Bunun tezahürünü namazlarda bile gösterirdi.

234- وعن جُنْدِبِ بن عبد اللَّه رضي اللَّه عنه قال: قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم:«منْ صَلَّى صَلاةَ الصُّبحِ فَهُوَ فِي ذِمةِ اللَّه فَلا يطْلُبنَّكُمْ اللَّهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ ، فَإِنَّهُ منْ يَطْلُبْهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ يُدرِكْه ، ثُمَّ يكُبُّهُ عَلَى وجْهِهِ فِي نَارِ جَهَنَّم » رواه مسلم .

234. Cündüb İbni Abdullah *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sabah namazını kılan kimse Allah'ın himâyesindedir. Allah, bizzat himâyesinde olan bir konuda sizi sorguya çekmesin. Allah, himâyesindeki bir konudan sorguya çektiği kimseyi cezalandırır, sonra da onu yüzüstü cehenneme atar."

Müslim, Mesâcid 262. Ayrıca bk, Tirmizî, Salât 51, Fiten 6; İbn Mâce, Fiten 6

Cündüb İbni Abdullah

Cündüb İbni Abdullah İbni Süfyan el-Becelî, sahâbe-i kirâmdandır. Ebû Abdullah diye künyelenir. Önce Kûfe'de yerleşen Cündüb, daha sonra Basra'ya taşındı. Kendisinden Basra'lı ve Kûfe'li raviler hadis naklettiler. Hasan el-Basrî, Muhammed İbni Sîrin, Enes İbni Sîrin, Ebu's-Sevvâr, Bekr İbni Abdullah, Ebû İmrân, Abdulmelik İbni Umeyr, Esved İbni Kays, Cündüb'ün ravilerindendir.

Cündüb İbni Abdullah, Resûl-i Ekrem Efendimiz'den 48 hadis rivayet etmiştir. Bu hadislerden 12 tanesini Buhârî ve Müslim kitaplarında müştereken nakletmişlerdir. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadiste sabah namazının zikredilmesinin sebebi, bu vakitte kalkmanın güçlüğü ve güneş doğmadan uyanmış olmanın faziletinden dolayıdır. Hadisin bir başka rivayetinde "cemaatle kılma" kaydı da bulunmaktadır ki, sevabı çok ve fazileti yüksek olan budur. Sabah namazı vakti, insanların ihtiyaçlarını temin için yeryüzüne yayılmaya başlayıp, Allah'tan rızık talep ettikleri bereketli bir zamandır. Bu vakti uyku ile geçirmek, dinimizde hoş karşılanmamıştır. Bu sebeple müslümanlar, sabah erken kalkmaya, çok büyük önem verirler. **Sabah erken kalkmak rızık için olduğu kadar, sağlık ve sıhhat için de önemlidir.** Bir çok hastalığın, özellikle beyin ve sinir sistemi, kalb ve damar hastalıklarının teşekkül etmemesi veya mevcutların artmamasına erken kalkmanın ne derece fayda sağladığını, günümüzde mütahassıs tabibler de ifade ve tavsiye etmektedir.

Allah'ın himâyesinde olmak, O'nun kefâlet ve teminatı, koruması altında olmak anlamına gelir. Bu hem maddi hem manevi bir himâyedir. Çünkü, rızık talebi için erken bir vakitte kalkmış ve aynı şekilde erken bir zamanda Allah'ın emri olan ibadeti cemaatle yerine getirerek, Allah'a dua ve niyâzda bulunmuştur. Böylece Allah'ın rızasına, hoşnutluğuna nâil olmuştur ki, bir mü'min için bundan daha kıymetli bir mertebe olamaz.

Bir himâyeden dolayı, Allah’ın kişiyi sorguya çekmesi ise, böyle bir sorgulamada bulunduracak işler yapması ve Allah’ın hoşnut olmayacağı bir davranış içinde bulunması sebebiyledir. Allah’ın Resûlü bizi bu gibi hallerden sakındırmakta ve O’nun koruması ve güvencesinden mahrum kalmanın sonunun cehennem ateşi olduğunu hatırlatmaktadır. Bu gibi tehditler, bir haramın işlenmesi, Allah’a verilen bir ahitten, bir sözden cayılması sonucu olur. O halde müslümanlar, Allah’la yaptıkları ahitleri yerine getirmelidirler. Müslüman olmak, İslâm’ı kabul etmek, Allah’la ahitleşmek, O’nun emir ve yasaklarına uymak anlamına gelir. Hadis, 390 ve 1051 numaralarla da gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hadis, sabah namazını cemaatle kılmaya ve erken uyanmaya teşvik etmektedir.

2. Allah’ın emir ve yasaklarına riâyet eden mü’min kişi O’nun himâyesi, kefaleti, teminatı ve emniyetine girmiş olur.

3. Ahdini yerine getirmeyen, mü’minliğin gereğini yapmayan ve Allah’a verdiği sözü tutmayan kimse cehennemi hakeder.

235– وعن ابن عمر رضي اللَّه عنهما أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « المسْلِمُ أَخُو المسْلِمِ ، لا يظْلِمُه ، ولا يُسْلِمهُ ، منْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حاجتِهِ ، ومَنْ فَرَّج عنْ مُسْلِمٍ كُرْبةً فَرَّجَ اللَّهُ عنْهُ بِهَا كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يوْمَ الْقِيامَةِ ، ومَنْ ستر مُسْلِماً سَترَهُ اللَّهُ يَوْم الْقِيَامَةِ » متفقٌ عليه

.

235. Abdulah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ’*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, haksızlık yapmaz, onu düşmana teslim etmez. Müslüman kardeşinin ihtiyacını gideren kimsenin Allah da ihtiyacını giderir. Kim bir müslümandan bir sıkıntıyı giderirse, Allah Teâlâ o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir. Kim bir müslümanın ayıp ve kusurunu örterse, Allah Teâlâ da o kimsenin ayıp ve kusurunu örter.”

Buhârî, Mezâlim 3; Müslim, Birr 58. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 38, 60;Tirmizî, Hudûd 3, Birr 19; İbni Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

Kur’ân-ı Kerîm: **“Şüphesiz mü’minler birbiri ile kardeştirler”** [Hucurât sûresi (49), 10] buyurur. Hadisimizde de müslümanların kardeş olduğu belirtilmektedir ki, böylece mü’min ve müslim tabirlerinin, bazı âlimlerimiz farklı olduğunu söyleseler de, aynı anlamı ifade ettiğini görmüş oluyoruz. Müslümanların kardeşliği din itibariyledir. Din kardeşliği, kan kardeşliğinden daha önceliklidir. Bu kardeşlik, hür, köle, akıl bâliğ ve mümeyyiz olan herkesi içine alır. Bu sebepledir ki, köle olanlar bile sahiplerinin kardeşi sayılırlar. Bu kardeşliğin gereği, mü’minler arasında şefkat ve merhametin, yardımlaşma ve dostluğun her an güçlenerek ve artarak gelişip yaygınlaşması olmalıdır.

Müslümanın, müslüman kardeşine zulmetmemesi bir temenni değil bir emirdir. Çünkü zulüm haramdır. Her haksızlık bir çeşit zulümdür. İslâm devletinin teminatı altında yaşayan zimmîler ve çeşitli din mensupları da aynı hükme tabidir. Esasen İslâm dini, her çeşit zulüm ve haksızlığın, herhangi bir insana yapılmasını caiz görmez. Ancak kendilerine ve

başkalarına zulmedenlere karşı alınan tedbirler ve verilen ceza, zulüm ya da haksızlık olarak nitelendirilemez. Şirk ve küfür bir zulümdür. **İslâm, insanların şirkte ve küfürde kalmalarına, şirki ve küfrü meşru göstermelerine, ya da yaymalarına müsamaha ve müsaade etmez.** Böyle davrananlara karşı, Allah'ın emrettiği ve prensiplerini vaz ettiği ölçüler içinde hareket eder. Bunu yaparken adâlet kâideleri dışına çıkmaz.

Burada, özellikle anılan müslümana zulmetmeme ise, onunla olan din kardeşliği hukukuna en iyi şekilde uyma ve hem kanûnî, hem de ahlâkî görevlerini eksiksiz yerine getirme, herhangi bir şekilde haksızlık yapmama emrinden ibarettir.

Müslüman, din kardeşini düşmana teslim etmez, onu terketmez, tehlikeye atmaz. Hadis şârihi **İbni Battal, mazluma yardım etmenin her müslümanın üzerine farz-ı kifâye olduğunu, devlet başkanına ise bunun farz-ı ayn olduğunu söyler.** Müslüman, güven veren ve kendisine güven duyulan kimsedir. Şahsî menfaati veya nefsânî istek ve arzuları için din kardeşini feda etmesi, onun aleyhine olacak davranışlar içine girmesi câiz olmaz. Çünkü *"Müslüman, elinden ve dilinden diğer müslümanların zarar görmediği kimsedir"* (Buhârî, Îmân 4,5). *"Kendi nefsi için arzu ettiği bir şeyi, din kardeşi için de arzu etmeyen kimse gerçek mü'min olamaz"* (Buhârî, Îmân 7).

Müslümanlar, birbirlerinin ihtiyaçlarını gidermede de kardeşliklerinin gereğini yerine getirirler. Çünkü insanlar birbirine muhtaçtırlar. Bu ihtiyaçlar, mutlaka maddî alanda olmayabilir. Manevî yardımlaşma da en az maddî olan kadar kıymeti hâizdir.

Bir müslümanın ihtiyacını gideren kimsenin ihtiyaçlarını da Allah'ın gidereceğinin va'd edilmesi, bu davranışın ne kadar faziletli bir iş olduğunu anlamamıza yeterli delil teşkil eder. Peygamber Efendimiz, *"Kul, kardeşinin yardımında bulunduğu sürece, Allah da kuluna yardım eder"* (Müslim, Zikr 37-38) buyururlar.

İnsan, hayatında küçük veya büyük çeşitli sıkıntılarla karşılaşabilir. İnsanı üzen, hüzünlendiren her şey bir sıkıntıdır. Sıkıntıları gidermede de müslümanlar birbirlerinin yardımcılarıdırlar. Tıpkı ihtiyaçları gidermede olduğu gibi, bu konuda da Allah'ın mükâfatına nâil olurlar. Bu mükâfat, Allah'dan başka hiçbir dost ve yardımcının olmayacağı kıyamet gününde O'nun yardımını hak etmiş olmaktır. İnanan insan için bundan büyük bir saâdet düşünülemez. Çünkü o günde herkesin Allah'ın sonsuz merhametine ihtiyacı olacaktır. Dünyada hayırlı ameller işleyenler, karşılığını kıyamet gününde mutlaka göreceklerdir.

Bir müslümanın ayıbını ve kusurunu örtmek, ihtiyaç içinde ise bedenini örtmek, yani onu giydirmek, Allah katında büyük savaplardandır. Müslümanın bir suçunu veya hatasını örtbas etmek, ona usulüne uygun tarzda, mümkün olduğunca gizlice nasihatta bulunmaya, kendisini ikaz etmeye mani değildir. Zaten bu hüküm açıktan ve herkesin arasında suç işlemeyenlerle alâkalıdır. Günahı ve suçu alenî yapanlar, fâsık ve fâcirler bu hükmün dışında kalır. Çünkü böylelerin suçunu ve günahını söylemek, haram olan gıybet cinsinden sayılmaz. İmam Nevevî, kusurlarının örtbas edilmesi gerekenlerin, kötülükleriyle meşhur olmayan iyi hal sahipleri olduğunu söyler. Fâsık ve fâcir olanların ise, kötülüklerinden korkulmazsa, ulu'l-emre, İslâm devletinin yöneticilerine şikayet edilmesinin müstehap olduğunu söyler. Böylelerinin suçunu örtbas etmek, onları daha çok cesaretlendirir ve kötülüklerini artırmaya sebep olur. Bu hükümler, olup bitmiş bir suçla ilgilidir. İşlenmekte olan bir suçu gören kimsenin, eğer gücü yetiyorsa ona engel olması vâciptir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar birbirinin din kardeşidirler.

2. Zulüm, her çeşit haksızlık haramdır.

3. Müslüman, müslüman kardeşini düşmana terketmemek, tehlikeye atmamakla yükümlüdür.

4. Müslümanların, birbirlerinin ihtiyacını görmesi, sıkıntılarını gidermesi ve kusurlarını, ayıplarını örtmesi kardeşlik görevidir. Böyle yapanlar, Allah katında mükâfatlandırılır.

236– وعن أَبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «المسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لا يخُونُه ولا يكْذِبُهُ ولا يخْذُلُهُ ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حرامٌ عِرْضُهُ ومالُه ودمُهُ التَّقْوَى هَاهُنا ، بِحسْبِ امْرِىءٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخاهُ المسلم» رواه الترمذيُّ وقال : حديث حسن .

236. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona hiyânet etmez, yalan söylemez ve yardımı terketmez. Her müslümanın, diğer müslümana ırzı, malı ve kanı haramdır. Takvâ buradadır. Bir kimseye şer olarak müslüman kardeşini hor ve hakir görmesi yeter." Tirmizî, Birr 18

Acıklamalar

Bu hadis, muhteva olarak, bir önceki hadisin benzeridir. Ancak burada, önceki hadiste anılan kardeş olmanın gerektirdiği niteliklere bazı ilâveler vardır.

Hâinlik, eminliğin zaddıdır. Hıyanet, emanete aykırı olan her türlü haksızlığın ve güven hissi vermemenin adıdır. Oysa müslüman, emanete hıyanet etmeyen kimsedir. Çünkü emanete hıyanet, münafıklık alâmetlerindendir. Müslüman, münafığa ait bir vasfı üzerinde taşımamalı ve bu sebeple saygınlığını yitirmemelidir. **Kâfir ve münafıkların saygı duyulacak bir vasfı yoktur.** Onlar, bazı söz ve işlerinde doğru ve haklı olabilirler, ancak bunun Allah katında bir sevabı ve mükâfatı olacağı düşünülemez. Çünkü onların bu halleri, bir ibadet, Allah'a yakınlık, sevap ve uhrevî mükâfat inancına dayanmaz. Sadece dünyalık menfaatlerine yöneliktir. Allah da, kendilerine dünyalık rızıklarını ihsân etmektedir.

Yalan, İslâm dininin kesinlikle yasakladığı kötü hasletlerden biridir. Dinimiz, doğruluğa büyük bir önem verir ve doğruları yüceltir. **Yalan ve yalancılık, inanmayanların ve münafıkların vasfıdır.** Kur'an'ın bir çok âyeti ile Peygamber Efendimiz'in bir çok hadislerinde doğruluğun ve doğruların fazileti, yalancılığın ve yalancıların ise bayağılığından bahsedilir. Bunları, bizi doğruluğa teşvik, yalandan sakındırma gayesi taşıyan tâlimatlar olarak kabul etmemiz gerekir.

Müslümanın müslümanı terketmesi, ondan ayrılması ve din kardeşine yardımcı olmaması, şiddetle haram kılınmıştır. Bir müslüman, mazluma yardımı, zâlimin zulmüne engel olmayı terkedemez. Çünkü bu davranışlar, her müslüman için gücünün yettiği kadarıyla yerine getirilmesi gereken bir vecibedir. Allah Teâlâ "**İyilik ve takvâda yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın"** [Mâide sûresi (5), 2] buyurur. İyilik olarak tercüme ettiğimiz **"birr"** ile **"takvâ"**nın ne kadar muhtevalı terimler olduğunu ve neleri kapsadığını daha önce yeterince açıklamıştık. Günah ve düşmanlık birer zulümdür. Kişi günah işlemekle kendine zulmetmiş olur, düşmanlık ise dostluğu ortadan kaldırır.

İslâm, insanların can ve mal güvenliğini, ırz ve namusunun korunmasını garanti altına alır. Bu garantiler öncelikle müslümanların kendi aralarında sağlanır. Fakat netice itibariyle bütün insanlar için bu hakların kudsiyeti kabul edilir. İslâm, bunlara ilâveten insanların inanç hürriyetini ve akıllarını korumayı da esas alır. Bu sebeple, **canı, malı, ırzı ve namusu, dini ve aklı korumak ve bunlar uğrunda savaşmak gerekebilir. Bunlar uğrunda ölenler de şehit sayılır.** Çünkü bunların her biri fertler için vazgeçilmez temel haklardır.

Hadiste ırz, mal ve candan bahsedilmesinin sebebi, bu üçünün esas olması, diğerlerinin bunlardan sonra gelmesidir. Çünkü ırz, mal ve cana tecavüzün haramlığı Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabittir.

Başkalarını hakir görmek, küçümsemek, müslümana yakışmayan kötü huylardan biridir. Bunun sebebi ise kibirdir. Kibir, dinimizde büyük günahlardan sayılır. Peygamber Efendimiz *"Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez"* (Müslim, İman 149) buyurur. Çünkü *"Kibir hakkı inkâr ve insanların onurunu kırmaktır"* (Müslim, İman 147).

İnsanları küçük gören ve onurlarını kıran bir kimsenin onlara ulaştırabileceği bir tebliğ ve çağrı yoktur. Çünkü **başkasını küçümseyen kimse kendi saygınlığını yitirir. Saygınlığı olmayanlar ise tebliğ ve çağrı insanı olamaz.** Başkalarına değer vermeyene, değer verilmez. **Dini tebliğ vazifesi yapanların üstün insânî niteliklere sahip olmaları gerekir.** Tebliğci niteliği olmayan, insanlarla ilişkileri düzensiz kimselerin çoğaldığı bir toplumda kardeşlik ve dostluklar azalır, yardımlaşma duygusu zayıflar, mukaddes sayılan mefhumlar ortadan kalkmaya başlar ve takvâ sahiplerine rastlamak neredeyse mümkün olmaz. Çünkü bütün iyilikler ve güzellikler, iyilerin hakim olduğu veya çoğunlukta bulunduğu bir toplumda gelişip, yaygınlaşır. Kötülüklerin ve kötülerin çoğunlukta olduğu toplumlarda ise, iyiyi ve iyiliği bulmak nâdirattandır. İslâm'ın yegâne hedefi, yeryüzünde iyilikleri yaygınlaştırmak, kötülükleri ortadan kaldırmak, bu tamamen mümkün olmasa bile asgariye indirmektir.

Bu hadisin benzer bir rivayeti 246 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar birbirlerinin din kardeşidir.
2. Müslümanın müslümana yardımı terketmesi caiz değildir.
3. Müslümanın canı, malı ve ırzı başka müslümana haramdır, bunlara tecavüz yasaklanmıştır.
4. Takvânın yeri kalbdir. Belirtileri ise, işlediğimiz fiillerdir.
5. Müslümanı hakir görmek, küçümsemek, büyük günahlardandır.

237– وعنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَحاسدُوا ولا تناجشُوا ولا تَباغَضُوا ولا تَدابرُوا ولا يبِعْ بعْضُكُمْ عَلَى بيْعِ بعْضٍ ، وكُونُوا عِبادَ اللَّه إِخْواناً. المسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِم لا يَظلِمُه ولا يَحْقِرُهُ ولا يَخْذُلُهُ . التَّقْوَى هَاهُنا ويُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلاَثَ مرَّاتٍ بِحسْبِ امْرِيءٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِر أَخاهُ المسلم . كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حرامٌ دمُهُ ومالُهُ وعِرْضُهُ » رواه مسلم .

« النَّجَش » أَنْ يزِيدَ فِي ثَمَنِ سلْعةٍ يُنَادِي عَلَيْهَا فِي السُّوقِ ونَحْوِهِ ، ولا رَغْبَةَ لَه فِي شِرائهَا بَلْ يقْصِد أَنْ يَغُرَّ غَيْرَهُ ، وهَذا حرامٌ . « والتَّدابُرُ » : أَنْ يُعرِض عنِ الإِنْسانِ ويهْجُرَهُ ويجعلَهُ كَالشَّيءِ الذي وراءَ الظهْر والدُّبُرِ

237. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Birbirinizle hasetleşmeyiniz. Almayacağınız bir malın fiyatını müşteri kızıştırmak için artırmayınız. Birbirinize kin ve nefret beslemeyiniz. Birbirinize darılıp yüz çevirmeyiniz. Birinizin satışı üzerine başka biriniz satış yapmasın. Ey Allah'ın kulları, böylelikle kardeş olunuz. Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulüm ve haksızlık yapmaz, yardımı kesmez ve onu hakir görmez. –Peygamberimiz üç defa göğsüne işaret ederek buyurdular ki– Takvâ buradadır. Müslüman kardeşini hor ve hakir görmesi, bir kimseye şer olarak yeter. Her müslümanın kanı, malı ve ırzı, başka müslümana haramdır." Müslim, Birr 32. Ayrıca bk. Buhârî, Edeb 57; Ebû Dâvûd, Edeb 47; Tirmizî, Birr 24; İbni Mâce, Duâ 5 (Müslim rivayeti dışındakiler, Enes İbni Mâlik'ten gelmiştir)

Açıklamalar

Hz. Peygamber, iyi müslüman olmayı, din kardeşliğini ve dostluğu engelleyen davranışlardan, kötü hasletlerden bazısını bu hadislerinde açıklamıştır. Bundan önceki iki hadiste de bunlardan bir kısmını görmüştük.

Haset, başkasının sahip olduğu bir nimeti, mevki ve makamı, üstün sayılan bir vasfı çekemeyerek, onun din kardeşinden alınmasını ve yok olmasını istemektir. Biz, haseti dilimizde kıskanmak ve çekememek diye ifade ederiz. **Haset, İslâm ahlâk ve âdâbında kötü ve çirkin huyların başında gelir.** Hasetin zıddı ve övgüye lâyık olan davranış ise gıbta, imrenmedir. **Gıbta, kişinin, bir başkasının sahip olduğu iyilik ve güzelliklere, nimet ve faziletlere kendisinin de sahip olmasını arzu etmesidir.** Fakat bunda başkasında bulunanın yok olmasını veya bulunmamasını istemek söz konusu değildir.

Haset, dinimizde haram kılınmış olan kötü hasletlerden biridir. Kitap ve Sünnet'te bu hususa işaret eden pek çok nas vardır. **Hasedin haram kılınması ve kötü karşılanmasının sebebi, hasetçinin itirazının ve muhalefetinin gerçekte Allah'a karşı olmasındandır.** Çünkü insana her türlü nimeti, mevki ve makamı, üstünlüğü ve hayrı veren Allah'tır. O halde bir kimsenin sahip olduğu nimetlere karşı haset etmek, kıskançlık beslemek, Allah'ın iradesine müdahale anlamına gelir. Bunun zararı da hasetçiden başkasına değildir. Peygamber Efendimiz, imanla hasetin kulun kalbinde bir arada bulunamayacağını söylemiştir (Nesâi, Cihad 8). Buna göre haset, gerçek müminlerin vasfı olamaz. Kalb böyle bir manevi hastalıkla, kirlilikle malûl olunca başka iyiliklerin ve hayırlı amellerin de kıymeti ve sevabı noksanlaşır veya yok olur. Nitekim Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz, ateşin odunu yakıp bitirmesi gibi haset de iyilikleri yer bitirir" (Ebû Dâvûd, Edeb 44; İbni Mâce, Zühd 22).

Alış-veriş ve ticârî hayat, her birimizin az veya çok içinde bulunmak zorunda olduğumuz bir muameledir. Çünkü insan tek başına bütün ihtiyaçlarını kendisi üretemez. Bir insanın ihtiyaç duyduğu eşya pek çok kişi tarafından üretilip satışa arzedilir. Bunun neticesinde çarşı ve pazarlar oluşmuştur. İslâm dini, her konuda olduğu gibi, alış-veriş ve ticaret konusunda da insanların hayrına olan düzenlemeler yapmıştır. **Peygamber Efendimiz, müşteri**

kızıştırmayı, alınmayacak bir malın fiyatını artırıp piyasayı yükseltmeyi ve insanlara böylece zarar verilmesini yasaklamıştır. Müşteri kızıştırma o malı alacağı veya ihtiyacı olduğu için değil, satıcı lehinde ve alıcı aleyhinde olmak üzere, bir malın fiyatını artırma girişimidir. Bu ise bir hilekârlık ve aldatmacadır. **Ticarette hile yapmak ve aldatmak ise haram kılınmıştır.** Peygamberimiz hile yapanın cehennemde olduğunu söyler (Buhârî, Büyu' 60). Bir başka hadislerinde *"Aldatan bizden değildir"* buyurur (Müslim, Îmân 164; Ebû Dâvûd, Büyû' 50; Tirmizî, Büyû' 72). Bunlar, ticarette uyulması gerekli temel ahlâk kurallarıdır.

Buğz kelimesi, sevmeme, biri hakkında gizli ve kalbî düşmanlık hissi besleme, kin ve nefret duyma anlamlarına gelir. Müslümanlar arasında kardeşlik ve dostluğa engel olan, bulunması arzu edilmeyen kötü hasletlerden biri de buğzdur. **Fertleri birbirine karşı sevgisiz, düşmanlık hissi besleyen, kin ve nefret duygularıyla dolu olan bir toplum, iş düzenini kaybedeceği gibi, dışa karşı da güven veremez ve örnek bir tavır sergileyemez.** Oysa İslâm dini, sağlam karakterli ve üstün ahlâk sahibi fertlerden oluşan örnek bir toplum meydana getirmeyi hedefler. Sevgisizlik, kin ve nefret, hem kişilik sahibi fertlerin yetişmesini, hem de hedeflenen topluma ulaşmayı engelleyen sebeplerin önde gelenlerindendir. Bundan dolayı Allah ve Resûlü tarafından kötü görülmüş, kınanmış ve yasaklanmıştır.

Buğz, şayet Allah rızası için olursa bunda bir sakınca yoktur ve câizdir. Peygamberimiz, Allah için seven ve Allah için buğz edenin imanını kemâle ulaştırmış olacağını söyler (Ebû Dâvûd, Sünnet 15; Tirmizî, Kıyâmet 60). Allah'ın hoşnut olmadığı, haram ve günah sayılan işlere ve bunları yapanlara karşı sevgisiz davranmak ve bunlardan tiksinmek de Allah sevgisinin gereğidir. Şu halde, **insana ihsân edilmiş olan her hissi, her duyguyu iyi ya da kötü yönde kullanma iradesi insanın kendisine bırakılmıştır. Sorumlu kılınışımızın sebebi de budur.** İslâm, insanda mevcut olan his ve duyguları dumura uğratmayı değil, geliştirmeyi ve yerli yerinde kullanmayı bize öğretir ve müntesiplerini bu yönde eğitir.

Peygamber Efendimiz'in bizleri sakındırdığı ve uzak durmamızı emrettiği kötü huylardan biri de, inananların birbirinden yüz çevirmesi, birbirleriyle alâkayı kesmeleridir. Dinimiz, gerek konuşma, gerekse yardımlaşma ve ilgilenme açısından, mü'minlerin birbirlerinden kopmalarını, ayrılmalarını ve birbirlerine uzak durmalarını yasaklamıştır. Bunun aksine, her karşılaşıldığında selâmlaşmayı, çeşitli vesilelerle sık sık görüşmeyi, cemaate devam etmeyi, birbirlerinin halleriyle hallenmeyi de en üstün ve kıymetli davranışlar olarak daima tavsiye etmiştir. **Peygamber Efendimiz dinen geçerli sayılan bir gerekçe bulunmaksızın, üç günden fazla dargın ve küskün durmayı helâl saymamıştır.** Bütün bunların ortaya koyduğu gerçek, gelişigüzel sebeplerle ve geçerliliği savunulamayacak bahanelerle mü'minlerin birbirinden uzak durmalarının câiz olmadığıdır.

Bir kimsenin satışı üzerine, bir başkasının satış yapması helâl olmaz. Müşteri, bir satıcıdan herhangi bir malı satın aldıktan sonra, başka bir satıcının o müşteriye: "Sen bu alış verişten vazgeç, ben sana aynı malı daha ucuz fiyata veririm" veya "ben sana bu maldan daha iyisini aynı fiyata veririm" gibi sözler söylemesi ve alış-verişi bozdurması câiz değildir. Çünkü böyle davranışlar, insanlar arasında anlaşmazlıkların, dedikoduların çıkmasına, dargınlık ve kırgınlıkların doğmasına, kin ve nefret duygularının oluşmasına sebep olur. Bunlar, müslümanların dostluk ve kardeşliklerini, samimiyetlerini, birbirlerine güven duygularını ortadan kaldırır, toplumun fesada uğramasına yol açar. Bu ise haram kılınmıştır. Ancak, satıcı sattığı mal hususunda müşteriyi serbest bırakmış, daha iyisini ve daha ucuzunu bulursan onu al veya oradan al gibi bir tercih hakkı tanımışsa, o takdirde yapılan muamelede bir sakınca olmaz ve câizdir.

Müslümanların birbirleriyle kardeş olmalarının yolu, Allah ve Resûlünün koyduğu prensiplere uymaktır. İşte bunlardan bir kısmı bu hadiste sayılmıştır. İslâm'ın bu yöndeki prensiplerinin hadiste sayılanlardan ibaret olduğunu söylemek doğru olmaz. Fakat sayılanların pratik hayatta ön sıralarda yer alan ve herkesi her an ilgilendirenler olduğunu söyleyebiliriz. İslâm'ı kabul eden ve müslüman olduğunu söyleyen herkes, dini, Allah ve Resûlünün koyduğu temel prensipler ve kendi bütünlüğü içinde idrak etmek zorundadır, parçayı bütünün tamamı olarak görmek mümkün değildir.

Hadisimizin son kısmında geçen prensipleri, bundan önceki iki hadisin açıklamalarında izah etmiştik. Hadisin sondan bir önceki cümlesi 1574 numaralı hadis içinde en son cümlesi ise 1530 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hasetin haramlığı, Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabittir. Başkasına haset eden, gerçekte Allah'a itiraz etmiş sayılır, çünkü haset edilene nimeti veren Allah'tır.
2. Müşteri kızıştırmak, almayacağı ve ihtiyacı olmayan bir malın fiyatını artırmak haram kılınmıştır. Bu davranışta piyasayı yükseltme, aldatma ve hilekârlık, insanlara zulüm vardır.
3. Allah rızası için olmayan buğz, kin, nefret ve dargınlıklar haramdır.
4. Haramlar ve günahların işlenmesine karşı buğz etmek câizdir.
5. Müslümanların birbirlerine yüz çevirmesi, yardımı ve alâkayı kesmesi helâl değildir.
6. Bir satıcının, müşteriye herhangi bir malı sattıktan sonra, başka bir satıcının aynı malı daha ucuz vereceğini veya aynı fiyata daha iyi mal vereceğini söyleyerek alış-verişi bozdurması haramdır.
7. Din kardeşliği, kan kardeşliğinden daha önceliklidir.
8. Müslümanın haksızlık yapması, din kardeşine yardımı kesmesi, onu hakir görmesi câiz değildir.
9. Takvâ kalbde bulunan bir duygudur. Zâhirî ameller takvânın birer belirtisi sayılır.
10. Müslümanların kanı, malı ve ırzı başka müslümanlara haramdır. Bunlara tecâvüz karşılık görür ve muhataba müdafaa hakkı doğar.

238– وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا يُؤْمِنُ أَحدُكُمْ حتَّى يُحِبَّ لأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ » متفقٌ عليه .

238. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz kendisi için sevip arzu ettiği şeyi din kardeşi için de sevip arzu etmedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz."

Buhârî, Îmân 7; Müslim, Îmân 71-72. Ayrıca bk. Tİrmizî, Kıyâmet 59; Nesâî, Îmân 19, 33; İbn Mâce, Mukaddime 9

Açıklamalar

İman, sevginin, Allah sevgisinin ürünüdür. İnanmak, kendisine inanılanı sevmek demektir. **Bir mü'min için en üstün sevgiye lâyık olan, en yüce olandır. En yüce olan ise, bir olan Allah Teâlâ'dır.** Mü'minlerin diğer bütün sevgileri, Allah sevgisine bağlıdır. Birini

seven kimse sevdiğinin arzu ve isteklerini eksiksiz yerine getirir. Böyle olmazsa, sevgisi samimi ve inandırıcı olmaz. Allah'ı seven kimse, Allah'ın emir ve yasaklarına eksiksiz uyar.

Bu hadis, gerçek bir mü'minin bencillikten, dünyalık toplama hırsından ve sadece kendini düşünmekten ne denli uzak, buna karşılık din kardeşleri başta olmak üzere, başka insanlara karşı ne ölçüde diğergam, fedâkâr, yardımsever, şefkat ve merhamet hisleriyle dolu olması gerektiğini ortaya koyucu niteliktedir. Bir insanın kendi öz nefsi için sevdiği ve istediği bir şeyi mü'min kardeşleri için de istemesi, bir sevgi toplumu oluşturmanın temel şartıdır. Bunun bir diğer şartı da müminlerin birbirlerini sevmeleridir.Nitekim Peygamberimiz *"Birbirinizi sevmedikçe gerçek mânada iman etmiş sayılmazsınız"* (Müslim, Îmân 93) buyurarak bu gerçeği perçinlemiştir.Bu hadisi 185 numara ile de açıklamıştık.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kendisi için arzu ettiğini mü'min kardeşi için de istemeyen kimse gerçek mü'min olamaz.
2. Kişinin din kardeşi için arzu ettiği, iyi ve hayır sayılan şeyler cinsinden olmalıdır.
3. Mü'minin, diğer kardeşlerine karşı şefkat ve merhamet sahibi olması gerekir.
4. Sevgi, imanın ve Allah'a gerçek anlamda kul olmanın temelidir.

239– وعنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « انْصُرْ أَخَاكَ ظَالِماً أَوْ مَظْلُوماً» فقَالَ رَجُلٌ: يَا رسول اللَّه أَنْصرهُ إِذَا كَانَ مَظلُوماً أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ ظَالِماً كَيْفَ أَنْصُرُهُ ؟ قال: « تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنعُهُ مِنَ الظُّلْمِ فَإِنَّ ذلِك نَصْرُهْ » رواه البخاري .

239. Enes *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Din kardeşin zalim de mazlum da olsa ona yardım et."

Bir adam:

- Ya Resûlallah! Kardeşim mazlumsa ona yardım edeyim. Ama zâlimse nasıl yardım edeyim, söyler misiniz? dedi. Peygamberimiz:

– "Onu zulümden alıkoyar, zulmüne engel olursun. Şüphesiz ki bu ona yardım etmektir" buyurdu. Buhârî, Mezâlim 4; İkrâh 6. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 68

Açıklamalar

Bir çok defa ifade ettiğimiz gibi, zulüm, adâletin zıddıdır. Adâlet bir fazilet, zulüm ise bayağılıktır. Dinimiz, zulmü şiddetle yasaklar. Zulüm, her türlü haksızlığın adıdır. **İnsan olma haysiyetine sahip olan hiç kimse zulmü sevmez, zâlimin destekçisi olmaz.**

Bir insan mü'min olduğu halde zâlim olabilir, zulüm işleyebilir. Nitekim hadîs-i şerif de buna delil teşkil etmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **"İnananlar ve imanlarına zulüm, haksızlık karıştırmayanlar. İşte güven onlarındır ve doğru yolu bulanlar da onlardır"** [En'âm sûresi(6), 82)7]. Bu âyet nazil olunca sahâbe Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gelerek:

- Hangimiz nefsimize zulmetmeyiz ki? dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz şöyle buyurdu:

–“Buradaki zulümden maksat sizin zannettiğiniz değil, Lokman aleyhisselâm’ın oğluna söylediği şu sözde bahsedilenlerdir: **“Ey oğulcuğum! Allah’a şirk koşma, doğrusu şirk en büyük zulümdür”** [Lukmân sûresi (31), 3]. Burada anılan şirk, zulmün en büyüğüdür. Peygamberimiz âyette kastedilen mânanın bu olduğunu onlara hatırlatmıştır. Fakat bundan alacağımız en önemli ders, sahâbenin bu konuda ne kadar hassas davrandığıdır. Bir başka önemli nokta da zulümle şirk arasındaki bağlantıdır. Her zulümde şirkten bir eser olduğu düşünülebilir. Yahut, şirkten nasıl sakınılması gerekiyorsa, zulümden de öylece sakınılması gerektiği kalblere ve kafalara yerleştirilmek istenilmiştir.

Mazlum, zulme ve haksızlığa uğrayan kimsedir. Mazluma yardım etmek ve ona yapılan haksızlığı ortadan kaldırmaya çalışmak dînî ve vicdânî bir görevdir. **Bütün peygamberler, yeryüzünden zulmü ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir.** Bu yüzden de, gönderildikleri toplumlarda **peygamberlere ilk karşı çıkanlar, onlara eziyet ve işkence yapanlar o toplumun içindeki zâlimler ve baskı grupları olmuştur.** Buna karşılık, **peygamberlere ilk inanan ve onun yanında yer alanlar ise mazlumlardır.** Her defasında gâlip gelenler de haktan yana tavır koyup zulme başkaldıranlar olmuştur. Çünkü zulüm pâyidâr olmaz. Allah’ın yardımı zâlimlere değil, daima mazlumlaradır. “Zâlimin zulmü varsa, mazlûmun da Allah’ı var” atasözü bu değişmez gerçeğin evrensel ifadesidir.

Sahâbe-i kirâm, mazluma yardımı anlamış, ama zâlime nasıl yardım olunacağını Resûlullah’a sorma ihtiyacı duymuştur. Çünkü ilk akla gelen, zâlime yardımın da zulüm olduğudur. İşte bu isabetli soru ve Allah Resûlünün cevabı sayesinde biz de konuyu anlamış bulunuyoruz. Buna göre zâlimin zulüm yapmasına engel olmak ona bir yardımdır. Çünkü, yapacağı zulüm ve haksızlıktan onu kurtarmak, işleyeceği haram ve günaha engel olmak, dünya ve âhirette hak edeceği cezadan onu kurtarmak demektir. Zâlime bundan daha büyük bir yardım olmaz. Buna karşılık, zâlimin zulüm yapmasına göz yummak ve engel olmamak da zulmün bir çeşididir.

Peygamber Efendimiz, bu tâlimatlarıyla Câhiliye Arapları arasında yaygın olan bir anlayışı da yıkmış, bâtıl ve yanlışın yerine hakkı ve doğruyu ikâme etmiştir. Çünkü Araplar arasında kavmiyetçilik ve kabilecilik gayreti yüzünden, zâlim de olsa kendi ırkının ve soyunun insanını destekleme, ona yardımcı olma âdeti çok yaygındı. Peygamberimiz, böylelikle yanlış üzerine bina kılınmış bir yapıyı tamamen kaldırıp atmak yerine, düzeltip hakka hizmet eder hale getirmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mazluma yardım dinimizin esaslarından biridir.
2. Zâlimin zulmüne mani olmak, ona karşı yapılabilecek en büyük hayırdır.
3. Zulmün ve haksızlığın her çeşidi dinimizde yasak ve haram kılınmıştır.
4. Zâlimin zulmüne engel olmak, mazluma yardımcı olmak sayılır; zulme engel olmamak ise, bir çeşit zulümdür.

240– وعن أَبي هريرة رضي اللَّه عنه أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « حقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خمسٌ : رَدُّ السَّلامِ ، وَعِيَادَةُ الْمرِيضَ ، واتِّبَاعُ الْجنَائِزِ ، وإِجابة الدَّعوةِ ، وتَشمِيت الغْاطِسِ » متفق عليه .

وفي رواية لمسلمٍ : « حق الْمُسْلمِ سِتٌّ : إِذا لقِيتَهُ فسلِّم عليْهِ ، وإِذَا دَعاكَ فَأَجبْهُ ، وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصحْ لهُ ، وإِذا عطَس فحمِد اللَّه فَشَمِّتْهُ . وَإِذَا مرِضَ فَعُدْهُ ، وَإِذَا مات فاتْبعهُ».

240. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslümanın müslüman üzerindeki hakkı beştir: Selâmı almak, hastayı ziyaret etmek, cenazeye iştirak etmek, dâvete icabet etmek, aksırana "yerhamukellah" demek."

Buhârî, Cenâiz 2; Müslim, Selâm 4. Ayrıca bk. İbn Mâce, Cenâiz 1

Müslim'in bir başka rivayeti şöyledir:

"Müslümanın müslüman üzerindeki hakkı altıdır: Karşılaştığın zaman selâm ver, seni dâvet ederse git, senden nasihat isterse nasihat et, aksırınca Allah'a hamdederse yerhamukellah de, hastalandığında onu ziyaret et, öldüğü zaman cenazesinin ardından git." Müslim, Selâm 5

Açıklamalar

Müslümanların birbirlerine karşı yerine getirmeleri gereken bir takım hak ve vazifeleri vardır. Bu hak ve vazifeler, maddî ve mânevî alanda olabilir. Bunların yerine getirilmesi veya getirilmemesi durumunda doğacak mükâfat ve sorumluluklar da dünyevî veya uhrevî müeyyideler olarak karşımıza çıkar. Fertlerin ve toplumların eğitiminde, dünyevî müeyyideler kadar, hatta ondan daha önemli ve daha tesirli olmak üzere manevî müeyyidelerin değeri vardır. Çünkü insanlar, herhangi bir şekilde işledikleri suçları gizleyebilir ve neticede dünyalık müeyyidelerden kurtulabilirler. Fakat âhiret inancına ve işlediği her işin Allah tarafından bilindiği, karşılığının da hesap gününde verileceği itikadına sahip olan bir kimse, nerede olursa olsun kötülük yapmaz, suç işlemez. Böylece İslâm dini, müntesiplerine, dünya hayatında yaptıkları iyi veya kötü her işin karşılığını âhirette görecekleri inancını güçlü bir müeyyide olarak öğretir ve bunu kabul etmeyenin mü'min olamayacağını bildirir.

İslâm'ın başka sistemlere üstünlüğü, inananlar için hem dünya hem âhiret sorumluluğu ve müeyyidesi getirmiş olmasıdır. Beşeri sistemler, en mükemmel kanunları yapıp, en modern tedbirleri alsalar ve en caydırıcı cezaları da koysalar, bunların hiçbiri ilâhî müeyyidenin yerini tutmaz. Tutmadığı ve tutamayacağı tarihte görüldüğü gibi günümüzde yaşanmaktadır. Dünün ve bugünün tecrübesi, yarının da farklı olmayacağının delilidir. İyi mü'minlerden oluşan bir toplumda, suçların ve suçluların oranının yok denecek kadar az olduğu yine tarihin bizler için belgeleyip gözlerimizin önüne serdiği bir gerçektir. Günümüzde de, İslâm'ı fert planında yaşayan kesimlerde suçluluk oranının hemen hemen yok derecesinde oluşu, konuyla ilgilenen herkesin ciddiyetle üzerinde durması gereken evrensel bir hakikattır.

Hadisimizde konu edilen haklar, öncelikle toplumun mânevi dinamikleriyle ilgilidir. Çünkü bunların hiç birinin, yapılmaması halinde dünyalık bir cezası, bir müeyyidesi yoktur. Fakat İslâm toplumunun maddî dinamikleri de manevi hassasiyetleri üzerine oturur. Burada sayılanların herbiri, iyi insan, iyi müslüman olmanın, beşerî münasebetleri en üst seviyede tutmanın, kardeşliğin, dostluğun, yardımlaşmanın, sevinci ve kederi paylaşmanın, şefkat ve merhamet toplumu olmanın temel unsurlarıdır.

Selâm, müslümanlar için âdeta bir paroladır. Karşılaştıkları zaman aralarındaki ilk söz selâmdır. **"Önce selâm, sonra kelâm"** atasözümüz bu prensibi ifade eder. Selâm vermek

sünnet, almak ise farzdır. Allah Teâlâ **“Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha iyisiyle selâm verin veya ayniyle mukabele edin”** [Nisâ sûresi (4), 86] buyurur.

Selâmın en azı, **“esselamü aleyküm”** demektir. Bundan daha üstünü ise **“esselâmü aleyküm ve rahmetullah”** dır. Daha da uzatılıp **“ve berakâtüh”** ilave edilebilir. Fakat **“selâmün aleyküm”** demek bile kâfidir.

Kendisine selâm verilen kimse **“ve aleykümüsselâm”** diyerek karşılık verir. Selâm almanın en kısası budur. Verirken olduğu gibi alırken de daha artırılabilir. Bu takdirde **“ve aleykümüsselam ve rahmetullah ve berakâtüh”** denilir. Fakat sadece **“aleykümselâm”** demekle de selâma karşılık verilmiş olur. Kendisine selâm verilen tek kişi ise, selâmı alması farz-ı ayndır. Topluluğa selâm verildiğinde, içlerinden birinin veya bir kısmının selâmı alması ise farz-ı kifâyedir. Böylece diğerlerinin üzerinden farz sâkıt olur.

Selâm, müminlerin birbirine duası ve iyilik temennisidir. **“Allah’ın koruması altında olasınız”** veya **“Selâmet, esenlik sizin üzerinize olsun ve sizden ayrılmasın”** anlamlarına gelir. Selâm konusu kitabımızın ilgili bölümünde (bk. 846-870 numaralı hadisler) etraflıca ele alınacaktır.

Hastalık ve sağlık biz insanlar içindir. İnsanın her anı aynı değildir. Dinimiz sağlığa büyük önem verir. Fakat her şeye rağmen insan her zaman aynı sıhhat üzere olmaz, hastalanabilir. Peygamberler bile çeşitli hastalıklara düçâr olmuşlardır. Bu sebeple müslümanlar, hastalığı Allah’ın bir imtihanı olarak kabul ederler. Hastalıklar çeşit çeşittir ve her hastalığın şiddeti farklı derecededir.

Hastalanan insanın neş’esi gider, üzüntüsü, sıkıntı ve kederi artar, sabrı zorlanır. Hastalık insan bünyesini sarsar, moralini bozar. İşte böyle bir anda, sağlığında kendisiyle beraber olanların, hastalığında da kendisinin yanında olduğunu görmek insanı sevindirir, moralini yükseltir, terkedilmediğini ve tehlikeli bir hali olmadığını anlar, sıhhatine tekrar kavuşacağını düşünür. Ayrıca din kardeşlerinin duasını alır ve kendisi de onlara dua eder. Hasta ziyaretinde bulunanlar, güzel temennilerde bulunur, sabır tavsiye eder ve hastanın moralini yükseltici sözler söylerler. Hastanın yanında uygunsuz sözler söylemek ve çok uzun süre kalmak doğru değildir. Hasta ziyaretiyle ligili geniş bilgi, kendi bahsinde, (bk. 896 numaralı hadis ve devamı) verilecektir.

Ölüm, her insanın dünya hayatında karşılaşacağı sondur. Ondan kaçmak ve kurtulmak mümkün değildir. Mü’minlerin sağlıklarında birbirlerine karşı görevlerinin sonuncusu da ölüm anında cenazeye iştirak etmek, namazını kılmak ve onu kabrine defnetmektir. Bu, ölene karşı son vazife olduğu gibi, arkada kalan yakınlarına karşı da bir hakşinaslıktır. Müslümanlar, sevinçli anlarında olduğu gibi kederli zamanlarında da birbirlerinin yanında olmalıdırlar. İşte cenaze, bu kederli anların en acıklı ve en ibretlisidir. Ölüm hepimiz için en büyük nasihat ve derstir. Bu sebeplerden dolayı, cenazeye iştirak etmek vazifelerimiz arasındadır. Cenazenin arkasından gitmek vazifesi, onun namazını kılmakla sona ererse de kabre defnedinceye kadar bulunmak daha faziletlidir.

Dâvete icabet etmek, dâvet edilen yere gitmek, müslümanlar için önemli vazifelerden biridir. Düğün davetlerine mutlaka katılmak gerektiği ve bunun vâcip olduğu hususunda İslâm alimleri görüşbirliği içindedir. Bunun dışındaki dâvetlere katılmak sünnet ya da müstehabdır. Şu kadar var ki, **haram ve günahların işlendiği dâvetlere icabet edilmesi dinimizde câiz görülmemiştir.** Çünkü haram davranışlar dâvete katılmaya engel teşkil eder. Peygamber Efendimiz, sahâbe-i kirâmın bütün dâvetlerine icabet etmiştir. Dâvet edenin toplum içindeki sosyal mevkiine, zenginlik ve fakirliğine göre bir ayırım yapmamıştır.

Fakirlerin çağırılmadığı dâvetleri hoş kırşalamadığı gibi sadece zenginlerin çağırıldığı dâvetleri de kınamıştır. Çünkü **dâvetler, zengini ve fakiri, yaşlısı ve genciyle inananların birlikte bulunduğu ve aralarında ülfetin, muhabbetin, şefkat ve merhametin tezâhürünün görüldüğü bir hayır meclisi niteliği taşır.** Meşru dâvetlere katılma zaruretinin sebebi de bu olsa gerekdir.

Dâvetler, dâvetçiyle dâvetlinin birbirlerine karşı saygı ve sevgisinin, insanı saymanın ve insan sayılmanın da en güzel görüntülerinden biridir.

İslâm toplumlarının hemen hepsinde olduğu gibi, özellikle ülkemizde çeşitli vesilelerle, en küçük yerleşim birimlerinden büyük şehirlere kadar yaygın olan dâvet âdetimiz, dini hayatımızın ve millî benliğimizin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bunları meşrû bir şekilde devam ettirmek, sağlıklı bir toplum yapısını korumanın da vesilesidir.

Peygamberimiz: **“Aksırmak Allah’tan, esnemek şeytandandır”** (Tirmizî, Edeb 7) buyurur. Hadis kitaplarımızda bunlarla ilgili pek çok rivayet vardır. Aksırmanın, sağlık açısından bedeni dinçleştirme ve zihnî uyanıklığı temin yönünden çeşitli faydaları vardır. Buna karşılık esnemenin uyuşukluk ve miskinlik belirtisi olduğu kabul edilir. Bu durumda aksırmak bir nimettir. Her nimet gibi, bu da Allah’tandır. Allah’ın bütün nimetlerine hamdetmek, müslümanın kulluk vazifelerinden biridir. Bu sebeple, aksıran kimse **“elhamdülillah”** der. Aksıranın hamdettiğini duyan müslüman, **“yerhamükellah”** diye karşılık verir. Bunun anlamı **“Allah sana rahmetiyle muâmele etsin”** demektir. Aksıran da kendisine dua eden müslüman kardeşine **“yehdînâ ve yehdîkümullah = Allah bize de size de hidayetini nasib etsin”** diye karşılık verir. Bütün bunlar, müslümanların en küçük ayrıntılarda bile birbirlerine karşı bir takım hak ve vecibelerinin olduğunu göstermektedir. Peygamber Efendimiz:

“Allah aksırandan hoşlanır, esneyenden hoşlanmaz. Sizden biriniz aksırıp “elhamdülillah” deyince bunu işitenin “yerhamükellah” demesi, üzerine bir vecibedir. Esnemeye gelince, sizden biriniz esnediği zaman, gücünün yettiği kadarıyla onu yapmamaya ve ağzını açarak “hâh hâh” dememeye çalışsın. Çünkü bu şeytandandır ve şeytan bu halinden dolayı o kimseye güler” (Tirmizî, Edeb 7) buyurmuştur.

Müslim’in bir rivayetinde **“Müslümanın müslüman üzerindeki hakkı altıdır..**.” şeklinde gelmesi, rivayetler arasında bir çelişki ve aykırılık olmayıp, bu hakların beş veya altı ile sınırlı olmadığının delilidir. Çünkü bunlardan başka hak ve vazifelerle ilgili hadisler de vardır. Bu ikinci rivayetteki tek fark, *“Nasihat isteyene nasihat etmek”* vazifesidir. Nasihat, kişinin hayrına ve kurtuluşuna vesile olan söz ve davranışların tamamını kapsayan bir tâbirdir. Mâna ve mâhiyetini, muhtevasını ve önemini bu kitabımızın ilgili kısmında açıklamaya çalıştık. Bu hadisi 897 numara ile bir kere daha ele alacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanların birbirleri üzerinde hak ve vecibeleri vardır ve bunlar maddî veya mânevî niteliklidir.
2. Her hak, bir mükellefiyeti de beraberinde getirir. Mükellefiyetlerini yerine getirmeyenler mes’uldürler. Bu mes’uliyet dünyevî veya uhrevî olabilir.
3. Selâm vermek sünnet, almak ise farzdır.
4. Hasta ziyareti sünnettir. Ziyarette edebe riâyet etmek gerekir.
5. Cenazeyi teşyîde, namazını kılmak ve kabre defnetmek farz-ı kifâye, bunun dışındaki hizmetler sünnet ve müstehabdır.

6. Meşru ölçüler içinde yapılan düğün dâvetine icabet vâcip, diğer meşru dâvetlere katılmak ise sünnet ya da müstehaptır.

7. Aksırıp “elhamdülillah” diyene “yerhamükellah” diye mukabelede bulunmak bir vecibedir.

8. Nasihat isteyene ve nasihata ihtiyacı olana nasihat etmek, yol ve yön göstermek, gücü yetenler üzerine dînî bir vazifedir.

9. Müslümanlar, aralarında kardeşlik, dostluk, yardımlaşma, şefkat ve merhameti temin edecek hak ve vazifeleri kesinlikle yerine getirmelidirler.

241– وعن أَبي عُمارة الْبراءِ بنِ عازبٍ رضي اللَّه عنهما قال : أَمرنا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِسبْعٍ : أَمرنَا بِعيادة الْمرِيضِ ، وَاتِّبَاعِ الْجنازةِ ، وتَشْمِيتِ الْعاطِس ، وَإِبْرارِ الْمُقْسِمِ ، ونَصْرِ المظْلُومِ ، وَإِجابَةِ الدَّاعِي ، وإِفْشاءِ السَّلامِ . وَنَهانَا عَنْ خواتِيمَ أَوْ تَخَتُّمٍ بالذَّهبِ ، وَعنْ شُرْبٍ بالفَضَّةِ ، وعَنِ المياثِرِ الحُمْرِ ، وَعَنِ الْقَسِّيِّ ، وَعَنْ لُبْسِ الحَرِيرِ وَالإِسْتَبْرَقِ وَالدِّيبَاجِ . متفق عليه . وفي روايةٍ : وإِنْشَادِ الضَّالَةِ فِي السَّبْعِ الأُولِ .

« المياثِرِ » بياء مُثَنَّاةٍ قبْلَ الأَلِفِ ، وَثَاء مثلثة بعْدَهَا ، وَهِيَ جمْعُ مَيْثرِةٍ ، وَهِي شَيْءٌ يتَّخَذُ مِنْ حريرٍ وَيُحْشَى قُطْناً أَوْ غَيْرَهُ ويُجْعلُ فِي السُّرُجِ وكُورِ الْبعِيرِ يجْلِسُ عَلَيْهِ الرَّاكِبُ «والقَسيُّ» بفتح القاف وكسر السينِ المهملة المشدَّدةِ : وَهِيَ ثِيَابٌ تُنْسَجُ مِنْ حَرِيرٍ وكَتَّانٍ مُخْتَلِطَيْنِ . « وإِنْشَادُ الضَّالَّةِ » : تَعرْيفُهَا .

241. Ebû Ümâre Berâ İbni Âzib radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize yedi şeyi emretti, yedi şeyi de yasakladı. Bize şunları emretti: Hastayı ziyaret etmek, cenazeye katılmak, aksırana “yerhamükellah” demek, yeminini bozmayıp yemin üzere devam etmek, zulme uğrayana yardım etmek, dâvet edenin dâvetine katılmak, selâmı yaygınlaştırmak. Resûlullah bize şunları da yasakladı: Altın yüzükler veya yüzük takmak, gümüş kaptan su içmek, ipek minder kullanmak, ipekten yapılmış elbise giymek, ince ipek giymek, kalın ipek giymek, hâlis ipek kumaştan elbise giymek.

Buhârî, Cenâiz 2, Mezâlim 5, Nikâh 71, Eşribe 28; Müslim, Libâs 3. Ayrıca bk. Tirmizî, Edeb 45; Nesâî, Cenâiz 53

Müslim’in bir rivâyetinde: Yitiği ilân etmek, ilk yedi şey arasında sayılmıştır.

Açıklamalar

Hadisimiz, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’* in bazı sözlerini sahabenin mâna ve mahiyeti ile rivayet ettiğinin de bir delilidir. Mâna ile hadis rivayetinin belli bir dönemde, belli şartlarla câiz olduğunu biliyoruz.

Bu hadiste geçen ve peygamberimizin emrettiği belirtilen haklar ve vazifelerin tamamına yakını bundan önceki hadiste de geçmişti. Bunların mahiyetini orada yeterince açıklamıştık.

Aynı şeyleri tekrar etmeyeceğiz. Bu rivayette anılan **"Yemini bozmayıp yemin üzere devam etmek"** ve "**Zulme uğrayana yardım etmek"** ilâvelerine kısaca açıklık getireceğiz.

Bir kimse, herhangi bir sebeple yemin edebilir. Bu yemin, dînî açıdan uygun ve uyulması gereken bir yemin olabileceği gibi, hata eseri yapılmış ve bozulması icap eden bir yemin de olabilir. **Yemini bozmak için dünyevî bir zararın giderilmesi veya uhrevî bir vebal korkusu olması gerekir. Bu takdirde yemini bozmanın keffâreti verilir.** Çünkü yemin Allah'ın adı anılarak, Allah için kesin söz vermektir. Bu sözü yerine getirmemenin meşru ve kabul edilebilir bir sebebi olmalıdır. Yeminlerin bir takım çeşitleri ve ona göre de hükümleri vardır. Fıkıh kitapları ve ilmihallerde bunlara genişçe yer verilir. Çünkü yemin konusu, herkesin karşılaşabileceği günlük hayatın içinde bir konudur. Her müslüman, bu gibi dini sorumluluk taşıdığı konularda yeterli bilgi sahibi olmalıdır; aksi takdirde büyük hatalara düşer. **Bilgi sahibi olmanın zaruri olduğu konulardaki bilgisizlik de affedilmez.** Fakat, herkes fetvâya taalluk eden her konuyu bilme imkânına sahip olamaz. Bu takdirde yapılacak iş, o konuyu bilen âlimlere, müftîlere sorup ona göre hareket etmektir.

Keffâret yemini bozduktan sonra yerine getirilir. Çünkü keffâret tövbe demektir. Tövbe ise günahtan sonra yapılır. Yemini bozmanın keffâreti, kişinin maddî gücüne göre farklılık arzeder.

* Müslim veya gayr-i müslim bir köle veya câriye azad etmek,

* On fakiri orta halli bir şekilde giydirmek,

* On fakiri sabah-akşam doyurmak

* Üç gün arka arkaya oruç tutmak, cezalarını keffâret olarak sıralayabiliriz.

Mazluma, haksızlığa uğrayana yardım etmek, müslümanların üzerine düşen önemli bir vazife olup, dînî hükmü de farz-ı kifâyedir. Zulme uğrayanın müslüman olmasıyla gayr-ı müslim olması arasında herhangi bir fark yoktur. Biz, zulüm ve mahiyetini, mazluma yardımın zaruretini hem ilgili kısımda (bk. 203-221. hadisler arası) hem de iyiliği emir, kötülükten nehiy konusunda (bk. 184-197. hadisler arası) açıklamıştık.

Peygamber Efendimiz'in yasakladığı şeylerin başında, altın yüzük kullanmak gelmektedir. **Erkeklerin altın yüzük kullanmalarının haramlığında ümmetin âlimlerinin icmaı vardır.** Kadınlar için böyle bir haramlık yoktur. Altın yüzük gibi, altın kolye, altın zincir ve altın süs eşyalarının her birini erkeklerin kullanması câiz değildir. **Sıhhî bir mecburiyetten dolayı altın diş yaptırmak, vücudun herhangi bir uzvunda altın kullanmak, haramlık kapsamının dışındadır.** Bunlarda bir sakınca ve yasaklık yoktur. Altın ve gümüş hilkaten para olup, biriktirilmesi ve elde tutulması değil, piyasada bulunması ve âmmenin hizmetine yönelik yatırımlara sarfedilmesi gerekir. Piyasaya arzedilmeyen altın ve gümüş, ülkenin ve toplumun zenginliğinden sayılmaz. Bir sene müddetle elde kalan altın ve gümüş için kırkda bir zekât ödenmesi farzdır. Bu altını ve gümüşü elde tutmanın bir nevi cezası sayılabilir.

Gümüş kaplar içinde yemek yenilmesi ve su içilmesi de yasaklanmıştır. Tabii ki, altın kaplar öncelikle yasaktır. Daha açık bir ifade ile, altın ve gümüşten yapılmış ev eşyaları kullanılması câiz değildir.

Ancak bu kaplar, tıb alanında veya kimyevî maddeler yapımında, ya da zarurî olan hallerde kullanılabilir.

Hadisimizden öğrendiğimiz bir başka yasak da erkeklerin ipek giymeleridir. Burada, ipeğin, kullanılması söz konusu olan tüm çeşitlerinin erkekler için haram kılındığını

görüyoruz. Şu kadar var ki, **haram kılınanların tamamı saf ipek çeşitleridir.** İpek karışımı olan kumaşlar bu hükmün dışındadır. Kadınlar için ise altında da olduğu gibi, böyle bir yasaklama söz konusu değildir. Kadının yaşlısı, genci, evlisi, bekârı, zengini, fakiri bu konuda eşittir.

Altında olduğu gibi, zaruret bulunan hallerde erkeklerin ipek giymelerine izin verilmiştir.

Müslim'in bir rivayetinde **"yitiği ilan etmek"** şeklinde gelen rivayet, bulunan yitik malın kalabalık yerlerde ve herkesin duyabileceği şekilde tarifinin yapılmasıdır.

Bu hadisin ilk bölümünü, 848 ve 896 numaralı hadisler olarak tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kişinin yaptığı yemine sadık kalması ve gereğini yerine getirmesi gerekir. Herhangi bir zaruretten dolayı yeminini bozan kimse keffâretini öder.
2. Mazluma yardım farz-ı kifâyedir. Gücü yetenin zulmü önlemesi dini bir vecibedir. Mazlumun müslüman veya gayr-ı müslim olması arasında bir fark yoktur.
3. Altın yüzük takmak veya ziynet eşyası kullanmak müslüman erkeklere haramdır. Altın diş taktırmak veya kaplatmak haram kılınmamıştır.
4. Altın ve gümüşten yapılmış ev eşyası kullanmak haramdır.
5. Saf ipeğin her çeşidi müslüman erkeklere haramdır.
6. Zaruret halleri, yasakların kapsamı dışındadır.
7. Peygamber Efendimiz'in de haram kılma yetkisi vardır.

28- باب ستر عورات المسلمين والنهي عن إشاعتها لغير ضرورة

AYIPLARI ÖRTMEK
MÜSLÜMANLARIN AYIPLARINI ÖRTMEK VE ZORUNLU OLMADIKÇA ORTAYA ÇIKARMAKTAN SAKINMAK

Âyet

قال اللّٰه تعالى: {إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ} .

1. "Mü'minler arasında hayasızlığın yayılmasını arzu edenlere, işte onlara, dünya ve âhirette can yakıcı azab vardır." Nûr sûresi (24), 19

Hayâ ve edep noksanlığı, iman ve din noksanlığından kaynaklanır. Peygamber Efendimiz *"Hayâ imandandır"* (Buhârî, Îmân 3) buyurur. Hayasızlığın toplumda yayılmasını isteyenler, o topluma karşı en büyük saygısızlığı işlemiş olurlar. Bütün hak dinlerin temel hedefi, tevhid inancını yeryüzüne hakim kılmak ve ahlâklı bir yapı kurmak olmuştur. Resûlullah: *"Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim"* (Muvatta, Hüsnü'l-huluk 8) buyurmuşlardır.

Namuslu ve haysiyetli insanlara iftira etmek, onlara ahlâksızlık isnadında bulunmak da bir hayâsızlıktır. Bu âyet, Peygamber Efendimiz'in sevgili ve iffetli eşi, mü'minlerin annesi, Hz. Âişe'ye iftira edenler hakkında nâzil oldu. Böylelerin dünyadaki cezası, iffetli kadınlara iffetsizlik isnadında bulunup iftira ettiklerinden dolayı kendilerine uygulanacak olan hadlerdir. Had cezasına çarptırılanlar mü'min ise, bu kendileri için bir keffârettir. Münafıkların âhiretteki cezası ise ebedî cehennemde kalmaktır.

Hadisler

242- وعن أَبي هريرة رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا يسْتُرُ عَبْدٌ عبْداً فِي الدُّنْيَا إِلاَّ سَتَرَهُ اللَّه يَوْمَ الْقيامَةِ » رواه مسلم .

242. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kul, bu dünyada başka bir kulun ayıbını örterse, kıyamet gününde Allah da onun ayıbını örter." Müslim, Birr 72. Ayrıca bk. Buhârî, Mezâlim, 3; Ebû Dâvûd, Edeb 38; Tirmizî, Birr 19; İbni Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

Dinimiz, insanların ayıplarını araştırmayı ve kişilerin gizli hallerini ortaya çıkarmak için gayret etmeyi yasaklamıştır. Buna karşılık, bir kimsenin ayıplarını, kusurlarını örtmek ahlâkî bir fazîlet, üstün bir insânî meziyet kabul edilmiştir. Örtülmesi istenilen ve Allah'ın da kıyamet gününde örteceği ayıp, kusur ve hatalar, kul hakkına taalluk etmeyen, zulüm ve haksızlık olmayan, söylenilmesi halinde kimseye fayda temin etmeyecek türden olanlardır. Bu sayılanlar ve benzerleri dışında kalan günahları ve özellikle haramları gizlemek câiz değildir.

Allah Teâlâ, dünyada günahlarını örttüğü kulunun, kıyamet gününde de hata ve kusurlarını örter. Böylece mahşer halkı da onun bu halini bilmezler. Dünyada bir kulun hata ve kusurlarını örten kimse de sevap işlediği için, Allah katında o da mükâfatını görür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hata ve kusurları örtmek fazilettir.
2. Örtülen hata ve kusur, kul hakkına taalluk eden zulüm ve haksızlıklar cinsinden olmamalıdır.
3. Allah, dünyada kusurunu örttüğü kulunun, mahşerde de kusurunu ortaya çıkarmaz.
4. Dünyada kulların kusurunu örtenler, âhirette mükâfatını görürler.

243- وعنه قال : سمِعت رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « كُلُّ أُمَّتِي مُعافَىً إِلاَّ المجاهرينَ ، وإِنَّ مِن المجاهرةِ أَن يعمَلَ الرَّجُلُ بالليلِ عملاً ، ثُمَّ يُصْبحَ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّه عَلَيْهِ فَيقُولُ : يَا فلانُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كذَا وَكَذَا ، وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرهُ رَبُّهُ ، ويُصْبحُ يَكْشفُ سِتْرَ اللَّه » متفق عليه .

243. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“İşlediği günahları açığa vuranlar dışında, ümmetimin tamamı affedilmiştir. Bir adamın, gece kötü bir iş yapıp, Allah onu örttüğü halde, sabahleyin kalkıp:

Ey falan! Ben dün gece şöyle şöyle yaptım”, demesi, açık günahlardandır. Oysa o kişi, Rabbi kendisinin kötülüğünü örttüğü halde geceyi geçirmişti. Fakat o, Allah’ın örttüğünü açarak sabahlıyor.” Buhârî, Edeb 60; Müslim, Zühd 52

Açıklamalar

Bir günah işlemek, bir kusur ve hata yapmak, sevilmeyen, arzu edilmeyen ve sahibine de hiçbir kıymet kazandırmayan, sadece kötü görülmesine ve bayağı sayılmasına vesile olan bir haslettir. Durum böyle iken, gizli kapaklı bir yerde işlediği ve Allah’tan başkasının bilmediği, Allah’ın da örttüğü bir günahı faziletmişcesine ortaya döken ve başkalarına anlatan bir kimse, Allah tarafından affedilme şansını kaybetmiştir.

Günah ve kusurlarını başkalarına anlatanlar, Allah’ı, Resûlünü ve salih amel sahibi mü’minleri hafife almış, kötülüklerini iyilik, günahlarını sevap, bayağılıklarını fazilet saymış olurlar. Bu ise, en az işledikleri günah seviyesinde bir pervasızlıktır. Oysa günah işleyen bir kimsenin, hiç olmazsa onu gizli tutması, kendisini aşağılanmaktan kurtarır. Aksi takdirde açıkladığı günah eğer bir cezayı gerektiriyorsa cezalandırılmasını, cezayı gerektirmiyorsa kınanmasını icab ettirir. Bir kimse, dünyada işlediği bir günahı utanarak gizlerse, Allah’ın kendisini kıyamet gününde rüsvay etmemesi umulur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kişinin, gizli olarak işlediği bir günahı açığa vurmaması, Allah’ın onu affetmesine vesile olur.

2. İşlediği günahı başkalarına anlatan ve bunu bir meziyet sayanları Allah affetmez.

3. Gizli işlenen günahları açığa vurmak, başkalarına anlatmak, Allah ve Resûlünü hafife almaktır.

4. Gizli işlediği günahları açığa vuranlar, eğer bu günah cezayı gerektiriyorsa cezalandırılırlar. Çünkü açığa vurmak itiraf sayılır.

244- وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِذَا زَنَتِ الأَمةُ فتبينَ زِناهَا فليجلدْها الحدَّ ، ولا يُثَرِّبْ عَلَيْهَا ، ثمَّ إِنْ زَنَتِ الثَّانية فَلْيجلدْها الحدَّ ولا يُثرِّبْ عَلَيْهَا ، ثُمَّ إِنْ زَنتِ الثَّالثة فَلْيبعْهَا ولوْ بِحَبْلٍ مِنْ شعرٍ » متفق عليه . «التَّثْرِيبُ» : التَّوْبيخُ .

244. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh’* den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir câriye zina eder ve zina yaptığı da kesinleşirse, sahibi ona had cezası uygulasın. Fakat suçunu başına kakmasın. Sonra ikinci defa zina yaparsa, aynı şekilde had uygulasın, ama yine de suçunu yüzüne vurup kötü sözlerle kınamasın. Sonra bu câriye üçüncü defa zina ederse, artık efendisi onu kıldan bir ip bedeline bile olsa satsın.”

Buhârî, Itk 17, Hudûd 35, 36 Büyû’ 66,110; Müslim, Hudûd 30. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Hudûd 32; Tirmizî, Hudûd 8; İbn Mâce, Hudûd 14

Açıklamalar

Câriye, harpte esir düşmüş veya ilk sahibi tarafından satılarak, aile muamelesi yapılmak üzere alınmış kızdır. Para ile alınıp satılan hizmetli kız da câriye diye adlandırılır. İslâm dini köle ve câriyeler için hukûkî bir statü tayin etmiş ve onlara bir takım haklar vermiştir. Kölelik ve cariyeliği kaldırmayı da nihâî hedef seçmiştir.

Bir câriyenin zina yaptığı, ya görerek, ya gebelikle veya kendisinin itirafıyla bilinir. Zina yapan câriyeye bu suçu karşılığında ne kadar celde vurulacağı bu rivayetle belirtilmemiştir. Nesâî'nin rivayetinde bunun elli kamçı olduğu bildirilmiştir. Câriyenin zina yapması, onun için bir ayıptır. Çünkü câriyeye sahip olmaktan gaye, onu bir nevi eş edinme ve doğum yapmasını arzu etmektir. Zina ise bu gayeyi ihlal edici bir harekettir.

Ebû Hanîfe'ye göre câriyenin had cezasının yerine getirilmesi devletin hakkıdır. Diğer mezhep imamları, bu ve benzer hadislerin zâhirinden, efendisinin câriyeye had cezası uygulayabileceği görüşünü benimsemişlerdir.

Başa kakmak, câriyenin yaptığı ayıp ve kusurları yüzüne vurmak, hatalarını sayıp dökmekle olur. Bu davranışlar câriyeye sözle eziyet ve işkence olacağı için yasaklanmıştır. Veya sadece bunları sayıp dökmek, ayıbını yüzüne vurmakla yetinilmeyip, sopa ile vurularak cezalandırılması gerekir şeklinde anlayanlar da olmuştur.

Böyle bir câriye satılırken alacak olana onun bu kusurunu söylemek gerekir. Aksi takdirde, alan kimse onun kusurunu sonradan öğrenirse, geri verme hakkı doğar. Madem ki böyle bir câriyeden kurtulmak, onu elden çıkarmak gerekmektedir; o halde satın alan müslümanın da ondan kurtulması gerekmez mi? İkinci sahibinin korkutma veya iyilikle onu yola getirmesi söz konusudur. Onu evlendirmek suretiyle namuslu kılması da ihtimal dahilindedir. Böylece İslâm, bir suçlunun ıslahı için mümkün olan bütün tedbirleri alır, uygun ve meşru olan bütün yolları dener.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zina yapan câriyeye gerekli had uygulanır.
2. Zina eden câriyeyi satmak caizdir.
3. Zina tekrarlanınca ceza da tekrarlanır.
4. Satılan bir câriyenin kusurları söylenir.
5. Fâsık ve âsîlerle bir arada olmaktan, onlarla düşüp kalkmaktan sakınılması gerekir.
6. Günahkârlara da şefkat ve merhamet gösterilir. Onların bu sayede düzeleceği umulur.

245- وعنه قال : أُتِيَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِرجلٍ قَدْ شرِب خَمْراً قال : « اضْرِبُوهُ» قال أَبُو هُرَيْرَةَ : فمِنَّا الضَّارِبُ بِيدِهِ والضَارِبُ بِنَعْله ، والضَّارِبُ بِثوبِهِ . فَلَمَّا انْصَرَفَ قَال بعْضُ الْقَومِ : أَخْزاكَ اللَّه ، قال : لا تقُولُوا هَكَذا لا تُعِينُوا عليه الشَّيْطان » رواه البخاري .

245. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'* in huzuruna şarap içmiş bir adam getirdiler. Peygamber Efendimiz:

"Ona had vurunuz" buyurdu. Ebû Hüreyre der ki:

Bizden eliyle vuran, ayakkabısıyla vuran ve elbisesiyle vuranlar oldu. Had icra edildikten sonra adam ayrılıp gidince, ashâbdan biri:

– Allah seni kahretsin, rezil etsin, dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– "Böyle demeyiniz, onun aleyhine şeytana yardım etmeyiniz" buyurdular.

Buhârî, Hudûd 4, 5. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Hudûd 35

Açıklamalar

Haddin dindeki mânası, Allah için bir hak olarak takdir ve tayin olunan azab ve cezalardır. Zina yapmak, namuslu kadınlara zina isnadı, içki içmek, hırsızlık gibi bir takım suçlara ait çeşitleri vardır.

Bu hadiste, şarap içene had uygulanacağı açıkça bildirildiği halde, mikdarı açıklanmamıştır. Ashâb ve tâbiîn tabakası âlimleri, şarap içenin cezasının seksen değnek olduğunu ve böyle uygulandığını söylemişlerdir. İmam Ebû Hanîfe ve pek çok imamın görüşü de böyledir. İmam Şâfiî kırk deynek olduğunu kabul eder. Şarap içmenin haramlığı Kur'ân-ı Kerîm ile sabit olduğundan, içen az da içse cezayı gerektirir. Diğer içkilerde uygulanacak had cezası sarhoşluk derecesiyle belirlenmiştir. Ebû Hanîfe sarhoşluğun ölçüsünü, yeri göğü, kadını erkeği farkedemeyecek derecede şuursuzluk diye belirtir.

Zina, içki, hırsızlık ve benzeri suçlar, gizlenecek ve örtülecek cinsten suçlar değildir. Bunları işleyenlere uygulanan cezalar da açıktan tatbik edilir. Çünkü bunun caydırıcılığı vardır. Cezada aslolan da caydırıcılıktır. Böyle bir cezaya herkesin gözü önünde çarptırılan kimse, utanır, mahcup olur ve bir daha suç işlememeye karar verebilir. Bu cezalandırmaya şahit olanlar da bundan ibret alır, böyle bir duruma düşmek istemezler.

Peygamber Efendimiz, şarap içip kendisine had cezası uygulattığı bir kimseye, sahâbenin beddua etmesine, kötü söz söylemesine karşı çıkmış, izin vermemiştir. İşlediği bir suçtan dolayı cezalandırılan bir kimseyi, ayrıca sözle kınamayı ve ona hakaret edilmesini uygun görmemiştir. Çünkü bu davranış şefkat ve merhamete aykırıdır. İslâm'ın cezalarında bile merhametli bir yaklaşım vardır. Ayrıca bir mü'minin küçümsenmesine ve kınanmasına şeytan sevinir. Çünkü böyle bir hakarete uğrayan insan, topluma kızar, insanlarla alâkasını keser, şeytan da onu kolayca kandırır, kötülüklere sevkeder. Bu sebeplerle, suçluları toplumdan dışlamamak ve onlara merhametle yaklaşmak prensibimiz olmalıdır.

Bu hadis 1566 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şarap ve sarhoşluk veren şeyleri içmek haramdır.
2. Şarap içene had cezası uygulanır. Bu cezayı uygulama yetkisi devlete aittir.
3. Ceza uygulanan suçluya ayrıca kötü söz söylemek, beddua ve hakaret etmek caiz değildir.
4. Peygamber Efendimiz, suçlulara şefkat ve merhamet göstermiş, bizlere de böyle davranmayı emretmiştir.

29- باب قضاء حوائج المسلمين

MÜSLÜMANLARIN İHTİYAÇLARINI KARŞILAMAK

Âyet

قال اللّه تعالى: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ }

.

1. "Hayır işleyiniz ki kurtuluşa eresiniz." Hac sûresi (22), 77

Hayır, her türlü iyiliğin genel adıdır. Müslümanlar, bir hayır ve iyilik yaparken, onu sadece Allah rızası için yaparlar. Yapılan her iyiliği ve kötülüğü Allah'ın bildiğini, iyiliklere ecir, kötülüklere ceza vereceğini düşünürler. Kur'ân-ı Kerîm, pek çok âyetinde müslümanları iyiliğe ve hayır işlemeye teşvik eder. Yapılacak iyiliklere önce ana-babadan, yakın akrabadan başlamayı, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara yardımcı olmayı öğütler. İslâm toplumlarında tarihleri boyunca teşekkül etmiş olan vakıflar ve diğer hayır müesseleri, müslümanların insanlığın hayrına ne kadar büyük fedakârlıklar yaptığının delilidir. Çünkü bu müesseseler, bütün insanlara, hatta canlılara ve tabiata hizmet için kurulmuştur.

Hadisler

246– وعن ابن عمرَ رضي اللَّهُ عنهما أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «المسلمُ أَخو المسلم لا يَظلِمُه ولا يُسْلِمُهُ . ومَنْ كَانَ فِي حاجةِ أَخيهِ كانَ اللَّهُ فِي حاجتِهِ، ومنْ فَرَّجَ عنْ مُسلمٍ كُرْبةً فرَّجَ اللَّهُ عنه

بها كُرْبةً من كُرَبِ يومَ القيامةِ ، ومن سَتَرَ مُسْلماً سَتَرَهُ اللَّهُ يَومَ الْقِيامَةِ » متفق عليه .

246. Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu düşmana teslim etmez. Din kardeşinin ihtiyacını karşılayanın, Allah da ihtiyacını karşılar. Müslümandan bir sıkıntıyı giderenin Allah da kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir. Bir müslümanın ayıbını örtenin, Allah da kıyamet gününde ayıplarını örter."

Buhârî, Mezâlim 3; Müslim, Birr 58. Ayırca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 38; Tirmizî, Hudûd 3, Birr 19; İbn Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

İslâm kardeşliğinin gerektirdiği bir takım haklar ve vazifeler vardır. Din kardeşliği, kan kardeşliğinden daha kıymetlidir. Kan kardeşi olan insanlar, birbirlerine ne kadar düşkün ve birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamada ne kadar sorumlu iseler, din kardeşliği de müslümanlara en az kan kardeşliğinde olduğu kadar, belki daha da çok sorumluluk yükler. Bu sorumluluk, Kur'an ve Sünnet'in açık nasları ile belirlenmiştir. Bu sebeple, **dini, İslâm'ı Allah'la kul arasındaki ilişkilerden ibaret görmek, Allah'ı ve Resûlünü yalanlamak ve İslâm'ı da inkâr etmek anlamına gelir. Çünkü İslâm, hayatımızın her alanını tanzim edici hükümler getirmiştir.**

Müslümanların, güçleri yettiği nisbette, birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamaları, İslâm kardeşliğinin gereğidir. İhtiyaçlar, maddî ve manevî nitelikli olabilir. İhtiyacı karşılama bizzat ve fiilen olabileceği gibi, sebep ve vesile olmak şeklinde de gerçekleştirilir. Çünkü bir insan, çoğu kere her türlü ihtiyacını karşılamaya kendisi güç yetiremez.

Peygamber Efendimiz, mü'minlerin her türlü ihtiyacı ile ilgilenir ve onların sıkıntılarını giderirdi. Sahâbe paylaşmayı bilen bir topluluktu. Bu sayede, İslâm kardeşliğinin en mükemmel örneklerini sergilediler. **Günümüzde müslümanların en büyük noksanı ve kusuru, din kardeşliğinin icabı olan hak ve vecibeleri gerektiği şekilde yerine getirmemeleri ve ferdî bir hayat sürmeyi yeğlemiş olmalarıdır.** Bu sebeple aralarındaki mesafe açılmakta, sorumluluk hissi kaybolmakta, kin, buğz ve nefret gibi, İslâm'ın kesinlikle yasakladığı kötü hasletler toplumu kasıp kavurmaktadır. İslâm'ın emirlerine sırt çeviren toplumlar, müslüman olduklarını iddia etseler de, bu davalarında haklı sayılmazlar. Çünkü sözleriyle davranışları birbirini yalanlamakta ve çelişkili bir hayat sürmektedirler.

Bu hadis 235 numara ile de geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Din kardeşliğinin gerektirdiği bir takım haklar ve vecibeler vardır. Her müslümanın görevi, bunları yerine getirmek olmalıdır.
2. Müslümanın müslümana zulmetmemesi, onu düşmana terketmemesi, ihtiyacını karşılaması, sıkıntısını gidermesi, ayıbını örtmesi kardeşlik görevidir. Bu görevleri yerine getirenler, Allah katında ecrini ve mükafatını görürler.

247– وعن أَبي هريرة رضي اللَّه عنهُ ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « من نَفَّس عن مؤمن كُرْبة منْ كُرب الدُّنْيا ، نفَّس اللَّه عنْه كُرْبة منْ كُرَب يومِ الْقِيامَةِ ، ومنْ يسَّرَ على مُعْسرٍ يسَّرَ اللَّه عليْه في الدُّنْيَا والآخِرةِ ، ومنْ سَتَرَ مُسْلِماً سَترهُ اللَّه فِي الدنْيا والآخرة ، واللَّه فِي عوْنِ العبْد ما كانَ العبْدُ في عوْن أَخيهِ ، ومنْ سلك طَريقاً يلْتَمسُ فيهِ عِلْماً سهَّل اللَّه لهُ به طريقاً إلى الجنَّة . وما اجْتَمَعَ قوْمٌ فِي بيْتٍ منْ بُيُوتِ اللَّه تعالَى ، يتْلُون كِتَابَ اللَّه ، ويَتَدارسُونهُ بيْنَهُمْ إلاَّ نَزَلَتْ عليهم السَّكِينةُ ، وغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمةُ ، وحفَّتْهُمُ الملائكَةُ ، وذَكَرهُمُ اللَّه فيمَنْ عنده . ومنْ بَطَّأَ به عَمَلُهُ لَمْ يُسرعْ به نَسَبُهُ » رواه مسلم .

247. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse, bir mü'minden dünya sıkıntılarından birini giderirse, Allah da kıyamet gününde o mü'minin sıkıntılarından birini giderir. Bir kimse darda kalana kolaylık gösterirse, Allah da ona dünya ve âhirette kolaylık gösterir. Bir kimse, bir müslümanın ayıbını örterse, Allah da onun dünya ve âhiretteki ayıplarını örter. Mü'min kul, din kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah da o kulun yardımındadır. Bir kimse ilim elde etmek için bir yola girerse, Allah da ona cennetin yolunu kolaylaştırır. Bir cemaat, Allah Teâlâ'nın evlerinden bir evde toplanıp Allah'ın kitabını okur ve onu aralarında müzakere eder, anlayıp kavramaya çalışırlarsa, üzerlerine sekinet iner ve kendilerini

rahmet kaplar. Melekler onları kuşatırlar, Allah Teâlâ da onları kendi nezdinde bulunanların arasında anar. Amelinin kendisini geride bıraktığı kişiyi, nesebi öne geçirmez."

Müslim, Zikr 38. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

Bu hadis, mü'minler için büyük önem ifade eden kâideleri ve edepleri bir arada toplamış bulunmaktadır. Bunların bir kısmı, daha önce açıkladığımız hadislerde geçmişti. Mü'minlerin birbirlerine karşı görevlerinin neler olduğunu öğrendiğimiz hadislerdeki engin hoşgörü, insan saygısı ve sevgisi, öncelikle dikkat etmemiz gereken özelliklerdir.

Bir mü'mine yardımcı olmak için, onun mü'min olma niteliği yeterlidir. Daha önce geçtiği gibi zâlim bile olsa, "mü'min kardeşimiz" olma özelliği devam eder. Günahkâr ve fâsık da olsa, mü'mine yardımdan geri durulmaması gerekir. Çünkü bu alâka ve yardımlaşma, onun imanını korumasına vesile olabilir. Her şeye rağmen, mü'minler birbirini terketmemeli, aralarındaki ilişkiyi kesmemelidir.

Küçük bile olsa bir üzüntü, keder, güçlük, sıkıntı bazı insanlar için önemli ve büyük görünür. Böyle bir durumda onlara yardımcı olmak da aynı şekilde önem ifade eder. Bunun neticesinde büyük bir hayra vesile olunabilir. Bizim hiç önemsemediğimiz bazı şeyler, başkaları için öncelikli ve çok önemli bir konu olabilir. Bazı sahâbîlerin nasıl müslüman olduğuna baktığımızda, karşımıza bunun çok çarpıcı örnekleri çıkar. Daha sonraki asırlarda, hatta günümüzde bile bunun misâllerini sıkça görmekteyiz. İnsanın bu özelliğini çok iyi bilen Peygamber Efendimiz, hayatı boyunca yaptıklarıyla bize örnek olduğu gibi bu yönde öğretici ve eğitici emir ve tavsiyelerde de bulunmuşlardır. İnananlara düşen görev, her konuda olduğu gibi bu yönde de Resûlullah Efendimiz'i kendilerine yegane rehber edinmektir.

Küçük ve önemsiz sayılan herhangi bir sıkıntıyı bile mü'min kardeşinden gideren kimseden, Allah kıyamet gününde daha büyük sıkıntıları giderir. Çünkü bir insana hangi şekilde olursa olsun yardımcı olmak bir iyiliktir. Allah Teâlâ: **"Kim iyilik getirirse, ona getirdiğinin on katı vardır"** [En'âm sûresi (6), 160] buyurur. İyiliğin karşılığının, yalnız iyilik olacağı da Allah'ın va'didir [Rahmân sûresi (55), 60].

Darda kalana yardım, dinimizin önemli insânî prensiplerinden bir diğeridir. Darda kalan, borcunu ödeyemeyen fakirdir. Bu durumda olanın, mü'min veya kâfir olması arasında fark gözetilmemiştir. Zaruri ihtiyaçlarını karşılayamadığı için borçlu duruma düşen her insana yardım etmek, İslâm'ın bağlılarına emrettiği âlemşümul prensiplerindendir. Bu yardım, alacaklının borçluya mühlet vermesi, borcunun bir kısmını veya tamamını bağışlaması şeklinde olabilir. Allah Teâlâ'nın buna karşılık mü'mine dünya ve âhirette kolaylık ihsân etmesi, hemcinslerine karşı yaptığı iyiliğin mükâfatıdır. Mü'minlerin görevleri sadece din kardeşlerine yardımcı olmak, iyilik yapmakla sınırlı olmayıp, inancı ve milliyeti ne olursa olsun, bütün insanları kapsayıcı niteliktedir. Nitekim, Kur'an ve Sünnet'in bu konudaki naslarından istinbât olunan hükümler, fıkıh kitaplarımızın ilgili bahislerinde etraflıca ele alınır. Komşuluk hukuku ve insanlığa karşı görevlerimiz, Allah ve Resûlü'nün emirleri çerçevesinde âdeta kanunlaştırılır. İslâm devletine, yöneticilere ve müslüman fertlere ait görevler ayrı ayrı ele alınıp sayılır. Bütün bunlar, İslâm'ın tüm zamanları ve mekânları kapsayıcı özelliğinin sonucudur. Müslümanların, İslâm'ın bu yönlerini çok iyi anlayıp uygulaması ve insanlık alemine anlatması, özellikle günümüzde mutlaka yerine getirilmesi gereken bir vecibedir.

Mü’minlerin din kardeşlerine yardımları süreklilik arzetmelidir. Yardım ve iyilik, sürekli oldukça, Allah’ın yardımı da ardı arkası kesilmeksizin devam eder. Çok kere ifade edildiği gibi, bu yardımlar maddî ve manevî olabilir. İslâm, kişinin fiillerini nasıl kalp, dil ve el ile yapılanlar olarak ayırıyorsa, yardım da kalple, dil ve el ile olabilir. Mü’minin, kardeşinden bir zararı gidermesi veya ona bir fayda sağlaması da yardımdır. Zararı giderme ve fayda sağlama kalbî bir amel olabileceği gibi, bedenî bir fiil de olabilir. Burada aslolan, yapılan iyiliklerin devamlı olması ve bir fiille yetinilmemesidir. Çünkü iyiliğin daha fazlası daha çok iyiliktir.

İlim öğrenmek, İslâm’ın çok önem verdiği konulardan biridir. Dünya ve âhiret mutluluğu, ilim ve bilgi sahibi olmakla elde edilir. Kur’an’ın ilk nâzil olan âyetlerinin **“oku”** emriyle başladığını hepimiz biliriz. Allah Teâlâ: **“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”** [Zümer sûresi (39), 9] buyurarak, bizi ilme ve öğrenmeye teşvik eder. İnsanlık için lüzumlu olan bütün ilim dalları ve bilgi alanları bu genel hükmün içindedir. Fakat **insana hakkı ve bâtılı, doğruyu ve yanlışı, faydalıyı ve zararlıyı, hayrı ve şerri öğreten din ilimlerinin önceliği ve herkes için belli bir seviyede zarureti vardır.** Çünkü İslâm’ın zorunlu bilgileri, müslüman olan her ferde farzdır. Fakat herkes Kur’an’ın ve Sünnet’in ilimlerinin her birini öğrenmeye güç yetiremez. Bunun gibi, din alanı dışında kalan ilim ve bilgi dallarını da herkesin keyfiyetiyle değil, ismen bile bilmesi mümkün değildir; buna ihtiyaç da yoktur. Ancak, toplumun ve insanlığın ihtiyaç duyduğu her alanda, ilim ehli kişiler yetiştirmek İslâm toplumu için bir vecîbedir. Bunu yapmazsak, hiçbir fert sorumluluktan kurtulamaz. Öte yandan, müslüman toplumlar dünyaya ayak uyduramaz ve hayatiyetlerini devam ettirmede güçlük çeker. Peygamber Efendimiz bizi bu yarışta geri kalmamaya, bilâkis önde olmaya teşvik eder. Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak bu sayede mümkün olur. Bu faziletli gayretin içinde olan mü’minlere Allah cennetin yollarını açar. Çünkü ilim ehli, İslâm’ın üstünlüğünü anlayan, anlatan ve başkalarına gösterip isbat eden kimselerdir.

İlim öğrenmenin arkasından, Kur’an okuyan ve onu anlayıp kavramaya çalışan, aralarında müzakere eden bir topluluktan bahsedilmesi dikkat çekicidir. Şu halde, **mü’min için ilmin temeli Kur’an’la başlar. Kur’an, sürekli okunması, müzakere edilmesi, anlaşılması, mânalarının kavranılması ve hayata uygulanması gereken bir kitaptır.** Sadece lafzının okunması ve bununla yetinilmesi, böylece iyi mü’min olunabileceği yönündeki anlayış doğru olmadığı gibi, Kur’an’ın bizzat kendi lafzına ve muhtevasına da aykırıdır.

Kur’an okumak, şüphesiz ki faydalı ve sevabı çok olan bir iş, bir ibadettir. Ancak, her ibadetin kendine has bir takım şartları ve riâyet edilecek edepleri olduğu da bilinmektedir. Mü’min kişi, Kur’an okurken, kendisini Allah’ın huzurunda duruyormuş ve Allah da kendisine bakıyormuş gibi hissetmelidir. Kalben sanki Allah’ı müşahede ediyor ve Rabbi kendisine hitap ediyormuşcasına bir terbiye üzere bulunmalıdır. Kur’an’ın anlamını bilenler, okudukları âyetlerde geçen Allah’ın zâtını, sıfatlarını, fiilerini, yüceliğini düşünmeli; affını, rahmetini, mağfiretini dilemeli; Allah düşmanlarının helak oluşlarını, yok oluşlarını, onların ibret verici âkıbetlerini gözlerinin önüne getirmeli; peygamberleri ve Allah dostlarını hatırlamalıdırlar. Kısacası, Kur’an’ı farkına vararak okumalıdırlar. Mânaya vâkıf olmayanlar ise, yukarıda da ifade edildiği gibi bir ibadet vakar ve saygısı içinde bulunmalıdır. Mümkünse, Kur’an’ın tefsirini okumalı, anlamaya çalışmalı, güç yetiremiyorsa, âlim ve fâzıl kişilerin va’z, nasihat ve sohbetlerine katılmaya gayret etmelidir.

Her müslüman, öncelikle Kur’an’ı doğru bir şekilde okumayı öğrenmelidir. Hadisimizde geçen ve “müzakere etmek, anlayıp kavramaya çalışmak” diye terceme ettiğimiz **“tedârüs”** kelimesi, hem bir kimsenin lafızları okuyuşunun en doğru şekilde olması için iyi bilen bir başkasına okumasını hem de mânaların anlaşılması ve hakikatların kavranılması için ilminin yapılmasını ihtiva eder. Yani hem öğretimi hem eğitimi kapsar. Bunun neticesinde, böyle

yapanların üzerine **sekînet** iner. **Sekinet tabiri, vakar, tatmin olma, Allah korkusu, Allah'a karşı saygı, kalbin kendisiyle sükûn ve huzura kavuştuğu davranış ve bunun neticesinde hasıl olan duygu anlamlarına gelir.** Kur'an'ın nuruyla kalbin aydınlanması, nefsânîlikten kaynaklanan zulmetin, karanlık ve sıkıntı verici duygu ve düşüncelerin gidip, yerine aydınlık, insana manevi haz veren his ve düşüncelerin gelmesidir. İşte bütün bunlar, **sekînet** kelimesiyle ifade edilmiştir.

Kur'an'ı okuyup onunla meşgul olan ve ilmini tahsil edenlere Allah Teâlâ'nın bir başka ihsanı da, onları Allah'ın rahmetinin dört bir yandan kuşatması, rahmet ve bereket meleklerinin çepeçevre sarıp koruma altına almalarıdır. Bu eşsiz mükâfat, onların dünya hayatında başlayan ecir ve karşılıklarının bir bölümüdür. Öte yandan, bu melekler, Kur'an'la bu kadar iç içe olan kimselerin haberini Allah'ın katına ulaştırdıklarında, Cenab-ı Hak kendilerini nezdinde bulunan meleklerin yanında anar. Böylece en yüce makamda isimleri anılır ve duaya nâil olurlar. Âhirette karşılaşacakları mükâfatlar ise, pek çok sahih hadiste zikredilmiştir. Bu kitabın ilgili bölümlerinde bunlar hakkında yeterli bilgi verilmiştir.

Bir kimse, hasebi, nesebi, soyu, sopu sebebiyle cennete giremez. İnsanın yaptığı iyi işler, ibadet ve taati cennete girmesine vesiledir. Fakat hasebi ve nesebi, kavmi ve ırkı asla hesaba katılmaz.

Bunlar cennete girmeye sebep olmadığı gibi, dünyada üstün ve imtiyazlı sayılmaya da sebep teşkil etmez. Çünkü bir insanın ırkı, kavmi, hasebi ve nesebi sebebiyle üstün sayılmasının mantıkî bir izahı yoktur. Zira, **herhangi bir ırktan, milletten, soy ve nesepten olmak, hiç kimsenin kendi elinde değildir.** Bu sebeple dinimiz, üstünlüğün ölçüsünü kişilerin elinde olmayan özelliklere bağlamamış, bunun aksine herkesin yarışabileceği, kişinin iradesi ve davranışı ile alâkalı vasıflara tahsis etmiştir. **İslâm'da üstünlüğün ve önde olmanın ölçüsü takvâ, yani Allah korkusu ve saygısı olup, bu kişinin ulaşabildiği en üstün kulluk mertebesidir.** Allah Teâlâ: **"Şüphesiz ki sizin Allah yanında en üstün olanınız, takvâca en önde bulunanınızdır"** [Hucurât sûresi (49), 13] buyurur.

Hadis 1025 numara ile de gelecektir. Bir bölümü de 1384 numara ile geçmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü'minler, iyilik ve hayır olan her konuda birbirlerine yardımcı olmalıdır.

2. Dünyada bir mü'minin sıkıntısını giderene, Allah kıyamet günü sıkıntısını gidererek mükâfat verir.

3. Darda kalana, borçlu olana yardım, dinimizin emridir. Yardım edilecek kişi mü'min veya gayr-ı müslim olabilir.

4. Müslümanların cezayı gerektirmeyen ve kul hakkı olmayan kusurlarını örtmek bir fazilettir. Allah da böyle davrananların kusur ve aybını örter.

5. Müslümanların birbirine yardımı sürekli olmalıdır. Başkasına yardım edene Allah da yardım eder.

6. İlim öğrenmek, sahibine cennetin yollarını kolaylaştırır.

7. Kur'an'ı okumak, müzakere etmek, anlayıp kavramaya çalışmak ibadettir. Bunun karşılığında Allah, böyle olanların kalbine sekînet indirir, rahmet onları kaplar ve melekler kendilerini kuşatır.

8. İyi işler, cennete girmenin vesilesidir.

9. Kişinin nesebi, soyu, sopu onu cennete katmaz.

30- باب الشفاعة

ŞEFAAT

Âyet

قال اللَّه تعالى: { مَّن يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُن لَّهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا } .

1. "Kim bir iyiliğe aracılık yaparsa, iyiliğin sevabından ona pay vardır." Nisâ sûresi (4), 85

Şefaat, yardım etmek, başkası için yardım istemek, bir kimseden aracı olmasını dilemek gibi mânalara gelir. Hatırlı ve sözü geçen bir kimse, kendi seviyesindeki birinden veya daha üst mertebedeki bir zâttan bir başka şahsa iyilik yapmasını yahut ona uygulayacağı cezadan vazgeçmesini dilerse, aracı olduğu kimseye şefaat etmiş olur.

Şefaat denince ilk hatıra gelen, kıyâmet gününde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ümmeti adına Allah Teâlâ'nın huzurunda aracılık etmesi, onları bağışlaması için niyâzda bulunmasıdır. Şefaate dair birçok âyet-i kerîme vardır. **"Rahmân nezdinde söz ve izin alandan başka hiç kimsenin şefaate gücü yetmeyecektir"** [Meryem sûresi (19), 87] âyeti bunlardan biridir. Adına Makâm-ı mahmûd denilen ve kıyâmet günü Resûlullah Efendimiz'e verilecek olan büyük şefaat yetkisi [İsrâ sûresi (17), 79] en güvenilir hadislerde belirtilmektedir.

Sözünü ettiğimiz hadislerde genişçe anlatıldığı üzere, mahşerde bütün insanlar düz ve geniş bir arazide toplanacak. Korkunç sıkıntılar içinde hesaba çekilmeyi bekleyen insanlar sonunda bir kurtarıcı aramaya başlayacaklar. Kendilerine başvurdukları büyük peygamberlerden yardım göremeyince Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip yalvaracaklar. O zaman Peygamber-i Zîşân Efendimiz Arş-ı Rahmân'ın altında secdeye kapanarak Cenâb-ı Hak'tan ümmetini dileyecek. Kendisine büyük şefaat yetkisi verilince, önce sorgusuz sualsiz cennete gireceklere, belli bir süre sonra da kelime-i şehâdeti söylemekten başka iyiliği bulunmayan günahkârlara şefaat edecek ve onları cennete götürecektir (bk. Buhârî, Rikak 51, Tevhîd 36, Tefsîru sûre (17), 5; Müslim, Îmân 322, 326, 327).

Sıkıntıda olan bir insanın derdine çözüm aramak ona şefaat etmektir. Bir kimsenin başına gelen fenalığı ondan uzaklaştırmak için aracılık yapmak, insana Allah rızasını kazandırır. Yapılacak aracılığın, Allah'ın yasakladığı bir konuda olmaması şarttır. İlâhî bir yasağı çiğneyen kimsenin ceza görmemesi için aracılık yapılmayacağı gibi, aracılık yapılırken, bundan kimse zarar görmeyecek, bir başkasının hakkı çiğnenmeyecektir.

İnsanların işlerini kolaylaştırmaya çalışan kimse, arzu ettiği şekilde yardım edemese bile, niyeti iyi olduğu için teşebbüsünün karşılığını mutlaka görecek, hakettiği sevabı alacaktır. *"Hayırlı bir işe ön ayak olan kimse, onu yapan gibi sevap kazanır"* (Tirmizî, İlim 14) hadîs-i şerîfi de bunu göstermektedir. Kötü bir işe aracılık eden ise, âyetin devamında belirtildiği üzere, yaptığı bu haksızlığın cezasını çekecektir.

Hadisler

248– وعن أَبي موسى الأَشعري رضي اللَّه عنه قال : كان النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا أَتَاهُ طالِبُ حاجةٍ أَقْبَلَ عَلَى جُلسائِهِ فقال : « اشْفَعُوا تُؤجَرُوا ويَقْضِي اللَّه عَلَى لِسان نَبيِّهِ ما أَحبَّ » متفق عليه . وفي رواية :« مَا شَاءَ » .

248. Ebû Mûsâ el-Eş`arî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber *aleyhisselâm*'a sıkıntı içinde bulunan biri geldiği zaman, yanındakilere döner:

"Bu adama yardım ediniz, sevap kazanırsınız. Allah Teâlâ istediği şeyi Peygamberi'ne söyletir" buyururdu. Buhârî, Zekât 21, Edeb 36, 37, Tevhîd 31; Müslim, Birr 145. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 117; Tirmizî, İlim 14; Nesâî, Zekât 65

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâm her sıkıntısını Resûl-i Ekrem Efendimiz'e arzederlerdi. Ödeyemedikleri bir borçları, karşılayamadıkları bir ihtiyaçları varsa, bunu Peygamber *aleyhisselâm*'a söylemekten ve yardımını istemekten çekinmezlerdi. Zira onun mü'minlere yardım etmekten derin haz duyduğunu bilirlerdi.

Allah'ın Resûlü de, elinde varsa verir, hatta gerekirse bir başkasından borç alarak o kimsenin sıkıntısını giderir veya bu hadîs-i şerîfte gördüğümüz gibi, iyiliğin yapılmasına aracılık ederdi.

Sıkıntı çekenlere yapılacak yardımın karşılıksız kalmayacağını, bu karşılığın Cenâb-ı Hak'tan hayır ve sevap olarak alınacağını belirten Efendimiz, bunu şöyle açıklıyor:

Şayet kardeşinize yardım ederseniz, ben de size dua ederim. "Peygamberi'nin niyaz edip dilediği herşeyi yapan" Cenâb-ı Hak, yaptığınız iyiliğin karşılığını size hem dünyada hem de âhirette verir.

Mü'minlere yardım edenlere, ilâhî yardımın eksilmeden her zaman devam edeceğini, "Müslümanların İhtiyaçlarını Karşılamak" adlı bir önceki bahsimizde görmüştük. Bunu Resûl-i Ekrem Efendimiz 246 numaralı hadiste *"Kim din kardeşinin ihtiyacını karşılarsa, Allah da onun ihtiyacını karşılar"* şeklinde açıklamıştır. Konumuzla ilgili âyet-i kerîmeyi açıklarken söylediğimiz gibi, insanların yalnız başına üstesinden gelemedikleri dert ve sıkıntıları vardır. Bu dertlerin hâlledilme imkânını Cenâb-ı Hak bize lûtfetmiş, bizi sıkıntıda olana aracı kılmış, onun tek başına yapamayacağı şeyi yapma fırsatını vermişse, bu iyiliği onlardan esirgememek gerekir. Kim bilir, belki de yapacağımız aracılık sâyesinde Rabbimizi memnun eder, rızasını kazanmış oluruz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sıkıntıda olan kimselerin derdini halletmeye çalışmak, Allah Teâlâ'nın beğendiği güzel bir davranıştır.

2. Önemli olan, yardım etmeye çalışmaktır. İstenen sonuç elde edilmese bile, Cenâb-ı Hak o gayretin karşılığını lutfedecektir.

3. İlâhî bir yasağın çiğnendiği veya bir kul hakkının yendiği konularda, kimseye aracı olmamak gerekir.

4. Dertlilere derman olmaya çalışmak, Efendimiz'in sünnetidir.

249- وعن ابن عباس رضي اللَّه عنهما في قِصَّة بريرَةَ وزَوْجِها . قال : قال لَهَا النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَوْ راجَعْتِهِ ؟ » قَالت : يا رَسُولَ اللَّه تأْمُرُنِي ؟ قال : « إِنَّما أَشْفَعُ » قَالَتْ : لا حاجة لِي فِيهِ . رواه البخاري .

249. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* Berîre ile kocası arasında geçen olaya dair şunları söyledi:

Peygamber *aleyhisselâm* Berîre'ye:

- **"Keşke tekrar kocana dönsen!"** buyurdu.

Berîre:

- Yâ Resûlallah! Böyle yapmamı bana emrediyor musun? diye sordu.

Resûl-i Ekrem Efendimiz:

- **"Hayır, sadece aracılık yapıyorum"** buyurdu.

Bunun üzerine Berîre:

- Benim ona ihtiyacım yok, dedi.

Buhârî, Talâk 16. Ayrıca bk. Buhârî, Talâk 15; Ebû Dâvûd, Talâk 21; Nesâî, Âdâbü'l-kudât 28; İbni Mâce, Talâk 29

Açıklamalar

Berîre ile kocası Mugîs'in kıssası pek ibretlidir.

Berîre, Ebû Leheb'in oğlu Utbe'nin veya ensardan birinin câriyesi idi. Zaman zaman Hz. Âişe'nin yanına gelerek hizmetinde bulunurdu. Âişe annemiz hicretin 9 veya 10. yılında onu efendisinden satın alarak hürriyetine kavuşturdu. Fakat Berîre Hz. Âişe'den ayrılmadı; onun hizmetinde bulunmayı bir şeref saydı.

Câriye olduğu günlerde Mugîs adlı siyâh renkli bir kimseyle evliydi. Bu olayı rivayet eden Mekkeli ve Medineli râviler o zaman Mugîs'in de köle olduğunu belirtmişlerdir. Berîre hürriyetine kavuşunca, artık Mugîs ile evli kalma mecburiyetinde olmadığını öğrendi ve Mugîs'den ayrıldı. Fakat Mugîs Berîre'yi çok seviyordu. Onun kendisini terk etmesine dayanamadı. Medine sokaklarında ve Berîre'nin etrafında ağlayarak dolaşmaya başladı. Onun gözyaşları dökerek Mecnun gibi dolaşmasına hayret eden Nebiyy-i Muhterem Efendimiz amcası Hz. Abbas'a:

"Mugîs'in Berîre'ye olan aşkına, onun da Mugîs'e karşı duyduğu nefrete hayret etmiyor musun?" diye sormuştu. Birgün Mugîs, belki Hz. Peygamber aramızı bulur diye ümide kapıldı. Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gelerek perişan hâlini arzetti ve bu konuda şefaat etmesi için yalvardı. Ümmetinin ıstırap çekmesine dayanamayan Efendimiz, hadisimizde okuduğumuz üzere, Berîre'ye:

"Keşke tekrar kocana dönsen!" diye ricada bulundu. Berîre bu sözün bir emir olup olmadığını öğrenmek istedi. Şayet böyle davranmasını Peygamber *aleyhisselâm* emrediyorsa, Mugîs'den hoşlanmamasına rağmen ona elbette dönecekti. Fakat Resûlullah ona kocasına

dönmeyi emretmediğini, bu konuda kendisini tamamen serbest bıraktığını, ama bir din kardeşi olarak aracılık yaptığını söyledi.

Mugîs ile mutlu olmayan Berîre, istemediği bir evliliğe Resûl-i Ekrem'in kendisini zorlamadığını öğrenince çok sevindi ve Mugîs ile evli kalmayı kesinlikle düşünmediğini belirtti.

Berîre 60 (680) yılı civarında vefat etti.

Berîre ile Mugîs kıssası, Berîre'nin Hz. Âişe tarafından satın alınarak hürriyetine kavuşturulması ve onun Hz. Âişe'nin evindeki durumu, İslâm hukuku bakımından pek önemli sonuçlar taşıdığı için bazı âlimler bu konuda müstakil eserler kaleme almışlardır. Bu hususta geniş bilgi için Ahmed Davudoğlu'nun *Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi*'ne bakılabilir (VII, 558-574).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yöneticilik görevini üstlenmiş olan kimse, yönettiği kimselerin dertleriyle ilgilenmeli ve kendilerine her konuda yardım etmeye çalışmalıdır.

2. Evlilik gibi bir gönül işinde kimse zorlanmamalı, duygulara değer verilmelidir.

3. Bir aile yuvasının yıkılmaması için aracı olmaya çalışmak iyi bir davranıştır.

31- باب الإصلاح بين الناس

İNSANLARIN ARASINI BULMAK

Âyetler

قال اللَّه تعالى: { لاَّ خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلاَّ مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلاَحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتَغَاء مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا } .

1. "Onların gizli konuşmalarının birçoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka vermeyi veya bir iyilik yapmayı yahut insanların arasını düzeltmeyi isteyenler böyle değildir." Nisâ sûresi (4), 114

İnsanların bir araya gelmeleri, kafa kafaya verip gizlice konuşmaları, onlara geriden bakanlar üzerinde, önemli ve faydalı işler yaptıkları zannını uyandırabilir. Âyet-i kerîmede haber verildiğine göre, çoğu zaman durum hiç de böyle değildir. Dolayısıyla bu nevi dedi kodu meclislerinde hiçbir hayır yoktur.

Allah Teâlâ, gizlice yapılan toplantıların ve fısıldaşmaların faydalı olabilmesi için şu üç konu etrafında konuşulması gerektiğini belirtiyor:

* İnsanları üzmeden, kırmadan, mahcup etmeden onlara **nasıl yardım edeceklerini** konuşmak. Zira bu konu herkesin duyacağı bir yerde konuşulsa, kendilerine yardım edilecek kimselerin izzet-i nefisleri kırılabilir.

* Allah Teâlâ'ya itaat etmeye ve O'nun yolunca gitmeye insanları çağırırken, en **geçerli dâvet metodlarının** hangileri olduğuna dair sohbet etmek. Bu nevi toplantıların gizli yapılmasında fayda vardır. Herkesin göreceği yerde yapılması hâlinde, kendileriyle

ilgilenilmesi düşünülen kimselerin, zamanından önce duyarak karşı tavır alması söz konusu olabilir.

* Araları bozulmuş **iki müslümanı barıştırmanın** çarelerini aramak veya eskiden olduğu gibi dost kalmaları için kendilerini iknâ etmeye çalışmak. Bu maksatla yapılacak toplantının duyulması da iyi sonuç vermeyebilir.

Allah Teâlâ'nın gizli yapılmasına izin verdiği toplantı konuları işte bunlardır. Böyle yüce hedeflere varmak için yapılan toplantılar hayırlı ve faydalıdır. Bu maksatların dışında gizli gizli toplanıp konuşmak makbul sayılmamıştır.

وقال تعالى: {وَالصُّلْحُ خَيْرٌ } .

2. "Sulh dâimâ hayırlıdır." Nisâ sûresi (4), 128

Âyet-i kerimede sözü edilen sulh, birbiriyle **anlaşmazlığa düşen karı kocanın** barışıp anlaşmasıdır. Zira anlaşma yollarını araştırmadan boşanmak, Peygamber Efendimiz'in buyurduğu gibi, Allah Teâlâ'nın hiç hoşlanmadığı bir davranıştır (Ebû Dâvûd, Talâk 3; İbni Mâce, Talâk 1).

Eşlerin birbiriyle iyi geçinmesi ve mutlu bir hayat sürmesi, dargın durmaktan, huzursuz bir hayat sürmekten çok daha hayırlıdır. Çünkü yuvadaki huzursuzluk, orada yaşayan herkes üzerinde olumsuz etki yapar. Aile yuvasındaki huzur ve saâdet, insanların günlük hayatlarında daha neşeli ve dolayısıyla başarılı olmalarını sağlar.

Âyet-i kerîmedeki sulh tavsiyesini daha geniş mânada ele alarak, kavgasız ve gürültüsüz bir hayatın herkes için daha iyi ve hayırlı olduğunu söylemek de mümkündür.

وقال تعالى: {فَاتَّقُواْ اللّهَ وَأَصْلِحُواْ ذَاتَ بِيْنِكُمْ } .

3. "Allah'tan korkunuz. Aranızı düzeltiniz." Enfâl sûresi (8), 1

Müslümanların vazifesi, yeryüzünde sulh ve barışı gerçekleştirmek, en mükemmel toplumun İslâm toplumu olduğunu canlı örneklerle ispat etmektir. Bu da, din kardeşlerini sevmek ve onlarla birlik ve beraberlik içinde yaşamakla mümkündür. Âhenkli bir toplum hayatı kurmadan Allah Teâlâ'ya karşı görevlerin kusursuz bir şekilde yapılması da mümkün değildir.

Müslümanlar, Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine lutfettiği sayısız nimetleri bir bir hatırlamalıdır. Bu lutufların en başında, müslüman olmak ve bir İslâm toplumunda yaşamak gelir. Bu nimeti görmezden gelmek, sulh ve huzur içinde yaşamak yerine, kavga ve anlaşmazlık yolunu seçmek bir mü'mine yakışmaz. Böyle bir davranış, ancak nankörlerden ve Allah'tan korkmayanlardan beklenebilir.

Müslümana yakışan davranış, Allah'ın gazabına yol açacak böyle hâllerden uzak durmak ve din kardeşleriyle huzur içinde yaşamaktır. Birbirine küsüp darılan kardeşlerinin arasını bulmak da yine onların vazifesidir.

وقال تعالى: {إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ } .

4. "Mü'minler kardeştir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulun." Hucurât sûresi (49), 10

Bir önceki âyetin açıklamasında belirtildiği üzere, Allah Teâlâ mü'minleri, belli bir gâye için yaratmış ve o hedefi birlikte gerçekleştirsinler diye onları kardeş yapmıştır. Birbirine darılan fertler veya toplumlar, o ulvî hedefe varamazlar. Bu durum karşısında diğer

mü’minlerin yapacağı tek şey, birbirine darılan mü’minlere kardeş olduklarını hatırlatmak ve aralarını bulmaya çalışmaktır.

224 numaralı hadisten itibaren mü’minlerin birbirine olan yakınlığı, kardeşliği, birbirine sahip çıkma ve birbirini koruma gereği üzerinde durulmaktadır. Bütün bu hadisler, mü’minlerin birbirine kenetlenmesi ve sevgiyle bağlanması mecburiyetini ortaya koymaktadır.

Hadisler

– وعن أَبِي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كُلُّ سُلامى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ كُلَّ يوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ : تَعْدِلُ بيْن الاثْنَيْنِ صَدقَةٌ ، وَتُعِينُ الرَّجُلَ فِي دَابَّتِهِ فَتحْمِلُهُ عَلَيْهَا ، أَوْ تَرْفَعُ لَهُ عَلَيْهَا مَتَاعهُ صَدقَةٌ، وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبةُ صدقَةٌ ، وبكُلِّ خَطْوَةٍ تَمْشِيهَا إِلَى الصَّلاَةِ صَدقَةٌ ، وَتُمِيطُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ » متفق عليه . « ومعنى تَعْدِلُ بَيْنَهُمَا » تُصْلحُ بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ .

250. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“İnsanın her bir eklemi için her Allah’ın günü bir sadaka vermek gerekir:

İki kişinin arasını bulman, (haklarında adaletle hükmetmen) bir sadakadır.

Bir kimseye bineğine binerken yardımcı olman veya yükünü hayvanına yüklemesine yardım etmen bir sadakadır.

Güzel bir söz söylemek sadakadır.

Namaza giderken attığın her adıma bir sadaka sevabı vardır.

Gelip geçenleri rahatsız eden bir şeyi yoldan alıp atman bir sadakadır.”

Buhârî, Sulh 11, Cihâd 72, 128; Müslim, Zekât 56. Ayrıca bk. Müslim, Müsâfirîn 84, Ebû Dâvûd, Tatavvu 12, Edeb 160

Açıklamalar

Allah Teâlâ insanı mükemmel şekilde yaratmıştır. Bu mükemmelliği, mafsal da dediğimiz eklemlerde görmek mümkündür. Eklemler sayesinde insan her türlü hareketi kolayca yapar. Tutar kaldırır; alır götürür; yatar kalkar; eğilir doğrulur. Yaşlılıkla birlikte hareketlerin azalması, eklem yerlerinde kireçlenme başlaması sonucu insanların ne büyük sıkıntılar çektiği bilinmektedir. Eklemlerin iyi çalışmasının büyük bir nimet olduğu o zaman daha iyi anlaşılmaktadır.

İnsanoğlunun kendisine verilen her nimet için sayısız şükür borcu vardır. Şükrün en makbulü, verilen nimetin cinsiyle yapılanıdır. Peygamber Efendimiz, kemiklerimizi eklem şeklinde yarattığı için her bir eklemden dolayı Allah’a şükür borçlu olduğumuzu belirtiyor ve bu şükrün, her eklem için her gün bir sadaka vermekle ödenebileceğini açıklıyor. Diğer bir söyleyişle eklemlerimizi Cenâb-ı Hakk’ın ve O’nun kullarının hizmetinde kullanmakla görevli olduğumuzu ifade buyuruyor.

Hadisimizde beş sadaka şeklinden bahsedilmektedir:

Birinci sadaka, birbirine küsen **iki kişinin arasını bulmak** ve bu esnada onlar hakkında adâletli davranmak.

İnsanlar arasındaki anlaşmazlığın çeşitli sebepleri vardır. Bir menfaatin zedelenmesi veya bir davranışın yanlış anlaşılması, çoğu zaman dargınlığa yol açar. Araları bozulan kimselerin yakınlarına, bu durumlarda önemli bir görev düşer. Derhal onlarla temasa geçerek anlaşmazlığa yol açan sebepleri bulmak, daha sonra da iki tarafın düşünce tarzlarını ve kaprislerini dikkate alarak barışmalarını sağlamaktır. Onları yeniden kaynaştırırken son derece anlayışlı ve âdil davranmak, küsüp darılma bahânelerini azaltmak gerekir. Bunun için de herkese hatasını uygun ifadelerle söylemek icap eder.

İkinci sadaka şekli, rahatsızlığı sebebiyle otomobiline, atına veya eşeğine binemeyen kimselere yardımcı olmak, eşyasını arabaya yükleyemeyen veya bir yere taşıyamayan **insanlara yardım etmektir.**

Üçüncü sadaka şekli, insanlara **güzel söz söylemektir.** 694 ve 695. hadislerde bu konu ayrıca ele alınacaktır.

Dördüncü sadaka, namaza yürüyerek gidip gelmektir. Bu esnada atılacak her bir adıma Allah Teâlâ sadaka sevabı verecektir. 11, 123 ve 125. hadîs-i şerîflerde bu konu ele alınmıştır.

Beşinci sadaka türü de, **gelip geçenleri rahatsız edecek şeyi yoldan kaldırmaktır.** Yolda yürüyen insanlara veya vasıtalara zarar veren, onları sıkıntıya sokan her şey, meselâ bir taş, bir odun parçası, trafiğin aksamasına sebep olacak hatalı bir davranış, yaya kaldırımına parkedilen bir otomobil insanlara sıkıntı veren şeylerden bir kısmıdır. Yaya kaldırımından başka bir park yeri bulamadığı hâlde, insanlara sıkıntı vermemek düşüncesiyle otomobilini daha uzak yere götürüp parkeden kimse, bu iyi niyetinin karşılığını Cenâb-ı Hak'tan mutlaka alacaktır. Bu davranışı küçümsememek gerekir. İmânın 60 veya 70 küsur bölümden meydana geldiğini söyleyen Resûlullah Efendimiz, insanlara sıkıntı veren şeyleri yoldan kaldırmayı imânın bir bölümü olarak kabul etmiştir.

Demek oluyor ki, insanın iyi niyetle yaptığı her hareket bir sadaka sayılmakta ve karşılığı ödenmektedir.

124. hadiste de gördüğümüz üzere, Peygamber Efendimiz her insanda 360 eklem bulunduğunu ve bu eklemler sayısınca Allah'a şükretmemiz gerektiğini belirtmiştir.

Başka bir hadisinde (bk. hadis no 19), her eklem için verilecek sadakaları sayarken Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurmuştu:

"Sübhânallah demek bir sadakadır. Elhamdülillah demek bir sadakadır. Lâ ilâhe illallah demek bir sadakadır. Allahü ekber demek bir sadakadır. İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak bir sadakadır. İnsanın kılacağı iki rekât kuşluk namazı ise, bütün bunlara bedeldir" (Müslim, Müsâfirîn 84).

Daha başka rivayetlerde namaz kılmak, oruç tutmak, haccetmek, karşılaştığı kimselere selâm vermek, yol sorana yol göstermek, tükürük ve balgamı ortadan kaldırmak, hatta eşiyle beraber olmak bile sadaka sayılmıştır (Meselâ bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 12, Edeb 160). İyilik yapamayanın kötülük yapmamaya çalışması da bir sadakadır.

Demek oluyor ki, insan, Allah'a olan şükür borcunu başlıca iki yolla öder:

Biri, O’nun emrettiği görevleri yani farzları yaparak, yasakladığı şeylerden yani haramlardan kaçarak şükretmektir.

Diğeri de, O’nun beğenip takdir ettiğinden emin olduğumuz nâfile ibadetleri ve güzel davranışları yaparak kulluğumuzu göstermektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ’nın lutfettiği her ekleme karşılık, insanın O’na her gün bir şükür (bir sadaka) borcu vardır. Vücutta 360 eklem olduğuna göre, her gün 360 sadaka verilmesi gerekir.

2. İnsanların arasını bulmak bir sadakadır.

3. Bineğine binemeyen veya yükünü yüklemekte ve taşımakta zorlanan kimselere yardımcı olmak sadakadır.

4. Söylenen güzel sözler birer sadakadır.

5. Cemaatla namaz kılmak üzere câmiye giderken atılan her adıma bir sadaka sevabı verilecektir.

6. İnsanları rahatsız eden şeyleri yoldan kaldırmak sadakadır.

251- وعن أُمِّ كُلْثُومٍ بنتِ عُقْبَةَ بن أَبي مُعَيْطٍ رضي اللَّه عنها قالت : سمِعْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « لَيْسَ الْكَذَّابُ الذي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ فَيَنْمي خَيْراً ، أَوْ يَقُولُ خَيْراً » متفق عليه .

وفي رواية مسلمٍ زيادة ، قالت : وَلَمْ أَسْمَعْهُ يُرَخِّصُ في شَيْءٍ مِمَّا يَقُولُهُ النَّاسُ إلاَّ في ثَلاثٍ، تَعْني : الحَرْبَ ، وَالإِصْلاَحَ بَيْنَ النَّاسِ ، وَحَدِيثَ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ ، وَحَديث المرْأَةِ زَوْجَهَ .

251. Ümmü Külsûm Binti Ukbe İbni Ebû Muayt *radıyallahu anhâ*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinledim, dedi:

“İnsanların arasını bulmak için hayırlı haber götüren (veya hayırlı söz söyleyen) kimse yalancı sayılmaz.” Buhârî, Sulh 2; Müslim, Birr 101. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 50; Tirmizî, Birr 26

Müslim’in rivayetinde şöyle bir fazlalık vardır:

Ümmü Külsûm dedi ki, Peygamber *aleyhisselâm*’ın halkın söyleyip durduğu yalanlardan sadece üçüne izin verdiğini işittim. Bunlar da:

Savaşta (düşmanı aldatmak için),

İki kişinin arasını bulmak maksadıyla,

Kocanın karısına, karının da kocasına (aile düzenini korumak düşüncesiyle) söylediği yalandır.

Ümmü Külsûm Binti Ukbe İbni Ebû Muayt

Ümmü Külsûm'un babası Ukbe, Peygamber Efendimiz'in can düşmanlarından biriydi. Annesi Ervâ Binti Küreyz ise Resûlullah Efendimiz'in halasının kızı, Hz. Osman'ın da annesiydi.

Ümmü Külsûm Mekke'de müslüman oldu ve Resûlullah Efendimiz'e bîat etti. Hicretin yedinci yılında, sekiz günlük maceralı bir yolculuktan sonra, Huzâa kabilesinden bir adamın yardımıyla tek başına Medine'ye hicret etti. Kureyşliler içinde yurdunu yuvasını bırakıp Medine'ye hicret eden bir başka hanım daha yoktu.

O sıralarda, Hudeybiye antlaşması gereğince, Mekke'den kaçıp Medine'ye gelenler Mekkelilere geri veriliyordu. Ümmü Külsûm bir hanım olduğu için, hanımların müşriklere geri verilemeyeceğini belirten âyet-i kerîme nâzil oldu [Mümtehine sûresi (60), 10].

Ümmü Külsûm gibi imânlı ve yiğit bir hanımla evlenmek için Zübeyr İbni Avvâm, Abdurrahman İbni Avf ve Zeyd İbni Hârise gibi büyük sahâbîler âdetâ sıraya girdiler. Fakat o Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in tavsiyesi üzerine Zeyd ile evlendi. Zeyd Mûte'de şehit düşünce Zübeyr İbni Avvâm ile evlendi. Fakat bir müddet sonra boşandılar. Bu defa Abdurrahman İbni Avf ile, onun ölümünden sonra da Amr İbni Âs ile evlendi. Ümmü Külsûm'un Hz. Peygamber'den on hadis rivayet ettiği söylenmektedir. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Yalan söylemek büyük günahlardan biridir. Yalan söylemenin ve yalan yere şâhitlik yapmanın ne korkunç bir davranış olduğunu Peygamber Efendimiz pek heyecanlı ifadelerle ortaya koymuştur. Bir kimse yalan söylemekle kendi nâmına bazı menfaatlar sağlasa bile, diğer insanların hakkını çiğneyerek onları birçok zarara sokmuş olur.

Yalan, insanlara zarar verdiği için çirkindir. Fakat onlara faydalı olmak, uğradıkları zararı ortadan kaldırmak, onları birbirine kaynaştırmak için yalan söylemenin kimseye zararı yoktur. Hatta ara bulmak maksadıyla yalan söylemenin faydaları vardır.

Dinimiz bu iznin kötüye kullanılmaması için sadece üç yerde yalan söylemeye izin vermiştir. Bunlardan birincisi, savaşta düşmanı aldatmak için söylenen yalandır. Düşmanın savaşı kazanması, İslâmiyet'in, İslâmî değerlerin ve müslümanların aleyhine olacağına göre, buna meydan vermemek için elden gelen yapılmalıdır. Düşman kuvvetleri tarafından yakalanan bir kimsenin, müslümanların sayıca çok olduğunu, modern silahları bulunduğunu, yakında orduya taze güçler katılacağını söyleyerek düşmanın moralini bozması İslâm ordusunun lehinedir. Zaten savaş hileden ibaret olduğuna göre düşmana yalan söylemenin sakıncası yoktur.

Yalan söylemeye izin verilen **ikinci konu**, araları bozulan iki kimsenin dargınlığını gidermektir. Müslümanların birbirine dargın olmasının zararını İslâm toplumu çeker. İşte bu düşünceyle, dargınları barıştırmanın yollarını aramak gerekir. Dargın olduğu müslüman hakkında iyi şeyler düşünmeyen birine bu konuda yanıldığını ileri sürmek, küstüğü adamın kendisi hakkında kötü bir kanaati olmadığını iddia etmek ve böylece onun gönlündeki katılığın yumuşamasına, kırgınlığın azalmasına çalışmak kimseye zarar vermez.

Yalan söylemenin zararsız sayıldığı **üçüncü konu**, karı kocanın, daha mutlu olmaları için, aslı bulunmasa da birbirine güzel şeyler söylemesidir. Eşlerin birbirine, gerçekten öyle olmadığı hâlde, "seni çok seviyorum", "şu dünyada en çok sevdiğim sensin" gibi iltifatlarda bulunmasından kimse zarar görmez. Çoğu insanın söylemekte cimrilik ettiği bu nevi sözler,

eşlerin birbirine daha fazla ısınmasını, o yuvada sevginin yeniden çiçeklenip boy atmasını, dolayısıyla o ailede yaşayan herkesin daha huzurlu olmasını sağlayacaktır.

Bir zâlimin elinden canını kurtararak kaçan ve gelip kendisine sığınan kimsenin hayatını kurtarmak maksadıyla, onu görmediğini, nerede saklandığından haberi olmadığını söylemenin bütün âlimlere göre hiçbir günahı yoktur. Ayrıca gerektiğinde böyle davranmak kaçınılmaz bir görevdir.

Yalanın her türlüsüne karşı olan âlimler de vardır. Onlara göre yukarıda sayılan üç konuda bile açıkca yalan söylemek doğru değildir. Ama bu üç konuda, kelimenin en uzak anlamını kastederek (tevriyeli bir şekilde) konuşmanın sakıncası yoktur.

Burada şunu hatırlatmakta fayda var: Sözü edilen üç konuda yalan söylenebilir demek, bu konularda yalan söyleyen günah kazanmaz demektir. Yoksa yalanın mâhiyeti değişmez. Haram helâl olmaz. Yalan aslında ne ise yine odur. Yalan konusu 1545-1550. hadislerde ayrıca ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yalan söylemek büyük günahlardan biridir.

2. İnsanların iyiliği için bazı konularda yalan söylenebilir.

3. Harpte düşmanı aldatmak için gerçek dışı sözler söylenebilir.

4. Araları bozulmuş iki kimseyi barıştırmak için, onların birbirleri hakkında iyi düşündüklerine dair yalan söylenebilir.

5. Karı koca, sevgilerini pekiştirmek için, düşündüklerinin aksini birbirine söyleyebilirler.

252- وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالت : سمِع رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم صَوْتَ خُصُومٍ بالْبَابِ عَالِيةٍ أَصْواتُهُمَا ، وَإِذَا أَحَدُهُمَا يَسْتَوْضِعُ الآخَرَ وَيَسْتَرْفِقُهُ فِي شيءٍ ، وَهُوَ يَقُولُ : واللَّهِ لا أَفعَلُ ، فَخَرَجَ عَلَيْهِمَا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : « أَيْنَ الْمُتَأَلِّي عَلَى اللَّه لا يَفْعَلُ المعْرُوفَ ؟ » فقال : أَنَا يَا رسولَ اللَّهِ ، فَلهُ أَيُّ ذلِكَ أَحَبَّ . متفقٌ عليه .

معنى « يَسْتَوْضِعُهُ » : يَسْأَلُهُ أَنْ يَضَعَ عَنْهُ بَعْضَ دينِهِ .« وَيَسْتَرفِقُهُ » : يَسْأَلُهُ الرِّفْقَ «والْمُتأَلِي » : الحَالِفُ .

252. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* birbiriyle kavgalı iki kişinin kapıda bağırıp çağırdıklarını duydu.

Borçlu adam, alacaklı olandan, alacağının bir kısmını bağışlamasını ve kendisine anlayışlı davranmasını istiyordu. Alacaklı olan ise:

- Vallahi yapmayacağım, diyordu.

Onların yanına çıkan Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **“Nerede o iyilik yapmayacağım diye yemin eden adam?”** diye sordu.

Alacaklı olan:

- Buradayım ey Allah’ın Resûlü! Nasıl istiyorsa öyle olsun, dedi. Buhârî, Sulh 10; Müslim, Müsâkât 19

Açıklamalar

Zenginlik Allah Teâlâ’nın bir lutfudur. Lutfunu dilediğine verir. Bu gerçeği bilen varlıklı kişiler, “Mal Allah’ın, mülk Allah’ın; biz sadece bir emanetçiyiz” diye düşünürler. Varlığın asıl sahibi malının nasıl ve nereye harcanmasını istiyorsa öyle davranmaya çalışırlar. **Yûnus**’un şu kıt’ası onların dilinden düşmez:

Mal sahibi mülk sahibi
Hani bunun ilk sahibi
Mal da yalan mülk de yalan
Var biraz da sen oyalan

Mala mülke bu açıdan bakabilen bir mü’min, müslüman kardeşlerine hizmet etmeyi, elindeki nimetten onları da faydalandırmayı arzu eder. Geçim sıkıntısı çekenlere, borçlu olanlara, içinde bulunduğu çıkmazı para ile aşabilecek kimselere yardım etmekten haz duyar.

Hadisimizin diğer rivayetlerinden öğrendiğimize göre, borçlu olan sahâbî alacaklıya ricada bulunarak, ya borcunun bir kısmından vazgeçmesini veya ödemede kolaylık göstermesini istemişti. Alacaklı sahâbî, her nedense, borçluya kızmış ve kendisinden istenen kolaylığı göstermeyeceğine dair yemin etmişti.

Borçluya kolaylık göstermek Allah katında makbul bir davranış olduğu halde, sahâbîsinin bir de yemin ederek hayır yapmayacağını söylemesi Peygamber Efendimiz’i üzdü. Hemen evinden dışarı çıktı ve o zâta hatasını göstermek için:

- *“Nerede o iyilik yapmayacağım diye yemin eden adam?”* buyurdu.

Hatasını hemen kavrayan sahâbî ikinci bir soruya ihtiyaç bırakmadan:

- Yâ Resûlallah! Nasıl istiyorsa öyle olsun, diyerek kusurunu telâfi etti.

Ashâb-ı kirâmın çoğu fakirdi. Peygamber *aleyhisselâm*, bu olayda gördüğümüz gibi, borçlular adına birçok defa şefaatçılık etti. Onlara kolaylık gösterilmesi için alacaklılara ricada bulundu.

Yine bir gün Resûlullah Efendimiz evindeyken Mescid-i Nebevî’den bir gürültü geldiğini duydu. Kâ’b İbni Mâlik, İbni Ebû Hadred adlı zâttan alacağını istemiş, bunun üzerine bir gürültü kopmuştu. Ümmetinin sıkıntıda olmasına pek üzülen Efendimiz, odasının kapı perdesini aralayarak:

- *“Kâ’b!”* diye seslendi.

Kâ’b İbni Mâlik:

- Emret, yâ Resûlallah! diye ona doğru yöneldi.

Nebiyy-i Muhterem Efendimiz, ona eliyle, alacağının yarısını bırak diye işaret etti.

Bunun üzerine Kâ’b:

- Bıraktım, yâ Resûlallah! dedi.

Buna memnun olan Efendimiz, İbni Ebû Hadred'e dönerek:

- *"Kalk, borcunu öde!"*, buyurdu (Buhârî, Salât 71, 83; Müslim, Müsâkât 20).

Ashâbı arasında bir anlaşmazlık çıkınca, Resûl-i Ekrem Efendimiz buna pek üzülür, aralarını bularak onları barıştırmak için elinden geleni yapardı.

Alım satımda kolaylık gösterilmesine dair Peygamber buyruklarını 1370-1378. hadîs-i şerîflerde göreceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Borçluya ödeme kolaylığı göstermeli, gerekirse borcunun bir kısmını bağışlamalıdır.
2. Hayırlı bir işi yapmamaya yemin etmemelidir. Şayet yemin edilmişse, keffâretini vererek o hayrı yapmalıdır.
3. Borçlu ile alacaklı arasındaki anlaşmazlığı gidermek ve borçlunun sıkıntısını azaltmak için, Peygamber Efendimiz gibi, aracılık yapmak Allah Teâlâ'yı memnun eder.

253– وعن أَبي العباس سهلِ بنِ سعدٍ السَّاعِدِيِّ رضي اللَّهُ عنه ، أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بلَغهُ أَنَّ بَني عَمْرِو بن عوْفٍ كان بيْنهُمْ شَرٌّ ، فَخَرَجَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُصْلِحُ بَيْنَهمْ فِي أُنَاسٍ مَعَه ، فَحُبِسَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَحَانَتِ الصَّلاَةُ ، فَجَاءَ بِلالٌ إِلَى أَبي بَكْرٍ رضي اللَّه عنهما فقال : يَا أَبَا بَكْرٍ إِنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَدْ حُبِسَ ، وَحَانَتِ الصَّلاةُ ، فَهَلْ لكَ أَنْ تَؤُمَّ النَّاس؟ قال : نَعَمْ إِنْ شِئْتَ ، فَأَقَامَ بِلالٌ الصَّلاَةَ ، وتقَدَّمَ أَبُو بَكْرٍ فَكَبَّرَ وكبَّرَ النَّاسُ، وَجَاءَ رسول اللَّه يمْشِي فِي الصُّفوفِ حتَّى قامَ في الصَّفِّ ، فَأَخَذَ النَّاسُ فِي التَّصْفِيقِ ، وكَانَ أَبُو بَكْرٍ رضي اللَّه عنه لا يَلْتَفِتُ فِي صلاتِهِ، فَلَمَّا أَكْثَرَ النَّاسُ التَّصْفِيقَ الْتَفَتَ ، فَإِذَا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَأَشَارَ إِلَيْهِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَرَفَعَ أَبْو بَكْرٍ رضي اللَّه عنه يدَهُ فَحمِدَ اللَّه ، وَرَجَعَ القهقرى وَراءَهُ حَتَّى قَامَ فِي الصَّفِّ ، فَتَقَدَّمَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَصَلَّى للنَّاسِ ، فَلَمَّا فرغ أَقْبلَ عَلَى النَّاسِ فقال : « أَيُّهَا النَّاسُ مالَكُمْ حِين نَابَكُمْ شَيْءٌ فِي الصَّلاَةِ أَخذْتمْ فِي التَّصْفِيق ؟، إِنَّمَا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ . منْ نَابهُ شيءٌ فِي صلاتِهِ فَلْيَقلْ: سُبْحَانَ اللَّهِ ؟ فَإِنَّهُ لا يَسْمعُهُ أَحدٌ حِينَ يَقُولُ : سُبْحانَ اللَّهِ ، إِلاَّ الْتَفَتَ . يَا أَبَا بَكْرٍ : ما منعَك أَنْ تُصَلِّيَ بِالنَّاسِ حِينَ أَشرْتُ إِلَيْكَ ؟ » فقال أَبُو بكْر : مَا كَانَ ينبَغِي لابْنِ أَبي قُحافَةَ أَنْ يُصلِّيَ بِالنَّاسِ بَيْنَ يَدَيْ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . متفقٌ عليه . معنى « حُبِس » : أَمْسكُوهُ لِيُضيِّفُوه .

253. Ebü'l-Abbas Sehl İbni Sa`d es-Sâidî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Amr İbni Avf oğulları arasında bir kavga çıktığını duydu. Aralarını bulmak için bir grup sahâbî ile birlikte oraya gitti. Onları barıştırmak için bir müddet orada kaldı.

Bu arada namaz vakti gelmişti. Bilâl, Ebû Bekir *radıyallahu anh*'â

- Ebû Bekir! Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gelemedi. Namaz vakti de girdi. İmam olup namaz kıldırır mısın? diye sordu.

Hz. Ebû Bekir de:

- Peki, istersen kılalım, dedi.

Bilâl ezan okudu. Ebû Bekir de öne geçip tekbir aldı. Müslümanlar da ona uydular.

Derken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* geldi; safların arasından öne geçti.

Bunun üzerine cemaat (Hz. Peygamber'in geldiğini imama haber vermek için) el çırpmaya başladı.

Ebû Bekir namaz kılarken başını çevirip hiçbir yana bakmazdı. Cemaat durmadan el çırpınca dönüp bakmak zorunda kaldı. Yanında Resûlullah'ı görüverdi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ona yerinde kalması için işaret etti. Fakat Ebû Bekir ellerini kaldırarak Allah'a hamd etti ve arkadaki safa girinceye kadar geri gitti. O zaman Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* öne geçerek namazı kıldırdı. Namaz bitince, halka dönerek şunları söyledi:

- "İnsanlar! Namazda bir durum meydana gelince niçin el çırpmaya başladınız? El çırpmak kadınlara mahsustur. Namazda bir durumla karşılaşan kimse sübhânallah desin. Onun sübhânallah dediğini duyan kimse, kendisine dönüp bakar."

Sonra Ebû Bekir'e dönerek:

- "Ebû Bekir! Yerinde kal diye işaret ettiğim halde niçin namazı kıldırmadın?" diye sordu.

Hz. Ebû Bekir:

- Ebû Kuhâfe'nin oğluna Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in önüne geçip namaz kıldırmak yakışmazdı, diye cevap verdi.

Buhârî, Ezân 48, Amel fi's-salât 3, 16, Sehv 9, Sulh 1, Ahkâm 36; Müslim, Salât 102. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 169; Nesâî, İmâmet 7

Açıklamalar

Amr İbni Avf oğulları, ensarın iki büyük kabilesinden biri olan Evs'e mensuptu. Bugün Medine'ye üç km. uzaklıkta bulunan Kubâ'da otururlardı. Bunlardan bazı müslümanların birbirini taşlayarak kavga ettiklerini duyunca Resûl-i Ekrem Efendimiz çok üzüldü. Müslümanların biribiriyle bozuşmaları, işi kavgaya kadar götürmeleri onu tedirgin ederdi. Duruma hemen el koymak, kavga edenlerin dargınlığı büyümeden onları barıştırmak istedi. Yanında bulunan sahâbîlere: *"Haydi gidelim, şunların arasını bulalım"* diyerek onlarla birlikte doğruca Amr İbni Avf oğullarının yurduna gitti.

Bazı rivayetlerden öğrendiğimize göre, kavga haberi geldiğinde öğle namazı henüz kılınmıştı. Nebiyy-i Muhterem *sallallahu aleyhi ve sellem*, gittikleri yerden geç dönebileceklerini dikkate alarak Bilâl'e:

- *İkindiye kadar dönemezsem, Ebû Bekir'e söyle, namazı kıldırsın*, buyurmuştu.

Bilâl'in Hz. Ebû Bekir'e gelerek:

- Namaz vakti de geldi. İmam olup halka namaz kıldırır mısın? diye sormasının sebebi, namazı ilk vaktinde kılmanın sevabını mı tercih edersin, yoksa Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dönüşünü bekleme faziletini mi? diye onun görüşünü almaktı.

Hz. Ebû Bekir de, hem namazı ilk vaktinde kılma sevabını elde etmek hem de yaşlıları ve iş güç sahiplerini bekletmemek düşüncesiyle:

- Peki, istersen kılalım, dedi.

Onlar namaza durduktan sonra Hz. Peygamber çıkageldi. İmâm olması sebebiyle safların arasından geçerek en ön safa vardı. Onun geldiğini Hz. Ebû Bekir'e haber vermek üzere cemaat el çırpmaya başladı. Bir elin arkasını öteki elin avucuna vurarak (tasfîh) veya avuçları birbirine vurarak (tasfîk), maksatlarını konuşmadan anlatmış oluyorlardı.

Fakat Hz. Ebû Bekir, Peygamber Efendimiz'in bir tenbihini hiç unutmamıştı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

"Namazda sağa sola bakmak, namazın bir kısım sevabını şeytanın kapıp kaçmasıdır" buyurmuştu. Bu sebeple Hz. Ebû Bekir namaz kılarken sağa sola bakmazdı. El çırpmalar çoğalınca, bakmak zorunda kaldı. İşte o zaman Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in teşrif ettiğini gördü ve geri safa geçmek istedi.

Peygamber Efendimiz ona yerinde kalması için işaret edince Hz. Ebû Bekir çok duygulandı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine, önünde namaz kıldırma şerefini veriyordu. Bu Allah'ın bir lutfuydu. Ellerini kaldırarak Allah'a hamd etti ve o makamı ehline teslim etmek üzere birinci safa girinceye kadar geri çekildi. O zaman Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ileri geçip namazı kıldırdı.

Bu tatbikattan, namaz esnasında imamın, arkasındaki saftan birini yerine geçirerek namazı tamamlatabileceği öğrenilmiş oldu.

Namazı kıldırdıktan sonra Nebiyy-i Muhterem Efendimiz halka dönerek şöyle buyurdu:

"İnsanlar! Namazda bir durum meydana gelince niçin el çırpmaya başladınız? El çırpmak kadınlara mahsustur. Namazda bir durumla karşılaşan kimse sübhânallah desin. Onun sübhânallah dediğini duyan kimse kendisine dönüp bakar."

Böylece imam, namaz kıldırırken veya sesli okurken yanıldığı takdirde, yanıldığını bildirmek üzere onu erkeklerin sübhânallah diyerek, kadınların ise el çırparak uyaracakları öğrenildi. Uyarıyı alan imam, hata ettiği için ikaz edildiğini düşünecek ve nerede yanıldığını bularak gereğini yapacaktır.

Sübhânallah diyene dönüp bakma meselesi, bir başka konuya açıklık getirmek için söylenmiştir. Namaz kılan kimse, yanında bulunanların farkedemediği bir durumu, bir tehlikeyi görebilir ve "sübhânallah" diyerek oradakileri ikaz edebilir.

Resûlullah Efendimiz ashâbına bilmedikleri bir konuyu öğrettikten sonra Hz. Ebû Bekir'e döndü. Bazı rivayetlere göre önce onunla konuştu ve kendisine:

- "Ebû Bekir! Yerinde kal diye işaret ettiğim hâlde niçin namazı kıldırmadın?"diye sordu.

Hz. Ebû Bekir, kendisine yakışan şekilde konuştu. Peygamber *aleyhisselâm*'ın kayın pederi, hicret arkadaşı ve ashâbı içinde en çok sevdiği kimse olduğu halde, Resûlullah'ın

önüne hiç kimsenin geçemeyeceğini, böyle bir saygısızlığı hiçbir beşerin gösteremeyeceğini belirtmek üzere dedi ki:

- Ebû Kuhâfe'nin oğluna, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in önüne geçip namaz kıldırmak yakışmazdı...

Hz. Ebû Bekir'i ve onun üstün edebini daha iyi anlayabilmek için bir hususa işaret etmekte fayda var:

Araplarda bir âdet vardı. Övünmek istedikleri zaman, adlarıyla, künye veya lakaplarıyla kendilerinden söz ederlerdi. Övünmeyi düşünmedikleri, tevâzu gösterdikleri zaman da, baba veya dedelerinin adıyla kendilerinden bahsederlerdi. Hz. Ebû Bekir'in, kendisinden söz ederken, Ebû Kuhâfe'nin oğlu diye babasının künyesini kullanması, herkesçe bilinen tevâzuunu bir kere daha ispatlamaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Birbiriyle anlaşmazlığa düşen kimselerin arasını bulmak ve böylece müslümanların birbirine olan bağlılığının zedelenmesine meydan vermemek faziletli bir davranış, ayrıca idareci ve yönetici durumundaki kimseler için bir görevdir.
2. Hz. Ebû Bekir, Peygamber *aleyhisselâm*'a karşı saygının zirvesinde olan büyük bir insandır.
3. Namazda sübhânallah demek, namazı bozmaz. Zira namaz gibi bu söz de bir zikirdir.
4. Erkekler sübhânallah diyerek, kadınlar da el çırparak imâmı ikaz ederler.
5. Mecbur kalınınca, vücudu kıbleden çevirmemek şartıyla sağa sola bakmak namazı bozmaz.
6. Safları yararak öne geçmek sadece imamın hakkıdır.
7. Kendisinden üstün bir kimseye imam olmak câizdir.

32- باب فضل ضعفة المسلمين والفقراء والخاملين

GÜÇSÜZ MÜSLÜMANLAR İLE FAKİRLERİN VE ADI SANI ANILMAYANLARIN DEĞERİ

Âyet

قال اللَّه تعالى: {وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ }

"Sabah akşam Rablerine dua ederek O'nun rızasını kazanmaya çalışanlarla beraber sıkıntılara karşı dayan. Gözlerini onlardan ayırma." Kehf sûresi (18), 28

Peygamber Efendimiz'in fakir ve kimsesiz müslümanlarla beraber oturup kalkması, Mekke'nin kendini beğenmiş zenginlerinin canını sıkıyordu. Onlara göre fakirler ayrı bir sınıftı. Böyle olduğu için de herkesin kendine denk olanlarla beraber oturup kalkması gerektiğini düşünüyorlardı.

Bu müşrikler bazı konuları görüşmek üzere Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldiklerinde, Habbâb İbni Eret, Suheyb-i Rûmî ve Bilâl-i Habeşî gibi kölelerin ve diğer yoksulların, en azından kendileri gidene kadar dışarı çıkmalarını istediler. Bunun

üzerine, yukarıdaki âyet-i kerîme nâzil oldu. Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem'ine hitâben, sen o adamların dediklerine bakma. Sabah akşam sadece Rablerinin rızâsını kazanmak için ibadet edip duran o yoksul, ama samimi müslümanları, kâfirlerin sözüne bakarak yanından kovma. Allah'ın kendilerinden râzı olduğu insanlar bu yoksul ve kimsesiz mü'minlerdir. Sen hep onlarla birlikte olmaya bak. Malına, mülküne güvenip şımaran o adamları kazanmak pahasına da olsa, fakir müslümanları gücendirme, buyurdu.

Hadisler

254– عن حَارِثَة بْنِ وهْب رضي اللَّه عنه قال : سمعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « ألا أُخبِرُكُمْ بِأَهْلِ الجَنَّةِ ؟ كُلُّ ضَعيفٍ مُتَضَعِّفٍ لَوْ أَقْسَم عَلَى اللَّه لأبرَّه ، أَلاَ أُخبِرُكُمْ بأَهْلِ النَّارِ؟ كُلُّ عُتُلٍّ جَوَّاظٍ مُسْتَكْبِرٍ » . متفقٌ عليه .

« الْعُتُلُّ » : الْغَلِيظُ الجافِي . « والجوَّاظُ » بفتح الجيم وتشديدِ الواو وبِالظاءِ المعجمة وَهُو الجمُوعُ المَنُوعُ ، وَقِيلَ : الضَّخْمُ المخْتَالُ فِي مِشْيَتِهِ ، وقيلَ : الْقَصِيرُ الْبَطِينُ .

254. Hârise İbni Vehb *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'i* şöyle buyururken işittim dedi:

"Size cennetlikleri bildireyim mi? Onlar hem zayıf oldukları hem de halk tarafından zayıf görüldükleri için kimsenin önemsemediği ve fakat şöyle olacak diye yemin etseler, isteklerini Allah'ın gerçekleştireceği kimselerdir.

Size cehennemliklerin kimler olduğunu söyleyeyim mi? Katı kalbli, kaba, cimri ve kurularak yürüyen kibirli kimselerdir."

Buhârî, Eymân 9, Tefsîru sûre (68), 1, Edeb 61; Müslim, Cennet 47. Ayrıca bk. Tirmizî, Cehennem 13; İbni Mâce, Zühd 4

Hârise İbni Vehb

Huzâa kabilesinden olup Hz. Ömer'in üvey oğludur. Hz. Ömer'in oğlu Ubeydullah'ın ana bir kardeşidir. Kûfe'de yaşadığı bilinmektedir. Hz. Peygamber'den 6 hadis rivayet eden Hârise hakkında fazla bilgi yoktur. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İnsanları dış görünüşleriyle ele almak, onları giyimlerine kuşamlarına göre değerlendirmek bizim en zayıf yanlarımızdan biridir. Hadîs-i şerîf bu tür değerlendirmelerin ne kadar yanlış ve yanıltıcı olduğuna, insanları kabuğa ve kalıba göre değil, kalb ve gönül zenginliklerine göre değerlendirmenin gereğine işaret etmektedir.

En değerli incilerin gösterişsiz istiridye kabukları içinde yattığı gibi, sâde ve basit kıyafetler içinde ne cevherler yatar; ama mâlum alışkanlığımız sebebiyle biz onların farkında olmayız.

İbrahim Hakkı Erzurûmî hazretlerinin dediği gibi:

Harâbât ehline hor bakma, Şâkir
Defîneye mâlik vîrâneler var

Göz ucuyla bakıp geçtiğimiz veya bakmaya değer bulmadığımız niceleri, eli öpülecek insanlardır. Onlar Allah katında öyle hatırlı kişilerdir ki, "Vallahi bu iş şöyle olacak" diye yemin etseler, Allah Teâlâ onların yeminini yerine getirir. Kur'ân-ı Kerîm, **"Biz o ülkedeki güçsüz sayılanlara iyilikte bulunmak, onları önderler seviyesine çıkarmak ve onları ötekilerin yerine mirasçı kılmak istiyorduk"** [Kasas sûresi (28), 5] şeklindeki âyet-i kerîmelerle, Cenâb-ı Hakk'ın dâima bu nevi insanların yanında olduğunu ve onları güçlü zorbalara karşı koruduğunu anlatır.

Halkımızın *Veysel Karânî* diye bildiği *Üveysü'l-Karenî*'nin, *"tâbiîn neslinin en hayırlısı olduğunu"* söyleyen Peygamber Efendimiz, Hz. Ömer'e ve diğer sahâbîlere onun hakkında bir tavsiyede bulunmuş ve:

"Üveys bir şey hakkında Allah'a yemin edecek olsa, muhakkak Allah onun yeminini yerine getirir, duasını kabul eder. Duası makbul bir zât olduğu için, eğer kendinize dua ve istiğfâr ettirebilirseniz ettirin" buyurmuş ve görmediği Üveys'in belli başlı özelliklerini söyleyerek onu tanıtmıştı (Müslim, Fezâilü's-sahâbe 224).

Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra Üveys Medine'ye gelince, Hz. Ömer Resûlullah'ın bu kara sevdâlı âşığını bulmuş, Efendimiz'in sözlerini ona nakletmiş ve kendisine dua ettirmişti. Daha sonra da kendisi hakkında Kûfe valisine bir tavsiye mektubu yazmayı teklif ettiği halde Üveys buna yanaşmamış, onu çok iyi tanıyan birinin söylediği üzere, kuru bakır tam takır evine sessiz sedâsız dönüp gitmişti. Bir zaman sonra halk onun ne büyük biri olduğunu anlayınca, Üveys memleketini bırakıp meçhul bir diyarın yolunu tutmuştu.

Hadîs-i şerîfte *"şöyle olacak diye yemin etseler, isteklerini Allah'ın gerçekleştireceği"* söylenen bu kimseler, Allah rızasından başka bir şey düşünmeyen, gösterişe hiç değer vermeyen kimselerdir. Dağınık hâllerine bakıp da onları küçümsemeye kalkanlar yanılır ve aldanırlar. Zira bu Allah dostları **"Takvâ elbisesi daha hayırlıdır"** [A`râf sûresi (7), 26] âyet-i kerîmesini kendilerine düstur edinmişlerdir.

Hadîs-i şerîfte sözü edilen cehennemliklere gelince, onlar bu mütevâzi insanların aksine, kendini beğenmiş, büyüklük taslayan kimselerdir. Yemek içmekten başka düşünceleri yoktur. Ellerine geçen malın nereden geldiğine bakmazlar. *"Haram helâl ver Allahım / Çoluk çocuk yer Allahım"* zihniyetine sahip olan zâlim ve katı insanlardır. Çalımlı tavırları, kurumlu yürüyüşleri ile kendilerini kabul ettirmek ve saygı toplamak isterler. Bunların Allah katında beş paralık değeri yoktur. Zira Allah Teâlâ **"büyüklük taslayanları sevmez"** [Nahl sûresi (16), 23].

İşin garibi ve üzücü yanı şudur ki, bu kendini beğenmiş adamlar, ilâhî gazaba hedef olan davranışları yüzünden cehenneme doğru gittiklerinin farkında bile değildirler.

Bu hadisi 615 numarayla tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennetliklerin ve cehennemliklerin ayrı ayrı özellikleri vardır.

2. Allah Teâlâ sevdiği kullarının isteklerini geri çevirmez.

3. Müslümanlara karşı son derece mütevâzi olmak, gönüllerini hiçbir şekilde incitmemek gerekir.

4. Kibir, gurur ve kendini beğenme, cehennemliklerin özellikleridir. Allah Teâlâ bu huylara sahip olanları sevmez.

255- وعن أَبي العباسِ سهلِ بنِ سعدٍ الساعِدِيِّ رضي اللَّه عنه قال : مرَّ رجُلٌ على النَبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالَ لرجُلٍ عِنْدهُ جالسٍ : « ما رَأْيُكَ فِي هَذَا ؟ » فقال : رَجُلٌ مِنْ أَشْرافِ النَّاسِ هذا وَاللَّهِ حَريٌّ إِنْ خَطَب أَنْ يُنْكَحَ وَإِنْ شَفَع أَنْ يُشفَّعَ . فَسَكَتَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ثُمَّ مَرَّ رَجُلٌ آخرُ ، فقال له رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا رأْيُكَ فِي هَذَا ؟ » فقال : يا رسولَ اللَّه هذا رَجُلٌ مِنْ فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ ، هذَا حريٌّ إِنْ خطَب أَنْ لا يُنْكَحَ ، وَإِنْ شَفَع أَنْ لا يُشَفَّعَ، وَإِنْ قَالَ أَنْ لا يُسْمع لِقَوْلِهِ . فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « هَذَا خَيْرٌ من مِلءِ الأَرْضِ مِثْلَ هذَا» متفقٌ عليه .

قوله : « حَرِيٌّ » هو بفتحِ الحاءِ وكسر الراءِ وتشديد الياءِ : أَيْ حقِيقٌ . وقوله: «شَفَعَ» بفتح الفاءِ .

255. Ebü'l-Abbas Sehl İbni Sa`d es-Sâidî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gün Hz. Peygamber'in yanından bir adam geçti. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* yanında oturan kimseye:

- "Şu adam hakkında ne dersin?" diye sordu. O da:

- Bu zât ileri gelen hatırlı kişilerden biridir. Vallahi böyle bir adam bir kıza tâlip olsa evlendirilmeye, birine aracılık yapsa sözü dinlenmeye lâyıktır, diye cevap verdi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir şey söylemedi.

Sonra oradan biri daha geçti. Peygamber *aleyhisselâm* yine yanında oturana:

- "Ya bu adam hakkında ne dersin?" diye sordu. Bu defa o zât:

- Yâ Resûlallah! Bu adam fakir müslümanlardan biridir. Bir kıza tâlip olsa, istediği kız verilmez. Birine aracılık etse, ricası kabul edilmez. Konuşmaya kalksa, sözü dinlenmez, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Bu sonuncu adam, öteki gibi dünya dolusu adamdan daha hayırlıdır."

Buhârî, Nikâh 15, Rikak 16. Hadis Müslim'de yoktur. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 5

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfte itibarlı ve hatırlı olmanın zenginlik ve fakirlikle ilgisi ele alınmakta ve insanların değer ölçülerinden biri sergilenmektedir. Çoğu kimseye göre değer ve itibarın ölçüsü, varlık ve zenginliktir.

Şunu öncelikle belirtelim ki, bu hadiste Efendimiz'in sorularına cevap veren kimsenin yaptığı gibi, zenginin fakirden üstün olduğunu, bir genelleme yaparak söylemek doğru değildir. Çünkü zenginlik ve fakirlik Allah Teâlâ'nın bizi denemek için kullandığı birer

imtihan aracıdır. Sahip oldukları maddî imkân sebebiyle zenginlerin Allah'a şükredip etmemesi nasıl bir imtihan ise, fakirlerin yoksulluğa sabredip etmemesi de aynı derecede ve aynı ağırlıkta bir imtihandır. Herkesin bir imtihana tâbi tutulduğu Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatılmaktadır:

"Biz yeryüzündeki her şeyi yer için bir süs yaptık ki, insanları deneyelim. Bakalım hangisi en güzel işleri yapacak" [Kehf sûresi (18), 7].

"Bir deneme olarak sizi hayırla da, şerle de imtihan ederiz" [Enbiyâ sûresi (21), 35].

Demek ki hayır ve şer, zenginlik ve fakirlik birer imtihan aracıdır. Peygamber Efendimiz'in *"hem fakirlik fitnesinin, hem zenginlik fitnesinin şerrinden Allah'a sığınması"* (Buhârî, Daavât 45), her ikisinin de birer imtihan aracı olduğunu kesinlikle göstermektedir.

Resûl-i Muhterem Efendimiz muhtelif hadislerinde, yerli yerinde kullanılmak şartıyla maddî zenginliğin iyiliğini belirtmiştir:

Amr İbni Âs'a *"İyi bir kimsenin elinde iyiye kullanılan mal ne iyidir"* buyurmuştur (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 197, 202) .

Sa`b İbni Ebû Vakkâs'a:

"Mirasçılarını zengin bırakmak, onları muhtaç bırakıp da halka avuç açtırmaktan hayırlıdır" buyurmuştur. (Buhârî, Cenâiz 36, Vesâyâ 2, Nefekât 1, Merdâ 16, Daavât 43, Ferâiz 6; Müslim, Vasıyyet 5).

Ebû Zer el-Gıfârî'ye:

"Varlıklılar kıyamet gününde yoksul kalacaktır. Ancak Allah Teâlâ'nın verdiği malı dört bir yana dağıtan ve o malla iyi işler yapanlar yoksul kalmayacaklardır" buyurmuştur (Buhârî, Rikak 13).

Zenginliğin lehinde daha başka hadîs-i şerîfler de vardır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz maddî zenginlikten çok mânevî zenginliği tavsiye etmiş ve bunu:

"Zenginlik mal mülk ile değildir. Asıl zenginlik gönül zenginliğidir" diye ifade buyurmuştur (Buhârî, Rikak 15; Müslim, Zekât 120). Gönlü zengin olmayan kimse, maddî bakımdan ne kadar zengin olursa olsun, onun hiçbir değeri yoktur. Böyle bir gönül fakirinin elindeki servet, onu Allah'a yaklaştırmak yerine, gittikçe uzaklaştırır. Böylesi mânevî fakirlerden ve onlar gibi olmaktan Allah'a sığınmak gerekir.

Herkes dünyaya imtihan edilmeye getirildiğine göre, insanın gayesi bu imtihanı kazanmak olmalıdır. Bunun yolu da dünyaya gönül bağlamamak, dünya malının esiri olmamak ve ona gönlünü kaptırmamaktır.

Peygamber Efendimiz'in dünyaya bağlanmama konusundaki bu kabil buyruklarına bakarak onun fakirliği zenginliğe tercih ettiği sanılmamalıdır. Maddî fakirliği Resûl-i Ekrem Efendimiz hiçbir zaman arzu etmemiştir. Tam aksine *"herşeyi unutturan fakirlik ile insanı azdıran zenginlik"* karşısında uyanık olmayı tavsiye etmiştir (Tirmizî, Zühd 3). Zira Allah'ı unutturup isyan ettiren fakirlik ile insanı azdırıp günah bataklığına düşüren zenginlik aynı derecede tehlikelidir.

Sünen-i Tirmizî'de geçen:

“Allahım beni miskin olarak dirilt, miskin olarak öldür” hadisine bakarak Hz. Peygamber’in fakirliği zenginliğe tercih ettiğini sananlar olmuştur. Bu kanaat yanlıştır. Zaten ona nisbet edilen bu hadis de zayıftır **(Fethü’l-bârî, XI, 279, Rikak 16).** Hayatının ilk dönemlerinde fakir olan Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, İslâmiyet’in süratle yayılıp düşmanlarını birer birer dize getirmesi üzerine zengin olmuştur. Ama o zenginliği mal biriktirmek değil, elindeki serveti muhtaçlara dağıtmak şeklinde anlamış, öyle yapmış, sâde ve mütevâzi bir hayat sürmeyi tercih etmiştir. *“Allahım! Muhammed ailesine, ancak yetecek kadar rızık ver!”* diye dua etmiştir (Buhârî, Rikak 17; Müslim, Zühd 19). Onun yumuşak baktığı fakirlik, işte böyle bir fakirliktir. Yoksul olmayı, ona buna avuç açmayı hiçbir zaman istememiş, böyle olmaktan Allah’a sığınmıştır. Elinde olan maddî imkânı Allah’ın gösterdiği yerlere harcayan, ailesinin zaruri ihtiyaçlarına yetecek kadar dünyalığa râzı olan kimse, ideal bir hayat tarzına sahiptir. Hz. Peygamber’in yaptığı da budur.

Bütün varlıkların Allah’a muhtaç olması anlamında bir fakirlik daha vardır. Böylesi fakirlik, yaratılmışların ayrılmaz birer özelliğidir. Bu durum Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle belirtilir:

“Ey insanlar! Siz Allah’a muhtaçsınız. Allah ise, kimseye ihtiyacı bulunmayan ve övülmeye lâyık olandır” [Fâtır sûresi (35), 15].

Sonuç olarak şunu söyleyelim:

İlk plânda zengini fakire veya fakiri zengine tercih etmek mümkün değildir. Konuya genel olarak bakıldığında, malını Allah yolunda harcayan zengini, daha çok sevap kazanacağı için fakire üstün tutmak gerekecektir. Fakat mutasavvıfların çoğunluğu, yokluklara göğüs germek suretiyle nefsini kötü hâllerden arıtan sabırlı fakiri zengine tercih etmişlerdir. Tokgözlü bir fakirin cimri bir zenginden kat kat üstün olduğunda şüphe yoktur. Ama dünya varlığının kendisini şımartmadığı bir zengin, yaptığı hayırların yanısıra, kötü hâllerden arınmak için de üstün gayret sarfetmişse, onun daha üstün olacağı şüphesizdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yoksul oldukları gerekçesiyle fakirleri hor görmek doğru değildir. Allah’ın rızasını kazanmış bir fakir, Allah yolundan uzak duran milyarlarca zenginden daha üstündür.
2. Bir insanın değeri, soyu sopuyla, sahip olduğu makam ve mevki ile ölçülemez. İnsanı değerli kılan, Allah’a karşı beslediği üstün saygıdır, takvâdır.
3. Evlenirken erkekte ve kadında dindarlık aranmalıdır. Geçici olan maddî zenginlik önemli değildir.

256– وعن أَبي سعيدٍ الخدري رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «احْتجَّتِ الجنَّةُ والنَّارُ فقالت النَّارُ : فيَّ الجبَّارُونَ والمتَكَبِّرُونَ ، وقَالتِ الجَنَّةُ : فيَّ ضُعفَاءُ النَّاسِ ومسَاكِينُهُم فَقَضَى اللَّهُ بَيْنَهُما : إنَّكِ الجنَّةُ رحْمتِي أَرْحَمُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ ، وَإنَّكِ النَّارُ عَذابِي أُعذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ ، ولِكِلَيكُمَا عَلَيَّ مِلؤُها » رواه مسلم .

256. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Cennet ile cehennem münakaşa ettiler.

Cehennem:

- Bende zorbalar ve kibirliler var, dedi.

Cennet:

- Bende yalnız zayıflar ve yoksullar var, dedi.

Bunun üzerine Allah Teâlâ onların çekişmesini şöyle halletti:

- Ey cennet! Sen benim rahmetimsin, dilediğime seninle merhamet ederim. Ey cehennem! Sen de benim azâbımsın. Dilediğime seninle azâb ederim. Ben her ikinizi de dolduracağım.”

Müslim, Cennet 34; Buhârî, Tefsîru sûre (50), 1, Tevhîd 25. Ayrıca bk. Tirmizî, Cennet 22

Açıklamalar

Hadisimizde cennet ile cehennemin birbiriyle çekiştiğinden söz edilmektedir. Bu çekişme, kendisinin daha çok işe yaradığını ve ötekinden daha makbul olduğunu ileri sürmekten ibarettir. Cehennem, kötüleri cezalandırmakla, cennet ise halkın hor gördüğü kimseleri barındırmakla iftihar etmiştir.

Hadîs-i şerîfin bazı rivayetlerinde, cennetle cehennemin konuşması biraz daha farklı şekildedir. Buna göre cehennem kibirli ve zorba adamlara tahsis olunduğunu söyleyince, cennet buna hayret etmiş, kendisine halkın sadece zayıfları ile horgörülen kesiminin geldiğini belirtmiştir.

Allah Teâlâ verdiği cevapla her ikisini de yatıştırmış, birine rahmetinin, ötekine de azâbının tecelli ettiği yer olduğunu söylemiş ve böylece üstünlük iddiasının doğru olmadığını belirtmiştir.

Âyetlerden ve başka hadislerden bildiğimize göre, cennete ve cehenneme girecek olanlar, sadece bu gruplardan ibaret değildir. Kibirli ve zâlim olanlar, cehennem halkının çoğunluğunu meydana getireceği için özellikle onların adı verilmiştir. Zayıf, ezilen, horlanan ve kendilerine değer verilmeyen kimseler de cennetliklerin çoğunluğunu meydana getireceklerdir.

Cennet ile cehennemin görüşüp konuşmasını aklın kabul edemeyeceği düşüncesiyle hadîs-i şerîfi yadırgayanlar olabilir. Böyle düşünenlere, bu anlatım tarzının bir temsil olduğunu söyleyerek cevap vermek mümkündür. Fakat bir mü’min için şöyle düşünmek daha uygun olur:

Biz sadece insanlar âlemi hakkında fikir ve kanaat sahibiyiz. Hayvanlar, bitkiler ve cansız olduğunu söylediğimiz diğer varlıklar hakkında bilgi sahibi değiliz. Halbuki Kur’ân-ı Kerîm’de onların da bir ibadeti ve bir tesbihi olduğu, onların da Allah Teâlâ’dan korktuğu belirtilmektedir:

“Yedi gök ile yeryüzü ve bunların bütün içindekiler O’nu tesbih eder. O’nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki, siz onların tesbihini anlamazsınız” [İsrâ sûresi (17) 44].

“Öyle taşlar vardır ki, Allah korkusundan düşüp yuvarlanır” [Bakara sûresi (2), 74].

Gerçek böyle olmakla beraber biz onların ne ibadetleri, ne de Allah’dan nasıl korktukları hakkında en ufak bilgiye sahip değiliz. Bu sebeple cennetle cehennemin konuşmalarını mümkün görmeyerek reddetmek akla, ilme ve dinî esaslara uygun değildir.

Cehennemin konuştuğu, Kur’ân-ı Kerîm’de bir başka münasebetle geçmektedir. Günahkârlar cehenneme atıldığında Allah Teâlâ azâbının tecelli ettiği bu yere:

- Doldun mu? diye soracak, o da:

- Daha var mı? diye cevap verecektir [Kaf sûresi (50), 30]. Bu hadisi 616 numarayla tekrar göreceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennet ve cehennemin konuşması mecâzî olabilir. Ama Allah Teâlâ izin verince, birbiriyle gerçekten konuşmuş olabilirler.
2. Cennet hor ve hakir görülerek itilip kakılan ve ezilen çaresiz mü’minlerin ağırlanacağı bir yerdir.
3. Cehennem insanlara haksızlık ederek onları ezen zalimler ile burnu Kaf Dağı’nda olan kibirlilerin yeridir.
4. İyi ile kötü, doğru ile yanlış insana bildirilmiştir. İyi ile doğruyu tercih eden kimse kendi seçimiyle cennete, kötü ile yanlışı tercih eden kimse de yine kendi seçimiyle cehenneme gidecektir.

257- وعن أَبي هريرة رضي اللَّه عنه عن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّهُ لَيأتي الرَّجُلُ السَّمِينُ العْظِيمُ يَوْمَ الْقِيامةِ لا يزنُ عِنْد اللَّه جنَاحَ بعُوضَةٍ » متفقٌ عَلَيه .

257. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kıyamet günü, dünyada büyük diye tanınan iriyarı bir adam çıkagelir. Halbuki onun Allah yanında sinek kanadı kadar bile değeri yoktur.” Buhârî, Tefsîru sûre (18), 6; Müslim, Münâfikûn 18

Açıklamalar

Allah Teâlâ’nın değer ölçüsüyle insanların değer ölçüsü çok farklıdır. Kılığı kıyafeti yerinde olan bir kimse, üzerimizde iyi tesir bırakabilir. Halbuki -8 numaralı hadîs-i şerîfte gördüğümüz üzere- Cenâb-ı Hak bizim yüzümüzün güzelliğine, boyumuzun posumuzun endamlı oluşuna göre değil, kalblerimizin temiz ve düzgün, ibadetlerimizin mükemmel oluşuna göre değer vermektedir. Bizim ölçülerimizin hatalı olduğu Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle anlatılır:

“Onları gördüğün zaman iriyarı cüsseleri hoşuna gider. Konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Onlar tıpkı elbise giymiş kütükler gibidir” [Münâfikûn sûresi (63), 4].

Demekki bizim ölçülerimiz görünüşü esas aldığı, mânaya ve öze dayanmadığı için sağlam değildir. Bizim gözümüzü kamaştıran makam ve şöhret, idrâkimizi yanıltan iri göbekli bir vücut, ilâhî terazide sinek kanadından daha hafif ve değersizdir. Şu hâlde insanları değerlendirirken şekle, görüntüye, makam ve mevkiye değil, davranışların, fiil ve hareketlerin dürüstlüğüne, dinimizin ortaya koyduğu ölçülere uyup uymadığına bakmamız gerekecektir.

Yaldızlı sözler, câzip konuşmalar da bizi yanıltan hususlardan biridir. Yapmadıklarını söyleyen, hatta inanmadıkları bazı değerleri benimsiyormuş gibi konuşan ve böylece insanları aldatan kimseler her devirde olagelmiştir. İnsanları sadece sözlerine bakarak değerlendirmeye kalkarsak yanılabiliriz. Asıl bakmamız gereken, insanların hayat tarzları ve ahlâkî davranışlarıdır.

Evlilik meselesi de yanıldığımız sâhalardan biridir. İnsanları değerlendirme ölçümüz hatalı olduğu için bu konuda çoğu zaman yanlış karar veririz. Evlilik konusundaki isteğini değerlendireceğimiz kimsede herşeyden önce İslâmî bir şahsiyet ve ağırbaşlılık aramalıyız. Allah korkusundan yoksun birinin zengin olmasına veya tanınmış bir aileden gelmesine hiç önem vermemeliyiz.

Yaygın zaaflarımızdan biri de, kıymetli bir sözü hep şöhret ve itibar sahibi kimselerden beklemektir. Böyle yapacağımıza, sözün kalitesine baksak, bir değer ifade edip etmediğini araştırsak daha isabetli davranmış oluruz. Her iyi ve değerli şeyi tanınmış kimselerde, zengin ve varlıklı insanlarda aramaya kalkarsak Câhiliye devri halkının derekesine düşmüş oluruz. Onlar Allah Teâlâ'nın Resûl-i Ekrem Efendimiz'i peygamber seçmesini doğru bulmuyor ve:

"Bu Kur'ân, Mekke ve Tâif gibi iki şehrin birinden bir büyük adama indirilmeli değil miydi?" [Zuhruf sûresi (43), 31] diye itiraz ediyorlardı. Zira onlar büyüklüğü şöhrette ve zenginlikte arıyorlardı.

Güzel dinimiz ne fakiri zenginden, ne de zengini fakirden üstün tutar. Üstünlük ölçüsünü Kur'ân-ı Kerîm şöyle ortaya koymuştur:

"Allah katında en değerliniz, ona karşı gelmekten en çok sakınanlarınızdır" Hucurât sûres (49), 13

Mukaddes kitabımız zengin fakir ayırımı yapmamıştır. Zenginlik söz dinlemeyen, kolay kolay yola gelmeyen bir ata benzetilirse, fakirlik de aynı şekilde inatçı bir at sayılabilir. Onun da üzerinde durmak yiğitlik ve mahâret ister. Yerine göre fakirlik, insanı baştan çıkaran zenginlikten, zenginlik de insanı Allah'a isyan ettiren fakirlikten daha hayırlıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanların değer ölçüsü sağlam esaslara dayanmadığı için çoğu zaman yanıltıcıdır.
2. Allah Teâlâ insanı görünüşüne göre değil, dînî yaşayışına bakarak değerlendirir.

258– وعنه أَنَّ امْرَأَةً سوْداءَ كَانَت تَقُمُّ المسْجِد ، أَوْ شَابّاً ، ففقَدَهَا ، أو فقده رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَسأَلَ عَنْهَا أَوْ عنْهُ ، فقالوا: مات. قال : « أَفَلا كُنْتُمْ آذَنْتُمُونِي » فَكَأَنَّهُمْ صغَّرُوا أَمْرَهَا ، أَوْ أَمْرهُ ، فقال : دُلُّونِي عَلَى قَبْرِهِ » فدلُّوهُ فَصلَّى عَلَيه ، ثُمَّ قال : « إِنَّ هَذِهِ الْقُبُور مملُوءَةٌ ظُلْمةً عَلَى أَهْلِهَا ، وإِنَّ اللَّه تعالى يُنَوِّرُهَا لَهُمْ بصَلاتِي عَلَيْهِمْ » متفقٌ عليه .

قوله : « تَقُمُّ » هو بفتحِ التَّاءِ وَضَمِّ الْقَافِ : أَيْ تَكنُسُ . « وَالْقُمَامةُ » : الْكُنَاسَةُ . «وَآذَنْتُمونِي » بِمدِّ الهَمْزَةِ : أَيْ : أَعْلَمتُمُونِي .

258. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, siyah bir kadın -veya siyah bir genç- Mescid-i Nebevî'yi süpürürdü. Bir ara Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* o kadını -veya genci- göremeyince onun nerede olduğunu sordu.

- Öldü, dediler. Hz. Peygamber:

- "Bana haber verseydiniz ya!" buyurdu. Sahâbîler o kadını -veya genci- önemsememişlerdi. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* sözüne devamla **"Bana mezarını gösterin"** buyurdu. Mezarını gösterdiler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onun cenaze namazını kıldıktan sonra şöyle buyurdu:

"Bu kabirler orada yatanlar için zifirî karanlıktır. Üzerlerine kılacağım namaz sebebiyle Allah Teâlâ onların kabirlerini aydınlatır."

Buhârî, Salât 72, Cenâiz 67; Müslim, Cenâiz 71. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 57; İbni Mâce, Cenâiz 32

Açıklamalar

Çok güzel bir atasözümüz var: "Her geceyi kadir bil, her geçeni hızır bil."

Kimseyi küçümsemeden herkese saygıyla bakmayı tavsiye eden bu atalar öğüdü, insana insan olduğu için değer vermek gerektiğini ortaya koyar. Zira insanları kendi peşin hükümlerimizle değerlendirmek çoğu zaman bizi yanıltır. Yukarıdaki hadîs-i şerîfte ashâb-ı kirâmın bile böyle bir değerlendirme sonucu yanıldıklarını görüyoruz. Ebû Hüreyre r*adıyallahu anh* bu hâli "Sahâbîler o kadını -veya genci- önemsememişlerdi" diye anlatmaktadır.

Hadisimizde kendisinden bahsedilen hanım, *Ümmü Mihcen* adında, bizim Arap bacılarımıza benzeyen değerli bir insandı. Rivayetlerin çoğu böyledir. Fakat bazı rivayetlerde bu zâtın siyah bir genç olduğu belirtildiği için iki ihtimâl de bahis konusu edilmiştir.

Ona niçin değer verilmemişti?

Önce rengi, sonra da yaptığı iş sebebiyle. Yaptığı iş, mescidi süpürmekten ibaretti. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ona değer vererek önemli bir insan olduğunu göstermesi, yaptığı işin de değerli olduğunu belirtmektedir. Kim bilir belki de o hanım bu üstün dereceyi, Mescid-i Nebevî'yi süpürdüğü için elde etmiştir.

Hadisimizin idareci olanlara ayrıca bir mesajı var: İdaresi altında çeşitli insanlar bulunan bir kimse, tıpkı Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yaptığı gibi, önemli önemsiz demeden, bütün personeli ile ilgilenmeli, problemlerini öğrenip yaralarına merhem olmaya çalışmalıdır.

Peygamber Efendimiz'in kabirler hakkında söyledikleri de bizi düşündürmelidir. Günlük hayatımızdan biliriz ki, bir iki saat elektrik kesilmesi bile bizi üzer, canımızı sıkar. O sırada ele geçirdiğimiz mum ışığı bile çoğumuzu memnun etmez; daha bol ışık isteriz. Halbuki bizim yarınki evimiz, kaçıp kurtulma imkânı bulunmayan o son durağımız, Efendimiz'in ifadesiyle, *"Orada yatanlar için zifirî karanlıktır."* Âyetlerin ve hadislerin bize haber verdiğine göre, kabrin o zifirî karanlığını aydınlatacak ışığı insan buradan götürür.

Kış ayları yaklaşmadan yakıt tedârikine, erzak teminine çalışırız. Hiç birimiz "Belki bu sene kış üç ay geç gelir" diye düşünmeyiz. Kışın mutlaka geleceği nasıl bir gerçekse, ölümün er geç yakamıza yapışacağı da şaşmaz bir gerçektir. Üstelik ölüm gerçeği kış mevsimi gibi de değildir. O çoğu zaman habersiz gelir. Geleceğini soğuk bir rüzgârla olsun duyurmaz. Âniden kapımızı çalar ve karşımıza dikiliverir. Bugüne kadar birine mühlet verdiği de duyulmamıştır.

İşte bu sebeple ölümü tabiî karşılamak ve ona hep hazırlıklı olmak gerekir.

Hadisimizde cenaze namazına dair bilgiler de bulunmaktadır. Buna göre, Cenaze namazı kılınmadan defnedilen kimsenin kabri başında daha sonra cenaze namazı kılınabilir.

Cenaze namazı kılındıktan sonra defnedilen bir kimsenin kabri başında tekrar cenaze namazı kılınabilir mi? Bu konu tartışmalıdır. Kısaca belirtmek gerekirse **İmam Şâfiî** ve **Ahmed İbni Hanbel**'e göre tekrar kılınabilir. **Hanefîlere** ve **Mâlikîlere** göre ise cenaze namazı bir defa kılındıktan sonra bir daha kılınmaz. Resûlullah Efendimiz'in kılmasına gelince, kılacağı namazın kabirleri aydınlatması özelliği Allah tarafından sadece ona verilmiştir. Başkasının böyle bir yetkisi yoktur. Ayrıca farzlar sadece bir defa yapılır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hiç kimseyi küçük görmemeli, herkese değer vermelidir.
2. Kendileriyle bir arada yaşanılan kimseler aranıp sorulmalıdır.
3. İyi insanların cenaze namazını kılmaya çalışmalıdır.
4. Mescidleri temiz tutmak, onların temizliği ile meşgul olmak Allah katında değerli bir iştir.
5. Hz. Peygamber'in -benzeri olaylarda da görüldüğü gibi- kabirdekilere şefaat ettiği bilinmektedir.

259– وعنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « رُبَّ أَشْعثَ أغبرَ مدْفُوعٍ بالأَبْوَابِ لَوْ أَقْسمَ عَلَى اللَّهِ لأَبرَّهُ » رواه مسلم .

259. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu söyledi:

"Saçı başı dağınık, eli yüzü tozlu, kapılardan koğulmuş öyleleri vardır ki, bu şöyle olacak diye yemin etseler, Allah onların dediğini yapar." Müslim, Birr 138, Cennet 48

Açıklamalar

Görünüşe, kılık kıyafete pek önem veririz. İnsânî değerlerden yoksun basit kimseler, düzgün kıyafetleriyle üzerimizde iyi bir tesir bırakarak bizi kandırabilirler. Merhum Nasreddin Hoca'nın "Ye kürküm ye!" diye işaret ettiği, bizim bu sakat ölçümüzdür.

İyi insanlar ve Allah katında değerli kimseler ise, görünüşlerini düzeltmeye değil, gönül dünyasını aydınlatmaya, iyi bir müslüman olmaya önem verirler. Allah adı anılınca samimiyetle titreyen bir kalbe sahip olmak isterler. Kabuktan çok, onun içindeki öze bakarlar. Bu sebeple de insanın hasını bulma konusunda yanılmazlar.

Maddî durumu iyi olmayanların arasında mükemmel insanlar, mânevî bakımdan yücelmiş kimseler vardır. Kıyafete önem vermedikleri için veya giyecek doğru dürüst elbiseleri bulunmadığı için pejmürde bir görünüme sahip olan bu insanlara birçokları değer vermez. Hatta onların kendilerine yaklaşmalarını, evlerine gelmelerini istemedikleri gibi, yüzlerine bakmaktan bile rahatsız olurlar. İnsanların yanında böylesine değersiz olan bu kimseler içinde Allah'ın veli kulları vardır. Allah Teâlâ onları çok sever ve bir dediklerini iki etmez. Şayet

onlar bir konu hakkında, bu iş şöyle olsun diye Cenâb-ı Hakk'a niyaz etseler, Allah Teâlâ onların dileğini geri çevirmez.

İşte bu sebeple görünüşe aldanmamalıdır. İnsana insan olduğu için değer vermelidir. Basit ve değersiz biriymiş gibi görünen kimselerin iyi birer insan olabileceği her zaman hesaba katılmalıdır.

Bununla beraber saçı başı dağınık, eli yüzü kirli herkesin mutlaka iyi insan olduğu da sanılmamalıdır. Varlıklı oldukları halde tenbellikleri sebebiyle veya zenginliklerini gizlemek düşüncesiyle kötü giyinenler az değildir. Bizim güzel dinimiz, hâli vakti yerinde olanların iyi giyinmelerini, Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine verdiği maddî nimetleri üzerlerinde sergilemelerini arzu eder.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ görünüşe değil, gönül parlaklığına, davranış güzelliğine değer verir.

2. Mal mülk, soy sop gibi geçici değerler, yalnız başına bir şey ifade etmez. Önemli olan iyi bir kul olabilmektir.

3. Basit görünüşlü kimselerin arasında, Allah'ın değer verdiği iyi insanlar bulunduğu unutulmamalıdır.

260– وعن أُسامَة رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « قُمْتُ عَلَى بابِ الْجَنَّةِ ، فَإِذَا عامَّةُ مَنْ دخلَهَا الْمَسَاكِينُ ، وأَصْحابُ الجَدِّ مَحْبُوسُونَ غيْر أَنَّ أَصْحاب النَّارِ قَدْ أُمِر بِهِمْ إِلَى النَّارِ . وقُمْتُ عَلَى بابِ النَّارِ فَإِذَا عامَّةُ منْ دَخلَهَا النِّسَاءُ » متفقٌ عليه . « وَالجَدُّ » بفتحِ الجيم : الحظُّ والْغِني . وقوله : « مَحْبُوسُونَ » أَيْ : لَمْ يُؤذَنْ لهُمْ بَعْدُ فِي دُخُول الجَنَّةِ .

260. Üsâme *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Cennetin kapısında durup baktım. Bir de gördüm ki, içeri girenlerin çoğu yoksullardı. Zenginler ise hesap görmek için alıkonulmuştu. Cehennemlik olduğu kesinleşenlerin de ateşe girmesi emrolunmuştu.

Cehennemin de kapısında durup baktım. Bir de gördüm ki, cehenneme girenlerin çoğu kadınlardı". Buhârî, Rikak 51, Nikâh 87; Müslim, Zikir 93

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, bu hadiste görüldüğü gibi, cennet veya cehennem hayatına dair bilgiler vermiştir. Müstakbel hayatımıza dair bu enteresan bilgiler bizi şaşırtabilir ve "Resûl-i Ekrem'in bahsettiği bu olay ne zaman oldu? Daha kıyamet kopmadı ki! İnsanlar mahşerde toplanıp hesaba çekilmedi ki!" diye düşünmeye sevkedebilir.

Şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir: Bize bu bilgileri veren bir peygamberdir. Hiç kimsenin sahip olamayacağı bilgi edinme yollarına ve imkânlarına sahiptir. Allah Teâlâ ile kendisi arasında vahiy dediğimiz bir bilgi ağı vardır. Bu suretle o, insanların ulaşamayacağı bilgilere kolaylıkla erişir. Mi'rac olayı üzerinde dikkatle düşünülürse, Peygamber

Efendimiz'in bu nevi bilgileri nasıl elde ettiği daha kolay anlaşılır. İleride meydana gelecek olayları Peygamber'ine şimdiden göstermek Allah Teâlâ için elbette bir problem değildir.

Hadîs-i şerîfin fakirlere verdiği müjde ne kadar sevindirici ve gönül okşayıcıdır!.. Yoksulluğun ateşten gömleğine katlanan, hâlinden şikayet etmediği gibi isyana da kalkışmayan gani gönüllü fukarâya ne mutlu!..

Yalnız müjdenin câzibesine kapılıp da eldeki sermayeyi büsbütün yele vermemek lâzım. Cennete girenlerin çoğunun fakir olduğunu öğrendik. Ama bu durum, dinimize göre fakirliğin mutlak surette zenginlikten üstün olduğunu göstermez. İlâhî emirlere uymayan bir fakirin İslâm'da hiçbir değeri yoktur. Fakiri değerli kılan, hâline sabretmesidir; Allah'ın verdiğine şükretmesidir; ibadetlerini ve görevlerini yerli yerince yapmasıdır.

Zenginliğin de tıpkı fakirlik gibi bir imtihan yolu olduğu unutulmamalıdır. Zenginlik çoğu zaman insanları azdırır ve dinin tavsiye ettiği orta yoldan uzaklaştırır. Fakir yokluk çeker ama, zenginlerin düştüğü kötülüklerden, azıp sapmalardan da korunmuş olur. Bu sebeple fakir, içinde bulunduğu durumun kendisi için daha hayırlı olabileceğini düşünerek hâline şükretmelidir.

Hadisimizde fakirlere deniyor ki, şayet hâline sabreder ve Allah'ın rızâsını kazanmaya gayret edersen, cenneti zenginlerden daha kolay kazanırsın. Gösterdiğin bu uysallığın, sabır ve tahammülün mükâfatı olarak da onlardan önce cennete girersin...

Zengin müslümanlara da birtakım görevler düşmektedir. Fakirlere kol kanat germek, yoksulluğun korkunç alevi ile daha fazla kavrulmalarına meydan vermemek, fukaralığın sonucu olarak günah ve isyan bataklığına yuvarlanmalarına engel olmak bu görevlerin başlıcasıdır.

Aslına bakılırsa zenginin fakire yaptığı yardım, kendisine yaptığı yardım demektir. Çünkü zengin, yaptığı bu yardımla fakirin mânen güçlü olan elinden tutmakta ve o güçlü ellerin himmetiyle cennete doğru uçup gitmektedir. Bu sebeple zengin fakire kol kanat gererken, onu, sâyesinde cennete varacağı ve Allah'ın rızâsını kazanacağı bir vesile olarak görmelidir. Zira yaşadıkları bölgede fakirler olmasaydı, zenginler zekâtlarını vermek için kimbilir ne zorluklar çekeceklerdi! Üstelik insanlara yardım etmenin o doyumsuz zevkini tadamayacaklardı.

Hadîs-i şerîfte bir hususa daha dikkatimiz çekiliyor. Zenginler fakirlerle birlikte cennete giremeyeceklerdir. Zira onlar dünyada refah içinde yaşamanın karşılığı olarak servetlerini nereden kazanıp nereye harcadıklarının hesabını vereceklerdir. Bu hesaptan sonra alnı ak olanlar cennete, olmayanlar ise cezalarını çekmek üzere cehenneme gideceklerdir. Şüphe yok ki, mahşerde hesaba çekilmek üzere beklemek, hayâl bile edilemeyecek kadar korkunç ve dayanılmaz bir işkencedir.

Bir hadîs-i şerîfte zenginlerin fakirlerden yarım gün sonra, yani dünya hesabıyla beş yüz sene sonra cennete girebilecekleri bildiriliyor (Tirmizî, Zühd 37). Şayet insan sırf zenginliğinden dolayı hesap vermek üzere fakirlerden beş yüz yıl sonra cennete girebilecekse, demekki varlıklı olmak o kadar imrenilecek bir şey değildir.

Bu hesabı yaparken bir hususu da gözden kaçırmamak gerekir. Hadiste *"Cennet'e gireceklerin çoğu yoksul kişilerdir"* buyuruluyor. Demekki cennete önce girenlerin çoğu fakirler olmakla beraber aralarında zenginler de vardır. Bunlar şüphesiz mallarını yerli yerince harcayan, üzerlerinde Allah ve kul hakkı bırakmayan, servetini Allah yolunda harcamasını bilen şuurlu zenginlerdir.

Hadîs-i şerîfte *cehenneme girenlerin çoğunun kadınlar* olduğu haber verilmektedir. Peygamber Efendimiz bu durumu muhtelif hadislerinde ifade etmiş, buna gerekçe olarak da bazan “Allah lânet etsin” diye çok beddua etmelerini, kocalarına karşı saygılı davranmayıp onlarla iyi geçinmemelerini göstermiştir (bk. 1883 numaralı hadis).

Bu uyarısıyla Resûl-i Ekrem Efendimiz kadınları, söz ve davranışlarında daha dikkatli olmaya, dînî görevlerini aksatmamaya ve kocalarıyla iyi geçinmeye teşvik etmiştir.

Güzelliğe, süse, zînete, daha iyi ve rahat yaşamaya kadınların meyli fazladır. Bunları temin etmek ise maddî imkâna bağlıdır. Bu nevi şeyleri bir ihtiyaç olarak gören ve kocalarını bunları elde etmeye zorlayan kadınlar, maddî durumu müsait olmayan eşlerini zor durumda bırakırlar; şikâyetleriyle onları rahatsız ederler. Kocaları da eşlerini mutlu etmek için meşrû olmayan yollara sapabilir, haksız kazanç elde etmeye yönelebilirler. Böylesi kadınlar hem kendi âhiretlerini hem de kocalarının ebedî saadetini tehlikeye düşürmüş olurlar. Bu hadisi 490 numarayla tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz’e cenneti ve cehennemi göstermiş, o da bize cennet ve cehennem hakkında bazı bilgiler vermiştir.
2. Cennetlikler, fakirler ile Allah’ın gösterdiği yolda gidenlerdir.
3. Allah’a karşı gelen, onun buyruklarına uymayan, kocalarına karşı nankörlük eden kadınlar cehennemliktir.

261– وعن أَبي هريرة رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَمْ يَتَكَلَّمْ فِي المَهْدِ إلاَّ ثَلاثَةٌ : عِيسى ابْنُ مرْيَمَ ، وصَاحِب جُرَيْجٍ ، وكَانَ جُرَيْجٌ رَجُلاً عَابِداً ، فَاتَّخَذَ صَوْمَعةً فكانَ فِيهَا ، فَأَتَتْهُ أُمُّهُ وَهو يُصلي فَقَالَتْ : يا جُرَيْجُ ، فقال : يَارَبِّ أُمِّي وَصَلاتِي فَأَقْبلَ عَلَى صلاتِهِ فانْصرفَتْ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أَتَتْهُ وهُو يُصَلِّي ، فقَالَتْ : يَا جُرَيْجُ ، فقال : أَيْ رَبِّ أُمِّي وَصَلاتِي . فَأَقْبَلَ عَلَى صَلاتِهِ ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أَتَتْهُ وَهُو يُصَلِّي فَقَالَتْ : يَا جُرَيْجُ فقال : أَيْ رَبِّ أُمِّي وَصَلاتِي ، فَأَقْبَلَ عَلَى صَلاتِهِ ، فَقَالَتْ : اللَّهُمَّ لا تُمِتْه حَتَّى ينْظُرَ إِلَى وُجُوه المومِسَاتِ . فَتَذَاكَّرَ بَنُو إِسْرائِيلَ جُرَيْجاً وَعِبَادَتَهُ ، وَكَانَتِ امْرَأَةٌ بغِيٌّ يُتَمثَّلُ بِحُسْنِهَا ، فَقَالَتْ : إِنْ شِئْتُمْ لأَفْتِنَنَّهُ ، فتعرَّضَتْ لَهُ ، فَلَمْ يلْتَفِتْ إِلَيْهَا ، فَأَتتْ رَاعِياً كَانَ يَأْوِي إِلَى صوْمعَتِهِ ، فَأَمْكَنَتْهُ مِنْ نفسها فوقَع علَيْهَا . فَحملَتْ ، فَلَمَّا وَلدتْ قَالَتْ : هُوَ جُرَيْجٌ ، فَأَتَوْهُ فاسْتنزلُوه وهدَمُوا صوْمعَتَهُ ، وَجَعَلُوا يَضْرِبُونَهُ ، فقال : ما شَأْنُكُمْ ؟ قالوا: زَنَيْتَ بِهذِهِ الْبَغِيِّ فَولَدتْ مِنْك . قال : أَيْنَ الصَّبِيُّ ؟ فَجاءوا بِهِ فقال : دَعُونِي حَتَّى أُصَلِّي فَصلىَّ ، فَلَمَّا انْصَرَفَ أَتَى الصَّبِيَّ فَطَعَنَ فِي بطْنِهِ وقالَ : يا غُلامُ مَنْ أَبُوكَ ؟ قال : فُلانٌ الرَّاعِي ، فَأَقْبلُوا على جُرَيْجٍ يُقَبِّلُونَهُ وَيَتَمَسَّحُونَ بِهِ وقَالُوا : نَبْنِي لَكَ صوْمعَتَكَ مِنْ ذَهَبٍ قال : لا، أَعِيدُوهَا مِنْ طِينٍ كَمَا كَانَتْ ، فَفَعَلُوا . وبيْنَا صَبِيٌّ يرْضعُ مِنْ أُمِّهِ ، فَمَرَّ رَجُلٌ رَاكِبٌ عَلَى دابَّةٍ فَارِهَةٍ وَشارةٍ حَسَنَةٍ فَقالت أُمُّهُ : اللَّهُمَّ اجْعَل ابْنِي مِثْلَ هَذَا ، فَترَكَ الثَّدْيَ وَأَقْبَلَ إِلَيْهِ فَنَظَرَ إِلَيْهِ فقال : اللَّهُمَّ لا تَجْعَلْنِي مِثْلهُ ، ثُمَّ

أَقْبَلَ عَلَى ثَدْيِهِ فَجعْلَ يَرْتَضِعُ» فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَهُوَ يحْكِي ارْتِضَاعَهُ بِأُصْبُعِهِ السَّبَّابَةِ فِي فِيهِ ، فَجَعلَ يمُصُّهَا، قال : « وَمَرُّوا بجَارِيَةٍ وَهُمْ يَضْرِبُونَهَا، وَيقُولُونَ : زَنَيْتِ سَرَقْتِ ، وَهِي تَقُولُ : حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ . فقالت أُمُّهُ : اللَّهُمَّ لا تجْعلْ ابْنِي مِثْلَهَا ، فَترَكَ الرِّضَاعَ وَنَظَرَ إِلَيْهَا فقال : اللَّهُمَّ اجْعلْنِي مِثْلَهَا ، فَهُنالِكَ تَرَاجعَا الحَدِيثَ فقالَت : مَرَّ رَجُلٌ حَسنُ الهَيْئَةِ فَقُلْتُ : اللَّهُمَّ اجْعَلْ ابْنِي مِثْلَهُ فَقُلْتَ : اللَّهُمَّ لا تجْعَلنِي مِثْلَهُ ، وَمَرُّوا بِهَذِهِ الأَمَةِ وَهُم يَضْرِبُونَهَا وَيَقُولُونَ : زَنَيْتِ سَرَقْتِ ، فَقُلْتُ : اللَّهُمَّ لا تجْعلْ ابْنِي مِثْلَهَا فَقُلْتَ : اللَّهُمَّ اجعلْنِي مِثْلَهَا ؟، قَالَ : إِنَّ ذلِكَ الرَّجُلَ كَانَ جبَّاراً فَقُلت : اللَّهُمَّ لا تجْعَلْنِي مِثْلَهُ ، وإِنَّ هَذِهِ يَقُولُونَ لها زَنَيْتِ ، وَلَمْ تَزْنِ ، وَسَرقْت ، وَلَمْ تَسْرِقْ ، فَقُلْتُ : اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا » متفق عليه.

« والمومِسَاتُ » : بضَمِّ الميم الأُولَى ، وإِسكان الواو وكسر الميم الثانيةِ وبالسين المهملَةِ وهُنَّ الزَّوانِي . والمومِسةُ : الزانية . وقوله : « دابَّةٌ فَارِهَة » بِالْفَاءِ : أَي حاذِقَةٌ نَفِيسةٌ . «الشَّارَةُ » بِالشِّينِ المعْجمةِ وتَخْفيفِ الرَّاءِ : وَهِي الجمالُ الظَّاهِرُ فِي الهيْئَةِ والملْبسِ . ومعْنى وصل « تَراجعا الحدِيث » أَيْ : حدَّثَتِ الصَّبِي وحدَّثَهَا ، واللَّه أعلم .

261. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Beşikte sadece üç kişi konuştu. Bunlardan biri *Meryem'in oğlu Hz. Îsâ*, diğeri *Cüreyc* ile macerası olan çocuktur.

Cüreyc ibadete düşkün bir kimseydi. Bir mâbede yerleşip orada ibadet etmeye başladı. Birgün annesi geldi:

- Cüreyc! diye seslendi.

Cüreyc kendi kendine: "Yâ Rabbî anneme cevap mı versem, yoksa namazıma devam mı etsem" diye söylendi. Sonra namazına devam etti. Annesi de dönüp gitti.

Ertesi gün annesi yine Cüreyc namaz kılarken geldi ve:

- Cüreyc! diye seslendi.

Cüreyc yine kendi kendine: "Rabbim! Anneme mi cevap vermeliyim, yoksa namazıma mı devam etmeliyim" diye söylendi. Sonra namazına devam etti. Birgün sonra annesi yine Cüreyc namaz kılarken geldi ve:

- Cüreyc! diye seslendi.

Cüreyc içinden: "Rabbim! Anneme cevap mı versem, yoksa namazıma devam mı etsem" diye söylendi. Sonra da namazına devam etti.

Bunun üzerine annesi:

- Allahım! Fâhişelerin yüzüne bakmadan onun canını alma! diye beddua etti.

Birgün İsrailoğulları Cüreyc ve ibadete düşkünlüğü hakkında konuşuyorlardı. Güzelliği ile meşhur bir fâhişe de oradaydı:

- Eğer isterseniz ben onu baştan çıkarabilirim, dedi. Vakit kaybetmeden Cüreyc'in yanına gitti. Fakat Cüreyc onun yüzüne bile bakmadı.

Cüreyc'in ibadethânesinde yatıp kalkan bir çoban vardı. Kadın onunla ilişki kurarak çobandan hâmile kaldı. Çocuğunu dünyaya getirince, onun Cüreyc'den olduğunu ileri sürdü. Bunu duyan halk Cüreyc'in yanına gelerek onu alaşağı ettiler ve ibadethânesini yıkarak kendisini dövmeye başladılar. Cüreyc:

- Niçin böyle davranıyorsunuz? diye sorunca:

- Sen bu fâhişe ile zina etmişsin ve senin çocuğunu doğurmuş, dediler. Cüreyc:

- Çocuk nerede? diye sordu. Çocuğu alıp ona getirdiler. Cüreyc: "Yakamı bırakın da namaz kılayım" dedi. Namazını kılıp bitirince çocuğun yanına geldi ve karnına dokundu: "Söyle çocuk! Baban kim?" diye sordu.

Çocuk:

- Babam falan çobandır, diye cevap verdi.

Bunu gören halk Cüreyc'in ellerine kapanarak öpmeye ve ellerini onun vücuduna sürerek af dilemeye başladılar:

- Sana altın bir mâbed yapacağız, dediler. Cüreyc:

- Hayır, eskiden olduğu gibi yine kerpiçten yapın, dedi. Ona kerpiçten bir mâbed yaptılar.

(Beşikte konuşan üçüncü şahsın macerası şöyledir:)

Çocuğun biri annesini emerken cins bir ata binmiş ve iyi giyinmiş yakışıklı bir adam oradan geçti. Onu gören anne:

- Allahım! Benim oğlumu da böyle yap! diye dua etti.

Emmeyi bırakan çocuk o adama bakarak:

- Allahım! Beni onun gibi yapma! dedi ve yine emmeye koyuldu.

Ebû Hüreyre der ki:

- Çocuğun emmesini anlatırken, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şehâdet parmağını ağzına alıp emişi hâlâ gözümün önündedir. Resûl-i Ekrem sözüne şöyle devam etti:

"Câriyenin birini:

- Zina ettin, hırsızlık yaptın diye döverek oradan geçirdiler. Câriye ise:

- Bana Allah'ım yeter; O ne güzel vekildir (hasbiyellâhü ve ni`mel vekîl) diyordu.

Bunu gören anne:

- Allahım! Çocuğumu onun gibi yapma! diye dua etti.

Memeyi bırakan çocuk câriyeye baktı ve:

- Allahım! Beni onun gibi yap! dedi.

Bunun üzerine anne ile çocuğu konuşmaya başladılar. Anne:

- Yakışıklı bir adam geçti. Ben de "Allahım! Benim oğlumu da böyle yap!" diye dua ettim. Sen ise "Allahım! Beni onun gibi yapma!" dedin. O câriyeyi zina ettin, hırsızlık yaptın diye döverek götürdüler. Ben "Allahım! Çocuğumu onun gibi yapma!" diye dua ettim. Sen ise "Allahım! Beni onun gibi yap!" dedin. Niçin? diye sordu.

Çocuk dedi ki:

- O adam zâlimin tekiydi. Onun için ben "Allahım! Beni onun gibi zorba yapma!" diye dua ettim. O câriye zina etmediği hâlde zina ettin diye dövüyorlardı. Hırsızlık yapmadığı hâlde, hırsızlık yaptın diyorlardı. Bunun için de "Allahım! Beni onun gibi yap!" diye dua ettim.

Buhârî, Amel fi's-salât 7, Mezâlim 35, Enbiyâ 48, 54; Müslim, Birr 7, 8

Açıklamalar

Cüreyc kıssası ibretlerle doludur.

Hadisimizde beşikte sadece üç çocuğun konuştuğu belirtilmekle beraber, bebeklik çağında **yedi**, hatta **on** çocuğun konuştuğuna dair rivayetler vardır.

Peygamber Efendimiz birçok şıkları bulunan bazı konuları kolay öğretmek için, onları muhtelif zamanlarda küçük gruplar halinde anlatmayı uygun görmüştür. Bu konuda da aynı öğretim metodunu kullandığı anlaşılmaktadır. Nitekim 31 numaralı hadisin sonunda, dininden dönmediği için ateş dolu hendeğe atılmak istenen bir anneye, kucağındaki çocuğun *"Dişini sık, sabret, çünkü sen hak yoldasın"* diye cesaret verdiğini okumuştuk.

Hz. Îsâ'dan sonra yaşayan Cüreyc'in zamanında insanların çoğu, Allah Teâlâ'nın emrettiği şekilde bir hayat sürmüyordu. Bazı rivayetlerden ticaretle uğraştığını öğrendiğimiz Cüreyc, hayatın düzensizliğini görerek daha kârlı bir ticaret yapmak istedi. İnsanların yaşadığı bölgeden uzak bir yere bir manastır yaparak orada ibadete başladı. Arada bir ziyaretine gelen annesiyle konuşuyor, onun gönlünü hoş tutmaya çalışıyordu. Fakat annesi üst üste üç defa onun ibadet saatinde geldi. Cüreyc de Allah'ın huzurundan ayrılmanın uygun olmayacağı düşüncesiyle ibadetini kesmedi. Bu durumu bilmeyen annesi, Cüreyc'in artık kendisine değer vermediğini zannederek ona beddua etti. Fakat **bedduasını son derecede şefkatli ve ölçülü bir şekilde yaptı.** Oğlunun zina suçu işlemesini bile istemedi. Sadece fâhişelerin yüzünü görmesini diledi. Bedduası da tuttu. Demekki Cüreyc, annesi seslendiği zaman farz değil, nâfile ibadet ediyordu. Bu sebeple ibadetini kesmeli ve ona cevap vermeliydi. Böyle yapmamakla hata etti.

Namaz kılan bir kimseyi anne veya babası yanına çağırırsa, nasıl davranması gerekir?

Farz namaz kılınıyorsa anne ve babaya cevap verilmez. Kılınan namaz farz değilse, kendilerine cevap verilmediği takdirde anne veya baba da gücenecekse, namazı kesip onlara cevap vermek uygun olur. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun görüşü böyledir. Bazı âlimler namazın farz veya nâfile olmasına bakmadan, anne veya baba seslendiği vakit, onları gücendirmemek için namazın bozulması gerektiğini söylemişlerdir.

İnsanoğlu Allah Teâlâ'ya Cüreyc gibi gönül bağlarsa, Cenâb-ı Hak ona yardımcı olur. Aleyhinde hazırlanan tuzakları bozar. Hatta onun eliyle kerâmetler bile gösterir. Konuşması âdet olmadığı hâlde bir çocuğu konuşturarak, samimi kulunu sıkıntılardan kurtarır.

Annesine, görünüşe aldanmamayı tavsiye eden memedeki çocuğun kıssası, Cüreyc kıssası kadar dikkat çekicidir. Câzip kıyafeti, kelli felli görünüşüyle birçokları bizi aldatır. Basit kıyafetler giyen veya haksız davranışlara uğrayan nice değerli kişiler de aynı şekilde bizi yanıltır. 254 numaralı hadîs-i şerîfin açıklamasında söylediğimiz gibi, defineye mâlik vîrâneler bulunduğunu hatırdan çıkarmamak gerekir.

Gönül gözü açık olanlar görünüşe aldanmazlar. Yüce Rabbimiz Kasas sûresinin 76-82. âyetleri arasındaki Kârûn kıssasında bu değişmez gerçeği ne güzel ifade eder:

Hazinesinin anahtarları güçlü kuvvetli bir topluluk tarafından taşınabilen Kârûn, bu serveti bilgisiyle kazandığını iddia ediyordu. Malı mülküyle âhireti kazanmayı, fakirlere yardım etmeyi düşünmüyordu. Birgün bütün ihtişamıyla halkın karşısına çıktı. Çokları ona imrendiler. Kârûn'daki servet bizde de olsa dediler.

Gerçeği bilen âlimler onları uyardılar; dürüst olun, iyi işler yapın, bu zâlime imrenmeyin dediler. Çok geçmeden Allah Teâlâ Kârûn'u da, servetini de yerin dibine geçirdi. Kimseler Kârûn'u bu korkunç âkıbetten kurtaramadı. Ona imrenenler bu hâli görünce, söylediklerine pişman oldular.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Anne ve babaya itaat, evlâdın en önemli görevidir. Üstelik bu Allah'ın emri olduğu için farzdır.

2. Kılınan namaz farz olmamak şartıyla, anne veya baba çağırdığı zaman, namazı bozup onlara cevap vermelidir.

3. Anne ve baba evlâdına beddua etmek zorunda kaldığında, Cüreyc'in annesi gibi ölçülü davranmalıdır.

4. İnsanın özü doğru olursa, aleyhinde kurulacak tuzaklar ona zarar vermez. Böyle kimseler hayatta yalnız olduklarını düşünmemeli, arkalarında Allah Teâlâ'nın bulunduğunu bilmelidir.

5. Cenâb-ı Hak dilediği zaman veli kullarının kerâmet göstermesine izin verir.

6. Anneler yavrularını kendilerine tercih ederler. Onların her iyi şeye sahip olmasını isterler.

33- باب ملاطفة اليتيم والبنات وسائر الضَّعَفة والمساكين والمنكسرين والإحسان إليهم والشفقة عليهم والتواضع معهم وخفض الجناح لهم

YETİMLERİ VE KİMSESİZLERİ KORUMAK

YETİMLERİ, KIZ ÇOCUKLARINI, ZAYIF, YOKSUL VE GÖNLÜ KIRIK KİMSELERİ HOŞ TUTMAK, ONLARA İYİLİK EDİP ŞEFKAT GÖSTERMEK, KENDİLERİNE MÜTEVAZİ DAVRANIP KOL KANAT GERMEK

Âyetler

قال اللَّه تعالى: { وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ } .

1. “Mü’minlere kol kanat ger.” Hicr sûresi (15), 88

Allah Teâlâ mü’min kullarını Resûlullah Efendimiz’e emanet ederek onlara karşı mütevazi davranmasını, yardıma ve himâyeye muhtaç olanlarını himaye etmesini tavsiye buyuruyor. Bu sadece Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz’e değil, onun şahsında bütün mü’minlere yapılmış bir tavsiyedir. Zira Yüce Rabbimiz mü’minleri birbirine kardeş yapmış, birbirinin derdiyle ilgilenmelerini, birbirinin yarasına merhem olmalarını ve kardeşlerinin sıkıntılarını gidermelerini emretmiştir.

Şu hâlde mü’minler kardeş olduklarını asla unutmayacak, birbirlerine kaba davranmayacak, kendilerini diğer kardeşlerinden üstün görmeyecek, onları küçümsemeyecek, onlara kardeşim diye bakacak, onlardan bir kabalık görünce hemen yüz çevirmeyecek, herkesin mükemmel olmayacağını düşünerek anlayışlı davranmaya gayret edeceklerdir.

وقال تعالى: { وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا } .

2. “Sabah akşam Rablerine dua ederek onun rızasını kazanmaya çalışanlarla beraber sıkıntılara karşı dayan. Dünya hayatının süslerine kapılıp da gözlerini onlardan ayırma.” Kehf sûresi (18), 28

Peygamber Efendimiz’in fakir ve kimsesiz müslümanlarla beraber oturup kalkması, Mekke’nin kendini beğenmiş zenginlerinin canını sıkıyordu. Onlara göre fakirler ayrı bir sınıftı ve ancak kendilerine denk olanlarla beraber oturup kalkabilirlerdi. Bazı konuları görüşmek üzere Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına geldiklerinde bazı kölelerin ve fakir müslümanların, en azından kendileri gidene kadar dışarı çıkmalarını istediler. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nâzil oldu. Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem’ine hitâben sen o adamların dediklerine bakma. Sabah akşam sadece Rablerinin rızâsını kazanmak için ibadet edip duran o yoksul ama samimi müslümanları, kâfirlerin sözüne bakarak yanından kovma. Allah’ın kendilerinden râzı olduğu insanlar bu yoksul ve kimsesiz mü’minlerdir. Sen hep onlarla birlikte olmaya bak. Malına, mülküne güvenip şımaran o adamları kazanmak pahasına da olsa, fakir müslümanları gücendirme, buyurdu.

Demekki Allah katında önemli olan, iman dolu bir gönüldür. İman dolu bir gönülden daha değerli bir şey yoktur. Yoksul bir mü’min, dünyaya sahip bir kâfirden ölçülemeyecek kadar değerlidir.

وقال تعالى: { فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ } .

3. “Yetimi sakın üzme, senden bir şey isteyeni azarlama!” Duhâ sûresi (93), 9-10

Bu iki âyet-i kerîmede, yine Peygamber Efendimiz’in şahsında mü’minlere iki görev verilmektedir.

Birincisi yetime iyi davranmaktır. Allah Teâlâ Resûlullah Efendimiz’e, sen de bir zamanlar yetimdin. Ben seni koruyup gözettim. Ben seni nasıl himâye etmişsem, sen de diğer yetim kullarıma sahip çık; onların derdiyle ilgilen; sıkıntılarını hallet buyurmaktadır. Demekki yetimler bize Allah emânetidir. Onları dertleriyle, üzüntüleriyle başbaşa bırakmayacağız.

Koruyup gözeteceğiz. Kendilerine yetimliğin acısını duyurmamaya çalışacağız. Toplum çarkının içinde ezilmelerine göz yummayacağız.

İkinci görevimiz ise bizden bir şey isteyeni kovmamak, gururunu incitip azarlamamaktır. Bizden bir şey isteyen, istediği şeyin bizde bulunduğundan emin olduğu için ister. Bu, para olabilir, bedenî destek olabilir, ilim ve mahâret olabilir. Şayet istenen şey bizde varsa, demekki Yüce Rabbimiz herkese vermediği o imkânı bize lutfetmiştir. Bu ilâhî lutfu Allah'ın kullarından esirgemek, onu bize verene karşı nankörlük etmek olur. Şu hâlde insan, elindeki imkânları ve ilâhî lutufları, onları isteyeni kırıp incitmeden vermelidir. Veremeyecek durumdaysa, bu isteği tatlı bir dille geri çevirmelidir.

وقال تعالى : { أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُبِالدِّينِ فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ   وَلَا يَحُضُّ عَلَىطَعَامِ الْمِسْكِينِ }

.

4. "Dini yalan sayan kimseyi gördün mü? İşte o, öksüzü incitir, yoksulu doyurmak için ön ayak olmaz." Mâûn sûresi (107), 1-3

Din insanı hem dünyada hem de âhirette mutlu edecek görevleri belirleyen ilâhî buyruktur. İnsanın başlıca görevinin Allah'ın emirlerini yapıp yasaklarından kaçmak olduğunu, bütün yaratılmışlara sevgi ve şefkat göstermek gerektiğini ortaya koyar.

İnsan Allah'ın buyruklarını yaptığı ölçüde mutlu olur. Yasaklarından kaçındığı ölçüde ona bağlı olmanın mânevî zevkine erer. İnsanlara iyi davrandıkça, onları kendisinden memnun ettikçe, kederli gönülleri sevindirdikçe yaşamanın güzelliğini farkeder.

Dini yalanlayan yâni İslâm'ı tanımayan kimse, gönlünde Allah'a saygı, insanlara sevgi taşımayan kimsedir. Böyleleri öksüzleri kucaklayıp bağrına basmaz. Aksine onları iter, kakar, hor görür. Yetimleri kırmaktan, ezmekten geri durmaz. Fakirleri ve yoksulları doyurmak, onların ihtiyaçlarını gidermek için gayret göstermediği gibi, başkalarının yardım etmesine de ön ayak olmaz.

Demekki dindar olmayan kimsede şefkat ve merhamet duyguları körelmiştir. Onların insanî yönleri büyük ölçüde ölmüştür.

Hadisler

262– عن سعد بن أَبي وَقَّاص رضي اللَّه عنه قال : كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم سِتَّةَ نفَر ، فقال المشْرِكُونَ للنَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : اطْرُدْ هُؤُلاءِ لا يَجْتَرِئُون علينا ، وكُنْتُ أَنا وابْنُ مسْعُودٍ ورجُل مِنْ هُذَيْلٍ وبِلال ورجلانِ لَستُ أُسَمِّيهما ، فوقَعَ في نَفْسِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ما شاءَ اللَّه أَن يقعَ فحدث نفْسهُ ، فأَنْزَلَ اللَّهُ تعالى : { ولا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُون رَبَّهُمْ بالْغَداةِ والعَشِيِّ يُرِيدُونَ وجْهَهُ } [الأنعام: 52] رواه مسلم.

262. Sa`d İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Biz altı kişi Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte oturuyorduk. Bu hâli gören müşrikler Peygamber *aleyhisselâm*'a:

- Şunları yanından def'et! Bize karşı saygısızlık etmeye kalkmasınlar, dediler.

Orada benden başka Abdullah İbni Mes`ûd, Hüzeyl kabilesinden biri, Bilâl ve adlarını vermek istemediğim iki kişi daha vardı.

Müşriklerin bu teklifi üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kalbinden (kendisine kırılmayacağımızdan emin olduğu için) bizleri oradan uzaklaştırma düşüncesi geçti. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi:

"Sabah akşam Rablerinin rızâsını dileyerek ona yalvaranları huzurundan kovma!" [En`âm sûresi (6), 52]. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 46

Açıklamalar

Fakirleri küçümsemek ve kendisini onlardan üstün görmek, görünüşe değer veren basit ve seviyesiz insanların ölçüsüdür. Mekkeli müşrikler, Peygamber Efendimiz'in etrafında toplanan ve ona gönülden imân eden fakir müslümanlara hep bu gözle bakmışlardır. Onlarla aynı mecliste bulunmayı bir gurur meselesi yapmışlardır. Karşılarına aldıkları bu çoğu kendi köleleri olan yoksul müslümanları, dinlerinden döndürmek için dövüp sövmüşler, ölümle tehdit etmişler, hatta bir kısmını şehit etmişlerdir. Gönüllerini İslâm aşkı ve Resûlullah sevgisi dolduran bu bahtiyar insanlar, onların tehdidine pabuç bırakmamışlar, her fırsatta Resûl-i Ekrem Efendimiz'in huzuruna gelerek onu derin bir zevk ve heyecanla dinlemişlerdir. Peygamber Efendimiz bütün insanlara İslâmiyet'in güzelliğini anlatmak ve müslüman olmadan bahtiyarlığın tadılmayacağını söylemek istiyordu. Bunun için halkın ayağına gidiyor, saatlerce konuşuyordu. Müslüman olmalarını çok istediği bazı hatırlı müşrikler vardı. Onların kendisiyle görüşmek istemeleri Resûlullah Efendimiz'in hoşuna gitti. Onlar gelip de:

- Seninle konuşmamızı ve sonra da dinine girmemizi istiyorsan, biz yanına geldiğimizde bu değersiz adamları kov, deyince, Resûlullah bu teklifi hiç düşünmeden reddetti.

Rivayete göre o zaman müşrikler daha yumuşak bir teklifle geldiler:

- Bâri biz yanına gelince, bunlar kalkıp gitsin, dediler.

Bu adamları kazanması hâlinde dinin daha çok güçleneceğini hesap eden Peygamber *aleyhisselâm* şöyle düşündü: Etrafımdaki fakir müslümanlar, İslâm'a bütün benlikleriyle bağlanmış kimselerdir. Üstelik benim kendilerini ne kadar sevdiğimi, bu müşrikleri kazanmayı ne kadar istediğimi iyi bilirler. Müşriklerin bu yumuşak tekliflerini kabul edersem, müslüman kardeşlerim bana gücenmezler.

Yüz bulunca astarını da isteyen müşrikler, tekliflerini Resûlullah Efendimiz'in kabul ettiğini görünce:

- Öyleyse bu anlaşmayı yazalım ve her zaman buna uyalım, dediler.

İşte bu olmayacak teklif üzerine âyet-i kerîme nâzil oldu. Allah Teâlâ Nebiyy-i Muhterem'ine şöyle hitâb ediyordu:

"Sabah akşam Rablerinin rızasını dileyerek ona yalvaranları huzurundan kovma!" [En'âm sûresi (6), 52]**.**

Demekki Allah Teâlâ o bütün benlikleriyle Rablerine bağlanmış olan fakir, yoksul ve köle kullarının gücendirilmesine izin vermiyordu. Kalblerindeki sarsılmaz iman sebebiyle her biri cihâna bedel bu fakir müslümanları gördükçe Resûlullah Efendimiz gülümser ve:

- *Merhabâ, kendileri yüzünden Rabbimin beni azarladığı insanlar,* diye gönüllerini alırdı. Allah Resûlü onlarla oturmayı sever, onlardan biri kalkıp gitmedikçe yerinden ayrılmazdı.

İnsanlar ne kadar medeniyiz deseler de, asırlar boyu süregelen cins, ırk, renk, soy ve sınıf ayırımı bitmiyor. İslâm'ın on beş asır önce ortaya koyduğu, insanlar arasında hiçbir ayırım yapmama, görünüşe değil gönle bakma ölçüsü ne kadar insânî, ve ne kadar asîl değil mi?

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâmiyet'e ilk gönül verenler, köleler ve fakir kimselerdir.

2. İyi insanların gönlünü hoş tutmak ve onları asla gücendirmemek gerekir. Zira onları üzen, Allah Teâlâ'yı gücendirmiş olur.

3. İnsanlara malları ve makamları sebebiyle değil, Allah'a yakınlık ölçüsü olan dindarlıkları sebebiyle saygı gösterilmelidir.

4. İslâmiyet insanları Allah huzurunda eşit saymıştır. Din öğretiminde, ibadet esnasında ayırıma gitmemiştir.

263– وعن أَبي هُبيْرَةَ عائِذِ بن عمْرو المزَنِيِّ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ بيْعةِ الرِّضوانِ رضي اللَّه عنه، أَنَّ أَبا سُفْيَانَ أَتَى عَلَى سلْمَانَ وصُهَيْب وبلالٍ في نفَرٍ فقالوا : ما أَخَذَتْ سُيُوفُ اللَّه مِنْ عدُوِّ اللَّه مَأْخَذَهَا ، فقال أَبُو بَكْرٍ رضي اللَّه عنه : أَتَقُولُونَ هَذَا لِشَيْخِ قُرَيْشٍ وَسيِّدِهِمْ؟ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَأَخْبرُه فقال : يا أَبا بكْر لَعلَّكَ أَغْضَبتَهُم ؟ لَئِنْ كُنْتَ أَغْضَبْتَهُمْ لَقَدْ أَغْضَبت رَبَّكَ ؟ فأَتَاهُمْ فقال : يا إِخْوتَاهُ آغْضَبْتُكُمْ ؟ قالوا : لا ، يغْفِرُ اللَّه لَكَ يا أُخَيَّ . رواه مسلم .

قولُهُ « مَأْخَذَهَا » أَيْ : لَمْ تَسْتَوفِ حقَّهَا مِنْهُ . وقولُهُ : « يا أُخيَّ » رُوِي بفتحِ الهمزةِ وكسر الخاءِ وتخفيفِ الياءِ ، ورُوِي بضم الهمزة وفتحِ الخاءِ وتشديد الياءِ.

263. Bey`atü'r-rıdvân'a katılan sahâbilerden Ebû Hübeyre Âiz İbni Amr el-Müzenî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre birgün Ebû Süfyân, aralarında Selmân-ı Fârisî, Suheyb-i Rûmî ve Bilâl-i Habeşî'nin de bulunduğu bir gurup müslümanın yanından geçti. Onu gören bu müslümanlar:

- Allah'ın kılıcı Allah düşmanını haklamadı, dediler.

Bunu duyan Ebû Bekir *radıyallahu anh*:

- Bu sözü Kureyş'in büyüğüne ve efendisine mi söylüyorsunuz? dedi. Sonra da Peygamber *aleyhisselâm*'ın yanına gelerek bu olayı anlattı.

O zaman Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **“Ebû Bekir! Bu sözünle belki de onları gücendirdin. Eğer onları gücendirdiysen, Rabbini de gücendirdin demektir”**, buyurdu.

Hz. Ebû Bekir hemen o yoksul müslümanların yanına gelerek:

- Kardeşlerim! Yoksa sizleri gücendirdim mi? diye sordu.

Onlar:

- Hayır sana gücenmedik. Allah seni bağışlasın, kardeş! dediler. Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 170

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Ebû Hübeyre, hicretin 6. yılında Hudeybiye mevkiinde Peygamber Efendimiz’e biat eden sahâbîlerden biridir. Bu mübarek insanlara **Bey`atü’rrıdvân ehli** adı verilir.

Ebû Hübeyre’nin anlattığı bu olayda sözü edilen üç sahâbînin üçü de köleydi. Bunlardan Selmân-ı Fârisî, İran’ın Râmhürmüz kasabasından olup, memleketinde mecûsî idi. Ateşe tapardı. Sonra hıristiyan oldu. Hizmetinde bulunduğu papaz, ona yakında Son Peygamber’in geleceğini haber vermişti. Selmân hür olduğu halde esir edilip Medineli bir yahudiye satılmıştı. Peygamber Efendimiz Medine’ye hicret edince, Selmân onun gerçekten Peygamber olduğunu anlayarak müslüman oldu. Resûl-i Ekrem Efendimiz’in sevgi ve takdirini kazandığı için Efendimiz *“Selmân Ehl-i beyt’tendir”* buyurdu.

İkincisi Suheyb-i Rûmî idi. Arap asıllı olduğu hâlde henüz çocukken Rum’ların yaptığı bir baskında esir edilmiş, daha sonra Araplara satılmıştı. İlk müslümanlardan olduğu için kâfirlerden pek çok eziyet görmüştü. Peygamber Efendimiz ashâbına, bir anne yavrusunu nasıl severse, onu öyle sevmelerini tavsiye etmişti.

Üçüncü sahâbî ise Habeşistan asıllı olduğu için Bilâl-i Habeşî diye şöhret bulmuştu. Bilâl, köle olduğu yıllarda kâfirlerin çeşitli işkencelerine uğramış, fakat dininden asla vazgeçmemişti. Resûl-i Ekrem Efendimiz ona İslâm’ın ilk müezzini olma şerefini vermişti.

Bu olayın geçtiği günlerde Mekkeli müşriklerle Hudeybiye anlaşması yeni yapılmıştı. Bu anlaşmanın getirdiği bazı haklar sebebiyle Ebû Süfyân elini kolunu sallayarak Medine’ye gelip gidebiliyordu. Bu üç büyük çilekeş sahâbî, bir zamanlar kendilerine ve diğer yoksul müslümanlara işkence eden kâfirlerden biri olan ve müslümanlara karşı yapılan birçok savaşı yöneten Ebû Süfyân’ı karşılarında görünce dayanamadılar:

- Allah’ın kılıçları, Allah’ın düşmanını haklamadı, dediler.

Orada bulunan Hz. Ebû Bekir, Ebû Süfyân’ı İslâm’a meylettirmek düşüncesiyle bu yoksul, fakat gönlü zengin müslümanlara:

- Bu sözü Kureyş’in büyüğüne ve efendisine mi söylüyorsunuz? dedi.

Sonra da olup biteni Resûl-i Ekrem Efendimiz’e anlattı.

Gönüller Sultanı Efendimiz, bir önceki hadisin açıklamasında belirtildiği üzere, fakir müslümanları gücendirmenin kendisine neye mâlolduğunu düşünerek sevgili arkadaşını uyardı:

- *“Ebû Bekir! Bu sözünle belki de onları gücendirdin. Eğer onları gücendirdiysen, Rabbini de gücendirdin demektir”*, buyurdu.

Cenâb-ı Hakk’ı gücendirmek fâciaların en büyüğü olduğu için Hz. Ebû Bekir bu üç yoksul müslümanın yanına koştu:

- Kardeşlerim! Yoksa sizleri gücendirdim mi? diye özür dileyen bir sesle sordu.

Hz. Ebû Bekir’i çok iyi tanıyan bu gani gönüllü yoksullar:

- Hayır sana gücenmedik. Allah seni bağışlasın, kardeş! dediler.

Allah’a ve O’nun dinine gerçekten gönül vermiş ve bu suretle Allah dostu olmuş kimselere karşı son derecede uyanık bulunmak ve onları asla incitmemek gerekir. Cenâb-ı Mevlâ’nın sevgili Peygamber’ine, onun da sevgili dostuna yaptığı bu uyarılar, aslında bizim bu konularda dikkatli olmamız için yapılmış birer îkaz ve ihtardır.

Kimin ne olduğunu Allah bilir. Ama gönlü kırıkların Allah’a daha yakın ve O’nun yüce katında hatırlı kişiler oldukları söz götürmez. Onları hoşnut etmek ve gönüllerini kazanmak, aslında Allah Teâlâ’yı memnun etmek ve rızasını kazanmaya yol aramak demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Fakir ve kimsesiz müslümanlara iyi davranmalı ve onları gücendirmemelidir.
2. Müslümanlar din kardeşlerinin iyi niyetle söylediği sözlere gücenmemeli, gücense bile onları hoş görüp bağışlamalıdır.
3. Selmân, Suheyb ve Bilâl çok değerli sahâbîlerdir.

264- وعن سهلِ بن سعدٍ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «أَنَا وكافلُ الْيتِيمِ فِي الجنَّةِ هَكَذَا » وأَشَار بِالسَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى ، وفَرَّجَ بيْنَهُمَا » . رواه البخاري. و « كَافِلُ الْيتِيم » : الْقَائِمُ بِأُمُورِهِ .

264. Sehl İbni Sa`d *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

“Ben ve yetimi himâye eden kimse cennette şöylece beraber bulunacağız” buyurdu ve işaret parmağıyla orta parmağını, aralarını biraz aralayarak, gösterdi.

Buhârî, Talâk 25, Edeb 24. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 123; Tirmizî, Birr 14

Hadîs-i şerîf bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

265- وعن أَبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «كَافِلُ الْيتِيمِ لَهُ أَوْ لِغَيرِهِ . أَنَا وهُوَ كهَاتَيْنِ فِي الجَنَّةِ » وَأَشَارَ الرَّاوِي وهُو مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ بِالسَّبَّابَةِ والْوُسْطى . رواه مسلم .

وقوله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الْيَتِيمُ لَه أَوْ لِغَيرِه » معناهُ : قَرِيبهُ ، أَوْ الأَجنَبِيُّ مِنْهُ، فَالْقَرِيبُ مِثلُ أَنْ تَكْفُلَه أُمُّه أَوْ جدُّهُ أَو أخُوهُ أَوْ غَيْرُهُمْ مِنْ قَرَابتِهِ ، واللَّه أَعْلَم .

265. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kendi yetimini veya başkasına ait bir yetimi himâye eden kimseyle ben, cennette şöyle yanyana bulunacağız."

Hadisin râvisi Mâlik İbni Enes, -Peygamber *aleyhisselâm*'ın yaptığı gibi- işaret parmağıyla orta parmağını gösterdi. Müslim, Zühd 42

Açıklamalar

Erginlik çağına gelmeden önce babasını kaybetmiş çocuğa yetim deriz. Hadîs-i şerîf yetimleri, soy itibariyle yakınlık bakımından, insanın kendi yetimleri ve başkasına ait yetimler diye ikiye ayırmaktadır. Bir kimsenin kendi yetimleri: torunu, erkek veya kız kardeşinin çocuğu, öz veya üvey kardeşi, oğulluğu veya kocası ölen bir hanıma göre geride kalan çocukları, yahut bu neviden yakınlarıdır.

Yetim bir yavrunun babadan anadan kalma malı bulunabilir. O takdirde bu yavru erginlik çağına girene kadar kendisine sahip çıkmak, malının yok olup gitmesine meydan vermemek onu himâye etmek olur. Şayet malı yoksa, onun himâyesi, babasının yokluğunu aratmamaya çalışmakla mümkün olur. Her toplumda olduğu gibi bizde de hadsiz hesapsız yetim vardır. Nice yetimler, ellerinden tutacak, kendilerini hayatın zor ve katı şartlarına alıştıracak rehberleri olmadığı için ezilmişler, itilip kakılmışlar ve âdeta kötü insan olmaya zorlanmışlardır.

Bu yavrulara sahip çıkanlar, toplumun bir açığını kapamış, bir yarasını sarmış olurlar. Kısacası, insan olmanın sorumluluğunu duymuş olurlar. Hayatın kahredici çarkının bir insanı ezmesine göz yummayanlar, emsâlsiz bir insânî zevki tadarlar. Ayrıca şu hadîs-i şerîfin vâdettiği hesapsız mükâfatı kazanırlar:

"Bir kimse sırf Allah rızası için bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu her saç teline karşılık ona sevap vardır" (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 250).

Her saç teline karşılık bir sevap, ne büyük mükâfattır...

Şu hâlde yüreğinden kopup gelen derin bir şefkat duygusuyla bir yetimi kucaklayıp bağrına basan, yanaklarına öpücükler konduran, ona yalnızlığını ve yetimliğini unutturmaya çalışan bir kimse, ilâhî rahmet sağanağı altında yıkanmış ve günahlarından arınmış olmaktadır.

Bir yetim gülüyorsa, başına şefkat eli değdiği içindir. Bir yetim gülüyorsa, bütün bir toplum gülüyor demektir.

Şu hadîs-i şerîf de bu gerçeği pekiştirmektedir:

"Bir kimse, müslümanların arasında bulunan bir yetimi alarak yedirip içirmek üzere evine götürürse, affedilmeyecek bir suç işlemediği takdirde, Allah Teâlâ onu mutlaka cennete koyar" (Tirmizî, Birr 14).

Affedilmeyecek suç ifadesi, hâtıra iki büyük günahı getirmektedir:

Biri Allah’a şirk koşmak yâni Allah’dan başka bir ilâhın varlığını kabul etmek, diğeri de kul hakkı yedikten sonra onu helâl ettirmemektir.

Cennet’e girebilmek, şüphesiz büyük bir saâdettir. Ondan da üstünü, Cennet’te Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’e komşu olabilmektir. Cennet’i yaratan ve oradaki üstün mevkileri bazı iyilikleri yapanlara ayıran Allah Teâlâ, sevgili Resûlü’ne komşu olma bahtiyarlığını, yetimleri koruyanlara lutfetmiştir. Ne mutlu o bahtiyarlara!..

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cennette en üstün mevki, Hz. Peygamber’e komşu olabilmektir.
2. Bu üstün mevkii kazanmanın bir yolu, yetimi himâye etmektir.
3. Kendisinin veya başkalarının yetimlerini koruyanlar, Allah Teâlâ’yı hoşnut ederler.

266– وعنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَيْسَ المِسْكِينُ الذي تَرُدُّهُ التَّمْرةُ وَالتَّمْرتَانِ، ولا اللُّقْمةُ واللُّقْمتانِ إِنَّمَا المِسْكِينُ الذي يتَعَفَّفُ » متفقٌ عليه .

وفي رواية في « الصحيحين » : « لَيْسَ المِسْكِينُ الذي يطُوفُ علَى النَّاسِ تَرُدُّهُ اللُّقْمةُ واللُّقْمتَان ، وَالتَّمْرةُ وَالتَّمْرتَانِ ، ولَكِنَّ المِسْكِينَ الذي لا يَجِدُ غِنًى يُغْنِيه ، وَلا يُفْطَنُ بِهِ فيُتصدَّقَ عَلَيهِ ، وَلا يَقُومُ فَيسْأَلَ النَّاسَ ».

266. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir iki hurma veya bir iki lokmayla savuşturulan kimse yoksul değildir. Asıl yoksul, muhtaç olduğu hâlde dilenmeyen kimsedir.”

Buhârî, Tefsîru sûre (2), 48; Müslim, Zekât 102. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 24; Nesâî, Zekât 76

Sahîh-i Buhârî ve *Sahîh-i Müslim*’deki diğer bir rivayete göre ise Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kapı kapı dolaşıp bir iki lokma, bir iki hurma ile savuşturulan kimse yoksul değildir. Asıl yoksul, kendisine yetecek malı bulunmayan, muhtaç olduğu bilinip de kendisine sadaka verilmeyen ve kimseden bir şey dilenmeyen kimsedir.”

Buhârî, Zekât 53; Müslim, Zekât 101. Ayrıca bk. Nesâî, Zekât 76

Açıklamalar

Yoksul sözü Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadîs-i şerîflerde miskin kelimesiyle ifade edilir. En yaygın tarife göre yoksul, yiyecek bir şeyi bulunmayan, hergün karnını güçlükle doyuran kimsedir. Bir miktar yiyeceği olan kimse yoksulluktan çıkmakta, ona fakir denmektedir. Peygamber Efendimiz’in tarif ettiği yoksul, bir sonraki övünde karnını doyuracak bir şeyi olmasa bile, haysiyetinden fedakârlık yapmaz; kimseye el açıp dilenmez.

İşte Peygamber Efendimiz’in kendilerine sahip çıkmamızı istediği kimseler bunlardır. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bunların define gibi gizli olduğuna, kendilerini kimseye göstermediklerine işaret ederek onların aranıp bulunmasını tavsiye etmektedir.

Onları nasıl bulacağımıza şu âyet-i kerîme ışık tutmaktadır:

“Sadakalar, kendilerini Allah yoluna adayan fakirler içindir. Bunlar yeryüzünde dolaşmazlar. Hâllerini bilmeyen biri, iffet ve hayâlarından dolayı onları zengin zanneder. Sen onları yüzlerine bakınca tanırsın. Onlar yüzsüzlük edip insanlardan bir şey istemezler” [Bakara sûresi (2), 273].

İnsanı yaratan Yüce Mevlâ, kulları arasında böyle fazilet âbidelerinin bulunduğunu haber vermektedir. Önemli olan onları arayıp bulmaktır. Şayet lüks muhitlere çekilerek kendimizi fakir ve yoksullardan büsbütün koparmamışsak, başımızı sağa sola çevirdiğimizde onlardan birkaçının yaşadığı yeri görmek veya kendilerini tanıyanlardan adreslerini öğrenmek zor olmayacaktır.

Ertesi gün yiyeceği bir şeyi bulunmayan yoksullar pek az olabilir. Bizim görevimiz sadece onları değil, kazandığı para aile fertlerini geçindirmeyen, bununla beraber hâlini kimseye açmayan kimseleri de bulmak ve dertlerine derman olmaktır. İşinden kazandığı para geçimini sağlamayan kimseler, geçirdiği bir kaza sonucu sanatını yapamayacak hâle düşenler ve daha başka sıkıntılar içinde yaşayanlar pek çoktur. Hele bir de iş bulamayan ve bu yüzden rûhî bunalım geçiren insanları hesap edecek olursak, toplumda bizlerden yardım bekleyenlerin ne kadar çok olduğunu görürüz.

Dilenciliği meslek hâline getiren bazı kimselerin miskin olmadığı, onların himâye edilmesinin gerekmediği görülmektedir. Onlar yüzsüz olmaları sebebiyle, kıyamet gününde suratlarında bir parça bile et kalmayacak kimselerdir. Bu dilenciler, Peygamber Efendimiz’in tâbiriyle, *kendi elleriyle kendi suratlarını tırmalayan kimselerdir.* Sırf servet toplamak için halktan bir şeyler isteyip dilenenler, âhirette kendilerini yakacak kor ateşi toplamakla meşgul olanlardır.

530 numaralı hadîs-i şerîfte göreceğimiz üzere, Peygamber Efendimiz’in kendilerine *“kimseden bir şey istemeyin”* diye tavsiye ettiği öyle sahâbîler vardı ki, bineklerinin üzerinde giderken kamçıları yere düşerdi de, yaya gidenlerden onu istemezler, aşağıya atlayıp kamçılarını kendileri alırlardı. Zira insanlardan bir şey istemek ve hele bunu alışkanlık hâline getirmek kötü bir şeydir. *“Dünyaya gönül bağlama ki, Allah seni sevsin. İnsanların eline bakma ki, halk seni sevsin”* (İbni Mâce, Zühd 1) buyuran Peygamber Efendimiz, mecbur kalmadan dilenmenin, kısacası insanlardan bir şey istemenin müslümana yakışmadığını ifade buyurmaktadır.

537 numaralı hadiste, kimlerin insanlardan maddî yardım isteyebileceği görülecek, bu hadis de 538 numarayla tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dilenmeyi alışkanlık hâline getiren kimseleri himâye etmek o kadar önemli değildir. Çünkü onlar aç kalmazlar.

2. Kimseden bir şey istemeyen iffetli yoksulları arayıp bulmalı, dertlerine derman olmalıdır.

3. Geçim sıkıntısı çeken kimseleri, yüz suyu dökmeye mecbur etmeden gözetip kollamalıdır.

267– وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « السَّاعِي علَى الأَرْمَلَةِ وَالمِسْكِينِ كَالمجاهِدِ في سبيلِ اللَّه » وأَحْسُبهُ قال : « وَكَالْقائِمِ الَّذي لا يَفْتُرُ ، وَكَالصَّائِمِ لا يُفْطِرِ»متفقٌ عليه .

267. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kocasız kadınlarla, yoksulların işlerine yardım eden kimse, Allah yolunda cihâd etmiş gibi sevap kazanır."

Râvi diyor ki, hatta Hz. Peygamber'in:

"O kimse tıpkı geceleri durmadan namaz kılan, gündüzleri hiç ara vermeden oruç tutan kimse gibidir" buyurduğunu da sanıyorum.

Buhârî, Nafakât 1, Edeb 25, 26; Müslim, Zühd 41. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 44; Nesâî, Zekât, 78; İbni Mâce, Ticârât 1

Açıklamalar

Hayat bir imtihandan ibarettir. Ne gariptir ki, bu imtihanda soruların en çetini az sevilene değil, çok sevilene sorulmaktadır. İnsanı yoran, bunaltan, terleten bu ağır imtihanlar kâh bize, yakınlarımıza, eş ve dostumuza, bazan da tanımadıklarımıza rastlamaktadır. İşin bize garip gelen bir yanı da şudur: Kulunu imtihana tâbi tutan Yüce Mevlâ, ona dayanmasını, sabretmesini tavsiye ederken, seyirci durumundaki kimselere de, onu yalnız bırakmamalarını, dert ve sıkıntılarına ortak olmalarını tavsiye etmektedir.

Hadîs-i şerîfimizde imtihan edilen kullardan sadece ikisi, kocasız kadınlarla yoksullar ele alınmaktadır.

Kocasız kadınlar ifadesinin içine, kocası öldüğü için dul kalan kadınlarla, evlenmemiş kızlar girer. Bu iki gurubun içinde hiç problemi olmayanlar bulunduğu gibi, hayatın acı darbesini yiyen, üstelik bu darbeyi hafifletecek maddî imkâna sahip olmayan kimseler de vardır. İşte bu savunmasız durumdaki kimseler, diğer insanların ilgisine ve yardımına muhtaçdır. Bizden bu ilgi ve yardımı isteyen, yukarıda işaret edildiği gibi, herşeyin idaresi elinde olan Kudretli Rabbimizdir.

İnsanların derdini, ancak sıkıntı çekenler anlayabilir. Hayatta başı ağrımayan zavallılar, değil yardıma muhtaçları, kendilerini bile anlayamazlar.

Bir akrabamızın, komşumuzun, tanıdığımız veya tanımadığımız birinin hayatta yalnız kalan hanımı, hele bir de çocukları varsa, acaba onlar ne sıkıntılar çekmektedir? Ne gibi zorluklara göğüs germektedir? Hayatta yalnız kalmış bazı kadınlar için parası olmak bile yetmez. Hatta onların etrafta "paralı kadın" diye bilinmeleri problem doğurabilir. İnsanın odun kömür parası olabilir. Ama odunu kömürü alıp eve getirmek, evin sağını solunu tâmir ettirip boyatmak, yine insanla ve tanıdıkların yardımıyla yapılabilecek işlerdir. Bazan değil bir kadının, güçlü kuvvetli erkeklerin bile yapmakta zorlandığı işler vardır. Etrafımızda, tanıdıklarımızın arasında bulunan yardıma muhtaç yalnız kadınlara el uzatırsak, toplumun kanayan bir yarasına merhem oluruz. Onların iffet ve namuslarını koruruz.

Peygamber Efendimiz dul ve yaşlı kadınlarla fakirlerin ihtiyaçlarını karşılamak için özel bir gayret gösterirdi. Zaten o, hayatı boyunca gönlü kırıkların yanında oldu. Onlarla ağladı, onlarla güldü. Allah'ın rızasının böyle kimselerin yanında olduğunu bildiği için, onlara

yardımcı olanların Allah yolunda cihâd etmiş gibi sevap kazanacaklarını söyledi. Zira Allah yolunda cihâd edebilmek için sabırlı ve dayanıklı olmak, nefsin ve şeytanın caydırıcı tavırlarına karşı koymak nasıl gerekli ise, kocasız kadınlarla yoksullara devamlı surette yardım edebilmek için de öyle dayanıklı ve kararlı olmak gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dul ve evlenmemiş kadınlarla yoksul ve fakirlere yardım eden kimse, Allah yolunda cihad etmiş gibi sevap kazanır.

2. Böyle fedakâr bir mü'min geceleri durmadan namaz kılmış, gündüzleri ara vermeden oruç tutmuş sayılır.

3. Güçsüz ve korunmaya muhtaç kimselerin yardımına koşmak, Allah'ın rızasını kazanmayı sağlar.

268– وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « شَرُّ الطَّعَامِ طَعَامُ الْوليمةِ ، يُمْنَعُهَا مَنْ يأْتِيهَا ، ويُدْعَى إِلَيْهَا مَنْ يَأْبَاهَا ، ومَنْ لَمْ يُجِبِ الدَّعْوةَ فَقَدْ عَصَى اللَّه ورَسُولَهُ» رواه مسلم.

وفي رواية في الصحيحين عن أبي هريرةَ من قوله : « بِئْسَ الطَّعَامُ طَعَامُ الْوَلِيمَةِ يُدْعَى إِلَيْهَا الأَغْنِيَاءُ وَيُتْرَكُ الفُقَرَاءُ » .

268. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Yemeklerin en fenası, davet edildiği zaman gelecek olan kimselerin çağırılmadığı, gelmeye pek arzulu olmayanların dâvet edildiği düğün yemekleridir. (Canı istemediği için) dâvete gitmeyen kimse, Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelmiş sayılır." Müslim, Nikâh 110. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 1

Sahîh-i Buhârî ve *Sahîh-i Müslim*'de Ebû Hüreyre'nin şöyle dediği rivayet olunmuştur:

"Zenginlerin dâvet edilip fakirlerin çağırılmadığı düğün yemeği ne fena bir yemektir."

Buhârî, Nikâh 72; Müslim, Nikâh 107. Ayrıca bk. İbni Mâce, Nikâh 25

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz dâvete gitmeye büyük önem verirdi. Muhtelif hadislerinde *"Biriniz dâvete çağırılınca hemen gitsin"* buyurmuştur. Yukarıda zikredilen hadislerin geçtiği yerlere bakıldığında, bu konuda pek çok hadis görülür.

Düğün yemeğine pek önem veren Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, her evlendiğinde mutlaka düğün yemeği vermiş, ashâbını da *"bir koyun kesmek suretiyle de olsa"* düğün yemeği vermeye teşvik etmiştir. Zengin fakir ayırımı yapılmaksızın tanıdıkların bu yemeğe dâvet edilmesini emretmiştir. Düğün yemeklerine mutlaka gidilmesini tavsiye etmekle kalmayan Resûl-i Ekrem Efendimiz, hiçbir özrü bulunmadan, sırf canı istemediği için bu yemeğe katılmayan kimselerin Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelmiş sayılacağını belirtmiştir. Demek ki mü'minlerin düğün yemeği vermelerini ve bu yemeğe mutlaka katılmalarını arzu eden sadece Peygamber Efendimiz değildir; bunu Allah Teâlâ da istemektedir. Mesele bu

kadar önemli olduğu için Resûlullah Efendimiz oruçlu olanların bile dâvete katılmalarını, yemeseler bile dua edip dönmelerini istemiştir (Müslim, Nikâh 106.)

Dâvete gidilmesi niçin bu kadar önemlidir?

Bunun en kestirme cevabı şudur: Allah Teâlâ kullarının bir araya gelmesini, birbiriyle kaynaşmasını dilemektedir. Namazların, bayramların, en büyük beraberlik olan haccın hikmeti budur. İnanan gönüller bir araya gelince, cemâat rûhu gelişince, mü'minler birbiriyle kaynaşınca ve böylece birlik ve beraberlik ideali gerçekleşince, işte o zaman müslümanlar en üstün olacaklardır. Zira en üstün olmaya lâyık onlardır.

Düğünler, düğün yapan kimselerin en fazla sevindiği günlerdir. Mü'minler birbirlerinin acılarına ortak oldukları gibi, sevinçlerine de ortak olmalıdır. Sevinç ve kederlerin birlikte paylaşılması, sevinci artırır, kederi azaltır. Netice itibariyle mü'minlerin birbirilerine gösterdikleri bu ilgi, onları daha fazla kaynaştırır.

İnsanların kaynaşmasını sağlayan dâvetler, bu özelliklerini kaybedince güzelliklerini de kaybederler. Düğün yemeklerine hatırlı insanlar, varlıklı kimseler dâvet edilip fakirler çağırılmayınca, gönül koymalar, incinip kırılmalar, hatta ikilik ve guruplaşmalar başlar. Neticede istenen ve özlenen birlik ve beraberlik kaybolur.

Burada hatırlatılması gereken bir husus da şudur:

Günümüzde yapılan bazı düğünler İslâmî örf ve geleneklerimize uymamaktadır. Haram içkilerin içildiği, insanların gayr-i meşrû şekilde eğlendiği bir düğüne gitmemek ve gerektiğinde neden gidilmediğini söylemek gerekir. Bizi dâvet eden kimsenin geleneklerimize uymayan düğününe katılmadık diye biz ezileceğimize, yaptığı yanlışı düşünerek o üzülsün...

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yemek dâvetlerine, özellikle de düğün yemeği dâvetlerine katılmak gerekir.
2. Meşrû mâzereti olmadan düğün yemeğine gitmeyen kimse, Allah'ın ve Resûlü'nün tavsiyesine uymamış olur.
3. Dâvetlere sadece varlıklı ve hatırlı kimseleri çağırıp fakirleri çağırmamak dinimizin uygun görmediği bir davranıştır.
4. Fakir ve yoksullar her zaman korunup gözetilmelidir.

269– وعن أَنس رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ عَالَ جَارِيتَيْنِ حَتَّى تَبْلُغَا جَاءَ يومَ القِيامَةِ أَنَا وَهُو كَهَاتَيْنِ » وَضَمَّ أَصَابِعَهُ . رواه مسلم . « جَارِيَتَيْنِ » أَيْ : بِنْتَيْنِ .

269. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Her kim iki kız çocuğunu yetişkinlik çağına gelinceye kadar büyütüp terbiye ederse, kıyamet günü o kimseyle ben şöyle yanyana bulunacağız" buyurdu ve parmaklarını bitiştirdi.

Müslim, Birr 149. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 13

Açıklamalar

Çocuk, insana Allah’ın bir emanetidir. Onları himâye edip büyütmek yetişkinlerin vazifesidir. Çocukları hayata hazırlamak, yıllarca devam eden bir sabrı gerekli kılar. Kızları büyütüp yetiştirmek daha fazla bir dikkat ve îtina ister.

Çocuğu himâye edip yetiştirmek iki şekilde olur. Biri maddî ihtiyaçlarını temin etmek, diğeri onu mânevî bakımdan besleyip iyi bir terbiye almasını sağlamaktır.

Kız çocuklarının himâyesi, onların dürüst ve namuslu bir kişiyle bir yuva kurmasını sağlayıncaya kadar devam eder. Hatta Resûlullah Efendimiz’in işaret buyurduğuna göre bu himâye daha sonraları da devam eder. Merhamet Pınarı Efendimiz şöyle buyuruyor:

“Her kim üç kız çocuğunu himâye edip büyütür, güzelce terbiye eder, evlendirir ve onlara lutuf ve iyiliklerini devam ettirirse, o kimse cennetliktir” (Ebû Dâvûd, Edeb 121; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 97).

Yetiştirilmesi tavsiye buyurulan kız çocukları insanın kendi çocuğu olabileceği gibi, kız kardeşleri, sonradan evlendiği eşinin çocukları, hatta başkalarının himâyeye muhtaç çocukları olabilir. Bu konuda yakınlık veya uzaklık önemli değildir. 265 numaralı hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem Efendimiz’in *“Kendi yetimini veya başkasına ait bir yetimi himâye eden kimseyle ben, cennette şöyle yanyana bulunacağız”* buyurduğu görülmüştü. Aşağıdaki hadiste de aynı konu bir başka açıdan ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kız çocuklarını yetiştirip hayata hazırlamak Allah’ı ve Resûlullah’ı memnun eden bir davranıştır.
2. Kızlarının İslâm esaslarına göre büyütülmesini ve eğitilmesini sağlayan anne babalar, âhirette Resûl-i Ekrem Efendimiz’e komşu olacaklardır. Ne mutlu onlara!..

270– وعن عائشةَ رضي اللَّه عنها قالت : دَخلَت عليَّ امْرَأَةٌ ومعهَا ابْنَتَانِ لَهَا تَسْأَلُ فَلَم تَجِدْ عِنْدِى شَيْئاً غَيْرَ تَمْرةٍ واحِدةٍ ، فَأَعْطَيْتُهَا إِيَّاهَا فَقَسمتْهَا بَيْنَ ابنَتَيْهَا وَلَمْ تَأْكُلْ مِنْهَا ثُمَّ قامتْ فَخَرَجتْ ، فَدخلَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَلَيْنَا ، فَأَخْبرتُهُ فقال: « مَنِ ابْتُلِيَ مِنْ هَذِهِ البَنَاتِ بِشَيْءٍ فَأَحْسَنَ إِلَيْهِنَّ كُنَّ لَهُ سِتْراً من النَّارِ » متفقٌ عليه .

270. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Yanında iki kız çocuğu bulunan bir kadın gelerek bir şeyler istedi. Evde bir hurmadan başka bir şey yoktu. Onu çıkarıp kadına verdim. Kendisi hiç tatmadan hurmayı ikiye bölerek çocuklarına verdikten sonra kalkıp gitti. Bu sırada Peygamber *aleyhisselâm* yanımıza geldi. Ben bu olup biteni kendisine anlatınca şöyle buyurdu:

“Her kim kız çocukları yüzünden bir sıkıntıya uğrar da onlara iyi bakarsa, bu çocuklar onu cehennem ateşinden koruyan bir siper olurlar.”
Buhârî, Zekât 10, Edeb 18; Müslim, Birr 147. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 13

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

271- وعن عائشة رضي اللَّهُ عنها قالت : جَاءَتنِي مِسْكِينَةٌ تَحْمِل ابْنَتَيْن لها ، فَأَطعمتهَا ثَلاثَ تَمْرَاتٍ ، فَأَعطتْ كُلَّ وَاحدَةٍ مِنْهُمَا تَمْرَةً ورفعتْ إلى فيها تَمْرَةً لتَأْكُلهَا ، فاستطعمتها ابْنَتَاهَا ، فَشَقَّت التَّمْرَةَ التي كَانَتْ تُرِيدُ أَنْ تأْكُلهَا بيْنهُمَا ، فأَعْجبنِي شَأْنُهَا ، فَذَكَرْتُ الَّذِي صنعَتْ لرسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : « إن اللَّه قَدْ أَوْجَبَ لَهَا بِهَا الجنَّةَ ، أَو أَعْتَقَها بِهَا مَن النَّارِ » رواه مسلم .

271. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Sırtına iki çocuğunu almış yoksul bir kadın çıkageldi. Ona üç hurma verdim. O da çocuklarına birer hurma verdi; öteki hurmayı yemek için ağzına götürmüştü ki, çocukları onu da istediler. Kadıncağız yemek istediği bu hurmayı çocuklarına bölüştürdü. Kadının bu tutumuna hayran kaldım ve yaptığını Resûlullah'a anlattım. Şöyle buyurdu:

"Bu şefkati sebebiyle Allah Teâlâ o kadına mutlaka cenneti vermiş (veya) bu sebeple onu cehennemden âzâd etmiştir." Müslim, Birr 148

Açıklamalar

Günümüzde bile soğukluğunu hissettiğimiz bir Câhiliye devri âdeti vardır: Kız çocuklarını hor görmek. Bu kaba ve çirkin âdet, Peygamber Efendimiz'in yaşadığı devirde Arabistan'da pek yaygındı. Çöl bedevileri, kız çocuklarının doğumunu büyük bir felâket sayarlardı. Onların ileride kötü yollara düşeceği zannıyla üzülür, utanırlardı. Kur'ân-ı Kerîm'in pek güzel tasvir ettiği üzere, bir kızları dünyaya geldiğini öğrenince yüzleri kararır, hiddetlerinden köpürürler, kendilerine verilen bu felâket haberinden dolayı halktan gizlenmeye çalışırlardı. Daha sonra da acaba bu kızı, herkesten utanmayı göze alarak büyütüp beslesem mi, yoksa toprağa gömüp ondan kurtulsam mı diye ince bir hesaba girerlerdi [bk. Nahl sûresi (16), 58-59]. Kızını diri diri gömmeye karar verince de o mâsum yavruyu alıp çöle götürürler, elleriyle kazdıkları bir çukura iterek üstüne yığın yığın kum atarlar, sonra da ellerini kollarını sallayarak evlerine dönerlerdi.

İnsanlıkla hiçbir şekilde bağdaşmayan bu âdet bazı bölgelerde oldukça tabii karşılanırdı. Evlilikten önce oğlan ve kız tarafı bu konuyu gündeme getirir, kız çocuğu doğarsa onu anne mi yoksa baba mı gömecek diye konuşup bir karara bağlarlardı. Şayet çocuğu gömme işini anne üstlenmişse, olayı seyre gelen bir sürü kadının gözü önünde cinayetini işlerdi.

Şükürler olsun İslâmiyet geldi de bu çirkin âdeti yerlebir etti.

Bir önceki hadiste Hz. Âişe'nin kadıncağıza bir hurma, bu hadiste ise üç hurma verdiği görülmektedir. Demekki annemiz, bazan üç ay boyunca ocağı yanmayan, çoğu zaman yiyecek bir şey bulunmayan evinde, önce bir hurma bulup vermiş, sonra bir yerlerden iki hurma daha bulup vermiştir. Yahut bu olay iki defa meydana gelmiştir.

270 numaralı hadîs-i şerîfteki *"Her kim kız çocukları yüzünden bir sıkıntıya uğrar da onlara iyi bakarsa"* ifadesinde geçen sıkıntı sözüyle Peygamber Efendimiz acaba neyi kasdetmiştir?

Bir ailede fazla sayıda kız çocuğunun bulunması, onlar için bir sıkıntı ve hoşnutsuzluk sebebi olabilir. Kızların himâyesi, yetiştirilmesi, evlendirilmesi gibi konular bazı ailelerin bütçesini zorlayabilir. Hele o aile kız çocuğunu istemiyorsa, bu yük daha ağırlaşabilir. İşte bu sebeple Efendimiz kızları büyütüp beslemenin, aile yuvası kurana kadar onlara yardımcı olmanın insanı cehennem azâbından kurtaracağını haber vermiştir.

Kız çocukları yüzünden sıkıntıya uğramanın bir başka şekli de o yavrulardan birinde veya birkaçında maddî veya rûhî bir rahatsızlığın bulunmasıdır. O takdirde bu çocukların bakımı, tedâvisi, korunup gözetilmesi birçok sıkıntı doğurabilir. Bu hâli Cenâb-ı Hakk'ın bir cilvesi, kulunu denemesi kabul ederek sabreden, bu ağır imtihana isyan etmeyen insanlar - Efendimiz'in buyurduğuna göre- cehennem azâbından kurtulmuş olurlar.

269 numaralı hadiste okuduğumuza göre, normal ve sağlıklı iki kız çocuğunu büyütüp yetiştiren kimse Resûl-i Ekrem Efendimiz'e komşu olacaktır. Öyleyse yetiştirilmesi problemli olan kız çocuklarını himâye edenler bu bahtiyarlığı daha öncelikle ve daha fazlasıyla elde edeceklerdir.

Merhamet ne büyük, ne ulvî bir duygu yâ Rabbî!

Elindeki bir tane hurmayı hiç tatmadan ve kendi açlığına bakmadan yavrularına veren bu annenin şefkati ne yüce, ne asildir değil mi? Ya evindeki üç hurmayı hiç düşünmeden fakire veren Âişe annemizin merhameti!..

Ebedî kurtuluşun merhamet sayesinde mümkün olacağını ifade buyuran Efendimiz'in şu hadîs-i şerîfi ne kadar düşündürücüdür:

"Merhamet edenlere, Cenâb-ı Hak merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet ediniz ki, göktekiler de size merhamet etsin..." (Tirmizî, Birr 16; Ebû Dâvûd, Edeb 58).

Rabbim! Bizim gönlümüzü de merhamet duygusuyla yeşert!..

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Kız çocuklarını korumak, onlara şefkatli davranmak iyi mü'minin özelliğidir.

2. Çocuklara, bilhassa kız çocuklarına beslenen merhamet, insanın cehennemden kurtulup cennete girmesini temin eder.

3. Anneler yavrularına pek merhametlidir. Allah Teâlâ'nın rahmet sıfatı, en güzel şekilde onların yüreğinde tecelli etmiştir.

4. Yiyecek bir şeyi bulunmayan kimselerin dilenmesinde sakınca yoktur.

5. Evinde hurmadan başka yiyecek bulunmadığı hâlde, onun tamamını fakire veren Hz. Âişe'nin cömertliği ve yoksulu kendine tercih etmesi ne kadar ibret vericidir.

6. Sadakanın azı çoğu olmaz. Herkes imkânı nisbetinde yardım eder.

272- وعن أبي شُرَيْحٍ خُوَيْلِدِ بْنِ عَمْرٍو الخُزَاعِيِّ رضي اللَّهُ عنه قال : قال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « اللَّهُمَّ إِنِّي أُحَرِّجُ حَقَّ الضَّعيفينِ الْيَتِيمِ والمرْأَةِ » حديث حسن صحيح رواه النسائى بإسناد جيدٍ .

ومعنى « أُحَرِّجُ » : أُلحقُ الحَرَجَ ، وَهُوَ الإِثْمُ بِمَنْ ضَيَّعَ حَقَّهُما ، وَأُحَذِّرُ منْ ذلكَ تَحْذيراً بَلِيغاً ، وَأَزْجُرُ عَنْهُ زَجْراً أَكيداً .

272. Ebû Şüreyh Huveylid İbni Amr el-Huzâ`î *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

“Allahım! İki zayıf kimsenin, yetimle kadının hakkını yemekten herkesi şiddetle sakındırıyorum.” Nesâî, es-Sünenü’l-kübrâ, ‘İşretü’n-nisâ, 64, (V, 363). Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 6

Ebû Şüreyh el-Huzâ`î

Huzâa kabilesinden olan Ebû Şüreyh Huveylid İbni Amr, Mekke’nin fethinden önce İslâmiyet’i kabul ederek Medine’ye yerleşti ve Hz. Peygamber’den yirmi hadis rivayet etti. 68 (687) yılında yine Medine’de vefat etti. Hakkında fazla bilgi yoktur. Allah ondan râzı olsun.

Açıklamalar

Hz. Peygamber hayatı boyunca güçsüzün yanında olmuş, himâye edilmesi gerekenlere kol kanat germiştir. Yetimlerin ve kadınların korunup gözetilmesine pek önem vermiştir.

Yetimler henüz erginlik çağına gelmeden babalarını kaybetmiş yavrular oldukları için, hem kendilerinin hem de mal varlıklarının korunup gözetilmesi icap etmektedir. Onları himâye etmeyi üstlenen kimselerin, mallarını titizlikle koruması, haklarını hiçbir şekilde yememesi, kimseye de yedirmemesi şarttır.

Kadınlara gelince; Allah Teâlâ onları saygıdeğer birer varlık yapmak istemiş ve kendilerine analık özelliği vermiştir. Bu sebeple onların bedenlerini, erkeklere nisbeten daha nârin, ruhlarını daha ince ve hassas yaratmıştır. Bunun sonucu olarak da maddî bakımdan daha güçlü olan erkeklerden kadınları koruyup himâye etmelerini istemiştir.

Peygamber Efendimiz hadîs-i şerîfte işte bu gerçeğe dikkatimizi çekmektedir. Yetim ile kadına karşı son derecede nâzik ve haklarına saygılı olunması gerektiğini hatırlatmaktadır. Sanki bu ifadesiyle Peygamber Efendimiz, yetimlerle kadınlara karşı iyi davranılması gerektiğini insanlara defalarca anlattığını Allah Teâlâ’ya rapor etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yetimleri ve kadınları incitmekten, haklarını çiğnemekten şiddetle sakınmak gerekir.

2. Allah Teâlâ güçsüzlere sahip çıktığı için, onlara haksızlık edenler karşılarında Allah Teâlâ’yı bulurlar.

273- وعن مُصْعبِ بنِ سعدِ بنِ أبي وقَّاصٍ رضي اللَّه عنهما : رأَى سعْدٌ أَنَّ لَهُ فَضْلاً على مَنْ دُونهُ ، فقال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « هَل تُنْصرُونَ وتُرزقُونَ إلاَّ بِضُعفائِكُم» رواه البخاري هَكَذا مُرسلاً ، فَإِن مصعَب ابن سعد تَابِعِيٌّ ، ورواه الحافِظُ أَبو بكر الْبَرْقَانِي في صحيحِهِ مُتَّصلاً عن أَبيه رضي اللَّه عنه .

273. Sa`d İbni Ebû Vakkâs’ın oğlu Mus`ab *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

(Babam) Sa`d, daha aşağı seviyedekilere göre kendisinin üstün olduğunu düşünürmüş. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuş:

“Allah size yardım edip rızık veriyorsa, bu, aranızdaki zayıflar sâyesinde değil midir?”

Buhârî, Cihâd 76

Mus`ab İbni Sa`d İbni Ebû Vakkâs

Mus`ab tâbiîn neslindendir. Babasından, Hz. Ali'den ve Abdullah İbni Ömer'den hadis öğrenmiş ve pek çok hadis rivayet etmiş güvenilir bir muhaddistir. 103 (721) tarihinde vefat etmiştir.

Allah ondan da, babasından da razı olsun.

Hadîs-i şerîf bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

274– وعن أبي الدَّرْداءِ عُوَيْمِرٍ رضي اللَّه عنه قال : سمِعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : «ابْغوني في الضُّعَفَاءَ ، فَإِنَّمَا تُنْصرُونَ ، وتُرْزقون بضُعفائِكُمْ » رواه أَبو داود بإسناد جيد .

274. Ebü'd-Derdâ Uveymir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken duydum:

"Fakirleri kollayıp gözetiniz. Aranızdaki zayıflar sâyesinde Allah'dan yardım görüp ve rızıklandığınızdan şüpheniz olmasın." Ebû Dâvûd, Cihâd 70. Ayrıca bk. Tirmizî, Cihâd 24; Nesâî, Cihâd 43

Ebü'd-Derdâ

Adı Uveymir İbni Zeyd olmakla beraber Ebü'd-Derdâ künyesiyle tanındı. Bedir Gazvesi esnasında müslüman oldu. İlk zamanlar ticaret yapardı. Fakat ticaretle ibadeti bir arada yürütemeyeceğini anlayınca ticareti bıraktı. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyerek tamamını Resûl-i Ekrem'in huzurunda okudu. Peygamber Efendimizle birlikte birçok savaşa katıldı.

Hz. Ebû Bekir devrinde yapılan Yermük harbinde ordu kadısı (kazasker) olarak bulundu. O tarihten itibaren de ordu kadılığı müessesesi başlamış oldu. Hz. Ömer devrinde Şamlılara Hz. Peygamber'in sünnetini ve Kur'ân-ı Kerîm kırâatini öğretmek üzere oraya gidip yerleşti. Daha sonra da Şam kadısı oldu. 28 (649) yılında Kıbrıs'ın fethine katıldı.

Ebü'd-Derdâ zâhidâne bir hayat yaşardı. Yaptığı her işte Allah'ın rızasını arar, âhiret hesabını gözetir, halkı iyilik ve ibadet etmeye teşvik eder, kendisi de ailesini ihmâl edecek kadar ibadet ederdi. Hz. Peygamber'in onunla kardeş yaptığı Selman-ı Fârisî birgün Ebü'd-Derdâ'yı ziyarete gelmişti. Hanımı Ümmü'd-Derdâ'yı pejmürde bir kılıkta görünce, bunun sebebini sordu. O da:

- Kardeşinin dünyaya baktığı yok. Geceleri namaz kılar, gündüzleri oruç tutar, dedi.

Selmân-ı Fârisî Ebü'd-Derdâ'nın yanına vardı. Ebü'd-Derdâ onun gelişine pek sevindi ve kendisine yemek getirdi. Selmân:

- Sen de ye, dedi. Ebü'd-Derdâ:

- Ben oruçluyum, deyince, Selmân:

- Sen yemezsen ben de yemem, dedi ve ona orucunu bozdurdu. Selman o geceyi Ebü'd-Derdâ'nın evinde geçirdi. Gece olunca Ebü'd-Derdâ namaza kalktı. Fakat Selman ona engel oldu ve Resûl-i Ekrem'in buyurduğu gibi:

*- **Vücudunun senin üzerinde hakkı vardır. Rabbinin senin üzerinde hakkı vardır. Ailenin senin üzerinde hakkı vardır. Bazan oruç tut, bazan tutma. Namazını kıl, ailenle meşgul ol ve böylece her hak sahibine hakkını ver**, dedi. Sabah vakti yaklaşınca Selmân*

kalktı, ona da şimdi kalkıp namaz kılabileceğini söyledi. Bir miktar nâfile namaz kıldılar. Sonra da sabah namazını kılmak üzere Mescid-i Nebevî'ye geldiler.

Namazdan sonra Ebü'd-Derdâ Hz. Peygamber'e yaklaşarak Selmân-ı Fârisî'nin kendisine yaptıklarını anlattı. O zaman Resûl-i Ekrem Efendimiz:

***- Ebü'd-Derdâ! Selmân'ın da dediği gibi, vücudunun senin üzerinde hakkı vardır,** buyurdu.*

Ebü'd-Derdâ'nın ibadeti, daha çok düşünme ve ibret alma şeklindeydi. "Bir saat düşünmek, bütün gece namaz kılmaktan hayırlıdır" derdi. Sabah namazını kıldıktan sonra Kur'ân-ı Kerîm'den bir cüz okur, sonra talebelerini okutmaya başlardı. Dünyaya, dünyalığa değer vermezdi. Kızı Derdâ'ya Yezid İbni Muâviye gibi zengin biri tâlip olduğu hâlde kabul etmemiş, onu fakir bir müslümanla evlendirmişti.

*Hz. Peygamber'in kendisi hakkında **"ümmetimin hakîmi"** dediği rivayet edilen Ebü'd-Derdâ, insanın bildikleriyle amel etmesine büyük önem verirdi.*

İlim öğrenmeye pek meraklı idi; bu maksatla uzak yerlere gitmekten çekinmezdi. Hz. Peygamber'den 179 hadis rivayet etti. Ebü'd-Derdâ 31 (651) veya 32 (652) yılında Şam'da vefat etti. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bir önceki hadîs-i şerîfte, cennetle müjdelenen on bahtiyardan biri olan Sa`d İbni Ebû Vakkas'la ilgili bir haber okumuştuk. Oğlu Mus`ab'ın söylediğine göre, Hz. Sa`d bir defasında, kendisinin bazı müslümanlara göre daha üstün olduğunu düşünmüştü. Ashâb-ı kirâmın en cesurlarından ve en cömertlerinden biri olması, herhâlde onda böyle bir duygu uyandırmıştı. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* onun bu düşüncesini öğrenince kendisini derhal uyardı:

- Eğer savaşta Allah size yardım ediyorsa, düşmanlarınızı yeniyor ve ganimetler kazanıyorsanız, zenginlerinizin serveti çoğalıyorsa, bütün bunlar sadece sizin yiğitliğiniz ve gayretiniz sebebiyle değil, içinizdeki zayıf ve gösterişsiz kimselerin Allah katındaki değeri sebebiyledir, buyurdu. Böylece ashâb-ı kirâm, birçoklarının beğenip önem vermediği o gösterişsiz, boynu bükük, gönlü kırık insanların Allah katında hatırlı, değerli ve duaları makbûl birer insan olduğunu öğrendi.

Bir defasında Hz. Peygamber bu gerçeği şöyle dile getirdi:

"Allah bu ümmete, aralarındaki zayıfların duası, ibadeti ve ihlâsı sebebiyle yardım etmektedir" (Nesâî, Cihâd 43).

Bu gerçeği şöyle anlamak gerekir: Böylesi insanların gözü ve gönlü dünyaya tok olduğu için, onların duası daha içten, ibadetleri daha samimidir. Bir savaşta "Allahım! Müslümanları muzaffer eyle!" diye dua ettikleri zaman, Allah Teâlâ onların hatırını kırmaz, dua ve niyazlarını kabul eder.

Onlar yoksulluğu bir fâcia saymaz ve hâllerinden kimseye şikâyet etmezler. İçinde bulundukları durumu, Allah'ın bir takdiri diye benimserler. Fakirlere yardım eden zenginlere Allah Teâlâ'nın daha çok vermesi için dua ederler. Ümmet-i Muhammed sıkıntıya düşmesin diye Cenâb-ı Hakk'a yalvarıp yakarırlar. İşte onların gönlü böylesine zengin ve insanlar için böylesine sevgi doludur.

Peygamber Efendimiz çok sevdiği sahâbîsi Sa`d İbni Ebû Vakkâs'ın şahsında ümmetini uyarmış oluyor. Fakir ve kimsesiz müslümanları hor görmenin, küçümsemenin, onlara karşı kibirli davranmanın aslâ doğru olmayacağını hatırlatıyor ve ümmetine sanki şöyle sesleniyor:

- Fakir, yoksul deyip geçmeyin. Onların arasında Allah'a çok yakın olanlar vardır. O gönlü kırıkların duası, hiçbir engele çarpmadan doğrudan Cenâb-ı Hakk'ın yüce katına ulaşır. Onlar "paramız, pulumuz yok" diye sızlanmazlar. Dünyada sahip olamadıklarının kat kat fazlasını âhirette elde edeceklerinden şüphe etmezler. Bu sebeple alın yazılarından dolayı şikâyette bulunmazlar. Herşeyin Allah'dan geldiğini ve onun öyle münasip gördüğünü bilirler. Onun asla kuluna zulmetmeyeceğine gönülden inanırlar ve hâllerine hamd ederler.

İşte bu sebeple ey müslümanlar, fakir ve çâresiz mü'minlerin sizin için bir nimet olduğunu bilin. Onların sevgisini kazanmaya ve dualarını almaya bakın!..

Kâinâtın Güneşi Efendimiz'in bu konudaki buyruklarından çıkan sonuç işte budur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Öyle yoksul ve çâresiz kimseler vardır ki, dünyaya aşırı bağlı olmadıkları için duaları daha samimi, ibadetleri daha içtendir.
2. Bu sebeple onların gönlünü kazanmalı ve dualarını almalıdır.
3. Bütün insanlara, özellikle de güçsüzlere ve gönlü kırıklara karşı mütevâzi olmalıdır.

34- باب الوصية بالنساء

KADINLARA İYİ DAVRANMAK

Âyetler

قال اللَّه تعالى: {وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ} .

1. "Kadınlarla iyi geçinin." Nisâ sûresi (4), 19

İnsanlarla iyi geçinmek için önce onlara güzel ve tatlı söz söylemek, sonra da elden geldiğince iyi ve nâzik davranmak gerekir. Peygamber Efendimiz'in ortaya koyduğu ölçüye göre insanların en hayırlısı, aile fertlerine karşı iyi davrananlar, onlarla iyi geçinenlerdir.

Bu ölçüyü iyice pekiştirmek isteyen Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem,* aile fertlerine en iyi davranan kimsenin kendisi olduğunu belirtmiştir (Tirmizî, Menâkıb 63; İbni Mâce, Nikâh 50). Resûlullah Efendimiz'in hanımlarıyla gülüp şakalaşması, akşamları zaman zaman hanımlarından birinin evinde diğer eşlerini de toplayıp onlarla birlikte yiyip içmesi, şakalaşması, Hz. Âişe ile -bilindiği kadarıyla- iki defa koşu yapması, Habeşlilerin gösterilerini seyretmeye onu dâvet etmesi ve hatta zaman zaman hanımlarının kaprislerine katlanması âyet-i kerîmede tavsiye edilen iyi geçimin en güzel örnekleridir.

Kadınlara iyi davrananların değerli kişiler, kötü davrananların ise âdî kimseler olduğu; insanın evinde çocuk gibi, fakat dışarıda erkek gibi davranması gerektiği İslâm büyükleri tarafından ortaya konmuş sağlam ölçülerdir.

وقال تعالى: {وَلَن تَسْتَطِيعُواْ أَن تَعْدِلُواْ بَيْنَ النِّسَاء وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلاَ تَمِيلُواْ كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِن تُصْلِحُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا } .

2. "Hanımlarınız arasında adaleti sağlamak için ne kadar uğraşsanız da bunu başaramazsınız. Bâri onlardan birine aşırı gönül verip de ötekini kocası yokmuş gibi büsbütün ortada bırakmayın. Eğer iyilik yapar ve günahtan sakınırsanız, Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."

Nisâ sûresi (4), 129

Birden fazla kadınla evlenen kimse, eşleri arasında adaleti ve eşitliği sağlamak zorundadır. Yemelerinde, içmelerinde, giyim ve kuşamlarında fark gözetmeyecektir. Herbirinin yanında aynı miktarda kalacaktır. Bunları yapmak zaten o kadar zor değildir. Fakat eşleri aynı derecede sevmek mümkün değildir. Sevgiyi aynı oranda paylaştırmak insanın tabiatına da aykırıdır. Bu sebeple Allah Teâlâ birden fazla kadınla evlenen erkeklere, eşlerini aynı derecede sevme mecburiyetini getirmemiştir.

Hadisler

275- وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «اسْتوْصُوا بِالنِّساءِ خيْراً ، فإِنَّ المرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ ، وَإِنَّ أَعْوجَ ما في الضِّلعِ أَعْلاهُ ، فَإِنْ ذَهبت تُقِيمُهُ كَسرْتَهُ ، وإِنْ تركتَهُ ، لمْ يزلْ أَعوجَ ، فاستوْصُوا بِالنِّسَاءِ » متفقٌ عليه .

وفي رواية في الصحيحين:« المرْأَةُ كالضلعِ إِنْ أَقَمْتَها كسرْتَهَا ، وإِنِ استمتعْت بِهَا،اسْتَمتعْت وفِيها عَوجٌ » .

وفي رواية لمسلمٍ : « إِنَّ المرْأَةَ خُلِقتْ مِن ضِلَعٍ ، لَنْ تَسْتقِيمَ لكَ على طريقةٍ ، فَإِنْ استمتعْت بِهَا ، اسْتَمتَعْتَ بِهَا وفِيها عَوجٌ ، وإِنْ ذَهَبْتَ تُقيمُها كسرتَهَا ، وَكَسْرُهَا طلاقُها» . قولُهُ : « عوجٌ » هو بفتح العين والواو .

275. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum; vasiyyetimi tutunuz. Zira kadın kısmı kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri yeri üst tarafıdır. Eğri kemiği doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi hâline bırakırsan, yine eğri kalır. Öyleyse kadınlar hakkındaki tavsiyemi tutunuz."

Buhârî, Enbiyâ 1, Nikâh 80; Müslim, Radâ' 60. Ayrıca bk. Tirmizî, Radâ` 11, Tefsîru sûre (9) 2; İbni Mâce, Nikâh 3

Buhârî ile Müslim'deki diğer bir rivayete göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kadın kaburga kemiği gibidir. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Eğer ondan faydalanmak istersen bu hâliyle de faydalanabilirsin." Buhârî, Nikâh 79; Radâ` 65

Müslim'deki bir başka rivayete göre ise Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Hep seni hoşnut edecek şekilde davranamaz. Eğer ondan faydalanmak istersen bu hâliyle de faydalanabilirsin. Şayet doğrultayım dersen kırarsın. Kadının kırılması da boşanmasıdır." Müslim, Radâ` 59

Açıklamalar

Kadının neden yaratıldığı konusu çok tartışılmıştır. Aslında bir insan olarak kadının da tıpkı erkek gibi topraktan yaratıldığında şüphe yoktur. İslâm âlimlerinin bu konu üzerinde uzun uzun durmasının sebebi, Peygamber Efendimiz'in bu hadisidir.

Hz. Peygamber *"kadın kısmı kaburga kemiğinden yaratılmıştır"* derken acaba bunu gerçek mânasında mı söylemiştir? Yoksa bu sözle kadının hırçınlığını ve istenen kıvama zor geldiğini mi anlatmak istemiştir? İşte bu soruların kesin cevabı bilinmemektedir.

Siyer âlimi İbni İshâk'ın haber verdiğine göre Peygamber Efendimiz'in amcasının oğlu Abdullah İbni Abbas:

"Havvâ Âdem aleyhisselâm uyurken, onun sol tarafındaki kaburga kemiğinden yaratılmıştır" demiş (ibni Hacer, Fethü'l-bârî, IX, 219). Fakat güvenilir hadis kitaplarında bu konuda doyurucu bilgi yoktur.

Erkekle kadının yaratılışını Kur'ân-ı Kerîm şöyle anlatmaktadır:

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da eşini meydana getiren, ikisinden de birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinize karşı gelmekten sakının" [Nisâ sûresi (4), 1].

Bu âyet Hz. Havvâ'nın Hz. Âdem'den yaratıldığını bildirmekle beraber, onun kaburga kemiğinden meydana getirildiğini haber vermiyor.

Bizi bu konuda tereddüde sevk eden husus Peygamber Efendimiz'in:

"Kadın tıpkı kaburga kemiği gibidir. Kemiği doğrultayım dersen kırarsın. Eğer ondan faydalanmak istersen bu hâliyle faydalanabilirsin" buyurmasıdır. Acaba Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadisiyle şunu mu anlatmak istemiştir:

Kadın kaburga kemiğinden yaratıldığı için **huyu da kaburga kemiği gibi biraz eğricedir. Ona istediğiniz şekli veremezsiniz!..**

Hadîs-i şerîfin bize öğretmek istediği nedir?

Efendimiz bize kadının yaratılışına dair biyolojik bilgi vermek istememiştir. Bize kadınla nasıl geçinmek gerektiğini anlatmıştır. Dövmekle sövmekle kadını arzu edilen şekle koymanın mümkün olmayacağını belirtmiştir. Hiddet ve şiddet yerine, ülfet ve şefkat yolunu tutmayı tavsiye etmiştir. Kadına ancak bu yolla yaklaşmanın ve ona tesir etmenin mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Aile yuvasının huzuru, ailedeki fertlerin saâdeti için tutulacak yol budur. Fakat kadının dünyasına ve âhiretine zarar verecek hususlarda doğruyu anlatmak ve ona yardımcı olmak gerekir. Zaten Allah Teâlâ, doğruyu bulmakta aile fertlerinin birbirine

yardımcı olmasını tavsiye ederek **“kendinizi ve ailenizi cehennem ateşinden koruyunuz”** [Tahrîm sûresi (66), 6] buyurmaktadır.

Bazı âlimler hadîs-i şerîfteki: *“Kaburga kemiğinin en eğri yeri üst tarafıdır”* ifadesini, kadının en problemli tarafı *dilidir*, şeklinde yorumlamışlardır. Kadının cehenneme *dili yüzünden* gireceğini belirten şu hadîs-i şerîf bu yorumu desteklemektedir:

“Siz çok lânet eder ve kocanızın iyiliklerini görmezden gelirsiniz” (Buhârî, Hayız 6). Lânet ve iyiliği inkâr dille yapılır. Kocasının maddî durumunu düşünmeden konu komşuda gördüğünü kendi evinde de isteyen, dediği olmazsa hırçınlaşan, aile sırlarını olur olmaz kimselere açan, sağda solda dedi kodu yapan kadın bütün bu kötü davranışları diliyle yapar. Şu hâle göre “kaburga kemiğinin en eğri yeri üst tarafıdır” sözünü dil olarak anlamak mümkündür.

Hadisten öğrendiklerimiz

1. Erkekler kadınlardaki bazı kaprislerin tabii olduğunu düşünerek onlara karşı anlayışlı davranmalıdır.

2. Kadında kusur olarak görülen hususları düzeltmeye kalkmak, aile içinde huzursuzluğa ve dolayısıyla mutsuzluğa yol açabilir. Bu sebeple en iyisi, bağışlanabilecek kusurlara göz yummaktır. “Kadınlarla iyi geçinin” âyetiyle emredilen de budur.

276– وعن عبد اللَّه بن زَمْعَةَ رضي اللَّهُ عنه ، أَنه سمعَ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يخْطُبُ ، وذكَرَ النَّاقَةَ والَّذِى عقرهَا ، فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذِ انْبعث أَشْقَاهَا » انْبعثَ لَها رَجُلٌ عزِيزٌ، عارِمٌ منِيعٌ فِي رهْطِهِ » ثُمَّ ذكَرَ النِّساءَ ، فَوعظَ فِيهِنَّ ، فَقالَ : « يعْمِدُ أَحَدُكُمْ فيجْلِدُ امْرأَتَهُ جلْد الْعَبْدِ فلَعلَّهُ يُضاجعُهَا مِنْ آخِرِ يومِهِ » ثُمَّ وَعَظهُمْ فِي ضحكهِمْ مِن الضَّرْطَةِ وقال : «لِمَ يضحكُ أَحَدُكُمْ مِمَّا يفعلُ ؟ » متفق عليه .

« وَالْعارِمُ » بالعين المهملة والراءِ : هُو الشِّرِّيرُ المُفْسِد ، وقولُه : « انبعثَ »، أَيْ : قَامَ بسرعة .

276. Abdullah İbni Zem`a *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm’*ı birgün hutbe okurken dinledi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Sâlih *aleyhisselâm’*ın dişi devesinden ve onu öldüren adamdan bahsederek:

“Onların en azgını ileri atıldı” âyetini okudu ve Semûd kavminde gücü kuvveti ile tanınan ve son derece fena olan bir adam deveyi öldürmek için ileri fırladı, diye açıkladı.

Sonra kadınlardan bahsetti. Onlar hakkında nasihat ederek şöyle buyurdu:

“Sizden biriniz karısını köleyi döver gibi dövmeye kalkışıyor. Belki de o akşam onunla aynı yatakta yatacaktır.”

Sonra yellenmeden ötürü gülmemelerini tavsiye ederek şöyle buyurdu:

“İnsan bizzat kendisinin de yaptığı bir şeye ne diye güler?”
Buhârî, Tefsîru sûre (91)1; Müslim, Cennet 49. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre 91; İbni Mâce, Nikâh 51

Abdullah İbni Zem`a

Annesi Peygamber Efendimiz'in hanımı Ümmü Seleme'nin kızkardeşi Karîbe (veya Kureybe)dir. Bu sebeple Abdullah Peygamber Efendimiz'e yakın sahâbîlerden biridir. Medine'de oturduğu bilinmekte ve kendisinden birkaç hadis rivayet edilmektedir. 35 (655) yılında Hz. Osman'ın şehit edildiği sırada o da hayatını kaybetmiştir. Hakkında fazla bilgi yoktur. Allah ondan razı olsun

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu hutbesinde üç konuya temas ettiği görülmektedir.

Birinci konu, Semûd kavminden bazılarının yaptığı azgınlıklardır. Semûd kavmi Hicr şehrinde oturuyordu. Onlara peygamber olarak Sâlih *aleyhisselâm* gönderilmişti. Sâlih peygamberi dinlemediklerini görünce Allah Teâlâ onları önce dişi bir deve ile imtihan etti. Görünüşte diğer develerden farkı olmayan bir deveyi mûcizevî bir şekilde onlara gönderdi. Şehirde bir kuyu vardı. Herkes içme suyunu buradan sağlıyor, hayvanlarını bu kuyudan suluyordu. Sâlih *aleyhisselâm*'ın onlara bildirdiği ilâhî emre göre kuyudan birgün deve içecek, ertesi gün kuyuyu kendileri kullanacaklardı. Devenin kuyudaki suları bir defada içip bitirmesi Semûd halkını pek öfkelendiriyordu.

Bu azgın insanlardan birkaç tanesi bir araya gelerek:

Bu iş böyle gitmez. Bu deve kuyunun suyunu içip kurutuyor. Hayvanlarımız susuz kalıyor. En iyisi hem bu deveyi, hem Sâlih'i, hem de ona iman edenleri öldürelim diye anlaştılar.

Efendimiz, diğer rivayetlerden öğrendiğimize göre, deveyi öldüren kimseyi bu hadisin râvisi Abdullah İbni Zem`a'nın dedesi Ebû Zem`a'ya benzetti. Ebû Zem`a'nın adı Esved olup müslümanlarla alay ederdi. Aşere-i mübeşşereden Zübeyr İbni Avvâm'ın amcasıydı. Oğlu Zem'a Bedir Gazvesi'nde müşriklerin safında canverdi. Onun oğlu ve hadisimizin râvisi ise çok değerli bir sahâbî idi. Ölüden diriyi yaratan Allah, onların soyundan böyle değerli bir insan çıkarmıştı. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Hz. Sâlih'in devesini öldüren günahkâr adamın tıpkı Ebû Zem`a gibi güçlü kuvvetli ve kavminin içinde sözü dinlenen biri olduğunu söyledi ve onun deveyi öldürmek için nasıl ileri atıldığını tasvir etti.

Neml sûresinin 48-52. âyetlerinde anlatıldığı üzere Sâlih peygamber ile ona iman edenler aleyhindeki komplo sonuç vermedi. Allah Teâlâ peygamberiyle birlikte dört bin mü'mini kurtardı; Semûd diyarını da içindeki imânsızlarla birlikte helâk etti.

Efendimiz'in temas ettiği **ikinci konu**, **kadınların haksız yere dövülmesidir.** Birbirine gönül vermiş, birbirinin mahremiyetine girmiş, dert ve sıkıntılara birlikte göğüs germiş iki hayat arkadaşının birbirini anlayıp hoş görmesi gerekir. Bir erkeğin eşini dövmesi demek, huzurunu kendi elleriyle yok etmesi demektir. İnsan dış âlemin sıkıntılarından kaçarak huzur bulma arzusuyla sığındığı bir yuvayı nasıl yıkabilir? Bu ne kadar mânasız bir davranıştır.

Peygamber Efendimiz burada, aile ilişkilerinde psikolojik duyguların ihmâl edilemeyeceğine temas etmekte ve belki de aynı gece beraber olacağı eşini insan nasıl dövebilir? diye hayretini belirtmektedir.

Ahlâk dışı bir hareket yapan kadını, aşırı olmamak şartıyla ve onu yola getirmek düşüncesiyle dövmeye Allah Teâlâ izin vermiştir [Nisâ sûresi (4), 34]. Peygamber Efendimiz işte bu izne dayanarak kadının bir miktar hırpalanmasına göz yummuştur. Fakat kendisi hayatı

boyunca hiçbir hizmetçiyi dövmemiş, hiçbir hanımına tokat atmamış, hiçbir kimseye eliyle vurmamıştır. Bunu on yıllık eşi Hz. Âişe söylemektedir (İbni Mâce, Nikâh 51).

Kadını dövmek şöyle dursun, kocasının ona küsmesini bile doğru bulmayan bir Peygamber'in kadının birazcık hırpalanmasına izin vermesinin önemli bir sebebi vardır. O da *öğütten ve yumuşak davranıştan anlamayan* bazı kadınları, *yine onların yuvalarını korumak maksadıyla anlayacakları biraz sert bir yöntemle eğitmektir.* Konuya 278 ve 281. hadislerde tekrar temas edilecektir.

Hadisimizdeki, *"Kadını köle döver gibi dövmeyiniz"*, emrine bakarak, dinimizin köleyi dövmeye izin verdiği sanılmamalıdır. Köleyi efendisinin kardeşi sayan bir din, onun ezilmesine nasıl izin verebilir? Bu ifadeyle Efendimiz, kadının hür olduğunu, ona köle muamelesi yapılamayacağını anlatmaktadır.

Peygamber Efendimiz daha sonra **bir görgü kuralına** temas etmiş, yellenme gibi tabii bir olayı alay konusu yapmamak gerektiğini söylemiş, yellenen kimseyi de utandırmanın doğru olmayacağına işaret etmiştir.

Büyük velîlerden Hâtem-i Esam hazretleri'nin bu konudaki bir hâli pek ibretlidir. Söylendiğine göre onun sağır anlamındaki Esam lakabını almasına şu olay sebep olmuştur: Bir kadın Hâtem'e bir mesele sormak üzere gelmişti. İnsan hâli bu ya, kadıncağız elinde olmadan yelleniverdi. Sonra da yaptığına pek utandı, âdeta perişan oldu. Yer yarılsa da dibine geçsem, diye düşündü. Fakat Hâtem-i Esam hazretleri kadını utandırmamak için bu sesi duymamış görünerek:

Biraz yüksek sesle konuş kızım, duyamıyorum. Kulağım ağır işitiyor, deyince kadın rahatladı. Sanki dünyalar onun oldu. Hâtem'in gerçekten ağır işittiğini zannederek sevindi.

Büyük veli, kadının izzet-i nefsini korumak için daha sonraları da sağır taklidi yapmaya devam etti ve bu yüzden Esam diye şöhret buldu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kadınları eğitmek için öğüt ve nasihat yolunu tutmalıdır.
2. Yaratılışları gereği tatlı dilden değil, zorbalıktan anlayan bazı kadınları, yüzlerine vurmamak ve bir yerlerini incitmemek şartıyla eğitme yoluna gitmek mümkündür.
3. Kendisinde de bulunan hâlleri başkalarında görünce insan gülmemeli ve bunu alay konusu yapmamalıdır.

277– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يَفْرَكْ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً إِنْ كَرِه منها خُلقاً رضِيَ مِنْها آخَرَ » أَوْ قَالَ : « غيْرَهُ » رواه مسلم.

وقولُهُ : « يفْرك » هو بفتح الياءِ وإِسكانِ الفاءِ معناه : يُبغضُ ، يقَالُ : فَرِكَتِ المرْأَةُ زَوْجَها ، وفرِكَها زَوْجُها ، بكسر الراءِ ، يفركُها بفتحهَا : أَيْ : أَبغضها ، واللَّه أعلم .

277. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse karısına kin beslemesin. Onun bir huyunu beğenmezse, bir başka huyunu beğenir." Müslim, Radâ` 61

Açıklamalar

Dünyada kusursuz insan yoktur. Her insanın mutlaka birçok kusuru vardır. "Kusursuz dost arayan dostsuz kalır" atasözü bu gerçeği dile getirmektedir.

Kadın da bir insan olduğuna göre, elbette onun da kusurları bulunacaktır. "Kusursuz güzel olmaz" denmiştir. İnsan mükemmel yaratılmamıştır. Mükemmel olan sadece Allah Teâlâ'dır. Durum böyle olunca, karısında gördüğü kusurları büyüterek ondan nefret etmeye kalkan bir kimsenin bu davranışı normal sayılamaz. Pireyi deve yaparak hayat arkadaşını tenkid etmek, insaf ölçülerine sığmaz. Kendi hatalarını görmeyen, ele çuvaldızı batırmadan önce kendine iğneyi batıramayan kimse haklı bulunamaz. İşte bu sebeple insan, bazı davranışlarını beğenmediği için karısına haksızlık etmemelidir. Onun beğendiği yanlarını hesaba katmalı, iyi taraflarını görmeye çalışmalıdır. Meselâ şöyle düşünmelidir:

Karım biraz hırçın ama, doğrusu dindar kadındır.

O kadar güzel değil ama, namuslu kadındır.

Benim istediğim kadar becerikli değil ama, güzel kadındır.

Meseleye bir de kadın yönünden bakalım. Aynı gerekçeler şüphesiz kadın için de geçerlidir. O da durup dururken kocasını küçümsemeye kalkmamalıdır. Beğendiği bir kimsenin meziyetlerini eşinde görememek, ona kocasını beğenmeme hakkını vermez. Çünkü Allah Teâlâ insanları yaratırken herbirine değişik özellikler vermiştir. Bazılarına da bizim bilemediğimiz sebeplerle, birkaç özellik birden lutfetmiştir. O'nun her işinde bir hikmet bulunduğu şüphesizdir. Bize düşen O'nun adaletine inanmak, hiçbir kuluna haksızlık etmeyeceğini kesinlikle bilmektir.

Peygamber Efendimiz eşlerin birbirine düşmanca duygular beslemesini yersiz bulmaktadır. Birbirinin iyi yanlarını görmeye çalışmak artık fayda vermiyorsa, karşılıklı sevgi ölmüşse, eşlerden biri ötekinden soğumuşsa, demekki yuvada ciddi bir problem vardır. Yapılacak iş bu kördüğümü çözmektir. Sevgi bağlarının koptuğu bir evliliği zorla götürmek zaten doğru değildir. İki tarafa da cehennem azâbı yaşatmanın anlamı yoktur. Dünyanın sonu gelmediğine göre, herkes huyunu suyunu beğendiği ve aradığı özellikleri kendinde bulduğu bir başkasıyla evlenir, olur biter.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Eşinin bazı özelliklerini beğenmeyen kimse, onun diğer güzelliklerini görmeye çalışmalıdır.

2. Bu konuda peşin hükümlü olmayanlar, eşlerinin iyi yanlarını görebilirler. Çünkü herkesin hem kötü, hem de güzel yanları vardır.

3. Ailede bir anlaşmazlık olunca insan hisleriyle hareket etmemeli, aklını hakem yapmalıdır.

278- وعن عَمْرو بنِ الأَحْوَصِ الجُشميِّ رضي اللَّه عنه أَنَّهُ سمِعَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في حَجَّةِ الْوَداع يقُولُ بعد أَنْ حَمِدَ اللَّه تعالى ، وَأَثْنَى علَيْهِ وذكَّر ووعظَ ، ثُمَّ قال: « أَلا واسْتَوْصوا بِالنِّساءِ خَيْراً ، فَإِنَّمَا هُنَّ عَوانٍ عَنْدَكُمْ لَيْس تمْلكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئاً غيْرَ ذلِكَ إِلاَّ أَنْ يأْتِينَ بِفَاحشةٍ مُبيِّنةٍ ، فإِنْ فَعلْنَ فَاهْجُروهُنَّ فِي المضَاجعِ ، واضْرِبُوهنَّ ضَرْباً غيْر مُبرِّحٍ ، فإِنْ أَطعنَكُمْ فَلا تبْغُوا عَلَيْهِنَّ سبيلا ، أَلا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسائِكُمْ حَقًّا ، ولِنِسائِكُمْ عَلَيْكُمْ حقَّا، فَحَقُّكُمْ عَلَيْهِنَّ أَن لا يُوطِئْنَ فُرُشكمْ منْ تَكْرهونَ ، وَلا يأْذَنَّ فِي بُيُوتكمْ لِمن تكْرهونَ ، أَلا وحقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسنُوا إِلَيْهنَّ فِي كِسْوتِهِنَّ وَطعامِهنَّ». رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيحٌ

قوله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « عوانٍ » أَيْ : أَسِيرَاتٌ ، جَمْعُ عانِيةٍ ، بِالْعَيْنِ المهْمَلَةِ ، وهى الأَسِيرَةُ ، والْعانِي : الأَسِيرُ . شَبَّهَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم المرْأَةَ فِي دُخُولَهَا تحْتَ حُكْمِ الزَّوْجِ بالأَسيرِ «والضرْبُ المبرِّحُ » : هُوَ الشَّاقُّ الشديدُ ، وقوله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « فَلا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً » أَيْ : لا تَطلُبوا طرِيقاً تحْتجُّونَ بِهِ عَلَيْهِنَّ وَتُؤذونهُنَّ بِهِ، واللَّه أعلم .

278. Amr İbni Ahvas el-Cüşemî *radıyallahu anh*, Vedâ haccı'nda Peygamber *aleyhisselâm*'ı dinlediğini, Allah'a hamd ü senâ edip halka öğüt verdikten sonra Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu söylemektedir:

"Ashâbım! Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum. Vasiyyetimi tutunuz. Zira onlar sizin idarenize ve himâyenize verilmişlerdir.

Kesin olarak bildiğiniz bir ahlâksızlık yapmadıkları takdirde, onlar üzerinde zorbalık kurmaya hakkınız yoktur. Eğer ahlâk dışı bir hareket yaparlarsa, onları yataklarında yalnız bırakın. Bir yerlerini incitmeyecek şekilde dövün. Şayet size itaat ederlerse, artık onlara zarar verecek bir şey yapmayın.

Şunu bilin ki, sizin kadınlar üzerinde haklarınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır.

Sizin onlar üzerindeki haklarınız, yatağınızı yabancılardan korumaları, istemediğiniz kimseleri evinize almamalarıdır.

Onların sizin üzerinizdeki hakları ise, giyim kuşam ve yeme içme konularında kendilerine iyi imkânlar sağlamanızdır." Tirmizî, Radâ` 11. Ayrıca bk. İbni Mâce, Nikâh 3

Amr İbni Ahvas el-Cüşemî

Amr'ın Vedâ haccında bulunduğu ve Hz. Ömer devrinde Yermük savaşına katıldığı bilinmektedir. Kendisinden oğlu Süleyman vasıtasıyla birkaç hadis rivayet edilmiştir. Bu hadisler Kütüb-i Sitte'nin dört meşhur Sünen'inde bulunmaktadır. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Erkekler kadınlara göre daha güçlüdür. Bu sebeple Allah Teâlâ kadınları onların şefkat ve himâyesine emanet etmiş ve ailede erkeklerin hem yönetici hem de koruyucu olduğunu belirtmiştir (Nisâ sûresi (4), 34).

Erkek ailenin reisi olmakla beraber, kadın erkeğine itaat etmezse ve yuvada huzursuzluk çıkarırsa durum ne olacaktır? Âyet-i kerîme bu probleme şöyle bir çözüm getirmektedir:

“İyi kadınlar itaatli olanlardır.

“Allah onların haklarını nasıl koruduysa, onlar da erkeklerinin haklarını öylece korurlar.

“Baş kaldırmalarından korktuğunuz kadınlara önce öğüt verin. Vazgeçmezlerse, kendilerini yataklarında yalnız bırakın. Yine yola gelmezlerse dövün. Eğer size itaat ederlerse, onların aleyhine başka bir yol aramayın” (Nisâ sûresi (4), 34).

Görüldüğü üzere hadisimiz, bu âyet-i kerîmenin şerhi durumundadır. Problemli kadınların ıslâh edilmesi için Allah Teâlâ, hafiften ağıra doğru giden üç kademeli bir yol tavsiye etmiştir.

Bu ilâhî terbiye şeklinin doğru olmadığını iddia edenler çıkabilir. Şayet onlar Allah’ın insanı yarattığını kabul edecek kadar mantıklı iseler, kendileriyle anlaşma imkânı vardır.

Şu bir gerçektir ki, bir makinanın özelliklerini en iyi onu icad eden bilir. İnsanı yoktan yaratan Allah olduğuna göre, insanın özelliklerini de en iyi Allah bilir. Kendi yarattığı eserde meydana gelecek aksamaları ve bunları giderme yollarını en iyi onun bilmesi son derece tabii değil midir?

Hadisimizde temas edilen bir konu da, kadının erkeğin iffeti ve onun namusunun bekçisi olduğudur. İşte bu sebeple kadın ırz ve namusunun üzerine titreyecek, iffetine toz kondurmayacaktır. Eve girmesine kocasının izin vermediği kimseleri kapıdan içeri sokmayacaktır. Hatta görüşmesini kocasının uygun görmediği kadınlarla bile konuşmayacaktır.

Buna karşılık erkek de karısının aleyhinde bir kötülük düşünmeyecek, onu toplum içindeki seviyesine uygun bir şekilde yedirip içirecektir.

Bu kadar önemli bir başka nokta da, erkeğin karısının iç âlemine, ruh ve gönül dünyasına karşı saygılı olması gereğidir. Bir sonraki hadiste bu konu üzerinde özellikle durulacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kadınlar erkeklerin idaresi ve himayesi altındadır.

2. Kadınlarla iyi geçinmeli, onlara karşı zorbalık ve haksızlık yapılmamalıdır.

3. Problemli kadınlar, anlayacakları dille eğitilmelidir. Meselâ aynı yatakta yatmama tehdidi onlar üzerinde etkili olacaksa, bununla yetinmelidir.

4. Döverim diye korkutma onlar üzerinde etkili olacaksa, bu yola başvurulabilir. Bu da fayda vermiyorsa, gerektiğinde bir yerlerini incitmeden hafif bir şekilde dövme yolu da tutulabilir.

5. Kadın aile yuvasının mahremiyetini korumalı, kocasının uygun görmediği kimseleri evine almamalıdır.

6. Toplumdaki seviyesine uygun şekilde karısını yedirip giydirmek erkeğin görevidir.

279– وعن مُعَاوِيَةَ بنِ حَيْدةَ رضي اللَّه عنه قال : قلتُ : يا رسول اللَّه ما حَقُّ زَوْجَةِ أَحَدنَا عَلَيْهِ ؟ قال : « أَن تُطْعِمَها إِذَا طَعِمْت ، وتَكْسُوهَا إِذَا اكْتَسيْتَ ولا تَضْربِ الْوَجهَ، وَلا تُقَبِّحْ ، ولا تَهْجُرْ إِلاَّ في الْبَيْتِ » حديثٌ حسنٌ رواه أَبو داود وقال : معنى « لا تُقَبِّحْ» أَى : لا تقُلْ قَبَّحَكِ اللَّه .

279. Muâviye İbni Hayde *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Yâ Resûlallah! Kadınlarımızın bizim üzerimizdeki hakkı nedir? diye sordum. Şöyle buyurdu:

-"Yediğiniz ölçüde yedirmek, giydiğiniz seviyede giydirmek, yüzlerine vurmamak, yaptıkları işin ve kendilerinin çirkin olduğunu söylememek, onları yataklarında yalnız bırakmak gerekirse, bu işi sadece evde yapmaktır." Ebû Dâvûd, Radâ` 41. Ayrıca bk. İbni Mâce, Nikâh 3

Muâviye İbni Hayde

Muâviye Basralıydı. Hz. Peygamber'e kabilesini temsilen gelmişti. Horasan'ın fethi için yapılan sefere katıldı ve orada vefat etti. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İslâmiyet'in kadını ezdiğini ve ona değer vermediğini ileri sürenlere bu hadisi göstermelidir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz kadının en vazgeçilmez ihtiyaçları olan yeme ve giyinme problemlerine öncelikle çözüm getirmektedir. Zira Peygamber Efendimiz'in yaşadığı devirde kadın pek önemsenmezdi. Dolayısıyla bu iki hayâtî ihtiyacı da gerektiği şekilde temin edilmezdi. Peygamberler sultanı bu ifadesiyle yeme içme, giyinip kuşanma gibi zaruri ihtiyaçlar bakımından erkekle kadın arasında fark bulunmadığını belirtmekte, herkesin karısını, kızını toplumdaki yerine göre yedirip içirme ve giydirme zorunda olduğunu ortaya koymaktadır.

Kadının maddî ihtiyaçlarına çözüm getirdikten sonra onun rûhî cephesini ele almaktadır. Erkekleri, kadının hassas ruh dünyasına saygılı olmaya çağırmakta ve kadın psikolojisinin erkekten farklı ve daha hassas olduğuna dikkatleri çekmektedir. Kadın gönlünü hesaba katmayan, onu incitip kıran ve mânevî dünyasını alt üst eden kaba davranışlardan sakındırmaktadır.

Kadını mânen yıpratan ve onu derinden yaralayan en acı söz, yüzüne karşı çirkin olduğunu söylemektir. Bu sebeple Peygamber Efendimiz böyle ağır ve kaba sözlerle, onun kadınlık gururunun rencide edilmesine izin vermemektedir. Evlenmeden önce her iki tarafın birbirini beğenme veya beğenmeme hakkı vardır. Ama evlendikten sonra bu konuyu tekrar gündeme getirmenin bir mânası yoktur.

Bir de kadının elinde olmayan bazı sebeplerle tabii güzelliği zaman zaman gölgelenebilir. Özel hâli ve gebeliği gibi gelip geçici durumlar buna yol açabilir. Ama bu durumlar kadının elinde olmayan, ona Allah tarafından verilen özelliklerdir.

Meselenin şu yönü de unutulmamalıdır: İnsanlara kendini şekillendirme özelliği verilmemiştir. Herkesin yüzünü dilediği gibi yaratan Allah Teâlâ'dır. Allah'ın yaptığı bir işi, bir tasarrufu beğenmemeye kalkmak büyük küstahlıktır.

Yüze vurmaya gelince, bu yasak sadece kadınlar için değil, çocuklar ve köleler için bile geçerlidir. Hatta Peygamber Efendimiz hayvanların yüzlerini dağlamayı şiddetle yasaklamıştır. Zira yüz insan şahsiyetinin simgesidir. Yüze vurmak, insana saygı göstermemek demektir. Kaldı ki, kadın için yüz ayrı bir önem taşır. Zira güzelliğini canlı tutmak üzere kadının en fazla ihtimam gösterdiği organı yüzüdür.

Hadîs-i şerîfin işaret ettiği bir diğer husus da, karısına darılıp **ayrı yatmak** zorunda kalan bir erkeğin, bu cezayı evin dört duvarı arasında uygulamasıdır. Çünkü bu sırrın ifşa edilmesi kadının izzet-i nefsini son derece zedeler. Öte yandan yuvanın yıkılmasını isteyen bazı fesatçılara, dedi koducu kimselere fırsat verilmiş olur. "Kol kırılır yen içinde" diyenler ne güzel söylemiştir. Evliliği sona erdirmeyi gerektiren bir durum olmadıkça, dostları üzen, düşmanları sevindiren bir davranışta bulunmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Evin reisi olan erkek, yeme içme, giyip kuşanma konularında karısını kendisinden farklı tutmayacaktır.

2. Yüz insanın en değerli organı olduğu için erkek karısının yüzüne vurmayacaktır.

3. Çirkin olduğunu söylemek kadını çok üzen bir suçlamadır. Erkek böyle bir kaba davranışla karısının gönlünü kırmayacaktır.

4. Karısından ayrı yatarak onu cezalandırmaya kalkan bir erkek, bu işi kendi evinde yapacak ve böylece sırlarını kimseye duyurmayacaktır.

280– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه ، قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَكْمَلُ المؤْمنين إِيمَاناً أَحْسنُهُمْ خُلُقاً ، وَخِيارُكُمْ خيارُكم لِنِسَائِهِم » رواه التِّرمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

280. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'minlerin îmân bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır. Hayırlınız, kadınlarına karşı hayırlı olanlardır."

Tirmizî, Radâ` 11. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; İbni Mâce, Nikâh 50

Açıklamalar

Herşeyin en iyisi, bir ölçüye vurularak anlaşılır. Altının, gümüşün hası da böyle bilinir. İyi mü'min olmanın ölçüsü, iyi huylu olmaktır. Huyu güzel olmayanın imânı noksan olur. İnsanlara iyi davranan, herkese iyilik düşünen, hatır gönül yıkmamak için gayret sarfedenler iyi huylu insanlardır. Peygamberler, veliler ve iyi müslümanlar kabalıkları hoşgörmeye ve insanlara katlanmaya çalışırlar. Uğradıkları sıkıntıları büyütmezler. Câhillerin kaba davranışları onların şefkat ve merhamet duygularını zedelemez. İşte bu sebeple en olgun imân, öyle kimselerde bulunur.

Hasan-ı Basrî hazretleri güzel ahlâkı bir cümleyle şöyle anlatır.

“Güzel ahlâkın esası, iyiliği yaygınlaştırmak, kimseyi rahatsız etmemek ve güler yüzlü olmaktır.”

Mükemmel imânın ölçüsü iyi huy olduğu gibi, hayırlı olmanın ölçüsü de kadınlara iyi davranmaktır. Bunu bir başka hadîs-i şerîfinde Efendimiz şöyle belirtir:

“Hayırlınız, aile fertlerine hayırlı olandır. Ailesine en hayırlı olanınız benim” (İbni Mâce, Nikâh 50).

Demekki hayırlı insan, ailesine iyi davranan, onlara karşı eli açık olan, hoşgörüsü ve güler yüzüyle onları memnun eden kimsedir. Böyle olmayanlar ise hayırsız kimselerdir.

Öyleleri vardır ki, dışarıda herkese karşı hoşgörülü, nâzik ve yumuşaktır. Fakat eve gelince sanki maskeleri düşer, dünyanın en kaba, en asık suratlı ve en müsâmahasız insanı olup çıkarlar. İşte bu hâl hayırsızlığın tipik örneğidir. Resûl-i Ekrem Efendimiz’in evindeki hâlini dikkate alan İmâm Mâlik çok güzel bir prensip ortaya koymuştur. Der ki:

“Bir kimse kendisini aile fertlerine, dünyanın en sevimli insanı olarak kabul ettirmelidir.”

Peygamber Efendimiz’in hanımlarına karşı davranışlarını göz önünde bulundurarak, hayırlı bir insanın evinde nasıl davranması gerektiğini şöyle özetleyebiliriz:

1. Bir koca, hanımına duyduğu sevgiyi zaman zaman dile getirmeli, ona yapmayı düşündüğü iyiliklerden sözetmelidir.

2. Eski yeni birtakım meseleleri sohbet konusu yapmalı; gördüğü, duyduğu, okuduğu faydalı bilgileri hanımına anlatmalıdır.

3. Zaman zaman şakalar yapmalı, mizâhî konulara yer vermeli, evin içinde samimi bir hava meydana getirmelidir.

Peygamber Efendimiz hayatının muhtelif dönemlerinde Hz. Âişe ile koşular yapmıştır. Bu yarışlarda ilk zamanlar Efendimiz’i geçen Âişe annemiz, daha sonraları kilo aldığı için Efendimiz onu geçmiş ve “Bu, o yarışın rövanşıdır” diye şaka yapmıştır (Ebû Dâvûd, Cihâd 61).

Bu hadisi 629 numarayla tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan evinde güler yüzlü olmalı; karısına iyi davranmalı ve onu anlayışla karşılamalıdır.
2. Hz. Peygamber hanımlarına iyi davranır, nazlarını çeker, onları kırmazdı.

281– وعن إِياس بنِ عبدِ اللَّه بنِ أبي ذُباب رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « لاَ تَضْربُوا إِمَاءَ اللَّهِ » فَجاءَ عُمَرُ رضي اللَّه عنه إلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، فَقَالَ : ذَئِرْنَ النِّساءُ عَلَى أَزْواجهنَّ ، فَرَخَّصَ في ضَرْبِهِنَّ فَأَطاف بِآلِ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نِساءٌ كَثِيرٌ يَشْكون أَزْواجهُنَّ ، فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَقَدْ أَطَافَ بآلِ بَيْت مُحمَّدٍ نِساءٌ كَثيرِ يشْكُونَ أَزْوَاجَهُنَّ لَيْسَ أُولِئك بخيارِكُمْ » رواه أبو داود بإسنادٍ صحيح .

281. İyâs İbni Abdullah İbni Ebû Zübâb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Kadınları dövmeyiniz" buyurmuştu.

Hz. Ömer Peygamber aleyhisselâm'ın huzuruna çıkarak:

- Kadınlar kocalarını dinlemez oldular, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber kadınların dövülmesine izin verdi.

Bu defa birçok kadın Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımlarına gelerek kocalarını şikâyete başladılar.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

-"Birçok kadın Muhammed ailesine gelerek kocalarını şikâyet ediyorlar. Kadınlarını döven o kimseler, sizin hayırlınız değildir." Ebû Dâvûd, Nikâh 42. Ayrıca bk. İbni Mâce, Nikâh 51

İyâs İbni Abdullah İbni Ebû Zübâb

Bu zâtın Devs kabilesinden olduğu belirtilmektedir. Mekke'de yaşamıştır. Fakat sahâbeden mi, yoksa tâbiîn neslinden mi olduğu tartışmalıdır. Sadece bu hadisi rivayet etmesi sebebiyle kendisinden bahsedilmektedir. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

"Kadınları dövmeyiniz" diye tercüme ettiğimiz hadîs-i şerîfin asıl metni: **"Allah'ın câriyelerini dövmeyiniz"** şeklindedir. Bilindiği gibi erkek kölelere abd, kadın kölelere câriye denir. Bu ifadesiyle Resûl-i Ekrem Efendimiz, herkes Allah'ın kuludur; erkekler onun kölesi, kadınlar da câriyesidir, demek istemiştir.

Köleler himâye edilmesi gereken kimselerdir. Onlar birer Allah emânetidir. Dövülemedikleri gibi, kendilerine hakaret de edilemez.

Allah'ın câriyesi sayılan kadınlar da birer ilâhî emânettir. Onlara bu gözle bakılmalı ve birer ilâhî emânet gibi korunmalıdır. Görüldüğü üzere câriye sözü kadınları küçümsemek için değil, tam aksine onları himâye etmek için özellikle kullanılmıştır.

Peygamber Efendimiz kadınları dövmeyi yasaklayınca, erkekler onlara karşı daha anlayışlı oldular. Fakat bazı kadınlar arkalarında Peygamber desteğini görünce şımardılar. Kocalarına karşı cür'etkâr davranmaya başladılar.

Hz. Ömer bu hâli Resûl-i Ekrem'e arzetti. Resûlullah Efendimiz de âyet-i kerîmedeki dövme iznine bakarak kadınların dövülmesine izin verdi.

Bu defa da erkekler aşırı davrandılar ve kadınları hırpaladılar. Kadınlar tekrar Peygamber aleyhisselâm'a sığınmak zorunda kaldılar ve kocalarını bir daha şikâyet ettiler. İşte o zaman merhametli Efendimiz, mecbur kalındığında kadınlar dövülebilir; fakat onlara sabredip katlanmak daha iyi bir davranıştır, buyurdu.

Bu olay da bize gösteriyor ki, insanoğlu aşırılıktan kurtulamıyor. Kadınlar da, erkekler de orta yolu kolay kolay bulamıyorlar. Peygamber desteğini yanlarında hisseden bazı hanım sahâbîlerin erkeklere kafa tutmaya başlaması, buna karşılık kadınları dövme izni alınca, bazı sahâbîlerin fırsatı ganimet bilip ölçüyü kaçırması ne kadar ibretlidir!..

Peygamber Efendimiz'in yukarıdaki buyruklarından anlaşılan şudur:

Karı kocanın iyi geçinmesi esastır.

Eşlerin birbirine karşı görevini yapması şarttır.

Kadının bir kusuru görüldüğünde onu dövmek yiğitlik ve erkeklik değildir.

Erkeklere verilen kadını hırpalama izni, hassas bir reçetedir. Bu sebeple gerektiğinde yeterli dozda alınacaktır.

Mizacının sertliğini bildiğimiz ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'den kadınları dövme iznini bizzat aldığını gördüğümüz Hz. Ömer'in bu konuda nasıl davrandığını büyük âlim Zehebî şöyle anlatır:

Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında bir adam, davranışlarını beğenmediği karısını şikâyet etmek üzere halifenin evine gelir. Kapının önüne oturur ve Hz. Ömer'in çıkmasını bekler. Derken içeriden bir gürültü kopar. Hz. Ömer'in hanımı koca halifeye bağırıp çağırmakta ve fakat Hz. Ömer ağzını açıp da karısına tek kelime söylememektedir. Bu hâli gören kapıdaki zavallı boynunu bükerek: "Bütün şiddetine ve sertliğine rağmen, üstelik mü'minlerin emiri iken Ömer'in hâli böyle olursa, benim derdime nasıl çâre bulabilir" diye düşünür ve kalkıp giderken Hz. Ömer dışarı çıkar. Adamın arkasından:

- Hayrola, derdin neydi? diye seslenir. Adam da der ki:

- Ey mü'minlerin emiri! Karımın kötü huylarını ve bana olan saygısızlığını şikâyet etmek üzere gelmiştim. Senin karının da sana karşı olmadık sözler söylediğini duyunca vazgeçip geri döndüm ve kendi kendime: Mü'minlerin emiri karısıyla böyle olunca, benim derdime nasıl devâ bulacak? dedim.

O zaman Hz. Ömer adama şunları söyledi:

- Kardeşim, karımın benim üzerimdeki hakları sebebiyle ona katlanmaya çalışıyorum. Zira o benim hem aşçım, hem fırıncım, hem çamaşırcım, hem de çocuklarımın süt annesidir. Halbuki o bütün bunları yapmak zorunda değildir. Üstelik gönlümün harama meyletmesine engel olan da odur. Bu sebeple onun yaptıklarına katlanıyorum. Bu sözleri duyan adam:

- Ey mü'minlerin emiri! Benim karım da aynen öyle, dedi.

Bunun üzerine Hz. Ömer adamı:

- Haydi kardeşim, karına katlanmaya bak! Hayat dediğin göz açıp kapayana kadar geçiyor! diye teselli etti (Zehebî, *el-Kebâir*, s. 179).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kadınlar erkeklere Allah'ın emanetidir.
2. Huysuzluk yaptıklarında, eğitmek maksadıyla dövülebilirler. Fakat onları gereksiz yere dövmek yanlıştır, günahtır.
3. Kadınları dövenler, dar gönüllü, sabırsız ve hayırsız kimselerdir.

282- وعن عبدِ اللَّه بنِ عمرو بن العاص رضي اللَّه عنهما أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «الدُّنْيا مَتَاعٌ ، وَخَيْرُ مَتاعهَا المرْأَةُ الصَّالحةُ » رواه مسلم .

282. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dünya geçici bir faydadan ibarettir. Onun fayda sağlayan en hayırlı varlığı dindar kadındır." Müslim, Radâ` 64. Ayrıca bk. Nesâî, Nikâh 15; İbni Mâce, Nikâh 5

Açıklamalar

En çok tekrar ettiğimiz sözlerden biri "yalan dünya" deyimidir. Yalan olduğunu bildiğimiz dünya ve onun geçici menfaatleri, çoğu zaman bizi oyuna getirir veya biz onun oyununa gelmek isteriz.

Hadisimizde geçen *"dünya bir metâdır"* sözü, bir âyet-i kerîmeden alınmadır. Âyette şöyle buyurulmaktadır:

"Şüphesiz bu dünya hayatı geçici bir eğlencedir. Ama âhiret, gerçekten kalınacak yurttur" [Mü'min sûresi (40), 39].

Metâ`, satılık kumaş, kullanılacak âlet ve edevât mânalarına geldiği gibi, dilimizde matah diye de ifâde edilen mal ve eşya mânasına da gelir. Dünya metâının çok değersiz, aldatıcı ve oyalayıcı olduğu birçok âyet-i kerîmede ortaya konmuştur. Peygamber Efendimiz de muhtelif hadîs-i şerîflerinde bu gerçeği pek çarpıcı misâllerle anlatmıştır. Bu misâllerden biri şudur:

Kâinâtın Güneşi Efendimiz birgün çarşıya çıkmıştı. Onu görenler etrafını aldılar. Yolda giderken küçük kulaklı bir oğlak ölüsüne rastladılar. Efendimiz oğlak ölüsünü kulağından tutarak yanındakilere:

- *Bunu bir dirhem karşılığında kim almak ister?* diye sordu.

Sahâbîler:

- Daha az paraya bile almayız. O ne işe yarar ki? dediler.

Efendimiz sormaya devam etti:

- *Pekâlâ bedava verilse alır mısınız?*

- Hayır, dediler. Aslında bu diri de olsa, kulakları küçük olduğundan kusurlu sayılır. Onun ölüsünü ne yapalım? Bunun üzerine Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu:

- *"Bu oğlak size göre nasıl değersiz ise, vallahi dünya da Allah katında bundan daha değersizdir"* (Müslim, Zühd 2).

Hiçbir şekilde gönül bağlamaya değmeyen bu dünyanın en değerli varlığı, Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından **dindar kadın** olarak belirtilmiştir. Zira erkeğini bu değersiz dünya hayatına kapılıp mahvolmaktan koruyan dindar kadındır. Böyle asil bir varlık, kocasını hem şehvet girdabında boğulmaktan kurtarır; hem de onu daha fazla dünyalık kazanmaya zorlamayarak gayr-i meşrû kazanç yollarına dalmaktan korur. Böyle olmadığı takdirde, dünya hayatı geçici de olsa, bir faydalanma yerinden çok bir azâb yeri, bir çilehâne olur. Bu hâli Resûl-i Ekrem Efendimiz bir başka hadisinde ne güzel anlatır:

"İnsanı mutlu eden üç şey vardır: Dindar kadın, iyi bir ev, iyi bir binek.

"İnsanı mutsuz eden üç şey ise kötü bir kadın, kötü bir ev, kötü bir binek" (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* I, 168).

Tevbe sûresinin 34 ve 35. âyetleri nâzil olunca, ashâb-ı kirâm büyük bir telâşa kapıldı. Bu âyetlerde zekât ve sadaka vermeden dünyalık biriktirenlerin dayanılmaz işkencelere uğratılacağı anlatılıyordu. Peygamber Efendimiz onların endişe ve korkularını şu sözleriyle giderdi:

"Siz Allah'a şükr eden bir kalbe, O'nu anıp zikreden bir dile ve mü'mine bir kadına sahip olmaya bakın. Böylesi bir kadın, âhireti kazanmanıza da yardımcı olur" (İbni Mâce, Nikâh 5).

Hz. Ali radıyallahu anh, **"Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ hasene ve fi'l-âhireti hasene:** Rabbimiz bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver" âyetindeki hasene'yi dindar kadın diye tefsir etmiştir.

Efendimiz bir başka hadîs-i şerîfinde, kadının genellikle *malı, soyu* veya *güzelliği* gibi sebeplerle eş olarak seçildiğini belirttikten sonra: *"Sen dindar olan kadınla evlen ki, mutlu olabilesin"* buyurmuştur. (Buhârî, Nikâh 15; Müslim, Radâ` 53. Ayrıca bk. 365. hadisin açıklaması). Çünkü dindar kadın, İmâm Gazzâlî'nin de dediği gibi, kocasının dinî vazifelerini hakkıyla yerine getirmesine yardım eder. Dindar olmayan kadın ise, kocasını dinin gereklerini yapmaktan alıkoyabileceği gibi, onu kötü yollara da sürükleyebilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünya gelip geçici bir faydalanma yeridir. Nimetleri bitip tükenmeyen âlem âhirettir.
2. Dünyada insanın faydalanacağı en hayırlı varlık, dindar kadındır. Dindar kadın insanı hem mutlu eder hem de âhireti kazanmasına yardımcı olur.

35- باب حق الزوج على المرأة

KOCANIN KARISI ÜZERİNDEKİ HAKLARI

Âyet

قال اللَّه تعالى: {الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُواْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّهُ } .

"Allah Teâlâ'nın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması ve bunların ötekilere mallarından harcama yapması sebebiyle, erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için iyi kadınlar itâatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık onlar da kocalarının haklarına saygı gösterirler ve namuslarını korurlar." Nisâ sûresi (4), 34

Cenâb-ı Hakk'ın erkeklere verdiği maddî ve mânevî bazı özellikler, onların aile reisi olmalarını tabiî kılmıştır. Erkek bu özellikleri sebebiyle kadını himâye edip korur, destekler ve işlerini yönetir.

Aile küçük bir toplumdur. Bu küçük toplumun huzur içinde yaşayabilmesi için bir düzene ve disipline ihtiyacı vardır. Düzen ve disiplin kendiliğinden olmaz. Onu birinin sağlaması gerekir. Erkeği kadından daha güçlü yaratan Allah Teâlâ, ailede düzeni sağlama görevini de ona yüklemiştir. Buna karşılık kadına da erkekte bulunmayan duygular, mânevî özellikler ve incelikler vermiştir.

İyi insan olmanın ilk belirtisi, Allah'ın buyruğuna başeğmektir. İyi bir kadın da Allah'ın bu konudaki emirlerine başeğer. Allah'ın buyruğuna uyarak kocasına itaat eder. Ona karşı

görevlerini yerine getirir. Kocası evde bulunmadığı zamanlarda onun namusunu, malını ve aile sırlarını korur.

وأما الأحاديث فمنها حديث عمرو بن الأحوص السابق (انظر الحديث رقم 276) في الباب قبله.

Hadisler

283- وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذَا دعَا الرَّجُلُ امْرأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فلَمْ تَأْتِهِ فَبَات غَضْبانَ عَلَيْهَا لَعَنتها الملائكَةُ حَتَّ تُصْبحَ» متفقٌ عليه .

وفي رواية لهما : « إِذَا بَاتَتْ المرْأَةُ هَاجِرَةً فِرَاشَ زَوْجِها لَعَنتْهَا الملائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ ».

وفي روايةٍ قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «والَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا مِن رَجُلٍ يَدْعُو امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَتَأْبَى عَلَيْهِ إِلاَّ كَانَ الَّذي فِي السَّماءِ سَاخِطاً عَلَيْهَا حَتَّ يَرْضَى عَنْهَا » .

283. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir erkek karısını yatağına çağırır da karısı gelmez ve erkek ona dargın olarak gecelerse, melekler o kadına sabaha kadar lânet ederler."
Buhârî, Bed'u'l-halk 7; Müslim, Nikâh 122. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Nikâh 40

Buhârî ile Müslim'in bir başka rivayeti şöyledir:

"Kadın geceyi kocasının yatağını terk ederek geçirirse, melekler sabaha kadar ona lânet ederler." Buhârî, Nikâh 85; Müslim, Nikâh 120

Bir başka rivayete göre de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, bir erkek karısını yatağa çağırır da kadın gelmezse, kocası ondan memnun olana kadar Kâinâtın Sahibi o kadına lânet eder." Müslim, Nikâh 121

Açıklamalar

Yüce Rabbimiz kadını ve erkeği mutlu olmaları için yaratmış, bahtiyarlığı birbirinde bulmalarını istemiştir. Bunun için onları birbirine muhtaç kılmış ve kendilerine verdiği güzel duygularla bu ihtiyacı hissettirmiştir.

Bu birlikte oluşun âhenkli yürümesi için erkeği evin reisi yapmış, kadına da yuvanın huzuru için kocasıyla iyi geçinmeyi emretmiştir. Zaten dinimiz, birden fazla insanın bulunduğu yerde, içlerinden birinin başkan olup diğerlerinin ona uymasını prensip edinmiştir. Birliğin ve dirliğin sağlanması için bunu zaruri görmüştür. İşte bu sebeple kadın, dinî bakımdan yasak olmayan her konuda kocasının sözünden çıkmayacaktır. Kocasının sevmediği şeyleri yapmayacak, onu memnun ve mutlu etmeye çalışacaktır. Erkek de aynı

şekilde karısını üzmemeye, onu kırmamaya, yapılması uygun olan isteklerini yapmaya gayret edecektir.

Peygamber Efendimiz bu hadiste kocanın cinsî duygularına değer vermenin ve bunun gereğini yapmanın önemini dile getirmiştir. *"Yatağa çağırma, yatağı terk etme"* şeklindeki nezih ifadeleriyle Resûl-i Ekrem, cinsî beraberliği anlatmak istemiştir. Kocasının bu yöndeki isteğini yerine getirmeyen kadının, ilâhî gazabı üzerine çektiğini ve dolayısıyla ağır bir günah işlediğini belirtmiştir.

Karı koca genellikle geceleri yalnız kaldıkları için hadîs-i şerîfte "geceleme, sabahlama" ifadeleri kullanılmıştır. Kocasını geceleyin öfkelendiren kadına ilâhî lânet sabaha kadar devam ettiğine göre, onu gündüz öfkelendiren kadına ilâhî lânetin sabahtan akşama kadar devam edeceği sözün gelişinden anlaşılmaktadır.

Kocanın cinsî arzularına kadının saygılı olmasını yadırgayanlar olabilir. Kadının bir robot olmadığı, kendisini eşiyle beraber olmaya her zaman hazır hissedemeyeceği, zira onun da bir dünyası, zevki ve arzusu bulunduğu söylenebilir. Bu itiraz doğrudur. Kadın da bir insan olduğuna göre, zaman zaman onun da sıkıntıları, üzüntüleri, sinirlilik hâlleri bulunabilir. Ama bu hâller ona kocasını öfkelendirme, yuvanın huzurunu tehlikeye atma hakkını vermez. Rûhî bir gerginlik içinde bulunuyorsa, bunu kocasına söyler ve ondan anlayış bekler. O zaman ilâhî lânetten de kurtulmuş olur. Sebepsiz yere kocasını reddeden, onu darıltacak şekilde davranan kadınlar haklı görülemez.

Konuya bir de şu açıdan bakmalıdır:

İnsanın maddî ve rûhî yapısını herkesten fazla onu yaratan bilir. Belli mâzeretleri dışında kadının kocasını reddetmemesi ısrarlı bir şekilde emredildiğine göre, cinsî arzuları frenleme bakımından erkeğin daha zayıf, kadının daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır.

Burada bir başka gerçek daha hatırlanmalıdır. Âyet-i kerîmede **"kadının erkek için bir elbise, erkeğin de kadın için bir elbise olarak yaratıldığı"** belirtilmektedir [Bakara sûresi (2), 187]. Elbise insanı her türlü dış tesirden koruyan bir mahfazadır. Demekki eşler birbirini her türlü tehlikeden ve özellikle günâha götürecek kötü duyguların etkisinden korumakla yükümlüdür.

Hadis-i Şerîfi 1753 numarayla tekrar göreceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kadın kocasının beraber olma isteğini geri çevirmeyecektir.
2. Kocasını reddeden bir kadın onu günaha itmiş olur.
3. Böyle bir kadın hem Allah'ın gazabına hem de meleklerin lânetine uğrar.

284– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه أَيضاً أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «لا يَحلُّ لامْرَأَةٍ أَنْ تَصُومَ وَزَوْجُهَا شَاهِدٌ إِلا بِإِذْنِهِ ، وَلا تَأْذَنْ في بَيْتِهِ إِلاَّ بِإِذنِهِ » متفقٌ عليه ، وهذا لفظ البخاري .

284. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kadın kocası yanındayken onun izni olmadan oruç tutamaz. Kocasının izni olmadan bir kimseyi evine alamaz."

Buhârî, Nikâh 84, 86; Müslim, Zekât 84. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 73; Tirmizî, Savm 64; İbni Mâce, Sıyâm 53

Açıklamalar

Eşlerin bahtiyarlığı çok önemlidir. Aile yuvası bunun için kurulmuştur. Eşler bir bütünün iki parçası oldukları için birbirlerine her zaman ihtiyaç duyarlar. Huzuru ancak birlikte yakalayabilirler. Gönül huzuruna kavuşmanın önemli bir yolu cinsî beraberliktir. Bir koca karısından -belli özürleri dışında- bu beraberliği her zaman isteyebilir.

İşte bu sebeple bir koca seyahat ve benzeri sebeplerle evinden ayrılmadıkça, *nâfile oruç tutmak isteyen bir kadın ondan izin almalıdır.* Kocası bir başka yere gitmişse, oruç tutmak için ondan izin almasına gerek yoktur.

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbni Mâce'deki rivayetlerde ramazan orucu için kocadan izin alınmayacağı açıkca belirtilmiştir. Çünkü ramazan orucu farz bir oruçtur. Tutulmasını Allah emretmiştir. Allah emri söz konusu olunca, onu yapmak için kulun izni gerekli değildir. Fakat nâfile dediğimiz, sevap kazanmak niyetiyle yapılan ibadetler böyle değildir. Zira bir kadın en büyük sevabı kocasını memnun ederek kazanır. Farz ibadetler dışında onun en çok sevap kazanma yolu, kocasının gönlünü almak, onu kendinden memnun etmektir.

Bazı âlimler hadiste geçen *"Kocasının izni olmadan bir kadının oruç tutması helâl değildir"* ifadesine bakarak, kocadan izin almadan tutulan nâfile orucun haram olduğunu, bazıları ise mekrûh olduğunu söylemişlerdir.

Hadîs-i şerîfte ele alınan ikinci konu, **kocanın izni olmadan hanımın eve misafir alamayacağıdır.** Sadece erkek misafirleri değil, hanım misafirleri kabul etmesi de kocanın iznine bağlıdır. Zira bir kocanın huyunu suyunu beğenmediği, karısının yanında bulunmasından rahatsızlık duyduğu kadınlar olabilir. Hanımın onları eve alması kocayı huzursuz edebilir. Bu da dargınlığa, kırgınlığa, huzursuzluğa yol açacağı için bir hanımın böyle bir davranıştan kaçınması gerekir.

Hadisi 1754 numarayla tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kocanın kadın üzerinde hakları vardır. Bu haklar, onun yapacağı nâfile ibadetlerden önce gelir.
2. Bir koca eşiyle beraber olmayı her zaman isteyebilir. Bu sebeple nâfile oruç tutmak isteyen bir kadın, kocasından izin alarak oruca başlamalıdır.
3. Bir hanım kocasının uygun görmediği hiç kimseyi eve alamaz.

285– وعن ابن عمرَ رضي اللَّهُ عنهما عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « كُلُّكُمْ راعٍ، وكُلُّكُمْ مسئولٌ عنْ رعِيَّتِهِ ، والأَمِيرُ رَاعٍ ، والرَّجُلُ راعٍ علَى أَهْلِ بَيْتِهِ ، والمرْأَةُ راعيةٌ على بيْتِ زَوْجِها وولَدِهِ ، فَكُلُّكُمْ راعٍ ، وكُلُّكُمْ مسئولٌ عنْ رعِيَّتِهِ » متفقٌ عليه .

285. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Hepiniz çobansınız. Hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Âmir memurlarının çobanıdır. Erkek ailesinin çobanıdır. Kadın da evinin ve çocuğunun

çobanıdır. Netice itibariyle hepiniz çobansınız ve hepiniz idâre ettiklerinizden sorumlusunuz.” Buhârî, Cum`a 11, İstikrâz 20, İtk 17, 19, Vesâyâ 9, Nikâh 81, 90, Ahkâm 1; Müslim, İmâre 20. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İmâre 1, 13; Tirmizî, Cihâd 27

Açıklamalar

Dünyada sorumsuz kimse yoktur. Yaşadığı sürece herkes ya yönetici veya yönetilendir. Yönetenler idâre ettiklerinden, yönetilenler de kendilerine emanet edilen işlerden sorumludur.

Peygamber Efendimiz sorumlu olan kimseyle sorumlu olduğu şeyleri çoban - sürü benzetmesiyle anlatmıştır. Çoban saflığı ve samimiyeti temsil eder. O güttüğü koyunlara derin bir şefkat ve merhamet besler. Koyunlarını en güzel otlaklarda yaymaya çalışır. Su içme zamanı gelince onları sular. Dinlenme zamanı eğrek yerine götürüp yatırır. Kurda kuşa kaptırmaz. Onların hastalanmamasına dikkat eder. Hasta olanlara da özel ihtimam gösterir.

Kendisine bir şey emanet edilen kimse de, o emanete tıpkı çoban gibi iyi duygularla sahip çıkmalı, onları koruyup gözetmelidir. İdaresine verilen kimselerin kendisine bir Allah emaneti olduğunu düşünmeli, onlara şefkat ve merhamet göstermelidir.

Bir âmir idaresindeki memurlar için iyi ve temiz duygular beslemeli, onların iyiliğini istemeli, onları mutlu edecek ve görevlerini en iyi şekilde yapacak imkânları hazırlamalıdır. Hadisin birçok rivayetinde âmir yerine “imâm” yâni devlet başkanı ifadesi geçmektedir. Buna göre bir **devlet başkanı** idaresi altındakilerin inanç ve düşüncelerinin farklı oluşuna bakmadan, onların refah ve saadetini te’min etmeye, kendilerini âdil bir yönetimle idare etmeye, haksızlığa uğrayanların hakkını korumaya, onları mutlu edecek her imkânı sağlamaya çalışmalıdır.

Aile reisi aile fertlerini mutlu etmeyi hedef almalıdır. İnsanın mutlu olması her şeyden önce iyi bir din kültürü almasıyla mümkündür. Bu sebeple aile reisi idaresi altındakilere öğrenilmesi farz olan bilgileri öğretmeli ve böylece onları -âyet-i kerîmede belirtildiği üzere- yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden korumalıdır. Sonra onları en iyi şekilde yedirip giydirmeli, en iyi meskenlerde yaşatmaya gayret etmeli ve onların birbirleriyle iyi geçinmelerini sağlamalıdır.

Bir kadın kocasına karşı sorumlu olduğunu düşünerek evini imkânları ölçüsünde en güzel şekilde tanzim etmeli, kocasının haklarını korumalı, malını israf etmemeli ve ona her türlü ihânetten sakınmalıdır. Onun önemli bir görevi de çocuklarını iyi bir insan ve iyi bir müslüman olarak yetiştirmeye çalışmak, bilgi, görgü, eğitim ve öğretimleriyle ilgilenmektir.

Hadîs-i şerîfin diğer rivayetlerinden öğrendiğimize göre **bir hizmetkâr veya bir işçi**, yanında çalıştığı kimsenin malının çobanıdır ve o malın korunmasından sorumludur. İdâresine bırakılan şeyleri kendisine emanet bilmeli ve onları gözü gibi korumalıdır. Yapması istenen işleri de kusursuz şekilde yapmaya gayret etmelidir.

Yine bir başka rivayette belirtildiğine göre **bir evlat** babasının malının çobanıdır ve onu gözetmek zorundadır. Babamın malıdır diye istediği gibi çalıp çırpmaya, saçıp savurmaya hakkı ve yetkisi yoktur. O da yaptıklarının hesabını Allah’a verecektir.

Bu ölçüye göre herkes etrafındakilere karşı sorumludur. Arkadaş arkadaşa, esnaf müşterisine, öğretmen öğrencisine, memur iş güç sahibi olarak karşısına çıkan kimselere karşı sorumludur. Hatta insan, kendisine birer Allah emaneti olarak verilen vücudundaki organlardan sorumludur. Gücünü, kuvvetini, gençliğini ve enerjisini nerede harcadığının hesabını verecektir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, devlet başkanından hamala varıncaya kadar herkes, işinden ve yaptığı görevinden sorumludur. Hadisimiz, 302 ve 654 numarayla tekrar görülecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Herkes üstlendiği görevi yapacaktır.

2. Hadisin konumuzla ilgili yanı ise şudur: Evli bir kadın, evliliğin gereği olarak kocasına karşı bazı sorumluluklar taşır. Evin idaresi, eşyaların muhâfazası, namus ve iffetin korunması, görev ve sorumluluklarının başlıcasıdır.

3. Eşlerin birbirlerine karşı görevleri vardır. Mutlu bir hayat sürebilmek için bu görevleri kusursuz yapmaya çalışmaları gerekir.

286- وعن أبي عليٍّ طَلْق بن عليٍّ رضي اللَّه عنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «إِذَا دعا الرَّجُلُ زَوْجتَهُ لِحَاجتِهِ فَلْتَأْتِهِ وإِنْ كَانَتْ عَلَى التَّنُّور» . رواه الترمذي والنسائي ، وقال الترمذي : حديث حسن صحيح .

286. Ebû Ali Talk İbni Ali *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir koca karısına ihtiyaç duyup da onu yanına çağırdığında, kadın ocak başında bile olsa, hemen kocasının yanına gelsin." Tirmizî, Radâ` 10; Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ, İşretü'n-nisâ bâbı.

Talk İbni Ali

Talk ve arkadaşları Yemâme'den bir heyet hâlinde Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdi. Hepsi birden İslâmiyet'i kabul edip hidâyete erdiler. Bir müddet Resûl-i Ekrem'in yanında kalıp arkasında namaz kıldılar ve ondan İslâmiyet'i öğrendiler.

Talk İbni Ali'nin bize haber verdiğine göre, memleketlerine Peygamber Efendimiz'in abdest suyunu götürmek istediler. O zaman Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir leğen ve abdest suyu geti-rilmesini istedi. Abdest aldı ve mübarek uzuvlarından akan suyu bir kaba koyarak onlara verdi ve şunları söyledi:

- "Artık memleketinize dönün. Oraya varınca kilisenizi yıkın. Yerine bu suyu serpin ve orayı mescid olarak kullanın."

Dediler ki:

- Yâ Resûlallah, hava çok sıcak, memleketimiz de pek uzak. Gidene kadar bu abdest suyu buharlaşıp azalır.

Resûlullah Efendimiz de:

***- Ona su ilave edin; daha da güzel olur**, buyurdu.*

Memleketlerine dönünce kiliselerini yıktılar. Resûlullah'ın abdest suyunu kilisenin arsasına serperek oraya mescid yaptılar. Namazlarını orada kıldılar. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Allah Teâlâ insanı imtihan etmek için ona çeşitli duygular vermiştir. Bunların en tehlikelisi şehvet duygusudur. Bu duygunun tehlikesini en tabii şekilde gidermenin yolu,

evliliktir. Bu sebeple eşler, birbirlerini tehlikelerden koruyan birer elbise sayılmışlardır. İnsanın günah işlemesini çok isteyen ve bundan büyük zevk duyan şeytan, kadını ve erkeği birbirine câzip göstermek için çoğu zaman baştan çıkarma silahını kullanır. Böyle bir duyguya kapılan insanın yapacağı en tabii hareket, koşup eşine sığınmak, baştan çıkaran duyguların tesirinden onun yanında ve onun yardımıyla kurtulmaktır.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, çoğu zaman dışarıda bulunmaları sebebiyle erkeklere bunu özellikle tavsiye etmekte ve kendilerini tahrik eden bir kadın gördükleri zaman, hemen evlerine dönmelerini ve eşlerinin yardımıyla bu tahrikten kurtulmalarını öğütlemektedir (Müslim, Nikâh 9). Kendisinin de aynı maksatla Zeynep binti Cahş ve Sevde annelerimizin yanına gittiği bilinmektedir (Ebû Dâvûd, Nikâh 43).

Ocakta yemek pişirirken veya fırında ekmek yaparken bile olsa, eşinin beraber olma isteğini geri çevirmenin doğru olmayacağını belirtirken Peygamber Efendimiz’in anlatmak istediği işte budur.

Yuvasının mutlu ve huzurlu olmasını isteyen, kocasını hiç bir şekilde elinden kaçırmamayı arzu eden bir kadın, Peygamber Efendimiz’in bu uyarısına önem vermelidir.

283 ve 284 numaralı hadisler de bu konuyla ilgilidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Evliliğin bir gereği olarak, kocanın karısı üzerinde önemli hakları vardır.
2. İşi ne kadar önemli olursa olsun, meşrû bir mâzereti yoksa, bir kadın kocasının beraber olma isteğini reddetmemelidir.

287– وعن أبي هريرة رضي اللَّهُ عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَوْ كُنْتُ آمِراً أحَداً أَنْ يسْجُدَ لأَحدٍ لأمَرْتُ المرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا » . رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح.

287. *Ebû Hüreyre* radıyallahu anh’den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

“İnsanın insana secde etmesini emredecek olsaydım, kadının kocasına secde etmesini emrederdim.” Tirmizî, Radâ` 10. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Nikâh 40; İbni Mâce, Nikâh 4

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz’in bu hadîs-i şerîfi söylemesine sebep olarak şöyle bir olay anlatılır:

Muâz İbni Cebel *radıyallahu anh* Şam’dan veya Yemen’den döndüğü zaman, (Ebû Dâvûd’un rivayetine göre ise Kays İbni Sa`d Hîre’den döndüğü zaman) Resûl-i Ekrem’e secde etmek istemişti. Neden böyle davrandığını soran Hz. Peygamber’e:

- Hristiyanlar reislerine ve kumandanlarına secde ediyorlardı. Ben de sizin buna daha lâyık olduğunuzu düşünerek secde etmek istedim, dedi.

Bu hareketi doğru bulmayan Resûlullah Efendimiz, yukarıdaki hadîs-i şerîfi söyledi.

Hadîs-i şerîfin sebeb-i vürûdu dediğimiz, söylenme sebebi hakkında şöyle bir rivayet daha vardır: Resûl-i Ekrem Efendimiz bir grup sahâbînin arasında otururken bir deve gelerek Efendimiz'e secde etmişti. Bunu gören sahâbîler:

- Yâ Resûlallah! Sana hayvanlar, ağaçlar bile secde ediyor. Sana asıl bizim secde etmemiz gerekir, dediklerinde Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

- *"Rabbinize ibadet edin. Müslüman kardeşlerinize iyilik yapın. Bir kimsenin diğer kimseye secde etmesini emretmek isteseydim, kadının kocasına secde etmesini emrederdim. Şayet bir kadına kocası, kendisini şu dağdan o dağa, o dağdan bu dağa taşımasını emretse, kadının bu emri yerine getirmesi gerekir"* (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, VI, 76).

İki yol arkadaşından birinin ötekine başkan olması prensibi, dinimizde iyi geçinmeye, huzurlu ve uyumlu yaşamaya ne çok önem verildiğini gösterir. Aile de böyledir. Orada da karı koca, uzun bir yolculuğa çıkmış iki arkadaş gibidir. Birinin başkan olması, yuvanın huzuru için şarttır. Peygamber Efendimiz bu hadîs-i şerîfte erkeğin karısı üzerinde önemli haklarının bulunduğunu, kadının ona karşı saygıda kusur etmemesi gerektiğini, dine ters düşmeyen isteklerini yapması icab ettiğini belirtmiştir.

İnsanın insana secde etmesinin çok yanlış ve mantıksız bir davranış olduğunu iyice belirtmek isteyen Resûl-i Ekrem Efendimiz, kendisine secde etmek isteyen sahâbîsine:

- *"Eğer benim kabrime gelseydin, oraya da secde eder miydin?"* diye sordu.

Sahâbî:

- Hayır, secde etmezdim, diye cevap verdi.

O zaman Kâinâtın Güneşi Efendimiz:

- *"Öyleyse bir daha böyle şeyler yapmayın"*, buyurdu (Ebû Dâvûd, Nikâh 40).

Peygamber Efendimiz'in bu ifadesini muhaddis Tîbî çok güzel açıklamıştır. Ona göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözünün mânası şudur:

Bana tapacağınıza, hiçbir zaman ölmeyecek, saltanatı yok olmayacak Cenâb-ı Hakk'a secde edin. Zira şimdi benden çekinip saygı duyduğunuz için secde edecek, yarın yok olduğum zaman ise bundan vazgeçeceksiniz. Böyle mânasızlık olur mu? demek istemiştir (Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma`bûd*, VI, 178).

Bütün bu açıklamalar bize gösteriyor ki, bir kadının kocasına secde etmesi söz konusu değildir. Bununla beraber kadınların en çok itaat etmesi gereken kimseler de kocalarıdır. Zira ailenin geçimini üstlenen koca, karısını ve çocuklarını mutlu etmek için onun bunun kahrını çekmekte, nice kendini bilmez kimsenin ağız kokusuna katlanmakta, ailesini geçindirecek imkânı alın teri ve göz nûruyla kazanmaktadır. Böylesi fedâkâr kimseler her türlü sevgi ve saygıya lâyıktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir hanım kocasına son derece saygılı olmalı, ona olan görevlerini kusursuz yapmaya çalışmalıdır.
2. İnsan Allah'dan başka kimseye secde edemez. Şayet böyle bir şey uygun olsaydı, kadınların kocalarına secde etmesi istenebilirdi.
3. İslâmiyet insana tapmayı yasaklamıştır.

288- وعن أُمِّ سلمةَ رضي اللَّهُ عنها قالت : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَيُّما امرأَةٍ ماتَتْ وزوْجُهَا عنها راضٍ دخَلَتِ الجَنَّةَ » رواه الترمذي وقال حديث حسن .

288. Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kocasını memnun ederek ölen kadın cennetliktir." Tirmizî, Radâ` 10. Ayrıca bk. İbni Mâce, Nikâh 4

Açıklamalar

Şu ölümlü dünyada aile yuvasında huzuru yakalamak, erkeğin karısını, kadının da kocasını mutlu etmeye çalışmasıyla mümkündür.

Bu hadîs-i şerîfte, konuya sadece kadın açısından bakılmakta ve kocasını kendinden hoşnut ederek ölen bir kadının cennete gireceği belirtilmektedir. Cennet herkesin elde etmeyi düşlediği sonsuz mutluluk yuvasıdır. Bir kadın için bunun yolu, hayat arkadaşıyla güzel ve tatlı bir hayat sürmeyi hedef almak, böylece hem onu hem de kendini mutlu etmektir.

Bu nasıl mümkün olur?

Her erkek tabiatı, anlayışı, din ve dünya görüşü doğrultusunda karısından güzel davranışlar bekler. Becerikli bir hanım, kocasının huylarını, alışkanlıklarını ve kendinden beklediği davranışları kısa zamanda öğrenir. Atalarımızın dediği gibi **"Aşını, eşini, işini bilir."** Meselâ evinin ve kendisinin temiz ve düzenli olmasına çalışır. Kocasını eve gelirken güler yüzle karşılar. İşe giderken onu güzel davranışlarla uğurlar. Yemeğini zamanında hazırlar; sofrada veya evinde kocasının sevip hoşlandığı şeyleri bulundurmaya gayret eder.

Kocasının alıp eve getirdiklerini beğenmese bile, ilk anda hoşnutsuzluğunu göstermez. Ne kadar ince düşünceli olduğunu söyleyerek önce onu rahatlatır. Daha sonra uygun bir zamanı kollayarak o konudaki asıl görüşünü belirtir.

Kocanın hoşnutluğunu kazanmak, bir kadın için çok önemli bir iştir. Bunu şu olayda bütün açıklığı ile görmek mümkündür:

Ashâb-ı kirâmdan Esmâ binti Yezîd adında bir hanım vardı. Çok güzel konuşurdu. Birgün hanım sahâbîler Esmâ'yı aralarında temsilci seçerek Peygamber Efendimiz'e gönderdiler. Merak ettikleri bir konuyu ondan öğrenmesini istediler.

Esmâ Resûl-i Ekrem'in huzuruna giderek şunları söyledi:

- Anam, babam sana fedâ olsun, ey Allah'ın Resûlü! Ben kadınlar tarafından gönderilen bir elçiyim. Allah Teâlâ seni bütün erkeklere ve kadınlara peygamber göndermiştir. Biz sana ve senin Rabbine imân ettik. Fakat biz, kadınlar olarak, sizin evlerinizde kapanıp kalıyoruz. Sizin cinsî isteklerinizi tatmin ediyoruz. Siz erkekler ise cuma namazı kılmak, câmilere ve cemâatlere gitmek, hastalara gidip hatır sormak, cenazelerde bulunmak, defalarca hac edebilmek, bunlardan daha faziletli olarak da Allah yolunda savaşıp cihâd etmek gibi üstünlüklerle bizi geçmiş durumdasınız. Şurası da muhakkakki erkek kısmı hac veya umre etmek, kâfirlerle savaşmak üzere evinden çıktığı zaman mallarınızı biz koruyor, iplik eğirip elbiselerinizi dokuyor ve çocuklarınızı besliyoruz. O hâlde **biz kadınlar, o hayırlı işlerin ecir ve sevabında sizlere ortak olamaz mıyız?**

Doğrusu Esmâ çok güzel konuşmuştu. Efendimiz onu sonuna kadar dikkatle dinledikten sonra yanında bulunan sahâbîlere dönerek:

- *"Siz, bir kadının dinî konulardaki sorularını bundan daha güzel ifade ettiğini hiç duydunuz mu?"* diye sordu. Sonra da Esmâ'ya şunları söyledi:

"Ey hanım! Şunu iyice anla ve seni gönderen hanımlara anlat ki, kadın kısmının kocasıyla iyi geçinip onun hoşnutluğunu kazanması, saydığın o değerli ibadetlerin hepsine denk olur."

Esmâ bu cevabı alınca çok sevindi ve "Lâ ilâhe illallah" diyerek oradan ayrıldı (İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 19; Mehmed Zihni, *Meşâhîrü'n-nisâ'*, I, 36).

Kadınların hatîbi diye tanınan ve katıldığı Yermük savaşında, söktüğü çadırın direğiyle dokuz Bizanslıyı öldüren Esmâ hâtunun müslüman kadınlara getirdiği bu mesaj çok önemlidir. Üzerinde iyi düşünmelidir.

Demekki bir kadın, kendine düşen görevleri yerine getirmekle, erkeklerin binbir zahmetle yaptığı birçok ibadeti bizzat yapmış gibi sevap kazanır. Zira kadının asıl vazifesi, kocasını memnun etmektir.

Aslına bakılırsa, kocasını mutlu etmek isteyen bir kadın, aynı zamanda kendisini de mutlu etmiş olur ve sonuç itibariyle iki mükâfatı birden kazanır: *Hem dünyada mutluluk hem âhirette mutluluk.*

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kadının en önemli görevi kocasını memnun etmektir.
2. Kocasını mutlu eden bir kadın, doğrudan cennete girer.

289- وعن معاذِ بنِ جبلٍ رضي اللَّهُ عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا تُؤْذِي امْرَأَةٌ زَوْجَهَا في الدُّنْيا إلاَّ قالَتْ زَوْجَتُهُ مِنَ الحُورِ الْعِينِ لا تُؤْذِيه قَاتلَكِ اللَّه ، فَإِنَّمَا هُو عِنْدَكِ دخِيلٌ يُوْشِكُ أَنْ يُفارِقَكِ إِلَينا » رواه الترمذي وقال حديث حسن.

289. Muâz İbni Cebel *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dünyada bir kadın kocasını üzerse, o kimsenin hûrilerden olan hanımı o kadına şöyle seslenir:

- Allah canını alsın! Üzme onu! O senin yanında şimdilik misafirdir. Yakında senden ayrılıp bize kavuşacaktır." Tirmizî, Radâ` 19. Ayrıca bk. İbni Mâce, Nikâh 62

Açıklamalar

Hûri, kara gözlü kadın demektir. Geniş gözlü ve gözünün akı bembeyaz, karası simsiyah olan kadınları anlatmak için kullanılmaktadır. Allah Teâlâ'nın cennette mü'minlere ikram edeceği kadınlara Kur'ân-ı Kerîm'de **"hûrin în"** adı verilmekte [Duhân sûresi (44), 52-54; Tûr sûresi (52), 20; Rahmân sûresi (55), 72], iyi mü'minlerin cennette güzel bahçelerde, pınar başlarında eğlenecekleri, çeşit çeşit ipekler giyip karşılıklı oturacakları ve **ceylan gözlü hûrilerle** evlenecekleri belirtilmektedir. Hûrilerin en belirgin özellikleri, evlenecekleri erkek dışında kendilerine hiçbir insan eli değmemiş olmasıdır. Bir diğer özellikleri de eşlerinden başkasıyla ilgilenmemeleri, onların istek ve arzuları dışında bir şey yapmamalarıdır. İşte bu sebeple

kocalarını inciten kadınların kaba davranışları onları üzmekte ve bu kadınlara hadiste belirtildiği şekilde seslenmeye mecbur etmektedir.

“Yakında senden ayrılıp bize kavuşacaktır” cümlesindeki yakınlık ifadesi, dünya hayatının kısalığını ve bu hayat içinde insan ömrünün pek az bir yer işgal ettiğini belirtmek için söylenmiştir. Zira zamanla sınırlı olan herşey tükenmeye mahkûmdur. Âhiret hayatı ise sonsuz ve sınırsızdır.

Hadîs-i şerîfte kadının kocasına iyi davranması, onu sayması ve ona karşı görevlerini yapması gerektiği anlatılmaktadır. Kocasına iyi davranmayan, ona eziyet eden ve canını sıkan kadınlardan Allah Teâlâ’nın hoşnut olmayacağı dile getirilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kadınlar kocalarına iyi davranmalı, onları üzmemelidir.

2. Eşler birbiriyle iyi geçinmeli ve eşiyle mutlu olmaya çalışmalıdır.

3. Cennet ve cennet nimetleri yaratılmış olup sahiplerini beklemektedir. Eşleri tarafından rahatsız edilen kimseler bunu düşünerek teselli bulmalıdır.

290– وعن أُسامَةَ بنِ زيد رضي اللَّه عنهما عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ما تركْتُ بعْدِي فِتْنَةً هِي أَضَرُّ عَلَى الرِّجالِ : مِنَ النِّسَاءِ » متفقٌ عليه .

290. Üsâme İbni Zeyd *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

“Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne sebebi bırakmadım.”
Buhârî, Nikâh 17; Müslim, Zikir 97, 98. Ayrıca bk. Tirmizî, Edeb 31; İbni Mâce, Fiten 31

Açıklamalar

İlk bakışta hadîs-i şerîfin bütün kadınları fitne ve fesada yol açan uğursuz yaratıklar kabul ettiği sanılabilir. Hayır, Efendimiz böyle bir şey söylememiştir. Bu hadiste bazı problemli kadınlara işaret edilmekte, huysuzlukları sebebiyle onların erkekleri zor durumda bırakacakları belirtilmektedir.

Şu âyet-i kerîme konumuza ışık tutmaktadır:

“Ey imân edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, hoşgörür ve bağışlarsanız, bilin ki Allah da çok bağışlayan, çok esirgeyendir” [Tegâbün sûresi (64), 14].

Malını ve canını Allah yoluna adayan bazı mü’minleri, eşleri ve çocukları, daha çok duygularına hitap etmek suretiyle bu davranıştan vazgeçirebilirler. Sen ölürsen biz ne yaparız? Savaşa gitme, diyebilirler. Paranı boş yere harcama, çoluğunu çocuğunu düşün, diyerek erkeğin hayır yapmasına engel olabilirler. Sahip olduklarından daha fazlasını istemek suretiyle kocalarını gayri meşrû kazanmaya sevkedip günaha itebilirler.

Rivayet edildiğine göre ashâb-ı kirâm devrinde bazı sahâbîlerin eşleri ve çocukları, “Eğer gidecek olursan biz sensiz ne yaparız?” bahânesiyle onların hicret etmesini geciktirmişlerdi. Bu gecikme yüzünden ne büyük mânevî kayıplara uğradıklarını anlayan o sahâbîler, hanımlarını ve çocuklarını cezalandırmaya kalkınca, onları daha hoşgörülü davranmaya ve

affetmeye dâvet eden yukarıdaki âyet-i kerîme nâzil olmuştu. İşte kadınların erkekler için tehlike olacağı yönlerden biri budur.

Meselenin önemli bir yönü daha vardır: Kur’ân-ı Kerîm’de belirtildiği üzere [Âl-i İmrân (3), 14], insan bazı dünya zevk ve nimetlerine düşkün olarak yaratılmıştır. Bunlardan biri, belki de birincisi iki cinsin birbirine olan meylidir. Bu ilginin ölçülü kullanılmaması, her iki taraf için de tehlike doğurur. Hadîs-i şerîfte bu tehlikeye erkeklerin dikkati çekilmekte, kadınlar konusunda dikkatli ve uyanık olmaları istenmektedir. Bu konuda 71. hadise de bakılabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Erkekler, dikkatli olmadıkları takdirde, daha çok kadınlar sebebiyle günaha girerler.

2. Bir erkek Allah’ın ve Peygamber’in buyruğunu ihmâl edecek kadar bir kadına bağlanmamalıdır.

3. Kadın, erkekleri günaha sokan suç aracı olmaktan ve “en zararlı varlık” yaftasını almaktan şiddetle sakınmalıdır.

36- باب النفقة على العيال

AİLENİN GEÇİMİ

Âyetler

قال اللّه تعالى: وَعلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ

1. “Annelerin yiyecek ve giyeceği, örfe göre babaya aittir.” Bakara sûresi (2), 233

Bu âyette boşanmış kadınların çocuklarını emzirme durumu ele alınmaktadır. Çocuk babaya ait kabul edildiği için, onun emzirilmesini sağlamak da babanın görevidir. Baba maddî imkânları ölçüsünde, çocuğunu emziren kadının yiyeceğini ve giyeceğini temin eder. Bunun miktarını belirlemek problem olursa, hakem kabul edilen bir üçüncü şahıs da bu miktarı tayin edebilir. Bununla beraber yapılacak bu ödeme, babayı sıkıntıya sokacak kadar fazla olmayacaktır.

لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِرِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّامَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا

2. “Varlıklı olan kimse, varlığına göre nafaka versin. Eli dar olan kimse de verebileceği kadar nafaka versin. Allah hiç kimseye gücünün yettiğinden fazla bir şey yüklemez.” Talâk sûresi (65), 7

Bu âyet-i kerime nafaka konusunda bir prensip ortaya koymaktadır. Bir kimse kime nafaka veriyorsa, gelirine göre verecektir. Zenginse, fazla verecek; orta hâlli ise orta derecede verecek; fakirse az verecektir. İslâmiyet aşırı derecede saçıp savurmayı da hoşgörmez, aşırı derecede cimri davranmayı da. Bu sebeple nafakaya esas olan ölçü, kişinin maddî gücüdür.

وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ

3. “Siz hayıra ne harcarsanız, Allah onun yerine yenisini verir.” Sebe’ sûresi (34), 39

Allah rızası için aile fertlerine veya fakirlere harcama konusunda bu âyet bir ölçü getirmektedir. Cenâb-ı Hak sevap kazanmak düşüncesiyle veren kuluna yenisini verir. Vermeyenin malından da bereketi kaldırır.

297 numaralı hadiste göreceğimiz üzere, her Allah'ın günü iki melek yeryüzüne iner. Bunlardan biri:

- Allahım! Malını verene yenisini ver! diye niyâz eder. Diğeri de:

- Allahım! cimrilik edenin malını yok et! diye bedduâ eder.

Hadisler

291– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ في سبيلِ اللَّه ، وَدِينَارٌ أَنْفقتهُ في رقَبَةٍ ، ودِينَارٌ تصدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ، وَدِينَارٌ أَنْفقْتَهُ على أَهْلِكَ ، أَعْظَمُهَا أَجْراً الَّذي أَنْفَقْتَهُ علَى أَهْلِكَ » رواه مسلم .

291. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah yolunda (cihâd edilmesi için) sarfettiğin para, köle âzâd etmek için harcadığın para, fakire sadaka verdiğin para ve bir de aile fertlerinin ihtiyaçları için harcadığın para var ya! İşte bunların içinde sana en çok sevap kazandıracak olanı, ailen için harcadığın paradır." Müslim, Zekât 39

Açıklamalar

Aile fertlerimiz, Cenâb-ı Hakk'ın beraber yaşamamızı, birlikte mutlu olmamızı takdir ettiği insanlardır. Bunlar eşimiz, çocuklarımız, anne ve babamızdır.

Bizim en tabii gıdamız sevgi ve ilgidir. Birilerini sevmeden, birileri tarafından sevilmeden yaşamak olmayacak şeydir. Zira sevgisiz hayat, taşınması zor bir yük gibidir. Bizi bu âleme getiren Rabbimiz aile yuvası kurmamızı emretmiş, huzuru ancak bu suretle elde edeceğimizi söylemiş, gönlümüze dünyaya yetecek kadar sevgi koymuş ve aile fertlerimizi sevmemizi istemiştir. Bizi dünyaya getiren annemiz babamız, hayatımızı birleştirdiğimiz eşimiz ve bu beraberliğin meyvası olan yavrularımız bizim sevgi ve ilgi odaklarımızdır.

Hayatın güzelliği, birilerini mutlu etmekle, mutlu görmekle farkedilir. Mutlu olmasını en çok istememiz gerekenler yakınlarımızdır. Onları sevindirmek, yüzlerini güldürmek bizim görevimizdir. Bu sebeple Allah'ın bize verdiği imkânları öncelikle onların ihtiyaçları için harcamalıyız. Onları kimseye muhtaç etmemeliyiz. Maddi gücümüz elverdiği ölçüde, başkalarına imrenmelerine bile imkân bırakmamalıyız.

Görüldüğü gibi, Sevgili Efendimiz, sevap kazanmak için para harcanacak yerleri saymış, sonra da bunların içinde insana en fazla sevap getirecek harcamanın aile fertlerine sarfedilecek para olduğunu söylemiştir. Zira diğer harcamalar sevap kazanmak için yapılan birer nâfile ibadet olduğu hâlde, ailenin ihtiyaçlarını temin etmek farzdır; şarttır; yapılması gerekli bir görevdir. Farz ibadetin sevabı da hiçbir şeyle ölçülmeyecek kadar çoktur.

Şu da unutulmamalıdır:

Aile için farz olan harcama, mutlaka yapılması gereken harcamalardır. Gerekli olmayan hususlardaki harcama ise, hadisimizde sayılan diğer harcamalar gibi, insana nâfile ibadet sevabı kazandırır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda cihâd edilmesini sağlamak, köle âzâd etmek ve fakirlere yardım etmek insana sevap kazandırır.

2. Ailenin ihtiyaçları için harcanan paralar ise, insana bunlardan daha çok sevap kazandırır.

292– وعن أبي عبدِ اللَّهِ وَيُقَالُ له : أبي عبدِ الرَّحمن ثَوْبانَ بْن بُجْدُدَ مَوْلَى رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَفْضَلُ دِينارٍ يُنْفِقُهُ الرَّجُلُ دِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى عِيالِهِ ، وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى دابَّتِهِ فِي سبيلِ اللَّه ، ودِينَارٌ يُنْفِقُهُ علَى أَصْحابه فِي سبِيلِ اللَّهِ » رواه مسلم .

292. Resûli Ekrem'in âzadlı kölesi Ebû Abdullah (Ebû Abdurrahman da denilir) Sevbân İbni Bücdüd'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimsenin harcadığı paraların en değerlisi ailesinin ihtiyaçlarına harcadığı para, Allah yolunda cihâd etmek için beslediği atına harcadığı para ve bir de beraberce Allah yolunda cihâd ettiği arkadaşlarına sarfettiği paradır." Müslim, Zekât 38. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 42; İbni Mâce, Cihâd 4

Açıklamalar

Bir önceki hadîs-i şerîfte önemli harcama yerleri sayıldıktan sonra, bunların içinde en önemlisinin aile fertleri için sarfedilen para olduğu özellikle belirtilmişti. Bu hadiste ise **ev halkının ihtiyaçları** için yapılan harcama en başta zikredilmek suretiyle önemi anlatılmıştır. Nitekim İmâm Müslim, *Sahîh*'inde bu hadisi zikrettikten sonra, hadisin senedinde yer alan tâbiîn âlimlerinden Ebû Kılâbe el-Cermî'nin (ö. 104/722) bir açıklamasını nakletmiştir. Ebû Kılâbe, yapılacak harcamaları birer birer sayan Hz. Peygamber'in, önce aile fertlerinden başlamasına dikkatimizi çekmekte ve yavrularının namuslu yetişmesi için onlara para harcayan, onları başkalarına muhtaç etmemek için uğraşan kimsenin en büyük sevabı alacağını belirtmektedir.

Bu âlimin, küçük çocuklar için para harcanmasından bahsetmesi, onların bakıma ve yardıma daha çok muhtaç olması sebebiyledir. Bir kimsenin evli barklı çocukları bulunup da yardıma muhtaç olmaları hâlinde onları desteklemesi, sözünü ettiğimiz en makbul harcamaların dışında tutulamaz.

Mâdemki herkes çobandır ve herkes kendisine emânet edilen sürüden sorumludur, o hâlde kendisine bir aile teslim edilen kimse herşeyden önce onların rahatını düşünecek, onları aç açık bırakmayacak ve her fırsatta onları nasıl mutlu edeceğini hesaplayacaktır.

Peygamber Efendimiz zamanında ve İslâm'ın ilk devirlerinde savaşa herkes kendi imkânlarıyla katıldığı için, hadisimizde Allah yolunda **cihâd etmek için beslenen attan** ve ona yapılacak harcamalardan söz edilmiştir. Varlıklı olan insanların **savaşa gidecek maddî** gücü olmayanlara yardım etmesi, savaşta bulundukları sürece onları desteklemesi de önemli hayırların başında gelmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda cihad etmek, cihad edenlere maddî yardımda bulunmak, değerli birer ibadettir.

2. En değerli harcama ise, aile fertlerinin ihtiyaçları için sarfedilen paradır.

293– وعن أُمِّ سلَمَةَ رضي اللَّهُ عنها قَالَتْ : قلتُ يا رسولَ اللَّهِ ، هَلْ لي أَجْرٌ في بني أبي سلَمة أَنْ أُنْفِقَ علَيْهِمْ ، ولَسْتُ بتَارِكَتِهِمْ هَكَذَا وهَكَذَا ، إِنَّما هُمْ بنِيَّ ؟ فقال : « نَعَمْ لَكِ أَجْرُ ما أَنْفَقْتِ علَيهِم »متفقٌ عليه .

293. Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resûlü! (Eski kocam) Ebû Seleme'nin çocuklarına para harcamak bana sevap kazandırır mı? Onları öyle muhtaç durumda bırakacak değilim ya! Onlar benim kendi çocuklarımdır, diye sordum.

Resûlullah şöyle buyurdu:

- "Evet, onlara yaptığın harcamanın sevabı senindir." Buhârî, Nefekât 14; Müslim, Zekât 47

Açıklamalar

Ümmü Seleme annemiz, Resûl-i Ekrem Efendimiz ile evlenmeden önce Ebû Seleme *radıyallahu anh* ile evliydi. Ebû Seleme Peygamber Efendimiz'in hem halasının oğlu hem de sütkardeşiydi. Onların bu evliliğinden Ömer, Muhammed, Zeynep ve Dürre adlı çocuklar dünyaya gelmişti. Ebû Seleme ile karısı Ümmü Seleme, İslâmiyet'in ilk yıllarında müslüman olmuşlar ve müşriklerin şerrinden kurtulmak için birlikte Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Hicretin dördüncü yılında Ebû Seleme vefât edince Peygamber Efendimiz Ümmü Seleme ile evlendi.

Dinimize göre çocuklar büyüyene kadar onlara bakmak ve ihtiyaçlarını temin etmek babanın görevidir. Bu sebeple Ümmü Seleme annemiz Resûlullah Efendimiz'e demek istiyor ki:

- Eski kocamdan olma bu çocuklara bakmak aslında benim görevim değildir. Ne yapayım ki, bu yavrular benim öz çocuklarımdır. Onları başkasına muhtaç durumda bırakamam. Ona buna el açmalarına râzı olamam. Bu sebeple kendilerine yardım ediyor ve geçimlerini sağlıyorum. Acaba **kendi yetimlerime yaptığım bu yardımdan dolayı sevap kazanabiliyor muyum?**

Resûlullah Efendimiz, Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ*'ya bu fedâkârlığından dolayı sevap kazanacağını söyleyerek şöyle buyurmuştur:

- *"Evet, onlara yaptığın harcamanın sevabı senindir."*

Güzel dinimiz, iyi niyetle yapılan her işi değerli bulmuş ve yapılan her iyiliğe on mislinden başlamak üzere sayısız sevap vermiştir. Aşağıdaki hadislerde bu durum açıkca görülecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Anne şefkati pek yüce, pek asil bir duygudur.

2. Anne mecbur olmasa bile, sırf merhametinden dolayı çocuklarına yardım etmekle sevap kazanır.

294- وعن سعد بن أبي وقَّاص رضي اللَّه عنه في حدِيثِهِ الطَّويلِ الذِي قَدَّمْناهُ في أَوَّل الْكِتَابِ في بَابِ النِّيَّةِ أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال له : « وَإِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجه اللَّه إلاَّ أُجِرْتَ بها حَتَّى ما تَجْعلُ في فِي امرأَتِكَ » متفقٌ عليه .

294. Sa`d İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği, bu kitabın baş tarafındaki ihlâs ve niyet konusunda geçen uzun hadiste Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Sa`d'e hitâben şöyle buyurmuştu:

"Allah rızasını düşünerek yaptığın harcamalara, hatta yemek yerken eşinin ağzına verdiğin lokmalara varıncaya kadar hepsinin mükâfatını alacaksın."

Buhârî, Îmân, 41, Cenâiz 36, Vesâyâ 2, Nefekât 1, Merdâ 16, Daavât 43, Ferâiz 6; Müslim, Vasıyyet 5. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ferâiz 3; Tirmizî, Vesâyâ 1; Nesâî, Vesâyâ 3; İbni Mâce, Vesâyâ 5

Açıklamalar

Sözü edilen bu 7 numaralı uzun hadîs-i şerîfte Sa`d İbni Ebû Vakkâs başından geçen bir olayı anlatmıştı. Olay şu idi:

Peygamber Efendimiz'le birlikte Vedâ Haccı için Mekke'ye gelmişlerdi. Sa`d orada ağır bir hastalığa yakalanmıştı. Efendimiz kendisini ziyârete geldiğinde, Mekke'de öleceğini düşünerek ona bir mesele danışmıştı. Demişti ki, ben zengin bir adamım. Kızımdan başka da mirasçım yok. Malımın üçte ikisini sadaka olarak dağıtabilir miyim?

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona mirasçılarını zengin bırakmak gerektiğini, onları başkalarına muhtaç etmenin doğru olmayacağını anlatmış ve malının **üçte birini** sadaka olarak dağıtabileceğini buyurmuş ve peşinden de yukarıdaki hadîs-i şerîfi söylemişti.

Bu hadîs-i şerîf her işin başının Allah rızası olduğunu ortaya koymakta, insan ne yaparsa Allah'ı memnun etmek için yapmalı, demektedir.

Burada bize şu anlatılmaktadır:

Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için büyük paralar, servetler harcamak şart değildir. Çoğu kimsenin önemsemediği bir işi yaparak da Allah rızası kazanılabilir. İnsan **eşini, çoluğunu çocuğunu sevindirirken**, onlarla gülüp oynarken bile sevap elde edebilir. Önemli olan, "Rabbim ben eşimi mutlu etmek, çocuklarımı sevindirmek istiyorum. Sen onları bana emanet ettin. Ben de senin emanetine saygı duyuyor, onlara karşı görevimi yapıyorum", diye düşünebilmektir. Çocuklarına bir yiyecek, giyecek alırken Allah'ı düşünmek ve onun rızasını elde etmeyi istemektir.

Aile fertlerinin geçimini temin etmek, onları kimseye muhtaç etmemeye çalışmak dinimize göre önemli bir olaydır. Allah'ın sevgisini, cennetini, cemâlini kazandıracak kadar büyük bir meseledir. Eşiyle şakalaşırken maddî haz duymak, sevap kazanmaya engel değildir. Nitekim Peygamber *aleyhisselâm* insanın eşiyle cinsî ilişkide bulunmasının bile sadaka olduğunu ifâde buyurmuş; bunu yadırgayan sahâbîlerine *"Ya ihtiyacını haram yoldan giderse ne olacaktı!"* diyerek bu gerçeği perçinlemiştir.

Şakalaşırken eşin ağzına verilen bir lokma bile sadaka sayılırsa, ailesinin ihtiyaçlarına sarfettiği paralar kim bilir insana ne büyük sevaplar kazandırır!

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah rızası için yapılan her hayır insana sevap kazandırır.
2. Mübah işler iyi niyetle yapıldığında birer hayıra dönüşür.
3. Bir müslümanın eşini sevindirmek için yaptığı her davranış, Allah'ı memnun eder.

295- وعن أبي مَسْعُودٍ الْبَدرِيِّ رضي اللَّه عنه ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «إِذَا أَنْفَقَ الرَّجُلُ على أَهْلِهِ نفقَةً يحتَسِبُها فَهِي لَهُ صدقَةٌ » متفقٌ عليه .

295. Ebû Mes`ûd el-Bedrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Bir adam Allah'ın rızasını umarak ailesinin geçimini sağlarsa, harcadıkları onun için birer sadaka olur." Buhârî, Îmân 41, Megâzî 12, Nefekât 1; Müslim, Zekât 49. Ayrıca bk. Nesâî, Zekât 60

Açıklamalar

Bir aile yuvası kuran kimse, yuvadakilerin geçimini gönüllü olarak üstlenmiş sayılır. Eşini ve çocuklarını rahat ettirmek, onları kimseye muhtaç bırakmamak için didinir durur. Aile fertlerinin geçimini sağlamak aile reisi için bir görev olmakla beraber, bu görevi yapmak onun ayrıca sevap kazanmasına engel teşkil etmez. İnsan sadaka vererek, yani nâfile ibadet ederek sevap kazandığı gibi, aile fertlerinin geçimini sağlamak gibi farz bir görevi yaparak da sevap kazanır. İşte Peygamber Efendimiz hadîs-i şerîfte, kendi ailesini geçindirmenin insana sevap kazandırmayacağını zannedenlere bunun doğru olmadığını açıklamaktadır.

Demek oluyor ki, Allah Teâlâ kullarına beslediği sevgiden dolayı onlara her fırsatta mükâfât vermek ister. Yaptıkları her işe bir sevap yazmayı arzu eder. İnsan aile fertlerini mutlu etmek için nasıl çırpınırsa, Allah Teâlâ da çok sevdiği kullarının ebedî hayatta bahtiyar olmalarını diler. Bu sebeple onların iyi niyetle ve Allah'ı memnun etme düşüncesiyle yaptıkları her işe sevap yazar.

Hadîs-i şerîfin metninde aile fertleri ifadesinin karşılığı olarak "ehil" kelimesi geçmektedir. Ehil sözünün içine kendilerine nafaka verilmesi gereken kimseler girer.

Bir kimsenin dar mânada ehli ve ailesi, karısı ve çocuklarıdır. Muhtaç oldukları takdirde kendilerine bakmak zorunda olduğu kimseler ise fürû dediğimiz çocuklar ve torunlar, usûl dediğimiz ana, baba, büyük anneler ve dedeler ile bakacak kimseleri kalmamış olan kardeş, amca, hala, teyze ve dayı gibi akrabadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah rızasını kazanmayı düşünmeden yapılan işlerden sevap elde edilmez.
2. Allah rızasını düşünerek aile fertlerine yapılan bütün harcamalar ise insana sevap kazandırır.

296– وعن عبدِ اللَّهِ بنِ عمرو بنِ العاص رضي اللَّه عنهما قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « كَفي بِالمرْءِ إِثْماً أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يقُوتُ » حديثٌ صحيحٌ رواه أَبو داود وغيره .

ورواه مسلم في صحيحه بمعنَاهُ قال : « كَفي بِالمرْءِ إِثْماً أَنْ يَحْبِسَ عَمَّنْ يملِكُ قُوتَهُ » .

296. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Geçimini sağlaması gerekenleri ihmâl etmek, insana günah olarak yeter." Ebû Dâvûd, Zekât 45

Müslim'in *Sahîh*'inde yer alan bu mânadaki hadîse göre ise:

"Kölelerinin nafakasını vermemek, insana günah olarak yeter" buyurdu. Müslim, Zekât 40

Açıklamalar

Bir kimse Allah'a, insanlara ve diğer yaratılmışlara karşı bütün görevlerini titizlikle yapsa, yaşadığı sürece hiç günah işlemese, ama sadece ve sadece geçimini üstlendiği kişilere olan görevini ihmâl etse, işte bu ihmâli ona büyük günah olarak yeter. Böyle bir kimse, bakmakla yükümlü olduğu şahıslara harcayacağı parayı fakirlere dağıtsa bile, bu davranışı onun günahını azaltmaz.

Sahîh-i Müslim'deki rivayet biraz daha özellik arzetmektedir. Hadisin râvilerinden olan tâbiîn fakihlerinden Hayseme İbni Abdurrahman diyor ki, birgün ashâb-ı kirâmdan hocam Abdullah İbni Amr İbni Âs ile oturuyorduk. Yanına kâhyası geldi. Ona:

- Kölelerin yiyeceklerini verdin mi? diye sordu. Kâhya:

- Hayır, vermedim, diye cevap verince:

- Öyleyse hemen git ve yiyeceklerini ver. Çünkü Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

"Kölelerinin nafakasını vermemek, insana günah olarak yeter" buyurmuştur, dedi.

İnsanın geçimini üstlendiği kimselerin nafakasını aksatmadan vermesi farzdır. Farzların sevabı, nâfile ibadetlerle ölçülemeyecek kadar fazladır. Böylesine büyük sevaplar kazandıran bir görevin ihmâli de o nisbette büyük bir günahtır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanın bakmakla yükümlü olduğu kimselere karşı sorumluluğu vardır.
2. Onların zaruri ihtiyaçlarını temin etmemek günahtır.

297– وعن أبي هريرةَ رضي اللَّهُ عنه أَن النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَا مِنْ يوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ إِلاَّ ملَكَانِ يَنْزلانِ ، فَيقولُ أَحدُهُما : اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقاً خَلفاً ، ويَقولُ الآخَرُ : اللَّهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكاً تَلَفاً » متفقٌ عليه.

297. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Her Allah'ın günü iki melek iner. Bunlardan biri:

- Allah'ım! Malını verene yenisini ver! diye dua eder. Diğeri de:

- Allahım! Cimrilik edenin malını yok et! diye beddua eder." Buhârî, Zekât 27; Müslim, Zekât 57

Açıklamalar

Veren ve alan Allah Teâlâ'dır. Sadece canı değil, malı da alıp veren O'dur. Yüce Mevlâ yapacağı ve yaratacağı her işi melekleri vasıtasıyla yapar. Malı ve malın bereketini alıp verirken de melekleri aracı kılar.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indeki (V, 197) daha geniş rivayete göre, hergün güneş doğarken, güneşin iki yanında iki melek yer alır ve insanları Allah'ın rahmetini kazanmaya dâvet ederler. İhtiyaçlara yetecek az malın, insanı Allah'dan uzaklaştıran çok maldan daha hayırlı olduğunu ifâde ederler. Güneş batarken yine iki melek güneşin iki yanında durarak -hadîs-i şerîfte belirtildiği gibi- malını harcayana yenisini vermesi, harcamayıp cimrilik edenin de malını telef etmesi için Allah'a dua ederler. O meleklerin gür sesini, sadece insanlar ve cinler duymaz. Onların dışındaki bütün mahlûkat duyar.

Konumuzla ilgili bir âyet-i kerîmede, Allah Teâlâ Resûlullah Efendimiz'e şöyle buyurmaktadır:

"De ki, Rabbim kullarından dilediğine bol rızık verir; dilediğinden de kısar. Siz başkalarına yardım için ne harcarsanız, Allah onun yerine yenisini verir. O rızık verenlerin en hayırlısıdır" [Sebe' sûresi (34), 39].

Bu konudaki âyet ve hadislerden anlaşıldığına göre, cimrilik etmeden malını Allah rızası için harcayan ve harcadığı malın yerine Cenâb-ı Hakk'ın daha iyisini vereceğine inanan kimseye dünyada bir gönül huzuru, âhirette de ebedî saâdet verilecektir.

Burada 65. hadiste gördüğümüz alaca tenli, kel ve kör adamların kıssasını hatırlamalıyız. Allah Teâlâ bunları hem hastalıklarından kurtarmış, hem de kendilerine hesapsız mal mülk vermişti. Sonra da fakir bir insan kılığına giren bir melek bunlardan yardım istemiş, âmâ adam hiç tereddüd etmeden istediği malı ona verdiği hâlde, diğer ikisi çeşitli bahânelerle fakire yardım etmemişlerdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ âmânın malına dokunmamış, diğerlerinin mallarını telef etmişti.

Devirler değiştiği hâlde değişmeyen bir gerçek var. O da verene daha iyisinin verileceği gerçeği. Şu hadîs-i kudsî bu gerçeği ne güzel anlatmaktadır:

"Ey kulum! Sen benim için ver ki, ben de sana vereyim" (Buhârî, Nefekât 1; Müslim, Zekât 36, 37).

Hadisi 549 numarayla bir daha okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın verdiği mal, onun uygun gördüğü yerlere sarfedilmelidir.
2. Allah Teâlâ yoksul kullarını himâye edenleri sever ve onların malını bereketlendirir.

3. Fakirin hakkını vermeyenler, meleklerin bedduasını aldıkları için mallarının hayrını görmezler.
4. Cimriye melekler bile beddua ettiğine göre, malının telef edilmesi için onlara insanlar da beddua edebilir.

298– وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « الْيَدُ الْعُلْيا خَيْرٌ مِنَ الْيدِ السُّفْلَى وابْدَأْ بمن تَعُولُ ، وَخَيْرُ الصَّدَقةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِنَى ، ومَنْ يَسْتَعِففْ ، يُعِفَّهُ اللَّهُ ، ومَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِه اللَّهُ » رواه البخاري .

298. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

“Veren el alan elden hayırlıdır. Yardım etmeye, geçimini üstlendiğin kimselerden başla! Sadakanın hayırlısı, ihtiyaç fazlası maldan verilendir. Kim insanlardan bir şey istemezse, Allah onu kimseye muhtaç etmez. Kim de tokgözlü olursa, Allah onu zengin kılar.”Buhârî, Zekât 18, Nefekât 2; Müslim, Zekât 94-97, 106, 124. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 28, 39; Tirmizî, Zekât 38, Birr 77, Zühd 32; Nesâî, Zekât 53, 60

Açıklamalar

Üstteki el, alttaki elden hayırlıdır diye de ifade edebileceğimiz ilk cümlede, Resûlullah Efendimiz yoksullara yardım eden kimselerin, o yardımı kabul edenlerden daha değerli olduğunu belirtmektedir. Hadisimizdeki **“veren el, alan el”** sözü, şahısları temsil etmektedir.

Çalışan, kazanan ve malını Allah rızası için dağıtanlar, çalışmayıp dilenen şahıslardan üstündür.

Çalışıp verenleri en üst derecede kabul edersek, el açıp dilenmeyen iffetli kimseler onlardan hemen sonra gelir. Daha sonra dilenmemekle beraber, fakir oldukları için yapılan yardımları kabul edenler gelir.

En aşağıda ise, dilenmekten çekinmeyenler ile malını muhtaçlara vermeyenler gelir.

Para harcamaya en yakınlardan, özellikle de kendilerini geçindirmek zorunda olduğumuz kimselerden başlamak gerektiği bu hadîs-i şerîfte bir kere daha belirtilmektedir. Harcamanın hangi sırayla yapılması gerektiği bu hadîs-i şerîfte daha açık şekilde belirtilmiş, insanın elindeki imkânı önce kendisinin, hanımının ve çocuklarının ihtiyaçlarına, daha sonra da akrabalarına sarfetmesi tavsiye edilmiş, şayet artarsa başkalarına dağıtması uygun görülmüştür (Nesâî, Zekât 60).

“Sadakanın hayırlısı, ihtiyaç fazlası maldan verilendir” ifâdesi, insanın bakmakla yükümlü olduğu kimselere harcayacağı parayı bir yana ayırdıktan sonra arta kalan maldan vereceği sadaka daha makbûldür anlamına gelmektedir. Yâni sadaka veren şahsın kendisi ve ailesi muhtaç durumda olmamalıdır. Ayrıca kimseye borcu da bulunmamalıdır. Zira borcu varken sadaka vermeye kalkmak alacaklıya karşı haksızlıktır. Verilen o sadaka kendisinin değil, alacaklının hakkıdır.

Bir kimse bütün malını fakirlere dağıtma yetkisine sahiptir. Fakat daha sonra muhtaç duruma düşebilir ve keşke bütün malımı vermeseydim, diye yaptığı hayırdan pişmanlık

duyabilir. Bu sebeple -7. hadiste de görüldüğü üzere- **malın üçte biri**nden fazlasının verilmemesi uygun bulunmuştur. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi mallarının tamamını veya yarısını dağıtan büyük insanlar, insanlık tarihinde nâdir görülen şahsiyetlerdir.

"Sadakanın hayırlısı, ihtiyaç fazlası maldan verilendir" ifadesi şöyle de anlaşılabilir:

Fakire verilen sadaka onun işine yarayacak miktarda olmalı, zavallının bir açığını kapamalıdır.

İnsanlardan bir şey istemeyip sadece Allah'dan yardım bekleyen kulunu, Cenâb-ı Hak kimseye muhtaç etmez. Ona iffet ve kanaat duygusu verir. Böylece onu mânen doyurur. Ona elindeki imkânla yetinmeyi öğretir. Bu asil ve değerli duygu, insanı hiçbir zaman küçültmez.

Elindeki imkâna kanaat etmeyenler ise, ne kadar varlıklı olurlarsa olsunlar, dâimâ açgözlüdürler, doymak bilmezler.

Tokgözlü olanları Cenâb-ı Hak kimseye muhtaç etmez. Zira nefis öyle bir şeydir ki, yuları çekilirse başeğer, itaat eder. Dizginleri serbest bırakılırsa, sahibini peşinden sürükler; tehlikeli bataklıklara dalmaktan, korkunç uçurumlara atılmaktan geri durmaz.

523-538. hadislerin yer aldığı kanâat bahsinde bu konu üzerinde yine durulacak ve hadisimiz 528 numarayla tekrar görülecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Varlıklı olanlar mallarından fakirlerin hakkını vermelidir.
2. Muhtaçlara verenler, muhtaç olup alanlardan hayırlıdır.
3. Bir kimse önce aile fertlerinin ihtiyacını temin etmeli; parası artarsa başkalarının yardımına koşmalıdır.
4. Yoksul olanlar kimseye avuç açmamalı, insanlara yüz suyu dökmemelidir.
5. İnsanlardan dilenmek yerine Allah'dan istemelidir. Allah Teâlâ böyle kullarına gönül zenginliği verir ve onları kimseye muhtaç etmez.

37- باب الإنفاق مما يحبُّ ومن الجيِّد

SEVDİĞİ DEĞERLİ MALLARI İNFAK ETMEK

Âyetler

لَن تَنَالُواْ الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ

1. "Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça, en iyiye eremezsiniz."
Âl-i İmrân sûresi (3), 92

"En iyi" diye tercüme ettiğimiz **"birr"** kelimesi, hayrın ve iyiliğin en mükemmeli, Allah'ın rahmeti, rızâsı ve cenneti gibi mânalara gelmektedir. Bu kelime imânın en mükemmeli, ibâdetin en güzeli, ahlâkın en yücesi olarak da açıklanmaktadır. Bakara sûresinin 177. âyetinde "en iyi"nin ne olduğu kısaca böyle belirtilmektedir.

Demekki bir kimsenin en mükemmeli yakalayabilmesi için sadece imân etmesi yetmez. Hem imân etmesi hem de sahip olduğu imkânların içinde en çok sevdiklerini Allah yolunda harcaması (infâk etmesi) gerekir. Sevdiği maldan ne kadar fazla verirse, yaptığı hayır o kadar makbul olur.

Bir insanın sahip olduğu imkânlar mal ve beden gücü gibi maddî varlıklar veya ilim ve nüfuz gibi mânevî şeyler olabilir. Cenâb-ı Hak bir kimseye değerli olarak ne vermişse, onun bu ilâhî bağışları Allah yolunda ve din uğrunda çekinmeden sarfetmesi hem bir kulluk borcu hem de verilen nimetin şükrüdür.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الأَرْضِ وَلاَ تَيَمَّمُواْ الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِآخِذِيهِ إِلاَّ أَن تُغْمِضُواْ فِيهِ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

2. "Ey imân edenler! Kazandıklarınızın ve rızık olarak size yerden çıkardıklarımızın iyisinden, temizinden fakirlere verin. Ama değersiz şeyleri vermeye kalkmayın." Bakara sûresi (2), 267

Âyet-i kerîme, ticaret mallarınızdan, elinize geçen nakit paralardan ve size yerden, denizden çıkardığımız ekinlerin, meyvaların, mâden ve hazinelerin en iyi ve değerlisinden Allah yolunda harcayın demektedir.

Zekât ve sadaka vermeyi emreden âyetler nâzil olmaya başlayınca, bazı sahâbîler hurma salkımlarını getirdiler, fakirler yesin diye Mescid-i Nebevî'ye astılar. Bazı müslümanlar da, sadaka olabileceğini zannederek, döküntü ve bozuk hurmaları getirdiler. İşte o zaman bu âyet nâzil oldu. Böylece âdi mallardan, haram kazançlardan verilen zekâtın ve sadakanın kabul olmayacağı anlaşıldı. Âyet-i kerîmenin devamında, şayet size verilecek olsa, bilerek almayacağınız şeyleri, siz de başkasına vermeye yeltenmeyin buyurulmaktadır.

Zekât ve sadaka Allah'ın rızasını kazanmak için verilir. Allah'ın rızası âdi ve değersiz şeylerle nasıl kazanılabilir? Onun rızası ancak temiz ve değerli şeyler verilerek elde edilebilir.

Hadisler

299– عن أَنس رضي اللَّه عنه قال : كَانَ أَبُو طَلْحَةَ رضي اللَّه عنه أَكْثَرَ الأَنْصَارِ بِالمدِينَةِ مَالاً مِنْ نَخْلٍ ، وَكَانَ أَحَبُّ أَمْوالِهِ إِلَيْهِ بَيْرَحاءَ ، وَكانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ المسْجِدِ وكانَ رسولُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يدْخُلُهَا وَيشْربُ مِنْ ماءٍ فِيهَا طَيِّبٍ قَالَ أَنَسٌ : فلَمَّا نزَلَتْ هَذِهِ الآيةُ : { لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ } قام أَبُو طَلْحَةَ إِلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : يا رسولَ اللَّه إِنَّ اللَّه تَعَالَى أَنْزَلَ عَلَيْكَ : { لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ } وَإِنَّ أَحَبَّ مَالِي إِلَيَّ بَيْرَحَاءَ ، وإِنَّهَا صَدقَةٌ للَّهِ تَعَالَى أَرْجُو بِرَّهَا وذُخْرهَا عِنْد اللَّه تعالى ، فَضَعْها يا رسولَ اللَّه حيْثُ أَرَاكَ اللَّهُ، فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « بَخٍ ، ذلِكَ مَالٌ رَابحٌ ، ذلِكَ مَالٌ رَابحٌ ، وَقَدْ سمِعْتُ مَا قُلْتَ ، وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا في الأَقْرَبِينَ » فقال أَبُو طَلْحَةَ : أَفْعَلُ يا رسولَ اللَّه ، فَقَسَّمَهَا أَبُو طَلْحَةَ في أَقَارِبِهِ ، وَبَنِي عَمِّهِ. متفقٌ عليه .

وقولُهُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مالٌ رَابحٌ » رُوي في الصحيحين « رَابحٌ » و « رَايحٌ» بالباءِ الموحدةِ وبالياءِ المثناةِ ، أَيْ رَايحٌ عَلَيْكَ نَفْعُهُ ، و « بَيْرَحَاءُ » حَدِيقَةُ نَخْلٍ ، وروي بكسرِ الباءِ وَفتحِها .

299. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Medine'de ensar arasında en fazla hurmalığı bulunan Ebû Talha idi. En sevdiği malı da Mescid-i Nebevî'nin karşısındaki **Beyruhâ** adlı hurma bahçesiydi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu bahçeye girer ve oradaki tatlı sudan içerdi.

Enes (sözüne devamla) dedi ki:

"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça, en iyiye eremezsiniz" âyet-i kerîmesi nâzil olunca, Ebû Talha Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* in yanına geldi ve:

- Yâ Resûlallah! Cenâb-ı Hak sana "Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça, en iyiye eremezsiniz" âyetini gönderdi. En sevdiğim malım Beyruhâ adlı bahçedir. Onu Allah rızâsı için sadaka ediyorum. Allah'dan onun sevabını ve âhiret azığı olmasını dilerim. Beyruhâ'yı Allah'ın sana göstereceği şekilde kullan, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Âferin sana! Kârlı mal dediğin işte budur! Seni duydum, Ebû Talha. Onu akrabalarına vermeni uygun görüyorum."

Ebû Talha:

- Öyle yapayım, yâ Resûlallah, dedi ve bahçeyi akrabaları ve amcasının oğulları arasında taksim etti.

Buhârî, Zekât 44, Vekâlet 14, Vesâyâ 10, 17, 26, Tefsîru sûre (3) 5, Eşribe 13; Müslim, Zekât 42, 43

Açıklamalar

Ebû Talha yiğitliği ve gür sesiyle ünlü sahâbî'dir. Uhud savaşında göğsünü Resûlullah'a siper etmesi unutulmayacak kahramanlıklarından biridir. Bu hadisin râvisi Enes İbni Mâlik'in de üvey babasıdır. Ebû Talha'nın karısı ve Enes'in annesi olan Ümmü Süleym ise imânı ve Resûlullah aşkı anlatılamayacak kadar üstün, meziyetleri insana hayranlık verecek kadar mükemmel bir hanımdır. Kısacası bu ailenin fertleri, İslâm'ın yücelttiği özelliklere sahip birer kutup yıldızıdır.

Sevdiği malı Allah yolunda harcamak yiğit adamın işidir. Çünkü mal sevgisi insana câzip gösterilmiştir. Çoğu insana göre malını başkasına vermek, hele en güzelini, en çok sevdiğini gözden çıkarmak canından bir parça vermek kadar zordur. Zira mal canın yongasıdır.

Ebû Talha'nın verdiği bu hurma bahçesinin ne kadar değerli olduğunu şöyle anlayabiliriz. Peygamber Efendimiz ona Beyruhâ'yı akrabalarına vermesini tavsiye edince, aralarında Resûlullah'ın şâiri **Hassân İbni Sâbit** ve Kur'ân-ı Kerîm'i en iyi bilen ve ashâbın muallimi olarak tanınan **Übeyy İbni Ka`b**'ın da bulunduğu akrabalarına taksim etmişti. Hassân kendi hissesini sonraki yıllarda Muâviye İbni Ebû Süfyân'a yüz bin dirheme satmıştı. O günlerde beş dirhemin bir koyun ettiği düşünülürse, sadece Hassân'ın hissesi **yirmi bin koyun** alacak kadar değerliydi. İşte Ebû Talha Allah'ın rızasını, onun cennetini ve cemâlini kazanmak arzusuyla en gözde malını seve seve vermişti.

En sevdiği malı Allah rızâsı için veren sahâbîler arasında, Hz. Ömer'in faziletli oğlu Abdullah'ın ayrı bir yeri vardır. İbni Ömer hazretleri çok zengindi. Kölelerinin, câriyelerinin hesabı yoktu. Bu câriyelerden Dümeyne adlı çok güzel bir kıza gönlünü kaptırmıştı. Bilindiği üzere câriye, alınıp satılan bir nevi mal durumundadır. Abdullah İbni Ömer "Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça, en iyiye eremezsiniz" âyetini hatırlayınca, Dümeyne'yi hemen âzâd etti ve onu mülkünden çıkardı. Daha sonra da âzadlı kölesi büyük âlim Nâfi` ile evlendirdi.

Hulefâ-yı râşidînin beşincisi diye meşhur olan **Ömer İbni Abdülaziz** hazretleri **çuval çuval** şeker alır, fakirlere dağıtırmış. Ona:

- Böyle yapacağına para dağıtsan olmaz mı? diye sormuşlar. O da:

- Ben şekeri çok severim. Onun için sevdiğim şeyi infâk etmek istedim, demiş.

Demekki Allah'ın rızasını kazanmak, malın iyisini, değerlisini, kalitelisini O'nun uğrunda vermekle mümkündür. Dinimiz zekât ve sadaka verenleri, mutlaka şu kalitede mal vereceksin diye mecbur tutmamakta, fakat onlardan fedakârlık beklemektedir. Peygamber Efendimiz'in zekât memurlarına, halkın malının en değerlisini almayın buyururken, zekât ve sadaka verecek olanları mallarının iyisini vermeye teşvik etmesi ne kadar mânalıdır. Hadisimiz 322 numarayla tekrar görülecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah rızası için harcama yapacak kimse, malının en iyisini ve en güzelini vermelidir.
2. Öncelikle akrabalarını düşünmeli ve onlara yardım etmelidir.
3. Malını hangi hayırda kullanmanın uygun olacağını ilim ve fazilet sahiplerine sormalıdır.
4. Memnun olacağını bildiği dostunun bağına bahçesine girip meyvasını yemek, suyunu içmek mübahtır. Sadece dostların değil, faziletli kimselerin de böyle davranması câizdir.
5. Malını Allah yolunda vakfetmek üstün bir ibadettir.
6. Büyük hayırlarda bulunan kimseler, Peygamber Efendimiz'in yaptığı gibi, takdir edilmelidir.

38- بيان وجوب أمره وأولاده المميزين وسائر من في رعيته

بطاعة الله تعالى ونهيهم عن المخالفة ، وتأديبهم ، ومنعهم من ارتكاب مَنْهِيٍّ عنه

AİLENİN DİN EĞİTİMİ

AİLESİNE, ÇOCUKLARINA VE İDARESİ ALTINDA BULUNANLARA ALLAH'A İTAATKÂR OLMAYI EMRETMEK VE ONLARI ALLAH'AKARŞI GELMEKTEN SAKINDIRMAK, KENDİLERİNİ EĞİTMEK VE DİNİN YASAKLARINDAN UZAKLAŞTIRMAK

Âyetler

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا

1. "Ailene namaz kılmayı emret! Kendin de namaza dört elle sarıl!." Tâhâ sûresi (20), 132

İnsanın en çok muhtaç olduğu şey gönül huzurudur. Gönül huzuru Allah'a yaklaştıkça duyulur. Allah'a yaklaşmanın yolu ise ona ibadet etmektir. Kulu Allah'a en fazla yaklaştıran

ibadet namazdır. Fakat insanların çoğu bu gerçeği bilmez. Ailesinin maddî ihtiyaçlarını temin ederek mutlu olmalarına gayret eden bir kimse, onları mânen mutlu edecek şeyin namaz olduğunu düşünmeli, kendilerine namaz kılmayı tavsiye etmeli, namaz kılmayı bilmiyorlarsa, öğrenmelerini sağlamalıdır. Ayrıca kendisi de bu konuda onlara güzel örnek olmalıdır.

Allah Teâlâ insanın mutlu olmasını arzu ettiği için herşeyi ona faydalı olacak şekilde yaratmıştır. Bütün bunlara karşılık insandan tek bir şey istemektedir:

Kendisine ibadet etmek...

Cenâb-ı Hak kendisine ibadet edilmesini, ibadete muhtaç olduğu için değil, kulunun ibadet etmeye ihtiyacı olduğu için ister. Zira O, kulunu, ancak ibadetle huzura erecek bir yapıda yaratmıştır. Aile reisi, işte bu sebeple eşine ve çocuklarına namaz kılmayı tavsiye etmeli, onları mutlu ve huzurlu bir hayata hazırlamalıdır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا

2. “Ey imân edenler! Kendinizi ve ailenizi ateşten koruyunuz.” Tahrîm sûresi (66), 6

Âyet-i kerîmenin devamı, oldukça ürperticidir. Burada, yakıtı insan ve taş olan cehennem ateşinden, insanın kendisini ve ailesini koruması istenmektedir. Aile reisi hem kendinden, hem de diğer aile fertlerinden sorumludur. *“Hepiniz çobansınız. Hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz”* hadisinin devamında Peygamber Efendimiz bu gerçeği dile getirmiştir.

Aile reisi, aile fertlerini ateşten nasıl koruyacaktır? Bunun cevabı şudur:

Onlara Allah’dan korkmalarını ve O’nun buyruklarına karşı gelmemelerini tavsiye edecektir. Tavsiyenin yeterli olmadığını, tavsiye ettiği şeyleri delilleriyle birlikte öğretmek gerektiğini düşünerek İslâmiyet’i anlatacak veya öğrenmelerine yardımcı olacaktır.

İnsanın hem kendisini hem de ailesini ateşten koruması pek anlamlı bir emirdir. Bu ancak ilâhî buyrukları bizzat yapmakla, yasaklardan öncelikle kendisi sakınmakla ve böylece ailesine güzel örnek olmakla mümkündür.

Hadisler

300– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : أَخذ الحسنُ بنُ عليٍّ رضي اللَّه عنْهُما تَمْرةً مِنْ تَمرِ الصَّدقَةِ فَجعلهَا في فِيهِ فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم :« كُخْ كُخْ ، إِرْمِ بِهَا،أَما علِمْتَ أَنَّا لا نأْكُلُ الصَّدقة ؟» متفق عليه .

وفي روايةٍ : « إنا لا تَحِلُّ لنَا الصَّدقةُ » وقوله : « كِخْ كِخْ » يُقالُ بِإِسْكَانِ الخَاءِ ، ويُقَالُ بكَسرِهَا مع التَّنْوِينِ وهيَ كلمةُ زَجْر للصَّبِيِّ عن المسْتَقذَرَاتِ ، وكَانَ الحسنُ رضي اللَّه عنه صبِياً .

300. *Ebû Hüreyre radıyallahu anh* şöyle dedi:

Hz. Ali’nin oğlu Hasan *radıyallahu anhümâ*, sadaka edilen hurmalardan birini alıp ağzına atmıştı.

Bunu gören Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **“Kaka, kaka! At onu!. Bizim sadaka edilen şeyleri yemediğimizi bilmiyor musun?”** buyurdu.

Buhârî, Zekât 60, Cihâd 188; Müslim, Zekât 161

Bir rivayete göre şöyle buyurdu:

“Bize sadaka helâl değildir, bilmiyor musun?” Müslim, Zekât 161

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin önce konumuzla doğrudan ilgili olmayan yanını açıklayalım. Peygamber Efendimiz’in ve ailesinin sadaka ve zekât olan şeyleri neden yemediğini öğrenelim. Başka bir hadîs-i şerîften bu olay hakkında biraz daha fazla bilgi alıyoruz:

Birgün Peygamber Efendimiz Mescid-i Nebevî’de kucağına küçücük torunu Hz. Hasan’ı almış, zekât olarak toplanan hurmaların dağıtılmasını kontrol ediyordu. Hasan oradan bir hurma alıp ağzına atıverdi. Bunu gören Resûlullah Efendimiz onun ağzından hurmayı alıp attı.

Oradaki sahâbîlerden biri Hz. Hasan’ın üzüleceğini düşünmüş olmalı ki:

- Hurmayı çocuktan almasaydın! diyecek oldu. O zaman Resûlullah Efendimiz:

- *“Biz Muhammed âilesine sadaka helâl değildir”*, buyurdu.

Acaba **sadaka nasıl bir şeydir** ki, Hz. Peygamber’e ve onun ailesine helâl değildir?

Hadisleri en iyi açıklayan yine hadislerdir. Peygamber Efendimiz’e ve onun ailesine sadakanın neden helâl olmadığını da şu hadîs-i şerîf açıklamaktadır:

“Şüphesiz bu sadakalar, insanların kirleridir. Bunlar ne Muhammed’e helâldir, ne de Muhammed ailesine” (Müslim, Zekât 168; Nesâî, Zekât 95). Efendimiz’in bu ifadesinin bir teşbih ve bahsettiği kirin mânevî bir kir olduğunda şüphe yoktur.

Peygamber Efendimiz bu konuda çok titiz davranırdı. 590 numaralı hadiste göreceğimiz üzere bir defasında yolda bir hurma görmüştü. *“Onun sadaka olmadığını bilsem yerdim”*, buyurdu. Yine bir gece yatağının altında bulduğu hurmayı ağzına atıp yedi. Sonra bu hurmanın sadaka hurmasından düşmüş olabileceğini düşünerek sabaha kadar uyuyamadı. Kendisine sunulan yiyeceklerin hediye mi, yoksa zekât mı olduğunu özellikle sorar, hediye ise yer, değilse ashâbına verirdi.

İşte Efendimiz yasaklar karşısında böylesine titizdi. Onun soyundan gelen kimseler, hatta âzatlı köleleri bile sadaka ve zekât malı yemezlerdi.

Şimdi asıl konumuza gelelim.

Bu hadîs-i şerîf Peygamber *aleyhisselâm*’ın **torununu nasıl terbiye ettiğini**, bilmediği bir konuyu ona nasıl öğrettiğini gösteriyor.

Terbiye ve din eğitimi küçük yaşlarda başlar. Zira ağaç yaşken eğilir ve istenen şekli alır. Yıllar sonra onu eğmek imkânsızlaşır. Çocuğun körpe zihnine yapılan bir telkin, taşa yazılan yazı gibi kalıcı olur. Yıllar onu silemez.

Çocuğu terbiye etmenin şekli de önemlidir. Herşeyden önce çocuğa anlayacağı dille hitap etmelidir. Peygamber *aleyhisselâm*’ın o zamanlar çok küçük olan Hz. Hasan’ı “kaka, kaka!” diye uyarması, bu gerçeği göstermektedir.

Resûlullah Efendimiz'in sevgili torununa "yeme onu!" demekle kalmayıp sadaka hurmasını **neden yemeyeceğini açıklaması**, terbiyenin bir başka önemli yönüdür. Zira çocuk bir şeyin kendisine neden yasaklandığını merak eder. Yasağın gerekçesi kendisine anlatılınca tatmin olur. Bu da bizi şu önemli sonuca götürüyor:

Çocuğa dinî terbiye veren kimse bilgili olmalıdır. Ona **doğru bilgi** vermelidir. Birçoğumuzun başından geçmiştir. Sağlam bir din kültürüne sahip olmayan bazı yaşlı büyüklerimiz, dinî emir ve yasakların veya kâinatta olup bitenlerin mâhiyetini bilmezler. Fakat o konularda çocuğa kulaktan dolma yanlış bilgileri aktarırlar. Bu yanlışlar bazan ömür boyu devam edip gider.

Bir önemli husus da, "Canım, bu daha çocuktur. İleride öğrenir" diye ihmâl etmeden, **hatanın görüldüğü yerde**, uygun bir şekilde düzeltilmesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'in soyuna zekât ve sadaka almak haramdır.
2. Çocuklara daha küçük yaşta helâli ve haramı öğretmek suretiyle dinî terbiye vermelidir.
3. Çocuğu eğitirken anlayacağı dille konuşmalıdır.
4. Çocuğa bir şeyi yasaklayınca, ona bunun sebebini de söylemelidir.

301- وعن أبي حفْصٍ عُمَر بن أبي سلَمَةَ عبدِ اللَّه بنِ عبدِ الأَسد : ربيبِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : كُنْتُ غُلاماً في حجْرِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ في الصَّحْفَةِ ، فقال لي رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يا غُلامُ سمِّ اللَّهَ تعالى ، وَكُلْ بِيمِينِكَ، وكُل ممَّا يليكَ » فَما زَالَتْ تِلْكَ طِعْمتِي بعْدُ . متفقٌ عليه . « وتَطِيش » : تَدُورُ في نَواحِي الصَّفحَةِ .

301. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in üvey oğlu, Ebû Seleme Abdullah İbni Abdülesed'in öz oğlu Ebû Hafs Ömer'şöyle dedi:

Ben Hz. Peygamber'in himâyesinde yetişen bir çocuktum. Yemek yerken, elim yemek tabağının her yanına giderdi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu:

"Oğul, besmele çek! Sağ elinle ye! Hep önünden ye!"

O günden sonra buyurduğu gibi yedim. Buhârî, Et`ıme 2, 3; Müslim, Eşribe 108. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et`ıme 8

Ömer İbni Ebû Seleme

*Hadisimizin râvisi Ebû Hafs Ömer İbni Ebû Seleme, Ümmü Seleme annemizin Peygamber Efendimiz'le evlenmeden önceki kocası **Ebû Seleme** Abdullah İbni Abdülesed'den olma oğludur. Ömer'in babası **Ebû Seleme Resûlullah Efendimiz'in halasının oğlu** ve süt kardeşiydi. Karısıyla birlikte hicretin dördüncü yılında Habeşistan'a hicret etmişti. Ömer iki yıl sonra orada doğdu.*

*Ebû Seleme vefat edince, Efendimiz Ümmü Seleme ile evlenerek onu ve dört çocuğunu himâyesine aldı. Bu dört çocuktan biri Ömer'di. İşte onun "**Ben Hz. Peygamber'in himâyesinde yetişen bir çocuktum"** derken anlatmak istediği, o mutlu yıllardır.*

Hz. Peygamber'den on iki hadis rivayet etmiş olan Ömer, Hz. Ali devrinde Bahreyn valiliği yaptı. 83 (702) yılında Medine'de vefat etti. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz, bir çocuğa **yemek âdâbını öğretmektedir.**

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat ettiğinde Ömer henüz dokuz yaşında olduğuna göre, bu olay meydana geldiğinde herhalde daha da küçüktü.

Resûl-i Ekrem, bir önceki hadiste de belirtildiği gibi, bu küçük yavruya anlayacağı dille ve basit ifadelerle hitap etmektedir:

"Oğul, besmele çek!

Sağ elinle ye!

Hep önünden ye!" sözleri ne kadar sâde, mûnis ve gönül okşayıcı! Şefkat Pınarı Efendimiz herkese olduğu gibi üvey oğluna karşı da böylesine yakın ve sıcak! İslâm'ın yemek yeme edeplerini ona güzel bir üslûpla öğretiyor.

Bu hadîs-i şerîfin bazı rivayetlerinde Efendimiz'in *"Sofraya yaklaş, yavrucuğum!"* diye söze başladığı görülmektedir (İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 519). Demekki sofraya mümkün olduğunca yakın oturmalıdır. Sonra Efendimiz ona besmele çekmesini tavsiye ediyor. Demekki yemeğe *"bismillâh"* diye başlanacaktır. Şayet besmele çekmek unutulmuşsa, hatırlandığı zaman, yine Resûl-i Ekrem'in bir başka hadiste öğrettiği gibi, *"baştan sona bismillah"* denecektir. Sofradakilerden birinin herkesin duyacağı şekilde besmele çekmesi, ötekilerin de besmeleyi hatırlamasına yardımcı olur. Bir kişinin besmele çekmesi, sofradan şeytanı uzaklaştırmaya yetmekle beraber, herkesin ayrı ayrı besmele çekmesi uygun olur.

Besmele çekilmediği zaman, -Efendimiz'in buyurduğu gibi- şeytan o yemeğe ortak olur ve birlikte yer.

Bir şey içerken de besmele çekmelidir. Hatta ilaç içerken bile bu sünnete uymalıdır.

Yemeğin sonunda *"el-Hamdü lillâh"* demenin İslâmî bir görgü kuralı ve bir sünnet olduğu başka rivayetlerde görülmektedir.

Efendimiz'in **sağ elle yemek yemeyi** tavsiye etmesi, bunun müslümanların bir özelliği olduğunu gösterir. *"Sakın sol elle yeyip içmeyin! Çünkü şeytan da sol elle yer, içer"* hadîs-i şerîfi (Müslim, Eşribe 104-106) bu yasağın gerekçesi durumundadır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu konuya pek önem verdiğini, sol elle yeyip içmeyi uygun görmediğini şu olay daha canlı bir şekilde ortaya koymaktadır:

161 numaralı hadiste geçtiği üzere adamın biri Peygamber *aleyhisselâm*'ın yanında sol eliyle yemek yiyordu. Resûl-i Ekrem ona:

- *"Sağ elinle ye!"* buyurdu.

Adam:

- Yapamıyorum, diye cevap verdi. Adam yapamadığından değil, kibirli olması sebebiyle bu uyarıdan alınmış ve böyle ters bir cevap vermişti. Bunu anlayan Efendimiz ona:

- *“Yapamaz ol!”* buyurdu.

Râvinin anlattığına göre, adam elini ağzına kaldıramadı.

Sağ tarafın dinimizde ayrı bir önemi vardır. **Ayakkabı ve elbise giyerken** sağdan başlamak, bir yere sağ ayağını atarak girmek, bir yere girerken çıkarken **sağda bulunanlara öncelik** hakkı tanımak da birer sünnettir.

Yemek yerken hep önünden yemek, başkalarının önüne uzanarak onları rahatsız etmemek, İslâmî görgü kurallarından biridir.

Hadisimizin sonunda Ömer İbni Ebû Seleme, Peygamber *aleyhisselâm*’ın öğrettiği bu görgü kurallarını hayatı boyunca uyguladığını söylemektedir. Onun gibi Peygamber terbiyesiyle yetişmiş birine yakışan elbette budur. Bizim gibi müslümanlara yakışan da, kendisini görme bahtiyarlığına eremediğimiz Peygamber Efendimiz’in sünnetlerini öğrenmek ve hayatımızı o sünnetlerin ışığıyla aydınlatmaktır.

Yemek yeme edebi anlatılırken bu ve benzeri konular elli ayrı hadiste ele alınacaktır (bk.729-779 numaralı hadisler). Hadisimizi 729 ve 741 numarayla tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sofraya mümkün olduğu kadar yakın oturmalıdır.
2. Yemeğe besmeleyle başlamalıdır.
3. Yemeği sağ elle yemelidir.
4. İnsan yalnız başına bile yese, hep önünden yemelidir.
5. İşte bu ve benzeri dinî görgüleri çocuklara küçük yaştan itibaren öğretmelidir.
6. Ashâb-ı kirâmın yaşça küçük olanlarının bile Peygamber sünnetine ne kadar bağlı oldukları görülmektedir.

302– وعن ابن عمَر رضي اللَّه عنهما قال : سمعت رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « كُلُّكُمْ راعٍ ، وكُلُّكُم مسئولٌ عنْ رعِيَّتِهِ ، والإِمَامُ رَاعٍ ، ومسئولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، والرَّجُلُ رَاعٍ في أَهْلِهِ ومسئولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، والمرْأَةُ راعِيةٌ في بيْتِ زَوْجِهَا ومسئولة عنْ رعِيَّتِهَا ، والخَادِمُ رَاعٍ في مالِ سيِّدِهِ ومسئولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، فكُلُّكُمْ راعٍ ومسئولٌ عنْ رعِيتِهِ» متفقٌ عليه .

302. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ’*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinlemiştir:

“Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur. Erkek ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetkâr efendisinin malının çobanıdır; o da sürüsünden sorumludur. Netice itibariyle hepiniz çobandır ve güttüğü sürüden sorumludur.”

Buhârî, Cum`a 11, İstikrâz 20, İtk 17, 19, Vesâyâ 9, Nikâh 81, 90, Ahkâm 1; Müslim, İmâre 20. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İmâre 1, 13; Tirmizî, Cihâd 27

Açıklamalar

285 numaralı hadîs-i şerîfte bu hadîsin yine İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan gelen bir başka rivayeti açıklanmıştı.

Resûlullah Efendimiz, dünyada sorumsuz kimse bulunmadığını belirtmektedir. İnsan olan herkes sorumludur. Allah Resûlü bu gerçeği dile getirirken, en sorumlu kimse olan devlet başkanıyla söze başlamıştır. Önceki rivayette devlet başkanı yerine âmir dendiğini görmüştük. Devlet reisi devletin başı olması sebebiyle en büyük âmir, en önemli şahsiyet, dolayısıyla en sorumlu kimsedir.

Merhum şâirimiz Mehmed Âkif, İslâm'ın büyük halifesi Hz. Ömer'in devlet başkanı olarak hissettiği bu ağır vebâli şöyle dile getirmişti:

Kenâr-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu
Gelir de adl-i ilâhî sorar Ömer'den onu

Devlet başkanı olan kimse, sorumluluğu böylesine büyük olduğu için, bütün gayretini sarfederek görevini hakkıyla yapmaya çalışacak, haksızlığa meydan vermeyecektir.

Hadisin bizi burada özellikle ilgilendiren kısmı, **erkeğin ailesinin çobanı** olduğunu ve idaresi altındaki kişilerden sorumlu bulunduğunu belirten ikinci şıkkıdır. Bir kimsenin ailesi, geçimlerini üstlendiği insanlardır. Bunlar genellikle onun eşi ve çocuklarıdır. Annesi ve babası gibi yakınları yardıma ve korunmaya muhtaç iseler, aynı şekilde onların da yiyeceklerini, giyeceklerini, hayatlarını devam ettirmek için gerekli diğer ihtiyaçlarını temin edecektir.

İnsanın ailesine karşı sorumlu olduğu bu maddî ihtiyaçların yanında bir de mânevî ihtiyaçlar vardır. Onlara inanmaları gereken din esaslarını, yapmaları gereken ibadet esaslarını ve uymaları gereken ahlâk esaslarını öğretmek, aile reisinin sorumluluğu altındadır. Bu mânevî ihtiyaçların onlara verilmesi maddî ihtiyaçlardan daha önemli ve önceliklidir. Zira bir insan fakirse, ailesine karşı sorumluluğu bir ölçüde düşecek ve onlara imkânı ölçüsünde bakabilecektir. Fakat onların mânevî eğitimlerini sağlamak parayla doğrudan ilgili olmadığı için omuzlarındaki bu sorumluluk hiçbir şekilde düşmeyecektir. Çünkü Allah Teâlâ konumuzun başlığında okuduğumuz âyetlerin birinde:

"Ey imân edenler! Kendinizi ve ailenizi ateşten koruyunuz" buyururken bu mânevî sorumluluğu kasdetmiştir. **"Ailene namaz kılmayı emret"** buyururken, onlara namaz kılmayı öğret ve bu görevi devamlı yapmalarına yardımcı ol demek istemiştir. Peygamber Efendimiz'in bu konudaki buyruklarından bir kısmı aşağıdaki hadislerde gelecektir. Şayet bir kimse çocuklarına din eğitimi vermemiş, onlar da bilgisizlik yüzünden günah kapanına yakalanmışlarsa, çocuklarının kazandığı günahın bir o kadarı, eğitimlerini ihmâl eden sorumlu şahsa yazılacaktır.

Hadisimiz herkesi üstlendiği görevlerden sorumlu tutmaktadır. Bir kadın kocasının evini koruyup gözetmekle, bir hizmetkâr kendisine teslim edilen şeylere zarar vermemekle görevli ve bu konudaki aksamalardan sorumludur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanlar görevlerinden âhirette Allah'a, dünyada yöneticilere karşı sorumludur.
2. Sorumluluk insanın üstlendiği görevin cinsine ve önemine göre değişir.
3. Devlet başkanı yönettiği kişilerin maddî ve mânevî ihtiyaçlarının temin edilmesinden sorumludur.

4. Çocuğun geçimini üzerine alan kişinin, özellikle babanın ona din eğitimini vermesi en başta gelen görevidir.

5. Kadın kocasının evinin yönetiminden ve korunmasından sorumludur.

6. Hizmetkâr kendisine emânet edilen işi en iyi şekilde yapmaktan sorumludur.

303– وعن عمرو بن شُعْيب ، عن أَبيه ، عن جَدِّهِ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مُرُوا أَوْلادكُمْ بِالصَّلاةِ وهُمْ أَبْنَاءُ سبع سِنِينَ ، واضْرِبُوهمْ علَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ ، وفرِّقُوا بيْنَهُمْ فِي المضَاجعِ » حديثٌ حسن رواه أبو داود بإِسنادٍ حسنٍ .

303. Amr İbni Şuayb babası Şuayb'dan, o da dedesi Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anh*'den Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

"Çocuklarınıza yedi yaşındayken namaz kılmalarını söyleyiniz. On yaşına bastıkları hâlde kılmazlarsa kendilerini cezalandırınız yataklarını da ayırınız." Ebû Dâvûd, Salât 26

Amr İbni Şuayb

Tercüme-i hâli 140. hadîs-i şerîfte verilen büyük sahâbî Abdullah İbni Amr İbni Âs'ın torunu Şuayb'ın oğludur. Babası Şuayb İbni Muhammed de bir muhaddis idi. Babasından başka Saîd İbni Müseyyeb, Urve İbni Zübeyr ve İbni Şihâb ez-Zührî gibi tâbiîn neslinin tanınmış muhaddislerinden okudu. Büyük dedesi Abdullah İbni Amr'ın Resûlullah Efendimiz'in ağzından yazdığı hadisleri ihtivâ eden ***es-Sahîfetü's-sâdıka*** *adlı eser ona intikal etti. Devamlı surette Tâif'te oturan Amr, sık sık Mekke'ye gider ve bu hadisleri talebelerine rivayet ederdi.*

118 (736) yılında Tâif'te vefat etti.Dedesi Amr'ın tercüme-i hâli de 332 numaralı hadiste gelecektir.

Allah onlardan razı olsun.

Bu hadîs-i şerîf, bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

304– وعن أبي ثُرَيَّةَ سَبْرَةَ بنِ مَعْبدٍ الجهَنِيِّ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « عَلِّمُوا الصَّبِيَّ الصَّلاةَ لِسَبْعِ سِنِينَ ، وَاضْرِبُوهُ علَيْهَا ابْنَ عشْرِ سِنِينَ » حديث حسنٌ رواه أَبو داود ، والترمِذي وقال حديث حسن . ولَفْظُ أَبِي داوُد : « مرُوا الصَّبِيَّ بِالصَّلاةِ إِذَا بَلَغ سَبْعَ سِنِينَ » .

304. Ebû Süreyye Sebre İbni Ma`bed el-Cühenî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Çocuğa yedi yaşındayken namaz kılmayı öğretiniz. On yaşına bastığı hâlde kılmazsa, cezalandırınız." Ebû Dâvûd, Salât 26; Tirmizî, Mevâkît 182

Ebû Dâvud'daki hadis şu meâldedir:

"Çocuk yedi yaşına girince, namaz kılmasını söyleyiniz."

Ebû Süreyye Sebre İbni Ma`bed el-Cühenî

Hayâtı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Medine'de yaşadığı, Hendek Gazvesi'ne ve daha sonraki gazvelere katıldığı ve 60 (680) yılı civarında vefat ettiği bilinmektedir. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu iki hadîs-i şerîfte, çocuklara verilmesi gerekli bazı eğitim ve öğretim esasları ele alınmaktadır.

Bunlardan birincisi, yedi yaşına basan çocuğa namazın öğretilmesidir. Dinin yaşandığı bir aile çevresinde yetişen çocuk, etrafını tanımaya başladığı günden itibaren namazla tanışır. Kulluğu en güzel şekilde simgeleyen bu ibadet onun ilgisini çeker. Büyüklerini taklid ederek tıpkı onlar gibi namaz kılmaya çalışır.

Eğitimin en güzel şekli, çocuğa tavsiye edilen hâlleri bizzat yaşamak ve ona canlı örnek olmaktır. Böyle yapıldığı takdirde çocuk, namazın tıpkı oturup kalkmak, yemek içmek gibi tabiî bir hâl olduğunu görür ve namaz kılmadığı zaman kendisinde bir eksiklik bulunduğunu anlar.

Dindar çevrede yetişen çocuk, namaz kılmayı yedi yaşına kadar zaten öğrenmiş olur. Bu durumda anne babaya düşen görev, onun bazı eksiklerini tamamlamaktan ibarettir. Yedi yaşına kadar namaz kılmayı öğrenmeyen çocuklara ise, namazın en önemli ibadet olduğu anlatılarak namaz bilgisi verilir. Bazı sûreler ve dualar öğretilir. Yedi yaş sınırı konusunda kız ve erkek çocukları arasında fark yoktur.

On yaşına girdiği hâlde namaz kılmamakta direten çocukların terbiyesi nasıl olacaktır? Şâir ne güzel söylemiş:

Nush ile uslanmayanı etmeli tekdir

Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir

Yâni öğüt ve nasihata kulak vermeyip uslanmamakta diretenleri azarlamalıdır. Azardan da anlamayanları, bir yerlerini incitmeyecek şekilde dövmelidir. Bu prensip hemen herkesin kabul ettiği bir eğitim şeklidir. Şüphesiz dövme işi, eğitim maksadıyla yapılacak ve ona ancak mecbur kalındığı zaman başvurulacaktır. Dövmeye gelene kadar azarlama, tehdit etme, kulağını çekme gibi çeşitli eğitim basamakları vardır.

Kendisi hiçbir çocuğu dövmeyen ve onların dövülmesini istemeyen Peygamber *aleyhisselâm*, on yaşına bastığı hâlde namaz kılmayan çocukları, sadece eğitmek maksadıyla pataklamaya izin vermiştir. Bir hadîs-i şerîfinde *"bülûğ çağına varıncaya kadar çocuğun mükellef olmadığını"* (Ebû Dâvûd, Hudûd 17; Tirmizî, Hudûd 1. Ayrıca bk. Buhârî, Hudûd 22, Talâk 11) söyleyen Resûlullah Efendimiz'in, dövme işini, ciddi mânada hırpalamak anlamında söyleyeceğini düşünmek mümkün değildir.

On yaşına basan çocukların **yataklarını ayırma** konusu da önemlidir. Sadece erkeklerle kızları birbirinden ayırmakla kalmamalı, cinsiyetleri ne olursa olsun çocukların yataklarını ayırmalıdır. "Canım bunların hepsi de kız veya hepsi de erkek; bir arada yatmalarında ne sakınca olacak?" diye düşünmek doğru değildir. On yaş bülûğ çağının sınırıdır. Erken gelişen bazı çocuklar on yaşında ergenlik çağına girebilir. Cinsiyet duygusu gelişmeye başlayan çocukların vücutlarının birbirine temas etmesi, onlarda bazı cinsî sapmalara yol açabilir. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz, problemi daha ortaya çıkmadan önlemek düşüncesiyle böyle buyurmuştur. Maddî imkânsızlık sebebiyle herbir çocuğa ayrı yatak temin etme imkânı yoksa, en azından vücutlarının birbirine temas etmemesi sağlanmalıdır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yedi yaşına giren çocuklara namaz kılmayı öğretmeli ve namaza başlatmalıdır.
2. On yaşına bastığı hâlde namaz kılmayanları ise anladıkları dille tehdit ederek namaza alıştırmalıdır.
3. On yaşından itibaren cinsiyetlerine bakmadan bütün çocukların yataklarını ayırmalıdır.

39- باب حق الجار والوصية به

KOMŞU HAKKI VE BUNUNLA İLGİLİ TAVSİYELER

Âyet

وَاعْبُدُواْ اللّهَ وَلاَ تُشْرِكُواْ بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالاً فَخُورًا

“Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya ve mâliki bulunduğunuz kimselere iyi davranın.” Nisâ sûresi (4), 36

Bu âyet-i kerîmede mü’minlere **on görev** verilmektedir. Bunlardan birincisi insana herşeyi esirgemeden vermiş olan **Allah Teâlâ’ya ibadet** etmek ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamak. Peygamber Efendimiz, bir hadîs-i şerîfte bu görevimizi, *“Allah’ın kulları üzerindeki hakkı”* diye ifade buyurmuştur. İkincisi **anaya babaya saygı**da kusur etmemek ve onlara karşı evlatlık görevini yapmak. Evlatlık görevinin, kulluk görevinin hemen peşinden zikredilmesi üzerinde dikkatle düşünülmelidir. Üstelik bu sıranın daha başka âyetlerde de gözetilmesi son derecede mânalıdır.

Üçüncüsü **akrabayı koruyup gözetmek** ve onlara iyi davranmak. Yukarıda sözünü ettiğimiz önem sırası burada da söz konusudur. Ana babadan sonra kendilerine karşı ahlâkî sorumluluk taşıdığımız kimseler akrabalardır. Tanımadığımız birine yaptığımız yardım bir iyilik sayıldığı hâlde, akrabaya yapılan yardım iki iyilik sayılmaktadır.

Dördüncüsü **yetimlere sahip çıkmak**. Kendilerini himâye eden yakınlarını kaybetmiş olan yetimlere kol kanat germek, onlara sahip çıkmak insânî bir görevdir.

Beşincisi **fukaraya yardım** etmek. Zaruri ihtiyaçlarını giderecek maddî imkâna sahip olmayanların sıkıntısını gidermek, bu imkâna sahip olanların Allah’a şükran borcudur.

Altıncısı **yakın komşuya iyilik** etmek. Evi bize yakın olan veya hem yakın komşu, hem akraba, hem de din kardeşi olan kimselere el uzatmak Allah Teâlâ’yı hoşnut eder. Aşağıdaki hadislerde bu konu işlenecektir.

Yedincisi **uzak komşuya iyilik** etmek. Evi uzak olan veya akrabalık bağı bulunmayan yahut müslüman olmayan kimselere de yardım etmeyi dinimiz tavsiye etmiştir.

Sekizincisi **yanındaki arkadaşa yardım** etmek. Okul arkadaşı, sanat arkadaşı, yol arkadaşı, hatta hayat arkadaşı olan kimseleri koruyup kollamak makbul birer ibadettir.

Dokuzuncusu **yoldan gelen kimseye** ve misafire ikram etmek. Memleketine veya gitmekte olduğu yere ulaşabilecek imkânı bulamamış kimselere yardımcı olmak, onları yurtlarına yuvalarına kavuşturmak ne güzel bir iyiliktir.

Onuncusu **köle ve câriye** gibi himayeye muhtaç olanlara yardım etmek. Kölesi ve câriyesi bulunanlar, onları kendi kardeşleri ve birer Allah emaneti sayacak, yediğinden onlara da yedirecek, giydiğinden giydirecektir.

Hadisler

305– وعن ابنِ عمرَ وعائشةَ رضي اللَّه عنهما قَالا : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالجارِ حتَّى ظَنَنتُ أَنَّهُ سيُوَرِّثُهُ » متفقٌ عليه .

305. İbni Ömer ve Âişe *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cebrâil bana komşuya iyilik etmeyi tavsiye edip durdu. Neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak sandım." Buhârî, Edeb 28; Müslim, Birr 140-141. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 28; İbni Mâce, Edeb 4

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfteki *"Neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak sandım"* ifadesinin anlamı, Cebrâil bu konuda Allah Teâlâ'dan bir emir getirecek ve miras taksiminde -tıpkı akraba gibi- komşuya da hak tanıyacak sandım demektir.

Komşularımız, **ev halkımızdan sonra yüzlerini en çok gördüğümüz kimselerdir.** Bu sebeple onların dindar ve iyi ahlâklı kimseler olması arzu edilir. Fakat kendilerini seçmek elimizde olmadığı için komşularımızın gayri müslim ve kötü ahlâklı olmaları da mümkündür.

Kimler komşu sayılır? Bu konuda Hz. Ali'den gelen rivayete göre, **birbirlerinin sesini duyacak kadar yakın olan** kimseler komşu sayılır.

Hz. Âişe meseleye daha geniş bakmış ve **evin her cephesinden kırkar hânenin** komşuluk hakkı bulunduğunu söylemiştir. Konumuzun başındaki âyet-i kerîmede zaten komşular "yakın komşu ve uzak komşu" diye iki grupta ele alınmıştır. Üzerimizde en fazla hakkı olan komşu, bu âyet-i kerimede sayılan özelliklerden en fazlasına sahip olan komşudur.

Komşuluk hakkı nedir? Komşular bazan bir akraba gibi birbiriyle içli dışlı oldukları için güzel geçinmeleri, birbiri hakkında iyi şeyler düşünüp mutlu olmalarını istemeleri, mallarının ve canlarının zarar görmemesi için gayret etmeleri, komşusu hatalı bir iş yapmaya kalktığında veya bir konuda komşusunun görüşünü almak istediğinde ona doğru yolu göstermeleri başlıca komşuluk haklarıdır. Buna ilave olarak zaman zaman birbirlerine hediye göndermeleri, karşılaştıkları zaman birbirinin yüzüne gülüp selamlaşmaları, yardıma çağırdıkları zaman hemen gitmeleri gibi iyi komşuluk esaslarını saymak mümkündür.

Komşunun gayri müslim olması, bir müslümana, ona karşı komşuluk hakkını gözetmeme yetkisini vermez. Komşunun yahudi, hıristiyan veya hiçbir dine inanmayan bir müşrik olması bu prensibi değiştirmez. Taberânî'nin rivayet ettiği bir hadîse göre Peygamber Efendimiz, üzerimizdeki haklarına göre komşuları üçe ayırmıştır:

Bir hakkı olan komşular: Müşrikler gibi ki, bunların sadece komşuluk hakkı vardır.

İki hakkı olan komşular: Müslümanlar gibi ki, bunların hem komşuluk, hem de din kardeşliği hakkı vardır.

Üç hakkı olan komşular: Akraba olan müslümanlar gibi ki, bunların hem komşuluk, hem din kardeşliği, hem de akrabalık hakkı vardır (İbni Hacer, *Fethü'l-bârî*, X, 456).

Abdullah İbni Amr İbni Âs bir koyun kestirmişti. Hizmetçisine: "Yahudi komşumuza verdin mi? Yahudi komşumuza verdin mi?" diye telaşla sorduktan sonra, konu başlığımız olan hadîs-i şerîfi okuyarak bunu Hz. Peygamber'den bizzat duyduğunu söylemişti (Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 52, bâb 57).

Komşuluk hakkını gözetmeyenlerin mükemmel bir imâna sahip olmadıkları, aşağıda gelecek hadislerde görülecektir. Peygamber Efendimiz'in *"Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kimse komşusuna eziyet etmesin, iyilik etsin"* buyruğu, iyi mü'minin iyi komşuluk yapan kimse olduğunu göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Komşuluk hakkı, saygı duyularak gözetilmesi gereken önemli bir görevdir.
2. Cebrâil *aleyhisselâm*'ın gelip gittikçe bu konu üzerinde ısrarla durması ve Peygamber Efendimiz'in *komşunun komşuya mirasçı kılınacağını zannetmesi* çok anlamlıdır.
3. Komşularla iyi geçinmeli, onlara zarar vermemeli, sevinç ve kederlerine ortak olmalıdır.

306– وعن أبي ذرٍّ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَا أَبَا ذرّ إِذا طَبَخْتَ مَرَقَةً ، فَأَكْثِرْ مَاءَها ، وَتَعَاهَدْ جِيرَانَكَ » رواه مسلم .

وفي رواية له عن أبي ذرّ قال : إن خليلي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَوْصَانِي : « إِذا طبخْتَ مَرَقاً فَأَكْثِرْ مَاءَهُ ثُمَّ انْظُرْ أَهْلَ بَيْتٍ مِنْ جِيرانِكَ ، فَأَصِبْهُمْ مِنْها بِمَعْرُوفٍ » .

306. Ebû Zer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ey Ebû Zer! Çorba pişirdiğin zaman suyunu çok koy ve komşularını gözet!"
Müslim, Birr 142. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et`ıme 58; Tirmizî, Et`ıme 30

Müslim'in Ebû Zer'den diğer bir rivayeti şöyledir:

Dostum Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle vasiyet etti:

"Çorba pişirdiğin zaman suyunu çok koy. Sonra da komşularını gözden geçir ve gerekli gördüklerine güzel bir şekilde sun!" Müslim, Birr 143

Açıklamalar

Komşuların birbiri üzerinde hakları vardır. İçlerinden birinin aç açık kalması hâlinde diğerleri bundan sorumludur. Resûlullah Efendimiz *"Allah'a ve âhiret gününe imân eden komşusuna iyilik etsin"* buyurduğuna göre, komşuyu koruyup gözetmek, sıkıntısını gidermeye çalışmak mü'min olmanın bir gereğidir.

Bu hadîs-i şerîfte yemeklerin en sâdesi olan **çorbadan bahsedilmesi mecâzîdir.** Hiçbir şeyin olmasa da sadece çorban bulunsa bile, komşularına ondan da bir pay ayır, denmek istenmiştir. İmkânın ne kadar kıt olursa olsun, komşularını şöyle bir gözden geçir ve o çorbaya ihtiyacı olanlara gönder, anlamınadır. Varlıklı kimseler, **evlerinde sık sık yendiği hâlde fakirlerin tadamayacağı** güzel yiyecekleri onlara ikrâm etmekle, Allah'ın lutfettiği zenginliğe en güzel şekilde şükretmiş olurlar.

Çorbaya su katma ifadesinde ince bir mâna daha vardır. Çorbaya su katıldığı zaman, yemeğin tadı ve nefâseti büyük ölçüde kaybolur. Efendimiz bu sözüyle, etrafındaki yoksulların karnı açken senin ağız tadı, damak zevki araman uygun olmaz. Sen zevk peşinde koşacak adam değilsin. Sen mü'minsin. Açları, yoksulları sen gözeteceksin, komşun açken tok yatamazsın demektir. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz *"Komşusu açken tok yatan kimse mü'min değildir"* buyurmuştur (Heysemî, *Mecme`u'z-zevâid*, VIII, 167).

Pişirilen yemek ne kadar basit ve sâde olursa olsun, pişerken etrafa yaydığı koku, aç insanlar üzerinde en nefis yemek tesiri bırakır. Hele çocukların o yemeğe duydukları özlemi dile getirmeleri, yoksul anne babayı derin kederlere boğar. Böyle bir durumda kapılarının çalınıp o yemeğin kendilerine ikrâm edilmesi, fakir komşuyu minnettar bırakır. Varlıklı komşularına karşı gönüllerinde derin bir sevgi ve muhabbet meydana gelir. Bir tabak yemek onları birbirine sevgiyle bağlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Komşuların birbiri üzerinde hakları vardır.
2. Yoksul komşusunu gözetmek, varlıklı insanların görevidir.
3. Komşuların birbiriyle hediyeleşmesi, aralarında sevgi bağı oluşturur.

307- وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه أَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « واللَّهِ لا يُؤْمِنُ ، واللَّهِ لا يُؤْمِنُ ، » قِيلَ : منْ يا رسولَ اللَّهِ ؟ قال : « الَّذي : لا يأْمنُ جارُهُ بَوَائِقَهُ،» متفق عليه.

وفي رواية لمسلمٍ : « لا يَدْخُلُ الجنَّةَ مَنْ لا يأْمنُ جارُهُ بوائِقهُ » . « الْبَوائِقُ » الْغَوَائِل وَالشُّرُورُ .

307. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm*:

- **"Vallâhi imân etmiş olmaz. Vallâhi imân etmiş olmaz. Vallâhi imân etmiş olmaz"** buyurdu.

Sahâbîler:

- Kim imân etmiş olmaz, yâ Resûlallah? diye sordular.

- **"Yapacağı fenalıklardan komşusu güven içinde olmayan kimse!"** buyurdu.
Buhârî, Edeb 29; Müslim, Îmân 73. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 60

Müslim'in bir rivayetine göre ise:

"Yapacağı fenalıklardan komşusu güven içinde olmayan kimse cennete giremez" buyurdu.
Müslim, Îmân 73

Açıklamalar

Cebrâil *aleyhisselâm*'ın komşuya iyi davranma konusundaki devamlı tavsiyesi, Peygamber Efendimiz'i "Acaba komşular birbirine mirasçı mı kılınacak?" diye düşündürmüştü. Halbuki vahiy meleğinin maksadı, **komşuların birbirine akraba kadar yakın** ve samimi olması gereğini vurgulamak, karşılıklı bir anlayış ve güven içinde bulunması icap ettiğini ortaya koymaktı. Komşuların karşılıklı bir güven ve emniyet içinde olmaması, güzel dinimizin yerleştirmek istediği bu anlayışa ne kadar aykırıdır. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz, *şerrinden komşusu emin olmayan kimsenin imânında hayır bulunmadığını* yeminle, üstelik üç defa tekrarlayarak belirtmiştir.

Cennete girmek bütün mü'minlerin en büyük arzusudur. Zira Allah Teâlâ'nın iyi kulları için hazırladığı sayısız nimetler oradadır. Bu nimetlerin en üstünü olan Cenâb-ı Hakk'ın cemâlini seyretmek, ancak cennete girmekle mümkündür. Komşusuna güven vermemek, onu hep şüphe ve tedirginlik içinde bırakmak ve hele ona zulüm ve fenalık yapmak insana cenneti kaybettirecek kadar büyük bir günahtır.

Bu hadîs-i şerîf gösteriyor ki, komşuya eziyet eden kimse doğrudan cennete giremeyecektir. Herkes cennete girmeye başladığı zaman, onun girmesi engellenecektir. Eğer Allah Teâlâ onu affetmezse, cezasını tamamlayana kadar cehennemde kalacaktır. Komşuya zulmeden kimse, yaptığı bu haksızlığın hiçbir günahı olmadığını kabul ediyorsa, o mutlaka cehenneme girecek ve cezasını görecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir hükmü teyit etmek ve önemini belirtmek için -Peygamber Efendimiz'in yaptığı gibi- yemin edilebilir.

2. Komşusuna güven vermeyen, onu rahatsız eden kimsenin imânı son derece zayıftır.

3. Komşusuyla iyi geçinen kimsenin iyi bir imân ve güzel bir ahlâk sahibi olduğu anlaşılır.

308– وعنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَا نِسَاءَ المسلِمَاتِ لا تَحْقِرَنَّ جارَةٌ لجارَتِهَا وَلَوْ فِرْسَنَ شَاةٍ » متفقٌ عليه .

308. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*' den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ey müslüman kadınlar! Komşu hanımlar birbiriyle hediyeleşmeyi küçümsemesin! Alıp verdikleri şey bir koyun paçası bile olsa!.." Buhârî, Hibe 1, Edeb 30; Müslim, Zekât 90. Ayrıca bk. Tirmizî, Velâ' 6

Açıklamalar

Hadisimiz komşuların birbiriyle hediyeleşmesini tavsiye ediyor. Tirmizî'deki rivayet, konumuza daha fazla açıklık getiriyor. Buna göre Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyuruyor:

- *"Birbirinize hediye veriniz. Çünkü hediye gönüllerdeki dargınlığı yok eder. Komşu hanımlar birbiriyle hediyeleşmeyi küçümsemesin! Alıp verdikleri şey azıcık bir koyun paçası bile olsa!.."*

Efendimiz, özellikle mü'min hanımların komşularıyla hediyeleşmesini istemekte, hediye edilecek şeyin değerli veya değersiz olmasının hiçbir önemi bulunmadığını hatırlatmakta,

pişirdikleri yemek son derece sade olsa bile “canım bundan da hediye mi olurmuş!” diye düşünmeden komşuya göndermelerini tavsiye etmektedir. Cömertlik elde olandan yapılır, anlamında “el-Cûd mine’l-mevcûd” diye güzel bir söz vardır. Hediyenin mutlaka değerli ve pahalı şeylerden olması gerekmez. **“Çam sakızı, çoban armağanı”** atasözümüz bu mânayı ne iyi ifade eder.

Efendimiz’in müslüman hanımlara olan bu tavsiyesi, hem hediye vereni hem de alanı ilgilendirmektedir. Kendisine hediye gönderilen kimsenin, hediyeyi küçük görmemesi istenmektedir.

Dünyada hatırlanmak kadar güzel şey yoktur. İnsanın yaşadığı muhitte binlerce insan, yüzlerce komşu varken, bunlardan birinin bizi gönlünden geçirmesi, ailesi için yaptığı yemekten bizim de tadmamızı istemesi ne güzel bir davranış ve vefâ örneğidir. Gönderilen şeyi olduğu gibi, gönderilen miktarı da küçümsememek lâzımdır. **“Az veren candan, çok veren maldan”** diye boşuna söylenmemiştir.

Mâdemki hediye -Peygamber Efendimiz’in buyurduğu gibi- hediye veren kimseye duyulan kin, haset, dargınlık gibi olumsuz duyguları yok edebiliyor, öyleyse komşuların birbirine hediye verip alması gereklidir. Özellikle önemsiz sebeplerden dolayı sık sık birbirine gücenen kapı bir komşuların bu tavsiyeyi her zaman uygulaması lâzımdır. Bu hadîs-i şerîf 126 numarada ayrıca açıklanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hediyeleşmek sünnettir. Peygamber Efendimiz bu sünnetinin, komşu hanımlar tarafından yaşatılmasını istemektedir.
2. Hediye edilen şeyi küçük görüp burun kıvırmak doğru değildir.

309– وعنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : لا يَمْنَعْ جارٌ جارَهُ أَنْ يغْرِزَ خَشَبَةً فِي جِدارِهِ » ثُمَّ يَقُولُ أَبو هريرة : مَالي أَرَاكُمْ عنْهَا معْرِضِينَ ، واللَّهِ لأرمينَّ بها بيْنَ أَكْتَافِكُمْ . متفقٌ عليه.

رُوى « خَشَبهُ » بالإِضَافَةِ والجمْعِ ، ورُوِي « خَشبَةً » بالتَّنْوِينَ عَلَى الإِفْرَادِ . وقوله: مالي أَرَاكُمْ عنْهَا مُعْرِضِينَ : يعني عنْ هذِهِ السُّنَّةِ .

309. Yine Ebû Hüreyre’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Hiçbiriniz duvarına ağaç çakmak isteyen komşusuna engel olmasın”

Ebû Hüreyre hadisi rivayet ettikten sonra oradakilere:

Neden bu sünneti yerine getirmekten çekiniyorsunuz? Vallahi ben bu sünneti size benimsetene kadar uğraşacağım, dedi. Buhârî, Mezâlim 20, Eşribe 24; Müslim, Müsâkât 136. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Akdıye 31; Tirmizî, Ahkâm 18; İbni Mâce, Ahkâm 15

Açıklamalar

Ebû Hüreyre vali olduğu sırada meydana gelen bir olay sebebiyle, bu hadîs-i şerîfi rivayet etmişti. Orada bulunanlar, bir kimsenin komşunun duvarına ağaç koyarak onu rahatsız etmeye

hakkı olmadığını düşünüyorlardı. Fakat buyruk Peygamber *aleyhisselâm*'dan geldiği için itiraz edemediler. Ama tepkilerini, başlarını yere eğerek gösterdiler. Kendilerine bir Peygamber sünneti anlatılınca müslümanların böyle garip bir tutum içine girmesi Ebû Hüreyre'nin tuhafına gitti. Resûlullah'ın bir sünneti tavsiye edilince, işlerine gelmedi diye müslümanlar nasıl olur da böyle davranabilirdi? Ebû Hüreyre bu tutuma çok kızdı. Ben bu sünneti başınıza vura vura yaptıracağım veya hoşunuza gitmese bile bu Peygamber tavsiyesini sık sık tekrarlayarak başınızı ağrıtacağım, diyerek onları uyardı.

Ebû Hüreyre'nin muhâtapları ya sahâbîler veya tâbiîler idi. Peygamber diliyle övülmüş bu iki kutlu neslin, bir hadîs-i şerîf karşısında burun kıvırması veya onu tatbik edilemez bulması elbette düşünülemez. Belki onlar bazı kötü komşuların haksız davranacaklarını, bu insânî buyruğu kötüye kullanacaklarını düşünerek böyle davranmışlardır. Nitekim İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, bu buyruğun komşuya zarar vermediği takdirde uygulanabileceğini söylemişlerdir.

İnşaat yaptıran komşulardan biri, bitişik komşunun duvarından faydalanmak zorunda kalırsa, onun iznini almalıdır. Yapacağı işin bir sakıncası bulunup bulunmadığını en iyi komşusu bileceğine göre, onun kararına saygı duymalıdır. İzin verirse, ona teşekkür ederek bu kolaylıktan faydalanmalıdır; şayet izin vermezse, onu zorlayıp kalbini kırmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Komşular birbiri hakkında iyi şeyler düşünmeli, birbirine müsamahakâr davranmalıdır.
2. Komşunun isteği kendisine zarar vermediği takdirde, diğer komşu onu anlayışla karşılamalıdır.
3. İnsanlar bir sünnetin inceliğini kavramadıkları zaman hemen pes etmemeli, onu anlayacakları şekilde tekrar tekrar anlatmalıdır.

310– وعنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ باللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، فَلا يُؤْذِ جَارَهُ ، وَمَنْ كَان يُؤْمِنُ بِاللَّهِ والْيَوْمِ الآخرِ ، فَلْيكرِمْ ضَيْفهُ ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمنُ بِاللَّهِ وَاليومِ الآخِرِ ، فَلْيَقُلْ خَيْراً أَوْ لِيَسْكُتْ » متفقٌ عليه .

310. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse komşusunu rahatsız etmesin. Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun!" Buhârî, Nikâh 80, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, Îmân 74, 75. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 123; Tirmizî, Kıyâmet 50; İbni Mâce, Edeb 4

Hadîs-i şerîf 311 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

311– وعن أبي شُرَيْح الخُزاعيِّ رضي اللَّه عنه أَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «مَنْ كَانَ يُؤمِنُ بِاللَّهِ والْيَوْمِ الآخِرِ ، فَلْيُحسِنْ إِلى جارِهِ ، ومنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ واليومِ الآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفهُ، ومنْ كَانَ يؤمنُ باللَّهِ واليومِ الآخرِ فَلْيَقُلْ خَيْراً أَوْ لِيسْكُتْ » رواه مسلم بهذا اللفظ، وروى البخاري بعضه .

311. Ebû Şüreyh el-Huzâ`î *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse komşusuna iyilik etsin. Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun!" Müslim, Îmân 77

Açıklamalar

Hadisimiz İslâm ahlâkının üç önemli konusunu ele almaktadır.

Birincisi *komşuya iyi davranmak* ve onu hiçbir şekilde rahatsız etmemek. 310 numaralı hadiste zikredilen kaynakların bir kısmında Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Allah'a ve âhiret gününe imân eden kimselerin *"komşusuna ikram etmesini"*, bir kısmında *"komşusunu rahatsız etmemesini"* tavsiye ettiği, bu hadiste ise *"komşusuna iyilik etmesini"* öğütlediği görülmektedir.

Komşuya yapılacak iyilik ve ikramların neler olduğu Peygamber Efendimiz'e nisbet edilen bazı rivayetlerde tafsilatlı şekilde belirtilmektedir. Buna göre şu davranışlar komşuya iyilik sayılmaktadır:

Borç veya ödünç bir şey isteyince * vermek.

Yardım isteyince yardımına koşmak. *

Hastalanınca ziyaret etmek. *

Maddî sıkıntıya düşünce gözetip * kollamak.

Mutlu günlerinde sevincine, kederli * günlerinde üzüntüsüne ortak olmak.

Ölünce kabre götürüp defnetmek. *

İzni olmadan evinin bitişiğine * rüzgârını kesecek şekilde bina yapmamak.

Kokusu komşunun evine gidecek bir yemek * yapınca ona da bir miktar göndermek.

Meyva alınca komşuya da hediye etmek, * hediye etmeyecekse onu komşuya göstermemek, çocuğunun da o meyvayı dışarıda yiyerek komşu çocuğuna göstermesine meydan vermemek [İbn Hacer, *Fethü'l-bârî,* X, 460 (Edeb 31); Ali el-Kârî, *Mirkât,* IV, 391].

İkincisi *misafire ikram etmek.* İslâm'ın ilk devirlerinde müslümanlar çok fakirdi; büyük geçim sıkıntısı çekerlerdi. O zamanlar misafire ikramda bulunmak, yolluğunu vermek farz kılınmıştı. Fetihler çoğalıp müslümanlar rahat yaşamaya başlayınca, misafire ikram konusu eskisi gibi farz değil, Peygamberimiz'in bir sünneti olarak kabul edilmeye başlandı.

Dilimizde yaygın olan **"Tanrı misafiri"** sözü, aziz milletimizin misafire verdiği değeri, ona gösterdiği itibarı ortaya koymaktadır. Ecdâdımız, misafire ikram edilecek şeylerin aile bütçesini daraltmayacağı anlayışını ortaya koymak için **"Misafir kendi kısmetiyle gelir"** demişlerdir. Kendi yemeyip misafirine yediren eli dar fakat gönlü geniş insanların, yeteri kadar ikram edemedim diye üzülmemesi için de **"Misafir umduğunu değil, bulduğunu yer"** demişlerdir.

Hâlâ köylerimizde misafirlerin ağırlandığı “oda”lar bulunmaktadır. Hâli vakti yerinde olan köylülerimiz, tanımasalar bile, Tanrı misafirini burada yedirir, yatırırlar. Misafirden para almayı asla düşünmezler. Geleneklerimizi bilmediği için para vermeye kalkanları da ayıplarlar.

Misafire ikram konusu 708. hadiste tekrar ele alınacaktır.

Üçüncüsü ya **faydalı söz söylemek veya susmak**tır.

Dinimizde insanlara faydalı olmak esastır. İnsanlara faydalı olamayan kimse, başkalarına zarar vermemeye gayret edecektir.

Konuşmak isteyen kimse önce düşünmelidir. Söyleyeceği sözün kendisine veya başkasına fayda getirip getirmeyeceğine bakmalıdır. Faydalı ise söylemeli, değilse susmalıdır. Çünkü faydasız söz hem kendine, hem de başkalarına zarar verir. Susmak suretiyle zarardan korunmak da bir faydadır.

Ağzımızdan çıkan her sözün hesabını vereceğimizi şu âyet-i kerîme belirtmektedir: **“İnsan ne söylerse, mutlaka yanında, ağzından çıkanları yazan bir melek vardır”** [Kaf sûresi (50), 18].

Faydasız konuşmalar çoğu zaman bizi günaha götürür. Mânasını düşünmeden söylediğimiz bir söz Allah Teâlâ’yı gücendirebilir; insanları birbirine düşürebilir. Unutmamalıdır ki, büyük günahları hazırlayan da gereksiz ve faydasız konuşmalardır. Dilini tutan, kendini fenalıklardan korumuş olur. *“Kendisini ilgilendirmeyen işleri yapmamak, insanın iyi bir müslüman olduğunu gösterir”* hadîs-i şerîfi ne derin mânalar ihtiva etmektedir. (bk. 68 numaralı hadis)

Yeri gelince doğru ve faydalı söz söylemek ise bir ibadet olur. Yerinde söz söyleyerek bir haksızlığı ortaya koymak, insana Allah rızasını kazandırır.

Peygamber Efendimiz bu üç ahlâk esasından her birini ortaya koyarken *“kim Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsa”* buyurmakla bu konuların önemini belirtmek istemiştir. Esasına bakılırsa, Allah’a ve âhiret gününe iman eden kimselerin yapması gereken davranışlar bunlardan ibaret değildir. Resûlullah Efendimiz bu üç tavsiyeyi tutan kimselerin mükemmel bir imâna sahip olduklarını anlatmak istemiştir.

Dilin insana ne büyük zararlar verdiği, onun zararından kendini ve başkalarını korumak gerektiği, 1514-1530. hadisler arasında geniş bir şekilde ele alınacak, hadisimiz de 316 ve 707 numarayla tekrar görülecektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bazı davranışlar insanın mükemmel bir imâna sahip olduğunu gösterir.

2. Komşuya zarar vermemek, daha da iyisi komşuya faydalı olmak mü’minlerin göstereceği bir davranıştır.

3. Misafire elinden geldiğince ikrâm etmek de böyledir.

4. İyi mü’minin ağzından faydalı söz çıkar. Faydalı konuşmayacağını düşünen kimse susmayı tercih etmelidir.

312– وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالت : قلت : يا رسول اللَّه إنَّ لي جَارَيْنِ ، فَإِلى أَيِّهما أُهْدِى؟

قال : « إلى أَقْرِبِهِما مِنْك باباً » رواه البخاري .

312. Hz. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

- Yâ Resûlallah! İki komşum var. Hangisine hediye vereyim? diye sordum.

- **"Kapısı sana daha yakın olana ver"** buyurdu. Buhârî, Şüf'a 3, Hibe 16, Edeb 32

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz komşuların hediyeleşmesini tavsiye edince, Hz. Âişe annemiz bir konuyu merak etti. Hediye verirken acaba komşulardan hangisine öncelik tanımalıydı? Veya hangi komşusunu daha çok gözetmeliydi? Bunu öğrenmek için Resûl-i Ekrem Efendimiz'e, iki komşusundan hangisine hediye vermesi gerektiğini sordu. Efendimiz de ona, kapısı daha yakın olanı gözetmesini tavsiye buyurdu.

Kapı bir komşular içli dışlı olurlar. Birbirlerine daha sık gider gelirler. Bunun sonucu olarak da komşusunun sevincini ve üzüntüsünü herkesten önce onlar öğrenirler. Bu sevince ve kedere herkesten önce onlar ortak olurlar. İşte bu sebeple yakın komşuların birbirleri üzerindeki hakları daha fazladır.

Hediye verirken kapısı bize daha yakın olanın gözetilmesinin bir gerekçesi budur. Bir diğer gerekçesi de, komşunun evine giren yiyecek, içecek cinsinden şeyleri öncelikle onların görmeleri, komşunun mutfağında pişen şeylerin kokusunu herkesten önce onların almalarıdır. Böylesine bir yakınlık, kapı bir komşuları öncelikle gözetmeyi gerekli kılar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan bir işe başlamadan önce, Hz. Âişe'nin yaptığı gibi, bilmediklerini sorup öğrenmelidir.

2. Bütün komşularına hediye verme imkânına sahip olmayanlar, en yakın komşularına öncelik tanımalıdır.

3. Yakın komşusunun maddî sıkıntı çektiğini bilenler, ona yardım etmelidir.

313– وعن عبدِ اللَّه بن عمر رضي اللَّه عنهما قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « خَيْرُ الأَصحاب عِنْدَ اللَّهِ تعالى خَيْرُهُمْ لصاحِبِهِ ، وخَيْرُ الجيران عِنْدَ اللَّه تعالى خيْرُهُمْ لجارِهِ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن .

313. Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ'ya göre arkadaşların hayırlısı, arkadaşına faydalı olandır. Yine Allah Teâlâ'ya göre komşuların hayırlısı, komşusuna faydalı olandır." Tirmizî, Birr 28

Açıklamalar

İyilikle kötülüğü, fayda ile zararı, hayır ile şerri en iyi bilen, şüphesiz Allah Teâlâ'dır. Zira her şeyi olduğu gibi bunları da yaratan O'dur. Bu sebeple de kimin iyi kimin kötü, kimin faydalı veya zararlı olduğunu en doğru şekilde O tesbit edebilir.

Yüce Rabbimiz, iyi insan, iyi arkadaş, iyi komşu olmanın ölçüsünü hayırlı ve faydalı olmaya bağlamıştır. İnsanlara ve yakınlarına hayrı ve faydası dokunmayan kimsenin iyi bir insan olamayacağını belirtmiştir.

Komşular için de durum böyledir. Komşusu için iyi şeyler düşünen ve her fırsatta ona faydalı olmaya çalışan, komşusuna zarar vermediği gibi, onun uğrayacağı fenalıkları elinden geldiği ölçüde uzaklaştırmaya çalışan kimse, hayırlı komşudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan dost, arkadaş ve komşularına faydalı olmalıdır.

2. Onların bulunmadığı zamanlarda bile kendilerini savunmalı, başlarına gelecek zararı engellemeye çalışmalıdır.

40- باب بر الوالدين وصلة الأرحام

ANA BABAYA İYİLİK VE AKRABAYI ZİYARET

Âyetler

وَاعْبُدُواْ اللّهَ وَلاَ تُشْرِكُواْ بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالاً فَخُورًا

1. “Allah’a ibadet edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya ve mâliki bulunduğunuz kimselere iyi davranın.” Nisâ sûresi (4), 36

Bu âyet-i kerîmede mü’minlere *on görev* verilmektedir. Bunlardan birincisi insana herşeyi esirgemeden vermiş olan *Allah Teâlâ’ya ibadet etmek* ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamak. Peygamber Efendimiz, bir hadîs-i şerîfte bu görevimizi, *“Allah’ın kulları üzerindeki hakkı”* diye ifade buyurmuştur.

İkincisi *anaya babaya saygıda kusur etmemek* ve onlara karşı evlatlık görevini yapmak. Evlatlık görevinin, kulluk görevinin hemen peşinden zikredilmesi üzerinde dikkatle düşünülmelidir. Üstelik bu sıranın daha başka âyetlerde de gözetilmesi son derecede mânalıdır.

Üçüncüsü *akrabayı koruyup gözetmek* ve onlara iyi davranmak. Yukarıda sözünü ettiğimiz önem sırası burada da söz konusudur. Ana babadan sonra kendilerine karşı ahlâkî sorumluluk taşıdığımız kimseler akrabalardır. Tanımadığımız birine yaptığımız yardım bir iyilik sayıldığı hâlde, akrabaya yapılan yardım iki iyilik sayılmaktadır.

Dördüncüsü *yetimlere sahip çıkmak*. Kendilerini himâye eden yakınlarını kaybetmiş olan yetimlere kol kanat germek, onlara sahip çıkmak insânî bir görevdir.

Beşincisi *fukaraya yardım etmek*. Zaruri ihtiyaçlarını giderecek maddî imkâna sahip olmayanların sıkıntısını gidermek, bu imkâna sahip olanların Allah’a şükran borcudur.

Altıncısı *yakın komşuya iyilik etmek*. Evi bize yakın olan veya hem yakın komşu, hem akraba, hem de din kardeşi olan kimselere el uzatmak Allah Teâlâ’yı hoşnut eder. Aşağıdaki hadislerde bu konu işlenecektir.

Yedincisi *uzak komşuya iyilik etmek*. Evi uzak olan veya akrabalık bağı bulunmayan yahut müslüman olmayan kimselere de yardım etmeyi dinimiz tavsiye etmiştir.

Sekizincisi *yanındaki arkadaşa yardım etmek*. Okul arkadaşı, sanat arkadaşı, yol arkadaşı, hatta hayat arkadaşı olan kimseleri koruyup kollamak makbul birer ibadettir.

Dokuzuncusu *yoldan gelen kimseye ve misafire ikram etmek*. Memleketine veya gitmekte olduğu yere ulaşabilecek imkânı bulamamış kimselere yardımcı olmak, onları yurtlarına yuvalarına kavuşturmak ne güzel bir iyiliktir.

Onuncusu *köle ve câriye* gibi himayeye muhtaç olanlara *yardım etmek*. Kölesi ve câriyesi bulunanlar, onları kendi kardeşleri ve birer Allah emaneti sayacak, yediğinden onlara da yedirecek, giydiğinden giydirecektir.

وَاتَّقُواْ اللّهَ الَّذِي تَسَاءلُونَ بِهِ وَالأَرْحَامَ

2. "Adını anarak birbirinizden bir şeyler istediğiniz Allah'a karşı gelmekten sakının ve akrabalık bağlarına saygı gösterin." Nisâ sûresi (4), 1

Karşımızdaki insanın bir şeyi ihmâl etmeden yapmasını istediğimizde, genellikle "Allah aşkına şunu yapıver!", deriz. Araplar akrabalarından bir şey isteyecekleri zaman buna bir de yakınlık bağını ekleyerek "Allah aşkına ve akrabalık adına şunu yapıver!" derlermiş. İşte âyet-i kerîmede "adını anarak birbirinizden bir şeyler istediğiniz" ifadesiyle bu mâna kastedilmiştir.

Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerîmede müslümanları, ağızlarından çıkan söze dikkat etmeye dâvet ediyor ve buyuruyor ki, mâdemki birbirinizden bir şey isterken bile Allah'ı anıyor ve O'nun hâtırı için işimi yap diyorsunuz, böyle dediğiniz zaman o işin Allah hâtırına yapılacağını düşünüyorsunuz, öyleyse başkalarından önce siz Allah'a saygılı olun ve buyruklarını yapın. Yine mecbur kalınca sığındığınız akrabalık bağına önem verin. Akrabalarla ilgiyi kesmeyin. Zira akrabalarla ilgiyi kesmek Allah'ı gücendirir. İşte o zaman çok zor durumda kalırsınız.

Akrabalarla ilgiyi koparan kimseleri bekleyen kötü sonuçlar, aşağıdaki hadislerde görülecektir.

وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الحِسَابِ

3. "Onlar, gözetilmesini Allah'ın emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir." Ra`d sûresi (13), 21

Kendilerini güzel bir âkıbetin beklediği haber verilen bu üç grup bahtiyardan konumuzla ilgili olanlar, "gözetilmesini Allah'ın emrettiği şeyleri gözeten" kimselerdir. Allah Teâlâ'nın bu kimselerden gözetmelerini istediği şeyler, öncelikle akrabalık bağlarını sürdürmek ve mü'minlerle bir arada dostça yaşamaktır. Bu kimseler akrabaya şefkat besledikleri, muhtaç olanlarına yardım ettikleri, onları koruyup savundukları, başlarına bir kötülük gelmemesi için canla başla çalıştıkları için Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmışlardır.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا

4. "Biz insana ana ve babasına iyilik etmesini emrettik." Ankebût sûresi (29), 8

Bu âyet-i kerîme Sa`d İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* ile annesi Hamne hakkında nâzil olmuştur. Aşere-i mübeşşere'den olan Hz. Sa`d ilk müslümanlardan biridir. Ya yedinci veya

beşinci müslüman odur. On yedi yaşında İslâmiyet'i kabul etmiştir. Sa`d müslüman olunca annesi buna çok üzüldü. Kendisini çok seven oğlunu şöyle tehdit etti:

- Sa`d! Eğer kabul ettiğin bu dinden geri dönmezsen, ağzıma bir lokma koymam; açlıktan ölür giderim; sen de ömür boyu "ana kâtili" diye anılırsın.

Hamne dediğini yaptı. İki gün iki gece bir şey yemedi. Tâkatten düştü. Bunu gören Sa`d, canı gibi sevdiği annesine şu sözleri söyledi:

- Anne! Yüz canın olsa ve bunlar birer birer çıksa, vallahi ben yine de dinimi terk etmem. Artık ister ye, ister yeme!

Oğlunun bu kararını gören Hamne, inadından vazgeçti.

Bu bilgilerin ışığında âyet-i kerîmeye bakıldığında şu sonuç elde edilmektedir:

Anne ve baba kâfir bile olsalar, kendilerine saygı göstermek ve itaat etmek gerekir.

Anne ve babaya her konuda itaat etmek gerekir mi?

Bu âyetin devamında, şâyet anne ve baba Allah'ı inkâr etmeye ve O'na karşı gelmeye dâvet ederlerse, onların sözünün dinlenmemesi emredilmektedir. Demek oluyor ki, anne ve baba oğlundan Allah'a şirk koşmasını isterse sözleri dinlenmeyecek, ama onun dışındaki buyrukları, elden geldiğince yapılacaktır.

وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا ۝ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا

5. "Rabbin şöyle emretti: Sadece Allah'a ibadet edeceksiniz. Ana ve babanıza iyi davranacaksınız. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, sakın onlara "of!" bile deme! Onları azarlama! Onlara saygıyla hitap et! Onlara merhamet ederek tevâzu kanadlarını aç da, "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl şefkatle büyüttülerse, sen de onlara öyle merhamet et, de!" İsrâ sûresi (17), 23-24

Birçok âyet-i kerîmede Allah'a ibadet emrinin hemen peşinden ana ve babaya itaatin gelmesi çok mânalıdır. Bunu şöyle anlamak uygun olur: Sen yüzüne konan bir sineği bile kovamayacak kadar güçsüzken, Allah'ın yetiştirip büyütme, merhamet edip koruma sıfatları onlarda kendini gösterdi. Öyleyse sen öncelikle Allah'ın birliğini kabul edecek, onun peşinden de ana ve babana iyilik ve itaat edeceksin.

Onlar senin yanında yaşlanacak olursa, hoşuna gitmeyecek bir hareket yaptıklarında sakın onları azarlama; gönüllerini kırma! Bir zamanlar sen de hoşa gitmeyen işler yaptığında, annen ve baban seni anlayışla karşılardı. Şimdi onlar yaşlandı. Senin çocukluk günlerinde yaptıklarına benzer garip hareketler yapabilirler; yersiz bulacağın sözler söyleyebilirler. Sen de onlara aynı şekilde anlayış göster; şefkatli ve merhametli ol! Bununla da kalma, onlara merhamet etmesi, günahlarını bağışlaması için Cenâb-ı Hakk'a dua edip yalvar!

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ

6. "Biz insana, ana ve babasına iyi davranmayı emrettik. Özellikle de anası nice sıkıntılara katlanarak onu karnında taşımış; emzirmesi de iki yıl sürmüştür. İşte bu sebeple, bana, ana ve babana şükret, diye tavsiye ettik." Lokman sûresi (31), 14

Birine teşekkür etmenin de bir şekli vardır. Teşekkür edilecek kimseye karşı mütevâzi olunur. Ona duyulan sevgi belirtilir. Yaptığı iyilik anılır ve bundan dolayı kendisine teşekkür edilir. Onun sağladığı imkân, kendisini üzecek ve gücendirecek şekilde kullanılmaz. Ana ve babaya yaptıklarından dolayı teşekkür ederken de bu esasa uymalı, kendilerine tevâzu göstermeli, ne çok sevildikleri hissettirilmeli, bir zamanlar kendisi için ne zahmetlere katlandıkları -fırsat düştükçe- söylenmeli, kendilerine duyulan minnet ifade edilmeli ve onların hoşnut olmayacağı işler yapılmamalıdır.

Hadisler

314– عن أبي عبد الرحمن عبد اللَّه بن مسعود رضي اللَّه عنه قال : سأَلتُ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: أَيُّ الْعملِ أَحبُّ إلى اللَّهِ تَعالى ؟ قال : « الصَّلاةُ على وقْتِهَا » قُلْتُ : ثُمَّ أَيُّ ؟ قال: «برُّ الْوَالِدیْنِ » قلتُ : ثُمَّ أَيُّ ؟ قال : «الجِهَادُ في سبِيلِ اللَّهِ » متفقٌ عليه .

314. Ebû Abdurrahman Abdullah İbni Mes`ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber *aleyhisselâm*'a:

- Allah'ın en çok beğendiği amel hangisidir? diye sordum.

- **"Vaktinde kılınan namazdır"** diye cevap verdi.

- Sonra hangi ibadet gelir? dedim.

- **"Ana ve babaya iyilik ve itaat etmek"** buyurdu.

- Daha sonra hangisi gelir? diye sordum.

- **"Allah yolunda cihâd etmek"** buyurdu.

Buhârî, Mevâkît 5, Cihâd 1, Edeb 1, Tevhîd 48; Müslim, Îmân 137-139. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 14, Birr 2; Nesâî, Mevâkît 51

Açıklamalar

Allah Teâlâ'nın en fazla beğendiği ibadetlerden üçünü bu hadîs-i şerîften öğrenmekteyiz. Bunlar: Vaktinde kılınan namaz, ana babaya itaat ve Allah yolunda cihaddır.

Vaktinde kılınan namazın öncelikle zikredilmesinin sebebi, bu ibadetin önem sırası bakımından imândan hemen sonra gelmesidir. Namaz dinin direğidir. Namazı kılmayan ve namazı önemli bir ibadet olarak görmeyen kimseden, Allah'ın diğer buyruklarına saygı göstermesi de beklenemez.

Bu hadise göre bir namazın Allah katında en makbûl ibadet olabilmesi, vakti girince kılınmasına bağlıdır. Vaktinde kılınmayan, ihmâl edilerek son vaktine bırakılan bir namaz, kabul edilmekle beraber, Allah Teâlâ'nın en çok sevdiği bir ibadet olma özelliğini kaybeder.

Ana babaya itaat, Cenâb-ı Hakk'ın pek önem verdiği ve kendisine şirk koşulmamasını istedikten hemen sonra tavsiye ettiği önemli bir görevdir. Çocuğunu binbir sıkıntı ile dünyaya getiren, hayata atılacağı zamana kadar yıllar boyu onun eziyetini çeken ana ile baba, şüphesiz her iyiliğe ve en üstün saygıya lâyık insanlardır. Bu sebeple Allah Teâlâ onlara "of!" bile denmemesini emretmektedir. Kendisine sayılamayacak kadar çok iyilik yapmış olan ana ile

babanın haklarına saygılı olmayan bir kimsenin, diğer insanların haklarına saygılı olması elbette düşünülemez.

Allah yolunda cihâd, dini bilmeyenlere onu öğretmek, bu saâdeti tatmayanların ayağına kadar giderek Allah'a kul olmanın gerçek bahtiyarlık olduğunu anlatmak, İslâm'ın şan ve şerefini devam ettirmek, canla ve malla fedakârlık yapmaya bağlıdır. Sağlığı yerinde, varlığı yolunda olan mü'min, Allah'ın dinine hizmeti en önemli görev kabul etmelidir. Allah'ın dinini lâyık olduğu en yüce mevkie yükseltmek ve kendi tattığı saâdeti başkalarına da taddırmak için gayret etmeyen kimse, Allah rızasını kazanmaya sebep olan diğer ibadetleri kolaylıkla terk edebilir.

Düşman maddî güçleriyle sınırlarımıza dayanmışsa veya mânevî yıkım vasıtalarıyla bizi içten çökertmek için evlerimize girmişse, işte o zaman hem malımız ve mülkümüz, hem de dinimiz, imânımız ve namusumuz tehlikede demektir. Maddeten ve mânen ayakta durmak, malımızı ve canımızı ortaya koyarak düşman güçleriyle savaşmaya bağlıdır. Bu durumda "Allah yolunda cihâd etmek" en önemli ibadet olur.

1076 ve 1289 numarayla tekrar okuyacağımız hadisimizi açıklamayı bitirmeden önce şu iki soruya da cevap arayalım:

Allah Teâlâ'nın beğendiği ibadetler, acaba bunlardan mı ibarettir?

Bu hadisin yukarıda kaydedilen bazı rivayetlerinde Abdullah İbni Mes`ûd'un şöyle dediği belirtilmektedir:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana işte bunları söyledi. Eğer ondan daha fazlasını söylemesini isteseydim, söylerdi. Demek oluyor ki, Allah katında makbûl ibadetler bunlardan ibaret değildir. Nitekim benzeri hadislerde: *"insanlara yedirip içirmek", "herkese selâm vermek", "insanları eliyle ve diliyle rahatsız etmemek", "içine günah ve riya karışmamış makbûl bir hac yapmak"* en değerli ibadetler olarak zikredilmiştir.

İkinci soru da şu: Acaba hadisimizde zikredilen **üç ibadet önem sırasına göre mi söylenmiştir?** Diğer bir ifadeyle, bu sıra her zaman geçerli midir?

Peygamber Efendimiz "hangi ibadet daha üstündür?" şeklindeki sorulara genellikle soranın durumuna, sorunun sorulduğu zamana göre cevaplar vermiştir. Soru soran kimsenin bir konuda ihmâli varsa, onun mânevî hastalığını bilen Efendimiz, ihmâl ettiği ibadeti veya ahlâk esasını öncelikle söylemiştir. Sorunun sorulduğu zamanı da dikkate almıştır. Düşmanın kapıya dayandığı bir sırada nâfile ibadetle uğraşmak uygun olmayacağı için böyle durumlarda "Allah yolunda cihâd" etmenin daha sevap olduğunu söylemiş, kıtlık zamanında ise insanları yedirip içirmeyi öncelikle tavsiye etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın kulları üzerindeki haklarının en üstünü, ona imândan sonra namaz kılmaktır.

2. Kul haklarının en büyüğü, ana baba hakkıdır.

3. Fedakârlıkların en üstünü, Allah yolunda cihâd etmektir.

315– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يَجْزِي ولَدٌ والِداً إِلاَّ أَنْ يَجِدَهُ مملُوكاً ، فَيَشْتَرِيَهُ ، فَيَعْتِقَهُ » رواه مسلم .

315. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hiçbir evlâd babasının hakkını ödeyemez. Şayet onu köle olarak bulur ve satın alıp âzâd ederse, babalık hakkını ödemiş olur."

Müslim, İtk 25. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 120; Tirmizî, Birr 8; İbni Mâce, Edeb 1

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf baba hakkının büyüklüğünü ve bu hakkı ödemenin hemen hemen mümkün olmadığını ifade etmektedir. Peygamber Efendimiz bu hakkın önemini, hayatta kolay meydana gelmeyecek bir olaya bağlayarak anlatmaktadır. Nasıl ki bir insanın köle edilen babasını arayıp bulması ve onu sahibinden satın alıp hürriyetine kavuşturması pek duyulmadık bir olay ise, babasının yaptığı iyilik ve fedakârlıkları bir evlâdın ödemesi de aynı derecede zordur.

Evlat babasına ihsanda bulunamaz. Babasını el üstünde tutması, bir dediğini iki etmemesi, ona saygıda kusur etmemesi evlatlık görevidir. Bu görevini en iyi şekilde yapması, ona elbette hem sevap hem de Allah'ın rızasını kazandıracaktır. Fakat kazandığı bu sevap, bir başkasına yaptığı iyilikten ve fedakârlıktan dolayı elde ettiği sevap gibi değildir. Zira başkasına yaptığı iyiliği, mecbur olduğu için değil, sevap kazanmak için yapmıştır. Bu iyiliği yapmasaydı, kendisine niye yapmadın diye sorulmayacaktı. Evlatlık görevini ise mecbur olduğu için yapacak, yaptığı için de Allah'ın hoşnutluğunu kazanacaktır. Bu görevi yapmadığı takdirde de hesaba çekilecektir.

Meselenin hukûkî yönüne gelince: Şayet hadîs-i şerîfte anlatılan olay gerçek hayatta meydana gelir ve bir evlâd babasını köle olarak bulup satın alırsa, baba o andan itibaren hürriyetine kavuşur. Evlâdın babasını âzât ettiğine dair sözlü veya yazılı bir belgeye ihtiyaç yoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Babanın evlâdı üzerindeki hakkı, ödenemeyecek kadar büyüktür.

2. Evlâd köle olan babasını satın aldığı andan itibaren baba hürriyetine kavuşur. Evlâdın onu âzâd ettiğini ayrıca belirtmesine gerek yoktur.

316– وعنه أيضاً رضي اللَّه عنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ والْيَوْمِ الآخِرِ ، فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ ، وَمَنْ كانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ والْيوم الآخِرِ ، فَلْيصِلْ رَحِمَهُ ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ، فلْيقُلْ خيراً أَوْ لِيَصمُتْ » متفقٌ عليه.

316. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse akrabasına iyilik etsin. Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun!"

Buhârî, Edeb 85; Müslim, Îmân 74, 75. Ayrıca bk. Buhârî, Nikâh 80, Edeb 31, Rikak 23; Ebû Dâvûd, Edeb 123; Tirmizî, Kıyâmet 50; İbni Mâce, Edeb 4

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz çok önem verdiği bazı konuları, çoğu zaman çarpıcı ifadelerle ortaya koyar. Bu hadiste de üç ahlâk esasını, imânın iki ana konusuyla destekleyerek sunmaktadır. Müslüman olduğunu söyleyen kimse mutlaka bu üç esasa uysun demektedir.

310 ve 311 numaralı hadislerde, bu üç ahlâk esasına ilâve olarak bir de "komşuya iyilik etmek"ten söz edildiğini görmüştük.

Hadisimizin bizden istediği şudur:

Ben müslümanım diyen kimse, **misafirine iyilik ve ikram etmelidir.** Çünkü İslâm dini insanların dayanışmasına çok önem verir. Denebilir ki, İslâmiyet'in bütün emir ve yasakları, insanların birbiriyle yardımlaşmasını ve iyi geçinmesini sağlamak için ortaya konmuştur. Misafiri iyi karşılamak ve maddî imkânlar ölçüsünde ona ikramda bulunmak, bu dayanışma ve yardımlaşmanın bir gereğidir.

Müslüman olmanın bir gereği de **akrabasıyla ilgisini devam ettirmek ve onlara iyilikte bulunmaktır.** Bu ihmâl edilmemesi gereken bir görevdir. Akrabalarıyla ilgiyi koparmak ve onlara kötü davranmak büyük bir günahtır. Akrabaya iyiliğin ölçüsü, onların yakınlık derecesine, ihtiyaç durumlarına, bizim de maddî gücümüze göre değişiklik gösterir. Amcalar, dayılar, teyzeler ve bunların çocukları yakın akrabalardır. Aç açık kalmışlarsa, onları doyurmak, giydirip kuşatmak şart olur. Böyle muhtaç bir durumda değil iseler, zaman zaman kendilerini ziyaret etmek, elden geliyorsa müşkillerini çözmeye çalışmak, mektupla veya telefonla hatırlarını sormak, sevinç ve kederlerine ortak olmak, hiçbir şey yapılamıyorsa selâm vermek veya selâm göndermek suretiyle akrabalık ilgisini devam ettirmek gerekir.

Bir diğer ahlâk esası da **insanlara faydalı sözler söylemektir**. Faydalı söz söyleme imkânına sahip değilse susmaktır. İyi ve hayırlı söz insanı nasıl iyi ve güzele yönlendirirse, kötü ve zararlı sözler de kötü yola ve zararlı davranışlara sevkeder.

Bir defasında Peygamber Efendimiz'in ağlamakta olan ashâbına, gözyaşından veya üzüntüden dolayı azâba uğramayacaklarını, fakat dil yüzünden ilâhî azâbı veya merhameti kazanacaklarını söylemesi (Buhârî, Cenâiz 45), konumuzun önemini göstermektedir. Yunus Emre dilin insana neler kazandırıp neler kaybettirdiğini ne güzel anlatmıştır:

Dil ola kese savaşı
Dil ola kestire başı
Dil ola ağulu aşı
Bal ile yağ ede bir söz

Hadisten Öğrendiklerimiz

Mü'min olduğunu söyleyen bir kimsenin uyması gereken önemli ahlâk esaslarından üçü şunlardır:

1. Misafire iyilik ve ikram etmek.
2. Akrabalık bağını iyi bir şekilde sürdürmek.
3. Faydalı söz söylemek veya susmak.

317– وعنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ اللَّه تَعَالى خَلَقَ الخَلْقَ حَتَّى إِذَا فَرَغَ مِنْهُمْ قَامَتِ الرَّحِمُ ، فَقَالَتْ : هذا مُقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ الْقَطِيعةِ ، قال : نَعَمْ أَمَا تَرْضينَ أَنْ أَصِلَ مَنْ

وَصلَكِ ، وَأَقْطَعَ مَنْ قَطَعَكِ ؟ قالت : بَلَى ، قال فذلِكِ ، ثم قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : اقرءوا إِنْ شِئتُمْ : { فهَلِ عَسَيْتم إن تَولَّيتُم أَنْ تُفسِدُوا في الأَرْضِ وتُقطِّعُوا أَرْحامكُمْ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أُولَئِكَ الذين لَعنَهُم اللَّهُ فأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَى أَبْصَارَهُمْ } [محمد : 22 ، 23] متفقٌ عليه.

وفي رواية للبخاري : فقال اللَّه تعالى : « منْ وَصلَكِ ، وَصلْتُهُ ، ومنْ قَطَعكِ قطعتُهُ »

317. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ varlıkları yaratma işini tamamlayınca, akrabalık bağı (rahim) ayağa kalkarak:

- (Huzurunda) bu duruş, akrabalık bağını koparan kimseden sana sığınanın duruşudur, dedi.

Allah Teâlâ:

- Pekâlâ, seni koruyup gözeteni gözetmeme, seninle ilgisini kesenden rahmetimi kesmeme râzı değil misin? diye sordu.

Akrabalık bağı:

- Evet, râzıyım, dedi.

Bunun üzerine Allah Teâlâ:

- Sana bu hak verilmiştir, buyurdu.

Bunları anlattıktan sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem***:**

- İsterseniz (bunu doğrulayan) şu âyeti okuyunuz, buyurdu:

"Ey münâfıklar! Siz iş başına geçecek olursanız, yeryüzünde fesat çıkarır, akrabalarla ilginizi kesersiniz, değil mi? İşte Allah'ın lânete uğrattığı, kulaklarını sağır, gözlerini kör ettiği kimseler bunlardır" [Muhammed sûresi (47), 22-23]. Buhârî, Tefsîru sûre 47, Edeb 13, Tevhîd 35; Müslim, Birr 16

Buhârî'nin bir rivayetine göre Cenâb-ı Hak şöyle buyurdu:

"Ey akrabalık bağı! Seni gözeteni gözetirim. Seninle ilgiyi kesenden ben de ilgimi keserim."

Buhârî, Edeb 13

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz anlaşılması zor konuları zaman zaman câzip misâllerle anlatmıştır. Akrabalık bağı sözü de, herkesin kolayca anlamayacağı bir mefhûmdur. Bu sebeple Efendimiz onu temsîlî bir anlatım ve canlı bir örnekle öğretmek istemiştir.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bize demiştir ki, akrabalık bağı dediğimiz rahim şayet bir canlı olsaydı, Allah Teâlâ'nın huzurunda ayağa kalkar, kendisiyle ilgisini kesenlerden Allah'a sığınır ve onları Cenâb-ı Hakk'a şikâyet ederdi. Akrabalık bağına çok

değer veren Allah Teâlâ da ona, hadîs-i şerîfte geçtiği şekilde, haklar tanır ve değer verirdi. Meselenin bir açıklaması budur.

Şuna eminiz ki, Cenâb-ı Hakk'ın herşeye gücü yeter. Bu sebeple hadiste tasvir edilen manzaranın aynen yaşanması da mümkündür. Zira Allah Teâlâ herşeyi melekleri vasıtasıyla yönetir. Olabilir ki, kâinât yaratıldığı zaman, akrabalık bağını temsilen bir melek ayağa kalkmış, akrabasını unutup terk edecek olanlardan Kâinâtın Sahibi'ne sığınmış ve onların vefasızlığından şikâyette bulunmuştur. Allah Teâlâ da onu teskin ederek hakkını bizzat koruyacağını vaad buyurmuş, akrabasını unutmayanları rahmet ve ihsânıyla mutlu edeceğini, akarabasını unutanları da rahmet ve ihsanından uzak tutacağını söylemiştir. Bu da meselenin bir başka açıklamasıdır.

Aslında bu olayın yaşanıp yaşanmaması bizim için önemli değildir. Önemli olan, bize bunu anlatmak için Allah Teâlâ'nın veya Peygamber Efendimiz'in tuttuğu yol ve üslûptur. Demekki akrabalık bağı, korunup gözetilmesi ve asla ihmâl edilmemesi gereken pek önemli bir vazifedir.

Denebilir ki, **akrabalık bağı niçin rahim kelimesiyle anlatılmıştır?** Bunun cevabı şudur: Birbirine akraba olan kimseler, bu akrabalığın kaynağını araştırmak, nerede başladığını, kaç nesildir devam ettiğini öğrenmek için eskilere doğru bir yolculuk yapsalar, sonunda akrabalığın bir anada yani bir rahimde son bulduğunu, diğer bir ifadeyle, akrabalığın bu rahimden başlayıp geldiğini görürler. Demekki akrabalığı sağlayan şey rahimdir.

Hadis bize şunu anlatmaktadır:

İnsanlar arasında akrabalık bağını kuran Allah Teâlâ'dır. Bu bağın ve sıcak ilginin devam ettirilmesini isteyen de O'dur. Birbirlerine nikâh düşmeyecek kadar yakın olanların, hatta bir görüşe göre kan bağıyla bağlı bulunanların akrabalık bağını devam ettirmesi farzdır. Onların birbirleriyle ilgiyi kesmesi günahtır.

Akrabalarla ilgisini devam ettirenlerden Cenâb-ı Hak râzı olacak, onlara nimetlerini bol bol ihsan edecektir. Akrabası ile ilgisini kesen kimselerden de şefkat ve merhametini, nimet ve ihsânını kesecek ve onları dünyada ve âhirette perişan edecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ akrabalık bağına çok önem vermekte, akrabaların birbirini ihmâl etmemesini arzu etmektedir.
2. Akraba ile iyi geçinmek, onları ziyaret etmek, muhtaç olanlarına yardım etmek en önemli görevlerimizden biridir.
3. Akrabasını ihmâl etmeyenler, Allah'ın rızâsını kazanır, O'nun lutuf ve yardımını görürler.
4. Akrabasıyla ilgisini kesenler, Allah'ın rahmet ve ihsânından mahrum kalırlar.

318– وعنه رضي اللَّه عنه قال : جَاءَ رَجُلٌ إلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : يا رسول اللَّه مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بحُسنِ صَحَابَتِي ؟ قال : « أُمُّك » قال : ثُمَّ منْ ؟ قال: « أُمُّكَ » قال : ثُمَّ مَنْ ؟ قال : « أُمُّكَ » قال : ثُمَّ مَنْ ؟ قال : « أَبُوكَ » متفقٌ عليه .

وفي رواية : يا رسول اللَّه مَنْ أَحَقُّ الناس بِحُسْنِ الصُّحْبةِ ؟ قال : « أُمُّكَ ثُمَّ أُمُّكَ ، ثُمَّ أُمُّك ، ثمَّ أَباكَ ، ثُمَّ أَدْنَاكَ أَدْنَاكَ » .

« والصَّحابة » بمعنى : الصُّحبةِ . وقوله : « ثُمَّ أباك » هَكَذا هو منصوب بفعلٍ محذوفٍ، أي ثم برَّ أَباك وفي رواية : « ثُمَّ أَبُوكَ » وهذا واضِح .

318. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

- Kendisine en iyi davranmam gereken kimdir? diye sordu.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- ***"Anan!"*** buyurdu.

Adam:

- Ondan sonra kimdir? diye sordu.

- "***Anan!"*** buyurdu.

Adam tekrar:

- Ondan sonra kim gelir? diye sordu.

- ***"Anan!"*** dedi.

Adam tekrar:

- Sonra kim gelir? diye sordu.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- ***"Baban!"*** cevabını verdi.

Buhârî, Edeb 2; Müslim, Birr 1. Ayrıca bk. İbni Mâce, Vesâyâ 4; Ebû Dâvûd, Edeb 120; Tirmizî, Birr 1

Bir rivayete göre o adam:

- Ey Allah'ın Resûlü! Kendisine en iyi davranılması gereken kimdir? diye sordu.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Anan, sonra anan, daha sonra yine anan, sonra baban, sonra da sana en yakın olan akraban"** buyurdu. Müslim, Birr 2

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'e bu soruyu yönelten kimsenin veya yöneltenlerden birinin Muâviye İbni Hayde adlı sahâbî olduğu anlaşılmaktadır.

Peygamber Efendimiz kendisine en iyi davranılması gereken kimsenin ana olduğunu söylemekte, hatta onun bu iyi muameleyi, **babaya nispetle üç misli daha fazla hak ettiğini** belirtmektedir. Çünkü anne babaya kıyasla çocuğu karnında taşıma, dünyaya getirme ve

emzirme gibi üç farklı ve pek sıkıntılı işi üstlenmiş durumdadır. Ayrıca çocuğu yetiştirip terbiye etme konusunda babadan hiç de geri kalmamaktadır. İşte bu ve benzeri sebepler, evlâdın saygısına, iyilik ve ikrâmına annenin daha fazla lâyık olduğunu göstermektedir.

Bazı İslâm âlimleri, kendilerine iyilik yapma ve iyi davranma konusunda anne ile baba arasında fark bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Mâlik İbni Enes'in bu konudaki bir tavsiyesi, böyle düşünenleri cesaretlendirmiştir. Bir adam İmâm Mâlik'e sormuş:

- Babam beni yanına çağırıyor, annem de gitmeme engel oluyor. Hangisinin sözünü tutayım?

İmâm Mâlik de:

- **Babanın sözünü dinle, annene de karşı gelme!** cevabını vermiş.

Anne ile babaya aynı derecede iyilik edilmesi sonucunu İmâm Mâlik'in bu ifadesinden çıkarmak kolay değildir. Aynı soru İmâm Mâlik'in akrânı, hatta ondan beş yıl önce vefat eden büyük muhaddis Leys İbni Sa`d'a sorulmuş, o da:

- Annenin sözünü dinle; çünkü o iyilik ve ikrâma üçte iki nisbetinde daha fazla hak sahibidir" cevabını vermiştir. Üçte iki dediğine göre, belliki "anan" sözünün iki defa tekrarlandığı rivayetlere bakarak böyle cevap vermiştir.

Hadisimizin sonundaki "sonra da sana en yakın olan akraban" ifadesini nasıl anlamak gerektiğine şu rivayet bir ölçüde ışık tutmaktadır: *"Annene, babana, sonra kızkardeşine ve erkek kardeşine..."* (Ebû Dâvûd, Edeb 120).

Dede ile kardeşten hangisi daha yakındır? sorusu tartışılmış, dedenin daha yakın olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kendisine en fazla iyi davranılması, iyilik edilmesi gereken kimse annedir. Zira çocuğun dünyaya getirilmesinde ve büyütülmesinde en fazla çile çeken odur.
2. Saygıya, iyilik ve itâate anneden sonra en fazla lâyık olan babadır.
3. Akrabaya iyilik ve ikram edilirken yakından uzağa doğru bir sıra gözetilmelidir.

319– وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « رغِم أَنْفُ ، ثُم رغِم أَنْفُ ، ثُمَّ رَغِم أَنف مَنْ أَدرْكَ أَبويْهِ عِنْدَ الْكِبرِ ، أَحدُهُما أَوْ كِلاهُما ، فَلمْ يدْخلِ الجَنَّةَ » رواه مسلم .

319. Yine Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Anne ve babasına veya onlardan sadece birine yaşlılık günlerinde yetişip de cennete giremeyen kimse perişan olsun, perişan olsun, perişan olsun" Müslim, Birr 9, 10

Açıklamalar

Anne ve baba hangi yaşta bulunursa bulunsun, evlâdın onlara karşı görevlerini yapması gerekir.

Anne, baba varlıklı olabilir; evlâdının parasına puluna ihtiyaç duymayabilir. Hatta kendilerine bakan, işlerini gören hizmetkârları da bulunabilir. Bu durumda evlâda düşen

görev, onların gönlünü almak; isteklerini yerine getirmektir. Çünkü paranın herşeye gücü yetmez. Sevgi dolu bir bakış, candan bir davranış, muhabbetle kucaklayış parayla alınabilecek şeyler değildir.

Hadisimizde hayırsız bir evladın acıklı âkıbetinden söz edilmektedir. Anne ve babasının veya onlardan birinin ihtiyarlık zamanına yetişip de kendilerine evlâtlık vazifesini yapamadığı için cennete giremeyen bir zavallının acıklı sonu anlatılmaktadır. Böylesi bir kimse anne ve babasına veya onlardan birine şefkat ve merhamet göstermediği, elindeki imkânı onlarla paylaşmadığı için Allah Teâlâ'nın merhametini kaybetmiş, sonuç itibariyle zillete ve sıkıntıya düşmeyi, perişan olup gitmeyi haketmiştir.

Evlât çocukluk günlerinde güçsüzdü. Ne karnını doyurabilmek için parası, ne de yiyeceklerini ağzına götürebilecek idrâki ve kuvveti vardı. Anne ve baba sâyesinde büyüdü, gelişti, iş güç sahibi oldu. Şimdi evlat güçlendi; fakat ilâhî takdirin gereği, bu defa anne ve baba güçsüz kaldı. Sadece güçsüz kalmadı; tıpkı o evlâdın idrâkten ve anlayıştan yoksun olduğu günlerdeki gibi idrâkleri zayıfladı; büsbütün çocuklaştılar.

Anne ve babası veya onlardan sadece biri bu durumda olan evlât, vaktiyle onların kendisine gösterdiği anlayışın yarısı kadar hoşgörülü olsaydı, şüphesiz ondan hem anne ve babası, hem de Allah Teâlâ râzı olacaktı. Ne yazıkki evlâdın anlayışlı olmaması ve bu sebeple görevini lâyıkıyla yapmaması, ona, ayağına kadar gelmiş olan cenneti kaybettirdi.

Şayet kendisinden bahsettiğimiz kimse iyi bir evlat olsaydı, nice sıkıntılarına katlanarak kendisini yetiştirenlere vefa borcunu öder, sonra da el açıp -âyet-i kerîmede tavsiye edildiği üzere- şöyle niyâz ederdi:

"Rabbim! Onlar beni küçüklüğümde nasıl koruyarak büyüttülerse, şimdi sen de onlara öyle merhamet et!" [İsrâ sûresi (17), 24].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Anne ve baba hangi yaşta olursa olsun, onlara iyilik etmelidir.
2. Yaşlandıkları zaman yardıma ve himâyeye daha çok muhtaç oldukları için kendilerini dâimâ kollayıp gözetmelidir.
3. Anne ve babaya karşı gelmek, onlara fena davranmak, Cenâb-ı Hakk'ın gazabını çekecek büyük günahlardan biridir.

320– وعنه رضي اللَّه عنه أَن رجلاً قال : يا رسول اللَّه إِنَّ لي قَرابَةً أَصِلُهُمْ وَيَقْطَعُوني ، وَأُحسِنُ إِلَيْهِمِ وَيُسيئُونَ إِليَّ ، وأَحْلُمُ عنهُمْ وَيجْهلُونَ عليَّ ، فقال : « لَئِنْ كُنْت كما قُلْتَ ، فَكَأَنَّمَا تُسِفُّهُمُ المَلَّ ، ولا يَزَالُ معكَ مِنَ اللَّهِ ظَهِيرٌ عَلَيْهِمْ ما دمْتَ عَلَى ذَلكَ » رواه مسلم .

« وتسِفُّهُمْ » بضم التاءِ وكسرِ السين المهملةِ وتشديد الفاءِ . « والمَلُّ » بفتحِ الميم ، وتشديد اللام وهو الرَّماد الحارُّ : أَيْ كأَنَّمَا تُطْعِمُهُمْ الرَّماد الحارَّ وهُو تَشبِيهٌ لِما يلْحَقُهمْ مِنَ الإِثم بِما يَلْحقُ آكِلَ

الرَّمادِ مِنَ الإِثْمِ ، ولا شيءَ على المحْسِنِ إِلَيْهِمْ ، لَكِنْ يَنَالهُمْ إِثْمٌ عَظِيمٌ بَتَقْصيرِهِم فِي حَقِه ، وإِدخَالِهِمُ الأَذَى عَلَيْهِ، واللَّه أعلم.

320. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre bir adam:

- Yâ Resûlallah! Benim akrabam var. Ben kendilerini ziyaret ediyorum, onlar bana gelip gitmiyorlar. Ben onlara iyilik ediyorum, onlar bana kötülük ediyorlar. Ben onlara anlayışlı davranıyorum, onlarsa bana kaba davranıyorlar, dedi.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- “Eğer dediğin gibi isen, onlara sıcak kül yutturmuş oluyorsun. Sen böyle davrandıkça, Allah’ın yardımı seninledir.” Müslim, Birr 22

Açıklamalar

649 numara ile tekrar okuyacağımız bu hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem Efendimiz’in teşbihle anlatımını görüyoruz. Sıcak kül yiyen bir adam, korkunç bir ıstırap çeker. Midesi yanmaya, bağırsakları kavrulmaya ve aşırı derecede susuzluk duymaya başlar. Ne kadar su içerse içsin, harareti bir türlü sönmez.

Akrabasının anlayışsızlığına göz yuman, kötülüğünü iyilikle karşılayan, kabalığını bağışlayan bir kimse, ilâhî emre uymanın ve onu uygulamanın derin hazzını ve huzurunu tadarken, ona kötü davranan yakınları, yaptıklarından dolayı bir müddet sonra elem duymaya başlarlar. Bu asîl davranış karşısında ezilir, perişan olur, yerin dibine geçerler. Böyle bir duruma göre sıcak kül teşbihinin anlamı, sen onların yüzüne sıcak kül serpiyor ve yüzlerini kül rengine buluyorsun, demektir.

Sıcak kül yedirme teşbihini daha farklı şekilde anlayanlar da vardır. Buna göre Peygamber Efendimiz o kimseye, **senin yaptığın iyilikler ve onlara yedirdiğin nimetler, ileride sıcak kül gibi onların mide ve bağırsaklarını yakacaktır**, demek istemiştir.

Güzel dinimiz, iyilik yapana teşekkür edilmesini emretmiş, böyle davranmakla Allah Teâlâ’ya da şükredilmiş olacağını belirtmiştir. Akrabasının getirip verdiği nimetlerden faydalandığı hâlde, ona teşekkür etmek şöyle dursun, üstelik bir de fenalık yapan nankör kimse, Allah’a da şükretmiyor demektir. Böyle birinin yedikleri haramdır. Bu haram onun karnında bir ateş olup kendisini perişan edecektir.

Demek oluyor ki, sen onlara sıcak kül yediriyorsun sözünün anlamı, **sen onlara ateş yediriyorsun** anlamına gelmektedir.

Sahîh-i Müslim’deki rivayette, buraya alınmayan bir cümle daha vardır. Resûlullah Efendimiz, akrabasının vefasızlığından bahseden bu zâta şu sözleri de söylemiştir:

“Eğer sen bu şekilde davranmaya devam edersen, onlara karşı senin yanında Allah Teâlâ’nın görevlendireceği bir yardımcı dâimâ bulunacaktır.”

Meşhur atasözümüz ne kadar doğruymuş:

“İyilik yap, denize at; balık bilmezse, Hâlık bilir.”

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Akrabaları ziyaret etmek, onlarla ilgiyi kesmemek dinî bir görevdir.

2. Akrabalar bizi ziyaret etmese, iyiliklerimize cevap vermese bile onlarla bağımızı koparmamalıyız.
3. Akrabasının iyiliklerine karşılık vermeyip onlarla ilgisini kesenler, ilâhî cezayı haketmiş olurlar.

321- وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ أَحبَّ أَنْ يُبْسَطَ له في رِزقِهِ ، ويُنْسأَ لَهُ في أَثَرِهِ ، فَلْيصِلْ رحِمهُ » متفقٌ عليه . ومعْنى « ينسأَ لَهُ في أَثَرِه » : أَيْ : يؤخر له في أَجلهِ وعُمُرِهِ .

321. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Rızkının çoğalmasını, ömrünün uzamasını isteyen kimse, akrabasını kollayıp gözetsin."

Buhârî, Edeb 12, Büyû` 13; Müslim, Birr 20, 21. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 45

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu hadîs-i şerîfte belirttiğine göre, akrabayı kollayıp gözetmenin insana sağlayacağı iki önemli fayda vardır. Bu faydalardan biri **rızkın artması**, diğeri **ömrün uzaması**dır.

Halbuki bildiğimize göre rızıklar da, eceller de takdir ve tâyin edilmiştir. Onların artması da azalması da mümkün değildir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar, ne de bir an ileri gidebilirler" [A`râf sûresi (7), 34].

İlk bakışta hadisimizin bu âyete ters düştüğü sanılabilir. Fakat çelişkili görülen bu durumu birkaç şekilde açıklamak mümkündür.

Birinci açıklama şöyle yapılabilir: Hadiste sözü edilen "ömür uzaması", **kinâyeli bir anlatım olabilir.** O takdirde hadisi şöyle anlamak gerekir:

Allah Teâlâ akrabalarını görüp kollayan kimseyi **bol bol ibadet etmeye, hayırlı işler yapmaya** muvaffak kılar. O da ömrünü boşa geçirmez; âhirette kendisine faydalı olacak işler yapar. Ölümünden sonra insanlar onu hayırla anarlar. Böylece o kimse, yaşıyormuş gibi sevap kazanmaya devam eder. Sadaka-i câriye hadisinde sözü edilen ve öldükten sonra bile insana sevap kazandıran işleri yaparak geride herkesin faydalanacağı güzel bir ilim ve değerli kitaplar bırakabilir. Veya herkesin faydalanacağı yapılar inşâ edebilir. Böylece adı sanı kolay kolay unutulmaz, uzun yıllar hayırla anılır. Uzun bir ömre sığabilecek bu şeyleri yapmasına izin vermekle Allah Teâlâ onun ömrünü uzatmış olur. Yahut o kimse hayırlı evlatlar yetiştirebilir. O evlatlar vasıtasıyla hayırları devam eder.

İkinci açıklama: Rızkın artması ve ömrün uzaması ifadeleri, **kinâye değil hakikat olabilir.** O takdirde ömrün uzaması sözünü şöyle anlamak gerekir:

Âyette ifade edilen "ecelin bir an geri kalmaması veya ileri gitmemesi" konusu Allah Teâlâ'nın ilmine göredir. Onun ilmi değişmez. Eceli nasıl tâyin etmişse ve bunu nasıl biliyorsa, o aynen meydana gelir. Değişecek olan ise meleğin bilgisidir. Kâinâtı melekleri

vasıtasıyla yöneten Allah Teâlâ, ömür işlerini de bir meleğin sorumluluğuna vermiştir. Olabilir ki Allah Teâlâ ömürle ilgili meleğe şu tâlimâtı vermiştir:

"Eğer falan adam akrabalarını koruyup gözetirse, ömrü yetmiş sene olsun. Akrabalarıyla ilgisini keserse, ömrü altmış sene olsun."

Buna göre değişen ömür, meleğin bildiği ömürdür. Çünkü melek bir kimsenin ileride akrabasıyla ilgilenip ilgilenmeyeceğini bilemez. O ancak olup biteni bilir. İşte artıp eksilecek olan, meleğin bildiği ömürdür. Şu âyet bunu göstermektedir:

"Allah dilediğini silip yok eder. Dilediğini de olduğu gibi bırakır. Bütün kitapların aslı O'nun yanındadır" [Ra`d sûresi (13), 39]. Bütün kitapların aslı sözüyle kastedilen, Levh-i mahfûz'dur.

Acaba Resûl-i Ekrem'in bu ifadesi kinaye mi, yoksa hakikat mıdır?

Birçok âlime göre bu sözler kinâyedir. Öyle olunca, yukarıda da anlatıldığı üzere hadisin mânası, Cenâb-ı Hak sıla-i rahim yapan kimsenin güzel ve faydalı işler yapmasına yardım eder, demektir.

Üçüncü açıklama: Bazıları bu ifadeyi, "Allah Teâlâ akrabasını gözeten kimsenin aklını ve anlayış kabiliyetini hastalıklardan korur" şeklinde anlamış; bazıları da bunu **"rızkın ve ilmin bereketli, vücudun sağlam** olması" tarzında izah etmişlerdir.

Rızkın çoğalmasını, ömrün uzamasını bereket olarak kabul edenler, bunu sadaka hadisiyle açıklamaya çalışmışlardır. Bilindiği gibi sadaka malı bereketlendirmek suretiyle çoğaltır. Sıla-i rahim de bir sadaka olduğuna göre o da malı ve ömrü bereketlendirir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Akrabayı ihmâl etmemek dinî bir görevdir.
2. Allah Teâlâ akrabasını görüp gözetenlerin rızkını artırır, ömrünü uzatır. Diğer bir söyleyişle onlar:

* Hayatlarını Allah'a ibadetle ve O'nun hoşnut olduğu işleri yapmakla geçirirler.
* Zamanlarını boşa harcamazlar.
* Mutlu ve sağlıklı olurlar; yaşamanın zevkini tadarlar.
* Allah onlara hayırlı evlâtlar nasip eder.
* Öldükten sonra bile hayırla anılırlar.

322– وعنه قال : كان أَبُو طَلْحَة أَكْثَرَ الأَنصار بِالمدِينَةِ مَالاً مِنْ نَخْلٍ ، وكان أَحبُّ أَمْوَالِهِ بِيرْحَاءَ ، وكَانتْ مُسْتقْبِلَةَ المسْجِدِ ، وكَان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يدْخُلُها، وَيَشْرَب مِنْ ماءٍ فيها طَيِّبٍ ، فَلَمَّا نَزَلتْ هذِهِ الآيةُ : { لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ } [آل عمران: 92] قام أَبُو طَلْحة إلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : يا رسولَ اللَّه إِنَّ اللَّه تَبَارَك وتعالى يقول : { لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ } وَإِنَّ أَحب مالى إِليَّ بِيرْحَاءَ ، وإِنَّهَا صَدقَةٌ للَّهِ تعالى، أَرجُو بِرَّهَا وذُخْرهَا عِنْد اللَّه تعالى ، فَضَعْهَا يا رسول اللَّه حيثُ أَراكَ اللَّه. فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم

: « بَخٍ ، ذلِكَ مالٌ رابحٌ ، ذلِكَ مالٌ رابحٌ ، وقَدْ سَمِعْتُ ما قُلتَ ، وإِنِّيَ أَرى أَنْ تَجْعَلَهَا في الأَقْرَبِين » فقال أَبُو طَلْحة : أَفعلُ يا رسول اللَّه ، فَقَسَمهَا أَبُو طَلْحة في أَقارِبِهِ وبني عمِّهِ . متفقٌ عليه .

وَسبق بَيَانُ أَلْفَاظِهِ في بابِ الإِنْفَاقِ مِمَّا يُحِب.

322. Yine Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Medine'de ensâr arasında en fazla hurmalığı bulunan Ebû Talha idi. Ebû Talha'nın en sevdiği malı da Mescid-i Nebevî'nin karşısındaki Beyruhâ adlı hurma bahçesiydi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu bahçeye girer ve oradaki tatlı sudan içerdi.

Enes (sözüne devamla) dedi ki: **"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça, en iyiye eremezsiniz"** âyet-i kerîmesi nâzil olunca, Ebû Talha Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldi ve:

- Yâ Resûlallah! Cenâb-ı Hak sana **"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça, en iyiye eremezsiniz"** âyetini gönderdi. En sevdiğim malım Beyruhâ adlı bahçedir. Onu Allah rızası için sadaka ediyorum. Allah'dan onun sevabını ve âhiret azığı olmasını dilerim. Beyruhâ'yı Allah'ın sana göstereceği şekilde kullan, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- **"Âferin sana! Kârlı mal dediğin işte budur! Seni duydum, Ebû Talha. Onu akrabalarına vermeni uygun görüyorum."**

Ebû Talha:

- Öyle yapayım, yâ Resûlallah, dedi ve bahçeyi akrabaları ve amcasının oğulları arasında taksim etti.

Buhârî, Zekât 24, Vekâlet 14, Vesâyâ 10, 17, 26, Tefsîru sûre (3) 5, Eşribe 13; Müslim, Zekât 42, 43

Açıklamalar

"Sevdiği Değerli Malları İnfak Etmek" bahsinde 299 numara ile bu hadîs-i şerîf geçmiş ve orada geniş bir şekilde açıklanmıştı. Hadisimiz akrabayı koruyup gözetme konusuyla yakından ilgili olduğu için burada tekrar alınmıştır.

Yiğitlik çeşit çeşittir. Adam hem yakaladığı rakibini bir hamlede yenecek kadar güçlü hem de varlıklı olabilir. Böyle bir yiğite **"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça, en iyiye eremezsiniz"** âyetini okuyarak "haydi bu konuda da yiğitliğini göster" dendiği zaman, malını infâk etme konusunda onun son derece güçsüz yâni cimri olduğu görülebilir.

Ebû Talha hem bedenen yiğit hem mâlen zengin hem de canını ve malını Allah yolunda harcamaktan zevk duyan gerçek bir yiğitti. Ashâb arasında gür sesiyle tanınırdı. Öyle bir sesi vardı ki, Peygamber Efendimiz'in ifadesiyle bu ses, savaş meydanlarında bir grup insana bedeldi. Uhud savaşında göğsünü Resûlullah'a siper edenlerin başında o vardı. Medineli sahâbîler içinde en fazla hurma bahçesine sahip olan Ebû Talha idi. Allah rızası için malını harcamaya dair yukarıda geçen âyet nâzil olunca, en iyi mevkide bulunan, en verimli ve en çok sevdiği bahçesini Resûlullah Efendimiz'e sundu. Onu dilediğin şekilde kullan, dedi. Onun bu yiğitliği Resûl-i Ekrem'i pek sevindirdi. Ebû Talha'nın şahsında bu konuda bir prensip

yerleştirmek isteyen Efendimiz, en sevilen malın en uygun yere verilmesi gerektiğini belirtti ve bahçeyi akrabalarına vermesini tavsiye etti.

Demekki bir insan, malını Allah rızası için harcamaya karar verince, öncelikle akrabalarını düşünecekti. Onların içinde korunup gözetilmeye ihtiyacı olanları öncelikle himâye edecekti. Ebû Talha da öyle yaptı. Peygamber Efendimiz'in şâiri **Hassân İbni Sâbit** ve Kur'an'ı en iyi bilmesiyle tanınan büyük sahâbî **Übey İbni Ka`b** onun yakın akrabalarıydı. Aralarında bu iki zâtın da bulunduğu diğer akrabalarına bu hurma bahçesini taksim etti.

Bahçenin değeri hakkında bir fikir vermesi bakımından şunu belirtelim: Hassân daha sonraları bu bahçeden hissesine düşen kısmı Muâviye İbni Süfyân'a yüz bin dirheme sattı. Bu parayı bugünün râyici ile hesaplamaya çalışırsak, **yirmi bin koyun** ettiğini görürüz. İşte Ebû Talha, ne kadar değerli olursa olsun dünya malını Allah uğrunda harcamasını bilen böyle bir yiğitti.

Ashâb-ı kirâm, kendilerine bakarak yolumuzu tâyin ettiğimiz yıldızlardır. Elbette onlar gibi olamayız. Ama onlar gibi olmaya gayret etmek zorundayız. Tıpkı onlar gibi, Allah'ın bize lûtfettiği imkânlardan akrabamızı faydalandırmalıyız. Böyle güzel bir hizmetin rûhumuzu yüceltmesine imkân vermeliyiz. Cenâb-ı Hakk'ın rızasını böyle fedakârlıklarla aramalıyız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah rızası için verdiğimiz şeyler iyi, kaliteli ve değerli olmalıdır.

2. Sevap kazanmak için yapılacak harcamalarda, öncelikle akrabalar düşünülmeli; yardıma onlardan başlanmalıdır.

3. Önemli bir hayır yapılacağı zaman, o günün şartlarına göre Allah'ı en çok memnun edecek şeyin ne olduğunu bilen kimselere danışmalıdır.

323– وعن عبد اللَّه بن عمرو بن العاص رضي اللَّه عنهما قال: أَقْبَلَ رجُلٌ إِلى نَبِيِّ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، فقال: أُبايِعُكَ على الهِجرةِ وَالجِهَادِ أَبتَغِي الأَجرَ مِنَ اللَّه تعالى . قال: « فهَلْ مِنْ والدِيْكَ أَحدٌ حَيٌّ ؟ » قال : نعمْ بل كِلاهُما قال : « فَتَبْتَغِي الأَجْرَ مِنَ اللَّه تعالى؟» قال : نعمْ . قال : « فَارْجعْ إِلى والدِيْكَ ، فَأَحْسِنْ صُحْبتَهُما . متفقٌ عليه . وهذا لَفْظُ مسلمٍ .

وفي روايةٍ لهُما : جاءَ رجلٌ فاسْتَأْذَنَه في الجِهَادِ فقال:« أَحيٌّ والِداكَ ؟ قال: نَعَمْ ، قال:« ففِيهِما فَجاهِدْ» .

323. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Bir adam Peygamber *aleyhisselâm*'ın yanına gelerek:

- Hicret ve cihâd etmek üzere sana bîat ediyorum. Bunların sevabını Allah'tan dilerim. dedi.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Ana ve babandan hayatta olanlar var mı?"** diye sordu.

Adam:

- Evet, her ikisi de hayatta, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **“Allah’tan sevap kazanmak istiyorsun değil mi?”** diye sordu.

Adam:

- Evet, deyince:

- **“Ana ve babanın yanına dön. Onlara iyi bak!”** buyurdu. Buhârî, Cihâd 138, Edeb 3; Müslim, Birr 6

Bu rivayet *Sahîh-i Müslim*’den alınmıştır. Buhârî ile Müslim’in bir başka rivayeti ise şöyledir:

Bir adam Resûlullah’ın yanına gelerek cihâd etmek üzere ondan izin istedi. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **“Anan, baban sağ mı?”** diye sordu.

Adam:

- Evet, deyince:

- **“Öyleyse onlara hizmet etmeye çalış!”** buyurdu.

Buhârî, Cihâd 138; Müslim, Birr 5. Ayrıca bk. Tirmizî, Cihâd 2; Nesâî, Cihâd 5

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz ashâb-ı kirâmdan dinin bazı esaslarına bağlı kalacaklarına dair zaman zaman söz alırdı. Bu söz alma ve söz verme işine biat denirdi. Meselâ sahâbîlerden namaz kılmak, zekât vermek, zina ve iftira etmemek gibi konularda, kadınlardan, özellikle ölünün arkasından bağıra çağıra ağlamamak konusunda biatlar almıştı (bk. 184, 188 ve 1664 numaralı hadisler). Bazan da sahâbîler Efendimiz’e gelirler ve meselâ:

- Yâ Resûlallah! Müslüman olmak üzere sana biat edeceğim, derlerdi. O zaman Peygamber Efendimiz bu biatı ya aynen veya bazı şartlar ileri sürerek kabul ederdi. Meselâ:

- **“Herkese iyi davranmak, herkesin iyiliğini istemek şartıyla biatını kabul ediyorum”** derdi. O sahâbî de bu esaslara uyacağına dair söz vermiş yâni biat etmiş olurdu.

Bu hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem’in huzuruna gelen sahâbî, ona iki konuda biat etmek istediğini söylüyor. Biri Medine’ye hicret etmek, diğeri de Allah yolunda savaşmak.

O devirde bütün sahâbîler, yeni kurulan İslâm devletini desteklemek üzere Medine’ye hicret etmek yâni oraya gidip yerleşmek zorunda idiler. Hicretin 8. yılında (629) Mekke fethedilinceye kadar hicret etme mecburiyeti devam etti. O tarihten sonra bu mecburiyet kalktı. Fakat cihâd yani Allah yolunda savaşma hâli devam edip gitti.

Peygamber Efendimiz’in cihâd için izin vermeden önce bu sahâbîye **“Ana veya babadan biri sağ mı?”** diye sorması cihâdın hicretten farklı olduğunu göstermektedir.

Cihâd başlıca iki türlüdür: Biri zorunlu olan cihaddır. Devlet düşmana karşı savaş açmışsa, buna herkesin katılması gerekir. Savaşa bizzat katılmak zorunda olan kimselerin anne ve babalarından izin almaları gerekmez. Hatta onlar izin vermeseler bile savaşa giderler. **Bir de zorunlu olmayan cihâd** vardır. Devlet düşmana savaş açmadığı hâlde, müslümanlar

hudut boylarına gidip çıkabilecek bir savaşa katılmak üzere hazır kuvvet olarak bekleyebilir veya gönüllülerden oluşan birliklerle bazı ufak çapta cihadlar yapılabilir.

Hadisimizde sözü edilen cihâdın farz olmadığı anlaşılmaktadır.

Demek oluyor ki, anne ve babaya hizmet etmek, onlara bakıp gözetmek bir nevi cihâddır. Anne ve babasını veya onlardan birini memnun eden kimse nâfile cihâd etmiş gibi sevap kazanır. Zira cihâda giden kimse savaş masraflarının tamamını bizzat temin etmek zorundadır. Diğer bir söyleyişle cihâd hem malla hem de bedenle yapılır. **Anne ve babaya hizmetin cihâd sayılmasının bir sebebi de, onlara hem bizzat bedenle hizmet etmenin hem de malını onlar uğrunda harcamanın gerekli oluşudur.**

Başka hadislerden öğrendiğimize göre, mecburi olmayan savaşlara katılarak sevap kazanmak isteyenlerin, hayatta olan anne ve babalarından izin almaları gerekir. Zira o sıralarda anne ve babanın bakıma ihtiyacı olabilir. Nitekim sahâbîlerden biri Yemen'den hicret ederek Medine'ye Efendimiz'in huzuruna gelmiş ve cihâda katılmak üzere ondan izin istemişti. Resûl-i Ekrem ile aralarında şöyle bir konuşma geçti:

- **"Yemen'de kimsen var mı?"**.

- Anam, babam var, yâ Resûlallah.

- **"Onlar sana izin verdiler mi?"**

- Hayır, vermediler.

- **"Haydi Yemen'e git; onlardan izin iste! İzin verirlerse gel, cihâd et! Vermezlerse, ananı babanı memnun etmeye çalış"** (Ebû Dâvûd, Cihâd 31).

Hicret ederken bile anne ve babanın iznini ve rızasını almak gerekir. Vaktiyle sahâbîlerden biri Efendimiz'in huzuruna geldi ve:

- Ana ve babamı geride ağlar durumda bıraktım ve hicret etmek üzere sana biat etmeye geldim, dedi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu zâta şu son derece mânalı karşılığı verdi:

- **"Hemen onların yanına dön! Onları ağlattığın gibi yüzlerini tekrar güldür!"** (Ebû Dâvûd, Cihâd 31; Nesâî, Bey`at 10).

Hicret ve nâfile cihâd için anne ve babanın izni şart olduğuna göre, umre yapmak, nâfile haccetmek ve bazı mübarek yerleri ziyâret etmek için mutlaka onlardan izin almak gerekir.

Bu bilgiler bize gösteriyor ki, anne ve babaya hizmet etmek, evlâdın en önemli vazifesidir. Bir kimse anne ve babasına hizmet ederek, oturduğu yerde, tıpkı cihâd etmiş gibi sevap kazanabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Anne ve babaya itaat etmek farz, onlara karşı gelmek büyük günahtır.
2. İnsan anne ve babasına iyilik ve itaat ederek çok büyük sevaplar kazanır.

324– وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : لَيْسَ الْواصِلُ بِالمكافئ وَلكِنَّ الواصِلَ الَّذي إِذا قَطَعَتْ رَحِمُهُ وصلَهَا» رواه البخاري . و « قَطعتْ » بِفَتْح القافِ وَالطَّاءِ . وَ « رَحِمُهُ » مَرْفُوعٌ .

324. Yine Abdullah İbni Amr İbni Âs'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Akrabasının yaptığı iyiliğe aynıyla karşılık veren, onları koruyup gözetmiş sayılmaz. Akrabayı koruyup gözeten adam, kendisiyle ilgiyi kestikleri zaman bile, onlara iyilik etmeye devam edendir." Buhârî, Edeb 15. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 45; Tirmizî, Birr 10

Açıklamalar

İyilik etmenin başlıca **üç şekli** vardır:

Birincisi, **iyiliğe iyiliktir**. Yapılan bir iyiliğe en azından teşekkür etmek, insanın en tabii görevidir. Bundan daha değerlisi, iyiliğe benzeri bir iyilikle karşılık vermektir.

İkincisi, **karşılık beklemeden iyilik etmek**tir. Böyle davrananlar birinci basamaktakilerden daha üstün kimselerdir.

Üçüncüsü de **kötülük edene iyilik etmek**tir. İyiliklerin en değerlisi budur. Zira:

İyiliğe iyilik her kişinin kârıdır.
Kötülüğe iyilik er kişinin kârıdır.

Er kişinin kârı olduğu için de, kötülük edene iyilik edenler pek azdır.

Efendimiz bu hadîs-i şerîfte, akrabalık bağlarına değer vermeyen kimselerle ilgiyi büsbütün kesmemeyi tavsiye ediyor. Böyle bir akrabanın kötülüğüne iyilikle, kabalığına incelikle, hayırsızlığına hayırlı ve faydalı olmakla cevap vermek gerektiğini belirtiyor.

Aramızda akrabalık bağı bulunmayan kimselerin iyiliğine iyilikle karşılık vermek bir insanlık görevidir. Akrabamızın yaptığı iyiliğe yine aynı şekilde bir iyilikle karşılık vermenin hiçbir ayrıcalığı ve üstün yanı yoktur. Akraba olmanın gereği onlara daha iyi davranmak, iyiliklerine fazlasıyla karşılık vermektir. Onlar bizim nezâketimize kabalıkla, candan davranışımıza ilgisizlikle cevap verseler bile, akrabalık bağını koparmamaya gayret etmeliyiz. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bizden istediği budur.

Kabalıklara aynı davranışla cevap verenler, kaba dedikleri kimselerden farklı olmadıklarını göstermiş olurlar. Halbuki Allah Teâlâ bu gibi durumlarda bizden farklı davranış beklediğini şöyle belirtiyor:

"İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel davranışla önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, candan bir dost gibi olur" (Fussilet sûresi (41), 34).

Resûl-i Ekrem Efendimiz Ukbe İbni Âmir'e bazı ahlâk esasları tavsiye etmişti. Bunlardan konumuzla ilgili olanları alalım ve iyi insanın bazı özelliklerini görelim:

"Seninle ilgisini kesenden sen ilgini kesme!
Sana vermeyene sen ver!
Sana kötülük edeni bağışla!" (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 148, 158).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yapılan her işte Allah rızasını ön plânda tutmalı, kimseden bir karşılık beklememelidir.
2. Akrabaya iyi davranmalı, onlara faydalı olmaya çalışmalıdır.

3. Akrabanın iyiliğine aynen karşılık vermek yeterli değildir. İnsan akrabasından gördüğü iyiliğe fazlasıyla karşılık vermelidir.

4. Mükemmel insan, akrabasıyla hiçbir şekilde ilgisini kesmeyen kimsedir.

325– وعن عائشة قالت : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الرَّحِمُ مَعلَّقَةٌ بِالعَرْشِ تَقُولُ : مَنْ وصلني وَصَلَهُ اللَّه ، وَمَن قَطَعَني ، قَطَعَهُ اللَّه » متفقٌ عليه .

325. Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Akrabalık bağı Arş-ı âlâ'ya tutunarak şöyle demiştir: Beni koruyup gözeteni, Allah koruyup gözetsin. Benimle ilgisini kesenden Allah rahmetini kessin." Buhârî, Edeb 13; Müslim, Birr 17

Açıklamalar

Bütün varlıklar yaratılınca akrabalık bağı dediğimiz rahim Allah Teâlâ'nın huzurunda ayağa kalkmış, onun ilgisini ve merhametini çekmek için Arş-ı âlâ'ya sarılarak bir dilekte bulunmuştur. Akrabalık bağının istediği şey, kendisine değer veren yâni akrabalarıyla ilgisini devam ettiren kimseleri Allah Teâlâ'nın koruyup gözetmesi, yardımını ve merhametini onlardan eksik etmemesi, akrabalarıyla ilgisini kesen kimselerden sevgi ve merhametini kesmesidir. Cenâb-ı Hak rahmin bu niyâzını kabul etmiş ve ona:

"Ey akrabalık bağı! Seni gözeteni gözetirim. Seninle ilgiyi kesenden ben de ilgimi keserim" buyurmuştur.

Kâinâtın Sâhibi Yüce Rabbimiz insanları dar çerçevede akrabalar ve hısımlar, geniş çerçevede milletler ve kabileler hâlinde yaratmıştır. Allah Teâlâ hiçbir şeyi boşuna yaratmaz, yaptığı her işte binlerce hikmet vardır. Herkesin bu hikmete saygı duyması, onun önünde başeğmesi lâzımdır.

Rahimin Allah Teâlâ'nın huzurunda Arş'a tutunup yalvarması ister mecâzî, ister hakikî bir anlatım olsun, bizi ilgilendirmesi gereken husus, Allah Teâlâ'nın akrabalık bağına böylesine büyük önem vermesidir. Şu hâlde bize düşen akrabalarımızı arayıp sormak, gönüllerini almak, kendilerini unutmadığımızı söylemektir. Bugünün görüşüp konuşma vasıtaları eskiye göre daha kolaylaşmıştır. Telefonu çevirdiğimiz zaman akrabalarımızın sesini duymamız ve onlara duyduğumuz sevgiyi bütün sıcaklığıyla aynı anda aktarmamız mümkündür. Böylesine kolaylıklar varken, uzağı yakın eden görüşüp konuşma imkânları elimizin altında dururken akrabalık bağını, Yüce Mevlâmızın bizden istediği şekilde canlı tutmamız son derece kolaydır.

Varlıklı kimselerin sıla-i rahmi yâni akrabalarıyla ilgiyi devam ettirmesi daha başka türlü olmalıdır. Onlar Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine lutfettiği imkânlardan akrabalarını da faydalandırmalıdır. Yardıma muhtaç yakınlarına maddî yardımda bulunmaları, işlerini tâkip etmek gerekiyorsa onlar nâmına koşuşturmaları, problemlerini çözmeye ve sıkıntılarını gidermeye çalışmaları gerekir.

317 numaralı hadis de aynı konudadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Akrabaları ziyaret ederek gönüllerini almalıdır.

2. Yardıma muhtaç olanlarına yardım etmelidir.

3. Akrabalarla hiçbir şekilde ilgiyi kesmemelidir.

4. Akrabasını unutanların ilâhî rahmet ve merhametten mahrum kalacaklarını unutmamalıdır.

326– وعن أُمِّ المؤْمِنِينَ ميمُونَةَ بنْتِ الحارِثِ رضي اللَّه عنها أَنَّهَا أَعتَقَتْ وليدةً وَلَم تَستَأْذِنِ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فلَمَّا كانَ يومَها الَّذي يدورُ عَلَيْهَا فِيه ، قالت: يا رسول اللَّه إِنِّي أَعْتَقْتُ وليدتي ؟ قال : « أَوَ فَعلْتِ ؟ » قالت : نَعمْ قال : « أَما إِنَّكِ لو أَعْطَيتِهَا أَخوالَكِ كان أَعظَمَ لأَجرِكِ » متفقٌ عليه .

326. Mü'minlerin annesi Meymûne Binti'l-Hâris *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre, Hz. Meymûne Peygamber *aleyhisselâm*'a haber vermeden bir câriye âzâd etmişti. Kendi nöbet gününde Resûl-i Ekrem yanına gelince:

- Yâ Resûlallah! Farkına vardın mı, câriyemi âzâd ettim, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Gerçekten mi?"** diye sordu. Hz. Meymûne:

- Evet, gerçekten âzâd ettim, deyince:

- **"Eğer câriyeyi dayılarına hediye etseydin daha çok sevap kazanırdın"** buyurdu.
Buhârî, Hibe 15, 16; Müslim, Zekât 44

Meymûne Binti'l-Hâris

Meymûne annemiz Peygamber Efendimiz'in amcası Hz. Abbas'ın hanımı Ümmü'l-Fazl Lübâbe'nin kızkardeşidir. Hâlid İbni Velîd ile Abdullah İbni Abbas'ın da teyzesidir.

Hz. Meymûne daha önce iki defa evlenmiş ve dul kalmıştı. Peygamber Efendimiz hicretin yedinci yılında (629) Umretü'l-kazâ'ya giderken Hz. Abbas ona baldızıyla evlenmesini teklif etti. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de Mekke'ye iki sahâbîsini dünürcü gönderdi ve böylece Hz. Meymûne ile Medine dönüşünde Seref denilen yerde evlendi.

*Meymûne annemizin **asıl adı Berre** idi. Berre "cömert, dürüst, itaatkâr" anlamına geldiği için, **"Bir insanın kendini tezkiye etmesi doğru değil"** diyerek Peygamber Efendimiz onun adını Meymûne olarak değiştirdi.*

İlâhî takdire bakın ki, vâlidemiz hicretin 51. yılında 80 yaşında iken, Efendimizle evlendiği Seref'de vefat etti ve oraya defnedildi.

Kendisinden 46 hadis rivayet edilmiştir. Yeğeni Abdullah İbni Abbas daha çocuk denecek yaşlarda iken birçok gece onun evinde kalmış, geceleri Hz. Peygamber'in nasıl ibadet ettiğini görmüş ve bize rivayet etmiştir. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bir iyilik yapılacağı zaman, öncelikle akrabayı düşünmek gerekir. Yapılacak o iyiliğe ve yardıma akrabadan hangisinin daha çok ihtiyacı var diye onları en yakından uzağa doğru gözden geçirmelidir.

İkinci bir husus da, insan bir hayır yapacağı zaman, tıpkı yatırım peşinde olan bir tâcir gibi, nasıl davranırsam daha çok sevap kazanırım diye düşünüp araştırmalıdır.

Şüphesiz Meymûne annemiz, câriyesini sevap kazanmak için âzâd etti ve yaptığı hayrın karşılığını aldı. Fakat câriyesini âzâd etmeden önce Peygamber Efendimiz'e danışıp fikrini almadı. Şayet Resûl-i Ekrem Efendimiz'e danışsaydı, câriyeyi dayılarına hediye etmekle daha çok sevap kazanacağını öğrenecek ve elbette ona göre hareket edecekti. Peygamber Efendimiz'in Hz. Meymûne'ye câriyeyi dayılarına hediye etmesinin daha uygun olacağını söylemesi, o kimselerin bir hizmetkâra ihtiyaçları bulunduğunu bilmesi sebebiyledir.

Bazı rivayetlerde "dayılarına" kelimesi yerine "kardeşinin kızına" ifadesi geçmektedir. Belki de Peygamber Efendimiz, Hz. Meymûne'ye, hizmetkâra ihtiyacı olan bazı akrabalarını hatırlatmıştır. Şu hâlde yardım etmeden önce, o yardıma muhtaç durumda bulunan akrabayı birer birer düşünüp en münasibini bulmalı ve ona yardım etmelidir.

Burada dikkat etmemiz gereken şudur:

Bir köleyi âzâd etmek, değerli bir ibadettir. Yardıma muhtaç olan akrabaya hediyeler sunmak ve sıkıntılarını gidermek, köle âzâd etmekten daha üstün bir ibadettir. Hayır yaparken akrabaya öncelik tanımanın insana kazandıracağı sevabı Peygamber Efendimiz şöyle dile getirmiştir:

- *"Yoksula verilen sadaka bir sadaka sayıldığı hâlde akrabaya verilen sadaka iki sadaka sayılır. Biri sadaka sevabı, diğeri akrabayı koruyup gözetme sevabı"* (Tirmizî, Zekât 26).

Dilimizde, "etimizin parçası" diye sımsıcak, muhabbet dolu bir deyim vardır. Bu güzel deyimle yakınlarımızın, akrabamızın bizim ayrılmaz bir parçamız olduğunu anlatmak isteriz. Onları başkalarına muhtaç durumda bırakmak, bizi yaralar, gönlümüzü kanatır. Cenâb-ı Hakk'ın bize verdiği imkânlardan öncelikle onların faydalanması kadar tabii ne olabilir?

Yardıma akrabalarından başlama prensibinin bir faydası da şudur:

Herkes yakınlarını daha iyi tanır. Onların muhtaç olup olmadığını veya fakir iseler ne ölçüde ihtiyaçları bulunduğunu akrabaları daha iyi bilir. Herşeyin sahibi olan Yüce Mevlâ'nın, şu fâni dünyada kendilerine mal mülk verdiği kimseler şayet akrabalarına sahip çıkarlarsa, bu denge kendiliğinden kurulur. Yoksulların sayısı azalır. Hâlini kimseye bildirmek istemeyen iffetli fakirler korunup gözetilmiş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kendi malı veya eşinin malı üzerinde harcama yapan bir hanımın, kocasına bu konuda bilgi vermesi uygun olur.

2. Önemli bir hayır yapılacağı zaman, o konuyu iyi bilen kimselerin görüşü alınmalıdır.

3. Yardım edilirken, öncelikle fakir ve yardıma muhtaç akraba düşünülmelidir.

4. Akrabaya yardım etmek, köle âzâd etmekten daha üstün bir hayırdır.

327– وعن أَسْمَاءَ بنْتِ أبي بكْرٍ الصِّدِّيقِ رضي اللَّه عنهما قالت : قَدِمتْ عليَّ أُمِّي وهِي مُشركة في عهْدِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَاسْتَفتَيْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قلتُ : قَدِمتْ عَليَّ أُمِّي وَهِي راغبةٌ ، أَفأَصِلُ أُمِّي ؟ قال : « نَعمْ صِلي أُمَّكِ » متفق عليه .

وقولها : « راغِبةٌ » أَي : طَامِعةٌ عِندِي تَسْأَلُني شَيئاً ، قِيلَ : كَانَت أُمُّهَا مِنْ النَّسبِ، وقِيل: مِن الرَّضاعةِ والصحيحُ الأَول .

327. Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

İslâmiyet'i kabul etmemiş olan annem Resûlullah zamanında yanıma gelmişti. Resûlullah'ın görüşünü almak için:

- Annem, beni özleyip gelmiş. Ona ikramda bulunabilir miyim? diye sordum.

Peygamber *aleyhisselâm*:

- **"Evet, annene iyi davran!"** buyurdu.

Buhârî, Hibe 29, Cizye 18, Edeb 8; Müslim, Zekât 50. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 34

Hazreti Esmâ

*Hz. Ebû Bekir'in büyük kızı, Hz. Âişe'nin de anne bir kardeşidir. Esmâ on sekizinci müslüman olarak bilinir. Babasıyla Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hicret edecekleri gece onların yol azıklarını hazırlamışlar, fakat azığı koydukları dağarcığı bağlayacak bir ip bulamamışlardı. Esmâ hiç düşünmeden belindeki kuşağı çözüp ortadan ikiye bölmüş, biriyle hazırlanan azığı sarmış, diğer yarısını beline dolamıştı. O günden sonra iki kuşaklı anlamında "**zâtü'n-nitâkayn"** diye anıldı.*

*Cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Zübeyr İbni Avvâm ile evlendi. Yezid İbni Muâviye'nin ölümünden sonra Mekke-i Mükerreme'de dokuz ay halifelik yapan ve Haccâc-ı Zâlim'e karşı yiğitçe çarpışıp şehid olan **Abdullah İbni Zübeyr'**i o dünyaya getirdi.*

Abdullah'ın zor günlerinde annesiyle yaptığı istişâre dillere destandır. Haccâc Mekke'yi kuşatmış, Ebû Kubeys Dağı'ndan bu mübarek şehri mancınıklarla taşa tutmuştu. Kuşatmanın altıncı ayında Mekkelilerin yiyecekleri tükenmişti, taraftarları Abdullah'ı terk etmeye başlamıştı. Abdullah'ın yanında pek az adamı kalmıştı. Haccâc ona, teslim olduğu takdirde kendilerine bir şey yapılmayacağına dair haber salmıştı. Abdullah İbni Zübeyr annesinin yanına giderek dedi ki:

- Anneciğim! Halk beni terk etti. Hatta kendi oğlum bile beni bırakıp gitti. Yanımda az bir adam kaldı. Onlar da en fazla bir saat dayanabilir. Bu herifler bana ne istersem verecekler. Ne yapmamı uygun görürsün?

Hz. Esmâ ona şunları söyledi:

*- Oğlum! Sen kendini daha iyi bilirsin. **Dâvânın hak olduğundan ve halkı Hakk'a çağırdığından eminsen, diren.** Senin bütün adamların, arkadaşların Hak yolunda öldüler. Boynunu Benî Ümeyye oğlanlarının ellerine teslim edip oynatma! Eğer bunu dünyalık kazanmak için yapacaksan, sen ne kötü bir kulmuşsun! Böylece hem kendini hem de senin*

yanında yer alanları mahvetmiş oldun demektir. Eğer "Ben doğru yoldaydım. Fakat arkadaşlarıma bezginlik gelince gücümü kaybettim" diyorsan, bu yiğitlerin yapacağı iş değildir. Dünyada daha ne kadar yaşayacaksın? Ölmek daha iyidir...

Esmâ bu târihî konuşmadan bir müddet önce gözlerini kaybetmişti. Bu uzun konuşmanın sonunda oğluyla vedalaşırken, onun üzerinde zırh bulunduğunu anladı. "Bu şehitlik isteyenlerin yapacağı iş değildir" diyerek üzerindeki zırhı çıkarmasını istedi.

Yüz on *sene yaşamış olan Hz. Esmâ, oğlunun 73 (692) yılında Haccâc'a yenilerek şehid olmasından beş on gün sonra Mekke'de vefat etti. Kendisinden seksen beş hadis rivayet edilmiştir.*

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Esmâ'nın annesinin kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Onun İslâmiyet'i kabul edip etmediği de belli değildir. Müslümanlarla Mekkelilerin birbirleriyle savaşmamak üzere Hudeybiye'de anlaşma yapmalarından sonra kızını ziyarete geldiği rivayet edilmektedir. Hz. Ebû Bekir'in Câhiliye döneminde boşadığı da söylenen bu kadın İslâmiyet'i kabul etmediği gibi, bazı rivayetlerden anlaşıldığına göre bu din hakkında iyi düşüncelere sahip değildi. Belki de maddî sıkıntıya düştüğü bir zamanda hem kızını hem de onun yardımını görmek arzusuyla yanına gelmişti.

Hz. Esmâ annesi de olsa bir müşrikeyi evine alıp alamayacağını, ona yardım edip edemeyeceğini bilmiyordu. Bütün sahâbîler gibi o da, bilmediği konuda kendi başına hüküm vermek istemediği için kalktı, Resûl-i Ekrem'in evine geldi ve problemini ona arzetti. Kâinâtın Efendisi Hz. Esmâ'ya, annesi müşrike de olsa onu evine kabul etmesini, iyilik ve ikramda bulunmasını söyledi.

Bu bahsin başında altıncı olarak zikrettiğimiz âyette Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu görmüştük:

"Biz insana, ana ve babasına iyi davranmayı emrettik. Özellikle de anası nice sıkıntılara katlanarak onu karnında taşımış; emzirmesi de iki yıl sürmüştür. İşte bu sebeple bana, ana ve babana şükret, diye tavsiye ettik" [Lokman sûresi (31), 14].

Âyetin devamında, müslüman olmayan anne ve babaya ancak Allah'ı inkâr etmek için zorladıkları takdirde itaat edilmemesi emredilmekte, hemen peşinden de **"Onlarla dünyada iyi geçin!"** buyurulmaktadır.

Demekki anne ve baba hangi dinde bulunursa bulunsun, müslüman bir evlâdın görevi onlara saygıda kusur etmemek, aynı zamanda kendilerine iyilik ve ikramda bulunmaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan bilmediği bir konuda hata etmemek için, o konuyu bilen birine sormalıdır.

2. Kâfir olan anne ve babaya ikramda bulunmak sakıncalı değildir. Gerektiğinde onların geçimini sağlamak müslüman bir evlâdın görevidir.

328– وعن زينب الثقفِيَّةِ امْرأَةِ عبدِ اللَّهِ بن مسعودٍ رضي اللَّه عنه وعنها قالت : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « تَصدَّقنَ يا مَعْشَرَ النِّسَاءِ ولَو مِن حُلِيِّكُنَّ » قالت: فَرجعتُ إِلى عبدِ اللَّه ابنِ مسعودٍ فقلتُ له : إِنَّك رجُلٌ خَفِيفُ ذَات اليَدِ وإِنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قدْ أمرنا بالصدقةِ ، فأْتِه فاسأَلْهُ ، فإن كان ذلك يُجْزِئُ عنِّي وَإلاَّ صَرَفْتُهَا إلى غَيرِكُمْ . فقال عبدُ اللَّهِ : بَلِ ائتِيهِ أَنتِ ، فانطَلَقْتُ ، فَإِذا امْرأَةٌ مِن الأَنْصارِ بِبابِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حاجَتي حاجتُهَا ، وكان رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قد أُلقِيتْ علَيهِ المهابةُ . فَخَرج علينا بلالٌ ، فقُلنَا له : ائْتِ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، فَأَخْبِرْهُ أَنَّ امْرأَتَيْنِ بِالبَاب تَسأَلانِك : أَتُجْزِئُ الصَّدَقَةُ عنْهُمَا على أزواجِهِما وَعلى أَيتَامٍ في حُجُورِهِمَا ؟ وَلا تُخْبِرهُ منْ نَحنُ ، فَدَخل بِلالٌ علَى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَسأَلَهُ ، فقال لهُ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « من هما ؟ » قَالَ : امْرأَةٌ مِنَ الأَنصارِ وَزَيْنبُ . فقالَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم «أَيُّ الزَّيانِبِ هِي ؟ » قال : امرأَةُ عبدِ اللَّهِ ، فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « لَهُمَا أَجْرانِ : أَجْرُ القرابةِ وَأَجْرُ الصَّدقَةِ » متفقٌ عليه .

328. Abdullah İbni Mes`ûd *radıyallahu anh*'ın karısı Zeynep es-Sekafiyye *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre birgün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Ey kadınlar! Zînet eşyânızdan bile olsa sadaka veriniz"** buyurmuştu.

Zeynep sözüne devamla dedi ki: Bunun üzerine ben Abdullah İbni Mes`ûd'un yanına dönerek:

- Sen eli dar bir adamsın. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize sadaka vermemizi emretti. Ona git de bir soruver. Sadakamı sana vermekle bu emri yerine getiriyorsam ne âlâ. Şayet olmuyorsa başkasına vereyim, dedim. Abdullah:

- Kendin git sor, deyince ben de gittim. Hz. Peygamber'in kapısına varınca, ensârdan bir kadının orada beklediğini gördüm. Meğer onun derdi de benimkinin aynıymış. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna girmeye de pek çekinirdik.

İçeriden Bilâl çıkıverince ona:

- Hz. Peygamber'e git de, "Kapıda iki kadın bekliyor ve kocalarıyla kendi yetimlerine verecekleri sadakanın kabul olup olmadığını soruyorlar, de!. Ama bizim kim olduğumuzu söyleme!" dedik.

Bilâl hemen Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna girerek meseleyi anlattı.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Kim onlar?"** diye sordu.

Bilâl de:

- Ensârdan bir kadınla Zeynep, deyince, Resûlullah *salllallahu aleyhi ve sellem*:

- **“Hangi Zeynep’miş o?”** diye sordu. Bilâl:

- Abdullah’ın karısı, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- **“Onlar -böyle yapmakla- iki sevap birden kazanırlar. Biri yakınlarını himâye sevabı, diğeri de sadaka sevabı.”**

Buhârî, Zekât 48; Müslim, Zekât 45. Ayrıca bk. Buhârî, Zekât, 44; Nesâî, Zekât 82; İbni Mâce, Zekât 24

Zeyneb Binti Muâviye

Abdullah İbni Mes`ûd’un hanımı Zeyneb hakkında fazla bilgi yoktur. Babasının adının Muâviye veya Abdullah olduğu söylenmektedir. Hz. Peygamber’den başka kocası Abdullah’tan ve Hz. Ömer’den pek az sayıda hadis rivayet etmiştir. Onun en çok bilinen rivayeti, okumakta olduğumuz bu hadîs-i şerîftir. Bundan başka bir rivayeti ***Sahîh-i Buhârî’****de, biri de* ***Sahîh-i Müslim****’de bulunmaktadır.*

Hz. Peygamber Zeyneb’in şahsında kadınlara şöyle hitap etmiştir:

- ***“Herhangi biriniz yatsı namazına giderken koku sürünmesin!”*** *Allah ondan razı olsun.*

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz zaman zaman kadınlara va`z ederdi. Bu va`zların birinde onlara sadaka vermelerini emretmiş, verecek bir şeyiniz yoksa zînet eşyânızı veriniz, buyurmuştu.

Başka rivayetlerden öğrendiğimize göre Peygamber *aleyhisselâm* bu konuşmalardan birinde hanım sahâbîlere yine aynı şekilde hitâb etmiş, onlar da kollarındaki bilezikleri, kulaklarındaki küpeleri, parmaklarındaki yüzükleri çıkarıp atmışlardı. Peygamber Efendimiz’in emriyle bunları toplayan Bilâl-i Habeşî’nin eteği zînet takımlarıyla dolmuştu.

Yine bir rivayetten öğrendiğimize göre Peygamber Efendimiz Abdullah İbni Mes`ûd’un hanımı Zeyneb’i Mescid’de görünce, ona hitaben:

- *“Zînet eşyânızdan bile olsa sadaka veriniz!”* buyurmuştu (Müslim, Zekât 46).

Zeyneb san’atkâr bir hanımdı. Elinden iş gelir ve para kazanırdı. Fakat kocası Abdullah fakirdi. Bu sebeple Zeynep kazandığını kocasına ve oğluna harcardı.

Buhârî’deki bir başka rivayetten öğrendiğimize göre (Zekât 44), bir bayram günü Hz. Peygamber kadınlara va`z ederken, onlara sadaka vermelerini emredince, Zeynep zînet eşyasından bir kısmını sadaka etmek istedi. Kocası Abdullah İbni Mes`ûd ise, onu kendilerine harcamakla sadaka sevabı kazanacağını söyledi. İbni Mes`ûd Dört Halife’den sonra en iyi fıkıh bilen sahâbî olarak tanınmasına rağmen, Zeynep bu konuda iyice emin olmak istedi. Sadece kocasına ve oğluna değil, aynı zamanda kardeşlerinin yetim kalmış çocuklarına da yardım ediyordu. Acaba bu yardımları sadaka yerine geçer miydi?

İkisinin adı da Zeynep olan iki hanım sahâbî, bu meseleyi bizzat Hz. Peygamber’e sorarak öğrenmek istediler. Bunlardan biri Abdullah İbni Mes`ûd’un karısı Zeynep, diğeri Ebû Mes`ûd el-Ensârî’nin karısı Zeynep idi. İkisi de birbirinden habersiz Resûl-i Ekrem’in evine geldiler. Peygamber *aleyhisselâm*’ı soru yağmuruna tutmanın Allah Teâlâ tarafından yasaklandığı dönemde olmalı ki, bu hanımlar Efendimiz’in huzuruna girmeye çekindiler.

Nebiyy-i Muhterem Efendimiz pek mütevâzi olduğu hâlde bütün sahâbîler ona duydukları derin hürmet sebebiyle kendisini rahatsız etmekten çekinirlerdi. Huzuruna girince, sanki başlarında bir kuş varmış da onu ürkütmek istemiyorlarmış gibi saygıyla otururlardı. Derken Bilâl'in dışarıya çıktığını görünce sevindiler. Sorularını Hz. Peygamber'e arzetmesini, fakat adlarını vermemesini istediler. Bilâl-i Habeşî onlara adlarını saklı tutacağına dair söz vermekle beraber, Resûl-i Ekrem "Kim onlar?" diye sorunca, söylemek zorunda kaldı.

Efendimiz bu hanımlara verdiği cevapta, yakınlara verilecek sadakanın çok makbul olduğunu ve insana iki misli sevap kazandırdığını belirtti. Zira fakirlere sahip çıkılıp onlara yardım edilmesini emreden İslâm dini, aynı zamanda akrabanın korunup gözetilmesini de emrediyordu. Durum böyle olunca, bir insan sadakasını akrabaya vermekle, bu iki emri birden yerine getirmiş oluyor, bir taşla iki kuş vuruyordu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Akrabayı himâye etmek, yapılacak yardımlarda onlara öncelik tanımak gerekir.
2. Akrabaya verilen sadaka, daha sevaptır.
3. Bir kadın kocasına ve çocuklarına bakmak (onlara nafaka vermek) zorunda olmadığı için kendilerine yaptığı harcamalar sadaka yerine geçer. Bir erkek de kendilerine nafaka vermek zorunda olmadığı yakınlarına sadaka verebilir.
4. Kadın kocasına sormadan, kendi malını dilediği gibi harcayabilir.
5. Bilmediği dinî konuları öğrenmek erkeğe olduğu gibi kadına da farzdır.
6. Bir kadının dinî konuları öğrenmek için evinden çıkmasında hiçbir sakınca yoktur.

329- وعن أبي سُفْيان صخْر بن حربٍ رضي اللَّه عنه في حدِيثِهِ الطَّويل في قصَّةِ هِرقل أَنَّ هِرقْلَ قال لأَبي سفْيان : فَماذَا يأْمُرُكُمْ بِهِ ؟ يَعْني النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : قلت : يقولُ: « اعْبُدُوا اللَّهَ وَحدَهُ ، ولا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً ، واتْرُكُوا ما يقُولُ آباؤُكُمْ ، ويأْمُرُنَا بالصَّلاةِ ، والصِّدْقِ ، والعفَافِ ، والصِّلَةِ » متفقٌ عليه .

329. Ebû Süfyân Sahr İbni Harb *radıyallahu anh*'den -Herakliyus kıssasına dair uzun hadiste- rivayet edildiğine göre, Herakliyus Ebû Süfyân'a Peygamber *aleyhisselâm*'ı kastederek:

- O size ne emrediyor? diye sordu.

Ebû Süfyan der ki:

- Ben de onun bize, **sadece Allah'a ibadet ediniz; ona hiçbir şeyi denk tutmayınız; dedelerinizin taptığı şeyleri bırakınız** dediğini, bize **namaz kılmayı, doğru ve iffetli olmayı, akrabayı görüp gözetmeyi** emrettiğini söyledim.

Buhârî, Bed'ü'l-vahy 6, Salât 1, Zekât 1, Cihâd 102, Şehâdât 28, Edeb 8, Tefsîru sûre (3) 4; Müslim, Cihâd 74

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz hicretin altıncı yılının sonları ile yedinci yılın başlarında komşu hükümdarlara birer mektup göndererek onları İslâmiyet'e dâvet etmişti. Bizans kıralı

Herakliyus'a da Dihye İbni Halîfetü'l-Kelbî'yi göndermişti. Herakliyus, Efendimiz'in mektubunu alınca konuyu araştırmak istemiş ve adamlarına:

Mekke'den gelen kimi bulursanız alıp yanıma getirin, demişti.

İşte o günlerde Ebû Süfyân başkanlığında otuz kişilik bir ticaret kafilesi Şam'a giderken Gazze şehrine uğramıştı. Herakliyus'un adamları onları almış, o sıralarda Kudüs'te bulunan İmparator'un huzuruna çıkarmıştı. Herakliyus tüccarlara:

- Peygamberim diyen bu zâta içinizde soyca en yakın olan hanginiz? diye sordu. Ebû Süfyân:

- Soyca en yakınları benim, dedi. Bunun üzerine Herakliyus ile Ebû Süfyân arasında uzun bir konuşma geçti (bk. Buhârî, Bed'ü'l-vahy 6). Bu arada Herakliyus ona Peygamber Efendimiz'in ailesine, hayatına, ahlâkına, ona inanan kimselerin durumuna dair pek çok soru sordu. Aldığı cevapları yine onların yanında değerlendirdi ve:

- Eğer dediklerin doğruysa, o zât şu ayaklarımın bastığı yerlere yakında sahip olacaktır. Zaten onun ortaya çıkacağını biliyordum, ama sizden olacağını tahmin etmiyordum. Onun yanına varabileceğimi bilsem, kendisini görebilmek için her türlü zahmete katlanırdım. Yanında olaydım, hizmetinde bulunur ve ayaklarını yıkardım, dedi.

Daha sonraki birgün Herakliyus ileri gelen hıristiyanları sarayında topladı ve onlara Peygamber Efendimiz'in gönderdiği mektubu okudu. Onların bu teklif karşısında âdeta dehşete kapıldıklarını görünce: "Sizi denemek için böyle yaptım ve dininize ne kadar bağlı olduğunuzu gördüm" diyerek meseleyi kapattı.

Demekki Peygamber Efendimiz insanlara iman ve ibadet esaslarını anlatıp bu esaslara uymalarını istediği gibi, doğruluk, iffet ve akrabaları koruyup gözetmek gibi ahlâk esaslarını da öğretiyordu. Araplar eskiden beri yalan söylemeyi sevmezlerdi. Doğru sözlü olanlara değer verirlerdi. İffet duygusu pek zayıflamış olmakla beraber, iffetli yaşayanlara saygı gösterirlerdi.

Asıl konumuz olan **akrabalık duygusu**na gelince, bu özellik onlarda ileri derecede gelişmişti. Bir kabileyi meydana getiren fertlerin hemen hemen tamamı birbirinin akrabasıydı. Akrabaları için çekinmeden canlarını verirlerdi.

Her devirde yaşaması gereken iyi ve güzel her şeye sahip çıkan İslâmiyet, doğruluk, iffet ve akrabaları koruyup gözetme huylarını yaşatmaya devam etti.

Bu hadis "Doğruluk" konusunda da geçmişti (bk.57 numaralı hadis).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Güzel dinimizin insanlardan istediği birinci görev; yalnız Allah'a inanıp ibadet etmeleri, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaları, inanç konusunda taklitçiliği bırakmaları ve doğruyu bizzat arayıp bulmalarıdır.

2. Onlardan beklediği ikinci görev; doğru, dürüst, iffetli olmak ve akrabaya sahip çıkmak gibi ahlâk esaslarına uymalarıdır.

330- وعن أبي ذر رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «إِنَّكُم ستفْتَحُونَ أَرْضاً يُذْكَرُ فِيهَا القِيراطُ » .

وفي روايةٍ : « ستفْتحُونَ مصْر وهِي أَرْضٌ يُسَمَّى فِيها القِيراطُ ، فاستَوْصُوا بِأَهْلِها خيْراً، فَإِنَّ لَهُمْ ذِمة ورحِماً » .

وفي روايةٍ : « فإِذا افْتتَحتُموها ، فَأَحْسِنُوا إِلى أَهْلِهَا ، فَإِنَّ لهُم ذِمَّةً ورحِماً» أَو قال «ذِمَّةً وصِهراً » رواه مسلم .

قال العُلَماءُ : الرَّحِمُ التي لهُمْ كَوْنُ هَاجَر أُمٌّ إِسْماعِيلَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنْهمْ . «والصِّهْرُ»: كونُ مارية أُمٍّ إِبراهِيمَ ابنِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم منهم .

330. Ebû Zer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Siz (bir para birimi olan) **kîrâtın kullanıldığı bir yeri mutlaka fethedeceksiniz."**

Diğer bir rivayete göre ise şöyle buyurdu:

"Siz kîrâtın kullanıldığı Mısır'ı fethedeceksiniz. Oranın halkına iyi davranmanızı tavsiye ediyorum; vasiyetimi tutunuz. Zira onlara bir ahid ve eman görevimiz, bir de akrabalık bağımız vardır."

Bir diğer rivayete göre şöyle buyurdu:

"Siz orayı fethettiğiniz zaman, halkına iyi davranın. Zira onlara bir ahid ve eman görevimiz, bir de akrabalık bağımız vardır" veya **"ahid ve eman görevi ve hısımlık bağı vardır"** buyurdu.

Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 226, 227

Açıklamalar

Nevevî bu hadisin hemen altında şöyle bir açıklama yapmıştır:

"Âlimlerin belirttiğine göre, hadiste sözü edilen **akrabalık bağı**, Hz. İsmâil'in annesi Hâcer'in Mısırlı olması dolayısıyladır. **Hısımlık bağı** ise Peygamber *aleyhisselâm*'ın oğlu İbrahim'i dünyaya getiren Mâriye'nin onlardan olması sebebiyledir."

Bildiğimiz gibi Peygamber Efendimiz'in soyu Hz. İsmâil'e dayanmaktadır. Hz. İsmâil'in annesi Hz. Hâcer Mısırlı olduğu için Efendimiz Mısırlıları akraba saymakta, böylece kendisini onlarla ahid yapmış ve kendilerine emân vermiş kabul etmekte ve işte bu sebeple, Mısır fethedildiği zaman halkına iyi davranılmasını tavsiye etmektedir.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Mısırlılarla olan ikinci bağı ise, bir hısımlık bağıdır. Hatırlanacağı gibi Peygamber *aleyhisselâm* hicretin yedinci yılında komşu hükümdarları İslâm'a dâvet ederken Mısır kıralı Mukavkıs'a da bir mektup göndermişti. Mısır kıralı İslâmiyet'i kabul etmemekle beraber Resûl-i Ekrem'e bazı hediyeler göndermişti. Bu hediyeler arasında Mâriye ve Sîrîn adında iki de câriye vardı. Nebiyy-i Ekrem Efendimiz Sîrîn'i şâir sahâbî Hassân İbni Sâbit'e vermiş, Mâriye'yi de yanında alıkoymuştu. Daha sonraları Mâriye Resûl-i Ekrem'in oğlu İbrahim'i dünyaya getirmişti. Böylece Mısırlılarla Resûlullah arasında, dededen gelen akrabalık bağından sonra bir de hısımlık bağı meydana gelmişti.

Akrabalık bağı dediğimiz **sıla-i rahime** Peygamber Efendimiz’in ne kadar önem verdiğini biliyoruz. Burada dikkatimizi çeken husus, akrabalık bağı ne kadar uzak ve dolaylı görünse bile ona değer verilmesi, korunup yaşatılması gereğidir.

Biz bugün iki göbek sonraki akrabamızı unutmaya başlıyoruz. Meselâ dedemizin amcasının oğlu, ninemizin kardeşinin kızı dendiği zaman, aramızda hiçbir bağ kalmamış gibi düşünebiliyoruz. Ne onlara gitmeyi, ne de onların bize gelmesini istiyoruz. Günümüzde maalesef yakın akrabaların bile unutulduğunu, onlarla ilginin koparılmaya çalışıldığını sık sık görüyoruz. Annemizin, babamızın ve hele dedemizin, ninemizin akraba anlayışı ile bizim anlayışımız arasında kıyas edilemeyecek kadar büyük uçurum var. Bizim çocuklarımız ve torunlarımız akrabalık bağını iyice daraltacak gibi görünüyor. Allah korusun, anne ve babalarını sadece yaş günlerinde hatırlayan Batılı ülkelere benzersek hâlimiz nice olur? Cenâb-ı Mevlâ bizi ve neslimizi böyle korkunç bir gidişten korusun (Âmin).

Hadîs-i şerîfte dikkatimizi çeken bir husus da, Efendimiz’in bir mûcizesidir. Resûlullah Efendimiz ümmetinin ileride güçleneceğini, bazı zâlim milletleri yenerek ülkelerini ele geçireceğini ve özellikle Mısır’ı fethedeceğini yıllar öncesinden haber vermiş ve hicretten 38 yıl sonra (658’de), bir sahâbî olan Amr İbni Âs tarafından Mısır fethedilmiştir.

Hadîs-i şerîfteki *“Siz kîrâtın kullanıldığı bir yeri mutlaka fethedeceksiniz”* cümlesinde geçen “kîrât”, şer’î ölçüsü 0,2 gram, örfî ölçüsü 0,20208 gram olan bir para birimidir. Diğer bir söyleyişle dinarın yirmide biridir. Buna göre hadisin mânası, tercümede belirttiğimiz gibi, ülkelerini fethedeceğiniz Mısırlılar, bir para birimi olan kîrâtı alış verişlerinde çok kullanırlar, demektir.

Bazı âlimlere göre ise kîrât, Mısırlılar tarafından çokca kullanılan bir küfür ve sövüp sayma ifadesidir. Buna göre hadisin mânâsı, Mısırlılar ağzı bozuk insanlardır. Birbirlerine sövüp sayarlar. Onlara hoşgörülü davranın, demektir.

Hadîs-i şerîfin Müslim’deki ikinci rivayetine göre Efendimiz sözünü şöyle tamamlamıştır:

“Orada iki kişinin bir kerpiç yeri hakkında kavga ettiklerini görürsen, hemen oradan çık!”

Bu cümle Mısırlıların kavgacı kimseler olduğunu, dolayısıyla kîrâtın bir sövgü ifadesi olabileceğini düşündürmektedir. Mısırlıların Hz. Osman’a karşı ayaklanmalarıyla başlayan ve daha sonraları devam eden muhtelif olaylarda onların kavgacılığı iyice anlaşılmış ve böylece Efendimiz’in bir mûcizesi daha gerçekleşmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Akrabalık ne kadar uzak da olsa, bu bağ korunmalı ve akrabaya iyi davranılmalıdır.
2. Yıllar öncesinden Mısır’ın fethedileceğini haber vermesi, Resûl-i Ekrem’in bir mûcizesidir.

331– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : لما نزلَتْ هذِهِ الآيَةُ : { وَأَنْذِر عشِيرتكَ الأَقرِبينَ } [الشعراء : **214**] دعا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قُرَيْشًا فاجْتَمعُوا فَعَمَّ ، وخَصَّ وقال: «يا بَني عبدِ شَمسٍ ، يا بني كَعْب بنِ لُؤَي ، أنقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ ، يَا بني مُرَّةَ بنِ كعْبٍ ، أَنْقِذُوا أَنفُسَكُمْ

مِن النَّار ، يا بني عبْدِ مَنَافٍ ، أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ ، يا بَني هاشِمٍ أَنقِذُوا أَنْفُسكُمْ مِنَ النَّارِ ، يا بني عبْدِ المطَّلِبِ أَنْقِذُوا أَنْفُسكُمْ مِن النَّارِ ، يا فاطِمَة أَنْقِذي نفْسَكَ منَ النَّار ، فَإِني لا أَمْلِكُ لَكُمْ منَ اللَّه شيْئاً ، غَيْر أَنَّ لَكُمْ رحِماً سأَبلُّهَا بِبِلالِها » رواه مسلم.

قوله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « بِبِلاَلِهَا » هو بفتحِ الباءِ الثَّانِيةِ وكَسرهَا « والبِلاَلُ » الماءُ . ومعنى الحديث : سأَصِلُهَا ، شبَّهَ قَطِيعَتَهَا بالحرارةِ تُطْفَأُ بالماءِ وهذه تُبَرَّدُ بالصِّلَةِ.

331. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

“Yakın akrabalarını uyar!” [Şu`arâ sûresi (26), 214] âyeti nâzil olunca, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Kureyş kabilesini toplantıya çağırdı. Onlar da geldiler. Peygamber *aleyhisselâm* kimine genel, kimine de özel olarak şöyle hitâb etti:

“Ey Abdüşems oğulları! Ey Ka`b İbni Lüey oğulları! Kendinizi cehennemden kurtarınız!

Ey Abdümenâf oğulları! Kendinizi cehennemden kurtarınız!

Ey Hâşim oğulları! Kendinizi cehennemden kurtarınız!

Ey Abdülmuttalib oğulları! Kendinizi cehennemden kurtarınız!

Ey Fâtıma! Kendini cehennemden kurtar! Çünkü sizi Allah’ın azâbından kurtarmaya benim gücüm yetmez. Ama aramızdaki akrabalık bağı sebebiyle sizinle ilgimi kesmeyeceğim.”

Müslim, Îmân 348, 351. Ayrıca bk. Buhârî, Tefsîru sûre (26) 2; Tirmizî, Tefsîru sûre (27) 2; Nesâî, Vesâyâ 6

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz’e **“yakın akrabalarını uyar!”** âyeti nâzil olunca, onları yemeğe dâvet etti. Amcaları Ebû Tâlib, Hz. Hamza, Hz. Abbas ve Ebû Leheb ile birlikte kırka yakın akrabası evine geldiler. Yenilip içildi.

Ebû Leheb onun konuşmasına fırsat vermeden söze başladı. Sen söyleyeceklerini daha önceleri bize söyledin. Bu dâvâyı bırak. Senin bize yaptığın kötülüğü hiç kimse yapmadı, gibi sözlerle Efendimiz’e hakaret etti. Onun konuşmasına fırsat vermedi. Sonra da herkes kalkıp gitti.

Cebrâil *aleyhisselâm* tekrar geldi ve akrabalarını uyarması gerektiğini hatırlattı.

Peygamber *aleyhisselâm* akrabalarını yine yemeğe dâvet etti. Sonra onlardan kendisini himâye etmelerini istedi. Muhtelif kimseler söz aldılar. Amcası Ebû Tâlib ile halası Safiyye onu Ebû Leheb’e karşı müdâfaa ettiler.

Yakın akrabalarını daha geniş bir çerçevede uyarmak isteyen Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* birgün **Safâ Tepesi**’ne çıktı.

Bütün yakınlarına *“Ey Abdülmuttalib oğulları! Ey Abdümenâf oğulları! Ey Zühre oğulları!...”* diye ayrı ayrı seslendi. Sesini duyanlar kalkıp geldiler. Resûlullah Efendimiz

onlara önce Allah'a ve Resûlü'ne imân etmeleri gerektiğini hatırlattı. Daha fazla konuşmasına dayanamayan Ebû Leheb, Efendimiz'e fırlatmak üzere eline bir taş aldı:

- Yuh sana! Bizi bunun için mi topladın? diye bağırdı.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* onun bu kabalığına ve saygısızlığına bakmadan Kureyş kabilesinin bütün kollarını ve yakın akrabalarını birer birer sayarak kendilerini uyardı.

"Kendinizi cehennemden kurtarın!" uyarısıyla Nebiyy-i Muhterem Efendimiz onları taptıkları putları bırakmaya, sadece Allah'a imân ve ibadet etmeye çağırmakta; Allah'a imân etmeden cehennem ateşinden kurtulmanın mümkün olamayacağını belirtmektedir.

Hadîs-i şerîfin sonunda yer alan *"Aramızdaki akrabalık bağı sebebiyle sizinle ilgimi kesmeyeceğim"*, sözü konumuzla doğrudan ilgilidir. Efendimiz bu sözüyle, müslüman olmadı diye bir akraba ile ilgiyi kesmemek gerektiğini dile getirmektedir. Bir gün din kardeşimiz olması ihtimâl dâhilinde bulunan bir kimseyle ilgiyi kesmek, onu İslâmiyet'ten soğutmak anlamını taşır. Bu da doğru bir hareket değildir. **Müslüman olmayan bir akraba sıkıntıya düştüğünde ona yardım etmek, başına bir kötülük geldiğinde ona el uzatmak müslüman olan akrabanın görevidir.** Akrabalık bağı, işte böylesine önemlidir.

Bazı rivayetlerde Peygamber *aleyhisselâm*'ın yakınlarını uyardıktan sonra onlara:

"Malımdan neyi dilerseniz isteyin!" buyurduğu görülmektedir. Bu sözüyle Efendimiz onlara, siz benim en yakın akrabamsınız. Malım, mülküm size fedâ olsun. Benden dünya malı isteyin vereyim. Fakat sizi Allah'ın azâbından kurtarmaya gücüm yetmez, demiş olmaktadır.

Hadisin bazı rivayetlerine göre Efendimiz akrabalarına hitaben:

"Kendinizi Allah'tan satın alın! Yoksa sizi Allah'ın azâbından kurtarmak elimden gelmez" buyurmuştur. Efendimiz'in bu uyarısı ne kadar anlamlıdır! Bugün öyle kimseler vardır ki, benim babam hâfızdı. Dedem büyük âlimdi. Büyük annem şöyle Kur'ân-ı Kerîm okurdu diye onlarla iftihar ederler ve bu sözlerle dindar olduklarını anlatmaya çalışırlar. Böyle dindar insanların soyundan geldikleri için âhiret hayatını garantiye aldıklarını zannederler. Halbuki Peygamber Efendimiz en yakın akrabalarına *"Kendinizi Allah'tan satın alın! Yoksa sizi Allah'ın azâbından kurtarmak elimden gelmez"* diye seslenmekte ve kendisine güvenmemelerini hatırlatmaktadır. O dehşetli kıyamet gününde kimsenin kimseye fayda vermeyeceği bir gerçektir. Bu acı gerçeği unutmamak gerekir.

"Yakın akrabalarını uyar!" âyeti geldikten sonra Peygamber Efendimiz'in müşrikleri böyle toplantılarla birkaç defa uyardığı anlaşılmaktadır. Nitekim bir defasında yine Safâ Tepesine çıkarak:

- "Baskın vaar!" diye bağırdı. Sonra da Kureyş kabilesinin kollarına birer birer seslendi. Araplarda böyle bir âdet vardı. Önemli haberler böyle duyurulurdu. Müşrikler etrafına toplanınca:

- "Ne dersiniz? Şu dağın eteğinden birtakım atlıların gelmekte olduğunu size haber versem, bana inanır mısınız? diye sordu.

Müşrikler hep bir ağızdan:

- Biz şimdiye kadar senin yalan söylediğini görmedik, dediler.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

–“Gelmekte olan şiddetli bir azâbı size haber veriyorum!” deyince Ebû Leheb öfkelendi:

- Yazıklar olsun sana! Bizi bunun için mi topladın? diyerek çekip gitti. Bunun üzerine şu sûre nâzil oldu:

“Ebû Leheb’in elleri kurusun! Kendisi de helâk olsun!” (Müslim, Îmân 355).

Peygamber *aleyhisselâm*’a pek çok fenalık yapan bu amcası olacak herif ve şirret karısı, mü’minlerin diliyle Tebbet sûresi’nde on beş asırdır lânetlenip dururlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Akrabalarla ilgiyi kesmemek, onlara kol kanat germek nasıl bir görevse, onlara dinî bilgi ve şuur vermeye çalışmak da bir görevdir.

2. Büyük bir insanın akrabası olduğunu söyleyerek onlara güvenmek kimseye fayda sağlamaz. İnsanı kurtaracak olan imânı ve ibadetleridir.

3. İslâm’ı tebliğe yakın akrabadan başlamak gerekir.

332– وعن أبي عبد اللَّه عمرو بن العاص رضي اللَّه عنهما قال : سمعتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جِهاراً غيْرَ سِرٍّ يَقُولُ : « إِنَّ آلَ بَني فُلانٍ لَيْسُوا بأَوْلِيائي إِنَّما وَلِيِّي اللَّهُ وصالحُ المؤْمِنِين، ولَكِنْ لَهُمْ رحِمٌ أَبُلُّها بِبِلالِها » متفق عليه . واللَّفظُ للبخاري .

332. Ebû Abdullah Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i gizli değil açıkca şöyle buyururken dinledim:

“(Akrabam olan) **Falan oğulları ailesi benim dostlarım değildir. Benim dostlarım Allah Teâlâ ile iyi mü’minlerdir. Fakat ötekilerle aramızda akrabalık bağı bulunduğu için kendileriyle ilgimi kesmeyeceğim.”** Buhârî, Edeb 14; Müslim, Îmân 366

Amr İbni Âs

Mekke’nin önemli tüccarlarından biriydi. Mekke fethinden önce müslüman oldu. Askerî ve siyâsî kabiliyeti yüksek olduğu için Hz. Peygamber tarafından bazı seriyyelere kumandan tâyin edildi.

Hz. Peygamber’in vefatından sonra Hulefâ-yi Râşidîn devrinde pek çok savaşlara kumandan olarak katıldı. Hz. Ömer’e Mısır’ın fethedilmesi gereğini kabul ettirdi. Hazırlanan ordunun başına geçerek Bizans ordusunu imhâ etti. Önce İskenderiye’yi daha sonra da Mısır’ı fethetti ve oraya vali oldu. Mısır’da büyük şehircilik hizmetleri yaptı.

Hz. Osman’ın şehid edilmesinden sonra onun intikamını almak düşüncesiyle Muâviye İbni Ebû Süfyân’ın saflarına katıldı. Sıffîn Savaşı’nda ve daha sonraları ona büyük destek sağladı. Muâviye İbni Ebû Süfyân’ın halife ilan edilmesinden sonra tekrar Mısır valiliğine getirildi ve 43 (664) yılında vefat edene kadar burada kaldı.

Ebû Abdullah diye adıyla künye aldığı oğlu Abdullah İbni Amr İbni Âs, en çok hadis bilen sahâbîlerden biriydi. Amr İbni Âs’dan kırk kadar hadis rivayet edildi.

Allah hem ondan hem de oğlu Abdullah’dan razı olsun.

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf kimlerin dost olabileceğini ortaya koymaktadır. Dost olmaya lâyık iki varlık vardır. Biri **Allah Teâlâ**, diğeri de **iyi mü'minler**dir. Müslüman olan ve dinin güzel saydığı iyi davranışlarıyla kendilerini kabul ettiren kimseler sevilmeye ve dost edinilmeye elverişli kimselerdir.

Peygamber *aleyhisselâm*'ın dostlarının kimler olduğu Allah Teâlâ tarafından belirtilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

"..Onun dostu ve yardımcısı Allah'tır. Cebrâil de, iyi mü'minler de onun dostu ve yardımcısıdır" [Tahrîm sûresi (66), 4]. Resûl-i Ekrem Efendimiz işte bu âyet-i kerîmeye dayanarak dostlarının kimler olduğunu kısaca belirtmiştir. Demekki sadece akrabalık bağı, birini gönülden sevip dost kabul etmek için yeterli değildir.

Peygamber Efendimiz demek istiyor ki, "İyi mü'minler akrabam olmasalar bile benim dostlarımdır. İyi mü'min olmayanlar ise, akrabam bile olsalar, benim dostlarım değildir." Şüphe yok ki, hem akraba hem de iyi müslüman olan kimseler, sevilmeye ve dost kabul edilmeye en lâyık insanlardır.

Efendimiz'in hadisini şöyle yorumlayabiliriz:

Ben hiç kimseyi sırf akrabamdır diye dost edinip sevmem. Ben sadece Allah'ı severim. Çünkü O'nu sevmek ve O'na karşı en üstün saygıyı beslemek herkesin görevi ve kulluk borcudur.

İyi mü'minleri de Allah rızası için severim. Onların gönüllerindeki samimi imân, davranışlarındaki iyi niyet ve dürüstlük sebebiyle kendilerini dost kabul ederim. Gönlümü onlara açarım. Onların akrabam olup olmamaları önemli değildir.

Bununla beraber akrabalarımdan da büsbütün vazgeçmem. Çünkü akrabam olmaları sebebiyle onların benim üzerimde hakları vardır. Bu hak da onları arayıp sormak, hatırlarını almak ve gerektiğinde kendilerine yardım etmekten ibarettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Din kardeşliği, kan kardeşliğinden üstündür.
2. Bir mü'min, imân etmeyen kimseyi, akrabası bile olsa, dost kabul edemez.

333– وعن أبي أَيُّوب خالدِ بن زيدٍ الأنصاري رضي اللَّه عنه أَن رجلاً قال: يا رسولَ اللَّه أَخْبِرْني بِعملٍ يُدْخِلُني الجنَّةَ ، وَيُبَاعِدني مِنَ النَّارِ . فقال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «تعبُدُ اللَّه ، ولا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً ، وَتُقِيمُ الصَّلاَةَ ، وتُؤتِي الزَّكَاةَ ، وتَصِلُ الرَّحِم » متفقٌ عليه.

333. Ebû Eyyûb Hâlid İbni Zeyd el-Ensârî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre bir adam:

- Yâ Resûlallah! Beni Cennete götürüp cehennemden uzaklaştıracak davranışı haber ver, dedi.

Bunun üzerine Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

- “Allah’a ibadet edip ona hiçbir şeyi denk tutmazsın. Namazı kılar, zekâtı verir ve akrabanı koruyup gözetirsin.” Buhârî, Edeb 10; Müslim, Îmân 14. Ayrıca bk. Nesâî, Salât 10

Ebû Eyyûb el-Ensârî

*Adı **Hâlid İbni Zeyd** olmakla beraber Ebû Eyyûb künyesiyle tanındı. Hicretten sonra Medineli müslümanlara, Peygamber’e ve müslümanlara yardım edenler anlamında ensâr dendiği için el-Ensârî nisbesiyle anıldı. Peygamber Efendimiz Medine’ye hicret edince onu bir müddet evinde misafir ettiği için de **Mihmandâr-ı Nebî** diye meşhur oldu.*

Hicretten iki yıl kadar önce hanımıyla birlikte İslâm diniyle şereflendiler. Böylece İslâmiyet’i ilk kabul eden Medineliler arasında yer aldı.

*Resûl-i Ekrem Efendimiz Medine’ye hicret edince Medineli müslümanların her biri onu evinde misafir etmek istedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onları gücendirmemek için güzel bir yol buldu. Deveyi serbest bırakalım; nereye çökerse, oraya en yakın eve misafir olayım, dedi. Deve birkaç yere çöktü, kalktı. Resûlullah Efendimiz üzerindeydi. Sonuncu defasında çöktükten sonra bir daha kalkmadı. Oraya en yakın ev Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin eviydi. Ebû Eyyûb Kâinâtın Güneşi’ni evinde misafir etme bahtiyarlığına erdi. Mescid-i Nebevî’nin bitişiğindeki hücreler yapılıncaya kadar, **yedi ay** boyunca Resûl-i Ekrem onun misafiri oldu.*

Ebû Eyyûb’un evi iki katlıydı. Ziyaretçilere kolaylık olsun diye Efendimiz giriş katını tercih etmişti. Fakat bir gece üst kattaki su kabı devriliverdi. Ebû Eyyûb ile karısı aşağıya su akmasın diye kadife yorganlarıyla suyu silmeye çalıştılar. Su aşağıya damlar da Resûlullah’ı rahatsız eder diye sabaha kadar uyumadılar. Ertesi sabah Ebû Eyyûb Efendimiz’in yanına gelerek:

Anam babam sana fedâ olsun, yâ Resûlallah! Senin aşağıda, bizim yukarıda bulunmamız doğru bir şey değil. Ne olur üst kata siz taşının, diye yalvardı. Efendimiz de onu kırmamak için üst kata taşındı.

Ebû Eyyûb’un evi yedi ay boyunca bir okul oldu. Herkes Resûlullah’ın yanına gelip İslâmiyet’i ondan öğrendiler. Efendimiz de bu güzel evin sahiplerine dualar etti. Onlara hayır ve bereketler diledi.

Ebû Eyyûb her zaman Peygamber Efendimiz’in etrafında pervâne oldu. Cesur ve yiğit bir insandı. Birgün Mescid-i Nebevî’de münafıklar Peygamber Efendimiz’e karşı saygısızlık denebilecek bir davranışta bulundular. Ebû Eyyûb onların yanına vardı, en fazla saygısızlık eden herifin ayağından tutarak sürükleyip dışarı çıkardı ve:

- “Pis herif, yuh olsun sana!” diyerek suratına şiddetli bir tokat attı. Diğer müslümanlar da ötekileri aynı şekilde dışarı attılar.

Peygamber aleyhisselâm ile birlikte bütün savaşlara katılan Ebû Eyyûb, onu savaşlarda bile yalnız bırakmaz, tehlike sezdiği gecelerde onun çadırı etrafında kendiliğinden nöbet tutardı.

*Ebû Eyyûb ashâb-ı kirâm’ın âlimlerinden biriydi. Müslümanlar bazı problemlerini ona götürür ve ondan fetvâ alırlardı. Okuma yazma bildiği için Efendimiz’e vahiy kâtipliği yaptı. **Bir hadisi** Peygamber Efendimiz’den bizzat işiten Ukbe İbni Âmir’in ağzından duymak için **Medine’den kalkıp Mısır’a gitti.** Ve ondan **“Kim dünyada bir mü’minin ayıbını örterse,***

kıyamet günü Allah da onun ayıbı örter” *hadisini dinledi. Hayatı savaşlarda geçtiği için kendisinden ancak 155 hadis rivayet edilebildi.*

Peygamber Efendimiz’in vefatından sonra yapılan savaşlara katıldı. Mısır, Suriye, Filistin ve Kıbrıs seferlerinde bulundu. Devlet adamlarının uygun olmayan davranışlarını yüzlerine karşı söyler, onları uyarırdı.

Ebû Eyyûb yaşlılık döneminde bile her yıl bir savaşa katılırdı. Muâviye İbni Ebû Süfyân devrinde yapılan Kostantiniye seferine katılarak ***İstanbul’a geldi.*** *Şehir uzun zaman kuşatıldı. Bu arada Ebû Eyyûb el-Ensârî* ***hastalandı.*** *Ölünce kendisini en ileri noktaya götürüp orada defnetmelerini vasiyet etti. 52 (672) yılında vefat etti. İslâm askerleri onu omuzlarına alarak harb ede ede surlara doğru yaklaştılar ve uygun gördükleri yere defnettiler. Ebû Eyyûb o günden bu yana İstanbul’un aziz misafiridir.*

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Kısa yoldan cennete girmeyi ve cehennemden kurtulmayı arzu eden soru sahibi bizzat Ebû Eyyûb el-Ensârî olabileceği gibi bir başka sahâbî de olabilir.

Hadîs-i şerîfin bazı rivayetlerinden öğrendiğimize göre, adamın biri ashâb-ı kirâmı yara yara Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına geldi. O sırada Peygamber Efendimiz bineğinin üzerinde bulunuyordu. Adamın bu telâşı sahâbîleri meraklandırdı.

- Nesi var bu adamın? dediler.

Peygamber Efendimiz adama yol vermelerini söyleyerek:

- *“Kendine göre önemli bir işi var”* buyurdu.

O zât Efendimiz’in yanına gelince bineğinin dizginine yapıştı ve:

- Yâ Resûlallah! Beni cennete götürüp cehennemden uzaklaştıracak hareket nedir, söyle! dedi. Bazı rivayetlerde belirtildiğine göre bu adam çölde yaşayan bir bedevi idi. Adamın problemini ve neye ihtiyacı olduğunu bilen Resûlullah Efendimiz de ona öncelikle imânın ana esasını öğretti ve sadece **Allah’a inanması** gerektiğini ve onun dışında hiçbir şeye tapmaması icab ettiğini söyledi. Peşinden de ibadetin en önemli iki esasını hatırlattı. Beden vergisi olan **namaz** ile mal vergisi olan **zekât** borçlarını ödemesini tavsiye etti. Belki de bu zât akrabasını ihmâl eden biriydi. Bu sebeple ona ahlâkın ana esası olan **akrabaya karşı vefakârlık** borcunu yerine getirmesini söyledi.

Sorularının cevabını alan sahâbî geri dönüp giderken Efendimiz arkasından baktı ve yanındaki arkadaşlarına:

- *“Eğer bunlara sımsıkı sarılırsa cennete girer”* buyurdu.

Bu hadis 1214 numarayla tekrar görülecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Akrabayı koruyup gözetmek yani sıla-i rahim, dinin temel esaslarından biridir.
2. Cennete girebilmek ve cehennemden kurtulabilmek için, hadiste sayılan din esaslarıyla birlikte akrabayı arayıp sormak ve kendileriyle ilgilenmek şarttır.

334– وعن سلْمان بن عامرٍ رضي اللَّه عنه ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إذا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُفْطِرْ عَلَى تَمرٍ ، فَإِنَّهُ بركَةٌ ، فَإِنْ لَمْ يجِد تمْراً ، فَالماءُ ، فَإِنَّهُ طَهُورٌ » وقال: « الصَّدقَةُ عَلَى المِسكِينِ صدقَةٌ ، وعَلَى ذي الرَّحِمِ ثِنْتَانِ : صَدَقَةٌ وصِلَةٌ » . رواه الترمذي . وقال : حديث حسن .

334. Selmân İbni Âmir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Biriniz orucunu açacağı zaman hurma ile açsın; çünkü hurma bereketlidir. Eğer hurma bulamazsa orucunu su ile açsın; çünkü su temizdir."

Peygamber *aleyhisselâm* sözüne devamla şöyle buyurdu:

"Yoksula verilen sadaka bir sadaka, akrabaya verilen sadaka ise iki sadaka yerine geçer: Biri sadaka sevabı, öteki de akrabayı koruyup gözetme sevabıdır."

Tirmizî, Zekât 26. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 21; Nesâî, Zekât 82; İbni Mâce, Sıyâm 25, 28

Selmân İbni Âmir

Hz. Peygamber zamanında hayli yaşlı bir sahâbî idi. Resûlullah Efendimiz'in vefatından sonra Basra'ya gidip yerleşti. Kendisinden kardeşinin kızı Ümmü'r-Râih Rebâb, iki ünlü tâbiî Muhammed İbni Sîrîn ile kızkardeşi Hafsa Binti Sîrîn ve daha başkaları hadis öğrendi. Rivayet ettiği hadislerin sayısı 13'tür.

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Selmân İbni Âmir, 41 (661) yılından sonra Basra'da vefât etti. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz hurmanın bereketli bir gıda olduğunu söyleyerek orucun onunla açılmasını tavsiye buyuruyor. Hurmanın en belirgin özelliği, **besleyici bir gıda** olmasıdır. Nitekim hurma yetiştiren ülkelerde bu değerli besin, ekmek gibi yenmektedir. Akşama kadar acıkıp dermanı azalan vücuda, hurma gibi çok besleyici bir gıdanın girmesi, bedeni güçlendirir ve vücuda kısa yoldan enerji kazandırır.

Sofrada hurma yoksa orucun su ile açılması tavsiye buyurulmaktadır. Hatta Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **kışın hurma ile yazın da su ile** orucunu açtığı söylenmektedir (Tirmizî, Savm 10). Efendimiz temiz olduğunu belirttiği su ile orucunu açtığı zaman:

"Susuzluk gitti. Damarlar serinledi ve inşallah sevap kazanıldı" (Ebû Dâvûd, Sıyâm 22) buyururdu. Özellikle sıcak ve uzun yaz günlerinde, dilin damağın iyice kuruduğu bir sırada su ile iftar edilmesinin vücuda kazandırdığı canlılığı bu hadîs-i şerîf ne güzel ifade etmektedir.

Hadîs-i şerîfin konumuzla ilgili ikinci kısmında, *"Yoksula verilen sadaka bir sadaka, akrabaya verilen sadaka ise iki sadaka yerine geçer: Biri sadaka sevabı, öteki de akrabayı koruyup gözetme sevabı"* buyurulmaktadır. 328 numaralı hadisi açıklarken de belirtildiği gibi, akrabayı koruyup kollamak, yardıma muhtaç olanlarının yardımına koşmak insanî bir görevdir.

Malımız mülkümüz, paramız pulumuz bize geçici olarak verilmiş bir emânettir. Allah Teâlâ bu imkânları bize değil de, sıkıntı içinde bulunan yakınımıza verebilirdi. Çünkü bütün varlık O'nundur ve O, mülkü üzerinde dilediği gibi tasarruf eder. Mülkünü muhtaç durumdaki

akrabamıza değil de bize lutfetmiştir ve buna karşılık bizden bazı görevler beklemektedir. Bu görevlerden biri, elimizdeki imkânı yakınlarımızla paylaşmak, onları koruyup gözetmektir. Bize verilen nimetleri yakınlarımızla paylaştığımız zaman, nimeti verene karşı şükür görevini de yerine getirmiş oluruz.

Dünya yatırım yeri, âhiret bu yatırımların kârını toplama ülkesidir. Birikmiş paramızı daha iyi değerlendirebilmek için neye, nereye yatırım yapmamız gerektiğini bilenlere sorar, danışır, öğreniriz. Peygamber Efendimiz bize âhiret yatırımı konusunda kendiliğinden danışmanlık yapmakta ve akrabaya harcanacak paranın iki misli sevap kazandıracağını belirtmektedir.

Ne güzel danışmanlık ve ne güzel yatırım... Hadisimiz 1241 numarayla tekrar görülecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Orucu hurma ile, yoksa zeytin veya su ile açmalıdır.
2. Hayır yapmadan önce, nasıl hareket edersem daha çok sevap kazanırım diye araştırma yapmalıdır.
3. Yapılacak hayırlarda önce akrabayı düşünmelidir. Çünkü onlara yapılacak hayırın iki kat sevabı vardır.

335– وعن ابن عمر رضي اللَّه عنهما قال : كَانَتْ تَحتي امْرأَةٌ ، وكُنْتُ أُحِبُّها ، وَكَانَ عُمرُ يكْرهُهَا ، فقال لي : طَلِّقْها فأبيْتُ ، فَأَتَى عَمرُ رضي اللَّه عنه النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَذَكر ذلكَ لَهُ ، فقال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « طَلِّقْهَا » رواه أَبو داود ، والترمذي وقال: حديث حسن صحيح .

335. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Çok sevdiğim bir kadınla evliydim. Babam Hz. Ömer o kadını beğenmiyordu. Bu sebeple bana:

- Onu boşa! dedi.

Ben de boşamak istemedim.

Bunun üzerine Ömer *radıyallahu anh* Peygamber *aleyhisselâm*'a gelerek durumu anlatmış.

Peygamber *aleyhisselâm* da:

- **"O kadını boşa!"** diye emretti. Ebû Dâvûd, Edeb 120; Tirmizî, Talâk 13. Ayrıca bk. İbni Mâce, Talâk 36

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in boşanmaya karşı olduğu ve bu görüşünü, *"Allah Teâlâ'nın en sevmediği helâl, eşini boşamaktır"* (Ebû Dâvûd, Talâk 3; İbni Mâce, Talâk 1) hadisiyle dile getirdiği bilinmektedir. Fakat bu hadiste Abdullah İbni Ömer'i babasının sözünü dinleyerek karısını boşamaya teşvik ettiği görülmektedir.

Meselenin özü şudur: Sebepsiz yere boşanmak ve bunu âdet hâline getirmek günahtır. Allah Teâlâ böyle kimseleri ve onların bu sorumsuzca davranışlarını sevmez. Ama ortada boşamayı gerektiren bir durum varsa, boşanmakta hiçbir günah yoktur. Hatta bazan boşanmak en iyi çâredir.

Bu hadiste ve bir sonraki hadiste **babanın veya annenin sözüne bakarak boşanma** konusu üzerinde durulmaktadır.

Hatıra şöyle bir soru gelmektedir:

Bütün anne ve babaların sözüne bakarak eşini boşamak gerekir mi?

Konuyu iki bakımdan ele almak uygun olacaktır.

Biri, hadisimizin râvisi Abdullah İbni Ömer'in özel durumu; diğeri de, daha sonraki devirlerde ve **günümüzde yaşayanların durumu.**

Abdullah İbni Ömer'e boşanmasını teklif eden baba Hz. Ömer'dir. Hz. Ömer farklı bir insandır. Onun dindarlığı, Allah korkusu ve kul hakkına saygısı, daha sonra gelenlerle ölçülemeyecek kadar üstündür. Adalet timsâli olması sebebiyle de kimseye haksızlık etmeyeceği, hele gelinini zor durumda bırakmak istemeyeceği şüphesizdir. Oğluna karısını boşamayı tavsiye ettiğine göre, demekki gelininde bağışlanamayacak bir kusur vardı. Oğlu Abdullah karısına âşık olduğu için onun bu kusurunu görmüyordu. Çünkü aşırı sevgi insanı sağır ve kör yapar. Seven insan, sevdiğinin kusurunu farkedemez. Gelininde gördüğü kusur, bağışlanması mümkün olan bir kusur olsaydı, herhâlde Hz. Ömer onu bağışlardı. Oğlunu sevdiği kadından ayırmayı ve onu üzmeyi istemezdi. Şu halde bu kusur oğlunun dinî ve mânevî hayatına zarar verecek mâhiyette önemli bir kusurdu. Konuyu öğrendiği zaman Hz. Peygamber'in Abdullah İbni Ömer'i hemen yanına çağırması ve ona "Karını boşa!" buyurması Hz. Ömer'in haklı olduğunu göstermektedir.

Vaktiyle Hz. İbrahim'in de oğlu Hz. İsmâil'i ziyarete geldiğinde gelinini beğenmediği ve oğluna karısını boşaması anlamında "Eşiğini değiştirsin!" diye haber bıraktığı, onun da babasının emrini yerine getirdiği bilinmektedir (bk. 1871 numaralı hadis).

Abdullah İbni Ömer eşini boşama konusunda biri babasından, diğeri Resûl-i Ekrem'den olmak üzere iki emir almıştı. Hem öyle bir babaya hem de Resûlullah'ın buyruğuna elbette karşı gelemezdi. Emirlere uydu ve karısını boşadı.

Meselenin bizleri ilgilendiren tarafına gelince: Bir anne veya babanın yahut her ikisinin birden, "Karını boşa!" tarzındaki tavsiyelerini kabul etmek gerekir mi?

Hayır, gerekmez. Hiçbir baba ve anne, bu konuda sahâbîler kadar titizlik gösteremez. Günümüzde bir babanın veya annenin yahut her ikisinin birden oğullarına, senin karının şöyle şöyle kusurları var şeklindeki şikâyetlerine bakarak eşini boşamak doğru değildir. Bilhassa yaşlı anne ve babalar, herhangi bir davranışına kızdıkları gelinlerini kusurlu göstermeye çalışırlar. Onu çeşitli bahânelerle oğullarının gözünden düşürmek isterler. Bazıları da ileri yaşın getirdiği zihnî yorgunluk ve bunama sebebiyle olur olmaz şeyi mesele yaparlar. Aslında yaşlıların bu nevi hissî hükümlerini anlamak o kadar zor değildir.

Bir insan anne ve babasının eşiyle ilgili şikâyetlerini bizzat değerlendirmeli ve bu konuda kararı kendisi vermelidir. **Zamanla ve bilhassa eğitim yoluyla giderilmesi mümkün olan**

hataları ve noksanları büyütmemelidir. Çok zor durumda kalındığı zaman, dindar ve aklı başında kimselere danışmalı, onların görüş ve tecrübelerinden faydalanmalıdır

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ana babanın dine aykırı olmayan buyruklarına uymak gerekir.
2. Mü'minler Peygamberlerinin buyruğuna hiç tereddüt etmeden uyarlar.
3. Bir mü'min, dine aykırı olan arzularını terk etmek zorundadır.
4. Gerekmedikçe kimsenin ayıbı ortaya dökülmemelidir.

336- وعن أبي الدَّرْداءِ رضي اللَّه عنه أَن رَجُلاً أَتَاهُ فقال : إِنَّ لي امْرَأَةً وإِن أُمِّي تَأْمُرُنِي بِطَلاَقِها ؟ فقال سَمِعْتُ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ « الْوالِدُ أَوْسطُ أَبْوابِ الجَنَّةِ ، فَإِنْ شِئْتَ فَأَضِعْ ذلِك الْبابَ ، أَوِ احفظْهُ » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيح .

336. Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, bir adam ona gelerek:

- Benim bir karım var. Annem ise onu boşamamı emrediyor. Ne yapmalıyım? diye sordu.

Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh* ona şu cevabı verdi:

- Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in:

"Anne ve baba, cennete en ortadaki kapıdan girmeye vesile olur" buyurduğunu işittim. Artık sen o kapıyı ister bırak, ister elinde tut.Tirmizî, Birr 3. Ayrıca bk. İbni Mâce, Talâk 36

Açıklamalar

Ebü'd-Derdâ hazretleri, kendisine soru soran tâbiîye, annenin sözünü dinleyerek karını boşa mı demek istiyor, acaba? Hayır. Verdiği fetvalarla tanınan İslâm'ın ilk kazaskeri Ebü'd-Derdâ hazretleri, bu soruya cevap vermek yerine, genel prensipleri hatırlatmayı uygun buluyor. Anne ve babanın önemini belirten hadîs-i şerîfi naklettikten sonra, karşısındaki şahsı bu hadisin ışığında aydınlatıyor ve onu annesine saygı göstermeye, onun arzularını yapmaya, bir dediğini iki etmemeye teşvik ediyor. Cennete girmenin çeşitli yolları bulunduğunu, fakat bunların içinde en garantili olan yolun anne ve babayı hoşnut etmek olduğunu belirtiyor. Ama annesinin sözüne bakarak karısını boşaması gerektiğini açıkca söylemiyor. Onu kendi tercihine bırakıyor. Şu rivayet bunu daha açık bir şekilde göstermektedir:

Bir adam Ebü'd-Derdâ'ya gelerek:

- Karım amcamın kızıdır. Ben onu çok seviyorum. Annem ise onu boşamamı istiyor, dedi.

Ebü'd-Derdâ şu cevabı verdi:

- Ben sana ne karını boşa derim, ne de annene karşı gel derim. Ama sana Resûlullah'tan duyduğum bir hadisi söylemek isterim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i: *"Anne, cennete en ortadaki kapıdan girmeye vesile olur"* buyururken işittim. Şimdi sen bu kapıya ister sıkı sıkıya yapış, istersen elinden bırak (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 198).

Bu hadiste, oğluna boşanması için ısrar edenin anne olduğu, İbn Hibbân'ın rivayetinde ise baba olduğu açıkca görülmektedir (*el-İhsân bi tertîbi Sahîhi İbni Hibbân*, I, 326-327).

Anne ve babaya saygı gösterilmesi gereği Cenâb-ı Hakk'ın emridir. Efendimiz bu konuyu şöyle özetlemiştir:

"Allah Teâlâ'nın rızası, anne ve babayı hoşnut ederek kazanılır. Allah Teâlâ'nın gazabı, anne ve babayı öfkelendirmek suretiyle çe-kilir" (Tirmizî, Birr 3).

Cennete gitmenin en kestirme ve en garantili yolu anne ve babayı hoşnut etmektir. Şayet onlar çocuklarını Allah Teâlâ'nın bir yasağını çiğnemeye zorluyorlarsa veya bir önceki hadiste geçtiği üzere, oğullarını Cenâb-ı Hakk'ı gücendirecek bir boşamaya teşvik ediyorlarsa, onların bu isteğine uymamak gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Anne ve babaya saygı insanı cennete götürdüğü gibi, orada en yüce makamları elde etmeye vesile olur.

2. Cennet kapılarının en değerlisi, ortadaki kapıdır. Anne ve babasına iyi davrananlar cennete oradan gireceklerdir.

3. Anne babaya karşı gelmek büyük günahlardandır.

4. Anne ve babanın isteği yerine getirildiği zaman bir başkasına haksızlık yapılmayacaksa, onların gönülleri hoş edilmelidir.

337– وعن البراءِ بن عازبٍ رضي اللَّه عنهما ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «الخَالَةُ بِمَنْزِلَةِ الأُمِّ » رواه الترمذي : وقال حديثٌ حسن صحيح .

337. Berâ' İbni Âzib *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Teyze anne sayılır." Tirmizî, Birr 6. Ayrıca bk. Buhârî, Sulh 6, Megâzî 43; Ebû Dâvûd, Talâk 35

Açıklamalar

Bu kısa fakat son derece özlü hadîs-i şerîfin hoş bir sebeb-i vürûdu (söylenmesine sebep olan olay) vardır:

Berâ İbni Âzib'in rivayet ettiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* hicretin altıncı yılında umre yapmak maksadıyla ashâbıyla birlikte Mekke'ye gitti. Fakat Mekkeli müşrikler onların umre yapmasına izin vermediler. Bunun üzerine Efendimiz ile Mekkeli müşrikler Hudeybiye mevkiinde bir anlaşma yaptılar. Bu anlaşmaya göre müslümanlar bir yıl sonra Mekke'ye gelecekler ve orada üç gün kalarak umre yapacaklardı.

Ertesi yıl Resûlullah Efendimiz ashâbıyla birlikte Medine'den hareketle Mekke'ye geldi ve orada üç gün kalarak umresini yaptı. Tam dönecekleri sırada, Uhud gazvesinde şehid olan Hz. Hamza'nın kızı **Ümâme** (veya Umâre) Peygamber Efendimiz'in arkasından:

- Amcacığım, amcacığım, diye bağırarak gelmeye başladı.

Hz. Ali bu yavruyu kucakladığı gibi, devenin üzerinde bulunan sevgili hanımı Hz. Fâtıma'ya uzattı:

- Amcanın kızını al! dedi.

Medine’ye varınca bu yetim yavruyu evine almak için üç kişi arasında anlaşmazlık çıktı.

Hz. Ali:

- O benim amcamın kızıdır. Onun terbiyesini ve bakımını üstlenmek herkesten çok benim hakkımdır, dedi.

Hz. Ali’nin ağabeyi Ca`fer-i Tayyâr:

- O benim de amcamın kızı olduğu gibi karım da onun teyzesidir. Onu benim alıp götürmem daha uygun olur, dedi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in âzatlısı ve Hz. Hamza ile aralarında kardeşlik bağı kurduğu Zeyd İbni Hârise de:

- O benim (din) kardeşimin kızıdır. Bana herkesten daha yakındır, diye ortaya çıktı.

İşte o zaman meseleyi Resûlullah Efendimiz’e götürmek ve onun vereceği hükme göre hareket etmek icap etti. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- *“Teyze anne sayılır”* buyurarak çocuğu Câfer-i Tayyâr’ın götürmesini uygun gördü. Sonra bu davranışlarından memnun olduğu üç yakınına ayrı ayrı iltifat etti. Hz. Ali’ye:

- *Sen bana bağlısın, ben de sana*, buyurdu.

Ca`fer-i Tayyâr’a:

- *Senin hem görünüşün hem de huyun bana benzer*, buyurdu.

Zeyd İbni Hârise’ye dönerek:

- *Sen bizim kardeşimiz, dostumuzsun*, diye gönlünü aldı (Buhârî, Sulh 6).

Peygamber Efendimiz küçük Ümâme’yi *“teyze anne sayılır”* diyerek himâyesine teslim ettiği Esmâ Binti Umeys, ilk müslümanlardan olup çok değerli bir sahâbiyyedir. Meymûne annemizin kızkardeşi olması sebebiyle de Peygamber Efendimiz’in baldızıdır. Esmâ, müşriklerin ezâ ve cefâsından kurtulmak için kocası Ca`fer İbni Ebû Tâlib ile birlikte Habeşistan’a hicret etti ve orada tam on dört sene kaldı. Hz. Ca`fer Mûte savaşında şehid olduktan sonra önce Hz. Ebû Bekir ile evlendi. Hz. Ebû Bekir vefat edince onu elleriyle yıkadı. Daha sonraları Hz. Ali ile evlendi.

Hadîs-i şerîf, annesi ölen bir çocuğa teyzesinin daha iyi sahip olacağını ve onu daha iyi yetiştireceğini göstermektedir.

Bu hadisten şöyle bir sonuca varmak mümkündür:

Çocuğun anne tarafından akrabaları, ona baba tarafından akrabalarına göre daha iyi bakar ve terbiyesiyle daha iyi meşgul olurlar. Nitekim Ümâme’nin, aynı zamanda Peygamber Efendimiz’in halası olan Safiyye Binti Abdülmuttalib o günlerde hayatta olduğu hâlde, çocuğun ona verilmesi söz konusu bile olmadı.

Atalarımız bu hadisi **“teyze ana yarısıdır”** diye dilimize aktarmışlardır. Bu hadîs-i şerîf ve atasözü, teyzenin yeğenine olan sevgi ve şefkatini dile getirmektedir. Şüphesiz bazı özel durumları dikkate almakta fayda vardır. Teyzenin dul kalıp aileden olmayan biriyle evlenmesi, yeni kocasının yetim çocuğu kabul etmek istememesi veya adamın güvenilir biri olmaması gibi durumlarda meseleyi yeniden gözden geçirmek ve o yavruyu kendisine en iyi bakacak ellere teslim etmek gerekebilir.

Çocuğun şahsının ve malının korunması, İslam Hukuku'nda velâyet ve vesâyet bahislerinde, fiilen bakımı ve terbiyesi ise "hidâne" konusunda ele alınmıştır. Doğumundan kendisine yeterli hâle gelinceye kadar çocuğun bakımı ve terbiyesiyle kimin meşgul olacağı, çocuğun menfaati açısından bu konuda öncelik hakkının kime verileceği, bu hakka sahip olan kişide ne gibi özelliklerin aranacağı İslâm Hukuku'nda belirlenmiştir.

Çocuğun kendisine teslim edileceği şahıslar arasında kadınlara öncelik hakkı verilir. Ruh ve beden sağlığı yerinde olmayan, etrafına güven vermeyen kimselere çocuk teslim edilmez. Çocuğun kendisine emanet edileceği kadın, öncelikle onun annesi, ablası, teyzesi gibi yakını olacak, çocuğun aralarında yaşayacağı aile ve muhit güven verecektir. Bu konuda geniş bilgi almak için Hayreddin Karaman'ın *Mukayeseli İslâm Hukuku* (I, 340-343) ve *Anahatlarıyla İslam Hukuku* (II, 140-144) adlı eserlerine bakılabilir .

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Teyze yeğenine anne gibi yakındır. Gerektiğinde onun himâyesini üzerine almaya en lâyık olan teyzedir.

2. Anne tarafındaki akrabalar daha yakındır.

3. Akrabaya sahip çıkmak, onları koruyup gözetmek gerekir.

وفي الباب أَحاديث كِثيرة في الصحيح مشهورة ، منها حديث أَصحابِ الغارِ، وحديث جُرَيْجٍ وقَدْ سَبَقَا ، وأَحاديث مشهورة في الصحيح حَذَفْتُهَا اخْتِصاراً ، وَمِنْ أَهَمِّهَا حديثُ عمْرو بن عَبسَةَ رضي اللَّه عنه الطَّوِيلُ المُشْتَمِلُ على جُمَلٍ كثيرة مِنْ قَوَاعِدِ الإِسْلامِ وآدابِهِ وَسَأَذْكُرُهُ بِتَمَامِهِ إن شَاءَ اللَّه تعالى في بابِ الرَّجَاءِ ، قال فيه .

دَخَلْتُ عَلى النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِمَكَّةَ ، يَعْني في أَوَّلِ النُّبُوَّةِ ، فقلتُ له : ما أَنتَ ؟ قال : «نَبيٌّ» فقلتُ : وما نبيٌّ ؟ قال : « أَرسلَني اللَّهُ تعالى ، فقلتُ : بِأَيِّ شَيءٍ أَرْسلَك ؟ قال : «أَرْسلَني بِصِلةِ الأَرْحامِ ، وَكَسْرِ الأوثَانِ ، وأَنْ يُوحَّدَ اللَّه لا يُشرَكُ بِهِ شَيءٌ » وذكر تَمامَ الحديث .

واللَّه أعلم .

Riyâzü's-sâlihîn müellifi Nevevî bu konuyu bitirirken diyor ki:

"Ana Babaya İyilik ve Akrabayı Ziyaret" konusunda meşhur pekçok sahih hadis vardır. Daha önce zikredilen mağaraya sığınan üç kişi hadisi (nr. 13) ile Cüreyc hadisi (nr.261) bu konuyla ilgilidir. Bahsi uzatmamak için buraya almadığım meşhur hadislerin en önemlilerinden biri Amr İbni Abese tarafından rivayet edilen ve İslâm esaslarına, İslâm edeblerine dair pekçok konuyu içine alan ve tamamı "Allah'ın Rahmetini Ümid Etmek" bahsinde zikredilecek olan (bk. nr. 439) şu hadistir:

Amr İbni Abese der ki:

Mekke'de Peygamberliğin ilk günlerinde Peygamber *aleyhisselâm*'ın huzuruna vardım ve ona:

- Sen kimsin, necisin? diye sordum.

- **“Peygamberim”** diye cevap verdi.

- Peygamber ne demek? dedim.

- “Beni Allah gönderdi” dedi.

- Seni hangi görevle gönderdi? diye sordum.

- “Akrabayı koruyup gözetmek, putları kırmak ve Allah’ın bir olduğunu belirtip ona ortak koşulmaması gerektiğini anlatmakla görevlendirdi” dedi.

41- باب تحريم العقوق وقطيعة الرحم

ANA BABAYA KARŞI GELMENİN VE AKRABA İLE İLGİYİ KESMENİN HARAM OLDUĞU

Âyetler

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِن تَوَلَّيْتُمْ أَن تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ أُوْلَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَى أَبْصَارَهُمْ

1. “(Ey münâfıklar!) **İş başına geçecek olursanız, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak ve akraba ile ilgiyi kesmek sizden beklenmez mi? İşte Allah’ın lânetlediği, kulaklarını sağır ve gözlerini kör ettiği kimseler bunlardır.”** Muhammed sûresi (47), 22-23

Âyet-i kerîme münafıkların en belirgin özelliklerinden birinin, iş başına geçtikleri zaman yeryüzünde bozgunculuk çıkarıp ortalığı karıştırmak olduğunu söylüyor. Onlar Câhiliye devrinde yağmacılıkla, talan ve vurgunla yuvaları yıkıp perişan ederlerdi. Kız çocuklarını diri diri toprağa gömmekten çekinmezlerdi.

İkinci önemli özellikleri ise akraba ile ilgiyi kesmek, onları arayıp sormamak, yardımlarına koşmamaktı. Akrabalar arasında tatsızlık çıkarırlar, birbiriyle çekişip dururlardı.

İşte Allah Teâlâ böyle yapan kimseleri lânetlemiştir. Onların kulaklarını sağır ettiği için ilâhî sözü duyup anlamazlar. Gözlerini kör ettiği için gerçekleri göremezler. Onlar işte böylesine düşüncesiz kimselerdir.

Demekki akrabayı arayıp sormamak, onları ziyaret edip gönüllerini almamak, elden gelen yardımı yapmamak mü’minlerin değil münafıkların özelliğidir. Peygamber Efendimiz’in muhtelif hadislerinde belirttiğine göre akrabayı ziyaret etmek Allah Teâlâ’nın hoşnutluğunu kazanmaya, cennete girmeye ve ömrün uzamasına vesile olur. Akraba ile ilgiyi kesmek ise Allah Teâlâ’nın rahmetinden uzaklaşmaya ve cehennemi boylamaya sebep olur.

وَالَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللّهِ مِن بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الأَرْضِ أُوْلَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ

2. “Onlar Allah’a söz verdikten sonra verdikleri sözü bozarlar, Allah’ın gözetilmesini emrettiği kimselerle ilgiyi keserler ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. İşte onlar lânete uğramışlardır; cehennem de onlar içindir.” Ra`d sûresi (13), 25

Allah Teâlâ insanları daha dünyaya getirmeden önce kendilerinden bir söz almıştı. Bu sözleşmeye göre O’nu rableri kabul edecekler ve ona asla karşı gelmeyeceklerdi. Fakat

insanların bir kısmı sözlerinde durmayıp vefasızlık ettiler. Verdiği sözden caymak, akraba ile ilgiyi kesmek ve yeryüzünde fesat çıkarmak münafıklara özgü davranışlardır.

Âyet-i kerîmenin konumuzla ilgili yanı şudur: Akrabalık haklarını gözetmeyi bizzat Allah Teâlâ emrettiği için bir mü'min akrabasıyla ilgisini kesemez. Onları ihmâl edip unutamaz. Kendilerine asla fenalık yapamaz. Böylesi vefasızlık ancak münafıklardan beklenir.

وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا

3. "Rabbin şöyle emretti: Sadece Allah'a ibadet edeceksiniz. Ana ve babanıza iyi davranacaksınız. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, sakın onlara "of!" bile deme! Onları azarlama! Onlara saygıyla hitap et! Onlara merhamet ederek tevâzu kanadlarını aç da, "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl şefkatle büyüttülerse, sen de onlara öyle merhamet et, de!" İsrâ sûresi (17), 23-24

Bir önceki konuda bu âyet-i kerîme yine geçmiş ve orada şöyle açıklanmıştı:

Birçok âyet-i kerîmede Allah'a ibadet emrinin hemen peşinden ana ve babaya itaatin gelmesi çok mânalıdır. Bunu şöyle anlamak uygun olur:

Sen yüzüne konan bir sineği bile kovamayacak kadar güçsüzken, annen ile babanda, Allah'ın yetiştirip büyütme, merhamet edip koruma sıfatları kendini gösterdi. Öyleyse sen öncelikle Allah'ın birliğini kabul edecek, onun peşinden de ana ve babana iyilik ve itaat edeceksin. Onlar senin yanında yaşlanacak olursa, hoşuna gitmeyecek bir hareket yaptıklarında sakın onları azarlama; gönüllerini kırma! Bir zamanlar sen de hoşa gitmeyen işler yaptığında, annen ve baban seni anlayışla karşılardı. Şimdi onlar yaşlandı. Senin çocukluk günlerinde yaptıklarına benzer garip hareketler yapabilirler; yersiz bulacağın sözler söyleyebilirler. Sen de onlara aynı şekilde anlayış göster; şefkatli ve merhametli ol! Bununla da kalma, onlara merhamet etmesi, günahlarını bağışlaması için Cenâb-ı Hakk'a dua edip yalvar!

Hadisler

338- وعن أبي بكرةَ نُفيْع بنِ الحارثِ رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «ألا أُنَبِّئُكمْ بِأَكْبَرِ الْكَبائِرِ ؟ » ثلاثاً قُلنا : بلَى يا رسولَ اللَّه : قال : « الإِشْراكُ بِاللَّهِ، وعُقُوقُ الْوالِدَيْنِ » وكان مُتَّكِئاً فَجلَسَ ، فقال:«ألا وقوْلُ الزُّورِ وشهادةُ الزُّورِ »فَما زَال يكَرِّرُهَا حتَّى قُلنَا : لَيْتهُ سكتْ .متفق عليه.

338. Ebû Bekre Nüfey İbni Hâris *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Büyük günahların en ağırını size haber vereyim mi?"** diye üç defa sordu.

Biz de:

- Evet, yâ Resûlallah, dedik.

Resûl-i Ekrem:

- **"Allah'a şirk koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek"** buyurduktan sonra, yaslandığı yerden doğrulup oturdu ve **"İyi dinleyin, bir de yalan söylemek ve yalancı şâhitlik yapmak"** buyurdu. Bu sözü durmadan tekrarladı. Daha fazla üzülmesini istemediğimiz için keşke sussa, diye arzu ettik.

Buhârî, Şehâdât 10, Edeb 6, İsti'zân 35, İstitâbe 1; Müslim, Îmân 143. Ayrıca bk. Tirmizî, Şehâdât 3, Birr 4, Tefsîru sûre (4) 5

Açıklamalar

Günahlar büyük ve küçük günah olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Kur'an'da veya hadiste ağır tehdit, lânet ve ceza öngörülen suçlar büyük günah kabul edilmektedir. Hadisimizde büyük günahlardan üçü sayılmıştır. Bunlar: **Allah'a ortak koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek, yalancılık ve yalancı şâhitlik yapmaktır.**

Bir sonraki hadiste bunlara **haksız yere adam öldürmek** ve **yalan yere yemin etmek** suçları ilâve edilmiştir.

1618 ve 1797 numaralı hadislerde insanı helâk eden yedi suç adıyla **büyü yapmak**, **fâiz yemek**, **yetim malı yemek**, **savaştan kaçmak** ve **namuslu kadınlara iftira etmek** suçlarının bunlara ilâve edildiği görülecektir. Nitekim *Sünen-i Nesâî*'deki muhtasar bir rivayette görüldüğü üzere Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* büyük günahların hangileri olduğunu soran bir sahâbîye, bunların **yedi tâne** olduğunu söylemiştir (Tahrîm 3).

Peygamber Efendimiz bazı buyrukları, kolay öğrenilmesi için gruplar hâlinde saymıştır. Büyük günahları da muhtelif hadîs-i şerîflerde ikili, üçlü, dörtlü kümeler içinde bildirmiştir. Tanınmış muhaddis Zeynüddin el-Irâkî Peygamber Efendimiz'in ve ashâb-ı kirâmın büyük günah diye saydıkları suçların **kırk** kadar olduğunu söylemektedir.

Bazı âlimler büyük günahları müstakil eserlerde toplayıp açıklamışlardır. Örnek olarak şöhretli âlimlerimizden **Zehebî**'nin (ö. 748/1347) *el-Kebâir ve beyâni'l-mehârim,* **İbni Hacer el-Heytemî**'nin (ö. 974/1566) *ez-Zevâcir an iktirâfi'l-kebâir* adlı eserlerini sayabiliriz. İbn Hacer el-Heytemî dinin bütün yasaklarını iki ciltten oluşan eserinde ayrı ayrı incelemek suretiyle büyük günahların 467 tane olduğunu söylemiştir.

Büyük günahların **birinci derecede ağırı**, şüphesiz Allah Teâlâ'ya ortak (şirk) koşmak, yâni onun gibi bir başka ilah veya ilahlar bulunduğunu ileri sürmektir. Abdullah İbni Mes`ûd hazretleri en büyük günâhın ne olduğunu merak etmiş ve Resûlullah Efendimiz'e:

- Allah katında en büyük günah hangisidir? diye sormuş, Efendimiz de ona verdiği cevapta:

- *"Seni yaratmış olduğu hâlde Allah'a şirk koşmandır"* buyurmuştur (Müslim, Îmân 141).

Kur'ân-ı Kerîm insanın yapabileceği en büyük zulüm ve haksızlığın Allah'a şirk koşmak olduğunu belirtmiştir [Lokman sûresi (31), 13].

İkinci en büyük günah, ana babaya veya onlardan birine âsi olmaktır. Konumuzun başındaki üçüncü âyet-i kerîmede görüldüğü gibi ana babaya itaat Allah Teâlâ'ya itaatle yanyana zikredilmiş ve **"Rabbin şöyle emretti: Sadece Allah'a ibadet edeceksiniz. Ana ve babanıza iyi davranacaksınız"** buyurulmuştur.

Burada Efendimiz konuyu olumsuz yönden ele aldığı ve ona itaat değil itaatsizlik açısından baktığı için Allah'a isyân ile ana babaya isyânı yine yanyana zikretmiştir. Farz-ı ayn olmayan cihâda gidebilmek için bile ana babanın iznini arayan yüce dinimiz, onların günah olmayan her buyruklarını yapmayı emretmekte, istemedikleri şeyden de uzak durmayı tavsiye etmektedir.

İnsanın iyiliği veya kötülüğü, varlığının sebebi olan ana veya babasına veya onlardan birine davranışıyla ortaya çıkar. Ana ve babasına iyilik etmeyen birinden başkalarına nasıl iyilik beklenebilir? Yüzüne konan sineği bile kovalamaya mecâli olmadığı, ihtiyacını ve sıkıntısını bildirmeye güç yetiremediği bir devreden itibaren kendisini el bebek gül bebek yetiştiren insanlara kötü davranan bir kimse herkese fenalık yapabilir. Anasına ve babasına iyi davranmayan birinden ne vatana ne millete ne de insanlığa bir fayda gelir.

Üçüncü en büyük günah yalan söylemek ve yalancı şâhitlik yapmaktır. Yüce Kitab'ımızda yalan söylemekle, Allah'a itaatsizliğin simgesi olan puta tapmak bir tutulmuş ve **"O hâlde putlara saygı göstermekten ve yalan sözden sakının"** buyurulmuştur [Hac sûresi (22), 30].Yalan yere şâhitlik yapılarak bir insanın çiğnenen hakkının büyük veya küçük olması arasında bir fark yoktur. Yalanı en ağır suçlardan biri yapan husus, birine şuurlu olarak haksızlık etmektir. Diğer bir söyleyişle helâli haram, haramı da helâl saymaktır.

İki büyük günahı söyledikten sonra sıra üçüncüsüne gelince Resûlullah'ın dayandığı yerden **doğrulup oturması**, yalancılığın ve yalancı şâhitliğin ne büyük bir haram olduğunu iyice anlatmak içindir. Çünkü insanlar günlük hayatlarında yalana sık sık başvururlar. Daha kötüsü, yalan söylemeyi fazla önemsemezler. Bazı insanlar ne büyük haksızlık ettiklerini bile düşünmeden, hatır için yalancı şâhitlik yapabilirler. Yalanı ve yalancı şâhitliği büyük suç yapan hususlardan biri, verdiği zararın yaygın olmasıdır. Şirkin fenalığı genellikle insanla rabbi arasındadır. Yalanda ise durum öyle değildir. Yalan ve yalancı şâhitlik suçunun büyüklüğü, verdiği zararın büyüklüğü ile ölçülür.

Peygamber Efendimiz'in büyük günahları saymaya başlamadan önce üç defa *"Büyük günahların en ağırını size haber vereyim mi?"* diye sorması, söyleyeceği sözün önemine ve dolayısıyla bu günahların ne derece ağır olduğuna ashâbının dikkatini çekmek içindir.

Hadisimizin sonundaki bir ifadeden ashâb-ı kirâmın Resûl-i Ekrem Efendimiz'i ne kadar çok sevdiğini görmekteyiz. Onun yalandan ve yalancı şâhitlikten sakındırırken mübarek nefesini tüketmesine pek üzülmüşler ve bu sebeple keşke sussa da kendini daha fazla yormasa diye temenni etmişlerdir.

Bu hadis 1554 numarayla tekrar görülecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Günahlar büyüklü küçüklüdür.
2. Günahın büyüklüğü, verdiği zararın büyüklüğü ile ölçülür.
3. Büyük günahların en ağırı Allah'a şirk koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek ve yalan söylemek, yalancı şâhitlik yapmaktır.
4. Peygamber Efendimiz ümmetine olan şefkati sebebiyle onları günahlardan sakındırmak için kendisini âdetâ paralamıştır.
5. Ashâb-ı kirâm Peygamber Efendimiz'i çok sevdikleri için onun üzülmesine gönülleri razı olmazdı.

339– وعن عبد اللَّهِ بنِ عمرو بن العاص رضي اللَّه عنهما عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «الْكبائرُ : الإِشْراكُ بِاللَّه ، وعقُوق الْوالِدیْنِ ، وقَتْلُ النَّفْسِ ، والْيمِينُ الْغَموس» رواه البخاري .

« اليمِين الْغَمُوسُ » التي يَحْلِفُهَا كَاذِباً عامِداً ، سُمِّيت غَمُوساً ، لأَنَّهَا تَغْمِسُ الحالِفَ في الإِثْم .

339. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Büyük günahlar şunlardır: Allah'a ortak koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek, haksız yere adam öldürmek ve yalan yere yemin etmek."

Buhârî, Eymân ve'n-nüzûr 16, Diyât 2, İstitâbetü'l-mürteddîn 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (4) 6; Nesâî, Tahrîm 3, Kasâme 48

Açıklamalar

Bu hadiste dört büyük günahtan sözedilmektedir. Bunlardan ilk ikisi olan Allah'a ortak koşmak ve ana babaya itaatsizlik etmek suçları, bir önceki hadiste de ilk iki sırada yer almıştı. Bu iki büyük günahın öncelikle ve yanyana zikredilmesinin sebebi şudur:

Allah Teâlâ insanı ölümden sonra başlayacak ölümsüz bir hayatı ve orada gözlerin görmediği tükenmez nimetleri kazansın diye yaratmıştır. İnsanı yaratmak için de ana ile babayı birer vâsıta kılmıştır. Demek ki insan, yoktan vâredilmesine sebep olan varlıklara karşı minnet borçludur. Bu minneti unutup onlara nankörlük etmesi ise iki büyük günahtır.

"Haksız yere adam öldürmek", sebep olduğu fenalıklar bakımından şirkten hemen sonra gelen bir günah olarak kabul edilmiştir. Allah Teâlâ'nın belirttiğine göre [Mâide sûresi (5), 32], haksız yere cana kıyan kimse, bütün insanları öldürmüş sayılır. Üstelik Allah'ın verdiği canı, hiçbir yetkisi olmadığı hâlde almaya kalkmıştır. Zira cana kıyanın canına kıyılması gerektiğine dair hüküm verme yetkisi, yeryüzünde bozgunculuk yapanı öldürme hakkı şahıslara değil, devlete verilmiştir.

"Yalan yere yemin etmek", tıpkı yalan söylemek ve yalancı şâhitlik yapmak gibi büyük günahlardan biridir. Hadisin râvilerinden şöhretli muhaddis Şa`bî'nin (ö. 103/721) açıkladığına göre yalan yere yemin, bir müslümanın malını haksız yolla elde etmek için yapılan yemindir. Böylesi haksız yemin insanı önce günaha daldırdığı, ardından da cehenneme soktuğu için **"yemîn-i gamûs"** diye adlandırılmıştır. (bk. 1718 numaralı hadis)

Hadisimizde insanın önce Rabbine, sonra en yakını olan ana babasına, daha sonra da insanlara karşı kulluk, evlatlık ve insanlık görevlerini yapmamaktan kaynaklanan suçlar sıralanmıştır.

Bu hadiste büyük günahlardan sadece dördünün sayılmasının çeşitli sebepleri olabilir. Bu dört günah, büyük günahların en ağırı olabilir. Belki de bu hadisin söylendiği yerde bulunan kimselerin durumu, kendilerine özellikle bu günahları hatırlatmayı gerektiriyordu. Öğretim kolaylığı sebebiyle o sırada sadece bunlar söylenmiş olabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'a şirk koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek, haksız yere adam öldürmek ve yalan yere yemin etmek en büyük günahlardır.

2. İnsana yakışan, bu tüyler ürperten suçlardan şiddetle kaçınmaktır.

340- وعنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مِنَ الْكبائِرِ شتْمُ الرَّجلِ والِدَيْهِ ،» قالوا : يا رسولَ اللَّه وهَلْ يشْتُمُ الرَّجُلُ والِديْهِ ؟، قال : « نَعمْ ، يَسُبُّ أَبا الرَّجُلِ، فيسُبُّ أَباه ، ويسُبُّ أُمَّهُ ، فَيسُبُّ أُمَّهُ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ : « إِنَّ مِنْ أَكْبرِ الكبائِرِ أَنْ يلْعنَ الرَّجُلُ والِدَيْهِ ، » قيل : يا رسول اللَّهِ كَيْفَ يلْعنُ الرجُلُ والِديْهِ ؟، قال : « يسُبُّ أَبا الرَّجُل ، فَيسُبُّ أَبَاهُ ، وَيَسبُّ أُمَّه ، فيسُبُّ أُمَّهُ».

340. Yine Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahü anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- “Bir kimsenin kendi ana babasına sövmesi büyük günahlardandır” buyurmuştu.

Ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! İnsan kendi ana babasına hiç söver mi? deyince:

- “Evet, tutar birinin babasına söver, o da onun babasına söver. Birinin anasına söver, o da onun anasına söver” buyurdu. Müslim, Îmân 146. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 4

Başka bir rivayete göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- “İnsanın kendi ana babasına lânet etmesi en büyük günahlardandır” buyurmuştu.

Ashâb-ı kirâm:

- “Yâ Resûlallah! Bir kimse kendi ana babasına nasıl söver?” deyince:

- “Birinin babasına söver, o da onun babasına söver. Adamın anasına söver, o da onun anasına söver” buyurdu. Buhârî, Edeb 4. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 120

Açıklamalar

Ana babaya itaatsizlik etmenin en büyük günahlardan olduğu, bundan önceki iki hadiste de zikredildi. Burada ise yine itaatsizlik demek olan ana ve babaya sövme ve onlara sövülmeye sebep olma günahları ele alınmaktadır.

Anasına veya babasına başkalarını sövdüren evlatlar çok olmakla beraber, terbiyesizlik çukurunun dibine indiği için onlara bizzat söven hayırsız evlatlar da vardır. Ebeveynine hakaret edilmesine imkân veren kimselerin bu yaptığı büyük günah sayıldığına göre, onlara bizzat söven evlatların suçu şüphesiz en büyük günahlardan biri olur. Ashâb-ı kirâm ana babaya bizzat sövecek evlatların bulunmasına pek ihtimal vermedikleri için, böyle hayırsızlar da olabilir mi diye sordukları zaman, Resûl-i Ekrem Efendimiz bu günahın dolaylı olarak yapılan yaygın şeklini hatırlatmıştır.

Birine sövmenin doğuracağı kötülükler, âyet-i kerîmede bir başka açıdan ele alınmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Allah’tan başkasına tapanlara (ve onların putlarına) sövmeyin. Sonra onlar da bilmeyerek Allah’a söverler” [En`âm sûresi (6), 108].

Hem bu âyet-i kerîme hem de hadisimiz günaha girilmesine imkân hazırlayan yolların kapatılmasını tavsiye etmektedir. İşte bu sebeple her günahı bir yılan gibi görmesi gereken mü'min, günahlardan uzak durduğu gibi, insanı günahlara götüren sebeplerden de uzak durmalıdır. Bu prensibi konumuza uygulayarak şöyle diyebiliriz:

İnsan kavga ederken birinin yakınına sövdüğü zaman, onun da aynı şekilde hakaret edeceğini kesinlik derecesinde bilmeli ve kimseye sövmemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ana ve babaya sövmek çok büyük bir günahtır.
2. Ana ve babaya sövülmesine imkân ve fırsat vermek onlara itaatsizlik etmektir.
3. Başkalarına sövüp hakaret eden kimse, kendi yakınlarına hakaret edilmesine sebep olacağı için bu kötü davranıştan vazgeçmelidir.
4. İnsan bir sözü anlamadığı zaman, ashâb-ı kirâmın yaptığı gibi, sorup öğrenmelidir.

341- وعن أبي محمد جُبيْرِ بنِ مُطعِمٍ رضي اللَّه عنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «لا يَدْخُلُ الجَنَّةَ قَاطِعٌ » قال سفيان في روايته : يعْني : قاطِع رحِم . متفقٌ عليه.

341. Ebû Muhammed Cübeyr İbni Mut'ım *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Akrabasıyla ilgisini kesen kimse cennete giremez."

Buhârî, Edeb 11; Müslim, Birr 18, 19. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 45; Tirmizî, Birr 10

Cübeyr İbni Mut'ım

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in akrabalarından olan Cübeyr, uzun bir süre İslâmiyet'i kabul etmedi. Peygamber Efendimiz'i öldürmeye karar veren heyette o da bulundu. Bedir Gazvesi'nde müşriklerin arasında yer aldı. Uhud Gazvesi'nde kölesi Vahşî Hz. Hamza'yı şehid edince çok sevindi. Fakat Hudeybiye antlaşmasından hemen sonra (628 yılında) İslâmiyet'i kabul etti ve çok samimi bir müslüman oldu.

Cübeyr İbni Mut`ım soy ilmi demek olan ensâbı Hz. Ebû Bekir'den öğrendi. Hz. Ömer, hilâfeti devrinde onun bu bilgisinden faydalandı.

Yumuşak huylu ve uzak görüşlü bir sahâbî olan Cübeyr, Peygamber Efendimiz'den altmış hadis rivayet etti ve 58 (678) yılında Medine'de Hakk'ın rahmetine kavuştu. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfimiz *"Kesen cennete giremez"* şeklinde rivayet edilmiştir. Bunu *"Yol kesen cennete giremez"* şeklinde anlamak mümkündür. Ancak hadisin *Sahîh-i Müslim*'deki iki rivayetinden biri *"Akrabasıyla ilgisini kesen cennete giremez"* şeklindedir. Demek ki hadisimiz akrabasıyla ilgiyi kesenleri tehdit etmektedir. Akraba ve hısımlarını unutan kimselere dinimizin nasıl baktığı bu hadiste pek güzel anlatılmaktadır. Akrabasını unutanlardan memnun olmayan Allah Teâlâ'nın onları cennetine girmeye lâyık görmediği anlaşılmaktadır. Akrabanın önemini ve akrabalık duygusunun yaşatılması gerektiğini çarpıcı bir ifadeyle dile getiren hadisimiz, vefasız akrabaları tehdit etmektedir. Akrabasını ihmâl eden bu hayırsızların, hiç sıkıntı çekmeden cennete ilk girecek bahtiyarlarla birlikte olamayacakları, bu büyük şereften mahrum kalacakları belirtilmektedir.

Akraba ile ilgiyi kesmek önemli bir günah olduğu için, bu suçu işleyenler, ancak cezalarını çektikten sonra cennete girebilecektir.

Akrabasını ihmâl edenlerin cennete hiç girmeyeceğini söylemek mümkün değildir. Zira imânı olan herkesin, önünde sonunda cennete gireceği kesindir. Ama bir kimse akrabayı büsbütün ihmâl etmenin haram olduğunu bile bile bunun bir sakıncası bulunmadığına inanıyorsa, işte o şahıs cennete gerçekten giremez. Akrabası ile ilgiyi kesen kimsenin yaptığı zulüm ve haksızlık sebebiyle cennete girmeyi haketmediğini Peygamber Efendimiz'in şu tüyler ürperten ifadesi belirtmektedir:

"Âhirette cezasını ayrıca vermekle beraber, dünyada Allah Teâlâ'nın çabucak cezalandırmasını en fazla hak eden günahlar, zulüm ve akrabasını ihmâl etmektir" (Ebû Dâvûd, Edeb 43; Tirmizî, Kıyâme 57; İbni Mâce, Zühd 23)

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ akrabasını unutanları sevmez.
2. Cennete en önce girmek büyük bir bahtiyarlık olduğu hâlde, akrabasını unutanlar bu saâdetten mahrum kalacaklardır.
3. Akraba ile ilgiyi kesmenin hiçbir günahı yok diyenler, cennete hiç giremeyeceklerdir.

342– وعن أبي عِيسى المغِيرةِ بنِ شُعْبَةَ رضي اللَّه عنه عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّ اللَّهَ تعالى حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الأُمهَاتِ ، ومنْعاً وهات ، ووأْدَ البنَاتِ ، وَكَرَهَ لكُمْ قِيلَ وقالَ ، وكثرة السَؤالِ ، وإِضَاعة المالِ » متفقٌ عليه .

قولُهُ : « منعاً » معناهُ : منعُ ما وجَبَ عَلَيْهِ وَ « هَاتِ » : طَلَبُ مَا لَيسَ لَهُ و « وَأْدَ البنَاتِ» معْنَاه : دَفْنُهُنَّ فِي الحَيَاةِ ، وَ « قِيلَ وقَالَ » مَعْنَاهُ : الحدِيثُ بِكُلِّ مَا يَسمعُهُ ، فيقُولُ: قيلَ كَذَا ، وقَالَ فُلانٌ كَذَا مِمَّا لا يَعلَمُ صِحَّتَهُ ، ولا يَظُنُّهَا ، وَكَفى بالمرْءِ كَذِباً أَنْ يُحَدِّث بِكُلِّ ما سَمِعَ . و « إِضَاعَةُ المالِ » : تبذيره وصرفُهُ فِي غَيْرِ الوُجُوهِ المأْذُون فِيهَا مِنْ مَقَاصِدِ الآخِرةِ والدُّنيا ، وتَرْكُ حِفْظِهِ مع إِمْكَانِ الحفْظِ . و « كثرةُ السُّؤَالِ » الإِلحاحُ فِيمَا لا حاجةَ إِلَيْهِ .

وفي الباب أَحادِيثُ سبقَتْ فِي البابِ قبله كَحَدِيثَ « وأَقْطعُ مَنْ قَطَعكِ» وحديث«مَن قطعَني قَطَعهُ اللَّه » .

342. Ebû Îsâ Mugîre İbni Şu'be *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ size ana babaya itaatsizlik etmeyi, verilmesi gerekeni vermeyip almaya hakkı olmayan şeyi istemeyi ve kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi haram kılmış; dedi kodu yapmayı, çok soru sormayı ve malı israf etmeyi de mekruh kılmıştır."

Buhârî, İstikrâz 19, Edeb 6, Zekât 53; Müslim, Akdıye 10-14

Mugîre İbni Şu'be

İleri gelen sahâbîlerden olup hicretin altıncı yılında (628) Hudeybiye antlaşmasından önce müslüman oldu. Ona Ebû Îsâ künyesini Hz. Peygamber verdi. Resûl-i Ekrem ile birlikte gazvelere katıldı. Efendimiz'in mübarek vücuduna en son kendisinin dokunduğunu söylerdi.

Anlattığına göre Hz. Ali Resûl-i Ekrem'in kabr-i şerifinden çıkınca, Mugîre yüzüğünü kabre attı. Sonra da Hz. Ali'ye yüzüğünün kabre düştüğünü söyledi. Onun "in de al!" demesi üzerine kabre indi. Elini Resûl-i Kibriyâ'nın kefenine sürdükten sonra yüzüğünü alıp çıktı. Bir rivayete göre de Hz. Ali tekrar kabre inip yüzüğünü ona verdi.

Daha sonraki yıllarda Yemâme savaşı ile Suriye ve Irak fetihlerine katıldı. Yermük savaşında bir gözünü kaybetti. Hz. Ömer onu önce Basra'ya, daha sonra Kûfe'ye vali tayin etti. Muâviye devrinde de uzun yıllar Kûfe valiliği yaptı. İşte bu dönemde Muâviye İbni Ebû Süfyân'ın kendisine bir mektup göndererek "Peygamber aleyhisselâm'dan duyduğun bir hadis yaz!" demesi üzerine, okumakta olduğumuz bu hadisi yazıp göndermişti (Ayrıca bk. 1785 numaralı hadis).

*Mugîre Arap dâhilerinden biriydi. Her problemi hâlleder, her zor işin altından başarıyla kalkardı. Bu sebeple kendisine **Mugîretü'r-re'y** denirdi. Evlenmeye olan düşkünlüğü yüzünden, eskisini boşayıp yenisini almak suretiyle birçok kadınla evlendiği söylenir.*

Kendisinden 136 hadis rivayet edilen Mugîre İbni Şu`be, Kûfe valisiyken 50 (670) yılında ve yetmiş yaşında vefat etti. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadis-i şerifte **üçü haram**, **üçü mekruh** olmak üzere altı meseleden sözetmiştir. Önce haram olan meseleleri açıklayalım.

"Ana babaya itaatsizlik" Allah Teâlâ'nın haram kıldığı üç şeyden biridir. Sözle veya davranışla ana veya babayı üzmek, gönüllerini kırmak dinimizde büyük günahlardan biri sayılmıştır. Bazı hadislerde kıyamet gününde Allah Teâlâ'nın ana ve babasına itaatsizlik eden kimselerin yüzlerine bakmayacağı belirtilmiştir (Nesâî, Zekât 69). Ana veya baba dinin emirlerine uymaması için evlâdına baskı yapıyorsa, bu konudaki sözleri elbette dinlenmez. Hadisteki ifade *"Allah Teâlâ size analara itaatsizlik etmeyi haram kıldı"* şeklinde olmakla beraber, bundan annelerle birlikte babaların da kastedildiği bellidir. Ebeveyne saygı ve itaatten söz edilen bazı hadislerde sadece babanın adı geçer. Burada özellikle annelerin zikredilmesi, bazı hayırsız evlatların onların aşırı sevgi ve şefkatini kötüye kullanması sebebiyle olmalıdır. Bir de anneler bünye itibariyle babalardan daha zayıftır. Ne yazık ki bu durum bazı saygısız çocukları onlara karşı daha küstahça davranmaya sevk etmektedir.

"Verilmesi gerekeni vermeyip almaya hakkı olmayan şeyi isteme" ifadesinin mânasını Ahmed İbni Hanbel'e sormuşlar, o da "elindeki malı Allah rızası için yoksullara vermemek, buna karşılık elini uzatıp başkalarından istemek" anlamına geldiğini söylemiştir. Bu ifade borcunu vermemek, buna karşılık başkalarından borç istemek anlamına da gelir. Hadîs-i şerîf cimriliği ve ihtiyacı olmadığı hâlde dilenmeyi yasaklamaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse, parasını bir yerlere vermesi gerektiği hâlde vermemeyi, almaya hakkı olmayan şeyi de istemeyi Allah Teâlâ haram kılmıştır.

"Kız çocuklarını diri diri toprağa gömme" âdeti, Câhiliye devri dediğimiz İslâm öncesi Arap toplumunda yaygındı. Kızları geçim sıkıntısını bahâne ederek veya ileride kötü yola düşer de beni topluma karşı utandırır diyerek ortadan kaldırırlardı. Bazan doğumu yaklaşan bir kadın çöle giderek bir çukurda doğum yapar, çocuk erkek olursa alıp getirir, kız olursa

çukura gömüverirdi. Bazıları da kız çocuğu biraz büyüyünce gezdirme bahânesiyle onu alıp çöle götürür, bir kuyuya itip gelirdi (Geniş bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, *Örneklerle İslâm Ahlâkı,* s. 63-67).

Kur'ân-ı Kerîm'in muhtelif âyetlerinde bu çirkin âdete temas edilmekte, kızı dünyaya gelen Arab'ın üzüntüsü tasvir edilmektedir. Bu âyetlerden biri şöyledir:

"Onlardan birine bir kızının dünyaya geldiği müjdelendiği zaman yüzü kızarır, hiddetinden köpürür. Kendisine verilen kötü müjde yüzünden halktan gizlenmeye çalışır. Kız çocuğunu utana utana tutsun mu? Yoksa toprağa mı gömsün diye düşünür durur. Onlar ne kötü hüküm veriyorlar" [Nahl sûresi (16), 58-59].

Şimdi de mekruh olan üç meseleyi açıklayalım. **"Dedi kodu"** denince gereksiz, anlamsız ve faydasız konuşmalar hatıra gelmektedir. Falan şöyle şöyle dedi, filan da ona şu karşılığı verdi şeklindeki faydasız konuşmaların tekrarlanması, bir insanın özel hayatına dair konuların sohbet mevzuu yapılması birer dedi kodudur. Böylesi konuşmaların günah ve çirkin olmasının asıl sebebi, hiçbir araştırmaya dayanmayan yalan yanlış bilgilerin tekrarlanıp durmasıdır. *"Her duyduğunu söylemek, insana yalan olarak yeter"* hadîs-i şerîfi, dedi kodunun neden günah olduğunu göstermektedir (bk. 1551 numaralı hadis). Bununla beraber dedi kodunun daha da koyulaşarak haram olan gıybet ve kovuculuğun sınırlarına dayanması ve büyük bir günaha dönüşmesi söz konusudur.

"Çok soru sormak" kötü bir alışkanlıktır. Bu huy, hem soru sorulan kimseyi rahatsız eder hem de bunu bir alışkanlık hâline getiren kimsenin gereksiz konularla uğraşmasına yol açar. Çok soru soran bazı kimseler, muhataplarını bir nevi imtihan etmek isterler. Böylece faydasız tartışmalara ve çekişmelere yol açarlar. İslâmiyet'in ilk dönemlerinde Hz. Peygamber'e çok soru sormak şu âyet-i kerîmeyle yasaklanmıştı: **"Ey imân edenler! Açıklandığı takdirde hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın"** [Mâide sûresi (5), 101]. Çünkü ashâb-ı kirâmın Hz. Peygamber'e sorduğu bazı gereksiz sorular, bazan Allah Teâlâ'nın onlara, dolayısıyla bütün müslümanlara yeni görevler ve sorumluluklar yüklemesine yol açabiliyordu. Bu sebeple Nebiyy-i Muhterem Efendimiz *"Size bildirmediğim hususları bana bırakın, sormayın"* buyurmak suretiyle gerekmedikçe soru sormayı yasaklamıştı. Demek ki gereksiz sorular, insana faydadan çok zarar getirmektedir.

Hadisin bu şıkkı "çok soru sorma" şeklinde anlaşıldığı gibi, **"insanlardan bir şeyler isteme ve dilenme"** anlamına da gelmektedir. Maddî sıkıntı çeken kimselerin, ihtiyaçlarını giderecek kadar dilenmesi, dinimizce uygun görülmüştür. Ancak Resûl-i Ekrem Efendimiz servet toplamak için dilenen kimselerin, gerçekte kendilerini yakmak üzere ateş koru biriktirdiklerini, insanlara yüz suyu döken bu kimselerin Allah Teâlâ'nın huzuruna iskelet gibi bir suratla varacaklarını belirtmiştir [bk. nr. 531, 533].

"Malı israf etmek", onu Allah Teâlâ'nın uygun görmediği şekilde harcamak demektir. Mal insanın zaruri ihtiyaçlarını temin etmesine ve kimseye el açmadan huzur içinde yaşamasına imkân verir. Onu har vurup harman savuranlar, bir müddet sonra başkalarına muhtaç duruma düşerler. Diğer bir söyleyişle, malı âhiret azığı yaparak Allah yolunda harcamak iyi bir davranıştır. İhtiyacı olan yakınlarından başlamak üzere insan malını dilediği gibi harcayabilir; bu harcama helâldir. Dinin yasakladığı yerlere harcamak ise haramdır.

Bir de canın istediği, nefsin arzu ettiği yerlere yapılan mübah harcamalar vardır. İnsanların hâline ve mal varlığına göre farklılık arzetmekle beraber, bu kabil harcamalar genellikle israf sayılmaz. Örf ve gelenekler de bu konuda bir ölçüdür. Çok zengin bir kimsenin bazı özel zevkleri için yaptığı bir harcama normal karşılandığı hâlde, orta halli

birinin aynı konudaki harcaması israf sayılabilir. Şu âyet-i kerîme bu konuda en sağlam ölçüyü getirmektedir:

“Onlar mallarını harcadıkları zaman israf etmezler. Cimrilik de göstermezler. İkisi arasında orta bir yol tutarlar” [Furkân sûresi (25), 67]. Hadisimiz 1786 numaralı hadisin sonunda tekrarlanacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şu üç davranış haramdır:

* Ana babaya itaatsizlik etmek.

* Zekât, sadaka gibi verilmesi gereken harcamayı yapmamak ve almaya hakkı olmayan bir şeyi isteyip almak.

* Kız çocuklarını diri diri toprağa gömmek.

2. Şu üç davranış mekruhtur:

* Dedi kodu etmek.

* Gereksiz sorular sormak veya dilenmek.
* Malı harvurup harman savurmak.

42- باب فضل بر أصدقاء الأب والأم والأقارب والزوجة وسائر من يندب إكرامه

BABA DOSTLARINA İKRAM
ANA, BABA DOSTLARINA, AKRABAYA, EŞİNE VE İKRAMA LÂYIK KİMSELERE İYİLİK ETMENİN FAZİLETİ

Hadisler

343- عن ابن عمر رضي اللَّه عنهما أَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِن أَبرَّ البرِّ أَنْ يصِلَ الرَّجُلُ وُدَّ أَبيهِ » .

– وعن عبدِ اللَّهِ بن دينارٍ عن عبد اللَّه بن عمر رضي اللَّه عنهما أَنَّ رجُلاً مِنَ الأَعْرابِ لقِيهُ بِطريق مكَّة ، فَسلَّم عَلَيْهِ عَبْدُ اللَّه بْنُ عُمرَ ، وحملهُ على حمارٍ كَانَ يرْكَبُهُ، وأَعْطَاهُ عِمامةً كانتْ على رأْسِهِ ، قال ابنُ دِينَارٍ : فقُلنا لهُ : أَصْلَحكَ اللَّه إِنَّهُمْ الأَعْرابُ وهُمْ يرْضَوْنَ باليسِيرِ . فقال عبدُ اللَّه بنُ عمر: إِنَّ هذا كان ودّاً لِعُمَرَ بن الخطاب رضي اللَّه عنه ، وإِنِّي سمِعْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول: « إِنَّ أَبرَّ البِرِّ صِلةُ الرَّجُلِ أَهْلَ وُدِّ أَبِيهِ ».

وفي روايةٍ عن ابن دينار عن ابن عُمَر أَنَّهُ كَانَ إِذا خرج إِلَى مَكَّةَ كَانَ لَهُ حِمارٌ يَترَوَّحُ علَيْهِ إِذا ملَّ رُكُوب الرَّاحِلَةِ ، وعِمامةٌ يشُدُّ بِها رأْسهُ ، فَبيْنَا هُو يوْما على ذلِكَ الحِمَارِ إِذْ مَرَّ بِهِ أَعْرابِيٌّ ، فقال :

أَلَسْتَ فُلانَ بْنَ فُلانٍ ؟ قال : بلَى : فَأَعْطَاهُ الحِمَارَ ، فقال : ارْكَبْ هذا ، وأَعْطاهُ العِمامةَ وقال :
اشْدُدْ بِهَا رأْسَكَ ، فقال لَهُ بَعْضُ أَصْحابِهِ : غَفَرَ اللَّه لَكَ ، أَعْطَيْتَ هذَا الأَعْرابِيِّ حِماراً كُنْتَ تَروَّحُ
عليْهِ ، وعِمامَةً كُنْتَ تشُدُّ بِهَا رأْسَكَ؟ فقال : إِنِّي سَمِعْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُقولُ : «
إِنْ مِنْ أَبَرِّ البِرِّ أَنْ يَصِلَ الرَّجُلُ أَهْلَ وُدِّ أَبِيهِ بَعْد أَنْ يُولِّيَ» وإِنَّ أَباهُ كَانَ صَدِيقاً لِعُمر رضي اللَّه عنه ،
روى هذِهِ الرِّواياتِ كُلَّهَا مسلم .

343. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"En makbul iyilik, baba dostunu koruyup gözetmektir."

Abdullah İbni Dînâr'dan rivayet edildiğine göre, Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Bedevilerden biri Abdullah İbni Ömer'le Mekke yolunda karşılaştı. Abdullah İbni Ömer ona selâm verdi; kendi bindiği eşeğe onu bindirdi ve başındaki sarığı da ona verdi.

Abdullah İbni Dinâr sözüne devamla dedi ki: Biz İbni Ömer'e:

– Allah iyiliğini versin, bu adam bedevilerden biri. Onlar aza kanaat ederler, deyince bize şunları söyledi:

- Bu zâtın babası, (babam) Ömer İbni Hattâb'ın dostuydu. Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu duydum:

"En makbul iyilik, baba dostunun ailesini koruyup gözetmektir."

Abdullah İbni Dînâr'ın Abdullah İbni Ömer'den bir başka rivayeti de şöyledir:

Bir defasında İbni Ömer Mekke'ye gitmek üzere yola çıktı. Deveye binmekten usandığı zaman üzerinde istirahat edeceği bir merkebiyle, başına sardığı bir de sarığı vardı. Birgün İbni Ömer eşeğin üzerinde dinlenirken bir bedeviye rastladı. Ona:

- Sen falan oğlu falan değil misin? diye sordu.

Adam:

- Evet, deyince eşeği ona verdi ve:

- Buna bin, dedi. Sarığı da ona uzatarak, bunu da başına sar, dedi.

Arkadaşlarından biri İbni Ömer'e:

- Allah seni bağışlasın. Üzerinde dinlendiğin eşek ile başına sardığın sarığı şu bedeviye boşuna verdin, deyince İbni Ömer şunları söyledi:

- Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i **"İyiliklerin en değerlisi, insanın babası öldükten sonra, baba dostunun ailesini kollayıp gözetmesidir"** buyururken duydum. Bu adamın babası, (babam) Ömer *radıyallahu anh*'in dostuydu. Müslim, Birr 11-13. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 120; Tirmizî, Birr 5

Açıklamalar

Ana baba dostları, onlardan geriye kalan en değerli birer hâtıradır. Ana baba dostlarına değer vermek, bizzat ana babaya değer vermek ve onların hâtırasına saygı göstermek anlamına gelir.

İnsanı insan yapan en önemli özelliklerden biri vefâ duygusudur. Bu duygu, sevilen veya sevilmesi gereken kimselere verilen değerin bir ölçüsüdür. Vefâ duygusuna sahip olmayanlar sadece kendini, zevkini ve çıkarını düşünen bencil kimselerdir. Böyle şahıslardan, hâtıralara hürmet ve fedakârlık gibi asil davranışlar beklemek boşunadır.

Hayatı güzelliklerle, güzel davranışlarla dolu olan Abdullah İbni Ömer hazretlerinin, bir baba dostunun oğluna gösterdiği bu sıcak davranış çok ibretlidir!.. Uzun ve sıkıntılı yolculuk esnasında kendisine gerekli olan bazı şeyleri gözünü kırpmadan hediye etmesi, babasına verdiği değeri ve onun hâtırasına olan bağlılığını göstermektedir. Baba dostuna, yol arkadaşlarının dediği gibi basit hediyeler değil de en lüzumlu şeyleri ikrâm etmesi, aynı zamanda onun cömertliğini ortaya koymaktadır. İbni Ömer'in vefakârlığı, hâtıralara bağlılığı pek meşhurdur. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in vefatından sonra, bir zamanlar geçtiği yollarda onu düşünerek yürümesi, altında dinlendiği ağaçların dibinde oturup onu hatırlaması, bu ağaçlar kurumasın diye, onların dağda, bayırda bulunmasına bakmadan sulaması, Abdullah İbni Ömer'in ne büyük bir gönle sahip olduğunu ifade etmektedir.

Hâtıralara bağlanmayı nostalji diye küçümseyenler, sevgi ve dostluğun engin dünyasını farkedemeyen duygu fakiri, günlük yaşayan, dar ve küçük dünyalara haps olup kalan kimselerdir. Ana baba dostlarına ve onların yakınlarına değer verenler, insanî meziyetleri gelişmiş faziletli kimselerdir.

Hadîs-i şerîf bize bir de konuşma edebi ve nezâket kuralı öğretmektedir. Birini tenkid etmeden önce, tatlı bir hitap tarzıyla gönlünü alma gereğine işaret vardır. Bir bedevîye aşırı değer veriyorsun diye Abdullah İbni Ömer'i tenkid eden zât, sözlerine "Allah seni bağışlasın!" diye girerek tenkidin acılığını hafifletmeye çalışmıştır. Aslında bu incelik bir Kur'an edebidir. Peygamber Efendimiz Tebük seferine katılmamak için bahâneler uyduran bazı kimselerin ileri sürdüğü özürleri kabul ederek kendilerine izin vermişti. Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu tutumunu beğenmedi. Onu şöyle uyardı:

"Hay Allah hayrını veresice! Haklı mâzereti bulunanlar sence belli olmadan, yalancıları bilmeden niye onlara izin verdin?" [Tevbe sûresi (9), 43].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ana ve babanın ölümünden sonra onların ahbaplarını görüp gözetmek, dinimizin önem verdiği faziletli davranışlardır.
2. Ana babanın ölümünden sonra onların dostlarını arayıp sormak, ana babaya iyilik ve ikram sayılır.
3. Birini tenkid ederken gönlünü kırmamaya çalışmalıdır.

344- وعن أبي أُسَيْد بضم الهمزة وفتح السين مالكِ بنِ ربِيعَةَ السَّاعِدِيِّ رضي اللَّه عنه قال : بَيْنا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذ جاءَهُ رجُلٌ مِنْ بني سَلَمة فقالَ : يارسولَ اللَّه هَلْ بقى مِن بِرِّ أَبويَّ شيءٌ أَبرُّهُمَا بِهِ بَعدَ مَوْتِهِمَا ؟ فقال : « نَعَمْ ، الصَّلاَةَ عليْهِمَا ، والاسْتِغْفَارُ لَهُما ، وإِنْفاذُ عَهْدِهِما ، وصِلةُ الرَّحِمِ التي لا تُوصَلُ إلاَّ بِهِمَا ، وإِكَرَامُ صَدِيقهما » رواه أبو داود .

344. Ebû Üseyd Mâlik İbni Rebîa es-Sâidî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gün biz Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda otururken Selemeoğulları kabilesinden bir adam çıkageldi ve:

- Yâ Resûlallah! Anamla babam öldükten sonra onlara yapabileceğim bir iyilik var mı? diye sordu.

Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

– "Evet, onlara dua eder günahlarının bağışlanmasını dilersin; vasiyetlerini yerine getirirsin; akrabasını koruyup gözetirsin; dostlarına da ikramda bulunursun."

Ebû Dâvûd, Edeb 120. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 2

Ebû Üseyd es-Sâidî

Adı Mâlik İbni Rebîa olmakla beraber Ebû Üseyd künyesiyle tanındı. Medineli olup Hazrec kabilesinin Benî Sâide oğulları soyundandı. Bedir Gazvesi'nden itibaren Resûl-i Ekrem ile beraber bütün savaşlara katıldı. Mekke fethinde Benî Sâide oğullarının sancaktarıydı. Resûlullah Efendimiz'den 28 hadis rivayet etti.

Ebû Üseyd kısa boyluydu. Pek sık olan saçı ve sakalı bembeyazdı. 35 (655) yılı civarında gözlerini kaybetti. 60 (679-680) yılında seksen yaşındayken Medine'de vefat etti. Bedir Gazvesi'nde bulunan ashâb-ı kirâm içinde en son vefat eden odur. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'e bu soruyu soran sahâbînin hayırlı bir evlat olduğu anlaşılıyor. Ebeveyni hayattayken onlara karşı evlatlık görevini yapmış olmalı ki, ölümlerinden sonra yapılacak bir başka hizmet bulunup bulunmadığını öğrenmek istiyor. Peygamber Efendimiz de bu hayırlı evlâda ebeveynin ölümünden sonra yapılması gereken bazı görevleri hatırlatıyor:

Birinci görev: Onlara dua edip günahlarının bağışlanmasını dilemek. 951 numaralı hadiste görüleceği üzere, bir ana baba ölür de, geride kendilerine dua eden bir çocukları kalırsa, amel defterleri hiç kapanmaz, kendilerine devamlı sevap yazılır. Ana babanın ölümünden sonra bir evlâdın onlara yapacağı ilk dua, onların cenâze namazını kılmaktır. Çünkü cenaze namazı ölü için bir duadan ibarettir. İyi bir evlat hayatı boyunca her fırsatta ana babasına dua eder. Kur'ân-ı Kerîm bir evlâdın ana babasına nasıl dua etmesi gerektiğini öğretir. Bu dualardan biri şöyledir:

"Yüce Rabbim! Onlar beni küçüklüğümde nasıl koruyarak büyüttülerse, sen de onlara öyle acı ve esirge!" [İsrâ sûresi (17), 24].

Hz. İbrâhim'in ana ve babası için yaptığı, **"Rabbenağfir-lî ve li-vâlideyye ve lil-mü'minîne yevme yekûmül hisâb** : Rabbim! Hesap sorulduğu gün beni, anamı babamı ve mü'minleri bağışla!" [İbrâhim sûresi (14), 41] duasını, namazlarımızda hep okuruz.

Hz. Nûh'un da ana ve babası için buna benzer bir duası vardır [Nûh sûresi (71), 28].

İkinci görev: Vasiyetlerini yerine getirmek. Hayatlarında yapmaya fırsat bulamadıkları veya ölümlerinden sonra yapılmasını uygun gördükleri bazı görevleri veya hayırları onlar adına yapmak gerekir.

Üçüncü görev: Akrabasıyla ilgilenmek. Diğer bir ifadeyle onlar sayesinde kendileriyle akrabalık bağı kurulan kimseleri görüp gözetmek. Baba tarafından amcalar, amca çocukları ve diğer yakınlar; anne tarafından dayılar, dayı çocukları ve diğer yakınlar bizim akrabamızdır.

Onlarla anne ve babamız sayesinde akraba olmuşuzdur. Bu akrabalığı devam ettirmek bizim görevimizdir. Gerektiğinde yardımlarına koşmak, zaman zaman hatırlarını sorup gönüllerini almak anne ve babamıza duyduğumuz sevgi, saygı ve bağlılığın bir göstergesidir.

Dördüncü görev: Ana ve babanın dostlarına iyilik ve ikram etmek. Ana ve babanın devamlı görüşüp konuştuğu, kendilerine yakınlık duyduğu kimseler; huyları, hayat görüşleri ve bazı alışkanlıklarıyla bize ana ve babamızı hatırlatırlar. Ana ve baba dostlarını görünce, ebeveynimizi görmüş gibi oluruz. Onlara iyilik etmekle, artık kendilerine ikramda bulunma şansını yitirdiğimiz ana ve babamıza ikram etmiş gibi oluruz.

Güzel dinimiz bize bu görevi vermekle, hâtıralara saygılı olmanın ve onları yaşatmanın güzelliğini de ortaya koymaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ana ve baba henüz hayattayken ve onların hayır dualarını alma fırsatı varken, bir evlat bu fırsatı iyi değerlendirmelidir.

2. Ölümlerinden sonra çocukları onlara dua etmeli ve Cenâb-ı Hak'dan günahlarını affetmesini dilemelidir.

3. Vasiyetlerini uygulamalı, dine ters düşmeyen arzularını yerine getirmelidir.

4. Akrabasıyla ilgiyi devam ettirmeli ve onları koruyup gözetmelidir.

5. Dostlarının hatırını sayıp onlara iyilik ve ikramda bulunmalıdır.

345- وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالت : ما غِرْتُ على أَحَدٍ مِنْ نِسَاءِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَا غِرْتُ على خديجة رضي اللَّه عنها . ومَا رَأَيْتُهَا قَطُّ ، ولَكنْ كَانَ يُكْثِرُ ذِكْرَهَا ، وَرُبَّمَا ذَبح الشَّاةَ ، ثُمَّ يُقَطِّعُهَا أَعْضَاء ، ثُمَّ يَبْعثُهَا في صدائِق خديجة ، فَرُبَّمَا قلتُ لَهُ : كَأَنْ لَمْ يكُن في الدُّنْيَا إِلاَّ خديجة ، فيقولُ : « إِنَّها كَانتْ وكَانَتْ وَكَانَ لِي مِنْهَا ولَدٌ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ وإنْ كَانَ لَيذبحُ الشَّاةَ ، فَيُهْدِي في خَلائِلِهَا مِنْهَا مَا يسَعُهُنَّ .

وفي روايةٍ كَانَ إِذَا ذَبحَ الشَّاةَ يَقُولُ : « أَرْسِلُوا بِهَا إِلى أَصْدِقَاءِ خَدِيجة » .

وفي روايةٍ قالت : اسْتَأْذَنَتْ هَالَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ أُخْتُ خَديجَة عَلَى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، فَعَرفَ اسْتِئْذَانَ خديجة ، فَارْتَاحَ لَذَلِك فقالَ : « اللَّهُمَّ هَالَةُ بِنْتُ خوَيْلِدٍ » .

قوْلُهَا : « فَارتَاحَ » هو بِالحاءِ ، وفي الجمْعِ بين الصحيحين لَلْحُمَيْدِي : « فَارْتَاعَ» بِالعينِ ومعناه :اهْتَمَّ بِهِ .

345. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Peygamber *aleyhisselâm*'ın hanımlarından hiçbirini Hatice'yi kıskandığım kadar kıskanmadım. Üstelik onu (Resûl-i Ekrem'in yanında) hiç görmedim. Fakat Resûl-i Ekrem onu sık sık anardı. Bir koyun kesip etini parçaladığında, çoğu zaman Hatice'nin dostlarına gönderirdi. Bazan (dayanamayıp) Resûl-i Ekrem'e:

- Sanki dünyada Hatice'den başka kadın kalmadı! derdim.

Resûl-i Ekrem:

- "O şöyle şöyleydi" diye özelliklerini sayar ve **"Çocuklarım ondan oldu"**, derdi.

Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 20; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 74-76. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 70, Menâkıb 70

Bir rivayete göre Hz. Âişe:

- Resûl-i Ekrem koyun kesecek olursa, Hatice'nin arkadaşlarına yeteri kadar gönderirdi, dedi.

Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 20; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 74

Başka bir rivayete göre ise Hz. Âişe şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem koyun kestiği zaman, **"Ondan Hatice'nin arkadaşlarına da gönderin"** derdi.

Müslim, Fezâilü's-sahâbe 75

Başka bir rivayete göre Hz. Âişe şöyle dedi:

Hatice'nin kızkardeşi Hâle Binti Huveylid birgün Resûlullah'ın huzuruna girmek için izin istemişti. Resûl-i Ekrem Hatice'nin sesini hatırladı ve:

"Allahım, bu Huveylid kızı Hâle!" diye heyecanlandı.

Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 20; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 78

Açıklamalar

Vefakârlık Resûl-i Ekrem Efendimiz'in en önde gelen özelliklerinden biriydi. Onun bu özelliği, ilk eşi ve çile yoldaşı Hz. Hatice'nin şahsında âdetâ billurlaşır. Zira Hz. peygamber, meleğin kendisine vahiy getirdiğini söylediği zaman, herkes ondan şüphelendi. Fakat Resûl-i Ekrem'i çok iyi tanıyan Hz. Hatice, hiç tereddüt etmeden ona imân etti. Malını mülkünü emrine verdi. Allah'ın Resûlü'nü bütün varlığıyla destekledi. Hayatlarının yirmi dört yılını birlikte yaşadıkları böyle bir hayat arkadaşını, öyle bir vefakâr elbette unutamazdı. İslâm'ın ilk günlerinde yaşadıkları sıkıntılar ve bu sıkıntılara birlikte göğüs germeleri unutulacak gibi değildi. İşte bu sebeple Nebiyy-i Muhterem Efendimiz onu her fırsatta anar, hâtırasını yâd ederdi.

Hatice annemizin fedakârlığına Cebrâil *aleyhisselâm* bile hayrandı. Bu vahiy meleği birgün Resûl-i Ekrem Efendimizle sohbet ediyordu. Hz. Hatice'nin elinde bir kapla gelmekte olduğunu haber verdi. Sonra da şunları söyledi:

- "Hatice yanına geldiği zaman, ona Rabbinden ve benden selâm söyle! Ona cennette inciden yapılmış bir saray verileceğini müjdele!" (Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 20).

Birini iyi taraflarıyla fazlaca anmak, ona duyulan sevgi ve bağlılığın en belirgin işaretidir. Bunu çok iyi bilen Hz. Âişe annemiz, Resûlullah'ın onu daha çok sevdiğini anlayarak kıskanmıştır. Onun: "Sanki dünyada Hatice'den başka kadın kalmadı!" demesi bu kıskançlığın en açık belirtisidir.

Kıskançlık duygusu Hz. Âişe'yi zaman zaman Hz. Hatice aleyhinde daha ağır konuşmaya sevketmiştir. Bir defasında Hatice annemizin kızkardeşi Hâle, Efendimiz'in huzuruna girmek için izin istemişti. Hâle'nin sesi Hz. Hatice'nin sesine çok benzediği için vefakâr eşini hatırlayıveren Resûl-i Ekrem Efendimiz âniden heyecanlandı ve:

- *"Allahım, bu Huveylid kızı Hâle!"* dedi.

Bu manzarayı gören Hz. Âişe dayanamadı:

- İhtiyarlıktan ağzının dişleri dökülmüş ve bir zamanlar ölüp gitmiş Kureyşli bir kocakarının nesini anıp duruyorsun? Allah sana onun yerine daha hayırlısını verdi, demişti. (Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 20; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 78). Daha hayırlı sözüyle de kendisini kasdetmişti. Hz. Âişe'nin bu sözünü yerinde bulmayan Resûlullah Efendimiz şunları söyledi:

- *"Hayır, Allah Teâlâ bana ondan daha hayırlısını vermedi. Halk bana inanmazken o inandı. Herkes bana yalancı derken o doğru söylediğimi kabul etti. Kimse bana bir şey vermezken o beni malıyla destekledi ve Cenâb-ı Hak bana ondan çocuklar ihsân etti"* (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 118).

Hz. Hatice aleyhindeki sözleriyle Resûl-i Ekrem Efendimiz'i üzdüğünü gören Hz. Âişe çok pişman oldu: "Seni gönderen Allah'a yemin ederim ki, bundan sonra onu sadece hayırla anacağım", diye özür diledi.

"Çocuklarım ondan oldu" sözüyle Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem,* Mâriye'den doğan oğlu İbrahim dışındaki bütün çocuklarını Hz. Hatice'nin dünyaya getirdiğini anlatmak istemiştir. Cihân kadınlarının sultanı Ümmü'l-Haseneyn Hz. Fâtıma'nın annesi, Resûl-i Kibriyâ'nın gönlünde işte böyle bir yere sahipti. (Hz. Hatice hakkında daha fazla bilgi için bk. TDV İslâm Ansiklopedisi, XV, Hatice maddesi)

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir dostun, sevgilinin ölümüyle herşey sona ermemelidir. Güzel hâtıralar anılmalı, sevgiler gönülde yaşatılmalıdır.
2. Hz. Hatice annemiz Resûlullah'a ve onun getirdiği dine bütün gönlüyle bağlıydı. Her şeyini bu uğurda seve seve harcadı. İşte bu sebeple onu hem Allah hem de Resûlullah sevdi.

346– وعن أَنس بن مالكٍ رضي اللَّه عنه قال : خَرَجْتُ معَ جرير بن عبدِ اللَّه الْبَجَليِّ رضي اللَّه عنه في سَفَرٍ، فَكَانَ يَخْدُمُني فقلتُ لَهُ: لا تَفْعلْ، فقال : إِنِّي قَدْ رَأَيْتُ الأَنصارَ تَصْنَعُ برسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم شَيْئاً آلَيْتُ عَلى نَفْسي أَنْ لا أَصْحبَ أَحداً مِنْهُمْ إِلاَّ خَدمْتُهُ متفقٌ عليه.

346. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Cerîr İbni Abdullah el-Becelî ile bir yolculuğa çıkmıştım. (Benden yaşlı olduğu hâlde) Cerîr bana hizmet ediyordu. Ona:

- Böyle yapma! deyince bana şunları söyledi:

- Ben ensarın Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e pek çok hizmet ettiğini gördüm ve kendi kendime "Şâyet ensardan biriyle arkadaşlık edersem ben de ona hizmet edeceğim" diye yemin etmiştim.

Buhârî, Cihâd 71; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 181

Açıklamalar

Cerîr İbni Abdullah el-Becelî hazretleri Yemen'deki Becîle kabilesinin reisiydi. Hicretin 10. yılı Ramazan ayında, yani Peygamber Efendimiz'in vefâtından üç ay kadar önce, 150 kişilik bir heyetle Medine'ye gelerek müslüman oldu. Peygamber Efendimiz'i çok sevdi. Efendimiz de onu sever ve kendisini her gördüğünde tebessüm ederdi.

Cerîr İbni Abdullah el-Becelî daha sonraları Sâsânîlere karşı yapılan savaşlarda büyük kahramanlıklar gösterdi, birçok şehir onun gösterdiği yiğitlik sâyesinde fethedildi. Son derece yakışıklı bir sahâbî idi. Hz. Ömer onun "bu ümmetin Yûsuf'u" olduğunu söylerdi. 51 (671) yılında Cezîre'deki Karkîsîyâ'da vefat etti.

Cerîr *radıyallahu anh*, ensâr dediğimiz Medineli müslümanların Peygamber Efendimiz'e nasıl hizmet ettiklerini görmüş ve onlara hayran kalmıştı. Gönlünde ensâra karşı derin bir sevgi uyandı ve kendi kendine, "Şayet ensardan biriyle arkadaşlık edersem, ben de ona hizmet edeyim" diye söz verdi. Bu fırsat birgün eline geçti. Hem de Kâinâtın Güneşi'ne çocukluk ve gençlik dönemlerinde tam on yıl süreyle herkesten çok hizmet etmiş olan Enes *radıyallahu anh* ile yol arkadaşı oldu. *Sahîh-i Buhârî*'deki rivayette açıkca görüldüğü üzere, Enes *radıyallahu anh* kendisinden yaşca küçüktü. Mütevâzi bir insan olan Cerîr, Enes'e hizmet etmekten derin zevk duydu.

Hadîs-i şerîfimiz, ikrâm edilmeye lâyık olan muhterem insanlara saygıda kusur etmemeyi, onları hoş tutmayı tavsiye etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'e hizmet eden kimseler, her türlü hürmete ve ikrâma lâyık insanlardır.
2. Resûlullah'ı seveni sevmek, ona saygısızlık edenden nefret etmek dinî bir görevdir.
3. Cerîr İbni Abdullah hazretleri kavminin reisi ve kahraman bir sahâbî olduğu hâlde tevâzuu elden bırakmazdı.

43- باب إكرام أهل بيت رسول الله صلى الله عليه وسلم وبيان فضلهم

EHL-İ BEYT'E SAYGI
HZ. PEYGAMBER'İN EHL-İ BEYTİNE SAYGI VE ONLARIN ÜSTÜNLÜKLERİ

Âyetler

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

1. "Ey Ehl-i beyt! Allah Teâlâ sizden günâhı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."
Ahzâb sûresi (33), 33

Allah Teâlâ Peygamber'inin hanımlarına ve çocuklarına seslenerek, şan ve şereflerini kirletebilecek günahlardan onları uzaklaştırmak istediğini ve kendilerini tertemiz yapmayı arzu ettiğini belirtiyor. Bu âyette olduğu gibi, bundan önceki dört âyette ve bu âyetin devamında Peygamber Efendimiz'in hanımlarına hitap edildiği görülmektedir. İşte bu sebeple Ehl-i beyt denince öncelikle Resûlullah'ın hanımları hatıra gelir. Aşağıdaki hadiste Ehl-i beyt deyiminin içine Peygamber Efendimiz'in hanımları, çocukları, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile damadı Hz. Ali'nin girdiği açıklanacaktır.

Peygamber’ini günahlardan koruyan Allah Teâlâ, onun aile fertlerinin de günahlardan arınmalarını ve kendi huzuruna tertemiz gelmelerini diliyor. Peygamber yakını olduklarını düşünerek diğer insanlara da örnek olacak tarzda mükemmel bir hayat sergilemelerini istiyor.

ذَلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ

2. “Kim Allah Teâlâ’nın dinine saygı gösterirse, şüphesiz bu tutum o kimselerin müttakî olduğunu gösterir.” Hac sûresi (22), 32

Âyet-i kerîmede “Allah Teâlâ’nın dini” ifadesiyle, burada özellikle hac ibadeti ve bu esnada kurban edilecek hayvanlar kastedilmektedir. Hacıların iyi ve semiz hayvanları satın almaları, bu hayvanlara iyi davranmaları ve onları “bismillâh” diyerek kesmeleri istenmektedir. Bu esaslara saygılı davranmanın bir takvâ işareti olduğu ve ancak temiz bir kalbe sahip kimselerin dine ve din esaslarına saygı göstereceği belirtilmektedir.

Bu özel mânanın dışında âyet-i kerîmeye genel olarak baktığımızda, Allah’ın dinine yani emir ve yasaklarına ancak müttakîlerin saygılı davrandığını öğrenmekteyiz. O halde Allah Teâlâ’nın buyruklarına önem vermeyen kimselerin ona karşı saygısızlık etmiş olacağı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Hadisler

347– وعن يزيد بن حيَّانَ قال : انْطَلَقْتُ أَنا وحُصيْنُ بْنُ سَبْرَةَ ، وعمْرُو بن مُسْلِمٍ إِلى زَيْدِ بْنِ أَرقَمَ رضي اللَّه عنهم ، فلَمَّا جَلسْنا إِلَيهِ قال له حُصيْنٌ : لَقَد لَقِيتَ يَا زيْدُ خَيْراً كَثِيراً ، رَأَيْتَ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وسمِعْتَ حَدِيثَهُ ، وغزَوْتَ مَعَهُ، وَصَلَّيتَ خَلْفَهُ : لَقَدْ لَقِيتَ يا زَيْدُ خَيْراً كَثِيراً ، حَدِّثْنَا يا زَيْدُ ما سمِعْتَ مِنْ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . قال : يا ابْنَ أَخِي واللَّهِ لَقَدْ كَبِرت سِنِّي ، وقَدُم عهْدِي ، ونسِيتُ بعْضَ الذي كنتُ أَعِي مِنْ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، فَمَا حَدَّثْتُكُمْ ، فَاقْبَلُوا ، وَمَالا فَلا تُكَلِّفُونِيهِ ثُمَّ قال : قام رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَوْماً فِينَا خطِيباً بِمَاءٍ يُدْعي خُمّاء بَيْنَ مكَّةَ وَالمدِينَةِ ، فَحَمِدَ اللَّه ، وَأَثْنَى عَلَيْه ، ووعَظَ، وَذَكَّرَ ، ثُمَّ قَالَ : «أَمَّا بعْدُ : أَلا أَيُّهَا النَّاسُ ، فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ رسولُ ربي فَأُجيبَ ، وأَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ : أَوَّلهُما كِتابُ اللَّهِ ، فِيهِ الهُدى وَالنُّورُ ، فَخُذُوا بِكِتابِ اللَّه ، وَاسْتَمْسِكُوا به» فَحثَّ على كِتَابِ اللَّه ، ورغَّبَ فِيهِ . ثمَّ قَالَ « وأَهْلُ بَيْتِي ، أُذَكِّرُكم اللَّه في أهلِ بيْتِي ، أذَكِّرُكم اللَّه في أهلِ بيتي » فَقَالَ لَهُ حُصَيْنٌ : ومَنْ أَهْلِ بَيْتِهِ يا زيْدُ ؟ أليس نساؤُه من أهلِ بيتِهِ ؟ قال : نساؤُه منْ أهلِ بيتِهِ وَلَكِن أَهْلُ بيْتِهِ منْ حُرِمِ الصَّدقَة بعْدَهُ ، قَال : ومَنْ هُم؟ قَالَ : هُمْ آلُ عليٍّ ، وآلُ عَقِيلٍ ، وآلُ جَعْفَر ، وَآلُ عبَّاسٍ ، قَالَ : كُلُّ هُؤلاءِ حُرِمَ الصَّدقَةَ ؟ قَالَ : نعَمْ . رواه مسلم .

وفي روايةٍ : « أَلا وَإِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقْلَيْن : أَحدُهَما كِتَابُ اللَّه وَهُو حبْلُ اللَّه، مَنِ اتَّبعه كَانَ عَلَى الهُدى ، ومَنْ تَرَكَهُ كانَ على ضَلالَةٍ » .

347. Yezîd İbni Hayyân şöyle dedi:

Birgün Husayn İbni Sebre ve Amr İbni Müslim ile beraber Zeyd İbni Erkam'ın evine gittik. Yanına oturduğumuzda Husayn İbni Sebre dedi ki:

- Zeyd! Sen pek çok lutfa nâil olmuş bir kimsesin. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i gördün, sözünü dinledin, onunla birlikte savaşlara katıldın ve arkasında namaz kıldın. Doğrusu büyük saâdete erdin, Zeyd! Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den duyduklarını bize de anlat!

Bunun üzerine Zeyd şunları söyledi:

- Yiğenim! Vallahi çok yaşlandım. Aradan çok zaman geçti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den duyup öğrendiklerimin bir kısmını unuttum. Bu sebeple size anlattıklarımı öğrenin. Anlatmadıklarım hususunda da beni zorlamayın.

Zeyd sözlerine devamla dedi ki:

Birgün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Mekke ile Medine arasındaki Hum suyu başında ayağa kalkarak bize bir konuşma yaptı. Allah'a hamd ü senâdan sonra bize öğüt verdi. Sonra da şöyle buyurdu:

- "Ey insanlar! Ben de bir insanım. Yakında Rabbimin elçisi bana da gelecek ve ben onun dâvetine uyup gideceğim. Size iki önemli şey bırakıyorum. Biri, insanı doğruya götüren bir rehber ve nur olan Allah'ın Kitâbı Kur'an'dır. Ona yapışın ve sımsıkı sarılın!"

Peygamber aleyhisselâm Kur'an'a sarılma ve ona bağlanma konusunda tavsiyelerde bulundu. Sonra sözüne şöyle devam etti:

"Size bir de Ehl-i beyt'imi bırakıyorum. Allah'dan korkun da Ehl-i beyt'ime saygılı davranın! Allah'dan korkun ve Ehl-i beyt'ime saygılı davranın!."

Husayn İbni Sebre:

- Zeyd! Peygamber'in Ehl-i beyt'i kimdir? Hanımları da Ehl-i beyt'inden değil midir? diye sorunca Zeyd dedi ki:

- Hanımları da Ehl-i beyt'indendir. Fakat onun asıl Ehl-i beyt'i, kendisinden sonra da sadaka almaları haram olanlardır.

Husayn:

- Sadaka almaları haram olanlar kimlerdir? diye sordu.

Zeyd:

- Ali'nin ailesi, Akîl'in ailesi, Ca`fer'in ailesi ve Abbas'ın ailesidir, dedi.

Husayn:

- Bunların hepsine sadaka almak haram mıdır? diye sorunca Zeyd İbni Erkam:

- Evet, cevabını verdi. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 36

Bir başka rivayete göre Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

- "Size iki önemli şey bırakıyorum. Bunlardan biri Allah'ın Kitâb'ıdır. O Allah'ın ipidir. Ona yapışan doğru yolu bulur. Onu bırakan da yolunu sapıtır." Müslim, Fezâilü's-sahâbe 37

Zeyd İbni Erkam

Medineli bir yetimdi. Onu Abdullah İbni Revâha hazretleri himâyesine alıp büyüttü. Uhud Gazvesi'ne katılmak isteyen Üsâme ve Abdullah İbni Ömer gibi çocuklardan biri de Zeyd'di. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem onları küçük bulduğu için savaşa katılmalarına izin vermedi. Hicretin sekizinci yılında yapılan Mûte Savaşı'na Abdullah İbni Revâha'nın terkisine binerek gitti. Daha sonraları Resûlullah Efendimiz'le birlikte on yedi gazvede bulundu.

Zeyd İbni Erkam'dan söz edip de onun hayatındaki şu önemli sahneyi anlatmamak olmaz:

Kerbelâ'da Hz. Hüseyin şehid edilip kesik başı Kûfe ve Basra vâlisi Ubeydullah İbni Ziyâd'ın önüne getirildiği zaman Zeyd İbni Erkam da orada bulunuyordu. İbni Ziyâd elindeki deynekle Hz. Hüseyin'in ön dişlerine vurmaya başlayınca Zeyd dayanamadı:

- Çek şu deyneğini! Ben o dişleri Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in öptüğünü gözlerimle gördüm, dedi ve bu gaddarlık karşısında hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Vâli İbni Ziyâd onun bu sözlerine kızdı:

- Eğer yaşını başını almış bir ihtiyar olmasaydın boynunu vururdum, diye çıkıştı.

Zeyd İbni Erkam böyle gürültülere pabuç bırakacak adam değildi. O haksızlık karşısında susmanın dilsiz şeytanlık olduğunu Resûlullah'dan öğrenmiş bir insandı. Kalkıp giderken oradakilere şöyle haykırdı:

- Ey Araplar! Siz bundan sonra birer kölesiniz. Siz Fâtıma'nın oğlunu şehid ettiniz, (vali İbni Ziyâd'ı kastederek) Mercâne'nin oğlunu da kendinize emir ve hâkim yaptınız. Halbuki o sizin hayırlılarınızı öldürmüş, kötülerinizi de kendisine kul yapmak istemiştir. Siz bu zillete razı oldunuz. Zillete razı olan kahrolsun!..

Peygamber Efendimiz'den doksan hadis rivayet etmiş olan Zeyd İbni Erkam bu yürekler yakan Kerbelâ hâdisesinden beş yıl sonra 66 (685) yılında Kûfe'de vefat etti. Allah ondan razı olsun.

Bu hadîs-i şerîfi Zeyd İbni Erkam'dan rivayet eden Yezîd İbni Hayyân, ise Kûfeli muhaddis bir tâbiîdir.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz Vedâ Haccı'ndan Medine'ye dönerken, **Hum** suyu başında ashâbına va`z ve nasihat etti. Konuşmasının bir yerinde onlara, ömrü tamamlanınca bütün insanlar gibi kendisinin de dünyaya vedâ edip gideceğini ve Allah Teâlâ'nın huzuruna varacağını söyledi. Konuşmasına şöyle devam etti:

"Size iki önemli şey bırakıyorum. Biri, insanı doğruya götüren bir rehber ve nur olan ***Allah'ın Kitâbı Kur'an***'dır. Ona yapışın ve sımsıkı sarılın!".

Burada Peygamber Efendimiz, Kur'ân-ı Kerîm gibi bir rehberden mahrum olan insanlığın, karanlıklar içinde bocalayıp duran ve nereye gideceğini bilemeyen zavallı bir

kalabalıktan ibaret olduğunu belirtiyor. Allah Teâlâ'nın bu kuru kalabalığa acıdığını ve gidecekleri yolu aydınlatmak için onlara bir ışık kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'i gönderdiğini, onun aydınlığını izleyenlerin, varılması gereken hedefe kolaylıkla varacaklarını hatırlatıyor.

Bir başka rivayete göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Kur'ân-ı Kerîm'den bahsederken:

"O Allah'ın ipidir. Ona yapışan doğru yolu bulur. Onu bırakan da yolunu sapıtır" (Müslim, Fezâilü's-sahâbe 37) buyurmuştur. Demekki doğru yolu bulmak ve hedefe varmak için Kur'an'a sımsıkı sarılmak gerekir. Ona sımsıkı sarılanlar, yâni hayatlarını ona ve onun prensiplerine göre proğramlayanlar güçlenirler; ilerlemeye ve yükselmeye devam ederler. Onu ellerinden bırakanlar veya Kur'an ipine tutunduklarını sanıp ellerini gevşetenler, ilerlemek bir yana, yerlerinde bile saymaz, uçurumdan aşağı hızla yuvarlanırlar. İlâhî emânete sahip çıkmamanın cezasını pek acı şekilde öderler.

Resûlullah Efendimiz ashâbına ikinci bir emanetinden bahisle şöyle buyuruyor:

"Size bir de ***Ehl-i beyt****'imi bırakıyorum. Allah'dan korkun da Ehl-i beyt'ime saygılı davranın. Allah'dan korkun ve Ehl-i beyt'ime saygılı davranın."*

Hadisin bazı rivayetlerine göre Hz. Peygamber Ehl-i beyt'e hürmet edilmesine dair tavsiyesini üç defa tekrarlamıştır.

Ev halkı anlamına gelen **Ehl-i beyt kimlerdir?**

Ehl-i beyt'in kimlerden meydana geldiği âlimler arasında, özellikle sünnîlerle şiîler arasında uzun tartışmalara yol açmıştır. Ehl-i beyt'in kim olduğunu sadece en güvenilir hadîs-i şerîflere bakarak belirlemeye çalışalım:

Yukarıdaki Hadis-i şerif, Ehl-i beyt konusundaki en sağlam hadislerden biridir. Bu hadiste Zeyd İbni Erkam'a:

- Peygamber'in Ehl-i beyt'i kimdir? Hanımları da Ehl-i beyt'inden değil midir? diye sorulduğunu, onun da:

- Evet, hanımları da Ehl-i beyt'indendir. Fakat onun asıl Ehl-i beyt'i, kendisinden sonra da sadaka almaları haram olan Ali, Akîl, Ca`fer ve Abbâs'ın aileleleridir dediğini gördük. Demekki **Hz. Peygamber'in hanımları onun ehl-i beytindendir.** Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hanımlarının onun ehl-i beyt'inden olduğunu şu hadîs-i şerîf de açıkca göstermektedir:

Efendimiz Zeyneb Binti Cahş vâlidemizle evlendiği gün, Hz. Âişe'den başlamak üzere hanımlarının odalarını birer birer dolaştı ve:

- *"Allah'ın selâmı ve rahmeti üzerinize olsun, Ehl-i beyt!"* diye selâm verip hatırlarını sordu. Herbir hanımı:

- Allah'ın selâmı ve rahmeti senin de üzerine olsun. Eşini nasıl buldun? Allah mübarek etsin, diye onu tebrik ettiler (Buhârî, Tefsîru sûre (33) 8).

Bu ve benzeri hadisleri bir yana koyan şiîler, Ehl-i beyt'in Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile onların nesillerinden gelen kimseler olduğunu ileri sürerler. Dayanakları da şu hadistir:

Bir sabah Peygamber aleyhisselâm siyah yünden yapılmış nakışlı bir örtüye (abaya) bürünüp evden çıktı. Yanına sırasıyla Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fâtıma ve Hz. Ali geldiler. Hepsini de örtünün içine aldıktan sonra Ahzâb sûresinin 33. âyetini okudu:

“Ey Ehl-i beyt! Allah Teâlâ sizden günahı gidermek ve sizi terte-miz yapmak istiyor” (Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 61).

Sahîh-i Müslim’de yer alan bu hadis de sahihtir. Sadece bu hadise sarılıp Ehl-i beyt’in **Ehl-i abâ** da denilen Hz. Peygamber ile bu dört kişiden ibaret olduğunu söylemek ve güvenilir diğer hadislere değer vermemek nasıl doğru olabilir? Mâdemki yukarıdan beri zikrettiğimiz hadislerin hepsi de sağlam ve sahih hadislerdir; şu hâlde bu rivayetlerin hepsini bir arada düşünmek ve Resûl-i Ekrem Efendimiz’in Ehl-i beyt’inin:

Bütün hanımları,

Kızı Hz. Fâtıma,

Torunları Hz. Hasan ve Hüseyin ile

Amcası Hz. Abbas ve amcazâdeleri Hz. Ali, Akîl ve Ca`fer’in ailelerinden ibaret olduğunu kabul etmek gerekir.

Ehl-i beyt, bu ümmete Peygamber emanetidir. Onları sevmek, saymak, sevilip sayılmalarını temin etmek her mü’minin görevidir.

Peygamber Efendimiz’e ve onun yakınlarına sadaka almanın ve sadaka edilmiş bir şeyi yemenin neden yasaklandığını 300 nolu hadîs-i şerîfte görmüştük. Efendimiz sadakayı malın mânevî kiri saydığı için onu hem kendisi yememiş, hem de soyundan gelenlerin yemesini doğru bulmamıştır. Soyuna sadakayı haram kılarken Resûl-i Ekrem Efendimiz’in birinci plânda düşündüğü husus şu olmalıdır: Kendisi vefat ettikten sonra ümmeti onun soyuna büyük değer verecek ve onların ellerini sıcak sudan soğuk suya vurmalarını istemeyecekti. Belki onlardan bazıları Hz. Peygamber’in soyundan gelmiş olmayı kötüye kullanacak, halkın sırtından geçinmek isteyecekti.

Âyet-i kerîmede belirtildiği üzere bütün peygamberler ümmetlerinden maddî çıkar beklememişler, mükâfatlarını Allah’dan umduklarını söylemişlerdir. Hayatı boyunca halktan menfaat ummayan, tam aksine elinde avucunda ne varsa insanlara dağıtan Resûl-i Ekrem Efendimiz, soyundan gelenlere sadakayı yasaklamak suretiyle, onların Peygamber yakını olmayı kötüye kullanmalarına imkân vermemiştir. Bu hadisi 713 numarayla tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber *aleyhisselâm* bize iki emânet bırakmıştır. Bunlardan biri Kur’ân-ı Kerîm’dir. Yaşadığımız sürece onu kendimize rehber edineceğiz. Buyruklarına uyup yasaklarından uzak duracağız.
2. Kur’an’a sarılan müslümanlar yükselmeye devam eder. Kur’an’a uygun yaşamayanlar perişan bir hayat sürerler.
3. Peygamberimiz’in bıraktığı ikinci emânet, onun Ehl-i beyt’idir. Eh-l-i beyt’i Peygamberimiz’in hâtırası diye her zaman sevip sayacağız.
4. Ehl-i beyt’ten olanlar, hiç kimseden sadaka kabul etmezler.

348– وعَن ابنِ عُمرَ رضي اللَّه عنهما ، عن أبي بَكْر الصِّدِّيق رضي اللَّه عنه مَوْقُوفاً عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ :
ارْقُبُوا مُحَمَّداً صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فِي أَهْلِ بيْتِهِ ، رواه البخاري .

348. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* Ebû Bekri’s-Sıddîk *radıyallahu anh*’ın şöyle buyurduğunu rivayet etti:

Ehl-i beyt’ini sevip sayma konusunda Peygamber *aleyhisselâm*ın emrini tutunuz. Buhârî, Fezâilü’s-sahâbe 12, 22

Açıklamalar

Bir önceki hadîs-i şerîfte, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in Vedâ Haccı’ndan Medine’ye dönerken, Hum suyu başında konakladığını ve orada ashâbına hitâben bir konuşma yaptığını görmüştük. Efendimiz bu konuşmada ashâbına iki şey bıraktığını söyleyerek onlara değer veril-mesini istemişti. Bunlardan biri Kur’ân-ı Kerîm’di. Bıraktığı diğer emaneti de şöyle belirtmişti:

“Ashâbım! Size bir de Ehl-i beyt’imi bırakıyorum. Allah’dan korkun da Ehl-i beyt’ime saygılı davranın. Allah’dan korkun da Ehl-i beyt’ime saygılı davranın.”

İşte Hz. Ebû Bekir’in müslümanlara hatırlattığı Peygamber emri budur. Hz. Ebû Bekir bu sözüyle Ehl-i beyt’e saygı göstermek gerektiğini, onları incitmenin ve gönüllerini kırmanın Resûlullah’a saygısızlık anlamına geleceğini anlatmaktadır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz birçok hadîs-i şerîfinde hanımlarının değerini ortaya koymuş, kızı Hz. Fâtıma’ya ve torunlarına duyduğu sevgiyi dile getirmiştir.

Herkesin bildiği bir gerçek var: Birini seven, onun sevdiklerini de sever. İşte bu sebeple Ehl-i beyt’e gönlümüzün en derin köşesini açmak bizim için sadece bir görev değil, aynı zamanda bir bahtiyarlık vesilesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz Ehl-i beyt’ine saygılı olmamızı emretmiştir.
2. Peygamber *aleyhisselâm*’ı seven her mü’min, onun Ehl-i beyt’ini de sevip saymak durumundadır.

44- باب توقير العلماء والكبار وأهل الفضل

وتقديمهم على غيرهم ، ورفع مجالسهم ، وإظهار مرتبتهم

ÂLİMLERE SAYGI

ÂLİMLERE, BÜYÜKLERE VE FAZİLET SAHİBİ KİŞİLERE SAYGI GÖSTERMEK, ONLARI BAŞKALARINA ÜSTÜN TUTMAK, TOPLANTILARDA ÖNE GEÇİRMEK VE ÜSTÜNLÜKLERİNİ BELİRTMEK, TAKDİR ETMEK

Âyet

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ

1. “De ki, bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu? Bunu ancak akıl sahipleri anlar.” Zümer sûresi (39),9

İnsanları birbirinden ayıran ve farklı kılan maddî ve mânevî birtakım özellikler vardır. Kişiler toplum içinde bu özelliklere göre muamele görürler. Âyet-i kerîme, insanlar arasındaki

farkın asıl sebebini **ilim** olarak tesbit ve ilân etmektedir. Hem de çok çarpıcı bir soru ile; **“Bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu?”**

“Bilenler”, ilim sahibi olup bu bilgileriyle amel edenler, yani ilimlerini yaşayanlardır. İlmiyle amel edip ondan yararlanmayanlar ise, **“bilmeyenler, câhiller”** gibidirler. O halde toplum içinde görecekleri itibar ve muamele de ona göre olacaktır.

“**İlim, rütbe ve ünvanların en yükseğidir.**” Binaenaleyh bilenlere mevki ve rütbelerine göre saygı göstermek gerekmektedir. Böylece toplumda bilginin ve bilen insanların saygınlığı korunmuş olur.

Aslında “bilen kişi” gerektiği şekilde itibar görmese bile pek bir şey kaybetmez. Zira “ilim” bizâtihi bir değerdir. Ancak değerin kıymetini bilmeyen toplumlar, yeni değerler üretemezler. Bu nankörlüklerini pahalıya öderler.

İslâm toplumu değere saygı toplumudur. Herkese lâyık olduğu mevki ve yeri verir. Bilen ile bilmeyeni asla bir tutmaz. Bu sebeple İslâm toplumunda her bilgi sahibinin bir saygınlığı vardır.

Bu âyet sırf “ilim”den kaynaklanan seviye farkının her yerde ve her zaman dikkate alınması gereğine işâret etmektedir.

Hadisler

349– وعن أبي مسعودٍ عُقبةَ بنِ عمرٍو البدريِّ الأنصاريِّ رضي اللَّهُ عنه قال: قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكتَابِ اللَّهِ ، فَإِنْ كَانُوا في الْقِراءَةِ سَواءً ، فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ ، فَإِنْ كَانُوا في السُّنَّةِ سَوَاءً ، فَأَقْدمُهُمْ هِجْرَةً ، فَإِنْ كانُوا في الهِجْرَةِ سَوَاءً ، فَأَقْدَمُهُمْ سِنّاً وَلا يُؤمَّنَّ الرَّجُلُ الرَّجُلَ في سُلْطَانِهِ ، وَلا يَقْعُدُ في بيْتِهِ على تَكْرِمتِهِ إِلاَّ بِإِذْنِهِ» رواه مسلم .

وفي روايةٍ لَهُ : « فَأَقْدمُهُمْ سِلْماً » بَدل « سِنًّا » : أَيْ إِسْلاماً .

وفي رواية : يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤهُمْ لِكتَابِ اللَّهِ ، وأَقْدمُهُمْ قِراءَةً ، فَإِنْ كَانَتْ قِراءَتُهُمْ سَواءً فَيَؤُمُّهم أَقْدمُهُمْ هِجْرةً ، فَإِنْ كَانوا في الهِجْرَةِ سواء ، فَلْيُؤمَّهُمْ أَكْبرُهُمْ سِناً » .

والمرادُ « بِسُلْطَانِهِ » محلُّ ولايتِهِ ، أَوْ المَوْضعُ الذي يخْتَصُّ به . « وَتَكْرِمتُهُ» بفتحِ التاءِ وكسر والراءِ : وهِي ما يَنْفَرِدُ بِهِ مِنْ فِراشٍ وسرِيرٍ ونحْوِهِما .

349. Ebû Mes’ûd Ukbe İbni Amr el-Bedrî el-Ensârî *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Cemaata Kur’an’ı en iyi bilen ve okuyanları imam olsun. Kur’an bilgisinde eşit iseler, sünneti en iyi bilen; eğer sünnet bilgisinde de denk olurlarsa, önce hicret etmiş olan; hicret etmekte de aynı iseler, yaşca en büyükleri imam olsun. Hâkim ve yetkili

olduğu yerde kişiye, izni olmadıkça bir başkası imam olmaya kalkmasın. Hiç kimse, başkasının evinde, izni olmadıkça ev sahibinin özel yerine oturmasın." Müslim, Mesâcid 290

Müslim'in bir rivayetinde, "**yaşca en büyük olan**" yerine "**ilk evvel müslüman olan**" kaydı bulunmaktadır.

Yine bir rivâyette (Müslim, Mesâcid 291), **"Cemaata, Allah'ın kitabını en iyi bilen ve kıraatta en ileri gelen imam olsun. Eğer okuyuşları aynı ise, önce hicret eden imam olsun. Eğer hicrette de aynı iseler, yaşça en büyükleri imam olsun"** buyurulmuştur.

Açıklamalar

Bilindiği gibi namaz, dinimizde baş ibadettir. Namazda öne geçip imamlık yapacak olan kimsenin vasıfları büyük önem taşımaktadır. Bu konudaki öncelikler, diğer konularda da gözetilecek hususlardır. Yani İslâm toplumunda kişilere verilen önem, imamlık vasıflarıyla yakından ilgilidir. Hadisimiz İslâm sisteminin temelinde mevcud olan bu saygı ve takdir sıralamasına dikkatimizi çekmektedir.

"**Akrauhum li kitâbillah**" ifâdesi, "Allah'ın kitabını en iyi bilen, en çok ezberlemiş olan ve en iyi anlayan" mânâsına gelmektedir. Yoksa "en güzel okuyan" demek değildir. Bunun böyle olduğunu ikinci rivayette açıkca görmekteyiz. Orada "akrauhum li kitâbillah ve akdemuhum kırâeten" buyurulmuştur. Ayrıca, ashâb-ı kirâm arasında Kur'ân-ı Kerîm'i pek güzel okuyan Übeyy İbni Kâ'b, Muâz, Zeyd İbni Sâbit ve Ebû Zeyd gibi zevât varken Peygamber Efendimiz, Hz. Ebû Bekir'in cemaata imam olmasını ısrarla emretmiştir. Bu da gösteriyor ki, özellikle namaz ibâdeti için Kur'an bilgisi, kırâat güzelliğinden önde gelmektedir. Tabiatıyla kırâat, namazın sıhhatini bozacak durumda ise, bilgili olmak hiçbir şey ifâde etmez. O takdirde kırâatı daha düzgün olan, bilgisi üstün olana tercih edilir. Mezheplerin her birinin imamlıkta tercih sistemleri ile ilgili görüşleri az-çok farklılık göstermektedir. Bu farkları belirtmenin yeri burası değildir. Fıkıh kitaplarından öğrenilebilir.

Sevgili Peygamberimiz, Kur'an bilgisi ve kırâatından sonra sünneti en iyi bilenlerin öne geçirilmesini emretmiştir. Zirâ sünnet bilgisi İslâm'ı yaşamakta yegâne yoldur.

Üçüncü sırada hicrette önceliği olanlar gelmektedir. Hicret ölçüsü, bugün için geçerliliğini kaybetmiş gözükmektedir. Ancak meselâ dâr-ı harbte müslüman olmuş sonra da İslâm toplumuna göç etmiş kimseler arasında bir seçim yapılsa, diğer özelliklerde eşit olmaları halinde müslümanlar arasında en çok kalan kimse tercih edilir. Ya da biri göç edip gelmiş, diğeri müslüman toplum içinde yetişmiş iki kişinin Kur'an ve Sünnet bilgisiyle ve kırâatta eşit olmaları halinde, İslâm toplumunda yetişmiş olan tercih edilir.

Hicret'in, özellikle İslâm'ın kuruluş döneminde, yani Hz. Peygamber'in Medine'yi teşriflerinden sonra herkese farz olması, önce hicret edenlerin sonrakilere göre önde tutulmasına vesile olmaktaydı. Bu sebeple İslâm'da muhacirler, daima ensardan önde tutulmuşlar, önce zikredilmişlerdir.

Hadisteki sıralamada "önce müslüman olmak" veya "yaşca en büyük olmak" dördüncü sırada yer almaktadır. Bu iki husus birbirinin yerine de zikredilmiştir. Aslında "önce müsülüman olmak", daha çok asr-ı saâdet için, "yaşca en büyük olmak" da bütün zamanlar için geçerlidir. İmamlık gibi ağır bir sorumluluk için hadisimizde sayılan bu ölçülerin her birinin ne kadar önemli olduğu ortadadır. Her biri hakkında uzun uzun açıklamalarda bulunmak mümkündür. Ancak, bizim buradaki konumuz imâmet değil, toplumda âlimlere, büyüklere, fazilet sahibi kişilere saygı gösterip onları önde tutmak, toplumun onları örnek almalarını sağlayıcı davranışlarda bulunmaktır.

Ayrıca hadisimizin son kısmında yer alan iki cümle beşerî ilişkiler bakımından oldukça önemlidir. Bir insanın, hâkim ve yetkili olduğu yerde önüne geçilmemesi lâzımdır. Bu onun, idare ettiği kişiler nezdindeki itibarı açısından pek ehemmiyetlidir. Resûl-i Ekrem Efendimiz, bu noktaya işaret etmekte, kişinin izni olmadan, sorumluluk sahasında önüne geçilmemesini, ona imamlık yapılmamasını, aynı şekilde ev sahibinin evinde oturmayı alışkanlık haline getirdiği yere oturulmamasını, izin vermedikçe evinde ona imam olmaya kalkışılmamasını tenbih etmektedir. Bütün bunlar yönetimde ve beşeri ilişkilerde hem psikolojik hem de sosyolojik bakımdan pek yerinde tavsiyelerdir. Yetkili kişinin veya ev sahibinin, kendisinden daha bilgili ve faziletli insanları gözetleyip onları öne geçirmesi ise tabiatıyla bir fazilettir. Fakat herşeyden önce kendisinin sorumluluk ve haklarına saygı gösterilmesi hakkıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm bir değerler sistemidir. İslâm toplumu da bu değerlere ve önceliklere saygı göstermekle yükümlüdür.
2. Kur'an bilgisi, sünnet bilgisi, hicret ve yaşca büyük olmak gibi ölçüler imamlıkta dikkate alınacak tercih sebepleridir.
3. Sultan, mescidin imamı ve ev sahibi imamlık yapmaya herkesten daha lâyıktır. Ancak bunların yetki verdikleri kimse, kendileri adına imamlık yapabilir.
4. Hz. Ebû Bekir, Kur'an ve Sünnet bilgisi, hicret, önce islâm olmak ve yaşlılık ölçülerinin tamamını nefsinde toplamış olduğu için kendisinden daha güzel Kur'an okuyanlar bulunmasına rağmen Peygamber Efendimiz tarafından imâmete geçirilmiştir.
5. İlim ve fazilet ehline, yaşlılara saygılı davranmak, kişi ve toplumların olgunluklarını gösterir.

350– وعنه قال : كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يمْسحُ مناكِبَنا في الصَّلاةِ وَيَقُولُ : « اسْتَوُوا وَلا تَخْتلِفُوا ، فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ ، لِيَلِنِي مِنكُمْ أُولوا الأَحْلامِ والنُّهَى ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهم ، ثُمَّ الذين يلونَهم » رواه مسلم .

وقوله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لِيَلِنِي » هو بتخفيف النُّون وَلَيْسَ قَبْلَهَا يَاءٌ ، ورُوِي بتشديد النُّون مع ياءٍ قَبْلَهَا . « والنُّهَى » : الْعُقُول : « وأُولُوا الأَحْلام » هُمْ الْبَالِغُونَ ، وقيل : أَهْلُ الحِلْمِ وَالْفَضْلِ .

350. Yine Ebû Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* namaza başlayacağımız zaman omuzlarımıza dokunarak şöyle buyururdu:

-"Düz durun, karışık durmayın. Sonra kapleriniz de karmakarışık olur. Namazda benim arkama yaşlı-başlı olanlar dursun. Onların arkasına kendilerinden sonra gelenler, daha sonra da onlardan sonra gelenler dursun." Müslim, Salât 122. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 95; Nesâî, Salât 54

Açıklamalar

İslâm toplumu, mâbed ve ibadet toplumudur. Ondaki düzen ve dirlik de mâbed ve ibadet düzenidir. Sevgili Peygamberimiz, kalabalık toplantıların düzenine örnek olmak üzere, namazda safların düzgün tutulmasını ve imamın arkasından başlamak üzere en lâyık olanların

en öne alınmasını hem sözlü olarak tavsiye etmiş hem de fiilen ortaya koymuştur. 1088 numarada tekrar gelecek olan hadisimiz ve bundan sonraki hadis, Efendimiz'in konuya verdiği önemi gözler önüne sermektedir.

Hadisimizin burada zikredilmesine sebep son cümleleridir. Çünkü bu cümlelerde, yaşlı - başlı olanların, aklı başında olgun kişilerin öne geçirilmesi istenmektedir.

Ülü'l-ahlâm; hilm, sükûn ve vekar sahipleri demek olup bundan maksat akıllı kişilerdir. Ahlâmı büluğ yaşına ermiş olmakla yorumlayanlar da vardır.

Nühâ, nühye kelimesinin çoğulu olarak, çirkinliklerden men eden akıl anlamındadır. Biz, halkımızın bu tür yerlerde kullanageldiği "yaşlı-başlı" ifâdesiyle bu iki ibâreyi karşıladık. "Yaşlı-başlı," aklı, hilmi, ilmi, vekârı ve olgunluğu yerinde kimseler demektir. Peygamber Efendimiz işte bu vasıftaki insanların, namazda imamın arkasına durmasını emretmektedir. Bu tavsiye herhangi bir sebeple imamlığa geçme mecburiyeti doğması ihtimaliyle de alâkalıdır.

Toplum düzeni, toplumda herkesi lâyık olduğu yere koymak ve herkese hakettiği değeri vermekle sağlanır. Aksi halde tam bir kargaşa yaşanır. Kimin baş, kimin ayak olacağı bilinmez. Bu da hadisimizin ilk cümlesinde işâret buyurulduğu gibi "kalblerin karmakarışık, gönüllerin darmadağınık olmasına" ve toplumda değerler düzeninin bozulmasına sebep olur. Organlara hükmeden kalbtir ama, kalbi dışa yansıtan da organların hareketleridir. Bu sebeple toplumdaki kargaşa, kalblerdeki düzensizliğin işâreti sayılmıştır. Câmide ibadet saflarını düzeltmesini bilmeyen cemaatin, hayatı düzeltmesi mümkün değildir. Bu sebeple dinimizdeki değerler düzeninin evvelâ Allah huzurunda, ibâdet ederken en güzel şekilde gösterilmesi ve aynı düzen fikrinin oradan topluma taşınması gerekmektedir. Hadisimizin bizden istediği budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber, namazda safların düzgün olmasına son derece dikkat eder, bunu sağlamak için hem sözlü olarak uyarıda bulunur hem de fiilen gayret gösterirdi.

2. Organlarla kalb arasında karşılıklı tam bir iletişim ve etkileşim bulunmaktadır.

3. Namazda ve diğer toplantılarda yaşlı-başlı olanların en önde bulunmaları uygun olur.

4. İlim ve fazilet sahiplerini, ilim, danışma, hüküm ve fetvâ meclislerinde başa geçirmek gerekmektedir.

351– وعن عبد اللَّه بن مسعودٍ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لِيَلِنِي مِنْكُمْ أُولُوا الأَحْلامِ والنُّهَى ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ » ثَلاثاً « وإِيَّاكُم وهَيْشَاتِ الأَسْواقِ » رواه مسلم .

351. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Aklı başında (ve imamlık yapacak durumda**) olanlarınız (** namazda **) benim hemen arkama dursun. Sonra bu vasıflarda onları takip edenler dursunlar**. (Peygamber *aleyhisselâm* bu cümleyi üç defa tekrarladı. Namazda) **Çarşı-pazarlardaki keşmekeş** (ve kargaşaya benzemek) **den sakının!"**

Müslim, Salât 123. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 95; Nesâî, Salât 54; İmâmet 23, 26; İbni Mâce, İkâmet 45

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, camide namaz saflarının nasıl düzenlenmesi gerektiği konusunda önceki hadiste belirtilen hususları aynen tekrar etmekte, durumu iyice anlatabilmek için, çarşı-pazardaki karışıklığa benzememek gerektiğini ilâve etmektedir.

Gerçekten de çarşı-pazar yerlerinde âlim-cahil, kadın-erkek, çoluk-çocuk karmakarışık bir haldedir. Mâbedlerde safların böylesine rastgele düzenlenmesi elbette düşünülemez. Hâdisimizdeki "sakınma"ya, çarşı-pazarlardaki gibi gürültü etmemek, bağırıp çağırmamak da dahildir. Yani cami ve mescidlerin, toplumda bulunması gerekli "i'tibar çizgisi"ni yansıtan bir düzeni ve sükûneti bulunmalıdır. İşte bu i'tibar ya da saygınlık çizgisinin başlangıç noktası, çarşı-pazarda geçerli olan ekonomi ve para değil; ilim, fazilet, yaşca büyüklük gibi dinî ve insânî meziyetlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cami ve cemaat düzeni, dinimizdeki itibar çizgisinin göstergesidir. Toplumdaki saygınlık sıralaması, bu düzene parelel olarak düşünülmelidir.

2. Mâbedlerde, çarşı-pazar karmaşasına yer verilmez. Çarşı-pazarda davranıldığı gibi davranılmaz.

352– وعن أبي يَحْيَى وَقيل : أبي مُحَمَّد سَهْلِ بن أبي حَثْمة بفتح الحاءِ المهملة وإِسكان الثاءِ المثلثة الأَنصاري رضي اللَّه عنه قال : انْطَلَقَ عبْدُ اللَّهِ بنُ سهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ ابْنُ مَسْعُودٍ إِلى خَيْبَرَ وَهِيَ يَوْمَئِذ صُلْحٌ ، فَتَفَرَّقَا .فَأَتَى مُحَيِّصةُ إِلى عبدِ اللَّهِ بنِ سَهلٍ وهو يَتَشَحَّطُ في دمِهِ قَتيلاً ، فدفَنَهُ ، ثمَّ قَدِمَ المدِينَةَ فَانْطَلَقَ عَبْدُ الرحْمنِ بْنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ وَحُوِّيصةُ ابْنَا مسْعُودٍ إِلى النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَذَهَب عَبْدُ الرَّحْمنِ يَتَكَلَّمُ فقال : « كَبِّرْ كَبِّرْ » وَهُوَ أَحْدَثُ القَوْمِ ، فَسَكَت ، فَتَكَلَّمَا فقال: « أَتَحْلِفُونَ وَتسْتَحِقُّونَ قَاتِلَكُمْ ؟ » وَذَكَرَ تَمَامَ الحدِيث . متفقٌ عليه . وقوله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كَبِّرْ كَبِّرْ » معنَاهُ : يَتَكلَّمُ الأَكْبَرُ .

352. Ebû Yahyâ (veya Ebû Muhammed) Sehl İbni Ebû Hasme el-Ensârî r*adıyallahu anh* şöyle dedi:

Abdullah İbni Sehl ve Muhayyısa İbni Mes'ûd, sulh günlerinde Hayber'e gitmişlerdi. (İşlerini görmek için birbirlerinden) ayrıldılar. Neticede Muhayyısa, (buluşma yerine geldiğinde) Abdullah İbni Sehl'i kanlar içinde can çekişirken buldu. Onu defnetti ve sonra Medine'ye döndü. (Abdullah'ın kardeşi) Abdurrahman İbni Sehl (durumu öğrenince yanına) Mes'ûd'un oğulları Muhayyısa ve Huvayyısa'yı da alarak Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e gitti. Oradakilerin yaşca en küçüğü olan Abdurrahman, olayı anlatmaya başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

"Sözü büyüğünüze bırak, sözü büyüğünüze bırak!" buyurdu.

Abdurrahman sustu ve olayı ötekiler anlattı. Neticede Hz. Peygamber:

"**Kâtil üzerinde hakkınız olabilmesi için yemin eder misiniz?** buyurdu.

(Ebû Yahyâ, hadisin tamamını nakletti.)

Buhârî, Cizye 12, Edeb 89, Diyât 22; Müslim, Kasâme 1,3,6. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Diyât 8; Tirmizî, Diyât 4,22; Nesâî, Kasâme 3,4,5; İbni Mâce, Diyet 28

Sehl İbni Ebû Hasme

Ebû Yahyâ veya Ebû Muhammed künyesiyle anılan Sehl, Hazreç kabilesine mensup Medineli bir sahâbîdir. Hz. Peygamber vefat ettiği sırada sekiz yaşlarında olduğu sanılmaktadır. 15 hadis rivayet etmiştir. Hadisleri Kütüb-i Sitte'de rivayet edilmiştir. Muaviye devrinde vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadiste anlatılan olay, Hayber yahûdileri ile müslümanlar arasında sulh varken, iki sahâbînin akrabalarının hurma toplamasına yardım etmek üzere hadiste adı geçen Hayber'e gitmeleriyle başlamıştır. Arkadaşı, buluşma yerine geldiğinde Abdullah İbni Sehl'i -rivayete göre- boynu kırılmak suretiyle öldürülmüş olarak bulmuştur. Arkadaşını oraya defneden Muhayyısa, Medine'ye dönmüş, yanına öldürülmüş olan Abdullah'ın kardeşi ile kendi kardeşlerini de alarak Hz. Peygambere gidip olayı haber vermek istemiştir. Yaş bakımından en küçükleri olmasına rağmen maktulün kardeşi Abdurrahman, olayı anlatmak üzere söze başlamış, ancak Hz. Peygamber, büyüklerin hakkını gözetmek gerektiğine dikkat çekmiş ve "**Sözü büyüğünüze bırak**" buyurmuştur. Olayın, konumuzu ilgilendiren noktası işte burasıdır. Hukûkî bir konuda bile sözü önce büyüklere bırakmak, böylece onların haklarına riâyet etmek gerektiği ortaya çıkmış olmaktadır.

Herhangi bir kavme ya da topluluğa ait arazide bir müslüman katledilir de, onu kimin öldürdüğü bilinemezse, öldürülen kişinin yakınlarına, o arazinin sahipleri yaptı diye elli kere yemin etmeleri teklif edilir. Onlar yemin etmezlerse, bu defa zanlılar arasından seçilen elli kişiye o cinâyeti işlemedikleri ve işleyeni de bilmediklerine dair yemin etmeleri teklif edilir. Böyle hareket etmeye İslâm hukukunda "**Kasâme**" adı verilir. Birinciler teklif edilen yemini yerine getirirlerse, öldürülmüş olan kişinin kan bedeli zanlıların tümü tarafından ödenir. İkinciler yemin ederlerse, bu bedeli ödemekten kurtulurlar. Sonuç itibariyle hadisimizdeki olayda ne davacılar ne de davalılar yemin etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber öldürülen Abdullah'ın diyetini kendisi vererek davayı halletmiştir. Hz. Peygamber böyle davranmakla Hayber yahûdilerinin müslüman olmalarını teşvik etmek istemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kasâme olayında kısas değil, sadece diyet gerekir.
2. Müslüman ile kâfir arasındaki davada hüküm İslâm'a göre verilir.
3. Dava açmakta ve savunmada sözü yaşça büyük olana bırakmak, büyüklere gösterilmesi gerekli saygının tabiî bir neticesidir.
4. Müslümanların yakın çevrelerinde olup biten olaylara karşı duyarlı davranmaları gerekir. Aksi halde fâili meçhûl cinâyetlerin sorumluluğuna iştirak etmek zorunda kalırlar.

353- وعن جابرٍ رضي اللَّهُ عنه أَنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يَجْمَعُ بيْنَ الرَّجُلَيْنِ مِنْ قَتْلَى أُحُدٍ يَعْني فِي القَبْرِ ، ثُمَّ يَقُولُ : « أَيُّهُما أَكْثَرُ أَخْذاً لِلْقُرْآنِ ؟ » فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلى أَحَدِهِمَا قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ . رواه البخاريُّ .

353. Câbir *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Peygamber s*allallâhu aleyhi ve sellem*, Uhud Gazvesi'nde şehid düşenleri her mezara iki kişi konacak şekilde toplattı ve sonra:

"Bunların hangisi daha çok Kur'an bilirdi?" diye sordu.

Şehidlerden hangisi gösterilirse, önce onu kıbleden yana kordu.

Buhâri, Cenâiz 72, 75, 78, Meğâzî 26. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 27; Nesâî, Cenâiz 62; İbni Mâce, Cenâiz 28; Tirmizî, Cenâiz 31

Açıklamalar

Uhud Gazvesi'nde yetmiş müslüman şehid düşmüştü. Bunların defnedilmesi, bir çoğu yaralı gaziler için mesele olmuştu. Hz. Peygamber şehidlerin yıkanmalarını ve üzerlerindeki elbiselerle ikişer ikişer defnedilmelerini, yaşı küçük de olsa Kur'ân-ı Kerîm'i daha çok ezberlemiş olanın öncelikle kıble tarafına konulmasını emretmişti. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu tavsiye ve uygulamasıyla bilginin, özellikle Kur'an bilgisinin, hem dünyada hem de ölüm sonrası muamelelerde öncelik sebebi olduğunu göstermiştir. Hadisimiz işte bu sebeple burada zikredilmiştir. İslâm anlayışına göre bilene saygı, sadece yaşarken değil, ölümden sonra da geçerli ve gereklidir.

Bilginlerimiz, Kur'an bilgisinde eşit olanlardan yaşça büyük olanın kıble tarafına konulacağı konusunda görüşbirliği içindedirler. Çünkü yaşlılık da bir takdir ve saygı sebebidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İki cenâze bir mezara defnedilebilir.
2. Böylesi bir defn işleminde daha bilgili olan kıble tarafına konur. Bilgileri müsâvi ise, yaşça büyük olan ön tarafa konur.
3. İlim her yerde öncelik ve saygı sebebidir.

354- وعن ابن عُمرَ رضي اللَّهُ عنهما أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « أَرَانِي فِي المَنَامِ أَتَسَوَّكُ بِسِوَاكٍ ، فَجَاءَنِي رَجُلانِ ، أَحدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الآخرِ ، فَنَاوَلْتُ السِّوَاكَ الأَصْغَرَ ، فقيلَ لِي : كَبِّرْ ، فَدَفَعْتُهُ إِلَى الأَكْبَرِ مِنْهُمَا » رواه مسلم مُسْنَداً والبخاريُّ تعليقاً .

354. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Rüyamda dişlerimi misvaklıyordum. Yanıma biri diğerinden daha yaşlı iki kişi geldi. Ben misvakı küçüğüne vermek istedim." Bana:

“**Büyüğe ver denildi. Ben de büyüğe verdim**.” Müslim, Rü’yâ 19, Zühd 70 (senedli), Buhârî, Vudû’ 74 (senedsiz)

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz su veya süt gibi bir şey içtiği zaman, hepsini içmez bir miktar bırakır, onu da sağ tarafında bulunana ikram ederdi. Sağ yanındaki yaşça küçük biri ise, ondan izin almak suretiyle sol yanındakilere ikram ederdi. Onun sünneti böyle idi. Burada, muhtemelen bu iki kişi aynı tarafta, belki de sol tarafta oldukları için, Efendimiz kendisine en yakın olana misvakı uzattı. Ancak kendisi Cebrâil *aleyhisselâm* tarafından uyarılarak, misvakı yaşça büyük olana vermesi istendiği için o da öyle yaptı. Onun böyle davranmasını isteyen olayın rüyada cereyân etmesi hiçbir şeyi değiştirmez. Çünkü peygamberlerin rüyası gerçektir.

Peygamber Efendimiz, günlük işlerde dahi ilim ve fazilet sahibi kimselere ve yaşca büyük olan insanlara öncelik verilmesini, bu vesile ile bir kere daha açıklamış olmaktadır.

Bu hadîs-i şerîf, Peygamber Efendimiz’in günlük işler, tabiî ve insânî tavır ve ilişkiler için yaptığı tercih ve tavsiye ettiği davranışlarda bile *ilâhî denetim* altında bulunduğunu göstermektedir. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz’e günlük işlerde de uymak, netice itibâriyle Sünnet’i yaşamak demektir.

Misvak kullanmanın önemi 1199-1208 numaralı hadislerde ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yaşça büyük olanlara her konuda öncelik hakkı tanımalıdır.

2. Yeme-içme ve konuşma gibi konularda yaşca büyük olanlar öncelik hakkına sahiptir.

3. Günlük işlerde bile Hz. Peygamber’e uymaya çalışmalı, böylece sünnet üzere yaşamalıdır.

355– وعن أبي موسى رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ مِنْ إجْلالِ اللَّهِ تعالى إِكْرَامَ ذى الشَّيْبَةِ المسْلِمِ ، وَحَامِلِ الْقُرآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ ، والجَافي عَنْهُ وإكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ المقْسِطِ » حديثٌ حسنٌ رواه أبو داود .

355. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Saçı-sakalı ağarmış müslümana, aşırı gitmeyip ahkâmıyla amel etmekten kaçınmayan Kur’an hâfızına ve âdil hükümdara saygı göstermek, Allah Teâlâ’ya duyulan saygı ve ta’zimden ileri gelir.” Ebû Dâvûd, Edeb 20

Açıklamalar

Müslüman olarak yaşadığı bir ömrün sonlarına gelmiş, saçı-sakalı ağarmış olan kimselere saygı göstermek hem insanlık hem de İslâmlık görevidir. Hadisimiz böyle bir davranışın kaynağını Allah saygısı olarak belirtmektedir. Bu onun değerini daha da arttırmaktadır. Demek oluyor ki, içlerinden Allah’a karşı saygı duyan insanlar, yaşlı insanlara saygılı davranırlar.

Hadisimizde Kur’ân-ı Kerîm’i ezberlemiş olan hâfızlara hürmet göstermek de aynı şekilde değerlendirilmektedir. Ancak hâfızların, okuyuşlarında aşırıya kaçmayan, haddi

aşmayan, Kur'an okumaktan ve hükümleriyle amel etmekten uzak durmayan kimseler olması istenmektedir. Tecvid kurallarını uygulamakta mübâlağaya kaçan, mânayı düşündürmeyecek kadar süratli okuyan, kırâatı mûsikiye boğan hâfızlar ile hıfzını unutan ve öğrendiği Kur'an ile amel etmekten kaçınan hâfızlar bu hükme dâhil değildirler. Kur'an'ı usulüne uygun olarak okumak ve hükümleriyle amel etmek esastır. Bu sebeple "Seni amelden men etmeyecek şekilde ilim ile; ilim öğrenmekten alıkoymayacak şekilde de amel ile meşgul ol" denilmiştir.

Üçüncü olarak da adaletli hükümdara gösterilecek saygının, Allah'a tazimden ileri geldiğine dikkat çekilmektedir. Mümkün olduğunca âdil olmaya çalışan yetkililer, bu dikkat ve tavırlarından dolayı saygıya lâyıktırlar. Yoksa kırk yılda bir âdil hareket edenler değil.

Hadisimizin saydığı sıfatları taşıyan yaşlı kimselere, hâfızlara ve hükümdarlara hürmet göstermek, onların taşıdıkları güzel sıfatların toplumda yaygınlaşmasını teşvik anlamı taşır. Allah Teâlâ' nın muradı da insanlar arasında güzelliklerin yayılması ve hâkim olmasıdır. Bu sebeple konuya gösterilecek dikkat, Allah Teâlâ'ya karşı duyulan saygının dışa vurulması demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah saygısı yerinde olan kimseler yaşlı müslümanlara, Kur'an hâfızlarına ve âdil yöneticilere hürmet gösterirler.
2. Aşırılıktan kaçınıp orta yolu tutmak her zaman ve her alanda övgüye lâyık bir harekettir.
3. Toplum kesimleri arasında saygı bağlarının kopması, Allah Teâlâ'ya karşı beslenmesi gerekli saygının kalblerde etkinliğini kaybetmiş olmasının sonucudur. Yaşlılara saygı haftası düzenleyenlerin, insanlara, önce Allah'a karşı saygılı olmayı öğretmeleri gerekir.

356– وعن عَمْرو بنِ شُعَيْبٍ ، عن أَبِيهِ ، عن جَدِّه رضي اللَّهُ عنهم قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا ، وَيَعْرِفْ شَرفَ كَبِيرِنَا » حديثٌ صحيحٌ رواه أبو داود والترمذي ، وقال الترمذي : حديثٌ حسنٌ صحيح . وفي رواية أبي داود « حَقَّ كَبِيرِنَا » .

356. Amr İbni Şuayb'ın, babası aracılığı ile dedesinden rivâyet ettiğine göre Resûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu.

"**Küçüklerimize acımayan, büyüklerimizin (büyüklük) şerefini tanımayan bizden değildir.**"

Ebû Dâvûd, Edeb 58; Tirmizî, Birr 15

Hadisin son kısmı Ebû Dâvûd'un rivayetinde "**büyüklerin hakkını tanımayan**" şeklindedir.

Açıklamalar

Amr İbni Şuayb'ın babası, Şuayb İbni Abdullah; dedesi de Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhum*'dur. Hadisimiz, Abdullah İbni Amr' ın rivâyetidir.

"Küçük-büyük tanımayanlar bizden değildir" diye de tercüme edilmesi mümkün görülen hadisimiz, "**küçüğe sevgi, büyüge saygı**" göstermek gerektiğini, bunun müslümanların temel ahlâkî niteliği olduğunu tesbit ve ilân etmektedir. Müslüman tavrı,

küçüğe sevgi, büyüğe saygıdır. Böyle davranmayanlar, müslüman tavrına sahip değildirler. “Bizden değildir” demenin anlamı budur. Hâdisimiz “büyüklerin şerefini”, bir başka rivâyete göre, “büyüklerin hakkını” gözetmek gerektiğini belirten yönüyle burada zikredilmiştir.

Günlük beşerî ilişkilerin her birinin dinî bir temele dayalı olduğu unutulmamalıdır. Dinî duyguların kuvvetlendirilmesi, insanlarımız arasındaki ilişkilerin düzelmesi ve seviye kazanması demek olacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman büyüklerin şeref ve haklarına riâyet etmek, her müslümanın iman borcudur.
2. Küçüklere merhamet ve şefkat göstermek, müslümanlığın güzelliklerindendir.
3. Bu iki İslâmî görevi yerine getirmeyenler, müslümanların yaşayış çizgisini terketmiş sayılırlar.

357– وعن مَيْمُونَ بنِ أبي شَبِيبٍ رحمه اللَّهُ أَن عَائشَةَ رضي اللَّه عنها مَرَّ بِهَا سَائِلٌ، فَأَعْطَتْهُ كِسْرَةً ، وَمرّ بِهَا رَجُلٌ عَلَيْهِ ثِيَابٌ وهَيْئَةٌ ، فَأَقْعَدتْهُ ، فَأَكَلَ فَقِيلَ لَهَا في ذلكَ ؟ فقالت : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَنْزِلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ » رواه أبو داود . لكِنْ قال : مَيْمُونُ لَمْ يُدْرِك عائِشَةَ .

وَقَدْ ذَكَرَهُ مُسْلمٌ في أَوَّلِ صَحِيحهِ تَعْلِيقاً فقال : وَذُكِرَ عَنْ عائِشَةَ رضي اللَّه عنها قالت: أَمرنا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنْ نُنْزِلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ ، وَذَكَرَهُ الحاكِمُ أَبُو عبدِ اللَّهِ في كِتابِهِ « مَعْرِفَة عُلُومِ الحَدِيث » وقال : هو حديثٌ صحيح .

357. Meymûn İbni Ebû Şebîb *rahimehullah*’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki:

Birgün Hz. Âişe’ye bir dilenci geldi. Aişe *radıyallahu anhâ* ona bir parça ekmek verdi. Kılığı kıyâfeti düzgün bir başka adam geldi. Onu da sofraya oturtarak yemek ikram etti. Bu (farklı) davranışının sebebini soranlara Âişe şöyle cevap verdi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “**İnsanlara mevki, makam ve seviyelerine göre muamele ediniz**” buyurmuştur. Ebû Dâvûd , Edeb 20

Ebû Dâvûd, Meymûn İbni Ebû Şebîb’in Hz. Âişe ile görüşmediğini söylemektedir.

Müslim, *Sahîh*’inin baş kısmında (I, 6) bu hadisi senedsiz olarak nakleder:

Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* bize “İnsanlara seviyelerine göre muamele etmemizi tavsiye buyurdu” demiştir.

Hâkim Ebû Abdullah bu hadisi *Ma’rifetü ulûmi’l-hadîs* adlı eserinde (s. 49) nakletmiş ve “sahih” olduğunu söylemiştir.

Meymûn İbni Ebû Şebîb

Meymûn İbni Ebû Şebîb, Ebû Nasr künyesiyle bilinen Kûfeli bir tâbiîdir. Kendisi, aralarında Hz. Âişe’nin de bulunduğu bir çok sahâbîden hadis rivayet etmiştir. Ancak Ebû Dâvûd’un da işâret ettiği gibi Hz. Âişe’den hadis almamıştır. Bu yüzden onun bu rivayetinin senedinde kopukluk (inkıtâ) vardır. Kendisinin tüccar ve hayır sever bir kimse olduğu

bilinmektedir. Ancak hadis râvisi olarak, hakkında değişik hatta çelişik değerlendirmeler vardır. Hicretin 83. yılında yapılan Cemâcim savaşında vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

Açıklamalar

Dinimize göre insanlar mevki, makam ve ünvanlarına, ırk ve renklerine, cinsiyetlerine bakılmaksızın Allah ve ilâhî kanunlar karşısında eşittirler. Meselâ bunlardan herhangi biri bir diğerinin canına kıyacak olsa, bunu kendi canıyla öder. Ancak beşerî ilişkilerde, her insanın sosyal durumuna göre muamele görmesi de hakkıdır. Bir âlime câhil gibi, bir büyüğe küçük gibi, bir yöneticiye sade vatandaş gibi davranmak doğru olmamasının yanında hakâret bile sayılır. Her insan toplumdaki yer ve mevkiine uygun şekilde muamele görmek ister. Bu onun tabiî hakkıdır. Böylesi bir tavır, ayırımcılık ve iltimas değil, insanları seviyelerine göre değerlendirmektir. Hadisimizin tavsiyesine uygundur.

Hz. Peygamber'in elçilere, kavim ve kabilesi arasında mevki sahibi olanlara özel itina ve ikramlarda bulunduğu bilinmektedir. Hz. Âişe annemizden nakledilen iki ayrı tavır da, Peygamber Efendimiz'in konuya ait tavsiyelerinin bir uygulamasından ibârettir. Hz. Âişe, kapısına gelen dilencilere bile, görünür durumlarına göre farklı muamelede bulunmanın belli bir bilinç ve dikkat işi olduğunu göstermiştir.

Unutulmamalıdır ki, insanları ayrı kabiliyet, imkân ve içtimâî durumda yaratan Allah Teâlâ'dır. Bu çeşitlilik ve tabiî farklılıkların farkında olarak ilişkileri düzenlemek de toplum düzeninin ve emniyetinin sağlanması ve devamı açısından pek ehemmiyetlidir. Aksi halde, değerlerinin kıymetini bilmeyen toplumlar, yeni değerler üretemezler. Kadir ve kıymeti bilinmeyen insanlar, toplumlarına küserler. Anarşi, biraz da toplumda herkese mevki, seviye ve sorumluluklarına göre davranma nezâketinin gösterilmemesinden doğar. Öte yandan haketmedikleri halde farklı muamelelere muhatap kılınmak suretiyle şımartılmış kişiler de bozulma ve anarşinin bir başka sebebidir.

Birbirlerinin haklarına, toplumdaki yerlerine göre riâyet eden hakbilir ve saygılı fertlerden oluşan toplumlar her şeyden önce mutlu toplumlardır. Onlar her açıdan ilerlemeye adaydırlar. Hadisimizin bize gösterdiği yol ve hedef budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Toplumda herkese seviyesine göre davranmak en isâbetli tavırdır. Her hak sahibine hakkını vermek, bu isâbetli davranışın bir başka ifâdesidir.

2. İnsanları küstürmemek ve şımartmamak, durumlarına uygun muamele etmekle sağlanır.

3. Anlaşılmayan veya tereddütlere vesile olan davranışların gerekçesi ve delilini açıklamak gerekir. Âişe validemizin hareketi bunu göstermektedir.

4. Dinimiz insan ve toplum gerçeklerine en uygun ilke ve uygulamaları getirmiş ve tavsiye etmiştir.

358– وعن ابن عباسٍ رضي اللَّه عنهما قال : قَدِمَ عُيَيْنَةُ بْنُ حِصْنٍ ، فَنَزَلَ عَلَى ابنِ أَخِيهِ الحُرِّ بْنِ قَيْسٍ ، وَكَانَ مِنَ النَّفَرِ الَّذِينَ يُدْنيهِمْ عُمَرُ رضي اللَّه عنه ، وَكَانَ القُرَّاءُ أَصْحَابَ مَجْلِسِ عُمَرَ وَمُشَاوَرَتِهِ ، كُهُولاً كَانُوا أَوْ شُبَّاناً ، فقال عُيَيْنَةُ لابْنَ أَخِيهِ : يا ابْنَ أَخي لَكَ وجْهٌ عِنْدَ هذَا الأَمِيرِ ،

فَاسْتَأْذِنْ لِي عَلَيْهِ ، فَاسْتَأْذَنَ لَهُ ، فَأَذِنَ لَهُ عُمَرُ رضي اللَّه عنه ، فلما دَخَل : قال هِي يا ابْنَ الخَطَّابِ: فَوَاللَّه مَا تُعْطِينَا الجَزْلَ ، وَلا تَحْكُمُ فِينا بِالعَدْلِ، فَغَضِبَ عُمَرُ رضي اللَّه عنه حَتَّى هَمَّ أَنْ يُوقِعَ بِهِ ، فقال لَهُ الحُرُّ : يَا أَمِيرَ المؤْمِنِينَ إِنَّ اللَّه تعالى قال لِنَبِيِّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : { خُذِ العَفْوَ وَأْمُرْ بِالعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الجَاهِلِينَ } وإن هذا مِنَ الجَاهِلِينَ . واللَّهِ ما جاوزَهَا عُمرُ حِينَ تَلاهَا عَلَيْهِ ، وَكَانَ وَقَّافاً عِنْدَ كِتَابِ اللَّه تعالى . رواه البخاري .

358. Abdullah İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Uyeyne İbni Hısn Medine'ye geldi ve yeğeni Hür İbni Kays'a misafir oldu. Hür, Hz. Ömer'in danışma meclisi üyelerindendi. Zaten genç olsun yaşlı olsun âlimler (Kurrâ) Hz.Ömer'in danışma meclisinde bulunurlardı. Bu sebeple Uyeyne, yeğeni Hür İbni Kays'a:

- Yeğenim, senin devlet başkanı yanında itibarın yüksektir. Beni kendisiyle görüştür, dedi.

Hür, Ömer'den izin aldı. Uyeyne Hz.Ömer'in yanına girince:

- Ey Hattab oğlu! Allah'a yemin ederim ki, bize fazla bir şey vermiyorsun. Aramızda adâletle de hükmetmiyorsun, dedi.

Ömer hiddetlendi. Uyeyne'ye ceza vermek istedi. Bunu sezen Hür:

- Ey mü'minlerin emiri! Allah, peygamberine "**Affı seç, iyiliği emret, câhillerin kusuruna bakma**" [A'râf sûresi (7), 199]buyurdu. Benim amcam da câhillerdendir, dedi.

(Râvi diyor ki:) Allah'a yemin ederim ki, Hür bu âyeti okuyunca Ömer, Uyeyne'yi cezalandırmaktan vazgeçti. Zaten Ömer, Allah'ın kitabına son derece bağlı idi. Buhârî, Tefsîru sûre (7) 5, İ''tisam 2

Açıklamalar

Sabır konusunda 51 numara ile geçmiş bulunan hadisimiz, Hz. Ömer'in yaşlı veya genç olduğuna bakmadan âlimlere gösterdiği saygıyı ve onları başkalarından önde tutmasını belgelediği için burada tekrar edilmiştir.

Başarılı idareciler, kendilerine danışman olarak âlimleri seçen ve onların görüşlerine değer veren kişilerdir. Hz.Ömer, Hür İbni Kays ve Abdullah İbni Abbâs gibi genç fakat bilgili zevâtı, yaşlı sahâbîlerle birlikte istişâre meclisinde üye olarak bulundururdu. Hatta o, bir konudaki yorumunu sorarak Abdullah İbni Abbas'ı genç yaşına rağmen tercih etmekteki haklılığını öteki üyelere karşı isbat da etmişti (Bk. 114 numaralı hadis ve açıklaması).

Bilen insanlara kıymet vermek, onları önde tutmak toplumda dirlik düzenlik ve gelişmenin temini bakımından pek önemlidir. Bilen insanların bir kenara itilip câhillerin kamu görevlerine getirilmesi, tahmin edilemeyecek şekilde değer aşınmasına ve kargaşaya sebep olur. İslâm medeniyeti, kıymeti bilinen yetişmiş kimselerin eseridir. Âlimlerini küstürmüş olan toplumlar felâketten kurtulamazlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Halife Ömer, âlimlere büyük kıymet verir, onların görüşlerine müracaat ve itibar ederdi.

2. İlim yaşta değil, baştadır. Bilen insanlar, yaşları ne olursa olsun takdir edilmelidir.

3. Âlimlere saygı göstermeyenler kendilerini câhillere teslim ederler.

359– وعن أبي سعيدٍ سَمُرَةَ بنِ جُنْدبٍ رضي اللَّه عنه قال : لَقَدْ كنْتُ عَلَى عهْدِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم غُلاماً ، فَكُنْتُ أَحفَظُ عنْهُ ، فَمَا يَمْنَعُني مِنَ القَوْلِ إلاَّ أَنَّ هَهُنَا رِجالاً هُمْ أَسنُّ مِنِّي متفق عليه .

359. Ebû Saîd Semüre İbni Cündeb *radıyallânu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hayattayken ben çocuk denecek yaştaydım. Bu sebeple kendisinden (duyduklarımı) ezberliyordum. Ne var ki, burada hazır bulunan yaşlı kimselere duyduğum saygı, onları söylemekten beni alıkoyuyor. Buhârî, Hayz 29; Müslim, Cenâiz 88

Semüre İbni Cündeb

Ebû Saîd, Ebû Abdurrahman, Ebû Abdullah ve Ebû Süleyman gibi bir kaç künye ile anılan Semüre, ensardan meşhur bir sahâbîdir. Uhud Gazvesi'nden itibaren Hz. Peygamber'in maiyyetinde gazvelere katılmıştır. Daha sonraları Basra'ya yerleşen Semüre, özellikle Haricîlere karşı şiddetli davranması ile bilinir. Hz. Peygamber'den 100 hadis rivâyet etmiştir. Bunlardan iki tanesini Buhârî ve Müslim müştereken rivâyet etmişlerdir. Diğer rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır.

Hicrî 58 yılında Basra'da vefat etmiştir. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Hz. Semüre, bu açıklamayı, kadınların cenâze namazını kıldırırken imamın nerede durması lazım geldiğini anlatmak için yapmıştır. O, lohusa halinde ölen bir kadının cenâze namazını Resûlullah'ın arkasında kıldığını ve Hz. Peygamber'in, cenâzenin orta hizasında durduğunu söylemiştir. Bu gözlemini anlatmadan önce de yukarıdaki açıklamayı yapmış, kendisinden yaşça büyük kimseler olmasa, açıklayabileceği daha bir çok bilgisi olduğunu, ancak o büyüklere hürmeten sustuğunu dile getirmiştir.

Semüre İbni Cündeb bu sözleriyle, sahâbîlerin edebini, âlim ve büyüklerin kadir ve kıymetini nasıl bildiklerini, onların haklarını nasıl teslim ettiklerini nakletmiş olmaktadır. Bu anlayış ve uygulamanın bilhassa hadisçiler arasında hemen aynen yaşandığı da bilinmektedir. Şöyle ki, bir yörede kendisinden daha bilgili, daha güvenilir veya daha yaşlı biri varken bir başkasının hadis rivayet etmeye kalkışması çirkin bir davranış sayılmış, hadis öğrencilerinin daha bilgili ve daha yaşlı olan muhaddisten hadis öğrenmeleri tavsiye edilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm, âlim ve yaşlı kimselerin hatırını sayar, onlara gerekli saygıyı gösterirlerdi.

2. Beşerî ilişkilerde "söz büyüğün" anlayışıyla hareket etmek en uygun davranıştır.

360– وعن أَنس رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما أَكْرَم شَابٌّ شَيْخاً لِسِنِّهِ إلاَّ قَيَّضَ اللَّه لَهُ مَنْ يُكْرِمُهُ عِنْد سِنِّه » رواه الترمذي وقال حديث غريب .

مَعْنى « ارْقُبُوا » رَاعُوهُ وَاحترِمُوه وأَكْرِمُوهُ ، واللَّه أعلم .

360. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ, yaşından ötürü bir ihtiyara saygı gösteren gence, yaşlılığında hizmet edecek kimseler lutfeder." Tirmizî, Birr 75

Açıklamalar

Nesiller arası münâsebetlerin önemli bir yönü bu hadîs-i şerîfte dile getirilmiştir. Bilinen bir gerçektir ki, bugün yaşlı olan dün genç idi. Bugün genç olan da yarın yaşlanacaktır. Toplumda nesiller boyu bir saygı geleneğinin yaşatılması, herkesin bir önceki nesle mensup insanlara, sırf büyük olmaları sebebiyle hürmetkâr davranmalarına bağlıdır.

Saygı beklenmez, kazanılır. Başkalarına hürmette kusur etmeyen, hürmet görür. Zira "hizmet eden, hizmet görür" denilmiştir.

Hadisimiz, yaşlı kullarına hürmet edenlere, yaşlılıklarında kendilerine hizmet edecek kimseler lutfetmek suretiyle Allah Teâlâ'nın ikramda bulunacağını bildirmektedir. Bunun anlamı, yaşlılara saygı gösteren gençlerin bu hareketinin karşılıksız kalmayacağıdır. Ayrıca hadisi yorumlayan bazı âlimler, yaşlı kişilere saygı gösterenlerin uzun ömürlü olacaklarına da hadiste işaret edildiğini söylemişlerdir.

O halde her müslümanın yaşlıları dikkate alması, onlara gerekli saygıyı göstermesi ve yapabileceği hizmeti sunması gerekmektedir. Böyle yapılırsa toplum kesimleri arasındaki sevgi-saygı bağları pekiştirilmiş olur. Nesiller mutlu ve sıcak bir ilgi ortamında hayatlarını sündürürler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Büyüklere ve yaşlılara saygı göstermek gençlerin ahlâkî görevidir.
2. Yaşlıya gösterilecek saygının karşılığı, yaşlılıkta saygı ve hizmet görmektir.
3. Toplum huzuru ancak fertler ve nesiller arası ilişkilerin düzeltilmesiyle sağlanabilir.
4. Büyüklerine saygı göstermeyenler, küçüklerinden saygı ve hizmet göremezler.
5. Her davranışın olumlu-olumsuz mutlaka bir sonucu ve bedeli vardır.

45- باب زيارة أهل الخير

FAZİLET SAHİPLERİNİ ZİYARET ETMEK

وبجالستهم وصحبتهم ومحبتهم وطلب زيارتهم والدعاء منهم وزيارة المواضع الفاضلة

FAZİLET SAHİPLERİNİ ZİYARET, ONLARLA BERABER OLUP SOHBET ETMEK, ONLARA SEVGİ BESLEMEK, DUALARINI İSTEMEK VE MÜBÂREK YERLERİ ZİYARET ETMEK

Âyetler

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا . فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا . فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِن سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا . قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا . قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا . فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِندِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا . قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا .

1. “Hani Mûsâ, adamına senelerce yürüsem de iki nehrin birleştiği yere ulaşıncaya kadar gideceğim demişti. İki nehrin birleştiği yere varınca onlar orada balıklarını unuttular. Balık bir delikten süzülüp denizi boyladı. Oradan uzaklaştıklarında Mûsâ, adamına;

- Azığımızı çıkar, gerçekten biz bu yolculuğumuzda yorgun düştük dedi. O da;

- Gördün mü, o kayanın yanında konakladığımızda balığı unutmuşum. Onu söylemeyi bana ancak şeytan unutturdu. Balık, şaşılacak şekilde denizde yolunu tutup gitmişti dedi. Musa;

- Aradığımız zaten buydu dedi.

Hemen, izlerini takip ederek gerisin geriye döndüler. Derken kayanın yanına geldiklerinde orada kullarımızdan birini buldular. Ki biz ona tarafımızdan bir rahmet (peygamberlik) vermiştik ve katımızdan bir ilim öğretmiştik.

Mûsâ ona; sana öğretilenden, doğruyu bulmama yardımcı olacak bir bilgiyi öğretmen için senin peşinden gelebilir miyim? dedi. Kehf sûresi (18), 60-66

Bu âyetler, yüce kitabımızda Mûsâ *aleyhisselâm* ile Allah Teâlâ’nın, kendisine rahmet ve ilim vermiş olduğu bir kul -ki birçok âlim onun Hızır *aleyhisselam* olduğu görüşündedir- arasında geçen olayın baş kısmıyla ilgilidir. Olayın tamamı Kehf sûresinin 60-82. âyetlerinde anlatılmaktadır. Müellif Nevevî, bu âyetleri burada zikretmek suretiyle, Hz. Mûsâ gibi bir peygamberin, ilim ve fazilet bakımından kendisinden üstün olan bir Allah kulu ile buluşmak için yollara düştüğünü, onunla beraber olup bir şeyler öğrenmeye çalıştığını hatırlatarak böyle davranmak gerektiğini vurgulamak istemiştir.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

2. “Sabah-akşam Rablerine dua ve niyaz edip hoşnudluğunu kazanmağa çalışanlarla beraber (bütün güçlüklere ve düşmanların baskı ve telkinlerine karşı**) dişini sık, katlan**.” Kehf sûresi (18), 28

Sabah-akşam yani sürekli olarak Allah’a sırf onun rızâsını kazanmak maksadıyla dua edip yalvaran insanlar hayır ehli kişilerdir. Onların bu yaptıkları gerçekten güzel ve hayırlı bir iştir. Sosyal ve ekonomik durumları ne olursa olsun, bu insanlar hayır ehlidirler. Bu insanların görünüşlerine ve toplumun onların kıymetini yeterince takdir edememesine bakmadan onlarla beraber olmaya çalışmak, onların temsil ettikleri hayırı arttırabilmek için gerekli sabrı göstermek lâzımdır.

Âyet-i kerîme doğrudan Sevgili Peygamberimiz'e hitâbetmektedir. Bir yanda Mekke'nin müşrik kodamanları, öbür yanda müslüman fakirler. Mekkenin ileri gelenlerinden bazıları Hz. Peygamber'e, fakir müslümanları etrafından uzaklaştırmasını, o takdirde kendisiyle oturup konuşabileceklerini söylerlerdi. Âyet, Hz. Peygamber'e Allah'ın hoşnudluğunu kazanmak için sürekli O'na yalvaran bu fakir müslümanlarla birlikte toplumun baskılarına sabretmesini, onları tercih ederek onlarla birlikte bulunmasını emretmektedir. Nitekim âyetin devamında da şöyle buyurulmaktadır: "**Dünya hayatının süsüne kapılarak onlardan gözlerini ayırma. Kalblerini bizi anmaktan mahrum ettiğimiz, hevâ ve hevesine uymuş, işi gücü aşırılıktan ibâret olan kimselere boyun eğme!"** Bu da göstermektedir ki hayır ve fazilet, dış görünüşte ve sosyal konumda değil, insanın iç dünyasında ve imana dayalı davranışlarındadır.

Hadisler

361– وعن أَنسٍ رضي اللَّهُ عنه قال : قال أبو بكر لِعمرَ رضي اللَّهُ عنهما بَعْدَ وَفَاةِ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : انْطَلِقْ بِنَا إلى أُمِّ أَيْمَنَ رضي اللَّه عنها نَزُورُهَا كما كانَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يزُورُهَا ، فلَمَّا انْتَهيا إِلَيْهَا ، بَكَتْ ، فَقَالاَ لَهَا : مَا يُبْكِيكِ أَما تَعْلَمِينَ أَنَّ ما عِنْدَ اللَّهِ خيرٌ لرسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ؟ فقالت : إِنِّي لا أَبْكِي أَنِّي لأَعْلمُ أَنَّ ما عِندَ اللَّهِ تعالَى خَيرٌ لرسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ولَكنْ أبْكي أَنْ الوَحْيَ قَدِ انْقَطَعَ مِنَ السَّمَاءِ .فَهَيَّجَتْهُما على البُكَاءِ ، فَجعلا يَبْكِيانِ معهَا.رواه مسلم .

361. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefâtından sonra Ebû Bekir, Ömer'e:

- Kalk, Ümmü Eymen *radıyallahu anhâ'*ya gidelim, Resûlullah s*allallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığı gibi biz de onu ziyâret edelim, dedi. (Kalkıp gittiler.)

Yanına vardıklarında Ümmü Eymen ağladı. Onlar:

- Niçin ağlıyorsun? Allah katındaki nimetin Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* için çok daha hayırlı olduğunu bilmiyor musun? dediler. Ümmü Eymen:

- Ben onun için ağlamıyorum. Ben Allah katındaki nimetlerin Peygamber *aleyhisselâm* için elbette daha hayırlı olduğunu biliyorum. Ben, vahyin kesilmiş olmasından dolayı ağlıyorum, dedi; Ebû Bekir ve Ömer'i de duygulandırdı. Ümmü Eymen ile birlikte onlar da ağlamaya başladılar.

Müslim, Fezâilü's-sahâbe 103. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cenâiz 65

Açıklamalar

İyi hal ve fazilet sahiplerini kadın-erkek ayırımı yapmaksızın ziyâret etmek sahâbe-i kirâmın âdetiydi. Onu da Hz. Peygamber'den öğrenmişlerdi. Bu hadîs-i şerîf, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer tarafından gerçekleştirilen böylesi bir ziyâreti bize haber vermektedir.

Aslen Habeşistanlı olan Ümmü Eymen, Peygamber Efendimiz'in babası Abdullah'ın câriyesi idi. Efendimiz daha 4-5 yaşlarında iken annesi Âmine'nin bir Medine dönüşü Ebvâ denilen yerde vefat etmesi üzerine Ümmü Eymen onu dedesine getirmiş ve daima

Efendimiz'in hizmetinde bulunmuştur. Daha sonra Hz. Peygamber onu câriyelikten âzâd etmiş ve Zeyd İbni Hârise ile evlendirmiştir. Üsâme İbni Zeyd'in annesidir. Kendisi yalnız başına Mekke'den Medine'ye hicret etmiş bir hanımdır. Peygamber Efendimiz'den beş ay kadar sonra vefat etmiştir.

Hz. Peygamber onun hakkında "**Ümmü Eymen benim annemdir**" der, ona annesi gibi saygı gösterir, sık sık ziyâretine giderdi. O da Hz. Peygamber'e karşı tam bir anne gibi davranır, hatta bazan ona çıkışır gibi yüksek sesle konuşurdu.

Halife Hz. Ebû Bekir'in, Ümmü Eymen'i ziyâret etmesi, öncelikle ondaki, Hz. Peygamber'in yaptıklarını aynen yapma eğiliminin göstergesidir. Buna ilâveten, **dostların dostlarını ziyâret etmenin de bir dostluk görevi olduğunu** göstermektedir.

Hz. Ebû Bekr ve Ömer'i görünce Ümmü Eymen'in ağlaması, Resûlullah'ı ve ziyâretlerini hatırlaması ve dolayısıyla onu kaybetmiş olmasından duyduğu üzüntüden olabilirdi. Ancak o, kendi ağlamasının sebebi sorulunca, bunun ümmeti ilgilendiren bir yönü olduğunu, ümmet için en büyük hayır kaynağı olan vahyin kesildiğini düşünerek ağladığını söylemiştir. Ümmü Eymen, böylesi yüce duygularıyla gerçekten halifenin ziyâretine lâyık, yüksek ve olgun bir kişiliğe sahip olduğunu göstermiştir. Hadis 453 numara ile bir kere daha gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Fazilet sahiplerini ziyâret etmek İslâm edebinin bir gereğidir.
2. Dostluk, dostların dostlarını arayıp sormayı gerektirir.
3. Hadîs-i şerîf, Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in tevazularını ve dolayısıyla faziletlerini, Ümmü Eymen'in de takdire şayan kemâlini göstermektedir.

362– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَنَّ رَجُلاً زَارَ أَخاً لَهُ في قَرْيَةٍ أُخْرَى ، فَأَرْصد اللَّهُ تعالى على مَدْرجَتِهِ ملَكاً ، فلَمَّا أَتَى عَلَيْهِ قال: أَيْن تُرِيدُ ؟ قال: أُرِيدُ أَخاً لِي في هذِهِ الْقَرْيةِ . قال : هَلْ لَكَ عليْهِ مِنْ نِعْمَةٍ تَرُبُّهَا عَلَيْهِ ؟ قال : لا، غَيْرَ أَنِّي أَحْبَبْتُهُ في اللَّهِ تعالى ، قال : فَإِنِّي رسول اللَّهِ إِلَيْكَ بأَنَّ اللَّه قَدْ أَحبَّكَ كَما أَحْبَبْتَهُ فِيهِ » رواه مسلم .

يقال : « أَرْصدَه » لِكَذا : إِذَا وكَّلَهُ بِحِفْظِهِ ، و « المَدْرَجَةُ » بفتحِ الميمِ والراء : الطَّرِيقُ ومعنى « تَرُبُّهَا » : تَقُومُ بِهَا ، وتَسْعَى في صَلاحِهَا .

362. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den, Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"Adamın biri, bir başka köydeki (din) **kardeşini ziyâret etmek için yola çıktı. Allah Teâlâ, adamı gözetlemek için onun yolu üzerinde bir meleği görevlendirdi. Adam meleğin yanına gelince, melek:**

- Nereye gidiyorsun? dedi. Adam,

- Şu (ileriki) köyde bir din kardeşim var, onu ziyârete gidiyorum, cevabını verdi. Melek:

- O adamdan elde etmek isteğidin bir menfaatin mi var? dedi. Adam:

- Yok hayır, ben onu sırf Allah rızası için severim, onun için ziyâretine gidiyorum, dedi. Bunun üzerine melek:

- Sen onu nasıl seviyorsan Allah da seni öylece seviyor. Ben, bu müjdeyi vermek için Allah Teâlâ'nın sana gönderdiği elçisiyim, dedi." Müslim, Birr 38

Açıklamalar

380 numarada tekrarlanacak olan hadîs-i şerîf, sevdiği din kardeşini iyi bir niyetle ziyâret etmenin, Allah'ın rızâsını kazanmaya vesile olduğunu ortaya koymaktadır.

Bilindiği gibi sevgili Peygamberimiz, ashâb ve ümmetini eğitmek için zaman zaman eski millet ve ümmetlerin hayatından misaller verirdi. Böylece meselenin daha iyi kavranmasını sağlamaya çalışırdı. Burada da şahıs ve yer ismi belirtmeden, "**Sevginin karşılığı sevgidir**" fikrini verecek bir olay zikretmektedir.

Olayda dikkat çeken yön, din kardeşini ziyârete giden kişi ile bir meleğin yolda karşılaşıp konuşmalarıdır. Olay, çok tabiî bir zeminde ve pek sade şekilde cereyan etmektedir. Yolda karşılaştığı bir insan, kendisine nereye gittiğini soruyor. Ziyâretçi de nereye niçin gittiğini söylüyor. Ancak "o zatın yanında herhangi bir menfaatin mi var", yani gerçekten ziyaret için mi yoksa ticaret için mi gidiyorsun sorusu, farklı bir durumun söz konusu olduğu izlenimini veriyor. Dostunu ziyârete giden insan, saf ve samimi bir niyetle hareket ettiği için bu sorunun altında başka bir maksat aramıyor. Açıkça ve çok sade biçimde "ticaret için değil, ziyâret için gidiyorum. Çünkü ben onu gerçekten Allah rızası için seviyorum" cevabını veriyor. Onun bu samimi halini tesbit eden melek, ona dünyaların en büyük müjdesini vermekte gecikmiyor: **"Sen o dostunu nasıl seviyorsan Allah da seni öylece seviyor, senden razıdır."**

Herhalde en büyük ticaret bu olsa gerektir. Ziyaretin ticârete dönüşmesi deyince böylesini anlamak ve aramak gerekir.

Aslında bir insanın bir dostunu ziyaret etmesi, dışarıdan bakıldığında, hasret giderip biraz sohbet etmek ve gönül eğlendirmekten ibaret gibi görünür. Yeme-içme, hal-hatır sorma ağırlıklı bir ziyaretin, Allah'ın sevgi ve rızasını kazanmaya vesile olacak nesi vardır, gibi bir sual akla gelebilir. Allah için sevdiği bir dostunun gönlünü hoş etmek maksadıyla köyünden kentinden kalkıp bir başka köye veya kente gitmek, her şeyden önce Allah sevgisiyle hareket etmek demektir. Bu ise, âdetlerin ibadete dönüşmesini sağlayan güzel bir niyetin ürünü ve sonucudur. Günümüzde maddî bir çıkarı olmadan yerinden kıpırdamayan, başkası için bir adım bile atmayan insanların çoğaldığını hepimiz bilmekte ve görmekteyiz. Böylesi bir ortamda, sırf sevdiği için bir arkadaşını ziyarete gitmek, İslâm'ın aradığı beşerî ilişkileri canlandırma cihad anlamına gelir. Çünkü bu, bir müslümanın gönlünü hoş etme gayesine yönelik karşılıksız bir davranıştır. Bir başka hadîs-i şerîfe göre (Ebû Dâvûd, Sünnet 15), **olgun bir imanın varlığını** gösteren bir davranıştır.

Yaşlı bir hoca efendinin ziyâretine gittiğimizde söylediği şu sözleri hiç unutamadık:"Güzel dinimizin sıla-i rahim üzerinde niçin bu kadar çok durduğunun hikmetini şimdi anlıyorum evladım. İnsan, arayıp soranı kalmayınca, ziyaretin ne demek olduğunu anlıyormuş. Bir kişinin gelip selâm vermesinin, ziyaret etmesinin ne demek olduğunu benim kadar kimse bilemez."

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah için sevmek, dostları Allah için ziyaret etmek büyük fazilettir.

2. Allah'ın rızasını kazanmak, günlük işler ve beşeri ilişkilerle de mümkündür. Yeterki niyet güzel olsun.

3. Melekler insan kılığına girip insanlarla konuşabilirler.

363– وعنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ عَادَ مَرِيضاً أَوْ زَار أَخاً لَهُ في اللَّه ، نَادَاهُ مُنَادٍ : بِأَنْ طِبْتَ ، وطَابَ مُمْشَاكَ ، وَتَبَوَّأْتَ مِنَ الجنَّةِ منْزِلاً » رواه الترمذي وقال: حديثٌ حسنٌ . وفي بعض النسخ غريبٌ .

363. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den nakledildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Bir insan, bir hastanın halini hatırını sormaya gider veya Allah için sevdiği bir kişiyi ziyâret ederse, ona bir melek şöyle seslenir:

Sana ne mutlu! Güzel bir yolculuk yaptın. Kendine cennette barınak hazırladın!"

Tirmizî, Birr 64. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cenâiz 2

Açıklamalar

Hadisimiz bir önceki hadîs-i şerîfte olduğu gibi, Allah rızâsı için sevdiği bir kişiyi ya da her hangi bir hastayı ziyarete giden kimsenin mânevî kazancını gözler önüne sermektedir. Her iki hadiste de, ziyarete giden kimseyi birer meleğin kutlaması dikkat çekmektedir. Bu demektir ki, yapılan işin maddî bir karşılığı görülmemesine rağmen, mânevî mükâfatına melekler şehâdet etmektedir.

Hasta ziyaretinin dinimizdeki yeri, beşerî ilişkiler açısından, "bir gönül yapmak" bakımından fevkalâde ehemmiyet arzetmektedir. Hatta hastalandığında ziyâretine gitmek mü'minin, mü'min kardeşi üzerindeki haklarındandır. Sıkıntı ve hastalık anında ziyâret edilmekten hoşlanmayacak kimse tasavvur etmek mümkün değildir. Hastalığın verdiği ızdırap eş-dost ve akrabanın gelip gitmesiyle, hal-hatır sorup sabır tavsiye etmesiyle hafifler. Zira üzüntüler paylaşıldıkca küçülür, sevinçler paylaşıldıkça büyür. Her insan sevdiklerini ve dostlarını gördükçe rahatlar. Bu, tabiî ve beşerî bir durumdur.

Hasta yatağında yatan bir kimsenin ya da sırf Allah rızâsı için sevdiği bir kimsenin ziyaretine giden kişi gerçekten iyi bir iş, gıbta edilecek bir yolculuk yapmıştır. Bu hareketinin bir melek tarafından tebrik edilmesi, yaptığı ziyaretle cennette bir barınak kazandığının müjdelenmesi, Allah rızâsı için yapılan işlerin mutlaka bir karşılığının bulunduğu fikrini pekiştirmektedir. "**İyiliğin karşılığı iyiliktir**", [Rahman sûresi (55), 60] âyetinde belirtildiği gibi, bir hastayı ve dostunu mutlu edeni, Allah Teâlâ, bir mutluluk ülkesi olan cennetinde barındıracaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Hasta ziyareti, Allah'ın rızâsını kazanmaya vesile olan güzel bir harekettir.

2. Dostlarını Allah için ziyaret etmek de aynı şekilde güzel bir davranıştır.

3. Allah rızâsı için yapılan işler, isterse bu bir kişiyi ziyaret etmek olsun, karşılıksız kalmaz.

4. Allah Teâlâ, kullarını memnun edenleri memnun eder.

364– وعن أبي موسى الأَشعَرِيِّ رضيَ اللَّهُ عنه أَن النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّما مثَلُ الجلِيس الصَّالِحِ وَجلِيسِ السُّوءِ . كَحَامِلِ المِسْكِ ، وَنَافِخِ الْكِيرِ ، فَحامِلُ المِسْكِ ، إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحاً طَيِّبَةً . ونَافِخُ الكِيرِ إِمَّا أَن يُحْرِقَ ثِيابَكَ وإِمَّا أَنْ تجِدَ مِنْهُ رِيحاً مُنْتِنَةً » متفقٌ عليه .

« يُحْذِيكَ » : يُعْطِيكَ .

364. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"İyi ve kötü arkadaşın hali, güzel koku satanla körük çekenin haline benzer: Misk satan, ya sana güzel kokusundan bir miktar meccanen verir ya sen satın alırsın, ya da (hiç değilse onunla beraber olduğun sürece) **güzel koku koklamış olursun. Körük çeken kimse ise, ya elbiseni yakar ya da** (en azından) **körüğün kötü kokusundan rahatsız olursun."** Buhârî, Zebâih 31, Büyû' 38; Müslim, Birr 146. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 16

Açıklamalar

İnsanın, düşüp kalktığı kimselerden, gezip dolaştığı yerlerden yani çevresinden etkilenmemesi mümkün değildir. İyilerle beraber olma, onları ziyaret edip hayır dualarını alma konusu işlenirken, iyi ya da kötü arkadaşın insana ne tür tesirlerinin olacağını çok açık bir örnekle ortaya koyan bu hadîs-i şerîfi hatırlamamak olmazdı. Bu sebeple Nevevî merhum, daha çok "arkadaş seçimi" konusuna dikkat çeken bu hadisi tesir-teessür (etki-tepki) noktasından burada zikretmiştir.

Beraberlik süresinin uzunluk veya kısalığına göre değişeceği muhakkak olan bu karşılıklı etkileşme durumunun asla gözardı edilmemesi gerekmektedir. Hz. Peygamber'in maksadı, hiç bir zaman ekmek parası kazanmak için demircilik yapan ya da körük çeken kimseleri kötülemek değildir. Efendimiz burada hayır ve fazilet sahipleri ile düşüp kalkmak ile, kötü ve zararlı kimselerle düşüp kalkmanın insana en azından nasıl tesir edeceğini görünür bir misal ile ortaya koymak istemiştir. Netice itibariyle de iyi kimselerle arkadaşlık etmenin, en küçük faydasının, güzel koku koklamak gibi bir zevki olacağını haber vermektedir. "**Ey iman edenler, Allah'a karşı saygılı olun ve sadıklarla beraber bulunun**!" [Tevbe sûresi (9),119] âyet-i kerîmesi de bu konuda çok güçlü bir uyarıda bulunmaktadır.

Kötü kimselerle düşüp kalkanlar başka hiçbir zarara uğramasalar bile, bir nevi kötü koku teneffüs etmenin rahatsızlığını hissederler. Burada da "**İçinizden sadece zâlimlere isâbet etmeyecek (hepinizi saracak) olan fitneden sakının**" [Enfâl sûresi (8), 25] âyeti ile "**Zâlimlere yakın ve yandaş olmayın, ateş size de dokunur**" [Hûd sûresi (11), 113] âyetlerini hatırlamak yerinde olacaktır. Hadisimizdeki körük çeken kimse teşbihi bu noktadan bakıldığı zaman, tehlike ile yüz yüze gelme açısından oldukca anlaşılır ve dikkat çekici bir nitelik arzetmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Arkadaşın iyisinin de kötüsünün de kişiye mutlaka iyi veya kötü etkisi olur.

2. İyi insanlarla düşüp kalkan, hiçbir fayda temin etmese bile, güzel koku satanın yanında bulunduğu sürece o kokudan istifade eden kişi gibi mutlu olur.

3. Kötüleri arkadaş edinenler onlardan zarar görmediklerini zannetseler bile, en azından körük kokusundan rahatsız olanlar kadar zarar görürler. “Körle yatan şaşı kalkar” atasözü bu etkilenmeyi anlatır.

4. Maddî-mânevî iyilik ve güzelliklere kavuşmak için fazilet sahipleriyle düşüp kalkmak gereklidir.

365- وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « تُنْكَحُ المرْأَةُ لأَرْبعٍ : لِمالِهَا ، وَلِحَسَبِهَا ، وَلِجَمَالِهَا ، وَلِدِينِهَا ، فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاك » متفقٌ عليه.

ومعناه : أَنَّ النَّاس يَقْصِدُونَ في الْعَادَةِ مِنَ المرْأَةِ هَذِهِ الخِصَالَ الأَرْبعَ ، فَاحِرِصْ أَنْتَ عَلى ذَاتِ الدِّينِ وَاظْفَرْ بِهَا ، واحْرِص عَلى صُحْبَتِهَا .

365. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kadın dört sebepten biri için alınır: Malı, soyu, güzelliği ve dindarlığı. Sen (diğerlerini geç), dindar olanı seç. (Aksi halde) sıkıntıya düşersin.” Buhârî, Nikâh 15, Müslim, Radâ 53. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Nikâh 2; Nesâî, Nikâh 13; İbni Mâce, Nikâh 6

Açıklamalar

Fazilet sahipleriyle beraber olmak konusuyla hadisimiz arasında irtibat kurmak ilk anda pek mümkün değil gibi gözükmektedir. Oysa, biraz düşünüldüğü zaman, geçici arkadaşlıklarda bile iyileri ve hayırlı kimseleri tercih etmeyi tavsiye eden hadislerden sonra, bir hayat boyu beraber olacağı eşini seçerken aynı noktaya dikkat etmesi etbette kişinin mutluluğu için fevkalâde ehemmiyet taşımaktadır. İyi ve hayırlı kişi olmak, elbette **“dindar**” olmakla mümkündür.

Hiç kuşkusuz **eş seçimi**, **dost seçimi**nden çok daha önemlidir. İnsanın en çok etkisinde kaldığı kişilerin başında eşi gelir. Böyle olunca dünya ve âhiret mutluluğu peşinde olanlar için eş seçimi, iyilerle beraber olma niyetinin ilk ve en ciddi göstergesidir. **Eş seçiminde dikkatli davranmayanın dost seçiminde dikkatli olacağını düşünmek mümkün değildir.**

Hadisimiz, toplumdaki bir gerçeği tesbit etmektedir. Hemen hemen her devirde evlenecek kimselerin eş seçiminde ölçüleri aynıdır: Güzellik, soy-sop, mal ve dindarlık... Önce gerçeği böylesine ortaya koyan Sevgili Peygamberimiz, bütün sonuçlarıyla birlikte meseleyi değerlendirdikten sonra, “**Sen dindar olanını seç**!” tavsiyesinde bulunmaktadır.

Hadisimizin aile kurumuna yönelik tarafı üzerinde de durmakta fayda vardır. Zira hadîs-i şerîf *Riyâzü’s-sâlihin*’de başka yerde geçmemektedir.

Aile kuruluşunda hemen her toplum kesiminde dikkate alınan, eşin malı, soyu-sopu, güzelliği ve dindarlığı gibi hususlar arasında, ilk üçünün sona ereceği, ya da geçerliliğini kaybedeceği zamanlar olabilir. Mal, biter ya da bir felâketle yok olup gider. Güzellik, geçicidir, günün birinde ortadan kalkar. Soy-sop, hasep-nesep bu da hiç akla gelmedik sıkıntılara vesile olabilir. Eşler arasında huzursuzluğa yol açabilir. Tarafsız ve etraflıca düşünüldüğü zaman, dinî duygu ve iman gücünün, yani dindarlığın, sürekli mutluluk ve olumluluk kaynağı olduğu anlaşılacaktır.. Çoğu kimse dindarlığı, zor zamanlarda, kara günlerde aranan, mutluluk anlarında kendisine o kadar ihtiyaç duyulmayan bir nitelik

sanmaktadır. Oysa dindarlık tasa ve kıvanç zamanlarında, her zaman her yerde ve her türlü şart altında etkisi büyük, insanı kulluk çizgisinde tutabilen, olayları ve dünyayı inançlara göre değerlendirme imkânı veren üstün ve her zaman geçerli bir meziyettir.

Diğer taraftan bilinen bir gerçektir ki **insan,** iki halde, **sevinç ve üzüntü hallerinde tehlike ile karşı karşıya gelir**. Sevincini ve üzüntüsünü herhangi bir günaha vesile kılmadan yaşayabilmesi büyük ölçüde dindarlığına bağlıdır. Nitekim bir hadîs-i şerîflerinde Sevgili Peygamberimiz bu duruma şöyle işâret buyurmuşlardır:

"Mü'minin durumu gıbta ve hayranlık vesilesidir. Çünkü her hâli kendisi için bir hayırdır. Böylesi bir özellik sadece mü'minde vardır: Sevinecek olsa, şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir belâ gelecek olsa, sabreder; bu da onun için hayır olur" (Bk. 28. hadis).

Hayat, sevinçler ve üzüntüler halinde devam ettiğine göre, her halde ve her olayda dindarlığa ihtiyaç olacaktır. Bu sebeple, dindar bir eşin tercih edilmesi, hayatta kulluk çizgisinde yıkılmadan devam edebilmenin ve çevreye yararlı olabilmenin ilk ve temel şartıdır.

Giderek zorlaşan hayat şartları içinde daha dindar insanlara ve onların meydana getirdiği ailelere ihtiyaç olduğu gün gibi âşikârdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dindar eş seçmek, iyilerle beraber olma niyetinin bir göstergesi ve mutluluğun temel şartıdır.
2. Hz. Peygamber toplumdaki eğilim ve gerçekleri görür ve onlar içinden müslümana en faydalı olanı tavsiye eder.
3. Ümmetinin mutluluğu, Hz. Peygamber'e de mutluluk verir.
4. Fazilet ve hayır sahipleriyle beraber olma ilkesi, eş seçme, aile kurma noktasından başlamalıdır.
5. Aile, sadece dünya hayatıyla ilgili bir yaşama biçimi değildir. Onun olumlu olumsuz sonuçları âhirete de uzanır.

366- وعنْ ابن عباسٍ رضي اللَّه عنهما قال : قال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لجِبْرِيلَ : « مَا يمْنعُكَ أَنْ تَزُورَنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورنا ؟ » فَنَزَلَتْ : { ومَا نَتَنَزَّلُ إلاَّ بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَما خَلْفَنَا وما بَيْنَ ذلِكَ } رواه البخاري .

366. Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Cebrâil *aleyhisselâm*'a:

– "Bizi daha sık ziyaret etmeni engelleyen nedir?" diye sordu. Bunun üzerine:

– "**Biz ancak senin Rabbinin emriyle ineriz; önümüzde, arkamızda ve bunların arasında ne varsa hepsi Rabbinindir**"[Meryem sûresi (19), 64] âyeti indi. Buhârî, Tefsîru sûre (19), 2

Açıklamalar

Hadisimizde Hz. Peygamber'in Cebrâil *aleyhisselâm* ile ne kadar çok beraber olmak istediğine dair bilgi bulmaktayız. Fazilet ve hayır ehlini ziyâret etmek, onlarla beraber

olmakta bizzat Peygamber Efendimiz’in tavrını belgeliyen bu hadîs-i şerîf son derece dikkat çekicidir.

Tabiatıyla Hz. Peygamber istediği zaman Cebrâil *aleyhisselâm*’ın yanına gitme imkanına sahip değildir. Cebrâil’in kendisine daha sık gelmesini ve kendisiyle uzun süre beraber olma imkânı bulmayı arzu etmektedir. Burada önemli olan nokta Hz. Peygamber’in kendisine vahy getiren Cebrâil *aleyhisselâm* ile daha sık görüşme ve daha çok bir arada bulunma arzusudur. Bu arzu ve niyet, fazilet sahiplerini ziyaret etmek konusunda ümmeti ciddi şekilde teşvik etmek demektir.

Cebrâil *aleyhisselâm*’ın bir ara kırk gün kadar gelmediği, Ashâb-ı Kehf ile ilgili olarak Hz. Peygamber’e sorulan bir sualin cevabını onbeş gün aradan sonra getirdiği, bunun üzerine Hz. Peygamber’in kendisinden böylesi bir istekte bulunduğu, mezkur âyetin sebeb-i nüzûlü olarak zikredilmektedir.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz’in isteğine cevap olarak inen âyet, Cebrâil *aleyhisselâm*’ın kendi isteğiyle değil, emirle hareket ettiğini, her şeyin Allah Teâlâ’nın emir ve müsaadesiyle olduğunu bildirmektedir. Bu âyet, hem Cebrâil *aleyhisselâm*’ın konumunu belirliyor ve hem de onun Hz. Peygamber’den özür dilemesi anlamına geliyor.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber Cebrâil *aleyhisselâm* ile daha çok beraber olmayı arzu ederdi.

2. Fazilet ve hayır sahipleriyle beraber olmayı istemek ve buna gayret göstermek sünnet-i seniyye gereğidir.

3. Melekler de ilâhî iradeye bağlıdırlar. Allah’ın emir ve müsaadesi çerçevesinde hareket ederler.

367– وعنْ أبي سعيدٍ الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عنه ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا تُصَاحبْ إلاَّ مُؤْمِناً ، ولا يَأْكُلْ طعَامَكَ إلاَّ تَقِيٌّ » . رواه أبو داود ، والترمذي بإسْنَادٍ لا بأْس بِهِ .

367. Ebû Said el-Hudrî r*adıyallahu anh*’den Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“Mü’minden başkasını dost tutma, yemeğini müttakîlerden başkasına tattırma!”
Ebû Dâvûd, Edeb 16; Tirmizî, Zühd 56

Açıklamalar

Beşerî ilişkilerin bir yönünü dostlar ve dostluklar oluşturur. Her insan kendisine başkalarından daha yakın hissettiği kişileri dost edinir, onlarla daha samimi ilişkiler kurar. Başkalarına açmadığı sırlarını, dertlerini ve düşüncelerini onlara açar. Onlarla beraber olmaktan zevk alır, bunun için fırsat kollar. İşte hadisimiz, böylesine yakınlık hissedilen kişi ya da kişilerin en açık vasfının mü’min olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Müslümana, olgun mü’minlerle dostluk kurmak yaraşır.

Hemen işaret edelim ki, dostluk, normal beşeri ilişkilerin ileri derecesidir. Herkesle iyi geçinme, mümkünse herkese faydalı olma müslümanın görevleri arasındadır. Burada kendisine hemdem ve dost tutacağı, yani daha yakın ve sıcak ilgisine mazhar kılacağı

kimsenin olgun mü'min olması tavsiye edilmektedir. Çünkü hemen her insanın "dost hatırına" yaptığı bir çok şey bulunur. Dostun olgun mü'min olması, kişinin yanlış yollara düşmemesi, ya da altından kalkamayacağı sorumluluklar yüklenmemesi bakımlarından pek ehemmiyetli bir husustur. "**Rabbimiz, bizi müttakîlere lider yap"** [Furkân sûresi (25), 74] âyeti de dikkatlerimizi bu yöne çekmektedir.

Birlikte olmak, beraberce düşüp-kalkmak için arkadaş seçmek bir tercih meselesidir. Müslüman da tercihlerinde mü'minlere öncelik vermekle yükümlüdür. Hadisimizin bu ilk cümlesinin öncelikli mânası,"Kâfir ve münâfıklarla sıkı fıkı olma, onlarla sohbete düşkünlük gösterme" demektir. Mü'mini dost edinmenin herhalde ilk adımı budur. Yani mü'minlerden dost bulamazsan onlardan da edinebilirsin demek değildir.

"Yemeğini müttakîden başkasına tattırma" diye tercüme ettiğimiz ikinci kısmın lafız olarak anlamı, "**Yemeğini ancak müttakî olanlar yesin**" demektir. Hadisin bir rivayetinde, "**Sen de ancak müttakîlerin yemeğini ye!**" tavsiyesi geçmektedir. Hadisimizin ikinci cümlesinin muhâtabı müttakîlermiş gibi görünüyorsa da, asıl muhatap yemek yedirecek kimse, yani hadisteki ilk cümlenin muhâtabıdır. Bu sebeple cümleyi biz, bu duruma uygun düşecek tarzda tercüme ettik.

Acaba yemek yedirmek ya da daha geniş anlamıyla iyilik yapmak için iyi kimseleri mi bulmak gerekir? O takdirde kötü ya da hatalı kimseleri nasıl düzeltme imkânı bulunacaktır? Hadisi açıklarken Hattâbî (ö.388 / 998) merhumun da belirttiği gibi, burada söz konusu olan yemek, özel davet yemeğidir. "**Onlar seve seve fakir, yetim ve esirlere yemek yedirirler** [İnsan sûresi (76), 8] âyeti bunu göstermektetir. Zira esirlerin takvâ sahibi olmaları bir yana, bir çoğu müslüman bile değildir. Bu demektir ki, **ihtiyaç değil, ikram faslından olan yemeklere Allah saygısı yerinde müttakî kimselerin çağırılması**, **iyilerle beraber olma cümlesindendir**, yoksa iyilik yapmak için mutlaka iyileri aramak gerekmemektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman, müslümanla oturup kalkmalıdır. Çünkü müslümanın gerçek dostu yine müslümandır.

2. Özel ikramlarda dindar olan insanları tercih etmek, toplumda bu tür insanların artmasını teşvik etmek demektir.

3. İyi ve fazilet sahibi olanlar ile beraber olmak için davet ve ziyâfetler de birer vesiledir. Yani gerektiğinde iyilerle beraber olabilmek için davet bile verilmelidir.

368– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه أَن النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ » . رواه أبو داود . والترمذي بإِسنادٍ صحيح ، وقال الترمذي : حديثٌ حسنٌ .

368. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**İnsan, dostunun yaşayış tarzından etkilenir. O halde her biriniz dost edineceği kişiye dikkat etsin!"** Ebû Dâvûd, Edeb 16; Tirmizî, Zühd 45

Açıklamalar

Fazilet sahiplerini ziyaret, onlarla beraber olma ve onların kendisini ziyâret etmelerini ve dualarını isteme gibi dostca ve sıcak insanî ilişkilerin ele alındığı bir konuda, elbette insanın kendisine sırdaş ve yakın arkadaş edineceği kişilerden bahsedilmesi gerekecektir. **Halîl** insanın en yakın dostu, hemen her fırsatta beraber olduğu kişi demek olduğuna göre, böylesine uzun ve samimi görüşmelerden karşılıklı etkilenmemek düşünülemez. Hadisimiz bu etkilenmenin neticesine dikkat çekmekte ve *"Kişi, dostunun gidişâtı ve dini üzeredir"* tesbitini yapmaktadır. Zaten gerçek dostluk, ancak dinî uyumluluk ile gerçekleşir. Ya da en azından dostluklar neticede dostları aynı dinî duygu ve yaşayışı paylaşmaya götürür.

Bir kere daha ifade edelim ki duygu, düşünce, zevk, tavır ve dünya görüşü olarak dostlar birbirlerini şu veya bu ölçüde ama mutlaka etkiler. Atalarımız da bu gerçeğe **"Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan**"diyerek dikkat çekmişlerdir.

Dostluğun, etkilenmeyi ve bu etkilenmenin sonuçta yaşayış biçimi ve din edinmeyi bile kapsadığı sosyal bir gerçek olunca, alınacak tedbir bir ölçüde kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. O da hadisimizde *"O halde herkes, dost edineceği kişiye dikkat etsin!"* şeklinde belirlenmiş bulunmaktadır.

Dost seçimi, insanın en ciddi tercihlerinden biridir. Bu yüzden gerek yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'de gerekse sevgili Peygamberimiz'in hadîs-i şerîflerinde konuya yeterince ışık tutulmuştur.

Dostların ve dostlukların sadece dünyada değil âhirette de insanın mutluluğuna veya mutsuzluğuna sebep olduğu duyurulmuştur. Meselâ bir âyette şöyle buyurulmaktadır:

"O gün zâlim olan kimse ellerini ısıracak, ah keşke ben de peygamberle beraber bir yol tutsaydım. Vay bana!. Keşke falanı dost edinmeseydim. Bana Kur'an gelmişken, gerçekten beni ondan o saptırdı. Şeytan insanı yapayalnız, yardımcısız bırakır" diyecektir [Furkân sûresi (25), 27-29]

"Ben falanca ile dostum ama ondan hiç etkilenmiyorum" gibi boş savunmalarla avunmak yerine, insanın beğendiği kişilere benzeme ve onları taklid etme eğilimine sahip olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak, dostları iyi kimselerden seçmeye özen göstermek gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan, inançlarının ve dostlarının etkisi altında yaşar. İnsanı, en çok dostları etkiler. Sonuçta inançları bile dostlarının etkisi altında şekillenir.
2. Dost edinilecek kişiyi, başlangıçta inanç ölçüleri içinde ince bir tetkikten geçirmek gerekir.
3. İnsanın kimlerle birlikte olduğu, nasıl bir yaşayışı tercih ettiğinin göstergesidir.
4. Müslümana, müslümanları dost edinmek yaraşır.

369– وعن أبي موسى الأَشْعَرِيِّ رضي اللَّهُ عنه أَن النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « المَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ » . متفق عليه وفي رواية قال قيل للنبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الرجل يحب القوم وَلَمْا يلحق بهم ؟ قال : « المرء مع من أحب » .

369. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kişi sevdiği ile beraberdir.” Buhârî, Edeb 96; Müslim, Birr 165. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 50; Daavât 98

Bir başka rivayette Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e :

Bir kişi bir topluluğu sevdiği halde onların seviyesine erişemezse, böyle biri hakkında ne buyurursunuz? diye sorulduğu, onun da:

“Kişi, sevdiği ile beraberdir” buyurduğu nakledilmiştir.

Bu hadis, 370 ve 371 nolu hadislerle birlikte açıklanacaktır.

370– وعن أَنس رضي اللَّه عنه أَن أَعرابياً قال لرسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : مَتَى السَّاعَةُ ؟ قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا أَعْدَدْتَ لَهَا ؟ » قال : حُب اللَّهِ ورسولِهِ قال : « أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ » .

متفقٌ عليه ، وهذا لفظ مسلمٍ .

وفي روايةٍ لهما : مَا أَعْدَدْتُ لَهَا مِنْ كَثيرِ صَوْمٍ ، وَلا صَلاةٍ ، وَلا صَدَقَةٍ ، وَلَكِنِّي أُحِبُّ اللَّه وَرَسُولَهُ .

370. Enes *radıyallahu anh*’den şöyle dediği rivayet olunmuştur:

Bir bedevi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Kıyamet ne zaman kopacak? diye sordu. Efendimiz:

– “Kıyamet için ne hazırladın?” buyurdu.

- Allah ve Resûlünün sevgisini, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

– “O halde sen, sevdiğin ile berabersin” buyurdu. Buhârî, Edeb 96; Müslim, Birr 161,163

Bu rivâyet Müslim’indir. Buhârî (Edeb 96) ve Müslim’in (Birr 164) rivâyetlerinde, bedevînin cevabı, **“Âhiret için öyle çok oruç, namaz ve sadaka hazırlayabilmiş değilim. Ancak ben Allah’ı ve peygamberini seviyorum**” şeklindedir.

371– وعن ابنِ مسعودٍ رضي اللَّه عنه قال : جاءَ رَجُلٌ إِلى رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : يا رسول اللَّه كَيْفَ تَقُولُ فِي رَجُلٍ أَحبَّ قَوْماً وَلَمْ يلْحَقْ بِهِمْ ؟ فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « المَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ » متفقٌ عليه .

371. Abdullah İbni Mes’ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e bir adam geldi ve:

- Ey Allahın Resûlü, bir topluluğu seven fakat onların işlediği amelleri işleyemeyen bir insan hakkında ne buyurursunuz? dedi. Hz. Peygamber de:

– “**Kişi, sevdiği ile beraberdir**” cevabını verdi.

Buhârî, Edeb 96; Müslim, Birr 165. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 50, Daavât 98

Açıklamalar

Hayır ehlini ziyaret edip onlarla beraber olmanın, mutlaka onların yaptıklarını yapmaya bağlı olduğu sanılabilir. Yukarıdaki üç hadis ve rivâyet farklılıkları, fazilet sahibi kişilerle beraber olabilmenin bir başka yolunu göstermektedir: Sâlihleri ve iyileri sevmek..

Hadîs-i şerîflerin her üçünde de "kişinin, sevdikleriyle beraber olduğu" genel bir kaide ve ifade ile anlatılmaktadır. Öncelikle buradaki **beraberlik,** hiç şüphesiz her bakımdan yani, fazilet ve derece bakımından beraberlik demek değildir. Aynı yerde veya mecliste bulunan insanlar, beraberdirler ama gerçek durumları, imkânları ve mânevî değerleri farklı farklıdır. Hz. Peygamber'i sevdiği için onunla beraber olacağı belirtilen kimse, Peygamber *aleyhisselâm* ile aynı seviyede olacak demek değildir. Ama onunla cennette bulunma ve onu görebilme imkânına sahip olacak demektir.

Öte yandan *"Kişi sevdiği ile beraberdir"* beyânında iyilik-kötülük ayırımı yapılmamış, genel bir kaide olarak durum ortaya konulmuştur. Bundan iyileri seven iyilerle, kötüleri seven de kötülerle beraberdir, anlamı çıkar. Zaten insan, sevdiği kimselerle olmayı onların yakınında bulunmayı ister. Sevmediği kimselerle birlikte vakit geçirmek, başlı başına azap vesilesidir. Kimse de böyle bir beraberliğin peşinde olmaz. Birlikte olma arzusunun temelinde **sevgi** yatar.

Burada dile getirilmiş olan endişe, amel noksanlığı ya da sevdiklerinin yaptıklarını yapamama gibi durumların, sonuçta sevilen kimselerden ayrı kalmaya sebep olabileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Onun için de *"Bir topluluğu sevdiği halde onların yaptıklarını yapamayan, dolayısıyla onların seviyelerine ulaşamayan kimsenin durumu"* Peygamber Efendimiz'e sorulmuştur. Efendimiz'in cevabı, bu endişenin yersiz olduğunu ortaya koymuştur. Beraberlik için aynı seviyeyi paylaşmanın ya da aynı şeyleri yapmanın şart olmadığını, iyiliklerinden dolayı sevilen insanlarla beraber olabilmek için onlara duyulan sevginin yeteceğini müjdelemiştir. Çünkü niyet çoğu kere amelden önde gelir. Hadisin râvilerinden Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*, buraya alınmamış olan bir sözünde, ashâb-ı kirâmın, Hz. Peygamber'den duydukları bu müjdeli beyan üzerine, müslüman oldukları gün dışında hiçbir gün bu derece sevinmediklerini kaydetmektedir [Bk. Müslim, Birr 163]. Hatta bizzat kendisi, "**Ben de Allah ve Resûlünü ve Ebû Bekir ile Ömer'i seviyorum. Onların amelleri gibi amel edemediysem de, onlarla beraber olmayı umuyorum**" demiştir.

Burada, kıyametin ne zaman kopacağını soran bedevîye Hz. Peygamber'in "**Kıyamet için ne hazırladın?**" diye karşı soru yöneltmesi, asıl merak edilmesi gerekli olan konuya dikkat çekmek ve böylece ümmetini eğitmek içindir. Kıyamet nasıl olsa bir gün kopacaktır. Önemli olan herkesin o gün için ne hazırladığını düşünmesidir.

Bedevînin zikre değer önemli bir hazırlığının bulunmadığını, farzlar dışında fazlaca bir ibâdetinin, hayır ve hasenâtının olmadığını, ancak Allah'a ve Resûlü'ne karşı derin bir muhabbet ve sevgi duyduğunu söylemesi, hem bir samimiyetin ifadesi, hem de gönlündeki sevgiye güvendiğinin belirtisidir. "**Sen, sevdiğinle berabersin**" cevabı da, gerçekten güvenilecek şeyin, gönülden duyulan sevgi olduğunu gözler önüne sermektedir.

"Sevgi, itaati ve sevilenin yaptıklarını yapmayı gerektirmez mi?" diye aklımıza bir soru gelebilir. Elbette insan, sevdiği kimseleri üzmek istemez, onların emirlerini yerine getirmeye çalışır, onlara itaattan zevk alır. Ama bütün bunların yeterince yapılamadığı hallerde bile eğer gerçekten "sevgi" varsa, sırf o sevgi, kişiyi sevdikleriyle buluşturabilir. Yani bir anlamda iyileri sevmek, insanı pişman etmez. O halde "Amelim az, durumum pek iyi değil" diyerek,

insan sevdiği iyi kişiler, fazilet ve hayır sahipleriyle beraber olmaktan uzak kalmamalıdır. Onların meclislerine devam etmeli, ziyâretlerine gitmelidir. Zira sâlihlerle sohbet, hayırların doğmasına vesiledir. Âhirette ise, zaten *"Kişi, sevdiğiyle beraberdir."*

Yüce Rabbimizden bizleri, sevdikleriyle beraber haşretmesini dileriz. 20 numaralı hadiste de konuyla ilgili açıklamalar geçmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Sâlihleri ve fazilet sahiplerini sevmenin faydasını görmek için onların yaptıklarını aynen yapmak şart değildir.

2. Sevgi beraber olmanın temel şartıdır.

3. İyileri seven, onlarla beraber olmayı da sever.

4. Sevdikleriyle beraber olması, kişinin her bakımdan onlara eşit olması demek değildir.

5. Müslüman, kimlere karşı sevgi duyduğuna dikkat etmelidir. Çünkü işin sonunda onlarla beraber olmak vardır.

372- وعن أبي هُريرة رضي اللَّه عنه عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « النَّاسُ معَادِنُ كَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ ، خِيَارُهُمْ في الجَاهِلِيَّةِ خِيارُهُمْ في الإِسْلامِ إِذَا فقِهُوا . وَالأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ ، فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ ، وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا ، اخْتَلَفَ » رواه مسلم .

وروى البخاري قوله : « الأَرْوَاحُ » إلخ ، من رواية عائشة رضي اللَّه عنها .

372. Ebû Hüreyre r*adıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanlar, altın ve gümüş madenleri gibidir. İslâm öncesi dönemde hayırlı olanlar, İslâm döneminde de İslâm'ı kavramak kaydıyla hayırlıdırlar. Ruhlar, askerî birlikler gibidir. Birbirleriyle tanışan ruhlar, birbirleriyle kaynaşırlar, tanışmayanlar da ayrılığa düşerler."

Buhârî, Enbiyâ 2 (Sadece ruhlar ile ilgili kısım Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir.); Müslim, Birr 159, 160. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 16

Açıklamalar

İnsanların fıtratan işlenmeye müsait muhtelif kıratta maden yataklarına benzetilmesi, onların iyi huy ve güzel ahlâk bakımından farklı seviyelerde olduklarını göstermektedir. Soy sop olarak da insanlar değişik kabilelerden gelmekte, farklı kabiliyet ve ahlâkî değerlere sahip bulunmaktadırlar. Aslında insanların madenlere benzetilmesinden maksat, onlardaki kabiliyetlerin farklılığına, kimilerinin bu açıdan fazla bir şey vadetmediğine, kimilerinin ise, eğitim-öğretimle yani işlenmekle daha da gelişeceklerine işaret etmektir. İslam öncesi Câhiliye döneminde neseb yönünden hayırlı olanlar, İslâm'ı kavramaları halinde İslam döneminde de hayırlılıklarını devam ettirirler. Yani ahlâkî bakımdan Câhiliyede üstün sayılanlar, İslâmî anlayış ve kavrayışa sahip olmaları halinde müslüman olarak da ahlâkî üstünlüklerini devam ettirirler. İman, onların değerlerine yeni değerler katar, zenginleştirir, o yöndeki kabiliyetlerini geliştirir. Bir başka ifade ile, Câhiliye döneminde iyi olabilenler, iyilikler nizâmı demek olan İslâm'da, İslâmî bakış açısını idrak ettikleri takdirde iyi olmaya

devam ederler. Zira onlar zaten iyiliklere yatkın kimselerdir. Yoksa İslâm’ın tasvip etmediği câhilî ahlâk ilkelerini İslâm’a taşıyarak onları o dönemde de yaşama şans ve hakları asla söz konusu değildir. Câhilî değerlerle İslâmî değerlerin aynı şeyler olduğu anlaşılmamalıdır. **Burada iyiliklere, güzelliklere kabiliyetli olan insanların her dönemde bu meyillerini geliştirebilecekleri ve onun faydasını görebilecekleri üzerinde durulmaktadır.**

Belli ölçülere göre bölüklere ayrılmış askerî birliklere benzeyen ruhların birbirleriyle tanışmış olanları, dünyada da uyum içinde yaşarlar. Ruhlar dünyasında aynı özelliklere sahip olmadıkları için tanışamamış olanlar ise, dünyada biribiriyle kaynaşamazlar. Birbirlerine asla ısınamazlar. Bu, birbirine ısınan veya nefret eden insanların, farklı mizaçtaki insanların farklı davranışları benimsemelerinin, farklı gruplar oluşturmalarının, insan yapısındaki bazı özelliklerden ileri geldiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Hayır ve fazilet sahipleriyle beraber olmayı sevenlerin, yapı olarak iyiliklere, onlardan kaçanların ise kötülüğe meyilli oldukları ortaya çıkar.

O halde iyilere ve iyiliklere meyilli kimselerin adedini eğitim ve öğretim yoluyla arttırmak, toplumların iyiliği ve mutluluğu açısından önem arzetmektedir. Müslümanlar da kendilerini bu bakımdan kontrol etmeli, içlerindeki meyil ve arzuları güzelliklere ve iyiliklere yönlendirmelidirler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanlar değerli madenlere benzerler. İşlenmeleri halinde bu değerleri daha da artar.
2. İslâm, insanların özündeki değerleri arttırma imkânlarını getirmiş bir dindir.
3. Birbirleriyle kaynaşabilen insanlar, mizaç ve psikoloji olarak birbirlerine yakın olanlardır. Bu yakınlık hadiste, ruhlar âleminde yekdiğeriyle tanışmış olmak şeklinde ifade edilmiştir.
4. İhtilaflar içinde yaşayanlar ise, mizaç ve psikoloji bakımından birbirlerine benzemeyenlerdir.
5. Yaratılıştan sahip olunan değerleri, hayır ve fazilet sahipleriyle düşüp kalkmak suretiyle geliştirmek mümkündür.

373– وعن أُسيْرِ بْنِ عَمْرٍو ويُقَالُ : ابْنُ جابِرِ وهو « بضم الهمزةِ وفتح السين المهملة» قال : كَانَ عُمَرُ بْنُ الخَطَّابِ رضي اللَّه عنه إذا أَتَى عَلَيْهِ أَمْدادُ أَهْلِ الْيمنِ سأَلَهُمْ : أَفيُّكُمْ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ ؟ حتَّى أَتَى عَلَى أُوَيْسٍ رضي اللَّه عنه، فقال له : أَنْتَ أُويْس بْنُ عامِرٍ ؟ قال : نَعَمْ ، قال : مِنْ مُرَادٍ ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ ؟ قال : نعَمْ ، قال : فكَانَ بِكَ بَرَصٌ ، فَبَرَأْتَ مِنْهُ إلاَّ مَوْضعَ دِرْهَمٍ ؟ قال : نَعَمْ . قال : لَكَ والِدَةٌ ؟ قال : نَعَمْ .

قال سَمِعْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « يَأْتِي علَيْكُمْ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ مع أَمْدَادِ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ مُرَادٍ ، ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ كَانَ بِهِ برصٌ ، فَبَرَأَ مِنْهُ إلاَّ مَوْضعَ دِرْهَمٍ ، لَهُ وَالِدَةٌ هُو بِهَا برٌّ لَوْ أَقْسمَ على اللَّه لأَبَرَّهُ ، فَإِن اسْتَطَعْتَ أَنْ يَسْتَغْفِرَ لَكَ فَافْعَلْ » فَاسْتَغْفِرْ لِي فَاسْتَغْفَرَ لَهُ.

فقال له عُمَرُ : أَيْنَ تُرِيدُ ؟ قال : الْكُوفَةَ ، قال : أَلا أَكْتُبُ لَكَ إِلى عَامِلِهَا ؟ قال : أَكُونُ فِي غَبْرَاءِ النَّاسِ أَحبُّ إِلَيَّ .

373. İbni Câbir diye de bilinen Üseyr İbni Amr şöyle demiştir:

Ömer İbnü'l-Hattâb *radıyallahu anh*, Yemen'den destek bölükleri geldikçe:

- Üveys İbni Âmir içinizde mi? diye sorardı. Sonuçta Üveys'i buldu ve ona:

- Sen Üveys İbni Âmir misin? diye sordu. O da:

- Evet, dedi.(Sonra aralarında şu konuşma geçti):

- Murad kabilesi Karen kolundan mısın?

- Evet.

- Sende alaca hastalığı vardı. Hastalığın geçti, ancak bir dirhem büyüklüğünde bir yerde kaldı öyle mi?

- Evet.

- Annen var mı?

- Evet.

- Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i; "**Üveys İbni Âmir size Yemenli destek bölükleri içinde gelecektir. Kendisi Murad kabilesinin Karen kolundandır. Alaca hastalığına tutulmuşsa da iyileşmiştir. Sadece bir dirhem mikdarı bir yerde kalmıştır. Onun bir annesi vardır, ona son derece iyi bakar. O,** (bir şeyin olması için**) Allah'a dua etse, Allah onun duasını kabul eder. Senin için mağfiret dilemesini temin edebilirsen, fırsatı kaçırma, bunu yap!"** buyururken işittim. Şimdi benim için istiğfar ediver.

Üveys, Ömer için istiğfar etti.

Daha sonra Hz. Ömer :

- Nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. O:

- Kûfe'ye, dedi. Ömer:

- Senin için Kûfe valisine bir mektup yazayım mı? dedi. O:

- Fakir-fukara halk arasında olmayı tercih ederim, diye cevap verdi.

Aradan bir yıl geçtikten sonra Kûfe eşrafından bir kişi hacca geldi. Ömer *radıyallahu anh*'a rastladı. Ömer, kendisine Üveys'i sordu. O da:

- Ben buraya gelirken o, tamtakır denecek yıkık-dökük bir evde oturmakta idi, dedi. Ömer:

- Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

" **Üveys İbni Âmir size Yemenli destek bölükleri içinde gelecektir. Kendisi Murad kabilesinin Karen kolundandır. Alaca hastalığına tutulmuşsa da iyileşmiştir. Sadece bir**

dirhem mikdarı bir yerde kalmıştır. Onun bir annesi vardır, ona son derece iyi bakar. O, (bir şeyin olması için**) Allah'a dua edecek olsa, Allah onun duasını kabul eder. Senin için mağfiret dilemesini temin edebilirsen, fırsatı kaçırma, bunu yap!"** buyururken işittim, dedi.

O Kûfe'li adam hac dönüşü Üveys'e uğrayıp:

- Benim için mağfiret dile! diye ricada bulundu. Üveys:

- Sen, güzel mübârek bir yolculuktan yeni geldin. Benim için sen dua et! dedi. (Adam, dua isteğinde ısrar edince) Üveys:

- Sen Ömerle mi karşılaştın? dedi. Adam:

-Evet, dedi.

Bunun üzerine Üveys, o kişi için af ve bağışlanma dileğinde bulundu.

Bu olay üzerine halk Üveys'in kim olduğunu anladı. O da başını alıp gitti (Kûfe'yi terketti).

Müslim, Fezâilü's-sahâbe 225

Müslim'in yine Üseyr İbni Câbir'den yaptığı bir rivayete göre (Birr 223), içlerinde Üveys ile alay eden eşraftan bir kişinin de bulunduğu Kûfeli bir grup Ömer'e geldiler. Ömer :

- Burada Karenîlerden kimse var mı? diye sordu. Hemen o alaycı adam Ömer'in yanına geldi. Ömer *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Şüphesiz ki Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, "**Yemenden size Üveys adında bir adam gelecek. Annesinden başka kimsesi olmayan bu adam (sadece, anasına hizmet maksadıyla) Yemenden ayrılmıyordu. O, alaca hastalığına tutulmuştu. Allah'a dua etti de, dinar veya dirhem büyüklüğündeki bir yer dışında, Allah onu hastalığından kurtardı. Ona hanginiz rastlarsa, sizin için istiğfar ediversin!"** buyurdu.

Yine Müslim'in bir başka rivâyetinde (Birr 224) Hz. Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir:

Ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim:

"**Hiç şüphesiz tâbiîlerin en hayırlısı Üveys adındaki bir kimsedir. Onun bir anası vardır, alaca hastalığı geçirmiştir.**(Ona rastlarsanız)**, sizin için istiğfar etmesini isteyiniz!"**

Üseyr İbni Amr

Dedesine nisbetle İbni Câbir diye de bilinen Üseyr, Hz. Peygamber'in vefâtında 10-11 yaşlarında bulunuyordu. Hz. Peygamber'den iki hadis rivâyet etmiştir. Hz. Ömer'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Kütüb-i Sitte sahiplerinden sadece İmam Müslim hadis nakletmiştir. Hakkında fazlaca bir bilgi bulunmayan Üseyr'in Haccac zamanına kadar yaşadığı sanılmaktadır. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisimiz, hayır ve fazilet sahiplerini ziyâret edip dualarını almak konusunda Peygamber Efendimiz'in sözlü tavsiyesini ve o tavsiyenin Hz. Ömer tarafından nasıl yerine getirildiğini, yani konuya ait sahâbe uygulamasını gözler önüne sermektedir. Hatta hayır ve fazilet sahiplerinin dış görünüşleri, nereli ve hangi kabileden, hangi soydan soptan oldukları, nasıl bir

yerde ve hangi şartlarda yaşadıkları önemli değildir. Toplumun pek kıymet vermediği belki de küçük gördüğü kimseler arasında da gerçek fazilet sahipleri bulunabilir. Önemli olan onları bulmak ziyaret edip kendilerinden yararlanmaktır.

Hz. Peygamber, kendi zamanında yaşamış ve müslüman olmuş olmasına rağmen, annesine hizmette kusur etmemek maksadıyla Yemen'den ayrılamayan ve gelip kendisiyle görüşüp sahâbî olma imkanına kavuşamayan ve fakat Allah katında duası makbul olan Üveys el-Karenî, halkımızın söyleyişi ile Veysel Karânî hazretlerini ashâbına tanıtmış ve onunla karşılaşanların kendisinden dua istemelerini tavsiye etmiştir. Bu durum, fazilet sahiplerine karşı nasıl davranılacağı konusunda ümmetin eğitilmesi demektir. Üstelik sahâbîler, sahâbî olmayanlardan üstün kabul edildikleri halde Hz. Peygamber'in böyle bir tavsiyede bulunması, dua istemekte ast üst ayırımı olmadığını da göstermektedir.

Hadîs-i şerîfte öncelikle Hz. Peygamber'in kendisiyle görüşmediği halde Üveys el-Karenî hazretleri hakkında verdiği bilgilerin bütünüyle doğru çıkmış olması, onun geleceğe yönelik verdiği diğer bilgilerin de doğru olduğunun delilidir. Zaten Peygamber Efendimiz'in verdiği herhangi bir haberde yanıldığı şimdiye kadar tesbit edilebilmiş değildir.

Şu da bir gerçektir ki, şayet Hz. Peygamber tanıtmasaydı Üveys el-Karenî hazretleri, Allah katında duası makbul bir halis kul olmasına rağmen tanınmayacaktı. O, öylesine bir mahviyet sahibi idi. Hz. Ömer'e fakir halk arasında olmayı tercih edeceğini söylemesi, daha sonra durumunun farkına varılması üzerine Kûfe'yi terkedip gitmesi ondaki olgunluk ve kemâlin işâretleridir."Üveysîlik" denilince herhalde böylesi bir mahviyet anlaşılmalıdır.

Yine hadîs-i şerîfte Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'den öğrendiği bir bilginin peşine nasıl düştüğü, onun tavsiyesine nasıl uyduğu, fazilet sahiplerine nasıl sahip çıktığı görülmektedir. Bu da Hz. Ömer'in fazilet ve olgunluğunu göstermektedir.

Pek tabiî olarak hadîs-i şerîf, Üveys el-Karenî hazretlerinin faziletini gözler önüne sermekte ve onun tâbiîn neslinin en faziletlisi olduğunu Peygamber sözüyle ortaya koymaktadır. Aynı hadisleri *Müsned* adlı büyük hadis kitabında (I, 38; III,180) rivâyet etmiş bulunan İmam Ahmed İbni Hanbel'in, Saîd İbnü'l-Müseyyeb'i tâbiîlerin en üstünü olarak tanıtması, onun şer'î ilimlerdeki üstünlüğü sebebiyledir. Allah katındaki mevki ve hayırlılık itibariyle bir değerlendirme olmasa gerektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dua isteyen daha faziletli olsa da, hayır ve fazilet sahiplerinden dua ve istiğfar talebinde bulunmak müstehaptır.

2. Üveys el-Karenî hazretleri tabiîlerin en faziletlisidir.

3. Anne ve babaya itaat etmek, eriştiği mânevî dereceyi herkesten gizlemek güzel hareketlerdir.

4. İnsanları dış görünüşe bakarak değerlendirmemek, hele onlarla asla alay ve istihza etmemek gerekir.

374- وعن عمرَ بنِ الخطاب رضي اللَّه عنه قال : اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فِي العُمْرَةِ ، فَأَذِنَ لِي ، وقال : « لا تَنْسَنَا يا أُخَيَّ مِنْ دُعَائِكَ » فقال كَلِمَةً مَا يسُرُّنِي أَنَّ لِي بِهَا الدُّنْيَا .

وفي روايةٍ قال : « أَشْرِكْنَا يَا أخَيَّ فِي دُعَائِكَ ». حديثٌ صحيحٌ رواه أَبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

374. Ömer İbnü'l-Hattâb *radıyallahu anh*'den şöyle dediği rivayet olunmuştur:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den umre yapmak için izin istedim, verdi ve:

"Sevgili kardeşim, bizi de duadan unutma!" buyurdu.

Bu sözüyle Hz. Peygamber bana öyle bir şey söylemiş oldu ki, benim için dünyaya bedeldir.

Bir rivâyette (Ebû Dâvûd, Vitr 23; Tirmizî, Daavât 109) Hz. Peygamber, **"Sevgili kardeşim, bizi de duana ortak et!"** buyurmuştur. Ebû Dâvûd, Vitr 23; Tirmizî, Daavât 109. Ayrıca bk. İbni Mâce, Menâsik 5

Açıklamalar

Hz. Ömer'in, daha önceleri adamış olduğu bir umreyi yerine getirmek için Hz. Peygamber'den izin istediğini görüyoruz. Bu, talebenin hocasından, müridin şeyhinden edeben izin istemesi gibi bir şeydir. Zaten ashâb-ı kirâm Resûlullah'tan izin almadan bir şey yapmazlardı. Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz. Ömer'e izin verdikten sonra, ondan umre yaparken kendisine de dua etmesini istedi. Bir önceki hadiste Hz. Ömer'e Üveys el-Karenî'den dua niyazında bulunmasını tavsiye etmişti.

Hz. Peygamber'in, Ömer de olsa herhangi bir sahâbîden dua istemeye ihtiyacı olmadığını unutmamak gerekir. Ancak o, hayır ve fazilet sahibi olduğu bilinen insanlardan, özellikle mübarek yer ve makamlarda bulunacak kimselerden dua istemenin gerektiğini ümmetine bizzat öğretmektedir. Öte yandan Hz. Peygamber'in *"Bizi de duana ortak et"* buyurması Hz. Ömer için son derece büyük bir iltifat ve duasının makbul olacağı yönünde büyük bir müjdedir. O da zaten bunu anlamakta hiç geçikmemiş ve "Hz. Peygamber'in bu sözünün kendisini mutlu ettiği kadar hiç bir şeyin mutlu etmeyeceğini, bu sözün kendisi için dünyalara bedel olduğunu" söylemiştir. Şimdi düşünelim, Hz. Peygamber'den böylesine bir iltifat görmüş olan Hz. Ömer, onun,"Üveys el-Karanî'den kendine dua etmesini dile!" tavsiyesine dört elle sarılmaz mı? "Ben sahâbiyim, o değil" gibi bir değerlendirme yapar mı?

O halde herkes hayır ve fazilet sahibi olduğuna inandığı kimselerden kendisi için dua etmesini istemelidir. Bu hadis sefere çıkma edebi konusunda 715 numarayla tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'in yaptıklarıyla tavsiyeleri tam bir uyum içindedir.
2. Hac ve umreye gidenleri uğurlayanların onlardan, kutsal topraklarda kendileri için dua etmelerini istemeleri yerinde bir harekettir.
3. Müminin gıyâbında yapılan dua makbüldür.

375- وعن ابن عُمرَ رضي اللَّه عنهما قال : كَانَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَزُورُ قُبَاءَ رَاكِباً وَماشِياً، فَيُصلِّي فِيهِ رَكْعتَيْنِ متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ : كان النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَأْتي مَسْجِدَ قُبَاءَ كُلَّ سبْتٍ رَاكِبًا وَمَاشِياً وكَانَ ابْنُ عُمَرَ

375. Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* binekle veya yaya olarak Kubâ Mescidi'ni ziyâret eder ve orada iki rek'at namaz kılardı. Buhârî, es-Salât fî mescidi Mekke ve'l-Medîne 4; Müslim, Hac 516

Bir rivayette (Buhârî, es-Salât fî mescidi Mekke ve'l-Medîne 3; Müslim, Hac 521) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* her cumartesi günü binekle veya yaya olarak Mescid-i Kubâ'ya giderdi. Abdullah İbni Ömer de böyle yapardı, denilmektedir.

Açıklamalar

Mübarek yer ve makamları ziyâret etmenin dinen uygun ve hatta gerekli olduğunu gösteren bu hadîs-i şerîf, konu başlığındaki "faziletli yer ve makamları ziyâret" faslı ile ilgilidir.

Kubâ ve Kubâ Mescidi, Medine'de oluşan İslâm toplumunun daha ilk günden beri bildikleri bir yerdir. O günlerde Medîne'ye üç mil kadar bir uzaklıkta bulunan Kubâ bugün şehrin içinde bir semt olmuştur. Hz. Peygamber'in oraya zaman zaman yaya olarak gitmesi, Kubâ'nın Mescid-i Nebevî'ye yakınlığını gösterir. Efendimiz'in özellikle cumartesi günleri Kubâ'yı ziyâret edip orada iki rek'at tahiyyetü'l-mescid veya nâfile namaz kılması, hiç şüphesiz oraya verdiği önemi gösterir. Nitekim Kubâ Mescidi'nde kılınacak iki rek'at namazın bir umre yerine geçeceğine dair rivâyetler kaynaklarımızda yer almaktadır (bk.Tirmizî, Salât 125). Sa'd İbni Ebû Vakkas da ,"Kubâ Mescidinde kılacağım iki rek'at namaz benim için, Mescid-i Aksa'ya iki kez gidip gelmekten daha sevimlidir. Kubâ'daki fazileti insanlar bilselerdi, çok uzaklardan da olsa oraya bineklerle ulaşmaya çalışırlardı" demiştir.

Hadisin râvisi olarak Abdullah İbni Ömer'in Hz. Peygamber'den gördüğü şekilde amel etmesi, onun sünneti yaşamaya gösterdiği titizlik ve hassasiyetin bir sonucudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Faziletli yerleri ziyâret etmek sünnettir.
2. Kubâ mescidini cumartesi günleri ziyaret edip orada iki rek'at namaz kılmak sünnettir.
3. Ashâb-ı kirâm, sebep ve hikmetini kestiremeseler bile Hz. Peygamber'den gördüklerini yapmakta tereddüt etmezlerdi.

46- باب فضل الحب في الله والحث عليه وإعلام الرجل من يحبه أنه يحبه ، وماذا يقول له إذا أعلمه

ALLAH İÇİN SEVMEK

ALLAH İÇİN SEVMENİN, BUNA TEŞVİK ETMENİN FAZİLETİ, KİŞİNİN SEVDİĞİ KİMSEYE ONU ALLAH İÇİN SEVDİĞİNİ SÖYLEMESİ VE SEVİLDİĞİNİ ÖĞRENEN KİMSENİN SÖYLEYECEĞİ SÖZLER

Âyetler

مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاء عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاء بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ

شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

1. "Muhammed, Allah'ın elçisidir. Onunla beraber bulunanlar kâfirlere karşı çok şiddetli ve metin, kendi aralarında pek yumuşak ve gayet merhametlidirler. Onları rükû ve secde ederken, Allah'tan lûtfunu ve hoşnudluğunu dilerken görürsün. Sîmâları yüzlerindeki secde izinden bellidir. İşte bu, onların Tevrat'ta anlatılan vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Bir ekin tohumu gibidirler ki, o tohum filiz çıkarır, filizleri kuvvetlenir, kalınlaşır, sapı üzerinde dimdik durur. Bu çiftçilerin hoşuna gider. Allah bunları böylece çoğaltıp kuvvetlendirmekle kafirleri öfkelendirir. Onlardan iman edip yararlı işler işleyenlere Allah bağışlanma ve büyük bir ecir va'detmiştir." Fetih sûresi (48), 29

Hz. Peygamber'in çevresindeki ilk müslümanları, ashâb–ı kirâmı Tevrat ve İncil'deki sıfatlarıyla tanıtan âyet-i kerîmenin, "**kendi aralarında pek yumuşak ve gayet merhametlidirler**" kısmı, konumuzu ilgilendirmektedir. Zira bu sıcak ve samimi dostluk ve anlayış ancak birbirlerini karşılıklı olarak sevmekle kurulabilir. Merhamet sevgiden doğar, şefkat sevginin sonucudur.

Burada ashâb-ı kirâmın ve tabiî İslâm toplumunun nasıl **sevgi, kulluk ve ihlas** temelleri üzerinde oluştuğu, bir tohumun, sapları üzerinde dimdik duran ve çiftçilerin hoşuna giden ekin haline gelişiyle temsîlî olarak anlatılmaktadır. Bu hızlı ve sağlıklı gelişme, imansızları, sevgisizleri âdeta kudurtmuş, çıldırtmıştır.

Müslümanların birbirlerini Allah için sevmeleri onları düşmanlarına karşı çok çetin ve metin bir bünye haline getirir.

Bu âyet-i kerîmeden önceki âyette İslâm'ın bütün dinlere üstün geleceği müjdesi verilmektedir. Bu müjde hiç kuşkusuz, geçmişte olup bitmiş bir gelişmenin müjdesi değildir. O, uzak gelecekleri de içine alır. Böylesine büyük üstünlükleri gerçekleştirecek müslümanların ana vasıflarının başında birbirlerini Allah için sevmeleri bulunmaktadır.

وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ

2. "Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, yanlarına hicret edip gelenleri severler." Haşr sûresi (59), 9

Medineli müslümanların, muhâcirlere karşı tutumları tam mânâsıyla bir sevgi zeminine oturuyordu. Kendileri, bütün varlıklarını Mekke'de bırakıp göç etmiş ve bu yüzden de fakir düşmüş bulunan muhacirleri hemen her şeylerine ortak edecek derecede onlara yakınlık göstermişler ve imkânlarını seve seve onların istifadesine sunmuşlardır. Allah Teâlâ, bu âyette onların bu üstün vasıflarını bildirmekte, dostça münâsebetlerin temelinde sevginin bulunduğunu, bu noktada ensâr-ı kirâmın örnek teşkil ettiğini herkese duyurmaktadır.

Muhâcirlerin gelişinden önce Medine'yi yurt ve iman evi olarak hazırlamış olan ensar, muhâcirleri kendilerine tercih edecek derecede severlerdi. Onların bu sevgileri, her hangi bir karşılık beklemekten kaynaklanmıyordu. Onlar, Allah için sevdikleri Mekkeli müslümanları yine bu sevgilerinin gereği olarak ağırlıyorlar, barındırıyorlardı. Fazilet ve üstünlükleri işte bu noktadaydı, buradan doğmaktaydı.

O halde sevgiye Allah rızâsı dışında bir karşılık düşünmemek gerekmektedir.

Hadisler

376– وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ثَلاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ بِهِنَّ حَلاوَةَ الإِيمَانِ : أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا ، سِواهُما ، وأَنْ يُحِبَّ المرْءَ لا يُحِبُّهُ إِلاَّ للَّهِ ، وَأَنْ يَكْرَه أَنْ يَعُودَ فِي الكُفْرِ بَعْدَ أَنْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ مِنْهُ، كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ » متفقٌ عليه .

376. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Üç özellik vardır; bunlar kimde bulunursa o, imanın tadını tadar:

Allah ve Resûlünü, (bu ikisinden başka) herkesden fazla sevmek.

Sevdiğini Allah için sevmek.

Allah kendisini küfür bataklığından kurtardıktan sonra tekrar küfre dönmeyi, ateşe atılmak gibi çirkin ve tehlikeli görmek." Buhârî, Îmân 9, 14, İkrah 1, Edeb 42; Müslim, Îmân 67.Ayrıca bk. Tirmizî, Îmân 10

Açıklamalar

Hadîs-i şerîflerde imanın tadı, tatlı bir deyimle "**halâvetü'l-îmân**" veya "**ta'mü'l-îmân**" olarak dile getirilmiştir. Muhaddis Nesâî'nin bir rivâyetinde "**halâvetü'l-îmân**" yerine "**halâvetü'l-İslâm"** denilmiş, âdeta, iman ve İslâm'ın tadının birbirinden ayrılmazlığına dikkat çekilmiştir.

Peygamber Efendimiz'in amcası Hz. Abbas'dan rivayet edildiğine göre, imanın tadı ile ilgili olarak, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Allah'ı rab, İslâm'ı din, Muhammed'i peygamber olarak benimseyip onlardan râzı olan kimse imanın tadını tatmıştır" (Müslim, Îmân 56)

Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivâyet edilen bir hadiste de Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Üç özellik vardır; kimde bunlar bulunursa, cehennem ona, o da cehenneme haram olur: Allah'a inanmak, Allah'ı sevmek ve ateşe atılıp yanmayı, küfre dönmeye tercih etmek" (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned* III, 114).

Naklettiğimiz bu rivâyetlerden çıkarılabilecek ilk ve genel sonuç, imanın tadına erebilmenin temel şartının **sevgi ve hoşnutluk** olduğudur.

Şimdi müminleri imanın tadına eriştirecek üç özelliği kısaca inceleyelim:

1. Allah ve Resûlünü, herkesten (ve herşeyden) fazla sevmek

Âlimlerimiz tat anlamına gelen halâveti, itaattan zevk almak, Allah ve Resûlü'nün hoşnudluğu uğrunda zorluklara göğüs germek ve bunları dünyevî çıkarlara tercih etmek olarak yorumlamışlardır. Bu gerçeğin hadisteki ifâdesi, "**Rab olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, Peygamber olarak da Muhammed** *aleyhisselâm***'dan râzı olmak"**tır. Rızâ "**bir şeyle yetinip başka bir şey aramamak**" demektir. Sevilen ve benimsenen şey, seven ve benimseyene kolay gelir. Kolay gelen şey ise, rahatlıkla yapılır. Zevkle yerine getirilir. O halde Allah ve Resûlü'nü her şeyden fazla seven mü'mine, bütün dini görevler kolay ve

zevkli gelir. Tenbellik ve tereddüt göstermeden her emri **gücü ölçüsünde** yerine getirir. Bu da mü'mini "**inanç adamı**" seviyesine ulaştırır. Çünkü rızâ, gönlünü ve özünü sevgiliye adamaktır. Başka bir ifâde ile rızâ, mü'minin, gönlünü mü'min olmayana kaptırmaması demektir.

"**İnandım**" deyip inandıklarına karşı güvensizlik anlamına gelecek davranışlarda bulunmak zevksizliğin asıl sebebidir. Ağzının tadı bozulmuş olan insana, en usta aşçılar bile yemek beğendiremezler. Zira bozukluk içtedir. İnanç esaslarına karşı rızâ seviyesinde bir güven duygusuna sahip olmayan kişi de imanından ve ibadetlerinden zevk alamaz. Bu zevksizliğinin sebebini dışta arar ve hayalî bir takım suçlular icâd eder. Oysa asıl sebep içindeki **rızâsızlık, güvensizlik,** bir başka deyimle **kalitesizlik**'tir. Efendimiz'in şu beyânları bu konuda ne kadar dikkat çekicidir:

*"Hiçbiriniz, duyguları benim getirdiklerime tâbi olmadıkca***,** imanın zevkine varan **kâmil mü'min olamaz"** (Beğavi, Şerhu's-sünne, I, 160).

2. Sevdiğini Allah için sevmek

Sevgi, yaratılıştan sahip olduğumuz bir duygudur. Herkes birşeyleri sever. Bir anlamda insanın gerçek kölelik zinciri sevgisidir. Zira insana kafa, kalb ve karnından nüfûz edilebilir. Kalbi kazanılmış ya da kalbini kaptırmış insan, sevdiğinin mecnûnudur.

"**Allah için sevmek**" bir anlamda **sevgiye, sevgiden başka karşılık tanımamaktır.** İşte bu anlamdaki sevgi, imana derinlik ve zevk katmaktadır. İnsan da imanın tadını böylece tatmaktadır.

Sevgide ölçüyü kaçırmak, insan için aklını yitirmek kadar kötü neticeler doğurabilir. **Gönlünü ağyâra kaptırmış bir kişi, düşman istilâsına uğramış ülke gibidir. Hiçbir yerinde, hiç bir köşesinde huzur yoktur.** İman izzetine ters düşen bir sevgi, mümini kendi kendisini inkara götürür. Bu da imanı ortadan kaldırır. İman olmayınca onun tadından bahsetmek zaten mümkün değildir.

Hadisimizin konu ile ilgili asıl noktası da burasıdır.

3. Küfre dönmeyi, ateşe atılmak gibi çirkin ve tehlikeli görmek

Bu, en kısa ifâdesiyle imansızlığı düşünmemek, böyle bir şeyi aklından geçirmemek demektir. Bir şeyin tadını çıkarabilmek için ondan ayrılmayı düşünmemek gerekir. İmanın tadı da ona sürekli sahip olma isteğine bağlıdır.

Hadisimizde **"imandan dönmek**" ile "**ateşe atılmak**" arasında bir bağ kurulduğu dikkatinizi çekmiş olmalıdır. Bu, imanın cennette, küfrün cehennemde olduğu temel inancının bir yansımasıdır. Yani açık şekilde, imansızın yerinin cehennem olduğu bildirilmektedir.

Ateşte yanmayı aklı başında olan hiç kimse istemez. Onun ne dayanılmaz bir acı ve elem kaynağı olduğunu bilir. İmansızlığı da böyle bilmek ve imana ne pahasına olursa olsun sahip çıkmaya çalışmak, onun zevkine ermek demektir.

Netice olarak, imanın tadını çıkarabilmek için duygusal değil, aklî bir sevgi ve tercihe sahip olmak gerekmektedir. Nitekim Peygamber Efendimiz'in konuya ait bir duası şöyledir:

"Allahım, imanı bize sevdir. Kalblerimizi imanla süsle. Küfrü, fıskı ve isyânı bize çirkin göster. Bizi doğruyu bulanlardan kıl!" (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned* , III,424).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İmanın tadını çıkarabilmek için Allah ve Resûlünü herşeyden fazla sevmek, sevdiklerini Allah için sevmek, imandan sonra küfre dönmeyi ateşe atılmak gibi kötü görmek ve böylesi bir bilinç içinde olmak gerekmektedir.

2. Bir kimseyi Allah için sevmek demek, sevdiğine karşı iyilikle artmayan kötülükle eksilmeyen bir sevgi duymak demektir.

3. Küfre dönmesi için karşılaştığı baskılara ölüm pahasına da olsa sabreden kimse, böyle davranmayandan daha üstündür.

377- وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « سبْعَةٌ يُظِلُّهُم اللَّه في ظِلِّهِ يَوْمَ لا ظِلَّ إلاَّ ظِلُّهُ : إمامٌ عادِلٌ ، وَشَابٌ نَشَأَ في عِبَادَةِ اللَّهِ عَزَّ وجلَّ ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مَعلَّقٌ بالمسَاجِدِ ورَجُلان تَحَابَّا في اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ ، وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ ، ورَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ ، فقال : إِنِّي أَخافُ اللَّه ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بصَدَقَةٍ ، فَأَخْفَاهَا حَتَّى لا تَعْلَمَ شِمَالُهُ ما تُنْفِقُ يَمِينُهُ ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِياً فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ » متفقٌ عليه .

377. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Başka bir gölgenin bulunmadığı Kıyamet gününde Allah Teâlâ, yedi insanı, arşının gölgesinde barındıracaktır:

Âdil devlet başkanı,

Rabbına kulluk ederek temiz bir hayat içinde serpilip büyüyen genç,

Kalbi mescidlere bağlı müslüman,

Birbirlerini Allah için sevip buluşmaları da ayrılmaları da Allah için olan iki insan,

Güzel ve mevki sahibi bir kadının beraber olma isteğine "Ben Allah'tan korkarım" diye yaklaşmayan yiğit,

Sağ elinin verdiğini sol elinin bilemeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse,

Tenhâda Allah'ı anıp göz yaşı döken kişi."

Buhâri, Ezan 36, Zekât 16, Rikak 24, Hudûd 19; Müslim, Zekât 91. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 53; Nesâî, Kudât 2

Açıklamalar

Önceki hadiste sevginin yani Allah için sevmenin, imanın tadına varabilmek için vazgeçilmez olduğu ortaya konulmuştu. Bu ve bundan sonraki bir kaç hadîs-i şerîfte de sevdiğini Allah için sevmenin, insana âhirette kazandıracağı mutluluğa işaret buyurulmaktadır. Böylece müellif Nevevî, konunun hem dünyevî hem de uhrevî açıdan önemini belgelemiş olmaktadır.

Yedi mutlu kişiyi ya da yedi güzel adamı tanıtan hadîs-i şerîfte öncelikle üzerinde durulması gerekli bir iki ifâde bulunmaktadır. Bunlardan birisi "**zıllullah**= Allah'ın gölgesi" ifâdesidir. Allah Teâlâ'nın gölgesi olamayacağına göre, bundan maksat, ya Kâbe'ye "**beytu'llah** = Allah'ın evi" denilmesi gibi bir şereflendirme veya arşının gölgesi yahut

Allah Teâlâ'nın sağlayacağı bir güvenliktir. Nitekim hadîs-i şerîfin bazı rivâyetlerinde açıkca *"Allah, onları arşının gölgesinde barındıracaktır"* buyurulmuştur. Bütün bu ifâdelerle Allah Teâlâ'nın o kullarını, âhiretteki sıkıntılardan rahmetiyle koruyacağı anlatılmaktadır.

Öte yandan Allah'ın gölgesinde barınacak insanlar sadece bu yedi sınıftan ibâret değildir. Zira başka hadislerde önemli niteliklere sahip bazı kişiler daha sayılmıştır (Meselâ bk. Müslim, Zühd 74, Birr 38; Tirmizî, Büyû' 67; İbn Mâce, Sadakât 14). Bu hadiste yedi kimsenin zikredilmiş olması, diğer rivâyetlerde zikredilen bahtiyarları bu mutluluktan asla mahrum bırakmaz.

450 ve 660 numaralı hadis olarak da bu kitapta tekrarlanacak olan hadisimizdeki bu yedi sınıf insanı ayrı ayrı tanıtmadan önce bir hususa daha işâret etmemiz uygun olacaktır. Âhirette, Allah'ın himâyesine kavuşacakları bildirilen insanların vasıflarına şöyle bir göz atılınca, her birinin, büyük güçlükleri göğüslemiş, hemen hemen aynı seviyede "zor"u başarmış kimseler oldukları, hepsinin bir çok dâhilî ve hâricî mânilere rağmen, soylu bir mücâdele vermiş oldukları anlaşılmaktadır. Yani hepsinin ortak özelliği, kullukta sevgiye dayalı kahramanlıklarıdır. Ödülleri de ona göredir: Kıyametin o dehşetli ortamında ilâhî koruma altında olmak...

Şimdi hadisimizin haber verdiği yedi güzel insanı tek tek kısaca tanıyalım:

Âdil devlet başkanı. Müslümanların yönetimini üstlenmiş kişi demektir. Müslümanlar dünyada onun himâyesinde, bir başka ifâdeyle gölgesinde bulunmuşlardır. Bu sebeple böyle bir yöneticinin âhirette göreceği karşılık da yaptığına uygun olarak ilâhî koruma altında olmaktır. Âdil devlet başkanı, diğerlerinden üstün olduğu için birinci sırada zikredilmiştir. Çünkü devlet başkanının himâyesi onların hepsini içine alır.

Allah'a kulluk içinde serpilip büyüyen genç. Gençlik yıllarını namazlı-niyazlı dindâr bir çizgide geçiren genç, nefsini Allah'ın emirlerine muhâlefetten korumuş, hevâ ve heveslerin, şehevî duyguların, gemlenmesi güç arzuların etkisine karşı koyup kulluğa sarılmıştır. Bu, ondaki derin Allah saygısının delilidir. Zira Allah'ın emirlerine sarılıp günahlardan kaçınmak büyük bir fazilettir. Hele bu, gençlik yıllarında gerçekleştirilmişse, her türlü takdirin üstündedir.

Kalbi mescidlere sevgi ile bağlı müslüman. Kalbi sanki mescide asılmış kandil gibi, sürekli mescidle ilgili olan, mescidlere devamda kusur etmeyen, **Allah'ın evi** demek olan mescidleri ve oralarda bulunmayı seven kişi, mescidlerle ilgilenmek suretiyle Rabbine olan sevgisinde devamlılığını göstermiş demektir. Bunun karşılığı olarak da âhirette arşın gölgesinde barındırılacaktır.

Birbirlerini Allah için sevip buluşmaları ve ayrılmaları Allah için olan iki insan. Hadisimizin konu ile doğrudan ilgili olan kısmı burasıdır. Allah rızâsı için birbirlerini seven, başka hiçbir maksat taşımayan, bir araya gelmeleri Allah için, şayet ayrılacaklarsa ayrılıkları yine Allah için olan yani bir arada iken de ayrı iken de Allah için duydukları sevgiyi muhâfaza eden iki insan, sanki bir anlamda yekdiğerini Allah'ın emirlerine muhâlefetten korumaktadır. Zira mü'min mü'minin aynasıdır. Onların bu birbirlerini Allah için sevmeleri ve dostluklarını bu çizgide birbirlerine yardımcı olarak geçirmeleri, âhirette her ikisinin birden ilâhî koruma altına alınmaları ile ödüllendirilecektir. O halde sevgimize ve sevdiklerimize bu açıdan iyice dikkat etmeliyiz.

Güzel ve mevki sahibi bir kadının gayr-i meşru davetine "Ben Allah'tan korkarım" diye yaklaşmayan yiğit. Böylesine bir davete içinden veya açıkça "Ben Allah'ın emrine muhâlefet etmekten, veya O'nun azabından ve gazabından korkarım" diyerek yaklaşmayan,

nefsini koruyan kişi gerçekten büyük bir yiğitlik göstermiştir. “Allah’tan korkan kurtulmuştur” müjdesi gereği onun da ödülü âhiretteki sıkıntılardan kurtulmaktır. Bu husus, her türlü gayr-i meşrû kadın-erkek ilişkilerinin kitle iletişim ve haberleşme vasıtalarıyla yaygınlaştırılmaya çalışıldığı günümüzde çok daha büyük önem arzetmektedir.

Sağ elinin verdiğini sol elinin bilemeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse. Allah için verdiği sadaka ve yaptığı iyilikleri mümkün olduğunca gizli yapan, gösteriş ve riyâdan uzak kalmaya çalışan kimse, Allah’ın rızâsını her şeyin üstünde tutmuş demektir. Bunun karşılığı da, âhirette ilâhî korumaya mazhar kılınmak suretiyle o kişinin faziletinin açığa çıkarılmasıdır. Bu, gıbta edilecek bir durumdur.

Tenhâda Allah’ı anıp göz yaşı döken kişi. İnsanlardan ve gözlerden uzak, kimsenin bulunmadığı ortamlarda Allah’ı anarak gözlerinden sevgi yaşları dökülen kimse, çoğu insanın başaramadığı bir kulluk çizgisini yakalamış demektir. Onun bu samimi ve gizli kulluğunun karşılığı da mahşer yerinde ilâhî koruma altına alınmak suretiyle, herkesin gözü önünde ödüllendirilmesidir. Böyle bir ödüllendirmeyi kim istemez. Yüce Rabbimiz cümlemize nasip eylesin.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Allah Teâlâ, kullarının sadece kendi rızâsına yönelik amellerinden hoşnud olur ve onları, kimseden yardım görme imkânının bulunmadığı yerde himâyesine alır.

2. Hadîs-i şerîfte sayılan yedi sınıf insanın vasıfları ve yaptıkları, örnek alınacak üstün nitelikli işlerdir.

3. Her güzel ve makbul işin temelinde, sevdiğini Allah için sevmek gibi bir üstün meziyet bulunmaktadır.

4. Gönülleri Allah sevgisi, Allah için sevme, Allah için buğzetme duygusuyla diri tutmak lâzımdır.

378– وعنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إن اللَّه تعالى يقولُ يَوْمَ الْقِيَامةِ : أَيْنَ المتَحَابُّونَ بِجَلالِي ؟ الْيَوْمَ أُظِلُّهُمْ فِي ظِلِّي يَومَ لا ظِلَّ إلاَّ ظِلِّي » رواه مسلم .

378. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

Hiç şüphesiz Allah Teâlâ kıyâmet günü:

“Nerede benim rızâm için birbirlerini sevenler? Gölgemden başka gölgenin bulunmadığı bugün onları, kendi arşımın gölgesinde gölgelendireceğim” buyurur.

Müslim, Birr 37. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 53

Açıklamalar

Allah için birbirini sevmenin âhirette kişiye kazandıracağı mutlu sonu dile getiren hadîs-i şerîf, aşağı yukarı aynı neticeyi haber veren önceki hadisten üslûb olarak farklılık arzetmektedir. Burada Peygamber Efendimiz, Allah Teâlâ ve Tekaddes hazretlerinin, rahmet gölgesinde barındıracağı kişileri nasıl bir iltifâta tâbi tutacağını ve onlara nasıl hitâbedeceğini bildirmektedir. Bu bir anlamda, önceki hadiste haber verilen mutlu sona nasıl bir muamele ile gidileceğini açıklamak ve konuya tam bir kesinlik kazandırmak demektir.

Hz. Peygamber’in, kıyamet gününde Allah Teâlâ’nın nasıl hitabedeceğini bildirmesi, hiç şüphesiz kendisine verilen bilgi sonucudur.

“Hiçbir gölgenin olmadığı bugün” ifâdesi, mahşer günü dünyadaki gibi bir gölge bulunmayacağını ifade eder. “**Allah’ın gölgesi**” ise, bir önceki hadiste işaret edildiği gibi, ya arşının gölgesi, ya da rahmet ve himâyesi anlamındadır.

“Benim celâlim için” demek, benim rızâm için, sadece benim rızâmı kazanmak amacıyla demektir. Ancak böylesi bir maksatla birbirini sevenler, sevgilerine dünyevî ya da nefsî herhangi bir duygu karıştırmayanlar, hareketlerini ve dostluklarını böylece tanzim ve devam ettirenler, Allah’ın himâyesini kazanacaklardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Gerçek anlamda Allah’a gölge izâfe etmek câiz değildir.
2. Kıyametin dehşetli havasından kurtulmanın yolu, sevdiğini Allah için sevmektir.
3. Dünyada Allah rızâsı için birbirini sevenler âhirette rızâ-ı ilâhîye kavuşmak suretiyle sevineceklerdir.

379– وعنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لا تَدْخُلُوا الجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا ، ولا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا ، أَوَ لا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوه تَحَابَبْتُمْ ؟ أَفْشُوا السَّلامَ بينَكم »رواه مسلم .

379. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“**Canım kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selâmı yayınız!**”

Müslim, Îmân 93-94. Ayrıca bk.Tirmizî, Et’ime 45, Kıyamet 56; İbni Mâce, Mukaddime 9, Edeb 11

Açıklamalar

Sevgili Peygamberimiz, İslâm’a göre her işin başı ve âhiretin yegâne geçer akçesi olan iman ile sevgi arasındaki bağı en çarpıcı biçimde bu hadisinde dile getirmiş bulunmaktadır. Konunun ehemmiyetine binâen yemin ederek söze başlamış ve önce kesin bir gerçeği, imansız cennete girilemeyeceğini haber vermiştir. Sonra da cennete girebilmenin vazgeçilmez şartı olan imanı elde edebilmek için mü’minlerin birbirlerini sevmeleri gerektiğini, aynı kesinlikle ve aynı açıklıkla bildirmiştir: *”Birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olmazsınız!”*

Bundan şu sonuç çıkmaktadır: İman, nasıl cennete girebilmenin, vazgeçilmez şartı ise, mü’minleri sevmek de tam ve kâmil bir imana sâhip olabilmenin biricik şartıdır. Mü’min, kendisiyle aynı imanı paylaşan herkesi, ırkına, rengine, yurduna ve diline bakmaksızın sevecek, onlara karşı muhabbet ve sorumluluk duyacaktır. Çünkü imana sınır, yine imanın kendisiyle çizilebilir.

Müslümanları, tasa ve kıvançlarını paylaşma, dertlerini dert edinme seviyesinde sevgi ve ilgiye lâyık bulmanın tabiî sonucu onlarla selamlaşamaz hale gelmemektir. Selâm, müslümanlar arasında oluşacak sıcak ilgi ve alâkanın mukaddimesidir. Müslümanlar selâm ile tanışır, bilişir ve sevişirler. Onları aynı inanç çizgisinde birleştiren, bir anda kalbî duygularla birbirlerine bağlı olduklarını hissettiren sihirli kelime selâmdır.

Sevgili Peygamberimiz, sadece tesbit ve teşhis ile kalmaz, mutlaka tedavî yollarını da müslümanlara gösterir. Bu hadîs-i şerîfte de onun böyle bir uygulamasını görmekteyiz. Müslümanlar arası ilişkilerin sevgi düzeyine çıkarılabilmesi için nereden başlanması

gerektiğini, *“Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi, aranızda selâmı yayınız!”* sözleriyle ortaya koymuş bulunmaktadır. Artık sonuç belli, vâsıta belli, o vâsıtayı elde edebilmek için gereken sermâye (sevgi) belli, o sermâyeye ulaşmak için atılacak ilk adım da bellidir. Ötesi müslümanlara kalmıştır.

Cennet-iman-sevgi-selâm irtibâtı, konumuz olan sevginin önem ve yerini göstermesi bakımından başkaca hiçbir söze ihtiyaç bırakmayacak kadar açıktır. Hadis 849 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İmansız cennete girilmez.
2. Birbirlerini sevmeyenler gerçek mânâda iman etmiş sayılmazlar. Çünkü iman sevgiden doğar, sevgi ile kemâl bulur.
3. Selâmlaşmak müminler arasındaki sevgi bağlarının kuvvetlenmesine vesîledir.
4. Mü’minlerin birbirlerini sevmemeleri, iman zayıflığının işaretidir.

380– وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَنَّ رَجُلاً زَار أَخاً لَهُ في قَرْيَةٍ أُخْرَى ، فَأَرْصَد اللَّهُ لَهُ عَلَى مَدْرَجتِهِ مَلَكاً » وذكر الحديث إلى قوله : « إِن اللَّه قَدْ أَحَبَّكَ كَمَا أَحْبَبْتَهُ فِيهِ» رواه مسلم . وقد سبق بالبابِ قبله .

380. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivâyet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Adamın biri, bir başka köydeki (din) kardeşini ziyâret etmek için yola çıktı. Allah Teâlâ, adamı gözetlemek için onun yolu üzerinde bir meleği görevlendirdi.” Ebû Hüreyre önceki konuda geçen 362 numaralı hadisi **“Sen onu nasıl seviyorsan Allah da seni öylece seviyor”** cümlesine kadar rivâyet etti. Müslim, Birr 38

Açıklamalar

“Allah için bir müslümanı sevmenin karşılığı, Allah Teâlâ’nın sevgisidir” fikrini tescil ve ilân eden hadîs–i şerîfin buraya alınmayan cümleleri aynen şöyledir:

Adam meleğin yanına gelince, melek:

- Nereye gidiyorsun? dedi. Adam:

- Şu (ileriki) köyde bir din kardeşim var, onu ziyârete gidiyorum, cevabını verdi. Melek:

- O adamın yanında geliştirmek istediğin bir menfaatın mı var? dedi. Adam:

- Yok hayır, ben onu sırf Allah rızâsı için severim, onun için ziyâretine gidiyorum, dedi. Bunun üzerine melek:

- Sen onu nasıl seviyorsan Allah da seni öylece seviyor. Ben, bu müjdeyi sana vermek için Allah Teâlâ’nın sana gönderdiği elçisiyim, dedi.

Burada bir kez daha tesbit ediyoruz ki, Allah için birbirini sevmenin zamanı ve sınırı yoktur. İlk insanlardan beri birbirini sevenler Allah’ın rızâ ve hoşnudluğunu kazanmışlardır. Demek ki bu konuda değişmeyen bir sünnetullah söz konusudur. O halde Cenâb-ı Hakk’ın bu değişmeyen kanunundan faydalanarak birbirini Allah için sevmek gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kendi rızâsı için yapılan amellerden razı ve hoşnut olur.
2. Allah tarafından sevilmeyi isteyen, mü'min kardeşlerini Allah için sevmelidir.
3. Gerçek sevgi Allah için olan sevgidir.

381- وعن البَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضي اللَّهُ عنهما عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنه قال في الأَنْصَارِ :
« لا يُحِبُّهُمْ إِلاَّ مُؤمِنٌ ، وَلا يُبْغِضُهُمْ إِلاَّ مُنَافِقٌ ، مَنْ أَحَبَّهُمْ أحبَّه اللَّهُ ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ أَبْغَضَهُ اللَّه »
متفقٌ عليه .

381. Berâ İbni Âzib *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* Medineli müslümanlar hakkında şöyle buyurdu:

"Ensarı (Medineli müslümanları) ancak mü'min olan sever, onlara ancak münâfık olan düşmanlık eder. Ensarı seveni, Allah da sever; onlara düşmanlık edene de Allah düşmanlık eder."

Buhârî, Menâkıbu'l-ensâr 4; Müslim, Îmân 129. Ayrıca bk. Tirmizî, Menâkıb 65

Açıklamalar

Olgun bir imana sahip olabilmek için mü'minlerin birbirini sevmesi gerektiği 379 numaralı hadiste belirtilmişti. Şimdi mü'minler arası sevginin, ümmetin ilk nesline kadar uzanması gereğine dikkat çeken bir hadîs-i şerîf ile karşı karşıyayız.

Bilindiği gibi "ensar", Evs ve Hazreç kabilelerinden oluşan Medineli müslümanlara, Allah Teâlâ tarafından verilmiş bir isimdir [Meselâ bk. Tevbe sûresi (9), 100]. Peygamber Efendimiz'in hadislerinde de bu isim, burada olduğu gibi, aynen kullanılmıştır. Yardımcılar anlamına gelen ensâr, Medineli müslümanların Hz. Peygamber ve muhâcirlere yardımseverlik göstermeleri ve bütün varlıklarıyla İslâm'a ve müslümanlara sahip çıkmaları sebebiyle verilmiştir. Mekke'lilerin ve Tâif'lilerin Hz. Peygamber'e tahammül edemediği bir ortamda, Medinelilerin, Akabe Biatları'ndan itibaren, İslâm'ın gelişmesine yardımcı olmaları ve neticede bu dinin ilk İslâm başkenti olarak Medîne'den dünyaya yayılmasına aracılık etmeleri onların değerini ziyâdesiyle arttırmıştır.

İşte ensarı bu büyük hizmetleri dolayısıyla sevmek, nasılki imanın gereği ise, onlara bu hizmetlerinden dolayı kin beslemek ve düşmanlık etmek de münafıklığın ta kendisidir.

Allah Teâlâ'nın kendilerinden râzı olduğunu bildirdiği ensara, muhabbet besleyenleri, Allah da sever. Zira dostlarını sevenleri sevmek dostluk gereğidir. Aynı şekilde Allah dostları olan ensara düşmanlık edenlere de Allah Teâlâ düşmanlık eder. Çünkü dostlarına düşmanlık edene düşman olmak da dostluk gereğidir.

Burada hemen işâret edelim ki, ensardan herhangi birini, İslâm'a yâr ve yardımcı olması dolayısıyla değil de başka bir sebeple sevmeyen kimse münâfık ve kâfir sayılmaz.

Hadiste sevgi ve buğuz hedefi olarak sadece ensarın zikredilip muhâcirlerden bahsedilmemesi, onların, özellikle İslâm'ın ilk yıllarında Hz. Peygamber'e ve muhâcirlere kucak açmaları sebebiyle İslâm düşmanlarına hedef teşkil etmeleri olsa gerektir. Zira İslâm

düşmanları, İslâm'ın gelişmesinden ensarı sorumlu tutuyorlardı. Onların desteği olmasa müslümanlık böylesine yerleşip gelişemezdi demeye getiriyorlardı.

Aynı şekilde İslâm'a verdikleri hizmetler sebebiyle müslümanlara kin besleyip düşmanlık edenler de Allah Teâlâ'nın düşmanlığını üzerlerine çekmiş olurlar.

Bütün bu sebeplerden dolayı ensarı Allah için sevenlerin de Allah'ın rıza ve sevgisiyle karşılaşacaklarını sevgili Peygamber'imiz müjdelemiş, böylece müslümanlar arasında ümmet çapında bir sevgi bağının bulunması gereğine işaret buyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ensara sevgi beslemek iman gereğidir.
2. Allah Teâlâ ensardan râzı olmuştur.
3. Ensara, İslâm'a yaptıkları hizmetlerden dolayı düşmanlık etmek, münâfıklık alâmetidir. Allah'ın gazabına muhâtap olmak demektir.
4. Mü'minlerin birbirlerini Allah için sevmeleri, ümmetin ilk nesli ashâb–ı kirâm'a ve özellikle ensara gösterilecek sevgiyi de içine almalıdır.

382– وعن مُعَاذٍ رضي اللَّه عنه قال : سمِعتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : المتَحَابُّونَ في جَلالِي ، لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ نُورٍ يَغْبِطُهُمْ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ » . رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

382. Muâz *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim dedi:

Allah Teâlâ; "**Benim rızâm uğrunda birbirlerini sevenler için peygamberlerin ve şehidlerin bile imreneceği nurdan minberler vardır"** buyurmuştur. Tirmizî, Zühd 53

Açıklamalar

Cenâb-ı Hakk'ın birbirini Allah için seven müslümanlara âhirette ikrâm ve ihsân edeceği lutuflardan bir yenisini daha bu **kudsî hadis**ten öğrenmekteyiz. **Nurdan minberler.**

Minber, oturacak yüksek ve şerefli bir mevki demektir. Nurdan ya da nurlu yüksek mevki ve makamlar, Allah için birbirlerini sevenlerin Allah katındaki yüksek değerlerinin göstergesi olmaktadır.

Peygamber ve şehidlerin onlara imrenmeleri, bu insanların peygamberlerden daha yüksek ve üstün oldukları anlamına gelmez. Buradaki **gıbta** yani imrenme ifadesiyle, "keşke biz de onlar gibi olsak, ya da keşke bizim de onlar gibi nurdan makamlarımız olsa" anlamında bir imrenme kasdedilmiş değildir. Peygamberlerin ve şehidlerin imrenmesini, yüzlerce safkan koşu atı olan birinin, gördüğü güzel bir ata imrenip almak istemesine benzetmek mümkündür. Yani maksat, Allah için birbirlerini seven insanların, Allah katındaki değerini takdir ve açıklamaktan ibarettir.

Daha açıkçası, "Onlara lutfedilen imkânlara Peygamber ve şehidler imrense yeridir" veya "Yüksek mevki ve parlak durumlarına rağmen eğer, peygamberler ve şehidler kıyâmet günü birilerine gıbta edecek olsalardı, bunlara imrenirlerdi" denilmiş olmakta ve böylece, bu insanların ne kadar mükemmel bir durumda oldukları anlatılmaktadır. Nitekim Taberânî'nin

rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte de *"Allah için birbirlerini sevenler, arş-ı ilâhî etrafında yakut kürsüler üzerinde ağırlanırlar"* buyurulmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yüce Rabbimiz'in, kendi rızâsı için birbirlerini seven kullarına hazırladığı ikrâm ve ihsânları, herkesin beğeneceği üstün niteliklere sahiptir.

2. Allah'ın nimet ve ikrâmına mazhar olmak bakımından peygamberler herkesten önde gelirler.

383– وعن أبي إدريس الخَولانيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قال : دَخَلْتُ مَسْجِدَ دِمَشْقَ ، فَإذَا فَتًى بَرَّاقُ الثَّنَايَا وَإِذَا النَّاسُ مَعهُ ، فَإِذَا اخْتَلَفُوا في شَيءٍ ، أَسْنَدُوهُ إِلَيْهِ ، وَصَدَرُوا عَنْ رَأْيِهِ ، فَسَأَلْتُ عَنْهُ ، فَقِيلَ : هَذَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ رضي اللَّه عنه ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ ، هَجَّرْتُ ، فَوَجَدْتُهُ قَدْ سَبَقَنِي بِالتَّهْجِيرِ ، ووَجَدْتُهُ يُصَلِّي ، فَانْتَظَرْتُهُ حَتَّى قَضَى صلاتَهُ ، ثُمَّ جِئْتُهُ مِنْ قِبَلِ وجْهِهِ ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ ، ثُمَّ قُلْتُ : وَاللَّهِ إِنِّي لأَحِبُّكَ لِلَّهِ ، فَقَالَ : آللَّهِ ؟ فَقُلْتُ : أَللَّهِ ، فقال : آللَّهِ ؟ فَقُلْتُ : أَللَّهِ ، فَأَخَذَنِي بِحُبْوَةِ رِدَائي ، فَجبذَنِي إِلَيْهِ ، فَقَالَ : أَبْشِرْ ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « قالَ اللَّهُ تعالى وَجَبَتْ مَحبَّتِي لِلْمُتَحَابِّينَ فِيَّ ، والمتَجالِسِينَ فِيَّ ، وَالمتَزَاوِرِينَ فِيَّ ، وَالمتَباذِلِينَ فِيَّ » حديث صحيح رواه مالِكٌ في الموطَّإِ بإِسنادِهِ الصَّحيحِ .

قَوْلُهُ « هَجَّرْتُ » أَيْ بَكَّرْتُ ، وهُوَ بتشديد الجيم قوله : « اللَّهِ فَقُلْتُ : أَللَّهِ » الأَوَّلُ بهمزةٍ ممدودةٍ للاستفهامِ ، والثاني بِلا مدٍ .

383. Ebû İdris el-Havlânî *rahımehullah*'dan şöyle dediği nakledilmiştir:

Dımaşk mescidine girmiştim. Bir de ne göreyim, güleç yüzlü bir delikanlı ve başına toplanmış bir grup insan. Bunlar bir konuda görüş ayrılığına düştüler mi hemen o delikanlıya başvuruyor ve fikrini kabulleniyorlardı. Bu gencin kim olduğunu sordum. "Bu Muâz İbni Cebel *radıyallahu anh*'tır" dediler.

Ertesi gün erkenden mescide koştum. Baktım ki o genç benden evvel gelmiş namaz kılıyor. Namazını bitirinceye kadar bekledim sonra önüne geçerek selâm verdim ve:

- Allah'a yemin ederim ki ben seni seviyorum, dedim.

- Allah için mi seviyorsun? dedi.

- Evet Allah için, dedim. O yine:

- (Gerçekten)Allah için mi seviyorsun? dedi. Ben de:

- Evet,(gerçekten) Allah için seviyorum, dedim.

Bunun üzerine elbisemden tutarak beni kendisine doğru çekti ve şöyle dedi.

- Kutlarım seni. Zira ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*i şöyle buyururken dinledim:

"Allah Teâlâ, **"Sırf benim için birbirini seven, benim rızâm için toplanan, benim rızâm uğrunda birbirini ziyaret eden ve sadece benim rızâm için sadaka verip iyilik edenler, benim sevgimi hakederler**" buyurmuştur." Muvatta', Şa'r 16

Ebû İdrîs el-Havlânî

Adı Âiz İbni Abdullah olan Ebû İdrîs, Huneyn Savaşı günlerinde doğmuş olup büyük tâbiîlerdendir. İmam Zührî kendisinden hadis rivâyet etmiştir. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. Ebü'd-Derdâ hazretlerinden sonra "Şam yöresinin âlimi" olarak tanınmıştır. Şam kadılığı yapmıştır. Hicrî 80 yılında vefat etmiştir. Allah ona rahmet eylesin.

Açıklamalar

Hz. Peygamber'in vâli, Kur'an muallimi ve komutan olarak görevlendirdiği büyük sahâbî Muâz İbni Cebel'i Dımaşk mescidinde, halkın rağbet halkası içinde gören ve tanıyan Ebû İdrîs'in duyduğu heyecan ve ona bir an önce kavuşmak, sevgisini ve saygısını sunmak için gösterdiği tatlı telaş ne kadar hoş değil mi? Ne demişler: "Altının kıymetini sarraf bilir".

Bu büyük tâbiî, yakaladığı büyük fırsatın heyecanı ile mescide erkenden koşmuş, fakat sevdiği büyük sahâbînin kendisinden daha erken davranıp önceden geldiğini ve nâfile namaz kılmakta olduğunu görmüştür. Ona duyduğu saygıdan ötürü bir köşeye çekilerek namazını bitirmesini beklemiş ve sonra yine son derece edepli davranarak tam önüne geçmiş ve selâm verdikten sonra "Ben seni seviyorum" diye sevgisini arzetmiştir. Hz. Muâz'ın "Allah için mi seviyorsun?" diye tekrar tekrar sorması, sevgideki kalitenin ne olması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Ebû İdrîs'teki sevgisinin, beklenen kaliteye sahip olduğunu tesbit edince de, ona büyük müjdeyi vermiştir. **Allah için beslenen sevginin karşılığı, Allah tarafından sevilmektir.**

Bu sonucu, Hz. Peygamber, açıklamakta olduğumuz **hadîs-i kudsî** ile bildirmiştir. Demektir ki Allah rızâsına yönelik her duygu ve yapılan her iş, Allah'ın sevgisini kazanmakla sonuçlanmaktadır. Bu büyük bir mutluluktur. O halde mü'minler, sevgilerinde ve işlerinde "Allah için" olma özelliğini yakalamaya bakmalıdırlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sevdiği insana "Ben seni seviyorum" diye sevgisini bildirmek sünnettir.
2. Allah için birilerini sevmenin ve ilişkilerini bu uğurda geliştirmenin mükâfatı, Allah'ın sevgisini kazanmaktır.
3. Beşerî ilişkilerde ahlâkî kurallara uymak, olgunluktan kaynaklanır.

384– عن أبي كَرِيمَةَ المِقْدَادِ بن مَعْدِ يكَرب رضي اللَّه عنه عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال « إِذَا أَحَبَّ الرَّجُلُ أَخَاهُ ، فَلْيُخْبِرْهُ أَنَّهُ يُحِبُّهُ » رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ.

384. Ebû Kerîme Mikdâd İbni Ma'dîkerib *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Din kardeşini seven kişi, ona sevdiğini bildirsin!**" Ebû Dâvûd, Edeb 113 ; Tirmizî, Zühd 54

Mikdâd İbni Ma'dîkerib

Ebû Kerîme veya Ebû Yahyâ künyesiyle bilinen bu zâtın kaynaklarda adı ***Mikdâm*** *olarak verilmektedir. Her nasılsa bu rivâyette Mikdâd olarak geçmiştir. Kendisi sahâbîdir. Şam'a yerleşmiş bulunan Kinde kabilesi heyeti ile Medine'ye gelmiştir. Hz. Peygamberden 47 hadis rivâyet etmiştir. Hicrî 87 tarihinde 91 yaşlarında iken vefat etmiştir. Allah ondan razı olsun.*

Açıklamalar

1425 numarada tekrar gelecek olan hadîs-i şerîf, konumuzun ikinci kısmı ile yani "sevdiğini bildirmek" fıkrasıyla ilgilidir. Hz. Peygamber, birini Allah için seven kişinin ona sevdiğini bildirmesini tavsiye etmekle, bu iki kişi arasında muhabbet ve dostluk bağlarının gelişip kuvvetlenmesine yol açmaktadır. Çünkü her hangi bir sebeple değil, sırf Allah rızâsı için bir din kardeşi tarafından sevilmiş olmak, her insanda memnûniyet ve sevgi uyandırır. Sevilmekten hoşlanmayan normal bir insan düşünmek mümkün değildir. O halde böyle karşılıksız bir sevgi ve muhabbet ortamının oluşması, müslüman toplum için son derece büyük bir güç kaynağı ve huzur vesilesidir.

Önceki hadiste Ebû İdris el-Havlânî'nin gidip Muaz İbni Cebel'e "Ben seni seviyorum" dediğini görmüştük. Anlaşılan odur ki, Ebû İdrîs, Hz. Peygamber'in bu tavsiyesinden haberdârdı ve bu hadîs-i şerîfin gereğini yerine getirmişti. Müellif Nevevî önce bu uygulamayı sonra da o uygulamaya temel teşkil eden Hz. Peygamber'in tavsiyesini bize vermiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber mü'minlerin birbirlerini Allah rızâsı için sevmelerini istemektedir.
2. Birbirlerini seven mü'minlerin bu sevgilerini açıklamaları Hz. Peygamber'in tavsiyesidir.
3. Aslında İslâm toplumu, birbirlerini Allah rızâsı için seven mü'minler toplumudur.

385- وعن مُعَاذٍ رضي اللَّه عنه ، أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، أَخَذَ بِيَدِهِ وقال : « يَا مُعَاذُ واللَّهِ ، إِنِّي لأُحِبُّكَ ، ثُمَّ أُوصِيكَ يَا مُعاذُ لا تَدَعنَّ في دُبُرِ كُلِّ صلاةٍ تَقُولُ : اللَّهُم أَعِنِّي على ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ ، وحُسنِ عِبَادتِكَ » . حديث صحيحٌ ، رواه أبو داود والنسائي بإسناد صحيح .

385. Muâz İbni Cebel *radıyallanu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Muâz'ın elini tutmuş ve şöyle buyurmuştur:

"Ey Muâz, Allah'a yemin ederim ki, ben seni gerçekten seviyorum. Sonra da ey Muâz sana her namazın sonunda: "Allahım! Seni anmak, sana şükretmek ve sana güzelce kulluk etmekte bana yardım et!" duasını hiç bırakmamanı tavsiye ediyorum."

Ebû Dâvûd, Vitr 26; Nesâî, Sehv 60. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 30

Açıklamalar

Bir önceki hadiste yaptığı tavsiyeyi burada Hz. Peygamber'in bizzat uyguladığını görmekteyiz. Allah'ın sevgili Resûlü, çok sevdiği sahâbîsi Muâz İbni Cebel'in elini

samimiyetle tutuyor ve yemin de ederek, mübârek kalbindeki sevgisini “**Gerçekten ben seni seviyorum**” diye ilan ediyor. Böyle bir sevgi ve iltifat, herhalde Muâz için dünyalara bedeldir.

Ancak hadîs-i şerîfte Hz. Peygamber’in bir başka tavrı daha dikkat çekmektedir. Elinden tutmak, ismiyle hitâb etmek ve yeminle sevdiğini söylemek gibi sıcak ve samimi dostluk ortamında yine Hz. Muâz’a ismiyle ikinci defa hitâbederek *“Ayrıca şunu da tavsiye ederim”* diye bir dua öğretiyor. Gönüller doktoru sevgili Peygamberimiz’in bu davranışı gösteriyor ki, kişinin bir şey tavsiye edeceği kimseye onu sevdiğini söyleyerek söze başlaması, öğüdünün tutulması bakımından uygun olur. Yani tavsiye, tatlı bir dil, samimi bir üslub ve sevgi dolu bir ortam ister. Hadis 1425 numarada tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, ashâbına ve ümmetine karşı sevgi dolu idi.

2. Hz. Peygamber, bazı sahâbîlere sevgisini açıkça söylemiş ve onlara kendileri için özel anlam ifade eden hususî tavsiyelerde bulunmuştur.

3. Efendimiz’in Muâz İbni Cebel’e öğrettiği duayı, her namazdan sonra okumak uygun olur.

386- وعن أَنسٍ ، رضي اللَّه عنه ، أَنَّ رَجُلاً كَانَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَمَرَّ بِهِ ، فَقَال : يا رسول اللَّهِ إِنِّي لأُحِبُّ هَذا ، فقال له النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «أَأَعْلمتَهُ ؟ » قَالَ : لا قَالَ : «أَعْلِمْهُ» فَلَحِقَهُ ، فَقَالَ : إِنِّي أُحِبُّكَ فِي اللَّه ، فقَال : أَحَبَّكَ الَّذِي أَحْبَبْتَنِي لَهُ . رواه أبو داود بإِسنادٍ صحيح . يَفْعَلُهُ.

386. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzurunda bir adam vardı. Bir başka şahıs ona uğrayıp geçti. (Arkasından, Hz. Peygamber’in huzurundaki kimse):

- Ey Allahın Resûlü! Ben bu kişiyi gerçekten seviyorum, dedi. Peygamber *aleyhissalâtü ve’s-selâm:*

- “**Peki, sevdiğini ona bildirdin mi**?” buyurdu. Adam:

- Hayır, dedi. Hz. Peygamber:

- “**Ona bildir”**, buyurdu.

Adam derhal kalkıp o şahsın arkasından yetişti ve:

- Ben seni Allah için seviyorum, dedi. O da:

- Beni kendisi için sevdiğin Allah da seni sevsin, karşılığını verdi. Ebû Dâvûd, Edeb 113

Açıklamalar

Bir müslüman bir başka müslümanı Allah için sevdiği zaman, onu kendisine bildirmesi, Hz. Peygamber’in tavsiye ettiği bir muâşeret kuralıdır. Bununla ilgili bir kaç hadîs-i şerîf yukarıda geçmiş bulunmaktadır. Konunun sonunda, bir müslüman kardeşi tarafından

sevildiğini öğrenen kimsenin ona ne cevap vereceği sorusuna cevap teşkil eden bu hadîsin zikredilmesi, meseleyi tam bir bütünlüğe kavuşturmakta, bizi aydınlatmaktadır.

Hadîs-i şerîfteki olay çok açıktır. Ancak iki noktaya dikkat çekmek uygun olacaktır. Birincisi, Hz. Peygamber'in *"Sevdiğini ona bildir"* tavsiyesi üzerine, sahâbînin hemen kalkıp sevdiği şahsın peşinden koşması, yani Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in tavsiyesine anında uyması, *"Daha sonra bildiririm"* gibi bir düşünceye kapılmamasıdır. Sahâbe-i kirâmın sünnet karşısındaki genel tavrı bu idi. Onlar Hz. Peygamber'in tavsiyelerine hemen uyarlardı. Sünnete tereddüt göstermeden uymak, onların erişilemez meziyyetlerinin başında gelirdi. Allah hepsinden râzı olsun.

İkincisi, "Ben seni Allah için seviyorum" diyen sahâbîye, *"Beni kendisi için sevdiğin Allah da seni sevsin"* diye karşılık verilmesidir.

Memnûniyeti çeşitli cevaplarla dile getirmenin mümkün olduğu bir yerde verilen bu cevap, derin bir İslâmî bilincin ifâdesi olarak dikkat çekmektedir. Bu bilinç, **Allah için sevene, ancak Allah'ın onu sevmesi temennisiyle karşılık verilebileceği düşüncesidir**. Bu dua, hem bu cevabı verenin çok memnun olduğunu gösterir, hem de sevgisine böyle bir dua ile mukâbele edilen insanı son derece memnun eder ve aralarındaki sevginin daha da artmasını sağlar.

Hadiste her ne kadar açıkça belirtilmiyorsa da, Hz. Peygamber'in, o zâtın verdiği karşılığı beğendiği ve onayladığı anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir din kardeşini Allah için seven kimsenin, ona bu sevgisini bildirmesi güzel olur.
2. Hz. Peygamber hem fiilî sünneti hem de sözlü tavsiyeleriyle bu konuya verdiği önemi göstermiştir.
3. Ashâb-ı kirâm sevdikleri kimseyi sevgilerinden haberdâr ederlerdi.
4. Allah için sevdiğini söyleyen kimseye verilecek en güzel cevap,"Beni kendisi için sevdiğin de seni sevsin" demektir.

İÇİNDEKİLER

47- باب علامات حبّ الله تعالى للعبد والحثَّ على التخلق بها والسعي في تحصيلها

ALLAH'IN KULUNU SEVMESİ

ALLAH'IN KULUNU SEVMESİNİN GÖSTERGELERİ, BUNLARI KAZANMAYA VE HUY EDİNMEYE TEŞVİK ETMEK

Âyetler

قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

1. "De ki; siz Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır." Âl-i İmrân sûresi (3), 31

Allah Teâlâ tarafından sevilmek, dinimizin bizi ulaştırmak istediği en yüce hedeftir. Her hedefe ulaşmanın yolları olduğu gibi bu büyük sonuca erebilmek için yapılması gerekli işler ve takib edilmesi lüzumlu izler de vardır.

Öte yandan, bir kulu Allah'ın sevdiğini gösteren işaretler bulunmaktadır. İşte bu âyette bu işaretlerin başında gelen hususun **Hz. Peygamber'e uymak** olduğu ortaya konulmuştur.

Yüce kitâbımızın bize bildirdiğine göre, yahudiler ve hıristiyanlar "**Biz Allah'ın oğulları ve sevdikleriyiz**" [Mâide sûresi (5), 18] diyorlardı. Müşrikler ise, Allah'ı sevdiğimiz için bizi ona yaklaştırsınlar diye putlara tapıyoruz diyor, sapıklıklarını savunuyorlardı. Necrân'dan gelen hıristiyan grub da, "Biz Allah'a olan sevgimizden dolayı Mesih'i tanrı olarak tanıyoruz" demişlerdi. Müslümanlardan da "Vallahi biz Rabbimizi seviyoruz" diye yemin edenler vardı. Bu, kuru bir iddia ile olacak şey değildi. Bütün bu söylenenlere gerçeklik kazandırmanın bir yolu olmalıydı. İşte Allah Teâlâ, "**De ki; siz Allah'ı gerçekten seviyorsanız hemen bana uyun ki, Allah da sizi sevsin, günahlarınızı bağışlasın**" âyetiyle bütün inanç gruplarını Hz. Peygamber'e uymaya, onun gösterdiği şekilde yani **sünnet-i seniyye** üzere yaşamaya davet etti ve ancak böyle bir yaşayışın, kendi sevgisine ve mağfiretine alâmet olduğunu bildirdi.

O halde, Allah Teâlâ'nın kulunu sevdiğinin ilk belirtisi, kulun Hz. Peygamber'e uyması, onun izinden ayrılmaması, gerek inanç gerekse amel olarak Muhammedî çizgiyi gücü yettiğince takip etmeye çalışmasıdır. Allah'ı gerçekten seven herkes, **üsve-i hasene** olan Hz. Peygamber'e uyar. Peygamber'e uyan herkesi de Allah sever. Böyle bir çizgiden uzak kalanlar için Allah sevgisi de Allah tarafından sevilmek de kuru bir iddia olmaktan başka bir anlam taşımaz.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

2. "Ey iman edenler! İçinizden her kim dininden dönerse, Allah ona karşılık, kendisinin sevdiği ve kendisini seven insanlar getirir. Bunlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı zorludurlar. Allah yolunda savaşırlar, ayıplayanların ayıplamasından çekinmezler. Bu, Allah'ın lutfudur ki, onu dilediğine verir. Zira Allah'ın keremi geniştir ve Allah ona kimin lâyık olduğunu bilir."
Mâide sûresi (5), 54

Bu âyet-i kerîmede Allah Teâlâ dinden çıkanların yerine yaratacağı insanların şu dört vasfını bildirmektedir. Bunlar bir insanın Allah Teâlâ tarafından sevildiğinin işaretleridir:

Mü'minlere karşı alçak gönüllü olmak,
Kâfirlere karşı izzetli ve zorlu davranmak,
Allah yolunda cihad etmek,
Ayıplayanların ayıplamasından korkmamak.

Bu sayılan özellikler kimin hayatında varsa, Allah'ın sevgisini kazanmış demektir. Kimde bu tavırlar yoksa veya bunların zıddı varsa, Allah'ın sevgisine kavuşabilmek için hayatını bu çizgiye getirmekten başka çaresi olmadığını bilmelidir.

Müslümanlara kaba ve katı davrananlar, kâfirler karşısında ise süt dökmüş kedi gibi tavır alanlar, cihaddan uzak duranlar ve müslüman oldukları için kendilerine yöneltilen bir takım karalamaları sineye çekip çekingenlik gösterenler, tavırlarını yeniden gözden geçirmelidirler.

Hadisler

387– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ اللَّه تعالى قال: مَنْ عادَى لِي وليّاً ، فقدْ آذَنْتُهُ بِالحَرْبِ ، ومَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ ، كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ ، ويَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا ، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وإِنْ سَأَلَنِي أَعْطَيْتُهُ ، وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لأُعِيذَنَّهُ » رواه البخاري .

معنى « آذَنْتُهُ » : أَعْلَمْتُهُ بِأَنِّي مُحَارِبٌ له . وقوله : « اسْتَعَاذَنِي » روي بالباءِ وروي بالنون .

387. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur" dedi:

"Her kim bir dostuma düşmanlık ederse, ben ona karşı harb ilân ederim. Kulum, kendisine emrettiğim farzlardan, bence daha sevimli herhangi bir şeyle bana yakınlık sağlayamaz. Kulum bana (farzlara ilâveten işlediği) nâfile ibadetlerle durmadan

yaklaşır; nihâyet ben onu severim. Kulumu sevince de (âdeta) ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden ne isterse, onu mutlaka veririm, bana sığınırsa, onu korurum.”

Buhârî, Rikak 38

Açıklamalar

96 numara ile geçmiş bulunan bu hadîs-i kudsîde Allah Teâlâ’nın kulunu sevdiğine işaret sayılan bir kaç husus sıralanmaktadır. Öncelikle bir kulun farz olan görevlerine ek olarak nafile ibadetlerle Allah’a yakınlık kazandığı ve sonunda Allah’ın sevgisine ulaştığı belirtilmektedir. Demektir ki, farz ve nâfilelerde devamlılık göstermek, Allah’ın sevgisine işaret olmaktadır.

Her işinde dürüstlük görülen, istekleri yerine getirilen, tehlikelerden uzak tutulan kimsenin bu hali de onun Allah Teâlâ tarafından sevildiğini gösterir. Çünkü Allah Teâlâ sevdiklerini yardımsız bırakmaz. Zaten hadisimizdeki *“İşiten kulağı, gören gözü...olurum”* ifadeleri, hiçbir zaman Allah Teâlâ’nın, o kulun vücuduna gireceği (hulûl edeceği) anlamına gelmez. Bu beyânlar, ilâhî yardımın o kulun bütün hayatını kapsayacağı anlamında güzel, güçlü ve tatlı bir mecâzî anlatımdır.

Sürekli bir mücâhede içinde bulunmak suretiyle Allah Teâlâ’nın sevgisini ve dostluğunu kazanan bir müslümana, bu dürüst hali dolayısıyla düşmanlık etmeye kalkacak olanlar da pek tabiî olarak Allah’ın düşmanlığı ile karşı karşıya kalırlar. Allah Teâlâ, dostlarını ve sevdiklerini, düşmanlarına karşı destekleyeceğini bildirmektedir. Bu da, Allah Teâlâ’nın sevgisini kazanma konusunda kullar için çok büyük bir teşvik olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Farzlar ve nâfilelere devam etmek, Allah’ın kulunu sevdiğine işarettir.
2. Allah bir kulu sevdiği zaman her işinde bu sevgi ve yardımın etkisi görülür.
3. Dostlarına düşmanlık edenlere Allah Teâlâ harb açacağını bildirmiştir.

388– وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قال : « إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ تعالى العَبْدَ ، نَادَى جِبْريل : إِنَّ اللَّه تعالى يُحِبُّ فُلاناً ، فَأَحْبِبْهُ ، فَيُحبُّهُ جِبْريلَ ، فَيُنَادى في أَهْلِ السَّمَاء : إِنَّ اللَّه يُحِبُّ فُلاناً ، فَأَحِبوهُ ، فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ ، ثُمَّ يُوْضَعُ له القَبُولُ في الأَرْضِ » متفقٌ عليه.

وفي رواية لمسلمٍ : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ اللَّه تعالى إِذا أَحبَّ عبْداً دَعا جِبْريلَ ، فقال : إِنِّي أُحِبُّ فُلاناً فَأَحْبِبْهُ ، فَيُحِبُّهُ جِبْريلُ ، ثُمَّ يُنَادِي في السَّماءِ ، فَيَقُولُ : إِنَّ اللَّه يُحِبُّ فُلاناً ، فَأَحِبُّوهُ فَيُحبُّهُ أَهْلُ السَّماءِ ثُمَّ يُوضعُ له القَبُولُ في الأَرْضِ ، وإِذا أَبْغَضَ عَبداً دَعا جِبْريلَ ، فَيَقول : إِنِّي أُبْغِضُ فُلاناً ، فَأَبْغِضْهُ ، فَيُبْغِضُهُ جِبْريلُ ، ثُمَّ يُنَادِي في أَهْلِ السَّماءِ : إِنَّ اللَّه يُبْغِضُ فُلاناً ، فَأَبْغِضُوهُ ، فَيُبْغِضُهُ أَهْلُ السَّماءِ ثُمَّ تُوضَعُ له البَغْضَاءُ في الأَرْضِ » .

388. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman Cebrâil'e:

"**Allah filanı seviyor, onu sen de sev**!" diye emreder. Cebrâil de o kulu sever, sonra gök halkına:

- Allah filanı gerçekten seviyor; onu siz de seviniz! diye hitâbeder.

Göktekiler de o kimseyi severler. Sonra da yeryüzündekilerin gönlünde o kimseye karşı bir sevgi uyanır.

Buhârî, Bedü'l-halk 6, Edeb 41, Tevhîd 33; Müslim, Birr 157. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (19),7

Müslim'in rivâyetinde (Birr 157) Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir:

Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman Cebrâil'e:

- "**Ben filanı seviyorum onu sen de sev!**" diye emreder. Cebrâil onu sever ve sonra gök halkına:

- Allah filanı seviyor, onu siz de seviniz, diye seslenir. Gök halkı da o kimseyi sever, sonra yeryüzündekilerin kalbinde o kimseye karşı bir sevgi uyanır.

Allah Teâlâ bir kula buğzettiği zaman, Cebrâil'e:

- "**Ben, filanı sevmiyorum, onu sen de sevme!"** diye emreder. Cebrâil de onu sevmez. Sonra Cebrâil gök halkına:

- Allah filan kişiyi sevmiyor, onu siz de sevmeyin, der. Göktekiler de o kimseyi sevmezler. Sonra da yeryüzündekilerde o kimseye karşı bir kin ve nefret uyanır.

Açıklamalar

Önce şu noktayı belirtelim ki, Allah Teâlâ'nın kulunu sevmesi demek, o kul için hayır murad etmesi, ona hidâyet ve nimet vermesi demektir. Allah Teâlâ'nın buğzetmesi de kulun azgınlığını artırıp azâd etmesi demektir.

Gök halkı veya semâ ehli, meleklerdir. Başta Cebrâil *aleyhisselâm* olmak üzere meleklerin bir kulu sevmesi, o kul için dua ve istiğfarda bulunmaları anlamına gelir.

Hadisin ikinci kısmı yani kin ve nefretle ilgili bölümü Buhârî'de yer almamaktadır. Nevevî merhum bu sebeple önce Buhârî ile Müslim arasında müşterek olan kısmı vermiş, sonra da Müslim'deki ilâveyi zikretmiştir.

Hadîs-i şerîften anlaşılmaktadır ki, Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman onu meleklere ve insanlara da sevdirir. Allah Teâlâ bir kulu sevdikten sonra onu Cebrâil ve insanların sevip sevmemesi aslında hiç önemli değildir. Ancak Allah Teâlâ sevdiği kuluna daha ziyâde ikram ve iltifat etmek için onu meleklere ve sâlih insanlara da sevdirmektedir. Nitekim Meryem sûresi'nin 96. âyetinde şöyle buyurulmaktadır: **"İman edip yararlı işler yapanlara Rahman olan Allah (gönüllerde) sevgi uyandırır."** Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* âyetteki bu "**sevgi uyandırma**"yı, "Allah'ın onları sevmesi ve sevdirmesi" şeklinde

yorumlamıştır. Böylece âyet ile hadisimiz arasındaki uyum tam mânasıyla ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Aynı şekilde Allah Teâlâ sevmediği kişiyi meleklere ve iyi insanlara sevdirmez. Bunun nasıl gerçekleştiği ise, hadisimizde açıklanmaktadır. Buradan şu sonucu çıkarmamız pek normaldir: Müslümanlar arasında sevilen bir kişinin bu durumu, onun Allah katında da sevildiğinin göstergesidir. Aynı şekilde sâlih insanların ve müslümanların nefret ettiği kişinin bu durumu da, onun Allah'ın buğzettiği bir kişi olduğunu gösterir.

O halde kimlerin kimler tarafından sevildiği ve kimler tarafından sevilmediği son derece büyük önem arzetmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın kulunu sevmesi gizli kalmaz.
2. Allah Teâlâ sevdiği kulunu meleklere ve sâlih kullarına da sevdirir.
3. İnsanlar, toplumdaki durumlarına bakarak, Allah katındaki yerlerinin ne olduğunu tahmin edebilirler.

389– وعن عائشة رضي اللَّهُ عنها ، أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، بعَثَ رَجُلاً عَلَى سرِيَّةٍ ، فَكَانَ يَقْرأُ لأَصْحابِهِ في صلاتِهِمْ ، فَيخْتِمُ بـ { قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ } فَلَمَّا رَجعُوا ، ذَكَروا ذلكَ لرسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقال : « سَلُوهُ لأيِّ شيءٍ يَصْنَعُ ذلكَ ؟ » فَسَأَلوه ، فَقَالَ : لأَنَّهَا صِفَةُ الرَّحْمَنِ ، فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَقْرَأَ بِهَا، فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَخْبِرُوهُ أَنَّ اللَّه تعالى يُحِبُّهُ » متفقٌ عليه .

389. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbtan bir kişiyi askerî bir bölüğe komutan tayin edip gazaya göndermişti. Bu zat bölüğe her namaz kıldırışında (ikinci rekâtta) İhlâs sûresini okuyarak kıraatını bitirirdi. Dönüşte, komutanın namazı İhlâs sûresi ile bitirmeyi âdet edinmiş olduğunu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e haber verdiler. O da:

- **"Niçin böyle yaptığını ona sorunuz**!" buyurdu. Sordular.

- İhlâs sûresi, Rahmân'ın sıfatlarını ihtivâ ediyor. Bu sebeple ben onu okumayı severim, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

– "**Allah Teâlâ'nın da onu sevdiğini kendisine müjdeleyiniz**!" buyurdu.

Buhârî, Tevhîd 1; Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn 263. Ayrıca bk. Nesâî, İftitâh 69

Açıklamalar

İhlâs sûresi, Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'e gelip "Bizi kendisine kulluk yapmaya çağırdığın Rabbini bize tanıt" demeleri üzerine nâzil olmuştur. Meâli şöyledir:

"De ki: O Allah'dır, birdir.

Allah sameddir, (hiçbir varlığa muhtaç değildir, her şey ona muhtaçtır).

Doğurmamış ve doğurulmamıştır.

Hiçbir şey de O'na denk olmamıştır (eşi ve benzeri yoktur)."

Güzel dinimizin baş inanç ilkesi olan tevhid, Allah'ın birliği esası, en özlü şekilde bu sûrede anlatılmaktadır. Bu sebeple bu sûrenin bir adı da "**Tevhid sûresi"**dir. Allah Teâlâ, ilâhlık sıfatlarıyla bu sûrede ve bir de **Âyetü'l–kürsî**'de olduğu gibi hiçbir yerde anlatılmış değildir.

İhlâs sûresinin Kur'ân-ı Kerîm'in üçte birine denk olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Bunun yorumunda âlimlerimiz farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimi "Kur'an'ın muhtevâsı üç kısımdan oluşur: Kıssalar, ahkâm ve Allah'ın sıfatları. Bu sûre Allah'ın sıfatlarını ihtiva ettiği için Kur'ân-ı Kerîm'in üçte biri sayılır" demiştir. Kimi de, "Bütünüyle Kur'ân–ı Kerîm, Allah Teâlâ'nın zâtını, isim ve sıfatlarını, fiil ve âdetlerini tanıtır. Bu sûre ise, Allah'ı takdis ve tenzihe tahsis edilmiştir. Bu açıdan Kur'ân'ın üçte biri sayılır" görüşündedir.

Sevap bakımından üçte birine denk olup olmadığı da bu tartışmalar arasındadır.

Hadisimizde ismi bildirilmeyen komutanın, kıldırdığı her namazın ikinci rek'atinde İhlâs sûresini okuması, şikâyet konusu yapılınca Hz. Peygamber, öncelikle bu hareketinin sebebini kendisinden sormak gerektiğini belirtmiş ve sordurmuştur. Komutanın, ne namazı kısa tutmak ne başka sûre bilmemek ne de daha başka herhangi bir sebepten dolayı değil, sırf sûrenin muhtevâsına duyduğu sevgi ve muhabbetten, yani Allah bilincinden dolayı hep bu sûreyi okuduğu anlaşılınca da, onun bu tavrının, Allah Teâlâ tarafından sevildiğinin işareti olduğunu ilân etmiş ve *"Allah Teâlâ'nın da onu sevdiğini kendisine müjdeleyin!"* buyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın kendi zâtını tanıttığı sûre veya sûreleri bilinçli olarak sıkça okumak güzeldir.
2. İhlâs sûresi, bizim Allah inancımızı en özlü şekilde tanıtan bir sûre–i celîledir.
3. İkinci rek'atlerde her zaman İhlâs okumak suretiyle namaz kılınabilir.

48– باب التحذير من إيذاء الصالحين والضعفة والمساكين

İYİLERE EZİYET ETMEMEK

İYİLERE, ZAYIFLARA VE FAKİRLERE EZİYET ETMEKTEN SAKINDIRMAK

Âyetler

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا

1. "Mümin erkeklere ve mümin kadınlara, yapmadıkları bir işten dolayı haksız yere eziyet edenler, şüphesiz büyük bir iftirâ etmiş ve açık bir günah yüklenmiş olurlar."

Ahzâb sûresi (33), 58

Nevevî'nin iyi kimselere eziyet etmekten sakındırmaya delil olarak mü'min erkek ve kadınlara işlemedikleri şeyler dolayısıyla sözle ve davranışla eziyet edilmesini yasaklayan âyetin getirilmesi, her şeyden önce iyi ve sâlih kimselerin, mü'min olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda âyetin nâzil olduğu toplumda, savunmasız kimseler denince, erkek ve hanım mü'minlerin hatıra geldiği anlaşılmaktadır. Eziyet ve işkence, gerek propaganda yoluyla sözlü

veya doğrudan müdâhale yoluyla fiilî olsun her ikisi de Allah katında bu eziyeti yapanlar için büyük bir sorumluluk vesilesi olacaktır.

Bir önceki âyette de "**Allah ve Resûlü'nü incitenlere Allah, dünyada ve âhirette lânet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azâb hazırlamıştır"** buyurulmaktadır [Ahzâb sûresi (33), 57].

Tevhide ters düşen birtakım yakıştırmaları Allah hakkında ileri sürmek, peygamberlikle bağdaşması mümkün olmayan bazı sözleri Peygamber hakkında söylemek sûretiyle Allah ve Resûlü'nü incitenlerin, Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlü sırasında yaşayan gayr-i müslimler olduğu bellidir. Allah onların âkıbetlerini de açıkca "**lânet ve horlayıcı bir azâb**" olarak bildirmiştir.

Günümüzde birçok ülkede görüldüğü gibi savunmasız durumda bulunan müslümanlara, hiç alâkaları olmayan suçlar isnad ederek iftirada bulunanların açık bir vebâl altına girmiş oldukları bildirilmektedir. Dolayısıyla böylesi bir eziyet ve işkencenin, mü'minler arasında birbirlerine karşı kullanılmaması öncelikle istenmiş olmaktadır.

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ [9] وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ [10]

2. "Yetimi sakın horlama ve dileneni asla kovma!"

Duhâ sûresi (93), 9-10

Allah Teâlâ'nın özellikle Hz. Peygamber'e ihsân ettiği nimetleri dile getiren Duhâ sûresi'nin bu iki âyeti, Hz. Peygamber'in şahsında bütün müslümanlara yönelik emirler ihtivâ etmektedir. Kendisi de bir yetim olan Hz. Peygamber'e bu durum hatırlatıldıktan sonra, "**O halde artık yetimi sakın horlama, mal veya ilim isteyeni de asla kovma**" buyurulması, oldukça etkileyici ve dikkat çekicidir.

Konu başlığındaki zayıflara, yetimlere ve fakirlere misâl olarak dilencilerin zikredildiği görülmektedir. O halde toplumun himmet ve sıcak ilgiye muhtaç kesimlerine olumlu bir şey yapılamadığı yerde hiç değilse kırıcı olmamak öğütlenmektedir. Bu gönlü kırık insanları kaba-saba söz ve tavırlarla incitmek, bu âyetlerde getirilen sınırları çiğnemek olacaktır. Bu ise, olgun mü'minlerden beklenen bir hareket değildir.

Hadisler

وأما الأحاديث فكثيرة منها حديث أبي هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ في الباب قبل هذا (انظر الحديث رقم 385) (من عادى لي ولياً فقد آذنته بالحرب) ومنها حديث سعد بن أبي وقاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ السابق (انظر الحديث رقم 260) في باب ملاطفة اليتيم، وقوله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم (يا أبا بكر لئن كنت أغضبتهم لقد أغضبت ربك) (انظر الحديث رقم 261) .

Konuya dair hadislere gelince onlar hayli çoktur. Meselâ, bundan önceki konuda geçen (387 numaralı) "**Her kim bir dostuma düşmanlık ederse, ben de ona karşı harb ilan ederim**" anlamındaki Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'ın rivâyet ettiği hadis.

Yine **Yetimle İlgilenme** konusunda yer almış bulunan Sa'd İbni Ebû Vakkas'ın rivâyet ettiği (263 numaralı) hadis ve o hadisteki Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in:

- **“Ey Ebû Bekir! Eğer sen o fakirleri kızdırdınsa, bilesin ki Rabbini de kızdırdın demektir**” sözü...

Açıklamalar

Müellif Nevevî burada daha önce geçmiş olan ve bizim de bu kitaptaki numaralarına işaret ettiğimiz iki hadise atıfta bulunmakla yetinmektedir. İşaret edilen iki hadis ve yorumları bir kez de bu konu ile ilgileri noktasına dikkat edilerek okunmalıdır. Burada ayrıca bir açıklama yapma ihtiyacı duymuyoruz.

390– وعن جُنْدَبِ بنِ عبد اللَّه رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ صَلَّى صَلاَةَ الصُّبْحِ ، فَهُوَ في ذِمَّةِ اللَّه ، فَلا يَطْلُبَنَّكُمْ اللَّهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيءٍ ، فَإِنَّهُ مَنْ يَطْلُبْهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيءٍ ، يُدْرِكْهُ ، ثُمَّ يَكُبُّهُ عَلى وَجْهِهِ في نَارِ جَهَنَّمَ » رواه مسلم .

390. Cündeb İbni Abdullah *radıyallahu anh*’den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“**Sabah namazını cemaatle kılan kimse Allah’ın güvencesindedir. Sakın Allah, güvencesi altında olan bir şeyden dolayı sizi takibe almasın. Çünkü Allah güvence verdiği bir şeyden dolayı kimi takib ederse, onu yakalar sonra da onu yüzüstü cehennem ateşine atar.**”

Müslim, Mesâcid 261, 262. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 51, Fiten 6; İbni Mâce, Fiten 6

Açıklamalar

İyileri, zayıfları ve fakirleri incitmekten sakındırma konusuyla bu hadîs-i şerîfin alâkası, sabah namazını cemaatle kılan, cemaatin olmadığı yer ve zamanlarda da yalnız başına kılan kimsenin Allah’ın himâyesinde olması dolayısıyla, böyle bir müslümanı incitecek olanların Allah’ın koruması altında olan birine saldırmış kabul edilmeleridir. Allah’ın teminâtı ve güvencesi altında olan bir kimseye yöneltilen her saldırı ise, mutlaka takib edilir ve asla cezâsız bırakılmaz. Çünkü Allah Teâlâ’nın sorumlu tutup takibe aldığı kimsenin kurtuluşu yoktur. İşte bu sebeple müslümanları sahipsiz sanıp onları üzmeye kalkmamak gerekir.

Bu mânasıyla hadisimiz, Allah Teâlâ’nın, dostlarına düşmanlık edenlere harb ilan edeceğini, fakir-fukarayı incitenlerin Allah’ı incitmiş ve gazabını üzerine çekmiş olacağını bildiren yukarıdaki iki hadis ile, sonuçları itibariyle tam bir uyum içindedir ve onları desteklemektedir. Yani Allah Teâlâ, herhangi bir sebeple bir kulunu takibe alırsa, o kulun artık kurtuluşu yoktur. O yüzden, iyileri, zayıfları ve fakir fukarayı incitenler de bilmelidirler ki, bu insanlar, sabah namazını cemaatle (veya duruma göre tek başına) kılan müslüman gibi Allah Teâlâ’nın himâyesi ve güvencesi altındadırlar. Onlara yönelik haksızlıklar, Allah Teâlâ’nın takibiyle karşılaşır. Dolayısıyla sonuç, mutlaka yakayı ele vermektir. Bütün bu söylediklerimiz hadîs-i şerifteki “*Sakın Allah, güvencesi altında olan bir şeyden dolayı sizi takibe almasın*” ikâzıyla ifade edilmiştir.

Nevevî merhum, müslümanlara eziyet vermeye kalkacakların bu ilâhî koruma ve takibi hatırdan çıkarmamalarını tenbih etmek için hadîs–i şerîfi burada zikretmiştir. Ayrıca hadîs-i şerîf 234 numarada geçmiş ve 1051 numarada da tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sabah namazını cemaatle kılan bir müslüman Allah'ın güvencesi altına girmiş demektir. Cemaatle kılma imkânı bulunmayan hal, yer ve zamanlarda sabah namazını yalnız başına kılanlar için de aynı himâye geçerlidir.

2. Allah Teâlâ, bir kulu takibe alırsa, artık onun kurtuluşu yoktur.

49– باب إجراء أحكام الناس على الظاهر وسرائرهم إلى الله تعالى

GÖRÜNÜŞE GÖRE HÜKÜM VERMEK

İNSANLARIN DIŞ GÖRÜNÜŞÜNE BAKARAK HAKLARINDA HÜKÜM VERMEK VE GİZLİ HALLERİNİ ALLAH'A BIRAKMAK

Âyet

فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ الصَّلاَةَ وَآتَوُاْ الزَّكَاةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

1. "Eğer tövbe eder, namazı kılar, zekâtı verirlerse, onları serbest bırakın."
Tevbe sûresi (9), 5

Müşriklerle savaştan bahseden âyetlerden sonra gelen bu hüküm kısmı, onlarla savaşmaktan vazgeçmenin ve mü'min olduklarına karar vermenin belirtilerini sıralamaktadır. Bu belirtiler; tövbe etmek, namaz kılmak ve zekât vermektir. Bunları yerine getiren kimse ile savaşılmaz. Bir kimsenin bunları kalben inanarak mı yaptığı, yoksa canını kurtarmak için mi böyle davrandığı gibi bir araştırmaya da girilmez. Çünkü kalblerdekini bilmek, bizim elimizde ve gücümüz dâhilinde değildir. Bizim vazifemiz, dışa akseden görüntü ve belirtilere göre hareket etmektir. Bu sebeple, genel bir kaide konulmuştur : **Biz zâhire yani dış görünüşe göre hükmederiz; kalblerde gizleneni ise Allah bilir.**

Hadisler

391– وعن ابن عمر رضي اللَّه عنهما ، أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لا إِلهَ إِلاَّ اللَّه ، وَأَنَّ مُحَمَّداً رسولُ اللَّهِ ، ويُقِيمُوا الصَّلاةَ ، وَيُؤتوا الزَّكاةَ ، فَإِذَا فَعَلُوا ذلكَ ، عَصمُوا مِنِّي دِماءَهُمْ وَأَمْوالَهُمْ إِلاَّ بِحَقِّ الإِسْلامِ ، وحِسابُهُمْ عَلى اللَّه تعالى » متفقٌ عليه .

391. Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ben, Allah'tan başka bir ilâh bulunmadığına, Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehâdet edip, namazı dosdoğru kılıncaya ve zekâtı hakkıyla verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunları yaptıkları takdirde, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. İslâm'ın gerektirdiği haklar ise bunların dışındadır. Onların gizli hallerinin hesabı Allah'a âittir."

Buhârî, Îmân 17, 28, Salât 28, Zekât 1, İ'tisâm 2, 28; Müslim, Îmân 32-36. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 95; Tirmizî, Tefsîru sûre (88); Nesâî, Zekât 3; İbni Mâce, Fiten 1-3

Açıklamalar

İslâmda harp değil sulh esastır. Savaş, bir gaye ve hedef olarak kabul edilmez. Sulhü ve sükûnu sağlamak, insanlığı mutlu kılmak için her türlü çareye başvurulduktan sonra netice alınmazsa, savaşmak mecbûriyetinde kalınabilir. İslâm'a göre savaşın gayesi, yeryüzünü küfür ve şirkin hâkimiyetinden, zâlimlerin zulmünden arındırmak, Allah'ın dininin herkese ulaşmasını sağlamak, Allah ile kulları arasındaki engelleri ortadan kaldırmaktır. Kimse müslüman olmaya zorlanamaz; ancak müslüman olmak isteyenlere engel olunması önlenir; müşrikler ve kâfirler ya İslâm'a girmek, ya İslâm'ın hâkimiyetini kabul etmek, ya da sulh yapmak yollarından birini tercih ederler.

Hadisimizde kendileriyle savaşılacağından söz edilen kimseler, öncelikle müşrikler ve kitap ehli olmayan putperestlerdir. Kitap ehli olan yahudi ve hıristiyanlarla savaşılmasının sebebi ise, Allah'a inanmakla beraber, inançlarının bozukluğu ve Hz. Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna inanmayışlarıdır. Bu kimseler İslâm'ın hâkimiyetini kabûl etmeye ve müslüman olmadıkları takdirde cizye vermeye mecbûr edilirler.

Allah'a ve Resûlüne inandıklarını söyleyenlerle, yani kelime-i şehâdet getirenlerle artık savaşılmaz. Daha sonra onlardan namaz kılmaları, zekât vermeleri ve İslâm'ın diğer şartlarını yerine getirmeleri istenir. Çünkü kelime-i şehâdet getirip İslâm'a girenler, İslâm dîninin bütün gereklerini yerine getirmeyi kabul etmiş sayılırlar. Bunları yapıp yapmadıkları, İslâm yönetimi tarafından takip edilir. Dinin gereklerini yerine getirmeyenlere ise gereken yapılır.

Bütün bunlara, insanların zâhirî halleri, dışa akseden söz ve davranışları esas alınarak karar verilir. Onların içlerinde sakladıkları niyet ve düşüncelerin, yaptıkları gizli kapaklı işlerin hesabı Allah'a aittir. **Kimsenin niyeti, kafasında ve gönlünde gizlediği düşüncesi, başkalarını ilgilendirmeyen özel hayatı araştırılmaz.**

"İslâm'ın hakkı" denilerek istisnâ edilen kısım ise, işlediği suçtan dolayı ölümü hak edenin öldürülmesi, malının alınmasını gerektiren bir suç işleyenin malının alınmasıdır.

Hz. Ebû Bekir, zekât vermeyi reddedenlerle savaşmaya karar verirken, Kur'ân'ın ilgili âyetleri ile birlikte bu hadîsi de kendisine delîl edinmişti. Hadisin gösterilen kaynaklarından bazısında, bu açıkça belirtilmektedir. Bu hadis, pek çok sahâbe tarafından rivayet edilmiş olup, mütevâtir hadisler arasında sayılır.

Hadisi 1078 ve 1212 numaralarda tekrar ele alacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman olduğunu söyleyen ve İslâm'ın emirlerini yerine getiren kimseyle savaşmamak dînî bir vecîbedir.

2. Bir kâfirin müslüman olduğuna hükmetmek için kelime-i şehâdet getirmesi yeterlidir.

3. Kişiler, dış görünümleri ve davranışlarına göre değerlendirilir, haklarındaki hüküm de buna göre verilir.

4. Gizli olan niyet ve düşüncelerin hesabını sormak, kulların vazifesi olmayıp Allah'a âittir.

5. Kelime-i şehâdet getiren ve İslâm'ın emirlerine uyan bir kimse, işlediği suçlardan dolayı hesaba çekilir ve ölüm cezasına veya başka bir cezaya çarptırılır.

6. Kelime-i şehâdet getiren bid'atçı tekfîr olunmaz, imansızlıkla suçlanmaz.

392– وعن أبي عبدِ اللَّه طَارِقِ بن أُشَيْمٍ ، رضي اللَّه عنه ، قال: سمعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ: « مَنْ قال لا إِلهَ إِلاَّ اللَّهُ محمدا رسولُ اللَّه ، وَكَفَرَ بِما يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ ، حَرُمَ مالُهُ وَدَمُهُ ، وَحِسابُهُ على اللَّه تعالى » رواه مسلم.

392. Ebû Abdullah Târık İbni Eşyem *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Kim Allah'tan başka ilâh yoktur der ve Allah'tan başka ibadet edilenleri inkâr ederse, o kimsenin malı ve kanı haram olur. Gizli hallerinin hesabı ise Allah'a âittir."

Müslim, Îmân 37

Târık İbni Eşyem

Sahâbe-i kirâmdandır. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Ebû Mâlik el-Eşcaî'nin babasıdır. Târık, Kûfelilerden sayılır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'den dört hadîs rivayet etmiştir. Müslim'in Sahîh'inde iki hadisi vardır. Târık'ın hayatı hakkında kaynaklarımızda bilgi bulunmamaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bazı rivayetlerde geçen "lâ ilâhe illallah: Allah'tan başka ilâh yoktur" lafzının mefhûmuna "Muhammedün Resûlullah: Muhammed Allah'ın Resûlüdür" kısmı da dâhil olup, bu terkîbe **"kelime-i tevhîd"** denir. Kelime-i tevhîd veya kelime-i şehâdeti söyleyenin müslümanlığına hükmedildiğini biliyoruz. Burada buna ilave olarak, Allah'tan başka tapınılan her şeyi inkâr etmek de zikredilmiştir. Esasen kelime-i şehâdet veya kelime-i tevhîdi söyleyen kimse, Allah'tan başka tapınılan bütün sahte ilâhları, tâğutları ve her türlü putu reddetmiş olur.

Bir çok hadiste ısrarla vurgulanan gizli hallerin hesabının Allah'a ait olduğu gerçeğini müslümanların çok iyi kavramaları gerekir. Çünkü **niyetlerin ve düşüncelerin, vâkıf olunması mümkün olmayan özel hallerin hesabını sormaya kalkmak, hem toplumu fitneye sürükler, hem de birçok haksızlık ve zulümlere yol açar.** Bu sebeple insanların bu çeşit araştırma ve soruşturmalardan ve netice itibariyle bu özelliklere yönelik hüküm ve davranışlardan kesinlikle uzak durmaları emredilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hükümler zâhire göre, yani dış görünüşe bakarak verilir; niyetlere ve gönülden geçenlere göre hüküm vermek sadece Allah'a mahsustur.

2. Bütün bâtıl ilâhlardan uzak durmak ve onları reddetmek farzdır.

3. İnsanları niyetlerine, kafalarında ve kalplerinde gizledikleri düşüncelerine göre yargılamaya kalkmak toplumları fitneye sürükler ve birçok zulümlerin işlenilmesine sebep olur.

393- وعن أبي مَعْبدٍ المِقْدَادِ بنِ الأَسْوَدِ ، رضي اللَّه عنه ، قال : قلت لِرسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَرَأَيْتَ إِنْ لَقِيتُ رَجُلاً مِنَ الكُفَّارِ ، فَاقْتَتَلْنَا ، فَضَرَبَ إِحْدَى يَدَيَّ بِالسَّيْفِ ، فَقَطعَهَا ثُمَّ لاذَ مِنِّي بِشَجَرَةٍ ، فقال : أَسْلَمْتُ للَّهِ ، أَأَقْتُلُهُ يا رسولَ اللَّه بَعْدَ أَنْ قَالَها ؟ فَقَالَ : « لا تَقْتُلْهُ » ، فَقُلْتُ يا رسُولَ اللَّهِ قطعَ إِحدَى يَدَيَّ ، ثُمَّ قال ذلكَ بَعْدَما قَطَعَها ؟ فقال : « لا تَقْتُلْهُ ، فإِنْ قَتَلْتَهُ ، فَإِنَّهُ بِمَنزِلَتِكَ قَبْلَ أَنْ تَقْتُلَهُ . وَإِنَّكَ بِمَنْزِلَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ التي قال» متفقٌ عليه.

ومعنى « إِنَّهُ بِمَنْزِلَتِك » أَيْ : مَعْصُومُ الدَّمِ مَحْكُومٌ بِإِسْلامِهِ ، ومعنى « إِنَّكَ بِمَنْزِلَته » أَيْ : مُبَاحُ الدَّمِ بِالْقِصَاص لِوَرَثَتِهِ ، لا أَنَّهُ بِمَنْزِلَتِهِ فِي الْكُفْرِ ، واللَّه أعلم .

393. Ebû Ma’bed Mikdâd İbni Esved *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

– Ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e dedim ki :

– Kâfirlerden bir adamla karşılaşsam ve onunla vuruşsak, o benim ellerimden birini kılıçla vurup koparsa, sonra da benim elimden kurtulmak için bir ağacın arkasına sığınsa ve:

– Ben, Allah için müslüman oldum, dese, onu böyle dedikten sonra öldürebilir miyim, yâ Resûlallah! Ne dersin?

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– “Sakın onu öldürme” buyurdu. Ben :

– Ey Allah’ın Resûlü! Adam benim iki elimden birini kopardı, ondan sonra bu sözü söyledi, dedim. Bunun üzerine :

– “Sakın öldürme, eğer onu öldürürsen, o, senin kendisini öldürmezden önceki durumundadır. Sen ise, onun o sözü söylemeden önceki durumuna düşersin” buyurdu.

Buhârî, Meğâzî 12; Müslim, Îmân 155. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Cihâd 95

Mikdâd İbni Esved

Sahâbe-i kirâmın önde gelenlerinden ve ilk müslümanlardandır. Mikdâd İbni Amr diye de anılır. Künyesi Ebû Ma’bed’dir. Mekke’de müslümanlığını açıkça ortaya koyan ilk yedi sahâbîden biri idi. Habeşistan’a hicret eden sahâbîler arasında yer aldı. Sonra Mekke’ye döndü.

Mikdâd, Bedir ve Uhud başta olmak üzere, Hz. Peygamber’in bütün gazvelerinde bulundu. Özellikle Uhud’da pek çok yararlıklar gösterdi. Hz. Peygamber, Bedir Savaşı’na çıkmadan önce ashâb ile bu konuda istişâre ettiği zaman her biri kararı iyi bulduğunu belirtmişti. Sıra Mikdâd’a gelince, şunları söyledi :

– Yâ Resûlallah! Ne ile emrolunduysan onu yap, biz seninle beraberiz. Allah'a yemin ederim ki, biz sana İsrâil oğullarının Mûsâ aleyhisselâm'a dediği gibi demeyiz. Onlar Mûsâ'ya : "Sen ve Rabbin gidin savaşın. Biz burada oturuyoruz" [Mâide sûresi (5), 24] *demişlerdi. Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, şayet sen bizi Birkü'l-Gımâd'a kadar yürütsen, seninle birlikte olduktan sonra daha fazla güçlüğe de dayanırız.*

Mikdâd'ın bu samimi sözleri üzerine Allah Resûlü ondan memnun kaldı ve kendisine dua etti.

Bedir Savaşı'na katılanlar arasında sadece onun atı vardı.

Peygamber Efendimiz bir gün:

– "Azîz ve Celîl olan Allah, bana dört kişiyi sevmemi emretti ve onları kendisinin de sevdiğini bildirdi" buyurunca ashâb-ı kirâm:

– Yâ Resûlallah! Onların isimlerini bize de söylesen, dediler. Bunun üzerine Resul-i Ekrem Efendimiz:

"Onlardan biri Ali'dir (bu sözü üç defa tekrarladı), diğerleri Ebû Zer, Mikdâd ve Selmân" buyurdular.

Mikdâd İbni Esved, Mısır fethinde bulundu. Sahâbe hayatını konu edinen eserlerde onunla ilgili pek çok menkıbe vardır. Mikdâd'dan rivayet edilen hadis sayısı 42'dir.

Mikdâd İbni Esved, Hz. Osman'ın hilâfeti zamanında, hicrî 43 yılında, 70 yaşında, Medîne'de vefat etti. Cenaze namazını da Hz. Osman kıldırdı.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sahâbe-i kirâm, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e bazan olmuş bir olay bazan da olabilecek bir mesele hakkında soru sorarlardı. Bu hadiste Mikdâd, olmasını muhtemel gördüğü bir meseleyi sorunca Peygamber Efendimiz de ona, dolayısıyla bütün ashâba ve ümmete cevap vermiş oldu.

Peygamberimiz'in olmamış bir olayı soranlara cevap vermediği ve vuku bulmamış bir şeyin sorulmasını istemediği de olurdu. Bu sebeple İmâm Mâlik ve seleften bazı âlimlerimiz, henüz vuku bulmayan ve var olmayan bir şeyin hükmünü sormayı hoş görmezlerdi. Fakat ulemânın büyük çoğunluğu henüz olmamış bir şeyin hükmünün sorulmasını ve buna cevap vermeyi câiz görmüşlerdir. Özellikle Hanefî mezhebi bu konuya çok olumlu bakmış ve henüz ortada olmayan meselelere çözümler aramış, aklen muhal sayılmayan her hususu gündemine alıp, o konu etrafında düşünce ve tasarımlar geliştirerek seçkin bir mevkiye kavuşmuştur.

Kâfirlerden biri harp sırasında bir müslümanı cephede şehid etse veya elini, kolunu yahut herhangi bir uzvunu koparsa, sonra da kelime-i şehâdet getirse veya burada olduğu gibi "müslüman oldum" dese, artık onunla savaşmaktan ve onu öldürmekten vazgeçilir. Çünkü İslâm'ı kabul eden bir kimse ile harbetmek haramdır. O kimsenin bu sözü canını kurtarmak için söylediği gibi bir düşünce ile hareket edilmez, zâhire göre hükmedilir. Böyle birini öldüren müslüman günaha girmiş olur. Hadis ve fıkıh âlimi Hattâbî, "müslüman oldum" demezden önce kâfirin kanını dökmek ve onu öldürmek helâldir, ama bu sözü söyledikten

sonra, o kimse müslüman sayılır ve öldürülmesi haram olur; onu öldüren müslümanın da kısas yoluyla kanı helâl olur, diyerek olayın ciddiyetini ve önemini ortaya koyar.

Hz. Peygamber, Hâlid İbni Velîd'i, Necîd taraflarında yaşayan bir kabîle olan Benî Cüzeyme'ye göndermişti. Hâlid onları İslâm'a dâvet ettiğinde Benî Cüzeyme halkı kelime-i şehâdeti söyleyemediler. İslâm'ı kabul ettiklerini de doğru dürüst anlatamadılar; ancak bu anlamda olmak üzere "dinimizi değiştirdik" diyebildiler. Bu sözle müslüman olduklarını anlatmak istediler. Hâlid İbni Velîd ise onların bu sözlerini kabul etmeyerek kendileriyle savaştı ve onlardan bir kısmını öldürdü. Fakat sahâbîler kendilerine esir olarak verilen kişileri öldürmediler. Daha sonra durum Peygamber Efendimiz'e haber verilince, Efendimiz çok üzüldü ve iki elini açarak Allah'a şöyle yalvardı :

"Allahım! Hâlid'in yaptığından sana sığınırım!" Bu sözünü iki defa tekrarladı (Buhârî, Ahkâm 35 Meğâzî 58).

Müslüman olduğunu söyleyen kimseyi öldürenin, onun bu sözü söylemezden önceki durumunda olacağı yönündeki peygamber tehdidi, o kimsenin kâfir olduğu anlamında olmayıp, kısas yoluyla kanının helâl olacağı anlamındadır. Bir müslümanın, his ve heyecanına kapılarak böyle bir yola sapmaması için, Peygamber Efendimiz durumu bu çarpıcı ifadelerle açıklamıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir kimse, herhangi bir şekilde İslâm'ı kabul ettiğini ifade ederse, onunla savaşılmaz ve artık onun kanını dökmek haram olur.
2. Böyle bir kimseyi bilerek öldürene kısas uygulanır. Şayet bilmeyerek veya canını kurtarmak için böyle davrandığını zannederek öldürmüşse, öldürülenin diyetinin ödenmesi gerekir.
3. Henüz vuku bulmamış bir olayın hükmünün sorulması ve buna cevap verilmesi câizdir.
4. Hüküm zâhire göre verilir, niyetler ve düşünceler araştırılmaz.

394– وعن أُسامةَ بنِ زَيْدٍ ، رضي اللَّه عنهما ، قال : بعثَنَا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إلى الحُرَقَةِ مِنْ جُهَيْنَةَ ، فَصَبَّحْنا الْقَوْمَ عَلى مِياهِهِمْ ، وَلحِقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ رَجُلاً مِنهُمْ فَلَمَّا غَشِيناهُ قال : لا إِلهِ إلاَّ اللَّه ، فَكَفَّ عَنْهُ الأَنْصارِيُّ ، وَطَعَنْتُهُ بِرُمحِي حَتَّى قَتَلْتُهُ ، فَلَمَّا قَدِمْنَا المدِينَةَ ، بلَغَ ذلِكَ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقال لي : « يا أُسامةُ أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ ما قَالَ : لا إِلهَ إلاَّ اللَّهُ ؟ قلتُ : يا رسولَ اللَّه إِنَّما كَانَ مُتَعَوِّذاً ، فَقَالَ : « أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ مَا قَالَ لا إِلهَ إلاَّ اللَّهُ؟» فَما زَالَ يُكَرِّرُهَا عَلَيَّ حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَسْلَمْتُ قَبْلَ ذلِكَ الْيَوْمِ . متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ : فَقَالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَقَالَ : لا إِلهَ إلاَّ اللَّهُ وَقَتَلْتَهُ ؟» قلتُ : يا رسولَ اللَّهِ ، إِنَّمَا قَالَهَا خَوْفاً مِنَ السِّلاحِ ، قال : « أَفَلا شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ حَتَّى تَعْلَمَ أَقَالَهَا أَمْ لا؟» فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنِّي أَسْلَمْتُ يَوْمئذٍ .

« الحرقة » بضم الحاء المهملة وفتح الراء : بطن من جهينة القبيلة المعروفة ، وقوله متعوذاً: أي معتصماً بها من القتل لا معتقداً لها .

394. Üsâme ibni Zeyd *radıyallahu anhümâ* şöyle demiştir :

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bizi Cüheyne kabilesinin Huraka kolu üzerine göndermişti. Sabahleyin onlar sularının başında iken üzerlerine hücum ettik. Ben ve ensardan bir kişi onlardan bir adama ulaştık. Biz onun üzerine yürüyünce, adam: "Lâ ilâhe illallah: Allah'tan başka ilâh yoktur" dedi. Bunun üzerine ensardan olan arkadaşım ona hücumdan vazgeçti; ben ise mızrağımı ona sapladım ve adamı öldürdüm. Biz Medine'ye gelince bu olay Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kulağına gitti ve bana:

– "Ey Üsâme! Lâ ilâhe illallah dedikten sonra adamı öldürdün mü?" buyurdu. Ben :

– Yâ Resûlallah! O, bu sözü sadece canını kurtarmak için söyledi, dedim. Peygamber Efendimiz tekrar :

– "Lâ ilâhe illallah dedikten sonra adamı öldürdün mü?" diye yine sordu ve bu sözü o kadar çok tekrarladı ki, ben, daha önce müslüman olmamış olmayı bile temenni ettim.

Buhârî, Diyât 2, Meğâzî 45; Müslim, Îmân l58-159. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre(11)

Müslim'in bir rivâyeti şöyledir :

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

– "Adam lâ ilâhe illallah dedi ve sen de onu öldürdün, öyle mi?" Ben :

– Yâ Resûlallah! O, bu sözü sadece silahtan korktuğu için söyledi, dedim. Peygamber Efendimiz :

– "Kalbini mi yardın ki, bu sebeple söyleyip söylemediğini bilesin?" buyurdu.

Bu sözü o kadar çok tekrarladı ki, ilk defa o gün müslüman olmuş olmayı temenni ettim.
Müslim, Îmân 158

Açıklamalar

Üsâme ibni Zeyd'in öldürdüğü kişi, Mirdâs ibni Nehîk adındaki Cüheyne'li idi. Kabilesinin diğer fertleri müslümanları görünce kaçmış, o ise güttüğü koyunlarını otlatmaya devam ederek, müslüman olmuş ve kelime-i şehâdet getirerek İslâm'ı kabul ettiğini ikrâr etmişti. Üsâme, kılıç korkusu ile müslüman olmanın kişiye fayda vermeyeceğini düşünerek onu öldürüp koyunlarını da almıştı. Böyle hareket ederken, belki de **"Bizim şiddetli azâbımızı görüp de iman etmeleri kendilerine fayda sağlamadı"** [Mü'min sûresi (40), 85] âyetine uygun davrandığını düşündü. Bu sebeple onu mazur görüp diyet ödetmeyen Peygamber Efendimiz bu olaya son derece üzüldü.

"Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayın, dinleyin, size selâm verene, dünya hayatının geçici menfaatini gözeterek : 'Sen mü'min değilsin!' demeyin" [Nisâ sûresi (4), 94] âyeti bu hâdise üzerine nâzil oldu.

İslâm'da cihadın gâyesi insan hayatına son vermek değil, onu Allah'a teslim olmuş bir kul olarak yaşatmaktır. Daha önceleri de işaret ettiğimiz gibi bu teslimiyetin anlamı

herkesi müslüman yapmak değil, İslâm'ın hakimiyetine baş eğdirmektir. Aslında herkesin müslüman olması arzu edilir. Çünkü bu, İslâm'ı kabul eden insanın kendi lehinedir; böylece dünya ve âhiret saâdetine kavuşur. Fakat bunu silah ve kılıç zoruyla kabul ettirmek söz konusu değildir. Silah insanı müslüman yapmak için değil, İslâm'ın hakimiyetini kabul ettirmek için kullanılır. Çünkü silahlı cihad, İslâmî tebliğin en son merhalesidir.

Üsâme'nin keşke daha önce müslüman olmasaydım diye düşünmesi, bir kimsenin müslüman olduğu anda daha önce yaptığı bütün günahların affedilmesi sebebiyledir. Yoksa küfür üzere kalmayı istemesinden değildir. Çünkü böyle bir istek, İslâmî yönden câiz görülemez. O, Hz. Peygamber'in olay karşısında gösterdiği şiddetli tepkiden çok korkmuş, hatta bu olaydan sonra hiçbir müslümanla çatışmaya girmemeye yemin etmiş, Sıffîn'e katılmamış ve hayatının sonuna kadar da bu prensibi sürdürmüştür.

Peygamber Efendimiz'in bu vesileyle bir kere daha hatırlattığı gerçek, **"Kalbini mi yardın?"** sorusuyla çarpıcı bir şekilde ortaya konulmuştur. Müslümanlara düşen görev, zâhire göre hüküm vermektir. Çünkü kalbden geçeni bilmeye hiç kimsenin gücü yetmez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm'da hükümler zâhire göre olup, kalbde saklanıp gizlenenleri ve gaybı araştırmak câiz değildir.
2. Bir kimse hakkında hüküm, onun sözüne ve davranışına göre verilir.
3. Üsâme'nin kelime-i şehâdet getirdiği halde bir kişiyi öldürmesi, ictihad hatasından kaynaklandığı için, kendisine ne kısas uygulanmış, ne de diyet ödettirilmiştir. Çünkü bu davranışı, "hata yoluyla insan öldürme" olsaydı, diyet ödettirilmesi gerekirdi.
4. Hz. Peygamber'in Üsâme'yi şiddetle azarlaması ihtiyatlı davranmamış olması sebebiyledir.
5. Mü'min bir kimseyi öldürmek, büyük günahlardandır.
6. Büyük günah işleyen kimsenin, o güne kadar müslüman olmamış olmayı temenni etmesi câiz değildir.

395– وعن جُنْدبِ بنِ عبد اللَّه ، رضي اللَّه عنه ، أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بعثَ بعْثاً مِنَ المسْلِمِينَ إِلى قَوْمٍ مِنَ المشْرِكِينَ ، وَأَنَّهُمْ الْتَقَوْا ، فَكَانَ رَجُلٌ مِنَ المشْرِكِينَ إذا شَاءَ أَنْ يَقْصِدَ إِلى رَجُلٍ مِنَ المسْلِمِينَ قَصَدَ لَهُ فَقَتَلَهُ ، وَأَنَّ رَجُلاً مِنَ المسْلِمِينَ قَصدَ غَفْلَتَهُ ، وَكُنَّا نَتَحدَّثُ أَنَّهُ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ فَلمَّا رَفَعَ عليه السَّيْفَ ، قال : لا إِله إِلاَّ اللَّهُ ، فقَتَلَهُ ، فَجَاءَ الْبَشِيرُ إِلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَسَأَلَهُ ، وأَخْبَرَهُ ، حَتَّى أَخْبَرَهُ خَبَرَ الرَّجُلِ كَيْفَ صنَعَ ، فَدَعَاهُ فَسَأَلَهُ ، فقال : « لِمَ قَتَلْتَهُ ؟ » فَقَالَ: يا رسولَ اللَّهِ أَوْجَعَ في المسْلِمِينَ ، وقَتلَ فُلاناً وفُلاناً وسَمَّى له نَفراً وإِنِّي حَمَلتْ عَلَيْهِ ، فَلَمَّا رَأَى السَّيْفَ قال : لا إِله إِلاَّ اللَّهُ . قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَقَتَلْتَهُ ؟ » قال : نَعمْ ، قال : « فَكيْفَ تَصْنَعُ بلا إِله إِلاَّ اللَّهُ ، إِذا جاءَت يوْمَ القيامَةِ ؟ » قَال يا رسولَ اللَّه اسْتَغْفِرْ لي .

قال : « وكيفَ تَصْنَعُ بِلا إله إلاَّ اللَّهُ، إذا جاءَت يَوْمَ القِيامَةِ ؟ » فَجَعَلَ لا يَزِيدُ عَلى أَنْ يَقُولَ : « كيفَ تَصْنَعُ بِلا إلهَ إلاَّ اللَّهُ إذا جاءَتْ يَوْمَ القِيامَةِ » رواه مسلم .

395. Cündeb İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* müslümanlardan müteşekkil bir askerî birliği müşriklerden bir kavme göndermişti. Müslüman askerler, müşriklerle karşılaştılar. Müşriklerden bir adam, müslüman askerlerden istediğine saldırıp öldürüyordu. Müslümanlardan biri de onun boş bulunduğu anı gözlüyordu. Biz bu müslümanın Üsâme İbni Zeyd olduğunu konuşup duruyorduk. Üsâme, kılıcını çekip de adamı öldüreceği sırada o:

– Lâ ilâhe illallah, dedi; fakat Üsâme onu yine de öldürdü. Peygamber Efendimiz'e müjdeci geldi. Peygamberimiz ona ordunun durumunu sordu, o da olup biteni kendisine haber verdi. Hatta o adamın durumunu ve Üsâme'nin ona ne yaptığını da anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber Üsâme'yi çağırdı ve ona :

– "Adamı niçin öldürdün?" diye sordu. Üsâme :

– Yâ Resûlallah! O adam müslümanların canını yaktı; falanı ve falanı öldürdü, diyerek bir kaç şehidin adını saydı. Sözüne devamla şunları söyledi:

– Ben ise onun üzerine yürüdüm. Kılıcı görünce:

– Lâ ilâhe illallah, dedi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz:

– "Böyle diyen adamı öldürdün mü?" diye sordu. Ben:

– Evet, dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

– "Lâ ilâhe illallah kıyamet günü karşına geldiğinde ne yapacaksın?" dedi. Üsâme ibni Zeyd:

– Yâ Resûlallah! Cenâb-ı Hak'dan beni bağışlamasını dile, dedi. Resûl-i Ekrem durmadan:

– "Lâ ilâhe illallah kelimesi kıyamet günü huzuruna geldiğinde ne yapacaksın, söyle?" "Lâ ilâhe illallah sözü kıyamet günü huzuruna geldiğinde ne yapacaksın?" diyor, başka bir söz söylemiyordu.
Müslim, Îmân 160

Cündeb İbni Abdullah

Sahâbe-i kirâm'dan olan Cündeb'in künyesi Ebû Abdullah'tır. Cündeb, Cündüb şeklinde de söylenir. Beciyle kabilesi'ne mensup olduğu için el-Becelî nisbesiyle anılır. Önce Kûfe'de yerleşmiş, daha sonra Basra'ya göç etmiştir. Bu sebeple, Kûfe ve Basra'lı hadis ravileri ondan rivayette bulunmuşlardır. Hasan-ı Basrî, Muhammed ibni Sîrîn, kendisinden hadis nakledenler arasındadır.

Cündeb, Abdullah İbni Zübeyr fitnesi patlak verdiğinde, yanına çağırdığı bir grup müslümana, yukarıdaki hadisi nakletti ve bu fitneye karışmamalarını tavsiye etti. Onlar:

– Fitne şehrimize gelirse ne yapacağız? diye sorduklarında :

– Mahallelerinize girin, dedi.

– Mahallemize de gelirse?

– O zaman evlerinize çekilin.

– Evimize de girerse?

– Evlerinizin odalarına çekilirsiniz.

– Odalarımıza kadar gelirse?

– Öldürülen Abdullah ol, öldüren Abdullah olma, diye cevap verdi.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sahâbe-i kirâm'dan Cündeb ibni Abdullah'ın rivayet ettiği bu hadisle, bundan önceki Üsâme hadisinin aynı olayın farklı anlatımlarından ibaret olduğu anlaşılıyor.

Bu rivayette dikkatimizi çekmesi gereken nokta şudur: Düşmanla savaş esnasında, müslümanlardan bir veya birkaç kişiyi öldürmüş olan bir kimse kelime-i şehâdet getirerek İslâm'ı kabul ettiğini belirtirse, artık onunla savaşmak ve onu öldürmek câiz değildir. Çünkü İslâm'ı kabul etmesi, kişinin geçmiş günahlarına keffâret olur ve hayatı âdeta yeniden başlar. Kendisinden geçmişte yaptıklarının hesabı sorulmaz.

Hz. Peygamber, çok sevdiği Üsâme'nin "Allah'tan beni bağışlamasını dile" temennisini âdeta duymayarak, kelime-i şehâdet getirip müslüman olmuş bir insanı öldürmenin büyük sorumluluğunu düşünüyor ve bu günahı işleyenin kıyamet gününde, Allah huzurunda ne cevap vereceğinin muhâsebesini yapıyordu. Bu tavrıyla da ashâbına ve ümmetine, böyle bir durumda nasıl davranmaları gerektiğini öğretiyordu. Onlar bu mesajı gayet iyi anladılar ve kendilerinden sonra gelen nesillere aynı hassasiyetle aktardılar. Ümmet, tarih boyunca yaptığı cihadlarda bu gerçekleri hiçbir zaman unutmadı ve hayata uyguladı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Savaş anında, kelime-i şehâdet getiren kimsenin müslümanlığına hükmedilir ve onunla savaşmaktan vazgeçilir.

2. Bir kimse hakkında hüküm, onun davranışına göre verilir. Kalbinden geçirdikleri ve niyeti araştırılmaz.

3. Bir önceki rivayetin "Hadisten Öğrendiklerimiz" kısmına da bakınız.

396– وعن عبدِ اللَّه بنِ عتبة بن مسعودٍ قال : سمِعْتُ عُمَر بْنَ الخَطَّابِ ، رضي اللَّه عنه يقولُ: « إنَّ نَاساً كَانُوا يُؤْخَذُونَ بالوَحْيِ في عَهْدِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وإنَّ الوَحْيَ قَدِ انْقَطَعَ، وإِنَّمَا نَأْخُذُكُمْ الآنَ بِما ظَهَرَ لَنَا مِنْ أَعْمَالِكُمْ ، فَمَنْ أَظْهَرَ لَنا خَيْراً ، أَمَّنَّاهُ ، وقرَّبناه وَلَيْس لنا مِنْ سَرِيرَتِهِ شيءٌ ، اللَّهُ يُحاسِبُهُ في سريرَتِهِ ، ومَنْ أَظْهَرَ لَنَا سُوءاً ، لَمْ نأْمنْهُ ، وَلَمْ نُصَدِّقْهُ وإنْ قال إنَّ سَرِيرَتَه حَسنَةٌ » رواه البخاري .

396. Abdullah İbni Utbe İbni Mes'ûd der ki: Ömer İbni Hattâb *radıyallahu anh*'ı şöyle derken işittim :

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında Allah katından gelen vahiy sayesinde insanlar gizli hallerinden de sorumlu tutuluyorlardı. Hiç kuşkusuz vahyin arkası kesilmiştir. Biz ise şu anda sizleri, bize apaçık belli olan davranışlarınız sebebiyle hesaba çekeriz. Dolayısıyla bize iyi davranışlar gösteren kimseyi, güvenilir kimse bilir ve ona yaklaşırız. Onun gizli hallerinden hiçbir şeyi araştırmak bize düşmez. O kişinin gizli halleriyle ilgili hesabını Allah görür. Bize karşı kötü davranışlar sergileyen bir kimseyi de güvenilir bulmayız. O kişi, gayesinin iyi olduğunu söylese bile ondan emin olmaz ve kendisini doğrulamayız.
Buhârî, Şehâdât 5

Abdullah İbni Utbe İbni Mes'ûd

Abdullah İbni Mes'ûd'un amcasının oğlu olan Abdullah İbni Utbe, sahâbe-i kirâmdandır. Oğlu Hamza, ona Resûl-i Ekrem Efendimizle ilgili hatırladıklarını sorduğunda, beş veya altı yaşlarında iken kendisini kucağına alıp başını okşadığını sonra da kendisine ve gelecek nesline dua ettiğini söylemiştir.

Abdullah'ı tâbiûn tabakası arasında sayanlar da olmuştur. Ancak Hz. Ömer'in onu vali olarak görevlendirdiğine dâir rivayetler bulunmaktadır. Bu takdirde onun tâbiûn tabakasından sayılması mümkün değildir. Zira Hz. Ömer, Peygamber Efendimiz'den yaklaşık on üç sene sonra vefât ettiğine göre, Abdullah İbni Utbe'nin Hz.Ömer devrinde genç olduğu ve dolayısıyla ashâbdan sayılması gerektiği anlaşılır.

Abdullah, amcası İbni Mes'ûd ve Hz. Ömer'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden hadis nakledenler arasında oğulları Abdullah ve Avn ile Muhammed İbni Sîrîn, Humeyd İbni Abdurrahman da vardır.

Abdullah İbni Utbe 74 (693) senesinde Kûfe'de vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, Cebrâil *aleyhisselâm* aracılığıyla Kur'an'ın dışında vahiyler de alıyordu. Sahâbîler bazan Kur'an'ın nâzil olan bir sûre veya âyetinde, gönüllerinden geçirdikleri veya çok özel surette kendi grupları arasında görüşüp konuştukları bir sırrın açıklandığını görüyorlar, bazan da Peygamberimiz'in bunlardan bahsetmesine ve kendilerini uyarmasına şahit oluyorlardı.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra vahiy kesildi ve bazı kişiler hakkında Allah tarafından bildirilen haberler de sona erdi. Çünkü **vahye muhatap olmak peygamberlere has bir özellik olup onlardan başka hiç kimseye nasip olmayacaktır.**

Hz. Ömer, vahyin sona erdiği gerçeğini bütün müslümanlara açıkladıktan sonra, insanların bilemeyeceği ve öğrenemeyeceği sırlarından ve niyetlerinden dolayı hiç kimsenin hesaba çekilemeyeceğini ve bu yönde haklarında bir hüküm verilemeyeceğini belirtmiş oldu. Bununla da yetinmeyerek, bir kimse hakkında hükmün nasıl verilmesi gerektiğini de gayet açık bir surette insanlara bildirdi. İnsanlar, sadece alenî olarak işledikleri işlerden, yaptıkları hareketlerden, söyledikleri sözlerden hesaba çekilir ve davranışları buna göre değerlendirilir.

Bir eyleme dönüşmeyen niyet ve düşüncelerden sorumlu tutulmazlar. **Kötü davranışlar sergileyen bir kimsenin, iyi niyetli olduğunu söylemesine de itibar edilmez; hüküm ve karar onun görünen haline göre verilir.**

Hz.Ömer'in özenle koruduğu prensipler ve bu konuda gösterdiği hassasiyet sorumluluk taşıyan herkes için örnek alınacak niteliktedir. Zira kişiler hakkında hüküm verilirken uyulması gereken prensipler gerçekçi ve hakkaniyete uygun olmalıdır. Aksi takdirde, bir çok haksızlıklar, iyi niyeti kötüye kullanmalar ve bunun neticesinde güvensizlik, düzensizlik ortaya çıkar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Vahiyle bilgilenme yolu, Peygamber Efendimiz'in vefatıyla sona ermiştir. Çünkü vahiy, sadece peygambere gelir.

2. Kişiler hakkında hüküm verirken, sadece tavır ve davranışlar dikkate alınır, niyetler ve gizli sırlar araştırılmaz.

3. Kişinin tavır ve davranışı kötü ve çirkin ise, niyetinin ve gayesinin iyi olduğu iddiası, ona gereken cezânın verilmesine engel teşkil etmez.

50- باب الخوف

ALLAH KORKUSU

Âyetler

1. "Sadece benden korkun." وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ

Bakara sûresi (2), 40

Âyetin tamamının anlamı şöyledir: **"Ey İsrâiloğulları! Size verdiğim nimetimi hatırlayın, bana verdiğiniz sözü tutun ki, ben de size verdiğim sözü tutayım ve sadece benden korkun."**

İsrâil, Ya'kûb *aleyhisselâm*'ın lakabıdır. Allah Teâlâ, Hz.Ya'kûb gibi seçkin bir kuluna nisbet ederek andığı Tevrat ehli yahudilere hitap ederek, kendilerine vermiş olduğu büyük nimeti düşünüp hatırlamalarını emretmektedir. Bu büyük nimet, kitap ve peygamberliktir. Medine'ye hicret eden Resûl-i Ekrem Efendimiz, onlara İslâm'ı, Kur'ân'ı ve kendisini arzetmiş ve beklenilen peygamberin kendisi olduğunu belirtmişti. Çünkü yahudiler, bir peygamberin geleceğini ve onun son peygamber olacağını biliyorlar ve onu bekliyorlardı. Allah onlara sözlerinde durmalarını hatırlattı ve ahidlerini bozmaktan, fitne ve ahlâksızlıklara sapmaktan kaçınmalarını, sadece Allah'tan korkmalarını emretti. Onlar yine bu emri de yerine getirmediler. Allah'tan korkmayarak sapıklıklarını sürdürdüler.

2. "Şüphesiz Rabb'inin yakalayıp tutuşu pek şiddetlidir." إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ

Bürûc sûresi (85), 12

Âyet-i kerîmede, Allah Teâlâ'nın zâlimleri, zorbaları, topluma eziyet ve işkence edenleri, büyüklük taslayanları hesaba çekmesinin ve cezalandırmasının çok şiddetli olacağı hatırlatılmakta ve onların feci sonları haber verilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de buna benzer tehditleri ihtivâ eden "vaîd âyetleri" dediğimiz âyetler, epeyce bir yer tutar.

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ [102]
إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ [103]
وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلاَّ لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ [104] يَوْمَ يَأْتِ لاَ تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلاَّ بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ
[105]
فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُواْ فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ [106]

3. "İşte Rabbin, kasabaların zâlim halkını yakaladığı zaman böyle yakalar. Çünkü O'nun yakalaması, çok acı ve çok çetindir. Şüphesiz âhiret azâbından korkanlar için bunda elbette ibret vardır. O gün bütün insanların bir araya toplandığı bir gündür ve o gün bütün mahlukatın hazır bulunduğu bir gündür. Biz onu sadece sayılı bir süre için erteliyoruz. O gün geldiği zaman hiç kimse O'nun izni olmadan konuşamaz. Oraya toplananlardan kimi bahtsız; kimi bahtiyardır. Bahtsızlar ateştedirler. Onların orada bir soluk alıp verişleri vardır ki!"

Hûd sûresi (11), 102-106

Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de zâlimlikleri ve taşkınlıkları sebebiyle helâk edilen kavimlerden ve onların perişan yurtlarından bahseder. Nûh ve Lût peygamberlerin kavimlerinin âkibeti, Âd, Semûd ve Medyen halkının acıklı sonu, Firavun'un ibret dolu hayatı ve korkunç ölümü bu misaller arasındadır. Âyet-i kerîmelerde, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelen, küfür ve şirkte, zulüm ve azgınlıkta ısrar eden toplumların sonunun önceki milletlerin âkibetinden farklı olmayacağına dikkat çekilir; bunlardan ibret almamız istenir. Peygamber Efendimiz: *"Allah Teâlâ, zâlime, zulmünden vazgeçmesi için bir süre tanır. Neticede onu yakaladı mı, artık bırakmaz"* buyurmuş, sonra da: **"Rabbin kasabaların zalim halkını yakaladığı zaman böyle yakalar"** [Hûd sûresi (11), 102] âyetlerini okumuştur (Tirmizî, Tefsîru sûre (11), 12).

Allah'a ve âhiret gününe inanmayarak gününü gün etmeye bakan bazı saygısız insanlar, fertlerin ve toplumların başına gelen büyük felâketleri günah ve isyan ile alâkalı görmeyip, tesâdüflere bağlı tabiat olayları diye değerlendirirler. Allah'a inanan akıl ve iz'ân sahipleri ise, bu olaylarda Allah'ın güç ve kudretini, zâlim ve azgınlara verdiği ibret derslerini görürler. Nitekim daha önceki kavim ve ümmetlerin helâkinden önce onlara gönderilen peygamberler, uğrayacakları kötü âkibeti kendilerine haber vermişlerdi. Bu haberler aynen gerçekleşti. Hz. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra bir peygamber gelmeyeceğine göre, Kur'an ve Sünnet'in bu yöndeki uyarılarına iyice kulak vermek gerekir.

وَيُحَذِّرُكُمُ اللّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللّهِ الْمَصِيرُ

4. "Allah sizi kendisinin emirlerine karşı gelmekden sakındırır."

Âl-i İmrân sûresi (3), 28

Âyetin tamamının anlamı şöyledir: **"Mü'minler inananları bırakıp kâfirleri dost edinmesin. Kim böyle yaparsa, Allah ile bir dostluğu kalmaz. Ancak onlardan gelebilecek bir tehlikeden korunmanız başka.** (Şerlerinden korunmak için dost gözükebilirsiniz)**. Allah sizi kendisinin emirlerine karşı gelmekden sakındırır. Dönüş Allah'adır."**

Allah Teâlâ'nın bizi sakındırdığı, yapmamızı istemediği her şey, hem dünyada hem de âhirette bizim lehimizedir. **Mü'minin hayatı, Allah'ın çizdiği sınırlar içinde olmalıdır.** Bu

sınırları aşan, tehlikeye düşmüş olur. **Mü'min bir kişi, din kardeşlerine ve İslâm'a zararı dokunacak, dine aykırı düşecek tarzda kâfirlerle dostluk ve işbirliğine girmez.** Ancak mü'minler, bütün insanlara karşı olumlu yaklaşımdan, âdil davranıştan, iyilik yapmaktan men edilmemişlerdir. Hukuka riâyet, sözünde durmak, ciddiyet, insanlık, merhamet ve imanın gereği olan bütün güzel huylar mü'minin ayırıcı özelliğidir. Bir kâfir, mü'mine dünyaları bağışlasa bile, ne imanına, ne de din kardeşlerine en küçük zarar verecek bir şeyi ona kabul ettiremez. Kişilik sahibi mü'min de böyle bir şeyi bilerek yapmaz; ama yanılıp aldanabilir. Hatasının farkına vardığı anda bunlardan kurtulmak için elinden gelen gayreti göstermesi gerekir.

Mü'minlerin sahip olması gereken en önemli niteliklerden biri, Allah korkusunu her şeyin üstünde tutmalarıdır. Bunun göstergesi de, Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakınmalarıdır. Bu âyet bizi bu konuda uyarmaktadır.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ [34] وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ [35] وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ [36] لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ [37]

5. "O gün kişi, kardeşinden, anasından, babasından, eşinden ve oğullarından kaçar. O gün, onlardan her birinin, kendisine yetecek derdi vardır."
Abese sûresi (80), 34–37

Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyetinde kıyamet sahneleri çarpıcı bir üslupla anlatılır. İyilerin ve kötülerin âkibetleri gözler önüne serilir. Âhiret gününe, hesaba ve mîzana inananlar, hem kendilerinin hem de inanmayanların sonlarını âdeta gözleriyle görürler. Bu durum karşısında inananlar hayatlarına çeki düzen verir; Allah'a bağlılıkları, emirlerine uyup yasaklarından kaçınmaları, korku ve sevgileri artar. İnanmayanlar içinde akıl ve idrak sahibi olanlar kendilerine gelir, kurtuluş ve ebedî saadet yolu olan imana ve İslâm'a yönelirler.

Bu âyet-i kerîmelerde, gelmesi muhakkak olan o günde, yakınlık ve sevginin derecelerine göre, kişinin kendisine en yakın ve en yararlı kimseler olan kardeşinden, anasından, babasından, eşinden ve çocuklarından bile kaçacağı belirtilerek, kıyâmetin dehşeti anlatılır. Zira o gün herkesin başından aşkın çok büyük ve çok mühim bir işi vardır. Başkalarını düşünmeye, onlara yardımcı olmaya imkânı olmadığı için herkesten kaçar. Çünkü onların her biri, kendilerine karşı vazifesini hakkıyla yapmadığı için onun yakasına sarılırlar. Bir gün Peygamber Efendimiz:

"İnsanlar kıyamet *günü yalın ayak, çırılçıplak, sünnetsiz olarak haşrolunurlar"* buyurmuştu. Bunun üzerine Hz.Âişe:

– Yâ Resûlallah! Kadın ve erkekler bir arada olup birbirlerine bakacaklar mı? dedi. Hz. Peygamber:

– *"Yâ Âişe! Durum birbirlerine bakamayacakları kadar kötüdür"* buyurdular (Müslim, Cennet 56).

Bütün bunlar, Allah'tan korkup çekinme konusunda bizleri hassas davranmaya sevketmesi gereken uyarı ve işaretlerdir.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ [1]

يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُم بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ [2]

6. "Ey insanlar! Rabbinizden korkun; çünkü kıyamet vaktinin depremi, cidden korkunç bir şeydir. Onu gördüğünüz gün, her emziren emzirdiğinden geçer; her gebe yükünü bırakır; insanları sarhoş görürsün, oysa sarhoş değillerdir. Ama Allah'ın azâbı şiddetlidir."

Hac sûresi (22), 1-2

Kur'ân-ı Kerîm, kıyamet zelzelesini çeşitli sûre ve âyetlerde anlatır. Bu zelzele, yerin şiddet ve dehşetle sarsılmasıdır. Bu âyette, öncelikle insanların kendilerine emredileni yapmak, yasaklanan şeylerden de kaçınmak suretiyle Allah'tan korkmaları emredilmektedir. Çünkü Allah'a inanan, imanlarının gereği olarak sâlih ameller işleyen, Allah'a gerçek anlamda kulluk yapanlar ve takvâ sahibi olanlar kıyamet zelzelesinden emin olacaktır.

Kıyamet zelzelesi o kadar şiddetlidir ki, çocuğunu emziren anne, bu sarsıntının dehşetiyle yavrusunu terkeder. Yine bu korkunç sarsıntı yüzünden hamile kadınlar çocuklarını düşürürler. Kıyametin dehşetinden insanlar sarhoş gibi oldukları için ne yapacaklarını, nereye gideceklerini, ne konuşacaklarını bilemezler. Bu halde olmaları, Allah'ın azâbının şiddetindendir. İşte bu hâli gören insan, sarsıntının dehşetinden şaşırarak: **"Bu yeryüzüne ne oluyor?"** [Zilzâl sûresi (99), 3] der. Kur'ân'ın bildirdiğine göre kâfirler: **"Vah bize! Bizi yattığımız yerden kim kaldırdı diyecekler. Mü'minler ise: İşte Rahmân'ın va'dettiği şey budur. Demek peygamberler doğru söylemiş diyeceklerdir"** [Yâsîn sûresi (36), 52]**.**

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ [46]

7. "Rabbinin makamından korkan kimseye iki cennet var."

Rahmân sûresi (55), 46

Rabbinin makamı demek, O'nun herşey üzerinde varlığını hissettirmesi, insanları denetlemesi ve onların her halini görüp gözetmesi demektir. Kıyamet gününde hesap için Allah'ın huzurunda duruş anlamını da taşır.

Rabbinin makamından korkmak sözüyle anlatılmak istenen, sadece yürek çarpıntısı değil, O'nu inkâr ve nimetlerine nankörlük etmekten sakınmak, iman, itaat, şükür ve saygıda kusur etmemektir. Bunları yerine getirenler için iki cennet vardır. İki cennetin ne olduğu hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Buna göre, biri rûhânî, diğeri cismânî cennet, biri adn diğeri naîm cenneti veya biri dâru'l-İslâm diğeri dâru's-selâm diyenler olmuştur. Kıyametin halleri görülmeden bunların her birinin tafsilatını bilmek mümkün değildir.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءلُونَ [25] قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ [26]
فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ [27] إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ [28]

8. "Cennetlikler birbirlerine dönmüş soruyorlar: Doğrusu bundan önceki hayatımızda, âilemizin yanında bile Allah'dan korkardık. Allah lütfedip bizi kavurucu azâbdan korudu. Doğrusu bundan önce de O'na yalvarıyorduk. Şüphesiz O, iyilik yapandır, acıyandır."

Tûr sûresi (52), 25-28

Bu âyetlerde, cennet ehlinin cennetteki halleri anlatılır. Cennetlikler buraya nasıl gelmiş, bu nimete dünyadaki hangi halleri ve davranışları sayesinde kavuşmuşlardır? Onlar, dünyada

iken aile fertleri arasında, evlerinde, obalarında ve yurtlarında yürekleri titrer ve korkarlardı. Çünkü âkibetlerini düşünür, bir isyâna düşmekten veya bir azâba uğramaktan çekinirlerdi. Bu düşünce ve davranışları, kendilerini dünyada kötülük yapmaktan alıkoydu; sâlih ameller işlemeye yöneltti; neticede mükâfatları cennet oldu. Bu, Allah'ın lutfu ve ihsânı, merhamet ve bereketi sayesindedir. Çünkü onlar, işledikleri işler, yaptıkları ibadetlerden sonra Allah'a yalvarıp yakarmışlar, dua etmişlerdi. Allah, va'dinde sâdık ve ihsan sahibidir. Kendisine dua eden mü'minlere sonsuz merhametiyle muamele eder.

Hadisler

397– عن ابنِ مسعودٍ ، رضي اللَّه عنه ، قال : حدثنا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وهو الصَّادِقُ المصدوقُ : « إنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْماً نُطْفَةً ، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذلِكَ ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مثْلَ ذلِكَ ، ثُمَّ يُرْسَلُ الملَكُ ، فَيَنْفُخُ فِيهِ الرَّوحَ ، وَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِماتٍ : بِكَتْبِ رِزقِهِ ، وَأَجلِهِ ، وعملِهِ ، وَشَقيٌّ أَوْ سعيدٌ . فَوَ الَّذِي لا إِله غَيْرُهُ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وبَيْنَهَا إِلاَّ ذِراعٌ ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتابُ ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ ، فَيَدْخُلُهَا ، وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلاَّ ذِرَاعٌ ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا » متفقٌ عليه .

397. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* dedi ki:

Bize, doğru söyleyen, doğruluğu tasdîk ve kabul edilmiş olan Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* haber verdi ve şöyle buyurdu :

"Sizden birinizin yaratılışının başlangıcı, annesinin karnında kırk günde derlenir toplanır. Sonra ikinci kırk günlük süre içinde pıhtı hâline döner. Sonra da bir o kadar zaman içinde bir parça et olur. Daha sonra Allah bir melek gönderir ve melek, ona ruh üfler. Bu melek dört şeyle; anne rahmindeki canlının rızkını, ecelini, amelini, iyi biri mi, yoksa kötü biri mi olacağını yazmakla emrolunur."

Abdullah İbni Mes'ûd der ki: Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki, sizden biri, cennetliklerin yaptığı işleri yapar ve kendisi ile cennet arasında sadece bir arşın mesâfe kalır da, sonra anne karnında yazılan yazının hükmü öne geçer, cehennemliklerin yaptığı işleri yapar ve cehenneme girer. Yine sizden biri cehennemliklerin yaptığı işleri yapar ve kendisi ile cehennem arasında bir arşın mesâfe kalır; sonra anne karnında yazılan yazının hükmü öne geçer ve o kişi cennetliklerin yaptığı işleri yapmaya devâm eder de, neticede cennete girer.

Buhârî, Bed'ü'l-halk 6, Enbiyâ 1, Kader 1; Müslim, Kader 1. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Tirmizî, Kader 4; İbni Mâce, Mukaddime 10

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Abdullah İbni Mes'ûd, Peygamber Efendimiz'in doğruluk hususundaki seçkin niteliklerini belirterek bu hadisi nakletmiştir. Çünkü hadiste verilen bu haberi, insanlar anlamakta güçlük çekebilirler, akıllarının yetmediği bu konuyu kabul etmeme gibi bir hataya

düşebilirlerdi. Oysa, Resûlullah'ın verdiği bir haberi reddetmek mü'mine yakışmaz. Çünkü her akıl her şeyi kavrayamaz. Kavrayamadığı şeyi reddetmek, akıllı bir insanın yapacağı şey değildir. Ona düşen vazife, kendisinin anlayamadığını bir anlayanın bulunacağını düşünerek, doğru haberi başkalarına ulaştırmaktır. Nitekim Kur'ân'ın bir çok âyeti zaman içinde, ilmin ve fennin gelişmesiyle daha iyi anlaşılmıştır. Peygamber Efendimiz'in hadislerinin bir kısmı için de durum aynıdır. Hadisleri nakleden râviler, anlamasalar da işittiklerini aynen nakletmiş, bu rivayetleri kitaplarına alan musannifler de onları aynı sadâkatla kaydetmiş ve günümüze ulaşmasını sağlamışlardır. Bu durum, hadis rivayetinin ne kadar büyük bir hassasiyetle ele alındığının da önemli bir delilidir.

Bu hadisin ortaya koyduğu gerçek, günümüzün gelişmiş tıbbının deneylerle ortaya çıkardığı gerçekle uyum içindedir. Anne rahmine düşen bir çocuk, kırkar günlük üç devreden sonra tam olarak teşekkül eder ve ilk canlılık belirtisi bu sürenin sonunda görülür. İlk kırk günlük süre, orada mayalanma ve şekillenmeye müsait hale gelme dönemidir. İşte bu dönem nutfe diye adlandırılmaktadır ki, menî demektir. Menî ise az su anlamına gelir. Nutfe denilmesinin bir başka sebebi de, bu maddenin akıcı ve yapışkan olmasındandır. Anne rahmindeki ikinci kırk günlük süre ise, nutfenin bir pıhtı haline dönüşme dönemidir. Alak kelimesi kan pıhtısı anlamına gelirse de, burada kastedilen anlam döllenmiş yumurta yani embriodur. Çünkü embrio canlı olup, gelişmeyi bünyesinde barındırır. Kan pıhtısı tabiri, cansızlığa delalet eder. Böyle bir anlam ise buraya uygun düşmemektedir. İkinci kırk günlük süre bu şekilde geçer ve oluşumunu tamamlar. Üçüncü kırk günlük süre, anne rahmine düşen canlının bir et parçası haline dönüşme ve bu şekilde gelişme dönemidir. Bu kademeli oluşum ve gelişimin pek çok hikmet ve faydaları vardır. Şayet çocuk bir anda teşekkül etseydi, muhtemelen anne buna tahammül edemez, bedenen ve ruhen hastalanırdı. Bu safhalar, anneyi yavaş yavaş dünyaya getireceği canlıyı taşımaya alıştırır, çocuğun da anne karnındaki gelişimi tamamlanır. Çocuk doğuncaya kadar, bu gelişme seyri devam eder. Öte yandan bu durum, insanların Cenâb-ı Hakk'ın gücünü ve kudretini, kendisine gerçek mânada kulluk edip şükretmelerine vesile olacak nimetlerini, insan olarak en güzel surette yaratılışlarını, akıl ve ruh gibi üstün hasletlere sahip oluşlarını anlamalarına da bir vesiledir.

Bu safhalardan sonra, bütün uzuvlarıyla teşekkül etmiş olan cenine can verilir ve Allah tarafından gönderilen görevli bir melek önce ona ruh üfler. Daha sonra, doğacak olan çocuğun ölümüne kadar, hayattaki her türlü davranışı demek olan amelinin nasıl olacağını, hayat süresini, rızkını veya cennetlik cehennemlik olacağını yazar. Kişinin ameli, onun işlediği her çeşit hayır ve şerri, iyilik ve kötülüğü kapsar. Her insan, bu davranışlarına göre iyi ve kötü olarak nitelendirilir. İnsanın hayatının ne kadar devam edeceğini, ömrünün nasıl sona ereceğini de bu görevli melek yazar. Meleğin yazdığı bir başka şey, insanın rızkıdır. Rızkı az mı yoksa çok mu olacak, helâl mi yoksa haram mı yiyecek, rızkını hangi yollardan temin edecek? Bütün bunlar levh-i mahfûz denilen ve bilgisi sadece Allah katında olan bir kitapta yazılıdır. Netice itibariyle kişinin cennet veya cehennem ehlinden olacağı da görevli melek tarafından kaydedilir. Cenab-ı Hakk'ın bunları meleğe yazdırması, her şeyin bilgisinin kendi katında bulunduğunu onlara göstermek, bu durumu insanlara da öğretmek gayesiyledir. Herkesin yazısı boynunda asılıdır; fakat bunu ne insanın kendisi ne de başkası bilme ve görme imkânına sahip değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulur: **"Her insanın amelini boynuna doladık. Kıyamet günü onun için, açılmış olarak bulacağı bir kitap çıkarırız: Kitabını oku, bugün nefsin sana hesapçı olarak yeter, deriz"** [İsrâ sûresi (17), 13-14]. İnsanın boynunda asılı olan bu kitap, bir nevi onun zimmetinde olan eşya gibidir. Çünkü onda yazılı olanlar, kişinin hayatı boyunca yaptıklarıdır. Burada çok kere yanlış anlaşılan bir konuyu kısaca açıklamamız gerekir. Yukarıda anlatılanlar, halk arasında kader veya alın yazısı olarak bilinip adlandırılan hususlardır. Bu adlandırma doğrudur; yanlış olan, kendisini başına gelenlere mahkûm hissetmesi, azim ve gayreti, çalışıp çabalamayı terketme hissine

kapılmasıdır. Oysa kişinin başına ne geleceğini, akibetinin nasıl olacağını Allah’tan başka kimse bilemez. Kişi, Allah kendisi hakkında öyle yazdığı için bu şekilde hareket ediyor değildir. Bu anlayışın aksine, kişinin nasıl hareket edeceğini Cenab-ı Hak ilm-i ezelîsi, sonsuz olan ilmi ile bildiği için öyle yazmıştır. Böyle olmasaydı, kişinin iradesi olmaz, neticede yaptıklarından da sorumlu tutulmazdı. Halbuki insan, her yaptığından sorumludur. Sadece aklı ve idrâki olmayanlar sorumlu değildir. O halde **kader, akıl ve irade sahibi insanın, üzerine düşen görevleri eksiksiz yerine getirmesinden sonra ortaya çıkan neticeye rızâ göstermesi, vazifesini yapmış olmanın huzuru içinde olması ve isyan etmemesidir.**

Peygamber Efendimiz’in bu hadisini yorumlayan İbni Mes’ûd, yaygın olarak meydana gelmese bile, bazı kere herkesin dikkatini çeken bir hususa açıklık getirmektedir. Bu husus, hayatı boyunca cehenneme girmeye sebep olacak işleri yapıp sonunda cennetlik olmak veya cennete girmeye vesile olacak işleri yapıp sonunda cehennemlik olmaktır. Allah’ın bir lutfu olmak üzere, birinciler çok görülürse de ikinci sınıfa girenler son derece azdır. Ömrünü küfür ve isyân bataklığında geçirmiş veya günahlara dalmış nice insanın, hayatının sonunda hakikatı seçtiği ve Allah’ın hoşnutluğunu kazanacak iyi işler yaptığı bilinen ve görülen bir gerçektir. Hadisimiz, insan ile cennet veya cehennem arasındaki mesafeyi arşın gibi kısa bir uzunluk birimiyle açıklarken, bu ikisine girmede davranışlarımızın önemini ortaya koymuş, iyi ve güzel işler yapmamız, kötü ve çirkin işler yapmaktan da sakınmamız gerektiğine dikkatimizi çekmiştir.

Bazı rivayetlerde, İbni Mes’ûd’a ait olan kısım da peygamberimiz’in sözü gibi nakledildiğinden, biz bunu tercümede parantezle belirtme ihtiyacı hissettik (bk. Bagavî, Şerhu’s-sünne, I, 128 vd.; Tecrid-i Sarih Tercümesi, IX, 18 vd.)

Bu hadis, insanın yaptığı iyi ve güzel amellerle gururlanmamasını, kendini beğenme, kibirlenme ve kötü huy gibi sevilmeyen hallerden uzak durmasını tavsiye etmekte, öte yandan işlediği bir takım günahlar sebebiyle Allah’tan ümit kesmeyip korku ile ümit arasında bir hayat sürmesi icâb ettiğini bize öğretmektedir. Ayrıca, dünyada insanlar hakkında cennetlik cehennemlik gibi kesin hükümler vermenin mümkün olmadığını da göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kazâ ve kadere iman etmek, hayrın ve şerrin Allah’tan olduğuna inanmak farzdır.
2. İlk bakışta anlaşılması mümkün olmayan doğru haberleri reddetmek câiz değildir.
3. Çocuğun anne karnında bir gelişim safhası vardır. Bu safhaların bilinmesi gerekir. Çünkü anne karnındaki çocuğun da hakları vardır.
4. İyi işler işlemeye özen göstermeli ve bunları sürekli hale getirmeliyiz. Buna karşılık, kötü ve çirkin işlerden de uzak durmalıyız.
5. Hiç kimse sadece işlediği iyi amellere güvenmemeli, yaptığı kötülükler sebebiyle de Allah’tan ümit kesmemelidir.
6. İnsanlar hakkında cennetlik ve cehennemlik gibi kesin hükümler vermekten kaçınmak gerekir.
7. Kişinin dünyadaki son haline göre hakkında mü’min veya kâfir muamelesi yapılır.

398– وعنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يُؤْتَى بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لَهَا سَبْعُونَ أَلْفَ زِمَامٍ ، مَعَ كُلِّ زِمَامٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَجُرُّونَهَا » رواه مسلم .

398. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hesap gününde cehennem getirilir. Cehennemin yetmiş bin dizgini ve her bir dizgini çeken yetmiş bin de melek vardır."

Müslim, Cennet 29. Ayrıca bk. Tirmizî, Cehennem 1

Açıklamalar

Cehennemin yaratıldığı ve hesabın görüleceği günde halen bulunduğu mekandan alınıp getirileceği Kur'an'da da açıkça belirtilir. **"Cehennem de o gün getirilmiştir"** [Fecr sûresi (89), 23] âyeti işte bu durumu anlatmaktadır. Hadiste ifadesini bulan bu temsil, cehennemin büyüklüğünü ve dehşetini gösterir. Hadis şârihleri ve diğer İslâm âlimleri bu anlatımın bir mecaz değil, hakikat olabileceğini ifade ederler. Çünkü hadiste anlatılanı olduğu gibi kabul etmeye mâni bir sebep yoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cehennem yaratılmış olup halen mevcuttur.
2. Hesap gününde cennet de cehennem de hazır bulunacaktır.

399- وعن النُّعْمَانِ بنِ بَشِيرٍ ، رضي اللَّه عنهما ، قال : سمِعتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يقول: « إِنَّ أَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيامَة لَرَجُلٌ يُوضَعُ في أَخْمَصِ قَدميْهِ جمْرَتَانِ يغْلي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ مَا يَرى أَنَّ أَحداً أَشَدُّ مِنْه عَذَاباً ، وَإِنَّه لأَهْوَنُهُمْ عذاباً » متفق عليه .

399. Nu'mân İbni Beşîr *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim demiştir:

"Şüphesiz kıyamet gününde cehennemliklerin azâbı en hafif olanı, ayaklarının altına iki kor konulup da bu sebeple beyni kaynayan kişidir. Oysa o, hiç kimsenin kendisinden daha şiddetli azâb gördüğünü zannetmez. Halbuki kendisi, cehennemliklerin azâbı en hafif olanıdır."

Buhârî, Enbiyâ 1, Rikak 51; Müslim, Îmân 362-364. Ayrıca bk. Tirmizî, Cehennem 12

Açıklamalar

Cehennemde görülecek azap, herkesin dünyadaki küfür ve isyanıyla orantılıdır. Bazısının azâbı daha şiddetli, bazısınınki ise daha hafiftir. Azâbı en hafif olan bile kendisinden daha şiddetli azap görenler olduğu kanaatinde değildir. Herkesin azâbı kendisine şiddetli gelir. Zira herkes kendi derdine düştüğü için başkasının ne halde olduğunu bilemez. Bu en hafif azâbı görecek kimse hakkında açık bir bilgiye sahip değiliz. Bu kimse, cehenneme girecek günahkâr bir mü'min midir, yoksa kâfir midir? Hadis şârihlerinden bazıları, bir başka rivâyetten hareket ederek bu kimsenin kâfirlerden olduğunu ve onun da Peygamberimiz'in amcası Ebû Tâlip olacağını söylerler. Bu azâbı gören kimse, mü'minlerden ise, günahının cezasını çekip neticede cennete girecektir. Eğer kâfirlerden ise onun azâbı sürekli olacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cehennem azâbı haktır.

2. Cehennemde görülecek azap dereceleri farklıdır.
3. Herkesin gördüğü azap, kendine göre cehennem azâbının en şiddetlisidir.

400- وعن سَمُرَةَ بنِ جُنْدبٍ ، رضي اللَّه عنه ، أَن نبيَّ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذهُ النَّارُ إِلى كَعْبيهِ ، ومِنْهُمْ من تأْخُذُهُ إِلى رُكْبَتَيْهِ ، وَمِنْهُمْ منْ تَأْخُذُهُ إِلى حُجْزتِهِ ، ومِنْهُمْ منْ تَأْخُذُهُ إِلى تَرْقُوَتِهِ » رواه مسلم .

« الحُجْزَةُ » : مَعْقِدُ الإِزارِ تحْتَ السُّرَّةِ . و « التَّرْقُوَةُ » بفتحِ التاءِ وضم القاف : هِي العظْمُ الذِي عِندَ ثُغْرةِ النَّحْرِ ، وللإِنْسَانِ ترْقُوَتانِ في جَانِبَي النَّحْرِ.

400. Semüre İbni Cündeb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cehennem ateşi, cehennem ehlinin bazısının topuklarına, bazısının dizlerine, bazısının kuşak yerlerine, bazısının da köprücük kemiklerine kadar çıkar."

Müslim, Cennet 33

Açıklamalar

Bir önceki hadiste de geçtiği gibi, cehennemdeki azap çeşit çeşit ve derece derecedir. Bu hadis ise, bir kısım uygunsuz te'villerle cehennem azâbı cismî değil mânevîdir gibi iddialarda bulunanların görüş ve düşüncelerine itibar edilemeyeceğini, cehennem azâbının insanın Allah tarafından yeniden yaratılan vücuduna yapılacağını bir kere daha ortaya koymaktadır. Esasen cennet ve cehennemle ilgili olarak Kur'an ve Sünnet'te anlatılan her şeyi, öncelikle anlatıldığı gibi kabul etmek zorundayız. Kaldı ki, anlatılan konular ve bu anlatımda kullanılan kelime ve terimler herkesin anlayabileceği açıklık ve netliktedir. Bunları herkesin bildiği anlamlarının dışına çekerek uygunsuz yorumlar yapmak câiz değildir.

Cehennem azâbı, insanı yiyip bitirecek bir azap da değildir. Öyle olsaydı, sürekliliğinden bahsedilmez ve vücudun çeşitli organları sayılarak ateşin bunları sarması söz konusu edilmezdi. Kaldı ki, cehennem azâbı gören mü'minler suçlarının cezasını çektikten sonra cennete gönderilince, cennetliklerin kendilerini tanıyacakları âyet ve hadislerle sabit olduğuna göre, bu azap şekillerde bir değişiklik de yapmayacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cehennem azâbı çeşit çeşit ve derece derecedir.
2. Cehennemin azâbı insanların cisminedir.
3. Cehennem azâbı vücudu yok edip bitirmeyecektir.
4. Cehennem azâbı insanların şekillerini tanınmaz hale getirmeyecektir.

401- وعن ابنِ عمر رضي اللَّه عنهما أن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ العالمِينَ حَتَّى يَغِيب أَحدُهُمْ في رَشْحِهِ إِلى أَنْصَافِ أُذُنَيه » متفقٌ عليه. و « الرَّشْحُ » العرَقُ .

401. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanlar, âlemlerin Rabbi huzurunda hesap vermek üzere kabirlerinden kalkarlar. Onlardan bazıları kulaklarının yarısına kadar ter içindedirler."

Buhârî, Rikak 47, Tefsîru sûre 83; Müslim, Cennet 60. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyamet 2, Tefsîru sûre (83); İbni Mâce, Zühd 33

Açıklamalar

Bütün insanlar, Allah'ın emriyle kabirlerinden kaldırılarak yeniden diriltilir ve kıyamet gününde hesaba çekilirler. Herkes dünyada işlediklerinin hesabını Allah'ın huzurunda verir. Kişinin hesabı, dünyadaki yaşayış tarzıyla, yapmış olduğu iyilik ve kötülükleriyle orantılı olarak kolay veya zor olur. Her insan, hesabını verdikten sonra cennet veya cehenneme sevkedilir.

İnsanlardan bazıları, hesaplarının zorluğu sebebiyle hissettikleri büyük sıkıntı ve güneş ile cehennem ateşinin yakıcılığının ortaya çıkardığı bunalım içinde o derece terlerler ki, âdeta bir ter denizi içinde kalırlar. Bu tasvir, bazıları için hesabın ne kadar zor geçeceğini ortaya koyar. Dünyada iken davranışlarımıza dikkat etmemiz ve Allah'ın huzurunda bizi utandıracak kötülüklerden uzak durmamız için Kur'an ve sahih hadislerde kıyamet sahneleri bütün canlılığıyla gözler önüne serilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bütün insanlar, Allah'ın emri ile kabirlerinden kaldırılıp diriltilecek ve Allah'ın huzurunda hesaba çekileceklerdir.

2. Kıyamet ve hesap haktır ve mutlaka vuku bulacaktır.

3. Herkesin hesabının zorluğu ve kolaylığı dünyadaki yaşayışına göre olacaktır.

4. Hesap gününün sıkıntısı çok büyüktür.

402– وعن أَنس ، رضي اللَّه عنه ، قال : خَطَبَنَا رَسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، خُطْبَةً ما سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ ، فقال : « لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضحِكْتُمْ قلِيلا ولبَكيْتمْ كثِيراً» فَغطَّى أَصْحابُ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وجُوهَهم ، وَلهُمْ خَنينٌ . متفقٌ عليه .

وفي رواية : بَلَغَ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَنْ أَصْحابِهِ شَيءٌ فَخطَب ، فقال : « عُرِضَتْ عَلَيَّ الجَنَّةُ والنَّارُ ، فَلَمْ أَر كَاليَوْمِ في الخَيْرِ وَالشَّرِّ ، ولَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعلَمُ لَضحِكْتُمْ قلِيلاً ، وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيراً » فَما أَتَى عَلَى أَصْحابِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يوْمٌ أَشَدُّ مِنْهُ غَطَّوْا رُؤُسهُمْ وَلَهُمْ خَنِينٌ .

« الخَنِينُ » بِالخاءِ المعجمة : هُوَ البُكَاءُ مَعَ غُنَّةٍ وَانْتِشَاقُ الصَّوتِ مِنَ الأَنْفِ .

402. Enes *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bizlere benzerini hiç duymadığım bir konuşma yaptı ve şöyle buyurdu:

“Eğer sizler benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız.” Bunun üzerine Resûlullah’ın ashâbı yüzlerini kapatarak hıçkıra hıçkıra ağladılar.
Buhârî, Tefsîru sûre (5), 12; Müslim, Fezâil 134

Müslim’in rivayeti şöyledir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbının durumuyla ilgili bir haber alınca şöyle bir konuşma yaptı:

“Cennet ve cehennem gözlerimin önüne serilip bana gösterildi. Hayır ve şer açısından bugün gibisini görmedim. Eğer sizler benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız” buyurdu. Resûlullah’ın ashâbına bundan daha ağır gelen bir gün olmamıştı. Başlarını örterek hıçkıra hıçkıra ağladılar. Müslim, Fezâil 134

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, Allah’ın seçkin bir kulu ve vahye muhatap elçisi olduğu için bizim bilip göremediğimiz şeyleri bilme ve görme imkânına sahipti. Bunlar, Allah’ın kendisine öğretmesi ve göstermesi sayesinde idi. Peygamberimiz, bunlardan bazılarını ashabına ve ümmete açıkladı, bazılarını ise açıklamadı. Yukarıdaki hadîs-i şeriften bunu anlamamız mümkün olmaktadır.

Hz. Peygamber’in bilip bizim bilmediğimiz şeyler âhiret hayatı, cennet ve cehennem ahvâli ayrıca bizim bilme ve görme imkânımız olmayan gayb âlemiyle ilgili hususlardır. Bunlar, Allah’ın isyankârlara verdiği cezalar, itaatkârlara verdiği mükâfatlar, bizlere gizli kalıp Resûlullah’a açılmış olan sırlar, niyetlerdeki bozukluklar ve neticeleri gibi Peygamberimiz’e bildirilen hususlardır. İşte insanlar bunları bilip görmüş olsalardı çok ağlar az gülerlerdi. Bu hadis, Kur’ân-ı Kerîm’in şu âyetinin açıklaması mâhiyetindedir: **“Artık kazandıkları işlere karşılık az gülsünler, çok ağlasınlar”** [Tevbe sûresi (9), 82].

İmâm Gazzâlî, bu hadisi güvenilir, doğru sözlü ve doğru davranışlı olan Resûl-i Ekrem’in kalbine Allah’ın tevdi ettiği sırlardan bahseden hadisler arasında sayar. Peygamber’in, Allah’ın kendisine müsaade ettiği sırları açıklaması câizdir. Çünkü seçkinlerin kalbleri sırların gömülü olduğu kabirler gibidir. Hz.Peygamber, bunların bir kısmını açıklamak suretiyle ashâba az gülüp çok ağlamayı tavsiye etmiştir. Ağlamak, Allah’ın zikri ile hayat bulan kalblerin canlılık meyvesidir. Allah’ın azametini, büyüklüğünü ve yüceliğini hissedenler ağlayabilirler. Çok gülmek ise bu hakikatlerden habersiz olmanın bir sonucudur. Dolayısıyla Peygamber Efendimiz bu hadisleriyle bizleri diri bir kalbe sahip olmaya ve gafletten uzak durmaya teşvik etmektedir.

Bu hadisi, 448 numaralı hadis olarak tekrar göreceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennet ve cehennem haktır ve halen mevcuttur.

2. Cennet ve cehennem Peygamber Efendimiz’e gösterilmiştir.

3. Peygamberlerin bilip gördüğü ve bizlerin bilip görmesine imkân olmayan şeyler vardır.

4. Ferde ve topluma fayda sağlayacak sırları açıklamak câizdir.

5. Dinimiz, Allah’ı unutacak derecede çok gülmeyi doğru bulmamış, ağlamayı, yani canlı bir kalbe sahip olmayı tavsiye etmiştir.

6. Sahâbe-i kirâm'ın Allah sevgisi ve korkusu bizlere örnek olacak niteliktedir.

7. Ağlarken yüzü kapatmak dinimizde müstehap kabul edilmiştir.

403– وعن المِقْدَاد ، رضيَ اللَّه عنه ، قال : سَمِعْتُ رسولَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « تُدْني الشَّمْسُ يَومَ القِيَامَةِ مِنَ الخَلْقِ حتَّى تَكُونَ مِنْهُمْ كَمِقْدَارِ مِيل » قَالَ سُلَيمُ بْنُ عَامرٍ الرَّاوي عنْ المِقْدَاد : فَوَاللَّهِ مَا أَدْرِي ما يَعْني بالمِيلِ ، أَمَسَافَةَ الأَرضِ أَمِ المِيل الَّذي تُكْتَحَلُ بِهِ العيْنُ « فَيَكُونُ النَّاسُ عَلَى قَدْرِ أَعْمالِهِمْ فِي العَرَقِ ، فَمِنْهُمْ مَنْ يَكُونُ إِلى كَعْبَيْهِ ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَكُونُ إِلى رُكْبَتَيْهِ ، ومِنْهُمْ من يَكون إِلى حِقْوَيْهِ ومِنْهُمْ مَنْ يُلْجِمُهُ العَرَقُ إِلجاماً » وَأَشَارَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِيدِهِ إِلى فِيه . رواه مسلم .

403. Mikdâd *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Güneş, kıyamet gününde insanlara bir mil mesâfe kalıncaya kadar yaklaştırılır."

Hadisi Mikdâd'tan rivayet eden Süleym İbni Âmir :

Allah'a yemin ederim ki, Resûlullah mil ile yeryüzündeki mesafe ölçüsünü mü yoksa göze sürme çekmek için kullanılan mili mi kastetti bilmiyorum, demiştir. Resûl-i Ekrem:

"İnsanlar, işledikleri kötü amelleri kadar tere batarlar. Onlardan bir kısmı topuklarına, bir kısmı dizlerine, bazıları kuşak yerlerine kadar ter içinde kalır; bazılarının da ter âdeta ağızlarına gem vurur" buyurarak eliyle ağzına işaret etti.
Müslim, Cennet 62. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyamet 6

Açıklamalar

Hadisimizin benzerleri yukarıda geçtiği gibi aşağıda da gelecektir. Burada açıkça belirtildiği gibi, kıyamet gününde güneş insanlara oldukça yaklaştırılacak, hesabın şiddetiyle birlikte bu yaklaşmanın verdiği sıkıntıyla insanlar ter denizi içinde kalacaklardır. Onların her biri dünyada işlediği kötülükler nisbetinde ter içinde olacaklardır. O halde mahşerde duracakları yerler de amellerine göredir. Şayet herkes aynı hizada olsaydı, onların her biri aynı miktarda ter içinde kalırdı. Nasıl ki yeryüzünün her tarafı aynı yükseklikte değilse, hesabın görüleceği alan da aynı şekilde olacaktır. Bu hadislerde anlatılan azap, kâfirler, isyankârlar ve günahkârlarla ilgilidir. Kâmil iman sahibi cennetlikler için böyle bir azap söz konusu olmadığı gibi, onlar Allah'ın arşının gölgesinde rahat bir hayat süreceklerdir. Buna delâlet eden bir çok âyet ve hadis vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hesap günündeki azap, insanların dünyadaki davranışlarına göre çeşit çeşit ve derece derecedir.

2. Kıyamet gününde güneş insanlara çok yakın olacak, azap görenler güneşin sıcaklığından son derece etkilenecekler.

3. Dünyada iyi işler yapan, kötü davranışlardan sakınan kimseler kıyamet azâbının şiddetinden korunmuş olurlar.

404- وعن أبي هريرة ، رضيَ اللَّه عنه ، أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « يَعْرَقُ النَّاسُ يَوْمَ القِيامَةِ حَتَّى يذْهَب عَرَقُهُمْ في الأَرْضِ سَبْعِينَ ذِراعاً ، ويُلْجِمُهُمْ حَتَّى يَبْلُغَ آذَانَهُمْ » متفقٌ عليه.

ومعنى « يَذْهَبُ فِي الأَرْضِ » : ينزل ويغوص .

404. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kıyamet gününde insanlar o kadar terlerler ki, onların teri yerin yetmiş arşın derinliğine ulaşır. Ter onların ağızlarına âdetâ gem vurur da tâ kulaklarına kadar çıkar."
Buhârî, Rikak 47; Müslim, Cennet 61

Açıklamalar

Kıyamet günündeki ter, sıkıntının ve çekilen eziyetin bir göstergesidir. Çünkü dünyada işlenilen bütün işlerin hesabı bir anda görülecek, bir ömrün muhâsebesi o anda yapılacak, sıkıntılar üstüste gelecek, pişmanlıklar ise o anda fayda sağlamayacaktır. Ayrıca güneşin ve cehennem ateşinin harareti de buna eklenince ter insanların ağızlarına ve kulaklarına kadar yükselecektir. İşte bu terler yeryüzü tarafından emilip çekilince, yerin altında yetmiş arşın mesafeye kadar ulaşacaktır. Arşın, 68 cm uzunluğa eşit olan bir ölçü birimidir. Bu anlatılan sıkıntılar, dünyadaki hiçbir sıkıntıyla kıyas edilemeyecek derecede şiddetlidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ter, kıyamet gününde azap vasıtalarından biridir.
2. Herkesin terleme derecesi, dünyada yaptığı işlerle orantılı olacaktır.

405- وعنه قال: كنا مع رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذ سَمِعَ وَجْبَةً فقال: « هَلْ تَدْرُونَ ما هذا؟» قُلْنَا: اللَّه وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ ، قال : هذا حَجَرٌ رُمِيَ بِهِ فِي النَّارِ مُنْذُ سَبْعِينَ خَرِيفاً فَهُوَ يهْوِي في النَّارِ الآنَ حَتَّى انْتَهَى إِلَى قَعْرِهَا ، فَسَمِعْتُمْ وجْبَتَهَا» رواه مسلم .

405. Ebû Hüreyre radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikteydik. O sırada düşen bir şeyin gümbürtüsünü duyduk. Bunun üzerine:

– "Bu gümbürtünün ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu. Biz:

– Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dedik. Resul-i Ekrem Efendimiz:

– “Bu, yetmiş sene önce cehenneme atılmış olan bir taştır. O, şimdiye kadar cehennemde yuvarlanıp yol alıyordu, nihayet onun dibine ulaştı; siz onun gümbürtüsünü işittiniz” buyurdu.

Müslim, Cennet 31

Açıklamalar

Hadisimizde açıkça ifade edilmiyorsa da, Hz. Peygamber’in duyduğu sesi sahâbîlerin de duyduğu anlaşılmaktadır. Duymamış olsalardı, Peygamberimiz kendilerine onun ne olduğunu bilip bilmediklerini sormazdı. Sahâbe, böylesine fevkalâde başka olaylara da şahit olmuştu. Kütüğün inlemesini, Peygamber Efendimiz’in elindeki çakıl taşlarının tesbih ettiğini duymaları gibi misaller zikredilebilir.

Ashâbın, Hz.Peygamber’in bazı sorularına karşılık, “Allah ve Resulü daha iyi bilir” cevabını verdiklerine sıkça rastlarız. Bu durum, onların yüksek edep ve terbiyesini ortaya koyar. Çünkü insan bilgi sahibi olmadığı bir konuda konuşmamalı, bilen varsa onun konuşmasını beklemeli ya da istemeli ve bu suretle bilgilenmeyi, öğrenmeyi tercih etmelidir. Peygamberimiz bazı kere ashâba sorular yöneltir, onların bildikleri konulardaki sorularla bilgilerini yenilemelerini sağlar, bazı kere de bilmedikleri hususları sorarak zihinlerinin açılmasını ve vereceği cevaba hazır hale gelmelerini temin ederdi. Bu durum, âlimler ve eğitimciler için de bir örnek teşkil eder. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de bu hususta şu tavsiyeye rastlarız:

وَإِذَا جَاءهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُواْ بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُوْلِي الأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلاَ فَضْلُ اللّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لاَتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلاَّ قَلِيلاً [83]

“Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelse onu yayarlar. Halbuki onu Peygambere ve aralarında yetkili kişilere götürselerdi, içlerinden işin iç yüzünü araştırıp çıkaranlar, onun ne olduğunu bilirlerdi. Eğer size Allah’ın lutfu ve rahmeti olmasaydı, pek azınız hariç, şeytana uyardınız” [Nisâ sûresi (4), 83].

Bu rivayette anlatılan hadise, cehennemin derinliğini ortaya koyucu niteliktedir. Şu kadar var ki, kıyâmet, cennet ve cehennemle ilgili haberlerde geçen her şeyin dünyada bildiğimiz ölçülerle ele alınması doğru olmaz. Meselâ burada geçen yetmiş yıl, gerçekten dünya yılı mıdır; yoksa âhiret hayatında başka bir anlam mı ifade etmektedir; yahut çok derin oluştan kinâye midir; bunlara tam bir cevap vermek mümkün değildir. Saydığımız bu hususların her birini söyleyenler olmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cehennemin derinliği azâbının şiddetli olması sebebiyledir.

2. Sahâbîler bilmedikleri konularda susmuşlar, bilenin cevabını beklemişlerdir.

3. Sahâbe, üstün nitelikli kişilerdi. Onların başkalarının duymadığı bazı sesleri duymaları, bu üstün niteliklerinin delili sayılır.

4. Âhiret hayatıyla ilgili her şeyi dünyadaki benzerleriyle kıyaslamak doğru olmaz.

406- وعن عَدِيِّ بنِ حاتمٍ ، رضي اللَّه عنه ، قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ لَيْسَ بيْنَهُ وبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ ، فَيَنْظُرُ أَيْمَنَ مِنْهُ ، فَلا يَرَى إِلاَّ ما قَدَّمَ ، وينظر أشأم منه فلا يرى إلا ما قدم ، وينْظُرُ بيْنَ يَدَيهِ ، فَلا يَرَى إِلاَّ النَّارِ تِلْقَاءَ وَجهِهِ، فاتَّقُوا النَّارِ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ » متفقٌ عليه .

406. Adî İbni Hâtim *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Rabbiniz arada bir tercüman bulunmaksızın, her birinizle konuşacaktır. Kişi sağına bakar, önceden gönderdiği iyi işleri görür; soluna bakar vaktiyle yaptığı kötü işleri görür. Önüne bakar, önünde sadece cehennemi görür. Yarım hurma ile de olsa cehennemden korununuz."

Buhârî, Zekât 9; Müslim, Zekât 67. Ayrıca bk. Buhârî, Menâkıb 25, Tevhîd, 24, 36; Tirmizî, Kıyamet 1; İbni Mâce, Mukaddime 13, Zekât 28

Açıklamalar

Cenâb-ı Hak, kıyamet gününde arada bir vasıta ve tercüman olmaksızın kullarıyla konuşacaktır. Tercüman, bir dili başka bir dile aktaran kimsedir. Allah'ın bir tercümana ihtiyacı olmadığı, yardımdan ve aracıdan münezzeh olduğu her müslümanın kabul ettiği bir gerçektir. Kullarını dilediği dille konuşturur; insanların kendilerini olduğu gibi konuştukları dilleri yaratan da Allah olduğuna göre, o dilleri yaratan daha iyi bilir ve anlar.

Kıyamet günündeki konuşmanın keyfiyetini bilmemiz ise mümkün değildir. Çünkü bu konuda Kur'an ve Sünnet'te kesin bir hüküm bulunmamaktadır. Çeşitli görüşler ortaya koyanların düşünceleri de kimseyi bağlayıcı olmayıp, tahminlerden ibarettir. Eğer bu yönde kesin bilgi olsaydı, tahmin yürütmeye ihtiyaç kalmazdı. O halde, çeşitli dînî kaynaklardaki farklı görüşleri burada tartışmanın da bir anlamı yoktur.

Kıyamet günündeki hesap, insanın dünyada yaptığı iyilik ve kötülüklerinin karşılığını orada görmesinden ibarettir. Kişinin sağına baktığı zaman göreceği şey, dünya hayatında yapmış olduğu iyi işlerdir; çünkü iyilikler sağ taraftan verilecektir. Soluna baktığında göreceği ise işlediği kötülükleridir; çünkü kötülükler sol taraftan verilecektir. Ön tarafta ise cehennemin üzerine kurulmuş olan sırat köprüsü vardır. Dolayısıyla insanın önünde göreceği cehennemdir. Cehennemden korunmak için dünyada iyi işler yapmak gerekir. Küçük gördüğümüz bir iyilik bile bizleri cehennemden koruyabilir. Sadaka olarak verilecek yarım hurma bile küçük görülmemeli, kişi bu dünyada kendisini cehennemden koruyacak iyi işler yapmalıdır.

Hadisimiz daha önce 141 numara ile de geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah, kıyamet gününde kulları ile aracısız konuşacaktır.

2. Allah'ın kulları ile hangi dille konuşacağını ve bu konuşmanın nasıl olacağını bilemeyiz.

3. Kıyamet gününde, dünyada yapılan iyilikler sağ taraftan, kötülükler ise sol taraftan verilecektir.

4. İyi işler yapmaya gücümüzün yettiği nisbette özen göstermeli, kötülüklerden ise kesinlikle uzak durmalıyız.

5. Dünya hayatında sadaka ve hayrı çok yapmak, kıyamette hesabı kolaylaştırır ve cennete girmeye vesile olur.

407- وعن أبي ذَرٍّ ، رضي اللَّهُ عنه ، قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنِّي أَرى مالا تَرَوْنَ ، أَطَّتِ السَّماءُ وحُقَّ لَهَا أَنْ تَئِطَّ ، مَا فِيهَا موْضِعُ أَرْبَعِ أَصَابعَ إِلاَّ وَمَلَكٌ واضِعٌ جبهتهُ ساجِداً للَّهِ تَعَالى ، واللَّه لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ ، لضَحِكْتمْ قَلِيلاً ، وَلَبكَيْتُمْ كَثِيراً ، وما تَلَذَّذْتُم بِالنِّسَاءِ عَلَى الْفُرُشِ وَلَخَرجْتُمْ إِلَى الصُّعُداتِ تجْأَرُون إِلَى اللَّه تَعَالَى » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسن .

وَ « أَطَّتْ » بفتح الهمزة وتشديد الطاءِ، وَتَئِطُّ » بفتح التاءِ وبعدها همزة مكسورة ، والأَطِيطُ : صَوْتُ الرَّحلِ وَالْقَتَبِ وشِبْهِهِمَا ، ومعْناهُ : أَنَّ كَثْرَةَ مَنْ في السَّماءِ مِنَ الملائِكَةِ الْعابِدينَ قَدْ أَثْقَلَتْهَا حَتَّى أَطَّتْ .

وَ « الصُّعُدَاتِ » بضم الصاد والعين : الطُّرُقَاتُ ، ومعنى « تجْأَرُونَ » : تَسْتَغِيثُونَ .

407. Ebu Zer radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ben sizin görmediklerinizi görüyor ve biliyorum. Gök yüzü gıcırdayıp inledi ve gıcırdayıp inlemekte de haklı idi. Gökyüzünde, alnını Allah'a secde için koymuş bir meleğin bulunmadığı dört parmaklık bile boş yer yoktur. Allah'a yemin ederim ki, eğer benim bildiklerimi sizler bilmiş olsaydınız az güler çok ağlardınız. Yataklarda kadınlardan da zevk almazdınız. Yüksek sesle Allah'a yalvararak yollara ve kırlara çıkardınız."

Tirmizî, Zühd 9. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 19

Açıklamalar

Daha önce de çeşitli vesilelerle ifade ettiğimiz gibi, Hz.Peygamber'in bizim görmediğimiz şeyleri gördüğü, bilmediklerimizi bildiği inkâr edilemez bir gerçektir. Bu sebeple, Peygamber Efendimiz'in bazı hadislerinde gayb âlemi dediğimiz alanla ilgili haberler verdiğini görmekteyiz. Bunların bir bölümü kıyamet ahvâli ve âhiret hayatıyla ilgili bilgilerdir. Bir bölümünü de istikbalde meydana gelecek hadiselerle ilgili verdiği haberler teşkil eder. Bunlar, Cenâb-ı Hakk'ın peygamberine bildirdiği bilgi ve haberlerdir. O halde Peygamberimiz'in bu konularda verdiği bilgiler ve haberler bizler için büyük önem taşır. Çünkü bunların kaynağı ilâhî vahiydir. Bu sebeple İslâm âlimlerinin bir çoğu sahih sünnetin kaynağının vahiy olduğunu kabul ederler. Dolayısıyla Kur'an'ın yanında sünnetin önemini ve kıymetini asla göz ardı etmezler.

Peygamberimiz'in işittiği ve bize haber verdiği gerçeklerden biri de gök yüzünün gıcırdamasıdır. Bunun sebebi kendisinin gördüğü ve bildiği şeylerdir. Burada yeminle ifade

ettiği bir başka husus, gökyüzünde meleklerin bulunmadığı dört parmaklık bile boş alan olmadığıdır. Bu meleklerin bazısı kıyamda, bazısı rükuda, bazısı da secde halindedir. Kur'ân-ı Kerîm, bu hakikatı meleklerin ağzından şöyle anlatır:

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ [164] وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ [165] وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ [166]

"Bizim içimizden herkesin belli bir makamı vardır. Biziz o saf saf dizilenler, biz. Biziz o tesbih edenler, biz" [Sâffât sûresi (37), 164-166]. Melekler nûrânî varlıklar olduğu için, onların bir ağırlığı ve kapladığı yer olması düşünülemez. Gökyüzünün gıcırdayıp inlemesini onların çokluğuna ve ağırlıklarına bağlamak, kanaatimizce doğru bir yorum olmaz . Ancak kâinattaki her şey Allah'ı tesbih ettiğine göre, gökyüzünün çıkardığı ses onun tesbih etmesi olabilir. Nitekim âyet-i kerîmede:

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدَهِ وَلَكِن لاَّ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا [44]

"Yedi gök, arz ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tesbih ederler. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, ama siz onların tesbihlerini anlamazsınız" [İsrâ sûresi (17), 44] buyurulur.

İnsanların az gülüp çok ağlamaları, hanımlarıyla beraber olmaktan zevk almayışları, sokaklara, kırlara ve dağlara çıkmaları, kıyamet gününü, hesabı, cenneti ve cehennemi görmüş olan Peygamber Efendimiz'in görüp bildiklerini görmeleri ve bilmeleri durumundaki halleridir. Peygamberimiz bu ifadeleriyle ashâbı ve ümmeti Allah'tan hakkıyla korkmaya, iyi işler yapmaya, kötülüklerden uzak durmaya, kıyameti, âhireti hatırdan çıkarmamaya, sonumuzu düşünmeye davet etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz, insanların görüp bilme imkânı olmayan şeyleri görüyor ve biliyordu. Bunlar kendisine Allah tarafından öğretilen hususlardı.

2. Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerîm'in dışında bazı haberler vermesi, sünnetin vahiy mahsulü olduğunu gösterir.

3. İnsanın ilmi arttıkça Allah'tan korkusu da artar; O'na karşı gelmekten sakınır.

4. Melekler daima Allah'a ibadetle meşguldürler ve gökyüzü onlarla doludur.

5. Gökyüzü, yeryüzü ve bunların içinde bulunan her şey Allah'ı tesbih eder.

408- وعن أبي بَرْزَة بِراءٍ ثم زاي نَضْلَةَ بنِ عُبَيْدٍ الأَسْلَمِيِّ ، رضي اللَّه عنه ، قال: قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَزُولُ قَدمَا عبْدٍ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ عُمْرِهِ فِيمَ أَفْنَاهُ ، وَعَنْ عِلْمِهِ فِيم فَعَلَ فِيهِ ، وعَنْ مالِهِ منْ أَيْنَ اكْتَسبهُ ، وَفِيمَ أَنْفَقَهُ ، وَعَن جِسْمِهِ فِيمَ أَبْلاهُ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

408. Ebû Berze Nadle İbni Ubeyd el-Eslemî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, *Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Hiçbir kul, kıyamet gününde, ömrünü nerede tükettiğinden, ilmiyle ne gibi işler yaptığından, malını nereden kazanıp nerede harcadığından, vücudunu nerede yıprattığından sorulmadıkça bulunduğu yerden kıpırdayamaz.”
Tirmizî, Kıyamet 1

Ebû Berze Nadle İbni Ubeyd el-Eslemî

İsminden çok künyesiyle tanınan Ebû Berze, sahâbe-i kirâmdandır. Bu künyeyle anılan başka bir sahâbî yoktur. Hz.Peygamberle birlikte Hayber ve Mekke fethine iştirak etmiştir. Önceleri Medine’de yaşayan Ebû Berze, daha sonra Basra’ya, oradan da Horasan’ın Merv şehrine göçmüş, bir müddet sonra tekrar Basra’ya dönerek hayatının sonuna kadar orada kalmıştır. Bazı kaynaklar, onun Horasan’da vefât ettiğini söyler. Ebû Berze, Hz. Ali ile birlikte Sıffin savaşına, Nehrevan’lılarla yapılan harbe ve Ezârika denilen sapık fırkayla yapılan savaşa katılmıştır. Hz. Peygamber’den 44 hadis rivayet etmiş olup bunların bir kısmı Kütüb-i Sitte’de yer almıştır.

Ebû Berze 64(684) senesinde vefât etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İnsanlar, kıyamet gününde, dünyada yaptıkları her işten hesaba çekilirler. Burada sayılan beş şey, hesap esnasında sorulacak olanların en önemlileridir. Yoksa, sadece bunlardan sorumlu tutulup başka şeylerden sorumlu olmayacakları düşünülemez. Fakat sayılanlar dışında kalan şeyler, bunların detayları, şubeleri kabul edilebilir. **İnsanın hayatı kendisine Allah’ın bir emânetidir; bu emânete hıyanet etmemesi gerekir. Bir insan, hayatını Allah’ın emirleri ve yasakları doğrultusunda geçirirse, emânete hıyanet etmemiş olur.**

İslâmî anlayışa göre ilim, insana doğruyu ve yanlışı gösterir. Bilen kimse, öncelikle bilgisini hareketlerine hâkim kılar ve ona göre davranışlar ortaya koyar. Böylece başkalarına örnek oluşunun yanında, insanları bilgilendirme sorumluluğunu da taşır. Herkes, kıyamet gününde, Allah huzurunda, bildiği kadarıyla vazifesini yapıp yapmadığından, ilmini hayatına uygulayıp uygulamadığından hesaba çekilecektir.

İslâm dini, insanın mal kazanması ve zengin olmasına engel olmaz. Tam aksine, çalışıp çabalamayı, elinin emeğiyle geçinmeyi ve başkasına muhtaç duruma düşmemeyi tavsiye eder. Bütün bu konularda **koyduğu tek prensip, malı ve mülkü helâl yollardan kazanmak, haram yollara sapmamak ve malın hakkını vermektir.** Fakat sadece meşrû yollardan kazanmakla iş bitmemekte, kazancın nereye ve nasıl sarfedildiğinin de bilinci içinde olunması gerekmektedir. Bunlar yerine getirildiği takdirde, kişinin Allah huzurunda hesap verebilmek için üzerine düşen asgarî şatlara uyduğu söylenebilir; istenilen de bundan ibarettir.

İnsana verilen nimetlerin en kıymetlilerinden biri de sağlık ve sıhhattir. Çok kere bir nimeti kaybetmeden onun kıymetini bilemeyiz. Hasta olmadan önce sağlığın kıymetini bilemeyişimiz de bunun önemli örneklerinden biridir. Vücut ve ruh sağlığına sahip olmak, her şeyden önce gelir. Bunları korumak için bütün tedbirleri almak, en başta gelen görevlerimiz arasındadır. Zira kıyamet gününde, vücudumuzu koruyup korumadığımızdan da hesaba çekileceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kıyamet gününde hesap haktır.
2. İnsan bu dünyada yaptığı her şeyden hesaba çekilecektir.
3. Hayat insan için bir nimet olup, bunun kıymetini bilmesi gerekir.
4. İnsan faydalı ilimler öğrenmeli ve ilmiyle âmil olmalı, ibadet ve tâatlerinde samimi davranmalıdır.
5. Mal ve mülk helâl yoldan kazanılmalı ve meşrû şekilde harcanmalıdır.
6. Haramlardan sakınmak suretiyle sağlık ve sıhhatimizi korumak görevimizdir.

409– وعن أبي هريرة ، رضي اللَّه عنه ، قال : قرأ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : { يوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبارَهَا } ثم قال : « أَتَدْرُونَ مَا أَخبَارُهَا ؟ » قالوا : اللَّهُ ورَسُولُهُ أَعْلَمُ . قال : «فَإِنَّ أَخْبارَهَا أَنْ تَشْهَدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ أَوْ أَمةٍ بِمَا عَمِل عَلَى ظَهْرِهَا ، تَقُولُ : عَمِلْتَ كَذَا وكذَا فِي يَوْمِ كَذَا وَكَذَا ، فهَذِهِ أَخْبَارُهَا » رواه التِّرْمِذِي وقال : حديثٌ حسنٌ .

409. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: **"İşte o gün yer haberlerini söyler"** [Zelzele sûresi (99), 4] âyetini okudu, sonra:

– "Yerin haberlerinin ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu. Sahâbe:

– Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dediler. Hz.Peygamber:

– "Onun haberleri, her erkek ve kadının yeryüzünde neler yaptığına şâhitlik ederek, sen şu günde şöyle yapmıştın, demesidir. İşte yerin haberleri budur" buyurdu. Tirmizî, Kıyamet 7

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, bir çok hadislerinde Kur'ân-ı Kerîm'in anlam bakımından kapalı olan veya anlaşılması kolay olmayan âyetlerini açıklamış, böylece bizlere yol göstermiş, sünnet ve hadislerin Kur'ân'ın doğru anlaşılmasındaki önemini de ortaya koymuştur.

Bazı âlimlere göre yeryüzünün, kimlerin neler yaptığını haber vermesi mecâzî anlamdadır. Yani Allah yeryüzünde öyle haller meydana çıkarır ki, onlar dil ile anlatmanın yerine geçerler. Hatta "Buna ne oluyor?" diyenler, ortaya çıkan hallere bakıp onun ne için zelzeleye tutulduğunu ve ne için ölüleri dışarı attığını anlarlar. Fakat bu nevi hadisleri göz önüne alanlar, Allah'ın kıyamet gününde yeryüzünü gerçekten konuşturacağını, bunun Allah için güç bir şey olmadığını söylemişlerdir. Gerek âyetin, gerekse onun açıklaması mahiyetinde olan hadislerin bize öğrettiği gerçek, Kur'an ve Sünnet'in bizi sakındırdığı şeyleri işlemekten uzak durmamız gerektiğidir. Çünkü yaptığımız hiçbir hareket Allah'ın bilgisi dışında değildir. Her işlediğimiz işin ve yaptığımız hareketin hesabını Allah'a vereceğimiz kesindir. Allah, yarattıklarından dilediğini de buna şahit getirmeye muktedirdir. O günde hiç kimsenin hiçbir şeyi inkâr etmesi mümkün değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Peygamberimiz'in sünneti ve hadisleri Kur'ân-ı Kerîm'i açıklayıcı niteliğiyle de önem arzeder.

2. İyi ve güzel davranışları yapmaya, kötü ve çirkin hareketlerden kaçınmaya özen göstermemiz gerekir.

3. Allah'ın gücü ve kudretine bir sınır tayin edilemez. O, dilerse cansızları da konuşturur.

410- وعن أبي سعيدٍ الخُدْرِيِّ ، رضي اللَّه عنه ، قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « كَيْفَ أَنْعَمُ وَصَاحِبُ الْقَرْنِ قَدِ الْتَقَمَ الْقَرْنَ ، وَاسْتَمَعَ الإِذْنَ مَتَى يُؤْمَرُ بِالنَّفْخِ فَيَنْفُخُ » فَكَأَنَّ ذلِكَ ثَقُلَ عَلَى أَصْحَابِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال لَهُمْ : « قُولُوا: حَسْبُنَا اللَّه وَنِعْمَ الْوَكِيلُ » رواه الترمذي وقال حديثٌ حسنٌ .

« الْقَرْنُ » : هُوَ الصُّورُ الَّذِي قال اللَّه تعالى : { وَنُفِخَ فِي الصُّورِ } كَذَا فَسَّرَهُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم .

410. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sûr sahibi boruyu ağzına koymuş, ne zaman üflemekle emrolunursa hemen üfleyeceği ânın iznini bekleyip durmakta iken ben nasıl sevinebilirim?" Bu haber, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabına ağır geldi. Bunun üzerine Resûlullah:

"Hasbünallah ve ni'me'l-vekîl: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, deyiniz" buyurdu.

Tirmizî, Kıyamet 8; Tefsîru sûre (39)

Açıklamalar

Hadisimizde sûr sahibi diye ifade edilen dört büyük melekten biri olan İsrâfil *aleyhisselâm*'dır. Sûra üflemek suretiyle kıyamet gününü haber verecektir. Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli âyetlerinde sûra üfürülme anından ve ondan sonra meydana gelecek hallerden bahsedilir. **"(Birinci defa) sûra üflenir, göklerde ve yerde olanlar düşüp bayılırlar (yahut ölürler). Ancak Allah'ın dilediği kalır. Sonra ona bir daha üflenir, birden onlar ayağa kalkarlar ve ne olacağına bakarlar"** [Zümer sûresi (39), 68]. Bu âyette anılmayan bir üçüncü üfleme safhası vardır ki, o zaman mahşer kurulur ve hesap başlar. Peygamber Efendimiz, meleğin her an bu görevinin başında olduğunu ve Cenâb-ı Hakk'ın emrini beklediğini ifade etmiş, bu durumda sevinebilmenin, dünyada gamsız ve kedersiz yaşamanın, zevk ve safaya dalmanın mümkün olmadığını belirtmiştir. Peygamberimiz, kıyâmetin dehşetini ve şerliler üzerine kopacağını biliyordu. Fakat o, ashâbın ve ümmetinin dikkatli, uyanık ve her an kıyamete hazırlıklı olmalarını istiyordu.

Sahâbe, Hz. Peygamber'in verdiği bu haber sebebiyle endişe ve korkuya kapıldılar. Onların bu endişe ve korkuları, kıyamet gününün dehşetini bilmelerinden ve kendilerini Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vermeye tam hazırlıklı bulmayışlarından kaynaklanmaktaydı. Hadisin başka bir rivayetine göre, sahâbe, bu durumda ne yapacaklarını Peygamber Efendimiz'e sorduklarında: *"Hasbünallah ve ni'me'l-vekîl: Allah bize yeter, O ne güzel vekîldir, deyiniz"* buyurdular. Böylece Peygamberimiz, sıkıntı ve bunalım anlarında nasıl dua edeceklerini de ashâbına ve ümmete öğretmiştir. **"Hasbünallah ve ni'me'l-vekîl" duasını**

yapan ilk kişi İbrâhim aleyhisselâmdır. Onun ateşe atıldığında yapmış olduğu son dua **"Rabbim bana yeter, O, ne güzel vekildir"** anlamındaki bu dua olmuş ve ateşten kurtulmuştu. Peygamber Efendimiz de, "Düşmanlarınız size karşı ordu toplamışlar" denildiğinde böyle dua etmişlerdi. Kur'ân-ı Kerîm bu gerçeği şöyle ifade eder: **"Onlar ki, halk kendilerine: Düşmanlarınız size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun, deyince, bu söz onların imanlarını artırdı ve Allah bize yeter, O, ne güzel vekildir, dediler"** [Âl-i İmrân sûresi (3), 173]. (Bkz. Buhârî, Tefsîru sûre (3), 13). Gelmesi kesin olan ve önlenmesi mümkün olmayan, korkulacak şeylerin en dehşet vericisi kıyamet günü hakkında da Allah'a bu dua ile yalvarmamız Peygamberimizin bizlere tavsiyesidir. Çünkü, kıyâmetin vakti ve saati Cenâb-ı Hakk'ın bilgisi, gücü ve kudretinde olup, onu öne veya sona almak insanların elinde değildir. Burada kullara düşen görev, önce Allah'ın hoşnutluğunu kazanacakları iyi ve güzel işler yapmak, sonra da Allah'a yalvarmak, dua etmek ve haklarında hayırlı olanı dilemekten ibarettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kıyametin kopması sûr ile bildirilecektir. Sûra üfürecek melek İsrâfil olup dört büyük melekten biridir.

2. Kıyamet günü dehşetli bir gündür.

3. Kıyamete hazırlıklı olmak gerekir. Bu hazırlık, iyi ve güzel ameller işlemek, kötülüklerden uzak durmak, böylece Allah'ın rızâsını kazanmakla mümkün olur.

4. Zorluk, güçlük, sıkıntı ve korku zamanlarında Allah'a dua etmek, peygamberlerin yoludur.

411- وعن أبي هريرة ، رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ خَافَ أَدْلَجَ، وَمَنْ أَدْلجَ ، بَلَغَ المنْزلَ ألا إنَّ سِلْعَةَ اللَّهِ غَالِيةٌ ، أَلا إِنَّ سِلْعة اللَّهِ الجَنَّةُ» رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

و « أَدْلَجَ » بِإِسْكَان الدَّال ، ومعناه : سَارَ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ ، وَالمرَادُ : التَّشْمِيرُ في الطَّاعَة . واللَّه أعلم .

411. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Korkan kimse, geceleyin yol alır. Gece yol alan kimse de varacağı yere ulaşır. İyi biliniz ki, Allah'ın metâı çok pahalıdır. İyi biliniz ki, Allah'ın metâı cennettir."
Tirmizî, Kıyamat 18

Açıklamalar

İnsan en çok gece karanlığında düşman hücumuna uğrar. Gece baskınları, bir çok orduyu hazırlıksız yakalar ve yenilmelerine sebep olur. Böyle bir baskına uğramamak için uyanık olmak, gecenin başlangıcında yol alarak mesafe katetmek, yerini belli etmemek veya uyanık olduğunu göstermek gerekir. Böyle davranan bir kişi veya bir ordu ulaşmak istediği yere ulaşır; böylece zafer de kendilerinin olur. Düşmanın hücumundan ve baskına uğramaktan

korkan kimse, bu tedbirleri zamanında alıp uygulamaya koymalıdır. Aksi takdirde başarı şansını kaybeder.

Peygamberimiz, bu temsîlî anlatımıyla, bu dünyada bir âhiret yolcusu olan insanın, tıpkı savaş zamanında tedbir alan ve böylece zafere ulaşan kimse gibi, vakit kaybetmeden tedbir almasını ve âhirete hazırlanmasını istemişlerdir. Âhiret için alınacak tedbir, Allah'ın emir ve yasaklarına uymak suretiyle bu dünyada iyi bir hayat geçirmekten ibarettir. Müslüman için dünya hayatı bir cihad ve mücâhededen ibarettir. Fakat onun yolunun üzerine dizili şeytanın hile ve tuzakları, nefsinin aldatıcı arzu ve istekleri, önüne çıkan birer düşman ve hedefiyle kendisi arasında birer engeldir. Bunları yenebilen kimse, savaşta düşmanı yenen asker gibi galip gelir ve başarıya ulaşır. İnsan ne zaman ve nerede Allah'a kavuşacağını ve dünya hayatına vedâ edeceğini bilemediğine göre, bütün ibadet ve tâatlerini zamanında yapmalı, üzerine düşen her türlü kulluk vazifelerini gücünün yettiği nisbette yerine getirmelidir. Şeytanın hilelerine ve nefsinin bayağı isteklerine baş eğmemek suretiyle bu dünya hayatındaki imtihanı başarabilmelidir.

Metâ, ticaret yapılan eşyâ demektir. İnsanın zenginliği, sahip olduğu eşyanın kıymetiyle ölçülür. Metâın sadece dünyalık mallar için kullanılmadığını, bir âhiret metâının da bulunduğunu Peygamberimiz'in bu hadislerinden öğrenmekteyiz. Allah'ın metâı, diğer bütün maddî metâlardan daha üstün, daha kıymetlidir. Bu metâ, dünyada işlenilen güzel işler, iyilikler, ibadet ve tâatler, kısacası Allah'ın hoşnut olduğu her şeydir. Çünkü bunlar sayesinde insan cennete girmeyi hak eder. Bu husus Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli âyetlerinde de açıkça bildirilir: **"Allah, mü'minlerden mallarını ve canlarını cennet karşılığında satın almıştır"** [Tevbe sûresi (9), 11]. **"Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür. Baki kalacak olan güzel işler ise Rabb'inin katında hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır"** [Kehf sûresi (18), 46] gibi âyetler bunun delilidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'tan korkmak ve dünya hayatında ona göre hareket etmek gerekir.
2. İbadet ve tâatleri, iyi ve güzel işleri zamanında yapmak ve her an ölüme hazır olmak gerekir.
3. Günahlardan ve isyandan olabildiğince uzak durmak iyi mü'minin niteliğidir.
4. Mü'min, Allah için malını ve canını fedâ edebilecek kadar cesur ve cömert olmalıdır.

412– وعن عائشةَ ، رضي اللَّه عنها ، قالت : سمعتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يقول : «يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حُفَاةً عُراةً غُرْلاً » قُلْتُ : يا رسول اللَّه الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ جَميعاً يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ إلى بَعْضٍ ،؟ قال : « يا عَائِشَةُ الأَمرُ أَشَدُّ من أَنْ يُهِمَّهُم ذلك » .

وفي روايةٍ : « الأَمْرُ أَهَمُّ مِن أَن يَنْظُرَ بَعضُهُمْ إِلى بَعْضٍ » متفقٌ عليه . « غُرلاً » بضَمِّ الغَيْنِ

412. Âişe *radıyallahu anhâ,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim demiştir:

"İnsanlar, kıyamet gününde, yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak Allah'ın huzurunda toplanırlar." Bunun üzerine ben:

– Yâ Resûlallah! Kadınlar ve erkekler birlikte olunca, birbirlerine bakmazlar mı, dedim? Peygamber Efendimiz:

– "Âişe! Durum, onların bunu akıllarına getiremeyecekleri kadar ciddidir" buyurdu.

Bir başka rivayette:

"İş, birbirlerine bakamayacakları derecede şiddetlidir", buyurdu.

Buhârî, Rikak 45; Müslim, Cennet 56,59. Ayrıca bk. Buhârî, Enbiyâ 8, 48, Tefsîru sûre (5), 14; Tirmizî, Kıyamet 3, Tefsîru sûre (80), 2; Nesâî, Cenâiz 118-119; İbni Mâce, Zühd 33

Açıklamalar

Kıyamet gününde insanların yeniden diriltilerek Allah'ın huzurunda toplanacakları ve hesaba çekilecekleri gerçeği, Kur'ân'ın pek çok âyetinde defalarca ifade edilir. O günün dehşeti, sıkıntıları, sevinçleri ve benzer haller de Kur'ân ve Sünnet'te anlatılır. Peygamber Efendimiz bu hadislerinde, mahşer gününde insanların nasıl görünümde bulunacaklarını bildirmektedir. Buna göre insanlar, o gün annelerinden doğdukları hal üzere bulunacak, kadın ve erkek hepsi bir arada olacaklardır. Fakat o günün dehşeti ve insanların her birinin kendi başının derdine düşmesi onlara her şeyi unutturacak, kimse kimseyle ilgilenmeyecektir. Peygamber Efendimiz, hanımlarından Hz. Âişe'nin sorusu üzerine bunu açıkça ifade etmiştir. Bir rivayete göre Hz. Âişe kendisine bu soruyu sorunca: "Üstünde elbise olup olmaması sana bir zarar vermez, çünkü bana nazil olan bir âyet buna delalet etmektedir" buyurmuş, Âişe annemizin hangi âyet olduğunu sorması üzerine **"O gün, onlardan her kişinin kendisine yeter derecede işi vardır"** [Abese sûresi (80), 37] âyetini okumuştur (Ali el-Kârî, Mirkât, IX, 475).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kıyamet gününde bütün insanlar Allah'ın huzurunda toplanacaklardır.
2. İnsanlar, mahşerde annelerinden doğdukları hal üzere bulunacaklardır.
3. Mahşer yerinde herkes kendi derdine düşecek, insanların birbiriyle ilgilenmesi, hatta isteyerek veya istemeyerek birbirine bakması bile mümkün olmayacaktır.
4. Peygamberimiz'in her sahih hadisinin Kur'an'da bir delili vardır; fakat biz onu görüp keşfedemeyebiliriz.
5. Bir konuyu iyice anlamayan veya o konuda şüphe eden kimsenin bir bilene sorması gerekir.

51- باب الرجاء

ALLAH'IN RAHMETİNİ ÜMİT ETMEK

Âyetler

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

[53]

1. "De ki: Ey nefislerine karşı haksızlık yapmakta aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, yarlığayıcı ve bağışlayıcıdır."

Zümer sûresi (39), 53

Âyet-i kerîmede geçen israf kelimesi, insanın yaptığı herhangi bir işde haddini aşması demektir. Burada günahta aşırı giderek kendi öz nefislerine haksızlık edenlere hitâbedilmektedir.

Kul kusursuz olmaz. Bazılarının kusuru ise gerçekten büyük, çok büyük olabilir. Ama bir de Allah'ın rahmeti vardır. Her dinde söz konusu edilen Allah'ın rahmeti, gerçek ifadesini dinimizde bulmuştur. Dünyada hiçbir din, bu âyetin verdiği teselli ve ümidi veremez. Çünkü âyet, Allah'ın engin rahmeti karşısında, işlenen bütün kusur ve günahların önemini kaybedeceğini ve her insanın o ilâhî rahmetten istifade edebileceğini ifade buyurmaktadır. Bu sebeple Hz. Ali ve Abdullah İbni Ömer gibi bazı sahâbîler, Kur'an'da en ümit verici âyetin bu âyet olduğu görüşün-dedirler.

Ayrıca âyette, Allah'ın mağfiretinden değil de rahmetinden ümidinizi kesmeyin, buyurulmuş olması, çok daha büyük ümit kaynağıdır. Çünkü rahmetle muamele, bağışlamaktan sonraki lutuf ve ikramları da içine alır. Nitekim ümit kesmemenin gerekçesi olarak âyette "**Allah'ın bütün günahları bağışlayacağı**" zikredilmektedir.

Hiç şüphesiz bu âyette ilâhî rahmetin enginliğinin hatırlatılması, günah işlemeye teşvik için değil, en günahkâr insanların bile bir an önce tövbe etmelerini sağlamak içindir. Âyet-i kerîmenin nüzûl sebebi kâfirlerin müslüman olması ise de hükmün, âsîlerin tövbesini kapsadığında da şüphe yoktur. Çünkü Allah Teâlâ, tövbe edilmemesi halinde sadece şirki affetmeyeceğini, bunun dışında dilediği kimselerin bütün günahlarını bağışlayacağını bildirmiştir [bk. Nisa sûresi (4), 48].

ذَلِكَ جَزَيْنَاهُم بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ [17]

2. "Biz nankörlük edenden başkasını cezâlandırır mıyız?"

Sebe' sûresi (34), 17

Kur'ân-ı Kerîm, Sebe'lilerin sahip kılındıkları nimetleri hatırlattıktan sonra, onların şükür yerine nankörlük ettiklerini ve bu yüzden de uğratıldıkları sel felâketini anlatmaktadır. Bu felâket sonrası o güzelim ülkenin aldığı içler acısı hal gözler önüne serildikten sonra, Allah Teâlâ, onların nankörlük ettikleri için böylesine bir cezaya çarptırıldıklarını bildirmekte ve sonra da "**Biz nankörlükte ve küfürde diretenden başkasını cezalandırır mıyız?** buyurmaktadır. Bir başka okuyuşa göre âyetin anlamı, "**Nankörlük edenden başkası cezalandırılır mı?"** olmaktadır.

Her iki okuyuşa göre de âyet-i kerîmeden anlaşılan, müminlerin böylesi bir cezalandırmaya tâbi tutulmayacakları müjdesidir. Çünkü iman için dâima mağfiret ve bağışlanma varolagelmiştir.

إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَى مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّى [48]

3. "Gerçekten bize vahyolundu ki azap, yalanlayan ve yüz çevirenleredir."
Tâhâ sûresi (20), 48

Yeryüzünde tanrılık iddia ederek haddini aşmış ve İsrailoğullarına büyük zulüm yapmış olan Firavn'a gidip onu imana davet edecek olan Hz. Mûsâ ve kardeşi Hz. Hârûn, daha önceden Allah Teâlâ tarafından ona neler söyleyecekleri konusunda bilgilendirilmişlerdi. İşte bu âyet de, Firavn'a söylemeleri için kendilerine verilen ilâhî tâlimat arasında yer almakta ve

ilâhî bir kanunu (sünnetullah) dile getirmektedir: **“Azap, peygamberleri yalanlayan ve Hak’tan yüz çevirenler üzerine iner!”**

Yine bu âyette iman edenlerin selâmette olduklarına işaret bulunmaktadır. Bu sebeple müminlerin -işledikleri günahlara rağmen- Allah’ın rahmetinden ümitli olmaları gerekmektedir. Nitekim Allah Teâlâ bir büyük müjdeyi daha şöyle vermektedir:

وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاء وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ [156]

4. “Rahmetim, her şeyi kuşatmıştır.”
A’râf sûresi (7), 156

Bu ilâhî müjdenin içinde yer aldığı A’râf sûresinin 156. âyetinin meâli şöyledir: “**Bize bu dünyada da iyilik yaz âhirette de. Çünkü biz** (tövbe ederek) **sana döndük. Allah buyurdu: “Kimi dilersem onu azâbıma uğratırım; rahmetim ise, her şeyi kuşatmıştır. Onu kötülükten sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım.”**

Bu âyetin üst kısmında belirtildiği üzere Mûsâ *aleyhisselâm*, İsrailoğullarından 70 kişi seçip tövbe için Tûr-i Sînâ’ya götürmüştü. Orada cereyân eden olaylar sonucu şiddetli bir deprem (recfe) ile bu kişiler bayılmışlardı. Bunun üzerine Hz. Mûsâ, Allah Teâlâ’ya tazarru’ ve niyâzda bulunarak, bağışlanmalarını dilemiş ve niyâzını “**Bize bu dünyada da iyilik yaz âhirette de. Çünkü biz tövbe ederek sana döndük”** diye bitirmişti.

Allah Teâlâ kendisine **“Kimi dilersem onu azâbıma uğratırım. Rahmetim ise, her şeyi kuşatmıştır...”** diye cevap vermiştir. Burada rahmetin her şeyi kuşattığı, geçmiş zaman kipiyle, azâbın ise gelecek zaman siğasıyla beyan edilmiş olması, dünyada “şey” denilen her nesnenin başlangıç (mebde’) itibariyle Allah’ın rahmetine mazhar kılındığını göstermektedir. Azâbın ise, ortam veya sonuç itibariyle söz konusu olacağı anlaşılmaktadır. Bu demektir ki, önceden rahmet sahasına girmiş olanlardan daha sonra azâb çekecek olanlar bulunabilecektir. Tabiî, bağışlanıp rahmet sahasında kalacaklar da bulunacaktır. Dünyada rahmetle muamele görmüş olmak, âhirette de aynı muameleyi görme garantisi değilse de ümididir.

Rahmeti ve rahmetin sonucu olan dünya ve âhiret iyiliğini Allah Teâlâ, “**Kötülükten sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım”** buyurarak hem Muhammed ümmetinin bazı vasıflarına işaret etmiş hem de insanları bu vasıfları kazanmaya davet etmiştir.

Bu engin rahmet-i ilâhîden yararlanma ümit ve gayreti içinde olmak, en büyük kurtuluş ümididir.

Hadisler

413- وعن عُبادَة بنِ الصامِتِ ، رضي اللَّهُ عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ شَهِدَ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ ، وأَنَّ مُحَمَّداً عبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، وأَنَّ عِيسى عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ ، وَكَلِمَتُهُ أَلْقاها إِلى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ ، وأَنَّ الجَنَّةَ حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ ، أَدْخَلَهُ اللَّهُ الجَنَّةَ عَلى ما كانَ مِنَ العَمَلِ » متفقٌ عليه .

وفي رواية لمسلم : « مَنْ شَهِدَ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، وأَنَّ مُحَمَّداً رسُولُ اللَّهِ ، حَرَّمَ اللَّهُ عليَهِ النَّارَ » .

413. Ubâde İbni's-Sâmit *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim, Allah'dan başka ilâh yoktur, yalnız Allah vardır, şeriki yoktur; Muhammed, Allah'ın kulu ve resûlüdür. İsâ da Allah'ın kulu ve elçisi, Meryem'e bıraktığı kelimesi ve Allah tarafından (hayat verilen) bir ruhtur. Cennet, haktır ve gerçektir, cehennem de haktır ve gerçektir" diye şehâdet ederse, Allah o kimseyi, ameli ne olursa olsun, cennete koyar".

Buhârî, Enbiyâ 47; Müslim, Îmân 46

Müslim'in bir başka rivâyetinde (Îmân 47);

"Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed Allah'ın resûlüdür" diye şehâdet eden kimseye Allah cehennemi haram kılar" buyurulmaktadır.

Açıklamalar

Allah'ın rahmetini ümit etme konusunda en büyük güvencelerden birini kendisinde bulduğumuz bu hadîs–i şerîf, imanı esas alan en kapsamlı hadislerdendir. Peygamber Efendimiz, bu hadislerinde, Ehl-i kitaptan farklı olarak İslâm'ın inanç çerçevesini belirlemiştir. Zira hadiste Allah'dan başka, kendisine kulluk yapılmaya lâyık herhangi bir ilâh olmadığı, yalnızca Allah'ın var olduğu, eşi-ortağı bulunmadığı; Muhammed'in Allah'ın kulu ve resûlü olduğu ısrarla ifade edilmektedir.

Ayrıca Hz. Îsâ'yı (teslis akidesi gereği) Allah veya Allah'ın oğlu tanıyan hıristiyanlar ile, Hz. Îsâ'nın peygamberliğini inkar ederek annesi Meryem'e zinâ suçlamasında bulunan yahudilerden farklı olarak Îsâ'nın da **Allah'ın kulu ve resûlü** olduğu belirtilmiştir. Nitekim, Nisâ sûresi'nin 171 ve 172. âyetlerinde, **"Allah'ın** (tekvini bir emirle) **Meryem'**(in rahmin)**e bıraktığı bir kelimesi ve Allah'dan** (sadır olan "ol" emriyle vücud bulmuş) **bir ruh"** olduğu ifade edilmektedir.

Hadiste yer alan Hz. Îsâ hakkındaki bu kayıt, cennete girebilmek için, İslâm'ın belirlediği çerçevede sağlam bir tevhid inancına sahip olmak gerektiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, hıristiyanların ve yahudilerin artık özellikle Hz. Îsâ hakkındaki inançlarını düzeltmeleri gerektiği, kendi inançları üzere kaldıkları sürece, tevhide inanmış olamayacakları ve tabiî sonuç olarak da cennete giremiyecekleri anlatılmaktadır. Nitekim peygamberler içinden sadece Hz. Îsâ'nın burada zikredilmesi de, Ehl-i kitabın onun hakkında yanlış inanışlara sahip olmaları sebebiyledir.

Müslim'deki rivayette "*Sekiz cennet kapısından hangisini isterse ondan cennete koyar*" ifadesi bulunmaktadır. Buhârî'deki "*ameli ne olursa olsun..*" beyanı, ümit vermek bakımından daha güçlü gözüküyorsa da iyice düşünüldüğü zaman, her iki ifadenin hemen hemen aynı seviyede ümit verici olduğu anlaşılacaktır. Zira "sekiz cennet kapısından herhangi birini tercih hakkı", "amelinin ne olduğuna bakılmadığını" gösterir. Âlimlerimiz, mü'min olanın cennete girme bahtiyarlığını mutlaka tadacağını, bunun ise ya doğrudan veya işlediği günahların cezâsını cehennemde çektikten sonra gerçekleşeceğini bildirmektedirler. Ancak *Sahîh-i Müslim*'deki "*Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed Allah'ın resûlüdür, diye şehâdet eden kimseye Allah cehennemi haram kılar*" hadisi, -her ne kadar "Cehennemde temelli kalmayı haram kılar" şeklinde yorumlanmışsa da- Allah'ın ve Resûlü'nün bildirdiği

şekil ve muhtevada inanç sahibi olanların cehennem azâbından emin olacaklarını tesbit etmekte, başkaca bir şart koşmadığı için de önceki rivayetten daha büyük bir ümit telkin etmektedir. Ümit konusuna, böylesine mutlu bir sonucu belirleyen hadis ile giriş yapmak ümit kapılarını sonuna kadar açmış olmak bakımından pek münâsip düşmüştür.

İmâm Müslim'in rivâyet ettiği bu hadisin, bir de güzel mâcerâsı vardır. Hadisin râvilerinden Sunâbihî diyor ki: Kendisi ölüm döşeğinde iken Ubâde İbni's-Sâmit'i ziyârete gittim. Durumunu görünce üzüntümden ağlamaya başladım. Bunun üzerine bana:

- Ağır ol, neden ağlıyorsun bakayım? Allaha yemin ederim ki, benden şâhitlik yapmam istenirse senin lehinde şehâdet ederim. Bana şefaat yetkisi verilirse, sana şefaat ederim. Gücüm yeterse mutlaka sana yardımcı olmaya çalışırım, dedi sonra şunları ilâve etti: Allah'a yemin ederim ki, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den işittiğim, içinde sizin için müjde (hayr) bulunan her hadisi -biri hâriç- mutlaka size rivayet ettim. O bir tek hadisi de, son demlerimi yaşadığım bu gün (şu anda) söyleyeceğim. Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

"Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed Allah'ın resûlüdür diye şehâdet eden kimseye Allah cehennemi haram kılar" buyururken işittim.

Bu olay açıkça gösteriyor ki, Ubâde İbni's-Sâmit hazretleri son demlerini yaşarken, gerçekten büyük bir ümit içinde bulunuyor ve büyük bir ihtimalle Allah'ın huzuruna çıkacağını düşünerek ağlamaya başlayan Sunâbihî'yi de Resûlullah'dan öğrendiği ilâhî bir müjde ile teselli ediyordu.

Müjde dozu yüksek olan ve helâl-haram gibi fıkhî bir hükümle ilgili bulunmayan hadisleri, tenbellik etmesinler diye son ana kadar rivayet etmemek ashâb-ı kirâm'ın yapageldiği bir uygulamadır. Onlar bir gerçeği, bir emâneti gizlemiş olmanın vebâlinden çekinerek son anda böylesi hadisleri rivayet etmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İman, ümitli olmak için yeterlidir.
2. Tevhide sahip çıkmak, Allah'ın rahmetine kavuşmak için yegâne şarttır.
3. Ehl-i kitabın özellikle Hz. İsâ hakkındaki inançları hatalıdır. Bu konuda İslâm'ın belirlediği esaslar geçerlidir.
4. Cennet mü'minler içindir.
5. Yaşarken korkunun, ölüm öncesinde ümidin fazla olması uygundur. Diğer bir söyleyişle ölürken ümitli olabilmek için korku yoğun bir yaşayışa sahip olmaya bakmak gerekir.

– وعن أبي ذَرٍّ ، رضيَ اللَّهُ عنه ، قال : قال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يقولُ اللَّهُ عزَّ وجَلّ: مَنْ جاءَ بِالحَسَنَةِ ، فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِها أَوْ أَزْيَدُ ، ومَنْ جاءَ بِالسَّيِّئَةِ ، فَجزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا أَوْ أَغْفِرُ . وَمَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي شِبْراً ، تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذِرَاعاً ، ومنْ تَقَرَّب مِنِّي ذراعاً، تَقَرَّبْتُ مِنْهُ باعاً، وَمَنْ أَتاني يمشي ، أَتَيْتُهُ هَرْولَةً ، وَمَنْ لَقِيَني بِقُرَابِ الأَرْضِ خَطِيئَةً لاَ يُشْرِكُ بِي شَيْئاً، لَقِيتُهُ بمِثْلِها مغْفِرَةً » رواه مسلم.

معنى الحديث : « مَنْ تَقَرَّبَ » إِلَيَّ بِطاعَتي « تَقَرَّبْتُ » إِلَيْهِ برحْمَتي ، وإِنْ زَادَ زِدْتُ، «فَإِنْ أَتاني يَمشي » وَأَسْرَعَ في طاعَتي « أَتَيْتُه هَرْوَلَةً » أَيْ : صَبَبْتُ علَيْهِ الرَّحْمَة ، وَسَبَقْتهُ بها ، ولَمْ أُحْوِجْهُ إِلى المَشْيِ الْكَثِيرِ في الوُصُولِ إِلى المَقْصُودِ ، « وَقُرَابُ الأَرْضِ» بضمِّ القافِ ويُقال بكسرها ، والضمّ أَصحّ ، وأَشهر ، ومعناه : ما يُقارِبُ مِلأَها ، واللَّه أعلم .

414. Ebû Zer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kim bir hayır işlerse, ona onun on misli vardır veya daha da artırırım. Kim bir kötülük işlerse, ona da onun misli vardır. Ya da tamamen affederim. Kim bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım; kim bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak varırım. Kim bana hiçbir şeyi ortak koşmamak şartıyla dünya dolusu günahla gelirse, ben kendisini o kadar mağfiretle karşılarım."
Müslim, Zikir 22

Açıklamalar

Yüce Rabbimizin rahmetini ümit etmek bakımından bu hadîs-i kudsî bize yeterli güvenceyi vermektedir. Zira Allah Teâlâ ve Tekaddes hazretleri, şirk koşmamak şartıyla, kullarından huzuruna dünya dolusu günahla çıkacak olanları bir o kadar af ve mağfiretle karşılayacağını bildirmektedir. Bu müjdeden önce de iyiliğe on misli ile veya daha fazla, kötülüğe de sadece misliyle veya af ile karşılık vereceğini bildirmektedir.

Karış, arşın ve kulaç gibi mesâfe ve uzaklık ölçülerini zikretmekten maksat, Allah Teâlâ'nın, kulların güzel gayretlerine sür'atle mukâbele edeceğini ve ibadetlerini kat kat sevapla karşılayacağını anlatmaktır. Allah'ın kuluna süratle karşılık vereceğini, rahmetinin pek geniş olduğunu mecâzen ifade etmektir. Yoksa bu mesâfelerin Allah için düşünülmesi mümkün değildir. Bir başka şekilde söyleyecek olursak, bu hadîs-i kudsî, Allah Teâlâ'nın değişik sıfatlarının tecellilerini anlatmaktadır. Bu sebeple de kelimelerin, zahirî anlamları dışında uygun mânalara yorumlanması gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ yapılan ibadet ve iyiliklere on katı ya da daha fazlasıyla, kötülüklere ise misliyle karşılık verir.
2. Şirk koşmadığı sürece, kulun ne kadar günahı olursa olsun Allah'ın rahmetinden ümit kesmemesi gerekir. Zira Allah Teâlâ kulunu bir o kadar af ve mağfiretle karşılayacaktır.
3. Allah, kullarının ümitlerini boşa çıkarmaz.

415– وعن جابر ، رضي اللَّهُ عنه ، قال : جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلى النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : يا رَسُولَ اللَّهِ ، ما الموجِبَتانِ ؟ فَقَالَ : « مَنْ مَاتَ لاَ يُشرِكُ بِاللَّه شَيْئاً دخلَ الجَنَّةَ ، وَمَنْ مات يُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً ، دَخَلَ النَّارَ » رواه مُسلم .

415. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir bedevî geldi ve:

- Ey Allah'ın Resûlü! Kişinin cennete veya cehenneme girmesini gerektiren iki etken nedir? diye sordu.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Allah'a ortak koşmadan ölen cennete girer; Allah'a şirk koşarak ölen de cehennemi boylar"** buyurdu.
Müslim, Îmân 151

Açıklamalar

Cehennem azâbından yakayı kurtarıp cennet nimetleri içinde mesut olmak, her müslümanın arzu edeceği bir mutlu sondur. İnsanı böylesi bir âkıbetten mahrum edecek iş ve tavırlar elbette merak konusu olacaktır. Hadisimizde bu konudaki merakını gidermek isteyen bir bedevî ile karşılaşıyoruz. Bedevî, Efendimiz'e insanın cennet veya cehenneme girmesini gerektiren iki şey nedir? diye soruyor. Hz. Peygamber de Allah'a ortak koşmadan ölmenin cennete, Allah'a şirk koşmanın da cehenneme girmeyi gerektirdiği cevabını veriyor.

Allah'ın eşi, ortağı ve benzeri olmadığı inanç ve ikrarı üzere ölmek, tevhid inancına sahip olarak ölmek demektir. Sonucu ise cennete girmektir. Ancak herhangi bir yaratığı, isterse bu bir melek veya peygamberlerden biri olsun, Allah'a ortak tutarak ona kulluk etmek şirktir. Şirk ise, Allah Teâlâ'nın affetmeyeceğini bildirdiği yegâne günahtır. Sonucu da tabiî olarak temelli cehennemde kalmaktır.

Hadisimizde amellerden veya günahlardan hiç söz edilmemiş olması, meseleyi temelinden ele almak demektir. Zira şirke bulaşmadan ölen kimsenin zina ve hırsızlık gibi büyük günah işlemiş bile olsa, cennete gireceğine dair Hz. Peygamber'in kesin beyanları bulunmaktadır. Allah Teâlâ, inkârdan kaynaklanmayan günahları dilerse baştan affederek kulunu cennete koyar, dilerse cezasını cehennemde çektirdikten sonra cennete koyar. Ama sonuç, cehennemde temelli kalmamak, cennete girmektir. Öte yandan kesin olan bir başka gerçek de küfür ve şirkin insanı ebediyyen cehennemde hapsedeceğidir. Böyle olunca, Sevgili Peygamberimiz, cennet ve cehennemi gerekli ve devamlı kılan asıl meselenin, iman ve şirk olduğuna dikkatimizi çekmiş olmaktadır. Bu da ümitli olmak, Allah'ın rahmetini ummak bakımından oldukca güven veren bir husustur. Zira şirke düşmemek, cennete kavuşmak için yetmektedir. İbadetler, hayır ve hizmetler, bunların hepsi, cennetteki derecelerle ilgilidir.

Hadîs-i şerîf, mânaya tesiri olmayan bazı değişik kelimelerle rivâyet edilmiştir. Ayrıca birinci cümlenin Abdullah İbni Mes'ûd'un sözü, yani *mevkuf* olduğunu gösteren rivâyeti de vardır (bk. Müslim, İmân 150). Ancak, bütünüyle Hz. Peygamber'e ait (merfû) olduğu, bir çok senedle gelen rivayetlerden anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'a şirk koşmadan ölen eninde sonunda cennete girer.
2. Allah'a herhangi bir varlığı ortak tutan ve tövbe etmeden öylece ölen kimse de cehennemi boylar ve orada temelli kalır.
3. Tevhid, cennetin anahtarı; şirk cehennemde temelli kalma sebebidir.

416- وعن أَنسٍ ، رضي اللَّهُ عنه ، أَنَّ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَمُعَاذٌ رِدِيفُهُ عَلى الرَّحْلِ قَالَ : «يا مُعاذُ » قال : لَبيَّيْكَ يا رسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ ، قالَ : « يا مُعَاذُ » قالَ : لَبَّيكَ يارَسُول اللَّهِ وَسَعْديْكَ . قالَ : « يَا مُعاذُ » قال : لَبَّيْكَ يا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْديكَ ثلاثاً ، قالَ : « ما مِن عَبدٍ يَشْهَدُ أَنْ لاَ إِله إِلاَّ اللَّهُ ، وَأَنَّ مُحمدا عَبْدُهُ ورَسُولُهُ صِدْقاً مِنْ قَلْبِهِ إِلاَّ حَرَّمَهُ اللَّهُ على النَّارِ » قالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلاَ أُخبِرُ بِها النَّاسَ فيستبشروا ؟ قال : «إِذاً يَتَّكلُوا » فَأَخْبرَ بها مُعَاذٌ عِنْد مَوْتِهِ تَأَثُّماً . متفقٌ عليه .

وقوله : « تَأَثماً » أَيْ : خَوْفاً مِنَ الإِثْمِ في كَتْمِ هذا العِلْمِ .

416. Enes *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, (bir sefer esnâsında) terkisine aldığı Muâz'a hitâben üç defa:

- "**Ey Muâz**!" diye seslenmiş, o da her defasında:

- Buyur, ey Allah'ın Resûlü! emrine âmâdeyim, diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- "**Kim Allah'dan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in, Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna içinden gelerek şehâdet ederse, Allah onu cehenneme haram kılar**" buyurmuştur. Muâz:

- Bu müjdeyi müslümanlara haber vereyim de sevinsinler mi, ey Allah'ın Resûlü? diye izin istemiş; Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- "**O zaman onlar buna güvenir** (hayırlı işler yapmakta) **tembel davranırlar**" buyurmuştur.

Muâz (İbni Cebel) böylesi bir bilgiyi gizleme günahından sıyrılmak için onu vefatına yakın bir zamanda haber vermiştir.

Buhârî, İlim 49; Müslim, Îmân 53

Açıklamalar

Sevgili Peygamberimiz, bu hadiste görüldüğü gibi, yolculuklarda bineğine bazı sahâbîleri bindirirdi. Muâz İbni Cebel hazretleri de Hz. Peygamber'in terkisinde bulunma bahtiyarlığına bir kaç kere erenlerdendir.

Hz. Peygamber'in "*Ey Muâz!*" diye üç kez seslenmesi, söyleyeceklerine Muâz'ın dikkatini iyice çekmek içindir. Muâz hazretleri de her defasında daha bir istek ve heyecanla "Buyur ey Allah'ın Resûlü, sizi dinliyorum" diyerek âdeta dikkat kesilmiştir.

Hadisimizin "ümitli olmak" konusuyla ilgisi, Hz. Peygamber'in Muâz'a verdiği müjdede yer almaktadır: "*Kim Allah'dan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna içinden gelerek şehâdet ederse, Allah onu cehenneme haram kılar.*"

Burada herhangi bir farzdan bahsetmeden, sadece gönülden şehâdet getirmekle yani samimi bir iman ile cehennemden kurtulma müjdesi verilmektedir. Bu, tam anlamıyla büyük bir kurtuluştur. Durumun çok büyük bir sevinç ve ümit vesilesi olduğu Hz. Muâz'ın, "*Gidip bunu müslümanlara haber vereyim de sevinsinler mi?*" diye heyecanla izin istemesinden de açıkca belli olmaktadır. Ancak Hz. Peygamber İslâmiyet'i iyi bilmeyenlerin sırf bu müjdeye güvenerek "kulluk görevlerinde" tembellik edebilecekleri gerçeğini hatırlatmak suretiyle buna mâni olmuştur. Bu kısıtlama, ilâhî lutuflara güvenerek, kulluğun gereklerini unutmanın isabetli bir davranış olmadığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda her bilginin herkese duyurulması gerekmediğini de hatırlatmaktadır.

Burada bu büyük müjdeyi bize veren Hz. Peygamber'in, geçmiş ve gelecek hataları bağışlanmış olduğu halde niçin çok ibadet ettiği kendisine sorulunca, *"Şükreden bir kul olmayayım mı?"* cevabını verdiğini de hatırlamamız yerinde olacaktır.

Öte yandan hadisimiz, Muâz İbni Cebel hazretlerinin, böylesi müjde dozu çok yüksek özel bilgileri doğru anlayabilecek ve "kulluk"ta kusur etmeyecek bir seviyede olduğunu da göstermektedir. Çünkü görüldüğü gibi, Hz. Peygamber herkese duyurulmasını istemediği bir büyük müjdeyi ona vermiştir.

Muâz İbni Cebel bu özel bilgiyi, vefatı anına kadar saklamış, kimseye söylememiştir. Ancak konmuş olan yasağın, herkesi kapsamadığı, onu yanlış anlamayacak olanlara duyurulmasında bir sakınca bulunmadığı düşüncesiyle ve önemli bir bilgiyi gizlemiş olarak âhirete gitmekten de çekindiği için en son anda bazı yakın dostlarına haber vermiştir. Hadisimizin ravisi Enes İbni Mâlik hazretleri de onlardan biridir.

"Günahtan sıyrılmak" düşüncesiyle bazı sahâbîlerin, bildikleri bazı gerçekleri ihtiyat içinde son anda nakletmiş olmaları, bu bilgilerin kitaplarda yer almasından sonraki müslümanları uyarmaya yetmiş ve böylece onların aldanmaları önlenmiştir.

Kimileri bu hadisi, farzların emredilmesinden önceki bir dönem için geçerli saymış, kimileri de "cehennemde temelli kalmamak" şeklinde anlamış ise de, hadiste herhangi bir kayıt bulunmadığını dikkate alarak onu en geniş mânasıyla anlamak daha doğru olacaktır. " Ümit" de burada yatmaktadır. Yani samimi bir iman, kurtuluşun gerçek sebebidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Tevhid inancı başlı başına bir kurtuluş müjdesi ve sebebidir.
2. İlim, anlayışı yerinde olanlara verilmelidir.
3. İki kişi bir hayvana binebilir.

417– وعنْ أبي هريرة أَوْ أبي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضيَ اللَّهُ عنهما : شَك الرَّاوِي ، وَلاَ يَضُرُّ الشَّكُّ في عَينِ الصَّحابي ، لأَنهم كُلُّهُمْ عُدُولٌ ، قال : لما كان يَوْمُ غَزْوَةِ تَبُوكَ، أَصابَ الناسَ مجَاعَةٌ ، فَقالُوا : يا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَذِنْتَ لَنا فَنَحَرْنَا نَواضِحَنا ، فَأَكلْنَا وَادَّهَنَّا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « افْعَلُوا » فَجَاءَ عُمَرُ رضي اللَّهُ عنهُ ، فقالَ : يا رَسولَ اللَّهِ إِنْ فَعَلْتَ قَلَّ الظَّهْرُ ، وَلَكِنْ ادْعُهُمْ بفَضْلِ أَزْوَادِهِمْ ، ثُمَّ ادْعُ اللَّهِ لَهُمْ عَلَيْهَا بِالبَرَكَةِ لَعَلَّ اللَّه أَنْ يَجْعَلَ في ذلكَ البَرَكَةَ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ

عَلَيْهِ وسَلَّم : « نَعَمْ» فَدَعَا بِنِطْعٍ فَبَسَطهُ ، ثُمَّ دَعَا بِفَضْلِ أَزَاوَدِهِمْ ، فَجعلَ الرَّجُلُ يجيءُ بِكَفِّ ذُرَةٍ ويجيءُ الآخَرُ بِكَفِّ تَمْرٍ ، ويجيءُ الآخَرُ بِكِسرَةٍ حتى اجْتَمَعَ عَلى النِّطْعِ مِنْ ذَلِكَ شَيءٌ يَسِيرٌ ، فَدَعَا رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِالبَرَكَةِ ، ثُمَّ قالَ « خُذُوا في أَوْعِيَتِكُمْ ، فَأَخَذُوا في أَوْعِيَتِهِمْ حتى ما تَركُوا في العَسْكَرِ وِعاء إلاَّ مَلأوهُ ، وأَكَلُوا حَتَّى شَبعُوا وَفَضَلَ فَضْلَةٌ ، فقالَ رَسُولُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ لاَ يَلْقَى اللَّه بهما عَبْدٌ غَيْرُ شاكٍّ ، فَيُحْجبَ عَنِ الجَنَّةِ» رواهُ مسلم .

417. Ebû Hüreyre veya Ebû Said el-Hudrî *radıyallahu anhümâ* - burada râvi, hadisin bu iki sahâbîden hangisinden rivâyet edildiğinde tereddüt etmiştir. Sahâbîlerin hepsi de âdil olduğu için sahâbînin kimliği hakkındaki tereddüt hadisin sıhhatine zarar vermez- şöyle dedi:

Tebük Gazvesi'nde şiddetli açlık çektikleri için sahâbîler:

- Ey Allah'ın Resûlü! İzin verseniz de develerimizi kesip yesek ve iç yağı elde etsek? dediler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Peki öyle yapın**!" buyurdu. Derken Ömer *radıyallahu anh* geldi ve şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Eğer sen develeri kesmelerine izin verirsen, orduda binek azalır. Fakat (isterseniz), onlara ellerinde bulunan azıklarını getirmelerini emrediniz ve sonra da ona bereket vermesi için Allah'a dua ediniz. Umulur ki Allah, bereket ihsan eder.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Peki öyle yapalım**!" buyurdu ve deriden bir yaygı getirtip serdirdi. Sonra da elde mevcut erzakın getirilmesini emretti.

Askerlerden kimi bir avuç darı, kimi bir avuç hurma ve kimi de ekmek parçacıkları getirdi. Yaygı üzerinde gerçekten pek az bir şey birikmişti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bereket vermesi için Allah'a dua etti ve sonra:

– "Kaplarınızı getirip bundan alınız! buyurdu. Askerler kaplarını doldurdular. Öylesine ki doldurulmadık bir tek kap bırakmadılar. Sonra da doyuncaya kadar yediler yine de bir hayli yiyecek arttı.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Allah'dan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın resûlü olduğuma şehâdet ederim. Allah'ın birliğine ve Muhammed'in peygamberliğine şeksiz süphesiz inanmış olarak Allah'a kavuşmayan kimse, cennet(e girmek)ten mutlaka alıkonur."**
Müslim, Îmân 45

Açıklamalar

Bizans hükümdarının kışkırttığı Arab kabilelerinin Medine'ye hücum edecekleri haberi üzerine, hicretin dokuzuncu yılında Hz. Peygamber tarafından gerçekleştirilen Tebük Seferi çok sıcak bir mevsime denk gelmişti. Üstelik o sene Medine'de kıtlık da vardı.

Bu şartlarda çıkılan yolculukta, azıkları tükenen müslüman askerler, su taşımakta kullandıkları develeri kesip etlerini yemek ve iç yağlarını da yağ olarak kullanmak istediler.

İçinde bulundukları şartlara bakarak Hz. Peygamber bu isteği kabul etti. Ancak Hz. Ömer'in gerekçeli itirazı üzerine, haklı uyarı ve tekliflere daima açık olan Sevgili Peygamberimiz, verdiği izni kaldırdı. Toplanan erzâk üzerine yaptığı bereket duası sonucunda orduda bulunan herkes kabını doldurdu. Oturup yedikleri halde yine de bir miktar yiyecek arttı. Bu, Hz. Peygamber'in mücizelerinden biriydi.

Bu son derece etkileyici ve mutluluk verici ortamda Hz. Peygamber, daima yaptığı gibi bir temel gerçeğe ve mü'minleri her türlü tehlike ve endişeden kurtarıcı bir noktaya dikkat çekti.

Önce kendisi Allah'ın birliğine ve kendisinin Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet getirdi. Sonra da böyle bir inanç ve şehâdete bütün gönlüyle inanarak, âhirete göçen kimselerin cennete girecekleri müjdesini verdi.

Hadisin konumuzla ilgisi işte bu son cümlede yatmaktadır. Tereddetsüz bir iman cennete girmek için kâfidir. Bundan daha büyük ümit kaynağı olur mu?

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Harb halinde şahsî mallar üzerinde tasarrufta bulunabilmek için komutandan izin almak gerekir.
2. Uygun görülmeyen karar ve uygulamalarla ilgili olarak yetkililere ikaz ve yeni tekliflerde bulunmak mümkündür.
3. Hz. Peygamber'in duâsı makbüldür.
4. Sünnet sünnetin hükmünü ortadan kaldırır. Nitekim Hz. Peygamber, develerin kesilmesi için önce verdiği izni sonradan durdurmuş ve farklı bir uygulama yapmıştır.
5. Şeksiz ve şüphesiz olarak kelime-i şehâdete inanan kimse cennete girer.
6. En sıkıntılı anlarda bile bir çıkış yolu bulunacağı ümidi içinde olmak gerekir.

418– وَعَنْ عِتْبَانَ بنِ مالكٍ ، رضي اللَّه عنه ، وهو مِمَّنْ شَهِدَ بَدْراً ، قال : كُنْتُ أُصَلِّي لِقَوْمي بَني سالِمٍ ، وَكَانَ يَحُولُ بَيْني وَبينهُم وادٍ إِذَا جاءَتِ الأَمطارُ ، فَيَشُقُّ عَليَّ اجْتيَازُهُ قِبَلَ مَسْجِدِهِمْ ، فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقلتُ له : إِنِّي أَنْكَرْتُ بَصَرِي ، وَإِنَّ الوَادِيَ الَّذِي بيْني وَبَيْنَ قَوْمي يسِيلُ إِذَا جَاءَت الأَمْطارُ ، فَيَشُقُّ عَليَّ اجْتِيازُهُ ، فَوَدِدْتُ أَنَّكَ تَأْتي ، فَتُصَليِّ في بَيْتي مَكاناً أَتَّخِذُهُ مُصَلًّى، فقال رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « سأَفْعَلُ » فَغَدا عليَّ رَسُولُ اللَّهِ ، وَأَبُو بَكْرٍ، رضي اللَّهُ عنه ، بَعْدَ ما اشْتَدَّ النَّهارُ ، وَاسْتَأْذَنَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَأَذِنْتُ لهُ ، فَلَمْ يَجْلِسْ حتى قالَ : « أَيْنَ تُحِبُّ أَنْ أُصَلِّيَ مِنْ بَيْتِكَ ؟ » فَأَشَرْتُ لهُ إِلى المكَانِ الَّذِي أُحبُّ أَنْ يُصَلِّيَ فيه ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَكَبَّرَ وَصفَفْنَا وراءَهُ ، فَصلَّى رَكَعَتيْن ، ثُمَّ سَلَّمَ وَسَلَّمْنَا حِينَ سَلَّمَ ، فَحَبَسْتُهُ على خَزيرة تُصْنَعُ لَهُ ، فَسَمَعَ أَهْلُ الدَّارِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في بَيْتي ، فَثَابَ رِجَالٌ منهمْ حتَّى كَثُرَ الرِّجَالُ فِي البَيْتِ ، فَقَالَ رَجُلٌ : مَا فَعلَ مَالِكٌ لا أَرَاهُ ، فَقَالَ رَجُلٌ : ذلك مُنَافِقٌ لاَ يُحِبُّ اللَّه ورَسُولَهُ ، فقالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « لاَ تَقُلْ ذَلِكَ أَلاَ تَراهُ قال

: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ يَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ تعالى ؟،» . فَقَالَ : اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ ، أَمَّا نَحْنُ فَوَاللَّهِ ما نَرَى وُدَّهُ ، وَلاَ حَديثَهُ إِلاَّ إِلى المُنَافِقِينَ ، فقالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ على النَّارِ مَنْ قَالَ : لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ يَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهِ اللَّهِ » متفقٌ عليه .

و « عِتْبَانِ » بكسر العين المهملة ، وإِسكان التاءِ المُثَنَّاةِ فَوْقُ وبَعْدهَا باءٌ مُوَحَّدَةٌ . و «الخَزِيرَةُ » بالخاءِ المعْجمةِ ، وَالزَّاي : هِي دقِيقٌ يُطْبَخُ بِشَحْمٍ وقوله : « ثاب رِجالٌ » بالثَّاءِ المثَلَّثَةِ ، أَيْ : جَاءوا وَاجْتَمعُوا .

418. Bedir Gazvesi’ne katılmış sahâbîlerden İtbân İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Kendi kabilem olan Sâlim oğullarına imamlık yapıyordum. Benim (evim)le onlar arasında bir vâdi bulunuyordu. Yağmur yağdığı zaman o vâdiyi geçip mescidlerine gitmek benim için çok güçleşiyordu. Bu sebeple Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e geldim ve şöyle dedim:

- Ey Allah’ın Resûlü! Gözlerim iyi seçmiyor. Onlarla benim aramdaki vâdinin deresi yağmur yağdığı zaman taşıyor, benim için onu geçmek çok güçleşiyor. Binaenaleyh evimi teşrif edip bir yerinde namaz kılsanız, Ben sizin namaz kıldığınız yeri namazgâh edinmek istiyorum.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- “(İnşallah) **bu isteğini yerine getiririm**” buyurdu.

Ertesi sabah, güneş yükseldiği bir vakitte, Ebû Bekr ile birlikte Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana geldi. İçeri girmek için izin istedi, verdim. İçeri girdi, daha oturmadan:

- “**Evinin neresinde namaz kılmamı istersin**?” buyurdu. Namaz kılmasını istediğim yeri gösterdim, Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* orada tekbir alıp namaza durdu. Biz de arkasında saf bağladık. İki rek’at namaz kıldırdı sonra selâm verdi, biz de selâm verdik. Namazı bitirince Resûlullah *sallallahu aleyhi ve selem*’i, kendisi için hazırlanmış olan **hazire**yi yemesi için alıkoyduk. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bizde olduğunu duyan mahalle halkının erkeklerinden bir grup geldi. Evde epeyce insan toplandı. İçlerinden biri:

- Mâlik (İbni Duhşum) ne yaptı? Onu göremiyorum, dedi. Bir başkası:

- O, Allah ve Resûlünü sevmeyen bir münâfıktır, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, derhal müdâhale ederek:

- “**Öyle deme! Görmüyor musun o, Allahın rızâsını dileyerek lâ ilâhe illallah diyor**” buyurdu.

Bunun üzerine adam:

- Allah ve Resûlü daha iyi bilir. Ancak biz, Allah’a yemin olsun ki, kendisini münâfıkları sever ve onlarla düşer-kalkar olarak görüyoruz, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- “**Allah Teâlâ, rızâsını umarak lâ ilâhe illallah diyen kimseyi cehenneme haram kılmıştır.**”

Buhârî, Salât 45, 46, Ezân 4, 5, 153, 154, Teheccüd 25, 33, 36, Meğâzî, 12, 13, Et’ime 15, Rikak 6, İstitâbetü’l-mürteddîn 9; Müslim, Îmân 54, 55, Mesâcid 263, 264, 265, Fezâilü’s-sahâbe 178. Ayrıca bk. Nesâî, İmâme 10, 46, Sehv 73; İbni Mâce, Mesâcid 8

İtbân İbni Mâlik

İtbân (veya Utbân) İbni Mâlik, Medineli müslümanlardan olup Hazrec kabilesinin Sâlim oğulları kolundandır. Yukarıda da işaret edildiği gibi Bedir Gazvesi’ne katılan mücâhidlerdendir. Hayatını Sâlim oğullarına imamlık yaparak geçirmiştir. İyi görmeyen gözlerinin daha sonraları tamamen kapandığı anlaşılmaktadır. O bu halinde de bulunduğu mahallin insanlarına imamlık yapmaya devam etmiştir.

Buhârî ve Müslim’de bundan başka rivâyeti bulunmamaktadır.

İbn Sa’d’ın bildirdiğine göre, hicretin ilk günlerinde ensar ile muhacirler arasında gerçekleştirilen kardeşlik antlaşmasında Hz. Peygamber, Hz. Ömer ile İtbân’ı kardeş yapmıştır.

Hz. Peygamber Tebük Gazvesi’ne çıktığı zaman, İtbân’ı Medine’de yerine vekil olarak bırakmıştır.

Kendisi, Muâviye zamanında oldukca ileri yaşlarda iken Medine’de vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Konumuzu, en son cümlesi dolayısıyla ilgilendiren hadîs-i şerîf, zengin muhtevasından ötürü Buhârî’de ondan fazla yerde geçmektedir. Hadisimizden elliden fazla hüküm çıkarılmıştır. Hadisin bütün rivayetlerini göz önünde bulundurarak olayı şöylece özetlemek mümkündür:

Sâlim oğullarına imamlık yapmakta olan İtbân, gözlerinin rahatsız olması ve evi ile mescid arasındaki derenin yağmur yağdığında taşması sebebiyle, Mescid-i Nebevî’ye gidemediğini söyleyerek Hz. Peygamber’den evinde namaz kıldırma izni istemiştir. Büyük bir ihtimalle, mescidi bırakıp evini mescid edinmesinin tepki ile karşılanmaması için Hz. Peygamber’den evinde namaz kılmasını, kendisinin de orada namaz kılmak ve kıldırmak istediğini bildirmiştir. İtbân’ın bu arzusu, sırf bir teberrük yani Hz. Peygamber’in namaz kıldığı yerde namaz kılmak isteği olarak değerlendirilmemelidir. Hz. Peygamber’den fiilen müsâade almış olmak gibi bir düşünceyi de akla getirmektedir.

Hz. Peygamber, bu isteği makul karşılamış ve hemen ertesi gün şöyle güneşin biraz yükseldiği bir vakitte yanında Hz. Ebu Bekir ve daha başka sahabîler de olduğu halde İtbân’ın ikâmetgâhına gitmiş, içeri girmek için izin istemiş, içeri girince de daha yerine oturmadan, *“Evinin neresinde namaz kılmamı istiyorsun?”* diye seçim hakkını İtbân’a bırakmıştır. Gösterilen yerde namaza durmuş, bunu fırsat bilen oradaki müslümanlar da saf bağlayıp Hz. Peygamber’e cemaat olmuşlardır.

Hz. Peygamber’in burada, ne için davet edildiyse önce onu yaptığını görüyoruz. Çünkü yemek için davet edildiği yerlerde önce yemek yediği başka rivayetlerde kaydedilmektedir.

Namaz sonrasında **hazîre** denilen un ve ince kıyılmış etten yapılan bulamaç aşı ikrâm edilmek için misafirler alıkonulmuştur. Bu arada Hz. Peygamber’in teşrifini duyan mahalle sakinleri de İtbân’ın evine gelmişler böylece evde epeyce kalabalık bir cemaat oluşmuştur.

Sohbet esnasında, Bedir Harbi gazilerinden ve daha sonra Hz. Peygamber'in, münâfıkların yaptığı **Mescid-i dırâr**'ı yakmağa göndereceği ekipte yer alacak olan Mâlik İbni Duhşum'un orada bulunmaması, bazı kişilerce hoş karşılanmamış ve hatta münâfıklarla arasının iyi olması, onun da münâfık olduğuna delil sayılmak istenmiştir. Hz. Peygamber bu düşünceye katılmamış, samimiyetle *lâ ilâhe illallah* diyen kimseler hakkında böyle konuşulmaması gerektiğini bildirmiştir. Sonuçta da en büyük müjdeyi vererek: *"Allah Teâlâ, rızâsını umarak "lâ ilâhe illallah" diyen kimseyi cehenneme haram kılmıştır"* diye buyurmuştur.

Geçmişte âlimlerimiz bu mutlak müjdeyi farklı gerekçelerle bazı kayıtlara bağlamışlar ve özetle şöyle açıklamışlardır:

"Cehenneme haram kılar demek orada temelli olarak bırakmaz" demektir.

"Kul Allah'dan af dilediği ve ibadetleri kabul buyurulduğu takdirde cehenneme girmez" demektir.

"Cehenneme girse bile kâfirlerin uğradığı azâba uğratılmaz"demektir. Buna göre günahkâr müslümanlar cehenneme girse bile, orada temelli kalmazlar, kâfirlere yönelik olarak bildirilmiş olan "**Onların derileri ateşte yanıp piştikçe, azâbı duysunlar diye onlara tazelenmiş başka deriler veririz"** [Nisâ sûresi (4), 56] âyetinin hükmüne tabi tutulmazlar. Ravilerinden biri zayıf olan bir hadîs-i şerîfte, "*Cehennem sıcağının ümmetime tesiri ancak hamam sıcağının tesiri gibidir"* (bk. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, X, 360) buyurulmakta ve bu mâna teyid edilmektedir. Ahmed Naîm merhumun ifadesiyle, "Bu hadise göre kâfir ile mü'min-i fâsık'ın yanmaları arasındaki fark, birinin hamam külhanı içine atılmış odun gibi yanması, diğerinin ise pek sıcak hamam halvetinde pek ziyâde bunalıp muazzep olması kabilindendir" (bk. *Tecrid Tercemesi,* II, 367).

Bu değerlendirmelere rağmen, Allah'ın rahmetini ummak (**recâ**) konusunda çok büyük bir güvence veren hadisimizi kendine has genelliği içinde anlamak ve onun getirdiği müjdeye lâyık olabilmek için iman ikrarında samimi olmaya bakmak lâzımdır. Müellif Nevevî'nin burada hiçbir kayda işaret etmemiş olması, hadisi genelliği içinde anlamaktan yana olduğunu göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Gözleri görmeyen kimsenin imamlık yapması câizdir.
2. Evlerde namaza ayrılacak yerler, sahibinin mülkiyetinden çıkmaz. Mahalle içinde mescid yapılan yerler ise, özel mülkiyetten çıkar.
3. Sâlih ve faziletli kimselerin namaz kıldıkları yerlerde, hayır ve bereket umarak namaz kılmak câizdir.
4. Gündüz cemaatle nâfile namaz kılınabilir.
5. Ev sahibinin izni ile misâfirin imamlık yapması câizdir.
6. Bir kişi, kendisinden daha faziletli bir başkasını herhangi bir işi için evine davet edebilir.
7. Yönetici veya âlim, gittiği yere arkadaşlarını da götürebilir.
8. Hakkında yersiz tenkid ve ithamlarda bulunulan kişiyi savunmak gerekir.
9. Samimiyetle kelime-i tevhidi söyleyen ve bu ikrar ile ölen kimse cehenneme girmez, (girse de orada temelli kalmaz).
10. Herhangi bir sebeple Allah'ın rahmetinden ümit kesmek doğru değildir.

419– وعن عمرَ بنِ الخطاب ، رضي اللَّهُ عنه ، قال : قَدِمَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِسَبْيٍ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ تَسْعَى ، إِذْ وَجَدتْ صبيًّا في السبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْزَقَتْهُ بِبَطْنِها ، فَأَرْضَعَتْهُ ، فقال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَتُرَوْنَ هَذِهِ المْرْأَةَ طارِحَةً وَلَدَهَا في النَّارِ ؟ قُلْنَا : لاَ وَاللَّهِ . فَقَالَ : «للَّهُ أَرْحمُ بِعِبادِهِ مِنْ هَذِهِ بِولَدِهَا » متفقٌ عليه.

419. Ömer İbnü'l-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle dedi:

"(Bir keresinde) Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e (ayrı düştüğü) çocuğuna duyduğu özlemden dolayı rastladığı her çocuğu kucaklayan, göğsüne bastırıp emziren bir kadının da aralarında bulunduğu bir esir grubunu getirdiler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* çevresindekilere (o kadını işaretle):

- "**Bu kadının çocuğunu ateşe atacağına ihtimal verir misiniz**?"diye sordu.

- Aslâ, atmaz! dedik.

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- "**İşte Allah Teâlâ kullarına, bu kadının yavrusuna olan şefkatinden daha merhametlidir**" buyurdu.

Buhârî, Edeb 18; Müslim,Tevbe 22. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 1; İbni Mâce, Zühd 35

Açıklamalar

"Anne şefkati" üzerine söylenmiş sözler, yazılmış destanlar ve yaşanmış ve yaşanmakta olan olaylar hemen herkesin bildiği gerçeklerdir. Hadisimizde de muhtemelen Hevâzin Kabilesi esirleri içinde bulunan emzikli bir annenin, ayrı düştüğü yavrusunu arayışı, rastladığı her çocuğu kucağına alıp emzirişi, rivayetlere göre en sonunda kendi çocuğunu buluşu ve onu bir daha bırakmamacasına ona sarılışı olayını Hz. Peygamber ve bir grup sahâbenin gördükleri anlatılmaktadır. Her olayı ümmetinin eğitimi ve bazı gerçeklerin öğretimi için fırsat bilen sevgili Peygamberimiz, bu olayı Allah'ın, kullarına olan merhametine misâl göstermiştir.

Bir anne kolay kolay yavrusundan nasıl vazgeçmez, onu her çeşit yaramazlığına rağmen şefkat ve hoşgörü ile karşılar ise, Allah Teâlâ da kullarına, bir anneden çok daha ileri derecede şefkat ve merhametle muamele eder. Bu gerçek ise, biz kullar için en büyük umut kaynağıdır. Annesinin himâyesinde olduğunu bilen çocuğun duyduğu huzurdan daha büyük bir huzuru, merhameti herkesi kuşatmış olan Allah'ın kullarının duyması pek tabiidir.

Unutulmamalıdır ki Allah Teâlâ kuluna, onun kendisini düşündüğü gibi davranır. Bu sebeple O'nun rahmetiyle tecelli edeceğini düşünmek, daima böyle bir ümit içinde olmak, "**Ben kulumun beni düşündüğü gibiyim**" kudsî hadisini hiç unutmamak, bizlerin en büyük görevi ve güvencesi olmalıdır.

Burada şuna da işaret edelim ki, Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretlerinin rivayet ettiği bir hadîs-i şerîfe göre, esir de olsa anne ile yavrusunun arasını ayırmamak lâzımdır (bk. Tirmizî, Büyû' 52; Siyer 17; Dârimi, Siyer 38; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* V, 413).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman Allah’tan ümit kesmemeli, O’nun kendisine hep iyi davranacağını düşünmelidir.

2. Allah Teâlâ kullarına karşı herkesten daha merhametlidir.

3. Yaşanan ve bilinen gerçekleri, dinî hakikatları anlatmak için malzeme olarak kullanmak, uygun bir eğitim ve iknâ usûlüdür.

420– وعن أبي هريرة ، رضي اللَّهُ عنه ، قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لما خَلَقَ اللَّهُ الخَلْقَ ، كَتَبَ في كِتَابٍ ، فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ العَرْشِ : إنَّ رَحْمتي تَغْلِبُ غَضَبِي » .

وفي روايةٍ : « غَلَبَتْ غَضَبِي » وفي روايةٍ « سَبَقَتْ غَضَبِي » متفقٌ عليه .

420. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah varlıkları yarattığı zaman, kendi katında arşın üstünde bulunan kitabına**,** **“Rahmetim gerçekten gadabıma gâlibtir”** diye yazmıştır.”

Bir rivâyette (Buhârî, Bed’ü’l-halk 1) “**Rahmetim gadabıma üstün geldi**”; bir başka rivayette de (Buhârî, Tevhid 22, 28, 55; Müslim, Tevbe 15) “**Rahmetim gadabımı aştı**“ ifadeleri yer almıştır.

Buhârî, Tevhîd 15, 22, 28, 55, Bed’ü’l-halk 1; Müslim, Tevbe l4-l6. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 35

Açıklamalar

İnancımıza göre Allah Teâlâ için herhangi bir zaman ve mekân belirlemek mümkün değildir. Hadisimizdeki “*varlıkları yarattığı zaman*” ve “*kendi katında arşın üstünde bulunan kitabına”* ifadeleri, Allah Teâlâ’nın hükümlerinin ezelî olduğunu, hadiste yer alan hükmünün de yaratıklarından gizli ve onların anlayış seviyelerinin üstünde bulunduğunu ifade eder. Yoksa bir zaman ve mekân tayin etmek anlamına asla gelmez.

Rahmet, sevâbın kula ulaştırılmasını anlatır. **Gadab,** kulun haketmesi sonucu, Allah Teâlâ tarafından cezalandırılması demektir.

Allah’ın rızâsı da gadabı da **irâde** sıfatıyla ilgilidir. İtaatkâr kuluna sevap vermek dilerse, buna rızâ, âsi kuluna azâb vermek dilerse, buna da gadab denilir. Rahmetin öncelik ve üstünlüğünden maksat, onun çokluğu ve yaygınlığıdır. Bu demektir ki, Allah Teâlâ’nın kulları hakkında hayır, nimet ve sevap verme irâdesi; şer, intikam ve azâbetme irâdesinden daha çok ve yaygındır. Bu mânayı bazı ilim adamları “Rahmet, Allah Teâlâ’nın zâtının gereğidir, gadab ise, kulun kusuruna bağlıdır” diye açıklamışlardır. Nitekim Allah Teâlâ, rahmet etmeyi kendi zâtına farz kılmış [bk. En‘âm sûresi (6), 12], bir âyette de “**Rabbiniz rahmet etmeyi ilke edindi**” [En’âm sûresi (6), 54] buyurulmuştur.

Nasıl açıklanırsa açıklansın, hadisimizin ortaya koyduğu gerçek, “**Rahmetim her şeyi kuşatmıştır**” [A’râf sûresi (7), 156] âyetinde ifade buyurulduğu gibi, yüce Rabbimizin rahmetinin, gadabını aşmış olduğudur. Bu da bizim gibi günahkâr kullar için son derece büyük bir ümit kaynağıdır. O’nun engin rahmetini ummak için bundan daha büyük bir müjde mi olur?

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah’ın rahmeti gadabını aşkındır.

2. “**Her şeyi kuşatmış olan**” rahmet-i ilâhîden yararlanabilmek için ondan asla ümit kesmemek gerekir. Nitekim Yüce Rabbimiz, **“Allah’ın rahmetinden asla ümit kesmeyiniz**” [Zümer sûresi (39), 53] buyurmaktadır.

3. Kul, Allah’ı nasıl düşünürse, Allah ona öyle tecelli eder. Allah’ın bize rahmetiyle tecelli edeceğini düşünmek, ayrıca bir kurtuluş umududur.

421– وعنه قال : سمِعْتُ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مائَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وتِسْعِينَ ، وَأَنْزَلَ فِي الأَرْضِ جُزْءَاً واحِداً ، فَمِنْ ذَلِكَ الجُزْءِ يَتَراحمُ الخَلائِقُ حَتَّى تَرْفَعَ الدَّابَّةُ حَافِرَهَا عَنْ ولَدِهَا خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ » .

وفي روايةٍ : « إِنَّ للَّهِ تَعَالى مائَةَ رَحْمَةٍ أَنْزَلَ مِنْهَا رَحْمَةً وَاحِدَةً بَيْنَ الجِنِّ والإِنْسِ وَالبَهَائِمِ وَالهَوَامِّ ، فَبِهَا يَتَعاطَفُونَ ، وبِها يَتَراحَمُونَ ، وَبِها تَعْطِفُ الوَحْشُ عَلى وَلَدِهَا ، وَأَخَّرَ اللَّهُ تَعالى تِسْعاً وتِسْعِينَ رَحْمَةً يَرْحَمُ بِها عِبَادَهُ يَوْمَ القِيَامَةِ » متفقٌ عليه .

ورواهُ مسلم أَيضاً من روايةِ سَلْمَانَ الفَارِسيِّ ، رضي اللَّهُ عنه ، قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ للَّهِ تَعَالَى مِائَةَ رَحْمَةٍ فَمِنْها رَحْمَةٌ يَتَراحَمُ بها الخَلْقُ بَيْنَهُمْ، وَتِسع وَتِسْعُونَ لِيَوْمِ القِيامَةِ »
.

وفي رواية « إِنَّ اللَّه تعالى خَلَقَ يَومَ خَلَقَ السَّمَواتِ والأَرْضَ مِائَةَ رَحْمَةٍ كُلُّ رَحْمَةٍ طِباَقُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلى الأَرْضِ ، فَجَعَلَ مِنها فِي الأَرْضِ رَحْمَةً فَبِها تَعْطِفُ الوَالِدَةُ عَلَى وَلَدِهَا وَالْوحْشُ والطَّيْرُ بَعْضُها عَلَى بَعْضٍ فَإِذا كانَ يَوْمُ القِيامَةِ ، أَكْمَلَها بِهذِهِ الرَّحْمَةِ » .

421. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre “Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’*i şöyle buyururken dinle-dim” demiştir:

“Allah, rahmetini yüz parçaya ayırmıştır. Doksan dokuz parçasını kendi katında alıkoymuş, birini yeryüzüne indirmiştir. İşte varlıklar bu bir parça rahmet sebebiyle biribirlerine acırlar. Hatta hayvanlar, yavrusunun üzerine basacağı endişesiyle ayağını çekip kaldırır.”

Bir başka rivâyette (Müslim, Tevbe 19) şöyle buyurulmuştur:

“Allah Teâlâ’nın yüz rahmeti vardır. Bunlardan birini insanlar, cinler, hayvanlar ve böcekler arasına indirmiştir. Onlar bu sebeple birbirlerini sever ve birbirlerine acırlar. Yabani hayvan yavrusuna bu sebeple şefkat gösterir. Allah, o doksan dokuz rahmeti kıyamet günü kullarına merhamet etmek için yanında alıkoymuştur.”

Buhârî, Edeb 19; Müslim, Tevbe 17, 19. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 99; İbni Mâce, Zühd 35

Müslim'in Selmân-ı Fârisî'den naklettiği bir başka hadiste (Tevbe, 20), Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“**Hiç şüphesiz Allah Teâlâ'nın yüz rahmeti vardır. Bu rahmetten bir tanesi sebebiyle varlıklar birbirlerine merhamet ederler. Doksan dokuzu ise, kıyamet gününe alıkonmuştur**.”

Yine Müslim'deki bir başka rivâyette (Tevbe, 21) Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Allah, gökleri ve yeri yarattığı gün, yüz rahmet halketmiştir. Her bir rahmet göklerle yer arasını dolduracak enginliğe sahiptir. Bunlardan sadece bir rahmeti yeryüzüne indirmiştir. İşte anne yavrusuna bu sâyede şefkat gösterir. Yabani hayvanlar ve kuşlar bunun sonucu olarak birbirlerine merhamet ederler. Allah Teâlâ kıyamette bu biri doksan dokuza katarak rahmetini yüze tamamlayacaktır.”

Açıklamalar

Hemen hepsi aynı mânada ve aynı gerçeği gözlerimiz önüne seren bu rivayetler, yeryüzünde varlıklar arasında gördüğümüz şefkat ve merhamet dolu davranışların, Allah Teâlâ'nın nihayetsiz rahmetinin çok küçük bir bölümünün eseri olduğunu ortaya koymaktadır. O'nun hudutsuz rahmetinin böyle yüz parçaya bölünmüş olduğunun bildirilmesi, bize konuya ait bir fikir verebilmek içindir.

Yüzde biri, yeryüzündeki bütün şefkat, sevgi ve merhamet olay ve davranışlarının kaynağı ise, yüzde yüzünün tecellisinin nasıl bir ortam meydana getireceğini şöyle bir düşünmemiz ve tabiî umutlanıp sevinmemiz gerekir. Aynı zamanda bu ifadeler, yüce rabbimizin rahmetine sınır çizilemeyeceğini anlatır.

O dehşetli kıyamet gününde, ilâhî rahmetin bütünüyle tecelli edeceği müjdesi, bizler için en büyük güvencedir. Öylesine ki, hadisimizin Buhârî'deki bir başka rivâyetinde (Rikak 19), **“Eğer kâfir, Allah'ın katındaki rahmeti kavrayabilse, asla cennetten ümidini kesmez”** buyurulmaktadır. Böylece konuya ait ümidin sınırları, daha doğru bir ifade ile, sınırsızlığı gözlerimiz önüne serilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın rahmeti sınırsızdır.
2. Bizlere o sınırsız rahmetten çok küçük bir parçası verilmiştir. Dünya hayatında görülen şefkat ve merhametin kaynağı işte bu yüzde birlik rahmettir.
3. Allah Teâlâ kıyamette kullarına sınırsız rahmetiyle muâmele edecektir.
4. Merhameti böylesine bol mevlâmızın rahmet ve bağışını kazanabilmek için hep ümid içinde yaşamak gerekmektedir.

422– وعنه عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . فِيمَا يَحكِى عَن ربِّهِ ، تَبَارَكَ وَتَعَالى ، قال : « أَذنَب عبْدٌ ذَنباً ، فقالَ : اللَّهُمَّ اغفِرْ لي ذَنبي ، فقال اللَّهُ تَبَارَكَ وَتعالى : أَذنَبَ عبدِي ذنباً ، فَعلِم أَنَّ لَهُ ربًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ ، وَيأْخُذُ بِالذَّنبِ ، ثُمَّ عَادَ فَأَذنَبَ، فقال : أَيْ ربِّ اغفِرْ لي ذنبي ، فقال تبارك وتعالى : أَذنبَ عبدِي ذَنباً ، فَعَلَمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغفِرُ الذَّنب ، وَيَأخُذُ بِالذنْبِ ، ثُمَّ عَادَ فَأَذنَبَ ، فقال : أَي رَبِّ

اغفِرْ لِي ذَنبِي ، فقال تَبَارَكَ وَتَعَالَى : أَذنَبَ عَبدِي ذَنباً ، فعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنبَ ، وَيأْخُذُ بِالذَّنبِ ، قدْ غَفَرْتُ لِعبدِي .. فَلْيَفعَلْ ما شَاءَ » متفقٌ عليه.

وقوله تعالى : « فَلْيَفْعلْ ما شَاءَ » أَي : مَا دَامَ يَفْعَلُ هَكَذا ، يُذْنِبُ وَيتُوبُ أَغْفِرُ لَهُ ، فإِنَّ التَّوبَةَ تَهدِمُ ما قَبْلَهَا .

422. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Allah Tebâreke ve Teâlâ'dan naklederek şöyle buyurmuştur:

Bir kul bir günah işledi de "Allahım, günâhımı bağışla" dedi mi, Allah Tebâreke ve Teâlâ:

- "Kulum bir günah işledi ve (fakat) **günahı bağışlayacak veya bu yüzden kendisini sorgulayacak bir Rabbi olduğunu bildi"** der.

Sonra kul tekrar günâh işledi de " Rabbim, günâhımı bağışla" dedi mi, Allah Tebâreke ve Teâlâ:

- "Kulum bir günah işledi ve (fakat) **günahı bağışlayacak veya bu yüzden kendisini sorgulayacak bir Rabbi olduğunu bildi"** der.

Sonra kul tekrar günah işledi de "Rabbim, günahımı bağışla" dedi mi Allah Tebâreke ve Teâlâ:

- "Kulum bir günah işledi ve fakat günahı bağışlayacak veya bu yüzden kendisini sorgulayacak bir Rabbi olduğunu bildi. Ben kulumu affettim, artık dilediğini yapsın" buyurur.

Buhârî, Tevhîd 35; Müslim, Tevbe 29

Açıklamalar

Kul kusursuz olmaz. Beşer şaşar. Bilerek ya da bilmeyerek bir günah işledi mi kul, Cenâb–ı Hakk'a döner de "Beni bağışla, günahımı affet" diye yalvarırsa, Allah Teâlâ kulunun tövbesini, "Kulum beni hatırladı ve benim tövbesini kabul edeceğimi de günahının cezâsını vereceğimi de bildi, itiraf etti" diyerek kulunu affeder. Peygamber Efendimiz'in bu beyânlarından anlaşıldığına göre, günahın tekrar tekrar işlenmesi samimiyetle yapılacak tövbenin kabulüne mani değildir. O, bu gerçeği, hadisimizde üç kez tekrarlayarak ifade buyurmuştur. Zaten yüce kitabımızda, günah işledikten veya nefislerine haksızlık ettikten sonra, Allah'ı hatırlayıp, günahlarının bağışlanmasını dilemek, Allah saygısıyla dopdolu müttakî kulların vasıflarından [bk. Âl-i İmrân sûresi (3), 135] biri olarak bildirilmiştir.

Hadisimiz, Allah Teâlâ'nın rahmet ve bağışının enginliğini göstermektedir. O aynı zamanda günah işlemeyi değil, herhangi bir sebeple işlenmiş olan günahın affedilmesi için tövbe ve istiğfarda bulunmayı teşvik etmekte, bu konuda günahkârlara ne yapmaları gerektiğini öğretmektedir. Nitekim bir başka hadiste de "*Herkes hata eder. Hata edenlerin en iyileri, tövbe edenlerdir"* (Tirmizî, Kıyâmet 49) buyurulmaktadır.

Önemli olan tövbe etmesini bilmektir. Bunun için hadisimizin son kısmında, günah işlediği zaman tövbe etmesini bilen kimsenin dilediğini yapmasında büyük bir sakıncanın olmadığı bildirilmiş bulunmaktadır. Bunun anlamı, günah işlenmesini teşvik olmayıp tövbe

etmesini bilenin Allah Teâlâ tarafından affedileceğini müjdelemektir. Bu da bizler için büyük bir müjdedir.

Hadisimiz, günahlardan arınma ve Rabbimizin af ve rahmetine kavuşma konusunda büyük bir ümit kaynağıdır. Bu mânasıyla "**recâ**" konusunda zikredilmesi son derece isâbetli olmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, kulun işlediği hatadan dönüp tövbe etmesinden hoşnut olur.
2. Günahları Allah'dan başka kimse bağışlayamaz.
3. Günahın tekrar tekrar işlenmesi, samîmi ve gerçek tövbenin kabulüne engel değildir.

423- وعنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « وَالَّذِي نَفْسي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُذنِبُوا ، لَذَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ ، وَجَاءَ بِقوم يُذْنِبُونَ ، فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّه تعالى ، فيَغْفِرُ لَهُمْ رواه مسلم .

423. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Canım, kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, siz hiç günah işlememiş olsaydınız, Allah sizi yok eder, yerinize günah işleyip Allah'dan bağışlanma dileyecek bir millet getirir de onları bağışlardı**." Müslim, Tevbe 11

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

424- وعن أبي أَيُّوبَ خَالِدِ بنِ زيد، رضي اللَّه عنه قال: سمعتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول: « لَوْلا أَنَّكُمْ تُذنبُونَ ، لخَلَقَ اللَّهُ خلقاً يُذنِبونَ ، فَيَسْتَغْفِرُونَ ، فَيَغْفِرُ لَهُمْ » رواه مسلم .

424. Ebû Eyyûb Hâlid İbni Zeyd *radıyallahu anh*, "Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim" demiştir:

"**Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah, günah işleyen ve günahlarından tövbe ve istiğfar eden bir topluluk yaratır da onları bağışlardı**."
Müslim, Tevbe 10

Açıklamalar

Hemen hemen aynı mânada olan bu iki hadis, insanlık gereği günah işlemiş olanların, tövbe etmek gibi büyük bir şansa ve arınma imkânına sahip olduklarını, bu sebeple de müminlerin hayatında korkudan çok ümdin yer alması gerektiğini bildirmektedir. Çünkü Allah Teâlâ, iyilik yapanlara iyi davrananlara ecir ve sevap vermekten hoşnut olduğu gibi günahkârları bağışlamaktan da aynı şekilde hoşnut olur. Allah'ın gaffâr, halîm, tevvâb ve afüv gibi güzel isimleri bunu gösterir. İşte bu sebeple yüce Rabbimiz affetmek için tövbe eden günahkâr arar.

Yeryüzü günahkârların vatanıdır. Kulun, annesinden günahsız doğduğu gibi günahsız yaşayıp öylece âhirete göçmesi hüner değildir. Kendisinden böyle bir şey de istenmemektedir. Kuldan beklenen, günahlarının farkında olması ve onlardan samimiyetle tövbe etmesi ve

böylece hatalarını bağışlatmış olarak dünyayı terketmesidir. Bu gerçeği “**Allah tövbe edenleri ve temizlenenleri sever**” [Bakara sûresi (2), 222] âyet-i kerîmesi ortaya koymaktadır.

Unutulmamalıdır ki yüce Rabbimiz, yaratıklar arasında yanlışını düzeltme yeteneğini sadece insanoğluna vermiştir. O halde bu kabiliyetimizi kullanmakta tembel ve cimri davranmamalıyız.

Aslında tövbe etmek ile dua etmek arasında Allah Teâlâ’ya başvurma açısından hiçbir fark yoktur. Dua ederken daha çok yaptıklarımızın kabulünü, tövbe ederken de kusurlarımızın bağışlanmasını isteriz. Her iki halde de yaptığımız, Yüce Rabbimiz’e başvurmaktan ibarettir. Duaları kabul eden Allah, aynı şekilde tövbeleri de kabul edicidir. O halde asıl önemli olan husus, büyük bir ümit içinde, her iyi veya kötü işimiz için Rabbimiz’e müracaat etmektir.

Peygamber Efendimiz, tövbe etmeyi ısrarla teşvik etmiştir. Allah’ın sonsuz rahmetini, affediciliğini, kulun hatasını anlayıp kendisine yönelmesinden ve af dilemesinden son derece memnun olduğunu, tövbe kapısının can çekişme ânına kadar herkes için açık olduğunu, bizzat kendisinin günde 70’den fazla tövbe ve istiğfar ettiğini haber vermiştir. Bu iki hadîs-i şerîf, Peygamber Efendimiz’in tövbeyi teşvik eden iki kutlu tavsiyesidir. Tövbe konusu ayrıca 14 - 25 numaralı hadislerde işlenmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ne kadar günahkâr olurlarsa olsunlar mü’minlere Allah’ın rahmetinden ümitli olmak yaraşır.
2. Allah, kulunun işlediği hatayı anlayıp af dilemesinden, son derece memnun olur.
3. Allah, tövbeleri kabul edici, kullarını bağışlayıcıdır.
4. Günahkârların korkuya yenik düşmemeleri, aksine günahlarını affettirmek için çalışmaları ve o ümit içinde bulunmaları gerekir.
5. Af ve rahmetten söz etmek, günah işlemeye teşvik etmek demek değildir.

425– وعن أبي هريرة ، رضي اللَّه عنه ، قال : كُنَّا قُعوداً مَع رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، مَعَنا أَبُو بكْر وَعُمَرُ ، رضي اللَّه عنهما في نَفرٍ ، فَقَامَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنْ بَيْن أَظْهُرِنَا ، فَأَبْطَأَ عَلَيْنَا، فَخَشَينا أَنْ يُقْتَطَعَ دُونَنَا ، فَفزَعْنا ، فَقُمْنَا ، فَكُنْتُ أَوَّلَ مَنْ فزعَ ، فَخَرجتُ أَبْتَغِي رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، حَتَّى أَتَيتُ حَائِطاً لِلأَنْصَارِ وَذَكَرَ الحديث بطُوله إِلى قوله : فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اذْهَبْ فَمَنْ لَقِيتَ وَرَاءَ هَذَا الحَائِطِ يَشْهَدُ أَنْ لا إِلَه إلاَّ اللَّه ، مُسْتَيقِناً بِهَا قَلبُهُ فَبَشِّرْهُ بِالجَنَّةِ » رواه مسلم .

425. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Aramızda Ebû Bekir, Ömer ve bir kaç kişi daha bulunduğu halde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte oturuyorduk. Bir ara Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kalkıp aramızdan ayrıldı. Dönmesi gecikince bir şey mi oldu diye endişelendik. Bu endişeyi ilk duyan bendim. Kalktım ve onu aramaya başladım. Neticede, Medineliler’e ait bir bahçeye

geldim. - Ebû Hüreyre olayı baştan sona anlattı-. En sonunda Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in kendisine şöyle buyurduğunu haber verdi:

"**Git, bu bostanın dışında, Allah'dan başka ilâh olmadığına gönülden inanıp şehâdet getiren kime rastlarsan, ona cennetlik olduğu müjdesini ver**!"
Müslim, Îmân 52

Açıklamalar

Hadisin **recâ** konusuyla ilgisi son cümlesidir. Daha doğrusu burada yer alan büyük müjdedir. "Allah'dan başka ilâh olmadığına gönülden inanıp şehâdet eden kimsenin cennetlik olduğu müjdesi."

Hadisteki müjde, ilk bakışta "*bu bostanın dışında rastladığın kimse*" kayıtları dolayısıyla o gün yaşayanlara, hatta Ebû Hüreyre'nin rastlayacağı kimselere yönelikmiş gibi gözükmektedir. Oysa, kimin gönülden inandığını Hz. Ebû Hüreyre'nin bilmesine imkân olmadığına göre, zaman ve mekân kaydı aranmaksızın o vasfı taşıyan herkese yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Gönlünden samimiyetle Allah'ın birliğine inanıp bunu dili ile de ortaya koyan herkes bu müjdeye muhataptır. Pek tabiîdir ki, dili ile söylediği halde kalbinde samimi bir inanç bulunmayanlar -ki böylelerine münâfık denir- bu müjdenin kapsamı dışında kalırlar.

Hadisimiz burada sadece konuyu ilgilendiren kısmıyla nakledilmiştir. Bu tür uygulamalara hadis usulünde **takti'** adı verilir. Bu ibretli hadisin tamamı 711 numarada gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kalb ile tasdik ve dil ile ikrardan oluşan samimi bir iman, cehennemden kurtulup cennete girmek için yeterlidir.

2. Ashâb-ı kirâm Hz. Peygamber'i görüp gözetmekte onunla ilgilenmekte son derece dikkatli idiler.

3. Samimi bir dostun bağına-bahçesine izinsiz girmek câizdir.

426- وعن عبد اللَّه بن عَمْرو بن العاص ، رضي اللَّه عنهما ، أَن النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم تَلا قَوْل اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ في إبراهِيمَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : {رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ فَمَن تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي} [إبراهيم : 36] ، وَقَوْلَ عيسى صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : {إِنْ تُعَذِّبْهُم فَإِنَّهُم عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُم فَإِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الحَكِيمُ} [المائدة : 118] ، فَرَفَعَ يَدَيْه وقال « اللَّهُمَّ أُمَّتِي أُمَّتِي» وَبَكَى ، فقال اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : « يا جبريلُ اذْهَبْ إلى مُحَمَّدٍ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ، فسلْهُ مَا يُبكيهِ ؟ » فَأَتَاهُ جبريلُ فَأَخبَرَهُ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِمَا قال:وَهُو أَعْلَمُ ، فقال اللَّهُ تعالى: { يا جِبريلُ اذهَبْ إلى مُحَمَّدٍ فَقُلْ : إِنَّا سَنُرضِيكَ في أُمَّتِكَ وَلا نَسُوؤُكَ } رواه مسلم .

426. Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Allah Teâlâ'nın, İbrahim *alehisselâm* hakkındaki:

“*Rabbim, putlar insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldular. Şimdi kim bana uyarsa o bendendir*” [İbrâhim sûresi (14),36] âyetini ve Îsâ *aleyhisselâm*’ın:

“*Eğer kendilerine azâb edersen, şüphesiz onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin*” meâlindeki sözünü [Mâide sûresi (5), 118] okudu, ellerini kaldırdı ve:

“**Allahım, ümmetimi koru, ümmetime acı**!” diye dua etti ve ağladı.

Bunun üzerine Allah Teâlâ:

“Ey Cebrâil! - Rabbin herşeyi daha iyi bilir ya - git, Muhammed’e niçin ağladığını sor, buyurdu. Cebrâil geldi, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ümmeti için duyduğu endişeden dolayı ağladığını söyledi. Zaten Allah her şeyi en iyi bilendir. (Cebrâil’in dönüp durumu haber vermesi üzerine) Allah Teâlâ:

“Ey Cebrâil! Muhammed’e git ve ona şu sözümüzü ilet” buyurdu:

“Ümmetin konusunda seni razı edeceğiz ve seni asla üzmeyeceğiz.”

Müslim, Îmân 346

Açıklamalar

Bu hadîs–i şerîf, müminlerin gönlünü ümitle doldurmaktadır. Zira Allah Teâlâ, ümmetini dileyen ve onlar için gözyaşı döken sevgili Peygamberimiz’e, *“Seni ümmetin konusunda râzı edeceğiz ve seni aslâ üzmeyeceğiz”* garantisini vermektedir. Nitekim Yüce Rabbimiz, Kur’ân-ı Kerîm’de de ***“İleride Rabbin sana öyle ihsanda bulunacak ki, sen de razı olacaksın”*** [Duhâ sûresi (93), 5] buyurmaktadır. Hz. Peygamber’in de ümmetinden hiçbir kimsenin cehennemde kalmasına râzı olmayacağı bilindiğine göre, ümmet-i Muhammed için bu âyet ve hadis gerçekten en büyük güven ve ümit kaynağıdır.

Şu noktayı dikkatten kaçırmamak gerekir: Sevgili Peygamberimiz, ümmetini koruması ve onlara acıması için Allah’a dua etmiş Allah Teâlâ da, Efendimiz’in bu dileğini, onun üzülmesine asla meydan vermeyecek şekilde kabul buyurduğunu peşinen açıklamıştır. Şurası kesindir ki, Allah Teâlâ asla va’dinden dönmez. Hz. Peygamber’in dileği, Allah Teâlâ’nın kabulü bir noktada bu derece açık ve kesin bir şekilde birleştikten sonra biz müslümanlara elbette ümitlenmek düşer, elbette bize ümitsizlik yaraşmaz.

Sevgili Peygamberimiz burada önce Hz. İbrahim *aleyhisselâm*’ın, dünyada mutlu sonucu görülmüş olan duasını, peşinden Îsâ *aleyhisselâm*’ın âhirette cereyan edecek niyâzını haber veren âyetleri okumuş, sonra da ümmetinin âhiretteki durumu hakkında henüz dünyada iken bir müjde olmak üzere “*Allahım, ümmetim ümmetim..”* duasında bulunmuştur. Efendimiz, bu davranışıyla önceki iki peygamberin ulaştığı iki ayrı sonucu ümmeti için bir anda birleştirerek temin etmek istemiş ve bunda da muvaffak olmuştur. Hadisimiz işte bu muvaffakiyet ve büyük müjdenin belgesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber biz ümmetine karşı son derece şefkatli ve merhametlidir.

2. Allah Teâlâ’nın “**Ümmetin hakkında seni razı edeceğiz, seni asla üzmeyeceğiz”** diye Hz. Peygamber’e verdiği garanti sebebiyle bu hadis bizim için en büyük ümit kaynağıdır.

3. Dua ederken elleri kaldırmak sünnettir.

4. Duada aynı şey tekrar tekrar istenebilir. Bu ısrar, asla Allah'ın takdirine rızâsızlık anlamına gelmez.

5. Bu hadise ve bu bahiste geçen diğer hadîs-i şerîflere güvenerek kulluk görevlerinde gevşeklik yapmamak gerekir. Bu hadisler bizim ibadet şevkimizi arttırmalı, büyük bir ümit içinde daha iyi müslüman olmaya bakmamızı sağlamalıdır. Zira **recâ**, tembellik değil, gayret ilkesidir.

427– وعن مُعَاذِ بنِ جَبَلٍ ، رضي اللَّه عنه ، قال كُنتُ رِدْفَ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم على حِمارٍ فقال : « يَا مُعَاذُ هَل تَدري مَا حَقُّ اللَّه على عِبَادِهِ ، ومَا حَقُّ الْعِبادِ عَلى اللَّه ؟ قلت : اللَهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ . قال : « فَإِنَّ حَقَّ اللَّهِ عَلَى العِبَادِ أَن يَعْبُدُوه ، وَلا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً ، وَحقَّ العِبادِ عَلى اللَّهِ أَنْ لا يُعَذِّبَ مَنْ لا يُشرِكُ بِهِ شَيْئاً ، فقلت : يا رسولُ اللَّهِ أَفَلا أُبَشِّرُ النَّاسَ ؟ قال : « لا تُبَشِّرْهُم فَيَتَّكِلُوا » متفقٌ عليه .

427. Muâz İbni Cebel *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben, merkeb üzerinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in terkisinde idim. Hz. Peygamber:

- "**Ey Muâz! Allah'ın kullar üzerinde, kulların da Allah üzerinde ne hakkı vardır, bilir misin?**" buyurdu. Ben:

- Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dedim. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "**Allah'ın, kulları üzerindeki hakkı, onların sadece Allah'a kulluk etmeleri ve hiçbir şeyi O'na ortak tutmamalarıdır. Kulların da Allah üzerindeki hakkı, kendisine hiçbir şeyi ortak tutmayan(lar)a azâb etmemesidir**" buyurdu. Ben hemen:

- Ey Allah'ın Resûlü! Bunu insanlara müjdeleyeyim mi? dedim.

- "**Müjdeleme, onlar buna güvenip tembellik ederler"** buyurdu.

Buhârî, Cihâd 46; Müslim Îmân 48, 49. Ayrıca bk. Buhârî, Libâs 101, İsti'zân 30, Tevhîd 1; Tirmizî, Îmân 18; İbni Mâce, Zühd 35

Açıklamalar

Muâz İbni Cebel -*Allah ondan razı olsun*- Resûlullah'ın terkisine binme ve ondan özel bazı bilgiler edinme imkân ve şerefine nâil olan sahâbîlerdendir. Bazı rivayetlerde belirtildiğine göre Ufeyr adındaki merkebin üzerinde bulunuyorlarmış. Resûlullah, terkisine aldığı sahâbîlerine yolda giderlerken bir şeyler öğretirdi. Bu kez de Hz. Muâz'a "Allah'ın, kullar; kulların da Allah üzerindeki hakkının ne olduğunu" öğretmiştir.

Kulların yalnızca Allah'a kulluk edip O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaları Allah'ın kullar üzerindeki hakkıdır. Bu, kullar üzerine vâcip ve lâzım bir haktır. Kulların böyle davranmaları halinde Allah Teâlâ'ya vâcip olmaksızın lâyık olan da onlara azâb etmemesidir. Çünkü bizim inancımıza göre hiçbir şey Allah'a vâcip değildir. Yani kimse onu bir şeye mecbur ve mahkûm edemez.

Hz. Muâz'ın, bu büyük müjdeyi, halka duyurmak için istediği izni, Efendimiz, "*Ona güvenip kendilerine düşen görevlerini ihmal ederler"* gerekçesiyle vermemekle beraber, daha sonraki bazı gelişmeler üzerine Muâz bu olayı haber vermek zorunda kalmıştır. Burada Muâz'ın, bir yasağı çiğnemesi söz konusu değildir. O zamanlar henüz müslüman olmuş bazı kimselerin bu işi yanlış anlaması endişesi vardı. İslâm, gönüllere iyice yerleştikten sonra, bir gerçeğin gizlenmemesi, bir bilginin zayi' olmaması için bu olay duyurulmuş ve çok da güzel olmuştur.

Burada Sevgili Peygamberimiz'in "*Bu müjdeye güvenip görevlerini ihmal ederler*" uyarısına paralel olarak, tarih içinde olduğu gibi günümüzde de bazı kendini bilmez kimselerin, "**ermiş**" olduklarını, şeriatı aşıp hakikata ulaştıklarını iddia ederek ibadet etmeleri gerekmediğini söylemeleri akla gelmektedir. Halbuki İslâm'ın emir ve yasakları herkes için geçerli ve gerekli olduğu gibi, kulluk yapmaktan muaf tek kişi de söz konusu değildir. İslâm dışı müslümanlık iddiaları sadece bir aldatmacadır. İbadet kaçkınları ve kulluk yılgınlarının bu tür aldatmacalarına asla kapılmamak ve itibar etmemek gerekir. Bir muâfiyet söz konusu olsaydı, herhalde bu, Hz. Peygamber için olurdu. O da olmadığına göre, bu "ermiş bozuntularına", bu ibâhiyye kalıntılarına ne oluyor?

Kul için ümit, kulluk görevinin mümkün olduğunca yerine getirilmesinden sonra bir anlam ifade eder. Kulluk dışında kalarak, Allah kullarına ait ümidi paylaşmaya kalkışmak kimseye bir şey kazandırmaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber pek mütevâzi idi. Her fırsatta ashâb ve ümmetini bilgilendirirdi.
2. Şirkten uzak durup kulluk görevini yerine getiren müslümanlara Allah azâb etmeyecektir.
3. Ümit yüklü müjdelere güvenerek asıl görevimiz olan kulluğu ve güzel işleri aksatmamak gerekir.

428– وعن البَرَاءِ بنِ عازبٍ ، رضي اللَّه عنهما ، عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « المسْلِمُ إِذَا سُئِلَ في القَبرِ يَشهَدُ أَن لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّه ، وأَنَّ مُحَمَّداً رسولُ اللَّه ، فذلك قولهُ تعالى : { يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الحَيَاةِ الدُّنيَا وفي الآخِرَةِ } [إبراهيم : 27] متفقٌ عليه .

428. Berâ İbni Âzib *radıyallahu anhumâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslüman kabirde sorguya çekildiği zaman, Allah'dan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet eder. İşte bu şehâdet, Kur'ân–ı Kerîmdeki "Allah, kendisine iman edenleri hem dünyada hem de âhirette sağlamlaştırır " [İbrâhim sûresi (14), 27] **âyetinin delâlet ettiği mânâdır."**

Buhârî, Cenâiz 87, Tefsîru sûre (14), 2; Müslim, Cennet 73

Açıklamalar

Herkesin dünyadan sadece bir kefenle dönebileceği kabir, insanlar için hesaba çekilme yeri ve neticeye göre muamele görme mahallidir. Kabir azâbının olmadığı ya da sadece

kafirler için söz konusu olabileceği konusunda, Mûtezile ve Hâricîler'den çok az sayıda kimse görüş beyan etmişse de, Ehl-i sünnet ve anılan mezheblerin büyük çoğunluğu kabir azâbının varlığı hususunda görüş birliği içindedirler.

Kabir azâbına delâlet eden âyetler [bk. Tevbe sûresi (9), 101; Mümin sûresi (40), 45] yanında kabir azâbı hakkında bir çok sahih hadis bulunmaktadır. Hadisimizde geçen İbrahim sûresinin 27. âyetinin, kabir azâbı hakkında nâzil olduğuna dair Buhârî ve Müslim'de rivayetler bulunmaktadır (bk. Buhârî, Cenâiz 87; Müslim, Cennet 74). Bütün bunlara rağmen,“ Kabir azâbının varlığını açıkça ortaya koyan âyet yoktur” diyerek ve sünnetteki delilleri de yok sayarak kabir azâbını inkâra kalkışmak kimseye bir şey kazandırmayacaktır. Zira, bırakınız kabir azâbını, daha ölüm anında bile kula azâb edildiğini ortaya koyan âyet-i kerîmeler bulunmaktadır. Meselâ En'am sûresi'nin 93. âyeti şu mealdedir: **“O zâlimler ölümün boğucu dalgaları içinde, melekler de pençelerini uzatmış, onlara haydi canlarınızı kurtarın, Allah'a karşı gerçek olmayanı söylemenizden ve onun âyetlerine karşı kibirli davranmanızdan ötürü, bugün alçaklık azâbı ile cezalandırılacaksınız' derken onların hâlini bir görsen!”** Yine Muhammed sûresi'nin 27. âyeti de şu mealdedir: **“Melekler onların yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını alırken durumları nasıl olacak?”**

Hadisimiz kabir sorgusu gerçeğini tesbit etmekte, orada kelime-i şehâdet getirmenin, dünyada bu inanç içinde olan müminlere nasip olacağını bildirmekte ve bunun **“Allah, kendisine iman edenleri hem dünyada hem de âhirette sağlamlaştırır”** âyetinde belirtildiği gibi bir **ilâhî ikrâm** olduğu haberini ve müjdesini vermektedir. Hadisimiz taşıdığı bu müjdeden dolayı Nevevî merhum tarafından **recâ** konusunda zikredilmiştir. Görülüyor ki, mü'minler için âhiret yolculuğu demek olan hayatın her safhasında gerçekten ümitli olmak için ilâhî müjdeler bulunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kabir azâbı ve kabir sorgusu haktır, mutlaka vuku bulacaktır.
2. Kabirdeki sorgulamada mü'minler, Allah Teâlâ'nın ikrâmı sonucu dünyada söyleyegeldikleri kelime-i şehâdeti okuyarak imanlarını isbat edeceklerdir.
3. Bu durum kabir azâbından kurtuluş müjdesi ve bu konuda büyük bir ümit kaynağıdır.

429- وعن أَنسٍ ، رضي اللَّهُ عنه عن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّ الكَافِرَ إِذَا عَمِلَ حَسَنَةً ، أُطعِمَ بِهَا طُعمَةً مِنَ الدُّنيَا ، وَأَمَّا المؤمن ، فَإِنَّ اللَّه تعالى يَدَّخِرُ لَهُ حَسَنَاتِهِ في الآخِرَةِ ، وَيُعْقِبُهُ رِزْقاً في الدُّنْيَا عَلى طَاعَتِهِ » .

وفي روايةٍ : « إِنَّ اللَّه لا يَظْلِمُ مُؤْمِناً حَسَنَةً يُعْطَى بِهَا في الدُّنْيَا ، وَيُجْزَى بِهَا في الآخِرَة، وَأَمَّا الْكَافِرُ ، فَيُطْعَمُ بِحَسَنَاتِ مَا عَمِلَ للَّهِ تعالى ، في الدُّنْيَا حَتَّى إِذَا أَفْضَى إِلى الآخِرَة ، لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَةٌ يُجْزَى بِهَا » رواه مسلم .

429. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Gerçek şudur ki kâfir bir iyilik yaptığı zaman, onun karşılığında kendisine dünyalık bir nimet verilir. Mümine gelince, Allah onun iyiliklerini âhirete saklar, dünyada da yaptığı kulluğa göre ona rızık verir.”
Müslim, Münâfıkîn 57

Bir rivâyete göre de (Müslim, Münâfıkîn 56) Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

“**Şüphesiz ki Allah, hiçbir mü’minin işlediği iyiliği karşılıksız bırakmaz. Mümin, yaptığı iyilik sebebiyle hem dünyada hem de âhirette mükâfatlandırılır. Kâfire gelince, dünyada Allah için yaptığı iyilikler karşılığında kendisine rızık verilir. Âhirete vardığında ise, kendisiyle mükâfatlandırılacağı herhangi bir hayrı kalmaz.**”

Açıklamalar

Her ikisi de Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*’den rivayet edilmiş olan ve hemen hemen cümlelerinin takdim ve tehirinden başka aralarında pek bir fark bulunmayan bu iki hadis, mü’minler için hem dünya ve hem de âhirette ikrâm ve ihsânın bulunduğunu göstermektedir. Allah’a inanmadığı halde, fakir-fukaraya yardım eden ve daha başka iyilikler yapan kâfirler, bu iyilikleri karşılığında kendilerini tatmin edici bir takım nimetlere kavuşurlar. Ama iman ve ona dayalı hâlis niyetten yoksun oldukları için bu tür işlerinden dolayı âhirette herhangi bir beklentileri olamaz. Mü’minler ise, yaptıkları iyilikler için hem dünyada hem de âhirette mükâfat görürler.

Bu hadislerin ortaya koyduğu gerçek şudur: Allah Teâlâ ve Tekaddes hazretleri mü’minlere lutuf ve ihsân ile, kâfirlere ise adaletle muamele eder. Bu sebeple bu hadisler, mü’minler için gerçekten büyük bir ümit kaynağıdır. Aynı zamanda onları çifte mükâfat alabilecekleri iyilikleri çok çok işlemeye de teşvik etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ mü’minlere lutfuyla muamele edecek, onların iyiliklerine hem dünyada hem de âhirette karşılık verecektir.

2. Âhirette mükâfatsız kalmayacakları inancıyla müslümanların daha çok iyilik yapmaları gerekir.

3. Kâfirlerin dünyada her yaptıklarının karşılığını almış olmaları, müslümanları inanç ve dinlerine karşı tereddüde sevketmemelidir. Onların âhirette görecekleri herhangi bir mükâfat söz konusu değildir.

430– وعن جابرٍ ، رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الخَمْسِ كَمَثَلِ نَهرٍ جَارٍ غَمْرٍ عَلَى بَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ » رواه مسلم.

« الْغَمْرُ » الْكَثِيرُ .

430. Câbir *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Beş vakit namaz, herhangi birinizin kapısı önünden gürül gürül akan ve içinde günde beş defa yıkandığı ırmağa benzer.”

Müslim, Mesâcid 284

Açıklamalar

İnsanın vücudunda veya elbisesinde bulunan kirler ve pislikler, nasıl yıkanmak ve yıkamakla temizlenirse, mânevî kirlerin temizlenmesi de her gün kılınan beş vakit namazla mümkün olmaktadır. Hadisimiz, işte bu gerçeği bize çok canlı bir benzetme ile müjdelemektedir. Beş vakit namazın, kapının önünden gürül gürül akan ve içinde günde beş defa yıkanılan bir ırmağa benzetilmesi, hem kolay ulaşılır bir arınma imkânı bulunduğunu hem de en iyi şekilde temizlenmenin mümkün olduğunu anlatmaktadır.

Yirmi dört saatlik bir zaman dilimi içinde yani gecesi gündüzüyle bir günde, bilerek veya bilmeyerek işlenecek hata ve günahları, bu süre içinde kılınacak beş vakit namaz vasıtasıyla temizleme imkân ve şansı her müslüman için mevcuttur. Bu, her namazın, bir önceki namazdan itibaren işlenecek günahlara keffâret olduğunu göstermektedir. Hadisimizde büyük günah küçük günah ayırımı bulunmamaktadır. Ancak başka bir hadîs-i şerîfte (bk. 132. hadis) “**Büyük günahlardan kaçınıldığı takdirde beş vakit namaz, bu namazlar arasındaki günahlara keffârettir**” buyurulmaktadır.

Günde beş vakit kıldığı namazlarla, bir gün içindeki hatalarından temizlenme imkânı bulmuş ve bunun şuuruna ermiş müslümanın, büyük günah işlememek konusunda da oldukça ileri derecede bir irâde eğitimi aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Küçük günahların birikmesiyle oluşacak büyük günah yığınlarından kurtulmuş olmak az nimet midir? O halde dinin direği olan beş vakit namaz, hem kulluğun her gün yaşanmasına hem de insanın günahlardan temizlenmesine vasıtadır. Böyle bir imkânı kullananlar, elbette ümit (recâ) içinde olmayı haketmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Beş vakit namaz, günde beş kez günahlardan arınma imkânıdır.

2. Namazlı-niyazlı müslüman olmak, Allah’ın rahmetine kavuşma ümidi beslemek için yeter bir sebeptir.

3. Günde beş vakit namaz kılmak, maddeten ve mânen “temiz müslüman olmak” demektir.

431– وعن ابنِ عباسٍ ، رضي اللَّه عنهما ، قال: سمعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول: «مَا مِنْ رَجُلٍ مُسلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَلَى جَنازته أَرَبَعُونَ رَجُلاً لا يُشرِكُونَ بِاللَّهِ شَيئاً إِلاَّ شَفَّعَهُمُ اللَّهُ فيه»رواه مسلم.

431. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ,* “Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’*i şöyle buyururken işittim” demiştir:

“Hangi müslümanın cenâzesinde Allah’a şirk koşmamış kırk kişi hazır bulunup namazını kılarsa, Allah, onların ölü hakkındaki şefaatini mutlaka kabul eder.”

Müslim, Cenâiz 59

Açıklamalar

Kadın olsun erkek olsun müslümanlar için ümitli olmayı gerektiren bir çok müjdeli haberden biri de bu hadîs-i şerîftir. Cenâze namazına iştirak edecek kırk kişilik bir müslüman grubunun şehâdet ve şefaatları Allah tarafından kabul edilmek suretiyle her müslümanın affedilme şansı bulunmaktadır. Hadiste geçen kırk rakamı vazgeçilmez bir sayıyı göstermemektedir. Zira bir başka hadiste (Müslim, Cenâiz 58) yüz kişi denilirken, diğer bir rivâyette de üç saflık bir cemaatın bulunması yeterli görülmektedir.

Öte yandan müslümanların yoğun olmadığı belde ve yörelerde hiç şüphesiz daha az sayıda müslümanın şehâdet ve şefaatı da geçerli olacaktır. Bu duruma göre önemli olan sayı değil, cenâze namazına iştirak edecek olanların "**Allah'a şirk koşmamış**" hâlis müslümanlar olmasıdır. Belki kelime-i şehâdeti ya da Fâtiha'yı okumasını bile bilmeyen kalabalık yığınların, cenâze namazı kılınırken kıyıda köşede bekleşmek suretiyle katıldığı nice cenâzeler vardır. Yine sessiz sakin üç-beş Allah kulunun taşıyıp defnettiği cenâzeler vardır.

Burada bizi ilgilendiren hadisteki ümit unsurudur. O da, her müslümanın ölümünde, arkasından kendisi için af dileyecek iyi müslümanların bulunması halinde, onların dualarını Allah'ın kabul edeceği gerçeğidir. İyi insanları dost edinmenin, bir mü'mine sağlayacağı bu imkân küçük görülmemelidir.

Hadisi 935 numarayla bir daha okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kullarının dua ve niyâzlarını kabul eder.
2. Ölmüş bir müslüman hakkında yapılacak dualar makbüldür, onun bağışlanmasına vesile olur.
3. Arkasında kendisine dua edecek dostları olan kimselerin, "bağışlanma ümidi içinde olmaları" pek tabiîdir.

432- وعن ابنِ مسعودٍ ، رضي اللَّهُ عنه ، قال : كُنَّا مَعَ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فِي قُبَّةٍ نَحواً مِنْ أَرَبعِينَ ، فقال : « أَتَرضَونَ أَنْ تَكُونُوا رُبُعَ أَهْلِ الجَنَّةِ ؟ » قُلْنَا: نَعَم ، قال : «أَتَرضَونَ أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الجَنَّةِ ؟ » قُلْنَا : نَعَم ، قال: « وَالَّذِي نَفسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنِّي لأَرجُو أَنْ تَكُونُوا نِصفَ أَهْلِ الجَنَّة ، وَذَلِكَ أَنَّ الجَنَّةَ لا يَدخُلُهَا إِلاَّ نَفسٌ مُسلِمَةٌ ، وَمَا أَنْتُمْ فِي أَهْلِ الشِّرْكِ إِلاَّ كَالشَّعرَةِ البَيَضَاءِ فِي جلدِ الثَّورِ الأَسودِ ، أَوْ كَالشَّعرَةِ السَّودَاءِ فِي جلدِ الثَّورِ الأَحْمَرِ » متفقٌ عليه.

432. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Deriden yapılmış bir çadır içinde kırk kadar kişi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte bulunuyorduk. Hz. Peygamber bize:

- "**Siz cennetliklerin dörtte biri olmaya razı mısınız**? diye sordu. Biz:

- Evet, dedik. Hz. Peygamber:

- "**Cennetliklerin üçte biri olmaya razı mısınız**?" buyurdu. Biz:

- Evet, dedik.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Muhammed'in canı, kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki ben, sizin cennetliklerin yarısı olacağınızı umarım; çünkü cennete müslüman olmayan kimse giremez. Siz, müşriklere nisbetle kara öküzün derisindeki beyaz benek ya da kırmızı (beyaz) öküzün derisindeki siyah benek gibisiniz**" buyurdu.

Buhârî, Rikak 45, 46, Enbiyâ 7, Eymân 3, Tefsîru sûre (22), 1; Müslim, Îmân 377. Ayrıca bk. Tirmizî, Cennet 13; İbni Mâce, Zühd 34

Açıklamalar

Sayılarını ancak yüce Rabbimiz'in bildiği peygamberlerin her birine kendi zamanlarında inanan herkes cennete girecektir. Bu sebeple de başlangıçtan beri geçmiş olan peygamberlerin ümmetleri elbette büyük bir yekün oluşturmaktadır. İşte sevgili Peygamberimiz, bu hadîs-i şerîflerinde, kendi ümmetinden olanlar ile kendisinden önceki peygamberlerin ümmetlerinden cennete girmiş olanların miktarı konusuna açıklık getirmektedir.

Söze soru sormak suretiyle ve daha düşük orandan başlaması, sonuçta açıklayacağı gerçeğe oradakilerin dikkatlerini çekmek ve vereceği müjdenin büyüklüğüne işaret etmek içindir. Cennettekilerin dörtte biri, sonra üçte biri olmaya razı olan ashâb-ı kirâm, hiç şüphesiz bu oranların çok büyük rakkamlara varan bir miktarı oluşturduğunu biliyorlardı. Ama Peygamber Efendimiz onlara daha büyük bir ümit kapısını araladı ve "*Sizin cennetliklerin yarısı olacağınızı umarım"* buyurdu. Bu, Muhammed ümmeti için gerçekten çok büyük bir müjdedir. Zira cennetliklerin bir yarısı bütün ümmetlerden, diğer yarısı ise sadece Ümmet-i Muhammed'den oluşacaktır. Bu, müslümanların cenneti dolduracakları anlamına gelmektedir. Hatta daha başka kaynaklardaki bazı rivayetlerde bu oran üçte iki veya 120 saflık cennet ehlinin 80 safını müslümanların teşkil edeceği şeklinde açıklanmaktadır. Bu ise, hiç şüphesiz daha büyük bir müjdedir.

Hadisin son cümlelerindeki siyah öküz derisindeki beyaz benek (veya beyaz öküz derisindeki siyah benek) benzetmesine gelince, bu cennetliklerin yarısını teşkil edecek olan Ümmet-i Muhammed'in, dünyadaki müşriklere oranıdır. Müşriklerin sayısının inananlardan çok fazla olduğunu göstermektedir.

Bu beyaz benek benzetmesi, sadece o mecliste bulunan kırk kişilik sahâbî topluluğunun veya bütün sahâbîlerin müşriklere oranını da gösteriyor olabilir. Her iki halde de İslâm imanına sahip olanların kıymeti anlatılmış olmaktadır. Bu da biz müslümanların büyük bir ümit içinde yaşamamız ve cenneti ummamız için yeterlidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber ümmetini ümitli olmaları konusunda çok değişik yollarla müjdelemiş ve bilgilendirmiştir.

2. Muhammed ümmeti, imansızlar cephesi içinde küçük bir topluluğu temsil etmekte ise de, cennettekilerin yarısını oluşturacaktır. Bu da onların hemen tamamının cennete gireceği anlamına gelmektedir.

433- وعن أبي موسى الأَشعري ، رضي اللَّه عنه ، قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيامَةِ دَفعَ اللَّهُ إِلى كُلِّ مُسْلِمٍ يَهُودياًّ أو نَصْرَانِيّاً فَيَقُولُ : هَذَا فِكَاكُكَ مِنَ النَّارِ» .

وفي رواية عنهُ عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيامَةِ نَاسٌ مِنَ المسْلِمِين بِذُنُوبٍ أَمْثَالِ الجبَالِ يَغفِرُهَا اللَّهُ لهمُ » رواه مسلم .

قوله : « دَفَعَ إِلى كُلِّ مُسْلِمٍ يهودِيًّا أَوْ نَصرانياً فَيَقُولُ : هَذا فكَاكُكَ مِنَ النَّارِ » معْنَاهُ مَا جَاءَ في حديث أبي هريرة ، رضي اللَّهُ عنهُ : « لِكُلِّ أَحَدٍ مَنزِلٌ في الجَنَّةِ ، ومَنزِلٌ في النَّارِ، فالمؤْمن إِذَا دَخلَ الجنَّةَ خَلَفَهُ الكَافِرُ في النَّارِ ، لأَنَّهُ مُسْتَحِق لذلكَ بكُفْرِهِ » وَمَعنى «فكَاكُكَ » : أَنَّكَ كُنْتَ مُعَرَّضاً لِدُخُولِ النَّارِ ، وَهَذا فِكَاكُكَ ، لأَنَّ اللَّه تعالى قَدَّرَ لِلنَّارِ عدَداً يَمْلَؤُهَا ، فإِذا دَخلَهَا الكُفَّارُ بِذُنُوبِهِمْ وَكُفْرِهِمْ ، صَارُوا في مَعنى الفِكَاك لِلمُسلِمِينَ . واللَّه أَعلم .

433. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kıyamet günü Allah, her müslümana bir yahudi veya hıristiyan verir ve Bu senin cehennemden kurtuluş fidyendir buyurur."

Müslim, Tevbe 49

Müslim'in yine Ebû Mûsâ *radıyallahu anh'*den bir başka rivayetinde (Tevbe 51), Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"**Kıyamet günü bazı müslümanlar dağlar kadar günahlarla gelir, Allah da onları affeder.**"

Açıklamalar

İlk bakışta hadisimizden, müslümanların yerine yahudi ve hıristiyanların ya da kâfirlerin azap çekeceği gibi bir mâna anlaşılmaktadır. Halbuki bu doğru değildir. Zira yüce Rabbimiz "**Kimse kimsenin günahını yüklenmez**" [bk. En'âm sûresi (6),164; İsrâ sûresi (17),15; Fâtır sûresi (35),18; Zümer sûresi (39),7; Necm sûresi (53),38] buyurmak suretiyle, suçu kim işlemiş ise cezâyı da sadece onun çekeceğini bildirmiştir. O halde hadisimizi nasıl anlamamız gerekmektedir?

Hz. Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bir başka hadiste (bk. İbni Mâce, Zühd 39) *"herkesin hem cennette hem de cehennemde bir yeri olduğu"* bildirilmektedir. Bu sebeple bir müslüman cennete girince onun cehennemdeki yerini bir kâfir doldurur. Öte yandan Allah Teâlâ cehennemi dolduracağını bildirmiş ve bunun için de bir sayı takdir etmiştir. Kâfirler küfürleri sebebiyle cehenneme girip orayı doldurunca, bir anlamda müslümanların fidyesi olmuş olurlar. Aslında onlar müslümanların yerine azap çekmek için değil, kendi küfürlerinin cezâsını çekmek üzere cehenneme girmişlerdir. Bu da cehennemden âzâd edilen müslümanlar için bir çeşit kurtuluş fidyesi demektir.

Bu hadisin doğru anlaşılabilmesi için şu ihtimal de akla gelmektedir: Kâfirlerin açtığı kötü bir çığır ve yolu bazı müslümanlar da takip edecek ve günaha gireceklerdir. Ancak onların bu kötülüklerine vesile oldukları için o çığırı açan kâfirler ayrıca vebâl yükleneceklerdir. Kıyamet günü Allah Teâlâ müslümanları affettiği zaman, kâfirler müslümanları yanılttıkları için ayrıca yüklendikleri günahları ile cehennemde cezâlandırılacaklardır.

Nevevî'nin buraya son cümlesini almadığı ikinci rivayette ise, dağlar misali günahlarla gelen bazı müslümanların kıyamet günü Allah tarafından bağışlanacakları ifade buyurulmaktadır. Önemli olan da günahkâr müslümanların affedilmesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, kullarının günahı ne kadar çok olursa olsun, -dilerse- onları bağışlar.

2. Kıyamet günü Allah'ın affı ve bağışı sadece müslümanlara yönelik olacaktır.

3. Yanılttıkları müslümanlar kıyamette affedilmiş de olsa, kâfirler ve gayr-i müslimler onları yanıltmalarının cezâsını çekeceklerdir.

4. Günahın çokluğu ümitsizlik sebebi olmamalıdır.

434- وعن ابن عمَر رضي اللَّه عنهما قال : سمِعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « يُدْنَى المؤْمِنُ يومَ القِيامَةِ مِنْ رَبِّهِ حتَّى يَضَعَ كَنَفَهُ عَلَيهِ ، فيُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِه ، فيقولُ: أَتَعرفُ ذنبَ كَذا؟ أَتعرفُ ذَنبَ كَذَا ؟ فيقول : رَبِّ أَعْرِفُ ، قال : فَإِنِّي قَد سَتَرْتُهَا عَلَيكَ في الدُّنيا، وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ اليَومَ ، فَيُعطَى صَحِيفَةَ حسَنَاته » متفقٌ عليه . كَنَفُهُ : سَتْرُهُ وَرَحْمَتُهُ .

434. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* "Ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim" demiştir:

Mü'min kıyamet günü Rabbinin lutuf ve keremine o kadar yakın olur ki, Allah onu halktan gizler ve günahlarını itiraf ettirir:

- Şu günahını biliyor musun, şu günahını biliyor musun? der. Mü'min:

- Biliyorum yâ Rab, der. Cenâb-ı Hak da:

- "**Ben bu günah(ların)ı dünyada örtmüş gizlemiştim, bugün de bağışlıyorum**" buyurur.

Bunun üzerine o kimseye iyiliklerinin kaydedildiği defter verilir.

Buhârî, Mezâlim 3, Tefsîru sûre (11), 4, Edeb 60, Tevhîd 36; Müslim Tevbe 52. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 13

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, bir âyette geçen fısıltı (**necvâ)** hakkında Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den duyduğu herhangi bir açıklama olup olmadığını soran kişiye Abdullah İbni Ömer'in verdiği bir cevabı yansıtmaktadır. Dolayısıyla bu hadîs-i şerîfi, o ismi bilinmeyen kişinin sorusu üzerine İbni Ömer'den öğrenmiş oluyoruz. Gerçi burada soran kişi, doğrudan

doğruya Hz. Peygamber'den bir açıklama olup olmadığını sormuştur. Böyle olmasa bile, *Allah hepsinden razı olsun*, ashâb-ı kirâm'ın âdeti, kendilerine sorulan suallere, eğer varsa Hz. Peygamber'den duydukları ile cevap vermekti. Yani onlar âyet veya hadis varken kendiliklerinden görüş beyan etmez, öğrendiklerini naklederlerdi.

Allah Teâlâ'nın kuluna yaklaşması lutuf ve ihsân bakımından bir yaklaşmadır. Mesâfe olarak bir yaklaşma yüce Rabbimiz hakkında düşünülemez. Dünyada iken öteki kullardan gizli kalmış bazı günahlarını kuluna hatırlatması, onun da bunları hatırlayıp itiraf etmesi, bir anlamda Rabbimiz'in mü'minlere özel muamele etmesi demektir. O gizli hataların kıyamette de açıklanmayıp bağışlanması, işte bu, en büyük ikrâm ve ihsândır. O halde dünyada iken işlediği hatalar gizli kalmış olan mü'minler, onları açıklamak gibi bir yola asla gitmemelidirler. Çünkü İslâm'ın asıl amacı, toplum içinde iyiliklerin ve güzelliklerin yayılmasıdır. İşlenmiş hataların ulu orta söylenmesi, kötülük işlemeye meyyâl kişileri cesaretlendirir. Yani hatayı başkalarının da tekrar etmesine bir nevi teşvik olur ki, bu da ayrıca bir hatadır. Nitekim günümüzde, haberleşme ve iletişim vasıtalarında gösterilen bir takım olayları taklid etmeye kalkan kimselerin çıktığı, muhtelif örnekleriyle görülmekte ve bilinmektedir.

Mü'minin dünyada işlediği iyilikler gizli kalmış da olsa, onlar aslâ zayi olmayacak ve iyiliklerinin yazılı bulunduğu defter kendisine verilecektir. Hata ve kusurları bağışlanınca, zaten amel defterinde sadece iyilikleri kalmış olacaktır. Böyle bir sonuç, hiç şüphesiz her müslümanın erişmek istediği büyük bir mutluluktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü'min gizli kalan hata ve kusurunu asla başkalarına açıklamamalıdır.
2. Böyle gizli kalmış kusuru olan mü'min, onun âhirette de kendisine bağışlanacağı ümidini taşımalıdır.
3. Toplumda iyiliklerin artmasına, kötülüklerin azalmasına vesile olacak her davranış güzeldir.
4. Mü'min, günahlarından dolayı kâfir diye suçlanamaz.

435– وعن ابنِ مسعودٍ رضي اللَّه عنه أَنَّ رَجُلاً أَصَابَ مِنَ امْرَأَةٍ قُبْلَة ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فأَخبره ، فأَنزل اللَّهُ تعالى : { وَأَقِمِ الصَّلاَةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفاً مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ } [هود : 114] فقال الرجل : أَلِي هذا يا رسولَ اللَّه ؟ قال : «لجَميعِ أُمَّتي كُلهِمْ » متفقٌ عليه .

435. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir kadını öpmüş olan bir kişi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek olayı anlattı. Bunun üzerine Allah Teâlâ, "*Gündüzün iki yanında ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl. Gerçekten iyilikler, kötülükleri silip süpürür*" [Hûd sûresi (11), 114] âyetini indirdi. O kişi:

- Ey Allahın Resûlü! Bu hüküm bana mı aittir? dedi. Resûl-i Ekrem s*allallahu aleyhi ve sellem:*

- "**Bütün ümmetime aittir**" buyurdu.

Buhârî, Mevâkît 4; Tefsîru sûre (11), 6; Müslim, Tevbe 39-43. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (11), 6

Açıklamalar

Hadiste söz konusu olan kişi büyük bir ihtimalle Ebü'l-Yüsr Kâ'b İbni Amr'dır. Kadının kim olduğu ise bilinmemektedir. Ebü'l-Yüsr, Akabe biatlarına ve Bedir Gazvesi'ne katılmış bir sahâbîdir. Hatta onun Bedir Gazvesi'nde, Hz. Peygamber'in amcası Abbas İbni Abdulmuttalib'i esir aldığı da bilinmektedir. Kendisi Bedir Harbi'ne katılan mücâhidlerin en son vefat edeni olup hicrî 55 yılında Medine'de vefat etmiştir.

Tirmizî'nin bir rivâyetinde [Tefsîru sûre (11), 6] bizzat Ebü'l-Yüsr olayı şöyle anlatmaktadır:

Hurma satın almak için bana bir kadın geldi. Ona evde daha iyisi var dedim. İçeriye benimle beraber girdi. Ben de üzerine saldırıp öptüm. Daha sonra, duramadım bu yaptığımı Hz. Ebû Bekir'e anlattım.

"Tövbe et, kendini dile düşürme" dedi.

Ömer'e anlattım. O da aynı şekilde:

"Tövbe et, kendini dile düşürme" dedi.

Bu cevaplardan tatmin olmadım, daha sonra Resûlullah'a gelip durumu arzettim.

- "**Allah yolunda savaşa gitmiş bir müslümanın hanımına böyle mi bakarsın**?" buyurdu.

Bunun üzerine ben içimden:

"Keşke şu ana kadar müslüman olmamış olsaydım" diye temennide bulundum.

Resûlullah uzun süre başını eğip sessiz kaldı. Nihâyet kendisine Hûd sûresinin 114. âyeti vahyolundu.

Olayın bundan sonrası, hadisimizde geçtiği gibidir.

Ebü'l-Yüsr'ün bu davranışında sanki şu âyet-i kerimeye ittiba gayreti vardır: "*Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'dan bağışlanmayı dileseler, Resul de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyâdesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı"* [Nisâ sûresi (4), 64].

Sabah, öğle ve ikindi namazları **gündüzün iki ucunda,** akşam ve yatsı namazları da **gecenin gündüze yakın olan kısmında** olan namazlardır. Böylece Hûd sûresi'nin 114. âyetinde beş vakit namazın kılınması istenmiş olmaktadır.

Âyet-i kerîme, beş vakit farz namazın, bu namazlar arasında işlenen (küçük) günahlar için kefâret olduğunu belirlemektedir. "**İyilikler, kötülükleri yok eder**" âyeti ile Kur'an, hadd denilen cezâları gerektiren büyük günahlar dışında kalan hata ve kötülüklerin ibadetler ve daha başka iyilikler ile ortadan kaldırılabileceğini bildirmektedir. Nitekim Hz. Peygamber de bir hadîs-i şerîfinde *"İşlediğin kötülüğün peşinden hemen bir iyilik yap ki, bu iyilik o kötülüğü silsin süpürsün!"* buyurmuştur (bk. 62 numaralı hadis).

Olayın kahramanının âyet-i kerîme'deki müjdenin sadece kendisi için mi olduğunu sorması, hükmün bütün ümmete yönelik olduğunun açıklanmasına vesile olmuştur. Bu da hiç şüphesiz müslümanlar için son derece büyük bir lutuf ve ümit kaynağıdır. Zira hadisin bu şekildeki vürûdundan anlaşılan odur ki, iyiliklerin kötülükleri ortadan kaldırması, Ümmet-i Muhammed'e mahsus bir ilâhî ikrâmdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cinsel ilişki söz konusu olmadığı sürece öpmek, tutmak ve kucaklamak gibi fiiller için belirlenmiş bir cezâ yoktur. Bu gibi fiillerin cezasını (ta'zîr) hâkimler takdir eder.

2. Kendisi için belli bir cezâ tayin edilmemiş suçlar, işlenecek iyilikler ile ortadan kaldırılabilir.

3. Beş vakit namaz, küçük günahlara kefârettir.

4. Tövbe kapısı her zaman açıktır.

5. Belli olaylar vesilesiyle vahyolunmuş hükümler, aynı türden olayların tamamı için geçerlidir. Bir başka ifade ile, sebebin husûsî /özel olması, hükmün umûmî /genel olmasına mâni değildir.

436- وعن أَنسٍ ، رضي اللَّه عنه ، قال : جَاءَ رَجُلٌ إلى النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : يا رسولَ اللَّهِ أَصَبْتُ حدّاً ، فَأَقِمْهُ عَلَيَّ ، وَحضَرتِ الصَّلاةُ فَصَلَّى مَعَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَلَمَّا قَضَى الصَّلاةَ قال : يا رسول اللَّهِ إِنِّي أَصَبْتُ حدًّا ، فأَقِمْ فيَّ كتَابَ اللَّهِ ، قال : « هَلْ حَضَرْتَ مَعَنَا الصَّلاَةَ ؟ » قال : نَعم : قال«قد غُفِرَ لَكَ » متفقٌ عليه .

وقوله : « أَصَبْتُ حَدًّا » معناه : مَعْصِيَةً تُوجِبُ التَّعْزِير ، وَليس المرَادُ الحَدَّ الشَّرْعِيَّ الْحقيقيَّ كَحَدِّ الزِّنَا والخمر وَغَيْرِهما ، فَإِنَّ هَذِهِ الحُدودَ لا تَسْقُطُ بِالصلاةِ، ولا يجوزُ للإمام تَرْكُهَا .

436. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi ve:

- Ey Allah'ın Resûlü! Ben cezayı gerektiren bir iş işledim, cezâmı ver! dedi.

Tam o sırada namaz vaktiydi. Adam, Resûlullah ile birlikte namazı kıldı. Namazdan sonra:

- Ey Allah'ın Resûlü! Ben cezayı gerektiren bir iş yaptım, cezamı ver! dedi.

Hz. Peygamber:

- "**Sen bizimle birlikte namaz kıldın mı**?" buyurdu. Adam:

- Evet, dedi. Hz. Peygamber de:

- "**Öyleyse sen affolundun**" buyurdu.

Buhârî, Hudûd 27; Müslim, Tevbe 44, 45. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Hudûd 10

Açıklamalar

Bilindiği gibi **hadd,** recm, dayak ve el kesme, Kur'ân-ı Kerîm'de veya Hz. peygamber'in sünnetinde yer alan cezalardır. **Ta'zîr** ise, dinen belirlenmemiş olup takdiri hâkime bırakılmış olan cezadır. Hadisimizde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip hadde çarptırılmayı gerektiren bir şuç işlediğini söyleyen sahâbî, ya işlediği suçun haddi gerektirdiğini zannediyordu ya da "Ben ta'zîr cezasını gerektiren bir günah işledim" demek istiyordu. Zira,

gerçekten o, dediği gibi haddi gerektiren bir suç işlemiş olsaydı, namaz kılmakla affolunmazdı. Hadisimizden anlaşıldığına göre, onun işlediği suç, namaz kılmakla affedilen küçük günahlardan ya da ta'zîr'i gerektiren suçlardandı. Bu sebeple de biz, onun sözünü ***"Cezayı gerektiren bir iş yaptım"*** diye tercüme ettik.

Bu olayda da bir kez daha açıkça görüldüğü gibi, müminin işlediği küçük günahlar, kıldığı namazla affedilmektedir. O halde ibadetler, bizlere sadece sevap kazandırmakla kalmıyor, aynı zamanda işlediğimiz günahlara keffâret de oluyor. Bu durum bizler için gerçekten büyük bir ümit kaynağıdır. Nevevî merhum, bu hadisi recâ konusuna herhalde böylesine bir ümit vesilesi olduğu için almıştır. Zira insanı en çok endişeye ve huzursuzluğa sevkeden şey, işlediği kusurların affedilmiş olma ihtimali ve korkusudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Abdest namaz gibi günlük ibadetler, küçük günahlara kefârettir.
2. İbadetine devam eden mü'min, işlediği günahlardan kurtulma şansına sürekli sahip bulunmaktadır.
3. Ashâb-ı kirâm işledikleri hataları asla küçük görmez, o hatalardan kurtulmak için yol ararlardı.

437– وعنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ اللَّه لَيَرضي عن الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الأَكلَةَ، فَيحْمَدُهُ عليها ، أَوْ يَشْرِبَ الشَّرْبَةَ ، فَيَحْمدُهُ عَليها » رواه مسلم.

« الأَكْلَةُ » بفتح الهمزة وهي المَرَّةُ الواحدةُ مِنَ الأَكلِ كَالْغَدْوةِ والْعَشْوَةِ ، واللَّه أعلم .

437. Enes *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ, kulunun bir şey yedikten sonra hamdetmesinden, bir şey içtikten sonra hamdetmesinden hoşnut olur."

Müslim, Zikir 89. Ayrıca bk. Tirmizî, Et'ime 18

Açıklamalar

Bir şey yediği ya da bir şey içtiği zaman Allah'a hamdetmek, kulun o nimeti kendisine verene teşekkür etmesi demektir. Bir başka ifade ile böylesi bir teşekkür, kulluk görevleri cümlesindendir. Tabiatıyla şükür, nimetin devamını ve artmasını sağlar. O halde yokluk yoksulluk çekmemek için nimetin her çeşidini şükürle karşılamak gerekmektedir. Nankörlük hayır getirmez ve eldeki nimetin elden çıkmasına sebep olur.

Hamd etmek kulluk borcu olduğu halde, Allah Teâlâ'nın hamdeden kuldan razı olması, büyük bir lutuf ve ihsândır. O'nun sonsuz rahmetinin bir tecellisidir.

"Allah'ın rızası" her türlü nimetin ve ikrâmın üstündedir. O, razı olduğu kulunu elbette azâba ve sıkıntıya sokmaz. O'nun rızâsını kazanmak kurtulmak demektir. Bu en büyük mazhariyettir. Hadisimizdeki büyük müjde şimdi daha iyi anlaşılmaktadır. Zira Yüce Rabbimiz, verdiği nimetlerden istifade eden kullarının kendisine hamd ve şükürde

bulunmasından razı olmaktadır. O'nun rızâsını kazanmak bir anlamda bu kadar kolaydır. Bu da mü'minler için ümitli olmak için yeterlidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın rızâsını kazanmanın çok çeşitli yolları vardır.

2. Yenilen içilen nimetlere hamdetmek de bu yollardan biridir.

3. Allah Teâlâ kullarına hadsiz hesapsız karşılık verir. Bu sebeple O'nun rahmetini kazanmaya bakmak gerekir.

438– وعن أبي موسى ، رضي اللَّه عنه ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قال : « إِنَّ اللَّه تعالى، يَبْسُطُ يَدَهُ باللَّيلِ لِيَتُوبَ مُسيءُ النَّهَارِ ، وَيَبْسُطُ يَدهُ بِالنَّهارِ ليَتُوبَ مُسيءُ اللَّيلِ حتى تَطْلُعَ الشمسُ مِنْ مَغْرِبَها » رواه مسلم .

438. Ebû Musâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Azîz ve celîl olan Allah, gündüz günah işleyenin tövbesini kabul etmek için gece rahmet kapısını açık tutar; gece günah işleyenin tövbesini kabul etmek için gündüz rahmet kapısını açık tutar. Bu uygulama güneş batıdan doğuncaya kadar böylece devam eder."

Müslim, Tevbe 31

Açıklamalar

Yüce Rabbimiz, günah işleyen kulları için gece ya da gündüze bağlı olarak muamele etmez. Yani onların cezalarını hemen vermediği gibi, ne zaman tövbe ederlerse o zaman kulları için kabul ve rahmet kapısını açık bulundurur. Hiç şüphesiz önemli olan, işlenen günah için derhal tövbe etmektir. Fakat tövbe, gündüzden geceye veya geceden gündüze tehir edilmişse, ya da daha sonraki zamanlara bırakılmışsa, artık kabul edilmez diye bir şey akla gelmemelidir. Allah Teâlâ'nın tövbeleri kabulü, güneşin batıdan doğuşuna yani mevcut düzenin tersine dönüp kıyametin kopmasına kadar devam etmektedir. Bu genişlik bizim gibi günahkâr ve ihmalci kullar için ne büyük bir lutuf ve ikrâmdır.

Hiç şüphesizdir ki, güneşin batıdan doğuşuna kadar tövbelerin kabul edilmesi, o müthiş değişikliği görecek kullar içindir. O olaydan önce yaşayıp ölenler için ise, "son nefese kadar"dır.

Güneşin batıdan doğuşu, bilindiği gibi kıyamet alâmetlerindendir. O zaman tövbe kapıları kapanır. Nitekim Allah Teâlâ, "**Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayr kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz."** [En'âm sûresi (6),158] buyurmuştur.

Şahıs olarak son nefese, dünya halkı olarak da güneşin batıdan doğuşuna kadar tövbe etme imkânına sahip bulunmak, gerçekten yüce Rabbimiz'in rahmetini ümit etmek bakımından büyük bir teşvik olmaktadır. Bunun için ne kadar hamdetsek ve ümitlensek yeridir.

Bu hadîs-i şerîf 17 numara ile "Tövbe" bahsinde geçti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın rahmeti sınırsızdır. O günahları affetmeyi ve tövbeleri kabul etmeyi sever.

2. Tövbe kapısı, güneşin batıdan doğuşuna kadar açıktır.

3. Büyük arınma imkânı demek olan tövbeyi ihmal etmemek lâzımdır.

439- وعن أبي نجيحٍ عَمرو بن عَبَسَةَ بفتح العين والباءِ السُّلَمِيِّ ، رضي اللَّه عنه قال : كنتُ وَأَنَا فِي الجَاهِلِيَّةِ أَظُنُّ أَنَّ النَّاسَ عَلى ضَلالَةٍ ، وَأَنَّهُمْ لَيْسُوا على شيءٍ ، وَهُمْ يَعْبُدُونَ الأَوْثَانَ ، فَسَمِعْتُ بِرَجُلٍ بِمكَّةَ يُخْبِرُ أَخْبَاراً ، فَقَعَدْتُ عَلى رَاحِلَتِي ، فَقَدِمْتُ عَلَيْهِ، فَإِذَا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مُسْتَخْفِياً جُرَءَاءُ عليهِ قَوْمُهُ ، فَتَلَطَّفْتُ حَتَّى دَخلْتُ عَلَيهِ بِمكَّة ، فَقُلْتُ له : ما أَنْتَ ؟ قال : « أنا نَبِي » قلتُ : وما نبي ؟ قال : « أَرْسَلنِي اللَّه » قلت: وبأَيِّ شَيْءٍ أَرْسلَكَ ؟ قال : « أَرْسَلني بِصِلَةِ الأَرْحامِ ، وكسرِ الأَوْثان ، وَأَنْ يُوَحَّدَ اللَّه لايُشْرَكُ بِهِ شَيْء » قلت : فَمنْ مَعَكَ عَلَى هَذا ؟ قال : « حُر وَعَبْدٌ » ومعهُ يوْمَئِذٍ أبو بكر وبلالٌ رضي اللَّه عنهما . قلت : إِنِّي مُتَّبِعُكَ ، قال إِنَّكَ لَنْ تَستطِيعَ ذلكَ يَوْمَكَ هَذا . أَلا تَرى حَالِي وحالَ النَّاسِ ؟ وَلَكِن ارْجعْ إِلى أَهْلِكَ فَإِذا سمعْتَ بِي قد ظَهَرْتُ فَأْتِنِي » قال فَذهبْتُ إِلى أَهْلي ، وَقَدِمَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم المدِينَةَ . وكنتُ في أَهْلي . فَجَعَلْتُ أَتَخَبَّرُ الأَخْبَارَ ، وَأَسْأَلُ النَّاسَ حينَ قَدِمَ المدينة حَتَّى قَدِمَ نَفَرٌ مِنْ أَهْلي المدينة ، فقلتُ : ما فَعَلَ هذا الرَّجُلُ الذي قدِم المدينةَ ؟ فقالوا : النَّاسُ إِليهِ سِراعٌ وَقَدْ أَرَادَ قَوْمُه قَتْلَهُ ، فَلَمْ يَستَطِيعُوا ذلِكَ ، فَقَدِمتُ المدِينَةَ فَدَخلتُ عليهِ ، فقلتُ : يا رسولَ اللَّه أَتعرِفُني ؟ قال : «نَعم أنتَ الَّذي لَقيتَني بمكة » قال : فقلتُ : يا رسول اللَّه أَخبرني عمَّا عَلَّمكَ اللَّه وَأَجْهَلُهُ، أَخبِرْني عَن الصَّلاةِ؟ قال : « صَلِّ صَلاَةَ الصُّبحِ ، ثُمَّ اقْصُرْ عَنِ الصَّلاةِ حَتَّى تَرتفِعَ الشَّمْسُ قِيدَ رُمْحٍ ، فَإِنَّهَا تَطْلُعُ حين تطلع بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ ، وَحِينئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الكفَّارُ ، ثُمَّ صَل ، فَإِنَّ الصَّلاَةَ مشهودة محضورة . حتى يستقِلَّ الظِّلُّ بالرُّمحِ ، ثُمَّ اقْصُر عن الصَّلاةِ، فإنه حينئذٍ تُسجَرُ جَهَنَّمُ ، فإِذا أَقبلَ الفَيءِ فصَلِّ ، فإِنَّ الصَّلاةَ مَشهودةٌ محضورة حتى تُصَلِّيَ العصرَ ثم اقْصُر عن الصلاةِ حتى تَغْرُبَ الشمسُ ، فإِنها تُغرُبُ بين قَرنَيْ شيطانٍ ، وحينئذٍ يَسْجُدُ لها الكُفَّارُ » .

قال : فقلت : يا نَبِيَّ اللَّه ، فالوضوءُ حدّثني عنه ؟ فقال : « ما منْكُمْ رجل يُقَرِّبُ وَضُوءَهُ ، فَيَتَمَضْمَضُ ويستنْشِقُ فَيَنْتَثِرُ ، إلاَّ خَرَّتْ خطايا وجهِهِ وفيهِ وخياشِيمِهِ . ثم إِذا غَسَلَ وجهَهُ كما أَمَرَهُ اللَّه إلاَّ خرّت خطايا وجهِهِ مِنْ أَطرافِ لحيَتِهِ مع الماءِ . ثم يغسِل يديهِ إِلى المِرفقَيْنِ إلاَّ خرّت خطايا

يديه من أَنامِلِهِ مع الماءِ ، ثم يَمْسحُ رَأْسَهُ ، إلاَّ خَرَّتْ خَطَايَا رَأْسِهِ من أَطرافِ شَعْرِهِ مع الماءِ ، ثم يَغْسِل قَدَمَيهِ إِلى الكَعْبَيْنِ ، إلاَّ خرت خطايا رِجْلَيه من أَنَامِلِهِ مَع الماءِ ، فإِن هو قامَ فصلَّى ، فحمِدِ اللَّه تعالى ، وأَثْنَى عليهِ وَمجَّدَهُ بالذي هو له أَهل ،وَفَرَّغَ قلبه للَّه تعالى . إلا انصَرَفَ من خطيئَتِهِ كَهَيْئَتِهِ يومَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ».

فحدّث عَمرو بنُ عَبسةَ بهذا الحديثَ أَبَا أُمَامَة صاحِبِ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال له أبو أمامة: يا عَمْرُو بن عَبْسَةَ ، انظر ما تقولُ . في مقامٍ واحِدٍ يُعطى هذا الرَّجُلُ ؟ فقال عَمْرو : يا أَبَا أُمامةَ . فقد كِبرَتْ سِنِّي ، ورَقَّ عَظمِي ، وَاقْتَرَبَ أَجَلي ، وما بِي حَاجة أَنْ أَكذِبَ على اللَّهِ تعالى ، ولا على رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لو لم أَسْمَعْهُ من رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِلاَّ مَرَّةً أَوْ مَرْتَيْن أو ثلاثاً ، حَتَّى عَدَّ سبعَ مَراتٍ ، ما حَدَّثتُ أبداً بِهِ ، ولكنِّي سِمِعتُهُ أَكثَرَ من ذلك رواه مسلم .

قوله : « جُرَءَاءُ عليهِ قومُهُ » : هو بجيمٍ مضمومة وبالمد على وزنِ عُلماء ، أَي : جاسِرُونَ مُستَطِيلونَ غيرُ هائِبينَ . هذه الرواية المشهورةُ ، ورواه الحُمَيْدِي وغيرهُ : « حِراء» بكسر الحاءِ المهملة . وقال : معناه غِضَابُ ذُوُو غَمٍّ وهمٍّ ، قد عيلَ صبرُهُمْ بهِ ، حتى أَثَّرَ في أَجسامِهِم ، من قوَلِهِم : حَرَىَ جِسمُهُ يَحْرَى، إِذَا نقصَ مِنْ أَلمٍ أَوْ غم ونحوه ، والصَّحيحُ أَنهُ بالجيمِ .

وقوله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « بين قَرنَيَ شيطانٍ » أَيْ : ناحيتي رأسِهِ . والمرادُ التَّمثِيلُ . معناهُ : أَنه حينئذٍ يَتَحرَّكُ الشَّيطانُ وشيعتهُ . وَيَتَسَلَّطُونَ .

وقوله : « يُقَرِّبُ وَضُوءَه » معناه : يُحْضِرُ الماءَ الذي يَتَوَضَّأُ بِه. وقوله :« إلاَّ خَرّتْ خَطاياهُ » هو بالخاءِ المعجمة : أَيْ سقطَت . ورواه بعضُهُم . « جرتْ » بالجيم . والصحيح بالخاءِ ، وهو رواية الجُمهور .

وقوله : « فَيَنْتَثِرُ » أَيْ : يَستَخرِجُ ما فِي أَنفه مِنْ أَذَى ، والنَّثْرَةُ : طرَفُ الأَنفِ .

439. Ebû Necîh Amr İbni Abese es-Sülemî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben Câhiliye devrindeyken, halkın sapıklık üzere bulunduğunu ve doğru bir yolda olmadığını biliyordum. Çünkü onlar putlara tapıyorlardı. Derken Mekke'de bir kişinin önemli haberler verdiğini duydum. Bineğime atlayıp derhal o zâta geldim. Bir de baktım, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gizlenmiş, Mekkeliler onun aleyhinde cür'etkar bir vaziyette.. Onunla görüşmenin yolunu aradım, Mekke'de kendisine ulaştım ve:

- Sen kimsin, necisin? dedim.

- "**Ben peygamberim**" cevabını verdi.

- Peygamber ne demek? dedim.

- "**Beni Allah gönderdi"** dedi.

- Ne ile gönderdi seni? dedim.

- "Hısım ve akrabanın gözetilmesi, putların kırılması, Allah'ın bir bilinmesi, O'na hiçbir şeyin ortak koşulmaması vazifesiyle gönderdi" buyurdu.

- Sana bu konuda yardımcı olacak yanında kim var? dedim.

- "**Hür bir erkek ve bir köle**" cevabını verdi. O gün yanında müminlerden sadece Ebû Bekir ile Bilâl vardı. Ben:

- Sana ben de tâbî olup yardım etmek için yanında kalmak istiyorum, dedim.

- "Sen bugün, bu dediğini yapamazsın. Benim halimi ve ortalığın durumunu görmüyor musun? Şimdi sen ailene dön. Ne zaman benim meydana çıktığımı duyarsan, yanıma gel" buyurdu.

Ben ailemin yanına döndüm. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Medine'ye hicret etti. Ben hâlâ ailemin yanındaydım. Onun Medine'ye gelişini bekliyor ve haberlerini almaya gayret ediyordum. Derken Medinelilerden bir kaç kişi yanıma geldi.

- Medineye gelen o zât ne yaptı? diye sordum.

- Halk ona koşuyor; kavmi onu öldürmek istemiş, başaramamış, cevabını verdiler.

Bunun üzerine Medine'ye gelip Peygamber'in huzuruna çıktım ve:

- Ey Allahın Resûlü, beni tanıdınız mı? dedim.

- "Evet, Mekke'de sen benimle görüşmüştün" buyurdu.

- Evet, cevabını verdim. Sonra da:

- Ya Resûlallah! Allah'ın sana öğrettiği ve benim bilmediğim şeyleri bana öğret; bana namazı öğret! dedim.

- "Sabah namazını kıl. Sonra güneş doğup bir mızrak boyu yükselinceye kadar namaz kılma. Çünkü güneş, şeytanın iki boynuzu arasından (tepesinden) doğar. Kâfirler de ona o zaman secde ederler. Sonra dikilmiş mızrağın gölgesi azalıp bitinceye kadar (nâfile olmak üzere) namaz kıl. Çünkü namaz isbatlı şahitlidir. Sonra namaza ara ver. Çünkü o vakit cehennem kızdırılır. Sonra gölge döndüğü zaman öğle namazını kıl. Çünkü namaz isbatlı şahitlidir. Onu İkindiye kadar kılmaya devam et. İkindi namazını kıldıktan sonra güneş batıncaya kadar namaza ara ver; çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasından (tepesinden) batar, kâfirler de o zaman güneşe secde ederler" buyurdu. Ben:

- Yâ Nebiyyallah! Bana abdestten de bahset, dedim.

- "İçinizden her kim, abdest suyunu hazırlayıp ağzına burnuna su verir ve burnunu temizlerse, mutlaka yüzünün, ağzının ve burnunun günahları dökülür! Sonra Allah'ın

emrettiği gibi yüzünü yıkarsa, yüzünün günahları su ile birlikte sakalının etrafından dökülür. Sonra dirsekleriyle birlikte ellerini yıkarsa, elinin günahları su ile beraber parmak uçlarından akar gider. Sonra başını meshederse, başının günahları su ile birlikte saçlarının ucundan dökülür. Sonra topuklarıyla beraber ayaklarını yıkarsa, ayaklarının günahları su ile beraber ayak parmaklarının ucundan akar. Eğer (böylece abdest alan) bu adam, kalkıp namaz kılar, Allah'a hamd ve senâ eder, O'nu layık olduğu vasıflarla yüceltir ve gönlünü tam anlamıyla Allah'a bağlarsa, mutlaka anasından doğduğu günkü gibi günahlarından arınmış olur" buyurdu.

Amr İbni Abese bu hadisi, sahâbî Ebû Ümâme'ye haber vermiş. Ebû Ümâme:

- Ey Amr, bir işten dolayı şu kişiye verilen büyük mükâfat konusundaki sözlerini iyi düşün, ikâzında bulunmuştur. Bunun üzerine Amr:

- Ey Ebû Ümâme! Yaşım ilerledi, kemiklerim zayıfladı, ecelim yaklaştı. Ne Allah'a ne de Resûlullah'a yalan söyleme ihtiyacındayım. Ben bu hadisi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bir, iki, üç hatta yedi kere işitmemiş olsaydım aslâ rivâyet etmezdim. Bu hadisi ben, Resûlullah'dan bundan da fazla duymuş bulunmaktayım" demiştir.

Müslim, Müsâfirîn 294

Amr İbni Abese es-Sülemî

Ebû Necîh veya Ebû Şuayb künyesiyle ün kazanmış olan Amr İbni Abese, kendi ifadesiyle dördüncü müslüman olan meşhur bir sahâbidir [bk. Hâkim, Müstedrek III, 617; Ahmed İbni Hanbel, Müsned IV, 385]. Hendek Gazvesi'nden sonra veya Mekke Fethi'nden önce Medine'ye hicret edip oraya yerleşmiş, daha sonra da Şam'a gitmiş ve orada vefat etmiştir. Kendisinden 38 hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan bir tanesi Müslim'in Sahîh'inde yer almıştır. Nevevî de o rivâyeti burada zikretmiş bulunmaktadır.

İbni Mes'ûd, Ebû Ümâme, Sehl İbni Sa'd gibi sahâbîler ve tâbiîlerden bir grub kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir. Kütüb-i Sitte müellifleri de onun hadislerini kitaplarında zikretmişlerdir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi ve olayın kahramanı Amr İbni Abese *radıyallahu anh*'ın bu heyecan verici mâcerâsı, müellif Nevevî tarafından, abdest ve namazın sağladığı günahlardan arınma imkânını müjdelemesi dolayısıyla burada, "recâ" konusunda zikredilmiştir. Ancak asıl konu ile doğrudan ilgili olmasa bile, hadiste dikkat çeken bazı önemli hususlar bulunmaktadır.

Amr İbni Abese, nisbesinden anlaşıldığına göre Süleym oğulları kabilesine mensup ve Câhiliye döneminde kendi kendine halkın putlara tapınmasını anlamsız ve yanlış bulan aklı başında, gerçeği arayan bir insandır. O, bu arayışında samimidir. Zira Hz. Peygamber'in farklı şeyler söylediğini duyar duymaz, devesine atlayıp hemen Mekke'ye gelmiştir. Hz. Peygamber'in, Kureyş'in densizlikleri yüzünden gizlenme zorunda kaldığını anlamış fakat onunla görüşmekten vaz geçmemiştir. Bir gece kendisiyle görüşme imkânı bulmuş ve onu tanımak için sorular sormuştur. Aldığı cevaplar neticesinde hemen orada iman etmiş ve Mekke'de kalıp Hz. Peygamber'e yardımcı olmak istediğini bildirmiştir. Kaynaklarda yer alan diğer rivayetlerde, Mekke'de kalmasını mı, kabilesine dönmesini mi tavsiye ettiğini Hz. Peygamber'e sormuş olduğunu yine kendisi nakletmektedir. Hz. Peygamber, Mekkeliler'in, Mekke'nin yerlisi olduğu halde kendisine ve birkaç kişilik müslüman grubuna neler ettiğini

gerekçe göstererek, Mekkeli olmayan birinin daha büyük zulüm göreceği endişesiyle Amr'ı kabilesine göndermiş ve ona aslında bir büyük müjde de vermiştir. ***"Benim ortaya çıktığımı duyunca bana gelirsin."*** Hz. Peygamber'in bu sözü, İslâm'ın gelecekte kazanacağı gelişmeleri önceden haber vermek anlamına gelmektedir. Onun bir mucizesi demektir.

Hz. Peygamber'in Amr'ı kabilesine göndermesi olayında bir husus daha dikkat çekmektedir. İnanacak her kişiye büyük ihtiyaç duyulan bir zamanda gelip iman etmiş olan ve Mekke'de kalmaya da rızâ gösteren Amr'ı Hz. Peygamber, mevcut şartları dikkate alarak korumakta güçlük çekeceği düşüncesiyle memleketine göndermektedir. Yani bir yönetici için herşeyden önce müslümanların güvenliğini düşünmek daima en başta gelen görev olmaktadır.

Amr İbni Abese'nin Hz. Peygamber ile ilgili haberleri takib etmesine rağmen oldukça geç bir zamanda, Hendek Gazvesi'den sonra veya Mekke Fethi'nden önce Medine'ye gitmesinin sebebini -rivayetlerde zikredilmediği için- tahmin etmek son derece güçtür. Ancak Hz. Peygamber'in, Amr'ı Medine'ye gelmekte geciktiği hususunda uyarmadığını da dikkate alacak olursak, kusur sayılabilecek bir durumun bulunmadığı anlaşılacaktır. Zaten Amr, Medineliler'den Hz. Peygamber'in oradaki durumunu öğrenir öğrenmez hemen yola çıkmıştır.

Amr'ın Hz. Peygamber'e, "Beni tanıdınız mı?" diye sorması, aradan epeyce uzun bir zamanın geçmiş olduğunu göstermektedir. Fakat buna rağmen Hz. Peygamber, *"Mekke'de bize gelen kişi değil misin?"* buyurmak suretiyle kendisini unutmadığını, o ilk günlerin olaylarını ve kahramanlarını hatırladığını göstermiştir.

Amr İbni Abese'nin isteği üzerine Hz. Peygamber önce namaz vakitlerini ve nâfile namaz kılınabilecek zamanları kendisine anlayacağı biçimde anlatmıştır. Sonra da abdestin günahlardan temizlenme vasıtası olduğunu hatırlatmıştır. Usûlüne uygun şekilde abdest almanın ve peşinden de namaz kılıp Allah Teâlâ'dan af ve mağfiret dilemenin hemen bütün günahlardan arınma vesilesi olduğunu bildirmiştir. Böyle bir imkân hiç şüphesiz, müslümanlar için en büyük ümit kaynağıdır.

Bu müjdeli haberi dinleyen sahâbî Ebû Ümâme'nin:

-Böyle bir iş için verdiğin büyük müjdeyi bir iyice düşün! diye Amr'ı ikaz etmesi, durumu iyice tahkik etmek içindir. Amr'ın verdiği cevap, özellikle sahâbîlerin hadis rivâyetinde gösterdikleri titizliği ve dikkati yansıtmaktadır: "*1-7 defa Hz. peygamberden duymadığım hadisi rivâyet etmem."*

Bu söz, sahâbîlerin ve dolayısıyla hadisçilerin çok büyük bir kısmının, hadis rivayeti konusunda ne ölçüde dikkatli, titiz ve sorumlu davrandıklarının açık-seçik ifadesi olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hâlis bir niyetle mümkün mertebe tam olarak yapılan işler, günahlardan arınmaya sebeptir.

2. Abdest, abdest organlarıyla işlenmiş günahlardan temizlenme imkânını getirmektedir.

3. Hz. Peygamber, günün birinde peygamberlik görevini açıkca ilan edeceğini tâ baştan biliyordu.

4. İnsanlardan yapabileceklerini istemek, üstesinden gelemeyecekleri sorumlulukları yüklememek gerekir.

5. Sahâbîler, ümmete intikal ettirilecek sünnet bilgileri konusunda son derece dikkatli ve dürüst idiler.

440- وعن أبي موسى الأشعري رضي اللَّه عنه ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «إِذا أَرادَ اللَّه تعالى ، رحمةَ أُمَّةٍ ، قَبضَ نبيَّهَا قَبلَها ، فجعلَهُ لها فَرَطاً وسلَفاً بين يَدَيها ، وإِذا أرادْ هَلَكةَ أُمَّةٍ ، عذَّبَها ونبيُّهَا حَيٌّ ، فَأَهْلَكَهَا وهوَ حَيٌّ ينظُرُ ، فَأَقَرَّ عينَهُ بِهلاكها حين كذَّبوهُ وعصَوا أَمْرَهُ » رواه مسلم .

المِعْجَمَةِ ، أَي : غَيْرَ مخْتُونِينَ .

440. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ, bir ümmete rahmetle muamele etmek isterse, o ümmetin peygamberini onlardan önce öldürür. Onu, kendileri için âhirette öncü ve kılavuz yapar. Allah Teâlâ, bir ümmeti de helâk etmek isteyince, daha peygamberleri sağ iken o millete azâbeder, onun gözü önünde onları mahveder. Peygamberi yalanlayıp emrine karşı gelmeleri yüzünden onları helâk etmek suretiyle peygamberini de memnun ve teselli eder."

Müslim, Fezâil 24

Açıklamalar

Hadisimiz, müslümanlar için bir başka ümit kaynağına işaret etmektedir. Çünkü İslâm ümmeti yaşamaktadır. Onun büyük Peygamberi ise, âhirete intikal etmiştir. O yüce Peygamber, âhirette müslümanlar için öncü ve kılavuz olacaktır. Bu hâl, Allah Teâlâ'nın bu ümmete rahmetiyle muamele etmek istediğinin bir göstergesidir.

Eğer geçmiş bazı peygamberlerin ümmetleri gibi daha peygamber hayatta iken bu ümmet, isyân ve itaatsizlik sebebiyle helâk edilmiş olsaydı, onlar için hiçbir kurtuluş ümidi kalmayacaktı. Çünkü peygamberlerinin gözü önünde helâk edilen ümmetlerin bağışlanması düşünülemez. Bu durum, kendilerine söz dinletemeyen peygamberler için rahatlama vesilesi olmaktadır.

O halde İslâm ümmeti için kendisinden önce âhirete intikal etmiş olan Hz. Peygamber'in öncülüğü gibi bir büyük ümit vesilesi vardır. Bu da başlı başına bir güvencedir. Sevgili Peygamberimiz ümmetine dünyada rehberlik etmiş olduğu gibi âhirette de rehberlik edecektir. Bu da ümmetinin kurtuluşu anlamına gelmektedir. Recâ konusunun, âhirete ait böylesine büyük bir ümit kaynağını haber veren bu hadis ile bitirilmesi pek isabetli olmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber, ümmeti için âhirette de öncü ve rehberdir.

2. Hz. Peygamber'in ümmetinden önce âhirete intikal etmiş olması, Allah Teâlâ'nın bu ümmete rahmetle muamele etmek istediğinin göstergesidir.

52- باب فضل الرجاء

ALLAH'IN RAHMETİNİ ÜMİT ETMENİN FAYDASI

Âyet

Allah Teâlâ, iyi bir kulun söylediklerini haber verirken şöyle buyurmuştur:

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ [44]

فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ [45]

"Ben işimi Allah'a ısmarladım. Şüphesiz ki Allah, kullarının her halini görür." Allah onu, onların kurdukları tuzakların şerrinden korudu."

Mü'min sûresi (40), 44–45

Yüce kitabımızda Firavun ve taraftarlarına karşı çıkan ve onlara gerçeği anlatmaya çalışan "**mü'min bir kişi"**den bahsedilmektedir. Onun söylediği sözlerin ve yaptığı davetin bir bölümü nakledilmektedir. Bu zât, Hz. Mûsâ'dan önce, Firavun ve çevresindekileri uyaran bir mü'mindir. Peygamber Efendimiz'in gelmesine yakın Arapları uyarıcı, putperestliği kötüleyici konuşmalar yapan ve kendilerine **hanîf** adı verilen kişilerin yaptığını o gün yapan bir mü'min. Bir farkla ki, anlaşıldığına göre bu mü'min kişi, kendisini dinleyenlerle birlikte bir grub oluşturarak Firavun'a karşı harekât başlatmıştır. İşte yukarıdaki âyet, böylesi bir ciddi işe girişen o "mü'min kişi"nin, Allah'a olan güvenini, kendi sözleriyle bize haber vermektedir: "**Ben işimi Allah'a ısmarladım. Allah, kullarının her halini görür.**" Onun bu sözleri, Allah'a güvenini ve kendisini koruyacağına olan ümidini ifade etmektedir. Allah, kendisine bağlanan ümitleri boşa çıkarmaz. Bunun böyle olduğunu da hemen peşinden gelen âyet haber vermektedir: **"Allah onu, onların kurdukları tuzakların şerrinden korudu."**

Yüce Rabbimiz'in haber verdiği bu gerçek, Allah'ın rahmet ve himâyesini ümit etmenin kula sağlayacağı faydayı açıkca gözler önüne sermektedir: **Umduğuna kavuşmak**. Bir başka ifade ile kurtuluş**.**

Hadisler

441- وعن أبي هريرة ، رضيَ اللَّه عنه ، عن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّهُ قال : « قالَ اللَّه ، عَزَّ وَجلَّ ، أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدي بي ، وأَنَا مَعَهُ حَيْثُ يَذْكُرُني ، وَاللَّهِ لَلَّهُ أَفْرَحُ بتَوْبةِ عَبْدِهِ مِنْ أَحَدِكُمْ يجِدُ ضالَّتَهُ بالْفَلاةِ ، وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْراً ، تَقرَّبْتُ إِلَيْهُ ذِرَاعاً ، وَمَنْ تَقَرَّب إِلَيَّ ذِراعاً ، تقَرَّبْتُ إليه بَاعاً ، وإِذَا أَقْبَلَ إِلَيَّ يمْشي ، أَقبلتُ إِلَيه أُهَرْوِلُ » متفقٌ عليه ، وهذا لفظ إحدى رِوايات مسلم .

441. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

Azîz ve celîl olan Allah, **"Ben, kulumun beni düşündüğü gibiyim; beni andığı** (her) **yerde, onunlayım** (rahmet ve yardımım onunla beraberdir)" buyurmuştur.

Allah'a yemin ederim ki Allah'ın, kulunun tövbe etmesinden dolayı duyduğu hoşnutluk, herhangi birinizin ıssız çölde kaybettiği devesini bulduğu zamanki sevincinden daha büyüktür." (Nitekim Allah şöyle buyurmuştur):

"**Bana bir karış yaklaşana ben bir arşın yaklaşırım, bir arşın yaklaşana bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelene ben koşarak giderim.**"

Buhârî, Tevhîd 15, 35, 55; Müslim, Tevbe 1, Zikir 2, 19. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 51, Daavât 131; İbni Mâce, Edeb 58

Bu, Müslim'in rivâyetlerinden birinin metnidir (Tevbe 1) ve önceki konuda açıklaması geçmiştir (414 numaralı hadis). *Sahihayn*'da (Buhârî, Tevhîd 15; Müslim, Zikir 2), **"kulum beni andığı zaman"** şeklinde rivâyet edilmişken burada **"beni andığı yerde"** diye geçmektedir. Her ikisi de doğrudur, sahihtir.

Açıklamalar

Kısmen 414. hadiste, kısmen 1438. hadiste tekrar eden ve tövbe bakımından 16. hadisi andıran hadisimiz, özellikle âhir ömründe Allah'a karşı tam bir hüsnüzan ve O'nun rahmetine kavuşacağına dair ümit beslemenin fazilet ve faydasını gözler önüne sermektedir. Çünkü yüce yaratıcı, çok açık bir şekilde, "*Ben, kulumun beni düşündüğü gibiyim, ona benden beklediği şekilde tecelli ederim"* buyurmak suretiyle herkesin, Allah'tan kendisi hakkında nasıl muamele etmesini istiyorsa, Allah'ı öyle bulacağını hatırlatmaktadır. Bu konudaki kesinliği arttırmak için de "kul nerede ve ne zaman Allah'ı anarsa, yanında Allah'ı bulacağı" belirtilmektedir. Daha sonra da Allah Teâlâ'nın, kullarına sür'atle icâbet ettiğine dair, karış, arşın, zirâ' gibi mesâfe ölçüleri zikredilmek suretiyle bu ilâhî iltifat ve icâbetin sür'ati hakkında bilgi verilmektedir.

Kul olarak bizler Allah'ı rahmetiyle de azâbıyla da anabiliriz. Bu konuda her hangi bir mâni yoktur. Ancak, Allah Teâlâ, kulu kendisini nasıl düşünüyor, ona nasıl muamele edeceğini tasavvur ediyorsa, o kuluna öyle tecelli eder. Allah'dan hayır, rahmet ve lutuf göreceği umudunu taşıyan ve bu uğurda mümkün olduğunca kendi yükümlülüklerini yerine getiren kişi, Allah'ı beklediği gibi bulacaktır. Aksini bekleyen de öyle bulacaktır. O halde boş bir avunma, aldanma ve kuruntuya kapılmadan Rabbimiz hakkında güzel zanda bulunmak, rahmetiyle tecelli edeceğine inanmak gerekmektedir.

Zan, yerine göre tereddüt ve kararsızlık, yerine göre de kesin bilgi ve kanaat ifade eder. Burada söz konusu olan, yakinî bilgi yani kesin kanaat anlamındaki zandır. Allah Teâlâ'nın kullarını yanıltmayacağı, ümitsiz bırakmayacağı gerçeği, O'na karşı beslenecek hüsnüzannın tam bir kanaat anlamına geldiğinin en açık delili ve dayanağıdır.

"Ben, kulumun beni düşündüğü gibiyim" demek, ben kendisine benden beklediği şekilde muamele ederim, demektir. Maksat insanı ümitli olmaya teşviktir. Yani burada zan, zayıf bir ihtimali değil, tam bir güven beslemeyi ifade etmektedir.

Allah hakkında beslenecek böylesine bir kanaat, kulun **tevhid inancını** iyice içine sindirdiği anlamına gelecektir. Bu durumdan sonra da kulun istekleri reddedilmeyip kabul edilecektir. Nitekim bir başka hadîs-i kudsîde, **"Kulum, kendisini sorgulayacak ve günahları bağışlayacak bir Rabbi olduğuna kesin kanaat getirdiği, bu gerçeği bildiği zaman, ben onu bağışlarım"** buyurulmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kul Allah’ı nasıl bilir ve O’ndan kendisine nasıl muamele etmesini beklerse, Allah da ona öylece muamele eder.

2. Allah’ın rahmetiyle tecelli ve muamele edeceği ümidini taşımak, O’nun hakkında böylece hüsnüzan beslemek teşvik edilmektedir.

3. Boşu boşuna avunmak ve aldanmak değil, gücünün yettiğince kulluk yapıp sonra da ilâhî rahmeti ümit etmek tam anlamıyla hüsnüzan demektir.

442– وعن جابِرِ بن عبدِ اللَّه ، رضي اللَّه عنهما ، أَنَّهُ سَمِعَ النَبِيَّ صَلّى اللہُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قَبْلَ موْتِهِ بثلاثَةِ أَيَّامٍ يقولُ : « لا يموتن أَحَدُكُم إِلاَّ وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ باللَّه عزَّ وَجَلَّ » رواه مسلم .

442. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Vefâtından üç gün önce Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinledim:

“**Her biriniz** (başka şekilde değil) **ancak Allah’a hüsnüzan ederek ölsün.**”

Müslim, Cennet 81,82. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 13

Açıklamalar

Bu hadiste görüldüğü gibi ravinin, hadisi duyduğu zamanı veya yeri belirtmesi, verdiği bilgiyi doğru ve sağlam bir şekilde aktardığını gösterir. Câbir *radıyallahu anh*, bu hadisi Hz. Peygamber’in vefatından üç gün önce kendisinden duyduğunu bildirmek suretiyle, bir taraftan ilmî olarak güven telkin ederken bir taraftan da Hz. Peygamber’in son tavsiyelerinden birini bize haber vermiş olmaktadır. Demek ki Hz. Peygamber, konunun öneminden ötürü, Allah’a karşı güzel duygular ve beklentiler içinde olmayı yani hüsnüzan beslemeyi son günlerinde ashâbına ve ümmetine tavsiye buyurmuştur.

Hüsnüzan, düşünce güzelliği, güzel şeyler temenni ve beklentisi demektir. Allah’a karşı hüsnüzan beslemek ise, O’nun merhametini, rahmetini ve keremini dilemek, af ve rahmetiyle muamele edeceğini ummak, hatta tereddütsüz bir şekilde böyle bir mutluluğa ereceğine inanmaktır. Nitekim önceki hadîs-i kudsîde görüldüğü gibi bizzat yüce Yaratıcı, **“Ben, kulumun beni düşündüğü gibiyim, benden ne bekliyorsa ona öylece muamele ederim**” buyurmaktadır.

İnsanın hangi hal üzere öleceğini bilmek ve tayin etmek kendisinin elinde değildir. Böyle olunca Sevgili Peygamberimiz’in bizden hüsnüzandan başka bir hal üzere ölmemeyi istemesi, ümit ve recâ üzere yaşamamızı ve ölümü de o hal ile karşılamamızı istemesi anlamındadır. Yani Allah Teâlâ’dan güzel şeyler beklentisi içinde olabilmek için güzel bir hayat yaşamaya çalışmak gerekmektedir. Nitekim “**Ey iman edenler, Allah’tan O’na yaraşır şekilde korkun ve ancak müslümanlar olarak ölün**”[Âl-i İmrân sûresi (3), 102] âyet-i kerîmesi de bizden sürekli iman üzere olmamızı istemektedir.

Nevevî, korku ve ümit ile ilgili sahih hadisleri incelemiş ve ümit ile ilgili rivayetlerin, korkuya dair hadislerden kat kat fazla olduğunu görmüştür. Ali el-Karî de “Bu konuda sadece “**Rahmetim gazabımı aşmıştır**” (420 numaralı hadis) hadisi bile yeter” demektedir.

Kulluk ya ümit ya da korku ile yapılır. Ümitle yapılan kulluk daha üstündür. Çünkü o hürlerin kulluğudur, korku ile yapılan ise, kölelerin kulluğudur. Bu sebepledir ki Peygamber Efendimiz, kendisine çok ibadet ettiği hatırlatılınca, “**Şükreden bir kul omayayım mı**?” (bk. Buhârî, Teheccüd 6; Müslim, Münâfikîn 79-81) buyurmuştur.

Ölüm anında güzel duygu ve beklentiler içinde olabilmek için yaşarken güzel ameller yapmak lâzımdır. Hayatını kötülükler içinde geçirmiş kimselerin, son demlerinde pek fazla ümitli olamayacakları açıktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü’min Allah’a karşı hüsnüzan beslemelidir. Özellikle ölümünün yaklaştığı zaman bu duygusu daha yoğun olmalıdır.

2. Allah, kendisinden af ve rahmet ümit eden kullarını mahrum ve mahcup etmez.

3. Hayatın sonunda hüsnüzanna sahip olabilmek için önceden güzel işler yapmaya bakmak, güzellikler içinde iken ölümü karşılamaya çalışmak gerekir.

4. Sağlıkta korku ve güzel ameller, hastalık ve ölüm anında da ümit ve hüsnüzan kuvvetli olmalıdır.

443- وعن أَنسٍ ، رضي اللَّه عنه قال : سمعتُ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « قال اللَّه تعالى : يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعوْتَني وَرَجوْتَني غَفَرْتُ لَكَ عَلى ما كَانَ مِنكَ ولا أُبَالِي ، يا ابن آدمَ ، لَوْ بَلغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السماءِ ، ثم اسْتَغْفَرْتَني غَفَرتُ لَكَ ، يَا ابْنَ آدمَ ، إِنَّكَ لَو أَتَيْتَني بِقُرابِ الأَرْضِ خطايا ، ثُمَّ لَقِيْتَني لا تُشْرِكُ بِي شَيْئاً ، لأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً » رواه الترمذي . وقال : حديث حسن .

« عَنَانُ السماءِ » بفتح العين ، قيل : هو مَا عن لَكَ منها ، أي : ظَهَرَ إِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ، وقيلَ : هو السَّحَابُ .

و « قُرابُ الأرض»بضم القاف ، وقيلَ بكسرِها ، والضم أصح وأشهر، وهو:ما يقارِبُ مِلأَهَا ،واللَّه أعلم .

443. Enes *radıyallahu anh*, ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinledim, dedi:

“Allah Teâlâ:

Ey âdemoğlu! Sen bana dua ettiğin ve benden affını umduğun sürece, işlediğin günahlar ne kadar çok olursa olsun onların büyüklüğüne bakmadan seni bağışlarım.

Ey âdemoğlu! Günahların gökleri dolduracak kadar olsa, sen benden bağışlanmanı dilersen, günahlarını affederim.

Ey âdemoğlu! Sen yeryüzünü dolduracak kadar günahla huzuruma gelsen, fakat bana hiçbir şeyi ortak tutmamış, şirke bulaşmamış olsan, ben de seni yeryüzü dolusu mağfiretle karşılarım” buyurmuştur. Tirmizî, Daavât 98

Açıklamalar

Allah'ın rahmetini ümit etmenin faydası bu hadîs-i kudsîde çok açık bir şekilde ifade buyurulmaktadır. Şirk koşmamış olmak kaydıyla, işlenmiş olan günahların cinsi ve miktarı ne olursa olsun, Allah Teâlâ'dan bağışlanma dilenmesi halinde onların tamamının affedileceğini bizzat yüce Rabbimiz kendisi bildirmektedir. Kul için bundan daha büyük bir müjde olabilir mi?

Hadîs-i kudsîde konu, hiçbir tereddüt ve kuşkuya yer bırakmayacak şekilde, "ne kadar olursa olsun, gökleri dolduracak, yeryüzünü örtecek kadar da olsa.." gibi çokluk ve büyüklükten kinâye ifadeler kullanılmış, onların miktarına ve cinsine bakmadan, bir o kadar büyük af ve mağfiretle karşılanacağı ısrarla belirtilmiştir. O halde önemli olan, günahların bağışlanmasını ummak ve affedilmesi için Allah'a yalvarmaktır. Kul, böyle bir ümit ile bu tür bir dilekte bulunduğu sürece bağışlanma şansına sahiptir.

Hadîs-i kudsîde dikkat edilmesi gerekli iki nokta bulunmaktadır. Birincisi, *şirk koşmadan Allah'a kavuşmak*.. İkincisi, *günahlarının bağışlanacağı ümidini taşımak.* Hiç şüphesiz bunlardan ikincisi, yani bağışlanacağına dair tam bir güven ve ümit içinde olabilmek için, Allah Teâlâ'ya hiçbir şeyi eş ve ortak koşmamak, yani İslâm'ın tevhid inancına sıkı sıkıya sarılmak gerekmektedir. Bu noktada gösterilecek dikkat, her türlü kurtuluş ümidinin ve cennet mutluluğunun yegâne şartıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şirke bulaşmamış bir hayat yaşamak her türlü mutluluğun başıdır.
2. Şirk dışında bütün günahları cinsi ve miktarı ne olursa olsun Allah Teâlâ dilerse bağışlar.
3. Ümitle Allah'a yalvarıp bağışlanma dilemek, isteğine kavuşmanın yegâne yoludur.
4. Allah Teâlâ, samimiyetle kendisine yönelen ümitleri asla boşa çıkarmaz.

53- باب الجمع بين الخوف والرجاء

KORKU VE ÜMİT ARASINDA YAŞAMAK

İnsanın sağlığı yerinde iken, korku ve ümidi birbirine eşit olmalıdır. Hastalık halinde ise, ümidi daha ağır basmalıdır. Kitap, sünnet ve diğer naslardan çıkarılan şer'î kurallar bu konuda birbirini desteklemektedir.

Âyetler

أَفَأَمِنُواْ مَكْرَ اللّهِ فَلاَ يَأْمَنُ مَكْرَ اللّهِ إِلاَّ الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ [99]

1. "Allah'ın azâbından ancak hüsrâna uğrayanlar emin olabilirler."

A'râf sûresi (7), 99

Âyette geçen **mekr**, Allah Teâlâ'nın nimet verip dururken ansızın azâba çarptırması, günah işlemelerine rağmen insanlara azâb etmeyip süre tanıması gibi anlamlara gelmektedir.

Mekr, sonuçta Allah Teâlâ'nın azâbı, düzen kuranların düzenini bozması, onları belki de hiç beklemedikleri bir zamanda yakalayıvermesi demektir. Bu sebeple mevcut duruma bakarak kimsenin Allah'ın azâbına karşı kendisini emniyette hissetmemesi, daima bir gün azâba uğrayabileceği endişe ve korkusu içinde bulunması gerekir. İnsanın başarıları ve ne yaparsa yapsın başına herhangi bir sıkıntının gelmemesi onun için aslâ bir garanti anlamı taşımaz. Hata ve günahlarından dolayı her an hesaba çekilebileceğini asla unutmamalıdır.

Allah'ın azâbına karşı anlamsız bir korkusuzluk duygusuna kapılan kimseler ancak gerçek hüsrâna uğrayanlardır. Zira aldanmak asıl böyle bir yanlış duyguya kapılmaktır. Asıl korkulacak olan şey, böylesi bir korkusuzluktur. Bu sebeple mü'minlerin, sürekli bir hesaba çekilme kaygı ve endişesi ile yaşamaları uygun olur. Bu, işin bir tarafıdır. Öbür tarafını da aşağıdaki âyet–i kerîmede bulmaktayız:

يَا بَنِيَّ اذْهَبُواْ فَتَحَسَّسُواْ مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلاَ تَيْأَسُواْ مِن رَّوْحِ اللّهِ إِنَّهُ لاَ يَيْأَسُ مِن رَّوْحِ اللّهِ إِلاَّ الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

[87]

2. "**Gerçek şu ki, kâfir olanlardan başkası** Allah'ın **rahmetinden ümit kesmez."**
Yûsuf sûresi (12), 87

Allah'ın azâbından emin olduğunu iddia edenler, hüsrâna uğrayan kimselerdir. Allah'ın rahmetinden ümit kesenler de kâfirlerdir. Yani durum ne kadar umutsuz gözükürse gözüksün, hata ne kadar büyük olursa olsun Allah'ın rahmetinden ümit kesmek doğru değildir. Mü'minler, Allah'ın rahmetine karşı sonsuz bir ümit içinde bulunmalıdırlar. O'na ve rahmetine karşı gösterilecek bir ümitsizlik, -Allah korusun- insanı imandan eder. O halde müslüman, hayatını **dipsiz bir korku ve sonsuz bir ümit içinde sürdürecektir**. Bu sebeple en umutsuz anlarda bile mü'minde ümid tükenmez. Gerçek bir mü'min, hayatının iki kutbu **dipsiz korku (havf) ve sonsuz ümid (recâ) olan kimsedir**. Bu ikisi birden bir gönülde yer tutmuşsa, canlı bir iman hayatından söz etmek mümkündür. Aksi halde etkili ve olgun bir iman ve amel olayından bahsetmek mümkün olmayacaktır.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُواْ الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

[106]

3. "**O gün, bazı yüzler ağarır, bazı yüzler de kararır."**

Âl-i İmrân sûresi (3), 106

Bu âyette kıyamet günü, dünyadaki durumların tabiî sonucu olarak iki ayrı halin görüleceği, bazı yüzlerin ağarıp bazılarının da kararacağı hatırlatılmaktadır. Korkuyu veya ümidi yitirmiş yüzlerin kararacağı, ikisini birden yaşamayı başaran yüzlerin ağaracağı, mutlu olacağı bildirilmiş olmaktadır. Kimi korkusuzluğunun kimi de ümitsizliğinin cezâsını çekerken, her ikisini dengeli bir biçimde hayatında hissedenler bunun mutluluğunu yaşayacaklardır.

Âyet-i kerîme iki ayrı durumu bir arada bildirmek suretiyle, ümit ve korkunun bir arada bulunabileceğine işâret etmiş olmaktadır. Bundan sonraki âyetlerde de bu iki hususun bir arada zikredilmiş olduğunu görmekteyiz:

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ

[167]

4. “Gerçekten Rabbin, cezayı çabuk vericidir ve hem de yarlıgayıcı ve bağışlayıcıdır.”
A’râf sûresi (7), 167

Yüce Rabbimiz, kendisine isyan edenlere hak ettikleri cezayı sür’atle verir. Aynı zamanda da O, kendisine itaat edenlere af ve mağfiret ile muamele eder. Cenâb-ı Hakk’ın bu iki sıfatının bir âyet–i kerîmede böyle peşpeşe bildirilmiş olması, korku ve ümidi bir arada ve sürekli yaşamak gerektiğini göstermektedir. O’nun bu iki sıfatından birinden gaflet etmek insanı ya anlamsız bir korkusuzluğa veya gereksiz bir ümitsizliğe sürükler ki, her iki halde de insan son derece büyük bir yanılgıya düşer. Kulluk ne korkusuzların ne de ümitsizlerin sıfatıdır. Denge, hem korkulu hem de ümitli olmayı gerektirmektedir. Konu bir başka âyette bir başka tesbitle şöyle ifade buyurulmaktadır:

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِينَعِيمٍ [13] وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ [14]

5. “Hiç şüphesiz, iyiler cennette, günahlara dadananlar ise yakıcı ateşler içindedir.”
İnfitâr sûresi (82), 13-14

Âhiretteki durumları itibariyle insanlar ikili bir ayırıma tâbîdirler. Ya cennet ya da cehennemdedirler. Bu kesin gerçek, dünyada yaşarken her iki sonucu da hesaba katmak lâzım geldiği fikrini vermektedir. Burada birbirini takib eden iki ayrı âyette ümit ve korkunun gereği belirtilmiş olmaktadır.

فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ [6] فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ [7] وَأَمَّا مَنْخَفَّتْ مَوَازِينُهُ [8] فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ [9]

6. “O gün tartıda kimin iyi amelleri ağır basarsa o, hoşnut olacağı bir yaşayış içindedir. Kimin iyi amelleri hafif gelirse, onun meskeni Hâviye’dir.”

Kâria sûresi (101), 6-9

Bu dört âyette âhiretteki durum açıklanmakta, beş numarada geçen iki âyette olduğu gibi nimet veya azâbtan oluşan ikili durum bir kez daha teyid edilmektedir.

Müellifimiz Nevevî’nin, bu âyetlerden sonra kaydettiği bir cümleden anladığımıza göre o, yukarıdan beri sıraladığı âyetlerle, korku ve ümit konusunun Kur’ân-ı Kerîm’de nasıl işlendiğini göstermek istemektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de konu öneminden ötürü tekrar tekrar açıklanmıştır. Cenâb-ı Hakk korku ve ümit konusunu değişik boyutlarda ve fakat ısrarla işlediğine göre, bu hususta çok hassas ve dikkatli davranmak gerekmektedir. Korkusuzluk veya ümitsizlik değil, korku ve ümit arasında (**beyne’l-havf ve’r-recâ**) bir hayat tercih edilmelidir.

Hadisler

444– وعن أبي هريرة . رضي اللَّه عنه ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَوْ يَعْلَمُ المؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ العُقُوبَةِ . ما طَمِعَ بجَنَّتِهِ أَحَدٌ ، وَلَوْ يَعْلَمُ الكافِرُ مَا عِندَ اللَّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ ، مَا قَنطَ مِنْ جنَّتِهِ أَحَدٌ » رواه مسلم .

444. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Eğer mü’min, Allah’ın azabının nitelik ve niceliğini bilseydi, cennet ümidine kapılmazdı. Kâfir de Allah’ın rahmetinin nitelik ve niceliğini tam olarak kavrayabilseydi, O’nun cennetinden asla ümidini kesmezdi”.
Müslim, Tevbe 23

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, Allah Teâlâ’nın rahmet ve azap edici olduğuna dair sıfatlarını çok çarpıcı bir şekilde açıklamaktadır. Sayısız sıfatları içinde özellikle bu iki sıfatının mâhiyetini kavramanın mümkün olmadığını ortaya koymaktadır.

Cenneti ümit etmek mü’minlere has bir meziyyet iken, Allah’ın azâbı karşısında onlar bile cenneti ümid edemez hale gelirlerse, başka kimsenin, özellikle kâfirlerin böyle bir ümide kapılması hiç mümkün olmayacaktır. Aynı şekilde ümitsizlik kâfirlere tahsis edilmişken, Allah’ın rahmetinin enginliği karşısında onların bile ümitsiz olmalarına gerek olmazsa, hiç kimsenin, özellikle hiçbir mü’minin Allah’ın rahmetinden ümidini kesmemesi gerekir. Netice itibariyle mü’min, Allah’ın rahmetine güvenerek azabından emin olamaz; kâfir de O’nun rahmetinden ümit keserek O’nun kapısına başvurmaktan geri duramaz. O halde herkesin korku ve ümit içinde (**beyne’l-havf ve’r-recâ**) yaşaması gerekmektedir. Bir başka ifâde ile, iman ve ibadet üzere iken azâb endişesini, küfür ve isyân içinde iken rahmet ümidini eksik etmeden yaşamak lâzımdır. Korku ve ümit, müslüman hayatının eksi - artı kutupları gibidir. Nasıl artı-eksi kutupları olmadığı zaman, kimyasal bir olay cereyan etmiyorsa, korku ve ümit unsurları bir arada bulunmadığı zaman da dengeli ve anlamlı bir iman hayatından söz etmek mümkün olamaz.

Bu hadîs-i şerîfin anlamını şöyle de ifâde etmek mümkündür: Mü’min cennet ümidi taşıyorsa bu, onun Allah’ın azâbının mahiyetini bilmediğinden; kâfir, rahmet ve cennet beklemiyorsa, o da Allah’ın rahmetinin mâhiyetini idrak edemediğindendir. Gerçekten çok ilginç olan bu durum, Hz. Ömer’den nakledilen bir sözde şöyle dile getirilmiş bulunmaktadır: “Kıyamet günü sadece bir kişi cennete girecek diye ilân edilse o kişinin ben olacağımı umarım. Yine bir tek kişinin cehenneme gireceği bildirilse, bu kez de o kişinin ben olduğum endişesini yaşarım.”

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ’nın sonsuz bir rahmeti ve büyük bir azâbı vardır.
2. Bazan cemâl bazan celâl sıfatlarını düşünerek Allah Teâlâ’ya karşı son derece saygılı ve korkulu, ama aynı zamanda büyük bir ümitle dolu olmak gerekir.
3. Sıhhat halinde korku ve ümit birbirine denk, hastalık halinde ise ümit daha fazla olmalıdır.
4. İyi bir müslüman hayatı, ancak korku ile ümit arasında (beyne’l-havf ve’r-recâ) yaşanandır.
5. Korkusuzluk da ümitsizlik de insanı imandan mahrum bırakır.

445- وعن أبي سَعيد الخدريِّ ، رضي اللَّه عَنه ، أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إذا وُضِعتِ الجَنَازَةُ واحْتمَلَهَا النَّاسُ أَو الرِّجالُ عَلى أَعْنَاقِهِم ، فَإِنْ كانَتْ صالِحَةً قالَتْ : قَدِّمُوني قَدِّمُوني

، وَإِنْ كانَتْ غَير صالحةٍ ، قالَتْ : يا ويْلَهَا ، أَيْنَ تَذْهَبُونَ بِهَا ؟ يَسْمَعُ صَوتَهَا كُلُّ شيءٍ إلاَّ الإِنْسَانُ

، وَلَوْ سَمِعَهُ لَصَعِقَ » رواه البخاري .

445. Ebû Saîd el–Hudrî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ölü tabuta konulup da insanlar (veya erkekler) onu omuzladığı zaman, eğer iyi bir kişi ise "Beni çabuk götürünüz, beni çabuk götürünüz!" diye seslenir. Eğer iyi olmayan biri ise, "Eyvah!. Bu tabutu nereye götürüyorsunuz?" der. O cenâzenin sesini insandan başka her şey duyar. Eğer insan bu sesi duysaydı, bayılırdı."**

Buhârî, Cenâiz 50, 53, 90. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 44

Açıklamalar

Konumuzun bu ikinci hadisi, korku ve ümidi bir arada yaşamanın gereğini ortaya koymakta, âhiret yolculuğunun daha başlangıcında bu iki ihtimalden biriyle karşılaşmanın kaçınılmazlığını anlatmaktadır. İyi bir insan öldüğü zaman, kavuşacağı nimetlere bir an önce ulaşma isteğiyle tabutunu taşıyanlara hâl diliyle "Beni çabuk götürünüz!" diye seslenir. İyi olmayan bir kimse ise, "Eyvah, bu tabutu nereye götürüyorsunuz?" diye felâkete gittiğini ve bunu istemediğini yine hâl diliyle haykırır. Bu iki ihtimalden biri kaçınılmaz olduğuna göre mü'min, bu iki durumu dikkate alarak yaşamalıdır. Yani **beyne'l-havf ve'r-recâ** bir hayat sürmelidir.

Tabut içindeki cenâzenin hal diliyle söylediği bu sözleri her varlığın duyup insanın duymaması, hem bir gafleti hem de hayatın devamı noktasından bir rahmeti ifade eder. Zira belirtildiği üzere, "Eğer insanlar bu söylenenleri işitmiş olsalar, bayılır kalırlardı". Bir şey yapma istek ve arzuları kalmazdı. Bizzat duymadıkları böyle bir beyanın kendilerine Hz. Peygamber tarafından haber verilmesi ise, onları gelecekte karşılaşacakları duruma hazırlamak, kurtuluşlarına vesile olmaya çalışmak anlamındadır. Kendi kulaklarıyla duyduklarından daha kesin gerçektir. Çünkü Hz. Peygamber haber vermektedir. Zaten gerçek iman da gayba yani görülüp bilinmeyene inanmaktır.

Hadîs-i şerîf Buhârî'de üç konuda geçmektedir. Bu rivâyetlerin hiçbirinde burada görülen **insanlar** (**en-nâs**) kelimesi bulunmamakta, doğrudan doğruya, "**erkekler (rical) o tabutu omuzlayınca..**" ifâdesi yer almaktadır. Buradan hareketle başta Buhârî olmak üzere İslâm âlimleri, normal hallerde cenâze taşıma işinin erkeklere ait olduğu, kadınların zaruret hali dışında tabut taşımayacakları neticesini çıkarmışlardır.

"**Erkekler tabutu omuzlayınca.**." beyanını, şer'î bir hüküm koyma amacına yönelik olmayıp yaygın olarak görülen halin tesbit ve haber verilmesi anlamında değerlendirmek de akla gelebilir. Ancak şâriin (kanun koyucu) beyanını, olayı haber verme çerçevesinde bırakmak, onu büsbütün ihmal etmek anlamına gelir ve doğru değildir. Doğru olan şâriin beyanını, hüküm ifade edecek şekilde yorumlamaktır. Bu sebeple normal hallerde, cenâze taşıma ve defnetme işinin erkeklere mahsus olduğunu bu hadis-i şeriften istidlal etmek isâbetlidir. Nitekim bu durumu açıklayan daha başka rivâyetler de bulunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ölümle birlikte karşılaşılacak bu ikili ihtimali düşünerek, hayatı korku ve ümit arasında yaşamak gerekir.
2. Gelecek hakkında önceden uyarılmış olmak, insanlar için büyük bir şanstır.

3. Cenâze taşıma ve defni erkeklerin görevidir. Erkek bulunmaması halinde bu işi kadınlar da yapabilir.

4. Kâinatta her şeyin ibret alınacak bir yönü vardır.

446– وعن ابن مسعودٍ ، رضي اللَّه عنه ، قالَ : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الجَنَّةُ أَقْرَبُ إلى أَحَدِكُمْ مِنْ شِرَاكِ نَعْلِه وَالنَّارُ مِثْلُ ذلك » رواه البخاري .

446. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennet size ayakkabılarınızın bağından daha yakındır. Cehennem de öyledir." Buhârî, Rikak 29

Açıklamalar

106 numarada Mücâhede konusuyla ilgili olarak geçmiş olan hadisimiz, burada ümit ve korkuyu temsil eden cennet ve cehennemin insanoğluna aynı yakınlıkta, hemen burnunun dibinde olduğunu belirlediği için tekrar zikredilmiştir.

Birbirine zıd iki ayrı gerçeğe aynı anda ve aynı mesâfede bulunmak, elbette her ikisini birden düşünmeyi gerektirir. Bu sebeple de **beyne'l-hafv ve'r-recâ** yani korku ile ümit arasında yaşamak, her ikisinin birden kaygı ve ümidini taşımak lâzım gelir. Sadece birine ağırlık vermek, aynı mesâfedeki öteki gerçeği unutmak akıllılık değildir. Cennet de cehennem de aynı şekilde hesaba katılacak olursa insan hayatını daha iyi düzenler, hareketlerini ona göre tanzim eder. Bunlardan birinin ihmal edilmesi, sonuçta büyük pişmanlıklara vesile olabilir.

Cennet ve cehennem burnunun dibinde olduğu halde, bunların ümit ve kaygısını duymayan kimse, gaflet içinde yaşamış olur. Mümin ise, uyanık olduğu için cennet ümidi ve cehennem korkusuyla birlikte yaşar. Bu da ona daima dengeli bir hayat sürme imkânı sağlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennet ve cehennem insana aynı uzaklıktadır.

2. Cehennem korkusunu, cennet ümidini daima içinde hissederek yaşaması kişiyi, gerçekçi ve dengeli bir hayata hazırlar.

3. Hz. Peygamber, ümmetini *beyne'l-havf ve'r-recâ* bir yaşayışa çağırmış, onları çok sevdiği için gerçekleri en açık şekilde anlatmıştır.

54- باب فضل البكاء خشية الله تعالى وشوقاً إليه

AĞLAMAK
ALLAH'A DUYULAN SAYGI VE ARZUDAN DOLAYI AĞLAMANIN DEĞERİ

Âyetler

وَيَخِرُّونَ لِلأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا [109]

1. “(Kur’an okunduğu zaman) **ağlayarak yüzüstü secdeye kapanırlar. Kur’an onların saygısını artırır.”**
İsrâ sûresi (17), 109

Huşû veya haşyet, insanın Rabbine karşı duyduğu saygıdır. Bu saygı, zaman zaman hareketlerle ortaya konur. Allah Teâlâ, İsrâ sûresi’nin son âyetlerinde, Kur’ân-ı Kerîm’in, sadece bir müjdeci ve uyarıcı olan Hz. Peygamber’e indirilmiş hak bir kitap olduğunu bildirmiş, sonra da ona inanıp inanmamanın insanlara kaldığını açıklamıştır. Ancak durumu kavrayacak kadar ilmi olan kimselerin Kur’an karşısında secdeye kapanarak onun ilâhîliğini ve hak olduğunu itiraf ettiklerini de hatırlatmıştır.

Bu âyette yürekleri Allah saygısı ile dopdolu olan kimselerin, okunan Kur’an karşısında büyük bir vecd içinde ağlayarak derhal secdelere kapandıkları bildirilmektedir. Ashâb-ı kirâm’ın bu durumu, daha önceden kendilerine geleceği haber verilen Hz. Peygamber’in gelmiş olmasından duydukları memnuniyetin ve Allah’a karşı olan şevk ve iştiyâklarının bir göstergesidir.

İnsan, saygısını, sevgisini ve hatta korkusunu en açık şekilde secdeye kapanmak suretiyle ve ağlayarak belirtir. Bir kısım insanların, okunan Kur’an âyetleri karşısında böyle davranmaları da onların bu konudaki seviyelerini göstermektedir.

İnsanın gönlünde olandan daha fazla huşû veya saygı gösterisinde bulunması, nifak olarak değerlendirilmiştir. İçteki korku ve ümit, haşyet ve ürperti, tabiî ve samimî olarak ağlama ve secdeye kapanma gibi bazı davranışlarla dışa vuruluyorsa, bu güzeldir, fazilettir. Zaten başka âyetlerde, namaz gibi içinde secde hali de bulunan ibadetlerin ancak gönül saygısı yerinde olanlar için kolay geldiği, Allah’tan korkmayan ve korkusuz ve kibirli davranan kimselere ise çok ağır geldiği ifade buyurulmuştur.

أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ [59] وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ [60]

2. “(Şimdi) **siz, bu Kur’an’a mı şaşıyorsunuz? Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz!”**
Necm sûresi (53), 59-60

Bu iki âyetin üst kısmında, geçmişte yaşamış bazı ümmetlerin ve peygamberlerin hallerinden söz edilmektedir. Hz. Peygamber’in de geçmişteki o uyarıcılardan bir uyarıcı olduğuna dikkat çekilmekte ve kıyametin yaklaştığı bildirilmektedir. Sonra da **siz bütün bunları getirmiş olan Kur’an’a mı şaşıyor, hayret ediyorsunuz? Ağlamıyor gülüyorsunuz? Hafife almaya kalkışıyorsunuz**? sorusu yöneltilmektedir.

Bu iki âyetteki **şaşırmak** yalanlamayı, **gülmek** istihza ve alayı, **ağlamamak** da cüretkârlığı akla getirmektedir. Bir başka ifadeyle söyleyecek olursak, bu üç davranışın temelinde yalanlama, istihzâ ve cüretkârlık yatmaktadır.

Mâzideki felâketlerden, gelecekteki dehşetli olaylardan haber veren Kur’ân-ı Kerîm’e şaşmak, bunlardan etkilenmeden neşe ve eğlencesine devam etmek, herhalde işi anlamamış olmak ya da anlamaz gözükmek demektir. Haber verilen olayların mâhiyetini birazcık idrâk edebilenlerin öyle serbestçe gülüp oyun eğlence ile vakit geçirmeleri düşünülemez. Allah’a karşı duyulacak derin bir haşyet bütün bunlara mânidir. Nitekim rivayetlere göre Hz. Peygamber, bu âyetlerin inmesinden sonra gülmeyip tebessümle yetinmiştir.

Unutulmamalıdır ki, korkusuzluk ve cüretkârlık anlamına gelen hareketler daima sakınılması gereken davranışlardır.

Allah saygısı (haşyet) **biraz da gözyaşlarında ifadesini bulmaktadır.** Gözü yaşarmayan insanın kalbinin yumuşaklığı ve güzel duygularla bezenmiş olduğu şüphelidir. Duygulu insan, kavrayışı yerinde olan adam, bu iç halini zaman zaman gözyaşları şeklinde dışa vurur.

Hadisler

447- وعَن أبي مَسعودٍ ، رضي اللَّه عنه . قالَ : قال لي النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «اقْرَأْ علَّي القُرآنَ » قلتُ : يا رسُولَ اللَّه ، أَقْرَأُ عَلَيْكَ ، وَعَلَيْكَ أُنْزِلَ ؟، قالَ : « إنِي أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي » فقرأْتُ عليه سورَةَ النِّساء ، حتى جِئْتُ إلى هذِهِ الآية : { فَكَيْفَ إِذا جِئْنا مِنْ كُلِّ أُمَّة بِشَهيد وجِئْنا بِكَ عَلى هَؤلاءِ شَهِيداً } [الآية : 41] قال : « حَسْبُكَ الآنَ » فَالْتَفَتَّ إِلَيْهِ . فَإِذَا عِيْناهُ تَذْرِفانِ . متفقٌ عليه .

447. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Bana Kur'an oku**!" buyurdu. Ben:

- Ey Allah'ın Resûlü, Kur'an sana indirilmişken ben mi sana Kur'an okuyayım? dedim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Kur'an'ı başkasından dinlemekten pek hoşlanırım**" buyurdu.

Bunun üzerine ben kendilerine Nisâ sûresini okumaya başladım." **"Her ümmetten bir şâhit getirip seni de bütün bunlara şâhit tuttuğumuz zaman onların durumu nice olur?"** anlamındaki âyete [Nisâ sûresi (4), 41] geldiğimde:

- "**Şimdilik yeter!"** buyurdu. Bir de baktım Resûlullah, iki gözü iki çeşme ağlıyordu.

Buhârî, Tefsîru sûre (4), 9, Fezâilü'l- Kur'ân 33, 34; Müslim, Müsâfirîn 247. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İlim 13; Tirmizî, Tefsir 5

Açıklamalar

Allah Teâlâ'ya karşı gönülden duyacağımız haşyet, saygı ve iştiyak, ilâhî, beyan ve hikmetleri düşünmekle mümkün olur. Bu da çoğunlukla Kur'ân-ı Kerîm'i anlamaya çalışarak, mânalarını düşüne düşüne okumak veya dinlemekle gelişir.

Hiç şüphesiz sevgili Peygamberimiz'in haşyeti de iştiyâkı da herkesten ileri ve üstündü. Onun böyle olduğu bu hadîs-i şerîfle bir kere daha ortaya konulmuştur. Çok tatlı Kur'an okuyan Hz. Peygamber, Abdullah İbni Mes'ûd'dan kendisine Kur'an okumasını istiyor. Gerekçesini de "*Ben Kur'an'ı başkasından dinlemekten pek hoşlanırım"* diye ifade ediyor. Onun bu davranışı, bir taraftan İbni Mes'ûd'u takdir ve teşvik anlamına gelirken bir yandan da dinlemenin, tefekkür için daha uygun olduğunu göstermektedir. 1010 numara ile ileride tekrarlanacak olan hadisin burada zikredilmesinin sebebi, Hz. Peygamber'in Kur'an dinlerken gözyaşı döküp ağladığı gerçeğidir. Hz. Peygamber dehşetli kıyamet sahneleri ve insanların karşılaşacakları zor durumlar karşısında herkesten çok daha duyarlı, duygulu ve hatta kaygılı

idi. Bunun için de gözyaşlarını tutamazdı. Zira uhrevî maksatlarla ağlamak, iç olgunluğunun, tefekkür yoğunluğunun işaretidir.

Hz. Peygamber’in diğer ümmet ve peygamberlere şâhit tutulması, âlimlerimiz tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. İşin keyfiyeti tartışılmış ama prensibi asla tartışma konusu yapılmamıştır. Hz. Peygamber’in, bütün ümmetlerin halinden haberdâr edileceği anlaşılmaktadır. Çünkü şâhitlik bunu gerektirir. O halde Allah Teâlâ, Peygamberini dilediği şekil ve vasıtalarla bu konularda bilgilendirecektir. Bu, Peygamber Efendimiz’in, diğer peygamberlerden farklı olduğu noktalardan birini meydana getirmektedir.

Bütün bunlara rağmen o ağlıyorsa, müslümanların Allah korkusuyla ve rahmet ümidiyle sürekli düşünceli, kaygılı ve saygılı davranmaları elbette uygun ve isabetli olur. Sevgili Peygamberimiz, diğer konularda olduğu gibi, Allah korkusu ile ağlamakta da bizim için en güzel örnektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur’an okunurken can kulağı ile dinlemek ve âyetlerin anlamlarını düşünerek ağlamak güzel bir davranıştır.
2. Dinlemek, bizzat okumaktan daha fazla düşünmeye imkân sağlar.
3. Üstün niteliklere sahip olanlar, çevresindekileri hayırlı işlere teşvik etmeli ve onlara gönül alıcı şekilde davranmalıdır.
4. Hoca ve üstadların, öğrencilerini başarılı oldukları konularda öne çıkarmaları, güzel bir davranış olup iyilerin ve başarının takdiri anlamına gelir.

448– وعن أنس ، رضي اللَّه عنه ، قالَ : خَطَبَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خُطْبَةً مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ ، فقالَ : « لَوْ تعْلمُونَ ما أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً وَلَبَكَيْتُمْ كثيراً» قال : فَغَطَّى أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . وُجُوهَهُمْ . ولهمْ خَنِينٌ . متفقٌ عليه . وَسَبَقَ بيَانُهُ في بابِ الخَوفِ .

448. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir benzerini daha önce asla duymadığım pek etkili bir hitâbede bulundu ve şöyle buyurdu:

“**Eğer siz, benim bildiklerimi bilseydiniz, mutlaka az güler, çok ağlardınız.**”

Enes, bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ashâbı, yüzlerini kapatıp hıçkıra hıçkıra ağladılar, demiştir.

Buhârî, Küsûf 2, Tefsîru sûre (5), 12, Nikâh 107, Rikak 27, Eymân 3; Müslim, Salât 112, Küsûf 1, Fezâil 134. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 9; Nesâî, Sehv 103, Küsûf 11. 23; İbni Mâce, Zühd 19

Açıklamalar

Hadis kitaplarımızın değişik bölümlerinde değerlendirilmiş olan ve bu kitapta da 402 numarada bir kere daha geçmiş bulunan hadîs-i şerîf, öncelikle, Hz. Peygamber’in, çok üstün yeteneklerle donatılmış bulunduğunu, bu sebeple de diğer insanlardan farklı olarak birçok konuda bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Nitekim Müslim’deki rivâyette, Hz. Peygamber, namazda önünü gördüğü gibi arkasını da gördüğünü açıklamış, sonra da “*Siz benim gördüklerimi görseydiniz, gerçekten az güler çok ağlardınız*” buyurmuştur. Ne gördüğü

sorulunca da *“Cennet ve cehennemi gördüm”* buyurmuştur. Tirmizî ve İbn Mâce’nin rivâyetlerinde de *“Ben sizin görmediklerinizi görür, duymadıklarınızı duyarım”* buyurmuş, *“Semâda dört parmaklık bir yer bile yoktur ki orada Allah’a secde eden bir melek bulunmasın”* demiş ve yemin ederek *“Siz benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız”* diye çevresindekileri uyarmıştır. Kaygılı, korkulu ve saygılı olmanın, gözyaşı dökebilecek derecede sorumluluk hissetmenin lâzım geldiği ortadadır. Nitekim Allah Teâlâ da Tevbe sûresi’nin 41. âyetinde “**Az gülsün çok ağlasınlar**!” buyurmaktadır.

Eşyâ ve olayları gerçek yüzleriyle görmek, elbette insanı daha temkinli ve akıllı davranmaya götürecektir. Rastgele davranışlar, biraz da cehâletin ürünüdür. *“Zevkleri bıçak gibi kesen ölümü çok anın”* tavsiyesi, herhalde daha bilinçli ve akıllı davranmanın yollarından biridir.

Bir âhiret yolcusu olduğunda kuşku bulunmayan insan, durumunu düşündükçe ve gerçeği öğrendikçe, çıktığı bu uzun ve tehlikeli yolculukta kendisini sıkıntıya sokmayacak, aksine yardımcı olacak birtakım hazırlıklar yapma ihtiyacını hissedecektir. Peygamber Efendimiz, işin bu tarafını ısrarla hatırlatarak, müslümanların duygulu ve sorumlu bir hayat yaşamalarını, gereksiz taşkınlıklar yapmamalarını bir tehdit üslûbuyla dile getirmiştir. Durumu kavrayan ashâb-ı kirâm, yüzlerini kapatıp hıçkıra hıçkıra ağlamaktan kendilerini alamamışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber, müslümanların sahip olmadığı pek farklı bilgilere ve özelliklere sahiptir.
2. Az gülüp çok ağlamak, bilinç ve bilgi yoğunluğundan ileri gelir.
3. Allah korkusundan ağlamak, Hz. Peygamber’in tavsiye ettiği bir fazilettir.

449– وعن أبي هريرة ، رضي اللَّه عنه ، قال : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لاَيَلِجُ النَّارَ رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللَّه حَتَّى يَعُودَ اللَّبَنُ في الضَّرْعِ وَلا يَجْتَمعُ غُبَارٌ في سَبِيلِ اللَّه ودُخانُ جَهَنَّمَ »
رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

449. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“**Allah korkusuyla gözyaşı döken kişi, sağılmış süt memeye dönmedikce cehenneme girmez. Cihad tozu ile cehennem dumanı asla bir araya gelmez.”**

Tirmizî, Fezâilu’l-cihâd 8; Zühd 9. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 8; İbni Mâce, Cihâd 9

Açıklamalar

1307 numarada tekrar gelecek olan hadisimiz, Allah korkusundan dolayı gözyaşı dökmenin, kula sağladığı mutlu sonucu çok açık şekilde ve pek çarpıcı bir misalle ortaya koymaktadır. Zira herhangi bir hayvanın memesinden **sağılmış olan sütün, tekrar o memeye girmesi**nin mümkün olmadığı herkesce bilinen bir gerçektir. Efendimiz de Allah için göz yaşı döken kimsenin cehenneme girmesini, böylesine mümkün olmayan bir olaya bağlı kılmaktadır. Bu tür ifadelere, olmayacak olana havâle etmek (**muhâle ta’lik**) denilir. Kur’an-ı Kerîm’de bunun örneği bulunmaktadır. Yüce Rabbimiz, âyetlerini yalanlayıp onlara karşı

kibirlenenlere gök kapılarının açılmayacağını ve onların, **halat iğne deliğinden geçinceye kadar** cennete giremeyeceklerini bildirmektedir [bk. A'râf sûresi (7), 40].

Herhangi bir amel sahibinin cehenneme girme ihtimalinin, sütün çıktığı memeye geri dönmesi ile ölçülmesi hiç şüphesiz o ameli işleyenlere tam bir güven verir. O konuda en büyük teşviki oluşturur. Peygamber Efendimiz işte böylesi bir ameli, **Allah korkusuyla gözyaşı dökmek** olarak tesbit ve ilân etmiştir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz buna bağlı olarak, Allah yolunda cihad edenlerin çıkardığı toz ile cehennem dumanının bir araya gelmeyeceğini de müjdelemiştir. Hadisimizin Nesâî'deki rivâyetlerinde cihad tozu ile cehennem dumanının, bir müslümanın **"burun deliklerinde**", "**karın boşluğunda**" veya "**yüzünde"** asla bir araya gelmeyeceği ifade buyurulmaktadır. Bütün bunlardan maksat, Allah yolunda savaşa iştirak edenlerin cehenneme girmeyeceklerini kesin bir şekilde açıklamaktır. Dolayısıyla Allah yolunda cihad eden ile Allah korkusundan gözyaşı döken kimselerin müşterek özelliği "**cehennemden uzak olmaktır."**

Özellikle Nesâî'deki rivâyetlerin devamında aşırı cimrilik ile imanın bir kişinin kalbinde birleşemeyeceğine de dikkat çekilmektedir. Nitekim Allah Teâlâ, **"Kim nefsinin cimriliğinden korunmuş ise, işte o tür insanlar kurtulmuşlardır**" [Haşr sûresi(59), 9] buyurmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah korkusundan dolayı ağlamak, cehennemden uzak kalmayı sağlar.
2. Allah korkusuyla ağlamak, Allah yolunda cihad etmek gibi yüksek değerde bir ameldir.
3. Cihad tozu ve cehennem dumanı bir müslümanın şahsında asla bir araya gelmez.

450– وعنه قالَ : قالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ في ظِلِّهِ يَوْمَ لا ظِلَّ إلاَّ ظِلُّهُ : إِمامٌ عادِلٌ ، وشابٌّ نَشَأَ في عِبَادَةِ اللَّه تَعالى . وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلّق بالمِسَاجِدِ . وَرَجُلانِ تَحَابَّا في اللَّه . اجتَمَعا عَلَيهِ . وتَفَرَّقَا عَلَيهِ ، وَرَجلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمالٍ . فَقَالَ : إِنّي أَخافُ اللَّه . ورَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةَ فأَخْفاها حتَّى لاَ تَعْلَمَ شِمالهُ ما تُنْفِقُ يَمِينهُ . ورَجلٌ ذَكَرَ اللَّه خالِياً فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ» متفقٌ عليه .

450. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Başka bir gölgenin bulunmadığı Kıyamet gününde Allah Teâlâ, yedi sınıf insanı, arşının gölgesinde barındıracaktır:

Âdil devlet başkanı,

Rabbine kulluk ederek temiz bir hayat içinde serpilip büyüyen genç,

Kalbi mescidlere sevgi ile bağlı müslüman,

Birbirlerini Allah için sevip birliktelikleri ve ayrılıkları Allah için olan iki insan,

Güzel ve mevki sahibi bir kadının gayr-i meşru davetine "Ben Allah'tan korkarım" diye yaklaşmayan yiğit,

Sağ elinin verdiğini sol elinin bilemeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse,

Tenhâda Allah'ı anıp göz yaşı döken kişi."

Buhârî, Ezân 36, Zekât 16, Rikak 24, Hudûd 19; Müslim, Zekât 91. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 53; Nesâî, Kudât 2

Açıklamalar

377 numarada geçmiş ve 660 numarada tekrar gelecek olan hadîs-i şerîf, en son fıkrası dolayısıyla burada zikredilmiştir. Hadîs-i şerîfteki bazı ifadelerin açıklaması ve yedi güzel adamın kısa tanıtımları 377 numaralı hadiste yapılmıştı. Âdil devlet başkanı hakkında doyurucu bilgi ise 660. hadiste verilecektir.

Kabul etmek gerekir ki, insanlardan ve gözlerden uzak yerlerde, kimsenin bulunmadığı ortamlarda Allah'ı anarak göz yaşı döken kimse, bir çok insanın başaramadığı bir kulluk çizgisini ve olgunluğu yakalamış demektir. Onun bu samimi kulluğunun karşılığı ise, mahşerde ilâhî koruma altına alınmak suretiyle, herkesin gözü önünde ödüllendirilmesidir.

Allah için ağlamanın değeri böylece gözler önüne serilmiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, kullarının sadece kendi rızâsına yönelik amellerinden hoşnut olur ve onları kimseden yardım görme imkânının bulunmadığı yerde himâyesine alır.
2. Allah korkusuyla gözyaşı dökmek âhirette Allah Teâlâ'nın arşının gölgesinde barınma mutluluğuna kavuşma yollarından biridir.

451- وعَن عبد اللَّه بنِ الشِّخِّير . رضي اللَّه عنه . قال : أَتَيْتُ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَهُو يُصلِّي ولجوْفِهِ أَزِيزٌ كَأَزِيزِ المرْجَلِ مِنَ البُكَاءِ .

حديث صحيح رواه أبو داود . والتِّرمذيُّ في الشَّمائِلِ بإسنادٍ صحيحٍ .

451. Abdullah İbni Şıhhîr *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

Bir keresinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gitmiştim. Namaz kılıyor ve ağlamaktan dolayı göğsünden kaynayan kazan sesi gibi sesler geliyordu.

Ebû Dâvûd, Salât 158. Ayrıca bk. Nesâî, Sehv 18

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, sevgili Peygamberimiz'in namaz kılarken büyük bir huşû ve tevâzu içinde âdeta inlercesine ağladığını bize haber vermektedir. Allah korkusunun ve Allah'a kavuşma arzusunun her halimizde olduğu gibi namaz esnasında da tam anlamıyla bizi kuşatması lâzım geldiği anlaşılmaktadır.

İslâm bilginleri, bu hadisi esas alarak namazda ağlamanın câiz olduğu görüşüne sahip olmuşlardır. Nitekim Hz. Ali, Hz. Peygamber'i Bedir Gazvesi'nden önceki bir gece bir ağaç altında ağlayarak namaz kılarken gördüğünü ve onun bu halinin sabaha kadar devam ettiğini haber vermiştir.

Hanefi mezhebi âlimlerine göre, Allah korkusu, cennet ya da cehennemi hatırlama gibi uhrevî bir sebeple ağlamak namazı bozmaz. Çünkü bu hâl, o kimsenin Allah'a olan derin saygısını gösterir. Namazda aranan şey huşû olup bu tarz ağlamalar, dua ve tesbih yerine geçer. Eğer ağlamanın sebebi dünyevî bir sıkıntı ise o zaman namaz bozulur. Yine Hanefilere göre namazda ah-vah etmek inlemek de ağlamak gibidir. Ancak Ebû Yûsuf, ağlama inleme esnasında iki veya daha fazla harf çıkmaması gerektiği görüşündedir. Aksi halde namazın bozulacağını söyler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber huşû içinde ibadet ederdi. Hüznü ve ağlaması namazda da devam ederdi.

2. Uhrevî sebeplerle ve harf çıkarmamak şartıyla ağlamak namazı bozmaz.

452– وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه . قالَ : قالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، لأُبِيِّ بنِ كَعْبٍ . رضي اللَّه عنه : « إِنَّ اللَّه ، عَزَّ وجلَّ ، أَمرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عليْكَ : لَمْ يَكُن الَّذِينَ كَفَرُوا » قَالَ : وَسَمَّاني ؟ قال : « نَعَمْ » فَبَكى أُبَيٌّ . متفقٌ عليه . وفي رواية: فَجَعَلَ أُبَيٌّ يَبْكي.

452. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Übey İbni Kâ'b *radıyallahu anh*'e hitaben şöyle buyurmuştur:

- "Allah Teâlâ, **lem yekünillezine keferû** suresini sana okumamı bana emretti."

Übey İbni Kâ'b:

- Allah benim ismimi andı mı? dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*;

- "**Evet**," buyurdu.

Übey İbni Kâ'b duygulanarak ağladı.

Buhârî, Menâkıbu'l-ensâr16, Tefsîru sûre (98), 1,3; Müslim, Müsâfirîn 246

Müslim'in bir başka rivâyetinde (Müsâfirîn 245) **"Übey ağlamaya başladı"** ifadesi yer almaktadır.

Açıklamalar

Hz. Peygamber ashâbına Kur'ân-ı Kerîm'i dört kişiden öğrenmelerini tavsiye etmişti. Bu dört sahâbîden biri de Übey İbni Kâ'b hazretleridir (bk. Buhârî, Menâkıbu'l-ensâr 16). Kâ'b, Resûlullah'tan sonraki dönemde kırâat ilminin imamı olarak hizmet vermiştir.

Allah Teâlâ'nın, **Beyyine sûresi'**ni Übey İbni Kâ'b'a okumasını Hz. Peygamber'den istemesi, kuşkusuz Übey için fevkalâde büyük bir şereftir. Onun, **"Allah Teâlâ, benim adımı açıkça andı mı**?" diye Hz. Peygamber'e sorması, Peygamber Efendimiz'in verdiği haberden şüphelendiği için değil, Allah katında ismen anılma şerefine mazhar olduğunu bir iyice duymak istemesindendi. Hani insan, kendisine ulaştırılan bir müjdeli haber karşısında, o haberi getirenden asla şüphe etmemesine rağmen, bir taraftan "sahi mi?" diye sorar ve bir taraftan da sevincinden yerinde duramaz hoplar ya, işte onun gibi bir sorudur Hz. Übey'in sorusu. Nitekim aldığı müsbet cevap karşısında sevincinden ağlamaya başladı. Ya da bu büyük şerefe lâyık olamama ve bu şerefi koruyamama endişesine kapıldı. Nasıl yorumlanırsa

yorumlansın, olayın, bir kul için gerçekten çok büyük bir bahtiyarlık olduğu ortadadır. Zaten Übey İbni Ka'b hazretlerinden başka herhangi bir sahâbi de, böylesi bir ilâhî iltifata mazhar olmamıştır. Bu sebeple Hz. Ömer, Übey İbni Kâ'b'a pek hürmet eder ve kendisine "seyyidü'l-müslimîn = müslümanların efendisi" diye hitabederdi.

Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e Beyyine sûresi'ni Hz. Übey'e okumayı emretmekle, onun Kur'an okumaya olan arzusunu ödüllendirmiş, ashâb-ı kirâmı da ondan Kur'an öğrenmeye teşvik etmiş olmaktadır. **Beyyine sûresi**, Kur'ân-ı Kerîm'de doksan sekizinci sûre olup sekiz âyettir. " **Tevhid, risâlet, ihlâs, namaz, zekât, kıyamet, ehl-i cehennem ve ehl-i cennet**" gibi dinin temel konularını ihtivâ etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Übey İbni Kâ'b, Hz. Peygamber'in kendisine Kur'an okuyup dinlettiği yegâne sahâbîdir.
2. Sevinçten dolayı ağlamak câizdir.
3. Allah Teâlâ tarafından ismen anılmış olmak büyük şeref ve büyük bir sorumluluktur.
4. Kur'ân-ı Kerîm'i ehlinden okuyup öğrenmek gerekir.
5. Kur'an kıraatına önem veren hâfızlara Kur'an okuyup dinletmek sünnettir.

453– وعنه قالَ : قالَ أَبو بَكْرٍ لعمرَ ، رضي اللَّه عنهما . بعدَ وفاةِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : انْطَلِقْ بِنا إلى أُمِّ أَيمنَ . رضي اللَّه عنها . نَزُورُها كما كَانَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يَزُورُها . فَلَمَّا انْتَهَيا إِلَيْها بَكَتْ . فقَالا لها : ما يُبْكِيكِ ؟ أَمَا تَعْلَمِينَ أَنَّ مَا عِنْدَ اللَّه تعالى خيْرٌ لِرَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قالَتْ : إِني لاَ أَبْكِي ، أَنِّي لأَعْلَمُ أَنَّ ما عنْدَ اللَّه خيرٌ لِرَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ولكِنِّي أَبْكِي أَنَّ الوَحْيَ قَدِ انْقَطَعَ مِنَ السَّماءِ فَهَيَّجَتْهُما علَى البُكاءِ ، فَجَعَلا يَبْكِيانِ مَعهَا رواهُ مسلم. وقد سبق في باب زيارَةِ أَهل الخير .

453. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefâtından sonra Ebû Bekir, Ömer'e:

Kalk, Ümmü Eymen *radıyallahu anhâ*'ya gidelim, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığı gibi biz de onu ziyâret edelim, dedi.

Yanına vardıklarında Ümmü Eymen ağladı. Onlar:

- Niçin ağlıyorsun? Allah katındaki nimetin Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* için çok daha hayırlı olduğunu bilmiyor musun? dediler. Ümmü Eymen:

- Ben onun için ağlamıyorum. Ben Allah katındaki nimetlerin Peygamber *aleyhisselâm* için elbette daha hayırlı olduğunu biliyorum. Ben, vahyin kesilmiş olmasından dolayı ağlıyorum, dedi; Ebû Bekir ve Ömer'i de duygulandırdı. Ümmü Eymen ile birlikte onlar da ağlamaya başladılar.

Müslim, Fezâilü's-sahâbe 103. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cenâiz 65

Açıklamalar

361. hadisin açıklamasında geçtiği gibi Ümmü Eymen, aslen Habeşistanlı olup Peygamber Efendimiz'in babası Abdullah'ın câriyesi idi. Efendimiz daha 4-5 yaşlarında iken annesi Âmine'nin bir Medine dönüşü Ebvâ denilen yerde vefât etmesi üzerine Ümmü Eymen onu dedesine getirmiş ve daima Efendimiz'in hizmetinde bulunmuştur. Daha sonra Hz. Peygamber onu câriyelikten âzâd etmiş ve Zeyd İbni Hârise ile evlendirmiştir. Üsâme İbni Zeyd'in annesidir. Kendisi yalnız başına Mekke'den Medine'ye hicret etmiş bir hanımdır. Peygamber Efendimiz'den beş ay kadar sonra vefat etmiştir.

Hz. Peygamber onun hakkında *"Ümmü Eymen benim annemdir"* der, ona annesi gibi saygı gösterir, sık sık ziyâretine giderdi. O da Hz. Peygamber'e karşı tam bir anne gibi davranırdı.

Hz. Ebû Bekir ve Ömer'i görünce Ümmü Eymen'in ağlaması, Resûlullah'ı ve ziyâretlerini hatırlaması ve dolayısıyla onu kaybetmiş olmaktan duyduğu üzüntüden olabilirdi. Ancak o, kendisine sorulunca, bunun daha başka bir sebebi, ümmeti ilgilendiren bir yönü olduğunu, ümmet için en büyük hayır kaynağı olan vahyin kesilmiş olmasını düşünerek ağladığını söylemiştir.

Bir önceki Übey İbni Kâ'b hazretlerinin, Allah Teâlâ tarfından anıldığını öğrenmesi sonucu ağlaması ile, Ümmü Eymen'in, vahyin kesilmesine ağlaması bir arada düşünülecek olursa, ashâb-ı kirâm'ın, Allah'a olan sonsuz sevgi, saygı ve haşyetlerini anlamak kolaylaşacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlâhî lutuf ve ihsanın kesilmesi gözyaşı dökülecek yegâne olaydır.
2. Kadını ve erkeğiyle sahâbe–i kirâm Allah Teâlâ'ya olan sevgi, saygı ve korkuları sebebiyle ağlarlardı.

454- وعن ابن عَمَر ، رضي اللَّه عنهما ، قال : « لَمَّا اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَجَعُهُ قيلَ لَهُ في الصَّلاَةِ فقال : « مُرُوا أَبا بَكْرٍ فَلْيُصَلّ بالنَّاسِ » فقالتْ عائشةُ ، رضي اللَّه عنها: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ رَقيقٌ إِذا قَرَأَ القُرآنَ غَلَبَهُ البُكاءُ » فقال : « مُرُوهُ فَلْيُصَلِّ » .

وفي رواية عن عائشةَ ، رضي اللَّه عنها ، قالَتْ : قلتُ : إِنَّ أَبا بَكْرٍ إِذا قَامَ مقامَكَ لَم يُسْمع النَّاس مِنَ البُكَاءِ . متفقٌ عليه .

454. Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hastalığı ağırlaşınca kendisine, namaz(ı kimin kıldırmasını istediği) soruldu:

- "**Ebû Bekir'e söyleyin, namazı kıldırsın**!" buyurdu.

Bunun üzerine Âişe *radıyallahu anhâ*:

- Ebû Bekir yufka yüreklidir. Kur'an okurken kendisini tutamaz,ağlar. (Başkasına emretseniz). dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Söyleyin Ebû Bekir'e, namazı kıldırsın**!" buyurdu.
Buhârî, Ezân 39; Müslim, Salât 94

Açıklamalar

Hz. Peygamber'in vefatından önceki hastalığı esnasında, cemaata kimin namaz kıldıracağı mesele olmuştur. Bazı rivâyetlere göre, bizzat Hz. Peygamber kendiliğinden, bazılarına göre de ezanın okunduğu, hatta kâmetin getirildiği bildirilmek suretiyle namazı kimin kıldıracağının sorulması üzerine, Efendimiz, Hz. Ebû Bekir'in imam olmasını istemiştir.

Hz. Âişe'nin, babası Ebû Bekir'in imam olmasına karşı çıkması, yine kendisinden nakledilen beyânlara göre, aslında, henüz Hz. Peygamber hayatta iken onun yerine geçecek olan kimseye insanların iyi gözle bakmayacakları, hatta uğursuz sayabilecekleri gibi tahminlerine dayanıyordu. Fakat o, gerekçe olarak, Hz. Ebû Bekir'in herkesçe bilinen yufka yürekliliğini, okuduğu Kur'an'ı ağlamaktan cemaata duyuramayacağını ileri sürüyor, imamlıktan bağışlanmasını istiyordu.

Tabiatıyla olay, Hz. Âişe'nin istediği şekilde sonuçlanmadı. Resûlullah'ın ısrarlı emirleri sonucu, Hz. Ebû Bekir cemaate imam oldu ve rivâyetlere göre on iki vakit namaz kıldırdı. Sonra da halife olarak namazları kıldırmaya devam etti.

Olayda Hz. Âişe'nin ileri sürdüğü gerekçe önem arzetmektedir. Hadisin burada zikredilmesinin sebebi de bu gerekçedir. Bizi burada rivâyetin bu yönü ilgilendirmektedir. Müellif Nevevî, "Allah korkusuyla ağlamanın fazileti"ne dair açtığı konuya, yukarıdan beri sıraladığı sahâbîleri örnek göstermektedir. Bu defa da Hz. Ebû Bekir'in bu meziyyetini dikkatlerimize sunmaktadır.

Hz. Âişe, "Senin makamına geçince ağlamaktan sesini cemaate duyuramaz" derken, bu durumun Hz. Peygamber'in vefatına işaret olduğu bilinci ve ayrılık zamanının iyice yaklaştığı kanaatiyle Hz. Ebû Bekir'in ağlamaktan kendini alamayacağını da hatırlatmış oluyordu.

Hz. Peygamber'e en özel anlarında refâkat etmiş olan Hz. Ebû Bekir için ve tabiî diğer sahâbîler için onu kaybetmenin elem ve üzüntüsünü duymamak, onun yokluğuna ağlamamak diye bir şey düşünülemezdi. Onlar her zaman olduğu gibi bu olayda da son derece olgun ve seviyeli bir insanî davranış sergilemişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberler de diğer insanlar gibi hastalanır, bazı sıkıntı ve musibetlere uğrarlar. Onların bu hali, diğer insanlara teselli vesilesi olur.

2. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber tarafından ısrarla ashâba imam tayin edilmiş, onların önüne geçirilmiştir.

3. Ebû Bekir, yufka yürekli bir kimse idi.

455– وعن إبراهيمَ بنِ عبدِ الرَّحمنِ بنِ عوفٍ أَنَّ عبدَ الرَّحمنِ بنَ عَوْفٍ ، رَضيَ اللَّه عنهُ أُتِيَ بطَعَامٍ وكانَ صائماً ، فقالَ : قُتِلَ مُصْعَبُ بنُ عُمَيرٍ ، رضيَ اللَّه عنه ، وهُوَ خَيْرٌ مِنِّي ، فَلَمْ يُوجَدْ لَه ما يُكَفَّنُ فيهِ إلاَّ بُرْدَةٌ إنْ غُطِّي بِهَا رَأْسُهُ بَدَتْ رِجْلاهُ ، وإنْ غُطِّيَ بها رِجْلاه بَدَا رأْسُهُ ، ثُمَّ بُسِطَ لَنَا مِنَ الدُّنْيَا ما بُسِطَ أَوْ قال : أُعْطِينَا مِنَ الدُّنْيا مَا أُعْطِينَا قَدْ خَشِينَا أَنْ تَكُونَ حَسَنَاتُنا عُجِّلَتْ لَنا . ثُمَّ جَعَلَ يَبْكي حَتَّى تَرَكَ الطَّعامَ . رواهُ البخاري .

455. İbrahim İbni Abdurrahman İbni Avf'dan rivayet edildiğine göre, oruçlu olduğu bir gün Abdurrahman İbni Avf *radıyallahu anh*'ın önüne (mükellef bir iftar) sofrası getirdiler. O (sofraya şöyle bir baktı ve sonra) şunları söyledi:

Mus'ab İbni Umeyr Uhud Savaşı'nda şehit edildi. O benden daha iyi idi. Ama kefen olarak bir kaftandan başka bir şeyi yoktu. Onunla da başı örtülse ayakları, ayakları örtülse başı açıkta kalıyordu. Sonra dünyalık olarak her şey önümüze kondu -ya da dünyalık olarak her şey bize verildi- (Şimdi bunca nimetler önüme getiriliyor). İyiliklerimizin karşılığı dünyada peşin verilmiş olmasın! Bundan endişelenmekteyiz, deyip ağlamaya başladı. Hatta iftar yemeğini de yemedi, terketti.

Buhârî, Cenâiz 27, Meğazî 26

İbrahim İbni Abdurrahman

Ebû İshâk künyesiyle bilinen İbrahim İbni Abdurrahman İbni Avf, tâbiîn neslinin büyüklerindendir. Annesi, Utbe İbni Ebî Muayt'ın kızı Ümmü Külsûm'dür.

Babası Abdurrahman İbni Avf'den, Ömer, Osman, Ali, Sa'd, Talha, Ammâr ve Ebû Bekre gibi diğer sahâbîlerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de iki oğlu Sa'd ve Sâlih ile ez-Zührî rivayette bulunmuştur. Rivayetleri Tirmizî hâriç, Kütüb-i Sitte'ye dâhil beş hadis kitabında yer almıştır. Hicrî 95 veya 96 yılında vefat etmiştir.

Allah rahmet eylesin.

Açıklamalar

Abdurrahman İbni Avf *radıyallahu anh*, daha yaşarken cennetlik olduğu müjdelenmiş bahtiyarlardandır. Kendisi sekizinci müslümandır. Bu sebeple sahâbîlerin en kıdemlilerinden sayılmıştır. Önüne konan mükellef iftar sofrasını görünce bir anda geçmiş günleri hatırlamış, müslümanların ne zor şartlarda mücâdele ve hatta can verdiklerini şöyle bir kez gözlerinin önüne getirmiştir.

Kendisinden daha hayırlı olduğuna inandığı Mus'ab İbni Umeyr - ve rivâyete göre Hz. Hamza - gibi Uhud Harbi şehidlerini bir anda gözünde canlandırıyor. Onların kefen olarak birer kaftan veya hırkadan başka bir şey bulamadıklarını, baş taraflarını o hırka ile, ayaklarını ise izhir denilen otlarla kapatarak defnettiklerini hatırlıyordu. Önüne konmuş iftar sofrasına bakarken bunları düşünebilen Abdurrahman, bir de pek anlamlı bir kuşkusunu ifade ediyordu: Elde ettiğimiz bu dünyalıklar, yaptığımız iyiliklerin peşin mükafâtı olmasın.. Eğer böyle ise, âhirette ne yaparız?..

Böylesine ağır ve ciddî bir değerlendirme sonunda, bütün iştahı ve isteği kesilen Abdurrahman İbni Avf hazretleri gözyaşları içinde sofrayı terkediyor.. Bu, gerçekten büyük

ve anlamlı bir harekettir. Kavuşulan yeni imkânlar, geçmişin gerçeklerini unutturmamalı, aksine bütün çıplaklığıyla hatırlatmalı ki, bu yeni nimetlerin kadr ü kıymeti bilinebilisin.

Abdurrahman İbni Avf'ın, Mus'ab İbni Umeyr'in kendisinden daha hayırlı olduğunu söylemesi, bir bakıma tevâzu göstermesidir. Kimin kimden daha üstün ve hayırlı olduğunu Allah bilir. Ancak o, böyle düşünmek suretiyle, hamdini ve hayrını arttırmak istemektedir. Döktüğü gözyaşları bile onun hasenâtı olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Eldeki nimeti takdir için geçmişi unutmamak gerekir.

2. Kazanılan başarı ve nimetlerin birer peşin ödül olup olmadıklarını merak etmek ve ona göre davranmak gerekir.

3. Abdurrahman İbni Avf, mütevâzi bir sahâbî idi.

456- وعن أبي أُمامة صُدَيِّ بْنِ عَجلانَ الباهِلِيِّ ، رضيَ اللَّه عنه ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « لَيْسَ شَيءٌ أَحَبَّ إِلى اللَّه تعالى من قَطْرَتَين . وأَثَرَيْنِ : قَطْرَةُ دُمُوعٍ من خَشيَةِ اللَّه وَقَطرَةُ دَمٍ تُهَرَاقُ في سَبِيلِ اللَّه تعالى ، وأما الأثران فأثر في سبيل الله تعالى وَأَثَرٌ في فَرِيضَةٍ مِنْ فَرَائِضِ اللَّه تعالى » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

وفي البابِ أحاديثُ كثيرةٌ ، منها :

456. Ebû Ümâme Suday İbni Aclân el-Bâhilî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah katında hiçbir şey, iki damla ve iki izden daha sevimli değildir: Allah korkusuyla akıtılan gözyaşı damlası ve Allah yolunda dökülen kan damlası. İki iz ise, Allah yolunda çarpışırken alınan yara izi ve Allah'ın emrettiği farzlardan birini yerine getirmekten kalan kulluk izidir."
Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 26

Açıklamalar

Hadisin râvisi Ebû Umâme Suday İbni Aclân hakkında 74 numaralı hadiste bilgi verilmişti.

Gözyaşı, hisli ve duygulu olmanın ifadesi; kan, canlılığın kaynağı ve yegâne sermâyesidir. Görünürde birer sıvı olan bu iki damlanın kıymeti, birinin **haşyetullah** (Allah korkusu) diğerinin **fi sebîlillâh** (Allah yolunda) kaydına ve maksadına yönelik olmasından ileri gelmektedir.

Allah korkusu olarak türkçeleştirdiğimiz *haşyetullah*, ilâhî azametin kavranması ve idrâki sonucu mü'minin gönül yurdunda oluşan Allah saygısı, iç titremesi, yürek titreşimidir. Muhabbet ve azametten doğan bir haşyet demektir.

Günahkârlarda pişmanlık duygusunun, ibadet ehlinde kulluk neşesinin öz suyu demek olan gözyaşı, en azgın ateşleri söndürücü bir özelliğe sahiptir. Sevgili Peygamberimiz bir

başka hadislerinde (bk. Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 12), *"İki göze cehennem ateşi dokunmaz: Allah'ın büyüklüğünü düşünerek ağlayan göz; Allah yolunda geceleri uyanık kalan göz"* buyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah korkusuyla dökülen gözyaşının Allah katında değeri büyüktür.
2. Allah korkusuyla gözyaşı dökmek, insanı cehennem ateşine karşı korur.
3. Müslümana Allah korkusundan dolayı ağlamak yakışır.

457- حديث العِرْباض بنِ سارِيةَ . رضي اللَّه عنه ، قال : وعَظَنَا رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَوْعِظَةً وَجِلَتْ منها القُلُوبُ ، وذَرَفْت منْهَا العُيُونُ » . وقد سبق في باب النهي عن البدع.

457. "**Allah korkusundan ağlamak**" konusuyla ilgili pek çok hadis bulunmaktadır. Meselâ, **bid'atlardan sakındırma** konusunda geçen İrbâz İbni Sâriye *radıyallahu anh*'ın, " **Resûlullah** *sallallahu aleyhi ve sellem* **bize kalpleri ürperten, gözleri yaşartan bir va'z ve nasihatta bulundu"** anlamındaki rivayeti bunlardandır.

Açıklamalar

Kütüb-i Sitte musannıflarından Ebû Dâvûd (Sünnet 5) , Tirmizî (İlim 16) ve İbni Mâce (Mukaddime 6) tarafından rivâyet edilmiş olan İrbâz İbni Sâriye hadisi, bu kitapta, - yukarıda belirtildiği gibi - "**Bid'atlardan Sakındırma**" konusunda değil, bir sonraki **"Hz. Peygamber'in Sünnetini ve Edeblerini Koruma**" mevzuunda 159 numaralı hadis olarak geçmiş bulunmaktadır.

Eldeki bütün *Riyâzü's-sâlihîn* nüshalarında böyle kaydedilmiş olduğuna göre, iki ihtimal akla gelmektedir: Ya müellif Nevevî yanılarak "**Bid'atlardan Sakındırma"** konusunda geçtiğini yazmış veya sonradan bazı hadislerin yeri değiştirilmiştir.

Aslında, hadisin geçtiği belirtilen konu ile, yer aldığı konu arasında sadece bir hadislik bir başka mevzu bulunmaktadır. Bu sebeple bir sonraki konuya atfedilecekken yanlışlıkla bir öncesine atıfta bulunulmuş olması da muhtemeldir. Bu tür yanılmalara, hemen her kitapta rastlamak mümkündür.

Şuna da işaret edelim ki, Nevevî'nin buradaki açıklamasına - bizim esas aldığımız nüsha dışında - çoğu *Riyâz'üs-sâlihîn* nüshasında müstakil bir hadis numarası verilmemiştir. Hadisin geniş açıklaması, tam metin olarak geçtiği yerde, yani 159 numaradadır.

55- باب فضل الزهد في الدنيا

والحث على التقلل منهاوفضل الفقر

ZÜHDÜN ÜSTÜNLÜĞÜ

DÜNYAYA KARŞI ZÜHDÜN FAZİLETİ DÜNYALIĞA DÜŞKÜNLÜĞÜ

AZALTMAYA TEŞVİK VE FAKİRLİĞİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Âyetler

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاء أَنزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاء فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالأَنْعَامُ حَتَّىَ إِذَا أَخَذَتِ
الأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلاً أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَ
بِالأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ [24]

1. “Dünya hayatının durumu, ancak gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insan ve hayvanların yediği bitkiler o su sayesinde gürleşip birbirine girmiştir. Yeryüzü zinetini takınıp süslendiği ve halkının da onun üzerinde kendilerini güçlü sandığı bir sırada, geceleyin veya gündüzün emrimiz o yere gelir de, bir gün önce hiçbir güzellik ve süsü yokmuş gibi, onu kökünden biçilmiş duruma getiririz; işte böylece iyi düşünen bir topluluğa âyetleri bir bir açıklıyoruz.”

Yûnus sûresi (10), 24

Dünya hayatı, ebedî olan âhiret hayatıyla kıyas edilince, bir süre akıp sonra kesilen, tehlikesi az, toza toprağa karışıp giden yağmur suyu gibidir. Fakat bu su sayesinde bir takım bitkiler yetişir; insanlar ve hayvanlar onlardan yararlanır ve hayatlarını devam ettirirler. İnsanoğlu da dünyada yaptığı iyi ve kötü işler sayesinde cenneti veya cehennemi kazanır. Dünyada ebedî kalınması söz konusu değildir. O halde dünya hayatı bir imtihandan ibarettir, çünkü her imtihan geçicidir. İmtihan sonunda elde edilecek başarı, ona tam hazırlıklı olmakla sağlanır. Dünya hayatını Allah ve Resulünün gösterdiği doğrultuda geçirenler bu imtihanı başarırlar.

Dünyaya kapılıp kalmamak, ona gönül bağlamamak zühd diye isimlendirilir. Âhiret mutluluğunu elde edebilmek için, dünyaya ve dünyalığa kapılmamak gerekir. Bunun anlamı, dünyalık mal ve mülke sahip olmamak değil, sahip olduğu malın ve mülkün geçiciliğini ve onların gerçek sahibinin Allah olduğunu bilmektir. Çünkü çalışıp çabalamak, dünyadaki rızkını kazanmaya gayret etmek, başkasına el açmamak, kimseye muhtaç olmamak, elinin emeğiyle geçinmek gibi çok asil ve soylu prensipler, dinimizin önemli emirleri arasında yer alır. Âyette ifâde buyurulduğu gibi, dünyanın bütün nimetleri, süsleri, zinetleri bir anda yok olabilir. Gerçek bir mü’min bunu hiçbir zaman aklından çıkarmaz.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاء أَنزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاء فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ
اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا [45] الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ
أَمَلًا [46]

2. “Onlara dünya hayatının neye benzediğini söyle! Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir suya benzer ki, onunla yeryüzünün bitkileri gelişip birbirine karışır ve sonunda rüzgarların savurup uçurduğu kuru bir çöp kırıntısı haline döner. Allah, her şeyi meydana getirmeye gücü yetendir. Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür. Ebedî kalacak iyi işler ise Rabbinin katında hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır.”

Kehf sûresi (18), 45-46

Bir önceki âyette de geçtiği gibi, Cenâb-ı Hak tarafından dünya hayatının gökten inen suya benzetilmesi, pek çok hikmeti ifade etmektedir. Bunlardan bazılarına yukarıda işaret edilmişti. Gökten inen yağmur suyu, bir yerde karar kılmaz ve sürekli olmaz. Dünya hayatı da her zaman bir kararda ve devamlı değildir. Yağmur suyu hep aynı durumda kalmadığı gibi,

dünya hayatı da belli bir şekilde durmaz. Su nasıl kalıcı olmayıp gidici ise, dünya hayatı da öyledir. Suyun sel haline geleni nasıl zararlı ise, dünya hayatının aşırılıkları ve sapkınlıkları da zararlı ve insanı helâk edicidir.

İnsanın sahip olduğu zenginlik ve servet, oğullar ve torunlar dünya hayatının süsüdür. Mal ve servette güzellikler ve faydalar vardır; oğullar da bir insan için güç ve kuvvet belirtisidir. Fakat nasıl dünyanın bütün güzellikleri geçici ise bunlar da geçicidir. Bunlara kapılıp kalmamak gerekir. Fakat insanın bu kısa dünya hayatında işlediği güzel amellerin sevabı ve karşılığı ise sürekli olup âhiret mutluluğunun vesilesidir. Bu sebeple, malın, mülkün ve çocukların çokluğuyla öğünmek yerine, iyi ve güzel işleri çoğaltmak, sevabı kalıcı olan işler yapmak tavsiye edilmiştir. Çünkü dünyadaki mal ve servet, insanın elindeki her şey tükenir, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için yapılan güzel işlerin hayrı ve sevabı ise kalıcıdır. [bk. Nahl sûresi (16), 96]

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ [20]

3. "Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlât sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibidir ki, bitirdiği ekin çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün; sonra da çer çöp olur. Âhirette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızâsı vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka bir şey değildir."

Hadîd sûresi (57), 20

Âhiret kazancı için sarfedilmeyen, kalıcı ve sürekli âlemin nimetlerini kazanmaya vasıta kılınmayan geçici hayat, sadece çocukları aldatan ve insana yorgunluktan başka bir şey vermeyen hallerden ibarettir. Âyet-i kerîme bu halleri şöyle sıralamaktadır: **Oyun;** heves edilen, uğraşılan, boğuşulan, neticede galip de gelse yenilse de bir hiçten ibaret olan şeydir. **Eğlence;** insanı işinden, gücünden alıkoyan ve vaktini öldürmekten başka bir işe yaramayan şeylerdir. **Süs;** kişiye bir şeref kazandırmayan, görgüsüz bazı kimselerle çocukları aldatmak için vesile kılınan giyimler, kuşamlar, takılardır. **Tefâhur;** öğünme yarışı demektir. Ben senden daha üstünüm, ben falan kimsenin oğluyum, falan kabiledenim gibi kişinin öğünmeye vesile kıldığı şeylerdir. Bu öğünmenin bir başka boyutu da mal ve evlâtta çokluk yarışıdır. Oysa bunlar gelip geçici olup bir imtihan vesilesidir. Fakat dünya için yaşayanlara göre hayat bunlardan ibarettir. Âhirete inanmayan kâfirlerin hayvânî bir hayattan hoşlandıklarına işaret etmek için, yağmurun bitirdiği ottan hoşlanan çiftçiler misal olarak getirilmiştir. Zira onlar, hayvanlarını besleyecek bol otları görünce sevinirler. Oysa otların ömrü kısa olup bir müddet sonra sararır, sonra da çer çöp olup gider. İşte dünya hayatının benzeri budur.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللّهُ عِندَهُ حُسْنُ الْمَآبِ [14]

4. "Nefsânî arzulara, özellikle kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı aşırı düşkünlük insanlara süslü gösterildi. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır."

Âl-i İmrân sûresi (3), 14

Şehvet ile dünyevî arzuları tatmin eden şeyler, insanlara daha çekici gösterilmiştir. Bu sebeple bazı zavallılar sevilecek ve bağlanılacak şeylerin bunlar olduğunu zannetmişlerdir. Sevilen ve beğenilen şeylerin meşrû birer nimet olma özelliği yanında, gayrı meşrû bir şeye sebep olma özelliği de vardır. Sevilen meşrû şeyleri çekici kılan ve süsleyen Allah, gayrı meşrû şeyleri cazip gösteren ise şeytan ve beşerin bilgisizliğidir. İnsana câzip gelen fakat meşru olmayan bir takım şeylerin fenalığı ve kınanması da bu ikinci sebepledir. Bu âyette ve Kur'an'ın başka âyetlerinde sayılan birtakım geçici ve aldatıcı şeyleri bağlanıp kalınacak ve sevilecek şeyler zannetmeleri, insanları fenalıklara sürüklemiştir. Çünkü bunlar ulaşılacak bir gaye ve hedef değildir. **Gaye ve hedef edinilen şey, geçici değil kalıcı, çirkin değil güzel olmalıdır.** Dünyada insanlara verilmiş olan meşrû nimetler, bu dünya hayatının devamı için zaruridir. Ayrıca bu nimetler Allah'ın kullarına bir ihsânı olup, hamdi ve şükrü yerine getirildiği takdirde ebedî olan âhiret mutluluğu için de bir vesiledir. Her şeyi bu dünyadan ve içinde bulunanlardan ibaret sananlar, yanıldıklarını gerçek âlemde anlarlar; fakat ne yazık ki artık iş işten geçmiş, her kişi dünyadaki hayatına göre hak ettiği yere yerleşmiştir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ [5]

5. "Ey insanlar! Allah'ın va'di gerçektir, sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı (şeytan) da Allah hakkında sizi kandırmasın."

Fâtır sûresi (35), 5

Allah'ın va'di gelecek olan âhiret ve oradaki ceza ve mükâfattır. İnsan, bu dünyada günümü gün edeyim de yarın ne olursa olsun deme umursamazlığı içinde olamaz. Akıllı insan, bu dünyaya dalıp uhrevî vazifelerini unutmaz; dünya için âhiretini fedâ etmez; şeytanın hile ve tuzaklarına kapılmaz; nasıl olsa Allah mağfiret sahibidir, rahmeti sonsuzdur diyerek günahlara, ahlâksızlıklara ve düşüklüklere dalmaz. Allah Teâlâ bizleri bu konuda uyarmaktadır.

أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ [1] حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ [2] كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ [3] ثُمَّ كَلَّا سَوْفَتَعْلَمُونَ [4] كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ [5]

6. "Çoklukla övünmek sizi o derece oyaladı ki, kabirleri (dahi) ziyâret ettiniz (ölülerinizin çokluğunu bile hesaba kattınız). Hayır (olmaz bu), yakında (hatanızı) bileceksiniz. Hayır hayır, yakında (hatanızı) bileceksiniz. Hayır, gerçeği kesin olarak bilseydiniz (böyle yapmazdınız)."

Tekâsür sûresi (102), 1-5

Tekâsür, çokluk ve çoklukla övünmedir. Biz çoğuz; hayır, siz değil biz çoğuz diye birbirleriyle çokluk yarışına girmek, çoklukla övünmek, dünyada insanların çoğu kere kapıldığı ve aldandığı bir haldir. Bu âyetlerde, insanların mal ve evlat çokluğuna düşkünlüğünün kendilerini felâkete sürüklediğine dikkat çekilir. Bunlarla övünmenin insanı aslî vazifelerinden uzaklaştırdığı, Allah'ı zikre, şükre, O'nu hakkıyla bilmeye, azamet ve kibriyasını düşünmeye, O'na itaat ve ibadet etmeye engel olduğu anlatılır. Üstelik övünmenin âhirette hiçbir işe yaramayacak, aksine azâbı artıracak bir günah olduğu gerçeği bütün açıklığıyla ortaya konulur.

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ [64]

7. “Bu dünya hayatı, eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu, işte asıl hayat odur, keşke bilselerdi.”

Ankebût sûresi (29), 64

Aynı mâhiyetteki âyetler ve açıklamaları yukarıda geçmişti. Onları tekrar etmek istemiyoruz. Kur’an’ın konuyla ilgili âyetlerini buradaki bir kaç örnekle sınırlamak da doğru olmaz. Zühdle ilgili olduğu bilinen daha pek çok âyet vardır.

Tasavvuf ilmiyle ilgili kitaplar ile, İslâm ahlâkı sahasındaki eserlerin bir çoğunda zühdle alâkalı âyetler topluca yer alır. Sahih hadisleri ihtivâ eden meşhur kitaplarda zühd konusuna ayrılan bölümler olduğu gibi, müstakil zühd kitapları da telif edilmiş olup, bunlar az sayılmayacak kadar yekün tutar. Bu kitaplar, zühdle ilgili rivayetleri ihtivâ eden eserler niteliğindedir. Bir kısmında konuyla ilgili Kur’an ayetlerine de yer verilir. Bu konudaki ilk eserlerden biri Abdullah İbni Mübârek’in Kitâbü’z-zühd’ü olup tavsiyeye şayândır.

Hadisler

458– عن عمرو بنِ عوفٍ الأَنْصاريِّ . رضي اللَّه عنه ، أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بَعَثَ أَبا عُبيدةَ بنَ الجرَّاحِ ، رضي اللَّه عنه ، إلى البَحْرَيْنِ يَأْتِي بِجِزْيَتِهَا فَقَدمَ بمالٍ منَ البحْرَين ، فَسَمِعَت الأَنصَارُ بقُدومِ أبي عُبَيْدَةَ ، فوافَوْا صَلاةَ الفَجْرِ مَعَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَلَمَّا صَلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، انْصَرَفَ ، فَتَعَرَّضُوا لَهُ ، فَتَبَسَّمَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حِينَ رَآهُمْ ، ثُمَّ قال : «أَظُنُّكُم سَمِعتُم أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ قَدِمَ بِشَيء مِنَ الْبَحْرَيْنِ » فقالوا : أَجَل يا رسول اللَّه ، فقال: « أَبْشِرُوا وأَمِّلُوا ما يَسرُّكُمْ ، فواللَّه ما الفقْرَ أَخْشَى عَلَيْكُمْ . وَلكنِّي أَخْشى أَنْ تُبْسَطَ الدُّنْيَا عَلَيْكُم كما بُسطَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ ، فَتَنَافَسُوهَا كَمَا تَنَافَسُوهَا . فَتُهْلِكَكُمْ كَمَا أَهْلَكَتْهُمْ » متفقٌ عليه .

458. Amr İbni Avf el-Ensârî *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ebû Ubeyde İbnü’l-Cerrâh *radıyallahu anh*’i cizye tahsili için Bahreyn’e gönderdi. Ebû Ubeyde, cizye olarak topladığı mal ile Bahreyn’den geldi. Ensar, Ebû Ubeyde’nin geldiğini duyup, sabah namazını Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile kılmak üzere geldiler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazı kılıp gitmeye kalkınca, Ensar önüne durdular. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onları bu vaziyette görünce gülümsedi ve :

– “Ebû Ubeyde’nin Bahreyn’den malla geldiğini duyduğunuzu zannediyorum?” dedi. Ensar:

– Evet, yâ Resûlallah! diye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

– “Sevininiz ve sizi sevindirecek şeyler ümid ediniz. Allah’a yemin ederim ki, sizler için fakirlikten korkmuyorum. Fakat ben, sizden öncekilerin önüne serildiği gibi dünyanın sizin önünüze serilmesinden, onların dünya için yarıştıkları gibi sizin de yarışa girmenizden, dünyanın onları helâk ettiği gibi sizi de helâk etmesinden korkuyorum” buyurdular.

Buhârî, Rikak 7; Müslim, Zühd 6. Ayrıca bk. Buhârî, Cizye 1, Meğâzî 12; Tirmizî, Kıyamet 28; İbni Mâce, Fiten 18

Açıklamalar

Hz.Peygamber'in, Ebû Ubeyde'yi cizye almak üzere gönderdiği Bahreyn'in o günkü sakinleri çoğunlukla mecûsîlerdi. Mecûsîlerden de cizye vergisi alınmaktaydı. **Cizye,** Ehl-i kitap'tan İslâm'ı kabul etmeyenlerin, bir anlaşma ile fert başına vermeyi üstlendikleri vergidir. Cizye vermeyi kabul edenlere zimmî denir. Bu vergi, bir taraftan Ehl-i kitap olanların İslâm ülkesinde ikâmetleri, hayat ve hürriyet haklarının korunması karşılığında ödedikleri bir bedel, bir taraftan da, müslüman olmaktan kaçınmalarının cezasıdır. Bu vergi, bütün bölge ve çevrelerde aynı olmayıp, oradaki halkın zenginlik ve fakirliğine göre değişir. Hz.Peygamber, Ehl-i kitap olan yahudi ve hıristiyanlar gibi, Mecûsîlerden de bu vergiyi almayı kararlaştırmıştı; daha sonraları da bu uygulama devam etti.

Sahâbîler, vakit namazlarını, özellikle sabah namazını Medine'de mevcut mahalle mescitlerinde kılarlardı. Ebû Ubeyde'nin Bahreyn'den cizye malı ve gelirleriyle döndüğünü öğrenen ensar, o gün sabah namazını Resûlullahla birlikte kılmak üzere Mescid-i Nebevî'ye gelmişlerdi. Peygamber Efendimiz, onların hangi sebeple mescide geldiklerini anlamış, ensar da bunu tasdik etmişlerdi. Onların geliş sebebi, Bahreyn'den gelen maldan pay alma ve bir miktar dünyalığa sahip olma arzusu idi. Muhtemelen onların buna ihtiyacı vardı veya Resûl-i Ekrem Efendimiz Bahreyn'den mal gelince kendilerine bundan bir miktar vermeyi va'd etmişlerdi. Peygamberimiz, insan tabiatında mevcut olan mala sahip olma duygusunu hoş karşılamakla beraber, bir endişesini de dile getirmişti. Bu endişe, mala mülke ve dünyalığa aşırı düşkünlük, helâl ve harama dikkat etmeme, fakir fukaraya karşı merhamet hissini kaybetme ve bu sebeplerle birtakım belâlara, musibetlere uğrama endişesidir. Bu endişenin kaynağı, daha önceki ümmetlerin ve milletlerin geçirmiş olduğu tecrübelerdir. Çünkü onlar, büyük dünyalıklara, zenginliğe ve yeryüzü hakimiyetine sahip olmuşlar; fakat her biri dünyalığa aşırı düşkünlük göstererek ona tek başına sahip olmaya çalışmış ve bu konuda âdeta bir yarışa girmişlerdi. Dünya malı ve zenginlik eğer Allah'ın gösterdiği doğrultuda kullanılmazsa, sonu kavga, helâk, yıkılış ve yok oluş şeklinde neticelenir. Geçmişte böyle olduğu için Peygamberimiz ümmetinin de böyle kötü bir akibete sürüklenmesinden endişelendiğini kendilerine bildirmiş, onların bu yönde dikkatlerini çekmiştir. Bununla onun ümmete fakir kalmayı veya fakirliğe özenmelerini tavsiye ettiği söylenemez. Fakat zenginliğin getireceği felâketlerden korunmalarını istediği de ortadadır. Çünkü zenginliğin sorumluluğu fakirlikten daha çoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. İslâm devletinde yaşayan, hayatları ve hürriyetleri teminat altına alınan yahûdî, hristiyan ve mecûsîlerden bu haklarını koruma karşılığında cizye vergisi alınır.

2. İnsan zengin de olsa, zühd içinde olmalı yani dünya malına, zenginliğine kapılıp kalmamalıdır.

3. İnsanların dünya malını elde etmek için birbirleriyle kavga etmesi, yarışa girmesi onların helâk olup gitmesine sebep olabilir.

4. Zenginliğin sorumluluğu fakirlikten daha ağırdır.

5. Zenginler, topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmelidirler.

459- وعن أبي سعيدٍ الخدريِّ ، رضيَ اللَّه عنه . قالَ : جَلَسَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَلى المِنْبَرِ ، وَجلسْنَا حَوْلَهُ.فقال:« إِنَّ مِمَّا أَخافُ عَلَيْكُم مِنْ بَعْدِي مَا يُفْتَحُ عَلَيْكُمْ مِن زَهْرَةِ الدُّنيَا وزينَتِهَا » متفقٌ عيه.

459. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* minbere oturmuş biz de onun etrafına oturmuştuk. Resûlullah şöyle buyurdu:

"Benden sonra size dünya nimetlerinin ve zînetlerinin açılmasından ve onlara gönlünüzü kaptırmanızdan korkuyorum."

Buhârî, Zekât 47, Cihâd 37; Müslim, Zekât 121-123. Ayrıca bk. Nesâî, Zekât 81; İbni Mâce, Fiten l8

Açıklamalar

Peygamberimiz mescitte veya herhangi bir yerde oturduğu zaman, sahabîler kendisini dinlemek, va'z ve nasihatlarına kulak vermek üzere etrafına toplanırlardı. Peygamberimiz'in ashabının bu davranışı, daha sonra ümmet için bir örnek oldu; va'z ve nasihat, eğitim ve öğretim için konuşan kimsenin etrafında toplanıp onu sükûnetle dinlemek edep kurallarından biri olarak bize intikal etti.

Hz.Peygamber'in, İslâm ümmetinin geleceğiyle ilgili bir takım korku ve endişeleri vardı. Bunların neler olduğunu çeşitli vesilelerle bize bildirdi. Önceki hadiste de geçtiği gibi, bu korkularından biri, belki en başta geleni dünya malına düşkünlük ve bu sebeple ümmetin fitneye sürüklenmesiydi. Müslümanların pek çok fetihler gerçekleştireceğini ve dünyanın kendilerine açılacağını, yeryüzünün hâkimiyetinin ellerine geçeceğini, fethedilen yerlerdeki zenginliklere de müslümanların sahip olacağını haber veren, müjdeleyen pek çok hadisler vardır. İşte bu durumda müslümanların nasıl hareket etmeleri gerektiğini öğreten, mal mülk kavgasına düşmeden, dünyaya ve dünyalıklara kapılmadan Allah'ın hoşnutluğunu kazanacakları bir hayatı sürdürmeleri gerektiğini öğütleyen, aksi davranışların sonuçlarına dikkat çeken hadisler de vardır. Bu rivayet de onlardan biridir. Burada bizlere tavsiye edilen şey, zühd kavramına yaraşır bir hayatı tercih etmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir âlim, mürşid ve vâiz konuşurken, onun çevresinde toplanıp saygıyla dinlemeli ve istifade etmelidir.

2. Dünya malına, mülküne ve zenginliğine Allah'ı unutturacak derecede düşkünlük göstermemek ve bunlara bağlanıp kalmamak, ahireti bir an bile akıldan çıkarmamak gerekir.

- عنه أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قال : « إِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ وَإِنَّ اللَّه تَعالى مُسْتَخْلِفكُم فِيهَا ، فَيَنْظُرُ كَيْفَ تَعْملُونَ فاتَّقُوا الدُّنْيَا واتَّقُوا النِّسَاءِ » رواه مسلم .

460. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Dünya tatlıdır ve manzarası hoştur. Şüphesiz ki Allah dünyanın idaresini size verecek ve nasıl davranacağınıza, ne gibi işler yapacağınıza bakacaktır. O halde dünyadan sakının ve kadınlardan korunun. ”

Müslim, Zikr 99

Açıklamalar

Bu hadis, 71 numara ile daha önce de geçmişti. Ümmetin Hz.Peygamber’den sonraki dönemlerinde en önemli ayrılık sebepleri, fitne ve fesada düşme vesileleri; dünya malı, mülkü, zenginliği, mevki ve makam hırsı olmuştur. Esasen hadisin rivayetlerinin bir kısmında geçen mal kelimesine karşılık bazısında geçen dünya kelimesiyle kastedilen mânanın da mal, mülk ve dünya zenginliği olduğu anlaşılmaktadır. Dünyanın tatlı, yeşil ve hoş manzaralı olarak anılması, tatlı ve yeşil bir meyveye benzetilmesi sebebiyledir. Çünkü manzara olarak yeşil renk, lezzet olarak da tatlı hoşa gider. Dünyanın çekiciliği de güzel bir meyvenin çekiciliği gibidir. Fakat aynı zamanda bu meyvenin tadı ve yeşilliği gelip geçicidir. Dünya da tıpkı bunun gibi gelip geçicidir. O halde dünyaya gönül bağlamak, onun ebedî olduğuna inanmak bir müslüman için söz konusu olamaz.

Müslümanlar yeryüzüne hâkim olurlarsa, onlar dünyanın malına mülküne aşırı derecede düşkünlük göstermez, bu geçici dünya hayatı uğrunda birbirleriyle yarışmazlar. Şayet onlar kendilerinden beklenildiği şekilde müslümanca bir kişilik sergileyemezlerse, o takdirde birbirleriyle kavga eder, fitneye düşer ve neticede halifeliklerini, hâkimiyetlerini kaybeder, kendilerinden önceki ümmetler gibi helâk olur, tarih sahnesinden silinip giderler. O halde müslümanlar dünya ile ilgilerini sürdürürken, bu dünyada yaptıkları işlerin hesabını verecekleri âhiret gününü ve ebedî olan âhiret hayatını unutmamalıdırlar.

Peygamber Efendimiz, umûmî anlamda dünyadan ve kadınlardan sakınıp korunmayı tavsiye etmiştir. Dünyadan niçin sakınılması gerektiğini yukarıdaki açıklamalardan anlamamız mümkündür. Kadınlardan sakınmanın tavsiye edilmiş olması ise, erkek ve kadının şehevî arzularının, birbirlerine karşı olan meyil ve yönelişlerinin, her türlü gayrı meşrû ve haram ilişkilerden arındırılması gâyesine yöneliktir. Çünkü toplumdaki nizamın ve düzenin sağlanması, annesi ve babası belli sağlıklı nesiller yetiştirilmesi, aile hayatının mutluluğu ve sürekliliği, kadın erkek ilişkilerinin ahlâkî bir temel üzerine bina edilmesine bağlıdır. **Kadınlar da tıpkı dünya gibi çekicidir. Bir çok kavganın, kan dökmenin, belâ ve musibetlere uğramanın sebeplerinden biri de kadın erkek ilişkilerindeki dengesizliktir.** Nitekim günümüz dünyasında, hatta içinde yaşadığımız toplumda dahi bu durumu yakından müşahede etme imkânına sahibiz. Bu sebeple, **İslâm dini kadın erkek ilişkilerinin temel kurallarını, zaman içinde değiştirilmesi söz konusu olmayan Kur’an ve Sünnet’e dayandırmıştır.** Bir mü’minin itikad ve inancı gereği, Allah ve Resulünün koymuş olduğu bu kuralların dışına çıkması söz konusu olamaz.

Peygamber Efendimiz, kadınlar sebebiyle ortaya çıkacak fitneden genel anlamda sakındırdıktan sonra, özel anlamda bunun örneğini vererek, Benî İsrâil’in ilk fitnesinin kadın yüzünden olduğunu hatırlatmıştır. Müslim’in rivayetinde bu açıkça belirtilmişken, Nevevî o kısmı kitabına almamıştır. Bir rivâyette belirtildiğine göre, Benî İsrâil’den bir adamın kardeşinin veya amcasının oğlu, onun kızıyla ya da karısıyla evlenmek istemiş, adam bunu kabul etmeyince de öldürülmüştü. Bu kişinin aynı zamanda zengin biri olduğu da nakledilir. Bu konudaki rivayetlerin muhtevası çeşitli olmakla beraber, ilk fitnenin kadın yüzünden çıktığı gerçeği ortadadır (Bk.Ali el-Kârî, Mirkât,VI, 267-269).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünyanın mal, mülk ve zenginliği insana çekici gelir. Ancak dünyanın bütün zevkleri, mal, mülk ve zenginliği geçicidir. Bu sebeple onlara bağlanıp kalmamak gerekir.

2. Yeryüzünü yönetmeye, orada halife olmaya lâyık olanlar müslümanlardır. Bu görevlerini gerektiği gibi yerine getirmedikleri takdirde hakimiyetlerini kaybederler.

3. Dünyalığa aşırı düşkünlük, insan için fitne sebeplerinin başında gelir.

4. Kadınlar da fitne unsurlarından biridir. Bunun sebebi, kadının yaratılışındaki çekicilik, kadın ve erkeğe verilen şehvet hissidir. Bu sebeple İslâm, kadın erkek ilişkilerinin düzenlenmesini esas almıştır.

461– وعن أَنسٍ رضيَ اللَّه عنه . أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « اللَّهُمَّ لا عَيْشَ إِلاَّ عَيْشُ الآخِرَةِ » متفقٌ عليه .

461. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'ım! Gerçek hayat sadece âhiret hayatıdır."

Buhârî, Rikak 1, Cihâd 33, 110, Menâkibu'l-ensâr 9, Megâzî 29; Müslim, Cihâd 126, 129. Ayrıca bk. Tirmizî, Menâkıb 55; İbni Mâce, Mesâcid 3

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bazı hadislerini bir olay üzerine söylemiştir. Hadis ilimlerinden biri olan esbâbü vürûdi'l-hadîs, hadislerin hangi sebeple söylendiğini konu edinir. Hz.Peygamber bu hadisi, Hendek savaşı öncesinde hendek kazma sırasında söylemiştir. Peygamberimiz, hendek kazmakta olan ashabının yorulduğunu görünce, insanın bu dünyada uğradığı birtakım sıkıntılara, dert ve yorgunluklara üzülmemesi gerektiğini, bunların hepsinin ecrinin ebedî olan âhiret hayatında verileceğini onlara müjdeleyerek böyle buyurmuştu. Böylece ashâba arzu ve isteklerini, hedeflerini bu dünya ile sınırlandırmamalarını öğütlemişti. Aynı hadisi, Vedâ haccı esnasında, arefe gününde mü'minlerin çokluğunu gördüğünde de söylemişti. Dünyadaki çokluklarının kendilerini gururlandırmaması gerektiğini, çünkü dünyadaki her şeyin geçici olduğunu hatırlatmıştı. Bütün bunlar göstermektedir ki, esas kalıcı hayat âhiret hayatıdır ve insanın bu geçici dünyadaki bütün gayreti, ebedî ve kalıcı âhiret hayatını kazanmak olmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bu dünya hayatı geçici olup, dünyanın her şeyi burada kalır.

2. Gerçek hayat ebedî olan âhiret hayatıdır. Müslüman, dünyadaki geçici hayatını yaşarken, ebedî hayatı kazanmayı daima göz önünde bulundurmalıdır.

462– وعنهُ عن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « يَتْبَعُ المَيِّتَ ثَلاثَةٌ : أَهْلُهُ وَمالُهُ وَعَمَلُهُ : فَيَرْجِعُ اثْنَانِ . وَيَبْقَى وَاحِدٌ : يَرْجِعُ أَهْلُهُ وَمَالُهُ وَيَبْقَى عَمَلُهُ » متفقٌ عليه .

462. Enes *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Ölen kimseyi peşinden üç şey takip eder: Aile çevresi, malı ve yaptığı işler. Bunlardan ikisi geri döner, biri ise kendisiyle birlikte kalır. Aile çevresi ve malı geri döner; yaptığı işler kendisiyle birlikte kalır.”

Buhârî, Rikak 42; Müslim, Zühd 5. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 46; Nesâî, Cenâiz 52

Açıklamalar

Her insan anasından doğar, büyür, gelişir ve ölür. Erkek olsun, kadın olsun bu dünyada hayat süren her fert başta ailesi olmak üzere dar veya geniş bir çevre içinde yaşar. Çeşitli yollarla mal ve mülk sahibi olabilir. Hayatının sonuna kadar da birtakım işler yapar, davranışlar sergiler. Bu işler ve davranışlar, Allah’ın hoşnutluğuna uygun güzel ve salih ameller olabileceği gibi, Allah’ın hoşnut olmayacağı kötü ve çirkin davranışlar da olabilir. Dünya ve âhiret mutluluğunu elde etmek veya kaybetmek, herkesin bu dünyada yaptığı işler ve sergilediği davranışlarla doğrudan ilgilidir; hatta bunlarla doğru orantılıdır.

Peygamber Efendimiz, bir kimse öldüğünde onun dünyada bırakacakları ile âhirete götüreceklerinin neler olduğunu bize bildirmiş, önem vermemiz gerekenin ne olduğunu açıklamış ve bizi sevâbı kalıcı olan ve ebedî hayatta mutluluk içinde olmamızı sağlayan iyi işlere, güzel davranışlara teşvik etmiştir. Bu sebeple, Peygamberimiz, konuyu âdeta canlandırarak ölen kimseyi üç şeyin takip ettiğini, yani kabrine kadar gittiğini, bunların da o kişinin yakınları, malı ve iyi ya da kötü işleri, davranışları olduğunu söylemiş, bunlardan ilk ikisinin geri döndüğünü, üçüncüsünün yani âhirette mükâfat veya ceza görmesine sebep olacak iş ve davranışlarının ise ölenle birlikte kaldığını bildirmiştir. Böylelikle dikkat etmemiz gerekenin her türlü ibâdet ve tâatlerimiz, iş ve davranışlarımız olduğuna bir kere daha dikkatimizi çekmiştir.

Bu hadis 105 numara ile geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanın ölümünden sonra ailesi, yakınları, malı ve mülkü dünyada kalır. Bunlar hayırlı ise, kendisinin sevabının devamına vesile olabilir.

2. Ölen kimsenin amelleri, yani iyi ve kötü davranışları onunla birlikte kabre gider. Bunlar, o kişinin âhirette mutluluğuna veya ceza görmesine sebep olur.

463– وعنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يُؤْتِيَ بَأَنْعَمِ أَهْلِ الدُّنْيَا مِن أَهْلِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، فَيُصْبَغُ فِي النَّارِ صَبْغَةً ثُمَّ يُقَالُ : يا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ خيراً قَطُّ ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ نَعيمٌ قَطُّ ؟ فيقول : لا واللَّه يارَبِّ. وَيُؤْتى بأَشَدِّ النَّاسِ بُؤْساً فِي الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ الجَنَّةِ فَيُصْبَغُ صَبْغَةً في الجَنَّةِ ، فَيُقَالُ لَهُ : يا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ بُؤْساً قَطُّ ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ شِدَّةٌ قَطُّ ؟ فيقولُ : لا ، وَاللَّه ، مَا مَرَّ بِي بُؤْسٌ قَطُّ ، وَلا رَأَيْتُ شِدَّةً قَطُّ » رواه مسلم .

463. Enes *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Cehennemliklerden olup, dünyada pek müreffeh hayat yaşayan bir kişi kıyamet gününde getirilip cehenneme bir kere daldırılır. Sonra:

– Ey âdemoğlu! Sen hayırlı bir gün gördün mü? Herhangi bir nimete nâil oldun mu? denilir. O kişi:

– Hayır, vallahi Rabbim! Öyle bir şey görmedim, der. Cennetliklerden olup, dünyada insanların en yoksul olanı getirilir cennete bir kere daldırılır. Ona da:

– Ey âdemoğlu! Sen herhangi bir yoksulluk ve sıkıntı gördün mü? Hiç zorluk ve darlık çektin mi? denilir. O kişi de:

– Hayır, vallahi Rabbim! Hiçbir yoksulluk ve sıkıntı görmedim, zorluk ve darlık çekmedim, der.”
Müslim, Münâfikîn 55

Açıklamalar

Bu hadisten açıkça anladığımız gerçek şudur: Allah Teâlâ’nın dünyada kendisine çeşitli nimetler verip zengin ve müreffeh kıldığı her insan cennetlik olmadığı gibi, yoksulluk ve sıkıntı içinde bıraktığı herkes de cehennemlik değildir. Bunun aksine, dünya nimetlerine boğulmuş bir insan cehenneme gidebileceği gibi, dünya nimetlerinden mahrum bırakılmış olan bir kimse de cennete gidebilir. Bunun herkes için geçerli bir kaide olmadığını da belirtmeliyiz. Dünyada müreffeh ve zengin bir hayat sürüp, Allah’a karşı kulluk vazifesini gerektiği gibi yapan nice insan cennete girebileceği gibi, fakir ve yoksul bir hayat geçirip de bu durumuna sabretmeyen ve kulluk görevini gerektiği gibi yapmayan nice insan da cehenneme girebilir.

Kıyamet gününde cehenneme bir kere daldırılan kimse, dünyada pek müreffeh bir hayat yaşamış olmasına karşılık Allah’ın hoşnutluğunu kazanacak hiçbir iş yapmadığı için, bir ceza çekme yeri olan cehennemde herhangi bir hayır ve refah görmediğini itiraf eder. Çünkü onun bütün hayatı, dünyaya yönelik geçmiş ve âhirete hiç bir hazırlık yapmamıştır. Atıldığı cehennemde bu geçici dünyada yaşadığı müreffeh hayatı Allah’ın hoşnut olacağı tarzda geçirmemiş olmanın pişmanlığını tadar. Buna karşılık cennete bir kere daldırılıp çıkarılan kimse, bu geçici dünyada yoksulluk, sıkıntı, zorluk ve darlık içinde yaşadığı halde, yapılan iyi işlerin mükâfatının verildiği yer olan cennette hiçbir yoksulluk, sıkıntı, zorluk ve darlık görmediğini söyler ve dünyada Allah’ın hoşnutluğu yönünde geçirdiği hayatın burada karşılığını görür. Böylece herkes, dünyadaki hayatını hangi şekilde geçirmişse onun karşılığını kıyamet gününde aynıyla bulur; Allah’ın va’dinin gerçek olduğunu anlar. Şu kadar var ki, oradaki pişmanlık hiç kimseye bir fayda sağlamaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünyada refah ve mutluluk içinde bir hayat süren kimse, Allah’ın rızâsına uygun hareket etmemişse, kıyamet günü cehenneme girebilir.
2. Dünyada sıkıntılı ve yoksul bir hayat geçiren kimse, Allah’ın hoşnutluğu yönünde bir hayat sürmüşse, kıyamet gününde cennetliklerden olabilir.
3. Cehennemde bir refah ve mutluluk söz konusu olmayacağı gibi, cennette de yokluk, yoksulluk, sıkıntı ve zorluk olmayacaktır.
4. Âhiret mutluluğunu elde etmek isteyen kimse dünya hayatının kıymetini bilmeli, dünyaya ve dünyalığa kapılıp kalmamalıdır.

464– وعن المِسْتَوْرِدِ بنِ شدَّادٍ رَضِيَ اللَّه عنه ، قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : مَا الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلاَّ مِثْلُ مَا يَجْعَلُ أَحدُكُمْ أُصْبُعَهُ فِي الْيَمِّ . فَلْيَنْظُرْ بِمَ يَرْجِعُ؟» رواه مسلم .

464. Müstevrid İbni Şeddâd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Âhirete göre dünya, sizden birinizin parmağını denize daldırmasına benzer. O kişi parmağının ne kadarcık bir su ile döndüğüne baksın."
Müslim, Cennet 55

Müstevrid İbni Şeddâd

Müstevrid İbni Şeddâd İbni Amr, Mekke'li sahâbîlerden olup Kureyş kabilesine mensuptur. Peygamberimiz vefat ettiğinde henüz çocuk yaştaydı. Peygamberimiz'den hadis dinlemiş ve dinlediğini iyi anlayıp muhafaza etmişti. Mısır fethine iştirak etti. Önceleri bir müddet Kûfe'de, fethedildikten sonra da Mısır'da yerleşti. Bu sebeple kendisinden hem Kûfe'liler hem de Mısır'lılar hadis rivayet etti. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den yedi hadis rivayet ettiği söylenir. Müstevrid 45(665) senesinde İskenderiye'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ebedî olan âhiret hayatıyla, geçici olan dünya hayatı kıyaslandığında, bu dünyada geçirdiğimiz hayatın ne kadar kısa ve değersiz olduğunu bu hadis çok veciz bir şekilde ortaya koyar. Âhiret hayatı uçsuz bucaksız bir deniz, buna karşılık dünya hayatı bu denize bir parmak batırıldığı zaman o parmağa değen su kadardır.

Bu hadisten öğrenmemiz gereken bir başka gerçek de şudur: Dünyada kazanılan bütün mallar, mülkler, zenginlikler, makamlar ve mevkiler gelip geçicidir. Bunlara sahip olan bir kimsenin, bunlarla öğünmemesi, gururlanıp kibirlenmemesi gerekir. Bunun aksine, daha önceki hadislerde de geçtiği gibi, gerçek hayat âhiret hayatıdır. Bu dünya, âhiretin tarlasıdır. İnsan burada ne ekerse, âhirette onu biçer. Kısaca ifade edecek olursak, sonlu olan bu fâni dünya ile sonu bulunmayan ebedî hayat kıyas edilemeyecek kadar değer farkına sahiptir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ebedî olan âhiret hayatı ile dünya hayatı kıyas kabul etmez şekilde farklıdır.
2. Dünyanın her çeşit malı, mülkü, zenginliği, mevki ve makamı geçicidir.
3. Dünya hayatı, âhiretin tarlasıdır.
4. İnsanın gâyesi ve hedefi, ebedî olan âhiret hayatını kazanmak olmalıdır.

465– وعن جابرٍ ، رضِيَ اللَّه عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَرَّ بِالسُّوقِ وَالنَّاسُ كَتفَيْهِ ، فَمَرَّ بِجَدْيٍ أَسَكَّ مَيِّتٍ ، فتَنَاوَلَهُ ، فَأَخَذَ بِأُذُنِهِ ، ثُمَّ قال : « أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ هَذَا لَهُ بِدِرْهَمٍ؟» فَقالوا : مَا نُحِبُّ أَنَّهُ لَنا بِشَيْءٍ ، وَمَا نَصْنَعُ بِهِ ؟ ثم قال : « أَتُحِبُّونَ أَنَّهُ لَكُمْ؟ قَالُوا : وَاللَّه لَوْ كَانَ حَيًّا

كَانَ عَيْباً ، إِنَّهُ أَسَكُّ . فكَيْفَ وَهو مَيَّتٌ ، فقال : « فَوَ اللَّه للدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلى اللَّه مِنْ هذا عَلَيْكُمْ » رواه مسلم.

قوله « كَتفَيْهِ » أَيْ : عن جانبيه . و « الأَسكُّ » الصغير الأُذُن .

465. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* bir gün pazar yerine uğradı. Etrafında ashâbı da vardı. Resûlullah, küçük kulaklı bir oğlak ölüsüne rastladı. Onun kulağından tutarak:

– "Hanginiz bunu bir dirheme satın almak ister?" buyurdu. Ashâb:

– Daha az para ile de olsa biz almayız, onu ne yapalım ki, dediler!. Sonra Resûl-i Ekrem:

– "Size bedava verilse ister misiniz?" diye sordu. Onlar:

– Allah'a yemin ederiz ki, o diri bile olsa, kulaksız olduğu için kusurludur. Ölüsünü ne yapalım? diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlullah:

– "Allah'a yemin ederim ki, Allah'a göre dünya, önünüzdeki şu ölü oğlaktan daha değersizdir" buyurdu.
Müslim, Zühd 2

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, çevresindeki her şeyle ilgilenir, ilgiye değer gördüğü şeyleri birer eğitim malzemesi olarak kullanırdı. Bu hadiste, bunun bir örneğini görüyoruz. Ölmüş bir oğlağın kulağından tutup onu insanlara göstermek, gösterilen bu nesnenin değersizliğine delâlet eder. Buna rağmen o, sahâbeye bu değersiz şeyi bir dirheme satın alıp almayacaklarını sordu. Oysa muhatapların bunu almayacağı ve ona bir değer vermeyeceği ortada idi. Nitekim, kimse böyle bir şeyi almaya, yani ona bir değer vermeye yanaşmadı. Hatta hiç para vermeksizin ona sahiplenmeyi de kabul etmediler. Zaten bu, beklenen bir netice idi. Ayrıca sahâbîler, diri bile olsa onu arzu etmeyeceklerini, çünkü kulağı küçük olduğu için kusurlu bir hayvan olduğunu söylediler. Peygamber Efendimiz'in istediği de bu idi. Çünkü bu durum, kendisinin sahâbeye vermek istediği derse uygundu. O, bu isteksizlikten hareketle, dünyanın Allah nezdindeki değerinin, kendilerinin önünde bulunan bu ölü oğlaktan daha değersiz olduğunu söyledi. Böylelikle, müslümanların dünyanın geçici ve aldatıcı varlıklarına aldanıp kanmamaları gerektiğini tavsiye etti. Dünyanın malı mülkü böyle değersiz olduğu için, Cenâb-ı Hak çalışıp çabalayan ve gayret gösterene müslüman kâfir ayırımı yapmaksızın dünyalık ihsan edeceğini beyân etti. Çünkü bu, Allah'ın adaletinin gereği idi. Çok çalışan kâfirlere, az çalışan veya çalışmayan müslümanlardan daha çok mal vermesi de bu sebepledir. Fakat âhiretin nimetleri böyle değildir. Onların Allah katında bir kıymeti vardır ve bunları sadece kendi nazarında kıymetli olan mü'minlere ihsan edecektir. Bütün bunlar, mü'minlerin dünya ile alâkasını kesmeleri anlamına gelmez. Bu anlayışın aksine, dünyalığa sahip olabilecekleri ancak sahip oldukları şeylerin geçici olduğuna inanmaları ve bunları ebediyyen ellerinde kalacakmış, ya da kendilerini ebedileştirecekmiş gibi görmemeleri gerektiği hatırlatılmış olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz, ashâbı eğitirken her fırsatı değerlendirmiştir. İslâm eğitimcilerinin bunu dikkate almaları gerekir.

2. Necis olan bir ölü kokup dağılmamışsa ona dokunmak yasaklanmamıştır.

3. İnsanlar nazarında bir ölü oğlağın değeri olmadığı gibi, Allah yanında da bu dünyanın bir kıymeti yoktur.

4. İnsanlar, sanki ebedî imiş gibi bu dünyaya bağlanıp kalmamalıdır.

466– وعن أبي ذرٍّ رَضِيَ اللَّه عنه ، قال : كُنْتُ أَمْشِي مَعَ النَّبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فِي حَرَّةٍ بالمدينة ، فَاسْتَقْبلَنَا أُحُدٌ فقال : « يا أَبَا ذَرٍّ » . قلت : لَبَّيْكَ يا رسول اللَّه . فقال : « مَا يَسُرُّنِي أَنَّ عِنْدِي مثل أُحُدٍ هذا ذَهباً تَمْضِي عَلَيَّ ثَلاثَةُ أَيَّامٍ وعِنْدِي مِنْهُ دِينَارٌ ، إِلاَّ شَيْءٌ أَرْصُدُهُ لِدَيْنٍ ، إِلاَّ أَنْ أَقُولَ بِهِ فِي عِبَادِ اللَّه هكَذَا وَهَكَذا » عن يَمِينِهِ وعن شماله ومن خلفه ، ثم سار فقال : « إِنَّ الأَكثَرِينَ هُمُ الأَقَلُّونَ يَومَ القيامةِ إِلاَّ مَنْ قَالَ بالمَالِ هكذَا وهكذا » عن يمينهِ ، وعن شمالِهِ ، ومِنْ خَلفه « وَقَليلٌ مَا هُمْ » . ثم قال لي : « مَكَانَكَ لا تَبْرَحْ حَتَّى آتيَكَ » . ثم انْطَلَقَ فِي سَوَادِ اللَّيْلِ حتى تَوَارَى ، فسمِعْتُ صَوْتاً قَدِ ارْتَفَعَ، فَتَخَوَّفْتُ أَنْ يَكُونَ أَحَدٌ عَرَضَ لِلنَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَأَرَدْتُ أَنْ آتِيَهُ فَذَكَرْتُ قوله : « لا تَبْرَحْ حَتَّى آتِيَكَ » فلم أَبْرَحْ حَتَّى أَتَانِي ، فَقُلْتُ : لقد سَمِعْتُ صوتاً تَخَوَّفْتُ منه ، فَذَكَرْتُ له . فقال: « وَهَلْ سَمِعْتَهُ ؟ » قلت : نَعَم ، قال : « ذَاكَ جِبريلُ أَتاني فقال : مَن ماتَ مِنْ أُمتِكَ لايُشرِكُ باللَّه شَيئاً دَخلَ الجَنَّةَ ، قلتُ : وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ ؟ قال : وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ » متفقٌ عليه . وهذا لفظ البخاري .

466. Ebû Zer *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'le birlikte Medine'nin Harra mevkiinde yürüyordum. Derken Uhud dağı karşımıza çıkıverdi. Resûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem:*

– "Ey Ebû Zer!" dedi. Ben:

– Buyur yâ Resûlallah! Emrine âmâdeyim, dedim. Resûlullah:

"Yanımda şu Uhud dağı kadar altın olsa, bu beni sevindirmez. Bir borcu ödemek için ayırdığımdan başka da yanımda bir dinar bulunarak üç gün geçmesini istemem. –Resulullah, önüne, sağına, soluna ve arkasına elleriyle verme işareti yaparak–yanımda bulunanı Allah'ın kullarına şöyle şöyle dağıtmak isterim" buyurdu. Sonra yoluna devam etti ve:

"Dünyada varlığı çok olanlar âhirette sevapları az olanlardır. Yalnız sağına, soluna ve ardına şöyle, şöyle ve şöyle verenler müstesnadır. Fakat onlar da ne kadar azdır" buyurdu. Sonra da bana:

"Ben yanına gelinceye kadar yerinden ayrılma" diye tenbih ederek gecenin karanlığında yürüyüp gözden kayboldu. Yüksek bir ses işittim bir kimsenin Nebî *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e saldırmasından korktum. Onun yanına varmak istedim, fakat **"Ben yanına**

gelinceye kadar yerinden ayrılma" buyruğunu hatırlayarak yerimden ayrılmadım. Resûl-i Ekrem yanıma gelince:

– Bir ses işittim ve ondan korktum, diye duyduğum sesten bahsettim. Hz.Peygamber:

– "Sen o sesi duydun mu?" diye sordu. Ben:

– Evet, diye cevap verdim. Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

– "O gelen Cebrâil idi; bana ümmetinden Allah'a ortak koşmayarak ölen kimse Cennet'e girer, dedi." Ben:

– Zina edip hırsızlık yapsa da mı? dedim. Resûl-i Ekrem:

– "Zina da etse, hırsızlık da yapsa neticede cennete girer" buyurdular.
Buhârî, İstikrâz 3, Rikak 14; Müslim, Zekât 32

Açıklamalar

Peygamberimiz bazı kere ashabı ile birlikte Medine'nin semtlerinde ve civarında geziye çıkardı. Bu arada çarşı pazara uğradığı ve oradakilerin durumuyla ilgilendiği de olurdu. Ebû Zer'in anlattığı bu gezintide Medine'nin Uhud dağı yönünde yer alan ve siyah taşlarıyla meşhur olan Harre mevkiine uğramışlardı. Ebû Zer, sahâbe arasında zühd hayatına düşkünlüğüyle meşhur olanlardandır. Bu sebeple özellikle zühdle ilgili rivayetleri bize nakleden sahâbîlerin ilk sıralarında yer alır.

Bu dünyada insanların en çok değer verdiği ve sahip olmak istediği şeylerin başında altın gelir. Günümüzde bile altın fertlerin ve devletlerin zenginlik ölçüsü olmaya devam etmektedir. Fakat dünyanın bu en kıymetli metaı gerçekten gönül bağlamaya ve elde tutup yığmaya değer mi? İşte Resûl-i Ekrem Efendimiz Uhud dağını görünce, Ebû Zer'in bir noktaya dikkatini çekmek ve herkesin çok değer verdiği bir metaın kendisinin katındaki kıymetinin ne olduğunu, aynı zamanda inananların bu yöndeki tavrının nasıl olması gerektiğini ona ve onun şahsında ümmetine öğretmek ister. Uhud dağı kadar altını olsa, dünyada kendisine yetecek ve borcunu ödeyecek miktar hariç, kalanını kısa bir süre için bile yanında tutmayı arzu etmediğini, onu hemen ihtiyaç sahiplerine dağıtmak isteyeceğini söyleyerek, dünya malının ve zenginliğinin Allah yolunda harcanması gerektiğini bizlere öğütler.

Bu ve benzeri hadislerden hareketle, dünyada mal mülk sahibi olmanın, çalışıp çabalayarak zenginleşmenin dinimizde yasaklandığı gibi bir anlayışa kapılmak son derece yanlış olur. Çünkü sahâbe arasında zengin olan pek çok kişi vardı ve Peygamber Efendimiz onların zenginliklerini övüyor, takdir ediyorlardı. Çünkü onlar, dinimizin meşrû gördüğü helâl yollardan kazanç sağlayarak zengin oluyor ve bu zenginliklerinin hakkını verip gereğini yerine getiriyorlardı. İhtiyaç sahiplerine olduğu kadar, yeni kurulan genç İslâm devletinin ordusunu techiz etmeye ve zaruri ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı oluyorlardı. Peygamberimiz'in çok sevdiği ve pek çok hadislerinde övdüğü, kendisinden sonra sırayla müslümanların halifeliğini yapan Hz.Ebû Bekir, Ömer ve Osman gibi yakın arkadaşları da zengin sahâbîler arasında yer almaktaydı.

Dünyada malı ve zenginliği çok olanın âhirette sevabının az olacağı gerçeği, bir istisna ile belirtilmiştir. Bu istisna, malı ve zenginliği infak yani Allah yolunda harcayabilmektir. Aksi takdirde zenginlik, mal mülk sahibi olmak insan için bir vebal olabilir. Çünkü hakkı verilmeyen ve insanlığın hayrına kullanılmayıp biriktirilen mal, kişi için âhiret sevabını önleyici bir âmil olur. **İslâm'a göre zenginlik, mal ve mülk, insanların hepsinin**

faydalanabileceği alanlara yönlendirilmelidir. Çünkü zengin olanlar ve mal mülk elde edenler, bunları diğer hemcinsleri sayesinde elde ederler. Dolayısıyla onlara karşı görevlerini yerine getirmekle de mükelleftirler. Böyle yapmadıkları takdirde, işte o zenginlik ve mal, insan için âhirette bir vebal ve günah kaynağı olur.

Hz.Peygamber, Ebû Zer'e bütün bunları anlattıktan sonra, Cebrâil *aleyhisselâm*'ın vahiyle kendisine bildirdiği bir hakikati, bir müjdeyi de ona haber verir. Bu müjde, bir insan ne kadar günahkâr olsa da, Allah'a şirk koşmadan öldüğü takdirde önünde sonunda cennete gireceği gerçeğidir. Bunu işiten Ebû Zer, en büyük günahlardan sayılan zina ve hırsızlık suçlarını işleyen kişinin cennete girip girmeyeceğini sorar. Peygamberimiz, zina etmiş, hırsızlık da yapmış olsa, Allah'a şirk koşmayan, tevhid inancı üzere ölen herkesin neticede cennete gireceğini söyler. Bu müjde, suç işleyenin, günahkâr olanın ceza çekmeyeceği anlamına gelmez. Ancak suç ve günah ebedî cehennemde kalma, bir başka ifadeyle cennete hiç girmeme sonucunu doğurmaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz.Peygamber insanlara karşı son derece mütevâzi idi. Ashâbıyla birlikte oturur, onların her çeşit problemiyle ilgilenir, kendileriyle gezintiye çıkar, çarşı ve pazarı dolaşırdı.

2. Borcu olan kimsenin, mal sahibi olduğunda yapacağı ilk iş, borcunu ödemektir. Borç ödemek, sadaka vermekten önce gelir.

3. Varlıklı kimselerin Allah yolunda infakda bulunmaları, Kur'an ve Sünnet'de sıkça tavsiye edilmiş olan büyük sevaplardandır.

4. Malını Allah yolunda sarfettiği, helâl yoldan kazanıp helâl yolda harcadığı sürece insanın zengin olması yasaklanmamıştır.

5. Allah'a şirk koşmanın dışında büyük günah işleyenler, cehennemde ebedî kalmazlar. Bu inanç, Ehl-i Sünnet mezheplerinin görüşüdür. Hariciler ve Mu'tezile, büyük günah işleyenlerin ebediyyen cehennemde kalacağına inanırlar.

6 Zina ve hırsızlık, büyük günahların en çirkinlerindendir.

7. Müşrikler, ebediyyen cehennemde kalacak ve cenneti asla göremeyecekler.

467- وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه ، عنْ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لو كان لي مِثلُ أُحُدٍ ذَهَباً ، لَسرَّني أَنْ لا تَمُرَّ علَيَّ ثَلاثُ لَيَالٍ وَعِندِي منه شَيءٌ إلاَّ شَيءٌ أُرْصِدُه لِدَينٍ » متفقٌ عليه

.

467. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Eğer Uhud dağı kadar altınım olsa, borç ödemek için sakladığım dışında, ondan yanımda bir miktar bulunduğu halde üzerimden üç gece bile geçmemesi beni sevindirir."

Buhârî, Temennî 2, İsti'zân 30, Rikak l4; Müslim, Zekât 31. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 8

Açıklamalar

Bundan önceki hadiste genişçe açıkladığımız gibi eline para ve mal geçen, zengin olan kişinin borcunu öncelikle ödemesi gerekir. Borç ödeme, sadaka vermekten daha önemli ve önceliklidir. Bu sebeple ve malın hakkını vermek şartıyla zenginlik ve mal biriktirmek dinimizde yasaklanmamıştır. Bununla birlikte elinde bulunan malı Allah yolunda sarfetmek insana büyük sevap kazandırır. Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyeti ile Peygamber Efendimiz'in hadisleri müslümanları, mallarını Allah yolunda harcamaya teşvik eder. Ancak bu harcamanın, kendisini ve ailesini yoksul veya başkasına muhtaç bırakmayacak derecede olması tavsiye edilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber fakirlik korkusu çekmez, dünyaya ve dünyalığa değer vermezdi.

2. İnsan hayatta sağlık ve sıhhat içindeyken malından harcayabilmelidir.

3. Kul borcuna karşı duyarlılık, müslümanın çok dikkat etmesi gereken vazifelerden biridir.

468– وعنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : انْظُرُوا إلى منْ هَوَ أَسفَلُ منْكُمْ وَلا تَنْظُرُوا إلى مَنْ فَوقَكُم فهُوَ أَجْدرُ أَن لا تَزْدَرُوا نعمةَ اللَّه عَليْكُمْ » متفقٌ عليه وهذا لفظ مسلمٍ .

وفي رواية البخاري ، « إِذا نَظَرَ أَحَدُكُمْ إلى مَنْ فُضلَ عليهِ في المالِ وَالخَلْقِ فلْيَنْظُرْ إلى مَنْ هو أَسْفَلُ مِنْهُ » .

468. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Hayat şartları sizinkinden daha aşağı olanlara bakınız; sizden daha iyi olanlara bakmayınız. Bu, Allah'ın üzerinizdeki nimetini hor görmemenize daha uygun bir davranıştır.**"

Müslim, Zühd 9. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyamet 58, Libâs 38; İbni Mâce, Zühd 9

Buhârî'nin rivayeti şöyledir:

"Sizden biriniz mal ve yaratılış itibariyle kendisinden üstün olan kimseye bakarsa, ardından kendinden daha düşük derecede olana baksın."
Buhârî, Rikak 30. Ayrıca bk. Müslim, Zühd 8

Açıklamalar

Önce hadis usûlüyle ilgili bir hususa işaret etmemiz gerekmektedir. Musannif en-Nevevî, bu rivayetin birinci kısmının "müttefekun aleyh" olduğunu yani Buhârî ve Müslim'in birlikte rivayet ettiklerini, buradaki rivayet lafzının ise Müslim'e ait olduğunu söylemiştir. Oysa Buhârî'nin kitabında bu rivayet bulunmamaktadır. Bu sebeple biz sadece Müslim'in kitabındaki yerini gösterdik. İkinci rivayet ise, musannifimiz tarafından belirtildiği gibi sadece Buhârî'ye ait olmayıp, kaynağı tarafımızdan gösterildiği gibi aynı zamanda Müslim'in kitabında da yer almaktadır. Yani "müttefekun aleyh" olan ikinci rivayettir.

Dünyada her insanın maddî ve manevî konumu aynı değildir. İnsanlardan bazısı zengin, bazısı fakirdir. Bazı insanlar daha müttakî ve dindar, bazıları ise onlardan daha aşağı seviyededir. Dünya zenginliği sadece mal, mülk ve para cinsinden varlık olarak değil, çoluk çocuk, güç kuvvet, mevki makam gibi şeyler cinsinden de olabilir. İnsanlar çoğu kere bu dünyalıklara özenirler. Fakir zengine, çocuğu olmayan veya az olan çocuğu çok olana, bir mevki ve makam sahibi olmayan, mevki ve makam sahibi olana özenir. Oysa bu doğru değildir. Çünkü fakir olduğunu söyleyenden daha fakir olan, çocuğu olup da buna herhangi bir sebeple sevinemeyen, bir makam sahibi olup da onun vebalini taşıyamayan nice insan vardır. Kişi eğer özenecekse bu gibi geçici şeylere değil, kalıcı ve Allah katında değeri olan şeylere özenmelidir. Zengin olup, zenginliğini Allah yolunda harcayana özenilebilir. Takvâ ehli ve dindar bir kimseye, ilim sahibi olup ilmini Allah yolunda kullanana özenmek lâzımdır. Çünkü bu özellikler kalıcı ve Allah katında değerli olan şeylerdir. Bu sebeple Peygamber Efendimiz, dünyalık yönünden herkesin kendinden daha aşağı derecede olanlara bakmasını tavsiye etmiştir. Böylece herkes kendi bulunduğu hale hamd ve şükretme imkânına kavuşmuş olur. Bu konudaki bir rivayetten, din hususunda kendinden üstün olanlara bakıp onlara uyan, dünyalık noktasında kendinden aşağı olanlara bakıp, Allah'ın kendisini onlardan üstün kıldığına hamdeden kimsenin Allah katında şükreden ve sabreden biri olarak yazılacağını, din hususunda kendinden aşağı olanlara bakan, dünyalık noktasında ise kendinden üstün olanlara bakıp onların derecesine çıkamadığına üzülen kimsenin ise Allah katında şükreden ve sabreden biri olarak yazılmayacağını öğrenmekteyiz (Tirmizî, Kıyamet 58).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman bir kimsenin, dünyalık işler, mal, mülk ve zenginlik gibi konularda kendisinden aşağı derecede olanlara, din işlerinde ve manevî faziletler konusunda daha üstün olanlara bakması sünnete uygundur.

2. İnsan, bulunduğu hale hamdetme ve şükretme faziletine sahip olabilmelidir.

469– وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « تَعِسَ عبْدُ الدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ وَالقطيفَةِ وَالخَمِيصَةِ ، إنْ أُعطِيَ رضي ، وَإنْ لَمْ يُعط لَمْ يَرْضَ » رواه البخاري .

469. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Altın, gümüş, kumaş ve abaya kul olanlar helâk oldular. Eğer onlara istedikleri verilirse hoşnut olur, verilmezse hoşnut olmazlar."

Buhârî, Rikak 10. Ayrıca bk. Buhârî, Cihâd 70; İbni Mâce, Zühd 8

Açıklamalar

İmam Nevevî'nin kısa rivayetini tercih ettiği bu hadisin, Buhârî'nin Kitâbü'l-cihâd'ındaki daha uzun rivayetinin baş tarafının anlamı şöyledir:

"Altın, gümüş, elbise kulu olan kimseler sürünsün, kahrolsun. Böyle (menfaat düşkünü) kişiye (işlediği hayrın karşılığı Allah tarafından) verilirse hoşnut olur, verilmezse (Allah'ın takdirine) kızar; böyle (menfaat düşkünü) sürünsün, husrâna yuvarlansın!. Vücuduna diken batsın da cımbızla çıkaran bulunmasın!.İşte bu sebeple cennet, her hayır ve saâdet, Allah yolunda cihâd için atının dizginine sarılmış olan kula lâyıktır..."(Cihâd 70).

İslâm'ın geliş gâyesi, insanları sadece Allah'a kul olma şuuruna kavuşturmak, Allah'tan başka her kişiye ve eşyaya kulluktan, geçici şeylere tapınmaktan ve onları kutsallaştırmaktan kurtarmaktır. İnsanların tapındığı ve tanrılaştırdığı şeyler sadece kutsallaştırdıkları şahıslar veya kendi elleriyle yaptıkları putlardan ibaret değildir. İnsan paranın, malın, kadının, mevki ve makamın, hatta elbisenin, yiyip içeceğin veya dünyalık herhangi bir şeyin kulu olabilir. Bunlara çok kıymet verip gönül bağlayan, hayatı bu dünyadan ve dünyalıklardan ibaret gören kimse helâk olmuş demektir. Çünkü böyle bir kimsenin önce itikadı, inancı doğru değildir. İnancı doğru olmayan bir insanın ibadetlerinin, düşüncelerinin, hareket ve davranışlarının doğru olmayacağı da tabiîdir. Hatta bir çok insan bâtıl ilâhlara ve putlara tapınmaktan uzak durmasına karşılık, paranın, mevki ve makamın, dünya zevklerinin kulu kölesi olabilir. Bu durum, günümüz insanının büyük ekseriyeti itibariyle böyledir. Meselâ bizim ülkemizde Allah yerine başka ilâhlara tapanlar veya putları Allah'la kendileri arasına aracı yapanlar yoktur ama, para ve pula, mevki ve makama, dünya hırsına kendilerini kaptıran ve bu sebeple Allah yolundan sapanlar çoktur. Mademki bunlar insanı varlığına ve birliğine inandığını söylediği Allah'ın yolundan saptırıyor ve O'nun emir ve yasaklarını dinlememeye sevkediyor, o halde kişinin bunları ilâhlaştırdığı söylenebilir. Bu sebepledir ki, Peygamber Efendimiz, bizleri bunlara kul olmaktan şiddetle sakındırmış, böyle bir durumun helâkimize sebep olacağını açıkça bildirmiştir. Özellikle hadiste zikredilen altın, gümüş, kumaş ve giyecek elbise, insanların daha çok düşkün olduğu ve şeytanın da insanı kandırmasına vesile olan şeylerdir. İnsanın düşkün olduğu başka şeylerin sayılmamış olması, onların sakıncası olmadığı anlamına gelmez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'dan başka hiç kimseye ve hiçbir şeye kulluk etmemek gerekir.

2. Altın ve gümüş başta olmak üzere, dünyanın mal ve mülküne taparcasına bağlanmak dinimizde yasaklanmıştır.

3. İslâm edebine göre, çok pahalı ve herkesin gözüne batacak derecede gösterişli elbiseler giymek hoş karşılanmamıştır.

4. İnsanı Allah'tan gâfil kılacak, ibadet ve tâatine engel olacak derecede dünya malına dalmak ve onları biriktirmekle meşgul olmak, İslâm nazarında kötü karşılanan bir davranıştır.

470– وعنه ، رضي اللَّه عنه ، قال : لَقَدْ رَأَيْتُ سبعِين مِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ ، ما منْهُم رَجُلٌ عليه رداءٌ ، إِمَّا إِزَارٌ ، وإِمَّا كِساءٌ ، قدْ ربطُوا في أَعْنَاقِهِمْ ، فَمنْهَا مَا يبْلُغُ نِصفَ السَّاقَيْن . ومنْهَا ما يَبْلُغُ الكَعْبينِ . فَيجْمَعُهُ بيدِه كراهِيَةَ أَنْ تُرَى عوْرتُه » رواه البخاري .

470. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Suffe ehlinden yetmiş kişiyi gördüm. Onlardan bir tek kişinin bile üzerinde bütün vücudunu örtecek bir elbise yoktu. Ya belden aşağı giyilen bir izâr ya da belden yukarı giyilen bir kisâ vardı. Elbiselerini boyunlarına bağlarlardı. Bunların bir kısmı baldırlarının yarısına, bir kısmı da topuklarına erişirdi de, avret yerinin görülmemesi için elbisesini eliyle toplardı.

Buhârî, Salât 58

Açıklamalar

Ebû Hüreyre'nin bizzat yaşadığı bir hayatı tasvir eden bu rivayet, mevkûf bir hadistir. Yani, Peygamber Efendimiz'le alâkası olmayan bir rivayettir. Şu kadar var ki, bu çeşit hadisler, Peygamberimiz'den gelen ve anlayıp uygulamakta zorlandığımız bazı rivayetleri anlamak, bazı kere de Peygamberimiz'in hadisi bulunmayan bir konuda fikir beyan etmek veya hüküm vermek gerektiğinde önem ifade eder.

Bilindiği gibi Suffe, Mescid-i Nebevî'nin geri taraflarında, kalacak yeri yurdu, ailesi ve bakacak kimsesi bulunmayan sahâbîlerin barınması için Peygamberimiz'in emriyle yapılmış olan üstü örtülü bir yer idi. Burada kalanlara "ehl-i Suffe" veya "ashâb-ı Suffe" denilirdi. İçlerinden evlenen, sefere çıkan, bir başka yere yerleşen veya ölen kimselere göre bunların sayısı değişir, bazan artar, bazan da eksilirdi. Bir aralık yetmişi buldukları nakledilir. Bazı kaynaklarda, Suffe ehli'nden olduğu söylenilen yüzün üstünde sahâbînin ismi sayılır. Bunların geçimlerini Resûl-i Ekrem Efendimiz temin eder, hali vakti yerinde olan sahâbenin onlara yardımcı olmalarını isterdi. Ebû Hüreyre kendisi de Suffe'de kalanlardandı. Özellikle Medine döneminin ilk yıllarında müslümanlar son derece fakir idiler. Muhâcir olanlar, bütün mallarını, mülklerini ve servetlerini Mekke'de bırakıp gelmişlerdi. Ensâr ise sadece bağ bahçe ve ziraat işleriyle meşguldüler. Fakat sonraki dönemlerde durum değişti. İslâm devletinin hakimiyet alanına giren bölgelerde hem ticaret hem ziraatin gelişmesi, cihad veya fetihlerden elde edilen ganimetler, genişleyen İslâm topraklarına göçler yoluyla gelişen yerleşim müslümanların geçim seviyelerini yükseltti. Fakat fakrı ve zühd hayatını tercih edenler her zaman olageldi. Onlar, dünyaya ve dünyalıklara rağbet etmeyi uygun bulmuyorlardı. Suffe ehli olan sahâbîler, genellikle bu vasıflarıyla şöhret kazanmışlardır.

Hadisimizi 507 numara ile tekrar ele alacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Suffe ehli, fakir ve zâhid sahâbîlerden meydana gelirdi.
2. İyi müslüman olmanın niteliklerinden biri de, dünyaya aşırı düşkün olmamaktır.
3. Zühd hayatını tercih etmek methedilmiştir.

471- وعنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الدُّنْيَا سِجْنُ المُؤْمِنِ وجنَّةُ الكَافِرِ» رواه مسلم .

471. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dünya mü'minin zindanı, kâfirin de cennetidir."

Müslim, Zühd 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd l6; İbni Mâce, Zühd 3

Açıklamalar

Dünyanın mü'mine zindan, kâfire cennet oluşu, ebedî olan âhiret hayatındaki hallerine kıyasladır. Çünkü Allah Teâlâ cennette mü'minler için o kadar büyük sevaplar ve kalıcı nimetler hazırlamıştır ki, bu dünyadaki en üstün nimetler ve en lüks yaşayış tarzları bile onunla kıyas edilemez. Kâfirler için âhirette hazırlanmış olan cezâ ve azâp o derece büyüktür ki, dünyanın en sıkıntılı hayatı bile onlar için âdeta bir cennet sayılır.

Bir başka açıdan bakıldığında, mü'minler bu dünyanın pek çok zevklerini, eğlencelerini, lezzetlerini ve şehvetlerini Allah tarafından haram kılınmış olduğu için terketmektedirler. Çünkü onlardaki Allah korkusu ve saygısı, bunları yapmalarına engel olur. Kâfirlerin ise böyle bir endişeleri yoktur. Onlar, hayatı bu dünyadan ibaret saydıkları ve Allah'ın emir ve yasaklarını dinlemedikleri için, esasen çok kısa olan bu geçici dünya hayatı onlar için bir cennet niteliği taşır. Oysa bu dünyadaki sorumsuz yaşayışları, âhiretteki cezâ ve azaplarını artırır.

Mü'minler için bu dünyanın zindan oluşu da derece derecedir. Allah'tan daha çok korkanlar için bu dünya sıkıcı bir hapishanedir. Çünkü onlar, Allah'ın yasak kıldığı her şeyden olabildiğince kaçınırlar. Dindarlıklarındaki hassasiyetleri az olanlar için ise daha rahat bir hapishane sayılabilir. Çünkü onlar, birinciler kadar ince eleyip sık dokumazlar. Tabii ki herkesin âhiret hayatındaki mükâfatı, dünyadaki yaşayışına göre olacaktır. Dolayısıyla âhiretteki mutlu hayatı gören mü'minler dünyada geçirdikleri hayatın bir hapis hayatı olduğunu, kâfirler ise dünyadaki hayatlarının cennet olduğunu anlayacaklardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü'min, dünyaya aşırı bağlanmaktan ve ona sevgi beslemekten uzak olmalıdır.

2. Dünyada Allah'ın emir ve yasaklarına uygun yaşamak, âhirette ebedî mutluluğa ulaşmayı sağlar.

3. Kâfirlere özenerek dünyanın geçici zevk ve eğlencelerine dalmak insanın ebedî hayatını perişan eder.

472- وعن ابن عمر ، رضي اللَّه عنهما ، قال: أَخَذ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِمَنْكِبَيَّ ، فقال: « كُنْ في الدُّنْيا كأَنَّكَ غريبٌ ، أَوْ عَابِرُ سبيلٍ ».

وَكَانَ ابنُ عمرَ ، رضي اللَّه عنهما ، يقول : إِذَا أَمْسيْتَ ، فَلا تَنْتظِرِ الصَّباحَ وإِذَا أَصْبحْتَ ، فَلا تَنْتَظِرِ المسَاءَ ، وخُذْ منْ صِحَّتِكَ لمرضِكَ ومِنْ حياتِكَ لِموتكَ . رواه البخاري .

قالوا في شرح هذا الحديث معناه لا تَرْكَن إِلى الدُّنْيَا ولا تَتَّخِذْهَا وَطَناً ، ولا تُحَدِّثْ نَفْسكَ بِطُول الْبقَاءِ فِيهَا ، وَلا بالاعْتِنَاءِ بِهَا ، ولا تَتَعَلَّقْ مِنْهَا إلاَّ بِما يَتَعلَّقُ بِهِ الْغَرِيبُ في غيْرِ وطَنِهِ ، ولا تَشْتَغِلْ فِيهَا بِما لا يشتَغِلُ بِهِ الْغرِيبُ الَّذِي يُرِيدُ الذَّهاب إِلى أَهْلِهِ . وَباللَّهِ التَّوْفِيقُ .

472. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* benim iki omuzumu tuttu ve:

"Dünyada sanki bir garip veya bir yolcu gibi ol" buyurdu. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle derdi:

Akşama ulaştığında sabahı gözetme, sabaha kavuştuğunda da akşamı bekleme. Sağlıklı anlarında hastalık zamanın için, hayatın boyunca da ölümün için tedbir al.

Buhârî, Rikak 3. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 25; İbni Mâce, Zühd 3

Açıklamalar

Hz. Peygamber, Abdullah İbni Ömer’e söyleyeceği sözü söylemeden ve yapacağı nasihatı yapmadan önce onun omuzunu tutmuştu. Bu hareket, sözü söyleyenin karşısındakine verdiği önemi ve söyleyeceği söze de dikkat edilmesi gerektiğini ifade eder. Garib, memleketinden ve ailesinden uzakta bulunan kimse anlamına gelir. Yolcu da hemen hemen aynı anlamı ifade eder. Aradaki mâna farkı şudur: Garip, memleketinden ve ailesinden uzak ise de, bulunduğu ve bir müddet kaldığı gurbette, ikâmet ettiği yerde bir kaç tanıdık edinmiş olabilir. Gelip geçici yolcu bundan da mahrumdur.

Peygamber Efendimiz, İbni Ömer’e dünyada bir garip, bir yolcu gibi yaşamayı öğütlerken, dünyaya ve insanlara çok bağlanıp kalmamasını, dünyayı ebedî bir vatan gibi görmemesini, insanlarla çok fazla iç içe olmamasını tavsiye etmiş oluyordu. Bir garib gibi veya bir yolcu gibi olan kimsenin, başkalarına karşı hasedi, kini, düşmanlığı, kavgası, kötü düşünce ve davranışları olmaz. Bütün bunlar, halk ile çok iç içe olmanın ve dünyaya aşırı derecede meyledip gönül bağlamanın sonucudur. O halde insan bunlardan kendini koruyabilmek için tedbirler almalıdır.

Peygamber Efendimiz’in kendisine yaptığı tavsiyeyi naklettikten sonra İbni Ömer’in söyledikleri, kendi öğütleridir. Akşam olunca sabahı beklememek, sabah olunca da akşamı beklememekten maksat, sabahın işini akşama, akşamın işini sabaha bırakmamaktır. Çünkü insan akşamdan sabaha, sabahtan akşama çıkamayabilir. Zira, ölümün ne zaman geleceği belli değildir. İnsan kendini tükenmez arzulara kaptırmamalı, yani geleceğe dair boş hayaller kurmamalıdır. Bu durum, yarını düşünmemek ve birtakım tedbirler almamak anlamına gelmez.

Hastalık ve sağlık bizim içindir. Bu sebeple sağlığın kıymeti iyi bilinmelidir. İnsan ibadet yaparken, yapamayacağı bir zamanın olabileceğini, çalışıp kazanırken, çalışamayacağı ve kazanamayacağı bir hale düşebileceğini düşünüp ona göre hareket etmelidir. Hayat da ölüm de bir gerçektir. O halde insan hayatında ölüme hazırlık yapmalı, bu dünyada iken ahireti kazanmanın yollarını arayıp bulmalıdır.

Hadîs-i şerif 575 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bu hadis, Peygamberimiz’in İbni Ömer’i çok sevdiğinin delillerinden biridir.
2. Her işi vaktinde ve saatinde yapmak müslümanın prensibi olmalıdır.
3. Mü’min dünyaya aşırı derecede meyletmemeli ve gönül bağlamamalıdır.
4. İnsan tükenmez arzuların esiri olmamalıdır.
5. Allah’a karşı itaat ve tâati artırmak için her ânı, sağlığı, sıhhati ve hayatı ganimet bilmelidir.

473– وعن أبي الْعبَّاس سَهْلِ بنِ سعْدٍ السَّاعديِّ ، رضي اللَّه عنه ، قال : جاءَ رجُلٌ إلى النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : فقالَ : يا رسول اللَّه دُلَّني عَلى عمَلٍ إِذا عَمِلْتُهُ أَحبَّني اللَّه ، وَأَحبَّني النَّاسُ ، فقال :

« ازْهَدْ في الدُّنيا يُحِبَّكَ اللَّه ، وَازْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ يُحبَّكَ النَّاسُ » حديثٌ حسنٌ رواه ابن مَاجَه وغيره بأَسانيد حسنةٍ

473. Ebü'l-Abbâs Sehl İbni Sa'd es-Sâidî *radıyallahu anh'*in söylediğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem'*e bir adam geldi ve:

–Yâ Resûlallah! Bana, yaptığım zaman hem Allah'ın hem de insanların beni seveceği bir iş söyle, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

– "Dünya ve dünyalıklardan yüz çevir, Allah seni sevsin; halkın elinde olandan yüz çevir, insanlar seni sevsin" buyurdu.

İbni Mâce, Zühd 1

Açıklamalar

Bir mü'min için bu dünyada en çok arzu edilen şey, önce Allah sonra da insanlar tarafından sevilen bir kul olabilmektir. İnsandaki sevilme duygusu, sevme duygusundan daha önde gelir. Kişinin Allah ve insanlar tarafından sevilen bir kimse olması kendi elindedir. Sahâbeden birinin Peygamber Efendimiz'e bu hususu sorması üzerine, Allah Resûlü kısa fakat kapsamlı bir cevapla bunun yolunu göstermiştir. Ancak Peygamberimiz'in burada verdiği cevabın, bu sevginin yegâne şartı olduğunu söylemek doğru değildir. Çünkü Peygamber Efendimiz'in, herhangi bir konuda sorulan böyle sorulara muhataba göre değişen farklı cevaplar verdiği bilinmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli âyetleri ile, Peygamberimiz'in pek çok hadislerinde Allah'ın kulunu sevmesinin belli başlı şartları ve belirtilerinden bahsedilir. Bu hadiste işaret edilen, dünyadan, dünyalıklardan ve insanların ellerinde bulunanlardan yüz çevirmek onlardan sadece biri, fakat en önemli sayılanıdır.

Dünya sevgisi, bütün kötülüklerin başıdır. Zühd ise, dünyada nefsin hoşuna gidecek birtakım işleri yapmaya gücü yetmesine rağmen, âhireti düşünerek, Allah'ın azâbından korkup cennetini umarak, Cenab-ı Hak dışındaki her şeyden gönlü arındırmak nefsin isteklerine gem vurmaktır. Bu niteliklere sahip bir kimseyi Allah sever. Çünkü böyle bir kimse, Allah'ın rızâsından başka bir şey düşünmez. Açlığını giderecek miktarda yiyecek, bedenini örtecek kadar giyecek, kendisini soğuktan ve sıcaktan koruyacak meskenle yetinen ve dünya hırsına kapılmayan insan, zühd hayatını tercih etmiş demektir. Görüldüğü gibi zâhidlik, dünyadan tamamen el etek çekmek, başkalarına muhtaç olup el açacak derecede fakir ve yoksul yaşamak anlamına gelmemektedir. Çünkü insan için elinin emeğiyle geçinmekten ve başkasına muhtaç olmamaktan daha üstün bir fazilet olmadığını bildiren de Peygamber Efendimiz'dir.

Zâhidlik, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, insan ne kadar mal ve mülke sahip olursa olsun, bunlara gönül bağlamamak ve onların sevgisini Allah'ın sevgisinin üzerine çıkarmamak, gerektiğinde varlığını Allah yolunda sarfedebilmek anlamına gelmektedir. Yine zâhidlik, başkalarının elinde bulunan mala, mülke ve dünya varlıklarının hiçbirine göz dikmemek, bunlara sahip olanlara karşı kin, hased ve kıskançlık hisleri beslememek demektir. Böyle bir kimseyi Allah sevdiği gibi insanlara da sevdirir. Sonuç itibariyle, kişinin Allah ve insanlar tarafından sevilmesinin önemli şartlarından biri zühd ehli olmasıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah’ın sevgisini elde etmek, bir mü’minin dünyadaki en büyük arzusu olmalıdır.

2. Allah’ın sevgisini elde etmenin başta gelen şartlarından biri zühd hayatını benimsemektir.

3. Zühd, dünyadan tamamen el etek çekmek değil, dünya sevgisini Allah sevgisinin üzerine çıkarmamaktan ibarettir.

4. İnsanların sevgisine lâyık olmanın yolu, onların elinde bulunan dünyalıklara göz dikmemek, onlara karşı ihtiras ve haset sahibi olmamaktır.

5. İnsan, dünyada helâl rızık kazanmaya çalışmalı ve bütün gayretini sarfettikten sonra Allah’ın verdiğine râzı olup kanaat etmelidir.

6. Gerçek mü’minlerin özelliği, haramlardan sakınmak, şüphelilerden uzak durmak, Allah’ın verdiğine şükretmektir.

474– وعن النُّعْمَانِ بنِ بَشيرٍ ، رضيَ اللَّه عنهما ، قالَ : ذَكَر عُمَرُ بْنُ الخَطَّاب ، رضي اللَّه عنه ، ما أصاب النَّاسُ مِنَ الدُّنْيا ، فقال : لَقَدْ رَأَيْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَظَلُّ الْيَوْمَ يَلْتَوي ما يَجِدُ مِنَ الدَّقَل ما يمْلأُ بِهِ بطْنَهُ . رواه مسلم .

« الدَّقَلُ » بفتح الدال المهملة والقاف : رَدِئُ التَّمْرِ .

474. Nu’mân İbni Beşîr *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Ömer İbni Hattâb *radıyallahu anh*, insanların dünyalıklardan elde ettiklerinden bahsetti ve:

Ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in gün boyu açlıktan kıvranıp, karnını doyuracak âdi hurma bile bulamadığını gördüm, dedi.

Müslim, Zühd 36. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 10

Açıklamalar

Nu’mân İbni Beşîr’in, Hz.Ömer’den naklettiği sözler, Peygamber Efendimiz’in vefatından sonra müslümanların dünyalık mal, mülk, mevki, makam ve benzer nimetlere öncekine göre çokça sahip olduklarını ortaya koyar. Çünkü o dönemde İslâm coğrafyası oldukça genişlemiş, bir çok ülke müslümanların hâkimiyet alanına girmişti. Müslümanlar, elde ettikleri ganimetler ve sahip oldukları çeşitli dünyalık nimetlerle kısa sürede zengin olmuşlar, bu arada birtakım mevki ve makamlara da kavuşmuşlardı. Bunları önemseyenler olduğu gibi, dünyalıklara kapılmayarak zühd hayatını tercih edenler de vardı. Halife Ömer, bu durumu müşahede etmekte ve ashâbı bu önemli konularda eğitmeye gayret etmekteydi. Bunu yaparken de, onlar için itirazsız örnek olan Resûl-i Ekrem’in hayatını öne çıkarmayı uygun görüyordu. Hz. Ömer, bu vesileyle bir başka gerçeği de bizlere hatırlatmış olmaktaydı. O da, Peygamber Efendimiz’in ashâbı açken ve yiyecek bir şey bulamazken, kendisinin karnını doyurma cihetine gitmediği ve onlar nasıl yaşıyorsa onun da öyle yaşadığı gerçeğiydi. Bu davranış, örnek bir hayat için son derece önemli olup, toplumu yönetenler açısından mutlaka üzerinde durulması ve rehber edinilmesi gereken bir özellik taşır. Bir başka deyişle Peygamberimiz hayatının hemen her safhasında dünyayı ve dünyalıkları öne çıkarmayan bir yaşayış tarzını, zühd hayatını tercih etti. Bizler, müslümanlar olarak, bir hayatı örnek alacak

ve bir kimseye benzemeye özeneceksek, bu Hz.Peygamber olmalı ve özentilerimiz de onun hayat tarzına uygun düşmelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'in zühd hayatını tercihi, yoksulluk ve fakirlikle ilgili değildi. O, pek çok dünyalığa sahip ve varlıklı iken bile bu hayatı tercih ediyordu.
2. Peygamberimiz'in hayatı, ashâba olduğu kadar, ümmete de örnek teşkil eder. Bu örneklik, zaman ve mekânla sınırlı olmayıp, bütün zaman ve mekânları kapsar.
3. Yöneticiler, kendileri başta olmak üzere, yönetimleri altındakileri de öğretip eğiterek müslümanca bir hayatı yaşamaya teşvik ederler. Bu yönde halka gösterecekleri ilk örnek, Peygamberimiz olmalıdır.
4. Müslümanlar, pek çok dünyalık imkânlara da sahip olsalar, İslâm'ın emrinin dışına çıkmamalı, dünyalıklara dalarak ibadet ve tâati terketme yoluna girmemelidir.

475– وعن عائشةَ ، رضي اللَّه عنها ، قالت : تُوفِّيَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وما في بَيْتِي مِنْ شَيْءٍ يَأْكُلُهُ ذُو كَبِدٍ إلاَّ شَطْرُ شَعيرٍ في رَفٍّ لي ، فَأَكَلْتُ مِنْهُ حَتَّى طَال علَيَّ ، فَكِلْتُهُ فَفَنِيَ . متفقٌ عليه .

« شَطْرُ شَعيرٍ » أي شَيْء مِنْ شَعيرٍ . كَذا فسَّرهُ التِّرمذيُّ .

475. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefât etmişti. O sırada benim evimin rafında, bir parça arpadan başka bir canlının yiyeceği hiçbir şey yoktu. Ben ondan uzun süre yedim. Sonra ölçtüm de tükeniverdi.

Buhârî, Humus 3, Rikak 16; Müslim, Zühd 27. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et'ıme 49

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in evindeki hayat tarzı, yiyecek ve içecekleri, eşyaları, çektikleri sıkıntılar ve benzeri hallerle ilgili pek çok rivayet, hadis kitaplarımızın ilgili bahislerinde yer alır. Gerek mü'minlerin anneleri olan Peygamber hanımları, gerekse konuyu bilen sahâbe, bize bu bilgileri en ince ayrıntılarına kadar anlatmış bulunmaktadırlar.

Pek çok rivayetten, Peygamber Efendimiz'in yiyeceklerinin ne kadar mütevazi ve sıradan gıdalar olduğunu, sahâbîlere kıyasla sofrasında daha seçkin yiyecekler bulundurmadığını ve özellikle yemek işini bir mesele edinmediğini öğrenmekteyiz. Resûlullah vefat ettiğinde evinde bulunan yiyecek maddeleri de, hayatının son anına kadar nasıl bir yaşayış tarzını devam ettirdiğinin önemli göstergelerinden birini teşkil eder. Hanımlarından Hz. Âişe'nin belirttiğine göre, Peygamber ailesi, iki gün üstüste doya doya buğday ekmeği yememiş, iki günün yiyeceğinden biri mutlaka kuru hurma olmuştur [Müslim, Zühd 25].

Onun ve ailesinin yiyecekleri arasında adı en çok zikredilen arpa ekmeğidir. Bütün bunlar bizi, Peygamber Efendimiz'in bazı pahalı ve nadir yiyecek maddelerinden kendisini uzak tuttuğu veya onları yemeyi uygun görmediği gibi bir neticeye götürmemelidir. Çünkü

Peygamberimiz, Allah’ın helal kıldığı hiçbir şeyi nefsine haram kılmamış ve yiyip içmemezlik etmemiştir. Şu kadar var ki, belli bir yiyecek özlemi ve arayışı içinde olmamıştır. Ne bulduysa onu yemiş, bulduğuna hamdetmenin ve şükretmenin engin hazzını tatmıştır. Dünyanın mevcut bütün nimetlerine, altın ve gümüşüne sahip olma imkânı varken, evinde ve elinde bulunanlar bu sayılanlardan ibarettir. Bu durum, onun dünyaya karşı ne kadar zühd içinde bulunduğunun delîlidir. Kendisinin vefatından sonra mü’minlerin anneleri olan Peygamber eşleri de aynı şekilde davranmış, hayatlarını zühd içinde geçirmeye özen göstermişler ve ümmete örnek olma vasıflarını sürdürmüşlerdir.

Hz. Âişe, bu rivayette bize bir başka gerçeği daha öğretmektedir. İnfak edilecek şeyleri ölçüp biçmemek esastır. Çünkü bu davranışın altında dünya malına karşı hırslı olmak, verilen veya harcanan şeyin tükeneceği korkusuna düşmek ve cimrilik duygusuna kapılmak vardır. Bu ise Allah’a teslimiyet ruhuna aykırı olup, tedbirde aşırı gitmeyi ifade eder. Oysa Allah yolunda sarfederken çok hesâbî olmamak gerekir. Fakat alış-verişte, borç vermede eksiksiz ölçme ve tartma tavsiye edilmiştir. Ayrıca, aile erzakını ölçüp tartmanın bereket vesilesi olduğu hadiste haber verilmiş, aile azığının miktarı ailece bilinerek ona göre hareket etmeleri ve hazırlıklı bulunmaları için bu durum câiz görülmüştür. Nitekim Resûl-i Ekrem’in ailesine ait bir senelik gıda maddesini evinde bulundurduğu sahih rivayetlerde bildirilmiştir. Bu sebeple, Peygamber Efendimiz’in **“Azığınızı ölçünüz, istifadeniz artar, o size bereketli kılınır”** (Buhârî, Büyû’ 52; İbni Mâce, Ticarât 39) hadisindeki emri ile buradaki tavsiye arasında bir aykırılık söz konusu değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber, hayatının her safhasında zühd anlayışı ve yaşayışı içinde olmuştur.
2. Peygamberimiz’in eşleri olan mü’minlerin anneleri, Resûl-i Ekrem’in vefatından sonra, o hayatta iken sürdürdükleri zühd hayatını devam ettirmişlerdir.
3. Hz. Peygamber’in zâhidâne bir hayat sürmesi, dünya malına ve mülküne sahip olmadığı için değil, bunun aksine, her türlü maddî imkâna sahip olduğu halde tercih ettiği bir hayat tarzıdır.
4. Alış-veriş esnasında, başkalarının hakkına riayet için ölçüp tartmak ve bunları doğru yapmak dinimizin önemli prensiplerinden biridir. Aile erzakının yeterliliğini hesaplamak ve buna göre hareket etmek için ölçmek câizdir.
5. Allah rızası için bir şey verirken ölçmek, tartmak, ince eleyip sık dokumak hoş karşılanmamıştır. Çünkü insanı buna sevkeden cimrilik duygusu, Allah’a teslimiyet noksanlığı anlamına gelir.

476– وعن عمر بنِ الحارِث أَخي جُوَيْرِية بنْتِ الحَارثِ أُمِّ المؤْمِنِينَ ، رضي اللَّه عنهما ، قال : مَا تَرَكَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، عِنْدَ مَوْتِهِ دِينَاراً وَلا دِرْهَماً ، ولا عَبْداً ، وَلا أَمَةً ، وَلا شَيْئاً إِلاَّ بَغْلَتَهُ الْبَيْضَاءَ الَّتي كان يَرْكَبُهَا ، وَسِلاحَهُ ، وَأَرْضاً جَعَلَهَا لابْنِ السَّبِيلِ صَدَقَةً » رواه البخاري .

476. Mü’minlerin annesi Cüveyriye binti Hâris’in erkek kardeşi Amr İbni Hâris *radıyallahu anhumâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat ettiğinde, geride, bindiği beyaz katırı, silahı, yolcular için vakfettiği arazi dışında, ne altın, ne gümüş, ne köle, ne câriye ve ne de başka bir şey bıraktı.

Buhârî, Vasâyâ 1, Cihâd 61, 86, Humus 3, Megâzî 83. Ayrıca bk. Nesâî, İhbâs 1

Amr İbni Hâris

Amr, Huzâa kabilesinin Mustalik oğullarından olup Peygamber Efendimiz'in eşi, mü'minlerin annesi Cüveyriye'nin erkek kardeşidir. Sahâbe-i kirâmın en az hadis rivayet edenlerindendir. Buhârî'nin Sahih'inde bundan başka hadisi yer almaz. Kûfelilerden sayılan Amr'ın hayatının son safhalarını bu şehirde geçirdiği anlaşılmaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in ne kadar sade, mütevazi ve zühd içinde bir hayat sürdüğünü biliyoruz. Vefatı anında arkada bıraktıkları da onun hayatının nasıl geçtiğinin göstergesidir. Peygamberimiz'in bu dünyaya bıraktıkları, bir insanın hayatını sürdürmesi için zarûrî olan eşyadan ibarettir. Bıraktığı bir araziyi ise, geliri fakir fukaraya, yolda kalmışlara harcanmak üzere vakfetmişti. Çünkü vakıf, varlığı devam ettiği sürece sevabı devam eden ve bu sevabı kıyâmete kadar sürecek olan bir hayır, bir sadaka-i câriyedir. Peygamberimiz'in bu davranışını örnek alan İslâm ümmetinin gücü yeten fertleri, tarih boyunca vakıflar, hayır ve hasenât müesseseleri kurmak suretiyle manevî kazançlarının devam etmesini hedeflemişler ve bu özellikleriyle bütün insanlığa örnek olmuşlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz'in vefatından sonra arkada bıraktığı eşya, onun bu dünyada nasıl bir zühd hayatı yaşadığının delilidir.

2. Vakıf, kişinin bu dünyada sahip olduğu bir malı, sevabını Allah'tan bekleyerek kendi mülkü olmaktan çıkarıp Allah adına hibe etmesidir. Peygamberimiz, kendi arazisini bu şekilde vakfetmiştir.

477– وعن خَبَّابِ بنِ الأَرَتِّ ، رضي اللَّه عنه ، قال هَاجَرْنَا مَعَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَلْتَمِسُ وَجهَ اللَّه تعالى فَوَقَعَ أَجْرُنا على اللَّه ، فَمِنَّا مَنْ مَاتَ وَلَمْ يأْكُلْ مِنْ أَجرِهِ شَيْئاً . مِنْهُم مُصْعَبُ بن عَمَيْر ، رضي اللَّه عنه ، قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ ، وَتَرَكَ نَمِرَةً، فَكُنَّا إِذَا غَطَّيْنا بِهَا رَأْسَهُ، بَدَتْ رِجْلاهُ ، وَإِذَا غَطَّيْنَا بِهَا رِجْلَيْهِ ، بَدَا رَأْسُهُ ، فَأَمَرَنا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، أَنْ نُغَطِّيَ رَأْسَهُ، وَنَجْعَلَ عَلى رِجْليهِ شَيْئاً مِنَ الإِذْخِرِ ، ومِنَّا مَنْ أَيْنَعَتْ لَهُ ثَمَرَتُهُ . فَهُوَ يَهدبُهَا، متفقٌ عليه.

« النَّمِرَةُ » : كسَاء مُلَوَّنٌ منْ صُوفٍ . وقوله : « أينَعَت » أَيْ : نَضَجَتْ وَأَدْرَكَتْ . وقوله : « يَهْدِبُهَا » هو بفتح الباءِ وضم الدال وكسرها . لُغَتَان . أَيْ: يَقْطِفُهَا وَيجْتَنِيهَا وَهَذِهِ اسْتِعَارَةٌ لِما فَتَحَ اللَّه تَعَالى عَلَيْهِمْ مِنَ الدُّنْيَا وَتمَكنُوا فيهَا .

477. Habbâb İbni Eret *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Biz, Allah Teâlâ'nın hoşnutluğunu kazanmayı arzu ederek, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte Medine'ye hicret ettik. Allah'ın ecrimizi vereceği kesinleşti. Bizden bazıları ecrinden hiçbir şey yemeden vefat etti. Onlardan biri de Mus'ab İbni Umeyr *radıyallahu anh*'dir. O, Uhud günü şehit edilmişti. Arkada, yünden yapılmış çizgili bir kaftan bıraktı. O kaftanla başını örttüğümüzde ayakları açılıyor, ayaklarını örttüğümüzde de başı açıkta kalıyordu. Neticede Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* başını örtmemizi, ayaklarına da bir miktar Mekke ayrığı koymamızı emretti. Bizden bazılarının da hicretinin meyvesi olgunlaşmış ve onu devşirmiştir.

Buhârî, Cenâiz 27, Menâkıbu'l-ensâr 45, Megâzî 17, 26, Rikâk 16; Müslim, Cenâiz 44. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 40

Açıklamalar

İslâm'ın başlangıç yıllarında Mekke'de müslüman olan sahâbîler, her türlü eziyet ve işkenceye, sıkıntı ve musibete göğüs germişlerdi. Neticede Peygamberimiz'in emriyle Medine'ye hicret ettiler. Onlar doğup büyüdükleri, mal ve mülk sahibi oldukları şehri bırakıp Medine'ye göçerken, dünyalık bir kazanç peşinde değillerdi. Sadece dinlerinin emirlerini daha rahat bir şekilde yerine getirmek ve İslâm'ı yüceltmek için hicret etmişlerdi. Onlardan bir kısmı, dünyalık bir kazanç elde etme peşinde olmaksızın, kendileri için âhiret nimetini tercih ettiler. Herhangi bir ganimet elde etme ve mal mülk edinme imkânları olmadan yapılan cihadlarda şehit düştüler veya Medine'ye hicretlerinin ilk yıllarında vefat ettiler. İşte onlardan biri de Uhud harbinde şehit düşen Mus'ab İbni Umeyr idi. Mus'ab, ilk müslümanlardandı. Hz. Peygamber onu Abdullah İbni Ümmü Mektûm ile birlikte Kur'an'ı ve İslâm'ı öğretmek üzere Medine'ye göndermişti. Daha önce Bedir harbine de iştirak eden Mus'ab, Uhud savaşında 40 yaşında iken şehit edildi. O kadar fakirdi ki, kendisini saracak miktarda bir kefen bezi bile yoktu. Nihayet ayaklarını kapatmaya dahi yetmeyen gömleğine sarılarak defnedildi. Başlangıç yıllarında Medine'deki bütün müslümanların durumu birbirinden çok farklı değildi. Fakat daha sonraları elde edilen ganimetlerin gelirleri, iktisâdî ve ticârî hayatın gelişmesi, ziraat ürünlerinin artması ve fethedilen ülkelerin zenginliklerini elde etmeleri bir çok sahâbînin zengin olmasını sağladı. Dünya nimetlerine kavuşup zengin olan sahâbîlerden bir çoğu, hiçbir dünyalığa sahip olmaksızın ölen ve şehit olan sahâbîlere imrenir, kendileri zenginlik ve nimete kavuştukça "Hayır ve hasenâtımızın bize dünyada peşin verilmesinden korkuyoruz" diyerek endişelerini dile getirirlerdi. Oysa onlar, Allah yolunda sarfetmesini bilen ve nimetin şükrünü hakkıyla yerine getirmeye çalışan kimselerdi. Buna rağmen gerçek bir zühd hayatından mahrum yaşama hissi onları ciddî biçimde endişelendirmekteydi. Sahâbenin hayatından bahseden eserler, onların bu yöndeki örnek tavırlarını yansıtan davranışlara sıkça yer verir. Bu sebepten dolayı, İslâm alimleri geçmişteki örnek hayatların hikâyelerine önem vermiş ve onların okunup öğrenilmesini tavsiye etmişlerdir. Konuyla ilgili olarak her asırda meydana getirilen yüzlerce eser, bu anlayışı sürekli kılmak gerektiğinin bir göstergesi kabul edilebilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbenin Mekke'den Medine'ye hicreti, sadece Allah rızâsı için olup, dinlerini daha iyi yaşama ve İslam'ı daha rahat tebliğ edip yayma gayesini taşır.

2. Sahâbîler de fazilet bakımından kendi aralarında çeşitli derecelere sahiptirler.

3. Allah dilediği kişinin mükâfatını bu dünyada, dilediğini âhirette, dilediğini de hem dünya hem âhirette verir.

4. Kefen dar ve küçük geldiği takdirde, cenazenin başını örtmek ayaklarını örtmekten daha önceliklidir. Kefen daha da küçükse, avret mahallini örtmek gerekir.

5. Zühdü tercih etmek şartıyla dünyada mal mülk sahibi olmak yasaklanmamıştır.

478– وعن سَهْلِ بنِ سَعْدٍ السَّاعديِّ ، رضي اللَّه عنه ، قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَوْ كَانَت الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّه جَنَاحَ بَعُوضَةٍ ، مَا سَقَى كَافِراً منْها شَرْبَةَ مَاءٍ » رواه الترمذي . وقال حديث حسن صحيح .

478. Sehl İbni Sa'd es-Sâidî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Eğer dünya, Allah katında sivrisineğin kanadı kadar bir değere sahip olsaydı, Allah hiçbir kâfire dünyadan bir yudum su bile içirmezdi."

Tirmizî, Zühd 13. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 3

Açıklamalar

Allah bu dünyayı bir imtihan yeri olmak üzere insanlar için yarattı. Bu sadece mü'minler için değil, kâfir ve müşrikler için de böyledir. Dünyanın ve içindeki zenginliklerin Allah katında hiçbir değeri ve kıymeti yoktur. Allah, bunların hepsinden müstağnidir. Bu sebeple, yarattığı insanlara mü'min kâfir ayrımı yapmaksızın bu dünyada rızık verir. Şayet bu dünyanın Allah katında bir değeri olsaydı, inanmayan müşriklere ve kâfirlere hiçbir şey vermezdi. Çünkü onlar Allah'ın düşmanıdırlar. Düşman olana nimet verilmeyeceği herkesin kabul edeceği bir gerçektir. Kendilerine nimet verilenler, eğer bu nimeti verenin kadrini ve kıymetini bilir ve onun emirlerini yerine getirirlerse, Allah onları mükâfatlandırır; karşı gelen ve inkâr içinde olanları ise cezalandırır. Bu sonuç, ilâhî imtihanın gereğidir.

İnanmayanlar bu dünya hayatından sonra ebedî bir hayatın varlığını kabul etmedikleri ya da bu dünya hayatını ebedî hayatla ilgili görmedikleri için, her şeye burada sahip olmak ister ve cennetlerini bu âlemde yaşarlar. Daha önceki hadislerde geçtiği gibi, dünya mü'min için bir zindan, kâfir için ise bir cennettir. Allah bütün resul ve nebîlerini, onların vârisleri olan gerçek âlimlerle hak dostlarını dünyadan ve dünyalıklardan korumuştur. Peygamberimiz'in bildirdiğine göre, Allah, sevdiği mü'min kullarını da dünyadan ve dünyalıktan korur (Bk. Tirmizî, Tıb 1). Kur'ân-ı Kerîm'in şu âyeti çok dikkat çekicidir:

"Şayet insanların küfürde birleşmiş bir tek ümmet olma tehlikesi bulunmasaydı, Rahmân'ı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını ve çıkacakları merdivenleri gümüşten yapardık" [Zuhruf sûresi (43),33].

Bütün bunlar, kâfirlerin elde edip sahip oldukları dünyalıklara gıbta etmemek, özenmemek gerektiğini bize öğretmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünyanın ve dünyalıkların Allah katında bir değeri ve kıymeti yoktur.

2. Kâfir ve müşrikler Allah'ın yarattığı kullardır. Cenâb-ı Hak dünyada mü'minlere rızıklarını verdiği gibi onlara da verir. Ancak kâfir ve müşriklerin Allah katında hiçbir kıymeti ve değeri yoktur.

3. Bu dünya, ebedî olan âhireti kazanma yeridir. Bu sebeple Allah, yararlı işler yapanlarla yapmayanları imtihan etmek için bu âlemde hayatı ve ölümü yaratmıştır.

479- وعن أبي هُرَيْرَة رضي اللَّه عنه ، قال : سمعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « أَلاَ إِنَّ الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ ، مَلعون مَا فيها ، إِلاَّ ذِكْرَ اللَّه تعالى ، ومَا وَالاَه وَعالماً وَمُتَعلِّماً » .

رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

479. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim demiştir:

"Uyanık olunuz! Şüphesiz dünya değersizdir. Dünyada olan mal mülk de kıymetsizdir. Ancak Allah Teâlâ'nın zikri ve O'na yaklaştıran şeylerle, öğretici ve öğrenici olmak müstesnadır."

Tirmizî, Zühd 14. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 3

Açıklamalar

Bir çok hadiste, bazı kayıtlar konulmaksızın dünyanın lânetlenmesi câiz görülmeyip yasaklanmıştır. Fakat, Allah'tan, Allah'a itâat ve ibâdetten uzaklaştıran bir dünya anlayışı ve dünyalık bağımlılığının, Allah'ı unutturacak tarzdaki dünya sevgisinin lânetlenmesi câiz görülmüştür. Hadisimizde geçen mel'ûn yani lânetlenmiş kelimesiyle, dünyanın değersiz ve kıymetsizliğinin kastedildiğini pek çok âlim açıkça ifade ettiği için, biz tercümemizde bu anlamı tercih ettik. Peygamberimiz, dünya sevgisinin bütün hataların başı olduğunu söylerken (Süyûtî, el-Fethu'l-kebîr, II,68) bu anlatılan anlamların tamamını ifâde etmiş olmaktadır.

Kişiyi Allah'a yaklaştıran şeyler, Allah'ın zikri, yani her an Allah'ı hatırlama, O'nu hiç bir zaman gönülden çıkarmama, O'na karşı ibadet ve tâatte samimi ve içten davranma, ayrıca Allah'ın sevdiği güzel davranışlar ile kulun Rabbine yaklaşmasına vesile olan diğer fiillerdir. Kısaca bütün hayırlar, faziletler ve dinimizin iyi gördüğü her şey Allah'a yakın olmanın vesilesi kabul edilir. Şüphesiz Allah'ın emirlerini yerine getirme ve yasaklarından kaçınma da buna dahildir.

Bu genellemelerden sonra Peygamber Efendimiz ilme özellikle dikkat çekmiş, böylece bilginin üstünlüğünü, öğreten ve öğrenen kimselerin değerini ortaya koymuştur. Bu sebeple, öğretici ve öğrenici olmanın dinimizde üstün bir yeri vardır. Çünkü insanların Allah'ı en iyi bileni, tanıyanı ve insanlara faydalı olanı âlimlerdir. Onlar, ilimle ameli, teori ile pratiği şahıslarında birleştirir, böylece başka insanlara da örnek olurlar. İnsanların büyük çoğunluğu öğretilip eğitilmeye muhtaçtırlar. Onlara karşı bu vazifeyi yerine getirenler de âlimlerdir. O halde ilmin, âlimlerin ve ilim öğrenen talebelerin üstünlüğü tartışılmayacak kadar faziletli ve önemlidir. Bütün bunlar iman ve amelle birlikte düşünülürse doğruya ulaşılmış olur. Aksi takdirde öğretilen ve öğrenilen bilginin Allah'ın hoşnutluğuna uygun olduğu iddia edilemez.

Bu hadisi 1387 numarada tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kişiyi, Allah'tan ve Allah'a yakın olmaktan uzaklaştıran dünya ve dünyalıkların aşağılanıp lânetlenmesi caiz görülmüştür.

2. Dünyada en kıymetli ve değerli olan şey, Allah'ın zikri ve Allah'a yaklaşmaya vesile olan hareket ve davranışlardır.

3. İlmin fazileti, âlimlerin üstünlüğü, ilim öğrenen talebelerin kıymeti, dünyalık başka hiçbir şeyle kıyas edilmeyecek kadar önceliklidir.

480– وعن عَبْدِ اللَّه بنِ مسعودٍ ، رضي اللَّه عنه ، قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَتَّخِذُوا الضَّيْعَةَ فَتَرْغَبُوا فِي الدُّنْيا » .

رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

480. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Çiftlik ve akar edinerek dünyaya rağbet etmeyiniz."

Tirmizî, Zühd 20. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, Müsned, I, 377, 426, 443

Açıklamalar

Bir çok defa ifade ettiğimiz gibi, İslam insanların meşrû yollardan mal elde etmesine, zengin olmasına karşı çıkmaz ve buna bir sınır da getirmez. Sadece zenginliğin gereklerinin yerine getirilmesini ister. İnsan, dünyada çiftlik veya başka akarlar sahibi de olabilir. Bu akarlar ziraat, ticaret veya başka kazanç yolları olabilir.

Şu kadar var ki, hadisimizde de belirtildiği gibi, insanın onlara rağbet etmesi, yani yegane değer olarak bunları kabul etmesi ve Allah'ı unuturcasına onlara bağlanması hoş görülmez. Çünkü bu durum, Allah'tan uzaklaşmak, hem Allah'a hem de insanlık ailesine karşı görevlerini yerine getirmemek anlamına gelir. Tabii ki böyle bir servetin ve zenginliğin kişinin kendisinden başka hiç kimseye faydası olmaz. Hatta daha ince ve köklü düşünülürse, kişiye faydası olduğunu kabul etmek de zordur. Çünkü hakkını yerine getirmediği servetinin ve zenginliğinin Allah katında hesabını veremez ve bu dünyada olmasa bile ebedî hayatta cezalandırılır. İşte yasaklanan, tavsiye edilmeyen böyle bir dünya ve dünyalık anlayışıdır. Bunun insanların lehine olduğu ise açıktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm meşrû yoldan kazanç elde etmeyi, zengin olmayı yasaklamamış, helâl yoldan kazanmayı ve Allah yolunda sarfetmeyi teşvik etmiştir.

2. Dünyadaki servet ve zenginliği yegâne değer kabul edip Allah'tan gafil olmak dinimizde hoş karşılanmamıştır.

481– وعن عبدِ اللَّه بنِ عمرو بنِ العاصِ رضي اللَّه عنهما ، قال : مَرَّ عَلَيْنَا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَنحنُ نُعالجُ خُصًّا لَنَا فقال : « ما هذا ؟ » فَقُلْنَا : قَدْ وَهِي ، فَنَحْنُ نُصْلِحُه ، فقال : « ما أَرَى الأَمْرَ إِلاَّ أَعْجَلَ مِنْ ذلكَ » . رواه أَبو داود ، والترمذيُّ بإِسناد البخاريِّ ومسلم ، وقال الترمذيُّ : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

481. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Kendimize ait kulübeyi tamir ederken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza uğramıştı.

– “Bu yaptığınız nedir?” diye sordu. Biz:

– Yıkılmak üzereydi de onarıyoruz, dedik. Bunun üzerine:

– “Ecelin bundan daha aceleci olacağını zannederim” buyurdular.

Ebû Dâvûd, Edeb 169; Tirmizî, Zühd 25

Açıklamalar

Sahâbîler, Peygamber Efendimiz’e ait olan her hatırayı canlı tutma ve kendilerinden sonraki nesillere eksiksiz olarak nakledip ulaştırma konusunda büyük bir gayret gösterdiler. Hz.Peygamber’in her sözü, her davranışı, her çeşit tavrı ve hareket tarzı onlar için önem ifade etmekteydi. Abdullah İbni Amr’ın bu rivayeti de böyle bir özellik taşır. Peygamberimiz, içinde yaşadığı toplumdan ve onların problemlerinden uzak bir hayat sürmüyordu. Bunun aksine, o da aynı toplumun bir ferdi olmanın ortak sevincini ve kederini onlarla birlikte tatmaktaydı. Hem içinde yaşadığı topluma hem de kıyâmete kadar gelecek nesillere hayatının örnek teşkil edeceği Allah Teâlâ tarafından bildirilen bir peygamberin bu davranışı gayet tabiî ve hatta gereklidir.

Bir insanın eskiyen evini onarmasının, yıkılanı yeniden yapmasının hoş karşılanmaması veya yasaklanması söz konusu olmaz. Peygamberimiz’in buradaki “ecelin yapılan onarımdan daha yakın olduğu” yönündeki ifadeleri, yapılan işi tasvip etmemek veya yasaklamak değil, bu dünyada kalıcı olmadığımızı ve ölümün insana ne kadar yakın olduğunu hatırlatmak gayesine yöneliktir. İnsanoğlu geçici olan bu âlemde kalıcı olduğu hissine kapılır, ölümü unutursa, bu durum, hem dünyada hem de âhirette kendisinin aleyhine olur. Bu sebeple, sahip olunan dünyalıkların burada kalacağını düşünmeli, onların hayatı ebedî kılacağı gibi bir hisse kapılmamalı ve eşyaya gönül bağlayıp kalmamalıyız. Hem Kur’ân-ı Kerîm’in bir çok ayeti hem de Peygamber Efendimiz’in hadisleri bu gerçeği bize sıkça hatırlatır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanın dünya ve dünyalıklarla Allah’ı unutturacak derecede meşgûl olması câiz değildir.

2. Ölüm insana her şeyden daha yakındır. Fakat ne zaman ve nerede geleceği bilinmez.

3. Dinimiz, dünyada eskiyen eşyayı onarmayı, yıkılanı yapmayı veya yeniden inşa etmeyi yasaklamamış, hatta teşvik etmiştir.

482- وعن كَعْبِ بنِ عِيَاضٍ ، رضي اللَّه عنه ، قال : سمعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول: إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ فتنةً ، فِتنَةُ أُمَّتي المِالُ » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ.

482. Kâ'b İbni İyâz *radıyallahu anh,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Şüphesiz her ümmetin bir fitnesi vardır. Ümmetimin fitnesi (imtihan vesilesi) de maldır."
Tirmizî, Zühd 26

Kâ'b İbni İyâz

Sahabe-i kirâmdan olup, Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra Şam diyarına yerleşenler arasındadır. Hayatıyla ilgili fazla bilgiye sahip olmadığımız Ka'b'dan, yine sahabi olan Câbir İbni Abdullah ve Ümmü'd-Derdâ hadis rivayet etmişlerdir. Onun rivayetleri sadece Tirmizî ve Nesâî'nin Sünen'lerinde yer alır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Fitne kelimesi, imtihan ve deneme anlamına gelir. Bu imtihan ve deneme hayırda ve şerde olabilir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: **"Bir deneme olarak sizi hayırla da, şerle de imtihan ederiz"** [Enbiyâ sûresi (21), 35] buyurularak buna işaret edilir. Bu dünyada pek çok imtihan vesileleri vardır. Bunlardan biri, belki ilk sırada geleni maldır. Çünkü insanoğlunun düşkün olduğu şeylerin başında mal mülk gelir. Bir çok defa ifade ettiğimiz gibi, mala mülke, zenginliğe, Allah'a karşı vazifelerimizi unutturacak derecede aşırı düşkünlük dinimizde hoş karşılanmaz. Öte yandan elde edilen malın helâl yollardan kazanılması ve hakkının yerine getirilmesi gerekir. İnsan, mal konusunda imtihanı başarırsa hem dünyada hem âhirette mükâfata ulaşır. Bu sahada başarılı olamayanlar ise, dünyada kemâle ulaşamadığı gibi âhirette de cezâyı hak ederler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünya bir imtihan alanıdır. Dünya malı da bir imtihan vesilesidir.

2. İslâm ümmetinin bu dünyadaki imtihan vesilesi maldır. Bu konuda her müslümanın özel bir dikkat göstermesi gerekir.

483- وعن أبي عمرو ، ويقالُ : أَبو عبدِ اللَّه ، ويقال : أَبو لَيْلى عُثْمَانُ بنُ عَفَّانَ رضي اللَّه عنه ، أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَيْسَ لابْنِ آدَمَ حَقٌّ في سِوى هَذِهِ الخِصَال : بَيْتٌ يَسْكُنُهُ ، وَثَوْبٌ يُوَارِي عَوْرَتَهُ وَجِلْفُ الخُبز ، وَالماءِ » رواه الترمذي وقال : حديث صحيح.

قال الترمذي : سمعتُ أَبَا داوُدَ سلَيمَانَ بنَ سَالِمٍ البَلْخِيَّ يقول : سَمِعْتُ النَّضْر بْنَ شُمَيْلٍ يقولُ : الجلفُ : الخُبزُ لَيْس مَعَهُ إِدَامٌ . وقَالَ : غيرُهُ : هُوَ غَلِيظُ الخُبْزِ . وقَالَ الرَّاوِي : المرَادُ بِهِ هُنَا وِعَاءُ الخُبزِ ، كالجَوَالِقِ وَالخُرْجِ ، واللَّه أعلم .

483. Ebû Amr –ki Ebû Abdullah ve Ebû Leylâ da denilir–Osmân İbni Affân *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Âdem oğlunun şunlar dışında bir hakkı yoktur: Oturacağı ev, bedenini örtecek elbise, yiyecek ekmek ile su koyacak kap."

Tirmizî, Zühd 30

Osman İbni Affân

Sahâbe-i kirâmın önde gelenlerinden ve Hulefâ-yi Râşidîn'in üçüncüsüdür. İlk müslüman olanların da dördüncüsüdür. 574 senesinde Mekke'de dünyaya geldi. Soyu Abdümenâf'da Peygamberimiz'le birleşir. Kureyş kabilesine mensup olup Emevî soyundandır. Annesi Ervâ binti Küreyz'dir. Ervâ, Peygamberimiz'in halası Beyzâ'nın kızı idi. Hz. Osman müslüman olunca, Peygamber Efendimiz kızı Rukıyye'yi onunla evlendirdi. Bu evlilikten ilk çocuğu Abdullah dünyaya geldi. Bu sebeple Ebû Abdullah künyesini aldı. Sonra oğlu Amr dünyaya gelince Ebû Amr, kızı Leylâ doğunca Ebû Leylâ künyesiyle anıldı. Hz.Osman önce Habeşistan'a, daha sonra da Medine'ye hicret etti. Birinci hanımı Rukıyye vefat edince, Peygamber Efendimiz onu ikinci bir kızı olan Ümmü Külsûm ile evlendirdi. Bu sebeple Hz.Osman, "iki nur sahibi" anlamına gelen Zinnûreyn lakabıyla tanındı. Peygamberimizin ikinci kızı olan hanımı Ümmü Külsûm vefat ettiğinde, Efendimiz'in:

"Şayet dört kızım olsaydı, onlar birer birer vefat etseydi, hepsini birbiri ardından Osman'a nikahlardım" buyurduğunu Hz. Ali bize nakleder.

Hz. Osman varlıklı bir tüccardı. Medine'de müslümanların ihtiyaç içinde bulundukları her durumda onlara yardım eder, özellikle ordu techizinde hiç bir fedâkârlıktan geri durmazdı. Bu sebeple onun zenginliği övülmüş ve başkalarına örnek gösterilmiştir. Hz Osman hayâ duygusu ve utanma hissi yönünden de örnek bir kişiliğe sahipti. Peygamberimiz, meleklerin bile ondan hayâ ettiğini söylemiştir (Ahmed İbni Hanbel, Müsned, I, 71; VI, 155). Osman İbni Affân, cennetle müjdelenmiş olan on sahâbîden biridir. O, Peygamber Efendimiz'in bir çok gazvelerine de iştirak etmiş ve büyük yararlıklar göstermiştir.

Hz. Osman 23 (644) senesinde halife seçildikten sonra, kendisinden önceki halife Hz.Ömer'in yolunu izleyip siyasetini devam ettirdi. Onun zamanında ordudaki asker sayısı daha da arttı ve fethedilen topraklar genişledi. Başta Sâsânî İmparatorluğu'nun son eyaleti Ermeniye olmak üzere, Kuzey Afrika kıyıları ve Anadolu'nun bir bölümü de İslâm devletinin hudutları içine katıldı. Hz. Osman'ın hilâfeti 12 sene sürdü. Onun hilâfet yıllarında yaptığı önemli hizmetlerden biri de, Hz.Ebû Bekir zamanında toplanıp mushaf haline getirilmiş olan Kur'ân-ı Kerîm'i çoğaltarak çeşitli merkezlere dağıtması oldu.

Hulefâ-yi Râşidîn'in diğerleri gibi Hz.Osman da çok hadis rivayet etmeyen sahâbîler arasındadır. Onun Resûl-i Ekrem Efendimiz'den rivayet ettiği hadis sayısı 146'dır. Buhârî ve Müslim bu rivayetlerden üçünü müştereken kitaplarında nakletmiştir. Ayrıca Buhârî sekiz, Müslim de beş hadisi münferiden kitaplarına almışlardır. Bunlar dışındaki mu'teber hadis

kaynaklarında onun rivayetleri yer alır. Sahâbe-i kirâmın önde gelenleriyle, tâbiîn tabakasının seçkin imam ve ravilerinden pek çoğu Osman İbni Affân'dan hadis nakletmiştir.

Hz. Osman, 35 yılı (16 Haziran 656) Cuma günü Medine'de şehit edildi. Osman'ın şehit edilmesiyle başlayan dönem, İslâm tarihinde bir dönüm noktası teşkil etmiş, bu tarihten sonra iç karışıklıklar, fitneler birbirini takip etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İnsanın hakkı olan şeyler, zarûrî ve vazgeçilmez ihtiyaçlarıdır. Bunların da en önemlisi ve başta gelenleri oturulacak bir ev, vücudu örtüp soğuktan ve sıcaktan koruyacak giyecekler, karnı doyuracak ve hayatın devamını sağlayacak yiyecek ve içeceklerdir. İnsan bunları kazanıp elde etmek için çalışıp didinir. Dinimiz, bu yöndeki her çabayı ibadet olarak değerlendirir.

Peygamberimiz'in bu hadiste geçen "içinde oturulacak bir ev" nitelemesi sebebiyle, zaruri ihtiyaç dışında fazla ev yaptırmanın uygun olmadığı kanaatine sahip olanlar olmuştur. Ancak bu şekildeki bir düşünce, genel kabul görüp uygulanmış veya bağlayıcı bir hüküm niteliği kazanmış değildir. Şu kadar var ki, bu yönde hırslı olmak, başkası sahip olmasın düşüncesiyle hareket ederek ev yapılabilecek yerleri elde etmek, fiyatların aşırı derecede artmasına sebep olmak, arsa simsarlığı yapmak dinimizin uygun ve câiz görmediği bir tavırdır.

Giyecekler, hem farz olan tesettürü sağlamak, hem de insanı soğuktan ve sıcaktan korumak suretiyle sağlık için zaruri olan ihtiyaçların başında gelir. Bu sebeple bizim inancımıza göre elbise, bazılarının söylediği veya kabul ettiği gibi bir süs aracı veya moda malzemesi değil, vazgeçilmez bir ihtiyaç maddesidir. Bundan dolayı, pahalanması için satışa sunulmaması ve israfı haram kılınmıştır. Giyeceklerimizin aşırı derecede lükse kaçması da bu sebeple uygun görülmemiştir.

Yiyecek olarak ekmeğin, içecek olarak da suyun anılmış olması, bu iki maddenin yiyecek ve içecekler arasında ilk sırayı almaları ve temel gıda maddelerinin başında gelmeleri sebebiyledir. Yenilmesi ve içilmesi helal olan bütün maddeler bunlara dahildir. Giyecek maddelerinde olduğu gibi, yiyecek ve içeceklerin de saklanması, satışa arzedilmeyerek fiyatının artmasına vesile olunması, israfı haram kabul edilmiştir. Böyle durumların ortaya çıkmaması için gayret gösterilmesi ve tedbirler alınması, toplumu yönetenlerin başta gelen görevleri arasında kabul edilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Oturulacak ev, bedeni örtecek elbise, yenilecek ekmek ve içilecek su zaruri ihtiyaçların başında gelir.

2. Sınırları dinin emriyle çizilmiş olan tesettür, hem erkek hem de kadınlar için farzdır.

3. Hayatı devam ettirmek için, zaruri olan şeylerin en azıyla yetinmek fazilettir.

4. Zarûrî olan ihtiyaçları karşılamak için çalışıp çabalamak, gayret etmek dinimizin emirlerindendir.

484– وعنْ عبْدِ اللَّه بنِ الشِّخِّيرِ « بكسر الشين والخاءِ المشددةِ المعجمتين» رضي اللَّه عنه ، أَنَّهُ قَالَ : أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهُوَ يَقْرَأُ : { أَلهَاكُمُ التَّكَاثُرُ } قال: « يَقُولُ ابنُ آدَمَ: مَالي ، مَالي ، وَهَل لَكَ يَا ابن آدمَ مِنْ مالِكَ إِلاَّ مَا أَكَلت فَأَفْنيْت ، أو لبِست فَأَبْلَيْت ، أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضيْتَ ؟» رواه مسلم .

484. Abdullah İbni Şihhîr *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelmiştim. O, "Elhâkümü't-tekâsür" sûresini okuyordu. Sûreyi okuyup bitirince şöyle buyurdu:

"Âdemoğlu, malım malım deyip duruyor. Ey âdemoğlu! Yeyip tükettiğin, giyip eskittiğin veya sadaka olarak verip sevap kazanmak üzere önden gönderdiğinden başka malın mı var ki?"

Müslim, Zühd 3-4. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 31, Tefsîru sûre(102) 1; Nesâî, Vesâyâ 1

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in, hadisimizin râvisi Abdullah İbni Şihhîr yanına geldiğinde okumakta olduğu Tekâsür sûresini bitirince söylediği sözler ile sûrenin muhtevâsı arasında yakın bir ilişki vardır. Bu sûrede mal mülk, evlat ve akraba çokluğuyla övünenlerden bahsedilmekte ve Câhiliye Araplarının bu tutumu eleştirilmektedir. Çünkü Câhiliye dönemi Arapları bunların çokluğunu bir gurur ve üstünlük sebebi saymakta, hatta hayatta olanlarla yetinmeyerek, ölmüş akrabalarını da hesaba katmaktaydılar. Allah Teâlâ, bu davranışlarından dolayı onların hesaba çekileceğini ve gerçek üstünlüğün âhirette ortaya çıkacağını beyan etti.

İnsanın mala olan düşkünlüğüne konumuzun başından beri, âyet ve hadisler ışığında pek çok vesileyle işaret ettik. Bu düşkünlük sebebiyle, nefsini iyi terbiye edemeyen ve güçlü bir imana sahip olmayanlar, dünyalık servetlerin kalıcı olduğunu ve kendilerini bu dünyada ebedileştireceğini zannederler. Oysa bu dünyada elde edilen her türlü mal ve servet yine bu dünyada kalır. İnsanın malım malım diye üzerine titrediği ve varlığıyla övündüğü şeylerden, yiyip tükettiği yiyecekler, giyip eskittiği elbiselerden başka bir şeyi yoktur ve bu dünyada Allah rızâsı için sadaka olarak verdiği, ahirette de sevabını umduğu harcamalarından başkasının kendisine bir faydası olmayacaktır. Kişinin bunlar dışındaki bütün malı ve serveti, varsa mirasçılarına, o da yoksa başkalarına kalır.

Servetten ve zenginlikten verilen sadaka, farz olan zekâtın dışındaki her çeşit hayrı da içine alır. Hayır yollarının çokluğu hepimizin bildiği gerçeklerdendir. Muhtaç olanların her çeşit ihtiyacını karşılamak, fertlerin ve toplumun rahat bir hayat sürebilmeleri için hayır teşkilatları, vakıflar, dernekler ve benzer sivil toplum kuruluşları oluşturmak, dinimizin önemle üzerinde durduğu ve teşvik ettiği hususlardan biridir. Çünkü bu çeşit hayırların sevabı kıyâmete kadar bakidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her türlü mal mülk ve zenginlik bu dünyada kalır. Hiç kimse, bu dünyadan âhirete maddî bir varlık götürmez.

2. İnsan bu dünyada zaruri ihtiyaçları dışında mal ve servet biriktirmekle, mirasçılarına, onlar da yoksa başkalarına hizmetçilik ve bekçilik etmiş olur.

3. Zaruri ihtiyaçlar dışında aşırı derecede mala düşkünlük ve dünyaya karşı hırslı olmak dinimizde hoş karşılanmamış ve teşvik edilmemiştir.

4. Sahip olunan servet ve zenginlikten sadaka vermek, muhtaçlara yardım etmek ve sevâbı kıyamete kadar devam edecek olan hayırlar yapmak teşvik edilmiştir.

485– وعن عبدِ اللَّه بن مُغَفَّلٍ ، رضي اللَّه عنه ، قال : قال رجُلٌ للنَّبِيِّ ص: يارسولَ اللَّه ، واللَّه إنِّي لأُحِبُّكَ ، فقال : « انْظُرْ ماذا تَقُولُ ؟ » قال : وَاللَّه إنِّي لأُحِبُّكَ، ثَلاث مَرَّاتٍ ، فقال : « إنْ كُنْتَ تُحِبُّني فَأَعِدَّ لَلفقْر تِجْفافاً، فإِنَّ الفَقْر أَسْرَعُ إلى من يُحِبُّني مِنَ السَّيْل إلى مُنْتَهَاهُ » رواه الترمذي وقال حديث حسن.

« التِّجْفَافُ » بكسرِ التاءِ المثناةِ فوقُ وإسكان الجيم وبالفاءِ المكررة ، وَهُوَ شَيْءُ يَلْبِسُهُ الفَرسُ ، لِيُتَّقى بِهِ الأَذَى ، وَقَدْ يَلْبَسُهُ الإِنْسَانُ .

485. Abdullah İbni Mugaffel *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

– Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yemin ederim ki, ben seni seviyorum, dedi. Resûlullah o kişiye:

– "Sen ne söylediğini iyi düşün?" buyurdu. Adam:

– Allah'a yemin ederim ki, ben seni seviyorum, dedi ve bu sözünü üç defa tekrarladı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

– "Eğer beni seviyorsan, o halde fakirliğe karşı kendine bir zırh hazırla. Çünkü fakirlik, beni sevene yüksekten inen bir selden daha çabuk ulaşır" buyurdu.
Tirmizî, Zühd 36

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'e gelerek, onu sevdiğini söyleyen sahâbînin kim olduğu bilinmemektedir. Hadisimize benzeyen bazı rivayetlerden hareketle, onun Ebû Saîd el-Hudrî olduğunu ileri sürenler vardır. Her mü'minin Hz.Peygamber'i sevmesi, mü'min olmanın gereğidir. Bir sahâbînin bu sevgisini özellikle vurgulaması ise, onun sevgideki ihlâsını ve sevgisinin gereğini yerine getirmeye hazır olduğunu açıkça ortaya koyması anlamına gelir.

Hz.Peygamber, kendisini sevdiğini açıklayan sahâbîye, ne dediğini iyi düşünmesini söylemekle, sevginin gereğini hakkıyla yerine getirmenin zorluğunu ve bu yüzden başına gelecek güçlüklere, acılara, kederlere, birtakım belâ ve musibetlerin hedefi olmaya hazırlanmasını hatırlatmıştır. **Peygamberler, her hususta olduğu gibi, belâ ve musibetlere karşı sabır ve direniş göstermede de insanlığa örnek şahsiyetlerdir. Her peygamber, insanları Allah'tan uzaklaştıran, birtakım putları ilâh edinen, menfaat ve çıkarcılık üzerine kurulu zulüm düzenlerine son vermek, yeryüzünde hakkı ve adâleti hâkim**

kılmak üzere gönderilmiştir. Dolayısıyla, bütün emperyalist, baskıcı, sapık ve çıkarcı çevreler, zulme dayalı düzenleri yıkıp adalet esası üzere bir düzen kurmak için gelen tüm peygamberlere karşı çıkmış, onlara en çirkin hakaret ve en ağır işkenceleri yapmışlardır. Bu peygamberlere inananlar da aynı eziyet ve işkencelere mâruz kalmışlardır. İşte Peygamber Efendimiz, kendisini sevdiğini söyleyen sahâbîye bütün bunlara karşı hazırlıklı olma gereğini hatırlatmış bulunmaktadır. Bunları duyan sahâbî, iman ve sevgisindeki samimiyetini ve ihlâsını göstermek üzere, söylediği sözü bu defa Allah'a yemin ederek üç defa tekrar eder. Böylece kararlılığını ve bu yüzden başına gelecek her şeye, kısaca sevginin gereği ne ise onu yerine getirmeye hazır olduğunu açıkça belirtmiş olur. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, o sahâbînin başına gelecek ilk musibetin fakirlik olduğunu ve buna karşı bir zırh hazırlaması gereğini kendisine duyurur. Zırh, bilindiği gibi cephede düşmanla savaşan kimsenin, kendisini düşmanın darbelerinden korumak üzere giydiği çelik yelektir. Fakirlik, insanın başına gelebilecek musibetlerin en şiddetlisidir. Onun için fakirliğe karşı geliştirilecek irâde âdeta çelik bir zırha benzetilmiştir. Bu zırh ise sabırdır. **Sabır zırhı sayesinde bütün musibetlere karşı konulup zafere ulaşılır. Sabır, bütün peygamberlerin kuşandığı ve ümmetlerine tavsiye ettiği bir zırhtır.** Fakirliğe karşı sabretmek ise, dünyayı ve dünyalığı öne geçirmeyen bir zühd anlayışı sayesinde mümkün olur. Bütün peygamberler, ne kadar varlık sahibi olurlarsa olsunlar, ellerine ne kadar dünyalık geçmiş olursa olsun, hayatlarında zühdün en üstün ve en seçkin örneklerini vermişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber sevgisi, mü'min olmanın gereğidir.
2. Seven, sevdiğine sevgisini bildirebilir, fakat sevgi sözden ibaret değildir.
3. Seven, sevginin gereklerini hareket ve davranışlarıyla yerine getirmelidir.
4. Peygamberler insanlar arasında belâ ve musibetlere en çok uğrayanlar olup, onları seven ve onlarla birlikte olanlar da bundan hissesini alırlar.
5. Sabır, fakirliğe karşı bir zırh olup dünya zevk ve menfaatlerini öne geçirmeyen bir zühd hayatı bu yolda başarılı olmanın temel şartıdır.

486- وعن كَعبِ بنِ مالكٍ ، رضي اللَّه عنه ، قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَاذِئْبَان جَائعَانِ أُرْسِلا في غَنَم بأَفْسَدَ لَهَا مِنْ حِرْصِ المرْءِ على المالِ وَالشَّرَفِ لِدِينِهِ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

486. Kâ'b İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir koyun sürüsünün içine salıverilmiş iki aç kurdun o sürüye verdiği zarar, mala ve mevkiye düşkün bir adamın dinine verdiği zarardan daha büyük değildir."
Tirmizî, Zühd 43

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, çok kere, bir konuyu daha etkili ve insan zihninde yer edecek biçimde anlatmak için benzetmeler yapıp misaller vermiştir. Bu hadislerinde de aynı yola başvurmak suretiyle, hırslı ve dünyalığa çok düşkün kimselerin dine vereceği zararı, aç kurtların sürüye vereceği zarara benzetmiştir. Kurt zaten tabiatı icabı çok hırslı ve yırtıcı bir

hayvandır. Bir de aç olunca, hırsının ve yırtıcılığının ne ölçüde artacağı ve ne kadar zararlı olacağı tahmin edilebilir. Bu nitelikte iki kurt, bütün sürüyü parçalayıp perişan eder. **Mala mülke, servete ve zenginliğe, dünyalık mevki ve makama düşkün ve hırslı olan, bunları elde edebilmek ve onlara kavuşmak için her çareye başvurmayı göze alan bir insanın, hiçbir mânevî ve ahlâkî değer ölçüsü tanımayacağı ortadadır.** Böyle bir kimse gözünü hırs bürüyen en yırtıcı bir hayvandan daha zararlı hale gelebilir. Çünkü hayvan, aklı ve idraki ile değil, içgüdüleriyle hareket eder. Gözünü dünya hırsı kaplamış, gönlüne dünyalık sevgisi hâkim olmuş bir kimse, sanki birtakım insânî niteliklerinden soyutlanmış gibidir. Bu sebeple **İslâm âlimleri ve özellikle meşhur sûfîler, dünya hırsını bütün kötü huyların kaynağı kabul ederler.**

Bu sayılanlar bütün insanlar için kötü bir özellik ise de, dindar olduklarını söyleyenlerde daha büyük bir noksanlık ve dindar olma iddiasına yakışmayan bir haldir. Çünkü din, kendisine inananlardan her şeyden önce fedâkârlık ve ferâgat ister. Dünya hırsıyla dolu bir insanın bu güzel hasletlere hakkıyla sahip olması düşünülemez. Böyle bir kimse, dinini dünyalık elde etmeye vesile kılabilir. Büyük sûfî ve âlim **Abdullah İbni Mübârek, en kötü ve âdî ticaretin din ticareti olduğunu söyler.** Dinini ticaretine aracı yapan kimse, iyi ve makbul müslüman kabul edilmez. Bu sebeple de ne Allah ne de samimi mü'minler tarafından sevilmez. Din perdesi arkasına gizlenerek işini yürüten nice sahtekâr her dönemde ve her yerde bulunabilir. Bir çok insan bunlara bakarak din ve gerçek dindarlar hakkında yanlış kanaat ve yersiz şüphelere sürüklenirler. İşte böyle kimselerin dine vereceği zarar, aç kurtların bir koyun sürüsüne vereceği zarardan daha büyüktür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünya malına, servet ve zenginliğe, mevki ve makama aşırı düşkünlük dinimizde hoş karşılanmayan kötü huylardandır.

2. Mala mülke, mevki ve makama karşı hırslı olmak insanın hem dindarlığına hem de dinine zarar verir.

3. Bir konuyu insanlara daha iyi anlatıp kavratabilmek için benzetmeler ve örnekler kullanmak câizdir.

487– وعن عبدِ اللَّه بن مَسْعُودٍ رضي اللَّه عنه ، قال : نَامَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم على حَصيرٍ فَقَامَ وَقَدْ أَثَّرَ في جَنْبِهِ ، قُلْنَا : يا رَسُولَ اللَّه لو اتَّخَذْنَا لكَ وِطَاءً ، فقال : « مَالي وَلِلدُّنْيَا ؟ مَا أَنَا في الدُّنْيَا إِلاَّ كَرَاكِبٍ اسْتَظَلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا » .

رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح

487. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hasır üzerinde yatıp uyumuştu. Uykudan uyandığında, hasır vücudunun yan tarafında iz bırakmıştı. Biz:

–Yâ Resûlallah! Sizin için bir döşek edinsek, dedik. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

“Benim dünya ile ilgim ne kadar ki? Ben bu dünyada bir ağacın altında gölgelenen, sonra da oradan kalkıp giden binitli bir yolcu gibiyim” buyurdular.

Tirmizî, Zühd 44

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz lükse ve rahata düşkün değildi. İçinde yaşadığı toplumun hayat şartlarının üstünde bir yaşayışı hiçbir zaman arzu etmedi. Her konuda olduğu gibi, evinin tanzimi ve kullandığı ev eşyalarında da sahâbîlere ve ümmetine örnek teşkil etti. Hz. Peygamber, hayatı boyunca her türlü dünyalık imkânı elde etme gücüne sahipken, böyle bir şey istemedi, zühdü ve tevazuu da terketmedi. Kuş tüyünden, yünden veya pamuktan yapılmış rahat bir döşekte yatma imkânına sahipken, vücûdunda iz bırakan bir hasır üzerinde yatmayı tercih etti. Oysa yıllarca hizmetinde bulunan aziz sahâbî Enes İbni Mâlik’in ifadesiyle Peygamberimiz’in vücudu bir ipek kadar hassas ve nazik idi. Buna rağmen, sahâbe-i kirâmın kendisini rahat ettirecek ve vücudunda iz bırakmayacak yumuşaklıkta bir döşek hazırlama teklifini kabul etmedi. Her zaman ifade ettiği gibi, dünyaya onu hiç terketmeyecekmişçesine bağlanmadığını hatırlattı. Hatta, dünyadaki hayatının, bir ağacın gölgesinde dinlenecek kadar kısa olduğunu belirterek, lükse, rahata ve israfa düşkünlüğün bir müslümana yakışmadığını kafalara ve kalblere yerleştirdi. Nasıl bir ağacın gölgesi sürekli değilse ve sadece güneş varken gölgenin hükmü söz konusu ise, insan da bu dünyada sürekli olmayıp geçicidir. Aynı şekilde dünya da geçicidir. Bu sebeple insanları aşırı derecede dünyaya özendirip bağımlı hale getirmek, dinimizde hoş görülmemiştir. Bu durum, dünyanın meşrû olan nimetlerinden faydalanmama anlamına gelmez. Sadece, zühde yönelik bir hayatın daha tercihe şâyân olduğunu ortaya koyar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz.Peygamber, kendi şahsî hayatında zühdü tercih etmiş ve ümmete bu yönde tavsiyelerde bulunmuştur.
2. Dünya hayatı gelip geçicidir. Bu sebeple bağlanıp kalmaya değmez.
3. Güzel ve hayırlı davranışlarla âhiret hayatına hazırlanmak gerekir.
4. Maksadı daha iyi anlatabilmek için benzetme ve misaller kullanmak câizdir.

488– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه ، قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَدْخُلُ الفُقَراءُ الجَنَّةَ قَبْلَ الأَغْنِيَاءِ بِخَمْسِمائَةِ عَامٍ » رواه الترمذي وقال : حديث صحيح .

488. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Fakirler, cennete zenginlerden beşyüz sene önce girerler.”

Tirmizî, Zühd 37. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 6

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz’in hadislerinde hem fakirlere hem de zenginlere yönelik müjdeler vardır. Bu kısa hadis, fakirler için müjde ihtiva eden rivayetlerden biridir. Ancak, konuyla ilgili bir çok rivayette, müjdelenen fakir ve zenginlerin vasıflarından da bahsedilir. Temel

nitelik olarak, sabreden fakirlerle, varlıklı olmanın gereğini yerine getiren dürüst ve şükreden zenginlerin öne geçirildiğini görürüz. Buna göre her fakirin her zenginden daha önce cennete gireceği gibi bir genel hükme varılması söz konusu olamaz. Cennete en son girecek nice fakir bulunduğu gibi, cennete ilk girecek olan nice zengin vardır. Çünkü Peygamberimiz'in doğru ve güvenilir tüccarın peygamberler, sıddîkler ve şehitlerle birlikte haşrolunacağına dair hadisini (Süyûtî, el-Fethu'l-kebîr, II,40) ve benzer rivayetleri de hatırdan çıkarmamak gerekir.

Kıyamet gününde fakirlerin hesabının zenginlere göre daha kolay ve süratli olacağı çeşitli rivayetlerde belirtilir. Çünkü insanlar, bu dünyada sahip oldukları her şeyin hesabını Allah huzurunda verecekler, mal mülk ve zenginlik cinsinden olan varlıklarını nereden ve nasıl kazandıklarından, nereye sarfettiklerinden sorumlu tutulacaklardır. Fakirlerin cennete girişinin zenginlerden beş yüz sene gibi gerçekten çok önemli bir zaman farkıyla önce olacağını göz önüne alarak, dinin fakirliği teşvik ettiği sanılabilir. Oysa burada esas dikkatimizi çekmesi gereken şey, zenginlerin hesabının çetin olacağı ve içine haram karışmamış bir zenginliğin zor bulunacağı gerçeğinin kavranılmasıdır. Kaldı ki, âhiretteki sene hesabının dünya ile kıyas edilmeyeceği de bir başka gerçektir. Kur'ân-ı Kerîm'de: **"Muhakkak ki Rabbinin nezdinde bir gün, sizin saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir"** [Hac sûresi (22), 47] buyurulur.

Netice itibariyle, burada anılan fakirler ve zenginler hakkındaki hükümlerin fakir ve zenginler sınıfının bütün fertlerini kapsamadığını belirtmek gerekir. Çünkü her insan grubu içinde iyiler de kötüler de bulunabilir. Fakat hükmün genele göre olduğu gerçeğini düşünürsek, çoğunluğu itibariyle zenginlerin fakirlerden daha sonra cennete gireceklerini ve girmelerinin zor olacağını söylemek mümkündür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sabırlı ve iyi işler işleyen fakirler, sahip oldukları nimetin kadrini ve kıymetini bilmeyen ve şükrünü yerine getirmeyen zenginlerden daha üstündür.
2. Sayılan niteliklere sahip fakirler, zenginlerden daha önce cennete girerler.
3. Dünyada zühde yönelik bir hayatı tercih edenler, fakir olsun zengin olsun daha üstündürler.

489- وعن ابن عَبَّاسٍ ، وعِمْرَانَ بن الحُصَيْن ، رضي اللَّه عنهم ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « آطَّلَعْتُ فِي الجَنَّةِ فَرَأَيْت أَكْثَرَ أَهلِهَا الفُقَرَاءَ . وَاطَّلَعْتُ فِي النَّارِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّساءَ » متفقٌ عليه . من رواية ابن عباس . ورواه البخاري أيْضاً من رواية عِمْرَان بنِ الحُصَينِ ..

489. İbni Abbâs ve İmrân İbni Husayn *radıyallahu anhüm*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cenneti yakından tanıdım; orada bulunanların çoğunluğunun fakirler olduğunu gördüm. Cehennemi de yakından tanıdım; orada bulunanların çoğunluğunun da kadınlar olduğunu gördüm."

Buhârî, Nikâh 88, Rikak l6, 5l, Bed'ü'l-halk 8; Müslim, Zikr 94. Ayrıca bk. Tirmizî, Cehennem 11

Açıklamalar

Peygamberimiz’in cennet ve cehennemi yakından bilip tanıması, orada bulunanları görmesi olayı, bazı rivayetlerden anlaşılacağı gibi, Mi’rac gecesinde veya bir güneş tutulması sırasında küsûf namazı kılarken, kendisinin önüne cennet ve cehennem getirilip gösterilmek ya da aradaki perde kaldırılmak suretiyle gerçekleşti. Bu durumun hem mi’rac esnasında, hem de küsûf namazı kılarken ayrı ayrı zamanlarda, bir kaç defa gerçekleşmiş olduğu da düşünülebilir.

Fakirlerin cennete girmesi ve sayı olarak çoğunluğu oluşturması sadece fakirlikleri sebebiyle değil,daha iyi müslüman olmaları sebebiyledir. Aksi takdirde, **iyi ve güzel davranışlar ortaya koymayanların fakirlikleri sebebiyle üstünlüğü söz konusu değildir.** Tıpkı zenginlerin sadece zenginlikleri sebebiyle üstünlüklerinin söz konusu olmayışı gibi. Burada fakir olanların dünyaya aşırı derecede düşkün olmayışları methedilirken, zenginlerin de dünyaya aşırı derecede hırslı oluşları kötülenmekte, bu durum onların cennette daha az sayıda olmalarına sebep gösterilmektedir. Çünkü, dünyadaki bir çok kötülüğün temelinde dünya nimetlerine aşırı düşkünlük vardır. Bu düşkünlük, insanın helâl ve haram konusunda hassasiyetini ya ortadan kaldırmakta ya da zayıflatmaktadır. Her iki halde kişinin cennete girmesi de zorlaşmaktadır.

Peygamber Efendimiz’in cehennemde sayıca kadınların çok olduğunu ifade etmesi, onların hissiyâtı ve psikolojik yapısı hesaba katılmak suretiyle, cehenneme girmelerine sebep olacak davranışlardan uzak durmaları, iyi ve güzel işler yapmalarını teşvik olarak kabul edilmiştir. Burada, cehennem ehlinin çoğunluğunu kadınların teşkil ettiği söylenirken, bazı sahih rivayetlerde de cennette bir erkek için birden çok hanım olduğu ifade edilir. Bu takdirde, cennetteki kadınların sayısı erkeklerden belki bir kaç kat daha fazla olmalıdır. Nitekim İbni Hacer el-Askalânî, Ebû Hüreyre’nin bu hadislere dayanarak, cennette kadınların erkeklerden daha çok olacağı hükmüne vardığını nakleder. Sanki bu rivayetler arasında bir çelişki varmış gibi görülebilir. Oysa bir grup insanın cehennemde fazla olması, cennette az olmasını gerektirmez. Bu durum, kadınlar için olduğu gibi zenginler ve fakirler için de böyledir. Yani **fakirlerin cennette çok oluşu zenginlerin orada az olmasını, zenginlerin cehennemde çok oluşu da fakirlerin orada az olmasını gerektirmez.** Bu çeşit hadisleri, toplumda çok belirgin kesimleri iyiliklere teşvik ve kötülüklerden sakındırma yönleriyle de değerlendirmek gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Fakirler, cennet ehlinin çoğunluğunu teşkil ederler.
2. Fakirlik, başlı başına cennete girmeye bir sebep teşkil etmez. Onları cennete götüren sâlih amelleri, iyi ve güzel davranışlarıdır.
3. Zenginlerin mes’uliyeti daha çok ve hesapları daha zordur. Sorumluluğunu yerine getiren ve hesabını veren herkes gibi zenginler de cennete girerler.
4. Dinimiz dünyada sürekli bir kazanma hırsı içinde olmayı, helâle ve harama riayet etmeksizin malı mülkü, zenginliği artırmayı özendirmez.

5. Kadınlar kendilerini cehennemden koruyacak iyi ve güzel işler yapmaya özendirilmiş, Peygamberimiz tebliğ görevini yerine getirirken, kadınların psikolojisini her zaman dikkate almıştır.

490– وعن أُسامةَ بنِ زيدٍ رضيَ اللَّه عنهما ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « قُمْتُ عَلى بَاب الجَنَّةِ ، فَكَانَ عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا المساكينُ . وأَصَحَابُ الجِدِّ محبُوسُونَ ، غَيْرَ أَنَّ أَصحَابَ النَّار قَد

أُمِرَ بِهِمْ إلى النَّارِ » متفقٌ عليه . و « الجَدُّ » الحَظُّ وَالغِنَى . وقد سبق بيان هذا الحديث في باب فضلِ الضَّعَفَةِ.

490. Üsâme İbni Zeyd *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennetin kapısında durdum, oraya girenlerin çoğunluğu dünyada bir şeyleri bulunmayan yoksullardı. Varlıklı kimseler ise, hesaba çekilmek üzere alıkonulmuşlardı. Şu kadar var ki, onlardan cehennemlik olanların cehenneme sevkedilmeleri emrolunmuştu."

Buhârî, Nikâh 87, Rikak 51; Müslim, Zikr 93

Açıklamalar

Buhârî ve Müslim'in rivayetlerinin devamında, *"Cehennemin kapısında durdum, oraya girenlerin çoğu kadınlardı"* ilâvesi de bulunmaktadır. Hadisimiz, daha önce 260 numara ile geçmiş, orada da bu ilâve yer almıştı. Peygamber Efendimiz'in cennetin ve cehennemin kapısında durarak, oraya girenleri görmesi olayı, bazı rivayetlerden anladığımız üzere mi'racda gerçekleşmiştir. Bir önceki hadisin açıklamasında da ifade ettiğimiz gibi, fakir ve yoksulların zenginlerden daha önce ve çoğunlukla cennete girmelerinin sebebi onların sadece fakirlikleri değildir. Bunun yanında onların iyi ve güzel davranışları, yani iyi müslüman olmalarıdır. İyi ve güzel işler yapan, iyi müslüman olan zenginler de aynı şekilde cennete gireceklerdir. Şu kadar var ki, dünyada herhangi bir mala ve mülke sahip olmayan fakirlerin hesabı zenginlere göre daha kolaydır. Şüphesiz mal ve zenginlik, dünyada bir çok iyiliği yapmaya vesiledir. Bunun yanında pek çok kötülüğün kaynağı da, kişinin helâl olmayan yollardan elde ettiği servet ve bu servetin sebep olduğu şımarıklık ve taşkınlıktır. Bu durum, hem kişinin Allah huzurundaki hesabını güçleştirmekte, hem de cehenneme girmesine sebep teşkil etmektedir. Bütün bunların fakirler ve zenginler hakkında genel hükümler olmadığını bir kere daha hatırlatmalıyız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz cenneti ve cehennemi görmüş ve haklarında bilgi vermiştir.
2. Fakirler cennete daha erken girecek ve orada çoğunlukta olacaklardır.
3. Zenginlik, mal, mülk ve evlat çokluğu kıyamet gününde fayda vermez.

491– وعن أبي هريرة ، رضي اللَّه عنه ، عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا شَاعِرٌ كَلِمَةُ لَبِيدٍ : أَلا كُلُّ شيْءٍ ما خَلا اللهَ بَاطِلٌ » متفقٌ عليه .

491. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şâirlerin söylediği sözlerin en doğrusu, Lebîd'in şu sözüdür: Biliniz ki, Allah'tan başka her şey yok olacaktır."

Buhârî, Menâkıbu'l-ensâr 26, Edeb 90, Rikak 29; Müslim, Birr 2-6. Ayrıca bk. Tirmizî, Edeb 70; İbni Mâce, Edeb 41

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in sözünü beğendiği Lebîd İbni Rebîa, Câhiliye döneminin önde gelen şâirlerinden biriydi. Daha sonra Peygamberimiz'in huzuruna gelerek müslüman oldu. Böylece sahâbe-i kirâmdan olma şerefini kazandı. Lebîd'in, kendilerine "muammerûn" denilen uzun ömürlülerden biri olduğunu görmekteyiz. Öldüğünde yaşının 150'nin üzerinde olduğu nakledilir. Müslüman olduktan sonra şiir yazıp söylememiş, "Allah bana Kur'an'ı öğrettikten sonra ben artık şiir söylemedim" diyerek, bunun sebebini açıklamıştır. Onun bu davranışı şahsî tercihi olup, İslâm'ın şiiri yasakladığı gibi bir anlama gelmez. Bunun aksine dinimiz yüksek gaye ve ideallere yönelik şiiri teşvik bile etmiş, Peygamberimiz'in "Resûlullah'ın şâiri" diye anılan Hassân İbni Sâbit'e karşı davranışı ve onu bu alanda yönlendirişi konuya nasıl bakmamız gerektiğini öğretmiştir.

Şâir Lebîd'in bu mısraı, Kur'an'ın insanlığa getirdiği tevhid inancının ruhuna, Allah'tan başka her şeyin geçici olduğu anlayışına tam uygun düşmektedir. Nitekim Cenâb-ı Hak: **"Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâkî kalacak"** [Rahmân sûresi (55), 26-27] ve **"Allah'tan başka tanrı yoktur. O'nun zâtından başka her şey helâk olacaktır"** [Kasas sûresi (28), 88] gibi Kur'an âyetlerinde bu gerçeği kullarına öğretmiştir. Peygamber Efendimiz'in Lebîd'in bu sözünü sevmesinin sebebi böylece anlaşılmış olmakta, aynı zamanda şâirlerin şiirlerinde işlemeleri gereken fikirlere de ışık tutmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünya ve içindekiler geçicidir. Dünyaya bağlanıp kalınmasının dinimizde hoş karşılanmayış sebebi budur.
2. Doğru bir sözü ve şiiri hakikate delil göstermek câizdir.

56- باب فضل الجوع وخشونة العيش

والاقتصار على القليل من المأكول والمشروب والملبوس وغيرها من حظوظ النفس وترك الشهوات

AÇLIĞIN VE SÂDE YAŞAMANIN ÜSTÜNLÜĞÜ

YİYECEK, İÇECEK, GİYECEK VE BUNLAR DIŞINDA NEFSİN HOŞLANDIĞI ŞEYLERDE ORTA YOLU TUTMANIN VE ŞEHEVÎ ARZULARI TERKETMENİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Âyetler

فَخَلَفَ مِن بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا [59]

إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُوْلَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا [60]

1. "Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler. Ancak tevbe eden, inanan ve iyi iş yapanlar, onlar cennete girecekler ve hiç haksızlığa uğratılmayacaklardır."

Meryem sûresi (19), 59-60

Tâbiîn döneminin önde gelen müfessirlerinden Mücâhid, bu âyette bahsedilen namazsız ve nefislerinin arzularına uyan nesillerin kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkacağını, Muhammed ümmetinin iyi ve güzel işler yapan sâlih kişilerinin gittikçe azalacağını söyler. Bu âyetle yahudilerden sonra gelen hıristiyanların kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Âyet, namazı terketmenin büyük günahlardan biri olduğuna ve böyle bir kimsenin Allah tarafından cezalandırılacağına delil teşkil eder. Çünkü namaz kılmamak ve nefislerin arzusuna uymak sapıklık çeşitlerinden biridir. Peygamberimiz'in bir hadislerinden açıkça anladığımız gibi, kişinin Allah huzurunda hesaba çekileceği ilk ibadeti namazı olacaktır. Çünkü gerçek anlamda kılınan namaz kulluğun ölçüsü olduğu gibi, insanı her türlü kötülük ve çirkinliklerden alıkoyan odur. İyi terbiye edilmemiş bir nefis insanı çoğu kere kötülük ve çirkinliklere, şehevî ve hayvânî duygulara uymaya yöneltir. Bu sebeple nefsin arzu ve isteklerine boyun eğmemek, dinimizin öncelikle üzerinde durduğu terbiye unsurlarının başında gelir. İnsan ibadetlerini ihmal etmiş, nefsinin arzularına uymuş olsa bile, hatasını anladığı anda Allah'a yönelip tövbe eder. Allah, kullarının samimiyetle yaptıkları tövbeleri kabul eder ve hiçbir kuluna en küçük bir haksızlık yapmaz.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ [79]
وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ [80]

2. "Derken, Kârûn, ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar: Keşke Kârûn'a verilenin benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı, dediler. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise şöyle dediler: Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlara göre Allah'ın mükâfatı daha üstündür."
Kasas sûresi (28), 79-80

Kârûn, Hz. Mûsâ zamanında yaşadı; hatta onun amcazâdesi olduğu rivayet edilir. Önce Hz.Mûsâ'ya iman ettiği halde hırsı ve kıskançlığı yüzünden münafıklığa düştü. Son derece zengin ve zengin olduğu kadar da cimri biri olduğu ve bu zenginliği içinde nasıl helâk olup gittiği bir ibret tablosu olarak insanlığın hafızasına nakşolunmuştur. Onun, kavmi Benî İsrâil'in karşısına çıktığında beraberinde eğerleri altından yapılmış ve her birinin üzerinde kırmızı kadifeden örtüler bulunan dört bin binit hayvanı, bin katır, katırlar üzerine bindirilmiş üç yüz câriye ve pek çok zinet eşyası ile çeşitli zenginlikleri olduğu nakledilir. Bazı rivayetlerde bu sayılanlardan çok daha fazlasına yer verildiğini de görmekteyiz. Dünyaya ve dünyalıklara düşkün olanlar, bu ihtişamı görünce, imrenmişlerdi. Ama onlar, Kârûn'un bu hesapsız serveti içinde helak olup gittiğini, malının, mülkünün ve zenginliğinin kendisini kurtarmadığını, aksine yok olmasının temel sebebi olduğunu da gözleriyle gördüler.

Kendilerine ilim verilenler, yani İsrâiloğulları içinde Allah'ın emrini bilenler ve inananlar ise, böyle bir tercihin yanlış olduğunu onlara hatırlatarak üzüntülerini ortaya koydular. Çünkü Benî İsrâil âlimleri, her milletin içindeki benzerleri gibi, insanların özendikleri bu dünya nimetlerinin geçici olduğunu biliyorlardı. Bu sebeple, Allah'ın rızâsının ve sevabının daha kalıcı ve insanı ebedî mutluluğa kavuşturucu olduğunu onlara haber verdiler.

ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ [8

3. "Sonra, o gün, size verilen nimetten elbette hesaba çekileceksiniz." Tekâsür sûresi (102), 8

Nimet, bu dünyada kendisinden lezzet alınan ve hoşlanılan her şeydir. Hayat, sıhhat, âfiyet, içilen bir yudum tatlı ve soğuk su dahi bu nimete dahildir. Buna göre, yeryüzünde nimete sahip olmayan kimse yoktur. O halde kimler, hangi nimetlerden hesaba çekilecektir? Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük yapanlar, bu dünyada bütün çabaları, gayretleri ve himmetleri zevk ve safa içinde yaşamak, yemek içmek, gezip eğlenmek, şehvetlerini tatmin, nefislerinin dünyalık arzularını yerine getirmekten ibaret olanlardır. Onlar, dinden tamamen gâfil olan kâfirler ve dînî sorumluluklarını yerine getirmeyen fâsık mü'minlerdir. Her türlü nimetin Allah'tan geldiğini bilen, bunun karşılığında şükreden, ilme, iyi ve güzel işlere yönelen kimseler, Allah'a karşı vazifelerini yerine getirmiş olurlar. Böyle olanlar sorumluluklarını yerine getirmiş, Allah'ın huzuruna yüzü ak olarak çıkmayı hak etmiş olurlar.

مَّن كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاء لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلاهَا مَذْمُومًا مَّدْحُورًا [18]

4. "Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir, sonra da onu, kınanmış ve kovulmuş olarak gireceği cehenneme sokarız."

İsrâ sûresi (17), 18

İnsanlardan bazısı sadece bu dünya için çalışır, çalışmasının karşılığını da ölmeden bu dünyada almak isterse, Allah ona karşılığını burada, bu dünyada peşin verir. Fakat herkese, aynı seviyede ve kişinin istediği kadar değil, Cenâb-ı Hak kendi dilediği kadar verir. Çünkü herhangi bir işin kıymeti o işi yapanın isteği ile değil, çalıştıranın kabulü ile karara bağlanır. Bununla beraber herkesin yaptığı işin karşılığı tam olarak verilir ve hiçbirinin hakkı yenilmez, hiç kimseye zulmedilmez. Aceleci olmak ve her şeyin karşılığını bu dünyada almak başlangıçta hoş görünse de, sonu oldukça acıklıdır. Bu acıklı sonu hak edenlerin münâfıklar olduğu ifade edilir. Dünyada kendilerine nimet verilenlerin bir kısmı bunları kötü ve çirkin, haram olan yollarda sarfetmek suretiyle kendi elleriyle cehenneme hazırlık yapmış olurlar. Fakat Allah'a hakkıyla inananlar ve imanlarının şuurunda olanlar verilen her nimetin kıymetini bilir, onu yerli yerine harcar ve bir hesap gününün olduğuna, her şeyin hesabının orada sorulacağına inanırlar. Ayrıca mü'minler, dünya hayatının geçici, âhiretin ise ebedî olduğunun bilinci içinde hareket ederler.

Hadisler

492- وعن عائشةَ ، رضي اللَّه عنها ، قالت : ما شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنْ خُبْزِ شَعِيرٍ يَوْمَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ حَتَّى قُبِضَ . متفقٌ عليه .

وفي رواية : مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّد صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مُنْذُ قَدِمَ المدِينةَ مِنْ طَعامِ البرِّ ثَلاث لَيَال تِبَاعاً حَتَّى قُبِض .

492. Âişe radıyallahu anhâ şöyle dedi:

Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ailesi, onun vefât ettiği ana kadar, iki gün arka arkaya arpa ekmeğiyle karnını doyurmadı.

Buhârî, Eymân 22; Müslim, Zühd 22. Ayrıca bk. Buhârî, Et'ıme 23, 27; Nesâî, Dahâyâ 37; İbni Mâce, Et'ıme 48, 49

Müslim'in bir rivayeti şöyledir:

Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in aile efradı, Medine'ye geldiği günden vefat ettiği ana kadar, üç gün arka arkaya buğday ekmeğiyle karnını doyurmadı.

Müslim, Zühd 20. Ayrıca bk. Buhârî, Rikak 17

Açıklamalar

Peygamber ailesi (Âl-i Muhammed) tabiri, dar anlamda Peygamber Efendimiz'in eşlerini, hizmetinde bulunup bakmakla yükümlü olduğu kimseleri, daha geniş anlamda kendisinin nesebinden olan herkesi, eşlerini, zekât almaları haram olan Benî Hâşim ve Benî Abdülmuttalib'e mensup olanları kapsar.

Hadisimizin rivayetlerinden birinde arpa ekmeği, diğerinde buğday ekmeğinden bahsedildiğini görmekteyiz. Peygamber Efendimiz'in zamanında hem arpa hem de buğday, ele geçirilmesi ve bulunması zor yiyecek maddeleriydi. Buna rağmen her iki maddeyi yeme imkânı en yüksek olan kimse de Peygamberimizdi. Fakat Resûl-i Ekrem, hiçbir zaman içinde yaşadığı toplumun sahip olmadığı imkânları elde etme ve onlardan farklı yaşama gibi bir eğilim içinde olmadı. İnsanlar açlık çekmekteyse, bunu önce ve herkesten çok Peygamber Efendimiz ve ailesi çekti. Oysa Cenâb-ı Hak tarafından Peygamberimiz'e, isterse yeryüzünün hazinelerinin verilmesi, dilerse Mekke'nin dağlarının kendisi için altın kılınması teklif edilmişti. Resûl-i Ekrem bunları istemeyerek şöyle dedi: *"Bir gün aç kalıp sabreder, bir gün karnımı doyurur şükrederim. Çünkü iman biri diğerini tamamlayan iki yarımdır: Bir yarısı şükür, diğer yarısı da sabırdır. Allah da şöyle buyurur:* **"Şüphesiz bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır"** [İbrâhim sûresi (14), 5]. (Bkz.Ali el-Kârî, Mirkât, IX, 89). Bu ve benzeri rivayetlerden hareketle, Peygamberimiz'in dünya hayatında lüksü ve zenginliği öne geçiren bir yaşayış tarzını arzu etmediğini, buna karşılık, açlık ve tokluk içinde geçen, sabrı ve şükrü yerine getirmeye vesile olan orta halli bir hayatı tercih ettiğini söyleyebiliriz. Bazılarının iddia ettiği gibi, Hz.Peygamber'in başlangıçta fakir, fakat sonradan zengin olduğu yönündeki anlayışı doğru kavramak gerekir. Bazı kere Hz.Peygamber'in elinde çok mal bulunduğu doğru ise de, bir başka doğru da onun elinde bulunan malı uzun süre tutmadığı, biriktirmediği, kendine saklamadığı ve Allah rızâsı için sarfettiği gerçeğidir. Efendimiz vefat ettiğinde, zırhının, ödünç aldığı arpa karşılığında bir yahudide rehin bulunmakta olduğu gerçeği, üzerinde durulup düşünülmesi gereken bir özellik taşır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz, hayatının hiçbir safhasında lüks ve zenginlik içinde yaşamamıştır.
2. Peygamberimiz, açlık ve tokluk arasında orta halli bir hayat sürmüştür.
3. Fakirliğe sabır, zenginliğe şükür mü'minler için bir görevdir.
4. İnsan ne kadar zengin de olsa lüks ve israfa yönelmemelidir.

493– وعن عُرْوَةَ عَنْ عائشة رضي اللَّه عنها ، أَنَّهَا كَانَتْ تَقُولُ : وَاللَّه يا ابْنَ أُخْتِي إِنْ كُنَّا لَنَنْظُرُ إلى الهِلالِ ثمَّ الهِلالِ . ثُمَّ الهلالِ ثلاثةُ أَهِلَّةٍ في شَهْرَيْنِ . وَمَا أُوقِدَ في أَبْيَاتِ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نارٌ . قُلْتُ : يَا خَالَةُ فَمَا كَانَ يُعِيشُكُمْ ؟ قالتْ : الأَسْوَدَانِ : التَّمْرُ وَالماءُ إِلاَّ أَنَّهُ قَدْ كَانَ لرسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جِيرانٌ مِنَ الأَنْصَارِ . وَكَانَتْ لَهُمْ مَنَايحُ وَكَانُوا يُرْسِلُونَ إلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنْ أَلبانها فَيَسْقِينَا . متفقٌ عليه .

493. Urve’nin Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet ettiğine göre o:

Ey kız kardeşimin oğlu! Allah’a yemin ederim ki, biz bir hilâli, sonra diğerini, sonra bir başkasını, yani iki ayda üç hilâli görürdük de, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’*in evlerinde hiç ateş yakılmazdı, demişti. Ben:

– Teyzeciğim! O halde geçiminiz ne idi? dedim. Teyzem:

– İki siyah, yani hurma ve su. Ancak şu var ki, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’*in ensardan sağmal hayvanları bulunan komşuları vardı. Onlar Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’*e bu hayvanların sütlerinden gönderirlerdi; o da bize içirirdi, dedi.

Buhârî, Hibe 1; Rikak 17; Müslim, Zühd 28

Açıklamalar

Urve’nin babası sahâbe-i kirâmdan Zübeyr İbni Avvâm, annesi Hz. Âişe’nin ablası Esmâ’dır. Teyzesi Hz.Âişe’nin bir çok rivayeti bize Urve vasıtasıyla ulaşmıştır. Hz.Âişe, Peygamber hanımlarının hayatlarını hangi şartlarda sürdürdüklerini pek çok açıklamalarıyla ortaya koyar. Bu rivayet, onların ne kadar zor şartlar altında ve ne büyük bir geçim sıkıntısı içinde yaşadıklarını bize göstermektedir. Peygamber ailesinin evlerinde günlerce sıcak yemek pişmediği olurdu. O günlerde sadece hurma yeyip su içerek yaşarlardı. Sahâbîlerin bir çoğunun durumu da özellikle Medine’de İslâmın ilk yıllarında bundan farklı değildi. Şu kadar var ki, gerek ensar gerekse muhacirlerden olsun bütün müslümanlar birbirlerine son derece yardımcı olmakta ve ellerinde bulunan her şeyi paylaşmakta idiler. Hatta o dönemdeki bu paylaşım ve yardımlaşma örneğinin bir benzerini tarihin kaydetmediği, herkesin kabul ettiği bir gerçektir. İşte Peygamber Efendimiz de aynı şartlarda hayatını sürdürmüş, güç yetirmesi mümkün olduğu halde, içinde yaşadığı toplumdan farklı, seçkin bir hayat yaşamayı aklından geçirmemiştir. Böylece, toplumu yöneten ve onları idare edenlerin nasıl olması gerektiğinin de eşsiz örneğini sergilemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, hayatı boyunca içinde yaşadığı toplumun bir ferdi olarak, herkesin yaşadığı şartlarda hayatını sürdürmeyi tercih etmiştir.
2. Peygamber ailesinin nasıl bir hayat sürdüğü herkesin bilgisi dahilindedir.
3. Peygamber ailesinin ev halini bilmek, bir çok şer’î hükmün kaynağını teşkil etmesi açısından önemli görülmüştür.
4. Toplumu yönetenler, yönettikleri halkın hayat standardları üstünde bir yaşayış tarzına özlem duymamalıdır.
5. Başkalarına örnek olacak ve topluma yol gösterecekse, bir yöneticinin veya örnek alınabilecek kimselerin ev hallerinin ve geçim şartlarının bilinmesinde bir sakınca yoktur.

494– وعن أبي سعيدٍ المقْبُرِيِّ عَنْ أبي هُرَيرَةَ رضي اللَّه عنه . أَنه مَرَّ بِقَوم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ شَاةٌ مَصْلِيةٌ . فَدَعَوْهُ فَأَبى أَنْ يَأْكُلَ ، وقال : خَرج رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم من الدنيا ولَمْ يشْبعْ مِنْ خُبْزِ الشَّعِيرِ . رواه البخاري . « مَصْلِيَّةٌ » بفتحِ الميم : أَيْ : مَشْوِيةٌ .

494. Ebu Saîd el-Makbürî'nin Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet ettiğine göre, Ebû Hüreyre, önlerinde kızartılmış koyun bulunan bir topluluğa rastladı. Topluluk kendisini davet etti; fakat o yemek istemedi ve:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, arpa ekmeğine bile doymadan dünyadan çıkıp gitti, dedi.

Buhârî, Et'ıme 23

Açıklamalar

Sahâbe-i kirâm, Peygamber Efendimiz'e uyma, onu takip etme hususunda çok gayretli idi. Burada Ebû Hüreyre'nin kızartılmış eti yememesi, onu yemek câiz olmadığı için değil, Resûlullah'ın karnını arpa ekmeğiyle bile doyurmamış olduğunu hatırlamaktan kaynaklanan bir davranıştır. Böyle rivayetlere bakarak, Resûl-i Ekrem'in karnını hiçbir zaman doyurmadığı gibi bir kanaata varmak da yanlıştır. Çünkü gerek Peygamberimiz, gerek ashap zaman zaman karınlarını doyururlardı. Ama onlar genelde az yerler, lüks ve israftan uzak kalırlardı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbe-i kirâm, Peygamberimiz'e uyma hususunda çok hassas idiler.
2. Hz. Peygamber ve ashâbı karınlarını doyurduklarında bile az yerlerdi.

495- وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه ، قال : لَمْ يأْكُل النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم على خِوَانٍ حَتَّى مَات ، وَمَا أَكَلَ خُبزاً مرَقَّقاً حَتَّى مَاتَ . رواه البخاري. وفي روايةٍ له : وَلا رَأَى شَاةً سَمِيطاً بِعَيْنِه قطُّ .

495. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* vefâtına kadar kibir sofrası üzerinde yemek yemedi. Yine o, vefât edinceye kadar katıksız undan yapılmış ekmek de yemedi.

Buhârî'nin bir rivayeti şöyledir:

Hz.Peygamber, kızartılmış bir koyunu gözüyle hiç görmedi.

Buhârî, Et'ıme 8, Rikak 16. Ayrıca bk. Tirmizî, Et'ıme 1, Zühd 38; İbni Mâce, Et'ıme 20

Açıklamalar

Hadiste anılan ve Peygamberimiz'in üzerinde vefat edinceye kadar yemek yemediği sofra, kibirli ve zorba kimselerin kullandığı ve kendilerini başka insanlardan üstün görüp göstermelerinin vasıtası olan sofradır. Bu çeşit sofrayı kullananlar, o günkü lüks ve israfın, şımarıklık ve kibirliliğin temsilcisi olan kimselerdi. Esasen hadiste sofra anlamında kullanılan "hivân" kelimesi Arapça olmayıp, bu dile Farsça'dan girmiş bir kelimedir. O günün İran devleti, Bizans ile birlikte iki süper güçten biri idi. Bu çeşit lüks ve israf, kibirlilik ve gösteriş merakı, onlar arasında yaygındı. Bu sebeple Peygamberimiz'in böyle bir sofrada oturması ve onlara benzemesi söz konusu olamazdı. Çünkü **Efendimiz, özellikle müstekbirleri ve kâfirleri taklitten son derece sakınır, ashâbının ve ümmetinin de bunlardan sakınmasını isterdi.**

Hz. Peygamber'in halis, katıksız undan yapılmış ekmek yememiş ve kızartılmış koyunu mübârek gözleriyle görmemiş olması, bunların yenilmesinin yasaklığından değildir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Peygamber Efendimiz'in mütevâzî bir hayatı tercih etmesi, fakir bir toplumun içinde onların şartlarında yaşama inancı ve buna paralel bir hayat tarzını benimseyip uygulamasından kaynaklanmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz.Peygamber, hayatı boyunca mütevâzî olmaya özen göstermiş, kibir alâmeti sayılan davranışlardan uzak durmuştur.
2. Peygamberimiz, lüks ve israftan sakınmış, zühde yönelik bir hayatı tercih etmiştir.
3. Resûl-i Ekrem Efendimiz açlığı tokluğa, az yemeyi çok yiyip karnını tıka basa doyurmaya daima tercih etmiştir.

496– وعن النُّعمانِ بن بشيرٍ رضي اللَّه عنهما قال : لقد رَأَيْتُ نَبيَّكُمْ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وما يَجِدُ مِنْ الدَّقَلِ ما يَمْلأُ به بَطْنَهُ ، رواه مسلم . الدَّقَلُ : تمْرٌ رَدِيءٌ .

496. Nu'mân İbni Beşîr *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Ben, Peygamberiniz *sallallahu aleyhi ve sellem*'in karnını doyuracak âdi hurma bile bulamadığını gördüm.

Müslim, Zühd 34, 36. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 39; İbni Mâce, Zühd 10

Açıklamalar

Sahâbe-i kirâmın, Peygamberimiz'den sonra yaşayanları pek çok dünyalık nimetlere ve zenginliklere kavuştular. Fakat onlar, geçmişlerini unutmayıp, Efendimiz zamanındaki durumlarını hatırlayarak kendilerinden sonraki nesillere hem Peygamberimiz'in hem de kendilerinin daha önceki hallerini anlattılar. Bu durum, müslümanların meşru olan dünyalık nimetlerden faydalanmadığı veya bunu câiz görmedikleri anlamına gelmez. Fakat dünyaya ve dünyalığa aşırı derecede bağlanıp kalmamaları yönünde onlara bir uyarı niteliği taşır. Bu uyarılarda bulunurken, onların kendilerine örnek ve rehber edineceği kişinin Resûl-i Ekrem olması kaçınılmaz bir zaruretti. Çünkü ashâb, Allah Teâlâ'nın hoşnutluğuna kavuşmanın peygamberine uymakla mümkün olacağını çok iyi bilmekteydi. Müslim'in bir rivayetinde, Nu'mân İbni Beşîr'in sözünün başında, buraya alınmamış olan şu ilave bulunmaktadır: "Siz dilediğiniz kadar yiyecek ve içecek içinde değil misiniz?". Bu, varlık içindeki insanlara bir uyarı, bir dikkat çekmedir. Çünkü bu ek cümle, ashâbın ve müslümanların belli bir dönem sonunda istedikleri her şeye kavuştuklarını gösterir. İşte bu haldeki insanlara yakışan, hem geçmişteki fakir ve yoksulluk günlerini, hem de bu nimetlere sahip olmayan kardeşlerini unutmamak olmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz.Peygamber, hayatın her çeşit sıkıntısını yaşamış ve bunlara göğüs germiştir.
2. Hz.Peygamber'in yaşadığı hayatın her safhasından alınacak dersler vardır.

497– وعن سهل بن سعدٍ رضي اللَّه عنه ، قال : ما رَأى رُسولُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم النَّقِيُّ منْ حِينَ ابْتَعَثَهُ اللَّه تعالى حتَّى قَبَضَهُ اللَّه تعالى ، فقيل لَهُ هَلْ كَانَ لَكُمْ في عهْدِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَنَاخلُ ؟ قال : ما رأى رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مُنْخَلاً مِنْ حِينَ ابْتَعَثَهُ اللَّه تَعَالَى حَتَّى قَبَضَه اللَّه تعالى ، فقِيلَ لهُ : كَيْفَ كُنْتُمْ تَأْكُلُونَ الشَّعِيرَ غيرَ منْخُولٍ ؟ قال : كُنَّا نَطْحُنَهُ ونَنْفُخُهُ ، فَيَطِيرُ ما طارَ ، وما بَقِي ثَرَّيْنَاهُ . رواه البخاري . قوله : « النَّقِيّ » : هو بفتح النون وكسر القاف وتشديد الياءِ . وهُوَ الخُبْزُ الحُوَّارَى ، وَهُوَ : الدَّرْمَكُ ، قوله : « ثَرَّيْنَاهُ » هُو بثاءٍ مُثَلَّثَةٍ ، ثُمَّ رَاءٍ مُشَدَّدَةٍ ، ثُمَّ ياءٍ مُثَنَّاةٍ مِنْ تحت ثُمَّ نون ، أَيْ : بَلَلْناهُ وعَجَنَّاهُ .

497. Sehl İbni Sa’d *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Allah’ın kendisini peygamber olarak gönderdiği andan vefat ettirdiği zamana kadar elekten elenmiş has un görmedi. Sehl’e:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında siz elek kullanır mıydınız? diye soruldu. Sehl:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Allah Teâlâ’nın kendisini peygamber gönderdiği andan vefât ettirdiği ana kadar elek de görmedi, dedi. Sehl İbni Sa’d’a:

– Elenmemiş arpa ununu nasıl yiyordunuz? denildi. O:

– Biz arpayı öğütür ve savururduk. Kepeğin uçanı uçardı; kalanını da ıslatıp hamur yapardık, dedi.

Buhârî, Et’ıme 23

Açıklamalar

Bu rivayet Mekke ve Medine halkının o günkü geçim şartlarının oldukça zor ve hayat seviyelerinin de çok düşük olduğunu gösterir. Sehl İbni Sa’d, Peygamber Efendimiz’in özellikle peygamberlik döneminde elekten elenmiş hâlis un ve un eleme aleti olan eleği görmediğinden bahsederken daha önce bunları görmediğini değil, kullanmamış olduğunu anlatmak istemiştir. Çünkü Hz. Peygamber’in çocukluk ve gençlik döneminde Şam diyarına gittiği bilinmektedir. Orada hem elenmiş un hem de eleğin bol olduğunu pek çok rivayetten öğrenmekteyiz. Görüldüğü gibi hadisler bize o günkü sosyal hayatı, örf ve âdetleri, halkın yaşayışını da öğretmektedir. Bu sebeple hadisler müslümanların olduğu kadar, gayri müslim ilim adamlarının da inceleme alanı olmaktadır.

Sehl, Peygamberimiz’in bunları görmediğinden bahsederken, onları elde etmeye çalışmadığını sade bir hayatı tercih ettiğini anlatmak istemiştir. Fakat değişen ve gelişen şartlar, müslümanların kısa zamanda medeniyetin bütün unsurlarına sahip olmalarını sağlamış, hatta onlar bunu çok daha ileri safhalara götürerek, tarihe mührünü vuran büyük İslâm medeniyetini kurup geliştirmişler ve insanlığa hayırlı bir miras bırakmışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, lüks bir yaşayış özlemi içinde asla olmamıştır.

2. Hz.Peygamber, sade ve mütevâzî bir yaşayışı tercih etmiştir.

498- وعن أبي هُريرةَ رضي اللَّه عنه قال : خَرَجَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ذات يَوْمٍ أَوْ لَيْلَةٍ ، فَإذا هُوَ بِأَبِي بكْرٍ وعُمَرَ رضي اللَّه عنهما ، فقال : « ما أَخْرَجَكُمَا مِنْ بُيُوتِكُما هذِهِ السَّاعَةَ؟» قالا : الجُوعُ يا رَسولَ اللَّه . قالَ : « وَأَنا ، والَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ، لأَخْرَجَنِي الَّذِي أَخْرَجَكُما . قُوما » فقَاما مَعَهُ ، فَأَتَى رَجُلاً مِنَ الأَنْصارِ ، فَإِذَا هُوَ لَيْسَ في بيتِهِ ، فَلَمَّا رَأَتْهُ المَرْأَةُ قالَتْ : مَرْحَباً وَأَهْلاً . فقال لها رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَيْنَ فُلانٌ » قالَتْ : ذَهَبَ يَسْتَعْذِبُ لَنَا الماءَ ، إِذْ جاءَ الأَنْصَارِيُّ ، فَنَظَرَ إلى رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَصاحِبَيْهِ ، ثُمَّ قالَ: الحَمْدُ للَّه ، ما أَحَدٌ اليَوْمَ أَكْرَمَ أَضْيافاً مِنِّي فانْطَلَق فَجَاءَهُمْ بِعِذْقٍ فِيهِ بُسْرٌ وتَمْرٌ ورُطَبٌ ، فقال : كُلُوا ، وَأَخَذَ المُدْيَةَ ، فقال لَهُ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِيَّاكَ وَالحَلُوبَ » فَذَبَحَ لَهُمْ ، فَأَكلُوا مِنَ الشَّاةِ وَمِنْ ذلكَ العِذْقِ وشَرِبُوا . فلمَّا أَنْ شَبعُوا وَرَوُوا قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لأَبِي بكرٍ وعُمَرَ رضي اللَّه عنهما : « وَالَّذِي نَفْسي بِيَدِهِ ، لَتُسْأَلُنَّ عَنْ هذَا النَّعيمِ يَوْمَ القِيامَةِ ، أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمُ الجُوعُ ، ثُمَّ لَمْ تَرْجِعُوا حَتَّى أَصَابَكُمْ هذا النَّعِيمُ » رواه مسلم .

قَوْلُها : « يَسْتَعْذِبُ » أَيْ : يَطْلُبُ الماءَ العَذْبَ ، وهُوَ الطَّيبُ . و « العِذْقُ » بكسر العين وإسكان الذال المعجمة : وَهُو الكِباسَةُ ، وهِيَ الغُصْنُ . و « المُدْيَةُ » بضم الميم وكسرِها : هي السِّكِّينُ . و « الحَلُوبُ » ذاتُ اللبَن . وَالسؤالُ عَنْ هذا النعيم سُؤالُ تَعدِيد النِّعَم لا سُؤالُ توْبيخٍ وتَعْذِيبٍ . واللَّهُ أَعْلَمُ وهذا الأنصارِيُّ الَّذِي أَتَوْهُ هُوَ أَبُو الهَيْثمِ بنُ التَّيِّهان رضي اللَّه عنه ،كَذا جاءَ مُبَيناً في روايةِ الترمذي وغيره .

498. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün –veya bir gece- evinden dışarı çıkmıştı. Baktı ki, Ebu Bekir ve Ömer *radıyallahu anhümâ* oradalar. Onlara:

– **“Bu saatte sizi evinizden dışarı çıkaran sebep nedir?”** diye sordu. Onlar:

– Açlık, yâ Resûlallah, dediler!. Peygamberimiz:

“Gücü ve kudretiyle canımı elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, sizi evinizden çıkaran sebep beni de evimden çıkardı; haydi kalkınız” buyurdu. İkisi de kalkıp, Resûl-i Ekrem’le birlikte ensârdan birinin evine geldiler. Fakat o zât da evinde değildi. Ama hanımı Resûlullah’ı görünce:

– Hoş geldiniz, buyurunuz, dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– **“Falan nerede?”** diye sordu. Kadın:

– Bize tatlı su getirmek için gitti, dedi. Tam o sırada evin sahibi olan Medine'li sahâbî geldi, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ve iki arkadaşına baktıktan sonra:

– Allah'a hamdolsun, bugün, hiç kimse misafir yönünden benden daha bahtiyar değildir, dedi. Hemen gidip onlara içinde koruğu, olgunu ve yaşı bulunan bir hurma salkımı getirdi:

– Buyurun, yiyiniz, dedi ve eline bıçak aldı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona:

– "Sağılan hayvanlara sakın dokunma", dedi. Ev sahibi onlar için bir koyun kesti. Onlar da koyunun etinden ve hurmadan yediler; tatlı sudan içtiler. Hepsi yemeğe doyup suya kanınca, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ebû Bekir ve Ömer *radıyallahu anhümâ*'ya şöyle dedi:

– "Gücü ve kudretiyle canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, kıyamet gününde bu nimetlerden sorguya çekileceksiniz. Sizi evinizden açlık çıkardı, sonra evinize dönmeden şu nimetlere kavuştunuz" buyurdu.

Müslim, Eşribe 140

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem ve ashâbın ileri gelenleri dünya nimetlerinin pek azıyla yetinirler, çok kere açlık ve geçim darlığı içinde bulunurlardı. Bazı âlimler bu durumun fetihlerden öncesi için geçerli olduğunu söylemekteyse de, Nevevî bu görüşün doğru olmadığını belirtir. Çünkü Hz. Peygamber bütün hayatı boyunca varlıkla darlık arasında yaşadı. Kitabımızın bu kısmında geçen, açıkladığımız ve açıklamaya çalışacağımız rivayetler de bize bu yönde ışık tutucu niteliktedir. Fakat işaret etmemiz gereken önemli bir gerçek, Hz.Peygamber'in ihtiyaç içinde olduğunu muhacir ve ensarın kendisine son derece yakın olan cömert zenginlerinin bile bilmediğidir. O, halini hiç kimseye söylemez, kimseye yük olmak istemezdi. Nitekim burada da gördüğümüz gibi, kendisini belki yiyecek bir şey bulurum ümidiyle evinden dışarıya çıkaran açlık, en yakın dostları olan Ebû Bekir ve Ömer'i de aynı şekilde evlerinden çıkarmıştı. Fakat onlardan biri diğerinin halinden habersizdi. Çünkü bu bakımdan hepsinin ahlâkı birbirine benzemekteydi. Onlar şahsî ihtiyaçlarını ve hallerini başkalarından gizlemeyi tercih ederlerdi. Şu kadar var ki, bir insan başına gelen elem ve kederi, dert ve sıkıntıyı, şikâyet veya itiraz olarak değil de, sabır ve teselli için, dua edilmesi için, ya da kendisine yardım edilmek suretiyle din kardeşlerinin sorumluluktan kurtulması için söyleyebilir. Çünkü mü'minlerin birbirlerine ve bütün insanlara karşı birtakım sorumlulukları vardır.

Peygamber Efendimiz'in Ebû Bekir ve Ömer'le birlikte evine gittiği sahâbi Ebü'l-Heysem Mâlik İbni Teyyihân idi. Kendisi evde olmadığı için hanımı Peygamberimiz'i tanıyarak evine davet etmişti. Sahâbe hanımları, bilip tanıdıkları ve dürüstlüğünden emin oldukları kimseleri eve davet etmenin ve kendileriyle konuşmanın câiz olduğunu biliyorlardı. Gelen Allah'ın Resûlü olunca, davet etmeleri kaçınılmaz olduğu gibi, bu durumu kendileri için en büyük şeref sayarlardı. Eve bir misafir geldiğinde elde mevcut olan yiyeceklerden hemen bir şeyler ikram etmek edepten sayılır. Ayrıca özel olarak yemek hazırlamak bundan sonra gelir. Çünkü gelen misafir çok aç olabilir. Öte yandan kısa bir ziyaret için uğramışsa yemek hazırlanmasını bekleyecek zamanı olmayabilir; hatta bu misafirin ev sahibine yük olmamaya çalışan hassas biri olması da mümkündür. Fakat bütün bunlar, kendisine misafir gelen kimsenin ikramda bulunmasına engel teşkil etmez.

Dinimiz misafire ikrama büyük bir önem verir. Bunun en güzel ve canlı örneklerini sahâbe-i kirâmın hayatında görürüz. Yeryüzünün her yerindeki müslüman toplumlar, dinimizin bu güzel prensibini asırlarca canlı bir şekilde yaşatmışlardır. Bizim ülkemizin en

küçük yerleşim birimlerinde bile, tanıdık tanımadık her misafire gösterilen hürmet ve saygı, kesinlikle canlı tutup yaşatmamız gereken üstün bir medeniyet mirasıdır.

Bize ikram edene teşekkür, Allah'a da hamd ve şükür vazifemizi yerine getirmeliyiz. Çünkü o nimetin gerçek sahibi Allah, nimetine vesile kıldığı da ikram sahibi kuludur. İyi bir müslümanın böyle inanması ve misafiri bir nimet bilmesi gerekir. İnsanın kıyamet gününde kendisine ihsan edilen nimetlerden sorumlu tutulması, bu nimetlere karşı teşekkür, hamd ve şükür vazifesini yerine getirip getirmediğinden sorumlu olacağı anlamına gelir. Yoksa bu bir hesap, bir tehdit ve bir ceza sorusu değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz'in ve ashâbın ileri gelenlerinin hayatı açlıkla tokluk arasında geçmiştir.

2. Bir kimsenin açlığını veya başına gelen bir sıkıntıyı, şikâyet ve itiraz etme kastı olmaksızın, sabır, teselli, dua veya yardım gayesiyle söylemesinde bir sakınca yoktur.

3. Konuşurken bir sözün doğruluğunu bildirmek için istenmeksizin yemin etmek caizdir.

4. Bir kimse güvendiği bir kişinin evine dostlarını misafir götürebilir.

5. Misafire hoş geldin demek ve güler yüz göstermek ikramdan sayılır.

6. Bir kadın, iyi tanıdığı ve dürüstlüğüne güvendiği kimseleri kocasının evine misafir edebilir ve ihtiyaç halinde onlarla konuşabilir.

7. Bir ikramda bulunanın ikramına karşı teşekkür, ihsan ettiği nimet sebebiyle Allah'a da hamd ve şükretmek İslam'ın öngördüğü edep kaidelerindendir.

8. Misafire evde mevcut olan yiyeceklerden bir şeyler takdim etmek müstehaptır. Ayrıca özel yemek hazırlanabilir.

9. Kıyamet gününde Allah'ın bize verdiği nimetlerin hakkını yerine getirip getirmediğimiz konusunda sorumlu olacağız.

499- وعن خالدِ بنِ عُمَرَ العَدَويِّ قال : خَطَبَنَا عُتْبَةُ بنُ غَزْوانَ ، وكانَ أَمِيراً عَلى البَصْرَةِ ، فَحمِدَ اللَّهِ وأَثْنى عليْهِ ، ثُمَّ قَالَ : أَمَا بعْدُ ، فَإِنَّ الدُّنْيَا آذَنَتْ بِصُرْمٍ ، ووَلَّتْ حَذَّاءَ ، وَلَمْ يَبْقَ منها إِلاَّ صُبَابَةٌ كَصُبابَةِ الإِناءِ يتصابُّها صاحِبُها ، وإِنَّكُمْ مُنْتَقِلُونَ مِنْها إِلى دارٍ لا زَوالَ لهَا ، فانْتَقِلُوا بِخَيْرِ ما بِحَضْرَتِكُم فَإِنَّهُ قَدْ ذُكِرَ لَنا أَنَّ الحَجَرَ يُلْقَى مِنْ شَفِير جَهَنَّمَ فَيهْوى فِيهَا سَبْعِينَ عاماً لا يُدْرِكُ لهَا قَعْراً ، واللَّهِ لَتُمْلأَنَّ .. أَفَعَجِبْتُمْ ،؟ ولَقَدْ ذُكِرَ لَنَا أَنَّ ما بَيْنَ مِصْراعَيْنِ مِنْ مَصاريعِ الجَنَّةِ مَسيرةَ أَرْبَعِينَ عاماً ، وَلَيَأْتِيَنَّ عَلَيها يَوْمٌ وهُوَ كَظِيظٌ مِنَ الزِّحامِ ، وَلَقَدْ رأَيْتُني سابعَ سبْعَةٍ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مالَنا طَعامٌ إِلاَّ وَرَقُ الشَّجَرِ ، حتى قَرِحَتْ أَشْداقُنا ، فالْتَقَطْتُ بُرْدَةً فشَقَقْتُها بيْني وَبَيْنَ سَعْدِ بنِ مالكٍ فَاتَّزَرْتُ بِنِصْفِها، وَاتَّزَر سَعْدٌ بِنِصفِها ، فَمَا أَصْبَحَ اليَوْمَ مِنَّا أَحَدٌ إِلاَّ أَصْبَحَ أَمِيراً عَلى مِصْرٍ مِنْ الأَمْصَارِ . وإِني أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ في نَفْسي عَظِيماً . وعِنْدَ اللَّهِ صَغِيراً . رواهُ مسلم .

وله : « آذَنَتْ » هُوَ بِمَدِّ الأَلِفِ ، أَيْ : أَعْلَمَتْ . وقوله : « بِصُرْمٍ » : هو بضم الصاد . أي : بانْقطاعِها وَفَنائِها . وقوله « وولَّتْ حَذَّاءَ » هو بحاءٍ مهملةٍ مفتوحةٍ ، ثُمَّ ذال معجمة مشدَّدة ، ثُمَّ أَلف ممدودَة . أَيْ : سَريعَة وَ « الصُّبابةُ » بضم الصاد المهملة : وهِي البقِيَّةُ اليَسِيرَةُ . وقولُهُ : « يَتَصابُّها » هو بتشديد الباءِ . أيْ : يجْمَعُها . و الكَظِيظُ : الكثيرُ المُمْتَلئُ . وقوله : « قَرِحَتْ » هو بفتحِ القاف وكسر الراءِ ، أَيْ : صارَتْ فِيهَا قُرُوحٌ .

499. Hâlid İbni Ömer el-Adevî şöyle dedi:

Basra Emîri olan Utbe İbni Gazvân bize bir konuşma yaptı. Önce Allah'a hamd ve senâda bulundu. Sonra sözlerine şöyle devam etti:

Şüphesiz dünya geçici olduğunu bildirdi ve durmaksızın arkasını dönüp gitmektedir. Ondan kalan, sahibinin içip de kabın dibinde bıraktığı kalıntı su kadar bir miktardır. Siz bu dünyadan, gelip geçici olmayan bir diyara taşınacaksınız. Oraya hayırlı, iyi ve güzel işlerinizle taşınmaya çalışınız. Çünkü bize anlatıldığına göre, cehennemin kenarından atılan bir taş, yetmiş sene yol alıp yine de onun dibine ulaşmayacaktır. Allah'a yemin ederim ki, cehennem mutlaka doldurulacaktır. Siz buna şaşırdınız mı? Yine bize anlatıldığına göre, cennetin kapılarının iki kanadı arasında kırk senelik mesafe vardır. Cennette öyle bir gün gelecek ki, yoğunluktan kapısına kadar dolacaktır. Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi vesellem*'le birlikte olan yedi kişinin yedincisi olduğumu görmüşümdür. Bizim ağaç yaprağından başka yiyeceğimiz yoktu. Bu yüzden dudaklarımız yara olmuştu. Ben giyecek bir örtü bulmuştum da ikiye bölüp Sa'd İbni Mâlik'le paylaşmıştık. Yarısını ben, diğer yarısını da Sa'd beline dolamıştı. Bugün her birimiz bir şehre vâli olmuş bulunmaktayız. Ben, kendimi büyük görüp de Allah katında küçük olmaktan Cenâb-ı Hakk'a sığınırım.

Müslim, Zühd 14

Halid İbni Ömer el-Adevî

Babasının adı Ömer değil, Umeyr'dir. Ne var ki, Nevevî onu Ömer diye yazıp kaydetmiştir. Tâbiîn tabakasının önde gelenlerinden olup güvenilir bir râvîdir. Bazı kaynaklar onu hem Câhiliye devrini hem İslâm dönemini yaşayıp, Peygamberimiz'i görme imkânı olmayan muhadramlar arasında sayar. Onun muhadramûndan olmadığı yönündeki kanaat daha yaygın ve isabetlidir. Hâlid İbni Umeyr Basra'lıdır. Burada da bir örneğini gördüğümüz gibi, Basra valisi olan ve sahâbe-i kirâmın önde gelenleri arasında yer alan Utbe İbni Gazvân'dan rivâyetleri vardır.

Allah ona rahmetiyle muamele eylesin.

Açıklamalar

Bu rivayet, Mekke'de İslâm'ı ilk kabul edenler arasında yer alan ve Basra valiliği yapan Utbe İbni Gazvân'ın bir konuşmasından nakledilmiş olup mevkuf bir rivayettir. Bilindiği gibi mevkuf rivayetler, sahâbîlere ait söz veya davranışların anlatımından ibarettir. Ancak bu rivayetler, muhtevâları itibariyle merfû olabilir, yani Peygamber Efendimiz'in bir sözü, bir davranışı, bir şeyi beğenmesi ya da beğenmemesi gibi bir tavrını ifade eder veya burada olduğu gibi, bir sahâbînin Peygamberimiz'den duymadan bilme imkânı olmayan konuları

ihtivâ edebilir. Bu sebeple âlimlerimiz mevkuf rivayetleri doğrudan doğruya dinî bir hüküm koymada müstakil delil kabul etmemişlerse de, onları reddetme veya hiçbir şekilde kullanmama gibi bir yola da gitmemişlerdir. Bunun aksine, onların hükmen merfu olabileceğini veya merfu hadisle konulmuş olan bir hükmün açıklanması ve uygulanmasında bize yol göstereceğini kabul etmişlerdir.

Bu rivayette Utbe'nin bahsettiği konular ancak vahiyle bilinebilecek hususlardır. Nitekim kitabımızın çeşitli bölümleri içinde bunları gördük; gelecek bahislerde de göreceğiz. Çünkü cennet ve cehennemle ilgili bilgileri insanların aklıyla bulması veya mahiyetlerini açıklayabilmesi mümkün değildir. Bunların mutlaka Allah'ın elçisi olan peygamberler aracılığıyla bildirilmiş olması gerekir. Utbe bunları insanlara anlatırken, esasen Resûl-i Ekrem Efendimiz'den duyduklarını özetlemektedir. Fakat söylediği sözleri peygambere dayandırmadığı için rivayeti mevkuftur. Ancak biz onun söylediklerinin muhtevasından hükmen merfû olduğunu anlamaktayız. Bugün bizler de bir konuyu açıklarken aynı şekilde yapıp, Kur'an'ın bazı âyetleri ve Peygamberimizin bazı hadislerinin ışığında konuşur veya yazarız. Ama çoğu kere konuştuğumuz sözün veya yazdığımız ifadenin aslında bir âyet ya da hadis olduğunu söyleme ihtiyacı duymayız. Çünkü bizim kültürümüz genelde Kur'an ve Sünnet temeline dayanır. Sıradan bir insanımızın bile hâfızasında bir kaç âyet, bir kaç hadis, metniyle olmasa da anlamıyla yer etmiştir. Bu bizim hiç de küçümsenmeyecek ve iftihar edilmeye lâyık yanımızdır. Müslümanlar olarak milletçe korumamız gereken en önemli özelliklerimizden biri bize göre budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yöneticiler insanlara nasihat etmeli ve onları hayra yönlendirip âhireti hatırlatmalıdır.

2. Bu dünya geçici olup, kalan zaman geçenden daha kısadır.

3. Cennet ve cehennem yaratılmış olup halen mevcuttur. Allah her ikisini de insanlarla dolduracaktır.

4. Allah'ın rahmetinin bolluğu sayesinde, cennet kapısına kadar mü'minlerle dolacaktır.

5. Sahâbe-i kirâm her türlü sıkıntıya, fakirlik ve yoksulluğa sabrederek zafere ulaşmıştır.

6. İnsan hangi dünyalık makama ulaşırsa ulaşsın, gurura kapılmaktan ve büyüklük taslamaktan Allah'a sığınmalı, mütevâzî olmalıdır.

500- وعن أبي موسى الأَشْعَرِيِّ رضي اللَّهُ عنه قال : أَخْرَجَتْ لَنا عائِشَةُ رضي اللَّهُ عنها كِساء وَإِزاراً غَلِيظاً قالَتْ : قُبِضَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في هذين . متفقٌ عليه.

500. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Âişe *radıyallahu anhâ* bize bir omuz örtüsü ile kalın bir peştemal çıkardı ve:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu ikisi arasında vefât etti, dedi.

Buhârî, Humus 5; Libas 19; Müslim, Libâs 35. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 5; Tirmizî, Libâs 10; İbni Mace, Libâs 1

Açıklamalar

İmam Nevevî'nin Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den naklettiği bu hadis, Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde yerleri yukarıda belirtilen bölümlerde Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin oğlu Ebû Bürde'den rivayet edilmiştir. Biz, hadisin Ebû Mûsâ tarikiyle gelen bir rivayetini görebilmiş değiliz. Buhârî ve Müslim dışındaki diğer müelliflerin kitaplarında da aynı şekilde Ebû Bürde'den nakledilmiş bulunmaktadır. Bu bir yazım hatası da olabilir.

Hz. Âişe'nin, bazı rivayetlerde ayrıntılı bir şekilde belirtildiği üzere iyice keçeleşmiş bir omuz örtüsüyle peştemalı çıkarıp göstermesi, Peygamber Efendimiz'in bu fâni âlemden ayrıldığı âna kadar dünyalık eşyalara hayatının hiçbir döneminde değer vermediğini anlatmak içindir. Ayrıca Peygamberimiz'in yolunu ve izini takip etme, ona uyma arzusu içinde olanlara yön göstermesi açısından da önem ifade etmektedir. Gerçekten İslâm ümmetinin pek çok seçkinleri ve örnek şahsiyetleri, her konuda olduğu gibi bu alanda da Peygamberimiz'i takip ve taklit etmişlerdir. Bunu yaparken, takip ve taklit edilecek yegâne kişinin Hz.Peygamber olması gerektiği şuuru içinde hareket etmişler ve bu davranışları sebebiyle Allah katında sevaba nâil olacakları ümidi içinde yaşamışlardır. İşte bu sebeplerle, Hz.Peygamber'in hayatının en küçük ayrıntısı bile sahâbîler tarafından bize rivayet edilmiş ve islâmî ilimlerin her dalındaki eserlerde bu rivayetler yer almıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, yiyeceklerinde olduğu gibi giyeceklerinde de israftan uzak durmuş ve azla yetinmiştir.
2. Mü'minlerin anneleri olan peygamber hanımları başta olmak üzere, pek çok sahâbî Efendimiz'in hayatını küçük ayrıntılarına kadar kendilerinden sonra gelen nesillere en doğru şekilde nakletmişlerdir.
3. Peygamberimiz'in hayatının her safhasında ona uymak ve izini takip etmek isteyenler için güzel örnekler vardır.

501– وعنْ سَعد بن أبي وَقَّاصٍ . رضيَ اللَّه عنه قال : إنِّي لأَوَّلُ العَربِ رَمَى بِسَهْمٍ في سَبِيلِ اللَّهِ ، وَلَقَدْ كُنا نَغْزُو مَعَ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ما لَنا طَعَامٌ إلاَّ وَرَقُ الحُبْلَةِ . وَهذا السَّمَرُ . حَتى إنْ كانَ أَحَدُنا لَيَضَعُ كما تَضَعُ الشاةُ مالَهُ خَلْطٌ . متفقٌ عليه .

« الحُبْلَةِ » بضم الحاءِ المهملة وإسكانِ الباءِ الموحدةِ : وهي والسَّمُرُ ، نَوْعانِ مَعْروفانِ مِنْ شَجَرِ البَادِيَةِ .

501. Sa'd İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Allah yolunda ok atan arapların ilki benim. Biz Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'le birlikte harbederdik de, şu bildiğiniz Huble ve Semür ağacı yapraklarından başka yiyeceğimiz olmazdı. Hatta bu ağaç yapraklarını yediğimiz için, tıpkı koyununki gibi birbirine karışmayacak şekilde abdest bozardık.

Buhârî, Et'ıme 23, Rikak 17; Müslim, Zühd 12-13. Ayrıca bk., Tirmizî, Zühd 39; İbni Mâce, Zühd 12

Açıklamalar

Sa’d İbni Ebû Vakkâs, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in hicretin ilk yılında gönderdiği Ubeyde İbni Hâris komutasındaki seriyyeye katılmıştı. Bu seriyye, Mekke’li müşriklerin kervanına karşı gönderilmiş, iki taraf Râbiğ denilen yerde karşılaşmış, kılıç harbi yapmayarak birbirlerine ok atmışlardı. İşte bu çatışmada ilk oku Sa’d atmıştı. Bu sebeple o İslâm tarihinde düşmana karşı ilk ok atan kişi unvanına sahiptir.

Hadiste adı geçen Huble ve Semur çölde yetişen iki ağaçtır. Müslümanlar, Mekke’de olduğu gibi Medine’de de özellikle hicretten sonraki ilk yıllarda yiyecek sıkıntısı içinde yaşadılar. O sıralarda hayatlarını sürdürebilmek için yenilmesi âdetten olmayan yiyecekleri, ağaç yapraklarını ve bazı diğer bitkileri yemek zorunda kaldılar. Şu kadar var ki, bütün bu sıkıntılar ve yokluklar, müslümanları dinlerini yaşamaktan ve yaymaktan alıkoymadığı gibi, her geçen gün daha iyiye ve güzele gitmelerine, daha çok kişinin İslâm dinini tercih etmesine de engel olmadı. Kur’ân-ı Kerîm’in yanında Peygamber Efendimiz’in nasihat ve tavsiyeleri, zorluğun peşinden kolaylığın, sıkıntının ve darlığın peşinden rahatlığın ve bolluğun geleceğini müjdelemekteydi. Netice aynen haber verildiği şekilde gerçekleşti ve müslümanlar yeryüzü hâkimiyetini ellerine geçirdiler. Pek çok ülke İslâm toprağı oldu ve oralardaki insanlar kendi istekleriyle müslümanlığı kabul ettiler. Her renk ve her ırktan insana dinî tebliğ ulaştırıldığı gibi yeryüzünün bütün nimetlerine de müslümanlar sahip oldular. Geçmişteki sıkıntılı günler onların hafızasından silinmedi ve kavuştukları nimetler kendilerini gurur ve kibire sevketmedi. Sahip oldukları nimetlere şükrettikleri müddetçe devletleri sürekli oldu. Bu niteliklerini kaybettiklerinde ise, hem güç ve kuvvetlerini hem de devletlerini kaybettiler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanın başına gelen musibetleri ve çektiği sıkıntıları, şikayet niteliği taşımadıkça anması, hatırlaması yasaklanmamıştır.
2. Sahâbîler bütün sıkıntı ve musibetlere sabretmek suretiyle zafere ulaşmışlar ve yeryüzünün müslümanların hâkimiyetine girmesini sağlamışlardır.

3. Sahâbe-i kirâm, Allah yolunda her türlü sıkıntıya katlanmayı göze almışlar, zühd, kanaat ve sabrın en güzel örneklerini sergilemişlerdir.

502– وعن أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنه . قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «اللَّهُمَّ اجْعَلْ رزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتاً » متفقٌ عليه . قال أَهْلُ اللُّغَة والْغَرِيبِ : معْنَى « قُوتاً » أَيْ مَا يَسدُّ الرَّمَقَ .

502. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah’ım! Muhammed ailesinin rızkını kendilerine yetecek kadar ihsân eyle.”
Buhârî, Rikak 17; Müslim, Zühd 18, l9. Ayrıca bk., Tirmizî, Zühd 38

Açıklamalar

Dua, içinde hakikat kırıntısı bulunan her dinin vazgeçilmez esaslarından biridir. İslâm dini, duaya büyük bir önem verir. Kur’ân-ı Kerîm, geçmiş peygamberlerin ve sâlih kimselerin yaptığı dualardan bir çoğunu bize hatırlatır ve öğretir. Peygamberimiz de bize çeşitli konularda, hayatın farklı alanlarında, farklı durumlarda, farklı zamanlarda yapmamız gereken pek çok dua öğretmiştir.

Peygamberimiz’in dualarından biri de, Allah’tan, Muhammed ailesine yeterli rızık vermesi niyâzıydı. Yeterli rızıktan maksat, insanın bedenini canlı tutacak ve hayatta kalmasını sağlayacak, başkasına muhtaç olmayacak miktardır. Bu miktarın kişiden kişiye, zamana ve zemine göre değişeceği gerçeğini kabul etmek gerekir. Çünkü genç ile yaşlının, çalışanla çalışmayanın, zayıfla şişmanın yeterli sayılacak rızıkları arasında fark vardır. Bazı insanlar vardır ki, günde bir kaç defa yemek yeme ihtiyacı duyar; bir kısım insan günde sadece bir defa yemekle yetinir; bazıları ise nefsini çok iyi terbiye etmiş olur da, bir kaç günde sadece bir defa yemek ihtiyacı hissedebilir. Peygamberimiz’in dualarındaki gibi bir temenni, hem zenginliğin başa getireceği felâketlerden hem de fakirliğin doğuracağı musibetlerden korunma duygusunu ihtivâ eder. Netice itibariyle herkes, kendi aile efradına yeterli olacak ölçüde rızık ihsan etmesi için Allah’a dua edebilir, böyle dua etmenin bir sakıncası olmadığını Peygamberimiz’in bu hadislerinden öğrenmiş bulunmaktayız. Âl-i Muhammed kavramı, öncelikle kendilerine zekât verilmesi haram olan, nesep itibariyle Peygamber’e en yakın kimseleri, ikinci olarak da dinî bakımdan Hz.Muhammed’e tâbi olan herkesi, Hulefâ-yi Râşidîn, ashap ve daha sonra gelen bütün müslümanları kapsar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah’a dua etmek insan için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Bütün peygamberler ümmetlerine Allah’a dua etmeyi öğretmiştir.

2. İnsanın, kendisi ve aile çevresinin rızkını yeterli kılması için Allah’a dua etmesi câizdir.

3. Bir kimsenin Allah’tan yeterli miktarda rızık talebinde bulunması, zenginliğin sebep olacağı felâketlerden ve fakirliğin doğuracağı musibetlerden korunmayı talep anlamına gelir.

4. Bütün bu söylenenler, helâl yoldan zengin olmaya engel teşkil etmez. Çünkü sahâbîler arasında pek çok zenginlerin bulunduğunu, Peygamberimiz’in de onları methettiğini biliyoruz.

503– وعن أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنه قال : واللَّه الذي لا إِلهَ إِلاَّ هُوَ ، إِنْ كُنْتُ لأعتمِدُ بِكَبِدِي على الأَرْضِ مِنَ الجُوعِ ، وإِنْ كُنْتُ لأشُدُّ الحجَرَ على بَطْنِي من الجُوعِ . وَلَقَدْ قَعَدْتُ يوْماً على طَرِيقهِمُ الذي يَخْرُجُون مِنْهُ ، فمَرَّ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَتبَسَّمَ حِينَ رَآنِي ، وعَرَفَ ما في وجْهي ومَا في نَفْسِي ، ثُمَّ قال : « أَبا هِرٍّ ،،» قلتُ : لَبَّيْكَ يا رسولَ اللَّه، قال : «الحَقْ » ومَضَى ، فَاتَّبَعْتُهُ ، فدَخلَ فَاسْتَأْذَنَ ، فَأُذِنَ لِي فدَخَلْتُ ، فوَجَدَ لَبَناً في قَدحٍ فقال: « مِنْ أَيْنَ هذَا اللَّبَنُ ؟ » قالوا : أَهْداهُ لَكَ فُلانٌ أَو فُلانة قال : « أَبا هِرٍّ،،» قلتُ : لَبَّيْكَ يا رسول اللَّه ، قال : « الحق إِلى أَهْل الصُّفَّةِ فادْعُهُمْ لي». قال : وأَهْلُ الصُّفَّةِ أَضيَافُ الإِسْلام ، لا يَأْوُون عَلى أَهْلٍ ، ولا مَالٍ ، ولا على أَحَدٍ، وكانَ إِذَا أَتَتْهُ صدقَةٌ بَعَثَ بِهَا إِلَيْهِمْ . ولَمْ يَتَنَاوَلْ مِنْهَا شَيْئاً ، وإِذَا أَتَتْهُ هديَّةٌ أَرْسلَ إِلَيْهِمْ وأَصَابَ مِنْهَا وَأَشْرَكَهُمْ فيها ، فسَاءَنِي ذلك فَقُلْتُ : وما هذَا اللَّبَنُ في أَهْلِ الصُّفَّةِ ؟ كُنْتَ أَحَقَّ أَن أُصِيب منْ هذا اللَّبَنِ شَرْبَةً أَتَقَوَّى بِهَا، فَإِذا جاءُوا أَمَرنِي ، فكُنْتُ أَنا أُعْطِيهِمْ ، وما عَسَى أَن يبْلُغَنِي منْ هذا اللَّبَنِ ، ولَمْ يَكُنْ منْ طَاعَةِ اللَّه وطَاعَةِ رسوله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بدٌّ. فأَتيتُهُم فدَعَوْتُهُمْ ،

فأَقْبَلُوا واسْتأْذَنوا ، فَأَذِنَ لهُمْ وَأَخَذُوا مجَالِسَهُمْ مِنَ الْبَيْتِ قال : « يا أَبا هِرّ ،، » قلتُ : لَبَّيْكَ يا رسولَ اللَّه ، قال : « خذْ فَأَعْطِهِمْ » قال : فَأَخَذْتُ الْقَدَحَ فَجعَلْت أُعْطِيهِ الرَّجُلَ فيَشْرَبُ حَتَّ يَرْوَى ، ثُمَّ يردُّ عليَّ الْقَدَحَ ، فأُعطيهِ الآخرَ فَيَشْرَبُ حَتَّ يروَى ، ثُمَّ يَرُدُّ عَليَّ الْقَدحَ ، حتَّ انْتَهَيتُ إلى النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَقَدْ رَوِيَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ، فَأَخَذَ الْقَدَحَ فَوَضَعَهُ على يَدِهِ ، فَنَظَرَ إليَّ فَتَبَسَّمَ ، فقال : « أَبا هِرّ » قلتُ : لَبَّيْكَ يا رسول اللَّه قال : « بَقِيتُ أَنَا وَأَنْتَ » قلتُ صَدَقْتَ يا رسولَ اللَّه ، قال : « اقْعُدْ فَاشْرَبْ » فَقَعَدْتُ فَشَرِبْتُ : فقال : « اشرَبْ » فشَرِبْت ، فما زال يَقُولُ : « اشْرَبْ » حَتَّ قُلْتُ : لا وَالّذِي بعثكَ بالحَقِّ ما أَجِدُ لَهُ مسْلَكاً ، قال : « فَأَرِنِي » فأَعطيْتهُ الْقَدَحَ ، فحمِدَ اللَّه تعالى ، وَسمَّى وَشَرِبَ « الفَضْلَةَ» رواه البخاري .

503. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah'a yemin ederim ki, ben bazan açlıktan karnımı yere dayar, bazan da mideme taş bağlardım. Bir gün sahâbîlerin geçtikleri yol üzerine oturmuştum. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* benim yanımdan geçti ve beni görünce gülümsedi. Kalbimden geçeni yüzümden anladı ve:

– "Ebû Hüreyre!" dedi. Ben:

– Buyurunuz, yâ Resûlallah! dedim. Resûl-i Ekrem:

– "Beni takip et" buyurdu ve yoluna devam etti. Ben de peşinden yürüdüm. Hz. Peygamber evine girdi; ben de girmek için izin istedim; izin verdi; içeri girdim. Bir kap içinde süt buldu ve:

– "Bu süt nereden geldi?" diye sordu.

–Falan erkek veya falan kadın onu size hediye etti, dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

– "Ebû Hüreyre!" diye seslendi. Ben:

– Buyurunuz, yâ Resûlallah! dedim.

– "Suffe ehline git, onları bana çağır" buyurdu. Ebû Hüreyre der ki:

Suffe ehli İslâm konuklarıydı. Onların ne sığınacak aileleri, ne malları, ne de bir kimseleri vardı. Peygamber'e bir sadaka geldiğinde onlara gönderir, kendisi ondan hiçbir şey almazdı. Şayet gelen bir hediye ise, onlara da gönderir, kendisi de ondan bir parça alır ve böylece gelen hediyeyi onlarla paylaşırdı. Hz. Peygamber'in Suffe ehlini davet etmesi hoşuma gitmedi. Kendi kendime: Bu süt, Suffe ehli arasında kime yetecek ki! O sütü içmek suretiyle kuvvetlenmeye ben daha çok hak sahibiyim. Oysa onlar geldiğinde Resûlullah bana emreder, ben de onlara veririm; belki de o sütten bana kalmaz. Fakat Allah'ın ve Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in emrine itaat etmemek de olmaz, dedim. Neticede onlara gittim ve kendilerini davet ettim. Onlar bu daveti kabul ettiler ve içeri girmek için izin istediler, kendilerine izin verildi ve onlar da evde yerlerini aldılar. Hz.Peygamber:

– "Ebû Hüreyre!" diye seslendi. Ben:

– Buyurunuz, yâ Resûlallah! dedim.

– “Al, onlara ver!” buyurdu. Ben de süt kabını aldım, herkese vermeye başladım. Verdiğim kişi kanıncaya kadar içiyor, sonra kabı geri veriyor, ben bir başkasına veriyordum, o da kanıncaya kadar içiyor sonra geri veriyordu. En sonunda kabı Nebî *sallallâhu aleyhi ve sellem*’e verdim. Topluluğun hepsi süte kanmışlardı. Resulullah kabı alıp elinde tuttu ve bana bakıp gülümsedi. Sonra:

– “Ebû Hüreyre!” dedi.

– Buyurunuz, yâ Resûlallah! dedim.

– “Bir ben kaldım, bir de sen” buyurdu. Ben:

– Doğru söylediniz, yâ Resûlallah, dedim.

– “Otur da iç” buyurdular. Ben de oturdum ve içtim. Sonra yine:

– “Otur, iç” buyurdu. Yine oturdum ve içtim. Resûl-i Ekrem durmadan:

– “İç, iç” buyuruyordu. Sonunda ben:

– Hayır. Seni hak peygamber olarak gönderen Allah’a yemin ederim ki, artık içecek yerim kalmadı, dedim.

– “Bana ver” buyurdu. Kabı Resûl-i Ekrem’e verdim, Allah Teâlâ’ya hamdetti, besmele çekti ve kalan sütü kendisi içti.
Buhârî, Rikak 17

Açıklamalar

Ebû Hüreyre, sahâbîler arasında geçmişteki fakirlik günlerini ve çektiği sıkıntıları en çok hatırlayıp ananlardan biridir. O, Suffe ehli arasında seçkin bir yere sahipti. Suffe ehlinin geçimi, Peygamber Efendimiz ve infaka gücü yeten sahâbîler tarafından temin edilmekteydi. Onlar çok kere karınlarını doyuracak yiyecek bulmakta zorluk çekerler, bazı günler aç kaldıkları ve bu sebeple karınlarına taş bağladıkları olurdu. Bu âdet Araplar arasında yaygındı. Çünkü mide boşalınca karna taş bağlamak, açlığın verdiği acıyı azaltır, insana hareket edebilme imkânı sağlar. Ebû Hüreyre’nin insanların gelip geçtiği yol üzerine oturmasının sebebi, aç olduğunu onlara hissettirmek içindi. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz onun bu halini yüzünden anlayınca, kendisini alıp evine götürdü ve bu vesileyle Suffe ehlini de davet edip hepsinin karnını doyurdu. Burada Efendimiz’in mûcizelerinden birinin gerçekleştiğini de görmekteyiz. Çünkü bir kişiye yetecek kadar sütle bütün Suffe ehlinin karnını doyurmuştu. Azıcık bir yiyeceğin veya içeceğin Peygamberimiz’in elinde çoğalmasını nübüvvet alâmetlerinden ve Resûl-i Ekrem’in bereketinden sayanlar da vardır.

Peygamber Efendimiz, kendisine gönderilen bir şeyin sadaka mı hediye mi olduğunu sorup öğrenir, şayet sadaka ise onu almaz aile fertlerine de vermezdi. Çünkü sadakadan istifade etmek Peygamber ailesine helâl kılınmamıştı. Bu uygulama asırlardır aynı şekilde devam etmekte olup, Peygamber sülalesine mensup olanlar zekât ve sadaka kabul etmemeyi sürdürmektedirler. Peygamberimiz sadakayı sadece ashabın fakirlerine verirdi. Evine gönderilen hediyeleri ise hem kendisi alır hem de ashâbın muhtaç olanlarına verirdi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber ashâbının fakirlerine karşı son derece merhametli idi ve onlara özel bir ilgi gösterirdi.
2. Peygamber ve ailesine sadaka malı yemek haram, hediye ise helâldir.

3. Bir şey yiyip içerken oturmak ve besmele ile başlayıp, hamd ile bitirmek müstehaptır.

4. Aç olan bir kimsenin halini başkasına arzetmesi câizdir.

5. Az bir yiyecek ve içeceğin Resûl-i Ekrem'in elinde çoğalması, onun nübüvvetinin alâmetlerinden ve mucizelerinden sayılır.

504– وعن مُحَمَّدِ بنِ سِيرينَ عن أبي هريرةَ ، رضي اللَّه عنه ، قال : لَقَدْ رأَيْتُني وإِنِيّ لأَخِرُّ فِيما بَيْنَ مِنْبَرِ رسولِ اللَّه صلى الله عليه وسلم إلى حُجْرَةِ عائِشَةَ رضي اللَّه عنها مَغْشِيّاً عَلَيَّ ، فَيجِيءُ الجائي ، فيَضَعُ رِجْلَهُ عَلى عُنُقي ، وَيرَى أَنِّ مَجْنونٌ وما بي مِن جُنُونٍ ، وما بي إلاَّ الجُوعُ . رواه البخاري .

504. Muhammed İbni Sîrîn'den nakledildiğine göre Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in minberi ile Âişe'nin odası arasında bayılıp düştüğümü biliyorum. Biri gelir, beni deli zannederek ayağını boynumun üzerine koyardı. Oysa ben deli değildim ve açlıktan başka da bir derdim yoktu.

Buhârî, İ'tisâm 16. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 39

Açıklamalar

Bu mevkuf rivayetin Buhârî'nin kitabında nakledildiği yerde, tâbiîn âlimlerinden Muhammed İbni Sîrîn, Ebû Hüreyre'yi kırmızı toprak rengine boyanmış iki keten elbise içinde gördüğünü anlatır. Bu giyim tarzı Ebû Hüreyre'ye çok lüks görünmüş, geçmişteki durumlarını, çektikleri sıkıntıları, açlık ve yoksulluğu hatırlatmıştır. O, bu tavrıyla müslümanların nereden nereye geldiklerinin farkında olmalarını ve küfrân-ı nimet içinde bulunmamaları gerektiğini de hatırlatmaktadır.

Açlıktan bayılan Ebû Hüreyre'nin boynuna basılmasının sebebi, onu tanımayanların kendisini saralı bir hasta zannetmeleridir. Araplar, sara nöbeti tutup bayılan hastaları onların boynuna basmak suretiyle ayıltırlardı. Oysa Ebû Hüreyre'nin bayılma sebebi hastalık değil, açlık idi. Daha önce geçen hadislerde de gördüğümüz gibi, bu hâdise sahâbîlerin bazı zamanlar ne kadar çok açlık ve sıkıntı çektiklerini bir kere daha gözlerimizin önüne sermektedir. Ebû Hüreyre ve benzeri sahâbîler, Resûl-i Ekrem Efendimiz'den hiçbir zaman ayrılmayıp bu sıkıntılara göğüs germeleri neticesinde, dinin esaslarını ve ahkâmını hem öğrenme hem uygulama hem de güzelce koruyup başkalarına öğretme sorumluluğu olan üstün bir mertebeye ulaştılar. Ulaştıkları bu mertebe sayesinde onların pek çoğu kısa zamanda hudutları genişleyen İslâm coğrafyasının çeşitli bölgelerinde ve belli başlı büyük merkezlerde bir taraftan kendilerinden sonra gelen nesilleri öğretip eğitirken, bir taraftan da idâri görevleri üstlendiler. Böylece, yeryüzünün hâkimiyetini elde edebilmek için bazı sıkıntılara göğüs germek gerektiğinin de en güzel örneklerini sergilediler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yüksek bir gaye uğruna açlık ve yoksulluk gibi sıkıntılara sabretmek gerekir. Bu sabrın sonucunda üstün derecelere ulaşılır.

2. Şahsiyetli bir müslümana yakışan, bütün sıkıntı ve güçlükler karşısında iffetli davranmak ve insanlardan bir şey isteme zilletine düşmeyerek sabretmektir.

505- وعن عائشة ، رضيَ اللَّه عنها ، قَالَتْ : تُوُفِّيَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ودِرْعُهُ مرْهُونَةٌ عِند يهودِيٍّ في ثَلاثِينَ صاعاً منْ شَعِيرٍ . متفقٌ عليه .

505. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, zırhı otuz ölçek arpa karşılığı bir yahudinin yanında rehin bulunmakta iken vefât etmiştir.

Buhârî, Cihâd 89, Megâzî 86; Müslim, Müsâkât 124-126. Ayrıca bk. Tirmizî, Büyû 7; Nesâî, Büyû 58, 83; İbni Mâce, Rühûn 1

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

506- وعن أَنس رضي اللَّه عنه قال : رَهَنَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم دِرْعهُ بِشَعِيرٍ ، ومشيتُ إِلى النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِخُبْزِ شَعيرٍ ، وَإِهَالَةٍ سَنِخَةٍ ، وَلَقَدْ سمِعْتُهُ يقُولُ : « ما أَصْبح لآلِ مُحَمَّدٍ صاعٌ ولا أَمْسَى وَإِنَّهُم لَتِسْعَةُ أَبْيَاتٍ » رواه البخاري .

« الإِهَالَةُ » بكسر الهمزة : الشَّحْمُ الذَّائِبُ . وَالسَّنِخَةُ » بِالنون والخاءِ المعجمة ، وَهِي: المتَغَيِّرةُ .

506. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, arpa karşılığında zırhını rehin bırakmıştı. Ben Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir arpa ekmeği ve erimiş bayat içyağı götürmüştüm. Onun şöyle buyurduğunu işittim:

"Muhammed ailesi dokuz ev oldukları halde, yanlarında bir ölçek yiyecek bulunmadan sabahlayıp akşamladıkları olur."

Buhârî, Büyû 14, Rehin 1, Meğâzî 29. Ayrıca bk. Tirmizî, Büyû 7

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in kendisinden arpa alıp zırhını yanına rehin bıraktığı yahudinin Evs kabilesinin Zafer oğullarına mensup Ebû Şahm adında biri olduğu bilinmektedir. Hz.Peygamber'in aile fertlerinin bir senelik geçimini temin edecek miktarda zahîreyi bir yerde biriktirdiği sahih rivayetlerle sabittir. Bu borçlanmanın, o zahîre bittikten sonra olduğunu söyleyenlerin yanında, gelen misafirler sebebiyle olduğunu söyleyenler de vardır. Fakat, Resûl-i Ekrem'in niçin sahâbîlerinden birine değil de, Medine'li bir yahudiye borçlandığı hususu, İslâm âlimlerinin farklı yorumlarına sebep olduğu gibi, çeşitli fıkhî hükümler çıkarılmasına da kaynaklık etmiştir. Bu yönde ortaya konulan yorumlar arasında şunlar dikkat çekicidir:

* Hz.Peygamber böyle bir ticârî ilişkinin câiz olduğunu ashâba göstermek istemiş olabilir;

* Sahâbe arasında borç verebilecek kadar malı olan bir kimse bulunmaması sebebiyle böyle davranmış olabilir;

* Sahâbenin zenginlerinden borç aldığı takdirde, para olarak arpanın bedelini veya kendi cinsinden dengini almak istemezler; o takdirde ben de minnet altında kalırım endişesi Peygamberimiz'i böyle hareket etmeye sevketmiş olabilir.

Bu tahminlerin her birinde doğruluk payı bulunabilir; bunlar üzerine bina edilecek hükümler de doğru olur. Bu hadisin hem hadis kitaplarımızın çeşitli bölümlerinde nakledilmiş olması hem de fıkıh kitaplarımızda birbirinden farklı sahalarda delil olarak kullanılması gayet tabiîdir. Çünkü hadisimiz alış veriş, borç alıp vermek, rehin mal bırakmak, gayri müslimlerle ticârî ilişki kurmak, ölümden sonra borç bırakmak gibi konularla doğrudan ilgilidir. Hadîs-i şerîfin kitabımızın bu bölümünde getiriliş sebebi, Peygamber Efendimiz'in ne kadar mütevâzî bir hayat sürdüğünü, dünya malına düşkünlük göstermeyerek zühde yönelik bir yaşayışı tercih ettiğini, açlıkla tokluk arasında bir ömür geçirdiğini bizlere öğretmeyi hedeflemesidir denilebilir.

Peygamber Efendimiz'in adı geçen yahudiye olan borcunu vefatından sonra Hz.Ebû Bekir ödemiş ve rehin bırakılan kalkan da geri alınıp damadı Hz.Ali'ye teslim edilmiştir.

İkinci hadis de aynı mahiyette olup, râvi Enes, Peygamber Efendimiz'in zırhını kime rehin bıraktığından bahsetmemiştir. Muhtemelen anlatılan hâdise aynıdır. Peygamber ailesinin yanında bir ölçek miktarında yiyecek maddesinin bile sabahlayıp akşamlamadığının belirtilmesi, Allah Resulü'nün ihtiyaç fazlası bir şeyi yanında tutmayıp muhtaç olanlara verdiğini gösterir. Esasen Peygamberimizin âdetinin böyle olduğunu şimdiye kadar geçen pek çok rivayetten öğrenmiş bulunmaktayız. Peygamber hanımları olan annelerimizin de bu durumu ne kadar sabır ve anlayışla karşıladıklarını, ümmetin bir parçası olmanın şuur ve idraki içinde olduklarını bir kere daha görmüş oluyoruz.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber, hayatının sonuna kadar mütevâzî bir hayatı tercih etmiş, rehin bıraktığı zırhı karşılığında bir yahudiden borç almak zorunda bile kalmıştır.
2. Veresiye alış veriş yapmak câizdir.
3. Harb edilen yerde, yiyecek sıkıntısından dolayı alınan bir mal karşılığında satıcıya silah ve harp aleti rehin verilebilir. Düşmana silah ve harp aleti satmak ise câiz değildir.
4. Gayri müslimlerle alış veriş yapmak câizdir.
5. Mü'minlerin anneleri olan Peygamber Efendimiz'in hanımları da her türlü açlık ve sıkıntıya sabırla katlanmışlardır.

507- وعن أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنه ، قال : لَقَدْ رَأَيْتُ سبْعينَ مِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ ، ما مِنْهُم رَجلٌ عَلَيهِ رِدَاء ، إِمَّا إِزارٌ وإِمَّا كِساءٌ ، قَدْ ربطُوا في أَعْنَاقِهم مِنهَا ما يَبْلُغُ نِصفَ السَّاقيْنِ ، وَمِنهَا ما يَبلُغُ الكَعْبَيْنِ ، فيجمعُهُ بِيَدِهِ كَراهِيَةَ أَن تُرَى عَوْرَتُهُ . رواه البخاري .

507. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben Suffe ehlinden yetmiş kişiyi gördüm. Hiçbirinin üzerinde bütün vücudunu örten bir elbise yoktu. Ya bir izârları ya da boyunlarına bağladıkları bir kisâları vardı. Bunların bir kısmı baldırlarının yarısına, bir kısmı da topuklarına erişirdi de, avret yerleri görülmesin diye elbiselerini elleriyle toplarlardı.

Buhârî, Salât 58

Açıklamalar

Bu mevkûf rivayet daha önce 470 numara ile de geçmişti. Konumuzla alâkası sebebiyle burada tekrar zikredilmiştir. Çünkü Suffe ehlinden olan sahâbîler, açlık ve yoksullukla en çok karşılaşan, fakat buna büyük bir tahammül gösteren faziletli kimselerdi. Birçok defa ifade edildiği gibi onların geçimiyle Peygamber Efendimiz ve hâli vakti iyi olan sahâbîler ilgilenirdi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Suffe ehli, sahâbe-i kirâmın açlık ve fakirliğe en çok sabır ve tahammül gösterenleridir.
2. Yüce bir gayeye ulaşmak için, açlık ve fakirlik gibi sıkıntılara katlanmak fazilettir.

508- وعن عائشةَ رضي اللَّه عنها قالت : كَانَ فِرَاشُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِن أدَمٍ حشْوُهُ لِيف . رواه البخاري .

508. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yatağının yüzü tabaklanmış deriden, içi de yumuşak hurma lifindendi.

Buhârî, Rikak 17. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 42; Tirmizî, Libâs 27; İbni Mâce, Zühd 11

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in dışı deri, içi hurma lifi olan bir yatakta yatması, onun dünyaya bakış açısını göstermesi yönünden oldukça önemlidir. Bir çok konuda olduğu gibi, yaşadığı devrin her türlü imkânına sahip olmasına rağmen, üzerinde yatacağı yatağa önem vermedi. Bu dünyanın her türlü maddî imkânlarına sahip olduğuna inanan bir kral gibi hareket etmeyi aklından bile geçirmedi. Tam aksine, bu dünyada kalma süresinin çok kısa olduğunu söyleyerek fakir bir insanın hayat tarzını benimsedi ve ömrünün sonuna kadar da öyle yaşadı. Kendisinin yapmadığı bir şeyi başkalarına tavsiye etmedi. Söylediklerini öncelikle kendisi yaşayarak bütün zamanlar ve mekânlar için geçerli bir örnek oldu. Onun insanları teşvik ettiği hayat tarzı, dünyalık elde etme yarışı üzerine kurulmuş bir anlayışı öne geçirmiyordu. Asıl yarışılacak alanın faziletler sahası olması gerektiğini, aşırı hırs ve dünyalık düşkünlüğünün insanı her çeşit kötülüğe sürükleyebileceğini söyledi ve ashâbına bunlardan uzak durmalarını devamlı surette hatırlattı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz dünyalıkların asgarisiyle yetinmiştir.
2. Kişinin söyledikleriyle yaptıkları uyum içinde olmalıdır. Bu, başkalarına örnek olmanın en önemli şartıdır.

509– وعن ابن عمر رضي اللَّه عنهما قال : كُنَّا جُلُوساً مَعَ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذْ جاءَ رَجُلٌ مِن الأَنْصارِ ، فسلَّم علَيهِ ، ثُمَّ أَدبرَ الأَنْصَارِيُّ ، فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَا أَخَا الأَنْصَارِ ، كَيْفَ أَخِي سعْدُ بنُ عُبادةَ ؟ » فقال : صَالحٌ ، فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ يعُودُهُ مِنْكُمْ ؟ » فَقام وقُمْنا مَعَهُ ، ونَحْنُ بضْعَةَ عشَر ما علَينَا نِعالٌ وَلا خِفَافٌ ، وَلا قَلانِسُ، ولا قُمُصٌ نمشي فِي تلكَ السِّبَاخِ ، حَتَّى جِئْنَاهُ ، فاسْتَأْخَرَ قَوْمُهُ مِنْ حوله حتَّى دنَا رسولُ اللّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَأَصْحابُهُ الَّذِين مَعهُ . رواه مسلم .

509. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Biz, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile oturuyorduk. O sırada ensardan bir kişi gelip kendisine selam verdi, sonra da geri döndü. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– **“Ey ensardan olan kardeş! Kardeşim Sa’d İbni Ubâde nasıl?”** diye sordu. O da:

– İyiye gidiyor, cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*:

“Sizden kim onu ziyaret edecek?” buyurarak ayağa kalktı. Biz de, on onbeş kişi onunla birlikte kalktık. Ne ayağımızda ayakkabı ve mest, ne başımızda bir giyecek, ne de üstümüzde gömlek vardı. Biz bu çorak arazide yürüyorduk. Nihayet Sa’d’ın yanına geldik. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ve beraberindeki arkadaşlarının yaklaşması için kavmi onun etrafından geri çekildiler.
Müslim, Cenâiz 13

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz her vesileyle tevâzuunu, üstün ahlâk ve fazilet örneği oluşunu ortaya koyardı. Zamanının bir bölümünü ashâbıyla bir arada olmaya ayırır, onların geçim sıkıntılarını paylaşır, meselelerini dinler ve çözmeye çalışırdı. Onun sahâbîlerin her meselesiyle ilgilendiğini görmekteyiz. Hasta olanlarla ilgilenmesi, onları ziyaret etmesi, ihtiyacı olanların ihtiyaçlarını gidermeye çalışması, ölenlerin cenazesine katılıp namazını kıldırması, geride kalanlarına baş sağlığı dilemesi, sahâbîlerine misafir olması gibi sevgi ve merhamet temeline dayalı davranışlar onun yolu, sünneti idi. Böylelikle toplumu yönetenlerin, idarî görevleri yanında dikkat etmeleri gereken başka esasları da ortaya koymuş oluyordu. Hasta ziyâreti gibi sosyal faaliyetlerde bulunurken çoğu kere ashâbından bazılarıyla birlikte gider, onları da bu yönde eğitirdi. Burada da Sa’d İbni Ubâde’yi ziyârete giderken yanına sahâbî arkadaşlarını aldığını görüyoruz. İbni Ömer, bu ziyârete iştirâk edenlerin yalın ayak baş açık hallerine işaret etmeyi de önemli görmüştür. Çünkü sahâbîlerin yoksulluğu dikkat çekecek durumda idi. Esasen bu hadisin bu konuda zikrediliş sebebi de budur. Fakat ihtiyaç içinde olmak sahâbeyi insânî davranışlardan alıkoymuyor, tam aksine birbirlerine daha çok yaklaştırıyor ve ihtiyaçlarını ortaklaşa karşılamalarına, ellerindeki nimeti birlikte paylaşmalarına da vesile oluyordu. Sahâbîler Peygamberimiz’in bulunduğu bir yerde ona karşı saygıda kusur etmezlerdi. Çünkü Peygamber’e karşı nasıl davranmaları gerektiğini Kur’an onlara öğretmiş, Efendimiz de kendilerini bu yönde eğitmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, tevâzuunu ve üstün ahlâkını ashabı arasında her vesileyle ortaya koymuştur.

2. Hz.Peygamber, daima ashâbının arasında bulunmuş ve onların her türlü meselesiyle ilgilenmiştir.

3. Resûl-i Ekrem hastaların ziyaretine özel bir önem vermiş, ashâbı bu yönde hem teşvik etmiş hem de eğitmiştir.

4. Sahâbe-i kirâm, bu dünyada zühde yönelik bir hayat yaşamışlardır. Onların ihtiyaç içinde oluşları ve fakirlikleri, kendilerini üzerlerine düşen görevleri yapmaktan alıkoymamıştır.

510- وعن عِمْرانَ بنِ الحُصَيْنِ رضي اللَّه عنهما ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنه قال : « خَيْرُكُمْ قَرنِي ، ثُمَّ الَّذِينَ يلوُنَهُم ، ثُمَّ الَّذِينَ يلُونَهُم » قال عِمرَانُ : فَمَا أَدري قال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَرَّتَيْنِ أو ثَلاثاً « ثُمَّ يَكُونُ بَعدَهُمْ قَوْمٌ يشهدُونَ ولا يُستَشْهَدُونَ ، وَيَخُونُونَ وَلا يُؤْتَمَنُونَ ، وَيَنْذِرُونَ وَلا يُوفُونَ ، وَيَظْهَرُ فِيهمْ السِّمَنُ » متفقٌ عليه.

510. İmrân İbni Husayn *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizin hayırlılarınız, benim zamanımda yaşayanlarınızdır. Sonra zamanımda yaşayanlara yakın olanlar, sonra da onlara yakın olanlardır." İmrân der ki:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'*in **"Sonra onlara yakın olanlardır"** sözünü iki defa mı veya üç defa mı söylediğini bilemiyorum. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sözüne şöyle devam etti:

"Onlardan sonra öyle bir topluluk gelir ki, kendilerinden şâhitlik istenmediği halde şâhitlik yaparlar; hiyânet ederler de kendilerine güvenilmez; bir adakta bulunurlar fakat yerine getirmezler; onlarda şişmanlık başgösterir."

Buhârî, Şehâdât 9, Fezâilu ashâbi'n-Nebî 1, Rikak 7, Eymân 10, 27; Müslim, Fezâilu's-sahâbe 214. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 45, Şehâdât 4, Menâkıb 56; İbni Mâce, Ahkâm 27

Açıklamalar

Bu rivayeti sadece İmrân değil, başka sahabiler de nakletmişlerdir. İşaret ettiğimiz kaynakların bazılarındaki rivayet, Abdullah İbni Mes'ûd'dan gelmiştir. Peygamber Efendimiz'in en hayırlı olarak nitelediği kendi zamanında yaşayanlardan maksat, sahâbîlerdir. Sahâbe, Peygamberimiz'i gören, dinleyen, İslâm dinini kabul eden ve bu iman ile ölen kimselerdir. Onun zamanında yaşadığı ve davetinden haberdâr olduğu halde kendisine inanmayan kimselerde bir hayır olmayacağı ise her müslümanın kabul ettiği bir gerçektir. Çünkü küfürde ve şirkte hayır aranmaz.

Peygamber Efendimiz'in derece derece hayırlarından bahsettiği nesiller ise, sahâbeyi gören tâbiîn ile onlardan sonraki nesli teşkil eden, kendilerine etbâ veya tebe-i tâbiîn denilen kimselerdir. Bu üç nesil, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah Taâlâ'dan geldiği gibi bize ulaşmasında ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sünnetinin, hadislerinin en doğru şekilde kendilerinden sonra gelen nesillere nakledilmesinde büyük sorumluluk üstlenip, mükellefiyetlerini güçlerinin yettiği nisbette yerine getirdiler. Kısacası, yaşadıkları dönemde ortaya çıkan bir çok fitneye

rağmen, dinin en sahih biçimde bize ulaşmasında, iman ile küfrün, doğru ile yanlışın, hak ile bâtılın birbirinden ayırt edilmesinde en büyük gayreti gösterenler onlar oldu. Onların en hayırlı kimseler oluşunun sebebi, anlatılan üstünlükleri, dürüstlük ve samimiyetleridir. Fakat bu hükmün herkesi kapsadığı, bu sebeple her üç neslin tamamının mübarek insanlar sayılması veya tenkit dışı bırakılması gibi bir anlayış söz konusu değildir. Her toplumun içinde iyilerin de kötülerin de bulunabileceği gerçeği, her zaman ve zemin için geçerlidir. Belki burada söylenilmesi gereken en önemli söz, sahâbîlerin bilerek, isteyerek ve maksatlı olarak, Peygamber Efendimiz'in söylemediği bir sözü, yapmadığı bir işi veya herhangi bir davranışı ona izafe etmediklerinin bilinmesidir. Çünkü sahâbîler, bir başka sahâbî hakkında böyle bir ithamda bulunmamıştır. Oysa onlar, aralarında geçen en küçük olayları bile başkalarına anlatmış sonraki nesillere aktarmayı ihmal etmemişlerdir. Bu olaylar müsbeti ve menfisi ile kaynaklarımızda senetleriyle birlikte nakledilmiştir. Bu sebeple, varsayımlardan hareket ederek dayanaksız sözler söylemek, hükümler vermek isabetli olmaz.

Peygamberimiz'in daha sonra gelecek nesillerin olumsuz yanlarından bahsetmesi, onların hepsinin böyle olacağı anlamına gelmez. Fakat zamanla toplumdaki bozulmanın artacağı ve gelecekte insanların hassasiyetlerinin daha az olacağına dikkatimizi çekmektedir. Hatta bu îkâz, hoş görülmeyen ve kötü sayılan vasıflardan uzak durmak için bizlere bir uyarı kabul edilmelidir.

Hadisimizde bildirildiğine göre, gelecekteki nesillerin arzu edilmeyen vasıflarından biri, kendilerinden istenilmediği halde şâhitlik yapmalarıdır. Burada hoş görülmeyen, sakındırılan şâhitlik, görmediği ve bilmediği bir konu hakkında yalancı şahitliktir. Çünkü, bir konuda bilgi sahibi olan kimsenin kendisinden istenilmese bile, gerçeğin ortaya çıkması için şahitlik yapması ve hakkın yerini bulmasına katkı sağlaması dinimizin tavsiye ettiği prensiplerdendir. Emanet ehli olmak iyi müslümanlığın gereklerindendir. Emanete ihanet ise münafıklık alâmetidir.

Hadisimizin verdiği bilgiye göre bozuk nesillerin ortaya çıkması halinde, insanlar hainlik yapmaya başlayacağı için kendilerine güvenilmez. Bu durum, bozulmanın ve toplumun sapmasının belirtilerinden biridir. Ortaya çıkacak bir başka olumsuzluk, nezreden yani adak adayan kimsenin adağını yerine getirmemesi, böylece Allah'a karşı söz verip sözünde durmamasıdır. Çünkü bir insanın adağını yerine getirmesinin vacip olduğunda bütün âlimler görüş birliği içindedirler.

Bir başka bozulma alâmeti de semizliğin artması, şişmanlığın çoğalmasıdır. Fakat bu herkesin şişman olacağı anlamına gelmez. Ayrıca doğuştan şişman olanları kapsayıcı bir yönü de yoktur. Burada kötülenen şişmanlık, yemeğe aşırı düşkünlük, besleyici şeyler yemeye özen göstermek, lüks yemekler yemeyi hayatının bir parçası haline getirmek ve israf içinde bir ömür sürmekten doğan şişmanlıktır; daha doğrusu şişmanlığa vesile olan bu sayılan haller ve benzerleridir. Bununla kastedilenin karnı tok sırtı pek zenginler ile mevki ve makam sahipleri olduklarını söyleyenler de olmuştur. Böyle kimselerin başkalarını düşünmesi, sıkıntılara göğüs germesi, musibetlere sabretmesi son derece zor olduğu gibi, tasvip edilmesi de mümkün değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslam ümmetinin en hayırlı ve faziletlileri, Peygamberimiz'in sahâbîleridir. Peygamber Efendimiz onları takip eden nesillerden tâbiîn ve tebe–i tâbiîni de hayırlı nesiller olarak anmıştır.

2. Sahâbe ve onları takip eden iki neslin hayırlı oluşu genel bir hüküm olup, ayrı ayrı bütün fertleri kapsayıcı değildir.

3. Müslümanlar arasındaki sapmalar, olumsuz tavırlar ve çözülmeler daha çok ilk üç nesilden sonra artmıştır.

4.Yalancı şahitlik, emanete ihanet, adağını yerine getirmemek dinimizin haram kıldığı kötü özelliklerdir.

5. Yeme içmeye aşırı düşkünlük, lüks ve israfa dalmak, zenginlik, mevki ve makamla övünmek dinimizin hoş karşılamadığı kötü huylardandır.

511– وعن أبي أُمامة رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يا ابْنَ آدمَ : إِنَّكَ إِنْ تَبْذُل الفَضلَ خَيْرٌ لَكَ ، وَأَن تُمْسِكهُ شرٌّ لَكَ ، ولا تُلامُ عَلى كَفَافٍ، وَابدأ بِمنْ تَعُولُ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

511. Ebû Ümâme *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ey âdemoğlu! İhtiyacından fazla olan malını sadaka vermen senin için hayırlıdır. Eğer vermeyip elinde tutarsan, senin için kötüdür. Yeterli miktarda mala sahip olmaktan dolayı Allah katında sorumlu tutulmazsın. Harcamaya, bakmakla yükümlü olduklarından başla."

Tirmizî, Zekât 32. Ayrıca bk. Müslim, Zekât 97

Açıklamalar

İnsan tabiatının mala, mülke ve dünyalıklara ne kadar düşkün olduğunu biliyoruz. Daha önce, "zühd" bölümünde konuyla ilgili yeterli açıklamalar verilmeye çalışıldı. İslâm'ın çok önem verdiği hayırların başında infak, yani ihtiyaçtan fazla olan malı Allah yolunda sarfetmek gelir. Bu hayır, kişinin yapmakla yükümlü olduğu bazı günlük ibadetlerinden hem daha zor hem de daha faydalıdır. Çünkü insanın şahsını aşan, bütün beşeriyeti içine alan bir yönü vardır. Esasen bütün ibadetlerin ferdi aşan bir boyutu varsa da, sosyal dengeyi temin yönünden zekât ve sadaka çok farklıdır. Malı mülkü biriktirip depolamak, altını, gümüşü ve parayı yığmak dinimizde câiz görülmemiştir. Bunları mutlaka toplumun istifadesine sunmak gerekir. Bu istifade sadece vermek suretiyle değil, helâl yatırımlar yapmak ve iş sahaları açmakla olmalıdır. İş sahaları açmak, insanlara çalışma imkânı sağlaması yönünden daha da önemlidir. Hadisimizde açıkça belirtildiği gibi, malı mülkü ve parayı âtıl bir şekilde elde tutmak vebaldir.

Şahsının ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılayacak ve başkalarına muhtaç olmayacak derecede mala mülke, dünyalık servete sahip olmayı dinimiz sakıncalı görmemiştir. Dinen üzerine düşen hakları yerine getirdiği takdirde, kişinin servet ve zenginlik sahibi olmasının yasaklanmadığını, bilakis teşvik edildiğini, zenginliğe bir hudut tayin edilmesinin de söz konusu olmadığını bir çok defalar tekrarlamış bulunmaktayız. Bunun en çarpıcı örneklerini sahâbe-i kirâm arasında ve onlardan sonra gelen nesiller içinde bulunan meşhur zenginler teşkil eder. Onların hayatları bizim için iyi birer örnek oluşturur. Çünkü her birinin İslâm'a ne kadar büyük faydası olduğunu ve ihtiyaç anında müslümanların yardımına nasıl koştuğunu kaynaklarımız bize sayısız örnekleriyle açıklar.

İnsan yardıma ve vermeye öncelikle geçimini üstlendiklerinden, yani aile çevresinden başlamalıdır. Herkes bu kaideye uyduğu takdirde, bütün insanları kapsayan bir yardımlaşma gerçekleşmiş olur. Böylece toplumda yardımlaşma ve kardeşlik yayılır, huzurlu bir toplumun kurulması sağlanır.

Hadîs-i şerîf 553 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Malının ve servetinin ihtiyaçtan fazla olanını infâk etmek en büyük hayırlardandır.
2. Mal ve serveti elde tutup hakkını vermemek ve cimrilik göstermek haram ve günahtır.
3. Kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda malı biriktirip elde tutmak câizdir.
4. Harcamaya ve infâka önce bakmakla yükümlü olduğu aile çevresinden başlamak gerekir. Çünkü onların nafakasını temin etmek kişinin üzerine farzdır. İhtiyaç sahibi olan başka fakirlere bakmak ise bazı kere farz-ı kifâye, genel olarak da sünnettir.

512- وعن عُبَيد اللَّه بن مِحْصَنٍ الأَنْصارِيِّ الخَطْمِيِّ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ أَصبح مِنكُمْ آمِناً في سِرْبِهِ ، معافى في جَسدِهِ ، عِندهُ قُوتُ يَومِهِ ، فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا بِحذافِيرِها . رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

« سِرْبِهِ » بكسر السين المهملة ، أَي : نَفْسِهِ ، وقِيلَ : قَومِهِ .

512. Ubeydullah İbni Mihsan el-Ensârî el-Hatmî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden hanginiz canı ve malı emniyet içinde, vücudu sıhhat ve afiyette, günlük azığı da yanında olduğu halde sabahlarsa, sanki bütün dünya kendisine verilmiş gibidir."
Tirmizî, Zühd 34. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 9

Ubeydullah İbni Mihsan el-Ensârî

Ubeydullah İbni Mihsân, nisbesinden de anlaşılacağı gibi ensardan yani Medine'li sahâbîlerdendir. Peygamber Efendimiz'den rivayet ettiği yegane hadis budur. Kendisinden de oğlu Seleme rivayette bulunmuştur. İbni Abdilber, Seleme'nin sahâbî olma ihtimali bulunduğunu söyler. Bu takdirde onun rivayetleri sahâbe mürseli olur. Fakat onu tâbiîn tabakasından sayanlar çoğunluktadır. Kaynaklarımız, Ubeydullah İbni Mihsan hakkında başka bir bilgi vermez.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bir insan için vazgeçilmez olan en önemli şeyler bu hadiste sayılanlardır. Başka her ihtiyaç bunlardan sonra gelir. Emniyet içinde olmak, en başta canın, malın, ırz ve namusun, meskenin güven içinde olmasını kapsar. Bu emniyet, öncelikle düşmandan, dıştan gelecek her türlü tehditten, korku ve endişeden emin olmakla sağlanabilir. Bundan sonra, Allah'ın azâbına

sebep olacak davranışlardan, dinin işlenilmesini yasakladığı şeylerden uzak durmakla kişi kendisini emniyet içinde hisseder. Bu sebeple, bir Arap atasözünde: “Leyse’l-îd limen lebise’l-cedîd, inneme’l-îd limen emine’l-vaîd: Gerçek bayram yeni elbise giyene değil, Allah’ın azâbından emin olanadır” denilmiştir.

Bir insanın her türlü maddî ve manevî hastalıklardan sâlim olması, kıymeti dünyalık değerlerle ölçülemeyecek kadar büyük bir nimettir. Çünkü her türlü faaliyet, Allah’a ibadet, din ve dünya işlerinin yolunda gitmesi, sağlık ve sıhhat içinde olmakla mümkündür. Vücudumuzdaki küçücük bir hastalık bile bizi bir çok işleri yapmaktan alıkoyar. Ne yazıkki çok kere insanoğlu sağlığın ve sıhhatin kıymetini hastalanınca veya bunları kaybedince anlar. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz, ümmetini bir çok defalar özellikle sıhhat nimetinin kıymetini bilme konusunda uyarmışlardır.

Bir günlük azığa sahip olmak, insanı belli bir huzura kavuşturur ve yarınını düşünmeye imkân bulmasına vesile olur. Kanaatkâr bir kimse kendisini bugüne kavuşturan ve rızkını ihsan eden Allah’ın, yarına ulaştırdığı takdirde de rızkını ihsan edeceği inancı içinde yaşar. Bugün çevremizde böyle insanları görme imkânına sahip olmayışımız veya çok az görmemiz bizi yanlış yönelişlere sevketmemelidir. Böyle düşünmemiz, yarınlarımız için çalışmamıza, hayatımızı disiplin altına almamıza, birtakım tedbirlere baş vurmamıza engel teşkil etmez. Tam aksine bu sayılanları yapmak bizim kulluk vazifelerimiz arasındadır. Fakat bütün sebeplere yapıştığımız, tedbirlere başvurduğumuz halde istediğimiz ve beklediğimiz sonucu elde etme imkânına kavuşamayabiliriz. İşte o zaman üzerimize düşen vazife, günlük geçimimizi bize ihsan eden Allah’a hamd ve şükrümüzü eksiksiz yerine getirip, sanki dünya bize verilmiş gibi bir tevekküle sahip olmaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Emniyet içinde olmak, maddî ve mânevî hastalıklara yakalanmamak ve bir günlük rızka sahip olmak dünyada bir insana Allah’ın bağışladığı en büyük hayırdır.

2. Kişi Allah’tan gelen her türlü sıkıntıya sabretmeyi, her nimete hamd ve şükretmeyi üzerine bir vazife bilmelidir.

513– وعن عبدِ اللَّه بن عمرو بنِ العاصِ رضي اللَّه عنهما ، أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « قَدْ أَفَلَحَ مَن أَسلَمَ ، وكَانَ رِزقُهُ كَفَافاً ، وَقَنَّعَهُ اللَّه بِمَا آتَاهُ » رواه مسلم.

513. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Müslüman olan, kendisine yeteri kadar rızık verilen, Allah’ın kendisine verdiği nimete kanâat eden kimse şüphesiz kurtuluşa ermiştir.”
Müslim, Zekât 125. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 35; İbni Mâce, Zühd 9

Açıklamalar

Müslüman olmanın gereği, Allah’ın her türlü emrine uymak ve yasakladığı her şeyden kaçınmaktır. Rızkın yeterli olanı ise, artık ve eksik olmamak şartıyla, insanı ihtiyaçlarından ve başkasına muhtaç olmaktan kurtaranıdır. Allah’ın verdiğine kanaat etmek, en üstün faziletlerden biridir. Dünyalığa karşı ihtiraslı olanlar kanaatten mahrum kalırlar. İmâm Nevevî, bu hadis ve benzerlerini delil göstererek, zenginlikle fakirlik arasında bir hayatın

tercihini en uygun ölçü kabul eder. Ancak bu ölçünün şartlarının zamana ve zemine göre değiştiği gerçeğini akıldan çıkarmamak gerekir. Bu durum, kişilerin dindarlığı, insafı ve vicdanı ile de doğrudan ilgilidir.

Bu hadisi 524 numara ile tekrar ele alacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her şeyin başı müslüman olmaktır. Müslüman olmayan kimselerin yaptığı hiçbir işin Allah katında değeri yoktur.

2. Cenâb-ı Hak bir kimseye yetecek kadar rızık ihsan etmekle onu başkasına muhtaç olmaktan ve istemekten korur.

3. Kanaat en üstün faziletlerdendir. Bu fazilete sahip olanlar Allah katında makbul olurlar.

514- وعن أبي مُحَمَّد فَضَالَةَ بنِ عُبَيْد الأَنْصَارِيِّ رضي اللَّه عنه ، أَنَّهُ سَمِعَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « طُوبَى لِمَنْ هُدِيَ إِلى الإِسْلام ، وَكَانَ عَيْشهُ كَفَافاً ، وَقَنِعَ » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسن صحيح .

514. Ebû Muhammed Fedâle İbni Ubeyd el-Ensârî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İslâm'ın dosdoğru yoluna ulaştırılan ve geçimi yeterli olup da buna kanaat eden kimse, ne kadar mutludur!"
Tirmizî, Zühd 35

Fedâle İbni Ubeyd el-Ensârî

Fedâle, Medine'li sahâbîlerden olup Evs kabilesine mensuptur. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Hudeybiye'de, ağaç altında Resûl-i Ekrem'e biat eden Rıdvân ashâbı arasında yer aldı. Peygamberimizle birlikte katıldığı ilk gazve Uhud savaşı idi. Ondan sonraki bütün gazvelerde bulundu. Daha sonra Mısır ve Şam'ın fethine iştirak etti. Şam'a yerleşti ve Muâviye'nin Dımaşk kadılığını yaptı. Sonra Muâviye onu bir ordunun başına komutan tayin etti ve Rumlarla deniz harbi yaptı. Fedâle'den elli hadis rivayet edilmiştir. Fadâle 53(673) senesinde Dımaşk'da vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu dünyada İslâm'ın dosdoğru yoluna girerek kâmil bir mü'min ve iyi bir müslüman olmaktan daha büyük saâdet düşünülemez. Çünkü İslâm kişiyi hem bu dünyada hem de âhirette mutluluğa ulaştırır. Bu dünyadaki geçimi yeterli derecede olup da buna kanaat eden kimse dünyalık hırslardan, tamakârlıktan, hased ve benzeri kötü huylardan kendisini arındırmış sayılır. Kendisine ihsan olunan nimete kanaat etmeyen, elindekini de kaybeder. Kaybetmese bile iyi bir mü'min olduğu söylenemez. Bahtiyarlığı da elde edemez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm en büyük nimet, müslüman olmak en üstün fazilettir.

2. Kişinin dünya ve âhiret saadeti, dindarlığındaki kemâli, kendisine verilen rızka kanaati ve şükrü, Allah'ın verdiğine rızâ göstermesiyle mümkündür.

515– وعن ابن عباسٍ رضي اللَّه عنهما قال : كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَبِيتُ اللَّيَالِي المتَتَابِعَةَ طَاوِياً ، وَأَهْلُهُ لا يَجِدُونَ عَشاءَ ، وَكَانَ أَكْثَرُ خُبْزِهِمْ خُبْزَ الشَّعِيرِ. رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيح .

515. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* yemek yemeksizin peşpeşe bir kaç gün aç olarak gecelerdi. Ailesi de yiyecek akşam yemeği bulamazdı. Çoğu zaman ekmekleri arpa ekmeği idi.

Tirmizî, Zühd 38. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et'ıme 49

Açıklamalar

Abdullah İbni Abbâs, Hz.Peygamber ve ailesinin yaşadığı hayatı ashâb arasında en iyi bilenlerden biridir. Çünkü o, Efendimiz'in amcası Abbâs'ın oğlu idi. Peygamber Efendimiz'in hanımı Meymûne de Abdullah'ın teyzesiydi. Bu yakınlık sebebiyle ve yaşı da küçük olduğu için Peygamberimiz'in evine sıkça gider, hatta bazı kere orada gecelediği olurdu. Buraya kadar geçen bazı hadisleri açıklarken de belirtildiği gibi, Resûl-i Ekrem Efendimiz kendi şahsî halini ve aile fertlerinin durumunu başkalarına açıklamaktan son derece sakınırdı. Fakat kendisine nesep ve hizmet itibariyle yakın olanlar, hem kendisinin hem de aile efradının hangi şartlar içinde hayatlarını geçirdiklerini bize açıklamışlardır. Onların bize ulaşan rivayetlerinden hem Efendimiz'in hem de aile çevresinin hayat şartlarını en ince ayrıntılarına kadar öğrenme imkânına sahip olmaktayız. Bunlar, Allah'ın en sevgili kulu olan Peygamber'in ne kadar sade bir hayat sürdüğünü, lüks ve israftan, dünyaya düşkünlükten ne derece uzak durduğunu bize gösteren örnekler ve hayat düsturu haline getirmemiz gereken prensiplerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz ve aile fertlerinin bazı kere günlerce aç kaldığı olmuştur.

2. Hz. Peygamber, aile çevresiyle birlikte zühdün ve geçimlerine yetecek derecede rızıkla yetinmenin en güzel örneğini sergilemiştir.

516– وعن فضَالَةَ بنِ عُبَيْدٍ رضي اللَّه عنه ، أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ إِذَا صَلَّى بِالنَّاسِ يَخِرُّ رِجَالٌ مِنْ قَامَتِهِمْ فِي الصَّلاةِ مِنَ الخَصَاصةِ وَهُمْ أَصْحابُ الصُّفَّةِ حَتَّى يَقُولَ الأَعْرَابُ : هُؤُلاءِ مجَانِينُ ، فَإِذَا صلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم انْصَرفِ إِلَيْهِمْ ، فقال : « لَوْ تَعْلَمُونَ ما

لَكُمْ عِنْدَ اللَّه تعالى ، لأَحْبَبْتُمْ أَنْ تَزْدادُوا فَاقَةً وَحَاجَةً» رواه الترمذي ، وقال حديثٌ صحيحٌ. «
الخَصاصَةُ » : الْفَاقَةُ والجُوعُ الشَّديدُ .

516. Fedâle İbni Ubeyd şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâba namaz kıldırırken, onlardan bazıları açlığın verdiği takatsızlıktan dolayı ayakta duramayarak düşüp bayılırlardı. Bunlar Suffe ashâbı idi. Çölden gelen Bedevîler: Bunlar deli, derlerdi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazı bitirince açlıktan bayılanların yanına gider ve onlara:

“Allah Teâlâ’nın yanında sizin için neler hazırlandığını bilseydiniz, daha fazla yoksul ve muhtaç olmayı isterdiniz” buyururdu.

Tirmizî, Zühd 39

Açıklamalar

Suffe ashabı arasında yer alan Ebû Hüreyre’nin benzer bir rivayetini daha önce okumuştuk. Onlar, Medine’de kurulan İslam devletinin ilk günlerinden itibaren hayatın bütün sıkıntılarına göğüs gerdiler. Peygamberimiz’in ve ashâbın yardımlarıyla hayatlarını sürdürdüler. Bütün sıkıntılara göğüs gerip Resûl-i Ekrem Efendimiz’in yanından ayrılmadılar. Daha sonraları onlardan bir çoğu genişleyen İslâm coğrafyasının çeşitli bölgelerinde idarecilik, eğitim öğretim hizmetleri ve cihad faaliyetlerinin başında yer aldılar. Pek çok dünyalık nimete sahip olmaları onlara geçmişlerini unutturmadığı gibi, zühd hayatını terketmelerine de sebep teşkil etmedi.

Medine dışından gelen, çoğunlukla çöldeki yerleşim merkezlerinden ve çadırlarda hayat süren bedevîlerin bu fakir sahâbîleri tanımamaları, hatta bir kısım sahâbenin bile onların hallerine vakıf olmamaları, bu seçkin insanların ne derece iffetli bir hayat sürdüklerini ve hallerini kimseye açmadıklarını göstermektedir. Suffe ashâbının fakirlik ve açlık yüzünden namazda ayakta duramayacak derecede güçsüz kaldığı olurdu. Bu durum, imkânları olduğu halde yemediklerinden değil, mecburiyetten kaynaklanıyordu. Çünkü, ibadetlerini gönül rahatlığı içinde yerine getirebilecek derecede karnı doyurmak, ya da ibadetlerini aksatacak derecede aç kalmamak, dinimizin öngördüğü prensiplerden biridir. Peygamberimiz sahâbîlerin bu sıkıntılara sabretmek suretiyle, kıyamet gününde çok üstün derecelere nâil olacaklarını müjdelemiştir. Zira Efendimiz, onlar için Allah katında hazırlanan nimetleri ve onların cennette ulaşacakları dereceleri bilmekteydi. Çünkü kişinin iradesi ve gayreti dışında kendisine isabet eden fakirlik, yoksulluk ve benzeri sıkıntılara, özellikle açlığa sabredebilmesi herkesin başarılı olamayacağı bir imtihandır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbe-i kirâm, özellikle İslâm’ın ilk yıllarında büyük sıkıntı çekmişler, fakirlik, yoksulluk ve açlık içinde bir hayat sürmüşlerdir.
2. Zorluklara sabredenler, neticede başarılı olur, Allah katında da büyük ecirlere ulaşırlar.
3. Dünyalık sıkıntılar içinde hayat sürenlerin, bu hallerini başkalarına arzetmemesi bir fazilettir. Sahâbîler bunun en güzel örneklerini sergilemişlerdir.
4. Sahâbîler arasında özellikle Suffe ashâbının seçkin bir yeri vardır.

517– وعن أبي كَرِيمَةَ المِقْدامِ بن معْدِ يكَرِب رضي اللَّه عنه قال : سِمعتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « مَا ملأَ آدمِيٌّ وِعَاءً شَرّاً مِنْ بَطنِه ، بِحسْبِ ابن آدمَ أُكُلاتٌ يُقِمْنَ صُلْبُهُ ، فِإنْ كَانَ لا مَحالَةَ ، فَثلُثٌ لطَعَامِهِ ، وثُلُثٌ لِشرابِهِ ، وَثُلُثٌ لِنَفَسِهِ » .

رواه الترمذي وقال : حديث حسن . « أُكُلاتٌ » أَيْ : لُقَمٌ .

517. Ebû Kerîme Mikdâd İbni Ma'dîkerib *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hiçbir kişi, midesinden daha tehlikeli bir kap doldurmamıştır. Oysa insana kendini ayakta tutacak bir kaç lokma yeter. Şayet mutlaka çok yiyecekse, midesinin üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğe, üçte birini de nefesine ayırmalıdır."

Tirmizî, Zühd 47. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et'ıme 50

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in tıka basa doldurulan mideyi tehlikeli ve şerli bir kaba benzetmesi, insan sağlığı ve sıhhati ile yeme içmenin yakın ilişkisini etkili bir şekilde ortaya koyar. Bu dünyada hayatı devam ettirecek miktarda yemekle, yeme içmeyi hayatın gayesi haline getirmek arasındaki farkı iyi kavramak gerekir. Yeme içmede gerekli olan ölçünün, vücudun güç ve kuvvetini devam ettirecek, kişinin yaptığı işte çalışamayacak kadar zayıf düşmesine, Allah'a kulluk görevini yerine getiremeyecek derecede takatsiz kalmasına yol açmayacak bir miktar olduğu kabul edilir. Bunun her kişiye göre az çok değişen bir miktar olacağı da tabiidir. Bu sebeple Peygamberimiz midenin üçte birinin yemek, üçte birinin içecek, geri kalan üçte birinin de rahat hareket etme imkânını sağlayacak nefes alma mikdarı olması gerektiğini söyleyerek, bizlere ideal bir ölçü vermiştir. Hayattaki gayesi, çalışıp çabalaması yemek ve içmek olan bir insanın aklının ve idrakinin normal çalıştığı, yönelişlerinin isabetli olduğu söylenemez. Bu şekilde hareket edenler, yüksek insanlık ideallerine de sahip olamazlar. Böylelerinin helâl ve haram ölçülerine riâyeti de zorlaşır.

İslâm ahlâk ve edebiyle ilgili eserlerin yanında tıp alanındaki eserlerde, devamlı tokluğun meydana getirdiği çeşitli zararlardan bahsedilirken, az yemenin ve açlığın faydaları anlatılır. Bu faydaları İmam Gazzâlî, meşhur eseri İhyâü ulûmi'd-dîn'de sayar. Onları şöyle özetlemek mümkündür:

1. Açlık anında kalbe ve beyne fazla kan hücumu olmadığı için düşünme gücü artar; anlayış ve seziş kabiliyeti gelişir. Sürekli tokluk, tenbellik doğurur ve kalbi köreltir; sür'atli intikal kabiliyetini kaybettirir.

2. Az yemek ve açlık, kalb yumuşaklığı ve gönül huzuru sağlar. Allah'ı anmaktan zevk duymak, etkilenmek ve zikre devam etmek bu sayede mümkün olur.

3. İnsan açlık anında Rabbine daha bir içtenlikle yönelir, kulluğunu idrak eder, acizliğini anlar, Allah'a ibadete yönelir, kibir ve gururdan uzaklaşır, Mevlâ'nın yüceliğini, rahmet ve merhametininin sonsuzluğunu kavrar.

4. Aç kalan insan, muhtaçların, fakir ve yoksulların halini anlar. Tok kimse ise, acın halinden anlamaz. Böylelikle açlık çekenler, Allah Teâlâ'nın nimetlerinin kıymetini bilir,

azâbını ve imtihanını unutmaz. Çünkü bir kısım toplumlar kendilerine verilen bol nimetlerle, başka bir kısmı da açlıkla imtihan olunurlar.

5. İnsanı her türlü kötülüğe sevkeden nefistir. Nefse hakimiyet, az yemek ve açlıkla sağlanır. Çünkü Allah'ın emrine isyan ve karşı geliş, kuvvet ve şehvetten kaynaklanır. Kuvvet ve şehvetin kaynağı ise yeme içmedir. Yemeği azaltmak, şehveti ve kuvveti zayıflatır.

6. Açlık, çok uyumayı engeller. Çünkü çok yiyenler çok uyurlar. Çok uyku ise kalbi karartır, zihnin faaliyetlerini engeller, çalışmayı önler. Çok uyuyanlar Allah'a karşı kulluk görevlerini de hakkıyla yerine getiremezler. Âlimlerimiz, çok uykuyu bütün felâketlerin sebebi kabul ederler.

7. Az yemek, ibadetlere devamı kolaylaştırır, kalb ve gönül uyanıklığı sağlar. Aşırı derecede zaman kaybını önler. Ali el-Cürcânî'ye niçin sürekli çorba içtiği sorulduğunda: "Ben kuru lokmayı çiğneyip yutuncaya kadar, yetmiş kere Allah'ı anarım. Bu sebeple kırk senedir ekmek çiğnemekle uğraşmadım" demiştir.

8. Az yemek ve aç kalmak, vücudun sağlıklı kalmasına ve bir kısım hastalıkların yok olmasına sebep olur. Çünkü bir çok hastalığın sebebi oburluktur. Çok yemek, özellikle mide, bağırsak, kalb ve damar hastalıklarının sebebleri arasında önemli bir yer işgal eder. Bu fizyolojik ve biyolojik rahatsızlıklar, rûhî ve psikolojik hastalıklara da sebep olur.

9. Az yiyen ve açlığa tahammül edenler, geçim kolaylığı içinde olurlar. Çünkü onlar az ile idare etmeyi öğrenmişler, oburluğu terketmeyi âdet haline getirmişlerdir.

10. Fakir ve yoksullara, yetim ve öksüzlere bakmak, ihtiyaçlarını karşılamak, başka insanlara faydalı olmak dinimizin önemli emir ve tavsiyeleri arasındadır. Az yemek yiyenler bu sayede başkalarına yardım edip, hem dünya hem de âhiret hayatlarında mutluluğa ulaşırlar. Bir fakiri, bir yetim ve öksüzü sevindirmenin mutluluğunu hissedebilmek saadetlerin en büyüğüdür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Az yemek, sağlık ve sıhhati korumanın, aklın ve zihnin verimli çalışmasının önemli sebeplerinden biridir.
2. Mideyi tıka basa yemekle doldurmak yerine, üçte birini yiyeceklere, üçte birini içeceklere, üçte birini de boş bırakarak nefes alma kolaylığı sağlamaya ayırmalıdır.

518– وعن أبي أُمَامَةَ إِيَاسِ بنِ ثَعْلَبَةَ الأَنْصَارِيِّ الحارثِيِّ رضي اللَّه عنه قال : ذَكَرَ أَصْحابُ رَسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يوماً عِنْدَهُ الدُّنْيا ، فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَلا تَسْمَعُونَ ؟ أَلا تَسْمَعُونَ ؟ إِنَّ الْبَذَاذَة مِن الإِيمَان إِنَّ الْبَذَاذَةَ مِنَ الإِيمَانِ» يعْني: التَّقَحُّلَ . رواه أبو داود .

« الْبَذَاذَةُ » : بِالْبَاءِ المُوَحَّدةِ وَالذَّالَينِ المُعْجمَتَيْنِ ، وَهِيَ رَثاثَةُ الهَيْئَةِ ، وَتَرْكُ فَاخِرِ اللِّبَاسِ وأَمَّا « التَّقَحُّلُ » فَبِالْقَافِ والحاء ، قال أَهْلُ اللُّغَة : المتَقَحِّل : هُوَ الرَّجُلُ الْيَابِسُ الجِلدِ مِنْ خُشُونَةَ الْعَيْشِ ، وَتَرْكِ التَّرَفُّهِ .

518. Ebû Ümâme İyâs İbni Sa’lebe el-Ensârî el-Hârisî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gün, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ashâbı onun yanında dünyadan bahsettiler. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Siz işitmiyor musunuz? İşitmiyor musunuz? Sade yaşamak imandandır; sâde hayat sürmek imandandır.”

Ebû Dâvûd, Tereccül 2. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 4

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz’in dünyaya ve dünyalıklara bakışını, ashâbını ve ümmetini bu yönde nasıl eğittiğini, konunun başlangıcından beri çeşitli rivayetler ışığında açıklamaya çalıştık. Dinimiz, bu dünyada hayatını devam ettirebilecek ve Allah’a kulluk görevini yerine getirebilecek miktarda yiyip içmeyi her insana bir vazife olarak yüklemiştir. Peygamberimiz, yiyecek, içecek ve giyim kuşamda lüks ve israfa dalmayı, hayatı bunlardan ibaret sanmayı asla tasvip etmemiş, bu şekildeki davranışları kınamıştır.

İslâm, ne herkesin kıskanmasına ve buğzetmesine sebep olacak derecede lüks yaşamayı, ne de bunun aksine, son derece pejmürde bir görünüm sergilemeyi tasvip eder. İslâm, mütevâzî bir hayatı ve sâde bir görünümü mükemmel bir imanın belirtisi sayar. Sahâbe, sadece fakir ve yoksul oldukları dönemlerde değil, yönetimde bulundukları ve maddî imkânlar sahibi oldukları dönemlerde de örnek sayılacak mütevâzî bir hayat sürmeye özen göstermişlerdir. Tâbiîn âlimlerinden Zeyd İbni Vehb: “Ömer İbnü’l-Hattâb’ı elinde kamçı, üzerinde yamalı bir elbise ile çarşıda gördüm. Elbisesinde on dört yama vardı; bu yamalardan bazısı da deriden idi” der. Sahabe ve daha sonraki nesillerin seçkin kişileriyle ilgili benzer rivayetler, muteber eserlerde yer alır. Onlar bu şekildeki davranışlarıyla, Peygamber Efendimiz’in tavsiyesini yerine getirmiş ve hayatlarına uygulamışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yaşamayı kolaylaştırmak, sadelik ve mütevâzîlik, İslâm’ın prensiplerinden biridir.

2. Dünyaya ve dünyanın süsüne, gösterişine, lüksüne, israfına dalmamak gerekir.

3. Az yemek, vücutça zayıf olmak, iyi bir mü’minin özelliği sayılmıştır.

519– وعن أبي عبدِ اللَّه جابر بن عبد اللَّه رضي اللَّه عنهما قال : بَعَثَنَا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَأَمَّرَ عَلَينَا أَبَا عُبَيْدَةَ رضي اللَّه عنه ، نتَلَقَّي عِيراً لِقُرَيْشٍ ، وَزَوَّدَنَا جِرَاباً مِنْ تَمْرٍ لَمْ يجِدْ لَنَا غَيْرَهُ ، فَكَانَ أَبُو عُبَيْدَةَ يُعْطِينَا تَمْرةً تَمْرَةً ، فَقِيل : كَيْف كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ بِهَا ؟ قال : نَمَصُّهَا كَمَا يَمَصُّ الصَّبِيُّ ، ثُمَّ نَشْرَبُ عَلَيهَا مِنَ الماءِ ، فَتَكْفِينَا يَوْمَنَا إِلى اللَّيْلِ ، وكُنَّا نَضْرِبُ بِعِصِيِّنا الخَبَطَ ، ثُمَّ نَبُلُّهُ بِالماءِ فَنأْكُلُهُ. قال : وانْطَلَقْنَا على ساَحِلِ البَحْرِ ، فرُفِعَ لنَا على ساحِلِ البَحْرِ كهَيْئَةِ الكَثِيبِ الضخم ، فَأَتيْنَاهُ فَإِذا هِي دَابَّةٌ تُدْعى العَنْبَرَ ، فقال أَبُو عُبَيْدَةَ : مَيْتَةٌ ، ثُمَّ قال : لا ، بلْ نحْنُ رسُلُ رسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وفي سبيلِ اللَّه ، وقَدِ اضْطُرِتمْ فَكلُوا ، فَأَقَمْنَا علَيْهِ شَهْراً ، وَنَحْنُ ثَلاثُمِائَة ،

حتَّى سَمِنَّا ، ولقَدْ رَأَيتُنا نَغْتَرِفُ من وقْبِ عَيْنِهِ بالْقِلالِ الدُّهْنَ ونَقْطَعُ منْهُ الْفِدَرَ كَالثَّوْرِ أَو كَقَدْرِ الثَّوْرِ .

ولَقَدْ أَخَذَ مِنَّا أَبُو عُبيْدَةَ ثَلاثَةَ عَشَرَ رَجُلاً فأَقْعَدَهُم في وقْبِ عَيْنِهِ وَأَخَذَ ضِلَعاً منْ أَضْلاعِهِ فأَقَامَهَا ثُمَّ رَحَلَ أَعْظَمَ بَعِيرٍ مَعَنَا فمرّ منْ تَحْتِهَا وَتَزَوَّدْنَا مِنْ لَحْمِهِ وَشَائِق، فلَمَّا قدِمنا المدِينَةَ أَتَيْنَا رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَذَكْرْنَا ذلكَ له ، فقال : « هُوَ رِزْقٌ أَخْرَجَهُ اللَّه لَكُمْ ، فَهَلْ معَكمْ مِنْ لَحْمِهِ شَيء فَتطْعِمُونَا ؟ » فَأَرْسلْنَا إلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنْهُ فَأَكَلَهُ . رواه مسلم .

« الجِرَابُ » : وِعاء مِنْ جِلْدٍ مَعْرُوف ، وَهُو بكَسرِ الجيم وفتحِها ، والكسرُ أَفْصحُ . قوله : « نَمَصُّهَا » بفتح الميم « والخَبْطَ » وَرَقُ شَجَرٍ مَعْرُوف تَأْكُلُهُ الإبلُ . « وَالكَثِيبُ » التَّلُّ مِنَ الرَّمْلِ ، « والوَقْبُ » : بفتحِ الواوِ وإسكان القافِ وبعدهَا باء موحدةٌ ، وَهُو نقرة العيْن « وَالقِلالُ » الجِرَارُ . « والفِدَرُ » بكسرِ الفاءِ وفتح الدال : القِطعُ . « رَحَلَ البَعِيرَ » بتخفيفِ الحاءِ أيْ جعلَ عليه الرحْلَ. و « الْوَشَائق » بالشينِ المعجمةِ والقافِ : اللَّحْمُ الَّذي اقْتُطِعَ ليقَدَّدَ مِنْه ، واللَّه أعلم .

519. Ebû Abdullah Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Ebû Ubeyde *radıyallahu anh*’ı başımıza kumandan tayin ederek, Kureyş kervanının karşısına çıkmak üzere bizi gönderdi. Bize azık olarak bir dağarcık hurma verdi. Verecek başka bir şey bulamamıştı. Ebû Ubeyde hurmayı bize tane tane veriyordu. Dinleyenlerden biri:

– O hurmalarla nasıl geçinebiliyordunuz? diye sordu. Câbir:

– Onları çocuğun meme emmesi gibi emer, sonra üzerine su içerdik, o gün geceye kadar bize yeterdi. Sopalarımızla ağaç yapraklarını silker, sonra onları su ile ıslatıp yerdik, dedi. Sonra da sözüne şöyle devam etti: Biz deniz sahili boyunca yürüdük. Sahil boyunda önümüze büyük kum tepesi gibi bir şey çıktı. Onun yanına kadar geldik, bir de baktık ki, Anber denilen bir balık. Ebû Ubeyde:

– Bu, ölü bir hayvandır, (yenilmez) dedi. Sonra da: Hayır, bizler Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in elçileriyiz ve Allah yolundayız. Siz son derece zorda kalmış bulunuyorsunuz, o halde yiyiniz, dedi. Biz üç yüz kişi idik ve bir ay süreyle onun etinden yiyerek orada kaldık, hatta kilo da aldık. Balığın göz çukurundan testilerle yağ aldığımızı biliyorum. Biz ondan öküz büyüklüğünde parçalar kesiyorduk. Ebû Ubeyde bizden onüç kişiyi alıp onun göz çukuruna oturttu, onun kaburga kemiklerinden birini de alıp dikti. Sonra yanımızdaki en büyük deveyi semerledi ve deve ile kaburga kemiğinin altından geçti. Balığın etinden pastırma da yaptık. Medine’ye gelince, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına gidip olup bitenleri anlattık. Resûl-i Ekrem:

“O, Allah’ın sizin için çıkardığı bir rızıktır. Onun etinden yanınızda bir miktar var mı, bize de yedirseniz?” buyurdu. Biz de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e ondan bir parça gönderdik, o da yedi.

Müslim, Sayd 17

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz Medine devrinde, gerektiği zaman bir komutanın idaresinde düşmana karşı küçük çaplı müfreze birlikleri gönderirdi. Resûl-i Ekrem’in bizzat katılmadığı bu küçük savaş birliklerine “seriyye” adı verilir. Ebû Ubeyde’nin kumandasında gönderdiği bu seriyye, Kureyş kervanlarının yolunu kesmek ve onların ekonomik gücüne darbe vurmak, müslümanların güç ve kuvvetini onlara göstermek üzere, hicretin sekizinci yılında sevkedilmişti. Kureyş’in en önemli geçim kaynağı, yazın Suriye, kışın da Yemen taraflarına gidip gelen ticaret kervanlarıydı. Onlar, elde ettikleri zenginlikler ile ticaret yollarını kaybetmemek için Medine İslâm Devleti’ne karşı daima düşmanlık beslemekte, kin ve intikam hissiyle dolu olarak, sık sık savaş tehdidiyle müslümanları tedirgin etmekteydiler. Çeşitli hadis ve siyer kitaplarında bu seriyye hakkında rivayetler vardır. Buhârî’nin Sahih’inden de öğrendiğimiz gibi, bu seriyyeye “Gazvetü seyfi’l-bahr” adı verilmektedir (Buhârî, Megâzî 65). İmam Nevevî’nin, bu konuyla ilgili olarak Müslim’in Sahih’inden seçtiği bu rivayet, diğerlerine göre daha kapsamlı sayılır.

Bu seriyyeye katılan askerler, muhtemelen yanlarına taşıyabildikleri kadar yiyecek maddeleri almışlar, Peygamberimiz de onlara sadece bir kırba hurma verebilmişti. Kendi yiyecekleri bittikten sonra, tamamen yiyeceksiz kalacaklarından korktuğu için, Ebû Ubeyde onlara bu hurmaları tane hesabıyla veriyordu. Neticede hurma da bitince, ağaç yaprakları yemeye başladılar. Onların deniz kenarında buldukları Anber denilen balık, mavi balina olup, kendi türü içinde en büyüğüdür. Bazılarının ağırlığının yüz elli tona ulaştığı bilinmektedir. Burada buldukları ölmüş bir hayvan olduğu için, komutan Ebû Ubeyde önce onun yenilmesinin caiz olmadığı yönünde ictihadda bulunmuş, daha sonra bu görüşünden vaz geçip zorunluluk halini de dikkate alarak yenilebileceği yönünde hüküm vermiştir. Verdiği bu hükmün doğruluğu, daha sonra Peygamber Efendimiz tarafından hem sözlü olarak tasdik edilmiş hem de ondan bir parça kendisi de yemek suretiyle, müslüman askerlerin gönlündeki şüphenin gitmesi temin edilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ordu için bir kumandan gereklidir. Bu kumandan ordunun en seçkinlerinden olmalıdır.
2. Kumandanın meşru olan emirlerine uymak ve ona itaat etmek gerekir.
3. Savaş halinde olunan düşmana pusu kurmak ve ekonomik hedeflerini vurmak, mallarına el koymak câizdir.

4. Ashab, açlığa, susuzluğa, her türlü sıkıntıya karşı son derece tehammüllü idiler.
5. İctihad, Peygamber Efendimiz’in vefatından sonra değil, onun zamanında da câizdi.
6. Denizde yaşayan hayvanların ölüsü mübahtır. Ebû Hanife’ye göre, balıktan başka deniz hayvanları yenilmez. Balığın da sebepsiz, bir av aletiyle olmaksızın eceliyle öleni yenmez. Şâfiî mezhebine göre, su hayvanlarından kurbağa yenmez. Mâlikî mezhebine göre, kurbağa da dahil bütün deniz hayvanları yenir.

520– وعن أَسْمَاءَ بنْتِ يَزِيدَ رضي اللَّه عنها قالت : كانَ كُمُّ قمِيصِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِلى الرُّصْغِ رواه أبو داود ، والترمذي ، وقال : حديث حسن .

« الرُّصْغُ » بالصادِ والرُّسْغُ بالسينِ أَيضاً : هوَ المِفْصِلُ بينْ الكَفِّ والسَّاعِدِ .

520. Esmâ Binti Yezîd *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gömleğinin kolu bileğine kadardı.
Ebû Dâvûd, Libâs 3; Tirmizî, Libâs 27

Esmâ Binti Yezîd

Esmâ Binti Yezîd İbni Seken, Medine'li hanım sahâbilerden olup, Muaz İbni Cebel'in halasının kızıdır. Hz. Peygamber'in huzuruna hanımları temsilen gelerek güzel bir konuşma yaptığı için hanımların hatibi anlamında hatîbetü'n-nisâ diye anılmıştır. Künyesi Ümmü Seleme veya Ümmü Âmir'dir. Hz. Peygamber'le birlikte bazı gazvelere katılmış, 15 (636) yılında yapılan Yermuk harbinde Rum askerlerinden dokuzunu çadırının direği ile öldürmüştür. Kendisinden rivayet edilen hadis sayısının 81 olduğu belirtilir. Sünen sahipleri, onun hadislerinden bazısını kitaplarına almışlardır. Peygamberimiz'den işitip naklettiği hadisler arasında: "Kim Allah rızası için bir mescid yaparsa, Allah da o kimseye cennette bir ev yapar" (Ahmed İbni Hanbel, Müsned, VI, 461) rivayeti de vardır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Esmâ Binti Yezîd'in bu rivayeti, Peygamber Efendimiz'in giyim kuşamda israftan sakınmakla beraber cimrilik de yapmadığını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca, Peygamber Efendimiz'in giydiği elbiselerin, gömleklerin kolunun uzunluğu hakkında bize bir fikir vermektedir. Çeşitli rivayetlerden öğrendiğimize göre, gömlek ve elbiselerinin kolu bu şekilde iken, cübbelerinin kolunun parmak uçlarına kadar uzandığını görmekteyiz. Bu hususta çok kesin ölçüler vermek söz konusu değildir. Şu kadar var ki, soğuktan ve sıcaktan korunacak ve tesettürü sağlayacak şekilde giyinmek esastır. Giyilen elbise hareket etmeye ve iş yapmaya engel teşkil edecek şekilde de olmamalıdır. Burada Peygamberimiz'in giyimiyle ilgili olarak belirtilen husus, yaklaşık bir sınır olup kesin ve bağlayıcı nitelikte değildir.

Hadisimizi 791 numara ile tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbe-i kirâm, Peygamber Efendimiz'in her türlü hareketini, tavrını, giyim kuşamına varıncaya kadar en ince ayrıntılarıyla tesbit edip, sonraki nesillere aktarmıştır.
2. Başka alanlarda olduğu gibi, giyim kuşamda da israf ve cimrilikten sakınmak gerekir.

521– وعن جابر رضي اللَّه عنه قال : إِنَّا كُنَّا يَوْمِ الخَنْدَقِ نَحْفِرُ ، فَعَرضَتْ كُدْيَةٌ شَديدَةٌ فجاءُوا إِلى النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالوا : هَذِهِ كُدْيَةٌ عَرَضتْ في الخَنْدَقِ . فقال: « أَنَا نَازِلٌ » ثُمَّ قَامَ وبَطْنُهُ مَعْصوبٌ بِحَجرٍ ، ولَبِثْنَا ثَلاثَةَ أَيَّامٍ لا نَذُوقُ ذَوَاقاً ، فَأَخَذَ النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم المِعْول ، فَضرَب فعاد كَثيباً أَهْيَلَ ، أَوْ أَهْيَمَ .

فقلتَ : يا رسولَ اللَّه ائْذَن لي إلى البيتِ ، فقلتُ لامْرَأتِي : رَأَيْتُ بِالنَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم شَيْئاً مافي ذلكَ صبْرٌ فِعِنْدَكَ شَيءٌ ؟ فقالت : عِندِي شَعِيرٌ وَعَنَاقٌ ، فَذَبحْتُ العَنَاقَ ، وطَحَنْتُ الشَّعِيرَ حَتَّى جَعَلْنَا اللحمَ فِي البُرْمَة ، ثُمَّ جِئْتُ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَالعجِينُ قَدْ انْكَسَرَ والبُرْمَةُ بيْنَ الأَثَافِيِّ قَد كَادَت تَنْضِجُ .

فقلتُ : طُعَيِّمٌ لي فَقُمْ أَنْت يا رسولَ اللَّه وَرَجُلٌ أَوْ رَجُلانِ ، قال : « كَمْ هُوَ ؟» فَذَكَرتُ له فقال : « كثِير طيب ، قُل لَهَا لا تَنْزِع البُرْمَةَ ، ولا الخُبْزَ مِنَ التَّنُّورِ حَتَّى آتِيَ » فقال : « قُومُوا » فقام المهَاجِرُون وَالأَنْصارُ ، فَدَخَلْتُ عليها فقلت : وَيْحَكِ جاءَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَالمهَاجِرُونَ ، وَالأَنْصارُ وَمن مَعَهم ، قالت : هل سأَلَكَ ؟ قلتُ : نعم ، قال : « ادْخُلوا وَلا تَضَاغَطُوا » فَجَعَلَ يَكْسِرُ الخُبْزَ ، وَيجْعَلُ عليهِ اللحمَ ، ويُخَمِّرُ البُرْمَةَ والتَّنُّورَ إذا أَخَذَ مِنْهُ ، وَيُقَرِّبُ إلى أَصْحَابِهِ ثُمَّ يَنْزِعُ فَلَمْ يَزَلْ يَكْسِرُ وَيَغْرِفُ حَتَّى شَبِعُوا ، وَبَقِيَ مِنه ، فقال: « كُلِي هذَا وَأَهدي ، فَإِنَّ النَّاسَ أَصَابَتْهُمْ مَجَاعَةٌ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ : قال جابرٌ : لما حُفِرَ الخَنْدَقُ رَأَيتُ بِالنبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خَمَصاً ، فَانْكَفَأْتُ إلى امْرَأَتِي فقلت : هل عِنْدَكِ شَيْء ، فَإِنِّي رَأَيْتُ بِرسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خَمَصاً شَدِيداً.

فَأَخْرَجَتْ إِلَيَّ جِراباً فِيهِ صَاعٌ مِنْ شَعِيرٍ ، وَلَنَا بُهَيْمَةٌ ، داجِنٌ فَذَبَحْتُهَا ، وَطَحنتِ الشَّعِير فَفَرَغَتْ إلى فَرَاغِي ، وَقَطَّعْتُهَا في بُرَمتِهَا ، ثُمَّ وَلَّيْتُ إلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَقَالَتْ : لا تفضحْني برسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ومن معَهُ ، فجئتُه فَسَارَرْتُهُ فقلتُ يا رسول اللَّه ، ذَبَحْنا بُهَيمَةً لَنَا، وَطَحَنْتُ صَاعاً مِنْ شَعِيرٍ ، فَتَعالَ أَنْتَ وَنَفَرٌ مَعَكَ ، فَصَاحَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : « يَا أَهْلَ الخَنْدَق : إِنَّ جابراً قدْ صنع سُؤْراً فَحَيَّهَلاً بكُمْ » فقال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « لا تُنْزِلُنَّ بُرْمَتَكُمْ وَلا تَخْبِزُنَّ عجِينَكُمْ حَتَّى أَجيءَ » . فَجِئْتُ ، وَجَاءَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقْدُمُ النَّاسَ ، حَتَّى جِئْتُ امْرَأَتِي فقالتْ : بِك وَبِكَ ، فقلتُ : قَدْ فَعَلْتُ الَّذِي قُلْتِ . فَأَخْرَجَتْ عجيناً فَبسَقَ فِيهِ وبارَكَ ، ثُمَّ عَمَدَ إلى بُرْمَتِنا فَبَصَقَ وَبَارَكَ، ثُمَّ قال : « ادْعُ خَابزَةً فلْتَخْبِزْ مَعكِ ، وَاقْدَحِي مِنْ بُرْمَتِكُم وَلا تَنْزلُوها » وَهُمْ أَلْفٌ، فَأُقْسِمُ بِاللَّه لأَكَلُوا حَتَّى تَرَكُوهُ وَانحَرَفُوا ، وإِنَّ بُرْمَتَنَا لَتَغِطُّ كَمَا هِيَ ، وَأَنَّ عَجِينَنَا لَيخبَز كَمَا هُوَ .

قَوْلُه : « عَرَضَت كُدْيَةٌ » : بضم الكاف وإسكان الدال وبالياءِ المثناة تحت ، وَهِيَ قِطْعَةٌ غَلِيظَةٌ صُلْبَةٌ مِنَ الأَرْضِ لا يَعْمَلُ فيها الْفَأْسُ . « وَالْكَثِيبُ » أَصْلُهُ تَلُّ الرَّمْلِ ، والمرَادُ هُنَا: صَارتْ تُراباً ناعِماً ، وَهُوَ مَعْنَى « أَهْيَلَ » . و «الأَثَافِي » : الأَحْجَارُ الَّتِي يَكُونُ عَلَيْهَا القِدرُ. و « تَضَاغَطُوا » : تَزَاحَمُوا . و « المجاعَةُ » : الجُوعُ ، وهو بفتحِ الميم . و«الخَمَصُ » بفتحِ الخاءِ المعجمة والميم : الجُوعُ . و « انْكَفَأْتُ » : انْقَلَبْتُ وَرَجَعْتُ . و«الْبُهَيمَةُ » بضم الباءِ: تَصغير بَهْمَة ، وَهِيَ الْعنَاقُ بفتح العين و «الدَّاجِنُ » : هي الَّتي أَلِفَتِ الْبيْتَ . و«السُّؤْر » : الطَّعَام الَّذِي يُدْعَى النَّاسُ إِلَيْه وَهُوَ بُالْفارِسيَّةِ ، و«حَيَّهلا» أي:تَعَالوا . وَقَوْلها « بك وَبكَ » أَي : خَاصَمَتْهُ وَسَبَّتْهُ ، لأَنَّهَا اعْتَقْدَت أَنَّ الَّذي عندهَا لا يَكفيهم ، فَاسْتَحْيَتْ وخفي علَيْهَا مَا أَكْرَم اللَّه سُبحانَهُ وتعالى بِهِ نَبِيَّهُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنْ هذِهِ المعْجِزَةِ الظَّاهِرةِ والآيَةِ الْبَاهِرَةِ . « بَسق » أَي : بصَقَ، وَيُقَالُ أَيضاً : بزَقَ ثَلاثُ لُغَاتٍ . و « عَمَد » بفتح الميم : قصَد. و « اقْدَحي » أَي : اغرِفي ، والمِقْدَحةُ : المِغْرَفَةُ . و «تَغِطُّ » أَي لِغَلَيَانِهَا صَوْتٌ . واللَّه أعلم .

521. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Biz Hendek Savaşı gününde siper kazıyorduk. Önümüze son derece sert bir kaya çıktı. Sahâbîler, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip:

– Siperde önümüze bu kaya çıktı, dediler. Resûl-i Ekrem:

"Ben hendeğe ineceğim" buyurdu, sonra ayağa kalktı, açlıktan karnına taş bağlamıştı. Biz üç gün müddetle yiyecek hiçbir şey tatmaksızın orada kalmıştık. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kazmayı eline aldı ve sert kayaya vurdu, o kaya un ufak olup kum yığınına döndü. Ben:

– Yâ Resûlallah! Eve gitmeme izin veriniz, dedim. Evde eşime:

– Ben, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'i dayanılmayacak bir halde gördüm, yanında yiyecek bir şey var mı? diye sordum. Eşim:

– Biraz arpa ile bir de oğlak var, dedi. Ben oğlağı kestim, arpayı da öğüttüm. Eti tencereye koyduk. Sonra ben, ekmek pişmekte, tencere de taşlar üzerinde kaynamakta iken, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldim.

– Ey Allah'ın Resûlü! Birazcık yemeğim var, bir iki kişiyle birlikte bize gidelim, dedim. Resûl-i Ekrem:

– "O yemek ne kadar?" diye sordu. Ben de olanı söyledim. Bunun üzerine:

– "Ooo! Hem çok, hem güzel. Hanımına söyle de, ben gelinceye kadar tencereyi ateşten indirmesin, ekmeği de fırından çıkarmasın!" buyurdu. Sonra ashâba:

– "Kalkınız" dedi, muhacirler ve ensar hep birlikte kalktılar. Ben telaşla eşimin yanına varıp:

– Vay başımıza gelenler! Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yanında muhacirler, ensâr ve beraberlerinde olanlarla birlikte geldi, dedim. Karım:

– Sana ne kadar yemeğimiz olduğunu sordu mu? dedi, ben:

– Evet, dedim.

Resûl-i Ekrem sahâbîlere:

– "Giriniz, birbirinizi sıkıştırmayınız" buyurdu. Resûl-i Ekrem ekmeği koparıyor, üzerine et koyuyor ve her defasında tencereyi ve fırını kapıyor, ondan aldığını ashâbına veriyordu. Sonra yine aynını yapıyordu. Onların hepsi doyuncaya kadar, ekmeği koparıp üzerine et koymaya devam etti. Neticede bir miktar yiyecek arttı. Resûl-i Ekrem karıma:

– "Bunu ye, konu komşuya da hediye et, çünkü insanları açlık perişan etti" buyurdu.
Buhârî, Megâzî 29

Bir başka rivayette Câbir şöyle demiştir:

Hendek kazıldığı zaman ben Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'de açlık gördüm. Hemen eşimin yanına dönüp:

– Yanında bir şey var mı? Çünkü ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in çok acıktığını gördüm, dedim. Eşim bana içinde bir ölçek arpa olan bir dağarcık çıkardı. Bizim bir de besili kuzucuğumuz vardı. Hemen ben onu kestim, arpayı da eşim öğüttü. Ben işimi bitirinceye kadar, o da işini bitirmişti. Eti parçalayıp tencereye koydum. Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına dönerken eşim bana:

– Sakın beni Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ve yanındakilere rezil etme, dedi! Bu sebeple Resûl-i Ekrem'e durumu gizlice söyleyerek:

– Yâ Resûlallah! Küçük bir kuzumuz vardı onu kestik, bir ölçek de arpa öğüttüm. Bir kaç kişi birlikte buyurunuz, dedim. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– "Ey Hendek ehli! Câbir bir ziyafet hazırlamış, haydi buyurun!" diye yüksek sesle bağırdı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bana dönerek:

"Ben gelinceye kadar sakın tencerenizi ateşten indirmeyin, hamurunuzu da ekmek yapmayın" buyurdu. Ben eve geldim, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de halkın önünden geldi. Ben eşimin yanına varınca bana:

– Ah seni seni, dedi. Ben de:

– Senin bana söylediğini aynen yaptım, dedim. Eşim hamuru çıkardı. Resûl-i Ekrem ona püfledi ve bereketli olması için dua etti; sonra tenceremize yönelip ona da püfledi ve bereketlenmesi için dua etti. Sonra da karıma:

"Bir ekmekçi hanım çağır da seninle beraber ekmek yapsın. Tencerenizden yemeği kepçe ile al, onu ateşten de indirmeyiniz" buyurdu. Gelenler bin kişi idiler. Allah'a yemin ederim böyle. Güzelce yediler, hatta kalanı bırakıp gittiler. Tenceremiz eksilmeden kaynıyor, azalmayan hamurumuzdan da iki hanım tarafından sürekli ekmek yapılıyordu.
Müslim, Eşribe 141

Açıklamalar

İmam Nevevî, aynı konuyu anlatan, fakat az çok farklılık arzeden bu rivayeti hem Buhârî hem de Müslim'in Sahih'lerinden ayrı ayrı nakletmiştir. İmam Müslim, bu hadisi, güvendiği biri tarafından, yemeğe davet edilen kimsenin, başkasını yanına alıp gitmesinin ve aynı yemeğin etrafına toplanmanın müstehap oluşu bahsinde nakletmiştir.

Hicretten beş yıl sonra Mekke müşrikleri, Ebû Süfyân'ın komutasında dört bin kişilik bir ordu ile müslümanlarla savaşmak üzere Medine'ye hareket etmişlerdi. Müslüman askerlerin sayısı bin kişiden ibaretti. O sırada Medine'de kıtlık hüküm sürmekteydi. Bu sebeple Hendek harbi kıtlık senesine rastlamıştı. Müslümanlar açlık ve kıtlık sebebiyle, Medine'nin dışa açık kısmına hendek kazarak savaşmaya karar vermişlerdi. Câbir'in, hanımı Süheyle Binti Mes'ûd ile birlikte verdiği bu davet, hendeğin kazılması sırasında gerçekleşti. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bir kaç kişilik yemekle bin kişiyi doyurması, hatta onlardan artanın komşulara ikram edilmesi sonucu onların da doyması mucizesine bütün sahâbîler şahit oldular.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbîlerin yaptığı bir işi Peygamber Efendimiz de onlarla birlikte yapardı.

2. Peygamberimiz, içinde yaşadığı toplumun sevinçlerine, kederlerine, sıkıntı ve üzüntülerine onlarla birlikte ortak olurdu.

3. Sahâbe-i kirâm, açlığa, susuzluğa ve hayatın her türlü zorluklarına tahammül etme konusunda ümmete örnek teşkil etmektedir.

4. Yokluk ve kıtlık zamanlarında, ihtiyaç anında yapılan davetler ve muhtaçları yedirip içirme, başka zamanlardakinden daha faziletlidir.

5. Kalabalık içinde bir kimseye gizlice söz söylemek câizdir.

6. Mûcize haktır ve Peygamberimiz'in pek çok mûcizesine ashâb defalarca şahit olmuştur.

522- وعن أنس رضي اللَّه عنه قال : قال أبو طَلْحَةَ لأُمِّ سُلَيْم : قَد سَمِعتُ صَوتَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ضَعِيفاً أعرفُ فِيهِ الجُوعَ ، فَهَل عِندَكِ مِن شيءٍ ؟ فقالت : نَعَمْ ، فَأَخْرَجَتْ أَقرَاصاً مِن شَعيرٍ ، ثُمَّ أَخذَت خِمَاراً لَهَا فَلَفَّتِ الخُبزَ بِبَعضِه ، ثُمَّ دسَّتْهُ تَحْتَ ثَوبي وَرَدَّتْني بِبَعضِه ، ثُمَّ أَرْسلَتْني إِلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَذَهَبتُ بِهِ ، فَوَجَدتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جالِساً في المَسْجِدِ ، ومَعَهُ النَّاسُ ، فَقُمتُ عَلَيهِمْ ، فقالَ لي رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَرْسَلَكَ أَبُو طَلْحَة ؟ » فقلت : نَعم ، فقال: « أَلِطَعَام » فقلت : نَعَم ، فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «قُومُوا » فَانْطَلَقُوا وانْطَلَقْتُ بَيْنَ أَيديهِم حَتَّى جِئتُ أَبَا طَلْحَةَ فَأَخبَرتُهُ ، فقال أَبُو طَلْحَةَ : يا أُمِّ سُلَيمٍ : قَد جاءَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بالنَّاسِ وَلَيْسَ عِنْدَنَا ما نُطْعِمُهُمْ ؟ فقالتْ : اللَّهُ وَرسُولُهُ أَعْلَمُ .

فَانطَلَقَ أَبُو طَلْحَةَ حتَّى لَقِيَ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فأَقبَلَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَعَه حَتَّى دَخَلا ، فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « هَلُمِّي ما عِندَكِ يا أُمَّ سُلَيْمٍ » فَأَتَتْ بِذلكَ الخُبْزِ ، فَأَمَرَ بِهِ رسولُ اللَّه ففُتَّ ، وعَصَرَت عَلَيه أُمُّ سُلَيمٍ عُكَّةً فَآدَمَتْهُ ، ثُمَّ قال فِيهِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ما شَاءَ اللَّه أَنْ يَقُولَ ، ثُمَّ قَالَ : « ائذَن لِعَشَرَةٍ » فَأَذِنَ لَهُم ، فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا ثُمَّ خَرَجُوا ، ثم قال : « ائذَن لِعَشَرَةٍ » فَأَذنَ لهم ، فَأَكَلُوا حتى شَبِعُوا ، ثم خرَجوا ، ثُمَّ قال : « ائذَنْ لِعَشَرَةٍ» فَأَذِنَ لهُم حتى أَكل القَوْمُ كُلُّهُم وَشَبِعُوا ، وَالْقَوْمُ سَبْعونَ رَجُلاً أَوْ ثَمَانُونَ . متفق عليه.

وفي روايةٍ : فما زال يَدخُلُ عشَرَةٌ وَيَخْرُجُ عَشَرَةٌ ، حتى لم يَبْقَ مِنهم أَحَدٌ إِلا دَخَلَ ، فَأَكَلَ حتى شَبعَ ، ثم هَيَّأَهَا فَإِذَا هِي مِثلُهَا حِينَ أَكَلُوا مِنها .

وفي روايةٍ : فَأَكَلُوا عَشَرَةً عَشَرَةً ، حتى فَعَلَ ذلكَ بثَمانِينَ رَجُلاً ثم أَكَلَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بعد ذلكَ وَأَهْلُ البَيت ، وَتَرَكُوا سُؤراً .

وفي روايةٍ : ثمَّ أفضَلُوا ما بَلَغُوا جيرانَهُم .

وفي روايةٍ عن أَنسٍ قال : جِئتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يوْماً فَوَجَدتُهُ جَالِساً معَ أَصحابِهِ ، وَقد عَصَبَ بَطْنَهُ بِعِصابةٍ ، فقلتُ لِبَعضِ أَصحَابِهِ : لِمَ عَصَبَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بطْنَهُ ؟ فقالوا : مِنَ الجُوعِ .

فَذَهَبْتُ إِلى أبي طَلحَةَ ، وَهُوَ زَوْجُ أُمِّ سُليمٍ بنتِ مِلحَانَ ، فقلتُ : يَا أَبتَاه ، قد رَأَيْت رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَصبَ بطنَهُ بِعِصَابَةٍ ، فَسَأَلتُ بَعضَ أَصحَابِهِ ، فقالوا : مِنَ الجُوعِ . فَدَخل أَبُو طَلحَةَ على أُمِّي فقال : هَل مِن شَيءٍ ؟ قالت : نعم عِندِي كِسَرٌ مِنْ خُبزٍ وَتمرَاتٌ، فإِنْ جَاءَنَا رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَحْدهُ أَشبَعنَاه ، وإِن جَاءَ آخَرُ معه قَلَّ عَنْهمْ ، وذَكَرَ تَمَامَ الحَديث.

522. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

(Üvey babam) Ebû Talha, (annem) Ümmü Süleym’e:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sesi kulağıma pek zayıf geldi; kendisinin aç olduğunu da biliyorum. Yanında yiyecek bir şey var mı? dedi. Ümmü Süleym:

– Evet, var dedi ve arpa ekmeğinden yapılmış bir kaç çörek çıkardı. Sonra kendisine ait bir başörtüsü aldı; onun bir tarafına çörekleri sarıp dürdü ve elbisemin altına yerleştirdi. Örtünün bir kısmını da belime sardı, sonra beni Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gönderdi. Ben ekmeği götürdüm. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i mescidde, cemaatle birlikte otururken buldum. Ben de yanlarında ayakta durdum. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– "Seni Ebû Talha mı gönderdi?" buyurdu. Ben:

– Evet, dedim.

– "Yemek için mi?" buyurdu.

– Evet, diye cevap verdim. Resûlullah *sallalahu aleyhi ve sellem* yanında bulunanlara:

– "Kalkınız" buyurdu, onlar da kalkıp yürüdüler, ben önlerinden yürüdüm. Ebû Talha'ya gelerek durumu bildirdim. Bunun üzerine Ebû Talha:

– Ey Ümmü Süleym! Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* cemaatle birlikte geldi, oysa bizim yanımızda onları doyuracak bir şey yok? dedi. Ümmü Süleym:

– Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dedi. Ebû Talha da hemen gidip Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i karşıladı. Resûl-i Ekrem, Ebû Talha ile birlikte geldi ve eve girdiler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– "Ey Ümmü Süleym! Yanında olanları getir" buyurdu. O da bu ekmeği getirdi. Resûlullah *sallalahu aleyhi ve sellem* emredip ekmekleri parçalattı. Ümmü Süleym, yağ tulumunu sıkarak o ekmek parçaları üzerine yağ sürdü. Sonra, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de onun içine Allah'ın söylemesini dilediği duayı okudu. Bundan sonra:

– "On kişiye izin ver!" buyurdu. Ebû Talha on kişiye izin verdi, onlar doyuncaya kadar yediler, sonra çıktılar. Resûl-i Ekrem:

– "On kişiye daha izin ver!" buyurdu. Ebû Talha onlara da izin verdi, onlar da yiyip çıktılar. Hz. Peygamber:

– "Bir on kişiye daha izin ver!" buyurdu. Neticede cemaatin hepsi yiyip doydular. Bu cemaat yetmiş veya seksen kişi idi.

Buhârî, Menâkıb 25; Müslim, Eşribe 142

Bir rivayette şöyledir:

On kişi durmadan giriyor, on kişi de çıkıyordu. Neticede onlardan içeri girip karnını doyurmayan hiç kimse kalmadı. Sonra Ebû Talha sofrayı yeniden düzenledi. Bir de ne görsün, yemekler sanki cemaatin yemeğe başladığı andaki gibi duruyordu.

Müslim, Eşribe 143

Bir başka rivayette şöyledir:

Onar onar yediler. Seksen kişiye böyle yaptılar. Sonra Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ev sahipleri yediler. Yine de artanını bıraktılar.

Müslim, Eşribe 143

Başka bir rivayet şöyledir:

Sonra komşularına yetecek kadarını artırdılar.
Müslim, Eşribe 143

Enes bir rivayetinde şöyle demiştir:

Bir gün, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelmiştim. Kendisini ashâbı ile otururken buldum. Karnına bir sargı sarmıştı. Ashâbından bazılarına:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* karnını niçin sardı? diye sordum. Onlar:

– Açlıktan, diye cevap verdiler. Bunun üzerine, annem Ümmü Süleym Binti Milhân'ın eşi Ebû Talha'ya gittim ve:

– Ey babacığım! Ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i karnını bir sargı ile bağlamış vaziyette gördüm. Ashâbından bazılarına bunun sebebini sordum, açlıktan olduğunu söylediler, dedim. Ebû Talha annemin yanına girdi ve:

– Yiyecek bir şey var mı? diye sordu. Annem de:

– Evet, evde bir parça ekmek ve bir kaç hurma var. Eğer Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize tek başına gelirse, kendisini doyururuz. Eğer onunla birlikte başkası da gelirse, onlara az gelir, dedi. Enes hadisin tamamını zikretti.
Müslim, Eşribe 143

Açıklamalar

İmam Nevevî, muhtemelen aynı hâdisenin farklı anlatımlarından ibaret olan bu hadisin çeşitli rivayet tariklerini, birbirini tamamlayıcı nitelikte gördüğü için ayrı ayrı verme ihtiyacı duymuş olmalıdır. Buhârî şârihi Bedreddin el-Aynî, bu farklı rivayetlerin bir defa cereyan eden bir hadiseyi anlatmadığını, çeşitli hâdiselerin benzer şekilde anlatımından ibaret olduğunu söyler. Ebû Talha, Enes'in üvey babası, Ümmü Süleym ise Enes'in annesidir. Enes, küçük yaştan itibaren Peygamber Efendimiz'in hizmetinde bulunan ve onun vefatına kadar on yıl boyunca yanından ayrılmayan aziz bir sahâbîdir. Efendimiz'e çok yakın bir aile olmaları sebebiyle, onun hem kendi hayatı hem de aile çevresiyle ilgili pek çok rivayeti bize ulaştırmışlardır.

Bu hadîs-i şerîf, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ve sahâbe-i kiramın Medine'de hayatlarını hangi şartlar içinde geçirdiklerini bir kere daha bütün açıklığıyla gözlerimizin önüne sermektedir. Onlar, genellikle açlıkla tokluk arasında bir hayat sürerlerdi. Buldukları bir kaç lokma arpa ekmeği bazan kendileri için yegâne geçim kaynağı olurdu. En önemli özellikleri, buldukları bir yiyecek maddesini birbirlerinden saklayıp gizlemeden paylaşabilmeleri, bütün sıkıntılara ortaklaşa göğüs germeleriydi. Birileri açken, kendileri tok yaşamayı içlerine sindiremiyorlardı. Sahâbe neslinin bütün başarılarının temelinde ve başkalarına üstün gelip, nice yıkılmaz zannedilen güçlü devletleri dize getirmelerinde, her şeyi aralarında paylaşabilmeyi hayat düsturu edinmelerinin büyük tesiri olsa gerektir. Hz. Peygamber, hangi nitelikte bir toplum olurlarsa muvaffak olacaklarını onlara çok iyi öğretmiş, bu öğrettiklerini önce kendi hayatında uygulamış, sonra da içinde yaşadığı toplumun hayatında en güzel bir biçimde uygulatmış, kıyamete kadar geçerliliğini koruyacak bir örneği insanlığın önüne koymuştu.

Sahâbe-i kirâm, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in peygamber olduğunu gösteren mucizelerine bir çok defa şahit oldular. Bu rivayette de onlarca sahâbî önünde gerçekleşen mucizelerden bir

kaçının aynı anda vuku bulduğunu görmekteyiz. Bunlar, Enes'i kimin gönderdiğini, ne için gönderdiğini, yemeğin seksen kişiye yeteceğini bilmesi ve bir iki kişinin doyacağı kadar az bir yemeği çoğaltmasıdır. Peygamberimiz'in bu nevi mucizelerini aktaran rivayetler hadis kitaplarımızın ilgili bölümlerinde, siyer ve şemâille ilgili eserlerde yer alır. Ayrıca "Delâilü'n-nübüvve" ve "el-Hasâis" adı verilen bir gurup kitap, daha çok bu nitelikteki rivayetlerden meydana gelir. Bunların yanında, konusu, ihtiva ettiği bilgiler ve rivayetler tamamen Peygamber Efendimiz'in mucizelerinden ibaret olan eserler de vardır. Bu eserler çeşitli isimler altında yazılmışsa da genel karakterleri dikkate alınarak, "Mu'cizâtü'n-nebî" diye anılırlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'in nübüvvetine delâlet eden pek çok mucizeleri vardır. Bunların her birine sahâbe-i kirâm şahit olmuş ve gördüklerini daha sonraki nesillere nakletmişlerdir.

2. Her peygamber gibi, Peygamber Efendimiz de açlık ve yokluk başta olmak üzere, bir çok sıkıntılarla imtihan olunmuştur. Peygamberimiz'in ashâbı da bu imtihandan başarı ile çıkmıştır.

3. Sahâbe-i kirâm, ellerinde olanı olmayanlarla paylaşırdı.

4. Onlar Peygamber Efendimiz'e son derece saygılı davranır, nezâket ve terbiye kurallarına riayet ederlerdi. Peygamberimiz de onlara şefkat ve merhamet gösterir, hoş görülü davranırdı.

5. Âlim, eğitim ve öğretim için talebeleriyle birlikte oturmalı ve onları rahat bir ortamda yetiştirmelidir.

6. Davet sahibinin, misafirlerini karşılamak için evinin kapısına çıkması müstehaptır.

7. Davet sahibi ile ev halkının, yemeklerini misafirlerden sonra yemeleri müstehaptır.

57- باب القناعة والعفاف والاقتصاد

في المعيشة والإنفاق وذم السؤال من غير ضرورة

KANAAT VE TOK GÖZLÜLÜK

KANAAT, TOK GÖZLÜLÜK, GEÇİMDE ORTA YOLU SEÇMEK,
İNFÂK ETMEK VE ZORDA KALMADIKÇA DİLENMEYİ KÖTÜLEMEK

Âyetler

وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الأَرْضِ إِلاَّ عَلَى اللّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ [6]

1. "Yeryüzündeki her canlının rızkını Allah üstlenmiştir."

Hûd sûresi (11), 6

Âyet-i kerîme evrende rızka muhtaç her türlü canlıyı içine alacak bir anlam enginliğine sahiptir. "**Yeryüzündeki**" ifadesi, sadece insanların kolay anlamalarını sağlamak için konulmuş bir kayıttır. Yoksa havada veya denizde yaşayan canlıların bu ilâhî teminât ve garantiden mahrum oldukları anlamına gelmez. Hatta yeryüzünde herhangi bir şekilde

beslenme imkânı bulamadan ölen canlıların da ana rahminde rızıklandırıldıkları düşünülecek olursa, âyetin asıl anlatmak istediği mâna kavranmış olur.

Yüce Rabbimiz her canlının rızkını vermeyi üstlenmiştir. Bu, O'nun bir lutfudur. Yoksa O'na hiçbir şeyi görev olarak vermek, O'nun bazı şeyleri yapmaya mecbur olduğunu söylemek asla mümkün değildir. Ancak kendisi canlıların rızkını vermeyi üstlendiğini bildirmektedir.

Bu anlatım tarzıyla, insanların Allah'a tam olarak güvenmeleri istenmektedir.

لِلْفُقَرَاء الَّذِينَ أُحصِرُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ لاَ يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاء مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمَاهُمْ لاَ يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ [273]

2. "Sadakalar, hayatlarını Allah yoluna vakfedip gelir temini için fırsat bulamayanlara verilmelidir. Onlar dilenmedikleri için, onları tanımayanlar dilenmediklerine bakarak zengin olduklarını zannederler. Sen ise onları sîmâlarından tanırsın; onlar, yüzsüzlük ederek insanlardan ısrarla bir şey istemezler."
Bakara sûresi (2), 273

Kendilerini Allah yoluna adayıp cihadla veya ilim öğrenmek ve öğretmekle meşgul olduklarından dolayı veya hastalık, düşkünlük gibi sebeplerle geçimlerini temin için çarşı-pazar gezip dolaşmaya imkân ve fırsat bulamayan kimselere yardım edilmesi, öncelikle toplumda cihad ve ilme destek verilmesi demektir. Bu tür insanlar genelde kimseden bir şey istemeye tenezzül etmedikleri ve kanaat ehli oldukları yani yokluğa katlanmasını bildikleri için halden anlamayan cahiller onları zengin sanırlar. Oysa yoksullukları sîmâlarından anlaşılabilecek olan bu insanlar, hele hele ısrarla hiçbir şey isteyemeyen iffetli kimselerdir.

Suffe ashâbı hakkında indiği söylenen bu âyet, her devirde aynı niteliklere sahip kimselerin bulunabileceğini ve onların övgüye ve ihtimama layık olduklarını ortaya koymaktadır. Âyet aynı zamanda kanaat ehli olmanın, her şeyden önce insanın iffet ve izzetini koruduğunu da belirlemektedir.

Anlaşıldığına göre, kasa ve keseleri boş olsa bile gönülleri tok olan ve zorda kalmalarına rağmen dilenmeyen iffetli insanların gözetilmesi, İslâm toplumunun görevlerindendir.

وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا [67]

3. "Onlar verdikleri zaman israf etmezler; cimrilik de etmezler; ikisi ortası bir yol tutarlar."
Furkân sûresi (25), 67

Bir ölçü ve itidal dini olan İslâm, eldeki imkânları rastgele saçıp savurmayı da, cimrilik edip her şeyi kendi yanında alıkoymayı da hoş görmemektedir. İyilik ederken bile israfa kaçılmamasını, yani kişinin kendisini muhtaç duruma düşürecek derecede infakta bulunmamasını istemektedir. Bir başka âyette belirtildiği gibi [Bakara sûresi (2), 219] "**ihtiyaçtan fazla olan**" infak edilecektir.

وَلاَ تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلاَ تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا [29]

"**Eli boynuna bağlıymış gibi cimri olma! Elini büsbütün açıp israfa da kaçma!**" [İsrâ sûresi (17), 29] âyeti de orta yollu davranmanın nasıl olacağını anlatmaktadır.

Bütün mal varlığını Allah yolunda infak eden Hz. Ebû Bekir gibi bazı sahâbîlerle ilgili rivayetler, genel değil, çok özel hallerde yapılan ve yapılması uygun olan nâdir örnekleri

yansıtmaktadır. Normal zamanlarda takınılacak tavır, cimrilik etmemek ve israfa kaçmamak suretiyle herkesin kendi durumuna göre infakta bulunmasıdır.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ [56] مَا أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ [57]

4. "İnsanları ve cinleri ben, yalnızca bana kulluk etmeleri için yarattım; yoksa onlardan rızık ve beni doyurmalarını istemiyorm."
Zâriyât sûresi (51), 56-57

Kanaat ve tok gözlülükte, değişmeyen ilâhî gerçeklerin bilinmesi büyük önem arzeder. İnsanların ve cinlerin yaratılış sebebi, bu âyette açıkça belirtilmiş olduğu gibi yalnızca "**Allah'a kulluk**"tur. Yaratılmış varlıkların rızkı ilâhî teminat altındadır. İşte bu teminat, elde edilenle geçinmek, aç gözlülük etmemek, kendisine verilmiş olan nimetlerden başkalarını yararlandırmak gibi güzelliklerin temelini oluşturur.

Yüce Rabbimiz, hizmetçisinden kendisi için çalışmasını isteyen efendi gibi olmadığını, kullarının rızkını kendisinin vereceğini bildirmektedir. Kimseden bir başka varlığın rızkını temin etmesini de istememektedir. O halde herkesin, **"Allah'a kulluk"**tan ibaret olan temel görevini yapmaya özen göstermesi, geçimi için endişe etmemesi, o konuda hırsa, telaşa ve aç gözlülüğe kapılmaması gerekmektedir.

Hadisler

523– عن أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَيس الغِنَي عَن كَثْرَةِ العَرضِ ، وَلَكِنَّ الغنِي غِنَي النَّفسِ » متفقٌ عليه . « العَرَضُ » بفتح العين والراءِ : هُوَ المالُ .

523. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Gerçek zenginlik, mal çokluğu değil, gönül tokluğudur."

Buhârî, Rikak 15; Müslim, Zekât 130. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 40; İbni Mâce, Zühd 9

Açıklamalar

Zenginlik deyince, bizim aklımıza mal, mülk ve servet sahibi olmak gelir. Bu, zenginliğin maddî ve görünen yönüdür. Ama asıl zenginlik bunlardan mı ibarettir? İşin bir başka yönü daha yok mudur? Diğer bir ifade ile zenginlik, kasa - kese ile başlayıp orada biten bir mesele midir?

Hadisimiz işte bu suallere gayet açık bir cevap vermektedir. Övgüye ve "zenginlik" demeye lâyık, Allah katında makbul ve âhirette faydası görülebilecek olan zenginlik, mal çokluğundan ibaret olan zenginlik değildir. **Asıl zenginlik, –** malın çokluğuna veya yokluğuna bakılmaksızın- **gönül tokluğu, kalb zenginliğidir.** Kiminin hem malı çoktur hem gönlü toktur. Ama kiminin de malı çoktur fakat gözü açtır, sınırsız bir mal hırsı içindedir. Nereden ve nasıl olursa olsun kazanmak ve mal sahibi olmaktan başka bir düşüncesi yoktur. Böylesi kimseler mal zengini olsalar da gönül fakiri, hırs mahkûmudurlar. Kimilerinin de malı yoktur ama, gönlü toktur. Kimsenin malında mülkünde gözü yoktur. Eline geçenle geçinir.

Daha fazla kazanmaya çalışır ama, asla rızasızlık, şükürsüzlük etmez, başkalarının kazancına hased çekmez, göz dikmez.

Bütün bunlardan dolayıdır ki, hadisimiz gerçek zenginliğin, mal zenginliğinden çok duygu zenginliği olduğunu ortaya koymuş, gözü ve gönlü aç olanın fakirliğinin, aslında, mal çokluğu ile telâfi edilemez bir açlık olduğuna dikkat çekmiştir.

Gönül tokluğu, Allah'ın kendisi için verdiği rızka râzı olma temeline dayanır. Bu da en büyük zenginlik ve izzettir. Çünkü bunun sonucu Allah'ın taksimine ve emirlerine teslim olmaktır. Allah'ın takdirinin kendisi için daha hayırlı olduğunu kabullenmektir. Bu sebeple gönlü tok olan insan, Allah'tan başka kimseden bir şey istemez, kimseye el açmaz. Tam hürriyet ve şeref işte budur.

Elde ettiğiyle yetinmemek ise, neye sahip olursa olsun, insanı sınırsız bir hırsa, sonu gelmez bir tatminsizliğe sürükler.

Gönül tokluğu insanı, vakitlerini güzellikler ve mükemmellikler peşinde harcamaya sevkeder. Bitip tükenmeyen bu üstünlükler, yok olmaya mahkûm maddî zenginliklerden elbette insan için daha faydalı ve gereklidir.

İlim tahsili ve nefsin kemâli yönünde gösterilen gayretler, gerçek zenginliğe kavuşma çabasıdır. Çünkü mal, kısa sürede zeval bulur ama ilim bitmek-tükenmek bilmeyen bir hazinedir.

Öte yandan hırs ve tatminsizliğin neticesi, ferd ve toplum plânında **sömürgeciliktir.** Gönül tokluğu ise, duygu ve uygulama olarak kendi kendine yetmek, kimsenin hakkına tecâvüz etmemek demektir. Maddî beklentilerin esiri olmamak için gönül tokluğu gereklidir.

Bu arada şuna da işaret edelim ki kanaat, "**bir lokma bir hırka"** şeklinde anlatılamaz. Zira kanaat, ele geçen ile geçinmektir, yetinmek değil.. Daha fazla kazanmak ve üretmek için gayret göstermek kanaata aykırı değildir. Ancak sınırsız bir kazanma hırsı içinde olmamak gerekir. Bu hususu, İslâm büyükleri "**Dünya elimizde olmalı ama gönlümüze girmemeli**" diye ifade etmişlerdir. Herhalde gerçek zenginlik işte budur. Çünkü gönlü tok kimse, elindekileri harcamasını bilir. Gözü aç ya da aşırı derecede cimri olan ise, kimseye bir şey vermez kendisi de yeterince istifade etmez, edemez. Böyle birinin zenginliğine de asla zenginlik denilmez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Asıl zenginlik göz ve gönül tokluğudur. Mal çokluğuna aldanmamak ona gerçek zenginlikmiş gibi bakmamak lâzımdır.
2. Kanaat, Allah'ın kendisi için takdir ettiğine râzı olmak ve ele geçenle geçinmektir.
3. Mal kazanma hırsı insanı sınır tanımazlığa götürür.
4. Gönlü tok olmayan ne kadar zengin olursa olsun fakirdir.
5. İlim ve olgunluk peşinde olmak, gerçek zenginlik için çalışmak demektir.

524– وعن عبد اللَّه بن عمرو رضي اللَّه عنهما أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « قَدْ أَفلَحَ مَنْ أَسلَمَ ، وَرُزِقَ كَفَافاً ، وَقَنَّعَهُ اللَّه بما آتَاهُ » رواه مسلم .

524. Abdullah İbni Amr *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Müslüman olan, yeterli geçime sahip kılınan ve Allah'ın kendisine verdiklerine kanaat etmesini bilen kurtulmuştur.**"

Müslim, Zekât 125. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 35

Açıklamalar

Allah katında makbul din İslâmdır [Âl-i İmrân (3), 19]. **İslâmdan başka din arayanın bu arayışı boşunadır** [Âl-i İmrân (3), 85]. Bu iki âyet, müslüman olanın, inanç anarşisinden ve şirk belâsından kurtulmuş, gerçek dini bulmuş olduğunu açıkça ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in *"İslâm ol, kurtul"* (bk. Buhârî, Bed'ul-vahy 2, Cihâd 102, Cizye 6; İkrâh 2, İ'tisam 18; Müslim, Cihâd 74) tavsiyesi ve *"Müslüman olmak, daha önceki günahları ortadan kaldırır"* (bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* II, 204) beyânı, *"Kim lâ ilâhe illallah derse canını, malını güvence altına almış olur*" (bk. Buhârî, İmân 17, 28) hadisi de aynı kurtulmuşluğun değişik yönlerini dile getirmektedir.

İslâm'ın temelde bir kurtuluş ve mutluluk sistemi olduğu açıktır. Kurtuluş için hadisimizde iki ayrı gerçeğe daha dikkat çekilmektedir: *Yeterli geçim ve kanaat..* İslâm olmak, işin **inanç yönü**nü belirlemekte, yeterli geçim **ekonomik tarafı**nı; kanaat ise **ahlakî ve psikolojik cephesi**ni dile getirmektedir.

Bilinen bir gerçektir ki hayatını, inançları çerçevesinde kimseye muhtaç olmadan sürdürebilmek, yöre şartlarına göre *"yeterli bir geçim*"e sahip olmakla çok yakından ilgilidir. Yeterli geçim imkânı olmayan kimsenin içinde bulunduğu ihtiyaç, bazan onu istemediği olumsuzluklara, gereksiz fedakârlıklara ya da çılgınlıklara itebilir. Günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek imkâna sahip olmak, asgari seviyede de olsa, bir huzur sebebidir. Günlük ihtiyaçlarını giderecek yeterli geçim şartlarına sahip olmayanlar, ister istemez sömürülmeye hazır bir ortam oluştururlar. İşsizliğin yoğun olduğu ülke ve yörelerdeki sıkıntılar, bu hususun açık ve fakat acı delilidir. İhtiyaçtan ileri gelecek kötülüklerden Allah'a sığınmak gerekir.

Allah'ın kendisine verdikleriyle geçinmeyi bilmek yani kanaat sahibi olmak, aç gözlülüğü, doyumsuzluğu, nasıl olursa olsun kazanma hırsını, başkalarını kendi çıkarları için kullanma teşebbüslerini, önleyebilecek yegâne fikrî, psikolojik ve ahlâkî esastır. **Kanaatsız kimse, geçimi yerinde olmayandan çok daha büyük ölçüde rahatsızdır, huzursuzdur ve mutsuzdur. Çünkü o, ne kazansa tatmin olmayacak, dünyayı yutsa doymayacak, elde ettiklerine şükretmek asla aklına gelmeyecektir. O, sürekli açtır.**

Kanaat, hadisimizde işaret buyurulduğu gibi, Allah'ın, kuluna lutfettiği başlı başına büyük bir nimettir. Daha fazla kazanmak için meşrû şekilde çalışmakla beraber, ele geçenle geçinmek, kendi kendine yeter olabilmenin ilk ve asıl adımıdır. **Tarih içinde müslüman milletlerin sömürgeci olmayışının temel sebebi, ümmet çapında sahip çıktıkları bu kanaat ilkesi ve uygulamasıdır.**

513 numarada da yer almış olan hadisimiz **"Müslüman, kafası, gönlü ve midesi selâmette olan insandır"** anlamına gelmektedir. Bu açıdan İslâm'ın tam bir kurtuluş olduğunu belirlemektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kurtulmak için müslüman olmak temel şarttır.

2. Geçimi yeterli ve kanaat sahibi olmak da kurtuluşun öteki iki şartıdır.
3. Müslümana kanaat ehli olmak yaraşır.
4. Kanaatsızlık sömürgeciliğin temelini oluşturur.

525– وعن حَكيم بن حِزَام رضي اللَّه عنه قال : سَأَلْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَأَعطَاني ، ثم سَأَلْتُهُ فَأَعطَاني ، ثم سَأَلْتُهُ فَأَعطَاني ، ثم قال : « يا حَكيمُ ، إِنَّ هذا المالَ خَضِرٌ حُلْوٌ، فَمن أَخَذَهُ بِسَخَاوَةِ نَفس بُورِك لَهُ فِيه ، وَمَن أَخَذَهُ بِإِشرَافِ نَفْسٍ لَمْ يُبَارَكْ لهُ فيه ، وكَانَ كَالَّذِي يَأْكُلُ ولا يَشْبَعُ ، واليدُ العُلَيا خَيرٌ مِنَ اليَدِ السُّفلَى » قال حَكيمٌ فقلتُ : يا رسول اللَّه وَالَّذِي بَعثَكَ بالحَقِّ لا أَرْزَأُ أَحداً بَعدَكَ شَيْئاً حَتَّى أُفَارِقَ الدُّنيا ، فَكَانَ أَبُو بكرٍ رضي اللَّه عنه يَدْعُو حَكيماً لِيُعطيَهُ العَطَاءَ ، فَيَأْبَى أن يَقْبَلَ مِنْهُ شَيْئاً . ثُمَّ إِنَّ عُمر رضي اللَّه عنه دَعَاهُ لِيُعطيهُ ، فَأَبَى أَن يَقْبلَهُ . فقال : يا مَعشَرَ المسْلمينَ ، أُشْهِدُكُم عَلى حَكيمٍ أَنِي أَعْرِضُ عَلَيه حَقَّهُ الَّذِي قَسَمَهُ اللَّه لَهُ في هذا الْفيءِ ، فيأْبَى أَن يَأْخُذَهُ . فَلَمْ يَرْزَأْ حَكيمُ أَحداً مِنَ النَّاسِ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حَتَّى تُوُفِي . متفقٌ عليه .

« يرْزَأُ » براءٍ ثم زاي ثم همزةٍ ، أي لم يأْخُذْ مِن أَحدٍ شَيْئاً ، وأَصلُ الرُّزْءِ : النُّقصَانُ ، أَي لَمْ ينْقُصْ أَحَداً شَيئاً بالأَخذِ مِنْهُ . و « إِشْرَافُ النَّفسِ » : تَطَلُّعُها وطَمعُهَا بالشَّيءِ . و « سَخَاوَةُ النَّفْسِ » : هيَ عدمُ الإِشرَافِ إِلى الشَّيءِ ، والطَّمَعِ فيه ، والمبالاةِ بِهِ والشَّرهِ .

525. Hakîm İbni Hizâm *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den (mal) istedim, verdi. Bir daha istedim, yine verdi. Tekrar istedim, tekrar verdi. Sonra şöyle buyurdu:

- "**Ey Hakîm! Gerçekten şu mal çekici ve tatlıdır. Kim onu hırs göstermeksizin alırsa, o malda kendisine bereket verilir. Kim de ona göz dikerek hırs ile alırsa, o malın bereketi olmaz. Böylesi kişi, yiyip yiyip de bir türlü doymayan obur gibidir. Üstteki (veren) el, alttaki (alan) elden daha hayırlıdır.**"

Hakîm diyor ki, bunun üzerine ben:

- Ey Allah'ın Resûlü! Seni hak din ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, yaşadığım sürece senden başka kimseden bir şey kabul etmeyeceğim, dedim.

Gün geldi, Hz. Ebû Bekir, Hakîm'i kendisine ganimet malından hisse vermek için çağırdı. Fakat Hakîm, onu almaktan uzak durdu. Daha sonra Hz. Ömer, kendisini bir şeyler vermek için davet etti. Hakîm yine kabul etmedi. Bunun üzerine Ömer:

- Ey müslümanlar! Sizi Hakîm'e şahit tutuyorum. Ben kendisine şu ganimetten Allah'ın ona ayırdığı hissesini veriyorum, fakat o almak istemiyor, dedi.

Netice itibariyle Hakîm, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatından sonra, ölünceye kadar kimseden bir şey kabul etmedi.

Buhârî, Vasâyâ 9, Cihâd 27, Zekât 47, 50, Humus 19, Rikak 7, 11; Müslim, Zekât 96. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 26, Zühd 41; Nesâî, Zekât 50, 80, 93; İbni Mâce, Fiten 19

Açıklamalar

İnsanlarda dünya malına karşı bir zaaf vardır. Bu herkeste aynı derecede değildir. Sahâbîler de hiç şüphesiz birer insandı. Onların da mala karşı istek duymaları tabiî idi. İşte onlardan biri olan Hakîm İbni Hizâm hazretleri, hadisimizde kendi başından geçen bir olayı anlatıyor.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber, kendisinden bir şey isteyen oldu mu, esirgemez verirdi. Kolay kolay "yok" demezdi. Hakîm de kendisinden üç kez mal istemiş. O da -âdeti olduğu üzere- vermiş. Ama elinde verecek mal kalmayınca, Hakîm'e ve onun şahsında ümmetine güzel bir benzetme ile mal konusunda şu açıklamayı yapmıştır:*"Gerçekten şu mal çekici(yeşil) ve tatlıdır."* Burada mal "*yeşil*" ve "*tatlı*" diye tanıtılmıştır. Böylece malın göz alıcı, gönül okşayıcı, zevk verici, ama aynı zamanda da "*geçici*" olduğu ifade edilmiş olmaktadır. Mal, göz ve damak zevkine hitâb eder. Ancak sürekli değildir. Mevsimliktir. Böyle olunca "*Onu kim hırs göstermeksizin, tama' etmeksizin alırsa bereket bulur. Kim de göz dikerek ve ısrar ederek onu elde etmeye kalkışırsa, o malın bereketi olmaz. Böylesi kişi, yiyip yiyip bir türlü doymayan obur gibidir.*" Bir kere almaya alışan kişi, elinde avucunda ne kadar mal olursa olsun o hep almak, biriktirmek, yığmak ister. Bu da tam anlamıyla doymak bilmeyen bir mal hırsı demektir. Obur kimselerin yemek düşkünlüğü gibi, ne pahasına olursa olsun mal toplamak isteyen kimseler de mal düşkünü haline gelirler. Gözleri doymaz. Kanaat etmez, şükür bilmezler. Böyle bir sonuç ise, hiç şüphesiz tam bir açlık ve doyumsuzluktur. Bir başka ifade ile felâkettir. Oysa "**Üstteki el, alttaki elden daha hayırlıdır.**" Yani veren el, alan elden daha faziletli ve üstündür.

İnsanlar belki almanın daha hayırlı olduğunu sanırlar. Oysa vermek daha iyi ve üstündür. Malı ve maddî imkânları yerinde kullanmasını bilmek önemlidir. Vermesini bilmek gerçekten büyük bir fazilettir. Herkese nasip olmaz. Vermesini bilen zenginler, sevapları alıp götürürler. Aslında vermek kanaat ehli olmaktan kaynaklanır. Kanaat nedir bilmeyen kişi, dünyaya sahip olsa kimseye bir çöp bile vermek istemez. Böyle bir şey aklından geçmez. Çünkü bu bir ruh ve gönül terbiyesidir.

Hakîm İbni Hizâm *radıyallahu anh*'ın, Hz. Peygamber'in bu uyarısı karşısında, "bundan böyle kimseden bir şey kabul etmemeye" karar vermiş olması, sahâbîlerdeki Peygamber tavsiyelerine anında uyma eğiliminin güzel bir örneğidir. Sahâbîler işte bu sebeple de büyüktürler. Onlar ânında karar verip Resûlullah Efendimiz'in tavsiyelerine uyarlardı. Günümüzde bu tür teslimiyet gösteren müslümanların sayısı gerçekten son derece azalmış bulunmaktadır.

Hakîm, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer tarafından kendisine düşen ganimet hissesini bile almaktan kaçınmıştır. Çünkü Hz. Peygamber'e,*"Yaşadığım sürece senden sonra kimseden bir şey kabul etmeyeceğim"* diye söz vermişti. Kendisinin hakkı da olsa, Peygamber'den başkasından bir şey almak istememiştir. Belki de almaya tekrar alışmaktan çekinmiştir. Hz. Ömer ise, öteki sahâbîleri şâhit tutmak suretiyle hem Hakîm'in sözüne sadâkatini tescil etmiş, hem de herhangi bir şekilde halife olarak kendisi hakkında doğacak bir yanlış anlamayı önlemiştir. Bunun yanında bir de beytülmâlden payını almayan kimsenin artık hakkının kalmayacağını göstermiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kanaat sahibi olmak, az da olsa kazandığıyla geçinmek büyük fazilettir.

2. Başkasının malına göz dikmek suretiyle malını çoğaltmaya çalışmak iyi bir müslümana yakışmayan düşük bir tavırdır.

3. Gönül hoşluğu ile verilen ve gönül hoşluğu ile alınan malda bereket vardır.

4. Dilenci en fazla üç kez isteyebilir. Dördüncüde dilenmekten men edilmesi gerekir.

5. Veren el, alan elden daima üstündür.

526- وعن أبي بُرْدَةَ عن أبي موسى الأشعَريِّ رضي اللّه عنه قال : خَرَجْنَا مَعَ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في غَزوَةٍ ، ونحْن سِتَّةُ نَفرٍ بيْننَا بَعِير نَعْتَقِبهُ ، فَنَقِبتْ أَقدامُنا ، وَنَقِبَتْ قَدَمِي ، وَسَقَطَتْ أَظْفاري ، فَكُنَّا نَلُفُّ عَلى أَرْجُلِنا الخِرَق ، فَسُميت غَزوَةَ ذَاتِ الرِّقاعِ لِما كُنَّا نَعْصِبُ عَلى أَرْجُلِنَا الخِرَقَ ، قالَ أَبو بُرْدَةَ : فَحَدَّثَ أَبو مُوسَى بِهَذا الحَدِيثِ ، ثُمَّ كَرِهَ ذلكَ، وقالَ : ما كُنْتُ أَصْنَعُ بِأَنْ أَذْكُرهُ ، قالَ : كَأَنَّهُ كَرِهَ أَنْ يَكُونَ شَيْئاً مِنْ عَمَلِهِ أَفْشاهُ . متفقٌ عليه .

526. Ebû Bürde'den, Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh'*ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte bir savaşa çıkmıştık. Altı kişilik bir grup olarak biz nöbetleşe bir deveye biniyorduk. Ayaklarımız delindi. Benim de ayaklarım delinmiş ve tırnaklarım düşmüştü. Ayaklarımıza bez parçaları sarıyorduk. Ayaklarımıza böyle bez parçaları bağladığımız için o savaşa **Zâtürrikâ'** ismi verildi.

Ebû Bürde diyor ki; "Ebû Mûsâ bunları söyledi sonra da yaptığından hoşlanmadı ve; "*Bunları söylemekle hiç de iyi etmedim*" diye pişmanlığını dile getirdi.

Ebû Bürde, Ebû Mûsâ'nın bu tavrını, "Herhalde o bunu, yaptığı bir yiğitliği ifşâ etmiş olduğu için hoş görmedi" diye yorumladı.

Buhârî, Meğazî 31; Müslim, Cihâd 149

Açıklamalar

Ebû Bürde, babası Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'ın bizzat katıldığı ve büyük sıkıntılar çektiği bir harb hatırasını kendi ağzından bize nakletmektedir.

Hicretin dördüncü yılında (Buhârî'ye göre Hayber'in fethinden sonra) 400 - 700 kişilik bir mücâhid grubuyla gerçekleştirilen ve on beş gece sürmüş olan bu gazve, -hadiste de belirtildiği gibi- askerlerin ayaklarına bez parçaları bağlamış olmaları sebebiyle Yamalılar [Zâtürrikâ'] Gazvesi diye bilinmektedir. Bu savaş sırasında üç deve kuşu yumurtasının tüm orduya yiyecek olarak yetmesi, bir devenin, sâhibini Hz. Peygamber'e şikâyet etmesi gibi birtakım ilginç olaylar yaşanmıştır. Bu tür olaylar dikkate alınarak bu gazveye "**Şaşılacak olaylar savaşı**" adı da verilmiştir.

Burada bu gazvenin etraflıca anlatılması, dikkatleri kanaat ve tok gözlülük konusundan başka tarafa çekmek olur. Bu sebeple, merak edenlerin olayı İslâm tarihlerinden

okuyabileceklerini hatırlatarak, bu rivayetin kanaat konusunu ilgilendiren yönü üzerinde durmak istiyoruz.

Anlaşıldığına göre Zâtürrikâ' Gazvesi, altı kişilik bir grubun ancak tek bir bineğe nöbetleşe binebileceği derecede fakr u zarûret içinde ve tabanları delinip tırnakları dökülecek ölçüde zorluklara göğüs gererek gerçekleştirilmiş bir kanaat ve dayanıklılık savaşıdır. Sahâbîler o gün hiç şikâyet etmeden o cihadı gerçekleştirmişlerdir. Yıllar sonra olayı, bu sıkıntılı noktalarına dikkat çekerek anlatmak, büyük sahâbî Ebû Mûsâ el-Eş'arî hazretlerine o günlere yönelik bir kanaatsizlikmiş gibi gelmiş olmalıdır ki pişmanlık duyarak, "*Bunları anlatmakla hiç de iyi etmedim*" demiştir. İlk müslüman nesillerin, büyük bir fedakârlıkla ellerinde ne varsa onlarla yetinerek görevlerini yaptığı, sonradan o hallerinin anlatılmasına bile gönüllerinin râzı olmadığı görülmektedir. O halde her müslümanın elindeki imkânlarla inançları istikâmetinde hayatını sürdürmeye çalışması gerekmektedir. Kanaatsizlik edip daha iyi imkânlara kavuştuktan sonra iyi şeyler yapmak istemek gibi yanlış ve yanıltıcı düşüncelere kapılmamak gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm çok zor şartlarda son derece kısıtlı imkânlarla büyük bir fedakârlık ve kanaatla İslâm'a hizmet etmişlerdir.

2. Onlar, çektikleri sıkıntıların söylenmesini kanaatsızlık anlamına gelir kuşkusuyla hoş karşılamazlardı.

3. Mal ve mülke karşı tok gözlü olmak gerektiği gibi şan ve şöhrete karşı da tenezzül etmemek lâzımdır.

527- وعن عمرو بن تَغْلِب بفتح التاءِ المثناةِ فوق وإسكان الغين المعجمة وكسر الَّلام رضي اللّه عنه ، أَنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أُتِيَ بمالٍ أَوْ سبي فقسَّمهُ ، فَأَعْطَى رجالاً ، وتَرَكَ رِجالاً ، فَبَلَغَهُ أَنَّ الَّذِينَ تَرَكَ عَتبُوا ، فحَمِدَ اللَّه ، ثُمَّ أَثْنَى عَلَيهِ ، ثُمَّ قال : « أَمَا بَعدُ ، فَوَاللَّه إِنِّي لأُعْطِي الرَّجُلَ وَأَدَعُ الرَّجُلَ ، والَّذِي أَدَعُ أَحَبُّ إِليَّ مِنَ الَّذي أُعْطِي ، وَلكِنِّي إِنَّمَا أُعْطِي أَقوَاماً لِما أَرى في قُلُوبِهِمْ مِن الجَزعِ والهَلَعِ ، وَأَكِلُ أَقْواماً إِلى ما جعَلَ اللَّه في قُلُوبِهِمْ مِنَ الغِني والخَيْرِ ، مِنْهُمْ عَمْرُو بنُ تَغلِب » قال عمرُو بنُ تَغْلِب : فواللَّهِ ما أُحِبُّ أَن لي بِكلِمةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حُمْرَ النَّعَمِ . رواه البخاري .

« الهلَعُ » : هُو أَشَدُّ الجَزَعِ ، وقِيل : الضَّجرُ .

527. Amr İbni Tağlib *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ganimet malları - ya da esirler- getirilmişti. O bunları kimine verip kimine vermemek suretiyle dağıtmıştı. Mal vermediği kişilerin ileri geri söylendikleri kendisine ulaşınca, Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra şöyle buyurdu:

"Allah'a yemin ederim ki, ben kimilerine veriyor, kimilerine vermiyorum. Aslında mal vermediğim kimseler, verdiklerimden bence daha sevgilidir. Ben bazı kimselerin

kalbinde sabırsızlık ve tama' gördüğüm için veririm. Bazı kimseleri de, Allah'ın kalblerinde yarattığı kanaat ve hayırla baş başa bırakırım. Amr İbni Tağlib de bunlardan biridir."

Amr İbni Tağlib der ki, "Vallahi Hz. Peygamber'in hakkımda söylediği bu söz, benim için bütün dünyaya bedeldir."

Buhârî, Cum'a 29, Humus 19, Tevhîd 49

Amr İbni Tağlib

Kabilesi ve nereli olduğu hakkında bir takım ihtilaflar bulunan Amr, Hz. Peygamber'den iki hadis rivayet etmiş bir sahâbîdir. Basra'da ikâmet etmiştir. Kanaat sahibi ve hayırlı kimselerden olduğuna Hz. Peygamber şehâdet etmiştir. O da bu şehâdeti, -haklı olarak- kendisi için en büyük şeref bilmiştir. Kendisinden Hasan-ı Basrî hazretleri rivayette bulunmuştur.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Peygamber kendisine Bahreyn'den gönderilen malları taksim ederken, bazı sahâbîleri görmezden gelmiş onlara bir şey vermemişti. Bu gruptan bazıları, bu davranışın gerçek sebebini kavrayamadıkları için bu taksimden hoşlanmadıklarını dile getirmişlerdi. Onların bu durumunu öğrenen Hz. Peygamber, minbere çıkmış, Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra hadiste yer alan açıklamayı yapmıştır. Hemen belirtelim ki, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu açıklaması, Amr İbni Tağlib gibi kendilerine mal verilmemiş olan diğer sahâbîleri son derece memnun etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber, onların kanaat ve hayır sahibi kimseler olduklarına şehâdet etmiştir.

Kalbleri İslâm'a ısındırılacak kimselere uygulandığı gibi, gönüllerinde mala karşı zaaf ve düşkünlük olanlara da maddi ikram ve lutuflarda bulunmak, aslında onları, zaaflarından doğacak hatalardan korumak maksadına yönelik peygamberî bir uygulamadır. Bu tür uygulamalar, yöneticilerin takdirine bağlı olarak her zaman yapılabilir.

Bize göre bu olayda, maldan mahrum kalmaktan çok Hz. Peygamber'in ikrâmından mahrum kalmış olmanın üzüntüsü ağır basmaktadır. Nitekim Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, kendilerine mal vermediği kimselerin, verdiklerinden daha değerli olduklarını açıklaması, onları kanaat duygularına havale etmiş olduğunu belirtmesi bu hususu açıkça ortaya koymaktadır. Bu demektir ki, mal ve mülk, her zaman kişinin makam ve seviyesinin ölçüsü anlamına gelmez. Peygamber Efendimiz, bu davranışıyla her zaman görüntüye aldanmamak gerektiğini, insanlara durumlarına göre muamele etmenin esas olduğunu öğretmiş olmaktadır.

Öte yandan kendisine mal verilerek ikram edilmek, her zaman iyilik alâmeti olmayabilir. İnsan, ihsanın kölesidir. Kimileri, aslında hakettiklerinden daha fazla ikram ve ihsanlarla iyiliğe yönlendirilirler. Bu da bir sünnettir.

Amr İbni Tağlib *radıyallahu anh,* Hz. Peygamber tarafından isminin açıkça zikredilmek suretiyle, kalbinde kanaat ve hayır bulunanlardan biri olduğunun açıklanmasını, kendisi için en kıymetli dünya nimetlerine bedel, hatta ondan daha üstün bir şeref saymıştır. Bu da onun manevî olgunluğunu göstermektedir.

Amr İbni Tağlib bu sözüyle, Resûlullah'ın bir iltifâtını dünyaya değişmemek şeklindeki ashâbın düşünce ve tutumuna tercüman olmuştur. Allah Teâlâ, hayır yollarını ve güzellikleri kendileri vasıtasıyla öğrendiğimiz bütün sahâbîlerden razı olsun.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kanaat en büyük zenginliktir.
2. Gönlü tok olanlar, maddeye fazla değer vermezler.
3. Gönlünde mala karşı zaaf ve düşkünlük bulunanların bu yönleri dikkate alınarak onların gönüllerinin kazanılması ve olgunlaştırılmasına çalışılmalıdır.
4. Allah'ın verdiği rızka nasıl kanaat etmek gerekiyorsa, Resûlullah'ın taksimine de aynı şekilde razı olmak müslümanın görevidir.

528– وعن حَكيمِ بن حِزامٍ رضي اللَّه عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « اليدُ العُليا خَيْرٌ مِنَ اليَدِ السُّفْلى ، وابْدَأ بمنْ تَعُولُ ، وَخَيْرُ الصَّدَقَةِ ما كان عنْ ظَهْرِ غِني ، ومَنْ يَسْتعْففْ يُعِفُّهُ اللَّه ، ومَنْ يَسْتغْنِ يُغْنِهِ اللَّه » متفقٌ عليه . وهذا لفظ البخاري ، ولفظ مسلم أَخصر.

528. Hakîm İbni Hizâm *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Üstteki el, alttaki elden daha hayırlıdır. Harcamaya, geçimini üstlendiklerinden başla! Sadakanın iyisi, ihtiyaç fazlası maldan ve-rilendir. Dilenmekten sakınmak isteyenleri, Allah iffetli kılar. Halka karşı tok gözlü davranmak isteyenleri de Allah, insanlara muhtaç olmaktan kurtarır."**

Buhârî, Zekât 18, Vasâyâ 9, Nafakât 2; Müslim, Zekât 95. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 39; Nesâî, Zekât 53, 60.

Açıklamalar

298 numarada Hz. Ebû Hüreyre'nin rivayeti olarak, 525. numarada da yine Hakîm İbni Hizâm'ın rivayeti içinde kısmen geçmiş olan hadîs–i şerîf, *veren elin alan elden daha hayırlı olduğu*nu bir kere daha belirlemekte, meseleyi pekiştirmektedir.

İnfak ve harcamaya, geçimi üstlenilen kişilerden başlanması, önce aslî görevin yerine getirilmesi demektir. Kendisi, ailesi ya da akrabası ihtiyaç içinde kıvranırken başkalarına yardım etmeye kalkmak uygun bir hareket değildir. Herşeyin bir sırası ve usulü vardır. Borcu olan kimseye önce borcunu ödemek düşer. Bu farzdır. Sadaka vermek ise nâfiledir. Aynı şekilde, kişi kendisinin ihtiyaçlarını, hanımının ve çoçuklarının ihtiyaçlarını görmezden gelerek başkalarına harcama yapmaya kalkmamalıdır. Önce geçimini üstlendiği kişileri dikkate almalıdır. Nitekim "**Sadakanın iyisi ihtiyaç fazlası maldan verilendir"** demek, kişinin malından çoluk-çoçuğuna yetecek miktarı ayırdıktan sonra, artandan çıkarıp verdiğidir mânasına gelir. Kendisini, çoluk-çocuğunu ihtiyaç içinde bırakacak ölçüde elinde avucunda ne varsa hepsini dağıtmak doğru değildir. Nitekim 22. hadiste görüldüğü üzere Hz. Peygamber, tövbesini tamamlamak maksadıyla bütün malını tasadduk ettiğini bildiren Kâ'b İbni Mâlik hazretlerini:

“Ey Kâ’b! Malının bir kısmını kendin için alıkoy. Böylesi senin için daha hayırlıdır!” diye uyarmış ve onun bütün malını dağıtmasına izin vermemiştir.

Peygamber Efendimiz iyilik etmekte gözetilmesi gerekli sırayı şöyle tesbit buyurmuştur:

“Harcamaya nefsinden başla. Artanı çoluk-çocuğuna sarf eyle. Ailenden bir şey artarsa, bunu da akraba ve yakınlarına harca. Bunlardan arta kalanı da sağındaki solundaki konu-komşuya ver!” (bk. Nesâî, Zekât 60, Büyû 84. Ayrıca bk. Müslim, Zekât 41).

Yine sevgili Peygamberimiz, yanında beş dinarı olduğunu ve bunları kime vermesi gerektiğini beş kere ayrı ayrı soran bir sahâbîye sırasıyla; kendine, eşine, çocuğuna, hizmetçine buyurmuş; beşincide *“Artık sen basiret sahibi bir insansın”* diye onu kendi tercihiyle başbaşa bırakmıştır (bk. İbni Hıbbân, *Sahîh*, V,141).

Hz. Ebû Bekir’in bütün malını sadaka olarak vermesi ve Hz. Peygamber’in onu bundan men etmemesi, bu kaidenin ya istisnasıdır ya da Hz. Ebû Bekir’in ve ailesinin sabr-ı cemîl ve kuvvetli bir tevekkül sahibi olmasındandır. Hz. Sıddîk’in bu özel hali, diğer ümmet fertleri için bağlayıcı bir örnek değildir.

Burada bir noktaya daha işaret edelim ki, insanın harcamaya kendi nefsinden başlaması çoluk-çocuğu ve akrabası ile devam etmesi, bencillik değildir. Başkalarına yardım edeyim derken kendisini ve geçimini üstlendiği kişileri başkalarının yardımına muhtaç durumda bırakmak asla doğru değildir. Bu sebeple herkesin önce kendi sorumluluğuna sahip çıkması sonra hayır hasenât yapması uygun olur. İşin doğrusu da budur.

Hadisimiz, sabredip dilenmekten kaçınmak, insanlara karşı müstağni davranmak isteyenleri Allah Teâlâ’nın koruyacağını müjdelemektedir. Çok mecbur kalmadıkça kimseye yüzsuyu dökmek istemeyenlerin soylu bir davranışa sahip olduklarını belirlemek suretiyle kanaat ehli olmayı teşvik etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Almak değil, vermek önemlidir.
2. Sadakanın iyisi, ihtiyaç fazlası maldan verilendir.
3. İnfak ve tasadduka geçimini üstlendiklerinden başlamak gerekir.
4. Dilenmekten ve insanlara muhtaç olmaktan sakınanları Allah arzularına kavuşturur. Onları kimseye muhtaç etmez.
5. Kanaat ehli olup eline geçenle idare etmek, başkalarına yüz suyu döküp el avuç açmaktan çok şerefli bir tavırdır.

529– وعن سفيانَ صَخْرِ بنِ حَرْبٍ رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تُلْحِفُوا في المسألَةِ ، فوَاللَّه لا يَسْألُني أَحَدٌ مِنْكُمْ شَيْئاً، فَتُخرجَ لَهُ مَسْألَتُهُ مِنِّي شَيْئاً وَأَنا لَهُ كارِهٌ ، فَيُبَارَكَ لَهُ فيما أَعْطَيْتُهُ » رواه مسلم .

529. Ebû Abdurrahman Muâviye İbni Ebû Süfyân Sahr İbni Harb *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Dilenmekte ısrar etmeyiniz. Allah’a yemin ederim ki, sizden biri benden bir şey ister de, hoşuma gitmemesine rağmen, benden bir şey koparırsa, verdiğim malın bereketini görmez.”
Müslim, Zekât 99

Muâviye İbni Ebû Süfyân

Babası Ebû Süfyân, annesi Hind ve kardeşi Yezid ile birlikte Mekke Fethi’nde müslüman olan Muâviye, İslâm tarihinin en meşhur sîmâlarından biridir. Hz. Peygamber’in vahiy kâtiplerindendir.

Hz. Peygamber’den rivayet ettiği 163 hadisin 13 ü Buhârî ve Müslim’in Sahîh’lerinde yer almaktadır. Kendisi bazı sahâbîlerden de hadis rivayet etmiştir. Rivayetleri Kütüb-i Sitte’de bulunmaktadır.

Çok zeki ve muktedir bir yönetici olan Muâviye, Halife Hz. Ali’ye karşı çıkmış ve Şam’da Emevî idaresini kurmuştur.

Hicri 60 tarihinde 80 küsur yaşında iken Şam’da vefat etmiştir.

Vefat etmeden önce, Hz. Peygamber’in giydirdiği gömleği kendisine kefen yapmalarını vasiyet etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Dilenmek yasaktır. Böyle olmasına rağmen öyle insanlarla karşılaşırız ki, âdeta insanın yakasına yapışırcasına ısrarla bir şeyler isterler. Az-çok bir şey almadan asla bırakıp gitmezler. Böylesi insanların yaptıklarına **ilhah - ısrar** denir.. İşte hadisimiz bu tür zorlamaları özellikle yasaklamaktadır.

Şefkat ve merhameti pek yüksek olan Peygamber Efendimiz, bazı insanların kendisinden ısrarla bir şeyler istemesinden hiç hoşlanmazdı. Böyle bir durumla karşılaşınca, gönlü razı olmasa bile, o kimsenin daha fazla ısrar etmesine engel olmak için bir şeyler verirdi. Hadisimizde Allah’a yemin ederek böyle zorla ve ısrarla kendisinden bir şey koparmanın doğru olmadığını bunun asla hayır ve bereket getirmeyeceğini açıklamaktadır. Bu bereketsizlik, diğer müslümanlardan ısrarla alınacak şeyler için de aynen geçerlidir. Çünkü veren isteyerek vermemiştir. Bir insanın malını o istemediği halde almak haramdır. Utanma belâsına veya birini başından def etmek için istemeye istemeye verilen şeyde de asla hayır ve bereket olmaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dilenmek, hele ısrarlı bir şekilde dilenmek Peygamber Efendimiz tarafından yasaklanmıştır.
2. Israrla dilenerek elde edilecek malın kimseye hayrı olmaz.
3. İstemeden verilen şeyi almak sakıncalı değildir.

530- وعن أبي عبدِ الرحمنِ عَوف بن مالك الأَشْجَعِيِّ رضي اللَّه عنه قالَ : كُنَّا عِنْدَ رسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم تِسَعْةً أَوْ ثمانيةً أَوْ سَبْعَةً ، فَقَال : أَلاَ تُبَايِعُونَ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وكُنَّا حَدِيثي عَهْدٍ بِبيْعَةٍ ، فَقُلْنا : قَدْ بايعْناكَ يا رسُولَ اللَّهِ ، ثم قال : « ألا تبايعون رسول الله ؟ » فبسطنا أيدينا وقلنا قد بايعناك يا رسول الله فَعَلاَمَ نَبَايِعُكَ ؟ قال : « على أَنْ تَعْبُدُوا اللَّه ولا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً ، والصَّلَوَاتِ الخَمْس وَتطِيعُوا » وَأَسرَّ كلمَة خَفِيةً : « وَلاَ تَسْأَلُوا النَّاسِ شَيْئاً » فَلَقَدْ رَأَيتُ بَعْضَ أُولِئكَ النَّفَرِ يَسْقُطُ سَوْطُ أَحدِهِمْ فما يَسْأَلُ أَحَداً يُنَاوِلُهُ إِيَّاهُ رواه مسلم .

530. Ebû Abdurrahman Avf İbni Mâlik el-Eşca'î *radıyallah anh* şöyle dedi:

Biz dokuz, veya sekiz yahut yedi kişilik bir grub Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında oturuyorduk. Bize:

- "**Allah'ın elçisine bîat etmez misiniz**?" buyurdu. Oysa biz, yeni bîat etmiştik. Bu sebeple:

- Ey Allah'ın Resûlü! Biz sana bîat ettik ya! dedik. Sonra tekrar:

- "**Allah'ın elçisine bîat etmeyecek misiniz**?" buyurdu.

Bu defa bîat için ellerimizi uzatarak:

- Ey Allah'ın Resûlü! Biz sana bîat etmiştik. Şimdi ne üzerine bîat edeceğiz? dedik.

- "**Allah'a kulluk edip O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak, beş vakit namazı kılmak, itaat etmek -** sesini alçaltarak bir cümle söyledi ve **- kimseden bir şey istememek üzere bîat edeceksiniz**! buyurdu.

Avf İbni Mâlik diyor ki: Yemin ederim ki bu gruptan bazılarını görürdüm; kamçısı yere düşerdi de kimseden onu kendisine vermesini istemezdi.

Müslim, Zekât 108. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 27; Nesâî, Salât 5; Bîat 18; İbni Mâce, Cihâd 41

Avf İbni Mâlik el-Eşca'î

Avf İbni Mâlik mücâhid bir sahâbîdir. Hz. Peygamberden 67 hadis rivayet etmiş, bunlardan 6 tanesi Buhârî ve Müslim'de yer almıştır. Kendisinden Ebû Eyyûb el-Ensârî, Ebû Hüreyre ve Mikdâm İbni Ma'dîkerib gibi sahâbîler ve Ebû idris el-Havlânî gibi tabiîler hadis rivayet etmişlerdir. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de bulunmaktadır.

Kendisi Dımaşk'a yerleşmiş ve bir ara Mısır'a da gitmiştir. Hicrî 73 yılında Dımaşk'ta vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bîat, devlet başkanına emirlerine uymak üzere söz vermek, onun yönetimini tanıdığını bildirmek demektir. Bunun şekli, alış verişte olduğu gibi el ele tutuşmaktır. Zaten bîat da

bey' kökünden gelmektedir. Kadınlar hariç, ashâb-ı kirâm, Hz. Peygamber'e, onun mübârek ellerinden tutarak bîat ederlerdi.

Hadisimizde Hz. Peygamber'in, daha önce bîat etmiş bir grup müslümana, bazı rivayetlere göre üç defa ***"Allah'ın elçisine bîat etmez misiniz?"*** buyurmak suretiyle tekrar bîat ettirmesi, onların, hadîs–i şerîfte sayılan konularda daha dikkatli olmalarını sağlamak içindir. Hadisin bu konuda zikredilmesi ise, en son cümlesi dolayısıyladır. Zira Peygamber Efendimiz, **İnanç, ibadet** ve **itaat** gibi üç temel konuya bir de "*kimseden bir şey istememeyi"* ilâve etmiş, bu hususun önemine müslümanların dikkatini çekmiştir. Bu, günümüzün ifadesiyle, **işin ekonomik yönü**nü gündeme getirmek demektir. Dilenmeyi, başkalarına el avuç açmayı yasaklamaktır.

Hadisin ravisi Avf İbni Mâlik'in gözlemini ifade eden son cümleden anladığımıza göre, bu bîata iştirak edenlerden bazıları "*kimseden bir şey istememeyi"* genel anlamda değerlendirmiş ve bineğinin üzerindeyken yere düşen kamçısını bile kimseden istememiştir. Verdikleri söze bu kapsamda sahip çıkmışlardır.

Öte yandan hadiste dikkat çeken bir başka husus, Hz. Peygamber'in sesini alçaltarak söylediği kelime veya cümledir. Bu konuda iki ihtimal söz konusudur:

1. Bu cümle, hadisimizdeki "**kimseden bir şey istememek**" cümlesidir. İnsanların bir kısmının dilenme mecburiyetinde olduğu, bazılarının da mal veya iffet sahibi olduğundan dolayı dilenmeyeceği için Peygamber Efendimiz böyle herkesin duymayacağı bir ses tonuyla bu cümleyi söylemiştir (bk. es-Subkî, *el-Menhel*, IX, 280). Ya da bu en son söyleyeceği cümleye iyice dikkat çekmek için böyle yapmış, sesini alçaltmıştır.

2. Gizlice söylediği bu cümle, herhalde açıklanması gerekmeyen bir husus idi. Yoksa Hz. Peygamber'in, duyurulması gereken bir konuyu gizlemesi aslâ düşünülemez.

İşaret edelim ki bu iki ihtimalden birincisi daha kuvvetli gözükmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber, kimseden bir şey istememek yani dilenmemek üzere ashabından bîat almıştır.
2. Ashâb-i kirâm, kimseden bir şey istememek konusunda son derece titiz davranırlardı.
3. İnanç, ibadet, itaat gibi müslüman hayatının izzet ve şerefini temin eden konular arasında kanaatın ve kimseden bir şey dilenmemenin önemli bir yeri bulunmaktadır.
4. İyi müslüman, kendi yağıyla kavrulmasını bilen, kimseden bir şey beklemeyen insandır.

531– وعن ابن عمر رضي اللَّه عنهما أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لاَ تَزَالُ المسأَلَةُ بِأَحَدِكُمْ حَتى يَلْقى اللَّه تعالى ولَيْسَ في وَجْهِهِ مُزْعةُ لَحْمٍ » متفقٌ عليه . « المزْعَةُ » بضم الميمِ وإِسكانِ الزاي وبالعينِ المهملة : القِطْعَة .

531. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İçinizden birilerinin, yüzünde bir parça et bile kalmamış olduğu halde Allah'ın huzuruna çıkacağı güne kadar dilencilik aranızda sürüp gidecektir."
Buhârî, Zekât 52; Müslim, Zekât 103, 104

Açıklamalar

İhtiyacı olmadığı halde sırf mal toplamak maksadıyla dilenmeyi âdeta meslek edinmiş olan yüzsüz kimselerin toplumlarda daima bulunacağı ve böylesi kimselerin kıyamette huzur-ı ilâhîye yüzlerinde bir parça et bulunmaksızın çıkacağı bu hadîs–i şerîf ile açıkça ortaya konulmaktadır.

Dilenciliği meslek edinen kimselerin yüzlerinde bir parça bile et bulunmadan ilâhî huzura getirilmeleri, gereksiz yere döktükleri yüz suyunun tam bir cezasıdır ya da böylesi kimselerin diğer insanlar tarafından tanınması içindir. Her iki halde de çok ağır bir cezadır. Çünkü insanın güzelliği, yüzündeki etler sebebiyledir. İskelet haline gelmiş bir yüz, korkunç derecede çirkin ve ürkütücüdür. Böyle bir durumdan kurtulmanın çaresi ise, hiç şüphesiz dilenciliği terketmektir.

Hadisimizi, "Dilenciliği san'at edinmiş olanların kıyamet günü yüzünde güzellikten eser bulunmayacaktır", veya "Dilencinin kıyamette hiçbir itibarı olmayacaktır" şeklinde anlamak da mümkündür.

Hangi mânada olursa olsun bu ağır bir cezadır. Daha sonra gelecek hadislerden de anlaşılacağı gibi bu ceza, fakirliği sebebiyle ihtiyacını giderecek kadar insanlardan bir şey istemek zorunda kalan kimseler için söz konusu değildir.

Konu ile ilgili olarak İmâm Ahmed İbni Hanbel'in şu duası ne kadar anlamlıdır:

"Allahım, yüzümü senden başkasına secde etmekten koruduğun gibi, senden başkasından bir şey istemekten de koru!"

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Malını çoğaltmak için dilenmek, kıyamet gününde dilenci için yüzkarası olacaktır.
2. Üç-beş kuruş için yüz suyu dökmeyi göze alan kimse, kendi şeref ve haysiyetini ayaklar altına almış olur. Âhirette de herhangi bir değeri olmaz.
3. Müslüman, kimseye el açmamalıdır.
4. İslâm ve insan onuru dilenmeye mânidir.

532– وعنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال وهو على المِنبرِ ، وَذَكَرَ الصَّدقَةَ والتَّعَفُّفَ عَنِ المسأَلَةِ : « اليَد العلْيا خَيْرٌ مِنَ اليَدِ السُّفْلى » وَاليَد العُليا هِيَ المُنْفِقة ، والسُّفْلَى هِيَ السَّائِلَة. متفقٌ عليه .

532. Yine İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* minber üzerinde iken sadaka vermekten, dilenmeyip iffetli yaşamaktan bahsetmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Üstteki el, alttaki elden hayırlıdır. Üstteki el, veren; alttaki el ise, dilenip alan eldir."

Buhârî, Zekât 18, 50; Müslim, Zekât 94, 95, 96, 97, 106. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 28. Tirmizî, Zühd 32, Kıyâmet 39; Nesâî, Zekât 50, 52, 53, 93

Açıklamalar

*Riyâzü's-sâlihîn'*de muhtelif vesilelerle birçok defa geçmiş olan hadîs–i şerîf, iktisâdî ve beşerî hayat açısından son derece önemli olan bir hususa açıklık getirmektedir: Dilenmek.

Eli ayağı tutarken, çalışıp kazanmaya gücü yeterken, yapabileceği iş de varken tembellik edip dilencilikle hayatını sürdürmek, başkalarının verdikleriyle yetinip çalışmamak, insan haysiyet ve izzetine yakışmayan büyük bir zillet ve aşağılıktır. İnsan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen bir hastalıktır.

Öte yandan herkes, başkasının yardımıyla geçinmeye kalkarsa, ümmet ve millet nasıl kalkınacak, İslâm'ın üstünlüğü nasıl isbat edilecektir?

Çalışıp bir şeyler üreterek başkalarına yardım etmek dinimizce teşvik edilmiştir. Hadisimizde de veren elin hayırlı olduğuna ısrarla dikkat çekilmektedir. Hadisimizin bir rivayetinde üst ve hayırlı olan elin "veren" değil de "almayan, iffetli davranan, istemeyen" el olduğunu gösteren "**el-müteaffife**" tabiri geçmektedir. Hiç kuşkusuz, dilenmeyen el hayırlıdır. Ama ürettiğinden ihtiyaç içinde olanlara veren el daha hayırlıdır. Bu sebeple âlimlerimizin çoğu, üst eli veren el olarak belirleyen rivayeti tercih etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Elinde imkânı olan başkalarına yardım etmeyi ihmal etmemelidir.
2. Fakir de dilenmemeli, kimseye yüz suyu dökmemelidir. Yardım yerine iş istemelidir.
3. Şükrü yerine getirilen zenginlik, fakirlikten üstündür.

533– وعن أبي هُريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ سَأَلَ النَّاس تَكَثُّراً فِإنَّمَا يَسْأَلُ جَمْراً ، فَلْيسْتَقِلَّ أَوْ لِيَسْتَكْثِرْ » رواه مسلم .

533. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Mal biriktirmek için dilenen, gerçekte kor istiyor demektir. Artık ister az, ister çok dilensin.**"

Müslim, Zekât 105. Ayrıca bk. İbn Mâce, Zekât 25

Açıklamalar

Hadisimiz, kanaatsızlığın kötü sonuçlarından birini ve sonuçtaki büyük tehlikesini haber vermektedir: Mal toplayıp biriktirmek için dilencilik yapmak.

İhtiyacı yokken ve dilenmesi de câiz değilken sırf servet yapmak, mal biriktirmek için dilenen kimseler toplumlarda hep olagelmiştir. İnsanların merhamet duygularını kötüye kullanarak böyle bir yola sapanlar, bir anlamda dilenciliği alışkanlık ya da sanat haline getirenlerdir. Bu yüzsüz kimseler, aslında insanların mallarını değil, kendilerini yakacak kor parçacıkları toplamaktadırlar. Hadisin İbni Mâce'deki rivayetinde bu husus açıkca "**cemre cehennem = cehennem koru**" diye yer almaktadır. Bu yüzden, "Dilenmeyi sanat haline getirenler cehennem ateşi ile azap edileceklerdir. Yani bu kimselerin halktan topladıkları, cehennemde kor haline gelmiş ateş parçalarına dönüşecek ve o insanlar bunlarla dağlanacaklardır" yorumu yapılmıştır.

Dinen zengin sayılmanın üç derecesi vardır:

1. Zekât vermeyi gerektiren zenginlik. Bu, yıl boyu nisâba mâlik olmak demektir.

2. Zekât almayı haram, fıtır sadakası ve kurban kesmeyi vacip kılan zenginlik. Bu, aslî ihtiyaçlardan artan ve nisâba ulaşan herhangi bir mala sahip olmaktır.

3. Dilenmeyi haram kılan ve fakat istemeden verilen sadakayı almaya mâni olmayan zenginlik. Bu da günlük nafakaya ve avret yerlerini örtecek elbiseye sahip olmak demektir.

İşte bu durumdaki bir insanın kalkıp dilencilik yapması, o işi alışkanlık ya da sanat edinmiş olmasıyla yorumlanır. Böylesi kimselerin topladıkları da kendileri için birer kor parçası demektir. Bu sebeple Peygamber Efendimiz, *"Bu durumu öğrendikten sonra artık dileyen dilediği kadar dilensin"* buyurmakla çok ciddî bir uyarıda bulunmuştur. Yoksa bu tür kimseleri serbest ya da kendi hallerine bırakmak anlamında bu sözleri söylememiştir. Hadisimizde açık bir tehdid ve sakındırma vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mal biriktirmek için dilenmek, ateş toplamak demektir.
2. Hz. Peygamber dilenciliği şiddetle yasaklamıştır.
3. Müslümana izzet ve şerefini korumak yaraşır.

534- وعن سَمُرَةَ بنِ جُنْدبٍ رضي اللَّه عنه قال : قال رسُولُ اللَّه صلى اللَّه عليه وآله وسَلَّم : « إنَّ المسألَةَ كَدٌّ يكُدُّ بها الرَّجُلُ وجْهَهُ ، إلاَّ أنْ يَسأَلَ الرَّجُلُ سُلْطاناً أَوْ في أمْرٍ لابُدَّ مِنْهُ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح « الكَدُّ » : الخَدشُ وَنحوُهُ .

534. Semüre İbni Cündeb *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Dilenmek, yüz karasıdır. Kişi dilenmek suretiyle kendi yüzünü lekeler. Sadece devlet başkanından hakkını istemesi ya da zaruret sebebiyle dilenmek böyle değildir**."

Tirmizî, Zekât 38. Ayrıca bk. Nesâî, Zekât 93

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte geçen **ked** veya bir başka rivayetinde yer aldığı şekliyle **kuduh** kelimesi, yüzün tırmalanması, berelenmesi anlamına gelmektedir. Ancak Türçemizdeki "yüzkarası" ifadesi, manayı daha açık ortaya koyduğu için biz öyle tercüme ettik. Hatta hadisin Ebû Davud'un *Sünen'*indeki rivayetinde *"Dileyen yüzünü korur dileyen de korumaz"* diye bu bahis konusu tırmalanma ve berelenmenin mânevî lekelenme anlamında olduğuna işaret edilmektedir. Yani bir bakıma kişi dilenmek suretiyle, tırmalanmanın yüzünde izler bıraktığı gibi, kimlik ve kişiliğinde, izzet ve şerefinde kara lekelerin meydana gelmesine sebep olur. Toplum içinde itibarını kaybeder. Bu sebeple kişinin, saygınlığını ve şerefini koruyabilmesi için kimseye yüz suyu dökmemesi yani dilenmemesi gerekir.

Ancak, yöneticiden hakkını istemek dilenmek anlamına gelmez. Zira yöneticinin görevi herkese hakkını vermektir. Bir ihmal olmuşsa, onu hatırlatıp hakkını istemek hiçbir zaman dilencilik anlamına gelmez. Bu kişi zengin de olsa, yöneticiden hakkını istemekle dilencilik yapmış sayılmaz. Bir de çok zor durumda ve katlanamayacağı bir yükün altında kalmış olan kimsenin o durumu atlatacak kadar bir şeyler istemesi, yasak değil, mübahtır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dilencilik yüz karasıdır.

2. Yöneticiden hakkını istemek veya zarûret derecesindeki sıkıntıyı atlatmak için dilenmek böyle değildir.

535- وعن ابن مسعودٍ رضيَ اللَّه عنه قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ أَصابَتْهُ فَاقَةٌ فَأَنْزَلَهَا بِالنَّاسِ لَمْ تُسَدَّ فاقَتُهُ ، وَمَنْ أَنْزَلها باللَّه ، فَيُوشِكُ اللَّه لَهُ بِرزقٍ عاجِلٍ أَوْ آجِلٍ » رواهُ أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن . « يُوشكُ » بكسر الشين : أَي يُسرِعُ .

535. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim ihtiyaç içine düşer de bunu insanlara açarsa, ihtiyacı kapanmaz. Kim de ihtiyacını Allah'a arzederse, Allah'ın, hemen veya ileride o kimseye rızık vermesi umulur."**

Ebû Dâvûd, Zekât 28. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 18

Açıklamalar

Hayatta insanın başına her şey gelebilir. Çok büyük bir maddi ihtiyaç içine düşmek, başına bir felâketin gelmesi insanlar için olağan hadiselerdir. Böylesine bir sıkıntıya düşen kimse, öncelikle Allah'a sığınıp kendisine bu sıkıntıdan kurtulma imkânı vemesini dileyeceği yerde, böyle bir yola başvurmadan birtakım kimselere gidip derdini açarak onlardan yardım dilenmeye kalkarsa doğru hareket etmiş olmaz. Zira insanların bulacağı çare, sınırlıdır. Asıl çareyi Allah'dan dilemek, kulluk gereğidir.

İhtiyacını kendisi gibi ihtiyaç içine düşme ihtimali olan insanlara açan ve onlar tarafından karşılanmasını bekleyen kimse, o ihtiyacını giderse bile, daha büyük bir ihtiyaç ya da sıkıntı ile karşılaşabilir. Bu da onun ihtiyacının karşılanmaması anlamına gelir. Hadîs-i şerîfte belirtilen bu husus, usülsüz davranmış olmasının cezâsıdır.

İnsanın en temel ve değişmez görevi "**kulluk**"tur. Kulluğun en vazgeçilmez özelliği de daima ve sadece Allah'a arz-ı ihtiyaç etmektir. İsteyeceğini Allah'tan istemektir. O'nun hiçbir şeye ve kimseye muhtaç olmadığı ve kendisine iletilen isteklere er-geç, ama mutlaka cevap vereceği kesin inancı ve güveni içinde bulunmaktır. Allah'ın fazlına ve keremine sığınmaktır. Nitekim Yüce Rabbimiz, "**Allah'ın lutfundan isteyin**'" [Nisâ sûresi (4),32], "**Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur**." [Yunus sûresi (10),107], " **Kim Allah'a karşı saygılı davranırsa, Allah ona bir çıkış yolu gösterir ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah'a güvenirse, Allah ona yeter**" [Talâk sûresi (65), 2-3] buyurmakta, karşılaşılacak her türlü problem ve sıkıntıda güvenle başvurulacak yegane merciin kendisi olduğunu çok açık bir şekilde duyurmaktadır. Hadisimiz işte bu ilâhî gerçeğin bir başka şekilde ifadesinden ibarettir.

Unutulmamalıdır ki, kulların hem imkânları kısıtlı hem de kapıları her zaman açık değildir. Allah'ın kapısı gece-gündüz her zaman açık ve her şey O'nun tasarrufundadır. O vermeyince kimsenin yapacağı bir şey yoktur. Hani meşhur sözdür "*Vermeyince Ma'bud, neylesin Mahmud*?"... Hem Peygamber Efendimiz, bir başka hadîs-i şerîflerinde *"Allah'tan istemeyene Allah gazab eder"* buyurmaktadır (bk.Tirmizi, Daavât 2).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman, her hacetini Allah'a arzedip O'ndan yardım dilemelidir.

2. Allah'a tam güven beslemek gerekir. Kişi istek ve ihtiyaçlarının eninde sonunda karşılanacağını kabul etmelidir.

3. Halka el-avuç açmak, dert yanmak, sürekli sıkıntıda kalmak demektir.

4. Dua, kulluğun gereği ve özüdür.

536– وعَنْ ثَوْبانَ رضيَ اللَّه عنه قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ تَكَفَّلَ لِي أَنْ لا يسْأَلَ النَّاسَ شيْئاً ، وأَتَكَفَّلُ له بالجَنَّة ؟ » فقلتُ : أَنا ، فَكَانَ لاَ يسْأَلُ أَحداً شَيْئاً ، رواه أبو داود بإِسنادٍ صحيح .

536. Sevbân *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Kim bana, halktan hiçbir şey dilenmeyeceğine dair söz verirse, ben de ona cenneti garanti ederim**" buyurdu. Bunun üzerine

- Ben söz veriyorum, dedim.

Râvi diyor ki, Sevbân hiç kimseden hiçbir şey istemiyordu.

Ebû Dûvûd, Zekât 27. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 61

Açıklamalar

Önceki hadîs–i şerîfin açıklamasında ifadeye çalıştığımız gerçeklerin yaşanması halinde kulun âhiret hayatında ulaşacağı mutlu sonucu Peygamber Efendimiz bu hadislerinde haber vermektedir: **Cennet..**.

Dünyada insanlara arz-ı hâcet etmeyen, onlardan bir şey dilenmeyen, sıkıntılı da olsa bu izzetli hayatı tercih eden kula, Allah Teâlâ âhirette cennet mutluluğunu nasip edecektir. Zarûret olmadıkça kimseden bir şey istememek ve bu konuda kararlı olmak büyük bir irade ve olgunluktur. Sevgili Peygamberimiz'in bu konuya gösterdiği dikkat, onun böylesine tok gözlü davranacaklara cennet vadetmesinden anlaşılmaktadır.

Hz. Sevbân bu fırsatı kaçırmamak için, kimseden bir şey istemeyeceğine söz vermiş ve sonuna kadar sözünde durmuştur. Hatta onun, düşen kamçısını bile kimseden istemediği nakledilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Halktan hiçbir şey istemeyen kimse cennete girmeye hak kazanır.

2. Hz. Sevbân bu konuda örnek bir sahâbîdir.

537– وعن أبي بِشْرٍ قَبِيصَةَ بن المخَارِقِ رضي اللَّه عنه قال : تَحمَّلْت حمَالَةً فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَسْأَلُهُ فيها ، فقال : « أَقِمْ حتَّى تَأْتِينَا الصَّدَقَةُ فَنأْمُرَ لكَ بِها » ثُمَّ قال : «يا قَبِيصَةُ إِنَّ

المسأَلَةَ لا تَحِلُّ إلاَّ لأَحَدِ ثَلاثَةٍ : رَجُلٌ تَحَمَّلَ حمالَةً ، فَحَلَّتْ لَهُ المسْأَلَةُ حَتَّى يُصيبَها ، ثُمَّ يُمْسِكُ . ورجُلٌ أَصابَتْهُ جائِحَةٌ اجْتَاحَتْ مالَهُ ، فَحَلَّتْ لهُ المسأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قِوَاماً مِنْ عيْشٍ ، أَوْ قال : سِداداً مِنْ عَيْشٍ ، ورَجُلٌ أَصابَتْهُ فاقَة ، حَتى يقُولَ ثَلاثَةٌ مِنْ ذَوي الحِجَى مِنْ قَوْمِهِ : لَقَدْ أَصَابَتْ فُلاناً فَاقَةٌ ، فحلَّتْ لَهُ المسْأَلةُ حتَّى يُصِيبَ قِواماً مِنْ عَيْشٍ ، أَوْ قالَ: سِداداً مِنْ عَيْشٍ . فَمَا سِواهُنَّ مِنَ المسأَلَةِ يا قَبِيصَةُ سُحْتٌ ، يأَكُلُها صاحِبُها سُحْتاً » رواه مسلم .

« الحمالَةُ » بفتح الحاءِ : أَنْ يَقَعَ قِتَالٌ وَنحْوُهُ بَين فَرِيقَينِ ، فَيُصلحُ إِنْسَانٌ بيْنهمْ عَلى مالٍ يَتَحَمَّلُهُ ويلْتَزِمُهُ عَلى نفسه . و « الجائِحَةُ » : الآفَةُ تُصِيبُ مالَ الإِنْسانِ . و « القَوامُ» بكسر القاف وفتحها : هوَ ما يقومُ بِهِ أَمْرُ الإِنْسانِ مِنْ مَالٍ ونحوِهِ و « السِّدادُ » بكسر السين : مَا يَسُدُّ حاجةَ المعْوِزِ ويَكْفِيهِ ، و « الفَاقَةُ » : الفَقْرُ . و « الحِجَى » : العقلُ.

537. Ebû Bişr Kabîsa İbni'l-Muhârik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Yüklendiğim bir kefâlet borcu yüzünden Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e başvurdum. Bana;

- "**Bekle biraz. Sadaka malı gelsin, ondan sana verilmesini emrederiz!**" dedi. Sonra da şöyle buyurdu:

- "**Ey Kabîsa! Dilenmek yalnızca üç kişi için helâldir:**

Kefâlet üstlenen kişi ki, borcunu ödeyinceye kadar dilenmesi helâldir. Sonra dilenmekten vazgeçer.

Bütün mal varlığını yok eden büyük bir felâkete uğramış kişinin geçimini yoluna koyacak kadar -yahut ihtiyacını giderecek kadar- dilenmesi helâldir.

Hakkında, kendisini tanıyanlardan aklı başında üç kişinin "filan fakir düştü" diyecekleri kadar fakr u zarûrete uğramış kişinin geçimini temin edecek kadar dilenmesi helâldir. Ey Kabîsa! Bu hallerin dışında dilenmek haramdır, dilenen haram yemiş olur."

Müslim, Zekât 109. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 26; Tirmizî, zekât 23; Nesâî, Zekât 80.

Kabîsa İbnu'l-Muhârık

Ebû Bişr künyesiyle bilinen Kabîsa, Hz. Peygamber'e elçi olarak gelip müslüman olan sahâbîlerdendir. Kendisi Hz. Peygamber'den altı hadis rivayet etmiştir. Müslim onun sadece bu hadisini kitabına almıştır. Ebû Dâvûd ve Nesâî de Sünen'lerinde onun hadislerini nakletmişlerdir.

Kabîsa, Basra'ya yerleşmiş ve orada yaşamıştır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Zaman zaman iki kişi ya da iki grub arasında çıkan anlaşmazlıkları halledivermek için birileri çıkıp **kefil** olur. Maddi yükün altına girer. Sonuçta bu kefâlet borcunu ödemek zorunda da kalabilir. İşte hadîs-i şerîfte böyle bir kefâlet yükü altına girmiş olan Kabîsa, borcunu ödeyebilmek için gelip Hz. Peygamber'e başvurmuş, kendisine yardım etmesini istemiştir.

Hz. Peygamber'in, Kabîsa'nın mürâcaatını kabul etmesi, onu yardım istemekten men etmemesi, kefâlet yüzünden borçlanan kimselerin borçlarını ödemek için dilenmesinin mübah olduğunu göstermektedir. Zaten bu durum, Hz. Peygamber'in Kabîsa'ya hitâben yaptığı açıklamada da yer almaktadır.

Peygamber Efendimiz, ashâb ve ümmetini bilgilendirmekte çok dikkatli ve ısrarlı idi. Zekat olarak kendisine birşeylerin gelmesini bekleme esnasında Kabîsa'ya hitâben dilenmesi hoş görülebilecek kimseleri ya da dilenmenin câiz olduğu üç durumu açıkladığını görmekteyiz.

Kabîsa, başındaki kefâlet borcu dolayısıyla sıkıntıya düşmüş ve yardım için Hz. Peygamber'e başvurmuştur. Bu konuya ait verilecek her bilgiyi almaya hazır bir durumdadır. Efendimiz işte bu fırsatı değerlendiriyor ve kendisine;

1. Kefâlet borcu olanın,

2. Bütün mal varlığı herhangi bir felâket sonucu yok olanın,

3. Kendisini tanıyanlardan üç kişinin "falan fakir düştü" diye hakkında şehâdet edecekleri, herhangi bir sebeple fakir düşmüş bir kişinin bu ihtiyaçlarını karşılayacak kadar dilenmelerinin mümkün olduğunu öğretiyor. Peşinden de bu üç halin dışında dilenmenin haram olduğunu kesin bir şekilde bildiriyor.

Fakir düşen bir kimsenin fakirliğini tesbit için üç şâhidin gerekip gerekmediği konusu tartışmalıdır. Çoğu âlimlere göre iki erkeğin şehâdeti yeterlidir. Onlara göre hadisteki üç kişi kaydı, gereklilik değil müstehablık ifade eder.

Ayrıca bu şahitlik, daha önceden malı mülkü olduğu bilinen kimseler hakkında geçerlidir. Önceden fakir olduğu bilinen kimseden, "fakir düştüğüne dair" şâhit istemeye gerek yoktur. Esasen İslâm toplumunu yönetenler başta olmak üzere bütün müslümanlar, çevrelerini yakından tanıyıp muhtaç olanları dilenmeye mecbur bırakmamakla yükümlüdür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hadiste geçen üç durumda dilenmek câizdir.
2. Bu üç hal dışında herhangi bir sebeple dilenen kişi açıkca haram yemiş olur.
3. Zekâtın bir yerden bir başka yere (şehre) nakledilmesi câizdir.

538– وعن أبي هريرة رضيَ اللَّه عنه أَنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَيْسِ المِسْكِينُ الَّذِي يطُوفُ عَلى النَّاسِ تَرُدُّهُ اللُّقْمَةُ واللُّقْمَتانِ ، وَالتَّمْرَةُ والتَّمْرتَانِ ، وَلَكِنَّ المِسْكِينَ الَّذِي لا يجِدُ غِنًى يُغنِيهِ ، وَلاَ يُفْطَنُ لَهُ ، فَيُتَصدَّقَ عَلَيْهِ ، وَلاَ يَقُومُ فيسْأَلَ النَّاسَ » متفقٌ عليه .

538. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Miskin, bir iki lokma veya bir iki hurma için kapı kapı dolaşan kimse değildir. Asıl miskin, ihtiyacını karşılayacak bir şeyi bulunmadığı halde, durumu bilinmediği için kendisine sadaka verilemeyen ve kendisi de kalkıp insanlardan bir şey istemeyen kimsedir.”

Buhârî, Zekât 25; Tefsîru sûre (2) 18; Müslim, Zekât 101,102. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 24; Nesâî, Zekât 76

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf kapı kapı dolaşan bir şeyler toplamaya çalışan kimselerin Kitab ve Sünnet’te geçen “**miskin**” sayılamayacağını ortaya koymaktadır. Zekât’ın verileceği yerler sayılırken **fukara** ve **mesâkin** ayrı ayrı ve ard arda zikredilmektedir.

Burada “gerçek fakir” demek olan miskinin tarifi yapılmakta ve onun, kapı kapı dolaşmadığı, durumu bilinmediği için de kendisine yardım ulaştırılmayan iffetli fakir olduğu anlatılmaktadır.

Fakir ve miskin tarifleri arasında İmam Şâfiî’nin tarifi daha bir dikkat çekicidir. O diyor ki; “Fakir, kendisiyle geçinecek sanatı olmayan kimsedir. Miskin ise, san’atı olduğu halde onunla geçinemeyen ve çoluk çocuğu da olmayan kimsedir.”

Bir başka tarife göre; fakir, yiyeceği olan, **miskin** ise, hiçbir şeyi olmayan yoksul demektir. Buradan hareketle bugün, geçimini temin edecek bir işi olmayan **miskin**, işi olmasına rağmen ondan elde ettiği gelirle geçinemeyen kimse ise **fakir** diye tanımlanabilir. Ancak bu, tabiî ihtiyaçlar çerçevesinde düşünülecek bir durumdur. Sun’î ya da abartılmış veyahut reklamların ihtiyaç olarak hissettirdiği durumlar burada söz konusu değildir. Eğer bu durum ölçü alınacak olursa, hemen hemen herkesin fakir sayılması gerekir. Çünkü ihtiyaçlara sınır çizilemez. Hele lüks ve moda her an yeni yeni ihtiyaçlar oluşturmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Utandığı için iffetli davranıp kimseye el açmayan fakirler üstün nitelikli insanlardır.
2. Sadaka ve yardımları, ehline vermeye çalışmak gerekir.
3. Kapı kapı dolaşıp bir şeyler toplamaya çalışmak, önceki hadiste belirtilen üç hal dışında helâl değildir.
4. Çalışıp eline geçenle geçinmeye bakmak, tok gözlü davranıp kimseden bir şey istememek insan haysiyetine ve iman izzetine yakışan soylu bir darvanıştır.

58- باب جواز الأخذ من غير مسألة ولا تطلع إليه

DİLENMEKSİZİN VE
GÖZ DİKMEKSİZİN SADAKA ALMAK

Hadis

539- عَنْ سالِمِ بنِ عبدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ ، عَنْ أَبيهِ عبدِ اللَّه بنِ عُمَرَ ، عَنْ عُمَرَ رضي اللَّه عنهم قال : كان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُعْطِيني العطَاءَ ، فَأَقُولُ : أَعطِهِ مَن هو أَفقَرُ إِلَيهِ مِنِّي، فقال :

« خُذهُ ، إذَا جاءَكَ مِن هذا المَالِ شَيءٌ ، وَأَنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ ولا سَائِلٍ ، فَخُذْهُ فتموَّلْهُ فَإن شِئتَ كُلْهُ ، وإن شِئْتَ تَصَدَّقْ بِهِ ، وَمَا لا، فَلا تُتبِعْهُ نَفْسَكَ » قال سالِمٌ : فَكَانَ عَبدُ اللَّه لا يسأَلُ أَحداً شَيْئاً ، وَلا يَرُدُّ شَيئاً أُعْطِيه . متفقٌ عليه . « مشرفٌ » بالشين المعجمة : أَيْ : متَطَلِّعٌ إِلَيْه .

539. Sâlim İbni Abdullah İbni Ömer, babası Abdullah İbni Ömer'den, o da Ömer *radıyallahu anhüm'*den rivayet ettiğine göre Ömer şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* arada sırada bana gâzilik bahşişi verirdi. Ben de kendisine:

Bunu benden daha fakir ihtiyaç içinde kıvranan birine verseniz, derdim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de cevaben:

- "**Sen bunu al! Göz dikmediğin ve istekli de olmadığın halde sana gelen böylesi malı al. Kendine mal et, ister ye ister tasadduk et! Fakat böyle olmayan bir malın peşine de düşme!"**

Buhârî, Zekât 51; Ahkâm 17; Müslim, Zekât 110. Ayrıca bk. Nesâî, Zekât 94

Açıklamalar

Müellif Nevevî'nin âdeti her konuya âyetlerle başlamak olduğu halde burada herhangi bir âyet zikretmeden doğrudan hadise geçmiş ve sadece bir hadis zikretmiştir. Çünkü bu hadis konuyu yeterince açıklamaktadır.

Her türlü iyilik ve ihsâna **atâ** denilmekle beraber asıl **atâ**, genellikle mücâhidlere yıllık veya aylık olarak verilen gâzilik bahşişine denir. Bu bahşiş, zekâtın verileceği yerlerden biri olup gâzilerin âyetle tesbit edilmiş payıdır. Hadisimizdeki atâ, o payın dışında verilen bahşişi ifade eder.

Hz. Ömer'in, böyle bir ikrâmı, kendisinden daha muhtaç olanları hatırlatarak almak istememesi, Hz. Peygamber'in takdirine karşı gelmek olarak asla değerlendirilemez. Ayrıca bu olay, Hz. Peygamber'in daha muhtaç durumda olanları ihmal ettiği anlamına da gelmez.

Bir müslümanın, istemediği ve göz dikmediği halde kendisine verilen hediyeyi ve ikrâmı kabul etmesinin, dilenmekle bir ilgisi yoktur. Hz. Peygamber'in Hz. Ömer'e "*Sen bunu al!*." buyurması, bu kabil malları ve ikrâmı kabul etmenin mübah olduğunu gösterir. "*Kendi mülkiyetine geçirdikten sonra ister ye, ister daha layık gördüğün birine tasadduk et!*" tavsiyesi de "iyilik yapma" yolunun daima açık olduğunu göstermektedir. Birinden bir ikrâmı ya da bahşişi kabul eden kimsenin onu mutlaka kendisinin kullanması veya harcaması gerekmez. Pek âlâ o da başkasına ikrâm etmek suretiyle o malı değerlendirebilir. Asıl önemli olan, göz dikerek, hırs göstererek ve isteyerek bir malın peşine düşmemektir.

Nitekim Abdullah İbni Ömer de bu hadisi öğrendikten sonra, kimseden hiçbir şey istememiş, ama kendiliğinden gelen hediyeyi de kimden geldiğine bakmadan kabul etmiş, reddetmemiştir.

Belirtildiğine göre İslâm bilginleri hediye kabûlü konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Özeti şudur:

1. Helâl yoldan kazanıldığı bilinen hediyenin reddi uygun değildir.

2. Haramdan kazanıldığı bilinen hediyenin kabulü doğru değildir, hatta haramdır.

3. Nereden kazanıldığı bilinmeyen hediye hakkında araştırma yapmaya gerek yoktur. Kabul edilmesi daha münâsip olur.

Bu hadîs-i şerîf, bazı bilginlere göre, sultandan başka herkesin hediyesini kabule teşvik etmekte, bazılarına göre ise, yalnızca sultanın hediyyesini kabule teşvik etmektedir. Taberî ise, “Hediye sultandan olsun başkasından olsun, mutlak surette kabul edilir. Zira hadiste bu konuda herhangi bir sınır getirilmemiştir. Sadece göz dikmek, istemek gibi haller istisnâ edilmiştir” demektedir. Yine Taberî, Ehl-i kitap’tan cizye alınmasının mübah olduğunu, halbuki onların kazancında şarap ve domuz ticâretinin inkâr edilemez bir payı bulunduğunu hatırlatarak, malını helâlden mi yoksa haramdan mı kazandığı bilinmeyen bir müslümanın hediyesini kabul etmenin mübah olduğu sonucuna varmaktadır.

Günümüzün karışık ve karmaşık ekonomik sistemi içinde Taberî’nin görüşüne göre hareket etmek, müslümanlar arası ilişkiler bakımından isabetli olur kanaatindeyiz. Şu kadar var ki, kazancının haram olduğu bilinen kimsenin hediyesini kabul etmek de haramdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İstemeden verilen helâl malı almak, almamaktan daha hayırlıdır.

2. İslâm hükümdarının verdiği atiyyeyi geri çevirmek edebe aykırıdır. Zira Allah Teâlâ, “**Resûlün size verdiğini alın**!” [Haşr sûresi (59), 7] buyurmuştur. Bazı âlimlere göre müslüman yöneticinin ihsânını kabul etmeyen bu emre uymamış olur.

3. Hz. Ömer, fazilet ve takvâ sahibi bir büyük sahâbîdir.

59- باب الحثَّ على الأكل من عمل يده

والتعفف به من السؤال والتعرُّض للإعطاء

ELİNİN EMEĞİYLE GEÇİNMEK

ELİNİN EMEĞİYLE GEÇİNEREK İFFETLİ YAŞAMAYI
VE HİÇ KİMSEDEN BİR ŞEY DİLENMEMEYİ TEŞVİK

Âyetler

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِيالْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيراًلَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ [10]

1. “Cuma namazı bittikten sonra yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lutfundan nasîbinizi arayın!”
Cuma sûresi (62),10

Dinimizde çalışmak görev, kazanmak helâldir. Her müslümanın rızkını temin etmek için çalışması esastır. Çalışmanın ve kazanmanın yasaklandığı tek vakit, cuma günü cuma namazı için iç ezanı okunduktan, cuma namazının farzının bitimine kadar geçen zamandır. Yüce Rabbimiz “**Ey iman edenler, cuma günü ezan okununca Allah’ı zikretmeye koşun ve alış-verişi bırakın. Bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır**” [Cuma sûresi (62), 9] buyurmaktadır. Cuma namazının edâsından sonra yeryüzüne dağılıp herkes işinin başına dönecek ve çalışmasına devam edecektir. Allah’ın fazlından rızkını elde etmeye bakacaktır. Bu emir, Rabbimizin bir tavsiyesidir. Bu tavsiye, açıkça herkesi kendi rızkını kazanmak için

gayret göstermeye davet etmektedir. O halde, kimseden bir şey istemeden, kendi el emeğiyle geçimini temin için çalışmak kula yakışan yegâne tavırdır.

Hadisler

540– وعنْ أبي عبدِ اللَّه الزُّبَيْرِ بنِ العوَّامِ رضي اللَّه عنه قالَ : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُم أَحبُلَهُ ثُمَّ يَأْتِيَ الجَبَلَ ، فَيَأْتِيَ بحُزْمَةٍ مِن حَطَبٍ عَلى ظَهرِهِ فَيبِيعَهَا ، فَيَكُفَّ اللَّه بها وَجْهَهُ ، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَن يَسأَلَ النَّاسَ ، أَعطَوْهُ أَوْ مَنَعُوهُ » رواه البخاري .

540. Ebû Abdullah Zübeyr İbni'l-Avvâm *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Herhangi birinizin iplerini alıp dağa gitmesi ve sırtına bir bağ odun yüklenip getirerek onu satması ve Allah'ın bu sebeple onun yüzsuyunu koruması, verseler de vermeseler de insanlardan bir şeyler dilenmesinden çok hayırlıdır."

Buhârî, Zekât 50, 53; Büyû' 15, Müsâkât 13. Ayrıca bk. Nesâî, Zekât 85; İbni Mâce, Zekât 25

Sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

541– وعن أبي هُريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لأَنْ يحتَطِبَ أَحَدُكُم حُزمَةً على ظَهرِه ، خَيْرٌ من أَنْ يَسأَلَ أَحداً ، فَيُعْطِيَه أَو يمنَعَهُ » متفقٌ عليه .

541. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden herhangi birinizin sırtına bir bağ odun yüklenip satması, herhangi bir kişiden dilenmesinden hayırlıdır. O da ya verir, yahud vermez."
Buhârî, Zekât 50, 53; Müslim, Zekât 106. Ayrıca bk. Tirmizî, Zekât 28

Açıklamalar

Bu iki hadîs-i şerîf, birbirine çok yakın ifâdelerle dikkatimizi pek önemli bir noktaya çekmektedir: El emeğiyle geçinmeyi tercih etmek.

Geçimini temin için herkesin bir sanatı veya işi olmayabilir. Toplumda herkes için bir gelir kapısı aslında vardır. Ancak çalışıp kazanabilecek olan kimseler bile, işsizlik gibi bir sebeple geçimleri için başkalarının yardımına muhtaç duruma düşebilirler.

Bir de yapabileceği işi tenbellikten dolayı yapmayıp kolay yoldan yani dilenerek rızkını temin etmeye kalkanlar her devirde olagelmiştir. İşte böylesi kimseleri Sevgili Peygamberimiz uyarmakta ve herkesin kendi rızkını bizzat çalışarak temin etmesi gerektiğini çok açık bir şekilde anlatmaktadır. Gidip ormandan odun toplamanın, onu sırtında getirip satmanın ve böylece günlük rızkını temin etmenin, verip vermeyeceği belli olmayan birtakım kimselere el avuç açmaktan çok daha hayırlı olduğunu bildirmektedir. Sırtında odun getirip satmak belki çoğu müslümanın ağrına gidecek bir olaydır. Ama dilencilik yapmaktan çok daha şereflidir. Hadislerin dikkat çektiği asıl konu budur.

Burada, yeşilin ve ormanın korunması ihmal edilmiş olmuyor mu gibi bir sual akla gelebilir. Hz. Peygamber, ormanların kesilip yakılmasını tavsiye etmiyor, dilencilik gibi yüz karası bir yola baş vurmaktansa, elinden hiçbir iş gelmeyenlerin bile yapabilecekleri bir şeyler olduğuna, onurlu yaşamanın yolunu bulabileceklerine dikkat çekiyor ve bir de misal veriyor. Ormandan çalı-çırpı toplayıp satarak rızkını temin etmek bile dilencilikten hayırlıdır buyuruyor. Kendi elinin emeğiyle geçinmenin şerefini duyan bir insanın, daha başka kazanç yolları bulacağı açıktır.

Geçimini temindeki izzet ve insanlara minnet etmekteki zillet ancak bu kadar güzel ifade ve tasvir edilebilir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Elinin emeğiyle geçinmek müslümanın izzetine yakışan yegâne yoldur.
2. Dilencilik, yüzkarasıdır.
3. Sırtında odun taşıyarak geçimini temin etmek bile, dilencilikten bin kat iyidir.
4. Müslüman geçimini temin edeceği hiçbir yolu küçük görmemelidir.

542– وعنه عنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « كان دَاوُدُ عليهِ السَّلامُ لا يَأْكُل إلاَّ مِن عَملِ يَدِهِ » رواه البخاري .

542. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Davud *aleyhisselâm* ancak elinin emeğiyle kazandığını yerdi.”

Buhârî, Büyû' 15

Açıklamalar

Dâvûd *aleyhisselâm,* mülkü çok , siyasi otoritesi yüksek, malî ve iktisâdî imkânları bol bir peygamberdi. Fakat o, bu imkânlara rağmen kendi el emeğiyle geçinmeyi tercih etmişti. Yüce kitabımızda bildirildiğine göre, kendisine demir madeninden yararlanma yolları öğretilmişti. O da zırh yaparak geçimini temin etme yolunu seçmişti.

İşte Peygamber Efendimiz, kendisi gibi bir peygamber olan Dâvûd *aleyhisselâm*'ın bu meziyyetini, ümmetine örnek göstermek suretiyle, onları Dâvûd Peygamber gibi elinin emeğiyle geçinmeye özendirmek istemiş, son derece müsâit imkânlara sahip olan yetkililerin bile mümkün olduğunca kendi kazançlarıyla geçinmelerinin güzelliğine dikkat çekmiştir.

Dâvûd *aleyhisselâm*'ın bu üstün meziyyetine bir sonraki hadiste tekrar işaret edilmiş bulunmaktadır. Ancak söz Dâvûd *aleyhisselâm*'dan açılmışken, bir başka hadislerinde de Peygamber Efendimiz'in, Dâvûd *aleyhisselâm*'ın gün aşırı tuttuğu orucu ümmetine örnek göstermiş olduğunu hatırlatmak istiyoruz (bk. 152. hadis).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir peygamber olarak Dâvûd *aleyhisselam* kendi el emeğiyle geçinmeyi yeğlemiştir.

2. Durumu, görevi, ünvanı ne olursa olsun, müslümana kendi kazancıyla geçinmek yakışır.

543– وعنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « كَانَ زَكَرِيَّا عليه السَّلامُ نجَّاراً » رواه مسلم .

543. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

" **Zekeriyyâ *aleyhisselâm* marangozdu.**"

Müslim, Fezâil 169. Ayrıca bk. İbni Mâce, Ticârât 5

Açıklamalar

Konuların açıklanmasında herkesin dikkatini çekecek misaller vermek eğitim ve öğretimde etkili bir yoldur. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz de, ümmetini dilencilikten sakındırıp elinin emeğiyle geçinmeye alıştırmak için böylesine etkili örnekler vermiştir. Bu da bir sünnettir. Önceki ve sonraki hadislerde Dâvûd *aleyhisselâm*, bu hadiste de Zekeriyyâ *aleyhisselâm* bu misalleri teşkil etmektedir. Zekeriyyâ *aleyhisselâm* marangoz, doğramacı veya dülger diyebileceğimiz bir zenaat sahibi idi. Onun bu durumu peygamberliğine, peygamberliği de marangozluğuna aslâ mâni değildi. Bir zenaatle geçimini temin etmek şerefli bir yoldur. Nitekim İslâm âlimlerinin birçoğu, kendi el emekleriyle geçimlerini temin yolunu seçmiştir. Ancak bütün zamanını öğrenci yetiştirmeye hasrettiği için çalışmaya fırsat bulamayanlar, yaptıkları eğitim-öğretim hizmeti karşılığında geçinecek kadar ücret alma yoluna gitmişlerdir. Çoğu zaman da toplum onların verdikleri bu kesintisiz hizmeti, ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle desteklemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zekeriyyâ *aleyhisselâm* marangozlukla geçimini temin etmiştir.

2. Sanat veya zenaat sahibi olmak ve o yolla geçimini temin etmek övgüye değer bir davranıştır.

3. Elinin emeğiyle geçinmek peygamberler sünnetidir.

544– وعن المِقْدَامِ بن مَعْدِ يكَرِبَ رضي اللَّه عنه ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَاماً خَيْرًا مِن أَنْ يَأْكُلَ مِن عملِ يَدِهِ ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّه دَاوُدَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كان يَأْكلُ مِن عَمَلِ يَدِهِ » رواه البخاري .

544. Mikdâm İbni Ma'dîkerib *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hiçbir kimse, asla kendi kazancından daha hayırlı bir rızık yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd aleyhisselâm da kendi elinin emeğini yerdi."

Buhârî, Büyû' 15, Enbiyâ 37

Açıklamalar

Elinin emeğiyle geçinip kimseden bir şey istemeden iffetli yaşama konusunda söylenecek en güzel ve son söz, hiç şüphesiz bu hadîs-i şerîfte ifâdesini bulmaktadır. **“Kimse, kendi kazancından daha hayırlı bir rızık asla yememiştir.”**

Yukarıdan beri nakledilen hadislerden anlaşıldığına göre, dilencilik asla emek mahsülü bir geçim yolu sayılmamaktadır. Bu sebeple de müslümanın izzet ve şerefine, insanlık haysiyetine uygun düşmemektedir. O meşrû bir kazanç yolu olarak düşünülmemektedir.

Üç ana kazanç yolu bulunmaktadır: **Zirâat, ticâret, sanat.** Bunlardan hangisinin en temiz kazanç yolu olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. İmâm Şâfiî, ticâreti tercih ederken, Mâverdî, tevekküle daha yakın olduğu gerekçesiyle ziraatı öne geçirmiştir. Müellif Nevevî ise, “zirâat ile sanat, ticâretten önde gelir. Çünkü ziraat ve sanat, kişinin el emeği, göz nuru ve alın teridir. Bu ikisinden de ziraat daha tercihe şâyândır. Zira faydası daha geneldir, insanlara, hayvanlara yöneliktir” demektedir.

Hz. Âişe vâlidemiz sahâbe-i kirâm’ın, kendi işlerinin işçileri olduklarını dile getirmektedir. Hatta çalışıp terledikleri için Hz. Peygamber’in, *“Keşke mescide yıkanıp gelseler”* diye temenni ve tavsiyede bulunduğunu bildirmektedir (bk. Buhârî, Büyû’ 15).

Bu ve yukarıda zikredilen hadislerden açıkça anlaşıldığına göre, insanın görevi ve sosyal mevkii ne olursa olsun, kendi işini kendisinin görmesi, geçimini el emeği ve alın teriyle temin etmesi övgüye lâyık bir davranıştır. Özellikle büyük şehirlerin sıkıntılı hayatında, hele hele ekonomik şartların ağırlaştığı günümüz ortamında, el becerisi gelişmiş, ev, bağ-bahçe işlerini bizzat yapabilir, ufak-tefek tamirleri gerçekleştirebilir olmak, insanlar için her yönüyle önemli, faydalı ve kârlıdır. Tüketime değil, üretime yönelik büyük-küçük her çaba övgüye lâyıktır. Her işini kendisi yapan kimselere, “Kimseye beş kuruş vermez, her şeyi kendisi yapar, pinti, cimri..” gibi bir takım ithamlar yöneltmek asla doğru değildir. Herkes yapabildiği işi bizzat yapmalıdır. Tamir ücretlerinin nerede ise yeni eşyâ fiyatları düzeyine çıktığı günümüzde, evde ocakta onarılması gerekli işleri bizzat yapabilmek hem ekonomik hem de faydalı bir meşguliyettir. Unutmamak gerekir ki, Hz. Peygamber de elbisesini diker, ayakkabısını tamir eder ve hayvanını bizzat sağar, ev halkına ev işlerinde yardımcı olurdu.

Sanayi, ticâret ve hatta zirâatın, kısaca, ekonomik hayatın ve işletmeciliğin uluslararası boyut kazandığı, kazanç yollarının hem mâhiyet hem de çeşit olarak arttığı bir ortamda elinin emeğiyle geçimini temin etme tavsiyesi yeterli midir diye akla bir soru takılabilir.

Dinimiz, başkalarının imkânlarına göz dikerek onlardan isteyerek yaşamayı, 537. hadiste geçen çok zorunlu üç hal dışında, prensip olarak yasaklamıştır. Gerek bu suretle gerekse herkesin bizzat çalışıp rızkını temin etmesini teşvik etmek suretiyle sadece kişilerin insanlık onurunu korumayı amaçlamış değildir. Milletlerin, başka millet ve devletlere muhtaç olmadan, el-avuç açmadan kendi ihtiyaçlarını karşılayacak, ekonomik ve sosyal gelişmelerini sürdürecek, şevket ve devletini koruyacak yerli sanayilerini gerçekleştirmelerini de öğütlemiş olmaktadır. Yani dinimiz, dilenciliği fert çapında yasaklayıp da millet ya da ümmet bazında hoş görmüş değildir. Müslüman fertler için getirilen yasaklar, ümmet için öncelikle ve daha büyük boyutlarda getirilmiş demektir.

Günümüzde İslâm ülkelerinin, sahip olduğu ekonomik imkânları malesef kendi irâdeleri ve gayretleriyle değerlendirememekte olmaları, gelişmiş ülkelerin sömürgesi konumunda bulunmaları yürekler acısı bir durumdur. Tabiî bu durum, yukarıdan beri açıklamaya

çalıştığımız hadislerin ne kadar önemli, isâbetli ve kapsamlı tavsiyeler içerdiğinin de göstergesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. En temiz ve helâl rızık, kişinin bizzat çalışarak yani el emeğiyle kazandığıdır.
2. Geçim temini için bizzat çalışmak övgüye lâyıktır.
3. Millet ve ümmetlerin kendi ihtiyaçlarını kendi gayretleriyle temin etmeleri, hem varlıkları hem de bağımsızlıkları açısından son derece önemlidir.
4. Fertler için kötü olan dilencilik, milletler için öncelikle kötü ve yüz karasıdır.
5. El emeği, göz nuru, alın teri tavsiyesi, yerli sanayiin gerçekleştirilmesi tavsiyesidir.
6. Peygamber Efendimiz, ümmetine daima şerefli bir fert ve ümmet hayatı için gerekli olan ikaz ve önerilerde bulunmuş, yol göstermiştir.

60- باب الكرم والجود والإنفاق في وجوه الخير ثقة بالله تعالى

CÖMERTLİK

KEREM, CÖMERTLİK VE ALLAH'A
GÜVENEREK HAYIR YOLLARINA İNFAK ETMEK

Âyetler

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاء مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ [39]

1. "Siz hayra ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir."

Sebe' sûresi (34), 39

Bir anlamda el açıklığı diye ifade edilebilecek olan **kerem**, gerekeni gereken yerde gönül rızâsı ile harcamak demektir. **Cömertlik** de böylesi bir iyilik severliktir. **İnfak** ise, dinimizin hayır olarak bildirdiği herhangi bir yolda mal sarfetmek demektir. Allah Teâlâ, iyilik ve infakın, hiçbir kimse için "*Acaba sonuçsuz kalır mı*" diye bir kuşku konusu olmaması gerektiğini belirtmekte, hayır olarak harcanacak her şeye, onun yerine geçmek üzere bir karşılık vereceğini bu âyette bildirmektedir. Hatta Yüce Rabbimiz, bu karşılığın o yapılan iyilikten daha üstün olacağını da haber vermektedir: "**Kim bir iyilik yaparsa ona bundan daha hayırlı karşılık vardır.**" [Kasas sûresi (28). 84]. Bir başka âyette de bu **daha hayırlı karşılığın**, "**on kat iyilik**" olduğunu açıklamaktadır: "**Kim, Allah'ın huzuruna iyilikle gelirse, ona getirdiğinin on katı vardır**" [En'âm sûresi (6), 160].

لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللّهَ يَهْدِي مَن يَشَاء وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ فَلأنفُسِكُمْ وَمَا تُنفِقُونَ إِلاَّ ابْتِغَاء وَجْهِ اللّهِ وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ [272]

2. "Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız. Hayır olarak verdiğiniz ne varsa, karşılığı size tam olarak ödenir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız."

Bakara sûresi (2), 272

Hayır ve iyilik olarak yapılan işlerin asıl faydası, bizzat o iyiliği yapanadır. Görünürde o iyilikten başkaları faydalanır ama, sonuçta ondan en çok yararlanacak olan, iyilik sahibidir. Bu gerçeği iyi bilen âlimlerimiz, bir çok iyilik yaparlar, sonra da öz nefislerinden başka

kimseye bir iyilik yapmadıklarını söylerlermiş. Böylece de yaptıkları iyilikleri kimsenin başına kakmak gibi bir hatâya düşmezlermiş. Hayır ve iyilikten maksat, Allah rızasını kazanmak olmalıdır. Müminler başka amaçlarla değil, sadece bu maksatla infak ederler. Gâye Allah rızâsı olunca, bir hadîs-i şerîfte ifade buyurulduğu gibi, *"Hanımının ağzına uzattığı bir lokmadan bile insan sevab kazanır."*

Âyetin ilk kısmında yer alan "**kendi iyiliğiniz içindir**" ifadesi, "**Hayır olarak verdiğiniz ne varsa, karşılığı size tam olarak ödenir ve siz asla haksızlığa uğratılmazsınız**" beyânı ile açıklanmaktadır. Demektir ki, yapılan hayrın asıl hayrını, bizzat o hayrı işleyen görecektir. Hem de eksiksiz olarak...

Kerem ve cömertliğin bundan daha güçlü teşviki düşünülebilir mi?

وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ [273]

3. "Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir."
Bakara sûresi (2), 273

Her şeyi bilen Allah Teâlâ, kimin ne hayır işlediğini de mutlaka bilir. Bu âyet, insanların kendilerine yapılan iyiliği bilmekte, onu takdir ve itiraf etmekte kusurlu davranabileceklerini, ama Allah Teâlâ'nın kimin ne iyilik yaptığından aslâ gafil olmadığını bildirmektedir. Böylece, iyilik yapacaklara, hem ilâhî bir garanti verilmiş olmakta hem de "İyiliğin Allah Teâlâ tarafından bilinmesi yeter" esası belirlenmektedir. Nitekim halkımız da "*İyilik yap, denize at, balık bilmezse Hâlık bilir*" diyerek konuya ait inancını dile getirir.

Bu üç âyette Allah Teâlâ, iyilik yapacaklara, cömert davranacaklara her çeşit garantiyi vermiş bulunmaktadır.

Hadisler

– وعَنِ ابنِ مسعودٍ رضي اللَّه عنه ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا حَسَدَ إِلاَّ في اثنتينِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّه مَالاً ، فَسلَّطَه عَلَى هَلَكَتِهِ في الحَقِّ ، وَرَجُلٌ آتَاه اللَّه حِكْمَةً ، فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُها » متفقٌ عليه .

معناه : يَنَبِغِي أَن لا يُغبَطَ أَحَدٌ إِلاَّ على إحدَى هَاتَينِ الخَصْلَتَيْنِ .

545. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ancak iki kişiye gıbta edilir:

Allah'ın verdiği malı hak yolunda harcamayı başaran kimse.

Yine Allah'ın kendisine verdiği ilim ve hikmet ile yerli yerince hükmeden ve onu başkalarına öğreten kimse."

Buhârî, İlim 15, Zekât 5, Ahkâm 3, Temennî 5, İ'tisâm 13, Tevhîd 45; Müslim, Müsâfirîn 268

Açıklamalar

"**Hased**" kelimesi bu hadîs-i şerîfte "**gıbta**" anlamındadır. **Gıbta**, başkasının elinde bulunan mal ve imkânların onun elinde kalmakla birlikte, bir benzerinin veya bir mislinin de kendisine verilmesini temenni etmektir. **Hased** ise, başkasının elindeki malın ondan alınıp kendisine verilmesini dilemektir. Gıbtaya hased denilmesi mecâzî anlamdadır.

Gıbta, bir anlamda hayır ve güzelliklerin artmasını temenni etmektir. Ayrıca gıbtanın kendisi bir iyilik ve güzelliktir. Hased, başkasına ait imkân ve iyiliklerin ondan alınıp kendisine naklini istemek olduğu için tam anlamıyla kıskançlıktır.

Mal ve servet sahibi olmak, böylece, Allah Teâlâ'nın bir lutfunu elde etmek elbette güzeldir. Ancak asıl güzellik ve hüner, Allah'ın lutfu olan malı, **hak yolunda harcamayı** başarabilmektir. Çünkü tecrübe göstermiştir ki, mal harcamakta insanların çoğu başarılı değildir. Aslında *"imtihan vesilesi*" olarak verilmiş olan "mal", çoğu kimsenin başarısız bir imtihan geçirmesine vesile olmakta, azmasına, sapmasına, haksızlık yapmasına kapı açmaktadır.

Malın fitnesi her devirde yaygın olmuştur. Bu sebeple gıbta edilecek, özenilecek husus, mal sahibi olmak değil, az olsun çok olsun malı hak yolunda harcayabilmektir. Hadîs-i şerîf, işte bu çok önemli noktaya dikkatimizi çekmektedir. Demek oluyor ki, sahip olduğu malı hak yolda harcamasını başarabilen kimse, herkesin takdirini toplamaya hak kazanmış bir yiğit, bir büyük kahramandır. Çünkü malın fitnesinden yakasını kurtarıp onu güzellikler ve hayırlara vesile kılmasını bilmiştir.

İnsan elindeki maddî imkânı ya cimrilik yüzünden harcayamaz, hayır hasenât yapamaz ya da tam tersi bir savurganlıkla ve fakat sadece kendi keyfince, hak-bâtıl, haram-helâl demeden yer içer, saçar savurur. Her iki durum da malın fitnesidir. Her iki olumsuz durumun örneklerini malesef toplumda sıkça görmek mümkündür.

Konumuzu ilgilendiren hadisin bu kısmıdır. Fakat Peygamber Efendimiz bu hadiste Allah'ın lutfettiği bilgi ve kavrayışı, hayatını yönlendirmekte kullanan ve başkalarını da bu büyük fazilete sahip kılmak için gayret gösteren kimseye de gıbta edilebileceğini bildirmektedir. Bilmek bir meziyet olmakla beraber, bilgi ve hikmetle amel etmek, daha büyük bir fazilettir. Hele o fazileti başkalarına kazandırmaya çalışmak ise elbette gıbta edilecek bir davranıştır.

Mal ve hangi anlamda olursa olsun hikmet, aslında biri maddî, biri mânevi iki büyük nimet ve değerdir. Ancak onların asıl değeri, yerli yerinde kullanılmalarıyla ortaya çıkmaktadır.

Hadîs-i şerîf 572 ve 1380 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mal ve ilim insanda cimrilik duygularını kamçılayan iki değerdir.
2. Bu iki nimeti hak yolunda değerlendirebilen kimseler gıbta edilmeye layık kişilerdir.
3. Gıbta güzel bir haslettir.

546– وعنه قالَ : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَيُّكُمْ مَالُ وَارِثِهِ أَحَبُّ إِليه مِن مَالهِ ؟ » قالُوا : يا رَسولَ اللَّه . ما مِنَّا أَحَدٌ إِلاَّ مَالُهُ أَحَبُّ إِليه . قال : « فَإِنَّ مَالَه ما قَدَّمَ وَمَالَ وَارِثِهِ ما أَخَّرَ » رواه البخاري

546. Yine İbni Mes'ûd *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashabına:

- "**Hanginize mirasçısının malı, kendi malından daha sevimlidir**?" diye sordu. Onlar :

- Ey Allah'ın Resûlü! Hepimiz malımızı herşeyden fazla severiz, dediler.

Hz. Peygamber de:

- "**Kişinin kendi malı hayır yaparak önceden gönderdiği, mirasçısının malı ise, harcamayıp geriye bıraktığıdır!**" buyurdu.

Buhârî, Rikak 12

Açıklamalar

İnsanlar mal harcama veya saklama konusunda birbirinden farklıdır. Kimi vardır, eline geçeni yer içer veya muhtaçlara sadaka verir. Kimi de vardır, ne kendisine ve çoluk çocuğuna yeterince harcar ne de hayır hasenât yapar. Cimridir, pintidir. Beş kuruş harcamak istemez. Mal biriktirmeyi marifet sayar.

İşte Hz. Peygamber bu konuyu aydınlatmak üzere bir gün ashâbına, mirasçısının malını kendi malından daha çok sevenlerin kimler olduğunu sormuştur. Onlar da meseleyi sonuç itibariyle ele alarak, herkesin kendi malını daha çok sevdiği cevabını vermişlerdir. Hz. Peygamber maksadını anlatmak üzere bir kimsenin kendi malı ile mirasçısının malının ne demek olduğunu tarif etmek suretiyle konunun bir kez daha düşünülmesini istemiştir.

Bilinen bir gerçektir ki, insan ne kadar zengin olursa olsun, öbür dünyaya nihayet bir kefen bezi ile uğurlanmaktadır. Hiç kimse malıyla gitmemektedir. Hal böyle olunca, herkesin kazandığı mal, netice itibariyle mirasçılarına kalmaktadır. Kazandığı malı yerli yerinde harcayamayan kimse, mirasçısı için mal biriktiriyor demektir. Onun da o malı nasıl değerlendireceğini Allah bilir.

Malını seven kişi, onu beraberinde götüren kişidir. Yani elindeki serveti sevap olarak âhirete taşıyabilen kimse, kendi malını gerçekten seven kişi demektir. Bu durumu anlatmak için halkımız " Ne verirsen elinle, o gider seninle" diyerek, insanın hayatta iken bizzat yapacağı iyiliğin gerçek iyilik olduğunu anlatır. Herkesin dünyadan nasibi, yiyip tükettiği, giyip eskittiği ya da tasadduk edip âhirete gönderdiğidir. Nitekim Yüce Rabbimiz de bir âyet-i kerîmede şöyle buyurmaktadır: " **Ey iman edenler! Allah'a karşı saygılı olun ve herkes yarını için ne hazırladığına dikkat etsin!"** [Haşr sûresi (59), 18].

Bu hadîs-i şerîf, ölüm döşeğinde iken malının bütününü veya çoğunu sadaka olarak vermeye kalkan kimseye hitâben söylenmiş olan "*Mirasçılarını zengin olarak bırakman, fakir bırakmandan senin için daha hayırlıdır*" (bk. Buhârî, Cenâiz 36, Vesâyâ 2) hadisine ters düşmez. Çünkü hadisimiz, kişinin sağlığında yapması gereken iyilik ve yardımlarla ilgilidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Malını seven, onu beraberinde âhirete götürebilendir. Yani hayatında iyilik yapabilen kimselerdir.

2. İleride mirasçısının olacak malın bekçiliğini yapmak akıllıca bir iş değildir.

3. Hadisimiz eldeki imkânların mümkün mertebe önceden âhiret azığı olarak gönderilmesini teşvik etmektedir.

547– وعَن عَدِيِّ بنِ حاتم رضي اللَّه عنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمَرةٍ » متفقٌ عليه .

547. Adî İbni Hâtim *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yarım hurma ile de olsa cehennemden korunun!"

Buhârî, Zekât 9, 10, Menâkıb 25, Rikak 49, 51, Edeb 34, Tevhîd 36; Müslim, Zekât 66-68. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 1, Zühd 37; Nesâî, Zekât 63, 64; İbni Mâce, Mukaddime 13; Zekât 28

Açıklamalar

İnfak ve iyilikte önemli olan, yapılan iyiliğin miktarı değil, onun iyilik niyetiyle yapılmasıdır. Bu sebeple iyilik ve infakın sağlayacağı güzel sonuca herkesin elindeki imkân ne ise, onunla ulaşmaya çalışması, bu bilinç ve gayret içinde olması uygun olur. 141 numarada geçmiş, 694 numarada tekrar gelecek olan hadisimiz bize işte bu çağrıyı yapmaktadır: "**Yarım hurma ile de olsa, iyilik yapıp cehennemden korunmaya bakın!"** Atalarımız da konuya duydukları hassasiyeti "Yarım elma, gönül alma", "Az veren candan, çok veren maldan" diye dile getirmişlerdir.

"**Zenginlerin mallarından sadaka al"** [Tevbe sûresi (9), 103] âyeti gelince, hadisimizdeki teşvikin de tesiri ile sahâbîler arasında sırtıyla yük taşıyıp sadaka vermek için çırpınanlar oldu. Hatta bir keresinde bir sahâbî iki avuç hurma getirdi. Münâfıklar "Allah bu adamın iki avuç hurmasına muhtaç değildir" diye onu küçümsediler. Bir başka sahâbî, epeyce yüklü bir para getirdi. Bu kez de münâfıklar "Bu bir gösterişten ibarettir" dediler. Bunun üzerine şu âyet indi: "**Sadakalar hususunda, mü'minlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. Ve onlar için elem verici azap vardır**" [Tevbe sûresi(9), 79].

Azaptan kurtulmanın yolu iyilik yapmaksa, bunun azına çoğuna bakılmamalıdır. İyilik niyeti ile yapılacak her hayır mutlaka bir güzel sonuca ulaşacaktır. Nitekim bir âyette şöyle ifade buyurulmuştur: "**Allah'ın rızâsını kazanmak ve ruhlarındaki cömertliği kuvvetlendirmek için mallarını hayra sarfedenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki, üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisinti düşer (de yine ürün verir). Allah yaptıklarınızı görmektedir"** [Bakara sûresi (2), 265].

Öte yandan Âişe vâlidemizin, yanında iki kız çocuğu ile dilenen bir kadına, bulabildiği tek şey olarak bir hurma verdiği ve bunun Peygamber Efendimiz tarafından takdir edildiği de bilinmektedir (bk.270-271 numaralı hadisler). Hatta yine Hz. Âişe'nin, yanında bulunan bir üzüm tanesini bile sadaka olarak verdiği rivayet edilmektedir. Hayır da şer de küçük görülmemelidir. Zira Yüce Rabbimiz bu konuda çok açık bir şekilde şöyle buyurmaktadır: "**Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür"** [Zilzâl sûresi (99),7-8].

Dinimizde **sadaka**, iyilik ve hayrın genel adıdır. Sadaka niteliğine sahip olan her şey, hatta yarım hurma veya güzel bir söz başlı başına bir iyilik ve insanı cehennemden koruyan bir kalkandır. Bu sebeple iyiliğin azı çoğu değil, iyilik olarak yapılmış olması önemlidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hiçbir iyilik küçük görülmemelidir.
2. Kişiyi cehennemden ve azaptan koruyacak olan yaptığı iyiliktir.
3. Herkesin kolayca bulabileceği bir nesne ile de olsa iyilik yapmaya bakmak gerekir.
4. Yapılan iyiliğin miktarı değil, iyilik niyeti ile yapılmış olması önemlidir.

548- وعن جابرٍ رضي اللَّه عنه قال : ما سُئِل رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم شَيئاً قَطُّ فقالَ : لا . متفقٌ عليه .

548. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*den bir şey istendiği zaman asla "yok" demezdi. Buhârî, Edeb 39; Müslim, Fezâil 56

Açıklamalar

Her yönden mükemmel ve "en güzel örnek" olan Hz. Peygamber, kerem ve cömertlik bakımından da herkesten önde idi. Onun, insanların en cömerdi olduğuna, ramazan aylarında ise daha bir başka cömert davrandığına dair sahih rivayetler bulunmaktadır (bk. Buhârî, Edeb 39).

Câbir *radıyallahu anh'*ın bu şehâdetinden de anlıyoruz ki, Hz. Peygamber kendisinden bir şey istenildiği zaman asla "yok" demez, kimseyi "reddetmezdi." Bunun anlamı da her halde, "Varsa ve vermesi mümkünse verir, verecek bir şeyi yoksa, belki bir yerden bir yardım gelir diye bekler, veya yardım etmeyi va'd eder ya da güzel sözler söyleyerek isteyenin gönlünü alırdı" demektir. Hatta bir başka rivayette, "**Kendisinden bir şey istenildi mi, onu yerine getirmek isterse "evet, olur" der; eğer yapmak istemezse "hayır" demez sadece sükût ederdi**" denilmektedir. Nitekim Efendimiz, yiyecekler konusunda da aynı tavır içindeydi: "**Hiçbir yiyeceğe kusur bulmaz; canı isterse yer, istemezse yemezdi**"(Buharî, Et'ime 21).

Hz. Peygamber, elinde mal varken sırf vermemek için asla "hayır, yok" dememiştir. Ancak özür beyânı anlamında "yok" demiştir. Nitekim "**Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde, sizi bindirecek bir binek bulamıyorum demiştin**.." [Tevbe sûresi (9), 92] âyeti bu hususu tesbit etmektedir.

Hz. Peygamber'in Tebük Harbi öncesinde Eş'arîlerin kendisinden binek istemeleri üzerine yemin ederek "*Vallahi size verecek bineğim yok"* buyurduğu (bk. Buhârî, Eymân 1, 4, 18) bildirilmektedir. Herhalde bu, Câbir *radıyallahu anh*'ın haber verdiği genel tavrın yegâne istisnasıdır. Zaten daha sonra Hz. Peygamber, o yemininden dönerek Eş'arilere 5 veya 6 deve vermiştir. Bu olayda Hz. Peygamber, bir konuda yemin etmiş bile olsa, zıddını hayırlı görünce, hayırlı olanı tercih etmek gerektiğini örneklendirmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber çok cömertti.
2. Kendisinden bir şey istenilince, varsa verir, yoksa "yok" demez, sükût ederdi.

549– وعن أبي هُريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا مِنْ يَوْمٍ يُصبِحُ العِبادُ فِيهِ إِلاَّ مَلَكَانِ يَنْزِلانِ ، فَيَقُولُ أَحَدَهُما : اللَّهُمَّ أَعطِ مُنْفِقاً خَلَفاً، وَيَقُولُ الآخَرُ : اللَّهُمَّ أَعطِ مُمسكاً تَلَفاً » متفقٌ عليه .

549. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Her sabah iki melek iner. Biri:

-Ya Rabb! İyilik edene malının karşılığını (halef) ver, der. Diğeri de:

-Ya Rabb!. Cimrilik edenin malını telef et, diye dua eder."
Buhârî, Zekât 27; Müslim, Zekât 57

Açıklamalar

297 numara ile de geçmiş olan hadisimizden anlaşıldığına göre iyilik de cimrilik de karşılıksız değildir. Ancak burada hemen işaret edilmesi gerekli olan nokta, telef edilmesi için beddua edilen mal, farz olan zekâtı verilmeyen maldır. Nâfile iyilik hususunda tenbellik edenler için telef istenmez.

Konu Ahmed İbni Hanbel'in rivayet ettiği bir hadiste daha açık şekilde şöylece dile getirilmiştir:

"Üzerine güneş doğan her gün iki melek şöyle seslenir: "Ey insanlar, Rabbinizin rahmetine geliniz. Az ama yeterli olan rızık, çok olup da azdıran maldan hayırlıdır." Bu çağrıyı, insanlarla cinler dışında bütün yaratıklar duyar.

Güneşin battığı her gün iki melek yerlerini alıp insanlarla cinler dışında yeryüzü sakinlerine işittirecek şekilde: "Allahım, infak edene halef, etmeyene telef ver!" diye niyâz ederler (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* V, 197).

Hadisimizdeki **halef** kelimesi, dünyada mal olarak karşılık, âhirette sevab olarak bedel anlamına gelmektedir. "**Ne infak ederseniz, Allah karşılığını verir**" [Sebe' sûresi (34),39] âyet-i kerîmesinde açıklanan gerçek de budur. **Telef** de ya maddeten veya mânen yok olmayı ifade eder.

Meleklerin duasına mevzu teşkil etmesi, konunun önemini ve neticenin hadîs-i şerîfte dile getirildiği gibi tecelli edeceğini gösterir. Çünkü meleklerin duası makbuldür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyilik karşılıksız kalmaz.
2. Eli cimri, yüzü ekşi olmak hayır getirmez.
3. Hali vakti yerinde olduğu halde zekât vermeyen zenginlerin malı telefi hakeder.

4. Melekler dua ederler. Onların duasının makbûl olduğu, *“Amin diyen kimsenin bu duası, meleklerin âminine denk düşerse, geçmiş günahları bağışlanır*” (Buhârî, Bed’ül-halk 7) hadisinden anlaşılmaktadır.

550– وعنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « قال اللَّه تعالى : أنفِق يا ابْنَ آدمَ يُنْفَقْ عَلَيْكَ » متفقٌ عليه .

550. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğne göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Allah Teâlâ şöyle buyurdu” demiştir:

“**Ey âdemoğlu! (Allah için) infak et ki, sana da infak olunsun!**”

Buhâri, Tefsîru sûre (11) 2; Nefekât 1; Tevhid 35; Müslim, Zekât 36, 37. Ayrıca bk. İbni Mâce, Keffârât 15

Açıklamalar

“İyiliğin karşılığı ancak iyiliktir” [Rahmân sûresi (55), 60] âyet-i kerîmesini hatırlatan bu kudsî hadis, Allah rızâsı için yapılacak hiçbir iyiliğin karşılıksız kalmayacağını ifade etmektedir.

Hadisin bazı rivayetlerinde (Meselâ, bk. Buhârî, Tefsîru sûre (11), 2) “Ey ademoğlu!” hitabı yoktur ve ifade de *“Enfik, Ünfik aleyke = Sen sadaka ver ki ben de sana vereyim”* şeklindedir.

Allah Teâlâ’nın sayısız nimet ve ikrâmları içinde yaşamaktayız. O’nun, “Ey kulum sen ver ki, ben de sana vereyim” buyurması, iyilik yapacak kimselere bu iyiliklerinin kesinlikle karşılıksız kalmayacağını bildirmek, bizleri hayır yapmaya teşvik etmek içindir. Aslında iyilik ve hayır yapmak da bir nasip meselesidir. Kimi insanlar çok rahat iyilik yaparken kimileri de isteseler bile yapamazlar. İyiliğin karşılığı yine iyilik olduğuna göre, bazı kimseler iyilikle karşılanmaktan kendilerini mahrum bırakırlar. Yani iyilik yapmak yapabilmek de bir nimettir, onun da ayrıca şükrü gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyilikler karşılıksız kalmaz.
2. Allah yolunda infakta bulunana Allah Teâlâ infak ile karşılık verir.
3. Cömert kimse mahrum kalmaz.

551– وعنْ عبد اللَّهِ بن عَمْرو بن العَاصِ رضي اللَّه عنهُما أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَيُّ الإِسلامِ خَيْرٌ ؟ قال : « تُطْعِمْ الطَّعَامَ ، وَتَقْرَأُ السَّلامَ عَلى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لم تَعْرِفْ » متفقٌ عليه .

551. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhumâ*’dan rivayet edildiğine göre bir kimse Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Müslümanın hangi ameli daha hayırlıdır? diye sordu. Hz. Peygamber de:

- “**Tanıdık tanımadık herkese yemek yedirmen ve selâm vermendir**” buyurdu.
Buhârî, Îmân 6, 20; İsti’zân 9, 19; Müslim, Îmân 63. Ayrıca bk. Nesâî, Îmân 12; İbni Mâce, Et’ime 1.

Açıklamalar

“**Yemek ikrâmı ve selâm ifşâsı**” hayır yapmakta iki önemli adımdır. Özellikle insanlar arası ilişkilerde bu iki hareket, bir çok olumlu adımların atılmasını sağlar.

“*Tanıdık tanımadık herkese”* kaydı, hadisin metninde selâm vermekle ilgiliymiş gibi gözükmektedir. Tercümeler de hep buna göre yapılmıştır. Ancak Ali el-Kârî’nin de işaret ettiği gibi, bu “*tanıdık tanımadık herkese”* kaydı, hem selâm verme hem de yemek yedirme tavsiyelerinin her ikisi için de geçerli olabilir. Biz bu ihtimali dikkate alarak tercümeyi ona göre yaptık. Yemek yedirmek ve selâm vermek toplumda sıcak ilişkilerin, köklü dostlukların kurulması ve güzelliklerin artması için iki önemli iyiliktir. Bunların muhataplarının *“tanıdık tanımadık herkes”* olması, her iki iyilik için de en geniş çerçevenin tesbiti anlamına gelir.

Burada önemli bir noktayı daha hatırlamakta fayda vardır. Sevgili Peygamberimiz, kendisine en üstün amellerin neler olduğunu soranlara, özellikle kendi durumları açısından yani onlar için en hayırlı ameli söylemek suretiyle cevap verirdi. Onun usûlü bu idi. O yüzden cevapları değişik olurdu. Buradan hareketle, hadisimizde ismi verilmeyen soru sahibinin yemek ikrâmı ve selâm verme konusunda biraz kusurlu biri olduğunu düşünebiliriz. Zira Efendimiz, o zâta bu iki hususu öncelikle öğütlemiştir.

Yemek ikrâmı da selâm ifşâsı da başlı başına birer cömertliktir. Benzer yönleri vardır. Zira insanlar, genellikle yakınlarına ve sevdiklerine ya da iltifat ve iyiliğe layık gördüklerine ikrâmda bulunur ve onlara selâm verirler. Oysa her iki halde de, kimseyi küçümsemeden herkese aynı davranabilmek son derece önemli bir olgunluk ve iyiliktir. Bazı kendini beğenmişler, gözlerinin kestiği kimselere selâm verirken çoğu insanı selâm vermeye lâyık görmezler. Bu asla doğru bir hareket değildir. Aynı şeyi yemek ikrâmında, dâvetlerde de görmek mümkündür. Oysa İslâmiyet yemek yedirmekte ve selâm vermekte böyle bir ayırıma gitmeden müslümanlara eşit davranmayı emretmektedir.

Zamanımızda özellikle büyük şehirlerde, kimin ne olduğunu hangi inanç ve düşünceye sahip bulunduğunu, çoğu zaman kestirmeye imkân yoktur. Buna rağmen tanıdık tanımadık herkese selâm vermek ve ikrâmda bulunmak, müslüman iyilik severliğinin anlaşılması bakımından da oldukca önemlidir. Çünkü **insan, ihsanın kuludur**. İyilik görmekten, iyisin denilmekten hoşlanmayan normal bir insan düşünmek mümkün değildir. Anormaller ise, zaten konu dışıdır. Onlara ne yapsanız hayra geçmez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman herkese iyilik yapmaya bakmalıdır.

2. İyilik konusunda, tanıdık tanımadık herkese yemek yedirmenin ve selâm vermenin özel bir yeri ve önemi vardır.

3. Toplumda sıcak ilişkilerin ve samimi dostlukların kurulmasına müslümanlar öncülük etmelidir.

4. Hz. Peygamber’in cevapları, soru soranların özel durumlarını dikkate alan önceliklere sahiptir.

552– وعنه قال : قالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَرْبَعونَ خَصلَةً أَعلاهَا مَنِيحَةُ العَنْز ما مِن عَامِلٍ يعْملُ بخَصلَةٍ منها رَجَاءَ ثَوَابِهَا وَتَصْدِيق مَوْعُودِهَا إلاَّ أَدْخَلَهُ اللَّه تعالى بِهَا الجَنَّةَ » رواه البخاري . وقد سبقَ بيان هذا الحديث في باب بَيَان كَثرَةِ طُرق الخَيْرِ .

552. Yine Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhumâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kırk iyilik vardır. Bunların en üstünü, birisine sağıp sütünden faydalanması için ödünç olarak sütlü bir keçi vermektir. Kim, sevâbını umarak ve mükâfâtını Allah'ın vereceğine inanarak bu kırk hayırdan birini işlerse, Allah Teâlâ onu bu sebeple cennete koyar."

Buhârî, Hibe 35. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 42

Açıklamalar

140 numarada geçmiş olan hadisimiz, İslâm'da hayır ve iyilik yollarının çokluğunu, kerem ve cömertlik çeşitlerinin bolluğunu haber vermektedir. Özellikle kırsal kesimlerde ya da hayvancılığın yaygın olduğu yer ve yörelerde, sevâb için yapılacak iyiliklerden birini açıklamaktadır. Sütlü bir keçi veya koyunu sağıp sütünden yararlanması için ödünç olarak fakir komşuya vermenin 40 kadar iyiliğin en üstünü olduğunu bildirmektedir. Bu, koyun ya da keçi sürüsü olan kimse için, belki küçük görülecek bir iyiliktir. Ama sütünden istifade edeceği bir tek hayvanı bile olmayan bir fakir için büyük ikrâmdır.

Eskiden, memleketimizde düğün ve sünnet yapanlara destek olmak maksadıyla emânet olarak sağmal inek veya koyun verilirdi. Fakir-fukara ailelere de sağıp sütünü içmesi, böylece geçimini sağlaması için sağmal hayvan vermek âdettendi. Bu güzel âdetlerin asıl kaynağı, bu tür yardımlaşmayı teşvik eden ve öven hadisimizdir. Tabii bu tür bir yardım, hayvan bakımına elverişli ortamlar için geçerlidir.

Demektir ki çevre şartlarına göre yapılabilecek bir çok hayır ve iyilik çeşidi bulunmaktadır. Mesele sevâbını Allah'tan bekleyerek ve iyilik niyetiyle bunlardan herhangi birini yapabilmektir.

Hadiste haber verilen 40 iyiliğin tek tek sayılmamış olması, iyilik niyetiyle yapılabilecek her hayıra imkân tanımak bakımından isâbetli olmuştur. Zira bu iyilikler sayılmış olsaydı, onlardan başka iyiliklere iltifat edilmeyebilirdi. Sağmal bir keçinin ödünç verilmesinin bile üstün bir iyilik ve cömertlik sayıldığı belirtilmek suretiyle müslümanların hayır yapmakta duyarlı ve gayretli davranmaları teşvik edilmiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyilik ve hayır yolları çoktur.
2. İyilik niyetiyle yapılan hayırlar, hayr sahiplerine cennet kapılarını açar.
3. Yapılacak iyiliğin mahallî şartlara uygun olması, ayrıca bir iyiliktir.

553– عن أبي أُمَامَةَ صُدَيِّ بنِ عَجْلانَ رضي اللَّهُ عنه قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم :
«يا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ إِن تَبْذُلَ الفَضْلَ خيرٌ لَكَ، وإِن تُمْسِكَهُ شَرٌّ لَكَ ، وَلا تُلامُ عَلى كَفَافٍ، وَابْدأْ
بِمَنْ تَعُولُ ، واليَدُ العُلْيَا خَيْرٌ مِنَ اليَدِ السُّفْلَى » رواه مسلم .

553. Ebû Ümâme Suday İbni Aclân *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ey âdemoğlu! İhtiyâcından fazla olan malını sadaka olarak vermen senin için iyi; vermemen kötüdür. İhtiyacına yetecek kadarını elinde tutmandan dolayı ayıplanmazsın. İyiliğe, geçimini üstlendiklerinden başla. Veren el, alan elden üstündür (unutma)."

Müslim, Zekât 97. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 32.

Açıklamalar

İnsanın zorunlu ihtiyaçlarından artan malını saklamayıp öncelikle geçimlerini üstlendiği kişilerden başlamak üzere ihtiyaç sahiplerine dağıtması, iyilik ve cömertlik gereğidir. Hiç şüphesiz her iyilik gibi faydası ve hayrı, böyle davranan kimseye yöneliktir. Çevresindeki insanlar ihtiyaç içinde kıvranırken, elinde ihtiyaç fazlası imkânı bulunanların, cimrilik edip kimseye bir şey koklatmaması ise, lehlerine değil, aleyhlerinedir. Özellikle bu ihtiyaç sahipleri, bakımını üstlendiği kişiler ise, daha kötüdür. Nitekim bir hadîs-i şerîfte *"Geçimini üstlendiği kişileri ihmal etmesi kişiye günah olarak yeter"* (bk. 296. hadis) buyurulmuştur.

511 numarada geçmiş olan hadisimizde, özellikle ihtiyaç fazlasının infak edilmesi tavsiye edilmektedir. Bu orta yoldur. Zira kendisini başkasının yardımına muhtaç bırakacak şekilde nesi var nesi yoksa dağıtmak sonra da başkalarının kendisine bir şeyler vermesini beklemek asla doğru değildir. Böyle bir tavır cömertlik sayılmaz. Her şeyin bir ölçüsü vardır. Nitekim Sevgili Peygamberimiz, bütün malını sadaka olarak getirip :

- Ey Allahın Resûlü!. Al bunu, sadakadır. Sahip olduğum bütün malım budur, diyen kimsenin yüzüne bakmamış. Adam bu sözü üç kez tekrarlayınca, malı alıp adamın önüne bırakmış, sonra da:

- *"Sizden biri elinde-avucunda ne varsa hepsini getiriyor ve bu sadakadır diyor; sonra oturup insanların kendisine yapacakları yardımı bekliyor. Sadakanın iyisi, vereni ihtiyaç içinde bırakmayandır"* buyurmuştur (bk. Dârimî, Zekât 25).

Hz. Ebû Bekir'in bütün malını, Hz. Ömer'in imkânlarının yarısını tasadduk etmesi ve Hz. Peygamber'in kabul buyurması, onların kimseden bir şey beklemeyecek gönül tokluğuna sahip olmaları sebebiyledir.

Hadisimizde, elinde ihtiyaç fazlası imkânı olduğu halde, harcaması gerekli olan yerlere harcamayanların ilâhî azabı hakedeceklerine işaret buyurulmuş, ihtiyacı kadarını tutmasında ise hiçbir sakınca bulunmadığı bildirilmiştir. İyilik ve cömertlikte sıranın, geçimi üstlenilmiş kişilerden başladığına da ayrıca dikkat çekilmiştir. Sonuçta, bu kitapta bir çok kez tekrarlandığı gibi *"Veren elin, alan elden üstün"* ve hayırlı olduğu genel prensibi hatırlatılmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İhtiyaç fazlası malı infak etmek ve infaka yakınlarından başlamak tam bir iyiliktir.

2. İhtiyacı olan malı elinde ihtiyâten tutmakta bir sakınca yoktur.

3. Geçimini üstlendiği kişileri ihtiyâç içinde bırakmak iyilik değil, kötülük getirir.

4. Vermek, almakdan her zaman üstündür.

5. Kendisini başkalarının yardımına muhtaç bırakacak şekilde varını yoğunu tasadduk etmek doğru değildir. Her şeyin bir kararı ve ölçüsü vardır.

554– وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه قال : ما سُئِلَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَلَى الإِسْلامِ شَيئاً إلا أَعْطاه ، وَلَقَدْ جَاءَه رَجُلٌ فَأَعطَاه غَنَماً بَينَ جَبَلَينِ ، فَرَجَعَ إِلى قَومِهِ فَقَالَ : يَا قَوْمِ أَسْلِمُوا فَإِنَّ مُحمداً يُعْطِي عَطَاءَ مَنْ لا يَخْشَى الفَقْرَ ، وَإِنْ كَانَ الرَّجُلُ لَيُسْلِمُ مَا يُرِيدُ إِلاَّ الدُّنْيَا ، فَمَا يَلْبَثُ إِلاَّ يَسِيراً حَتَّى يَكُونَ الإِسْلامُ أَحَبَّ إِلَيه مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا . رواه مسلم .

554. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, İslâm için kendisinden ne istenirse onu mutlaka verirdi. Hele bir keresinde yanına gelen bir adama iki dağ arasını dolduran bir koyun sürüsü verdi...Adam kabilesine dönünce :

- Ey milletim! (Koşun) müslüman olun. Çünkü Muhammed, fakirlik ve ihtiyaç korkusu duymadan çok büyük ikrâm ve ihsanlarda bulunuyor, dedi.

(Hadisin râvisi Enes diyor ki), kimileri sırf dünyalık elde etmek için müslüman olurlardı. Fakat çok geçmeden müslümanlık onların gözünde, dünyadan ve dünya üzerindeki her şeyden daha değerli hale gelirdi.

Müslim, Fezâil 57-58

Açıklamalar

Hadisimiz Hz. Peygamber'in, gerektiğinde insanların zengin veya fakir olduklarına bakmaksızın onlara ne kadar cömert davrandığını göstermektedir. Aslında Müslim'in bir başka rivayetinde (Fezâil 59) açıklandığı üzere, Efendimiz'in kendisine iki dağ arasını dolduracak kadar çok koyun verdiği kişi, Mekke'nin fethinden sonra müslüman olmuş ve fakat Huneyn ve Tâif savaşlarına müşrik olarak katılmış bulunan Safvan İbni Ümeyye idi.

Safvân, mal düşkünü biri olup kalbleri İslâm'a ısındırılması uygun görülen kimselerdendi. Hz. Peygamber bu gibi kimselere, Huneyn ganimetlerinden, onların akıllarından bile geçiremeyecekleri ölçüde ikramda bulunmuş, onlar da bu ikram karşısında İslâm'a olan düşmanlıklarından vazgeçmek zorunda kalmışlardı. Âlemlere hidâyet ve rahmet vesilesi olarak gönderilen Sevgili Peygamberimiz, herkesin derdine göre tedâvi uygulamış, insanların yepyeni bir İslâm kimliği kazanmalarına yardımcı olmuştur.

Peygamber Efendimiz'in, bağışta bulunurken mutlaka iyi müslüman aramaması, olaya insanların İslâm'a kazanılması açısından yaklaşması dikkat çekicidir. Demektir ki, farz olan zekât dışındaki ikram, ihsan ve yardımların henüz müslüman olmayan kalbleri kazanılması düşünülen kimselere, onların kalblerini kazanacak ölçü ve miktarlarda verilmesi, yetkililerin takdirlerine kalmış bir uygulamadır.

Günümüzde de kalbleri İslâm'a ısındırılması halinde, toplumun muhtelif kesimlerinde etkili olabilecek kimseler için böyle bir uygulama düşünülebilir. Özellikle, her türlü insan

kazanma yöntemlerinin dünya çapında uygulandığı bir dönemde müslüman sermâyenin, böyle bir yola girmesi, Hz. Peygamber devrindeki uygulamayı yeniden canlandırma anlamına gelir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber, yokluk ve fakirlik korkusu duymayacak derecede cömertti.

2. O, iyiliği sadece iyilere yapmaz, iyi olmasını umduğu ve beklediği kimselere de yapardı.

3. Her insana, kendi anlayışına göre nüfuz etmeye bakmak gerekir.

4. İyilik ve ikram, insanların kalblerini kazanmakta en etkili yollardan biridir.

555– وعن عُمَرَ رضيَ اللَّه عنه قال : قَسَمَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَسْماً ، فَقُلْتُ : يا رسولَ اللَّه لَغَيْرُ هَؤُلاَءِ كَانُوا أَحَقَّ بِهِ مِنْهُم ؟ قال : « إِنَّهُمْ خَيَّرُوني أَن يَسأَلُوني بالْفُحشِ فَأُعْطِيَهم أَوْ يُبَخِّلُوني ، وَلَستُ بِبَاخِلٍ » رواه مسلم .

555. Ömer *radıyallahu anh* şöyle dedi

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* mal taksim etti. Ben:

- Ey Allah'ın Resûlü! Kendilerine mal verdiğiniz şu kimselerden başkaları o mala daha layıktır!" dedim. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Onlar beni iki durumla karşı karşıya bıraktılar: Ya çirkin sözlerle benden mal isteyecekler, vereceğim. Ya da vermeyeceğim bu defa da beni cimrilikle suçlayacaklar. Ben cimri değilim**" buyurdu.

Müslim, Zekât 127

Açıklamalar

Altı hadis kitabı içinde sadece Müslim'de bulunan bu hadîs-i şerîf göstermektedir ki sevgili Peygamberimiz, insanların durumlarına ve İslâm izzetine en uygun şekilde davranırdı. Özellikle ihsan ve iyilikte, mal taksiminde, yeterince olgunlaşmamış kimseleri kollar, onların yanlış ve kaba davranışlara düşmemesine dikkat ederdi. Nitekim bu olayda görüldüğü gibi, Hz. Ömer'in bile kabullenmekte zorlandığı bir uygulamada bulunmuştu.

Hz. Peygamber, Hz. Ömer'e verdiği cevabıyla her hareketinin farklı bir sebebi olabileceğini göstermiştir. Bu olayda bazı kimselerin kendisine karşı doğru ve güzel olmayan iki davranış içinde olacaklarını sezmiş, o sebeple onları bu çirkinlikten kurtarmak için daha önce davranıp onları tatmin etmiş ve bir hata işlemelerini önlemiştir. Anlaşıldığına göre bu kimseler, henüz iman bakımından belli bir seviyeye ulaşamamış, İslâm muâşeret kurallarını henüz tam olarak içlerine sindirememiş, Peygamber'e karşı nasıl davranacaklarını bile öğrenememişlerdi. Hz. Peygamber ne onların kaba-saba sözlerle mal isteyip almalarına ne de istediklerini elde edememeleri halinde kendisini cimrilikle itham etmelerine fırsat bırakmamış, onlardan daha lâyık kimseler varken, muhtemel çirkinlikleri önlemek maksadıyla bu kimselere mal vermiştir. Özellikle Hz. Peygamber'in, *"Ben cimri değilim"*

buyurması dikkat çekicidir. Bilindiği gibi Efendimiz, cimrilikten ve pintilikten Allah'a sığınırdı.

Peygamber Efendimiz'in bu davranışı, ashâb ve ümmetine karşı duyduğu şefkat ve merhametin bir sonucudur. Toplumda üç-beş kuruş için gereksiz yere yalan - yanlış şeyleri konuşacak veya bazı yakışıksız halleri aleniyete dökecek ve durup dururken günaha girecek kimseler daima vardır. Bütün bunları önleyici tedbirleri almak, iyilik ve ikram ile bunların önüne geçmek tercih edilmesi gerekli bir uygulamadır. Üstelik bu, başlı başına bir iyiliktir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kaba-saba ve câhil kimseleri idâre etmek, kabalıklarını önlemek için tedbir almak uygun olur.
2. Gerekiyorsa, ihsan ve ikramda bulunarak onların kabalık yapmalarına mani olmak câizdir.
3. İyilik ve ikram, her zaman kişiye lâyık olduğundan dolayı değil, bazan da şerrinden korunmak veya onu kötülükten korumak için yapılır.
4. Hz. Peygamber cimrilikten nefret ederdi.
5. Yöneticiler, etraflarındaki kimselerin durumlarına göre hareket etmelidir.
6. İnsanların en kötüsü, şerrinden korunmak için öteki insanların tedbir almak zorunda kaldığı kimsedir.

556– وعن جُبَيْرِ بنِ مُطعِم رضيَ اللَّه عنه أَنه قال : بَيْنَمَا هُوَ يسِيرُ مَعَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَقْفَلَهُ مِن حُنَيْنٍ ، فَعَلِقَهُ الأَعْرَابُ يسَأَلُونَهُ ، حَتَّى اضْطَرُّوهُ إِلى سَمُرَةٍ فَخطَفَتْ رِدَاءَهُ ، فَوَقَفَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : أَعْطُونِي رِدَائِي ، فَلَوْ كَانَ لِي عَدَدُ هذِهِ العِضَاهِ نَعَماً ، لَقَسَمْتُهُ بَيْنَكُمْ ، ثم لا تَجِدُونِي بَخِيلاً وَلا كَذَّاباً وَلا جَبَاناً » رواه البخاري .

« مَقْفَلَهُ » أَيْ حَال رُجُوعِهِ . وَ « السَّمُرَةُ » : شَجَرَةٌ . وَ « العِضَاهُ » : شَجَرٌ لَهُ شَوْكٌ.

556. Cübeyr İbni Mut'im *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Huneyn Gazvesi'nden dönüşte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte yürürken bedevi arablar ganimetin taksimini ısrarla istemeye başladılar. Neticede Hz. Peygamber'i Semüre ağacının altında durdurdular. Cübbesi ağaca takılıp kaldı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* devesini durdurup:

"Cübbemi verin bana! Şayet şu gördüğünüz ağaçlar kadar hayvanım olsaydı, onların tamamını size paylaştırırdım. Siz de benim cimri, yalancı ve korkak olmadığımı görürdünüz!" buyurdu.

Buhârî, Cihâd 24, Humus 19

Açıklamalar

Huneyn Gazvesi'nde bol miktarda ganimet elde edilmişti. Hz. Peygamber bu malların taksimini savaş sonrasına ertelemişti. Huneyn'den dönerken bir kısım bedeviler, taksimin geciktiği iddiasıyla ganimetin bir an önce dağıtılmasını istemeye başladılar. Bu konuda Hz.

Peygamber'i sıkıştırıyorlardı. Hatta bazı rivayetlerde devesinin yolunu bile değiştirip onu malları taksime zorladılar. Neticede dikenli bir ağaç türü olan Semüre ağacının altına inmek zorunda bıraktılar. Buna rağmen Hz. Peygamber onların bu kabalıklarına bir şey demiyor, kendilerini hoş karşılıyordu.

Ağacın dikenlerine takılan cübbesini istedikten sonra, onlara: *"Bırakınız bu ganimet malını, şu gördüğünüz ağaçlar kadar şahsi hayvanlarım olsaydı, yine de onların tamamını aranızda taksim ederdim. Siz beni asla cimri, yalancı ve korkak olarak göremezsiniz.,"* buyurmak suretiyle, onları teskin etmiştir. Bu arada da kendisinin mal ve mülk ile meşgul olmadığını, insanların doğruyu bulmaları için çalıştığını anlatmıştır.

Cömertliği, doğruluğu ve yiğitliği herkes tarafından bilinen Hz. Peygamber'i, ganimet mallarının taksimi konusunda böylesine sıkıştıran kimselerin, onu yeterince tanımadıkları ya da aşırı derecede mal düşkünü oldukları anlaşılmaktadır.

Kimi insanlar hep kendi arzuları ve düşünceleri doğrultusunda olayların gelişmesini isterler. Hele konu maddi çıkarla ilgiliyse iş daha da ciddileşir. İşte bu olayda da bunu görüyoruz. Şahsî çıkarını ön planda tutan bazı kimseler Hz. Peygamber'i etkilemeye çalışmışlar, hatta ganimetlerin taksiminde de bazı kimselere fazla mal verilmesi üzerine, o taksimin âdil olmadığını iddiaya bile kalkışmışlardır. O derecede ki, Hz. Peygamber, "*Ben de âdil davranmazsam, dünyada kim âdil davranabilir?"* diye kendilerini uyarma ihtiyacını hissetmiştir.

Bütün bu olaylarda Resûl-i Ekrem Efendimiz'in son derece tahammüllü ve bağışlayıcı bir tavır izlediği görülmektedir. Çünkü o, câhillerin davranışlarını bağışlamakla, onların kusuruna bakmamakla emrolunmuştur.

Hadisimizin burada zikredilmesinin sebebi, Hz. Peygamber'in cimri olmadığını, şahsi malını bile taksimden asla geri durmayacağını belirtmesi ve dolayısıyla cömertliği öngörmüş olmasıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cimrilik, yalancılık ve korkaklık gibi kötü huyların özellikle müslüman yöneticilerde bulunması asla yakışık almaz.
2. Hz. Peygamber, bağışlama, müsamaha ve eziyetlere katlanma gibi güzel huylara sahipti.
3. Gerektiğinde kişinin sahip olduğu üstün vasıfları, övünmek maksadı gütmeden belirtmesinde bir sakınca yoktur.
4. İdarecilik, son derece anlayışlı ve müsamahalı olmayı gerektirir.

557– وعن أبي هُريرة رضيَ اللَّهُ عنه أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ ، وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْداً بِعَفْوٍ إلاَّ عِزّاً ، وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ للَّهِ إلاَّ رَفَعَهُ اللَّهُ عَزَّ وجلّ » رواه مسلم .

557. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sadaka vermek malı eksiltmez. Kul başkalarının hatalarını bağışladıkca Allah da onun şerefini arttırır. Kim Allah için alçak gönüllü davranırsa, Allah da onu yükseltir."

Müslim, Birr 69. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 82

Açıklamalar

604 numara ile Tevâzu bahsinde tekrar gelecek olan hadisimiz *"Sadaka malı eksiltmez"* beyânından dolayı buraya alınmıştır. Çok net ve kesin bir ifade ile Sevgili Peygamberimiz, sanılanın aksine, sadakanın malı eksiltmeyeceğini müjdelemektedir. Çünkü Allah Teâlâ, tasadduk edilen her şeyin karşılığını vereceğini vâdetmiştir. Bununla ilgili âyetler ve açıklamalar bu konunun baş tarafında geçmiştir.

Sadaka, Allah'a yakınlık maksadıyla harcanan mal demektir. Onun dünyadaki peşin faydasını malı arttığı için alan; âhiretteki faydasını ise sevabı kat kat olduğu için veren görür.

Kendisinden sadaka verilen mal, bereketlenir. Verene de Allah verir. Görünürde bir azalma var gibi gelse bile, karşılığı ya dünyada ya âhirette ya da her ikisinde birden en az on misli ile alınacağından mal mânen ve maddeten bereketlenmiş ve artmış olur. Yani sadaka malı ya maddeten ya mânen arttırır, kesinlikle eksiltmez. O halde cimri davranmaya gerek yoktur. Cömertlik bereket getirir.

Hz. Peygamber, sadakanın malı eksiltmediğine sanki bir başka örnek verir gibi, cezalandırmaya gücü yettiği halde insanların kusurlarını affeden kimsenin izzet ve şerefinin artacağını, mütevâzi davrananların da Allah Teâlâ tarafından şeref ve itibarlarının yükseltileceğini bildirmiştir. Bu üç husus da ilk bakışta bir eksiklikmiş gibi gözükse de sonuçlarının fevkalâde yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Aslında af ve tevâzu da huy bakımından sadaka anlamındadır.

O halde hadisimizin mânası, her güzellik ve iyilik, bereket, şeref ve izzet kaynağıdır, demek olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah için verilen sadaka malı noksanlaştırmaz. Sadakanın bereketi mutlaka görülür.
2. Dünyada malını arttırmak, ahirette sevabını çoğaltmak isteyen sadaka vermelidir.
3. Şeref ve izzetini yüksetmek isteyen de, insanlara karşı alçak gönüllü ve bağışlayıcı olmalıdır.

558– وعن أبي كَبشَةَ عُمرو بنَ سَعدٍ الأَنماريِّ رضي اللَّه عنه أَنه سمِع رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « ثَلاثَةٌ أُقْسِمُ عَلَيهِنَّ وَأُحَدِّثُكُم حَدِيثاً فَاحْفَظُوهُ : مَا نَقَصَ مَالُ عَبدٍ مِن صَدَقَةٍ ، وَلا ظُلِمَ عَبْدٌ مَظْلَمَةً صَبَرَ عَلَيها إِلاَّ زَادَهُ اللَّهُ عِزّاً ، وَلا فَتَحَ عَبْدٌ باب مَسأَلَةٍ إِلاَّ فَتَحَ اللَّه عَلَيْهِ باب فَقْرٍ ، أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا . وَأُحَدِّثُكُم حَدِيثاً فَاحْفَظُوهُ . قال إِنَّمَا الدُّنْيَا لأَرْبَعَةِ نَفَر:

عَبدٍ رَزَقَه اللَّه مَالاً وَعِلْماً ، فَهُو يَتَّقي فِيهِ رَبَّهُ ، وَيَصِلُ فِيهِ رَحِمَهُ ، وَيَعْلَمُ للَّهِ فِيهِ حقا فَهذَا بأَفضَل المنازل .

وَعَبْدٍ رَزَقَهُ اللَّه عِلْماً ، وَلَمْ يَرْزُقهُ مَالاً فَهُوَ صادِقُ النِّيَّةِ يَقُولُ : لَو أَنَّ لِي مَالاً لَعمِلْتُ بِعَمَل فُلانٍ ، فَهُوَ نِيَّتُهُ ، فَأَجْرُهُمَا سَوَاءٌ .

وَعَبْدٍ رَزَقَهُ اللَّهُ مَالاً ، وَلَمْ يرْزُقْهُ عِلْماً ، فهُوَ يَخْبِطُ في مالِهِ بِغَير عِلمٍ ، لا يَتَّقي فِيهِ رَبَّهُ وَلا يَصِلُ رَحِمَهُ ، وَلا يَعلَمُ للَّهِ فِيهِ حَقا ، فَهَذَا بأَخْبَثِ المنَازِلِ .

وَعَبْدٍ لَمْ يرْزُقْهُ اللَّهُ مَالاً وَلا عِلْماً ، فَهُوَ يَقُولُ : لَوْ أَنَّ لي مَالاً لَعَمِلْتُ فِيهِ بِعَمَلِ فُلانٍ، فَهُوَ نِيَّتُهُ ، فَوِزْرُهُمَا سَوَاءٌ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

558. Ebû Kebşe Amr İbni Sa'd el-Enmârî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre o, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlemiştir:

"Haklarında yeminle söz söyleyebileceğim üç haslet vardır; iyi belleyiniz!

Sadaka vermekle kulun malı eksilmez.

Uğradığı haksızlığa sabredenin Allah şerefini arttırır.

Dilenme kapısını açan kimseye Allah, fakirlik kapısını açar. (Veya buna benzer bir cümle söyledi).

"**Yine size bir söz daha söyleyeceğim, onu da iyi belleyiniz**" dedi ve şöyle buyurdu:

"**Dünyada dört kısım insan vardır:**

(Birincisi) **Allah'ın kendisine mal ve ilim verdiği kimsedir. Bu kişi Allah'a karşı saygılı davranır, hısımlarını görüp gözetir, o maldaki Allah'ın hakkını yerine getirir. Bu, en üst derecedir.**

(İkincisi)**, Allah'ın kendisine ilim verip mal vermediği iyi niyetli kimsedir. O, iyi niyetle, "Eğer malım olsaydı ben de falan adam gibi davranırdım" der. Bu, iyi niyetinin karşılığını görür. İkisinin sevabı eşittir.**

(Üçüncüsü**), Allah'ın mal verip ilim vermediği kimsedir. O bilgisizliği yüzünden malını gelişi güzel harcar, Allah'a karşı sorumlu davranmaz, hısımlarını görüp gözetmez, o malda Allah'ın hakkı olduğunu idrak etmez. Böylesi kişi, en kötü durumdadır.**

(Dördüncüsü**), Allah'ın ne mal ne de ilim verdiği kimsedir. Bu kişi der ki, "Eğer malım olsaydı, ben de falan gibi yer-içerdim". Bu da niyetinin karşılığını görür. Binaenaleyh bu iki kişinin vebâli eşittir."**

Tirmizî, Zühd 17

Ebû Kebşe el-Enmârî

Künyesiyle meşhur olan ve ismi kaynaklarda Amr veya Ömer olarak iki ayrı şekilde verilen Ebû Kebşe, Enmâr kabilesine mensup bir sahâbîdir. Şamlılardan sayılır. Hz. Peygamber'den ve Hz. Ebû Bekir'den rivayetleri vardır. Kendisinden de oğulları Abdullah ve Muhammed hadis rivayet etmiştir. Tirmizî ve İbni Mâce onun hadislerini kitaplarına almışlardır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu hadiste, mecbur olmadığı halde sırf mal biriktirmek maksadıyla dilenciliğe kalkışan kimseyi Allah Teâlâ'nın fakirlikle cezâlandıracağı bildirilmektedir. Hadisimizde sadaka ve dilencilikten bahsedildiğine göre, ikinci cümledeki "*haksızlık*" da her halde ekonomik açıdan bir haksızlık olmalıdır. Nitekim hadisin bundan sonraki kısmında da ağırlıklı olarak mal ve mal sarfından bahsedilmektedir.

Uğradığı haksızlığa sabır ve tahammül göstermek, haksızlığa râzı olmak anlamına gelmez. Bu, "**Sen kötülüğü en güzel bir şekilde önle**!" [bk. Fussılet sûresi (41), 34] âyetindeki tavsiyenin uygulaması demektir. Sonucu da yine aynı âyette haber verildiği gibi, "**candan dostluk**"ların oluşmasıdır.

Hadisimizin ikinci kısmında açıkca görüldüğü gibi ilim de mal gibi insanlara lutfedilmiş bir tür rızıktır. Hatta mal nimetinin nasıl kullanılması gerektiğini bilmeye ve dünyayı değerlendirmeye yarayan çok daha kapsamlı ve insanı kemâle ulaştırıcı bir rızıktır. Hatta bu sebeple bir hadîs-i şerîfte, *"Ortaya konulmayan, istifadeye sunulmayan ilmin, kendisinden infakta bulunulmayan bir hazine gibi olduğu"* (bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 499] bildirilmiştir. Öte yandan fakir bile olsalar âlimler,**"Kendilerini rızıklandırdığımız nimetlerden infak ederler"** [Bakara sûresi (2), 3] âyetinin anlam sınırları içindedirler.

Ayrıca hadisimizde, iyi ve kötü niyetin kişiye, sanki iyiliği ve kötülüğü bizzat işlemiş gibi sevap ve günah kazandıracağı çok çarpıcı bir biçimde ortaya konulmuştur. Birinin iyilik yaparak kazandığı sevabı, bir başkasının sırf iyi ve samimi niyetinden dolayı alması çok güzeldir. Ancak birinin işlediği hatalar sebebiyle kazandığı günahı, bir başkasının sırf ona özendiği ve onun gibi olmak istediği için üstlenmesi, "*durduk yerde günaha girmek*" demektir. Bu durum, yani birinin işleyerek hakettiği vebâli ötekinin işlemediği halde sırf niyeti sebebiyle haketmesi, *"Allah Teâlâ, işlemedikleri sürece gönüllerinden geçen kötülüklerden dolayı ümmetimi sorumlu tutmaz"* (Bk. Buhârî, İtk 6; Talak 11; Eymãn 15; Müslim, İman 201-202) hadisine ilk bakışta muhalif gibi geliyorsa da öyle değildir. Çünkü hadisimizde "*Malım olsaydı ben de onun gibi keyfimce harcardım*" diye niyetini, sadece içinden geçirmekle kalmadığına, diliyle açıklamış olduğuna dikkat çekilmektedir. Böyle olunca artık o bir anlamda fiil haline dönüşmüş gibidir. Öte yandan işi inceden inceye araştıran âlimler, *"İnsanın içinden geçenler dolayısıyla sorumlu tutulmaması, o şeylerin yerleşik bir niyet ve karar haline gelmemesine bağlıdır. Bir azm ve değişmez karar haline gelmişse, kişi onu henüz işlememiş ve diliyle söylememiş bile olsa, günah olarak kaydedilir*" demektedirler (bk. 12. hadis). Hiç kuşkusuz bu yorum, her iki hadisin birbiriyle çelişik olmadığını, farklı durumlara yönelik olduklarını açıkca ortaya koymakta ve doğru olarak anlaşılmalarını sağlamaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sadaka malı eksiltmez.

2. Uğradığı haksızlığı sabır ve tahammülle karşılayanın izzeti artar.

3. İhtiyacı yokken dilenciliğe yeltenen, fakirlikle cezalandırılır.

4. İlim, maldan üstündür. Çünkü malın nasıl kullanılması gerektiği, neleri nasıl yapmanın doğru olduğu ilimle bilinir.

5. Kişi niyetiyle hem sevab hem de günah kazanabilir. İyi şeylere niyet etmek ve iyi niyetli olmak müslümana iyilik kapılarını açar.

559- وعن عائشة رضي اللَّه عنها أَنَّهُمْ ذَبحُوا شَاةً ، فقالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا بَقِيَ مِنها؟» قالت : ما بقي مِنها إِلاَّ كَتِفُهَا ، قال : « بَقِي كُلُّهَا غَيرَ كَتِفِهَا» رواه الترمذي وقال حديث صحيح .

ومعناه : تَصَدَّقُوا بها إلاَّ كَتِفَهَا فقال : بَقِيَتْ لَنا في الآخِرةِ إلاَّ كَتفَهَا .

559. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem'in ailesi bir koyun kesmişlerdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir ara:

- **"Ondan geriye ne kaldı?"** diye sordu. Hz. Aişe:

- Sadece bir kürek kemiği kaldı, cevabını verdi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber;

- "Desene bir kürek kemiği hariç, hepsi duruyor!" buyurdu.

Tirmizî, Sıfatu'l-kıyâme 35

Açıklamalar

Sevgili Peygamberimiz'in infak ve iyilik yapmayı çok sevdiği, onun son derece cömert davrandığı şimdiye kadar bir çok hadîs-i şerîfte geçmiş bulunmaktadır. Burada Resûl-i Ekrem Efendimiz, Allah rızâsı için kestikleri bir koyundan, ne kadarının dağıtıldığını, dağıtılmayan ne kaldığını öğrenmek istiyor. Kendisi gibi cömert olan hanımlarının, koyunun kürek kemiği dışında tamamını dağıttıklarını haber alıyor. İşte o zaman Sevgili Peygamber'imiz, son derece yüksek, özlü, güzel ve anlamlı bir tesbit ve açıklamada bulunuyor:

"**Desene, bir kürek kemiği (**veya butu) **hariç, hepsi duruyor**."

Peygamber Efendimiz'in bu cevabı, insanlara iyilik olsun diye verilen ve dağıtılan hiçbir şeyin kayıp olmadığını, onun, veren adına kaydedildiğini, aslında infak edilmeyen malın elden çıkmış sayılması gerektiğini pek nefis bir ifade ile ortaya koymaktadır.**"Ne infak ederseniz o sizin lehinizedir"** [bk. Bakara sûresi (2), 272]**,"İnfak ettiğinizin karşılığını Allah verir"** [Sebe' sûresi (34), 39] âyetleri, bundan daha güzel, nasıl yorumlanabilir?

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah için yapılan hiçbir iyilik zâyi olmaz.
2. İnfak edilen, aslında infak edenin yanında kalır. "Ne verirsen elinle o gider seninle" sözü, bu kesin gerçeğin halkımızca ifadesidir.
3. Malının yanında kalmasını isteyen, onu fakirlere tasadduk etmelidir.

560- وعن أَسماءَ بنتِ أبي بكرٍ الصديق رضي اللَّه عنهما قالت : قال لي رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تُوكِي فَيوكِيَ اللَّهُ عَلَيْكِ » .

وفي روايةٍ « أَنفِقِي أَو أَنْفَحِي أَو أَنْضِحِي ، وَلا تُحْصي فَيُحْصِيَ اللَّه عَلَيكِ، وَلا تُوعِي فيوعِيَ اللَّهُ عَلَيْكِ » متفقٌ عليه . وَ « انْفَحِي » بالحاءِ المهملة : هو بمعنى « أَنفِقِي » وكذلك : « أَنْضِحِي » .

560. Esmâ Binti Ebû Bekir *radıyallahu anhumâ*'dan rivayet edildiğine göre Esmâ, "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu" demiştir:

- "**Kesenin ağzını sıkma! Allah da sana sıkarak verir**!"

Bir rivayette (Müslim, Zekât 88) şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"**İnfak et sayıp durma, Allah da sana karşı nimetini sayıp esirger. Paranı çömlekte saklama, Allah da senden saklar**."

Buhârî, Zekât 21; Müslim, Zekât 88. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd. Zekât 46; Tirmizî, Birr 40; Nesâî, Zekât 62

Açıklamalar

Hz. Peygamber, Esmâ *radıyallahu anhâ*'ya hitâben cömertliğin önemini, cimri davranılması halinde neler olacağını bildirmek suretiyle anlatmıştır. Bunu da halk arasında yaygın olan bir üslupla ifade ederek: *Para kesesinin ağzını iple boğma, yani eli sıkı ve cimri biri olma! Aksi halde Allah da sana olan nimet ve ikram hazinesinin ağzını bağlar, nimetini senden esirger*, buyurmuştur.

Cimri kimseler keselerinin ağzını sıkıca bağladığı, para çıkınlarını birkaç defa sarmaladığı için halkımız onlardan "ne kirli çıkıdır ooo!" diye bahseder.

Hadisin öteki rivayetinde râvinin tereddüdünün sonucu olarak birbirine yakın mânada bir kaç kelimenin yer aldığı görülmektedir. Bu kelimelerin her birinin kullanılmış olduğu ihtimalini gözönüne alarak hepsini birden tercüme edersek şöyle bir cümle kullanmamız gerekir: *"Allah rızâsı için infak et, bol bol ver, âdeta etrafa su döker gibi iyilik saç, cömert ol, sakın malını, paranı sayıp saklamaya kalkışma, Allah da sana sayar ve nimetini senden esirger"*. Bu ifadeler Hz. Peygamber'in, konuya ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Sevgili Peyamberimiz, "insan nasıl davranırsa onun karşılığını görür" demek istemektedir. "**Siz ne infak ederseniz, Allah onun karşılığını verir**" âyetini [Sebe' suresi (34), 39] bir başka şekilde hatırlatıp teyid etmiştir. "Ceza amelin cinsinden olur" kuralı da böylece gerçekleşmiş olacaktır.

Malı veya parayı saklayıp biriktirmeye kalkışmak, yani böylece cimrilik yapmak aslında insanın, kendisine yönelecek maddî ve mânevî ikram ve ihsanlara kapıyı kapamak demektir. Bu da akıllıca bir iş değildir. Bu sebeple Hz. Peygamber, sürekli eli açık ve cömert davranmayı tavsiye etmiştir. Hadisimizin Buhârî'deki rivayeti, *"(Az da olsa) gücün yettiği kadar sadaka ver"* diye sona ermektedir.

Bu da gösteriyor ki cömertlik, çok vermekten ibaret değildir. İnsanın gücü ölçüsünde, az olsun çok olsun bir şeyler vermeyi, eli sıkı olmamayı benimsemesi ve öyle davranması demektir. Bunu alışkanlık haline getirmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cimrilik, mahrumiyet sebebidir.

2. İkram ve infak edene Allah Teâlâ da bol bol ikram ve ihsanda bulunur.

3. Cömert davranmak kadın-erkek her müslüman için hem bir fazilet hem de zenginlik vesilesidir.

4. Hz. Peygamber infakta bulunmayı ısrarla tavsiye etmiştir.

561– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه أَنه سَمِع رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « مَثَلُ البَخِيلِ والمُنْفِقِ ، كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُبَّتَانِ مِن حديد مِنْ ثُدِيِّهِما إلى تَرَاقِيهِمَا، فَأَمَّا المُنْفِقُ ، فَلا يُنْفِقُ إِلاَّ سَبَغَتْ ، أَوْ وفَرَتْ على جِلدِهِ حتى تُخْفِيَ بَنَانَهُ ، وَتَعْفُوَ أَثَرَهُ ، وَأَمَّا البَخِيلُ ، فَلا يُرِيدُ أَنْ يُنْفِقَ شَيئاً إلاَّ لَزِقَتْ كُلُّ حَلْقَةٍ مَكَانَهَا ، فَهُو يُوَسِّعُهَا فَلا تَتَّسِعُ » متفقٌ عليه .

وَ « الجُبَّةُ » الدِّرعُ ، وَمَعنَاهُ : أَن المُنْفِقَ كُلَّمَا أَنْفَق سَبَغَتْ ، وَطَالَتْ حتى تجُرَّ وَرَاءَهُ ، وَتُخْفِي رِجلَيهِ وأَثَرَ مَشيهِ وخُطُواتِهِ .

561. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre o, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işitmiştir:

“Cimri ile cömerdin durumu, göğüsleri ile köprücük kemikleri arasına zırh giyinmiş iki kişinin durumuna benzer. Cömert, sadaka verdikce, üzerindeki zırh genişler, uzar, ayak parmaklarını örter ve ayak izlerini siler. Cimri ise, bir şey vermek istediğinde zırhın halkaları birbirine iyice geçer, onu sıkıştırır; genişletmek için ne kadar çalışsa da başaramaz.”

Buhârî, Cihâd 89; Zekât 28, Talâk 24; Libâs 9; Müslim, Zekât 76-77. Ayrıca bk. Nesâî, Zekât 61

Açıklamalar

Çok fazla önem arzetmeyen kelime farklılıklarıyla rivayet edilmiş olan hadisimiz, cimri ve cömert kimselerin ruh hallerini güzel bir benzetme ile edebî bir tarzda anlatmaktadır. Ruhî ve mânevî bir olayı şeklî ve maddî bir misalle somutlaştırarak anlatmak, meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Eğitim ve öğretimde bu uygulama hep yapılagelmiş-tir.

Sevgili Peygamberimiz bu hadislerinde, fakir-fukaranın yardımına koşan cömert kimsenin gönlünde huzur, vicdanında engin bir ferahlık meydana geleceğini bildirmektedir. Adetâ boğazına sarılıp kişiyi sıkıştıran duygular zırhı, cömert kimse için yumuşar genişler ve hatta bütün ayıplarını örten koruyucu ve çok rahat bir elbise haline dönüşür. Cömert adam, iyilik ve yardımseverlikten duyduğu huzurun, ta parmak uçlarına kadar bütün vücudunu kapladığını hisseder. Cömertlik sayesinde görünür ve görünmez ayıplarının örtülmüş olmasından dolayı son derece mutlu olur.

Cimri, çevresindeki yardıma muhtaç insanlara ve dindaşlarına karşı duyarsız ve katı davranan kimsedir. Adeta kendisini demir zırhla koruma altına almıştır. Fakat ne de olsa insandır. Arada bir birilerine yardım etmeye niyetlenecek olsa, kendisini cimrilik duygularının yoğun ve nefes aldırmaz baskısı ve sıkıştırması altında hisseder. Üzerindeki zırhın halkaları birbirine iyice kenetlenmiş kimsenin, biraz rahatlamak için onu açmaya çalışıp başaramadığı gibi cimri de, cimrilik duygularının baskısından kurtulup da iyilik

yapamaz. Gönlünde başkalarına yardım etmiş olmanın huzur ve rahatlığını yaşayamaz. Kendi katı ve dar dünyasında, tepeden tırnağa cendere içindeymiş gibi bunalır kalır. Eli bir türlü iyiliğe uzanamaz. Onun için bu, yeter ıstırap ve cezâdır.

Bilinen bir gerçektir ki, cömert kişi sadaka verir, iyilik ve infakta bulunurken elini açar ve yayar. Cimri ise, kendisini sıkar, ellerini yumar; kimseye bir şey koklatmak istemez. Hadisimiz, biri son derece rahat, öteki son derece sıkıntı içinde olan işte bu iki kişinin hallerini tasvir etmektedir.

Cimri ve cömert kimselerin iç dünyasını ve onların hareketlerini etkileyen duygularını ve sonuçta onların yaşadıkları huzur veya rahatsızlığı böylesine canlı bir örnekle ortaya koyan Hz. Peygamber, kısıtlı imkânlar içinde bile insanların yapacakları iyilikler sebebiyle çok mutlu ve huzurlu olabileceklerini anlatmakta, insanları imkân nisbetinde cömert davranmaya davet etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cömert kişi bir iyilik yapmak istediği zaman içinde hiçbir sıkıntı duymadan kolayca yapar.
2. Cimri bir iyilik yapmak isterse, elini kıpırdatamayacak derecede bir baskı ve sıkıntı hisseder. Sanki boğazında nefes almasını zorlaştıran bir demir zırh vardır. Öylesine sıkıntı hisseder ve iyilik yapmayı başaramaz.
3. Cömertlik, hem dünyada hem de âhirette mutluluk ve huzur demektir.
4. Rahat etmek, görünür ve görünmez hatalarının baskısından kurtulmak isteyenler, iyilik yapmalı, sadaka vermeli, çevrelerine karşı cömert davranmalıdırlar. Çünkü cömertlik ayıpları örter, kusurları silip yokeder.

562– وعنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ تَصَدَّقَ بِعِدْلِ تَمْرَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ ، ولا يَقْبَلُ اللَّهُ إلاَّ الطَّيِّبَ فَإنَّ اللَّه يقْبَلُهَا بيَمِينِهِ ، ثُمَّ يُرَبِّيها لِصَاحِبَها ، كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ حتى تَكُونَ مِثْلَ الجَبلِ » . متفقٌ عليه .

« الفَلُوُّ » بفتحِ الفاءِ وضم اللامِ وتشديد الواو ، ويقال أَيضاً : بكسر الفاءِ وإِسكان اللام وتخفيف الواو : وهو المُهْرُ .

562. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim, helâl kazancından bir hurma kadar sadaka verirse, - ki Allah, helâlden başkasını kabul etmez - Allah o sadakayı kabul eder. Sonra onu dağ gibi oluncaya kadar, herhangi birinizin tayını büyüttüğü gibi, sahibi adına ihtimamla **büyütür.**"

Buhârî, Zekât 8; Tevhîd 23; Müslim, Zekât 63, 64. Ayrıca bk. Tirmizî, Zekât 28, Nesâî, Zekât 48; İbni Mâce, Zekât 28

Açıklamalar

Yüce Kitabımız'da Allah Teâlâ'nın fâizi batıracağı, sadakaları arttıracağı [bk.Bakara sûresi (2),276] bildirilmiştir. Hadisimiz, helâlinden verilen sadakaların Allah Teâlâ tarafından nasıl büyütüldüğünü, herkesin anlayacağı bir misalle anlatmaktadır. Güzel bir küheylan yavrusuna sahip olan kimse o güzel tayı, büyük bir at olsun diye nasıl özenle bakar, büyütür, beslerse; Allah Teâlâ da kulun helâl maldan verdiği değer veya miktar bakımından bir hurma kadar olan sadakayı kabul buyurur ve o kişi adına yine miktar veya sevab olarak dağ gibi oluncaya dek arttırır. Neticede bir hurma tanesi sadaka veren kimse, dağ kadar mal tasadduk etmiş gibi olur. Sadakaların Allah tarafından arttırılması, ecir ve sevaplarının katlanmasıyla olur.

Ancak burada, hadiste geçen ara cümlecikte de belirtildiği gibi, sadakanın helâl yoldan kazanılmış temiz bir maldan verilmiş olması son derece önem arzetmektedir. Zira Allah Teâlâ, helâl ve temiz olmayan hiç bir sadakayı asla kabul buyurmaz. Haram maldan verilen sadakayı kabul etmesi, haramı emretmiş olması anlamına gelir ki, Allah hakkında asla böyle bir şey düşünülemez. O sebeple Allah katında, sahibi adına arttırılacak olan sadakanın azlığı çokluğu değil, helâl maldan verilmiş olması önem taşımaktadır. Cenâb-ı Hakk'ın yüce katına ancak temiz olan sözler ve işler ulaşabilir. Yücelik isteyen, önce kendi kalitesine dikkat etmek zorundadır.

Helâl, israfı kaldırmaz. Helâl kazanç boşa, layık olmayana gitmez. Helâlinden kazanılmış malı olanın, "kime sadaka versem" diye düşünmesine, özel araştırma yapmasına veya etraftan tavsiye almasına gerek yoktur. O temiz mal, kendisine layık olan kimseyi bulur. Yani "kime sadaka versem ki" diye iyi adam aramaktan önce, "kazancın temiz ve helâl olmasına dikkat etmek" gerekir.

Hadîs-i şerîfte Allah Teâlâ için kullanılan ve anlamı "*Allah o temiz sadakayı sağ eliyle kabul eder*" demek olan **fe innellahe yakbeluhâ bi yemînihî** ifadesi, Allah'ın o sadakayı kabul buyurduğunu anlatır. Yoksa -haşa- Allah Tealâ'ya el, ayak isnâd etmek mümkün değildir. O, hiç bir mahlûka benzemez ve benzetilemez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ ancak helâl maldan verilen sadakaları kabul buyurur.
2. Helâl maldan verilen sadakalar miktar ve değer olarak bir hurma kadar az ve küçük de olsa makbuldür.
3. Allah Teâlâ kabul buyurduğu bir sadakayı, kendi ikram ve ihsanı ile tahmin ve tasavvur edilemeyecek ölçüde büyütür.
4. Verilen sadakanın küçüklüğüne - büyüklüğüne, azlığına çokluğuna değil, helâl yoldan kazanılmış olmasına dikkat etmek lâzımdır.

563– وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : بيْنَما رَجُلٌ يَمْشِي بِفَلاةٍ مِن الأَرض ، فَسَمِعَ صَوتاً في سَحَابَةٍ : اسقِ حَدِيقَةَ فُلانٍ ، فَتَنَحَّى ذلكَ السَّحَابُ فَأَفْرَغَ مَاءَهُ في حَرَّةٍ ، فإذا شرجة من تِلْكَ الشِّراجِ قَدِ اسْتَوعَبَتْ ذلِكَ الماءَ كُلَّهُ فَتَتَبَّعَ الماءَ ، فإذا رَجُلٌ قَائِمٌ في حَدِيقَتِهِ يُحَوِّلُ الماءَ بمِسحَاتِهِ ، فقال له : يا عَبْدَ اللَّهِ ما اسْمُكَ قال : فُلانٌ، للاسْمِ الَّذِي سَمِعَ في السَّحَابَةِ ، فقال له : يَا عَبْدَ اللَّهِ لِمَ تَسْأَلُنِي عَنِ اسْمِي ؟ فَقَال : إني سَمِعْتُ صَوتاً في السَّحَابِ الذي هذَا مَاؤُهُ يقُولُ : اسقِ حَدِيقَةَ فُلانٍ

لإسمِكَ ، فما تَصْنَعُ فِيها ؟ فقال : أما إِذْ قُلْتَ هَذَا ، فَإِنِي أَنْظُرُ إِلى ما يَخْرُجُ مِنها ، فَأَتَّصَدَّقُ بثُلُثِه ، وآكُلُ أنا وعِيالي ثُلُثاً ، وأَرُدُّ فِيها ثُلُثَهُ . رواه مسلم .

« الحَرَّةُ » الأَرضُ المُلْبَسَةُ حِجَارَةً سَودَاءَ : « والشَّرجَةُ » بفتح الشين المعجمة وإسكان الراءِ وبالجيم : هِيَ مسِيلُ الماءِ .

563. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

Sahrada yolculuk yapmakta olan adamın biri, yolculuk esnâsında, bulut içinden "falanın bahçesini sula!" diye bir ses duydu. Bunun üzerine o bulut, kara taşlık bir yere saptı ve oraya suyunu boşalttı. Adam derelerden birinin o suyun tamamını topladığını hayretle gördü ve suyu takip etti. Bir de baktı ki, adamın biri bahçesinde elindeki kürekle suyu oraya buraya çevirip bahçesini suluyor. Ona:

- Ey Allahın kulu! Adın nedir? diye sordu.

Adam, daha önce buluttan duyduğu ismi söyledi, peşinden de:

- Ey Allahın kulu! Adımı niçin soruyorsun? dedi. O da:

- Ben şu suyu yağdıran buluttan, "senin adını vererek falanın bahçesini sula!" diye bir ses duymuştum da onun için soruyorum. Sen ne yapıyorsun ki bu lutfa mazhar oluyorsun? dedi. Bahçe sahibi:

- Madem ki merak ediyorsun söyliyeyim; "Ben bu bahçenin ürününü hesap ederim; üçte birini sadaka olarak dağıtırım, üçte birini çoluk-çocuğumla birlikte yerim, üçte birini de tohumluk olarak ayırırım" dedi.

Müslim, Zühd 45

Açıklamalar

Allah rızâsı için cömertlik eden kimsenin, hiçbir zaman mahrum kalmayacağı, Allah'ın çok değişik ikram ve lutuflarıyla karşılaşacağı muhakkaktır. İşte hadisimiz, bahçesinden elde ettiği mahsulün üçte birini sadaka olarak dağıtan bir insanın, nasıl Allah'ın özel ikramını kazandığını haber vermektedir.

Kaynakların ismini vermediği bu bahtiyar zât, sırf cömertliği sayesinde, çöl ve sahra gibi suyun çok az bulunduğu bir ortamda, sanki özel olarak yapılmış su yollarıyla ve özel olarak görevlendirilen bulutların getirip boşattığı sularla bahçesini sulayabilmekte ve bereketli mahsul elde edebilmektedir. "**Eğer siz verdiğimiz nimetlere şükrederseniz, biz de size nimetimizi arttırırız**" [bk. İbrahim sûresi (14),7] âyetinin sırrı tecelli etmektedir.

Dinimizde tarla mahsüllerinden öşür, yani mahsülün onda biri, özel hizmet ve masrafla sulanan topraklardan çıkan ürünün ise yirmide biri vergi olarak toplanır. Bu olayda, bahçe sahibi mahsülün üçte birini kendiliğinden tasadduk etmektedir. Kendisini ve bakımıyla yükümlü olduğu kimseleri muhtaç duruma düşürmemek kaydıyla kişi istediği kadar sadaka verebilir; bunun sınırı yoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cömertlik bereket getirir.
2. Sadaka, en olumsuz ortamlarda bile bir ihsan ve lutuf sebebidir.
3. Allah Teâlâ iyilik sever kullarını lutuf ve ihsanı ile ödüllendirir.
4. İyilik eden iyilik bulur, mahrûmiyet çekmez.

61- باب النهي عن البخل والشُّحِّ

CİMRİLİK VE AÇGÖZLÜLÜKTEN SAKINMAK

Âyetler

وَأَمَّا مَن بَخِلَوَاسْتَغْنَى [8] وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى [9] فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى [10] وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّى [11]

1. “Cimrilik eden, Allah’a muhtaç değilmiş gibi davranan ve en güzel söz olan kelime-i tevhîdi yalanlayan kimsenin çetin yola gitmesini sağlarız. O helâk olduğu zaman malı kendisine fayda vermez.”

Leyl sûresi (92), 8-11

Âyet-i kerîmede üç kötü huy ele alınmakta, bu huylara sahip olanların Allah yolundan uzaklaştığı bildirilmektedir. Bu kimseler ilâhî sese kulak vermedikleri için, Allah Teâlâ onlara yardımını kesmiştir. İlâhî yardımdan mahrum kaldıkları için de, cehennemle aralarındaki engel kaldırılmıştır. Bu sebeple cehennem çukuruna doğru sürüklenip gideceklerdir.

Allah Teâlâ’nın kendilerine yardımı kestiği bu fena kimseler öncelikle cimrilerdir. Onlar mallarını İslâmiyet’e hizmet etmek için harcamazlar. Çok sevdikleri mallarını ellerinden çıkarmak istemezler. Hayır ve iyilik yapmazlar. Yoksullara harcamazlar.

Bunların kötü huylarından biri de, Allah’a hiç ihtiyaçları yokmuş gibi tavır takınmalarıdır. Bu yüzden onlar Allah Teâlâ’yı memnun etmeye, O’nun istediği şekilde davranmaya çalışmazlar.

Onların bir diğer kötülükleri de, kelime-i tevhîd’i yani İslâmiyet’i kabul etmemeleridir. Bu yüzden onlar, yapılan iyiliklerin karşılıksız kalmayacağına, Cenâb-ı Hakk’ın her iyiliğe kat kat fazlasıyla karşılık vereceğine inanmazlar. Cennetin bir mükâfat yeri olduğunu kabul etmezler. Bütün bunlara inanmadıkları için de dinin tavsiye ettiği hayırları yapmazlar.

İşte bu sebeplerle onlar cehennemi boylayacaklardır. Allah yolunda harcamadıkları malları ve paraları da kendilerine hiçbir fayda vermeyecektir. Hayatları boyunca nice zahmetlere katlanarak biriktirmeye çalıştıkları servetleri kendilerine fayda vermediği gibi, üstelik bunlar görecekleri işkencelerin artmasını da sağlayacaktır.

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًالِّأَنفُسِكُمْ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ [16]

2. “Kendisini nefsinin cimriliğinden koruyan kimseler kurtulmuş-tur.”

Tegâbün sûresi (64), 16

Abdullah İbni Mes’ûd’dan rivayet edildiğine göre **nefsin cimriliği**, başkalarının malını haksız bir şekilde ele geçirmektir. Cimrilik ise, kendisine ait malı, sarfetmesi gereken yerlere harcamamaktır.

Hangi şekliyle olursa olsun, cimrilik mü'minde asla bulunmaması gereken kötü bir huydur. Peygamber Efendimiz bir insanın kalbinde hem imânın hem de cimriliğin bulunamayacağını söylemiştir (Nesâî, Cihâd 8). Öldürücü bir hastalığa yakasını kaptıran bir kimse ondan kurtulmak için nasıl çabalarsa, müslümanlar cimriliğin insanı mânen öldüren bir hastalık olduğunu düşünerek bu hastalıktan yakasını kurtarmaya bakmalıdır. Nitekim Peygamber Efendimiz cimrilik hastalığına yakalanmaktan Allah'a sığınmıştır.

Bir kimse zekâtını veriyorsa, misafire ikram etmekten ve yedirip içirmekten zevk alıyorsa, yardıma ihtiyacı olan yakınlarına ve sıkıntıya düşmüş insanlara yardım edebiliyorsa, işte o kimse cimri değildir. Yakasını bu belâdan kurtarmıştır. Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmede, kendisini cimrilikten koruyan kimselerin ebedî kurtuluşa ereceğini müjdelemektedir. Ne mutlu o bahtiyarlara!..

Hadisler

564– وعن جابر رضي اللَّه عنه أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : اتَّقُوا الظُّلْمَ ، فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يوْمَ القِيامَة ، واتَّقُوا الشُّحَّ ، فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ منْ كانَ قَبْلَكُمْ ، حَمَلَهُم على أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهم واستَحَلُّوا مَحَارِمَهُم » رواه مسلم .

564. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Zulüm yapmaktan sakının. Çünkü zulüm kıyamet gününde zâlime zifirî karanlık olacaktır. Cimrilikten de sakının. Zira cimrilik sizden önce yaşayan insanları, birbirini boğazlamaya ve dokunulmaz haklarını çiğnemeye götürmek suretiyle perişan etmiştir."

Müslim, Birr 56

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte dinimizin şiddetle yasakladığı iki fenalığa işaret edilmekte ve onlardan uzak durulması istenmektedir.

Bunlardan birincisi zulümdür.

Zâlim, haksızlık yapan kimsedir. Bu haksızlık ya Allah'a karşı veya Allah'ın kullarına karşı yapılır.

Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de, kendisine inanmayanları, Hz. Peygamber'i tanımayanları, Kur'an'ı bir hayat nizâmı olarak kabul etmeyenleri, emirlerine uymayanları, yasaklarını çiğneyenleri ve bu nevi kötülükleri yapanları zâlim olarak nitelemiştir [Meselâ bk. Bakara sûresi (2), 229, 254; Mâide sûresi (5), 45; Furkân sûresi (25), 8].

Allah'a karşı zulmedenler olduğu gibi, O'nun kullarına zulmedenler de vardır. Kullarını çok seven Allah Teâlâ, onlara haksızlık edilmesine râzı olmaz. Kullarına haksızlık edenleri de sevmez.

Zulmedenleri bekleyen felâketler nelerdir?

Bu hadîs-i şerifte belirtildiğine göre, âhirette zâlimler zifirî karanlıklar içinde kalacaklar, çevrelerini göremeyeceklerdir. Zifirî karanlıklar içinde kalmak onlara büyük bir sıkıntı ve işkence verecektir. Buna karşılık mü'minlerin önlerinde ve yanlarında nurlar parıldayıp duracak, nerede olduklarını, nereye gittiklerini ayân beyân göreceklerdir. Demekki insanlar âhirete karanlığı da ışığı da dünyadan alıp götüreceklerdir.

Öte yandan Allah Teâlâ zâlimleri çok iyi tanıdığını, yakalarını ilâhî adaletin pençesinden kurtaramayacak olan bu kimseleri âhirette rezil ve perişan edeceğini haber vermektedir. Hadisimizde işaret edilen zifirî karanlıklar ifadesiyle, aynı zamanda bu korkunç âkıbet kastedilmiş olabilir.

205-223. hadisler arasında zulmün fenalığı geniş bir şekilde işlendiği için, bu kadarla yetiniyor, hadisimizin ikinci konusuna geçiyoruz.

Resûlullah Efendimiz'in sakınmamızı istediği **ikinci fena huy cimriliktir**. Konumuzun başındaki iki âyet-i kerîme, cimriliğin Allah katında ne kötü bir huy olduğunu ortaya koymaktadır. Peygamber Efendimiz de cimriliğin insanoğlunu nasıl azdırdığına işaret buyurmakta, bir zamanlar yeryüzünde yaşayanların cimrilik yüzünden birbirine düştüklerini, yok yere kan döküp namusları çiğnemekte sakınca görmediklerini ve bu yüzden yok olup gittiklerini söylemektedir. Cimrilerin helâk edilmesi sözüyle, onların ayrıca âhirette ağır cezalara uğratılacağı anlatılmak istenmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ'nın esirgemeden verdiği serveti muhtaçlara harcamayıp cimrilik edenlerin çok kötü bir davranışta bulunduğu, bunun kendilerine hayır değil şer getireceği, üstelik Allah yolunda harcamadıkları o malın, kıyamet gününde boyunlarına dolanacağı belirtilmektedir [Âl-i İmrân sûresi (3), 180]. Kendileri cimrilik ettiği gibi bu kötü huyu başkalarına da tavsiye eden kimseler, Cenâb-ı Hakk'ın sevmediği kişiler olarak tanıtılmaktadır [Nisâ sûresi (4), 37].

Resûl-i Ekrem Efendimiz bir kimsenin hem mü'min hem cimri olamayacağını (Nesâî, Cihâd 8), cimrinin cennete giremeyeceğini (Tirmizî, Birr 41) belirtmiştir. Cimri diye bilinmekten çok korktuğu için de, kendisinin cimri olmadığını, gerektiğinde ashâbına hatırlatmıştır. Onun sık sık yaptığı şu dua, cimriliğin ne kötü bir huy olduğunu, onun hangi fenalıklar seviyesinde bulunduğunu ve cimrilikten Allah'a sığınılması gerektiğini göstermektedir:

"Rabbim! Cimrilikten, tembellikten, çok yaşlanıp bunamaktan, kabir azâbından, deccâlin oyununa gelmekten, hayatın ve ölümün getireceği huzursuzluktan sana sığınırım" (Buhârî, Tefsîru sûre (16), 1).

Kendisinde bu hastalık bulunan kimse, cimriliği hem Allah'ın hem Resûlü'nün kötülediğini, insanların cimrilerden nefret ettiğini düşünmeli, kendisinin cömert olduğunu gören kişiler tarafından sevileceğini ve böylece nice gönülleri kazanacağını hesap etmelidir. Şunu da bilmelidir ki, kendisine bile faydası olmayan ihtiyaç fazlası altını biriktirmekle parlak ve cilâlı taşları biriktirmek arasında hiç fark yoktur.

Cimri ile cömerdin duygularını anlatması bakımından 561. hadis ne kadar ilgi çekicidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü'min olduğunu söyleyen bir kimse, zulüm ve cimrilik yapmamalı, âdil ve cömert olmalıdır.

2. Zulüm yapan kimse büyük günahlardan birini yapmış ve âhirette zâlimler için hazırlanan korkunç cezaları haketmiş olur.

3. Dünya zevkine ve malına aşırı düşkünlük, cimrilik insanı günaha ve dinin yasaklarını çiğnemeye iter.

62- باب الإيثار المواساة

BAŞKASINI KENDİNE TERCİH ETMEK

BAŞKASINI KENDİNE TERCİH ETMEK,
VARINI YOĞUNU MUHTAÇLARA VERMEK

Âyetler

وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ [9]

1. "Kendileri muhtaç olsalar bile, başkasını daha çok düşünürler."
Haşr sûresi (59), 9.

Cömertliğin en yüksek mertebesi, kendi ihtiyacı olsa bile başkasını kendisine tercih etmektir. Buna **îsâr** denmektedir. Îsârın en güzel örneklerini ensar dediğimiz Medineli sahâbîler vermişlerdir. Âyet-i kerîmede onların bu güzel vasıfları dile getirilmektedir.

Ensar, Mekkeli kâfirlerin zulmünden kaçan muhâcirlere evlerini açmışlar, onları kendilerine hep tercih etmişlerdir. Mallarını, mülklerini Mekke'de bırakıp gelen kardeşlerinin her ihtiyacını karşılamaya çalışmışlardır. Ganimetlerden onlara fazla pay verilmesine gücenmemişlerdir.

Yermük savaşında son nefesini vermek üzere olan yaralı bazı müslümanların, susuzluktan dudakları çatladığı halde, suya daha fazla ihtiyacı olan kardeşlerini kendilerine nasıl tercih ettikleri, Mehmed Âkif'in diliyle Safahât'ta ne güzel anlatılmıştır (bk. yedinci kitaptaki "Vahdet" başlıklı manzûme).

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِمِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا [8] إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَانُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاء وَلَا شُكُورًا [9]
إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًاعَبُوسًا قَمْطَرِيرًا [10] فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِوَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا [11]

2. "Kendileri istekli oldukları halde yemeklerini yoksula, öksüze ve esire verirler ve onlara: 'Bunu size Allah rızâsı için yediriyoruz. Sizden karşılık ve teşekkür beklemiyoruz. Biz Rabbimizin sert, belâlı bir gününden korkarız', derler. Allah da onları o günün fenalığından korur. Yüzlerine parlaklık, gönüllerine sevinç verir."

Dehr (İnsan) sûresi (76), 8-11

Bu âyet-i kerîmelerde, Allah Teâlâ'nın "ebrâr" yâni iyi insanlar diye bahsettiği bazı mü'minlerin birtakım özellikleri sayılmaktadır. Bu kimseler, sahip oldukları bazı şeylere ihtiyaçları bulunduğu, onları ellerinde tutmaya istek ve arzuları olduğu halde, daha muhtaçları görünce kendi ihtiyaçlarını unutan ve başkalarını kendilerine tercih eden mü'minlerdir.

Muhtaçlar arasında **miskin, yetim ve esir**in sayılması da dikkat çekicidir. Zira miskin kendini geçindiremeyen adamdır. Yetim, geçimini sağlayacak kimseyi kaybettiği gibi, kendisi de geçinmekten âciz olan kimsedir. Esir de -ister mü'min ister kâfir olsun- hürriyetini

kaybeden ve başkalarının himâyesine ihtiyacı olan biridir. İşte bunlara kol kanat germeleri sebebiyle Cenâb-ı Hakk'ın ikrâmına nâil olacak kimseler, yapacakları yardımı, bir karşılık, hatta bir teşekkür beklemeden yapacaklardır. Âyetin devamında bu bahtiyarlara sunulacak ilâhî ikramlar zikredilmektedir.

Demekki en yüce mertebeyi elde edebilmek için, en sevdiği ve kendisine en çok ihtiyaç duyduğu şeyleri vermek şarttır. Bu durum bir başka âyet-i kerîmede şöyle anlatılmaktadır:

لَن تَنَالُواْ الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ [92]

"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça en iyiye eremezsiniz" [Âli-İmrân sûresi (3), 92].

Hadisler

565- وعن أبي هُريرة رضي اللَّه عنه قال : جاءَ رَجُلٌ إلى النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : إني مَجْهُودٌ ، فأَرسَلَ إلى بَعضِ نِسائِهِ ، فَقَالت : والَّذِي بَعَثَكَ بِالحَقِّ ما عِندِي إلاَّ مَاءٌ ، ثُمَّ أَرْسَلَ إلى أُخرَى . فَقَالَتْ مِثْلَ ذَلِكَ ، حتَّى قُلْنَ كُلُّهنَّ مِثل ذَلِكَ : لا وَالذِي بعثَكَ بِالحَقِّ ما عِندِي إلاَّ مَاءٌ . فقال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « من يُضِيفُ هَذا اللَّيْلَةَ ؟ » فقال رَجُلٌ مِن الأَنْصارِ : أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، فَانْطَلَقَ بِهِ إلى رحْلِهِ ، فَقَال لامْرَأَتِهِ : أَكرِمِي : ضَيْفَ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم.

وفي رواية قال لامرَأَتِهِ : هل عِنْدَكِ شَيءٌ ؟ فَقَالَتْ : لا ، إلاَّ قُوتَ صِبياني قال : عَلِّليهمْ بِشَيءٍ وإذا أَرَادُوا العَشَاءَ ، فَنَوِّميهم ، وإِذَا دَخلَ ضَيْفُنَا ، فَأَطفِئِي السِّرَاجَ ، وأَرِيهِ أَنَّا نَأْكُلُ ، فَقَعَدُوا وأَكَلَ الضَّيفُ وبَاتا طَاوِيَيْنِ ، فَلَمَّا أَصْبح ، غَدَا على النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : فقال: « لَقَد عَجِبَ اللَّه مِن صَنِيعِكُمَا بِضَيفِكُمَا اللَّيْلَةَ » متفقٌ عليه .

565. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

- Ben açım, dedi.

Allah'ın Resûlü hanımlarından birine haber salarak yiyecek bir şey göndermesini istedi. O da:

- Seni peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, evde sudan başka bir şey yok, dedi.

Hz. Peygamber bir başka hanımından yiyecek bir şeyler istedi. O da aynı cevabı verdi. Daha sonra Resûl-i Ekrem'in öteki hanımları da: Seni peygamber olarak gönderene yemin ederim ki, evde sudan başka bir şey yok, diye haber gönderince, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbına dönerek:

- "Bu gece bu şahsı kim misafir etmek ister?" diye sordu.

Ensardan biri:

- Ben misafir ederim, yâ Resûlallah, diyerek o yoksulu alıp evine götürdü. Eve varınca karısına: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in misafirini ağırla, dedi.

Bir başka rivayete göre karısına:

- Evde yiyecek bir şey var mı? diye sordu.

Hanımı:

- Hayır, sadece çocuklarımın yiyeceği kadar bir şey var, dedi.

Sahâbî:

- Öyleyse çocukları oyala. Sofraya gelmek isterlerse onları uyut. Misafirimiz içeri girince de lambayı söndür. Sofrada biz de yiyormuş gibi yapalım, dedi.

Sofraya oturdular. Misafir karnını doyurdu; onlar da aç yattılar.

Sabahleyin o sahâbî Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gitti. Onu gören Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Bu gece misafirinize yaptıklarınızdan Allah Teâlâ memnun oldu."
Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 10, Tefsîru sûre (59), 6; Müslim, Eşribe 172

Açıklamalar

Hadisimizde fedakârlığın, başkalarını kendine tercih etmenin pek güzel örnekleri sergilenmektedir. Cömertlik, insanın muhtaç olmadığı şeyleri başkalarına vermesidir. Bu güzel huyun en üstün derecesi, ihtiyaç duyduğu şeyleri başkalarına vermek, diğer bir ifadeyle, başkalarını kendisine tercih etmektir. Buna **îsâr** adı verilmektedir.

Peygamber Efendimiz'in yoksul bir kimseyi önce kendisinin ağırlamak istemesi ve bu maksatla bütün hanımlarına ayrı ayrı haber göndermesi, onun cömert ve fedakâr bir insan olduğunu göstermektedir.

Öte yandan Allah Resûlü'nün bütün hanımlarının evlerinde karın doyuracak kadar birkaç lokmanın bulunmaması ne kadar ibretlidir. Kapıya gelen dilenciyi boş çevirmeyen, bir tanecik hurmayla bile olsa yoksulun gönlünü alan Peygamber hanımları, belki de o günkü rızıklarını bir başka fakire vermişlerdi. Bu sebeple evlerinde bir lokma yiyecek kalmamıştı.

Yoksulun ihtiyacını kendi imkânlarıyla gideremeyeceğini anlayan Resûl-i Ekrem Efendimiz, o zaman:

- *"Bu gece bu şahsı kim misafir etmek ister?"* diye sordu.

Yoksulu misafir etmek isteyen sahâbînin kim olduğu hadisimizden anlaşılmıyor. *Sahîh-i Müslim*'de, hadisten hemen sonra zikredilen rivayette, bu sahâbînin Ebû Talha el-Ensârî olduğu belirtiliyor. Eğer öyleyse, hanımı da Enes İbni Mâlik'in annesi Ümmü Süleym'dir. Fakat Ebû Talha zengin sahâbîlerden biriydi. Bu sebeple olayın kahramanı bir başka sahâbî olmalıdır. Nitekim bazıları bu sahâbînin Sâbit İbni Kays İbni Şemmâs, bazıları da Abdullah İbni Revâha olduğunu söylemektedir.

Peygamber Efendimiz'in evlerinde hiçbir yiyeceğin olmaması, yoksul misafiri ağırlayan sahâbînin evinde sadece çocukların yiyeceği kadar bir şey bulunması, o yıllarda müslümanlar arasında maddî imkânsızlığın ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir. İslâm fetihleri başlayana kadar müslümanlar çok büyük sıkıntılar çekmişlerdir.

Misafir ağırlamak ve onu memnun etmek bir incelik, daha doğrusu bir sanattır. Gönül adamı olmayanlar bu sanatın inceliğini kavrayamaz. Her ikisi de sahâbî olan bu misafirperver karı koca, misafirlerine her şeyi olduğu gibi söyleyebilirlerdi. “Kusura bakma, evimizde sadece bir kişilik yiyecek var. Onu da sana ikram ediyoruz” diyebilirlerdi. Şayet böyle yapsalardı misafirin yediği lokmalar boğazına dizilecekti. Başkasının nafakasını yemenin tedirginliğiyle huzuru kaçacaktı. Elbette bundan Allah Teâlâ da hoşnut olmayacaktı. Ertesi gün Efendimiz’in:

- *“Bu gece misafirinize yaptıklarınızdan Allah Teâlâ hoşnut oldu”* diye onları kutlaması da gösteriyor ki, misafiri memnun etmek için yapılan o davranışlar birer gösteriş değil, samimiyetin ve ihlâsın tâ kendisidir.

Hadisimizin bazı rivayetlerinde bu olay üzerine şu âyet-i kerîmenin nâzil olduğu belirtilmektedir:

“Kendileri muhtaç olsalar bile, başkasını daha çok düşünürler. Kendisini nefsinin cimriliğinden koruyan kimseler kurtulmuştur” [Haşr sûresi (59), 9].

Bu hadis îsârın yani başkalarını kendisine tercih etmenin en güzel örneklerinden biridir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz ve ailesi çok kanaatkâr idiler. Yokluğa ve açlığa yıllarca katlandılar.
2. Öncelikle bir toplumun ileri gelenleri yoksula ve fakire sahip çıkmalı, şayet imkânları elvermiyorsa, o zaman başkalarından yardım istemelidir.
3. Misafire ikram etmek ve hadiste en güzel örneğini gördüğümüz şekilde onu kendisine tercih etmek büyük bir olgunluktur.

566– وعنه قالَ : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « طَعَامُ الاثْنَينِ كافي الثَّلاثَةِ ، وطَعامُ الثَّلاثَةِ كافي الأَربَعَةِ » متفقٌ عليه .

وفي رواية لمسلمٍ رضي اللَّه عنه ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « طَعَامُ الوَاحِد يَكفي الاثْنَيْن ، وطَعَامُ الاثْنَيْنِ يَكْفي الأربَعَةَ وطَعَامُ الأرْبعةِ يَكفي الثَّمانِيَةَ » .

566. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“İki kişinin yiyeceği üç kişiye, üç kişinin yiyeceği de dört kişiye yeter.”
Buhârî, Et’ıme 11; Müslim, Eşribe 178. Ayrıca bk. Tirmizî, Et’ıme 21

Müslim’in Câbir İbni Abdullah’tan rivayet ettiği bir hadise göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir kişinin yiyeceği iki kişiye, iki kişinin yiyeceği dört kişiye, dört kişinin yiyeceği ise sekiz kişiye yeter.”

Müslim, Eşribe 179-181. Ayrıca bk. Tirmizî, Et’ıme 21; İbni Mâce, Et’ıme 2

Açıklamalar

Müslüman tokgözlüdür; kanaatkâr adamdır; midesine düşkün olmadığı için de tıka basa yemez. Çünkü bir kişiyi doyuracak bir yemekle iki kişi rahatça doyabilir; iki kişiyi doyuracak bir yemekle üç kişi doyabilir.

Mü'minin tokgözlü ve kanaatkâr olması dünyaya sırt çevirmesini gerektirmediğinden, o çok çalışıp çok kazanır; bununla birlikte kazandıklarını yoksullarla paylaşmaktan zevk duyar.

Hadîs-i şerîf birlikte yemenin bereketine dikkatimizi çekmektedir. Peygamber *aleyhisselâm* iki kişilik yemeği dört kişi, dört kişilik yemeği sekiz kişi yediği takdirde onların doymayıp yarı tok kalkacaklarını söylememekte, tam aksine o yemeğin sofradakilerin hepsine yeteceğini belirtmektedir. Demekki yiyenlerin sayısı arttıkça yemeğin bereketi de artmaktadır. 740 numaralı hadiste geleceği üzere bir gün ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! Yiyoruz, fakat karnımız doymuyor, diyerek bunun sebebini sormuşlardı.

Resûl-i Ekrem Efendimiz:

- *"O halde siz ayrı ayrı yiyorsunuz"*, buyurunca ashâb-ı kirâm:

- Evet, öyle yapıyoruz, dediler.

Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- *"Yemeği birlikte yiyin ve besmele çekin ki, yemeğiniz bereketli olsun"* buyurdu.

Cenâb-ı Hakk'ın nimet ve lutufları, O'nun kullarıyla birlikte tadılıp paylaşıldığı zaman, bundan hem bereket hâsıl olur hem de yenilen yemekten büyük bir haz alınır.

Bu hadisler 756 ve 757 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sofraya tek tek değil, birlikte oturup bir arada yendiği takdirde yemek bereketlenir.
2. İnsan karnını tıka basa doyurmamalı, ihtiyacından fazlasını fakirlere vermelidir.
3. Yanında az bir yiyecek bulunan kimse, bu kime yeter diye düşünmemelidir. Zira o azıcık yemek, bazan insanları zor duruma düşmekten kurtarır.

567– وعن أبي سعيدٍ الخُدريِّ رضي اللَّهُ عنه قال : بينَمَا نَحْنُ في سَفَرٍ مَعَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذ جَاءَ رَجُلٌ على رَاحِلَةٍ لَهُ ، فَجعَلَ يَصْرِفُ بَصَرَهُ يَميناً وَشِمَالاً ، فَقَال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ كَانَ مَعَهُ فَضْلُ ظَهرٍ فَليَعُدْ بِهِ عَلى مَنْ لا ظَهْرَ لَهُ ، وَمَن كانَ لَهُ فَضْلٌ مِن زَادٍ ، فَليَعُدْ بِهِ على مَن لا زَادَ لَهُ » فَذَكَرَ مِن أَصْنَافِ المالِ مَا ذَكَرَ حَتَّى رَأَيْنَا أَنَّهُ لا حَقَّ لأَحدٍ مِنَّا في فَضْلٍ » رواه مسلم .

567. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir defasında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile bir seferde bulunuyorduk. Bu sırada devesine binmiş bir adam çıkageldi. Bir şeyler umarak sağa sola bakınmaya başladı.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

“**Yanında ihtiyacından fazla binek hayvanı olanlar, olmayanlara versinler. Fazla azığı olanlar, azığı olmayanlara versinler”** buyurdu.

Hz. Peygamber daha birçok mal çeşidi saydı. İşte o zaman kimsenin ihtiyacından fazla bir şey bulundurmaya hakkı olmadığını anladık.

Müslim, Lukata 18. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 32

Açıklamalar

Hadisimizin muhtelif rivayetleri dikkate alındığı zaman, Peygamber Efendimiz’in yanına gelen bu adamın ya kendisinin veya devesinin açlıktan ve yorgunluktan halsiz düştüğü anlaşılmaktadır. Bu kimse bütün eşyasını deveye yüklediği ve ayrıca binecek hayvanı bulunmadığı için yorulmuş da olabilir. Yahut devesinin yükü ağır, yolu da uzun olduğu için biniti, taşıdığı ağır yükün altında ezilmiş olabilir.

Şefkatli Efendimiz bu durumu görünce ashâbına dönerek, yanında ihtiyacından fazla binek hayvanı olanların onu bineği olmayanlara vermesini, ihtiyacından fazla azığı veya hayvan yemi olanların da bunları azığı ve yemi olmayanlara vermesini tavsiye buyurmuştur.

Ebû Saîd el-Hudrî’nin belirttiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* o günün şartlarına göre yolculuk esnasında lâzım olan elbise, ayakkabı, su, su kabı, çadır ve para gibi zaruri ihtiyaçları saymış, ihtiyaç fazlasını muhtaçlara vermek gerektiğini söylemiştir.

Yolculuk esnasında kafile başkanı seçilen kimse, yol arkadaşlarının durumunu araştırmalı, ihtiyaç sahiplerinin sıkıntısını gidermeye çalışmalıdır. Bir kimse varlıklı olduğu halde yolculuk esnasında muhtaç duruma düşebilir. Bir kimsenin kılığının kıyafetinin yerinde olması, ona maddî bakımdan yardım etmeye, hatta zekât vermeye engel değildir.

Peygamber Efendimiz’in kurup yaşattığı İslâm kardeşliği işte böylesine insanîdir. Sevgi, şefkat ve merhamet esasına dayanır. Düşenin, düştüğü yerde kalmasına göz yumulmaz. Düşen elbirliği ile kaldırılır, sıkıntısı giderilir, insanca yaşaması temin edilir. İslâm toplumunda müslümanın sosyal güvencesi tamdır.

İslâmiyet’in kardeşlik anlayışına göre, birine yardım edenin böbürlenip gururlanmasına izin verilmediği gibi, yardım edilenin ezilip büzülmesi, mahcubiyet duyması da hoş karşılanmaz. Zira yardım isteyen şahıs, yardım istediği kimseleri görevlerini yapmaya çağırmış olur. Yardım edenler de kardeşlerine hizmet etmenin zevkini ve şerefini duyarlar. İslâm kardeşliği işte böylesine güzel, böylesine sımsıcaktır.

Hadisi 971 numarayla tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yolculuk ve kıtlık esnasında zor duruma düşenlerin ihtiyaçlarını temin etmek, hali vakti yerinde olanların görevidir.

2. Söz konusu ihtiyaçlar sadece yemek içmekten de ibaret değildir. İnsanlara yaşamaları için gerekli olan her yardım yapılmalıdır.

3. Yol arkadaşları birbirini kollamalı, yardıma muhtaç olan arkadaşlarına gerekli yardımı yapmalıdır.

568– وعن سَهلِ بنِ سعدٍ رضي اللَّه عنه أَنَّ امرَأَةً جاءَت إلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِبُردةٍ مَنسُوجَةٍ ، فقالت : نَسَجتُها بِيَدِيَّ لأَكْسُوَكَها ، فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مُحتَاجاً إِلَيهَا ، فَخَرَجَ إِلَينا وَإِنَّهَا لإِزَارُهُ ، فقال فُلانٌ اكسُنِيهَا مَا أَحسَنَهَا ، فقَالَ: « نَعَمْ » فَجلَس النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في المجلِسِ، ثُمَّ رَجَعَ فَطوَاهَا ، ثُمَّ أَرسَلَ بِهَا إِلَيْهِ : فَقَالَ لَهُ القَوْمُ : ما أَحسَنْتَ، لَبِسَهَا النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مُحْتَاجاً إِلَيها ، ثُمَّ سَأَلتَهُ ، وَعَلِمت أَنَّهُ لا يَرُدُّ سَائِلاً ، فَقَالَ : إِني وَاللَّهِ ما سَأَلْتُهُ لأَلْبَسَها ، إِنَّمَا سَأَلْتُهُ لِتكُونَ كَفَنِي . قال سَهْلٌ : فَكَانت كَفَنَهُ . رواه البخاري .

568. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir kadın dokuduğu kumaşı (bürdeyi) Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e getirip verdi ve:

- Bunu giyesin diye kendi ellerimle dokudum, dedi.

Böyle bir kumaşa ihtiyacı olan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onu aldı, izâr olarak (belden aşağısına) giyinip yanımıza geldi.

Bunu gören falanca, Hz. Peygamber'e:

- Ne kadar da güzelmiş! Bunu ver de ben giyineyim, dedi.

Resûl-i Ekrem:

- Peki, dedi. Orada biraz oturduktan sonra evine döndü. Kumaşı katlayıp o adama gönderdi.

Ashâb-ı kirâm o sahâbîye:

- Hiç de iyi yapmadın. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* öyle bir kumaşa ihtiyacı olduğu için onu giyinmişti. Üstelik sen, Hz. Peygamber'in, kendisinden bir şey isteyeni geri çevirmediğini bile bile o kumaşı istedin, dediler.

O şahıs şunları söyledi:

- Vallahi ben o kumaşı giyinmek için değil, kendime kefen yapmak için istedim.

Hadisin râvisi Sehl İbni Sa'd'ın dediğine göre o kumaş bu zâtın kefeni oldu.

Buhârî, Cenâiz 28, Büyû' 31, Libâs 18, Edeb 39. Ayrıca bk. Nesâî, Zînet 97; İbni Mâce, Libâs 1

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf bize Peygamber Efendimiz'in zamanından canlı bir tablo ve pek güzel dersler sunmaktadır.

Hadiste adı zikredilmeyen, kim olduğu da bilinmeyen bu hanım sahâbî, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hediye edeceğim diye, kim bilir o kumaşı ne güzel duygularla dokudu. Sonra onu alıp Resûlullah'ın huzuruna geldi. Mübârek yüzüne ve ceylan gözlerine bakarak hediyesini takdim etti ve onun duasını aldı. Yâ Rabbi! Bir mü'min için bu ne büyük saâdet!..

Öte yandan bir diğer sahâbî, ihtiyacı olduğu için değil, sadece onun mübârek vücuduna temas eden bir kumaşa sahip olmak, ölünce ona sarılmak düşüncesiyle kumaşı isteyip aldı ve gerçekten de öldüğü zaman bu kumaş onun kefeni oldu. Allahım, bu ne büyük bahtiyarlık!..

Beri yanda bir Peygamber, hem de Allah'ın sevgilisi olan bir Peygamber, vücudun alt tarafına giyilen izâr dedikleri bir kumaşa muhtaç olabiliyor. Ancak kumaşı giymesinin üzerinden daha birkaç saat geçmeden, "Bu kumaşı bana ver" diyen bir sahâbîsine, onu sarıp sarmalayıp gönderiyor. Allahım bu ne cömertlik! Kendisinden istenen bir şeyi, ona ihtiyacı olduğu halde çıkarıp vermek ne emsâlsiz bir tokgözlülük!

Esasında cömertlik ve tokgözlülük sözleri, Peygamber Efendimiz'in bu asil davranışı karşısında pek cılız kalmakta ve onun yaptığı fedakârlığı ifade edememektedir. Çünkü cömertlik, kendisine ihtiyaç duyulmayan bir şeyi, ona ihtiyacı olana veya olmayana çıkarıp vermekten ibarettir. Peygamberler Sultanı Efendimiz ise, bir elbiseye son derecede muhtaç olduğu bir sırada o kumaşı çıkarıp veriyor ve böylece başkasını kendisine tercih ediyor.

Bir de bu olayı gören sahâbîlerin, haksızlık ve münasebetsizlik gibi görünen bir davranışa göz yummayıp hemen müdahale etmeleri ve onu yapanı uyarmaları olayı vardır ki, bu da bir başka güzelliktir.

Peygamber Efendimiz'in mübârek vücuduna temas eden bir kumaşa bürünerek âhiret yolculuğuna çıkma fikri ne güzel bir düşünce, ne ince bir davranış! Allah'ın Resûlü'ne âşık olduğu anlaşılan bu bahtiyar sahâbînin davranışı, Resûlullah hasretiyle yanan bir başka âşığın, büyük şâir Fuzûlî'nin meşhur beytini hâtıra getiriyor. Fuzûlî diyor ki:

Şayet ben sevgilime kavuşamaz ve onun elini öpme arzusuyla yanıp tutuşarak ölüp gidersem, mezarımın toprağından bir testi yapın ve yârime onunla su verin. Ben sevgilime dokunamadan ölüp gitsem bile, toprağımdan yapılan testinin onun dudaklarına temas etmesi beni mutlu eder:

Dest bûsî arzusiyle ölürsem doostlar
Kûze eylen toprağım sûnun anınla yâre sû

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hediye alıp vermek Peygamber Efendimiz'in sünnetidir.
2. İnsanların istediği bir şeyi, ona ihtiyaç duyulsa bile, vermeye çalışmalıdır.
3. Ölüme hazırlanmak düşüncesiyle kefenin ve kabrin hazırlanmasında sakınca yoktur.

569– وعن أبي موسى رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ الأشعَرِيين إِذَا أَرملُوا في الْغَزْوِ ، أَو قَلَّ طَعَامُ عِيَالِهِم بالمدِينَةِ ، جَمَعُوا ما كَانَ عِندَهُم في ثَوبٍ وَاحدٍ ، ثُمَّ اقتَسَمُوهُ بَيْنَهُم في إِنَاءٍ وَاحِدٍ بالسَّويَّةِ فَهُم مِنِّي وَأَنَا مِنهُم » متفقٌ عليه . « أَرمَلُوا » : فَرَغَ زَادُهُم ، أَو قَارَبَ الفَرَاغَ .

569. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Eş'arîler, gazâda azıkları tükenmeye yüz tuttuğu veya Medine'de ailelerinin yiyeceği azaldığı zaman, yanlarında ne varsa getirip bir yaygıya dökerler. Sonra bunu

bir kapla aralarında eşit olarak paylaşırlar. İşte bu sebeple Eş'arîler bendendir, ben de onlardanım."

Buhârî, Şirket 1; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 167

Açıklamalar

Yardımlaşma konusundaki davranışlarıyla Peygamber Efendimiz'in takdirini kazanan Eş'arîler, Yemen'de yaşayan bir kabile olup hadisimizin râvisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî de bu kabileye mensuptur.

Resûl-i Ekrem Efendimiz Eş'arîleri, tıpkı kendisi gibi yardımlaşmayı sevdikleri, sıkıntı zamanında herkesin elinde olanı ortaya koyarak zenginle fakiri eşit hale getirdikleri için beğenmektedir. Nitekim Peygamber *aleyhisselâm* Hevâzin Gazvesi de denilen Huneyn Gazvesi esnasında bu uygulamayı yapmıştır. Şöyle ki:

Mücâhidlerin yiyecekleri tükenmeye yüz tutunca, Peygamber Efendimiz'e gelerek:

- İzin verirsen develeri keseceğiz, dediler.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* de onlara izin verdi.

Bunu duyan Hz. Ömer Resûlullah Efendimiz'in huzuruna gelerek:

- Yâ Resûlallah! Bunların develeri gittikten sonra hiçbiri sağ kalmaz, dedi.

O zaman Efendimiz Hz. Ömer'e şu emri verdi:

- *"Orduya ilân et! Herkes arta kalan azığını alıp gelsin."*

Yere meşin bir yaygı serildi. Müslümanlar yanlarında bulunan azıklarını bunun üzerine koydular.

Hz. Peygamber ayağa kalkarak bu erzakın bereketlenmesi için dua etti. Sonra İslâm askerleri yanlarında ne kadar boş kap varsa alıp geldiler ve yaygı üzerindeki yiyeceği bunlara avuç avuç doldurmaya başladılar. Doldurulmadık bir kap kalmadı. Erzakın bir o kadarı da arttı. Bu mûcize, Efendimiz'i pek sevindirdi. Mübârek dişleri görününceye kadar güldü. Sonra da Allah Teâlâ'ya şükrünü şu sözlerle ifade etti:

- **"Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve ennî Resûlullah**: *Allah'dan başka ilâh bulunmadığını, benim de O'nun Resûlü olduğumu kesinlikle belirtirim"* (Tecrid Tercemesi, VII, 422).

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ve onun ileri gelen sahâbîleri, müslüman kölelerin işkenceye uğratıldığı günlerde, din kardeşlerinin sıkıntıya düştüğü zamanlarda ve İslâm ordusuna yardım etmek gerektiğinde bütün servetlerini ortaya koymuşlardır.

Bir müslüman din kardeşlerinin ıstırabını gönlünde duymalı, onların sıkıntısını azaltmak için elinden geleni yapmalıdır. Allah Teâlâ'yı en fazla memnun eden davranış, bir kulunun, kendinden çok başkalarını düşünmesi, onların rahatını kendi rahat ve huzuruna tercih etmesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yolculukta veya diğer zamanlarda yiyecek sıkıntısı çekildiğinde yardımlaşmak ve elindekini olmayanlara vermek güzel bir harekettir.

2. İnsanların sıkıntısını gidermek için fedakârlık etmek ve kendisinden önce başkalarını düşünmek, Allah'ı ve Peygamber'ini memnun eder.

3. Eş’arîler, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’*in takdirini kazanmış değerli mü’minlerdir.

63- باب التنافس في أمور الآخرة والاستكثار مما يُتَبَرَّكُ فيه

ÂHİRETE HAZIRLANMAK

YARIŞIRCASINA ÂHİRETE HAZIRLANMAK VE ÇOK HAYIR YAPMAK

Âyet:

خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَفَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ [26]

1. “Yarışanlar bu konuda yarışsınlar.”
Mutaffifîn sûresi (83), 26

Bu âyet-i kerîmeden önceki dört âyette, iyi kimselerin âhirette en yüksek derece ve makamları elde edecekleri belirtilmekte, orada sayısız nimetler içinde yaşayacakları, tahtlar üzerinde oturup etrafı seyredecekleri, sahip oldukları bahtiyarlığın yüzlerinden okunacağı, onlara ağızları güzel kokularla mühürlenmiş sürahiler içinde saf şerbetler sunulacağı tasvir edilmekte, sonra da -yukarıdaki âyetle- yarış edilecek hususlar işte bunlardır; bu görülmemiş nimetleri elde etmek için yarışın denmektedir.

Âyette sözü edilen yarış (münâfese), başkalarının iyi haline imrenip onlar gibi olmaya, hatta daha ileri gitmeye çalışmak demektir. Bunun haset ile ilgisi yoktur. Çünkü hasette, başkasının elindeki nimetin yok olmasını isteme, yok olunca da sevinme hali vardır. Burada kendisinden bahsedilen yarışçının ise öyle kötü bir düşüncesi yoktur. O kemâle âşık olduğu için en mükemmele ulaşılmasını ister. En iyiye, en güzele gidenleri takdir etmek ve onlara hayranlık duymakla beraber, iyilikte herkesi geçmeyi arzu eder.

Hadisler

570– وعن سهلِ بنِ سعدٍ رضي اللَّه عنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أُتِيَ بِشَرَابٍ ، فَشَرِبَ مِنهُ وَعَن يَمِينِهِ غُلامٌ ، وَعَن يسارِهِ الأَشْيَاخُ ، فقال لِلْغُلام : « أَ تَأْذَنُ لِي أَن أُعْطِيَ هُؤلاءِ؟ فَقَالَ الغُلامُ : لا وَاللَّهِ يا رسُولَ اللَّه لا أُوثِرُ بِنَصيبِي مِنكَ أَحَداً ، فَتَلَّهُ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في يَدِهِ . متفقٌ عليه .

« تَلَّهُ » بالتاءِ المثناةِ فوق ، أَيْ : وَضَعَهُ ، وَهَذَا الغُلامُ هُوَ ابنُ عَبَّاسٍ رضي اللَّه عنهما.

570. Sehl İbni Sa’d *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e içecek bir şey getirdiler. O da içti. Bu sırada sağ tarafında bir çocuk, sol tarafında yaşlılar oturuyordu.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* çocuğa dönerek:

- **“Bunu yaşlılara verebilir miyim?”** diye sordu.

Çocuk:

- Hayır, vallahi olmaz yâ Resûlallah! Senden kazanacağım hayrı kimseye bağışlayamam, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de kabı çocuğun eline verdi.

Buhârî, Şirb ve'l-müsâkât 1, 10, Mezâlim 12, Hibe 22, 23; Eşribe, 19; Müslim, Eşribe 127

Açıklamalar

Bir gün Resûl-i Ekrem Efendimiz sahâbîlerinden birinin evinde bulunuyordu. Bazı sahâbîler de Peygamber *aleyhisselâm*'ı dinlemek üzere oraya gelmişlerdi. Bir ara kendisine süt ikrâm edildi. Bu sırada Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sağında amcazâdesi Abdullah İbni Abbas oturuyordu. İbni Abbas o meclisteki sahâbîlerin en küçüğü idi. Efendimiz'in solunda ise elli yaşını geçkin sahâbîler vardı.

O devirde, şimdi olduğu gibi herkese ayrı bardaklarda meşrubat verilmez, mecliste kaç kişi olursa olsun, içilecek şey bir kap ile sunulurdu. Meşrubatı içen kimse kabı yanındakine verirdi.

Ashâbına görgü kurallarını canlı örneklerle öğreten Resûlullah Efendimiz, sütü içtikten sonra sağ tarafında oturan İbni Abbas'a dönüp:

- *Bu sütü yaşlılara verebilir miyim?* diye sordu. Böylece **ikramın sağdan başlaması** gerektiğini, fakat sol tarafta yaşlılar varsa, **yaşlarına hürmeten** onlara öncelik tanınabileceğini öğretmiş oldu.

Peygamber Efendimiz sadece ikrama değil, her işe sağdan başlama esası üzerinde önemle durmuştur. Küçük yaştan itibaren yıllarca Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hizmetinde bulunan Enes İbni Mâlik'in anlattığı böyle bir olay daha vardır. Bu olay Enes'lerin Kubâ'daki evinde geçmiştir. O sırada Hz. Peygamber'in sağında bir bedevi, solunda Hz. Ebû Bekir oturuyordu. Karşısında da Hz. Ömer vardı.

Peygamber *aleyhisselâm* süt içmek istedi. Hemen bir koyun sağdılar. Süte biraz su kattılar ve Resûlullah'a ikrâm ettiler. Efendimiz sütü içince, Hz. Ömer süt kabının önce bedeviye verilmesinin Hz. Ebû Bekir'i gücendireceğini düşünerek:

- Yâ Resûlallah! Sütü yanıbaşınızda duran Ebû Bekir'e verin, dedi.

Fakat Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz. Ömer'in dediğini yapmadı. Sütü bedeviye verdi. Sonra da:

- **“el-Eymene, fel-eymene***: Önce sağdakine, sonra onun sağındakine”* buyurdu.

Bir başka rivayete göre ise üç defa:

- **“el-Eymenûne:** *Sağdakilere, sağdakilere, sağdakilere!”* buyurdu (Müslim, Eşribe 126).

Böylece Efendimiz İslâmiyet'te sağın, sağdan başlamanın önemini belirtmiş oldu.

Bu olayların birkaç defa meydana geldiği, hatta bir defasında, hadisimizde sözü edilen çocuğun Abdullah İbni Abbas'ın kardeşi Fazl İbni Abbas olduğu anlaşılmaktadır.

İki kardeşten hangisi olursa olsun, onların:

- Yâ Resûlallah! Senden kazanacağım hayrı kimseye bağışlayamam, diyerek sütü Peygamber Efendimiz'in elinden alıp içmelerinin çok önemli bir sebebi vardı. **Resûlullah'ın mübârek dudaklarının temas ettiği yerden ilk önce içmenin hayır ve bereketini** elde etmeyi bütün sahâbîler pek arzu ederlerdi.

Hayır ve bereket söz konusu olunca, herkesin öncelikle kendini düşünmesi bencillik değildir. Zaten insanoğlu şu dünyada bir nevi yarış meydanındadır. Âhirete doğru uzanıp giden yolda, bülûğ çağından itibaren sessiz bir yarış başlar. Bunun adı faziletli olabilme, Allah'ın rızâsını kazanabilme yarışıdır. Bu konuda tevâzu göstermek, başkasını kendisine tercih etmek akıl kârı değildir. Akıllı insan, sevap diye bilinen her hayrı yapmaya gayret eden, amel defterini sevaplarla doldurmaya çalışan kimsedir.

Hadîs-i şerîf 762 numarayla tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İkrama meclisteki en değerli insandan başlanır. O da ikram edilen şeyi sağındakine verir.
2. Sağda oturan kimse izin verdiği veya istediği takdirde, ikram önce mecliste bulunan yaşlılara, ilim ve faziletçe üstün olanlara sunulabilir.
3. Büyüklere saygı gösterilmeli, ikramlarda onlara öncelik tanınmalıdır.
4. Ashâb-ı kirâmın Resûl-i Ekrem Efendimiz'e derin hayranlık besledikleri ve onun mübârek vücuduna temas eden her şeye sahip olmaya çalıştıkları görülmektedir.

571- وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « بيْنَا أَيُّوبُ عليه السلام يَغتَسِلُ عُرْيَاناً ، فخَرَّ علَيْهِ جرَادٌ مِن ذَهَبٍ ، فَجَعَلَ أَيُّوبُ يَحْثي في ثَوبِهِ، فَنَادَاهُ رَبُّهُ عَزَّ وَجلَّ : يَا أَيُّوبُ ، أَلَمْ أَكُنْ أَغْنَيْتُكَ عمَّا تَرَى ؟، قال : بَلَى وَعِزَّتِكَ، وَلكِن لا غِنَى بِي عَن بَرَكَتِكَ » رواه البخاري .

571. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir gün Eyyûb peygamber çıplak yıkanırken, üzerine altın çekirgeler düşmeye başladı. Eyyûb da onları toplayıp elbisesine doldurdu.

Bunun üzerine Cenâb-ı Mevlâ:

- Eyyûb! Ben seni bu gördüklerine dönüp bakmayacak kadar zengin kılmadım mı? diye seslendi.

Eyyûb da:

- Evet, izzetine yemin ederim ki, beni çok zengin kıldın. Fakat ben senin lutfettiğin berekete doyamam, dedi."

Buhârî, Gusül 20, Enbiyâ 20, Tevhîd 35. Ayrıca bk. Nesâî, Gusül 7

Açıklamalar

Eyyûb *aleyhisselâm* bir zamanlar çok zengindi. Allah Teâlâ onu hem malıyla hem de bedeniyle imtihan etti. Önce servetini, sonra da sağlığını elinden aldı. On üç yıl boyunca tatmadığı acı, çekmediği ıstırap kalmadı. İki dostu ve sâdık eşi dışında bütün ahbapları ve yakınları kendisini terketti. Onun ne kadar sabırlı ve Cenâb-ı Hak'tan gelen her şeye râzı olduğu kesinleşince, Allah Teâlâ hem sağlığını hem de servetini fazlasıyla geri verdi. Hadisimizde sözü edilen altın çekirge yağmuru, işte bu sabır imtihanından sonra meydana geldi.

Önce iki hususa işaret etmekte fayda var:

Birincisi, Hadiste Eyyûb *aleyhisselâm*'ın çıplak yıkandığı söyleniyor. Çıplak yıkanmak câiz midir?

Yıkanılan yerin açık veya kapalı olmasına göre durum değişir. Başkalarının görebileceği yerde çırılçıplak soyunup yıkanmak haramdır. Nitekim Peygamber Efendimiz bir defasında açıkta yıkanan bir adam gördü. Hemen ashâbını Mescid-i Nebevî'de toplayarak, Allah Teâlâ'nın son derece hayalı olduğunu, hayalı ve örtülü olanları sevdiğini söyledi ve onlara yıkanırken başkalarının göreceği şekilde açılmamalarını tavsiye etti (Ebû Dâvûd, Hammâm 1; Nesâî, Gusül 7). Demekki başkalarının görebileceği yerde yıkanırken örtünmek şarttır.

Başkalarının görmeyeceği yerde çıplak yıkanmak câiz olmakla beraber, büsbütün açılıp saçılmak uygun değildir. Tenhâda açılıp saçılmanın ne sakıncası olduğunu soran birine Resûlullah Efendimiz, *"Utanıp sakınılmaya Allah Teâlâ'nın daha lâyık olduğunu"* söylemiştir (Buhârî, Gusül 20; Tirmizî, Edeb 22, 39).

İkinci husus da, Allah Teâlâ'nın Eyyûb peygambere:

- *Ben seni bu gördüklerine dönüp bakmayacak kadar zengin kılmadım mı?* diye bizzat seslenip seslenmediğidir.

Bunu kesin olarak bilemiyoruz. Allah Teâlâ'nın peygamberlerine vahiy şekilleri vardır. Buna göre Cenâb-ı Hak ona bizzat hitap edebileceği gibi, bir meleği vasıtasıyla da seslenmiş olabilir.

Bu yan bilgilerden sonra hadisimizde anlatılmak istenen asıl konuya geçebiliriz.

Kur'ân-ı Kerîm'de "ne iyi kul!" diye övülen Eyyûb peygamber o kadar zengin olduğu halde, **çekirge şeklindeki altınları görünce onları toplamaya başladı**. Demekki bir insan helâl yoldan kazandığı ve şükrünü edâ ettiği sürece çok kazanıp aşırı derecede zengin olabilir. Zira dünya malına yenik düşmeyen, servet içinde yüzdüğü halde mal sevgisiyle gönlünü kirletmeyen yiğit insanlara hem dinin hem de müslümanların ihtiyacı vardır.

Ayrıca kendiliğinden gelen bir mal, Eyyûb *aleyhisselâm*'ın dediği gibi, Allah'ın bir lutfu ve bereketidir. Böyle bir lutfa ihtiyacı yokmuş gibi tok davranmak yanlıştır. Nitekim Eyyûb *aleyhisselâm* çıplak olduğuna bakmadan altın çekirgeleri toplamaya çalışmıştır. *"Seni bunlara dönüp bakmayacak kadar zengin kılmadım mı?"* sorusuna da, senden gelen nimete ve berekete doymuş gibi davranamam, diyerek kulun ilâhî lutuflara hiçbir zaman doymayacağını göstermiştir.

Kendiliğinden gelen mal konusunu 539 numaralı hadiste de görmüştük. Hatırlanacağı üzere bir defasında Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz. Ömer'e bir ganimet malından pay ayırdı. Hz. Ömer o mala ihtiyacı olmadığını ifade etmek için:

- Bunu daha muhtaçlara verin, dedi.

Onun bu tavrını doğru bulmayan Peygamber Efendimiz:

- *“Al, al! Göz koyup istemediğin halde sana böyle bir mal verilirse al. Onu kendine mâlet. Sonra ister ye, ister fakirlere ver. Böyle olmayan bir malı da elde etmeye çalışma!”* buyurdu.

Demekki bir büyüğün ikram ve iltifatına nâil olan kimse, o ikrama ihtiyacı yokmuş gibi davranmamalı, teşekkür edip kabul etmelidir.

Şunu da belirtelim ki, Allah Teâlâ’nın Hz. Eyyûb’a:

- *Eyyûb! Ben seni bu gördüklerine dönüp bakmayacak kadar zengin kılmadım mı?* diye hitab etmesi bir azarlama değildir. Kuluna verdiği hesapsız nimetler karşısında onun tutumunu görmek ve daha fazla şükretmesine imkân hazırlamaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayır ve bereket kazandıracak şeyler elde edilmeye çalışılmalı, değerli insanların ikrâmı geri çevrilmemelidir.
2. Zenginlik bir nimettir. Eyyûb peygamber gibi Allah’ın nimetlerine şükreden bir zengin olmaya çalışmalıdır.
3. İnsan ne kadar zengin olursa olsun, Cenâb-ı Hakk’ın lutuf ve yardımına her zaman muhtaçtır.
4. Kapalı yerlerde çıplak yıkanılabilir. Açık yerlerde kimse görmese bile çırılçıplak yıkanmamalıdır.

64- باب فضل الغني الشاكر

وهو من آخذ المال من وجه وصرفه في وجوهه المأمور بها

ŞÜKREDEN ZENGİNİN FAZİLETİ

MALI HELÂLİNDEN KAZANIP SARFEDİLMESİ EMREDİLEN YERLERE HARCAMAK SURETİYLE ŞÜKREDEN ZENGİNİN FAZİLETİ

Âyetler

فَأَمَّا مَن أَعْطَى وَاتَّقَى [5] وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى [6] فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى [7]

1. “Her kim verir, fenalıktan sakınır ve en güzeli doğrularsa, ona mutluluk yolunu kolaylaştırırız.”
Leyl sûresi (92), 5-7

Âyet-i kerimede **“verme”** sözü genel olarak kullanılmıştır. Bu sözle fakire yardım, İslâmiyet’in gelişmesine hizmet, din aleyhindeki faaliyetleri boşa çıkarma gibi Allah yolunda yapılan her nevi mâlî yardım ifade edilmiştir. İslâmiyet’in ilk yıllarında Hz. Ebû Bekir’in yaptığı gibi servetini Allah yolunda harcamak, varlıklı müslümanın bir özelliğidir.

Diğer bir özelliği de Allah’tan korkup O’nun yasakladığı her türlü fenalıklardan uzak durmak, îfâ etmesi gereken kulluk görevlerini yapmaktır. Mü’min, bunlardan başka dinin kötü saydığı davranışlardan sakınır, iyiliği kötülükten, güzelliği çirkinlikten ayırır, âhirete inanır,

Cenâb-ı Hakk'ın orada iyi kimselere ikramda bulunacağını kabul ederse, Allah Teâlâ o mü'mini cennetine ve cemâline kolayca kavuşturur.

Demekki Cenâb-ı Mevlâ zengin kuluna ikramda bulunabilmek için onda başlıca üç özellik görmek istiyor:

Malını hayıra harcamak,

Günahlardan sakınmak,

Bu güzel davranışların mükâfatını göreceğine inanmak.

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى [17] الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى [18] وَمَالِأَحَدٍ عِندَهُ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَى [19]
إِلَّا ابْتِغَاء وَجْهِ رَبِّهِالْأَعْلَى [20] وَلَسَوْفَ يَرْضَى [21]

2. "Kötülükten sakınan, malını hayıra sarfederek özünü temiz tutan kimse cehennemden uzak kalır. O şahıs yaptığı iyiliğe karşılık kimseden mükâfat beklemez. Ancak Yüce Rabbinin rızâsını kazanmaya çalışır. O kimse kavuşacağı nimetlerden hoşnut olacaktır."

Leyl sûresi (92), 17-21

Görüldüğü üzere Leyl sûresinin bu son âyetleri, yukarıda geçen âyetlerin devamında gelmekte ve konuyu özetleyerek sonuca bağlamaktadır.

Buna göre hem küfürden hem Cenâb-ı Hakk'ın yasaklarından sakınan ve malını hayır yolunda harcayarak cimrilikten kurtulan kimse cehennemden uzaklaştırılacaktır. O bahtiyar kimse kesinlikle cehenneme girmeyecek, sadece onun üzerinden şöyle bir geçip cennete kavuşacaktır. Bunun sebebi ise, onun dünyada iken "servetim temizlensin, maddeten ve mânen çoğalsın" diye malını Allah yolunda harcaması, kendilerine yardım ettiği kimselerden bir teşekkür bile beklememesi, sadece Allah'ın rızâsını elde etmek istemesidir. İşte bu sebeple o iyi insan mutlaka aradığını bulacak, Allah'ın rızâsını kazanacak, kavuştuğu nimetlerden râzı ve hoşnut olacaktır.

إِن تُبْدُواْ الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاء فَهُوَ خَيْرٌ لُّكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّئَاتِكُمْ وَاللّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ [271]

3. "Zekâtları açıktan verirseniz ne âlâ. Ama fakirlere gizlice verirseniz, bu sizin için daha hayırlı olur. Allah da bu sebeple sizin bazı günahlarınızı bağışlar. Cenâb-ı Hak yaptıklarınızı bilir."

Bakara sûresi (2), 271

Zekât diye tercüme ettiğimiz kelime, âyet-i kerîmede "sadaka" olarak geçmektedir. Farz olan zekât ile nâfile olan sadaka Kur'an ve hadislerde "sadaka" sözüyle ifade edilmektedir.

Zekât, sadaka gibi hayırların gizli yapılması tavsiye edilmiştir. Gizli yapılan hayırlar hem veren hem de alan için iyidir. Zira o takdirde sadaka veren kimse riya ve gösteriş gibi fena duygulara kapılmaz ve böylece Allah'ın rızâsını daha kolay kazanır. Sadakanın gizli verilmesi fakir için de iyidir. Çünkü sadakanın kime verildiğini başkaları görmeyeceği için, fakirin şeref ve haysiyeti korunmuş olur. Zekâtı herkesin göreceği şekilde, sadakayı ise gizlice vermenin faydaları bulunmakla beraber, zamanın ve şartların gereğine göre hareket etmek daha iyidir.

Âyet-i kerîmede bu güzel davranışlar sebebiyle bazı günahların bağışlanacağı belirtilmekte ve Allah Teâlâ'nın gizli açık ne yapılırsa hepsinden haberdâr olacağı ifade edilmektedir.

Şu halde önemli olan iyi bir niyete sahip olmak, insanların değil Allah'ın rızâsını kazanmak gerektiğini hatırdan çıkarmamak, zekât ve sadakayı günün şartlarına göre en uygun yere, en uygun şekilde vermektir.

لَن تَنَالُواْ الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ [92]

4. “Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça, en iyiye eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah şüphesiz onu bilir.”

Âl-i İmrân sûresi (3), 92

“En iyi” diye tercüme ettiğimiz **“birr”** kelimesi, hayrın ve iyiliğin en mükemmeli, Allah'ın rahmeti, rızâsı ve cenneti gibi mânalara gelmektedir. Bu kelime imanın en mükemmeli, ibadetin en güzeli, ahlâkın en yücesi olarak da açıklanmaktadır. Bakara sûresinin 77. âyetinde “en iyi”nin ne olduğu kısaca böyle belirtilmektedir.

Demekki bir kimsenin en mükemmeli yakalayabilmesi için sadece iman etmesi yetmez. Hem iman etmesi hem de sahip olduğu imkânların içinde en çok sevdiklerini Allah yolunda harcaması (infâk etmesi) gerekir. Verdiği malı ne kadar fazla severse, diğer bir ifadeyle sevdiği maldan ne kadar verirse, yaptığı hayır o kadar makbûl olur.

Birr, insanın sahip olduğu imkânlar, mal ve beden gücü cinsinden maddî varlıklar olabildiği gibi ilim ve nüfuz kabilinden mânevî şeyler de olabilir. Cenâb-ı Hak bir kimseye değerli olarak ne vermişse, onun bu ilâhî bağışları Allah yolunda ve din uğrunda çekinmeden sarfetmesi hem bir kulluk borcu hem de verilen nimetin şükrüdür.

Bu âyet nâzil olduğu zaman bazı sahâbîler en çok sevdikleri mallarını sadaka olarak dağıtmışlardı. Ebû Talha el-Ensârî Beyruhâ adlı çok değerli hurma bahçesini, Abdullah İbni Ömer çok sevdiği câriyesini, Zeyd İbni Hârise en güzel atını Allah rızâsı için elden çıkarmışlardı. Hz. Ömer Resûl-i Ekrem'in huzuruna gelerek en sevdiği malının Hayber'deki hissesi olduğunu söylemiş ve nereye harcaması gerektiği hususunda onun görüşünü almak istemişti. Resûlullah Efendimiz de arâziyi elinde tutup meyvasını sadaka olarak vermesini tavsiye etmişti.

Hadisler

572- وعن عبدِ اللَّهِ بنِ مسعودٍ رضي اللَّه عنه قال : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا حَسَدَ إِلاَّ في اثْنَتَيْنِ : رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالاً ، فَسلَّطَهُ على هَلكَتِهِ في الحَقِّ . ورَجُلٌ آتَاه اللَّهُ حِكْمَةً فُهو يَقضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا » متفقٌ عليه وتقدم شرحه قريباً .

572. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Yalnız şu iki kimseye gıpta edilmelidir:

Biri, Allah'ın kendisine verdiği malı hak yolunda harcayıp tüketen kimse, diğeri, Allah'ın kendisine verdiği ilimle yerli yerince hükmeden ve onu başkalarına öğreten kimse."

Buhârî, İlim 15, Zekât 5, Ahkâm 3, İ'tisâm 13; Müslim, Müsâfirîn 268. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 22

545 numarada geçmiş olan bu hadis, bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

573– وعن ابْنِ عمر رضي اللَّه عنهما عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا حَسَدَ إلاَّ في اثْنَتَين : رَجُلٌ آتَاهُ اللَّه القُرآنَ ، فهو يَقُومُ بِهِ آنَاءَ اللَّيل وآنَاءَ النَّهارِ . وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّه مَالاً . فهوَ يُنْفِقهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وآنَاءَ النَّهارِ » متفقٌ عليه . « الآنَاءُ » السَّاعَاتُ .

573. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yalnız şu iki kişiye gıpta edilmelidir:

Biri, Allah'ın kendisine verdiği Kur'ân ile gece gündüz meşgul olan kimse, diğeri, Allah'ın kendisine verdiği malı gece gündüz harcayan kimse."

Buhârî, Temennî 5, Tevhîd 45; Müslim, Müsâfirîn 266, 267. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 22

Açıklamalar

Her iki hadis de *"Yalnız iki kişiye haset edilmelidir"* diye başladığı halde, biz **haset** sözünün burada gıpta anlamında kullanıldığına bakarak, onu **gıpta** diye tercüme etmeyi uygun bulduk.

Haset nedir, gıpta nedir?

Haset, birinin elindeki nimetin, onun elinden çıkarak kendisine geçmesini istemektir. Biz buna kıskançlık diyoruz. Kıskançlık insanları mutsuz ve huzursuz eden mânevî bir hastalıktır. Bu ateşe gönlünü kaptıran kimse hem kendi rahatını bozar hem başkalarını rahatsız eder hem de ilâhî takdire boyun eğmediği için günahkâr olur.

Yüce Rabbimiz haset edilmesini yasaklamakta ve:

"Allah'ın sizi birbirinize üstün kılmasına haset etmeyiniz" buyurmaktadır [Nisâ sûresi (4), 32]. Şunu biliyoruz ki, Allah Teâlâ her kuluna çeşitli kabiliyetler vermiş, insan bu kabiliyetleri kullandığı ölçüde çeşitli nimetlere ermiştir. Başkalarına verilen nimetlere göz koyup ömür boyu o nimetleri özlemek yerine, insanın kendisindeki ilâhî lutufları görmesi, onların kıymetini bilmesi, şayet daha fazlasını isteyecekse bunu Cenâb-ı Hak'tan istemesi gerekir.

Haset zararlı bir duygu olduğu için Yüce Mevlâmız "haset ettiği vakit hasetçinin şerrinden Allah'a sığınılmasını" tavsiye etmiştir [Felak sûresi (113), 5]. Şu halde gönlünde kıskançlık duygusu beliren kimse hemen kendine gelmeli ve bu duyguyu içinden söküp atmalıdır.

Gıpta ise, hayır işleyen ve iyilikler yapan bir kimsenin elindeki nimetin yok olmasını düşünmeden, öyle bir imkâna sahip olmayı arzu etmektir. Allah Teâlâ bu duyguyu yasaklamadığı gibi, başkasının sahip olduğu ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için harcadığı iyi imkânlara kavuşmak için yarış edilmesini tavsiye etmiştir. Dinimizde buna "hayırda yarış etme" anlamında **münâfese** denmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulmaktadır:

"İyi işlerde öne geçmek isteyenler, bu hususta yarışıp dursunlar" [Mutaffifîn sûresi (83), 26].

İyilik ve Allah'a itaat yolunda yarışılması böyle teşvik edilmekte, kötülük, bencillik ve kıskançlık hususundaki yarışlar ise Peygamber Efendimiz'in *"lâ-tenâfesû: Dünyaya bağlanarak bir şeyin yalnız sizde bulunmasını istemeyiniz"* hadisiyle yasaklanmaktadır. Şu halde insan dinin izin verdiği ve uygun bulduğu konularda gıpta edebilir.

Bu iki hadîs-i şerîfi yanyana düşünürsek, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **üç kimseye imrenmemizi** tavsiye buyurduğunu görürüz:

Birincisi: Allah Teâlâ'nın helâl mal ile zengin kıldığı adamdır. Bu zât, eline geçen malın tamamını -gösteriş yapmayı düşünmeden- günün şartlarına göre, dinin öngördüğü yerlere gece gündüz harcar durur. Böyle kimseler, imrenilecek adamlardır. Onlar, ellerindeki servetin kendilerine büyük bir sorumluluk yüklediğini düşünürler ve bir emanet gözüyle baktıkları bu serveti nereye sarfetmek gerektiğini devamlı surette araştırırlar. Zira zamanın değişmesiyle hizmet şekilleri de değişir. İslâm'ı anlatıp öğretmenin, onu gerektiği şekilde duyamayan kesimlere bu ilâhî mesajı iletmenin yolları farklılık arzeder. Şuurlu zengin bütün bu şartları göz önünde bulundurur.

İkincisi: Allah Teâlâ'nın kendisine ilim ve İslâmiyet'i anlama kabiliyeti verdiği âlimdir. Bu kimse öğrendiklerini hem kendisi yaşar hem de başkalarına öğreterek yaşanmasını sağlar. Zira bildiklerini bizzat yaşamayan kimse, anlattığı konuların doğruluğuna başkalarını inandıramaz. Bildiklerini başkalarına öğretmek, ilmin zekâtıdır. Bilgilerini kendileriyle birlikte mezara götüren kimseler, o bilgiyi kendilerine esirgemeden verene nankörlük etmiş olurlar.

Hadisimizin metnindeki "hikmet" kelimesini âlimlerimiz ilim, Kur'an, sünnet diye tefsir etmişlerdir. İlim sözü hem Kur'an'ı hem de sünneti içine aldığından, hikmeti ilim diye anlamak daha uygun görünmektedir.

Üçüncüsü: Allah Teâlâ'nın kendisine Kur'an-ı Kerîm'i öğrenip ezberleme ve anlama imkânını verdiği kimsedir. Bu kimse gece gündüz Kur'an-ı Kerîm ile meşgul olur. Her fırsatta onu okur, ihtiva ettiği derin mânalar ve hükümler üzerinde düşünür. Kur'an'ın emir ve yasaklarını bizzat yaşar, kısacası Kur'ân ahlâkını benliğine mâleder. Bunları yapmadan sadece Kur'an okuyup ezberlemekle, imrenilecek adam olunamaz.

Hadisi 999 numarayla tekrar okuyacağız.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Sahip olduğu nimetleri yerli yerinde kullanan kimselere, onlar gibi iyilik yapmak ve sevap kazanmak arzusuyla gıpta edilebilir.
2. Zenginliğin şükrü, Allah rızâsını gözeterek malını hayırlı işlere sarfetmektir.
3. İlmin şükrü, bildiğini yaşayıp başkalarına da öğretmektir.

4. Kur'an'ı öğrenip ezberlemenin şükrü, onu her zaman okuyup üzerinde düşünmek ve hayatının rehberi yapmaktır.

574– وعَن أبي هُريرة رضي اللَّه عنه أَنَّ فُقَرَاءَ المهَاجِرِينَ أَتَوْا رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . فقالوا : ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالدَّرَجاتِ العُلَى . والنَّعِيمِ المقِيمِ . فَقَال : « ومَا ذَاكَ ؟ » فَقَالُوا : يُصَلُّون كمَا نُصَلِّي ، ويَصُومُونَ كمَا نَصُومُ . وَيَتَصَدَّقُونَ ولا نَتَصَدَّقُ ، ويَعتِقُونَ ولا نَعتِقُ فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَفَلا أُعَلِّمُكُمْ شَيئاً تُدرِكُون بِهِ مَنْ سبَقَكُمْ ، وتَسْبِقُونَ بِهِ مَنْ بَعْدَكُمْ وَلاَ يَكُونُ أَحَدٌ أَفْضَلَ مِنْكُم إِلاَّ مَنْ صَنَعَ مِثلَ ما صَنَعْتُم ؟ » قالوا : بَلَى يا رسولَ اللَّه ، قَالَ : « تُسبحُونَ ، وتحمَدُونَ وتُكَبِّرُونَ ، دُبُرَ كُلِّ صَلاة ثَلاثاً وثَلاثِينَ مَرَّةً » فَرَجَعَ فُقَرَاءُ المهَاجِرِينَ إِلَى رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَقَالُوا : سمِعَ إِخْوَانُنَا أَهْلُ الأَموَالِ بِمَا فَعلْنَا ، فَفَعَلوا مِثْلَهُ ؟ فَقَالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ذلك فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يشَاءُ » متفقٌ عليه ، وهذا لفظ روايةِ مسلم .

« الدُّثُورُ » : الأَموالُ الكَثِيرَةُ ، واللَّه أعلم .

574. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Mekke'den Medine'ye hicret eden müslümanların fakirleri Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

- Varlıklı müslümanlar cennetin yüksek derecelerini ve ebedî nimetleri alıp götürdüler, dediler.

O zaman Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Hayrola! Onlar ne yaptılar ki?"** diye sordu.

Fakir muhâcirler:

- Bizim kıldığımız namazı onlar da kılıyorlar. Tuttuğumuz oruçları onlar da tutuyorlar. Üstelik onlar sadaka veriyorlar, biz veremiyoruz. Köle âzâd ediyorlar, biz edemiyoruz, dediler.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara:

- **"Sizden önde gidenlere yetişebileceğiniz, sizden sonra gelenleri geçebileceğiniz, sizin yaptığınızı yapanlar dışında herkesten üstün olacağınız bir şeyi haber vereyim mi?"** diye sordu.

- Evet, söyle yâ Resûlallah! dediler.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Her farz namazın peşinden otuz üçer defa sübhânallah, Allâhü ekber, elhamdülillah dersiniz."

Birkaç gün sonra fakir muhâcirler Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tekrar gelerek:

- Zengin kardeşlerimiz bizim yaptığımız tesbihleri duymuşlar. Aynını onlar da yapıyorlar, dediler.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Ne yapalım! Artık bu Allah'ın bir lutfudur; Allah lutfunu dilediğine verir."

Buhârî, Ezân 155; Daavât 18; Müslim, Mesâcid 142. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 24

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâm birer hayır yarışçısıydı. Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını daha çok kazandıran ibadetleri öğrenirler, onları herkesten çok yaparak kullukta en ön sırayı almak isterlerdi.

Fakir muhacirler dediğimiz kimselerin bir kısmı Mekke'de de fakir olmakla beraber, çoğu mallarını mülklerini Mekke'de bırakarak Hz. Peygamber'i ve İslâmiyet'i desteklemek için Medine'ye koşmuşlardı. Onların gözünde Allah rızâsını kazanmaktan daha önemli bir şey yoktu.

Ashâb-ı kirâmın yoksulları, fakirliğin bazı ibadetleri yapmaya engel olduğunu bildikleri için, o konularda geri kalmanın üzüntüsüyle Resûlullah Efendimiz'e gelerek:

- Zenginler, malları çok olduğu için hac ve umre yapıyorlar, savaşa gidiyorlar, köle âzâd ediyorlar, yoksula yardım ediyorlar. Dolayısıyla bütün sevapları alıp götürüyorlar. Biz bunları yapamadığımız için onlardan geri kalıyoruz, diye dert yanmışlardı.

Peygamber Efendimiz fakir muhâcirlerin hem gönlünü almak hem de sevabı çok olan bir ibadeti haber vermek üzere onlara hadisimizde anlatılan zikirleri öğretti.

Hadîs-i şerîfin bu rivayetinde "Allahü ekber" tesbihi ikinci olarak zikredilmiş olmakla beraber, diğer rivayetlerde, bizim alışık olduğumuz şekilde üçüncü olarak söylenmiştir. *Sahîh-i Buhârî*'deki rivayetten öğrendiğimize göre, sahâbîler tesbihlerin sayısında tereddüde düşerek Efendimiz'e başvurdular. O da bunlardan her birinin otuz üçer defa söyleneceğini ve peşinden:

"Lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ-şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü vehüve alâ külli şey'in kadîr" deneceğini belirtti. Ebû Dâvûd'daki rivâyette, tesbihleri çekip ardından bu "lâ ilâhe illallâhü" diye başlayan zikri söyleyen birinin, günahları deniz köpükleri kadar çok olsa bile bağışlanacağı belirtilmektedir (Vitir, 24; geniş bilgi için bk. 1419 numaralı hadis).

Oturup tesbih çekenle, malıyla ve canıyla savaş eden ve servetini fakir fukaraya dağıtan kimse nasıl bir olur? denebilir. Unutmamak gereken bir husus var: İbadetleri değerli kılan şey, onları yapanların niyeti ve samimiyetidir. İhlâsla yapılmayan hiçbir ibadetin değeri yoktur. Bir insanın malını, sırf Allah rızâsı için çıkarıp vermesi ne kadar zorsa, hiçbir çıkar gözetmeden oturup tesbih çekmek de aynı derecede zordur.

İbadetleri değerlendirecek olan Allah'tır. Zenginlerin tesbih çekerek yine kendilerini geçtiklerini söyleyen fakir muhâcirlere Resûlullah Efendimiz'in verdiği cevap ne kadar düşündürücüdür:

- *"Ne yapalım! Artık bu Allah'ın bir lutfudur; Allah lutfunu dilediğine verir."*

Demekki herkes içinde bulunduğu şartlara göre ibadet ve tâatını, hayır ve hasenâtını yapacak, en yüksek derecelerin sadece ibadetlerle değil, ibadet ve ihlasla birlikte Allah'ın lutfuyla elde edileceğini bilecektir. Allah'ın lutfu ve yardımı olmadan O'nun cennetini ve cemâlini kazanmak mümkün değildir.

Yokluğa sabreden fakir mi, yoksa malını Allah yolunda harcayarak şükreden zengin mi daha üstündür? diye sorulabilir

Bu konuda çok şey söylenmiştir. İbadetlerinin yanısıra zikir ve tesbih ile Allah'ı anan, aynı zamanda malını sarfedilmesi gereken yerlere harcayan zengin şüphesiz daha değerlidir.

Hz. Ömer ne güzel söylemiştir:

"Zenginlik de fakirlik de aynı şekilde birer binektir. Hangisine bineceğime aldırmıyorum."

Hz. Ömer Efendimiz demek istiyor ki, servet ve fakirlik, binilmesi zor bir serkeş ata benzer. Her ikisini de kullanmak maharet ister. Önemli olan iyi bir binici olmaya çalışmaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'de birkaç defa tekrarlanan âyetlerden biri şudur:

"Şüphesiz Rabbin kimi dilerse rızkını genişletir, dilediğine de daraltır" [İsrâ sûresi (17), 30; Ra'd sûresi (13), 26]. Şu halde fakirliği ve zenginliği dilediğine veren Cenâb-ı Hak'tır. Herkes şöyle veya böyle birer imtihandan geçmektedir. Önemli olan imtihanın şekli değil, sonucudur. Bize düşen sonunda kazanmaya bakmaktır.

Hadisi 1421 numarayla bir daha okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Herkesten çok sevap kazanmaya gayret etmek, makbûl bir davranıştır.
2. Namazlardan sonra, hadiste anlatıldığı şekilde zikir yapmak faziletli bir ameldir.
3. Zenginler mallarını gerekli yerlere sarfetmekle kalmamalı, ashâb-ı kirâmın yaptığı gibi zikir ve ibadete de önem vermelidir.
4. Fakirler de sadece ibadetle yetinmemeli, Allah yolunda para sarfetme bahtiyarlığına ermek için meşrû yoldan zengin olmaya çalışmalıdır.
5. Zenginlik de fakirlik de birer imtihandır. Önemli olan bu imtihanlarda başarılı olmaya gayret etmektir.

65- باب ذكر الموت وقصر الأمل

ÖLÜMÜ ANMAK VE NEFSİN AŞIRI İSTEKLERİNİ DİZGİNLEMEK

Âyetler

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَن زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَما الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلاَّ مَتَاعُ الْغُرُورِ [185]

1. "Her can ölümü tadacaktır. Kıyamet günü mükâfatlarınız tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete gönderilirse, o gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı aldatıcı bir metâdır."
Âl-i İmrân sûresi (3), 185

Melek, insan ve cin başta olmak üzere, şu kâinatta can taşıyan her varlık ölecektir. Sevinçler ve üzüntüler son bulacaktır. Ölümden sonra başlayacak yeni hayatta, herkes dünyada yaptığının karşılığını görecektir. Cennete kavuşanlar, hiç bitmeyecek ve azalmayacak bir bahtiyarlığı yaşayacaktır. Orada sevinçleri elem ve keder bölmeyecek, huzur ve emniyeti korkular gidermeyecek, zevkleri acılar kesmeyecektir.

Dünya denilen fâni hayat, bir serap gibi parıldayıp kaybolur; bir bulut gibi kayıp gider. Allah Teâlâ dünyayı, müşteriyi aldatmak için allanıp pullanan, câzip şekillerde sunulan, alındıktan sonra da hiçbir değeri olmadığı görülen bir mala benzetiyor.

Dünya böylesine değersiz, ölüm de kaçınılmaz bir gerçek olduğuna göre, aklı başında olan kimse hayatını boşa harcamaz...

إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ [34]

2. "Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini bilemez." Lokman sûresi (31), 34

Bu âyet-i kerîmede sadece Allah Teâlâ'nın bileceği beş hususa işaret edilmekte ve

* Kıyametin ne zaman kopacağını,

* Yağmurun nereye, ne zaman, ne kadar ve nasıl yağacağını,

* Rahimlerdeki yavruların cinsiyetiyle birlikte, siyah mı beyaz mı, tamam mı noksan mı, iyi mi kötü mü olacağını,

* İnsanların başına ne geleceğini, eline ne geçeceğini, iyilik mi kötülük mü yapacağını ve

* Nerede öleceğini sadece Allah Teâlâ'nın bildiği belirtilmektedir.

Şu halde yarınından haberi olmayan, kendisini nelerin beklediğini bilmeyen, nerede ve ne zaman öleceğini kestiremeyen bir insan nasıl rahat olabilir? Bütün bunları bilen, herkesin ve her şeyin yegâne sahibi olan Allah'ın buyruklarına baş eğmeden nasıl yaşayabilir? **Ömür kısa ve varış O'na** olduğuna göre, aklı başında olan kimse nefsin bitip tükenmeyen isteklerini tatmin edeceğim diye sayılı günlerini nasıl boşa geçirebilir?

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِم مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا مِن دَآبَّةٍ وَلَكِن يُؤَخِّرُهُمْ إلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا جَاء أَجَلُهُمْ لاَ يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ [61]

3. "Ecelleri gelince ne bir saat geri kalabilirler, ne bir saat ileri gidebilirler." Nahl sûresi (16), 61

Herkesin dünyadaki günleri, alıp vereceği nefesleri sayılıdır. İnsan gözlerini dünyaya açtığı andan itibaren hayatına son verecek olan görülmeyen ve tik takları duyulmayan bir saatli bomba kurulur ve geriye doğru saymaya başlar. Cenâb-ı Hakk'ın belirlediği an gelince bomba patlar ve o şahsın küçük kıyameti kopmuş olur.

Aklını kullanmasını bilen kimse, nice örneklerini gördüğü bu olayı bizzat yaşamadan önce hayatına bir çeki düzen verir. Nefsine esir olmaktan kurtulmaya bakar. İstek ve arzularını frenlemeye çalışır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَاأَوْلَادُكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُالْخَاسِرُونَ [9]

وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَأَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍفَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ [10] وَلَن يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًاإِذَا جَاء أَجَلُهَا وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ [11]

4. "Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa, işte onlar ziyana uğrayanlardır.

Herhangi birinize ölüm gelip de: ‘Rabbim, ne olur, ölümümü biraz geciktirsen de, sadaka verip iyilik edenlerden olsam!’ demeden önce, size verdiğimiz rızıktan harcayın.

Allah eceli gelen bir kimseyi geri bırakmaz. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdârdır.”
Münâfikûn sûresi (63), 9-11

Dünyada insanı en fazla malı ve çocukları meşgul eder. Doyma bilmeyen nefis aza kanaat etmez, daha fazla kazanmak ister. Dünya hayatının meyvası olan çocuklarını daha rahat yaşatmak ve onları kimseye muhtaç etmemek için didinip durur. Aslında mal kazanmak, çocuk sahibi olmak ve onları kimseye muhtaç etmemek kötü bir şey değildir. Zira zengin olmayı, çoluğa çocuğa karışmayı dinimiz tavsiye eder. Kötü olan, ölçüyü kaçırmak, çok kazanma hırsıyla, çocuklarını rahat yaşatma arzusuyla ibadetlerini ihmâl etmek, malım mülküm azalır düşüncesiyle Allah’ın emrettiği harcamaları yapmamaktır. Bu duruma düşenler, dünya hayatını boşa geçirmiş, neticede zarar etmiş olurlar.

Çeşitli zaafları sebebiyle görevlerini ihmâl eden insanoğlu, ölüm gelip çatınca aklı başına gelir. Yapamadığı görevleri hatırlar. İhmâli yüzünden kaybedeceği sonsuz bir hayatı ve hesapsız nimetleri düşünerek pişmanlık duyar. Yeniden hayata dönmeyi, biraz daha yaşayıp yapamadığı ibadetleri yapmayı, açıklarını kapamayı arzu eder. Fakat ilâhî kanun gereği bu şans hiç kimseye verilmez.

Gerçek bu olduğuna göre, hiçbir zevk ve menfaat insana Allah’ı ve O’nun rızâsını kazandıracak olan dinî ve insânî görevlerini unutturmamalıdır.

حَتَّى إِذَا جَاء أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ [99]
لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ [100]
فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءلُونَ [101] فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
[102]
وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ [103]
تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ [104] أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَى عَلَيْكُمْ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ [105]
قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ [106] رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ [107]
قَالَ اخْسَؤُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ [108] إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ
الرَّاحِمِينَ [109] فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّى أَنسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنتُم مِّنْهُمْ تَضْحَكُونَ [110]
إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ [111] قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ [112]
قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلْ الْعَادِّينَ [113] قَالَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَّوْ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ [114]
أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ [115]

5. “Nihayet o müşriklerden birine ölüm gelip çatınca:

Rabbim, der. Ne olur beni dünyaya geri gönder. Ömrümü boşa geçirdiğim dünyada iyi işler yapayım.

Hayır, hayır. Onun bu söyledikleri boş lâftan ibarettir. Tekrar dirilecekleri güne kadar onların önlerinde bir engel vardır, geri dönemezler.

Sûra üflendiği zaman artık aralarında soy sop ilişkisi kalmaz. Birbirlerinin hâlini de sormazlar.

Kimin yaptığı iyilikler ağır basarsa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

Kimin yaptıkları da hafif gelirse, işte onlar zarara uğrayanlardır. Onlar cehennemde devamlı kalacaklardır.

Bunların yüzlerini ateş yalar da, dişleri sırıtır kalır.

Allah Teâlâ onlara:

- "Benim âyetlerim size okunurdu da, siz onları yalanlardınız, değil mi?" der.

Derler ki:

- Rabbimiz! Azgınlığımız bizleri altetti. Biz sapıklık içinde kalmış bir kavim olduk.

Rabbimiz! Ne olur, bizi buradan çıkar! Eğer tekrar önceki hâlimize dönersek, kendimize zulmetmiş oluruz.

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

- "Alçaldıkça alçalın orada. Bana artık bir şey söylemeyin! Çünkü kullarımdan bir grup insan: Rabbimiz, biz iman ettik, bizi bağışla. Bağışlayanların en iyisi sensin, demişlerdi. Fakat siz onlarla eğlenir, beni anmayı unutarak onlara gülerdiniz. Sabrettikleri için bugün ben onları mükâfatlandırdım. Onlar muradlarına erenlerdir."

Allah Teâlâ inkârcılara:

- "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?" diye sorar.

- Bir gün veya daha az bir zaman kaldık; sayanlara sor, derler.

Allah Teâlâ da onlara şöyle buyurur:

- "Pek az kaldınız. Keşke bunu bilseydiniz (dünyaya tapmazdınız)**. Sizi boşuna yarattığımızı, bize dönmeyeceğinizi mi sandınız?"**

Mü'minûn sûresi (23), 99-115

Boşu boşuna harcanan bir ömürden sonra insanın duyacağı, fakat bir faydasını görmeyeceği pişmanlığı ve ölümden sonra insanın başına gelecek korkunç mâcerayı son derecede sâde ve berrak bir üslûp ile anlatan bu âyet-i kerîmeleri ayrıca açıklamaya gerek görmüyoruz.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ [16]

6. "Mü'minlerin Allah'ı anmaktan ve Allah tarafından gönderilen gerçeği hatırlamaktan dolayı kalblerinin yumuşama zamanı gelmedi mi? Mü'minler daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalbleri katılaştı. Bunların birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir."

Hadîd sûresi (57), 16

Allah Teâlâ mü'minleri, kendilerine ilâhî kitaplar gönderilen kimselere benzemekten sakındırıyor.

Deniyor ki: Kendilerine peygamber ve kitap gönderildiği devirden bu yana çok zaman geçtiği için yahudi ve hıristiyanlar dinlerinin esasını ve rûhunu kaybettiler. Doğru yolu yitirdiler. Kalbleri iyice katılaştı. Menfaatlerini düşünerek ellerindeki ilâhî kitabı keyiflerine göre değiştirdiler. Allah'ın buyruğuna değil, ilâhî kitabı değiştiren ve sapıklığa düşen din adamlarının emirlerine uydular ve onları âdetâ ilahlaştırdılar. Hal böyle olunca, mü'minlerin onlardan uzak durması ve hiçbir konuda onlara benzemeye çalışmaması gerekir. Onlar katı kalbli kimselerdir. Mü'minlere yakışan hassas, duygulu ve yufka yürekli olmaktır.

Demekki dünyaya aşırı derecede bağlananlar gönül hassasiyetini yitirirler. Öyleyse mü'minler dünyaya hâkim olmalı, fakat dünyanın kendilerine hâkim olmasına ve gönüllerini öldürmesine izin vermemelidir.

Hadisler

575- وعن ابن عمر رضي اللَّه عنهما قال : أَخَذَ رَسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِمنكِبِي فَقَالَ : «كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَو عابرُ سَبِيلٍ » وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رضي اللَّه عنهما يقول : إِذا أَمسَيت، فَلا تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ ، فَلا تَنْتَظِرِ المسَاءَ ، وخذ مِن صِحَّتِكَ لَمَرَضِك وَمِن حَيَاتِكَ لِموتِكَ » رواه البخاري .

575. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* omuzumu tutarak şöyle buyurdu:

"Dünyada tıpkı bir garip hatta bir yolcu gibi davran!"

İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle derdi:

Akşamı ettiğinde, sabahı bekleme!

Sabaha çıktığında, akşamı bekleme!

Sağlıklı günlerinde, hastalanacağın vakit için; hayatın boyunca da öleceğin zaman için tedbir al!

Buhârî, Rikak 3. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 25; İbni Mâce, Zühd 3

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in, dünyada kendini bir garip, hatta bir yolcu gibi saymasını tavsiye ettiği sahâbî Abdullah İbni Ömer'dir. Efendimiz çok sevdiği bu kayın biraderine, dünyaya nasıl bakması gerektiğini öğreterek diyor ki:

Vatanından, aile ocağından ayrı düşmüş bir garibin aklı fikri hep öz yurdunda ve sevdiklerinde olur. Sen de bu dünyada kendini bir garip say ve asıl yurdun olan âhireti düşün! Bitip tükenmeyen nimetlerle dolu, o çiçekleri solmayan diyârı düşün!

Hatta kendini garip saymak da yeterli değil. Zira yurdundan yuvasından ayrı düşen adam, bir süre kalacağı gurbet diyarına gönül bağlayabilir. Dünyaya gönül bağlamak doğru değil. En iyisi sen **kendini yolcu say!** Uzun bir sefere çıkan, aklı fikri varacağı menzilde olan bir yolcu gibi davran. Zira böyle bir yolcu, uğradığı yerlerdeki güzelliklere gönül bağlayıp kalmaz. Aşacağı sarp dağları, geçeceği engin vâdileri ve oralarda kendisini bekleyen tehlikeleri

hatırlayıp ürperir. Hiçbir yerde durmadan yoluna devam eder. İşte sen böyle bir yolcu olduğunu düşün!

Bir de şunu unutma: **Vatana döndüğün zaman, seni sevenler eline bakacaklar**. Bakalım bize ne getirmiş diyecekler. Bu gerçeği düşünerek, vatana eli boş dönmemeye bak!

Abdullah İbni Ömer bu nasihatleri aynen tutmuş, dünyanın geçici zevklerini unutmuş, çok zengin biri olduğu halde dünyasını âhiretine satmıştır. Efendimiz'in en büyük âşıklarından biri olan ve hayatını onun sünnetine göre düzenleyen Abdullah İbni Ömer, Resûlullah Efendimiz'in kendisine verdiği öğüdü bize şöyle açıklıyor:

Dere tepe demeden yoluna devam ederken, "Akşam oldu. Hele bir dinleneyim de, sabah yoluma devam edeyim" diye duraklama! Sen, önünde uzun bir yol bulunan yolcusun. Senin boşa geçirecek zamanın yok. Gevşeyip kalma!

Sabaha çıkınca da, "Önümde uzun bir zaman, serde de gençlik var; nasıl olsa giderim" diye işi tembelliğe vurma! Seni ölümün daha önce yakalayacağını düşün ve ona göre hareket et!

Hadîs-i şerîfin *Sahîh-i Buhârî* dışındaki kaynaklarda geçen *"Hatta kendini ölmüş bil!"* ifadesi, bize dünyayı, dünya yolculuğunu ve yolun sonunu pek güzel anlatmaktadır. Zira kendini ölmüş bilen insan, âhiret hayatında başına geleceklere kesin surette inandığı için dünyaya takılıp kalmaz. "Ölmeden önce ölmek" dedikleri bu olmalıdır.

Bu hadîs-i şerîf daha önce 472 numarada geçmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan dünyanın geçici bir faydalanma yeri olduğunu düşünerek onu avucuna almalı, ama asla dünyanın pençesine yakalanmamalıdır.
2. Yapılması gereken ibadet ve hayırlar, günü gününe yapılmalıdır.
3. Hayat ve sağlık bir daha ele geçmeyecek nimet sayılmalı, bu iki fırsat iyi değerlendirilmelidir.

576– وعنه أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ما حَقُّ امْرِيءٍ مُسلِمٍ لَهُ شَيءٌ يُوصِي فِيهِ . يبِيتُ لَيْلَتَيْنِ إِلاَّ وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ » متفقٌ عليه . هذا لفظ البخاري .

وفي روايةٍ لمسلمٍ : « يَبِيتُ ثَلاثَ لَيَالٍ » قال ابن عمر : مَا مَرَّتْ عَلَيَّ لَيْلَةٌ مُنذُ سَمِعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال ذلِكَ إِلاَّ وَعِنْدِي وَصِيَّتِي .

576. Yine İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Vasiyet etmeye değer bir şeyi bulunan müslümanın, vasiyeti yanında yazılı olmadan iki gece geçirmesi doğru değildir."

Buhârî, Vesâyâ 1; Müslim, Vasiyyet 1, 4. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vesâyâ 1; Tirmizî, Vesâyâ 3; Nesâî, Vesâyâ 1; İbni Mâce, Vesâyâ 2

Müslim'in bir rivayetinde: **"üç gece geçirmesi"** şeklindedir.

İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* dedi ki:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözünü duyduğumdan beri, yanımda vasiyetim olmadan bir gece bile geçirmedim.

Müslim, Vasiyyet 4

Açıklamalar

Müslümanın en büyük gayesi, Allah Teâlâ'nın huzuruna ak alınla çıkmaktır. Bunu gerçekleştirmenin yolu, her an ölüme hazır olmaktır. Ölüme hazırlanan kimse, her şeyden önce "üzerimde Allah ve kul hakkı var mı?" diye düşünür ve bunun için tedbirler alır. Bu tedbirlerin başında vasiyet gelir.

Vasiyetnâmeye ne yazılacaktır?

Herkesin maddî durumu ve problemi farklı olduğu için, yazacağı vasiyetnâmenin muhtevâsı da farklı olur. Ama en önemlisi şunlardır:

***** İnsanın henüz ödemeye fırsat bulamadığı oruç, zekât, hac ve adak gibi Allah'a karşı borçları.

***** Bir kimsenin şahsî borcu, alacağı, satacağı, birine verdiği söz, birinin kendisine bıraktığı emanet gibi kullara karşı borçları.

İşte bunların mutlaka yazılması lâzımdır.

Bir de -6 numaralı hadiste gördüğümüz üzere- sevap kazanmak maksadıyla, her şahsın geride bırakacağı malının üçte biri üzerinde vasiyet etme yetkisi vardır. İstediği hayırları yapamayanlar, geride bıraktıkları mallarının üçte birinin nereye sarfedilmesi gerektiğini vasiyetnâmeye yazabilirler. Vasiyet konusunda mezheplerin farklı görüşlerine burada yer vermeyi uygun görmüyoruz (Bu konuda bilgi için bk. İbni Hacer, *Fethü'l-bârî*, V, 264-267; Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtîh*, III, 397; Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, V, 441; *Tecrid Tercemesi*, VIII, 203-205).

Yaygın zaaflarımızdan biri, görevlerimizi sonraya bırakmaktır. Vasiyetnâme yazmayı da "acelesi yok canım; daha müsâit bir zamanda yazarım" diye ihmâl etmemelidir. Ölümün bize ne zaman geleceğini bilmesek bile, onun insanları âniden yakaladığını görüp duruyoruz. Müslümana yakışan, bu değişmeyecek sona hazırlıklı olmaktır.

Zaten vasiyetnâme yazmak, ölüme fikren hazırlanmaktır. Onun önünde sonunda karşımıza çıkacağına inandığımızı, vasiyetnâmemizi yazarak amelî olarak göstermek, aynı zamanda nefsi eğitmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan ne zaman öleceğini bilmediği için, ödemesi gereken borçları ve üzerindeki emânetleri vakit geçirmeden yazmalıdır.

2. Mü'min ölüme her zaman hazır olmalıdır. Vasiyetnâmenin bir faydası da, insana bu kaçınılmaz sonucu hatırlatmasıdır.

3. Abdullah İbni Ömer, Hz. Peygamber'in vasiyet konusundaki buyruğunu duyar duymaz vasiyetnâmesini yazdığını söylüyor. Peygamber buyruğuna bağlılık hususunda İbni Ömer ne güzel örnektir.

577– وعن أَنس رضي اللَّه عنه قال : خَطَّ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خُطُوطاً فقال : « هَذا الإِنسَانُ وَهَذا أَجَلُهُ . فَبَيْنَما هو كَذَلِكَ إِذ جَاءَ الخَطُّ الأَقْرَبُ » رواه البخاري .

577. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yere birtakım çizgiler çizdi. Sonra da çizgileri göstererek şöyle buyurdu:

“Bunlar insanın istek ve arzuları, şu da onun ecelidir. İnsan hayal içinde yaşayıp giderken bir de bakar ki, en yakın ölüm çizgisi karşısına gelivermiş.”
Buhârî, Rikak 4

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

578– وعن ابن مسعُودٍ رضيَ اللَّه عنه قال : خَطَّ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خَطًّا مُرَبَّعاً ، وخَطَّ خَطًّا في الْوَسَطِ خَارِجاً منْهُ ، وَخَطَّ خُططاً صِغَاراً إِلى هَذَا الَّذِي في الوَسَطِ مِنْ جَانبِهِ الَّذِي في الوَسَطِ ، فَقَالَ : « هَذَا الإِنسَانُ ، وَهَذَا أَجَلُهُ مُحِيطاً بِهِ أو قَد أَحَاطَ بِهِ وَهَذَا الَّذِي هُوَ خَارِجٌ أَمَلُهُ وَهَذِهِ الخُطَطُ الصِّغَارُ الأَعْرَاضُ ، فَإِنْ أَخْطَأَهُ هَذَا ، نَهَشَهُ هَذا ، وَإِنْ أَخْطَأَهُ هَذا نَهَشَهُ هَذا » رواه البخاري . وَهَذِهِ صُورَتُهُ : الأجل –الأعراض –الأمل

578. İbni Mes’ûd radıyallahu anh şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yere bir dörtgen çizdi. Dörtgenin ortasına, onu bir kenarından keserek dışarı çıkan bir çizgi çekti. Ortadaki bu çizginin iki yanından ona doğru birtakım küçük çizgiler daha çizdi. Sonra çizgileri göstererek şöyle buyurdu:

“Şu insan, şu da onu kuşatan (veya “kuşatmış olan”) **ecelidir. Dörtgeni keserek dışarı çıkan, insanın arzularıdır. Ortadaki çizgiye yönelik küçük çizgiler, dert ve ıstıraplardır. İnsan bu dertlerin birinden kurtulsa, öteki gelip çarpar. Şundan kurtulsa, beriki gelip yakalar.”**

Buhârî, Rikak 4. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyamet 22; İbni Mâce, Zühd 27

Açıklamalar

Riyâzü’s-sâlihîn ve *Sahîh-i Buhârî*’nin metin ve şerhlerinde, Peygamber Efendimiz’in yere çizdiği bu çizgiler aşağıdaki gibi veya ona yakın şekillerde resmedilmiştir:

Görüldüğü üzere ecel, tıpkı bir ahtapot gibi insanı dört bir yandan sarıp kuşatmış, avucunun içine almıştır. Ondan kaçıp kurtulmak mümkün değildir. Bir yandan **“Herkes ölümün acısını tadacaktır”** âyet-i kerîmesi, öte yandan nice insanın her gün omuzlar üzerinde kabristana götürülerek orada kara toprağın bağrına tek başına terk edilmesi bunu ispat etmektedir.

Gerçek işte budur. Ama ne var ki, insanın hayali geniş, arzuları sonsuzdur. İçinde bulunduğu durumu çabucak unutur; hiçbir zaman elde edemeyeceği kuruntular peşine düşer; ham hayale kapılır. Ölmeden önce gerçekleştirmek üzere planlar yapar. Fakat dertler,

ıstıraplar, felâketler, açlık, susuzluk, perişanlık yakasını bir türlü bırakmaz. Efendimiz ne güzel anlatmıştır:

"İnsanoğlunun etrafını doksan dokuz çeşit belâ çevirmiştir. Bunların hepsinden kurtulsa bile, yakasını ihtiyarlığa kaptırır" (Tirmizî, Kıyamet 22).

İhtiyarlık günlerinde zavallı insanın peşini dertler yine bırakmaz. Nihayet kaçınılmaz son çıkagelir. Eğer iyi bir müslüman ise, ölüm onun için bir kurtuluş olur.

İnsan için çizilen değişmez kader bu olduğuna göre, Allah'ın takdirine rızâ gösterip başa gelenlere sabretmekten ve bir gün mutlaka Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna çıkacağını düşünerek âhirete hazırlanmaktan başka ne yapılabilir?

Hz. Ali içinde bulunduğumuz hali, bizi kuşatan gerçeği ne güzel dile getirir:

"Dünya bir sona doğru başını alıp gitmekte, âhiret ise koşarak bize doğru gelmektedir. İnsanlar arasında dünyanın da âhiretin de isteklileri vardır. Siz âhireti istemeye bakın. Günü gün etmeyin. Bugün hesap günü değil, iş günüdür. Ama yarın artık iş yok, yalnız hesap vardır" (Buhârî, Rikâk 5).

Birbiri peşinden gelip giden mevsimler, etrafımızda olup bitenler, her yıl değiştiğini gördüğümüz aynadaki yüzümüz, dökülen ve ağaran saçlarımız bir yere doğru gittiğimizi bize hatırlatır. Fakat gerçekler bizi korkuttuğu için, bu hatırlatmayı görmezden geliriz. Şunu iyi bilmeliyiz ki, bu duyarsız halimiz gerçekleri hiç değiştirmez.

Büyük âlim İbnü'l-Cevzî, geleceğe dönük hayal kuranları iki kısma ayırarak der ki:

"Sonu gelmeyen ümit ve arzuların peşine düşmek, halk için kötü bir şeydir. Ama âlimler için durum böyle değildir. Zira onların ümit ve arzuları olmasaydı, kitaplar yazıp eserler veremezlerdi."

Demek oluyor ki, her emel ve arzu kötü değildir. Öyle olsaydı, Cenâb-ı Hak bu duyguyu insanlara vermezdi. Eğer geleceğe ait hayal kurma kabiliyeti bulunmasaydı, insan hayattan zevk almaz, yaşama sevinciyle dolu olmaz, yeni atılımlara başlama gücünü kendinde bulamazdı. Bu işin kötü yanı, kendisini büsbütün boş ve mânasız isteklere kaptırmak ve âhiret için hazırlık yapmamaktır.

Anlaşılması zor bazı konuları şekiller çizerek anlattığını gördüğümüz Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir başka gün bu konuyu **çubuklar** yardımıyla anlatmıştı. Ebû Saîd el-Hudrî'nin söylediğine göre Efendimiz yere bir çubuk dikti. Sonra bunun yanına ikinci bir çubuk, biraz ilerisine üçüncü bir çubuk dikti. Daha sonra ashâbına dönerek:

- *"Bunun ne demek olduğunu biliyor musunuz?"* diye sordu.

Onlar her zaman yaptıkları gibi:

- Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dediler.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisini merakla dinleyen ashâbına meseleyi şöyle açıkladı:

- *"Bu birinci çubuk **insan**, ikincisi onun **eceli**, üçüncüsü de **istek ve arzuları**dır. İnsan kuruntular peşinde koşup dururken ecel önünü keser ve onu alıp götürür"* (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 18).

İşte bizim değişmeyen kader çizgimiz budur. Bizim imanlı insanımız, “Dünya kime kalmış ki, bana kalsın!”, “Dünya malı dünyada kalır” diyerek bu değişmeyen kadere olan inancını gösterir.

Dünya bir rüya gibi gelip geçecektir. Bir gün insan her şeyi arkada bırakıp gidecektir. Gerçek bu olduğuna göre, herkes kaybedeceği değerleri bir bir gözden geçirmeli; parasını, ilmini, fikrini, gençliğini ve zamanını âhiret yurdunu imâr edecek faydalı yatırımlara harcamalıdır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İnsan bir gün öleceğini ve geleceğe dönük planlarının yarım kalacağını unutmamalıdır.
2. Fırsat elde iken günahlara tövbe etmeli, boş hayalleri bırakmalı ve âhiret yurduna hazırlanmalıdır.

3. Bütün istekler kötü değildir. Kötü olan insana Allah’ı ve âhireti unutturan, onu faydasız işlerle oyalayan arzulardır.
4. Peygamber Efendimiz ashâbına dini öğretirken çeşitli araç ve metotları kullanmıştır.

579– وعن أبي هريرة رضيَ اللَّه عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « بَادِرُوا بِالأَعْمَالِ سَبْعاً، هَل تَنْتَظِرُونَ إلاَّ فَقْراً مُنْسِياً ، أَو غِنَىً مُطغِياً ، أَوْ مَرَضاً مُفسِداً ، أو هَرَماً مُفَنِّداً، أَو مَوتاً مُجْهزاً ، أَو الدَّجَّالَ ، فَشَرُّ غَائِبٍ يُنْتَظَرُ ، أَوِ السَّاعَةَ وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وأَمَرُّ ؟، » رواهُ الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

579. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Yedi şey gelip çatmadan iyi işler yapmaya bakın. Yoksa siz insana görevlerini unutturan fakirlikten, azdıran zenginlikten, halsiz bırakan hastalıktan, bunaklaştıran ihtiyarlıktan, ansızın yakalayan ölümden, gelmesi beklenen şeylerin en fenası deccâlden, belâsı daha büyük ve daha acı olan kıyametten başka bir şey mi gözlüyorsunuz?”

Tirmizî, Zühd 3

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bu hadisinde, insanların muhtelif sıkıntılarla imtihan edileceğini belirtmekte ve bu imtihan sorularından yedisine işaret etmektedir. Dünyanın bir deneme yeri olduğunda şüphe yoktur. Çeşitli denemelerden geçmeden Cenâb-ı Hakk’ın huzuruna varmak mümkün değildir.

Muhtelif âyet-i kerîmelerde belirtildiğine göre, insan “iman ettim” demekle rahat bırakılmayacak, mutlaka bir denemeden geçecektir [Ankebût sûresi (29), 2]. Biraz korku, biraz açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden azaltma yapılmak suretiyle yâni fakirlik ile imtihan edilecektir [Bakara sûresi (2), 155]. Zenginlik ve çoluk çocuk da birer imtihan vesilesidir [Enfâl sûresi (8), 28].

Hadisimizde işte bu imtihan şekillerinden yedisine işaret edilmektedir:

Bunlardan birincisi **fakirlik**tir. Kendisinin ve çocuklarının karnını doyurmak, gerekli ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalan kimse kendisini işe öylesine verebilir ki, hâtırına ne ibadet görevi ne de âhiret hazırlığı gelebilir. İnsan böyle bir gaflete düşebileceğini hatırından çıkarmamalı ve fırsat elde iken zamanını iyi değerlendirmelidir.

İkinci bir imtihan şekli **insanı azdıran ve baştan çıkaran zenginlik**tir. Mânevî yönü zayıf olan kimseleri, para ve servet baştan çıkarabilir. Onları keyfince yaşamaya, gününü gün etmeye, dinin yasaklarına aldırmamaya teşvik edebilir. Nefse hoş gelen bu işleri yapmak ne kadar günahsa, elindeki serveti yerli yerince kullanmamak, zekât ve benzeri sorumlulukları yerine getirmemek de aynı şekilde günahtır.

Üçüncüsü **insanı halsiz bırakan hastalık**tır. Hastalık bedenî olabilir, aklî olabilir. Bir yeri ağrıyıp sızlayan kimse, Allah'a ve insanlara karşı görevini yapacak mecâli kendinde bulamayabilir. Şâyet hastalık aklî ise, Allah korusun, o zaman da insan, yapması gereken görevleri olduğunu bile düşünemez.

Dördüncü imtihan şekli, **insanı bunaklaştıran ihtiyarlık**tır. Böyle bir imtihana yakalanan ihtiyarlar, sağlıklı düşünme melekesini yitirirler. Nerede ne söylenmesi ve nasıl davranılması gerektiğini bilemezler. Âdetâ yeniden çocukluk çağına inerler. İşte bu sebeple insan yarın ne hallere düşebileceğini hesap etmeli ve sağlığını iyi değerlendirmelidir.

Beşincisi **ansızın yakalayan ölüm**dür. Günahlarımı ileride affettirmeye çalışırım; yaş kemâlini bulunca namaza, niyâza başlarım diye kendini avutan kimse, tövbe etmeye bile fırsat bulamayabilir. Hatta borcunu, harcını söylemeye, vasiyetini yapmaya bile zamanı kalmayabilir. Bu imtihan şekli ne saydıklarımıza, ne sayacaklarımıza benzer. Dünyaya gelen hiç kimse bu sonuçtan kurtulmamıştır. Ölüm düşüncesi, bizi daha uyanık ve tedbirli olmaya sevk eder.

Altıncısı **deccâl**in tuzağına düşmektir. Deccâl ile karşılaşmak, **imtihan şekillerinin en çetini**dir. Ondan sadece Allah Teâlâ'nın koruduğu bahtiyarlar kurtulacaktır. Çünkü deccâl, insanları baştan çıkarmak ve kendisinin ilâh olduğuna inandırmak için pek hârika şeyler gösterecektir. "Ben ancak gördüğüme inanırım" diyerek dine ve dinî düşünceye iltifat etmeyen kimseler, acaba görecekleri o akıllara durgunluk verecek gözbağcılıklar karşısında ne yapacaklar? Cenâb-ı Hak bizleri onun şerrinden muhâfaza buyursun (Deccâl konusu 1812-1823 numaralı hadisler arasında ele alınacaktır).

Yedinci imtihan şekli, yukarıda sayılanlara göre **belâsı daha büyük ve daha acı olan kıyamet**tir. Kıyamet, hiçbir acı, hiçbir elem ve kederle ölçülemeyecek kadar korkunç bir olaydır. Kur'ân-ı Kerîm'deki kıyamet tasvirleri bunu bütün açıklığıyla göstermektedir. Bu sebeple kıyametin koptuğu zaman hayatta olanlar, en çetin imtihana uğrayacaklardır. Mevlâm bizleri bu fenâ âkıbetten de korusun (Âmin).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sağlığı ve boş zamanı en büyük fırsat bilmeli, bunları âhirete yatırım yaparak değerlendirmelidir.

2. Aşırı derecede fakirlik, zenginlik, hastalık ve yaşlılık iyi işler yapmaya imkân bırakmaz. Henüz bunlarla imtihan edilmeyenler, zamanlarını iyi kullanmalıdır.

3. Ölümden kurtuluş olmaması, ibret almak için yeterli bir sebeptir.

4. Deccâli ve kıyameti görmek imtihanların en çetinidir. Bunların her an gelmesi de mümkün olduğuna göre, oyalanmaktan vazgeçmelidir.

580– وعنه قالَ : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَكْثِرُوا ذِكْرَ هَاذِمِ اللَّذَّاتِ » يَعني المَوْتَ ، رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

580. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Zevkleri bıçak gibi keseni -ölümü- çok hatırlayın!"

Tirmizî, Zühd 4. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 3; İbni Mâce, Zühd 31

Açıklamalar

Çocuklar deniz kenarında oynarken kumdan evler yapar, onunla bir müddet oynar, canları sıkılınca da kendilerini saatlerce oyalayan bu evi bir tekmeyle yerle bir ederler. Yahut şiddetli bir dalga, o evcikleri yalayıp yutar.

Ölüm de böyledir. Gelecek günlere dair hayalinde nice planlar, projeler yapan insan, birden bire ölümü hatırlayınca hayal ufkunu acı bir hüzün kaplar. Zihnindeki planları gerçekleştirmek üzere olan kimseler, ha bugün ha yarın diye çırpınıp dururken, ölüm her şeyi bir anda yıkıp dağıtır. Onca emek ve zahmet, çocukların kumdan evi gibi yok olup gider.

Kaçınılmaz gerçek işte budur. Bu gerçeği kimse inkâr edemez. Hal böyle olunca, hayal dizginlerini büsbütün koyuverip ölüm gerçeğini unutmamalıdır. Efendimiz'in buyurduğu gibi ölümü sık sık anarak kendine bir çeki düzen vermeli, nefsin ve şeytanın oyununa gelmemelidir.

Hazreti Ömer'in oğlu ve Efendimiz'in duygulu sahâbîsi Abdullah İbni Ömer diyor ki:

Bir gün Resûl-i Ekrem'in yanında bulunuyordum. Ensardan bir adam gelip selâm verdikten sonra:

- Yâ Resûlallah! Hangi mü'min daha faziletlidir? diye sordu.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- *"Ahlâkı en iyi olan mü'min",* diye cevap verdi.

O zât yine:

- Yâ Resûlallah! Hangi mü'min daha zekidir? diye sorunca:

- *"Ölümü en çok hatırlayıp ölümden sonrası için en iyi hazırlık yapanlar zeki adamlardır"* buyurdu (İbni Mâce, Zühd 31).

Bu açıklamayı okuyanlar "Acaba dünya için çalışmak, servet sahibi olmak kötü bir şey midir?" diye sorabilirler.

Güzel dinimiz, dünya ile âhiret arasında mükemmel bir denge kurmuştur. Allah'ı ve âhireti unutmamak şartıyla para kazanıp zengin olmak iyi bir davranış olarak görülmüştür. Zengin sahâbîlerin İslâmiyet'e ve müslümanlara yaptığı hizmetler mâlumdur.

Öyleyse hadislerde ölümü hatırlamaya ve dünyaya sırt çevirmeye niçin teşvik edilmiştir?

Ölüm düşüncesi, insanın dünyaya büsbütün bağlanmasına ve âhireti unutmasına engel olur. Ölümü hatırlayan insan, servetini Allah'ın rızâsına uygun yerlere harcar. Hatta bu düşünce, parasını hiçbir yere harcamayan cimrileri uyarır, onları kendilerine getirir.

Dünyaya sırt çevirmek demek, dünyanın câzibesine kapılıp ona kul, köle olmamak demektir. Dünyaya sırt çeviren kimse, onun insanı baştan çıkaran oyunlarına gelmemiş olur.

Demekki kötü olan dünya değildir. Kötü olan, insanın Allah'a boyun eğmesine engel teşkil eden dünyevî arzu ve isteklerdir. Bu arzu ve istekleri frenleyen, onları törpüleyip faydalı hale getiren duygu ise, Efendimiz'in tavsiye buyurduğu gibi ölümü sık sık hatırlamaktır.

Hadîs-i şerîf bize şu gerçeği öğretiyor: Dünya sevgisi, çok yaşama arzusu, zengin olma hırsı o kadar kuvvetli duygulardır ki, o duyguları zararsız hale getirebilecek yegâne ilaç, kuvvetli dozdaki ölüm fikridir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ölüm düşüncesi insana Allah'ı ve âhireti hatırlatır.
2. Âhirete yönelik hazırlığı bulunmayanlar ile günah bataklığına saplanıp kalanları, ölüm fikri sarsıp kendine getirir.

581- وعن أبي بن كعب رضي اللَّهُ عنه : كانَ رَسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذا ذَهَبَ ثُلثُ اللَّيْلِ، قامَ فقالَ : « يا أَيها النَّاسُ اذْكُرُوا اللَّه جَاءَتِ الرَاجِفَةُ تَتْبَعُهُا الرَّادِفَةُ، جاءَ المَوْتُ بما فِيهِ ، جاءَ المَوْتُ بما فِيهِ » قلتُ : يا رَسُولَ اللَّهِ إني أَكْثِرُ الصَّلاةَ عَلَيْكَ ، فَكَمْ أَجْعَلُ لكَ مِن صَلاتي ؟ قال: « ما شِئْتَ » قُلْتُ الرُّبُعَ ؟ قال : « ما شئْتَ ، فَإِنْ زِدتَ فَهُوَ خَيْرٌ لكَ » قُلُتُ : فَالنِّصْفَ ؟ قالَ « ما شِئْتَ ، فإِنْ زِدْتَ فهو خَيرٌ لكَ » قُلْتُ : فَالثلثَيْنِ ؟ قالَ : « ما شِئْتَ ، فإِنْ زِدْتَ فهو خَيرٌ لكَ » قُلْتُ : أَجْعَلُ لكَ صَلاتِي كُلَّها ؟ قال : إذاً تُكْفي هَمَّكَ، ويُغْفَرُ لكَ ذَنْبُكَ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن .

581. Übey İbni Kâ'b *radıyallahu* şöyle dedi:

Gecenin üçte biri geçince, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* uyanıp kalktı ve şöyle buyurdu:

"İnsanlar! Allah'ı zikredin! Yeri yerinden oynatan birinci sûr üflenecek. Arkasından ikincisi gelecek. Ölüm bütün şiddetiyle gelip çatacak. Ölüm bütün şiddetiyle gelip çatacak."

Übey diyor ki, Hz. Peygamber'e:

- Yâ Resûlallah! Ben sana çok salavât-i şerîfe getiriyorum. Acaba bunu ne kadar yapmam gerekir? diye sordum.

- **"Dilediğin kadar"**, buyurdu.

- Dualarımın dörtte birini salavât-i şerîfeye ayırsam uygun olur mu? diye sordum.

- "Dilediğin kadarını ayır. Ama daha fazla zaman ayırırsan senin için iyi olur", buyurdu.

- Öyleyse duamın yarısını salavât-i şerîfeye ayırayım, dedim.

- "Dilediğin kadar yap. Ama daha fazla zaman ayırırsan senin için hayırlı olur", buyurdu.

Ben yine:

- Şu halde üçte ikisi yeter mi? diye sordum.

- "İstediğin kadar. Ama artırırsan senin için hayırlı olur", buyurdu.

- Öyleyse duaya ayırdığım zamanın hepsinde sana salavât-ı şerîfe getirsem nasıl olur? deyince:

- "O takdirde Allah bütün sıkıntılarını giderir ve günahlarını bağışlar" buyurdu.
Tirmizî, Kıyamet 23

Açıklamalar

En değerli dua şeklini öğrenmek için Peygamber Efendimiz'le âdetâ pazarlık eden bu büyük insan, sahâbî efendilerimizin öğretmeni Übey İbni Kâ'b'dır. O hem vahiy kâtibi hem de Kur'ân-ı Kerîm'i en güzel okuyan ve en iyi bilen sahâbî idi. Resûlullah Efendimiz'in sağlığında fetvâ veren sayılı âlimlerden biri olan Übey İbni Kâ'b'a Hz. Ömer, müslümanların efendisi anlamına gelmek üzere "seyyidü'l-müslimîn" derdi.

Önce şu manzaraya doya doya bir bakalım: Efendimiz'in bu seçkin sahâbîsi, sarsılmaz bir azim ve yorulmaz bir iradeyle ona sorular soruyor. Öğretmenlerin en yücesi olan Efendimiz ise o kadar soruyu tükenmez bir sabırla karşılıyor. Karşısındakini aslâ yokuşa ve zora sürmüyor. Nâfile ibadetlerin arzu edildiği kadar yapılması gerektiğini ısrarla belirtiyor.

Zikrin önemine işaret eden Sevgili Efendimiz demek istiyor ki:

Daha ne duruyorsunuz? Neyi bekliyorsunuz? Böyle de gaflet olur mu? Bir gün müthiş bir zelzele ile yer yerinden oynayacak! Her şey alt üst olacak! Siz de bir gün ölüp kara toprağın altına gireceksiniz! Öyleyse vaktinizi ne diye boşa geçiriyorsunuz? Allah'ı çokça zikrederek bu korkunç günlere hazırlansanız ya!

Bu uyarı üzerine Übey İbni Ka'b çok duygulanıyor ve Efendimiz'e:

- Yâ Resûlallah! Ben sana çok salavât-i şerîfe getiriyorum. Acaba bunu ne kadar yapmalıyım? diye soruyor.

Peygamberler Sultanı Efendimiz de ona, dilediği ve yapabildiği kadar salavât-i şerîfe getirmesini tavsiye ediyor. Ama bu sayı ne kadar çok olursa, Allah katındaki derecesinin o kadar yükseleceğini, dünyevî ve uhrevî sıkıntılarından kurtulacağını söylüyor.

Salâvât-ı şerîfe konusu 1400-1410 numaralı hadisler arasında geniş bir şekilde ele alınacaktır. Burada şu kadarını belirtelim ki, Resûlullah Efendimiz'in bizim dualarımıza ihtiyacı olmamakla beraber, ona salât ü selâm getirmemizi Allah Teâlâ emretmektedir. Çünkü getireceğimiz salât ü selâmlar bizi Resûlullah'a yaklaştıracak, onun yanında değer ve itibar kazanmamızı ve kıyamet günü ona yakın olmamızı sağlayacaktır.

Salavât-i şerîfe getirmenin belli bir vakti ve yeri yoktur. İşe giderken, işten dönerken, gezinip dolaşırken, kısacası zikretmeye elverişli her yerde Efendimiz'e salât ü selâm getirerek

hem zamanımızı değerlendirmiş hem reddedilmeyecek bir dua yapmış hem de büyük sevap kazanmış oluruz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ı çokça zikrederek O'nun rızâsını kazanmaya çalışmalıdır.
2. Hz. Peygamber'e salât ü selâm getirmek, değerli bir ibadettir.
3. Nâfile ibadetler yorulup usanmayacak kadar yapılmalıdır.
4. Riya için olmadıktan sonra, yaptığı ibadetleri, görüşünü almak istediği bir âlime veya gerektiğinde bir başkasına anlatmak sakıncalı değildir.

66- باب استحباب زيارة القبور للرجال وما يقوله الزائر

KABİR ZİYARETİ

ERKEKLERE KABİR ZİYARETİNİN MÜSTEHAP
OLDUĞU VE ZİYARETÇİNİN NE DİYECEĞİ

Hadisler

582– عن بُرَيْدَةَ ، رضي اللَّهُ عنه ، قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيارَة القُبُورِ فَزُوروها » رواهُ مسلم . وفي رواية « فمن أراد أن يزور القبور فليزر فإنها تذكرنا بالآخرة » .

582. Büreyde *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kabirleri ziyaret etmenizi yasaklamıştım. Ama artık ziyaret edebilirsiniz."

Müslim, Cenâiz 106, Edâhî 37. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 77; Tirmizî, Cenâiz 60; Nesâî, Cenâiz 100

Başka bir rivayete göre şöyle buyurdu:

"Kabirleri ziyaret etmek isteyen ziyaret etsin. Çünkü kabir ziyareti bize âhireti hatırlatır"

Tirmizî, Cenâiz 60; Ebû Dâvûd, Cenâiz 77

Büreyde İbni Husayb

Büreyde Peygamber Efendimiz Medine'ye hicret ederken müslüman oldu. O günlerde Mekkeli müşrikler Resûl-i Ekrem Efendimiz'in peşine düşmüşler, onu ölü veya diri yakalayana büyük ödüller va'd etmişlerdi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hz. Ebû Bekir'le birlikte Eslem kabilesinin arazisinden geçerken Büreyde karşılarına dikildi. Kabilenin reisi olduğu için arazisinden geçenleri sorgulama hakkına sahipti. Peygamberler Sultanı Efendimiz'in konuşması Büreyde üzerinde büyük bir tesir yaptı. Hemen orada adamlarıyla birlikte müslüman oldu ve hep beraber Resûlullah'ın arkasında namaz kıldılar.

Büreyde Efendimiz'e bir fenalık yapabilirler diye onu yalnız bırakmadı ve Medine'ye bayraksız girmesine gönlü razı olmadığı için başından sarığını çıkarıp mızrağına bağladı.

Daha sonraları Medine'ye hicret edip oraya yerleşen Büreyde, Bedir ve Uhud Gazveleri dışında, Efendimiz'le birlikte on altı gazveye katıldı. Bunların bir kısmında istihbârât görevlisi ve kılavuz olarak önemli hizmetler yaptı. Mekke fethi sırasında Eslem kabilesinin iki sancağından birini o taşıdı. Peygamber Efendimiz hazırladığı Üsâme ordusuna onu sancaktar yapmıştı. Resûl-i Ekrem'le beraber gittikleri bir gazvede, mola verdikleri yerde bazı eşyalar kalmıştı. Efendimiz o eşyayı Büreyde'nin sırtına yüklemiş, kendisine de, haydi bakalım yük devesi, diye iltifat etmişti. Büreyde bu hâtırayı sık sık yâdederdi.

Büreyde'nin en büyük günahım diye anlattığı Hayber fethi sırasında geçmiş bir olay vardır. Hayber kalesi günlerce kuşatıldıktan sonra nihayet surlarda ilk gedik açılmış, oradan içeri ilk dalanlardan biri de Büreyde olmuştu. Fakat o sırada Büreyde'nin üzerinde kırmızı bir elbise vardı. Bu elbise sebebiyle herkesin kendisini farkettiğini düşünür, tevâzua aykırı gördüğü bu hali hatırlayıp üzülürdü.

Daha sonraki devirlerde Büreyde savaşlardan hiç geri kalmadı. Nihayet 63 (682) yılında vefat etti. Horasan'da en son vefat eden sahâbî odur.

Büreyde Peygamber Efendimiz'den 164 hadis rivayet etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İslâmiyet'in ilk yıllarında Peygamber Efendimiz kabir ziyaretini yasaklamıştı. Bunun önemli bir sebebi vardı. Zira o devirde bazı Câhiliye âdetleri hâlâ yaşamaktaydı. Araplar büyük ve kalabalık bir kabile olduklarını birbirlerine ispat etmek için mezardaki ölülerin sayısıyla övünürlerdi. Ölülerin kahramanlıklarını anarlar, göğüslerini yırtarak ve bağırıp çağırarak onlar için ağlarlardı.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu âdetlerin çirkin ve mânasız olduğunu benimsetene kadar kabir ziyaretini yasakladı. Kadınlar eski âdetleri devam ettirmeye daha arzulu oldukları için, onların kabirleri ziyaret etmesini özellikle yasakladı. Ölülere nasıl davranılması gerektiği konusunda İslâmiyet'in getirdiği emirler iyice benimsenip gönüllere yerleşince, bu yasak da kalktı.

Kadınların kabir ziyareti konusu asırlar boyu tartışılmıştır. Bazı âlimler daha hassas ve yufka yürekli olan kadınların kabir başında kendilerini tutamayıp dinin yasak ettiği şekilde ağlayıp sızlayacaklarını, hatta bazı devirlerde yaptıkları gibi, dikkat çekecek şekilde giyinip kuşanarak boy göstereceklerini ileri sürerek onların kabirleri ziyaret etmesini doğru bulmamışlar, Peygamber Efendimiz'in kabir ziyaretine dair verdiği iznin kadınları içine almadığını belirtmişlerdir.

Buna karşı ileri sürülen görüş daha tutarlıdır. Bu görüş sahipleri diyorlar ki: Resûl-i Ekrem Efendimiz, *"Kabirleri ziyaret etmek isteyen etsin. Zira kabirleri ziyaret etmek, insana âhireti (ölümü) hatırlatır"* buyurduğuna göre, kabirlerden ibret almaya erkekler kadar kadınlar da muhtaçtır. Bu sebeple kabirleri ziyaret etmek onların da hakkıdır. Zaten Resûlullah Efendimiz *"Kabirleri ziyaret etmek isteyen etsin"* buyururken erkek kadın ayırımı yapmamış, nitekim Hz. Âişe'nin kabir ziyaretine gitmesine engel olmamıştır.

32 numaralı hadiste geçtiği üzere, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* kabir başında ağlayan bir kadını gördüğü zaman ona Allah'tan korkmasını ve sabırlı olmasını tavsiye etmiş, fakat kabristana gelmesinin doğru olmadığını söylememiştir. Şu halde kadınların -sık sık gitmemek şartıyla- kabir ziyareti yapmalarında bir sakınca yoktur.

Bununla beraber bütün âlimler, kadınların cenâze ile birlikte kabre kadar gitmelerini ve cenâze toprağa verilirken orada bulunmalarını uygun görmemişlerdir.

Peygamber Efendimiz sık sık Bakî mezarlığına gider, aşağıdaki hadislerde göreceğimiz şekilde ölülere selâm verir, onlara dua ederdi. Biz de zaman zaman kabristana gitmeli, yarın kendilerine komşu olacağımız kimseleri ziyaret etmeliyiz. Bir gün bizim de nâmımız, nişânımız kalmayacak diye düşünmeliyiz. Bugün dünya, câzibesiyle erkekli kadınlı hepimizi büyülemiş, bizi bir ahtapot gibi sarıp kendine bağlamıştır. İşte bu sebeple kabristanda yatanların halini gördüğümüz zaman, belki bağlanan basiretimiz çözülür, katılaşan kalblerimiz yumuşar.

Ziyaret edebi. Bir kimse kabristana gittiği zaman, aşağıdaki hadislerde görüleceği şekilde, önce kabir halkına selâm vermeli, onlara dua etmeli ve sonunda kendisinin de onlar gibi olacağını düşünmelidir. Kabrini ziyaret ettiği kimse sanki sağ imiş de onunla konuşuyormuş gibi yüzünü ona dönerek yanına yaklaşmalı ve rahatsız değilse ayakta durmalıdır. Sağlığında kendine çok yakın ise, yakınına varmalı, fazla yakın değilse uzakça durmalı, sonra da ona dua etmelidir.

Kabirde yatan kimse ne kadar büyük olursa olsun, ondan asla bir şey istememelidir. Çünkü kendisinden bir şey istenecek olan sadece Allah Teâlâ'dır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâmiyet'in ilk yıllarında Peygamber Efendimiz, İslâm öncesi devrin kabristanla ilgili kötü âdetlerini unutturmak için kabir ziyaretini yasakladı. Bu kötü âdetler unutulunca, yasağı kaldırdı.
2. Kabir ziyareti kalbleri yumuşattığı, insana âhireti ve ölümü hatırlattığı için zaman zaman kabristana uğramalı, öldükten sonra orada geçecek günleri düşünmelidir.
3. Kadınların kabirleri ziyaret etmesinde dinî bir sakınca yoktur.

583– وعن عائشَةَ رضي اللَّهُ عنها قالت : كان رسُولُ اللَّهِ ، صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، كُلَّما كان لَيْلَتها منْ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَخْرُجُ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ إِلى البَقِيعِ ، فَيَقُولُ : « السَّلامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ، وأَتَاكُمْ ما تُوعَدُونَ ، غَداً مُؤَجَّلُونَ ، وإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لاحِقُونَ ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لأَهْلِ بَقِيعِ الغَرْقَدِ » رواهُ مسلم .

583. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Âişe'nin yanında kaldığı gecelerin sonuna doğru Bakî mezarlığına giderek şöyle derdi:

"Selâm size, ey mü'minler diyârı! Başınıza geleceği söylenen şeylerle nihâyet karşılaştınız. Şimdilik ileri bir tarihe bırakıldınız. İnşallah yakında biz de aranıza katılacağız.

Allahım! Bakîü'l-garkad mezarlığında yatanları bağışla!"

Müslim, Cenâiz 102. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 79; Nesâî, Cenâiz 103; İbni Mâce, Cenâiz 36, Zühd 36

585. hadisle birlikte açıklanacaktır.

584– وعن بُرَيْدَةَ رضي اللَّهُ عنهُ ، قال : كَانَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُعَلِّمُهُمْ إذا خَرَجُوا إلى المقَابِرِ أَنْ يَقُولَ قَائِلُهُم : « السَّلامُ عَلَيكُمْ أَهْلَ الدِّيارِ مِنَ المؤْمِنِينَ والمسْلِمِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لاَحِقُونَ ، أَسْأَلُ اللَّه لَنَا وَلَكُمُ العافِيَةَ » رواه مسلم .

584. Büreyde *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Hz. Peygamber ashâb-ı kirâma, kabristana gittikleri zaman şöyle demelerini öğretirdi:

"Selâm size, ey bu diyârın mü'min ve müslim halkı! İnşallah yakında biz de aranıza katılacağız. Allah'ın bizi de sizi de bağışlamasını dilerim."

Müslim, Cenâiz 104. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 103; İbni Mâce, Cenâiz 36

585. hadisle birlikte açıklanacaktır.

585– وعن ابن عَبَّاسٍ ، رَضيَ اللَّه عنهما ، قال : مَرَّ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِقُبورٍ بالمدِينَةِ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بوَجْهِهِ فقالَ : « السَّلامُ عَلَيْكُمْ يا أَهْلَ القُبُورِ ، يَغْفِرُ اللَّهُ لَنا وَلَكُمْ ، أَنْتُم سَلَفُنا ونَحْنُ بالأَثَرِ » رواهُ الترمذي وقال : حديثٌ حسن .

585. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Medine'de bazı kabirlere uğradı. Yüzünü onlara dönerek şöyle buyurdu:

"Selâm size, ey bu kabirlerde yatanlar! Allah bizi de sizi de bağışlasın. Siz bizden önce gittiniz. Biz peşinizden geleceğiz."

Tirmizî, Cenâiz 59

Açıklamalar

Bu üç hadiste, Peygamber Efendimiz'in kabristana gittiği zaman ölülere nasıl hitap edip selâm verdiğini, kendisini onlara ne kadar yakın hissettiğini görmekteyiz.

Birinci hadiste, Hz. Âişe'nin yanında kaldığı gecelerin sonuna doğru Resûlullah Efendimiz'in, Bakî veya Bakîü'l-garkad adıyla anılan Medine mezarlığına gittiğini gördük. Bakî Mezarlığı o devirde garkad adı verilen böğürtlen çalılarıyla kaplıydı. Bu sebeple oraya "garkad ormanı" anlamına gelmek üzere Bakîü'l-garkad denirdi. Fakat Türkler o diyara duydukları derin sevgi sebebiyle Mekke mezarlığını **Cennetü'l-Muallâ**, Medîne mezarlığını da **Cennetü'l-Bakî** diye ana gelmişlerdir.

Bir gece yarısı Peygamber Efendimiz Hz. Âişe'nin odasında uyurken Cebrâil *aleyhisselâm* Resûl-i Ekrem'i uyandırdı ve getirdiği emri tebliğ etti: Allah Teâlâ onun Bakî Mezarlığı'na gidip ölülere dua etmesini istiyordu.

Allah'ın Resûlü Hz. Âişe'yi uyandırmamaya çalışarak yavaşça kalktı. Onun bu hâli Âişe annemizi kuşkulandırdı. Acaba benim yanımdan kalkıp başka bir hanımına mı gidiyor diye düşündü. Sonra da Resûlullah Efendimiz'in peşine takılarak kabristana kadar onu takip etti. Zaten Cennetü'l-Bakî Efendimiz'in evine çok yakındı. Peygamber *aleyhisselâm*'ın iki gözü iki çeşme ağlayarak ümmetine dua ettiğini görünce çok utandı. Orada biraz durup Peygamberi Zîşân'ın bu coşkulu halini seyretti. Sonra da koşarak eve döndü ve yorganı başına çekerek uyuyormuş gibi yaptı. Onun arkasından hemen eve dönen Efendimiz Hz. Âişe'yi nefes nefese görünce durumu anladı ve ona:

"Allah ve Resûlü'nün sana haksızlık edeceğinden mi korktun?" diye sitem etti ve böylece kendi davranışlarının Allah Teâlâ tarafından kontrol edildiğini belirtmiş oldu.

Resûl-i Ekrem Efendimiz ölülere hitâb ederken:

"Başınıza geleceği söylenen şeylerle nihâyet karşılaştınız" buyuruyor. Bu sözleriyle onlara, dünyada bulundukları sırada âhirete dair kendilerine anlatılan ve başlarına geleceği söylenen gerçeği sonunda bizzat yaşadıklarını hatırlatıyor.

"Şimdilik ileri bir tarihe bırakıldınız" sözüyle de asıl hesabın daha sonra görüleceğini, ileride onları daha zor bir maceranın beklediğini haber veriyor. Şüphesiz bu gerçeği toprağın altına girenler çok iyi öğrenmiş, geride bıraktıklarının yalan olduğunu anlamışlardır.

Burada Hz. Ali'nin o değerli sözlerini hatırlamalıdır. Hz. Ali bir kabristana uğradığı zaman, orada yatanlara şöyle hitâb edermiş:

"Bırakıp gittiğiniz evleri şimdi eller tuttu.

Mallarınız paylaşıldı bitti.

Karılarınızı başkaları nikâh etti.

Bunlar bizim tarafta olup bitenler. Âh! Keşke bir de sizin tarafta olup bitenleri öğrenebilseydik!

Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, onların konuşmalarına izin verilseydi, en hayırlı azık Allah korkusudur, derlerdi" (İbni Abdirabbih, *el-İkdü'l-ferîd,* III, 236-237).

Bu pırlanta sözler, ölümü hatırlarına bile getirmeden "hepsi benim olsun" diye dünyaya sarılanların hazin sonunu çarpıcı bir şekilde dile getirmektedir.

Peygamber Efendimiz'in yukarıdaki üç hadisin ikisinde *"İnşallah yakında biz de aranıza katılacağız"*, birinde ise *"Siz bizden önce gittiniz. Biz peşinizden geleceğiz"* buyurması çok anlamlıdır. İnsan ölülere böyle selâm verirken, "Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit" kabilinden olmak üzere bu sözleri daha çok kendi nefsine hitâben söylemelidir. Zira kabristana bakarak *"İnşallah yakında biz de aranıza katılacağız"* dediğimiz zaman, ölümü düşünmek istemeyen nefsimiz belki sarsılıp kendine gelebilir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Erkek ve kadın herkes kabirleri ziyaret etmelidir.
2. Ölülere dua etmek onlara fayda verir. Bu sebeple kabristandaki müslüman ölülere dua etmelidir.

3. Kabristandakilere yarınki komşularımız gözüyle bakmalıdır.

4. Kabristan sadece gündüz değil, gece de ziyaret edilebilir.

67- باب كراهية تمني الموت

بسبب ضرر نزل به ولا بأس به لخوف الفتنة في الدين

ÖLMEYİ İSTEMENİN DOĞRU BİR ŞEY OLMADIĞI

BAŞA GELEN SIKINTI SEBEBİYLE ÖLMEYİ İSTEMENİN DOĞRU BİR ŞEY OLMADIĞI, FAKAT DİNİ YAŞAMAK ZORLAŞTIĞINDA BÖYLE BİR ARZUNUN GÜNAH SAYILMADIĞI

Hadisler

586- عنْ أبي هُريرة رضيَ اللَّهُ عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « لا يَتَمَنَّ أَحَدُكُمُ المْوْتَ إِمَا مُحسِناً ، فَلَعَلَّهُ يَزْدادُ ، وَإِمَّا مُسِيئاً فَلَعَلَّهُ يَسْتَعْتِبُ » متفقٌ عليه، وهذا لفظ البخاري .

وفي روايةٍ لمسلم عن أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عنه عَنْ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا يَتَمَنَّ أَحَدُكُمُ المْوْتَ ، وَلا يَدْعُ بِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُ ، إِنَّهُ إِذا ماتَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ ، وَإِنَّهُ لا يَزِيدُ المْؤْمِنَ عُمْرُهُ إِلاَّ خَيراً » .

586. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hiçbiriniz ölmeyi istemesin. Zira ölmeyi isteyen kimse eğer iyi biriyse, belki daha çok hayır ve iyilik yapar. Şayet kötü biriyse, olabilir ki, tövbe edip Allah'ın rızâsını kazanmaya çalışır."

Buhârî, Temennî 6; Müslim, Zikir 10. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 1; İbni Mâce, Zühd 31

Müslim'in Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den bir başka rivayetine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hiçbiriniz ölmeyi istemesin. Ölüm kendiliğinden gelmeden önce de öleyim diye dua etmesin. İnsan ölünce hiçbir iyilik yapamaz. Mü'minin hayatta kalması iyiliklerini çoğaltır."

Müslim, Zikir 13. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 1

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

587- وعن أنسٍ رضي اللَّه عنه قال : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : لا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ المْوْتَ لِضُرٍّ أَصَابَهُ فَإِنْ كانَ لابُدَّ فاعِلاً ، فَلْيَقُل : اللَّهُمَّ أَحْيِني ما كانَتِ الحَياةُ خَيْراً لي ، وتَوَفَّني إِذا كانَتِ الوفاةُ خيراً لي » متفقٌ عليه .

587. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Başa gelen bir sıkıntı sebebiyle hiçbiriniz ölmeyi istemesin. Eğer ölümü istemek zorunda kalırsa şöyle desin:

Allahım! Yaşamak benim için hayırlı olduğu sürece hayat ver. Ölmek benim için daha hayırlı olduğu zaman canımı al!"

Buhârî, Merdâ 19, Daavât 30; Müslim, Zikir 10. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 9; Nesâî, Cenâiz 1,2; İbni Mâce, Zühd 31

Açıklamalar

Dünyaya hiç kimse kendi isteğiyle gelmedi. Yaşamakta olduğumuz hayatı arzu edip etmeyeceğimiz de bize sorulmadı. Hem içinde yaşadığımız kâinat hem de bizim için çizilen kader planı aynen uygulanmaktadır. Hiç kimse bu planı değiştirme, arzu ettiği planı uygulama imkânına sahip değildir.

Şu halde hem bizi hem kâinatı yaratan ve işlerimize çeki düzen veren yüce bir kudret var. O kudret, varlığını kabul etmemizi, başımıza gelen her şeyi kendisinden bilmemizi ve halimizden hoşnut olmamızı istemektedir. Başımıza gelen sıkıntılara katlanmayıp ölümü istemek, kaderimizi çizene itiraz etmek anlamına gelir. Her şeyi bu kadar mükemmel yaratıp yürüten Cenâb-ı Hakk'ın bizim sıkıntımızdan habersiz olması mümkün müdür? Elbette hayır. Böyle bir şeyi düşünmek bile mümkün değildir. Öyleyse bizim Rabbimiz, başımıza gelen sıkıntıları bilerek vermekte, o sıkıntılara katlanmamızda bizim için hayır görmektedir. Sabrettiğimiz takdirde, bize hadsiz hesapsız mükâfatlar vereceğini Kur'ân-ı Kerîm'inde belirtmektedir.

Dertli ve çileli de olsa, uzun bir ömür sürmek kulun lehinedir. "Ne yapayım, Allah'dan geldi" diyerek başa gelen sıkıntılara katlanan, öte yandan ibadet ve tâatını elinden geldiği kadar yapmaya çalışan bir kimse Allah'ın rızâsını kazanabilir. Çünkü hayat bir fırsattır. Öldükten sonra tekrar dünyaya gelmek, eksik bıraktıklarını tamamlamak mümkün değildir. İyi bir insan için hal böyledir.

Kötü yolda olan, günah ve isyan batağına dalan kimselere gelince, yaşadıkları sürece o şahısların kendilerine gelmeleri, içinde yaşadıkları çirkinliği anlayıp güzel bir hayata dönmeleri dâima mümkündür. Nitekim hatasını anlayıp yaptıklarına pişman olan kimseler az değildir.

Peygamber Efendimiz'in bir sohbeti sırasında, cennetle müjdelenen sahâbîlerden Sa'd İbni Ebû Vakkâs çok duygulanmış ve:

- Âh, keşke şimdi ölmüş olsaydım! diye hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamıştı.

O zaman Resûl-i Ekrem Efendimiz bu sevgili arkadaşını şöyle uyarmıştı:

- *"Sa'd! Eğer cennetlik isen, hayatının uzun ve yaptıklarının iyi olması senin için daha hayırlıdır"* (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 267).

Efendimiz'in bu uyarısı, uzun bir ömrün mü'mine verilmiş iyi bir fırsat olduğunu göstermektedir.

Zamanın iyice kötüye gittiği, fenalıklara engel olma imkânı kalmadığı zaman ölümü istemekte bir sakınca yoktur. Çünkü bu durumda kul kadere isyan etmemekte, tam aksine, zaman seline kapılarak günah batağına düşmekten korktuğunu göstermektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Başa gelen sıkıntılara dayanamayıp ölümü arzu etmek doğru değildir.
2. İyi bir kul, yaşadığı sürece sevaplarını çoğaltır.
3. Kötü bir kul, yaptıklarına pişman olup günahlarına tövbe edebilir.
4. İnsan, içinde bulunduğu şartların kötü olması ve günaha girmekten korkması sebebiyle ölümü temenni edebilir.
5. Ölümü istemek zorunda kalanlar, “Allahım canımı al!” şeklinde değil, hadîs-i şerîfte Efendimiz’in öğrettiği tarzda dua etmelidir.

588– وعَنْ قَيسِ بنِ أبي حازمٍ قال : دَخَلْنَا عَلى خَباب بنِ الأَرَتِّ رضيَ اللَّهُ عنهُ نَعُودُهُ وَقَدِ اكْتَوى سَبْعَ كَيَّاتٍ فقال : إنَّ أَصْحابنا الَّذِينَ سَلَفُوا مَضَوْا ، ولَمْ تَنْقُصْهُمُ الدُّنْيَا ، وإنَّا أَصَبْنَا ما لا نجِدُ لَهُ مَوْضِعاً إلاَّ التراب ولَوْلاَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نهانَا أَنْ نَدْعُوَ بالموْتِ لَدَعَوْتُ بِهِ ثُمَّ أَتَيْنَاهُ مَرَّةً أُخْرَى وهُوَ يَبْني حائطاً لَهُ ، فقال : إنَّ المسْلِمَ لَيُؤْجَرُ في كُلِّ شَيءٍ يُنْفِقُهُ إلاَّ في شَيءٍ يَجْعَلُهُ في هذا الترابِ . متفقٌ عليه ، وهذا لفظ رواية البخاري .

588. Kays İbni Ebû Hâzim şöyle dedi:

Habbâb İbnü’l-Eret’i hastalığından dolayı ziyaret etmek için yanına gittik. Vücudunu yedi yerden dağlamıştı.

Habbâb dedi ki:

Eski dostlarımız dünyaya kapılmadan göçüp gittiler. Biz ise o kadar çok mala sahip olduk ki, koyacak yer bulamayıp toprağa gömdük. Şayet Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ölmek için dua etmeyi yasaklamasaydı, Allah’tan canımı almasını isterdim.

(Râvi Kays İbni Ebû Hâzim diyor ki:)

Bir başka zaman Habbâb’ın yanına gittiğimizde duvar örüyordu. Bize şunları söyledi:

Müslüman, Allah için harcadığı her şeyden sevap kazanır. Yalnız şu çamura verdiklerinden eline bir şey geçmez.

Buhârî, Merdâ 19, Daavât 30, Rikâk 7, Temennî 6; Müslim, Zikir 12. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 40, Nesâî, Cenâiz 2

Açıklamalar

Habbâb’ı ziyâret edip sözlerini bize nakleden Kays İbni Ebû Hâzim, Kûfeli bir hadis hâfızıydı. Sahâbî olma bahtiyarlığını kıl payı kaçırdı. İslâmiyet’i kabul ettikten sonra Resûl-i Ekrem Efendimiz’i görmek üzere Medine’ye doğru yola çıkan Kays, daha Medine’ye

varmadan Efendimiz'in vefat ettiğini duyunca çok üzüldü. Onun hadislerini sahâbîlerinden öğrenip hadis hâfızı oldu. 97 (715) yılında vefat etti.

Habbâb'a gelince, 42 numaralı hadiste hayatını gördüğümüz üzere, Câhiliye devrinde zorbaların zoruyla hür iken esir edilmiş ve Mekke'de bir kadına satılmış çilekeş bir sahâbîdir. İslâmiyet'i altıncı olarak kabul eden bu bahtiyar insan, kızgın kumların, kor ateşlerin üzerine yatırılıp çok işkence görmüştür.

Peygamber Efendimiz demircilik yapan Habbâb'ın yanına gelir, onunla sohbet ederdi. Kölesinin Resûl-i Ekrem ile sohbet ettiğini haber alan imansız sâhibesi koşarak dükkâna gelir, ocaktan aldığı kızgın demiri Habbâb'ın başına sürerek işkence ederdi. Peygamber Efendimiz bu kadına beddua etti. Ümmü Enmâr adındaki bu kalbsiz kadın o günden sonra öyle bir baş ağrısına tutuldu ki, ancak dağlanmak suretiyle ağrısı hafiflerdi. Baş ağrısı tutunca Habbâb'ın yanına koşar, o da kendisini acımadan dağlayan bu merhametsiz kadını aynı şekilde dağlardı.

Habbâb hayatının sonlarına doğru, uzun süren bir hastalığa yakalandı. Vücudunun yedi yerinde yaralar açıldı. Araplar böyle yaraları ateşle dağlardı. O da bu yola başvurmak zorunda kaldı. Hadisimizde sözü edilen dağlama olayı budur.

Dağlama yoluyla tedâvi hastaya büyük acı verdiği için Peygamber Efendimiz *"Ümmetimin dağlanmasını yasaklıyorum", "Dağlamayı sevmiyorum"* buyurmak suretiyle bu can yakıcı tedâviden vazgeçirmek istemiş ve mecbur kalmadıkça bu yola başvurulmamasını arzu etmişti (Buhârî, Tıb 3, 4, 17. Ayrıca bk. Tecrid Tercemesi, s.75-77). Ne yazık ki, Habbâb buna mecbur kalmış, vücudunu yedi yerinden dağlamıştı.

Şimdi gelelim Habbâb'ın sözlerine:

Habbâb müslümanların yokluk devrini görüp yaşamıştı. Daha sonra İslâm fetihlerinin müslümanlara sağladığı refâhtan o da payını aldı. Kays İbni Ebû Hâzim ve arkadaşları kendisini ziyarete gelince, onlara bu iki durumu hatırlattı. Dünya nimetlerine kapılarak ona gönül bağlamanın âhiret nimetlerini elde etmeyi zorlaştıracağını söyledi ve yokluk içinde yaşayarak ebedî âleme göçen dostlarına imrendiğini belirtti.

Habbâb hayatı boyunca, dünyaya kapılmaktan endişe eder, müslümanları bundan sakındırırdı. Kendisinin Peygamber Efendimiz'in sağlığında bir kuruşu bile bulunmadığını, daha sonra evinde kırk bin dirhemi olduğunu söyleyerek üzüntüsünü dile getirirdi.

Hârise İbni Mudarrib adlı tâbiî diyor ki:

Habbâb'a kefenini getirdiler. Kefen bezinin güzelliğini görünce ağlamaya başladı ve şunları söyledi:

Hz. Hamza'yı (bir rivayete göre Mus'ab İbni Umeyr'i) sarmak için doğru dürüst bir kefen bulamamışlardı. Üzerine çizgili bir hırka örtmüşlerdi. Hırkayı başına çekince ayakları açıkta kalıyor, ayakları örtülünce başı açıkta kalıyordu. Sonra başını hırkayla, ayaklarını da boya otuyla örttüler (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 111).

Habbâb'ın *"Şayet Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ölmek için dua etmeyi yasaklamasaydı, Allah'tan canımı almasını isterdim"* demesi de anlamlıdır. Acaba hastalığı artık canına tak dediği için mi böyle söyledi; yoksa toprağa gömmek diye ifade ettiği büyük binalar yapmaktan mı yakındı? Her iki ihtimâl de hâtıra gelmekle beraber, Habbâb'ın zenginlikten şikâyet etmesi duruma daha uygun görünmektedir. Nitekim hadisin devamındaki ikinci rivayet bunu güçlendirmektedir. Habbâb, çamur sözüyle ifade ettiği binaya harcanan paranın insana hiçbir sevap kazandırmayacağını açıkca söylemektedir. *Riyâzü's-sâlihîn* müellifi Nevevî'nin de bunu tercih ettiği anlaşılmaktadır. Zira konu başlığındaki "dini

yaşamak zorlaştığında ölümü istemenin günah sayılmayacağı” ifadesine sadece bu hadis uygun düşmektedir.

Peygamber Efendimiz’in şu hadisi de Habbâb’ın yakındığı ihtiyaç fazlası yapıların insana bir şey kazandırmayacağını göstermektedir:

“İnfak edilen her şey, Allah yolunda sarfedilmiş demektir. Ama bina yapmak böyle değildir. Zira onda hayır yoktur” (Tirmizî, Sıfatü’l-kıyâme 40).

Bir gün Peygamber Efendimiz sahâbîlerinden birinin yüksek bir bina yaptığını görerek üzülmüş, ona gücendiğini göstermek üzere de selâmını almamıştı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kendisine neden darıldığını arkadaşlarına sorup öğrenen sahâbî, eline kazmayı alıp o yüksek binayı yerle bir etmişti. Binanın yıkıldığını gören Resûl-i Ekrem Efendimiz:

“Zarûri olanı, evet zaruri olanı müstesnâ; onun dışındaki binalar sahibine günah kazandırır” buyurmuştu (Ebû Dâvûd, Edeb 157).

Güzel dinimiz dengeli hayata önem verir. Her aşırı hareketi yadırgar. Dünya ve âhiret dengesini sağlayabilen kimseler, dünya nimetlerinden dilediği gibi faydalanır ve faydalandırabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Tedavi maksadıyla vücudu dağlamak insana ıstırap verdiği için Peygamber Efendimiz bunu uygun görmemiş; fakat başka çare kalmayınca, vücudu dağlamakta sakınca olmadığını belirtmiştir.
2. Başa gelen sıkıntı sebebiyle ölmeyi arzu etmek doğru değildir.
3. Dünya nimetleri kullar için olmakla beraber, insan bu nimetler karşısında Habbâb *radıyallahu anh*’ın yaptığı gibi kendini frenlemeli, dengeyi elden bırakmamalıdır.

68- باب الورع وترك الشبهات

GÜNAHTAN SAKINMA, GÜNAHA GÖTÜREBİLECEK DAVRANIŞLARDAN KAÇINMA

Âyetler

إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُم مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِندَ اللَّهِ عَظِيمٌ [15]

1. “Siz bu iftira etme işinin önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Halbuki o, Allah katında çok büyük bir suçtur.”
Nûr sûresi (24), 15

İslâm tarihinin üzücü olaylarından biri, bazı dedi koducuların Hz. Âişe’ye iftira etmeleridir. Bu olay “ifk hadisesi” diye anılır. Gittiği her sefere bir hanımını da götüren Peygamber Efendimiz, bir defasında yanına Hz. Âişe’yi almıştı. O zamanlar örtünme âyeti nâzil olduğu için Hz. Âişe deve üzerinde üstü kapalı bir mahfede seyahat ediyordu. Bir yerde mola verilmiş, sonra Hz. Âişe’nin mahfede olduğu sanılarak yola çıkılmıştı. Vakit geceydi. Hz. Âişe o sırada ihtiyaç gidermek için ordudan uzaklaşmış, dönerken gerdanlığını düşürdüğünü farketmiş, onu ararken gecikmiş, konak yerine döndüğünde kafilenin gittiğini görmüş, orada oturup kendisini almalarını beklemeye başlamıştı. İslâm ordusunun artçısı olan Safvân İbni Muattal adlı sahâbî konak yerinde Hz. Âişe’yi görünce, onu kendi devesine bindirip Hz. Peygamber’e getirmişti.

Bu olay üzerine bazı münafıklar Hz. Âişe’nin iffetiyle ilgili dedi kodu çıkarmışlardı. Bu dedi kodular Resûlullah Efendimiz’i, Hz. Âişe’yi ve mü’minleri çok üzmüştü. Bunun üzerine Allah Teâlâ mü’minlerin annesi Hz. Âişe’nin günah işlemediğini, onun tertemiz olduğunu belirten âyetleri indirmişti.

İnsanları yapmadıkları bir günahla suçlamak, onları mânen öldürmektir. Allah Teâlâ’nın kullarına verdiği bazı dokunulmaz hakları onların elinden almaya kalkmaktır. Dolayısıyla Cenâb-ı Hakk’ın koyduğu düzeni yok etmektir. Buna kimsenin hakkı yoktur. Âyet-i kerîmede asılsız dedi kodularla bir kimsenin namusunu lekelemenin Allah katında büyük bir günah olduğu belirtilmektedir. Mü’min yüzde yüz emin olmadığı konular üzerinde konuşmamalıdır. Günah işleme hususunda pek cüretkâr davranan kendini bilmezlere âlet olmamalıdır.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ [14]

2. “Çünkü Rabbin her an görüp gözetmektedir.”

Fecr sûresi (89), 14

Allah Teâlâ kullarının yaptığı bütün hareketleri her an görüp gözetmektedir. Yorulmak, usanmak ve dinlenme ihtiyacı duymak gibi beşerî zaaflar O’nun için söz konusu değildir. İşte bu sebeple O’nun bilgisi dışında bir şey yapma imkânı yoktur.

Allah’ın koyduğu yasakları çiğnemeye kalkanlar, O’nun huzuruna vardıkları zaman, yaptıkları büyük küçük her günahın kendilerine bir filim gibi gösterileceğini düşünerek bu günahlardan uzak durmalıdır.

Hadisler

589– وعن النُّعمان بنِ بَشيرٍ رضيَ اللَّه عنهما قال : سِمعْتُ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : «إِنَّ الحَلاَلَ بَيِّنٌ ، وإِنَّ الحَرامَ بَيِّنٌ ، وَبيْنَهما مُشْتَبِهاتٌ لاَ يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ ، فَمَن اتَّقَى الشُّبُهاتِ ، اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وعِرْضِهِ ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشبُهاتِ ، وقَعَ فِي الحَرامِ ، كالرَّاعِي يرْعى حَوْلَ الحِمى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ ، أَلاَ وإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى ، أَلاَ وَإِنَّ حِمَى اللَّهِ مَحارِمُهُ ، أَلاَ وإِنَّ فِي الجسَدِ مُضغَةً إِذا صلَحت صَلَحَ الجسَدُ كُلُّهُ ، وَإِذا فَسَدَتْ فَسدَ الجَسَدُ كُلُّهُ : أَلاَ وَهِيَ القَلْبُ » متفقٌ عليه . ورَوَياه مِنْ طُرُقٍ بأَلْفاظٍ مُتَقارِبَةٍ .

589. Nu’mân İbni Beşîr *radıyallahu anhümâ* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinledim, dedi:

“Helâl olan şeyler belli, haram olan şeyler bellidir. Bu ikisinin arasında, halkın birçoğunun helâl mi, haram mı olduğunu bilmediği şüpheli konular vardır.

Şüpheli konulardan sakınanlar, dinini ve ırzını korumuş olur. Şüpheli konulardan sakınmayanlar ise gitgide harama dalar. Tıpkı sürüsünü başkasına ait bir arâzinin etrafında otlatan çoban gibi ki, onun bu arâziye girme tehlikesi vardır.

Dikkat edin! Her padişahın girilmesi yasak bir arâzisi vardır. Unutmayın ki, Allah’ın yasak arâzisi de haram kıldığı şeylerdir.

Şunu iyi bilin ki, insan vücudunda küçücük bir et parçası vardır. Eğer bu et parçası iyi olursa, bütün vücut iyi olur. Eğer o bozulursa, bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalbdir.”

Buhârî, Îmân 39, Büyû’ 2; Müslim, Müsâkat 107, 108. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû’ 3; Tirmizî, Büyû’ 1; Nesâî, Büyû’ 2, Kudât 11; İbni Mâce, Fiten 14

Açıklamalar

Beş hadisin İslâm dininin özünü ihtivâ ettiğini söyleyen âlimler, bu hadîs-i şerîfi o beş hadisten biri kabul etmişler, hatta bazıları bunu İslâm dininin bütün hükümlerini bünyesinde toplayacak kadar geniş mânalı bulmuşlardır.

Peygamber Efendimiz bu hadiste, müslümanların karşısına çıkacak meseleleri üç gurupta toplamaktadır:

Birincisi yemek, içmek, yürümek, konuşmak ve evlenmek gibi **helâl davranışlar**.

İkincisi içki içmek, zina etmek, yalan söylemek, iftira etmek gibi **haram davranışlar**.

Üçüncüsü ise **şüpheli konulardır**. Şüpheli konuların helâl kısmına mı, yoksa haram kısmına mı girdiği ilk bakışta bilinemez. Çünkü din bu konuda bir hüküm getirmemiştir. Bu sebepledir ki, Peygamber Efendimiz, halkın birçoğunun bunları bilemeyeceğini söylemiştir. İslâm âlimleri bunları bilinen benzeri konulara kıyas ederek yani ictihad yaparak açıklığa kavuşturmuşlardır.

Şüpheli konuların bilinmesine, iyi bir insanın kalbinin ışık tutacağını 594 numaralı hadiste göreceğiz.

Bir yanında helâller diğer yanında haramlar bulunan şüpheli konuların sınırları kesin çizgilerle ayrılmamıştır. Bu sebeple şüpheli konular bölgesinde dolaşmak tehlikelidir. Bu tehlikeyi Peygamber Efendimiz şöyle dile getirmiştir:

Şüpheli konulara yaklaşmaya cesaret edenler, burasının hassas bölge olduğunu unutarak kesin çizgilerle yasaklanmış bölgelere kadar giderler ve sonunda kendilerini yasak bölgenin içinde buluverirler. İşte o zaman bu kimseler iki bakımdan perişan olurlar. Önce müslümanların arasındaki değerlerini kaybederler; halkın diline düşerek rezil olurlar; namus ve haysiyetlerini yitirirler. İkinci olarak da, Allah’ı gücendirirler ve O’nun rızâsını kaybederler. Peygamber Efendimiz’in “Şüpheli konulardan her kim sakınırsa, dinini ve ırzını korumuş olur” sözüyle anlatmak istediği işte budur.

Şüpheli konular bölgesinde dolaşmayı, sisli bölgede yürümeye benzetebiliriz. Sisli bölgede yürümeye devam edenler, içinde bulundukları anormal şartları zamanla normal görebilirler ve farkında olmadan daha koyu sise ve karanlığa dalabilirler. Diğer bir ifadeyle söyleyecek olursak, mekruhlara alışan ve onları önemsemeyen kimseler, çok geçmeden kendilerini haramın içinde bulabilirler.

Şüpheli konuları, sahâbîlerin iyi bildiği bir misâlle açıklamak isteyen Peygamber Efendimiz, onlara Arap hükümdarlarının korularını hatırlattı. Arap hükümdarları kendi hayvanlarının otladığı özel koruya başkalarını yaklaştırmazlardı. Yaklaşmaya cesaret edenlere ağır cezalar verirlerdi. Bunu belirttikten sonra Efendimiz Allah’ın da bir yasak arâzisi yâni haramları olduğunu, o yasak arâziye girenlerin Allah’a karşı gelmiş sayılacaklarını söyledi.

Bu üç farklı bölgeyi, yâni dolaşılması helâl, şüpheli ve yasak arâziyi insana kalbinin göstereceğini belirten Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem,* **kalbin sağlığını korumanın** çok önemli olduğunu anlatmaktadır. Hadisimizin baş tarafı ile son tarafında böyle bir ilgi vardır. Efendimiz demek istiyor ki, kalbin sağlığını koruyabilmek için onu **helâl lokma** ile

beslemek şarttır. Kalbin iyi ile kötüyü, şüpheli ile yasağı ayırt edebilmesi buna bağlıdır. Haram lokma ile beslenen kalb, zamanla saflığını yitirerek bulanır, hatta bir zaman sonra kararmaya başlar. Bu hal kalbin hastalandığını ve ayırıcı özelliğini yitirdiğini gösterir.

Bir defasında Peygamber *aleyhisselâm* kalbin nasıl hastalandığını anlattı. Yapılan her bir günahın kalbin üzerinde siyah bir nokta meydana getirdiğini, noktalar çoğaldığı zaman kalbin siyah bir hal aldığını ve artık iyi ile kötüyü birbirinden ayırma görevini yapamadığını söyledi.

Kalbin sağlığını korumak veya hastalanmış bir kalbi iyileştirmek için yapılması gerekeni, onu icad edip yaratan bildirmiş ve: **"Unutmayın ki, kalbler, Allah'ı anarak huzura kavuşur"** buyurmuştur [Ra'd sûresi (13), 28]. Allah Teâlâ'nın yapmamızı istediği her ibadet, kalbin sağlığını korumak için emredilmiştir. Allah adıyla dirilip can bulan bir kalb, vücut ülkesinin yegâne sultanı olduğu için, emri altındaki bütün varlıklara, yani ellere, ayaklara, dillere, dudaklara, gözlere, kulaklara isabetli emirler verir; başarılı bir hükümdâr olur.

Peygamber Efendimiz'in küçücük et parçası diye anlattığı kalb, acaba göğsümüzde çırpınıp duran et parçası mı, yoksa davranışlarımıza yön veren akıl mıdır? Öyle anlaşılıyor ki, davranışlarımıza yön veren şey, o çırpınan kalb sayesinde varlığını koruyan akıldır. Kalbin iyiliği sözüyle anlatılan da, sağlam bir anlayış ve mükemmel bir düşüncedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Helâl lokma yemeli, haramlardan sakınmalıdır.
2. İnsanı farkına varmadan harama yaklaştıran şüpheli konulardan uzak durmalıdır.
3. İyi ile kötüyü ayırt etmeye yarayan kalbin sağlığını korumalıdır.
4. Şüpheli konulardan sakınmayıp haram batağına düşenler, hem Allah hem de insanlar yanındaki değerlerini yitirirler.

590– وعن أَنسٍ رضيَ اللَّهُ عنه أَنَّ النَبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَجَدَ تَمْرَةً في الطَّرِيقِ ، فقالَ: « لَوْلاَ أَنِّي أَخافُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ لأَكَلْتُها » . متفقٌ عليه .

590. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre:

Peygamber *aleyhisselâm* yolda bir hurma buldu ve:

"Bu hurmanın sadaka olması ihtimâlinden korkmasaydım, onu yerdim" buyurdu.

Buhârî, Büyû' 4, Lukata 6; Müslim, Zekât 164-166. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 29

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in özelliklerinden biri zekât ve sadaka kabul etmemesidir. Hem kendisinin hem de ailesinin ve soyunun zekât ve sadaka kabul etmeyeceğini belirtmiştir. 300 ve 347 numaralı hadislerde bu konuda bilgi verilmiştir.

Bu halin Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hayatındaki çarpıcı örneklerinden biri şudur:

Hz. Hasan henüz küçük bir çocukken, Mescid-i Nebevî'de dedesinin kucağında oturmuş, onunla birlikte zekât hurmalarının dağıtılmasını seyrediyordu. Önündeki hurmalardan birini alıp ağzına attı. Resûl-i Ekrem Efendimiz onu:

“Kaka, kaka! At onu! Bizim sadaka yemediğimizi bilmiyor musun?” diye uyardı ve çocuğun ağzındaki hurmayı yere attırdı.

Peygamber Efendimiz zekât ve sadaka yemekten pek sakınır, dolayısıyla ilâhî emirler karşısında son derece titiz davranırdı.

Hadisimizde Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, yolda bulduğu bir hurmayı, belki birinin sadaka vermek üzere ayırdığı hurmalardan düşmüştür düşüncesiyle yemediğini görüyoruz. Bu durum onun bizzat yerleştirdiği kaidelere dikkatle uyduğunu ve şüpheli şeylerden büyük bir titizlikle sakındığını göstermektedir.

Bir defasında yatağının yanında bulduğu bir hurmayı, zâyi olmasın diye yemişti. Yedikten sonra acaba bu sadaka hurması mıydı diye şüphelendi. İçini kemiren bu şüphe yüzünden sabaha kadar uyuyamadı.

Allah Teâlâ’nın bize helâl kıldığı nimetler sayılamayacak kadar çoktur. Bunlarla yetinmeyip haram olması ihtimâli bulunan şeylere yönelmek kulluğa yakışmayan bir davranıştır. Öte yandan kullanılması şüpheli olan şeylerden sakınacağım diye helâl olan nimetlerden uzak durmak veya helâl olan nimetler hakkında vesveseye düşüp gereksiz tereddütler uyandırmak ve böylece müslümanları sıkıntıya sokmak da doğru değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz’in özelliklerinden biri, zekât ve sadaka kabul etmemesidir.
2. Bir şeyin helâl olup olmadığından şüpheye düşüldüğü zaman, ondan faydalanmamak gerekir.
3. Yolda bulunan bazı önemsiz şeylerden faydalanmak helâldir.

591– وعن النَّوَّاسِ بنِ سَمْعانَ رضي اللَّه عنه عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « البِرُّ حُسنُ الخُلُقِ وَالإِثمُ ما حاكَ في نفْسِك ، وكَرِهْت أَنْ يَطَّلعَ عَلَيْهِ النَّاسُ » رواه مسلم .

« حاكَ » بالحاءِ المهملة والكاف ، أَيْ تَرَدَّدَ فيهِ .

591. Nevvâs İbni Sem’ân *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

“İyilik güzel ahlâktan ibarettir. Günah ise kalbini tırmalayıp durduğu halde insanların bilmesini istemediğin şeydir.”

Müslim, Birr 14, 15. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 52

Nevvâs İbni Sem’ân

Kaynaklarımızda Nevvâs hakkında yeterli bilgi yoktur. Medineli olduğu, Mescid-i Nebevî’de yatıp kalkan Ashâb-ı Suffe arasında yer aldığı ve sonraları Suriye’ye gidip yerleştiği anlaşılmaktadır. Babası Sem’ân’ın, kabilesi adına Peygamber Efendimiz’e geldiği, gelirken de bir çift nalın getirdiği söylenmektedir. Kendisinden 17 hadis rivayet edilmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in **özelliklerinden biri**, anlatılması zor olan şeyleri, özlü bir şekilde, duru ve berrak bir ifadeyle kolayca anlatmasıdır. Bu özelliğe kendisi "cevâmiu'l-kelim" adını vermektedir.

İyilik ve kötülük terimleri de, ifade edilmesi kolay olmayan sözlerdendir. İyiliğin güzel ahlâk demek olduğunu söyleyen Efendimiz, başka hadislerinde güzel ahlâkı eziyetlere göğüs germek, fazla kızmamak, güler yüzlü ve tatlı dilli olmak diye anlatır.

Günah ve kötülüğü kolayca anlamamız için bir ölçü getiren Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, bize diyor ki:

Şayet **yapılan iş gönülde bir huzursuzluk doğuruyor ve o işin başkaları tarafından duyulması istenmiyorsa**, o hareket mutlaka çirkindir, günahtır, yapılmasına Allah Teâlâ'nın izin vermediği bir harekettir. Çünkü insanların çoğu yaptıkları iyiliğin duyulmasını, bu sebeple kendilerine gıpta ve hayranlıkla bakılmasını isterler. Bu ölçü, herkesin rahatlıkla kullanabileceği şaşmaz bir ölçüdür. Zaten yapılan bir hareketin günah olup olmadığı hususunda şüpheye düşmek bile, o hareketi terk etmek için yeterli bir sebeptir.

Günah kiriyle büsbütün kararmamış kalbler, iyi ve kötüyü ayna gibi gösterirler. Bu sebeple insan bir şey yapmak istediği zaman önce gönlüne bakmalıdır. Eğer o hareketi yapmaktan dolayı gönlünde bir rahatsızlık hissediyor, içini bir şüphe ve tedirginlik kemirip duruyorsa, derhal o işten vazgeçmelidir. Çünkü sağlam bir vicdan insana doğru yolu gösterir.

Hadis 625 numarayla tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinimize göre insanın varması gereken hedef güzel ahlâktır.
2. İnsan iyi ile kötüyü temiz bir kalb sayesinde ayırt edebilir.
3. Yapılan bir iş kalbi tedirgin ediyor ve insanların onu duyması istenmiyorsa, o iş mutlaka günahtır.

592– وعن وابصة بنِ مَعْبِدٍ رضيَ اللَّه عنه قال : أَتَيْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال: « جِئْتَ تسأَلُ عنِ البِرِّ ؟ » قلت : نعم ، فقال : « اسْتَفْتِ قَلْبَكَ ، البِرُّ : ما اطْمَأَنَّتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ ، واطْمَأَنَّ إِلَيْهِ القَلْبُ ، والإِثْمُ ما حاكَ في النَّفْسِ وتَرَدَّدَ في الصَّدْرِ ، وإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوكَ » حديثٌ حسن ، رواهُ أحمدُ ، والدَّارِميُّ في « مُسْنَدَيْهِما » .

592. Vâbisa İbni Ma'bed *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzûruna varmıştım. Bana:

- **"İyiliğin ne olduğunu sormaya mı geldin?"** buyurdu.

- Evet, dedim.

O zaman şunları söyledi:

- **"Kalbine danış.**

İyilik, nefsin uygun gördüğü ve yapılmasını kalbin onayladığı şeydir.

Günah ise içini tırmalayan ve başkaları sana yap diye nice nice fetvâlar verse bile içinde şüphe ve tereddüt uyandıran şeydir.”

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 227-228; Dârimî, Büyû’ 2

Vâbisa İbni Ma’bed

Benî Esed kabilesinden olan Vâbisa hakkında fazla bilgi yoktur. Hicretin dokuzuncu yılında on kişilik bir heyetle kabilesini temsilen Resûl-i Ekrem Efendimiz’in yanına geldiler ve müslüman olduktan sonra geri döndüler.

Daha sonraları Kûfe ve Rakka’da yaşayan Vâbisa Hz. Peygamber’den on bir hadis rivayet etti. Çok duygulu ve gözü yaşlı bir insandı. Rakka’da vefat ettiği bilinmektedir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz hassâs bir kalbe sahip olduğunu bildiği Vâbisa’yı daha fazla duygulandırmak için olmalı ki, ona yanına niçin geldiğini söyleyiverdi. Zira ilâhî vahyin aynası olan kalbine onun niçin geldiği yansımıştı. Bu olayın Vâbisa’yı nasıl sevindirip ağlattığını rivayetlerde bulamıyoruz.

Peygamber Efendimiz bu değerli sahâbîsine **iyiliğin ne olduğunu kalbine danışarak öğrenmesini** tavsiye ediyor. Günah ve ihtiraslarla zedelenmemiş bir kalbin iyiyi kötüden ayırt edebileceğini söylüyor. **“Göğsünde İslâm sevgisi bulunan kimsenin, Allah’ın lûtfettiği ilâhî bir nûra sahip olduğunu”** ifade eden âyet-i kerîme de [Zümer sûresi (39), 22] bu gerçeği tasdik etmektedir.

Günah ile lekelenmemiş kalbin iyiyi kötüden ayırma özelliğini Peygamber *aleyhisselâm* şöyle açıklıyor:

“Mü’min bir günah işlediği zaman kalbinde siyah bir nokta meydana gelir. Eğer o günahı hemen bırakıp tövbe ve istiğfâr ederse, kalbi eski parlaklığına kavuşur. Günah işlemeye devam ederse, siyah noktalar gittikçe çoğalır ve kalbini büsbütün kaplar. Bu siyah noktalar, Allah Teâlâ’nın: **‘hayır hayır, onların işlediği günahlar kalblerini paslandırıp körletmiştir’** [Mutaffifîn sûresi (83), 14] *diye belirttiği pastır”* (İbni Mâce, Zühd 29; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 297).

Demekki günahlar aynanın üzerinde oluşan kirler gibi, zamanla görüntüyü bozar. Kalbi mânevî kirlerle körelmeyen kimseler iyi, doğru ve güzeli kolayca tanıyıp farkederler. İşte bu sebeple Efendimiz kalbi temiz, vicdanı saf olan sahâbîsine, bir işi yapman için başkaları sana binlerce fetvâ verse bile, onlara aldırma! Sen fetvâyı kalbinden al! Kalbinin vereceği fetvâya uy! buyurmaktadır. Zira bir şahsı yakından ilgilendiren bir meseleyi, başkaları bütün yönleriyle bilemez. Bu sebeple de verecekleri fetvâda hata edebilirler. Fakat kalbin sesi daima doğruyu ilhâm edeceği için yanılma ihtimali iyice azalır.

Gerçek ilim adamlarına bilinmeyen konularda elbette başvurulur ve verecekleri fetvâlar aynen uygulanır. Fakat onlardan fetvâ koparmak için, meseleyi olduğundan farklı şekilde anlatmak son derece hatalı olduğu gibi böyle bir fetvânın değeri de yoktur. Hele ilim adamı olmayan câhillerin “Yap canım, bu senin hakkındır; hiçbir günahı yoktur” şeklindeki günaha yönlendirici teşviklerine uymamak gerekir.

Dârimî'nin rivayetinden (Büyû' 2) öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimiz'in mübarek parmaklarıyla Vâbisa'nın göğsüne vurarak ısrarla: *"Gönlüne sor, kalbine danış!"* buyurması, herkesin kendi problemini daha iyi bileceğini göstermekte, içinde bir şüphe ve tereddüt uyanınca da, o işten süratle uzaklaşması gerektiğini belirtmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Meydana gelecek olayları sadece Allah Teâlâ bilir. Bazan bu olayları, daha meydana gelmeden önce Peygamber'ine de bildirir.

2. İnsan, doğru bulmadığı bir konuda müsaade koparmak için başkalarına değil, kalbine danışmalıdır. Zira fetvâ, soruş tarzına göre verilir.

3. Yapılması şüpheli olan bazı şeyleri, haram olabileceğini düşünerek yapmaktan vazgeçmelidir.

593– وعن أبي سِرْوَعَةَ بكسر السين المهملة وفتحها عُقْبَةَ بنِ الحارِثِ رضي اللَّهُ عنهُ أَنَّهُ تَزَوَّجَ ابْنَةً لأبي إِهاب بنِ عَزِيزٍ ، فَأَتَتْهُ امْرَأَةٌ فقالت : إِنِّي قَد أَرْضَعْتُ عُقْبَةَ وَالتي قَدْ تَزَوَّجَ بها ، فقال لَها عُقبةُ : ما أَعْلَمُ أَنَّكِ أَرضَعْتِنِي وَلاَ أَخْبَرْتِني ، فَرَكِبَ إلى رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بالمدِينَةِ ، فَسأَلَهُ ، فقال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كَيْفَ ، وَقَدْ قِيلَ ؟» ففَارقَهَا عُقْبَةُ ونكَحَتْ زَوْجاً غيرَهُ . رواهُ البخاري .

« إِهَابٌ » بكسرِ الهمزة ، وَ « عزِيزٌ » بفتح العين وبزاي مكرّرة .

593. Ebû Sirva'a Ukbe İbni Hâris *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, kendisi Ebû İhâb İbni Azîz'in kızı ile evlenmişti. Bu olay üzerine bir kadın çıka geldi ve:

- Ben Ukbe'yi de, evlendiği kadını da emzirmiştim, dedi.

Ukbe o kadına:

- Beni emzirdiğini bilmiyorum. Üstelik bunu bana hiç söylemedin, dedi. Sonra da bineğine atlayıp Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e danışmak üzere Medine'ye gitti. Oraya varır varmaz meseleyi Peygamber *aleyhisselâm*'a açtı.

Allah'ın Resûlü:

- "Mâdemki böyle deniyor; o kadınla nasıl evli kalabilirsin?" buyurunca, Ukbe ile karısı ayrıldı ve kadın bir başkasıyla evlendi.

Buhârî, İlim 26, Büyû' 3, Şehâdât 4, 13, 14, Nikâh 23. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Akdiye 18; Tirmizî, Radâ' 4

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfi, bu garip olayı bizzat yaşayan Ukbe İbni Hâris rivayet ediyor. Mekke'de yaşayan Ukbe, Ebû İhâb adlı sahâbînin kızı Ganiyye ile evlenmişti. Onun, kendisinin süt kardeşi olduğunu bilmiyordu. Üstelik bunu daha önce hiç kimse söylememişti. Her ikisini de emzirdiğini ileri süren siyâhî bir kadın ortaya çıkınca işler karıştı. *Sahîh-i Buhârî*'deki bir

rivayetten öğrendiğimize göre, Ukbe hemen kızın ailesine ve akrabalarına koştu. Kızlarını bu kadının emzirip emzirmediğini sordu. Böyle bir olaydan kimsenin haberi yoktu. O zaman Ukbe biraz rahatlamakla beraber içini bir şüphe kemirmeye başladı. Acaba kadın doğru mu söylüyordu? Onun gibi bir sahâbînin böyle bir şüphe ile yaşaması mümkün değildi. İçinde gittikçe büyüyen şüpheyi yok etmek ve işin dinî hükmünü öğrenmek için Medine'ye, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yanına gitmeye karar verdi. Uzun bir yolculuktan sonra Medine'ye vardı ve durumu Resûl-i Ekrem Efendimiz'e arzetti. Bazı rivayetlerden öğrendiğimize göre, meseleyi Efendimiz'e arzederken siyâhî kadının yalan söylediğini ifade etti.

Peygamberler Sultanı Efendimiz, Ukbe'nin bu tavrını beğenmedi. Ona arkasını döndü. Fakat Ukbe bu meseleyi öğrenmek için tâ Mekke'den kalkıp gelmişti. Tekrar Efendimiz'in huzuruna geldi ve:

- Ama kadın yalan söylüyor, dedi.

O zaman Resûlullah Efendimiz Ukbe İbni Hâris'e:

- *"Mademki o kadın sizi emzirdiğini söylüyor; süt kardeşinle nasıl evlenebilirsin? Bırak gitsin!"* diyerek bu evliliğin devam edemeyeceğini açıkladı.

Başta Hanefîler ve Şâfiîler olmak üzere İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, bir tek kadının şahitliğini esas alarak bu konuda hüküm verilemeyeceğini, bu meselenin şâhitlik konusundaki diğer hükümlerden ayrı tutulamayacağını söylemişlerdir. Fakat emzirme olayının diğer olaylara benzemediğini söyleyerek, bu gibi durumlarda bir kadının şâhitliğini kabul eden âlimler de vardır.

Çoğunluğun görüşünü esas alarak meseleye fetvâ ve takvâ açısından bakmak gerekiyor. **Fetvâ**, bir kadının şahitliğinin hiçbir değeri bulunmadığını, bu evliliğin devam edebileceğini söyleyebilir. Fakat **takvâ** buna izin vermez. Şüphe kıskacının insanı devamlı surette huzursuz edeceğini, öyle yaşamaktansa bu evliliğe son verip gönlü huzura kavuşturmanın daha isabetli olacağını söyler.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in de meseleye bu açıdan baktığı anlaşılmaktadır. "Ya kadın doğru söylüyorsa" diye düşünerek şüphenin boğucu girdâbında huzursuz olmanın anlamı yoktur.

Hadisimizi, **şüpheli işleri terketmeye** dair olan bu konuya almakla, bir Şâfiî âlimi olan Nevevî'nin de böyle düşündüğü anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Günaha girme korkusuyla yaşamaktansa, şüpheli işlerden uzak durmak daha doğrudur.
2. Bir problemle karşılaşınca, konuyu bilen kimselere gitmeli ve çözüm yolunu öğrenmelidir.

594- وعن الحَسَنِ بن عَليٍّ رضّيَ اللَّهُ عنهما ، قال : حَفِظْتُ مِنْ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «دَعْ ما يَرِيبُكَ إِلى مَا لا يريبُك » رواهُ الترمذي وقال حديث حسن صحيح.

ومعناهُ : اتْرُكْ ما تَشُكُّ فِيهِ ، وخُذْ ما لا تَشُكَّ فِيهِ .

594. Hasan İbni Ali *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu kendisinden duyup ezberledim:

"Sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe vermeyene bak!"

Tirmizî, Kıyâmet 60. Ayrıca bk. Buhârî, Büyû' 3; Nesâî, Kazâ 11

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu sözünü, Abdullah İbni Mes'ûd'un bir sohbet sırasında aynen kullandığını, hadisin *Sünen-i Nesâî*'deki rivayetinde görmekteyiz.

Bir gün müslümanlar İbni Mes'ûd hazretlerine birçok mesele sordular. İbni Mes'ûd onlara dedi ki:

Herhangi bir olayla karşılaşan kimse, meseleye Kur'an âyetlerinin ışığında çözüm arasın.

Âyetlerde çözüm bulamayınca, Resûlullah'ın verdiği hükümlere bakarak halletsin.

Âyetlerde ve Hz. Peygamber'in hükümlerinde çözüm bulunmayan bir olayla karşılaşan kimse, ilim adamlarının (sâlihlerin) verdiği fetvâlara bakarak meseleye cevap arasın.

O problemin Kur'an'da, hadislerde, ilim adamlarının fetvâlarında cevabı yoksa, aklını kullanarak ictihâd yapsın. Sakın ha "Ben ictihad yapmaktan korkarım" demesin. Çünkü helâl belli, haram bellidir. Helâlle haramın arasında şüpheli ve kapalı konular vardır. O halde sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe vermeyen şeye bak!

Demekki bir kimse problemini çözerken, bu sırayı gözetecektir. Helâller ve haramlar belli olduğuna göre, insan bu iki esası iyi bilirse, helâl ve haramın dışında kalan şüpheli konulardan da uzak durursa, dinini tehlikeye sokmadan huzur içinde yaşayabilir.

Daha önceki hadislerde söylendiği üzere, dindar bir müslümanın temiz kalbi, ona iyi ile kötüyü gösterir. Mü'min, doğruyu alıp yanlıştan kaçma alışkanlığına sahip olduğu için hangi davranışın şüpheli olduğunu kolayca sezer. Helâl mi, yoksa haram mı olduğunu kestiremediği konulardan uzak durmak, dindarlığın ve takvânın esasını teşkil eder. Hatta 597 numaralı hadiste görüleceği üzere, bir kulun günaha girerim korkusuyla, yapılması sakıncalı olmayan bazı şeylerden vazgeçmesi gerekir. Şayet vazgeçmezse, Allah Teâlâ'ya en üstün saygı duyanlar seviyesine çıkamaz.

Bu hadîs-i şerîf 56 numarada açıklanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Helâl mi haram mı olduğu açıkça bilinmeyen şüpheli konulardan uzak durmalıdır.
2. Şüpheli konulardan uzak duranlar, hem günaha girmekten hem de halkın diline düşmekten kendilerini korumuş olurlar.

595– وعن عائشةَ رضيَ اللَّهُ عنها ، قالت : كانَ لأبي بَكْرٍ الصَّدِّيقِ ، رضيَ اللَّهُ عنهُ غُلامٌ يُخْرِجُ لَهُ الخَرَاجَ وكانَ أبو بَكْرٍ يَأْكُلُ مِنْ خَرَاجِهِ ، فَجَاءَ يوماً بِشَيءٍ ، فَأَكَلَ مِنْهُ أَبُو بَكْرٍ ، فَقَالَ لَهُ الغُلامُ : تَدْرِي مَا هَذا ؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: ومَا هُوَ ؟ قَالَ : كُنْتُ تَكَهَّنْتُ لإِنْسَانٍ فِي الجاهِلِيَّةِ ومَا أُحْسِن

الكَهَانَةَ إِلاَّ أَنِّي خَدَعْتُهُ ، فَلَقِيني ، فَأَعْطَاني بِذلكَ هَذَا الذي أَكَلْتَ مِنْهُ ، فَأَدْخَلَ أَبُو بَكْرٍ يَدَه فَقَاءَ كُلَّ شَيءٍ في بَطْنِهِ ، رواه البخاري .

«الخَرَاجُ » : شَيءَ يَجْعَلُهُ السَّيِّدُ عَلى عَبْدِهِ يُؤَدِّيهِ إلى السيِّدِ كُلّ يَومٍ ، وَبَاقي كَسبِهِ يَكُونُ للعَبْدِ .

595. Âişe *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*'ın bir kölesi vardı. Bu köle kazancının belli bir kısmını Ebû Bekir'e verir, o da bundan yerdi.

Yine bir gün köle kazandığı bir şeyi getirdi, Ebû Bekir de onu yemeğe başladı. Köle Ebû Bekir'e:

- Yediğin şeyin ne olduğunu biliyor musun? diye sordu. Ebû Bekir de:

- Söyle bakalım, neymiş? diye açıklamasını istedi. Köle şunları söyledi:

- Falcılıktan anlamadığım halde, Câhiliye devrinde birine falcılık yaparak adamı aldatmıştım. Bugün onunla karşılaştık. Adam o yaptığım işe karşılık, işte bu yediğin şeyi çıkarıp verdi.

Bunun üzerine Ebû Bekir parmağını ağzına sokarak yediklerinin hepsini kustu.
Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 26

Açıklamalar

Hz. Ebû Bekir'in kölesi elinden iş gelen bir adamdı. O zamanın âdeti gereğince bu uşak, kazancının belli bir miktarını her gün efendisine getirip verir, fazlası kendisinin olurdu. Hadisimizdeki olayın geçtiği gün, bu köle kazandığı parayla bazı yiyecekler aldı. Hz. Ebû Bekir birkaç lokma yedikten sonra bunların haram yoldan kazanılmış bir parayla alındığını duyunca, midesindekileri hemen boşalttı. Zira bu köle İslâmiyet'in yasakladığı iki haramı birden işlemişti: Hem **falcılık yapmış**, hem **adam aldatmıştı**. Bu işin Câhiliye devrinde yapılmış olması, ondan alınan parayı helâl kılamazdı.

Hz. Ebû Bekir midesine haram lokma sokmayan bir insandı. Bir başka zaman yine böyle bir olayla karşılaşmıştı. Hayatını tüccarlık yaparak kazanan Hz. Ebû Bekir, bir ticaret seferine çıkarken, yanında çalışmak üzere bazı işçiler tutmuştu. Bunlardan biri de şakalarıyla ünlü Nuaymân adlı sahâbî idi. Nuaymân bir konak yerinde falcılık yaparak para kazanmış, kazandığı parayla yiyecek almış, bu yiyecekten Hz. Ebû Bekir'e de ikram etmişti. Yenilip içildikten sonra, Nuaymân'ın o yiyecekleri nasıl temin ettiğini öğrenen Hz. Ebû Bekir, yediklerini tamamen çıkarmıştı.

Hadisimizi açıklayan bazı âlimler, Hz. Ebû Bekir'in kusmasını şöyle yorumlamışlardır:

Falcılıktan kazanılan para haramdır. Böyle bir haramı işlediğini öğrenen kimse, yediklerinin parasını ödemek suretiyle günahtan kurtulur. Kusmasına gerek yoktur. Binaenaleyh Hz. Ebû Bekir yediği şeyin falcılıktan kazanılan parayla alınmasından dolayı değil, o paranın Câhiliye devrinde kazanılmasından dolayı kusmuştur. Çünkü Câhiliye devri bütün müesseseleriyle iptal edilip defteri dürülmüştür.

Diğer âlimler ise, Hz. Ebû Bekir'in falcılık yaparak para kazanmayı yasaklayan muhtelif hadisleri dikkate aldığını, falcılıktan gelen bir şeyle midesini kirletmek istemediğini

söylemişlerdir. Bu sonuncu görüş, hadisimizin verdiği öğüte daha uygundur. Kitabımızın 1672-1677 numaralı hadislerinde falcılara inanmanın günah olduğu ve bu yolla kazanılan paranın yenemeyeceği belirtilmektedir.

Bir mü’min haramlardan şiddetle sakınır. Kendisinin ve ailesinin midesine haram lokma koymanın büyük bir günah olduğunu bilir. Hatta bununla da yetinmeyip Hz. Ebû Bekir’in yaptığı gibi, haram olması ihtimâli bulunan her şeyden uzak durur. Zira o iyi bilir ki, haram bir gıdanın sağladığı güç ve enerji ile yapılan ibadetler ve dualar kabul olmaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Haramdan, hatta haram olması ihtimâli bulunan şeylerden sakınmak gerekir.

2. Falcılara gitmek ve onların söylediklerine inanmak günahtır.

3. Hadisimizden elde edilen sonuçlardan biri de, Hz. Ebû Bekir’in İslâmiyet’i bütün benliğiyle yaşayan müttakî bir insan olduğudur.

596- وعن نافِعٍ أَنَّ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ رَضيَ اللَّهُ عَنْهُ ، كَانَ فَرَضَ للْمُهاجِرِينَ الأَوَّلِينَ أَربَعَةَ آلافٍ ، وفَرَضَ لابْنِهِ ثلاثَةَ آلافٍ وخَمْسَمائةٍ ، فَقِيلَ لَهُ : هُوَ مِنَ المهاجِرِينَ فَلِم نَقَصْتَهُ؟ فقال : إِنَّما هَاجَر بِهِ أَبُوه يَقُولُ : لَيْسَ هُوَ كَمَنْ هَاجَرَ بِنَفْسِهِ . رواهُ البخاري .

596. Nâfi’den rivayet edildiğine göre:

Ömer İbnü’l-Hattâb *radıyallahu anh* ilk hicret eden sahâbîlere dörder bin, oğlu Abdullah’a da üç bin beş yüz dirhem maaş bağlamıştı.

Hz. Ömer’e:

- Oğlun da ilk hicret edenlerden biridir. Onun hakkını niçin kıstın? diye sordular.

Hz. Ömer şunları söyledi:

- Oğlum babasıyla birlikte hicret etti. Bu sebeple yalnız başına hicret edenlerle bir tutulamaz.

Buhârî, Menâkıbü’l-ensâr 45

Nâfi’

Nâfi’, Hz. Ömer’in oğlu Abdullah’ın âzatlı kölesidir. O devirde kölelerin ilim öğrenmesine hiçbir engel bulunmadığı için Nâfi’ iyi bir muhaddis, büyük bir fakih yâni İslâm hukukçusu olmuş ve Medine’nin ileri gelen âlimleri arasında yer almıştır.

İmâm Mâlik’in Nâfi’den, Nâfi’in de efendisi İbni Ömer’den duyduğu hadisler, Buhârî tarafından en sahîh rivayet olarak kabul edilmiştir.

Zenginlerden biri Abdullah İbni Ömer’e:

- Nâfi’i bana sat! Sana on iki bin dirhem vereyim, demişti.

İbni Ömer bu teklifi reddetmiş ve Nâfi’i âzât etmişti.

Bu ilim deryâsı 117 (735) yılında Hakk’ın rahmetine kavuştu.

Allah şefâatine nâil eylesin.

Açıklamalar

İslâm'ın âdil halifesi Hz. Ömer'in devlet malını dağıtırken ne kadar titiz davrandığı görülmektedir.

Hz. Ömer devrinde yeni yeni fetihlerle İslâm devletinin hudutları genişlemiş, zaferlerden elde edilen ganimetlerle devlet hazinesi dolup taşmıştı. Bunun üzerine Hz. Ömer, İslâmiyet'e olan hizmetlerini ön planda tutarak müslümanlara maaş bağlamaya karar vermişti. Hz. Ömer'in müslümanlara bağladığı bu maaş aylık değil, yıllık tahsisattı.

Hz. Peygamber zamanında hicret etmek, dine hizmetin en önemli ölçülerinden biriydi. Çünkü Medine'de kurulan ilk İslâm devletini destekleyecek insanlara büyük ihtiyaç vardı. Hicret ederek Hz. Peygamber'in yanına gidenler, kurulmakta olan İslâm devletinin memurunu, askerini ve ordusunu meydana getireceklerdi.

Hz. Ömer evlerini barklarını, mallarını mülklerini, çoluklarını çocuklarını Mekke'de ve diğer yerlerde bırakıp Resûlullah'ın yanına koşanlara farklı bir gözle bakıyordu. Güç şartlar altında hicret ettikleri, yolculuğun çilesine yalnız başına katlandıkları için onlara büyük değer veriyor ve kendilerine dörder bin dirhem tahsis ediyordu. İlk muhâcirlerden olmasına rağmen, **on bir yaşında** anne ve babasıyla birlikte hicret ettiği için kendi oğluna beş yüz dirhem daha az para veriyordu.

Bir başka rivayetten öğrendiğimize göre, yine bir defasında Hz. Ömer, Peygamber Efendimiz'in âzatlısı Zeyd İbni Hârise'nin oğlu Üsâme'ye üç bin beş yüz dirhem tahsis etmiş, oğlu Abdullah'a ondan beş yüz dirhem daha az vermişti.

İbni Ömer babasına bunun sebebini sorarak:

- Üsâme'yi niçin benden üstün tutuyorsun? O benden daha çok savaşa katılmadı ki! demişti.

Hz. Ömer, eşsiz adaleti yanında, zengin bir gönle ve üstün bir tevâzua sahip olduğunu gösteren şu cevabı vermişti:

- Oğlum! Resûlullah Efendimiz onun babasını senin babandan daha çok severdi. Üsâme'ye de senden daha çok muhabbeti vardı. İşte bu sebeple, Resûlullah'ın sevdiğini kendi sevdiğime tercih ettim (Tirmizî, Menâkıb 39).

İş başına geçince devletin imkânlarını yakınları için kullanan sorumsuz ve Allah korkusundan yoksun kimselere bu ne güzel bir ibret dersi, değil mi?

Hz. Ömer, hem Allah karşısında hem de insanlar yanında oğlunu kayıran baba durumunda görünmek istemiyordu. Böyle davranmakla Allah katında dinini, insanlar karşısında da şeref ve haysiyetini korumuş oldu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbîler hicret sıkıntısına tek başlarına katlandıkları için, Hz. Ömer kendisiyle birlikte hicret eden oğluna daha az maaş bağlamıştır.
2. Sorumluluk mevkiine gelenler, yakınlarını kayırma yoluna gitmemelidir. Çünkü devletin malı yöneticinin değil, yönetilen halkın malıdır.

3. Günah işlememek için titiz ve ihtiyatlı olmak gerekir.

597- وعن عطِيَّةَ بنِ عُرْوَةَ السَّعْدِيِّ الصَّحَابِيِّ رضيَ اللَّه عنهُ قالَ . قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « لايبلغ العبدُ أَنْ يكون من المتقين حتى يَدَعَ مالا بَأْس بِهِ حَذراً مما بِهِ بَأْسٌ)).

رواهُ الترمذي وقال : حديثٌ حسن .

597. Atıyye İbni Urve es-Sa'dî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kul günaha girerim korkusuyla, yapılması sakıncalı olmayan bazı şeylerden bile uzak durmadıkça, müttakîler derecesine çıkamaz."
Tirmizî, Kıyâmet 19. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 24

Atıyye İbni Urve es-Sa'dî

Hz. Peygamber ile pek az görüştüğü anlaşılan Atıyye hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Resûlullah'ın vefatından sonra Suriye'ye yerleştiği bilinmektedir. Kendisinden 3 hadis rivayet edilmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Müttakî, Allah'a en üstün saygı duyan, emirlerini yapıp yasaklarından sakınan ve O'nu gücendirmekten korkan kimse demektir. Kulun bu haline **takvâ** denir. Bir kulun ulaşması arzu edilen üstün derece budur.

Bu dereceye gelebilmek için, Peygamber Efendimiz'in belirttiğine göre, haramlardan ve haram olup olmadığı kesinlikle bilinmeyen şüpheli konulardan uzak durmak gerekir. Bu hadîs-i şerîf, bir adım daha ileriye gidilerek, yapılması sakıncalı görünmeyen bazı konularda bile titiz davranmak gerektiğini öğretmektedir.

Peygamber Efendimiz'in pek değerli sahâbîsi Abdullah İbni Ömer'in bir sözünü burada hatırlamak gerekir. İbni Ömer diyor ki:

"Bir kul gönlünün şüphelendiği bir işi bırakmadıkça, gerçek takvâya ulaşamaz" (Buhârî, Îmân 1).

Demekki Allah'a en üstün saygı duyanlar derecesine çıkabilmek için, acaba bunu yapsam mı yapmasam mı diye insanı tereddüde düşüren ve kalbi rahatsız eden bazı davranışlardan uzak durmak gerekir. Bu titizliği gösterenler gerçek müttakî olur, böyle bir hesabı bulunmayanlar da takvâya hiçbir zaman erişemezler.

İslâm âlimleri **takvâyı üç basamaklı** olarak düşünmüşlerdir:

Birinci derecesi, şirkten yâni Allah Teâlâ'ya ortak koşmaktan ve benzeri hareketlerden uzak durmaktır. Müslüman olan herkes bu birinci basamağa çıkar.

İkinci derecesi, günah olan her şeyden sakınmaktır. Küçük ve basit görülen her günah buna dâhildir.

Üçüncü derecesi, Allah'ı düşünmekten gönlü alıkoyan her şeyi bir yana atmaktır. **"Allah'tan nasıl sakınmak lâzımsa öyle sakının"** [Âl-i İmrân sûresi (3), 102] âyeti, takvânın bu derecesini göstermektedir.

Peygamber Efendimiz'in yerde bulduğu bir hurmayı bile, acaba sadaka veya zekât olarak verilmiş hurmalardan mı düştü diye yemediğini 590 numaralı hadisimizde görmüştük.

Bir müslümanın hedefi, müttakî olabilmektir. Diğer bir ifadeyle Allah'a üstün saygı duyanlar ve **O'nu gücendirmekten sakınanlar** seviyesine ulaşmak, dünyaya vedâ edip giderken, Allah Teâlâ'nın rızâsını kazanmış olmaktır.

Bu hedefe varabilmek için, acaba bilerek veya bilmeyerek bir günah işler de Allah katındaki yerimi kaybeder miyim diye dikkatli ve titiz davranmak gerekir. Efendimiz'in buyurduğu gibi, yapılması ilk planda sakıncalı görünmeyen bazı davranışlardan bile, günaha girme endişesiyle uzak durmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sadece günahlardan değil, günah olması ihtimâli bulunan davranışlardan bile uzak durmalıdır.
2. Gerçek müttakî olabilmek için, yapılması sakıncalı olmayan bazı davranışları, beni günaha götürebilir endişesiyle yapmamalıdır.

69- باب استحباب العزلة عند فساد الناس والزمان

أو الخوف من فتنة في الدين أو وقوع في حرام وشبهات ونحوها

İNSANLARDAN UZAK YAŞAMAK

ZAMAN BOZULDUĞUNDA VEYA DİNDARCA YAŞAYAMAMAKTAN
VE HARAMLARA DÜŞMEKTEN KORKULDUĞUNDA
BİR KÖŞEYE ÇEKİLMENİN İYİ OLACAĞI

Âyet

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ

1. "Hepiniz Allah'a koşup sığının. Çünkü ben sizi O'nun azâbından açıkça korkutuyorum."
Zâriyât sûresi (51), 50

Allah'a koşup sığınmak demek, O'nun emir ve yasaklarına uymak, O'na aslâ karşı gelmemek suretiyle iyi bir mü'min olmak demektir. Allah Teâlâ'dan başkasına tapmayan, şeytanın yoluna sapmayan, sadece Allah'a sığınan kimseler, kendilerini ilâhî azâbdan kurtarırlar.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gece yatağa girince okunmasını tavsiye ettiği bir dua vardır. O duadaki *"Senden kaçıp sığınacak ve senin elinden kurtulacak bir yer varsa yine sensin Rabbim!"* niyâzı (bk. 1465. hadis), bu âyet-i kerîmeye ne kadar uygun düşmektedir!

Allah Teâlâ âyetin son kısmında hem cehennem azâbına işaret ediyor hem de felâketlere uğrayan geçmiş milletlerin başlarına gelenlere dikkat çekiyor. Ben sizi hem dünyevî hem de uhrevî azâbdan korkutuyorum. Bunları düşünerek aklınızı başınıza alın, demek istiyor.

Hadisler

598- وعن سعد بن أبي وقَّاص رضي اللَّه عنه ، قال : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُول: « إِنَّ اللَّه يحِبُّ العَبدَ التَّقِيَّ الغَنِيَّ » رواه مسلم .

والمرَاد بـ « الغَنِيِّ » : غَنِيُّ النَّفْسِ . كما سَبَقَ في الحديث الصحيح .

598. Sa'd İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim, dedi:

"Allah Teâlâ müttakî, gönlü zengin, kendi halinde işiyle ve ibadetiyle uğraşan kulunu sever."
Müslim, Zühd 11

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâm, sözleriyle halleri uyum içinde olan kimselerdi. İslâm'a ilk girenlerin beşincisi veya yedincisi ve cennetle müjdelenen on sahâbîden biri olan hadisimizin râvisi Sa'd İbni Ebû Vakkâs, sözleriyle halleri uyum içinde olan seçkin insanlardan biriydi. Hz. Ömer, kendisinden sonraki halifeyi seçecek 6 kişilik heyette onu da görevlendirmişti. Ya bu olayda veya daha sonraki bir halife seçiminde, muhtelif gruplar arasında anlaşmazlık çıkınca, Sa'd çok üzüldü. Kurtuluşu Medine dışındaki ağıllarına gitmekte buldu. Orada koyunlarla ve develerle oyalanırken oğlu Ömer'in gelmekte olduğunu gördü. Huzursuzluğu iyice arttı: "Şu deveye binmiş adamın şerrinden Allah'a sığınırım" diye dua etti.

Oğlu Ömer gelipte:

- Baba! Millet Medine'de iktidar kavgası yaparken, onları bırakıp develerinin ve koyunlarının arasına çekildin, öyle mi? deyince, Sa'd eliyle onun göğsüne vurdu ve:

- Sus! Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu duydum, diyerek yukarıdaki hadisi rivayet etti.

Hayatını hadislere göre düzenleyen Sa'd İbni Ebû Vakkâs, Hz. Osman şehid edildikten sonra, bu nevi hadislere dayanarak tamamen bir köşeye çekildi ve hiçbir olaya karışmadı. Onun rivayet ettiği bu hadiste Allah sevgisini elde etmenin üç yolu gösterilmektedir:

Birincisi, **müttakî olmak**, yâni Allah Teâlâ'ya üstün saygı beslemek, daha açık bir ifadeyle, Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından sakınmak, malını mülkünü yerli yerince sarfetmek, şüpheli konulardan uzak durmak, hatta helâllere bile aşırı düşkün olmamaktır.

İkincisi, **gönlü zengin olmak**tır. 523 numaralı hadiste geçtiği üzere, gerçek mânada zenginlik mal mülk çokluğu ile değil, gönül zenginliği ile mümkündür. Aslına bakılırsa, maddî zenginlik iyi bir şeydir. Bir zengin, varlığını Allah yolunda ve O'nun rızâsı uğrunda harcayabiliyorsa, o zenginlik Cenâb-ı Hakk'ın bir lutfudur. Buna karşılık bir insanı serveti Allah'tan uzaklaştırıyorsa, o mal mülk başa belâdır. En iyisi hem eli hem gönlü zengin olmaktır. Gönül fakir olduktan sonra, varlıklı veya varlıksız olmanın hiçbir önemi yoktur.

Üçüncüsü, **kendi halinde işiyle ibadetiyle meşgul olmak**tır. Gözlerden uzak yerlerde ibadet ve tâatla nefsini adam etmeye çalışanlar, servetlerini gösterişe kapılmadan Allah Teâlâ'yı memnun edecek yerlere harcayanlar, içinde yüzdükleri maddî imkân sebebiyle gurura kapılmayıp tevâzuu elden bırakmayan ve her zaman fakirin yanında olanlar Cenâb-ı Hakk'ın sevgisini daha kolay kazanırlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın sevgisini kazanabilmek için, müttakî olmalı, O'na kullukta kusur etmemelidir.
2. İnsan ister zengin ister fakir olsun, gönlünü zenginleştirmelidir.
3. Genellikle insanlarla bir arada olmalı, fakat zaman iyice bozulunca, bir tarafa çekilip kendi halinde sükûnetle yaşamalı, nefsini ve ailesini kurtarmaya çalışmalıdır.

599– وعن أبي سعيد الخُدريِّ رضي اللَّه عنه قال : قال رَجُلٌ أَيُّ النَّاسِ أفضَلُ يارسولَ اللَّه ؟ قال : « مُؤْمِنٌ مجَاهِدٌ بِنَفسِهِ وَمَالِهِ في سبيل اللَّه » قال : ثم من ؟ قال : «ثم رَجُلٌ مُعتَزِلٌ في شِعْبٍ مِن الشِّعَاب يَعبُدُ رَبَّه » . وفي روايةٍ « يتَّقِي اللَّه . ويَدَعِ النَّاسِ مِن شَرِّهِ » متفقٌ عليه .

599. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir sahâbî:

- Yâ Resûlallah! Hangi insan daha değerlidir? diye sordu.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Canıyla, malıyla Allah yolunda savaşan mü'min" buyurdu. O sahâbî:

- Sonra kimdir? diye sordu.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Dağ aralarına çekilip Rabbine ibadet eden kimse" buyurdu.

Bir başka rivayete göre ise:

"Allah'a karşı gelmekten sakınan ve kimseye zararı dokunmayan adam" buyurdu.

Buhârî, Cihâd 2, Rikak 34; Müslim, İmâre 122, 123. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 5; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 24; Nesâî, Cihâd 7; İbni Mâce, Fiten 13

1292 numarayla tekrar gelecek bu hadis aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

600- وعنه قالَ : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالِ المسْلِمِ غَنَمٌ يَتَّبَّعُ بِهَا شَعَفَ الجِبَالِ . ومَوَاقِعَ الْقَطْرِ يَفِرُّ بِدينِهِ من الفِتَنِ » رواه البخاري . و « شَعَفَ الجِبَالِ » : أَعْلاَهَا .

600. Yine Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Pek yakında müslümanın en hayırlı malı, dinini fitnelerden korumak için yanına alıp dağ başlarına ve otlak yerlere gideceği koyun olacaktır."

Buhârî, Îmân 12, Bed'ü'l-halk 15, Menâkıb 25, Rikak 34, Fiten 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Fiten 4, Nesâî, Îmân 30, İbni Mâce, Fiten 13

Açıklamalar

Yukarıdaki hadislerin birincisinde, Peygamber Efendimiz'e:

"Hangi insan daha değerlidir?" diye sorulduğunu görmüştük. Efendimiz de bu soruyu:

"Canıyla, malıyla Allah yolunda savaşan mü'min" diye cevaplamıştı.

Bazı sahâbîler Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hangi insanın veya hangi ibadetin daha değerli olduğunu sorduğu zaman, Peygamber Efendimiz karşısındaki insanın şahsî durumuna veya yaşadıkları zamanın gereğine göre cevaplar verirdi. Şayet sulh ve sükûn zamanı ise, onlara muhtelif ibadetleri tavsiye eder, Allah Teâlâ'ya karşı kulluk görevlerini yerine getirmenin en değerli ibadet olduğunu söylerdi. Eğer savaş zamanı ise, bu hadiste görüldüğü üzere, "canıyla, malıyla Allah yolunda savaşmanın" daha üstün olduğunu anlatırdı.

Cihadın yani Allah yolunda savaşın önemi ve değeri, 1288-1355 numaralar arasındaki 67 hadiste enine boyuna ele alınmaktadır.

Sorduğu soruya aldığı cevapla yetinmeyen sahâbî, Peygamber Efendimiz'e daha sonra kim değerlidir? diye sordu. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

"Dağ aralarına çekilip Rabbine ibadet eden kimse" cevabını verdi.

Ne zaman dağ aralarına çekilmek gerekecektir? sorusuna ikinci hadisimiz cevap vermektedir. Buna göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ileride meydana gelecek bazı durumları haber vermiş ve buyurmuştur ki, halk arasında büyük huzursuzluklar çıkacaktır. O zaman insanlar doğru yoldan büsbütün ayrılacaklardır. Kendilerini uyarıp doğru yolu göstermeye çalışanları dinlemeyeceklerdir. İşte böyle fena bir zamanda fazilet savaşı veren müslümanlar, kimseye tesir edemediklerini görünce, hiç olmazsa kendilerini ve aile fertlerini, süratle yayılmakta olan fenalıklardan kurtarmaya çalışacaklardır. Bunun için de dağ başlarına, tenhâ yerlere kaçıp kurtulmak isteyeceklerdir.

İnsanlardan uzak yerlerde, dağ başlarında ailesini geçindirebilmek için en uygun geçim vasıtası koyun sürüsüdür. Otu ve suyu bol yerlerde koyunlarını otlatan kimseler, onlardan temin edeceği et, süt, yoğurt, peynir ve yün ile kimseye muhtaç olmadan ve yiyeceğine haram karıştırmadan yaşayabilecektir.

Bazı âlimler halktan uzak yaşayıp kendini onların fenalığından korumanın en uygun hayat şekli olduğunu söylemişler ve bunu uygulamışlardır. Fakat İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu bu görüşe katılmamışlardır. Onlar insanlarla birlikte yaşayan ve onların sıkıntısına

katlanan kimselerin, bu fedakârlığı göstermeyenlerden daha değerli olduğunu belirten hadîs-i şerîfe (Tirmizî, Kıyâmet 55; İbni Mâce, Fiten 23) uygun hareket etmişlerdir.

Hz. Osman'ın şehid edilmesi olayına İslâm âlimleri **fitne** adını vermişlerdir. Bu olayı ve Hz. Ali ile Hz. Âişe ve Muâviye arasında meydana gelen savaşları gören bazı sahâbîler, Peygamber Efendimiz'in işaret buyurduğu zamanın geldiği düşüncesiyle bir köşeye çekilmiş ve insanlardan uzakta yaşamışlardır.

Demek oluyor ki, bir müslüman, elinden geldiği ölçüde toplumdaki fenalıklarla savaşmalı, onları yok etmeye çalışmalıdır. Çünkü dinin buyruklarını bütünüyle yaşamanın başka yolu yoktur. Câmi ve cemaat bütünlüğünü korumak, muhtaçların yardımına koşmak, hastaları ziyaret edip cenâzeleri defnetmek başka türlü mümkün değildir. Kötülüklerin bir çığ gibi büyümekte olduğunu, kendisini ve aile fertlerini de çemberi içine alacağını farkedince, uzleti tercih etmeli, bir köşeye çekilip dinin güzelliklerini ailesiyle birlikte yaşamalıdır.

İnsanlarla iyi geçinmeyen, onlara sıkıntı veren huysuz kimselerin, fitne zamanını beklemesine bile gerek yoktur. Onların hiç vakit kaybetmeden bir köşeye çekilmesi, hem kendileri hem de başkaları için daha uygundur.

599 numaralı hadiste, Peygamber Efendimiz'in hayırlı kimseyi: *"Allah'a karşı gelmekten sakınan ve kimseye zararı dokunmayan adam"* diye de belirttiğini görmüştük. Demekki yalnız başına Allah'tan korkmak yâni müttakî olmak yetmemekte, bununla birlikte insanlara zarar vermemeye çalışmak da gerekmektedir. 602 numaralı hadîs-i şerîf de aynı konuya ışık tutmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bazı sahâbîlerin yaptığı gibi, insan bilmediği dinî konuları, bilen âlimlere sorup öğrenmelidir.
2. Malını harcayarak, canını ortaya koyarak cihad etmek en büyük ibadettir.
3. Bir müslüman, diğer insanlara zarar vermeden, onlarla bir arada yaşamak zorundadır.
4. Toplumun bozulup halkla beraber yaşamanın bir mü'mine sıkıntı vereceği zamanlar gelecektir.
5. Dini yaşamanın zorlaştığı, helâl lokma bulmanın imkânsızlaştığı böyle zamanlarda bir köşeye çekilmek ve ailesiyle birlikte dindarca yaşamak en iyisidir.

601– وعنْ أبي هُريرة رضيَ اللَّه عنْه . عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ما بَعَثَ اللَّه نَبِيًّا إِلاَّ رَعَى الْغَنَمَ » فَقَال أَصْحابُه : وَأَنْتَ ؟ قَالَ : « نَعَمْ ، كُنْتُ أَرْعَاهَا عَلى قَرارِيطَ لأَهْلِ مَكَّةَ » رواه البخاري .

601. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Allah Teâlâ'nın gönderdiği her peygamber mutlaka koyun gütmüştür" buyurdu. Bunun üzerine sahâbîleri:

- Sende mi güttün, yâ Resûlallah? diye sordular. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Evet, Mekkelilerin koyunlarını Karârît mevkiinde güderdim" buyurdu.
Buhârî, İcâre 2, Enbiyâ 29, Et'ıme 50. Ayrıca bk. İbni Mâce, Ticâret 5

Açıklamalar

"Allah Teâlâ'nın gönderdiği her peygamberin mutlaka koyun gütmüş olması" boşuna değildir. İnsanlara kendisini kabul ettirmek ve sözünü dinletmek zor iştir. Gönüllere hükmetmek ince bir san'attır. Bu sebeple peygamberler mahlûkatın en uysalı olan koyunları idare etmeyi öğrenerek idare san'atı hakkında fikir sahibi olurlar. Şöyleki:

Koyunları güden kimsede, güttüğü hayvanlara karşı **merhamet duygusu** gelişmeye başlar. Zira koyunlar kendilerini tehlikelerden koruma imkânlarına sahip olmadıkları için, himâye edilmeye diğer hayvanlardan daha fazla muhtaçtır. Yayılırken birbirinden kopup dağılan sürüyü toplamak, onları etrafa zarar vermeden bir otlaktan diğerine götürmek, su içme zamanı gelince sulamak, hırsızdan ve yırtıcı hayvanlardan korumaya çalışmak insanda **sabır duygusu**nu geliştirir. **Uysal olanlarla inatçı ve söz dinlemeyenlerin farkını** görür ve onlara nasıl davranmak gerektiğini öğrenir. Zamanla onlara farklı ses tonlarıyla her istediğini yaptırır. Yaratılmışlara merhamet etmek, onların huysuz ve anlayışsız hallerine sabretmek peygamberlerin en fazla muhtaç oldukları özelliklerdir. Kazandıkları şefkat, sabır ve hoşgörü ile insanların isyankâr ve söz dinlemez tavırlarını anlayışla karşılamaya çalışırlar.

Hadîs-i şerîfte geçen **"Karârît"** kelimesini, Mekke'de bir yerin adı diye açıklayan âlimlerin görüşünü tercih ettik. Karârît'i bir para birimi olan "kîrât"ın çoğulu olarak kabul eden âlimler de vardır. Bu görüş doğruysa, Peygamber Efendimiz, her gün koyun başına dinarın yirmide biri olan bir kîrât karşılığında Mekkelilerin koyunlarını güttüğünü söylemiştir. Siyer kitaplarından öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimiz koyun güttüğü sıralarda **yirmi yaşında** bulunuyordu.

Hadisi 610 numarayla bir daha okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberler idare etme sanatını öğrenmek için, Allah Teâlâ'nın takdiriyle, hayatlarının bir döneminde çobanlık yapmışlardır.
2. Önemli olan helâl rızık kazanmaktır. Bu açıdan bakınca mesleğin değerlisi, değersizi olamaz.
3. Peygamber Efendimiz, insanların en yücesi olduğu halde, üstün tevâzuu sebebiyle, bir zamanlar çobanlık yaptığını söylemekten çekinmemiştir.

602– وعنه عَنْ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنه قال : « مِنْ خَير مَعَاشِ النَّاسِ رَجُلٌ مُمْسِكٌ عِنَانَ فَرسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّه ، يَطِيرُ عَلى مَتنِهِ ، كُلَّمَا سَمِعَ هَيْعَةً أَوْ فَزْعَةً ، طارَ عَلَيْهِ يَبْتَغِي الْقَتلَ ، أَو المَوْتَ مظَانَّه ، أَوْ رَجُلٌ فِي غُنَيمَةٍ فِي رَأْسِ شَعَفَةٍ مِن هَذِهِ الشَّعَفِ ، أَوْ بَطنِ وادٍ مِن هَذِهِ الأَودِيَة ، يُقِيمُ الصَّلاةَ ويُؤتِي الزَّكاةَ ، ويَعْبُد رَبَّهُ حتَّى يَأْتِيَهُ اليَقِينُ لَيسَ مِنَ النَّاسِ إِلاَّ فِي خَيْرٍ » رواه مسلم .

« يَطِيرُ » أَي يُسرع . « ومَتْنُهُ » : ظَهْرُهُ . « وَالهَيْعَةُ » : الصوتُ للحربِ . «وَالفَزْعَةُ»: نحوهُ . وَ « مَظَانُّ الشَّيءِ » : المواضع التي يُظَنُّ وجودُه فيها . « والغُنَيمَةُ » بضم الغين تصغير الغنم . « الشَّعْفَةُ » بفتح الشِّين والعين : هي أَعْلى الجبَل .

602. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"En hayırlı geçim yolunu tutanlardan biri, Allah için savaşmak üzere atının dizginlerine yapışan kimsedir. O kimse savaşa çağıran veya yardım isteyen bir ses duyunca, ölümü göze alıp atının sırtında o yana doğru uçar veya ölümün kol gezdiği yerlere dalar.

Yahut bir tepenin başında veya bir vâdinin içinde koyunlarını otlatan kimsedir. Bu zât namazını kılar, zekâtını verir, ölünceye kadar Rabbine ibadet eder ve insanlara hep iyilik yapar."

Müslim, İmâret 125. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 13

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf muhtevâ bakımından 599 numaralı hadisin tamamen aynı ve onun bir nevi açıklamasıdır.

1302 numarayla cihad bahsinde tekrarlanacaktır.

Efendimiz demek istiyor ki, hayat ya normal seyrinde devam eder veya etmez. Şayet insan toplumda bir şeyler yapma gücünü kendinde buluyor ve yapabiliyorsa, kendisinden yardım istendiği zaman yardıma koşabiliyorsa, işte o zaman canı pahasına da olsa, toplumun yardımına koşmalıdır. Gördüğü fenalıklarla savaşmalı, iyilik ve güzelliğin yaşanmasını sağlamalıdır. Dinin güzelliğini bilmeyen kimselere, dindarlığın en büyük bahtiyarlık olduğunu öğretmek için gayret sarfetmelidir. Kendisinden bu yolda yardım isteyenlere, bütün benliği ile hizmet etmelidir.

Bir insanın en mukaddes varlığı olan dini ve o dinini yaşadığı vatanı tehlikeye girdiği zaman, devrin en tesirli mücadele vasıtalarıyla savaşını vermelidir. Bu uğurda ölmek gerekiyorsa, ölümün kucağına seve seve atılmalıdır.

Toplum iyice bozulmuş, fitneler yayılmış, kötülüklere engel olma imkânı kalmamış, kısacası hizmet etme yolları büsbütün tükenmişse, işte o zaman yapılacak en iyi şey, insanlardan uzaklaşmaktır. Bir tepenin başına veya bir vâdinin köşesine, ama mutlaka halktan uzak bir yere çekilmeli ve orada Allah'a karşı görevlerini yapmaya çalışmalıdır.

Ne kadar tenhâ bir köşede yaşansa bile, insanlardan büsbütün kopmak mümkün değildir. Onlarla olan münasebetlerde kendi çıkarını değil, başkalarının iyiliğini ve menfaatini düşünmelidir. Kimsenin hakkını üzerine geçirmemeye gayret etmelidir.

Müellifimiz Nevevî, bu hadisten hemen sonra, insanlarla birlikte yaşamanın gereği ve önemi hakkında bir konu başlığı açmış, bu hususla ilgili görüşlerini kısaca söylemekle beraber, bu bahse dair hadis yazmamıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. En iyi hayat tarzı, dine hizmet etmek ve din düşmanlarıyla savaşmaktır.
2. Kötülüklerle savaşmak mümkün olduğu sürece, toplumu terk etmemek gerekir.
3. Kötülüklere engel olma imkânı kalmadığı zaman yapacak en iyi şey, tenhâ bir yerde helâl lokma yiyerek Allah'a ve insanlara karşı görevinde kusur etmeyerek yaşamaktır.

70- باب فضل الاختلاط بالناس

وحضور جمعهم وجماعاتهم ومشاهد الخير ومجالس الذكر معهم وعيادة مريضهم وحضور جنائزهم ومواساة محتاجهم وإرشاد جاهلهم وغير ذلك من مصالحهم لمن قدر على الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر وقمع نفسه عن الإيذاء وصبر على الأذى.

اعْلم أن الاخْتِلاط بالنَّاسِ على الوَجْهِ الذي ذَكَرْتُهُ هو المختار الذي كان عليه رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وسائِرُ الأَنبياءِ صلواتُ اللَّهِ وسلامُه عليهم ، وكذلك الخُلفاءُ الرَّاشدونَ ، وَمَنْ بعدهُم من الصَّحَابةِ والتَّابعينَ ، ومَنْ بَعدَهُم من عُلَمَاءِ المسلمينَ وأَخْيارِهم ، وهو مَذْهَبُ أَكْثَرِ التَّابعينَ ومَنْ بعدَهُم ، وَبِهِ قَالَ الشَّافعيُّ وأَحْمَدُ ، وأَكْثَرُ الفُقَهَاءِ رضي اللَّه عنهم أَجمعين . قال تعالى : { وتَعَاونُوا عَلى البِرِ والتَّقْوَىٰ } [المائدة : 2] والآيات في معنى ما ذكرته كثيرة معلومة .

İNSANLARLA BİR ARADA YAŞAMANIN DEĞERİ

İNSANLARA İYİLİĞİ EMREDİP KÖTÜLÜKTEN ALIKOYABİLECEK, ONLARI İNCİTMEYECEK VE YAPACAKLARI FENALIĞA KATLANACAK KİMSELER İÇİN, HALKLA BİR ARADA YAŞAMANIN, CUMA NAMAZINA GİTMENİN, TOPLANTILARINA KATILMANIN, ONLARLA BERABER HAYIR MECLİSLERİNDE VE ZİKİR TOPLANTILARINDA BULUNMANIN, HASTALARINI ZİYARET EDİP CENAZELERİNE KATILMANIN, MUHTAÇLARINA YARDIM EDİP CÂHİLLERİNE YOL GÖSTERMENİN VE DAHA BAŞKA İYİLİKLERDE BULUNMANIN DEĞERİ

(Nevevî diyor ki:)

Şunu iyi bil ki, söylediğim şekilde, insanlara sıkıntı vermeden onların arasına katılmak, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, *Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun* diğer peygamberlerin, Hulefâ-yi Râşidîn'in, onlardan sonraki ashâb ve tâbiînin ve daha sonra gelen müslüman âlimlerle faziletli kimselerin tuttuğu yoldur. Tâbiîler ile onlardan sonra gelenlerin çoğu bu görüşü benimsemişlerdir. İmâm Şâfiî, Ahmed İbni Hanbel ve fakihlerin büyük çoğunluğu da böyle düşünmektedir. *Allah hepsinden razı olsun.*

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"İyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşınız" [Mâide sûresi (5), 2].

Bu konuda daha pek çok âyet vardır.

Nevevî, "İnsanlardan Uzak Yaşamak" adlı bahisten hemen sonra onunla son derece ilgili olan "İnsanlarla Bir Arada Yaşamanın Değeri" konusunu ele almıştır. Fakat kısa açıklamasından da anlaşılacağı üzere bu konuyu *Riyâzü's-sâlihîn*'in pek çok yerinde işlemiştir. Birçok âyet ve hadisi bu bahiste tekrar etmemek maksadıyla bu kısa açıklamayla yetinmiştir. Misâl olarak zikrettiği Mâide sûresinin ikinci âyetini ise önemi sebebiyle 175, 179, 1541 ve 1594. hadislerin bulunduğu konu başlıklarında da tekrarlamıştır.

71- باب التواضع وخفض الجناح للمؤمنين

TEVÂZÛ VE MÜ’MİNLERE KOL KANAT GERMEK

Âyetler

وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ [215]

1. “Sana uyan mü’minlere alçak gönüllü davran!”

Şuarâ sûresi (26), 215

Allah Teâlâ İslâmiyet’e gönül veren kullarını Resûlullah Efendimiz’e emanet ediyor. Onlara karşı mütevazi davranmasını, yardıma ve korunmaya muhtaç olanları himaye etmesini tavsiye buyuruyor.

Bu sadece Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’e değil, onun şahsında bütün mü’minlere yapılmış bir tavsiyedir. Zira Yüce Rabbimiz mü’minleri birbirine kardeş yapmış, sonra da onlara birbirinin derdiyle ilgilenmeyi, birbirinin yarasına merhem olmayı ve kardeşlerinin sıkıntılarını gidermeyi emretmiştir.

Şu halde mü’minler kardeş olduklarını hiçbir zaman unutmayacak, birbirlerine asla kaba davranmayacak, kendilerini diğer kardeşlerinden üstün görmeyecek, onları küçümsemeyecek, onlara kardeş gözüyle bakacak, onlardan bir kabalık görünce hemen yüz çevirmeyecek, insan tabiatı böyledir diyerek, kardeşlerine karşı anlayışlı olacaktır.

İyi bir mü’minin diğer mü’min kardeşlerine karşı alçak gönüllü ve merhametli, kâfirlere karşı ise onurlu ve zorlu olması gerektiği Kur’an’ın buyruğudur [Mâide sûresi (5), 54].

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ [54]

2. “Ey iman edenler! Sizden biriniz dinden dönerse, şunu iyi bilsin ki, Allah o şahsın yerine, kendisinin sevdiği ve kendisini seven insanlar getirir. Bunlar mü’minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı zorlu kimselerdir.”

Mâide sûresi (5), 54

Dinden dönme olaylarının üçü Hz. Peygamber zamanında, yedisi Hz. Ebû Bekir devrinde, biri de Hz. Ömer’in hilâfetinde meydana gelmiştir.

Bunlardan Esvedü’l-Ansî, Müseylimetü’l-kezzâb ve Tulayha İbni Huveylid Resûlullah Efendimiz zamanında ortaya çıkarak peygamber olduklarını iddia etmişler; ilk ikisi müslümanlar tarafından telef edilmiş, üçüncüsü ise tekrar İslâm’a dönerek kendisini kurtarmıştır. Hz. Ebû Bekir devrinde dinden dönenlerin (irtidâd edenlerin) tamamı yok edilmiş, Hz. Ömer devrinde dinden dönen Cebele İbni Eyhem ise Bizans’a kaçıp canını kurtarmıştır.

Allah Teâlâ dinden dönenlere hitâben buyuruyor ki, siz dinden dönmekle kimseye değil sadece kendinize zarar verirsiniz. Önce müslümanlar eliyle belânızı bulursunuz. Sonra da Cenâb-ı Hak sizin yerinize, dünyada ve âhirette mutlu olmalarını istediği ve kendilerini çok sevdiği kullar getirir. Onlar da Allah Teâlâ’yı çok severler; O’na aslâ karşı gelmezler.

O bahtiyar insanların bir özelliği de mü’minlere karşı pek merhametli ve pek mütevâzi olmalarıdır. Fakat kâfirlere karşı pek onurlu ve çetindirler.

Bir başka özellikleri de Allah yolunda cihad etmeleri ve kimsenin sözüne, hâtırına, gönlüne bakmadan, haklarında yapılacak dedikodulara aldırmadan görevlerini yapmalarıdır.

İslâm'dan dönme olayları daha sonraki dönemlerde de meydana gelmiştir. Bugün misyonerlerin tesiriyle, az da olsa dininden dönenler görülmektedir. Muhtemelen bu olaylar yarın da görülecektir. Şüphesiz bu gibi olaylar, ebedî saâdeti yakalamışken onu elinden kaçıran ve kendisini ebedî bir karanlığa bırakan zavallılardan başkasına zarar vermez.

Onların yerine gelecek olan kalbleri şefkat dolu mü'minler, din kardeşlerine değer verirler. Onları severler. Onlar adına hiçbir fedakârlıktan kaçınmazlar. Böylece kardeşleriyle birlikte Allah'ın rızâsını kazanmaya çalışırlar.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ
عَلِيمٌ خَبِيرٌ [13]

3. "Ey insanlar! Sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Birbirinizi tanıyasınız diye sizi milletlere ve soylara ayırdık. Şüphesiz Allah yanında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en fazla sakınanlarınız-dır."

Hucurât sûresi (49), 13

Herkes önce Hz. Âdem ile Havvâ'dan, daha sonraları da bir anne ile babadan yaratılmıştır. Bu sebeple kimsenin üstünlük iddia etmeye, anne ve babasıyla övünmeye, bir başkasını soyu ve milleti sebebiyle küçümsemeye hakkı yoktur. Çünkü herkesin soyu aynı kaynağa dayanmakta ve aralarında hiçbir fark bulunmamaktadır.

Durum bundan ibaret olduğuna göre herkes birbirini soyu sopu ne ise öylece kabul etmeli ve birbiriyle yardımlaşmaya bakmalıdır. Çünkü Allah katında en değerli olanlar, O'nun buyruğuna kendisini teslim eden ve O'na karşı gelmekten en fazla çekinenlerdir. Durum böyle olduğuna göre, falanın soyundan gelmenin, falan millete mensup olmanın hiçbir değeri yoktur.

Demekki herkes birbirine akraba ve hısım gözüyle bakmalı, birbirine iyi davranmalı, mütevâzi olmalıdır. Asil bir soydan geldiğini iddia eden değersiz kimselere değil, güzel ahlâkı ve asil davranışlarıyla kendisini kabul ettirenlere itibar etmelidir.

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَإِذْ
أَنتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى [32]

4. "Siz kendinizi överek temize çıkarmaya çalışmayın. Çünkü kötülüklerden sakınanları Allah daha iyi bilir."

Necm sûresi (53), 32

İnsan başkalarının gözünde kendisini büyütmek için övünür durur. Halbuki övündükçe değeri düşer, itibarını kaybeder. İnsanın kendini övmesini doğru bulmayan Peygamber Efendimiz, "değerli insan", "iyi adam" gibi mânalar taşıyan bazı isimleri bile değiştirmiştir.

Atamız Hz. Âdem'in topraktan yaratıldığı hâtırdan çıkarılmamalı, daha sonraki nesillerin dünyaya geliş şekli, doğduğu zamanki hali, yıllarca süren âcizliği ve zayıflığı unutulmamalıdır. İşte o zaman insan kibir ve gurura kapılmaya hakkı olmadığını daha iyi anlar.

Allah Teâlâ, kendini beğenenleri ve büyüklük taslayanları sevmediğini açıklamış (Nahl sûresi (16), 23), Resûl-i Ekrem Efendimiz de kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimsenin

cennete giremeyeceğini kesin bir dille belirtmiştir. Bize yakışan mütevâzi olmak ve Allah Teâlâ'nın yasakladığı kötü davranışlardan uzak durmaktır.

وَنَادَى أَصْحَابُ الأَعْرَافِ رِجَالاً يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُواْ مَا أَغْنَى عَنكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ [48]

أَهَؤُلاء الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لاَ يَنَالُهُمُ اللّهُ بِرَحْمَةٍ ادْخُلُواْ الْجَنَّةَ لاَ خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلاَ أَنتُمْ تَحْزَنُونَ [49]

5. "Kıyamet gününde A'râf'takiler, simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek şöyle diyecekler:

Gördünüz mü, o toplanıp bir araya gelmeniz ve büyüklük taslamanız size bir şey kazandırmadı? Hani, Allah bunlara hiç rahmet etmez dediğiniz adamlar bunlar mıydı? Halbuki onlara şimdi: Girin cennete, artık size korku ve hüzün yoktur, denilecek."

A'râf sûresi (7), 48-49

Önce **A'râf**'ın ne olduğunu açıklayalım. Âlimlerimizin çoğunun kabul ettiğine göre A'râf cennetle cehennem arasında bir yerdir. Sevaplarıyla günahları birbirine eşit olan mü'minler önce cennete veya cehenneme konulmayıp Allah'ın dilediği kadar burada bekleyecekler, sonra Allah'ın lutfuyla cennete gireceklerdir. Burada A'râf'ın ne olduğu bizi ilgilendirmiyor. Bizi ilgilendiren âyetin şu kısmıdır:

A'râf'ta bulunan mü'minler, dünyada iken tanıdıkları bazı din düşmanlarına rastlayınca, onlara, umduklarını bulup bulmadıklarını soracaklar ve diyecekler ki, hani dünyada aynı düşünceyi paylaşan kişiler olarak büyük kalabalıklar halinde toplanıyor, çokluğunuzla övünüyor, biriktirdiğiniz servetlere bakıp şımarıyordunuz. Bu tutumunuz ve Hak'tan uzaklaşmanız bugün size ne kazandırdı, söyleyin bakalım?

Dünyada maddî imkânları olmadığı için kâfirlerin küçümsediği, hakir gördüğü ve "Allah bunları cennete alacak da, bizi cehenneme atacak öyle mi? Olmaz öyle şey!" dediği o mü'minler kendilerine gösterilecek. Siz bir zamanlar bunları hor ve hakir görüyordunuz değil mi? diye sorulacak, onların pişmanlık dolu bakışları arasında o kimsesiz ve yoksul mü'minlere şöyle denecek:

"Haydi girin cennete, artık size korku ve hüzün yoktur..."

Hadisler

603- وعن عِيَاضِ بنِ حِمَارٍ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إن اللَّه أَوحَى إِلَيَّ أَنْ تَواضَعُوا حتى لا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحدٍ ، ولا يَبغِيَ أَحَدٌ على أَحَدٍ » رواه مسلم .

603. İyâz İbni Himâr radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ bana: O kadar mütevâzi olun ki, kimse kimseye böbürlenmesin; kimse kimseye zulmetmesin, diye bildirdi."

Müslim, Cennet 64. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 40; İbni Mâce, Zühd 16, 23

İyâz İbni Himâr

Temim kabilesinden olan İyâz'ın hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Basra'da yaşadığı ve Hz. Peygamber'den otuz hadis rivayet ettiği bilinmektedir. İbni Hacer, bazı fakihlerin bir

insana Himâr denmeyeceğini ileri sürerek babasının adını değişik şekilde okumaya kalktıklarını, fakat doğrusunun böyle olduğunu söylemektedir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Tevâzu alçak gönüllü olmak demektir. Daha geniş mânasıyla söyleyecek olursak, **tevâzu, hakkı kabul edip ona boyun eğmektir**. Hak ve doğru olan bir şey, yaşça büyük veya küçük, insanlar arasındaki itibarı bakımından değerli veya değersiz her kim tarafından ortaya konmuşsa, itiraz etmeden kabul etmektir. Hakikate böylesine teslim olan kimselere de mütevâzi insan denir.

Mütevâzi insan kimseye haksızlık edemez. Zira haksız olan kimse; zâlim, kendinden başkasını beğenmeyen, burnu yukarılarda olduğu için de önündeki değerleri göremeyen basiretsiz bir kimsedir. Aşırı gururu sebebiyle hakikatin her yerde ve herkesin eliyle ortaya çıkabileceğini kabul edemez.

İnsanın mânevî dünyasını perişan eden bu sakat düşünceye yakalanmamak için tevâzuu **Hasan-ı Basrî** hazretleri gibi anlamak gerekir. Tâbiîn neslinin bu büyük âlimine göre **tevâzu, evinden çıkıp giderken yolda rastladığın her müslümanın senden üstün olduğunu kabul etmektir**. Aynı anlayışa sahip olan büyük sûfi **Fudayl İbni İyâz** (ö. 187/803), Kâbe'yi tavaf ederken, kendisi gibi zâhid ve muhaddis olan **Şuayb İbni Harb**'e şöyle demişti:

Şuayb! Eğer bu yılki hacca seninle benden daha kötü bir kimse katılmıştır diye düşünüyorsan, bil ki, bu çok fena bir zandır.

Demek oluyor ki, mütevâzi olmayan insan, kendini beğenmiş zavallı bir zâlim olmaktan öteye geçemez. Diğer bir deyişle kibirli bir kimse kendini herkesten üstün gördüğü ve hakka boyun eğmediği için başkalarına mutlaka zulmeder.

Hz. Ömer'in adaleti, hakka kayıtsız şartsız teslim olmaktan kaynaklanır. Onun bu yönünü dikkate değer bir misâlle belirtelim. Hz. Ömer halife olduğu yıllarda bir gün ashâb-ı kirâmdan Cârûd İbni Muallâ ile yolda giderken karşılarına Havle Binti Sa'lebe çıktı. Artık yaşlanmış olan Havle, Hz. Peygamber zamanında genç bir hanımdı. Yaşlı kocasıyla arasında geçen bir olayı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şikâyet etmiş, meselesini halletmek üzere Mücâdele sûresinin ilk âyetleri nâzil olmuştu. İşte bu hanım sahâbî:

- Ömer! diye seslendi.

Hz. Ömer durunca Havle ona şunları söyledi:

Biz seni bir hayli zaman "Ömercik" diye bilirdik. Sonra büyüdün "delikanlı Ömer" oldun. Daha sonra da sana "Mü'minlerin Emîri Ömer" dedik. Allah'dan kork ve insanların işleriyle ilgilen. Zira Allah'ın azabından korkan kimseye uzaklar yakın olur. Ölümden korkan, fırsatı kaçırmaktan da korkar.

Bu sözler üzerine Hz. Ömer duygulandı ve ağlamaya başladı. Onun bu haline üzülen Cârûd, Havle'ye dönerek:

- Yeter be kadın! Mü'minlerin Emîri'ni rahatsız ettin, dedi. Hz. Ömer arkadaşına şunları söyledi:

- Bırak onu istediğini söylesin! Sen bu kadının kim olduğunu biliyor musun? Bu, şikâyetini Allah Teâlâ'nın arş-ı a'lâdan duyup değer verdiği Havle'dir. Vallahi beni geceye kadar burada tutmak istese, namazımı kılıp gelir yine onu dinlerdim.

Yukarıdan beri anlatmaya çalıştığımız tevâzu işte budur. Hak karşısında böylesine boyun bükenler, Cenâb-ı Hak katında aziz olurlar.

Hadisimiz 1593 numarayla tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ birbirimize karşı mütevazi olmamızı emretmektedir.
2. Kullarının küçümsenmesini, horlanmasını, onlara haksızlık edilmesini uygun görmemektedir.
3. Peygamber Efendimiz'in bu hadiste "Allah bana bildirdi (vahy etti)" buyurması, Cenâb-ı Hakk'ın ona Kur'ân-ı Kerîm'den başka şeyleri de bildirdiğini göstermektedir. Resûlullah'ın ilhamla, gönlüne bir bilginin konulmasıyla, uykuda kendisine bir şeyin öğretilmesiyle, bir melek aracılığıyla veya daha başka yollarla bilgilendirilmesi sebebiyle hadîs-i şerîfler, Kur'an'dan sonra dinimizin ikinci kaynağı kabul edilmektedir.

604- وعَنْ أبي هريرة رضي اللَّه عنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ما نَقَصَتْ صَدَقَةٌ من مالٍ ، وما زاد اللَّه عَبداً بِعفوٍ إلاَّ عِزّاً ، ومَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ للَّهِ إلاَّ رَفَعَهُ اللَّهُ » رواه مسلم.

604. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem şöyle* buyurdu:

"Sadaka vermekle mal eksilmez. Allah Teâlâ affeden kulunun değerini artırır. Allah rızâsı için alçak gönüllü olanı Allah yüceltir."
Müslim, Birr 69. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 82

Açıklamalar

Hadisimizde üç ahlâk esasına temas edilmektedir.

Birinci esas **sadaka** vermekle ilgilidir. Bütün cimrilerin elini kolunu bağlayan, başkasına yardım edince servetinin azalacağı korkusudur. Peygamber Efendimiz bu düşüncenin yanlış olduğunu vurgulayarak sadaka vermekle malın eksilmeyeceğini belirtmektedir. Sadaka vermekle malın nasıl eksilmeyeceğini bizzat Allah Teâlâ açıklamakta ve kendi rızâsı için harcanan malın yerine yenisini koyacağını va'detmektedir [Sebe' sûresi (34), 39]. 549. hadiste, ilgili meleğin, her Allah'ın günü, *"Allahım! Verene yenisini ver!"* diye dua ettiğini, 550. hadiste Allah Teâlâ'nın *"Âdem oğlu! Ver ki, sana da verilsin!"* buyurduğunu okumuştuk. Bütün bunlardan şunu öğreniyoruz ki, Cenâb-ı Mevlâ, eli açık kulunun malını bereketlendirmekte, eksiğini kapatmakta, harcananın yerine yenisini vermektedir. Sadaka vermekle malın eksilmeyeceğini böyle anlamak mümkün olduğu gibi, Allah için verilen mala karşılık Cenâb-ı Hakk'ın **sevap vereceğini** düşünmek de mümkündür. Bu anlayışa göre, maddî yönden malı azalan kimse mânevî yönden sevap kazanmak suretiyle hayırlı bir alış veriş yapmış olmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu hayırlı alış verişe temas edilmekte, Allah Teâlâ'nın kullarına cenneti vereceği, buna karşılık onlardan canlarını ve mallarını alacağı belirtilmektedir [Tevbe sûresi (9), 111].

Hadisimizdeki ikinci ahlâk esası, **affedip suç bağışlamak**la ilgilidir. Kullarını çok seven Allah Teâlâ, onlardan birini affeden, hatasını görmezden gelen kimsenin değerini, diğer kullarının yanında yükseltir. Gönüllerin dizgini onun elinde olduğu ve gönüllere dilediği gibi hükmettiği için, affeden ve suç bağışlayan kimseyi diğer kullarına sevdirip saydırır. Allah Teâlâ'nın insanın değerini yükseltmesinin bir şekli de, kulunu cennetine alması, cennet nimetlerini ona sunması ve böylece kendisine değer verdiğini göstermesidir. 644-648. hadisler açıklanırken bu konu birçok âyetin ışığında ele alınacaktır.

Buradaki üçüncü ahlâk esası ise, Allah rızâsı için **alçak gönüllü olanı Cenâb-ı Mevlâ'nın yücelteceği**dir. Bir mü'min, sadece iyi bir mü'mine karşı alçak gönüllü davranacaktır. Buna karşılık kibirli, kendini beğenmiş, burnundan kıl aldırmayan, insanlara yukarıdan bakan ve onlara haksız davranan kimselere aslâ tevâzu göstermeyecektir. Böyle kimseler ile gönlünü dünyaya kaptıran, her şeyi parayla ölçen kimselere tevâzu göstermeye kalkmak, İslâm'ın izzetinden fedakârlık yapmaktır ki, buna kimsenin hakkı yoktur. Tevâzu menfaatperestlik değildir. Tevâzu korkaklık hiç değildir. **Tevâzu hak karşısında boynu kıldan ince olmaktır**. Hakkına razı olmaktır. Mü'min ancak saygıyı haketmiş bir büyüğünün önünde Allah rızâsı için eğilir. Tevâzu gösterirken aklından hiçbir çıkar geçmez. İşte böyle olan kulunu Allah Teâlâ hem insanlar yanında yükseltir hem de cennetini ve cemâlini ikrâm ederek onu melekleri katında değerli kılar.

Bu hadis 557 numarayla daha önce geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sadaka malı eksiltmez.
2. İnsanları bağışlayan kimsenin değerini Allah Teâlâ artırır.
3. Allah rızâsı için tevâzu gösteren kimse, Cenâb-ı Hakk'ın yardımıyla insanların yanında değerli ve itibarlı bir mü'min olur.

605- وعن أَنس رضي اللَّه عنه أَنَّهُ مَرَّ عَلَى صِبيانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِم وقال : كان النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَفْعَلُهُ . متفقٌ عليه .

605. Enes *radıyallahu anh* çocukların yanından geçerken onlara selâm verdi ve:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de çocuklara böyle selâm verirdi, dedi.

Buhârî, İsti'zân 15; Müslim, Selâm 15. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 136; Tirmizî, İsti'zân 8; İbni Mâce, Edeb 14

Açıklamalar

Çocukluk çağından gençlik çağına kadar on yıl süreyle Resûlullah Efendimiz'e hizmet etme şerefine nâil olan Enes İbni Mâlik, bir rivayetinde bu konuda biraz daha bilgi vermekte ve şöyle demektedir:

Çocuklarla birlikte oyun oynadığım o çocukluk günlerinden birinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza gelerek bize selâm verdi. Elimden tuttu ve beni bir işe gönderdi. Kendisi de ben dönene kadar duvarın gölgesinde oturdu (Ebû Dâvûd, Edeb 136).

Yine Enes'den öğrendiğimize göre Resûl-i Ekrem Efendimiz zaman zaman ensarı yani Medine'nin yerlisi olan müslümanları ziyarete giderdi. Evlerine vardığında çocuklara selâm verir, başlarını okşar ve onlara dua ederdi (Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 90).

Müslümanların birbirlerine selâm vermesi, dinimizin güzel âdetlerinden biridir. Dinin diğer esasları gibi selâm verip almayı da çocuklara öğretmek gerekir. Peygamber Efendimiz'in çocukların yanından geçerken veya yanlarına varırken *"Selâmün aleyküm, çocuklar!"* diye onlara iltifat etmesinde birçok incelik bulmak mümkündür. Şöyleki:

Büyüklerin birbirlerine yaptığı gibi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in çocuklara selâm vermesi onları onurlandırmış, böylece çocuklar ona ve öğrettiği dine yakınlık duymuşlardır.

Çocuklara selâm vermekle Resûl-i Ekrem Efendimiz onlara selâm alıp vermenin gereğini ve önemini öğretmiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın buyruklarına muhatap olan büyük bir insanın çocuklara selâm verip onlarla ilgilenmesi, Kâinâtın Efendisi'nin ne kadar mütevâzi bir insan olduğunu ortaya koymaktadır.

Esasına bakılırsa çocuklara selâm vermek dinî bir mecburiyet olmadığı gibi, onların selâmı almaması da sakıncalı değildir.

Çocuklara selâm veren kimse onların dinî eğitimine katkıda bulunur. Ayrıca alçak gönüllü bir mü'min olduğunu hem kendine hem de Cenâb-ı Hakk'a ispatlamış olur.

Hadisi 864 numarayla bir daha okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz mütevâzi bir insandı. Çocukları çok sever, onlara selâm vererek onurlandırırdı.
2. Ashâb-ı kirâm, Peygamber Efendimiz'in sünnetlerini aynen yapmaya çalışırdı.
3. Çocuklara dinî ve insanî görevlerini, onlar daha küçükken tabiî bir şekilde öğretmelidir.

606- وعنه قال : إنْ كَانَتِ الأَمَةُ مِن إمَاءِ المدِينَةِ لَتَأْخُذُ بِيَدِ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَتَنْطَلِقُ بِهِ حَيثُ شَاءَتْ . رواه البخاري .

606. Yine Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Medineli bir adamın hizmetçisi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elinden tutar, onu istediği yere kadar götürürdü.

Buhârî, Edeb 61. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 16

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz'in ne büyük bir tevâzu sahibi olduğunu gösteren hadislerden biri de budur. Bir önceki hadiste onun çocuklara karşı tevâzuunu görmüştük; bu hadiste onun kölelere karşı da alçak gönüllü olduğunu görmekteyiz.

Peygamber Efendimiz'in yaşadığı devirde kadınlara değer verilmezdi. Hele câriye dediğimiz hizmetçiler, insan yerine konulmazdı. Basit bir hizmetçinin bir peygamberin

elinden tutmaya cesaret etmesi ve hele Allah'ın elçisini istediği yere çekip götürmesi olacak şey değildi.

Burada kendisinden bahsedilen kadının Medine'de yaşayan bir hizmetçi olduğu, Ahmed İbni Hanbel'in rivayetinde açıkça görülmektedir (*Müsned*, III, 215-216). Yine Enes'den rivayet edilen bu hadiste, *"Medineli hizmetkârlardan bir kız, gelip Resûlullah'ın elinden tutardı. İstediği yere varıncaya kadar Resûl-i Ekrem elini o kızcağızın elinden çekmezdi"* denilmektedir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere bir hizmetçinin Peygamber Efendimiz'in elinden tutması demek, Resûlullah'ın ona itiraz etmemesi anlamına gelir. Biat esnasında bile kadınların elini tutmayan Allah'ın Resûlü, aynı titizliği başka zamanlarda da göstermiştir. Şayet buradaki el tutma gerçek mânada elini eline almak ise, o günün şartlarına göre hiç olmayacak böyle bir işi yapmış olan bir kadıncağızın elinden Resûl-i Ekrem Efendimiz'in elini çekip kurtarması, "hizmetçi parçası" diye horlanan bir zavallıyı elbette incitecekti.

Hadîs-i şerîfin hiçbir rivayetinde hizmetkârın Efendimiz'i alıp götürdüğü mesafeden bahsedilmemektedir. Onun Efendimiz'den halletmesini istediği iş belki uzak bir yerde, Medine'nin dışında idi. Buna rağmen Kâinâtın Efendisi hiç itiraz etmez, onunla birlikte yürüyüp giderdi.

Bir başka hadis, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu konuda ne kadar hoşgörülü olduğunu, yardım edeceği kimsenin durumuna ve seviyesine bakmadığını, ona faydalı olmaktan başka bir şey düşünmediğini göstermektedir.

Hz. Hatice'nin kuaförü diyebileceğimiz Ümmü Züfer adında aklî dengesi pek yerinde olmayan bir kadın vardı. Bir gün Resûl-i Ekrem'e gelerek:

- Yâ Resûlallah! Seninle bitecek bir işim var, dedi. O da:

- *"Pekâlâ, nerede görüşmemizi istiyorsan görüşüp derdini halledelim"* dedi.

Kadınla yolun kenarına çekilip meselesini halledene kadar görüştüler (Müslim, Fezâil 76; Ebû Dâvûd, Edeb 12).

Günlük hayatımızda da gördüğümüz gibi, önemli kişiler, önemsiz gördükleri kişilere pek zaman ayırmazlar. Yapacak çok işleri olduğunu söyleyerek böyle kimselerden yakalarını kurtarmaya çalışırlar. Resûlullah Efendimiz'in, vahyin ışığıyla aydınlanmış mübarek gönlünde kibirin zerresi bulunmadığını gösteren bu hadîs-i şerîfler, onun hayat felsefesine de ışık tutmaktadır. Buna göre, bir kimsenin işi ve mesleği ne kadar önemli olursa olsun, onun asıl vazifesi, insanlara faydalı olmaktır. En hayırlı İnsanın bize öğrettiği hayat görüşü işte budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Toplumda önemli bir yere sahip olmasalar bile, insanlara Resûlullah Efendimiz gibi anlayışlı ve mütevâzi davranmalıdır.

2. Allah'ın kulu olmak bakımından herkes aynı seviyededir. İnsanlara insan oldukları için değer vermelidir.

3. Resûlullah Efendimiz herkese yardım etmeyi, kendisiyle bitecek işlerini halletmeyi pek severdi.

607- وعن الأسوَد بنِ يَزيدَ قال : سُئلَتْ عَائِشَةُ رضيَ اللَّه عنها : ما كانَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَصنعُ في بَيْتِهِ ؟ قالت : كان يَكُون في مِهْنَةِ أَهْلِهِ يَعني : خِدمَةِ أَهلِه فإِذا حَضَرَتِ الصَّلاةُ ، خَرَجَ إِلى الصَّلاةِ ، رواه البخاري .

607. Esved İbni Yezîd şöyle dedi:

Hz. Âişe'ye:

- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* evinde ne yapardı? diye sordular.

O da şu cevabı verdi:

- Ailesinin hizmetinde bulunurdu. Namaz vakti gelince de namaza giderdi.
Buhârî, Ezân 44, Nefekât 8, Edeb 40. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 45

Esved İbni Yezîd

Kûfeli olan Esved İbni Yezîd en-Neha'î fıkıh, hadis ve kırâat ilimlerinde ileri gelen tâbiîn âlimlerindendir. Muâz İbni Cebel ile Abdullah İbni Mes'ûd'dan çok miktarda ilim tahsil etmiş, Hz. Ebû Bekir, Ömer, Ali ve Âişe gibi büyük sahâbîlerden rivayette bulunmuştur.

Tâbiîn neslinin ileri gelen ***sekiz zâhid****inden biri olan Esved, Kur'ân-ı Kerîm'i çok okurdu. Ramazanda iki günde bir, diğer zamanlarda da altı günde bir hatmederdi. Akşamla yatsı arasında uyur, namaz kılıp oruç tutmaktan ve hemen her yıl hacca gitmekten büyük haz duyardı. Hem Câhiliye hem de İslâm devrine yetiştiği için muhadramûndan sayılan Esved, 75 (694) yılında Kûfe'de vefat etti.*

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Herkes Resûl-i Ekrem'in hizmetinde bulunmaya can atarken o kendi işini kendi görürdü. Efendimiz'in ailesine nasıl yardım ettiğine dair muhtelif rivayetler vardır. Kâdî İyâz bu rivayetleri derleyip bir araya getirmiştir (*eş-Şifâ*, I, 26,). Rivayetlerin hepsini bir arada gördüğümüz zaman karşımıza şu manzara çıkmaktadır:

Resûlullah Efendimiz evde kendi elbiselerini temizler, koyunlarını sağar, yırtığını yamar, pabucunu tamir eder, evi süpürür, devesini bağlayıp yemini verir, hizmetçi ile beraber yemek yer, onunla hamur yoğurur, çarşıdan aldıklarını kendisi taşırdı. Bir defasında satın aldığı çamaşırları Ebû Hüreyre taşımaya kalkınca:

- *"Bir şeyi sahibinin taşıması daha uygundur"* buyurarak çamaşırları ona vermemişti. Onun hayatını kendilerine örnek alan Hz. Ömer ve Hz. Ali, halife oldukları yıllarda bile çarşı pazar dolaşarak evlerinin ihtiyaçlarını bizzat temin ederlerdi.

Bizim onlar gibi olamayışımız, yetişme kusurumuzdan gelmektedir. Bize göre ev işlerinde erkeğin kadına yardım etmesi, erkekliğe yakışmaz. Halbuki ev işlerinde kadına yardım etmek erkeğe bir şey kaybettirmediği gibi, aralarındaki sevgi ve yakınlığı daha da artırır. Hayatı mü'minlere en güzel örnek olan Resûlullah Efendimiz'i, ev işlerinde ailesine yardım etme konusunda da örnek almalıyız.

Ailesine yardım etmeyi kılıbıklık sayan anlayış, mü'minleri dine ve sünnete aykırı davranmaya zorlamaktadır. Kılıbıklık bu değildir. Kılıbıklık, kadına kul köle olmaktır. Karısının istekleri ve yaşama tarzı dine, akla ve mantığa aykırı bile olsa, ona itiraz etmemek, her dediğini kayıtsız şartsız yapmaktır. Aksini yapacak olsa, karısının bağırıp çağıracağını düşünerek ondan ödü kopmaktır. Onların bu halinin tevâzu ile bir ilgisi yoktur.

Karısına olan sevgi ve şefkatinden, yuvasının huzuruna düşkünlüğünden dolayı ev işlerine yardım eden, ailesinin hizmetinde olan, aman bir huzursuzluk olmasın diye rahatından fedakârlıkta bulunan mütevâzi kimselerin halini kılıbıklık saymak, hâşâ Peygamber sünnetini küçümsemek olur.

Ailesine yardım etmekten zevk alan Resûlullah Efendimiz'in ezan okunur okunmaz kalkıp Mescid'e gitmesi, ashâbına namaz kıldırması, ev işlerini yapacağım diye Allah'a karşı görevlerini hiçbir zaman ihmâl etmediğini göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan her zaman mütevâzi olmalı, kibirden uzak durmalıdır.

2. Aile fertlerine yardım etmek, evinde kendi işini kendisi yapmak insanın mütevâzi olduğunu gösterir.

3. Namaz vakti gelince insan her işi bırakmalı, ibadetini zamanında yapmalıdır.

608- وعن أبي رِفَاعَةَ تَمِيم بن أُسَيدٍ رضي اللَّه عنه قال : انْتَهَيْتُ إلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهو يَخْطُبُ . فقلتُ : يا رسولَ اللَّه ، رجُلٌ غَرِيبٌ جاءَ يَسْأَلُ عن دِينِهِ لا يَدري مَا دِينُهُ ؟ فَأَقْبَلَ عَليَّ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وترَكَ خُطْبَتهُ حتى انتهَى إِليَّ، فَأُتى بِكُرسِيٍّ ، فَقعَدَ عَلَيهِ ، وجَعَلَ يُعَلِّمُني مِمَّا عَلَّمَه اللَّه ، ثم أَتَى خُطْبَتَهُ ، فأَتَمَّ آخِرَهَا . رواه مسلم .

608. Ebû Rifâ'a Temîm İbni Üseyd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hutbe okurken yanına vardım ve:

Yâ Resûlallah! Dinini bilmeyen bir garip geldi. Dinini sorup öğrenmek istiyor, dedim.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana dönüp baktı. Hutbeyi kesip yanıma geldi. Hemen ona bir sandalye getirdiler. Üzerine oturdu ve Allah Teâlâ'nın kendisine öğrettiği bazı şeyleri bana öğretmeye başladı. Sonra tekrar hutbesine dönerek konuşmasını tamamladı.

Müslim, Cum'a 60. Ayrıca bk. Nesâî, Zînet 122

Ebû Rifâ'a el-Adevî

Ebû Rifâ'a'nın adı Temîm, babasının adı Üseyd veya Esîd'dir. Benî Adî kabilesinden olduğu için el-Adevî nisbesiyle anılır. Onun hangi tarihte müslüman olduğu bilinmemektedir.

Ebû Rifâ'a, Bakara sûresini Hz. Peygamber'den öğrendiğini ve onu bir daha hiç unutmadığını söylerdi. Çok namaz kılar, "Bütün gece namaz kıldığım halde sırtım hiç ağrımaz" derdi.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Basra'ya yerleşti. 44 (664) yılında Sicistan'ın fethine katıldı. Bir gece askerî birlikle beraber keşfe çıktığında düşman askerleri tarafından şehid edildi. Dualarında hep ***"Allahım! Yaşamak hayırlı ise yaşamayı, yoksa imrenilecek şekilde ölmeyi nasib et!"*** *diye dua ederdi. Sonunda imrenilecek şekilde şehid düşerek muradına nâil oldu.*

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ebû Rifâa'nın İslâmiyet'i öğrenmek için başvurduğu yol pek ilgi çekicidir. O gün Mescid-i Nebevî'ye girdiğinde, minberde konuşan kimsenin sözünü kesmemek gerektiğini henüz bilmiyordu. Bu sebeple minberde konuşmakta olan Efendimiz'e, dinini bilmeyen bir garip geldi; sorup öğrenmek istiyor, diyerek dinî bilgiye ihtiyacı olduğunu söyledi.

Görevi insanlara dini öğretmek olan Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* konuşmasını keserek minberden aşağı indi. Ebû Rifâ'a'nın yanına geldi. Ashâb-ı kirâm böyle birine Resûlullah'ın neler söyleyeceğini, ona dini nasıl öğreteceğini merak ettikleri için hemen altına bir sandalye verdiler. Böylece onu daha iyi görecek, sesini daha iyi duyacaklardı.

Hadisimizde Efendimiz'in Ebû Rifâ'a'ya neler söylediği anlatılmamaktadır. Burada onun bizi ilgilendiren hali, İslâmiyet'i öğrenmek isteyen birine karşı davranış tarzıdır. Böyle bir kimsenin yanına konuşmasını keserek gelmesi ve ona, ihtiyacı olan bilgileri hiç vakit kaybetmeden öğretmesidir.

Konuşmasını ashâbının derin bir hazla dinlediği bir sırada Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Ebû Rifâ'a'ya, imâm hutbede iken sözü kesilmez; otur bekle; konuşmam bitince seninle meşgul olurum, gibi sert ve haşin davranmayıp onunla hemen ilgilenmesi pek mânidardır. Demekki dini öğrenmek isteyen kimselere sıcak davranmalı, ilgi gösterilmeli ve muhtaç oldukları bilgiler kendilerine hemen öğretilmelidir. Din hakkında bir şey öğrenmek isteyen kimse belki de iman konusunda bir şeyler soracak, belki de dini öğrendikten sonra müslüman olacaktır. Böyle durumlarda zaman kaybı büyük mahzurlar doğurabilir. Dini öğrenmek isteyene hemen öğretmeyip geciktirmek, hiç kimsenin yüklenemeyeceği büyük bir vebâldir. Hele öğrenilecek konu imanla ilgili ise, bir şahsa İslâmiyet hakkında bilgi vermek gerekiyorsa, Peygamber Efendimiz'in yaptığı gibi her iş bir yana bırakılmalı, onun muhtaç olduğu bilgiler verilmelidir.

Peygamber Efendimiz'in en büyük sevdası, insanlara dini öğretmek ve böylece onların hem dünyada hem de ebedî hayatta mutlu olmalarına yardım etmekti. İnsanlar istemese bile onlara İslâmiyet'in güzelliğini anlatır, herkesi Allah'a giden yola çağırırdı. O, bu sevda uğrunda büyük sıkıntılar çekti. Gösterdiği fedakârlığı takdir etmeyen, onun kendileri için bir rahmet olduğunu kavramayan kimseler Resûlullah Efendimiz'i çok üzdüler. Fakat o gördüğü kabalıklara hiç aldırmadı; zorluklar onu yıldırmadı. Benim kavmim doğruyu bilmiyor, Allahım! diyerek şikâyetlerini sadece Allah'a arzetti. Sonunda kazanan o oldu.

Peygamber Efendimiz konuşmalarının çoğunu minbere çıkarak yaptığı için, hadisimizde sözü geçen konuşmanın Cum'a hutbesi olup olmadığı bilinmemekte, fakat Cum'a hutbesi olmadığı tahmin edilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz mü’minleri çok sever, onlara karşı pek anlayışlı davranırdı. Mü’minlere duyduğu şefkat, merhamet ve tevâzu her davranışında sezilirdi.

2. Dini öğrenmek isteyenlere hemen koşmalı, lüzumlu bilgiler zaman kaybetmeden kendilerine öğretilmelidir.

3. Peygamber Efendimiz’in hutbeyi bırakıp önce iman esaslarını öğretmesi, işlerin önem sırasına göre yapılması gerektiğini ortaya koyuyor.

609– وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كان إِذَا أَكَلَ طَعَاماً لَعِقَ أَصابِعه الثلاثَ قال : وقال : « إِذَا سَقطَتْ لُقْمَةُ أَحدِكُمْ ، فَلْيُمِطْ عَنْها الأَذى ، ولْيأْكُلْها ، وَلا يَدَعْها للشَّيْطَانِ » وَأَمَر أَنْ تُسْلَتَ القَصْعَةُ قالَ : « فَإِنَّكُمْ لا تدْرُونَ في أَيِّ طَعامِكُمُ البَرَكَةُ» رواه مسلم .

609. Enes *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yemek yediği zaman üç parmağını da yalardı ve bu konuda şöyle buyururdu:

“Herhangi birinizin lokması yere düştüğü zaman, bulaşan şeyi temizleyip lokmayı yesin. Onu şeytana bırakmasın.”

Resûl-i Ekrem tabağın sıyrılmasını emrederek:

“Zira bereketin yemeğin neresinde bulunduğunu bilemezsiniz” buyurdu.

Müslim, Eşribe 136. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et’ıme 49; Tirmizî, Et’ıme 11

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz katı yemekleri çoğu zaman üç parmakla yerdi. Yiyecekleri bir kepçe gibi kavrayan baş parmak, şehâdet parmağı ve orta parmağı kaşık veya çatal gibi kullanırdı. Gerektiğinde dördüncü veya beşinci parmağı kullandığı da olurdu.

Peygamber Efendimiz yemekten sonra parmaklarını yalar, tabağı bir ekmek parçası veya benzeri bir şeyle iyice sıyırır, böylece besin değeri olan şeyleri israf etmezdi. Parmaktaki veya tabaktaki yağın ve yemek parçalarının, yenilen yemeğin aynı olduğunu düşünen insan, parmağını yalamaktan, tabağını sıyırmaktan iğrenmez. Parmaktaki veya tabaktaki yiyecekler bu şekilde değerlendirilmekle hem insanın eli ve yemek kabı geçici bir süre için temizlenmiş hem de üzerlerindeki kalıntılar kire dönüşmemiş ve böylece onların kötü bir görüntü alması önlenmiş olur. Peygamber Efendimiz’in bu sünneti, zikrettiğimiz maddî faydaları yanında, çok önemli bir ahlâk prensibi olan tevâzua uygun yaşamayı da sağlar.

Temizliği imanın yarısı kabul eden bir Peygamber’in parmağı yalamayı tavsiye etmesini garip karşılayanlar olabilir. Onlara bu tavsiyenin ne kadar yerinde olduğunu şöyle açıklamak mümkündür:

1. Peygamber Efendimiz her yemekten önce ellerin iyice yıkanmasını, her abdest alışta parmak aralarının temizlenmesini (hilâllenmesini) tavsiye etmektedir. Onun sünnetine uygun yaşayan kimselerin parmakları, lokanta ve benzeri yerlerde yemek yerken kullanılan çatal ve bıçaktan çok daha temizdir.

2. Resûl-i Ekrem Efendimiz ashâbına parmaklarını yalamayı söylemekle, o günkü maddî imkânlara, yerleşmiş âdetlere ve o zamanki anlayışa uygun bir tavsiyede bulunmaktadır. Onun bu tavsiyesi, yemeğini bugün çatal bıçakla yemek isteyen kimselere engel değildir.

3. Resûl-i Ekrem'in yaşadığı devirde ne Arabistan'da ne de dünyanın herhangi bir yerinde yemek esnasında çatal kullanılıyordu. Ansiklopediler Avrupa'da çatalın İslâmiyet'ten on asır sonra, on yedinci yüzyılda yaygınlaştığını söylemektedir. Yine Avrupa'da, kaşık yaygınlaşana kadar çorbanın kâse ile içildiği bilinmektedir.

4. Efendimiz "bereket" sözüyle, parmağa, çatala, bıçağa, kaşığa bulaşan veya tabakta bırakılan bir besinin kaldırıp atılmamasına, böylece bir nimetin israf edilmemesine dikkatimizi çekmektedir.

5. Yere düşen yiyeceğe bulaşan çer çöpü temizledikten sonra lokmayı yemek, israfı önlemeye yönelik bir tavsiyedir. Bunu herkesin midesi kaldırmayabilir. Lokmayı atmayıp onu kedi, köpek gibi hayvanlara yedirmek suretiyle de Efendimiz'in tavsiyesine uyulmuş olur.

Resûl-i Ekrem Efendimiz yere düşen yiyeceğe bulaşan toz toprak gibi zararlı şeyleri **"ezâ"** kelimesiyle anlatmaktadır. Bu zararlı maddeler gözle görünen bir şey olabileceği gibi, mikrop cinsinden çıplak gözle görülmeyen bir şey de olabilir. Hadisimizdeki bu tavsiyenin kapsamı da gözden kaçmamalıdır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **lokmayı şeytana bırakmamak** sözünü şöyle anlayabiliriz: Yere düşen lokmayı yemeyip atmak bir israftır. Şeytanın istediği de insanı israfa yöneltmektir. **"Saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar"** [İsrâ sûresi (17), 27] âyet-i kerîmesi de bu gerçeğe işaret etmektedir.

Düşen lokmayı yememenin, yağlanan parmağı yalamamanın bir diğer sebebi de kibirdir. En büyük mütekebbirin şeytan olduğu unutulmamalıdır. Düşen lokmayı kibirlenip değerlendirmemek, bir mânada şeytana benzemek ve onun keyfince hareket etmek olur.

Cenâb-ı Hakk'ın imkân ve servet vererek insanı refaha kavuşturması, onu hiçbir zaman şımartmamalı, tevâzudan uzaklaştırmamalıdır.

Hadîs-i şerîf daha önce 166 numarada geçmişti. Yemeği üç parmakla yeme konusunu açıklayan 749-754 numaralar arasındaki hadisler, bu rivayetin aynı veya farklı ifadeleridir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yemekten sonra parmaklarda ve tabakta kalan besinleri son kırıntısına kadar değerlendirmeli, hem onları hem de yere düşen yiyecekleri atarak şeytanı sevindirmemelidir.

2. İnsan her zaman olduğu gibi yemek yerken bile ezelî düşmanı şeytandan sakınmalıdır.

3. Allah'ın verdiği nimet hiçbir şekilde israf edilmemelidir.

4. Yemeğin bereketinin nerede olduğu belli değildir. Bereket belki yalanacak parmakta, belki silinecek tabaktadır. Mü'min hiçbir bereketi kaçırmamalı, onu elde etmeye çalışmalıdır.

610– وعن أبي هُريرة رضي اللَّه عنه ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ما بعث اللَّهُ نَبِيّاً إِلاَّ رعى الغنَمَ » قالَ أَصحابه : وَأَنْتَ ؟ فقال : « نَعَمْ كُنْتُ أَرْعَاهَا على قَرارِيطَ لأَهْلِ مَكَّةَ » رواهُ البخاري .

610. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- “Allah Teâlâ’nın gönderdiği her peygamber mutlaka koyun gütmüştür” buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîleri:

- Sende mi güttün, yâ Resûlallah? diye sordular.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- “Evet, Mekkelilerin koyunlarını Karârît mevkiinde güderdim” buyurdu.
Buhârî, İcâre 2, Enbiyâ 29, Et’ıme 50. Ayrıca bk. İbni Mâce, Ticâret 5

Açıklamalar

Koyun gütmek, tabii hayattan uzak yaşayanların küçümsediği bir iştir. Çobanlık, hayatta bir iş yapamayan, hiçbir meslekte dikiş tutturamayan kimselerin başvurduğu bir meşgale olarak kabul edilir.

Halbuki Allah Teâlâ insanların arasından seçtiği, o toplumun en değerli ferdi olarak benimsediği has kullarına, peygamberlerine koyun güttürmüştür. Peygamberlerine çobanlık yaptırmak suretiyle, 601 numaralı hadiste genişçe açıklandığı üzere, onlara, insanları güdecek kimselerde bulunması gereken yöneticilik vasfını kazandırmıştır. Çobanlığın peygamberlere sağladığı pek çok faydadan biri de, herkesten çok peygamberlerde bulunması gereken tevâzuu, onların ayrılmaz bir özelliği haline getirmesidir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in bir zamanlar Mekke’de koyun çobanlığı yaptığını söylemesi bile onun tevâzuunun bir delilidir.

601 numarada geçen hadîs-i şerîf, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in tevâzuuyla ilgisi sebebiyle burada tekrar zikredilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ peygamberlerine yönetme san’atını öğretmek için onlara çobanlık yaptırmıştır.

2. Peygamber Efendimiz, bir zamanlar çobanlık yaptığını söylemekten çekinmeyecek kadar mütevâzi bir insandı.

611– وعنهُ عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : لَوْ دُعِيتُ إِلى كُراعٍ أَوْ ذِرَاعٍ لقبلتُ . وَلَوْ أُهْدى إِلَيَّ ذِراعٌ أَو كُراعٌ لَقَبِلْتُ » رواهُ البخاري .

611. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem şöyle* buyurdu:

“Eğer paça veya kürek eti yemeğe davet edilsem, derhal giderim. Şayet bana kürek veya paça hediye edilse, hemen kabul ederim.”

Buhârî, Hibe 2, Nikâh 73; Müslim, Nikâh 104

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in paça ile kürek kemiğini yanyana zikretmesi anlamlıdır. Kürek eti ne kadar makbûl ise, paça, Araplar'ın o nisbette değer vermediği bir yemekti. Arapların "Adama paça verince, senden kürek eti ister" atasözü de bu farkı göstermektedir. Efendimiz de etler içinde en fazla kürek etini severdi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, eşsiz tevâzuunun parıldadığı bu sıcak ve samimi sözleriyle, dostça geçinmenin önemine işaret etmektedir. Şu fâni dünyada en değerli ve Allah katında en makbul iş, insanlarla iyi geçinmek olduğu için iyi münasebetleri geliştirecek, dostlukları pekiştirecek davranışlara önem vermelidir.

Dostluğu hazırlayan ve pekiştiren şeylerden biri de hediyeleşmektir. Bir arkadaşımızın veya komşumuzun bize hediye ettiği şeyi beğenmeyebiliriz. Fakat burada önemli olan, arkadaşın veya komşunun bizi hatırlaması ve ikrama değer bulmasıdır. Çam sakızı çoban armağanı sözüyle de ifade edildiği gibi, verilen şeyin değerine veya değersizliğine değil, bize verilmiş olmasına bakmak gerekir.

126 ve 308. hadislerde geçtiği üzere Resûlullah Efendimiz müslüman kadınlara, komşunun ikram ettiği şey ne kadar önemsiz olsa bile, onun hor görülmemesini tavsiye buyurmaktadır. Çünkü müslüman mütevâzi insandır. Kendini beğenip önemsemenin, başkasını hakir görüp küçümsemenin din dışı bir davranış olduğunu bilir ve öyle bir hareketi aklından bile geçirmez.

Hadîs-i şerîf bize hediyeleşmenin makbul ve meşrû bir hareket olduğunu göstermektedir. *"Tehâdev tehâbbû*: *Hediyeleşiniz ki, sevginiz art*sın*" (Münavi, Feyzü'l-ka*dîr, III, 271) buyuran Nebiy-yi Ekrem Efendimiz hem hediye alır hem de karşılığında bir şeyler hediye ederdi (Buhârî, Hibe 11). Hediyeleşmenin insanları birbirine nasıl yaklaştırıp sevdirdiğini anlatmak için de:

"Hediyeleşiniz; zira hediye, kalbdeki kin ve nefreti yok eder" buyururdu (Tirmizî, Velâ 6).

Hediyeyi veren ve alan bunu bir sünnet olarak yaparsa, hediyenin azlığına çokluğuna, değerli veya değersiz oluşuna bakmaz. Hediye verirken riyâ, gösteriş, çıkar gibi duygular araya girerse, hediyeden beklenen netice alınmaz.

Hadisimizde işaret buyurulan bir husus da, **kendisine ne ikram edileceğine bakmadan dâvete gitmektir**. Bunu bir başka hadisinde Efendimiz daha açık bir şekilde belirtmekte ve:

"Çağırıldığınız zaman dâvete gidiniz" buyurmaktadır (Müslim, Nikâh 99, 102).

Sosyal münasebetlerin gelişmesinde, insanların birbirleriyle kaynaşmasında dâvetin ve dâvete gitmenin önemli yeri vardır. Zengin, âlim ve toplumda önemli yeri olan bir kişi, fakirin dâvetine katılmakla hem onu sevindirmiş hem dâvete gitmemeyi kendine telkin eden gururlu nefsini yenmiş hem de Allah'ın rızâsını kazanmış olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz insanların gönlünü almaya, onlarla iyi geçinmeye pek önem verirdi.

2. Kendisini dâvet edenler fakir bile olsa, evlerine gider, onlarla birlikte oturup yemeklerini yerdi.

3. Kendisine ikram edilen hediyeyi alır, o da başkalarına hediye verirdi.

4. Resûlullah’ın mütevâzi bir insan olduğu, onun her davranışında görülürdü.

612– وعن أَنسٍ رضي اللَّهُ عنه قال : كَانَتْ نَاقَةُ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم العَضْبَاءُ لاَ تُسبَقُ، أو لا تكَادُ تُسْبَقُ ، فَجَاءَ أَعْرابِيٌّ عَلى قَعُودٍ لهُ ، فَسبقَها ، فَشَقَّ ذلك عَلى المسْلمِينَ حَتَّى عَرفَهُ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالَ: «حَقٌّ عَلى اللَّهِ أَنْ لاَ يَرْتَفِعَ شَيء مِنَ الدُّنْيَا إلاَّ وَضَعَهُ» رواهُ البخاري.

612. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah’ın devesi **Adbâ**, yarışta birinciliği başkasına vermezdi; yahut yarışı başkasına kolay kolay bırakmazdı. Bir gün binek devesine binmiş bir bedevi geldi ve yarışta onu geçti. Bu durum müslümanlara pek ağır geldi. Bu hali farkeden Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Dünyada yükselen bir şeyi alçaltmak, Allah’ın değişmez kanunudur.”

Buhârî, Cihâd 59, Rikak 38. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 8; Nesâî, Hayl 14

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bu hadîs-i şerîfte bize ilâhî sırlardan birini haber vermekte, yükselen bir şeyin her zaman öyle kalmayacağını, vâdesi dolunca irtifâ kaybetmeye başlayacağını ve nihayet bir gün düşeceğini bildirmektedir. İnişli yokuşlu bu dünyada her şeyin bir ömrü olduğu, devletlerin bile bir vâdesi bulunduğu, günü gelince her şeyin yok olup gideceği anlaşılmaktadır. Resûlullah Efendimiz bu ilâhî kanunu bildiği için dünya hayatında yükseliş ve düşüşlerin vazgeçilmez olduğunu ashâbına öğretmiş, Adbâ’nın yarışı kaybetmesine üzülmemek gerektiğini onlara telkin etmiş, kendisi de devesinin yarışı kaybetmesini bir gurur meselesi yapmamıştır.

Resûlullah Efendimiz’in diğer insanlar gibi deve yarıştırması bazılarına garip gelebilir. Bir peygamber böyle basit işlerle uğraşır mı, diye düşünenler olabilir. Fakat onun her zaman hayatın içinde, üzüntülü ve sevinçli günlerinde daima sahâbîlerinin yanında olduğunu bilenler, deve yarıştırmasını da tabii bulurlar. Zira insanlara dünya ile ilgili bir şeyler öğretmek, onlarla birlikte hayatın içinde olmakla mümkündür. Yapılan bir hatayı düzeltmek, iyi bir davranışı takdir etmek, bir işi yapmanın sakıncalı olmadığını söylemek insanlarla bir arada yaşamakla mümkündür.

Ashâb-ı kirâmın Peygamber Efendimiz’i canlarından da çok sevdiğini biliyoruz. Bu sevginin, onun devesini bile yenik görmeye dayanamayacak kadar ileri olduğu bu hadîs-i şerifte açıkça görülmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan mütevâzi olmalı, başkalarından üstün olduğunu iddia etmemelidir.

2. Peygamber Efendimiz tevâzuu tavsiye eder; mütevâzi olduğunu her davranışıyla gösterirdi. Devesini bir bedevinin devesi ile yarıştırması, devesinin yarışı kaybetmesini son derece tabii karşılaması onun bu özelliğini ortaya koymaktadır.

3. Dünyanın hiçbir şeyi mükemmel değildir. Mükemmele ulaşmanın mümkün olmadığı bir meydanda ne diye diğer insanlarla çekişmelidir.

4. Yarış yapmak, hayvanları yarıştırmak câizdir.

5. Ashâb-ı kirâm Peygamber Efendimiz'i, devesinin bile yenilmesine razı olmayacak kadar çok severdi.

72- باب تحريم الكِبْر والإِعجاب

KİBİRLENMENİN VE KENDİNİ BEĞENMENİN HARAM OLDUĞU

Âyetler

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ [83]

1. "İşte âhiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuk yapmayı istemeyenlere nasib ederiz. Sonunda kazançlı çıkanlar, fenalıktan sakınanlardır." Kasas sûresi (28), 83

Âhiret yurdu, Allah Teâlâ'nın hoşnut olduğu kullarına ikram edeceği cennettir. Cenneti kazanabilmek için yeryüzünde böbürlenmemek ve bozgunculuk yapmamak şarttır. Diğer bir ifadeyle Allah'a iman etmekten kaçmamak, O'na kafa tutmamak, büyüklük taslamamak, kendisine verdiği malı kötü yolda kullanmamak gerekmektedir. Ömer İbni Abdülazîz'in vefât edeceği zamana kadar tekrar tekrar okuyup durduğu bu âyet, Allah'a boyun eğmenin ve ona teslim olmanın önemini ortaya koymaktadır. Müslümanlar siyâsî zulmün simgesi olan Firavun ile mâlî zulüm ve haksızlığın simgesi olan Kârûn'a benzemekten sakınmakla kalmamalı, memleketlerinde yeni Firavun ve Kârûn'lar yetişmemesi için gayret göstermeli ve buna yönelik tedbirler almalıdır.

وَلاَ تَمْشِ فِي الأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الجِبَالَ طُولاً [37]

2. "Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma!" İsrâ sûresi (17), 37

Bu âyet, bir sonraki âyetle birlikte ele alınacaktır.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ [18]

3. "Kibirlenip de insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Zira Allah, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez."

Lokman sûresi (31), 18

Malın, servetin, güzelliğin, insanların hayran kalıp alkışladığı her varlığın bir emânet olduğunu düşünemeyen kimseler, büyük bir yanılgıya düşerler. Bu câzip imkânları kendi gayretleriyle kazandıklarını ileri sürerler. Bunları verenin dilediği zaman çekip alabileceğini hesaba katmadıkları için de hep aynı durumda kalacakları hayaliyle kendilerini üstün görmeye başlarlar. Ancak kendileri gibi olanlarla düşüp kalkarlar. Kendileri gibi olmayanları küçük, seviyesiz ve önemsiz bulurlar.

İşte bu kendini beğenme ve başkalarını hor görme tavrı, yegâne kudret ve kuvvet sahibi, kâinattaki her şeyin tek mâliki olan Allah Teâlâ'yı gazaplandırır. Bazan verdiklerini geri alır. Esasına bakılacak olursa, bu ceza şekli, insanın kendine gelmesi için iyi bir fırsattır. Sahip

oldukları imkânlar ellerinden alınmayan kimseler ise, derin gafletlerine iyice gömülecekleri için dünyalarını ve âhiretlerini boş bir gurur uğruna perişan ederler.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ [76]

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ [77]

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِندِي أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا وَلَا يُسْأَلُ عَن ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ [78]

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ [79]

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ [80]

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِن فِئَةٍ يَنصُرُونَهُ مِن دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ المنتَصِرِينَ [81]

4. "Kârûn Mûsâ'nın kavminden idi. Kavmine karşı böbürlenerek onlara zulmetmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Onun kibirlendiğini gören kavmi kendisine şöyle demişti:

- Şımarma! Allah şımaranları sevmez! Allah'ın sana verdiği bu servetle âhiret yurdunu kazanmaya çalış. Dünyadaki nasibini de unutma. Allah sana nasıl iyilik ettiyse, sen de başkalarına iyilik et. Yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışma. Allah fesatçıları sevmez.

Karun da cevaben:

- Ben o serveti kendi bilgimle kazandım, dedi.

Kârûn bilmiyor mu ki, Allah daha önceki zamanlarda kendinden daha güçlü, taraftarı daha fazla nice nesilleri helâk etti. (Neler yaptıkları bilindiği için) günahkârlardan günahları sorulmaz bile.

Bir gün Kârûn bütün debdebesiyle kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar:

- Kârûn'a verilen keşke bize de verilseydi! Doğrusu o çok şanslı adam, dediler.

İlmi olanlar ise:

- Yazıklar olsun size! İmân edip iyi işler yapanlara Allah'ın vereceği sevap daha değerlidir. Bu mükâfata ise ancak sabredenler kavuşur, dediler. Sonunda biz onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik. Allah'a karşı ona yardım edecek bir kimse bulunamadı. Kendisi de kendini savunup kurtaracak durumda değildi." Kasas sûresi (28), 76-81

Kârûn'un bu ibretli macerası, Allah'ın kendisine lutfettiği nimetlere şükretmeyen, o nimetleri kullanması gerektiği şekilde sarfetmeyen, daha da kötüsü bu nimetlere bakarak kibirlenen, kendini beğenip yere göğe sığmayan kimseler için sayısız derslerle doludur.

Malı, serveti veren de Allah, istediği zaman geri alacak olan da Allah'tır. Zira dünyadaki her şey gibi mal ve servet de gelip geçicidir. Hazinesinin sadece anahtarlarını, güçlü kuvvetli kimselerden meydana gelen bir ekibin taşıyabildiği Kârûn, servetine güvendiği, böbürlenip

gururlandığı, çeşitli kötülükler ve bozgunculuklar yaptığı için Allah Teâlâ onu servetiyle birlikte yerin dibine geçirmiştir.

Kulun vazifesi, Allah'ın buyruklarına uymak, O'nun istediği şekilde davranmak, sahip olduğu imkânlara aldanıp böbürlenmemektir. Sonunda kazançlı çıkacak ve Allah'ın cennetine ve cemâline nâil olacaklar işte bunlardır.

Hadisler

613– وعن عبدِ اللَّهِ بن مسعُودٍ رضيَ اللَّهُ عنه ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا يَدْخُلُ الجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مَنْ كِبرٍ » فقال رَجُلٌ : إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُه حسناً ، ونعلهُ حسنا قال : « إِنَّ اللَّه جَمِيلٌ يُحِبُّ الجمالَ الكِبْرُ بَطَرُ الحَقِّ وغَمْطُ النَّاسِ » رواه مسلم .

بَطَرُ الحقِّ : دفْعُهُ وردُّهُ على قائِلِهِ . وغَمْطُ النَّاسِ : احْتِقَارُهُمْ .

613. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez."

Sahâbînin biri:

- İnsan elbise ve ayakkabısının güzel olmasını arzu eder, deyince şunları söyledi:

- "Allah güzeldir, güzeli sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek ve insanları küçümsemektir."

Müslim, Îmân 147. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 26; Tirmizî, Birr 61

Açıklamalar

Kibir, büyüklenmek, Allah'a boyun eğmemek demektir. Büyüklük Allah'a mahsustur. İnsanın kibirlenmesi, Allah'a ait bir özelliğin kendinde de bulunduğunu iddia etmesi demek olur ki, işte bu haddini bilmemektir. Haddini bilmeyen Kârûn'un korkunç âkıbetini, serveti ve sarayı ile birlikte yerin dibine geçirildiğini bahsimizin başındaki âyet-i kerîmelerde okuduk. İnsan Cenâb-ı Hak karşısındaki aczini, onun yanında boynunun kıldan ince olduğunu asla unutmamalıdır.

Allah Teâlâ bizi, kendini tanımak ve diğer kullarıyla birlikte, kendi mülkü olan şu dünyada yaşamak üzere yaratmıştır. Dünya O'nun, kul O'nun, dünyadaki her güzel şey O'nundur. Bize kullarıyla iyi geçinmemizi tavsiye etmekle kalmayıp güzel nimetlerinden bol bol vermişse, kendi bileceği bir sebeple bize daha fazla lutufta bulunmuşsa, bu bizim kibirlenmemizi değil, O'na daha fazla şükretmemizi gerekli kılar. Bizden daha az lutfa ermiş insanları hor ve önemsiz görmek, Cenâb-ı Hakk'a saygısızlık olur.

Hadisimizde, kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimsenin cennete giremeyeceği belirtilmektedir. Kibirli bir insan ya bu hastalığı tamamen yok olana kadar cezasını çekecek ve imanı sayesinde cennete girecek veya her şeye gücü yeten Yüce Rabbimiz o haddini

bilmez şımarık kulunun günahını affedecek, gönlündeki kibiri çıkarıp atacak ve onu tertemiz ve saf bir gönülle cennetine koyacaktır.

Güzel elbise ve ayakkabı giymenin kibirle ilgili olmadığını da öğrenmekteyiz. İyi giyinmenin kibir duygusundan kaynaklanıp kaynaklanmadığını öğrenmek isteyen sahâbîye, Resûl-i Ekrem Efendimiz, bunun kibirle ilgisi bulunmadığını haber veriyor. Güzel Rabbimiz'in her güzel şeyi sevdiğini bildiriyor. 804 numaralı hadiste okuyacağımız üzere, Allah Teâlâ'nın, kuluna verdiği nimetin izlerini onun üzerinde görmekten memnun kalacağını söylüyor. Giyilen güzel şeyler kibirlenmeye, gururlanmaya yol açarsa, yine hedeften sapılmış olur. İnsan kibirlenmek, farklı olduğunu hissettirmek, çalımlı çalımlı yürümek için değil, Cenâb-ı Hakk'ın lutuflarına şükretmek için güzel giyinecektir.

Hadisi 1579 numarayla bir daha göreceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kibir, Allah'a saygısızlık çizgisine varıp dayanmışsa, kibirlenen kimse, cennete girme şansını yitirir.

2. Kendini büyük, başkalarını küçük görüp böbürlenen kimseler büyük günah işlemiş olurlar.

3. Gurura kapılmamak şartıyla insan güzel giyinebilir.

614- وعنْ سلمةَ بنِ الأَكْوعِ رضي اللَّه عنه أَن رجُلاً أَكَل عِنْدَ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بشِمالِهِ فقال : « كُلْ بِيمِينِكَ » قالَ : لاَ أَسْتَطِيعُ ، قال : « لا اسْتَطَعْتَ » مَا مَنَعَهُ إلاَّ الكِبْرُ . قال: فما رَفَعها إلى فِيهِ . رواه مسلم .

614. Seleme İbni Ekva' *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Adamın biri Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında sol eliyle yemek yiyordu. Resûl-i Ekrem ona:

- **"Sağ elinle ye!"** buyurdu. Adam:

- Yapamıyorum, diye cevap verdi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* adama:

- **"Yapamaz ol!"** buyurdu.

Seleme'nin dediğine göre adam kibirinden dolayı böyle söylemişti. Resûlullah'ın bedduasını alınca, elini ağzına götüremez oldu.

Müslim, Eşribe 107

Açıklamalar

Hadisimiz sünnetle ilgisi sebebiyle 161 numarada daha önce geçtiği, yemek âdâbıyla ilgisinden dolayı 742 numarada tekrar geleceği için burada onun sadece kibirle ilgili yönü üzerinde durulacaktır.

Peygamber Efendimiz'in yanında yemek yiyen bu zâtın Büsr İbni Râî'l-Ayr olduğu söylenmektedir. Sahâbeye dair bazı kitaplar onun adını zikretmekle beraber hayatı hakkında

bilgi vermemektedir. Bu zâtın yeme içme âdâbı hakkında bilgisi olmadığı için sol eliyle yediği hatıra gelebilir. Fakat onun Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "Sağ elinle ye!" diye uyarması üzerine, yapamıyorum diye cevap vermesi, sağ elle yeme edebi hakkında bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Onun bu davranışını yorumlayan râvinin, kibirinden dolayı böyle söyledi diye durumu açıklaması da gösteriyor ki, bu zât İslâmî edebi bildiği halde Peygamber buyruğuna aykırı davranmıştır.

Peygamber Efendimiz İslâm düşmanlarına bile, yaptıkları kötülükler sebebiyle pek nâdir olarak beddua etmiştir. Onun bir müslümana beddua ettiği görülmemiştir. Büsr İbni Râî'ye beddua etmesinin sebebi ise, onun aşırı derecede kibirli olması ve Allah'ın Elçisi'nin uyarısına rağmen bildiğinden şaşmamasıdır. Resûlullah'ın, kendisine son derece saygısız davranan bedevîleri birçok defa hoşgörüp bağışlaması, onların bilgisizliği ve görgüsüzlüğü sebebiyle idi. Fakat bu zâtın Peygamber sözü dinlememesi, onun tavsiye ettiği doğruyu benimsememesi, yapabileceği halde yapamıyorum diye itiraz etmesi beceriksizliğinden değil, şeytanın en belirgin özelliği olan kibir ve gururundan kaynaklanmaktaydı.

Bir müslüman günahkâr olabilir. Allah'ın ve Peygamber'in buyruklarını yapmayabilir. Hatta işlenmesi yasak edilen günahları işleyebilir. Fakat asla kibirli olamaz. Peygamber'ine karşı ise hiçbir şekilde kibirli davranamaz. Bir müslüman için Peygamber'ine kibirli davranmanın affedilecek yanı yoktur. Kâdî İyâz bu sebeple o şahsın münafık olduğunu ileri sürmüş, ancak Nevevî gibi bazı âlimler bunu doğru bulmamışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sağ elle yemek, Peygamber Efendimiz'in sünnetidir. Peygamber sünnetine uygun yaşamak, bir müslümanın en başta gelen görevidir. Sağ elin rahatsızlığı veya kesilmiş olması sebebiyle sol elle yenilebilir.
2. Kibir, âyet ve hadislerle yasaklanan çirkin bir huydur.
3. Dinin buyruklarına bile bile karşı gelen birine beddua edilebilir.

615– وعن حَارِثَةَ بنِ وهْبٍ رضي اللَّه عنه قال : سَمِعْتُ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : «أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ ؟ : كُلُّ عُتُلٍّ جَوَّاظٍ مُسْتَكْبِرٍ » متفقٌ عليه . وتقدَّم شرحُه في باب ضَعَفَةِ المسلمينَ .

615. Hârise İbni Vehb *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim, dedi:

"Size cehennemliklerin kimler olduğunu söyleyeyim mi? Katı kalbli, kaba, cimri ve kurularak yürüyen kibirli kimselerdir."

Buhârî, Eymân 9, Tefsîru sûre (68), 1, Edeb 61; Müslim, Cennet 47. Ayrıca bk. Tirmizî, Cehennem 13; İbni Mâce, Zühd 4

Açıklamalar

Tamamı 254 numarada geçen hadisimizin buraya alınmayan birinci bölümü şöyledir:

"Size cennetlikleri bildireyim mi? Onlar kendilerini korumaktan âciz, alçak gönüllü oldukları için de kimsenin önemsemediği ve fakat şöyle olacak diye yemin etseler, isteklerini Allah'ın gerçekleştireceği kimselerdir."

Burada ise, ilgisi sebebiyle, hadîs-i şerîfin sadece kibire dair olan ikinci kısmı alınmıştır.

Peygamber Efendimiz cehennemlik olanların en önemli özelliklerini **katı kalblilik, kabalık, cimrilik ve kurularak yürümek** diye belirtmiştir. Bunlar kendilerini diğer insanlardan farklı gören, halkı aşağılayan, onlara sevgiyi, ilgiyi ve sahip oldukları maddî ve mânevî şeyleri lâyık görmeyen kimselerdir. Büyüklük ve ayrıcalık hastalığı onları toplumdan koparmıştır.

Kibir, Allah Teâlâ'nın hiç sevmediği, hatta en fazla gazap buyurduğu mânevî bir hastalıktır. Kullarını çok seven Yüce Mevlâ, kimsenin onlara sert davranmasına, onları incitmesine razı olmaz. Verdiği maldan onlara da verilmesini, gönüllere koyduğu sevginin onlara da gösterilmesini ister. Kibir sahiplerini, sadece Allah'a mahsus olan büyüklük sıfatına ortak çıkmaya kalktıkları için sevmez.

Kula yakışan tevâzudur. Haddini bilmektir. Kusur ve noksanlarının farkında olmak, güçsüzlüğünü anlamak, bilgisizliğini kabul etmektir. Allah'ın sonsuz kudreti karşısında bir hiç olduğunu itiraf etmektir.

Bir kulun, aczini ve yetersizliğini bilmiyormuş gibi çalım satması, küçük dağları ben yarattım dercesine kurumlu yürümesi, insanlara değer vermemesi Cenâb-ı Hakk'ın affetmeyeceği bir küstahlıktır.

"Kişi noksanını bilmek gibi irfan olamaz" sözü, kibir hastalığına yakalanan kimselere güzel bir öğüttür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Katı kalblilik, kabalık, cimrilik ve kibirlilik cehennemliklerin özellikleridir.
2. Genellikle bütün insanlara, özellikle de müslümanlara alçak gönüllü davranmalıdır.

616– وعن أبي سعيدٍ الخُدريِّ رضيَ اللَّهُ عنه ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « احْتَجَّتِ الجَنَّةُ والنَّارُ ، فقالت النَّارُ : فيَّ الجَبَّارُونَ والمتَكَبِّرُونَ ، وقالَتِ الجنَّةُ : فيَّ ضُعَفاءُ النَّاسِ ومَساكِينُهُمْ . فَقَضَى اللَّه بيْنَهُمَا : إِنَّكِ الجَنَّةُ رَحْمَتِي ، أَرْحمُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ وإِنَّكِ النَّارُ عذَابي ، أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ ، ولِكِلَيْكُما عليَّ مِلْؤُها » رواهُ مسلم .

616. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennet ile cehennem münakaşa ettiler.

Cehennem:

- Bende zorbalar ve kibirliler var, dedi.

Cennet:

- Bende yalnız zayıflar ve yoksullar var, dedi.

Bunun üzerine Allah Teâlâ onların çekişmesini şöyle halletti:

- Ey cennet! Sen benim rahmetimsin, dilediğime seninle merhamet ederim.

Ey cehennem! Sen de benim azâbımsın. Dilediğime seninle azâb ederim. Ben her ikinizi de dolduracağım.”

Müslim, Cennet 34; Buhârî, Tefsîru sûre (50), 1, Tevhid, 25. Ayrıca bk. Tirmizî, Cennet 22

Açıklamalar

Cennetle cehennemin konuşmasını yadırgayanlar olabilir. Hadîs-i şerîfin 256 numaradaki şerhinde bu konuda bilgi verilmiştir. Burada sadece hadisin kibirle ilgili yanı ele alınacaktır.

Allah Teâlâ daha dünya hayatında iken, peygamberleri vasıtasıyla kullarına yolun sonunu göstermiş, cennetin iyi insanların durağı, cehennemin kötü adamların yatağı olduğunu bildirmiştir. Cehennemde kibirli, zâlim ve haksız adamların azâb göreceğini, cennette zayıf, kimsesiz, aşağılanıp horgörülen insanların huzurlu bir hayat süreceğini haber vermiştir. İlâhî adaletin gerçekleşebilmesi için Cenâb-ı Hakk’ın rahmetinin parıldayacağı cennete olduğu kadar, azâbının tecelli edeceği cehenneme de elbette ihtiyaç vardır.

İnsanı cehenneme götüren günahlar pek çoktur. Fakat hadisimizde cehennemlik olarak sadece kibirli ve zâlim kimseler gösterilmiştir. Bunun sebebi kibir ile zulmün en büyük günah olması ve birçok günahın kibir ile zulümden kaynaklanmasıdır.

Demek oluyor ki, cehennem halkına kuş bakışı bakıldığında, onların çoğunun hakka boyun eğmeyen, kendini beğenip başkalarını hor gören, insanları ezip onlara haksızlık eden kimseler olduğu hemen görülecektir.

Henüz fırsat elde iken mânevî hastalıklarımızı gözden geçirmeli, davranışlarımıza çeki düzen vermeli, cehenneme götüren yoldan süratle uzaklaşıp cennet yoluna girmeliyiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennet ve cehennem yaratılmıştır. Onların bu konuşması mecâzî olabileceği gibi, kendilerini yaratanın izniyle gerçekten de konuşmuş olabilirler.
2. Cennet hor görülen, itilip kakılan ve zulme uğrayan mü’minlerin yurdudur.
3. Cehennem insanlara haksızlık eden zalimler ile kendini beğenmiş kibirlilerin yeridir.
4. Her ikisinin de sâkinleri olacağına göre, isteyen cennetin yolunu tutar, istemeyen cehennemi boylar.

617– وعن أبي هُريرة رضي اللَّه عنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا يَنْظُرُ اللَّه يَوْم القِيامةِ إِلى مَنْ جَرَّ إِزارَه بَطَرَاً » متفقٌ عليه .

617. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Böbürlenerek elbisesini yerde sürüyen kimsenin suratına Allah Teâlâ kıyamet gününde bakmaz.”

Buhârî, Libâs 1, 2, 5, Fezâilü’s-sahâbe 5; Müslim, Libâs 42-48. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 25-27; Tirmizî, Libâs 8-9; İbni Mâce, Libâs 6, 9

Açıklamalar

Arap erkekleri, öteden beri evlerinde olduğu gibi dışarıda da entari giyerler. Bu onların tabii ve milli kıyafetidir.

Hadîs-i şerîfte elbise yerine “izâr” kelimesi kullanılmıştır. İzâr, Arapların belden aşağı giydikleri eteklik gibi bir elbise çeşididir. Giyilen elbise ister entari ister izâr olsun, bunların yerde sürünecek kadar uzun olması, yerdeki pisliklerle kirleneceği için Peygamber Efendimiz tarafından yasaklanmıştır. Bu giysilerin özellikle gösteriş ve çalım satmak için uzun yaptırılması, kesinlikle haram kılınmıştır.

Abdullah İbni Ömer’in bizzat Efendimiz’den öğrendiğine göre erkeklerin giydiği elbisenin eteği, baldırların yarısına kadar uzayabilir, daha aşağı sarkması doğru değildir (Müslim, Libâs 47). Zayıf, nahif bir vücuda sahip olan Hz. Ebû Bekir, elbisesinin bazan kemerinden kurtulup aşağı sarktığını söyleyince, Efendimiz, *“Sen bu işi böbürlenerek yapanlardan değilsin”* (Buhârî, Libâs 2) diyerek onun rahatlamasını sağlamıştır. Bu da gösteriyor ki, aşırı derecede uzun elbiseler, kibir ve gurura sebep olduğu için yasaklanmıştır.

Ümmü Seleme annemiz, Resûlullah Efendimiz’den kadınların etekleri hakkında ne buyurduğunu öğrenmek istemiş, Peygamber Efendimiz de onların eteklerini bir karış daha uzatacaklarını söylemiş, ayaklarının görünmesini sakıncalı bulmamıştır (Tirmizî, Libâs 9).

İslâm âlimleri elbisenin baldırlara kadar uzanmasını sünnete uygun bir giyiniş, topuklara kadar uzanmasını ise câiz görmüşlerdir. Elbisenin kibir sebebiyle topuklardan aşağı inmesi haram, kibir düşüncesi olmadan inmesi ise, Resûlullah’ın yasağına ters düşeceği için mekruh sayılmıştır.

Kibirin, gururun, kendini beğenmenin her türlüsü çirkindir. Bir kimse elbise eteklerinin uzunluğu sebebiyle övünüp böbürlenemez. Zira Allah Teâlâ’nın lutfettiği nimetler, bu nimetleri verene karşı daha mütevâzi davranılmasını gerekli kılar. Hem bu nimetlerden faydalanıp hem de Allah’ın kullarına çalım satmak, doğrudan doğruya o nimeti verene saygısızlık etmek anlamına gelir.

Kıyamet gününde Allah Teâlâ’nın **bir kimseye bakmaması**, ona merhametli davranmaması demektir. Peygamberler başta olmak üzere bütün insanların Cenâb-ı Hak’tan rahmet ve merhamet beklediği o dehşetli günde, sırf kibir yüzünden ilâhî rahmeti yitirmek, felaketlerin en büyüğüdür. İşte bu sebeple ne giyim kuşamda, ne de başka hususlarda kibir ve gurura kapılmamalı, Allah’ın verdiği nimetleri, onun kullarını ezmek için kullanmamalıdır.

Hadîs-i şerîfi 793 numarayla tekrar okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başkalarından daha iyi giyinebiliyorsak, bu, Allah’ın bir lutfudur. Bize böyle bir nimet verdiği için daha mütevâzi olmalı, üstünlük duygusuna kapılmamalıyız.
2. Kılığı kıyafeti sebebiyle şımarıp kibirlenmenin cezası, Allah’ın rahmet ve merhametinden mahrum kalmaktır.

618– وعنه قال : قالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ثَلاثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّه يَوْمَ القِيامَةِ ، وَلا يُزَكِّيهِمْ ، وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ ، وَلهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ : شَيْخٌ زانٍ ، ومَلِكٌ كَذَّابٌ ، وعائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ» رواهُ مسلم « العائِلُ » : الفَقِير .

618. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ kıyamet gününde üç kişiyle konuşmaz, onları temize çıkarmaz, suratlarına bile bakmaz; üstelik onlar korkunç bir azâba uğrarlar.

Bunlar; zina eden ihtiyar, yalan söyleyen hükümdar, kibirlenen fakirdir."

Müslim, Îmân 172. Ayrıca bk. Tirmizî, Cennet 25; Nesâî, Zekât 75, 77

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in *"Allah Teâlâ kıyamet gününde üç kişiyle konuşmaz, onları temize çıkarmaz, suratlarına bile bakmaz; üstelik onlar korkunç bir azâba uğrarlar"* ifadesiyle başlayan başka hadisleri de vardır. Demek oluyor ki, bu ağır cezayı hak eden başka günahkârlar da vardır. Adaletinin yanında lutfunun, gazabının yanında rızâsının görüleceği o günde, sözü edilen bu kimseler O'nun lutfuna değil gazabına uğrayacaklardır.

Allah Teâlâ'nın bu kimselerle konuşmaması, onlara gazap buyurması, onları sevindirecek bir şey söylememesi, onlardan memnun kaldığını göstermemesi veya gerçekten kendileriyle hiçbir şekilde konuşmaması gibi mânalara gelmektedir.

Bu kimseleri temize çıkarmaması, hayırlarını, ibadetlerini kabul etmemesi, günahlarını bağışlamaması, onlardan hoşnut olduğunu göstermemesi demektir.

Cenâb-ı Hakk'ın onlara bakmaması ise, kendilerine rahmet ve merhamet etmeyeceğini ifade etmektedir.

Zikredilen günahkârların müşterek özellikleri, bu günahlardan halleri veya mevkileri itibariyle uzak durmaları gereğidir. Bu üç günahkârdan birincisi, **zina eden ihtiyar**dır. Yaşını başını almış bir kimse artık olgunlaşmalı, doğruyu yanlışı görmeli, yaklaşmakta olduğu sonu farketmelidir. Ömrü gaflet içinde geçmişse, kendine çeki düzen vererek haramlardan uzak durmalıdır. Gençlik uçup gittiği, eski gücü yittiği, vücudu artık iflas ettiği için zinaya yaklaşmamalıdır. Şayet yaşlı bir kimse böyle yapmamış, gençlere bile yasaklanmış olan bir günaha devam etmişse, Allah Teâlâ ona iltifat buyurmayacaktır.

İkinci günahkâr, **yalan söyleyen devlet reisi**dir. Bir devlet resinin korkup çekineceği kimse yoktur. Birilerine kendini kabul ettirmek için yalan söylemeye mecbur değildir. Hadîs-i şerîfin bazı rivayetlerinde "yalan söyleyen" devlet reisi yerine, "zâlim devlet reisi" ifadesi bulunmaktadır (Tirmizî, Cennet 25; Nesâî, Zekât 75).

Üçüncü günahkâr ise **kibirli fakir**dir. Bir fakirin kibirlenmeye hakkı yoktur. Zira kibir, malın, mülkün, varlığın şımarttığı kimselerin yaşadığı bir hal, yasaklanmış bir duygudur. Fakir olan kimse haddini bilmeli, kibir yerine tevâzuu seçmelidir.

Bizi burada özellikle ilgilendiren kibirli fakirin halidir. Bir fakir, kibirlenmeye hakkı olmadığı halde kibirli davranıyorsa, demekki bu huy onun yaratılışında vardır. Bu kötü huy sebebiyle çalışıp çabalamıyor, her işi beğenmiyor, çoluğunu çocuğunu aç ve muhtaç bırakıyorsa, günahı bir kat daha artıyor demektir. Dinimiz dilenmeyi yasaklamakla beraber, muhtaç durumda olanların ihtiyaçlarını giderecek kadar dilenmelerine izin vermiştir. Aile babası olan bir fakir hem çalışıp çabalamıyor hem de çocuklarının zaruri ihtiyaçlarını gidermek için kimseden bir şey kabul etmiyor, üstelik ihtiyacı yokmuş gibi davranıyorsa, bu davranışı bir kat daha çirkinleşir, suçu biraz daha katmerleşir.

Hadisi 1856 numara ile bir daha okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kıyamet gününde bazı yasaklarını çiğneyen kimselere rahmet ve merhamet etmeyecek, onları pek acıklı bir cezaya çarptıracaktır.
2. Zina çirkin bir iştir. İhtiyarın zina etmesi daha çirkindir.
3. Yalan söylemek kötü bir fiildir. Bir devlet reisinin yalancılık yapması daha kötüdür.
4. Kibir, kula yakışmayan fena bir duygudur. Fakirin kibirlenmesi daha fenadır.

619– وعنه قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قال اللَّه عزَّ وجلَّ : العِزُّ إزاري ، والكِبْرياءُ رِدَائِي ، فَمَنْ يُنَازِعُني في واحدٍ منهُما فقدْ عذَّبتُه » رواه مسلم .

619. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dedi:

"Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

Yücelik ve kudret (izzet) benim izârım, büyüklük de benim ridâm sayılır. Bunlardan biri kendisinde de varmış gibi davranan olursa, onun cezasını veririm."

Müslim, Birr 136. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 26; İbni Mâce, Zühd 16

Açıklamalar

Allah Teâlâ bu hadîs-i şerîfte, her türlü üstün vasfın sadece kendinde bulunduğunu, bu sebeple kimsenin üstünlük taslamaya hakkı olmadığını anlatmaktadır. Onun üstünlüğünü kavrayacak akla ve yeteneğe sahip olmamakla beraber, bu konuda zihnimizde bir fikir oluşması için, sadece kendisinde bulunan "izzet" ve "kibriyâ" sıfatlarını bize bir edebî san'at olan istiâre ile öğretmektedir.

Allah Teâlâ diyor ki, her gün vücudunuzu örtmek için belden aşağı tutunduğunuz **"izâr"** var ya, işte **"izzet"** yani yücelik, üstünlük ve kudret sıfatım da beni öylesine sarmıştır ve bu özellik sadece bana mahsustur. Sizin bir hırka gibi vücudunuzun üst kısmına giyip büründüğünüz **"ridâ"**, belinizden yukarısını nasıl örtüyorsa, **"kibriyâ"** yani büyüklük sıfatım da beni öylesine sarıp örtmüştür ve bu sıfat sadece bende vardır. Kim kalkıp da kendisinde yücelik, üstünlük, kudret ve büyüklük varmış gibi davranır, kendisinde olmayan bu özelliklere sahipmiş gibi çalım satarsa, işte o zaman bana ortaklık taslamış olur. Benimle boy ölçüşmeye kalkan kimseyi fena yapar, en ağır işkenceye çekip perişan ederim...

Şu halde bize yakışan hakka boyun eğip halka değer vermek, her zaman başı yerde olmaktır. Hiçbir zaman sahip olmadığımız ve olamayacağımız büyüklük, üstünlük, yücelik, güçlülük gibi sıfatlara sahip gibi görünmeye çalışmak sahtekârlık yapmaktır.

Büyüklüğü, yüceliği bir elbiseye benzetecek olursak, bunlar Cenâb-ı Hakk'ın elbisesi gibidir. Onun elbisesini giymeye, bunlar benim elbisemdir diye o özelliklere sahiplenmeye kimsenin hakkı yoktur. Zira bir elbiseyi aynı anda iki kişinin giymesi mümkün değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Büyüklük, yücelik, güç ve kudret sahibi sadece Allah Teâlâ'dır.
2. Halkı aşağılayarak Hak'tan uzaklaşanlar, büyüklük taslamış olurlar.
3. Büyüklük iddiasında bulunanlar, Allah'ın azâbına çarpılırlar.

620– وعنْه أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « بيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي فِي حُلَّةٍ تُعْجِبُه نفْسُه ، مرَجِّلٌ رأسَه ، يَخْتَالُ فِي مَشْيَتِهِ ، إذْ خَسفَ اللَّهُ بِهِ ، فهو يَتَجَلْجَلُ فِي الأَرْضِ إلى يوْمِ القِيامةِ » متفقٌ عليه .

« مُرجِّلٌ رَأْسَهُ » أي : مُمَشِّطُهُ . « يَتَجلْجَلُ » بالجيمين : أَيْ : يغُوصُ وينْزِلُ .

620. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Vaktiyle kendini beğenmiş bir adam güzel elbisesini giymiş, saçını taramış, çalım satarak yürüyordu. Allah Teâlâ onu yerin dibine geçiriverdi. O şahıs kıyamete kadar debelenerek yerin dibini boylamaya devam edecektir."

Buhârî, Enbiyâ 54, Libâs 5; Müslim, Libâs 49, 50. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 47; Nesâî, Zînet 101

Açıklamalar

617 numaralı hadiste, "böbürlenerek elbisesini yerde sürüyen kimsenin suratına Allah Teâlâ'nın kıyamet gününde bakmayacağını" okumuştuk. Bu hadiste yine giyimi kuşamı sebebiyle kibirlenen kimsenin başına gelecek korkunç felâket haber verilmektedir. Konumuzun başında okuduğumuz dördüncü âyet-i kerîmede, zenginliğiyle böbürlenen Kârûn'un yerin dibini nasıl boyladığını görmüştük.

Demekki Allah Teâlâ'nın kibirlenenlere verdiği başlıca cezalardan biri, o kimseleri bağırta çağırta, debelene debelene yerin dibine batırmaktır. Dünyada başı yerde olmayanlar, başaşağı yerin dibine girmeyi hak etmiş kimselerdir. Halbuki kula yakışan, kulluğunu bilmek, mütevâzi olmaktır. Acaba hadisimiz güzel elbise giymeyi kibir alâmeti olarak mı kabul ediyor? Hayır. Varlıklı olan kimsenin güzel ve pahalı elbiseler giymesi yasaklanmamıştır. Dinimiz güzel giyime karşı değildir. Hatta Peygamber Efendimiz, *"Allah Teâlâ'nın, kuluna verdiği nimeti onun üstünde görmekten memnun olacağını"* ifade buyurmuştur (Tirmizî, Edeb 54). 613 numaralı hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz'in *"Allah güzeldir. Güzeli sever"* buyurmak suretiyle güzel giyimi teşvik ettiğini görmüştük. Giydiği güzel şeyleri, kendisine verilen nimete şükür niyetiyle giyen, bununla beraber kendisi gibi giyinip kuşanamayanları küçümsemeyen kimse, giyim kuşam sınırlamasına tabi değildir. Bu konudaki hadislerde yasaklanan şey, kul olduğunu unutarak giyim kuşamıyla gururlanmak, kendisini başkalarından üstün görmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kibirlenmek İslâm ahlâkına uymayan çirkin bir davranıştır.
2. Allah Teâlâ kibirlenenlere merhamet etmeyeceği için onları korkunç şekillerde cezalandırır.

621– وعن سَلَمَة بنِ الأَكْوع رضيَ اللَّه عنه قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يزَالُ الرَّجُلُ يَذْهَبُ بِنفْسِهِ حَتَّى يُكْتَبَ فِي الجَبَّارِينَ ، فَيُصِيبُهُ ما أَصابَهُمْ » رواهُ الترمذي وقال : حديث حسن .

« يَذْهَبُ بِنَفْسِهِ » أَي : يَرْتَفِعُ وَيَتَكَبَّرُ .

621. Seleme İbni Ekva’ *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem şöyle* buyurdu:

“Bir kimse kibirlene kibirlene sonunda zalimler grubuna kaydedilir. Böylece zalimlere verilen ceza ona da verilir.”

Tirmizî, Birr 61

Açıklamalar

Kibir mânevî hastalıkların en fenasıdır. Bu hastalığın mikrobunu alan bir kimse zamanla kendini büyük görmeye, insanlardan üstün olduğunu düşünmeye başlar. Kalbindeki bu hastalık ilerledikçe, kendisine insanlardan farklı imkânlar ve özellikler verildiğine inanır. Sonunda kibir ve gurur bütün davranışlarına hâkim olur. İşte o zaman melekler bu haddini aşmış kimseyi kibirliler ve zalimler defterine yazarlar.

Tarih, kibir ve zulmün bayraktarı olarak bilinen Firavun, Hâmân ve Kârûn’ları gördüğü gibi, onların izinden giden nice kendini beğenmiş, kulluğunu unutmuş, hakkı ve hakikati ayaklar altına almış zalimleri kaydetmiştir.

Bu sebeple insan her zaman kendini kontrol etmeli, duygularının şîrâzeden çıkmamasını sağlamalıdır. Böyle bir nefis muhâsebesi yapılmadığı zaman, insanın tabiatında bulunan kendini beğenme ve başkalarını küçümseme hastalığı, müsait şartlarda depreşip gün yüzüne çıkabilir. İşte o zaman ayaklar yerden kesilmeye, insan kendini başkalarından üstün görmeye, mertebece kendinden aşağıda olanları ezmeye başlar. Bu halin sonu, Allah korusun, o hayalî yükseklikten cehennem çukuruna tepe taklak düşmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zâlim ve günahkâr kimselerden uzak durmalı, onlara özenmemelidir.

2. Peygamber Efendimiz’in ortaya koyduğu şaşmaz bir ölçü vardır: “Bir topluluğa benzeyen, onlardan sayılır.” Kibirlilere benzeyen kimse, cehennemde bile onlarla beraber olur.

73- باب حسن الخلق

GÜZEL AHLÂK

Âyetler

قال الله تعالى: { وإنك لعلى خلق عظيم } .

1. “Sen elbette büyük ahlâk sahibisin.”
Kalem sûresi (68), 4

Allah Teâlâ en güzel şekilde yaratıp kendisine en güzel ahlâkı öğrettiği sevgili peygamberine böyle hitap etmektedir.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, peygamber olmadan önce de herkesin hayran kaldığı üstün bir ahlâka sahipti. Herkesle iyi geçinir, kimseyi incitmezdi. Kimseye haksızlık etmediği, kimsenin malına göz dikmediği için ona, güvenilir kimse anlamında “el-Emîn” derlerdi. Hz. Peygamber bu üstün ahlâka, en güzel huylara sahip olarak yaratılmıştı. Resûlullah’ın davranışlarının en güzel ahlâk örneği olduğunu belirten âyet-i kerîme onun bu özelliğine işaret etmektedir. Hz. Âişe onun ahlâkının Kur’an ahlâkı olduğunu söylerken yine onun bu tarafına işaret etmiştir.

Demek oluyor ki, Resûlullah Efendimiz’de Kur’an’da anlatılan üstün ahlâkın hepsi vardır. Bununla beraber Kur’an’da yasaklanan çirkin huyların hiç biri onda yoktur. Çünkü o güzel ahlâkı öğretmek ve mükemmel bir ahlâk örneği ortaya koymak için gönderilmiştir. Böylesine büyük bir ahlâkın mükemmelliğini sözle anlatmak elbette mümkün değildir.

الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاء وَالضَّرَّاء وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ [134]

2. “Allah’dan korkan kimseler, öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah iyilik edenleri sever.”
Âl-i İmrân sûresi (3), 134

Nefsin derinliklerinden köpüre köpüre gelen öfke selini durdurmak, bir adım daha öteye giderek kusur işleyeni bağışlamak büyük bir fazilettir. Şahsına karşı yapılan kabalıklara tahammül etmek, insanların hatalarını hoşgörmek üstün ahlâk sahiplerinin yapabileceği bir büyüklüktür.

Peygamber Efendimiz’in sevgili torunu Hz. Hasan’ın, öfkeyi yutup suç bağışlama konusunda pek güzel bir davranışı vardır. Bir gün Hz. Hasan’ın kölesi elindeki tabağı düşürerek efendisinin elbisesini kirletmişti. Bu dikkatsizliği sebebiyle ceza göreceğini zanneden köle, yukarıdaki âyet-i kerîmenin **“Onlar ki, öfkelerini yenerler”** kısmını okuyuverdi. Hz. Hasan köleye bakarak: “Yendim” dedi. Köle âyetin **“Ve onlar insanları affeder”** bölümünü okuyunca Hz. Hasan “Bağışladım” dedi. Buna çok sevinen köle âyeti tamamlayarak **“Ve Allah iyilik edenleri sever”** deyince, Hz. Hasan: “Ben de seni âzâd ettim” dedi ve köleye 400 gümüş akçe vererek onu hürriyetine kavuşturdu. Bu olay tâbiînin büyük âlimlerinden Meymûn İbni Mihrân için de anlatılır.

Öfkeyi yutmak, hatayı bağışlamak şahsa karşı işlenen suçlarda söz konusudur. Yapılan suç toplumu ilgilendiriyorsa, o zaman her şeyden önce âdil davranmak, doğruyu yanlışı ortaya koymak gerekir. Cemiyete karşı işlenen suçları bağışlamaya kimsenin yetkisi yoktur. Böyle bir suçlu bağışlanacak olursa, daha büyük haksızlıkların yapılmasına göz yumulmuş olur.

Şahsî meseleler için kızmak iyi bir davranış değildir. Fakat Allah’a ve onun dinine karşı işlenen suçlar için suçlulara kızmak bir fazilettir.

Hadisler

622- وعن أَنسٍ رضيَ اللَّه عنه قال :كانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَحْسنَ النَّاسِ خُلقاً. متفقٌ عليه.

622. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* insanların en güzel ahlâklısı idi.

Buhârî, Edeb 112; Müslim, Mesâcid 267, Edeb 30. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 1; Tirmizî, Birr 69

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in insanların en güzel ahlâklısı olduğunu söyleyen Enes İbni Mâlik, bir sonraki hadiste okuyacağımız üzere, 8-9 yaşından itibaren on yıl boyunca ona hizmet etmiştir. Bu sebeple Enes, Allah Resûlü'nü en iyi tanıyanlardan biridir.

Enes'in bu özelliği sebebiyle ashâb-ı kirâm ve tâbiîler zaman zaman kendisine Resûlullah'ı sormuşlar, onu anlatmasını istemişlerdir. Enes de Resûl-i Ekrem'in bazan kendi evlerine gelip ailesiyle birlikte namaz kıldığını, küçük kardeşi Ebû Umeyr'i üzüntülü gördüğü bir gün onunla ilgilenip gönlünü aldığını, on yıl boyunca kendisine kızmadığı gibi, bunu niçin böyle yaptın veya niçin şöyle yapmadın diye azarlamadığını, Resûlullah'ın kendisini gönderdiği yere gitmeyip oyuna daldığı zaman bile ona çıkışmadığını anlattığı muhtelif rivayetlerinde, onun eşi bulunmaz ahlâkından söz etmiş, Hz. Peygamber'in mükemmel insan olduğunu söylemiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın âlemlere rahmet olarak gönderdiği [Enbiyâ sûresi (21), 107], sonra kendisini **"Sen büyük ahlâk sahibisin"** diye övdüğü [Kalem sûresi (68), 4] sevgili peygamberini, sîmaca insanların en güzeli (Buhârî, Menâkıb 22) olarak yarattığı gibi, ahlâk bakımından da en güzel yapması gayet tabiidir. Çünkü peygamber olmadan önce ona ahlâkın en güzelini öğretmiş, 23 yıl süren peygamberliği süresince onun bütün hareketlerini kontrol etmiş ve asla yanlış bir şey yapmasına izin vermemiştir.

İnsanların en güzeline, elbette ahlâkın en güzeli yakışır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah Efendimiz, Allah Teâlâ tarafından eğitildiği için, ahlâkın en güzeline sahipti.
2. İyi ahlâka sahip olmak ve çocuklarını güzel ahlâklı olarak yetiştirmek isteyenler, Resûlullah Efendimiz'i örnek almak zorundadırlar.

623- وعنه قال : مَا مَسِسْتُ دِيباجاً ولاَ حَرِيراً أَلْيَنَ مِنْ كَفِّ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَلاَ شَمَمْتُ رائحَةً قَطُّ أَطْيَبَ مِن رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَلَقَدْ خَدَمْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عشْرَ سِنينَ ، فَما قالَ لِي قَطُّ : أُفٍّ ، وَلا قالَ لِشَيْءٍ فَعلْتُهُ : لِمَ فَعَلْتَهُ؟ ولا لشيءٍ لَمْ افعَلْهُ : أَلاَ فَعَلْتَ كَذا ؟ متفقٌ عليه .

623. Yine Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben Resûlullah'ın ellerinden daha yumuşak ne bir atlasa ne de bir ipeğe dokundum.

Resûlullah'ın kokusundan daha hoş bir râyiha koklamadım.

Resûlullah'a tam on yıl hizmet ettim. Bana bir defa bile "öf!" demedi. Yaptığım bir şeyden dolayı "Niye böyle yaptın?", demediği gibi, yapmadığım bir şey sebebiyle "Şöyle yapsan olmaz mıydı?" da demedi.

Buhârî, Savm 53, Menâkıb 23; Müslim, Fezâil 82

Açıklamalar

Enes İbni Mâlik hazretleri hadîs-i şerîfte önce Resûlullah Efendimiz'in **mübârek ellerinin güzelliğinden ve yumuşaklığından** söz etmektedir. On yıl boyunca kendisi kim bilir kaç defa o mübarek elleri tutmuş veya kendi elleri onun mübarek avucunda kim bilir kaç defa kaybolmuştur.

Enes'in sahip olduğu bu imtiyaza ashâb-ı kirâm ve tâbiîn pek özenmişler, bu sebeple ona Resûlullah Efendimiz'in ellerinin nasıl olduğunu sormuşlardır. Bir defasında Basralı tâbiî muhaddis Sâbit el-Bünânî, hocası Enes İbni Mâlik'e:

- Resûlullah'ın ellerini kendi ellerinle tutup ona dokundun mu? diye sormuştu. Enes:

- Evet, tuttum, deyince,

- Ver ellerini de onları öpeyim, demişti (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 111).

Resûlullah Efendimiz'in tuttuğunu koparan o güçlü elleri, iri kemikli olmasına rağmen atlaslarda, ipeklerde bulunmayan bir yumuşaklığa sahipti.

Enes daha sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **güzel kokusuna** temas ederek hayatında onun kokusundan daha güzelini koklamadığını söylemektedir. Bazı rivayetlerde Efendimiz'in ruhlara dirilik veren kokusu, o devirde en güzel koku olarak bilinen misk ve anberle mukayese edilmekte, koklayanı mest eden o eşsiz râyihanın misk ve anberden daha hoş olduğu belirtilmektedir.

Hadisin son kısmında Resûlullah Efendimiz'in **huyuna** temas eden Enes, on yıl boyunca onun kendisini hiç azarlamadığını, niye şöyle yaptın, niye böyle yapmadın diye kendisine çıkışmadığını, hatta yaptığı yaramazlıklara veya verdiği görevleri zamanında yapmamasına rağmen kendisine öf bile demediğini söylemektedir.

Bu hadiste olduğu gibi, Resûlullah Efendimiz'in maddî ve mânevî güzelliğinden bahseden rivayetler dikkate alındığı zaman, onun hem dış hem de iç güzelliği bakımından mükemmel olduğu anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah Efendimiz'in mübârek eli, iri kemikli olmasına rağmen ipekten daha yumuşaktı.

2. Mübârek kokusu her güzel kokudan daha hoş ve nefisti.

3. Yaratılışı güzel olduğu kadar huyu da güzeldi. Hizmetkârı Enes İbni Mâlik'i on yıl boyunca bir defa bile azarlayıp gücendirmedi.

624– وعن الصَّعبِ بنِ جَثَّامَةَ رضيَ اللَّهُ عنه قال : أَهْدَيْتُ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حِماراً وَحْشِياً ، فَرَدُّهُ عليَّ ، فلمّا رأَى مَا في وَجْهي قالَ : « إِنَّا لَمْ نَرُدَّهُ عَلَيْكَ إِلاَّ لأَنَّا حُرُمٌ » متفقٌ عليه .

624. Sa'b İbni Cessâme *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir yaban eşeği hediye etmiştim. Fakat Resûlullah onu kabul etmeyip bana geri verdi. Yüzüme bakıp da üzüldüğümü görünce:

"Hediyeni ihramda olduğumuz için almadık" buyurdu.

Buhârî, Cezâü's-sayd 6, Hibe, 6, 17; Müslim, Hac 50-54. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Menâsik 40; Tirmizî, Hac 26; Nesâî, Menâsik 79; İbni Mâce, Menâsik 92

Sa'b İbni Cessâme

Annesi Ebû Süfyân İbni Harb'in kız kardeşi Fâhite'dir. Sa'b yiğit sahâbîlerden biriydi. Huneyn Gazvesi'nde gösterdiği yiğitliği unutmayan Resûlullah'ın onun hakkında "Sa'b olmasaydı süvariler perişan olurdu" buyurduğu söylenmektedir. Daha sonraları Sa'b İran'ın ve başka yerlerin fetihlerine katıldı.

Sa'b Mekke-Medine yolu üzerinde bulunan Veddân'da otururdu. Yukarıdaki hadisin bazı rivayetlerinde onun Hz. Peygamber'e Veddân'da veya oraya sekiz mil uzaklıkta bulunan Ebvâ'da yabani eşek hediye ettiği söylenmektedir. Hz. Peygamber ensar ile muhâcirîni birbiriyle kardeş yaptığı sıralarda, onunla Avf İbni Mâlik'i kardeş yapmıştı.

Hz. Peygamber'den on altı hadis rivayet eden Sa'b İbni Cessâme Hz. Osman devrinde vefat etti. Daha önce vefat ettiği de söylenmektedir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hac için ihrama girmiş olan Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Veddân'dan geçerken, bir rivayete göre Ebvâ'da bulunduğu sırada Sa'b İbni Cessâme ona hediyesini sundu.

Hediye edilen yabani eşeğin canlı olarak sunulduğu veya pişirilen etinden bir parça verildiği hususunda çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetleri dikkate alan bazı âlimler, Resûlullah Efendimiz'e muhtelif zamanlarda canlı yaban eşeği veya yaban eşeği eti hediye edildiğini söylemişlerdir.

Anlaşıldığına göre Hz. Peygamber, yabani eşeğin kendisi için avlandığını düşünerek bu hediyeyi kabul etmemiştir. Hanefiler, ihramlı iken kendisi için vurulmayan av etinden Resûlullah'ın yediğini belirten bir hadise dayanarak, böyle bir durumda ihramlının av eti yiyebileceğini söylemişlerdir.

Hadîs-i şerîf, kendisine gücenen veya gönül koyan kimselere karşı Resûl-i Ekrem Efendimiz'in nasıl davrandığını göstermektedir. Sa'b İbni Cessâme'nin, bahsi geçen hediyesini takdim ettiği sıralarda ihramlıya av yasağı konusundaki hükmü henüz bilmediği, hediyesinin kabul edilmeyişine bu sebeple üzüldüğü anlaşılmaktadır. Şefkatli Efendimiz sahâbîsinin meseleyi yanlış anladığını, hediyesinin reddedildiğini sanarak üzüldüğünü görünce, onu hemen rahatlatmak istemiş ve hediyesini neden almadığını açıklamıştır.

Demek oluyor ki, insanların birbirlerini yanlış anlamasına, davranışları yanlış yorumlayarak gönül koymasına fırsat vermemek gerekir. Yanlış anlaşılabilecek davranışların

sebeplerini hemen açıklamak icab eder. Bu konudaki ihmâller, telâfisi kolay olmayan kırılmalara yol açabilir.

Şüphesiz müslüman iyi kalbli, hassas, başkalarıyla iyi geçinen, başkaları da kendisiyle kolay anlaşıp ülfet eden alçak gönüllü bir insandır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hediye alıp vermek sünnettir.
2. Helâl olmayan hediye kabul edilmez.
3. Bir hediyeyi kabul etmeyen kimse, onu neden kabul etmediğini açıklamalıdır.

625– وعن النَّوَّاسِ بنِ سمعانَ رضي اللَّه عنه قال : سأَلتُ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عنِ البرِّ والإِثمِ فقالَ : « البِرُّ حُسنُ الخُلُقِ ، والإِثمُ : ما حاكَ في نَفْسِكَ ، وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلعَ عَلَيْهِ النَّاسُ » رواه مسلم .

625. Nevvâs İbni Sem'ân *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iyilik ve kötülüğün ne olduğunu sordum. Buyurdu ki:

"İyilik güzel ahlâktan ibarettir.

Günah ise kalbini tırmalayıp durduğu halde insanların bilmesini istemediğin şeydir."
Müslim, Birr 14, 15. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 52

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz iyiliği özlü bir cümle ile tarif ederek *"İyilik güzel ahlâktır"* buyuruyor. Bu vecizesiyle, güzel ahlâklı olan kimsenin iyilikten başka bir şey yapamayacağını anlatıyor.

Güzel ahlâk, İslâmiyet'in insanları götürmek istediği hedeftir. Emir ve yasaklarıyla ilâhî buyruklara harfi harfine uyan müslümanların alacağı mânevî şekil ve kıvamdır. Allah'ın buyruklarını samimiyetle yaşayan kimselerin vücudunu bir elbise gibi kavrayan bu hal, onların mükemmele ulaşmasını sağlar. Böyle kimseler toplumdan saygı gördükleri gibi, bütün davranışları hayranlık uyandırır. Kendilerinden kötülük beklenmez.

İyi olabilmek, iyiliğe varabilmek için insanın kendinden bir şeyler vermesi gerekir. Bu, yerine göre başkalarını kendine tercih etmek, haksızlığa uğrasa bile haksızlık yapmamak, kendisine fenalık yapanı bağışlayabilmektir. İyiliğe varabilmek için Allah yolunda para harcamayı tavsiye eden âyet [Âl-i İmrân sûresi (3), 92], kendinden bir şeyler vermenin maddî cephesine işaret etmektedir.

Zengin servetini harcayarak, makam sahibi itibarını iyi yönde kullanarak, âlim öğreterek, bedeni güçlü olan hakkı ve haklıyı savunarak iyiliğe ulaşabilir. İyiliğe ulaşabilenler, sahip oldukları bu güzel ahlâk sayesinde Allah'ın rahmetini, rızâsını ve cennetini kazanacakları için hayatlarını kendilerinden beklenen yönde dolu dolu yaşamış olurlar.

İyiliğe ulaşan kimselerin gönülleri, iyi ve kötü davranışları kolayca farkeder. Bununla beraber herkes vicdanını rahatsız eden, içini kemirip duran, gönlünde pişmanlık uyandıran bir hareketin fenalığını anlayabilir. Başkalarının duyması istenmeyen, ya duyarlarsa diye insanı tedirgin eden haller, o davranışların kötü olduğunu gösteren önemli işaretlerdir.

Hadîs-i şerîf 591 numarada açıklanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan iyi ve kötünün ne olduğunu öğrenmeli, kötülükten sakınıp iyiliğe sarılmalıdır.
2. Fazilet, hayır ve iyilik diye bilinen haller ve davranışlar güzel ahlâktan ibarettir.
3. İnsan, gönlünü rahatsız ve tedirgin eden davranışların günah olduğunu anlamalı ve onlardan uzak durmalıdır.

626– وعن عبد اللَّهِ بن عمرو بن العاص رضي اللَّه عنهما قال : لم يكن رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَاحِشاً ولا مُتَفَحِّشاً . وكانَ يَقُولُ : « إنَّ مِن خِيارِكُم أَحْسَنَكُم أَخْلاقاً » متفقٌ عليه.

626. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözlerinde ve hareketlerinde hiçbir çirkinlik bulunmadığı gibi, çirkin olan hiçbir şeye de özenmezdi. Şöyle buyururdu:

"Hayırlınız, ahlâkı güzel olanınızdır."

Buhârî, Menâkıb 23, Fezâilü ashâbi'n-nebî 27, Edeb, 38-39; Müslim, Fezâil 68. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 47, 69

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz'in yaratılışındaki güzellik, sözüne sohbetine olduğu kadar tavır ve hareketlerine de yansırdı. Onun kaba ve çirkin bir söz söylediği, utanılacak veya göreni utandıracak bir iş yaptığı hiç görülmezdi. Üzerindeki çeşitli baskılar sebebiyle fenalık yapamayan bir kimse, bazı fenalıklara imrenip uygun şartlarda onları yapmayı arzu edebilir. Fakat Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* çirkin ve fena olan hiçbir şeyi benimsemez, ona gönlünde meyil duymazdı. Çünkü çirkinlik onun tabiatında yoktu. İslâm öncesi yaşanan çirkin hayat tarzı, ona hiçbir menfi tesir yapamamıştı.

Resûl-i Ekrem iyiliğin, hayır ve faziletin şaşmaz ölçüsünü verirken:

"Hayırlınız, ahlâkı güzel olanınızdır" buyururdu.

Hadisin bazı rivayetlerinde "hayırlınız" yerine, "içinizde en çok sevdiğim" ifadesi geçtiğine göre (Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 27), Resûlullah'ın en sevdiği kimsenin güzel ahlâklı insan olduğu anlaşılmaktadır.

Ahlâk güzelliği, iyilikleri benimsemek, kötülüklerden uzak durmak suretiyle ortaya çıkar. Resûlullah Efendimiz hayatı boyunca bunu öğretmiştir. Çünkü onun en önemli görevlerinden biri, mükemmel ahlâkı bizzat yaşayarak öğretmek ve İslâmiyet'in getirdiği ahlâk değerlerini benimsetmekti.

Tirmizî'nin bir rivayetine göre, tâbiîn neslinden Ebû Abdullah el-Cedelî Hz. Âişe'den Peygamber Efendimiz'in ahlâkını sormuştu. Hz. Âişe annemiz bu soruya şu cevabı vermişti:

“Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sözlerinde ve hareketlerinde hiçbir çirkinlik bulunmadığı gibi, o çirkin olan hiçbir şeye de özenmezdi. Çarşıda pazarda bağırıp çağırmaz, kötülüğe kötülükle karşılık vermezdi. Tam aksine kusurları bağışlar, hatta yüzünü çevirip hatayı görmezden gelirdi” (Birr 69).

Böyle olan bir kimse, insanların en hayırlısı olmaya elbette hak kazanır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz’in hem kendisi hem de davranışları güzeldi.
2. Çirkin sözden, çirkin davranıştan nefret ederdi.
3. Güzel ahlâk sahibinin en hayırlı insan olduğunu söylerdi.

627– وعن أبي الدرداءِ رضي اللَّه عنه : أَن النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « ما من شَيءٍ أَثْقَلُ في ميزَانِ المؤمِنِ يَومَ القِيامة من حُسْنِ الخُلُقِ . وإِنَّ اللَّه يُبغِضُ الفَاحِشَ البَذِيِّ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح . « البِذيُّ » : هو الذي يَتَكَلَّم بالفُحْشِ . ورديء الكلامِ .

627. Ebü’d-Derdâ *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kıyamet gününde mü’min kulun terazisinde güzel ahlâktan daha ağır bir şey bulunmaz. Allah Teâlâ çirkin hareketler yapan, çirkin sözler söyleyen kimseden nefret eder”
Tirmizî, Birr 61

Açıklamalar

Şu dünyada bir mü’minin bütün çabası, Allah’ın huzuruna eli boş varmamak, sevaplardan başka hiçbir şeyin fayda vermeyeceği o dehşetli hesap gününde, ilâhî huzura makbul ibadetlerle çıkmaktır. Hadisimiz bize bu konuda önemli bir ip ucu vermekte, amellerin değerlendirildiği kıyamet gününde, en makbul ibadetin güzel ahlâk olacağını belirtmektedir. Zira bütün ibadetlerin tek hedefi, insanı güzel ahlâk sahibi yapmaktır. Kıldığımız namazlar, tuttuğumuz oruçlar, verdiğimiz sadaka ve zekâtlar hep bizi olgunlaştırmak, mükemmel ahlâka götürmek için farz kılınmıştır. Zira Allah Teâlâ’nın bizim namazlarımıza, oruçlarımıza, zekât ve sadakalarımıza ihtiyacı yoktur. Bunlar ahlâk ve amellerimizi mükemmel hale getirmeye birer vesiledir. Allah’a iman eden bir kimse, güzel ahlâkı sayesinde ebedî kurtuluşa erecektir.

Hadîs-i şerîfin ikinci kısmında Allah Teâlâ’nın sevmediği hareketlerden söz edilmekte, bunların kötü ve çirkin davranışlar, kötü ve çirkin sözler olduğu ifade edilmektedir. Bu gerçeği Resûlullah Efendimiz, değişik şekillerde birçok defa dile getirmiştir. 1558 ve 1737 numaralı hadislerde görüleceği üzere, Peygamberler Sultanı, olgun bir mü’minin hiç kimseyi kötülemeyeceğini, kimseye lânet okumayacağını, kimseye kötü bir söz söylemeyip kötü bir davranışta bulunmayacağını ve hiçbir çirkin harekete yeltenmeyeceğini bildirmiştir. Yaptığı kötü işler, söylediği çirkin sözlerle insanları rahatsız eden kimseler, hem dünyalarını hem de âhiretlerini perişan ederler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünyada yapılan işler âhirette değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

2. Âhirette en değerli ve en geçerli amel, güzel ahlâk olacaktır.

3. Yaptığı kötü, konuştuğu çirkin olan kimseler, Allah Teâlâ'nın en sevmediği, en fazla gazap ettiği insanlardır.

628– وعن أبي هُريرة رضيَ اللَّه عنه قال : سُئِلَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَنْ أَكثرِ مَا يُدْخلُ النَّاس الجَنَّةَ ؟ قال : « تَقْوى اللَّهِ وَحُسنُ الخُلُق وَسُئِلَ عن أَكثرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ فَقَالَ: « الفَمُ وَالفَرْجُ » .

رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

628. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle *dedi:*

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*e:

- İnsanları cennete en fazla götürecek şey nedir? diye soruldu.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Allah'a saygı (takvâ) ve güzel ahlâktır" buyurdu.

- İnsanları cehenneme en fazla götürecek şey nedir? diye sorulunca da:

- "Ağız ve cinsel organdır" buyurdu.

Tirmizî, Birr 62. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 29

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâm merak ettikleri konuları Peygamber Efendimiz'e sorup öğrenirlerdi. Bir gün ona:

- **En fazla hangi hal ve davranışımız, hangi sözümüz cennete girmeye sebep olacaktır?** diye sordular. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- *"Allah'a saygı ve güzel ahlâk"* cevabını verdi. Takvâ diye ifade ettiğimiz kulun Cenâb-ı Hakk'a gösterdiği en üstün saygı ile insanların karşılıklı münasebetlerini düzenleyen güzel ahlâk, cennete en fazla girmeye sebep olan iki hal ve davranıştır.

Takvâ'nın ne olduğu 70-74. hadisler arasındaki "Takvâ" bölümünde muhtelif âyet-i kerîmelerle açıklanmıştır.

Güzel ahlâka gelince, Hasan-ı Basrî Hazretleri onu çok iyilik yapmak, kötülükten sakınmak ve güler yüzlü olmak diye tarif etmiştir.

Büyük âlimlerimizden *Şifâ-yı Şerîf* müellifi Kâdı İyâz da güzel ahlâkın insanlarla güzel geçinmek, onlara kendini sevdirmek, merhamet etmek, verdikleri sıkıntılara katlanmak, yaptıkları kötülüklere sabretmek, kibirlenmemek, şiddet göstermemek, öfkelenmemek ve azarlamamak olduğunu söylemiştir.

Görüldüğü gibi güzel ahlâkın kapsamı çok geniştir.

Ashâb-ı kirâm Resûl-i Ekrem Efendimiz'e ikinci olarak:

- **Cehenneme en fazla girmemize sebep olan nedir?** diye sormuşlardı. Efendimiz de:

- *"Ağız ile cinsel organ"* diye cevap verdi.

Ağız, söyleyeceği güzel sözler, yapacağı zikirler ile insanı cennete gönderebileceği gibi, insanlara ve kendisini yaratana karşı söyleyeceği çirkin sözler, küfürler, gıybet ve koğuculuklar, iftiralar ve daha başka kötülüklerle sahibini cehenneme yollayabilir.

1524 numaralı hadîs-i şerîfte okuyacağımız üzere Muâz İbni Cebel hazretleri Resûl-i Ekrem Efendimiz'e:

- Beni cennete götürecek ve cehennemden uzaklaştıracak bir iş söyle! demişti.

Efendimiz ona *"çok büyük bir şey sorduğunu"* belirterek uzunca bir cevap vermiş ve sözünü şöyle bağlamıştı:

- *"İnsanları cehenneme yüz üstü düşüren günahın, dillerinin ekip biçtiklerinden başka bir şey olduğunu mu sanıyorsun?"*

Ağzın insanın başına nasıl dertler açtığını, onu Allah'ın gazabına nasıl uğrattığını ve cehennemi boylattığını 1514-1529 numaralı hadislerin yer aldığı "Gıybetin Haram Olduğu ve Dili Koruma Emri" bahsinde göreceğiz.

Peygamber Efendimiz insanı cehenneme en fazla sokan iki şeyden diğerinin **cinsel organ** olduğunu haber vermektedir. Bunlar Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı istikamette kullanıldığı, günaha âlet edilmediği sürece insana bir zarar getirmezler. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de "ırzlarını ve iffetlerini koruyan erkeklerle kadınlar" günahtan korundukları için övülmüşler, Allah Teâlâ'nın bağışını kazanmışlar ve kendileri için hazırlanan büyük mükâfatları haketmişlerdir.

Hadisimizde takvâ ile güzel ahlâkın, ağız ile cinsel organın yanyana zikredilmesi anlamlıdır. Zira takvâ, kul ile Allah arasındaki ilişkiyi, güzel ahlâk ise kulların birbiriyle olan ilişkilerini en iyi şekilde düzenler. Öte yandan ağız, Allah'ı inkâr, gıybet, koğuculuk, iftira gibi çirkin davranışların ortaya konmasına sebep olabildiği gibi, cinsel organ da zina ve benzeri çirkinliklerin yapılmasına vesile olabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennete girmeye en fazla sebep olan takvâ ile güzel ahlâktır.
2. Cehenneme girmeye en fazla sebep olan ise ağız ile cinsel organdır.

629– وعنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَكْمَلُ المؤمِنِينَ إِيمَاناً أَحسَنُهُم خُلُقاً ، وخيارُكُم خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ » . رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

629. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'minlerin iman bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır. Hayırlınız, kadınlarına karşı hayırlı olanlardır."

Tirmizî, Radâ’ 11. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünne, 15; İbni Mâce, Nikâh 50

Açıklamalar

İlâhî emir ve yasakların hedefi, insanı mükemmel bir ahlâk sahibi yapmaktır. Allah’ın buyruklarına en fazla sarılan kimsenin en iyi ve en mükemmel mü’min olduğunda şüphe yoktur. İman, hayata güzel ahlâk halinde yansır. İşte bu noktadan hareketle Peygamber Efendimiz, imanı en sağlam müslümanın, ahlâkı en üstün insan olacağını söylemiş, iyi huylu olmayan kimsenin imanında mutlaka bir noksanlık bulunacağını belirtmiştir. İnsanlarla iyi geçinen, kendisiyle de iyi geçinilen, herkese güler yüzlü davranan, herkesin iyiliğini isteyen, kimseyi kırmamaya çalışan şahıslar şüphesiz iyi huylu insanlardır.

Mükemmel imanın ölçüsü iyi huy olduğu gibi, **hayırlı olmanın ölçüsü** de kadınlara iyi davranmaktır. Hayırlı bir insan aile fertlerine iyi davranır, onları sever, onlarla ilgilenir, hatalarını görmezden gelir, ihtiyaçlarını en iyi şekilde temin etmeye çalışır. Aile fertlerine beslediği iyi niyet ve içten davranış sebebiyle onlar üzerinde öyle bir tesir bırakır ki, aile fertleri kendisini dünyanın en iyi insanı kabul ederler.

Hanımlarına en iyi davranan aile reisi, şüphesiz dünyanın en hayırlı insanı olan Peygamber Efendimiz’dir. 280 numarayla daha önce geçen bu hadîs-i şerîfi açıklarken söylediğimiz gibi, hayırlı bir insan, ailesiyle iyi geçim hususunda Peygamber Efendimiz’i örnek alır ve tıpkı onun gibi:

***** Hanımına duyduğu sevgiyi zaman zaman dile getirir ve ileride onun için tasarladığı güzel şeylerden söz eder.

***** Tatlı bir sohbet için çeşitli vesileler bulur; gördüğü, duyduğu, okuduğu faydalı bilgileri hanımına anlatır.

***** Zaman zaman şakalar yapar; güler, güldürür; evin içinde samimi bir hava meydana getirir.

Peygamber Efendimiz hayatının muhtelif dönemlerinde Hz. Âişe ile koşular yapmıştır. Bu yarışlarda ilk zamanlar Efendimiz’i geçen Âişe annemiz, daha sonraları kilo aldığı için Efendimiz onu geçmiş ve sevgili eşine *“Bu o yarışın karşılığıdır”* diye şaka yapmıştır (Ebû Dâvûd, Cihâd 61).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü’min bütün insanlara, özellikle aile fertlerine iyi davranır. Onların iyiliklerini ister, hatalarını görmezden gelir.

2. Hayırlı olmanın ölçüsü, eşine iyi davranmaktır. Eşine iyi davranmayan kimsede hayır yoktur.

630– وعن عائشةَ رضيَ اللَّه عنها ، قالت سمعت رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « إنَّ الْمؤْمِنَ لَيُدْرِكُ بِحُسنِ خُلُقِه درَجةَ الصائمِ القَائمِ » رواه أبو داود .

630. Âişe *radıyallahu anh*â Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinledim, dedi:

“Bir mü’min, güzel ahlâkı sayesinde, gündüz oruç tutup gece namaz kılan kimselerin derecesine ulaşır.”

Ebû Dâvûd, Edeb 7. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 62

Açıklamalar

İbadetler genel olarak farz ve nâfile olmak üzere ikiye ayrılır. Farz ibadetler, yapılmasını Allah Teâlâ’nın Kur’ân-ı Kerîm’de emrettiği ibadetler olup onları her mü’minin bizzat îfâ etmesi gerekir. Farzların yerini tutacak başka bir ibadet veya hayır yoktur. İnsanın dünya kadar serveti olsa ve bu servetinin tamamını, kılamadığı iki rekâtlık bir farz için harcasa, Allah Teâlâ affetmedikçe, yine de borcunu ödemiş sayılmaz. Bu sebeple hadisimizde sözü edilen oruç ve namaz, yapmaya mecbur olmadığımız halde, Allah rızâsını kazanmak için fazladan tuttuğumuz (nâfile) oruç ve kıldığımız namazlardır. Peygamber Efendimiz iyi huyun Allah katında çok değerli olduğunu anlatmak için onu nâfile olarak tutulan oruç ve geceleri kılınan nâfile namaz ile bir tutmuştur.

Gece ibadetlerinin en makbûlü, uykunun en tatlı zamanında kalkıp Allah rızâsı için teheccüd namazı kılmaktır. Gündüz ibadetlerinin en makbûlü ise, yazın sıcağına aldırmadan, dili damağı kuruyarak oruç tutmaktır. Nitekim İmâm Mâlik’in *Muvatta*’ında, hadisimizdeki “gündüz oruç tutan kimse” yerine öğle sıcağında dili damağına yapışarak oruç tutan kimse ifadesi yer almaktadır (Hüsnü’l-huluk 6).

Kısaca belirtmek gerekirse, bir kimse insanlarla güzel geçinerek yani onlara iyilik ederek, merhametli davranarak, kibirlenmeyerek, şiddet göstermeyerek, öfkelenmeyerek, zarar vermekten sakınarak, verdikleri sıkıntılara, yaptıkları kötülüklere sabrederek ve güler yüzlü davranarak büyük sevaplar kazanır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyi huy mü’minin en belirgin özelliğidir.
2. Mü’min bu özelliği ile Allah rızâsı için oruç tutup namaz kılan kimseler gibi sevap kazanır.

631- وعن أبي أُمَامَة الباهِليِّ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَنا زَعِيمٌ ببَيتٍ في ربَضِ الجنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ المِراءَ . وَإنْ كَانَ مُحِقّاً ، وَببيتٍ في وَسَطِ الجنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الكَذِبَ ، وإِن كَانَ مازِحاً ، وَببيتٍ في أعلى الجَنَّةِ لِمَن حَسُنَ خُلُقُهُ » حديث صحيح ، رواه أبو داود بإِسناد صحيح .

« الزَّعِيمُ » : الضَّامِنُ .

631. Ebû Ümâme el-Bâhilî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Haklı bile olsa çekişip didişmeyen kimseye cennetin kenarında bir köşk verileceğine ben kefilim.

Şakadan bile olsa yalan söylemeyen kimseye cennetin ortasında bir köşk verileceğine kefilim.

İyi huylu kimseye de cennetin en yüksek yerinde bir köşk verileceğine kefilim.”

Ebû Dâvûd, Edeb 7. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 58; İbni Mâce, Mukaddime 7

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz önce kötü huylardan ikisine temasla bunların terk edilmesini istemekte ve bu huyları terk edenlere verilecek mükâfattan söz etmekte, sonra da bütün kötü huylardan arınan kimsenin en yüksek dereceye ulaşacağını belirtmektedir.

Kendini haklı, başkasını haksız göstermek için **çekişmek** ve karşısındakini aşağılamaya çalışmak çirkin bir huy, bir haksızlık, kısacası zulümdür. Doğru bildiği bir hususu karşısındakine mutlaka kabul ettirmek için uğraşmak da doğru değildir. Çünkü karşı taraf kendi bildiğinden vazgeçmemek için direndiği takdirde, tatsız olaylar çıkabilir. Faydadan çok zarar meydana gelebilir.

Kötü huylardan biri de **yalan söylemek**tir. Bize inanan ve güvenen birini yalan söyleyerek aldatmak, ona ihânet etmektir. Yalanın şaka yollu söylenmesi bile çirkindir. İnsanları eğlendirmek için yalan söyleyen kimselerin ne fena bir iş yaptıklarını göstermek için Peygamber Efendimiz: *“Yazıklar olsun milleti güldürmek için yalan söyleyen kimseye; yazıklar olsun; yazıklar olsun”* buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Edeb 80; Tirmizî, Zühd 10). Yalan konusu 1545-1550 numaralı hadisler arasındaki “Yalan Yasağı” bahsinde ele alınacaktır.

İyi huy dediğimiz güzel ahlâk ise, insanın en değerli meziyetidir. Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz’in en üstün yanını belirtirken, **“Sen en güzel ahlâka sahipsin”** [Kalem sûresi (68), 4] buyurmaktadır. Müslümanlar huyları güzelleştiği ölçüde Allah’a ve Resûlü’ne yaklaşır, onların sevgisine hak kazanırlar.

Kötü huylu kimse, başkalarından önce kendisine yazık eder. Çünkü onun bu hali, kolay kolay iyileşmeyecek belki de ömür boyu kendisinden ayrılmayacak bir hastalıktır.

Rivayet edildiğine göre Abdullah İbni Mübârek hazretleri bir yolculuk sırasında kötü huylu bir adamla arkadaş olmuştu. Adamın suyunca gitmeye, dediklerini yapmaya, onu kırmamaya çalıştı. Yolculuk sona erip de kötü huylu arkadaşından ayrılırken, İbni Mübârek, çok değerli bir dostundan ayrılıyormuş gibi ağlamaya başladı. Onun bu haline hayret edenlere şunları söyledi:

Ben bu adama acıdığım için ağlıyorum. Çünkü yolculuk bitti, ben de kendisinden ayrıldım. Fakat onun kötü huyu hâlâ kendisiyle beraber.

Aklı başında bir kimse kendini tanımaya gayret etmeli, kötü huylarını bulup onlardan kurtulmaya çalışmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan haklı da olsa faydasız münakaşalardan uzak durmalıdır.
2. Şaka yollu bile olsa, yalan söylememelidir.
3. Allah Teâlâ’nın en çok sevdiği kimseler, iyi huylu olanlardır.
4. Bu özelliklere sahip olan kimselere ikrâm olarak cennetin muhtelif yerlerinde saraylar verilecektir.

632- وعن جابر رضي اللَّه عنه أن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إن مِنْ أَحَبِّكُم إليَّ ، وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مجلساً يومَ القِيَامَةِ ، أَحَاسِنَكُم أخلاقاً . وإنَّ أَبَغَضَكُم إليَّ وَأَبْعَدكُم مِنِّي يومَ الْقِيامةِ ، الثَّرْثَارُونَ والمتَشَدِّقُونَ وَالمتَفَيْهِقُونَ » قالوا : يا رسول اللَّه قَدْ عَلِمْنَا الثَرْثَارُونَ وَالمتَشَدِّقُونَ ، فَمَا المتَفَيْهِقُونَ ؟ قال : « المتَكَبِّرُونَ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن .

« الثَّرثَارُ » : هُوَ كَثِيرُ الكَلامِ تَكلُّفاً . « وَالمتَشَدِّقُ » : المتَطاوِلُ عَلى النَّاسِ بِكَلامِهِ ، وَيتَكَلَّمُ بِملءِ فيه تَفَاصُحاً وَتَعْظِيماً لكلامِهِ ، « والمتَفَيْهِقُ » : أَصلُهُ مِنَ الفَهْقِ ، وهُو الامْتِلاءُ ، وَهُوَ الذي يَمْلأ فَمَهُ بِالكَلامِ ، وَيَتَوسَّعُ فيه ، وَيُغْرِب بِهِ تَكَبُّراً وَارتِفَاعاً ، وإظْهَاراً للفَضِيلَةِ عَلى غيرِهِ .

وروى الترمذي عن عبد اللَّه بن المباركِ رحمه اللَّه في تَفْسير حُسْنِ الخُلُقِ قال : هُوَ طَلاقَةُ الوجه . وبذلُ المعرُوف ، وَكَفُّ الأَذَى .

632. Câbir ibni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İyi huylu olanlarınız, içinizde en çok sevdiğim ve kıyamet günü bana en yakın mesafede bulunacak kimselerdir. Güzel sohbet ediyor dedirmek için uzun uzun konuşanlar, sözünü beğendirmek için avurdunu şişire şişire laf edenler ve bilgiçlik etmek için lugat paralayanlar ise en sevmediğim ve kıyamet günü bana en uzak mesafede bulunacak kimselerdir."

Ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! Güzel sohbet ediyor dedirmek için uzun uzun konuşanları, sözünü beğendirmek için avurdunu şişire şişire laf edenleri biliyoruz. Fakat bilgiçlik taslamak için lugat paralayanlar (**mütefeyhik**) dediğiniz kimlerdir? diye sorduklarında:

- "Kibirlenen kimselerdir" cevabını verdi.
Tirmizî, Birr 71

Açıklamalar

Âhirette insanlar, dünyada yaptıklarına veya yapmadıklarına göre mükâfat veya ceza göreceklerdir. Cehennem gibi cennet de farklı derecelerden meydana gelmektedir. Cennetin en değerli mevkii, Resûlullah Efendimiz'e en yakın olan yeridir. Peygamberler Sultanı'na komşu olmak şüphesiz şereflerin en büyüğüdür. Hadîs-i şerîfte sözü edilen yakınlık, kıyamet gününde Resûlullah Efendimiz'in şefâatini kazanabilmek için ona yakın mesafede bulunma imkânına da işaret etmektedir. Demek oluyor ki, hem mahşerde, hem cennette Resûl-i Zîşân'ın iltifatını kazanabilmek için iyi huy sahibi olmak şarttır. Zaten ilâhî emir ve yasakların yegâne hedefi, insanı güzel ahlâk sahibi yapmaktır.

Büyük Türk âlimi, tebe-i tâbiîn neslinin ileri gelen muhaddis, zâhid ve fakîhlerinden biri olan **Abdullah İbni Mübârek** hazretleri güzel ahlâkı tarif ederken, onun **güler yüz**

göstermek, herkese iyilik etmek ve kimseye zarar vermemek olduğunu söylemiştir. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e cennet komşusu olabilmek, dolayısıyla şu fâni hayatı en iyi şekilde değerlendirmek için ahlâkımızı güzelleştirmeye çalışmalıyız.

Resûlullah Efendimiz'in en sevmediği huylardan birinin **yapmacık tavırlarla konuşmak** olduğunu bu hadîs-i şerîften öğrenmekteyiz. Tabiî olmayan davranışların, normal insanları rahatsız ettiği mâlumdur. Zevk-i selîmin en incesine sahip olan, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine lutfettiği iç ve dış güzellikler sebebiyle de iyi ve güzeli çok iyi tanıyan Nebiy-yi Muhterem Efendimiz, ne güzel konuşuyor dedirmek için yapmacık tavırlarla özene bezene konuşmayı, bilgiçlik taslayarak lugat paralamayı son derece yakışıksız bulmakta, böyle yapan kimselerden nefret etmektedir. Demek oluyor ki, güzel konuşma hastaları, âhiret hayatında Resûlullah Efendimiz'e yakın olma bahtiyarlığından mahrum kalacaklardır.

1740-1742 numaralı hadislerde, güzel konuşuyor dedirmek için özel gayret etmenin kötülüğü tekrar ele alınacak, orada hadisimiz 1742 numarayla bir daha gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Güzel huylu kimseler, âhirette Resûlullah Efendimiz'e komşu olacaklardır.

2. Özentili konuşmak kötü bir huydur.

3. Ne güzel konuşuyor dedirmek için kendini zorlayan kimseleri Peygamber Efendimiz hiç sevmez.

4. Kibirli olmaları sebebiyle yapmacık tavırlarla güzel konuşmaya özenenler, kıyamet gününde Resûlullah Efendimiz'e en uzak mesafede bulunacaklardır.

74- باب الحلم والأناة والرفق

YUMUŞAK HUYLULUK, TEENNÎ, KOLAYLIK

Âyetler

الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ [134]

1. "Allah'tan korkan kimseler, öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah iyilik edenleri sever."
Âl-i İmrân sûresi (3), 134

Âyet-i kerîmede öfke yerine gayz kelimesi kullanılmıştır. Öfke, insanın yüzünde veya diğer organlarında elde olmadan beliriveren bir haldir. Öfke gelip geçebilir, ama gayz kalbde kalabilir. Öfkesini yutmak güzel bir davranıştır. Ondan daha önemlisi, öfkenin kalbdeki izlerini de yok etmektir.

İnsan kendisine zarar veren kimseden daha güçlü olduğu, isterse intikamını rahatça alabilecek durumda bulunduğu halde intikam almaktan vazgeçerse, büyük bir sabır göstermiş olur. Kendisini inciten kimseye karşı gönlünde oluşan kini büsbütün silip atabilirse, ancak büyük insanların yapabileceği bir olgunluğa erişmiş olur. Bu olgunluğun karşılığı ise, mükâfatların en üstünü olan Allah sevgisini kazanmaktır.

Bu âyet-i kerîme 622. hadisin baş tarafında daha farklı açılardan ele alınmıştır.

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ [199]

2. “Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve kendini bilmezlere aldırma.” A’râf sûresi (7), 199

Allah Teâlâ bu âyetle Peygamber *aleyhisselâm*’a en üstün ahlâkı tavsiye etmekte, bunun gereği olarak da insanlara kolaylık göstermesini emretmektedir. İnsanlara zor gelecek şeyleri yaptırmayı Cenâb-ı Hak doğru bulmamaktadır. İşte bu sebeple sevgili Peygamber’inden insanların kusurlarına ve hatalarına bakmamasını, onları hoşgörmesini, onlara zorluk çıkarmamasını istemektedir. Kullarına bir şey emredeceği zaman, yadırgamayacakları davranışları uygun bir üslupla emretmesini tavsiye etmektedir. Halkla ilişkilerin en önemli prensiplerini veren bu âyet-i kerîmeye uyulduğu takdirde, insanlar kendilerinden beklenen şeyleri isteyerek ve severek yapacaklardır.

Bu prensiplerin bir diğeri de, cahil yani kendini bilmez, dolayısıyla Rabbini tanımaz kimselerin bayağı sözlerine, çirkin davranışlarına karşılık vermemektir. Arap edebiyatında cahil kelimesinin ahmak yerinde de kullanıldığını düşünecek olursak, kendini bilmeyen kimselerin çirkin, haksız, saygısız ve terbiyesizce davranışları ahmaklıktan başka nedir ki? Faziletlerin en üstünü; gelmeyene gitmek, esirgeyene vermek, haksızlık edeni bağışlamak olduğuna göre, en iyisi cahillere uymamak ve onların seviyesine inmemektir.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ [34]

وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ [35]

3. “İyilikle kötülük aynı değildir. Kötülüğü en iyi bir davranışla önle. O zaman aranızda düşmanlık bulunan kimsenin candan bir dost olduğunu göreceksin. Bu mükemmel davranışı, ancak sabredenler gösterebilir. Bu mertebeye ancak olgunluktan büyük payı olanlar erişebilir.” Fussılet sûresi (41), 34-35

İyilikle kötülük elbette bir değildir. İyi bir davranış, tatlı bir söz insanları birbirine yaklaştırıp kaynaştırır. Kötü bir hareket, kaba bir söz ise insanları birbirine düşman eder. Hatta kendi aralarında mukayese edildiği zaman iyilikler, iyi huylar birbirinin aynı olmadığı gibi, kötülükler ve kötü huylar da birbirinin aynı değildir. Şüphesiz iyiliklerin en güzeli, insanları Allah yoluna davet etmek, kötülüklerin en kötüsü de Allah yoluna davet eden kimseye karşı çıkıp ona hakaret etmektir. Yaptığı hizmetin kıymeti bilinmeyen, üstelik bir de hakarete uğrayan kimsenin yapacağı en güzel davranış, sabra sığınmak, hatta elinden geliyorsa kötülüğe iyilikle karşı koymaktır. Zira kötülüğe iyilikle karşı koymak, kötülüğe sabretmekten daha üstün bir davranış biçimidir. Cahilce davranışlara kızanlar, kendilerine saldıranlara aynı şekilde karşı koyanlar, görüşlerini benimsetmek istedikleri kimseleri büsbütün kaybederler.

Kötülükleri iyi huylarla önlemek mümkündür. Kızanlara sabrederek, cahilce hareket edenlere yumuşak huylu davranarak, fenalık yapanları affederek kötülüklerle savaşılabilir. Şüphesiz bu üstün mertebeye ancak ruh olgunluğuna sahip kimseler erişebilir.

وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ [43]

4. “Kim sabredip bağışlarsa, bu ancak büyüklerin yapabileceği değerli bir davranıştır.”

Şûrâ sûresi (42), 43

Yapılan bir kötülüğe aynıyla cevap vermek, meşrû bir haktır. Böyle davranan kimseler ayıplanamaz. Çünkü gücü yetsin veya yetmesin her insan, şahsına yapılan kötülüğe karşılık vermek ister. Nefis ancak o zaman tatmin olup rahatlar. Aksi halde intikam alamamaktan dolayı huzursuzluk duyar.

Şu da bir gerçektir ki, kendine yapılan fenalığın intikamını almak, hiçbir özelliği olmayan rastgele kimselerin yapabileceği bir hareket tarzıdır. Kötülüklere göğüs germek, kötülerden intikam almamak ise daha üstün bir davranış biçimidir. Büyük ruhlu insanlar nefislerini yendikleri için kötülüğe cevap vermek yerine kötüleri bağışlamayı tercih ederler. Nitekim Peygamber Efendimiz, nefsini tatmin etmek için kimseden öç almamıştır (Buhârî, Menâkıb 23). Büyük insanlar nefislerinin arzusuna karşı koymaktan ve böylece Allah Teâlâ'yı hoşnut etmekten derin haz duyarlar.

Hadisler

633– وعن ابنِ عَبَّاسٍ رَضيَ اللَّهُ عَنْهُما قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لأَشَجِّ عبْدِ الْقَيْس: « إِنَّ فيك خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ : الحِلْمُ وَالأَنَاة » رَواهُ مُسلم .

633. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Abdülkaysoğullarından Eşecc'e:

"Sende Allah'ın sevdiği iki özellik vardır: Yumuşak huyluluk ve ihtiyatkârlık" buyurdu.

Müslim, Îmân 25, 26. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 149; Tirmizî, Birr 66; İbn; Mâce, Zühd 18

Açıklamalar

Abdülkaysoğulları kabilesi, Bahreyn dolaylarında yaşayan bir Arap kabilesiydi. Bu kabileden Münkız İbni Hibbân ticaret maksadıyla Medine'ye gelmişti. Resûl-i Ekrem Efendimiz'i tanıyınca müslüman oldu. Efendimiz de ona bir mektup vererek bunu kabilesi halkına götürmesini istedi. Fakat Münkız Resûlullah Efendimiz'in mektubunu kabile halkına vermeye cesaret edemedi. Ama evinde, kimseye farkettirmeden namazlarını kılmaya başladı. Karısı onun bu halini babası Eşecc'e haber verdi. Eşec damadı ile görüşerek Hz. Peygamber'in gönderdiği mektubu okudu. Gönlüne İslâm sevgisi düştü ve hemen müslüman oldu. Resûlullah Efendimiz'in mektubunu kabilesine okuyunca onlar da müslüman olmayı arzu ettiler. Bir heyet hazırlayarak Medine'ye göndermeye karar verdiler.

Asıl adı Münzir İbni Âiz veya Abdullah İbni Avf olan Eşecc'in yüzünde bir kılıç veya bıçak yarası izi vardı. Yüzünde bıçak yarası olan kimselere Araplar Eşec derlerdi. Ona da bu sebeple Eşec lakabını vermişlerdi. Mekke fethinden bir müddet önce yola çıkan bu heyet Medine'ye varınca, bir an önce Hz. Peygamber'i görmek, eline ayağına yüz sürmek için Mescid-i Nebevî'ye koştular. Fakat Eşec onlar gibi davranmadı. Devesini bağlayıp en güzel elbisesini çıkardı. Yıkanıp temizlendikten sonra onu giydi ve Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna öyle geldi. Onun bu hâli Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hoşuna gitti.

Eşecc'in takdire şâyan ikinci bir hali daha görüldü. Nebiy-yi Muhterem *sallallahu aleyhi ve sellem* Abdülkaysoğullarına:

- *"Kendiniz ve kavminiz adına bana bîat ediyor musunuz?"* diye sorunca herkes:

- Evet, ediyoruz, dediler.

O zaman Eşec söz alarak kendi adlarına bîat edeceklerini, fakat kavimleri adına bu sözü veremeyeceklerini söyledi. Geri dönüp giderken kendileriyle birlikte kavimlerini dine davet

edecek bir mürşid gönderilmesini teklif etti. Bu mürşidin davetine uyanların artık kendilerinden olacağını, İslâmiyet'i kabul etmeyenlerle de savaşacaklarını belirtti.

Onun bu sözlerini Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* pek beğendi ve kendisine:

- *"Sende Allah'ın sevdiği iki özellik vardır: Yumuşak huyluluk ve ihtiyatkârlık"* buyurdu. O zaman Eşec:

- Bu özellikler bende eskiden beri mi vardı, yoksa yeni mi ortaya çıktı? diye sordu. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- *"Eskiden beri vardı"* buyurunca, Eşec:

- Beni sevdiği iki özellikle yaratan yüce Allah'a hamd ederim, dedi.

Hadîs-i şerîfte, Allah Teâlâ'nın sevdiği belirtilen özelliklerden yumuşak huyluluk diye tercüme ettiğimiz **hilim**, gazap sıfatının zıddı bir huydur. Hilim akıl mânasına da gelmektedir. Hilmin zıddı olan sertlik ve katılık, insanları inciten, korkup nefret etmelerine ve dağılıp gitmelerine yol açan kötü bir huydur. Halîm yani yumuşak başlı bir insan olan Peygamber Efendimiz'in bu huyunu takdir eden Allah Teâlâ, **"Eğer sen katı ve kaba davransaydın, etrafından dağılıp giderlerdi"** [Âl-i İmrân sûresi (3), 159] buyurmuştur.

Şüphesiz hilmin de bir ölçüsü vardır. Halîm olacağım diye zulme boyun eğmek doğru değildir. Halk arasında hilm-i himârî denilen böylesi yumuşaklık, kötü kimselerin kötülük yapma arzusunu ve cesaretini kamçılayacağı için son derece yanlıştır. Yeri gelince haksızlığa baş kaldırmak bir fazilettir. Merhum şâirimiz Mehmed Âkif:

Yumuşak başlı isem kim dedi uysal koyunum
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boynum

derken yumuşak başlı olmakla zillete boyun eğmenin farkına işaret etmiştir. Sertlik göstermek gereken yerde sert, yumuşak huylu olmak gereken yerde mülâyim davranmalı, bu huyların her birini yerli yerinde kullanmalıdır.

Yine Allah Teâlâ'nın hoşnut olduğu belirtilen ikinci özellik ihtiyatkârlık diye tercüme ettiğimiz teennîdir. **Teennî** bir iş yaparken acele etmemek, yapılacak işin önünü sonunu düşünmek demektir. Bu da hilim gibi gazap sıfatının zıddıdır. Hem hilim hem de teennî, sabırlı davranmanın bir sonucudur. İhtiyatlı ve ağır başlı kimseler, bir işi yaparken önünü sonunu düşündükleri için neticede pişmanlık duymazlar. Yeter ki, fırsatı kaçıracak kadar yavaş hareket edilmesin.

Netice olarak diyebiliriz ki, Eşecc'in gerek Hz. Peygamber'in huzuruna girmeden önceki davranışı gerek onun huzurunda söylediği tutarlı sözleri kendisinin hilim ve teennî sahibi bir kimse olduğunu göstermiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yumuşak başlılık, insanlarla iyi geçinmeyi sağlayan güzel bir huydur.

2. Teennî dediğimiz ihtiyatkâr davranma, hata etme imkânını en aza indiren, insanı pişmanlığa düşmekten koruyan bir özelliktir.

3. Gurura kapılmayacağı kesin olarak bilinen bir kimseyi yüzüne karşı övmek sakıncalı değildir.

634– وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالت : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ اللَّه رفيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الأَمْرِ كُلِّه » متفقٌ عليه .

634. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ kullarına lutufkârdır. Onlara her işte kolaylık gösterilmesine memnun olur."

Buhârî, İstitâbe 4, İsti'zân 22, Edeb 35; Müslim, Birr 48, Selâm 10. Ayrıca bk. Tirmizî, İsti'zân 12; İbni Mâce, Edeb 9

636 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

635– وعنها أَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفق ، وَيُعْطِي على الرِّفق مالا يُعطي عَلى العُنفِ وَما لا يُعْطِي عَلى ما سِوَاهُ » رواه مسلم .

635. Yine Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ kullarına lutufkârdır. Onlara kolaylık gösterilmesine memnun olur. Zorluk çıkaranlara ve başkalarına vermediği başarıyı ve sevabı, kolaylık gösterenlere verir."

Müslim, Birr 77. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 10; İbni Mâce, Edeb 9

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

636– وعنها أَن النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّ الرِّفقُ لا يَكُونُ فِي شيءٍ إِلاَّ زَانَهُ ، وَلا يُنْزَعُ مِنْ شَيءٍ إِلاَّ شَانَهُ » رواه مسلم .

636. Yine Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Nerede kolaylık varsa, orada güzellik vardır. Kolaylığın bulunmadığı her şey çirkindir."

Müslim, Birr 78. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 10

Açıklamalar

Bu üç hadîs-i şerîfte rıfkın değeri belirtilmektedir. **Rıfk**, söylenen sözde, yapılan işte, gösterilen davranış ve tutumda hep insanlara kolay geleni tercih etmek, onlara karşı nâzik ve yumuşak olmak demektir.

Peygamber Efendimiz ilk iki hadiste, Allah Teâlâ'nın, kullarına hep kolaylık gösterdiğini söylemektedir. O'nun her şeyi kullarının işine yarayacak ve hayatı kendilerine kolaylaştıracak tarzda yaratması, öte yandan onlara yapmalarını emrettiği hayır ve ibadetleri de kolayca

yapılabilecek tarzda emretmesi bunu göstermektedir. Bütün bunlar Cenâb-ı Hakk'ın kullarını çok sevdiğini ve onlar için hep kolay olanı tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

Birinci hadisimizin söylenmesine sebep olan hoş bir olay vardır. Bir gün Peygamber Efendimiz'in yanına beş on yahudi gelmişti. Bunların sözcüleri, güyâ selâm vermiş olmak için, es-Selâmü aleyküm yani Allah'ın selâmı üzerinize olsun diyecek yerde, es-Sâmü aleyküm yani ölüm üzerinize olsun demişti. Henüz örtünme âyeti gelmediği için orada bulunan ve adamın selâm diye söylediği bedduayı farkeden Hz. Âişe son derece öfkelenmiş, adama cevap olarak "Sâm, Allah'ın gazabı, lâneti sizin üzerinize olsun" demişti.

Resûl-i Ekrem Efendimiz sevgili eşine dönerek:

- *"Âişe, ağır ol! Allah her işte kolaylık ve yumuşaklık gösterilmesine memnun olur"* buyurdu. Hz. Âişe:

- Adamın ne söylediğini duymadın mı, yâ Resûlallah? deyince de:

- *"Ben de ona ve aleyküm yani ölüm sizin üzerinize olsun dedim ya, canım"* buyurdu (Buhârî, Edeb 35, İsti'zân 22; Müslim, Selâm 10-12).

Peygamber Efendimiz'in Hz. Âişe'ye kolaylık göstermeyi, yumuşak davranmayı tavsiye ettiği bir başka olayı daha bilmekteyiz. Bir gün Âişe annemiz hırçın bir deveye binmişti. Hayvanı sakinleştirmek için onu sert bir şekilde ileri geri götürmeye başladı. Nebiy-yi Muhterem *sallallahu aleyhi ve sellem* o zaman Hz. Âişe'ye:

"Yumuşak davran!" buyurdu (Müslim, Birr 79).

Hadîs-i şerîflerden öğrendiğimiz diğer bir husus da, Cenâb-ı Hakk'ın insanlara, birbiriyle olan ilişkilerinde hep kolaylık göstermelerini tavsiye etmesi ve kolaylık gösterenlere, başka hiçbir davranışa vermediği kadar sevap ve mükâfat vereceğini vaad etmesidir. Demek oluyor ki, insan başka türlü kavuşamadığı muradına, kolaylık göstermek suretiyle kolayca ulaşabilecektir.

Üçüncü hadisimizde kolaylık gösterilen her işin güzel olacağı, zorluk çıkarılan her işin de çirkinleşeceği anlatılmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kullarına lutufkârdır. Bu sebeple onların birbirlerine kolaylık göstermesinden, nâzik ve anlayışlı davranmasından dolayı memnun olur.
2. İnsanlara kolaylık ve anlayış göstermek mânasına gelen rıfk, güzel huyların en değerlisidir. Bu sebeple Allah Teâlâ kolaylık gösterenlere, diğer güzel huylulara verdiğinden daha fazla mükâfat verecektir.
3. Kolaylık gösteren kimseler hem Allah'a hem kullarına güzel görünür. Zorluk çıkaran kimseler de hem Allah'a hem kullarına çirkin görünür.

637– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : بَال أَعْرَابِيٌّ في المسجِد ، فَقَامَ النَّاسُ إِلَيْه لِيَقَعُوا فِيهِ ، فقال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : دَعُوهُ وَأَرِيقُوا على بَوْلِهِ سَجْلاً مِنْ مَاءٍ، أَوْ ذَنُوباً مِن مَاءٍ ، فَإِنَّما بُعِثْتُم مُيَسِّرِينَ ولَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ » رواه البخاري .

« السَّجْلُ » بفتح السين المهملة وإسكان الجيم : وَهِيَ الدَّلوُ المُمْتَلِئَةُ ماء ، كَذلِكَ الذَّنُوبُ.

637. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bedevînin biri Mescid-i Nebevî'de küçük abdestini bozmuştu. Sahâbîler onu azarlamaya kalkıştı. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Adamı kendi haline bırakın. Abdest bozduğu yere bir kova (veya büyük bir kova) su dökün. Siz kolaylık göstermek için gönderildiniz, zorluk çıkarmak için değil."

Buhârî, Vudû' 58, Edeb 80. Ayrıca bk. Müslim, Tahâret, 98-100; Ebû Dâvûd, Tahâret 136; Tirmizî, Tahâret 112; İbni Mâce, Tahâret 78

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin muhtelif rivayetleri dikkate alınınca olayın şöyle geliştiği anlaşılıyor:

Adı tam olarak bilinmeyen, yeni müslüman olduğu için de İslâm edebi konularında bilgisi bulunmayan bir bedevî Peygamber Efendimiz'i ziyarete gelmişti. Mescid-i Nebevî'nin bir köşesinde namaz kıldıktan sonra ellerini kaldırıp dua etmeye başladı:

Yâ Rabbî! Bana ve Muhammed'e merhamet et. İkimizden başka kimseye merhamet etme, dedi.

Orada oturmakta olan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bedevînin bu garip duasına güldü. Sonra ona dönerek:

"Allah'ın geniş rahmetini amma da daralttın, yâhu!" dedi.

Peygamber Efendimiz'in yanında biraz oturan bedevî, küçük abdesti gelince Mescid'in bir köşesine giderek abdest bozmaya başladı.

Bedevînin bu hiç beklenmedik davranışı karşısında sahâbîler telâşa kapıldılar. Kimi oturduğu yerden "Yapma, etme!" diye bağırarak, kimi öfkeye kapılıp bedevînin üzerine yürüyerek ona engel olmaya çalıştılar.

Duruma hemen müdâhale eden Resûl-i Ekrem Efendimiz:

"Bırakın, adam işini bitirsin" buyurduktan sonra, bedevînin küçük abdestini yaptığı yere büyük bir kovayla su dökmelerini söyledi. Sonra da ashâb-ı kirâmı *"Siz kolaylık göstermek için gönderildiniz, zorluk çıkarmak için değil"* diyerek yatıştırdı.

Daha sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bedevîyi yanına çağırdı. Ona mescide abdest bozmanın, orayı kirletmenin doğru olmayacağını, bu mübarek yerlerin Allah'ı zikretmek, namaz kılmak ve Kur'an okumak için yapıldığını hatırlattı.

Bedevîler çölde yaşayan, hayatlarını zor şartlar altında sürdüren kimselerdi. Peygamber Efendimiz'in yanında fazla kalamadıkları için de güzel dinimizi ve İslâm âdâbını bilemiyorlardı. Bu sebeple zaman zaman Resûlullah Efendimiz'e karşı da saygıda kusur ediyorlardı.

Şefkat Peygamber'i onların görgüsüzlüklerini, kaba ve katı tavırlarını hiç mesele yapmadı. Bu olayda da gördüğümüz gibi onlara kızıp gönüllerini kırmadığı gibi, ashâbından onlara karşı daha anlayışlı davranmalarını istedi.

Efendimiz'in dini bilmeyen kimselere gösterdiği bu müsâmaha, onun daha çok sevilmesini, öğrettiği esasların daha çok benimsenmesini sağladı. Bu sert ve kaba insanlar, daha sonraları, gözünü budaktan sakınmayan birer İslâm fedâisi oldular.

Burada ayrıca şunu da belirtelim ki, İslâm âlimlerine göre toprağın suyu içmesi, tıpkı elbisenin yıkanıp sıkılarak temizlenmesi gibi kabul edilmiş, bolca su dökülerek yumuşak toprağın temizleneceği sonucuna varılmıştır.

Kolaylık gösterme, zorluk çıkarmama konusu bir sonraki hadiste ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz özellikle cahillere karşı hoşgörülü davranmıştır.

2. Dini bilmeyen kimselerin din kurallarına aykırı davranışları, onları kırmadan, gücendirmeden düzeltilmelidir.

3. İnsanın idrarı pistir. İdrar bulaşan yer topraksa, üzerine su dökülerek temizlenir.

4. Mescidler saygıyla korunacak ve temiz tutulacak ibadet yerleridir.

638– وعن أَنس رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « يسِّرُوا وَلا تُعَسِّروا . وَبَشِّرُوا وَلا تُنَفِّرُوا » متفقٌ عليه .

638. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz, ürkütmeyiniz."

Buhâr, İlim 11, Edeb 80, Cihâd 164; Müslim, Cihâd 6-7. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 17

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz ashâbına muhtelif vesilelerle kolaylık göstermelerini, zorluk çıkarmamalarını emreder, insanları ürkütmeyip onlara müjde vermelerini tavsiye ederdi. Meselâ Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile Muâz İbni Cebel'i Yemen'e zekât memuru olarak gönderirken onlara aynı tavsiyede bulunmuştu. Zekâtı toplarken kimseye zorluk çıkarmamalarını, anlayışlı davranmalarını öğütlemiş, almaları gerekenden fazlasını veya kendilerine zekât diye verilenden daha iyisini almamalarını söylemişti. Bunun yanısıra müslümanlara, yaptıkları ibadetlerden dolayı kazanacakları sevap ve mükâfattan bahsetmelerini, işledikleri günahlar sebebiyle onları Allah'ın rahmetinden ümit kesecek şekilde ürkütmemelerini emretmişti.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu emri, İslâmiyet'le şereflenmiş herkesi muhâtap almaktadır. Bir önceki hadîs-i şerîfte kendilerine *"Siz kolaylık göstermek için gönderildiniz, zorluk çıkarmak için değil"* buyurulan bütün müslümanlar, İslâmiyet'in güzelliğini, insan karakterine uygunluğunu, insana derin bir huzur verdiğini, toplum huzurunun da ancak onunla sağlanabileceğini bilmeyen kimselere son derece anlayışlı davranmak zorundadırlar. Zira insan bilmediğinin düşmanıdır. İslâmiyet'i bilmeyenlerin ona şüpheyle bakması, ona karşı soğuk ve ürkek davranması gayet tabiidir. Zira hem İslâm diyarında yaşayanlara hem de İslâm'ı tanımayanlara uzun bir zamandan beri bu güzel din kasıtlı olarak yanlış tanıtılmıştır. Onun barbarlık dini olduğu söylenmiş, insan ruhuna önem

vermediği anlatılmış, hatta onun el kol kesmekten başka bir özelliği bulunmadığı propaganda edilmiştir.

Çocukluğundan beri bu iftiraları duyarak yetişmiş, İslâmiyet'i tanıyan, bilen ve onu yaşayan biriyle karşılaşmamış bir kimseye, sen dinimiz aleyhinde konuşuyorsun diye katı ve sert davranmak, İslâm düşmanlarına yardım etmek ve onları propagandalarında haklı çıkarmak olur.

Böyle bir durumda her müslüman, kendisini Peygamber *aleyhisselâm* tarafından İslâmiyet'i öğretmek üzere görevlendirilmiş bir mürşid diye düşünmelidir. Karşımızdaki şuurlu bir İslâm düşmanı değilse, ona kolaylık göstermeli, zorluk çıkarmamalıyız. Onu müjdelemeli, ürkütmemeliyiz. Allah Teâlâ'nın Peygamber Efendimiz'e söylediği şu irşad prensibini unutmamalıyız:

"Sen onlara kaba ve katı yürekli olsaydın, etrafından dağılıp giderlerdi" [Âl-i İmrân sûresi (3), 159].

Hadîs-i şerîfteki dört kelimenin de birbirine yakın ve aynı mânayı pekiştiren ifadelerden seçilmesi, kolaylık prensibinin zaman zaman gösterilen değil, hayat boyu herkese uygulanan bir ahlâk esası olduğunu ortaya koymaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah yoluna davet eden kimseler, en güzel ahlâka sahip olmalıdır.

2. İslâmiyet'i bilmeyenlere yumuşak davranmalı, onlara karşı tatlı dilli olmalı, ürkütüp kaçırmamalıdır.

3. İslâmiyet kolaylık dinidir. Bu sebeple insanlara kolaylık göstermeli, zorluk çıkarmamalıdır.

639– وعن جرير بن عبد اللَّه رضي اللَّه عنه قال : سمعتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ :
«مَنْ يُحْرَمِ الرِّفْقَ يُحْرِمِ الخَيْرَ كُلَّهُ » رواه مسلم .

639. Cerîr İbni Abdullah *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim, dedi:

"Yumuşak davranamayan kimse, bütün hayırlardan mahrum kalmış sayılır."

Müslim, Birr 74-76. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 10; Tirmizî, Birr 67; İbni Mâce, Edeb 9

Açıklamalar

Bu hadis Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh* tarafından farklı bir ifadeyle rivayet edilmiştir. Buna göre Resûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kime yumuşaklıktan bir nasip verilmişse, ona hayırdan da bir nasip verilmiştir. Kendisine yumuşaklıktan bir nasip verilmeyen kimseye de hayırdan bir hisse verilmemiş demektir."

Aynı hadisi Hz. Âişe de rivayet etmiştir. Onun rivayetinde yumuşak huylu olan kimseye hem dünyanın hem de âhiretin hayrı verildiği, yumuşak huylu olmayan kimsenin de hem

dünyanın hem âhiretin hayrından mahrum kaldığı belirtilmektedir (Begavî, *Şerhü's-sünne*, XIII, 74, nr. 3491; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, VI, 159).

Demekki yumuşak başlılık Allah'ın bir lutfudur. Bir kimsenin tabiatında yumuşaklık yoksa, insanlara iyi davranmak elinden gelmiyorsa, herkese katı, kaba ve kırıcı davranıyorsa, o kimse bütün iyiliklerden ve güzelliklerden mahrum kalmıştır.

Yumuşak huyluluk konusu özellikle 633-636. hadislerde açıklanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanlara karşı anlayışlı davranan, onlarla iyi geçinen kimse bütün hayırları elde etmiş demektir.

2. Geçimsiz, kaba ve kırıcı kimseler de bütün hayırlardan mahrum kalmış sayılır.

640- وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه أَنَّ رَجُلاً قال للنَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَوْصِني قال : « لا تَغْضَبْ » فَرَدَّدَ مِرَاراً ، قال : « لا تَغْضَبْ » رواه البخاري .

640. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre bir adam Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Bana öğüt ver, dedi. O da:

- "Kızma!" buyurdu.

O zât isteğini birkaç defa tekrarladı.

Resûl-i Ekrem de her defasında **"Kızma!"** buyurdu.
Buhârî, Edeb 76. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 73

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'den öğüt isteyen sahâbînin Câriye İbni Kudâme veya Abdullah İbni Ömer yahut Ebü'd-Derdâ olduğu, hatta bu sahâbînin verilecek öğüdü aklında tutabilmek için onun kısa olmasını istediği rivayet edilmektedir.

46 numaralı hadiste gördüğümüz, 648 numaralı hadiste tekrar göreceğimiz üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz, kızdığı zaman öfkesini tutabilen kimsenin **gerçek kahraman** olduğunu söylemiştir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in irşâdını iyi anlamış olan Abdullah İbni Mübârek hazretlerine, güzel ahlâkı bir cümle ile anlat, demişlerdi. O da güzel ahlâkın öfkelenmemekten ibaret olduğunu söyledi.

Öfkelenmemek için öfkeyi doğuran sebeplerden uzak durmalıdır. Öfkenin büsbütün yok edilmesi mümkün değildir. Zira bu duygu insanla birlikte yaratılmıştır. Üstelik dini, namusu, vatanı korumak gerektiğinde gazap duygusuna ihtiyaç duyulacağı için bu duygunun tamamen yok edilmesi doğru da değildir. Bir çobanın sürüsünü yırtıcı hayvanlardan korumak için köpek beslemesi herkes tarafından nasıl tabii görülürse, öfke de ancak kutsî ve mânevî değerlerin korunması halinde hoş görülebilir.

Öfke, hiddet, hışım gibi kelimelerle anlatmaya çalıştığımız gazap, meşrû bir sebebe dayanmadığı sürece en kötü huylardan biridir. Zira insan öfkelendiği zaman şeytanın avucuna düşmüş olur. Şeytan o kimseyi, çocuğun topacı döndürdüğü gibi fırıl fırıl döndürür ve ona her kötülüğü yaptırabilir. Öfkesini yenemeyen ve şehvetine hâkim olamayan kimselerin zilzurna sarhoştan farkı yoktur. Şeytan onlarla dilediği gibi oynar. İnsan öfkesine hâkim olduğu zaman, kendisini kızıp bağırmaya teşvik eden şeytanı yenmiş, böylece şahsiyetini küçülmekten korumuş olur.

46-49. hadislerin açıklanmasında gazap konusu ele alınmıştı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz herkese, en fazla muhtaç olduğu şeyi tavsiye ederdi. Burada kendisinden öğüt isteyen sahâbîsinin en zayıf tarafı, herhalde fazla öfkelenmesiydi.

2. Öfke insanın değerini düşüren, ayrıca karşısındakinin gönlünü kıran kötü bir huydur. Bu sebeple herkes öfkesini tutmaya çalışmalıdır.

641- وعن أبي يعلَى شدَّاد بن أَوسٍ رضي اللَّه عنه ، عن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّ اللَّه كَتَبَ الإِحسَان على كُلِّ شَيءٍ ، فإِذا قَتلتُم فَأَحسِنُوا القِتْلَةَ وَإِذَا ذَبحْتُم فَأَحْسِنُوا الذِّبْحة وليُحِدَّ أَحَدُكُم شَفْرتَه وَليُرِحْ ذَبيحَتَهُ » رواه مسلم .

641. Ebû Ya’lâ Şeddâd ibni Evs *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ her varlığa iyi davranılmasını emretmiştir. Öyleyse canlı bir varlığı öldürmeniz gerektiğinde, bu işi can yakmayacak şekilde yapın. Bir hayvanı boğazlayacağınız zaman, ona eziyet vermeyecek güzel bir şekilde kesin. Bu işi yapacak olan kimse bıçağını iyice bilesin, hayvana acı çektirmesin.”

Müslim, Sayd 57. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edâhî 11; Tirmizî, Diyât 14; Nesâî, Dahâyâ 22, 26, 27; İbni Mâce, Zebâih 3.

Açıklamalar

Allah Teâlâ kullarının, sadece birbirlerine değil, yarattığı bütün varlıklara iyi davranmalarını, herkese ve her şeye iyilik etmelerini emretmektedir. Rahmân ve Rahîm olan Cenâb-ı Hak, kullarına beslediği sevgi ve şefkat dolayısıyla, sevgili Peygamberini **“âlemlere rahmet olarak”** gönderdiğini söylemiştir [Enbiyâ sûresi (21), 107]. Âlemlere rahmet olan bir peygamberin ümmetine yakışan da, peygamberlerinin bu en belirgin özelliğini ruhlarına sindirmek, her varlığa tıpkı onun gibi şefkat ve merhametle bakmaktır.

İslâm dininde işlenen suça göre çeşitli cezalar verilir. Bu cezalar uygulanırken, suçluya en az acı veren usûl ve yöntemler tatbik edilir.

Yaşayan her varlığa karşı insanın beslemesi gereken iyilik duygusu, hayvanları boğazlarken bile kendini gösterecektir. Meselâ kurbanlık hayvan kesim yerine götürülürken itilip kakılmayacak, kesilmeden önce su verilecek, yere yatırılırken hırpalanmayacak, kesilen hayvan diğer hayvanlara gösterilmeyecek, kesimde kullanılacak bıçak gayet keskin olacak,

bıçak hayvanın yanında bilenmeyecek ve ona gösterilmeden boğazına hızlıca sürülecek, kesim işi bittikten sonra hemen yüzmeye başlamayıp derisi soğuyana kadar beklenecek. Böyle yapılmadığı takdirde Peygamber Efendimiz'in tavsiyesine uyulmamış olur.

Peygamber Efendimiz koyun kesen bir adam görmüştü. Adam koyunu yere yatırdıktan sonra bıçağını bilemeye çalışıyordu. Adamın bu katı ve duygusuz davranışına kızan Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

"Hayvanı iki defa mı öldürmek istiyorsun? Onu yere yatırmadan bıçağını bilesen olmaz mıydı?" diye çıkıştı (Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 231, 233)

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu tavsiyesi, insanlara zarar veren haşereleri bile can yakmadan, âni bir şekilde öldürecek yöntemleri bulmayı gerekli kılar.

*   *   *

Sert ve haşin bir adam Hârûnürreşîd'e gelerek:

- Ey Mü'minlerin Emîri! Eğer dayanabilirseniz size nasihat etmek istiyorum. Fakat sözlerim biraz acı olacak, kusura bakma, demişti.

Hârûnürreşîd bu sert tabiatlı adama söz vermeden önce, nasihatlerin bile kalb kırmayacak uygun bir üslûpla yapılması gerektiğini şöyle hatırlattı:

- Eğer sözünü yumuşak bir edâ ile söylersen, seni dinlerim. Yoksa nasihatin nasıl yapılması gerektiğini sana acı bir şekilde öğretirim. Zira sen Hz. Mûsâ'dan büyük, ben de Firavun'dan kötü değilim. Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Mûsâ ile kardeşi Hz. Hârûn'u Firavun'a gönderirken: **"Ona yumuşak söz söyleyin!"** dediğini bilmiyor musun?

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan yaptığı her işi yumuşak bir tarzda yapmalıdır.
2. Hayvanları boğazlarken veya haşereleri öldürürken bile canlarını yakmamaya çalışmalıdır.

642- وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالت : مَا خُيِّرَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بَيْنَ أَمْرينِ قَطُّ إِلاَّ أَخذَ أَيْسَرَهُمَا ، مَا لَمْ يَكُن إِثْماً ، فإِنْ كَانَ إِثْماً كَانَ أَبعد النَّاسِ مِنْهُ . ومَا انتَقَمَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لِنَفْسِهِ فِي شَيءٍ قَطُّ ، إِلاَّ أَن تُنتَهكَ حُرْمَةُ اللَّهِ ، فَينتَقِم للَّهِ تعالى . متفقٌ عليه.

642. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* iki şeyden birini yapma konusunda serbest bırakıldığı zaman, günah olmadığı takdirde mutlaka onların en kolayını seçerdi. Yapılacak şey günah ise, ondan en uzak duran kendisi olurdu. Allah'ın yasakları çiğnenmediği sürece şahsı adına hiçbir şeyden dolayı intikam almamış; Allah'ın yasağı çiğnenmişse, onun cezasını mutlaka vermiştir.

Buhârî, Menâkıb 23, Edeb 80, Hudûd 10; Müslim, Fezâil 77, 78. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 4

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz'in etrafına karşı ne kadar yumuşak huylu ve merhametli olduğunu gösteren bu tesbit, bir müslümanın hayat görüşünü belirlemektedir.

İnsan şu âlemde iki varlık ile karşı karşıyadır. Bunlardan biri ve birincisi Allah Teâlâ, diğeri de O'nun yarattıklarıdır.

Bu dünyaya Allah'ı bilmek ve O'na kulluk etmek üzere gelen insan, Rabbini tanıyacak, O'nun buyruklarını yapacak, yasaklarından kaçacaktır. Bu onun en önemli görevidir.

İkinci görevi de beraber yaşadığı insanlara karşıdır. İnsanlarla iyi geçinecek, onları gücendirip kırmayacak, ama onlarla yaptığı işlerde Allah'ın bir yasağını çiğneme söz konusu olduğu zaman bundan şiddetle kaçınacaktır.

Bu yaşama biçimini bize Peygamber Efendimiz öğretmiştir. Cenâb-ı Hak ona **"Allah size kolaylık diler, güçlük dilemez"** [Bakara sûresi (2), 185] buyurduğu için o da insanlarla olan işlerinde biri zor, diğeri kolay iki hareket tarzı ile karşı karşıya bulunduğu zaman, insanlara kolay geleni tercih etmiştir. Şayet bu iki hareket tarzından biri günah ise, onu yapmaktan ve yaptırmaktan şiddetle kaçınmış, günah olmayan iş ne kadar zor ve zahmetli de olsa onun yapılmasını istemiştir. Hadisimizdeki "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* iki şeyden birini yapma konusunda serbest bırakıldığı zaman, günah olmadığı takdirde mutlaka onların en kolayını seçerdi" ifadesindeki iki şeyi, açıkladığımız gibi, insanlarla olan münasebetleri ve dünya işleri açısından değerlendirmek gerekir. Yoksa Allah Teâlâ Resûlü'nü biri günah, diğeri günah olmayan iki şeyden birini seçme konusunda hiçbir zaman serbest bırakmamıştır. Serbest bırakma durumu, yapılması câiz olan iki iş arasında söz konusu olabilir.

Öte yandan Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şahsı adına kimseden intikam almamıştır. Kendisine bağıran, ağır sözler söyleyen, elbisesini şiddetle çekip canını yakan görgüsüz ve bilgisiz bedevîleri azarlamamış, yaptıklarının aynıyla karşılık verme hakkı bulunduğu halde onlara kötü davranmamıştır. Öldürülmesine izin verdiği kimselere gelince, onlar azılı birer İslâm düşmanı oldukları için ortadan kaldırılmalarını uygun görmüştür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz son derece yumuşak huylu olduğu için insanlara kolay gelen şeyleri tavsiye ederdi.
2. Resûl-i Ekrem Efendimiz kimseden şahsı adına intikam almaz, kendine kötü davrananların kusurunu görmezden gelirdi.
3. Bununla beraber günah olan şeylerden şiddetle kaçınır, bu hareketlerin yapılmasına izin vermezdi. Allah'a karşı gelenleri bağışlamaz, onları hemen cezalandırırdı.

643– وعن ابن مسعود رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ألا أَخْبرُكُمْ بِمَنْ يَحْرُمُ عَلى النَّارِ أَوْ بِمَنْ تَحْرُمُ عَلَيْهِ النَّارُ ؟ تَحْرُمُ على كُلِّ قَرِيبٍ هَيِّنٍ لَيِّنٍ سَهْلٍ».

رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

643. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Cehenneme kimin girmeyeceğini veya cehennemin kimi yakmayacağını size haber vereyim mi? Cana yakın olan, herkesle iyi geçinen, yumuşak başlı olup insanlara kolaylık gösteren kimseleri cehennem yakmaz.” Tirmizî, Kıyâmet 45

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf iyi insanın belli başlı özelliklerini ihtiva etmektedir. Demekki cana yakın, insanlarla kolayca anlaşabilen, hoşsohbet kimseler iyi insanlardır.

Herkesle iyi geçinen, dolayısıyla başkaları da kendisiyle iyi geçinen, güler yüzlü, tatlı dilli insanlar makbul kimselerdir.

Yumuşak başlı ve uysal olanlar da Allah Teâlâ’nın beğendiği şahıslardır.

İnsanlarla olan işlerinde onlara kolaylık gösteren, alırken, satarken, borcunu öderken zorluk çıkarmayanlar iyi huylu insanlardır.

Bir kul, dünyada Allah’ın rızâsını kazanmaya, âhirette O’nun azâbından korunmaya çalışmalıdır. Kur’ân-ı Kerîm’deki en özlü dualardan birini, namazımızın hemen her rek’atında tekrarlar ve **“Ey Rabbimiz, bize dünyada da iyilik, âhirette de iyilik ver ve bizi cehennem azâbından koru”** [Bakara sûresi (2), 201] deriz. Demekki cehennem azâbından korunabilmek için cana yakın, herkesle iyi geçinen, yumuşak başlı ve insanlarla bitecek işlerinde onlara kolaylık gösteren bir kimse olmak gerekiyor.

İyi huylu bir insan olabilmek için bir yandan Peygamber Efendimiz’in duasıyla *“Allahım beni güzel yarattığın gibi huyumu da güzelleştir”* diye niyâz edelim, diğer yandan da iyi huylu, yumuşak başlı ve insanlara karşı anlayışlı olmaya gayret edelim.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyi huy, insanı cehennemden kurtaracak değerli bir sermayedir.
2. Mükemmel imana sahip olmanın ölçüsü, iyi huylu, yumuşak başlı olmaktır.

HATALARI BAĞIŞLAMAK VE CÂHİLLERE UYMAMAK

Âyetler

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ [199]

1. “Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve kendini bilmezlere aldırma.” A’râf sûresi (7), 199

Allah Teâlâ kullarına zor gelecek şeyleri onlara yaptırmayı doğru bulmadığı için Peygamber *aleyhisselâm*’a bu âyette üç şeyi emretmektedir:

Bunlardan biri, insanlarla olan ilişkilerinde onların **kusurunu bağışlamayı** âdet edinmesidir. İşte bu sebeple sevgili Peygamberinden insanların kusurlarına ve hatalarına bakmamasını, onları hoşgörmesini, onlara zorluk çıkarmamasını istemektedir.

İkincisi, insanlara aklın ve dinin uygun gördüğü ve kimsenin yadırgamayacağı davranışları emretmesi, emredeceği zaman da **uygun bir üslup** kullanmasıdır. O takdirde insanlar kendilerinden beklenen şeyleri isteyerek ve severek yapacaklardır.

Üçüncüsü de kendini bilmez, dolayısıyla Rabbini tanımaz kimselerin bayağı sözlerine, **çirkin davranışlarına karşılık vermemesi**, onlara aldırmamasıdır.

358 numaralı hadiste okuduğumuz üzere, Peygamber Efendimiz'e karşı kaba saba davranışlarıyla tanınan bedevî Uyeyne İbni Hısn bir gün yeğeni Hürr İbni Kays'ın yanına gitmişti. Hürr, Hz. Ömer'in değer verdiği ve görüşlerini aldığı bir âlimdi. Uyeyne ona:

- Yeğenim! Halifenin yanında yüksek değerin var. İznini alsan da kendisini ziyaret etsem, dedi. O da:

- Peki, amca, diyerek Hz. Ömer'den izin aldı. Uyeyne huzura girdiğinde Halife'ye hitaben:

- Ey Ömer, bize ne bol dünyalık verirsin ne de aramızda adaletle hükmedersin! deyince, Hz. Ömer pek öfkelendi ve adamın üzerine yürüdü.

Hürr İbni Kays hemen araya girerek:

- Ey Mü'minlerin Emîri! Allah Teâlâ Peygamber'ine **"Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve kendini bilmezlere aldırma"** buyuruyor. Uyeyne de o cahillerdendir diyerek yukarıdaki âyet-i kerîmeyi okudu.

Râvilerin naklettiğine göre o heybetli halife, olduğu yere çakılmış gibi dikildi ve bir adım ileri gitmedi.

Faziletlerin en üstünü, gelmeyene gitmek, esirgeyene vermek, haksızlık edeni bağışlamak olduğuna göre, câhillere uymamak ve onların seviyesine inmemek en iyi davranıştır.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلاَّ بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لآتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ [85]

2. "Şimdilik onları bağışla, kendilerine güzel davran."

Hicr sûresi (15), 85

Aşağıdaki âyetle birlikte açıklanacaktır.

وَلَا يَأْتَلِ أُوْلُوا الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَن يُؤْتُوا أُوْلِي الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ [22]

3. "Onları bağışlasınlar, kusurlarına bakmasınlar. Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz?" Nûr sûresi (24), 22

İnsan şahsına karşı işlenen hataları affetmek istemez. Zira her şeyden önce nefis buna karşı çıkar ve suçluyu bağışlamayı bir gurur meselesi yapar. İşte bundan dolayı suç bağışlamak dinimizde büyük bir fazilet sayılmıştır. Hz. Ebû Bekir'in birçok konuda olduğu gibi bu konuda da örnek bir davranışı bulunmaktadır:

İslâm tarihinde İfk hâdisesi diye anılan bir olay vardır. Peygamber Efendimiz bir gazveye giderken yanına hanımlarından Hz. Âişe'yi almıştı. Seferden dönerken Hz. Âişe ihtiyacını gidermek için İslâm askerlerinin bulunduğu yerden uzaklaşmış, bu esnada kaybettiği gerdanlığını aramaya çalışırken zaman kaybetmiş, onu hevdecinde zanneden müslümanlar da yola çıkmıştı. Hz. Âişe dinlenme yerine geldiği zaman müslümanların gittiğini görerek orada beklemeye başlamış, ordunun artçı kuvvetlerinden olan bir sahâbî Hz. Âişe'yi devesine bindirerek Peygamber Efendimiz'in yanına getirmişti.

Ne yazıkki bu olay dedi koduya yol açmıştı. Bazı münafıklar bu olayı Hz. Âişe'nin aleyhinde kullanmışlar, çıkardıkları dedikodu ile hem Mü'minlerin Annesi'ni hem onun

ailesini ve hem de Resûlullah Efendimiz'i üzmüşlerdi. Fakat Allah Teâlâ gönderdiği âyetlerle Hz. Âişe'ye iftira edildiğini belirterek onu temize çıkarmış, Peygamber *aleyhisselâm* da iftiracılara cezalarını vermişti. Ceza gören bu iftiracılardan biri de Hz. Ebû Bekir'in küçük yaşta himâyesine alıp büyüttüğü akrabası Mistah İbni Üsâse idi. Bedir Gazvesi'nde de bulunmuş olan Mistah'ın bu davranışı Hz. Ebû Bekir'i çok üzmüş ve **ona bir daha yardım etmeyeceğine** dair yemin etmişti.

İşte o zaman yukarıdaki âyet nâzil oldu. Âyette Allah Teâlâ fazilet ve servet sahibi kimselere, yakınlarına ve yoksullara bir şey vermemek üzere yemin etmemelerini tavsiye ediyor, **"Onları bağışlasınlar, kusurlarına bakmasınlar. Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz?"** buyuruyordu. Hz. Ebû Bekir âyet-i kerîmeyi duyar duymaz:

Evet Rabbimiz, vallahi bizi bağışlamanı arzu ederiz, dedi ve eskiden olduğu gibi Mistah'a yardıma devam etti.

Cenâb-ı Mevlâ bizlere de Hz. Ebû Bekir'in teslimiyetini nasip eylesin. Âmîn.

الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاء وَالضَّرَّاء وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ [134]

4. "İnsanları bağışlarlar. Allah iyilik edenleri sever."

Âl-i İmrân sûresi (3), 134

Yukarıdaki âyetlerde hata ve kusur işleyenleri bağışlama tavsiye edilmektedir. Allah'ın rızâsını ve sevgisini kazanmak düşüncesiyle kusur işleyeni bağışlamak büyük bir fazilettir. Kabalıklara tahammül etmek, hataları hoşgörmek üstün ahlâk sahiplerinin yapabileceği bir büyüklüktür.

622 numaralı hadisten hemen önce, "Güzel Ahlâk" bahsinin girişinde bu âyet-i kerîme açıklanmış ve Hz. Hasan'ın öfkeyi yutup suç bağışlama konusundaki güzel davranışı zikredilmişti. Konumuzla pek ilgili olan o güzel kıssa burada tekrar hatırlanmalıdır.

Şunu tekrar belirtelim ki, **affetmek ve bağışlamak şahsa karşı işlenen suçlarda söz konusudur**. Yapılan suç toplumu ilgilendiriyorsa, o zaman bağışlamaktan çok âdil davranmak, doğruyu yanlışı ortaya koymak gerekir. Zira **topluma karşı işlenen suçları bağışlamak kimsenin yetkisinde değildir**. Böyle bir suçlu bağışlanacak olursa, daha büyük haksızlıkların yapılmasına göz yumulmuş olur.

وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ [43]

5. "Kim sabredip bağışlarsa, bu ancak büyüklerin yapabileceği değerli bir davranıştır."

Şûrâ sûresi (42), 43

Yapılan bir kötülüğe aynıyla cevap vermek meşrû bir haktır. Bu hakkı insana Allah Teâlâ verdiği için hasmından hakkını alan kimse ayıplanamaz.

Meseleye bir başka açıdan bakmak da mümkündür. Şahsına yapılan fenalığın intikamını almak meşrû bir hak olmakla beraber, bu, hiçbir özelliği olmayan rastgele kimselerin yapabileceği bir hareket tarzıdır. Kötülüklere göğüs germek, kötülerden intikam almamak daha üstün bir davranış biçimidir. Yüce ruhlu insanlar nefislerini yendikleri için kötülüğe cevap vermek yerine kötüleri bağışlamayı tercih ederler. Nitekim Peygamber Efendimiz, nefsini tatmin etmek için kimseden öç almamıştır (Buhârî, Menâkıb 23). Büyük insanlar nefislerinin arzusuna karşı koymaktan ve böylece Allah Teâlâ'yı hoşnut etmekten derin haz duyarlar.

Hadisler

644– وعن عائشة رضي اللَّه عنها أَنَّها قالت للنبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : هل أَتى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَشدَّ مِنْ يوم أُحُدٍ ؟ قال : « لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَومِكِ ، وكَان أَشدُّ ما لَقِيتُ مِنْهُمْ يوْم العقَبَةِ ، إِذْ عرَضتْ نَفسِي على ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ ابن عبْدِ كُلالٍ ، فلَمْ يُجبنِي إِلى ما أَرَدْتُ ، فَانْطَلَقْتُ وأَنَا مَهْمُومٌ على وَجْهِي ، فلَمْ أَسْتَفِقْ إِلاَّ وَأَنا بقرنِ الثَّعالِبِ ، فَرفَعْتُ رأْسِي ، فَإِذا أَنَا بِسحابَةٍ قَد أَظلَّتني ، فنَظَرتُ فَإِذا فِيها جِبريلُ عليه السلام ، فنَاداني فقال : إِنَّ اللَّه تعالى قَد سَمِع قَولَ قومِك لَكَ، وَما رَدُّوا عَلَيكَ ، وَقد بعث إِلَيك ملَكَ الجبالِ لِتأْمُرهُ بما شِئْت فِيهم فَنَادَانِي ملَكُ الجِبَالِ ، فَسلَّمَ عَليَّ ثُمَّ قال : يا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّه قَد سمِعَ قَولَ قَومِكَ لَكَ ، وأَنَا مَلَكُ الجِبالِ ، وقَدْ بَعَثَنِي رَبِّي إِلَيْكَ لِتأْمُرَنِي بِأَمْرِك ، فَمَا شئت : إِنْ شئْتَ : أَطْبَقْتُ عَلَيهِمُ الأَخْشَبَيْنِ » فقال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « بل أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّه مِنْ أَصْلابِهِم من يعْبُدُ اللَّه وَحْدَهُ لا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً » متفقٌ عليه .

« الأَخْشبان » : الجبلان المحيطَان بمكَّة .. والأَخْشَبُ : هو الجبل الغليظ .

644. Âişe *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre bir gün Peygamber *aleyhisselâm*'a:

- Uhud Gazvesi'nin yapıldığı günden daha zor bir gün yaşadın mı? diye sordu.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap verdi:

- "Evet, senin kavminden çok kötülük gördüm. Bu kötülüklerin en fenası, onların bana Akabe günü yaptığıdır. Tâifli Abdükülâl'in oğlu İbni Abdüyâlîl'e sığınmak istemiştim de beni kabul etmemişti. Ben de geri dönmüş derin kederler içinde yürüyüp gidiyordum. Karnüsseâlib'e varıncaya kadar kendime gelemedim. Orada başımı kaldırıp baktığımda, bir bulutun beni gölgelediğini gördüm. Dikkatlice bakınca, bulutun içinde Cebrâil *aleyhisselâm*'ı farkettim. Cebrâil bana seslenerek:

- Allah Teâlâ kavminin sana ne söylediğini ve seni himâye etmeyi nasıl reddettiğini duymuştur. Onlara dilediğini yapması için de sana Dağlar Meleği'ni göndermiştir, dedi.

Bunun üzerine Dağlar Meleği bana seslenerek selâm verdi. Sonra da:

- Ey Muhammed! Kavminin sana ne dediğini Cenâb-ı Hak işitti. Ben Dağlar Meleği'yim. Ne emredersen yapmam için Allah Teâlâ beni sana gönderdi. Ne yapmamı istiyorsun? Eğer dilersen şu iki dağı onların başına geçireyim, dedi. O zaman:

- Hayır, ben Cenâb-ı Hakk'ın onların soylarından sadece Allah'a ibadet edecek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını dilerim, dedim."
Buhârî, Bed'ü'l-halk 7; Müslim, Cihâd 111

Açıklamalar

Uhud Gazvesi’nde Resûl-i Ekrem Efendimiz büyük sıkıntılar atlatmıştı. Mekkeli müşrikler Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına kadar yaklaşmışlar, bazı mü’minler kendilerini onun uğrunda fedâ etmeyi göze alarak vücutlarını ona siper etmişlerdi. Buna rağmen atılan bir ok Resûl-i Zîşân’ın mübarek yüzüne isabet edince yüzü kanamış ve inci dişlerinden biri kırılmıştı. İşte Hz. Âişe annemiz bu dehşetli günü hatırlatarak ondan daha çetin bir gün yaşayıp yaşamadığını sormuştu.

Peygamber *aleyhisselâm*, bu soruya cevaben Tâiflilerden gördüğü kötü davranışın kendisine Uhud gününü unutturduğunu söylemektedir. İslâm tarihinde Tâif seferi veya Tâif yolculuğu diye anılan bu olay, Efendimiz’in peygamberliğinin onuncu yılı Şevvâl ayında meydana gelmiş gerçekten pek hazin bir hâdisedir.

Resûlullah Efendimiz vefalı ve sevgili hayat arkadaşı, teselli kaynağı Hz. Hatice’yi kaybettikten bir müddet sonra, kendisini müşriklere karşı koruyan amcası Ebû Tâlib’i de yitirmişti. Müslümanlar arasında keder yılı diye anılan bu tarihten itibaren Mekkeli kâfirlerin hakaret ve azgınlıkları daha da artmış, ashâb-ı kirâma yaptıkları işkenceler çoğalmıştı. Mekke’de kendisini koruyacak kimse kalmayınca, Resûl-i Ekrem Efendimiz Tâif’e gitmeyi, İslâmiyet’i onlara anlatmayı düşündü. Tâif’in ileri gelenlerinden bazılarının müslüman olması halinde orada yeni bir sığınak bulabilecekti. Evlatlığı Zeyd İbni Hârise’yi yanına alarak Tâif’e gitti. On gün boyunca onlara İslâmiyet’i anlattı. Arap yarımadasının en nüfuzlu adamı diye bildiği İbni Abdüyâlîl kendisini reddedince, İslâmiyet’in geleceği ve müslümanlar adına pek üzüldü.

Kabilelerini aydınlatmaya çalışan Resûl-i Ekrem’i reddetmekle kalmayan Tâifliler, bazı basit kimseleri onun peşine taktılar. Tâif’teki Akabe mevkiinde Peygamberler Sultanı’nı taşlaya taşlaya topraklarından çıkardılar. Attıkları taşlarla mübarek ayaklarını yaralayıp kanattılar.

İşte o zaman Resûlullah Efendimiz derin bir üzüntüye kapıldı. Sadece vücudu değil gönlü de yaralıydı. Kendisine kim destek verecek, müslümanlara kim arka çıkacaktı. Gönlünü kanatan ağır düşünceler, nereye gittiğini düşünmeye fırsat vermedi. Yürüdü gitti. Mekke ile Tâif arasında bulunan Karnüsseâlîb denilen yere gelince başını kaldırıp gökyüzüne baktı; kendisini gölgeleyen bulutun içinde Cebrâil *aleyhisselâm*’ı gördü ve dağlara hükmeden melekle tanıştı.

Meleğin teklifi yürek soğutucu idi. Eğer dilerse iki dağı onların başına geçirecek, hepsini mahvedecekti. Gönlü yaralı, ama kalbi şefkatle dolu olan Resûlullah Efendimiz bu teklifi kabul etmedi. Zira onun dâvası nefsini tatmin etmek, kendine kötülük yapanlara ıstırap çektirerek rahatlamak değildi. Onun gayesi insanları doğru yola iletmek, hem dünyada hem de âhirette mutlu olmalarını sağlamak ve daha önemlisi Allah’ı bilen ve O’na boyun eğen insanların sayısını çoğaltmaktı. İşte bu sebeple Dağlar Meleği’nin teklifine:

Hayır, onlar Allah’ı inkâr ve O’nun Peygamberi’ne hakaret ettikleri için bunu haketmiş olsalar bile, bu şekilde cezalandırılmalarını istemem. Cenâb-ı Hakk’ın onların soylarından sadece Allah’a ibadet edecek ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını dilerim, diye cevap verdi.

Böylece o, câhillerin ve kendini bilmez kimselerin kabalıklarına, hakaretlerine aynıyla cevap vermek yerine, onları bağışlamanın, kusurlarını görmezden gelmenin daha asil bir davranış olduğunu ortaya koydu.

Resûlullah Efendimiz'in bu asil temennisinin sonuçları hicretin dokuzuncu yılında görülmeye başlandı. Müslümanlığa karşı uzun zaman direnen Tâifliler, Arabistan yarımadasında İslâmiyet'in hızla yayıldığını görünce daha fazla dayanamadılar. Hicretin dokuzuncu yılında, Peygamber Efendimiz'i himayesine almayan o adamın başkanlığında Medine'ye bir heyet gönderdiler. Allah'ın Resûlü onları Mescid-i Nebevî'nin kenarına kurdurduğu çadırlarda ağırladı. Kendilerine çok iyi davrandı.

Tâifliler İslâmiyet'i kabul etmek için bazı şartlar ileri sürdüler. Bizi namazdan muaf tut; zina, şarap ve fâizi yasaklama; Lât adlı putumuza üç yıl daha tapalım, dediler. İsteklerinin kabul edilmesi için günlerce beklediler. Bu konularda zerre kadar tâviz verilmediğini görünce müslümanlığı kabul ettiler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'in şefkatinin büyüklüğü, sabrının ve affının genişliği bu hadîs-i şerîfte bütün açıklığı ile görülmektedir.

2. İnsanlardan bir fenalık gören kimse Peygamber Efendimiz'in bu halini hatırlamalı, câhillere uymamalı, mümkün olduğu kadar onlardan intikam almamalıdır.

3. Gelecekten hiçbir zaman ümit kesmemeli, kanın kırmızı rengine bakıp gülün kırmızı rengini düşünmelidir.

645– وعنها قالت : ما ضرَبَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم شَيْئاً قَطُّ بِيَدِهِ ، ولا امْرأَةً ولا خادِماً، إلاَّ أَنْ يُجَاهِدَ في سَبِيل اللَّهِ ، وما نِيل مِنْهُ شيء قَطُّ فَيَنتَقِم مِنْ صاحِبِهِ إلاَّ أَنْ يُنتَهَكَ شَيء مِن مَحَارِمِ اللَّهِ تعالى : فَيَنْتَقِمَ للَّهِ تعالى . رواه مسلم .

645. Yine Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Allah yolunda savaşma hali dışında, ne bir kadına ne bir hizmetçiye, kısacası hiçbir kimseye eliyle vurmadı. Kendisine fenalık yapan kimseden intikam almaya kalkmadı. Yalnız Allah'ın yasak ettiği şeyler çiğnenince, o yasağı çiğneyenden Allah adına intikam alırdı.

Müslim, Fezâil 79. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 4; İbni Mâce, Nikâh 51

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz insana büyük değer verirdi. Bir kimsenin şerefini zedeleyecek, onurunu kıracak söz söylemez, kimseyi eliyle cezalandırmazdı.

Hz. Âişe annemiz onun kadın ve hizmetçiyi dövmediğini özellikle belirtmektedir. Çünkü o devirde kadına ve hizmetçiye kimse insan gözüyle bakmazdı. Öyle olduğu içindir ki, Mekkeli müşrikler, İslâmiyet'i kabul eden kölelerine her türlü fenalığı yaparlar, hatta canları isteyince onları vurup öldürürler, buna rağmen kendilerinden hiç kimse hesap sormazdı.

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu insanlık dışı uygulamayı hiç tasvip etmedi. İnsanın eşine ve hizmetçisine nasıl davranması gerektiğini güzel davranışıyla ortaya koydu. Eşlerini ve hizmetçilerini hiç dövmedi; onlara eliyle hiç vurmadı. Eşini döven kimselerin iyi insanlar olmadığını söyledi.

642 numaralı hadiste de gördüğümüz üzere Resûlullah Efendimiz şahsına yapılan haksızlıkların intikamını almadı. Kendine bağırıp çağıran, hırkasını şiddetle çekecek kadar kabalık yapan kimselere ne kırıcı bir söz söyledi ne de onların yaptığına karşılık verdi. Ama bir kimse Allah'ın koyduğu yasaklardan birini çiğnemişse, kim olduğuna bakmadan ve onu affetme yoluna gitmeden derhal cezalandırdı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz hiçbir kadını ve hizmetçiyi dövmedi.

2. Şahsına yapılan fenalıkların intikamını almadı.

3. Bununla beraber Allah'ın koyduğu yasağı çiğneyen hiç kimseyi affetmedi. Zira peygamber de olsa böyle birini affetme yetkisi yoktu. İlâhî yasağı çiğneyen kimselere dinin verdiği ceza ne ise, gözünü kırpmadan onu uyguladı.

4. Müslümanlar, seviyeleri kendilerinden aşağı olan kimseleri dövmeme konusunda, Allah'ın Resûlünü örnek almalıdır.

646- وعن أَنس رضي اللَّه عنه قال : كُنتُ أَمْشِي مَعَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وعليه بُردٌ نَجْرَانِيٌّ غلِيظُ الحَاشِيةِ ، فأَدركَهُ أَعْرَابِيٌّ ، فَجبذهُ بِردَائِهِ جَبْذَة شَديدَةً ، فَنظرتُ إِلى صفحة عاتِقِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وقَد أَثَّرَت بِهَا حَاشِيةُ الرِّداءِ مِنْ شِدَّةِ جَبذَتِهِ ، ثُمَّ قال : يَا مُحَمَّدُ مُرْ لِي مِن مالِ اللَّهِ الذي عِندَكَ . فالتَفَتَ إِلَيْه ، فضحِكَ ، ثُمَّ أَمر لَهُ بعَطَاءٍ . متفقٌ عليه .

646. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber yürüyordum. Üzerinde Necran kumaşından yapılmış, kenarları sert ve kalın bir hırka vardı. Bir bedevî Resûl-i Ekrem'e yetişerek hırkasını sertçe çekti. Hırkanın boynuna gelen kısmına baktım, bedevînin sertçe çekmesinden dolayı hırkanın kenarı boynuna oturmuştu. Daha sonra bedevî:

- Ey Muhammed! Elinde bulunan Allah'a ait mallardan bana da verilmesini söyle, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bedevîye dönüp güldü. Sonra da ona bir şeyler verilmesini emretti.

Buhârî, Humüs 19, Libâs 18, Edeb 68; Müslim, Zekât 128. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 1; Nesâî, Kasâme, 24; İbni Mâce, Libâs 1

Açıklamalar

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* çoğu zaman sade ve basit giyinirdi. Bununla beraber imkânı olanın daha iyi kumaşlardan yapılmış güzel elbiseler giymesini hoşgörürdü. Üzerindeki bir giysiye özenen veya öldüğünde ona sarılmayı düşleyerek elbisesini isteyen kimseye hemen onu çıkarıp verirdi.

O gün, tıpkı Resûl-i Ekrem'in giyindiği kumaş gibi sert ve kaba bir bedevî, beytülmâl dediğimiz devlet hazinesinden kendisine bir şeyler verilmesini istemek üzere Peygamber *aleyhisselâm*'ın yanına geldi. Karşısındaki bir Peygamber değil de herhangi bir insanmış gibi

üzerindeki hırkayı veya bazı rivayetlere göre cübbeyi hızla çekti. Bu olayın birkaç defa cereyan ettiği kanaatini uyandıran bir başka rivayete göre, bu sert çekişe dayanamayan cübbe yırtıldı ve kenarı Resûlullah Efendimiz'in mübârek boynunda kaldı. Bunu umursamayan bedevî, herhalde minnet altında kalmamak düşüncesiyle, kaba bir tavırla:

Muhammed! Elinde bulunan Allah'a ait mallardan bana da vermelerini söyle, dedi. Hiçbir müslüman Peygamber *aleyhisselâm*'a adıyla hitap etmeyeceğine göre, bedevînin müellefe-i kulûb dediğimiz, gönlü İslâm'a yatıştırılmak istenen kimselerden olduğu anlaşılmaktadır. Yahut bu olay, Peygamber *aleyhisselâm*'a adıyla hitap edilmesini yasaklayan âyet [Nûr sûresi (24), 63] nâzil olmadan önce meydana gelmiştir.

Hadîs-i şerîfin yukarıda işaret ettiğimiz Ebû Dâvûd ve Nesâî'deki daha geniş rivayetlerine göre olay Mescid-i Nebevî'de geçti. Bedevî iki deveyle gelmişti. Develeri göstererek:

- Muhammed! Şu iki deveme yiyecek yükle! Bana ne kendi malından ne de babanın malından veriyorsun, dedi.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* üç defa:

- *Hayır, kendi malımdan vermiyorum, böyle bir düşünceden Allah'a sığınırım. Ama boynumu incitmene karşılık kısas yapmadıkça develerini yüklemem,* dedi.

Bedevî:

- Hayır, vallahi kısas yaptırmam, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şartını üç defa tekrarladı. Fakat bedevî her defasında kısas yaptırmayacağını söyledi.

Bunu duyan sahâbîler ayağa fırladılar. Sahâbîlerin bedevîyi yaka paça etmesinden çekinen Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara:

- *Sözümü duyanların, ben izin verene kadar yerinden ayrılmamasını istiyorum,* buyurdu. Orada bulunan bir sahâbîye, develerden birine arpa, ötekine hurma yüklemesini emretti. Sonra da sahâbîlerine dağılmalarını söyledi.

İnsanların birbirlerini incitmelerinden dolayı kısas yapmaya, yani bir şahsın kendisini inciten kimseden aynı şekilde hakkını almaya yetkisi bulunduğunu bize öğreten bu olay, Resûlullah Efendimiz'in üstün ahlâkının göz kamaştırıcı misâllerinden birini ortaya koymaktadır. Bir kimse onun güzel ahlâkının sayısız örneklerini bilmese dahi, sadece bu olaya bakarak, onun gerçekten peygamber olduğu sonucuna varabilir. Kendisine kaba davranan birini affettikten başka, onu ashâb-ı kirâmın elinden kurtarmak, sonra da istediği şeyi kendisine vermek, doğrusu büyük bir olgunluk, eşsiz bir bağışlama örneğidir.

Bedevî kısas yaptırmam diye diretmeseydi, Resûlullah Efendimiz herhalde onun canını yakmayacaktı. Çünkü bedevî bu kabalığı kasten yapmamıştı. Kabalık onların tabiatında vardı. Resûl-i Zîşân bu hareketin kısası gerektirecek bir suç olduğunu söylemekle, hem bedevîye hem de ümmetine bir ders vermiş oldu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Câhil ve görgüsüz kimselere tahammül etmek, onları hoşgörmek peygamber ahlâkıdır.

2. Peygamber Efendimiz kaba ve haşin bedevîler tarafından birçok defa rahatsız edilmiş, her defasında onları bağışlamıştır.

3. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bazı kimseleri İslâm'a ısındırmak düşüncesiyle, kendilerine devlet hazinesinin zekât veya ganimet gibi gelirlerinden dağıtırdı.

647- وعن ابن مسعود رضي اللَّه عنه قال : كَأَنِّي أَنظُرُ إلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَحْكِي نَبِيّاً مِن الأَنبياءِ ، صلوَاتُ اللَّهِ وَسلامُه عَلَيهم ، ضَرَبَهُ قَوْمُهُ فَأَدموهُ ، وَهُوَ يَمسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجهِهِ ، ويقول : « اللَّهُمَّ اغفِرِ لِقَومي فَإِنَّهُم لا يَعْلَمُونَ » متفقٌ عليه .

647. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, peygamberlerden birinin halini anlatışı hâlâ gözümün önündedir. O peygamberi kavmi dövüp kanlar içinde bırakmışlardı. O bu haldeyken bile yüzündeki kanları silerken şöyle diyordu:

"Allah'ım kavmimi bağışla! Çünkü onlar doğruyu bilmiyorlar."

Buhârî, Enbiyâ 54, İstitâbetü'l-mürteddîn 5; Müslim, Cihâd 105. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 23

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in bahsettiği bu peygamber belki İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden biri, belki de Nuh *aleyhisselâm*'dı. Bu peygamberin doğru yola çağırdığı kavmi onun dâvetini kabul etmedikleri gibi, kendisini fena halde dövmüşler, başını yarmışlardı. Buna rağmen o peygamber kavmine kin beslememiş, daha da önemlisi, kavminin doğru yolu bilmedikleri için böyle davrandıklarını söyleyerek Cenâb-ı Hak'tan onları affetmesini istemişti.

Şayet bu peygamber Nûh *aleyhisselâm* ise, o kavmini yıllarca Hakk'a dâvet etmiş, aradan yıllar geçip de birkaç kişi dışında kimsenin kendine inanmadığını görünce onlardan ümidini kesmiş ve **"Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!"** [Nûh sûresi (71), 26] diye yalvarmıştı. Sonunda Nûh tufanıyla kâfirlerin kökü kazınmıştı.

Peygamber yaralama olayı maalesef İslâm tarihinde de tekrarlandı. Uhud Gazvesi'nde Mekkeli kâfirler attıkları okla Peygamber Efendimiz'in mübârek dişini kırdılar, yüzünü kanattılar. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onların bu hareketine çok üzüldü ve üzüntüsünü:

"Kendilerine gönderilen peygamberin yüzünü kana bulayan bir kavim nasıl iflâh olur" diye dile getirdi (Buhârî, Megâzî 21; Müslim, Cihâd 104). Bunun üzerine Âl-i İmrân sûresinin 128. âyeti nâzil oldu. Âyette Resûl-i Ekrem Efendimiz'e, **"Senin bu hususta yapacak bir şeyin yok"** buyurulmak suretiyle müşriklerin cezasını Cenâb-ı Hakk'ın vereceği hatırlatıldı. İşte o zaman merhametli Efendimiz, *"Allah'ım kavmimi bağışla! Çünkü onlar doğruyu bilmiyorlar"* diyerek Cenâb-ı Hakk'a onları cezalandırmaması için yalvardı. Böylece kendini bilmez kavmini bağışladığını, onlara karşı gönlünde bir kin ve nefret bulunmadığını gösterdi.

Doğruyu bilmeyenler, bilmedikleri için de ona düşmanca tavır alanlar her devirde olmuştur. Kıyamete kadar da olacaktır. Cenâb-ı Hakk'ın kendilerini doğru yola ilettiği bahtiyarlar, bu saâdete eremeyenleri birer düşman gibi değil, birer hasta gibi görmelidir. Onların doğru yolu bulması için hem dua etmeli hem de elden gelen kolaylığı göstermelidir. Şiddet ve nefret insanları soğutur, ürkütür, uzaklaştırır. Bu ise kimseye bir şey kazandırmaz.

Câhillere ve kendini bilmeyenlere Peygamber Efendimiz gibi anlayışlı ve hoşgörülü davranmak ise İslâmiyet'e yeni mü'minler kazandırabilir.

Hadîs-i şerîf 37 numara ile sabır bahsinde de geçmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, kendisine yaptıkları kötülüklerden dolayı kavmini bağışlamakla kalmadı, onları Cenâb-ı Hakk'ın da bağışlaması için dua etti.

2. Doğruyu yanlıştan ayıramayan kimseleri hoş görmeli, onların doğru yolu bulması için dua etmeli ve kendilerine yardımcı olmalıdır.

648- وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَيس الشَّديدُ بِالصُّرعَةِ ، إِنَّما الشديدُ الذي يَملِكُ نفسهُ عِند الغضبِ » متفقٌ عليه .

648. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yiğit dediğin, güreşte rakibini yenen kimse değildir; asıl yiğit kızdığı zaman öfkesini yenen adamdır."

Buhârî, Edeb 76; Müslim, Birr 107, 108

Açıklamalar

Kuvvetli olan bir kimse, kendinden güçsüz birini kolaylıkla yenebilir. Hele güreş oyunlarını biliyorsa, rakibini zorlanmadan mağlûp edebilir. Fakat nefsi yenmek, güçle, kuvvetle olacak iş değildir. Onun kendine has yolu yordamı vardır.

Öfkemize yenik düştüğümüz zaman konumuzun başındaki âyetler ile devamındaki hadisleri düşünmeliyiz. Allah Teâlâ'nın bizim üzerimizdeki kuvvet ve kudretinin, öfkelendiğimiz adam üzerindeki bizim kuvvet ve kudretimizden daha üstün olduğunu hatırlamalıyız. Şimdi ben bu câhil ve kendini bilmez adamı affetmezsem, yarın kıyamet günü Allah Teâlâ'nın beni affetmesini nasıl umabilirim, demeliyiz.

Öte yandan öfkeli bir suratın tabii halini nasıl yitirdiğini, kızgın insan çehresinin nasıl çirkinleştiğini gözümüzün önüne getirmeliyiz. Buna karşılık yumuşak başlı, hoşgörülü bir kimsenin yüz güzelliğini ve mûnisliğini hayal etmeliyiz.

Kızmakta ne derece haklı olduğumuzu, kızdığımız kimsenin haklılık payı bulunup bulunmadığını yeniden gözden geçirmeliyiz. Bunları süratle düşünürken Peygamber Efendimiz'in tavsiye buyurduğu bazı fiilî yatıştırıcılara da başvurmalıyız:

* Önce eûzü besmele çekerek öfkemizi körükleyip kabartan şeytandan Allah'a sığınmalıyız.

* Ayakta isek oturmalı, oturuyorsak yaslanmalı veya yere uzanmalıyız.

* Öfkemiz yine geçmemişse kalkıp soğuk su ile abdest almalıyız. Ateşi ancak suyun söndüreceğini unutmamalıyız.

Şunu da hiçbir zaman unutmamalıyız ki, öfkesini yenenler, insanların kusurlarını bağışlayanlar Allah Teâlâ'nın kendilerinden hoşnut olduğu kimselerdir.

Hadîs-i şerîf 46 numara ile sabır bahsinde de açıklanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Güçlü kuvvetli olmak dinimizce makbul sayılmıştır. Fakat öfkesini yenebilmek ondan da üstün kabul edilmiştir.

2. Câhillere uymamak, onlara öfkelenmemek iyi müslümanın en belirgin özelliğidir.

....
....

....İçindekiler

76- باب احتمال الأذى

SIKINTILARA KATLANMAK

Âyetler

الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاء وَالضَّرَّاء وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ [134]

1. "Öfkelerini yenerler, insanları bağışlarlar. Allah iyilik edenleri sever."
Âl-i İmrân sûresi (3), 134

Bu âyet-i kerîme, 2-3 bahis önceki "Güzel Ahlâk" ile "Yumuşak Huyluluk, Kolaylık ve Teennî" konularında kısaca açıklanmıştı. Öfkesini yutmak aynı zamanda insanlardan gelen sıkıntılara katlanmak anlamı taşıdığı için, Nevevî merhum bu geniş mânalı âyet-i kerîmeyi buraya tekrar almıştır.

İnsan dünyada tek başına yaşayamaz. Hayatını diğer insanlarla beraber sürdürmek zorundadır. Böyle olunca da anlayışsız bazı kimselerle karşılaşmak, onlar tarafından rahatsız edilip incitilmek tabiidir. İşte o zaman insanın içinden kabarıp gelen öfkeyi tutması, mümkünse onu büsbütün yutması ve hatta yapabiliyorsa kalbindeki öfke izlerini silip atması onun iyi bir müslüman olduğunu gösterir. Bu zor davranışın mükâfatı Allah'ın sevgi ve takdirini kazanmaktır. Böyle bir ödülü alabilmek için, öfkesine hâkim olmak bir yana, insan, canını bile seve seve vermelidir.

وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ [43]

2. "Kim sabredip bağışlarsa, bu ancak büyüklerin yapabileceği değerli bir davranıştır."

Şûrâ sûresi (42), 43

Bu âyet-i kerîme de daha önceki bahislerde birkaç defa geçmiştir. İnsan kendi şahsiyetine büyük değer verir. Onurunun kırılmasına göz yummaz. Kendisini aşağılayan davranışlara

karşılık vermek ister. Ama bu sırada ölçüyü kaçırdığı, gururunu inciten kimseye fazlasıyla karşılık verdiği olur. Böylece, belki de farkına varmadan muhâtabına haksızlık eder.

Yapılan fenalığa karşılık vermek kolay bir iştir. Bunu herkes yapabilir. Nitekim etrafımızdakilerin öyle yaptığını görüp durmaktayız. Can düşmanımız olan nefis, fazilete erişmemize, Cenâb-ı Hakk'ın takdir ettiği iyi kimseler safına geçmemize devamlı surette engel olmaktadır. Fakat nefsine söz geçiren büyük ruhlu insanlar bu engeli aşan yüksek şahsiyetlerdir. Onlar kendilerine yapılan kötülüklere mertçe direnirler, kötülüğe karşılık vermezler; vermeye kalksalar bile haddi aşmazlar. Kendilerine fena davranan insanları çoğu zaman affederler. Ne güzel söylemişler:

Kötülüğe kötülük her kişinin kârıdır

Kötülüğe iyilik er kişinin kârıdır

Hadis

649– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه أَن رجلاً قال : يا رسول اللَّه إِنَّ لي قَرَابَةً أَصِلُهم وَيَقطَعوني ، وَأُحسِنُ إِليهِم ويُسِيئُونَ إليَّ ، وأَحلُمُ عَنهم ويجهلُونَ عَلَيَّ ، فقال : « لَئِن كُنت كَمَا قُلت فَكَأَنَّمَا تُسِفُّهم المَلَّ ولا يزَالُ معكَ من اللَّه تعالى ظَهيرٌ عَلَيهم ما دُمْتَ عَلى ذلك » رواه مسلم . وقد سَبَقَ شَرْحُه في « باب صلة الأرحام » .

649. Ebû Hüreyre radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre bir adam:

- Yâ Resûlallah! Benim akrabam var. Ben kendilerini ziyaret ediyorum, onlar bana gelip gitmiyorlar. Ben onlara iyilik ediyorum, onlar bana kötülük ediyorlar. Ben onlara anlayışlı davranıyorum, onlarsa bana kaba davranıyorlar, dedi.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Eğer dediğin gibi isen, onlara sıcak kül yutturmuş oluyorsun. Sen böyle davrandıkça, Allah'ın yardımı seninle beraberdir."

Müslim, Birr 22

Açıklamalar

Akrabalarla ilgiyi kesmenin insana yakışmayan bir davranış olduğunu Resûl-i Ekrem Efendimiz bir teşbihle anlatmaktadır. "Ana Babaya İyilik ve Akrabayı Görüp Gözetmek" bahsinde 320 numara ile açıklanmış olan bu hadiste, akrabasını unutup onlarla ilgiyi kesenler sıcak kül yiyen kimseye benzetilmektedir.

Kül yiyen kimse çok geçmeden korkunç bir ıstırap çekmeye başlar. Midesi yanar, bağırsakları kavrulur, aşırı derecede susuzluk duyar. Ne kadar su içerse içsin harareti bir türlü sönmez.

Akrabasına kötü davranan, onlarla görüşüp konuşmayan kimseler, yaptıkları bu insanlık dışı davranışlardan dolayı bir müddet sonra pişman olup elem ve ıstırap çekerken, onların kabalıklarına katlanan, kötülüklerine iyilikle karşılık veren akrabaları ise, insanca davranmanın derin huzurunu tadarlar. Bu konudaki dinî buyruklara uymanın mânevî zevkini yaşarlar. Onların bu asil davranışı kadir bilmez akrabalarını daha fazla ezer, yerin dibine geçirir.

Akrabasıyla ilgisini kesenlere sıcak kül yedirmek teşbihini, onların yüzüne sıcak kül serpmek, yüzlerini kül rengine boyamak, böylece kendilerini mahcup ve perişan etmek şeklinde de anlamak mümkündür.

Gelmeyen akrabasına giden, onların kabalıklarına tahammül eden, maddî ve mânevî yardımlarıyla onları görüp gözeten kimsenin yaptığı bu iyilik ve ikramlar, Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını kazanmaya vesile olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Akrabalar gelmese bile onlara gitmeli ve kendileriyle ilgiyi kesmemelidir.
2. Akrabalarla ilgiyi büsbütün kesmek, bu konudaki Peygamber buyruklarını dikkate almamak, dolayısıyla Cenâb-ı Hakk'ı gücendirmek demektir.

77- باب الغضب إذا انتهكت حرمات الشرع والانتصار لدين الله تعالى

DİN İÇİN ÖFKELENMEK

DİNİN YASAKLARI ÇİĞNENDİĞİ ZAMAN ÖFKELENMEK VE ALLAH'IN DİNİNE YARDIM ETMEK

Âyetler

ذَلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ رَبِّهِ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ [30]

1. "Kim Allah'ın emir ve yasaklarına saygı gösterirse, bu Rabbinin katında kendisi için daha iyidir."

Hac sûresi (22), 30

İnsanlar Allah Teâlâ'ya kulluk etmek için yaratıldıklarını hiçbir zaman unutmamalı, bu sebeple de O'nun emir ve yasaklarına uymaya gayret göstermelidir. Bunu yaptıkları takdirde hem kendi iç dünyaları hem de içinde yaşadıkları dünya daha huzurlu olacaktır. Çünkü bütün ilâhî buyruklar yani emirler ve yasaklar, insanların sadece âhirette değil, aynı zamanda dünya hayatında da mutlu olmaları için verilmiştir. Ayrıca âhirette iyi kul olmanın mükâfatını göreceklerdir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ [7]

2. "Eğer siz Allah'ın dinine yardım ederseniz, O da size yardım eder, ayaklarınızı kaydırmaz."

Muhammed sûresi (47), 7

Âyet-i kerîmede, siz Allah'a yardım ederseniz, Allah da size yardım eder, buyurulmaktadır. Şüphesiz Allah Teâlâ'nın kimsenin yardımına ihtiyacı yoktur. Kullarına yardım eden O'dur. Şu halde Allah'a yardım etmek sözü mecâzîdir.

Allah'a yardım demek, O'nun emrini tutmak, dininin öğrenilmesi ve yayılması için çaba sarfetmek ve bu maksatla Resûlü'ne yardımcı olmak demektir. Cenâb-ı Hak herkese, dilediğini yapabilmesi için irade vermiştir. İnsan, iradesini Allah'ın emirlerini yapma ve

yasaklarından uzak durma, böylece O'nun rızâsını elde etme yönünde kullanır, dinine hizmet etmeye karar verirse, Allah da ona yardımcı olur. Hedefinin önündeki bütün engelleri kaldırır. Gönlündeki korkuyu çıkarır. Dayanma, direnme ve zafere ulaşma gücü ve imkânı lutfeder.

Bu âyeti yine mecâzî anlamda olmak üzere farklı yorumlamak isteyenler de vardır. Buna göre âyetin mânası, eğer siz Allah'ın koyduğu kanunlara uygun olarak çalışıp ziraat yapar, yeryüzünü ekip biçerseniz, Allah da sizin emeğinizi boşa çıkarmaz, çalışmanızın karşılığını vererek size yardım eder, demektir.

Hadisler

650- وعن أبي مسعود عقبة بن عمرو البدريِّ رضي اللَّه عنه قال : جَاءَ رَجُلٌ إلى النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقال : إنِّي لأتَأَخَّر عَن صَلاةِ الصُّبْحِ مِن أجْلِ فلانٍ مما يُطِيل بِنَا ، فمَا رأيت النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم غَضِبَ فِي موعِظَةٍ قَطُّ أَشدَّ ممَّا غَضِبَ يومئذٍ ، فقال : يَا أَيهَا النَّاس : إنَّ مِنكم مُنَفِّرين . فأَيُّكُمْ أَمَّ النَّاسَ فَليُوجِز ، فإنَّ مِنْ ورائِهِ الكَبِيرَ والصَّغِيرَ وذا الحَاجَةِ » متفق عليه.

650. Ebû Mes'ûd Ukbe İbni Amr el-Bedrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam Peygamber *aleyhisselâm*'a gelerek:

- Filanca bize namaz kıldırırken o kadar uzatıyor ki, bu yüzden bazan sabah namazına gelemiyorum, dedi.

Ben Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i hiçbir konuşmasında o günkü kadar öfkeli görmedim. Şöyle buyurdu:

- "İnsanlar! İçinizde nefret ettiren kimseler var! Kim imamlık yaparsa, namazı kısa kıldırsın; zira arkasındaki cemaatin içinde yaşlısı var, çocuğu var, iş güç sahibi olanı var."

Buhârî, İlim, 28, Ezân 61-63, Edeb 75, Ahkâm 13; Müslim, Salât 182-185. Ayrıca bk. İbni Mâce, İkâme 48

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in en önemli görevi insanları dine dâvet etmek, onların iyi birer müslüman olmasına yardımcı olmaktı. Onları dinden soğutmamak, bıktırmamak için büyük gayret sarfederdi. Bu sebeple dinî konularda her zaman konuşmaz, sahâbîlerin dinlemeye iyice istekli oldukları zamanı kollardı.

Dini öğretip benimsetme konusunda böylesine titiz olduğu için müslümanları dinden soğutan tutum ve tavırları şiddetle kınardı. Bir sahâbî Resûlullah'ın huzuruna gelerek mahalle imamlarının uzun sûreler okuması sebebiyle bazan namaza geç geldiğini veya gelemediğini söyleyince, Peygamber *aleyhisselâm* buna pek öfkelendi ve hemen sahâbîleri topladı. Namazı gereğinden fazla uzatarak insanları dinden soğutmamalarını sıkı sıkı tenbih etti. Yalnız başına namaz kıldıkları zaman, istedikleri kadar uzun kılabileceklerini söyledi.

Sabah namazında uzun bir sûre okuduğu için Resûlullah Efendimiz'e şikâyet edilen sahâbînin kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bunun bilinememesinde Kâinâtın Efendisi'nin tâkip ettiği irşad usûlünün tesiri vardır. Resûlullah Efendimiz, yanlış iş tutan bir sahâbîyi diğerlerinin yanında utandırmak istemezdi. Kusurlu kimsenin adını söylemek yerine genelleme yaparak konuşurdu. Nitekim bu defa da öyle yapmış, *"İçinizde nefret ettiren kimseler var!"* buyurarak hiç kimseyi doğrudan muhâtap almamıştı.

Bir başka seferinde Muâz İbni Cebel kendi mahallesinde yatsı namazı kıldırırken uzun bir sûre okudu. Buna dayanamayan bir sahâbî namazı bozdu, sonra da yalnız başına kılıp gitti. Bu durum kendisine haber verilince, Muâz o zât hakkında hoş olmayan bir şey söyledi. O sahâbî de Muâz İbni Cebel'i Resûlullah Efendimiz'e şikâyet etti. Çok sevdiği bir sahâbîsinin müslümanları ibadetten soğutan tavrına üzülen Resûl-i Kibriyâ Efendimiz, her zaman yaptığının aksine Muâz'ı karşısına alarak ona üç defa:

- *Sen fitneci misin, Muâz!* diye çıkıştı; arkasında yaşlı, zayıf, iş-güç sahibi kimselerin bulunacağını dikkate alarak namazı kısa sûrelerle kıldırmasını tavsiye etti (Buhârî, Ezân 63).

Resûlullah Efendimiz namaz kıldırırken ağlayan bir çocuk sesi duyduğu zaman, annesinin câmide namaz kıldığını ve yavrusunun ağlamasından dolayı huzursuz olacağını düşünerek namazı çabucak kıldırırdı (Buhârî, Ezân 65).

Aşere-i mübeşşere'den Zübeyr İbni Avvâm'ın namazı gereğinden fazla uzatmama, cemaati bıktırıp usandırmama konusunda pek hikmetli bir sözü vardır. Hz. Zübeyr namazı genellikle kısa kıldırırmış. Ona:

- Siz Hz. Peygamber'in ashâbı olduğunuz halde namazı başkalarından daha kısa sûreler okuyarak kıldırıyorsunuz. Niçin böyle yapıyorsunuz? diye sormuşlar.

Hz. Zübeyr şu cevabı vermiş:

- Biz şu vesveseci şeytandan daha çabuk davranıyoruz.

Bugün imamlarımızın namazı gereğinden fazla uzattıkları söylenemez. Buna karşılık cuma hutbeleri, maalesef gereğinden fazla uzatılmakta, bu sebeple de vesveseci şeytana fırsat verilmektedir. Peygamber Efendimiz'in namazlarının hutbelerinden daha uzun olduğu bilindiğine göre, bu yanlış uygulama önlenmelidir.

Resûlullah Efendimiz'in şahsına karşı yapılan kabalıkları hoşgörüp bunları anlayışla karşıladığının pek çok misali vardır. Fakat insanları dinden, câmiden, cemaatten uzaklaştıracak bir iş yapanlara hiç müsamaha göstermemiş, hatta bu yanlış tutumlarından dolayı onlara kızıp öfkelenmiştir. Öfkenin meşrû olduğu konulardan biri de, insanları dinden soğutacak hatalı davranışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başkalarına namaz kıldıran kimse, arkasındaki cemaatin durumunu düşünerek namazı gereğinden fazla uzatmamalıdır.
2. Yalnız başına namaz kılan veya uzun sûreler okunarak namaz kılınmasını isteyen bir cemaate imam olan kimse, namazı istediği kadar uzatabilir.
3. Namazı gereğinden fazla uzatarak cemaati kaçıran veya dinin genel siyasetine aykırı davranan kimseler, bir üst merci tarafından uyarılıp ikaz edilmelidir.
4. Öfkelenmek kötü bir davranış olduğu halde, dinî bir sebeple meşrûluk kazanabilir.

5. İnsanlara zarar veren bir davranış, şikâyet yoluyla da olsa önlenmelidir.

651– وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالت : قدِمَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنْ سفرٍ ، وقَد سَتَرْتُ سَهْوةً لِي بقِرامٍ فيهِ تَمَاثيلُ ، فلمَّا رآهُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم هتكَهُ وتَلَوَّنَ وجهُهُ وقال : « يَا عائِشَةُ : أَشَدُّ النَّاسِ عَذَاباً عِند اللَّهِ يوم القيامةِ الَّذينَ يُضاهُونَ بِخَلقِ اللَّهِ » متفق عليه .

« السَّهْوَةُ » : كالصُّفَّة تكُونُ بين يدي البيت ... و « القِرام » بكسر القاف : ستر رقيق، و « هتكه » : أفسد الصورة التي فيه .

651. Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Evimin sofasını üzerinde resimler bulunan bir perde ile ayırdığım gün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir seferden dönmüştü. Resimli örtüyü görünce yüzü renkten renge girdi ve onu çekip kopardı. Sonra da bana şunları söyledi:

- "Âişe! Kıyamette insanların en şiddetli azâb görenleri, yaptıklarını Allah'ın yarattığına benzetenlerdir."

Buhârî, Libâs 91; Müslim, Libâs 91-92. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 45; Nesâî, Zînet 111

Açıklamalar

Canlı varlıkların resmini yapmanın yasak edildiği konusunda 1682 numara ile bu hadis tekrar gelecektir. Resim yasağı hakkında geniş bilgi orada verilecektir. Hadisimiz burada, din için öfkelenme açısından ele alınacaktır.

Bununla beraber şu kadarını söyleyelim ki, insanların ilâh diye tapındıkları şeylerin resimlerini yapmak ve bu resimleri duvara asmak kesinlikle yasak edilmiştir. Zira İslâmiyet'te şirk yani Allah'a ortak koşmak en büyük günahtır. Dinimizde bundan daha ağır suç yoktur. İşte bu sebeple Allah Teâlâ'ya gösterilmesi gereken en üstün saygıya gölge düşürecek şeylere değer vermek ve onları önemsemek doğru bulunmamıştır.

İslâmiyet geldiği tarihte insanlar puta tapmakta idi. Âişe annemizin üzerinde canlı resmi bulunan örtüyü astığı gün, Allah'ın Resûlü puta tapanlarla yaptığı bir savaştan ayağının tozuyla dönmekteydi. Sofaya asılan perdenin üzerindeki resimler kuş resmi veya kanatlı at resmi gibi (Nesâî, Zînet 111) mâsum resimler bile olsa, o gün için birtakım insanlara putları hatırlatıyordu. Tevhid inancına gölge düşüren hiçbir şeye Resûlullah Efendimiz'in tahammülü yoktu. Dinin en önemli prensibinin zedelenmesine dayanamazdı. Vefat eden sevgili eşi Hz. Hatice'den sonra en çok sevdiği hanımı Hz. Âişe olduğu halde, bu konudaki müsamahasız tavrını ona karşı bile ortaya koymaktan çekinmemişti.

Diğer rivayetlerden öğrendiğimize göre Hz. Âişe resimli perdeyi Hz. Peygamber'i memnun etmek için yapmıştı. Belki de bu sebeple ondan "Ne iyi etmişsin" demesini bekliyordu. Yaptığı işin yanlış olduğunu anlayınca perdeyi kesip yastık yaptı. Böylece perdedeki resimler saygı duyulma özelliğini yitirdiği için Resûl-i Ekrem buna bir şey demedi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanlarda tapınma duygusu uyandıran resim ve fotoğrafların saygı duyulacak şekilde asılması yasaklanmıştır. Resimli malzemeler böyle bir saygı uyandırmayacak şekillerde kullanılabilir.

2. Dinin yasaklarının çiğnenmesine öfkelenmek sakıncalı değildir. Böyle yanlışlar, gerektiğinde fiilî müdâhale ile de düzeltilebilir.

3. İnsanları tek Allah inancından uzaklaştıran şeyleri bu maksatla kasten yapanlar, kıyamette en şiddetli azâba uğrayacaklardır.

652– وعنها أَنَّ قريشاً أَهَمَّهُم شَأْنُ المرأةِ المخزُومِية التي سَرَقَت فقالوا : من يُكَلِّمُ فيها رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ؟ فقالوا : مَن يجتَرِيءُ عليهِ إلا أُسامةُ بنُ زيدٍ حِبُّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ؟ فَكَلَّمهُ أُسامةُ ، فقالِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَتَشفعُ في حدٍّ مِن حُدُودِ اللَّهِ تعالى ؟ ، » ثم قامَ فَاخْتَطَبَ ثم قال : « إنما أَهْلَكَ من قبلكُم أَنَّهُم كانُوا إذَا سرق فِيهِم الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ ، وإذا سرق فِيهِم الضَّعِيفُ أَقَامُوا عليهِ الحدَّ، وايْمُ اللَّه ، لو أنَّ فاطمَة بنت محمدٍ سرقَتْ لقَطَعْتُ يَدهَا » متفقٌ عليه .

652. Yine Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, Mahzûm kabilesinden hırsızlık yapan bir kadının durumu Kureyşlileri pek üzmüştü. Bunun üzerine:

- Bu konuyu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile kim görüşebilir? diye kendi aralarında konuştular. Bazıları:

- Buna Resûlullah'ın sevgilisi Üsâme İbni Zeyd'den başka kimse cesaret edemez, dediler.

Üsâme de onların istekleri doğrultusunda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile konuştu.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Üsâme'ye:

- "Allah'ın koyduğu cezalardan birinin uygulanmaması için aracılık mı yapıyorsun?" buyurduktan sonra kalkıp bir konuşma yaptı ve şunları söyledi:

"Sizden önceki milletlerin yok olmasına sebep, içlerinden soylu biri hırsızlık yapınca ona dokunmayıp, zayıf ve kimsesiz biri hırsızlık yapınca ona cezasını vermeleriydi. Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık yapsaydı, onun da elini keserdim."

Buhârî, Enbiyâ 54, Megâzî 53, Hudûd 11, 12; Müslim, Hudûd 8, 9. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Hudûd 4; Tirmizî, Hudûd 6; Nesâî, Sârık 6; İbni Mâce, Hudûd 6

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin diğer rivayetlerinden öğrendiğimize göre, Kureyş kabilesinin bir kolu olan Mahzûm kabilesinden Fâtıma binti Esved adlı kadının gerdanlık çalması olayı Mekke fethi sırasında cereyan etti. Mahzûmlular bu olayı bir şeref meselesi yaptılar. Kabilelerinden bir kadının hırsızlık dolayısıyla elinin kesilecek olması onların ağırına gitti. Acaba bunun bir af yolu veya diyet ödeyerek kurtulma imkânı yok muydu? Olsa bile böyle bir teklifi Resûlullah'a arzetmeye kim cesaret edebilirdi!

Peygamber Efendimiz'in âzatlı kölesi Zeyd İbni Hârise'nin oğlu Üsâme'yi hatırladılar. Üsâme Resûlullah'ın kucağında büyümüş ve onun derin sevgisini kazanmış biriydi. Resûl-i Ekrem onu kucağına alıp *"Allahım ben onu seviyorum, sen de sev onu"* diye dua ettiği için kendisine "Resûlullah'ın Sevgilisi" derlerdi. Üsâme'nin bazı konularda şefaatçilik yaptığı, Peygamber *aleyhisselâm*'ın da onu kırmadığı biliniyordu. Hemen Üsâme'ye gidip durumu anlattılar. Bu önemli meselede şefaatçi olmasını istediler. O da kalkıp Efendimiz'e gitti ve hırsızlık yapan Fâtıma adlı kadının affedilmesini istedi. Halbuki böyle olaylar devlet reisine veya onun valisine iletildikten sonra suçlunun affedilmesi artık söz konusu olamazdı. Zira **Allah'a ait bir hakkı affetmeye devlet reisinin bile yetkisi yoktu**. Üsâme böyle önemli bir konuda nasıl aracılık yapardı?

Resûlullah Efendimiz Üsâme'nin teklifine pek üzüldü. Mübârek yüzü renkten renge girmeye başladı. İşte o zaman Üsâme yaptığı hatayı anladı ve:

- Yâ Resûlallah! Allah'dan beni bağışlamasını dile, diye yalvardı.

Akşam olunca Peygamber *aleyhisselâm* müslümanlara bir konuşma yaptı. Allah'ın koyduğu kanunu değiştirmeye kimsenin yetkisi olmadığını, bu konuda kimseye özel muâmele yapılamayacağını belirtti ve sözlerini bitirirken, bu işi Mahzûmlu Fâtıma değil, kendi kızı Fâtıma da yapmış olsa, onun da elini keseceğini söyledi. Daha sonra kadının eli kesildi.

Eli kesilen bu kadının ödünç aldığı bazı eşyaları daha sonra vermemek gibi bir âdeti olduğu söylenmektedir. Çaldığı eşyanın kadifeye sarılı bir gerdanlık olduğu, bu kadifenin Resûlullah'ın evinden çalındığı da rivayet edilmektedir. Hz. Âişe daha sonra bu kadının günahına tövbe edip iyi bir müslüman olduğunu, evlenip yuva kurduğunu, Resûlullah'a bir şey sormaya geldiği zaman ona aracılık ettiğini anlatırdı.

Hadîs-i şerîf 1773 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın koyduğu yasaklar çiğnendikten ve konu devlet reisine intikal ettikten sonra, suçun affedilmesi için aracılık yapılamaz.
2. Hırsızlık cezasının uygulanmasında kadın erkek ayırımı yoktur.
3. Ceza verirken zengin fakir ayırımı yapmak, bir milletin helâkine yol açan büyük bir haksızlıktır.
4. Eski milletlerin başına gelen felâketlerden ibret alınmalıdır.
5. Dinin suç saydığı işleri yapanlara kızmak câizdir.

653- وعن أنس رضي اللَّه عنه أن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَأَى نُخَامَةً في القِبلةِ . فشقَّ ذلكَ عَلَيهِ حتَّى رُؤِيَ في وجهِهِ ، فَقَامَ فَحَكَّهُ بيَدِهِ فقال : « إن أحَدكم إذا قَام في صَلاتِه فَإنَّهُ يُنَاجِي ربَّه ، وإنَّ ربَّهُ بَينَهُ وبَينَ القِبْلَةِ ، فلا يَبْزُقَنَّ أَحدُكُم قِبلَ القِبْلَةِ ، ولكِن عَنْ يَسَارِهِ أوْ تَحْتَ قدَمِهِ » ثُمَّ أخَذَ طرفَ رِدائِهِ فَبصقَ فِيهِ ، ثُمَّ ردَّ بَعْضَهُ على بعْضٍ فقال : « أَو يَفْعَلُ هكذا» متفقٌ عليه .

والأمرُ بالبُصاقِ عنْ يسَارِهِ أو تحتَ قَدمِهِ هُوَ فيما إذاكانَ في غَيْرِ المسجِدِ ، فَأَمَّا في المسجِدِ فَلا يَبصُقْ إلاَّ في ثوبِهِ .

653. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mescid'in kıble duvarında bir tükürük gördü. Buna pek üzüldüğü yüzünden belli oldu. Hemen kalkıp onu eline aldığı bir çakıl taşıyla kazıdı. Sonra da şunları söyledi:

"İnsan namaza durduğu zaman Rabbine yönelmiş olur. Rabbi ise kendisiyle kıble arasındadır. O halde hiçbiriniz kıbleye karşı tükürmesin. Mecbur kalınca (cami dışında iken) sol tarafına veya ayağının altına tükürsün." Sonra cübbesinin bir ucunu tuttu, içine tükürüp kumaşı katladı **"Veya böyle yapsın"** buyurdu.

Buhârî, Salât 34-36, 39, Ezân 94, el-Amel fi's-salât 12, Edeb 75; Müslim, Mesâcid 50-53, Zühd 74. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 22; Nesâî, Mesâcid, 32, 35; İbni Mâce, Mesâcid 10, İkâme 61

Açıklamalar

Asr-ı saâdet'te mescitlerde bugünkü gibi halı, kilim veya hasır cinsinden bir yaygı yoktu. Kum ve toprak üzerinde namaz kılınırdı. Mescid-i Nebevî'nin üzeri hurma dallarıyla örtülü olduğu için yağmurlu günlerde orada namaz kılanların alnı çamura bulanırdı. Bir de içinde bulundukları hayat şartları sebebiyle o günkü insanların temizlik anlayışı farklıydı. Özellikle çölde yaşayanlar medeniyetten uzaktı. Bu sebeple herhangi bir kötü niyeti olmadan mescide tükürenler oluyordu.

Bu olayın geçtiği gün Resûlullah Efendimiz mescidde namaz kıldırıyordu. Kıble duvarında tükürük görünce pek üzüldü. Tükürük namaz kılınmasına engel değildi ama, mescide ve üstelik kıble duvarına tükürülmesi saygısızlıktı. O güzelim yüzü renkten renge girdi. Şahsına karşı yapılan kabalıkları birçok defa sineye çekmesine rağmen Allah'ın evi demek olan mescidlere karşı yapılan bu kabalığı bağışlamadı. Bir rivayete göre daha namazdayken ilerleyerek, bir başka rivayete göre ise, namazdan sonra eline bir çakıl taşı alarak tükürüğü kazıdı.

Peygamber Efendimiz'in derin üzüntüsünü gören ensardan bir hanımın tükürüğü hemen kazıyıp temizlediği, sonra tükürüğün değdiği yere güzel koku sürdüğü, bunu gören Resûl-i Kibriyâ'nın *"Şimdi ne güzel oldu"* buyurarak memnuniyetini belirttiği de rivayet edilmektedir (Nesâî, Mesâcid 35). O sahâbî hanımın tükürülen yeri temizleyip oraya güzel koku sürmesi bu olayın bir devamı olabileceği gibi, bir başka gün benzeri bir olayın meydana geldiği düşünülebilir.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* namaz kılan mü'minin Kur'an okuyarak, zikir ve dua ederek, Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda bulunduğu düşüncesiyle yüzünü ve gönlünü Allah'a yöneltmeye çalıştığını, böylece mânevî bir havaya girmeye gayret ettiğini, bunları yaparken yönünü kıbleden ayırmadığını hatırlatmakta ve bu durumdaki birinin kıbleye doğru asla tüküremeyeceğini belirtmektedir. Kıble Kâbe cihetini gösterdiği için saygı duyulması gereken bir yöndür. Yönlerin en değerlisidir. Bunun içindir ki, mü'min küçük ve büyük abdest bozarken kıbleye dönmeyeceği gibi, tükürmek zorunda kaldığı zaman da kıble tarafına tükürmeyecektir. Güzel bir söz vardır: Namaz mü'minin mi'râcıdır, denir. Mânevî bir yükselişe hazırlanan kimsenin, kendini böyle bir havadan uzaklaştıracak davranışlarda bulunmaması gerekir. Tükürmek zorunda kalırsa, başını hafifçe sola çevirerek cebinden mendilini çıkarıp içine tükürmelidir. Şayet açık havada namaz kılıyorsa soluna veya tükürüğünü gizleyebileceği en uygun yer olan ayak altına tükürmesinde bir mahzur yoktur.

Peygamber Efendimiz'in nasıl tükürülmesi gerektiğini ashâbına göstermek üzere cübbesinin kenarına tükürmesi, mendil kullanmanın âdet olmadığı o dönemde müslümanları eğitmek içindir. Bugün artık herkesin cebinde kağıt veya bez mendil bulunmaktadır. Yanına veya ayağının altına tükürmesi gerekmemektedir. Fakat zamanın ve şartların değişmesi, insanı hadiste verilen ruhsatı kullanmaya mecbur edebilir.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem "İnsan namaza durduğu zaman rabbine yönelmiş olur. Rabbi ise kendisiyle duvar arasındadır"* sözüyle, Cenâb-ı Hakk'a kıbleye dönülerek ulaşılacağını, kıblenin ise, namaz kılarken insanın yüzünü döndüğü tarafta bulunduğunu, netice itibariyle aradığının kıble tarafında olduğunu hatırlatmakta ve böylece kıblenin önemine işaret etmektedir. Yoksa hâşâ Allah'a bir mekân tâyin etmemektedir.

Peygamber *aleyhisselâm*'ın sadece kıble tarafına değil, aynı zamanda sağ tarafa tükürmeyi de yasakladığı, mescide tüküren kimsenin, tükürüğünü temizleyerek yok etmek suretiyle bu günahtan kurtulabileceği muhtelif rivayetlerde belirtilmektedir.

Hadîs-i şerîfin konumuzla ilgili yönü, mescidin kıblesine tükürülmesinin Hz. Peygamber'i gazaplandırmasıdır. İnsanlara öfkelenmemeyi tavsiye eden Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, kutsal değerlere saygı gösterilmemesi, Allah'ın yasaklarının çiğnenmesi halinde son derece üzüldüğü ve bu konulardaki kabahatleri bağışlamadığı görülmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Câmi ve mescidler ibadet yeri olduğu için oraya son derece saygı göstermek gerekir.
2. Kıbleye saygı göstermeli, namaz içinde ve dışında kıbleye karşı asla tükürmemelidir.
3. Gerek imam gerek cemaat mescidin temizliğine dikkat etmelidir.
4. Dinin buyruklarını bilenler, bilmeyenlere, Peygamber Efendimiz'in yaptığı gibi güzel bir üslûp ile öğretmelidir.
5. Mescide ve kıbleye saygısızlık edenlere kızıp öfkelenmek câizdir.

78- باب أمر ولاة الأمور بالرفق برعاياهم ونصيحتهم والشفقة عليهم والنهي عن غشهم والتشديد عليهم

وإهمال مصالحهم والغفلة عنهم وعن حوائجهم

YÖNETİCİLERİN YÖNETTİKLERİNE ŞEFKATİ

YÖNETİCİLERİN YÖNETTİĞİ KİMSELERE YUMUŞAK DAVRANMASI, ONLARIN İYİLİĞİNİ İSTEYİP ŞEFKAT GÖSTERMESİ, ONLARI ALDATMAKTAN, KENDİLERİNE KÖTÜ DAVRANMAKTAN, İŞLERİNİ VE İHTİYAÇLARINI İHMÂL ETMEKTEN SAKINMASI

Âyetler

وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ [215]

1. "Sana uyan mü'minlere alçak gönüllü davran!"
Şuarâ sûresi (26), 215

Allah Teâlâ müslüman kullarını Resûl-i Ekrem'ine emanet etmekte, sonra da onlara alçak gönüllü davranmasını, yardıma ve korunmaya muhtaç olanların elinden tutmasını tenbih etmektedir.

Bu sadece Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz'e değil, onun şahsında bütün mü'minlere yapılmış bir tavsiyedir. Zira Yüce Rabbimiz mü'minleri birbirine kardeş yapmış, sonra da onlara birbirinin derdiyle ilgilenmeyi, birbirinin yarasına merhem olmayı ve kardeşlerinin sıkıntılarını gidermeyi emretmiştir.

Şu halde mü'minler kardeş olduklarını hiçbir zaman unutmayacak, birbirlerine asla kaba davranmayacak, kendilerini diğer kardeşlerinden üstün görmeyecek, onları küçümsemeyecek, onlara kardeş gözüyle bakacak, onlardan bir kabalık görünce hemen yüz çevirmeyecek, insan tabiatı böyledir diyerek, kardeşlerine karşı anlayışlı olacaktır.

İyi bir mü'minin diğer mü'min kardeşlerine karşı alçak gönüllü ve merhametli, kâfirlere karşı ise onurlu ve zorlu olması gerektiği Kur'an'ın buyruğudur. [Mâide sûresi (5), 54]

إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ وَإِيتَاء ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

[90]

2. "Allah Teâlâ adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi kesinlikle emreder; çirkinliğin her türlüsünü, kötülüğü ve her nevi haksızlığı yasaklar. Size düşünüp yapmanız için böyle öğüt verir."
Nahl sûresi (16), 90

Bu âyet-i kerîmede üç şey emredilmekte, üç şey de yasaklanmaktadır.

Allah Teâlâ kullarına öncelikle **adaleti**, yani hakkı korumayı, haklının tarafında yer almayı, haksızlıktan kaçınmayı emretmektedir. Yöneticilerin dikkat etmesi gereken ilk esas budur.

Âyette emredilen ikinci husus **ihsan**, yani iyilik yapmaktır. İhsan, bir hadîs-i şerîfte belirtildiği üzere, kendisi için istediğini diğer kardeşleri için de istemektir. Aslında ihsan denince hatıra, yaptığını güzel yapmak gelir. 641 numaralı hadiste ihsânın bu mânasını görmüş, hayvan keserken bile işi en güzel şekilde yapmanın gereğini okumuştuk. İhsanı ibadet açısından ele alan Peygamber Efendimiz onu, *"Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmek"* diye açıklamıştır. İnsan namaz kılarken Allah'ın huzurunda olduğunu düşünürse, ibadetini en güzel şekilde yapmış olur. Yöneticiler de, idare ettiklerine iyilik yapacaklar, onlara en güzel şekilde davranacaklardır.

Âyette emredilen üçüncü husus, **akrabaların ihtiyaçlarını temin etmek**, sıkıntılarını gidermek ve kendilerine ikramda bulunmaktır. Peygamber Efendimiz sevabı en çabuk alınan iyiliğin, akrabayı gözetmek olduğunu söylemektedir (İbni Mâce, Zühd 23).

Âyet-i kerîmede yasaklanan ilk şey **her türlü çirkinlik**tir. Özellikle de zina türünden edepsizliklerdir.

İkinci yasak, **dinin ve âdetlerin hoş görmediği kötülük**lerdir. İnsanın hakkı olmayan bir şeyi elde etmeye kalkması, dolayısıyla başkasının haklarına tecâvüz etmesi gibi herkes tarafından yadırganan hareketleri Allah Teâlâ yasaklamaktadır.

Üçüncü yasak ise **başkasının hakkına tecâvüz etmek**tir. İlâhî gazabı en fazla tahrik eden kötülük budur. Bunun içindir ki Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, âhiretteki cezası

saklı bulunmakla beraber, Allah Teâlâ’nın dünyadaki cezasını çabucak vereceği iki günahtan birinin başkasının hakkına tecâvüz, diğerinin ise akrabalarla ilgiyi kesmek olduğunu söylemiştir (Ebû Dâvûd, Edeb 43). Bütün müslümanları ilgilendiren bu emir, yöneticileri de idaresi altındakilerin hakkını çiğnemekten özellikle sakındırmaktadır.

Bütün bu emir ve yasaklar, dünya ve âhiret bahtiyarlığını elde edebilmemiz için Allah Teâlâ’nın verdiği öğütlerdir.

Hadisler

654– وعن ابن عمر رضي اللَّه عنهما قال : سِمعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « كُلُّكُم راعٍ ، وكُلُّكُمْ مسؤولٌ عنْ رعِيتِهِ : الإمامُ راعٍ ومَسْؤُولٌ عَنْ رعِيَّتِهِ ، والرَّجُلُ رَاعٍ في أهلِهِ وَمسؤولٌ عنْ رَعِيَّتِهِ ، وَالمرْأَةُ راعيةٌ في بيتِ زَوجها وَمسؤولةٌ عَنْ رعِيَّتِها ، والخَادِمُ رَاعٍ في مال سَيِّدِهِ وَمَسؤُولٌ عَنْ رَعِيتِهِ ، وكُلُّكُم راع ومسؤُولٌ عَنْ رعِيَّتِهِ » متفقٌ عليه .

654. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinledim, dedi:

“Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur. Erkek, ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın, kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetkâr, efendisinin malının çobanıdır; o da sürüsünden sorumludur. Netice itibariyle hepiniz çobansınız ve güttüğünüz sürüden sorumlusunuz.”

Buhârî, Cum’a 11, İstikrâz 20, İtk 17, 19, Vesâyâ 9, Nikâh 81, 90, Ahkâm 1; Müslim, İmâret 20. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İmâret 1, 13; Tirmizî, Cihâd 27

Açıklamalar

Geniş kapsamı sebebiyle bu hadîs-i şerîf 285 numara ile “Kocanın Karısı Üzerindeki Hakları” bölümünde, 302 numara ile de “Ailenin Din Eğitimi” bölümünde geçmiştir. Burada ise yöneticilerin yönetilenlere karşı sorumlu olduğunu pek güzel belirtmesi sebebiyle tekrar zikredilmiştir.

Allah Teâlâ hiçbir kulunu başıboş yaratmamıştır. Dünyaya gelen herkesin bir sorumluluğu vardır. Devlet reisinden dağdaki çobana, evdeki hizmetçiye varıncaya kadar herkes yaptığı işin hesabını Allah’a verecektir. Peygamber Efendimiz meseleye bu açıdan bakmaktadır.

Peygamber Efendimiz sorumlu olan kimseyle sorumlu olduğu şeyleri çoban-sürü benzetmesiyle anlatmıştır. Çoban saflığı ve samimiyeti temsil eder. O güttüğü koyunlara derin bir şefkat ve merhamet besler. Koyunlarını en güzel otlaklarda yaymaya çalışır. Sulama zamanı gelince onları sular. Dinlenme zamanı eğlek yerine götürüp yatırır. Kurda kuşa kaptırmaz. Onların hastalanmamasına dikkat eder. Hasta olanlara da özel ihtimam gösterir.

Kendisine canlısı cansızıyla koskoca bir devlet emanet edilen **devlet başkanı**, üstlendiği sorumluluğun pek büyük, aldığı görevin altından kalkılamayacak kadar ağır olduğunu

düşünerek yönettiği herkese, her şeye karşı âdil davranmaya gayret etmeli, sorumluluk sınırı içinde bulunan hiç kimsenin, bir başkasının hakkını yemesine izin vermemelidir.

Aile reisi ise, karısının ve çocuklarının dünyada ve âhirette mutlu olmalarından birinci derecede kendisinin sorumlu olduğunu düşünmeli, onların maddî ve mânevî ihtiyaçlarını temin etmeli, kimseye el açmalarına meydan vermemelidir.

Bir evin sorumluluğu kendisine bırakılan **kadın**, emanetçi olduğunu unutmamalı, kocasının maddî ve mânevî haklarını gözetmeli, kocasına ve yuvasına söz getirmemeli, eşinin malını gereksiz yere harcamamalıdır.

Bir **hizmetkâr** da idaresine verilen şeylerden sorumlu olduğunu bilmeli, hizmet ettiği kimsenin iyiliğini istemeli ve haklarını korumalıdır.

Kendisine insanlar emanet edilen bir şahıs, yönettiği kimselere, çobanın sürüsüne sahip çıktığı gibi iyi duygularla arka çıkmalı, onları koruyup gözetmelidir. İdaresi altındakilerin kendisine bir Allah emaneti olduğunu düşünmeli, onlara şefkat ve merhamet göstermeli, aldıkları paranın ihtiyaçlarını karşılamaya yetip yetmediğini araştırmalı, kendisi veya yakınları hasta olduğu zaman onlara yardım etmeli, kısacası yönettiği kimselerin bahtiyarlığını istemeli, kendilerini mutlu edecek ve görevlerini en iyi şekilde yapacak imkânları hazırlamalıdır.

Ayrıca yönetici yönettiği kişileri peşinen mahkûm etmemeli, onların fırsat bulunca işini ihmâl edeceğini veya hâinlik edeceğini düşünmemelidir. Çünkü herkesin kötü olduğunu düşünmek, onlara karşı katı davranmaya ve kendilerine haksızlık etmeye yol açar. İş hayatında huzur yerine huzursuzluk, güven yerine güvensizlik yaygınlaşınca herkes tedirgin olur; iş hayatında verim düşer. İyilerle kötüler birbirinden ayrılıp herkes lâyık olduğu muameleyi gördüğü zaman, işini bilen iyi kimseler insanca yaşamanın saâdetini tadarken kötüler de kendilerine çeki düzen vermeye mecbur kalır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her insan üstlendiği işinden hem Allah'a hem de insanlara karşı sorumludur.
2. Devlet başkanı yönettiği kişilerin maddî ve mânevî ihtiyaçlarının temin edilmesinden sorumludur.
3. Aile reisi eşinin ve çocuklarının maddî ve mânevî ihtiyaçlarının giderilmesinden, onların dünyada ve âhirette mutlu olmalarını sağlayacak imkânlar hazırlanmasından sorumludur.
4. Kadın kocasının evinin yönetiminden ve korunmasından, hizmetkâr kendisine emânet edilen işi en iyi şekilde yapmaktan sorumludur.
5. Yöneticiler yönettiklerine karşı anlayışlı ve merhametli olmalı, müşkillerini çözmeye, ihtiyaçlarını gidermeye çalışmalıdır.

– وعن أبي يَعْلى مَعْقِل بن يَسَارٍ رضي اللَّه عنه قال : سمعتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « ما مِن عبدٍ يسترعِيهِ اللَّه رعيَّةً ، يمُوتُ يومَ يَموتُ وهُوَ غَاشٌ لِرَعِيَّتِهِ ، إلاَّ حَرَّمَ اللَّه علَيهِ الجَنَّةَ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ : « فَلَم يَحُطهَا بِنُصْحِهِ لم يَجِد رَائِحَةَ الجَنَّة » .

وفي روايةٍ لمسلم : « ما مِن أَمِيرٍ يَلِي أُمورَ المسلِمِينَ ، ثُمَّ لا يَجهَدُ لَهُم ، وينْصحُ لهُم، إلاَّ لَم يَدخُل مَعَهُمُ الجَنَّة » .

655. Ebû Ya'lâ Ma'kıl İbni Yesâr *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim, dedi:

"Cenâb-ı Hakk'ın, yönetici yaptığı bir kimse, yönettiği insanları aldatarak ölürse, Allah Teâlâ ona cennet yüzü göstermez."

Buhârî, Ahkâm 8; Müslim, Îmân 227-228, İmâre 21

Bir başka rivayette:

"Onlara sahip çıkıp korumazsa, cennetin kokusunu duyamaz", şeklindedir.
Buhârî, Ahkâm 8

Müslim'in bir rivayetinde de şöyledir:

"Müslümanların işlerini üstlenip de onlar için çalışıp çabalamayan hiçbir yönetici, onlarla birlikte cennete giremez."

Müslim, Îmân 229, İmâre 22

Ma'kıl İbni Yesâr

Künyesinin Ebû Ali olduğu bilinmektedir. Fakat ***Riyâzü's-sâlihîn*** *nüshalarında Ebû Ya'lâ diye geçmektedir.*

Ma'kıl Hudeybiye Antlaşması'ndan önce müslüman oldu ve Hudeybiye'deki meşhur ağaç altında yapılan Bey'atürrıdvân'da bulundu. Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra Basra'ya yerleşti. Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında onun emriyle bir nehir açtırdığı için bu nehir kendi adıyla Ma'kıl Nehri diye anıldı.

Rivayet ettiği 34 hadis ***Kütüb-i Sitte****'de bulunmaktadır.*

Ma'kıl İbni Yesâr Hz. Muâviye'nin hilâfetinin son yıllarında yani 60 (680) yılı civarında veya Yezid devrinde Basra'da vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ma'kıl İbni Yesâr hazretlerinin bu hadîs-i şerîfi rivayet etmek için seçtiği zaman önem arzetmektedir. Peygamber *aleyhisselâm*'ın bu değerli sahâbîsi Basra'da ölüm döşeğinde yatarken, Emevîlerin Horasan ve Basra valisi Ubeydullah İbni Ziyâd kendisini ziyarete geldi. Ma'kıl, Kerbelâ fâciasının baş sorumlusunu yanında görünce:

- Sana Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den işittiğim bir hadisi rivayet edeceğim dedi ve yıllardır kimseye söylemediği bu hadîs-i şerîfi okudu.

Ubeydullah İbni Ziyâd:

- Bunu bana daha önce söylemeli değil miydin? deyince de:

- Hayır, daha önce söyleyemezdim, dedi.

Ma'kıl İbni Yesâr hazretleri, Ziyâd İbni Ebîh'in bu zâlim oğlunun nasihat kabul etmeyen kötü bir idareci olduğunu biliyordu. Bu sebeple hadisi ona daha önce söylemenin bir faydası olmayacağına inanıyordu. Kim bilir belki de bu hadisi söylediği takdirde kendisine kötülük yapacağını hesaba katıyor ve boş yere problem çıkarmak istemiyordu. Artık son demlerinde ona hadisi rivayet etmenin diğer müslümanlara faydası olacağını düşünmüş olmalı ki, zâlim idarecilerin suratında Osmanlı şamarı gibi patlayan hadîs-i şerîfi okudu.

Halkın idaresini üstlenmiş bir kimse, onların hem dünyasını hem âhiretini mâmur etmeyi görev bilmiş demektir. Onları her yönden iyiye götürmeye çalışmayan, kendilerine karşı âdil davranmayan, haklarını görüp gözetmeyen kimse halkını aldatmış sayılır.

Adı müslüman olan zâlim idareciler halkı ezebilirler; dünyada onlara her fenalığı yapabilirler; fakat âhirette bu haksızlığın hesabını kolay veremezler. Ya cehennemde cezalarını çekerek veya mahşerde binbir sıkıntı içinde uzun süre bekleyerek hesap verirler. Hele zulüm ve haksızlık yapmayı kendileri için tabii görüyorlarsa, kokusu kıyamet gününde yetmiş yıllık mesafeden duyulan cennetin kokusunu bile alamazlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Halkı yöneten kimseler, çok zor ve önemli bir işi üstlenmişlerdir.
2. Sorumluluktan kurtulabilmek için halkın iyiliğini düşünmeleri, haklarını gözetmeleri ve onları her türlü zarardan korumaları gerekir.
3. Yönettiği kimseler hakkında samimi düşünce taşımayan ve onlara haksızlık eden kimseler eğer müslüman iseler, kolay kolay cennete giremeyeceklerdir. Halka zulmetmeyi mübah görüyorlarsa, cennet yüzü görmeyeceklerdir.

656– وعن عائشة رضي الله عنها قالت : سمعت رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول في بيتي هذا : « اللهم من وَلي من أمر أُمتي شيئاً فشق عليهم فاشقق عليه ، ومن وَلِيَ من أمر أمتي شيئاً فرفق بهم فارفق به » رواه مسلم .

656. Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Benim şu evimde, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim:

"Allahım! Ümmetimin yönetimini üstlenip de onlara zorluk çıkaran kimseye sen de zorluk çıkar. Ümmetimin yönetimini üstlenip de onlara yumuşak davrananlara sen de yumuşaklık göster."

Müslim, İmâre 19. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* VI, 93, 258

Açıklamalar

Hadisimiz, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmetine beslediği derin şefkati pek güzel dile getirmektedir. Onun bu sözlerini duyarak okuyan herkes, mübarek kollarıyla bütün ümmetini kucakladığını ve onları yöneticilerine emanet ettiğini hisseder.

Demekki idarecinin en başta gelen **özelliklerinden biri**, ümmet-i Muhammed'i sevmesi, onlara merhamet etmesi ve bütün işlerinde kendilerine kolaylık göstermesidir. Ümmet-i Muhammed'e zorluk çıkaran bir idareciyi, Allah Resûlü'nün bedduası iflâh etmez. Eğer zâlim bir idareci müslümanlara kötü davrandığı için dünyada cezasını çekmezse, Allah Teâlâ ona tövbe etme fırsatı vermiyor demektir ki, bu durum o kimse için gerçekten bir felâket olur. Zira dünyada başını taşa vurup kendine gelemeyen, hatasını anlayıp ondan vazgeçmeyen kimse, cezasının tamamını âhirette çekecektir.

Yâ Rabbî! Habîb-i Ekrem'inin ümmetine merhamet buyur. Onları içinde bulundukları sıkıntılardan kurtar! Başlarına şuurlu idareciler getir! Âmîn, yâ Muîn...

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz ümmetini çok severdi. Onların incinmesini istemezdi.
2. Bizi bu kadar çok seven Peygamberimiz'i bütün gönlümüzle sevmek ve onun izince gitmek bir vefa borcudur.
3. İdarecilik görevi alan kimselerin, idare ettiklerine karşı anlayışlı ve şefkatli davranması gerekir.
4. Kötü ve merhametsiz idarecileri Peygamber *aleyhisselâm*'ın bedduası iflâh etmez.

657– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كَانَت بَنُو إسرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الأَنْبياءُ ، كُلَّما هَلَكَ نبي خَلَفَهُ نبي ، وَإنَّهُ لا نبي بَعدي ، وسَيَكُونُ بَعدي خُلَفَاءُ فَيَكثُرُونَ » قالوا : يَا رسول اللَّه فَما تَأْمُرُنَا ؟ قال : « أَوفُوا بِبيعَةِ الأَوَّلِ فالأَوَّلِ ، ثُمَّ أَعطُوهُم حَقَّهُم ، وَاسأَلوا اللَّه الذي لَكُم ، فَإنَّ اللَّه سائِلُهم عمَّا استرعاهُم » متفق عليه .

657. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "İsrâiloğullarını peygamberler yönetirdi. Bir peygamber ölünce, yerine bir başka peygamber geçerdi. Fakat benden sonra peygamber gelmeyecek, birçok halifeler gelecektir."

Bunun üzerine ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! Bize bu konuda ne yapmamızı emredersin? diye sordular.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Halifelere başa geçiş sırasına göre bîat edin. Sonra onlara karşı görevinizi yapıp itaat edin. Onlar size karşı görevlerini yapmazlarsa, Allah'tan size yardım etmesini isteyin. Zira size karşı görevlerini yapıp yapmadıklarını Cenâb-ı Hak onlardan soracaktır."

Buhârî, Enbiyâ 50; Müslim, İmâre 44. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cihâd 42

Açıklamalar

İsrâiloğulları zamanında din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmadığını, onların peygamberleri tarafından yönetildiğini bu hadîs-i şerîften öğrenmekteyiz. Bugünkü

yahudilerin ataları olan İsrâiloğulları sık sık fitne ve fesat çıkarırlar, toplumun düzenini bozarlar, hatta zaman zaman peygamberlerini bile öldürürlerdi. Allah da onları yeniden doğru yola davet edip kendilerine çeki düzen verecek bir peygamber gönderirdi.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbına bu tarihî bilgiyi verdikten sonra, onlara kendisinin hem din hem devlet işlerini yöneten son peygamber olduğunu, artık yeni bir peygamber gelmeyeceğini, fakat kendisinden sonra devlet işlerini halifelerin yöneteceğini haber verdi.

Bunun üzerine ashâb-ı kirâm, halifeler devrine yetiştikleri takdirde nasıl davranmaları gerektiğini sordular. Resûlullah Efendimiz de, halifelere iş başına geliş sırasına göre bîat etmelerini, bir halife varken başka birinin arkasına düşmemelerini ve ilk bîatlarına sâdık kalmalarını tavsiye etti. Zira halifelik iddiasında bulunan her şahsın peşine düşmek, toplumda onulmaz yaralar açar, müslümanları birbirine düşürür. Onun için ilk kabul edilen halifeye bağlı kalmak şarttır. Müslümanlar bir halife seçtikten sonra ortaya atılıp ben de halife adayıyım, bana bîat edin diyen kimseye taraftar olmak şöyle dursun, bir fitneyi körüklediği için bu adamın ortadan kaldırılması gerekir.

Resûlullah Efendimiz tavsiyesine devam ederek:

“Onlara karşı görevinizi yapıp itaat edin. Onlar size karşı görevlerini yapmazlarsa, Allah’dan size yardım etmesini isteyin” buyuruyor. Burada dikkat edilmesi gereken şudur: Peygamber *aleyhisselâm* ümmeti adına fitne ve fesattan son derece korktuğu için, onları idarecilerine karşı aleyhinde ayaklanmaya teşvik etmiyor; halifeler görevlerini yapmazlarsa, onlardan hakkınızı zorla alın, demiyor.

Başka hadislerden öğrendiğimize göre *“İdareciler sizi günah işlemeye zorlamadıkça onlara itaat edin”* buyuruyor (Buhârî, Cihâd 108).

Hatta daha ileri giderek *“Devlet reisine isyan eden, bana isyan etmiş olur”* buyuruyor (Buhârî, Cihâd 109). Hadisimizde de, yöneticiler görevlerini yapmazlarsa, halka iyi davranmazlarsa onlara insaf ve anlayış vermesi veya o yöneticilerden daha hayırlısını başa getirmesi için Allah’dan yardım dilenmesini tavsiye ediyor.

İyi ama kötü idarecilerin yaptığı haksızlıklar yanlarına kâr mı kalacak? Efendimiz bu soruya şöyle cevap vermiştir: Bu konuyu siz Allah’a bırakın. Zira *“Size karşı görevlerini yapıp yapmadıklarını Ce-
nâb-ı Hak onlardan soracaktır.”*

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İsrailoğulları zamanında peygamberler hem din hem dünya işlerini yönetirlerdi.

2. Müslümanların ilk seçilen halifenin peşinden gitmeleri, daha sonra ortaya atılarak halife olduğunu söyleyenlere yüz vermemeleri gerekir. Aksi halde toplumda fitne ve kargaşa baş gösterir.

3. Birlik ve beraberliğin bozulmaması için seçilen yöneticilere itaat etmek dinî bir görevdir. Görülen bazı yanlış uygulamalar ve hatta haksızlıklar sebebiyle yöneticilere baş kaldırmak doğru değildir.

4. Yöneticiler yönettiklerine iyi davranmadığı takdirde, Allah Teâlâ kendilerinden bunun hesabını çok ağır bir şekilde soracaktır.

5. Efendimiz'in haber verdiği gibi, kendisinden sonra pek çok halife gelip geçmiştir.

658– وعن عائِذ بن عمروٍ رضي اللَّه عنه أَنَّهُ دَخَلَ على عُبيدِ اللَّهِ ابن زِيادٍ ، فقال له : أَيْ بُنَيَّ ، إِنِي سَمِعتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول: « إِنَّ شَرَّ الرِّعاءِ الحُطَمةُ » فإِيَّاكَ أن تَكُونَ مِنْهُم، متفقٌ عليه .

658. Âiz İbni Amr *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, kendisi Ubeydullah İbni Ziyâd'ın yanına girmiş ve ona şunları söylemiştir:

- Oğlum! Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i **"Yöneticilerin en kötüsü insafsız ve katı kalpli olanlardır"** buyururken dinledim. Sakın sen o yöneticilerden olma!

Müslim, İmâre 23. Hadîsin müttefekun aleyh olduğu söylenmişse de, bu rivayet *Sahîh-i Buhârî*' de mevcut değildir

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin tamamı 194 numara ile "İyiliği Emir Kötülükten Nehiy" bölümünde geçtiği üzere ashâb-ı kirâmdan Âiz İbni Amr, Emevîler'in Horasan ve Basra valisi Ubeydullah İbni Ziyâd'ın yanına girdiği zaman ona:

- Oğlum! Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i *"Yöneticilerin en kötüsü insafsız ve katı kalpli olanlardır"* buyururken dinledim. Sakın sen o kimselerden olma! diye nasihat etmişti.

655 numaralı hadiste de geçtiği üzere Zıyâd İbni Ebîh'in bu zâlim oğlu Âiz İbni Amr hazretlerini küçümsedi ve ona:

- Otur yerine, sen Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbının kepeğindensin, dedi.

Ashâb içinde değersiz kimselerin bulunmadığını bilen Âiz hazretleri onun sözünün altında kalmadı:

- Onların kepek gibi değersiz olanları var mıydı ki? Kepek gibi olanlar onlardan sonra ve başkaları arasında meydana çıktı, diyerek bu zâlime hak ettiği cevabı verdi.

İdare ettiği kimselere kötü davranan, merhametsiz tavırlarıyla onları ezen zâlim yöneticiler, kullarını çok seven ve onların incitilmesine asla râzı olmayan Cenâb-ı Hakk'ı kıyamet gününde karşılarında bulacaklardır. Yaptıkları haksızlığın hesabını kolay kolay veremeyecek, cennetin kokusunu duyamayacaklardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zâlim yöneticiler, sözü dinlenecek kimseler tarafından, ashâb-ı kirâmın yaptığı gibi, zaman zaman uyarılmalı, kendilerinden halka iyi davranmaları istenmelidir.
2. Halkın idaresini üstlenen kimseler, onlara haksızlık etmemelidir.

659- وعن أبي مريمَ الأَزدِيِّ رضي اللَّه عنه ، أَنه قَالَ لمعَاوِيةَ رضي اللَّه عنه : سَمِعتُ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « من ولاَّهُ اللَّه شَيئاً مِن أُمورِ المسلِمينَ فَاحتَجَبَ دُونَ حَاجتهِمِ وخَلَّتِهم وفَقرِهم ، احتَجَب اللَّه دُونَ حَاجَتِه وخَلَّتِهِ وفَقرِهِ يومَ القِيامةِ » فَجعَل مُعَاوِيةُ رجُلا على حَوَائِجِ الناسِ . رواه أبو داودَ ، والترمذي .

659. Ebû Meryem el-Ezdî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, kendisi Muâviye *radıyallahu anh*'a şöyle dedi:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim:

- "Allah Teâlâ bir kimseyi müslümanların başına idareci yapar, o da halkın işlerinin bitirilmesine, ihtiyaç ve sıkıntılarının giderilmesine engel olmaya kalkarsa, kıyamet gününde Allah Teâlâ da onun işlerinin bitirilmesine, ihtiyaç ve sıkıntılarının giderilmesine engel olur."

Bunun üzerine Muâviye, halkın ihtiyaçlarını tesbit etmek için bir adamını görevlendirdi.
Ebû Dâvûd, İmâre 13; Tirmizî, Ahkâm 6

Ebû Meryem el-Ezdî

Adının Amr İbni Mürre olduğu bilinmekle beraber hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Nisbesinin el-Cühenî olduğu da söylenmektedir. Kendisinden birkaç hadis rivayet edilen Ebû Meryem, Muâviye devrinde yani 41-60 (661-680) yılları arasında vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ebû Meryem el-Ezdî Hz. Muâviye devrinde bir gün onun huzuruna girmişti. Halife bu sahâbînin geliş sebebini öğrenmek istedi.

Ebû Meryem de:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bir hadis duymuştum. Sana onu rivayet etmek için geldim, dedi. Sonra da bu hadisi okudu.

Bunun üzerine Hz. Muâviye halkın arasına karışıp onların ihtiyaçlarını tesbit etmek ve kendisine bildirmek üzere özel bir adam tayin etti.

Hadisimizin *Sünen-i Tirmizî*'deki rivayeti, devlet reisinin ihtiyaç sahipleriyle ilgilenmesi gereğini şöyle belirtmektedir:

"Bir devlet reisi kapısını ihtiyaç ve sıkıntı içinde olanların, yoksulların yüzüne kaparsa, Allah Teâlâ da göklerin kapısını onun sıkıntılarına, ihtiyaçlarına ve arzularına kapar."

Allah Teâlâ'nın göklerin kapısını bir adamın sıkıntılarına, ihtiyaçlarına ve arzularına kapaması demek, onun dileklerini ve duasını kabul etmemesi, özellikle de âhirette onu kendi sıkıntılarıyla baş başa bırakması demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İdareci halktan kopuk yaşamamalı, onlarla içiçe olmalı, yönettiği kimselerin dertlerini, sıkıntılarını öğrenip yardımlarına koşmalıdır.

2. Halka kapısını kapayan ve onlarla ilgilenmeyen idareciler, kıyamet gününde Allah Teâlâ'dan hiçbir yardım görmeyeceklerdir.

79- باب الوالي العادل

ADALETLİ DEVLET BAŞKANI

Âyetler

إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ وَإِيتَاء ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ [90]

1."Allah Teâlâ adaleti, iyiliği kesinlikle emreder."
Nahl sûresi (16), 90

"Yöneticilerin Yönettiklerine Şefkati" adlı bir önceki konuda açıklanan bu âyeti kerîmenin tamamı şöyledir:

"Allah Teâlâ adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi kesinlikle emreder; çirkinliğin her türlüsünü, kötülüğü ve her nevi haksızlığı yasaklar. Size düşünüp yapmanız için böyle öğüt verir."

وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ
إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ [9]

2. "Daima âdil davranın. Muhakkak ki Allah, âdil davrananları sever."
Hucurât sûresi (49), 9

Allah Teâlâ kullarını her hususta âdil olmaya, her konuda hakkı gözetmeye çağırmakta, her hak sahibine hakkını vermeyi emretmekte, başkalarına saldırmaktan ve zulüm yapmaktan sakındırmaktadır. Âdil olmak, hakkı gözetmek, hak sahibine hakkını vermek ve kimseye zulmetmemek herkesten önce devlet başkanına yakışır ve bu onun görevidir.

Bu âyet-i kerîmenin baş tarafı şöyledir:

"Mü'minlerden iki taraf birbiriyle savaşacak olursa, aralarını bulmaya çalışın. Buna rağmen biri diğerine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer dönerse, aralarında adâletle barışı sağlayın ve daima âdil davranın. Muhakkak ki Allah, âdil davrananları sever."

Bundan sonra gelen âyet-i kerîmede buyurulduğu üzere **"Mü'minler birbirlerinin kardeşidir."** Bu sebeple birbirlerine zulmedemezler ve kardeşlerini bir zâlimin eline bırakamazlar.

Peygamber Efendimiz'in buyurduğu gibi, bir mü'min diğer mü'min kardeşinin yardımına koştuğu sürece Allah Teâlâ da ona yardım eder ve sıkıntılarını ortadan kaldırır.

Hadisler

660– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّه في ظِلِّهِ يومَ لا ظِلَّ إلاَّ ظِلُّهُ : إمَامٌ عادِلٌ ، وشَابٌّ نَشَأَ في عِبادَةِ اللَّهِ تَعالى ، ورَجُلٌ مُعَلَّقٌ قَلبُهُ في المسَاجِدِ ، ورجُلانِ تَحَابَّا في اللَّه ، اجتَمعَا عليهِ ، وتَفرَّقَا علَيهِ ، ورجُلٌ دعَتهُ امرأَةٌ ذَاتُ مَنصِبٍ وجمَالٍ ، فقَال : إنِّي أَخَافُ اللَّه ، ورَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصدقةٍ ، فَأَخْفَاها حَتَّى لا تَعلَمَ شِمالُهُ ما تُنفِقُ يمِينُهُ ، ورَجُلٌ ذَكَر اللَّه خَالِياً فَفَاضَتْ عيناهُ » متفقٌ عليه .

660. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yedi kimseyi Allah Teâlâ kendi gölgesinden başka gölge bulunmayan kıyamet gününde, gölgesinde barındıracaktır. Bunlar:

Adaletli devlet reisi, Rabbine ibadet ederek yetişen genç, gönlü mescidlere bağlı kimse, birbirlerini Allah rızâsı için seven ve buluşmaları da ayrılmaları da bu sevgiye dayalı olan iki şahıs, itibarlı ve güzel bir kadın kendisiyle beraber olmak isteyince 'Ben Allah'tan korkarım' diyerek buna yanaşmayan erkek, sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek kadar gizli sadaka veren adam, tenhâda Allah'ı anıp gözleri yaşla dolan kişidir."

Buhârî, Ezân 36, Zekât 16, Rikak 24, Hudûd 19; Müslim, Zekât 91. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 53; Nesâî, Kudât 2

Açıklamalar

Yedi önemli meseleyi ele alan bu hadîs-i şerîf, ilgisi sebebiyle 377 numara ile "Allah Rızâsı İçin Sevme" konusunda, 450 numara ile de "Allah Korkusuyla Ağlama" bahsinde geçmiştir. Burada da "Adaletli Devlet Başkanı"ndan söz etmesi dolayısıyla tekrar zikredilmiştir.

Kıyamet gününde mü'minleri barındıracak ilâhî gölgenin, Allah Teâlâ'nın **arşının gölgesi** olduğunu bir kere daha hatırlayalım. İlk insandan son insana varıncaya kadar bütün beşeriyetin bir araya toplandığı o dehşetli mahşer gününde gölge nâmına sadece Cenâb-ı Hakk'ın arşının gölgesi bulunacaktır. O gölgeliğin altında barınacak bahtiyarların arasında bu yedi grup kimse de yer alacaktır. O müthiş günde Allah'ın himayesine sığınmış olmanın anlamı, şüphesiz gerek mahşerde gerek daha sonraki zor zamanlarda hiçbir sıkıntı ile karşılaşmamak ve hem cenneti hem de Allah'ın rızâsını kazanmak demektir.

Hadisimizde görüldüğü üzere o yedi bahtiyarın başında, adaletli devlet başkanı yer alacaktır.

Âdil devlet başkanı niçin bu kadar önemlidir?

Bunun sebebi şudur: Adaletli devlet başkanı, halkının derdine çözüm arar, onları huzur içinde yaşatmaya çalışır ve böylece Allah'ın pek çok kuluna iyiliği ve faydası dokunur. Kullarını çok seven Allah Teâlâ'nın, onlara iyilik edenlere büyük değer vermesi ve "Siz benim kullarıma faydalı oldunuz, onlara âdil davrandınız, dünyada onları himâye ettiniz, ben de bugün sizi himâye edeceğim", diyerek onlara sahip çıkması son derece tabiidir.

Âdil devlet başkanı ifadesinin kapsamına halkı yöneten ve onların işlerini yürüten bütün idareciler girmektedir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Tirmizî'deki şu ifadesi âdil devlet reisinin Allah katındaki üstün yerini ne güzel anlatmaktadır:

"Kıyamet gününde insanların Allah Teâlâ'ya en sevgili olanı ve O'na en yakın yerde bulunanı adaletli devlet başkanıdır" (Tirmizî, Ahkâm 4).

Ya devlet başkanı adaletli davranmazsa, Allah Teâlâ'nın pek sevdiği ve değer verdiği kullarına kötülük yapar, zulmederse?

Peygamber Efendimiz hadisin devamında bu soruya şu cevabı vermiştir:

"Kıyamet gününde insanların Allah Teâlâ'ya en sevimsiz olanı ve O'na en uzak mesafede bulunanı zâlim devlet başkanıdır" (Ayrıca bk. Nesâî, Zekât 77).

İdaresi altındaki insanlara âdil davranan yöneticilere ne mutlu!..

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mahşer günü insanlar yakıcı güneş altında perişan olacaklardır.
2. Fakat Allah Teâlâ o dehşetli günde bazı kullarını himaye edecek ve onları özel gölgesinde barındıracaktır.
3. Cenâb-ı Hakk'ın kıyamet günü himaye edeceği insanların başında âdil devlet başkanı gelmektedir.
4. Adaletli yönetim insanların huzur içinde yaşamalarını sağladığı için, Allah Teâlâ âdil yöneticileri sever ve onlardan hoşnut olur.

661- وعن عبد اللَّهِ بنِ عمرو بن العاص رضي اللَّهُ عنهما قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « إنَّ المقسِطينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلى مَنابِرَ مِنْ نورٍ : الَّذِينَ يعْدِلُونَ في حُكْمِهِمْ وأَهليهِمْ وما وُلُّوا » رواهُ مسلم .

661. Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Verdiği hükümlerde, ailesinin ve halkın yönetiminde adaletli davranan yöneticiler, kıyamet gününde Allah Teâlâ'nın yanında nurdan yüksek koltuklar üzerinde otururlar."

Müslim, İmâre 18. Ayrıca bk. Nesâî, Âdâbü'l-kudât 1

Açıklamalar

Hadisimizde adaletli yönetici ifadesinin daha geniş bir kapsamda ele alındığını görmekteyiz. Adaletli devlet başkanı, adaletli vâli, kaymakam, adaletli hâkim, aile fertlerine âdil davranan ve onlara haksızlık etmeyen aile reisi, idaresine verilen yetim malını veya vakıf malını adâletli bir şekilde kullanan yönetici ve benzeri kimseler bu müjdenin içine girmektedir.

İdaresi altındaki kimselere adaletli davranan yöneticilerin Allah Teâlâ yanında pek büyük bir itibara sahip olacaklarını bu hadîs-i şerîf göz kamaştırıcı bir ifadeyle ortaya koymaktadır. Kıyamet gününde Allah Teâlâ'nın yanında nurdan yüksek koltuklarda oturmak ifadesi bazı âlimlerin dediği gibi mecâzî de olabilir hakiki de. Önemli olan, herkesin bir kurtarıcı beklediği o çaresizlik gününde, mahşerin ve kıyametin yegâne sahibinin iltifatını ve himâyesini kazanabilmektir.

Muhtelif âyet-i kerîmelerde Allah Teâlâ'nın adaletli davranan kimseleri sevdiği belirtildiğine göre [meselâ bk. Mâide sûresi (5), 42; Mümtehine sûresi (60), 8], Cenâb-ı Hakk'ın sevgisini kazanan kimselerin O'nun yanında pek şerefli bir yere sahip olmaları son derece tabiidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan yaptığı her işte adaletli olmaya çalışmalıdır.

2. Yönetimi altındakilere adaletli davranan kimseler, âhirette Cenâb-ı Hakk'ın özel iltifatına nâil olacaklardır.

662- وعَن عوفِ بن مالكٍ رضي اللَّه عنه قال : سمِعْتُ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : «خِيَارُ أَئمتكُمْ الَّذينَ تُحِبُّونهُم ويُحبُّونكُم ، وتُصَلُّونَ علَيْهِم ويُصلُّون علَيْكُمْ ، وشِرَارُ أَئمَّتِكُم الَّذينَ تُبْغِضُونَهُم ويُبْغِضُونَكُمْ ، وتَلْعُنونَهُمْ ويلعنونكم » قال : قُلْنا يا رسُول اللَّهِ ، أَفَلا نُنابِذُهُمْ ؟ قالَ : « لا ، ما أَقَامُوا فِيكُمُ الصَّلاةَ ، لا ، ما أَقَامُوا فيكُمُ الصلاة » مسلم.

قوله : « تُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ » : تَدْعون لهُمْ .

662. Avf İbni Mâlik *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim, dedi:

"Devlet başkanlarınızın en hayırlısı, sizi seven ve sizin tarafınızdan sevilen, size dua eden ve sizin duanızı alan kimselerdir. Devlet başkanlarınızın en kötüsü de, size buğzeden ve sizin buğzunuza hedef olan, size lânet eden ve lânetinizi alan kimselerdir."

Bunun üzerine:

- Yâ Resûlallah! Onlara karşı tavır takınalım mı? diye sorduk. Bize şu cevabı verdi:

- "Aranızda namaz kıldıkları sürece, hayır. Aranızda namaz kıldıkları sürece, hayır."
Müslim, İmâre 65, 66

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz idare edenlerle idare edilenlerin tam bir âhenk ve huzur içinde yaşamaları gerektiğine işaret buyuruyor. Zira insanların dinî ve dünyevî görevlerini gerektiği şekilde yapabilmeleri için huzura ve sükûna ihtiyaçları vardır.

Devlet başkanı, vali ve kaymakam gibi yöneticiler, şahsî hayatlarında ve idârî tutumlarında dürüst oldukları, halka âdil ve merhametli davrandıkları sürece halk da onları sever, kendilerine dua ve itaat eder. Halkının bu tutumu yöneticiyi memnun eder, onları sever ve bahtiyâr olmaları için Allah'a dua eder. Bu karşılıklı sevgi ve anlayış her birinin daha huzurlu ve daha verimli olmasını, devletin gelişip güçlenmesini sağlar.

Dürüst bir hayat sürmeyen, halkına âdil ve merhametli davranmayan idareciler hoşnutsuzluk uyandırırlar. Onları sevmeyen halk kendilerine itaat etmedikleri gibi, devrilip başlarından gitmeleri için dua ederler. Halkın hoşnutsuzluğunu ve itaatte kusur ettiğini gören bu kötü yöneticiler, tutumlarını daha da sertleştirirler. Böylece ne halkta ne de yöneticide huzur kalır.

Hadîs-i şerîfi nakleden Avf İbni Mâlik hazretleri şöyle diyor:, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Hal böyle olunca biz o kötü idarecileri başımızdan düşürmek için kendilerine karşı tavır alalım mı? diye sorduk. Hatta *Sahîh-i Müslim*'deki rivayetlerden birine göre, onlara kılıç çekip karşı çıkalım mı? diye sorduklarını belirtiyor.

Yöneticilere karşı ayaklanma ve onlara karşı tavır takınma hareketleri devlete büyük zararlar verebileceği, huzuru ve sükûnu büsbütün yok edebileceği için Peygamber Efendimiz buna izin vermemiş:

- *"Aranızda namaz kıldıkları sürece onlara karşı gelmeyin"* buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu hadisi, namazın gerçekten dinin direği olduğunu, milleti birbiriyle kaynaştırıp birlik ve beraberliği sağladığını ve böylece devleti ayakta tuttuğunu göstermektedir.

Hadîs-i şerîfin buraya alınmayan son kısmında, *"Bir kimse devleti yöneten şahsı büyük bir günah işlerken görürse, yaptığı o günahtan iğrensin, fakat yöneticisine isyan etmesin"* buyurulmaktadır.

"İyiliği Emir Kötülükten Nehiy" bahsinde geçen 190 numaralı hadis de konumuzla ilgilidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyi bir devlet başkanı halkını sevmeli ve onların bahtiyarlığı için çalışmalıdır.
2. İyi bir halk da hayırlı yöneticiyi takdir etmeli, onu sevmeli ve başarısına yardımcı olmalıdır.
3. Devleti yöneten kimseler dinin direği olan namazı kıldıkları ve Allah'a açıkça karşı gelmedikleri sürece onlara isyan edilmemelidir.
4. Namaz, birlik ve beraberliği sağlayan çok önemli bir ibadettir.

663– وعَنْ عِيَاضِ بن حِمار رضي اللَّهُ عَنْهُ قالَ : سمِعْت رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ :
«أَهْلُ الجَنَّةِ ثَلاثَةٌ : ذُو سُلْطانٍ مُقْسِطٌ مُوَفَّقٌ ، ورَجُلٌ رَحِيمٌ رَقِيقُ القَلْبِ لِكُلِّ ذِى قُرْبَى وَمُسْلِمٍ ، وعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ ذُو عِيالٍ » رواهُ مسلم .

663. İyâz İbni Himâr *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim, dedi:

“Cennetlikler üç gruptur. Bunlar:

Âdil ve başarılı devlet başkanı,

Yakınlarına ve müslümanlara karşı merhametli ve yufka yürekli olan kişi,

Ailesi kalabalık olduğu halde haram kazançtan sakınıp kimseden bir şey istemeyen adamdır.”
Müslim, Cennet 63

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bazı konuları kolayca öğretebilmek için onları gruplandırarak anlatırdı. İnsanı cennete götüren güzel davranışları öğretirken de bu usûlü kullanmış ve cennetliklerden sadece üç grup kimseyi zikretmiştir.

Bunlardan ilki ve konumuzla ilgili olanı âdil ve başarılı devlet başkanıdır.

Devlet başkanının âdil olması demek, yönettiği kimseler arasında müslimler, gayri müslimler, taraftarlar, muhâlifler gibi bir ayırım yapmadan halkının bahtiyarlığı için çalışması demektir.

Devlet reisinin başarısı, Allah Teâlâ’nın ona, hayıra ve iyiliğe giden yolları açması ve gerekli imkânları hazırlamasıyla mümkündür. Bir yöneticinin ilâhî yardıma ve desteğe hak kazanabilmesi için şüphesiz birinci şartın kendinde bulunması, yani her icraatında adaleti gözetmesi gerekir. Diğer bir ifadeyle söyleyecek olursak, devlet başkanı halkına karşı iyi niyetli ve adâletli olduğu takdirde arkasında Cenâb-ı Hakk’ı bulacaktır.

Cennete girmeyi hakeden ikinci grup bahtiyarlar, yakınlarına ve müslümanlara karşı merhametli ve yufka yürekli olanlardır. 314-342. hadisler arasında akrabaya iyilik etme ve onlarla ilgiyi kesmeme konusu, 224-247. hadisler arasında da müslümanlara şefkat ve merhamet gösterme ve sıkıntılarını gidermeye çalışma konusu geniş bir şekilde ele alınmıştır. Demekki cennete girmeyi hakedebilmek için akraba olsun veya olmasın bütün müslümanlara karşı merhametli, şefkatli ve yufka yürekli olmak gerekmektedir.

Hadisimizde kendilerinden bahsedilen üçüncü grup cennetlikler ise ailesi kalabalık olduğu halde haram kazançtan sakınıp kimseden bir şey istemeyen kimselerdir.

Üçüncü grup cennetliklerin iki özelliği vardır. Biri kimseden bir şey istemeden elinin emeği ile geçinmek (bk. 540-544. hadisler), diğeri de günahtan sakınmak ve günaha götürecek davranışlardan kaçınmaktır (bk. 589-597. hadisler). İnsan sonsuz bir hayatın yaşanacağı âhiret yurduna hazırlanmanın her şeyden önemli olduğunu hiç unutmamalıdır. Bunun için de çoluğunun çocuğunun nafakasını helâlinden kazanmalı, kimseye el açıp yüz suyu dökmemelidir. İnsanoğlu kul olmanın şerefini koruduğu, Cenâb-ı Hakk’ın kendisini aç koymayacağına inanarak çalıştığı takdirde, Âlemlerin Rabbi ona dünyada rızkını verdiği gibi âhirette de sonsuz hayatın tükenmeyen nimetlerini esirgemeden sunacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennet, Allah’ın buyruklarına uyan âdil devlet başkanlarını ağırlayacaktır.
2. Akrabası olsun olmasın bütün müslümanlara karşı merhametli ve yumuşak davrananlar cennete gireceklerdir.

3. Geçindireceği kimseler ne kadar fazla olursa olsun, dilenmeyi düşünmeyen ve harama el uzatmayan kimseler cenneti hakedeceklerdir.

80- باب وجوب طاعة ولاة الأمور في غير معصية وتحريم طاعتهم في المعصية

YÖNETİCİLERE İTAAT

GÜNAH OLMAYAN HUSUSLARDA DEVLET BAŞKANLARINA İTAATİN ŞART, GÜNAH OLAN YERLERDE İSE HARAM OLDUĞU

Âyet:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً [59]

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e ve sizden olan idarecilere (ülü'l-emre) de itaat edin.

Nisâ sûresi (4), 59

Âyet-i kerîmenin tamamı şöyledir:

"Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz, Allah'a ve âhirete gerçekten inanıyorsanız, çözümü için Allah'a ve Peygamber'e başvurun; bu hem daha hayırlı hem de netice bakımından daha uygundur."

Allah'a ve Resûlü'ne itaat etmek müslüman olmanın gereğidir. Onlara itaat etmeyen kimse müslüman sayılmaz. Devlet başkanları, diğer bir ifadeyle halifeler ise Resûlullah'ın temsilcisi sayılırlar. 657 numaralı hadiste gördüğümüz üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisinden sonra artık bir peygamber gelmeyeceğini, yönetimi halifelerin devam ettireceğini söylemiştir.

Allah'a ve Resûlü'ne kayıtsız şartsız itaat etmek zorunda olan müslüman, devlet başkanına ancak iyi ve faydalı konularda itaat edecek, onun Allah'a isyan anlamı taşıyan hiçbir buyruğuna uymayacaktır. Öte yandan bir âmir memuruna rüşvet alması, hırsızlık yapması konusunda ne kadar baskı yaparsa yapsın, memur, Allah'a isyan anlamına gelen bu nevi emirlere uymayacaktır. Zira dinin yasaklarını âmirinin emriyle çiğnemesi, onu sorumluluktan aslâ kurtarmaz. Aşağıdaki hadîs-i şeriflerde, günah işlemeyi emreden yöneticiye itaat edilmeyeceği açıklanacaktır.

Hadisler

664– وعن ابن عمر رضي اللَّهُ عنهما عَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « عَلى المَرْءِ المسْلِمِ السَّمْعُ والطَّاعَةُ فِيما أَحَبَّ وكرِهَ ، إلاَّ أنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ فَإذا أُمِر بِمعْصِيَةٍ فَلاَ سَمْعَ وَلا طاعَةَ » متفقٌ عليه .

664. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir müslümanın, günah işlemesi emredilmediği sürece, sevdiği veya sevmediği bütün konularda devleti yöneten kimseye itaat etmesi şarttır. Bir günah işlemesi emredildiği zaman ise kimseyi dinleyip itaat etmez."

Buhârî, Ahkâm 4, Cihâd 108; Müslim, İmâre 38. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 87; Tirmizî, Cihâd 29; Nesâî, Bey'at 34; İbni Mâce, Cihâd 40

Açıklamalar

Bir devlet başkanı veya bir yönetici, emirlerine itaat edildiği sürece başarılı olur. Aksi halde idareciliğinin hiçbir anlamı kalmaz. Başarılı olmak isteyen yönetici, yönettiği kimselere doğruyu ve uygun olanı emretmelidir. Ancak o takdirde emrine uyulmasını beklemeye hakkı olur. Yöneticinin verdiği emirler, yönetilen bazılarının işine gelmeyebilir; çıkarcıların menfaatine ters düşebilir. Bu emir veya kanunlar Allah'ın buyruklarına aykırı olmadığı sürece herkesin ona itaat etmesi gerekir. Devleti yönetmenin, huzur ve emniyeti sağlamanın tek yolu budur.

Devlet başkanına veya onun temsilcilerine itaatin bir istisnası vardır. O da verilen emirlerin veya çıkarılan kanunların Allah'ın buyruklarına ters düşmesidir. Allah'ın emrine ters düşen, diğer bir ifadeyle söyleyecek olursak, dince günah sayılan bir buyruğun hiçbir şekilde uygulanma şansı yoktur. Zira devleti yöneten kimselere itaat etmeyi kesin bir şekilde emreden din, onların buyrukları Allah'ın buyruklarına ters düştüğü zaman, kendilerine itaat etmemeyi aynı kesinlikle emreder.

Yöneticilerin dine ters düşen buyruklarına kesinlikle uymamak gerektiğini pek güzel açıklayan bir olay vardır:

Bir defasında Resûl-i Ekrem Efendimiz hazırladığı bir müfrezenin başına ensardan Abdullah İbni Huzâfe *radıyallahu anh*'ı kumandan tayin etmiş, mücâhidlere de kumandanlarına itaat etmelerini emretmişti. Nasıl olduysa yolda giderken Abdullah İbni Huzâfe askerlerin bazı hareketlerine sinirlendi. Onlara:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana itaat etmenizi emretmedi mi? diye sordu. Onlar da:

- Evet, emretti, dediler. Bunun üzerine kumandan:

- Haydi bana odun toplayıp getirin, dedi. Mücahidler odunları toplayıp getirince, onları yakmalarını söyledi. Ateş yakılıp da alevler yükselince, mücâhidlere ateşe girmelerini emretti. Hepsi de sahâbî olan mücâhidlerin bir kısmı duraksadı, bir kısmı ise kumandanın emrini yerine getirmek üzere hazırlanmaya başladı. Kumandanlarının bu akıl dışı emrine uymayanlar, arkadaşlarını:

- Ne yapıyorsunuz siz? Biz cehennem ateşinden kaçarak Resûlullah'a sığınmış kimseleriz. Şimdi ateşe nasıl atılırız! diye uyardılar.

Onlar meseleyi tartışırken ateş söndü. Kumandanın da sinirleri yatıştı.

Medine'ye döndükleri zaman olayı Resûl-i Ekrem Efendimiz'e anlattılar. O zaman Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

- *"Eğer mücâhidler bu ateşe girselerdi, kıyamet gününe kadar bir daha oradan çıkamazlardı. Çünkü yöneticiye itaat, ancak mâkul ve meşrû olan emirler için söz konusudur"* (Buhârî, Ahkâm 4).

Asr-ı saâdet'te geçen bu dikkate değer olay, itaatin sınırları hakkında pek güzel fikir vermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanın şahsî çıkarlarına ters düşse bile, devlet büyüklerinin dine aykırı olmayan emirlerine itaat etmek gerekir.

2. Allah’a ve O’nun buyruklarına karşı gelmek söz konusu olduğu zaman, hiçbir kula itaat edilmez.

665- وعنه قال : كُنَّا إذا بايَعْنَا رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَلى السَّمْعِ والطَّاعةِ يقُولُ لَنَا : «فيما اسْتَطَعْتُمْ » متفقٌ عليه .

665. Yine İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e sözünü dinleyip itaat etmek üzere bîat ettiğimiz zaman bize:

“Gücünüz yettiği kadar” buyururdu.

Buhârî, Ahkâm 43; Müslim, İmâre, 90. Ayrıca bk. Nesâî, Bey’at 24; İbni Mâce, Cihâd 41

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz İslâmiyet’i kabul eden kimselerden Allah’ın buyruklarına uyacaklarına dair söz yani bîat alırdı. Daha önce bîat etmiş kimselerden gerek gördüğü zaman tekrar söz aldığı olurdu.

Bîat konusu 188 ve 323 numaralı hadislerin açıklamasında daha geniş bir şekilde incelenmiştir.

Peygamber Efendimiz sahâbîlerini ve dolayısıyla ümmetini çok sevdiği için, onlardan bir konuda söz alırken, *“Bunu gücüm yettiği kadar yapacağım”* demelerini isterdi. Böylece insanın, yapamayacağı bir işe söz vermemesi gerektiğini öğretirdi. Zira dürüst ve dindar bir kimse verdiği sözü, ne kadar zor da olsa yapmalıdır. Söz verdikten sonra, bunu yapmak pek zormuş diye caymak doğru olmaz. Bu sebeple insan kararını vermeden önce iyi düşünmelidir.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in telkin buyurduğu gibi “Gücüm yettiği kadar yapacağım” diye söz vermek en uygunudur. Zira verilen söz haklı bir gerekçe ile yapılamadığı takdirde, kimse “Bunu niçin yapmadın?” diye zorlayamaz. Nitekim halife Abdülmelik İbni Mervân’a Suriye ve Mısır halkı bîat edince, hadisimizin râvisi Abdullah İbni Ömer hazretleri de bîat etmek durumunda kaldı ve halifeye yazdığı mektupta, “Allah’ın kitâbı ve Peygamber’in sünneti üzerine, Allah’ın kulu emîrü’l-mü’minîn Abdülmelik’e -gücüm yettiği kadar- itaat etmeye söz veriyorum. Oğullarım da bu şekilde bîat ettiklerini arzederler” dedi (Buhârî, Ahkâm 43).

İnsan ibadetlerini bile gücü yettiği kadar yapmakla mükelleftir. Bu konu üzerinde de titizlikle duran Peygamber Efendimiz *“İbadetleri gücünüz yettiği kadar yapınız”* buyurdu (Buhârî, Îmân 32, Savm 49, 52). İbadette ölçülü olma konusu 144-154. hadisler arasında geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz ümmetine karşı pek şefkatliydi.

2. Bu sebeple bîat alırken onların “Gücüm yettiği kadar itaat edeceğim” demelerini isterdi.

3. Devlet reisi güç yetmeyecek bir şey emretmedikçe, birlik ve beraberliğin sağlanması için, ona itaat etmek gereklidir.

666– وعنهُ قال : سَمِعْتُ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « مَنْ خلَعَ يَداً منْ طَاعَةٍ لَقِي اللَّه يوْم القيامَةِ ولاَ حُجَّةَ لَهُ ، وَمَنْ مات وَلَيْس في عُنُقِهِ بيْعَةٌ مَاتَ مِيتةً جَاهِلِيَّةً » رواه مسلم .

وفي روايةٍ له : « ومَنْ ماتَ وَهُوَ مُفَارِقٌ لِلْجَماعةِ ، فَإِنَّهُ يمُوت مِيتَةً جَاهِلِيَّةً » . « المِيتَةُ » بكسر الميم .

666. Yine İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinledim, dedi:

“Kim bağlılık sözü verdiği devlet başkanına karşı sebepsiz yere itaatsizlik ederse, kıyamet gününde Allah Teâlâ’nın huzuruna, tutunacağı hiçbir delili bulunmaksızın çıkar. Devlet başkanına bağlılık sözü vermeden ölen kimse, Câhiliye devrinde ölmüş gibi olur.”

Müslim, İmâre 58

Yine Müslim’in bir başka rivayeti şöyledir:

“Cemaatten ayrılarak ölen kimse, Câhiliye devrinde ölmüş gibi olur.”

Müslim, İmâre 53, 54

Açıklamalar

Abdullah İbni Ömer bu hadisi, o devrin önemli siyâsî hâdiselerinden biri üzerine rivayet etmiştir. Hadisi kendisine rivayet ettiği zât, Kureyş kabilesine mensup kahraman sahâbî Abdullah İbni Mutî’dir.

Abdullah İbni Mutî’ haksızlıklara dayanamayan bir mizaca sahipti. Bir zamanlar halife Muâviye’nin Ziyâd İbni Ebîh’i Medine’ye vali tayin etmesine de şiddetle karşı çıkmıştı. Emevîler onun bu tavrını bildikleri için, Yezîd’e bîat alınırken, halkı kışkırtabilir diye onu hapse atmışlardı. Başta Abdullah İbni Ömer olmak üzere bazı kimseler buna şiddetle itiraz ettiler ve onu hapisten çıkarttılar.

Yezîd halife seçilince Abdullah İbni Mutî’ buna bir tepki olarak Medine’yi terk etmek istedi. Fakat Abdullah İbni Ömer onun yanına giderek yukarıdaki hadisi okudu ve Medine’den ayrılmasına engel oldu.

Yezîd’in içki içtiği ve namaz kılmayı terk ettiği gerekçesiyle 63 (683) yılında Hicaz’da ona karşı isyan başlayınca, Abdullah İbni Mutî’ muhâcirlerin kumandanlığını üstlenmiş, daha sonraki yıllarda Mekke’de İbnü’z-Zübeyr’in saflarında yine Emevî idaresine karşı çarpışmıştır.

Hadisimiz fitne ve kargaşaya sebep olmamak için devlet başkanına bîat etmenin lüzumunu açıklamakta ve yapılan bîatı bozacak meşrû bir sebep bulunmadıkça, devlet

başkanına verilen bağlılık sözünde durmak gerektiğini ortaya koymaktadır. Sebepsiz yere devlet başkanına itaatsizlik etmenin, kıyamet günü Allah Teâlâ'nın huzurunda insanı haksız ve bir duruma düşüreceğini belirtmektedir.

Câhiliye devrinde herkes kendi başına buyruktu. Bağlandıkları bir devlet başkanı yoktu. O devir kargaşanın ve Allah'a inanmamanın bir simgesi olduğu için, devlet başkanına bîat etmeden ölen şahıs, Câhiliye döneminde ölen bir kimseye benzetilmiş ve böyle birinin başsız, düzensiz bir toplumda yaşayıp öleceği, müslümanca bir hayat süremeyeceği anlatılmak istenmiştir. Bu ifadeden, düzensiz bir toplumda ölen kimselerin dinsiz ve imansız gideceği mânası çıkarılamaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Meşrû bir devlet başkanına itaat etmek gerekir.
2. Müslümanların birliğinin sağlanması devlet başkanına yapılacak bîata bağlıdır.
3. Devlet başkanı Allah'a karşı gelmedikçe ve halkını buna zorlamadıkça, ona itaat etmek şarttır.

667- وعَن أنَسٍ رضي اللَّهُ عنه قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اسْمَعُوا وأطيعوا ، وإنِ اسْتُعْمِلَ علَيْكُمْ عبْدٌ حبشيٌّ ، كَأَنَّ رَأْسهُ زَبِيبَةٌ » رواه البخاري .

667. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Üzerinize tâyin edilen yönetici, başı kuru üzüm gibi siyah bir köle de olsa sözünü dinleyip kendisine itaat ediniz."

Buhârî, Ezân 54, 56, Ahkâm 4. Ayrıca bk. Buhârî, Cihâd 39

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

668- وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « عليْكَ السَّمْعُ وَالطَّاعةُ فِي عُسْرِكَ ويُسْرِكَ وَمنْشَطِكَ ومَكْرهِكَ وأَثَرَةٍ عَلَيْك » رواهُ مسلم .

668. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Zenginken, fakirken; neşeliyken, kederliyken ve başkası sana tercih edilirken bile söz dinleyip itaat etmen şarttır."

Müslim, İmâre 35, 41, 42. Ayrıca bk. Buhârî, Fiten 2; Nesâî, Bey'at 1-5; İbni Mâce, Cihâd 41

Açıklamalar

Devletin devamı, milletin birliği ve beraberliği, halkın huzuru ve sükûnu her şeyden önemlidir. Bunu sağlamak da devlet işlerini yürüten kimselere itaat etmekle mümkündür. Yöneticiler Allah'a karşı gelmedikçe, yönettikleri insanları günaha sürüklemedikçe sözleri

dinlenmelidir. İnsan bu konuda zenginken veya huzurluyken başka, fakirken veya kederliyken daha başka düşünmemelidir. Hatta idareci haksızlık ederek kendi çıkarlarını ön planda tutsa, yakınlarını kayırsa bile, bunlar ona isyan etmek için yeterli sebep değildir.

Vali veya kumandan olarak tâyin edilen kişi, başı kuru üzüm gibi siyah bir köle de olsa, hatta bir hadiste buyurulduğu üzere *"kolları ve bacakları kesilmiş bir köle de olsa"* (Müslim, İmâre 36) küçümsenmeyecek, sözü dinlenip kendisine itaat edilecek, arkasında namaz kılınacaktır.

Devleti yöneten kişiyi Allah'a karşı gelmesi sebebiyle devirmek söz konusu olduğu zaman bile, bir kargaşanın çıkıp çıkmayacağı, insanların bundan zarar görüp görmeyeceği hesaplanacaktır. Şayet bu uygulama büyük kargaşaya sebep olacaksa, uygun zamana kadar haksızlıklara sabretmek gerekecektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İnsan farklı zamanlarda değişik hislere kapılarak devlet başkanına karşı tutumunu değiştirmeyecektir.

2. Kendisine bir haksızlık yapılsa bile, milletin huzurunun bozulmaması için buna katlanacaktır.

3. Valilik, kumandanlık veya benzeri görevlerle başa gelen bir idareci, görünüşü ve kökeni itibariyle sevilmeyen biri de olsa, ona itaat edilecek, buyruğu dinlenecektir.

669– وعن عبدِ اللَّهِ بن عَمرو رضي اللَّه عنهما قال : كُنَّا مَع رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في سَفَرٍ ، فَنَزَلْنا منْزِلاً ، فَمِنَّا منْ يُصلحِ خِباءَهُ ، ومِنَّا منْ ينْتَضِلُ ، وَمِنَّا مَنْ هُوَ في جَشَرِه، إذْ نادَى مُنَادي رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : الصَّلاة جامِعةٌ . فاجْتَمَعْنَا إلى رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : « إنَّهُ لَمْ يكُنْ نبي قَبْلي إلاَّ كَانَ حَقا عليْهِ أنْ يَدُلَّ أُمَّتَهُ عَلَى خَيرِ ما يعْلَمُهُ لهُمْ ، ويُنْذِرَهُم شَرَّ ما يعلَمُهُ لهُم ، وإنَّ أُمَّتَكُمْ هذِهِ جُعِلَ عَافيتُها في أَوَّلِها ، وسَيُصِيبُ آخِرَهَا بلاءٌ وأُمُورٌ تُنكِرُونَهَا، وتجيءُ فِتَنٌ يُرقِّقُ بَعضُها بَعْضاً ، وتجيءِ الفِتْنَةُ فَيقُولُ المؤمنُ : هذِهِ مُهْلِكَتِي ، ثُمَّ تَنْكَشِفُ ، وتجيءُ الفِتنَةُ فَيَقُولُ المؤْمِنُ : هذِهِ هذِهِ ، فَمَنْ أَحبَّ أنْ يُزَحْزَحَ عن النَّارِ ، ويُدْخَلَ الجنَّةَ ، فَلْتَأْتِهِ منيته وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ ، ولْيَأْتِ إلى الناسِ الذي يُحِبُّ أَنْ يُؤتَى إلَيْهِ .

ومَنْ بَايع إماماً فَأَعْطَاهُ صَفْقَةَ يدِهِ ، وثَمَرَةَ قَلْبِهِ . فَلْيُطعْهُ إنِ اسْتَطَاعَ ، فَإنْ جَاءَ آخَرُ ينازِعُهُ ، فاضْرِبُوا عُنُقَ الآخرِ » رواهُ مسلم .

قَوْله : « ينْتَضِلُ » أي : يُسابِقُ بالرَّمْي بالنَّبل والنُّشَّاب . « والجَشَرُ » بفتح الجيم والشين المعجمة وبالراءِ : وهي الدَّوابُّ التي تَرْعَى وتَبيتُ مَكانَها . وقوله: « يُرَقِّقُ بعْضُهَا بَعضاً » أي : يُصيِّرُ بعضَها

بعضاً رقِيقاً ، أي : خَفِيفاً لِعِظَمِ مابعْدَهُ ، فالثَّاني يُرقِّقُ الأَوَّلَ . وقيلَ : معناهُ: يُشَوِّقُ بَعْضُهَا إلى بعْضٍ بتحْسينها وتسْويلها وقيلَ : يُشْبهُ بعضُها بَعْضاً .

669. Abdullah İbni Amr *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Bir seferde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraberdik. Bir yerde konakladık. Kimimiz çadırını düzeltiyor, kimimiz ok atış tâlimleri yapıyor, kimimiz de otlayan hayvanların başında bulunuyorduk. Derken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in müezzini "Haydin namaza!" diye seslendi. Biz de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında toplandık. Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

"Benden önceki bütün peygamberlerin görevi, ümmetlerini iyi olduğunu bildikleri şeye dâvet etmek, kötü olduğunu bildikleri şeyden de sakındırmaktı. Sizin içinde bulunduğunuz ümmetin huzur ve sükûnu, önce gelenler zamanında olacaktır. Daha sonrakilerin başına çeşitli belâlar ve bilmediğiniz kötülükler gelecektir. Öyle fitneler çıkacak ki, bu fitnelerin bir kısmı diğerinden daha hafif olacaktır. Yine öyle fitne ve kargaşa çıkacak ki, onu gören mü'min, işte beni bu mahveder diyecektir. Sonra ortalık sakinleşecek; arkasından öyle müthiş bir fitne çıkacak ki, mü'min, işte bundan kurtuluş yok, diyecektir."

"Bir kimse cehennemden kurtulup cennete girmeyi istiyorsa, Allah'a ve âhiret gününe imân etmiş olarak ölmelidir. Kendine yapılmasını istediği şeyleri o da başkalarına yapmalıdır. Bir kimse devlet başkanına bîat eder, elini tutup ona samimiyetle bağlanırsa, elinden geldiği kadar ona itaat etmelidir. Bu arada bir başkası ortaya çıkarak yönetimi ele geçirmeye çalışırsa, derhal onun boynunu vurunuz."

Müslim, İmâre 46. Ayrıca bk. Nesâî, Bey'at 25; İbni Mâce, Fiten 9

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf Resûlullah Efendimiz'in mûcizelerinden biridir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer devirlerinde müslümanlar huzur içinde yaşamış, Hz. Osman'ın hilâfeti zamanında huzursuzluk baş göstermiş, onun şehid edilmesiyle başlayan fitne ateşi sönmek bilmemiştir. Her devir bir öncekini aratmıştır. Dün bugünden, bugün de yarından hayırlı olagelmiştir.

Bugün dünyayı kasıp kavuran ve bir türlü durmayan savaşlar, eskinin kılıçla yapılan savaşlarına rahmet okutmaktadır. Gelişen silahların kahredici gücü, geleceğin geçmişten daha kötü olacağını ve eskilerin bilmediği kötülüklerin yaşanacağını göstermektedir. Bununla beraber ikinci Ömer diye anılan Ömer İbni Abdülazîz'in halife olmasıyla yaşanan huzurlu yıllar, geleceğin geçmişten her zaman kötü olmayacağının bir işaretidir.

Bu kargaşa döneminde yapılması gerekenler hususunda Peygamber Efendimiz neleri tavsiye etmiştir? Bunları şöyle sıralayabiliriz:

* İnsan imânını her şeyden üstün tutmalı, onu korumaya çalışmalı ve imânlı olarak ölmeye gayret etmelidir.

* Fitne döneminde genellikle yaş ile kuru, iyi ile kötü birbirine karışır. İnsanlar mantıkî olmaktan çok hissî davranırlar. Müslümanlar birbirlerine asla düşman gözüyle bakmamalı ve bu kâfirdir, bu münâfıktır diye birbirini suçlamamalı, birbirinin ölümüne fetvâ vermemelidir.

* Herkes kendi için istediğini diğer müslüman kardeşi için de istemeli, kendi için istemediği kötü şeyleri diğer kardeşi için de temenni etmemelidir.

* Meşrû bir devlet başkanına bağlandıktan sonra ona elden geldiğince itaat etmeli, daha sonra ortaya çıkarak kendine bîat edilmesini isteyen kimseye yüz vermemeli, birliğin ve beraberliğin devamı için, gerekiyorsa o fitneciyi ortadan kaldırmalıdır. Millet iki ayrı şahsa bağlanmışsa, bunlardan kendisine ilk bîat edilen etrafında toplanmalı, böylece bir kargaşaya meydan vermemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bu ümmetin ilk gelenleri, sonradan gelenlerden daha hayırlıdır.
2. Her devirde fitne ve kargaşa eksik olmayacak, genellikle gelecek geçmişi aratacaktır.
3. İnsan bulunduğu devirde birliği ve beraberliği korumaya gayret etmeli, fitnecilere âlet olmamalıdır.
4. Devleti yönetenler ve âlimler halka iyi ve doğru olanı tavsiye etmeli, kötü ve zararlı davranışlardan sakındırmalıdır.
5. İmânı korumak en önemli iş kabul edilmeli ve herkes mü'min olarak can vermeye gayret etmelidir.
6. Mü'min kendi için istediğini başkası için de istemelidir.
7. İnsanı günaha ve Allah'a karşı gelmeye zorlamadığı sürece, seçilen yöneticiye itaat etmeli, ona baş kaldırmamalıdır.

670- وعن أبي هُنَيْدَةَ وائِلِ بن حُجْرٍ رضي اللَّه عنه قالَ : سَأَلَ سَلَمةُ بنُ يزيدَ الجُعْفيُّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقالَ : يا نبي اللَّهِ ، أَرَأَيْتَ إنْ قَامَتْ علَيْنَا أُمراءُ يَسأَلُونَا حقَّهُمْ ، ويمْنَعُونَا حقَّنا ، فَمَا تَأْمُرُنَا ؟ فَأَعْرِضَ عنه ، ثُمَّ سأَلَهُ ، فَقَال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « اسْمَعُوا وأَطِيعُوا ، فَإنَّمَا علَيْهِمْ ماحُمِّلُوا وعلَيْكُم ما حُمِّلْتُمْ » رواهُ مسلم .

670. Ebû Hüneyde Vâil İbni Hucr *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Seleme İbni Yezîd el-Cu'fî Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Yâ Nebiyyallah! Başımıza kendi haklarını bizden isteyen, fakat bizim hakkımızı bize vermeyen yöneticiler tâyin edilirse, bize ne yapmamızı emredersin? diye sordu.

Resûl-i Ekrem onun bu sorusuna cevap vermedi. Bir daha sorunca Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Onların sözünü dinleyip kendilerine itaat edin. Onlar yapmaları gerekenden, siz de yapmanız gerekenden sorumlusunuz."

Müslim, İmâre 49-50. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 30

Vâil İbni Hucr

Vâil İbni Hucr Hadramut kralıydı. Hz. Peygamber'in İslâmiyet'e dâvet ettiğini haber alınca, tacını tahtını bırakıp bir heyetle birlikte Medine'ye doğru yola çıktı. Resûlullah

Efendimiz onun İslâmiyet'i kabul etmek niyetiyle gelmekte olduğunu, daha Medine'ye ulaşmasından üç gün önce ashâbına haber verdi. Vâil huzuruna girince, Efendimiz, ona değer verdiğini göstermek için mübarek ridâsını çıkarıp yere serdi ve üzerine onunla birlikte oturdu.

Vâil'in geldiğini öğrenen ashâb-ı kirâm Mescid-i Nebevî'de toplanınca, Efendimiz Vâil'i yanına alarak bir konuşma yaptı. Onun Yemen'in Hadramut bölgesinden hiçbir tesir altında kalmadan, sırf müslüman olmak arzusuyla geldiğini söyledi ve kendisine dua etti. Vâil bir müddet Medine'de kaldıktan sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem tarafından Hadramut'a vali tayin edildi.

Daha sonraları Kûfe'ye yerleşen, Sıffîn'de Hz. Ali'nin yanında yer alan Vâil İbni Hucr, 71 hadis rivayet etmiştir. Muâviye devrine kadar yaşadığı bilinmektedir.

Allah ondan razı olsun.

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

671- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بن مسْعُودٍ رضي اللَّهُ عنه قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّهَا ستَكُونُ بعْدِي أَثَرَةٌ ، وأُمُورٌ تُنْكِرُونَهَا ، » قالوا : يا رسُولَ اللَّهِ ، كَيفَ تَأْمُرُ مَنْ أَدْركَ مِنَّا ذلكَ ؟ قَالَ : « تُؤَدُّونَ الحَقَّ الذي عَلَيْكُمْ ، وتَسْأَلُونَ اللَّه الذي لَكُمْ » متفقٌ عليه .

671. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Benden sonra adam kayırma olayları ve görmeye alışmadığınız işler meydana gelecektir" buyurdu. Bunun üzerine ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! Bizden o günleri görenlere ne emredersiniz? diye sordular.

Şöyle cevap verdi:

- "Yapmanız gereken görevleri yaparsınız, hakkınız olan şeyin size verilmesini Allah'tan niyâz edersiniz."

Buhârî, Fiten 2, Müslim, İmâre 45. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 25

Açıklamalar

Bir önceki hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem Efendimiz'e, haksız ve zâlim idarecilere nasıl davranmak gerektiği sorulmuştu.

Bu hadiste de adam kayırma türünden bazı haksız işler görüldüğü zaman nasıl davranmak gerektiği sorulmaktadır.

Peygamber Efendimiz'in her iki soruya da aynı cevabı verdiğini görmekteyiz. Kısacası demek istiyor ki, herkesin bir görevi vardır; siz yönetilenler olarak kendi görevinizi yerine getirin. Sizden istenen zekâtı verin. Cihâda çağrıldığınız zaman kaçmayın ve yöneticilerin diğer meşrû emirlerine uyun.

Yönetenlerin görevini de Efendimiz, herkese eşit ve âdil davranmak ve halkın hakkını vermek şeklinde belirtti. Yöneticiler görevlerini yapmadıkları takdirde ise, onlara isyan etmenin, ihtilâl yaparak hak aramaya kalkmanın doğru olmayacağını söyledi ve o zaman

“Hakkınızın size verilmesi için Allah’dan yardım dileyin”, buyurdu. Yâni zâlim idârecileri ıslâh etmesini veya onları milletin başından defedip lâyık olanları getirmesini Allah’tan dilemeyi tavsiye etti.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* başka hadislerinde, ileride pek çok adam kayırma olayı meydana geleceğini hatırlatmakta ve âhirette Kevser havuzu başında kendisiyle buluşuncaya kadar bu tür olaylara sabredilmesini tavsiye buyurmaktadır (Buhârî, Humus 19, Menâkıb 25; Müslim, Zekât 132, 139).

Konumuzla ilgili bütün hadisler bir arada düşünüldüğü zaman görülüyor ki, Resûl-i Ekrem Efendimiz, milletin birliğinin bozulmaması için bu nevi haksızlıklara sabretmeyi tavsiye etmekte, sabredenlerin kendisini Kevser havuzu başında bulacağını, böylece sabrının karşılığını göreceğini söylemekte, orada mazlumların zâlimlerden hakkını alacağını ve üstelik cennette pek çok ikrama kavuşacağını belirtmektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslüman devlet başkanları, hadiste işaret buyurulan kötü idarecilerden olmamak için gayret göstermeli, tercihlerinde kimseye haksızlık etmemeli ve herkese hakkını titiz bir şekilde vermelidir.

2. Halk da görevini yapmalı, haksızlıkla karşılaşınca halini Allah’a arzedip ondan yardım istemelidir.

672- وعن أبي هريرة رضي اللَّهُ عنه قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ أَطَاعَني فَقَدْ أَطَاعَ اللَّه ، وَمَنْ عَصَاني فَقَدْ عَصَى اللَّه ، وَمَنْ يُطِعِ الأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَني ، ومَنْ يعْصِ الأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي » متفقٌ عليه

672. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bana itaat eden Allah’a itaat etmiş, bana karşı gelen Allah’a karşı gelmiş olur. Devlet başkanına itaat eden bana itaat etmiş, devlet başkanına karşı gelen bana karşı gelmiş olur.”

Buhârî, Cihâd 109, Ahkâm 1; Müslim, İmâre 32, 33. Ayrıca bk. Nesâî, Bey’at 27; İbni Mâce, Mukaddime 1, Cihâd 39

674. hadisle birlikte açıklanacaktır.

673- وعن ابن عباسٍ رضي اللَّه عنهما أن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « من كَرِه مِنْ أَميرِهِ شيْئاً فَلْيَصبِر ، فإِنَّهُ مَن خَرج مِنَ السُّلطَانِ شِبراً مَاتَ مِيتَةً جاهِلِية » متفقٌ عليه .

673. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Devlet yöneticisinden hoşa gitmeyen bir şey gören kimse sabretsin. Zira kim devlet başkanına itaatten bir karış dışarı çıkarsa, Câhiliye devrinde ölmüş gibi olur.”

Buhârî, Fiten 2; Müslim, İmâre 56

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

674- وعن أبي بكر رضي اللَّه عنه قال : سمعت رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « مَن أَهَانَ السُّلطَانَ أَهَانَهُ اللَّه » رواه الترمذي وقال : حديث حسن .

وفي الباب أحاديث كثيرة في الصحيح ، وقد سبق بعضها في أبواب .

674. Ebû Bekre *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim, dedi:

"Kim devlet başkanına ihânet ederse, Allah da ona ihânetinin cezasını verir."
Tirmizî, Fiten 47. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, Müsned, V, 42, 49

Açıklamalar

Yukarıdaki hadislerin üçü de, daha öncekiler gibi, devlet başkanına itaatle ilgilidir. Resûl-i Ekrem Efendimiz devlet başkanına itaat etmeyi Peygamber'e ve dolayısıyla Allah'a itaatle bir tutmakta ve bu sözüyle **"Kim Peygamber'e itaat ederse, gerçekten Allah'a itaat etmiş olur"** [Nisâ sûresi (4), 80] âyet-i kerîmesine işaret etmektedir. Hadîs-i şerîfin *Sa-hîh-i Buhârî* ve *Müslim*'deki rivayeti devlet başkanına itaatin gereğini şöyle açıklamaktadır:

"Devlet reisi millet için bir siperdir. Onun kumandasında savaş yapılır. Onun sayesinde düşmandan korunulur" (Buhârî, Cihâd 109; Müslim, İmâre 43).

Müslümanların huzuru ve selâmeti, İslâmiyet'in gereği gibi yaşanması, dolayısıyla dinin güçlenmesi başta sağlam bir devlet başkanı bulunmasına bağlıdır. Müslümanlar yöneticileri etrafında kenetlendikleri ve aralarına herhangi bir bozgunculuğun girmesine meydan vermedikleri takdirde, hiçbir düşman onların birliğini ve dirliğini bozamaz. Müslümanların devlet başkanlarına destek vermesi İslâm devletini güçlendirir; devletin devlet olarak, milletin de millet olarak görevlerini mükemmel bir şekilde yapmasını sağlar.

Müslümanların devlet başkanına bağlılık sözü verdikten sonra bîatlarını bozarak onun aleyhinde çalışmaları ise, devletin zayıflamasına ve görevlerini gereği gibi yapmamasına yol açar. Neticede hem devlet hem de millet zayıf düşer. Bu hal din ve devlet düşmanlarının işine yarar.

Devlet başkanları veya onların temsilcileri gayri meşrû hareketlerde bulundukları zaman, hemen karşı tavır takınıp devleti ve idareyi zayıf düşürecek teşebbüslere girişmemelidir. Öyle durumlarda sabırlı davranmalı, bu haksızlıkların giderilmesi için çaba sarfetmelidir. Sabırsızlık gösterip bozguncu tavır takınmak, devlet reisinden ve dolayısıyla İslâm ümmetinden kopmaktır. Efendimiz'in ifadesiyle devlet başkanından bir karış dahi ayrılmak, devleti başsız ve güçsüz bırakmaya yol açar. Buna sebep olan kimseler de, tıpkı Câhiliye devrinde olduğu gibi, düzeni bozulmuş bir toplumda yaşayıp ölmeye mahkûm olurlar. Efendimiz'in sözünü ettiği Câhiliye devrinde ölmüş gibi olmak işte budur. Bu konu 666. hadiste de işlenmiştir.

674 numaralı hadiste Resûlullah Efendimiz'in devleti yönetenlere isyan edenleri tehdit ederek:

“Kim Devlet başkanına ihânet ederse, Allah da ona ihânetinin cezasını verir” buyurduğunu okuduk.

Bu hadisi rivayet eden ve kısa hal tercümesi onuncu hadiste geçen Ebû Bekre *radıyallahu anh*, bir adamın, dinin uygun görmediği türde bir elbise giyen valiyi halka göstererek “Valimize bakın, fâsıkların giydiği elbiseden giymiş” demesi üzerine onu azarladı ve böyle konuşmamasını tenbih ettikten sonra, yukarıdaki hadisi rivayet etti.

Bu hadisin Ahmed İbni Hanbel’in *Müsned*’indeki rivayeti biraz daha geniş olup şöyledir:

“Kim dünyada Allah’ın sultanına ikram ederse, Allah da ona kıyamet gününde ikram eder. Kim dünyada Allah’ın sultanına ihânet ederse, Allah da ona kıyamet gününde ihânetinin cezasını verir”
(V, 42, 49).

Allah’ın sultanı demek, Allah’ın buyruklarını uygulayan devlet başkanı demektir. Peygamber Efendimiz’in devlet başkanı hakkında böyle güzel ifadeler kullanması, hatta bununla da yetinmeyerek devlet başkanına karşı gelenlerin ve sözünü dinlemeyenlerin kıyamet gününde Allah Teâlâ’yı karşılarında bulacaklarını söylemesi boşuna değildir. Zira İslâmiyet’ten önce Araplar devlet başkanı, sultan, emîr gibi mefhumları bilmezlerdi. Onlar sadece kendi kabilelerinin reislerini bilir, başka kimseye boyun eğmezlerdi. Peygamber Efendimiz İslâm devletini kurup muhtelif yerleşim bölgelerine emirler ve valiler tâyin edince, halk bunu yadırgadı. Hatta kendi kabilelerinden olmayan emire itaat etmeyenler bile oldu. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz, emirin devlet başkanını temsil ettiğini ve onu devlet başkanı gibi kabul etmek gerektiğini söyledi ve temsilcisine itaat etmeyi kendine itaatle bir tuttu. Ona karşı gelenlerin kendisine karşı gelmiş sayılacağını ve bunların âhirette perişan olacağını açıkladı.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Devlet başkanına ve onu temsil eden kişilere itaat etmek hem Allah’ın hem de Peygamber’in emridir. Zira devletin ve milletin birliği ve bütünlüğü buna bağlıdır.

2. Devlet başkanına ve onu temsil eden vali ve kumandan gibi kimselere itaat etmeyenler, Allah’a ve Peygamber’ine karşı gelmiş olurlar.

3. Yöneticiler Allah’ın buyruklarına açıkça karşı gelmedikçe, sevilmeseler bile onlara itaat etmeli, zulümlerine katlanılmalıdır. Zira onlara karşı yapılacak ayaklanmalar yüzünden, devlet ve millet zarar görebilir.

4. Devlet başkanına ihanet etmek şiddetle yasaklanmıştır.

81- باب النهي عن سؤال الإمارة واختيار ترك الولايات إذا لم يتعين عليه أو تَدْعُ حاجة إليه

YÖNETİCİLİĞE TALİP OLMAMAK

GÖREV KENDİSİNE DÜŞMEDİKÇE GÖREV İSTEMEMEK VE YÖNETİCİLİKTEN UZAK DURMAYA ÇALIŞMAK

Âyet

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ [83]

“İşte âhiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuk yapmayı istemeyenlere nasib ederiz. Sonunda kazançlı çıkanlar, fenalıktan sakınanlardır.” Kasas sûresi (28), 83

Âyet-i kerîmede sözü edilen âhiret yurdu, Allah Teâlâ’nın mü’min kullarına ikram edeceği cennettir. Cenneti kazanabilmek için yeryüzünde böbürlenmemek, hakkı olmayan bir şeye göz koymamak, yapamayacağı işlere tâlip olmamak ve netice itibariyle bozgunculuk yapmamak şarttır.

Diğer bir ifadeyle Allah’ın âlemlerin rabbi olduğunu göğsünü gere gere söylemekten ve ona bütün kalbiyle iman etmekten kaçmamak, Cenâb-ı Hakk’a asla kafa tutmamak, büyüklük taslamamak, kendisine verdiği malı ve kabiliyetleri kötü yolda kullanmamak, lâyık olmadığı bir işe tâyin edilmek için çaba harcamamak gerekmektedir.

Ömer İbni Abdülazîz’in vefât edeceği zamana kadar tekrar tekrar okuyup durduğu bu âyet, Allah’a boyun eğmenin, ona teslim olmanın, onun verdiğine kanaat etmenin ve hak etmediğini istememenin önemini ortaya koymaktadır.

Hadisler

675- وعن أبي سعيد عبد الرحمنِ بن سَمُرَةَ رضي اللَّه عنه ، قال : قال لي رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَا عَبدَ الرَّحمن بن سمُرَةَ : لا تَسأَلِ الإمارَةَ ، فَإنَّكَ إن أُعْطِيتَها عَن غَيْرِ مسأَلَةٍ أُعنتَ عليها ، وإن أُعطِيتَها عَن مسأَلةٍ وُكِلتَ إلَيْها ، وإذَا حَلَفْتَ عَلى يَمِين ، فَرَأَيت غَيرها خَيراً مِنهَا ، فَأْتِ الذي هُو خيرٌ ، وكفِّر عَن يَمينِكَ » متفقٌ عليه .

675. Ebû Saîd Abdurrahman İbni Semüre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu:

“Abdurrahman İbni Semüre! Kimseden yöneticilik görevi isteme! Zira bu görev sen istemeden verilirse, Allah yardımcın olur. Eğer sen istediğin için verilirse, Allah’dan yardım göremezsin.

“Bir de bir şeye yemin ettikten sonra başka bir davranışı daha hayırlı görürsen, hayırlı olanı işleyip yeminin için keffâret öde!”

Buhârî, Ahkâm 5, 6, Eymân 1, Keffârât 10; Müslim, Eymân 19, İmâre 13. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İmâre 2; Tirmizî, Nüzûr 5; Nesâî, Âdâbü’l-kudât 5

Abdurrahman İbni Semüre

Kureyş kabilesinden olup adı Abdükülâl idi. Mekke’nin fethi sırasında müslüman olunca, Hz. Peygamber ona Abdurrahman adını verdi. Daha sonra Mûte Savaşı’na ve Tebük Gazvesi’ne katıldı.

Hz. Osman devrine kadar hiçbir idârî görev almadı. Irak’ın fethinde bulundu ve bilhassa Horasan cephesinde savaştı. Cemel Vak’ası’ndan sonra Hz. Muâviye’nin yanında yer aldı. Sîstan valiliğine tayin edildi. Birçok şehrin İslâm hâkimiyetine girmesinde önemli hizmetleri oldu. Afganistan’ın başşehri Kâbil’i bir ay kuşattıktan sonra ele geçiren de odur.

Son derece cesur ve mütevâzi bir kumandandı. Peygamber Efendimiz'den on dört hadis rivayet etti. Kendisinden de Abdullah İbni Abbâs, Saîd İbni Müseyyeb, Muhammed İbni Sîrîn ve Hasan-ı Basrî gibi sahâbî ve tâbiîlerin hadis rivayet ettiği Abdurrahman İbni Semüre 50 (670) yılında Basra'da vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte sözü edilen yöneticilik, valilik, kaymakamlık gibi devleti temsil etme görevidir. Peygamber Efendimiz devletin gücünü kudretini temsil edecek kişilerin bu göreve lâyık, şahsiyetli, bilgili ve işinin ehli kimseler olması gerektiğine işaret buyurmakta, makam ve mevki heveslisi değersiz ve şahsiyetsiz kimselerin böyle önemli mevkilere getirilmemesi icap ettiğini hatırlatmaktadır. Zira koltuk sevdasına kapılmış olan menfaatçiler, o makamlardan hesapsız çıkarlar elde etmeyi umdukları için, araya hatırlı kimseler koyarak, hatta gerekirse büyük rüşvetler vererek göz diktikleri mevkileri elde etmek isterler.

Peygamber Efendimiz Abdurrahman İbni Semüre'ye valilik, kaymakamlık gibi yöneticiliğe tâlip olmamayı tavsiye etmekte, herkesin bu görevleri başaramayacağını hatırlatmaktadır. Şayet bir kimse böyle önemli görevlere lâyık ise ve bu hizmet devleti yönetenler tarafından kendisine teklif ediliyorsa, görevi kabul edip devletine hizmet etmelidir. Kendisi tâlip olmadığı halde lâyık görülerek iş başına getirilen kimse, Peygamber Efendimiz'in belirttiğine göre, Cenâb-ı Hakk'ın yardımını görür ve işinde başarılı olur. Şahsî arzusu ve hırsı sebebiyle bir görevi kendisi isteyip yönetici olan kimseler ise Allah Teâlâ tarafından desteklenmezler. Onlar karşılaştıkları meseleleri şahsî yetenekleri ile halletmek zorunda kalırlar.

İdarecilik görevine ehil olsa bile, bir kimsenin içindeki ihtirası dışarı vurarak bu görevi istemesini Peygamber Efendimiz doğru bulmamış, 681 numaralı hadiste görüleceği üzere, böyle kimselere görev vermemiştir. İnsanın geçimini temin etmek için yöneticilerden yapabileceği bir iş istemesi, elbette bu yasağın dışında kalır.

Hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem Efendimiz'in verdiği ikinci öğüt, bir şeyi yapmayacağım veya yapacağım diye yemin eden, fakat daha sonra düşündüğünün aksini yapmanın daha hayırlı olduğunu gören kimsenin, yemin ettim bir kere diyerek yanlışta ısrar etmemesidir. Zira hatada ısrar etmek ikinci bir hatadır. Aklı başında olan kimse hatalı yolu bırakır, doğru olanı yapar. Zira hatanın neresinden dönülse kârdır.

Dinimiz yeminden dönmenin çaresini göstermiş, yolunu yordamını öğretmiştir. Hadîs-i şerîfte hatırlatıldığı şekilde bilerek ve isteyerek veya istemeyerek yeminini bozan kimse, **yemin kefâreti** vermek suretiyle hatasını bağışlatabilir.

Yeminden dönme konusu 73. hadiste geçmiş olup ayrıca 1718-1721. hadislerde ele alınacaktır.

Yeminini bozan kimse bunun cezasını zenginlik durumuna göre öder. Yemin bozmanın cezası sırasıyla köle âzad etmek, değilse on fakire bir günlük yiyeceklerini vermek yahut onları giydirmektir. Bunlara gücü yetmeyen kimse ise birbiri peşine üç gün oruç tutacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Devlet başkanından önemli görevlere kendisini tayin etmesini isteyenler genellikle o görevi kötüye kullanacak kimseler olduğundan, Peygamber Efendimiz memuriyet istemeyi doğru bulmamıştır.

2. Kendisi arzu etmeden bir göreve getirilmek istenen kimse teklif edilen görevi kabul etmelidir. Zira böyle kimselerin bir ihtirası bulunmayacağı için Allah Teâlâ onlara yardım edip başarılı kılar.

3. Bir göreve kendi arzusuyla tayin edilen kimse, problemlerini kendi kabiliyetiyle çözmek zorundadır. Zira öyle ihtiras sahiplerine Allah yardım etmez.

4. Öfkeye kapılarak bir işi mutlaka yapacağım veya asla yapmayacağım diye yemin eden kimse, öfkesi geçince aklını başına alıp düşünmeli, gerekiyorsa yeminini bozup cezasını ödeyerek doğru ve hayırlı olanı yapmalıdır.

676- وعن أبي ذرٍ رضي اللَّه عنه قال : قال لي رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يا أبا ذَر أَرَاك ضعِيفاً، وإني أُحِبُّ لكَ ما أُحِبُّ لِنَفسي، لا تَأَمَّرَنَّ على اثْنيْن ولا تولَّيَنَّ مال يَتِيمٍ» رواه مسلم.

676. Ebû Zer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ebû Zer! Senin gerçekten zayıf olduğunu görüyorum. Kendim için ne istiyorsam senin için de onu isterim. İki kişiye bile olsa sakın başkan olma! Yetim malına da yöneticilik yapma!"

Müslim, İmâre 17. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vesâyâ 4; Nesâî, Vesâyâ 10

678. hadisle birlikte açıklanacaktır.

677- وعنه قال : قلت : يا رسول اللَّه ألا تَستعمِلُني ؟ فضَرب بِيدِهِ على منْكِبِي ثُمَّ قال: « يا أبا ذَرٍّ إنَّكَ ضَعِيف ، وإنَّهَا أَمانة ، وإِنَّها يوم القيامَة خِزْيٌ ونَدَامةٌ ، إلاَّ من أخذها بِحقِّها ، وأدى الذي عليهِ فِيها » رواه مسلم .

677. Yine Ebû Zer radıyallahu anh şöyle dedi:

- Yâ Resûlallah! Beni vali tayin etmez misin? demiştim.

Eliyle omuzuma vurarak şöyle buyurdu:

- "Ebû Zer! Sen zayıf bir adamsın. İstediğin görev ise bir emanettir. Bu emaneti ehil olarak alan ve üzerine düşeni yapanlar müstesna, aslında bu görev kıyamet gününde bir rezillik ve pişmanlıktır."

Müslim, İmâret 16

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

678- وعن أبي هُريرة رضي اللَّه عنه أن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إنَّكم ستحرِصون على الإمارةِ ، وستَكُونُ نَدَامَة يوْم القِيامَةِ » رواهُ البخاري .

678. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem şöyle* buyurdu:

"Siz memuriyet alma konusunda pek istekli davranacaksınız. Halbuki o yanıp tutuştuğunuz görev, kıyamet gününde bir pişmanlık sebebi olacaktır."
Buhârî, Ahkâm 7. Ayrıca bk. Nesâî, Bey'at 39, Kudât 5

Açıklamalar

Yukarıdaki üç hadiste Peygamber Efendimiz'in devlet görevine, özellikle de yöneticiliğe istekli olmayı doğru bulmadığı görülmektedir.

Hadislerden ilk ikisi, 62 numaralı hadiste tercüme-i hâlini okuduğumuz Ebû Zer el-Gıfârî *radıyallahu anh* ile ilgilidir. Ebû Zer el-Gıfârî'yi, çok mütevâzî oluşu, açık kalpliliği ve doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen tabiatı sebebiyle Resûl-i Ekrem Efendimiz pek severdi. Bir defasında onun hakkında *"Şu gök kubbenin altında ve yeryüzünün üstünde Ebû Zer'den daha doğru sözlü kimse yoktur"* buyurmuştu (Tirmizî, Menâkıb, 35; İbn Mâce, Mukaddime, 11). Zaman zaman kendisine adıyla hitap ederek nasihatlerde bulunan Peygamber Efendimiz, Ebû Zerr'e, valilik gibi önemli memuriyetler bir yana, iki kişiye bile başkanlık yapmamasını, bir de yetim malına velî, diğer bir ifadeyle mütevellî olmamasını tavsiye etmiştir. Yöneticiliğin, altından kalkılması zor ilâhî bir emanet olduğunu, onu ancak yöneticiliğe yatkın insanların başarabileceğini söylemiş, üstesinden gelemeyecekler için idareciliğin kıyamet günü bir rezillik, pişmanlık ve perişanlık olacağını bildirmiştir.

Burada anlaşılması zor gibi görünen husus, kendisi bütün memurların, yöneticilerin ve valilerin üstünde bir âmir ve bir devlet başkanı iken Peygamber *aleyhisselâm*'ın Ebû Zerr'e yönetici olmamayı tavsiye etmesidir. Resûlullah Efendimiz Ebû Zerr'in huyunu, karakterini, daha açık bir ifadeyle onun aşırı zühdünü, dünyaya hiç değer vermemesini iyi biliyordu. Ona *"Sen zayıf bir adamsın"* diye buyururken, valiliğin gerektirdiği bazı özelliklerin onda bulunmadığına işaret ediyordu. Nitekim Ebû Zer hazretleri Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra, diğer sahâbîlerin aksine, zekâtı verilmiş bile olsa, ihtiyaç fazlası malın biriktirilmeyip Allah yolunda harcanması gerektiğini savunmuştur. Bu kanaatte olan birisi, yönettiği kimselerin malını, mülkünü nasıl koruyabilir? Yapacağı görevin özelliklerini taşımayan, kendilerini veya mallarını idare edeceği kişileri, gelebilecek her türlü zarardan koruyacak güçte ve liyâkatte bulunmayan kimselerin böyle zor işlere tâlip olması, hem kendileri için hem de yöneteceği insanlar için fayda yerine zarar getirir.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Ebû Zer'e kendisini misâl olarak gösterirken, seni çok severim, kendim için istediğimi senin için de isterim, şayet Allah Teâlâ bana yardım edip desteklemeseydi, doğrusu ben de bu işin altından kalkamazdım. Onun için sen yöneticilik isteme, iki kişiye başkan olmayı, hatta bir yetimin malını idare etmeyi bile arzu etme, demek istemiştir.

Bir kimse, lâyık olmadığı ve üstesinden gelecek yeteneği bulunmadığı bir göreve tâlip olmadan önce, Resûlullah Efendimiz'in haber verdiği kıyamet günündeki acı sonu, rezilliği ve pişmanlığı iyi düşünmelidir. Fâni dünyanın iki günlük sultanlığı için âhiretin bitip tükenmeyen rezilliğini göze almak nasıl bir akıldır?

İyi ve âdil bir idarecinin kıyamet gününde Cenâb-ı Hakk'ın arşının gölgesinde barınacak yedi bahtiyardan biri olacağı da unutulmamalıdır. Üstesinden gelip gelemeyeceğini düşünmeden memuriyet alma hırsıyla yanıp tutuşan kimselerin bulunduğu bir zamanda,

görevini mükemmel bir şekilde yapacağı bilinenlerin yöneticilikten görevinden kaçınmaları doğru değildir. Hatta kendisine teklif edilen böyle bir görevi almak, yerine göre bir zarûrettir.

676 numaralı hadiste, değerli insanların uygun olmayan isteklerini geri çevirirken, onları kırmamaya dikkat etmek gerektiği pek güzel bir ifadeyle belirtilmiştir. Peygamber Efendimiz kendisinden görev isteyen Ebû Zerr'in, bu görevi insanlara hizmet etmek için arzu ettiğini bildiği kadar, onun yapısının ve mizacının idareciliğe elverişli olmadığını da biliyordu. Fakat bu gönül adamını, bazılarına yaptığı gibi sert bir ifadeyle geri çeviremezdi. Ona *"Kendim için ne istiyorsam senin için de onu isterim"* diyerek devlet hizmeti yapamayacağını tatlı bir üslûpla hatırlattı.

Konu, önemi sebebiyle, bir sonraki bahiste tekrar ele alınacaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Devlet memurluğu isteyen kimse bu göreve tayin edilmemelidir.

2. Yöneticilik görevi yapamayacağını bilen kimse, bu işe asla tâlip olmamalıdır.

4. Devlet memurluğuna tayin edilen kimse, görevinin sorumluluğunu iyi bilmeli ve görevine asla ihânet etmemelidir.

5. Devlet kademelerinden birinde görev alan ve görevini hakkıyla yapan kimselerin mânevî mükâfatı pek büyüktür.

6. Üstesinden gelemeyeceği bir idarecilik görevini alan kimse, âhirette bin pişman olacaktır.

7. Yetim malını gereği gibi korumak, son derece değerli bir hizmet ve insana büyük sevap kazandıran bir hayırdır.

82- باب حَثّ السلطان والقاضي وغيرهما من ولاة الأمور على اتخاذ وزير صالح وتحذيرهم من قرناء السوء والقبول منهم

YÖNETİCİLERİN İYİ YARDIMCI EDİNMESİ

DEVLET BAŞKANI VE KADI GİBİ YÖNETİCİLERİ, İYİ BİRER YARDIMCI EDİNMEYE TEŞVİK ETMEK VE BUNLARI KÖTÜ ARKADAŞLAR EDİNİP ONLARIN TAVSİYELERİNİ TUTMAKTAN SAKINDIRMAK

Âyet

الْأَخِلَّاء يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ [67]

"O gün dostlar bile birbirine düşman kesilecektir; sadece Allah'tan korkanlar böyle olmayacaktır."
Zuhruf sûresi (43), 67

Âyet-i kerîme, birbirlerini dünya menfaatleri için seven, şahsî çıkarları için dostluk kuran kimselerin kıyamet gününde birbirine düşman olacağını belirtmektedir. Zira onları birbirine bağlayan şahsî çıkarlar ve nefsânî hazlar son bulmuştur. Parasıyla veya nüfuzuyla insanları kendi etrafında toplayan kimselerin, arkalarından gidilecek insanlar olmadığı artık anlaşılmıştır. İşte o zaman suçlamalar başlayacak, kötü kimseler uydukları liderlerini "Bizi

baştan çıkaran, doğru yoldan uzaklaştıran budur" diye suçlayacaklar; fakat başının telâşına düşmüş o liderler bu nevi suçlamaları kabul etmeyip kendilerini savunacaklardır.

Birbirini sadece Allah rızâsı için seven kimseler ise, dünyada olduğu gibi âhirette de birbirlerine dost ve destek olacaklardır. İlâhî nimetler içinde yüzerken dostlarını hatırlayacaklar, onları arayıp soracaklar ve dostlarının da kendileri gibi bahtiyar olması için Cenâb-ı Hakk'a niyazda bulunacaklardır.

Hal böyle olunca, devletin çeşitli kademelerinde ve önemli mevkilerde görev almış kimseler, kendilerine hem dünyada hem de âhirette faydalı olacak, her zaman dost kalacak iyi kimseleri yardımcı seçmelidir.

Hadisler

679– عن أبي سعيدٍ وأبي هريرة رضي اللَّه عنهما أن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَا بَعَثَ اللَّهُ مِن نبي ، ولا استَخْلَفَ مِنْ خَليفَةٍ إلاَّ كَانَتْ لَهُ بِطَانَتَانِ : بِطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالمعْرُوفِ وَتحُضُّهُ عليه ، وبِطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالشَّرِّ وتحُضُّهُ عليهِ والمعصُومُ من عَصَمَ اللَّهُ » رواه البخاري .

679. Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ'nın gönderdiği her peygamberin ve başa geçirdiği her halifenin mutlaka iki yardımcısı olmuştur. Bunlardan biri ona doğru yolu gösterir ve buna teşvik eder. Diğeri kötü yolu gösterir ve ona teşvik eder. Günahtan uzak duran, Allah'ın koruduğu kimsedir."

Buhârî, Ahkâm 42, Kader 8. Ayrıca bk. Nesâî, Bey'at 32

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

680– وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالتْ : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا أرَادَ اللَّه بالأمِيرِ خيراً ، جَعَلَ له وزيرَ صِدقٍ ، إن نَسي ذكَّرهُ ، وَإن ذَكَرَ أعَانَهُ ، وإذا أَرَاد بهِ غَيرَ ذلك جعَلَ له وَزِيرَ سُوءٍ ، إن نَسي لم يُذَكِّره ، وَإن ذَكَرَ لم يُعِنْهُ». رواه أبو داود بإسناد جيدٍ على شرط مسلم .

680. Âişe *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ bir devlet başkanı hakkında hayır dilediği zaman, ona unuttuğunu hatırlatan, hatırladığını yapmaya yardım eden doğru sözlü bir yardımcı verir. Şayet Allah Teâlâ o devlet başkanı için hayır dilemezse, ona unuttuğunu hatırlatmayan, hatırladığını yapmaya yardım etmeyen kötü bir yardımcı verir."

Ebû Dâvûd, İmâre 4. Ayrıca bk. Nesâî, Bey'at 33

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz başta olmak üzere bütün peygamberlerin yardımcıları, sırdaşları ve danışmanları olmuştur. İsrâiloğullarına gönderilen peygamberler, 657 numaralı hadiste gördüğümüz üzere, Resûl-i Ekrem Efendimiz gibi birer devlet başkanı idiler. Devlet başkanları ve halifeler, devlet işlerini kendileriyle birlikte yürütecekleri, istişâre edip konuşacakları vezirlere, bakanlara ihtiyaç duyarlar. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbıyla, özellikle de Hz. Ebû Bekir'le istişâre ettiği bilinmektedir.

Peygamberler mâsum oldukları için yani Allah Teâlâ onları kötülüklerden koruduğu için yanlış yönlendirmeye gelmezler. Kendilerine doğru olmayan bir fikir telkin edilse bile bunu yapmazlar.

Allah Teâlâ'nın yardım ettiği devlet başkanları kendilerine iyi vezirler ve bakanlar seçerler. İlâhî yardımdan mahrum olanlar da, kendilerine destek olmak yerine devlet çarkının sakatlanmasına yol açacak kötü yardımcılar seçerler.

Cenâb-ı Hak bu konuda şu tavsiyede bulunmaktadır:

"Ey iman edenler! Mü'minlerden başkasını sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler" [Âl-i İmrân sûresi (3), 118].

Bazı âlimler hadîs-i şerîfte geçen iki yardımcı ifadesini, biri melek, diğeri şeytan olmak üzere iki yardımcı şeklinde anlamışlardır. Nitekim Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün:

- *"Her insanın biri cinlerden diğeri meleklerden olmak üzere iki arkadaşı vardır",* buyurmuştu. Sahâbîler:

- Senin de var mı, yâ Resûlallah? diye sorunca:

- *"Evet benim de vardır. Yalnız Allah Teâlâ bana yardım etti de, cinlerden olan arkadaşım müslüman oldu. Artık bana sadece doğru ve hayırlı olanı tavsiye ediyor"*, buyurdu (Müslim, Münâfikîn 69).

Sahîh-i Buhârî şârihi Kirmânî, bu iki sırdaşı, biri fenalıklara teşvik eden nefs-i emmâre, diğeri hayır yapmaya yönelten nefs-i levvâme şeklinde de anlamanın mümkün olduğunu söylemiştir.

İki sırdaş veya arkadaş sözünü her üç şekilde de anlamak mümkündür. Cenâb-ı Hak bizlere iyiyi tavsiye eden, hayıra çağıran dostlar nasip etsin ve onların güzel telkinlerini yapmaya muvaffak buyursun. Âmîn...

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Devlet başkanları kendilerine iyi, doğru ve güzeli gösterecek ve onları gerçekleştirmeye yardım edecek, kötü olan her şeyden sakındıracak sağ duyulu yardımcılar ve müsteşarlar seçmelidir.

2. Devlet başkanları Cenâb-ı Hakk'ın bazı insanları fenalıklardan koruduğunu göz önünde bulundurmalı, Allah Teâlâ'nın kendisini de kötülerin telkininden himaye etmesini niyaz ederek ihlâsla ve samimiyetle çalışmalıdır.

3. İyi yardımcıları sayesinde isabetli kararlar veren yöneticiler, Cenâb-ı Hakk'ın himayesini kazanmış değerli idarecilerdir.

83- باب النهي عن تولية الإِمارة والقضاء وغيرهما من الولايات لمن سألها أو حرص عليها فعرّض بها

YÖNETİCİLİK İSTEYENLERE GÖREV VERMEMEK

DEVLET YÖNETİCİLİĞİ VE KADILIK GİBİ MEMURİYETLERE
TALİP OLAN VE BU GÖREVLERE AŞIRI DÜŞKÜNLÜK
GÖSTEREN KİMSELERİ TAYİN ETMEMEK

Hadis

681– عن أبي موسى الأَشعريِّ رضي اللَّه عنه قال : دخَلتُ على النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنَا وَرَجُلانِ مِنْ بني عَمِّي ، فقال أحَدُهُمَا : يا رسولَ اللَّه أمِّرنَا عَلى بعضِ مَا ولاَّكَ اللَّه ، عزَّ وجلَّ ، وقال الآخرُ مِثْلَ ذلكَ ، فقال : « إنَّا واللَّه لا نُوَلِّي هذَا العَمَلَ أحداً سَأَلَه ، أو أحَداً حَرَص عليه »

.

681. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Amcamın oğullarından ikisiyle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna girmiştim. Onlardan biri:

- Yâ Resûlallah! İdaresini Cenâb-ı Hakk'ın sana verdiği görevlerden birine bizi âmir tayin et! dedi. Öteki amca oğlu da benzeri bir şey söyledi.

Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Vallahi biz isteyeni veya görev hırsı bulunanı yönetici yapmıyoruz."
Buhârî, Ahkâm 7, İcâre 1, İstitâbetü'l-mürteddîn 2; Müslim, İmâre 15

Açıklamalar

Halkı âdil bir şekilde yönetmek, Cenâb-ı Hakk'ın üzerinde ısrarla durduğu konuların başında gelmektedir. Bu sebeple Nevevî, 675-678. hadislerin bulunduğu bahiste, konuyu yöneticiliğe talip olmamak adıyla işlediği halde, burada onu yöneticilik isteyene görev vermemek başlığı ile değişik bir açıdan tekrar ele almıştır.

Şurası bellidir ki, Cenâb-ı Hak herkesi farklı kabiliyetlerde yaratmıştır. Bu sebeple her şahsın, bir başkasına nisbetle daha iyi yapabileceği bir meslek vardır. İdarecilik ise özel kabiliyetlere, üstün meziyetlere sahip olmayı gerektiren bir iştir. Gerekli şartlara ve vasıflara sahip olmayan kimse bir şehre veya ülkeye yönetici tayin edildiği zaman, o şehrin veya ülkenin düzeni bozulur, halkın huzuru yok olur, hakları elden gider. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz her isteyene memuriyet vermemiş, bazı sevdiklerine de bu zor işe talip olmamayı tavsiye etmiştir.

Hadisimizin diğer rivayetinden öğrendiğimize göre, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin amca oğulları ona, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile görüşerek kendisine bir konuyu arzedeceklerini söylemiş ve bu hususta aracılık yapmasını istemişlerdi. Ebû Mûsâ amcazâdelerini kırmamış, fakat Hz. Peygamber'le hangi konuda görüşmek istediklerini de sormamıştı. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in huzuruna çıkınca, bu iki zât ondan yöneticilik istediler. Bunu duyan Ebû Mûsâ pek şaşırdı ve zor durumda kaldı. Nitekim Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona dönerek:

- *"Sen bu işe ne diyorsun, Ebû Mûsâ?"* diye sorunca:

- Seni hak din ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, bunlar içlerinden geçeni bana söylemediler. İş isteyeceklerini bilmiyordum, diye özür diledi. O zaman Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- *"Görev isteyen kimseyi biz işimize tayin etmeyiz"* buyurdu (Buhârî, İstitâbetü'l-mürteddîn 2; Müslim, İmâre 15). Sonra da kendisinden herhangi bir görev istemeyen Ebû Mûsâ hazretlerini Yemen'e vali tayin etti.

53 numaralı hadiste gördüğümüz üzere, Peygamber Efendimiz kendisine gelerek:

- Yâ Resûlallah! Falan kimseyi vali (veya vergi memuru) tayin ettiğin gibi beni de tayin etmez misin? diyen Üseyd İbni Hudayr hazretlerinin bu isteğine hiç cevap vermedi. Onu kırmamak için bir başka konuya temas ederek, ileride adam kayırma türünden bazı haksızlıklar göreceklerini, kendisiyle Kevser havuzu başında buluşuncaya kadar bunlara sabretmelerini tavsiye etti. Halbuki Üseyd hazretleri ensar dediğimiz Medineli müslümanların ileri gelenlerinden biriydi. İslâmiyet'i ilk kabul edenlerdendi. Akabe biatinde Medineli müslümanların temsilcisiydi. Uhud Gazvesi'nde Peygamber Efendimiz'in etrafından ayrılmayan birkaç yiğitten biriydi. Buna rağmen Resûlullah Efendimiz onun memuriyet isteğini sükûtla geçiştirdi.

Meziyet ile faziletin başka başka şeyler olduğu unutulmamalıdır. Nice eli öpülecek, duası alınacak faziletli kimseler vardır ki, idarecilik ve yöneticilik yapacak kabiliyetleri yoktur. Üseyd İbni Hudayr'ın "Falan kimseyi vali tayin ettiğin gibi beni de tayin etmez misin?" derken kastettiği zâtın Amr İbni Âs olduğu söylenmektedir. Amr İbni Âs yöneticilik ve kumandanlık konularında üstün meziyetlere sahipti. Hz. Ömer onun bu yönünü pek takdir eder ve Amr'a mutlaka yöneticilik yaptırmak gerekir, derdi. Halkın menfaati işe ehil olanı tayin etmeyi gerektirdiği için Resûlullah Efendimiz Amr İbni Âs'ı yönetici yapmıştı.

Devletin idaresi kendilerine teslim edilecek kimseler, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ortaya koyduğu bu ölçüye göre seçilmelidir. Dinin, devletin ve halkın menfaati bunu gerektirir.

Yönetici olmayı çok isteyen kimseler, genellikle dünya zevklerine aşırı derecede düşkün ihtiras sahipleridir. Tarih boyunca hep böyle olagelmiştir. Onların bu hırsı sebebiyle ordular birbiriyle çarpışmış, binlerce mâsum kanı dökülmüş, ırz ve namuslar çiğnenmiş, servetler heder olup gitmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Devleti ve halkı yönetme konusunda aşırı istekli olanlar, genellikle menfaatlerini ön planda tutan kimselerdir. Bu sebeple görev isteyenlere prensip olarak görev verilmemelidir.
2. Görev verecek mevkide bulunanlar işi mutlaka ehline vermeli, bu konuda hatır gönül dinlememelidir.

كتاب الأدب

84- باب الحياء وفضله والحثِّ على التخلق به

EDEP BÖLÜMÜ

UTANMA DUYGUSU (HAYÂ), DEĞERİ VE BU DUYGUYA SAHİP OLMAYA TEŞVİK ETMEK

682– عن ابْنِ عُمَرَ رضي اللَّه عنهما أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَرَّ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ وَهُوَ يَعِظُ أَخَاهُ في الحَيَاءِ ، فَقَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « دَعْهُ فِإنَّ الحياءَ مِنَ الإِيمانِ » متفقٌ عليه .

682. İbni Ömer *radıyallâhu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, utangaç kardeşine bu huyunu terketmesini söyleyen Medine'li bir müslümanın yanından geçerken ona:

"Onu kendi haline bırak; zira hayâ imandandır" buyurdu.

Buhârî, Îmân 16, Edeb 77; Müslim, Îmân 57-59. Ayrıca bk. Tirmizî, Îmân 7; Nesâî, Îmân 27; İbni Mâce, Mukaddime 9, Zühd 17.

683. hadisle birlikte açıklanacaktır.

– وعن عِمْران بن حُصَيْن ، رضي اللَّه عنهما ، قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «الحياَءُ لا يَأْتِي إلاَّ بِخَيْرٍ » متفق عليه . وفي رواية لمسلم : « الحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ » أَوْ قَالَ : « الحَيَاءُ كُلُّهُ خَيْرٌ » .

683. İmrân İbni Husayn *radıyallâhu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hayâ ancak hayır kazandırır."
Buhârî, Edeb 77; Müslim, Îmân 60

Müslim'in bir rivayetine göre ise:

"Hayânın hepsi hayırdır", buyurdu.
Müslim, Îmân 61

Açıklamalar

Bir önceki hadîs-i şerifi tekrar hatırlayalım:

Medineli müslümanlardan yani ensâr-ı kirâmdan, maalesef adlarını bilemediğimiz iki kardeş, belki de iki din kardeşi utanma duygusu hakkında konuşuyorlardı. Biri, fazla utangaç bulduğu diğerine, utanmanın insanı, haklarını elde etmekten alıkoyduğunu söylüyor, bu huyundan vazgeçmesini tavsiye ediyordu. O sırada yanlarından geçen Resûl-i Ekrem Efendimiz bu konuşmayı duydu ve kardeşine öğüt veren zâta:

"*Onu kendi haline bırak; zira hayâ imandandır"* buyurdu.

Bazı önemli konuları mecâzî ifadelerle anlatmayı faydalı gören Efendimiz, burada da aynı metodu uygulamıştır. Onun "*Hayâ imândandır*" sözüyle anlatmak istediği şudur: İman insanı fena davranışlardan nasıl alıkorsa, utanma duygusu da tıpkı iman gibi insanın fenalık yapmasına fırsat vermez, onu kötülüklerden vazgeçirir. İnsana insanlığını hatırlatır. Onun herhangi bir hayvan olmadığını, aklına eseni yapamayacağını hissettirir. İşte bu nevi

telkinlerle hayâ imanı besleyip olgunlaştırır. Böyle olunca da haya insana ancak hayır kazandırır ve onun tamamının hayır olduğu ortaya çıkar.

Konuya şöyle de bakmak mümkündür. Özel telkinlerle düşünce yapısı bozulmayan kimseler insanların gözü önünde meselâ mahrem yerlerini açmaktan veya ulu orta cinsî temasta bulunmaktan utanıp kaçınırlar. Bu kadar bir utanma duygusu hangi dine mensup olursa olsun bütün insanlarda vardır. Utanma duygusunu büsbütün yitirmeyen kimseler hayâsızca davranışlardan kaçındığı gibi, dindar kimseler de dinin haram saydığı günahlardan uzak dururlar. Netice itibariyle insanlar bir yandan utanma duygusu, öte yandan Allah'tan korkma hissi sayesinde, kendilerine yakışmayan davranışlardan kaçınırlar.

Demek oluyor ki, nereden kaynaklanırsa kaynaklansın, hayâ duygusu baştan sona hayır olup insana ancak hayır kazandırır. Zannedildiği gibi bu asil duygu insanın hakkını elde etmesine engel olmaz. İnsanın rızkını kazanmasına, hakkını elde etmesine engel olan utanma duygusu değil, çekingenliği, korkaklığı ve beceriksizliğidir. Hayâ duygusuyla bu olumsuz özelliklerin hiçbir ilgisi yoktur.

Bu güzel duygu günümüzde maalesef bazı telkinlerle zayıflatılmaktadır. Açılıp saçılmayı, utanma duygusunu bir yana atmayı çağdaş olmanın bir gereği gibi gösterenler, ne pahasına olursa olsun vazifesini lâyıkıyla yapmayı bir nevi aptallık sayanlar, kaytarmayı ve gününü gün etmeyi işbilirlik kabul edenler insana en büyük fenalığı yapıyorlar. Onun fıtratındaki utanma duygusunu ve vazife aşkını tahrip etmek suretiyle, kendini mükemmelleştirmesine engel oluyorlar.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hayâ dediğimiz utanma duygusu, insanı, mü'minin şahsiyetine yakışmayan fena davranışlardan alıkoyar.

2. İman insanı çirkin hareketlerden ve günahlardan uzaklaştırır.

3. Hayâ imanın yücelip kemâle ermesine yardım eder.

684– وعن أبي هُريرة رضي اللَّه عنه ، أنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « الإيمَانُ بِضْع وسبْعُونَ ، أوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبةً ، فَأَفْضَلُها قوْلُ لا إله إلاَّ اللَّه ، وَأدْنَاها إمَاطةُ الأَذَى عنَ الطَّرِيقِ ، والحياءُ شُعْبَةٌ مِنَ الإيمَانِ » متفق عليه .

« البِضْعُ » : بكسر الباء . ويجوز فتحها ، وَهُوَ مِن الثلاثةِ إلى الْعَشَرَةِ . « وَالشُّعْبَةُ » : الْقِطْعَةُ والخَصْلَةُ . « وَالإماطَةُ » : الإزَالَةُ ، « وَالأَذَى »: مَا يُؤذِي كَحجَرٍ وَشَوْكٍ وَطينٍ وَرَمَادٍ وَقَذَرٍ وَنحوِ ذلكَ .

684. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İman yetmiş (veya altmış) kadar daldan ibarettir. Bunların en yükseği lâ ilâhe illallah demek, en aşağısı da insana zarar veren şeyleri yoldan kaldırmaktır. Utanmak da imanın dallarından biridir."

Buhârî, Îmân 3; Müslim, Îmân 58. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 14; Tirmizî, Birr 80; Nesâî, Îmân 16; İbni Mâce, Mukaddime 9

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, 127 numarayla "Hayır Yollarının Çokluğu" bahsinde geçmiş ve orada açıklanmıştır.

Burada kısaca şunu belirtelim:

Peygamber Efendimiz imanı, kalbe kök salmış gür bir ağaca benzetmektedir. Bu ağacın bazı dalları **bir mü'minin inanması gereken** esaslarla ilgilidir. Meselâ imanın altı prensibi, Allah'ı sevmek, O'na şükretmek, verdiği sıkıntılara sabretmek, kin, haset, öfke ve hiyânet gibi kötü huyları terketmek bunlardan birkaçıdır.

İmanın bazı dalları bir mü'minin **diliyle söylemesi gereken** kulluk görevlerine dair olup kelime-i tevhîdi diliyle söylemek, ilim öğrenip öğretmek, Allah'ı zikretmek bunlar arasındadır.

İmanın bazı dalları da **bedenle yapılması gereken** davranışlarla ilgilidir. İslâm'ın meşhur beş esası, temizlenmek, iffetli yaşamak, ana babaya, aile fertlerine ve komşulara karşı görevini yapmak, insanlara zarar veren şeyleri yoldan atmak bunlardan birkaçıdır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz kalp, dil ve bedenle ilgili bütün davranışların esasında imanla ilgili olduğunu belirtmektedir. İman esaslarının en başında gelen ve asla vazgeçilmez olan prensibin kelime-i tevhid yani lâ ilâhe illallah sözü olduğunu söylemektedir. Daha sonra da insanı gerçek mü'min yapacak özelliklerden birini, önemi sebebiyle ayrıca zikretmekte ve utanma duygusunun, iman ağacının vazgeçilmez bir dalı olduğunu açıklamaktadır. Şu halde mü'min, başkalarının yanında yapılması ayıp olan davranışlardan kaçınmalıdır. İnsana utanç veren hareketleri başkaları yaptığı zaman bundan rahatsızlık duymalıdır.

Bize görevlerimizin çok önemli olduğunu hatırlatan bu hadîs-i şerîf, vazifemizi yaptığımız takdirde kazanacağımız ilâhî mükâfatlara da işaret etmektedir. Bir taş, bir diken parçasını yoldan alıp atmak kadar kolay bir iş Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını ve affını kazanmayı sağlarsa, yapacağımız daha önemli bir hareketin Yüce Rabbimiz katındaki değerini ve mükâfatını takdir etmek mümkün müdür?

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir mü'minin yapması gereken bütün hareketler, doğrudan doğruya imânla ilgilidir.

2. Cenâb-ı Hakk'ın bizden istediği bütün görevler imanla ilgili olduğu için, görevlerimizi bu din işidir, bu da dünya işidir diye ayırmak mümkün değildir.

3. Utanma duygusu bir kişilik za'fı değil, imanı yüceltip kemâle erdiren vazgeçilemez bir özelliktir.

685- وعن أبي سعيد الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عنه ، قال : كان رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَشَدَّ حَيَاءَ مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خِدْرِهَا ، فَإذَا رأى شَيْئاً يَكْرَهُه عَرَفْنَاهُ فِي وَجْهِهِ . متفقٌ عليه .

قال العلماءُ : حَقِيقَةُ الحَياء خُلُقٌ يبْعثُ على تَرْكِ الْقَبِيحِ ، ويمْنَعُ منَ التقْصير في حَقِّ ذِي الحَقِّ .

وَروَيْنَا عنْ أَبِي الْقَاسم الجُنَيْدِ رَحِمَهُ اللَّه قال : الحَيَاءُ رُؤيَةُ الآلاءِ أي : النِّعمِ ورؤْيةُ التَّقْصِيرِ . فَيَتوَلَّدُ بيْنَهُمَا حالة تُسَمَّى حياءً

685. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*' şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* örtünme çağına girmiş bir genç kızdan daha utangaçtı. Hoşlanmadığı bir şey gördüğünde bunu yüzüne bakınca anlardık.

Buhârî, Menâkıb 23, Edeb 72, 77; Müslim, Fezâil 67. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 17

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi olan Ebû Saîd el-Hudrî, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in genç sahâbîlerindendi. Diğer sahâbîler gibi o da Hz. Peygamber'in sözlerini can kulağıyla dinler, bütün hareketlerini dikkatle takip ederdi. Cenâb-ı Hakk'ın üstün terbiyesiyle yetişen Allah Resûlü'nün hareketlerindeki inceliği, diğer insanlarda görülmeyen farklı tutumları derhal farkederlerdi. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine hoşlanmadığı bir şey söyleyen veya huzurunda uygun olmayan bir iş yapan kimsenin hatasını başkalarının yanında yüzüne vurmadığı için, onun bu nevi davranışlardan ne ölçüde incindiğini bilemezlerdi. Fakat onun mübarek yüzüne bakınca, böyle bir kabalığın onu rahatsız ettiğini görürlerdi.

Ebû Saîd el-Hudrî hazretleri Peygamber *aleyhisselâm*'ın sahip olduğu üstün hayâ duygusunu gereği gibi anlatabilmek için, onu bu açıdan bir genç kıza benzetmektedir. Bilindiği gibi İslâm terbiyesiyle yetişmiş bir kız, erginlik çağına girdikten sonra, çocukluk devresini artık geride bıraktığı düşüncesiyle sözüne, davranışına, giyim kuşamına çeki düzen verir. Böylece onun hareketlerine daha bir incelik, zarâfet ve ölçü hâkim olur. İşte Allah'ın Resûlü üstün edep ve hayâ duygusu itibariyle bir genç kızdan daha mükemmeldi. Onun bu üstün edebi, Allah'a veya insanlara ait bir hak çiğnendiğinde, olayın ayıp veya çirkin oluşuna bakmadan derhal müdâhale etmesine engel teşkil etmezdi.

Birbirlerinin yanında çıplak yıkanmaktan çekinmeyen, hatta Kâbe'yi çırıl çıplak tavaf eden Arapların bu hayâsız davranışlarından nefret ederdi. O zamanlar Arabistan'da hamam yoktu. Fakat İran ve benzeri ülkelere gidip gelen tüccarlardan oralardaki hamamlarda çıplak yıkanıldığını duymuştu. Ashâbına bu hâlin çirkinliğini anlattı. Oraları fethedeceklerini haber verdikten sonra, hamama gittiklerinde vücutlarını örtmelerini tenbih etti.

Nevevî bu bahsi şu sözlerle bitirmektedir:

"Âlimler hayânın ne olduğunu şöyle anlatırlar: Hayâ insanı her türlü kötülükten alıkoyan bir huydur. İnsanın kimlere karşı ne gibi görevleri varsa, bu görevleri aksatmamasını sağlar.

Bize gelen rivayete göre **Ebü'l-Kâsım Cüneyd-i Bağdâdî** (ö. 297/909) şöyle demiştir:

Hayâ, Mevlâ'nın sayısız nimetlerini görme ve bu nimetler karşısında ne kadar kusurlu olduğunu farketme hâlidir."

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Temiz, asil ve duygulu tabiatları sebebiyle utanma duygusu en fazla hanımlarda bulunur.

2. İnsanın değerini yükselten bu güzel duygu Peygamber Efendimiz'in en belirgin özelliklerinden biriydi.

85- باب حفظ السر

SIR SAKLAMA

Âyet

وَلاَ تَقْرَبُواْ مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُواْ بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُولاً [34]

"Verdiğiniz sözü ve yaptığınız antlaşmayı yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir."
İsrâ sûresi (17), 34

Âyet-i kerîmede, yapılan sözleşmelere, anlaşmalara, verilen sözlere ve va'dlere riâyet edilmesi tavsiye buyurulmaktadır. Kendileriyle sözleşilip anlaşma yapılan kimselerin müslüman olup olmaması farketmez. Müslümanın herkese karşı dürüst davranması gerekir. Müslüman olmayanlar bile onun sağlam şahsiyetine ve sözünün eri oluşuna hayran kalmalıdır. İslâmiyet'in en iyi tebliği böyle yapılır. Müslüman olduğunu söyleyip de sözünde durmayan, yaptığı anlaşmalara uymayan kimse, İslâmiyet'in aleyhinde çalışıyor demektir. Böyle birinin Allah katında ve müslümanlar arasında hiçbir değeri yoktur.

İnsan verdiği sözden, yaptığı anlaşmadan sorumlu olduğunu unutmamalıdır. Anlaşmalara uymadığı takdirde hem kanun karşısında hem de Allah huzurunda yaptığı haksızlığın hesabını verecektir.

Âyetin konumuzla ilgisi şudur: Bir kimsenin sırrını öğrenen, diğer bir ifadeyle kendisine bir sır emanet edilen kimse, o sırrı saklayacağına dair söz vermiş demektir. O sırrı, açıklamasına izin verilmediği sürece, hayatının sonuna kadar her yerde ve her zaman korumakla yükümlüdür. Emanete riayet etmediği takdirde, Allah huzurunda bunun hesabını verecektir.

Bu konu, bir sonraki bahsin baş tarafında daha geniş bir şekilde ele alınacaktır.

Hadisler

686- وعن أبي سعيد الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ مِنْ أَشَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَة يَوْم الْقِيامَةِ الرَّجُل يُفضِي إلى المرْأَةِ وَتُفضِي إلَيهِ ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا» رواه مسلم .

686. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kıyamet gününde Allah Teâlâ'ya göre en fena insan, karısıyla mahremiyetini paylaştıktan sonra onun sırrını ifşâ eden kimsedir."

Müslim, Nikâh 123, 124. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 32.

Birbirine yabancı iki insanın evlenerek hayatlarını birleştirmesiyle aralarında meydana gelen yakınlık Kur'ân-ı Kerîm'de **"birbirinin mahremiyetine girmek"** [Nisâ sûresi (4), 21] ifadesiyle tanımlanmaktadır. Kâinâtın ve insanların yaratıcısı, böylesine bir samimiyeti ve içli dışlı olmayı sadece karı koca için uygun görmüştür. İlâhî kaderin birbirine bağladığı kimselerin bu yakınlığa her zaman saygı göstermesi ve birbirlerine en samimi duygularla bağlanması gerekir. Bunun tabii sonucu olarak da aralarındaki mahremiyeti hem başkalarına göstermemeleri hem de bütün gösterişlerden uzak bu yakınlığı başkalarına ifşâ etmemeleri icap eder. Peygamber Efendimiz bu prensibe uymayanların kıyamet günündeki perişan durumlarına temasla, Allah Teâlâ'nın onları kötü kişilerle bir tutacağını belirtmektedir.

Hadisimizin yukarıda kaynağı verilen diğer rivayetlerine göre Resûlullah Efendimiz, birbiriyle hayatlarını birleştiren kimselerin aralarında geçenleri başkalarına anlatmalarını pek çirkin bulmuş ve bu hareketin "Allah Teâlâ'ya göre emanete hiyanetin en büyüklerinden biri" olduğunu söylemiştir. İşte bu sebeple Cenâb-ı Hak, bir kadınla evlenip onunla en mahrem duygu ve davranışları paylaştıktan sonra aralarında olanı biteni, ben şöyle yaptım, o böyle davrandı şeklinde başkalarına anlatmayı veya kadının bir eksiğini ona buna nakletmeyi emanete hiyanetin en fenası kabul etmiştir. Kadın için de durum aynıdır. Kocasıyla aralarında geçenleri başkalarına anlatması, aynı şekilde emanete ihanettir. Emanete hiyanet ise, dinimizin şiddetle yasakladığı pek çirkin bir huydur.

Vaktiyle bir zât karısını boşayacağını söylediğinde, ona bunun sebebini sordular. İslâmî edebe sahip bu insan:

- Karımın kusurlarını nasıl söyleyebilirim?" diye cevap verdi. Bu meraklı adamlar o zât karısını boşadıktan sonra ziyaretine gelerek:

- Herhalde şimdi söyleyebilirsin, o kadını niçin boşamıştın? dediler. Peygamber ahlâkını iyice benimsemiş olan o güzel insan:

- Yabancı bir kadının kusurlarını nasıl söyleyebilirim, dedi.

Bugün televizyonlarda ve sinemalarda hiçbir İslâmî ve insanî endişe taşımadan gösterilen ahlâk dışı filimler, hadisimizin anlatılmasını yasakladığı hâlleri bütün mahremiyetiyle gözler önüne sermek suretiyle insanların iffet duygularını en ağır şekilde yaralamaktadır. İnsanlara ahlâkın en mükemmelini öğretmek için gönderilen o aziz Peygamber'in yasakladığı eşler arasındaki sırrı ifşâ ahlâksızlığı, günümüzdeki bu âdi teşhir çılgınlığı yanında önemsiz bir davranış gibi görünebilir. Cinsî yakınlık sırasında eşiyle aralarında geçen söz ve davranışları başkasına anlatmanın da bir teşhircilik olduğu unutulmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Eşlerin karşılıklı haklarından biri, sırlarını başkalarına ifşâ etmemektir.
2. Cezalar, suçların hafif veya ağırlığıyla orantılıdır. Eşiyle aralarında olup biteni başkalarına söylemenin insanı Allah katında böylesine rezil etmesine bakarak, bu fiilin büyük günahlardan olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

687- وعن عبد اللَّه بن عمر رضي اللَّه عنهما أن عمر رضي اللَّه عنه حين تَأَيَّمتْ بِنْتُهُ حفْصةُ قال : لقيتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّان رضي اللَّه عنه ، فَعَرَضْتُ علَيْهِ حفصةَ فَقلتُ : إنْ شِئتَ أنكَحْتُكَ حَفْصَةَ

بِنْتَ عُمرَ ؟ قال : سَأَنْظُرُ فِي أمْرِي فَلبِثْتُ لَيَالِيَ ، ثُمَّ لَقِيني ، فقال: قد بدا لي أنْ لا أَتَزَوَّجَ يوْمي هذا ، فَلَقِيتُ أبا بَكْرٍ الصِّديقَ رضي اللَّه عنه . فقلتُ : إن شِئْتَ أنكحْتُكَ حَفْصةَ بنْتَ عُمَر ، فصمتَ أبو بكْر رضي اللَّه عنه ، فَلَمْ يرْجِعْ إليَّ شَيْئاً، فَكُنْتُ عَلَيْهِ أَوجَد مِنِّي على عُثْمانَ ، فَلَبِثْتُ لَيَالي ، ثُمَّ خطَبَهَا النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَأَنْكَحْتُهَا إيَّاهُ ، فلَقِيَنِي أبو بكْرٍ فقال : لَعَلَّكَ وجَدْتَ عليَّ حِينَ عَرَضْتَ عليَّ حفْصة فَلَمْ أَرْجعْ إِلَيْكَ شَيْئاً ؟ فقلت : نَعمْ . قال : فإنهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أنْ أرْجِعَ إِلَيْكَ فيما عرضْتَ عليَّ الاَّ أَنِّيَ كُنْتُ عَلِمْتُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ذكَرَها ، فَلَمْ أَكُنْ لأَفْشِي سِرَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ولوْ تَرَكَهَا النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَقَبِلْتُهَا ، رواه البخاري .

687. Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Hz. Ömer, kızı Hafsa'nın dul kaldığı zamandan bahisle dedi ki:

- Osman İbni Affân ile karşılaştım ve ona Hafsa'dan söz ederek "İstersen sana Hafsa'yı nikâhlayayım" dedim. Osman:

- Hele bir düşüneyim, cevabını verdi. Aradan birkaç gün geçtikten sonra karşılaştığımızda, "Şimdilik evlenemeyeceğim" dedi. Sonra Ebû Bekir'e rastladım. Ona da:

- İstersen sana kızım Hafsa'yı nikahlayayım, dedim. O ise sustu; ağzını açıp da bir söz söylemedi. Bu sebeple ona Osman'a gücendiğimden daha fazla kızdım.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Hafsa'ya Nebiyy-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* talip oldu. Ben de kızımı ona nikâhladım. O sıralarda Ebû Bekir'le karşılaştığımızda bana:

- Hafsa'yla evlenmemi istediğin, benim de sana cevap vermediğim zaman herhalde bana gücenmişsindir, dedi. Ben:

- Evet, diye cevap verdim. Ebû Bekir şunları söyledi:

- Bana bu konuyu açtığında sana bir cevap vermeyişimin sebebi, Hz. Peygamber'in Hafsa ile evlenmekten söz etmesidir. Elbette Resûlullah'ın sırrını ifşâ edemezdim. Şayet Nebiyy-i Muhterem Hafsa ile evlenmekten vazgeçseydi, elbette onunla evlenirdim.

Buhârî, Nikâh 33, 36, 46, Megâzî 12. Ayrıca bk. Nesâî, Nikâh 30

Açıklamalar

Hz. Hafsa, Abdullah İbni Huzâfe'nin kardeşi Huneys ile evliydi. İlk müslümanlardan olan Huneys Habeşistan'a hicret etmiş, Bedir Gazvesi'nde (bazı rivayetlere göre daha sonra Uhud Gazvesi'nde) bulunmuş faziletli bir sahâbî idi. Savaşta aldığı yara sebebiyle Medine'de vefat edince, o sıralarda yirmi yaşında bulunan Hz. Hafsa da dul kaldı. Hz. Ömer kızının iyi bir insanla evlenmesini arzu ediyordu.

Bugün oğlumuzu evlendirirken iyi bir gelin aramak bize nasıl tabii geliyorsa, İslâmiyet'in bütün incelikleriyle yaşandığı o saâdet devrinde, bir babanın kızı için damat araması da aynı şekilde tabii karşılanırdı. Bir insanın ahlâkından ve faziletinden emin olduğu kimselere kızıyla evlenmelerini teklif etmesi asla yadırganmazdı. Buhârî'nin bu hadisi *Sahîh*'inde, **"bir kimsenin faziletli birine kızıyla veya kız kardeşiyle evlenmesini teklif etmesi"** başlığı altında zikretmesi de bunu göstermektedir. Ayrıca şunu da belirtelim ki, o fazilet devrinde,

kocası ölen bir kadının, iddet müddeti dediğimiz dört ay on günlük bekleme süresi bittikten sonra fazla beklemeden evlenmesi de uygun görülürdü. İşte bu sebeple Hz. Ömer kızının iyi bir kimse ile evlenmesini arzu ediyordu.

Bedir Gazvesi'nin kazanıldığı günlerde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kızı Rukiyye vefat etmiş, Hz. Osman da dul kalmıştı. İşte bu sebeple Hz. Ömer ona kızıyla evlenmesini teklif etmişti. Fakat Hz. Osman bu teklife hemen cevap vermemiş, bir müddet düşündükten sonra evlenemeyeceğini söylemişti. Belki de Resûl-i Ekrem'in Hafsa ile evlenme düşüncesine o da vâkıf olmuş ve tıpkı Hz. Ebû Bekir gibi Resûl-i Ekrem'in sırrını ifşâ etmek istememiş, bu sebeple Hz. Ömer'e evlenmeyi düşünmediğini söylemişti. Hatıra bir başka sebep daha geliyor: Hz. Osman Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dul kızı Ümmü Gülsüm (Ümmü Külsûm) ile hicretin üçüncü yılında evlendiğine göre, belki de onunla evlenme hususunda bazı ümitleri vardı ve Hz. Ömer'in teklifini bu sebeple kabul etmemişti.

Hz. Ebû Bekir'in durumu ise daha farklıydı. Resûl-i Ekrem ona bir sırrını açmıştı. Belki de kayınpederi olması sebebiyle ileride ona gönül koymaması için Hafsa ile evlenme düşüncesinden özellikle söz etmişti. Hz. Ömer kendisine kızıyla evlenmeyi teklif ettiği zaman ona Resûl-i Ekrem'in tasarısından bahsetse, Resûlullah'ın emanetine hiyânet etmiş olurdu. Kim bilir belki de Resûl-i Ekrem, Hafsa ile evlenme düşüncesinden vazgeçerdi. O zaman da Ömer Allah'ın Resûlü'ne gönül koyabilirdi. "En iyisi Ömer'i gücendirmek pahasına da olsa cevap vermemektir" diye düşündü. Şayet Resûl-i Kibriyâ bu evlenme düşüncesinden vazgeçerse, o zaman arkadaşının teklifini seve seve kabul ederdi. Çünkü Ömer, kendisinin evli olduğunu bile bile kızıyla evlenmesini teklif etmişti. İşte bu müşkil durum sebebiyle Hz. Ömer'in teklifine müsbet veya menfi bir cevap veremedi.

Hz. Ebû Bekir'in bu nâzik tavrı, bir İslâm edebine dikkatimizi çekmektedir. Bir kimsenin güvendiği bazı dost ve arkadaşlarına açtığı geleceğe dönük tasarısı, onlara emanet ettiği bir sırdır. Hele bu sır biriyle evlenmek gibi hassas bir konuya dair ise, onun izni olmadan bu tasarıyı başkalarına söylemek emanete hiyanettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayırlı ve faziletli gördüğü birine kızıyla, kardeşiyle veya bir yakınıyla evlenmesini teklif etmek İslâm büyüklerinin âdetidir. Bunu utanıp sıkılma konusu yapmamak gerekir.
2. Resûlullah ve ashâbı evlenme ve evlendirme konusunda daha rahat ve tabii idiler.
3. Sırlar birer emanettir. Bu emanete hiyânet etmemek gerekir. Hele bu sır evlenme gibi hassas bir konuda ise daha dikkatli davranmalıdır.
4. Bazı sebeplerle kendisine her şey açıkca söylenemeyen bir dosta, ortada sakınca kalmadığı zaman, olup bitenler anlatılarak gönlü alınmalıdır.

688– وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالتْ : كُنَّ أَزْواجُ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عنْدهُ ، فَأَقْبلتْ فَاطِمةُ رضي اللَّه عنها تَمْشِي . مَا تُخْطيءُ مِشْيتُهَا مِنْ مِشْيَةِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم شَيْئاً ، فَلَمَّا رآها رَحَّبَ بها وقال : « مرْحباً بابنَتِي » ثُمَّ أَجْلَسهَا عنْ يمِينِهِ أَوْ عنْ شِمالِهِ . ثُمَّ سارَّها فَبكتْ بُكَاءً شديداً ، فلَمَّا رَأى جَزَعَها سَارَّها الثَّانِيةَ فَضَحِكَت ، فقلت لهَا : خصَّك رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِن بيْنِ نِسائِهِ بالسَّرارِ ، ثُمَّ أَنْتِ تَبْكِين ؟

فَلَمَّا قَام رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم سألْتُهَا : ما قال لكِ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ؟ قالت : ما كُنْتُ لأفْشِي عَلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم سِرَّهُ . فَلَمَّا تُوُفِّيَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قلتُ : عَزَمْتُ عَلَيْكِ بِمَا لي عَلَيْكِ مِنَ الحَقِّ ، لَمَا حدَّثْتِني ما قال لكِ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ؟ فقالتْ : أَمَّا الآنَ فَنعم ، أما حِين سَارَّني في المرَّةِ الأولى فَأخْبَرني « أَنَّ جِبْرِيل كَان يُعارِضُهُ القُرْآن في كُلِّ سَنَةٍ مرَّة أَوْ مَرَّتَيْنِ، وأَنَّهُ عَارَضهُ الآنَ مَرَّتَيْنِ ، وإنِي لا أُرَى الأجَل إلاَّ قدِ اقْتَرَب ، فاتَّقِي اللَّه واصْبِرِي ، فَإنَّهُ نِعْم السَّلَف أَنَا لكِ » فَبَكَيْتُ بُكَائيَ الذي رأيْتِ ، فَلَمَّا رَأَى جَزعِي سَارَّنِي الثَّانية ، فقال : « يَا فَاطمةُ أَما تَرْضِينَ أَنْ تَكُونِي سيِّدَةَ نِسَاء المؤْمِنِينَ ، أَوْ سَيِّدَةَ نِساءِ هذهِ الأمَّةِ ؟ » فَضَحِكتُ ضَحِكي الذي رأَيْتِ ، متفقٌ عليه . وهذا لفظ مسلم .

688. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımları onun yanında otururlarken Fâtıma tıpkı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gibi yürüyerek çıkageldi. Resûl-i Ekrem onu görünce sevindi ve **"merhaba kızım"** diyerek sağ veya sol yanına oturttu. Sonra Fâtıma'nın kulağına bir şeyler fısıldadı. Fâtıma yüksek sesle ağlamaya başladı. Onun aşırı üzüntüsünü görünce kulağına bir şey daha fısıldadı. Bu defa Fâtıma güldü. Fâtıma'ya:

- Hanımları yanındayken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sadece sana bir sır verdi; sen de ağladın, dedim ve Resûlullah kalkıp gidince, ona: "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sana ne söyledi?" diye sordum. Fâtıma:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sırrını kimseye söyleyemem, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat edince de:

- Senin üzerindeki analık hakkıma dayanarak Resûlullah'ın sana verdiği sırrı bana söylemeni istiyorum, dedim. Fâtıma:

- Şimdi olabilir, dedi ve şunları söyledi: Resûl-i Ekrem kulağıma ilk defa bir şey söylediğinde, Cebrâil'in nâzil olan Kur'an âyetlerini baştan sona okumak üzere her yıl bir -veya iki- defa geldiğini, fakat bu yıl aynı maksatla iki defa geldiğini söyledi ve **"Ecelimin yaklaştığını anlıyorum; Allah'a karşı saygıda kusur etme ve sabırlı ol! Benim senden önce gitmem ne iyi!"** buyurdu. Bunun üzerine gördüğün gibi çok ağladım. Benim çok üzüldüğümü görünce, kulağıma tekrar bir şeyler fısıldayarak: **"Fâtıma! Mü'min hanımların** - veya **bu ümmetin kadınlarının- hanımefendisi olmak istemez misin?"** buyurdu. O zaman da gördüğün gibi güldüm.

Buhârî, Menâkıb 25, Fezâilü ashâbi'n-nebî 12, Megâzî, 83, İsti'zân 43; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 97-99. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cenâiz 64.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz en küçük kızı olan Hz. Fâtıma'yı çok severdi. Sevgili eşi Hz. Hatice vefat ettiği zaman, onun yokluğunu, yalnız kaldıkları evlerinde uzun süre kızıyla birlikte paylaşmıştı. Hz. Fâtıma babasının yanına geldiği zaman Resûl-i Ekrem Efendimiz onu ayakta karşılayıp kucaklar, yanaklarından öper ve elinden tutarak kendi yerini ona ikram ederdi. Bir sefere gideceği zaman en sonra sevgili kızıyla

vedalaşır, seferden dönünce de ilk önce onunla görüşürdü. Aralarındaki sevgi böylesine güçlüydü.

Hadisimizin diğer rivayetlerinden öğrendiğimize göre, Hz. Fâtıma'nın babasını ziyareti Nebiyy-i Muhterem Efendimiz'in son hastalığı sırasında olmuştu. Bu ziyaret esnasında Resûlullah'ın ona verdiği birinci sır, bütün rivayetlere göre, yakında vefat edeceğini bildirmesidir. İkinci sır ise, diğer rivayetlerden öğrendiğimize göre, Hz. Fâtıma'nın *mü'min kadınların hanımefendisi* olduğu müjdesi yanında, Resûl-i Kibriyâ'nın vefatından sonra **ailesi arasında ona ilk önce Fâtıma'nın kavuşacağı** haberiydi. Nitekim Müslim'in, yukarıdaki rivayetten hemen sonra zikrettiği hadiste de bu husus görülmektedir.

Sevginin o muazzam gücünü bilenler, Fâtıma *radıyallahu anhâ*'nın bir müddet sonra öleceği haberini bir müjde gibi sevinçle karşılamasını yadırgamazlar. Zira o, her şeyden önce, Resûl-i Ekrem'e tıpkı diğer mü'minler gibi, bir peygamber olarak iman etmişti ve bu imanın bir gereği olarak Peygamber *aleyhisselâm*'ı canından da çok seviyordu. Bu kadar çok sevdiği insan onun aynı zamanda babasıydı. Hem bir baba hem de bir peygamber olarak en derin muhabbetle sevdiği insandan ayrılmak, 29 numaralı hadiste gördüğümüz gibi onu derin bir hüzne boğmuş ve hassas gönlünü perişan etmişti. Hz. Fâtıma'yı teselli eden tek şey, pek yakında babasına kavuşma düşüncesiydi. Nitekim bu mûcize aynen gerçekleşmiş, Resûlullah'ın vefatından altı ay kadar sonra (3 Ramazan 11/22 Kasım 632) ve henüz 24 yaşındayken babasına kavuşmuştu.

Hadisimizin diğer rivayetlerinden öğrendiğimize göre, Nebiyy-i Muhterem Efendimiz'e Kur'ân-ı Kerîm'i getirmek üzere sık sık gelen Cebrâil *aleyhisselâm*, Ramazan aylarında **yılda bir defa**, o güne kadar gelen Kur'an âyetlerini karşılıklı olarak birbirlerine okumak üzere gelirken, o yıl bu maksatla **iki defa** gelmişti. Allah'ın Resûlü onun bu farklı tutumundan, ömrünün sona ermek üzere olduğu sonucunu çıkarmıştı. Nitekim öyle olmuş, bir sonraki ramazana dört ay kala (12 Rebiülevvel 11/ 7 Haziran 632 Pazartesi günü) Rabb'ine kavuşmuştu.

Hadîs-i şerîfin konumuzla ilgisi, Hz. Fâtıma'nın sır saklama hususundaki titizliğidir. Resûlullah'ın sözü geçen bilgileri, hanımlarının yanında sadece kendisine fısıldamasına bakarak bunların sır olduğunu düşünmüş ve konuştukları meseleyi, ısrarla sorulmasına rağmen kimseye söylememiştir. Zira bu bilgilerin başkalarına söylenmesi mahzurlu olmasaydı, Resûlullah kendisine sır olarak söylemezdi. Belliki Resûlullah, vefatına kimsenin üzülmesini istemiyor, Cenâb-ı Hak da bunu herkesin bilmesini uygun görmüyordu. Ama Resûlullah vefat ettikten sonra bu sözlerin artık sır olmaktan çıktığını düşünen Hz. Fâtıma, Hz. Âişe'nin ısrarlı bir şekilde sorması üzerine babasıyla neler konuştuklarını haber vermiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Fâtıma'nın yaptığı gibi, sırların birer emanet olduğunu düşünmeli ve bu bilgiler sır özelliği taşıdığı sürece kimseye söylenmemelidir.

2. Baba, ana, evlat, kardeş gibi yakınların vefatı halinde ağlamakta hiçbir sakınca bulunmamakla beraber, Efendimiz'in kızına tavsiye ettiği gibi, ağlarken ölçüyü kaçırmamalı, sabırlı olmaya gayret etmelidir.

3. Çocuk sevgisi insanda fıtrî bir duygu ve Resûlullah Efendimiz'in sünnetlerinden biridir.

4. İnsan güzel bir haber ve müjde karşısında sevinmekle beraber, Hz. Fâtıma gibi sevincinde ölçülü olmalı ve asla şımarmamalıdır.

5. Hz. Fâtıma müslüman kadınların en üstünüdür.

689– وعن ثابتٍ عن أنس ، رضي اللَّه عنه قال : أَتى عليَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وأَنا أَلْعبُ مع الْغِلْمانِ ، فسلَّمَ عَلَيْنَا ، فَبَعَثني في حاجة ، فَأَبْطأْتُ على أُمِّي ، فَلَمَّا جِئتُ قالت : ما حَبَسَكَ ؟ فقلتُ : بَعَثَني رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لحَاجَةٍ ، قالت : ما حَاجتهُ ؟ قلت : إِنَّهَا سرٌّ . قالتْ: لا تُخبِرَنَّ بسِر رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أحداً . قال أَنَسٌ : واللَّهِ لوْ حدَّثْتُ بِهِ أَحَداً لحَدَّثْتُكَ بِهِ يَا ثابِت . رواه مسلم . وروى البخاري بَعْضَهُ مُخْتصراً .

689. Sâbit el-Bünânî’nin rivayet ettiğine göre Enes İbni Mâlik ona şunları söyledi:

Ben çocuklarla oynarken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanıma geldi; bize selâm verdi ve beni bir işe gönderdi. Bu sebeple annemin yanına geç döndüm. Eve varınca annem:

- Niye geç kaldın? diye sordu.

- Resûlullah beni bir işe göndermişti; onun için geciktim, dedim. Annem:

- Neymiş o iş? diye sorunca:

- Bu bir sırdır, dedim. Bunun üzerine Annem:

- Resûlullah’ın sırrını kimseye söyleme, dedi.

Enes bu olayı anlattıktan sonra Sâbit el-Bünânî’ye şunları söyledi:

- Şayet bu sırrı birine açacak olsaydım, vallahi sana söylerdim, Sâbit!
Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 145, 146

Açıklamalar

Sâbit İbni Eslem el-Bünânî Basralı olup tâbiîn neslinin tanınmış âlim ve zâhidlerinden, Enes İbni Mâlik’in de önde gelen talebelerinden biriydi. Bir gün Enes, kırk yıl boyunca kendisinden ayrılmayan bu değerli öğrencisiyle konuşurken, ona çok özlediği ve her zaman hasretle andığı o saâdet devrinde Resûlullah ile aralarında geçen yukarıdaki olayı anlattı.

Annesi Ümmü Süleym onu daha dokuz yaşlarındayken Resûlullah’ın hizmetine vermişti. Bu zevkli görev Resûl-i Ekrem’in vefatına kadar tam on sene devam etti. Enes Mescid-i Nebevî’nin civarında arkadaşlarıyla oynar, bir hizmet çıkarsa Resûlullah Efendimiz veya hanımları ona seslenirlerdi. Allah’ın Resûlü’nün “yavrucuğum!” diye hitap ettiği, “iki kulaklı!” diye takıldığı Enes, işi bitince, Medine’den epeyce uzakta bulunan Kuba semtindeki evlerine karanlık basmadan dönerdi. Fakat o gün eve her zamanki vaktinden daha geç gidince, annesiyle aralarında yukarıdaki konuşma geçti.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Enes’e söz konusu sırrı kimseye söylememesini tenbih etmiş olmalı ki, yüz yıldan fazla bir ömür sürdüğü halde onu hiç kimseye, hatta çok sevdiği talebesi Sâbit el-Bünânî’ye bile söylemedi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Enes *radıyallahu anh* en fazla hadis bilen yedi sahâbîden biri olup Resûlullah’a çok bağlıydı.

2. Anneler yavrularını eğitirken, Ümmü Süleym’in yaptığı gibi, onların şahsiyetine değer vermeli, sırlarına saygı duymalı ve onlarda gördükleri güzel davranışları takdir etmelidir.

3. Kendisine emanet edilen sırrı saklamak, karakteri mükemmel, dürüst ve soylu insanların işidir.

86- باب الوفاء بالعهد وإنجاز الوعد

SÖZÜNDE DURMAK VE VA’DİNİ YERİNE GETİRMEK

Âyetler

وَلاَ تَقْرَبُواْ مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُواْ بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُولاً [34]

1. “Verdiğiniz sözü ve yaptığınız antlaşmayı yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.”
İsrâ sûresi (17), 34

Aşağıdaki âyet-i kerîmelerin benzeri olan bu âyet, bir önceki “Sır Saklama” bölümünde açıklanmıştır.

وَأَوْفُواْ بِعَهْدِ اللّهِ إِذَا عَاهَدتُّمْ وَلاَ تَنقُضُواْ الأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلاً إِنَّ اللّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ [91]

2. “Antlaşma yaptığınızda, Allah’a karşı verdiğiniz sözü yerine getirin.”
Nahl sûresi (16), 91.

Bir sonraki âyetle birlikte açıklanacaktır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ [1]

3. “Ey iman edenler! Akidlerin gereğini yerine getiriniz.”

Mâide sûresi (5), 1

Antlaşma ve akidleşme ifadeleri bize iki sözümüzü ve va’dimizi hatırlatmaktadır. Bunlardan biri Allah ile yaptığımız antlaşma, diğeri de insanlarla yaptığımız akidleşmedir. Yukarıdaki âyetler, bütün antlaşma ve akidleşmeleri içine alacak kapsamdadır.

Allah ile yaptığımız antlaşma, O’nu ilâh olarak tanımak, O’na asla ortak koşmamak ve emirlerine uyup yasaklarından uzak durmak hususlarındadır. Kur’ân-ı Kerîm’deki:

“Ey âdemoğulları! Size şeytana tapmayın, çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır, demedim mi? Ve bana kulluk ediniz, doğru yol budur, demedim mi?” [Yâsîn sûresi (36), 60-61] âyetleri bize bu sözleşmeyi hatırlatmaktadır.

Allah ile yaptığımız antlaşmanın sonuçlarını bize hatırlatan âyet-i kerîmeler de vardır. Bunlardan birinde:

“Kim ahdini bozarsa, ancak kendi zararına bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahdine vefâ gösterirse, Allah ona büyük bir mükâfat verecektir” [Fetih sûresi (48), 10] buyurulmaktadır.

Bir başka âyette Allah Teâlâ bu ahdi ve sonucunu şöyle hatırlatmaktadır:

“Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki, ben de size vâ’dettiklerimi vereyim” [Bakara sûresi (2), 40].

Allah ile kul arasındaki sözleşmeyi karşılıklı haklar ifadesiyle ele alan 427 numaralı hadîs-i şerîfi burada hatırlamak uygun olacaktır. Peygamber Efendimiz Muâz İbni Cebel’e:

- *“Ey Muâz! Allah’ın kullar üzerinde, kulların da Allah üzerinde ne hakkı vardır?”* diye sormuş, Muâz’ın:

- Allah ve Resûlü daha iyi bilir, demesi üzerine de şu cevabı vermişti:

- *“Allah’ın kulları üzerindeki hakkı, onların sadece kendisine kulluk etmeleri ve hiçbir şeyi O’na ortak koşmamalarıdır. Kulların da Allah üzerindeki hakkı, kendisine hiçbir şeyi ortak koşmayanlara azâb etmemesidir.”*

Resûl-i Ekrem Efendimiz kulun Allah ile olan bu antlaşmasına, 1878 numaralı “seyyidü’l-istiğfâr” hadisinde görüleceği üzere, sık sık temasla şöyle buyururdu:

- *“Allahım! Gücüm yettiği kadar ahdine ve va’dine sadâkat gösteriyorum”* (Buhârî, Daavât 16).

İnsanlarla yaptığımız belgeye bağlanmış antlaşma ve akidleşmeler ise, bir arada yaşamanın gereği olarak yapılan alım, satım, borçlanma, kira, şirket, hibe gibi işlemlerdir. Diğer milletlerle yapılan antlaşmalar da bu gruba dahildir. Antlaşma ve akidleşmelerin bağlayıcı özelliği vardır. Yaptığı antlaşmalar sebebiyle büyük bir sorumluluk yüklendiğini hissetmeyerek verdiği sözde durmayan kimseler, önce dünyada kanunlar karşısında hesaba çekilirler. Bütün antlaşmalar Allah adına verilmiş birer söz olduğu için, sözünde durmayanlar Cenâb-ı Hakk’ın huzurunda hem bu sebeple hem de kul hakkını çiğnemeleri sebebiyle ilâhî cezaya mahkûm olurlar.

يَا أَيُّهَاالَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ [2] كَبُرَ مَقْتًا عِندَاللَّهِ أَن تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ [3]

4. “Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir kusur ve kabahattır.”
Saf sûresi (61), 2-3

İmanın gereği, doğruluk ve sözünde durmaktır. Yalancılık ve sözünde durmamak ise imanla taban tabana zıttır. Çünkü Allah Teâlâ insanı bu kabil sapmalardan uzak olarak yaratmıştır.

Konuşma özelliği sadece insanda vardır. Bu sebeple insan doğruları konuşmak zorundadır. Sözleriyle doğruları değil de gerçek dışı hususları dile getirirse, kendisine verilen özelliğe ihanet etmiş, insanlıktan uzaklaşmış, şeytanın özelliğini benimseyerek ona yaklaşmış olur.

Verdiği sözde durmamak, antlaşmalara uymamak da aynen böyledir. Zira bunun yalancılıktan farkı yoktur. İnsan, yaratılışına uygun olan doğruluktan uzaklaştığı ölçüde imanından fire verir. Bu sebeple verilen sözlere, yapılan antlaşma ve akitleşmelere titizlikle uymak gerekir.

Hadisler

690- عن أبي هريرة رضي اللَّه عنه ، أن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « آيَةُ المنَافِقِ ثَلاثٌ : إذا حَدَّث كَذب ، وإذا وَعدَ أخلَف ، وإذا اؤْتُمِنَ خَانَ » متفقٌ عليه .

زاد في روايةٍ لمسلم : « وإنْ صَامَ وصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مسلِمٌ » .

690. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Münâfığın alâmeti üçtür:

Konuşunca yalan söyler.

Söz verince sözünde durmaz.

Kendisine bir şey emanet edilince hiyanet eder."

Buhârî, Îmân 24, Şehâdât 28, Vesâyâ 8, Edeb 69; Müslim, Îmân 107-108. Ayrıca bk. Tirmizî, Îmân 14; Nesâî, Îmân 20

Müslim'in bir rivayetinde şu ilâve vardır:

"Oruç tutsa, namaz kılsa, müslüman olduğunu söylese de" (Müslim, Îmân 109-110)

201 numarayla "emaneti yerine getirme" bahsinde geçen bu hadis, bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

691- وعن عبدِ اللَّهِ بن عمرو بن العاص رضي اللَّه عنهما ، أنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « أرْبع مِنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقاً خالِصاً . ومنْ كَانَتْ فِيه خَصلَةٌ مِنْهُنَّ كانَتْ فِيهِ خَصْلَة مِن النِّفاقِ حَتَّى يَدعَهَا : إذا اؤْتُمِنَ خَان ، وإذَا حدَّثَ كَذَبَ ، وَإذا عَاهَدَ غَدَر ، وَإذا خَاصَم فَجَرَ » متفقُ عليه .

691. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dört huy kimde bulunursa, o adam tam münafık olur. Bir kimsede bu huylardan biri bulunursa, o huydan vazgeçinceye kadar onda münafığın özelliklerinden biri var demektir. O dört huya sahip olan kimse:

Kendisine bir şey emanet edilince hiyânet eder.

Konuşunca yalan söyler.

Bir antlaşma yapınca sözünde durmaz.

Düşmanlık yapınca da aşırı gider."

Buhârî, Îmân 24, Mezâlim 17, Cizye 17; Müslim, Îmân 106. Ayrıca bk. Tirmizî, Îmân 14; Nesâî, Îmân 20

Açıklamalar

Münâfık, içinde gizlediği şeyin tam tersini açığa vuran kimse demektir. İslâm dininde bu kelime, müslümanlığı kabul etmediği halde müslüman olduğunu ileri süren ve kâfirliğini gizleyen kimseler hakkında kullanılmıştır. Peygamber Efendimiz'in şu hadisi münafığın iki yüzlülüğünü çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Münâfık, iki sürü arasında gidip gelen öğürsek koyun gibidir ki, kâh koşar bu sürüye gelir kâh koşar ötekine gider" (Müslim, Münâfıkîn 16).

Demek oluyor ki münâfık, hangi sürüden döl alacağına karar veremeyen koyun gibi bir bakarsın müslümanların arasına karışmış onlardan gözüküyor; bir de bakarsın müslümanlardan uzaklaşıp kâfirlerin arasına karışmış, bu defa da onlardan olduğunu iddia ediyor. Peygamber Efendimiz'in bu tasviri, münâfığın, hislerinin ve şehvetinin esiri bir zavallı olduğunu ortaya koyuyor.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in münâfığı anlatırken söylediği *"oruç tutsa da, namaz kılsa da, müslüman olduğunu söylese de (o yine münâfıktır)"* (Müslim, Îmân 110) hadisi, münâfığın, görünüşüne aldanmamak gerektiğini belirtmektedir.

Konumuzun başındaki iki hadiste münâfığın en belirgin dört özelliği sayılmıştır: Bunlar yalan söylemek, sözünde durmamak, diğer bir ifadeyle vâdettiği şeyi yapmamak, emanete hiyânet etmek ve birine düşman olduğu zaman çirkin sözler söyleyerek sınırı aşmak, yani haksızlık etmektir. Kavga ettiği kimseye söğüp saymak, kendisiyle mahkemelik olduğu kimsenin aleyhinde olmadık deliller veya şâhitler bularak ona haksızlık etmek yalancılığın bir başka şeklidir. Netice itibariyle münâfığın en belirgin alâmetleri, zikredilen üç huydan ibarettir.

201 numaralı hadisin açıklamasında da belirtildiği gibi, bir kimsenin dindarlığı üç özelliği ile, yani sözünün, davranışının ve niyetinin sağlamlığıyla ortaya çıkar. Münâfığın sahip olduğu üç huy bu ölçüye vurulduğu zaman, onun samimiyetsizliği gün gibi ortaya çıkar. Zira münâfık yalan söyleyerek sözünün çürük olduğunu, hâinlik yaparak davranışının çürük olduğunu, sözünde ve va'dinde durmamakla da niyetinin bozuk olduğunu ispat eder.

Kendisinde bu kötü huylardan sadece biri bulunan kimse hemen münâfık sayılmaz. Bununla beraber onun, bir yönüyle münâfığa benzediği de inkâr edilemez. Şu halde kendisinde bu huylardan biri bulunan müslümanın yapması gereken şey, davranışlarına çeki düzen vermek ve o kötü huydan bir an önce kurtulmaya gayret etmektir.

Münâfığın konumuzla ilgisi, söz verdiği halde sözünde durmaması, bir şey va'd ettiği halde va'dini yerine getirmemesidir. Sözünde durmayan ve va'dinden cayan bir müslüman bu haliyle müslümandan çok münâfığa benzemeye başladığını düşünerek üzülmeli ve bu çıkmazdan kurtulmaya bakmalıdır. Emanete hiyânet edenler de Cenâb-ı Hakk'ın şu buyruğunu hatırlamalıdır:

"Birbirinize bir emanet bırakırsanız, emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin ve bu hususta Allah'tan korksun" [Bakara sûresi (2), 283].

Hadisimiz "Yalan Yasağı" bahsinde 1545 numarayla, "Sözden Cayma, Ahdi Bozma Yasağı" bahsinde de 1588 numarayla tekrar gelecektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yalan söylemek, sözünde veya va’dinde durmamak, emanete hiyânet etmek, birine düşman olduğu zaman çirkin sözler söyleyerek veya ona haksızlık ederek haddi aşmak münâfığın en belirgin vasfıdır.

2. Bu huylara sahip olan kimse namazıyla, orucuyla müslümana benzese de o yine münâfıktır.

3. Müslüman bu huylardan şiddetle kaçınmalıdır. Bu davranışlardan birini istemeyerek yapmışsa, bir daha yapmamaya gayret etmelidir.

692- وعن جابرٍ رضي اللَّه عنه قال : قال لي النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لو قدْ جاءَ مالُ الْبَحْرَيْن أعْطَيْتُكَ هكَذا وهكذا وَهَكَذا » فَلَمْ يَجِيءْ مالُ الْبحْرَيْنِ حَتَّى قُبِضَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَلَمَّا جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْن أَمَرَ أَبُو بَكْرٍ رضي اللَّه عنه فَنَادى : مَنْ كَانَ لَهُ عِنْدَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عِدَةٌ أوْ دَيْنٌ فَلْيَأْتِنَا . فَأَتيْتُهُ وقُلْتُ لَهُ : إنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال لي كَذَا ، فَحثَى لي حَثْيَةً ، فعدَدْتُها ، فَإذا هِي خَمْسُمِائَةٍ ، فقال لي : خُذْ مِثْلَيْهَا . متفقٌ عليه .

692. Câbir *radıyallahu anh*’den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

“Eğer Bahreyn’den zekât malı gelirse sana şöyle şöyle şöyle doldurup veririm” buyurdu. Fakat Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat edene kadar Bahreyn’den mal gelmedi.

Bahreyn’den mal geldiği zaman Ebû Bekir *radıyallahu anh*:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in birine va’di veya borcu varsa bize baş vursun, diye ilân etti. Bunun üzerine onun huzuruna vararak:

- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bana böyle böyle demişti, dedim.

Ebû Bekir elini ganimet malına daldırıp bir avuç aldı. Bunları sayınca 500 tane olduğunu gördüm. O zaman Ebû Bekir bana:

- Bunun iki mislini daha al, dedi.

Buhârî, Kefâle 3, Hibe 18, Şehâdât 28, Farzu’l-humüs 15, Cizye 4, Megâzî 73; Müslim, Fezâil 60-61

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz sıkıntı içinde olan ashâbına yardım ederdi. Elinde varsa verir, yoksa birinden borç alır, o da mümkün değilse ilk fırsatta yardım edeceğine dair va’dde bulunurdu. Câbir İbni Abdullah’a da, Bahreyn valisi Alâ İbni Hadramî’nin yakında zekât veya cizye malı göndereceğini söyleyerek, bu mal gelince kendisine üç avuç dolusu para vereceğini va’detti.

Câbir İbni Abdullah’ın, Efendimiz’in pek sevdiği muhterem bir sahâbî olduğunu, dördüncü hadiste hayatından kısaca söz ederken de belirtmiştik. Babası Abdullah İbni Amr

İbni Harâm Uhud Gazvesi'nde şehit düşünce, bir yandan onun borçlarını ödemek bir yandan da dokuz kız kardeşine bakmak zorunda kaldığını, bu yüzden çok sıkıntı çektiğini söylemiştik. Bu hadis onun sıkıntılarının daha sonraki yıllarda da devam ettiğini göstermektedir.

Bahreyn'den beklenen mal geldiğinde Allah'ın Resûlü çoktan Rabbine kavuşmuş, Hz. Ebû Bekir de onun halifesi seçilmişti. Verilen va'din mutlaka yerine getirilmesi icap ettiğini bizzat Allah'ın Resûlü'nden öğrenen ve onun, ashâbı adına üstlendiği borçları ve onlara verdiği va'dleri olduğunu çok iyi bilen Hz. Ebû Bekir, Bahreyn'den gelmesi beklenen mallar Medine'ye gelince hemen dellâl çağırttı. Resûlullah'ın halifesi sıfatıyla onun borçlarını ödeyeceğini, va'dlerini yerine getireceğini ilân etti. İşte bu arada, Peygamber *aleyhisselâm*'ın Câbir İbni Abdullah'a da va'di olduğunu öğrendi. Câbir'in sözüne güvenilir bir şahsiyet olduğunu bildiği için ondan iddiasını ispat etmek üzere bir başka şahit istemedi ve tıpkı Resûlullah'ın Câbir'e işaret ettiği gibi iki elini, altın mı yoksa gümüş mü olduğunu bilemediğimiz paraya daldırıp avuçladı; avucundaki parayı saydırdıktan ve orada beş yüz adet para bulunduğunu gördükten sonra, onun iki misli parayı daha vererek Resûlullah'ın va'dini yerine getirdi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Verilen söz mutlaka tutulmalıdır. Söz veren şahıs, va'dini yerine getirmeden vefat ederse, onun vekili veya mirasçısı olan kimse, merhûmun vaadini ifa etmelidir.

2. Hz. Ebû Bekir Peygamber Efendimiz'i en iyi tanıyan ve onun yapılmasını istediği şeyleri elinden geldiği ölçüde yapan bir İslâm büyüğü idi.

3. Câbir İbni Abdullah sözüne güvenilir bir şahsiyet olduğu için Hz. Ebû Bekir onun sözünün doğruluğunu araştırmaya gerek görmedi.

87- باب الأمر بالمحافظة على ما اعتاده من الخير

YAPMAKTA OLDUĞU İYİLİĞİ DEVAM ETTİRMEK

Âyetler

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللّهِ إِنَّ اللّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلاَ مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِ مِن وَالٍ [11]

1. "Bir toplum inanç ve davranışlarını değiştirmedikçe, Allah da onların durumunu değiştirmez."

Ra`d sûresi (13), 11

İyi veya kötü bir hayat tarzını, nimet veya azâb içinde yaşamayı insanların kendileri hak eder. Allah'ın iradesine uygun bir hayatı, dürüst, iyi niyetli ve faziletli olmayı tercih edenlere, Cenâb-ı Hak huzurlu bir hayat lutfeder; onlara nimetlerini esirgemeden verir. Bu insanlar, inançlarını ve güzel hayat tarzlarını değiştirmedikçe, sahip oldukları nimetler ellerinden alınmaz. Bu gerçeği Allah Teâlâ Kur'an'ın bir başka âyetinde tekrar belirterek şöyle buyurur:

"Bu, bir millet, kendilerinde bulunanı (güzel ahlâk ve meziyetleri) değiştirinceye kadar, Allah'ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden böyledir" [Enfâl sûresi (8), 53].

Bir toplum, ahlâkını bozarak kendisini değiştirir, iyi yanlarını terkedip kötü bir hayat tarzını benimsemeye başlarsa, o zaman Allah Teâlâ verdiği nimetleri ellerinden birer birer geri alır. Bir zamanlar sahip oldukları değerlere sırt çevirdikleri ve onları büsbütün yitirdikleri için onları cezalandırır. Başka milletlerin boyunduruğu altına sokarak ezer. Bunun kesinlikle böyle olduğu, konumuzun başındaki âyetin devamında şöyle belirtilir:

"Allah bir topluluğa kötülük yapmayı dilediğinde, artık onu geri çevirecek bulunmaz ve onların Allah'tan başka bir dost ve yardımcıları da yoktur" [Ra`d sûresi (13), 11].

Allah Teâlâ'nın geçici bir süre mühlet verdiği azgın milletlerin müreffeh hayatı bizi aldatmamalıdır. Zira onun koyduğu kanunları değiştirecek hiçbir kuvvet yoktur.

وَلاَ تَكُونُواْ كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِن بَعْدِ قُوَّةٍ أَنكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلاً بَيْنَكُمْ أَن تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ
إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللّهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ [92]

2. "İpliğini sağlamca büktükten sonra çözüp bozan kadın gibi olmayın."
Nahl sûresi (16), 92

Âyet-i kerîmedeki benzetmenin ne maksatla yapıldığını anlayabilmek için âyetin tamamını okumamız gerekmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"Bir topluluk diğer bir topluluktan sayıca ve malca daha çoktur diye yeminlerinizi, aranızda bir hile fesat konusu edinerek, ipliğini sağlamca büktükten sonra çözüp bozan kadın gibi olmayın."

Bu âyet-i kerîmede, verilen sözde durulması tavsiye edilmektedir. Bir şahsa veya bir topluma verdiği sözden dönen kimsenin bu çirkin hali, yünü güzelce eğirip iplik haline getirdikten sonra bu ipliği yeniden bozmaya çalışan bir kadının mânasız gayretine benzetilmektedir. Bu tutumun hiçbir mâkul izahı yoktur.

Bir şahısla veya bir toplulukla anlaşma yaptıktan sonra, o şahıs veya topluluktan daha güçlü, yahut daha fazla menfaat sağlayacak birilerini görünce sözünden ve anlaşmasından dönmek, şahsiyet ve sorumluluk sahibi bir kimsenin yapabileceği bir davranış değildir. Bu dönekliği Allah Teâlâ pek çirkin bulduğunu belirtmektedir.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلُ فَطَالَ
عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ [16]

3. "Mü'minler daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı."

Hadîd sûresi (57), 16

Mânayı daha iyi kavrayabilmek için âyet-i kerîmenin önünü ve sonunu bir bütün olarak okumak gerekecektir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"Mü'minlerin Allah'ı anmaktan ve Allah tarafından gönderilen gerçeği hatırlamaktan dolayı kalblerinin yumuşama zamanı gelmedi mi? Mü'minler daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalbleri katılaştı. Bunların birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir."

Allah Teâlâ mü'minleri, kendilerine ilâhî kitaplar gönderilen kimselere, yani yahudi ve hıristiyanlara benzemekten sakındırdığı bu âyet-i kerîmede, kendilerine peygamber ve kitap gönderildiği devirden bu yana çok zaman geçtiği için onların doğru yoldan uzaklaştıkları,

dinlerinin ruhunu ve esasını kaybettikleri belirtiliyor. Doğru yolu yitirdikleri için kalplerinin iyice katılaştığı anlatılıyor. Daha da kötüsü, menfaatlerini düşünerek ellerindeki ilâhî kitabı keyiflerine göre değiştirdiklerine işaret ediliyor. Onların Allah'ın buyruğuna değil, ilâhî kitabı değiştirmek suretiyle sapıklığa düşen din adamlarının emirlerine uydukları ve onları âdetâ ilâhlaştırdıkları hatırlatılıyor.

Hâl böyle olunca, mü'minlerin onlardan uzak durması ve hiçbir konuda onlara benzemeye çalışmaması gerekir. Zira onlar iyiliği, hayır yapmayı, verdikleri sözde durmayı unutmuş, bu sebeple de kalpleri katılaşmış kimselerdir. Mü'minler iyilik yapmayı seven, iyi ve doğru olduğunu bildikleri güzel âdetleri terk etmeyen, zamana böylece mukavemet eden faziletli insanlardır.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاء رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ [27]

4. "Fakat uydurduklarına gerektiği şekilde uymadılar."

Hadîd sûresi (57), 27

Yukarıdaki âyet, uzun bir âyetin son kısmıdır. Âyetin tamamı şöyledir: **"Meryem oğlu Îsâ'yı öteki peygamberlerin peşinden gönderdik. Ona İncil'i verdik. Ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet duyguları koyduk. İcat ettikleri ruhbanlığı biz onlara yazmamış, farz kılmamıştık. Bunu sadece Allah'ın rızasını kazanmak için yapmışlardı. Fakat ona gerektiği şekilde de uymadılar."**

"İbadetleri ve Hayırlı İşleri Sürekli Yapmak" bahsinde 155. hadisten önce genişçe açıkladığımız bu âyet-i kerîmede, dinin aslında bulunmadığı halde hıristiyanların uydurdukları, buna rağmen gereklerine uymadıkları ruhbanlık konusuna işaret edilmektedir. Allah'tan korkarak dünya zevk ve lezzetlerini büsbütün terk etmek ve kendini sadece ibadete vermek anlamındaki ruhbanlık İslâmiyet'te olmadığı gibi, daha önceki peygamberlerin getirdiği dinde de yoktu. Böyle olmasına rağmen, belki de iyi bir düşünceyle icad ettikleri ve prensiplerini koydukları bu yaşama biçiminin gereklerine yine kendileri uymadılar. Hatta tam aksine, rahip ve hahamların bir çoğu, insanların mallarını haksız yere ellerinden aldılar ve insanları Allah'ın yolundan çevirdiler [Tevbe sûresi (9), 34]. Âyet-i kerîme onların yaptığı bu davranışın çirkinliğine, geçici heveslerin değil, devam eden meşrû işlerin güzelliğine işaret etmektedir.

Hadisler

693- وعن عبد اللَّه بن عمرو بن العاص رضي اللَّه عنهما قال : قال لي رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يا عبْدَ اللَّه ، لا تَكُنْ مِثل فُلانٍ ، كَانَ يقُوم اللَّيْلَ فَترَك قيامَ اللَّيْل » متفقٌ عليه.

693. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Abdullah! Falan adam gibi olma! Çünkü o, gece ibadetine devam ederken artık kalkmaz oldu."

Buhârî, Teheccüd 19; Müslim, Sıyâm 185. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 59; İbni Mâce, İkâme 174.

Açıklamalar

Belli zamanlarda iyilik ve ibadet etmeyi âdet edinen kimseler, nefsinin veya dünyanın tuzağına kapılarak bu güzel âdetlerini bırakmamalıdır. Zira bu güzel âdetler, bir bakıma Allah'a verilmiş bir söz, O'nunla yapılmış bir anlaşma gibidir. Bu itibarla, güzel alışkanlıklarını bırakan kimseler, bir bakıma ahde vefâsızlık etmiş olurlar.

Meseleye böyle bakan Resûl-i Ekrem Efendimiz, alışkanlık haline getirilen ibadetlerin ve hayırlı işlerin devamlı surette yapılmasına pek önem vermiştir. Şu halde insan, altından kalkabileceği işlere girişmeli, her zaman rahatlıkla yapabileceği davranışları alışkanlık haline getirmelidir.

Gece ibadetlerine başlayanlar, bu güzel davranışı bir müddet sonra usanıp terketmemek için ölçülü hareket etmeli, bir miktar ibadet ettikten sonra yatıp dinlenmelidir. Birkaç gün kendini hırpalarcasına ibadet ettikten sonra usanıp bırakmak, Efendimiz *aleyhisselâm*'ın belirttiği gibi, hoş bir hareket tarzı değildir.

Hadisimizin râvisi ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu hadisteki muhatabı Abdullah İbni Amr, hadis öğrenmeye pek istekli, eşini ihmâl edercesine ibadete düşkün genç bir sahâbî idi. 152 numaralı hadiste görüldüğü üzere onun aşırı derecede oruç tutup namaz kıldığını, Kur'ân-ı Kerîm'i üç günden daha az bir zamanda hatmettiğini öğrenen Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, buna engel olmak isteyince, "gencim, yapabiliyorum" diye âdeta pazarlık etmişti. Fakat yaşı ilerlediği zaman Nebiyy-i Muhterem Efendimiz'in tavsiyesini tutmadığı için pişmanlık duymuştu. Ama Allah'ın Resûlü'nün yukarıda okuduğumuz tavsiyesini düşünerek, yetmiş yaşını aşkın olmasına rağmen, alışkanlık haline getirdiği ibadetleri hayatının sonuna kadar bırakmamıştı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Alışkanlık haline getirilen hayır, iyilik ve ibadetler bırakılmamalıdır.
2. Müslümana istikrar yakışır.
3. Nâfile ibadetler ölçülü yapılmalı, bir müddet sonra usanıp büsbütün bırakmaya yol açacak aşırılıktan kaçınmalıdır.

88- باب استحباب طيب الكلام وطلاقة الوجه عند اللقاء

KARŞILAŞTIĞI KİMSEYE GÜZEL SÖZ SÖYLEYİP GÜLER YÜZ GÖSTERMEK

Âyetler

لاَ تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ وَلاَ تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ [88]

1. "Mü'minlere kol kanat ger."
Hicr sûresi (15), 88

Bu âyet-i kerîmenin muhatabı öncelikle Peygamber *aleyhisselâm*'dir. Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem'inin mü'minlere, mü'minlerin de birbirlerine alçak gönüllü davranmalarını emretmektedir. Müslümanlar birbirlerini himaye söz konusu olduğunda, bu benim din kardeşimdir diye düşünecek ve din kardeşine, kendi ailesinin bir ferdiymiş gibi sahip çıkacaktır. Onun yaramazlıklarını hoş görmeye gayret edecek, kabalıklarına göz yumacaktır. Bu davranışın bir huy haline gelebilmesi için de, yolda karşılaşan müslümanların birbirlerine sevgiyle bakması, gülümseyerek selâm vermesi ve birbirlerine tatlı söz söylemesi ön şarttır.

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لاَنفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ [159]

2. “Sen huysuz, katı kalpli biri olsaydın, etrafından dağılıp giderlerdi.” Âl-i İmrân sûresi (3), 159

İnsanları bir araya getirecek ve onları birbiriyle kaynaştıracak kimsenin, her şeyden önce onlarla kaynaşabilecek özellikte olması gerekir. Huysuz, kaba, geçimsiz, insanlara karşı anlayışsız, merhametsiz ve katı kalpli kimseler, onları birleştirmez nefret ettirirler, bir araya toplamak şöyle dursun, ürkütüp dağıtırlar. İşte bu sebepledir ki, Allah Teâlâ sevgili Resûlü’nü duygulu, yumuşak huylu, alçak gönüllü, anlayışlı, güler yüzlü ve tatlı dilli bir insan olarak yaratmıştır. O da bu üstün özellikleri sebebiyle ashâbına kendini sevdirmiş, bir işaretiyle uğrunda canlarını fedâ edecek kadar onların gönlüne girmiştir.

Mü’minlerin güzel bir toplum meydana getirebilmesi için Resûlullah Efendimiz’in bu birleştirici özelliklerini benimsemesi ve birbirlerine sevgiyle kucak açması gerekir.

Hadisler

694– عَنْ عدِيِّ بن حَاتمٍ رضي اللَّه عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَمَنْ لَمْ يجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ » متفقٌ عليه .

694. Adî İbni Hâtim *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Yarım hurma vermek suretiyle de olsa kendinizi cehennem ateşinden koruyunuz. O kadarını da bulamayanlar, güzel bir sözle olsun kendilerini korusunlar.”

Buhârî, Edeb 34, Zekât 10, Rikak 49, 51, Tevhîd 36; Müslim, Zekât 66-70. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 37, Kıyâmet 1; Nesâî, Zekât 63-64; İbni Mâce, Mukaddime 13, Zekât 28

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

695– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه أن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : والكلِمةُ الطَّيِّبَةُ صدَقَةٌ » متفقٌ عليه . وهو بعض حديث تقدم بطولِه .

695. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Güzel söz sadakadır.”

Buhârî, Edeb 34, Cihâd 128, Müslim, Zekât 56

Açıklamalar

İnsanın en belirgin özelliğinin konuşmak olduğu bilinir. Bu sebeple insan, bazı âlimler tarafından “konuşan hayvan” diye tarif edilir. Duygularımızı, düşüncelerimizi ve isteklerimizi birbirimize en kolay ve en mükemmel şekilde anlatabilmemiz için Allah Teâlâ, atamız Âdem

aleyhisselâm'a her şeyin adını ve dolayısıyla konuşmayı öğretmiştir. İlâhî armağanların en büyüklerinden birine, konuşma imkânına sahip olan insan, bu ilâhî nimetin şükrünü yine kendi cinsinden bir şeyle, yani sözün güzelini söylemek suretiyle ödemek durumundadır.

Sözün en güzelini bilen ve onu bir başka armağan olarak Kur'ân-ı Kerîm adıyla bize gönderen Yüce Rabbimiz'in güzel söz söylemeyi sadaka sayması, O'nun bitmeyen lutuflarından bir başkasıdır.

İnsanın iyiliği, kendinden bir şey vermesiyle belli olur. Verilen şeyin azlığı çokluğu önemli değildir. Nitekim 694 numaralı hadiste *yarım hurma vermek suretiyle de olsa insanın kendisini cehennem ateşinden koruyabileceği* belirtilmektedir. **"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onun karşılığını görür"** [Zilzâl sûresi (99), 7] âyeti, hiçbir iyiliğin küçümsenmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yarım hurmayla da olsa cehennemden korunma meselesi, önemi ve ilgisi sebebiyle daha önce 141, 406 ve 547. hadislerde geçmiş ve oralarda açıklanmıştır. Güzel söz söylemek de, tıpkı Allah rızası için yarım hurma vermek gibi bir iyilik ve Allah katında makbul sayılacak bir davranıştır. Yolda karşılaştığı kimseyi selâmlamak, tanıdığı ise hatırını sormak ve böylece ona değer verdiğini göstermek hadisimizde tavsiye edilen güzel sözlerden birkaçıdır.

Güzel dinimiz insanların birbiriyle kaynaşmasını sağlayan her davranışı değerli bulur. Aşağıdaki hadîs-i şerîfte, kaynaşmayı sağlayacak olan bir başka güzel davranışa temas edilecektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah rızası için yapılan her iyilik değerlidir. Yapılan bir yardımın az ve önemsiz görünmesi, onun değerini düşürmez.
2. İnsanlara güzel ve tatlı söz söylemek, Cenâb-ı Hakk'ın beğendiği bir davranıştır.
3. Bir kimse kendisinden istenen yardımı yapamıyorsa, bunu tatlı bir ifadeyle belirtmelidir.

696– وعن أبي ذَرٍّ رضي اللَّه عنه قال : قال لي رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَحْقِرَنَّ مِنَ المعْرُوفِ شَيْئاً ، وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أخَاكَ بِوَجْهٍ طَلِيقٍ » رواه مسلم .

696. Ebû Zer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Din kardeşini güler yüzle karşılamaktan ibaret bile olsa, hiçbir iyiliği küçümseme."

Müslim, Birr 144. Ayrıca bk. Tirmizî, Et`ime 30, Birr 45

Açıklamalar

Güzel dinimiz, insanları birbiriyle kaynaştıracak her harekete değer vermiş, bunların insana sevap kazandıracağını belirtmiştir. Yukarıdaki hadislerde görüldüğü gibi küçücük bir ikram, tatlı bir söz, hatta bir gülümseme bile iyilik sayılmıştır. Zira İslâmiyet'in gayesi, insanlara tek bir Allah'ın kulu olduklarını, aynı ana babadan üreyip çoğaldıklarını hatırlatmak, bu sebeple de birbirlerine yakınlaşmalarını sağlamaktır.

Hedef böylesine yüce olunca, insanı o hedefe yaklaştıran her hareket önemli ve değerlidir. Bu sebeple Peygamber Efendimiz tebessümdeki sihire dikkatimizi çekmiştir. Aslında bu

sihirin gücünü herkes bilir. Soğuk bir tavırla birbirine bakan kimselerden birinin dudağının ucunda beliren hafif bir tebessümün, aradaki mesafeleri bir anda yok ederek onları birbirine nasıl yaklaştırdığını bilmeyen ve yaşamayan yoktur. Ne yazıkki çoğumuz, Cenâb-ı Hakk'ın esirgemeden hepimize verdiği bu serveti kullanmakta cimri davranır, aramıza buzdan duvarlar öreriz. Kâinâtın Efendisi bu hadisiyle, hepimizi bu değerli sermayeyi kullanmaya davet etmektedir.

122 numarayla geçen hadisimiz, önemi sebebiyle 797 ve 894 numarayla tekrarlanacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hiçbir iyilik basit görülmemeli, elden gelen her güzel iş yapılmalıdır.
2. Müslümanlar birbirini sevmeli, birbiriyle kaynaşmalıdır.
3. Sevgi dolu bir gönlün habercisi olan tebessüm, insanlardan esirgenmemelidir.

89- استحباب بيان الكلام وإيضاحه للمخاطب وتكريره ليفهم إذا لم يفهم إلا بذلك

ANLAŞILIR ŞEKİLDE KONUŞMAK

KARŞISINDAKİNE SÖZÜ AÇIK SEÇİK SÖYLEMEK VE
İYİ ANLAMASI İÇİN GEREKTİĞİNDE TEKRARLAMAK

Hadisler

697– عن أنس رضي اللَّه عنه أن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إذا تَكَلّم بِكلِمَةٍ أعَادها ثَلاثاً حَتَّى تُفْهَم عَنهُ ، وإذا أتَى عَلى قَوْمٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ سَلَّمَ عليْهِمِ ثَلاثاً . رواه البخاري .

697. Enes *radıyallahu anh*'in belirttiğine göre:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sözünün iyi anlaşılması için konuşmasını üç defa tekrarlardı. Bir topluluğun yanına varıp onları selâmlayacağı zaman üç defa selâm verirdi.

Buhârî, İlim 30, İsti'zân 13. Ayrıca bk. Tirmizî, İsti'zân 28

854 numara ile selâm konusunda tekrar göreceğimiz hadîs-i şerif bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

698– وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالت : كان كلامُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كلاماً فَصْلا يفْهَمُهُ كُلُّ مَن يَسْمَعُهُ . رواه أبو داود .

698. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in konuşması, herkesin anlayacağı şekilde açık seçikti.

Ebû Dâvûd, Edeb 18

Açıklamalar

Yüce Rabbimiz bize konuşma nimetini anlaşmamız için vermiştir. Konuşmadan maksat birbirini anlamak olduğuna göre, konuşan kimse maksadını herkesin rahatça anlayacağı şekilde açık ve seçik söylemek durumundadır. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz meramının iyice anlaşılması için, herkesin bildiği kelimelerle ve âdeta sözleri sayılacak şekilde konuşur, gerek duyduğu zaman sözünü üçer defa tekrarlardı. Onu dinleyen herkes ne demek istediğini iyice kavrar, hatta birçoğu bu sözleri ezberlerdi. Onun bu konuşma tarzına işaret eden Hz. Âişe *"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sizin yaptığınız gibi çabuk çabuk konuşarak sözlerini arka arkaya ulamazdı"* demektedir (Buhârî, Menâkıb 23). Bu kadar açık konuşmasına rağmen aynı konuda kendisine soru soranları anlayışsızlıkla suçlamaz, sorulara cevap verirdi.

İnsanlara hitap eden kimseler, muhataplarının anlayış seviyesini göz önünde bulundurmak ve onların anlayacağı şekilde konuşmak zorundadır. Bunun önemine işaretle Hz. Ali, *"insanlara anlayacakları şekilde konuşunuz"* (Buhârî, İlim 49) demiştir. Hatip meramını anlatamadığı veya ne demek istediği anlaşılmadığı zaman, sözlerini bir daha tekrarlamaktan kaçınmamalıdır.

Resûlullah Efendimiz'in bir topluluğa üç defa selâm vermesi hususuna gelince, bu onun her zamanki âdeti değildi. Şayet kalabalık fazla ise, sesini herkesin duyamadığını tahmin etmişse, o takdirde üç defa selâm verirdi. Fakat birini ziyarete gittiği zaman, 872-875 numaralı hadislerde ele alınacağı üzere, içeri girebilmek için üç defa selâm vermek suretiyle izin isterdi. Şayet birinci selâmda sesi duyulmuş ve içeri buyur edilmişse, oradakilere tekrar selâm verirdi. Oradan ayrılırken herkesi bir daha selâmlamayı ihmal etmezdi. Bir yere girmek için üç defa selâm verip de cevap alamazsa, daha fazla ısrar etmeden geri dönerdi.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz söylediklerinin iyi anlaşılması için sözünü bazan üç defa tekrar ederdi.

2. Bir ziyarete gittiği zaman, kapıda üç defa selâm vererek izin alırdı.

3. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, herkesin rahatça anlayacağı şekilde açık ve net konuşurdu.

90- إصغاء الجليس لحديث جليسه الذي ليس بحرام واستنصات العالِم والواعظ حاضِرِي مجلِسِه

BİR ÂLİMİN KENDİSİNİ DİNLEYENLERİ SUSTURMASI

BİR KİMSENİN, YANINDA OTURANIN HARAM OLMAYAN SÖZÜNÜ DİNLEMESİ; BİR ÂLİM VE VÂİZİN KENDİSİNİ DİNLEYENLERİ SUSTURMASI

Hadis

699– عن جَرير بن عبدِ اللَّه رضي اللَّه عنه قال : قال لي رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في حجَّةِ الْوَدَاع : « اسْتَنْصِتِ النَّاسَ » ثمَّ قال : « لا ترْجِعُوا بعْدِي كُفَّاراً يضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَاب بَعْضٍ » متفقٌ عليه .

699. Cerîr İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den:

Vedâ haccında Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

"Halkı sustur da dinlesinler" dedikten sonra şöyle buyurdu:

"Benden sonra, birbirinin boynunu vuran kâfirlere benzemeyin"

Buhârî, İlim 43, Megâzî 77, Diyât 2, Edâhî 5; Müslim, Îmân 118-120, Kasâme 29. Ayrıca bk. Buhârî, Hac, 132, Hudûd 9, Tevhîd 24; Ebû Dâvûd, Sünnet 15; Tirmizî, Fiten 28

Açıklamalar

Vedâ haccına yüz binden fazla sahâbî katıldı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu ilk ve son haccında, muhtelif yerlerde ashâbına konuşmalar yaptı. Uzakta bulunan ashâb-ı kirâm, bu konuşmaları gür sesli aracılar vasıtasıyla dinledi. Söylenenleri duyabilmeleri için susmaları gerekiyordu. İşte bu sebeple Efendimiz, konuşmaya başlayacağı sırada, uzun boylu, yiğit sahâbisi Cerîr'den, müslümanları sükûnete ve sözlerine iyice kulak vermeye davet etmesini istedi.

Daha sonraki günlerde Cerîr, Resûlullah Efendimiz'in yukarıdaki hadisini söyleyeceği zaman, bu sözün nerede söylendiğini, bu sırada kendisinin Peygamber *aleyhisselâm*'a ne kadar yakın olduğunu hatırlatmak ihtiyacını hissetti; sonra da müslümanların birbirine düşmemesi konusundaki bu hadisi rivayet etti.

Peygamber Efendimiz'in Vedâ haccında yaptığı konuşmalardan bir kısmı 207 ve 215 numaralı hadislerde görülebilir. Yukarıdaki hadîs-i şerîf, 215 numaralı hadiste ve şöyle bir ifade içinde geçmişti:

"...Şüphesiz sizin kanlarınız, mallarınız, ırz ve namusunuz, şu gününüzün, şu beldeniz ve şu ayınızın saygıdeğer ve dokunulmaz olduğu gibi, saygıdeğer ve dokunulmazdır. Rabbiniz'e kavuşacaksınız ve O size amellerinizi soracak. Sakın benden sonra, birbirinin boynunu vuran kâfirlere benzemeyin."

Peygamber Efendimiz bu hadiste, müslümanların birbirini asla öldürmemesi, kâfirlere uygun gördükleri bir şeyi birbirine yapmaması gerektiğini hatırlatmaktadır. Zira din kardeşini öldürmek gibi korkunç bir işi, müslüman olan kimse asla yapamaz. Bu çirkin işi ancak kâfirler yapabilir.

Resûlullah Efendimiz bu ifadesiyle müslümanları dinlerine sımsıkı sarılmaya, dinin yasaklarından şiddetle kaçınmaya davet etmekte, dinden uzaklaştıkları takdirde kâfirlerin huylarını ve hayat görüşlerini benimseyeceklerini ve netice itibariyle onlar gibi birbirlerini öldürmekte sakınca görmeyeceklerini söylemektedir.

Asıl konumuz, bir âlimin ve vâizin önemli bir şey söyleyeceği zaman, dinleyicileri sükûnete veya kendisine iyice kulak vermeye davet etmesiydi. Nevevî, yukarıdaki hadisi, bu konuyla ilgisi sebebiyle bu bahse almıştır. Kalabalık bir kitleye hitap edenler, önemli

sözlerinin iyice öğrenilmesi için zaman zaman dinleyicilerini uyarmalıdır. Cemaat dinler görünse bile, içlerinde zihni başka konulara takılmış olanlar bulunabilir. Yerinde bir uyarı, zihinlerin toparlanmasına ve söylenecek önemli bir sözün daha iyi kavranmasına imkân verir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir âlim gerek gördüğünde, sözlerine iyi kulak vermelerini söyleyerek dinleyicileri uyarmalıdır.

2. Müslümanlar dinlerine sımsıkı sarılmalıdır. İslâmiyet'ten uzaklaşanlar birbirlerini öldürecek kadar vahşileşebilirler.

3. Müslümanlar hiçbir konuda kâfirlere benzememeye çalışmalı, din kardeşlerine kötülük düşünmemeli, din kardeşlerini birbirinden uzaklaştırıp koparacak hiçbir düşünceye fırsat vermemelidir.

91- الوعظ والاقتصاد فيه

ÖĞÜT VERİRKEN ÖLÇÜLÜ OLMAK

Âyet

دْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ [125]

"Sen, Rabbin'in yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et."

Nahl sûresi (16) 125

Bu âyet-i kerîme, insanları dine davet eden kimselerin, diğer bir ifadeyle İslâm tebliğcilerinin tavır ve üslûbunu belirlemektedir. Din güzellikten ibarettir. Dine davet eden kimselerin de tatlı dilli ve güler yüzlü olması gerekir. Zira tebliğ görevi yapan kimseler insanların sadece aklına değil, aynı zamanda gönlüne hitab etmektedir. Gönle girmenin tek yolu, üslûp ve tavır güzelliğidir. Tatlı bir dil ve güler bir yüz kadar insanı yumuşatan ve kendini muhatabına sevdiren bir şey yoktur. Tebliğcinin görevi sadece anlatmak ve anlattıklarının iyi şeyler olduğu hususunda insanlara emniyet telkin etmektir. Gerisi Allah'a kalmıştır.

Tebliğcinin aynı zamanda "hikmet"le davet etmesi istenmektedir. Burada hikmet sözüyle kastedilen şey, doğru söz söyleyip yalandan ve başkalarını yanıltmaktan sakınmak, isabetli karar vermek, tavsiye edilen hususların kolayca benimsenmesine yarayacak deliller getirmektir.

Yukarıdaki âyet-i kerîmenin devamında "Onlarla mücadeleni en güzel bir usûl ile yap" buyurulduğuna göre, davetçinin, sayılan bu özelliklerin yanında, gerekmedikçe sert bir tavır takınmaması, tartışmalarında kırıcı olmaması icab eder.

Hadisler

700– ن أبي وائِلٍ شَقِيقِ بنِ سَلَمَةَ قال : كَانَ ابْنُ مسْعُودٍ رضي اللَّه عنه يُذَكِّرُنَا في كُل خَمِيسٍ مرة ، فَقَالَ لهُ رَجُلٌ : يَا أَبَا عبْدِ الرَّحْمنِ لوددْتُ أَنَّكَ ذَكَّرْتَنَا كُلَّ يَوْمٍ ، فقال : أما إِنَّهُ يَمنعني مِنْ ذلكَ أني

أَكْرَهُ أنْ أمِلَّكُمْ وإنِّي أتخَوَّلُكُمْ بِالمَوْعِظَةِ ، كَمَا كَانَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَتَخَوَّلُنَا بِهَا مَخَافَةَ السَّآمَةِ علَيْنَا . متفقٌ عليه . « يَتَخَوَّلُنَا » يَتَعهَّدُنا .

700. Ebû Vâil Şakîk İbni Seleme şöyle dedi:

İbni Mes`ûd *radıyallahu anh* bize perşembe günleri vaaz ederdi. Adamın biri ona:

- Ebû Abdurrahman! Keşke bize her gün vaaz etsen, dedi.

İbni Mes`ûd ona şunları söyledi:

- Sizi usandırmamak için her gün vaaz etmiyorum. Nitekim Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de, bıkıp usanmayalım diye, dinlemeye istekli olduğumuz günleri kollardı.

Buhârî, İlim 11, 12, Daavât 69; Müslim, Münâfikîn 82, 83. Ayrıca bk. Tirmizî Edeb 72

Ebû Vâil Şakîk İbni Seleme

Kûfe'nin en tanınmış âlimlerinden biri olan Ebû Vâil muhadramûndandır. Yani Resûl-i Ekrem zamanında yaşamış, fakat onu görme bahtiyarlığına erememiştir. İslâmiyet geldiği sıralarda on yaşlarında bir çocuk olduğunu söylemektedir. Hz. Ebû Bekir dışındaki üç halife ile Abdullah İbni Mes`ûd, Ebû Mûsâ el-Eş`arî, Hz. Âişe ve Ebû Hüreyre gibi birçok sahâbîden pek çok hadis rivayet etmiştir. Geniş ilmi yanında, üstün ahlâkı ve faziletiyle de bilinen Ebû Vâil hicretin 82. yılında vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Dini öğretmeyi meslek edinen kimsenin, yani din tebliğcisinin hedefi, söylediği sözlerin öğrenilmesi ve anlattığı gerçeklerin gönüllerde yer tutmasıdır. Bu başarıyı elde etmenin kuralları vardır. Bu kuralların en başta geleni, karşısındaki insanların dinleme ve öğrenme isteklerini dikkate almak ve onları usandırmamaktır. Bir şeyi öğrenmek isteyen kimse, söylenen sözleri can kulağıyla dinlediği için bıkıp usanmaz. Dinlemeye istekli olmayan kimseye de bir şeyi öğretmek mümkün değildir. Zira o dinliyor görünse bile, gönül kapılarının kepengini kapatmış ve söylenen sözlerle bir ilgisi kalmamıştır.

Bu gerçeği dikkate alan Resûl-i Ekrem Efendimiz, ashâbının kendisini dinlemekten büyük haz duyduğunu ve her zaman ağzına baktığını bildiği halde, onları bıktırıp usandırmamak için sohbetlerine ara verirdi. Konuştuğu zaman da ashâbı onu can kulağıyla dinlediği için hiçbir sözünü kaçırmazlardı.

Her şeyi olduğu gibi eğitim öğretim usûllerini de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den öğrenen ashâb-ı kirâm, onun bu konudaki sünnetine titizlikle uydular.

Duruma ve şartlara göre halka her gün konuşması gereken kimseler, konuşma süresini ölçülü tutmalı ve onları bıktırmamalıdır. Bundan daha iyisi, sohbetlere bir gün ara vermek ve böylece dinleyicilerin yeni konuşmaları arzuyla takip etmelerini sağlamaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Güzel konuşan âlimler halkla haftada bir defa dinî sohbetler yapmalıdır.

2. Her güzel işin devamı, ona zaman zaman ara vermekle mümkün olur.

3. Hz. Peygamber dinin büyük bir arzu ve iştiyakla öğrenilmesini istediği için, ashâbını bıktırmamaya dikkat ederdi.

4. Abdullah İbni Mes`ûd Resûl-i Ekrem'in sünnetine pek bağlıydı.

701– عن أبي الْيَقظان عَمَّار بن ياسر رضي اللَّه عنهما قال : سِمِعْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « إنَّ طُولَ صلاةِ الرَّجُلِ ، وَقِصر خُطْبِتِه ، مِئِنَّةٌ مِنْ فقهِهِ . فَأَطِيلوا الصَّلاَةَ ،وَأَقْصِروا الخُطْبَةَ »رواه مسلم .

« مِئِنَّةٌ » بميم مفتوحة ، ثم همزة مكسورة ، ثم نون مشددة ، أيْ : علامة دَالَّةٌ على فِقْهِهِ.

701. Ebü'l-Yakzân Ammâr İbni Yâsir *radıyallahu anhümâ*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim, dedi:

"Bir adamın namazı uzun kıldırıp hutbeyi kısa kesmesi dini iyi bildiğini gösterir. Bu sebeple namazı uzun kıldırıp hutbeyi kısa kesiniz."

Müslim, Cum`a 47.

Ammâr İbni Yâsir

Aslen Yemenli olan Ammâr'ın künyesi Ebü'l-Yakzândır. Babası Yâsir, kaybolan kardeşini aramak için Yemen'den Mekke'ye geldi. Bir Mekkeli'nin câriyesi olan Sümeyye ile evlenerek oraya yerleşti. Bu evlilikten doğan Ammâr, Resûlullah'a inanan ilk yedi kişiden biriydi. Annesi ve babası da ilk müslümanlar arasında yer aldı. Kendilerini koruyacak kimseleri olmadığı için Kureyşli müşriklerden çok zulüm gördüler. Ebû Cehil tarafından işkenceyle öldürülen annesi Sümeyye, İslâm'ın ilk kadın şehididir. Babası da aynı gün şehid edilmiştir.

Hicretten sonra Hz. Peygamber onunla Huzeyfe İbni Yemân'ı kardeş yaptı. Mescid-i Nebevî'nin yapımı sırasında onun büyük bir gayretle çalıştığını gören Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Vâh Ammâr! Kendisini âsi bir topluluk öldürecek. Ammâr onları cennete, onlar ise onu cehenneme davet ederler" buyurdu (Buhârî, Salât 63). Ammâr Resûl-i Ekrem'in katıldığı bütün savaşlara iştirak etti. Hz. Ömer devrinde Kûfe valiliği yaptı ve çeşitli bölgelerin fethinde bulundu. Hz. Ali devrinde yapılan Cemel ve Sıffîn savaşlarında onun saflarında yer aldı. Sıffîn'de, Hz. Ali'nin yaya birliklerinin kumandanı olarak savaşırken, doksan üç yaşında şehid edildi (37/657).

Hiçbir namazını kazaya bırakmadığı rivayet edilen ve İslâm tarihinde ilk defa evinin bir bölümünü mescid olarak ayıran Ammâr altmış iki hadis rivayet etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bir önceki hadisimizin râvisi olan Ebû Vâil'in anlattığına göre, Ammâr İbni Yâsir özlü bir hutbe okumuştu. Konuşmayı zevkle dinleyen müslümanlar ona künyesiyle hitâb ederek:

- Ebü'l-Yakzân! Çok güzel konuştun. Hutbeyi biraz daha uzatsaydın iyi ederdin, dediler. O zaman Ammar, konuşmasını neden gereğinden fazla uzatmadığını şöyle açıkladı:

- Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim:

"Bir adamın namazı uzun kıldırıp hutbeyi kısa kesmesi, dini iyi bildiğini gösterir. Bu sebeple namazı uzun kıldırıp hutbeyi kısa kesiniz. Çünkü öyle sözler vardır ki, insanı âdeta büyüler" (Müslim, Cum`a 47).

Peygamber Efendimiz bu hadîs-i şerîfte, namaz ile hutbenin birbirine nisbetle uzunluğu ve kısalığı konusunda bir fikir vermektedir. Sadece bu hadise bakarak uzun namaz kıldırmanın câiz olduğu söylenemez. Zira 230 numaralı hadiste Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in:

"Sizden biriniz insanlara namaz kıldırdığı zaman hafif tutsun. Çünkü onların arasında zayıf, hasta ve yaşlılar vardır. Herhangi biriniz kendi başına namaz kıldığında ise dilediği kadar uzatsın" buyurduğunu okumuştuk. Aynı konuya dair 233 numaralı hadiste de, Allah'ın Resûlü'nün uzun kıldırma arzusuyla namaza başladığı halde, bir çocuk ağlaması duyunca, arka saflarda bulunan annesinin üzüleceği düşüncesiyle namazı kısa kestiğini görmüştük. Bu sebeple imam, cemaatinin durumunu dikkate almalı ve namazı yeterinden fazla uzatarak kimseyi bıktırmamalıdır.

Hutbeler namaza göre daha kısa olmalıdır. Bunun için de hatip, okuyacağı hutbeye özen göstermeli, söyleyeceği sözleri iyi seçmelidir. Böyle yapılmadığı için de bazı hutbeler gereğinden fazla uzun olmakta, cemaati bıktırmakta, bazılarını o câmiye geldiğine, geleceğine pişman etmektedir.

Peygamber Efendimiz'in bütün hutbeleri kısa, özlü, bu sebeple de çarpıcıydı. Ammar İbni Yâsir Resûlullah'ın bu sünnetine uyduğu için cemaat onun konuşmasına doyamamıştı. Hutbeden maksat cemaati söze doyurmak olmamalı, onları bir sonraki hutbeyi dinlemeye arzulu şekilde göndermelidir. Kendilerini haklı çıkarmak isteyenler, Vedâ hutbesinin uzun olduğunu söyleyebilirler. Ancak bugün bize ulaşan şekliyle Vedâ hutbesi, Resûlullah Efendimiz'in o ilk ve son haccı sırasında, muhtelif yerlerde yaptığı konuşmaların bir araya toplanmasından meydana gelmiştir. 150 numaralı hadiste de gördüğümüz üzere, "Nebiyy-i Muhterem Efendimiz'in namazı da hutbesi de normal uzunlukta idi." İmam ve hatiplerimiz bu ölçülere uymalı; Allah'ın kullarını Allah'ın evinden usandırmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İmam ve hatipler, namazı ve hutbeyi sünnet ölçüsüne uygun şekilde îfâ etmelidir.
2. Namaz ile hutbe mukayese edildiği zaman, asıl ibadetin namaz olduğu görülür. Hutbe, insanı namaza ve diğer kulluk görevlerine hazırlayan bir öğüt ve hatırlatmadan ibarettir.

702- عن مُعاويةَ بنِ الحَكم السُّلَمِيِّ رضي اللَّه عنه قال : « بينما أَنا أُصَلِّي مَع رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، إذْ عطسَ رجُلٌ مِنَ القَوْمِ فَقُلْتُ : يرْحَمُكَ اللَّه ، فَرَماني القوم بابصارِهِمْ ، فقلت : وا ثكل أُمِّيَاه ما شأنكم تنظرون إليَّ ؟ فجعلوا يضربون بأيديهم على أفخاذهم فلما رأيتهم يُصَمِّتُونني لكني سكت ، فَلَمَّا صلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَبابي هُوَ وأُمِّي ، مَا رَأَيْتُ مُعَلِّماً قَبْله

وَلا بَعْدَه أَحْسنَ تَعْلِيماً مِنْه ، فَوَاللَّه ما كَهَرنِي ولا ضَرَبَنِي وَلا شَتَمَنِي ، قال : « إِنَّ هَذِهِ الصَّلاةَ لا يَصْلُحُ فيها شَيءُ مِنْ كَلامِ النَّاسِ ، إِنَّمَا هِيَ التَّسْبِيحُ والتَّكْبِيرُ ، وقِرَاءَةُ الْقُرآنِ » أو كما قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . قلت : يا رسول اللَّه ، إني حديث عهْدٍ بجَاهِلية ، وقدْ جاءَ اللَّه بِالإِسْلامِ ، وإِنَّ مِنَّا رجالاً يَأْتُونَ الْكُهَّانَ ؟ قال : « فَلا تأْتِهِمْ » قلت : وَمِنَّا رجال يَتَطيَّرونَ؟ قال : «ذَاكَ شَيْءٌ يَجِدونَه في صُدورِهِم ، فَلا يصُدَّنَّهُمْ » رواه مسلم .

« الثُّكْل » بضم الثاءِ المثلثة : المصِيبة وَالْفَجيعة . « ما كَهَرنِي » أيْ ما نَهرَنِي .

702. Muâviye İbni Hakem es-Sülemî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in arkasında namaz kılarken cemâatten biri aksırdı. Ben de hemen "yerhamükellah" dedim. Cemaat bana dik dik bakmaya başladı. Bunun üzerine:

- Vay başıma gelenler! Yâhu bana niye öyle bakıyorsunuz? deyince de, ellerini uyluklarına vurmaya başladılar. Onların beni susturmaya çalıştıklarını görünce kızdım; ama yine de sustum.

Anam, babam Resûl-i Ekrem'e fedâ olsun. Ne ondan önce ne de ondan sonra kendisinden daha iyi bir öğretici görmedim. Vallahi beni ne azarladı ne dövdü ne de sövdü. Namazı kıldırıp bitirince bana:

- **"Bu ibadetin adı namazdır. Namaz kılarken dünya kelâmı konuşulmaz. Çünkü namaz tesbih, tekbir ve Kur'an okumaktan ibarettir"** dedi veya buna benzer bir şey söyledi. Ben de:

- Yâ Resûlallah! Ben yeni müslüman oldum. Allah Teâlâ İslâmiyet'i gönderdiği halde hâlâ kâhinlere gidenlerimiz var! dedim. Bana:

- **"Sen kâhinlere gitme!"** buyurdu. Ben tekrar:

- Aramızda uğursuzluğa inanan adamlar var, deyince de:

- **"Bu onların gönüllerinde hissettikleri bir duygudur. Bu duygu onları işlerinden alıkoymasın"** buyurdu.

Müslim, Mesâcid 33. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 167

Muâviye İbni Hakem es-Sülemî

Muâviye, Benî Süleym kabilesinde oturur, zaman zaman Medine'ye gelerek Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile görüşürdü. Yukarıdaki hadisin devamından öğrendiğimize göre, onun koyunlarını güden bir câriyesi vardı. Kızcağız bir gün koyunlardan birini kurda kaptırdı. Bunu duyan Muâviye ona çok kızdı ve yüzüne fena bir tokat patlattı. Sonra da yaptığına pişman oldu. Resûl-i Ekrem ile sohbet ederken bu konuyu da anlattı. Peygamber aleyhisselâm ona yaptığının haksızlık olduğunu söyleyince:

- Yâ Resûlallah, o halde câriyeyi âzat edeyim mi? diye sordu. Resûl-i Ekrem de:

- Hele sen onu bana bir getir, buyurdu. Muâviye de hemen gidip câriyeyi alıp getirdi.

Peygamber aleyhisselâm câriyeye:

- Allah nerede? diye sordu. O da:

- Gökte! dedi.

Resûl-i Ekrem tekrar sordu:

- Ben kimim?

Câriye:

- Resûlullah'sın, dedi.

O zaman Resûl-i Ekrem Efendimiz Muâviye'ye dönerek:

- Onu âzat et; çünkü mü'minedir, buyurdu. Muâviye de onu âzat etti.

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Muâviye İbni Hakem, on üç hadis rivayet etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Muâviye İbni Hakem İslâmiyet'i biraz geç kabul etmişti. Bu sebeple namazda konuşmamak gerektiğini henüz öğrenememişti. Bununla beraber aksırdıktan sonra **elhamdülillah** diyen kimseye, Allah sana merhamet etsin anlamında **yerhamükellah** deneceğini biliyordu. Namaz kılarken yanındaki sahâbî aksırınca ve belki de **elhamdülillah** deyince, Muâviye ona **yerhamükellah** diye dua etmişti.

Namazda birinin sübhânallah diye ikaz edilebileceği hususu, bu olayın meydana geldiği tarihte henüz bilinmiyordu. Bu sebeple ashâb-ı kirâm Muâviye İbni Hakem'i, namazda konuşulmayacağını anlatmak için ellerini uyluklarına vurarak ikaz etmişlerdi. Ne yazıkki o, namaz edebini henüz öğrenemediği için arkadaşlarının bu tutumunu yadırgamış, bundan dolayı da hata üstüne hata yapmıştı.

Muâviye'nin, "Vallahi Resûlullah beni ne azarladı ne dövdü ne de sövdü" sözü hem takdir hem de bir itiraftır. Zira o, aradan yıllar geçtikten, namazın önemini kavradıktan, hatta Allah'ın Resûlü'nün *namaz gözümün nûru kılındı* buyurduğunu öğrendikten sonra, yaptığı hatalar sebebiyle esasen azarlanmayı hak ettiğini, fakat onun bu hataları kasıtlı olarak yapmadığını gören Resûlullah'ın kendisini bağışladığını anlatıyor.

Hz. Peygamber yeni müslüman olan, dini yeterince öğrenme fırsatı bulamayan kimselere karşı hep müsamahalı davranmıştır. Yaptıkları hata ne kadar büyük olursa olsun onları hoş görüp bağışlamıştır. Onun Muâviye'yi yanına çağırıp namazın ne demek olduğunu sükûnetle anlatması ve yaptığı hatadan dolayı başkalarının yanında onu incitecek bir şey söylememesi pek ibretlidir. Zaten Muâviye'ye en fazla tesir eden ve onu Resûlullah'a hayran bırakan davranış da onun bu tavrı olmuştur.

Daha sonra Muâviye zihnini kurcalayan iki konuyu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e sordu. Bunlardan biri, cinlerinin yardımıyla veya sahip oldukları yetenekle ileride olacakları bildiklerini iddia eden kâhinlere inanılıp inanılmayacağı idi. Hz. Peygamber "*sen onlara gitme!*" buyurmak suretiyle, bir müslümanın cincilere inanmaması gerektiğini öğretti.

Kâhinlere, falcılara ve gaybden haber verenlere gitmenin İslâmiyet'te yasaklandığı konusu 1671-1676, uğursuzluk meselesi de bu bahsin hemen peşinden gelen 1677-1680 numaralı hadislerle ele alınıp açıklanacaktır. Ayrıca 1675 numarayla tekrar gelecek olan hadisimizin devamında bulunduğu halde burada zikredilmeyen bir konu, yere çizgiler çizerek istikbâli keşfetme demek olan remilcilik konusu orada görülecektir. Falcılıktan kazanılan bir para karşısında Hz. Ebû Bekir'in tutumu, 595 numaralı hadiste, dikkate şayan bir olay içinde görülmüştü.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz insanların gönül dünyasına değer veren ve kimseyi kırıp incitmeyen mükemmel bir öğretmendi.

2. Namazda dünya kelâmı konuşmamak ve kendini ibadete vermek gerekir.

3. Kâhinlere, cinlerin yardımıyla gelecekten haber verdiğini iddia edenlere asla gitmemeli ve onlara değer vermemelidir.

4. Uğursuzluğa asla inanmamalıdır; zira uğursuzluk diye bir şey yoktur.

703– وعن العِرْباض بن سَارِيَةَ رضي اللَّه عنه قال : وَعظَنَا رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَوْعِظَةً وَجِلَتْ مِنْها القُلُوب . وَذَرِفَتْ مِنْها العُيُون وَذَكَرَ الحدِيثَ ، وَقدْ سَبق بِكَمالِهِ في باب الأمر بالمحافَظَةِ على السُّنَّةِ ، وذَكَرْنَا أَنَّ التِّرْمِذيَّ قال إنه حديث حسنٌ صحيحٌ .

703. İrbâz İbni Sâriye *radıyallahu anh*:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize çok tesirli bir öğüt verdi. Bu öğütten dolayı kalpler ürperdi, gözler yaşardı, diyerek devamı ve tamamı "Sünneti Koruma" bahsinde geçen hadisi rivayet etti.

Tirmizî, İlim 16; Ebû Dâvûd, Sünnet 5. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 6

Açıklamalar

159 numarayla geçen hadiste görüldüğü üzere, Peygamber *aleyhisselâm*'ın konuşmasından pek duygulanan ashâb-ı kirâm, ondan kendilerine bir tavsiyede bulunmasını istemişlerdi. Allah'ın Resûlü de onlara, başlarındaki idareciye itaat etmelerini tavsiye etmiş, ileride pek çok anlaşmazlıklar göreceklerini hatırlatarak, o zaman var güçleriyle sünnete sarılmalarını, din diye sonradan ortaya çıkan her kötü hareketten kaçınmalarını öğütlemişti.

Oldukça geniş bir şekilde açıklanan ve kendisinden muhtelif sonuçlar çıkarılan hadîs-i şerif bir daha okunmalıdır.

Nevevî merhûm, görüldüğü üzere, hadîs-i şerîfin tamamını vermemiş, konumuzla ilgili olan baş tarafını zikretmekle yetinmiş ve böylece Resûlullah Efendimiz'in konuşmalarının gönülleri titretecek derecede duygu yüklü ve son derece ölçülü olduğunu hatırlatmak istemiştir.

92- باب الوقار والسكينة

VAKAR VE AĞIRBAŞLILIK

Âyet

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا [63]

"Allah'ın has kulları o kimselerdir ki, yeryüzünde sükûnetle yürürler ve câhiller kendilerine laf attığı zaman, "Selâmetle" deyip geçerler."
Furkân sûresi (25), 63

Âyet-i kerîmede, iyi bir mü'minin en belirgin özelliklerinden birinin tevâzu, sükûnet ve ağırbaşlılık olduğu belirtilmektedir. Mü'min her haliyle başkalarından farkedilen kimsedir. Onun kendine has bir duruşu, oturuşu ve yürüyüşü vardır. Sâkin, yumuşak ve alçak gönüllü tavrıyla etrafına güven ve huzur verir. Kibirli, saygısız, kaba ve haşin kimseler gibi gürültü patırtı çıkarmaz, yürüyüşleriyle başkalarını rahatsız etmez, kimseye sıkıntı vermez. Kendini bilmez kişiler söz ve davranışlarıyla onu rahatsız etmeye kalkınca, bu câhillere uymaz. Bana ilişme, haydi yoluna git, selâmetle diyerek onların seviyesine inmez.

Daha sonraki âyetlerde, mü'minlerin sahip olmaları arzu edilen on kadar özelliğe temas edilmekte, aralarında ağırbaşlı olmanın da bulunduğu bu güzel vasıflara sahip insanların cennetin en yüksek makamlarını kazanacakları ve o güzel yerlerde ebediyyen kalacakları belirtilmektedir.

Hadis

704– وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالت : مَا رَأَيْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مُسْتَجْمِعاً قَطُّ ضَاحِكاً حتَّى تُرى مِنه لَهَوَاتُه ، إِنَّما كانَ يَتَبَسَّمُ . متفقٌ عليه .

« اللَّهَوَات » جَمْع لَهَاةٍ : وهِي اللَّحْمة التي في أقْصى سَقْفِ الْفَمِ .

704. Âişe *radıyallahu* anhâ şöyle dedi:

Hz. Peygamber'in küçük dili görünecek şekilde kahkahayla güldüğünü hiç görmedim. O sadece tebessüm ederdi.

Buhârî, Tefsîru sûre (46) 2, Edeb 68; Müslim, İstiskâ 16. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 104.

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz'in gülmesine varıncaya kadar her hareketi ölçülüydü. Her hareketinde ilâhî terbiyenin izleri farkedilirdi. Yüzünden tebessüm hiç eksik olmadığı, hatta bir sahâbînin dediği gibi insanların en çok tebessüm edeni o olduğu halde (Tirmizî, Menâkıb 10), hiçbir zaman kahkahayla gülmezdi. Çok hoşlandığı bir davranış karşısında azı dişleri görünecek kadar tebessüm ettiği (meselâ bk. hadis nr.1887) ve o sırada inci dişleri pırıl pırıl parladığı halde, yine de çoğu kimsenin yaptığı gibi gülerken kendisini kaçırmazdı.

Katıla katıla gülmek şakacılığın, nüktedanlığın veya güler yüzlü olmanın değil, haktan gâfil olmanın bir sonucudur. Resûl-i Ekrem Efendimiz etrafındakilere şaka yapmaktan hoşlandığı, kendisine nükte yapan bazı sahâbîlerinin bu davranışlarını hoş gördüğü halde, yine de gülerken ölçüyü kaybetmezdi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber son derece vakarlı ve ağırbaşlı olduğu için kahkahayla gülmezdi.
2. Kahkahayla gülmek insanın vakarını yitirmesine yol açacağı için müslüman tebessüm etmekle yetinmelidir.

93- باب الندب إلى إتيان الصلاة والعلم ونحوهما من العبادات بالسكينة والوقار

NAMAZA, İLİM MECLİSİNE VE BENZERİ İBADETLERE AĞIRBAŞLI VE VAKUR BİR ŞEKİLDE ÇAĞIRMAK

Âyet

ذَلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ [32]

"Kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, şüphesiz bu tutum o kimsenin müttakî olduğunu gösterir".

Hac sûresi (22), 32

Âyet-i kerîmede hac ibadetinden söz edilmekte, "Allah Teâlâ'nın hükümleri" sözüyle özellikle hac ibadeti ve bu esnada kurban edilecek hayvanlarla ilgili kaideler kastedilmektedir. Hacıların iyi ve semiz hayvanları satın almaları, bu hayvanlara iyi davranmaları ve onları besmele çekerek kesmeleri istenmektedir. Bu esaslara saygılı davranmanın bir takvâ işareti olduğu ve ancak temiz bir kalbe sahip kimselerin dine ve din prensiplerine saygı göstereceği belirtilmektedir.

Bu özel mânanın dışında, âyet-i kerîmede, Allah'ın emir ve yasaklarına ancak müttakîlerin saygılı davranacağı belirtilmektedir. Şu hâlde Allah'ın buyruklarına önem vermeyen kimseler, ona karşı saygısızlık etmiş olurlar. Mü'minler, Allah'ın ve Resûlü'nün emir ve yasaklarına yapışmak suretiyle iyi ve itaatkâr bir kul olmaya gayret etmelidir.

Hadisler

705– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : سمعتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « إذا أُقِيمَتِ الصَّلاة ، فَلا تَأْتُوهَا وأَنْتُمْ تَسْعَوْنَ ، وأْتُوهَا وَأَنْتمْ تَمْشُونَ ، وعَلَيكم السَّكِينَة ، فَما أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا ، وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا » متفقٌ عليه .

زاد مسلم في رواية له : « فَإِنَّ أحدَكُمْ إذا كانَ يعمِدُ إلى الصلاةِ فَهُوَ في صلاةٍ » .

705. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlediğini söyledi:

"Kâmet getirildiği zaman namaza koşarak değil, ağırbaşlı bir şekilde yürüyerek geliniz. Yetişebildiğiniz kadarını imamla birlikte kılınız; yetişemediğiniz rekâtları da kendiniz tamamlayınız."

Müslim'in rivayetinde şöyle bir ilâve vardır:

“Herhangi biriniz namaz kılmaya karar verdiği zaman artık namazda sayılır.”

Buhârî, Ezan 20, 21, Cum`a 18; Müslim, Mesâcid 151-155. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 54; Tirmizî, Salât 127; Nesâî, İmâme 57; İbni Mâce, Mesâcid 14

Açıklamalar

Bir önceki konuda sâkin ve ağırbaşlı olma hususu genel hatlarıyla işlenmişti. Burada ise, sükûnetin ve ağırbaşlılığın dindeki yeri ve önemi belirtilmekte, ibadet niyetiyle gidip gelirken bile vakarlı olunması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Hadisimizin ışığında meseleye şöyle bakmak uygun olacaktır. Müslüman sevap avcısıdır. Yaşadığı sürece her fırsatı değerlendirmek suretiyle sevaplarını çoğaltan kimsedir. Ezan sesini duyduğu zaman, bir an önce camiye varmayı ve namazını cemaatle kılarak 27 derece sevap kazanmayı arzu eder. Bu düşünceyle câmiye girip de namaza başlandığını görünce, kılınmakta olan rek’atın sevabını kaçırmamak için cemaate doğru koşmaya başlar. İşte hadisimiz bu noktada devreye girmekte, hayatın her ânını sevap kazanarak değerlendirmeye teşvik eden Resûl-i Ekrem Efendimiz, bu maksatla bile olsa, müslümanın sükûnetini kaybetmesine izin vermemektedir.

Demekki bütün mesele, müslümanın, şahsiyetini her yerde ve her zaman koruması meselesidir. Telaşa kapılan kimse ne yaptığını bilemez. Farkında olmadan başkalarının yadırgayacağı, tuhaf bulacağı hareketler yapabilir. Bu da onun küçümsenmesine, hafife alınmasına yol açabilir. Müslümanın hafife alınması, bazan onun şahsında İslâmiyet’in de hafife alınması anlamına gelir. Yanlış bir hareketi dolayısıyla müslümanlarla veya müslümanlıkla alay edilmesine sebep olmaya hiçbir kimsenin hakkı yoktur.

Ayrıca camide koşmak, cemaatin huzurunu bozar. Bir müslüman sevap kazanmak için bile olsa diğer kardeşlerinin huzurunu kaçırmaya ve böylece onların sevabını azaltmaya yanaşmaz. Kaldı ki koşan adam yorulur ve gönül huzurunu yitirir. Yorgun ve ibadet huzurunu yitirmiş bir kimse, kendini ibadete veremez. İşte bu sebeple cemaate yetişmek için koşmak, faydadan çok zarar getirir.

Cuma namazına bir an önce gitmeye teşvik eden âyet-i kerîmedeki **“Allah’ın zikrine koşun”** [Cum’a sûresi (62), 9] buyruğu, cuma ezanını duyunca artık alış veriş gibi dünya işlerini bırakınız anlamında mecâzî bir anlatım olup koşmakla ilgisi yoktur. Hadisimizde yasaklanan ise, gerçek mânada koşmaktır. Bu sebeple âyetle hadis arasında bir çelişki söz konusu değildir. Müslim’in rivayetindeki *namaz kılmaya karar veren kimsenin namazda sayılacağı* ifadesi, ibadet içinde olan kimseyi sâkin ve ağırbaşlı davranmaya mecbur eder. Hadisimizin devamındaki, *yetişemediğiniz rekâtları kendiniz tamamlayınız* ifadesi de koşmanın gereksiz olduğunu gösterir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namaza giderken bile sâkin ve ağırbaşlı olmak gerektiğine göre, hayatın her safhasında sükûneti elden bırakmamak gerekir.

2. Namaza yetişmek için koşmak hem koşanın hem de başkalarının huzurunu bozacağı için doğru değildir.

3. Câmiye giden kimse, namazda olduğunu düşünerek sevabını azaltacak her davranıştan uzak durmalıdır.

4. Namazın bir kısmına yetişen kimse, cemaat sevabını kaçırmamış olur.

706– وعن ابن عباس رضي اللَّه عنهما أَنَّهُ دَفَعَ مَعَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَوْمَ عرَفَةَ فَسَمع النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَرَاءه زَجْراً شَديداً وَضَرْباً وَصوْتاً للإِبلِ ، فَأَشار بِسَوْطِهِ إِلَيْهِمْ وقال : « أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ فَإِنَّ الْبِرَّ لَيْسَ بِالإِيضَاعِ » رواه البخاري ، وروى مسلم بعضه .

« الْبِرُّ » : الطَّاعَةُ . « وَالإِيضَاعُ » بِضاد معجمةٍ قلبها ياء وهمزة مكسورة، وَهُوَ : الإِسْرَاعُ .

706. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre o, Arefe günü Peygamber *aleyhisselâm* ile birlikte (Arafat'tan Müzdelife'ye) dönüyordu. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* arka tarafta bazı kimselerin bağırıp çağırdığını, devesini dövdüğünü ve develerin böğürdüğünü duyunca, onlara kamçısıyla işaret ederek şöyle buyurdu:

"İnsanlar! Yavaş olun! Acelecilik yapmakla sevap kazanılamaz."

Buhârî, Hac 94; Müslim, Hac 268. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Menâsik 63; Nesâî, Menâsik 203.

Açıklamalar

Hadisimizde anlatılan olay Vedâ haccında meydana gelmişti. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Arafat'ta vakfe yaptıktan sonra ashâbıyla birlikte Müzdelife'ye gidiyordu. Bindiği hayvanın arkasına kimi zaman çok sevdiği Üsâme İbni Zeyd'i kimi zaman da amcasının oğlu Fazl'ı alıyordu.

Ashâb-ı kirâmdan bazıları, Müzdelife'ye bir an önce varmak için acele etmeye başladı. Develerinin hızlı gitmesi için onları kamçılayanlar oldu. Geride kalanların çıkardığı bu gürültü sebebiyle Resûl-i Ekrem Efendimiz onları uyarma gereğini duydu. İkazına kulak vermeleri için kamçısını yukarı kaldırarak onları uyardıktan sonra:

"İnsanlar! Yavaş olun! Acelecilik yapmakla sevap kazanılmaz." buyurdu.

Sevap kazanmak düşüncesiyle hayırlı işlerde acele etmek iyi bir şey olmakla beraber, hayvanları döverek, onların canlarını yakarak ve böylece günah kazanarak yapılan işlerin hayrı ve sevabı yoktur. Demekki müslümanlar hayırlı işleri yaparken bile itidâli, ağırbaşlılığı ve sükûneti elden bırakmayacaklardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İbadet ederken, ibadet sayılan hayırlı işleri yaparken sakin ve ağırbaşlı olmak gerekir.
2. İnsan ibadet ederken ne kadar gönül huzuru duyarsa, o kadar çok sevap kazanır.

94- باب إكرام الضيف

MİSAFİRE İKRAM ETMEK

Âyetler

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ [24] إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ [25]

فَرَاغَ إِلَى أَهْلِهِ فَجَاء بِعِجْلٍ سَمِينٍ [26] فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ [27]

1. “İbrâhim’in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi? Onlar İbrâhim’in yanına girmişler, selâm vermişlerdi. İbrâhim de selâmı almış, içinden “bunlar, yabancılar” demişti. Hemen ailesinin yanına giderek semiz bir dana kebabını getirmiş, onların önüne koyup “Buyurun, yemez misiniz?” demişti.”

Zâriyât sûresi (51), 24-27

Bazı hadislerden öğrendiğimize göre İbrâhim *aleyhisselâm*’a gelen bu misafirler Cebrâil *aleyhisselâm* ile İsrâfil ve Mîkâil’di. Gerek yukarıdaki âyetlerin devamında gerek Hûd sûresinin 69. âyetinden itibaren anlatıldığı üzere bu melekler Hz. Lût’un kavmini cezalandırmaya giderken Hz. İbrâhim’e uğramışlar ve ona, doğacak çocuğu İshâk’ı müjdelemişlerdi.

Misafir ağırlamayı çok seven Hz. İbrâhim, yakışıklı delikanlılar kıyafetinde gelen konuklarının melek olduklarını önce anlayamamış, onları içeri buyur ettikten sonra bir ara dışarı çıkıp karısı Sâre’nin de yardımıyla hemen bir dana kesip kızartmış ve misafirlerine ikram etmişti. Âyetlerin devamından öğrendiğimize göre meleklerin yemeğe el uzatmadığını görünce onlardan şüphelenmiş; onlar da İbrâhim *aleyhisselâm*’ı daha fazla merakta bırakmamak için kendilerini tanıtarak niçin geldiklerini söylemişlerdi.

Hz. İbrâhim’in misafirlerine davranış tarzı, bize misafire ikrâm usûlünü öğretmektedir. Misafirlerinin selâmını en güzel şekilde alıp onları evine buyur etmesi, yemek hazırlamak için onların yanından ayrılırken kendilerine sezdirmeden yavaşça dışarı çıkması, evindeki en değerli malı olan danalarından birini kesip kızarttıktan sonra misafirlerine güzel bir şekilde ikrâm etmesi ve bu ikramı bizzat yapması ibret alınacak başlıca hususlardır.

وَجَاءهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِن قَبْلُ كَانُواْ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هَؤُلاء بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُواْ اللّهَ وَلاَ تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ [78]

2. “Lût’un kavmi koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işi yapmaktaydılar. Lût: “Ey kavmim! İşte kızlarım (onlarla evlenin); sizin için onlar daha temizdir. Allah’tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu!” dedi.”

Hûd sûresi (11), 78

Bir önceki âyette sözü edilen melekler, Hz. İbrâhim’in yanından ayrıldıktan sonra Lût *aleyhisselâm*’ın bulunduğu Sodom şehrine gelmişlerdi. Sodom halkı ahlâksızlığı ile tanınan kimselerdi. Melek olduklarını bilmedikleri o yakışıklı delikanlıları görünce, âyette belirtildiği üzere Hz. Lût’un evine gelmişlerdi. Hz. Lût, bazı müfessirlerin de dediği gibi, kavminin büyüğü ve mânevî babası olduğu için, kızlarım dediği Sodom’lu kızları kastederek, erkeklerle ilgilenmeyi bırakıp onlarla evlenmelerini tavsiye etmiş ve “misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin!” demişti.

Lût *aleyhisselâm* misafirlerinin melek olduğunu bilmediği için ahlâksız kavminin onlara zarar vereceği düşüncesiyle telâşa kapılmış ve bu sebeple onları bir kere daha dürüst ve namuslu olmaya dâvet etmişti. Âyetin devamından öğrendiğimiz üzere melekler Hz. Lût’a kendilerini tanıtarak onu teselli etmişler, sonra da bu ahlâksız kavim, Cenâb-ı Hakk’ın izniyle başlarına taş yağmak suretiyle helâk olmuşlardır.

Âyet-i kerîmenin konumuzla ilgisi, Hz. Lût'un misafirlerini korumak ve onlara bir zarar gelmemesini sağlamak için nasıl gayret sarfettiğidir. Şu halde misafirlere ev sahipliği yapan kimselerin, güzel dilimizdeki ifadesiyle konuklarını Tanrı misafiri sayması ve onlara bir zarar gelmemesi için elinden gelen gayreti göstermesi icab eder.

Hadisler

707– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه أنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ كَانَ يُؤمنُ بِاللَّه واليَومِ الآخِرِ فَلْيُكرِمْ ضَيفَهُ ، وَمَنْ كَانَ يُؤمنُ بِاللَّه واليوم الآخِرِ فليصِلْ رَحِمَهُ، وَمَنْ كَانَ يؤمِنُ بِاللَّه وَاليوْمِ الآخِرِ فَلْيَقلْ خَيْراً أَوْ لِيَصْمُتْ » متفقٌ عليه .

707. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse akrabasına iyilik etsin. Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun!"

Buhârî, Nikâh 80, Edeb 31, 85, Rikâk 23; Müslim, Îmân 74, 75, 77. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 123; Tirmizî, Kıyâmet 50; İbni Mâce, Edeb 4

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf 310, 311 ve 316 numarayla Komşu Hakkı bahsinde geçmiş ve oralarda açıklanmıştır. Bir sonraki hadisimiz misafire ikram ile ilgili olduğu için meselenin bu tarafı orada ele alınacaktır.

Burada şu kadarını söyleyelim: Peygamber *aleyhisselâm*'ın bu üç konuyu "Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse" şöyle yapsın ifadesiyle zikretmesi, bu konulara büyük önem verdiğini göstermektedir.

Müslüman olduğunu söyleyen kimse akrabasıyla ilgisini devam ettirmek zorundadır. Akrabasına olan yakınlık derecesine, ihtiyaç durumlarına, kendisinin de maddî gücüne göre onlara iyilikte bulunacaktır. Akrabasıyla ilgiyi koparmak ve onlara kötü davranmak büyük bir günahtır.

Müslümanın uyacağı önemli ahlâk esaslarından biri de insanlara faydalı sözler söylemek, faydalı söz söyleme imkânına sahip değilse susmaktır. Zira iyi ve hayırlı söz insanı iyi ve güzele, kötü ve zararlı sözler de kötü yola ve zararlı davranışlara yöneltir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'a iman eden kimsenin en belirgin özelliklerinden biri, misafirine ikramda bulunmasıdır.
2. Akrabasıyla ilgilenmek ve onlara iyilik etmek de mü'minin önem vermesi gereken davranışlardan biridir.
3. İyi bir mü'min ya güzel sözler söylemeli, söyleyemiyorsa susmayı tercih etmelidir.

708– وعن أبي شُرَيْح خُوَيلدِ بن عمرو الخُزَاعِيِّ رضي اللَّه عنه قال : سَمِعتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « مَنْ كان يؤمِنُ بِاللَّه واليوْمِ الآخِرِ فَلْيُكرمْ ضَيفَهُ جَائِزَتَهُ » قالوا : وما جَائِزَتُهُ يا رسول اللَّه ؟ قال : « يَومُه وَلَيْلَتُهُ . والضِّيَافَةُ ثَلاثَةُ أَيَّامٍ ، فما كان وَرَاءَ ذلكَ فهو صَدَقَةٌ عليه » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمسلم : « لا يحِلُّ لِمُسلمٍ أن يُقِيم عند أخِيهِ حتى يُؤْثِمَهُ » قالوا : يا رسول اللَّه . وَكَيْف يُؤْثِمُهُ ؟ قال : « يُقِيمُ عِنْدَهُ وَلا شَيءَ لَهُ يَقْرِيهِ بِهِ » .

708. Ebû Şüreyh Huveylid İbni Amr el-Huzâ`î *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlediğini söyledi:

- "**Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse misafirine câizesini versin".**

Ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! Misafirin câizesi nedir? diye sordular.

Peygamber *aleyhisselâm* da:

- "Onu bir gün ve bir gece ağırlamaktır. Misafirlik üç gündür. Misafiri üç günden fazla ağırlamak ise sadakadır."

Buhârî, Edeb 31, 85, Rikâk 23; Müslim, Lukata 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 5; Tirmizî, Birr 43; İbni Mâce, Edeb 5

Müslim'in bir başka rivayetine göre şöyle buyurdu:

- "Bir müslümanın din kardeşinin yanında onu günaha sokacak kadar kalması helâl değildir."

Ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! İnsan din kardeşini nasıl günaha sokar? diye sorunca:

- "**Misafirini ağırlayacak bir şeyi bulunmayan kimsenin yanında oturup kalmakla**" buyurdu.
Müslim, Lukata 15, 16

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte sözü edilen câize, misafirin bir evde kalması halinde ona ikram edilen yiyecek ve içecek demektir. Câizenin ölçüsü, evi şereflendiren misafiri bir gün bir gece özenle ağırlamak, imkânları ölçüsünde onu memnun etmektir. İkinci ve üçüncü günlerde ise, evde misafir bulunmadığı zaman ne yenip içiliyorsa, misafire onun aynını ikram etmek, ayrıca misafir ağırlama telaşına girmemektir. Câize budur. Misafir üç günlük hakkını kullandığı halde orada kalmaya devam ediyorsa, o artık misafir sayılmayacak, üçüncü günden sonra yiyip içtiği şeyleri Allah Teâlâ ev sahibinin sadakası kabul edecektir.

Bazı âlimler, câizeye daha farklı bakmışlar, misafire bir gün ve bir gece yetecek kadar yol azığı vermeyi câize saymışlardır. Bu açıklamalardan çıkan sonuç şudur: Câize, misafiri üç gün boyunca ağırlamaktır. Şayet misafir üç günü doldurmadan veya dördüncü gün yola çıkmak istiyorsa, ona ayrıca bir gün ve bir gece yetecek kadar yol azığı vermektir.

Ev sahibinin görevi misafiri ağırlamak olduğu gibi, misafirin görevi de kendisine ikram edilen şeyleri memnuniyetle kabul etmek ve bu ikramları asla küçümsememektir. Misafirin çok önemli bir diğer görevi de, evinde misafir olduğu kimsenin maddî gücü zayıfsa, orada gereğinden fazla kalarak onu zor durumda bırakmamaktır. Şartları müsait olmayan birinin yanında gereğinden fazla kalarak onun "şu adam da nereden çıktı!" veya "buraya kazık çaktı!" gibi sözlerle günaha girmesine yol açmak yahut misafirini ağırlayabilmek için başkalarından borç almasına sebep olmak doğru bir davranış değildir.

Misafirlik konusunu şartlara göre değerlendirmek gerekir. İslâmiyet'in ilk yıllarında müslümanların içinde bulunduğu maddî sıkıntılar dikkate alınarak bir misafire yukarıda anlatıldığı şekilde davranmak farz kabul edilmiş, imkânların geliştiği daha sonraki yıllarda ise sünnet sayılmıştır. Bu konudaki hadislere bakarak zorunlu misafirliğin bir gün olduğunu söyleyen âlimler de vardır. Demek oluyor ki, meseleyi zamana ve şartlara göre değerlendirmek gerekir. Nitekim bugün bazı yerlerde görüldüğü üzere, evinde misafir kabul edebilecek durumda olmayanların konuklarını bir misafirhânede veya otelde ağırlaması normal karşılanmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Misafire ikram etmek, müslümanın başlıca özelliklerinden biridir.

2. Misafirlik süresi en fazla üç gündür. Birinci gün misafir elden geldiğince ağırlanacak, diğer günler böyle bir telaşa girilmeyecektir.

3. Maddî durumu uygun olmayan bir kimsenin yanında onu sıkıntıya sokacak kadar fazla kalmak günah sayılmıştır.

95- باب استحباب التبشير والتهنئة بالخير

HAYIRLI İŞLER SEBEBİYLE MÜJDELEMEK VE TEBRİK ETMEK

Âyetler

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَن يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى فَبَشِّرْ عِبَادِ [17]

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُوْلَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُوْلَئِكَ هُمْ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ [18]

1. "Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele!."

Zümer sûresi (39), 17–18

Allah Teâlâ'nın bu âyet-i kerîmede mü'minleri müjdelemesini istediği zât, Resûlullah Efendimiz'dir. Allah Teâlâ Resûlü'nden başlıca iki özelliği olanları müjdelemesini istemektedir. Bu iyi insanlar, Hakk'ı tanımayan ve doğru yoldan uzaklaşan kimselerin arkasından gitmeyen ve çeşitli sözleri dinleyip onların en güzeline uyanlardır. Dinlenecek ve benimsenecek sözlerin en güzeli şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm'dir; sonra Hz. Peygamber'in hadisleri, daha sonra da İslâm büyüklerinin sözleri gelir. Bunları dinleyip değerlendiren, sonra

da en güzel sözün gösterdiği yolu tutanlar, Allah'ın sayısız nimetleriyle müjdelenmeyi hak edeceklerdir.

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ [21]

2. "Rableri onları, kendisinden bir rahmet, sonsuz hoşnutluk ve içinde kendileri için tükenmez nimetler bulunan cennetlerle müjdeler."

Tevbe sûresi (9), 21

Kendilerine Cenâb-ı Hakk'ın merhamet ettiği, onlardan hoşnut olduğu, bu sebeple de kendilerine içinde tükenmez nimetler bulunan cenneti ikram ettiği o müjdelenecek bahtiyarlar, bir önceki âyette belirtildiğine göre, "iman edip hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler"dir. Allah'ın dinine sahip çıkan ve bu uğurda sıkıntıya katlanan kimseler, her mü'minin sahip olmayı hayal ettiği en üstün şeyleri elde edeceklerdir. Bu en üstün ve en değerli şeyler Allah'ın rahmeti, hoşnutluğu ve içinden hiç çıkılmayacak olan tükenmez nimetlerle dolu cennetlerdir.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ [30]

3. "Size vaad olunan cennetle sevinin!"

Fussilet sûresi (41), 30

Âyetin tamamı şöyledir: "Rabbimiz Allah'tır, deyip de, ondan sonra her işinde doğruluktan ayrılmayanlara gelince, onlara melekler gelir: Korkmayın, üzülmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin! derler."

Allah'a gönülden inanan ve hiçbir zaman doğruluktan ayrılmayan kimseler ölecekleri zaman melekler yanlarına gelecek ve onları "Korkmayın, üzülmeyin, size va'd olunan cennetle sevinin! diye müjdeleyeceklerdir.

فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ [101]

4. "Biz de onu, yumuşak huylu bir oğlanla müjdeledik."

Sâffât sûresi (37), 101

İyi huylu ve uslu bir oğlu olacağı kendisine müjdelenen zât, bir sonraki âyette adını açıkça göreceğimiz Hz. İbrahim'dir.

وَلَقَدْ جَاءتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُواْ سَلاَمًا قَالَ سَلاَمٌ فَمَا لَبِثَ أَن جَاء بِعِجْلٍ حَنِيذٍ [69]

5. "Andolsun ki elçilerimiz İbrâhim'e müjde getirdiler."

Hûd sûresi (11), 69

Allah Teâlâ'nın elçilerinin, yani Cebrâil, İsrâfil ve Mîkâil'in Hz. İbrâhim'e getirdiği müjde, bir önceki âyette sözü edilen iyi huylu bir oğlandır. Bu oğlanın Hz. İshâk olduğu bir sonraki âyette görülecektir.

وَامْرَأَتُهُ قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِن وَرَاء إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ [71]

6. "İbrâhim'in karısı da ayakta durmuş dinliyordu; bu sözleri duyunca güldü. Ona da İshâk'ı, İshâk'ın ardından da Ya`kûb'u müjdeledik."

Hûd sûresi (11), 71

Bir önceki "Misafire İkram Etmek" bahsinin giriş kısmında Zâriyât sûresi'nin 24-27. âyetleri açıklanırken bu konuya temas edilmişti. Lût kavmini helâk etmeye giden meleklerin

önce İbrâhim *aleyhisselâm*'a uğradıkları, onların melek olduğunu bilmeyen Hz. İbrâhim'in hemen bir dana kesip kızarttığı, misafirlerin bunu yemediklerini görünce korkuya kapıldığı, bunun üzerine meleklerin kendilerini tanıttıkları belirtilmişti.

İşte bu esnada Hz. İbrâhim'in hanımı Sâre, misafirlere hizmet için ayakta durmuş bekliyor ve konuşmaları dinliyordu. Kendileri için yemek hazırladıkları misafirlerinin melek olduğunu öğrenince, âyet-i kerîmede belirtildiği üzere gülmeye başladı. Melekler de ona İshâk'ı dünyaya getireceğini, daha sonraları da torunu Ya`kub'un doğacağını müjdelediler. O tarihte Hz. İbrâhim, müfessirlerin belirttiğine göre 120, karısı Sâre de 90 yaşındaydı. Âyet-i kerîmenin devamında belirtildiği üzere Sâre bu müjdeye şaştı ve:

"Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi." Melekler de ona, bunun Allah Teâlâ'nın rahmet ve bereketiyle mümkün olacağını söylediler.

فَنَادَتْهُ الْمَلآئِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ [39]

7. "Zekeriyyâ mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona: "Allah seni Yahyâ ile müjdeliyor" diye seslendiler."

Âl-i İmrân sûresi (3), 39

Önceki âyet-i kerîmelerde Allah Teâlâ'nın Hz. İbrâhim ile karısını, doğacak çocuklarını müjdeleyerek sevindirdiğini gördüğümüz gibi, bu âyet-i kerîmede de Zekeriyyâ *aleyhisselâm*'ı aynı şekilde sevindirdiğini görmekteyiz. Zira Hz. Zekeriyyâ Rabbine dua ederek hayırlı bir çocuk istemişti. O da bu sevgili kuluna yakında Yahyâ adında bir oğlu doğacağını, üstelik onun peygamber olacağını müjdeleyerek bahtiyar etmişti.

إِذْ قَالَتِ الْمَلآئِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ [45]

8. "Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir kelimeyi müjdeliyor. Adı Mesîh (Meryem oğlu Îsa)'dır."

Âl-i İmrân sûresi (3), 45

Âyet-i kerîmenin devamında, mübarek anlamındaki **Mesîh** lakabıyla anılacak olan Îsâ'nın dünyada da, âhirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldığı kimselerden olacağı, beşikte iken konuşacağı, yetişkinlik çağına gelince kendisine peygamberlik verileceği belirtilmekte ve böylece Hz. Meryem sevindirilmektedir.

Âyet-i kerîmede Hz. Îsâ'dan söz edilirken Allah'tan bir kelime veya Allah'ın kelimesi denmesinin sebebi şudur: Allah Teâlâ onu, babasız olarak mûcizevî bir doğumla dünyaya getirmek istemiş, Hz. Îsâ'ya "ol!" kelimesini söyler söylemez o da anasının rahminde vücut bulmuştur. Bu sebeple Hz. Îsâ'ya Allah'ın kelimesi denir.

Hadisler

709– عن أبي إبراهيمَ وَيُقَالُ أبو محمد ويقال أَبو مُعَاوِيةَ عبدِ اللَّه بن أبي أَوْفَى رضي اللَّه عنه أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بَشَّرَ خَدِيجَةَ ، رضي اللَّه عنها ، بِبيْتٍ في الجنَّةِ مِنْ قَصَبٍ ،

لاصَخبَ فِيه ولا نَصب . متفقٌ عليه . « الْقَصبُ » هُنا : اللُّؤْلُؤ المجوفُ . « والصَّخبُ » الصِّياحُ واللَّغَطُ . «وَالنَّصَبُ » : التعبُ .

709. Ebû İbrâhim veya Ebû Muhammed yahut Ebû Muâviye Abdullah İbni Ebû Evfâ *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Hatice *radıyallahu anhâ*'yı cennette, içinde hiçbir gürültünün duyulmayıp hiçbir yorgunluğun hissedilmeyeceği, inciden yapılmış bir köşkle müjdeledi.

Buhârî, Umre 11, Menâkıbü'l-ensâr 20, Nikâh 108, Edeb 23, Tevhîd 32, 35; Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 71-74. Ayrıca bk. Tirmizî, Menâkıb 61; İbni Mâce, Nikâh 56

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Abdullah İbni Ebû Evfâ'nın burada üç künye ile anıldığını görüyoruz. Kısa tercüme-i hâlini verdiğimiz 54 numaralı hadiste onun sadece Ebû İbrâhim künyesiyle anıldığını görmüştük. Nevevî'nin burada Abdullah İbni Ebû Evfâ'nın diğer künyelerini de hatırlatma gereğini duyduğu anlaşılıyor.

Konumuzun başındaki sekiz âyet, Allah Teâlâ'nın çeşitli vesilelerle kullarını müjdelemekten memnun olduğunu ortaya koymaktadır. Bu hadîs-i şerîfin yukarıda gösterilen diğer rivayetlerinden öğrendiğimize göre, Resûlullah Efendimiz'e Cebrâil *aleyhisselâm*'ı gönderen, vefalı eşi Hz. Hatice'yi cennetle müjdelemesini emreden yine Allah Teâlâ'dır.

345 numaralı hadîs-i şerîfin açıklanmasında bu konuya temas edilmişti. Orada Cebrâil *aleyhisselâm*'ın Hz. Hatice'ye getirdiği müjdeye dair bir başka rivayet zikredilmiş, Mü'minlerin Annesi'nin hangi özellikleri sebebiyle bu müjdeyi hak ettiği belirtilmiş ve Resûlullah Efendimiz'in onu ne kadar çok sevdiği çeşitli olaylarla anlatılmıştı. Burada kısaca söylemek gerekirse, Hz. Hatice annemiz Allah'ın Resûlü'ne, ona kimsenin inanmadığı bir zamanda inanmış, dâvasının hak olduğunu söyleyerek ona güç vermiş, hiçbir desteğinin bulunmadığı bir sırada malını, mülkünü İslâm uğrunda harcamaktan çekinmemiş, İslâmiyet'ten önce on beş, İslâmiyet'ten sonra da on yıl olmak üzere tam 25 yıl süreyle sevgili ve vefalı hayat arkadaşının en büyük destekçisi olmuştu. Allah Teâlâ da vahiy meleğini göndererek onu cennette nâil olacağı nice nimetlerden biriyle müjdelemiş ve kendisini sevindirmişti.

Taberânî'deki rivayete göre, Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz. Hatice'ye Allah Teâlâ'nın selâmını tebliğ edince, İslâmî edebin inceliklerini iyi bilen bu büyük insan, "Selâm O'dur ve selâm O'ndandır. Cebrâil'e de selâm olsun" diyerek Allah'ın selâmını almıştı.

Burada olduğu gibi, aşağıda gelecek hadislerde de hem Allah Teâlâ'nın hem de Resûlü'nün müjde verilmeye lâyık kimseleri çeşitli vesilelerle sevindirdikleri görülecektir. Bizim bundan alacağımız ders şudur: Müslümanların yapmakta oldukları güzel işleri daha fazla bir şevk ve heyecanla yapmalarını sağlamak ve kendilerine verilecek müjdelerle yaşama sevinçlerini artırmak güzel bir davranıştır. Elinde böyle imkânlar bulunan kimselerin onu esirgemeden kullanmaları gerekir.

Cenâb-ı Hakk'ın âhirette kendilerine inciden, mercandan, yakuttan köşkler ve saraylar lutfetmesini niyâz ettiğimiz *Riyâzü's-sâlihîn*'in muhterem okuyucuları, kitabımızın en son

bahsinin Allah Teâlâ’nın Cennette Mü’minlere Hazırladığı Nimetler olduğunu görecek ve oradaki 16 hadiste (1883-1899) bu nimetleri bol bol okuyacaklardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Hatice, kendisinden Allah Teâlâ’nın hoşnut olduğu bir insandı. Bu sebeple daha hayattayken cennetle müjdelendi.

2. Mü’minleri güzel haberlerle sevindirmek Allah Teâlâ’nın âdetlerinden olduğu için bu ilâhî sünneti yaşatmak gerekir.

3. Cennette, hiçbir gözün görmediği nimetler arasında, en kıymetli taşlardan yapılma köşkler ve saraylar da vardır.

710– وعن أبي موسى الأشعريِّ رضي اللَّه عنه ، أَنَّهُ تَوضَّأَ في بيتهِ ، ثُمَّ خَرَجَ فقال: لأَلْزَمَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ولأَكُونَنَّ معَهُ يوْمِي هذا ، فجاءَ المسْجِدَ ، فَسأَلَ عَن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقَالُوا : وَجَّهَ ههُنَا ، قال : فَخَرَجْتُ عَلى أَثَرِهِ أَسأَلُ عنْهُ ، حتَّى دَخَلَ بئْرَ أريسٍ فجلَسْتُ عِنْدَ الْباب حتَّى قَضَى رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حاجتَهُ وتَوضَّأَ، فقُمْتُ إِلَيْهِ ، فإذا هُو قَدْ جلَس على بئر أَريس ، وتَوسطَ قفَّهَا ، وكَشَفَ عنْ ساقَيْهِ ودلاهُمَا في البِئِرِ ، فَسلَّمْتُ عَلَيْهِ ثُمَّ انْصَرفتْ .

فجَلسْتُ عِند الباب فَقُلت : لأَكُونَنَّ بَوَّاب رسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم اليوْم .

فَجاءَ أَبُو بَكْرٍ رضي اللَّهُ عنه فدفع الباب فقُلْتُ : منْ هَذَا ؟ فَقَالَ : أَبُو بكرٍ ، فَقلْت : على رِسْلِك ، ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُلْتُ : يا رسُول اللَّه هذَا أَبُو بَكْرٍ يسْتَأْذِن ، فقال: « ائْذَنْ لَه وبشِّرْه بالجنَّة » فَأَقْبَلْتُ حتَّى قُلت لأبي بكرٍ : ادْخُلْ ورسُولُ اللَّه يُبشِّرُكَ بِالجنةِ ، فدخل أَبُو بَكْرٍ حتَّى جلَس عنْ يمِينِ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم معَهُ في القُفِّ ، ودَلَّى رِجلَيْهِ في البِئرِ كما صنعَ رَسُولُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وكَشَف عنْ ساقيْهِ ، ثُمَّ رَجَعْتُ وجلسْتُ ، وقد تركتُ أَخي يتوضأُ ويلْحقُني ، فقُلْتُ : إنْ يُرِدِ اللَّه بِفُلانٍ يُرِيدُ أَخَاهُ خَيْراً يأْتِ بِهِ .

فَإِذا إِنْسانٌ يحرِّكُ البابَ ، فقُلت : منْ هَذَا ؟ فَقال : عُمَرُ بنُ الخطَّابِ : فقُلْتُ: على رِسْلِك ، ثمَّ جئْتُ إلى رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَسلَّمْتُ عليْهِ وقُلْتُ : هذَا عُمرُ يَسْتَأْذِنُ ؟ فَقَالَ: « ائْذنْ لَهُ وبشِّرْهُ بِالجَنَّةِ » فَجِئْتُ عمر ، فَقُلْتُ : أَذِنَ أُدخلْ وَيبُشِّرُكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِالجَنَّةِ، فَدَخل فجَلَسَ مَعَ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في القُفِّ عَنْ يسارِهِ ودَلَّى رِجلَيْهِ في البِئْرِ ، ثُمَّ رجعْتُ فَجلَسْتُ فَقُلْت : إن يُرِدِ اللَّه بِفلانٍ خَيْراً يعْني أَخاهُ يأْت بِهِ .

فجاء إنْسانٌ فحركَ الباب فقُلْتُ : مَنْ هذَا ؟ فقَال : عُثْمانُ بنُ عفانَ . فَقلْتُ : عَلى رِسْلِكَ ، وجِئْتُ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَأَخْبرْتُه فقَالَ : « ائْذَن لَهُ وبَشِّرْهُ بِالجَنَّةِ مَعَ بَلْوى تُصيبُهُ » فَجئْتُ فَقُلْتُ : ادْخلْ وَيُبشِّرُكَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِالجَنَّةِ مَعَ بَلْوَى تُصيبُكَ ، فَدَخَل فَوَجَد القُفَّ قَدْ مُلِئَ ، فَجلَس وُجاهَهُمْ مِنَ الشَّقِّ الآخرِ . قَالَ سَعِيدُ بنُ المسَيَّبِ : فَأَوَّلْتُها قُبُورهمْ. متفقٌ عليه .

وزاد في روايةٍ : « وأمَرني رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بحِفْظِ الباب وَفِيها : أَنَّ عُثْمانَ حِينَ بشَّرهُ حمِدَ اللَّه تعالى ، ثُمَّ قَالَ : اللَّه المسْتعَانُ .

قوله : « وجَّهَ » بفتحِ الواوِ وتشديدِ الجيمِ ، أَيْ : توجَّهَ . وقوله : « بِئْرِ أريسٍ » : هو بفتحِ الهمزةِ وكسرِ الراءِ ، وبعْدَها ياء مثَناةٌ مِن تحت ساكِنَةٌ ، ثُمَّ سِينٌ مهملةٌ ، وهو مصروفٌ ، ومنهمْ منْ منَع صرْفَهُ . « والقُفُّ » بضم القاف وتشديدِ الفاء : هُوَ المبْنِيُّ حوْلَ البِئْرِ . قوله : « عَلى رِسْلِك » بكسر الراءِ على المشهور ، وقيل بفتحها ، أَيْ : ارْفُقْ .

710. Ebû Mûsâ el-Eş`arî *radıyallahu anh*'ın anlattığına göre bir gün evinde abdest alıp dışarı çıkarken kendi kendine: "Bugün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hiç ayrılmayacağım; hep onun yanında bulunacağım", dedi. Sonra Mescid'e gidip oradaki sahâbîlere Peygamber *aleyhisselâm*'ın nerede olduğunu sordu. Onlar da:

- Şu tarafa doğru gitti, dediler.

Ebû Mûsâ olanları şöyle anlattı:

Resûl-i Ekrem'in gittiği yeri sora sora nihayet **Eris Kuyusu**'nun bulunduğu bahçede olduğunu öğrendim. Ben de bahçe kapısının yanına oturdum. Peygamber *aleyhisselâm* tuvalet ihtiyacını giderip abdest aldı. Ben de kalkıp yanına vardım. Baktım ki **Eris Kuyusu**'nun kenarındaki taşların üzerine, kuyu ağzındaki bileziğin tam ortasına oturmuş, baldırlarını açarak ayaklarını kuyuya sarkıtmış. Kendisine selâm verdikten sonra geri dönüp kapının yanına oturdum. Kendi kendime: "Bugün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kapıcısı olacağım", dedim. O sırada Ebû Bekir *radıyallahu anh* gelerek kapıyı çaldı.

- Kim o? diye sordum.

- Ebû Bekir, dedi.

- Biraz bekle, dedikten sonra Peygamber *aleyhisselâm*'ın yanına vardım ve: Yâ Resûlallah! Ebû Bekir geldi, huzura girmek için izin istiyor, dedim.

- **"İzin ver ve onu cennetle müjdele",** buyurdu.

Geri dönüp Ebû Bekir'e:

- İçeri gir, Resûlullah seni cennetle müjdeliyor, dedim.

Ebû Bekir içeri girdi. Peygamber *aleyhisselâm*'ın sağ tarafına geçip onun yanına, kuyunun ağzındaki taşın üzerine oturdu ve tıpkı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gibi baldırlarını açarak ayaklarını kuyuya sarkıttı.

Ben de geri dönüp yerime oturdum. Ben evden çıkarken abdest almakta olan kardeşim arkamdan yetişecekti. Onu düşünerek kendi kendime: "Eğer Allah Teâlâ falanın hayrını dilerse onu buraya getirir", dedim. O sırada birinin kapıyı ittiğini gördüm.

- Kim o? diye sordum.

- Ömer İbnü'l-Hattâb, dedi.

- Biraz bekle, dedikten sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına giderek selâm verdim ve: Ömer geldi, huzura girmek için izin istiyor, dedim.

- **"İzin ver ve onu cennetle müjdele",** buyurdu.

Ömer'in yanına dönerek:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* içeri girmene izin verdi ve seni cennetle müjdeledi, dedim.

Ömer içeri girdi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sol tarafına geçerek kuyunun ağzındaki taşın üzerine oturdu ve ayaklarını kuyuya sarkıttı.

Ben de dönüp kapının yanına oturdum. Kardeşimi düşünerek kendi kendime: "Eğer Allah Teâlâ falanın hayrını dilerse onu buraya getirir", dedim. Bu sırada biri gelip kapıyı itti.

- Kim o? diye sordum.

- Osman İbni Affân, dedi.

- Biraz bekle, diyerek Peygamber *aleyhisselâm*'ın yanına gittim ve onun geldiğini haber verdim.

- **"İzin ver ve başına gelecek belâ ile birlikte onu cennetle müjdele",** buyurdu.

Geri döndüm ve:

- İçeri gir, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* başına gelecek belâ ile birlikte seni cennetle müjdeliyor, dedim.

Osman içeri girdi. Kuyu bileziğinde oturacak yer kalmadığını görünce, onların karşılarında bir başka yere oturdu.

Saîd İbnü'l-Müseyyeb dedi ki: Ben bu oturuş şeklini onların kabirlerine yordum.

Buhârî, Fezâilü's-sahâbe 5, Edeb 119, Fiten 17, Ahbâru'l-âhâd 3; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 29. Ayrıca bk. Tirmizî, Menâkıb 18.

Buhârî'nin bir rivayetinde şu fazlalık vardır:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana kapıyı korumamı emretti.

O rivayette şu ilave de vardır:

Osman müjdeyi duyunca Allah'a hamd etti, sonra da: Allah yardımcım olsun, dedi. Buhârî, Fezâilü's-sahâbe 6

Açıklamalar

Eris Kuyusu (Bi'r-i erîs), Medine'ye üç kilometre uzaklıkta ve Kuba Mescidi'nin batı tarafında bulunmaktadır. Bu kuyu Erîs adlı bir yahudiye ait bahçede bulunduğu için Eris Kuyusu diye anılmıştır. Resûl-i Ekrem Efendimiz Kuba Mescid'ine giderken Eris Kuyusu'ndan abdest alır ve hadisimizde görüldüğü şekilde orada dinlenirdi. Yine bir gün Kuba'ya giderken Eris Kuyusu'na uğramış, abdest alarak dinlenmeye başlamıştı. Kendisini Mescid-i Nebevî'de göremeyen dostları Resûl-i Kibriyâ'nın Kuba tarafına gittiğini öğrenince, namazı onunla birlikte Kuba Mescidi'nde kılmak düşüncesiyle arkasından gelmişler ve tahmin ettikleri gibi onu Eris Kuyusu'nun başında bulmuşlardı. Belki de orada buluşmak üzere daha önce sözleşmişlerdi.

Bir rivayete göre Resûl-i Ekrem Efendimiz Ebû Mûsâ el-Eş`arî'den kapıyı beklemesini istemiştir. Bunun sebebi, büyük bir ihtimalle, abdest bozarken birinin âniden içeri girmesine engel olmaktır. Hz. Ebû Bekir ile Ömer, Peygamber *aleyhisselâm*'ın huyunu bildikleri için, onun istirahatini bozmamak düşüncesiyle elbiselerini biraz toplayarak ayaklarını kuyuya sarkıtmışlardı. Şayet bir kenara çekilip otursalardı, o zaman Resûl-i Ekrem de ayaklarını toplar ve onlar gibi otururdu.

Hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu üç müttakî sahâbîsini cennetle müjdelediği görülmektedir. Kendilerine, cennetle müjdelenen on kişi anlamında **aşere-i mübeşşere** dediğimiz bahtiyar sahâbîlerin başında bu üç Peygamber dostu bulunmaktadır. Onlar, kendilerini İslâm'a adadıkları, Allah'ın Resûlü'nü canlarıyla ve mallarıyla destekledikleri için Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmış üstün şahsiyetlerdir. Allah Teâlâ onları üstün meziyetleri sebebiyle daha dünyada iken sevindirmek istemiş, cennetlik olduklarını Resûlü'ne haber vermiş, insanları muhtelif vesilelerle sevindirmekten büyük haz duyan Resûlullah Efendimiz de bu güzel haberi onlara ileterek kendilerini bahtiyar etmişti.

Hadisimizin bazı rivayetlerinden (Buhârî, Fezâilü's-sahâbe 6), cennetle müjdelendiklerini duydukları zaman her üç sahâbînin de sevinçlerini belirtmek üzere "elhamdü lillah" diyerek Allah'a hamd ettiklerini öğrenmekteyiz. Hz. Osman'ın aldığı müjde sebebiyle Allah'a hamdetmesi, başına gelecek belâyı öğrendiği zaman da paniğe kapılmayıp Allah'tan kendisine yardımcı olmasını niyâz etmesi, onun edebinin ve Allah'a teslimiyetinin derecesini göstermektedir. Ya bu olayda (Buhârî, Fezâilü's-sahâbe, 7) veya bir başka gün hâne-i saâdette Resûlullah Efendimiz'in dizlerini açarak istirahat ettiği sırada yanına önce Hz. Ebû Bekir'in, sonra Hz. Ömer'in geldiği, buna rağmen Peygamber *aleyhisselâm*'ın dizlerini örtmediği, fakat Hz. Osman gelince dizlerini örttüğü, bunun sebebi sorulunca da, Hz. Osman'ın üstün edebi sebebiyle meleklerin bile ondan utandığını söylediği bilinmektedir.

Hadîs-i şerîfi, olayı bizzat yaşayan Ebû Mûsâ el-Eş`arî'den duyarak rivayet eden Saîd İbni Müseyyeb (ö. 94/713) tâbiîn âlimlerindendir. Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında doğmuştur. Hz. Ebû Bekir'le Ömer'in mezarının Resûlullah'ın kabr-i şerifinin yanında yer aldığını, Hz. Osman'ın kabrinin ise onlardan uzakta ve Bakî kabristanında bulunduğunu gördükten sonra (Buhârî, Fiten 17) hadîs-i şerîfi hatırlamış, Resûl-i Ekrem ile üç dostunun oturuş biçimleriyle kabirlerinin bu manzarası arasında kendine göre bir irtibat kurmaya çalışmıştır.

Eris Kuyusu denince, yine bu üç sahâbîyi hatırlatan bir başka olay hatıra gelmektedir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in bir gümüş yüzüğü vardı. Bu yüzüğün kaşında "Muhammed Resûlullah" yazılıydı. Efendimiz resmî mektupları bu yüzükle mühürlerdi. Birbiri arkasından halife olan bu üç sahâbî, Resûlullah'ın bu yüzüğünü hilâfet mührü olarak kullandılar. Fakat Hz. Osman, Resûlullah ve iki dostuyla birlikte bu kuyu başında yaşadığı o erişilmez güzelim günleri yeniden yâd etmek için hicrî 30 (650) tarihinde Eris Kuyusu'nu ziyarete geldiği bir

gün, parmağındaki yüzüğü kuyuya düşürdü. Kuyunun bütün suyunu boşaltarak üç gün boyunca aradıkları halde yüzüğü bulamadılar. O günden sonra bu kuyu, Yüzük Kuyusu anlamında **Bi'rü'l-hâtem** diye de anıldı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ ile Resûlü'nün yaptığı gibi, insanlara iyi haberler vererek onları sevindirmelidir.

2. Ashâb-ı kirâm Resûl-i Ekrem Efendimiz'i pek sever, ona hizmet etmek ve rahatını sağlamaktan büyük haz duyarlardı.

3. Üç büyük sahâbînin de "kim o?" sorusuna "ben" diye değil de adlarını söyleyerek cevap vermeleri, bize bu konudaki İslâm edebini öğretmektedir.

4. Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman ashâb-ı kirâmın en büyük üç simasıdır.

5. Peygamber Efendimiz'in Hz. Osman hakkındaki mûcize haberi gerçekleşmiş, Allah'ın bu sevgili kulu, gözü dönmüş katiller tarafından şehid edilmiştir.

711– وعنْ أبي هريرة رضي اللَّه عنهُ قال : كُنَّا قُعُوداً حَوْلَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، وَمعَنَا أَبُو بكْرٍ وعُمَرُ رضي اللَّه عنهما في نَفَرٍ ، فقامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنْ بين أَظْهُرِنا فَأَبْطَأَ عليْنَا وخَشِينا أَنْ يُقْتَطَعَ دُونَنا وَفزِعْنَا فقُمْنا ، فَكُنْتُ أَوّل من فَزِع .

فَخَرَجْتُ أَبْتغي رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، حتى أَتَيْتُ حَائِطاً للأَنْصَارِ لِبني النَّجَّارِ ، فَدُرْتُ بِهِ هَلْ أَجِدُ لَهُ باباً ؟ فلَمْ أَجِدْ ، فإذَا ربيعٌ يدْخُلُ في جوْف حَائِط مِنْ بِئرٍ خَارِجَه والرَّبيعُ: الجَدْوَلُ الصَّغيرُ فاحتَفزْتُ ، فدَخلْتُ عَلى رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم .

فقال : « أبو هُريرة ؟ » فَقُلْتُ : نَعَمْ يَا رسُولَ اللَّهِ ، قال : « ما شَأْنُك » قلتُ : كُنْتَ بَيْنَ ظَهْرَيْنَا فقُمْتَ فَأَبطَأْت عليْنَا ، فَخَشِينَا أَنْ تُقتطعَ دُونَنا ، ففَزعنَا، فَكُنْتُ أَوَّلَ مَنْ فزعَ فأَتَيْتُ هذَا الحائِطَ ، فَاحْتَفَزْتُ كَمَا يَحْتَفِزُ الثَّعلبُ ، وَهؤلاءِ النَّاسُ وَرَائِي .

فَقَالَ : « يَا أَبا هريرة » وأَعطَاني نَعْلَيْهِ فَقَال : « اذْهَبْ بِنَعْلَي هاتَيْنِ ، فَمنْ لقيتَ مِنْ وَرَاءِ هَذا الحائِط يَشْهَدُ أَنْ لا إِلهِ إِلاَّ اللَّهُ مُسْتَيْقناً بها قَلبُهُ ، فَبَشِّرْهُ بالجَنَّةِ » وذَكَرَ الحدِيثَ بطُولِهِ ، رواه مسلم .

« الرَّبيعُ » النَّهْرُ الصَّغِيرُ ، وَهُوَ الجدْوَلُ بفتح الجيم كَمَا فَسَّرَهُ في الحَدِيثِ. وقولُه: « احْتَفَزْت » رويَ بالرَّاءِ وبالزَّاي ، ومعناهُ بالزاي : تَضَامَمْتُ وتصَاغَرْتُ حَتَّى أَمْكَنَني الدُّخُولُ .

711. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in etrafında, Ebû Bekir ve Ömer *radıyallâhu anhümâ*'nın da bulunduğu bir grup insanla oturuyorduk. Bir ara Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* aramızdan kalkıp gitti. Uzunca bir süre dönmeyince, başına kötü bir iş gelmesinden korktuk ve telaşla yerimizden kalktık. Bu endişeyi ilk duyan bendim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i araya araya ensardan Neccâr oğullarına ait bir bahçeye geldim. Giriş kapısını arayarak bahçenin etrafını dolandım; fakat bir kapı bulamadım. Bahçenin dışındaki bir kuyudan içeriye su veren küçük bir ark gördüm ve oradan büzülerek Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına girdim.

- **"Ebû Hüreyre! Sen misin?"** diye sordu.

- Evet, yâ Resûlallah! dedim.

- "Ne haber?" dedi.

- Aramızda otururken kalkıp gittin; geri dönmediğini görünce, sana bir kötülük yapılmasından korkup telaşlandık. İlk endişe duyan da ben oldum. Kalkıp bu bahçeye geldim ve tilki gibi iki büklüm içeri girdim. Diğerleri de arkadan geliyor, dedim.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "Ebû Hüreyre!" diye seslendikten sonra ayakkabılarını çıkarıp verdi ve şunları söyledi: **"Şu ayakkabılarımı alıp geri dön. Bu duvarın arkasında, gönülden inanarak "Lâ ilâhe illallah" diyen kime rastlarsan, onu cennetle müjdele!"**
Müslim, Îmân 52

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf bu kadarla bitmemektedir. İlgisi sebebiyle bir kısmı 425 numarayla Allah'ın Rahmetini Ümid Etmek bahsinde verilmiş, bir kısmı da burada zikredilmiştir. Hadisin geri kalan kısmı şöyledir:

Ebû Hüreyre sözüne devamla dedi ki:

Kendisine ilk rastladığım Ömer oldu. Bana:

- Ebû Hüreyre! Bu elindeki ayakkabılar da nedir? diye sordu. Ben de:

- Bunlar Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ayakkabılarıdır. Bunları bana verdi ve *gönülden inanarak "Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur" diyen kime rastlarsan onu cennetle müjdele* diye emretti, dedim.

Bunun üzerine Ömer eliyle göğsüme vurunca, arka üstü düşüverdim. Bana:

- Dön geri, Ebû Hüreyre!" dedi.

Ben de hemen Resûlullah'ın yanına döndüm; neredeyse hüngür hüngür ağlayacaktım.

Meğer Ömer beni takip etmiş. Baktım ki arkamdan geliyor.

Resûlullah bana dönerek:

- *"Ne oldu sana, Ebû Hüreyre?"* diye sordu. Ben de:

- Yolda Ömer'e rastladım. Benimle gönderdiğin haberi kendisine söyleyince göğsüme öyle bir vurdu ki, arka üstü yere düştüm. Bana geri dönmemi söyledi, dedim.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona dönerek:

- *“Ömer! Niçin böyle yaptın?”* diye sordu. O da:

- Yâ Resûlallah! Anam babam sana feda olsun. Ebû Hüreyre’ye ayakkabılarını vererek, yolda rastladığı kimselerden bütün kalbiyle “Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur” diyenleri cennetle müjdelemesini emrettin mi? diye sordu.

Resûl-i Ekrem de:

- *“Evet”* diye beni doğruladı. Ömer:

- Aman yapma! Halkın bu müjdeye güvenip tenbelleşmesinden korkarım. Bırak ibadet etsinler, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- *“Pekâlâ, bırak onları!”* buyurdu.

Kalbi imanla çarpan herkesi sevinçten kanatlandıracak olan hadîs-i şerîf burada bitmektedir.

Peygamber Efendimiz’in müslümanları sevindirmekten haz duyduğunu gösteren muhtelif hadisler vardır. Bu müjdeleri, güçlü bir imana sahip olduğunu bildiği ve bu müjdelere güvenerek ibadetlerini ihmal etmeyeceğini düşündüğü sahâbîlerine, yine de ihtiyatla haber vermiştir. Allah’ın Rahmetini Ümit Etmek bahsinde, 416 ve 427 numaralı hadislerde, bunun iki misalini görmüştük. Bunlardan ilkinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Muâz İbni Cebel’e:

- *“Kim Allah’dan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın kulu ve peygamberi olduğuna içinden gelerek şehadet ederse, Allah onu cehenneme haram kılar”* buyurmuştu. Muâz’ın:

- Yâ Resûlallah! Bu müjdeyi müslümanlara haber vereyim de sevinsinler mi? diye sorması üzerine de, yukarıda görüldüğü şekilde:

- *“O zaman buna güvenerek tenbel davranırlar.”* buyurmuştu.

427 numaralı hadiste de, Resûl-i Ekrem Efendimiz önce Allah’ın kulları üzerindeki hakkını, sonra da kulların Allah üzerindeki hakkını anlatmıştı. *Allah’ın kulları üzerindeki hakkının, sadece O’na kulluk etmeleri ve hiçbir şeyi O’na ortak tutmamaları olduğunu* belirtmişti. *Kulların Allah üzerindeki hakkının ise, kendisine hiçbir şeyi ortak tutmayanlara azâb etmemesi olduğunu* müjdelemişti. Bu müjdeyi duyan Muâz çok sevinmiş ve:

- Ey Allah’ın Resûlü! İnsanlara bu müjdeyi haber vereyim mi? diye sorduğunda, Nebiyy-i Muhterem Efendimiz:

- *“Müjdeleme! O zaman buna güvenip tenbellik ederler”* buyurmuştu.

Daha önce geçen bu hadislerin, konumuzla ilgili hadîs-i şerîfle aynı paralelde olduğu görülmektedir. Ne var ki burada Efendimiz müjdeyi önce herkese duyurmak istemiş, fakat Hz. Ömer’in teklifi üzerine bundan vazgeçmiştir. Önemli olan buradaki inceliği kavramaya çalışmaktır.

Peygamber Efendimiz’in, bu müjdeyi herkese haber vermeme konusunda Hz. Ömer’in ileri sürdüğü teklifi benimsemesi, onun doğru fikirlere ve görüşlere verdiği değerin açık bir ifadesidir. Hz. Ömer’in teklifinin tutarlı olan yanı şudur: Allah’a derin bir şuurla inanan ve ibadetin zevkine varan kimselerin, böyle bir müjde karşısında, Cenâb-ı Hakk’a olan

minnetlerini, O’na daha fazla ibadet etmek suretiyle göstereceklerі şüphesizdir. Fakat câhiller böyle değildir. Onlar ibadetin zevkini tatmadıkları, kulluğun önemini kavramadıkları için, böyle bir müjdeye güvenerek ibadet etmeye gerek görmeyebilirler. Bu sebeple onlara müjde verirken dikkatli ve ölçülü olmak gerekir. Nitekim Muâz İbni Cebel, yukarıda kısaca naklettiğimiz hadisleri halka haber vermesini Resûl-i Ekrem Efendimiz uygun görmediği için vefat edeceği zamana kadar kimseye söylememiştir. Bu son derece kıymetli bilgiyi kendisiyle birlikte âhirete götürmenin haksızlık, hatta günah olduğunu düşünerek, vefatından bir müddet önce nakletmiştir.

Meseleye şöyle bakmanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Cenâb-ı Hak bazı konuları daha iyi kavrayabilmemiz için onları belli bir senaryo içinde anlatmıştır. Hadisimizdeki müjdenin de böyle bir senaryo içinde verildiği anlaşılmaktadır. İnsanlara müjdeler vermekten ve böylece onları sevindirmekten hoşlanan Yüce Rabbimiz ve Sevgili Efendimiz, bu hadîs-i şerîf ile bize, müjde verirken son derece ölçülü olmak gerektiğini belirtmekte, herkese her şeyi anlatmamak icap ettiğini ifade buyurmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1 Allah’a gönülden inanan, Muhammed Mustafâ *sallallahu aleyhi ve sellem*’in O’nun kulu ve Resûlü olduğunu kabul eden herkes, önünde sonunda cennete girecektir.

2. Allah’ın rahmetinin ve bağışının genişliği anlatılmalı, fakat bu konudaki müjdeler, insanlara ihtiyaçları nisbetinde ve ölçülü verilmelidir.

3. Bir devlet başkanı veya önemli bir mevkide bulunan kimse, kendisine getirilen tutarlı görüşleri, kararına aykırı bile olsa benimseyip kabul etmelidir.

4. Ashâb-ı kirâm Peygamber Efendimiz’i canlarından çok sever, onu uzun müddet görmedikleri zaman, düşmanlarının kendisine zarar vermiş olabileceği endişesine kapılırlardı.

5. Hz. Ömer’in, görüşleri isabetli büyük bir insan olduğu bir kere daha görülmektedir.

6. Bir insan sevdiği ve kendisini sevdiğinden emin olduğu bir kimsenin bahçesine ondan izin almadan girebilir ve oradan faydalanabilir.

712- وعن ابنِ شُماسَةَ قالَ : حَضَرْنَا عَمْرَو بنَ العاصِ رضي اللَّهُ عنه ، وَهُوَ فِي سِيَاقَةِ المَوْتِ فَبَكى طَويلاً ، وَحَوَّلَ وَجْهَهُ إِلى الجدَارِ ، فَجَعَلَ ابْنُهُ يَقُولُ : يا أَبَتَاهُ ، أَمَا بَشَّرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بكَذَا ؟ أَما بشَّرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بكَذَا ؟

فَأَقْبَلَ بوَجْهِهِ فَقَالَ : إِنَّ أَفْضَلَ مَا نُعِدُّ شَهَادَةُ أَنْ لاَ إِلهَ إِلاَّ اللَّه ، وأَنَّ مُحَمَّداً رسُول اللَّه إِنِّي قَدْ كُنْتُ عَلى أَطْبَاقٍ ثَلاثٍ : لَقَدْ رَأَيْتُني وَمَا أَحَدٌ أَشَدَّ بُغْضاً لرَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنِّي ، وَلا أَحبَّ إِليَّ مِنْ أَنْ أَكُونَ قَدِ استمْكَنْت مِنْهُ فقَتَلْتهُ ، فَلَوْ مُتُّ عَلى تِلْكَ الحالِ لَكُنْتُ مِنْ أَهْلِ النَّار .

فَلَمَّا جَعَلَ اللَّهُ الإِسْلامَ فِي قَلْبِي أَتيْتُ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقُلْتُ : ابْسُطْ يمينَكَ فَلأُبَايعْك ، فَبَسَطَ يمِينَهُ فَقَبَضْتُ يَدِي ، فقال : « مالك يا عمرو ؟ » قلت : أَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِطَ قالَ : « تَشْتَرِطُ

ماذا ؟ » قُلْتُ أَنْ يُغْفَرَ لي ، قَالَ : أَمَا عَلمْتَ أَنَّ الإِسْلام يَهْدِمُ ما كَانَ قَبلَهُ، وَأَن الهجرَةَ تَهدمُ ما كان قبلَها ، وأَنَّ الحَجَّ يَهدِمُ ما كانَ قبلَهُ ؟ »

وما كان أَحَدٌ أَحبَّ إِليَّ مِنْ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَلا أَجَلّ في عَيني مِنْه ، ومَا كُنتُ أُطِيقُ أَن أَملأَ عَيني مِنه إِجلالاً له ، ولو سُئِلتُ أَن أَصِفَهُ ما أَطَقتُ ، لأَنِّي لم أَكن أَملأ عَيني مِنه ولو مُتُّ على تِلكَ الحَال لَرَجَوتُ أَن أَكُونَ مِنْ أَهْلِ الجَنَّةِ .

ثم وُلِّينَا أَشيَاءَ ما أَدري ما حَالي فِيهَا ؟ فَإِذا أَنا مُتُّ فلا تصحَبْنِّي نَائِحَةٌ ولا نَارٌ ، فإذا دَفَنتموني ، فشُنُّوا عليَّ التُّرَابَ شَنًّا ، ثم أَقِيمُوا حول قَبري قَدْرَ ما تُنحَرُ جَزورٌ ، وَيقْسَمُ لحْمُهَا ، حَتَّى أَسْتَأْنِسَ بكُمْ ، وأَنظُرَ ما أُراجِعُ بِهِ رسُلَ ربي . رواه مسلم .

قوله : « شُنُّوا » رُوِيَ بالشين المعجمة وبالمهملةِ ، أَي : صبُّوهُ قليلاً قَليلاً . واللَّه سبحانه أَعلم .

712. İbni Şümâse şöyle dedi:

Amr İbni Âs ölüm döşeğindeyken yanına gittik. Yüzünü duvara döndü, uzun uzun ağladı. Bunun üzerine oğlu:

- Babacığım! Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sana şu müjdeyi vermedi mi? Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* seni şöyle müjdelemedi mi? demeye başladı.

O zaman Amr İbni Âs yüzünü bize dönerek dedi ki:

- Âhiret için hazırladığımız en değerli azık “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah” sözüdür. Hayatımda üç devir vardır. Bir zamanlar Resûlullah’a benden fazla kin besleyen yoktu. Bir yolunu bulup da onu öldürmek benim en çok arzu ettiğim şeydi. Şayet bu haldeyken ölseydim, mutlaka cehennemlik olurdum. Allah Teâlâ gönlüme İslâm sevgisini koyunca, Peygamber *aleyhisselâm*’a gelerek: Elini uzat, sana biat edeceğim, dedim. O elini uzatınca, ben elimi geri çektim.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

- **“Ne oldu, Amr?”** diye sordu.

- Şart koşmak istiyorum, dedim.

- “**Neyi şart koşacaksın?”** buyurdu.

- Bağışlanmamı, dedim.

- **“Müslüman olmanın daha önceki günahları silip süpürdüğünü, hicret etmenin daha önce işlenen günahları yok ettiğini, haccetmenin daha önce yapılan günahları ortadan kaldırdığını bilmiyor musun?”** buyurdu.

Artık Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’*den daha çok sevdiğim biri yoktu. Gözümde ondan daha büyük biri mevcut değildi. Ona duyduğum saygıdan dolayı gözlerimi kandıra

kandıra yüzüne bakamazdım. Biri bana onu anlatmamı isteseydi, yüzüne doya doya bakamadığım için bunu yapamazdım. Şayet bu haldeyken ölseydim, cennetlik olmayı umabilirdim. Sonra öyle işlere karıştık ki, o işler karşısında halimin nasıl olduğunu bilemiyorum.

Öldüğüm zaman arkamdan ne ağıt, ne de ateş yakılsın. Beni gömdüğünüz zaman üzerime toprağı yavaş yavaş atınız. Sonra bir deveyi boğazlayıp etini taksim edecek kadar bir zaman kabrimin yanından ayrılmayın ki, siz yanımdayken yerime alışayım ve Rabbimin elçilerine nasıl cevap vereceğimi düşüneyim.

Müslim, Îmân 192

İbni Şümâse

Adı Abdurrahman olup tâbiîn nesline mensup güvenilir bir muhaddistir. Abdullah İbni Amr İbni Âs, Abdullah İbni Ömer, Zeyd İbni Sâbit, Ebû Zer el-Gıfâri ve Hz. Âişe gibi sahâbîlerden hadis rivayet etmiştir.

İbni Şümâse Mısırlıydı. Bu sebeple de Mısır valisi Amr İbni Âs ile görüşürdü. 43 (664) yılında ve 90 yaşında ölen Amr İbni Âs'ın vefatından bir müddet önce onun ziyaretine gittiği zaman, yukarıda anlatılan olaya şahit oldu ve Amr'ın sözlerini rivayet etti.

İbni Şümâse 100 (718-719) yılından sonra vefat etmiştir.

Allah ondan ve sözlerini bize rivayet ettiği Amr İbni Âs'dan razı olsun.

Açıklamalar

Amr İbni Âs'ın kısa hal tercümesi 332 numaralı hadiste verilmiştir. Arapların tanınmış dâhilerinden biri sayılan Amr'ın yukarıdaki sözleri, onun akıl yürütme kabiliyeti yanında, maksadını pek güzel ifade ettiğini de göstermektedir.

Amr'ın "sonra öyle işlere karıştık ki, o işler karşısında halimin nasıl olduğunu bilemiyorum" sözüyle neleri kastettiği konusunda, yine onun vefat edeceği sırada malına bakarak söylediği şu sözleri bir fikir verebilir:

"Keşke ya sen bir deve tezeği olaydın, ya ben Selâsil gazasında öleydim. Öyle işlere girdim ki, Allah huzurunda o konularda kendimi nasıl savunacağımı bilemiyorum. Muâviye'nin dünyasını düzelttim; ama kendi âhiretimi batırdım."

Amr İbni Âs'ın ölüm döşeğinde söylediği sözlerden biri de, âhireti konusunda ne büsbütün ümitsiz ne de fazla ümitli olduğu, bununla beraber gönlündeki imana ve dilindeki kelime-i şehâdete güvendiğidir.

Nârına yandığını söylediği Hz. Muâviye de ölüm döşeğinde endişelerini aynı şekilde dile getirmiş, özellikle oğlu Yezid hakkında yaptıklarından korktuğunu söylemiştir. Nelerden ümitli olduğunu ifade ederken de, vaktiyle Resûlullah ile birlikte bulundukları bir seferde gömleğinin yırtılması üzerine onun kendisine bir gömlek verdiğini, bir defa giydiği bu gömleği şimdi kefeninin altına koymalarını istediğini belirtmiş, Peygamber aleyhisselâm'ın saçından ve tırnağından bir miktar sakladığını, bunları gözlerinin ve burnunun üzerine koymalarını arzu ettiğini, kendisine bir şey fayda verecekse bunların fayda vereceğine inandığını ifade etmiştir.

Dünyaya en fazla değer veren sahâbîlerden söz edilirken bu iki zâtın adından bahsedilir. Ölümle yüzyüze gelince, onların da gönüllerindeki imana ve Peygamber sevgisine sığınmaktan başka yol bulamadıklarını görmekteyiz. Hem onların hem de bütün sahâbîlerin Resûl-i Ekrem'e derin bir sevgi beslediklerini ve onun şefaatını umduklarını bilmekteyiz.

Bazı kimselerin en fazla bu iki sahâbîye dil uzattıklarını ve onları tenkit ettiklerini biliyoruz. Bize düşen onların şu son hallerine bakmak ve kendileri hakkında hüsn-i zan beslemektir. Kendi halimize bakmadan, Allah'a karşı görevlerimizi ne ölçüde yaptığımızı hesaba katmadan "falan haklıydı, falan haksızdı" diye on dört asır sonra hakemlik yapmaya kalkmak, haddini bilmezlikten başka nedir ki?

Resûlullah Efendimiz'in Amr İbni Âs'a söylediği sözler, konumuzun esasını teşkil etmektedir. Gönlüne İslâm sevgisi düştüğü zaman, bir vakitler İslâm dini ve onun Peygamber'i hakkında yaptıklarını düşünerek endişeye kapılan, bu sebeple de hatalarının bağışlanmasını isteyen Amr'a Peygamber-i Zîşân'ın verdiği müjdeyi bir daha hatırlayalım. Efendimiz ona buyuruyor ki:

"Müslüman olmanın daha önceki günahları silip süpürdüğünü, hicret etmenin daha önce işlenen günahları yok ettiğini, haccetmenin daha önce yapılan günahları ortadan kaldırdığını bilmiyor musun?"

Yüce dinimizin ne kadar tutarlı ve mantıklı bir din olduğunu, onu bize gönderen Allah'ın kullarını ne çok sevdiğini anlamak için yukarıdaki müjde bile kâfidir. Kaldı ki, Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîfler okundukça, Allah'ın rahmetinin bizi hava gibi kuşatıp güneş gibi ısıttığı bütün canlılığı ile hissedilir.

Bu hadis, 949 numarayla, Mezar Başında Dua bahsinde kısaca tekrarlanacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ümitsizliğe düşenlere, Allah'ın affediciliği anlatılmalı, kurtuluş yollarının çokluğu gösterilmelidir.
2. İslâmiyet'i kabul etmek, gerektiğinde onun uğrunda hicret etmek ve şartlarına uyarak haccetmek kurtuluşun başlıca yollarıdır. Müslüman olanın eski günahları bağışlanır. Hicret ve hac küçük günahların affına vesile olur. Büyük günahlar ise tövbe etmek suretiyle bağışlanır.
3. Ölüm döşeğinde Allah'ın rahmetine güvenmeli, ölmek üzere olanlara, gerekirse yaptığı iyilikler hatırlatılarak Allah'ın rahmetinden ümitli olması telkin edilmelidir.
4. Ölenin arkasından ağlamak yasaklanmamıştır. Zira bu son derece tabiidir. Yasak olan bağıra çağıra ağlamak, Câhiliye devrinde olduğu gibi cenazenin arkasından mum gibi şeyler yakarak, çelenkler taşıyarak yürümek ve cenaze evinde gece ateş yakmaktır.
5. Cenazenin üzerine toprağı yavaş yavaş atmalıdır.
6. Cenazeyi defnettikten sonra mezarının yanında bir müddet kalmalıdır. Zira cenaze oraya gelenleri görür, uzaklaşıp gittiklerini duyup hisseder.
7. Kabir suâli vardır.
8. Ashâb-ı kirâmın Peygamber Efendimiz'e duyduğu sevgi ve saygının büyüklüğü görülmektedir.

96- باب وداع الصاحب ووصيته عند فراقه لسفر

وغيره والدعاء له وطلب الدعاء منه

VEDÂLAŞMA

YOLCULUK VE BENZERİ SEBEPLERLE AYRILIP GİDECEK KİMSENİN ARKADAŞIYLA VEDÂLAŞMASI, ONA VASİYET VE DUA ETMESİ, ONUN DUASINI İSTEMESİ

Âyet

وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلاَ تَمُوتُنَّ إَلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ [132]
أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاء إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِن بَعْدِي قَالُواْ نَعْبُدُ إِلَـهَكَ وَإِلَـهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَـهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ [133]

“Bunu İbrâhim de kendi oğullarına vasiyet etti. Ya`kûb da: Oğullarım! Allah sizin için İslâm dinini seçti. Sakın başka türlü değil, sadece müslüman olarak ölünüz, dedi.

Yoksa Ya`kûb’a ölüm geldiği zaman siz orada mıydınız? O zaman Ya`kûb oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? diye sormuştu. Onlar da: Senin ve ataların İbrâhim, İsmâil ve İshâk’ın ilâhı olan tek Allah’a kulluk edeceğiz; biz ancak ona teslim olmuşuzdur, dediler.”
Bakara sûresi (2), 132-133

Ya`kûb *aleyhisselâm* Hz. İbrâhim’in torunudur. Ya`kûb’un bir adı da İsrâil’di. Bu sebeple onun soyundan gelenlere İsrâiloğulları denmiştir. Buna göre İsrâiloğulları Hz. Yûsuf ile diğer on bir kardeşi, onların oğulları, torunları ve soylarından gelenlerdir.

Dedenin de, torunun da çocuklarına vasiyet ettiği şey, müslüman olmaları ve müslüman olarak can vermeleridir. Çünkü insanlara din olarak İslâm’ı seçen, onların bu dini kabul etmesini ve müslüman olarak ölmesini dileyen Allah Teâlâ’dır.

Âyet-i kerîmenin devamında, Hz. İbrâhim ile Ya`kub’un bu tavsiyesine kulak vermeyen İsrâiloğulları’na ve benzerlerine hitap edilmekte ve onlara şöyle denmektedir:

Ya`kûb öleceği sırada oğullarını başına topladı ve onlara bir vasiyette bulundu. Bu vasiyetin ne olduğunu siz elbette bilemezsiniz. Ama bunun ne olduğunu Allah biliyor. Şimdi bu vasiyetin mâhiyetini siz de öğrenin ve İsrâil’in oğulları olarak gereğini yerine getirin. Soyundan geldiğiniz atalarınıza, Ya`kub *aleyhisselâm,* “Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?” diye sordu; onlar da tıpkı babaları ve daha önceki ataları gibi tek Allah’a inanıp ibadet edeceklerine dair söz verdiler. Ondan başkasını tanımayacaklarını söylediler.

Görülüyor ki Hz. Ya`kub, oğullarına daha önce söylediği ve öğrettiği din esaslarını, öleceği sırada bir kere daha hatırlatıyor, hem kendilerini hem de çocuklarını, aralarında yaşadıkları Mısırlılar gibi puta tapmaktan uzak tutmalarını vasiyet ediyor ve bu konuda onlardan söz alıyor.

Hadisler

713- فمنها حَديثُ زيدِ بنِ أَرْقَمَ رضي اللَّه عنه الذي سبق في باب إِكرامِ أَهْلِ بَيْتِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قامَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فِينَا خَطِيباً ، فَحَمِدَ اللَّه ، وَأَثْنى عَلَيهِ ، وَوَعَظَ وَذَكَّرَ ثُمَّ قال : أَمَّا بَعْدُ ، أَلا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنا بشرٌ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ رَسُولُ رَبِّي فأُجيب، وأَنَا تَارِكٌ فيكُمْ ثَقَلَيْنِ : أَوَّلُهُمَا : كتاب اللَّهِ ، فيهِ الهُدَى وَالنُّورُ ، فَخُذُوا بِكتاب اللَّه ، وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ » فَحَثَّ عَلى كتاب اللَّه ، ورَغَّبَ فِيهِ ، ثُمَّ قال : « وَأَهْلُ بَيْتِي ، أُذَكِّرُكُمُ اللَّه في أَهْلِ بَيْتِي » رواه مسلم . وَقَدْ سَبَقَ بطُولِهِ .

713. Zeyd İbni Erkam *radıyallahu anh*, şöyle dedi:

Bir gün Resûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* ayağa kalkarak bize bir konuşma yaptı. Allah'a hamd ü senâdan sonra bize öğüt verdi. Sonra da şöyle buyurdu:

- "Ey insanlar! Ben de bir insanım. Yakında Rabbimin elçisi bana da gelecek ve ben onun davetine uyup gideceğim. Size iki önemli şey bırakıyorum. Biri, insanı doğruya götüren bir rehber ve nur olan Allah'ın Kitabı Kur'an'dır. Allah'ın kitabına yapışın ve sımsıkı sarılın!"

Peygamber *aleyhisselâm* Kur'an'a sarılma ve ona bağlanma konusunda tavsiyelerde bulundu. Sonra sözüne şöyle devam etti:

"Size bir de Ehl-i beyt'imi bırakıyorum. Allah'tan korkun da Ehl-i beyt'ime saygılı davranın!".

Müslim, Fezâilü's-sahâbe 36

Açıklamalar

347 numaralı hadiste geçtiği üzere, tâbiînden bazıları, hayli yaşlanmış olan Zeyd İbni Erkam'ı ziyaret etmişler ve ona Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile savaşlarda bulunduğunu, arkasında namaz kılma bahtiyarlığına erdiğini hatırlatarak Peygamber *aleyhisselâm*'dan duyduklarını anlatmasını istemişlerdi. Zeyd de onlara, Mekke ile Medine arasındaki Hum suyu başında Resûlullah'ın kendilerine yaptığı bir konuşmayı ve verdiği öğüdü nakletmişti.

Resûlullah Efendimiz bu konuşmayı Veda haccından Medine'ye dönerken yapmış ve bilindiği üzere üç ay sonra da Rabbine kavuşmuştu. Demekki bu öğütler Efendimiz *aleyhisselâm*'ın vedâ konuşmalarından biriydi. Vedâ konuşması yapan kimse, en fazla değer verdiği şeyleri hatırlatacağına göre, Efendimiz *aleyhisselâm* da, bir gün Allah'ın davetine uyup ebedî yolculuğa çıkacağını belirttikten sonra ümmetine iki şey bıraktığını söylemiş ve bunlara sıkı sıkıya sarılmalarını vasiyet etmişti. Vasiyet ettiği şeylerden birincisinin Kur'ân-ı Kerîm, ikincisinin de Ehl-i beyt'i olduğunu belirtmişti.

Kur'an, Cenâb-ı Hakk'ın kullarına gönderdiği son mektuptur. Bu son mektupta insanın hem dünyada hem de âhirette nasıl bahtiyar olacağı anlatılmaktadır. Efendimiz ümmetine, ancak Kur'an'a sarılmak suretiyle kurtuluşa erebileceklerini, son bir defa daha hatırlatmaktadır.

Ehl-i beyt'e gelince; 347 numaralı hadiste kim oldukları belirtilen bu kimseler, bize Peygamber emanetidir. Onları sevmek, saymak, sevip sayılmalarını sağlamak bizim görevimizdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bu hadis Peygamber Efendimiz'in vedâ konuşmalarından birini ihtiva etmektedir.
2. Kur'an insanı doğruya götüren bir rehber ve ilâhî bir nurdur. Kurtuluşa ermek, ona sarılmakla mümkündür.
3. Ehl-i beyt bize Peygamber Efendimiz'in emanetidir. Onları sevip saymak en önemli görevlerimiz arasındadır.

714– وعن أبي سُلَيْمَانَ مَالك بن الحُوَيْرِثِ رضي اللَّه عنه قال : أَتَيْنَا رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَنحْنُ شَبَبَةٌ متقَارِبُونَ ، فَأَقمْنَا عِنْدَهُ عشْرِينَ لَيْلَةً ، وكانَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَحِيماً رفِيقاً، فظَنَّ أَنَّا قَدِ اشْتَقْنَا أَهْلَنَا . فسَأَلَنَا عَمَّنْ تَرَكْنا مِنْ أَهْلِنا، فَأَخْبَرْنَاهُ ، فقال : « ارْجعُوا إِلى أَهْليكم فَأَقِيمُوا فِيهِمْ ، وَعلِّموهُم وَمُرُوهُمْ ، وَصَلُّوا صَلاةَ كَذا في حِين كَذَا ، وَصَلُّوا كَذَا في حِين كَذَا ، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلاةُ فَلْيُؤذِّنْ لَكُمْ أَحدُكُمْ ، وَلْيؤمَّكُم أَكبَرُكُمَ » متفقٌ عليه . زاد البخاري في رواية له : « وَصَلَّوا كمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي » .

قوله : « رَحِيماً رفيقاً » روِيَ بفاءٍ وقافٍ ، ورويَ بقافينِ .

714. Ebû Süleyman Mâlik İbni Huveyris *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Biz aynı yaşlarda bir grup genç Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelmiş ve yirmi gün boyunca yanında kalmıştık. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* çok merhametli ve şefkat dolu bir kimseydi. Bizim yakınlarımızı özlediğimizi anlayınca, geride ailemizden kimleri bıraktığımızı sordu. Biz de kendisine söyledik. O zaman şöyle buyurdu:

"**Haydi ailenizin yanına dönün ve onların yanında kalarak kendilerini bilgilendirin. Onlara şu namazı şu vakitte, bu namazı bu vakitte kılmalarını söyleyin. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri ezan okusun, en yaşlınız da size imam olsun.**"

Buhârî, Ezân 17, 18, 49, 140, Cihâd 42, Edeb 27, Âhâd 1; Müslim, Mesâcid 292. Ayrıca bk. Nesâî, Ezân 8.

Buhârî bir rivayetinde şunu ilâve etmiştir:

"Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz, siz de öyle namaz kılın."
Buhârî, Âhâd 1

Ebû Süleyman Mâlik İbni Huveyris

Benî Leys kabilesine mensup olan Mâlik İbni Huveyris'in hayatı hakkında bildiğimiz en önemli şey, kendisi gibi gençlerle Peygamber Efendimiz'in yanına gittiği ve Medine'de bir müddet kalarak İslâm dinini öğrenmeye çalıştığıdır. Onun Resûl-i Ekrem Efendimiz'in namaz kılışını çok iyi öğrendiği ve bazı insanlara Peygamber gibi namaz kılmayı öğretmek için, namaz vakti olmasa bile kalkıp namaz kıldığı bilinmektedir.

Basra'da yaşayıp 94 (713) yılında orada vefat eden Mâlik İbni Huveyris, Resûl-i Ekrem Efendimiz'den 15 hadis rivayet etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Saâdet devri anlamında Asr-ı saâdet dediğimiz o güzel günlerde, her yaştan müslüman, Allah'ın Resûlü'nü görmek, getirdiği dinin esaslarını bizzat onun ağzından duymak için Medine'ye koşardı. Medine'ye gelme fırsatı ve imkânı bulamayanlar da, Resûlullah'ın yanına gönderdikleri temsilcilerinden İslâmiyet'in ne olduğunu ve kendilerine ne gibi sorumluluklar getirdiğini öğrenirlerdi. Hadîs-i şerîfte görüldüğü üzere Peygamber *aleyhisselâm*, Allah'ın dinini ve O'na nasıl ibadet edileceğini kendisinden öğrenen gençleri kabilelerine geri gönderirken, onlara, Medine'ye gelemeyenlere dini öğretmelerini tavsiye etmiş ve "*Namaz vakti geldiğinde içinizden biri ezan okusun, en yaşlınız da size imam olsun"* buyurmuştur.

Hadîs-i şerîf, namaz vakti gelince ezan okumanın gereğini ortaya koyuyor. Ezan ve ezanın fazileti 1035-1041 numaralı hadisler arasında ele alınacaktır.

"En yaşlının imam olması" genel bir kaide değildir. Zira hadisimizde bahsi geçen gençler hep birbirinin akranı olduklarından, içlerinde yaşça daha büyük olanın imamlık etmesi uygun görülmüştür. Başka hadisler de dikkate alınınca, imamlıkta şöyle bir sıralamadan söz edilebilir:

* Bir topluluk içinde, Kur'an'ı en çok okuyup belleyen, kırâat tahsiline en önce başlayan kimse imam olmalıdır.

* Kırâatte birbirlerine denk iseler, sünneti en iyi bilen imam olmalıdır.

* Sünnet bilgisinde birbirlerine denk iseler, en önce hicret eden imam olmalıdır.

* Şayet hicrette de birbirlerine denk iseler, en yaşlıları imam olmalıdır (Ebû Dâvûd, Salât 60).

Herkesin Kur'an okumayı, namaz kılmayı yeni öğrendiği o devirler için bu sıralamanın gerekli olduğu şüphe götürmez. İslâm âlimleri daha sonraki devirler için konuyu bir başka açıdan ele almışlar, namaz kıldıracak kadar kıraat bilmenin o kadar mahâret gerektirmediğini düşünmüşler, Peygamber Efendimiz'in "*Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz, siz de öyle namaz kılın"* buyruğunu da dikkate alarak, imam tercihinde ilk sırayı sünneti ve fıkhı en iyi bilenlere vermişlerdir. Zira Peygamber Efendimiz'in kıldığı namaz gibi mükemmel bir ibadetin, namazın inceliklerini iyi bilmeye bağlı olduğunu düşünmüşlerdir.

Hadisimizin râvisi Mâlik İbni Huveyris, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bir özelliğine dikkatimizi çekiyor. 20 gün süreyle yurdundan, yuvasından ayrı kalan gençlerin hallerine ve tavırlarına bakarak yakınlarını özlediklerini farketmesi ve onlara artık geri dönmelerini teklif etmesi, Peygamber *aleyhisselâm*'ın insan psikolojisini çok iyi bildiğini ve insanın duygularına önem verdiğini göstermektedir. Bu da bir yöneticinin, idare ettiği insanlarla ilgilenmesi, onların ihtiyaçlarını dikkate alması gereğini ortaya koymaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm dinlerini öğrenmek için uzun yolculukları göze almışlardır. Memleketlerinde bu imkânı bulamayanlar ise, ilim tahsili için ya başka yerlere gitmek veya kendileri adına birilerini göndermek zorundadırlar.

2. Yöneticiler, yönettikleri kimselerin ihtiyaçlarıyla ilgilenmeli ve onları zor durumda bırakmamalıdır.

3. Âlimler halkı dini konularda bilgilendirmelidir.

4. Bir yerde namaz kılınmadan önce mutlaka ezan okunmalı, namazı en ehliyetli olan kıldırmalıdır.

5. Resûl-i Ekrem Efendimiz son derece merhametli ve şefkatliydi.

6. Efendimiz birileriyle vedalaşırken, burada gençlere yaptığı gibi, ihtiyaçları olan hususlarda onlara tavsiyelerde bulunurdu.

715- وعن عُمَرَ بنِ الخطاب رضي اللَّهُ عنه قال : اسْتَأْذَنْتُ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في الْعُمْرَةِ ، فَأَذِنَ ، وقال : « لا تَنْسنَا يَا أخيَّ مِنْ دُعَائِك » فقالَ كَلِمَةً ما يَسُرُّنِي أَنَّ لِي بِهَا الدُّنْيَا .

وفي رواية قال : « أَشْرِكْنَا يَا أخيَّ في دُعَائِكَ » رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

715. Ömer İbnü’l-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den umre yapmak için izin istedim. İzin verdi ve:

“Bizi duadan unutma, sevgili kardeşim!” buyurdu. Onun bu sözüne karşılık bana dünyayı verseler, bu kadar sevinmezdim.

Ebû Dâvûd, Vitir 23

Bir başka rivayete göre şöyle buyurdu:

“Sevgili kardeşim! Bizi de duana ortak et!”

Tirmizî, Daavât 110. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 23; İbni Mâce, Menâsik 5

Açıklamalar

Hz. Ömer, Câhiliye devrinde, umre yapmayı adamıştı. Medine’de buna imkân bulunca, yanından hiç ayrılmak istemediği Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’den, adağını yerine getirmek üzere izin vermesini istedi. O da kendisine izin verdikten başka, gideceği o mübarek yerlerde kendisine de dua etmesini istedi. Peygamber Efendimiz’in Hz. Ömer’e “sevgili kardeşim” diye hitap ederek kendisine dua etmesini istemesi, Hz. Ömer’in duası makbûl faziletli bir kimse olduğunu göstermektedir. Nitekim Hz. Ömer de bu iltifat karşısında büyük bir mutluluk duymuş ve hislerini “Resûl-i Ekrem’in bu sözüne karşılık bana dünyayı verseler, bu kadar sevinmezdim.” diye dile getirmiştir.

Peygamber *aleyhisselâm* bu hadisiyle bizi fırsatları değerlendirmeye teşvik etmekte, önemli ziyaretler yapacak kıymetli insanlardan dua istemeyi hatırlatmaktadır. Unutmamalıdır ki, Allah Teâlâ mü’minlerin birbirlerini düşünmelerinden, birbirleri için hayır ve iyilik istemelerinden hoşnut olur ve onların birbirleri hakkında yapacağı duayı kabul eder.

Hadîs-i şerîf, faziletli kimselerin duasını isteme konusunun ele alındığı “Fazilet Sahiplerini Ziyaret Etmek” bahsinde 374 numarayla geçmişti. Allah katında değerli kimselerin duasını isteme konusunda başka örnekler için 373 numaralı hadis de okunmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Uzak bir yere gidecek kimse, sevdiği ve değer verdiği kimselere bu niyetini açmalı ve onların iznini istemelidir.

2. İnsan zühd ve takvâ bakımından ne kadar ileri seviyede bulunsa bile, diğer mü’minlerin duasını istemelidir.

3. Önemli ziyaret yerlerine giden bir kimse sadece kendisi için değil, akrabaları ve sevdikleri için de dua etmelidir.

4. Mü’minlerin birbiri hakkında yapacağı dua makbuldür.

5. Peygamber Efendimiz, başkalarından dua isteyecek kadar mütevâzi bir insandı.

6. Hz. Ömer duası makbul değerli bir sahâbî idi.

716– وعن سالم بنِ عَبْدِ اللَّه بنِ عُمَرَ أَنَّ عبدَ اللَّه بنِ عُمَرَ رضي اللَّه عنهما كَانَ يَقُولُ لِلرَّجُلِ إِذَا أَرَادَ سفراً : ادْنُ مِنِّي حَتَّى أُوَدِّعَكَ كمَا كَانَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُودِّعُنَا فيقُولُ: أَسْتَوْدِعُ اللَّه دِينَكَ ، وَأَمانَتَكَ ، وخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ ، رواه الترمذي، وقال : حديث حسن صحيح .

716. Sâlim İbni Abdullah İbni Ömer’in söylediğine göre, (babası) Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* bir yolculuğa çıkacak kimseye şöyle derdi:

Yanıma gel de, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bizimle vedalaştığı gibi seninle vedalaşalım. Resûl-i Ekrem şöyle vedalaşırdı:

“Dinini koruyup emanetlerini ifa etmen ve amellerini hayırla sonuçlandırman hususunda seni Allah’a emanet ediyorum.”

Tirmizî, Daavât 44. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 73; İbni Mâce, Cihâd 24

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

717– وعن عبدِ اللَّهِ بنِ يزيد الخَطْمِيِّ الصَّحَابِيِّ رضي اللَّه عنه قال : كَانَ رسولُ اللَّهص إِذا أَرَادَ أَنْ يُوَدِّعَ الجَيْش قالَ : « أَسْتَوْدِعُ اللَّه دِينَكُمْ ، وَأَمَانَتكُم ، وَخَوَاتِيمَ أَعمَالِكُمْ ».

حديث صحيح ، رواه أبو داود وغيره بإِسناد صحيح .

717. Sahâbî Abdullah İbni Yezîd el-Hatmî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* orduyla vedâlaşmak istediği zaman:

“Dininizi koruyup emanetlerinizi ifa etmeniz ve amellerinizi hayırla sonuçlandırmanız hususunda sizi Allah’a emanet ediyorum.” derdi.

Ebû Dâvûd, Cihâd 73.

Abdullah İbni Yezîd el-Hatmî

Medineli olan Abdullah İbni Yezîd 17 yaşında iken Hudeybiye'de Bey`atürrıdvân'da bulunarak Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'i gördü. Onun Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunmadığını iddia edenlerin görüşüne katılmadığını göstermek üzere Nevevî, hadisin senedinin baş tarafında kendisinden es-sahâbî diye bahsetmiştir. Abdullah İbni Yezîd Hudeybiye'den sonraki savaşların hepsine katıldı. Cemel, Sıffîn ve Nehrevan savaşlarında Hz. Ali'nin yanında yer aldı. Bir ara Abdullah İbni Zübeyr'in Mekke emirliğini yaptı.

Yiğit bir sahâbî olan Abdullah İbni Yezîd, hicretin on üçüncü yılında meydana gelen Karkas Savaşı'nda bulundu. Bu savaşta İran ordusundaki fillerden biri kumandan Ebû Ubeyde es-Sakafî'ye saldırıp onu şehid edince, asker bozguna uğrayıp gerideki köprüye doğru kaçmaya başladı Bozguna engel olmak isteyen Abdullah İbni Yezîd köprüyü tahrip etti; sonra da askere cesaret vererek onları kumandanlarının intikamını almaya teşvik etti. Bu taktiği ile iyi bir sonuç alan Abdullah, süratle Medine'ye giderek müslümanların uğradığı yenilgiyi Hz. Ömer'e haber verdi.

Hz. Peygamber'den birkaç hadis rivayet etmiş olan Abdullah İbni Yezîd el-Hatmî 69 (688) yılında Kûfe'de vefat etti.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz yolculuğa çıkmak üzere olan bir sahâbî ile vedalaşırken onun elini tutar, o şahıs elini çekmedikçe Peygamber *aleyhisselâm* onun elini bırakmazdı (Tirmizî, Daavât 44). Cihada gitmek üzere olan küçük bir müfreze veya büyük bir orduyla da vedâlaşmayı ihmal etmezdi.

Efendimiz vedâ ettiği kimseleri Allah'a ısmarlarken, onlar için en önemli üç şeyi Cenâb-ı Hakk'ın korumasını niyaz ederdi.

Bunlardan birincisi **dindir**. Yolculuk zor, zahmetli ve külfetlidir. Can emniyetinin bulunmadığı zamanlarda ise, zahmetinin yanında korku ve endişe vericidir. Bir yandan yolculuğun sıkıntısı, öte yandan korku ve endişe insana dinî görevlerini ihmal ettirebilir. İşte Efendimiz bir kimseye "Dinini Allah'a emanet ediyorum" demekle, dinî vazifelerini tam mânasıyla yapma konusunda Cenâb-ı Hakk'ın sana yardım etmesini niyaz ediyorum, demiş olmaktadır.

Resûl-i Ekrem'in Allah Teâlâ'ya ısmarladığı şeylerin ikincisi **emanettir**. Sefere çıkacak kimsenin birine bıraktığı veya birilerinin ona verdiği şeyler birer emanettir. Geride bırakılan aile fertleri, mal ve servet birer emanet olduğu gibi, yolculuk sırasında karşılaşılan insanlardan alınan verilen şeyler de birer emanettir. Allah Teâlâ'nın insanı sorumlu tuttuğu her şeye birer emanet gözüyle bakmalıdır. Resûlullah Efendimiz, yolcuyla ilgili bu gibi hususların gerektiği şekilde korunmasını da Allah'a emanet etmektedir.

Onun Cenâb-ı Mevlâ'ya ısmarladığı şeylerin üçüncüsü, **işlerin hayırlı bir şekilde sonuçlanmasıdır.** Bu sonuncu temenni ile hem seferde yapılan işlerin hem de hayat boyu yapılan amellerin hayırlı bir sonuca ermesi niyaz edilmektedir. Efendimiz bu ifadesiyle, hayatın gayesinin hüsn-i hâtime, yani mutlu bir son olduğuna dikkatimizi çekmektedir.

Bir sonraki hadis de bu konuyla yakından ilgilidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yolculuğa çıkan kimse, yakınlarıyla ve hayır dualarını umduğu kimselerle vedalaşmalı, onlar da kendisine hayırlar temenni etmelidir.

2. İnsan sıkıntılı yolculuk sebebiyle dinî görevlerini ihmal etmemeli, başkalarının hakkını çiğnememelidir.

3. Orduyu sefere gönderirken, en yetkili kimse onlara bazı tavsiyelerde bulunup dua etmelidir.

718– وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه قال : جَاءَ رَجُلٌ إلى النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : يا رسُولَ اللَّه، إِني أُرِيدُ سَفَراً ، فَزَوِّدْني ، فَقَالَ : « زَوَّدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى » .

قال : زِدْني ، قال : « وَغَفَرَ ذَنْبَكَ » قال : زِدْني ، قال : « وَيَسَّرَ لكَ الخيْرَ حَيْثُمَا كُنْتَ» رواه الترمذي وقال : حديث حسن .

718. Enes r*adıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam Peygamber *aleyhisselâm*'a gelerek:

- Yâ Resûlallah! Yolculuğa çıkıyorum; bana dua et, dedi. Resûl-i Ekrem de:

- **"Allah sana takvâ nasib etsin"** buyurdu. Adam tekrar:

- Bana dua et, deyince:

- **"Allah günahını bağışlasın"** buyurdu. O yine:

- Bana dua et, deyince de:

- **"Bulunduğun her yerde, kolayca hayır yapmanı sağlasın"** buyurdu.
Tirmizî, Daavât 45.

Açıklamalar

Adını bilemediğimiz bir sahâbî Peygamber Efendimiz'i ziyaret ederek sefere çıkmak istediğini söyledi ve "Bana azık ver!" dedi. Sahâbînin Resûlullah Efendimiz'den istediği, herhalde yiyecek, içecek türünden bir azık değildi. Onun istediği, bedene değil ruha fayda veren mânevî azıktı. Bu sebeple Efendimiz ona *"Allah sana takvâ azığı versin",* yani Allah'ın emirlerine uymanı, yasaklarından kaçmanı sağlasın, diye dua etti. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu güzel duası, "azığın en hayırlısının takvâ olduğunu" [Bakara sûresi (2), 197] belirten âyet-i kerîmeye dayanmaktadır.

Sahâbînin fakir olması, seyahate çıkacağı için de yiyecek türünden azık istemesi pekâlâ mümkündür. O takdirde burada takvânın, **insanlardan bir şey istememek mânasını düşünmek** daha uygun olur ve Efendimiz'in bu sahâbîye *"Allah seni kimseye muhtaç etmesin ve dilendirmesin"* anlamında dua ettiği söylenebilir. Sahâbînin ikinci defa dua istemesi üzerine, ilk duasına bağlı olarak, şayet Allah'a saygıda kusur edersen, *"Allah günahını bağışlasın"* diye dua etti.

Üçüncü olarak da, hem dünya hem âhiret saâdetini içine alacak şekilde ve son derece kapsamlı bir ifadeyle, *"Bulunduğun her yerde, kolayca hayır yapmanı sağlasın"* buyurdu.

İnsanın hayattaki en büyük gayesi çok hayır yapmak, bol sevap kazanmak olduğuna göre, Resûl-i Ekrem Efendimiz bu dua ile sahâbîsine en güzel temennide bulunmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yolculuğa çıkan kimse, mânevî derinliği olduğuna inandığı kimselerden dua niyaz etmeli, onlar da bu kardeşlerine kapsamlı dualarda bulunmalıdır.
2. Takvâ sahibi olmak, günahları bağışlanmak ve kolayca hayır yapabilmek kazançların en büyüğüdür.

97- باب الاستخارة والمشاورة

İSTİHÂRE VE MÜŞÂVERE

İstihâre konusu hadîs-i şerîfin açıklamasında, müşâvere de âyetlerin tefsirinde ele alınacaktır.

Âyetler

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لاَنفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ [159]

1. “İş hakkında onlarla müşâvere et!”
Âl-i İmrân (3), 159

Bu âyet-i kerîmenin baş tarafında Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’e, mü’minlere merhametli olması, onlara yumuşak davranması, onları bağışlaması ve bağışlanmaları için dua etmesi emredildikten sonra, yukarıdaki tâlimat verilerek “iş hakkında onlarla müşâvere et!” buyurulmaktadır.

Mü’minlerle müşâvere etme konusu bir sonraki âyetle birlikte ele alınacaktır.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ [38]

2. “Onlar işlerini aralarında müşâvere ile yürütürler.”

Şûrâ sûresi (42), 38

Âyet-i kerîmenin baş ve son taraflarında mü’minlerin belli başlı özellikleri sayılmaktadır. Bu özelliklerden biri de, işlerini kendi aralarında istişâre yoluyla halletmeleridir.

Müşâvere ve istişâre, danışmak ve birbirinin görüşünü almak demektir. Dünyanın en medenî insanı olan müslümanlar, hiçbir işlerini zorbalıkla yapmazlar. İçlerinde görüş ve fikir sahibi olanlar, bir problemi çözmek için bir araya gelirler, birbirine danışır ve görüşlerini alırlar.

İstişârenin en güzel misâlini Allah’ın Resûlü ortaya koymuştur. Dinle ilgili konularda vahyi beklediği ve Cenâb-ı Hakk’ın buyruğuna göre hareket ettiği halde, savaş ve barış gibi toplumun tamamını ilgilendiren, hele savaş gibi ölüm kalım meselesi olup vahiyle ilgisi bulunmayan, görüş ve ictihad ile halledilen konularda ashâbına danışır, onların görüşlerine başvururdu. Bedir’de düşman kervanına saldırıp saldırmamak, Uhud Gazvesi’nde şehri içeriden mi savunmak, yoksa şehir dışına çıkıp düşmanla savaşmak mı daha uygun olur diye ashâbının görüşlerini almıştı. Resûlullah’ın vefatından sonra ashâb-ı kirâm da aynı şekilde

hareket ettiler. Halife seçimi, dinden dönenlerle savaş, fethedilen arâzilerin kullanım şekli gibi hakkında âyet veya hadis bulunmayan hususlarda hep karşılıklı görüşerek, birbirine danışarak çözüm aradılar.

İşte bu sebeple savaş, devlet yönetimi, ekonomi ve benzeri konuların her birinde, o sahalarda yetişmiş olan kimselerle istişâre ederek sağlıklı kararlar almak, İslâmiyet'in başlıca prensiplerinden biridir.

Burada unutulmaması gereken bir husus vardır. Bir müslüman ihtiyaç duyduğu bir konuda bir iki kişinin görüşüne başvurup onların kanaatlerini öğrenebilir; bu bir **istişâre**dir ve bağlayıcı değildir. Bu fikirlerden kendisine uygun geleni alıp uygulayabilir. Ama bir devlet işinde, o konuda söz sahibi olanları bir araya getirip onların görüşlerine müracaat edilmişse, **meşveret** veya **şûra** denen bu nevi toplantılarda alınan kararlar bağlayıcıdır ve uygulanması zorunludur. **"Onlar işlerini aralarında müşâvere ile yürütürler"** âyetinin mânası da budur.

Hadis

719- عن جابِرٍ رضيَ اللَّه عنه قال : كانَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُعَلِّمُنَا الاسْتِخَارَةَ في الأُمُور كُلِّهَا كالسُّورَةِ منَ القُرْآنِ ، يَقُولُ إذا هَمَّ أَحَدُكُمْ بالأمر ، فَلْيَرْكعْ رَكعتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الفريضَةِ ثم ليقُلْ : اللَّهُم إِني أَسْتَخِيرُكَ بعِلْمِكَ ، وأستقدِرُكَ بقُدْرتِك ، وأَسْأَلُكَ مِنْ فضْلِكَ العَظِيم ، فإِنَّكَ تَقْدِرُ ولا أَقْدِرُ ، وتعْلَمُ ولا أَعْلَمُ ، وَأَنتَ علاَّمُ الغُيُوبِ . اللَّهُمَّ إِنْ كنْتَ تعْلَمُ أَنَّ هذا الأمرَ خَيْرٌ لي في دِيني وَمَعَاشي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي » أَوْ قالَ : « عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِله ، فاقْدُرْهُ لي وَيَسِّرْهُ لي، ثمَّ بَارِكْ لي فِيهِ ، وَإِن كُنْتَ تعْلَمُ أَنَّ هذَا الأَمْرَ شرٌّ لي في دِيني وَمَعاشي وَعَاقبةِ أَمْري » أَو قال : « عَاجِل أَمري وآجِلهِ ، فاصْرِفهُ عَني ، وَاصْرفني عَنهُ، وَاقدُرْ لي الخَيْرَ حَيْثُ كانَ ، ثُمَّ رَضِّني بِهِ » قال : ويسمِّي حاجته . رواه البخاري.

719. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tıpkı bir Kur'an sûresini öğretir gibi, bize her iş için istihâre yapmayı öğretirdi. Şöyle buyururdu:

"Herhangi biriniz bir iş yapmak istediğinde, farz namazlardan ayrı olarak iki rekât namaz kılsın, sonra da şöyle desin:

Allahım! Sen her şeyi bildiğin için, hakkımda hayırlı olanı bana da bildirmeni, senin gücün her şeye yettiği için, beni başarılı kılmanı ve hayırlı olanı nasip etmeni, senin o büyük kereminden niyaz ederim. Çünkü senin gücün her şeye yeter, benimki yetmez; sen her şeyi bilirsin, ben bilemem. Şüphesiz sen görülüp bilinmeyenleri de bilirsin.

Allahım! Eğer bu işin benim dinim, dünyam ve âhiretim için hayırlı olduğunu biliyorsan (râvi, sözün burasında Hz. Peygamber'in hangi ifadeyi kullandığında tereddüt etti. Onun şöyle demiş olabileceğini söyledi**: "şimdi veya daha sonrası için hayırlı olduğunu biliyorsan") onu yapmayı nasip et, kolaylık ver ve onu bana mübarek kıl. Şayet bu işin benim dinim, dünyam ve âhiretim için kötü olduğunu biliyorsan** (yine râvi, sözün burasında Hz. Peygamber'in hangi ifadeyi kullandığında tereddüt etti. Onun şöyle demiş

olabileceğini söyledi: **"şimdi veya daha sonrası için kötü olduğunu biliyorsan") onu benden, beni ondan uzaklaştır. Hayır nerede ise onu bana nasip et, sonra da gönlümü bu sonuca râzı kıl!"** der ve isteyeceği şeyi söylerdi.

Buhârî, Teheccüd 28, Daavât 48, Tevhîd 10. Ayrıca bk. Tirmizî, Vitr 18; İbni Mâce, İkâme 188.

Açıklamalar

İstihâre, yapılması düşünülen bir işin hayırlı olması halinde, onu kolaylaştırması için Allah Teâlâ'dan yardım dilemektir. Bazan bir işi yapmak, bazan da yapmamak hayırlı olur. İnsan o işin iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu kestiremediği zaman, Cenâb-ı Hakk'ın yardımını niyaz eder. Onun kendisine yol göstermesini, dini, dünyası ve âhireti için hayırlı olanı bildirmesini, onu yapmayı kolaylaştırmasını ve gönlünü o işe yatırmasını diler. Şayet o işi yapmak dini, dünyası ve âhireti için hayırlı değilse, o işi kendisinden uzaklaştırmasını ve gönlünü o işten soğutmasını Mevlâ'sından ister.

Eskiden beri insanlar, bir işin iyi mi, yoksa kötü mü olacağını bilemedikleri zaman, gelecekten haber verdiğini iddia eden sahtekârlara başvurmuşlar, tâkip edecekleri hareket tarzı hakkında onlardan yardım istemişlerdir. Onlar da insanların bu zaafından yararlanmak ve onları sömürmek için, geleceği asla bilemeyecekleri halde, cinlerin veya hayalî başka güçlerin yardımıyla gaybı, yani ileride olacakları bildiklerini iddia etmişlerdir. Büyücü, kâhin, falcı, medyum gibi isimlerle insanları kandıran, üstelik onların inançlarını sarsan bu çıkarcılara gidilmesini şiddetle yasaklayan dinimiz (bk. 1671-1680. hadisler), falcılara ve büyücülere gitmeyi içki içmek, kumar oynamak, hatta puta tapmakla bir tutmuştur [Mâide sûresi (5), 90].

İnsanlar, başlarına gelecek olayları bilemeyeceğine göre, yüce dinimiz bu konuda yapılabilecek yegâne işin Allah'ın yardımını ve yol göstericiliğini istemek olduğunu belirtmiş, böylece insanların imanlarını sarsılmaktan, şahsiyetlerini de zedelenmekten korumuştur. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz küçük, büyük, önemli, önemsiz her işi yaparken, onların iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu kendisinden başka kimsenin bilemeyeceği yegâne güce, yani Allah Teâlâ'ya istihâre yaparak başvurulmasını tavsiye etmiş, ashâbına da Kur'an'dan bir sûreyi öğretircesine istihâre duasını öğretmiştir.

İnsanın üstesinden gelemediği karışık ve çapraşık işler, tereddüde düştüğü haller, yapacağı iş konusunda kimin sözüne veya görüşüne değer vereceğini bilemediği durumlar karşısında, meseleyi Allah'a havâle etmesi, onun yol göstericiliğine başvurması ve kendisine bir çıkış yolu göstermesini dilemesi gönlünü ferahlatır, içini rahatlatır. İyi, faydalı ve meşrû olduğu bilinen işler için istihâre yapılmaz. İstihâreden beklenen sonucu alabilmek için güçlü ve samimi bir imana sahip olmak gerekir. Allah'a gönülden bağlı kimseler, istihâre edilen işin müsbet olması halinde gönüllerinde bir huzur, sevinç, neşe ve rahatlık duyarlar. Böyle bir hâl duyulmadığı zaman, istihare üç defa -bir rivayete göre yedi defa- tekrar edilebilir. Buna rağmen gönülde iyi duygular uyanmazsa, o işten vazgeçilmesi uygun olur. Allah katında değerli olduğu sanılan insanlara başvurularak, onlardan kendileri için istihâre etmesi istenebilir.

İstihâre, yapılması düşünülen işle ilgili olarak duygu, düşünce ve meyiller henüz niyet ve karar safhasına gelmeden önce yapılmalıdır.

Günün veya gecenin, namaz kılınması mekruh olan üç vakti dışında, abdest alıp iki rek'at namaz kılınacaktır. Bazı İslâm büyükleri, namazın birinci rek'atında, Fâtiha'dan sonra **"Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn"** sûresinin, ikinci rek'atında yine Fâtiha'dan sonra **"Kul hüvallâhü**

ahad" sûresinin okunmasını uygun görmüşlerdir. Bununla beraber herkes istediği sûreyi okuyabilir. Namazdan sonra hadîs-i şerîfte geçen istihâre duası okunur ve hangi iş için dua edildiği belirtilir. İstihâre yapılan işin söylenmeyerek gönülden geçirilmesi de yeterli olabilir.

Hadislerde ve hadisle uğraşan İslâm âlimlerinin sözlerinde, bir işin iyi mi veya kötü mü olacağına dair, rüyada görülecek renklerden söz edilmemiştir. İstihâre edilen işin hayırlı olduğu, gönülde o işin yapılmasına dair doğacak bir meyilden, bir rahatlık ve hafiflikten, o işle ilgili iyi ve güzel duygulardan anlaşılacaktır.

İstihâre hadisi Câbir İbni Abdullah'tan başka Abdullah İbni Mes'ûd, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Hz. Ebû Bekir, Ebû Saîd el-Hudrî, Sa'd İbni Ebû Vakkâs, Abdullah İbni Abbas, Abdullah İbni Ömer ve Ebû Hüreyre gibi şöhretli sahâbîler tarafından da rivayet edilmiştir.

Burada hadisin rivayetiyle ilgili bir konuya açıklık getirmek faydalı olacaktır. Hadisimizin râvisi Câbir *radıyallahu anh*'ın, duanın bir yerinde Hz. Peygamber'in hangi kelimeyi kullandığından şüphe etmesi, onun dikkatsizliğini değil, hadîs-i şerîfi Peygamber Efendimiz'den duyduğu gibi rivayet etme titizliğini gösterir. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz'in önce "dinim, dünyam ve âhiretim için kötü olduğunu biliyorsan" buyurduğunu söylemiş, hemen arkasından, yine aynı anlamda, "şimdi veya daha sonrası için kötü olduğunu biliyorsan" demiş olabileceğini belirtmiştir. Câbir *radıyallahu anh*'ın bu hadisi Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'den her iki şekilde duymuş olması da mümkündür.

Hadîs-i şerîfteki "**Allahım! Eğer bu işin benim dinim, dünyam ve âhiretim için hayırlı olduğunu biliyorsan"** kısmının rivayetinde râvinin tereddüt ettiğini, belki de Resûl-i Ekrem'in **"şimdi veya daha sonrası için hayırlı olduğunu biliyorsan"** dediğini görmüştük. Her iki ifade, ilk bakışta, Allah Teâlâ'nın ilmi hakkında bir şüphe ve tereddüt ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in bu konuda bir şüphe ve tereddüt göstermesi elbette düşünülemez. Yanlış anlaşılabilecek bu ifadeleri Aliyyü'l-Kârî "Y*â Rabbî, eğer senin ezelî ilminde bu işin benim hakkımda hayırlı olduğu kesinleşmiş ise"* diye açıklamaktadır. *Sahîh-i Buhârî* şârihi Tîbî de bu ifadenin *"Yâ Rabbî, sen bilirsin"* demek olduğunu söylemektedir. Bir işin, kulu hakkında iyi mi kötü mü olduğunu Cenâb-ı Hakk'ın bildiği şüphe götürmez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyi ve hayırlı olduğu bilinmeyen bir iş konusunda Cenâb-ı Hakk'ın yol göstermesini dilemek maksadıyla, Allah rızası için iki rek'at namaz kılınır; sonra da istihâre duası okunur.
2. Namaz kılınması mekrûh olan üç vakit dışında, her zaman istihâre namazı kılınabilir.
3. İyi veya kötü, helâl veya haram olduğu bilinen konularda istihâre yapılmaz. İstihâre mübah olan işlerde yapılır.
4. İyi veya kötü diye nitelediğimiz her işi yapan Allah'tır. Ondan işlerimizi hayırla sonuçlandırmasını niyâz etmeli ve takdir buyurduğu sonuca da razı olmalıyız.
5. Peygamber Efendimiz ümmetini çok sever, işlerinin iyi bir şekilde sonuçlanmasını gönülden ister, onlara hem dinleri hem de dünyaları için faydalı olacak şeyleri öğretirdi.

98- باب استحباب الذهاب إلى صلاة العيد والرجوع من طريق آخر

BAZI İBADETLERİ YAPMAK İÇİN
FARKLI YOLLARI KULLANARAK GİDİP GELMEK

BAYRAM NAMAZINA, HASTA ZİYARETİNE, HAC, CİHAD, CENAZE NAMAZI VE BENZERLERİNE, FAZLA SEVAP KAZANMAK MAKSADIYLA BİR YOLDAN GİDİP BAŞKA BİR YOLDAN DÖNMEK

Hadisler

– عن جابرٍ رضيَ اللَّه عنه قال : كَانَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا كَانَ يَوْمُ عِيدٍ خَالَفَ الطَّرِيقَ.
رواه البخاري . قوله : « خَالَفَ الطَّرِيقَ » يعني : ذَهَبَ في طَرِيقٍ وَرَجَعَ في طَرِيقٍ آخَرَ .

720. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bayram günlerinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* farklı yollardan gidip dönerdi. Buhârî, Îdeyn 24

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

721– وعنِ ابنِ عُمَرَ رضي اللَّه عنهما أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يَخْرُجُ مِنْ طَرِيقِ الشَّجَرَةِ وَيَدْخلُ مِنْ طَرِيقِ المعَرَّسِ ، وإِذَا دَخَلَ مَكَّةَ دَخَلَ مِنَ الثَّنِية العُليَا وَيَخْرُجُ مِنَ الثَّنِية السُّفْلى متفقٌ عليه .

721. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* (Medine'den çıkarken) Şecere yolundan çıkar, Mu`arres yolundan dönerdi. Mekke'ye de Seniyyetü'l-`ulyâ'dan (yukarı Seniyye yolundan) girer, Seniyyetü's-süflâ'dan (aşağı Seniyye yolundan) çıkardı.

Buhârî, Hac 15; Müslim, Hac 223. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Menâsik 44

Açıklamalar

Konumuzun birinci hadîsi, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bayram namazına giderken ve namazdan dönerken farklı yolları kullandığını belirtmekte, ikinci hadis de onun Medine'den ayrılırken ve tekrar oraya dönerken, hac ve umre yapmak niyetiyle Mekke'ye girerken ve oradan ayrılırken farklı yollardan girip çıktığını göstermektedir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, konu başlığında da görüleceği üzere, evinin dışında yapacağı bir ibadeti veya ibadet değerindeki faziletli bir işi yapmaya giderken ve dönerken, daha çok sevap kazanmak maksadıyla farklı yolları tercih ederdi. Zira bir müslüman herhangi bir ibadeti yapmak üzere evinden çıktığı andan, tekrar evine döneceği zamana kadar geçen süre içinde hep o ibadeti yapıyormuş sayılır ve bu esnada geçen zaman boyunca ibadet sevabı kazanır.

11 numaralı hadisimizde, cemaatle namaz kılmak üzere evinden câmiye yürüyerek giden bir müslümanın ne kadar çok sevap kazanacağını görmüş ve Peygamber *aleyhisselâm*'ın bu kişi hakkında, "Câmiye girinceye kadar attığı her adım sebebiyle bir derece yükseltilir ve bir günahı bağışlanır" buyurduğunu okumuştuk. Burada, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve*

sellem'in, "Namaz sebebiyle en çok sevap elde edenler, cemaate en uzak yerlerden yürüyerek gelenlerdir" (Buhârî, Ezan 31) buyurduğunu da ayrıca hatırlamak gerekir. Demek oluyor ki, bayram, cuma ve cenaze namazları, hac ve cihad gibi ibadetleri, hasta ziyareti gibi ibadet değerindeki faziletli işleri yapmak için atılan her adım insana pek çok sevap kazandırır. Bu ibadetlere farklı yollardan gidip gelen müslümanlar da, bu yollarda bıraktıkları ayak izleriyle, yaptıkları ibadetleri âdetâ tescil ettirmiş olurlar.

Peygamber Efendimiz'in bayram namazına farklı yollardan gidip gelmesinin bundan başka sebepleri de olabilir. Birçok sahâbî onu evlerinin yanından geçerken görmekle ve bu sırada onun selâmını almakla son derece bahtiyar olurdu. Bayram namazına giderken söylediği tekbirleri daha çok insana duyurmayı ve Cenâb-ı Hakk'ı farklı mekânlarda anmayı, farklı muhitlerde oturan fakirlere sadaka vermeyi, değişik yerlerde yaşayan veya oralarda kabirleri bulunan yakınlarını ziyaret etmeyi veya daha başka maksatları gözetmiş olabilir.

Peygamber Efendimiz'in Medine'den ayrılıp bir yere giderken takip ettiği **Şecere** yolu, Medinelilerin mîkâtı olan Zülhuleyfe mescidinin yanındaki ağaçtan almaktaydı. Medine'ye dönerken tâkip ettiği yol ise, Medine'ye altı mil yani on bir km. uzaklıkta bulunan **Mu`arres**'ten geçerdi.

Seniyye yolu, Mekke'deki **Cennetü'l-Mu`allâ** (Muallâ Mezarlığı)nın yukarısında bulunmaktadır. Sarp olması sebebiyle bu yollar tarih boyunca muhtelif devirlerde tâmir görmüştür. Efendimiz'in Mekke'ye yukarı Seniyye yolundan girmesinin, Beytullah'ı ve Mekke'yi şehre hâkim bir mevkiden görüp seyretmek gibi bir sebebe dayandığı da söylenebilir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bayram namazlarına ve konumuzun başında belirtilen ibadetleri yapmaya giderken ve dönerken farklı yollardan gidip gelmek Peygamber Efendimiz'in sünnetidir.
2. Bu ibadetleri yapmaya giderken ve dönerken farklı yolları izlemek, daha fazla sevap kazanmaya vesile olur.

99- باب استحباب تقديم اليمين في كل ما هو من باب التكريم كالوضوءِ وَ الغُسْلِ والتَّيَمُّمِ ولبس الثوب والنعل والخف والسراويل ودخول المسجد والسواك والاكتحال وتقليم الأظفار وقص الشارب ونتف الإبط وحلق الرأس والسلام من الصلاة والأكل والشرب والمصافحة واستلام الحجر الأسود والخروج من الخلاء والأخذ والعطاء وغير ذلك مما هو في معناه ويستحب تقديم اليسار في ضد ذلك كالامتخاط والبصاق عن اليسار ودخول الخلاء والخروج من المسجد وخلع الخف والنعل والسراويل والثوب والاستنجاء وفعل المستقذرات وأشباه ذلك

BAZI İŞLERE SAĞDAN BAŞLAMAK

(Abdest alıp, gusül ve teyemmüm yaparken, elbise, ayakkabı, mest ve pantalon giyerken, mescide girerken, diş fırçalarken, sürme çekerken, tırnak kesip bıyıkları kısaltırken, koltuk altını temizleyip başı tıraş ederken, namazdan çıkarken, yiyip

içerken, tokalaşırken, hacer-i esvedi selâmlarken, tuvaletten çıkarken, bir şeyi alıp verirken ve benzeri güzel işleri yaparken sağ organları kullanmanın makbûl olduğu; burun silerken, tükürürken, tuvalete girerken, mescidden çıkarken, mest, ayakkabı, pantalon ve elbiseyi çıkarırken, tahâret yaparken ve benzeri işleri îfâ ederken sol organları kullanmanın makbûl olduğu bahsi)

Âyetler

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَؤُوا كِتَابِيهْ [19]

1. "Kitabı sağ tarafından verilen: İşte alın, okuyun kitabımı, der."
Hâkka sûresi (69), 19

Kitabı sağ tarafından verilen kişi, yukarıdaki sözlerini şöyle tamamlar: **"Ben hesabımla karşılaşacağıma kesin olarak inanıyordum."** Âyetin devamında bu mutlu insandan şöyle söz edilmektedir: **"Artık o hoşnut olacağı bir hayat içindedir. Yüksekçe bir cennette, meyveleri yakın, eli altında bir yerde bulunacak;** (onlara şöyle denilecek:) **Geçmiş günlerde işlediklerinize karşılık âfiyetle yiyin, için!".**

Bu âyet, aşağıdaki âyetlerle birlikte açıklanacaktır.

فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ [8] وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ [9]

2. "Sağda olanlar, nasıl da mutludur onlar! Solda olanlar, nasıl da mutsuzdur onlar!"

Vâkıa sûresi (56), 8-9

"Sağda olanlar", bir önceki âyette belirtilen, kitabı sağ tarafından verilen kimselerdir. Her iki âyette de, kitabı, yani dünyada yaptığı bütün işlerin yazılı olduğu amel defteri sağ tarafından verilen kimselerin rahatı, bahtiyarlığı ve kendinden eminliği belirtilmektedir. Vâkıa sûresinde, yukarıdaki âyetlerin devamında, sağda olanlara ikram edilecek nimetler daha teferruatlı olarak sayılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de, dünya hayatında başarılı bir imtihan veren ve Cenâb-ı Hakk'ın kendileri için çizdiği doğrultuda hareket eden mü'minleri belirtmek üzere kullanılan terimlerden biri, "sağda olanlar" veya "kitapları sağdan verilenler" sözüdür. Bunlar daha çok **ashâbü'l-yemîn** veya **ashâbü'l-meymene** ifadeleriyle anılırlar.

Yine Kur'ân-ı Kerîm'de **ashâbü'ş-şimâl** veya **ashâbü'l-meş'eme** sözleriyle de, Allah'ın buyruklarına uymayan, bu sebeple de kendilerine ve yakınlarına zararı ve uğursuzluğu dokunan kimseler anlatılmak istenmiştir. Sonuç itibariyle, bunlara da, amel defterlerinin sol veya arka taraflarından verileceği belirtilmiştir.

İsrâ sûresinin 13-14., İnşikâk sûresinin 7-15. âyetleriyle ve daha başka âyet-i kerîmelerde, amel defteri hakkında bilgi verilmektedir.

Meseleye konumuz açısından bakınca şunları da söylemek gerekir: Sağ el ve sağ taraf sözleriyle, dinimizde ve dinî kitaplarımızda sağlamlık, dürüstlük, uygunluk, temizlik, uğur, hayır ve kazanç gibi olumlu mânalar kastedilmiştir. Yaptığımız iyilikleri yazan meleklerin sağda olduğu, hatalarımızı yazan meleklerin de sol tarafımızda bulunduğu kabul edilir. Meleğin insana sağdan, şeytanın soldan yaklaştığı düşüncesi de böyledir. Bu arada iyilerin amel defterlerinin sağdan, günahkârların amel defterlerinin soldan verileceği âyetleri de

dikkate alınca, sağ tarafın iyi ve güzeli temsil ettiği, sol tarafın da olumsuzlukları hatıra getirdiği görülmektedir. İşte bu sebeple güzel işlerin hep sağ organlarla, böyle olmayanların da sol organlarla yapılması uygun görülmüştür.

Hadisler

722– وعن عائشة رضيَ اللَّه عنها قالَتْ : كَانَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُعْجِبُهُ التَّيمُّنُ في شأنِه كُلِّه : في طُهُورِهِ ، وَتَرجُّلِه ، وَتَنَعُّلِه . متفقٌ عليه .

722. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* temizlenmeye, taranmaya, ayakkabısını giymeye varıncaya kadar her işe sağdan başlamayı pek severdi.

Buhârî, Vudû' 31, Salât 47, Et`ime 5, Libâs 38, 77; Müslim, Tahâret 66, 67. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 41; Tirmizî, Cum'a 75; Nesâî, Tahâret 90, Gusül 17, Zînet 8, 63; İbni Mâce, Tahâret 42

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

723– وعنها قالتْ: كانَتْ يَدُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، اليُمْنى لِطَهُورِهِ وطَعَامِه ، وكَانَتْ اليُسْرَى لِخَلائِهِ وَمَا كَانَ منْ أَذىً. حديث صحيح ، رواه أبو داود وغيره بإِسناد صحيحٍ .

723. Yine Âişe *radıyallâhu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sağ elini temizlik ve yemek için, sol elini de tuvalette temizlenmek ve benzeri işler için kullanırdı.

Ebû Dâvûd, Tahâret 18

Açıklamalar

Konumuzun başındaki âyetleri açıklarken, sağın İslâmiyet'te özel bir mânası bulunduğunu, sağlamlık, dürüstlük, uygunluk, temizlik, uğur, hayır ve kazanç gibi olumlu mânalar ifade ettiğini, kısaca sağ tarafın iyi ve güzeli temsil ettiğini belirtmiş ve buna misaller vermiştik.

İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz abdest alırken, saçını, sakalını tararken, ayakkabısını ve elbisesini giyinirken, yerken ve içerken, birine bir şey verirken veya alırken, kısacası güzeli ve temizliği ifade eden her işi yaparken sağdan başlamayı veya bunları sağ elle yapmayı âdet edinmişti ve böyle yapmaktan hoşlanırdı. 722 numaralı hadisin *Sahîh-i Buhârî*'deki rivayetlerinde, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bunu "mümkün olduğu ölçüde yapmaya çalıştığı" belirtilmektedir.

"Sol" ve "sol taraf" mefhumu dinimizde çoğu zaman olumsuz bir mâna taşıdığı için Resûl-i Ekrem Efendimiz, genellikle burun silmek ve tuvalette tahâret yapmak gibi kirli bir şeyden temizlenmek, kirliliği hatıra getiren tuvalet ve benzeri yerlere girmek veya insanın vücudunu örten ve koruyan mest, ayakkabı, pantalon ve elbise gibi şeyleri çıkarmak, yahut mescit gibi ulvî bir mekândan çıkmak gerektiğinde hep sol el veya ayağını kullanmayı tercih ederdi. Tükürürken bile sağ tarafına değil sol tarafına tükürürdü.

Bir müslüman bu genel kaideleri dikkate alarak hangi işleri sağ elle, hangilerini sol elle yapmak gerektiğine karar verebilir. Meselâ câmiye girerken ayakkabısıyla birlikte kitabını taşımak durumunda olan bir kimsenin, kitabı sağ eline, ayakkabıyı da sol eline alması uygun olur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İyi, güzel ve olumlu her işi sağ elle, böyle olmayanları sol elle yapmak gerekir.

2. İnsanda güzellik ve ulvîlik duygusu uyandıran bir yere girerken sağ ayakla, böyle olmayan yerlere de sol ayakla girmelidir.

724- وعن أُم عَطِيةَ رضي اللَّه عنها أَن النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ لهُنَّ في غَسْلِ ابْنَتِهِ زَيْنَبَ رضي اللَّه عنها : « ابْدَأْنَ بِميامِنهَا وَمَواضِعِ الوُضُوءِ مِنْها » متفقٌ عليه .

724. Ümmü Atıyye *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kızı Zeyneb *radıyallahu anh*â'yı yıkayan kadınlara şöyle buyurdu:

"Sağ tarafından ve abdest organlarından başlayın."

Buhârî, Vudû' 31, Cenâiz 10-11, Müslim, Cenâiz, 42-43. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 29; Nesâî, Cenâiz 31; İbni Mâce, Cenâiz 8

Ümmü Atıyye

Adı Nesîbe Bintü'l-Hâris, künyesi Ümmü Atıyye'dir. Adını Nesîbe'cik anlamında Nüseybe diye telaffuz edenler de vardır. Medine'nin yerlilerinden olan bu değerli hanım, Peygamber Efendimiz'le birlikte yedi gazvede bulunmuş, mücâhidlerin yemeklerini pişirmiş, yaralarını sarıp tedâvi etmiş, diğer zamanlarda da onların hayvanlarına göz kulak olmuştur. Müslüman hanımların cenazelerini yıkamakla tanınan Ümmü Atıyye, Hz. Zeyneb'in de cenâzesini yıkamıştır.

Rivayet ettiği kırk hadis Kütüb-i Sitte'de bulunan Ümmü Atıyye'nin önemli özelliklerinden bir diğeri de, ashâb-ı kirâmın fakihlerinden olmasıdır. Hicretin 70. yılı civarında vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Zeyneb, Peygamber Efendimiz'in en büyük kızıydı. Annesi Hz. Hatice'ydi. Hz. Zeyneb teyzesi Hâle'nin oğlu ve Kureyş'in zengin ve güvenilir tâcirlerinden olan Ebü'l-Âs İbnü'r-Rebî` ile evliydi. Bu evlilikten Ali ve Ümâme adlarında iki çocukları oldu.

Hz. Zeyneb hicretin sekizinci yılında vefât etti. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem,* cenâzeyi yıkayan Ümmü Atıyye'ye ve ona yardım eden diğer kadınlara, yıkamaya sağ taraftan ve abdest organlarından başlamalarını söyledi. Hadis kitaplarımızın hemen hepsinde yer alan bir başka rivayete göre Peygamber *aleyhisselâm*, Ümmü Atıyye'ye, kızını su ile ve o zamanlar yaprakları sabun yerine kullanılan sidr adlı bitkinin yapraklarıyla üç veya beş, hatta gerekirse daha fazla yıkamalarını da tavsiye etti. Sonuncu defa yıkarken kâfur veya benzeri güzel bir koku kullanmalarını söyledikten sonra, işleri bitince haber vermelerini tenbih etti.

Yıkama işinin tamamlandığı söylenince, izârını onlara vererek, “Bunu kızıma iç gömleği yapınız” buyurdu (Buhârî, Cenâiz 8, 9, 12, 13, 15).

Abdest, müslümanın en belirgin özelliklerinden biridir. Onun namaz kılarken Mevlâ’sının huzuruna abdestli çıkması emredildiği gibi, ölümden sonra Rabbi’ne kavuşurken yine abdestli olması uygun görülmüştür.

Müslüman, cenazesi yıkanırken bile sağdan başlandığını unutmamalı, yaşadığı sürece her iyi ve güzel işi sağdan başlayarak yapmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz’in sağdan başlanmasını tavsiye ettiği işler, sağdan başlanarak yapılmalı; onun bu tavsiyesi, âhiret yolcusuna da uygulanmalıdır.
2. Abdest organları insanın en şerefli uzuvları olduğundan, onun son temizliğine yine bu organlardan başlanması uygun görülmüştür.

725- وعن أبي هُريرة رضيَ اللَّه عنه أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِذا انْتَعَلَ أَحدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ باليُمْنى ، وَإِذا نَزَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشِّمالِ . لِتَكُنِ اليُمْنى أَوَّلُهُما تُنْعَلُ ، وآخرَهُمَا تُنْزَعُ » متفقٌ عليه .

725. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Biriniz ayakkabısını giyeceği zaman önce sağ ayağından, ayakkabısını çıkaracağı zaman da önce sol ayağından başlasın. Böylece sağ ayak ilk önce giyilen, en sonra çıkarılan ayak olsun.”

Buhârî, Libâs 39; Müslim, Libâs 67. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 41; Tirmizî, Libâs 37; İbni Mâce, Libâs 28

727. hadisle birlikte açıklanacaktır.

726- وعن حَفْصَةَ رضي اللَّه عنها أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كان يَجْعَلُ يَمِينَهُ لطَعَامِهِ وَشَرَابِهِ وثيابه ويَجَعلُ يَسارَهُ لما سِوى ذلكَ رواه أبو داود والترمذي وغيره .

726. Hafsa *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yerken, içerken ve giyinirken sağ elini, diğer işleri yaparken de sol elini kullanırdı.

Ebû Dâvûd, Tahâret 18

727. hadisle birlikte açıklanacaktır.

727- وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِذا لَبِسْتُمْ ، وَإِذا تَوَضَّأْتُم ، فَابْدؤُوا بِأَيَامِنكُمْ » حديث صحيح . رواه أبو داود والترمذي بإِسناد صحيح .

727. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Elbise giydiğiniz ve abdest aldığınız zaman sağ tarafınızdan başlayınız.”

Ebû Dâvûd, Libâs 41; Tirmizî, Libâs 37 (mânen). Ayrıca bk. İbni Mâce, Tahâret 42

Açıklamalar

Buradaki her üç hadîs-i şerîf ile önceki hadislerde ve özellikle 723 numaralı hadiste yerken, içerken, giyinirken ve abdest alırken sağ eli kullanmanın Efendimiz’in sünneti olduğu belirtilmektedir.

725 numaralı hadiste bilhassa ayakkabı giyerken ve çıkarırken dikkat edilmesi gereken edep belirtilmekte, ayakkabı giyerken mutlaka önce sağ ayağın giyilmesi, çıkarırken de önce sol ayağın çıkarılması istenmektedir. Bunun sebebi, sağa ve sağda olan şeylere değer ve önem verme alışkanlığının kazandırılmasıdır. Hadis kitaplarımızda, diğer konularda olduğu gibi, ayakkabı giymenin, çıkarmanın ve ayakkabıyla ilgili diğer edeplerin üzerinde durulmuştur. Bu edeplerden üçü 1652-1654 numaralı hadislerde ele alınacaktır.

726 ve 727 numaralı hadislerde giyim konusunda uyulması gereken edep, özellikle belirtilmekte, gömlek, ceket ve benzeri şeyleri giyerken önce sağ koldan, pantalon, pijama ve benzeri şeyleri giyerken de önce sağ ayaktan başlanarak giyilmesi tavsiye edilmektedir.

Burada ayrıca Resûl-i Ekrem’in bir şey yerken sağ eliyle yediği, bir şey içerken sağ eliyle içtiği, abdest alırken önce sağ tarafındaki organları yıkamaya başladığı belirtilmekte, tahâret yapmak, burun temizlemek gibi kirli işleri görürken de sol elini kullandığı hatırlatılmaktadır.

Bu alışkanlıkları kazanan kimseler, sağ ellerini iyi, temiz, hoş ve güzel şeyleri yaparken; sol ellerini ise kötü, pis ve kirli şeylere dokunurken kullanacaklar ve böylece sağlık kurallarına uygun olarak yaşayacaklardır. Sağ ile sol arasındaki bu ayırımın bir diğer faydası da, müslümanlara iyi ile kötüyü, önemli ile önemsizi, kıymetli ile değersizi birbirinden ayırma özelliğini, her zaman iyinin, güzelin ve değerlinin yanında olma şuurunu kazandırmasıdır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ayakkabı giyerken önce sağ ayağı giymeli, çıkarırken de önce sol ayağı çıkarmalıdır.
2. Bir şey yerken sağ elle yemeli, içerken sağ elle içmeli, elbise, pijama veya benzeri şeyleri giyerken önce sağ kol veya sağ ayaktan başlanmalıdır.
3. Abdest alırken önce sağ taraftaki organlar yıkanmalıdır.
4. Böylece müslümanlar sağın önemini iyice kavramalıdır.

728– وعن أَنس رضي اللَّه عنه أَن رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَتى مِنًى : فَأَتَى الجَمْرَةَ فَرماهَا ، ثُمَّ أَتَى مَنْزِلهُ بِمنًى ، ونحَرَ ، ثُمَّ قال لِلحلاَّقَ « خُذْ » وَأَشَارَ إِلى جَانِبِه الأَيمنِ ، ثُم الأَيسَرِ ثُمَّ جعَلَ يُعطِيهِ النَّاسَ . متفقٌ عليه .

وفي رواية : لما رمى الجمْرة ، ونَحَر نُسُكَهُ وَحَلَق : نَاوَلَ الحلاقَ شِقَّهُ الأَيْمَنَ فَحلَقَه ، ثُمَّ دعَا أَبَا طَلحةَ الأَنصاريَّ رضي اللَّه عنه ، فَأَعطَاهُ إِيَّاهُ ، ثُمَّ نَاوَلهُ الشقَّ الأَيْسَرَ فقال : «احْلِقْ » فَحلَقَهُ فَأَعْطاهُ أَبا طلحة فقال : « اقسِمْهُ بَيْنَ النَّاس » .

728. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Mina'ya gelince hemen cemreye gitti ve taşları attı. Sonra Mina'daki dinlenme yerine gitti ve kurbanını kesti. Bu işler bitince berberi çağırdı ve ona önce başının sağ tarafını, sonra sol tarafını göstererek:

"Buralardan kes!" buyurdu. Daha sonra kesilen saçlarını halka dağıttı.

Buhârî, Vudû' 33 ; Müslim, Hac 323-325. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Menâsik 78.

Diğer bir rivayet ise şöyledir:

Resûl-i Ekrem cemrede taşları atıp, kurbanını kestikten sonra tıraş olmak istedi. Başının sağ yanını berbere uzattı; o da tıraş etti. Peygamber *aleyhisselâm* Ebû Talha el-Ensârî'yi çağırarak kesilen saçlarını ona verdi. Sonra başının sol tarafını berbere uzatarak:

"Tıraş et!" buyurdu. Berber de tıraş etti. Resûl-i Ekrem kesilen saçları yine Ebû Talha'ya vererek:

"Bunları halka taksim et!" buyurdu.

Müslim, Hac 326. Ayrıca bk. Tirmizî, Hac 73

Açıklamalar

Hadisimizde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Vedâ haccında, Müzdelife'den sonra Mina'ya gelir gelmez hemen şeytan taşlama görevini yaptığı, sonra da kurbanını keserek tıraş olduğu anlatılmaktadır.

Burada olayın konumuzu ilgilendiren tarafı, Peygamber *aleyhisselâm*'ın tıraş olurken bile önce sağ taraftan başlamasıdır. Tıraş olmak, insanın güzel ve temiz görünmesini sağlayan bir iştir. Her iyi ve değerli iş gibi ona da sağdan başlanması gerekir.

Resûlullah'ın Vedâ haccındaki berberi, İslâmiyet'i erken bir tarihte kabul eden ve Mekkeli müşriklerin zulmünden kurtulmak için ikinci kafileyle birlikte Habeşistan'a hicret eden **Ma`mer İbni Abdullah el-Kureşî el-Adevî** idi.

Kâinatın Efendisi bu hac esnasında, dünyaya ve ashâbına pek yakında vedâ edeceğine dair bazı ip uçları vermekteydi. 63 yaşında olduğu o sene, keseceği yüz deveden 63 tanesini bizzat kesmesi, ashâbına hitâbederken *"Belki bu yıldan sonra bir daha görüşemeyiz"* şeklinde konuşması ve hele benden size hâtıra olsun, alın saklayın dercesine mübarek saçlarını ashâbına dağıtması Hz. Peygamber'in Rabbi'ne döneceğini göstermekteydi.

Ashâb-ı kirâm, Peygamber *aleyhisselâm*'ın sadece saçlarını değil, onun mübarek vücuduna temas eden abdest suyunu bile elde etmek için birbiriyle âdeta yarış ederlerdi. Bu davranış Allah'ın Resûlü'nü sevmenin farklı bir görüntüsü olduğu için Nebiyy-i Muhterem Efendimiz bunu yadırgamazdı. Vedâ haccında tıraş olduktan sonra mübarek saçlarını sahâbîlerine bizzat dağıttırması, Peygamber saçına sahip olmanın, böyle bir devlete sahip

olmayı arzu etmenin ve bu serveti zaman zaman çıkararak Resûlullah'ı yâd etmenin İslâm'a ve onun ruhuna uygunluğunu kesinlikle belirtmektedir. Nitekim gerek ashâb-ı kirâm gerekse onlardan sonra gelen İslâm âlimleri, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gül kokulu saçlarına sahip olmayı büyük bir zenginlik saymışlar, gözlerinin üzerindeki bir tel Peygamber saçıyla âhirete göçmeyi en büyük bahtiyarlık kabul etmişlerdir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in mübarek başının sağ tarafından kesilen saçları **Ebû Talha el-Ensârî**'ye vermesi son derece mânidârdır. Zira Efendimiz, hizmetkârı Enes İbni Mâlik'in üvey babası olan Ebû Talha ile ailesine büyük değer verirdi. Kuba Mescidi'ni ziyarete gittiği zaman onların evine misafir olur, orada nâfile namaz kılar, kaylûle dediğimiz öğle uykusuna yatardı. 45 numaralı hadiste Allah'ın Resûlü'nü memnun eden bir davranışları anlatılan, 1687 numaralı hadiste hayatından söz edilecek olan Ebû Talha ile karısı Ümmü Süleym, ileri derecede birer Peygamber âşığı idiler. Ümmü Süleym Resûl-i Ekrem'in mübarek saçı ile cennet kokusu taşıyan terini koku şişesinde biriktirmeyi pek severdi. Resûlullah Efendimiz işte bu sebeple saçının önemli bir kısmını bu değerli aileye hediye etmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Tıraş olurken sağ taraftan başlamalıdır. Berberler de buna uymalı ve tıraş ettiği kimsenin sağından başlamalıdır.
2. Hz. Peygamber'in saçına sahip olmak ve onu bir hatıra olarak saklamak bahtiyarlıktır.
3. Birilerine lutufta bulunan kimsenin herkese eşit davranması gerekmez.

كتاب أدب الطعام

100- باب التسمية في أوله والحمد في آخره

YEMEK YEME EDEBİ BÖLÜMÜ

YEMEĞE BAŞLARKEN BESMELE ÇEKMEK, SONUNDA ELHAMDÜLİLLAH DEMEK

Hadisler

729– عن عُمَرَ بنِ أبي سلَمَة رضي اللَّه عنهما قال: قال لي رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «سَمِّ اللَّه وكُلْ بِيمِينكَ ، وكُلْ مِمَّا يَلِيكَ». متفقٌ عليه.

729. Ömer İbni Ebû Seleme *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu:

"Besmele çek! Sağ elinle ye! Hep önünden ye!"

Buhârî, Et`ime 2, 3; Müslim, Eşribe 108. Ayrıca bk. Tirmizî, Et`ime 47; İbni Mâce, Et`ime 8

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

730- وعن عَائشة رضي اللَّه عنها قالَتْ: قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «إذا أكل أَحَدُكُمْ فَلْيَذْكُر اسْمَ اللَّه تعالى، فإنْ نسي أَنْ يَذْكُرَ اسْمَ اللَّه تَعَالَى في أَوَّلِهِ، فَلْيَقُلْ: بِسْمِ اللَّه أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ».

رواه أبو داود، والترمذي، وقال: حديث حسن صحيح.

730. Âişe *radıyallahu anh*â Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu söyledi:

"Biriniz yemek yerken besmele çeksin. Şayet yemeğe başlarken besmele çekmeyi unutursa, hatırladığı anda 'baştan sona bismillah' desin."

Ebû Dâvûd, Et`ime 15; Tirmizî, Et`ime 47

Açıklamalar

Her iki hadîs-i şerîfte de bir şey yerken besmele çekmenin gereği üzerinde durulmaktadır. Ailenin Din Eğitimi bahsinde 301 numarayla geçen ve orada açıklanan birinci hadisimiz, bu alışkanlığın çocuğa erken bir yaşta kazandırılması icap ettiğini göstermektedir.

İnsan yaptığı her işin farkında olmalı, her işi bilerek ve anlayarak yapmalıdır. Ağzına bir lokma götürürken veya bir şeyi yudumlarken bunu kendisine Allah'ın verdiğini hatırlamalı, O'na şükran borçlu olduğunu bilmelidir. Yerken ve içerken besmele çekme alışkanlığını kazanmış bir kimse, şükretme görevini son derece tabii bir şekilde ve kendiliğinden yapmış olur.

Birlikte yemek yenildiği zaman birinin duyulacak şekilde besmele çekmesi, diğerlerinin, özellikle çocukların bu görevlerini hatırlamasına yardım eder. Yemeğe başlarken besmele çekmek gerekmekle beraber, unutulduğu zaman bu kusuru gidermenin yolu da gösterilmiştir. Bu takdirde, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ifadesiyle *"bismillahi evvelehû ve âhirehû"* yani baştan sona bismillâh denmelidir.

Aşağıdaki hadislerde besmele çekmeyi gerekli kılan diğer sebepler arasında, şeytanın birlikte yemesinin engellenmesi ve yemeğin bereketlenmesi konularına temas edilecektir.

Peygamber Efendimiz yemeğin sağ elle yenmesini tavsiye etmektedir. Başka hadîs-i şerîflerde bunun gerekçesini açıklamakta, şeytanın sol elle yiyip içtiğini söyleyerek onun gibi davranmaktan sakındırmaktadır (Müslim, Eşribe 105-106). Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde şeytanın bizim düşmanımız olduğu, ondan ve onun gibi davranmaktan sakınmamız gerektiği ısrarla belirtilmektedir. Sol elle yemek ve içmek şeytanın âdeti olduğuna, Peygamber Efendimiz de bizi bundan sakındırdığına göre, sağ elle yemeyi ve içmeyi bir müslüman âdeti ve özelliği kabul etmeli ve bu sünneti yaşatmalıdır.

Yemeği hep önünden yemek, sofrada herkesin bir kaptan yediği durumlarda daha bir önem kazanmaktadır. Böylece herkes hem kendi kısmetine razı olduğunu göstermiş hem de başkalarını rahatsız etmemiş olur. Meyve yeme edebi, yemek yemeden farklı kabul edilmiş, herkesin beğendiği meyveyi alabileceği söylenmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yemeye ve içmeye besmele ile başlanmalıdır. Yemeğe başlarken besmele unutulursa, hatırlandığı andan itibaren “bismillâhi evvelehû ve âhirehû” veya “baştan sona bismillâh” denilmelidir.

2. Sağ elle yiyip içilmelidir.

3. Birlikte ve bir kaptan yendiği zaman, herkes önünden yemelidir.

731- وعن جابرٍ، رضي اللَّه عنه قال: سَمِعتُ رسولَ اللَّه يقولُ: «إذا دخل الرَّجُل بيْتَهُ، فَذَكَرَ اللَّه تعَالى عِنْد دُخولِهِ وعِنْدَ طَعامِهِ، قال الشَّيْطانُ لأَصحَابِهِ: لا مبيت لَكُمْ ولا عشَاءَ، وإذا دخَل، فَلَم يَذْكُر اللَّه تَعَالى عِنْد دخُولِهِ، قال الشَّيْطَانُ: أَدْركتمُ المبيت، وإذا لَم يَذْكُرِ اللَّه تعَالى عِنْد طَعامِهِ قال: أَدْرَكْتُمُ المبِيتَ وَالعَشاءَ » رواه مسلم .

731. Câbir *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinledim dedi:

“Kişi evine girerken ve yemek yerken besmele çekerse, şeytan adamlarına, “Burada ne geceleyebilir ne de yemek yiyebilirsiniz” der. Eğer o kimse eve girerken besmele çekmezse, şeytan adamlarına, “Geceyi geçirecek bir yer buldunuz” der. O şahıs yemek yerken besmele çekmezse, şeytan kendi adamlarına, “Hem barınacak yer hem de yiyecek yemek buldunuz” der.”

Müslim, Eşribe 103. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 15; İbni Mâce, Duâ 19

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

732- وعن حُذَيْفَةَ رضي اللَّه عنه قال: كنَّا إذا حضَرْنَا مع رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم طَعَاماً، لَم نَضَعْ أَيدِينَا حتَّى يَبْدأَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَيَضع يدَه. وَإِنَّا حَضَرْنَا معهُ مَرَّةً طَعاماً، فجاءَت جارِيَةٌ كأَنَّهَا تُدْفعُ، فَذَهَبتْ لتَضعَ يَدهَا في الطَّعامِ، فَأَخَذَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِيدِهَا، ثُمَّ جَاءَ أَعْرابِيٌّ كأَنَّمَا يُدْفَعُ ، فَأَخَذَ بِيدِهِ، قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «إنَّ الشَّيْطانَ يَسْتَحِلُّ الطَّعامَ أَنْ لا يُذْكَرَ اسمُ اللَّهِ تَعَالى عليه. وإِنَّهُ جاءَ بهذهِ الجارِيةِ لِيسْتَحِلَّ بِها، فَأَخَذتُ بِيدِهَا، فَجاءَ بهذا الأَعْرَابِيِّ لِيستَحِلَّ بِهِ، فَأَخَذْتُ بِيدِهِ، والذي نَفسي بِيَدِهِ إنَّ يدَهُ في يَدِي مَعَ يَديْهِما» ثُمَّ ذَكَرَ اسم اللَّهِ تعالى وأَكَل. رواه مسلم.

732. Huzeyfe *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte yemek yiyeceğimiz zaman, o, yemeğe dokunmadan elimizi yemeğe sürmezdik. Yine bir gün onunla birlikte yemek yiyecektik. Derken küçük bir kız çocuğu geldi. Sanki biri onu arkasından itiyormuş gibiydi. Hemen elini yemeğe uzattı; fakat Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* elini tuttu. Daha sonra bir bedevî geldi; o da arkasından itiliyormuş gibiydi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onun da elini tuttu ve sonra şöyle buyurdu:

“Şeytan besmele çekilmeden başlanan bir yemeğe katılmayı pek arzu eder. O, şu yemeğe katılmak için bu câriyeyi getirdi. Fakat ben elini tuttum. Bu bedevî sayesinde yemeğe katılmak için onu alıp getirdi; onun da elini tuttum. Nefsimi kudretiyle elinde bulunduran Allah’a yemin ederim ki, şeytanın eli, onların eliyle birlikte avucumdaydı.”

Sonra Peygamber *aleyhisselâm* besmele çekip yemeğe başladı.

Müslim, Eşribe 102. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 15

Açıklamalar

Bu iki hadîs-i şerîfte, insanın en büyük düşmanı olan şeytanın bazı zaafları, zayıf ve güçsüz yanları gösterilmekte, onu alt etmenin, tesirsiz hale getirmenin ve kendinden uzaklaştırmanın ipuçları verilmektedir.

Birinci hadisten öğrendiğimize göre, gruplar halinde dolaşan şeytanlar bir eve girmek, orada gecelemek ve evdeki nimetlerden faydalanmak isterler. Onların bir eve girmesini ve orada kalmasını engelleyen şey, eve girenin besmele çekmesidir. Bir kimse evine girerken besmele çekerse, bunu duyan şeytanların lideri, adamlarına, büyük bir üzüntüyle, o gece bu evde kalamayacaklarını söyler. Bununla beraber, yemekten faydalanabilecekleri ümidiyle yemek vaktini beklerler. Şayet o evde yemek yenirken besmele çekilmezse, şeytanlar büyük bir zevkle ve belki de besmelesiz yemek yiyen kimseyle ve onun akılsızlığıyla alay ederek, sofrasında karınlarını doyururlar. Eğer yemek yenirken besmele çekilirse, o evden hiçbir şekilde faydalanamayacaklarını anlayarak orayı terk etmek zorunda kalırlar.

İkinci hadîs-i şerîf, şeytanların, Peygamber *aleyhisselâm*’ın bulunduğu bir sofradan bile faydalanmanın yolunu araştırdıklarını göstermektedir. Yemeğe besmelesiz başlanmasını sağlamak için önce bir kız çocuğunu, daha sonra da câhil bir bedevîyi yemeğe doğru âdeta sürükleyerek getirmişler, fakat Resûl-i Ekrem Efendimiz şeytanların maksadını anlamış, saflığından ve görgüsüzlüğünden faydalanmak üzere zorla getirdikleri kimselerin yemeğe besmelesiz başlamalarını önlemiş ve böylece şeytanların oyununu bozmuştur.

Allah Teâlâ’nın şeytanları büsbütün serbest bırakmayacağı, bu sebeple onların belli kurallara uymak zorunda kalacakları şüphesizdir. Bu hadîs-i şerîfler, şeytanlara Allah’ı anmayı unutarak gaflete düşen, evinden içeri besmelesiz giren, sofrasına besmelesiz oturan kimselerin hem evlerinden hem de yemeklerinden faydalanma izninin verildiğini göstermektedir. Fakat gönlü uyanık olan, her zaman Allah’ı hatırlayıp anan, evine besmeleyle giren, sofrasına besmeleyle oturan kimselerin ne evlerinden ne de yemeklerinden şeytanın asla faydalanamayacağı anlaşılmaktadır.

Şeytanın bir yemekten faydalanması, acaba o yemekten yemesi midir? Yoksa besmelesiz başlanan bir yemeğin bereketini alıp yok etmesi midir? Yahut insanın Allah’ı anmaması, şeytan için bir gıda, bir beslenme ve güçlenme vesilesi midir?

Hadislerden bütün bu mânaları çıkarmak mümkündür. Fakat şurası bir gerçektir ki, şeytanın gayesi ve şüphesiz en büyük zevki, insana maddî ve mânevî zarar vermektir. Onun bir yemeğe ortak olması veya onun bereketini gidermesi, yahut Allah’ı anmayı unutturması, insan için bir zarar, kendisi için de bir başarıdır. Yemeğe başlarken besmele çeken bir kimse hem Allah’ı anmanın hazzını duymuş hem yemeğini şeytana kaptırmamış hem de ona bir mü’mine zarar verme zevkini tattırmamış olur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Şeytan, besmelesiz girilen bir evde kalmaktan, besmelesiz başlanan bir yemeği yemekten haz duyar. Üstelik bunu kendisi için bir hak kabul eder.

2. Bir kimse evinden içeri “bismillâh” diyerek girmeli, böylece şeytana, o evde kalma fırsatını vermemelidir.

3. Yemeğe “bismillâh” diyerek başlamalı, bu suretle şeytana, o yemeğe ortak olma veya bereketini giderme fırsatı verilmemelidir.

4. Şeytanı memnun eden her hareket insanın aleyhinedir. Öyleyse her fırsatta Allah Teâlâ’yı anarak şeytanın ümitleri kırılmalıdır.

5. Ashâb-ı kirâm, Peygamber Efendimiz’e olan derin saygıları sebebiyle ondan önce yemeğe başlamazlardı. Bu sebeple yemeğe büyüklerden ve sofradaki faziletli kimselerden önce başlamamalıdır.

733– وعن أُميَّةَ بنِ مَخْشِيٍّ الصَّحابيِّ رضيَ اللَّه عنه قال: كان رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جالساً، ورَجُلٌ يأْكُلُ ، فَلَمْ يُسمِّ اللَّه حَتَّى لَمْ يبْقَ مِنْ طَعَامِهِ لُقْمةٌ ، فَلَمَّا رَفَعها إِلى فِيهِ، قال: بسم اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، ثم قال: «مَا زَالَ الشَّيْطَانُ يَأْكُلُ مَعَهُ، فَلمَّا ذَكَر اسمَ اللَّهِ استْقَاءَ مَا فِي بَطنِهِ». رواه أبو داود، والنسائي.

733. Sahâbî Ümeyye İbni Mahşî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanında birisi yemek yiyordu. Adam son lokmaya kadar besmele çekmedi. Son lokmayı ağzına götürürken “bismillâhi evvelehû ve âhirehû” (baştan sona bismillâh) dedi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* güldü ve şöyle buyurdu:

“Şeytan onunla birlikte yemek yiyordu. Adam besmele çekince, şeytan yediklerini kustu.”

Ebû Dâvûd, Et`ime 15; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, Âdâbü’l-ekl, 15.

Ümeyye İbni Mahşî

Huzâa kabilesinden olan Ümeyye, ashâb arasında fazla tanınmadığı için Nevevî onun sahâbî olduğunu özellikle belirtmek istemiştir. Resûl-i Ekrem’in vefatından sonra Basra’ya yerleştiği bilinen Ümeyye İbni Mahşî’nin bu hadisten başka bir rivayeti de yoktur.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sevgili Efendimiz’in, bizim göremediğimiz şeyleri de gördüğünü ortaya koyan bu hadîs-i şerîf son derece ibretlidir. Allah’ın Resûlü, yanında yemek yiyen zâtın yemeğe başlarken besmele çekmeyi unuttuğunu, bunun üzerine şeytanın onunla birlikte yediğini görünce, işin sonunu merakla beklemeye başladı. Adam son lokmayı ağzına götürürken besmele çekince, şeytan yediklerini dışarı çıkardı. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* de, pek hoşuna giden bu hâdiseyi, ashâbına gülerek haber verdi.

Demekki yemeğe başlarken “bismillâh” demek şeytanı sofradan uzaklaştırır. Şayet yemeğin başında besmele unutulursa, hatırlandığı andan itibaren “bismillâhi evvelehû ve

âhirehû = baştan sona bismillâh" demek yine aynı görevi yapar. Üstelik yediğine yiyeceğine bin pişman ederek şeytana yediklerini kusturur.

Yemek boyunca besmele çekilmediği zaman ise, orada bulunan şeytan veya şeytanlar hep birlikte yemeğe başlar ve yemeğin bereketini silip süpürürler.

Bu hadis, besmelenin mü'minin silahı olduğunu çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yemeğe başlarken besmele çekilmelidir.
2. Besmeleyi unutan kimse, hatırladığı andan itibaren "bismillâhi evvelehû ve âhirehû = baştan sona bismillâh" demelidir.
3. Besmelesiz yenen yemeğe şeytan ortak olur.
4. Besmele, şeytandan gelecek zararları yok eder.
5. Peygamber Efendimiz, Allah izin verdiği zaman, insanların görmediği şeyleri de görebilirdi.

734- وعن عائشةَ رضيَ اللَّه عنها قالَتْ: كانَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَأْكُلُ طَعَاماً في سِتَّةٍ مِنْ أَصحَابِهِ، فَجاءَ أَعْرابيٌّ، فَأَكَلَهُ بِلُقْمَتَيْنِ فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «أَما إِنَّهُ لوْ سَمَّى لَكَفَاكُمْ». رواه الترمذي، وقال: حديثٌ حسنٌ صحيحٌ.

734. Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbından altı kişiyle birlikte yemek yiyordu. Bu sırada bir bedevî geldi ve yemeği iki lokmada bitiriverdi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şayet o besmele çekseydi, yemek hepinize yeterdi."

Tirmizî, Et`ime 47. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et`ime 7

Açıklamalar

Bedevîler çölde yaşayan, İslâm'ı ve İslâm terbiyesini yeterince bilemeyen kimselerdi. Hadisimizde zikri geçen bedevî, altı sahâbîsi ile birlikte yemek yiyen Peygamber Efendimiz'in yanına geldi ve sofraya oturdu. Hepsini de doyuracağı anlaşılan yemeği, şeytanların da katılmasıyla iki lokmada bitirince hem kendisi doymadı hem de öteki sahâbîleri aç bıraktı.

Daha önce geçen hadislerde muhtelif misalleriyle görüldüğü üzere yemeğin bereketini koruyan besmeledir. İnsanın düşmanı olan şeytan, başka konularda olduğu gibi, yediği yemeğin bereketini gidermek suretiyle insana zarar vermek için fırsat kollar. Bir müslüman mânevî düşmanı olan şeytanı her zaman önemsemeli, onun oyununa gelmemek için tedbirli olmalı, gerek yemek yerken ve gerekse bir yere girip çıkarken besmele çekmeyi unutmamalıdır. Şüphesiz bu da, küçük yaştan itibaren alınacak olan İslâm terbiyesiyle mümkündür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Besmele yemeğin bereketini korur.

2. Besmele çekilmediği zaman şeytan yemeğe ortak olur ve bereketini yok eder.

735- وعن أبي أُمامة رضيَ اللَّه عنهُ أنَّ النَبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إِذا رَفَعَ مَائِدَتَهُ قال: «الحَمْدُ للَّه حمداً كَثيراً طَيِّباً مُبَارَكاً فِيه، غيرَ مَكْفِيٍّ وَلا مُسْتَغْنًى عَنْهُ رَبَّنَا» رواه البخاري .

735. Ebû Ümâme *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* sofrasını kaldırdığı zaman şöyle derdi:

"Ey Rabbimiz! Sana tertemiz duygularla, eksilmeyip artan, huzurundan geri çevrilmeyip kabul edilen sayısız hamd ile hamd ederiz."

Buhârî, Et`ime 54. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 52; Tirmizî, Daavât 55; İbni Mâce, Et`ime 16

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

736- وعن مُعَاذِ بن أَنسٍ رضيَ اللَّهُ عنه قَالَ: قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: منْ أَكَلَ طَعَاماً فقال: الحَمْدُ للَّهِ الذي أَطْعَمَني هذا، وَرَزَقْنِيهِ مِنْ غيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلا قُوَّةٍ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ» رواه أبو داود، والترمذي وقال: حديثٌ حسنٌ.

736. Muâz İbni Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse yemek yedikten sonra: Bana bu yemeği yediren, sonucu etkileyecek bir güç ve kudretim olmaksızın onu bana nasip eden Allah'a hamd olsun, derse, geçmiş günahları bağışlanır."

Ebû Dâvûd, Libâs 1; Tirmizî, Daavât 56. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et`ime 16

Açıklamalar

Her iki hadîs-i şerîf de, yemek yedikten sonra Allah'a hamd etme görevimizi hatırlatmaktadır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in pek güzel işaret ettiği gibi, insanoğlu yiyip içtiği sayısız nimetlerden en küçüğünü bile ortaya koymaktan âcizdir. Öte yandan, kendisi için yaratılan bu nimetleri yiyip içmesi için de Allah'ın yardımına, kendisine güç, kuvvet vermesine muhtaçtır. Durum böyle olunca, insan pek çok sebepten dolayı Rabbine hamd ve şükretmek zorundadır.

Hadisimizin son tarafı, Yüce Rabbimiz'in bir başka nimetine, kendisini tanıyan kullarına olan affına ve bağışına işaret etmektedir. Yarattığı nimetleri kullarının ayağına getiren, sonra da onları yedirip içiren Rabbimiz, kendisine hamd ve şükredenlere, hiç kimsenin veremeyeceği bir diş kirası lutfetmekte, onların daha önce işlediği günahları bağışlamaktadır.

Bağışlanacak bu hataların küçük günahlar olduğunu biliyoruz. Zira Rabbimiz büyük günahların bağışlanması için şu şartı koymuştur: Eğer yapılan büyük günahlar Allah Teâlâ'yı ilgilendiriyorsa, o günahı işleyen kimsenin Mevlâ'sından af dileyip günahına tövbe etmesi gerekir (Bu konuda geniş bilgi için 14-25. hadislerin bulunduğu "Tövbe" bahsine bakılmalıdır). Şayet kulu ilgilendiriyorsa, o günahı yapan kimsenin, ilgili şahsın yanına

giderek ondan af dileyip hakkını helâl ettirmesi veya ödeyebileceği bir borcu ona ödeyerek sorumluluktan kurtulması zorunludur.

Burada, İslâm görgü kurallarını bilmeyenlerin yaptığı bir hataya işaret etmeliyiz. Müslüman olmayanların yemek kurallarını göre göre onları taklit eden müslümanlar, yemeğe başlarken dua etmektedirler. Halbuki bu bahiste genişçe açıklandığı üzere, yemeğe başlarken **bismillâh**, yemekten sonra da en azından **elhamdülillâh** demek gerekir. Verdiği nimetlerden dolayı Allah'a daha çok dua etmek isteyenler, Peygamber Efendimiz'in bu iki hadiste geçen veya daha başka hadislerde zikredilen dualarından birini okumalıdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in en çok yaptığı dualardan biri de şudur:

"Elhamdü lillâhillezî et`amenâ ve sekânâ ve ce`alenâ müslimîn"
(Bizi yediren, içiren ve bizi müslüman eden Allah'a hamd olsun.)

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'in yaptığı gibi yemeklerden sonra Allah'a hamdetmeliyiz.

2. Allah'a hamdederek kulluk görevini yapan bir insan, O'nun bağışını kazanarak geçmiş günahlarından kurtulur.

3. Allah'ın lutfu olmadan, insanın hiçbir şey yapamayacağı unutulmamalıdır.

101- باب لا يعيب الطعام واستحباب مدحه

YEMEKTE KUSUR ARAMAYIP ONU BEĞENDİĞİNİ SÖYLEMEK

Hadisler

737- عن أبي هُريرة رضيَ اللَّهُ عنهُ قال: «ما عَابَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم طَعَاماً قَطُّ، إن اشْتَهَاه أَكَلَهُ، وإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ» متفقٌ عليه .

737. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yemekte hiçbir zaman kusur aramazdı. İştahı varsa yer, canı çekmiyorsa yemezdi.

Buhârî, Menâkıb 23; Et`ime 21; Müslim, Eşribe 187, 188. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 13; Tirmizî, Birr 84

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

738- وعن جابرٍ رضيَ اللَّه عنه أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم سَأَلَ أَهْلَهُ الأُدُمَ فقالوا: ما عِنْدَنَا إلاَّ خَلٌّ، فَدَعَا بِهِ، فَجَعل يَأْكُلُ ويقول: «نِعْمَ الأُدُمُ الخلُّ نِعْمَ الأُدُمُ الخَلُّ» رواه مسلم.

738. Câbir radıyallahu anh şöyle dedi:

Bir gün Peygamber *aleyhisselâm* ev halkından ekmekle birlikte yiyeceği bir katık istedi. Onlar da:

- Evde sirkeden başka bir şey yok, dediler.

Resûl-i Ekrem onu getirmelerini söyledi. Sonra da:

- **“Sirke ne güzel katık; sirke ne güzel katık!”** diyerek yemeğini yemeye başladı.

Müslim, Eşribe 167-169. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 39; Tirmizî, Et`ime 35; İbni Mâce, Et`ime 33

Açıklamalar

Sahîh-i Müslim’deki bir rivayetten öğrendiğimize göre (Eşribe 169), bir gün Efendimiz genç sahâbîsi Câbir İbni Abdullah’ın evine uğramıştı. Câbir, babası Abdullah İbni Amr İbni Harâm’ın Uhud Gazvesi’nde şehid düşmesinden sonra yedi veya dokuz kız kardeşini geçindirmek zorunda kaldığı, bu hususta hiçbir fedakârlıktan kaçınmadığı için Efendimiz onu çok severdi. Bu genç sahâbîsine bir ikramda bulunmak istedi. Onun elinden tutarak hanımlarından birinin evine uğradı ve yiyecek bir şeyler istedi. Hizmetçi önlerine hurma yaprağından yapılmış bir sofra serdikten sonra üç parça ekmek getirdi. Efendimiz ekmeğin birini kendi önüne, diğerini Câbir’in önüne koydu. Üçüncü parçayı da aralarında taksim ettikten sonra:

- *“Ekmekle yiyeceğimiz bir katık yok mu?”* diye sordu.

- Hayır; ama biraz sirke var, dediler. O zaman Efendimiz:

- *“Getirin onu, sirke ne güzel katıktır”* buyurdu.

Peygamber Efendimiz’in, onun ev halkının ve sahâbîlerinin son derece sade bir hayatları vardı. Allah’ın Resûlü, eline geçen bir nimeti yoksul müslümanlarla paylaştığı, özellikle Mescid-i Nebevî’de yatıp kalkan ehl-i Suffe dediğimiz müslümanların geçimini sağladığı için çoğu zaman elinde ve evinde fazla bir şey bulunmazdı. Onlar kendilerinden çok başkalarını düşündükleri, din uğrunda fedakârlığı ön planda tuttukları için yemeye içmeye fazla önem vermezlerdi. Bununla beraber hali vakti iyi, sofrası daha zengin müslümanlar da yok değildi.

Resûlullah Efendimiz gerek içinde bulundukları şartların etkisiyle, gerekse dünyaya fazla önem vermemesi sebebiyle, yemekleri beğenmezlik etmezdi. Hiçbir zaman bu az pişmiş, bu çok pişmiş demezdi. Bu tuzlu olmuş, buna tuz atılmamış diye kusur aramazdı. Yemekte kusur aramanın onu yapanı üzüp gönlünü inciteceğini bilirdi. Birini kırıp incitmek ise Resûlullah Efendimiz’in en fazla sakındığı bir şeydi.

Hanımlar ve ahçılar yemeklerinin mükemmel olmasını ve onu yiyenlerin beğenmesini arzu ederler. Fakat insanın her hali bir olmaz. Bir şeye üzülen veya rahatsız olan kimseler, dikkatlerinin dağılması sebebiyle hata edebilirler; hatta yemeği yakabilir veya benzeri kusurlara istemeden meydan verebilirler. Bu gibi durumlarda Peygamber Efendimiz’i örnek alarak bağışlayıcı olmak ve yemekteki kusuru bir şakayla geçiştirmek en güzel davranıştır.

Bazı kimselerin yemek seçmesi, bir kısım yemekleri yiyip bir kısmından hoşlanmaması esasen güzel bir şey değildir. Ne var ki bu tutum, daha çok bir huy ve tabiat meselesidir. Onların bu tavrını değiştirmek zor olduğu için alışkanlıklarını normal karşılamalıdır. Şüphesiz onlar da beğenmedikleri bir yemek karşısında kırıcı davranmamalı, kendi özel kusurlarını göz ardı etmemelidir.

Câbir İbni Abdullah’ın: “Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sirke ne güzel katıktır, buyurduğunu duyduğum günden beri sirkeyi severim” demesi; bu rivayeti Câbir’den öğrenen tâbiîn muhaddislerinden Talha İbni Nâfi`in de: “Ben bu hadisi Câbir’den işiteli beri sirkeyi severim” demesi (Müslim, Eşribe 167), Peygamber *aleyhisselâm*’ın sevdiğini sevme, onun huylarını benimseme konusunda bizim için ne güzel örnektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz mütevâzi bir insan olduğu için yemekte kusur aramazdı. Canı çekiyorsa yer, çekmiyorsa yemezdi.

2. Yemeği beğenmemek kibirden, lükse ve israfa düşkünlükten kaynaklanan kötü bir huydur.

3. Sofraya getirilen yemek ne kadar sade olursa olsun, Allah'ın bir ihsânı olduğunu düşünerek şükretmeli ve yemek hakkında iyi sözler söylemelidir.

102- باب ما يقوله من حضر الطعام وهو صائم إذا لم يفطر

SOFRASINDA BULUNAN ORUÇLUNUN YEMEK YEMEDİĞİ TAKDİRDE NE DİYECEĞİ

Hadisler

739– عن أبي هُريرة رضيَ اللَّه عنه قال: قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «إذا دُعِيَ أَحَدُكُمْ، فَلْيُجِبْ، فَإِنْ كان صائماً فَلْيُصلِّ، وَإنْ كانَ مُفْطَراً فَلْيَطْعَمْ» رواه مسلم.

قال العُلَمَاءُ: مَعْنى. «فَلْيُصَلِّ» فلْيَدْعُ ومعنى «فَلْيطْعَمْ» فلْيَأْكُلْ.

739. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz yemeğe davet edildiği zaman gitsin; şayet oruçluysa yemek sahibine dua etsin; oruçlu değilse yesin."

Müslim, Nikâh 106. Ayrıca bk. Müslim, Sıyâm 159; Ebû Dâvûd, Et`ime 1, Savm 75

Açıklamalar

Davet vermek, verilen davete gitmek önemli bir İslâm geleneğidir. Zira dinimiz cuma ve bayram namazları gibi bazı ibadetler ve düğün, dernek gibi bazı gelenekler vesilesiyle müslümanları bir araya getirmeyi, böylece onları birliğin ve beraberliğin şuuruna erdirmeyi uygun görmüştür.

268 numaralı hadîs-i şerîfte geçtiği ve orada açıklandığı üzere, Resûl-i Ekrem Efendimiz yemek davetlerine gidilmesini tavsiye etmiş, hiçbir mâzereti olmadığı halde gitmeyen kimselerin *"Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelmiş sayılacaklarını"* belirtmiştir. Muhtelif vesilelerle müslümanların bir araya gelip kaynaşmasını arzu eden Sevgili Peygamberimiz, velîme denilen düğün yemeklerine ayrı bir önem vermiş ve "*Biriniz düğün yemeğine davet edildiği zaman mutlaka gitsin" (Buhârî, Nikâh 71)* buyurmuştur. Onun bu konudaki titizliğini bilen ve yaptığı her işi aynen yapmaya gayret gösteren sahâbîsi ve kayın biraderi Abdullah İbni Ömer, düğün yemeklerine ve diğer dâvetlere oruçlu olduğu zamanlarda bile mutlaka gitmiştir (Buhârî, Nikâh 74). Konumuzun başlığı ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in buyruğu da bunu göstermekte, oruçluyken bile yemek davetine gidilmesi tavsiye edilmektedir.

Bir kimse keffâret orucu gibi farz veya vâcip bir oruç tutuyorsa, onu elbette bozmayacak, davete katılacak ve yemek veren kimseye dua edecektir. Tuttuğu oruç nâfile bir oruç ise, orucunu bozup bozmamak tamamen kendisine kalmıştır. Gittiği yerin havasına uyarak orucunu bozup ikram edilen yemeği yemesi, bozduğu orucun yerine daha sonra bir oruç tutması uygundur. Hatta orucunu bozmadığı takdirde davet sahibi gücenecekse, orucunu

bozup yemeği yemesi daha münasip olur. Daha sonra oruç tutmak kendisine zor gelen kimselerin, davete gitmekle beraber oruçlu olduğunu söyleyerek bir kenarda oturması ve yemek sahibine hayırlı ve mübarek olsun diye dua etmesi de mümkün görülmüştür.

Oruç tutmayanlar ise, canları çekmese veya mideleri müsâit olmasa bile, birkaç lokma yiyerek davet sahibini memnun etmelidirler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yemeğe davet edilen kimse, oruçlu bile olsa mutlaka davete katılmalıdır.

2. Tuttuğu oruç bozulmaması gereken farz bir oruçsa, yemekte bulunmalı ve yemek sahibine hayır dua etmelidir. Nâfile oruç tutuyorsa, duruma göre hareket etmelidir; yemediği takdirde davet sahibi gücenecekse, orucunu bozmalı, yerine sonradan bir oruç tutmalıdır.

103- باب ما يقوله من دعي إلى طعام فتبعه غيره

DAVETE GİDEN KİMSENİN
YANINA BİRİ TAKILIRSA NE DİYECEĞİ

Hadisler

740– عن أبي مسعودِ البَدْرِيِّ رضيَ اللَّه عنه قال: دَعا رجُلٌ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لِطعَامٍ صَنعَهُ لَهُ خَامِس خَمْسَةٍ، فَتَبِعهُمْ رَجُلٌ، فَلمَّا بَلَغَ الباب، قال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «إِنَّ هذا تَبِعَنا، فإِنْ شئت أَنْ تَأْذنَ لَهُ، وإِنْ شِئتَ رَجَعَ» قال: بل آذَنُ لهُ يا رسولَ اللَّهِ. متفقٌ عليه.

740. Ebû Mes`ûd el-Bedrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Sahâbeden biri Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* için yemek hazırladı ve onu dört kişiyle birlikte davet etti. Fakat bir adam peşlerine takılıp geldi. Kapıya gelince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ev sahibine:

- **“Bu bizim peşimize takılıp geldi. İstersen girmesine izin verirsin. İstemezsen geri dönüp gitsin”** dedi.

Ev sahibi:

- Hayır, ona izin veriyorum, yâ Resûlallah! dedi.

Buhârî, Büyû` 21, Mezâlim 14, Et`ime 34, 57; Müslim, Eşribe 138

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfin söylenmesine sebep olan hoş bir olay (sebeb-i vürûd) vardır. Diğer rivayetlerden öğrendiğimize göre, Ebû Şuayb el-Ensârî bir gün Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’i ziyarete gitti. Fakat mübarek yüzünün biraz solmuş olduğunu görünce, epeyce bir zamandır yemek yemediğini düşündü. Kasaplık yapan oğluna gelerek, Allah’ın Resûlü’nü yemeğe davet edeceğini, bu sebeple beş kişilik yemek hazırlamasını söyledi. Yemek hazırlanınca Efendimiz’i davet etti. Resûlullah Efendimiz yemeğe davetli olan sahâbîlerle birlikte Ebû Şuayb’ın evine giderken, yemeğe davet edilmeyen bir kimse arkalarına takılıp geldi. Eve vardıkları zaman, ev sahibinin “bu adam hesapta yoktu” diye düşünmemesi için Allah’ın Resûlü bir açıklama yaptı ve:

- *“Bu zât bizim peşimize takılıp geldi. İstersen girmesine izin verirsin. İstemezsen geri dönüp gitsin”* buyurdu. Nâzik bir insan olduğu anlaşılan ev sahibi, sofrasında ona da yer bulunduğunu belirterek:

- Ona izin veriyorum, yâ Resûlallah! dedi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in, arkalarına takılıp gelen zâtı kendilerinin getirmediğini ev sahibine açıklaması, hem davetlileri zor durumda kalmaktan kurtarmış hem de davetsiz misafirin gönül rızasıyla yemesine imkân hazırlamıştır. Ayrıca böyle bir durumda gerek davetlilerin gerekse davet edenin nasıl davranması gerektiğini de bize öğretmiştir.

Medine’nin yerlisi olan sahâbîler, yani ensâr-ı kirâm Peygamber Efendimiz’i, yurtlarını şereflendiren bir misafir kabul ettikleri için, onun ay yüzüne bakıp da aç olduğunu tahmin ettikleri zaman, ya onu evlerine davet ederek ağırlamışlar veya evine yemek göndermişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Herkese açık olmayan davete çağırılmadan gelen bir kimseyi ev sahibi kabul etmeyebilir. Kabul ederse, nezâket göstermiş olur.
2. Önemli bir zâta yemek verileceği zaman, onu ahbaplarıyla birlikte davet etmelidir.
3. Yemeğe davet edilen kimse, önemli bir mâzereti yoksa daveti kabul etmelidir.

104- باب الأكل مما يليه ووعظه وتأديبه من يُسيء أكله

YEMEĞİ KENDİ ÖNÜNDEN YEMEK, SOFRA EDEBİNİ BİLMEYENE ÖĞRETMEK

Hadisler

741– عن عمر بن أبي سَلَمَةَ رضي اللَّه عنهما قال: كُنتُ غلاماً في حِجْرِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، وَكَانتْ يَدِي تَطِيشُ في الصَّحْفَةِ فقال لي رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «يَا غُلامُ سَمِّ اللَّه تعالى وَكُلْ بيمينِكَ وكلْ مِمَّا يَلِيكَ» متفقٌ عليه.

قوله: «تَطِيشُ» بكسر الطاءِ وبعدها ياء مثناة من تحت، معناه: تتحرّك وتمتدّ إِلى نواحي الصَّحْفَةِ.

741. Ömer İbni Ebû Seleme *radıyallahu anh*ümâ şöyle dedi:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in himâyesinde yetişen bir çocuktum. Yemek yerken, elim yemek tabağının her yanına giderdi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu:

“Oğlum, besmele çek! Sağ elinle ye! Hep önünden ye!”.

Buhârî, Et`ıme 2, 3; Müslim, Eşribe 108. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et`ıme 8

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

742– وعن سَلَمَةَ بنِ الأكوعِ رضيَ اللَّه عنه أَن رَجُلاً أَكلَ عِنْدَ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بشِماله فقال: «كُلْ بيَمِينكَ» قال: لا أَسْتطِيعُ قالَ: «لا اسْتَطَعْتَ،» ما مَنَعَهُ إِلاَّ الكِبْرُ، فَمَا رَفَعَهَا إِلى فِيهِ. رواه مسلم.

742. Seleme İbni Ekva` *radıyallahu anh*'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Adamın biri Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında sol eliyle yemek yedi. Resûl-i Ekrem ona:

- **"Sağ elinle ye!"** buyurdu.

Adam:

- Yapamıyorum, diye cevap verdi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* o adama:

- **"Yapamaz ol!"** diye beddua etti.

Seleme'nin dediğine göre adam kibirinden dolayı böyle söylemişti. Resûlullah'ın bedduası üzerine elini ağzına götüremez oldu.

Müslim, Eşribe 107

Açıklamalar

Birinci hadisimiz, ilk defa 301 numarayla "Ailenin Din Eğitimi" konusunda geçti. Orada hem hadisin râvisi Ömer İbni Ebû Seleme hakkında bilgi verildi hem de konunun başındaki iki âyet ile çocukların ve aile fertlerinin eğitimiyle ilgili beş hadisin açıklamasında bu konu ele alındı. Hadisimiz ayrıca 729 numarayla "Yemeğe Başlarken Besmele Çekmek" bahsinde geçti.

İkinci hadisimiz de önce 161 numarayla "Sünneti Koruma" bahsinde, 614 numarayla da "Kibirlenme" konusunda geçti ve yeterince açıklandı. Önemi ve muhtelif konuları ilgilendirmesi sebebiyle kitabımızda üçer defa tekrarlanmış olan bu hadisler, yemek yeme konusunda yeterince görgü sahibi olmayanları Peygamber Efendimiz'in tatlı bir dille uyardığını ve onlara bilmeleri gereken edepleri öğrettiğini göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamber *aleyhisselâm*'ın ahlâk, görgü ve edep konularında Cenâb-ı Hakk'ın eğitiminden geçtiğini, dolayısıyla bu konularda onun örnek alınması gerektiğini gösteren bir âyet-i kerîmede, **"Ve sen en güzel bir ahlâka sahipsin"** [Kalem sûresi (68), 4] buyurulmaktadır. Şu halde mü'minler, bizi yaratanın bizden beklediği ve istediği ideal yaşama tarzını yakalayabilmek için Allah'ın Resûlü'nü kendilerine örnek almak zorundadır. O, "Yemeğe besmele çekerek başlayın", buyurmuşsa, yemeğe başlarken besmele çekilmelidir. O, *"Yemeği sağ elinizle yiyin"*, buyurmuşsa, yemek sağ elle yenmelidir. Bir müslüman, en güzel yemek yeme tarzının bu olduğunu bilecek, kendisine bir başkasının veya yabancı kültürlerin dayattığı yemek yeme biçimlerine iltifat etmeyecektir. Onlar gibi yapmazsam bana görgüsüz derler, diye düşünmeyecek, kendi tarzının en güzel yemek yeme biçimi olduğundan asla şüphe etmeyecektir.

İkinci hadisimizde, sol elle yemek yemesi sebebiyle Resûl-i Ekrem Efendimiz'in "Sağ elle ye!" diye uyardığı **Büsr İbni Râî'l-Ayr**, bu güzel uyarı karşısında bir müslümanın asla yapmaması gereken şekilde davranmış ve maalesef "yapamıyorum" diye cevap vermiştir. Râvinin de açıkladığı gibi, adam gerçekten yapamadığı için değil, "kibirinden dolayı" böyle

söylemiştir. İslâm düşmanlarına bile mecbur kalmadıkça beddua etmeyen Allah'ın Resûlü, bu zâtın aşırı derecede kibirli olmasına ve bir Peygamber'in ikazına önem vermemesine bakarak kendisine beddua etmiştir. Bu son derece çirkin davranışı, aşırı derecedeki gururu ve kibiri sebebiyle Resûl-i Ekrem Efendimiz ona anlayacağı şekilde bir ders verme gereğini duymuş olmalıdır. Zira kibir, bir müslümanda asla bulunmaması gereken, mânevî bir âfettir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yemeğe besmeleyle başlanmalı, sağ elle ve hep kendi önünden yemelidir.
2. Yemek konusundaki görgü kurallarımızı bilmeyenlere, özellikle çocuklara bu kurallar güzel bir üslûpla öğretilmelidir.
3. Peygamber Efendimiz'in o kibirli şahıs hakkındaki bedduasının hemen kabul edilmesi, onun hem bir mûcizesi hem de bu davranışının Cenâb-ı Hak tarafından onaylanmasıdır.

105- باب النهي عن القران بين تمرتين ونحوهما إذا أكل جماعة إلا بإذن رفقته

HURMA GİBİ BİRER BİRER YENECEK MEYVELERİ SOFRADAKİLERİN İZNİ OLMADAN İKİŞER İKİŞER YEMEMEK

Hadisler

743– عن جبَلَةَ بن سُحَيْم قال: أَصابَنا عامُ سَنَةٍ معَ ابْنِ الزُّبَيْرِ، فرُزِقْنَا تَمْراً، وَكانَ عَبْدُ اللَّه بنُ عمر رضي اللَّه عنهما يمُر بنا ونحْنُ نأْكُلُ، فيقولُ: لا تُقَارِنُوا، فإن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهى عنِ الإقرانِ، ثم يقولُ: «إِلاَّ أَنْ يَسْتَأْذِنَ الرَّجُلُ أَخاهُ» متفقٌ عليه.

743. Cebele İbni Sühaym şöyle dedi:

İbni Zübeyr ile birlikte savaştığımız sene kıtlık oldu. Bize erzak olarak hurma dağıtıldı. Hurmayı yerken Abdullah İbni Ömer yanımızdan geçer ve bize şöyle derdi:

Hurmayı çifter çifter yemeyiniz. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bize hurmayı çifter çifter yemeyi yasakladı. Sonra İbni Ömer sözlerine devamla: Fakat arkadaşı izin verirse, çifter çifter yiyebilir, derdi.

Buhârî, Et`ime 44, Şirket 4, Mezâlim 14; Müslim, Eşribe 150. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 43; Tirmizî, Et`ime 16; İbni Mâce, Et`ime 41

Cebele İbni Sühaym

Cebele İbni Sühaym et-Teymî, Kûfeli olup tâbiînin güvenilir muhaddislerindendir. Abdullah İbni Ömer, Abdullah İbni Zübeyr ve Muâviye gibi sahâbîlerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Ebû İshâk es-Sebîî, Ebû İshâk eş-Şeybânî, Şu`be İbni Haccâc ve Süfyân-ı Sevrî gibi tanınmış muhaddisler rivayette bulunmuştur, Cebele 125 (743) tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Allah ona rahmet eylesin

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Cebele'nin kendisiyle birlikte savaştığını söylediği İbni Zübeyr hakkında 104 numaralı hadiste genişçe bilgi vermiş, onun ashâb-ı kirâmdan olduğunu, 64 (683) yılında Mekke'de kendisini "emîrü'l-mü'minîn" unvanıyla halife ilân ettiğini ve on yıl süreyle bazı Emevî idarecilerine karşı savaştığını belirtmiştik. Hadiste bahsedilen olay işte o yıllarda meydana gelmiştir.

Peygamber Efendimiz bu hadîs-i şerîfte, başkalarıyla birlikte yemek veya meyve yiyenlerin uyması gereken önemli görgü kurallarından sadece birini öğretmektedir. Sofrada birer birer yenecek bir şeyi çifter çifter yiyenler, bu davranışlarıyla aç gözlü ve pis boğaz olduklarını gösterirler. Kendilerinden başkasına değer vermediklerini, kul hakkını yemekten, helâl bir rızkı kendilerine haram etmekten çekinmediklerini de ortaya koyarlar.

Şüphesiz bu davranışlar bir mü'mine yakışmayan, onu başkalarının gözünden düşüren çirkin hareketlerdir. Tek başına ve sadece kendisine ait bir şeyi yiyen kimse için böyle bir sakınca bulunmamakla beraber, yine de başkalarının onu görgüsüz veya aç gözlü diye suçlayabileceği dikkate alınmalı, hiçbir yerde nezâket kuralları ihmâl edilmemelidir. Şayet aynı sofrada bulunanlar, meyvenin küçüklüğü veya zamanın darlığı gibi sebeplerle bir meyveyi ikişer ikişer yeme konusunda anlaşmışlarsa, o takdirde yukarıda zikredilen sakıncalar söz konusu olmayacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başkalarıyla birlikte yemek yerken, diğerlerinin hakkına saygılı olmalıdır.
2. Oburluk, aç gözlülük müslümanın üstün şahsiyetiyle bağdaşmayan kötü huylardır.
3. Herkes aynı şekilde yediği takdirde, çifter çifter veya zaman darlığı sebebiyle süratli bir şekilde yemekte sakınca yoktur.

106- باب ما يقوله ويفعله من يأكل ولا يشبع

YEMEĞE DOYMAYAN KİMSE

YEDİĞİNDEN DOYMAYAN KİMSENİN
NE SÖYLEYECEĞİ VE NASIL DAVRANACAĞI

Hadisler

744– عن وَحْشيٍّ بنِ حرب رضيَ اللَّه عنه أَن أَصحابَ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالُوا: يا رسولَ اللَّهِ، إِنَّا نَأْكُلُ ولا نَشْبَعُ؟ قال: «فَلَعَلَّكُمْ تَفْترِقُونَ» قالُوا: نَعَمْ. قال: فَاجْتَمِعُوا عَلى طَعَامكُمْ، وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ، يُبَارَكْ لَكُمْ فيه» رواه أبو داود

744. Vahşî İbni Harb şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı:

- Yâ Resûlallah! Yemek yiyoruz, fakat doymuyoruz, dediler.

Resûl-i Ekrem onlara:

- **“Herhalde ayrı ayrı yiyorsunuz!”** diye sorunca:

- Evet, öyle yapıyoruz, dediler.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- **“Yemeği birlikte yiyiniz; besmele çekiniz; yemeğiniz bereketlenir”** buyurdu.
Ebû Dâvûd, Et`ime 14. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et`ime 17

Vahşî İbni Harb

Habeşistanlı bir zenci olan Vahşî, Uhud Gazvesi’nde Hz. Hamza’yı şehit etmişti. İslâmiyet’in süratle yayılmaya başladığını görünce Mekke’den Tâif’e kaçtı. Mekke fethedilince Tâifliler Hz. Peygamber’e bir heyet gönderdiler. Bu heyete Vahşî’yi de aldılar. Heyet Resûlullah’ın huzuruna çıktığı zaman, onunla Vahşî arasında şu konuşma geçti:

- Sen Vahşî misin?

- Evet, Vahşî’yim.

- Hamza’yı sen mi öldürdün?

- Bu iş size haber verildiği gibi oldu.

- Bana yüzünü göstermeyebilir misin?

Bunun üzerine Vahşî hemen Hz. Peygamber’in huzurundan çıktı; bir daha da ona görünmedi.

Resûlullah Efendimiz’in vefatından sonra peygamberlik iddiasında bulunan Müseylime ile yapılan savaşa katıldı ve Müseylimetülkezzâb’ı o öldürdü. “Câhiliye devrinde insanların en hayırlısını, müslüman olduktan sonra da insanların en fenasını öldürdüm” diyen Vahşî, Yermük Savaşı’na da katıldı. Sonra Humus’a yerleşti ve orada öldü. Hz. Peygamber’den dört hadis rivayet etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâm Resûl-i Ekrem Efendimiz’e, tavsiyelerine uyarak az yemek istediklerini, fakat çok yedikleri halde bile karınlarının doymadığını söyleyince, Allah’ın Resûlü onlara iki önemli tavsiyede bulundu. Bunlardan biri, aile fertlerinin ayrı ayrı sofraya oturmayıp yemeği birlikte yemesidir. Zira bereket, cemaat halinde yaşayanlarda bulunur. Aile fertlerinin her konuda birlikte hareket etmesi, onların gücünü artırır; birlikte yemesi, yiyeceklerini bereketlendirir. Bunu Peygamber *aleyhisselâm* şu hadisiyle de ifade etmiştir:

“Yemeği ayrı ayrı değil, birlikte yiyiniz; çünkü bereket toplululukla beraberdir” (İbni Mâce, Et`ime 17).

İki kişilik bir yiyeceğin üç kişiye, üç kişilik bir yemeğin dört kişiye, dört kişilik bir yemeğin sekiz kişiye yeteceğini belirten 756 ve 757 numaralı hadisler de bunu doğrulamaktadır.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in diğer tavsiyesi de, daha önce birçok defa belirtildiği üzere, yemeğe başlarken besmele çekilmesidir.

Resûlullah Efendimiz, bu iki konuya dikkat edildiği zaman yemeğin bereketleneceğini ve herkesin doyacağını söylemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Aile fertleri yemeği birlikte yemelidir.

2. Birlikte yenen yemekler bereketli olacağı için herkes doyar.

3. Yemeğe başlanırken mutlaka besmele çekilmelidir.

107- باب الأمر بالأكل من جانب القصعة

والنهي عن الأكل من وسطها

YEMEĞİN TABAĞIN ORTASINDAN DEĞİL KENARLARINDAN YENECEĞİ

Hadisler

745– عن ابن عباس رضيَ اللَّه عنهما عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «الْبَرَكَةُ تَنْزِلُ وَسَطَ الطَّعَام فَكُلُوا مِنْ حَافَّتَيْهِ ولاَ تَأْكُلُوا مِن وَسَطِهِ» رواه أبو داود، والترمذي، وقال: حديثٌ حسنٌ صحيحٌ.

745. İbni Abbas *radıyallahu anh*ümâ'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bereket yemeğin ortasına iner. Bu sebeple tabağın ortasından değil, kenarlarından itibaren yiyiniz."

Ebû Dâvûd, Et'ime 17; Tirmizî, Et'ime 12. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et'ime 12

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

746– وعن عبدِ اللَّه بن بُسْرٍ رضيَ اللَّه عنه قال: كان لِلنبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَصْعَةٌ يُقالُ لها: الْغَرَّاءُ، يَحْمِلُهَا أَرْبَعَةُ رِجالٍ، فَلمَّا أَضْحوا وَسَجدُوا الضُّحى أُتِيَ بتَلْكَ الْقَصْعَةِ، يعني وقد ثُرِدَ فيها، فالتَفُّوا عليها، فَلَمَّا كَثُرُوا جَثَا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالَ أَعرابيٌّ: ما هذه الجِلْسةُ؟ قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: إنَّ اللَّه جَعَلني عَبْداً كَرِيماً، ولَمْ يجْعَلْني جباراً عَنيداً، ثمَّ قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «كُلُوا مِنْ حَوَالَيْهَا، وَدَعُوا ذِرْوَتَهَا يُبَارَكْ فيها» رواه أبو داودٍ بإِسناد جيد.

« ذِرْوَتَهَا » أَعْلاَهَا : بكسر الذال وضمها .

746. Abdullah İbni Büsr *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dört kişinin taşıyabildiği garrâ adlı bir yemek kabı vardı. Kuşluk vakti girip kuşluk namazı da kılındıktan sonra, içinde tirit bulunan bu yemek kabını getirdiler. Ashâb-ı kirâm da etrafına toplandı. Sahâbîler çoğalınca Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* diz çöktü.

Bunu gören bir bedevî:

- Bu nasıl oturuş? diye sordu.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- **"Allah Teâlâ beni inatçı bir zorba değil, şerefli bir kul olarak yarattı"** buyurdu. Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sözüne şöyle devam etti: **"Yemek kabının kenarlarından itibaren yiyin. Üstünden yemeyin ki, yemek bereketli olsun."**

Ebû Dâvûd, Et`ime 17. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et`ime 6

Açıklamalar

Ateş olmayan yerden duman çıkmayacağına göre, dört kişinin taşıyabileceği kocaman bir yemek kabının bulunduğu Resûlullah'ın evinin, pek çok insana yemek ikram edilen bir devlethâne olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Hadisimizde anlatılan olay, bir kuşluk vaktinde geçmişti. Peygamber Efendimiz ve ashâbı o gün kuşluk namazından sonra yemek yenecek yere gelmişlerdi. Herhalde nefis ve bol yemekler ihtiva etmesi sebebiyle, beyaz ve parlak anlamında "garrâ" diye anılan bu yemek kabında o gün, et suyuna ekmek doğranmak suretiyle yapılan tirit vardı. Garrâ ortaya getirilince, sahâbîler etrafını çevirdiler. Bağdaş kurarak veya bir dizini dikerek oturduğu anlaşılan Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem,* daha sonra gelenlere yer açmak için namazda olduğu gibi iki dizinin üzerine oturdu.

Orada bulunan bir bedevî, Allah'ın Resûlü'nün sade ve mütevâzi hayat tarzını bilmediği için, onun önemsiz kişiler gibi iki dizinin üzerine oturmasını yadırgadı ve:

- Bu ne biçim oturuş? diye sordu.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu oturuşta yadırganacak bir şey bulunmadığını belirterek:

- "*Allah Teâlâ beni inatçı bir zorba değil, şerefli bir kul olarak yarattı"* diye durumu açıkladı.

Resûlullah Efendimiz'in sahip olduğu "peygamberlik" rütbesi ile Cenâb-ı Hakk'ın ona lutfettiği hudutsuz "ilim", kendisini şerefli bir kul yapmıştır. Böyle bir mertebeye eren kimseye yakışan, o şerefi lutfedenin huzurunda mütevâzi davranmaktır. Peygamber *aleyhisselâm* da öyle yapmış, yemek sofrasının etrafında diz kırıp oturmuştur.

Hadisimizin devamı, Peygamber *aleyhisselâm*'ın bir önceki hadiste yemeğin bereketiyle ilgili buyruğunun bir başka ifadesidir. Bir önceki hadiste Efendimiz:

"Bereket yemeğin ortasına iner. Bu sebeple tabağın ortasından değil, kenarlarından itibaren yiyiniz." buyurmuştu. Bu hadiste de:

"Yemek kabının kenarlarından itibaren yiyin. Ortasına (veya üst tarafına) dokunmayın ki, yemek bereketli olsun." buyurmaktadır.

Bir yemek kabının etrafında oturanlar kendi önlerinden yedikleri zaman, yemek kabının kenarından itibaren yemiş olurlar. Yemeğin genellikle en iyi yeri yemek kabının ortasında ve üstünde bulunan kısımlardır. Buradan yiyenler, sadece kendi çıkarlarını gözetmiş, bencil ve görgüsüz olduklarını ortaya koymuş, bu tutumlarıyla hem başkalarını rahatsız etmiş hem de yemeğin bereketini gidermiş olurlar. Böyle bir tavır, müslümanın kişiliğiyle asla bağdaşmaz.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yemeğin bereketinin ortasında ve üst tarafında bulunduğu unutulmamalı, topluca bir kaptan yenirken, herkes kendi önünden yemelidir.

2. Peygamber Efendimiz son derece mütevâzi bir insandı. Sofrada yer darlığı varsa, iki dizinin üzerine oturarak yerdi.

3. Sofrada kendi zevk ve menfaatini düşünmemeli, başkalarının hakkını ve rahatını gözetmelidir.

4. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in evinde günlerce ocağın yanmadığı olurdu; fakat eline yiyecek bir şeyler geçince, onu yoksul sahâbîleriyle paylaşırdı.

108- باب كراهية الأكل متّكئاً

BİR YERE DAYANARAK YEMEK YEMENİN MEKRUH OLDUĞU

Hadisler

747- عن أبي جُحَيْفَةَ وهبِ بنِ عبد اللَّه رضي اللَّه عنه قال: قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «لا آكُلُ مُتَّكِئاً» رواه البخاري.

قال الخَطَّابِيُّ: المتَّكِيءُ هُنا: هو الجالِسُ مُعْتَمِداً على وِطاءٍ تحته، قال: وأَرَادَ أَنَّهُ لا يَقعُدُ على الْوطَاءِ والْوسائِدِ كَفعْلِ مَنْ يُرِيدُ الإِكْثار مِنَ الطعامِ بل يَقْعدُ مُسْتَوْفِزاً لا مُسْتوْطِئاً، ويَأْكُلُ بُلْغَةً. هذا كلامُ الخطَّابي، وأَشَار غَيْرُهُ إِلى أَنَّ المتكيءَ هو المائلُ عَلى جَنْبِه، واللَّه أعلم.

747. Ebû Cühayfe Vehb İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ben bir yere dayanarak yemek yemem."

Buhârî, Et`ime 13. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 16; Tirmizî, Et`ime 28; İbni Mâce, Et`ime 6

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

748- وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه قال: رَأَيْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جالساً مُقْعِياً يَأْكُلُ تمْراً، رواه مسلم.

«المقْعِي» هو الذي يُلْصِقُ أليَتيهِ بالأرضِ، ويُنْصِبُ ساقَيْهِ.

748. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i dizlerini dikerek oturmuş hurma yerken gördüm. Müslim, Eşribe 148

Açıklamalar

Bu iki hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yemek yeme şekli anlatılmaktadır.

Birinci hadiste Allah'ın Resûlü bir yere dayanarak yemek yemediğini belirtmektedir. Bir yere dayanarak yemekten maksat, tıpkı kırallar gibi minderlerin üzerine kurularak, sağına, soluna, arkasına konan yastıklara dayanarak yahut sağındaki veya solundaki bir şeye yaslanarak yemek yemektir. Böyle yemek yiyenler, çok yemekten zevk alan kimseler oldukları için ne kadar yediklerinin bile farkına varamazlar. Üstelik yaslanarak yemek, yenen şeylerin mideye kolayca ulaşmasına engel olacağı için sağlık bakımından da uygun değildir.

İkinci hadisimizde Peygamber Efendimiz'in dizlerini dikerek oturmuş vaziyette hurma yediği belirtilmektedir. Namazda ve mescitte böyle oturmayı, saygısızlık anlamı taşıdığı için doğru bulmayan Efendimiz, namaz dışında dizlerini dikerek oturmakta sakınca görmemiştir. Onun bu şekilde oturması, yiyip içmeyi pek önemsemediği, midesine düşkün olmadığı içindir. Zaten çoğu zaman karnını doyuracak yiyecek bulamayan, bulduğu zaman da onu kendisinden fazla ihtiyacı olanlarla paylaşan, üstelik tevâzuun zirvesine ulaşan bir kimseden başka türlü davranış da beklenemezdi.

Peygamber Efendimiz'in sofrada, 746 numaralı hadiste de gördüğümüz gibi, çoğu zaman diz çökerek ve ağırlığını sol ayağının üzerine vererek veya bir dizini dikerek oturduğu da rivayet edilmektedir.

Peygamber Efendimiz'in yaşadığı devrin geleneği yer sofrasında yemek yemeyi gerektiriyordu. "Melik peygamber" olmak yerine "kul peygamber" olmayı tercih eden Allah'ın Resûlü, eşsiz tevâzuunun tabiî bir sonucu olarak, Cenâb-ı Hakk'ın verdiği nimetleri yiyip içerken hem tevâzuun gereklerine hem de ashâbına öğrettiği yeme içme edeplerine uyardı.

Bugün yer sofrasında yemek yiyenler, sofra kalabalık değilse bağdaş kurarak, kalabalıksa iki dizinin üstüne oturarak veya bir dizini dikerek yemelidir. Yemek boyunca bir yere yaslanmamalıdır. Şartların değişmesi sebebiyle masada yemek yemek âdet ve gelenek haline gelmişse, kibirlilerin yaptığı gibi bir yere yaslanmadan mütevâzi bir şekilde yemeğini yemelidir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yemek yerken bir yere yaslanmamalı, çok yemeye elverişli bir şekilde oturmamalı ve uzun süre sofra başında kalmamalıdır.

2. Meyve yerken dizleri dikerek oturmakta sakınca yoktur.

109- باب استحباب الأكل بثلاث أصابع

واستحباب لعق الأصابع وكراهة مسحها قبل لعقها واستحباب لعق القصعة وأخذ اللقمة التي تسقط منه وأكلها وجواز مسحها بعد اللعق بالساعد والقدم وغيرهما

ÜÇ PARMAKLA YEMEK YEMEK

ÜÇ PARMAKLA YEMEK YEMENİN, PARMAKLARI YALAYIP YEMEK KABINI SIYIRMANIN, DÜŞEN LOKMAYI ALIP YEMENİN, YEMEK KABINI SIYIRDIKTAN SONRA SİLMENİN SÜNNETE UYGUN OLDUĞU, YEMEK KABINI SIYIRMADAN ÖNCE SİLMENİN İSE SÜNNETE UYMADIĞI

Hadisler

749- عن ابنِ عباسٍ رضي اللَّه عنهما قال: قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «إِذا أَكلَ أَحدُكُمْ طَعَاماً، فَلا يَمسحْ أَصابِعَهُ حتى يلعَقَهَا أَو يُلْعِقَهَا» متفقٌ عليه.

749. İbni Abbas *radıyallahu anh*ümâ'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz yemek yediği zaman parmağını yalamadıkça (veya emmedikçe) silmesin."

Buhârî, Et`ime 52; Müslim, Eşribe 129. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 51; İbni Mâce, Et`ime 9

754. hadisle birlikte açıklanacaktır.

750- وعن كعْبِ بنِ مالك رضيَ اللَّه عنه قال: رَأَيْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَأْكُلُ بِثلاثِ أَصابعَ فَإِذا فَرغَ لَعِقَها. رواه مسلم.

750. Kâ`b İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in üç parmağıyla yemek yediğini, yemekten sonra da parmaklarını yaladığını gördüm.

Müslim, Eşribe 131, 132. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 49; Tirmizî, Et`ime 11

754. hadisle birlikte açıklanacaktır.

751- وعن جابرٍ رضي اللَّه عنه أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أمر بِلَعْقِ الأَصَابِعِ والصَّحْفَةِ وقال: «إِنَّكُمْ لا تَدرُونَ فِي أَيِّ طعَامِكم البَركَةُ» رواه مسلم.

751. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* parmakları yalayıp tabağı silmeyi emrederek şöyle buyurdu:

"Yemeğinizin neresinde bereket bulunduğunu bilemezsiniz."

Müslim, Eşribe 133

754. hadisle birlikte açıklanacaktır.

752- وعنه أن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «إذا وقعت لُقمَةُ أَحدِكُمْ، فَليَأْخُذْهَا فَلْيُمِطْ ما كان بها من أذًى وليَأْكُلْهَا، ولا يدَعْها للشَّيطَانِ، ولا يمسَحْ يَدهُ بِالمِنْدِيلِ حتَّى يَلعقَ أَصَابِعَهُ، فإنه لا يَدري في أَيِّ طعامِهِ البركةُ» رواه مسلم.

752. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Herhangi birinizin lokması yere düştüğü zaman, onu alıp bulaşan şeyi temizledikten sonra yesin. Lokmasını şeytana bırakmasın. Parmaklarını yalamadıkça da elini beze silmesin. Zira yemeğinin neresinde bereket bulunduğunu bilemez."

Müslim, Eşribe 136. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 49; Tirmizî, Et`ime 11

754. hadisle birlikte açıklanacaktır.

753- وعنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «إن الشَّيْطَانَ يَحضرُ أَحدَكُم عِند كُلِّ شَيءٍ مِنْ شَأْنِهِ، حتى يَحْضُرَهُ عِندَ طعَامِهِ، فَإِذا سَقَطَتْ لُقْمةُ أَحَدِكم فَليَأْخذْهَا فَلْيُمِطْ ما كانَ بها مِن أَذى، ثُمَّ لِيَأْكُلْهَا ولا يَدَعها للشَّيْطَانِ، فإذا فَرَغَ فَلْيلْعَقْ أَصابِعهُ فإنَّه لا يدري في أَيِّ طعامِهِ البرَكَةُ» رواه مسلم.

753. Yine Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şüphesiz şeytan sizden birinizin her yaptığı işte hazır olur. Hatta yemek yerken bile yanında bulunur. Birinizin lokması yere düştüğünde onu alsın, üzerine yapışan şeyleri temizledikten sonra yesin; onu şeytana bırakmasın. Yemeğini bitirince parmaklarını yalasın; çünkü o yemeğinin neresinde bereket bulunduğunu bilemez."

Müslim, Eşribe 133-135. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 49; Tirmizî, 10, 11; İbni Mâce, Et`ime 9

754. hadisle birlikte açıklanacaktır.

754- وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه قال: كان: رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا أَكَلَ طعَاماً، لعِقَ أَصَابِعَهُ الثَّلاثَ، وقالَ: «إذا سقَطَتْ لقمةُ أَحدِكم فَلْيَأْخُذْها، وليمِطْ عنها الأذى، ولِيَأْكُلْهَا، ولا يَدعْهَا للشَّيطَانِ» وأَمَرنَا أَن نَسلت القَصعةَ وقال: إِنَّكم لا تدْرُونَ في أَيِّ طَعَامِكم البَرَكةُ» رواه مُسلمٌ.

754. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yemek yediği zaman üç parmağını da yalar ve şöyle buyururdu:

“Herhangi birinizin lokması yere düştüğü zaman onu alsın; üzerine yapışan şeyleri temizledikten sonra da yesin; onu şeytana bırakmasın.”

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bize tabağın sıyırılmasını emrederek:

“Çünkü yemeğin neresinde bereket olduğunu bilemezsiniz” derdi.

Müslim, Eşribe 136. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et`ime 49; Tirmizî, Et`ime 11

Açıklamalar

Yukarıdaki altı hadiste, birbirine yakın konular işlenmekte ve her birinde, Peygamber Efendimiz’in yemeklerden sonra parmaklarını yaladığı belirtilmektedir. Hadislerde ayrıca yemek tabağında artık bırakılmaması ve yemek kabının ekmekle iyice sıyırılması ele alınmaktadır.

Yemekten sonra parmak niçin yalanacak, tabak niçin sıyırılacaktır?

750 numaralı hadiste görüldüğü üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz, diğer Araplar, hatta o günkü dünyada yaşayan insanlar gibi katı yemekleri çoğu zaman bir çatal şeklinde kullandığı baş parmağı, şehâdet parmağı ve orta parmağıyla yerdi. Gerektiğinde diğer parmaklarını da kullanırdı.

Peygamber *aleyhisselâm* parmağın yalanmasına gerekçe olarak, yemeğin bereketinin ve besin değeri olan gıdanın zâyi edilmemesini göstermektedir. Cenâb-ı Hakk’ın lutfu demek olan bereketin yemeğin neresinde bulunduğu bilinmediğine göre, yemek bulaşan parmakları yalamak, içinde yemek yenen tabağı da sıyırmak gerekecektir.

Çatal, bıçak ve kaşıkla yemek yemeğe alışmış olan günümüzün insanına parmakları yalamak hoş görünmeye bilir. Meseleyi, kaşığın ve çatalın kullanılmadığı bir devrin şartlarına göre düşünmek gerekir. Ayrıca parmakta veya tabakta kalan yağların veya benzeri gıdaların, biraz önce iştahla yenen bir yemeğin parçaları olduğu dikkate alındığı zaman, parmakları yalamak son derece tabii karşılanmalıdır. Her zaman yemekten hemen sonra elleri bol su ve sabunla yıkama imkânı bulunmayabilir. Bu gibi durumlarda parmakları yalamak suretiyle hem Peygamber Efendimiz’in sözünü ettiği bereket elde edilmiş hem de parmaklardaki ve tabaktaki yiyecek kalıntıları kire dönüşmeden temizlenmiş olur.

Abdest alırken ellerini ve parmaklarının arasını, sofraya oturmadan önce de ellerini güzelce yıkayan bir müslümanın eli, lokantalardaki çatal, bıçak ve kaşıktan daha temizdir. Kaldı ki, Resûlullah Efendimiz’in devrinde, dünyanın hiçbir yerinde çatal, kaşık kullanılmıyordu. Herkes yemeğini elle yiyordu. Bugün şartlar değiştiği için hemen herkes yemeğini çatal ve kaşıkla yemektedir. Zaten hadisler kimseyi parmaklarla yemeye mecbur etmemektedir. Dileyen dilediği gibi yemek yemekte serbesttir. Resûlullah Efendimiz’in bu tavsiyesi, parmaklarıyla yemek yemek durumunda olanlara yöneliktir. Yemeklerden sonra diş fırçası bulamadığı zaman sabunlu parmaklarını ağzına sokarak dişlerini temizlemekte sakınca görmeyenler, parmaklarıyla yemek yiyenler için söz konusu olan bu durumu yadırgamamalıdır.

749 numaralı hadiste geçen “parmağını yalamadıkça (veya emmedikçe) silmesin” ifadesi “yalamadıkça veya yalatmadıkça” şeklinde de anlaşılmıştır. “Veya yalatmadıkça” ifadesini, biz **Beyhakî**’nin (ö. 458/1066) anladığı gibi emmedikçe şeklinde anlamayı uygun bulduk. **Nevevî** ise, bunda bir sakınca görmeyen eşi, çocuğu, hizmetkârı gibi bir yakınına, hatta bir koyuna yalatmak diye anlamıştır.

Yemeklerden önce ve sonra ellerin yıkanmasını tavsiye eden ve her zaman böyle davranan Resûl-i Ekrem Efendimiz’in, herhalde yeterli su bulunmadığı zamanlara veya ellerin kirlenmediği durumlara yahut daha başka özel hallere mahsus olmak üzere, bir şey yenildikten sonra elleri temiz bir bezle silmeyi tavsiye ettiği görülmektedir.

752 ve 753 numaralı hadislerde yere düşen lokmanın şeytana bırakılmaması, yani israf edilip atılmaması tavsiye edilmekte, yemeğin bereketinin belki de o lokmada bulunabileceği hatırlatılmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de bereket kelimesinin “rahmet” ve “selâm” kelimeleriyle birlikte kullanıldığı [Hûd sûresi (11), 48, 73], ünlü dil bilgini **Ferrâ**’nın dediği gibi bereketin “saâdet” olduğu, hatta mübarek sözünün de aynı anlama geldiği düşünülürse, bereketi önemseyen ve ne pahasına olursa olsun Cenâb-ı Mevlâ’nın bu lutfunu kaybetmek istemeyen kimselerin, yere düşen bir lokmayı alıp yemekte, parmakları yalamakta veya emmekte, yemek kabını sıyırmakta bir sakınca görmeyeceği muhakkaktır. Zira mü’min, ilâhî hayır, ihsan, nimet, feyiz ve bolluk demek olan bereketin peşinden ayrılamaz. O her zaman mütevâzi ve kibirden uzaktır.

Bu konular “Sünneti Koruma” bahsinde 166 numaralı hadiste, “Tevâzû ve Mü’minlere Kol Kanat Germek” bahsinde de 609 numaralı hadiste açıklanmıştır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Parmaklarıyla yemek yiyenler, yemeğin bereketinin nerede olduğu bilinmediği için yemekten sonra parmaklarını yalamalı, yalamadan önce bir bezle silmemelidir.
2. Yine bereketi kaçırmamak düşüncesiyle, yemek tabağında, çatal ve kaşıkta yemek artığı bırakmamalıdır.
3. Yere düşen bir lokma temizlendikten sonra ya yenmeli veya kedi, köpek gibi hayvanlara yedirilmeli; fakat atılmak suretiyle israf edilmemelidir.
4. Yukarıdaki hadisler, bize mütevâzi olmayı, kibirden uzak durmayı tavsiye ve telkin etmektedir.

755– وعن سعيد بنِ الحارث أَنَّه سأَل جابراً رضيَ اللَّه عنه عن الوضوءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ، فقال: لا، قد كُنَّا زمنَ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لا نجدُ مثلَ ذلك الطعامِ إلاَّ قليلاً، فإِذا نحنُ وجدناهُ، لَم يَكُنْ لَنا مَنَادِيلُ إِلا أَكُفَّنَا وسَوَاعدنَا وأَقْدَامنَا، ثُمَّ نُصَلِّي وَلا نَتَوَضَّأُ. رواه البخاري.

755. Saîd İbni Hâris, Câbir İbni Abdullah’a:

- Ateşte pişen bir şey yedikten sonra abdest almak gerekir mi? diye sordu. O da:

- Hayır, gerekmez. Biz Peygamber *aleyhisselâm* zamanında ateşte pişen bir yemeği pek az görürdük. Onu yediğimiz zaman da, elimizi silecek bez olmadığından avuçlarımıza, bileklerimize ve ayaklarımıza silerdik. Yemekten sonra da abdest almadan namaz kılardık, diye cevap verdi.

Buhârî, Et`ime 53. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et`ime 15

Saîd İbni Hâris

Medineli bir fıkıh âlimi olan Saîd İbni Hâris tâbiîn nesline mensuptur. Ashâb-ı kirâmdan Ebû Hüreyre, Abdullah İbni Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî ve hadisimizde olduğu gibi Câbir İbni Abdullah'dan hadis rivayet etmiştir. Onun rivayetleri başta Kütüb-i Sitte olmak üzere önemli hadis kitaplarında yer almıştır. Medine kadılığı da yapmış olan Saîd, 120 (738) yılı civarında vefat etmiştir.

Allah ona rahmet eylesin

Açıklamalar

Müslümanlar ilk zamanlarda ateşte pişen, kızaran veya haşlanan bir şey, özellikle bir et yemeği yedikleri zaman, yeniden abdest alıyorlardı. Zira İslâmiyet'ten önce Araplar, yemekten önce ve sonra ellerini yıkamazlardı. Herhalde Peygamber Efendimiz, ashâb-ı kirâma yemeklerden sonra el ve ağız yıkama alışkanlığını kazandırmak için, ateşte pişen bir şey yiyince abdest almak gerektiğini söylemişti. Yemeklerden sonra el yıkama alışkanlığı yerleşince, Peygamber Efendimiz yemekten sonra abdest almanın şart olmadığını, ama isteyenin abdestini tazeleyebileceğini söyledi. Fakat bu yeni uygulamayı herkes duymadığından, Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra bu konu bazı âlimler arasında tartışılmaya devam etti. Tâbiîn devrinde, ateşte pişen bir şey yedikten sonra mutlaka abdest almak gerekmeyeceği konusunda âlimler arasında kesin fikir birliği sağlandı. İşte bu konu hakkında bilgi sahibi olmak isteyen Saîd İbni Hâris, hocası Câbir İbni Abdullah'a:

- Ateşte pişen bir şey yedikten sonra yeniden abdest almak gerekir mi? diye sordu. O da:

- Hayır, abdesti olanlar için yeniden abdest almak gerekmez, cevabını verdikten sonra, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in zamanında ashâb-ı kirâmın içinde bulunduğu maddî sıkıntıdan söz etti. Öncelikle o devirde ateşte pişmiş veya kızartılmış bir yiyeceğin kolay kolay bulunmadığını, bulunsa bile yemekten sonra ellerini bir peçeteye veya elbezine silme âdetinin olmadığını, öte yandan içmek veya abdest almak için bile su bulma sıkıntısı yaşandığı günlerde, ellerini yıkayacak su temin edemediklerini dile getirdi. Mecbur kalınca ellerini birbirine veya bileklerine yahut ayaklarının altına sürdüklerini söyledi.

Câbir İbni Abdullah'ın anlattığı bu durum, karnı tok, sırtı pek, musluğunda suları şakır şakır akan, akmasa bile istediği zaman su alabilecek durumda olanlar için garip, hatta mânasız gelebilir. Fakat her sözü kendi şartları içinde değerlendirmek gerekir. O devirde Arabistan çölünde yaşayan kimseler için su, altındı. Karınlarını zor doyurmaları bir yana, ihtiyaçlarını giderecek suyu da bin bir zahmetle temin edebiliyorlardı. Kırk yılın başı bir yemek bulunca, bu defa da su bulamıyorlardı. Onların bazı günler yemekten sonra el yıkamayışı, işte böyle bir zaruretin sonucuydu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ateşte pişen bir şey yedikten sonra yeniden abdest almak gerekmez. Ama isteyen her zaman yeniden abdest alabilir.
2. Peygamber Efendimiz zamanında ashâb-ı kirâm, karınlarını doyurmayı ön planda tutmadıkları için, ateşte pişirilen veya kızartılan yiyecekleri pek az yerlerdi.

110- باب تكثير الأيدي على الطعام

KALABALIKLA YEMEK YEMEK

Hadisler

756– عن أبي هريرة رضيَ اللَّه تعالى عنه قالَ : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «طَعَامُ الإثنينِ كافي الثَّلاثَةِ ، وَطَعَامُ الثَلاثَةِ كافي الأَربعَةِ » متفقٌ عليه .

756. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İki kişilik yemek üç kişiye, üç kişilik yemek de dört kişiye yeter."

Buhârî, Et`ime 11; Müslim, Eşribe 179-181. Ayrıca bk. Tirmizî, Et`ime 21; İbni Mâce, Et`ime 2

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

757– وعن جابرٍ رضي اللَّه عنهُ قال : سمعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ :« طَعامُ الوَاحِدِ يَكْفي الإثْنَيْنِ ، وطعامُ الإثنينِ يكْفي الأربعةَ ، وطعامُ الأرْبَعةِ يَكْفي الثَّمانِيَةَ » رواه مسلم.

757. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

"Bir kişinin yiyeceği iki kişiye, iki kişinin yiyeceği dört kişiye, dört kişinin yiyeceği de sekiz kişiye yeter" buyururken işittim.

Müslim, Eşribe 179–181. Ayrıca bk. Tirmizî, Et`ime 21; İbni Mâce, Et`ime 2

Açıklamalar

729-734, 741 ve 744 numaralı hadislerde geçtiği üzere, Allah'ın adını anarak yemeğe başlayan kimselerin yiyecekleri bereketli olur. Zaten bir müslüman midesini ön planda tutmaz. Allah'ın verdiği çeşit çeşit nimetleri yiyip O'na şükretmekle beraber, en iyi gıdalarla beslenmeyi hayatın gayesi kabul etmez. Zira onun daha önemli görevleri ve idealleri vardır. Öte yandan mü'minin bir diğer âdeti, midesini tıka basa doldurmamak, doymaya başladığını hissedince elini yemekten çekmektir. Peygamber Efendimiz'in belirttiği gibi, o midesinin üçte birini yemeğe, üçte birini suya, geri kalan üçte birini de nefes almaya ayırır. İşte böylesine güzel âdetleri olan kimselerin yiyecekleri bereketli olur. Her iki hadiste belirtildiği üzere, İslâm edebine göre yaşayan bir kişinin yiyeceği iki kişiyi, iki kişinin yiyeceği üç kişiyi, hatta dört kişiyi, dört kişinin yiyeceği de sekiz kişiyi doyurur.

İslâm fetihleri başlayıncaya ve İslâm'ın sesi uzak diyarlara ulaşıncaya kadar müslümanlar büyük sıkıntılar çektiler. **Ehl-i Suffe** dediğimiz, İslâmiyet'i öğrenmek için Medine'de, Mescid-i Nebevî'nin bir köşesinde yatıp kalkan fakir müslümanlar, çoğu zaman karınlarını doyuramadılar. Resûl-i Ekrem Efendimiz evi barkı olan müslümanlara, onları yemeğe davet etmelerini tavsiye ederken, çoğu zaman yukarıdaki hadisleri söylerdi. Bir arada yendiği takdirde, az gibi görünen bir yemeğin daha fazla kişiye yetebileceğini, başkalarına yardım eden müslümanların yemeklerinin bereketli olacağını ifade buyururdu.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yemekler birlikte yendiği zaman, az gibi görünen yiyecekler bereketlenir ve daha çok kişiyi doyurur.

2. Hayatın gayesi çok ve bol yemek değil, yeterince yemek, elindeki imkânlardan başkalarının da faydalanmasını sağlamak olmalıdır.

111- باب أدب الشرب واستحباب التنفس ثلاثاً خارج الإناء وكراهة التنفس في الإناء واستحباب إدارة الإناء على الأيمن فالأيمن بعد المبتدئ

İÇECEKLERLE İLGİLİ EDEPLER

KABIN İÇİNE ÜFLEMEDEN ÜÇ DEFA NEFES ALARAK İÇMENİN VE İLK İÇENDEN İTİBAREN KABI SAĞ TARAFTA OTURANLARA SIRAYLA VERMENİN UYGUN OLDUĞU

Hadisler

758- عن أَنسٍ رضي اللَّه عنه أن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يتنَفَّسُ في الشرَابِ ثَلاثاً. متفقٌ عليه. يعني: يَتَنَفَّسُ خَارِجَ الإِناءِ.

758. Enes *radıyallahu anh*'ın söylediğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* suyu ve diğer meşrûbâtı üç nefeste içerdi.

Buhârî, Eşribe 26; Müslim, Eşribe 123. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eşribe 19; Tirmizî, Eşribe, 13; İbni Mâce, Eşribe 18

760 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

759- وعن ابن عباسٍ رضي اللَّه عنهما قال: قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «لا تَشْرَبُوا واحِداً كَشُرْبِ البَعِير، وَلكِن اشْرَبُوا مَثْنى وثُلاث، وسَمُّوا إِذا أَنْتُمْ شَرِبْتُمْ، واحْمدوا إِذا أَنْتُمْ رَفعْتُمْ» رواه الترمذي وقال: حديث حسن.

759. İbni Abbas *radıyallahu anh*ümâ'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Deve gibi bir nefeste içmeyin. İki, üç nefeste için. Bir şey içeceğiniz zaman besmele çekin; içtikten sonra da elhamdü lillah deyin."

Tirmizî, Eşribe 13

760 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

760- وعن أبي قَتَادَةَ رضي اللَّه عنه أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى أن يُتَنَفَّسَ في الإِناءِ متفقٌ عليه.

يعني: يُتَنَفَّسُ فِي نَفْسِ الإِناءِ.

760. Ebû Katâde *radıyallahu anh*'ın söylediğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kabın içine solumayı yasakladı.

Buhârî, Vudû' 19; Müslim, Tahâret 65, Eşribe 121. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eşribe 20; Tirmizî, Eşribe 15, 16; Nesâî, Tahâret 42

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz her üç hadiste de suyu ve diğer meşrûbâtı nasıl içmek gerektiğini öğretmektedir. Buna göre bir şey içerken kabın içine solumamak gerekir. Bunun yolu da, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığı gibi suyu üç nefeste içmektir. Harareti fazla olup iyice susayanların iki nefeste içmeleri de uygun görülmüştür. Fakat, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yaptığı benzetmeyle söyleyecek olursak, meşrûbâtı, kabın içine soluyarak, deve gibi bir nefeste içmek doğru bulunmamıştır. Demek oluyor ki, su veya başka bir meşrûbâtı içen kimse, ağzını üç defa bardaktan uzaklaştıracak ve her defasında kabın dışına soluyacaktır.

Müslim'in rivayetindeki ilâveden öğrendiğimize göre Peygamber *aleyhisselâm* suyu üç nefeste içmenin faydalarını şöyle belirtmektedir:

1. Üç nefeste içen kimse suya iyice kanar, böylece susuzluğu teskin edilmiş olur.

2. Suyu üç nefeste içmek sağlığa daha uygun, mideye daha faydalıdır.

Su içerken böyle davranılmasını gerektiren önemli bir sebep vardır. Bugün ülkemizin çoğu yerinde olduğu gibi, Peygamber Efendimiz zamanında da su, süt ve benzeri içecekler aynı kaptan içilirdi. 661 ve 662. hadislerde görüldüğü üzere, kendisine sunulan meşrûbâtı içen kimse, onu sağında oturana verir, böylece aynı kaptan birçok kimse içmiş olurdu. Bu sebeple meşrûbâtın temiz kalması için bazı tedbirler almak gerekiyordu. İşte Efendimiz bu hadisleriyle hem bir sağlık kuralını öğretmiş hem de aynı kaptan birden fazla insanın içmesi halinde meşrûbâtın kirlenmesini önlemiştir. 766 ve 767 numaralı hadislerde, aynı kaptan daha sonra içecekleri dikkate alarak, kabın içine üflenmesinin ve hohlanmasının yasaklandığı da görülecektir. Bir şeyi tek başına içen kimse için yukarıda sayılan yasaklamalar geçerli değildir. İsteyen kimse, Ömer İbni Abdülazîz'in dediği gibi, kabın içine solumamak şartıyla suyu bir nefeste içebilir (Fethü'l-bârî, I, 95 [Eşribe 26]). 766 numaralı hadiste görüleceği üzere, bir nefeste içtiği zaman suya kanmadığını söyleyen kimseyi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in uyarması, hatta ona suya kanması için ağzını bardaktan çekerek nefes almasını tavsiye etmesi, meşrûbâtı bir nefeste içmenin kesin bir yasak olmadığını göstermektedir. Durum böyle olmakla beraber, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in tavsiyesine uyulması, şüphesiz sağlık açısından daha faydalıdır.

759 numaralı hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz'in öğrettiği çok önemli bir edep de, bir şeyi içmeden önce bismillah demek suretiyle o nimeti vereni hatırlamak, içtikten sonra da elhamdü lillah diyerek O'na, böyle bir nimeti lutfettiği için şükrünü ve teşekkürünü sunmaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz:

1. Bir şey içmeye başlarken bismillâh demelidir.

2. Peygamber Efendimiz bir şeyi başına bir dikişte içmez, arada iki defa soluklanarak içerdi.

3. Aynı kaptan başkaları da içeceği zaman, herkes, ağzından çıkabilecek tükürük veya nefesin, o meşrûbâtı içecek diğer insanları rahatsız edeceğini düşünmeli ve kabı ağzından uzaklaştırdıktan sonra, en az bir veya iki defa nefes alarak içmelidir.

4. İçtikten sonra da elhamdülillâh demelidir.

761– وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه أَن رسول الَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أُتِيَ بِلَبنٍ قد شِيب بماءٍ، وعَنْ يمِينِهِ أَعْرابي، وعَنْ يَسارِهِ أَبو بَكرٍ رضي اللَّه عنه، فَشَرِبَ، ثُمَّ أَعْطَى الأَعْرَابِيَّ وقال: «الأَيمَنَ فالأَيمَنَ» متفقٌ عليه.

قوله: «شِيب» أَي: خُلِط.

761. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, içine su katılmış süt getirildi. O sırada Peygamber *aleyhisselâm*'ın sağında bir bedevî, solunda da Ebû Bekir *radıyallahu anh* oturuyordu. Sütten içtikten sonra onu bedevîye verdi ve:

"Herkes sağındakine versin!" buyurdu.

Buhârî, Eşribe 14, 18; Müslim, Eşribe 124. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eşribe 19; Tirmizî, Eşribe 19; İbni Mâce, Eşribe 22

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

762– وعن سهل بن سعد رضي اللَّه عنه أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أُتِيَ بشرابٍ، فشرِبَ مِنْهُ وعَنْ يمِينِهِ غُلامٌ، وعن يَسَارِهِ أَشْيَاخٌ، فقال للغُلام « أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ هُؤلاءِ؟» فقال الغُلامُ: لا واللَّهِ، لا أُوثِرُ بِنصِيبِي مِنكَ أَحَداً، فَتلَّهُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في يدهِ. متفقٌ عليه.

قوله: «تَلَّه» أَيْ: وَضَعَهُ، وهذا الغُلامُ هو ابْنُ عباس رضي اللَّه عنهما.

762. Sehl İbni Sa`d *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e içecek bir şey getirdiler. O da içti. Bu sırada sağ tarafında bir çocuk, sol tarafında yaşlılar oturuyordu.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* çocuğa dönerek:

- **"Bunu yaşlılara verebilir miyim?"** diye sordu.

Çocuk:

- Hayır, vallahi olmaz, Yâ Resûlallah! Senden kazanacağım hayrı kimseye bağışlayamam, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de kabı çocuğun eline verdi.

Buhârî, Şirb ve'l-müsâkât 1, 10, Mezâlim 12, Hibe 22, 23; Eşribe, 19; Müslim, Eşribe 127

Açıklamalar

Her iki hadiste de İslâm geleneğinde sağın önemi gösterilmekte ve buna bağlı olarak ikramların sağdan başlayıp sağ tarafa doğru devam etmesi gerektiği belirtilmektedir. Şayet bir toplantıda, faziletini herkesin kabul ettiği bir kimse bulunuyorsa, ikrama ondan başlanması, sonra da onun sağından itibaren sırayla devam edilmesi icap ettiği öğretilmektedir.

762 numaralı hadis daha önce Âhirete Hazırlanmak bahsinde 570 numarayla geçmiş ve orada, Peygamber *aleyhisselâm*'ın sağa ve sağdan başlamaya verdiği önem anlatılmıştı. Efendimiz'in sağ tarafında oturan çocuk, amcasının oğlu Abdullah İbni Abbas'tı; solunda ise elli yaşını geçkin sahâbîler vardı. Yakaladığı her fırsatı, ashâbını eğitmek ve onlara İslâm edebini öğretmek için değerlendiren Efendimiz, o günlerde daha on yaşlarında olan Abdullah'a, sağ tarafta oturduğu için sütü içme hakkına sahip olduğunu, ama isterse bu hakkı sol tarafında oturan yaşlılara devredebileceğini hatırlattı. Çok uyanık bir çocuk olan, bu sebeple de birçok defa Efendimiz'in duasını kazanan Abdullah'ın maksadı süt içmek değildi. Birçok sahâbînin arzu ettiği gibi, o da Peygamber *aleyhisselâm*'ın dudağının değdiği yerden içme şerefine ermek ve böyle bir bereketi başkasına kaptırmamak istiyordu. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu teklifine:

- Hayır, vallahi olmaz, Yâ Resûlallah! Senden kazanacağım hayrı kimseye bağışlayamam, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de kabı Abdullah'a verdi.

Şu halde, sağ tarafta oturan kim olursa olsun, sağ tarafta oturması sebebiyle öncelik hakkı onundur.

761 numaralı hadisin bir başka rivayetinden öğrendiğimize göre o mecliste Hz. Ömer de vardı ve Nebiyy-i Ekrem Efendimiz'in karşısında oturuyordu. Resûlullah Efendimiz kendisine ikram edilen sütü içerken, Hz. Ömer telaşlandı; sağdaki bedevînin sütü daha önce içmesi, solda oturan Ebû Bekir'i gücendirebilir diye düşündü ve Allah'ın Resûlü sütten dudağını çekerken:

- Yâ Resûlallah! Sütü yanıbaşınızda duran Ebû Bekir'e verin, dedi.

Fakat o en büyük eğitimci, bu usûl ve kaide dışı teklife iltifat etmedi.

- **"el-Eymene fel-eymene = Önce sağdakine, sonra onun sağındakine"** buyurdu.

Bir başka rivayete göre ise üç defa:

"el-Eymenûne = Sağdakilere, sağdakilere, sağdakilere" buyurdu (Müslim, Eşribe 126).

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Hz. Ömer'in teklifini kabul etmemesinin daha önemli bir sebebi vardı. Hz. Ebû Bekir'in bedevîden daha faziletli olduğu belliydi. Fakat bedevî yeni müslüman olduğu için İslâmî görgü kurallarını henüz öğrenmemişti. Üstelik Hz. Ebû Bekir'i de yeterince tanımıyordu. Ondan izin isteyerek sütü Hz. Ebû Bekir'e vermek, bedevîyi gücendirebilirdi. Allah'ın Resûlü bu sebeple genel kaideyi uyguladı.

Hadîs-i şerîfte süte su katılmasından bahsedilmesi bazılarımıza tuhaf gelebilir. Yeni sağılan süt sıcak olur. Halbuki sıcak memleketlerde soğuk içecekler daha fazla tercih edilir.

Peygamber Efendimiz'in soğuk meşrûbâtı pek sevdiği de mâlumdur. Meseleye bir de şu açıdan bakılabilir: Bu olayın geçtiği sırada Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yanında birçok sahâbî vardı. İkramda bulunanlar, sütün herkese yetmeyeceğini hesaplamış, sütü çoğaltmak için içine su katmış olabilirler. Zaten burada satma söz konusu olmadığına göre, soğutmak, yağını azaltarak kolay içilmesini sağlamak veya çoğaltmak maksadıyla süte su karıştırmakta elbette bir sakınca yoktur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İkrama meclisteki büyükten başlanır ve onun sağından itibaren devam edilir.
2. Sağda oturanın izin vermesi halinde, daha yaşlı ve değerli kimselere ikram edilebilir.
3. Büyüklere saygı gösterilmeli, ikramlarda onlara öncelik tanınmalıdır.
4. Peygamber Efendimiz'in dudağının değdiği yerden içmenin bereketini bilen bazı sahâbîler, bu lutfu başkasına kaptırmak istememişlerdir.

112- باب كراهة الشرب من فم القربة ونحوها
وبيان أنه كراهة تنزيه لا تحريمs
U TULUMUNUN AĞZINDAN SU İÇİLMEMESİ

SU TULUMU GİBİ KAPLARIN AĞZINDAN SU İÇMENİN DOĞRU OLMADIĞI, BUNUN HARAM DEĞİL MEKRUH OLDUĞU

Hadisler

763- عن أبي سعيدٍ الخدْرِيِّ رضي اللَّه عنه قال نَهَى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عنِ اخْتِنَاثِ الأَسْقِيَةِ . يعني : أَنْ تُكسَرَ أَفْوَاهُها ، وَيُشْرَب منها . متفقٌ عليه .

763. Ebû Saîd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ağzı kırık su tulumlarından su içmeyi yasakladı.

Buhârî, Eşribe 23; Müslim, Eşribe 110, 111. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eşribe 15; Tirmizî, Eşribe 17; İbni Mâce, Eşribe 19

765 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

764- وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : نَهَى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَن يُشْرَب مِنْ في السِّقاءِ أَو القِرْبةِ . متفقٌ عليه .

764. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* su tulumu yahut kırbanın ağzından su içmeyi yasakladı.

Buhârî, Eşribe 24; Müslim, Müsâkât 136 (Buhârî'deki rivayetin benzeri). Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eşribe 14; Nesâî, Dahâyâ 44; İbni Mâce, Eşribe 20

765 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

765- وعن أُمِّ ثابِتٍ كَبْشَةَ بِنْتِ ثَابتٍ أُخْتِ حَسَّانِ بْنِ ثابت رضي اللَّه عنه وعنها قالت: دخَل علَيَّ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَشَرِبَ مِن فِي قِرْبةٍ مُعلَّقةٍ قَائماً . فَقُمْتُ إلى فِيهَا فقطَعْتُهُ ، رواه الترمذي . وقال : حديث حسن صحيح .

وَإِنَّمَا قَطَعَتْها : لِتَحْفَظَ موْضِعَ فَم رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . وَتَتَبَرَّكَ بِهِ ، وَتَصُونَهُ عَن الابتِذالِ ، وَهذا الحَدِيثُ محْمُول على بَيانِ الجوازِ ، والحديثان السابقان لبيان الأفضل والأكمل واللَّه أعلم .

765. Hassân İbni Sâbit'in kız kardeşi Ümmü Sâbit Kebşe Binti Sâbit *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* evime geldi. Duvara asılı duran kırbanın ağzından ayakta su içti. Ben de hemen kalkıp kırbanın ağzını kestim.
Tirmizî, Eşribe 18

Ümmü Sâbit Kebşe Binti Sâbit

Ümmü Sâbit künyesiyle ve Kebşe'cik anlamında Kübeyşe diye de anılan bu hanım sahâbî, Peygamber Efendimiz'in şâirlerinden Hassân İbni Sâbit'in baba bir kız kardeşidir. Bir hadis rivayet ettiği bilinen Kebşe'nin hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bütün sahâbîler gibi o da Resûl-i Ekrem Efendimiz'e ait bir hâtırayı saklamak istemiş, onun, evlerini şereflendirdiği gün, duvara asılı kırbadan mübarek ağzıyla su içmesini fırsat bilmiş ve hemen kalkıp kırbanın ağzını keserek onu saklamıştır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İlk iki hadiste Peygamber Efendimiz, deriden yapılan su tulumu, kırba, güğüm, testi gibi şeylere ağzını dayayıp su içmeyi yasaklamış; üçüncü hadise göre ise, kendisi duvara asılı kırbadan içerek, mecbur kalınca bu tür su kaplarının ağzından su içilebileceğini göstermiştir. Bu sebeple İslâm âlimleri, su tulumu ve kırbanın ağzından su içme yasağının kesin (tahrîmi) bir yasak olmadığını söylemişlerdir.

Müellifimiz Nevevî de, bu üç hadis arasındaki farklı durumu şöyle açıklamaktadır: İlk iki hadis, kırbadan su içmemenin daha uygun ve yerinde bir davranış olacağını belirtmekte, üçüncü hadis ise onlardan içmenin câiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Acaba Resûl-i Ekrem Efendimiz ağzı kırık su tulumlarından, yahut su tulumu veya kırbanın ağzından su içmeyi niçin yasaklamıştır?

Bu yasaklar tamamen sağlıkla ilgilidir. Şöyleki, ağzı kırık su tulumu, kırba ve testi gibi su kaplarından, kırık olmasa bile onların daracık ağızlarından içeri zehirli bir böceğin veya insan

sağlığına zararlı bir başka şeyin girmesi mümkündür. Tabiatla içiçe olan yerleşim bölgelerinde veya bağda, bahçede, tarlada ağzı iyice kapalı olmayan su kapları her zaman bu nevi tehlikelere açıktır. Testinin veya Anadolu'da çokça kullanılan, testi büyüklüğündeki ağaç bardakların içine yılan girdiği bilinen bir husustur. Muhtelif hadis kitaplarında bunun örnekleri verilmekte, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu yasağından sonra bir adamın geceleyin su tulumuna ağzını dayayıp içmek istediği, bu sırada tulumdan bir yılan çıktığı anlatılmaktadır (İbni Mâce, Eşribe 19). Arabistan gibi sıcak bölgelerde, susuzluktan bunalan bazı zehirli hayvanların su kaplarının içine girmesi son derece tabii bir olaydır. Böyle bir tehlikeye meydan vermemek için bu nevi kaplardaki suyu küçük bardaklara dökerek içmek daha uygundur.

Ağzını testi ve tulum gibi su kaplarına dayayarak su içen bazı kimselerin bu kapların içine soluması veya ağızlarındaki yemek artıklarının bu kapların içine kaçması mümkündür. Bu durum diğer insanların rahatsız olmalarına yol açabilir.

Peygamber Efendimiz'in kırba veya su tulumuna ağzını dayayarak ayakta içmesi, o sırada su bardağının bulunmaması veya bir başka durum sebebiyledir. Bize düşen onun yasağına uymak ve böyle kaplara ağzını dayayarak içmemektir.

Ayakta su içme meselesi, iki hadis sonra, "Ayakta Su İçilebileceği" bahsinde ele alınacaktır.

Kebşe Binti Sâbit'in, Peygamber Efendimiz'in su içtiği kırbanın ağzını kesmesi ise, onun hayatından söz ederken de belirtildiği gibi, Allah'ın Resûlü'nün dokunduğu bir şeyi saklayarak bu güzel hâtırayı canlı tutmak ve bunun kendisi için hayır ve bereket getireceği ümidinden kaynaklanmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ağzı kırık veya açık, özellikle de içi görülmeyen su kaplarına, ağzını dayayarak içmek doğru değildir.

2. Ashâb-ı kirâm, Peygamber Efendimiz'in dokunduğu şeyleri, onun hâtırasına olan bağlılıkları sebebiyle muhafaza ederlerdi.

113- باب كراهة النفخ في الشراب

İÇİLECEK ŞEYLERE ÜFLEMEMEK GEREKTİĞİ

Hadisler

766- عن أبي سعيدٍ الخدريِّ رضي اللَّه عنه أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى عَنِ النَّفخِ في الشَّرابِ فقال رَجُلٌ : القَذَاةُ أَراها في الإِناءِ ؟ فقال : « أَهْرِقْهَا » قال : فإِنِي لا أُرْوَى مِنْ نَفَسٍ وَاحِدٍ ؟ قال : « فَأَبِنْ القَدَحَ إِذاً عَنْ فِيكَ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

766. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* içilecek şeylere üflemeyi yasaklamıştı.

Bunun üzerine bir adam:

- Kaba çerçöp düştüğünü görürsem ne yapayım? deyince:

- **“Kaba düşen şeyi dök!”** buyurdu.

Bu defa adam:

- Bir nefeste içince suya kanmıyorum, dedi.

Resûl-i Ekrem de:

- “**O takdirde su kabını ağzından çek!”** buyurdu.
Tirmizî, Eşribe 15.

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

767- وعن ابن عباس رضي اللَّه عنهما أن النبى صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى أَن يُتَنَفَّسَ في الإِنَاءِ ، أَوْ يُنْفَخَ فِيهِ ، رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

767. İbni Abbas *radıyallahu anh*ümâ’nın rivayetine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kabın içine solumayı veya kaba üflemeyi yasakladı.
Tirmizî, Eşribe 15. Ayrıca bk. 760 numaralı hadisin kaynakları

Açıklamalar

Her iki hadiste de Resûl-i Ekrem Efendimiz’in su, süt gibi içilecek şeylerin bulunduğu kaba üflemeyi, kabın içine solumayı yasakladığı görülmektedir. Kabın içine çerçöp gibi bir şey düştüğü zaman, bu nesne ağza kaçmasın diye üflenerek uzaklaştırılmayacak, çerçöpün bulunduğu kısım yere dökülecektir. Böyle yapmakla hem sağlık açısından uygun davranılmış hem de aynı kaptan içecek başkaları rahatsız edilmemiş olur.

Suyu bir nefeste veya birkaç nefeste içme hususu 760 numaralı hadisin açıklamasında ele alınmıştı. Burada kısaca söylemek gerekirse, Peygamber Efendimiz’in yaptığı ve tavsiye ettiği gibi, suyu üç nefeste içmek en uygunudur. Suyu bir dikişte içtiği zaman kanmadığını söyleyen kimseye, Resûlullah Efendimiz’in ağzını kaptan çekmeyi tavsiye etmesi de, birkaç nefeste içmenin insanı suya kandıracağını göstermektedir. Sağlığa elverişli olan da budur. Çok susadığı için iki nefeste içmek isteyenlerin bu davranışı da Resûl-i Ekrem’in sünnetine uygundur.

Allah’ın Resûlü’nün su veya diğer meşrûbâtı bir nefeste içmeyi develerin su içmesine benzetmesi, bunu doğru bulmadığını göstermektedir. Bununla beraber konumuzun birinci hadisinde, bir nefeste içtiği zaman suya kanmadığını söyleyen kimseye, zaten böyle yapmamak gerekir şeklinde bir uyarıda bulunmadığına göre, dinî bakımdan bunun o kadar mahzurlu olmadığı anlaşılmaktadır. Yalnız bir nefeste içeceklerin dikkat etmesi gereken bazı hususlar vardır. Bunlardan biri, kendisinden sonra aynı kaptan başkaları içecekse, kabın içine katiyen solunmaması -dır. Diğer bir husus da, çok susamış olanların terliyken bir nefeste içmesi, sağlık açısından bazı sakıncalar doğurmaktadır. Bir nefeste içeceklerin bunları dikkate alması gerekmektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Su kabına üflemeyi ve kabın içine solumayı Resûl-i Ekrem Efendimiz yasaklamıştır.

2. Su, süt gibi içilecek şeylerin bulunduğu kaba çerçöp düşerse, onu üfleyerek çıkarmak yerine, o kısmı dökmek daha uygundur.

3. İslâmiyet sağlığa ve sağlık kurallarına uymaya önem vermiştir.

114- باب بيان جواز الشرب قائِما
وبيان أن الأكمل والأفضل الشرب قاعداً
فيه حديث كبشة السابق (انظر الحديث رقم 761) .ً

AYAKTA SU İÇİLEBİLECEĞİ, OTURARAK İÇMENİN İSE DAHA UYGUN OLDUĞU

Hadisler

768– وعن ابن عباس رضي اللَّه عنهما قال : سَقَيْتُ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنْ زَمْزَمَ ، فَشَرِبَ وَهُوَ قَائمٌ . متفقٌ عليه .

768. İbni Abbas *radıyallahu anh*ümâ şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e zemzem verdim. Onu ayakta içti.

Buhârî, Hac 76, Eşribe 76; Müslim, Eşribe 117-119. Ayrıca bk. Nesâî, Menâsik 166; İbni Mâce, Eşribe 21

773. hadisle birlikte açıklanacaktır.

769– وعن النَزَّال بنِ سبْرَةَ رضيَ اللَّهُ عنه قال : أَتَى عَلِيٌّ رضيَ اللَّهُ عنهُ باب الرَّحْبَةِ فَشَرِب قَائماً ، وقالَ : إِنِّ رَأَيْتُ رَسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فعل كما رَأَيْتُمُونى فَعَلْتُ ، رواه البخارى.

769. Nezzâl İbni Sebre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ali *radıyallahu anh* Bâbü'r-rahbe'ye geldi ve ayakta su içti. Sonra da:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in benim içtiğimi gördüğünüz gibi su içtiğini gördüm, dedi.

Buhârî, Eşribe 16.

Nezzâl İbni Sebre

Kûfeli olan Nezzâl'in sahâbî olduğunu söyleyenler vardır. Fakat onun büyük tâbiîlerden olduğu kabul edilmektedir. İleri gelen bazı sahâbîlerden hadis rivayet eden Nezzâl güvenilir bir râvidir. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur.

Allah ona rahmet eylesin

773 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

770- وعن ابن عمر رضيَ اللَّه عنهما قال : كنَّا نأْكُلُ على عَهدِ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ونحْنُ نمْشى ، ونَشْرَبُ وَنحْنُ قيامٌ . رواهُ الترمذي ، وقال : حديث حسن صحيح .

770. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Biz Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zamanında, yürürken bir şey yer, ayakta iken de su içerdik.

Tirmizî, Eşribe 12. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et`ime 25

773 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

771- وعن عمرو بن شعيب عن أَبيهِ عن جدِّه رضي اللَّهُ عنه قال : رَأَيْتُ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يشربُ قَائماً وقَاعِداً . رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح.

771. Amr İbni Şuayb'ın babasından onun da dedesinden rivayet ettiğine göre, dedesi (*Abdullah İbni Amr İbni Âs*) şöyle dedi:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ayaktayken de otururken de su içtiğini gördüm.
Tirmizî, Eşribe 12. Ayrıca bk. Nesâî, Sehv 100

773 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

772- وعن أَنسٍ رضي اللَّهُ عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنهُ نَهَى أَنْ يشرب الرّجُلُ قَائماً . قال قتادة : فَقلْنَا لأنَس : فالأَكْلُ ؟ قال : ذلكَ أَشَرُّ أَو أَخْبثُ . رواهُ مسلم .

وفي رواية له أَنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم زَجَرَ عَنِ الشُّرْبِ قَائماً .

772. Enes *radıyallahu anh*'ın rivayetine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bir kimsenin ayakta su içmesini yasaklamıştır.

Râvi Katâde şöyle dedi:

- Biz Enes'e, ya ayakta yemek nasıldır? diye sorduk. Enes:

- Ayakta yemek daha beter (veya kötüdür), dedi.

Müslim, Eşribe 113. Ayrıca bk. Tirmizî Eşribe 11

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* "Ayakta su içmeyi yasaklamıştır" ifadesi, Müslim'in bir başka rivayetinde "Ayakta su içmekten men etmiştir" (zecere) şeklinde geçmektedir.
Müslim, Eşribe 112, 114

773– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : قالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «لاَ يشْرَبَن أَحدٌ مِنْكُمْ قَائماً ، فَمَنْ نَسِيَ فَلْيَسْتَقيءْ » رواهُ مسلم .

773. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hiçbiriniz ayakta su içmesin. Unutarak içen de kussun!"

Müslim, Eşribe 116

Açıklamalar

Ayakta su içme konusuna dair bu altı hadisin ilk dördü Peygamber Efendimiz'in ayakta su ve zemzem içtiğini göstermekte, son ikisi de onun ayakta su içmeyi doğru bulmadığını ifade etmektedir. İlk bakışta bu hadisler arasında bir çelişki varmış gibi görünüyorsa da, aşağıda belirtileceği üzere, bu hadisler arasında hiçbir çelişki yoktur.

Konumuza önce birinci grup hadisleri açıklayarak başlayalım. Bu hadislerde görüldüğü üzere Peygamber Efendimiz muhtelif zamanlarda ayakta su içmiştir. Mâlik İbni Enes'in *Muvatta*'ında belirttiğine göre (Sıfatü'n-nebî, 13-16) ileri gelen sahâbîlerden Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Âişe, Abdullah İbni Ömer, Sa`d İbni Ebû Vakkâs ve Abdullah İbni Zübeyr ayakta su içmişler ve bunda bir sakınca görmemişlerdir.

Konumuzun ikinci hadisinden ve onun *Sahîh-i Buhârî*'deki (Eşribe 16) daha geniş rivayetinden öğrendiğimize göre, bir gün Hz. Ali, öğle namazından sonra Kûfe mescidinin Bâbü'r-rahbe denilen kısmına oturmuş, ikindi namazına kadar kendisine getirilen dâvâlara bakmış, sonra orada abdest almış ve artan suyu ayağa kalkarak içmişti. Bazı kimselerin onun ayakta su içmesini yadırgadığını görünce, İslâmiyet'i en iyi bilenlerden biri olan bu büyük âlim, "Birtakım kimseler ayakta su içilmesini iyi görmezler. Halbuki ben Peygamber *aleyhisselâm*'ın benim içtiğimi gördüğünüz gibi su içtiğini gördüm" diyerek zihinlerdeki soruları gidermişti. Zaten 765 numaralı hadiste de görüldüğü üzere, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Kebşe Binti Sâbit'in, bazı rivayetlere göre Ümmü Süleym'in evinde, duvara asılı kırbadan ayakta su içmiştir.

Son iki hadise göre ise, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* ayakta su içilmesini doğru bulmamış, hatta unutarak ayakta su içenin, içtiğini geri çıkarmasını tavsiye etmiştir.

Ayakta su içmenin lehinde ve aleyhindeki hadisler dikkate alındığı zaman, Peygamber Efendimiz'in ayakta su içtiğine dair rivayetlerin, ayakta su içmeyi yasakladığını belirten hadislerden daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Kitabımızın müellifi Nevevî'nin, ayakta su içilebileceğine dair rivayetlerden dördünü, ayakta su içmemeyi tavsiye eden rivayetlerden de ikisini bu bahse alması, herhalde bu durumu göstermek içindir. Zaten o bu husustaki kanaatini konu başlığında söylemiş, ayakta su içmek câiz olmakla beraber, oturarak içmenin daha iyi ve makbul olduğunu belirtmiştir. Onun *Sahîh-i Müslim* şerhinde ayakta su içmeyi tenzîhen mekrûh sayması, fakat fıkhî eserlerinde bunun mekrûh olmadığını belirtmesi, ayakta su içme konusuna yumuşak baktığını göstermektedir.

İmâm Buhârî'nin de, Kâmil Miras'ın dediği gibi *(Tecrid Tercemesi, XII, 53)*, ayakta su içmekte bir sakınca olmadığı sonucuna vardığı anlaşılmaktadır.

Demek oluyor ki, Peygamber Efendimiz, kendisi de zaman zaman ayakta su içmek suretiyle bunun yasak olmadığını göstermiş, belki de sağlık açısından uygun görmediği için bunun alışkanlık haline getirilmesini istememiştir. Suyu oturarak içmenin daha uygun olduğunu belirtmek, insanları buna yönlendirmek ve tercihinin bu yönde olduğunu daha açık bir şekilde anlatmak için de ayakta su içmenin aleyhinde bulunmuştur. Onun “Ayakta su içen kussun!” tehdidi kesin bir emir (yani vücup için) değildir. Bazı âlimler, “Ayakta su içen kussun!” sözünü Resûl-i Ekrem’in değil, Ebû Hüreyre’nin söylediği kanaatindedir. Yukarıda zikri geçen üç halife gibi Hz. Ebû Bekir’in de ayakta su içtiğine dair rivayeti (Muhammed Zekeriyyâ Kândehlevî, *Evcezü’l-mesâlik ilâ Muvatta Mâlik*, XIV, 273) öne süren ve bunu “Size benim sünnetime ve Râşid halifelerimin sünnetine yapışmanızı tavsiye ederim” hadisiyle destekleyen bazı âlimler, ayakta su içmenin sünnete ters düşmediğini söylemişlerdir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Çarşıda pazarda ayakta bir şey içmek gerektiğinde ve oturacak bir yer bulunmadığında mutlaka oturacak yer aramamalı; bununla beraber oturarak içmenin sağlığa daha elverişli olduğu unutulmamalıdır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz ile ondan gören bazı sahâbîler ayakta su içmişlerdir. Bu sebeple ayakta su içmek günah değildir.

2. Peygamber Efendimiz’in ayakta su içmeyi yasaklaması, oturarak içmeyi daha uygun gördüğünü belirtmektedir.

3. Resûl-i Ekrem’in, ayakta su içenin içtiğini kusmasını söylemesi, mutlaka böyle yapılmasını istediği anlamına gelmez. Zira Efendimiz müslümanları eğitmek için bazan bu üslûbu kullanmıştır.

115- باب استحباب كون ساقي القوم آخرهم شرباً

HALKA SU DAĞITANIN EN SONRA İÇECEĞİ

Hadis

774- عن أبي قتادة رضيَ اللَّه عنه عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « سَاقى القَوْمِ آخِرُهُمْ » يعنى: شرْباً . رواه الترمذي ، وقال : حديث حسن صحيح .

774. Ebû Katâde’den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Halka su dağıtan kimse, suyu en sonra içer.”

Tirmizî, Eşribe 20. Ayrıca bk. Müslim, Mesâcid 311; Ebû Dâvûd, Eşribe 19; İbni Mâce, Eşribe 26

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bu veciz hadîs-i şerîfi, bir sefer sırasında söylemişti. Uzun yolculuk esnasında müslümanlar hem iyice yorulmuş hem de içecek suları tükenmişti. Ebû Katâde Hâris İbni Rib`î, yorgunluğuna rağmen Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’e hizmette kusur etmemeye çalışmıştı. Müslümanlar susuzluktan iyice bunalınca, Peygamber

aleyhisselâm içinde birazcık su kalmış olan küçük matarasını istedi. İşte o anda Resûlullah'ın mûcizelerinden biri gerçekleşti. Ebû Katâde'nin tuttuğu bardağa mübarek elleriyle matarasından su doldurmaya, Ebû Katâde de sahâbîlere dağıtmaya başladı. Sahâbîler kana kana içtiler. En sona Allah'ın Resûlü ile Ebû Katâde kalmıştı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bardağı doldurduktan sonra Ebû Katâde'ye:

- *"İç!"* dedi. Fakat Ebû Katâde Allah'ın Resûlü'nden önce içmek istemedi:

- Sen içmedikçe ben içemem, yâ Resûlallah! dedi.

İşte o zaman Allah'ın Resûlü yukarıdaki hadîs-i şerîfi söyleyerek:

- *"Halka su dağıtan kimse, suyu en sonra içer"* buyurdu.

O zaman Ebû Katâde bu emre boyun eğip suyu içti. En sonra da Allah'ın Resûlü içti.

Olay *Sahîh-i Müslim*'de (Mesâcid 311) geniş bir şekilde anlatılmaktadır.

Resûlullah'ın su konusundaki buyruğu her türlü meşrûbât için geçerlidir. İnsanlara ikramda bulunan kimse, onları kendisine tercih etmeli, kendisi en sonra yiyip içmelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanları yöneten kimse, onları ön planda tutmalı, ihtiyaçlarını gidermeye çalışmalı, kendi çıkarlarını gözetmemelidir.
2. İnsanlara yiyecek ve içecek dağıtan kimse, bunlardan en sonra faydalanmalıdır.

116- باب جواز الشرب من جميع الأواني الطاهرة غير الذهب والفضة وجواز الكرع وهو الشرب بالفم من النهر وغيره بغير إناء ولا يد، وتحريم استعمال إناء الذهب والفضة في الشرب والأكل والطهارة وسائر وجوه الاستعمال

TEMİZ KAPLARDAN SU İÇMEK

ALTIN VE GÜMÜŞ OLMAYAN BÜTÜN TEMİZ KAPLARDAN VE BARDAK VEYA ELİNİ KULLANMADAN NEHİRDEN AĞZIYLA SU İÇMENİN CÂİZ; ALTIN VE GÜMÜŞ KAPLARDAN YEMEK YEMENİN, ONLARI TEMİZLİK VE BAŞKA İŞLERDE KULLANMANIN HARAM OLDUĞU

Hadisler

775- عنْ أَنسٍ رضيَ اللَّه عنه قال : حَضَرَتِ الصَّلاةُ ، فَقَامَ منْ كانَ قَريب الدَّارِ إِلى أَهْلِهِ ، وبقِى قَوْمٌ فَأَتَى رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِمِخْضَب مِن حِجَارَةٍ ، فَصَغُرَ المِخْضَبُ أَن يبْسُطَ فِيهِ كَفَّهُ ، فَتَوَضَّأَ القَوْمُ كُلُّهُمْ . قَالُوا : كَم كُنْتُمْ ؟ قَالَ : ثَمَانِين وزِيادةً . متفقٌ عليه . هذه رواية البخاري .

وفي رواية له ولمسلم : أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم دَعا بِإناءٍ مِنْ ماءٍ ، فأُتِيَ بِقَدحٍ رَحْرَاحٍ فِيهِ شَيءٌ مِنْ مَاءٍ ، فَوَضَعَ أَصَابِعَهُ فِيهِ . قَالَ أَنس : فَجعَلْتُ أَنْظُرُ إِلى الماءِ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصابِعِه ، فَحزَرْتُ مَنْ تَوَضَّأَ ما بيْنَ السَّبْعِينِ إِلى الثَّمانِينَ .

775. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Namaz vakti girince evi yakın olanlar evlerine gittiler. Bazıları da oldukları yerde kaldılar. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e taştan yapılma bir kap getirdiler. İçine Resûl-i Ekrem'in eli sığmayacak kadar dar olan bu kaptan orada bulunanların hepsi abdest aldı.

Bazıları Enes'e:

- Orada kaç kişi vardınız, diye sorunca, Enes:

- Seksen kişiden fazlaydık, dedi.
Buhârî, Vudû' 32, 45, Menâkıb 25; Müslim, Fezâil 5

Buhârî ve Müslim'in diğer bir rivayeti de şöyledir:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir su kabı istedi. İçinde birazcık su bulunan, fakat derin olmayan geniş bir kap getirdiler. Resûl-i Ekrem elini suya soktu.

Enes şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem'in parmaklarının arasından kaynayan suya bakmaya başladım. O sudan, yetmiş, seksen kadar adam abdest aldı.

Buhârî, Vudû' 46; Müslim, Fezâil 4. Ayrıca bk. Nesâî, Tahâret 61; Tirmizî, Menâkıb 6

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin konumuzla ilgili yanı, taştan yapılma temiz kapları kullanmanın herhangi bir sakıncası olmadığı hususudur.

Hadisimizde Peygamber Efendimiz'in mûcizelerinden biri anlatılmaktadır. *Sahîh-i Müslim*'deki rivayetten anlaşıldığına göre bu olay bir ikindi vakti meydana geldi. Namaz vakti girdiği halde abdest alacak kadar su bulamayan müslümanlar durumu Resûlullah Efendimiz'e arzettiler. O da bir kap içinde biraz su getirmelerini söyledi. İçine el sığmayacak kadar dar bir kap veya pek derin olmayan geniş bir kap getirdiler. Mübarek eli suya temas edince, sanki su, parmaklarının arasından çıkıyormuş gibi kaynamaya başladı.

Enes'in haber verdiğine göre, bir defasında yine Medine'de böyle bir mûcize meydana geldi. O zaman da, Enes'in tahminine göre üç yüz kişi Peygamber *aleyhisselâm*'ın parmaklarının arasından kaynayan sudan abdest aldılar.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in parmaklarının arasından su çıkması mûcizesi daha başka zamanlarda, meselâ savaşta suları tükenince de meydana geldi. Bu mûcizeleri görüp yaşayanlardan Abdullah İbni Mesûd, Câbir İbni Abdullah ve İmrân İbni Husayn gibi sahâbîler onları bize nakletmişlerdir.

Suyun Peygamber Efendimiz’in parmaklarından kaynaması veya Allah Teâlâ suyu çoğalttığı halde, sahâbîlere onun parmaklarından kaynıyormuş gibi görünmesi arasında bir fark yoktur. Her ikisi de mûcizedir.

Peygamber Efendimiz’in ve ashâb-ı kirâmın pek sade bir hayatları vardı. Onların bizim gibi çeşitli maddelerden yapılmış eşyaları kullanma imkânı yoktu. İçmek için, temizlik için, hatta abdest almak için su bulamadıkları, çok uzaklardan su taşıdıkları olurdu. Buna rağmen onlar hayatlarından şikâyet etmezlerdi. Dillerinden hamd ve şükrü düşürmezlerdi. Onların gayesi, Resûlullah’ın gösterip öğrettiği gibi bir hayat yaşamak ve sonunda Allah’ın rızasını kazanmaktı. Yüce Rabbim bizlere, onların yolunca yürümeyi nasip etsin.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Temiz olmak şartıyla taştan yapılma eşyalar ve su kapları kullanılabilir.
2. Ashâb-ı kirâmın yiyecek ve içecek bulamadığı zamanlar, Allah Teâlâ’nın izniyle, Peygamber Efendimiz birçok defa mûcizeler göstermiş, suları ve yemekleri bereketlenmiştir.

776– وعن عبد اللَّه بنِ زيدٍ رضي اللَّهُ عنه قال : أَتَانَا النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَأَخْرَجْنَا لَهُ مَاءً فِي تَوْرٍ مِنْ صُفرٍ فَتَوَضَّأَ . رواه البخاري .

« الصُّفْر » بضم الصاد ، ويجوز كسرها ، وهو النحاس ، « والتَّوْر » كالقدح، وهو بالتاءِ المثناة من فوق .

776. Abdullah İbni Zeyd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bize geldi. Kendisine bakır bir kap içinde su getirdik, abdest aldı.

Buhârî, Vudû’ 45. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 47; İbni Mâce, Tahâret 61

Abdullah İbni Zeyd

Medineli meşhur kadın sahâbî Ümmü Umâre’nin oğlu olan Abdullah İbni Zeyd İbni Âsım, Uhud Gazvesi’nde Peygamber Efendimiz’i yakından savunduğu için onun takdirini kazandı. Bu savaşta sadece Abdullah değil, onun bütün ailesi büyük kahramanlıklar gösterdi. Bu sebeple Allah’ın Resûlü onlarla cennet komşusu olmak için dua etti.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem zaman zaman Abdullah İbni Zeyd’in evine gelir ve hadisimizde geçtiği üzere orada abdest alıp namaz kılardı. Abdullah da, Efendimiz’in abdest alma şekline iyice dikkat eder ve gördüklerini diğer sahâbîlere aynen anlatırdı. İşte bu sebeple Abdullah, abdest konusundaki rivayetleriyle meşhur oldu.

Abdullah İbni Zeyd’i meşhur eden bir başka olay daha vardır. Peygamberlik iddiasında bulunan Müseylime, Abdullah’ın kardeşi Habîb İbni Zeyd’i, kendisinin peygamberliğine inanmadığı için uzuvlarını tek tek kestirmek suretiyle şehid etmişti. O da bu Allah düşmanından kardeşinin intikamını almaya yemin etmişti. Yemâme savaşında Vahşî ile birlikte onu öldürerek yeminini yerine getirdi. Abdullah, Harre Vak’ası diye bilinen savaşta iki oğluyla birlikte şehid oldu.

Sahîh-i Buhârî ile Sahîh-i Müslim'de onun rivayet ettiği kırk sekiz hadis bulunmaktadır. Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Yukarıda Abdullah İbni Zeyd'in hayatını kısaca anlatırken, Peygamber *aleyhisselâm*'ın zaman zaman onun evine geldiğini ve burada abdest alıp namaz kıldığını söyledik. Yine bir defasında Allah'ın Resûlü evlerini şereflendirdiği zaman abdest almak için su istedi. Onlar da büyükçe bir bakır kapla su getirdiler. Abdullah'ın *Sahîh-i Buhârî*'deki daha geniş rivayetinden öğrendiğimize göre, Efendimiz bu su ile abdest aldı. Hadisin devamında anlatılmamakla beraber, belki orada bulunanlara namaz da kıldırdı. Zira sahâbîler onun evlerine gelmesinden son derece mutlu oldukları gibi, orada namaz kılmasını ve kıldırmasını, bu suretle evlerinin bereketlenmesini de arzu ederlerdi.

Nevevî bu hadisi, bakır su kaplarından abdest almanın câiz olduğunu göstermek maksadıyla bu konuda zikretmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bakır kaplardaki su ile abdest almakta hiçbir sakınca yoktur.

2. Peygamber Efendimiz bazı sahâbîlerini evlerinde ziyaret eder; hatta bazan orada abdest alıp namaz da kılardı.

777- وعن جابر رضي اللَّهُ عنه أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم دَخَلَ على رَجُلٍ مِنَ الأَنْصارِ ، ومَعهُ صاحبٌ لَهُ ، فقالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنْ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ بَاتَ هَذِهِ اللَّيْلَةَ في شَنَّةٍ وَإِلاَّ كَرِعْنا » رواه البخاري . « الشَّنُّ »: القِرْبة .

777. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir sahâbîsi ile beraber ensârdan birinin yanına gitti ve şöyle buyurdu:

"Bu gece kırbada soğumuş suyun varsa getir; yoksa eğilip dereden içeriz."

Buhârî, Eşribe 14, 20. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eşribe 18; İbni Mâce, Eşribe 25

Açıklamalar

Sahîh-i Buhârî'de iki ayrı yerde daha geniş bir şekilde nakledilen hadisimiz, buraya kısaltılarak alınmıştır. Buhârî'deki rivayetlerden öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimiz Hz. Ebû Bekir ile birlikte, sıcak bir günde, bahçesini sulamakta olan Medine'li sahâbîlerden, muhtemelen Ebü'l-Heysem İbni Teyyihân el-Ensârî'nin yanına uğradılar. Her ikisi de ona ayrı ayrı selâm verdiler.

Sahâbî Peygamber *aleyhisselâm*'ın o sıcakta dışarıda bulunmasına üzülmüş olmalı ki:

- Anam, babam sana fedâ olsun, yâ Resûlallah! Hava da çok sıcak, dedi.

Belliki Resûl-i Ekrem çok susamıştı. Soğuk suyu da pek severdi. Bu sebeple sahâbîsine:

- *“Bu gece eski kırbada soğumuş suyun varsa getir; yoksa eğilip şu dereden içeriz”* buyurdu.

Sahâbî de:

- Kırbada soğutulmuş suyum var, buyurun, diyerek çardağa doğru gitti. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* ile Hz. Ebû Bekir de arkasından yürüdüler. Misafirlerini sadece su ile ağırlamak istemeyen sahâbî, onlar çardakta dinlenirken, bir bardağa soğuk su koyup üzerine bir koyundan süt sağdı; sonra da onu aziz misafirlerine ikram etti.

Hadîs-i şerîfin konumuzla ilgili yanı, bardak bulunmadığı zaman, bir kaynaktan veya çeşmeden eğilip içilebileceği hususudur. Esasen ağza zararlı şeylerin girebileceği düşüncesiyle eğilerek su içmek doğru bulunmamış, fakat burada olduğu gibi, mecbur kalındığı zaman eğilerek içilebileceği belirtilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bardak bulunmadığı zaman bir kaynaktan eğilip su içilebilir.

2. Peygamber Efendimiz soğuk suyu pek severdi. Bunu bilen bazı sahâbîleri ona soğuk su ikram etmekten haz duyarlardı.

778– وعن حذيفة رضي اللَّه عنه قالَ : إنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَانَا عَن الحَرير والدِّيبَاجِ والشُّرْبِ في آنِيةِ الذَّهَب والفِضَّةِ ، وقال : « هِيَ لهُمْ في الدُّنْيا ، وهى لَكُمْ في الآخِرَة » متَّفقٌ عليه .

778. Huzeyfe *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bize hâlis ipek ve atlas kumaştan elbise giymeyi, altın ve gümüş kaplarla su içmeyi yasakladı ve şöyle buyurdu:

“Bunlar dünyada kâfirlerin, âhirette de sizin olacaktır.”

Buhârî, Eşribe 28, Libâs 27; Müslim, Libâs 3, 4. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eşribe 17; Tirmizî, Eşribe 10; İbni Mâce, Eşribe 17

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

779– وعن أُمِّ سلمة رضي اللَّه عنها أَنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « الذي يَشْرَبُ في آنِيَةِ الفِضَّةِ إنَّما يُجَرْجِرُ في بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ » متفق عليه .

وفي رواية لمسلم : « إنَّ الذي يَأْكُلُ أَوْ يَشْرَبُ في آنِيَةِ الفِضَّةِ والذَّهَبِ » .

وفي رواية لَه : « مَنْ شَرِبَ في إناءٍ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فضةٍ فَإنَّما يُجَرْجِرُ في بَطْنِهِ نَاراً مِنْ جَهَنَّمَ » .

779. Ümmü Seleme *radıyallahu anh*â’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Gümüş kaplarla su içen kimse, karnına cehennem ateşi doldurmuş olur.”

Buhârî, Eşribe 28; Müslim, Libâs 1. Ayrıca bk. İbni Mâce, Eşribe 17

Müslim’in bir rivayetine göre:

“Gümüş ve altın kaplardan yiyip içen kimse” buyurdu (Libâs 1).

Yine Müslim’in bir rivayetine göre:

“Altın veya gümüş kapla su içen kimse, karnına cehennem ateşi doldurmuş olur” buyurdu (Eşribe 2).

Açıklamalar

Yukarıdaki iki hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz’in iki şeyi yasakladığı görülmektedir. Biri, hâlis ipek ve atlas kumaştan yapılmış elbise giymek; diğeri de, altın ve gümüş kaplarla su içmek.

İpek elbise giyme konusu 805-810 numaralı hadislerde ayrıca ele alınıp açıklanacak, ipek elbisenin erkeklere haram, kadınlara ise helâl olduğu belirtilecektir. Kadınların hem rûhî meyillerini dikkate alan hem de kocalarıyla mutlu ve huzurlu bir hayat sürmeleri için güzel giyinmelerini uygun gören dinimiz ipek elbise giyme, altın ve gümüş takınma konusunda onlara bir ayrıcalık tanımıştır (bk. 809 numaralı hadis). Fakat altın ve gümüş kaplarla bir şey içme, yahut altın ve gümüş tabaklarda yemek yeme konusunda erkek ve kadın arasında bir ayırım yapmamıştır.

Peygamber Efendimiz’in altın ve gümüş kaplardan yiyip içmeyi, ipekli kumaştan elbise giymeyi yasaklarken, bu güzellikleri dünyada kâfirlerin, fakat âhirette müslümanların kullanacağını belirtmesi, bir başka hadiste bu gerçeği “onu dünyada giyen, âhirette giyemeyecektir” diye ifade etmesi (bk. 805 numaralı hadis), ashâb-ı kirâmı bu konuda son derece hassas ve titiz olmaya sevk etmiştir. Nitekim birinci hadisimizin râvisi Huzeyfe İbni Yemân bu hadisi, aynı konuda canını sıkan bir olay üzerine nakletmiştir. İran fetihleri sırasında Huzeyfe hazretleri Medâin şehrinde bulunuyordu. Su içmek isteyince, şehrin ileri gelenlerinden biri ona gümüş bir bardakla su getirdi. Huzeyfe onun bu davranışına kızarak bardağı fırlattı. Sonra da oradakilere neden böyle yaptığını açıklayarak, bu adamı altın ve gümüş bardakla su içilmeyeceği hususunda daha önce uyardığını, fakat onun bu yasağa uymaması üzerine böyle davrandığını belirtti (bk. Buhârî, Eşribe 27; Ebû Dâvûd, Eşribe 17; Tirmizî, Eşribe 10).

Altın, gümüş, ipek gibi eşyaları veya daha başka şeyleri kullanmayı Allah veya Resûlü yasaklayınca, bu yasağa kâfir-müslüman herkesin uyması gerekir. Zira kullanılması müslümanlar için zararlı olan bir şey, kâfirler için de zararlıdır. Fakat onlar hiçbir İslâmî kurala uymadıkları için bu konudaki yasağa da uymazlar. Bu onların bileceği iştir. Ancak müslümanlar öyle değildir. Onlar Allah’ın ve Resûlullah’ın yasakladığı şeyleri, gerekçesini bilmeseler bile, üzerinde tartışmaksızın, gönül huzuruyla kabul ederler ve o yasaklardan uzak durmaya çalışırlar. Altın veya gümüş kullanımı, israfı önlemek veya piyasada tedâvüldeki parayı azaltmaya engel olmak için yahut daha başka sebeplerle yasaklanmış olabilir. Bunların hiçbiri bir müslüman için önemli değildir. Onun için önemli olan, altın veya gümüş kullanmayı Allah’ın ve Resûlü’nün yasaklamış olmasıdır. Altın ve gümüş kullanmanın yasak oluşu, 1799-1801 numaralı hadislerde ele alınacaktır.

Her konuda olduğu gibi, özellikle sağlığı ilgilendiren bazı zaruretler sebebiyle bu yasak kalkabilir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İpekli elbise giymek, altın ve gümüş takı takmak müslüman erkeklere haram, fakat hanımlara helâldir.
2. Altın ve gümüş kaplarla bir şey yemek, içmek, erkek ve kadın herkese haramdır.
3. Kâfirler Allah'ı tanımadıkları ve O'nun buyruklarına karşı geldikleri için âhirette bu nimetleri kullanamayacaklar; ama müslümanlar, Allah'ın yasaklarına saygılı oldukları için bu nimetlerden âhirette faydalanacaklardır.

كتاب اللباس

117- باب استحباب الثوب الأبيض
وجواز الأحمر والأخضر والأصفر والأسود وجوازه من قطن وكتّان وشعر وصوف وغيرها إلا الحرير

GİYİM KUŞAM BÖLÜMÜ

BEYAZ RENK ELBİSE GİYMENİN MÜSTEHABLIĞI,
KIRMIZI, YEŞİL, SARI VE SİYAH RENK İLE, İPEK DIŞINDA
PAMUK, KETEN, KIL, YÜN VE BAŞKA BİR MADDEDEN YAPILAN
ELBİSELERİN GİYİLMESİNDE BİR SAKINCA OLMADIĞI

Âyetler

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْءَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىَ ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ [26]

1. "Ey Âdemoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takvâ elbisesi, işte o daha hayırlıdır."

A'raf sûresi (7), 26

Cenâb-ı Hak, Âdem ile Havva'yı cennetten yer yüzüne çıplak olarak indirdi. Her doğan çocuk da dünyaya çıplak olarak gelir. Allah Teâlâ, insanlara giyinip kuşanıp süslenecek elbiseler ihsan etti. Böylece insanlar elbise sayesinde hem soğuk ve sıcaktan hem de çıplaklığın getireceği kötülüklerden korunmaya, başkalarının görmesi câiz olmayan yerlerini örtmeye, hatta süslenmeye imkân buldular. Giyinmek, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren medenî olmanın bir gereği sayıldı. Âyet-i kerîmedeki "**takvâ elbisesi**"nden maksat, Allah'a karşı saygı ve sevgi duyma, hayâ hissine sahip olma, maddî, mânevî her çeşit ayıp ve çirkinlikten korunma halidir. Bu duygulara sahip olanlar hiçbir imkân bulamasalar dahi, örtülmesi zaruri olan yerlerini mutlaka örterler. Fakat takvâ duygusuna sahip olmayanlar, Allah'ın emir ve yasaklarına gerektiği şekil ve ölçüde saygı göstermeyenler ne kadar giyinseler bile günahlara dalmaktan kurtulamazlar. Allah'a saygılı olanlar elbisenin ayıpları ve örtülmesi emredilen yerleri kapatmanın aracı olduğunu bilirler. Güzelce giyinmenin göze ve gönle hoş gelmeyen çirkinliklerden, maddî manevî hastalıklardan insanı koruduğunu,

düşmandan sakınmanın, kötü bakışlara hedef olmaktan kurtulmanın vasıtası olduğunu da idrak ederler. Onlar, giyinip kapanmanın şehvetin uyanmasını veya nefretin ayaklanmasını önlediğini düşünme gücüne sahiptirler. Bütün ilâhî dinler bu hedefleri gerçekleştirmek için inananlara örtünmeyi emreder. Peygamberleri ve onlarla birlikte dinleri insanlara gönderen Cenâb-ı Hak, elbiseyi kibrin, gururun, şehvetin ve servetin, başkalarına üstünlük taslamanın vasıtası olarak kullanmayı da ayıplar ve yasaklar. Anılan yanlışlara düşmemek ise takvâ ehli iyi bir mü'min olmak sayesinde gerçekleşebilir. İşte bu sebeple, âyet-i kerîmede vücudumuza giymemiz gereken elbise ile kalbimize giydirmemiz gereken takvâ elbisesi bir arada anılmıştır.

وَاللّهُ جَعَلَ لَكُم مِّمَّا خَلَقَ ظِلاَلاً وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُم بَأْسَكُمْ كَذَلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ [81]

2. "Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta koruyacak zırhlar yarattı."
Nahl sûresi (l6), 81

Elbisenin yaratılışındaki hikmetlerden biri de, insanı sıcak ve soğuktan korumasıdır. Cenâb-ı Hak, âyet-i kerîmede elbisenin sıcaktan koruma özelliğini belirterek, dolayısıyla soğuktan koruma özelliğini de kastetmiştir. Çünkü soğuktan korunmak sıcaktan korunmaktan daha önceliklidir. Fakat sıcak bir iklimde yaşayan insanlar için sıcaktan korunmak daha önemlidir.

Savaş, insanın hayatını tehdit eden unsurların başında gelir. Bu sebeple savaşta kişinin canını koruması ve bunun için gerekli tedbirleri alması önemli görevleri arasında yer alır. Allah Teâlâ, savaş anında düşmanın silahlarına karşı korunmaları için insanlara zırh, kalkan veya bugünün silahlarına karşı korunmak üzere geliştirilmiş çeşitli vasıtalar ihsan etmiştir. Bunların keşif ve icadını nasip eden Cenab-ı Hak'tır. Müslümanlar, düşmana karşı yapacakları cihadda bu yöndeki en ileri teknolojiyi geliştirip kullanmak zorundadırlar. Aksi takdirde, düşmana karşı tedbirsiz hareket etmiş olurlar ki, bu dinimizde câiz görülmemiştir. Soğuktan ve sıcaktan korunmak nasıl bir zaruretse, savaş anında düşmandan korunmak da aynı şekilde bir zarurettir.

Hadisler

780– وعن ابنِ عبَّاس رضيَ اللَّه عنْهُما أنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: الْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ البَيَاضَ ، فَإِنَّهَا مِن خَيْرِ ثِيابِكُمْ ، وَكَفِّنُوا فِيها مَوْتَاكُمْ » رواهُ أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن صحيح.

780. İbni Abbâs *radıyallahu anh*ümâ'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Beyaz renk elbiseler giyiniz; çünkü elbiselerinizin hayırlısı beyaz olanlardır. Ölülerinizi de beyaz kefene sarınız."

Ebû Dâvûd, Tıb 14, Libâs 1;Tirmizî, Cenâiz 18, Edeb 46. Ayrıca bk. Nesâî, Ce nâiz 38, Zînet 97; İbni Mâce, Cenâiz 12, Libâs 5

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

781- وعن سَمُرَةَ رضيَ اللَّه عنه قال : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «الْبَسُوا البَيَاضَ ، فَإِنها أَطْهرُ وأَطَيبُ ، وكَفِّنُوا فِيها مَوْتَاكُمْ » رواهُ النسائى ، والحاكم وقال : حديث صحيح .

781. Semüre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Beyaz renk elbise giyiniz. Çünkü beyaz daha temiz ve daha hoş görünümlüdür. Ölülerinizi de beyaz kefene sarınız."

Nesâî, Cenâiz 38, Zînet 97; Hâkim, *Müstedrek* IV,185. Ayrıca bk.Tirmizî, Edeb 46; İbni Mâce, Libâs 5

Açıklamalar

Bütün ilâhî dinler gibi İslâm'ın da elbise ile örtünme ve giyinmeyi emredip kişiyi maddî ve mânevî açıdan dış çevreye karşı korumayı hedeflediğini yukarıda âyetleri açıklarken belirtmeye çalıştık. Bunun yanında dinimizin her konuda olduğu gibi, giyim kuşamda da en iyiyi ve en güzeli aradığı, maddî ve manevî temizlikle birlikte estetiğe büyük önem verdiği gözardı edilemez. Peygamber Efendimiz bazan ashâbın erkek ve kadınlarının giysi diktikleri kumaşların cinsine, elbiselerin şekline ve rengine, giyim kuşam tarzına müdahale ederdi. Böyle hareket etmesinin sebebi, toplumu birtakım yanlış yönelişlerden, çirkin davranışlardan, gayri müslimlere benzemekten sakındırmak, zevk-i selîme uygun olmayan görünümlerden korumak ve bunların yaygınlık kazanmasını önlemekti.

Peygamber Efendimiz giyim kuşamda bazı renkleri daha çok tercih etmiş, hem kendisi elbiselerini bu renklerden seçmiş hem de ashâb-ı kirâma tavsiye etmiştir. Beyaz, tercih ettiği renklerin başında gelir. Bu tercihin sebebi, beyaz rengin hadîs-i şerîfte de belirtildiği gibi daha temiz ve daha hoş bir görünümde olmasıdır. Müslüman, dış görünüşüyle de başkalarına örnek olmalıdır. **"Düzgün bir kıyafet iyi bir tavsiye mektubudur"** sözü ne kadar yerindedir. Beyaz renk, iç temizliğine, hilekârlık, insanları aldatma, düşmanlık hissi ve kötü ahlâkın her çeşidinden uzak durmaya bir işaret sayılır. Beyaz, bir bakıma fıtratı, insanın bütün günahlardan arınmış olarak yaratılışını temsil eder. Zira İslâm dini, hıristiyanlığın aksine, doğan her çocuğun tertemiz, bütün kötülüklerden, çirkinliklerden uzak bir şekilde dünyaya geldiğini kabul eder. Oysa hıristiyanlar, doğan her çocuğun günahkâr olarak doğduğu bâtıl inancına sahiptirler.

Beyaz renk, üzerindeki her çeşit kiri ve pisi başka renklerin hepsinden daha çok ve daha çabuk belli edip gösterdiği için, daha sık yıkama ve giysi değiştirme ihtiyacı hissettirir. Bu ise temizliğin sürekli olmasını sağlar. Çünkü elbisesi kirlenen insan, onu çıkarıp değiştirirken kendi vücudunun da kirlendiğini düşünerek yıkanma ihtiyacı hisseder; böylece beden temizliğini sağlamış ve sıhhatine dikkat etmiş olur. Beden temizliğinin insanı iç temizliğine yani gönül ve kalp temizliğine sevkedeceği umulur. Bu sebeple dinimiz, dış dünyamızın temizliği kadar belki ondan daha çok ve daha önemle iç dünyamızın temizliğiyle ilgilenir ve her ikisini birlikte geliştirmemizi ister. Kur'ân-ı Kerîm: **"Sadece Rabbini büyük tanı elbiseni tertemiz tut"** [Müddessir sûresi (74), 3-4] buyurarak bunu vurgular.

Beyaz elbise giymek, kibir, gurur ve kendini beğenmişlikten uzak durmanın, alçak gönüllü ve tevâzu sahibi olmanın da bir belirtisi sayılır. Çünkü beyaz rengin gösterişli ve başkalarını kıskandırıcı bir yönü yoktur. Renklerin, insanın rûhî yapısı ve kişiliğiyle ilgisi

olduğu modern bilimin de kabul ettiği bir gerçektir. Suç ve suçluyu inceleyen bir bilim dalı olan kriminoloji, kişilerin hangi renklerden hoşlandığını, hangi tip ve renk elbiseler giydiğini de araştırır. Çünkü bunlar, kişilik hakkında ipucu veren unsurlardır.

Beyaz renkli kefenin tavsiye edilmiş olması, İslâm fıtratı üzere tertemiz doğan insanın, yine bu fıtrat üzere tevhîd inancıyla Allah'a kavuşmasını temenni anlamı taşımaktadır. Ölen kimse meleklerle ilk defa bu temiz elbise ile karşılaşmış olur. Öte yandan hac esnasında Arafat'ta bütün hacıların beyaz ihrama girmesi, kıyamet günü dirilişten sonra Allah'ın huzurunda aynı giysiler içinde toplanılacağının âdeta temsîlî bir anlatımıdır.

Çoğu kere âlimlerin ders meclislerinde, imamların cemaatin huzurunda, mânevî liderlerin halkın arasında beyaz elbise giymeleri, Peygamberimiz'in bu tavsiyesi sebebiyle olsa gerektir.

Peygamber Efendimiz'in sadece beyaz giymeyi emretmediğini, ancak beyazı özenle tavsiye ettiğini, başka renkleri de hem giydiğini hem giyilmesini meşrû gördüğünü daha sonra gelen hadislerden öğreneceğiz.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz beyaz elbise giymiş ve beyaz giyilmesini tavsiye etmiştir.
2. Beyaz renk dış temizliği yansıtması yanında iç temizliğinin de belirtisi sayılır.
3. Müslüman dış görünümüyle başkalarına itimat telkin etmelidir.
4. Elbise, temizlik ve zerâfeti yansıttığı kadar tevâzu ve vakarı da yansıtmalıdır.
5. Resûl-i Ekrem kefenlerin beyaz renkli olmasını tavsiye etmiştir.
6. Özellikle sıcak iklim kuşağında bulunan ülkelerde ve yaz mevsiminde beyaz elbiseler giymek sıhhî açıdan da büyük önem arzeder.

782- وعن البراءِ رضيَ اللَّه عنه قال : كانَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَرْبُوعاً وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ في حُلَّةٍ حمْراءَ ما رأَيْتُ شَيْئاً قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ . متَّفقٌ عليه .

782. Berâ İbni Âzib *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* orta boylu idi. Ben onu kırmızı bir elbise içinde gördüm; hayatımda Resûl-i Ekrem'den daha güzel hiçbir şey görmedim.

Buhârî, Menâkıb 23, Libâs 35; Müslim, Fezâil 91. Ayrıca bk. Nesâî, Zînet 59

Açıklamalar

Sahâbe-i kirâm, Peygamber Efendimiz'in ahlâkını olduğu gibi, mübarek cismini, giyim kuşamını da ayrıntı sayılabilecek bilgilere varıncaya kadar bize anlatmışlar, tanıtmışlar ve hiçbir şeyi eksik bırakmamaya özen göstermişlerdir. Bu konudaki pek çok rivayet hadis kitaplarımızın ilgili bahisleriyle müstakil şemâil eserlerinde yer alır.

Hadis şârihlerinin pek çoğu, Peygamber Efendimiz'in giydiği kırmızı renkteki elbisenin sırf kırmızı olmadığı görüşündedirler. Çünkü sırf kırmızı renkten elbise giyilmesini Peygamberimiz'in uygun görmediği konusunda rivayetler vardır. Bu sebeple "kırmızı" diye nitelenen elbisenin kumaşının dokumasında yeşil, beyaz veya başka renkte çizgiler olduğu ifade edilir. Özellikle Hanefî mezhebi imamları sırf kırmızı renk elbise giymenin câiz olmadığı kanaatindedirler.

Bu sebeple onlar hadislerde kırmızı diye anılan elbiseleri “çizgili kırmızı” şeklinde yorumlarlar; kırmızı rengin giyilmiş olduğundan bahseden rivayetleri de “yasaklanmasından önce giyildiği” tarzında anlarlar. Ancak Hanefîler kırmızı elbise giymenin haram değil, mekruh olduğunu da özellikle belirtirler. Buna karşılık, Şâfiî mezhebinin görüşü kırmızı elbise giyilmesinin câiz olduğu yönündedir. Onlar bu hükme varırken, rivayetlerin zâhiri kendileri için delil teşkil eder. Gerçekten, sırf kırmızı rengin hoş bir görünüm sergilemediği, kanı çağrıştırdığı için de merhamet ve şefkat hissine aykırı düştüğü kabul edilir. Kırmızı giymeye düşkün olanların çoğunlukla gaddar, merhamet duygusundan yoksun kimseler olduğu söylenir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz aşırı uzun ve kısa değil, orta boylu idi.

2. Peygamberimiz çeşitli renkte elbiseler giymiştir. Kırmızı elbise giydiği de olmuştur. Daha sonraları sırf kırmızı giyilmesini uygun görmediği bazı rivayetlerden anlaşılmaktadır. Ancak çizgili kırmızı elbiseler giydiği kesindir.

3. Hanefî mezhebi imamları katıksız kırmızı renkten ibaret elbise giymeyi mekruh kabul ederken, Şâfiî mezhebi imamları bunu câiz görürler.

783- وعن أبي جُحَيْفَةَ وهْبِ بنِ عبدِ اللَّهِ رضيَ اللَّه عنهُ قال : رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بمَكَّةَ وَهُوَ بِالأَبْطَحِ فِي قُبَّةٍ لَهُ حَمْراءَ مِنْ أَدَمٍ فَخَرَجَ بِلالٌ بِوَضوئِهِ ، فَمِنْ نَاضِحٍ ونَائِلٍ ، فَخَرَجَ النبى صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وعَلَيْهِ حُلَّةٌ حَمْرَاءُ ، كَأَنِّي أَنْظرُ إِلى بَيَاضِ ساقَيْهِ ، فَتَوضَّأَ وَأَذَّنَ بِلالٌ ، فَجَعَلْتُ أَتَتَبَّعُ فَاهُ ههُنَا وههُنَا ، يقولُ يَميناً وشِمَالاً: حَيَّ عَلى الصَّلاةِ ، حيَّ على الفَلاَحِ . ثُمَّ رُكِزَتْ لَهُ عَنَزَةٌ ، فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ الكَلْبُ وَالحِمَارُ لاَ يُمْنَعُ. متَّفقٌ عليه . «العَنَزَةُ» بفتح النونِ نَحْوُ العُكازَةِ .

783. Ebû Cuhayfe Vehb İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’i Mekke’de Ebtah denilen yerde deriden yapılmış kırmızı çadırında gördüm. Bilâl, elinde Resûl-i Ekrem’in abdest aldığı su kabı ile çadırdan çıktı. Sahâbîlerden bazısı o su ile vücudunu ıslatıyor, bazısı da avuçla alıyorlardı. O esnada Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* üzerinde kırmızı bir elbise ile dışarı çıktı. Bembeyaz baldırları hâlâ gözümün önündedir. Sonra abdest aldı; Bilâl ezan okudu; ben de şuraya ve şuraya, yani sağa ve sola dönerken, Bilâl’in ağzını takip etmeye başladım: Hayye ‘ale’s-salâh, hayye ‘ale’l-felâh diyordu. Sonra Resûl-i Ekrem’in önüne sütre olarak ucu sivri demirli bir asâ dikildi. Peygamberimiz öne geçip namaz kıldırdı. Sütrenin önünden köpek ve eşek geçiyordu da onların geçmesine engel olunmuyordu.

Buhârî, Salât 17; Müslim, Salât 249. Ayrıca bk. Buhârî, Vüdû 40, Libâs 42; Ebû Dâvûd, Salât 34

Açıklamalar

Sahâbe-i kirâm, Peygamber Efendimiz’e ait bir olayı anlatırlarken çoğu kere olayın geçtiği yer, cereyan ediş şekli ve olayın kahramanlarından bahsetmeyi ihmal etmemişlerdir. Ebû Cuhayfe’nin rivayetinde buna bir kere daha şahit olmaktayız. Hadisimizin gösterilen

kaynaklarına baktığımızda bazı rivayet farklılıkları varsa da bunlar esasla ilgili olmayıp, ya rivayetin geçtiği konu ile alâkalı yönünün öne çıkarılmasından ya da mâna ile rivâayetin karakterinden kaynaklanmaktadır.

Rivayette adı geçen Ebtah, Mina'ya yakın bir yerin adı olup, Bathâ diye de anılır. Geçici olarak konaklanılacak yerde çadır kurmak Arapların en yaygın geleneklerindendi. Çadır deriden veya hayvanların kıl ve yünlerinden örülen çul çuval benzeri maddelerden yapılırdı. Çıktığı gazvelerde, yolculuklarda ve hacda Peygamberimiz için çadır kurulmuştur. Günümüz şartlarında dahi çadır geleneği seyyar ordu birlikleri başta olmak üzere, konar göçer göçebe toplumlar için vazgeçilmez meskenlerin başında gelir. Hz. Peygamber için kurulan deri çadırın ve giydiği elbisenin kırmızı olduğu özellikle belirtilmiştir. Bu durum, kırmızı rengin hem eşya hem de giyeceklerde kullanıldığının bir kanıtıdır. Ayrıca insanın giyecekleri başta olmak üzere kullandığı eşyalarla kişiliği arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekilmek istendiğini görmekteyiz. Sahâbîlerin Efendimiz'in abdest suyunu kapışmaları, adına "teberrük" denilen, Resûl-i Ekrem'in kullandığı bir şeyden yararlanmak veya ona dokunmak ya da görmek suretiyle bereket ummaları sebebiyledir. Bunun yasaklanmadığını ve sahâbe zamanından günümüze kadar devam edip gelen bir âdet olduğunu görmekteyiz. Bu sebeple, Peygamberimiz'in kullandığı birtakım eşyalar, mübarek sakalını tıraş ettiğinde ashâbın ondan aldığı teller asırlardır korunagelmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kırmızı renk elbise giymek ve eşya kullanmak câizdir.
2. Hz. Peygamber'in ve salih kimselerin eşyalarıyla teberrük câizdir.
3. Açık alanlarda namaz kılınırken, namaz kılanın önüne sütre dikmesi sünnettir.
4. Namaz kılanın sütresinin önünden insan ve hayvanların geçmesi namaza engel olmaz.
5. Erkeklerin dizden aşağısı avret değildir.
6. Sefer esnasında namaz için ezan okunur.
7. Ezan okurken müezzinin "hayye 'ale's-salâh ve hayye 'ale'l-felâh" larda sağa sola dönmesi sünnettir.

784– وعن أبي رِمْثة رفاعَةَ التَّميْمِيِّ رضيَ اللَّه عنه قال : رأَيت رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وعلَيْه ثوبان أَخْضَرانِ . رواهُ أَبو داود ، والترمذي بإِسْنَادٍ صحيحٍ .

784. Ebû Rimse Rifâa et-Temîmî *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i üzerinde iki yeşil elbise ile gördüm.
Ebû Dâvûd, Libâs 19; Tirmizî, Edeb 48

Ebû Rimse Rifâa et-Temîmî

Ebû Rimse sahâbîdir. Babası ile birlikte Resûl-i Ekrem'in huzuruna gelip müslüman olmuştu. Adından çok künyesiyle tanınır. Adı konusunda pek çok ihtilaf vardır. Ancak Rifâa İbni Yesribî adının daha çok tercih edildiğini görüyoruz. Hayatıyla ilgili yeterli bilgiye kaynaklarda yer verilmeyen Ebû Rimse, İfrîkîye'de (Tunus'ta) vefat etti. Onun rivayetleri Ebû

Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Sünen'lerinde yer alır. Nevevî'nin, Ebû Rimse'den Riyâzü's-sâlihîn'e aldığı tek rivayet bu hadistir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Yeşil renk, Peygamber Efendimiz'in sevdiği, giydiği ve tavsiye ettiği renklerdendir. Cennet ehlinin giysilerinin çoğunun yeşil renkte olduğu kabul edilir. Kurân-ı Kerîm'in çeşitli âyetleri de buna delil gösterilir:

"İnce ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyecekler" [Kehf sûresi (18), 31]; **"Üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır"** [İnsan sûresi (76), 21] âyetleri bunun örnekleridir. Ancak bu âyet ve hadislere, cennet ehlinin çoğunluğunun giysilerinin yeşil renkte olduğu hükmüne bakarak bu rengi kutsal kabul etmek veya giyilmesinin zarurî olduğunu iddia etmek söz konusu değildir. Kullanılması yasaklanmamış herhangi bir elbise veya herhangi bir renk gibi yeşil elbise giymek de mübahtır. Peygamberimiz sevdiği ve giydiği için bu rengi tercih etmek ise, güzel bir davranış olur.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in giydikleri iki elbiseden maksat, izâr ve ridâ denilen bir çeşit pantolon ve ceket veya palto gibi alt ve üst giysileridir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yeşil elbise giymek mübahtır.
2. Peygamberimizin alt ve üst ayrı olmak üzere iki parça elbise giydiği de olmuştur.

785– وعن جابر رضيَ اللَّه عنه ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم دَخَلَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ وعَلَيْهِ عِمامةٌ سوْداءُ . رواهُ مسلم .

785. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Mekke'nin feth edildiği gün başında siyah bir sarıkla Mekke'ye girdi.

Müslim, Hac 451. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 21; Tirmizî, Libâs 11; Nesâî, Menâsik 107, Zînet 109; İbni Mâce, Libâs 14

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

786– وعن أبي سعيد عمرو بن حُرَيْثٍ رضيَ اللَّه عنه قال : كَأَنى أَنظر إِلى رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وعَليْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ قدْ أَرْخى طَرَفيها بَيْنَ كتفيْهِ . رواه مسلم .

وفي روايةٍ له : أَن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خَطَبَ النَّاسَ ، وعَلَيْهِ عِمَامَة سَودَاءُ .

786. Ebû Saîd Amr İbni Hureys *radıyallahu anh* şöyle der:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in başında siyah bir sarık, sarığın iki ucunu omuzları arasına sarkıtmış hâli hâlâ gözümün önündedir.

Müslim'in bir başka rivayeti şöyledir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* başında siyah bir sarık olduğu halde halka hutbe okudu.

Müslim, Hac 452-453. Ayrıca bk. 785 no'lu hadisin kaynakları.

Ebû Saîd Amr İbni Hureys

Çocuk yaştaki sahâbîlerden olup, Resûl-i Ekrem vefat ettiğinde 12 yaşında idi. Kureyş kabilesinin Mahzûmoğulları koluna mensuptur. Bedir Gazvesi'nin yapıldığı sene annesi onu Peygamber Efendimiz'e getirip dua etmesini istemişti. Efendimiz Amr'ın başını okşayıp rızkının bol, kendisinin zengin ve alış verişinin bereketli olması için dua etti. Bir rivayete göre onu Resûl-i Ekrem'e getiren annesi değil babasıydı. Ebû Saîd ashâbın önde gelen zenginleri arasında yer aldı. Daha sonra Kûfe'ye yerleşti ve orada ev yaptıran ilk Kureyş'li Amr İbni Hureys oldu. Peygamberimiz'den 18 hadis rivayet etti. Onun rivayet ettiği hadisler Kütüb-i Sitte'de yer alır.

Ebû Saîd Amr İbni Hureys 85 (704) senesinde Kûfe'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in fetih günü Mekke'ye başında hangi kıyafetle girdiği konusunda iki ayrı rivayet vardır. Bunlardan biri başında demirden bir miğferle girdiği yönündeki rivayet, diğeri de şu anda açıklamaya çalıştığımız başında siyah bir sarıkla girdiğini belirten rivayettir. Her iki rivayetin sahih olduğunu göz önüne alan âlimlerden bir kısmı, baştaki sarığın miğfer gibi olduğunu söyleyerek rivayetlerin arasını bulmaya çalışırlar. Kâdî İyâz ise iki rivayetin arasını şöyle bulur: Hz. Peygamber Mekke'ye miğferle girmiş, sonra onu çıkararak başına siyah sarık sarmıştır. Çünkü Peygamberimiz başında siyah bir sarık olduğu halde insanlara hitap etmiştir. Bu konuşma, fethin gerçekleşmesinden sonradır. O halde her iki rivayet sahihtir. Konunun, üzerinde bu kadar durulacak derecede önemli olup olmadığı akla gelebilir. Hadis şârihleri konu üzerinde bir kitapçık yazacak kadar durmuşlardır. Çünkü rivayetlerin biri Mekke'nin savaşla fethedildiğine, diğeri ise sulh yolu ile fethedildiğine delil getirilmiştir. Zira ordu komutanının bir yere hangi kıyafetle girdiğinin görülmesi ve bilinmesi, geliş niyeti ve maksadı hakkında hüküm vermemize yeterli sebep teşkil eder. Giyilen kıyafetin bu yönden de değer ifade ettiğini unutmamak gerekir. Bilindiği gibi miğfer harp kıyafetidir; sarık ise sulh zamanında giyilir.

Peygamber Efendimiz hutbe okurlarken çok kere beyaz giyinmiş, beyaz sarık sarmış ve beyazı tercih etmişse de, bu ve benzer rivayetlerden öğrendiğimiz gibi siyah giydiği ve siyah sarık sardığı da olmuştur. Özellikle düşmana karşı zafer kazanılması esnasında siyah sarık sarmanın müstehap olduğu bir çok âlim tarafından ifade edilir. Onların bu görüşlerine delil teşkil eden rivayetler açıklamaya çalıştığımız bu ve benzeri diğer hadislerdir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Siyah renk elbise giyinmek ve siyah sarık sarmak câizdir.
2. Harp ve sulh kıyafetleri farklılık arzeder.

3. İslâm âlimleri, düşman karşısında zafer elde etme anında siyah sarık sarılmasını müstehap görmüşlerdir.

787– وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالت : كُفِّنَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في ثلاثة أَثْوَابٍ بيضٍ سَحُولِيَّةٍ مِنْ كُرْسُفٍ ، لَيْسَ فيهَا قَمِيصٌ وَلا عِمامَةٌ . متفقٌ عليه .

« السَّحُولِيَّةُ » بفتحِ السين وضمها وضم الحاء المهملتين : ثيابٌ تُنْسَب إلى سَحُولٍ : قَرْيَةٍ باليَمن « وَالكُرْسُف » : القُطْن .

787. *Âişe radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* pamuktan mâmül üç parça beyaz Sehûliyye bezi ile kefenlendi. Bu üç parça arasında gömlek ve sarık yoktu.

Buhârî, Cenâiz 19, 24; Müslim, Cenâiz 45. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 39

Açıklamalar

Kefen ölüye ait bir elbisedir. Bu sebeple kefenle ilgili bir çok ayrıntı hadis ve fıkıh kitaplarımızda yer alır. Peygamber Efendimiz'in kaç parçadan ibaret kefene sarıldığı konusunda değişik rivayetler bulunmaktadır. Muhaddisler, bu rivayetlerin en sahih olanının açıklamaya çalıştığımız Hz. Âişe hadisi olduğunu söylemişlerdir. Buna göre, Peygamberimiz'in sarıldığı kefen bezinin pamuktan imâl edilmiş ve beyaz renkli olduğunda, üç parçadan ibaret bulunduğunda ittifak vardır. Hadiste adı geçen Sehûliye, Yemen'de bir köyün adı olup, pamuklu kumaşları ile meşhurdur. Hatta bundan dolayı olmalıdır ki, Arapça lugat kitaplarında kelimenin beyaz pamuklu kumaş anlamına geldiğinden bahsedilir. Bu rivayetten hareketle Hanefî fakihleri, erkekler için sünnet olan kefenin üç parça bezden yapılması gerektiği görüşündedirler. Onlar, bu üç parçayı izâr, kamîs ve lifâfe diye adlandırırlar. Ancak gömlek anlamına gelen "kamîs" adlandırması bu hadise aykırı düşmektedir. Fakat bu hadis dışındaki bazı rivâyetlerde Resûl-i Ekrem'in kefenlendiği üç parça arasında "kamîs" anıldığı için, bu adlandırmada bir sakınca görmemiş olmalıdırlar (Bazı deliller için bkz. Ali el-Kârî, *el-Mirkât,* II, 119-120). Kefenin kısımlarını adlandırma konusunda İmam Şâfiî ile Ahmed İbni Hanbel ise sadece bu hadisin lafzı ile amel etmişlerdir. Ölen kimseyi kefenlemenin vâcip olduğu konusunda bütün mezhep imamlarının icmâı vardır. Renkli kumaşlardan kefen yapmanın mekruh olduğu hususunda da âlimlerimiz arasında görüş birliği bulunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz üç ayrı parçadan oluşan kefene sarılmıştır.
2. Müslümanların ölülerini kefenlemek vâciptir.
3. Kefenin beyaz renkte olması müstehaptır.
4. Beyazın dışında renkli kumaştan kefen yapılması mekruhtur.

788– وعنها قالت : خَرَجَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ذات غَداةٍ وَعَلَيْهِ مِرْطٌ مُرَحَّلٌ من شَعْرٍ أَسود رواه مسلم .

« المِرْط » بكسر الميم : وهو كساءَ . « والمِرَحَّل » بالْحاءِ المهملة : هو الذي فيه صورةُ رِحال الإِبل ، وَهيَ الأَكْوَارُ .

788. Yine *Âişe radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir sabah, üzerinde deve semerlerinin resimleri bulunan siyah kıldan dokunmuş desenli bir elbise olduğu halde evden dışarı çıktı.

Müslim, Libâs 36. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 5; Tirmizî, Edeb 49

Açıklamalar

Hz.Peygamber'in hayatının hemen her alanı gibi giyim kuşamı da başta hanımları olmak üzere, sahâbîler ve bütün müslümanlar için ilgi konusu olmuştur. Onun neleri giyip neleri giymediği, hangi çeşit giyecekleri tavsiye edip hangilerinden sakındırdığı üzerinde önemle durulduğunu görürüz. Çünkü giyeceklerimiz konusunda bir ölçü koyarken, Resûl-i Ekrem'in tavır ve davranışlarını ayrıntılarıyla bilmeye ihtiyaç vardır.

Peygamberimiz yün ve pamuktan mamul elbiseler giydiği gibi, kıldan yapılmış elbise de giymiştir. Bu durum, hem kıldan mamul elbise giymenin câizliğine hem de Efendimiz'in tevâzuuna delil sayılır. Her şeyin en azıyla elde edilmesi en kolay ve maddî değeri en düşük olanıyla iktifâ etmesi onun temel ahlâk prensiplerinden biriydi. Ümmetin bu konuda da Resûl-i Ekrem'i örnek alması gerekir. Bu hadis üzerinde cansız eşya resimleri bulunan elbiseleri giymenin bir sakıncası olmadığına delildir. Haram olan resim, ruh sahibi canlı varlıkların resmidir. Zira putlara tapan Arap toplumu, bu nevi suretleri tapınmak maksadıyla yapıyor ve onları kutsal sayıyordu. Böyle bir toplumda Hz.Peygamber'in bu çeşit resme müsamaha göstermesi söz konusu olamazdı. Çünkü her canlı sureti onlara bir putu veya tapınma duygusunu hatırlatıyordu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Pamuk ve yün gibi kıldan yapılmış elbise giymek câizdir.
1. Üzerinde cansız eşyanın resmi bulunan elbise giymek câizdir.
3. Siyah veya desenli elbiseler giymenin bir sakıncası yoktur.

789– وعن المُغِيرةِ بن شُعْبَةَ رضي اللَّه عنه قال : كُنْتُ مع رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ذات ليلَة في مسيرٍ ، فقال لي : « أمعَكَ مَاء ؟ » قلت : نَعَمْ ، فَنَزَلَ عن راحِلتِهِ فَمَشى حتى توَارَى في سَوادِ اللَّيْلِ ثم جاءَ فَأَفْرَغْتُ عليْهِ مِنَ الإِدَاوَةِ ، فَغسَلَ وَجْهَهُ وَعَلَيهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ ، فلم يَسْتَطِعْ أَنْ يُخْرِجَ ذِراعَيْهِ منها حتى أَخْرَجَهُمَا مِنْ أَسْفَلِ الجُبَّةِ ، فَغسَلَ ذِرَاعيْهِ وَمَسَحَ برأْسِه ثُمَّ أَهْوَيْت لأَنزعَ خُفَّيْهِ فقال : « دعْهمَا فَإِنِي أَدخَلْتُهُما طَاهِرَتَينِ » وَمَسَحَ عَلَيْهِما . متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ : وعَلَيْهِ جُبَّةٌ شامِيَّةٌ ضَيقَةُ الْكُمَّيْنِ .

وفي روايةٍ : أَنَّ هذِه القصةَ كانت في غَزْوَةِ تَبُوكَ .

789. Mugîre İbni Şu’‘be *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gece Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ile yolculukta idim. Bana:

“– Yanında su var mı?” dedi. Ben:

– Evet, diye cevap verdim. Bunun üzerine devesinden inip yürüdü ve gecenin karanlığında gözden kayboldu. Sonra geldi. Ben tulumdan eline su döktüm; yüzünü yıkadı. Üzerinde yünden yapılmış bir cübbe vardı. Kollarını yeninden çıkaramadı da cübbenin altından çıkarmak suretiyle yıkadı ve başını meshetti. Ben mestlerini çıkarmak için elimi uzattım:

“– Onları bırak çünkü ben mestlerimi abdestli iken giydim” buyurdu ve üzerlerine meshetti.

Bir başka rivayette: “Üzerinde yenleri dar bir Şam cübbesi vardı” denilir (Nesâî, Tahâret 66) .

Başka bir rivayette ise: Bu olay Tebük Gazvesi’nde idi, denilmiştir (Nesâî, Tahâret 63).

Buhârî, Salât 7, Libâs 11, Rikak l4; Müslim, Tahâret 77. Ayrıca bk. Nesâî, Tahâret 66

Açıklamalar

Mugîre İbni Şu‘be, Peygamberimiz’in sürekli hizmetinde bulunan sahâbîler arasında yer alır. Bu sebeple özel durumlarla ilgili bazı rivayetlerin ondan geldiğini görmek bizi şaşırtmamalıdır. Bu tür rivayetler, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in çeşitli davranışlarında riâyet ettiği edebi, bu yönde caiz olan ve olmayan davranışları bize öğretmesi açısından önem taşır. Meselâ, gece vakti ve kimsenin olmadığı bir yerde de olsa, ihtiyacını gidermek için insanların gözünden uzak bir yere gitmenin gereğini, abdest alırken başkasının su döküvermesinde bir sakınca olmadığını ve savaş esnasında dar elbise giymenin bol elbise giymeye tercih edildiğini biz bu hadisten öğrenmekteyiz. Ayrıca, Peygamberimiz’in bir devlet reisi, harpte bir komutan olarak yanında kendisinin hizmetinde bulunacak bir kimsenin olmasına özen gösterdiğini benzer pek çok rivayetin yanında burada da görmekteyiz. Abdest alırken yıkanması gereken uzuvlardan herhangi birinin elbisenin darlığı veya başka bir sebeple ihmal edilmesinin câiz olmadığını, mestler üzerine meshetmenin Efendimiz’in sünnetlerinden olduğunu Mugîre hadisi bize hatırlatmış olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İhtiyaç halinde dar elbise giymek ve yeni dar olan elbise giyilmişse kolları elbisenin içinden çıkarmak caizdir.
2. Mestler üzerine meshetmek Peygamberimiz’in sünnetidir.
3. İhtiyacını gidermek için kimsenin görmeyeceği bir yere gitmek müstehaptır.
4. Emir ve istekleri olmasa da büyüklere hizmet etmek caizdir.

118- باب استحباب القميص

GÖMLEK GİYMEK

Hadis

790– عن أُمِّ سَلمةَ رضي اللَّه عنها قالت : كان أَحَبَّ الثِّيابِ إِلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم القَميصُ . رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن .

790. Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in en sevdiği elbise gömlek idi.
Ebû Dâvûd, Libâs 3; Tirmizî, Libâs 27

Açıklamalar

Hadisteki elbise tabiri, keten, pamuk, yün, ipek, kürk, deri ve benzeri maddelerden yapılan her türlü giyeceği ifade eder. Giyecek kelimesi yerine yine Arapça asıllı bir kelime olan elbiseyi kullanmamız daha doğru olabilirdi. Ne var ki elbisenin bizde çağrıştırdığı mâna, gömlek ve benzeri giysileri kapsayıcı nitelikte değildir. Gömlek, pamuk ve keten gibi hafif, vücudu rahatsız etmeyen maddelerden yapılıp çoğunlukla elbisenin içine giyilir. Peygamber Efendimiz'in gömleği sevmesinin sebebi, hem tesettürü sağlama özelliğine sahip hem de eziyetsiz hafif bir giyecek olmasıdır. Ayrıca gömlek giymek tevâzu ve alçak gönüllü olma belirtisi sayılır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Gömlek, tesettürü temin eden giysilerden olup, Peygamberimiz tarafından hem giyilmiş hem de sevilmiştir.
2. Peygamberimiz'e uymak kasdıyla gömlek giymek ve gömleği sevmek sünnete uygun bir davranıştır.

119- باب صفة طول القميص والكمّ والإِزار وطرف العمامة وتحريم إسبال شيء من ذلك على سبيل الخيلاء وكراهته من غير خيلاء

GİYSİLERİN UZUNLUK VE KISALIĞI

GÖMLEĞİN YENİNİN, ELBİSENİN VE SARIĞIN UCUNUN UZUNLUĞU, BUNLARDAN HERHANGİ BİRİNİN KİBİR VE BÜYÜKLÜK TASLAMAK İÇİN UZATILMASININ HARAMLIĞI, BÖYLE BİR GAYE OLMADAN UZATILMASININ MEKRUHLUĞU

Hadisler

791– عن أَسماء بنت يزيدَ الأنصارِيَّةِ رضي اللَّه عنها قالت : كان كُمُّ قمِيصِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِلى الرُّسُغِ . رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن .

791. Esmâ Binti Yezîd el-Ensâriye *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gömleğinin kolu bileğine kadardı.
Ebû Dâvûd, Libâs 3; Tirmizî, Libâs 27

Esmâ Binti Yezîd el-Ensâriye

Sahâbî hanımların önde gelenlerindendir. Ümmü Seleme künyesiyle anılır. Muâz İbni Cebel'in halasının kızıdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'den işittiği hadisleri, şahit olduğu birtakım olayları nakletmiş ve rivayetleri güvenilir hadis kitaplarının bir çoğunda yer almıştır. Ondan nakledilen hadislerden biri şöyledir: "Kim Allah rızası için bir mescid inşa ederse, Allah o kimse için cennette bir ev hazırlar" (Ahmed İbn Hanbel, Müsned, VI, 461). Kendisinden hadis rivâyet edenler arasında Şehr İbni Havşeb, Mücâhid, İshâk İbni Râşid ve Mahmud İbni Amr gibi tâbiîler vardır. Esmâ Binti Yezîd, Yermûk Harbi'ne de iştirak etmiş ve bu harpte çadırının direğiyle rumlardan dokuz kişiyi öldürmüştü.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bir çok defa ifade ettiğimiz gibi, sahâbe-i kirâm Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yaşayış tarzındaki en küçük ayrıntılara bile dikkat etmiş, bu konudaki bilgi ve görgülerini kendilerinden sonraki nesillere aktarmayı ihmal etmemişlerdir. Onlar için Efendimiz'in gömleğinin veya cübbesinin kol uzunluğu bile bir ayrıntı değil, bilinmesi ve önemsenmesi gereken bir konudur. Nitekim İslâm âlimleri bu rivayetleri değerlendirirken gömleğin kolunun bileklere kadar, cübbe ve benzeri giysilerin kolunun da parmak uçlarına kadar uzatılmasında bir sakınca olmadığı görüşünü benimsemişlerdir. Bu yöndeki bir çok rivayet hadis kitaplarımızda yer almış ve fakihler de bu rivayetlerden istifade ile hükümler ortaya koymuşlardır (Rivâyetlerin bir bölümü için bk. Ali el-Kârî, *Mirkât,* VIII, 138-139).

Hadisi daha önce 520 numara ile de görmüştük.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Gömleğin kollarını bileklere kadar uzatmak sünnete uygundur.

2. Gömlek dışındaki giysilerin, cübbe ve benzerlerinin kollarını parmak uçlarına kadar uzatmak câizdir.

792- وعن ابن عمر رضي اللَّه عنهما أَنّ النبی صَلّی اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلاءَ لَمْ يَنْظُرْ اللَّه إِليهِ يَوْم القِيامَةِ » فقال أَبو بكر : يارسول اللَّه إن إِزاری يَسْتَرْخی إلا أَنْ أَتَعَاهَدَهُ، فقال له رسول اللَّه صَلّی اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّكَ لَسْتَ مِمَّنْ يَفْعَلُهُ خُيَلاءَ ».

رواه البخاري ، وروى مسلم بعضه .

792. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Taâlâ kibirlenip büyüklük taslayarak elbisesinin eteğini yerde sürüyen kimsenin kıyamet gününde yüzüne bakmaz." Bunun üzerine Ebû Bekir:

– Yâ Resûlallah! Dikkat etmediğimde benim de elbisemin eteği yerde sürünüyor, dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– “Şüphesiz sen bunu büyüklük taslamak için yapmıyorsun” buyurdular.

Buhârî, Libâs 2, Fezâilü’s-sahâbe 5; Müslim, Libâs 43-44. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 25

794 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

793– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا يَنْظُرُ اللَّه يَوْم القِيَامة إِلى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطراً » متفقٌ عليه .

793. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah, büyüklük taslayarak elbisesinin eteklerini yerde sürüyen kimsenin kıyamet gününde yüzüne bakmaz.”

Buhârî, Libâs 1, 5; Müslim, Libâs 43 (Ayrıca bk. 617 numaralı hadisin kaynakları)

617 numara ile daha önce geçen bu hadis 794 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

794– وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ مِنَ الإِزار ففي النَّار » رواه البخاري .

794. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Elbisenin topuklardan aşağı olan kısmı ateştedir.”

Buhârî, Libâs 4. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Libâs 27

Açıklamalar

Her üç hadis kibir yani büyüklük taslamak, gururlanmak ve kendini beğenmek kasdıyla elbisenin eteğini haddinden fazla uzatıp yerde sürümenin yasaklandığı gerçeğini bize öğretmektedir. Bu konudaki rivayetler hadis kitaplarımızda daha geniş yer almakta ise de, onların ortak özelliği burada geçen hadislerden farklı değildir. Sayılan bu nitelikler, İslâm ahlâkında çirkin ve kötü diye nitelenen ve mutlaka düzeltilmesi gereken huylar cümlesindendir. Bunların dışa akseden birtakım görüntüleri vardır. İşte onlardan biri de elbisenin eteğini yerde sürüyerek ve başkalarını küçümseyerek yürümektir. Bu rivâyetler, bir taraftan ferdin kendine çeki düzen vermesini ve kendisini başkalarından üstün görme gibi şahsiyet zaafını yansıtıcı hallere düşmemesini öğütlerken, diğer taraftan çirkin ve kötülüğe delâlet eden fizikî görünümlerle toplumu tedirgin etmemeyi sağlayıcı ve onlarda bu tür kişilere karşı kin ve nefret duygusunun, aşağılık kompleksinin gelişmesini önleyici niteliktedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ameller niyetlere göredir. Bu sebeple niyetlerin ihtilâfı, hükümlerin de ihtilâflı olması sonucunu doğurur.

2. İnsanlara karşı büyüklük taslama ve kendini beğenme duygusuyla elbisesinin eteklerini yerde sürünecek derecede uzatan kimse büyük günah işlemiş olur.

3. Kibir ve ucub, yani büyüklük taslama ve kendini beğenme, Allah'ın rahmetinden ve bağışlamasından mahrumiyete sebep olur.

4. Hz. Peygamber, elbisenin cehenneme gireceğinden bahsederek, sahibinin cehenneme gireceğini kinâye yoluyla anlatmıştır.

5. Efendimiz, elbisenin eteğini bir özür veya mazeret sebebiyle uzatmanın bu hükmün dışında olduğunu beyan ederek, kibir ve ucub maksadıyla uzatmanın yasak olduğunu ısrarla belirtmiştır.

795– وعن أبي ذرٍّ رضي اللَّه عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ثلاثةٌ لا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ القِيامةِ ، ولا يَنْظُرُ إلَيْهم ، وَلا يُزَكِّيهِمْ ، وَلهُمْ عَذابٌ أليمٌ » قال : فقرأَها رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ثلاث مِرَارٍ . قال أبو ذَرٍّ : خابُوا وخسِرُوا مَنْ هُمْ يا رسول اللَّه ؟ قال : « المسبِلُ ، والمَنَّانُ وَالمُنْفِقُ سِلْعَتَهُ بِالحَلفِ الكاذِبِ » رواه مسلم . وفي روايةٍ له : « المسْبِلُ إزَارَهُ » .

795. Ebû Zer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Üç sınıf insan vardır ki, Allah Teâlâ kıyamet gününde onlarla konuşmaz, onların yüzüne bakmaz ve kendilerini temize de çıkarmaz. Onlar için can yakıcı bir azâb vardır."

Hadisin râvisi diyor ki:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözünü üç defa tekrarladı. Bunun üzerine Ebû Zer :

– Ziyana uğradılar ve zarar ettiler; onlar kimlerdir yâ Resûlallah? dedi. Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

"Elbisesinin eteğini yerde sürüyen, yaptığı iyiliği başa kakan ve ticaret malını yalan yere yeminle satmaya çalışan kimsedir."

Müslim'in bir başka rivayetinde: **"Kaftanını sürüyen"** denilmiştir. (Aynı numaralı hadisin, aynı yerde bir başka tarikidir)

Müslim, Îmân 171. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 25; Nesâî, Büyû 5

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in birçok hadislerinde çeşitli insan tiplerine temas edildiğini görmekteyiz. Hadisimizde de üç ayrı insan tipinden, bu çeşit insanların oluşturduğu zümrelerden bahsedilmektedir. Allah'ın kıyamet gününde bir insanla konuşmaması, onun yüzüne bakmaması ve o kişiyi temize çıkarmaması en büyük mahrumiyettir. Böyle bir insan Allah'ın öfkesini, gazabını hak eder; cezaya çarptırılır; neticede cehenneme girmeye müstahak olur. Bu ise en kötü akibettir. **Allah'ın bir kimseyle konuşmaması**nın anlamı, o kimseye yüz vermemesi, iyi insanlara gösterdiği kabulü ve hoşnutluğu ona göstermemesi, o kişiye fayda sağlayacak ve onu memnun edecek sözler söylememesidir.

Cenâb-ı Hakk'ın bir kimsenin yüzüne bakması, ona acıması, merhamet etmesi ve lutufkâr davranmasıdır. Bakmaması ise o kimseden yüz çevirmesi ve ona lutfuyla, merhametiyle muamele etmemesi, acımaması anlamını taşır. Allah'ın lutfundan, merhametinden ve acımasından mahrum kalmak, bir insanın karşılaşabileceği en büyük musibettir. Çünkü bunlardan mahrum kalanların yapabileceği hiçbir şey, başvuracağı hiçbir kapı yoktur.

Allah Teâlâ'nın bir kimseyi temize çıkarması, o kişiyi günah kirlerinden ve ceza görmesine sebep olacak her çeşit kötülüklerden arındırmasıdır. Cezâ günü diye de anılan kıyamet gününde bir insanın karşılaşabileceği en büyük mükâfat budur. Çünkü günah ve kötülüklerden arındırılmış bir insanın son ve ebedî mekânı cennettir. Kişinin Cenâb-ı Hak tarafından temize çıkarılmaması ise, sayılan bu güzelliklerden yoksun kalması anlamına gelir.

Neticede kıyamet gününde Allah'ın konuşmadığı, yüzüne bakmadığı ve temize çıkarmadığı kimseler acıklı, can yakıcı bir azâbı hak ederler. Bu azâbın çekileceği yer ise cehennemdir.

Peygamberimiz, bütün bu olumsuzlukları ve kötü neticeyi haber verip ashâbın ve ümmetin dikkatini çektikten sonra, bunlara muhatap olacak kimseleri saymıştır. Bunlardan birinci sınıfı teşkil edenler, yukarıdaki hadislerde kendilerinden yeterince söz ettiğimiz, başkalarına karşı büyüklük taslayarak, kendilerini beğenerek, elbiselerinin eteklerini yerde sürüyerek yürüyen kibirli kimselerdir. Kibir dinimizde büyük günahlardan kabul edilir ve kibirliler, Kur'ân-ı Kerîm'in bir çok âyetinde kınanır. İkinci sınıfı oluşturanlar ise, yaptığı iyiliği başa kakan, verdiği şeyde gözü kalan, azı çok gören, cömertlikten nasibi olmayan, çok defa da cimri davrananlardır. Kur'ân-ı Kerim böylelerini de bize tanıtır ve onların davranışlarını şiddetle kınar, bu tür kötü huylardan uzak durmamızı öğütler. Cenâb-ı Hak bir âyet-i kerîmede şöyle buyurur: **"Ey inananlar! İnsanlara gösteriş için malını verip Allah'a ve ahiret gününe inanmayan adam gibi, başa kakmak ve eziyet etmekle sadakalarınızı boşa çıkarmayın"** [Bakara suresi (2), l64]. Acıklı bir azâbı tadacak olan üçüncü gruptakiler, elindeki ticaret malını istediği fiyattan satabilmek için, malın alış fiyatını veya kalitesini yalan yere yemin ederek yüksek gösteren kimselerdir. Bunlar da alış verişte hile yapan, insanları böylece kandıran ve kul hakkına tecâvüz eden kişiler olarak kabul edilir. Böylece Allah ve Resûlünün şiddetle yasakladığı bir haramı işlemiş olurlar. Esasen yalan yere yemin etmek sadece burada değil her zaman haramdır. Fakat insanların yalan muameleleri çoğunlukla ticaret alanındadır. Ayrıca kul hakkının en çok söz konusu olduğu alanların başında alış veriş ilişkileri gelir; çünkü herkes çarşı ve pazardan bir şeyler almak zorundadır. Netice itibariyle her üç sınıf insanın işlediği günah kendi ihtiyarları ile ve hiçbir zaruret olmaksızın işlenen günahlardandır. Gerçekte hiçbir kimse işlediği bir günahtan dolayı mazur görülemez. Fakat bazı günahlar vardır ki kişinin sadece kendi şahsı ile sınırlıdır; başkalarının hukukuna tecâvüzü ihtiva etmeyebilir. Bu sebeple günahlar da derece derecedir.

Bu hadis 1592 numara ile bir kere daha gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kibirlilik ve kendini beğenmişlik insanların sadece iç dünyalarında değil, davranışlarında, giyim kuşamlarında da kendini gösteren büyük günahlardandır. Elbiseyi eteği yerde sürünecek derecede uzatmak ve sürümek de bunun belirtilerinden biridir.
2. Yaptığı iyiliği başa kakmak, Allah'ın hoşnut olmadığı ve büyük günahlardan sayılan bir davranıştır. Bu davranışta insanlara karşı manevî bir işkence vardır.

3. Hangi sebeple olursa olsun yalan yere yemin etmek haram kılınmış olup büyük günahtır. Özellikle ticaret malını olduğundan daha kıymetli göstererek değerinin üstünde satmak amacıyla yapılan yeminler daha büyük bir günahtır. Çünkü burada kulların hakkına tecâvüz vardır.

4. Büyük günah işleyenler, bu günahların cezasını çekinceye kadar cehennemde kalırlar.

796– وعن ابن عمر رضي اللَّه عنهما ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «الإِسْبَالُ فِي الإِزارِ ، والقَمِيصِ ، وَالعِمَامةِ ، منْ جَرَّ شَيئا خُيَلاءَ لَمْ يَنظُرِ اللَّه إليهِ يوْمَ القِيَامةِ» رواه أبو داود، والنسائى بإسنادٍ صحيح .

796. İbni Ömer *radıyallahu anh*ümâ'dan rivâyet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Uzatılabilecek elbiseler, izar, gömlek ve sarıktır. Kim bunlardan birini büyüklük taslayıp çalım satmak için uzatırsa, Allah Teâlâ kıyamet gününde o kimseye bakmaz."

Ebû Dâvûd, Libâs 27; Nesâî, Zînet 104. Ayrıca bk. İbni Mâce, Libâs 9

Açıklamalar

İbni Ömer hadisi, daha önce aynı konuda geçen hadislerden farklı olarak iki konuya açıklık getirmektedir. Bunlardan birincisi, uzatılmasından söz edilen ve yerde sürünmesi yasaklanan giyeceklerin hangileri olduğuna açıklık getirmiş olmasıdır. Hadis metninde geçen "izâr" kelimesi, belden aşağı tutulan peştemal gibi giyeceklerin adıdır. Meselâ hacıların belden yukarı tutundukları ihram ridâ, belden aşağı tutundukları da izârdır. Esasen izâr, bedeni bürüyen çarşaf ve benzeri giysiler anlamında da kullanılmaktadır.

Açıklık getirilen ikinci konu ise, yasaklamanın, adı geçen giyecekleri uzatmanın kibir, büyüklük taslama, kendini beğenmişlik ve başkalarına çalım satma gayesine yönelik olması şartına bağlanmış bulunmasıdır. Şayet uzatma bu maksatlar dışında bir sebebe dayanıyorsa, o takdirde bunun haram olmadığı ve büyük günahlardan sayılmadığı ifade edilmiştir ki, yukarıda da buna temas etmiştik.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kibirlenmek ve kendini beğenmek maksadıyla elbiseyi uzatıp eteğini yerde sürümek haramdır. Böyle yapan kimseye Allah Teâlâ kıyamet gününde rahmet nazarıyla bakmaz.

2. Bu maksatları taşımaksızın elbiseyi yerde sürünecek derecede uzatmak mekruh, bir özür ve mazeret sebebiyle uzatmak ise mübahtır.

797– وعن أبي جُرَيٍّ جابر بن سُلَيم رضي اللَّه عنه قال : رَأَيتُ رَجلاً يصْدُرُ النَّاسُ عَنْ رَأْيِهِ لاَ يَقُولُ شَيئاً إِلاَّ صَدَرُوا عنه ، قلتُ : من هذا ؟ قالوا : رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . قلتُ: عَليكَ السَّلاَمُ يا رسولَ اللَّه مَرَّتَيْنِ قال : «لا تَقُل عليكَ السَّلامُ ، علَيكَ السلامُ تحِيَّةُ المْوْتَى قُلِ :

السَّلامُ عليك » قال : قلتُ : أَنتَ رسول اللَّه ؟ قال : «أَنَا رسول اللَّه الذي إِذا أَصابَكَ ضرٌّ فَدعَوْتَهُ كَشَفَهُ عنْكَ ، وإِذا أَصَابَكَ عامُ سنَة فَدَعوْتَهُ أَنبتَهَا لك ، وإِذَا كُنت بِأَرْضٍ قَفْرٍ أَوْ فلاةٍ ، فَضَلَّت راحِلَتُكَ ، فَدعوْتَه رَدَّهَا عليكَ » قال : قلت : اعْهَدْ إِليَّ . قال : « لا تسُبَّنَّ أَحداً » قال : فَما سببْتُ بعْدهُ حُرّا ، ولا عبداً ، وَلا بَعِيراً، وَلا شَاةً « وَلا تَحْقِرنَّ مِنَ المعروفِ شَيْئاً ، وأَنْ تُكَلِّمَ أَخَاك وأَنتَ مُنْبسِطٌ إِليهِ وجهُكَ، إِنَّ ذلك مِنَ المعرُوفِ . وارفَع إِزارَكَ إِلى نِصْفِ السَّاقِ ، فَإِن أَبيتَ فإِلى الكَعبين ، وإِياكَ وإِسْبال الإِزارِ فَإِنَّهَا مِن المخِيلةِ وإِنَّ اللَّه لا يحبُّ المخِيلة ، وإِن امْرُؤٌ شَتَمك وَعَيَّرَكَ بمَا يَعْلَمُ فيكَ فلا تُعيِّرْهُ بما تَعلَم فيهِ ، فإِنَّمَا وبالُ ذلكَ عليهِ » رواه أبو داود والترمذي بإِسنادٍ صحيحٍ ، وقال الترمذي : حديثٌ حسن صحيح .

797. Ebû Cürey Câbir İbni Süleym *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Fikirlerine insanların başvurduğu bir zat gördüm; onun her söylediğini kabul edip yerine getiriyorlardı.

– Bu zat kimdir? diye sordum.

– Allah'ın Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*dir, dediler. Ben iki defa:

– Aleyke's-selâm yâ Resûlallah=Sana selâm olsun ey Allah'ın Resûlü, dedim. Resûl-i Ekrem:

"– Aleyke's-selâm deme; aleyke's-selâm, ölülere verilen selâmdır. es-Selâmü aleyke=selâm sana olsun, de" buyurdu. Ben:

– Sen Allah'ın Resûlü müsün? diye sordum. Resûl-i Ekrem:

"– Ben, sana bir sıkıntı ve darlık geldiği zaman dua ettiğinde senden o sıkıntı ve darlığı gideren, sana bir kıtlık yılı isâbet ettiğinde dua edince senin için mahsul bitiren, çölde veya sahrada deven kaybolduğu zaman dua edince deveni sana geri getiren O Allah'ın Resûlüyüm" buyurdu. Bunun üzerine ben:

– Bana tavsiyede bulunsanız, dedim. Hz. Peygamber:

"– Hiç kimseye sövme" buyurdu. Ben de ondan sonra ne hür ne köle hiçbir kimseye, ne deve ne koyun hiçbir hayvana sövmedim. Sonra tavsiyesine şöyle devam etti: **"Hiçbir iyiliği küçük görme; kardeşinle güler yüzlü bir vaziyette konuş; çünkü bu da bir iyiliktir. Elbisenin eteklerini dizinin aşağı tarafına kadar kaldır. Eğer bundan hoşlanmazsan topuklarına kadar indir. Fakat elbiseni yerde sürünecek kadar uzatma, çünkü bu kibirden ve kendini beğenmekten ileri gelir; Allah kibirlenip kendini beğenenleri sevmez. Eğer bir kimse sana söver veya sende bulunduğunu bildiği bir şey sebebiyle seni ayıplarsa, sen o kişi hakkında bildiğin şeyler sebebiyle onu ayıplama. Onun bu davranışının vebâli kendine aittir."**

Ebû Dâvud, Libâs 24; Tirmizî, İsti'zân 27 (Tirmizî'nin rivayeti muhtasardır)

Ebû Cürey Câbir İbni Süleym

Câbir, sahâbe-i kirâmdan olup, Temîm kabilesinin Hüceymoğulları koluna mensuptur. Adının Süleym İbni Câbir olduğunu söyleyenler varsa da, İmâm Buhârî, Câbir İbni Süleym'in daha sahih olduğunu belirtmiştir. Ebû Cürey, kabilesinden bir heyetle birlikte Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gelmişti. Kendisinin naklettiğine göre, üzerinde içinde kırmızı renklerin de yer aldığı, etekleri ayaklarının altına kadar uzanan, Bahreyn taraflarında imal edilen kumaştan yapılmış bir elbise bulunmaktaydı. Peygamber Efendimiz'e:

Yâ Resûlallah! Biz çölde yaşayan bir topluluğuz; Allah Teâlâ'nın bize hayır ve fayda vereceği bir şeyi tavsiye buyurup öğretseniz, temennisi üzerine yukarıdaki hadis vârid olmuştur. Peygamber Efendimiz'in giyimle ilgili tavsiyelerinin de burada yer almış olması muhtemelen onun giyim tarzıyla da ilgilenmesinden kaynaklanmış olabilir. Câbir İbni Süleym, Basra'ya yerleşen sahâbîlerden biridir. Onun rivâyet ettiği hadisler Sahîhayn'da yer almamıştır. Fakat Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'nin Sünen'lerinde rivayetleri vardır. İbni Sîrin ve Ebû Temîme el-Hüceymî kendisinden hadis nakledenler arasındadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in ashâbının ona karşı olan saygısı ve sevgisi özellikle kendisine ilk defa gelenlerin dikkatini çekerdi. Böylece onlar da Resûl-i Ekrem'e karşı nasıl davranacaklarını öğrenip kendi memleketlerine dönerek, olup bitenleri onlara da anlatırlar, İslâm'ı kabul edenlere Peygamber'e saygının nasıl olması gerektiğini öğretirlerdi. Bu durum, Kur'an'ın öğretimi yanında Sünnet'in eğitiminin de yaygınlık kazanmasını sağladı. Bu sâyede ümmet, Efendimiz'e karşı olan saygıyı ve sevgiyi nesilden nesile aktardı. Bütün İslâm toplumlarında görülen Peygamber saygısı ve sevgisinin temelinde bu himmet ve gayretler vardır. Bu durum kıyamete kadar böyle devam edecek, aksi gayret ve teşebbüsler, tarih boyunca olduğu gibi her zaman sonuçsuz kalacaktır.

Sevgili Peygamberimiz, insanlardan birinin yanlışını gördüğü zaman onu düzeltir, doğrunun ne olduğunu belirtirdi. Ebû Cüreyy'in verdiği selâmın yanlış olduğunu söyledikten sonra ona doğrusunu da öğretmesi bunun misallerinden biridir. Peygamberimiz'in uygun görmediği bu selâm tarzı, muhtemelen Câhiliye döneminde ölülere verilen selam şekliydi. Çünkü Resûl-i Ekrem Efendimiz de müslüman mezarlığına girdiğinde "*es-selâmü aleyküm dâra kavmin mü'minîn*=selam üzerinize olsun ey mü'minler diyarı" şeklinde selâm vermişlerdir.

Peygamberimiz Allah'ın resûlü olduğunu anlatırken, Cenâb-ı Hakk'ın vasıflarından bir kısmını sayarak ve muhatap için en anlaşılır ve en çarpıcı olanlarını seçerek cevap vermiştir. Burada sayılanlar, yani bir insanın başına sıkıntı ve belâlar gelmesi, kıtlık isabet etmesi ve özellikle çölde yaşayan bir kimse için devesinin kaybolması herkesin sık sık karşılaştığı gerçeklerdir. İnsan bu gibi hallerde Allah'ı daha sık hatırlar ve daha bir inanarak O'na dua ve niyazda bulunur. Günümüz insanlarının bir çoğunun da Allah'ı daha bir sık hatırladığı ve daha içten O'na dua ve niyazda bulunduğu haller, bu sayılanlarla ya aynı ya da benzeri durumlardır. Gerçekte ise iyi bir mü'min her an ve her durumda Allah'ı hiçbir şekilde aklından ve gönlünden çıkarmaz ve her zaman O'nu hatırlayıp anar.

Peygamberimiz'in tavsiye isteyen Ebû Cüreyy'e ilk öğüdünün *"hiç kimseye sövmemesi"* yönünde olması da ayrıca dikkat çekicidir. Sövmek, bütün kötü sözleri ve hakaretleri kapsayıcı nitelikte bir tabir olup dinimizde haram kılınmıştır. Ayrıca haksız yere kendisine sövülen kimse, çok kere buna misliyle değil de haddi aşarak mukabelede bulunur; bunun sonucunda daha büyük olumsuzluklar ve arzu edilmeyen neticeler ortaya çıkabilir. Sövmek,

dilin amellerinden biri olduğu için, diğer uzuvlarla işlenen günahlardan daha kolay ortaya çıkan ve insanın başına gelen bir çok belâ ve musibetin sebebi olan davranışların başında gelir. Bu sebeple olsa gerek ki, Efendimiz önce dile hâkimiyeti tavsiye buyurmuşlardır. Ebû Cürey, bu tavsiyeye hayatı boyunca hassasiyetle bağlı kalmış ve bunu iftiharla ifâde etmiştir. Çünkü Kur'an ve Sünnet'in emir ve yasakları hayata uygulanmak içindir.

Peygamber Efendimiz'in bu rivayette geçen diğer tavsiyeleri de genelde insanın ikili münasebetlerinde ve toplum içinde uyması gereken adâb-ı muâşeret kâideleriyle ilgilidir. Herhangi bir iyiliği az ve küçük de olsa hor görmemek, İslâm ahlâkının önemli düsturlarından biridir. Çünkü herkesin yapabileceği iyilik kendi gücü nisbetindedir.

İnsanlara karşı güleryüzlü ve tatlı dilli olmak da dinimizin önemli ahlâkî kuralları arasında yer alır. Müslüman olsun olmasın herkesi insan olarak görmek ve herkese insanca muamelede bulunmak temel ilkelerden biridir. Mü'min ve mü'min olmayan ayırımı dünyada kişilere uygulanacak hukûkî prensipler ve muâmelâtla alâkalıdır. Çünkü insanın doğumu, ölümü, evlenmesi, boşanması, çeşitli hukûkî statüleri inancıyla doğrudan alâkalıdır.

Peygamberimiz elbiselerin eteklerinin ayağın dizle topuk arasındaki kısmının yarısına kadar çekilmesini tesettüre uygun bulmuşlardır. Ancak bazı kimseler bu durumu bulundukları makam ve mevki sebebiyle uygun bulmayabilirler; işte o takdirde elbiselerin eteklerini topuklara kadar indirmekte bir sakınca olmadığına da işaret buyurmuşlardır.

İnsanlara sövmenin yasaklanmasından biraz önce bahsettik. Bir kimsenin bir başkasını onun hakkında bildiği birtakım günah ve çirkin davranışlar veya ırkından, renginden, annesi ve babasından dolayı kınayıp ayıplaması dinimizin yasakladığı ve haram kıldığı hususlardan bir diğeridir. Çünkü bu davranış insanlar arasındaki kardeşliği, dostluğu, beşerî ilişkileri zedeleyen, hatta bazan ortadan kaldıran, kin ve nefret tohumlarının ekilmesine sebep olan çirkin huylardandır. Bir insan böyle çirkin bir davranış sergilese bile, karşısındaki kişi ona aynı şekilde davranmayarak güzel ahlâk örneği göstermeli, dostlukların ortadan kalkmasını ve beşerî ilişkilerin kötüye gitmesini engellemelidir.

Bu şekilde davranmak bir fazilettir. Peygamber Efendimiz'in bir hadislerinde *"Bir kimse, din kardeşini işlediği bir günahtan dolayı ayıplayıp kınarsa, aynı işi kendisi yapmadan ölmez"* buyurmuşlardır (Tirmizî, Sıfatu'l-kıyâme 53). Bu nebevî uyarıyı bir hayat düsturu bilmeli ve yaşayışımızı dinimizin kuralları içinde sürdürmeye olabildiğince özen göstermeliyiz.

Bu hadisi 858 nolu rivayet olarak tekrar ele alacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Peygamber Efendimiz'in emir ve yasaklarını, üzerinde tartışmadan yerine getirmek, iyi mü'min olmanın gereğidir.

2. Hz. Peygamber, ashâbını yanlışlar ve doğrular konusunda eğitmiştir. Toplum önderleri ve âlimler de insanları eğitip öğretmekle mükelleftirler.

3. Sövmek, küfür ve kötü söz söylemek, dinimizin haram kıldığı davranışlardandır.

4. Toplum içindeki davranışlarda ve insanlar arası ilişkilerde, İslâm'ın âdâb-ı muâşeret kaidelerine riayet etmek müslümanlar için önemli görevlerden biridir.

5. Giyim kuşamda gösterişe, kibir ve gurura, kendini beğenmeye delâlet eden şeylerden uzak durmak gerekir.

6. İnsanları açıktan işlemedikleri kusur ve hataları, kendilerinin seçmediği ırkları, renkleri veya anne ve babalarından dolayı kınayıp ayıplamak haram kılınmıştır.

798– وعن أبي هريرة رضي اللَّه عنه ، قال : بينما رَجُل يُصَلِّي مُسْبِلٌ إِزَارَه، قال له رسول اللَّه صَلّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اذهَب فَتوضأْ » فَذهَب فَتوضَّأَ ، ثم جاءَ ، فقال: «اذهبْ فَتَوضَّأْ » فقال له رجُلٌ : يا رسول اللَّه . مالكَ أَمرْتَهُ أَن يَتَوَضَّأَ ثم سَكَتَّ عنه ؟ قال : « إِنه كانَ يُصلِّي وهو مُسْبلٌ إِزارهُ ، إِن اللَّه لا يقْبلُ صلاة رجُلٍ مُسبِلٍ » . رواه أبو داود بإِسنادٍ على شرط مسلم .

798. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam, elbisesinin eteklerini yerde sürüyerek namaz kılıyordu. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona:

– **“Git abdest al!”** buyurdu. O da gidip abdest alıp geldi. Hz.Peygamber ona tekrar:

– **“Git abdest al!”** diye emretti. Bunun üzerine orada bulunanlardan bir kişi:

– Yâ Resûlallah! Niçin ona abdest almasını emrettiniz de sonra sustunuz? diye sordu. Resûl-i Ekrem de:

– **“O, elbisesini yerde sürüyerek namaz kılıyordu. Şüphesiz ki Allah, elbisesinin eteğini yerde sürüyen kimsenin namazını kabul etmez”** buyurdular.

Ebû Dâvûd, Libâs 25. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 83; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 379

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, ashâbının ibadetlerini ve davranışlarını takip eder, bunlardan düzeltilmesi gerekenleri düzeltir, zamanında gereken uyarıları yapardı. Onların gizli hallerini asla araştırmaz, ashabına da başkalarının gizli hallerini araştırmaya ve öğrenmeye çalışmamalarını tavsiye ederdi. Peygamberimiz’in, ashâbın hareket ve davranışlarından tasvip ettiği fiiller, sünnetin **takrîrî** kısmını oluşturur. Takrîrî sünnet de, tıpkı kavlî ve fiilî sünnet gibi İslâmî hükümlere kaynaklık vazifesi görür. Bu sebeple Hz.Peygamber’in tasvipleri de müslümanlar nezdinde büyük önem taşır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in elbisesinin eteklerini yerde sürüyerek namaz kılan kimseyi abdest almak üzere iki defa göndermesi, onun giyim tarzı sebebiyledir. Çünkü o zatın kıyafeti kibir ve kendini beğenme duygusunu ortaya koyuyordu. Abdest alıp temizlenmesi, bilerek veya bilmeyerek işlediği bu günahlara keffâret olacaktı. Peygamberimiz: *“Kul güzelce abdest aldığı takdirde Allah onun geçmiş günahlarını bağışlar”* buyurmuştur (İbni Hacer el-Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, I, 237). Efendimiz, o kişinin namazının Allah tarafından kabul edilmeyeceğini söylediği halde namazı tekrar etmesini istememiştir. Nitekim orada bulunan sahâbîlerin de dikkatini çeken bu hususu içlerinden biri Peygamberimiz’e: *“Niçin ona abdest almasını emrettiniz de sonra sustunuz?”* diye sorma ihtiyacını hissetmiştir. Çünkü onlar, Peygamberimiz o kişiye namazını tekrar etmesini de emreder diye bekliyorlardı. Oysa bundan anlaşılan şudur: Bir insan kibir, büyüklük taslama ve kendini beğenme duygusu içinde namaz kılarsa, bu namaz şeklen sahih olsa bile, kalbi ve gönlü manevî kirlerden arındırmaz; dolayısıyla Allah katında makbûl bir namaz olmaz. Yoksa şeklen kılınan namaz sahihtir.

İbadette aslolan, şeklen sahih olması değil, Allah katında makbûl olmasıdır. Bunun için ibadetin zâhirî şartları kadar, bâtınî şartlarına da riayet etmek gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

l. Peygamber Efendimiz sahâbîlerin beşerî ilişkileriyle olduğu kadaryaptıkları ibadetlerle de ilgilenmiş, tashihi gereken hususları bizzat kendileri düzeltmişlerdir.

2. Abdest almak ve bu yolla temizlenmek, birtakım günahlara keffâretir.

3. İbadetlerin Allah katında makbûliyeti için, zâhirî şartların yerine getirilmesi kadar, kalp ve gönülle ilgili olan bâtınî şartlara da riâyet etmek gerekir.

799– وعن قَيسِ بن بشرٍ التَّغْلبِيِّ قال : أَخْبَرنى أبي وكان جليساً لأبي الدَّرداءِ قال : كان بِدِمشق رَجُلٌ من أَصحاب النبى صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقال له سهلُ ابنُ الحنظَلِيَّةِ، وكان رجُلاً مُتَوحِّداً قَلَّمَا يُجالسُ النَّاسَ ، إنَّما هو صلاةٌ ، فإذا فرغَ فإنَّما هو تسبيح وتكبيرٌ حتى يأْتِيَ أهْلَهُ ، فَمَرَّ بنَا ونَحنُ عِند أبي الدَّردَاءِ ، فقال له أبو الدَّرداءِ : كَلِمةً تَنْفَعُنَا ولا تضرُّكَ ، . قال : بَعثَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم سريَّةً فَقَدِمَتْ ، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنهم فَجَلسَ في المجْلِس الذي يَجلِسُ فِيهِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقال لرجُلٍ إلى جَنْبِهِ : لَوْ رَأَيتنَا حِينَ التقَيْنَا نَحنُ والعدُو ، فَحمَل فلانٌ فَطَعَنَ ، فقال : خُذْهَا مِنِّي . وأَنَا الغُلامُ الغِفَارِيُّ ، كَيْفَ تَرى في قوْلِهِ ؟ قال: مَا أَرَاهُ إلا قَدْ بَطَلَ أَجرُهُ . فسَمِعَ بِذلكَ آخرُ فقال : مَا أَرَى بِذَلَكَ بأْساً ، فَتَنَازعا حَتى سَمِعَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : « سُبْحان اللَّه ؟ لا بَأْس أن يُؤْجَرَ ويُحْمَد » فَرَأَيْتُ أَبا الدَّرْدَاءِ سُرَّ بِذلكَ ، وجعل يَرْفَعُ رأْسَه إلَيهِ وَيَقُولُ : أَأَنْتَ سَمِعْتَ ذَلكَ مِنْ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم،؟ فيقول : نعَمْ ، فما زال يعِيدُ عَلَيْهِ حتى إنِّ لأقولُ لَيَبْرُكَنَّ على رُكْبَتَيْهِ .

قال : فَمَرَّ بِنَا يَوماً آخَرَ ، فقال له أَبو الدَّرْدَاءِ : كَلِمَةً تَنفَعُنَا ولا تَضُرُّكَ ، قال: قال لَنَا رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « المُنْفِقُ عَلى الخَيْلِ كالبَاسِطِ يَدَهُ بالصَّدَقة لا يَقْبِضُهَا» . ثم مرَّ بِنَا يوماً آخر ، فقال له أَبو الدَّرْدَاءِ : كَلِمَةً تَنْفَعُنَا وَلا تضرُّكَ ، قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « نعْمَ الرَّجُلُ خُرَيْمٌ الأَسَديُّ ، لولا طُولُ جُمته وَإسْبَالُ إزَارِهِ » فبلَغ ذلك خُرَيماً، فعجَّلَ فَأَخَذَ شَفرَةً فَقطَعَ بها جُمَتَهُ إلى أُذنيْه ، ورفع إزَارَهُ إلى أَنْصَاف سَاقَيْه . ثُمَّ مَرَّ بنا يَوْماً آخرَ فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ : كَلِمةً تَنْفَعُنَا ولاَ تَضُرُّكَ قَالَ : سَمِعْتُ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « إنَّكُمْ قَادمُونَ عَلى إخْوانِكُمْ . فَأَصْلِحُوا رِحَالَكم ، وأَصْلحوا لبَاسَكُمْ حتى تَكُونُوا كَأَنَّكُمْ شَامَةً في النَّاسِ ، فَإنَّ اللَّه لاَ

يُحِبُّ الفُحْشَ وَلاَ التَّفَحُش » . رواهُ أَبو داود بِإسنادٍ حسنٍ ، إلاَّ قَيْسَ بن بشر ، فاخْتَلَفُوا في توثيقِهِ وتَضْعفيه ، وقد روى له مسلم .

799. Kays İbni Bişr et-Tağlibî şöyle demiştir:

Bana, Ebü'd-Derdâ'nın arkadaşı olan babam haber verdi ve şöyle dedi:

Dımaşk'da, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından **İbnü'l-Hanzaliyye** denilen bir zat vardı. Bu adam yalnız başına yaşayan ve insanlarla çok az görüşen bir kimse idi. Hep namaz kılar, namazdan ayrılıp çoluk çocuğunun yanına giderken de tekbir ve tesbih ile meşgul olurdu. Biz Ebü'd-Derdâ'nın yanında otururken bu zat yanımıza uğradı. Ebü'd-Derdâ ona:

– Bize fayda sağlayacak, sana zararı dokunmayacak bir söz söyle dedi. İbnü'l-Hanzaliyye de şunları söyledi:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir seriyye göndermiş, bir süre sonra seriyyeye katılanlar seferden dönmüşlerdi. Onların içinden bir asker gelip Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in oturduğu yere oturdu; yanındaki adama şöyle dedi:

– Düşmanla karşılaştığımız zaman bizi bir görmeliydin; filân kimse düşmana saldırdı, mızrağını sapladı ve:

– Al benden sana! Ben Gıfarlı delikanlıyım, dedi. Sen onun bu sözünü nasıl buluyorsun? diye sordu. Öbür adam:

– Benim kanaatim, o adamın bütün sevabının boşa gittiğidir, diye cevap verdi. Bu sözü işiten bir başkası:

– Bunda bir sakınca görmüyorum, dedi. Bunun üzerine ikisi münakaşa ettiler. Neticede olup biteni Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* duydu ve:

"Sübhânellah! Bu kişinin sevap kazanmasında ve övülmesinde bir sakınca yoktur!" buyurdu. Ben Ebü'd-Derdâ'nın buna sevindiğini ve başını kaldırıp adama:

– Sen bunu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bizzat kendin işittin mi? diye sorduğunu gördüm. Adam:

– Evet, bizzat işittim, dedi. Ebü'd-Derdâ adama aynı soruyu tekrar edip duruyordu. Hatta ben kendi kendime: Dizlerinin üzerine çökecek, diyordum. Babam sözlerine şöyle devam etti:

– İbnü'l-Hanzaliyye, başka bir gün yine yanımıza uğramıştı. Ebü'd-Derdâ bu defa ona:

– Bize fayda sağlayacak, sana zararı dokunmayacak bir söz söyle, dedi. O da şunu söyledi:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize şöyle buyurdu:

"Cihad için hazır tuttuğu atı yedirip içirip ona güzelce bakan kimse, sadaka vermek için elini açıp hiç kapatmayan kişi gibidir."

Bu zat, başka bir gün bize yine uğramıştı. Ebü'd-Derdâ yine ona:

– Bize fayda sağlayacak, sana zararı dokunmayacak bir söz söyle dedi. Bunun üzerine İbnü'l-Hanzaliyye şunları söyledi:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hüreym el-Üseydî ne iyi adamdır! Keşke zülüfleri ile elbisesinin eteklerini uzatmasaydı." Resûl-i Ekrem'in bu sözü Hüreym'e ulaşınca, hemen eline bir ustura alıp zülüflerini kulak memesi hizasından kesti; elbisesinin eteğini de baldırlarını örtecek şekilde kısalttı. İbnü'l-Hanzaliyye bir gün yine bize uğramıştı. Ebü'd-Derdâ kendisine:

– Bize fayda sağlayacak, sana da zararı olmayacak bir söz lutfetseniz, dedi. O da şu cevabı verdi:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*' i şöyle buyururken işittim:

"Sizler kardeşlerinizin yanına varacaksınız; binek hayvanlarınızı düzene koyun, elbiselerinize çeki düzen veriniz ki, insanlar arasında yüzdeki güzellik timsali ben gibi olunuz. Çünkü Allah çirkin görünüşü ve kötü sözü sevmez."

Ebû Dâvûd, Libâs 25. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 179-180

Kays İbni Bişr et-Tağlibî

Kays, küçük tâbiîler tabakasından ve rivâyet ettiği hadisler bir çoklarınca makbul sayılan bir râvî olup kendisi Şam'lıdır. Hişâm İbni Sa'd ondan hadis rivayet etmiş ve Kays'ın güvenilir, doğru sözlü bir kimse olduğunu söylemiştir. İbni Hıbbân el-Büstî gibi cerh ve ta'dil ulemâsı da onun hadislerini alıp rivayet etmede bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Ancak bazı hadis mütehassısları Kays'ın rivayetlerinin durumu hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. İmam Müslim, Kays'ın hadislerini Sahîh'inde nakletmiştir.

Allah ona rahmet eylesin

Açıklamalar

İmâm Nevevî, sadece küçük bir bölümü giyim kuşam konusuyla ilgili olan bu hadisin tamamını nakletmeyi uygun bulmuştur. Biz de hadiste dikkat çekilen bazı konulara ana hatlarıyla işaret etmekle yetineceğiz. Önce bazı kapalı isimleri açıklığa kavuşturmamız gerekir. Kays İbni Bişr'in yukarıdaki hadisi kendisinden naklettiği babasının adı, Bişr İbni Kays et-Tağlibî olup büyük tâbiîler tabakasındandır. Böylece hem baba hem de oğul sahâbe-i kirâm ile görüşmüşlerdir. Ebü'd-Derdâ, kısa hayat hikâyesi 274 numaralı hadisten sonra anlatıldığı üzere sahâbenin meşhurlarındandı.

Peygamber Efendimiz'in ashâbından olan İbnü'l-Hanzaliyye'nin adı ise, Sehl İbni Rabî' olup Hanzaliyye, onun annesinin veya bir rivayete göre dedesinin annesinin adıdır. Temîmoğulları'na mensup olan İbnü'l-Hanzaliyye, Peygamberimize Hudeybiye'de ağaç altında biat eden sahâbîlerden biridir. Daha sonra Dımaşk'a gidip yerleşti. Zühd ve ibadete yönelik bir hayatı benimsediği için insanlarla bir arada bulunmamaya özen gösterirdi. Muâviye'nin halîfelik döneminin ilk yıllarında vefat etti.

Dinimiz, umumî bir kaide olarak, **uzlet** diye adlandırılan ve insanlardan tamamen uzak bir yaşayışı benimseme anlamına gelen hayat tarzını tavsiye etmez. Şu kadar var ki, insanın ilmini geliştirmek, nefsini terbiye etmek maksadıyla kısa süre inzivaya çekilmesi câizdir; çünkü bunun neticesinde toplum içine daha faydalı bir fert olarak dönme ve örnek olma

anlayışı vardır. İbadete düşkünlüğü anlatmak için kullanılan **âbidlik**, dünyaya bağlanıp kalmamayı ve dünya sevgisini Allah ve peygamber sevgisi önüne geçirmemeyi nitelemede kullanılan **zâhidlik,** geçici bir süre toplumdan ayrı kalmak anlamına gelen **inziva** dinimizin uygun gördüğü hallerdir. Bunlar ile en azından mekruh olduğuna hükmedilen **uzlet** arasında ilişki kurmak doğru değildir. Bu terimleri birbirinden hassasiyetle ayırmak gerekir. Şunu da bilmek gerekir ki, toplum içine çıkması mahzurlu olan ve çıktığı takdirde fitneye sebep olacak kimselerin sürekli uzleti câiz, hatta zarurî görülmüştür.

Seriyye kelimesini burada bir kere daha hatırlayalım: Seriyye, düşman üzerine gönderilen en küçük askerî birliğin adıdır. Bir seriyyedeki asker sayısı beşten üç yüze kadar olabilir.

Peygamber Efendimiz'in meclislerde oturmak için seçtiği veya kendisine ayrılmasını istediği özel bir yeri yoktu. Onun oturduğu bir yere kendisi yoksa sahâbîlerden biri oturabilirdi. Sahâbe-i kirâm aralarında geçen ve şâhit oldukları olayları birbirlerine anlatırlar, yapılan bir işin, söylenen bir sözün doğruluğunu ve yanlışlığını tartışırlardı. Burada bunun bir örneğini görmekteyiz. Bir insanın kendini veya kabilesini, kavmini öne çıkararak düşmanın üzerine yürümesi, bir nevi kahramanlık gösterisinde bulunmak değil miydi? Eğer böyle ise bu câiz miydi? Gıfarlı delikanlının bu tavrı orada tartışılıyor, bunun doğru olmadığı görüşünde olanların yanında, böyle bir söz ve davranışta bir mahzur olmadığını söyleyenler de bulunuyordu. Neticede bu münakaşanın hükmünü Resûl-i Ekrem Efendimiz verdi ve böyle söyleyen bir kimsenin âhiret ecrinin zâyi olmayacağını, dünyada övülmesinde de bir mahzur bulunmadığını kendilerine açıkladı. Böylece sahâbîler şunu öğrenmiş oldular: Kahramanlığıyla meşhur bir kimsenin, harp esnasında, kâfirleri tehdit etmek ve onlara korku vermek maksadıyla **"ben filan kimseyim"** diye kendini tanıtıp ortaya atılması câizdir; zira buradaki övünme dinde yasaklanan veya kendini beğenme cinsinden bir davranış değildir. Bu durumun Ebü'd-Derdâ'nın hoşuna gitmesinin ve sevinmesinin sebebi, dünyalık bir faydanın âhiretteki sevaba engel teşkil etmediğini görmesi idi. Çünkü Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur: **"Erkek ve kadından her kim inanmış olarak iyi bir iş yaparsa, onu dünyada hoş bir hayatla yaşatırız. Ahirette ise onların ecirlerini yaptıklarının en güzeli ile veririz"** [Nahl sûresi (l6), 97].

Sahâbe ve ondan sonraki nesillerin akl-ı selîm sahibi kişileri, kendisinden ilim öğrenilecek veya herhangi bir konuda faydalanılacak kimselere rastladıklarında onlardan mutlaka istifade etme yolunu ararlardı. Nitekim Ebü'd-Derdâ, seçkin bir sahâbî olmasına rağmen, kendisinin belki bilmediği, fakat bir başka sahâbînin sahip olduğu ilmi öğrenmek istemiş ve etrafındakileri de bu vesileyle ilme teşvik etmişti. İslâm ümmeti, Resûl-i Ekrem'in yaşadığı saadet asrından itibaren ilmin kıymetini ve önceliğini anladı ve asırlar boyu bu geleneği devam ettirdi. İlimden uzaklaştıkça kendi güç ve kuvvetini, insanlığa örnek teşkil eden güzelliklerini ve yeryüzü hâkimiyetini de kaybetmeye başladı. Bu gün müslümanların yeniden ve ciddiyetle ele alması gereken en önemli konu ilim ve bilgi alanıdır.

Peygamber Efendimiz, bir kimsenin hoş olmayan bir halini görünce onu uyarırdı. Çoğu kere kötü olan davranışlardan ve sözlerden bahseder, bu kötülükleri şahıslandırmazdı. Ama gerektiğinde şahıslardan da bahsederdi. İşte burada **Hüreym el-Üseydî**'den bahsetmesi bu örneklerden biridir. Sahâbe-i kirâmın önde gelenlerinden biri olan **Hüreym İbni Fâtik** aynı zamanda Bedir Gazve'sine katılan seçkinler arasındadır. Fakat onun saçlarını aşırı derecede uzatması ve elbisesinin eteğini yerde sürünecek derecede salıvermesi Efendimiz'in hoşuna gitmemişti. Esasen saçların ne kadar uzatılacağına dair bir ölçü de bilmiyoruz. Çünkü Resûl-i Ekrem'den bu yönde kesin bir talimat ümmete ulaşmış değildir. Saçını uzatana da, kısa tutana da, bakımlı olmak ve temiz tutmak kaydıyla bir sınırlama getirmediğini biliyoruz. **Ali el-Kârî**'nin ifade ettiği gibi, belki Resûl-i Ekrem Efendimiz, Hüreym'in bu uzun saçlarıyla

böbürlendiğini görmüş, bu tavrı hoşuna gitmemiş olabilir. Bir insanın böyle şeylerle böbürlenmesinin câiz olmadığını biliyoruz. Elbisenin eteklerini büyüklük taslamak, böbürlenmek için uzatmanın haram sayılan davranışlardan olduğunu yukarıda geçen hadisleri açıklarken yeterince belirtmiştik. Burada önemli olan bir başka nokta, sahâbîlerden herhangi birinin, Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından hoş görülmeyen bir halini veya davranışını, hiç tereddüt etmeden ve Hz.Peygamber'e sebebini bile sormadan onun isteği doğrultusunda yerine getirmesidir. İşte bu, peygambere itaatin ve ittibâın bir tezahürüdür. Esasen her müslümanın aynı şekilde hareket etmesi gerektiği İslâm âlimlerinin umumî kanaatidir.

Peygamber Efendimiz'in bu hadisteki son tavsiyeleri, müslümanların dış görünümlerine dikkat etmeleri ve kendilerine çeki düzen vermeleri açısından önem taşımaktadır. Çünkü bir çok kişi, dış görünümün değil, kalp temizliğinin önemli olduğu gibi bir düşüncenin arkasına sığınarak, temiz ve tertipli bir müslüman görüntüsünden uzaklaşmaktadır. Oysa Kur'ân-ı Kerîm ve Resûl-i Ekrem'in sünnetinin genelinden çıkarılabilecek anlayış bu düşüncenin tam aksidir. Çünkü Efendimiz, giyim kuşamına, saçının ve sakalının bakımına, kısacası dış görünümüne son derece dikkat ederlerdi. Bu konudaki pek çok rivayet konuya açıklık getirici niteliktedir. İnsanlara muhatap olmak, başkalarına İslâm'ın tebliğini ulaştırmak dış görünümle yakından alâkalıdır. Peygamber'in bunu önemsemediği iddia edilebilir mi? Kaldı ki, Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamber'ine elbisesini temiz tutmasını emretmiştir. Maddî ve manevî temizliği ve düzeni birbirinden ayrı düşünmek doğru bir yaklaşım sayılamaz. İç dünyasında tertip ve düzen olan bir kimsenin, dış dünyasının bundan ayrı olması tasavvur edilemez. Buna mukabil, dış dünyası düzenli olmayan, nizam ve intizamdan yoksun olan birinin, iç dünyasının, ruhunun ve gönlünün düzenli olması da beklenemez.

Peygamber Efendimiz, insanların huzurlarına giderken bineceğimiz araçlara bile çeki düzen vermemiz gerektiğini emretmektedir. Bu tutum bizim anlayışımız, başkalarına saygımız ve sevgimiz, yaklaşımımız, hizmetimizi gören hayvanlara karşı merhametimiz gibi hususlarda muhataplarımıza fikir verir. Giydiğimiz her çeşit giysinin tertipli ve düzenli olması gerekir. Buna en çok müslümanlar riâyet etmelidir. Bunun, çağdaş diye nitelendirilen bazı elbiseleri giyme anlamına gelmediğini belirtmeliyiz. Bir müslüman için helâl ve haram ölçüsü hayatın bütün alanlarında her şeyin önünde yer alır. Burada, inanan insanların kendi kimliğini ve kişiliğini sergileyen, İslâm'ın öngördüğü tesettürü sağlayan giysilerin son derece önemli ve vazgeçilmez olduğunu bir kere daha hatırlamalıyız. Giyecekler önem taşımasa, yeryüzünde binlerce moda evi ve onların ortaya koyduğu koleksiyonları dünyanın çeşitli ülkelerine şu veya bu şekilde taşıyan büyük ticârî kuruluşlar ortaya çıkmazdı. Ayrıca bazı insanların kıyafetleri bir inancın simgesi sayılmak suretiyle yasaklanma yoluna gidilmezdi. Bir kimsenin giyim kuşamı, karşıdaki muhataba o kişinin şahsiyet yapısıyla ilgili bir ipucu verir. Tabiî ki bu yegâne ölçü değildir; fakat önemli ölçülerden biridir. “Düzgün bir kıyafet iyi bir tavsiye mektubudur” sözü bu gerçeğin en güzel ifadelerinden biridir. Çünkü düzgün bir kıyafet insana saygı gösterilmesine ve kendisinin vakur görünmesine de vesile olur. Bu ise dinimizde arzu edilen bir şeydir. Çünkü insanlar böyle güzel görünüme sahip bir kimseye daha yakın olmak ister ve kendisiyle kolayca ülfet peyda etme yolunu ararlar. Böylece kalpler birbirine daha çabuk ısınır ve insan karşısındakine vermek istediği mesajı daha bir kolaylıkla verebilir. Şu halde düzgün, intizamlı ve temiz giyinmekle kibirlilik ve kendini beğenmişliği ifade eden elbiseleri birbirinden ayırmak gerekir. Tertipli ve düzenli olmak, Allah'ın nimetinin izhârı, kulun üzerindeki görüntüsü sayılır. Âlim ve sâlih kişilerin ne kadar güzel giyindiklerini onların hayat hikâyelerinden bahseden kitaplardan okuyoruz. Bu bizim için bir örnek teşkil etmelidir. Ayrıca herkes kendi gücü nisbetinde bunu yerine getirmeli, israftan da mutlaka kaçınmalıdır. Kötü ve çirkin kıyafetler ise insanın kötülenmesine, kınanmasına ve hoş karşılanmamasına sebep olur. Böyle insanlarla ülfet etmek, onlara ısınmak çok zordur.

İnsanlar ona yakın olmak yerine, kendisinden uzak durmayı tercih ederler. Bu ise müslümanın vakarına yakışmayan bir durumdur.

Peygamberimiz, müslümanların insanlar arasında temizliği ve tertibiyle son derece dikkat çeken, parmakla gösterilen kimseler olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu da bizim için son derece önemli bir ölçüdür. Bunu güzel bir benzetme ile, yüzde bulunan ve insanın güzelliğine güzellik katan "ben" ile ifade buyurmuşlardır. O halde müslüman kişi bulunduğu yerde, yüzdeki güzellik beni kadar dikkat çekici ve sevimli olmalıdır. Allah Teâlâ'nın, çirkin bir görünümü, pejmürdeliği sevmediğini, kötü sözlerin de insanın iç dünyasını ortaya koyduğu için Allah tarafından sevilmediğini bilmek gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İbadet ve tâate düşkünlük güzel bir haslettir. Ancak bunlar insanı toplumdan tamamen uzaklaştıracak bir inziva hayatına sevketmemelidir.

2. Hangi yaşta ve hangi seviyede olursak olalım ilim öğrenme aşkı taşımamız gerekir.

3 Kahramanlığı ile bilinen ve adı duyulduğunda düşmanın moralinin bozulmasına sebep olan bir kimsenin harp meydanında vasıflarını sayarak ortaya atılmasında bir sakınca yoktur. Bu, kibir ve kendini beğenmişlik değildir.

4. Hz.Peygamber'in herhangi bir konuda verdiği hükme her mü'min gönül rahatlığıyla teslim olmalıdır.

5. Cihada her zaman hazırlıklı olmak, gereken alet edevatı hazır bulundurmak ve bunlar için harcama yapmak gerekir.

6. Büyüklük taslamak, kibirlenmek, kendini beğenmişlik, insanlara gösteriş yapmak ve çalım satmak gibi maksatlarla kişinin saçını ve elbisesini uzatması dinimizde haram ve günah sayılan davranışlardır.

7. Peygamber Efendimiz'in hoş karşılamadığı bir hâl ve tavır üzerinde olmamak gerekir.

8. İnsan, sözü ve davranışlarıyla başkalarına eziyet vermekten sakınmalı, insanların kalbini fethetmeye ve dostluklarını kazanmaya özen göstermelidir.

9. Müslümanlar, giyim kuşamlarıyla da başkalarına örnek nitelikte olmalı ve toplum içinde parmakla gösterilecek kadar saygın kişiler olmaya özen göstermelidirler.

10. Allah, verdiği nimetin eserini kulunun üzerinde görmek ister; bu sebeple güzel ve düzenli giyinmenin kibir ve kendini beğenmişlikle alâkası yoktur.

11. Allah, çirkin görünümü ve kötü sözü sevmez.

800– وعن أبي سعيدٍ الخدْرِيِّ رضيَ اللَّهُ عنه قال: قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « إزرَةُ المسلِمِ إلى نصْفِ السَّاقِ ، وَلاَ حَرَجَ أَوْ لا جُنَاحَ فيما بَيْنَهُ وَبَيْنَ الكَعْبَيْنِ ، فَمَا كانَ أَسْفَلَ منَ الكعْبَينِ فَهُوَ في النَّارِ ، ومَنْ جَرَّ إِزارهُ بَطَراً لَمْ يَنْظرِ اللَّه إِلَيْهِ» . رواهُ أَبُو داود بإِسنادٍ صحيح .

800. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir müslümanın güzelce giyinmesi, elbisesinin eteklerinin, baldırlarını örtecek şekilde olmasıyladır. Elbisesini topuklarına kadar uzatmasında bir günah yoktur. Topuklardan aşağıda olan kısım ise ateştedir. Allah, büyüklük taslayarak elbisesinin eteğini yerde sürüyen kimsenin yüzüne bakmaz."

Ebû Dâvud, Libâs 26. Ayrıca bk. İbn Mâce, Libâs 8; *Muvatta,* Libâs 12

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

801– وعن ابنِ عمر رضيَ اللَّه عنهما قال : مَرَرْتُ عَلى رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَفي إِزارِي اسْتِرْخَاءٌ . فَقَالَ : « يا عَبْدَ اللَّهِ ، ارْفَعْ إِزارَكَ » فَرفعتهُ ثُمَّ قَالَ : «زِدْ»، فَزِدْتُ ، فَمَا زِلْتُ أَتَحَرَّاها بَعْدُ . فَقَالَ بَعْض القَوْمِ : إِلى أَيْنَ ؟ فَقَالَ : إِلى أَنْصاف السَّاقيْنِ». رواهُ مسلم .

801. İbni Ömer *radıyallahu anh*ümâ şöyle dedi:

Elbisemin etekleri topuklarımdan aşağı sarkmış vaziyette Resûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in huzuruna uğramıştım. Resûl-i Ekrem:

"Abdullah, elbisenin eteklerini yukarıya kaldır!" buyurdular. Ben de hemen kaldırdım. Sonra:

"Biraz daha kaldır!" buyurdu, ben biraz daha kaldırdım. Ondan sonra elbisemin Resûl-i Ekrem'in tasvip ettiği şekilde olmasına daima dikkat etmişimdir. Topluluktan biri:

– Nereye kadar kaldırmıştın? diye sordu. İbni Ömer:

– Baldırlarımın yarısına kadar kaldırmıştım, diye cevap verdi.

Müslim, Libâs 47

Açıklamalar

İlk hadiste erkeklerin elbise eteklerinin, diz kapağı ile topuk arasında kalan, eski dilde incik denilen, ama daha çok baldır diye bilinen kısmın yarısında olmasının en güzel giyinme diye nitelendirilmesi iki sebebe dayalı olabilir: Birincisi, yolları ve sokakları kirli olan mahallerde dolaşan insanın elbisesine birtakım pisliklerin bulaşması bu sayede önlenmiş ve dinimizin çok önem verdiği hususlardan biri olan tahâret, giyilen elbisenin dış temizliği büyük ölçüde gerçekleşmiş olur. Resûl-i Ekrem zamanının birkaç bin nüfuslu ve geçim kaynağı daha çok ziraatçilik olan Medine şehrini veya benzer şehirleri ve daha küçük çaptaki yerleşim birimlerini ve köyleri dikkate alacak olursak, bu emir ve tavsiyelerin ne kadar önemli olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Elbisenin eteğinin inciklerin yarısına kadar, yani baldırları örtecek şekilde olmasının en güzel diye nitelendiriliş sebebinin ikincisi, insanın kibirden, kendini beğenmişlikten ve gösterişten uzak olduğuna delâlet etmesidir. O günkü Arap toplumunun kibirliliği ve kendini beğenmişliği, özellikle kabilelerin ve ailelerin kendi aralarında büyüklük ve öğünme yarışına girdikleri düşünülecek olursa, işin bu yönünün önemi de kolaylıkla anlaşılır. Herhangi bir sebeple, meselâ mevki ve makamı gereği veya haya duygusu, utanma hissiyle elbisenin eteklerini inciklerinin yarısına kadar değil de, topuklara kadar uzatmanın da bir sakıncası olmayacağını Peygamberimiz açıklıkla ifade buyurmuşlardır. Fakat topuklardan aşağı inen ve yerde sürünen kısma müsaade etmedikleri de aşikârdır. Bunu yapanın büyüklük taslamak maksadıyla yaptığına özellikle dikkat çekilmesi de önemlidir. Bunun sebeplerini daha önce açıklamıştık. Elbisesinin eteklerini bu derece uzatanların cehenneme gireceğinin ifade edilmiş olması, bu davranışın haram oluşunun delili kabul edilmiştir.

Abdullah İbni Ömer hadisi, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sahâbîlerinin giyim kuşamlarıyla ilgilendiğinin delillerinden biridir. Halife Ömer İbni Hattab'ın oğlu olan Abdullah, sahâbe

arasında Hz.Peygamber'in sünnetine son derece bağlı olmakla meşhurdur. Hadisimizde bu gerçeği bir kere daha görmekteyiz. Çünkü İbni Ömer, Hz. Peygamber'in kendisine tarif ettiği giyim tarzına uymaya daima itina göstermiş ve bu sünnete ömrünün sonuna kadar riâyet etmiştir.

Peygamber Efendimiz, çarşı pazarda dolaşırken de elbisesinin eteği yerde sürünen bazı sahâbîlere müdahale etmiş, topuklarının üstüne veya inciklerinin yarısına kadar kaldırmalarını istemiştir. Hatta bir defasında Ubeyd İbni Hâlid'e müdahalesi sonucu, Ubeyd elbisesinin bol olmasını eteğinin uzunluğuna mazeret göstermek istemiş, fakat Peygamberimiz: *"Ben senin için örnek değil miyim?"* buyurarak, kendi elbisesinin de bol olduğunu, fakat eteğinin yerde sürünmediğini belirtmişti. Nitekim Ubeyd, Peygamberimiz'e bakmış ve elbisesinin eteğinin baldırlarını kapatacak şekilde olduğunu görmüştür.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bütün vücudu boydan boya kaplayan giyeceklerin eteklerinin baldırları kapatacak şekilde olması sünnete daha uygundur.
2. Kibir ve kendini beğenmişlik maksadıyla olmaksızın elbiselerin eteklerini topuklara kadar uzatmakta bir sakınca yoktur.
3. Kibrinden ve kendini beğenmişliğinden dolayı elbisesinin eteğini yerde sürüyen kimseye Allah kıyamet gününde rahmet nazarıyla bakmaz.
4. Yönetici, halkın günah işlememesini sağlamak maksadıyla onları kontrol eder ve uyarılarda bulunur.
5. İbni Ömer, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sünnetine uymada ve onu kendisine yegane örnek almada sahâbîlerin en önde gelenlerindendir.

802– وعنه قال : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ جَرَّ ثَوبَه خيلاءَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّه إِلَيْهِ يَوْمَ القيامةِ » فقالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ : فَكَيْفَ تَصْنَعُ النِّسَاءُ بِذُيُولِهِنَّ ، قالَ : « يُرْخينَ شِبْراً». قَالَتْ: إِذن تَنكَشفُ أَقْدامُهنَّ . قال : « فيُرْخِينَهُ ذِراعاً لاَ يَزِدْنَ » . رواهُ أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

802. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse, kendini beğendiği için elbisesini yerde sürürse, Allah kıyamet gününde o kimsenin yüzüne bakmaz." Bunun üzerine Ümmü Seleme:

– Kadınlar eteklerini nasıl yapacaklar? diye sordu. Resûl-i Ekrem:

– "Onlar bir karış aşağı uzatırlar" buyurdu. Ümmü Seleme:

– O durumda ayakları açılır, dedi. Peygamber Efendimiz:

– "Öyleyse bir arşın uzatırlar, daha fazla uzatamazlar" buyurdular.

Ebû Dâvûd, Libâs 36; Tirmizî, Libâs 9. Ayrıca bk. Nesâî, Zînet 105; İbni Mâce, Libâs 15

Açıklamalar

İbni Ömer'in bu rivayetinin önceki hadislerden farkı, kadınların elbiselerinin eteklerinin erkeklerden farklı olduğunun açıkça belirtilmiş olmasıdır. Kadınların etekleriyle ilgili soruyu soran Ümmü Seleme, muhtemeldir ki onların eteklerini uzatmakla emrolunduklarını ve bacaklarından bir yerin görülmemesi gerektiğini bildiği için bu soruyu yöneltmişti. Çünkü âyette: **"Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve inananların kadınlarına söyle: (Bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) örtülerini üstlerine iyice salsınlar (vücutlarını örtsünler); onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur"** [Ahzâb sûresi (33), 59] buyurulmuştur. Bu âyetin şümûlü bütün vücudu kapsamaktadır. Peygamber Efendimiz'in kadınlar için tarif ettiği etek boyu, onların bacaklarından herhangi bir yerin görünmeyeceği tarzdadır. Çünkü diz ile topukların yani inciklerin yarısından bir karış veya bir arşın aşağıya kadar uzanan etek, topukları da kapsayacak kadar uzun demektir. Ancak bu ucu yerde sürünen etek demek değildir. Bu yöndeki rivayetlerin tamamını dikkate alan fakihler, kadınların etek boylarının ayaklarının üstüne kadar olması gerektiğini söylerler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, giyim kuşam itibariyle erkeklerle kadınları ayrı düşünmüşlerdir.
2. Kadınların elbiselerinin eteklerini erkeklerden farklı olarak ayaklarının üstüne kadar indirmeleri onların tesettürlü sayılmalarının bir gereğidir.

120- باب استحباب ترك الترفع في اللباس تواضعاً
قد سبق في باب فضل الجوع وخشونة العيش جُمَلٌ تتعلق بهذا الباب

TEVAZU SEBEBİYLE LÜKS ELBİSE GİYMEMEK

Konu ile ilgili bazı hadisler daha önce **"Açlığın ve Kıt Kanaat Geçinmenin Fazileti"** bahsinde geçmişti.

803– وعن معاذِ بن أَنسٍ رضي اللَّه عنه أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «مَنْ تَرَكَ اللِّباس تَواضُعاً للَّه ، وَهُوَ يَقْدِرُ علَيْهِ ، دعاهُ اللَّهُ يَوْمَ القِيامَةِ عَلى رُؤُوسِ الخَلائِقِ حتى يُخَيِّرَه منْ أَيِّ حُلَلِ الإِيمان شَاءَ يلبَسُها » . رواهُ الترمذي وقال : حديث حسن .

803. Muâz İbni Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse, gücü yettiği halde mütevazî davranarak lüks elbise giymeyi terkederse, Allah kıyamet gününde o insanı yaratıklarının en başında huzuruna çağırır ve onu îman ehlinin giyeceği elbiselerden dilediğini giymede serbest bırakır."

Tirmizî, Sıfatu'l-kıyâmet 39. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 338, 339

Açıklamalar

Tevazu, kibrin, başkalarına karşı büyüklük taslama ve kendini beğenmenin zıddıdır. Tevazu güzel ve üstün ahlâk sahibi oluşun bir göstergesi, kibir ve kendini beğenmişlik ise kötü ahlâklı oluşun ve günahkârlığın bir belirtisidir. Bu sebeple tevâzu ne kadar övülmüşse, kibir de o kadar yerilmiştir. Daha önceki bahiste geçen hadislerin açıklamalarında sıkça temas

edildiği gibi, insanın giydiği elbise, yürüyüş biçimi ve benzer davranışları onun kibirli ve kendini beğenmiş biri olduğunu gösterdiği gibi, aynı şekilde tevazu sahibi olduğunu da gösterebilir. İşte bu sebeple gücü yettiği, hatta giyilmesi haram kılınmadığı halde, sadece Allah huzurunda onun mahlûkatına karşı mütevazi görünmek düşüncesiyle, kumaşı kıymetli, dokuması gösterişli ve fiatı pahalı elbise giymeyen kimsenin Allah katında mükâfatı büyük olacaktır. Çünkü bu kişi, bu hareketiyle Allah korkusunu öne geçirmiş, Allah katındaki makamın dünyadaki makam ve mevkilerden daha üstün olduğunu kabul etmiş, âhirette nâil olacaklarının yanında dünyanın süsü ve zînetini küçük görmüştür. Bu sebeple de Allah ona kıyamet gününde, îman ehlinin cennette giyeceği elbiselerden dilediğini giyme hakkını vermiştir ki, bu en büyük mükâfattır. İşte hadisimizde belirtilen bu büyük âhiret sevabına nâil oluşun bir diğer sebebi, o kimsenin bu davranışıyla toplum içinde çok daha basitini bile bulmaya güç yetiremeyen insanların kıskançlık ve düşmanlık duygularının ortaya çıkmasına meydan vermemesi ve sosyal dengeyi korumak için üstün bir ahlâk anlayışı sergileyerek örnek bir hareket tarzı ortaya koymasıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Giyim kuşamda Allah için mütevazı davranarak, gücü yettiği halde lüks giysilerden uzak durmak üstün ahlâkî niteliklerdendir.

2. İnsanın her davranışının bir dünya bir de âhiret yönü vardır. Müslüman kişi her ikisini birlikte düşünerek hareket etmelidir.

121- باب استحباب التوسط في اللباس ولا يقتصر على ما يزري به لغير حاجة ولا مقصود شرعي

ORTA HALLİ ELBİSE GİYMEK

BİR İHTİYAÇ OLMAKSIZIN VE ŞER'Î BİR MAKSAT BULUNMAKSIZIN ALAY EDİLECEK DERECEDE BASİT ELBİSE GİYİLMEMESİ

804– عن عمرو بن شُعْيبٍ عن أَبيه عَنْ جدِّهِ رضيَ اللَّهُ عنه قال : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « إِن اللَّه يُحِبُّ أَنْ يُرى أَثَرُ نِعْمَتِهِ عَلَى عبْده» . رواهُ الترمذي وقال : حديثٌ حسن .

804. Amr İbni Şuayb babasından, o da dedesi *radıyallahu anh*'den rivayet ettiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Allah, verdiği nimetinin eserini kulunun üzerinde görmekten hoşlanır."

Tirmizî, Edeb 54. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 14

Açıklamalar

Giyim kuşam bölümünün başında Kur'ân-ı Kerîm'in konuyla ilgili âyetlerini açıklarken, elbisenin insan için Allah'ın lutfettiği en büyük nimetlerden ve en zarurî ihtiyaç maddelerinden biri olduğuna işaret etmiştik. Şimdiye kadar açıklamaya çalıştığımız hadislerden de anlaşılacağı gibi, Allah'ın helâl kıldığı şeyleri, haddi aşarak ve onları kibirin, insanlara karşı büyüklük taslamanın ve kendini beğenmişliğin vesilesi kılarak harama dönüştürmemek ve günahlara dalmamak gerekir. Bir önceki hadiste ifade edildiği gibi tevazu

ahlâkını öne çıkarmak, sadece giyeceklerde değil, hayatın her alanında dinimizin bizden istediği bir erdemliliktir. İslâm, tevazu adı altında cimrilik ve pejmürdeliğe de izin vermez. İşte, Allah'ın kullarına verdiği nimetlerinin belirtisini onların üzerinde görmeyi istemesinin anlamı, kibir ve kendini beğenmişlik gibi ifrat, cimrilik ve süflîlik gibi tefrit oluşu sebebiyle haram kılınan davranışlardan sakınılmasıdır. Dinimizin her konuda önem verdiği orta yolu tutmak suretiyle, temiz, düzenli ve başkalarına örnek olacak tarzda giyinmekten Cenâb-ı Hak hoşnut olur. Çünkü güzelce giyinmeye gücü yeten zengin bir insanın, fakir gibi giyinmesi ve onu görenlerde kendisine zekât ve sadaka verme hissi uyandıracak bir intiba bırakması câiz olmaz. Bunun aksine, fakir bir insanın haddini fazlaca aşarak giydikleriyle insanlar üzerinde zengin hissi uyandırması ve görenlerin o kişiden zekât ve sadaka beklentisi içine girecekleri tarzda bir görüntü sergilemesi de câiz değildir.

Allah'ın kulunun üzerinde nimetinin eserini, belirtisini görmek istemesi, zenginin zengin gibi giyinmesi, fakirin fakir gibi giyinmesi anlamlarını da taşır. Çünkü zengin o haliyle kendisinden zekât ve sadaka talep edilebilecek bir kimse olduğunu ortaya koymuş olacaktır. Fakirin de, giyim kuşamıyla muhtaç bir kimse olduğu anlaşılabilecektir. Kısacası, zenginin fakir gibi giyinmesi tevazu sayılmaz. Tıpkı âlim olan kimselerin bu hallerini gizlemelerinin tevazu sayılmaması gibi. Onlar da ilimlerini ortaya koymalıdırlar ki insanlar kendilerinden istifade edebilsinler. Kısacası herkes mümkün olduğunca kendi haline uygun giyinmelidir. Nitekim geçmişteki İslâm toplumlarında durumun böyle olduğunu ifade eden pek çok tarihî bilgi ve belgeye sahibiz. Şu kadar var ki, herkesin birbirini tanıdığı dar muhitlerde söylediklerimiz daha müsamahalı uygulanabilir. Çünkü orada insanlar kimin ne durumda olduğunu bilirler. Hatta çoğunluğunu fakirlerin teşkil ettiği muhitlerde bazı kere mütevâzî bir elbise bile çok lüks sayılabilir. O halde bu durum herkesin ve her mıntıkanın ahvâline göre değişiklik arzeder. Burada insanlar dindarlıkları ve vicdanlarıyla başbaşadırlar.

Allah'ın kuluna ihsan ettiği nimetin eserini onun üzerinde görmekten hoşlanmasının bir başka anlamı da, kendisine nimet verilen kişinin Cenâb-ı Hakk'a karşı hamdini ve şükrünü açıkça ifade etmesidir. Allah'a karşı şükrün yerine getirilmesi, zenginliğin gereğini yerine getirmek demektir. Zengin olup da onun gereğini yerine getirmemek, yani farz olan zekât başta olmak üzere birtakım mükellefiyetlerden kaçmak küfrân-ı nimet sayılır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanın sahip olduğu nimetlerin gerçek sahibi Allah'dır.
2. Allah, kuluna verdiği nimetin eserini, belirtisini onun üzerinde görmekten hoşlanır.
3. Zenginlik de bir nimettir; bunun belirtisi insanın giyim kuşamına da yansımalıdır.
4. Zenginin fakir zannedilecek, fakirin de zengin zannedilecek tarzda giyinmeleri doğru değildir.

122- باب تحريم لباس الحرير على الرجال
وتحريم جلوسهم عليه واستنادهم إليه وجواز لبسه للنساء

İPEK GİYMENİN ERKEKLERE HARAM OLDUĞU

İPEĞE OTURMA VE DAYANMALARININ
ERKEKLERE HARAM, KADINLARA HELÂL OLDUĞU

805- عن عمر بن الخطَّاب رضيَ اللَّه عنه قال : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لاَ تَلْبَسُوا الحرير ، فَإنَّ مَنْ لَبِسهُ في الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ في الآخرةِ . » متفقٌ عليه .

805. Ömer İbni Hattâb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İpek elbise giymeyiniz. Çünkü ipeği dünyada giyen âhirette giyemez."

Buhârî, Libâs 25; Müslim, Libâs 11. Ayr. bk. Tirmizî, Edeb 1; İbni Mâce, Libâs 16

807 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

806- وعنه قال : سمِعتُ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « إنَّما يلبَسُ الحريرَ منْ لا خَلاق لَهُ» متفقٌ عليه . وفي روايةٍ للبُخاريَ : « مَنْ لاَ خَلاَقَ لَهُ في الآخِرةِ » .

قولُهُ : « مَنْ لا خَلاَقَ لَهُ » ، أَيْ : لاَ نَصيبَ لَهُ .

806. Ömer İbni Hattâb *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i :

"İpek elbiseyi sadece ondan nasibi olmayanlar giyer" buyururken işittim.

Buhârî'nin bir rivayetinde: **"Âhirette ondan nasibi olmayan"** şeklindedir.

Buhârî, Edeb 66; Müslim, Libâs 7, 10. Ayrıca bk. İbni Mâce, Libâs 16

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

807- وعن أنس رضي اللَّه عنه قال : قالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ لَبِسَ الحرير في الدُّنْيا لَمْ يَلْبسْهُ في الآخرَةِ » متفقٌ عليه .

807. Enes *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Dünyada ipek giyen kimse âhirette onu giyemez."**

(Bkz. 805 no'lu hadisin gösterilen kaynakları)

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in müslüman erkeklere ipekten yapılmış giyecekleri haram kıldığı, yukarıdaki hadîs-i şerîfler ile benzeri pek çok rivayetten açıkça anlaşılır. Buna mukâbil ümmetin kadınlarına da ipeğin her çeşidinin helâl olduğuna dair rivayetler vardır. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun kabulü, bu rivayetlerden elde edilen netice doğrultusundadır. Ancak bu yönde farklı görüş beyan edenlerin yanında, yasaklanmış olan ipeğin nev'i ve miktarı, hangi çeşit eşyada yasaklandığı konularında da ulema arasında ihtilâf vardır. Bazı âlimlere göre ipeğin haramlığı, ümmetin erkeklerine olduğu kadar kadınlarına da şâmildir.

Yine bazı âlimler ipeğin erkeğe de, kadına da haram olmadığı kanaatindedirler. Tabiî ki farklı görüş ve kanaat ortaya koyanların bu kanaatlerini bazı rivayetlere dayandırdıklarını hemen belirtmeliyiz. Ancak şer'î tabirle cumhûr-ı fukahâ dediğimiz, hak mezheplerin imamlarının büyük çoğunluğunun da içinde olduğu âlimler topluluğunun ipeği erkeklere haram, hanımlara helâl kabul etmelerinin delili olan hadis, on beş ayrı sahâbî tarafından rivayet edilmiştir.

Çok fazla teferruata dalmadan şunu ifade edebiliriz: İpeğin ve biraz sonra gelecek olan rivayetlerde üzerinde ayrıca duracağımız altının haramlığı ve yasaklanması belli bir merhale içinde gerçekleşmiş görünmektedir. Yani Peygamberimiz ipek elbise giymiş ve altın yüzük takmışken daha sonra bunları "bir daha giymemek üzere çıkarıp atmış" ve ümmetin erkeklerine haram olduğunu ilân etmiştir. Bu durumda, ipeğin ve altının mübahlık veya haramlığı konusundaki rivayetlerin çeşitlilik ve farklılığı kadar normal bir şey olamaz. Çünkü burada bir nesh gerçekleşmiş, daha önce yürürlükte olan bir hüküm daha sonra ortadan kaldırılmıştır. Fakat hastalık, harp veya başka bir sebeple ipekten yapılmış giyim eşyası kullanmasına izin verilenler de olmuştur. Bunu bilmeyen, bilerek ruhsat sayan veya prensip olarak neshi kabul etmeyenlerin düşünceleri farklıdır. Sahâbe-i kirâmdan bile işin farkında olmayanlar bulunmuştur. Çünkü onların hepsi Peygamber Efendimiz'in söylediği her söze ve yaptığı her işe vâkıf değillerdi; dolayısıyla aralarında bilgi açısından farklılıklar vardı. Nitekim sahâbenin hepsi hadis nakletmediği gibi, genel olarak sayıları göz önüne alınınca, fakîh olan ve fetvâ veren sahâbe sayısı da oldukça sınırlıdır. Bu durum, sahâbîlerin faziletinden hiçbir şey eksiltmez. O halde konunun fıkhî bir çalışmayı gerektirdiği aşikârdır. Bu sebeple hükümler farklılık arzetmektedir.

Biz sözü çok uzatmadan Mâlikî mezhebinin önde gelen fıkıh ve hadis imamlarından Ebû Bekr İbnü'l-Arabî'nin, ipek elbise kullanılmasıyla ilgili olarak âlimler arasındaki ihtilâfı on madde halinde özetleyen görüşlerini saymakla yetinelim: 1. İpek elbise her hâl ü kârda haramdır. 2. Harp hali dışında her vakit haramdır. 3. Yolculuk hali dışında her vakit haramdır. 4. Hastalık dışında her halde haramdır. 5. Cihad dışında her yerde haramdır. 6. Bayrakta, sancakta ve bu maksada hizmet eden diğer kumaşların üzerine yapılan işleme ve işaretlerde kullanılması haram değildir. 7. Ümmetin erkeklerine de, kadınlarına da haramdır. 8. Ebû Hanîfe ve bazı âlimlere göre üste giyilmesi haram, ayak altına yayılması helâldir. 9. Her durumda kullanılması mübahtır. 10. İpek dışında başka bir kumaşla karışık da olsa haramdır.

Peygamber Efendimiz zamanında ipek kumaşların her çeşidi kullanılmaktaydı. Hatta onlar ya üretildikleri yere nisbetle ya da dokuma tarzına göre ayrı isimlerle anılmakta ve bilinmekteydi. "Harîr" bütün ipek kumaşların genel adıdır. Dolayısıyla yaygın olarak bilinen ve umumun kabulüne mazhar olmuş bulunan hüküm, katkısız ipeğin her çeşidinin yasaklandığıdır. Şâfiî mezhebi fakihlerine göre, tartısı itibariyle ipeği fazla gelmedikçe, bir kumaşın giyimi haram değildir. Hanefîler ise ağırlığı değil, argacı yani dokuma anında kullanılan iplikleri esas alırlar. İpeğin kullanımının haramlığı sadece giyim eşyalarıyla sınırlı olmayıp yatak, yorgan, perde, döşek ve benzeri eşyalarda kullanımı da câiz görülmemiştir. Fakat İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, yüzleri ipekten yapılan minderler üzerinde oturmanın ve yataklarda yatmanın helâl olduğu görüşündedir. Sadece uzatmaları ipek olan, üzerinde dört parmak eninde ipek işlemeler, saçaklar veya kenarlar bulunan kumaşlardan elbiseler giyilmesinin erkekler için de câiz olduğu, ipekten dokunmuş bir seccâde üzerinde namaz kılınabileceği ve bunda bir kerâhet olmadığı, yine evin içini öğünme ve başkalarına karşı üstünlük taslama gayesi olmaksızın ipek kumaşlarla bezemenin bir sakıncasının bulunmadığı Hanefî mezhebi fıkıh kitaplarında kaydedilen hususlardır.

İslâm'ın saf ipekten îmâl edilen giyecekleri yasaklamadaki gayesi, tarih boyunca insanlar için bir öğünme ve kendini beğenme vesilesi kılınan ve bu yönde çok aşırı masraflarla hem

fertlerin hem de toplumların servetlerini ve zenginliklerini yok edip bitiren, aşırı lüks tüketim maddesi diyebileceğimiz ipekli giysilere düşkünlüğü ortadan kaldırmaktır. Dolayısıyla bu yolla hem üstünlük taslamayı ve toplumda yersiz bir ayırımcılığı önlemiş, hem de her seviyedeki insanı orta halli bir giyim anlayışında birleştirmiş olmaktadır. İslâm dini, bütün insanlara, gurur ve kibir vasıtası yapmaksızın giyebilecekleri yün, pamuk ve keten gibi maddeleri tavsiye eder. Bununla yetinmeyerek toplumda üstünlük vasıtasının giyim kuşam veya maddî zenginlik gibi dünyevî şeyler olmayıp, bunun aksine manevî değerler dediğimiz daha kalıcı ve Allah katında da insanı yücelten fazîlet ölçüleri olduğunu insanlığa kabul ettirmeyi hedefler. Bu açıklamalara Kur'an'dan bir kaç âyetin anlamıyla son vermek istiyoruz:

يَا بَنِي آدَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وكُلُواْ وَاشْرَبُواْ وَلاَ تُسْرِفُواْ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ [31]

"Ey Âdemoğulları! Mescide her gidişinizde süslü güzel elbiselerinizi üzerinize alın, yiyin için fakat israf etmeyin, çünkü Allah israf edenleri sevmez" [A'râf sûresi (7), 31].

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ [77]

"Allah'ın sana ihsan ettiği nimetlerden sen de Allah'ın yardıma muhtaç fakir kullarına ihsan et" [Kasas sûresi (28), 77].

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّهِ الَّتِيَ أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالْطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِي لِلَّذِينَ آمَنُواْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ [32]

"De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızıkları kim haram edebilir? De ki: O, dünya hayatında inananlarındır, kıyamet günü de yalnız onlarındır" [A'râf sûresi (7), 32].

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Erkeklerin ipek elbise giymeleri yasaklanmış olup, Peygamberimiz bunu haram kılmıştır.
2. İpek elbise cennet giyeceklerinin bir çeşididir.
3. Bu dünyada ipek elbise giyen âhirette giyemeyecektir. Yani burada giydiği için işlediği haramın cezasını çekecektir.
4. İpek elbise kibrin, büyüklük taslamanın ve kendini beğenmişliğin bir simgesi sayılmıştır.
5. Hz. Peygamber'in helâl ve haram kılma yetkisi vardır. Bu yetkiyi kendisine veren Cenâb-ı Hak'tır.

808- وعن عليٍّ رضي اللَّه عنه قال : رأَيْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَخَذَ حَرِيراً ، فَجَعلَهُ في يَمينه ، وَذَهَباً فَجَعَلَهُ في شِمالِهِ ، ثُمَّ قَالَ : « إنَّ هذَيْنِ حرَامٌ عَلى ذُكُورِ أُمَّتي » . رواهُ أبو داود بإسنادٍ حسن

808. Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i gördüm; sağ eline ipeği sol eline altını almıştı; sonra da:

"Şüphesiz bu ikisi ümmetimin erkeklerine haram kılınmıştır" buyurdular.
Ebû Dâvûd, Libâs 11. Ayrıca bk. Nesâî, Zînet 40; İbni Mâce, Libâs 19

810 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

809- وعن أبي مُوسى الأشْعريِّ رضي اللَّه عنه أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « حُرِّمَ لِبَاسُ الحَرِيرِ وَالذَّهَب على ذُكُورِ أُمَّتي ، وَأُحلَّ لإنَاثِهِم » . رواهُ الترمذي وقال حديثٌ حسن صحيح .

809. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İpek giymek ve altın kullanmak ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına ise helâl kılındı."

Tirmizî, Libâs 1. Ayrıca bk. İbni Mâce, Libâs 19

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

810- وعن حُذَيْفَة رضي اللَّه عنه قال : نَهَانَا النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنْ نَشْرب في آنِيةِ الذَّهب وَالفِضَّةِ ، وَأنْ نَأْكُل فِيهَا ، وعَنْ لُبْسِ الحَرِيرِ وَالدِّيباج وأنْ نَجْلِس عَلَيِّهِ . رواه البخاري.

810. Huzeyfe *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* altın ve gümüş kaplardan içmemizi ve onların içinde yemek yememizi, ipek ve atlas giymemizi ve üzerinde oturmamızı bize yasakladı.

Buhârî, Libâs 27. Pek çok rivayetten bir kısmı için ayrıca bk. Buhârî, Et'ime 29, 32, Eşribe 27,28; Müslim, Libâs 4,5; Ebû Dâvûd, Eşribe 17; Tirmizî, Eşribe 10

Açıklamalar

İpek ve ipekli elbiseler giymenin hükmünü az önce geçen hadisleri açıklarken ana hatlarıyla belirtmeye çalışmıştık. O konuya tekrar dönmeyeceğiz. Peygamber Efendimiz'in takı ve süs eşyası olarak ümmetin erkeklerine haram kıldığı bir başka şey de altındır. Fakat bundan ayrı olarak, altın ve gümüşten yapılmış yiyecek ve içecek malzemeleri ile diğer ev eşyasının kullanılmasını da hem erkek, hem kadınlara haram kılmıştır. Bu konudaki rivâyetler

burada anılan hadislerden ibaret olmayıp, benzeri pek çok sahih rivayet meşhur hadis kitaplarımızın hepsinde yer alır. Bu hadislerdeki yasaklamanın haramlık ifade eden bir yasaklama olduğunda ulemânın ittifak ettiği söylenir. Yine üzerinde ittifak edilen bir başka nokta, bu nehyin mutlak olmasıdır; yani bazı maddeler ile bazı eşyalar bu yasaklamanın dışında bırakılmamıştır. **İmâm Ebû Yûsuf**'a ve "sonradan vaz geçtiği eski ictihadı" denilerek **İmâm Şâfiî**'ye nisbet edilen "altın ve gümüş eşya kullanımı mekruhtur" hükmüne itibar edilmemiştir. Bu konuda bütün ulemânın delil kabul ettiği hadislerden en meşhuru, bir târihî olayla birlikte anılan Huzeyfe hadisidir. Hicrî ikinci asrın meşhur fakîhi ve hadis alimi İbni Ebî Leylâ'nın anlattığına göre, Huzeyfe *radıyallahu anh* Medâyin şehrinde bulunduğu sırada oranın önde gelenlerinden biri kendisine gümüş bir bardakla su getirmişti. Huzeyfe, bardağı alıp getirenin üzerine fırlatmış ve:

– Seni bu bardakla su getirmekten kaç defa menetmiş olmasaydım, şimdi böyle davranmazdım, diyerek Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Harîr ve dîbâc adıyla anılan ipekli kumaşlardan yapılmış elbiseler giymeyiniz. Altın ve gümüş bardaklardan su içmeyiniz. Bunların çanak ve tabakları içine konulan yemekleri yemeyiniz. Bu eşyâ dünyada kâfirlere ait zînet eşyasıdır. Âhirette ise bunlar bizim zînet eşyamız olacaktır" (Müslim, Libâs 4).

Medâyin, o günkü İran'ın en büyük, en medenî ve en gözde şehirlerinden biriydi. Kisrâ'nın sarayı da orada idi. İran'ın müslümanlar tarafından fethinden sonra, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın hilâfet yıllarında Huzeyfe *radıyallahu anh* bu şehrin valilik görevinde bulundu. Bilindiği gibi İran o günün dünyasında lüks ve ihtişamın en yaygın olduğu devletlerin başında geliyordu. Bütün İran İslâm'ın hâkimiyetine girmekle birlikte, muhtemelen oradaki insanlar müslüman yöneticilerin de kendilerinin eski yöneticileri gibi debdebe içinde yaşayacakları tasavvuru içindeydiler. İslâm'ın insanlar için gösteriş ve debdebeden uzak sade bir hayat, zenginle fakiri, yönetenle yönetileni birbirine yardımcı ve kardeş kılan bir medenî anlayış getirdiğini daha sonra anladılar ve bu sebeple o bölgelerin insanlarının tamamına yakını kendilerine din olarak İslâm'ı seçip müslüman oldular.

Altın ve gümüş eşyanın kullanımıyla ilgili birtakım detay bilgiler fıkıh kitaplarımızda genişçe yer alır. Bizim bu derece teferruata inerek konumuzu dağıtmamız doğru olmaz. Bir çok fıkhî bahiste olduğu gibi, altın ve gümüşün kullanımıyla ilgili konuların hepsinde görüş birliği sağlandığını iddia etmek de imkânsızdır. Farklı ictihadlar ve fetvalar olması tabiî karşılanmalıdır. Söz gelimi, sadece süs eşyası olmak kaydıyla evde altın ve gümüş kaplar, tablalar ve benzerlerini bulundurmak câizdir. Saf altın ve gümüşten üretilmemiş, bu ikisiyle yaldızlanıp süslenmiş eşyanın kullanılması haram değildir. Süs için olmamak kaydıyla, ihtiyaçtan dolayı dişi altınla kaplatmak veya altından diş yaptırmak haram kılınmamıştır. Bu bilgilerin, sadece fetvâ kitaplarında yer aldığını görürüz. Bunlara delil alınan bazı olaylar sahâbe döneminde geçmiş olabilir. Nitekim, Arfece İbni Es'ad ismindeki sahâbînin burnu Câhiliye döneminde cereyan eden Kilâb harbinde kesilmiş, o da gümüşten bir burun taktırmıştı. Peygamber Efendimiz kendisini görünce, altından bir burun yaptırmasını tavsiye etti. O da altından bir takma burun yaptırdı (Ebû Dâvûd, Hâtem 7; Tirmizî, Libâs 31; Nesâî, Zînet 41). Çünkü altın sağlık açısından daha yararlı ve koku yapmayan bir madendir. Nitekim günümüzde de vücûdun herhangi bir yerine bir maden konulması gerekirse altın veya platin konulduğunu biliyoruz. İşte âlimlerimiz bu olaydan hareketle çeşitli durumlara ait fetvâlar verme yoluna gitmişlerdir. Hükmü açıkça bilinmeyen ve başvuracağımız kaynaklarda da bulunmayan hususlar yetkili âlimlere sorulmak suretiyle öğrenilebilir. Çünkü zaruretler birtakım yasakları, haramları mübah hale getirebilir; ne var ki zaruretler her zaman genel

kaidelerin dışında kalan istisnalardır. Bunları da her asırda ve her toplumda yetiştirilmesi ümmetin üzerine farz olan din âlimleri halleder.

Altından yapılmış her çeşit yüzük, küpe, kolye, bilezik ve benzeri süs ve zînet eşyalarının kadınlara haram kılınmadığı da yine ulemânın üzerinde ittifak ettiği hususlardan biridir. Ancak kadınlar için de câiz olmadığını veya cevazın sınırlı olduğunu söyleyen âlimler vardır. Diğer taraftan, Resûl-i Ekrem Efendimiz ve Hulefâ-yi Râşidîn, erkeklerin altın yüzük takmasına müsâmaha ile bakmamışlar, buna karşılık bizzat kendileri gümüş yüzük takmışlardır. Efendimiz, muhakkak ki kendisine Cenâb-ı Hak tarafından haramlığı bildirilmeden önceleri taktığı altın yüzüğü parmağından çıkarıp atarak, onu ebediyyen bir daha takmayacağını söyleyince, bütün sahâbîler de parmaklarındaki altın yüzükleri çıkarıp atmışlardı. Belki bu olaydan sonra Peygamberimiz, parmağında altın yüzük gördüğü bir sahâbiye iltifat etmeyip: *“Sen bana elinde cehennemden bir kor taşıyarak mı geldin?”* diyerek sert bir uyarıda bulunmuştu (Nesâî, Zînet 45). Nişan yüzüklerinin birer zînet eşyası değil, adı üstünde bir nişan, bir alâmet, bir belirti olduğunu ileri sürerek haram sayılmaması gerektiğini söyleyenlerin görüşlerinin sağlam şer’î dayanaklardan yoksun ya da delillerinin zayıf ve hüccete ehil olmayan nitelikte bulunarak, ulemânın ekseriyeti nezdinde itibar görmediğini bu vesileyle belirtmemiz yerinde olur.

Burada altın nişan halkalarıyla ilgili farklı bir yaklaşıma işaret etmeden geçmenin uygun olmayacağı kanaatindeyiz. *Tecrîd-i Sarîh* mütercimi ve şârihi merhum âlim Kâmil Miras da altın nişan halkalarının mübah olduğu kanaatini taşımaktadır. Bu kanaatinde kendisini etkileyen âmilleri şöyle özetlemek mümkündür:

* Yüzükler konusundaki örf değişmiş olup, eski zamanlarda kullanılan kaba yüzükler gitgide zerafet kazanmış ve bugün nişan halkaları istisna edilirse, erkeklerin yüzük kullanmaları tamamen terkedilmiştir hatta ayıp sayılmaktadır.

* Altın yüzük kullanılmasının hem helâlliğini hem de haramlığını ifade eden rivayetler bulunmaktadır ve âlimler her iki grup hadisleri delil olarak kullanmışlardır; ancak haramlığıyla ilgili rivayetlerin daha kuvvetli olduğu bir gerçektir ve ona uyanlar daha çoktur.

* İmam Muhammed’e göre öğünme ve üstünlük hissine kapılma kastedilmeyerek altın ve gümüş kaplar süs eşyası olarak kullanılabilmektedir. Nişan yüzüğü de öğünmek için değil, teberrük için ve bir hatıra olarak takılmalıdır.

* Altının haram kılınmasının şer’î sebebi, bunun israf ve öğünme vesilesi olması idi. Artık günümüzde altın madeninin bolluğu sebebiyle bir halkanın satın alınması israf sayılacak bir şey olmaktan çıkmıştır.

İşte merhum Kâmil Miras’ın konuyla ilgili söyledikleri özetle bunlardır. Bunların ne kadar geçerli ve yeterli sebepler sayılabileceğini herkes kendisi düşünme gücüne sahiptir.

810 numaralı hadis 778 ve 1800 numara ile de kitabımızda yer almıştır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem Efendimiz’e helâl ve haram kılma yetkisi vermiştir.
2. Erkeklere ipek elbisenin her çeşidi haram olduğu gibi, altını kullanmanın her şekli de haram kılınmıştır.
3. Altın ve gümüşten yapılmış kaplar içinde yiyip içmek hem erkeklere hem de kadınlara haram kılınmıştır.

4. Altından ve gümüşten yapılan her çeşit eşyanın kullanılması hem erkek hem de kadın için haramdır.

5. Kadınların altından yapılmış süs eşyalarını ve takı malzemelerini kullanmaları câizdir.

6. Sadece bir süs için evde altın ve gümüş kaplar, tablalar ve benzerlerini bulundurmak câizdir.

7. Zaruret halleri istisna teşkil eder. Altının ve gümüşün kullanılmasının câiz olduğu yerler bu zaruretlerden kaynaklanır.

123- باب جواز لبس الحرير لمن به حِكّة

UYUZ HASTALIĞI OLANIN İPEKLİ GİYMESİ CÂİZDİR

Hadis

811- عن أنس رضي اللَّه عنه قال : رَخَّصَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم للزبير وعبْد الرَّحْمنِ بنِ عوْفٍ رضي اللَّه عنهما في لبْسِ الحَرِيرِ لِحِكَّةٍ بهما . متفقٌ عليه .

811. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Zübeyr ve Abdurrahman İbni Avf *radıyallahu anh*ümâ'ya, yakalandıkları uyuz hastalığı sebebiyle ipek elbise giyme ruhsatı verdi.

Buhârî, Libâs 29; Müslim, Libâs 24-25. Ayrıca bk. Buhârî, Cihâd 91; Ebû Dâvud, Libâs 9; Nesâî, Zînet 92

Açıklamalar

İslâm dininin en büyük özelliklerinden biri, kolaylık dini oluşudur. Fert ve toplum hayatını korumak ve geliştirmek açısından birtakım haramlar ve yasaklar koyarken, bir tek ferdin lehine de olsa o yasak veya haramlara istisnalar getirdiği olur. Bu durum, dinimizin ferdi topluma, toplumu ferde fedâ etmeyişinin ve tam bir denge sistemi oluşunun tezahürüdür. İnsan hayatı için en öncelikli unsur olan sağlık her türlü ihtimama lâyık görülür. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Enes'ten öğrendiğimiz bu davranışı ümmet için bir rahmet niteliği taşır. Burada özellikle uyuz hastalığının anılmış olması, ipek elbise giymenin sadece uyuz hastalığı ile sınırlı olduğu anlamına gelmez. Bunun aksine, ipekli giyilmesini gerektiren her çeşit hastalık bu ruhsatın içine girer. Nitekim âlimlerimizin tevcihleri de bu istikamettedir. Hatta bunu daha ileri götürenler de olmuştur. Nitekim büyük müfessir ve fakih **Kurtubî,** zaruret hallerinin hepsinde ipeğin giyilebileceği kanaatini taşır. Yine meşhur muhaddis **Bedreddin el-Aynî,** bu zaruret hallerini, yolculuk, savaş ve hastalık olmak üzere üç ana başlık altında ele alır. Çünkü harp halindeki insan neyi giymeye gücü yeterse onu giyer veya harbin şartları onun böyle bir elbise giymesini gerektirebilir. Yolculuk hâli ise sıkıntılı bir durumu akla getirir. İnsanın o esnada sıcaktan ve soğuktan kendini koruması gerekir; bunu da sadece ipek giysiler sağlayabilir. Hastalık haline az önce temas edilmişti. Netice itibariyle Efendimiz'in *"din kolaylıktan ibarettir"* beyanları gereğince, insanların faydasına olan şeyler daima dikkate alınır ve lehlerinde olanla hükmedilir. Ancak bu konuda Allah'ın çizdiği sınırları koruma ve haddi aşmama esası daima gözetilmelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinde zorluk değil, kolaylık esastır.

2. Bir şeyin yasaklığıyla ilgili kesin delil olsa bile, o konuda ruhsatın olduğu haller de vardır ve dinde ruhsat yolu daima açıktır.

3. Hastalık kişinin elinde olmayan bir zaruret halidir ve ruhsatı gerekli kılar.

124- باب النهي عن افتراش جلود النمور والركوب عليها

KAPLAN DERİSİ KULLANIMI

KAPLAN DERİSİNDEN YATAK YAPMANIN VE ONU EĞERLERİN ÜZERİNE KOYMANIN YASAK OLDUĞU

Hadisler

812- عنْ مُعاوية رضي اللَّه عنه قالَ : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم:«لاَ تَرْكَبوا الخَزَّ وَلاَ النِّمارَ » .

حديث حسن ، رواهُ أَبو داود وغيره بإسنادٍ حسنٍ .

812. Muâviye r*adıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İpek yüz geçirilmiş ve kaplan derisiyle kaplanmış eğer üzerine binmeyiniz."
Ebû Dâvud, Libâs 39. Ayrıca bk. İbni Mâce, Libâs 47

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

813- وعن أبي المليح عن أَبيهِ ، رضيَ اللَّه عنه ،أنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى عنْ جُلُودِ السِّباعِ.

رواهُ أبو دَاود ، والترمذي ، والنسائي بأَسَانِيد صحاح .

وفي روايةِ الترمذي : نَهَى عنْ جُلُودِ السِّباعِ أنْ تُفْتَرَشَ .

813. Ebü'l-Melîh, babası (Üsâme İbni Umeyr) *radıyallahu anh*'den rivayet ettiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yırtıcı hayvanların derilerini kullanmayı yasakladı.

Ebû Dâvûd, Libâs 40; Tirmizî, Libâs 31, 32; Nesâî, Fer' 7

Tirmizî'nin bir rivayetinde: Yırtıcı hayvan derilerinden yatak yapılmasını yasakladı, denilir.

Ebü'l-Melîh

Adının Âmir veya Umeyr İbni Üsâme olduğu söylenir. Babasının adı Üsâme İbni Umeyr olup sahâbîdir. Ondan sadece oğlu Ebü'l-Melîh rivâyette bulunmuştur. Peygamberimiz'den rivayet ettiği hadisler, Kütüb-i Sitte'ye dahil dört Sünen ile Ahmed İbni Hanbel'in Müsned'inde ve diğer güvenilir hadis eserlerinde yer alır.

Allah ona rahmet etsin.

Açıklamalar

Yukarıda ipekli kumaştan mâmul elbiseler giyilmesiyle ilgili açıklamalarımızda zaruret halleri müstesna, ipeğin sadece giyim kuşam eşyası olarak değil, yatak, yorgan, perde gibi ev eşyası olarak kullanılmasının da âlimlerin bir çoğuna göre câiz olmadığına işaret etmiştik. Hadîs-i şerîfte yırtıcı hayvanların derilerinin at, deve, merkep gibi binek hayvanlarının eğerlerine konulan ve üzerine oturulan minderlerde kullanılmasının bile câiz olmadığına işaret edilmektedir ki, evdeki minder, döşek ve yorganda öncelikle câiz olmayacağı âşikârdır. Ancak önce de işaret ettiğimiz gibi **İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe**, yüzleri ipek kumaştan yapılan minderler üzerinde oturmayı ve yataklarda yatmayı helâl kabul eder. Hadiste geçen "hazz" kelimesini saf ipekten yapılmış kumaş anlamıyla kabul ettik. Çünkü Peygamberimizin yasaklamış olduğu bu kumaştır. Kelime yün ve ipek karışımı kumaş anlamına da gelir ki, o takdirde kullanılmasında bir sakınca olmadığında bütün âlimlerin ittifakı vardır. Çünkü gerek sahâbe, gerek tâbiîn bu cins kumaşı hem elbise olarak giymişler, hem de ev ihtiyaçlarının herbiri için kullanılmasında hiçbir sakınca görmemişlerdir.

Bu hadis ile benzeri rivâyetlerden hareketle kaplan ve benzeri yırtıcı hayvanların derilerinin yatak, yorgan, döşek veya bunlar dışında herhangi bir eşyada kullanılmasının câiz olmadığı kabul edilir. Bunların yasak edilmesinin çeşitli sebepleri üzerinde durulmuş, kibirlilik alâmeti olduğu, o günkü Acemlerin yani ateşperest İranlıların zîneti olduğu bu hayvanların derileri tabaklanmakla temizlenmediği için yasaklandığı gibi sebepler ileri sürülmüştür. Fakat bunlardan meselâ yırtıcı hayvanların derilerinin tabaklanmakla temizlenmeyeceği görüşü, ulemânın genel kanaatini yansıtmamaktadır. Çünkü Resûl-i Ekrem Efendimiz: "*Deri tabaklandığı vakit temiz olur*" buyurmuşlardır (Müslim, Hayz 105; Ebû Dâvûd, Libâs 38; Nesâî, Fer', 20, 30,31). Fakîhler bu konudaki ictihad ve fetvâlarını bu hadisteki genellemeye istinad ettirirler. Ancak onların aralarındaki ihtilâf şu sorularla karşılığında verilen cevapları kapsadığı için değişik neticelere ulaşmışlardır: Tabaklanmakla acaba yalnız eti yenen hayvanların derileri mi temiz olur? Böyle değil de bütün hayvanların derileri temiz oluyorsa, hem içleri hem dışları temiz olur mu? Yoksa eti yenmeyen hayvanların derilerinin sadece dışları mı temiz olur?

Bu ve buna benzer sorulara verilen cevaplar şüphesiz ki aynı değildir. Dolayısıyla fetvalar da farklılık arzetmektedir. Bu cevapları ve ilgili fetvâları fıkıh kitaplarımızda bulabiliriz. Onların hepsini burada sayıp dökmek bizim maksadımızı aşar. Şu kadarını belirtelim ki, **Şâfiî mezhebi**ne göre, köpek ve domuz derisi dışındaki bütün derilerin içi ve dışı tabaklanmakla temiz olur. **İmam Ebû Hanîfe**'nin mezhebine göre, domuz dışındaki bütün hayvanların derileri tabaklanmakla temizlenmiş sayılır. **İmam Mâlik**'in mezhebine göre ise, tabaklanmakla bütün hayvanların derileri temiz olursa da, bu temizlik derilerin içlerine değil dışlarına has bir temizliktir. Tabaklanmakla içleri temizlenmiş olmaz. Dolayısıyla kuru yiyecekleri depolamada kullanılabilirse de sıvı yiyecekler için kullanılamaz. Derilerin tüylü kısımlarında namaz kılınabilir, fakat içlerinde kılınamaz.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İpekten yapılan yatak, yorgan, döşek, eğer vb. eşyalar kullanmak genelde mekruh kabul edilmiştir. Ancak İmâm Ebû Hanîfe, yüzleri ipek kumaştan yapılan minderler üzerinde oturmayı ve yataklarda yatmayı helâl kabul eder.

2. İpek ve yün karışımı yorgan, yatak, döşek gibi eşyalar kullanmakta bir sakınca yoktur.

3. Kaplan, aslan gibi yırtıcı hayvanların derilerinden yatak, döşek, eğer, kürk gibi şeyler yapıp kullanmak câiz değildir.

4. Tabaklanmak suretiyle her hayvanın derisi temizlenmiş olmaz.

125- باب ما يقول إذا لبس ثوباً جديداً أو نعلاً أو نحوه

YENİ ELBİSE AYAKKABI VE BENZERİ BİR ŞEY GİYİNCE NASIL DUA EDİLECEĞİ

Hadis

814– عن أبي سعيد الخُدْري رضيَ اللَّه عنه قال : كانَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا اسْتَجَدَّ ثَوْباً سمَّاهُ باسْمِهِ عِمامَةً ، أَوْ قَمِيصاً ، أَوْ رِدَاءً يقُولُ : « اللَّهُمَّ لكَ الحَمْدُ أَنْتَ كَسَوْتَنِيهِ ، أَسْأَلُكَ خَيْرَهُ وَخَيْرَ ما صُنِع لَهُ ، وأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وشَرِّ ما صُنِعَ لَهُ » .

رواهُ أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن .

814. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yeni bir elbise giydiği zaman, sarık, gömlek, ridâ gibi giydiği şeyin adını anarak şöyle dua ederdi:

"Allahümme leke'l-hamdü ente kesevtenîhi, es'elüke hayrahü ve hayra mâ sunia lehü, ve eûzü bike min şerrihi ve şerri mâ sunia lehü:

“Allahım! Hamd sana mahsustur. Onu bana sen giydirdin. Senden onu hayırlı kılmanı ve yapılışına uygun kullanmanın hayrını nasip etmeni dilerim. Şerrinden ve yaratılış gayesi dışında kullanılmasının şerrinden de sana sığınırım.”

Ebû Dâvûd, Libâs 1; Tirmizî, Libâs 28

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, Cenâb-ı Hakk’ın ihsan ettiği her nimete karşı hamdini ve şükrünü daima yerine getirirlerdi. Bizlere de bunu tavsiye buyurmuşlar ve nerede nasıl dua edeceğimizi öğretmişlerdir. Üzerimize giydiğimiz elbise, gömlek, hırka, başımıza örttüğümüz sarık veya serpuş, ayağımıza giydiğimiz çorap, ayakkabı ve ihtiyaç duyduğumuz her çeşit giyim eşyası, insanoğluna verilen nimetlerin en önemlilerindendir. Çünkü onlar olmadan tesettürümüzü sağlayamayız, soğuktan ve sıcaktan korunamayız, rûhî ve bedenî hastalıklardan da kurtulamayız. İşte her nimete olduğu gibi özellikle böyle bir nimeti lutfeden Rabbimize karşı hamd ve şükür vazifemizi yerine getirmemiz üzerimize bir vecîbedir.

Peygamberimiz yeni bir elbiseyi ilk defa cuma günü giyerdi. Çünkü cuma günü, mü'minler için haftalık bayram kabul edilir. Efendimiz her zaman temiz ve özenli giyinirdi, ama özellikle bayram günlerinde en yeni ve en kıymetli elbiselerini giyerdi.

Peygamberimiz, gücü yetenlerin yeni elbiseler giymelerini tavsiye ederdi. Abdullah İbni Ömer'in rivayetine göre, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem,* Hz.Ömer'in üzerinde bir gömlek görmüşlerdi:

– "Bu gömleğin yeni mi yoksa yıkanmış mı?" diye sordu. Hz.Ömer:

– Hayır yeni değil, yıkanmış gömlektir, yâ Resûlallah! deyince:

– "Yeni giy, hamdeden olarak yaşa, şehid olarak öl" buyurdu (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 89).

Resûl-i Ekrem, her şeyde olduğu gibi elbisede de hayrı murad ederdi. Ayrıca elbisenin uzun süre giyilebilecek sağlamlıkta olması, temizliği, helâl yoldan kazanılmış ve giyilmesi helâl sayılan kumaşlardan yapılmış olması, zaruret ve ihtiyaç için oluşu da bir hayırdır. Buna mukabil, elbiseyi kibrin, kendini beğenmişliğin ve insanlara caka satmanın vasıtası kılmanın hayır değil şer, yani günahlara vesile olduğu da bir gerçektir. Ayrıca haram yollardan kazanılması, giyilmesi câiz olmayan kumaşlardan yapılması, setr-i avreti temin etmemesi, günah ve haram sayılan işlerde kullanılmak üzere yapılması da bir şerdir. Bu açıdan bakılınca, Efendimiz'in elbise giyerken yaptığı ve bize öğrettikleri dua ne kadar anlamlıdır?

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Elbise ve vücudumuzun tesettürünü sağlayan, bizi sıcaktan soğuktan, dış etkenlerden koruyan her çeşit giyecek Allah'ın bir nimetidir.
2. Her nimetin karşılığında Allah'a şükretmek bizim kulluk görevimizdir.
3. Dua da bir ibadettir ve her zaman Allah'a dua etmek üzerimize bir vecibedir.
4. Yeni bir elbise giydikten sonra Allah'a hamdetmek, şükretmek sünnete uygun bir davranış olup, hadiste geçen duayı yapmak daha da faziletlidir.

126- باب استحباب الابتداء باليمين في اللباس

GİYİNMEYE SAĞDAN BAŞLAMAK

هذا الباب قد تقدم مقصوده وذكرنا الأحاديث الصحيحة فيه . (انظر الباب التاسع والتسعون في استحباب تقديم اليمين في كل ما هو من باب التكريم)

Bu başlıktan maksadın ne olduğu daha önce **"Gusül, Abdest, Teyemmüm, Elbise Giymek ve Bunlara Sağdan Başlamak"** bahsinde geçmişti ve konuyla ilgili sahih hadisleri de oralarda zikretmiştik.

كتاب آداب النوم

127- باب آداب النوم والاضطجاع والقعود والمجلس والجليس والرؤيا

UYKU ÂDÂBI BÖLÜMÜ

UYUMANIN, YASLANIP YATMANIN, OTURMANIN,
BİR TOPLULUKTA BULUNMANIN VE RÜYÂNIN ÂDÂBI

Hadisler

815- عن الْبَرَاءِ بن عازبٍ رضيَ اللَّه عنهما قال : كَانَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا أَوَى إلى فِرَاشِهِ نَامَ عَلى شِقَّهِ الأَيمنِ ، ثُمَّ قال : « اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إلَيْكَ ، ووجَّهْتُ وَجْهي إلَيْكَ ، وفَوَّضْتُ أَمْرِي إلَيْكَ ، وَأَلجَأْتُ ظهْري إلَيْكَ ، رَغْبةً ورهْبَةً إلَيْكَ ، لا مَلْجأ ولا مَنْجى مِنْكَ إلاَّ إلَيْكَ ، آمَنْتُ بِكِتَابكَ الذي أَنْزلت ، وَنَبيِّكَ الذي أَرْسلْتَ » .

رواه البخاري بهذا اللفظ في كتاب الأدب من صحيحه .

815. Berâ İbni Âzib *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yatağına uzandığında sağ tarafı üzerine yatar ve şöyle dua ederdi:

"Allahümme eslemtü nefsî ileyke, ve veccehtü vechî ileyke, ve fevvadtü emrî ileyke, ve elce'tü zahrî ileyke, rağbeten ve rehbeten ileyke, lâ melcee ve lâ mencê minke illâ ileyke. Âmentü bi kitâbikellezî enzelte ve nebiyyikellezî erselte:

“Allahım! Kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana çevirdim. İşimi sana ısmarladım. Rızanı isteyerek, azabından korkarak sırtımı sana dayadım, sana sığındım. Sana karşı yine senden başka sığınak yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere inandım.”

Buhârî, Daavât 5. Ayrıca bk. Buhârî, Vudû‘ 75; Müslim, Zikir 56-58; Ebû Dâvud, Edeb 98

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

816- وعنه قال : قال لي رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذَا أَتَيْتَ مَضْجَعكَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلاةِ ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلى شِقِّكَ الأَيْمَنِ ، وَقُلْ .. » وذَكَرَ نَحْوهُ ، وفيه : « واجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَقول » متفقٌ عليه .

816. Berâ İbni Âzib radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

“Yatağına gideceğin zaman namaz abdesti gibi abdest al, sonra sağ yanın üzerine yat ve şu duayı oku ve bu duanın sözlerini yatmadan önce son sözün yap” buyurdu.
Buhârî, Vudû 75; Müslim, Zikİr 56

Açıklamalar

Aynı sahâbî tarafından rivayet edilen bu iki hadis arasında esasen herhangi bir fark bulunmamaktadır. Birinci rivayette, Peygamber Efendimiz'in yatağına yattığında nasıl dua ettiği ifade edilmişken, ikincisinde Berâ İbni Âzib'e yatmadan önce neler yapacağını ve aynı duayı öğretmesi yer almaktadır. Muhaddislerin âdetlerinden biri de, rivayetler arasında küçük farklar bile olsa, onları ayrı ayrı zikretmek suretiyle detay sayılabilecek farklılıkların korunduğunu ortaya koymaktır. Bir başka sebep, çok kere birbirinden oldukça uzak diyarlardaki ravilerin mâna ile yapılan rivayetlerde dahi, önemsenmeyecek derecede farklılıklarla hadisleri nakletmek suretiyle bütün İslâm coğrafyasında Hz.Peygamber'in sünnetine ve hadislerine ne kadar büyük değer verildiğini göstermektir.

Hadis kitaplarımızın hemen hepsinde duaya az sayılmayacak bölümler ayrıldığını görürüz. Hatta kitap tasnifine başlandığı ilk asırlardan itibaren dua ile ilgili müstakil eserler yazılagelmiştir. Çünkü dua, gerek Kur'ân-ı Kerîm'in gerekse Peygamber Efendimiz'in çok önem verdiği hususların başında yer alır. Kur'an bize pek çok peygamberin dualarından bahseder ve onları bizim de öğrenip yapmamızı ister. Çünkü duası olmayan hiçbir peygamber düşünülemeyeceği gibi, duasız bir mü'min hatta bir kul da düşünülemez. Zirâ duâ, Allah ile kulun başbaşa ve en yakın olduğu anları ifade eder. Duanın anlamı, dua eden kişinin Allah'ı davet etmesi ve huzurunda olduğu Allah'a halini arzetmesidir. Bu eserin dua ile ilgili bölümlerinde konu üzerinde etraflıca durulmuş ve gerekli bilgiler verilmiştir.

Dinimiz, hayatımızın her alanıyla ilgili prensipler ve edep kuralları koymuş, bizden bunlara uymamızı istemiştir. Bildiğimiz gibi bu kuralların bazısı farz, bazısı sünnet, bazısı da mübah cinsindendir. Bunların hepsi bizim dünyâ ve âhiret mutluluğumuz için konulmuştur. Müslüman kişi, uyuması ve uyanmasının bile bir ibadet vasfı taşıdığının şuuru içindedir. Çünkü o, kendisinin her anının Allah'ın gözetim ve denetimi altında olduğunu bilir. Onun inancına göre Allah kendisini her an görmekte, her işlediğini bilmekte, her söylediğini duymakta, hatta kalbinden geçirdiği her şeyden anında haberdar olmaktadır. İşte bu sebeple, Allah'tan bir an olsun gâfil olmamak gerekir. Yatağa yatmadan önce abdest almak, sağ yanı üzerine yatmak sonra da yukarıda metni ve anlamı geçen duayı yapmak, kişinin uykusunu bile tam bir ibadete çevirmekte ve kendisini Allah'ın güvencesine almaktadır. Allah'ın güvencesine inanmış bir insana Allah'ın izni olmaksızın hiç kimse ve hiçbir şey zarar veremez. Bu dua, gerçekten tam bir inanış, teslim oluş ve adanış andıdır. Son derece açık ve net ifadelerden ibaret olan bu duanın anlamını her birimiz derinden düşünürsek, sanki Allah'a son defa halimizi arzediyormuşuz gibi bir hisse kapılabiliriz. Bu hisse kapılmakta son derece haklı sayılırız ve bir mü'minin sahip olması gereken hassasiyete sahip olduğumuz için sevinmemiz gerekir. Çünkü gerçekten yaptığımız bir dua son duamız, kıldığımız bir namaz son namazımız, tuttuğumuz oruç son orucumuz, kısacası yaptığımız herhangi bir iş son işimiz olabilir. Esasen bu his içinde yaşayan bir insan her anında Allah'ın rızâsına uygun hareket eder. Anadolu insanının dilinde uykunun "küçük ölüm" olarak adlandırılması ne kadar mânidardır.

Gece yatağına yatarken abdestli olan kimsenin tekrar abdest almasına gerek olmayacağı bellidir. Peygamber Efendimiz'in prensiplerinden biri de her işe sağdan başlamaktı. Burada gördüğümüz gibi, uykusuna da sağ tarafı üzerine yatarak başlardı. Üstelik, sağ tarafı üzerine yatmak sağlık açısından da son derece yararlıdır. Bilindiği gibi, insanın kalbi ve midesi sol tarafındadır. Her iki organımız da sıhhatimizin temel unsurlarından olup, sıkışması sağlık için zararlıdır. Bu sebeple tıp doktorları da kalp ve mide üzerine yatmamayı tavsiye ederler.

815 nolu hadis daha önce 81'nci hadis olarak geçmişti, 1465'nci hadis olarak da gelecektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Dua, hayatımızın her ânında bizi Allah'a yönelten bir ibadet olduğu için insan her hal ve durumda Allah'a dua etmelidir.

2. Abdestli vaziyette ve sağ tarafı üzerine yatarak uyumak sünnete uygun bir davranıştır.

3. Uykuya yatarken Peygamberimiz'in öğrettiği gibi hadisteki ibarelerle dua etmek sünnettir.

4. Kişinin uykudan önce son sözleri Allah'a yakarış olmalıdır.

5. Her gece yapılan dua, âdeta Allah'a verdiğimiz ahdimizi yenilemek, İslâm ve imanımızı söz ve davranışımızla sağlama almak anlamı taşır.

817- وعن عائشةَ رضيَ اللَّه عنها قالتْ : كَانَ النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَصلِّي مِن اللَّيْلِ إحْدَى عَشَرَةَ رَكْعَةً ، فَإذا طلَع الْفَجْرُ صَلَّى رَكْعَتيْنِ خَفِيفتيْنِ ، ثمَّ اضْطَجَعَ على شِقِّهِ الأيمن حَتَّى يَجِيءَ المؤَذِّنُ فيُوذِنَهُ ، متفق عليه .

817. Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gece on bir rek'at namaz kılardı. Sabah tan yeri ağarınca da kısaca iki rek'at namaz kılar, sonra müezzin gelip sabah ezanını okuyuncaya kadar sağ yanı üzerine yaslanıp uzanırlardı.

Buhârî, Daavât 5; Müslim, Müsâfirîn 121-122

Açıklamalar

Bu hadisin burada zikredilmesinin sebebi, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sabah namazının sünneti ile farzı arasında yan tarafı üzerine yaslanıp yattığını haber vermesinden dolayıdır. Yukarıdaki metin, Buhârî'nin rivayeti olup, Müslim'in rivâyetinde, on bir rek'attan biri ile vitir kıldığı, sonra sağ tarafı üzerine yaslanıp müezzin gelinceye kadar yattığı, müezzin geldikten sonra kısaca iki rek'at namaz kıldığı belirtilir. Onu takip eden diğer rivayette ise Hz.Âişe validemiz, Peygamber Efendimiz'in gece kıldığı on bir rek'at namazı, yatsı namazını bitirdikten sonra sabah namazı vaktine kadar olan zaman içinde kıldığını ve her iki rek'atta bir selam verdiğini söyler. Bu açıklamadan sonra Efendimiz'in geceleri kıldığı bu namazın, yatsı namazından ayrı ve teheccüd diye adlandırdığımız gece ibadeti olduğu anlaşılır. Kitabımızın ibadetlerle ilgili bahislerinde, bu konularda yeterli açıklamalara yer verilmiş bulunmaktadır.

Peygamberimiz'in gece namazından sonra veya sabah namazının sünneti ile farzı arasında sağ tarafı üzerine yaslanmasıyla ilgili pek çok rivayete rastlamaktayız. Bundan dolayı ulemâmız konuyu enine boyuna ele alıp tartışmışlar ve kanaatlerini ortaya koymuşlardır. Buradan elde edilen neticeye göre Efendimiz, bazan gece namazından sonra, bazan da sabah namazının sünnetinden sonra sağ tarafı üzerine yaslanarak bunların her ikisinin de câiz olduğunu göstermek istemişlerdir.

Sahîh-i Buhârî'nin önde gelen şârihlerinden olan Bedreddin el-Aynî, ilgili rivayetlerin ve bunlardan istidlâl olunan hükümlerin çokluğunu dikkate alarak konuya genişçe yer vermiştir. Kısaca özetleyecek olursak: Sahâbe, tâbiîn ve daha sonraki dönemlerde ulema, gece namazından veya sabah namazının sünnetinden sonra sağ yanına yaslanıp yatmak vâcib midir, değil midir meselesini tartışmışlardır. Netice itibariyle şu görüşler ortaya konulmuştur:

* İmam Şâfiî ve mezhebine göre sağ tarafa yaslanmak sünnettir. Aynı mezhepten olan Nevevî'ye göre ise, sabah namazının sünnetinden sonra yaslanmak sünnettir.

* Sahâbeden pek çokları ile tâbiînin önde gelen âlimlerine göre, sağ yanı üzerine yaslanarak yatmak müstehaptır. Onlar sabah namazının sünneti ile farzı arasında sağ taraflarına yaslanarak yatarlarmış.

* Muhammed İbni Hazm'e göre yaslanmak farzdır.

* Ashâbdan Abdullah İbni Mes'ûd ve Abdullah İbni Ömer, tâbiînden bazı imamlar ve İmâm Mâlik'e göre ise yaslanmak bid'attır.

* Hasan-ı Basrî'ye göre yaslanmak iyi bir davranış değildir.

* Yaslanmak, mutlaka yapılması gereken bir iş değildir. Burada ondan maksat sünnetle farzın arasını ayırmaktır. Bu da sağ tarafa yaslanmakla, birisiyle konuşmakla, ya da bir başka tarzda olabilir. Bu İmâm Şâfiî'ye nisbet edilen bir görüştür.

Yaslanmayı sünnet veya müstehap sayanlara göre, sağ tarafa yaslanmak gerekir. Fakat herhangi bir rahatsızlığı sebebiyle sağına yaslanamayan kimse soluna yaslanır. Sağ tarafa yaslanmanın hikmeti, kalbin sol tarafta bulunmasıdır. İnsan sol tarafına yaslanınca çabucak uykuya dalar. Sağına yaslandığında ise hemen uyumaz.

Bu rivayet 1174'ncü hadis olarak da gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sürekli sağ tarafına yaslanmadığı için, bu davranış farz veya vâcip değil, sünnettir.
2. Sünnete daha uygun olan, sabah namazının sünnetinden sonra sağına yaslanmadır.
3. Sağ tarafına yatması sakıncalı olan soluna da yaslanabilir.
4. Sabah namazının sünnetini fazla uzatmadan kılmak sünnete uygundur.

818– وعن حُذَيْفَةَ رضي اللَّه عنه قال : : كان النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ وَضَعَ يَدهُ تَحْتَ خَدِّهِ ، ثمَّ يَقُولُ : « اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أمُوتُ وَ أَحْيَا » وإذا اسْتيْقَظَ قَالَ : «الحَمْدُ للَّهِ اَلَّذي أَحْيَانَا بعْدَ مَا أَمَاتَنَا وإليه النُّشُورُ » . رواه البخاري .

818. Huzeyfe *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* geceleyin uyumak istediği zaman elini yanağının altına koyar sonra da:

"Allahümme bismike emûtü ve ahyâ: **"Allahım! Senin isminle ölür, senin isminle dirilirim"** derdi. Uykudan uyandığı zaman: ***"Elhamdülillâhillezî ahyânâ min ba'di mâ emâtenâ ve ileyhin-nüşûr."*** **"Bizi öldürdükten sonra dirilten Allah'a hamdolsun. Diriltmek sadece O'na mahsustur"** buyururdu.

Buhârî, Daavât 7,8,16. Ayrıca bk. Müslim, Zikr 59; Ebû Dâvûd, Edeb 98; Tirmizî, Edeb 28; İbni Mâce, Duâ 16

Açıklamalar

Hadisimizin gösterilen kaynaklarından bazısında belirtildiği üzere, Peygamberimiz yatağa yattığında sağ elini yine sağ yanağının altına koyarak uyurlardı. Efendimiz'in bütün işlerine sağdan başlamayı sevdiğini biliyoruz. Ayrıca uyku ölümün kardeşidir. Ölen kimse kabre, kıbleye karşı ve sağ tarafı üzerine konur. Bir başka husus, oturarak namaz kılmaya güç yetiremeyenler, sağına yatmasında bir sakınca olmadığı sürece, sağ tarafları üzerine yatarak namazlarını kılarlar. Böylece insan uykuya yatarken hem ölümü hatırlar, hem de uykusunun bir nevi ibadet olduğunu düşünür ve ölüme hazırlanır gibi, kendisini sadece Allah'ın öldüreceğini ve dirilteceğini bilerek, bu inancını Allah'a yakarışında bir kere daha teyit eder.

Ölümün kardeşi olan uykuya yattığımızda, uyanıkken yaptığımız bütün işlerle alâkamız kesilir. Artık ne ölmemek, ne de yeniden hayata dönmek bizim gücümüz ve kudretimiz dahilinde değildir. Allah bizi uyuduktan sonra uyandırıp yeniden nasıl hayata döndürüyorsa ve biz bunu ölüm gelip çatıncaya kadar her gün nasıl yaşıyorsak, öldükten sonra da kıyâmet gününde Allah'ın huzurunda toplanıp hesaba çekilmek üzere aynen uzun bir uykudan uyanır gibi diriltileceğiz. İşte uyku bize bunları hatırlatıyorsa, sanki o geceyi ibadetle geçirmiş gibi oluruz; çünkü bu çeşit bir tefekkürün de ibadet sayıldığını bilmemiz gerekir. O halde her gece yatağımıza yatarken ve uykudan kalkarken Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yaptığı bu duâları biz de tekrar etmeliyiz. Uyumadan önce yaptığımız duâ , yaptığımız her hayırlı işin olduğu gibi geçirdiğimiz günün sonunu da Allah'a hamd ve şükürle bitirmemiz gerektiğine inanmamızın belirtisidir. Uykudan uyanınca yaptığımız duâ ise, işimizin ve günümüzün başlangıcının bizi sanki ölümden sonra dirilten Allah'ın yardımına ihtiyacımızın samimi bir göstergesidir.

Bu hadis, 1449 ve 1461 numaralarla tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Uyku için yatağa girince sağ elimizi yanağımızın altına koymak ve sağ tarafımız üzerine yatmak sünnete uygun bir davranıştır.
2. Yatağa yatarken Peygamber Efendimiz'in yaptığı gibi duâ etmek onun sünnetine uymaktır.
3. Uyku bir nevi küçük ölüm olduğu için, bize kıyamet gününde yeniden dirilmeyi hatırlatır.

819– وعن يعِيشَ بنِ طخْفَةَ الغِفَارِيَّ رضي الله عنهما قال : قال أبي «بينما أنَا مضُطَجِعٌ في الْمسَجِدِ عَلَى بَطْنِي إذَا رَجُلٌ يُحَرِّكُنِي بِرِجْلهِ فقال « إنَّ هذِهِ ضَجْعَةٌ يُبْغِضُهَا اللهُ » قال : فَنَظَرْتُ ، فإذَا رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رواه أبو داود بإسنادٍ صحيح .

819. Yaîş İbni Tıhfe el-Gıfârî *radıyallahu anhümâ*, babam bana şöyle dedi, diyerek nakletmiştir:

Bir ara ben mescitte yüzükoyun yatmıştım. Baktım ki bir adam beni ayağıyla kımıldatıyor ve:

"Bu, Allah'ın kızgınlığına sebep olan bir yatış tarzıdır" diyor. Bir de ne göreyim, o Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* değil mi!

Ebû Dâvûd, Edeb 95. Ayrıca bk. Tirmizî, Edeb 21

Yaîş İbni Tıhfe el-Gıfârî

Yaîş, hem babası hem kendisi sahâbî olan bahtiyarlardandır. Ebû Zerr'in kabilesi olan Benî Gıfâr'a mensuptur. Babası Tıhfe, Suffe ashâbındandı. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Yaîş Şam diyarına yerleşen sahâbîler arasında sayılmaktadır. Riyâzu's-sâlihîn'de onun sadece bu hadisi bulunmaktadır. Zaten kendisi de fazla hadis rivayet etmemiştir. Onunla ilgili her kaynak şu olaya yer verir:

Bir gün Resûl-i Ekrem Efendimiz dişi bir deve getirtir ve:

- ***"Bu deveyi kim sağacak?"*** *diye sorar. Bir adam ayağa kalkarak:*

– Ben sağacağım, *der. Efendimiz ona:*

– ***"Senin adın ne?"*** *deyince, adam:*

– Adım Mürre, diye cevap verir. Peygamberimiz:

– ***"Sen otur"****, der. Bir başkası ayağa kalkar, Resûlullah ona adını sorunca:*

– Benim adım da Cemre, der. Resûl-i Ekrem ona:

– ***"Sen de otur"*** *buyurur. Üçüncü bir kişi ayağa kalkar, Efendimiz ona:*

– ***"Senin adın ne?"*** *diye sorunca, adam:*

– Benim adım Yaîş der. Bunun üzerine Peygamberimiz:

– ***"Deveyi sen sağ"*** *buyurur.*

Peygamberimiz'in bu davranışının sebebi, ilk iki ismi beğenmemesinden dolayıdır. Çünkü bu iki isimden birincinin anlamı "acı", ikincinin anlamı da "ateş közü"dür. Yaîş ise, Yaşar anlamına gelir. Efendimiz Câhiliye döneminden kalma kötü isimleri sevmez ve bunları iyileriyle değiştirirdi. Nitekim bu Mürre ve Cemre adlı sahâbîlerin isimlerini de değiştirtirdiği rivayet edilir.

Allah ondan ve babasından razı olsun.

Açıklamalar

Tirmizî'nin Ebû Hüreyre'den gelen rivayetinde *"Bu, Allah'ın sevmediği bir yatış tarzıdır"* denilir. Yaîş'in bu rivâyetinin bazı tariklerinde, babası Tıhfe'nin akciğer rahatsızlığı sebebiyle böyle yattığı belirtilmiştir. Muhtemeldir ki, Peygamberimiz onun bir rahatsızlık sebebiyle bu şekilde yattığına muttali değildi. Birtakım rivayetlerin anlatım üslûbu, sanki "Niçin böyle yatılmasın?" sorusuna cevap teşkil edici niteliktedir. Bu tür hadisleri dikkate alan İslâm âlimleri, yüzünü, karnını ve göğsünü yere koyarak yatmanın yasaklanmış olduğunu ve Resûl-i Ekrem'in sünnetine uymadığını belirtirler. Yüz ve göğüs insanın en kıymetli iki uzvu olup, Allah'a secde hali dışında onları yere koymak ve üzerine kapanmak iyi bir davranış olarak kabul edilmez. Yine bu tarz yatış, insanın mide ve kalp gibi organlarına da zararlıdır. Bir rivayette de "cehennemliklerin yatış tarzı" olarak nitelendirilmiştir. Netice itibariyle, Efendimiz'in sakındırdığı bu yatış biçiminden uzak durmak bizler için en uygun ve doğru yoldur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz'in sünnetine ve edebine uygun olan ve olmayan yatış tarzları vardır.
2. Peygamberimiz'in yasakladıkları, Allah'ın da hoşuna gitmeyen ve sevmediği şeylerdir.
3. Yüzükoyun yatmak, Allah'ın sevmediği ve sünnetteki edebe aykırı bir yatış tarzıdır.

820- وعن أبي هريرة رضي الله عنه عن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ قَعَدَ مَقْعَداً لَمْ يَذْكُرِ الله تعالى فِيهِ كَانَتْ عَلَيهِ مِنَ الله تعالى تِرَةٌ ، وَمَنِ اضْطَجَعَ مُضْطَجَعاً لاَيَذْكُرُ الله تعالى فِيهِ كَانَتْ عَلَيهِ مِن اللهِ تِرَةٌ » رواه أبو داود بإسنادٍ حسن . « التِّرَةُ » بكسر التاء

820. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse bir mecliste oturur da orada Allah Teâlâ'nın ismini anmazsa, Allah'a karşı eksik bir iş yapmış, bir günah işlemiş olur. Bir kimse yatağa yatar da orada Allah Teâlâ'yı zikretmezse, yine eksik bir iş yapmış, bir günah işlemiş olur."

Ebû Dâvûd, Edeb 25. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, Müsned, II, 422

Açıklamalar

Müslümanlar, bulundukları her yerde Allah'ı hatırlamak, anmak, O'nun adını zikretmekle mükellef kılındıklarının şuuru içinde olmalıdırlar. Bu yer, içinde bulundukları bir meclis veya yatıp uyuyacakları yatakları da olsa böyledir. Yukarıdaki hadislerde yatağa yatarken abdestli olmanın ve dua etmenin gereğine işaret edilmişti. Dua, Allah'ı anmanın ve O'nu zikretmenin en mükemmel şekli olan ibadetlerden biridir. Müslümanlar hangi sebeple olursa olsun bir araya geldiklerinde, Allah rızâsına uygun hareket ederler. Meclisleri de içinde haramların ve günahların olmadığı, helâller ve sevapların işlendiği meclisler olur. Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya vesile olan her davranış, faydalı her söz ve iş O'nun zikri ve anılması sayılır. Böyle olmayan sözler ve işlerin ise kimseye bir fayda sağlamayacağı ve Allah katında da bir sevabı olmayacağı her aklı başında insanın bildiği gerçeklerdendir. İleride, meclis âdâbı bahsinde hadisimiz 838 numarayla tekrar gelecek ve bu konuya bir kere daha döneceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan nerede olursa olsun, Allah'ı hatırlamaktan ve anmaktan gafil olmamalıdır.
2. Allah'ın hatırlanmadığı ve adının anılmadığı meclislerde hayır yoktur.
3. Yatağa yatıldığı zaman da Allah'ı hatırlayıp anmak gerekir.

128- باب جواز الاستلقاء على القفا ووضع إحدى الرجلين على الأخرى إذا لم يَخف انكشاف العورة وجولز القعود متربعاً ومحتبياً

YATMA VE OTURMA ÂDÂBI

SIRT ÜSTÜ YATMAK, AVRET MAHALLİNİN AÇILMA KORKUSU OLMAYINCA AYAK AYAK ÜSTÜNE ATMAK, BAĞDAŞ KURARAK VE BİR ŞEYE BÜRÜNEREK OTURMAK CÂİZDİR

Hadisler

821- عن عبدِ الله بن يزيد رضي الله عنه أنه رأى رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مُستَلقِياً في المسَجْدِ وَاضعاً إحْدَى رِجْليْهِ عَلى الأُخْرىَ متفق عليه .

821. Abdullah İbni Yezîd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, o, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i mescidde bir ayağını diğer ayağı üzerine atmış, sırt üstü yatarken görmüştür.

Buhârî, Salât 85 İsti'zân 44; Müslim, Libâs 75. Ayrıca bk. Tirmizî, Edeb 19; Nesâî, Mesâcid 28

Açıklamalar

Oturma ve yatma esnasında riâyet etmemiz gereken birtakım edep ve ahlâk kuralları vardır. Bu kuralları bize dinimiz öğretir. Peygamber Efendimiz'in ashâb-ı kirâmı bu konularda da eğittiğini görürüz. Onların eğitilmesi ümmetin eğitilmesi anlamına gelir. Mükemmel bir din, insan hayatının herhangi bir cephesini önemsiz göremez. Bu sebeple de her alanla ilgili söyleyecek bir sözü, disiplin altına aldığı bir davranış biçimi olması gerekir. Bu disiplin altına alış, insanlara hiçbir alanda hareket imkânı bırakmama, onları sımsıkı ve aşılmaz kalıplar içine yerleştirme gibi bir anlam ifade etmez. Bu anlayışın tam aksine birçok alanda hareket serbestisi getirirken, uygun olan ve olmayan davranış biçimlerini önümüze koyarak tereddütlerimizi ortadan kaldırır; toplumda ortaya çıkabilecek aşırılıkları ve tahammül edilmez derecedeki bireyselleşmeleri önlemeyi hedefler. Bunlar, inanan insanlardan müteşekkil bir toplumun fertleri arasında eylem birliğini sağlamada küçümsenmeyecek derecede önemli hususlardır.

Sahâbe, Resûl-i Ekrem'in her davranışını hassasiyetle takip edip kendilerine örnek aldıkları için, onun hayatının küçük ayrıntılardan ibaret sayılan yönleri bile en açık bir şekilde bize intikal etmiş bulunmaktadır. Peygamber Efendimiz'den nakledilen sahih bir rivâyette: *"Uzanıp yattığın vakit ayaklarını birbirinin üzerine koyma"* buyurulur (Müslim, Libas 73). Bu durumda iki hadis arasında görünürde bir zıtlık olduğu göze çarpmaktadır. Oysa muhaddisler hadisler arasında bir zıtlık olmadığını, avret mahallinin tamamiyle veya bir kısmı açılacak şekilde, sırt üstü uzanarak bacak bacak üstüne koymanın yasaklandığını belirtirler. Açıklamakta olduğumuz ve bizzat Efendimiz'in davranış tarzını gösteren hadisin ise, açılıp saçılmaya meydan vermeyecek tarzda câiz olan şekli gösterdiğini ifade ederler. O günkü Arap toplumunun giysilerini göz önüne alırsak, onların kıyafetleri baştan aşağı giyilen bir tek kaftan veya alt kısma ayrı üst kısma ayrı olarak giyilen hamam havlusu tipinde iki ayrı parçadan oluşan bir elbiseden ibarettir. Bu şekilde giyinen bir kimsenin kendine dikkat etmemesi halinde avret mahallinin açılması söz konusudur. Kâdî İyâz, Peygamberimiz'in bunu yapma sebebinin zaruret, ihtiyaç, yorgunluk veya istirahat arzusundan kaynaklanmış olabileceğini söyler. Aksi takdirde Resûl-i Ekrem Efendimiz kalabalık yerlerde, sahâbe arasında böyle oturmamışlardır. O, ya bağdaş kurarak, ya da dizlerini dikerek otururlardı. İmam Nevevî de Resûl-i Ekrem'in bu şekilde uzanıp yatmasının bir eğitim ve öğretim meselesi olabileceğini söyler. Yani Peygamberimiz, sırt üstü yatmak isterseniz bu şekilde yatınız, benim yasaklamam mutlak anlamda bir yasaklama olmayıp, avret mahallinin açılması ihtimaliyle ilgili bir yasaklamadır, demek istemişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz’in yaptıkları da ümmet için bir delildir.

2. Avret mahallinin açılması korkusu yoksa, sırtüstü yatarak ayak ayak üstüne atmak câizdir.

3. Mescidde bir yere dayanarak ve uzanıp yatarak istirahat etmek câizdir.

822- وعن جابر بن سمرة رضي الله عنه قال : « كان النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذَا صَلَّى الْفَجرَ تَرَبَّعَ في مَجْلِسِهِ حتَّى تَطْلُعَ الشَّمسُ حَسْنَاء » حدِيث صحيح ، رواه أبو داود وغيره بأسانيد صحيحة.

822. Câbir İbni Semure *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, sabah namazını kıldıktan sonra güneş iyice doğuncaya kadar, yerinde bağdaş kurarak otururlardı.

Ebû Dâvûd, Edeb 26. Benzer rivâyetler için bk. Müslim, Mesâcid 286; Tirmizî, Salât 412

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, sabah namazını kıldıktan sonra güneş iyice doğuncaya kadar mescidde otururlardı. Bu müddet içinde Allah’ı zikir, dua, niyâz ve tefekkürle meşgul olurlardı. Fakat meşguliyetleri sadece bu mânevî vazifelere ve uhrevî sevaba yönelik faaliyetlerle sınırlı kalmaz, ashâbın işleriyle de ilgilendiği olurdu. Hatta aralarından rüya görenler Efendimiz’e gördükleri rüyaları anlatırlar, o da her defasında hayra yönelik olmak üzere yorumlardı. Bazı kere de kendi gördüğü rüyayı ashâba anlatırdı. Peygamberimiz’in âdetlerinden biri de, kendisine bir şey anlatılmadığı veya sorulmadığı zaman, rüya gören olup olmadığını, soru soracak bulunup bulunmadığını sormasıydı. Böylece rahat bir ortam meydana getirirler ve herkes ihtiyacı olan konuları anlatmada veya soru sormada kendini serbest hissederdi. Fakat onlar nezâket kurallarını ve edebi korumaya da olanca itinayı gösterirlerdi. Hatta sahâbe mescidde bazı kere Câhiliye döneminde bilinçsizce ve akıl almaz tarzda yaptıkları şeyleri hatırlayıp gülerler, Efendimiz de tebessüm buyururlardı (Müslim, Mesâcid 277).

Bağdaş kurarak oturması, Peygamber Efendimiz’in en hoşlandığı ve çokça yaptığı oturuş biçimlerinden biriydi. Çünkü bu oturuş hem insanı rahat ettiren hem de avret mahallinin açılıp saçılmasını engellediği için, edep ve terbiye kaidelerine uygun düşen bir oturuş tarzıdır. O sadece mescidde değil, başka meclislerde de çoğu zaman böyle otururdu. Sahâbenin de Peygamberimiz’in bu oturuş tarzına uyduklarını ve onun gibi oturmayı tercih ettiklerini görmekteyiz ki, müslüman toplumlarda da en yaygın olan oturuş tarzlarından biri budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sabah namazından sonra namaz kılınan yerde ve mescidde bir süre oturmak müstehaptır.

2. Bağdaş kurarak oturmak, Peygamber Efendimiz’in tercih ettiği oturma biçimlerindendir.

823- وعنِ ابن عمر رضي الله عنهما قال : رأيت رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بفناء الكَعْبَةِ مُحْتَبِياً بِيَدَيْهِ هكَذَا ، وَوَصَفَ بِيَدِيهِ الاحْتِباء، وَ هُوَ القُرفُصَاء رواه البخاري.

823. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i Kâbe'nin avlusunda elleriyle dizlerini tutarak şöyle otururken gördüm, dedi ve uyluklarını karnına dayayıp kolları ile dizlerini tutarak ve kaba etleri üzerine oturarak Resûlullah'ın oturuş tarzını tarif etti.

Buhârî, İsti'zân 34

Açıklamalar

Arapçada "ihtibâ" diye adlandırılan bu oturuş, dizlerini yukarıya dikip uyluklarını da karnına dayayarak, elleri veya kollarıyla birbirine bitiştirilmiş olan dizlerini tutarak oturma tarzıdır. Bu oturuş biçimi Peygamber Efendimiz'in çokça yaptığı, hatta Kâdî İyâz'a göre bağdaş kurarak oturmaktan daha çok tercih ettiği tarzdır. Tesettürün tam sağlanması ve avret yerinin açılma ihtimali gibi bir durumun olmaması, bu oturuş şeklinin tercih sebebi olmalıdır. Ebû Saîd el-Hudrî de, *"Resûl-i Ekrem Efendimiz oturduğu zaman dizlerini dikip uyluklarını karnına yaslar kollarıyla da dizlerini tutarak otururlardı"* der (Ebû Dâvud, Edeb 22). Sahâbe-i kirâm da çoğu kere böyle otururlardı. Toplumumuzda da bu oturuş biçiminin yaygın oluşu, her halde bu sünnetin uygulanışından kaynaklanmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz uyluklarını karnına yaslayıp, dizlerini dikerek kollarıyla da dizlerini tutmak suretiyle oturmayı pek severdi.

2. Ashâb-ı kirâm da onun gibi oturmaktan hoşlanırdı.

824- وعن قَيْلَةَ بِنْت مَخْرَمَةَ رضي الله عنها قالت : رأيتُ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهو قَاعِدٌ القُرْفُصَاءَ فلما رأيتُ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم المتَخَشِّعَ في الجِلْسةِ أُرْعِدتُ مِنَ الفَرَقِ . رواه أبو داود ، والترمذي.

824. Kayle Binti Mahreme radıyallahu anhâ şöyle der:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i dizlerini karnına dayamış, ellerini koltuklarının altına koyup, kaba etleri üzerine oturmuş vaziyette gördüm. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i böyle huşû ve huzû içinde mütevazi bir vaziyette oturur görünce, korkudan irkildim.

Ebû Dâvud, Edeb 22

Kayle Binti Mahreme

Bu hanım sahâbî Temîm kabîlesinin Anberoğulları koluna mensuptur. Annesi Safiyye Binti Sayfî, Câhiliye devri şâir ve hatiplerinden Eksem İbni Sayfî'nin kız kardeşidir. Kayle, Bekr İbni Vâil oğulları heyetinin elçisi Hureys İbni Hassân ile birlikte Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gelmişti. Bu sayede kabilesinden İslâm'a ilk girenlerden biri olma şerefini elde etti. Anlayış ve seziş kabiliyeti yüksek hanımlardan biri idi. Bu gelişinde Peygamberimiz'in huzurunda şahit olduğu olayları ve gördüklerini anlattığı uzunca bir rivayeti vardır. İbni

Abdülber, onun bu hadisinin güzel bir fesahat örneği olduğunu ve ilim ehlinin bu hadisin garîb kelimelerini şerhettiklerini söyler. Buhârî, ***el-Edebü'l-Müfred*** *adlı eserinde, Ebû Dâvud ve Tirmizî* ***Sünen****'lerinde bu rivâyetin bir kısmına yer verirler.* ***Taberânî*** *ise onun tamamını kitabına almıştır.* ***İbni Hacer el-Askalânî*** *de, sahâbîlerin hayatına dair el-İsâbe adlı eserinin Kayle Binti Mahreme'ye ayırdığı kısmında bu uzun rivâyeti nakleder.*

Kayle'nin hayatının sonraki dönemleri ve ölüm tarihiyle ilgili bilgilere sahip değiliz.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Kayle Binti Mahreme hayat hikâyesini anlatırken de işaret ettiğimiz gibi, bir heyetle birlikte, müslüman olmak üzere Medine'ye ilk geldiğinde Peygamber Efendimiz'i böyle otururken görmüştü. O, bu esnada gördüğü olayları etraflıca anlatmış bulunmaktadır. Hatta o uzun rivayetten öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimiz'in meclisinde bulunanlardan biri, Kayle'nin korkudan sarsıldığını görüp durumu farketmiş ve Peygamberimiz'e:

– Yâ Resûlallah! Şu fakir kadıncağız korkup sarsıldı, deyince, Peygamber Efendimiz arka tarafında durmakta olan Kayle'ye, kendisini görmeksizin eliyle işaret ederek:

– Ey fakir kadıncağız! Sakin ol ve gönlünü rahat tut, buyurmuşlar. Kayle diyor ki:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle söyleyince, Allah kalbimdeki korkuyu ve irkilme hissini giderdi.

Kayle'nin burada anlattığı oturuş biçimi ile bir önceki İbni Ömer hadisinde tarif edilen oturuş biçimi arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Yegane fark, anlatım tarzından ve ayrıntılara gösterilen dikkatten ibarettir. Bir başka dikkat çeken husus da, Peygamberimiz'in oturuşundaki huşû ve huzûun, mütevâziliğin görenlerde saygı ve irkilme hissi uyandırmasıdır.

Kayle'nin *Riyâzü's-sâlihîn*'de geçen tek hadisi bu rivayettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, oturuşunda da mütevazi idiler. Onun oturuşu bir huşû ve hudû halini yansıtırdı.
2. Peygamber Efendimiz, kendisini görenler üzerinde bir saygı, sevgi ve kalpten gelen bir irkilme hissi uyandırırlardı.

825– وعنِ الشَّريد بن سُوَيْدٍ رضي الله عنه قال : مر بي رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَأنا جَالس هكذا ، وَقَدْ وَضَعتُ يَدي اليُسْرَى خَلْفَ ظَهْرِي وَاتَّكأْتُ عَلَى إلْيَة يَدِي فقال : أتقْعُدُ قِعْدَةَ المغْضُوبِ عَلَيهْمْ ، رواه أبو داود بإسناد صحيحٍ .

825. Şerîd İbni Süveyd radıyallahu anh şöyle dedi:

Bir gün sol elimi arkaya atmış ve elimin ayasına dayanmış otururken, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana uğradı ve:

"Allah'ın gazabına uğramış olanlar gibi mi oturuyorsun?" buyurdu.
Ebû Dâvûd, Edeb 24

Şerîd İbni Süveyd

Esas adı Mâlik olup aslen Hadramut'ludur. Sakîf'li olduğunu söyleyenler de vardır. Bir rivâyete göre kendi kavminden arkadaşlarını öldürmesi sebebiyle Mugîre İbni Şu'be'nin elinden kurtulup Mekke'ye kaçtı. Sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'e gelerek müslüman oldu ve Rıdvân bey'atında Efendimize bîat etti. Peygamberimiz kendisine "kaçak" anlamına gelen Şerîd ismini verdi. Bir toplu katliamdan kurtulduğu için bu ismi aldığı da söylenir. Peygamberimiz'in terkisine aldığı sahâbîler arasında anılır. Önce Tâif sonra Medine'de yerleştiği söylenir. Rivayet ettiği hadisler Hicaz ehli arasında yayılmış olup sahih kitaplarda yer alır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'le aralarında geçen bir olayı çocuklarına şöyle anlatmıştır:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem benden kendisine Ümeyye İbni Ebi's-Salt'ın şiirlerinden okumamı istedi. Ben de yüz beyit okudum. Okuduğum her beyitten sonra: ***"Biraz daha oku"****, diyerek beğenisini dile getiriyordu. Nihayet yüz beyiti okuyup bitirince, bu beyitlerin şairi hakkında:*

"Şüphesiz o, müslüman olmaya çok yaklaşmış"*, buyurdu.*

Şerîd'den hadis rivayet edenler arasında oğlu Amr ile Ebû Seleme İbni Abdurrahman ve Amr İbni Nâfi' gibi tanınmış kişiler vardır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in beğenmediği ve hoş karşılamadığı oturuş biçimleri olduğuna çeşitli vesilelerle işaret etmiştik. Resûl-i Ekrem, bu hadiste tarif edilen oturuş biçimini de beğenmemiş, üstelik bu oturuş şeklini Allah'ın gazabına, kızgınlığına muhatap olan ve bu yüzden rahmetinden kovulan kimselerin oturuş tarzı olarak nitelendirmiştir. Fâtiha sûresi tefsirinden öğrendiğimiz kadarıyla, Allah'ın kendilerine gazap ettiği topluluk yahudilerdir. Fakat bunu daha da genelleştirip bütün kâfirleri kapsadığını söyleyenler olmuştur. Tek elini arkaya uzatıp elinin ayasına yaslanarak ve vücudunu da ona göre biçimlendirerek oturmak Efendimiz tarafından makbul karşılanmamıştır. İki elini arkaya koyup ayalarına yaslanmak suretiyle oturmak da aynı şekilde uygun görülmeyen oturuş tarzlarından biridir. Çünkü bu oturuş mütekebbirlerin, insanlara karşı büyüklük taslayan ve kendilerini herkesten üstün görenlerin oturuş biçimi olarak nitelendirilir. Burada önemli olan bir başka nokta, kendilerine nimet verilen ve İslâm gibi en büyük nimete sahip olan müslümanların, nimetten mahrum bırakılmış ve Allah'ın kızgınlığını haketmiş olan gayri müslimlere oturuşlarında bile benzememeleri gerektiğidir. Şayet bir oturuş, bir yürüyüş, bir yatış ve benzeri davranışlar gayri müslimlerin şiârı ise, yani bu davranışlar görüldüğünde onlar hatıra geliyorsa, onların halini ve tavrını zihinde canlandırıyorsa, bunlardan sakınmak müslümanların görevidir. O halde müslüman fertler ve toplumlar, kendilerini, kendilerine has âdâb-ı muâşeret kâidelerini iyice bilmek ve yerine getirmekle yükümlü hissetmelidirler. İşte bu hadisi ve buna benzer çeşitli davranış alanlarını kapsayan hadisleri, müslüman kimlik ve kişiliğinin teşekkülü bakımından da düşünmemiz ve onları kendimize şiar edinmemiz gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'in beğenmediği ve yasakladığı oturuş biçimleri vardır. Müslümanlar da bunlardan sakınmalıdır.

2. İslâm'ın kendine has görgü kuralları vardır. Herkes bunları bilmeli ve onlara uygun tarzda davranmaya gayret etmelidir.

3. Müslümanlar, oturuş, kalkış, yürüyüş ve benzer davranışlarında, söz ve âdetlerinde yahudi, hıristiyan veya başka dinlerden olanlara benzemekten sakınmalıdırlar.

129- باب في آداب المجلس والجليس

MECLİS ÂDÂBI

MECLİS VE MECLİSTE OTURMA ÂDÂBI

Hadisler

826- عن ابنِ عمر رضي الله عنهما قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « لايُقِيمَنَّ أحَدُكُمْ رَجُلاً مِنْ مَجْلسهِ ثم يَجْلسُ فِيه ولكِنْ تَوسَعُّوا وتَفَسَّحوا » وَكَان ابنُ عُمَرَ إذا قامَ لهُ رَجُلٌ مِنْ مجْلِسه لَمْ يَجلِسْ فِيه . متفق عليه .

826. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz bir kimseyi oturduğu yerden kaldırıp sonra onun yerine kendisi oturmasın. Fakat açılarak halkayı genişletiniz."

İbni Ömer, bir kimse kendisi için oturduğu yerden kalktığında onun yerine oturmazdı.

Buhârî, Cum'a 20, İsti'zân 31; Müslim, Selâm 28-29. Ayrıca bk. Tirmizî, Edeb 9

828 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

827- وعن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول لله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إذا قامَ أحَدُكُمْ منْ مَجْلسٍ ثُمَّ رَجَعَ إلَيْهِ فَهُوَ أحَقُّ بِهِ » رواه مسلم .

827. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz oturduğu yerden kalkar, sonra tekrar dönüp gelirse oraya oturmaya herkesten fazla hak sahibidir."

Müslim, Selâm 31

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

828- وعن جابر بنِ سَمُرَةَ رضي اللّه عنهما قال : « كُنَّا إذَا أَتَيْنَا النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جَلَسَ أَحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهي » . رواه أبو داود . والترمذي وقال : حديث حسن .

828. Câbir İbni Semüre *radıyallahu anhümâ* şöyle demiştir:

Biz Nebiyy-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna vardığımız zaman, her birimiz nerede yer bulursa oraya otururdu.

Ebû Dâvûd, Edeb 14; Tirmizî, İsti'zân 29

Açıklamalar

Erkek olsun kadın olsun, bir kimse gerek mescidde gerek bir başka mekânda oturulmasında sakınca bulunmayan bir yere oturmuşsa, o oturduğu yerin hak sahibi olur; o kimseyi oradan kaldırarak yerine oturmak câiz olmaz. Meclise sonradan gelen bir kimse için oturacak yer yoksa, halkayı genişleterek ve safları sıklaştırmak suretiyle yer açarak onun oturmasını temin etmek gerekir. Böyle davranmak meclisin âdâbındandır. Konuya Kur'ân-ı Kerîm'de de temas edilmesi, bu hususun önemini gösterir: **"Ey inananlar! Size, meclislerde yer açın denildiği zaman genişletin (yer açın) ki Allah da size (yerinizde ve rızkınızda) genişlik versin"** [Mücâdele sûresi (58), 11].

İmâm Nevevî, konunun önemine binâen, 826'ncı hadisteki bu nehyin haramlık ifade ettiğini söyler. Fakat fakihler ve İslâm âlimleri, fetvâ vermek, Kur'an okumak veya şer'î ilimleri okutmak için bir kimsenin alışmış olduğu yeri bundan istisna etmişler, bu kimselerin yerlerine oturanları kaldırabileceklerini söylemişlerdir. Ayrıca çarşı ve pazarda satıcılık yapan ve yeri belirli olup hem kendisinin, hem de insanların o yere alıştığı kimseyi veya buna benzer başka durumları da bu genel hükmün dışında tutmuşlardır. Çünkü o kimse o yerin hak sahibi olmuş, herkes orada o kimsenin oturduğuna alışmıştır. O geldiği zaman oraya başkası oturamaz.

Abdullah İbni Ömer'in kendisine yer veren kimsenin yerine oturmaması, onun Allah'a olan saygısı, takvâsı ve tevâzuundan dolayıdır. Yoksa oturmak haram olduğundan değildir. Ancak İbni Ömer şunları düşünmüş olabilir: Yerinden kalkan kimse, gelenden utanır, gönülden razı olmadığı halde kalkıp ona yer vermek isteyebilir. İbni Ömer'in bu davranışı böylelerini sıkıntıdan kurtarmıştır. Camide, namaz safındaki bir kimsenin, gelen birine yer vermesi mekruh görülmüş veya tercih edilen bir davranış biçimi olarak kabul edilmediği için, belki de İbni Ömer böyle fazilet sayılmayan bir şeye vesile olmak istememiştir. Burada bir kural olarak şunu hatırlamamız faydalı olur: Kendisi söylemeden ve böyle bir ikram beklemeden, ilim ve fazilet ehli kişilere bir mecliste yer vermek ve onlar için ayağa kalkmak, bu hadisteki yasağa aykırı olmadığı gibi, bu davranış edep ve güzel ahlâkın bir gereği sayılmıştır.

Gerek camide, gerekse cami dışındaki meclislerde bir yerde oturmakta olan kimse, abdestini yenilemek veya benzer herhangi bir sebeple tekrar yerine dönmek üzere kalkarsa, geri gelince o yerde oturma hakkı baki kalır. Oraya başka biri oturmuş olsa bile, onu kaldırmaya hakkı vardır. Esasen oturan kimsenin de kalkması gerekir. Fakat o kimsenin kalkması vâcip değil, müstehaptır.

Peygamber Efendimiz'in ashâbının Resûl-i Ekrem'in meclisinde nerede yer bulurlarsa oraya oturmaları bizler için de örnek alınacak davranışlardan biridir. Çünkü oturulan yerin başı ile sonu arasında bir fark yoktur. Sonradan gelen birinin başa veya öne geçmek istemesi bir takım kırgınlık ve dargınlıklara hatta düşmanlıklara sebep olabilir. Sahâbîler mevki ve makamları, Efendimiz'e yakınlıkları ve yaşları ne olursa olsun böyle hareket ederlerdi. İnsanlara eziyet vermeden, onların huzurunu bozacak veya dikkatlerini dağıtacak tarzda aralarından geçmeden, nerede boş yer varsa oraya oturmaları bir edebin eseriydi.

Bütün bu prensipler, insanlar arasında bu sebeplerle ortaya çıkabilecek ihtilâfları önlemek, topluma bir çeki düzen vermek ve onları belli bir edebe riayet etmeye alıştırmak için konulmuştur. Bizim toplumumuzda, özellikle dindar çevrelerde ve modern hayatın tesirinden uzak kalmış kırsal kesimlerde bu edep kaidelerine hassasiyetle uyulduğunu görürüz. Bir çok meclislerde, yaşça küçük olanların, gönülden, sevabına inanarak ve hürmet göstererek, severek ve isteyerek, yerlerini âlimlere ve büyüklere verdiğini görürüz. Yine bir meclisten

herhangi bir sebeple kalkan biri, tekrar geldiğinde bir başkası onun yerine oturmuş olsa bile sahibinin geldiğini görünce hemen kalkıp onun eski yerine oturmasını sağlar. Bu davranışlar, Efendimiz'in sünnetinin müslüman milletimizin günlük hayatına ne kadar sindiğinin ve içtenlikle benimsendiğinin birer göstergesidir. Bizlere düşen görev, dedelerimizin ve atalarımızın bize miras bıraktığı bu eskimez hayat tarzını bizden sonraki nesillere benimsetmek ve onların da aynı şekilde yaşamasını temin etmeye çalışmaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Camide veya herhangi bir mecliste, oturulması sakıncalı olmayan bir yere oturan birini kaldırarak onun yerine oturmak erkek veya kadın hiç kimseye câiz değildir.

2. Fakihler, mescidde, herhangi bir ders veya toplantı mahallinde yeri belirli olan âlimin, cemaate Kur'an okuyan hâfızın, çarşı ve pazarda her zaman aynı yerde bulunmasına alışılmış satıcının bu hükmün dışında olduğunu belirtmişlerdir.

3. İlim ve fazilet ehli kişiler için kendileri istemeden ve beklemeden ayağa kalkmak ve meclislerde kendi yerini onlara vermek câizdir.

4. Gerek camide, gerek başka toplantı yerlerinde, cemaate gelenlere yer vermek için safları sıklaştırarak yer açmak ve onların da oturmasını sağlamak müstehaptır.

5. Meclisin edebine uygun olan, sonradan gelen kimsenin nerede oturacak yer varsa oraya oturmasıdır.

6. Herhangi bir özrü olana mecliste özel muamele yapılabilir.

7. Mecliste, oturulması mübah olan bir yerde oturmakta olan kimsenin, başkasının oturması için yerinden kalkması istenilmez.

829– وعن أبي عبدِ الله سَلْمان الفارِسي رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « لاَ يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الجُمُعة وَيَتَطهّرُ ما اسْتَطاعَ مِنْ طُهر وَيدَّهنُ مِنْ دُهْنِهِ أوْ يَمسُّ مِنْ طيب بَيْته ثُمَّ يَخْرُجُ فَلاَ يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنينْ ثُمَّ يُصَلّي ما كُتِبَ لهُ ثُمَّ يُنْصِتُ إذَا تَكَلَّمَ الإمامُ إلا غُفِرَ لهُ ما بَيْنَهُ وَبَيْنَ الجمُعَةِ الأُخْرَى » رواه البخاري .

829. Ebû Abdullah Selmân el-Fârisî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse cuma günü gusül abdesti alır, elinden geldiği kadar temizlenir, ya kendi özel kokusundan veya evinde bulunan güzel kokudan sürünür ve evinden çıkar, iki kişinin arasına girmez, sonra üzerine farz olan namazı kılar, imam hutbe okurken susup onu dinlerse, o cuma ile öteki cuma arasındaki günahları bağışlanır."

Buhârî, Cum'a 6, 19. Ayrıca bk. Dârimî, Salât 191; *Muvatta*, Cum'a 18

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

830– وعن عمرو بن شُعَيْب عن أبيه عن جده رضي الله عنه أن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « لايَحَلُّ لِرَجُل أن يُفَرِّقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إلا بإذْنِهِمَا » رواه أبو داود، والترمذي وقال : حديث حسن . وفي رواية لأبي داود : « لايَجلِسْ بَيْنَ رَجُليْن إلا بإذْنِهمَا ».

830. Amr İbni Şuayb, babası vasıtasıyla dedesi Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anh*'den rivayet ettiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

"Kendileri müsaade etmedikçe, iki kişinin arasına oturmak bir kimseye helâl olmaz" buyurdu.
Ebû Dâvûd, Edeb 21; Tirmizî, Edeb 11

Ebû Dâvûd'un bir rivayetinde şöyledir:

"İzinleri olmadıkça iki kişinin arasına oturulmaz."

Ebû Dâvud, Edeb 21

Açıklamalar

İmam Nevevî'nin bu hadisi buraya almasının sebebi, "mescidde iki kişinin arasına girmeme" hükmüne dikkat çekmektir. Hadisimiz 1156 numara ile "Cuma Gününün Fazileti" bahsinde tekrar gelecektir. Orada, cuma ile ilgili kısımları etraflıca ele alınmıştır. Şu kadarına işaret etmek faydalı olur: Gusül abdestinden ayrı olarak "elinden geldiğince temizlenmek"ten maksat, tırnaklarını kesmek ve vücudunun kıllardan temizlenmesi gereken yerlerini temizlemektir. Dağınık bir vaziyette olan saçını ve sakalını düzeltmek de sünnettir. Güzel koku temin edip özellikle cemaate giderken sürmenin Peygamber Efendimiz'in önemli tavsiyelerinden ve bizzat işlediği fiillerden biri olduğunu unutmamak gerekir.

Camide yanyana oturan iki kimseyi birbirinden ayırarak aralarına girmek, yahut onların omuzlarından atlayarak ileri geçmek edebe uygun olmayan ve yasaklanan davranışlardır. Çünkü her iki durumda da insanlara eziyet vermek vardır. Cemaatte olduğu gibi, yolda sokakta da başkalarına eziyet vermek yasaklanmıştır. Ancak camide saf tutan cemaatin de öncelikle ön safları doldurmaları ve aralarına başkalarının sokulup giremeyeceği kadar sık oturmaları tavsiye olunur.

İkinci hadîs-i şerîf, şayet iki kişinin arasına oturmak icab ederse, onlardan izin alınması gerektiğini beyân etmektedir ki, edebe uygun olan davranış şekli budur. Çünkü o kişilerin arasında bir sevgi ve muhabbet veya başkalarının duymasını istemedikleri bir sır ve emanet söz konusu olabilir. Esasen iki kişi başbaşa konuşurlarken, nerede olursa olsun, üçüncü bir kişinin onların arasına girmesi caiz görülmemiştir.

"Üzerine takdir olunduğu kadar namaz kılmaktan" maksat, cuma hutbesi ve farz olan cuma namazından önce camide kılınan namazlardır ki, bu namazların sünnet olduğu anlaşılmaktadır. Hatip hutbe için minbere çıktıktan sonra hiçbir dünya kelâmı konuşmayarak cuma hutbesini dinlemek gerekir. Çünkü hutbeyi dinlemenin de farz olduğu kabul edilir.

Bütün bunları yerine getiren kimsenin o cuma ile öteki cuma arasındaki küçük günahları ve hataları bağışlanır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cuma günü gusül abdesti almak, vücudun temizlenmesi gereken yerlerini temizlemek sünnettir.

2. Kişinin sakalını ve bıyığını düzeltmesi, güzel koku sürünmesi sünnettir.

3. Camide ve cemaatte yanyana oturan iki kişinin arasını açmamak ve onların arasına oturmamak gerekir. Aslolan boş yerlere oturmaktır.

4. Şayet iki kişinin arasına oturmak mecburiyeti varsa, o kişilerden izin alınmak suretiyle oturulabilir.

5. Cumada uyulması gereken edeplere riayet ederek cuma namazı kılan kimsenin iki cuma arasındaki küçük günahları ve yaptığı hataları bağışlanır.

831- وعن حذيفة بن اليمان رضي الله عنه أن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَعَنَ مَنْ جَلَسَ وَسَطَ الحَلْقَةَ . رواه أبو داود بإسناد حسن .

وروى الترمذي عن أبي مِجْلزٍ أن رَجُلاً قَعَدَ وَسَطَ حَلقْة فقال حُذَيْفَةُ : مُلْعُونٌ عُلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أوْ لَعَنَ الله عَلَى لِسَانِ مُحَمدٍ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَنْ جَلَسَ وَسَطَ الْحَلْقةِ. قال الترمذي : حديث حسن صحيح .

831. Huzeyfe İbni Yemân *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* halka teşkil eden bir topluluğun ortasına oturan kimseye lânet etmiştir.

Ebû Dâvud, Edeb 14

Tirmizî'nin Ebû Miclez'den rivayetine göre, bir adam gelip halkanın ortasına oturmuştu. Bunun üzerine Huzeyfe:

Halkanın ortasına oturan kimse, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in lisanıyla veya Allah tarafından Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in lisanıyla lânetlenmiştir, dedi.

Tirmizî, Edeb 12

Açıklamalar

Yukarıda geçen hadislerde ifade edildiği gibi, bir meclise gelen kimsenin orada oturanlara eziyet vermeden nerede boş yer bulursa oraya oturması gerekir. Bir oturma halkası teşkil eden kimselerin ortasına geçip oraya oturmak iki bakımdan kötü karşılanır: Birincisi, oraya geçmek için oturanları rahatsız edip, onların aralarından veya omuzlarından atlaması icap eder ki, bu davranışın yasaklandığını yukarıda görmüştük. İkincisi de, halkanın ortasına geçip oturan kimse o meclistekilerin birbirlerinin yüzlerini görmelerine engel olur ve onların aralarına bir nevi perde teşkil etmiş olur ki, bu da oradaki insanlara bir eziyettir. Bu hareketin son derece kötü görülmesinin bir başka sebebi de, böyle bir davranışta bulunan kişinin olgunlaşmamış ruh hali ve ciddiyetsiz kişiliğidir. Bu hareketi, insanları güldürmek için yapmış olabilir ki, bu tip kimselere değer verilmesi hoş karşılanmamıştır. Zira İslâm, eğlence ve şakayı meşrûiyet hudutları içinde ve şahsiyet zaafına kapı açmayacak şekliyle hoş karşılar ve reddetmez. Bunu bir huy ve tabiat haline getirmek ise hoş değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Halka teşkil edip oturan bir topluluğun ortalarına geçip oturmak edebe aykırı olup, câiz değildir.

2. Oturup kalkarken de insanlara eziyet veren davranışlardan sakınmak gerekir.

3. Müslümanlar olgun ruh haline sahip, kişilikli insanlar olmaya özen göstermelidirler.

832- وعن أبي سعيد الخدريِّ رضي الله عنه قال سمعت رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول « خَيْرُ الْمَجَالِسِ أوْسَعُهَا » رواه أبو داود بإسناد صحيح على شرطِ البخاري .

832. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

"Meclislerin en hayırlısı en geniş olanıdır" buyururken işittim.

Ebû Dâvûd, Edeb 12. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 18, 69

Açıklamalar

Meclislerde ortaya çıkan problemlerin birçoğu, oturulan yerin geniş ve rahat olmayışından kaynaklanır. Hem oturanların rahat edebilmesi, hem de istenmeyen durumların ortaya çıkmaması için rahat ve geniş alanların tercih edilmesi sünnette tavsiye edilmiştir. Böyle geniş oturma yerlerinde insanların birbirine kızması, birbirinin gönlünü kırması, kin ve nefretin ortaya çıkması âzami derecede önlenmiş olur. Bu sebeple İslâm toplumlarında ihtiyacı karşılayacak büyüklükte ve kısa mesafelerle cami ve mescidlerin yapılmış olması, özellikle bir çok camiin geniş avlular içinde inşa edilmesi, cemaatin rahat ve huzurunu temin etme gayesine yöneliktir. Ayrıca, davetler ve ziyafetler için insanların hizmetine sunulmuş olan geniş yerler, zenginlerin evlerinin bitişiğinde veya yakınında inşa ettikleri odalar, fakirlere ve misafirlere bir ikram yeri olmasının yanında toplumun çeşitli sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik mekânlardır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in müslümanlara geniş evi tercih etmeleri yönündeki tavsiyeleri de, hem daha iyi geçinme, hem de misafirlerini rahatça ağırlama açısından önem taşımaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, oturulacak mekânların geniş olmasını tavsiye etmişlerdir.

2. Geniş mekânlar oturanların huzuru ve rahatı için önemli olduğu kadar, insanlar arasında birtakım istenmeyen tatsızlıkların çıkmasına da engel teşkil eder.

3. Câmiin ve insanların toplanıp oturacağı mekânların, hatta evlerin geniş yapılması, hayır ve berekete vesile olacağı için israf sayılmaz.

833- وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ جَلَسَ في مَجْلس فَكَثُرَ فيهِ لَغطُهُ فقال قَبْلَ أنْ يَقُومَ منْ مجلْسه ذلك : سبْحانَك اللَّهُمّ وبحَمْدكَ أشْهدُ أنْ لا إله إلا أنْت أسْتغْفِرُكَ وَأتَوبُ إلَيْك : إلا غُفِرَ لَهُ ماَ كانَ في مجلسه ذلكَ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

833. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim bir mecliste oturur ve orada bir sürü faydasız ve mânasız sözlerle vakit öldürür de, o meclisten kalkmadan önce, *Sübhâneke Allahümme ve bihamdike eşhedü en lâ ilâhe illâ ente estağfiruke ve etûbu ileyke:* Allahım! Seni her türlü noksan sıfatlardan tenzih ve hamdinle tesbih ederim. Senden başka bir ilâh olmadığını kesinlikle belirtirim.

Senden bağışlanmamı diler ve sana tövbe ederim, derse, o mecliste yapmış olduğu hataları bağışlanır.”

Tirmizî, Daavât 39

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

834- وعن أبي بَرْزَةَ رضي الله عنه قال : كان رسول صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ بآخرة إِذَا أَرَادَ أنْ يَقُومَ مِنَ الْمَجلسِ « سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وبحَمْدكَ أشْهدُ أنْ لا إلهَ إلا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وأتُوبُ إِلَيْكَ » فقال رَجُلٌ يارسول الله إنَّكَ لَتَقُولُ قَوْلاَ مَاكُنْتَ تَقُولُهُ فِيَما مَضَى ؟ قال : «ذلكَ كَفَّارَةٌ لِماَ يَكُونُ في الْمجْلِسِ » رواه أبو داود ، ورواه الحاكم أبو عبد الله في المستدرك من رواية عائشة رضي الله عنها وقال :صحيح الإسناد.

834. Ebû Berze *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* meclisten kalkmak istediğinde, son söz olarak şöyle dua ederlerdi:

***“Sübhâneke Allahümme ve bihamdike eşhedü en lâ ilâhe illâ ente estağfiruke ve etûbu ileyke”:* “ Allahım! Seni her türlü noksan sıfatlardan tenzih ve hamdinle tesbih ederim. Senden başka bir ilâh olmadığını kesinlikle belirtirim. Senden bağışlanmamı diler ve sana tövbe ederim.”** Bunun üzerine bir adam:

– Ey Allah’ın Resûlü! Şüphesiz ki sen, daha önce söylemediğin bir söz söylüyorsun! dedi. Resûl-i Ekrem:

“Bu söylediğim sözler, mecliste işlenen hata ve kusurlara keffârettir” buyurdu.

Ebû Dâvûd, Edeb 27

Açıklamalar

İnsanoğlu yaratılışı icabı başkalarıyla bir arada yaşamaya, bazı ihtiyaçlarını diğer insanlar vasıtasıyla yerine getirmeye mecburdur. Herkes, her ihtiyacını kendi üretemez. Üretilen ürünler, bütün insanların ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Bütün bunları bir nizam ve intizam içinde yapabilmek için, aralarında bir işbirliği sağlamaya, birbirleriyle konuşup anlaşmaya ihtiyaçları vardır. Ayrıca sevinçlerini ve kederlerini paylaşma gibi bir görevleri de bulunmaktadır. Aralarında çıkan problemleri meclislerde, toplantı mekânlarında konuşarak hallederler. Bütün bunları yaparken birtakım kaide ve kurallar, edep ve terbiye prensipleri geliştirmişlerdir. Bir dine bağlı olsun veya olmasın bütün insanlar bu ihtiyaçlarını aynı şekilde gidermek zorundadırlar. Dinin ortaya koyduğu inanç, ahlâk ve hukuk prensipleri bizlere bu yönde de yol gösterir. Çünkü ilâhî dinler, insan hayatının her alanını düzenleyici temel kurallar ortaya koyar. Özellikle İslâm dini, insanlığa gönderilen son ilâhî din olduğu için bütün dinlerden farklı olarak, kıyamete kadar geçerli olacak prensipler vaz etmiştir. Meclislerin ve bu meclislerde oturanların âdâbını düzenleyen kurallar da bu cümleden sayılır. Onun için konunun üzerinde ayrıntılarına kadar durulduğunu görmekteyiz. Bütün iyi niyetli gayretlere ve uyulması istenilen kaidelere rağmen, insanların bulunduğu yerde birtakım günahların, hata ve kusurların olabileceği ihtimâlden uzak tutulamaz. İşte bu sebeple hayatın her alanını kapsayan dua, Allah’tan af ve mağfiret dileme ve tövbe kapısına yönelme, meclislerimizde de başvurmamız gereken son tedbir olarak karşımıza çıkar. Resûl-i Ekrem Efendimiz, bu iki rivayette bizlere bir meclisten ve toplantı mahallinden kalkarken

okuyacağımız duayı öğretmişlerdir. Esasen her müslümana, tercümelerini verdiğimiz bu duanın aslını öğrenerek katıldıkları toplantıların sonunda okumaları tavsiye olunur. Tercümenin asıl metni tam yansıtamadığı ve kapsayamadığı alanların en başında duaların geldiğini aklımızdan çıkarmamalıyız.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar, bir araya geldikleri meclislerde ve toplantılarda ellerinden geldiği ve güçleri yettiği nisbette lüzumsuz, faydasız ve anlamsız sözlerden sakınmalıdır.

2. Bir meclisten ve toplantı mahallinden kalkmadan önce son sözlerimiz Allah'a dua etmek olmalıdır.

3. Duanın en makbulü me'sûr olanlar, yani Peygamber Efendimiz'in öğrettikleridir.

4. Meclisten kalkmadan önce okunan me'sûr dualar, o mecliste işlenen küçük günahlara, hata ve kusurlara keffârettir.

835– وعن ابن عمر رضي الله عنهما قال : قَلَّمَا كان رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقوم من مَجْلس حتى يَدعُوَ بِهؤلاَءِ الَّدعَوَاتِ « الَّلهمَّ اقْسِم لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ ما تَحُولُ بِه بَيْنَنَا وبَينَ مَعْصِيتِك، ومن طَاعَتِكَ ماتُبَلِّغُنَا بِه جَنَّتَكَ، ومِنَ اْليَقينِ ماتُهوِّنُ بِه عَلَيْنا مَصَائِبَ الدُّنيَا . الَّلهُمَّ مَتِّعْنا بأَسْمَاعِنَا، وأبْصَارنَا، وِقُوّتِنا ما أحيَيْتَنَا ، واجْعَلْهُ الوَارِثَ منَّا ، وِاجعَل ثَأرَنَا عَلى مَنْ ظَلَمَنَا، وانْصُرْنا عَلى مَنْ عادَانَا ، وَلا تَجْعلْ مُصيبَتَنا فِي دِينِنا ، وَلا تَجْعلِ الدُّنْيَا أكبَرَ همِّنا ولا مبلغ عِلْمِنَا ، وَلا تُسَلِّط عَلَيْنَا مَنْ لا يَرْحَمُنَا » رواه الترمذي وقال حديث حسن .

835. İbni Ömer *radıyallahu anh*ümâ şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu duaları yapmadan önce bir meclisten kalktığı pek az olurdu:

"Allahım! Bize, günahla aramıza engel olacak kadar korkundan hisse ver. Bizi, cennetine ulaştıracak kadar tâatini nasib eyle. Dünya musîbetlerini hafifletecek güçlü iman ver. Allahım! Bizi yaşattığın müddetçe kulaklarımız, gözlerimiz ve kuvvetimizden faydalandır; ölümümüze kadar da onları devamlı kıl. Bize zulmedenlerden öcümüzü sen al. Bize düşmanlık edenlere karşı bize yardım et. Bizi dinimizde musîbete uğratma. Dünyayı en büyük düşüncemiz ve gayemiz, ilmimizin sonu kılma. Bize acımayanları üzerimize musallat etme."

Tirmizî, Daavât 80

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in bir meclisten, bir topluluktan kalkmadan önce yaptığı dualardan bir başkasını da Abdullah İbni Ömer'in bu rivayetiyle öğrenmiş olmaktayız. Bu duada öne çıkarılan niyaz ve temennilerin mahiyetlerine kısaca işaret etmek, muhtevayı kavramamıza ve daha şuurlu bir şekilde bunları önemsememize vesile teşkil edebilir.

Allah korkusu, O'na karşı saygıyı ve sevgiyi de içine alan bir özellik taşır. Hadiste geçen **"haşyet"**i dilimizde korku olarak ifade etmekteyiz. Arap dilinde yaygın olarak kullanılan ve Türkçe'ye yine korku diye tercüme ettiğimiz **"havf"**, **"haybet"** ve "**rehbet"** gibi kelimeler

de vardır ki, bunların her birinin muhtevâları farklılık arzeder. Hadiste anılan **haşyet,** kendisinden korkulan zâtın ne kadar yüce ve ulu bir varlık olduğu şuuruyla, bilinçli bir şekilde Allah'tan korkmanın adıdır. Bu sebeple Kur'an'da: **"Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan gereğince korkarlar"** [Fâtır sûresi (35), 28] anlamındaki âyette **"haşyet"** kelimesi kullanılmak suretiyle, gerçek âlimlerin hissettiği Allah korkusunun başka insanların hissettiğinden daha derin olduğuna işaret edilir. Peygamber Efendimiz de: *"Sizin Allah'ı en iyi bileniniz ve O'ndan en çok korkanınız benim"* (Buhârî, İ'tisâm 5; Müslim, Fezâil 127) buyururken **"haşyet"** kelimesini kullanmışlardır. Bu, ondaki Allah korkusunun ne derece üstün nitelikli ve şuurlu bir korku olduğunu gösterir. İşte bu açıklamalardan sonra, Peygamberimiz'in bu dualarında haşyetin kullanılmış olmasının ayrıca bir ehemmiyet arzettiğini söyleyebiliriz. İnsanın sahip olduğu en küçük haşyet duygusu, onun Allah'a karşı bilerek isyan etmesine ve günah işlemesine engel teşkil eder.

İbadet ve tâat, cennete girmenin vesilesi olmakla beraber yegane yolu değildir. Allah'a itaat ve onun gereği olan ibadet, kula Allah'ın rızasını kazandırır. Allah'ın rızâsını kazanan kul, cennete girmeye hak kazanır. Çünkü Allah'ın rızâsı her şeyin üstündedir. İbadetlerimizin ve tâatlarımızın gayesi de iyi bir kul olmak ve bu sayede Allah'ın rızâsını kazanıp, onun af ve mağfiretine, lutuf ve bağışına lâyık olmaktır. Bu sebeple bize tâatını nasip etmesi için Allah'a dua ederiz.

"Yakîn" kalbteki iman duygusunun güçlü ve kuvvetli olmasıdır. Böyle bir imana sahip olanlar Allah'ın kazasına rızâ gösterir ve Cenâb-ı Hakk'ın yazmadığı hiçbir musibetin kendilerine isabet etmeyeceğine inanırlar. Bu sayede dünyada başlarına gelen her şeyi âhiret azâbına kıyasla küçük görürler ve Allah da kendilerine kolaylık ihsan eder.

İşitme, görme ve sâir duyular insan için Allah'ın en büyük nimetidir. İnsan bu nimetlerle Allah'ın gücünü ve kudretini bilir ve anlar, tevhîd akîdesine sahip olur, tâat ve ibadetini de bunlarla birlikte Allah'ın kendisine verdiği güç ve kudret sayesinde yerine getirir. Kalbi hakîkat nurundan gafil , kulakları ve gözleri gerçeğe kapalı olanlar Kur'an'da kınanır ve küfür ehli olarak anılırlar. **"Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir; gözlerinde de perde vardır. Onlar için büyük bir azâb vardır"** [Bakara suresi (2), 7].

Zulüm ve her çeşit haksızlık dinimizde haram kılınmıştır. Fakat insanlık tarihi boyunca zulmü tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmamıştır. Zulmün en büyüğü küfür ve şirktir. Yine tarih boyunca en çok zulme uğrayanlar inananlar olmuştur. Adalet ve merhamet duygusuna sahip olmayan zâlimler her zaman mazlumları ezmişler, onlara haksızlığın her çeşidini revâ görmüşlerdir. Bilinen bir gerçektir ki, Cenâb-ı Hak her zaman mazlumların yardımcısı olmuş ve onların intikamını zalimlerden almıştır. Bu sebeple hiçbir zulüm ebedî olmamıştır. İnananlar, zâlimlere karşı her zaman Allah'tan yardım niyaz etmişlerdir. Onlar bir zulmü önlemek için kendileri de bir başka zulme düşmekten korkmuşlar ve bu korkuları onları kuvvetli bir imanla Âlemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ'ya ilticâya yöneltmiştir. Bu yöneliş, kendilerine zulüm ve düşmanlık edenlere karşı Allah'ın yardımının onlara ulaşmasını sağlamış, tarih zâlimlerin hem bu dünyada perişanlığına çok kere şahitlik etmiş hem ebedî âlemde kötü akibete uğrayacakları tehdîdi Allah'ın Kitab'ında defalarca beyan edilmiştir.

Duada dikkat çeken bir başka nokta *"dinde musîbete uğramak"* tan Allah'a sığınmaktır. **Dinde musibet,** itikat ve inanç bozukluğuna düşmek, ibadet ve tâatte noksanlık, haramlara dalmak ve benzeri kötülüklerdir. Bunların her biri bir musibettir ve Allah'ın öfkesine, neticede dünya ve âhirette cezayı hak etmeye sebep olur. İnsan bunlara düşmemek için bir taraftan elinden gelen gayreti gösterirken, diğer taraftan daima Allah'a dua edip yardımını temenni etmesi gerekir.

Nefsini iyi terbiye etmeyen kimsenin en büyük zaaflarından biri de, mala mülke, mevki ve makama olan aşırı düşkünlüğüdür. Bu da uğranılabilecek musîbetlerden biridir. Mal mülk, iş güç ve çalışıp çabalama olmadan insan hayatının devam etmeyeceği bir gerçektir. Burada hoş görülmeyen ve yasaklanan, bunları hayatın gayesi ve hedefi zannetmektir. Bu ise, müslümana yakışmayan bir tavırdır. Çünkü insan bu zaafları yegâne gaye olarak görürse, bunlara ulaşmak için her türlü yola başvurur.

Nitekim günümüz dünyasında işlenen akıl almaz derecedeki kötülüklerin, savaşların, ölümlerin, mücadelelerin çoğunun sebebi bu aşırı dünya tutkusudur. İslâm bunu hiçbir zaman hoş görmez ve insanlığı bu tür yersiz tutkulardan kurtarmak için çok önemli evrensel prensipler vazeder. İşte müslümanlar da dünyaya dalıp gitmemeli ve düşüncelerini, bilgilerini, yönelişlerini sadece nasıl dünyalık elde edecekleri istikametinde değil, bunun aksine hem bu dünyada hem de öbür dünyada daha mutlu bir hayata nasıl ulaşılabileceği yönünde çaba sarfetmelidir. Bütün yeryüzünü, her inançtan insan hatta diğer canlıları huzur ve sükûna kavuşturmak için İslâm'ın ortaya koyduğu prensipler çerçevesinde bir dünya kurmanın azim ve gayreti içinde olmalıdır. İşte İslâm'ın bu düsturlarına riâyet etmeyen, insanlara acımayan, şefkat ve merhamet duygusuna sahip olmayanları başımıza musallat etmemesi için, Cenâb-ı Hak daima kendisine dua etmemizi bizden istemektedir.

Bu kısa açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, bir meclis ve topluluktan kalkmadan önce yapılan bu duanın mahiyet ve muhtevası oldukça önemlidir. Onun için bizler müslümanlar olarak, Efendimiz'in bize öğrettiği dualara gereken değeri vermeli ve onları hayatın bir parçası haline getirmeye gayret etmeliyiz. Duanın mü'minin silahı olduğu gerçeğini daima aklımızda tutmalıyız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Meclislerden ve toplantı mekânlarından ayrılmadan önce dua etmek müstehaptır. Bu duaların Peygamber Efendimiz'in öğrettiği dualar olması daha faziletlidir.

2. Duada dünya ve âhiret saadeti istenmeli, Allah korkusu, cennete girmeye vesile olacak ibadet ve taat, dünyada karşılaşılan zorlukları kolaylaştıracak güçlü iman temenni edilmelidir.

3. İnsan hayatta olduğu müddetçe, Allah'ı tanıyıp bilmesine, tevhid akidesine sahip olmasına, ibadet ve taatını eksiksiz yapabilmesine vesile olan duyu organlarının sıhhati için de Allah'a dua etmelidir.

4. Müslümanlar, zâlimlere, kâfirlere ve kendilerine düşmanlık besleyenlere karşı Allah'tan yardım talep etmelidir.

5. Dinde musibete uğramak, musibetlerin en büyüğüdür. Çünkü bunda itikadın bozukluğu, amelin noksanlığı ve haramlara dalmak söz konusudur. Bunlardan Allah'a sığınmak gerekir.

6. Dünyaya ve dünyalıklara aşırı derecede düşkünlük ve bunları hayatın gayesi haline getirmek dinimizde câiz görülmemiştir. İlmimizi ve yönelişimizi sadece dünyalık işlere hasretmek doğru değildir.

7. Zâlimlerin, şefkat ve merhamet hissinden yoksun olanların başımıza musallat olmaması, idare ve yönetimimizin onların eline geçmemesi için Allah'a yalvarmalıyız.

836– وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « مَا مِنْ قَوْمٍ يَقومونَ مِنْ مَجْلسٍ لا يَذكُرُون الله تعالى فيه إلا قَاموا عَنْ مِثلِ جيفَةِ حِمَارٍ وكانَ لَهُمْ حَسْرَةً » رواه أبو داود بإسناد صحيح .

836. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Herhangi bir topluluk oturdukları meclisten Allah'ı zikretmeden kalkarlarsa, merkep leşi yanından kalkmış gibi olurlar. O meclis de onlar için bir pişmanlık olur."
Ebû Dâvûd, Edeb 25

838 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

837- وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَا جَلَسَ قَومٌ مَجْلِساً لم يَذْكُرُوا الله تَعَالَى فيه ولَم يُصَلُّوا على نَبِيِّهم فيه إلاَّ كانَ عَلَيْهِمْ تِرَةٌ ، فإنْ شاءَ عَذَّبَهُم ، وإنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُم » رواه الترمذي وقال حديث حسن .

837. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir cemaat oturduğu mecliste Allah'ı anmaz ve peygamberlerine salât ve selâm getirmezlerse, bu meclis onlar için bir nedâmet olur. Allah dilerse onlara azâb eder, dilerse mağfiret eder."

Tirmizî, Daavât 8

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

838- وعنه عن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « مَنْ قعَدَ مَقْعَداً لم يَذْكُرِ الله تعالى فِيهِ كَانَت عليه مِنَ الله ترَة، وَمَن اضطجَعَ مُضْطَجَعاً لايَذْكُرُ الله تعالى فيه كَانَتْ عَلَيْه مِنَ الله تِرَةٌ » رواه أبو داود .

وقد سبق قريبا ، وشَرَحْنَا « التِّرَةَ » فِيهِ

838. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse bir mecliste oturur da orada Allah Teâlâ'nın ismini anmazsa, Allah'a karşı eksik bir iş yapmış, bir günah işlemiş olur. Bir kimse yatağa yatar da orada Allah Teâlâ'yı zikretmezse, yine eksik bir iş yapmış, bir günah işlemiş olur."
Ebû Dâvûd, Edeb 25, 98

Açıklamalar

Ebû Hüreyre tarikiyle bize ulaşmış olan yukarıdaki her üç rivayet bazı küçük farklarla birbirinin aynıdır. Hepsinde müşterek olan nokta, bir mecliste, bir toplantı yerinde Allah'ın adı anılmaz ve Allah zikredilmezse, o meclisin bir pişmanlık, bir sevaptan mahrumiyet ve bir noksanlık meclisi olacağıdır. Müslümanlar bulundukları meclis ve topluluklarda Allah'ın adını anıp zikrettikleri gibi Peygamber Efendimiz'e salât ve selâm getirmeyi de ihmal etmezler. Çünkü onların âdeti Allah ile Resûlünü birlikte anmak, Allah'ı yüceltirken Resûlüne de salât ve selâm getirmektir. Yani kelime-i tevhîd ve kelime-i şehâdetin gereğini yapmaktır.

Birinci hadis, müslümanların bir araya geldiklerinde, bir mecliste bulunduklarında ve bir topluluk oluşturduklarında, buralarda Allah'ı muhakkak surette anacaklarını ve bunu ihmal etmenin söz konusu olamayacağını ifade etmeyi hedefler. Aksi takdirde böyle bir yere

gelinip, Allah rızası için hiçbir şey konuşulmadan, Allah adı anılmadan, O'nun ismi yüceltilmeden kalkılırsa, o meclisten kalkanlar sanki merkep leşinin başından dağılan yırtıcı, vahşi ve pis tabiatlı hayvanlar gibi telâkki olunurlar. Çünkü içinde Allah'ın isminin anılmadığı ve zikrinin geçmediği bir meclis, iftira, gıybet, insanın dinine ve dünyasına faydası olmayan dedikodu ile geçmiş demektir. Bunlar ise o meclisi en hafif ifadesiyle bereketsiz ve sevapsız kılar; âdeta insanların etlerinin yenildiği bir mekân haline getirir. İnsanın hizmetinde bulunan hayvanlar içinde, öldüğünde en çok tiksinti vereni merkep olduğu için, Resûl-i Ekrem Efendimiz bu çirkin meclisin kötü ve iğrenç durumunu ifade etmek üzere bu misali vermiştir.

Meclislerde Allah'ın adının anılması, O'nun rızâsına uygun konuşmaların yapılması ve güzel davranışların sergilenmesi umûmî bir hüküm olmakla beraber, özellikle Resûl-i Ekrem Efendimiz'e salât ve selâm getirilmesi de istenilmektedir. Yani müslümanların meclislerinde Peygamberimiz'in de adı geçmeli ve adı geçince kendisine salât ve selâm getirilmelidir. Bu, müslümanlar üzerine gerekli olan bir vecîbedir. Getirilecek salât ü selâm kısa veya uzun olabilir; ama her halde yerine getirilmesi gerekli bir vazifedir.

1400-1410 numaralı hadisler arasında bu konu üzerinde daha etraflıca durulmuştur. Peygamberimiz için getirilen salât ve selâm, en az on misliyle mukâbele görür ve Cenâb-ı Hakk'ın hiç reddetmediği dualardan biri de, Efendimiz'e getirilen salât ü selâmlardır. Şayet bir mecliste Allah'ın adı anılmaz, Resûl-i Ekrem'e salât ve selâm getirilmezse, Allah o meclistekilere dilerse orada işledikleri bu hataları sebebiyle azâb eder, dilerse onları affeder. Fakat böyle yapmazlar da, Allah'ın adını anarlar, Peygamberimize salât ü selâm getirirlerse şu âyete muhatap olurlar: **"Eğer onlar, kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler, Allah'tan günahlarını bağışlamasını isteseler ve Resûl de onların bağışlanmasını dileseydi, elbette Allah'ı affedici merhametli bulurlardı"** [Nisâ sûresi (4), 64].

Hadîs-i şerîflerde sayılan bütün bu olumsuzluklara muhatap olmamak için, müslümanlar bulundukları meclislerde, katıldıkları topluluk ve toplantılarda, sözlerine hamdele ve salvele ile başlamayı kendilerine şiar edinmişlerdir. Yani sözlerinin başlangıcı Allah'a hamd, Resûlüne de salât ve selâm getirmek olur. Yukarıdaki hadislerde yeterince açıklandığı üzere meclisin ve toplantının sonunda da son sözleri dua olur.

838 no'lu hadis, 820 numara ile de geçmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın isminin anılmasından ve zikrinden uzak olmak en büyük gaflettir.
2. Bir meclisten Allah'ın adını anmadan kalkmak, bir merkebin leşinin başından kalkmak gibi çirkin bir davranıştır.
3. Meclislerde ve toplantı yerlerinde Allah'ın adının anılması ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'e salât ü selam getirilmesi vâcibdir. Bazı âlimler bunun terkedilmesini haram değil mekruh görmüşlerdir.
4. Her mecliste, her oturulan ve yatılan yerde Allah'ın anılması ve zikredilmesi dinimizin önem verdiği esaslardan biridir; bu durum müslümanların Allah'a yakınlığının bir alâmeti sayılır.

130- باب الرؤيا وما يتعلق بها

RÜYA VE RÜYA İLE İLGİLİ ESASLAR

Âyet

وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ [23]

1. “O’nun âyetlerinden biri, geceleyin uyumanız, gündüz de O’nun lutfundan nasibinizi aramanızdır.”
Rum sûresi (30), 23

Uyku, Allah’ın insana lutfettiği en büyük nimetlerden biridir. Cenâb-ı Hakk’ın ulûhiyetine ve vahdâniyetine delâlet ettiği için “**O’nun âyetlerinden biri”** diye nitelendirilmiştir. Âyet-i kerîmede uyku rızık aramakdan önce zikredilmiştir; çünkü çalışıp çabalamak için dinlenmeye ihtiyaç vardır. Uyku, yerini başka hiçbir şeyin tutmayacağı bir dinlenme vaktidir. Ayrıca uyku hali insanın şuurunun ve idrakinin gittiği âdeta bir ölüm halidir. Ancak Allah’ın bir lutfu olarak zihnin faaliyeti uykuda iken de devam eder. Uykunun ne büyük bir nimet olduğunu uykusuz kalanlar bilir. Uyku, insanın hem zihnî hem de fizikî yorgunluğunu giderir. Uyandığı zaman şuur ve idrak daha canlı bir şekilde sanki hiç gitmemiş gibi geri gelir. Vücut dinlenmiş olduğu için iş yapma ve çalışma azmi insanda yeniden canlanır. Rüya da uyku haline has bir husussiyet olup pek çok hikmetleri vardır. Bunların bazılarına aşağıdaki hadisleri açıklarken işaret etmeye çalışacağız.

Hadisler

839– وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال : سمعت رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « لم يَبْقَ مِنَ النُبُوَّةِ إلا المُبَشِّراتُ » قالوا : وَمَا المبشِّراتُ ؟ قال : « الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ » رواه البخاري .

839. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken işittim, dedi:

– “Ümmete, nübüvvetten sonra sadece mübeşşirât kalmıştır”. Ashâb:

– Mübeşşirât nedir? diye sorunca, Resûl-i Ekrem:

– “ Sâlih rüyadır” buyurdu.

Buhârî, Ta’bîr 5. Ayrıca bk. Müslim, Salât 207-208; Ebû Dâvûd, Salât 143; Tirmizî, Rü’yâ 2; Nesâî, Tatbîk 9; İbni Mâce, Rü’yâ 1

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz kendisinin vefatından sonra nübüvvet alâmetlerinin sona ereceğini, artık başka peygamber de gelmeyeceğini birçok defa ve çeşitli vesilelerle ashâbına ve ümmete açıkça bildirmiştir. Kur’ân-ı Kerîm de Hz. Peygamber’in hâtemü’l-enbiyâ yani son peygamber olduğunu kesin bir şekilde ifade eder [Ahzâb sûresi (33), 40]. Nübüvvetin en önemli özelliklerinden biri, Allah Teâlâ’nın peygamberlerine vahiy göndermesidir. Son peygamber Hz. Muhammed’in ebedî âleme intikaliyle vahiy de son bulmuştur. Bundan sonra kendisine vahiy geldiğini söyleyen hiç kimsenin sözüne itibar edilmeyecektir.

Müslim’in İbni Abbas’tan gelen rivayetinde, Efendimiz’in bu sözü son hastalığı sırasında, evinin perdesini açarak, ashâb-ı kirâm Ebû Bekir’in arkasında namaz kılmak üzere saf tutmuş vaziyetteyken söylediği belirtilir. Hz. Âişe’den gelen bir rivayete göre ise: “*Benden sonra size sadece mübeşşirât kalıyor”* buyurmuşlardır (Mâlik İbni Enes, *Muvatta*, Rü’yâ 2-3).

Hadiste geçen **mübeşşirât**, “tebşîr” masdarından türemiş olan “mübeşşire” kelimesinin çoğuludur. Tebşîr, muhâtabın gönlüne rahatlık ve sevinç koymaktır ki, dilimizde müjde

vermek diye ifade ederiz. Bu sebeple ihlâs sahibi mü'minlerin gönülleri rüyalarla ilâhî müjdelere ve telkinlere açık hale gelir. Ebü'd-Derdâ'dan rivayet edilen bir hadise göre, o Peygamberimiz'e **"Dünya hayatında da, âhirette de müjde onlara!"** [Yûnus sûresi (10), 64] âyetinin mahiyetini sormuş, Efendimiz de: *"Müslümanın gördüğü veya kendisine gösterilen saf rüyadır"* buyurmuşlar (Tirmizî, Rü'yâ 3). Dârimî'nin bir rivayetinde aynı soruyu sorup benzer cevabı alan bir başka sahâbînin Ubâde İbni Sâmit olduğundan bahsedilir (Dârimî, Rü'yâ 1).

Saf ve sâlih rüyadan maksat, mutlaka gerçekleşmesi beklenen rüya değil, hâle muvafık olan rüyadır. Sâdık bir rüya bazı kere elem verici olabilir. Elem arzu edilen bir şey olmadığı için, muhataba müjde teşkil etmesi söz konusu olmaz. Ama iyi olsun kötü olsun, Arapça'da her doğru habere müjde adı verilir. Kur'an'da cennetle müjdelenmek kadar cehennemle müjdelenmekten de bahsedilir. Bu adlandırış haberi duyan kişinin yüzünün değişmesi sebebiyledir. Fakat bizim geleneğimizde müjdenin iyi haber için kullanılması o kadar yaygındır ki, bu durum onun sadece iyi ve güzel haberlere has olduğu kanaatini ortaya çıkarmıştır. Oysa içinde korku olan bazı rüyalar insan için bir uyarı niteliği taşıyabilir. Nitekim gördüğü rüyalar sebebiyle kötü ve günahkâr halini terkeden, tövbe kapısına yönelen insanlar hiç de az değildir. Sâlih ve saf rüyanın müslümana has olması, müslümanın doğru rüya görme hususundaki hâlinin Resûl-i Ekrem'in haline uymasından dolayıdır. Bilindiği gibi Efendimiz'in nübüvveti, sâlih ve sâdık rüyalarla başlamıştı. Rüyasında her gördüğü aynen çıkardı. Bu hal altı ay devam etmiştir. Biraz sonra göreceğimiz gibi o, bir çok sahâbînin rivayet ettiği bir hadise göre mü'minin sâdık rüyasını nübüvvetin kırk altı bölümünden biri saymıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz son peygamber olup, ondan sonra peygamber gelmeyecek, hiç kimseye vahiy de gönderilmeyecektir.

2. Mübeşşirât, sâlih ve saf rüya demek olup nübüvvetten sonra ümmete kalan önemli bir özelliktir.

3. Sâlih ve sâdık rüya, hayır ve arzu edilen şeyin görülmesi anlamında değildir; rüyada görülen elem verici bir şey de olabilir.

840– وعنه أن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِذَا اقترَبَ الزَّمَانُ لَمْ تَكَدْ رُؤْيَا الْمُؤْمن تَكذبُ ، وَرُؤْيَا المؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ ستَّةٍ وَأَرْبَعينَ جُزْءًا مِنَ النُبُوةِ » متفق عليه . وفي رواية:« أَصْدَقُكُم رُؤْيَا: أَصْدُقُكُم حَديثاً ».

840. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Zaman yaklaşınca mü'minin rüyası yalan çıkmaz. Mü'minin rüyası nübüvvetin kırk altı cüzünden biridir."

Buhârî, Ta'bîr 26; Müslim, Rü'yâ 6. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 8; Tirmizî, Rü'yâ 1; İbni Mâce, Rü'yâ 9

Müslim'in bir rivayeti de şöyledir:

"Sizin en doğru rüya görenleriniz, en doğru söyleyenlerinizdir."

Müslim, Rü'yâ 6

Açıklamalar

Bu hadis hem Buhârî hem de Müslim'in *Sahîh*'lerinde buradakinden biraz daha farklı rivayet edilmiştir. Demek oluyor ki Nevevî, hadisi buraya ihtisar ederek almıştır. Buhârî rivayetinde **"Nübüvvetten cüz olan şey yalan olmaz"** ziyadesinden sonra şu bilgiler vardır: *"Rüya üç kısımdır: Birincisi sâlih rüya olup Allah'tan bir müjdedir; ikincisi şeytanın verdiği korku veya hüzündür; üçüncüsü de kişinin kendi kendine konuştuğu şeylerdir. Kim rüyasında hoşlanmadığı bir şey görürse, onu başkalarına anlatmasın; fakat hemen kalkıp namaz kılsın..."*

Hadiste geçen **"zaman yaklaşınca"** ifadesiyle ne kastedildiği konusunda farklı yorumlar yapılmıştır. Zaman vakit demektir. Vaktin azına da çoğuna da zaman denilir. Geçmişte gök bilimleriyle yani astronomi ile ilgilenenlere göre zaman, dört mevsimi kapsayan bir yıllık müddet için kullanılan bir kelimedir. Biz, hadis şârihleri ve konuyla ilgili âlimlerin bu yöndeki yorumlarına kısaca işaret etmekle yetineceğiz.

Zamanın yaklaşmasını, "gece ile gündüzün eşit olması demektir" şeklinde yorumlayanlara göre, bu sözle **eyyâm-ı terbî'** denilen güz mevsimi kastedilmektedir. Bu mevsimde gerek gece ile gündüzün eşitliği, gerek her çeşit meyvenin tam olgunluğa erip bunlarla gıdalanmanın tesiriyle insan tabiatında bir denge meydana gelir ve bu da doğru rüya görülmesine sebep olur. Bu tevil, rüya ile meşgul olmayanlar arasında meşhur olmuştur.

Bir kısım âlimlere göre zamanın yaklaşması, *"Kıyamet öncesi günlerde gece ile gündüz bir olacaktır"* hadisiyle sabit olan gerçektir (Buhârî, Fiten 25; Ebû Dâvûd, Fiten 1). Bu dönemde mü'minler daima isabetli rüyalar görürler. Bazı âlimler de "zamanın yaklaşması" ifadesiyle **zamanların kısalması**nın kastedildiğini söyleyerek: "*Kıyamete yakın zaman kısalır; o kadar ki bir sene bir ay, bir ay bir cumalık hafta, bir hafta bir gün, bir gün de bir saat gibi olur"* hadisini buna delil getirirler (Ali el-Kârî, *el-Mirkât* VIII, 385).

Bir kısım âlimler ise, zamanın yaklaşmasıyla kastedilenin, **kıyâmetin yaklaşması** olduğunu, çünkü kıyamete yakın mü'minlerin sayılarının ve dostlarının azalacağını, sâlih ve sâdık rüyaların onlara Cenâb-ı Hak tarafından o dönemde bir ikram olacağını ifade etmişlerdir. *Sahîh-i Buhârî* şârihi **İbni Battâl** bu görüşü diğer bütün görüşlere tercih eder. Bunlar dışında yapılan yorumlar pek önemsenmemiştir. Fakat olayı fert plânına indirecek olursak, her zaman birtakım sâlih ve sâdık rüyalar görenler bulunabilir.

Sâlih rüyanın **nübüvvetin cüzleri**nden biri olduğu hususuna gelince, bu konuda ayrı rakamlar verilir. Bunlardan en meşhuru hadisimizde de geçen **kırk altı** rakamıdır. Müslim'in bir rivayetinde kırk beş, bir başka rivayetinde yetmiş rakamı geçer. Bunlar dışında yetmiş altı, elli, kırk dört, kırk, yirmi altı, yirmi dört gibi rakamların da varlığını görürüz. Bu rakamlar üzerinde de çeşitli yorumlar yapılmıştır. Taberî bu ihtilafın rüyayı görenlerin muhtelif olmasından kaynaklandığını söyler. Çünkü rüya gören insanlar çeşit çeşittir. Genel olarak ifade edecek olursak, peygamberlerin gördükleri rüyalar kesin olarak sâdık ve sâlih rüyalardır; sâlih kişilerin gördükleri rüyaların da ekserisi böyledir; diğer insanların gördükleri rüyalar arasında bu niteliği taşıyan az da olsa bulunabilir; kâfirlerin gördükleri rüyalarda ise doğruluk oranı son derece azdır.

Sâlih rüyanın nübüvvetten bir cüz olması, nübüvvet ilminin cüzlerinden biri olması demektir. Çünkü nübüvvet bâki değil, fakat nübüvvetin ilmi bâkidir. Nitekim Peygamberimiz: *"Allah'ın hoşnut olacağı güzel bir yol izlemek, ağırbaşlı ve vakar sahibi olmak, ifrat ve*

tefritten uzak durmak nübüvvetin yirmi dört cüzünden biridir" (Tirmizî, Birr 66) buyurarak, bunların nübüvvet ahlâkına uygun davranışlar olduğunu ifade etmişlerdir. Buna benzer rivayetleri böyle anlamamız gerektiğine bu hadis delil teşkil etmektedir.

Söz ve işi doğru olmayan insanların rüyaları da genelde doğru olmaz. **Kâdî İyâz,** bazı âlimlerin **"en doğru rüya görenler"** diye nitelenen kimselerle ilgili görüşünü naklederken, bu durumun kıyamete yakın, ilim ortadan kalktığı ve gerek sözünden gerek davranışlarından istifade edilecek âlim ve sâlih kişilerin kalmadığı zamana has olduğundan bahseder. Oysa dinimizde kabul edilen genel bir prensip olarak, uzak te'vile ihtiyaç hissettirmeyen ve aslı üzere kaldığında anlaşılmasında bir zorluk söz konusu olmayan her âyet ve hadisi gerçek anlamıyla yorumlamak ve herhangi bir zamanla kayıtlamamak daha doğru olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimizin hadislerindeki bazı tabirler ve terimler, çeşitli yorumlara konu teşkil edecek nitelikte olabilir. Bunları naslarla tezat teşkil etmeyecek şekilde ve sâlim akılla te'vilde bir sakınca yoktur.
2. Kıyamet gününe yakın zamanlarda, o günün habercisi niteliğinde olduğu kabul edilen birtakım alâmetler ortaya çıkacaktır. Bunlara Kur'an ve Sünnet'te işaret edilmiştir.
3. Kıyamete yakın ortaya çıkacak durumlardan birinin de, mü'minlerin sâlih ve sâdık rüyalar görmeleri olduğu bu hadisten anlaşılmaktadır.
4. Sâlih ve sâdık rüya, nübüvvetin bitmesinden sonra ümmete kalan özelliklerden biridir.
5. Nübüvvet cüzünden maksat, nübüvvet ilminin kısımlarıdır.
6. Sözü ve işi doğru olmayanların, çoğu kere rüyaları da doğru olmaz.

841– وعنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ رآني في المَنَامِ فَسَيَرَانِي في اليَقَظَةِ أَوْ كأَنَّمَا رآني في اليَقَظَةِ لايَتَمَثَّلُ الشَّيْطانُ بي » . متفق عليه .

841. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Beni rüyada gören kimse, uyanıkken de öylece görecektir –veya sanki beni uyanıkken görmüş gibidir–. Çünkü şeytan bana benzeyen bir şekle giremez."

Buhârî, İlm 38; Ta'bîr 10; Müslim, Rü'yâ 11. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb;88 Tirmizî, Rü'yâ 4, 7; İbni Mâce, Rü'yâ 2 ;

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'i rüyada görme ile ilgili hadisler, farklı lafızlarla da gelmiş olsa, bu rivayet onları kapsayıcı niteliktedir. Sahih hadis kitaplarının hemen tamamında bu yönde rivayetler yer almaktadır. Bu rivayetler sadece Ebû Hüreyre tarîkıyla değil, Hz.Âişe, Abdullah İbni Ömer, İbni Abbâs, Ebû Saîd el-Hudrî, Câbir, Enes, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Ebû Bekre, Ebû Katâde, Huzeyfe, Ebû Cühayfe ve daha başka sahâbîlerin de aralarında bulunduğu kalabalık bir grup tarafından nakledilmiştir. Hadisimizin geçtiği kaynaklarda bu farklılıkların bir kısmına yer verilmiştir. Bunlar arasında çok yaygın olan bir rivâyet de: *"Her kim rüyasında beni görürse, muhakkak o kimse hak ve gerçek olarak beni görmüştür. Çünkü şeytan, benim*

şekil ve hakikatime giremez" şeklindedir (meselâ bk. Buhârî, Ta'bîr 10; Müslim, Rü'yâ 12-13).

Peygamber Efendimiz'i rüyada görme konusunda ulemâmızın pek çok ve farklı yorumlar yaptıklarını görmekteyiz. Bu görüşleri ana hatlarıyla belirtmeye çalışacağız.

Hz.Peygamber'i rüyasında gören mü'minin uyanıkken de aynen görmesini bazı hadis şârihleri Efendimiz'in hayatta olduğu zamana has bir durum olarak değerlendirmişlerdir. Buna göre hadisin anlamını, onu rüyasında gören kimse, kendisine giderek, ona hicret ederek muhakkak görecektir, şeklinde tevil etmişlerdir. Bu görüşte olan İslâm âlimlerine göre, Hz.Peygamber'in vefatından sonra onu rüyada görenlerin gerçekte uyanıkken görmeleri mümkün değildir. Fakat kendisini âhirette görmekle de rüyasının doğruluğu tahakkuk edebilir. Buna göre, vefatından sonra onu rüyalarında görenler, kesin olarak ahirette uyanık vaziyette göreceklerdir ki, bu aynı zamanda o kimseleri cennetle müjdelemekdir. Çünkü Efendimiz'i sadece cennete girme bahtiyarlığına erenler görebileceklerdir.

İslâm âlimleri, Peygamberimiz'i gören kimsenin rüyasının sahih bir rüya olduğunu, karışık düşler cinsinden olmadığını ve şeytanın benzetmelerinden de sayılmayacağını belirtir. Çünkü bazı kere insanlar hayal ettikleri bir şeyi görür gibi olurlar. Peygamberimiz'in görülmesi bu cinsten değildir. Rüyada görülen şeyin, önceden görülmüş bir şey veya hâlen var olan bir şey olması da şart değildir. Şart olan, rüyada görülenin varlığının sâbit olmasıdır. Kâdî İyâz gibi bazı ulema, bu hadisten hareketle, görülen rüyanın hakiki bir rüya olabilmesi için, Hz. Peygamber'i hayatında bilinen vasıflarıyla görmenin gerektiğini söylemişlerse de, Nevevî'nin de aralarında bulunduğu bir grup ulema bu görüşü zayıf bulmuşlar, doğru olanın onu gerçekten görmek olduğunu, vasıflarının bilinip bilinmemesinin farketmeyeceğini belirtmişlerdir.

Peygamber Efendimiz, şeytanın kendisinin şekline ve yaratılışına giremeyeceğini belirtmek suretiyle, onun başkalarının şekil ve suretine girebileceğini de anlatmış olmaktadır. Bu sebeple, **bu özellik sadece peygambere mi hastır, yoksa başka istisnalar da var mıdır?** şeklindeki sorulara verilen cevaplar muhtelif olmuştur. Bazı âlimlere göre şeytan, insanların rüyalarında Allah Teâlâ'nın, peygamberlerin, meleklerin, güneşin, ayın, ışık veren yıldızların ve yağmur yüklü bulutların suretine giremez. Görüşlerine daha çok değer verilen seçkin ulema ise, bunun Hz.Peygamber'e has bir özellik olduğunu söylerler. Onlara göre şeytanın sadece Hz. Peygamber'in şekline giremeyişinin sebebi, Cenâb-ı Hakk'ın bütün güzel isimleri ile, muttasıf bulunduğu sıfatların eserini, yaratılış özellikleri ve ahlâkî nitelikleriyle Hz. Peygamberde toplamış olmasıdır. Bunlardan bir tanesini misal olarak ele alırsak, insanları doğru yola ulaştıran anlamındaki **"hâdî"**, Allah'ın güzel isimlerindendir. Hz.Peygamber, Allah'ın **"hâdî"** isminin sureti, ortada görünen örneğidir. Çünkü o, bütün insanları hidayete davet etmek üzere gönderilmiş ve hayatının sonuna kadar bu gaye için çalışmıştır. Buna mukabil şeytan ise **"mudil: saptıran"** dır. Hidayetle dalâlet birbirinin tam zıddıdır; biri mevcutken diğeri ortada olamaz.

Bu sebeple Cenâb-ı Hak, hem uyanıklık halinde hem de uyku halinde yani rüyada şeytanın Hz.Peygamber'in şekil ve suretine girmesini yasaklamıştır. Bunun aksi olup, şeytan dünyada onun suretine girseydi, hak ile bâtıl birbirine karışır; bu yüzden Hz. Peygamber'e itimat kalmazdı. Uyku hâlinde Peygamber'in suretine girmiş olsaydı, rüyada onun adına yalan uydurması mümkün olur, bu durum da insanların sapmalarına sebep olurdu.

Son olarak şuna da işaret etmemiz gerekir: Rüyasında Peygamber Efendimiz'i gören kimse sahâbî sayılmaz. Peygamberimiz'den bir takım sözler duymuş olsa, bu sözleri hadis

diye nakledemez. Onun rüyasında gördüğü şeyler ve duyduğu sözler kendisinden başka hiçbir kimseyi bağlamaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah Efendimiz'i rüyada gören, gerçekteki şekil ve suretiyle görmüş olur.
2. Peygamberimiz'i vefatından sonra rüyada gören kimse, âhirette uyanık halde görecektir. Bu, onu rüyada gören kimse için bir cennet müjdesidir.
3. Şeytan sağlığında da ölümünden sonra da Peygamberimiz'in suretine giremez.
4. Peygamberimiz'i rüyada gören sahâbî sayılmaz.

842– وعن أبي سعيد الخدريِّ رضي الله عنه أنه سمِع النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « إذا رَأى أَحدُكُم رُؤْيَا يُحِبُّهَا فَإِنَّمَا هي من الله تعالى فَلْيَحْمَدِ الله عَلَيهَا وَلْيُحُدِّثْ بِهَا وفي رواية : فَلا يُحَدِّثْ بِهَا إلا مَنْ يُحِبُّ وَإذا رأى غَيرَ ذَلك مما يَكرَهُ فإنَّما هي منَ الشَّيْطانِ فَليَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا وَلا يَذكُرها لأحد فإنها لا تضُرُّه » متفق عليه .

842. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işitmiştir:

"Sizden biriniz hoşuna giden bir rüya görünce, o Allah Teâlâ'dandır. Bu sebeple Allah'a hamdetsin ve o rüyasını anlatsın."

Başka bir rivayet şöyledir:

"O rüyayı sadece sevdiğine söylesin. Hoşlanmadığı bir rüya görürse o şeytandandır. Onun şerrinden Allah'a sığınsın ve onu hiç kimseye söylemesin. O zaman o rüya kendisine zarar vermez."

Buhârî, Ta'bîr 3,46; Müslim, Rü'yâ 3. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 52; İbni Mâce, Rü'yâ 3

844 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

843– وعن أبي قتادة رضي الله عنه قال : قال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الرّؤيا الصَّالِحَةُ وفي رواية الرُّؤيَا الحَسَنَةُ من الله ، والحُلُم مِنَ الشَّيْطَان ، فَمَن رَأى شَيْئاً يَكرَهُهُ فَلْيَنْفُثْ عَن شِمَاله ثَلاثاً ، ولْيَتَعَوَّذْ مِنَ الشَّيْطان فَإنَّهَا لا تَضُرُّهُ » متفق عليه . « النَّفثُ » نَفخٌ لطيفٌ لاريق مَعَهُ.

843. Ebû Katâde *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sâlih rüya –bir rivayete göre güzel rüya– Allah'tandır. Fena rüya da şeytandandır. Kim hoşuna gitmeyen bir rüya görürse, sol tarafına üç defa üflesin ve şeytandan Allah'a sığınsın. O takdirde o rüya kendisine zarar vermez."

Buhârî, Ta'bîr 4; Müslim, Rü'yâ 1

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

844- وعن جابر رضي الله عنه عن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إذَا رَأى أحَدُكُم الرُّؤيا يَكْرَهُها فلْيبصُقْ عَن يَسَارِهِ ثَلاَثاً ، وْليَسْتَعِذْ بالله مِنَ الشَّيَطانِ ثَلاثاَ ، وليَتَحوَّل عَنْ جَنْبِهِ الذي كان عليه » رواه مسلم .

844. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz hoşlanmadığı bir rüya görünce, sol tarafına üç defa tükürsün; şeytanın şerrinden de üç defa Allah'a sığınsın; yattığı tarafından da öbür yanına dönsün".

Müslim, Rü'yâ 5. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 88; İbni Mâce, Ta'bîr 4

Açıklamalar

İnsana bir iyilik ve güzellik isabet edince onu Allah'tan bilmesi, bunun kendisine Allah'ın bir lutfu ve ihsanı olduğuna inanması gerekir. Çünkü bütün iyilikler ve güzellikler Cenâb-ı Haktandır. Allah Teâlâ bunlara çeşitli kimseleri veya şeyleri vesile kılar. Bu iyilik, güzel bir rüya şeklinde de tecelli edebilir. Mü'min bir kimseye yakışan, Allah'ın kendisine ihsan ettiği her iyilik ve nimet karşılığında O'na hamd ve şükretmesidir. Çünkü hamd ve şükür nimetin devamına sebep olur. Bir kimse, kendisine ihsan olunan nimetleri sevdiklerine ve Allah katında sevimli olan sâlih kimselere söylerse, bu da nimetin kadrini bilmek, hamdin ve şükrün artmasına vesile olmak sayılır. Görülen rüya iyi olsun, kötü olsun, onu sevmediği ve Allah katında sevimli olmayanlara anlatmamak gerekir. Çünkü böyle kimseler, görülen rüyayı kötüye yorabilirler; bu sebeple hem rüyayı gören üzülür hem de o rüya yorumlanan kötü sıfatla ortaya çıkabilir.

Rüya ve hulm, her ikisi de dilimizde düş anlamına gelir. Fakat görülen güzel düşlere rüya, kötü, çirkin ve korkunç olanlarına da hulm denilmesi âdet olagelmiştir. Bu sebeple rüya Allah'a izâfe edilirken, hulm şeytana nisbet edilmiştir. Hoşlanılmayan kötü ve korkunç rüya şeytandandır denilir. Bunun sebebi, şeytanın kötülük timsali olmasındandır. Böylece bu kötü düşler, kötü işlerde olduğu gibi mecazen şeytana nisbet edilmiş olurlar. Gerçekten şeytan insanı doğru yoldan saptırmak için bütün gayretini sarfeder; çünkü onun görevi budur.

Görülen kötü ve çirkin rüyaları hiç kimseye anlatmamak gerekir. Böyle kötü rüya gören kimsenin uykusundan uyanıp sol tarafına üç defa "puh puh" diye üfürmesi tavsiye edilmektedir. Bunun sebebi, kötü rüyada hazır bulunan şeytanı kovmak, onu hakir ve aşağı görmek gerektiğindendir. Mutlaka tükürülmesi gerektiğinde sol tarafa tükürmek de, insanın bu cihetinin sevilmeyen, hoş olmayan şeyleri temsil etmesi sebebiyledir. Sağ ise bunun aksinedir.

Kötü rüya gören kimsenin yapması gereken işlerden bir diğeri de, şeytanın şerrinden Allah'a sığınmaktır. Esasen biz her işimize başlarken şeytanın şerrinden Allah'a sığınır ve yine her işe Allah'ın adı ile başlarız. Bu, bir müslümanın her an Allah'tan gâfil olmayışının, Allah'ı anmasının, hatırlamasının ve işini O'nun rızasına uygun bir tarzda yapmaya niyet etmesinin belirtisidir. Kötü ve çirkin bir rüya gören kimse uykusundan uyanınca istiâzede bulunur yani "eûzü billâhi mine'ş-şeytânirracîm bismillâhirrahmânirrahîm" der. İstiâzenin en kısası budur. Fakat kötü rüya gören kimsenin nasıl istiâze yapması gerektiği, Efendimiz'den gelen sahih bir rivayette şöyle bildirilmiştir:

“Sizden biriniz rüyasında hoşlanmadığı bir şey gördüğünde, uyanınca şöyle desin: Şu rüyamın şerrinden ve o rüyada gördüğüm dinim ve dünyamla ilgili hoşlanmadığım şeylerin bana isabet etmesinden, Allah’ın meleklerinin ve resullerinin sığındığı şekilde ben de Allah’a sığınırım” Bu konuda başka me’sûr dualar da vardır (meselâ bk. İbni Hacer el-Heysemî, *Mecmaü’z-zevâid*, VII, 174-175; Müttekî el-Hindî, *Kenzü’l-ummâ*l, 41435-41436).

Kötü rüya gören kimsenin, uykusundan uyanıp üç defa sol tarafına üflemesi ile tükürmesi aynı anlamı ifade eder. Bu gerçekten ağzından tükürük çıkarması değil “tü tü” şeklinde ses çıkarmasından ibarettir. Ayrıca kötü rüyayı görenin yattığı tarafından öbür tarafına dönmesi de, şeklini değiştirmek suretiyle rüyasının da iyiye tebdil olması ümidiyledir. Bazı hadis şârihleri bu yön değiştirmeyi Allah’ın kazâsından kaderine bir kaçış olarak nitelendirirler.

Kötü rüya görüp bu tavsiyeleri yerine getiren kimseye o kötü rüyanın bir zararı olmaz. Cenâb-ı Hak, kendisine sığınmasını, soluna dönüp üç defa üflemesini, mü’minin arzu etmediği şeylerden kurtulmasına vesile kılar. Bu, tıpkı sadaka vermenin malın korunmasına ve belâların def’ine vesile olmasına benzer.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İyi rüya Allah’tan, kötü rüya ise şeytandandır.
2. İyi rüya gören kimsenin onu Cenâb-ı Hakk’a nisbet etmenin yanında, bunu bir nimet bilerek Allah’a hamdetmesi gerekir.
3. İyi rüya gören bir kimsenin bu rüyasını sâlih kimselere anlatmasında bir sakınca yoktur.
4. Kötü rüya gören kimse, bu rüyasını hiç kimseye anlatmamalıdır.
5. Kötü rüya gören kimsenin uykusundan uyanınca sol tarafına üç defa üflemesi veya tü tü demesi sonra da istiâzede bulunması yani Allah’a sığınması müstehaptır. Böyle yaparsa kendisine hiçbir zarar gelmez.
6. Kötü rüya gören kimse, uyanınca hangi tarafında yatıyorsa öbür tarafına dönmelidir. Yani solu üzerinde ise sağına, sağı üzerinde ise soluna dönmelidir. Umulur ki, kendisinin döndüğü gibi rüyası da iyiye döner.

845– وعن أبي الأسقع واثلة بن الأسقع رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم :
« إنَّ من أعظَمِ الفَرى أن يَدَّعِي الرَّجُلُ إلى غَيْرِ أبيه ، أوْ يُري عَيْنَهُ مَا لم تَرَ ، أوْ يقولَ على رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَا لَمْ يَقُلْ » رواه البخاري .

845. Ebü’l-Eska‘ Vâsile İbnü’l-Eska‘ *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“En büyük iftiralar, bir kimsenin babasından başkasına neseb iddiasında bulunması, görmediği rüyayı gördüğünü iddia etmesi ve Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in söylemediği bir sözü ona nisbet etmesidir.”

Buhârî, Menâkıb 5. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 118

Ebü’l-Eska‘ Vâsile İbnü’l-Eska‘

Vâsile, sahâbe-i kirâmdandır. Leys İbni Abdimenât oğullarına mensuptur. Ebü’l-Eska‘ onun en meşhur künyesi olup daha başka künyeleri de vardır. Resûl-i Ekrem Efendimiz Tebük

Gazvesi hazırlıklarını sürdürürken müslüman oldu ve bu gazveye katıldı. Daha sonra kısa bir süre Peygamberimiz'in hizmetinde bulundu. Kendisi Suffe ehlindendi. Dımaşk'ın, Humus'un ve daha başka şehirlerin fethine de iştirak etti. Sonra Şam'da yerleşti. Dımaşk'ta vefat eden en son sahâbî Vâsile'dir. 83 (702) veya 85 (704) senesinde, 78 yaşında iken vefat etti. Bazı kaynaklar, onun uzun ömürlülerden sayıldığını ve vefat ettiğinde 163 yaşında olduğunu söylerler.

Peygamberimiz'den 56 hadis rivayet etmiştir. Buhârî'nin Vâsile'den bir tek rivayeti vardır; o da yukarıdaki hadistir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisimizde zikredilen üç husus, en büyük yalanlardan ve dolayısıyla en büyük günahlardan sayılır. Bir kimsenin kendi babasını inkâr ederek, başka bir kimsenin oğlu olduğunu iddia etmesi öncelikle Allah Teâlâ'ya karşı bir iftiradır. Çünkü bunun anlamı, Allah beni babamın soyundan değil de falan kimsenin soyundan yarattı demektir. Bunu söylemesinin sebebi, babası olarak iddia ettiği kişinin zenginliği, mevki ve makamı gibi şeyler olabilir. Nesebini inkâr eden kişi soysuzluğu kabul etmiş olur.

Rüyasında görmediği bir şeyi gördüğünü söylemek de en büyük yalanlardandır. Böyle bir kimse öncelikle Allah'ı yalanlamış, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine göstermediği bir şeyi gördüğünü iddia etmiş olur. Allah'ı yalancı çıkarmak Allah'ın kullarından birini yalancı çıkarmaktan daha büyük bir günahtır. Çünkü daha önce geçtiği gibi, sâlih rüya nübüvvetin cüzlerinden biri sayılır. Rüyası hakkında yalan söylemek uyanıkken yalan söylemekten daha büyük ve daha çok fesada sebep olan bir yalandır. Çünkü görmediği bir rüyayı görmüş gibi söyleyen kimse bu yolla insanları kandırmış, kendinde olmayan bir değeri kendine izafe etmiş, başkalarının bakış açıları ve düşüncelerinin bozulmasına vesile olmuş olur.

Peygamberimiz'in söylemediği bir sözü ona izâfe etmek de en büyük günahlardan olup, Efendimiz böylelerinin cehennemdeki yerlerini hazırlamış kişiler olduklarını bildirmiştir. Çünkü Efendimiz'e yalan isnad eden kimse dinde bir sapıklık ortaya çıkarmayı istemiş olur. Kur'an ve Sünnet'te mevcut olan naslarla yetinmeyerek onlara ilavede bulunmayı veya bunların hilâfına bir itikadı, bir ameli veya dînî bir kuralı ortaya koymayı hedeflemiş sayılır. Bunların her biri en büyük yasak ve haramlardandır.

Hadisimiz 1548 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir kimsenin kendisini babasından başkasına nisbet etmesi en büyük günahlardandır.

2. Nesebini inkâr eden, Allah'a karşı da yalan söylemiş olur.

3. Nesebi inkâr soysuzluğu kabul etmek demektir. Bunun ise şer'î ve insanî açıdan pek çok zararı vardır. Bu âile müessesesini sarsan en önemli etkendir.

4. Görmediği bir rüyayı gördüm demek büyük günahlardan olup, Allah'a karşı yalan söylemek sayılır. Allah'a karşı yalan, kullara karşı yalandan daha büyük bir günahtır.

5. Resûl-i Ekrem'in söylemediği bir sözü ona isnad etmek, en büyük haram ve günahlardan biridir. Böyle bir kimsenin gayesi, insanları dinde sapıklığa sevketmekten başka bir şey olamaz.

كتاب السلام

131- باب فضل السلام والأمر بإفشائه

SELÂM BÖLÜMÜ

SELÂMIN VE SELÂMLAŞMAYI YAYGINLAŞTIRMANIN FAZÎLETİ

Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ [27]

1. “Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi farkettirip ev halkına selâm vermeden girmeyin.”

Nûr sûresi (24), 27

Nûr sûresin’de bir sonraki âyetin anlamı şöyledir:

فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِن قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ [28]

“Orada kimse bulamazsanız, size izin verilinceye kadar girmeyin. Eğer size geri dönün denilirse hemen dönün. Çünkü bu sizin için daha temiz bir davranıştır”. Bu âyetler bize başkalarına ait evlere girme ve misafir olma gibi önemli bir konuda nasıl davranılacağının edebini öğretmektedir. Çünkü başkalarının mülküne izinsiz girmek, İslâm nazarında haram, hukuken de yasaktır. İnsanın kendi mülkü olan, dinen ve hukuken girmeye hakkı bulunan ev içerisinde bile başkalarının odalarına habersiz ve selâmsız girmek, din açısından ve terbiye yönünden yasak kılınmıştır. İnsanın bir eve geldiğini farkettirmesi, ev halkından içeri girmek üzere izin istemesi demektir. Gerçekte iznin mahiyeti, evin girmeye müsait olup olmadığını öğrenmektir. Herhangi bir eve veya odaya baskın yapar gibi girmek câiz değildir. Âyette geçen **“istînâs”** kelimesini Resûl-i Ekrem, öksürerek, tekbir ve tesbih ile ev halkını haberdar etmek olarak açıklamıştır. **“Teslim”** ise, es-selâmü aleyküm demektir. Böyle girilmediği takdirde, ev sahibinin girmek isteyene karşı her türlü müdafaa hakkı doğar. Çünkü meskenler, her türlü tecavüzden ve edepsizlikten korunmalıdır.

Câhiliye Arapları birinin evine vardıkları zaman mahremiyete saygı göstermez dünya ve âhiret saadetini temenni etmek olan selamı da bilmezlerdi. **“Sabahınız hayat olsun”** veya **“hayr olsun”, “aydın olsun”, “akşamınız hayat olsun”** gibi sözler söylerlerdi. Bunlarla günümüzde kullanılan **“günaydın”**, **“tünaydın”** sözleri arasında garip bir benzerlik vardır. Bunlar kötü bir şey olmamakla beraber, İslâm’ın selâmının yerini tutmayan anlık temennilerdir. Üstün bir medeniyet olan İslâm’ın bize öğrettikleriyle güdük medeniyetlerin âdetleri olan sözler kıyas edilemez.

Bir eve gelindiğinde izin isterken veya günümüzde yaygın bir âdet olan kapıların zilleri çalındıktan sonra yüzünü kapıya doğru dönmeyip, sağa veya sola yönelerek, içeriyi görmeyecek şekilde durup beklenilmelidir. Bir adam Peygamberimiz’e gelerek:

– Annemden de izin isteyecek miyim, diye sormuştu. Efendimiz:

– *Evet, annenden de izin istiyeceksin,* buyurdu. Adam:

– Ama onun benden başka hizmet edeni yok, her girişimde izin mi isteyeyim, deyince:

– *Ananı çıplak görmeyi arzu eder misin,* cevabını verdiler (Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr,* VI, 173).

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى أَنفُسِكُمْ أَن تَأْكُلُوا مِن بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُم مَّفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ [61]

2. "Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve güzel bir yaşama dileği olarak kendinize (birbirinize) selâm verin."

Nûr sûresi (24), 61

Mü'minler kendi evlerine girdiklerinde de âile fertlerine selâm verirler. Çünkü selâm, insanın başkalarına hem dünya hem âhirette sâadet dilemesidir. Selâmı alan da aynı şekilde dua ile mukabelede bulunmuş olur. Durum böyle olunca, kişinin kendi aile efradına selâm vermesi daha da önem kazanır. Hatta bu âyet evde kimse olmasa bile, giren kimsenin kendi kendine selâm vermesi gerektiğine delil getirilmiştir. Bu durumda verilecek selâmın **"es-selâmü aleynâ ve alâ ibâdillâhi's-sâlihîn"** şeklinde olması gerektiği belirtilir.

وَإِذَا حُيِّيْتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّواْ بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا [86]

3. "Bir selâm ile selâmlandığınız zaman siz de ondan daha güzeliyle selâm verin veya verilen selâmı aynen iâde edin."

Nisâ suresi (4), 86

Âyet-i kerîmede geçen **"tahiyye"** kelimesinin Arap dilinde başka anlamları varsa da, İslâm'da selâm anlamına kullanılmıştır. Kur'an âyetleri bunu açıkça belirtir. Mü'minlerin cennette birbirlerine **iyilik temennileri** selâmdır [İbrâhîm suresi (14), 23]. Allah'a kavuştukları gün de **Allah'ın onlara iltifatı** selâmdır [Âhzâb suresi (33), 44]. Bilindiği gibi selâmın en kısası **"es-selâmü aleyküm"** sözüdür. Kendisine böyle selâm verilen kimse, bir kelime artırarak selâmı alır, **"ve aleykümü's-selâm ve rahmetu'l-lâh"** derse işte bu daha güzeliyle selâm vermek diye adlandırılır. Bu tarzda selâm verme âdeti İslâm ümmetine hastır. Aşağıda açıklayacağımız hadislerde konuyu daha etraflıca ele alma imkânı bulacağız. **"Selâm"** aynı zamanda Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden biridir. Bu sebeple, müslümanlar selâma ve selâmlaşmayı yaygın hale getirmeye çok büyük önem vermişlerdir. Diğer milletlerin selâmı çoğunlukla işaretlerledir. Meselâ hıristiyanların selâmı elini ağzına koymak, yahudilerinki birbirine parmaklarla işaret etmek veya baş eğip bel kırmak, mecûsîlerinki eğilmek, Cahiliye Araplarınınki de Allah ömürler versin demek şeklinde olduğu nakledilir.

Bu âyet-i kerîmeden hareketle ulemamız selâm vermenin sünnet, almanın farz-ı kifâye olduğu hükmüne varmışlardır. Fakat bunun yeri konusunda bazı sınırlar çizmişler, meselâ oyun oynayana, şarkı söyleyene, abdest bozmakta olana, hamamda veya başka bir yerde

çıplak bulunana selâm verilmeyeceğini; hutbe, sesli olarak Kur'an okuma, hadis rivayeti, ilim okutma, ezan ve ikâmet esnasında da selâm alınmayacağını ifade etmişlerdir.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ [24] إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ [25]

4. "İbrahim'in şerefli misafirlerinin haberi sana geldi mi? Hani onlar İbrahim'in huzuruna girmişlerdi de, selâm sana, demişlerdi. İbrahim, size de selâm, demişti."
Zâriyât sûresi (51), 24-25

Müfessirler, İbrahim'in şerefli konuklarının melekler olduğunu ifade ederler. Bu görüşlerini âyetteki **"el-mükramîn: ikram edilenler"** kelimesini açıklayan **"lutuf ve ihsâna mazhar olmuş kullardır"** âyetine dayandırırlar [Enbiyâ sûresi (21), 26]. Buradaki selâm kelimesi, sana selâm verir selâmet dileriz, anlamındaki Arapça dua metninin kısaltılıp hafifletilmiş ifadesidir. Böylece selâmın meleklerin âdeti ve İbrahim *aleyhi's-selâm*'ın da sünneti olduğunu öğrenmiş olmaktayız.

Hadisler

846- وعن عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما أن رجلا سأل رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أيُّ الإسلام خَيْرٌ ؟ قال « تُطْعِم الطَّعَامَ ، وَتَقْرَأُ السَّلام عَلَى مَنْ عَرفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ » . متفق عليه .

846. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Bir adam, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

– İslâm'ın hangi özelliği daha hayırlıdır, diye sordu? Resûl-i Ekrem:

"Yemek yedirmen, tanıdığın ve tanımadığın herkese selâm vermendir" buyurdu.

Buhârî, Îmân 20; İsti'zân 9, 19; Müslim, Îmân 63. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 131; Nesâî, Îmân 12

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'e en çok sorulan sorulardan biri, hangi müslümanın veya hangi İslâmî özelliklerin daha hayırlı olduğu idi. Peygamberimiz bu sorulara çeşitli cevaplar vermiştir. Bunun sebebi, çoğu kere soran kimsenin ihtiyacının ne olduğunu bilmesidir. İslâm dininin yeryüzünde sağlamaya çalıştığı temel esaslardan biri, insanların birbirlerine karşı sevgi ve saygı duymalarıdır. Bunun için gerekli ve yararlı olan her şeyi dinimiz teşvik etmiştir. Bunların zıddı olan ve insanların birbirlerinden nefret etmesine, uzaklaşmasına sebep olan şeyleri de yasaklamıştır. Kardeşlik, dostluk, sevgi ve saygı mutlak anlamda hayırdır. İnsanlara yemek yedirmek, selâm vermek ve benzeri davranışlar mutlak hayır değil, mutlak hayra vesile olan davranışlardır. Bu sebeple de bu özellikler teşvik edilmiştir. Fakirlere, yoksullara, düşkünlere, aç kalanlara veya eşe dosta yemek ikram etmek, cömertliğin ve güzel ahlâk sahibi olmanın göstergesidir. Çünkü açlık, insanın hayatta karşılaşabileceği felâketlerin en başta gelenlerinden biridir. Bu sebepledir ki zekât ve sadaka mâlî ibâdet sayılmış ve mü'minler bu ibadete ısrarla teşvik edilmişlerdir. Zira diğer bütün ibadetlerimizden farklı olarak bu ibadetin sosyal boyutu toplumda dengeyi sağlar, huzur ve güvene katkıda bulunur, insanların birbirine sevgi ve saygı duymasında en önemli rolü oynar.

Selâm, müslümanların âdeta parolasıdır. Birbirini tanımayan insanlar birbirlerine selâm verip alınca, aralarında ilk anlaşma va kaynaşma sağlanmış olur. Çünkü her ikisi en büyük müşterekte, din kardeşi olma ortak paydasında buluşmuşlar demektir. Ayrıca selâm, dostluğun, kardeşliğin, karşısındakine sevgi ve saygı duymanın, mütevazi davranmanın, insanların kalplerini kazanmanın da ilk basamağıdır. Bu sebeple tanıdık tanımadık her müslümana selâm vermek Efendimiz'in bir çok hadislerinde teşvik edilmiştir. Abdullah İbni Ömer'den gelen bir rivayette Peygamberimiz: *"Selâmı yayınız, fakir ve yoksulları doyurunuz, böylelikle Azîz ve Celîl olan Allah'ın size emrettiği şekilde kardeşler olunuz"* buyurmuşlardır (İbni Mâce, Et'ıme 1). Ebû Hüreyre'den gelen bir rivayette de: *"İmandan sonra güzel davranışların en üstünü, insanlara karşı sevgi beslemektir"* buyurulmuştur (Süyûtî, el-Fethu'l-kebîr, I, 207).

Hadisimiz 551 numara ile de geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yemek ikramı dinimizin teşvik ettiği güzel davranışlardan biri olup, kalplerin birbirine ısınmasına, sevgi ve kardeşliğin artmasına vesile teşkil eder.
2. İslâm cömertliği teşvik etmiş, cimriliği ise kınamıştır.
3. Müslümanların, birbirlerini tanısınlar tanımasınlar, selâmlaşmaları dînî bir vazifedir. Bu anlamda selâm vermek sünnet, almak ise farzdır.
4. Selâm, dostluğun, kardeşliğin, tevâzuun ve insanlarla medenî ilişki kurmanın vesilesi ve ilk adımıdır.
5. Başka hiçbir söz selâmın yerini tutmaz, onu asla tam olarak karşılamaz.

847- وعن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال « لما خَلَقَ الله آدم صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلَى أُولئِكَ نَفَرٍ مِنَ المَلاَئكة جُلُوسٌ فاسْتمعْ ايُحَيُّونَكَ فَإِنَّهَا تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِك. فقال : السَّلام عَلَيْكُمْ، فقالوا : السَّلامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ الله ، فَزادُوهُ : وَرَحْمَةُ الله » متفق عليه .

847. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ Âdem *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yaratınca ona:

– Git şu oturmakta olan meleklere selâm ver ve senin selâmına nasıl karşılık vereceklerini de güzelce dinle; çünkü senin ve senin çocuklarının selâmı o olacaktır, buyurdu. Âdem *aleyhi's-selâm* meleklere:

– es-Selâmü aleyküm, dedi. Melekler:

– es-Selâmü aleyke ve rahmetullâh, karşılığını verdiler. Onun selâmına "ve rahmetu'l-lâh"ı ilâve ettiler."

Buhârî, Enbiyâ 1; İsti'zân 1; Müslim, Cennet 28

Açıklamalar

Âdem *aleyhi's-selâm*'ın ilk yaratılışının cennette olduğunu biliyoruz. Onun yeryüzüne indirileceğini ve bütün insanlığın onun zürriyetinden türeyeceğini Cenâb-ı Hak ilm-i ezelîsiyle bilmekteydi. Çünkü bütün mevcûdatı yaratan, onları mükemmel bir nizam içinde idare eden ve neticede her şeyin ne olacağını bilen sadece O'dur. Bir bakıma insanın ilk öğretilip eğitildiği yer cennettir denilebilir. Çünkü Kur'an ve Sünnet'te Âdem *aleyhi's-selâm*'ın cennetteki hayatıyla ilgili az sayılmayacak kadar bilgi verilir. Bu öğretim ve eğitim, bir bakıma insanın yeryüzünü nasıl cennete çevirebileceğinin bilgisi ve tatbikatı sayılamaz mı? Çünkü insan en güzel bir şekilde, yani cennete girmeye lâyık bir yapıda yaratılmış, fakat yaratılışının gayesine aykırı davranarak kendisini cehenneme sürüklemiştir.

Cenâb-ı Hak, Âdem *aleyhi's-selâm*'a meleklere nasıl selâm vereceğini öğretti. Meleklere de selâma nasıl karşılık vereceklerini öğretmişti. Bu, yeryüzünde Âdem'in çocuklarının nasıl selâmlaşacaklarının öğretilmesiydi. Bunu devam ettirenler onun zürriyetinden gelenlerin mü'min ve müslüman olanları oldu. Çünkü insanların bir çoğu peygamberlerin gösterdiği doğru yoldan çıkıp, yanlış yollara saptılar. Meleklerin Âdem *aleyhi's-selâm*'ın selâmına bir kelime ziyadesiyle karşılık vermiş olmaları, âyet-i kerîmede geçen **"Bir selâm ile selâmlandığınız zaman siz de ondan daha güzeliyle selâm verin"** [Nisâ sûresi (4), 86] emrinin yerine getirilmesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah, Âdem *aleyhi's-selâm*'ı cennette yaratmıştır.
2. Cennette hâl-i hazırda melekler bulunmaktadır.
3. Âdem *aleyhi's-selâm*'a bazı hususlar cennette öğretilmiştir.
4. Selâm önce cennette öğretilmiş olup insanlığın ilk yaratılışından itibaren bütün dinlerde bulunmaktadır.
5. Selâmı alırken bir ziyâdesiyle karşılık vermek daha faziletlidir.

848– وعن أبي عُمارة البراء بن عازبٍ رضي الله عنهما قال : أمرنا رسولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِسَبعٍ : «بِعَيادَةِ الَمرِيضِ . وَاتِّباع الجَنائز ، وَتشْميت العَاطس ، ونصرِ الضَّعِيف ، وَعَوْن المظلوم، وإفْشاءِ السَّلام ، وإبرارِ المقسم » متفق عليه ، هذا لفظ إحدى روايات البخاري .

848. Ebû Umâre Berâ İbni Âzib *radıyallahu anhümâ* şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize şu yedi şeyi emretti: Hasta ziyaretini, cenâzeye iştirak etmeyi, aksırana hayır dilemeyi, zayıfa yardım etmeyi, mazluma yardımcı olmayı, selâmı yaygın hale getirmeyi ve yemin edenin yemininin yerine gelmesini temin etmeyi.

Buhârî, Mezâlim 5; Müslim, Libâs 3. Ayrıca. bk. Tirmizî, Edeb 45; Nesâî, Cenâiz 53

Açıklamalar

Bu hadisin, gösterilen kaynaklarında ve onlar dışındaki muteber hadis eserlerinde farklı rivayetleri vardır. Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde birden çok yerde ayrı ayrı râviler ve

değişik metinlerle nakledildiğini görürüz. Bu rivayetlerden bir kısmı daha uzun ve muhteva olarak daha değişik, bir kısmı ise burada sayılanlar dışında bazı özelliklere yer vermektedir. Bu kitabımızda da özellikle 241 ve 896 no'lu hadislere ve kaynaklarına, ayrıca 240 ve 897 no'lu hadislere bakılabilir.

Peygamber Efendimiz'in bu hadiste emrettiği hususlar insanlar arasında iyi ilişkiler geliştirmeye yönelik temel prensiplerden bazılarıdır. Dinimizin beşerî münasebetlere ne kadar büyük önem verdiğini Riyâzü's-sâlihîn'in pek çok bölüm ve bâblarındaki âyet ve hadislerde görmekteyiz. Özellikle bu hadiste sayılan bazı prensipler farz, bazıları da sünnet olarak kabul edilir. Zayıfa ve mazluma yardım etmek farz-ı kifâyedir. Verilen selâmı almak bir kişiye farz-ı ayn, cemaate farz-ı kifâyedir. Hasta ziyareti, cenazenin arkasından kabre kadar gitmek, aksıran **"el-hamdülillah"** dediğinde, **"yerhamükellah"** diye ona hayır dilemek ve yemin edenin yeminini yerine getirmesine yardımcı olmak sünnettir. Bunlar İslâm medeniyeti dışında hiçbir medeniyette ibadet kabul edilmez. Hadisimizde geçen hususların her biri hakkında daha önce geçtiği yerlerde bilgi vermiştik. Hadisin burada tekrar edilişinin sebebi, Efendimiz'in ümmete emrettiği hususlardan birinin de selâmı yaymak oluşudur. Bu konuyle ilgili âyet ve hadisler görüldüğü gibi hiç de az değildir. Bu vesileyle müslümanların tanıdık tanımadık bütün din kardeşlerine karşılaştıkları yerde selâm vermeleri gerektiğini, verilen selâmın da mutlaka alınması icab ettiğini bir kere daha hatırlamalıyız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanların birbirleri üzerinde birtakım maddî ve manevî hakları vardır. Bunları yerine getirmeleri, onların müslümanlıklarının gereğidir.

2. İslâm dini, insanlar arasındaki münasebetlerin gelişmesine ve iyiliklerin yaygınlaşmasına büyük önem verir.

3. Zayıflara ve mazlumlara yardımcı olmak farz-ı kifâyedir.

4. Selâm vermek sünnet, almak ise farzdır. Selâm verilen tek kişi ise selâmı alması farz-ı ayn, bir cemaat ise farz-ı kifâyedir. Yani cemaatten bir veya birkaç kişinin selâmı almasıyla geri kalanların üzerinden bu farz kalkmış olur.

5. Hastaları ziyaret etmek, cenazenin arkasından kabre kadar gitmek, aksırana dua etmek, yemin eden kimsenin yeminini yerine getirmesine yardımcı olmak sünnettir.

849– وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « لا تَدْخُلُوا الجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلا تُؤمِنوا حَتى تَحَابُّوا ، أَوَلا أدُلُّكُمْ عَلَى شَيءٍ إذا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُم ؟ أفْشُوا السَّلام بَيْنَكُم »

رواه مسلم.

849. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Siz, iman etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selâmı yayınız."

Müslim, Îmân 93. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 131; Tirmizî, İsti'zân 1; İbni Mâce, Mukaddime 6, Edeb 11

Açıklamalar

Cennete sadece mü'min olanların gireceği Kur'an'ın bize öğrettiği en önemli itikâdî gerçeklerden biridir. Kur'an'dan öğrendiğimiz bir başka gerçek, Cenâb-ı Hakk'ın bu hususu peygamberleri vasıtasıyla bütün insanlara bildirmiş olmasıdır. Her peygamberin ümmeti içinde mü'min olanlar vardır. Mü'min denilince sadece Efendimiz'in ümmetine mensup olanlar anlaşılmaz. Her toplumun içinde, o topluma gönderilen peygambere inanan insanlar olmuştur. Bunların her biri mü'min diye adlandırılır. Ancak Resûl-i Ekrem'in İslâm dinini tebliğinden sonra mü'min kelimesi sadece müslümanları ifade eder olmuştur. Çünkü yegane hak din İslâm olup, bunun dışındaki dinlerin gerçek din ve Allah'ın hoşnut olduğu din kabul edilmeyeceği Kur'an'da açıkça beyan edilmiştir. Hz. Âdem *aleyhi's-selâm'*dan Resûl-i Ekrem Efendimiz'e kadar gelip geçmiş bütün peygamberler aynı ilâhî esasları ve itikâdî prensipleri tebliğ etmişlerdir. Cennet, kâfirlere haram kılınmıştır. **"Cehennem halkı, cennet halkına: Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bizim üzerimize dökün (ne olur)! diye seslendiler. Onlar da dediler ki: Allah, bu ikisini kâfirlere haram kılmıştır"** [A'râf sûresi (7), 50] gibi âyetler bu gerçeği açıkça bildirir.

Mü'minler birbirinin kardeşidir. Bu kardeşlik, neseb kardeşliğinden daha önde kabul edilir. Bir anne ve babadan olan kardeşler nasıl birbirlerini severler ve himâye ederlerse, din kardeşi olan mü'minlerin de birbirlerini aynı şekilde Allah için sevmeleri ve himâye etmeleri gerekir. Sevgi, kuru bir sözden ibaret değildir. Seven ile sevilen arasındaki dostluk ve kardeşliğin pek çok gerekleri vardır. Sevginin bu gerekleri ihtiyârî olmayıp yerine getirilmesi zorunlu şeylerdir. Bunlar, farz, vâcib veya sünnet ya da müstehap cinsinden şeyler olabilir. Dolayısıyla, mü'minlerin birbirlerine karşı yerine getirmeleri gereken vazifeler bu sevginin temelini oluşturur. Din kardeşlerine karşı görevlerini yapmayanlar sevginin gereklerini yerine getirmemiş, bu yüzden kâmil bir mü'min olma vasfını elde edememiş olurlar. İşte mü'minlerin karşılıklı selâmlaşmaları, özellikle aralarında selâmı yaymaları bu sevginin sebeplerinden biridir. Çünkü selâm, barışıklığın, dostluğun, karşılıklı konuşmaya ve anlaşmaya hazır oluşun ilk göstergesidir; böyle değilse bile gerçekte böyle olması gerektiğini çağrıştırır. Bu hadisten hareketle, büyük muhaddis Tîbî'nin de ifade ettiği gibi, selâmı yaymak sevginin sebebi, sevgi îmânın kemâlinin ve i'lâ-i kelimetullâhın yani Allah'ın dînini her şeyin üstünde tutmanın ve onu bütün yeryüzüne hâkim kılmak için var gücüyle çalışmanın sebebidir ki, bu gerçek mü'minliktir.

Bu hadis, 379 numara ile de geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennete mü'min olanlardan başkası giremeyecektir. Her peygamberin ümmeti içinde mü'min olup, cennete girecekler vardır. Ancak İslâm'dan sonra diğer dinlerin hükmü ortadan kalkmıştır.

2. Mü'minlerin birbirlerini sevmeleri dînî bir mecburiyettir. Karşılıklı sevgi gerçekleşmeden kâmil mü'min olunamaz.

3. Sevgi, kuru bir sözden ibaret olmayıp gerekleri vardır. Sevginin gerekleri mü'minler arasında yerine getirilmesi icab eden vazifeleri hakkıyla yapmaktır.

4. Mü'minlerin aralarında selâmı yaygın hale getirmeleri sevginin önde gelen sebeplerinden biridir.

850- وعن أبي يوسف عبد الله بن سلام رضي الله عنه قال : سمعت رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول « يَا أيُّهَا النّاسُ أفْشُوا السَّلام ، وَأْطعِمُوا الطْعَامَ، وَصِلُوا الأْرحامَ ، وَصَلُّوا والنَّاس نيامٌ ، تَدْخُلوا الجُنَّة بسلام » رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

850. Ebû Yûsuf Abdullah İbni Selâm *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

"Ey insanlar! Selâmı yayınız, yemek yediriniz, akrabalarınızla alâkanızı ve onlara yardımınızı devam ettiriniz. İnsanlar uyurken siz namaz kılınız. Bu sayede selâmetle cennete girersiniz" buyururken işittim.
Tirmizî, Kıyâmet 42. Ayrıca bk. İbni Mâce, İkâmet 174, Et'ime 1

Abdullah İbni Selâm

Künyesi Ebû Yûsuf olan Abdullah İbni Selâm, Yûsuf aleyhi's-selâm neslindendir. Asıl adı Husayn iken Peygamber Efendimiz onun adını Abdullah olarak değiştirdi. Kendisi, Medine civarına yerleşmiş olan yahudi kabilelerinden Benî Kaynukâ'ya mensuptu. İslâmla şereflenmeden önce yahudi âlimi idi. Ne zaman müslüman olduğu ile ilgili çeşitli rivayetler varsa da, bunlardan en yaygın olanı şöyledir: Efendimiz Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde Kubâ'ya varınca, Abdullah yanına gelmiş ve kendisine bazı sorular yöneltmişti. Peygamberimiz'in o sorulara verdiği cevaplar üzerine, bu cevapları ancak peygamber olan birinin verebileceğini söyleyerek İslâm'a girdi. Sonra da halası dahil olmak üzere bütün ev halkının İslâm'a girmelerini sağladı. Peygamber Efendimiz'in cennetle müjdelediği Abdullah, sahâbe arasında saygı duyulan biri idi. O, Uhud savaşına da katıldı. Yahudi kabilelerinden Benî Nadîr'in muhasarasında bulundu ve Benî Kaynuka'dan esir alınan kadın ve çocukların muhafaza edilmesi görevi de kendisine verildi. Hz. Ömer zamanında Kudüs'ün fethine ve Sâsânîler'le yapılan Nihâvend savaşına iştirak etti. Hz. Osman'ın evini kuşatan âsîlere engel olmaya çalıştıysa da muvaffak olamadı. Hz. Ebû Bekir ve Hz.Ömer'i öven sözleri vardır. Hz.Ali'ye bîat etmemişti. Fakat ona Irak'a gitmemesi ve Hz.Âişe ile mücadeleye girişmemesi yönünde telkinlerde bulunmuştu. Kur'an'ın şu âyetlerinin onun hakkında nâzil olduğu söylenir: ***"De ki: Hiç düşündünüz mü? Eğer bu Kur'an Allah katından ise ve siz de onu tanımamışsanız, İsrâil oğullarından bir şâhid de bunun benzerini (Tevrat'ta) görüp inandığı halde, siz inanmaya tenezzül etmemişseniz durumunuz nice olur? Şüphesiz Allah, zâlim bir topluluğu doğru yola iletmez"*** *[Ahkâf sûresi (46), 10].* ***"İnkâr edenler: Sen gönderilmiş peygamber değilsin! diyorlar. De ki: Benimle sizin aranızda Allah'ın ve yanında Kitâb'ın bilgisi bulunanların şâhitliği yetişir"*** *[Ra'd sûresi (13), 43].*

Abdullah, Peygamber Efendimiz'den 25 hadis rivayet etti. Bu rivayetlerin bazısı Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde yer alır. Kendisi Muâviye'nin hilâfeti zamanında 43 (663) senesinde Medine'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Selâmı yayma emriyle kastedilen mânayı ve önemini buraya kadar yaptığımız açıklamalarla ortaya koymaya çalıştık. Kısaca tekrar edecek olursak, sesini duyurarak, tanıdık tanımadık her müslümana selâm vermek, verilen selâmı mutlaka almak en önemli vazifelerimiz arasındadır. Önemli vazifelerimizden bir başkası da, fakirleri, yoksulları,

yetimleri, kimsesiz bîçareleri doyurmak ve onların geçimlerine yardımcı olmaktır. Vereceğimiz ziyâfetler öncelikle böylelerinin karnını doyurmak ve onların içinde bulundukları sıkıntıları bir nebze olsun hafifletmek yönünde olmalıdır. İhtiyaç duyduğu her şeyi alma, istediğini yeme içme imkânına sahip olanlara verilen ziyâfetler meşrû ise de faziletli değildir.

Sıla-i rahim dediğimiz yakın akraba ve hısımlarla alâkayı kesmeme, onları ziyaret etme ve öncelikle kendilerine yardımcı olma, dinimizin son derece önem verdiği vazifelerden biridir. Önemine binaen kitabımızda bu konuya da müstakil bir bölüm ayrılmış ve 312-335 numaralı hadislerde yeterli bilgi verilmiştir.

Farz namazlar dışındaki nâfile ibadetler, günün kerahet vakti olmayan her saatinde yapılabilirse de, bunlar içinde en faziletli olan, gece kılınan namazlardır. Bilindiği gibi bu namazlar Peygamber Efendimiz'e farz, ümmetine ise sünnettir. Bu namazın fazileti, vakti ve miktarı ile ilgili bilgiler 1159-1185'nci hadislerde verilmiştir. Gece, genelde uyku ve çoğunlukla gaflet vaktidir. Herkes uykuda iken uyanık olmak ve insanı Allah'a en çok yaklaştıran namaz ibadetiyle meşguliyet, îman ve İslâm'daki hassasiyet ve uyanıklığın, gönül ve kalp huzurunun bir göstergesidir. Riya ve gösterişten en uzak olan ibâdet de budur. Bütün bu sayılanları güçleri nisbetinde yerine getirenler selâmet içinde cennete girmeye hak kazanırlar. Hadisi 1169'ncu rivayet olarak tekrar göreceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bazı sünnetlerin yerine getirilmesi ve müstehapların yapılması, cennete girmeye vesile teşkil eder. .

2. Selâmı yaymak, fakir, yoksul ve muhtaçlara yemek yedirmek, yakın akraba ile ilişkileri kesmemek, gece ibadetine devam etmek, cennete girmeye vesile teşkil eden güzelliklerdir.

851– وعن الطفيل بن أبي بن كعب أنه كان يأتي عبد الله بن عمر فيغدو مَعَهُ إلى صاحب بيعَة وَلا مْسكين وَلا أحد إلا سَلّم عَليه ، قال الطُّفيلُ : فَجِئْتُ عبد الله بنَ عُمرَ يَوْماً فاستَتبعني إلى السُّوقِ فقُلْت لَهُ : ماتَصْنعُ بالسوقٍ وأنْتَ لا تَقِفُ عَلى البَيْع وَلا تَسْأَلُ عَن السلع وَلا تَسُومُ بها وَلا تَجلسُ في مجالس السّوق ؟ وأقولُ اجْلسْ بنا ههُنا نَتَحدَّث ، فقال يا أبا بُطْن. وَكانَ الْطُّفَيلُ ذَا بَطْن إِنَّما نَغْدو منْ أجْل السَّلام نُسَلِّمُ عَلَى مَنْ لَقِيناهُ ، رواه مالك في المُوَطَّإ بإسناد صحيح .

851. Tufeyl İbni Übey İbni Kâ'b, söylediğine göre Abdullah İbni Ömer'e gelir ve onunla birlikte çarşıya çıkarlardı. Tufeyl sözüne şöyle devam etti:

Biz çarşıya çıktığımızda, Abdullah, eski eşya satan, değerli mal satan, yoksul veya herhangi bir kimseye uğrasa mutlaka selâm verirdi. Bir gün yine Abdullah İbni Ömer'in yanına gelmiştim. Çarşıya gitmek için kendisine arkadaş olmamı istedi. Ona:

– Çarşıda ne yapacaksın? Alış verişe vâkıf değilsin, malların fiyatlarını sormuyorsun, bir şey satın almak istemiyorsun, çarşıdaki sohbet yerlerinde de oturmuyorsun? Şurada otur da, birlikte konuşalım, dedim. Bunun üzerine Abdullah:

– Ey Ebû Batn! –Tufeyl, iri göbekli bir kişi olduğu için böyle hitap etmiştir– Biz, sadece selâm vermek üzere çarşıya çıkıyoruz; karşılaştığımız kimselere de selâm veriyoruz, cevabını verdi.

Mâlik, *Muvatta'*, Selâm 6

Tufeyl İbni Übeyy İbni Kâ'b

Tufeyl, tâbiîn tabakasından olup, Kur'an'ı iyi bilen ve güzel okuyan meşhur sahâbî Übey İbni Kâ'b'ın oğludur. Ebû Batn diye künyelenir. Böyle anılmasının sebebi, göbeğinin büyük olmasındandır. Ensâra mensup olan ve hayatı Medîne-i Münevvere'de geçen Tufeyl, babası başta olmak üzere bir çok sahâbîden hadis rivayet etmiş ve güvenilir râvîler arasında sayılmıştır.

Allah ona rahmet etsin.

Açıklamalar

Bu hadis mevkuf bir rivayettir. Mevkuf hadisler, Resûl-i Ekrem'e nisbet edilmeyen, sahâbîlerin sözü veya davranışı olan ve genelde üzerine herhangi bir şer'î hüküm bina edilmeyen rivayetlerdir. Ancak hükmen merfû olan veya merfû olduğu belirtilmemekle beraber sahâbîlerin arasında yaygın olarak uygulama alanı bulan mevkufların hükümleri farklılık arzeder. Ayrıca, fıkıh mezheplerinin konuya yaklaşımları arasında da farklılıklar vardır. Hadis ve fıkıh usulü eserlerinde mevkuf rivayetler ve kıymetleri üzerinde etraflıca durulur.

Bu rivayet bize Abdullah İbni Ömer'in çarşı pazardaki tavır ve davranışıyla ilgili bilgiler vermektedir. Sahâbîlerden sonra gelen ve çoğunluğunu onların çocuklarının oluşturduğu nesil olan tâbiîler, Hz.Peygamber'in sünnetini ve hadislerini sahâbeden rivayet etmekle kalmamış, aynı zamanda Kur'an'ın ilk muhatapları olan ve Efendimiz'in sohbeti başta olmak üzere, hayatının çeşitli safhalarında hazır bulunan bu ilk neslin söz ve davranışlarını da zabtederek bize ulaşmasını sağlamışlardır. Bu bilgiler, İslâmî bir hayatın fert ve cemiyet plânında nasıl şekillenip yaşanıldığı konusunda sonraki nesiller tarafından dikkate alınmaya değer bulunmuştur. Abdullah İbni Ömer, çarşıya pazara çıktığı zaman, orada bulunan esnaf ve tüccarı birbirinden ayırmaz, eski eşya satsın, yeni mallar satsın, fakir veya zengin olsun bütün müslümanlara selâm verirdi. Onun bu hali, Tufeyl'in dikkatini çeken önemli hususlardan biri olmuştur.

Abdullah İbni Ömer'in alış veriş işleriyle uğraşmaması, fiyatları sormaması, pazarlık yapmaması, pazar yerlerinde oturmaması onun çarşı pazara çıkmasına engel teşkil etmemiştir. Bu durum, insanlarla sürekli ünsiyet etmenin, hoşça geçinmenin ve onları bir şekilde denetlemenin de bir yoludur. Çünkü Tufeyl'in "Çarşıda ne yapacaksın?" sorusuna, Abdullah'ın "Biz selâm vermek için çıkıyoruz" tarzında cevap vermesi, bu davranışın da bir vazife olduğu inancını taşıdığını ortaya koyar. İnsanlar, bazı kimselerin kendilerine selâm vermesini önemli sayarlar. Ayrıca selâm veren kimse, birtakım hayırlı tavsiyelerde bulunabilir. Bu da bir vazifenin yerine getirilmesi demektir. Çünkü bunda insanları bir takım günahlardan ve kötülüklerden alıkoyma gayesi vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbenin söz ve davranışlarını yansıtan mevkuf rivayetlerin de bir değeri vardır.

2. Herhangi bir ihtiyacı olmayan kimsenin, insanlarla ünsiyeti devam ettirmek ve onlarla selâmlaşmak üzere evinden çıkıp çarşı pazara uğraması güzel bir davranıştır.

3. Selâmı yaymak ve insanlara hayrı tavsiye etmek de bir görevdir.

4. Bir insanı kötüleme maksadı taşımadan, hoş bir isimlendirme sayılmayan künyesiyle anmak câizdir. Ancak kişinin bundan hoşlanmaması durumunda câiz olmaz.

132- باب كيفية السلام

ستحب أن يقول المبتدئ بالسلام: السلام عليكم ورحمة اللَّه وبركاته. فيأتي بضمير الجمع وإن كان المسلم عليه واحداً، ويقول المجيب: وعليكم السلام ورحمة اللَّه وبركاته. فيأتي بواو العطف في قوله: وعليكم.

SELÂM ALIP VERMENİN ŞEKLİ

Selâm veren kimse karşısındaki bir tek kişi bile olsa, çoğul zamirle-rini kullanarak “es-selâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berakâtüh: Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun” diye selâm verir. Selâmı alan da “ve aleykümü’s-selâm ve rahmetullâhi ve berakâtüh” der. “Aleyküm”ün başına atıf vavı getirir. Selâmın bu tarzda verilip alınması müstehaptır.

Hadisler

852– عن عِمران بن حصين رضي الله عنهما قال : جاءَ رجُل إلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : السَّلامُ عَلَيكُم ، فَرَدَّ عَلَيْهِ ثم جَلَسَ ، فقال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «عَشْرٌ» ثم جَاءَ آخرُ فَقَالَ : السَّلامُ عَلَيكُم وَرَحْمَةُ الله ، فَرَدَّ عليهِ فَجَلَسَ ، فقال : «عِشْرون » ، ثم جَاءَ آخرُ فَقَالَ : السَّلامُ عَلَيكُم وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ ، فَرَدَّ عليهِ فَجَلَسَ ، فقال : « ثَلاَثُونَ » . رواه أبو داود والترمذي وقال : حديث حسن .

852. İmrân İbni Husayn *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’e bir adam geldi ve:

– es-Selâmü aleyküm, dedi. Hz.Peygamber onun selâmına aynı şekilde karşılık verdikten sonra adam oturdu. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– “On sevap kazandı” buyurdu. Sonra bir başka adam geldi, o da:

– es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah, dedi. Peygamberimiz ona da verdiği selâmın aynıyla mukâbelede bulundu. O kişi de yerine oturdu. Hz.Peygamber:

– “Yirmi sevap kazandı” buyurdu. Daha sonra bir başka adam geldi ve:

– es-Selâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtüh, dedi. Hz.Peygamber o kişiye de selâmının aynıyla karşılık verdi. O kişi de yerine oturdu. Efendimiz:

– “Otuz sevap kazandı” buyurdular.

Ebû Dâvûd, Edeb 132; Tirmizî, İsti’zân 2

Açıklamalar

İmrân'ın bu rivayeti, Peygamber Efendimiz'in huzurunda gerçekleşen selâm verme ve alma şekilleri ile bunların fazilet açısından kıymetlerini ortaya koymaktadır. Bilinmesi gereken ilk husus, Hz. Peygamber'in, gelen kişilerin verdiği selâmların her birinin doğru, geçerli ve câiz olduğunu tasdik ettiğidir. Ancak, bu selâmlar, fazilet açısından birbirinden farklıdır. Daha önce de belirtildiği gibi selâmın en kısa olanı "es-selâmü aleyküm" demektir. Bu şekilde selâm verene Allah katında on sevap yazılır. Bunun üzerine ilâve edilen her selâm lafzı için on sevap ilâve edilir. Peygamberimiz, kendisine nasıl selâm verilmişse öyle mukabelede bulunmuştur. Yani "es-selâmü aleyküm" diyene "ve aleykümü's-selâm" şeklinde karşılık vermiş, bunun üzerine artırana kendisi de aynı şekilde artırmışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir meclise girilince orada bulunanlara selâm vermek gerekir.
2. Selâmın en kısası "es-Selâmü aleyküm" sözüdür.
3. Selâm veren kimse, Allah katında on sevap kazanır. Selâmda artırdığı her lafız, sevabın da artmasına vesile olur.

853- وعن عائشة رضي الله عنها قالتْ : قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :((هذا جِبرِيلُ يَقرَأُ عَلَيْكِ السَّلاَمَ)) قالَتْ : قُلتُ : (وَعَلَيْهِ السَّلامُ ورحْمَةُ الله وَبَرَكَاتُهُ)) متفقٌ عليه.

وهكذا وقع في بعض رواياتِ الصحيحين :((وَبَرَكَاتُهُ)) وفي بعضها بحذفها ، وزيادة الثقة مقبولة .

853. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

– **"Şu zât Cibrîl aleyhi's-selâm'dır; sana selâm ediyor"** buyurdu. Ben de:

– Ve *aleyhi's-selâm* ve rahmetullâhi ve berekâtüh, dedim.

Buhârî, Bed'ü'l-halk 6; İsti'zân 16; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 90-91

Bu hadis, Buhârî ve Müslim'in bir kısım rivayetlerinde buradaki şekilde "ve berekâtüh" ziyadesiyle, bazı rivayetlerde ise "ve berekâtüh" olmaksızın nakledilmiştir. Kaide olarak, güvenilir râvilerin ziyadesi makbuldür.

Açıklamalar

Buhârî'nin yukarıda anılan her iki rivayetinden sonra, Hz.Âişe'nin, Resûl-i Ekrem'e "Elbette bizim görmediğimizi sen görüyorsun" dediği nakledilir.

Bilindiği gibi Cebrâil *aleyhi's-selâm* vahiy meleğidir. Melekler, yaratılışları gereği sadece Allah'tan aldıkları emirleri tebliğ eder ve vazifelerini eksiksiz yerine getirirler. Meleğin Hz.Âişe'ye selâm etmesi, onun Allah katındaki değerini ve faziletini de ortaya koymaktadır. Meleğin verdiği selâmın en faziletli sayılan şekliyle olacağını bilen Hz.Âişe, ona tam bir selâmla mukabelede bulunmuştur. Bu davranışıyla, **"Bir selâm ile selâmlandığınız zaman siz de ondan daha güzeliyle selâm verin veya verilen selâmı aynen iade edin"** [Nisâ sûresi (4), 86] âyetinin gereğini de yerine getirmiştir.

İslâm âlimleri bu hadisten hareketle, gâibin, yani görünmeyen veya uzakta olan bir kimsenin bir başkasına selâm göndermesinin câiz olduğu, kendisine selâm gönderilenin de almasının farz olduğu kanaatine varmışlardır. Ayrıca, bir erkeğin bir kadına selâm vermesi konusu da bu vesileyle tartışılmış, fitneden emin olunulan hallerde bunun câiz olacağı hükmü benimsenmiştir. Kadınlara selâm vermekle ilgili bilgiler 865 numaralı hadisin açıklamalarında özetle verilmeye çalışılmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Melekler insanlara selâm verebilirler. Ancak insanlar onların selâmlarını duyma imkânına sahip değildir. İnsanlar da meleklere selâm verirler; namazların sonunda verdiğimiz selâmın meleklere bir selâm niteliğinde olduğu ifade edilir.

2. Uzakta bulunan bir kimsenin bir vasıta ile başka birine selâm göndermesi câizdir. Bu selâma karşılık vermek ise, aynen karşımızda bulunan biri imişçesine farzdır.

3. Hz.Âişe, meleğin kendisine selâm vermesi itibariyle Allah katında da faziletlidir.

854- وعن أنسٍ رضي الله عنه أن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كان إذا تكلم بِكَلمة أعَادهَا ثَلاثاً حتَّى تُفَهَم عنه، وإذا أتى على قوْم فَسَلَّمَ عَلَيهم سَلَّم عَلَيهم ثَلاثاَ ، رواه البخاري . وهذا محمُولٌ عَلَى ما إذا كان الجَمْعُ كثيراً .

854. Enes r*adıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir söz söylediği zaman, onunla ne kasdettiğinin iyice anlaşılması için sözünü üç defa tekrarlardı. Bir topluluğun yanına geldiğinde onlara üç defa selâm verirdi.

Buhârî, İlm 30; İsti'zân 13. Ayrıca bk. Tirmizî, İsti'zân 28

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in uzun yıllar hizmetinde bulunan Enes, onu çeşitli yönleriyle en iyi tanıyan ve tanıtan sahâbîlerden biridir. Onun, Efendimiz'in konuşmasıyla ilgili bu açıklaması, şüphesiz ki Resûl-i Ekrem'in bütün konuşmalarını kapsamamaktadır. Öyle olsaydı, onun bütün konuşmalarını üçer defa tekrarlaması gerekirdi. Oysa böyle bir durumun söz konusu olmadığı açıktır. Peygamberimiz, konuşmaları veya sözlerinin bazısını önemine binâen, bazısını anlaşılması zor olan konuları kapsadığından dolayı, bazılarını da yanlış anlamaları önleme gayesiyle üç defa takrarlamıştır. Onun bu davranışı, ahlâkının güzelliğinin, insanlara karşı sonsuz şefkat ve merhametinin bir tezâhürüdür. Bu hadis bize bir başka gerçeği de öğretmektedir: İnsanların bazısı, bir sözü bir defa dinlemekle anlar, bazısı iki defa dinleme ihtiyacı hisseder, bir grubu da vardır ki onlara bir sözü üç defa tekrarlamak icab eder. Üç defa tekrarlama neticesinde de anlamayanlar, kendilerine daha fazla anlatılsa bile anlamaz ve kavramazlar. Peygamberimiz'in bir cemaate geldiğinde üç defa selâm vermesinin sebebi, o cemaatte bulunanların çokluğu ve kendisinin onlara olan bir ikramıdır. Yoksa bir toplulukta bulunanlardan birinin veya bir kısmının verilen selâmı duyması ve alması, diğerlerinin üzerinden farzın düşmesini sağlar.

Hadisi 697 numara ile de görmüştük.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, maksadının iyice anlaşılması için bazı sözlerini üç defa tekrarlardı. Fakat bütün sözleri için böyle bir durum söz konusu değildir.

2. Sözün anlaşılır şekilde söylenmesi gerekir. Konuşmacı bunun çarelerini aramalıdır.

3. Karşılaşılan topluluk kalabalık olduğu zaman, selâmı bir kereden çok tekrarlamakta bir sakınca yoktur.

855– وعن الْمِقْدَاد رضي الله عنه في حَدِيثه الطويل قال : كُنَّا نَرْفَعُ للنبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَصِيبهُ مِنَ اللَّبَنِ فَيَجِيئُ مِنَ اللَّيلِ فَيُسَلِّمُ تسليماً لايوقظُ نَائِماً وَيُسمِعُ اليَقْظان فَجاء النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَسَلمَّ كما كان يُسَلمُ ، رواه مسلم.

855. Mikdâd *radıyallahu anh*, uzun bir hadisinde şöyle dedi:

Biz, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in süt hissesini ayırıp kaldırırdık. Resûl-i Ekrem geceleyin gelir, uyuyanı uyandırmayacak, uyanık olanlara işittirecek şekilde selâm verirdi. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gece geldi, yine her zamanki gibi selâm verdi.

Müslim, Eşribe 174. Ayrıca bk. Tirmizî, İsti'zân 26

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz, ashâb-ı kirâmın fakirlerinden Mikdâd ve arkadaşlarına birer sağmal koyun vermişti. Onlar, Peygamber Efendimiz ile konuştukları gibi bu koyunları sağıp sütünü içerler, Resûl-i Ekrem'in hissesini de ayırırlardı. Efendimiz, geceleyin gelir ve kendi hissesine düşen sütü içerdi.

Bu rivayet, uzun bir hadisin kısa bir bölümüdür. İmam Nevevî, hadisi ihtisar ederek sadece selâm konusuyla ilgili kısmını nakletmeyi tercih etmiştir. Buradan anladığımız şudur: Uyumakta olan bir insanın veya insanların yanına gelince, onlara selâm vermek gerekmez. Aralarında uyanık olanlar varsa, uyuyanları rahatsız etmeyecek, sadece uyanık olanlara duyuracak şekilde selâm verilmesi icab eder. İşte Resûl-i Ekrem Efendimiz'in davranışları bu yönde bize yol göstermiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Uyuyanların yanında uyanık olanlara selâm vermenin âdâbı, yüksek sesle bağırmayıp oradakilere işittirecek şekilde selâm vermektir.

856– عن أسماء بنتِ يزيد رضي الله عنها أن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَرَّ في المَسْجِد يوْماً وَعصْبَةٌ مِنَ النِّساء قُعوُدٌ فألْوَى بِيده بالتسليم .

رواه الترمذي وقال : حديث حسن . وهذا محمول على أنه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جَمَعَ بَين اللَّفظ والإشارة ، ويُؤيِّدُهُ أن في رِواية أبي داود : « فَسَلَّم عَليْنا » .

856. Esmâ Binti Yezîd *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün mescide uğradı. Kadınlardan oluşan bir cemaat orada oturmaktaydı. Hz. Peygamber onlara eliyle işaret ederek selâm verdi.

Tirmizî, İsti'zân 9. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* VI, 458

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz zamanında ve ondan sonraki dönemlerde, kadınlar da erkekler gibi camiye gelir, cemaatle namaz kılar, va'z ve nasîhat dinler ve camide yapılan diğer faaliyetlere katılırlardı. Müslümanların yaşadığı çeşitli ülke ve mıntıkalarda sünnete uygun bu âdetin hâlen canlı tutulduğu yerler vardır. Bazı ülke ve topluluklarda ise bu âdet neredeyse terkedilmiş gibidir. Müslümanlar, bir toplumun ve hattâ bütün insanlığın erkek ve kadınlardan oluştuğunu çeşitli vesilelerle birçok defa beyan eden Kur'an'ın bu yöndeki ısrarlı hatırlatmalarını düşünürlerse, bu iki kesim arasında dengeli bir hayatın olması gereğinin farkına varırlar. Günümüzde de üzerinde önemle durulması gereken bir konu olma özelliğini koruyan kadınların eğitimi, ihmâl edilmeyecek kadar ciddiyet arzetmektedir.

Peygamber Efendimiz'in sahâbî hanımlara selâm verdiğini bir çok rivayetten öğrenmekteyiz. Burada söz konusu edilen, Peygamber Efendimiz'in eliyle işaret ederek selâm vermesi, sadece el ile selâm verdiğine değil, söz ile birlikte sağ eliyle işaret ederek selâm verdiğine delâlet etmektedir. Bunun sebebi, mescidde onlardan uzakta bulunduğu ve kadınlara selâm verirken, erkeklere verdiği gibi sesini çok yükseltmediği için bir de eliyle işaret ederek onları uyarmak istemesidir. Nitekim, Ebû Dâvûd ve İbni Mâce'de: *"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bizim de içinde olduğumuz kadınlar topluluğuna uğradı ve bizlere selâm verdi"* şeklindedir (Ebû Dâvûd, Edeb 137; İbni Mâce, Edeb 14). Daha önce işaret ettiğimiz gibi, sadece işaretle selâm vermek gayri müslimlerin âdetidir. Hz.Peygamber'in böyle bir selâm şeklini benimsemesi söz konusu olamaz.

İslâm âlimlerinden bazıları, kadınlara selâm vermenin Resûl-i Ekrem'e has olduğunu söylemişlerdir. Çünkü onun selâm vermesinde bir fitne söz konusu değildir. Onlara göre Peygamberimiz'den başkasının yabancı kadınlara selâm vermesi mekruhtur. Sadece fitne korkusundan uzak olunan durumlarda ihtiyar kadınlara selâm verilebilir. Ulemanın ekseriyeti ise, fitneden emin olunduğu ve kişi kendi nefsine güvendiği takdirde kadınlara selâm verilebileceği kanaatindedir. Fakat kadınların birbirlerine selâm vermelerinin câiz olduğu İslâm alimlerinin büyük çoğunluğunun görüşüdür. Bu konu, biraz sonra tekrar ele alınacaktır.

Hadis 867 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kadınların camiye gelmeleri, orada kendi aralarında toplanmaları, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunmaları câizdir.

2. Uzakta olan ve sesinin duyulmayacağı kanaatini taşıyan kimsenin söz ile selâm verirken, eli ile de işaret etmesi câizdir.

3. Sadece el işareti ile selâm vermek gayri müslimlerin âdeti olup, mekruhtur.

4. Resûl-i Ekrem'in kadınlara selâm vermesi, onun fitneden korunmuşluğu sebebiyle münakaşa konusu edilemez.

5. Fitneden emin olunduğu ve kişi kendine güvendiği takdirde kadınlara selâm verilebilir. Aksi takdirde selâm vermeyip susmak daha faziletlidir.

857– وعن أبي أُمامة صُديٍّ بن عجلان الباهِلِي رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «إنَّ أوْلَى النّاس بالله مَنْ بَدأهم بالسَّلاَم)).

857. Ebû Ümâme *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanların Allah katında en makbulü ve O'na en yakın olanı, önce selâm verendir."

Ebû Dâvûd, Edeb 133. Benzer bir rivayet için bk. Tirmizî, İsti'zân 6

Açıklamalar

Dinimiz, hayırlı işlerde acele etmeyi ve birbirimizle yarışmayı tavsiye eder. Selâm da bu hayırlardan biridir. Bu sebeple önce davranan daha çok sevap kazanır. Çünkü o Allah'ın adını daha önce anmış, karşıdakine daha önce dua etmiş ve hayırlı bir ameli başlatmanın sevâbını daha önce kazanmıştır. Peygamberimiz, bu tavsiyeleriyle müslümanları birbirlerine selâm vermeye ve birbirleriyle barışık olmaya teşvik etmektedir.

Hadis biraz sonra 860'ncı rivayet olarak tekrar ele alınacak.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayırlı işlerde acele etmek gerekir.
2. Selâmı ilk veren kimse Allah katında daha makbul ve Allah'a daha yakın olur.

858– وعن أبي جُرَيٍّ الهجُيْمِيِّ رضي الله عنه قال : أتيت رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقلُت : عَلْيك السَّلامُ يا رَسول الله . فقال : لاتَقُلْ عَلَيْكَ السَّلامُ، فإن عَلَيْكَ السّلامُ تَحِيَّةُ الموتى » رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن صحيح . وقد سبق بِطوله .

858. Ebû Cürey el-Hüceymî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldim ve:

– Aleyke's-selâm yâ Resûlallah! dedim. Peygamber Efendimiz:

– "Aleyke's-selâm deme; çünkü aleyke's-selâm ölülere verilen selâmdır" buyurdu.
Ebû Dâvûd, Libâs 24; Tirmizî, İsti'zân 27

Açıklamalar

Ebû Cüreyy'in bu hadisinin tamamı, daha önce 797 numara ile geçmişti. Buraya alınan kısım onun küçük bir bölümüdür. Orada bir bütünlük içinde konuyla ilgili açıklamalara yer verildi. "Aleyke's-selâm" tarzında selâm veriş, aynı zamanda Câhiliye dönemi âdetlerinden sayılır. Esâsen Câhiliye'nin, yani inkâr ve şirk içinde geçen bir hayatın, ölümle eş anlama geldiği gibi bir inceliği de Resûl-i Ekrem'in bu hadislerinde sezmek mümkündür. Bu tarz selâmı kullananlardan bir grup da şâirlerdir. Şiirlerinde vezin uyumunu sağlamak maksadıyla bunu yaparlar. Fakat umûmî bir prensip olarak, dirilere bu şekilde selâm verilmesi uygun değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir kabristana veya bir mezara gelindiğinde selâm verilir.
2. Dirilere verilen selâmla ölülere verileni ayırmak gerekir.
3. Aleyke's-selâm tarzında verilen selâm ölülere mahsustur.

133- باب آداب السلام

SELÂMIN ÂDÂBI

Hadisler

859– وعن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « يُسَلِّمُ الرَّاكِبُ عَلَى الْمَاشِي ، وَالْماشي عَلَى القَاعِدِ ، والقليلُ على الكَثِيرِ » متفق عليه . وفي رواية البخاري : والصغيرُ على الْكَبِيرِ » .

859. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Binitli olan yürüyene, yürüyen oturana, sayıca az olan çok olana selâm verir."

Buhârî, İsti'zân 5,6; Müslim, Selâm 1; Âdâb 46. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 134; Tirmizî, İsti'zân 14

Buhârî'nin bir rivayetinde: **"Küçük büyüğe selâm verir"** ilâvesi vardır.

Buhârî, İsti'zân 7

Açıklamalar

İslâm âlimleri, hadiste anılan bu prensiplerin bir tavsiye değil, emir niteliği taşıdığını belirtirler. Binitli olanın, herhangi bir binek hayvanına binmesiyle bir araca binmesi arasında fark yoktur. Binitlinin yaya yürüyene selâm vermesinin sebebi, Allah'ın kendisine binit lutfettiği için mütevazi olması gerektiğindendir. Taki bu kişi kendisini daha hayırlı ve daha üstün görmesin. "Yaya yürüyen", ifadesi bazı rivayetlerde "yoldan geçmekte olan" şeklindedir. Yürüyen kimse, oturana nisbetle bir yere girmiş kabul edilir. Sayıca çok olanların hakkı, az olanlardan daha çok ve önceliklidir. Bu sebeple az olanlar çok olanlara selâm verirler. Muhaddis ve şârih et-Tîbî bunların hikmetini açıklarken, binitlinin yürüyene, yürüyenin oturana önce selâm vermeleri, muhataplardan korkuyu gidermek; az olanların çok olanlara selâm vermeleri, tevazu göstermek; küçüğün büyüğe selâm vermesi de saygı ve hürmetini ortaya koymak maksadına yöneliktir, der. Esasen bunların her birinde tevazuun bulunduğunu söylemek mümkündür. Selâm verenin sevabının selâmı alandan daha çok olduğunu da biliyoruz. Burada bilinmesi gereken bir başka önemli nokta, bir kişiye veya bir topluluğa gelenlerin, yanlarına geldiklerine selâm vermelerinin temel prensip olduğudur. Bu durumda gelenin binitli olmasıyla yaya olması, yaşça küçük olmasıyla büyük olması, sayıca çok olmasıyla az olması arasında bir fark gözetilmez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâmda selâm vermenin de birtakım edepleri vardır.

2. Binitli, yaya yürüyene, yaya oturana, az olanlar çok olanlara, küçükler büyüklere selâm verirler.

3. Selâmın bu sayılan şekilde verilmesi sünnete uygun olan tarzdır.

4. Selâmın sünnete uygun tarzda verilmesinin çeşitli hikmetleri vardır. Tevazu göstermek, muhatabı korkudan emin kılmak, hakkı öncelikli olanların haklarını korumak bunlardan birkaçıdır.

860- وعن أبي أُمامة صُديِّ بن عجلان الباهِلِي رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «إنَّ أوْلَى النّاس بالله مَنْ بَدأهم بالسَّلاَمِ)).

رواه أبو داود بإسنادٍ جيدٍ ، ورواه الترمذي عن أبي أُمامةَ رضي الله عنهُ قِيلَ يارسولَ الله، الرَّجُلانِ يَلْتَقيان أيُّهُمَا يَبْدأُ بالسَّلامِ ، قال أوْلاهُمَا بالله تعالى ، قال الترمذي : حديث حسن .

860. Ebû Ümâme Suday İbni Aclân el-Bâhilî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanların Allah katında en makbul olanları, selâma ilk başlayanlardır."
Ebû Dâvûd, Edeb 133

Tirmizî'nin Ebû Ümâme *radıyallahu anh*'den rivayetine göre bir adam:

– Yâ Resûlallah! İki kişi birbirleriyle karşılaşınca onlardan hangisi daha önce selâm verir? diye sordu. Peygamber Efendimiz de:

– "Allah Teâlâ'ya daha yakın olan" buyurdu.
Tirmizî, İsti'zân 6

Açıklamalar

Hadisimiz yukarıda 857 numara ile de geçmişti. Selâm, daha önce de işaret edildiği gibi, Allah Teâlâ'nın güzel isimlerindendir. Bir mü'min kardeşine ilk önce selâm veren kişi, aynı zamanda Allah'ın bir güzel adını anmış, yani O'nu zikretmiş olur. Dinimiz, bize hayırlı işlerde acele etmemizi öğütler. Hayırlı bir işe ilk başlayan olmak, iyi bir çığır açmak da özendirilir. Selâm, dinimizin önem verdiği hayırlı ve faziletli davranışlardan biridir. Bu sebeple birbiriyle karşılaşan iki kişiden daha üstün sayılanı ve Allah'a daha yakın olanı hayırda öne geçendir. Diğer taraftan aralarında birtakım dargınlık ve kırgınlık, hata ve kusur varsa, selâma ilk başlayan bunları bağışlama büyüklüğünü de göstermiş olur. Bu sayılan birkaç sebepten dolayı selâm vermeye ilk başlayan olmak faziletli kabul edilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Selâm, Allah'ın güzel isimlerinden biridir. Bir din kardeşine selâm veren kişi Allah'ı da anmış olur.

2. Hayırlı işlerde acele etmek gerekir. Selâm vermek de hayırlı işlerden biridir.

3. Selâm vermeye ilk başlayan Allah katında daha makbul ve O'na daha yakındır.

134- باب استحباب إعادة السلام

على من تكرَّر لقاؤه على قرب بأن دخل ثم خرج ثم دخل في الحال ، أو حال بينهما شجرة ونحوها

SELÂMI TEKRARLAMAK

BİR YERE TEKRAR GİRİP ÇIKAN VEYA ARALARINA
AĞAÇ GİBİ BİR ENGEL GİRMESİ SEBEBİYLE BİRBİRİYLE TEKRAR
KARŞILAŞAN KİMSELERİN HER DEFASINDA SELÂM
VERMELERİNİN MÜSTEHAP OLUŞU

Hadisler

861- عن أبي هريرة رضي اللَّه عنه في حديث المسِيءِ صَلاتُه أنَّهُ جاء فَصَلَّى ثُمَّ جاء إلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلام فقال : « ارجع فَصَلِّ فَإنَّكَ لم تُصَلِّ» فَرَجَعَ فَصَلَّى ، ثُمَّ جاء فَسَلَّمَ عَلَى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حَتّى فَعَل ذلكَ ثَلاث مَرَّاتٍ . متفق عليه .

861. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*, namazını, namazın gerektirdiği edeplere riâyet etmeyerek kılan kimse hakkındaki hadisinde belirttiğine göre, o kişi mescide gelip namaz kıldı, sonra Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldi ve ona selâm verdi; Resûl-i Ekrem onun selâmına mukâbelede bulundu ve:

"Dön ve namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın" buyurdu. Adam dönüp yeniden namaz kıldı, sonra Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna gelip tekrar selâm verdi. Neticede bu durum üç defa tekrarlandı.

Buhârî, Ezân 95, 122; Eymân 15; İsti'zân 18; Müslim, Salât 45. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 110; İsti'zân 4; Nesâî, İstiftâh 7; Tatbîk 15; Sehv 67; İbni Mâce, İkâmet 72

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

862- وعنه عن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إذا لقيَ أَحَدُكُمْ أخاه فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ ، فَإنْ حالَتْ بَيْنَهُمَا شَجَرَةٌ أو جِدَارٌ أوْ حَجَرٌ ثُمَّ لَقِيَهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْه » رواه أبو داود .

862. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz din kardeşine rastladığında ona selâm versin. Eğer ikisinin arasına ağaç, duvar ve taş girer de tekrar karşılaşırlarsa, tekrar selâm versin."
Ebû Dâvûd, Edeb 135

Açıklamalar

İlk hadis, gösterilen bütün kaynaklarda daha uzun olarak zikredilmiştir. İmam Nevevî, hadisi, konuyla ilgili kısmıyla buraya almıştır. Bu sebeple, biz de hadisin namazı iâde etmekle ilgili kısmı üzerinde durmayacağız. Mescide giren o zâtın Hallâd İbni Râfi' olduğu bazı hadis şârihlerince açıklanmıştır. Görüldüğü gibi, namazını üç defa iâde ederek Peygamber

Efendimiz'e mescidin içinde dönüp gelen sahâbî her gelişinde selâm vermiş, Resûl-i Ekrem de onun selâmını almıştır**.** Bu örnekten anlıyoruz ki, mescidin içinde de olsa verilen selâmın alınması gerekmektedir. Mescide giren kimse önce tahiyyetü'l-mescid namazı kılar. Çünkü namaz Allah'ın hakkı, selâm ise kulların hakkıdır. Allah'ın hakkı kulların hakkından daha önceliklidir.

İki müslüman birbiriyle karşılaştıklarında selâmlaşırlar. Selâmlaşan kişiler herhangi bir engel sebebiyle birbirlerinden ayrılırlarsa, tekrar karşılaştıklarında birbirlerine yine selâm verirler. Bu, sünnete uygun olan bir davranıştır. Bunda din kardeşine olan sevgisini güçlendirme ve ahdini yenileme arzusu vardır. Selâmı yayma ve selâmlaşmanın rahmet ve bereketinden karşılıklı faydalanma da bunun hikmetlerinden bir diğeridir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bir camiye veya mescide giren kimse, oradakilere selâm vermeden önce tahiyyetü'l-mescid namazı kılar.
2. Mescidde selâm verilir, verilen selâma da mukabele edilir.
3. İki selâm arasına basit de olsa bir fasıla, ağaç veya duvar gibi bir engel girerse, selâmı tekrar etmek müstehaptır.

135- باب استحباب السلام إذا دخل بيته

EVİNE GİREN KİMSENİN SELÂM VERMESİ

Âyet

لَّيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَن تَأْكُلُوا مِن بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُم مَّفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ [61]

"Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve güzel bir yaşama dileği olarak kendinize (birbirinize) selâm verin."

Nûr sûresi (24), 61

Bir müslüman sadece başka kimselerin evlerine girdiğinde değil, kendi evine girdiğinde de evde bulunanlara selâm verir. Evde bulunan babası, annesi, eşi, çocukları veya yakın akrabası olabilir. Evde kimse olmasa da selâm vermenin tavsiye edildiğini yukarıda görmüştük. Bu âyet-i kerîme, selâm bölümünün başında da geçmişti. Orada konu üzerinde yeterince durulmuştu.

Hadisler

863- وعن أنس رضي الله عنه قال : قال لي رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « يابُنَيَّ ، إذا دَخَلْتَ عَلى أهْلِكَ فَسَلِّمْ يَكُنْ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلَى أهلِ بَيْتِكَ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

863. Enes *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

“Yavrucuğum! Kendi ailenin yanına girdiğinde onlara selâm ver ki, sana ve ev halkına bereket olsun” buyurdu.
Tirmizî, İsti’zân 10

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz’in bu hadisleri, yukarıdaki âyet-i kerîme ile tam bir uyum içinde olup, onun tefsiri mahiyetindedir. Resûl-i Ekrem’in Enes’e yavrucuğum, oğulcuğum diye hitâbı onun rahmet ve şefkatinin eseridir. Garip kişiye, veya mevki ve makamca, ya da yaşça büyük olanların küçüklere oğlum, yavrum, evlâdım gibi sözlerle hitap etmesinde bir sakınca görülmemiştir. Çünkü bu hitapta sevgi ve şefkat vardır. Selâm, bereketin artmasına, hayır ve rahmetin çoğalmasına vesile teşkil eder. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, evde hiç kimse olmasa bile içeri girildiğinde, **“es-selâmü aleynâ ve alâ ibâdillâhi’s-sâlihîn”** tarzında selâm verilmesi tavsiye olunmuştur. Aynı şekilde, bir mescide veya başkasına ait bir eve girildiğinde içeride kimse yoksa, **“es-selâmü aleynâ ve alâ ibâdillâhi’s-sâlihîn ve’s-selâmü aleyküm ehle’l-beyt ve rahmetullâhi ve berekâtüh”** denilmesi müstehap kabul edilmiştir. Bu davranışların hepsinde Allah’ın zikri ve duâ vardır. Zikir ve dua ise, hiçbir müslümanın müstağni kalmaması gereken ibadetler cümlesindendir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Garip kimseye veya yaşça küçüklere mevki makam sahibi kişilerin, yöneticilerin, hocaların, evlâdım, oğlum, yavrum gibi sevgi ve şefkat ifadeleriyle hitabında bir sakınca yoktur.

2. Kişinin evine girdiğinde hane halkına selâm vermesi müstehaptır. Evde kimse olmasa da selâm verir.

3. Selâm, bereketin, hayrın ve rahmetin vesilesidir.

136- باب السلام على الصبيان

ÇOCUKLARA SELÂM VERİLMESİ

Hadisler

864- عن أنس رضي الله عنه أنَّهُ مَرَّ عَلى صِبْيان فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ وقال : كانَ رسول لله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَفْعلُهُ . متفق عليه .

864. Enes *radıyallahu anh*, çocuklara rastladığı zaman onlara selâm verir ve:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle yapardı, derdi.

Buhârî, İsti’zân 15; Müslim, Selâm 15. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 136; Tirmizî, İsti’zân 8; İbni Mâce, Edeb 14

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz’in çocuklara selâm verdiği ve bunu hiç ihmâl etmediği sahâbeden gelen çeşitli rivayetlerden anlaşılmaktadır. Enes İbni Mâlik, çocuk yaşta Hz. Peygamber’in uzun süre hizmetinde bulunan ve bu sebeple onun davranışlarını en iyi bilen sahâbîlerden biri olduğu için, Resûl-i Ekrem’in bu sünnetini ömrü boyunca ihyâ etmiştir. Enes’in yanında bulunan sahâbî ve tâbiîler ile, küçükken selâm verdiği çocuklar da büyüyünce kendisinin bu davranışını sonraki nesillere aktarmışlardır.

Peygamberimiz’in çocuklara selâm vermesi, hem onun tevâzuunu, hem çocuklara şahsiyet kazandırma yönündeki üstün ahlâkını, hem de selâmı küçük büyük toplumun her kesimi arasında yayma gereğini ortaya koyucu özellikler taşır. Büyükler de çocukların kendilerine verdiği selâmı alırlar. Çocuklara selâm verme ve selâmlarını alma, onların şahsiyet oluşumuna, topluma uyum sağlamalarına ve küçük yaştan itibaren eğitilmelerine büyük katkı sağlar. Modern psikolojinin önemle üzerinde durduğu konuların başında, insan şahsiyetinin çocuk yaştan itibaren oluşmaya başladığı gerçeği gelir. Peygamberimiz’in bu yöndeki uygulamaları, emir ve nehiy özelliği taşıyan tavsiyeleri müslüman psikologların ilgi alanı olmaya değer niteliktedir. Bu yönde ortaya konulacak araştırmalar modern psikolojiye de önemli katkılar sağlayabilir.

Bu hadis 605 no’lu rivayet olarak da geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz’in sünnetlerinden biri de çocuklara selâm vermesidir.

2. Çocuklara selâm vermek, onların şahsiyetlerinin oluşumuna, eğitimine, kalblerinin hoş tutulmasına vesile olur.

3. Peygamberimiz’in sünnetlerini sahâbîler eksiksiz uygulamaya gayret ederlerdi. Bizlerin de bu şekilde hareket etmemiz, Peygamber Efendimiz’e saygının ve sünnetine uymanın bir gereğidir.

137- باب سلام الرجل على زوجته والمرأة من محارمه وعلى أجنبية وأجنبيات لا يخاف الفتنة بهن وسلامهن بهذا الشرط

ERKEĞİN KADINA SELÂM VERMESİ

ERKEĞİN KENDİ HANIMINA, MAHREMLERİNDEN BİR KADINA, HAKLARINDA FİTNE KORKUSU BULUNMAYAN YABANCI BİR KADINA VEYA KADINLARA SELÂM VERMESİ VE BU ŞARTLARLA KADINLARIN DA SELÂM VERMESİ

Hadisler

865– عن سهل بن سعد رضي الله عنه قال : كانَتْ فينا امْرَأَةٌ وفي رواية : – كانَتْ لَنا عَجُوزٌ تأْخُذُ منْ أُصُولِ السِّلْقَ فتطْرَحُهُ في القِدْرِ وَتُكَرْكِرُ حَبَّاتٍ منْ شَعِيرٍ ، فإذا صَلَّيْنا الجُمُعَةَ وانْصَرفْنَا نُسَلِّمُ عَلَيْها فَتُقدِّمُهُ إلَيْنَا رواه البخاري . قوله « تُكَرْكِرُ » أي تَطحَنُ .

865. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

Aramızda bir kadın –bir başka rivayette yaşlı bir kadın– vardı. Pazı köklerini alır, onları güvecin içine koyup pişirir, biraz da arpa öğütürdü. Biz cuma namazını kılıp döndüğümüz zaman ona selâm verirdik. O da hazırladığı yemeği bize ikram ederdi.

Buhârî, İsti'zân 16, Cum'a 40; Hars 21; Et'ime 17

Açıklamalar

Buhârî'nin Sahîh'inde bir kaç yerde geçen bu hadisin rivayet lafızları arasında küçük de olsa bazı farklılıklar vardır. Hadisin ravisi Sehl, cuma günü olunca, adı geçen kadının yemeğini yiyecekleri için sevinçli olduklarını söyler. Bu hanım sahâbînin kim olduğu konusunda rivayetlerde bir açıklama bulunmamaktadır. Yine bir rivayetten öğrendiğimize göre Sehl, yanına geldiklerinde bu hanıma selâm vererek onun ikramını beklediklerini tasrih etmektedir. Bu tasrih edilmemiş de olsa, başka türlü olmasının beklenilemeyeceği açıktır. Çünkü sahâbe-i kirâm evlere nasıl gireceklerini, hanımlarla karşılaşılınca nasıl davranacaklarını iyi bilirlerdi. 856 numaralı hadisi açıklarken kadınlara selâm verilmesiyle ilgili kısa da olsa bilgi vermiştik. Bu konuda az sayılmayacak kadar farklı görüşlerin olduğunun bilinmesi gerekir. Bunun anlamı şudur: İslâm âlimleri, Kur'an ve Sünnet naslarından hareketle değişik neticelere varabilirler. Bu neticelerin her biri, bir nassın yorumudur veya müctehidlerin bir nassa dayalı ictihadıdır. Bunlardan herhangi birinin doğru, diğerlerinin yanlış olduğu söylenemez. Çünkü her müctehid âlim, en doğru olanı bulduğu inancındadır. O halde bir müftü, herhangi bir müctehidin ictihadıyla fetvâ verebilir.

Kadınlara selâm verilmesiyle ilgili ortaya konulan bütün düşünce ve ictihadları burada saymamız söz konusu olamaz. Ana hatlarıyla belirtilecek olursa:

* Aralarında mahrem bulunmadıkça erkekler kadınlara selâm veremez.

* Erkekler kadınlara, kadınlar erkeklere selâm veremez.

* Kadınlar cemaat halinde iseler, erkek onlara selâm verir, onlar da bu selâmı alırlar.

* Bir kadına başka kadınlar, kendi kocası ve mahremleri selâm verebilir.

* İhtiyar ve şehvet hissinden kesilmiş kadınlara selâm vermek, onların verdikleri selâmları almak müstehaptır.

* Kadınların erkeğin verdiği selâmı almaları vâcibdir. Ancak selâmı alırken seslerini yükseltmezler.

* Bir erkeğe selâm veren kadın genç yaşta ise, erkek onun selâmına kalben mukabelede bulunur.

* Erkek ve kadın arasındaki hoca öğrenci ilişkileri, kadın erkek arasındaki genel kurallar içinde değerlendirilmekle beraber, selâm konusunda şefkat, saygı ve hürmet esası ön plândadır.

* Erkek veya kadın dilencinin verdiği selâma mukabelede bulunmak dînî bir mecburiyet değildir. Çünkü, dilencinin selâmı, selâmdan beklenen sosyal ve yüce gayeden tamamen mahrumdur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Fitne korkusu söz konusu olmayan hallerde ihtiyar kadınlara selâm vermekte bir sakınca yoktur.
2. Erkeklerin kadınlara selâm vermesi, kadınların bu selâma mukabelesi, kadınların erkeklere selâmı ve erkeklerin bu selâma mukabelesi çeşitli hükümlere konu teşkil etmiş olup, bunlar yukarıda açıklamalar kısmında özetlenmiştir.

866– وعن أُم هانئ فاخِتَةَ بِنتِ أبي طَالب رضي الله عَنْهَا قَالت : أتيت النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَوْمَ الفَتْح وَهُو يَغْتسِلُ وَفاطِمةُ تَسْتُرُهُ بِثَوْبٍ فَسَلَّمْتُ . وذَكَرَت الحديث . رواه مسلم .

866. Ümmü Hânî Fâhite Binti Ebû Tâlib *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Mekke'nin fethi günü Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelmiştim. Resûl-i Ekrem yıkanıyor, Fâtıma da elinde bir örtüyle ona perde tutuyordu. Ben selâmımı verdim.

Müslim, Hayz 70-71, Salâtü'l-müsâfirîn 81-82. Ayrıca bk. Buhârî, Gusül 21; Salât 4; Tirmizî, İsti'zân 34

Ümmü Hânî Fâhite Binti Ebû Tâlib

Peygamberimiz'in amcası Ebû Tâlib'in kızı olan Fâhite'nin isminin Fâtıma veya Hind olduğu söylenirse de, meşhur olan Fâhite'dir. O, Hz.Ali'nin kız kardeşidir. Nakledildiğine göre, Fâhite'yle evlenmek üzere onu babasından Resûl-i Ekrem ve müşrik olan Hübeyre İbni Amr istemişlerdi. Ebû Tâlib, kızını Hübeyre'ye verdi. Sonra Fâhite müslüman olmuş, kocasından ayrılmıştı. Fâhite'nin Mekke'nin fethi günü müslüman olduğu da söylenir. Kocası Hübeyre, İslâm'ı kabul etmeyerek Necran'a kaçtı. Fâhite, Peygamber Efendimiz'den hadis rivayet etmiş ve onun rivayetleri Kütüb-i Sitte ve diğer sahih kitaplarda yer almıştır. Kendisi, kardeşi Hz.Ali'den sonra 40 (661) yılında vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu hadis, gösterilen yerlerde, bunlar dışındaki bazı kaynaklarda daha detaylı olarak ve çeşitli farklılıklarla rivayet edilmiştir. Müslim'in bir rivayetinde belirtildiğine göre, Ümmü Hânî gelip kendisine selâm verdiğinde, Efendimiz:

– "Bu kadın kimdir? " diye sormuş, o da:

– Ben Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'yim diye cevap verince, kendisini yıkanmakta olduğu yerden görme imkânı olmayan Peygamberimiz:

– "Hoş geldin Ümmü Hânî" dedikten sonra yıkanmasını tamamlamışlardır. Hayat hikâyesinden bahsederken açıkladığımız gibi Ümmü Hânî, Efendimiz'in amcasının kızı ve Hz.Ali'nin bacısıdır. Bu hadisten hareketle fakihler, arada perde olmak şartıyla, bir kimsenin na mahrem akrabasından bir kadının yanında yıkanabileceği ve erkek yıkanırken kadının ona

perde tutabileceği kanaatine varmışlardır. Yine bu rivayeti esas alarak, yıkanırken veya abdest alırken konuşmakta veya selâm vermekte bir sakınca olmadığına hükmedilmiştir.

Bu rivayet 878 numaralı hadis olarak tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yanlış anlaşılma endişesi yoksa kadının erkeğe selâm vermesi câizdir.
2. Yıkanmakta olan ve abdest alan kimsenin konuşmasında ve selâm almasında bir sakınca yoktur.

867- وعن أسماءَ بنتِ يزيد رضي الله عنها قالت : مر علينا النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في نِسْوَةٍ فَسَلَّمَ عَلَيْنَا . رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن ، وهذا لفظ أبي داود، و لفظ الترمذي : أن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَرَّ في المسْجِدِ يوْماً وعُصْبَةٌ من النِّسَاءِ قُعُود فألوى بِيَدِهِ بالتَّسليمِ .

867. Esmâ Binti Yezîd *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Kadınlarla birlikte otururken, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza uğradı ve bize selâm verdi.

Ebû Dâvûd, Edeb 137; Tirmizî, İst'zân 9. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 14.

Yukarıdaki metin Ebû Dâvûd'a aittir; Tirmizî'nin metni ise şöyledir: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün mescide uğradı. Kadınlardan oluşan bir cemaat mescidde oturmaktaydı. Hz. Peygamber onlara eliyle işaret ederek selâm verdi.

Açıklamalar

Bu hadis, daha önce 856 numara ile geçmiş ve orada yeterince açıklanmıştı. Orada da ifade edildiği gibi, herhangi bir fitne korkusu ve yanlış anlaşılmanın söz konusu olmadığı hallerde kadınların erkeklere, erkeklerin kadınlara selâm verip almalarında bir sakınca yoktur. Ancak, çeşitli naslardan hareketle ulemânın bu konudaki farklı düşünce ve kanaatlerine 865 numaralı hadisin açıklamasında işaret etmiştik.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yanlış anlaşılmanın söz konusu olmadığı hallerde kadın erkeğe, erkek kadına selâm verip alabilirler.
2. Yalnız başına bulunan genç kadının erkeklere selâm vermesi ve alması, aynı şekilde erkeklerin de böyle bir kadına selâm verip almaları câiz değildir.
3. Bir erkeğin yalnız başına bulunan bir genç kadına selâm verip alması mekruhtur.
4. Fitneden emin olunması halinde, erkeklerden meydana gelen bir topluluğun genç bir kadına selâm verip almaları câizdir.
5. Kadınlardan oluşan bir cemaate veya ihtiyar bir kadına erkeklerin selâm vermesi ve onların bu selâmı almaları câizdir.
6. Bir tek erkeğin, kadınlardan müteşekkil bir topluluğa selâm vermesi câizdir.

138- باب تحريم ابتدائنا الكفار بالسلام وكيفية الرد عليهم واستحباب السلام على أهل مجلسٍ فيهم مسلمون وكفّار

ÎMAN ETMEYENLERE SELÂM VERİP ALMAK

İNANMAYANLARA İLK OLARAK BİZİM SELÂM VERMEMİZİN HARAM OLDUĞU, ONLARIN SELÂMLARINA NASIL KARŞILIK VERİLECEĞİ, MÜSLÜMANLARLA MÜSLÜMAN OLMAYANLARIN BİR ARADA OTURDUĞU MECLİSE SELÂM VERMENİN MÜSTEHAP OLDUĞU

Hadisler

868– وعن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لاتَبَدَأوا اليَهُودَ ولا النَّصَارى بالسَّلام ، فإذا لَقِيتُم أحَدَهُم في طَرِيق فَاضطَرُّوهُ إلى أضْيَقِهِ » رواه مسلم .

868. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yahudi ve hıristiyanlara öncelikle siz selâm vermeyin. Yolda onlardan biriyle karşılaştığınız zaman, eziyet etmemek şartıyla, onları yolun kenarından yürümeye zorlayınız."

Müslim, Selâm 13. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 138; Tirmizî, İsti'zân 12; İbni Mâce, Edeb 13

Açıklamalar

Yahudi ve hıristiyanlar, Ehl-i kitap olarak adlandırılır. Kitap ehlinden olan kâfirlerle hiçbir kitaba inanmayan müşriklere karşı gösterilecek muâmelede farklılıklar vardır. İslâm hukukçuları, çeşitli muâmelât bahislerinde Ehl-i kitâb'ın hukukunun neler olduğunu enine boyuna ele alır. *Riyâzü's-sâlihîn*'in çeşitli bahislerinde yeri geldikçe bunlara temas edilmiştir. Biz burada konumuzun hudutları içinde kalarak onlara selâm verme ve selâmlarını alma hususunda bilgi vermeye çalışacağız.

Peygamber Efendimiz'in bu hadisleri, kitap ehli olan yahudi ve hıristiyanlarla karşılaşıldığında ilk olarak müslümanların selâm vermelerinin câiz olmadığına delil teşkil eder. İslâm âlimleri, müslümanlar için esas gayenin selâmı yaymak olduğundan hareketle, onlara önce selâm vermenin câiz olup olmadığını tartışmışlar, **İbni Abbâs, Ebû Ümâme** ve **İbni Ebû Muhayriz** gibi sahâbîlerin de içinde bulunduğu bir grup, yahudi ve hıristiyanlara önce müslümanların selâm vermelerinin câiz olduğunu söylemişlerdir. Bunların delili bu konudaki hadislerin tamamı ile selâmı yayma hadisidir.

İmam Nevevî, bu delilin bâtıl olduğunu, çünkü umumî olan bir hükmün yukarıdaki hadisle tahsis olunduğunu söyler. Bazı âlimler, Ehl-i kitâb'a onlardan önce davranarak selâm vermenin mekruh olduğunu fakat haram olmadığını ifade ederler. Ancak Nevevî'nin de içinde bulunduğu bir grup âlim, bu hadisteki nehyin haramlık ifade ettiğini belirtirler. Bir başka grup âlim, Ehl-i kitabâ selâm verilemeyeceği kanaatine sahiptirler. Biz bütün bu görüşleri serdettikten sonra, **İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun** kabul ettiği ve tarih boyunca

uygulana gelen şekli esas alacak olursak, müslümanların kitap ehline ilk olarak selâm vermeleri câiz görülmemiştir. Çünkü selâm, daha önce belirtildiği gibi bir sevginin, dostluğun ve kardeşliğin ifadesinden ibarettir.

Yahudi ve hıristiyanların Allah'a, Resûlüne ve inananlara dost olmadıkları gayet açık bir hakikattir. Şu âyet-i kerîme de bu gerçeği perçinleyici niteliktedir: **"Allah'a ve âhiret gününe inanan bir milletin, babaları, oğulları, kardeşleri, yahut akrabaları da olsa Allah'a ve Resûlüne düşman olanlarla dostluk ettiğini görmezsin"** [Mücâdele sûresi (58), 22]. Ehl-i kitâb'a selâm vermek, onları saygıdeğer, sevgiye ve dostluğa lâyık görmek anlamına gelir ki, bu câiz olamaz.

Onları yolun kenarından yürümeye zorlamak ise, yolun dar olması halinde kendilerine bir saygı ve ta'zim ifadesi olarak yol vermemek anlamına gelir. Fakat geniş olan ve geçilmesinde bir sıkıntı olmayan yollarda böyle bir şey söz konusu değildir. Ayrıca onları dar yolda kenara sıkıştırmak, herhangi bir çukura düşmelerine vesile olmak veya bir duvara sıkıştırmak ya da onlara câiz olmayacak tarzda sıkıntı ve zarar vermek anlamlarına da gelmez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ehl-i kitap'tan olanlarla karşılaştıklarında, müslümanların onlara önce selâm vermeleri câiz değildir.
2. Selâm, sevginin, dostluğun, din kardeşliğinin belirtisidir. Bu sebeple kitap ehlini böyle görmek câiz olmayıp, haramdır.
3. İzzet ve şeref mü'minlere ait olduğundan, kâfirleri böyle görmek İslâm'ın vakarına aykırıdır.
4. Yol darsa ve geçerken birinin kenara çekilmesi gerekiyorsa, gayri müslim olanlar kenara çekilmeye zorlanırlar.
5. Sertlik göstermeye ihtiyaç olmadıkça, gayri müslim de olsa, insanlara rıfk, sabır ve nezaketle muamele etmek esastır.

869- وعن أنسٍ رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذَا سَلَّمَ عَلَيكُم أهلُ الكتاب فَقُولُوا : وعَلَيْكُمْ » متفق عليه.

869. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kitap ehli olanlar size selâm verdiklerinde, onlara: Ve aleyküm, deyiniz."
Buhârî, İsti'zân 22, Mürteddîn 4; Müslim, Selâm 6-9

Açıklamalar

Yukarıdaki hadiste, kitap ehli olan yahudi ve hıristiyanlara önce müslümanların selâm vermelerinin câiz olmadığını görmüştük. Kitap ehli olanlar müslümanlara selâm verdiklerinde, onlara nasıl mukabele edilmesi gerektiğini de bu hadisten öğrenmekteyiz. Müslim'in rivayetlerinden birinde bildirildiğine göre, sahâbe-i kirâm Peygamber Efendimiz'e:

– Kitap ehli olanlar bize selâm veriyorlar, onların selâmını nasıl alalım? diye sormuşlar, Peygamberimiz de:

"– Ve aleyküm deyin" buyurmuştur.

Bu konudaki pek çok rivayetin mahiyeti birbirinin aynıdır. Ehl-i kitap olan yahudi ve hıristiyanlar müslümanlara selâm verdiklerinde, selâmlarının alınacağında âlimler görüş birliği içindedir. Onların selâmına mukabelenin sadece **"ve aleyküm"** veya **"aleyküm"** şeklinde olması gerektiğinde de hemfikirdirler. Yaygın olan rivayet **"ve aleyküm"** şeklinde olandır. Yine bir rivayetten öğrendiğimize göre, yahudilerden bazıları Peygamberimiz'in yanına gelerek selâm verdiler ve:

– Es-Sâmü aleyke, yâ Ebe'l-Kâsım, dediler. Peygamberimiz:

– "Ve aleyküm" buyurdu. Buna çok öfkelenen Hz.Âişe hiddetli bir şekilde:

– Aleykümü's-sâmü ve'l-la'netü, dedi. Bunun üzerine Efendimiz:

– "Yâ Âişe! Şüphesiz ki Allah her işte yumuşaklığı sever" buyurdu. Âişe:

– Ne söylediklerini işitmedin mi? deyince de:

– "Ben 've aleyküm' dedim" buyurdu (Müslim, Selâm 10-11).

Yahudilerin verdikleri selâmın anlamı, "Ölüm sizin üzerinize olsun" demektir. Peygamberimiz bunu anlamış ve verdiği cevapla "Sizin üzerinize de olsun" demişti. Fakat Hz. Âişe'nin buna lâneti de ilâve etmesini hoş karşılamamıştı. Çünkü bu, söylenen sözün misli olmayan bir karşılık ve haddi aşmaktı. Efendimiz hangi konuda olursa olsun haddi aşmayı hoş karşılamamışlardır**.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yahudi ve hıristiyanlar müslümanlara selâm verdiklerinde selâmlarını almak gerekir.
2. Kitap ehlinin selâmına "ve aleyküm" veya "aleyküm" diye mukabele edilir.
3. Kitap ehlinin selâmına mukabele ederken de haddi aşmamak, rıfk ile muameleyi terketmemek gerekir.

870- وعن أُسامه رضي الله عنه أن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَرَّ عَلَى مَجْلسٍ فيه أخلاطٌ من المسلِمِينَ والمشركِين عَبَدةِ الأوثَانِ واليَهُودِ فَسَّلمَ عَلَيْهِمْ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . متفق عليه .

870. Üsâme *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, müslümanlar, müşrikler –puta tapanlar- ve yahudilerden oluşan bir topluluğa rastladı ve onlara selâm verdi.

Buhârî, İsti'zân 20; Müslim, Cihâd 116

Açıklamalar

Bu hadis, gösterilen kaynaklarda daha uzun ve detaylı bir şekilde rivayet edilmiştir. Nevevî bunu da konuyla ilgisi nisbetinde ihtisar ederek almıştır. Yukarıdakilerden farklı olarak, burada müslüman, müşrik ve yahudilerden meydana gelen bir topluluğa Resûl-i Ekrem Efendimiz selâm vermişlerdir. Ulemamız ve hadis şârihlerinin ittifakla belirttikleri husus, böyle meclislere selâm verirken sadece orada bulunan müslüman veya müslümanlara niyet edilerek selâm verilir. Yoksa bu selâm müşrik ve kitap ehline verilmiş bir selâm olarak kabul

edilmemiştir. Çünkü, Peygamberimiz'in aralarında mü'min bulunmayan bir kâfirler topluluğuna selâm verdiği görülmüş değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sadece kâfirlerden oluşan bir topluluğa selâm vermek câiz değildir.

2. İçinde bir müslüman veya müslümanlar ile müşrik ve Ehl-i kitap kimselerin birlikte olduğu bir topluluğa selâm verilir. Ancak kalben müslümana selâm vermeye niyet edilir.

139- باب استحباب السلام إذا قام منَ المجلس وفارق جلساءه أو جليسه

AYRILIRKEN SELÂM VERMEK

BİR KİMSENİN MECLİSTEN KALKTIĞI BİR VEYA DAHA ÇOK ARKADAŞINDAN AYRILDIĞI ZAMAN SELÂM VERMESİNİN MÜSTEHAP OLDUĞU

Hadisler

871– وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : إِذَا انْتَهَى أَحَدُكُم إلى المجْلسِ فَلْيُسَلِّمْ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُومَ فَلْيُسَلِّمْ ،فَليسْت الأُولى بأَحَقِّ من الآخِرَة» رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن .

871. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz bir meclise vardığında selâm versin. Oturduğu meclisten kalkmak istediği zaman da selâm versin. Önce verdiği selâm, sonraki selâmından daha üstün değildir."

Ebû Dâvûd, Edeb 139; Tirmizî, İsti'zân 15

Açıklamalar

Müslümanlardan meydana gelen bir topluluğun yanına varan kimsenin veya kimselerin oradakilere selâm vermeleri gerekir. Çünkü ilk selâm verme görevi gelene aittir. Oradakilerin görevi ise verilen selâmı almaktır. Gelen bir grup ise, içlerinden birinin selâm vermesi, kendilerine selâm verilen cemaatten de birinin bu selâmı alması yeterlidir. Daha çok kişinin selâm vermesi ve cemaatin tamamının selâmı alması mahzurlu olmadığı gibi, belki bu daha faziletlidir.

Birlikte oturulan bir cemaatten ayrılmak isteyen kişi veya kişiler de selâm verirler. Burada da aynı kaide geçerli olup, kalkanlar adına bir kimsenin selâmı yeterli olduğu gibi, cemaatten birinin bu selâmı alması farzın yerine getirilmiş olmasını sağlar. Böyle yerlerde selâm almanın farz-ı kifâye olduğuna, bir kişinin selâma mukabele etmesiyle diğerlerinin üzerinden sorumluluğun kalktığına daha önce işaret edilmişti.

Bir meclise hem gelindiğinde hem de ayrılırken selâm verilmesi, Peygamber Efendimiz'in hem sözüyle hem de davranışıyla öğrendiğimiz sünnetlerindendir. Bu davranışlar, insanlarla iyi ilişkiler geliştirmenin, güzel ahlâkı yaygınlaştırmanın, insanî duyguları kemâle ulaştırmanın, İslâm kardeşliğini güçlendirmenin vesileleri kabul edilir.

Cemaate verilen ilk selâm, gelen kimsenin iyi niyet ve hayır için geldiğinin ve kendisinin kötülüklerinden emin olmaları gerektiğinin bir ilânıdır. Ayrılırken verdiği selâm ise, kendisi mecliste olmadığı sürece de onun kötülüklerinden emin olabileceklerinin bir garantisidir. Dolayısıyla birinci selâm ile ikinci selâm arasında bir fark yoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir cemaatin yanına gelince, onlara selâm vermek sünnettir. Verilen selâmın alınması da farzdır. Topluluktan birinin selâmı almasıyla diğerlerinin üzerinden sorumluluk kalkar.

2. Birlikte oturulan bir cemaatin yanından kalkılacağı zaman da, gelindiğinde olduğu gibi selâm verilmesi gerekir.

140- باب الاستئذان وآدابه

BİR EVE GİRERKEN İZİN İSTEMENİN GEREĞİ VE UYULMASI GEREKEN EDEPLER

Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ [27]

1. "Ey inananlar! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi farkettirip ev halkına selâm vermeden girmeyin."

Nûr sûresi (24), 27

Müslümanlar, başkalarına ait bir eve gittiklerinde içeri girmek için izin istemek zorundadırlar. Çünkü bir ev her zaman girilmeye müsait bir vaziyette olmayabilir. Sahiplerinden izin almak bunun için gereklidir. Ayrıca bir eve gelişin farkettirilmesi öksürmek, sübhanellah veya Allahü ekber gibi tesbih ve tekbir ifade eden bir söz söylemekle de olabilir. İzin verilmediği takdirde evlere girilmesi câiz değildir. Ayrıca eve girerken de hayır için gelindiğini ve evdekilerin kendisinden emin olmaları gerektiğini ifade etmek için selâm verilmesi gerekir. Bu konu, Selâm bölümünün başlangıcında bu âyet-i kerîmenin geçtiği yerde açıklanmıştı.

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ [59]

2. "Çocuklarınız erginlik çağına girdikleri zaman, kendilerinden öncekilerin istediği gibi onlar da izin istesinler."

Nûr sûresi (24), 59

Çocukların erginlik çağına girmelerinin asıl delili ihtilâm olmalarıdır. Bu yaşın en azı kız çocuklarında dokuz, erkeklerde ise on ikidir. Normali ve çoğunlukla görüleni ise on dört - on beş, en sonu da on yedi - on sekizdir. Kendilerinden önceki büyükleri olan sizler nasıl

başkalarının ev ve odalarına girerken izin istiyorsanız büluğ çağına ulaşan çocuklar da izin istesinler. Böylece bu âyet bir önce geçen 27'nci âyetin talimatının yerine getirilmesini emretmektedir. Bundan, ihtilâm çağına ulaşmış olanların erkek ve kadın sınıfından sayılacağı, helâl, haram ve sair hükümlerde buna göre muamele görecekleri anlaşılmaktadır. İlk âyetten sonra bu âyetle de aynı hatırlatmanın tekrar ediliş sebebi, izin isteme emrinin çok önemli bir hüküm olduğunu göstermek içindir. Büluğ çağına gelmiş olan kız ve erkek çocukları, izin almaksızın anne ve babalarının odalarına da giremezler.

Hadisler

872– وعن أبي موسى الأشعري رضي الله عنه قال: قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « الاستِئْذانُ ثَلاَثٌ، فَإِنْ أُذِنَ لَكَ وَ إلاَّ فَارْجِع ، متفق عليه .

872. Ebû Mûsa el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İzin istemek üç defadır. İzin verilirse girersin, verilmezse geri dönersin."

Buhârî, İsti'zân 13; Müslim, Edeb 33-37. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Edeb 127, 130; Tirmizî, İsti'zân 3; İbni Mâce, Edeb 17;

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in bir eve gidildiği zaman izin istemenin, yani kapıyı çalmanın en çok üç defa tekrarlanabileceğini ifade eden hadisini birçok sahâbî rivayet etmişlerdir. Hadisin yukarıda işaret edilen kaynaklarında çeşitli rivayet tarikleriyle birlikte daha detaylı bilgi veren ibarelerin olduğunu görmekteyiz. Meselâ bunlardan birine göre, Ebû Mûsa el-Eş'arî, Hz.Ömer'in kapısına gelip üç defa kapıyı çalmak suretiyle izin istemiş, kapının açılmaması üzerine geri dönmüştü. Hz.Ömer, ona niçin daha çok izin istemediğini ve geri dönmeyi tercih ettiğini sorduğunda Ebû Mûsa:

– Ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Sizden biriniz üç defa izin istediği halde kendisine izin verilmezse geri dönsün"* buyurduğunu duydum, demiş; Hz.Ömer ona:

– Bu söylediğin sözü duyduğuna ve Resûl-i Ekrem'in böyle buyurduğuna dair bana şahit getir, demesi üzerine, sahâbîlerin bulunduğu meclise gelerek durumu anlatmış, orada olanlar şaşırarak, bunu topluluğun yaşça en küçüğünün bile bildiğini söylemişler, bunun üzerine onların yaşça en küçüğü olan Übey İbni Kâ'b, Ebû Mûsâ ile birlikte giderek, Ömer'in huzurunda şahitlik yapmıştı. Bu tutum, Ebû Mûsa'ya güvensizlikten kaynaklanmıyordu. Hz.Ömer, bu konularda ne kadar titiz davrandığını göstermek ve muhtemel yalan ve yanlışları önlemek istiyordu. Onun, Ebû Mûsa'yı valilik gibi çok önemli bir göreve getirdiği düşünülecek olursa, maksadı daha iyi anlaşılmış olur. Diğer taraftan bu hâdise, haber-i vâhidin yani mütevâtir olmayan haberlerin dinde delil olduğunun da bir isbatıdır. Bu sebepledir ki, bütün mezhepler sahihlik şartlarını hâiz olan haber-i vâhidle amel edilmesinin vâcip olduğu görüşündedirler.

Bir eve girmek için izin istemenin ve selâm vermenin gerektiği konusunda Kur'an, Sünnet ve icma-ı ümmetten deliller bulunmaktadır. Müslüman toplumlarda bu hususa gereken önemin verildiğini ve konuyla ilgili edep kaidelerinin hem âdâb-ı muâşeret kitaplarında yeterince yer aldığını, hem de en küçük yerleşim birimlerinde bile yaşatıldığını görmekteyiz.

Son zamanlarda bazı çevrelerde özellikle büyük şehirlerde bunun ihmâl edilmesi, İslâm edebinden uzaklaşmanın ve körü körüne gayri müslimleri taklit etmenin bir sonucudur.

İslâm âlimleri, üç defadan daha fazla izin istemenin, kapı veya kapı zili çalmanın câiz olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Duyulmadığına kanaat getirilirse daha fazla çalınabileceği görüşünü benimseyenler vardır. Duyulduğu fakat açılmadığı kanaati ağır basıyorsa, o takdirde üç kereden fazla çalınmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir eve herhangi bir maksatla gidildiğinde, girilip girilemeyeceği ev sahibinin iznine bağlıdır.
2. Bir eve girmek için izin istemek, kapı çalmak, zil çalmak veya seslenmek üç defadan fazla olmamalıdır.
3. Üç defa izin isteyene cevap verilmediği takdirde, duyulmadığı kanaati hâkimse kapı daha fazla çalınabilir, duyulup da açılmadığı anlaşılınca oraya girmekte ısrar etmemek gerekir.

873– وعن سهلِ بنِ سعد رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « إنَّمَا جُعِلَ الاستئذانُ مِنْ أَجْلِ البَصَرِ » متفق عليه .

873. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İzin istemek göz(ün evin ayıplarını görmemesi) **için şart kılınmıştır."**

Buhârî, İsti'zân 11; Müslim, Edeb 41. Ayrıca bk. Tirmizî, İsti'zân 17

Açıklamalar

İmam Nevevî hadisin Buhârî ve Müslim'deki rivayetinin sadece son cümlesini buraya almıştır. Sehl'in rivayet ettiği bu hadisin baş tarafı şöyledir:

Bir adam, Resûlullah *sallalahu aleyhi ve sellem*'in kapısındaki bir delikten evin içine bakmış. Resûl-i Ekrem'in elinde başını taradığı bir demir tarak varmış. Adamın bu davranışını gören Efendimiz:

"Senin beni gözetlediğini bilmiş olsaydım, bununla gözünü oyardım. İzin istemek evin içerisi görülmesin diye emredilmiştir" buyurmuştur.

Bir eve veya müsaade almadan girilmesi uygun olmayan bir yere girmek için izin istemek, gözler harama bakmasın diye meşru kılınmıştır. Bir kimsenin başkasının evinin içine pencere veya anahtar deliği gibi yerlerden bakması, içeridekileri gözetlemesi, günümüzde kullanılan tabiriyle röntgencilik yapması haram kılınmıştır. Çünkü bu davranış bakan açısından bir ahlâkî düşüklük, hasta ruhluluk, bakılan için de bir mahcûbiyet ve huzursuzluk kaynağıdır. Bu sebepledir ki, Peygamber Efendimiz:

"Bir kimse izinleri olmaksızın insanların evinin içine bakarsa, gözünü çıkarmaları onlara helâl olur" (Müslim, Âdâb 43) buyurarak, böyle kimselerin ne kadar büyük bir suç ve günah işlediklerine dikkat çekmişlerdir. İslâm âlimlerinin çoğunluğu bu hadisin bir tehdit ifadesi

olduğunu, yoksa gözü çıkarılır anlamına gelmediğini belirtmiştir. Özellikle Ebû Hanîfe, böyle bir şey yapana diyet lâzım gelir; çünkü birinin evine izinsiz girenin bile gözü çıkarılmaz; bakmak ondan daha büyük bir suç değildir demiştir. Şâfiî mezhebinin bir görüşüne göre, başkasının evinin içine bakan kimseye ufak bir taş veya hafif bir şey atmak câizdir; atılan bu şeyle o kimsenin gözü çıkarsa diyet lâzım gelmez, çünkü hadisten kesin olarak anlaşılan mâna budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir eve girmek için izin istemek gerekir.
2. İznin sebebi, gözü haramlardan korumak, hâne sahibinin görülmesini istemediği şeyleri görmemektir.
3. İzinsiz başkasının evine giren veya bakan cezalandırılır.

874– وعن رِبْعِيِّ بن حِرَاشٍ قال حدَّثَنا رَجُلٌ من بَنِي عَامرٍ أنَّهُ استأذَنَ على النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهو في بيت فقال : أَألِج ؟ فقال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لخادِمِهِ : «أُخْرُج إلى هذا فَعَلِّمْهُ الإستئذَانَ فَقُل لَهُ قُل : السَّلامُ عَلَيكُم، أأدْخُلُ ؟ » فَسَمِعهُ الرَّجُلُ فقال : السَّلام عَلَيكم ، أأدخُلُ ؟ فَأذن له النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَدَخَلَ . رواه أبو داود بإسناد صحيح .

874. Rib'î İbni Hirâş şöyle dedi:

Benî Âmir'den bir adamın bize haber verdiğine göre, bu zât, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* evde iken, "İçeri gireyim mi?" diye izin istemişti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hizmetçisine:

"Çık, bu adama izin istemeyi öğret. Önce es-Selâmü aleyküm desin, sonra gireyim mi diye sorsun?", buyurdu. Adam Peygamberimizin söylediklerini duyarak:

es-Selâmü aleyküm, girebilir miyim? dedi. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ona izin verdi o da içeri girdi.

Ebû Dâvûd, Edeb 127. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 369

Rib'î İbni Hirâş

Ebû Meryem Rib'î İbni Hirâş büyük tâbiîlerden olup, Kûfe'ye yerleşmişti. Zamanında insanların en seçkinlerinden biriydi. Hayatı boyunca yalan söylemediği için son derece güvenilir bir râvi olarak kabul edilmiştir. Ömer İbni Hattâb başta olmak üzere birçok sahâbîden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de tâbiîn tabakasının önde gelen imamları rivayette bulunmuşlardır. Rib'î, 100 (718) yılında vefat etmiştir.

Allah ona rahmet eylesin.

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

875- عن كلدة بن الحنبل رضي الله عنه قال: أتيت النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَدَخَلْتُ عَلَيْه ولم أُسَلِّم فقال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «ارْجِعْ فَقُلْ السَّلامُ عَلَيكُم أَأَدْخلُ ؟ » رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن .

875. Kilde İbni Hanbel *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gittim ve selâm vermeden huzuruna girdim. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*:

"Geri dön ve es-selâmü aleyküm, gireyim mi de" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Edeb 127; Tirmizî, İsti'zân 18

Kilde İbni Hanbel

Adının Kelede olduğu da söylenir. Eslem kabilesine mensuptur. Gassânîlerden olduğunu söyleyenler de vardır. Kendisi ve kardeşi Abdurrahman, Yemen'den Mekke'ye gelmişlerdi. Bir başka kardeşi Safvân'la birlikte Huneyn savaşında bulundular. Kilde'nin rivayetleri Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Sünen'lerinde yer alır. Yukarıdaki hadis, kardeşi Safvân'ın onu Mekke fethi günü bazı hediyelerle Peygamber Efendimiz'e gönderdiği günün hatırasıdır. Hayatının sonuna kadar Mekke'de kalmış ve orada vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İlk hadisin ravisi Rib'î, tâbiîn tabakasından olduğuna göre, kendisinden haberi naklettiği kişi sahâbîdir. Fakat rivayetler bu sahâbinin isminden bahsetmemektedir. Bu ismin bilinmemesi hadis için bir kusur teşkil etmez. Çünkü bütün sahâbîler bizim inancımıza göre âdildirler, yani Peygamber Efendimiz'den yaptıkları rivayetlerde yalan söylemezler. Efendimiz'in yanına nasıl girileceğini adama öğretmesi için görevlendirdiği hizmetçisinin adının Ravza olduğunu Süyûtî, Ebû Dâvud'un *Sünen*'ine yazdığı hâşiyede belirtir.

Bir eve girmek için izin isteyen kimse selâmı önce mi vermeli yoksa sonra mı konusunda ihtilâf edilmiştir. Bunun sebebi her ikisine delâlet eden hadislerin bulunmasıdır. Bu rivayetlerden hareketle denilmiştir ki, eve girmek isteyen kimse hane halkından bir kimseyi izin almazdan önce görürse, ona selâm vermesi gerekir; şayet kimseyi görmemişse önce izin alır, sonra selâm verir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bir eve girmek için usulüne uygun olarak izin istemek gerekir.
2. Eve girmeden önce ev halkından birini gören kimse, önce selâm verir sonra girmek için izin ister.
3. Hane halkından birini görmeyen ise, önce izin ister sonra selâm verir.

141-باب بيان أن السنة إذا قيل للمستأذن : من أنت ؟

أن يقول : فلان فيسمي نفسه بما يعرف به من اسم أو كنية وكراهة قوله أنا ونحوها

İZİN İSTERKEN İSMİNİ SÖYLEMEK

İZİN İSTEYENE "KİM O?" DENİLDİĞİNDE, BİLİNEN ADI VEYA KÜNYESİ İLE BEN FİLANIM DEMESİNİN SÜNNET OLDUĞU, BEN VEYA BUNA BENZER BİR CEVAP VERMESİNİN İSE MEKRUH OLDUĞU

Hadisler

876– عن أنس رضي الله عنه في حديثه المشهور في الإسراء قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، « ثُمَّ صَعِدَ بِي جِبْرِيلُ إلى السّماء الدُّنيا فاستفتح » فقيل : منْ هذا ؟ قال : جبْريلُ، قِيلَ : وَمَنْ مَعَك ؟ قال : مُحَمَّدٌ . ثمَّ صَعِدَ إلى السَّماء الثّانية فاستفتح ، قيل : مَنْ هذا ؟ قال : جبريلُ ، قيل : وَمَنْ مَعَكَ ؟ قال : مُحمَّدٌ » والثّالثة والرَّابعة وَسَائرهنَّ وَيُقالُ في باب كل سماء : مَنْ هذا ؟ فَيقُولُ : جبريل متفق عليه .

876. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, meşhur mi'rac hadisinde, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sonra Cibrîl beni en yakın semâya çıkardı ve kapının açılmasını istedi."

– Kim o denilince:

– Ben Cibrîl'im, dedi.

– Yanındaki kim denildi.

– Muhammed, dedi. Sonra ikinci kat semâya çıkardı ve kapının açılmasını istedi.

– Kim o denildi.

– Ben Cibrîl'im, diye karşılık verdi.

– Yanındaki kim denildi.

– Muhammed, dedi. Üçüncü, dördüncü ve diğer semâlara yükseldikçe, her birinin kapısında:

– Kim o deniliyordu. O da:

– Ben Cibrîl'im cevabını veriyordu.

Buhârî, Bed'ü'l-halk 6; Enbiyâ 43; Menâkıbü'l-ensâr 42; Müslim, Îmân 259-264. Ayrıca bk. Nesâî, Salât 1

878 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

877- وعن أبي ذرٍ رضي الله عنه قال: خَرجَتُ لَيْلة من اللّيالي فإذا رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يمشي وحْدَهُ، فجَعلتُ أمشي في ظلّ القمَر، فالتفت فرآني فقال : « مَنْ هذا ؟ » فقلتُ أبو ذَرٍ، متفق عليه

877. Ebû Zer *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gece dışarı çıkmıştım. Bir de ne göreyim, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tek başına yürüyor. Ben de ay ışığında yürümeye başladım. Resûlullah başını çevirdi ve beni gördü:

– "Kim o?" diye seslendi. Ben:

– Ebû Zer, dedim.

Buhârî, Rikak 13; Müslim, Zekât 33

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

878- وعن أُمِّ هانئ رضي الله عنها قالت: أتيت النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهو يغتسل وفاطمةُ تسْتُرُهُ فقال : «مَنْ هذه ، » فقلت : أنا أُم هَانئ . متفق عليه .

878. Ümmü Hânî (Fâhite Binti Ebû Tâlib) *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

(Mekke'nin fethi günü) Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelmiştim. Resûl-i Ekrem yıkanıyor, Fâtıma da onu insanların gözünden perdeliyordu. (Ben selâmımı verdim.) Peygamberimiz:

– "Kim o?" dedi. Ben:

– Ümmü Hânî'yim, diye cevap verdim.

Müslim, Hayz 70-71; Müsâfirîn 81-82. Ayrıca bk. Buhârî, Gusül 21; Salât 4; Tirmizî, İsti'zân 34

Açıklamalar

İmâm Nevevî, bir çok konuda âdeti olduğu gibi, burada serdettiği 876 numaralı hadisin de, anılan kaynaklarındaki metninden oldukça kısa bir paragrafını seçmiştir. İsrâ ve mi'rac mucizesinden bahseden hadislerin birçoğu uzun metinler halindedir. Biz de burada o metinlerin tamamının muhtevasına temas etmek istemiyoruz. Çünkü böyle bir yaklaşım, konuyla ilgisi olmayan çok farklı bilgileri buraya aktarmak anlamına gelir. Kaldı ki, kitabımızın ilgili bahislerinde onlara yer yer temas edilmiş bulunmaktadır. Burada eserin musannifi Nevevî'nin isabetle seçtiği kısımdan anladığımız kadarıyla, Resûl-i Ekrem Efendimiz Mi'rac yolculuğunda Cebrâil *aleyhi's-selâm*'ın yanında pek çok şeye dikkat etmiş ve o âdeta ilâhî takdirin gereği olarak eğitilmiştir. Çünkü bir yere girerken izin istemenin ve sorulan sorulara nasıl cevap verilmesi gerektiğinin bilgisini bize bu Mi'rac mucizesi haberleri içinde anlatma gereği duyması, oldukça dikkat çekicidir. Şu halde, Peygamber Efendimiz'in bize öğrettiği ve yerine getirmemizi, uymamızı istediği edep kurallarının belki pek çoğu, belki de tamamı kendisine Allah tarafından bir şekilde bildirilmiş hususlar olabilir. Bu sebeple, İslâm ulemâsından pek çoğunun edebe riayeti farz, vâcip ve sünnet kısımlarına ayırmaları,

neticede bunları ihmâl etmemek gerektiği noktasında müslümanları uyarmalarının önemi daha iyi anlaşılmış olmaktadır.

Bizim bu hadisten anladığımız ve öğrenmemiz gereken en önemli edep ise, bir eve veya bir yere gittiğimizde kim olduğumuz sorulunca adımızı söyleyerek cevap vermemiz gerektiğidir. Ayrıca yanımızda biri varsa, onu da tanıtmamız gerekmektedir. Bu, Cibrîl *aleyhi's-selâm*'ın Efendimiz'e öğrettiği edeplerden biri olup, o da ümmetine aynı şeyleri emir ve tavsiye buyurmuşlardır.

Ebû Zer rivayeti hem Buhârî hem de Müslim'in kitaplarında daha uzun ve içinde çeşitli bilgileri ihtivâ eden bir hadistir. Fakat Nevevî onun da konuyla ilgili kısmını zikretmekle yetinmiştir. Bu rivayet, kişinin kim olduğunu sormanın sadece evlere girerken değil, yolda, sokakta, karanlık gecede veya muhatap tanınmıyor ya da gelen kimse görülmüyorsa gündüz vaktinde de olabileceğini, bu gibi durumlarda kimlik belirtmenin gereğini ortaya koyucu niteliktedir. Peygamberimiz'in Ebû Zerr'e kim olduğunu sorması, kendisinin peşinde münafık veya din düşmanlarından biri olabileceği endişesinden kaynaklanmıştır.

Daha önce 866 numara ile de geçen Ümmü Hânî rivayeti ise eve girmesine izin verilen birinin bilinen biri olsa bile görülmemesi halinde kimliğinin sorulması ve sorulanın da açıkça cevap vermesi gereğini ortaya koyar. Ümmü Hânî hadisinin ahkâmına 866 numaralı hadisin açıklamalarında temas etmiştik.

Günümüzdeki kimlik sorma veya kimlik kartı gösterme uygulamaları, yazılı vesîka ibrâzı şekline dönüşmüş de olsa, hadisteki tavsiyenin bir şekilde yerine getirilmesi olarak yorumlanabilir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İsrâ ve Mi'rac mûcizesi haktır ve bunlara iman etmek farzdır.
2. Cebrâil, İsrâ ve Mi'rac'da Peygamberimiz'e arkadaşlık yapmıştır.
3. Peygamberimiz'e İsrâ ve Mi'rac esnasında birtakım edepler öğretilmiştir.
4. Bir yere girileceğinde izin istenir ve kimlik açıkça belirtilir.
5. Gecenin karanlığında, yolda, sokakta karşılaşılan bir kimseye kim olduğu sorulur. Kimliği sorulan kişi meşhur olan adı veya künyesiyle cevap verir.

879– وعن جابر رضي الله عنه قال : أَتَيتُ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَدَقَقْتُ الباب فقال : « من هذا ؟ » فقلت ، أنا ، فقال : « أنا أنا ؟ » كأنهُ كَرِهَهَا ، متفق عليه .

879. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldim ve kapısını çaldım. Resûl-i Ekrem:

– **"Kim o?"** dedi.

– Benim, diye cevap verdim. Hz. Peygamber:

– **"Benim benim!"** diye tekrar etti. Galiba bu cevaptan hoşlanmamıştı.

Buhârî, İsti'zân 17; Müslim, Âdâb 38-39. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 128

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, kendisine kim olduğu sorulan kişinin “ben” veya “benim” gibi bilinmezlik ifade eden ve bir tanıtma unsuru taşımayan kelimelerle cevap vermesini hoş karşılamamıştır. Çünkü bildik tanıdık biri bile olsa, insanları her zaman seslerinden tanıyıp ayırabilme imkânı yoktur. Oysa, “Sen kimsin?” veya “Kim o?” tarzındaki sorular, karşıdakini asgari ölçüde tanıma isteği taşır. Ben, benim, bir insan, bir şahıs, Allah’ın bir kulu, bildiğiniz kişiyim gibi cevaplar yeterli değildir. Çünkü bu cevaplarda kapalılık vardır. Bu ve benzeri hadisleri delil alan İslâm âlimleri, “Kim o?” sorusuna böyle kapalı cevaplarla mukabele edilmesini hoş görülmeyen ve edebe uymayan kerih bir davranış kabul ederler. Aslında kötü olan “ben” tabirini kullanmak değil, “ben” dedikten sonra kendini tanıtıcı unsurları, yani adını, soyadını, gerekirse babasının adını ve mesleğini söylemeyi ihmal etmektir. Özellikle günümüzde bu şekilde etraflı tanıtmalara ne kadar ihtiyaç olduğu, her gün bir çok cinâyetin işlendiği büyük yerleşim birimlerinde yaşayanlarca daha iyi takdir edilir. Kaldı ki bunun her yerde ve her zaman böyle olması gerektiğine Peygamberimiz’in bu yöndeki hadisleri delâlet etmektedir. Müslümanlar, bu edep kurallarını canlı tutmaya olabildiğince özen göstermeli ve bunun medenî bir toplum olmanın kuralları arasında yer aldığını başkalarına göstererek örnek olmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir kimseye kim olduğu sorulduğunda “ben”, “benim” gibi kapalılık ifade eden kelimelerle cevap vermesi mekruhtur.

2. Kim olduğu sorulan kimse, adını, soyadını, gerekirse babasının adını, memleketini ve mesleğini de söyleyerek kendini tanıtmalıdır. Sünnete uygun olan tanıtma şekli budur.

142- باب استحباب تشميت العاطس إذا حمد الله تعالى وكراهية تشميته إذا لم يحمد اللَّه تعالى وبيان آداب التشميت والعطاس والتثاؤب

AKSIRANA YERHAMÜKELLAH DEMEK

AKSIRAN ELHAMDÜLİLLAH DEDİĞİNDE YERHAMÜKELLAH DEMENİN MÜSTEHAP, ALLAH’A HAMDETMEDİĞİNDE YERHAMÜKELLAH DEMENİN MEKRUH OLDUĞU AKSIRANA CEVAP VERMENİN AKSIRMANIN VE ESNEMENİN EDEPLERİ

Hadisler

880- عن أبي هريرة رضي الله عنه أن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إن الله يُحِبُّ الْعُطاسَ وَيَكْرَهُ التَّثاُؤبَ ، فَإِذَا عَطَسَ أَحَدُكُم وحمد الله تعالى كانَ حقًّا على كل مسلم سمعهُ أن يقول له يرحمك الله وأما التّثاوب فإنما هو من الشيطان ، فإذا تثاءب أحدكم فليردُّهُ ما استطاع ، فإن أحدكم إذا تثاءب ضَحِكَ منه الشيطان » رواه البخاري .

880. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Şüphesiz Allah aksıranı sever, fakat esneyeni sevmez. Sizden biriniz aksırır ve Allah Teâlâ’ya hamdederse, onun hamdini işiten her müslümanın yerhamükellah demesi üzerine bir vecîbedir. Esnemeye gelince, o şeytandandır. Sizden birinizin esnemesi geldiği zaman, onu gücü yettiği kadar engellemeye çalışsın. Çünkü sizden biriniz esnediği zaman şeytan ona güler.”

Buhârî, Edeb 125, 128; Bed’ü’l-halk 11. Ayrıca bk. Tirmizî, Edeb 7

883 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

881– وعنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا عطس أحدكم فليقل : الحمد لله ، وليقل له أخوه أو صاحبه : يرحمك الله ، فإذا قال له : يرحمك الله فليقل : يهديكم الله ويصلح بالكم » رواه البخاري .

881. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Sizden biriniz aksırdığı zaman: Elhamdülillah desin. Kardeşi veya arkadaşı da ona: Yerhamükellah desin. Aksıran da: Yehdîkümullahu ve yuslihu bâleküm = Allah sizi hidayette kılsın ve kalbinizi ıslah etsin, desin.”

Buhârî, Edeb 126. Ayrıca bk. Tirmizî, Edeb 3; İbni Mâce, Edeb 20

883 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

882– وعن أبي موسى رضي الله عنه قال : سمعت رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ « إذا عَطَسَ أحدُكُم فحمد الله فشمتوه ، فإنْ لم يحمد الله فلا تُشمتوه » رواه مسلم .

882. Ebû Mûsa *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i:

“Sizden biriniz aksırdığı zaman elhamdülillah derse, ona yerhamükellah deyiniz. Şayet Allah’a hamdetmezse siz de yerhamükellah demeyiniz” buyururken işittim.
Müslim, Zühd 54

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

883– وعن أنس رضي الله عنه قال : عطس رجلان عند النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فشمت أحدهما ولم يشمت الآخر ، فقال الذي لم يشمته : عطس فُلانٌ فَشَمَّتهُ وَعطستُ فَلَم تُشَمتني ؟ فقال : « هذا حمد الله ، وإنَك لم تحمد الله » . متفق عليه .

883. Enes *radıyallahu anh* şöyle demiştir:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanında iki kişi aksırdı. Efendimiz onlardan birine yerhamükellah dedi, diğerine ise söylemedi. Kendisine yerhamükellah demediği kişi:

– Filân kişi aksırdı, ona yerhamükellah dedin; ben aksırdım, bana ise demedin, deyince Peygamberimiz:

– “O kişi elhamdülillah dedi, sen ise demedin” buyurdular.

Buhârî, Edeb 127; Müslim, Zühd 53. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 94; Tirmizî, Edeb 4

Açıklamalar

Yukarıda geçen hadisler aynı konuyu açıklamakta oldukları için hepsini bir arada ele almayı uygun bulduk. Çünkü her rivayet bir diğerinin tamamlayıcısı mahiyetindedir.

Hadislerde geçen **“teşmît”,** aksırıp elhamdülillah diyene yerhamükellah demektir. Bu sebeple tercümemizde hep bunu tercih ettik. Hayır dua yerine de kullanılan bu kelimenin asıl anlamı düşmanların şamatasını gidermek demektir. Aksıran kimse elhamdülillah demek suretiyle şeytanın şamatasını giderdiği için bu ad verilmiştir.

Aksırma, beyin, burun ve boğazla alâkalı ise de vücudun bütün uzuvları ondan etkilenir ve sarsılır. Esasen aksırık burun yollarında gelişir ve beyindeki reflekse bağlı olarak ağızdan ve burundan nefes boşalmasını sağlamak suretiyle, burun yollarındaki yabancı maddelerin temizlenmesine ve bütün vücudun zindeliğe kavuşmasına vesile olur. Bu sebeple sağlık belirtisi olarak kabul edilir. Sağlık ise en büyük nimettir. Her nimete hamd ve şükür gerekir. İşte bu sebeple aksırma nimetine karşı da Allah’a hamdedilir. Fakat aksırmanın üçten fazla olanının nezle hastalığının alâmeti olduğunu Efendimiz haber vermişlerdir (Tirmizî, Edeb 5).

Aksıran kimse **elhamdülillah** veya **elhamdülillahi alâ külli hâl** diyerek Allah’a dua eder. Bunun yerine Fatiha sûresi okumak veya kelime-i şehâdet getirmek gibi davranışların sünnete uymadığını ve mekruh sayıldığını bilmemiz gerekir. Biraz sonra gelecek hadiste de göreceğimiz gibi aksıranın ağzını eliyle veya mendille kapatması da sünnete uygun bir davranıştır. Aksırınca **elhamdülillah** diyen kimseye **yerhamükellah** diye mukabelede bulunmanın meşruluğu hususunda ümmetin icmaı vardır. Bu bir görev olup İslâm’ın önemli muâşeret kâidelerinden sayılır. **Zâhirîler** ile **Mâlikî mezhebi**nden bazı imamlar **elhamdülillah** diyeni işiten herkesin ona mukâbelede bulunmasını vâcip saymışlardır. Hatta **Kâdî İyâz**, **İmam Mâlik**’in **teşmîtin** farz olduğu yönündeki görüşünün daha yaygın olduğunu söylemiştir. Fakat ulemânın çoğunluğunun mezhebine göre **teşmît** farz ve vâcip olmayıp, sünnet ve menduptur. **Elhamdülillah** diyene **yerhamükellah** diye mukabelede bulunana, aksıran kimse **yehdîkümullah** veya **yehdîkümullah ve yuslihu bâleküm** diye karşılık verir. İkincisinin Ehl-i kitaptan olanlara verilecek cevap olduğu da söylenmiştir. Çünkü Peygamberimiz böyle yaparlarmış. Biraz sonra gelecek hadislerden biri buna açıklık getirmektedir. Aksıranın, kendisine **yerhamükellah** diyene, **yağfirullahü lenâ ve leküm** diye karşılık verebileceği de nakledilmiştir (Ebû Dâvûd, Edeb 90).

Aksırdığında hamdetmeyene karşılık verilmez. Bunu Peygamber Efendimiz’in yukarıdaki hadislerinden ve bunlar dışındaki çeşitli sahih rivayetlerden öğrenmekteyiz. Ayrıca namazda ve hutbe okunurken aksıran kimseye de mukabelede bulunulmaz. Nezle gibi çok aksırtan bir hastalığa tutulmuş kimseye de her aksırışında mukabele edilmesi gerekmez. Bizim toplumumuzda çok kere karşılaştığımız aksırana **“çok yaşa”** demenin ve bunun karşılığında **“sen de gör”** gibi karşılık vermenin sünnetle ve İslâmî muâşeretle bir alâkası yoktur.

Esnemek ise bir sıhhat alâmeti olmayıp, bunun şeytandan olduğunun söylenmesi, insanın gaflet ve tenbelliğinin belirtisi olduğu içindir. Çünkü gaflet müslümana yakışmayan bir haldir. Esnemenin sebebi çok yiyip içmek, karnı tıka basa doldurmak ve bunların etkisiyle hareket kabiliyetinin azalması, uyku ve şehvet halinin öne geçmesidir. Bunların her biri, şeytanın

hoşlandığı şeylerdir. Onun içindir ki, şeytan esneyene güler, çünkü onu esir almış ve kişi dünyalık arzularına mağlup olmuştur. Bu sebeple esnemek hoş karşılanmamış, mümkün mertebe önüne geçilmesi tavsiye edilmiştir. Her şeye rağmen engellenemediği durumlarda da, esnerken ağzı el ile kapatmak gerekir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Aksırmak bir nimet olup, sağlığın ve sıhhatin alâmetidir.
2. Her nimete hamdetmek ve şükretmek gerektiğinden aksıran da Allah'a hamdeder.
3. Aksırınca elhamdülillah diyene yerhamükellah demek sünnettir.
4. Aksırdığında elhamdülillah demeyene, yerhamükellah diye karşılık verilmez. Bunun sebebi, bir görevi ve sünneti terkedene durumunu hatırlatmak ve onu bunları yapmaya teşviktir.
5. Aksıran, kendisine yerhamükellah diye dua edene, yehdîkümullah ve yüslihu bâleküm şeklinde karşılık verir.
6. Esnemek gafletin, tenbellik ve şehvete mağlûbiyetin eseridir.
7. Esnemenin şeytandan oluşu ve esneyene şeytanın gülmesi, onun arzusuna uyulduğu içindir.
8. Esnemeyi önlemeye gayret etmek gerekir.

884- وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال : كان رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا عَطَسَ وَضَعَ يَدَهُ أَوْ ثَوبَهُ عَلى فيهِ وَخَفَضَ أَوْ غَضَّ بِهَا صَوْتَهُ.شك الراوي رواه أبو داود،والترمذي وقال حديث حسن صحيح.

884. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* aksırdıkları zaman elini veya mendilini ağzına tutar, böylelikle sesini azaltmaya –veya ağzını yummaya- çalışırdı.

Ebû Dâvûd, Edeb 90; Tirmizî, Edeb 6

Açıklamalar

Biraz önce ifade edildiği gibi aksırma insanın burun kanallarının ve genzinin birtakım maddelerden temizlenmesine bir vesiledir. Bu sebeple, aksırırken şiddetli nefesle ağız veya burundan birtakım şeylerin çıkması muhtemeldir. İşte Efendimiz'in ağzını yummaya çalışmasının, eliyle veya mendille kapatmasının sebebi budur. Ayrıca ağız mümkün mertebe yumulunca sesin de azalacağı tabiîdir. Özellikle başkalarıyla bir arada iken bunlara riayet edilmesi çok önemlidir. Fakat her hâl ü kârda aksırırken ağzımızı elimizle veya bir mendille kapatmamız sünnete uygun bir davranıştır. Peygamber Efendimiz'in ağzını bazı kere elleriyle, bazan da bir mendille kapattığı çeşitli rivayetlerden anlaşılmaktadır. Aksırırken sesin çok yüksek olması başkalarını rahatsız ettiği kadar, kişinin kendi vücut azâlarına da zarar verebilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Aksıranın eliyle veya bir mendille ağzını kapatması sünnetle belirlenen edebe uygundur.

2. Aksıran sesini kısmaya ve ağzını yummaya özen göstermelidir.

3. Yüksek sesle aksırmak, cemiyet içinde başkalarını rahatsız edeceği gibi, aksıran için de zararlı olabilir.

885- وعن أبي موسى رضي الله عنه قال: « كان الْيَهُودُ يَتَعَاطَسُونَ عِنْدَ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَرْجُونَ أنْ يَقولَ لهُمْ يَرْحَمُكُم الله ، فيقولُ : يَهدْيكمُ الله ويُصلحُ بالكم » رواه أبو داود، والترمذي وقال حديث حسن صحيح .

885. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Yahudiler, kendilerine **yerhamükümullah** diyeceğini ümit ederek, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında yapmacıktan aksırırlardı. Peygamber Efendimiz de onlara:

"Yehdîkümüllah ve yüslıhu bâleküm = Allah size hidayet versin ve hâlinizi ıslah etsin" buyururdu.

Ebû Dâvûd, Edeb 93; Tirmizî, Edeb 3

Açıklamalar

Yahudiler Peygamberimizin duasını almak için yapmacıktan aksırırlardı. Onların böyle davranmalarının sebebi, zâhirde hasetleri ve inatlarından dolayı Efendimiz'in peygamberliğini inkâr etmelerine rağmen içlerinden onun hak peygamber olduğunu bildikleri için duasının bereketine nâil olmak istemeleriydi. Efendimiz de kendisinin üstün fazileti, onların da huzurda bulunmalarının haram kılınmaması ve orada oturmalarının bir mükâfatı olmak üzere, onların hidâyete ermeleri ve Cenâb-ı Hakk'ın kalplerini İslâm'a çevirip hallerini ıslah etmesi için Allah'a dua ederdi. Resûl-i Ekrem Efendimiz bütün âlemlere rahmet olarak gönderildiği için, her çeşit inanç sahibine, hatta öncelikle kitap ehli olanlara İslâm'ı tebliğ etmekle mükellefti. Tebliğ yapan kimsenin insanların bir kısmından uzak durması veya onları muhatap almaması söz konusu olamaz. Bu sebeple Efendimiz, hem yahudi ve hıristiyanlara hem de müşriklere İslâm'ı tebliğ etmiş, onların meclislerine gittiği gibi fert olarak da kendileriyle hayatının sonuna kadar ilgilenmiştir. İslâmî tebliğ görevini üstlenenlerin de bu davranışlardan alacağı dersler ve ibretler vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman olmayanlara rahmet temennisinde bulunulmaz.

2. İslâm'ı tebliğ maksadıyla gayri müslimlerin meclisine katılmakta ve onlarla konuşmakta bir sakınca yoktur.

3. Gayri müslimlere Allah'tan hidâyet dilemek, içinde bulundukları küfür halinden kurtulmaları ve kalblerinin ıslahı için dua etmek câizdir.

4. Yahudi ve hıristiyanlar Peygamberimiz'in risâlet ve nübüvvetini içlerinden biliyor, fakat kibir ve hasetleri onların dilleriyle ikrarına engel oluyordu.

886- وعن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : إذَا تَثاءَبَ أحَدُكُمْ فَلْيُمسكْ بيده على فيه فإنَّ الشيطان يدْخل» رواه مسلم .

886. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Sizden biriniz esnediği zaman eliyle ağzını tutsun. Çünkü şeytan onun ağzına girer.”

Müslim, Zühd 57-58. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Edeb 89

Açıklamalar

Esnemenin mahiyetini ve sebeplerini yukarıda kısaca açıklamıştık. Esnemek bizim geleneğimizde hiç hoş karşılanmayan hallerden biridir. Özellikle bir mecliste esnemek orada bulunanlara karşı saygısızlık olarak telâkki edilir. Yeme içmede ölçüyü kaçırmayanlar, düzenli bir hayat sürenler ve uyanık bir şuura sahip olanlar bu hastalıktan kendilerini kurtarabilirler. Fakat bütün tedbirlere rağmen esneme haline mani olamayanlar bulunabilir. İşte o zaman da insanın eliyle ağzını kapatması gerekir. Bu hem çirkin bir görünümü önler, hem de manevî cihetten şeytanın kendine gülmesine veya ağzından içeri girmesine engel olur. Çünkü şeytan esneyen insanın suratını çirkinleştirmeye ve ağzından içeri girmeye gayret eder. Ayrıca bu konudaki hadislerde esnerken “hah hah” şeklinde sesler çıkarmanın da câiz olmadığını görmekteyiz. Çünkü bunlar, şeytanın hoşlandığı ve onu güldüren hallerdir (Ebû Dâvud, Edeb 89). Esneme hali, insanın diri ve canlı bir halde bulunmasını engellediği gibi, huzuru kalple ibadet yapmasını, düşünmesini ve dinlediğini anlamasını da önler. Böyle bir durum kendilerine galebe edenler çoğunlukla gaflet ehli olanlardır. Bundan kurtulmak da kişinin kendi elindedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm, her davranışımızla ilgili bir edep kuralı belirlemiştir. Onlara uymak insana maddî ve mânevî faydalar sağlar.

2. Esnemek şeytanın hoşlandığı hallerden biridir. Şeytanı memnun edecek hallerden uzak durmak gerekir.

3. Esneme anında el ile ağzı kapatmak sünnettir. Bu davranış insanlar karşısında çirkin bir görünüme düşmeyi önler.

4. İnsan, şeytanın sevineceği her davranıştan uzak durma gayreti içinde olmalıdır.

143- باب استحباب المصافحةِ عندَ اللقاء وبشاشةِ الوجهِ وتقبيل يد الرجل الصالح وتقبيل ولده شفقة ومعانقة القادم من سفر وكراهية الانحناء

MUSAFAHA YAPMAK

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE KARŞILAŞINCA MUSÂFAHA YAPMALARI, GÜLERYÜZLÜ DAVRANMALARI, SÂLİH BİR KİMSENİN ELİNİ ÖPMENİN, ÇOCUĞUNU ŞEFKATLE ÖPMENİN, YOLCULUKTAN DÖNENLE KUCAKLAŞMANIN MÜBAH, BİRİNİN ÖNÜNDE EĞİLMENİN MEKRUH OLDUĞU

Hadisler

887- عن أبي الخطاب قتادة قال : قلْت لأنس : أَكَانتِ المصافَحةُ في أصْحابِ رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم؟ قال : نَعَمْ . رواه البخاري .

887. Ebü'l-Hattâb Katâde şöyle dedi:

Ben Enes'e:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı arasında el sıkışma âdeti var mıydı diye sordum. O da:

– Evet, diye cevap verdi.
Buhârî, İsti'zân 27

Katâde İbni Diâme es-Sedûsî

Katâde, tâbiîn tabakasının önde gelenlerindendir. Künyesi Ebü'l-Hattâb'dır. 61 (680) senesinde Basra'da dünyaya geldi. Müfessir ve hadis hâfızı idi. Katâde gözleri görmeyen âmâ ulemanın en şöhretlilerinden biridir. Ahmed İbni Hanbel, onun Basra âlimlerinin en hâfızı olduğunu söyler. Hadis ilmi yanında, Arapça, lugât bilgisi, Arapların geçmiş tarihleri ve nesep ilminde de öncü bir isim olduğu söylenir. Kaderiye mezhebine meyilli idi. Hadis rivayetinde tedlis yaptığı da bilinmektedir. Katâde 118 (736) senesinde Vâsıt'da tâun hastalığından vefat etti.

Allah ona rahmet etsin.

889 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

888- وعن أنس رضي الله عنه قال : لَمَّا جَاءَ أَهْلُ اليَمنِ قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قَدْ جَاءَكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ ، وَهُمْ أولُ مَنْ جَاءَ بالمصَافَحَة » رواه أبو داود بإسناد صحيح .

888. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Yemen halkı gelince, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Size Yemen halkı geldi, el sıkışma âdetini ilk başlatan onlardır."
Ebû Dâvûd, Edeb 143
Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

889- وعن البراء رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما مِنْ مُسْلِمْينِ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصافَحَانِ إلا غُفر لَهما قبل أن يفترقا » رواه أبو داود .

889. Berâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İki müslüman karşılaştıklarında el sıkışırlarsa, birbirlerinden ayrılmadan önce günahları bağışlanır."

Ebû Dâvûd, Edeb 143. Ayrıca bk. Tirmizî, İsti'zân 31; İbni Mâce, Edeb 15

Açıklamalar

Musâfaha, dilimizdeki kullanımıyla tokalaşmak veya el sıkışmak demektir. Musâfahanın şekli, bir kimsenin elinin içini başkasının elinin içiyle birleştirmesi, birbirlerinin ellerini bu vaziyette tutmaları tarzında olur. Musâfaha çok eski bir sünnettir. Onu ilk ortaya çıkaranların Yemenliler olduğu kabul edilir. İlk karşılaşma sırasında musâfaha yapmak sünnet, her karşılaşmada musâfaha ise müstehaptır. Karşılaşma esnasında önce selâmlaşılır, sonra el tutuşulur. Musâfaha için elini uzatandan yüz çevirmek ve mukabelede bulunmamak doğru bir davranış tarzı kabul edilmez ve edebe aykırıdır.

Bir topluluğun başka bir toplulukla karşılaşıp musâfaha yapmadan konuşmaları, ilim müzâkeresinde bulunmaları veya uzun bir süre bir arada kaldıktan sonra ayrılacaklarında ayağa kalkıp salâvat getirerek el sıkışmaları sünnete uygun bir davranış olmayıp, mekruh kabul edilmiştir. Çünkü ilk karşılaşmalarında bu görevi yerine getirmeleri gerekir. Sadece, cami veya mescide gelen bir kimse cemaati namazda veya başka bir meşrû ibadet veya meşgale içinde bulursa, onların bu ibadet ve meşgaleden ayrılmalarından sonra, önce selâm vererek musâfaha yapabilir. Bazı mıntıkalarda ve camilerde cemaatin âdet haline getirdikleri sabah namazından ve ikindi namazından sonra musâfaha yapmalarının şer'î bir mesnedi yoktur. Fakat bunda herhangi bir günah veya kerâhet de söz konusu değildir. Bir malın alış verişi esnasında el tutuşmanın sünnetle ilgisi olmasa da, karşılıklı hoşnutluk ve rızâyı ifade etmesi açısından bir mahzuru bulunmamaktadır.

Musâfaha esnasında helâl ve harama riâyet edilmesi temel prensiptir. Birbirlerine bakmaları haram olanların, dokunmaları da haramdır. Bu sebeple erkeklerin kadınlarla musâfahaları câiz değildir. Hatta dokunmak bakmaktan daha öncelikli haramlardandır. Meselâ birbirleriyle evlenmek isteyen yabancı bir erkekle kadının birbirlerine bakmaları câiz olmasına rağmen, el sıkışmaları haramdır. Birbirlerine nikâhları düşmeyenlerin de bu konuda hassas olmaları ve fitneye sebep olacak davranışlardan uzak durmaları tavsiye olunmuştur.

Musâfaha hakkındaki bu genel bilgilerden sonra hadislerin muhtevasına dönebiliriz. Yukarıdaki her üç hadis aynı konu etrafında bilgiler vermektedir. Enes'in ilk rivayetinden musâfahanın Peygamber Efendimiz zamanında varlığını ve sahâbe arasında yaygınlığını anlıyoruz. Bir şeyin Efendimiz zamanında müslümanlar arasında uygulanması aynı zamanda onun meşrûiyetini ortaya koyar. Hadis kitaplarımızın bir çoğunda yer alan rivayetlerden, sahâbe-i kirâmın selâmdan sonra musâfaha yaptıklarını öğreniyoruz. Sevgi ve kardeşliğin belirtilerinden biri olan selâmdan sonra el sıkışmak, aralarında varolan sevgi ve kardeşliği, dostluğu, insanların birbirlerine karşı samimiyetini ve değer verişlerini daha da öne çıkarıcı bir unsurdur.

Resûl-i Ekrem, bir kısım sahih rivayetlerinde çeşitli vesilelerle Yemenlileri methetmiştir. Onların îmanlarının güçlü, kendilerinin iyi mü'min ve hikmet ehli olduklarını övdüğünü görürüz. Bu, Yemenlilerin o günün önde gelen medenî topluluklarından biri oluşlarıyla alâkalıdır, denilebilir. Çünkü Yemenliler herhangi bir zorlama söz konusu olmadan ve benimseyerek İslâm'ı kabul etmişler, gerçekten de dini en iyi yaşayan topluluklardan biri olarak temayüz etmişlerdi. Bu, övülmeye ve takdire değer bir haldir. Enes'in ikinci hadisinden öğrendiğimize göre, Efendimiz musâfaha âdetini ilk getirenlerin de Yemenliler olduğunu söylemişlerdir ki, bu da onların lehine ve methine yönelik bir hadistir. Ayrıca bu hadis vesilesiyle bir kere daha tekrar etmemiz gereken bir gerçek vardır: İslâm, daha önce insanlar arasında yaygın olup da Kur'an ve Sünnet'e aykırı olmayan güzel âdetleri ibkâ etmiş, ortadan kaldırmamıştır. Bu durum, insanlığın tarih boyunca geliştirdiği iyi ve güzel hasletlerin, bütün insanlığın ortak bir eseri olduğunu, bunlardan Allah'ın rızâsına uygun ve insanlara faydalı olan hiçbir şeyi İslâm'ın reddetmediğini gösterir.

Müslümanlar birbirleriyle karşılaşıp selâmlaştıktan sonra musâfaha yaparlar. Selâmlaşmaları bir sâlih amel, musâfaha yapmaları da bir başka güzel davranıştır. Bunların her ikisi görüldüğü gibi Resûl-i Ekrem tarafından övülüp teşvik edilmiştir. İyi mü'min olmanın birer belirtisi sayılan bu güzel davranışlar, kul hakkının dışında kalan hukûkullahla ilgili küçük günahların bağışlanmasına vesile teşkil eder. Zira onlar karşılaşmaları esnasında birbirlerine dua ederler. Ebû Dâvûd'un bir rivayetinde ifade edildiği gibi, iki müslüman karşılaştıkları zaman musâfaha yaparlar, her ikisi Allah'a hamdeder ve bağışlanmalarını dilerlerse, her ikisi mağfiret olunur (Ebû Dâvûd, Edeb 143). Kur'ân-ı Kerîm'de [Hud sûresi(11), 114] ve Resûl-i Ekrem'in bir hadislerinde açıkça belirtildiği gibi, iyilikler çirkinlikleri yok eder (Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, IX, 160). Bütün bunları bir arada düşündüğümüz zaman, müslümanların işledikleri her hayırlı iş, onların hem dünyada hem de ahirette kendileri için bir kazançtır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Musâfaha, tokalaşmak sahâbe arasında yaşatılan bir sünnettir.
2. Musâfahanın meşrûiyeti Peygamber Efendimiz'in takrirleri ile sâbittir.
3. Musâfahanın varlığı konusu sahâbîlerin aksine birşey söylemeyerek onayladıkları ortak bir hükümdür ve bu dinî açıdan müslümanlar için bir delildir.
4. İnsanlar arasında musâfahayı ilk ortaya çıkaranlar Yemen halkıdır.
5. Musâfaha ilk karşılaşma anında ve selâmdan sonra yapılır. Bu müstehaptır.
6. Musâfaha salih amellerden biridir ve küçük günahlara keffâret olur.

890– وعن أنس رضي الله عنه قال : قال رجل : يا رسول الله ، الرَّجُلُ مِنَّا يَلْقَى أخَاهُ أوْ صَدِيقَهُ أيَنْحَنِي لَهُ ؟ قال : « لا » قال : أفَيَلتزمه ويقبله ؟ قال : « لا » قال : فَيَأْخُذُ بِيَده وَيُصَافِحُهُ ؟ قال : « نَعَمْ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن .

890. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

– Bir adam:

– Yâ Resûlallah! Bizden bir kişi kardeşi veya arkadaşıyla karşılaştığında onun için eğilebilir mi, diye sordu. Peygamberimiz:

– "Hayır eğilemez" buyurdu. Adam:

– Ona sarılıp öpebilir mi, diye sordu. Efendimiz:

– "Hayır" buyurdular. Bu defa adam:

– Elini tutup musâfaha edebilir mi, dedi. Peygamberimiz:

– "Evet" buyurdu.

Tirmizî, İsti'zân 31. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 15; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* III, 198

Açıklamalar

Hadiste geçen kardeş kelimesiyle kastedilen öncelikle müslüman kardeşi veya ikinci bir ihtimal Arap toplumundan kardeşi demektir. Sadîk ise, arkadaş ve dost anlamına gelir ki, akraba ve tanıdıklarından, ya da sevdiği kimselerden biri olabilir. İslâm dini herhangi bir kimsenin karşısında rükû ve secde eder tarzda eğilmeyi veya başını eğmeyi ve bu tarzda bir saygı gösterisini yasaklamıştır. Bir kimse ile karşılaşma anında onun önünde eğilmek, haram kılınan bid'atlardan biridir. Kişinin bu eğilme esnasındaki niyeti ve maksadı Allah'a secde etmek olsa dahi, yaratılmışlardan birinin huzurunda saygı ve sevgi alâmeti olarak eğilmesi haramdır. Bunun İslâm'dan önceki şerîatlarda olduğu ifade edilebilir. Çünkü Kur'an'da Yûsuf *aleyhi's-selâm* kıssasında geçen: **"Ana-babasını tahtın üstüne çıkardı ve hepsi onun için secdeye kapandılar"** [Yûsuf sûresi (12), 100] âyetinde geçen secdeyi bazı müfessirler Allah'a şükür secdesi olarak yorumlarken, bazıları da Yûsuf *aleyhi's-selâm*'ın önünde saygı ile eğildiler anlamına almışlardır. Böyle bile olsa, saygı ve tazim alâmeti olarak başkası önünde eğilmenin bizim dinimizde yasak olduğu kesindir.

Kucaklaşma veya sarılıp öpme konusunda çeşitli rivayetler vardır. Arapçada **muâneka** denilen kucaklaşma veya sarılmanın câiz olan ve olmayan kısımları bulunmaktadır. Uzaktan gelen veya bir yolculuktan dönen kimse ile kavuşma anında muâneka yapılabileceği, ancak kadınların ve kadın yapılı erkeklerin bu hükmün dışında olduğu kabul edilir. Bu yöndeki ictihad, Hz.Ömer'den nakledilmiştir. Ca'fer İbni Ebû Tâlib, Habeşistan'dan Necâşî'nin yanından dönüp geldiğinde Resûl-i Ekrem Efendimiz onu kucaklayarak iki gözünün arasından, alnından öpmüştü. Ayrıca Peygamberimiz'in Hz.Hasan ile muâneka yapması da bu konuda rivayet edilen sahih haberlerden bir başkasıdır. Bunları delil alan ulemâ muânekanın mübah olduğuna hükmetmişlerdir. **Tahâvî**, ashâb-ı kirâmdan bir çoklarının birbirleriyle muânekalarının sâbit olduğunu naklederek, bu durumda kucaklaşıp sarılmayı yasaklayan rivayetlerin İslâm'ın ilk dönemiyle ilgili olabileceğini söyler. Çünkü, yasak olan bir hareketin ashâbın arasında yaygın olarak bulunması mümkün değildir. **Hanefî mezhebi** imamlarının bu yöndeki kanaatleri, giyinmiş kuşanmış iki mü'minin birbiriyle muânekasında bir sakınca olmadığı yönündedir. Ancak bir izâr ve bir gömlekle yapılacak muâneka konusunda ihtilâf vardır. **İmam Mâlik** muânekanın mekruh olduğu görüşünde olmakla beraber Peygamberimiz'in Ca'fer İbni Ebû Tâlib'le muânekasını özel bir lutuf sayar.

Öpme konusuna gelince: İmam Nevevî, bu konuda pek çok sahih hadis olduğunu belirttikten sonra, ilmi, zühdü, dindarlığı, kendisini günahlardan koruması ve bunlara benzer dînî davranış veya nitelikleri sebebiyle başka birinin elini öpmenin mekruh değil, aksine müstehap olduğunu söyler. Fakat, zenginliği, mevki ve makamı, ya da bunlara benzer dünyalık bir sebeble el öpmenin mekruh, hatta bazı ulemâya göre haram olduğunu söyler. Bir de önemli olan, öpülen yerin el veya alnın ortası olması gerektiğidir. Bir başkasının dudaklarını ve yanağını öpmek câiz değildir.

Hanefî fakîh Ebü'l-Leys es-Semerkandî öpmenin beş çeşit olduğunu söyler. Önemine binaen bunlara kısaca işaret etmek faydalı olacaktır.

* Tahiyye maksadıyla öpmek (kuble-i tahiyye): Hürmet ve saygıya lâyık birinin veya yaşlı olan bir mü'minin elinin üstünü öpmektir.

* Şefkat öpüşü (kuble-i şefkat): Çocuğun babasını ve anasını öpmesidir.

* Rahmet öpüşü (kuble-i rahmet): Babanın, ananın kendi çocuğunun yanağını öpmesidir.

* Şehvet öpüşü (kuble-i şehvet): Zevcin zevcesinin dudağını öpmesidir.

* Meveddet öpüşü (kuble-i meveddet): Erkek ve kız kardeşlerin birbirlerinin yanaklarından öpmesidir.

Hanefî fakihlerden bazıları buna bir de dindarlık öpüşünü (kuble-i diyânet) ilâve ederler ki, o da Hacer-i Esved'i öpmektir. Bunlardan anlaşılacağı gibi öpmenin hürmet ve saygı, şefkat ve sevgi için olması gereği vardır. Şehvet maksadıyla öpme sadece karı koca arasında meşru olup bunun dışında hiçbir şekilde câiz değildir.

Musâfaha konusunda daha önceki hadislerde yeteri kadar bilgi verilmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hürmet ve saygı maksadıyla da olsa başka birinin önünde secde veya rükû eder gibi eğilmek, ya da başını eğmek câiz değildir.
2. Uzaktan gelen veya yolculuktan dönen bir kimseyle muâneka denilen kucaklaşma câizdir. Ancak bunun cevazı, her iki tarafın elbiseli olması şartına bağlıdır.
3. Hürmet ve saygıya lâyık veya yaşı ilerlemiş bir müslümanın elinin üstünü öpmek câizdir.
4. Bir kimseyi ağzından ve yanağından öpmek câiz değildir.
5. Öpmenin câiz olup olmayanları yukarıda açıklamalar kısmında etraflıca belirtilmiş bulunmaktadır.
6. Musâfaha, tokalaşmak sünnete uygun bir davranıştır.

891– وعن صَفْوان بن عَسَّال رضي الله عنه قال : قال يَهُودي لِصَاحبه اذْهب بنا إلى هذا النبي فأتيا رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَسَألاه عن تسْع آيات بَينات فَذَكَرَ الْحَديث إلى قَوْله : فقَبَّلا يَدَهُ وَرِجْلَهُ وقالا : نَشْهَدُ أَنَّكَ نبي . رواه الترمذي وغيره بأسانيد صحيحة.

891. Safvân İbni Assâl *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir yahudi kendisi gibi yahudi olan arkadaşına:

– Gel şu peygambere gidelim, dedi. İkisi birlikte Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldiler ve müslümanlarla yahudiler arasında ortak olan dokuz kesin âyeti sordular. Peygamberimiz cevapladıktan sonra onun elini ve ayağını öperek:

– Şehâdet ederiz ki, sen gerçekten bir peygambersin, dediler.

Tirmizî, İsti'zân 33. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 16; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 240

Safvân İbni Assâl

Meşhur sahâbîlerdendir. Zâhiroğullarına mensuptur. Peygamber Efendimizle on iki gazveye iştirak etti. Rivayet ettiği hadisler arasında mestler üzerine meshetme, ilmin fazileti ve tövbe konusundakiler meşhurdur. İlim öğrenmek için mescidde Peygamberimiz'e gelmiş ve bu arzusunu ona iletmişti. Efendimiz: "İlim öğrenicisi hoş gelmiş. Şüphesiz ki ilim öğrenicisinin üzerine melekler kanatlarını gererler" buyurmuştu. Safvân Kûfe'ye yerleşmişti. Kendisinden hadis rivayet edenler arasında meşhur sahâbî Abdullah İbni Mes'ûd ve Zirr İbni Hubeyş ile Abdullah İbni Seleme gibi önde gelen tâbiîler vardır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İmam Nevevî, Tirmizî'nin *Sünen'*inden tahrîc ettiği bu hadisi de ihtisar etmiş, sadece konuyla ilgili olan kısmı zikretmeyi uygun bulmuştur. Oysa Tirmizî'deki asıl hadiste, Peygamberimiz yahudilerin kendisine sorduğu dokuz şeyi ve onların gizlediği bir meseleyi açıklamış, işte bunun üzerine kendisinin elini ayağını öpmüşlerdir. Hz.Peygamber'in onlara açıkladığı ve kendilerinin çok iyi bildikleri **on emir'**dir. Bunlardan dokuzunda müslümanlarla yahudiler müşterekti. Bir tanesi ise sadece yahudilere aitti. Hadisten öğrendiğimize göre, Efendimiz onlara şöyle buyurmuşlardı:

"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın, hırsızlık yapmayın, zinâ etmeyin, haksız yere Allah'ın haram kıldığı bir nefsi öldürmeyin, bir adamı öldürtmek için güç kudret sahibi bir kimsenin yanına gitmeyin, sihir yapmayın, faiz yemeyin, evli ve namuslu bir kadına iffetsizdir diye iftira etmeyin, savaşın kızıştığı gün harp meydanından kaçmayın. Bir de özellikle siz yahudilere farz olan, cumartesi gününe saygısızlık yapmayın". Müslümanlarla yahudiler arasında müşterek olmayan tek şey, onların cumartesi gününü kutsal kabul etmeleri idi. İşte bunları işitince, yahudiler Peygamber Efendimiz'in el ve ayaklarını öpmüşlerdi. Hatta Resûl-i Ekrem, onlara niçin kendisine uymadıklarını ve neden İslâm'ı kabul etmediklerini de sormuş, onlar, bunu yaparlarsa diğer yahudilerin kendilerini öldüreceklerinden korktuklarını söylemişlerdir.

Hadisin bu bahiste zikredilmesinin sebebi, Peygamber Efendimiz'in kendisinin el ve ayaklarını öpen yahudilere engel olmaması ve onları böyle bir davranıştan nehyetmemesidir. Hatta sadece yahudiler değil, orada hazır bulunan ashâb da Efendimiz'in el ve ayaklarını öpmüşlerdir. Hadis şârihleri bu yöndeki rivayet ve bilgilere işaret ederler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'e bazı kere yahudiler de gelip soru sorarlar, Efendimiz de onların sorularını cevaplandırırdı.
2. Bazı yahudiler Peygamberimiz'in hak peygamber olduğunu bildikleri halde diğer yahudilerin kendilerini öldürmelerinden korktukları için İslâm'a girmediler.
3. Bereketini umarak, müttekî ve salâh ehli olan kimselerin elini ve ayağını öpmek câizdir. Peygamberimiz bunun yapılmasını kötü karşılamamış ve yasaklamamıştır.

892– وعن ابن عمر رضي الله عنهما قصة قال فيها : فَدَنَوْنا من النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقَبَّلْنا يده . رواه أبو داود .

892. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*, başından geçen bir olayı anlatırken şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yaklaştık ve elini öptük.

Ebû Dâvûd, Cihâd 96; Edeb 148. Ayrıca bk. Tirmizî, Cihâd 36; İbni Mâce, Edeb 16

Açıklamalar

Abdullah İbni Ömer'in bu sözleri, kendisinin içinde bulunduğu bir seriyye dönüşünde cephede cereyan eden bazı olayları Resûl-i Ekrem Efendimiz'e anlattıktan sonra, onun elini öpmeleri kıssasıdır. İbni Mâce ile Ebû Dâvûd'un Kitâbü'l-edeb'indeki rivayetlerde bu detay yoktur. Tirmizî'nin rivayeti ise sadece seriyye anındaki olayları haber verir. Nevevî'nin

hadisten bir tek cümleyi zikredişinin sebebi, sahâbîlerin Peygamberimiz'in elini öptüklerini ve bunun muhtelif defalar yapıldığını isbat etmek içindir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbe, Hz.Peygamber'in elini öpmüşler, Efendimiz de buna müsaade etmiştir.

893– وعن عائشة رضي الله عنها قالت : قَدم : زَيْدُ بْن حَارثة المدينة ورسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فِي بَيْتِي فأتَاهُ فَقَرَعَ الباب. فَقَام إليهْ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَجُرُّ ثوْبَهُ فاعتنقه وقبله » رواه الترمذي وقال : حديث حسن .

893. Âişe *radıyallahu anh*â şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* benim evimde iken Zeyd İbni Hârise Medîne'ye gelmişti. Sonra Resûl-i Ekrem'e gelip kapıyı çaldı. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de elbisesini sürüyerek ayağa kalktı, onu kucakladı ve öptü.
Tirmizî, İsti'zân 32

Açıklamalar

Zeyd İbni Hârise, Peygamberimiz'in hürriyetine kavuşturduğu kölesi ve sonra da evlâtlığı idi. O zamanlar kendisine Zeyd İbni Muhammed deniyordu. Evlât edinme ile ilgili hüküm Kur'an'ın emri ile kalkınca, Zeyd İbni Hârise olarak çağırılmaya başlandı. Resûl-i Ekrem Zeyd'i çok severdi. İşte bu sevginin bir eseri olarak, evine geldiğinde ridâsını bile üstüne giymeksizin yerde sürüyerek onu karşılamak üzere kapıya yöneldi. Sonra da onu kucaklayıp öptü. Biraz önce 890 numaralı hadisi açıklarken, bir başkasını kucaklama ve öpmenin hükmüne ayrıntılı bir şekilde temas etmiştik. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bazı sahâbîlerle muâneka yaptığı, onları kucakladığı ve öptüğü sabittir. Bu rivayet de onlardan biridir. Muhtemelen Zeyd, bir seriyyeden dönüşünde Peygamberimiz'e gelmişti. Çünkü Efendimiz Zeyd'i birçok seriyyeye göndermiş ve içinde bulunduğu her seriyyeye onu komutan tayin etmiştir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, uzaktan gelen veya bir yolculuktan dönen kimse ile muâneka caizdir. Peygamberimiz'in onu öpmesi de bir rahmet öpüşüdür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zeyd İbni Hârise, Peygamberimiz'in çok sevdiği sahâbîlerden biridir.
2. Bir yolculuktan dönen kimseyi kucaklamak ve öpmek câizdir.
3. Sevilen ve yakını olan bir kimse de olsa, gidilen eve girmek için kapıyı çalmak ve izin almak gerekir.
4. Yoldan geleni veya misafiri ayağa kalkarak karşılamak câizdir.

894– وعن أبي ذرٍّ رضي الله عنه قال : قال لي رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم «لاتَحقِرَنَّ مِنَ المعْرُوف شَيْئاً وَلَو أن تلقى أخاك بوجه طليق » رواه مسلم .

894. Ebû Zer *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

“Kardeşini güleryüzle karşılamak şeklinde bile olsa, hiçbir iyiliği küçük görme” buyurdu.

Müslim, Birr 144. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 24; Tirmizî, Et’ime 30

Açıklamalar

İyilik diye tercüme ettiğimiz ma’rûf kavramının dinimizde ne kadar kapsamlı bir kelime olduğunu biliyoruz. Herhangi bir iyiliği küçük görmek, önemsememek bizlere yakışmaz. Hattâ tabiî davranışlarımızdan saydığımız bir şey bile iyilik olarak adlandırılabilir. Nitekim başkalarına karşı güleryüzlü olmayı hiç önemsemeyebiliriz; fakat bir insana güleryüz göstermek karşımızdakine yaklaşım tarzımıza, dolayısıyla onun da bize yaklaşımına tesir eden ilk etkendir. Çünkü bu davranışımız muhatabımıza saygı ve sevgi duyduğumuzun dışa akseden görüntüsüdür. İnsanların başkaları hakkındaki ilk intibaları oldukça önemlidir. Bu açıdan düşünüldüğünde selâm verip almak, kucaklaşmak ve öpmek, bunları yaparken de güleryüzlü olmak muhatabımıza ulaştıracağımız ilk mesaj olma özelliğini taşır. Nitekim Peygamber Efendimiz, din kardeşinin yüzüne gülümsemeyi bir sadaka kabul etmişlerdir (Tirmizî, Birr 36). Bu yönde nakledilen pek çok hadisin yanında, sahâbe arasında örnek alınacak nitelikte birçok uygulama da bulabiliriz.

Hadisimiz daha önce de 122 ve 696 numaralar ile iki yerde geçmişti.

Hadisten öğrendiklerimiz

1. Ma’rûf dediğimiz iyilik duygusu ve uygulaması İslâm’da önemli bir yer tutar.
2. İnsanlara güleryüz göstermek dinimizin edep kurallarından biridir.
3. Hiçbir iyiliği küçük görmemek gerekir.
4. Özellikle uzaktan gelene ve yolculuktan dönene güleryüzlü davranılmalıdır.

895– وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قبَّل النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الحسن بن على رضي الله عنهما ، فقال ، الأقْرَعُ بن حَابس : إنَّ لي عَشَرَةً مِنَ الْوَلَد ماقَبَّلتُ مِنهُمْ أحَداً . فقال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . « مَنْ لاَيَرْحَمْ لا يُرْحَمْ ، » متفق عليه .

895. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz.Ali’nin oğlu Hasan *radıyallahu anhümâ*’yı öpmüştü. Bunun üzerine Akra‘ İbni Hâbis:

– Benim on tane oğlum var, fakat bunlardan hiçbirini öpmedim, dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– “Merhamet etmeyene merhamet olunmaz” buyurdu.

Buhârî, Edeb 18; Müslim, Fezâil 65. Ayrıca. bk. Ebû Dâvûd, Edeb 145; Tirmizî, Birr 12

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in torunları Hz.Hasan ve Hüseyin'i ne kadar çok sevdiği birçok sahih hadisten açıkça anlaşılır. Ümmetin Resûl-i Ekrem'e ittiba ederek Hasan ve Hüseyin ile birlikte onların anne babaları Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'ye olan sevgileri hepimizin bildiği bir gerçektir. Bu sebepledir ki, özellikle bizim toplumuzda en yaygın olarak kullanılan isimlerin başında Fâtıma, Ali, Hasan ve Hüseyin gelir. Her müslüman anne ve babanın, her terbiyeci ve eğitimcinin bu hadislerden çıkaracağı dersler, alacağı ibretler vardır. Fakat Efendimiz'in çocuklara karşı sevgisinin ve merhametinin sadece Hz. Hasan ve Hüseyin'le sınırlı olmadığını da bilmemiz gerekir. O, bütün sahâbîlerin, bütün ümmetin hatta bütün insanlığın çocuklarına karşı sonsuz bir sevgi ve merhamet örneği ve önderi idi. Bu yönde söylediği sözler, sergilediği davranışlar, koyduğu kurallar, eskimez nitelikteki tavsiye ve öğütler bütün insanlığın şeref levhalarıdır. İşte bu hadiste bunun küçük bir örneğini görmekteyiz. Anne babanın veya büyük baba ve büyük annenin çocukları öpmelerinin merhamet öpüşü olduğuna yukarıda işaret etmiştik. Efendimiz'in Hz.Hasan'ı öpmesi de böyledir. Nitekim, Akra' İbni Hâbis'e söylediği "*Merhamet etmeyene merhamet olunmaz*" sözü de bunu ortaya koyar. Çünkü öpmek, kucaklamak, okşamak sevginin, yumuşak kalpliliğin ve bağışlayıcılığın göstergesidir. Bu nitelikleri taşıyanlara Allah da merhamet eder, acır ve onları bağışlar. Bunun aksi ise katı kalpli oluşun belirtisidir. Katı kalbli olanlara ise Allah da merhamet etmez. Çünkü her hareketin ve davranışın mükâfat ve cezası kendi cinsindendir. Efendimiz'in Hz.Hasan ve Hüseyin'i kucağına aldığı, bağrına bastığı öpüp okşadığı sahâbîler tarafından çok kere görülmüş bir gerçektir. Mekke'nin fethinden sonra müslüman olan Akra' İbni Hâbis, müellefe-i kulûbdan yani gönlü İslâm'a iyice ısındırılmak istenen bir kimse idi. Câhiliye döneminde olduğu gibi İslâm döneminde de içinde yaşadığı toplumun ön saflarında yer aldı. Muhtemelen bu hâdise onun müslümanlığının ilk dönemlerinde cereyan etmiş olmalıdır. Çünkü Câhiliye Arapları bu tür sevgi, şefkat ve merhamet duygularından ve bunları ortaya koyan davranışlardan yoksundular. Peygamber Efendimiz, böyle bir toplumu hayatı boyunca eğitti ve onlardan insanlığa örnek nitelikte bir toplum oluşturdu. Hâdisenin bu yönü de üzerinde önemle durulmaya değer.

Hadisimiz daha önce 227 numara ile de geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sevgi, şefkat ve merhamet gereği olarak küçük çocukları öpmek müstehaptır.
2. Dünyada insanlara ve canlılara karşı merhametli olanlara, kıyamet gününde Allah da merhamet eder.
3. Katı kalpli olanlar, Allah'ın merhametinden mahrum kalırlar.

كتاب عيادة المريض

وتشييع الميت ، والصلاة عليه،وحضور دفنه ، والمكث عند قبره بعد دفنه

144- باب عيادة المريض

HASTA ZİYARETİ BÖLÜMÜ

HASTAYI ZİYARET ETMEK, CENÂZEYİ UĞURLAMAK, CENÂZE NAMAZINI KILIP KABRE KONULURKEN ORADA BULUNMAK VE GÖMÜLDÜKTEN SONRA MEZARIN BAŞINDA BİR SÜRE BEKLEMEK

Hadisler

896– عن البَراء بن عازب رضي الله عنهما قال : أَمَرنَا رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِعيَادةِ المريض ، واتِّباع الجنازة ، وتشميت العاطس، وإبرار المقسم ونصر المظلوم ، وإجابة الداعي ، وإفشاء السلام . متفق عليه .

896. Berâ İbni Âzib *radıyallahu anhumâ*'dan rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize, hasta ziyaretini, cenâzenin arkasından gitmeyi, aksırana "yerhamükellah" demeyi, yemin edenin yeminini yerine getirmesini, haksızlığa uğrayana yardım etmeyi, davet edenin davetini kabul etmeyi ve selâmı yaygınlaştırmayı tavsiye etti.

Buhârî, Cenâiz 2, Mezâlim 5, Nikâh 71, Eşribe 28; Müslim, Libâs 3. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 45; Nesâî, Cenâiz 53

241 ve 848 numaralar ile daha önce geçmiş olan hadîs-i şerif, bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

897– وعن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « حَقُّ الْمُسلِمِ عَلَى الْمُسلِمِ خَمْسٌ ، رَدُّ السَّلامِ. وَعِيادَةُ المريض ، وَاتباعُ الجنائز ، وإجابة الدَّعوة . وتشميت العاطس» متفق عليه .

897. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Müslümanın, müslüman üzerindeki hakkı beştir: Selâm almak, hasta ziyaret etmek, cenâzenin arkasından yürümek, davete icâbet etmek ve aksırana "yerhamükellah" demek.**"

Buhârî, Cenâîz 2; Müslim, Selâm 4. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cenâiz 1

Açıklamalar

240 ve 241 numara ile daha önce geçen hadîs-i şerîflerin, burada tekrar edilmesi, *hasta ziyareti ve cenâze teşyîi* ile ilgili kısımları dolayısıyladır. Biz de burada sadece bu iki noktayı açıklamakla yetineceğiz. Her iki hadisin ihtiva ettiği diğer konular hakkında bilgi almak için 240 ve 241 numaralı hadislerin açıklamalarına müracaat edilmelidir.

Sağlık ve hayat, hastalık ve ölüm bütün bunlar biz insanlar içindir. Bu iki grup yek diğerinin zıddını oluşturmaktadır. Ancak her birinin ayrı ayrı birer nimet olduğu da bir gerçektir. Ne var ki insanoğlu, sağlık ve hayatı sever ama hastalık ve ölümü arzu etmez. Bir başka ifade ile bu dört nimet, bir anlamda da birbirlerinin değerini ortaya koyar.

İnsanoğlu sahip olduğu nimetleri kaybedince, onların farkına varır. Sağlık da bu nimetlerden biri, hatta en önemlisidir. Nitekim bir hadîs-i şerifte Hz. Peygamber "**İki nimet vardır ki, insanların çoğu onların değerini takdir edemez: Sağlık ve boş vakit**" (Buhârî,

Rikak 1; Tirmizî, Zühd 1; İbni Mâce, Zühd 15) buyurmak suretiyle bu noktadaki gaflet ve ihmali gözler önüne sermiştir. Bir başka hadiste de; "**Hastalanmadan önce sağlığının, ölüm gelmeden önce de hayatının kıymetini bil!**" (Buhârî, Rikak 3; Tirmizî, Zühd 25) diye uyarmıştır.

Hastalık hali, bütünüyle insan duygu ve davranışlarını etkileyen, dolayısıyla farklı tepkiler vermesine sebep olan fevkalâde zor bir durumdur. En basitinden en ağırına kadar hastalıklar, insan psikolojisini - şu veya bu oranda ama mutlaka- etkiler. Bu sebeple de hasta, sağlığında üzerinde durmadığı konulara ilgi duyar; iyi günlerindeki akraba ve dostlarını yanında görmek ister. Nitekim "dostla buluşmak, hastaya şifâdır (**likâü'l-halîl, şifâü'l-alîl**)" denilmiştir. Hatta sağlığında arayıp sormadığı kişilerin bile kendisini ziyaret edip hal-hatır sormasını bekler. Gelmezlerse kızar, üzülür. Mevsimi olup olmadığını düşünmeden temin edilmesi güç ve hatta imkânsız birtakım yiyecekler içecekler ister. Hasılı hasta, İmam Yûsuf'un dediği gibi, "*idare edilmesi gerekli*" bir kişidir.

Sağlıklı bir toplum yapısı oluşturmak ve beşeri ilişkileri en mükemmel şekilde düzenlemek isteyen yüce dinimiz, mü'minleri, bu konularda eğitime tâbi tutmuştur. Onları iyi gün dostu olmaya değil, daha çok kötü gün dostu olmaya teşvik etmiştir. Hasta ziyaretinin değeri ve konuya ait büyük teşvikin anlamı buradan kaynaklanmaktadır. Halkımızın ifadesiyle "**binbir türlü hali**" olan dünya hayatının her safhasında mü'mince davranmak, İslâm toplum yapısının hem dinamizmi hem de ayrıcalığıdır.

Din kardeşini hastalığında ziyaret etmek, vefatı halinde de cenâze namazına iştirak edip onu mezarına götürmek ve arkasından dua etmek, kardeşlik hukukunun bir gereği ve vefakârlığın bir göstergesidir. Bu bölümde okuyacağımız 60'tan fazla hadiste bu konuya ne büyük bir önem verildiğini, hastalık ve ölüm hallerinin her safhasında neler yapılması gerektiğini göreceğiz.

Burada şuna da işaret edelim ki, hasta ziyareti ile ilgili haberler 30'u aşkın sahâbîden nakledilmekte olup büyük bir yekün tutmaktadır. Bu durum, İslâm'ın başlangıcındaki o saadet asrında hasta ziyaretine ne kadar büyük bir ehemmiyet verildiğini gösterir.

İslâm, insana sadece sağlığında, üretken olduğu yıllarda değer verip sonra onu bir toplum posası gibi kendi yalnızlığına ve çaresizliğine terkeden sistemlere hiç benzemez. İnsanı insan olarak ele alır, sağlığında, hastalığında ve ölümünde ona hep aynı gözle bakar ve öyle bakılmasını ister.

Toplum güvencesi veya sosyal güvenlik diye dillerden düşürülmeyen kavramların gerçek boyutları İslâm'da insanla başlayıp insanla biter.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber hasta ziyaretini ve cenazeye iştirak etmeyi teşvik etmiştir.
2. Hastayı ziyaret edip ebediyet yolcusunu uğurlamak müslümanın, müslüman üzerindeki din kardeşliğinden doğan haklarındandır.
3. Selâmı almak, davete icabet etmek, aksırana "elhamdülillah" dediğinde "yerhamükellah" demek, yeminini bozmamak, haksızlığa uğrayana yardım etmek Hz. Peygamber'in tavsiye ettiği beşerî ilişkiler cümlesindendir.

898– وعنه قال قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : إنَّ الله عزَّ وجل يَقُولُ يَوْمَ القِيَامَة : « يَا ابْنَ آدَمَ مَرِضْتُ فَلَم تَعُدْنِي ، قال : ياربِّ كَيْفَ أعُودُكَ وأنْتَ رَبُّ العَالَمين ؟ قال : أمَا عَلْمتَ أنَّ عَبْدي فُلاَنَاً مَرِضَ فَلَمْ تَعُدْهُ ، أمَا عَلمتَ أنَّك لو عُدْته لوجدتني عنده ؟ يا ابن آدم اطعمتك فلم تطعمني ، قال : يا رب كيف أطعمك وأنت رب العالمين ، قال : أما علمت أنه استطعمك عبدي فلان فلم تطعمه أما علمت أنك لو أطعمته لوجدت ذلك عندي ؟ يا ابن آدم استسقيتك فلم تسقني ، قال : يارب كيف اسقيك وأنت رب العالمين ؟ قال : استسقاك عبدي فلان فلم تسقه ، أما علمت أنك لو سقيته لو جدت ذلك عندي ؟ » رواه مسلم .

898. Yine Ebû Hüreyre r*adıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

" Allah Teâlâ kıyâmet gününde şöyle buyurur:

-"**Ey âdemoğlu! Hastalandım, beni ziyaret etmedin**". Âdemoğlu:

- Sen âlemlerin Rabbi iken ben seni nasıl ziyaret edebilirdim? der. Allah Teâlâ:

- "**Falan kulum hastalandı, ziyaretine gitmedin. Onu ziyaret etseydin, beni onun yanında bulurdun. Bunu bilmiyor musun? Ey Âdemoğlu! Beni doyurmanı istedim, doyurmadın**" buyurur. Âdemoğlu:-

- Sen âlemlerin Rabbi iken ben seni nasıl doyurabilirdim? der. Allah Teâlâ:

- "**Falan kulum senden yiyecek istedi, vermedin. Eğer ona yiyecek verseydin, verdiğini benim katımda mutlaka bulacağını bilmez misin? Ey Âdem oğlu! Senden su istedim, vermedin**" buyurur. Âdemoğlu:

- Ey Rabbim! Sen âlemlerin Rabbi iken ben sana nasıl su verebilirdim? der. Allah Teâlâ:

- "**Falan kulum senden su istedi, vermedin. Eğer ona istediğini verseydin, verdiğinin sevâbını katımda bulurdun. Bunu bilmez misin**?" buyurur.
Müslim, Birr 43

Açıklamalar

Hasta ziyaretinin, Allah'ın rızasını kazanmak demek olduğunu bundan daha güzel anlatmak mümkün değildir. Allah Teâlâ, herhangi bir hastayı ziyaret etmeyi, bizzat kendisini ziyaret etmek gibi değerlendirmektedir. Çünkü hadisin ilk cümlesinde hasta kulunu kendisiyle temsil ve teşrif etmektedir. Rızasının, hastanın yanında onu ziyaret edecek kimseleri beklediğini bildirmektedir. Bu, Allah Teâlâ'nın lutuf ve ikramının rahmet ve rızâsının; düşkün ve zayıfların, himmete ve yardıma muhtaçların yanında olduğu anlamına gelmektedir. Onlara gösterilecek ilgi nisbetinde ilâhî rahmet ve rızâya kavuşmanın mümkün olacağı anlaşılmaktadır.

Bilindiği gibi Yüce Rabbimiz'in hastalanması, bir şey yemesi- içmesi ve bunlar için herhangi bir kimsenin yardımına muhtaç olması kesinlikle düşünülemez. Buna rağmen Allah Teâlâ'nın, "*hastalandım, yiyecek istedim, su istedim*" buyurması, kulun şaşkınlığına ve haklı

olarak, “*sen bunlardan uzak, tüm âlemlerin Rabbi iken ben seni nasıl ziyaret eder, nasıl doyurur ve sana nasıl su verebilirdim*?” demesine yol açmaktadır. Ancak birincisinde, hastayı ziyaret edenin, Allah’ın rızasını hastanın yanında bulacağı; iki ve üçüncüsünde de, muhtaçları yedirme ve içirmenin sevabını Allah’ın katında bulacağı cevabıyla kulun şaşkınlığı giderilmektedir. Bu arada, hadiste sayılan iyiliklerin, kulu Allah’a yaklaştıran amellerden olduğu;“**Beni onun yanında bulurdun**” ifadesinden dolayı hasta ziyaretinin, aç olanı doyurmak ve susuza su vermekten daha faziletli olduğu gibi bazı değerlendirmelere gitmek de mümkündür. Hatta, sırf bu ifadeden dolayı, “hasta ziyaretinin sevabından daha büyük bir sevap bildirilmedi” denilmiş, Arapça yazılışları bakımından bir nokta farkı ve fazlalığı dikkate alınarak “**el-İyâde efdalu mine’l-ibâde**” sonucunu çıkaranlar olmuştur (Bk. Aliyyu’l-Kaarî, *Mirkat*, IV, 10-11).

Toplumu sürekli diri, sağlıklı ve güvenli tutmak hasta, âciz ve düşkünlere ilgi duymakla mümkündür. Toplumda düzenin, insanda duygu ve davranışların en çok bozulduğu hastalık, düşkünlük ve ihtiyaç zamanlarında, sağlam ve imkânı olan kimselerin yapacakları iyiliklerin, doğrudan Allah’a sunulmuş ikram olarak değerlendirilmesi, büyük bir şeref ve teşviktir.

Tabiatıyla bu tür fırsatların kaçırılması ise, fevkalâde büyük bir gaflet ve telafi edilemez bir zarardır. Kul, kimi ziyaret ettiğini değil, kimin emrini yerine getirdiğini düşünmelidir. Ziyaretin veya ikramın muhatabı Ahmed veya Mehmed olabilir. Ama asıl önemli olan, bu ilişkiyi isteyen iradenin kime ait olduğudur. Allah’ın rızâsı, iradesinin yerine getirilmesindedir. Hadiste, hasta ziyaretinin Allah’ı hoşnut etmeye vesile olduğu bildirilmekte, böylesi bir şansın kaçırılmaması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, hastaların ziyaret edilmesinden hoşnut olur.
2. Muhtaçların ihtiyaçlarını gidermek, Allah katında son derece makbuldür ve karşılığı asla zayi olmaz.
3. Hasta, zayıf ve düşkünlere karşı duyarlı olmak gerekmektedir.

899– وعن أبي موسى رضي الله عنه قال : قالَ رسولُ اللهِ ، صلى الله عليه وسلم: ((عُودُوا المرِيضَ ، وَأَطْعِمُوا الجَائعَ، وفَكُّوا العَانِي)) رواه البخاري . ((العَانِي)): الأسِيرُ.

899. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“**Hastayı ziyaret edin, aç olanı doyurun, esiri kurtarın!**”

Buhârî, Cihâd 171, Et’ime 1, Nikâh 71, Merdâ 4

Açıklamalar

Hadîs-i şerifte, güvenli ve sağlıklı bir toplum hayatı bakımından büyük önem taşıyan üç konu, hastaları ziyaret edip hal ve hatırlarını sormak, açları doyurmak ve esirleri kurtarmak bir arada tavsiye edilmiştir. Aslında bu üç görev, bütün müslümanların sorumlu oldukları işler olup içlerinden birilerinin bunları yapması, diğerlerini sorumluluktan kurtarır.

Hasta ziyareti (iyâdet-i marîz), hastanın hal ve hatırını sormak, gönlünü almak ve gücü yettiğince ihtiyaçlarını karşılamak demektir. Bu çerçevede hasta ziyareti müekked sünnettir.

Vâcip olduğu görüşünde olan âlimler de bulunmaktadır. Bir hastayı, bulunduğu yerleşim biriminde hiç kimse ziyaret etmez ve ihtiyaçlarını karşılamazsa, orada yaşayan bütün müslümanlar bundan sorumlu olur . Böylelikle tıpkı aç olanı doyurmak ve esiri esaretten kurtarmak gibi hasta ziyareti de **farz-ı kifâye** hükmünü alır.

Hasta ziyareti konusunda müslüman, müslüman olmayan, dost düşman, tanıdık tanımadık, yakın komşu, uzak komşu herkes eşittir. Ali el-Kârî sadece bid'atçi sefihlerin böyle bir hakkının olmadığını belirtir (*Mirkât*,IV, 6). Tabiatıyla müslümanın müslüman hastaları ziyaret etmesi bu genel hüküm içinde öncelikli ve daha büyük teşviklerle desteklenmiş bir görevdir. Nitekim gelecek olan iki hadis bu konuyu açıkça ortaya koymaktadır.

Aç olanı doyurma ifadesi, insanı da hayvanı da içine alır. Hayvanlara nasıl davranılması ve bakılması gerektiğini öğreten hadisler dikkate alındığında, insan olsun hayvan olsun acıkmış olanı doyurmak gerektiği, bunun müslüman topluma yüklenmiş bir görev olduğu anlaşılır. Bir yerde açlıktan ölmek üzere olan bir insan veya hayvan varsa ve orada onu ölümden kurtaracak kadar yanında yiyecek olan bir kimse de bulunuyorsa onu doyurmak o kimseye **farz** olur. İş ölüm noktasına varmamışsa, faziletli ve sevaplı bir iyilik olur.

Bu hadiste esir sözüyle kastedilen, düşman elindeki esir müslümandır. Müslümanı esâretten kurtarmak bütün müslümanlar üzerine düşen bir görev, bir farz-ı kifâyedir. Esirlerini şu veya bu şekilde kurtarmayan bir İslâm toplumunun tamamı günahkâr olur. Esiri kurtarmanın farz-ı kifâye olduğunda bütün âlimler görüş birliği içindedirler. Hatta Hz. Ömer, esiri kurtarmanın devlete ait bir görev olduğunu ve kurtuluş masraflarının da devlet bütçesinden (beytü'l-mâl) karşılanması gerektiğini ifade eder.

Burada şuna da işaret edelim ki, esir olmayı ve esir kalmayı tasvip etmeyen İslâm, esir almaya da hiç meraklı değildir. Konuya getirdiği hukukî düzenleme, gerçekten insan haysiyet ve şerefine ne kadar saygılı olunabileceğini gösterir. Yeri burası olmadığı için konunun detayına giremiyoruz Ancak konuyu pek çarpıcı biçimde özetleyen Cevdet Paşa'nın "**Müslümanlıkta esir almak, esir olmak demektir**" cümlesini hatırlatmakla yetiniyoruz (Bk. *Tecrid Tercemesi*, VI, 536).

Acıkmış olanı doyurmak ve özellikle düşman elindeki esiri kurtarmak, bir toplumun iktisadî ve siyasî gücünü gösterir. Esâret altındaki İslâm yurtlarını kurtarmak da hiç şüphesiz aynı şekilde İslâm ümmetinin sorumluluğudur. Düşman işgaline uğramış bir İslâm yurdu varken ona yardım edilmezse, bütün ümmet sorumlu olur.

Hastalığın, açlığın ve düşmanın esaret altına aldığı hasta, aç ve esiri bu durumlarından kurtarmak, hadisimizin öngördüğü aynı mânada üç önemli görevdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kimliğine bakmadan hastayı ziyaret etmek, insan-hayvan ayırımı yapmadan acıkmış olanı doyurmak, düşman eline düşmüş esiri bir yolunu bulup kurtarmak gereklidir.
2. Hz. Peygamber, toplumun yardıma muhtaç olan kesimlerine karşı son derece şefkat ve merhamet göstermiş ve bunu ümmetine de tavsiye etmiştir.
3. Müslüman, Allah'a kul olmaktan başka hiç bir şeyin esâretini kabullenemez.
4. İstiklâl ve iktidar sosyal görevlerini yerine getiren toplumların hakkıdır.

900– وعن ثوبان رضي الله عنه عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إنَّ المسلم إذا عاد أخاه المسلم لم يزل في خُرْفَةِ الجنة حتى يرجع » قيل : يا رسول الله وما خُرْفَةُ الجنة ؟ قال : « جَنَاهَا » رواه مسلم . « جَنَاها » : أي واجتني من الثمر .

900. Sevbân *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bir müslüman, hasta bir müslüman kardeşini ziyarete gittiğinde, dönünceye kadar cennet hurfesi içindedir**."

- Ey Allah'ın elçisi, cennet hurfesi nedir? dediler. Resûl-i Ekrem;

- "**Cennet yemişidir**," buyurdu.

Müslim, Birr 40-42. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 2

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

901– وعن على رضي الله عنه قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : ما من مسلم يعود مسلماً غدوة إلا صلى عليه سبعون ألف ملك حتى يمسي ، وإن عاده عشيةً إلا صلى عليه سبعون ألف ملكٍ حتى يصبح ، وكان له خريف في الجنة » رواه الترمِذِي وقال : حديث حسن .

« الخرِيفُ » : التَّمْرُ المِخرُوفُ ، أَي : المجتَنَى .

901. Ali *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim demiştir:

"**Bir müslüman, hasta olan bir müslüman kardeşini sabahleyin ziyarete giderse, yetmiş bin melek akşama kadar ona rahmet okur. Eğer akşamleyin ziyaret ederse, yetmiş bin melek onun için sabaha kadar istiğfar eder. Ve o kişi için cennette toplanmış meyveler de vardır.**"

Tirmizî, Cenâiz 2. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 3; İbni Mâce, Cenâiz 2

Açıklamalar

Bu iki hadiste müşterek olan nokta, hasta ziyaretine giden kimsenin dönünceye kadar cennet bahçesinde bulunduğudur. İkinci hadiste, yetmiş bin meleğin bağışlanma duasının buna ilâve edildiğini görüyoruz. Her iki husus da hasta bir müslümanı ziyaret etmenin uhrevî ve mânevî kazanç yönünü gözler önüne sermektedir.

Tirmizî'deki rivayete göre Saîd İbni Ifâka diyor ki, Hz. Ali bir sabah elimi tuttu, "Haydi seninle Hasan'ı ziyaret edelim" dedi, gittik. Ebû Mûsâ'yı hastanın yanında bulduk. Hz. Ali ona;

- Ey Ebû Mûsâ! Hastayı ziyaret niyetiyle mi yoksa şöyle bir uğrayıvermiş olmak için mi geldin? diye sordu. Ebû Mûsâ:

- “Hastayı ziyaret için geldim” dedi. Bunun üzerine Hz. Ali, Resûlullah’tan bu (901 nolu) hadisi duyduğunu orada Ebû Mûsa’ya müjdeledi.

Bu hadislerde geçen **hurfe ve harîf** kelimeleri, devşirilmiş yemiş (hurma) anlamına gelmektedir. Cennet hurmalığı da denilebilir. Burada zikredilmemekle beraber Müslim’in rivayet ettiği bir başka hadiste (Birr 39) yer alan **mahrefe** kelimesi de “içinde devşirilecek yemiş (hurma) bulunan bahçe” anlamına gelmektedir. Böylece her iki hadiste de görüldüğü gibi, hasta ziyareti ile yemiş devşirme arasında bir ilişki kurulmaktadır. Hasta ziyaretine giden kişinin kazandığı sevap ile bahçeden meyve toplayan kişinin topladığı yemişler birbirine benzetilmiş olmaktadır. Bir hastayı ziyaret etmek demek, cennette meyve toplar gibi sevap toplamak demektir.

İkinci hadiste, sabah veya akşam hasta bir din kardeşini ziyaret eden müslümanın bağışlanması için gün boyu veya sabaha kadar yetmiş bin meleğin dua ettiği bildirilmektedir. Bir insanın bir melek ordusunun duasına mazhar olması büyük bir bahtiyarlıktır. Eğer bu bahtiyarlık hasta bir müslümanı ziyaret edip halini hatırını sormak, elinden geliyorsa ihtiyaçlarını gidermek suretiyle temin ediliyorsa, artık bu iş ihmal edilebilir mi?

Her iki hadiste de “müslümanın, hasta bir müslümanı ziyaret etmesi” söz konusudur. Buradan hareketle, müslüman olmayan hastaların ziyaret edilmeyeceği sonucu çıkarılamaz. Zira daha önce de işaret ettiğimiz gibi, “hasta ziyareti” mutlak olarak ele alınan bir konudur. Burada, belki özel bir teşvikten söz edildiği sonucunu çıkarmak daha doğru olur.

Hasta ziyaretini tekrarlamak da sünnettir. Zira Hz. Peygamber, Sa’d İbni Muâz’ı sık sık ziyaret etmiştir. Ayrıca her türlü hastalık sebebiyle hasta ziyaret edilir. Ancak bu konuda örf ve âdeti, şahısların özel durumunu da dikkate almak lazımdır. Meselâ hasta, ziyaretten hoşlanmıyorsa, ziyaret edilmemelidir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hasta bir müslümanı ziyaret etmek, cennet nimetleri içinde dolaşmak demektir.
2. Din kadeşini ziyaret eden müslüman için yetmiş bin melek dua ve istiğfâr eder.
3. Peygamber Efendimiz ve ashâb-ı kirâm hasta ziyaretine büyük önem vermişlerdir.

902- وعن أَنسٍ ، رضي اللَّهُ عنه ، قال : كانَ غُلامٌ يَهُودِيٌّ يَخْدُم النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فمرِضَ فأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يعُودهُ ، فَقَعَدَ عِنْدَ رَأْسِهِ فقالَ لَهُ : « أَسْلِمْ » فنَظرَ إلى أَبِيهِ وهُو عِنْدَهُ؟ فقال : أَطِعْ أَبا الْقاسِمِ ، فَأَسْلَم ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَهُوَ يقولُ : « الحَمْدُ للَّهِ الَّذي أَنْقذهُ مِنَ النَّارِ » . رواه البخاري .

902. Enes *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in hizmetinde bulunan yahudi bir çocuk vardı. Bir gün hastalandı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onu ziyarete gitti, başucuna oturdu ve ona:

- “**Müslüman ol**!” buyurdu. Çocuk, düşüncesini öğrenmek için, yanında bulunan babasının yüzüne baktı. Babası:

- Ebü'l-Kâsım'ın çağrısına uy, dedi. Çocuk da müslüman oldu.

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

"**Şu yavrucağı cehennemden kurtaran Allah'a hamdolsun**" diyerek dışarı çıktı.
Buhârî, Cenâiz 80, Merdâ 11. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 2

Açıklamalar

Hadisin Buhârî (Merdâ 11) ve Ebû Dâvûd'daki (Cenâiz 2) rivayetlerinde, söz konusu olan yahudi çocuğun Hz. Peygamber'e hizmet ettiğinden bahsedilmemektedir. Adının Abdülkuddûs olduğuna Bulkînî işaret etmiştir. Çocuğun, henüz büluğa ermemiş olduğu genellikle kabul edilmektedir. Nitekim **gulâm** kelimesi de bunu göstermektedir. Ayrıca Ebû Dâvûd'un rivayetinde son cümle "**Şu yavrucağı benim vasıtamla azabtan kurtaran Allah'a hamdolsun**" şeklindedir.

Hz. Peygamber nezaket ve tevazu göstererek yahûdi çocuğunu ziyarete gitmiş, başucuna oturmuş ve halini hatırını sormuştur. Hadiste, sanki oturur oturmaz müslüman olmasını istemiş gibi bir anlatım görülüyorsa da, hastayı ziyaret edenin hiç şüphesiz ilk yapacağı iş, hastanın halini hatırını sormak, ona dua etmek, geçmiş olsun dileğinde bulunmaktır. Bu olağan muameleler içinde râvi Enes hazretlerinin en çok dikkatini çeken, Hz. Peygamber'in hastanın başucuna oturması ve sırası gelince de çocuğa müslüman olması için telkinde bulunması olmuştur. Bunun için o iki hususu anlatıvermiştir. .

Hadîs-i şerîf hasta ziyaretinin gayri müslimleri de kapsadığını, bu tür beşerî ilişkilerin din telkini için uygun birer fırsat olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca hadis, henüz büluğa ermemiş mümeyyiz çocuklara (**gulâm**) din telkin edilebileceğini göstermektedir.

Hz. Peygamber'in sonuçta, "**Şu yavrucağı benim vasıtamla azaptan kurtaran Allah'a hamdolsun**" diye memnuniyetini belirtmesi, insanlar için İslâm olmaktan başka kurtuluş yolunun bulunmadığını göstermektedir. Yani bir anlamda "**ya İslâm, ya cehennem**" mesajı verilmiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar arasında yaşayan zimmî gayri müslimlerin hastaları da ziyaret edilir.
2. Yahudi veya hıristiyan bütün Ehl-i kitâb'ın İslâmiyet'i kabul etmekle yükümlü oldukları, İslâm geldikten sonra kendi dinlerine bağlı kalmak suretiyle kurtuluşa eremeyecekleri anlaşılmaktadır.
3. Hz. Peygamber büyük bir tevazu sahibi idi.
4. Hastayı ziyaret etmek ve baş sağlığı dilemeye (**tâziye)** gitmek gibi beşerî ilişkiler, din telkini için uygun fırsatlardır.
5. Bir kişinin müslüman olmasına vesile olmak, son derece büyük bir bahtiyarlıktır.
6. Sâlihlerin sohbeti bereketlidir.§

145- باب ما يدعى به للمريض

HASTAYA DUA ETMEK

HASTAYA NE DİYE DUA EDİLİR?

Hadisler

903– عن عائشة ، رضي اللَّه عنها ، أَن النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ إِذا اشْتكى الإِنْسانُ الشَّيءَ مِنْهُ، أَوْ كَانَتْ بِهِ قَرْحةٌ أَوْ جُرْحٌ ، قال النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، بأُصْبُعِهِ هكذا ، ووضع سُفْيانُ بْنُ عُيَيْنَة الرَّاوي سبابتَهُ بِالأَرْضِ ثُمَّ رَفَعَهَا وقال : بِسْمِ اللَّهِ ، تُربَةُ أَرْضِنا ، بِرِيقَةِ بَعْضنَا ، يُشْفَى بِهِ سَقِيمُنَا ، بِإِذْنِ رَبِّنَا » متفقٌ عليه .

903. Âişe *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre, bir kimsenin herhangi bir yeri ağrıdığında veya yara bere olduğunda Hz. Peygamber parmağıyla şöyle yapar - *râvi Süfyân İbni Uyeyne, şehâdet parmağını yere değdirip kaldırarak Hz. Peygamber'in nasıl yaptığını gösterdi*- ve:

- "**Bismillah, bu birimizin tükrüğüyle karışmış bizim yurdumuzun toprağıdır, Rabbımız'ın izniyle hastalarımıza iyi gelir**" buyururdu.

Buhârî, Tıb 38; Müslim, Selâm 54. Ayr. bk. Ebû Dâvûd,Tıb 19; İbni Mâce, Tıb 36

Açıklamalar

Burada Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bir hareketini ve sözlü bir duasını görüyoruz. Hareketi, şehâdet parmağını tükrüğüyle ıslatıp toprağa değdirmesi sonra o parmağı ile hastayı veya yara-bere olan yerini sıvazlamasıdır. Onun bu harektini, hadisin râvisi Süfyân İbni Uyeyne kendisi yaparak göstermiştir.

Efendimiz'in bu hareketi yaparken söylediği **"Allahın adıyla, bu birimizin tükrüğüyle karışmış yurdumuzun, yerimizin toprağıdır. Rabbımızın izniyle hastamıza iyi gelir, şifa olur**" sözleri, şifâyı sadece Allah Teâlâ'nın vereceğini zihinlere iyice yerleştirici niteliktedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in tükrüğünün Medine toprağıyla karışmasından farklı bir macun oluştuğu da anlaşılmaktadır.

"**Arzımızın toprağı**" ifadesi, öncelikle Medine toprağını hatıra getirmekle beraber, yeryüzünün herhangi bir yerinin toprağı anlamına da gelir. Bu, bir anlamda, insanın mayasının topraktan yoğrulmuş olduğuna işarettir.

Burada yapılan, o günün anlayışına uygun fiilî bir teşebbüs ile birlikte Allah'tan şifa dilemekten ibarettir. Böylece Peygamber Efendimiz, hem tıbbî tedâvinin gereğini, hem de şifayı yalnızca Allah'tan bilme ve bekleme inancını telkin etmiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz çevresindeki insanların dertleriyle ilgilenir, hastalıklarını tedavi etmeye çalışırdı.
2. İnsan tedâvi olmaya çalışmakla beraber şifayı yalnızca Allah'tan beklemelidir.
3. Hastayı ziyarete gidenin ona şifa dilemesi ve dua etmesi uygun olur.

904- وعنها أَن النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يعُودُ بَعْضَ أَهْلِهِ يَمْسَحُ بيدِهِ اليُمْنى ويقولُ : « اللَّهُمَّ ربَّ النَّاسِ ، أَذْهِب الْبَأسَ ، واشْفِ ، أَنْتَ الشَّافي لا شِفَاءَ إِلاَّ شِفَاؤُكَ ، شِفاءً لا يُغَادِرُ سقَماً » متفقٌ عليه .

904. Yine Âişe *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem,* aile fertlerinden biri hastalanınca, sağ eliyle hastayı sıvazlar ve şöyle dua buyururdu:

"**Bütün insanların rabbı olan Allahım! Bunun ıstırabını giderip, şifa ver. Şifayı veren ancak sensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Buna, hiçbir hastalık izi bırakmayacak şekilde şifa ihsan et!**"

Buhârî, Merdâ 20,38,40; Müslim, Selâm 46-49. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tıb 18,19; Tirmizî, Daavât 111; İbni Mâce, Cenâiz 64, Tıb 36,39

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

905- وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنه أَنه قال لِثابِتٍ رحمه اللَّه : أَلا أَرْقِيك بِرُقْيَةِ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ؟ قال : بَلى . قال : اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ ، مُذْهِبَ البَأسِ ، اشْفِ أَنتَ الشَّافي ، لا شافي إِلاَّ أَنْتَ ، شِفاءً لا يُغادِرُ سَقَماً . رواه البخاري .

905. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, (talebesi) Sâbit'e -Allah ona rahmet etsin-

- Sana, Hz. Peygamber'in hastaya okuduğu duayı okuyayım mı? diye sordu. Sâbit de:

- Oku!. dedi. Bunun üzerine Enes şu duayı okudu:

"**Ey insanların, ıstırabları gideren Rabbi, Allahım! Senden başka şifa verecek yoktur. Buna, hiçbir iz bırakmayacak şekilde şifa ver; şifa veren ancak sensin.**"
Buhârî, Tıb 38,40. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tıb 19

Açıklamalar

Yukarıdaki üç hadisten ilkinde Hz. Peygamber'in, tükrüğüyle ıslattığı parmağını yere değdirdikten sonra, yara-bere olan yere sürdüğünü, ikinci hadiste, sağ eliyle ağrıyan yeri sıvazladığını, son hadiste de doğrudan doğruya şifa dilediğini görmekteyiz. Bu şekilde okuyarak tedavi etmeye "**rukye**" adı verilmektedir. Günümüzde buna **telkinle tedâvi** denilmektedir.

Rukye, âyet veya hadislerden alınan birtakım mübârek kelimelerin söylenmesiyle yapılır. Özellikle yılan ve akrep sokmalarına karşı, bazan toprakla bazan topraksız olarak okunmak suretiyle **rukye** yapıldığı bilinmektedir. Bugün de bazı ailelerin bu konuda kesin netice alıcı usüller uyguladıkları, halkımızın yılan ve akrep sokmalarına karşı "şerbetli" tabir ettiği okunmuş kimselerin bulunduğu bir gerçektir.

Aslında okuyarak tedavi, diğer adıyla telkinle tedavi insanların eskiden beri uyguladıkları bir yöntemdir. Hz.Peygamber başlangıçta rukye yapmayı yasaklamıştır. Çünkü Câhiliye döneminde rukye yapanların sözleri arasında İslâm'ın getirdiği tevhid inancına ters düşen ifadeler, şirk unsurları bulunuyordu. Böyle bir yanlışlığı önlemek için rukye yasaklanmıştı.

Sevgili Peygamberimiz'in, bu hadislerde görüldüğü gibi gerek kendisinin dua ettiği, gerekse zaman zaman **rukye** yapanları dinledikten sonra, tevhid inancına aykırı bir şey bulunmayan rukyelere müsaade ettiği bilinmektedir.

Hastaya okumanın câiz olduğu, hatta 910 numara ile gelecek hadiste görüleceği gibi Cebrail *aleyhisselâm*'ın bizzat Hz. Peygamber'e okuduğu rivayet edilmektedir. Ancak bir başka hadiste, "rukye yapmayan ve yaptırmayanlar"ın cennete sorgusuz sualsiz girecekleri bildirilmektedir (Buhârî, Rikak 50, Tıb 17,43, Libâs 18; Müslim, Îmân 367,369, 371, 374; Tirmizî, Kıyâme 16). Burada bir çelişki var gibi görünüyorsa da aslında böyle bir şey yoktur. Çünkü rukye yapmayan ve yaptırmayanların methedilmesi ve cennete sorgusuz sualsiz gireceklerinin müjdelenmesi, Câhiliye döneminde yapılan ve yaptırılan rukyelerle ilgilidir. Çünkü o rukyelerde küfrü çağrıştıran birtakım sözler vardı ve o rukyeler bu yüzden yasaklandı. Hz. Peygamber'in yaptığı ve yaptırdığı rukye ise, bazı âyetlerin ve tevhidi ifade eden bazı kelimelerin yani ezkârın okunmasından ibarettir. Bir kere daha tekrar edelim ki, âyetlerle veya Allah'ın zikredildiği hadîslerle yapılan bütün rukyeler câizdir.

Açıklamakta olduğumuz iki hadisin ikisinde de Peygamber Efendimiz'in birbirine çok yakın ifadelerle hastalara şifa dilediğini görüyoruz.

Hz. Peygamber'in, "**Hiç bir hastalık izi bırakmayacak şekilde şifa ver!**" diye temennide bulunması dikkat çekicidir. Bu, hastaya tam şifa dilemek, yani bir hastalıktan kurtulup bir başka hastalığa yakalanmamasını temenni etmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hastaya Kur'an âyetleriyle bilinen bazı zikirleri okumak demek olan rukye câizdir. Hatta sünnettir.
2. Hastaya okurken eliyle ağrıyan yerini sıvazlamak câizdir.
3. Şifâyı verecek olan Allah'tır. O'na bu konuda mutlak inanmak ve Allah'tan başka hiç bir gücün şifa vermede etkili olamayacağını bilmek gerekir. Allah dilemedikten sonra, dünyanın en uzman doktorları bir araya gelip en son tekniklerle çare arasalar yine de ellerinden bir şey gelmez.

906- وعن سعدِ بن أَبي وَقَّاصٍ رضي اللَّه عنه قال : عَادَني رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : «اللَّهُمَّ اشْفِ سعْداً ، اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْداً ، اللَّهُمْ اشْفِ سَعداً » رواه مسلم .

906. Sa'd İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Hastalığımda Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni ziyarete geldi ve üç defa:

"**Rabbim, Sa'd'ı iyileştir**" diye dua buyurdu.

Müslim, Vasâyâ 8. Ayrıca bk. Buhârî, Merdâ 13, 30

Açıklamalar

Mücâhid sahâbîlerden Sa'd İbni Ebû Vakkâs'ın bu hastalığı ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in onu ziyareti ile ilgili rivayet, 7 numaralı hadiste geniş şekilde geçti. Ancak o rivayette "**Allahım, Sa'd'ı iyileştir**" dua cümlesi yer almamıştır. Burada ise, hadisin hastaya yapılacak dua konusuna dair bir başka rivayeti zikredilmektedir. Dolayısıyla hadis için yukarıya yazdığımız kaynaklar, sadece bu dua cümlesini ihtiva eden rivayetleri

göstermektedir. Olayın tamamını, diğer boyutlarıyla birlikte görmek isteyenler 7 numaralı hadisin açıklamasına ve kaynaklarına bakmalıdırlar.

Peygamber Efendimiz'in, Sa'd hakkında üç defa "**Allahım Sa'd'ı iyileştir**" diye dua etmesi, onun bu duasındaki samimiyetini ve konuya verdiği ehemmiyeti gösterir. Çünkü Efendimiz'in, önem verdiği konularda sözlerini üç defa tekrar ettiği bilinmektedir. Dua ederken biraz ısrarcı davranmak gerektiği anlaşılmaktadır. Efendimiz'in duasından sonra Sa'd bu hastalığından şifa bulmuştur.

Burada ayrıca Peygamber Efendimiz'in duasının çok sade olduğu da dikkati çekmektedir. Sade ve samimi bir cümlelik dua yeterlidir. Efendimiz'in bütün dua ve temennileri çok özlü ve kısadır. Özellikle hasta ziyareti gibi nazik durumlarda onun bu sünnetinin örnek alınması şüphesiz pek güzel olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, hasta ziyaretine giderdi.
2. Hasta ziyaretine giden kimsenin hasta için sade ve özlü dua yapması, şifa dilemesi sünnettir.
3. Duayı üç defa tekrarlamak câizdir.

907– وعن أَبي عبد اللَّهِ عثمانَ بنِ العَاصِ ، رضي اللَّه عنه أَنه شَكا إِلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَجعاً يجِدُهُ في جَسدِهِ ، فقال له رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «ضَعْ يَدَكَ عَلى الذي يَأْلَمُ مِن جَسَدِكَ وَقلْ : بِسمِ اللَّهِ ثَلاثاً وَقُلْ سَبْعَ مَرَّاتٍ : أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِن شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحاذِرُ » رواه مسلم .

907. Ebû Abdullah Osman İbni Ebül-Âs *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, (müslüman olduğundan beri) vücüdunda hissettiği bir ağrıdan dolayı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şikâyette bulundu. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona şunu tavsiye etti:

- "**Vücudunun ağrıyan yerine elini koy ve üç kere "bismillah" de, yedi kere de 'bendeki bu hastalığın şerrinden ve ileride yenileyip elem ve hüzün vermesinden Allah'ın izzet ve kudretine sığınırım' de!**"

Müslim, Selâm 67. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tıb 19; Tirmizî, Tıb 29, Daavât 125; İbni Mâce, Tıb 36

Osman İbni Ebü'l-Âs

Ebû Abdullah künyesiyle meşhur olan Osman İbni Ebü'l-Âs, Tâif'te oturan Sakîf kabilesi elçileri arasında Medine'ye geldi ve müslüman oldu. İslâm'ı anlama ve Kur'an'ı öğrenme iştiyâkı sebebiyle, yaşça en gençleri olmasına rağmen, Hz. Peygamber onu Sakiflilere emir ve imam tayin etti. O, Hz. Peygamber'in kendisine şu tavsiyede bulunduğunu söyler:

–"Osman! Namazı uzatma. İnsanlara en zayıflarına göre muamele et. Unutma ki cemaat içinde yaşlı, zayıf, ihtiyaç sahibi ve küçükler vardır."

Osman Tâif'teki görevini Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir devirleri ile Hz. Ömer'in hilâfetinin ilk iki yılında sürdürdü. Ömer onu Umman ve Bahreyn valisi yaptı. O bölgede bazı fetihlere öncülük etti. Basra'ya yerleşti.

Osman İbni Ebü'l-Âs, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Taifliler'in irtidat etmelerini önledi.

Hz. Peygamber'den 29 hadis rivayet eden bu değerli sahâbî, Muâviye zamanında Basra'da vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, gerek hasta ziyaretine gidildiği zaman gerekse herhangi bir kimsenin gelip hastalığından dert yandığı zaman ona yapılacak duanın bir başka misalini vermektedir. Ayrıca hastanın, kendi kendine okuyarak elini ağrıyan yerin üstüne koyması gibi bir de şekil tarif etmektedir.

Burada yer almamakla birlikte hadisin Ebû Dâvûd ve İbni Mâce'deki rivayetinin sonunda râvi Osman İbni Ebü'l-Âs'ın, "*Resûlullah'ın öğrettiği gibi yaptım, Allah hastalığımı iyi etti*" dediğini görmekteyiz. Ayrıca *Sahîh-i Müslim*'de, onun bu hastalığı müslüman olduğundan beri hissettiği de kaydedilmektedir.

Sevgili Peygamberimiz'in, bir önceki hadiste bizzat yaptığı dua ile burada tavsiye ettiği duanın olumlu sonuç verdiğini görmekteyiz. O halde, şüphe ve tereddüde düşmeden, samimiyetle, "Peygamberimin tavsiyesidir" diye böyle bir dua yapacak olan kimsenin de şifa bulacağı açıktır. Nitekim Tirmizî'nin ve Ebû Dâvûd'un rivayetinde Osmân İbni Ebü'l-Âs'ın "*Ben o günden beri böyle yapılmasını çoluk çocuğuma ve başkalarına tavsiye ediyorum*" dediği görülmektedir.

Hasta ziyaretlerinde, Hz. Peygamber'in bu bölümde okuyacağımız tavsiyelerinden herhangi birini hatırlatmak, hastalar için büyük bir mânevî destek olacaktır. Bunun kuru bir teselli olduğu sanılmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber, kendisine arzedilen şikâyet ve isteklerle samimi olarak ilgilenirdi.
2. Resûl-i Ekrem Efendimiz, hastalara şifa vermesi için hem kendisi Allah'a dua eder hem de nasıl dua edilmesi gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunurdu.
3. Duasının bereketi umulan kimselere, derdini açmakta hiçbir sakınca yoktur.
4. Dua, yegâne şifâ vericiye doğrudan baş vurmak demektir.

908– وعن ابن عباسٍ ، رضي اللَّه عنهما ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ عَادَ مَرِيضاً لَمْ يَحْضُرْهُ أَجَلُهُ ، فقال عِنْدَهُ سَبْعَ مَرَّات : أَسْأَلُ اللَّه الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشفِيَك : إلاَّ عَافَاهُ اللَّه مِنْ ذلكَ المرَضِ » رواه أبو داود والترمذي وقال : حديث حسن، وقال الحاكِم : حديث صحيح على شرطِ البخاري .

908. İbni Abbas *radıyallahu anh*umâ'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

" **Kim, henüz eceli gelmemiş bir hastayı ziyaret eder de onun başucunda yedi kere; " büyük arşın sahibi yüce Allah'dan seni iyi etmesini dilerim" diye dua ederse, Allah o hastayı iyi eder.**"

Ebû Dâvûd, Cenâiz 8; Tirmizî, Tıb 32

Açıklamalar

Hasta ziyaretlerinde ziyaretçilerin yapabilecekleri dualardan birini daha bize öğretmekte olan hadîs-i şerifte **ecel** ve **arş** gibi iki önemli kavram dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi **ecel**, herkes için, dünyada kalma süresi demek olan hayatın sonu anlamına gelmektedir. O da Allah Teâlâ tarafından ezelde takdir edilmiştir. Binaenaleyh ecel ne bir saniye öne alınır ne de bir saniye gecikir. Daima tam zamanında gelir ve o geldi mi artık ölümden kurtuluş yoktur. Tabiî âfetler veya trafik kazaları gibi alışılmışın dışındaki olaylar sebebiyle gerçekleşen ölümler de ecelin öne alındığı veya ecelin önce geldiği şeklinde yorumlanamaz; hele hele "ecelinden önce öldü" gibi laflar asla söylenemez. Çünkü Allah Teâlâ kime ne kadar ömür takdir ettiğini bilir ve onu ömrünün sonuna kadar yaşatmaya kâdirdir. Eceli gelmeden önce kimse bu hayattan kopamaz.

Hadisimizde de bu gerçeğe işaret edilmek üzere *"henüz eceli gelmemiş bir hastayı"* ifadesi yer almaktadır. Yani ziyaretçinin yapacağı duanın, ancak eceli gelmemiş hastaların iyileşmesinde bir etkisi olabileceğine, eceli gelmişse hiçbir şeyin onun önüne geçemeyeceğine dikkat çekilmiş olmaktadır. Diğer bir ifadeyle dua, ancak ecel dışındaki rahatsızlıkların giderilmesine vesile olabilmektedir.

Hadiste duanın **yedi kez** tekrarı, Ali el-Kârî'nin belirttiği gibi, insan yapısındaki önemli yedi organa karşılık olabilir.

Arş kelimesi, müteşâbihat dediğimiz, gerçek mahiyeti bilinemeyen kavramlardan biridir. Onu, Allah Teâlâ'nın mutlak hüküm koyma ve yürütme gücünün bir anlatımı olarak değerlendirmek mümkündür. Böyle olunca da hadisimizdeki duanın anlamı, **"Her şeyi kuşatan mutlak gücün sahibi yüce Allah'ın seni iyi etmesini dilerim"** demek olur. **"Yüce arşın sahibi Allah'tır"** [Neml sûresi (27), 26]. Allah'ın mutlak iradesine ve yüce kudretine havale edilen dilek ve temenniler, genellikle gerçekleşir. Onun bir istisnası *"ecelin gelmiş olması"*dır. O noktada artık hiç bir şeyin tesiri olamaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Eceli gelmeyen hastalar için her türlü hastalıktan kurtulma imkân ve ümidi vardır.
2. Allah için bir hastayı ziyaret edip ona Hz. Peygamber'in öğrettiği dualardan biri ile dua etmek şifa bulmasına vesiledir.
3. Eceli gelen kimse, hiç bir şekil ve sebeple ölümden kurtulamaz.

909- وعنه أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم دَخَل على أَعَرابِيٍّ يَعُودُهُ ، وَكانَ إذا دَخَلَ عَلى مَن يَعُودُهُ قال : « لا بَأْس ، طَهُورٌ إِن شَاء اللَّه » رواه البخاري .

909. İbni Abbâs *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, hasta bir bedevîyi ziyaret etti. Her hastayı ziyaret ettiğinde yaptığı gibi ona da, "**Geçmiş olsun, hastalığın günahlarına keffâret olur inşallah**" buyurdu.

Buhârî, Tevhîd 31, Menâkıb 25, Merdâ 10, 14

Açıklamalar

Hz. Peygamber'in, köylü-şehirli, zengin-fakir ayırımı yapmaksızın hemen her hastayı ziyarete gittiğinin bir misalini bu hadiste görmekteyiz. Hatta her ziyaret ettiği hastaya da söylemeyi alışkanlık haline getirdiği bir teselli ve dua cümlesini öğrenmekteyiz. Ne ziyaret konusunda ne de hastalara söylediği sözler konusunda Hz. Peygamber'in ayırım yapmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla biz müslümanların da aynı şekilde davranmamız uygun olacaktır. Bedevî (A'râbî), bâdiyede yani çölde yaşayan adam demektir. Çöl bedevîsi de denilen bu insanlar, tabiatlarının sertliği ve davranışlarının kabalığı ile bilinirler. Burada hadisin, sadece hastaya yapılacak dua ile ilgili kısmı zikredilmiş, devamı nakledilmemiştir. *Kütüb-i sitte* içinde sadece Buhârî'nin *Sahih*'inde bulunan hadis, değişik konularla ilgisi dolayısıyla Buhârî tarafından dört yerde tekrar edilmiştir.

Hz. Peygamber'in dua ve temennisine katılıp ondan faydalanmayı düşünmeyen, daha açıkçası, onun duasını sıradan bir kimsenin duası gibi gören birinin hiçbir zaman doğru hareket etmiş olmayacağının anlaşılması için biz olayın -burada yer almayan- devamını nakledeceğiz:

Humma hastalığından yatmakta olan bedevî, Hz Peygamber'in *"geçmiş olsun"* şeklindeki duasına:

- Günahlardan temizleyici mi olur, dedin? Hayır aksine bu hastalık, yaşlı bir insanı (bedenimi) yakıp kavuruyor ve kabristana sürüklüyor, diye cevap verdi. Onun bu uygunsuz cevabı üzerine Hz. Peygamber de:

–"**Peki, öyle olsun**" buyurdu. Başka kaynaklarda Hz. Peygamber'in, "**Allah'ın hükmü yerini bulur**" buyurduğu kaydedilmektedir. Hadisin bazı rivayetlerinden öğrenildiğine göre, bedevî o gece ölmüştür (İbni Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 124).

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bize intikal etmiş dua, bilgi ve belgeler karşısında -hasta A'rabî gibi- uygunsuz birtakım görüşler ileri sürerek, sünnete itiraz etmemelidir. Aksi halde zarar eden bizler oluruz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber ayırım yapmaksızın hastaları ziyarete gider ve onlara dua ederdi.

2. Katı, kaba bir bedevî de olsa, toplum fertlerini ziyarete gitmek, yöneticiler için; câhilleri ziyaret etmek de âlimler için bir eksiklik değildir.

3. Hastalar, kendilerine yapılan öğüt ve duaları kabul etmeli ve dua edenlere güzel cevaplar vermelidir.

910– وعن أَبي سعيد الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عنه أَن جِبْرِيلَ أَتَى النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : يَا مُحمدُ اشْتَكَيْتَ ؟ قال : « نَعَمْ » قال : بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عيْنِ حَاسِدٍ ، اللَّهُ يشْفِيك ، بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ » رواه مسلم .

910. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Cebrâil aleyhisselâm, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

- Ey Muhammed, hasta mısın? diye sordu. Hz. Peygamber de:

- Evet, dedi. Cebrâil *aleyhisselâm*:

- Allah'ın ismiyle seni rahatsız eden her şeyden sana okurum. Her nefsin veya hasetçi her gözün şerrinden Allah sana şifâ versin. Allah'ın adıyla sana okurum" diye dua etti.
Müslim, Selâm 40

Açıklamalar

Hastalık ve sıkıntılar insanlar içindir. Resûl-i Ekrem Efendimiz de herşeyden önce bir insandır. Binaenaleyh onun da diğer insanlar gibi zaman zaman hastalanması pek tabiîdir. Hatta ona bazı kimselerin zarar vermesi de mümkündür. Bu durum hiç bir zaman **"Allah seni insanların vereceği zarardan korur"** [Mâide sûresi (5), 67] âyetindeki ilâhî garantiye ters düşmez. Bu teminat, can tehlikesine karşıdır. Onlar sana hiç bir şekilde zarar veremezler demek değildir. Yine bilinen bir gerçektir ki, en şiddetli sıkıntıları peygamberler çekmişlerdir.

Rukye, yukarıda da geçtiği gibi, halkımızın tabiriyle, *hastaya okumak* demektir. Burada bizzat Cebrâil *aleyhisselâm*'ın Hz. Peygamber'e rukye yaptığını yani okuduğunu görmekteyiz. Mânası bilinen kelimelerle ve şirk unsuru taşımayan sözcüklerle, bilhassa âyet-i kerîmelerle rukye yapmak câizdir. Yasaklanmış olan rukye, Câhiliye dönemindeki gibi, birtakım tılsımlı ve bozuk mânalı kelimelerle yapılan rukyelerdir.

Hz. Cebrâil'in, Peygamber Efendimiz'e ismiyle "Ya Muhammed" diye hitap etmesi, **"Peygamberi biribirinizi çağırdığınız gibi çağırmayın"** [Nûr sûresi (24), 63] yasağının insanlar ve cinlere yönelik olduğunu gösterir.

"Hasetçi her göz" ifadesi, nazar değmesinin gerçek olduğunu gösterir. Nazardan ve zarar vermesi muhtemel herşeyin şerrinden Allah'a sığınmak gerekir. Zira hayrı da şerri de yaratan O'dur. O'nun iradesinin ve kudretinin üzerinde asla bir güç yoktur. O halde böylesi bir güce sığınıp dayanmak, kötülüklerden emin olmanın en sağlam yoludur. Cebrail *aleyhisselam*'ın iki kez *"Allahın ismiyle sana okurum"* demesi de, bu tür hallerde Allah'a sığınmanın ve sadece ondan yardım beklemenin, olan herşeyin O'nun dilemesiyle olacağına inanmanın pekiştirilmesi anlamına gelmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hasta ziyareti sırasında ve sorulması halinde şikâyet etmeksizin hasta olduğunu söylemek câizdir.
2. Hastaya bazı âyet, zikir ve dua cümleleriyle, Allah'ın güzel isim ve sıfatlarıyla okuyup şifa dilemek câizdir.
3. Nazar (göz değmesi) haktır.
4. Her çeşit kötülükten ve şerden Allah'a sığınmak gerekir. Bunun en uygun yolu da muavvizeteyn denilen Felak ve Nâs sûrelerini okuyarak Allah'a sığınmaktır.

911– وعن أَبي سعيد الخُدْرِيِّ وأَبي هريرة رضيَ اللَّه عنهما ، أَنَهُما شَهِدَا على رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنه قال : « مَنْ قال : لا إِلهَ إِلاَّ اللَّهُ واللَّهُ أَكْبَرُ ، صدَّقَهُ رَبَّهُ ، فقال : لا إِله إِلاَّ أَنَا وأَنا أَكْبرُ . وَإِذَا قال : لا إِلهَ إِلاَّ اللَّهُ وحْدهُ لا شَرِيكَ لَهُ ، قال : يقول : لا إِله إِلا أَنَا وحْدِي لا شَرِيك لِي . وإِذا قال : لا إِلهَ إِلاَّ اللَّهُ لَهُ المُلْكُ وَلَهُ الحَمْدُ ، قال : لا إِلهَ إِلاَّ أَنَا لِيَ المُلْك وَلِيَ الحَمْدُ . وإِذا قال : لا إِله إِلاَّ اللَّهُ وَلا حَوْلَ ولا قَوَّةِ إِلاَّ بِاللَّهِ، قال لا إِله إِلاَّ أَنَا وَلا حَوْلَ ولا قوَّةَ إِلاَّ بي » وَكانَ يقولُ : « مَنْ قالَهَا في مَرَضِهِ ثُمَّ ماتَ لَمْ تَطْعَمْهُ النَّارُ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن .

911. Ebû Said el-Hudrî ve Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'dan rivayet edildiğine göre, bunlar Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğuna şahit oldular:

-"Kim, Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah büyüktür", derse; Allah onu doğrulayarak: -"Benden başka ilah yoktur, ben büyüğüm" buyurur. Kul:

- "Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, ortağı yoktur", dediğinde, Allah Teâlâ, (o kulunu tasdik ederek) - "Benden başka ilah yoktur, ben tekim, eşim-ortağım yoktur" buyurur. Kul:

- "Allah'tan başka ilah yoktur. Mülk de O'nun, hamd de O'nundur", dediğinde Allah Teâlâ:

- "Benden başka ilah yoktur, hamd de benimdir, mülk de benimdir" buyurur. Kul:

- "Allah'tan başka ilah yoktur, güç kudret yalnız Allah'ındır", dediği zaman Allah Teâlâ;

- "Benden başka ilah yoktur, kuvvet ve kudret ancak benimdir, benimledir" buyurur.

Bu açıklamalardan sonra Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* sözüne devam ederek; "**Bu duaları bir kimse hastalığında söyler de sonra ölürse, cehennem ateşi ona dokunmaz**" buyurdu.

Tirmizî, Daavât 36

Açıklamalar

Hastaya okunacak dua konusunun sonunda, hastanın kendisinin okuyacağı duanın bir örneğini bu hadiste bulmaktayız. Allah'ın birliğine ve mutlak kudretine olan inancını dile getiren kulun, Allah Teâlâ tarafından doğrulandığını bildiren Peygamber Efendimiz, bu kabil sözlerin hastalık halinde söylenmesinin bir çeşit dua ve sığınma olduğunu ve bunları söyledikten sonra ölen kimsenin, Allah Teâlâ'nın himayesiyle cehennem ateşine girmeyeceğini müjdelemektedir. Bu, herhalde her insan için özellikle de ölümcül hastalar için fevkalâde büyük bir teselli ve müjdedir.

Müellif Nevevî, bu hadisi bu büyük müjde sebebiyle burada zikretmiş, böylece bu sözleri söyleyecek olan hastalara cehennemden kurtuluş yolunu göstermek istemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm'ın getirdiği **tevhid ilkesi**nin ifadesi olan sözleri söyleyen kimseyi, Allah Teâlâ doğrular.

2. Tevhid inancını dile getiren sözleri söyleyerek ölen kimse cehenneme girmez.

3. Hastalar, kendilerine tevhidi ifade eden dualar etmelidirler.

146- بابُ استحباب سؤالِ أهلِ المريضِ عَنْ حالِهِ

HASTANIN HALİNİ YAKINLARINDAN SORMAK

Hadisler

912– عن ابن عباسٍ ، رضي اللَّه عنهما ، أَنَّ عليَّ بنَ أَبي طالبٍ ، رضي اللَّهُ عنهُ خرجَ مِنْ عِنْدِ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في وجَعِهِ الذِي تُوُفيِّ فِيهِ ، فقال النَّاسُ : يا أَبَا الحسنِ ، كَيفَ أَصْبَحَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : أَصْبحَ بِحمْدِ اللَّهِ بَارِئاً . رواه البخاري .

912. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Ali İbni Ebû Tâlib *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefat ettiği hastalığı zamanında yanından çıktı. Sahâbîler:

Ey Ebü'l-Hasan! Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* nasıl oldu, geceyi nasıl geçirdi ? dediler. O da:

- Allah'a hamdolsun, hastalığı atlattı! dedi.

Buhârî, Megâzî 83, İsti'zân 29.

Açıklamalar

Önceki kısımda, hastayı ziyaret edip hâl ve hatırını sormak ve ona dua etmekle ilgili hadîs-i şerîfleri okumuştuk. Burada ise, herhangi bir sebeple hastanın yanına girilememesi hâlinde, onun durumunu aile fertlerinden sormanın uygun olacağını belirten bir hadîs-i şerîfi görmekteyiz.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'i son hastalığında ziyaret imkânı bulamayan sahâbîler, onun durumunu, yanından dışarı çıkmış olan Hz. Ali'den soruyorlar. Hz. Ali de geceyi rahat geçirdiğini söylüyor. Bu olay, kendisine ulaşılamayan hastanın halini yakınlarından sormanın müstahap olduğuna delil kabul edilmektedir.

Bu tür bir ilgi önce hastanın yakınlarını, sonra da duyması halinde bizzat hastanın kendisini son derece memnun eder. "Falanca hâlini hatırını sordu, selâmları var" diye hastaya ulaştırılacak bir haber, kesinlikle büyük bir memnuniyet vesilesi olur. Bu sebeple, hasta olduğu duyulan ya da bilinen kimseleri, hiç değilse yakınlarından sorup soruşturmak lâzımdır. Bu da bir nezâket kuralıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm, Hz. Peygamber'in her hali ile yakından ve samimi olarak ilgilenirlerdi.

2. Kendisine ulaşılamayan hastanın hâlini yakınlarından sormalıdır.

147- باب ما يقوله من أيس من حياته

ÖLECEĞİNİ ANLAYAN KİMSENİN YAPACAĞI DUA

Hadîsler

913- عن عائشة رضيَ اللَّهُ عنها قالت : سَمِعْتُ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهُوَ مُسْتَنِدٌ إِليَّ يَقُولُ : «اللَّهُمَّ اغفِرْ لي وَارْحَمْني ، وَأَلحِقني بالرَّفِيقِ الأَعْلَى » متفق عليه .

913. Âişe *radıyallahu anh*â şöyle demiştir:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'*in bana yaslanarak:

-"**Allahım, beni bağışla, bana merhamet et ve beni refîk-i a'laya ilet!"** diye dua ettiğini duydum.

Buhârî, Merdâ 19, Fezâilüs-sahâbe 5, Megâzî 83,84, Rikâk 42, Daavât 28; Müslim, Selâm 46, Fezâilu's-sahâbe 85, 87. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 76; İbni Mâce, Cenâiz 64.

Açıklaması 914 nolu hadisle birlikte yapılacaktır.

914- وعنها قالت : رأَيْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهُوَ بِالموتِ ، عِندهُ قدحٌ فِيهِ مَاءٌ ، وهُو يدخِلُ يدهُ في القَدَحِ ، ثم يمسَحُ وجهَهُ بالماءِ ، ثم يقول : « اللَّهُمَّ أَعِنِّي على غمرَاتِ الموْتِ وَسَكَراتِ الموْتِ » رواه الترمذي .

914. Yine *Âişe radıyallahu anh*â şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i, ölüm döşeğinde, yanıbaşındaki su kabına elini daldırıp yüzüne sürerken gördüm. O, böyle yapıyor sonra da "**Allah'ım ölümün şiddet ve sıkıntılarına karşı bana yardım et**" diye dua ediyordu.

Tirmizî, Cenâiz 7. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cenâiz 64

Açıklamalar

Hz. Âişe vâlidemizin rivayet ettiği bu iki hadiste, sevgili Peygamberimiz'in vefatı öncesinde ne yaptığını, nasıl dua ettiğini görmekteyiz. Hayatından ümit kesen, artık ölmek üzere olduğunu anlayan müslümanların o anda nasıl dua etmesi gerektiğini, yegâne örnek ve önderimiz Peygamber Efendimiz'den görüp öğrenmekteyiz.

Birinci hadise göre Efendimiz, Hz. Âişe'ye yaslanmış oluğu halde, Allah Teâlâ'dan mağfiret ve rahmet dilemiştir. Gecmişi ve geleceği kendisine bağışlanmış olan Efendimiz'in bu duası, herhalde herşeyden önce ümmetini eğitmek içindir. Bu nâzik ve kritik anda, gaflete düşmeyip Allah'tan mağfiret ve rahmet dilemek gerektiğine işaret etmektedir. Çünkü bu durum gerçekten göç hâli ve ölüm anıdır. O anda bile Allah'ın kulu olduğunu idrak edip O'na müracaatta bulunmak, herhalde yapılabilecek işlerin en isabetlisidir.

Efendimiz bu duasında "**Allah'ım beni refîk-i a'lâya ilet**" niyâzında bulunmuştur. **Refîk** kelimesi hem tekil hem çoğul olarak kullanılmakta, böylece hem dost, arkadaş, hem de dostlar, arkadaşlar anlamına gelmektedir. Kelimeyi çoğul anlamında alırsak Resül-i Ekrem Efendimiz, bu duasıyla kendisinden önceki peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salihlere katılmasını istemiş olur. Nitekim bu sayılan kimseler hakkında Allah Teâlâ "**Onlar ne güzel refiktirler**" [Nisâ sûresi (4), 69] buyurmuştur. Bu takdirde mâna "**beni güzel dostlara ilet**"

demek olur. Yine bir peygamber olan Hz. Yûsuf da **“beni sâlihlere ilhak et!”** [Yusuf sûresi (12), 101] diye dua etmiştir. Şayet refîk kelimesi tekil olarak değerlendirilir ve “er-Refîk”in Allah Teâlâ’nın güzel isimlerinden olduğu da dikkate alınırsa, Hz. Peygamber’in, kadri yüce mevlâya kavuşmak istediği anlaşılır. Bu takdirde mâna “ **Beni Yüce Dost’a kavuştur**” demek olur.

İkinci hadiste, Peygamber Efendimiz’in, çektiği ıstırabı hafifletmek için mübarek elini suya değdirip o güzel yüzüne sürdüğünü ve bu arada *“Bana ölüm anının şiddet ve sıkıntılarına karşı yardım et”* diye Allah Teâlâ’ya dua ettiğini görüyoruz. “Sekerât-ı mevt”, ölümün sıkıntıları, şiddeti demektir. Efendimiz’in bu duasından örnek alınarak genellikle dualarımızda hep “**sekerât-ı mevt**”i kolay kılması için Rabbimiz’e dua etmeliyiz. Bu dua, her zaman olduğu gibi, ölmek üzere iken de yapılmalıdır.

Hadîslerden Öğrendiklerimiz

1. Ölmek üzere olanların yapacakları dualar vardır.
2. Hz. Peygamber, bir insan ve peygamber olarak, ölüm anında yapılacak duaların ve söylenecek sözlerin örneğini vermiştir.
3. Ölüm herkesin başındadır. Ölüm hâlinin sıkıntıları herkes için geçerli olduğuna göre, o sıkıntılardan Allah’a sığınmak gerekir.

148- باب استحباب وصية أهل المريض ومن يخدمه بالإحسان إليه واحتماله والصبر على ما يشق من أمره وكذا الوصية بمن قرب سبب موته بحد أو قصاص ونحوهما

HASTAYA VE ÖLÜM MAHKÛMLARINA İYİ BAKMAK

HASTANIN YAKINLARINA VE BAKICILARINA,
ONA İYİ BAKMALARINI VE ONDAN GÖRECEKLERİ TEPKİLERE SABRETMELERİNİ TAVSİYE ETMEK; YİNE HAD, KISAS VE BENZERİ CEZALAR SEBEBİYLE ÖLÜMÜ YAKLAŞMIŞ OLANLARA İYİ DAVRANILMASINI HATIRLATMANIN GÜZELLİĞİ

Hadisler

915- عن عِمران بن الحُصَين رضي اللَّه عنهما أَن امرأَةً مِنْ جُهَيْنَة أَتَتِ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهِي حُبْلَى مِنَ الزِّنَا ، فقالت : يا رسول اللَّهِ ، أَصبتُ حدًّا فَأَقِمْهُ علَيَّ ، فَدعا رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وليَّهَا ، فقال : « أَحْسِنْ إِلَيْهَا ، فَإِذا وضَعتْ فَأْتِنِي بِهَا » ففعلَ فَأَمر بِهَا النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فشُدَّتْ علَيها ثِيابُها ، ثُمَّ أمر بِهَا فَرُجِمتْ ، ثُمَّ صَلَّى عليها . رواه مسلمٌ .

915. İmrân İbni Husayn *radıyallahu anh*’dan rivayet edildiğine göre Cüheyne kabilesinden bir kadın, zina sonucu gebe kalmış olduğu halde Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’e geldi ve:

- Ey Allah’ın Resûlü! Had cezasını gerektiren bir suç işledim. Cezamı ver! dedi.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, kadının velisini çağırtıp getirtti ve ona:

–"Bu kadına iyi bak. Çocuğunu doğurunca bana getir!" buyurdu.

Adam, aldığı talimatın gereğini yaptı ve kadını doğumdan sonra getirdi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, kadının üzerine elbisesinin iyice bağlanmasını söyledi, sıkı sıkı bağladılar. Sonra Hz. Peygamber'in emri üzerine taşlanarak öldürüldü. Sonra da Resûl-i Ekrem kadının cenâze namazını kıldı.

Müslim, Hudûd 24. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Hudûd 24; Tirmizî, Hudûd 9; Nesâî, Cenâiz 64

Açıklamalar

23 numarada daha geniş bir şekilde geçmiş olan hadîs-i şerîf, konu başlığının, *"ölüme mahkûm kimselere iyi davranılması*" kısmıyla ilgisinden dolayı burada tekrar edilmiştir. Aslında bu başlık altında önce "*hastalara iyi bakmak*"la ilgili bir hadisin zikredilmesi daha uygun olurdu. Herhalde İmam Nevevî, zina gibi ağır bir suçu işlemiş olana iyi davranılmasıyla ilgili Peygamber tavsiyesini nakletmek suretiyle bunun hastalara iyi bakma gereğini de ifade ettiğini düşünmüş olmalıdır.

Ayrıca Nevevî, olayın tövbe konusunu ilgilendiren son kısmını -haklı olarak- burada tekrar etmemiştir. O buradaki konunun gereği olan "*hasta ve mahkûmlara iyi bakmak*"la ilgili tarafını zikretmek suretiyle vermek istediği mesajın dağılmamasını sağlamıştır. Biz de buradaki açıklamamızda olayın bu yönü üzerinde duracağız.

Ancak herşeyden önce, memleketimizde zaman zaman gündeme getirilen İslam'da recm cezâsı var mı, yok mu tartışmalarına Hz. Peygamber'in bu uygulamasının susturucu bir cevap olduğunu belirtmek istiyoruz. Herhangi bir konunun açıkça Kur'an'da yer almamış olması, eğer o konuda Hz. Peygamber'e ait bir uygulama varsa, aynen Kur'an'da yer almış gibi işlem yapılmasını gerektirir. Hele konu, insanın yaşama hakkı gibi ölüm kalım meselesi ise, burada Peygamber'in uygulamasını görmezden gelmeye kimsenin hakkı olmaması gerekir. Aksi halde Peygamber'i haksız bir uygulama yapmış olmakla suçlamak gibi sonu imana dokunan çok sakıncalı bir yola girilmiş olur. Zaten bilinen bir gerçektir ki, Peygamber vahye ters düşen bir uygulama yapma yetkisine aslâ sahip değildir. O halde, aslında İslâm dışı bazı etkilere dayalı ve fakat sanki dinî maksat taşıyormuş izlenimini verecek tarzda söylemlerle, kaynağını Sünnet'ten alan bazı konulara karşı çıkma eğiliminden vazgeçilmelidir. Bu tür davranışlarla toplumun din dışılığa daha yakın kesimleri nezdinde saygınlık kazanma yolu seçilmemelidir. Gerçek saygınlık, daha kaliteli müslüman olabilmektedir.

Burada Hz. Ömer'in bir ön uyarısını nakletmek istiyoruz. Abdürrezzak İbni Hemmâm'ın (ö.211/826) *Musannef*'inin iki yerinde (VII,330 ve XI, 412) Hz. Ömer; *recm cezasını, deccâli, havzı, kabir azâbını ve mü'minlerin cezalarını çektikten sonra cehennemden çıkacaklarını inkar edecek*, bunların olmadığını ve olmayacağını ileri sürecek birtakım insanların türeyeceğini söyleyerek ta o günden müslümanları uyarmıştır. O halde bu konularda inkâra dayalı iddia sahipleri suçüstü
(cürm-i meşhûd halinde) yakalandıklarını bilmelidirler.

Hz. Peygamber'in, zina ederek gebe kalmış ve bu sebeple ölüme mahkûm edilmiş bir kadını, en yakın velisine teslim etmesi ve ona iyi davranmasını tenbih etmesi, suçlu ve

hastalara iyi davranılması ve onlardan gelecek maddî-mânevî tepki ve rahatsızlıkara sabır gösterilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Özellikle böyle ağır suç işlemiş kimselerin yakınları, toplumdan görecekleri kınama ve psikolojik baskılar sebebiyle birtakım olumsuz ve kaba davranışlara girişebilirler. Onların bu konuda fevkalâde anlayışlı ve sabırlı olması gerekmektedir. Aynı şekilde toplum da suçlulara, cezadan önce ceza anlamına gelecek şekilde davranmamaya gayret etmelidir. Halkımız "**düşenin dostu olmaz**" der. Bu doğrudur. Ama hadisimiz "**düşene düşman olmamalı**" mesajını vermektedir. Yapılması gereken de budur. Özellikle işin ucunda ölüm varsa, insanlar daha dengeli ve sabırlı davranmalıdır. Bu, topulumun genel sağlığı, huzuru ve düzeni ile ilgili çok ciddi bir konudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber suçlu ve hastalara iyi davranır ve bunu tavsiye ederdi. Suçu sabit olana hakettiği cezayı vermek, hem ona hem de topluma "iyi davranmak" demektir.

2. Hasta ve suçlulara iyi davranmak ve sabırla muamele etmek İslâm ahlâkının güzelliklerindendir.

3. Gebe kadın, doğum yapıp temizleninceye kadar cezalandırılmaz. Çocuğu yaşıyorsa, kendisi emzirmese bile, çocuk sütten kesilinceye kadar cezası tehir edilir.

4. Recm ve benzeri cezalar sebebiyle öldürülen kimselerin cenâze namazı kılınır.

149- باب جواز قول المريض : أنا وجع ، أو شديد الوجع أو موعوك أو وارأساه ونحو ذلك وبيان أنه لا كراهة في ذلك إذا لم يكن على التسخط وإظهار الجزع

HASTANIN HÂLİNİ ANLATMASI

HASTANIN, "HASTAYIM, AĞRIM ŞİDDETLİ, YANIYORUM, VAY BAŞIM" GİBİ SÖZLER SÖYLEMESİNİN CÂİZ OLDUĞU, ŞİKÂYET ETMEDİĞİ SÜRECE BÖYLE DERTLENMESİNDE KERAHET BULUNMADIĞI

Hadisler

916- عن ابنِ مسعودٍ رضيَ اللَّه عنه قال : دَخَلتُ عَلى النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهُو يُوعكُ ، فَمسِسْتُه ، فقلْتُ : إِنَّكَ لَتُوعَكُ وعْكاً شَديداً ، فقال : « أَجَلْ إِنِّي أُوعَكُ كما يُوعكُ رَجُلانِ مِنْكُمْ » متفق عليه .

916. İbni Mes'ûd r*adıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Bir keresinde Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına girdim, kendisi sıtmaya yakalanmıştı, elimi vücuduna dokundurdum ve:

- Gerçekten şiddetli bir sıtma nöbetine tutulmuşsunuz, dedim.

-"**Evet, sizden iki kişinin çekebileceği kadar ıstırap çekiyorum"** buyurdu.
Buhârî, Merdâ 3, 13, 16; Müslim, Birr 45

918 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

917- وعن سعدِ بن أَبي وَقَّاص رضي اللَّه عنه قال : جَاءَنِي رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يعودُني مِن وجعٍ اشْتدَّ بي ، فَقُلْتُ : بلَغَ بي ما ترى ، وأَنَا ذو مَالٍ ، وَلا يرِثُنِي إِلاَّ ابنتي . وذكر الحديث ، متفقٌ عليه .

917. Sa'd ibni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Yakalandığım şiddetli bir hastalık dolayısıyla Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ziyaretime geldi. Ona:

- "Gördüğün gibi çok rahatsızım. Ben zengin bir adamım. Bir tek kızımdan başka mirasçım da yok..." dedim.

[Râvi, hadisin tamamını nakletmiştir.]

Buhârî, Cenâiz 36, Vasâyâ 2, Merdâ 16, Daavât 43, Ferâiz 6; Müslim, Vasâyâ 5. Ayr. bk. Ebû Dâvûd, Ferâiz 3; Tirmizî, Vasâyâ 1; Nesâî, Vasâyâ 3; İbni Mâce, Vasâyâ 5

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

918- وعن القاسم بن محمدٍ قال : قالَتْ عائشَةُ رضي اللَّهُ عنها : وارأْسَاهُ . فقال النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «بلْ أَنَا وارأْسَاهْ » . وذكر الحديث . رواه البخاري .

918. Kâsım İbni Muhammed'den rivayet edildiğine göre şöyle dedi: Âişe *radıyallahu anhâ*, bir keresinde şiddetli baş ağrısına tutulduğundan dolayı, "vay başım, ölüyorum" dedi. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem:*

–"Asıl ben, 'vay başım' demeliyim" buyurdu.

(Râvi hadisin tamamını nakletti)

Buhârî, Merdâ 16

Kâsım İbni Muhammed

Hz. Âişe'nin yeğeni olan Kâsım, hadisi kelimesi kelimesine aynen rivayet etmeye çalışan tâbiîn nesline mensup dikkatli bir hadis râvisi idi. Güvenilir, bilgili, verâ ve takvâ sahibi bir kimse idi. Çok ihtiyatlı biri olduğu, hiç bir konuda kesin konuşmamasından anlaşılmaktadır. Bir konuda kanaatini bildirirken "öyle sanıyorum, kesin bu öyledir demiyorum" gibi sözler söylerdi. "Allah'ın kendisine neyi farz kıldığını öğrendikten sonra kişinin câhil olarak yaşaması, bilmediği konularda görüş beyan etmesinden çok daha hayırlıdır" derdi. Sahâbîlerin ihtilâfını müslümanlar için rahmet sayardı. Ömer İbni Abdülaziz onu halifeliğe layık görürdü.

Sabah erkenden mescide gelir, insanlar etrafını çevirir, uzunca bir süre onların sorularına cevap verirdi. Yüzüğünün kaşında ismi yazılıydı.

Kasım İbni Muhammed, çağdaşları tarafından son derece dikkatle izlenen bir kişiliğe sahipti. Hakkında bilgi veren kaynaklar, onun kılık kıyafeti konusunda çok detaylı müşahedeleri nakletmektedir.

Vefatından önce: "Beni, içinde namaz kıldığım üzerimdeki elbiselerimle, gömleğim, izarım ve ridamla kefenleyin" dedi. Oğlu: İki kat kefen istemiyor musun? diye sorunca:

-*"Oğlum, (dedem) Hz. Ebû Bekr de bu üç parça elbise ile kefenlendi. Yaşayanlar, yeni elbiseye ölülerden daha fazla muhtaç ve lâyıktır" dedi. Son yıllarında gözleri görmez olmuştu.*

71 veya 72 yaşında iken Kudeyd denilen yerde, hicri 108 senesinde vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hastanın, çektiği ıstırabı dile getirmek için söylemesinde sakınca olmayan sözleri ihtiva eden üç hadisi bir arada görmüş bulunmaktayız. Kabul etmek gerekir ki, her çeşidiyle hastalık bir sıkıntıdır. Bu sıkıntıyı dile getirip söylemek ise, çoğu hastaya, acaba şikâyet olur mu diye ikinci bir sıkıntı verir. İşte bu hadislerde konuyu aydınlatacak deliller bulunmaktadır. Daha önce 39 numarayla sabır konusunda geçmiş olan **birinci hadis**, doğrudan doğruya bizzat Hz. Peygamber'in, *"Sizden iki kişinin çekebileceği kadar ıstırap çekiyorum,"* ifadesini ihtivâ etmektedir. Bu demektir ki hasta, çektiği ıstırabı şikâyet kasdı ve niyeti olmaksızın gayet açık bir şekilde söyleyebilir. Hz. Peygamber'in *sözlü sünnet*iyle sâbit olduğu üzere bunun bir sakıncası yoktur. Konu hakkında bilgi almak için 39 numaralı hadisin açıklamasına bakılmalıdır.

7 numarada bütünüyle, 906 numarada ise kısmen geçmiş olan **ikinci hadis**, Sa'd İbni Ebû Vakkâs hazretlerinin, Hz. Peygamber'in ziyaretini fırsat bilerek kendisine, *"Gördüğün gibi çok hastayım"* diye başlayan cümlelerle hâlini arzettiğini göstermektedir. Hz. Peygamber, "öyle deme" diye Hz. Sa'd'ı ikaz etmediğine göre, bir hastanın "çok hastayım" demesi yasak değildir. Bu da *takrîrî sünnet*ten anlaşılmaktadır.

Hadisin devamında Hz. Peygamber, Sa'd'a malının ancak üçte birini vasiyet edebileceğini bildirmiş ve mübarek elini Sa'd'ın alnına koyup vücudunu sıvazlamış ve "**Allahım Sad'a şifâ ver ve hicretini tamamla!**" diye dua etmiştir. Konunun bu yönleri de 7 ve 906 nolu hadislerde açıklanmıştır.

Üçüncü hadiste Hz. Âişe vâlidemizin tutulduğu şiddetli baş ağrısı sebebiyle, Hz. Peygamber'in yanında *"Vay başım, ölüyorum"* dediğini görmekteyiz. Hz. Peygamber, Âişe validemize, böyle söylememesi gerektiği konusunda herhangi bir ikazda bulunmamış, hatta hadisin buraya alınmayan devamında:

- "**Eğer sen ölür de ben yaşarsam, senin için tevbe ve istiğfar ederim**" buyurmuştur. Ancak Hz. Âişe, Peygamber Efendimiz'in bu sözlerine:

- Sen benim ölmemi istiyorsun" diye tepki gösterince Hz. Peygamber:

- **Asıl ben "vay başım" demeliyim**, buyurmuş ve yerine halife olarak Hz. Ebû Bekir'i tavsiye etmek istediğini belirtmek suretiyle vefâtının çok yaklaştığını îmâ etmiştir. Bizi burada, gerek Hz. Âişe'nin gerekse bizzat Hz. Peygamber'in "**vay başım**" demeleri ilgilendirmektedir. Konunun hilâfetle ilgili yanını merak edenler, hadisin geçtiği kaynaklara bakmalıdır. Ancak burada gerek kendisinin Hz. Âişe'den önce vefat edeceğini haber vermesi, gerekse hilâfet konusunda Hz. Ebû Bekir'i düşündüğünü belirtmesi, Hz. Peygamber'in bu konularda bilgilendirilmiş olduğunu göstermektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bir hastanın “hastayım, vay başım, yanıyorum” gibi sözler söylemesinde herhangi bir sakınca yoktur.

2. Hz. Peygamber, her konuda olduğu gibi bu konuda da ümmetine örnektir.

150- باب تلقين المحتضر : لا إله إلا الله

ÖLMEK ÜZERE OLAN KİMSEYE KELİME-İ TEVHİD TELKİNİ

Hadisler

919– عن معاذٍ رضي اللَّه عنه قالَ : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ كَانَ آخِرَ كلامِهِ لا إِلهَ إِلاَّ اللَّه دَخَلَ الجنَّةَ » رواه أبو داود والحاكم وقال : صحيح الإِسناد .

919. Mu’âz *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“**Kimin son sözü, “Allah’tan başka ilah yoktur” (Lâ ilâhe illallah) cümlesi olursa, o kişi cennete girer**.”

Ebû Dâvûd, Cenâiz 20; Hâkim, *el-Müstedrek,* I, 351

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

920– وعن أَبي سعيد الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَقِّنُوا موْتَاكُمْ لا إِله إِلاَّ اللَّهُ » رواه مسلم .

920. Ebû Sa’îd el-Hudrî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Ölmek üzere olanlarınıza Lâ ilâhe illallah demeyi telkin ediniz!”

Müslim, Cenâiz 1, 2.Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 16; Tirmizî, Cenâiz 7; Nesâî, Cenâiz 4; İbni Mâce, Cenâiz 3

Açıklamalar

İslâm tam anlamıyla Allah’ın bir olduğu inancı (tevhid) üzerine kurulmuş bir dindir. Müslüman, kendisine Yüce Yaratıcı tarafından bahşedilmiş olan ömrünü tevhid inancına bağlı olarak yaşamak durumundadır. Bunu başarabildiği ölçüde her iki dünyada mutlu olacaktır.

Dünyadan âhirete ölüm denen tabiî bir olayla geçilmektedir. Ölüm, bir anlamda dünya ile âhiretin kavuşma noktası olmakla beraber, herkes için bir evden ötekine göç etmek gibi pek kolay ve basit bir hâdise de değildir. Fevkalâde büyük sıkıntıları ve tehlikeleri olan bir olaydır. İnsanın can derdine düştüğü, nefsin ve şeytanın olanca gücüyle kişiyi sapıtmaya ve öteki dünyadaki hayatını zehir etmeye çalıştığı çok tehlikeli bir geçiş devresidir. Âhiret hayatını şekillendirecek *güzel veya kötü son*dan (**hüsn-i hâtime veya sû-i hâtime**) birinin

gerçekleşeceği bir sahnedir. İşte bu sahneyi yaşamakta olan yani sekerât-ı mevt halinde bulunan kimselere, hadislerde ifâde buyurulduğu gibi “**mevtâ**” yani ölü gözüyle bakılır. Ama onlar henüz ölmüş değildirler; **muhtaza**r yani ölümleri yaklaşmış kişilerdir.

Birinci hadiste sevgili Peygamberimiz bu durumda olan kimseler hakkında genel bir tesbit yapmakta ve “**kimin son sözü, “Allah’tan başka ilah yoktur” (Lâ ilâhe illallah) cümlesi olursa, o kişi cennete girer”** buyurmaktadır. Bu konudaki hassasiyeti vurgulayan ve cennete girme müjdesini pekiştiren daha bir çok rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetleri topluca görmek isteyenler *Tecrid Tercemesi’*ne bakabilirler (IV 264-274).

Burada şu hususa da işaret etmek yerinde olacaktır. Kelime-i tevhid, kalpteki imanın işaretidir. Binâenaleyh hadisimizin anlamı “*Kim, son anında Allah’a ve Resûlüne inanmış olarak âhirete göçerse, cennete girer*” demek olur. Bu, herhangi bir sebeple kelime-i tevhidi açıkça söyleyemeyen kimselerin cehennemlik olduğu gibi yanlış bir anlayışı önler.

Müşrik bir kimse iken kelime-i tevhidi söyleyen ve ölüm anına kadar ona ters düşecek bir davranışta bulunmayan kimse cennete girer. Aynı şekilde Kelime-i tevhidi son nefesinde söyleme başarısını gösteren müslüman da, günahları sebebiyle cehenneme gitse bile sonuçta cennete girer. Hatta son nefesinde kelime-i tevhidi söyleyen kimse, doğrudan cennete girer. Hadisteki tesbit ve müjde ancak bu son şıkta gerçekleşir. Son nefesinde kelime-i tevhidi söyleyemeyen mü’minlerle onu söyleyenlerin farkı da bu son şıkta ortaya çıkar. Onun için son nefes çok önemlidir. Allah Teâlâ bizlere “son nefeste imanımızı yoldaş eylesin.”

Lâ ilâhe illallah demek elbette *Muhammedü’r-resûlullah* cümlesini söylemeyi de gerektirir. En azından Hz. Peygamber’in peygamberliğinin inkâr edilmemesi veya onun sadece Arap milletine gönderilmiş bir peygamber olduğunun iddia edilmemesi şartını ortaya koyar. Aksi halde lâ ilahe illallah demek, kişinin müslüman sayılması için yeterli olmaz. Zira Hz. Muhammed’in peygamberliğini veya peygamberliğinin evrenselliğini inkâr ederek müslüman olunamaz.

Âhirette yegâne değer ölçüsü iman olduğu için, ölüm denen bu zor geçitteki yolcuya yapılabilecek en büyük yardım, onun **kelime-i tevhidi** veya **kelime-i şehâdeti** söylemesine yardımcı olmaktır. Kendiliğinden bunu söyleyebilene ne mutlu. O müthiş anda, ölmek üzere olan kişinin çevresinde bulunan eş-dost ve akrabasına düşen en önemli görev, feryâd ü figân ile ortalığı gürültüye boğmak değil, uygun ve yumuşak bir tarzda, hatta “sen de söyle!” demeden, onun duyabileceği şekilde kelime-i tevhid veya kelime-i şehâdeti okumaktır. **İkinci hadiste**ki *“Ölmek üzere olanlarınıza lâ ilâhe illallah demeyi telkin ediniz”* tavsiyesi böylece yerine getirilmiş olur. Bu, ölmek üzere olan kişiye son anda çok değerli bir **âhiret armağanı veya azığı sunmak** demektir.

İkinci hadisteki tevhid telkininin, ölümden sonra kabir başında yapılan telkinle doğrudan bir alâkası yoktur. Ancak hem ölümden önce hem de ölümden sonra telkin yapılabileceği görüşünde olan âlimler de yok değildir. Nitekim *“Ölülerinize Yâsîn okuyunuz”* (Ebû Dâvûd, Cenâiz 19-20; İbni Mâce, Cenâiz 4; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned* V, 26, 27; İbni Hibbân, *Sahih*, V, 3) hadisi de hem ölümden önce hem ölümden sonra Yâsîn okuma tavsiyesi olarak anlaşılmaktadır.

Ayrıca burada *doğumdan ölüme tevhid telkini*’nin dinimizde öngörülmüş olduğuna da dikkat çekmekte fayda vardır. İbni Abbas *radıyallahu anh*ümâ’nın Hz. Peygamber’e nisbet ederek bildirdiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* “**İlk söz olarak çocuklarınıza güzelce *lâ ilahe illallah* demeyi öğretiniz!”** buyurmuştur. Hz. Peygamber’in bizzat kendisi de Haşimoğullarının çocukları konuşmaya başladığı zaman onlara “**Çocuk**

edinmeyen, hâkimiyette ortağı bulunmayan, âcizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı olmayan Allah'a hamdederim" de ve tekbir getirerek O'nun şânını yücelt" anlamındaki İsra sûresinin 111. âyetini yedi kere öğretip söyletirdi. Sahâbiler de çocukları konuşmaya başladığı zaman, ilk söyledikleri söz bu olsun diye yedi kere *Lâ ilâhe illellah* dedirtmeyi güzel görürlerdi (Bu bilgiler için bk. Abdürrezzak, *Musannef*, IV, 334).

Bütün bu rivayetler, müslümanın hayatının doğumdan ölüme bir **tevhid çizgisi**ne sahip olduğunu göstermektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Son nefeste imanla giden, cennete girer.
2. Dili kelime-i tevhidi söylemeye alıştırmak gerekir.
3. Hz. Peygamber, düzgün konuşmaya başladıkları zaman çocuklara ilk olarak kelime-i tevhidi öğretmeyi, ölmek üzere olanlara da kelime-i tevhidi söylemesini telkin etmeyi tavsiye buyurmuştur.
4. Müslümanın hayatı tevhid telkini ile başlayıp tevhid telkini ile biter.
5. Mutluluk ve kurtuluş müslümanlıktadır.
6. Son nefesini vermek üzere olanlara yapılabilecek en büyük iyilik, kelime-i tevhidi söylemelerini telkin etmektir.
7. Son nefesini vermek üzere olanlar, ölü hükmündedirler. Bu yüzden onlara "mevtâ" denilebilir.

151- باب ما يقوله بعد تغميض الميت

ÖLÜNÜN GÖZLERİNİ
KAPADIKTAN SONRA SÖYLENECEK SÖZ

Hadisler

921– عن أُمِّ سَلمةَ رضيَ اللَّهُ عنها قالت : دَخَلَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم على أَبي سلَمة وَقَدْ شَقَّ بصَرُهُ ، فأَغْمضَهُ ، ثُمَّ قَال : « إنَّ الرُّوح إذا قُبِض ، تبِعَه الْبصَرُ » فَضَجَّ نَاسٌ مِنْ أَهْلِهِ فقال : « لا تَدْعُوا عَلى أَنْفُسِكُم إلاَّ بِخَيْرٍ ، فإنَّ الملائِكَةَ يُؤمِّنُون عَلى ما تَقُولونَ » ثمَّ قالَ : « اللَّهُمَّ اغْفِر لأبي سَلَمَة ، وَارْفَعْ درَجَتهُ في المهْدِيِّينَ ، وَاخْلُفْهُ في عَقِبِهِ في الْغَابِرين، واغْفِرْ لَنَا ولَه يَاربَّ الْعَالمِينَ ، وَافْسحْ لَهُ في قَبْرِهِ ، وَنَوِّرْ لَهُ فيه » رواه مسلم .

921. Ümmü Seleme *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, (vefat etmiş olan) Ebû Seleme'nin yanına girdi. Gözleri açık kalmıştı, onları kapattı. Sonra şöyle buyurdu:

"**Ruh çıkınca gözler onu izler**."

Tam bu sırada Ebû Seleme'nin aile fertlerinden bazıları bağıra-çağıra ağlamaya başladılar. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*;

"**Kendinize hayırdan başka bir şeyle dua etmeyin. Çünkü melekler dualarınıza âmin derler**" buyurdu. Sonra şöyle dua etti:

"**Allah'ım! Ebû Seleme'yi bağışla. Derecesini hidâyete ermişler seviyesine yükselt! Geride bıraktıkları için de sen ona vekil ol! Ey âlemlerin Rabbı! Bizi de onu da bağışla!. Kabrini genişlet ve nurla doldur!**"
Müslim, Cenâiz 7

Açıklamalar

Ümmü Seleme vâlidemizin ilk kocası, büyük sahâbî Ebû Seleme Abdullah İbni Abdülesed el-Mahzûmî vefat etmişti. Hz. Peygamber geldi ve açık kalmış olan gözlerini, *"Ruh çıkınca gözler onu izler"* diyerek kapattı**.** Bu, ölüm sonrası gözlerin bir noktaya dikilip kalması ve öyle bırakılması hâlinde görüntünün pek hoş olmamasından dolayı yapılan bir işlemdir. Hz. Peygamber'in bu işlemi bizzat yapmış olması, ümmet için fiilî bir sünnet olmuştur. Bir müslüman vefat ettiği zaman ilk iş olarak gözleri kapatılır ve çenesi başından itibaren bağlanır. Böylece gözlerin ve ağzın açık kalmaması sağlanır.

Gözlerin ruhu izlemesi, ruh çıktıktan sonra hareket etme imkânı bulamaması, kendiliğinden kapaklarını kapatamaması anlamındadır. Hz. Peygamber'in bu beyanını bazı âlimler, "gözler ruhun nereye gittiğini takip eder" şeklinde anlamışlardır.

Cenâzenin yakınlarının, kendileri hakkında birtakım olumsuz sözler söylemesi, doğru değildir. Peygamber Efendimiz, *"Kendinize yani biribirinize hayır dua edin, güzel şeyler temennisinde bulunun. Çünkü melekler sizin isteklerinizin olması, kabul görmesi için "âmin" derler. Meleklerin niyazı da makbüldür. O halde birinizin ölümü sebebiyle kendi hakkınızda olumsuz sözler söylemeyin"* uyarısında bulunmuştur. Sonra da bizzat kendisi Ebû Seleme için dua etmek suretiyle vefat eden müslümanlara nasıl dua edilmesi gerektiğini göstermiştir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yaptığı bu duaya dikkat edersek, önce Ebû Seleme'nin bağışlanmasını, yani geçmiş hatalarından arındırılmasını diliyor. Sonra derecesinin yükseltilmesini istiyor. Daha sonra da geride kalan çoluk çocuğu için Allah Teâlâ'nın yardımcı olmasını temenni ediyor.

Bu üç dilek hem ölen kişi hem de onu kaybetmenin elem ve ıstırabı içinde kıvranan geride bıraktığı yakınları için fevkalâde önemli bir tesellidir. Ölüm olayı karşısında insanlar, özellikle ilk anlarda ne yapacaklarını, ne söyleyeceklerini şaşırırlar. İşte o şaşkınlık anında paniğe kapılmadan, soğukkanlılık ve teslimiyet göstererek hem ölen hem de geride kalanlar hakkında güzel temennilerde bulunmak, o anın sıkıntılarını atlatmak bakımından pek önemlidir.

Peygamber Efendimiz daha sonra hem vefat eden kimse hem de orada bulunan ve bir gün mutlaka ölümü tadacak olan öteki insanlar için bağışlanma dileğinde bulunuyor. Burada da sadece ölenin değil, herkesin Allah'ın mağfiretine ihtiyacı olduğu vurgulanmaktadır.

Kabrin genişletilmesi ve aydınlatılması dileği, insanın vefatı sonrasında ilk durağı olan kabir konusunda o anda yoğunlaşan endişelerin dağılmasını istemektir ve ölenin yakınları için son derece rahatlatıcı bir duadır. Genişlik ve aydınlığın mânevî bir genişlik ve aydınlık olduğunda ise hiç şüphe yoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ölüm olayı karşısında şuurunu kaybedip âdeta kendine beddua edercesine rastgele sözler söylemek doğru değildir.

2. Vefat eden bir müslüman için bağışlanmasını ve âhiretteki derecesinin yüksek, kabrinin geniş ve aydınlık olmasını temenni etmek güzeldir.

3. Cenazenin geride kalan yakınları için de Allah Teâlâ'nın yardımcı olmasını temenni etmek uygun olur.

4. Ölenin gözleri açık kalmışsa önce onları kapatmalıdır.

152- باب ما يقال عند الميت وما يقوله من مات له ميت

ÖLÜNÜN BAŞINDA SÖYLENECEK SÖZ

ÖLÜNÜN BAŞINDA SÖYLENECEK SÖZ VE
CENAZE SAHİBİNİN SÖYLEYECEĞİ SÖZ

Hadisler

922– عن أُمِّ سلَمَةَ رضي اللَّه عنها قالت : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذا حَضرْتُمُ المرِيضَ ، أَوِ الميِّتَ ، فَقُولُوا خيْراً ، فَإِنَّ الملائِكَةَ يُؤَمِّنونَ عَلى ما تقُولُونَ ، قالت: فلمَّا مَاتَ أَبُو سَلَمَة ، أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقُلْتُ : يا رسُولَ اللَّه ، إِنَّ أبا سلَمَةَ قَدْ مَاتَ ، قالَ : «قُولي : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلَهُ ، وَأَعْقِبْني مِنْهُ عُقبى حسنةً » فقلتُ : فأَعْقَبَني اللَّهُ منْ هُوَ خَيْرٌ لي مِنْهُ : مُحمَّداً صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . رواه مسلم هكذا : « إِذا حَضرْتُمُ المرِيضَ » أَو « الميِّت »على الشَّكِّ ، رواه أبو داود وغيره:« الميِّت»بلا شَكٍّ .

922. Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"- Hasta veya ölünün başında bulunduğunuz zaman güzel sözler söyleyiniz. Zira melekler sizin dualarınıza âmin derler".

Ümmü Seleme dedi ki, Ebû Seleme vefat edince Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldim ve:

- Ey Allahın Resûlü! Ebû Seleme öldü, dedim. Bana şöyle buyurdu:

"Allahım, beni ve onu bağışla! Ve bana ondan daha iyi birini nasip et!" diye Allah'a yalvar." Hz. Peygamber'in dediği gibi yaptım. Neticede Allah Teâlâ bana Ebû Seleme'den daha hayırlı olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i eş olarak verdi.

Müslim, Cenâiz 6. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 15; Tirmizî, Cenâiz 7; Nesâî, Cenâiz 3; İbni Mâce, Cenâiz 4

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

923- وعنها قالت : سمعتُ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « مَا مِنْ عبدٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ ، فيقولُ : إِنَّا للَّهِ وَإِنَّا إِليهِ رَاجِعُونَ : اللَّهمَّ أجرني في مُصِيبَتي ، وَاخْلُف لي خَيْراً مِنْها، إِلاَّ أَجَرَهُ اللَّهُ تعَالى في مُصِيبتِهِ وَأَخْلَف له خَيْراً مِنْهَا . قالت : فَلَمَّا تُوُفِّيَ أَبُو سَلَمَة ، قلتُ كما أَمَرني رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَأَخْلَفَ اللَّهُ لِي خَيْراً منْهُ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . رواه مسلم .

923. Yine Ümmü Seleme *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim:

"**Herhangi bir kul sıkıntıya düşer de "Biz Allah'dan geldik, Allah'a döneceğiz. Allahım, başıma gelen musibetin ecrini ver ve bana bundan daha hayırlısını lutfet" diye dua ederse, Allah Teâlâ onu uğradığı sıkıntıdan dolayı mükâfatlandırır ve ona kaybettiğinden daha hayırlısını verir."**

Ümmü Seleme dedi ki, Ebû Seleme öldüğünde ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğrettiği gibi dua ettim. Allah da bana Ebû Seleme'den daha hayırlısını, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i verdi.
Müslim, Cenâiz 4

Açıklamalar

Aslında "müslümanı sıkıntıya sokan her şey bir musibet"tir. Ancak ölüm bütün sıkıntılardan daha ağır bir musibet olarak kabul edilegelmiştir. Herhangi bir felâket, ya da kaza anında "cana gelmesin de mala gelsin", "can kaybının olmaması sevindirici" gibi sözlerle anlatılmak istenen gerçek budur. Konumuz "ölmüş olan bir kimsenin arkasından, cenaze yakınlarının takınacağı tavır ve söyleyeceği sözler" olduğu için ikinci hadisteki "musibet"ten maksat da öncelikle "ölüm" olsa gerektir.

Hadislerin hem râvisi hem de olayın kahramanı Allah kendisinden razı olsun Ümmü Seleme vâlidemizdir. Onun sevgili eşi, birlikte ailece önce Habeşistan'a sonra da Medine'ye hicret ettikleri büyük sahâbî Ebû Seleme vefat ettiği zaman, olayı, Ebû Seleme'nin süt kardeşi ve halasının oğlu olan Hz. Peygamber'e haber vermiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz de birinci hadiste görüldüğü gibi, Ümmü Seleme'ye *"Allahım, beni ve onu bağışla! Ve bana ondan daha iyi birini nasip et!"* diye Allah'a yalvar" tavsiyesinde bulundu. Onun, o anda ne yapması gerektiğini özel olarak öğretti. İkinci hadiste ise, **herhangi bir kulun başına bir musibet gelir de "Biz Allah'dan geldik, Allah'a döneceğiz. Allahım, başıma gelen musibetin ecrini ver ve bana bundan daha hayırlısını lutfet" diye dua ederse,"** şeklinde genel bir kurala işaret buyurulmaktadır. Yani birinci hadiste "daha hayırlısını temenni etmek" sanki sadece Ümmü Seleme'ye tavsiye edilmiş gibi görünürken, ikinci hadisten bu tavsiyenin özel değil, başına musibet gelen her müslümana yönelik umumî bir tavsiye olduğu anlaşılmaktadır.

Mala veya cana gelen herhangi bir musıbet karşısında **"İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn"** diye rıza ve teslimiyet göstermeye **istirca'** denilmektedir. Her ne kadar halkımız arasında sadece ölüm haberi karşısında **istirca'** edilerek "**innâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn**" demek âdet olmuş ise de, bu âyetin hemen yukarısında "**biz sizi, korku, açlık, mallardan, canlardan ve meyvelerdan eksiltmek suretiyle elbette deneriz**" buyurulduğuna göre, her türlü sıkıntı ve musibete karşı istircâ yapılabileceği yani **innâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn** denilebileceği, daha doğrusu denilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Cenaze sahibinin hem kendisi hem de ölen yakını için mağfiret dilemesi, sonraki hayatı için de ondan daha iyisini kendisine nasip etmesi için Allah'a dua etmesi, o anda bile kendisini düşünmek gibi çıkarcı bir yaklaşım olarak değerlendirilemez. Tam aksine, tabiî olarak içine girdiği, kaybettiği kişinin geleceğine yönelik üzüntü ve onsuz kendisinin ne olacağı endişesi gibi çok ağır ruhî bir durumu, daha kötü bir şekle sokmadan atlatıvermesi için işlerini Allah'a havale ederek o kaygıların olumsuz baskılarından kurtulmasını sağlamaktır. Daha sonra kişi, kaybettiğinin yokluğuna ve yeni hayat düzenine alışacaktır. Asıl tehlike, musibetle ilk karşılaşıldığı andadır. İşte o anı, böylesine kadere rıza çizgisinde geçirebilenler, sabretmenin mükafâtını hakederler. Efendimiz'in buyurduğu gibi zaten *"Asıl sabır, felâketle karşılaşılan ilk anda gösterilen metânettir"*.

Her iki hadiste de Ümmü Seleme vâlidemiz, kendi tecrübesini anlatıyor, *"Ben Resulullah'ın öğrettiği dua cümlelerini söyledim. Allah da bana Ebû Seleme'den daha hayırlısını, Hz. Peygamber'i eş olarak lutfetti*" diyor. O, bu sözleriyle Hz. Peygamber'in tavsiyelerine ve sünnetine uyanların, sonuçta mutlaka kazanacaklarını vurgulamış olmaktadır. Hatta hadisimizin buraya alınmayan bir rivayetinde Ümmü Seleme vâlidemiz, "Ashâb arasından Ebû Seleme'den daha hayırlı kim var ki?" diye aklından geçirdiğini, fakat sonuçta Hz. Peygamber'in tavsiyesine uyduğunu, ve hayal bile etmediği halde, Hz. Peygamber'le evlendiğini bildirmektedir.

O halde başa gelen bir musibeti, daha ağır musibetlere vesile kılacak ânî ve duygusal hareket ve sözlerden kaçınmak ve sünnetin öngördüğü şekilde davranarak hayırlı sonuçlara kavuşmaya bakmak gerekmektedir. Bu da Allah'ın tasarrufuna rıza göstermek ve başa gelenlere sabretmesini bilmekle mümkündür. Unutulmamalıdır ki, insan için sevinç ve üzüntü halleri fevkalâde kritik ve tehlikeli anlardır. Bu hallerden birincisini şükür, ikincisini sabır ile karşılamak yerinde bir davranış olur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1, Cenâze sahiplerinin hem ölü hem de kendileri için bağışlanma dilemeleri, ondan sonraki günler için iyilikler istemeleri uygundur.

2. Müslümana sıkıntı veren her hâl ve durumda istircâ yapılabilir.

3. Musibet anlarında gösterilen sabrın ve Allah'a arzedilecek dua ve niyazın güzel neticeleri mutlaka görülür.

4. Ümmü Seleme vâlidemiz, Peygamber tavsiyesine uymanın mutlu sonucunu gören canlı bir örnektir.

5. Sünnet, herkes için kurtuluş vesilesidir.

924– وعن أَبي موسى رضي اللَّه عنه أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِذا ماتَ وَلَدُ العبْدِ قال اللَّهُ تعالى لملائِكَتِهِ : قَبضْتُم وَلَدَ عَبْدِي ؟ فيقولُونَ : نعَم ، فيقولُ : قَبَضتُم ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ؟ فيقولونَ : نَعم . فَيَقُولُ : فَمَاذَا قال عبْدِي ؟ فيقُولُونَ : حِمدكَ واسْتَرْجعَ ، فيقولُ اللَّهُ تعالى: ابْنُوا لعبدِي بَيتاً في الجَنَّة، وَسمُّوهُ بيتَ الحمدِ» رواه الترمذي وقال: حديث حسن.

924. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

Bir kulun çocuğu öldüğü zaman Allah Teâlâ meleklerine;

- **Kulumun çocuğunun ruhunu mu aldınız?** buyurur. Melekler;

- Evet, derler. Allah Teâlâ:

- **Kulumun gönül meyvesini (ciğerpâresini) mi kopardınız**? buyurur. Melekler:

- Evet, derler. Allah Teâlâ:

- **Peki, kulum ne dedi**? buyurur. Melekler:

- Sana hamdetti ve innâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn diye istircâda bulundu, derler. Bunun üzerine Allah Teâlâ:

- **O halde kulum için cennette bir ev yapın ve adını da "hamd evi" koyun**! buyurur.
Tirmizî, Cenâiz 36

Sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

925– وعن أَبِي هُريرَةَ رضي اللَّهُ عنه أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : يقُولُ اللَّهُ تعالى : ما لعَبْدِي المؤْمِن عِنْدي جزَاءٌ إِذا قَبَضْتُ صَفيَّه مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا ، ثُمَّ احْتَسَبهُ ، إِلاَّ الجَنَّةَ » رواه البخاري

.

925. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Mü'min bir kulumun dünyada sevdiklerinden birini aldığım zaman, buna sabredip sevabını Allah'tan beklerse, bu davranışının katımdaki karşılığı kesinlikle cennettir".

Buhârî, Rikak 6. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 23

Açıklamalar

Bu iki hadiste, sevdiğini kaybeden bir kimsenin, bu üzücü olayı *hamd ve istirca'* ile karşılaması ve sabrederek *ecrini Allah'tan beklemes*i gerektiğini görüyoruz. Bu davranışı gösteren mü'minin cennetle ve cennette "hamd evi" ile mukabele göreceğini öğreniyoruz.

Hiç şüphesiz, sonucu cennet olduğuna göre, ölüm karşısında hamd ve istircâ ederek teslimiyet gösterebilmek çok değerli, ama pek de kolay olmayan davranışlardır. Çoğu kişinin bunu başarabildiğini söylemek oldukça zordur. Bu sebeple de başarabilenlere cennetle mukabele edilmektedir. Aslında ölüm gibi tabiî ve önlenemez bir olay karşısında hangi tepki gösterilirse gösterilsin, sonucun değişmesi, gidenin geri gelmesi, onun yokluğunun telâfisi mümkün değildir. Gelenin işi gitmektir. Hayat Allah'ın ihsanı, ikramı, ölüm Allah'ın fermânıdır. İhsanı gibi fermanını da teslimiyetle karşılamak kula yakışan yegâne tavırdır. Ancak insanoğlu biraz da yapısı gereği, özellikle ölüm olayı karşısında her zaman kendisinden beklenen direnci ve teslimiyeti gösterememekte, kendisine hâkim olamamaktadır. Ama herhalde sabır ve Allah'a teslimiyetin en çok işe yarayacağı yer de bu tür bir felâket ânıdır.

Müslüman, kaybını kazanca, üzüntüsünü temelli sevince çevirme şansına sahiptir. İşte bunun yolunu bu iki hadiste bulmaktayız. Kudsî nitelikteki ikinci hadis, 33 numara ile geçmiş bulunmaktadır. Oradaki açıklamanın okunması, konu bütünlüğü açısından önemlidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Can, mal ve çoluk çocuk gibi kayıpları, sabır-teslimiyet, istircâ ve hamd ile karşılamak, cennetle müjdelenmiş davranışlardır.

2. Hamdetmek rıza göstermek demek olduğu için sabırdan daha yüksek bir erdemdir.

926– وعن أُسامة بنِ زيدٍ رضي اللَّه عنهما قال : أَرْسَلَتْ إِحْدى بَناتِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِلَيهِ تَدْعُوهُ وتُخْبِرُهُ أَنَّ صبيًّا لَهَا أَوْ ابْناً في الموتِ فقال للرَّسول : « ارْجعْ إِلَيْهَا ، فَأَخْبِرْهَا أَنَّ للَّهِ تعالى مَا أَخذَ ولَهُ ما أعطى ، وَكُلُّ شَيْء عِنْدَهُ بِأَجْلٍ مُسَمًّى، فَمُرْهَا، فلْتَصْبِرْ ولْتَحْتسِبْ » وذكر تمام الحديث ، متفقٌ عليه .

926. Üsâme İbni Zeyd *radıyallahu anh*ümâ'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah'ın kızlarından biri (Zeynep), Nebî *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e adam göndererek, çocuğunun (veya oğlunun) ölmek üzere olduğunu haber verdi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* haber getiren kimseye:

–"**Ona dön ve şunu bildir ki, alan da veren de Allah'tır. Onun katında her şeyin belli bir eceli vardır. Sabretsin ve ecrini Allah'tan beklesin**" buyurdu.

Râvi hadisin tamamını nakletti.

Buhârî, Cenâiz 33, Müslim, Cenâiz, 9,11. Ayrıca bk. Buhârî, Eymân 9, Merdâ 9, Tevhîd 25; Ebû Dâvûd, Cenâiz 24, Edeb 58; Nesâî, Cenâiz 22; İbni Mâce, Cenâiz 53

Açıklamalar

Hadisimizde, yakınları vefat etmek üzere olan veya vefat etmiş olan müslümanlara neler tavsiye etmek gerektiğini bulmaktayız. Hatta Resûl-i Ekrem Efendimiz ölen çocuğun dedesi olarak, kızına, söyleyeceği sözden çok, göstermesi uygun olan davranışı tarif ve tavsiye ediyor ve *"Sabretsin ve ecrini Allah'tan beklesin"* buyuruyor. Efendimiz, bu tavsiyesine gerekçe olarak değişmeyen bir gerçeği hatırlatıyor: *"Alan da veren de Allahtır. Onun katında her şeyin belli bir vakti(eceli) vardır"* diyor.

Böyle nâzik zamanlarda bazı değişmez gerçekleri hatırlamak veya hatırlatmak, insanı teskin ve teselli eder. Üzüntüden ne yapması gerektiğini şaşırmış, ağzından çıkanı kulağı duymayacak hale gelmiş insanlara, bu tür hatırlatmalarda bulunmak hem gönüllerini almaya vesile olur, hem de akıllarını başlarına devşirmelerine, sabır ve teslimiyet göstermelerine yardım eder.

Nevevî, burada işlenen konu ile ilgili görmediği için hadisin bundan sonraki kısmını nakletmemişse de biz, sabır konusunda 30 numara ile geçen, 928 numarada da gelecek olan hadisin sonraki bölümünü de - merak edilebileceği düşüncesiyle - vermek istiyoruz. Olay şöyle devam ediyor:

Hz. Peygamber'in bu tavsiyesi üzerine kızı, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e;

- Ne olur, mutlaka gelsin, diye tekrar haber yolladı.

Bu defa Peygamber *sallellahu aleyhi ve sellem* yanında Sa'd İbni Ubâde,Muaz İbni Cebel, Übeyy İbni Ka'b, Zeyd İbni Sâbit ve başka bazı sahâbîler olduğu halde kalkıp kızına

gitti. Çocuğu Hz. Peygamber'in kucağına verdiler. Yavrucak pek zor nefes almaktaydı. Resûlullah'ın gözlerinden yaşlar boşandı. Durumu gören Sa'd İbni Ubâde:

- Ey Allahın Resûlü! Bu ne haldir? dedi. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- *"Bu, Allahın, kullarının kalbine koymuş olduğu merhamet duygusudur,"* buyurdu.

Hadisin bir başka rivayetinde Hz. Peygamber, *"Bu, Allahın, dilediği kullarının kalbine koyduğu bir rahmettir. Zaten Allah ancak, merhametli kullarına rahmet eder"* buyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1.Ölüm olayında ölünün yakınlarına sabırlı olmaları tavsiye edilir.

2. Canı verenin de alanın da Allah olduğu ve her canlının belli bir ömre sahip bulunduğu, ondan fazla yaşamasının mümkün olmadığı gerçeği daima hatırda tutulmalıdır.

3. Sabır, kadere rıza çizgisinde kalabilmenin yegâne yoludur.

153- باب جواز البكاء على الميت بغير ندب ولا نياحة

أما النياحة فحرام، وسيأتي فيها باب كتاب النهي إن شاء الله تعالى. وأما البكاء فجاءت أحاديث بالنهي عنه، وأن الميت يعذب ببكاء أهله. وهي متأولة محمولة على من أوصى به، والنهي إنما هو عن البكاء الذي فيه ندب أو نياحة. والدليل على جواز البكاء بغير ندب ولا نياحة أحاديث كثيرة. منها:

BAĞIRIP ÇAĞIRMADAN ÖLÜYE AĞLAMAK

Nevha (çığlık atmak, feryâd ü figân etmek, "ah şöyle idi, vah böyle idi" diye yaygara koparıp şamata çıkarmak demektir ve) haramdır. Bu husus inşallah ileride yasaklar bölümünde ayrıca işlenecektir (bk. 1660 - 1670 numaralı hadisler). Ölüye ağlamaktan nehiy konusunda *"Aile efradının ağlaması sebebiyle ölü azaba tâbi tutulur"* anlamında hadisler bulunmakla beraber bunlar, kendisine ağlanmasını vasiyet eden kişi için geçerlidir. Binaenaleyh yasak, sadece bağırıp çağırarak ağlamakla ilgilidir. Bağırıp çağırmaksızın ağlamanın câiz olduğunu gösteren bir çok hadis bulunmaktadır. Aşağıdaki üç hadis bunlardandır:

Hadisler

927– عن ابنِ عُمرَ رضي اللَّه عنهما أَنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عاد سَعْدَ بنَ عُبَادَةَ ، وَمَعَهُ عبْدُ الرَّحمنِ بنُ عَوفٍ ، وسعْدُ بْنُ أَبي وَقَّاصٍ ، وعبْدُ اللَّهِ بن مَسْعُودٍ رضي اللَّه عنهم ، فَبكى رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فلمَّا رَأَى القوْمُ بُكاءَ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، بَكَوْا ، فقال : « أَلا تَسْمعُونَ ؟ إنَّ اللَّه لا يُعَذِّبُ بِدمْعِ العَيْنِ ، وَلا بِحُزْنِ القَلْبِ ، وَلكِنْ يُعَذِّبُ بِهذا أَوْ يَرْحَمُ » وَأَشَارَ إِلى لِسَانِهِ .متفقٌ عليه .

927. İbni Ömer *radıyallahu anh*ümâ'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, yanında Abdurrahman İbni Avf, Sa'd İbni Ebû Vakkâs ve Abdullah İbni Mes'ûd *Allah onlardan razı olsun* bulunduğu halde Sa'd İbni Ubâde'yi ziyaret etti. Durumunu görünce Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ağladı. Onun ağladığını gören sahâbîler de ağlamaya başladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- "**Bilmez misiniz, gerçekten Allah, gözyaşı ve kalbin elemi sebebiyle kişiye azap etmez. Fakat - dilini işâret ederek- bunun yüzünden azap eder veya bağışlar**" buyurdu.

Buhârî, Cenâiz 44, Talak 24; Müslim, Cenâiz 12

929 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

928- وعن أُسَامة بنِ زَيْدٍ رضي اللَّه عنهما أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رُفِعَ إِلَيهِ ابْنُ ابْنَتِهِ وَهُوَ فِي المَوْتِ ، فَفَاضَتْ عَيْنا رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقال له سعدٌ : مَا هذا يا رسولَ اللَّهِ ؟، قال: « هَذِهِ رحمةٌ جَعَلَها اللَّهُ تَعالى فِي قلوبِ عبادِهِ ، وَإِنما يَرْحَمُ اللَّهُ مِنْ عبادِهِ الرُّحَمَاءَ » متفقٌ عليه .

928. Üsâme İbni Zeyd r*adıyallahu anhumâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, ölmek üzere olan kızının oğlunu verdikleri zaman, Peygamber'in gözleri doldu. Bunun üzerine Sa'd İbni Ubâde:

- Ey Allahın Resûlü! Bu ne haldir? dedi. Hz. Peygamber de:

- "**Bu, Allah'ın, kullarının kalbine koyduğu acıma duygusu, rahmettir. Allah, acımasını bilen kullarına merhamet eder**" buyurdu.

Buhârî, Cenâiz 33, Müslim, Cenâiz, 9,11. Ayrıca bk. Buhârî, Eymân 9, Merdâ 9, Tevhîd 25; Ebû Dâvûd, Cenâiz 24, Edeb 58; Nesâî, Cenâiz 22; İbni Mâce, Cenâiz 53

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

- وعن أَنسٍ رضيَ اللَّهُ عنه أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم دَخلَ عَلى ابْنه إِبَراهِيمَ رضيَ اللَّهُ عنْه وَهُوَ يَجُودُ بَنفسِه فَجعلتْ عَيْنا رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم تَذْرِفَانِ . فقال له عبدُ الرَّحمن بنُ عوفٍ: وأَنت يا رسولَ اللَّه ؟، فقال : « يا ابْنَ عوْفٍ إِنَّها رَحْمةٌ » ثُمَّ أَتْبَعَها بأُخْرَى ، فقال: « إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ والقَلْب يَحْزَنُ ، وَلا نَقُولُ إِلا ما يُرضي رَبَّنا وَإِنَّا لفِرَاقِكَ يا إِبْرَاهيمُ لمحْزُونُون » .

رواه البخاري ، وروى مُسلمٌ بعضَه . والأَحاديث في الباب كثيرة في الصحيح مشهورة ، واللَّه أعلم .

929. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ruhunu teslim etmek üzere olan oğlu İbrahim'in yanına girince gözlerinden yaşlar boşanmaya başladı. Bunun üzerine Abdurrahman İbni Avf:

- Ey Allah'ın Resûlü! Siz de mi ağlıyorsunuz?" diye sordu. Hz. Peygamber ona:

- “**Ey İbni Avf! Bu gördüğün gözyaşları rahmet ve şefkat eseridir**” cevabını verdi. Sonra şunları ilave etti:

-“**Göz yaşarır, kalp hüzünlenir. Biz ancak Rabbimiz’in razı olacağı sözleri söyleriz. Ey İbrahim! Seni kaybetmekten dolayı gerçekten üzgünüz.**”
Buhârî, Cenâiz 43; Müslim, Fedâil 62. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cenâiz 53

Açıklamalar

Müellif Nevevî, bu bab başlığı altında, farklı bir uygulama yaparak hadislerden önce konu ile igili kısa bir açıklamada bulunmuştur. Oldukça geniş bir konu olan ölüye ağlama bahsi hakkında kısaca bilgi vermiş, ölüye ağlama yasağının mutlak olmadığını, çığlık atarak, yaka-paça yırtarak, yüksek sesle ah - vah ederek ağlamaya yönelik olduğunu belirtmiş ve buna dair üç hadisi örnek olarak zikretmiştir.

Açıkça görüldüğü gibi, hadislerin üçü de bizzat Hz. Peygamber’in ağlamasıyla ilgilidir. Birinci hadiste Hz. Peygamber, büyük bir ihtimalle hicretin ilk yıllarında, hasta olduğu için bir grup sahâbî ile birlikte ziyaretine gittiği Medineli büyük sahâbî Sa’d İbni Ubâde’nin halini görünce ağlamıştır. İkinci hadiste vefat etmek üzere olan torununu kucağına alınca ağlamış; üçüncü hadiste de oğlu İbrahim’in vefatı üzerine göz yaşlarını tutamamıştır.

Birinci hadiste, tasada ve kıvançta kendisini takip eden sahâbîlerin kendisine bakarak ağladıklarını görünce, onlara durumu açıklamış ve
“Bilir misiniz, gerçekten Allah, gözyaşı ve kalbin elemi sebebiyle kişiye azap etmez. Fakat -dilini işaret ederek- bunun yüzünden azap eder veya bağışlar” buyurmuştur. Efendimiz bu sözleriyle, asıl dikkat edilmesi gerekli olan konunun, kalbin hüzünlenmesi, gözlerin nemlenmesi ya da doluvermesi değil, ağızdan çıkacak sözler olduğunu ortaya koymuştur. Hakikaten, ölüm gibi felâketler karşısında birçok kimsenin, ağzından çıkanı kulağının duymadığı görülegelmektedir. O anda söylediği sözlerin, üzüntüsünü ifade etmekten öte pek tehlikeli noktalara uzandığını, hatta imana dokunan mânalar taşıdığını kestiremeyen insanlar pek çoktur. İşte Hz. Peygamber, sevinirken de üzülürken de kendisini takip etmeyi hayat tarzı olarak seçmiş ve benimsemiş olan yakın dostlarına, ağızdan çıkacak sözler dolayısıyla azap da rahmet de görülebileceği gerçeğini hatırlatmaktadır.

Eğitim ve öğretimde, telkin ve irşatta en uygun zamanı kollama, yeri geldiğinde gerekli bilgilendirmeyi yapma bakımından dikkat çekici olan hadisimiz, özellikle felâket hallerinde dile sahip çıkma konusunda fevkalâde önem arzetmektedir. Bir felâketi, daha başka felâketlere sebep kılmamak, ancak dile hâkim olmakla mümkündür.

İkinci hadiste Hz. Peygamber’in, ölüm hâlindeki torununu kucağına aldığı zaman gözyaşlarını tutamadığını görüyoruz. Sa’d İbni Ubâde Hz. Peygamber’e, “bizlere sabırlı olmayı, ağlamamayı tavsiye ettiğiniz halde şimdi siz mi ağlıyorsunuz?” diye soruyor. Bunu sorarken o, sessiz sedâsız ağlamakla, bağırıp çağırarak ağlamanın farkını herhalde bilmiyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, *“Allah’ın, kullarının kalbine koyduğu bu acıma duygusu, rahmettir. Allah, acımasını bilen kullarına merhamet eder”* buyurmak suretiyle ölüye ağlamanın tabiî olduğunu, bağıra-çağıra yaka-paça yırtarak ağlamanın doğru olmadığını anlatmış, ayrıca ağlamanın mutlak bir zaaf işareti değil, merhamet alâmeti olduğunu belirtmiştir.

Üçüncü hadisten, henüz bir buçuk yaşında iken vefat eden oğlu İbrahim’in ölümü üzerine Hz. Peygamber’in gözlerinin yaşla dolduğunu öğreniyoruz. Bu defa da Abdurrahman İbni Avf, hayrete düşüyor ve “Ey Allahın Resûlü! Siz de mi ağlıyorsunuz?” diye soruyor.

Efendimiz ona da hemen hemen aynı cevabı veriyor ve “Bu hâl şefkat eseridir. Göz yaşarır, kalp hüzünlenir” buyuruyor. Sonra da *“Biz ancak Rabbimiz’in râzı olacağı sözleri söyleriz”* buyurmak suretiyle, ağlarken kadere rızasızlık anlamına gelecek her hangi bir söz söylememeye dikkat etmek gerektiğini bildiriyor. En sonunda da oğluna hitaben *“Ey İbrahim! Seni kaybetmekten biz gerçekten üzgünüz”* buyurmak suretiyle hislerini ifade ediyor.

Dinimiz, felâket ve musibetler karşısında hiç etkilenmemiş gibi davranılmasını asla istememektedir. Bu gayri tabiîlik olur. İnsan yapısının tabiî sonucu olan üzüntü, keder, gözyaşı gibi tepkileri ya da belirtileri normal karşılamakta, hatta bunları şefkat ve merhamet duygularının tezâhürü olarak kabul etmektedir. Ancak her konuda olduğu gibi burada da itidal dışına taşılmasını, çığlık atarak, yaka-paça yırtarak, daha doğrusu biraz da gösterişe ve desinlere kaçarak ağlanmasını tasvip ve tecviz etmemektedir. Zira böyle bir tavır ölü için değil, çevredeki diriler için ağlamak olur.

Böylesi gösteri niteliği taşıyan tavır ve davranışlardan müslümanların uzak kalması, sevinirken de üzülürken de kalbine, diline ve davranışlarına sahip ve hâkim olması gerekir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Niyâha yani bağıra-çağıra ağlamak, ağıt yakmak haramdır.
2. Sessizce dökülecek gözyaşı, kalpteki şefkat ve merhametin göstergesidir.
3. Hz. Peygamber hüznü ve elemi ile de ümmetine örnektir.
4. Ölen kimsenin ardından gözyaşı dökmekte hiç bir sakınca yoktur.

154- باب الكف عما يرى في الميت من مكروه

ÖLENİN HÂLİNİ GİZLEMEK

ÖLÜDE GÖRÜLEN HOŞA GİTMEYEN HALLERİ SÖYLEMEKTEN KAÇINMAK

Hadisler

930– عن أَبي رافعٍ أَسْلم موْلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال :

« مَنْ غَسَّل ميِّتاً فَكَتَمَ عَلَيْه ، غَفَرَ اللَّهُ له أَرْبعِينَ مرَّةً » رواه الحاكم وقال: صحيح على شرط مسلم .

930. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in âzad ettiği kölesi Ebû Râfi’ Eslem *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Ölüyü yıkayıp da onda gördüğü hoş olmayan halleri gizleyen kimseyi Allah Teâlâ kırk kere bağışlar.”

Hâkim, *Müstedrek,* I, 362. Ayrıca bk. Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ,* III, 395

Ebû Râfi' Eslem

Kıptî olduğu belirtilen Ebû Râfi', Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın kölesiydi. Abbas onu Hz. Peygamber'e hediye etmişti. Abbas müslüman olunca, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de Ebû Râfi'i âzâd etti. Resûl-i Ekrem Efendimiz onu, âzadlı câriyesi Selmâ ile evlendirdi. Bu evlilikten Ubeydullah İbni Ebû Râfi' dünyaya geldi.

Ebû Râfi', Uhud, Hendek ve sonraki gazvelere katıldı. Resûlullah'tan 68 hadis rivayet etti. Bunlardan bir tanesi Sahih-i Buhârî'de, üç tanesi de Sahih-i Müslim'de bulunmaktadır. Diğer rivayetleri Sünen'lerde yer almıştır.

Ebû Râfi' Hz. Osman'ın şehid edilmesinden önce (veya sonra) Medine'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Gerçekten son derece ketum olmayı gerektiren bazı haller ve meslekler vardır. Zira yapılacak bir açıklama, kimilerinin boş yere üzülmesine, kimilerinin kötü düşünmesine sebep olur; fertler arasında ve toplumda kırgınlıklar ve düşmanlıklar üretir. İşte bu tür durumlardan biri, herhangi bir müslümanın ölüsünü yıkayan kimsenin, ölünün renginin kararması gibi gördüğü bazı hoş olmayan değişiklikleri kimseye söylemeyip saklamasıdır. Zira bu çeşit beyanlar bazan kaybedilen kişinin üzüntüsünden daha büyük üzüntülere ve kırgınlıklara sebep olabilir. Bunun tam aksine ölüyü yıkayan kişi, gördüğü olumlu değişiklikleri cenâze sahiplerine söyleyebilir. Böylece onların üzüntülerini hafifletme yoluna gidebilir.

Öte yandan ölü yıkayan kimselerin açıklamaları, iyilik veya kötülük bakımından ölenin âhiretteki durumuyla ilgilendirilebilir. Halbuki hiç de öyle olmayabilir. Ancak halk, ölünün yüzündeki değişiklikleri iyiye veya kötüye yorma alışkanlığındadır. Hele bir de onu yıkayan ve çoğu kere de din görevlisi olan bir kişinin, cenaze hakkında yorum yapar bir eda ile açıklamalarda bulunması, işi iyiden iyiye ciddileştirir.

Mesele son derece önemli olduğu için, böylesi bir durumda çenesini tutabilen ölü yıkayıcısının Allah Teâlâ tarafından kırk kez bağışlanacağı ifade edilmiştir. Hâkim'e göre İmam Müslim'in şartlarına uygun olan hadisimiz, konuyla ilgili daha başka bazı hadisler tarafından da desteklenmektedir. Böyle bir kişi, "*Anasından doğduğu günde olduğu gibi günahlarından temizlenir*", " *Allah onu günahlarından arındırır*" ve "*Allah onun günahlarını örter*" gibi müjdelerle biten bu hadisler, hadisimizdeki "*kırk kez bağışlar*" ifadesinin anlamını farklı şekillerde ortaya koymaktadır.

Yaşayanların ölüler hakkında hüsn-i zanda bulunması, onların bağışlanacağını umması ve bunu temenni etmesi çok güzel bir tavırdır. Bu güzel düşünceleri gölgeleyecek herhangi bir beyanda bulunmak, kimseye bir şey kazandırmayacaktır. Bu sebeple, ölü yıkayanların, hele hele bu işi meslek olarak icrâ edenlerin, sır saklamasını bilen kimseler olması gerekmektedir. Hem kendi gelecekleri, âhiret hayatları hem de cenâze sahiplerinin umut ve güzel temennilerini devam ettirebilmeleri açısından bu davranış önemlidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ölü yıkayan kimseler, gördükleri hoşa gitmeyen halleri açıklamamalıdırlar.
2. Müslüman kardeşinin herhangi bir ayıbını gizlemeyi başarabilen kimseleri Allah Teâlâ bağışlar.

3. Ölen kimsedeki olumlu değişiklikleri söylemekte herhangi bir sakınca yoktur. Hatta bu isabetli bir davranıştır.

155- باب الصلاة على الميت وتشييعه وحضور دفنه وكراهة اتباع النساء الجنائز

CENAZE NAMAZI KILMAK

CENAZE NAMAZI KILMANIN, KABRE KADAR GİDEREK CENAZENİN MEZARA KONULMASINDA HAZIR BULUNMANIN İYİ, KADINLARIN CENAZEYE İŞTİRAK ETMELERİNİN İSE MEKRUH OLDUĞU

Hadisler

Cenaze uğurlanmasına dair hadisler 896 ve 897 numara ile daha önce geçti.

931- قد سبق فضل التشييع (انظر كتاب عيادة المريض وتشييع الميت) عن أَبي هُريرةَ رضيَ اللَّهُ عنه قال : قال رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ شَهِدَ الجنَازَةَ حَتَّى يُصَلَّي عَلَيها فَلَهُ قِيراطٌ ، وَمَنْ شَهِدَهَا حَتَّى تُدْفَنَ فَلَهُ قِيراطَانِ » قيلَ وما القيراطَانِ ؟ قال : « مِثْلُ الجَبَلَيْنِ العَظِيمَيْنِ » متفقٌ عليه .

931. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim bir cenazede, cenaze namazı kılınıncaya kadar bulunursa, bir kîrat, gömülünceye kadar kalırsa, iki kîrat sevap alır**".

- İki kîrat ne kadardır? diye sordular. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*;

- "**İki büyük dağ kadar!**" cevabını verdi.

Buhârî, Cenâiz 59; Müslim, Cenâiz 52, 53. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 79; İbni Mâce, Cenâiz 34

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

932- وعنه أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « من اتَّبعَ جَنازَةَ مُسْلِمٍ إيمَاناً واحْتِسَاباً ، وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلَّي عَلَيها ويَفْرُغَ من دَفنِها ، فَإِنَّهُ يَرْجعُ مِنَ الأَجرِ بقِيراطَين كُلُّ قيرَاط مِثلُ أُحُدٍ ، ومَنْ صَلَّى عَلَيهَا ، ثم رَجَعَ قبل أَن تُدْفَنَ ، فَإِنَّهُ يرجعُ بقِيرَاط » رواه البخاري .

932. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim, sevâbına inanarak, karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek bir müslüman cenazesi ile birlikte gider ve namazı kılınıp gömülünceye kadar beklerse, her biri Uhud**

dağı kadar olan iki kîrât sevapla döner. Kim de cenaze namazını kılar, defnolunmadan önce ayrılırsa bir kîrât sevapla döner."

Buhârî, İmân 35. Ayrıca bk. Müslim, Cenâiz 56; İbni Mâce, Cenâiz 79

Açıklamalar

Hz. Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bu iki hadiste aynı mâna iki ayrı şekilde ifade edilmektedir. Hem cenaze namazına iştirak eden hem de cenaze ile birlikte kabristana kadar gidip defnine katılan bir müslümanın her biri Uhud dağı kadar olan iki kîrat sevap alacağı müjdelenmektedir. Sadece cenaze namazı kılanın ise bir kîrât sevap kazanacağı bildirilmektedir.

Aslında küçük bir ağırlık birimi olan kîrat, bu iki hadiste bu gerçek anlamında değil, nasip, pay anlamında kullanılmış, miktarı da "iki büyük dağ" veya "her biri Uhud dağı büyüklüğünde" diye ifade buyurulmuştur. Kîrât kelimesi bazı hadislerde gerçek anlamında, burada olduğu gibi bazı hadislerde de farklı bir ağırlığı ve büyüklüğü anlatmak üzere pay anlamında kullanılmıştır.

"İki büyük dağ" veya "her biri Uhud dağı büyüklüğünde iki kîrat" tarifleri, cenâzeye iştirak edip cenaze namazı kılmak ve cenazenin arkasından kabre kadar gidip defnine katılmanın önemini belirtmek üzere dile getirilmiş iki temsilî açıklamadır. Uhud dağının o günkü Medine toplumunca pek iyi bilinen bir dağ olması, onların konuya ait teşvik ve faziletin büyüklüğünü daha iyi anlamalarını sağlamıştır. Esasen her yöre halkı, bir şeyin büyüklüğünü o yörede bulunan ve herkesin bildiği bir dağ veya tepe ile ifade etmek alışkanlığındadır. Bu bir anlatım biçimidir. Peygamber Efendimiz de bu anlatım usulünü kullanmış olmaktadır.

Özellikle ikinci hadisteki anlatım tarzından anlaşılmaktadır ki, o gün cenâzeler, bugün bizim ülkemizin hemen hemen her yöresinde olduğu gibi cenaze namazı kılınmak üzere cami önüne getirilmiyor, genellikle doğrudan kabristana götürülüyor ve orada namazı kılınıp defnediliyordu. Nâdiren mescide getiriliyor ve cenaze namazı kılındıktan sonra kabristana götürülüyordu. Ayrıca o günkü şartlarda kabristanın mescide çok uzak olmadığı da dikkate alınırsa, sevabın gidilen mesafe ile değil, cenazeye iştirak etmekle ilgili olduğu anlaşılacaktır. Bu iştirak işinin cenâze çıkan evden itibaren başladığı izlenimini veren ifadeler de bulunmaktadır. Belki bu ifadeler, evinden alınıp doğrudan kabristana götürülen cenazeler hakkındadır.

Günümüzde özellikle büyük yerleşim birimlerinde mezarlıkların şehrin dışında epeyce uzak yerlerde olması, cenaze ile beraber gitmenin, asıl ifadesiyle söylersek, cenaze teşyiinin bir hayli zahmeti ve zamanı gerektirdiği ortadadır. İşte bu sebeple hadislerde bildirilen sevabın büyüklüğü günümüzde daha iyi anlaşılabilmektedir.

Burada kaydedilmemekle beraber, Buhârî ve Müslim'de nakledildiğine göre, Hz. Ebû Hüreyre'nin bu rivayeti Abdullah İbni Ömer tarafından bir araştırma ve soruşturmaya tabi tutulmuştur. Olay şöyle cereyan etmiştir.

Abdullah İbni Ömer, Sa'd İbni Ebû Vakkas'la birlikte otururlarken Habbâb İbni Eret gelmiş ve:

- Ey Abdullah! Baksana Ebû Hüreyre ne rivayet ediyor? diye bu iki kîrât hadisini nakletmişti. Bunun üzerine İbni Ömer:

- Ebû Hüreyre de çok oldu, demiş ve Habbâb'ı, bu hadisi araştırmak için Hz. Âişe'ye göndermiş; "Bunu ondan sor gel!" demiş; Habbab gidince yerden bir avuç çakıl taşı almış; sinirli bir şekilde taşları elinde evirip çevirmeye başlamıştı. Bir müddet sonra Habbâb, Hz. Aişe'nin "Ebû Hüreyre doğru söylüyor; ben de Resûlullah'ın öyle buyurduğunu duydum" dediği haberini getirince, elindeki taşları hırsla yere fırtlatarak;

- Desene biz çok kîrat kaçırdık! diye hayıflanmıştı.

Hatta bu araştırma-soruşturma olayından haberdar olunca Ebû Hüreyre, Abdullah İbni Ömer'e gelmiş, bu defa birlikte Hz. Âişe'ye gitmişler. Hz. Âişe'nin olumlu cevabı üzerine Ebû Hüreyre, İbni Ömer'e:

- Beni ne Ensar gibi kırda ağaç dikmek ne de Muhacirler gibi çarşıda pazarda alış-veriş yapmak Hz. Peygamber'den alıkoydu. Benim bütün işim gücüm Resûlullah'ın verdiği lokmayı yemek ve öğrettiğini bellemekti, demiştir.

Abdullah İbni Ömer'in, Ebû Hüreyre hakkındaki sözü ve rivayet ettiği hadisi araştırma teşebbüsü, onun, din işine, sünnetin doğru olarak nakline, eğitim ve öğretimine ve yaşanmasına gösterdiği titizliğin bir ifadesidir. Yoksa Hz. Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine şüphe ile baktığının belgesi değildir. Nitekim araştırmanın sonunda, kendisinin o konudaki rivayetten haberi olmadığı ortaya çıkınca, *"Desene, biz çok kîrâtı kaçırdık*" diye hayıflanmıştır. Bu aynı zamanda İbni Ömer'in, bir çok cenâzeye katılmamış olduğunu da göstermektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslüman kardeşinin cenazesine katılarak onun namazını kılmak ve onunla beraber kabre kadar gitmek, insana büyük sevap kazandırır.
2. Sevap ve ecir gibi mânevî değerleri, bilinen maddî bir cisimle ifade etmek mümkündür.
3. Cenazenin arkasından yürümek daha uygundur.

933– وعن أُمِّ عطِيَّةَ رضي اللَّه عنها قَالَتْ : نُهينا عنِ اتِّبَاعِ الجَنائز ، وَلم يُعزَمْ عَلَيْنا » متفقٌ عليه .

« ومعناه » ولَمْ يُشدَّد في النَّهي كما يُشدَّدُ في المحَرَّمات .

933. Ümmü Atıyye *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Biz hanımlar cenazeye iştirak etmekten men edildik. Fakat cenâze teşyii bize kesin olarak haram kılınmadı.

Buhârî, Cenâiz 29, İ'tisam 27; Müslim, Cenâiz 34-35. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 40; İbni Mâce, Cenâiz 50

Açıklamalar

Cenâze teşyii, diğer bir ifadeyle ebediyet yolcusunun uğurlanması konusunda müslüman hanımların, erkeklerden farklı bir durumları vardır. Yukarıdaki iki hadiste gördüğümüz gibi erkekler bu işe ciddi şekilde teşvik edilirken, hanımlar alıkonulmuştur. Her ne kadar "haram" kılınmamış ise de onların cenaze ile kabre gitmeleri hoş karşılanmamıştır.

Ümmü Atıyye, *lafzan mevkuf* ve fakat *mânen merfû* olan bu rivayetinde konuya ait durumu özetle belirtmiş bulunmaktadır. Bu ifade tarzından hareketle kadınların cenazeye iştirak etmeleri tenzihen mekruh kabul edilmiştir.

Aslında düşünüldüğü zaman, cenaze defni gibi psikolojik açıdan dayanıklı olmayı gerektiren üzücü bir işin erkekler tarafından yerine getirilmesi pek tabiîdir. Hanımların iştirakleri işin geciktirilmesine ve hatta cenazeden alınması gerekli ibretin büsbütün kaybedilmesine yol açabilir. Bayram namazı için hanımların sahrâya çıkmalarını teşvik eden Hz. Peygamber, onların cenaze teşyiinde bulunmalarını hoş karşılamamıştır. Bu, yapılacak işin niteliği ile ilgili bir uygulama olmaktadır. İmâm-ı Âzam da cenaze teşyiinin hanımlara yakışmadığı görüşündedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hanımların cenâzeye iştirakleri tenzihen mekruhtur.
2. Cenâze teşyiine erkekler teşvik edilmiştir.

156- باب استحباب تكثُّر المصلين على الجنازة وجعل صفوفهم ثلاثة فأكثر

CENAZE NAMAZINDA SAFLAR

CENAZE NAMAZI KILANLARIN ÇOK OLMASI, CEMAATİN ÜÇ VEYA DAHA FAZLA SAF TEŞKİL ETMESİ

Hadisler

934- عَنْ عائشةَ رضي اللَّهُ عنها قَالَتْ : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: ما مِنْ ميِّتٍ يُصلِّي عليهِ أُمَّةٌ مِنَ المسْلِمِينَ يبلُغُونَ مئَة كُلُّهُم يشْفَعُونَ له إلا شُفِّعُوا فيه » رواه مسلم .

934. Âişe *radıyalallahu anhâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Herhangi bir ölüye, sayıları yüzü bulan bir cemaat namaz kılar ve hepsi de ona şefaatçi olursa, onların bu duaları kabul olunur.”

Müslim, Cenâiz 58. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 40; Nesâî, Cenâiz 78

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

935- وعن ابنِ عباسٍ رضي اللَّه عنهما قال : سَمْعْتُ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُول : « مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلمٍ يمُوتُ ، فيقومُ عَلَى جَنَازتِهِ أَرْبَعونَ رَجُلا لا يُشركُونَ باللَّه شَيئاً إلاَّ شَفَّعَهُمُ اللَّهُ فيهِ » رواه مسلم .

935. İbni Abbas *radıyallahu anh*ümâ'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim dedi:

"Bir müslüman ölür de cenaze namazını Allah'a şirk koşmamış kırk kişi kılarsa, Allah onların cenaze hakkındaki dualarını kabul eder."

Müslim, Cenâiz 59. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 41; İbni Mâce, Cenâiz 19

Açıklamalar

Müslümanın müslüman üzerindeki haklarından biri, öldüğünde cenazesinin kaldırılmasına yardımcı olmaktır. Bu yardım, kimileri için vefat edenin evinden başlar, namazının kılınması ve mezarına defnedilmesine kadar devam eder. Kimileri için de sadece namazını kılmak şeklinde gerçekleşir.

Cenaze namazı zaten ölen için bir duadan, onun bağışlanmasını ve gittiği yeni ve temelli yurdunda rahat etmesini, Allah'ın rahmetine kavuşmasını dilemekten ibarettir.

Bu iki hadiste, dünyadan artık temelli olarak ayrılan müslümana, son defa hayır duada bulunması uygun olan cemaatin sayısı ve niteliği ile ilgili iki husus açıklanmaktadır. Hadisin birinde yüz kişilik bir cemaat, diğerinde kırk kişilik bir cemaat şeklinde iki ayrı rakam verilmesi bir çelişki gibi gözükse de, aslında böyle bir şey yoktur. Yüz kişinin duasını kabul eden Allah, lutfedip kırk kişinin duasını hatta belki daha az sayıdaki müslümanın duasını da kabul eder. Bu ayrıca bir lutuf ve ihsandır. Burada önemli olan sayı değil, müslümanların yapacağı duanın Allah Teâlâ tarafından kabul edileceğinin vaad buyurulmasıdır.

Bu arada şuna da işaret edelim ki, ikinci hadiste bulunan "*Allah'a şirk koşmamış*" nitelemesi, dua edenlerin temel özelliklerine dikkat çekmektedir. Ali el-Karî, kırk rakamının özellikle belirtilmesinin sebebini, "*Bir araya gelen kırk kişi içinde mutlaka bir Allah dostunun bulunacağı*" düşüncesiyle açıklayanların bulunduğunu hatırlatmaktadır. Kesinliği tartışılabilir olmakla beraber, böyle bir hüsn-i zanda bulunmanın kimseye bir zararı yoktur.

Küçük yerleşim birimlerinde, hatta bazan büyük şehirlerde bu rakamlar her cenaze için gerçekleşmeyebilir. İşte bu gibi hallerde cenazeye iştirak edenlerin sayısı değil nitelikleri, yani "şirk koşmamış" müslümanlar olmaları önem kazanır. Tabutu taşıyacak "dört Allah kulu" bile, ölenin bağışlanması konusunda ümitli olmak için yeterlidir. Hele cenaze merasimine sadece katılmak maksadıyla gelmiş, cenaze namazına iştirak etmeden bir kenarda bekleyen yığınlar kimseyi aldatmamalıdır. Müslümanlıkta görünüş değil, öz önemlidir, sayı değil, kalite önde gelir. Ama gerekli öze ve kaliteye sahip kişilerden kırk ya da yüz kişilik bir cemaat varsa bu da büyük bir nasip, ilâhî bir lutuftur.

İkinci hadisle ilgili bir de olaydan söz edilmektedir. Abdullah İbn Abbas, ölmüş olan oğlunun cenazesini evde bekletir. Hadisin râvisi Kureyb'e de dışarıda toplanan cemaati gözetlemesini tenbih eder. Kalabalık bir cemaatin toplandığı söylenince, cenazenin evden çıkarılmasına izin verir ve bu hareketinin sebebini de Hz. Peygamber'in *"Bir müslüman ölür de cenaze namazını Allah'a şirk koşmamış kırk kişi kılarsa, Allah onların cenaze hakkındaki dualarını kabul eder"* buyurmuş olmasıyla izah eder. Bu da sahâbilerin, her konuda Resûl-i Ekrem Efendimiz'den öğrendikleriyle amel etmeye çalıştıklarını gösteren örnek bir davranıştır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslümanların müslüman kardeşlerinin cenaze namazına iştirak edip onun için dua etmeleri, ölenin kurtuluşuna vesile olur.

2. Allah Teâlâ müslümanların, kardeşleri hakkındaki dua ve niyazlarını kabul eder.

3. Cenazede namaz kılmayan yığınlar ve çelenkler değil, kaliteli müslüman yürekler önem arzeder.

4. Cenaze teşyiine katılmak, müslümanın müslüman üzerindeki haklarındandır.

936– وعن مَرْثَدِ بن عبدِ اللَّه اليَزَنِيِّ قال : كانَ مالكُ بنُ هُبَيْرَةَ رضي اللَّه عنه إذا صلَّى عَلى الجنَازَةِ ، فَتَقَالَّ النَّاسَ عَليها ، جزَّأَهُمْ عَلَيْهَا ثَلاثَةَ أَجْزَاءٍ ثم قال : قال رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « مَنْ صَلَّى عليهِ ثَلاثَةُ صُفُوف ، فَقَدْ أَوْجَبَ » . رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن .

936. Mersed İbni Abdullah el-Yezenî'den rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Mâlik İbni Hübeyre *radıyallahu anh*, cenaze namazı kılacağı zaman cemaatı az bulursa, onları üç saf hâlinde dizer sonra da şöyle derdi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, "**Üç saf cemaatin cenaze namazını kıldığı kişi, cenneti hakeder**" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Cenâiz 39; Tirmizî, Cenâiz 40

Mersed İbni Abdullah

Ebü'l-Hayr Mersed İbni Abdullah el-Yezenî el-Mısrî tabiîlerin büyüklerindendir. Mısırlıların müftisi diye bilinen güvenilir, fakih bir zâttır. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. Hicretin 90. yılında vefat etmiştir.

Allah ona rahmet eylesin.

Açıklamalar

Cenaze namazına iştirak edenlerin sayısı biraz önce geçen iki hadiste yüz ve kırk rakamlarıyla ifade buyurulmuşken, bu hadiste rakam verilmeden daha esnek bir ifade ile "üç saf" şeklinde belirlenmiştir. Saf yan yana dizilmiş insanların arka arkaya durmalarını ifade eder. Bir safın en az ve en çok sayısı belirtilmediğine göre, bulunulan yerin örfüne göre saf kabul edilecek bir çoğunluk yeterli olacaktır.

Daha önce de söylediğimiz gibi, cenazeye iştirak edenler için kesin bir rakam verilmemiştir. Yüz kişi de üç saf olabilir, kırk kişi de üç saf olabilir, on beş kişi de üç saf olabilir. Peygamber Efendimiz'den dört hadis rivayet etmiş olan Mâlik İbni Hübeyre de meseleye böyle baktığı için, mevcut cemaati az bulduğu zaman, onları, duyduğu hadise uygun olarak üç saf halinde dizermiş. Üç saflık bir cemaatin cenaze namazını kılıp hakkında dua ettiği bir müslümanın cenneti hakedeceği müjdesine güvenmek ve bu sebeple cemaati üç saf halinde dizmek -lafza bağlılık gibi görünse de- son derece isabetli ve hüsn-i zanna dayalı bir harekettir.

Mâlik İbni Hübeyre'nin bu hareketinde, müslümanların birbiri hakkında nasıl hayırhah, iyilik sever davrandıklarını görmekteyiz. Bugün de ölen bir müslümanın Hz. Peygamber'in verdiği müjdeye kavuşması için böylesi bir yola gitmek, herhalde din hizmeti verenlerin

gözardı etmemeleri gereken bir tavırdır. Bu konuda insanların bilgilendirilmesi ve eğitilmesi din görevlilerine düşmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanların, ölen din kardeşleri hakkında yapacakları dualar onun bağışlanıp cennete girmesine vesile olur.

2. Üç saflık bir müslüman topluluğunun cenazede hazır bulunması, ölen için mağfiret sebebi sayılır.

3. Az sayıdaki cemaati üç saf halinde düzenlemek ve cenaze namazını ondan sonra kılmak uygun olur.

157- باب ما يقرأ في صلاة الجنازة

كبر أربع تكبيرات. يتعوذ بعد الأولى ثم يقرأ فاتحة الكتاب، ثم يكبر الثانية، ثم يصلي على النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيهِ وَسَلَّم فيقول: اللهم صل على محمد وعلى آل محمد. والأفضل أن يتممه بقوله: كما صليت على إبراهيم إلى قوله حميد مجيد، ولا يفعل ما يفعله كثير من العوام من قولهم: { إن اللَّه وملائكته يصلون على النبي } الآية (الأحزاب 56) فإنه لا تصح صلاته إذا اقتصر عليه، ثم يكبر الثالثة ويدعو للميت وللمسلمين بما سنذكره من الأحاديث إن شاء اللَّه تعالى، ثم يكبر الرابعة ويدعو. ومن أحسنه: اللهم لا تحرمنا أجره، ولا تفتنا بعده، واغفر لنا وله. والمختار أنه يطول الدعاء في الرابعة خلاف ما يعتاده أكثر الناس؛ لحديث ابن أبي أوفى الذي سنذكره إن شاء اللَّه تعالى (انظر الحديث رقم 937) فأما الأدعية المأثورة بعد التكبيرة الثالثة فمنها:

CENÂZE NAMAZINDA OKUNACAK DUALAR

Cenâze namazının tarifi (şâfiîlere göre):

Cenaze namazı kılan kişi, namaz müddetince dört tekbir alır. **Birinci tekbir**i alınca eûzu besmele çeker ve Fâtiha sûresini okur. **İkinci tekbir**den sonra “Allahümme salli alâ Muhammed’in ve alâ âli Muhammed” diye Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’e salevât getirir. Tamamını okuyarak “kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrahîm inneke hamîdün mecîd” demesi daha iyi olur. Halkın birçoğunun yaptığı gibi “innallâhe ve melâiketehû yusallûne ale’n-Nebiyy yâ eyyühellezîne âmenû sallû aleyhi ve sellimû teslimâ” âyetini okumaz. Zira bu ayeti okumakla kalır da Hz. Peygamber’e salevât getirmezse, namazı sahih olmaz. **Üçüncü tekbir**den sonra ölüye ve bütün müslümanlara -inşallah biraz sonra zikredeceğimiz- hadislerdeki dualardan biri ile dua eder. Daha sonra **dördüncü tekbir**i alır ve dua okur. Şu dua, burada okuyacağı duaların en güzellerindendir: *“Allahım! Bunun sevabından bizi mahrum etme. Ondan sonra bizi fitneye düşürme!. Bizi ve onu bağışla*!”

İbn Ebû Evfâ hadisini esas alarak **dördüncü tekbir**den sonra yapılacak duayı -halkın çoğunun âdeti hılâfına- uzatmak Şâfiîler’in tercih ettiği bir uygulamadır. (Hanefîler’e göre

birinci tekbirden sonra Fâtiha okunmaz ve dördüncü tekbirden sonra da herhangi bir dua yapılmaz.)

Üçüncü tekbirden sonra okunmak üzere Hz. Peygamber'den nakledilen bazı (me'sûr) dualar şunlardır:

Hadisler

937– عن أبي عبدِ الرحمنِ عوفِ بن مالكٍ رضي اللَّه عنه قال : صلَّى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَلى جَنَازَةٍ ، فَحَفِظْتُ مِنْ دُعائِهِ وَهُو يَقُولُ : « اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ ، وارْحَمْهُ ، وعافِهِ ، واعْفُ عنْهُ ، وَأَكرِمْ نزُلَهُ ، ووسِّعْ مُدْخَلَهُ واغْسِلْهُ بِالماءِ والثَّلْجِ والْبرَدِ ، ونَقِّه منَ الخَطَايَا، كما نَقَّيْتَ الثَّوب الأَبْيَضَ منَ الدَّنَس ، وَأَبْدِلْهُ دارا خيراً مِنْ دَارِه ، وَأَهْلاً خَيّراً منْ أَهْلِهِ، وزَوْجاً خَيْراً منْ زَوْجِهِ ، وأدْخِلْه الجنَّةَ ، وَأَعِذْه منْ عَذَابِ القَبْرِ ، وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ » حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنْ أَكُونَ أنَا ذلكَ الميِّتَ . رواه مسلم .

937. Ebû Abdurrahman Avf İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir cenaze namazı kıldı. Onun şöyle dua ettiğini duydum ve ezberledim:

"Allahım! Onu bağışla, ona rahmet et, onu azap ve sıkıntılardan koru. Kusurlarını affet. Cennetten nasibini ihsan et, gireceği yeri(kabrini) genişlet! Onu su ile, karla ve buzla yıka. Beyaz giysileri kirden (ve pisten) temizler gibi onu günahlarından arındır. Kendi evinden daha güzel bir ev, ailesinden daha hayırlı bir aile, eşinden daha hayırlı bir eş ver. Onu cennete koy, kabir ve cehennem azabından koru."

İbni Avf diyor ki, bu güzel duaları duyunca "keşke ölen ben olsaydım" diye içimden geçirdim.

Müslim, Cenâiz 85. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 38 ; İbni Mâce, Cenâiz 23

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

938– وعن أبي هُريرة وأبي قَتَادَةَ ، وأبي إبْرَاهيمَ الأَشْهَليِّ عنْ أبيه ، وأبوه صَحَابيٌّ رضي اللَّه عنهم ، عَنِ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنَّه صلَّى عَلى جَنَازَة فقال : « اللَّهم اغفر لِحَيِّنَا وميِّتِنا ، وَصغيرنا وَكَبيرِنا ، وذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا ، وشَاهِدِنا وَغائِبنَا . اللَّهُمَّ منْ أَحْيَيْتَه منَّا فأَحْيِه على الإِسْلامِ ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَه منَّا فتَوَفَّهُ عَلى الإِيمانِ ، اللَّهُمَّ لا تَحْرِمْنا أَجْرَهُ ، وَلا تَفْتِنَّا بَعْدَهُ » رواه الترمذي من رواية أبي هُرَيْرَةَ والأشهَليِّ ، ورواه أبو داود من رواية أبي هريرة وأبي قَتَادَةَ . قال الحاكم : حديث أبي هريرة

صَحيحٌ على شَرْطِ البُخاريِّ ومُسْلِمٍ ، قال التِرْمِذي قال البخاريُّ : أَصحُّ رواياتِ هذا الحديث روايةُ الأَشْهَليِّ . قال البخاري : وَأَصَحُّ شيء في هذا الباب حديث عوْفِ بن مالكٍ .

938. Ebû Hüreyre, Ebû Katâde ve Ebû İbrahim el-Eşhelî'nin sahâbî olan babasından *radıyallahu anhüm* rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir cenaze namazı kıldı ve şöyle dua etti:

"**Allahım! Dirilerimizi ve ölülerimizi, küçüklerimizi ve büyüklerimizi, erkeklerimizi ve kadınlarımızı, burada bulunanlarımızı ve bulunmayanlarımızı bağışla! Allahım! Bizden hayatta bırakacaklarını İslâm üzre yaşat. Öldüreceklerini iman ile öldür. Bizi bu cenazede bulunmanın sevabından mahrum etme ve ondan sonra bizi fitneye düşürme**!"

Tirmizî, Cenâiz 38 (Eşhelî ve Ebû Hüreyre'den); Ebû Dâvûd, Cenâiz 56 (Ebû Hüreyre ve Ebû Katâde'den). Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 77; İbni Mâce, Cenâiz 23

Hâkim'e göre, Ebû Hüreyre'nin rivayeti, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre "sahih"tir. Tirmizî, Buhârî'nin "*bu hadisin rivayetlerinin en sahihi Eşhelî'ninkidir*" dediğini nakletmiştir. Yine Buhârî "*Cenâze duaları konusundaki rivayetlerin en sahihi Avf İbni Mâlik'in hadisidir*" demiştir.

Açıklamalar

Görüldüğü gibi müellifimiz Nevevî, Şâfiî mezhebine göre cenaze namazını tarif ettikten sonra özellikle üçüncü tekbirin peşinden Hz. Peygamber'in yaptığı dualarla ilgili iki rivayeti nakletmiştir.

Öncelikle işaret edelim ki, Hanefîler'e göre, cenaze namazında birinci tekbirden sonra sübhâneke duası okunmak suretiyle Cenâb-ı Hakk'a senâ edilir (ancak Fâtiha sûresi okunmaz); ikinci tekbirden sonra salli-bârik duaları okunarak salevât getirilir. Üçüncü tekbirden sonra iki ayrı örneğini yukarıdaki iki rivayette gördüğümüz dualardan biri, daha ziyade ikincisi okunur. Dördüncü tekbirden sonra ise, bir şey okunmadan selâm verilir. Elbette bu değişik uygulamalar, burada yer almayan bazı rivayetlere dayanmaktadır. Her mezhep kendine göre daha sağlam bulduğu rivayetleri esas almıştır.

Cenaze namazının dört tekbir ile kılınması konusunda mezhepler arasında hiç bir ihtilâf söz konusu değildir. Sadece, birinci tekbirden sonra Fâtiha okuyup okumamak ve bir de dördüncü tekbirden sonra dua edip etmemekte farklılık bulunmaktadır. Bu da neticeye tesir etmemektedir.

Bu iki rivâyette görüldüğü gibi Resûl-i Ekrem Efendimiz, cenaze namazı kıldığı zaman, ölü için gerek öteki dünyadaki hayatı ve gerekse geride bıraktıkları bakımından büyük önem arzeden dileklerde bulunurdu. Ayrıca, cenazeye iştirak eden etmeyen öteki müslümanlar için de dua ederdi. Onun bu uygulaması, aynı zamanda yaşayanlara bir tebliğ ve öğüttür.

Ölen bir müslüman için hatalarının bağışlanması, günahlarının affedilmesi, yeni yurdunda ilâhî ikram ve ihsanlara kavuşturulması, cennetle müşerref kılınması, azap edilmemesi, dünyada bıraktığı maddî ve beşerî imkân ve değerlerden daha iyileriyle ödüllendirilmesi konusunda dua ve niyazda bulunmak, herhalde ona ve yakınlarına yapılabilecek en büyük iyilik ve ikramdır. Birinci hadiste Peygamber Efendimiz bu iyilik ve ikrâmı nasıl yapacağımızı bize öğretmiştir. Özellikle bu duayı yapan Hz. Peygamber olunca, râvi Avf İbni Mâlik'in "**Keşke, ölen ben olsaydım**" temennisine katılmamak mümkün mü?

İkinci hadiste de Sevgili Peygamberimiz hem ölen hem de yaşayanlar için fevkalâde önem taşıyan dileklerde bulunmaktadır. Bağışlanma isteğini, **İslâm üzere yaşamak, imanla ölmek** gibi iki dilekle tamamlamaktadır. Müslümanlar için hayatın ne anlama geldiğini böylece bir kere daha hatırlatmaktadır: **Hayatı müslümanca yaşamak, dünyayı mü'min olarak terketmek...**Herhangi bir ölüm olayında yapılacak iş, bu iki konuda Rabbimiz'den yardım dilemektir.

"Bizi onun sevabından mahrum etme ve bizi ondan sonra fitneye düşürme" dileğinin anlamına gelince; bilindiği gibi bu bölümün başından beri bir müslüman öldüğü zaman mezara konuluncaya kadar onunla ilgilenmenin ayrı ayrı sevap olduğu anlatılmaktaydı; işte bu hizmetlerin sevabından mahrum kalmamayı ve daha sonraki günlerde, değişik sebeplerle de olsa doğru yoldan ayrılmamayı dilemektir. Bilhassa zamanımızda görüldüğü gibi, ölenin bıraktıklarını paylaşmak yüzünden yakınları arasında çıkan anlaşmazlık, hak ve adaletten sapmak, çeşitli haksızlıklar yapmak Allah'a sığınılacak birer fitne ve imtihan olsa gerektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cenaze namazında dua okumak Hz. Peygamber'in sünnetiyle sabittir.
2. Cenaze namazında sesli olarak dua edilebilir. Çünkü râvi, Hz. Peygamberin okuduğu duayı duyduğunu ifade etmektedir.
3. Cenaze namazında bütün müslümanlar için dua edilir.

939– وعن أبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قال : سمعتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « إذ صَلَّيْتُم عَلى المَيِّت ، فأَخْلِصُوا لهُ الدُّعاءَ » رواه أبوداود.

939. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim" demiştir:

"Cenaze namazı kıldığınız zaman, ölen kimseye ihlâsla dua ediniz!"
Ebû Dâvûd, Cenâiz 56

Açıklamalar

Daha önce cenaze namazında okunacak iki dua örneğini gördük. Burada, cenaze namazı kılındığı zaman, hiçbir ayırım yapmadan ölen için içtenlikle dua edilmesi gerektiğini görmekteyiz. Bunlar Peygamber Efendimiz'in hem yaptığı hem de bize tavsiye ettiği birer sünnettir. Ancak burada bir nokta daha dikkat çekmektedir. O da, ölen kimsenin iyi veya kötü olduğuna bakılmadan onun bağışlanması için samimiyetle dua etmektir. Günahkâr kimselerin duaya herkesten daha fazla ihtiyacı vardır. Aslına bakılırsa iyi veya kötü herkesin duaya ihtiyacı vardır. Vefat eden herkesin, cemaatin önüne getirilmesinin sebebi de budur.

Esasen ölüm olayı karşısında samimi davranmak, ölen müslüman için duygulu bir gönülle dua etmek, şüphesiz ölen kadar o duayı yapan diri için de faydalı ve lüzumludur.

Hadîs–i şerîfteki "**ahlisû lehü'd-duâ**" ifadesini, "duayı ölene tahsis edin, sadece onun için dua edin" şeklinde anlamak mümkün görünmekle beraber, daha önce okuduğumuz hadislerde görüldüğü ve yine biraz sonra gelecek hadislerde de açıkça görüleceği gibi, duaya bütün müslümanlar ortak edilmediği için bu ifadeden "duayı ölüye tahsis edin" anlamının çıkarılması isabetli değildir. Belki de bu ikazı, "*cenaze namazında cenazeyi unutarak sadece*

diriler için dua etmeyin. Duanızda mutlaka ölüye bir yer ayırın” şeklinde anlamak daha doğrudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Duada esas olan ihlâstır.
2. Cenâze namazında hem ölü hem de diriler için dua edilir.
3. Cenaze namazı kılınan kimse için günahsız, günahkâr ayırımı yapmadan samimiyetle dua etmek gerekir.

940- وعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في الصَّلاةِ عَلى الجَنَازَة : « اللَّهُمَّ أَنْت ربُّهَا ، وَأَنْت خَلَقْتَها، وأَنْتَ هَديْتَهَا للإِسلامِ ، وَأَنْتَ قَبَضْتَ رُوحَهَا ، وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِسِرِّها وَعَلانيتِها، جئْنَاكَ شُفعاءَ لَهُ فاغفِرْ لهُ » . رواه أبو داود .

940. Yine Ebû Hüreyre’den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* cenaze namazında şöyle dua etmiştir:

“Allahım! Bu cenazenin Rabbi sensin, onu sen yarattın, İslâm’a sen hidâyet ettin. Şimdi onun ruhunu da sen aldın. Onun gizlisini-açığını en iyi sen bilirsin. Biz senin huzuruna, ona şefaatçi olarak geldik, onu bağışla!”
Ebû Dâvûd, Cenâiz 56

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

941- وعن واثِلة بنِ الأسقعِ رضيَ اللَّه عنه قال : صَلَّى بِنَا رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَلى رجُلٍ مِنَ المسْلِمينَ ، فسمعته يقولُ : « اللَّهُمَّ إنَّ فُلانَ ابْنَ فُلان في ذِمَّتِكَ وحَلَّ بجوارك، فَقِهِ فِتْنَةَ القَبْرِ ، وَعَذَابَ النَّارِ ، وَأَنْتَ أَهْلُ الوَفاءِ والحَمْدِ ، اللَّهُمَّ فاغفِرْ لهُ وَارْحَمْهُ ، إنكَ أَنْتَ الغَفُور الرَّحيمُ » رواه أبو داود .

941. Vâsile İbnü’l-Eska‘ *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bize müslümanlardan birinin cenaze namazını kıldırmıştı. Onun şöyle dua ettiğini duydum:

“Allahım! Falan oğlu falan sana emanettir ve senin güvencene sahiptir. Artık onu kabir fitnesinden ve cehennem azabından koru. Sen sözünde duran ve hamde lâyık olansın. Allahım! Onu bağışla ve ona rahmet et. Şüphesiz bağışlayan ve merhamet eden sensin..”

Ebû Dâvûd, Cenâiz 56; İbni Mâce, Cenâiz 23

Vâsile İbnü’l-Eska‘

Bu ikinci hadisin râvisi Vâsile, Medine’deki, Hazreç kabilesine mensup ve Suffe ehlinden olan meşhur bir sahâbîdir. Tebük Seferi öncesinde müslüman olmuş, o savaşa katılmış ve

daha sonraki dönemde Dımaşk ve Humus'un fethinde bulunmuştur. Bir süre Şam'da ikamet ettikten sonra Küdüs yakınlarında bir yere yerleşmiştir. Hz. Peygamber'den 56 hadis rivayet etmiş olup rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır.

98 yaşında iken hicrî 85 veya 86 yılında Şam'da vefat etmiştir. Kendisi Şam'da en son vefât eden sahâbî olarak tanınmaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

939 numaralı hadiste *ölen kimseye samimiyetle dua edilmesini* tavsiye eden Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu iki hadiste o tavsiyesini bizzat uyguladığını görmekteyiz.

Birinci hadiste Hz. Peygamber, Allah Teâlâ'nın kulu üzerindeki tasarruflarını ve mutlak hâkimiyetini dile getirdikten sonra, *"Bizler onun için senden yardım dilemeye geldik, onu bağışla!"* diye duasını bitirmektedir. Görüldüğü gibi Resûl-i Ekrem Efendimiz burada, ölü için Allah Teâlâ'dan bir tek şey istemekte, bağışlanmasını dilemektedir. Bu da kul için önemli olan şeyin Allah'ın bağışlamasına kavuşmak olduğunu, bağışlandıktan sonra kaygılanacak hiçbir şeyin kalmadığını ifade eder. Ayrıca, kulların âhirette mutlu olabilmelerinin, ebedî nimetlere kavuşabilmelerinin ancak Allah Teâlâ'nın ihsan ve ikramına bağlı olduğunu da gösterir. Bu sebeple kimse kendi ameliyle yakasını kurtaracağını sanmamalıdır.

Hadisteki **"***Şimdi onun ruhunu da sen aldın***"** cümlesi akla takılabilir. Ruhları alma işinin Allah'a nisbet edilmesi gerçek anlamdadır. Zira bir âyet-i kerîmede " **Allah, nefislerin ölüm zamanı gelince canlarını alır**" [Zümer sûresi(39),42] buyurulmaktadır. Can alma işinin meleklere nisbet edilmesi mecazî anlamdadır. Nitekim " **De ki, sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak, sonra da rabbinize döndürüleceksiniz**" [Secde sûresi(32), 11] âyetinde bu durum açıkça görülmektedir.

İkinci hadiste de hemen hemen aynı gerçekler daha özlü ifadelerle dile getirilmiştir. *"Falan oğlu falan senin korumanda ve tamamen senin hâkimiyetinin geçerli olduğu âhiret sahasındadır. Kabir ve cehennem azabından onu koru*!".. Bu hadisteki **habli civârik** ifadesi, bir çeşit güvennâme, sözleşme ya da pasaport anlamındadır. Bildirildiğine göre eskiden Arap kabileleri arasında dolaşabilmek için her kabilenin reisinden ahidnâme yani kendisine dokunulmamasını isteyen bir vesika alınırdı. İşte bu vesikaya "**hablü'l-civâr**" denirmiş. Hz. Peygamber, bu ifadesinde "Bu kimse, senin dokunulmazlık berâtına, Kur'an'a ve iman sözleşmene sahiptir" demek istemiştir.

Yine bu hadiste geçen **ehlü'l-vefâ ve'l-hamd**, (Ebû Dâvûd'daki rivayette "ehlü'l-vefâ ve'l-hak" şeklindedir) ifadesi de, Allah Teâlâ'nın ahdine sâdık ve her türlü övgüye lâyık olduğunu, verdiği emânı geri almayıp gereğini yerine getirdiğini, iyi davrananları mükâfatlandırdığını, hakkı ve haklıyı daima gözettiğini anlatmaktadır. Yani bu sözleriyle Hz. Peygamber, Allah'a olan güvenini belirtmekte ve sonunda da ölmüş olan müslümanın bağışlanmasını dilemektedir. Bu tarz bir nitelendirme "**Huve ehlü't-takvâ ve ehlü'l-mağfireh** (sakınılmaya layık olan da bağış sahibi de O'dur" [Müddessir sûresi (74), 56] âyetindeki tavsife uygun bir nitelendirmedir.

Bu tür ifadeler, aynı zamanda bizlere dua üslûbunu öğretmektedir. Duada önce, istenecek olan şeye uygun nitelikleriyle Allah'ı anmak, O'na olan inanç ve güveni belirtmek, sonra da isteğini söylemek gerekmektedir. Bu, dua edeni isteğine kavuşturacak yoldur. Zira Allah, "*Kulum beni nasıl düşünürse ben ona öyle tecellî ederim*" (bk. Buhârî, Tevhîd 15, 35; Müslim, Tevbe 1, Zikir 2, 19) buyurmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cenaze namazında sadece ölen kimse için dua edilebileceği gibi, bu duaya bütün müslümanlar da dahil edilebilir.

2. Hz. Peygamber, cenaze namazını kıldığı müslümanların bağışlanması için dua ederdi.

3. Peygamber Efendimiz'in dualarını ve o dualarda Allah Teâlâ için kullandığı ifadeleri örnek almalı ve onun gibi dua etmeye çalışmalıdır.

942– وعن عبد اللَّه بنِ أبي أوْفى رضي اللَّه عنهما أَنَّهُ كبَّر على جَنَازَةِ ابْنَةٍ لَهُ أَرْبَعَ تَكْبِيراتٍ ، فَقَامَ بَعْدَ الرَّابِعَةِ كَقَدْرِ مَا بَيْنَ التَّكْبيرتيْن يَسْتَغفِرُ لهَا وَيَدْعُو ، ثُمَّ قال : كَانَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَصْنَعُ هكذَا وفي رواية : « كَبَّرَ أَرْبعاً فمكث سَاعةً حتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سيُكَبِّرُ خَمْساً ، ثُمَّ سلَّمَ عنْ يمِينِه وَعَنْ شِمالِهِ ، فَلَمَّا انْصَرَف قُلْنا لَهُ : مَا هذا ؟ فقال : إنِّي لا أزيدُكُمْ عَلى مَا رَأَيْتُ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَصْنَعُ ، أوْ : هكذا صَنعَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . رواه الحاكم وقال : حديث صحيح .

942. Abdullah İbni Ebû Evfâ *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre o, kızının cenaze namazında dört defa tekbir aldı. Dördüncü tekbirden sonra, iki tekbir arasında durduğu kadar durup kızının bağışlanmasını diledi ve ona dua etti. Sonra da "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle yapardı" dedi.

Bir başka rivayette şu ifadeler yer almaktadır: "Dört tekbir aldıktan sonra o kadar bekledi ki, biz onun beşinci defa tekbir alacağını sandık. Sonra sağına ve soluna selâm verdi. Namazdan sonra; "Bu yaptığın nedir?" dedik. O da bize, "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığını gördüğüm şeye bir ilave yapmış değilim," ya da "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle yapardı" diye cevap verdi.

Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 360 (Hâkim, "*hadis sahihtir*" der). Ayrıca bk. İbni Mâce, Cenâiz 24

Açıklamalar

Müellifimiz Nevevî, başlangıçta verdiği cenaze namazı tarifine uygun bulduğu bu rivayeti, Şâfiîler'in konuya dair görüşlerini tasdik ve tasvip etmek üzere zikretmiş olmalıdır. Sahâbe tatbikatını, dördüncü tekbirden sonra dua yapılmasına delil göstermektedir. Tabiî asıl delil, sahâbînin bu davranışını Hz. Peygamber'den gördüğünü belirtmesidir. Ancak, zikri geçen cenaze namazına iştirak edenlerin, bu davranışı hayretle karşılamaları (İbni Mâce'deki rivayete göre süphanellah diyerek imamı uyarmaya çalışmaları) ve tabiî namazın bitiminde "bu da ne oluyor?" diye sormaları, Şâfiîler'in görüşünü ciddî biçimde tartışılır kılmaktadır.

Nevevî merhum bu rivayeti Hâkim'in *Müstedrek*'inden almış ve her nedense Kütüb-i Sitte içinde sadece İbni Mâce'nin *Sünen*'inde bulunmasına rağmen ona işâret etmemiştir. Hadisin râvîlerinden İbrahim İbni Müslim el-Hecerî, Süfyan İbni Üyeyne, Yahya İbni Mâin, Nesâî ve başka bazı münekkitlerce "zayıf" kabul edilmiştir. Zehebî de Hâkim'in "sahih" demesine iştirak etmemekte el-Hecerî'nin zayıf bir râvi sayıldığını belirtmektedir.

Ancak bu rivayette Abdullah İbni Ebû Evfâ'nın, "Resûlullah da böyle yapardı" veya "Resûlullah'ın yaptığını görmediğim bir şeyi ilâve edeceğimi mi sandınız?" şeklindeki sözleri, sahâbîlerin, her işlerinde Hz. Peygamber'i örnek aldıklarını göstermesi bakımından çok önemlidir. Onların ölçüleri, Hz. Peygamber'in sünnetiydi. Savunmaları ve açıklamaları hep sünnetten delil göstermek şeklinde gerçekleşirdi. Gösterdikleri delillerin değerlendirilmesi ya da tartışılması ayrı bir konudur. Asıl üzerinde durulması gereken Ashâb-ı kirâm'ın, hayatlarını sünnete ayarlamış olmalarıdır. Günümüzde de sünnetin her işimizde ölçü alınmasına, delillerin ve tartışmaların sünnete sarılmak amacına yönelik olmasına geçekten çok büyük ihtiyaç vardır. Zira kimlik ve kişiliğimiz ve müslümanlıktaki kalitemiz sünnete uyma oranımıza bağlıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cenaze namazında dördüncü tekbirden sonra dua edilebilir.

2. Sahâbîler her işlerinde sünnete uymaya ve onu izlemeye son derece dikkat gösterirlerdi.

3. İslâm ümmeti, sünnete uyabildiği ölçüde ümmet olma özelliklerini ispat edebilir.

158- باب الإسراع بالجنازة

CENAZEYİ SÜRATLİ TAŞIMAK

Hadisler

943- عن أبي هُرَيْرَةَ رضِيَ اللَّهُ عنه عَن النَّبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « أَسْرِعُوا بِالجَنَازَةِ ، فَإنْ تَكُ صَالِحَةً ، فَخَيْرٌ تُقَدِّمُونها إلَيْهِ ، وَإنْ تَك سِوَى ذلِكَ ، فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمسْلِمٍ : « فَخَيْرٌ تُقَدِّمُونَهَا عَلَيْه » .

943. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

" **Cenâzeyi süratli taşıyın. Eğer o iyi bir kişi ise, bu onun için bir hayırdır; onu bir an evvel kabirdeki hayır ve sevabına kavuşturmuş olursunuz. Yok eğer iyi bir kişi değilse, bu da bir şerdir; onu çabucak omuzlarınızdan atmış olursunuz.**"

Buhârî, Cenâiz 51; Müslim, Cenâiz 50, 51. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 46; Tirmizî, Cenâiz 30; İbni Mâce, Cenâiz 15

Müslim'in rivayetinde (Cenâiz 50), "fehayrun tükaddimûnehâ aleyhi" **(hayrı ona kavuşturmuş olursunuz)** ifadesi bulunmaktadır.

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

944- وعن أبي سعيدٍ الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عنه قَالَ . كَانَ النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ: « إذا وُضِعَتِ الجِنَازَةُ ، فَاحْتَملَهَا الرِّجَالُ عَلى أَعنَاقِهِمْ ، فَإنْ كَانتْ صَالحةً ، قالتْ : قَدِّمُوني، وَإنْ كَانَتْ

غَيْرَ صَالِحَةٍ ، قَالَتْ لأَهْلِهَا : يَاوَيْلَهَا أَيْنَ تَذْهَبُونَ بِهَا ، يَسْمَعُ صَوْتَهَا كُلُّ شَيْءٍ إلاَّ الإنسانَ ، وَلَوْ سَمِعَ الإنْسَانُ ، لَصَعِقَ » رواه البخاري .

944. Ebû Sa'îd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyururdu:

"**Ölü tabuta konup da erkekler onu omuzlarına aldıkları zaman, eğer o iyi bir kişi ise; "beni bir an önce yerime ulaştırınız!" der; eğer iyi biri değilse, "eyvah, beni bu tabut ile nereye götürüyorsunuz?" diye feryat eder. Ölünün bu seslenişini insanlardan başka her yaratık işitir. Şayet insan bu sözleri işitecek olsaydı, düşüp bayılırdı**."

Buhârî, Cenâiz 50, 52, 90. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 44

Açıklamalar

Birinci hadiste, ölü tabuta konulduktan yani defn için hazır hale getirildikten sonra, ağırdan almayıp, bir an önce onu kabre yerleştirmek için acele davranılması tavsiye edilmektedir. Bu tavsiye ile aşırı bir hız önerilmemekte, biraz everek götürülmesi istenmektedir.

Bu tavsiyenin gerekçesi, ölünün hâlidir. Eğer ölen kişi iyilerden ise, onu hızlıca götürmek bir hayırdır. Zira o kişi, kabirde kendisini bekleyen hayır ve sevaba bir an önce ulaştırılmış olur. Şayet iyi bir kişi değilse, onu taşıyıp durmakta da bir hayır bulunmadığı için bir an önce omuzlardan atılmış olur. Bu da onu taşıyanlar için önemli bir husustur.

Burada iyi kişi için "**sulehâdan ise**" diye açık ifade kullanıldığı halde, kötü kişi için "kötü biri ise" denilmeyip "**İyilerden değilse"** şeklinde bir ifade kullanılması, müslümanın üslûbunun ne derece olumlu ve nâzik olması gerektiğini göstermektedir.

Aslında ölüm olayının gerçekleştiğinden iyice emin olunduktan sonra cenazeyi bir an önce kabrine ulaştırmaya çalışmak gerekir. Kişinin öldüğü, bugün artık "ölüm raporu" ile tevsik edilmektedir. Bu noktaya özel bir önem verilmelidir. Bir zamanlar yapıldığı şekilde, tam anlamıyla ölmemiş kimseleri defnetmek gibi garip durumlara düşülmemelidir.

Öte yandan yıkanmış, kefenlenmiş ve tabuta konulmuş olan bir cenazeyi de sebepsiz yere bekletmenin, hele bando eşliğinde normal yürüyüşten daha ağır bir yürüyüşle taşımanın hiçbir anlamı yoktur. Günümüzde özellikle büyük şehirlerde cenazeler, cenaze arabaları ile taşındığı için bu sırada orta derecede bir hız yapılmalıdır.

Özellikle uzak yerlerdeki akrabaları gelsin diye, tüm hazırlıkları bitmiş olan cenazenin bekletilmesi, ailesi yanında uzun süre bırakılması doğru değildir. Nitekim Sevgili Peygamberimiz *"Bir müslümanın cenazesini ailesinin gözü önünde bekletmek uygun değildir*" (Ebû Dâvûd, Cenâiz 34] buyurmuştur.

İkinci hadiste, cenaze taşıma görevinin öncelikle erkeklere ait olduğu, "**erkekler omuzlarına aldıklarında..**" cümlesinden anlaşılmaktadır. Gerçi bu bir haber cümlesidir. Hüküm ifade etmez denilebilir. Ancak unutulmamalıdır ki *"şâriin sözünü, olayı haber vermekten ibaret saymak, onu ihmal etmektir ve asla doğru değildir".* Kanun koyucunun sözünü, şer'i bir hüküm ifade edecek şekilde yorumlamak gerekir. Bu husus, Hz. Peygamber'in haber cümlesi şeklindeki tüm beyanları için geçerlidir.

Yine bu hadiste, ölünün iyi veya kötü biri olması hallerinde, geride kalanlara verdiği mesaja dikkat çekilmektedir. Ölünün "beni çabucak yerime ulaştırın" veya " beni bu tabut ile nereye götürüyorsunuz?" demesi hâl diliyle söylenmiş bir söz müdür, yoksa gerçek bir beyan mıdır? Hadis şârihleri her iki ihtimali de mümkün görmektedirler. Bu konuşmanın kelimelerine takılıp kalmak yerine cenazeden alınması gerekli ibreti yakalamak, aynı yolculuğa bir gün mutlaka çıkacak olan bizler için çok daha hayırlı ve önemlidir.

Hz. Peygamber bu açıklamasıyla, cenazeden ibret alınması gerektiğine işaret etmiştir. Eğer hemen her gün şahidi olduğumuz ölüm olayından ibret almasını bilseydik ve tabut içindekilerin durumlarını yeterince anlasaydık, her halde düşüp bayılmamız pek normal olurdu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cenazeyi kabre süratlice götürmek iyi olur.
2. Ölen kimseler ya iyidir ya da değil. Her iki halde de bizim onlardan alacağımız ibretler vardır. Onların bize ulaştırmaya çalıştıkları son mesajlarını sevgili Peygamberimiz haber vermiştir.
3. Cenaze taşıma işi erkeklere yaraşır.

159- باب تعجيل قضاء الدين عن الميت والمبادرة إلى تجهيزه إلا أن يموت فجأة فيترك حتى يتيقن موته

ÖLÜNÜN BORCUNU HEMEN ÖDEMEK

ÖLÜNÜN BORCUNU HEMEN ÖDEMEK, ONU BİR AN ÖNCE DEFNE HAZIRLAMAK, ANCAK ANSIZIN ÖLMÜŞ İSE ÖLDÜĞÜ İYİCE ANLAŞILINCAYA KADAR BEKLETMEK

Hadisler

945- عن أَبي هريرة رضي اللَّه عنه ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « نَفْسُ المؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ » .رواه الترمذي وقال : حديث حسنٌ .

945. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'minin ruhu, ödeninceye kadar borcuna bağlı kalır"

Tirmizî, Cenâiz 74. Ayrıca bk. İbni Mâce, Sadakât 12

Açıklamalar

Ölen kimsenin dünya ile alâkası kesilir. Ancak bu hadîs-i şerîf, bu ilginin bir konuda devam ettiğini bildirmektedir: Borç. Borçlu olarak ölen mü'minin ruhu, kavuşacağı ikram ve iyiliklere, borcu ödeninceye kadar ulaşamaz. Bir başka anlayışa göre, borçlu ölmüş mü'min

hakkında, ilk iş olarak borcunun ödenip ödenmediğine bakılır. Her iki yoruma göre de borçlu ölen mü'min için borcu, bir çeşit ayak bağıdır, onu yerinden kıpırdatmaz.

Hadisimiz mirasçıları, ölünün borçlarını bir an önce ödemeye teşvik etmektedir. Şayet ölen kimse borçlarını ödeyecek kadar mal bırakmışsa önce bu borçlar ödenir; mal bırakmamışsa, borcu devlet bütçesinden ödenir. Zira İslâmiyet'in ilk yıllarında, borçlu ölenlerin cenaze namazını kılmayan Hz. Peygamber, fetihler sebebiyle maddî imkâna kavuşunca, *"Ölüp de mal bırakanın bıraktığı mallar vârislerinindir, borç bırakanın borcunu ödemek ise bana aittir"* (Buhârî, Nafakât 15; Kefâle 5; Müslim, Cum'a 43, Ferâiz 15,16) buyurmak suretiyle İslâm devletini bu konuda görevlendirmiştir.

Borçtan ve borçlu ölmekten Allah'a sığınmalı, lüks ve israf yüzünden gereksiz yere borçlanmaktan kaçınmalıdır. Hz. Peygamber ilk zamanlar, müslümanları borçlanmaktan alıkoymak için, ölenin borcunun olup olmadığını sorar, aldığı cevaba göre onun cenaze namazını kılar veya kılmazdı. Bu, esasen son derece zor şartlarda bulunan müslümanları kendi yağlarıyla kavrulmaya zorlayan bir hareketti. Daha sonraları, devlet imkânları genişleyince, zarurî ihtiyaçları için borçlanmış ve fakat ödeyemeden ölmüş ve ödeyecek kadar mal bırakmamış olan müslümanların borçlarını ödemeyi üstlendi.

İbni Mâce'nin *Sünen*'inde bulunmakla beraber, râvilerinden biri zayıf olan bir hadîste (Sadakât 21), borçlu ölen kimseden kıyamet günü borcunun tahsil edileceği bildirilmekte, sonra da bu genel hükümden şu üç kişinin müstesna olduğu haber verilmektedir:

a) Allah uğrunda verdiği uğraşta bedeni zayıf düştüğü için Allah'ın düşmanları ve kendi düşmanlarına karşı kuvvet kazanmak için borçlanan adam.

b) Yanında ölen bir müslümanın techiz ve tekfini için borç almaktan başka imkân bulamayan kimse.

c) Bekarlık sebebiyle günaha girmekten korkup dinini korumak maksadıyla evlenen ve bu sebeple borçlanan kişi.

Tabiatıyla burada şu hususa da işaret etmek yerinde olacaktır. Bu üç meşru sebeple borçlanmış olan kimsenin, imkan bulduğu anda borcunu ödemesi gerekir. İmkânı olduğu halde borcunu ödemeden ölürse, bu ilâhî ikramdan yararlanamaz. Sorumluluktan kurtulabilmesi için, borcunu ödeyecek imkân bulamamış olması gerekir. Zaten bir başka hadiste iki türlü borçlu olduğu belirtilmektedir. Borcunu ödemek niyetinde olan ve borcunu ödemeyi düşünmeyen kimse. Bu ikinci şahıs için borcunu ödemekten başka yol yoktur. Zira ya onun sevaplarından alınıp alacaklıya verilmek ya da alacaklının günahlarından kendisine borcu kadar yükletilmek suretiyle ödetilir. Çünkü kıyamette başka türlü ödeşmek mümkün değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Borçlu ölen kimseden borcu mutlaka tahsil edilir.
2. Mirasçılar ölenin borcunu ödemekte acele etmelidir.
3. Borcu ödeninceye kadar mü'minin ruhu borcuna bağlı kalır.
4. Ödemek niyetiyle ve meşrû sebeplerle aldığı borcunu ödeyemeden ölen ve borcuna karşılık herhangi bir mal da bırakmamış olan müslümanın borcu, beytü'l-mâl dediğimiz devlet hazinesinden ödenir.

946- وعن حُصَيْنِ بن وحْوَحٍ رضي اللَّهُ عنه أَنْ طَلْحَةَ بنَ الْبُرَاءِ بن عازب رضِي اللَّه عنْهما مَرِض ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَعُودُهُ فَقَالَ : إنِّي لا أُرَى طَلْحةَ إلاَّ قدْ حَدَثَ فِيهِ المَوْتُ فَآذِنُونِي بِهِ وَعَجِّلُوا بِهِ ، فَإِنَّهُ لا يَنْبَغِي لجِيفَةِ مُسْلِمٍ أَنْ تُحْبَسَ بَيْنَ ظَهْرَانَيْ أَهْلِهِ » . رواه أبو داود .

946. Husayn İbni Vahvah *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Talha İbni'l-Berâ İbni'l-Âzib *radıyallahu anhümâ* hastalanmıştı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onu ziyarete geldi. (Çıkarken) şöyle buyurdu:

"Talha'ya ölümün yaklaştığını görüyorum. Ölecek olursa bana haber verin; techiz ve tekfini işinde elinizi çabuk tutun. Çünkü bir müslümanın cesedini ailesi yanında bekletmek uygun değildir."

Ebû Dâvûd, Cenâiz 34

Husayn İbni Vahvah

Medineli, Evs kabilesine mensup bir sahâbîdir, Kendisinden gelen bu hadisi Ebû Dâvûd Sünen'inde zikretmiştir. Başkaca rivayetinin olduğu bilinmemektedir. Kardeşi Mıhsanla birlikte Kâdisiye savaşında şehid düşmüştür.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ölüyü defn etmeye hazırlamakla ilgili olan hadisimiz, Hz. Peygamber'in bu konudaki açık tavsiyesini ihtiva etmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz, hastalanan ashâbını evleri uzak da olsa ziyaret ederdi. Ziyaretine gittiği Talha, meşhur sahâbî Berâ İbni Âzib'in oğludur. Onunla ilgili hoş bir olay vardır. Hz. Peygamber'in Medine'yi şereflendirdiği günlerde bu genç sahâbî bir punduna getirip Resulullah'ın ayaklarını öpmüş sonra da "Ey Allah'ın Resûlü! Bana istediğini emret, hiç itiraz etmeden yapacağım" demişti. Hz. Peygamber onun bu sözüne tebessüm ederek *"Peki öyleyse, git babanı öldür!"* demiştir. Talha, hiç düşünmeden emri yerine getirmek niyetiyle oradan ayrılırken Hz. Peygamber kendisini geri çağırmış ve ona *"Ben akrabalık ilişkilerini parçalamak üzere gönderilmedim"* buyurmuştu (Heysemî, *Mecmau'z-zevâid,* III, 37, IX, 365-366).

İşte bu Resûlullah aşığı bir müddet sonra hastalandı. Hz. Peygamber onu ziyarete gitti. Evine döndüğü zaman, Talha'nın ölümünün yakın olduğunu, ölünce kendisine haber verilmesini, techiz ve tekfini için de acele edilmesini emretti. Buna gerekçe olarak da *"müslüman ölüsünün ailesi yanında bekletilmesinin doğru olmadığını"* gösterdi.

Hadiste geçen cîfe kelimesi "leş" demektir. Daha çok hayvan ölüleri için kullanılan kelimenin burada insan ölüsü hakkında söylenmiş olması, cenâzenin uzun süre bekletilmesi hâlinde, özellikle sıcak mevsimde onun da hayvan leşi gibi kokacağını hatırlatmak ve dolayısıyla cenazeyi evde bekletmekten ciddi şekilde sakındırmak maksadına yöneliktir. Yoksa bu ifadeden müslüman ölüsünün pis olduğu mânası çıkarılmamalıdır.

Çok geçmeden Talha vefat etti. Vefat etmeden önce, "Beni çabucak defnedip Rabbi'me kavuşturunuz. Hz. Peygamber'e haber vermeyiniz. Zira buraya gelirken yahudilerin ona zarar vermesinden endişe ediyorum. Resûlullah'ın benim yüzümden bir sıkıntıya uğramasını arzu etmem" diye vasiyet etmişti. Gece de bastırmış olduğu için Hz. Peygamber'e haber

verilmeden Talha defnedildi ve bu durum sabahleyin Hz. Peygamber’e bildirildi. Resûl-i Ekrem Efendimiz Talha’nın kabri başına geldi ve kabri başında Talha için *“Allahım, sen ondan, o senden razı olarak Talha’yı karşılayıp huzuruna kabul et”* diye dua etti (bk. İbnu’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, II, 29).

Cenazenin ailesi içinde uzun süre bekletilmesi, meydana gelecek değişiklikler sebebiyle, etraftaki kimselerin ondan tiksinmesine ve ölünün, geride bıraktıkları üzerindeki saygınlığının ortadan kalkmasına sebep olur. İşte bu sebeple, cenazenin bir an önce defnedilmesi gereklidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber ashâbı ile yakından ilgilenirdi.
2. Cenazeyi bekletmeden, mümkün olan en kısa zamanda defnetmek iyidir.
3. Halkın cenaze namazına iştirak edebilmesi için ölüm olayını ilan etmek uygundur.

160- باب الموعظة عندا لقبر

MEZAR BAŞINDA VAAZ VE NASİHAT ETMEK

Hadisler

947– عن عليٍّ رَضِيَ اللَّهُ عنه قال : كُنَّا في جنَازَةٍ في بَقِيعِ الْغَرْقَد فَأَتَانَا رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقَعَدَ ، وقعدْنَا حَوْلَهُ وَمَعَهُ مِخْصَرَةٌ فَنَكَسَ وَجعَلَ يَنْكُتُ بِمِخْصَرَتِهِ ، ثم قال: ما مِنكُمْ مِنْ أَحَدٍ إلاَّ وَقَدْ كُتِبَ مقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ ومَقْعَدُهُ مِنَ الجنَّة » فقالوا : يا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلاَ نَتَّكِلُ على كتابنَا ؟ فقال : « اعْمَلُوا ، فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ » وذكَر تمَامَ الحديث، متفقٌ عليه .

947. Ali *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Bakîü’l-ğarkad Kabristanı’nda bir cenazenin defni için bulunuyorduk. Derken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* elinde baston olduğu halde yanımıza geldi, oturdu. Biz de çevresine oturduk. Başını eğdi ve bastonuyla yere birşeyler çizmeye başladı. Sonra da şöyle buyurdu:

- “**İçinizde, cennet veya cehennemdeki yeri önceden bilinmeyen kimse yoktur.**” Orada bulunanlar:

- Ey Allahın Resûlü! Biz akıbetimizi ezeldeki o yazıya havale edip ameli bırakalım mı? dediler. Hz. Peygamber:

“- **(Hayır) siz görevinizi yapmaya bakın. Herkes niçin yaratıldı ise onu kolayca elde eder**” buyurdu.

Râvi hadisin bundan sonraki kısmını da rivayet etti.

Buhârî, Cenâiz 83, Tefsîru sûre(92)3,4,5,7, Kader 4, Tevhîd 54; Müslim, Kader 6-8. Ayrıca bk. Tirmizî, Kader 3; İbni Mâce, Mukaddime 10

Açıklamalar

İnsanlara nasihat etmenin, öğüt vermenin ve bazı gerçekleri anlatıp düşündürmenin bulunmaz fırsat ve zamanları olur. Bunlardan biri cenaze olayıdır. Her zaman yapılabilen irşat ve vaaz, böylesi zamanlarda daha bir anlam ve etkinlik kazanır. Çünkü söylenecek sözleri belgeleyen hayatın en katı gerçeklerinden biri gözler önündedir. Bu sebeple de insanların dirençleri kırık ve ibret gözleri açıktır.

Hadisimizde işte böylesi bir zamanda ve mezar başında, bizzat Hz. Peygamber tarafından yapılmış bir öğüt verme olayını görüyoruz. Hz. Ali, olayı bütün ciddiyetiyle anlatmıştır. Bugün Cennetü'l-Baki' diye bilinen Medine Kabristanı, o günlerde içinde bulunan sincan dikenleri (ğarkadlar) dolayısıyla Bakiu'l-ğarkad diye anılıyordu. Orada bir cenaze defni için bulunan sahâbîlerin yanına, elinde hurma dalından bir bastonla gelen Hz. Peygamber, düşünceli bir tarzda oturuyor, başını eğiyor, önemli bir şey düşünen insanların yaptığı gibi elindeki bastonla yeri karıştırıyor, bir şeyler çiziyor, sonra da çevresindeki sahâbîlere cenaze olayıyla çok yakından ilgili büyük gerçeği duyuruyor: *"İçinizde, cennet veya cehennemdeki yeri, önceden bilinmeyen kimse yoktur."*

Burada Resûl-i Ekrem Efendimiz, ölen kişinin âkıbetinin ne olduğu zihinleri meşgul ederken, ezelî bir gerçeğe dikkat çekiyor. "Sizin şu anda merak ettiğiniz konu, istisnasız herkes için tâ ezelde belirlenmiş bir konudur. Kimin cennete kimin cehenneme gideceği Allah tarafından bilinmektedir" buyuruyor.

Resûlullah'ın bu beyanı üzerine beklenen soru geliyor: - Ohalde biz, alın yazımıza, o ilâhî takdire, o önceden bilinen gerçeğe kendimizi teslim edip hiçbir gayret göstermesek mi? Sonuç nasıl olsa değişmeyecektir.

İşte bu noktada Allah'ın Resûlü bir başka önemli gerçeği açıklıyor: - *"(Hayır) siz görevinizi yapmaya bakın. Herkes niçin yaratıldı ise o onu kolayca elde eder."* Yani, insanların âkıbetlerinin Allah Teâlâ tarafından önceden bilinip tesbit edilmesi, onları mahkum edici değil, sadece olacak olanın önceden bilinmesi anlamındadır.

Takdir edileceği gibi böylesi bir bilgi, kimseyi, yapacağından farklı şekilde davranmaya zorlamaz. Tıpkı, astronomların falan gün falan saatte güneş tutulacak, diye bir yıl öncesinden olayı açıklamaları gibi. Kimse, "astronomlar böyle açıkladı diye güneş o saatte tutuldu" diyemez. Aksi halde "astronomların bilgisi, güneşi tutulmaya zorladı" demek olur ki, bu sözün bir mânası yoktur. Zira söz konusu açıklama, olacak olan "tutulmayı" önceden hesap edip zamanını tespit etmekten ibarettir. Olmayacak olan bir şeyi oldurmak değildir. Aynı şekilde kişi, kendi iradesiyle yaşadığı hayat sonunda, neyi hakedecekse eder. Bu sonuç onun için yenidir, ama Allah Teâlâ'nın ilmi için böyle bir yenilik söz konusu değildir. O, olacakları olmadan önce bildiği için sonucu buna göre tesbit etmiştir. Bizim alın yazısı veya kader dediğimiz şey, eninde sonunda varacağımız noktanın Allah Teâlâ tarafından önceden bilinmesi olayından ibarettir.

Durum bu olunca, Sevgili Peygamberimiz, kimsenin yapacağı işi, yani sorumluluklarını terketmesine razı olmamıştır. Ancak çok önemli bir hususa işaret ederek: *Herkes niçin yaratıldı ise o ona kolay gelir, onu kolayca elde eder* buyurmuştur.

Öyle sanıyoruz ki, asıl üzerinde durulması gerekli nokta burasıdır. Yani herkes, ne tür işleri yapmak kolayına geliyor, buna dikkat etmelidir. Olaya bir de bu noktadan bakmalıdır. İyi, güzel, meşru, faydalı işler yapmak, namazlı niyazlı bir hayat yaşamak mı, yoksa pek kayıt kuyut tanımaz, haram helâl ayırımı yapmaz, ilkesiz ve sorumsuz bir yaşayış mı kolayına gelmektedir? Zira insanın hayattaki gidişatı, bir ölçüde ulaşacağı sonucun göstergesi anlamındadır.

Hadisin bazı rivayetlerinde belirtildiği gibi Hz. Peygamber sözlerinin sonunda Leyl sûresinin 5-10. âyetlerini okumuştur. Hadisimizin sonunda yer alan *"Râvi, hadisin bundan sonraki kısmını da rivayet etti*" cümlesi, işte bu noktaya işaret etmektedir. Resûl-i Ekrem'in, sözlerini desteklemek maksadıyla okuduğu âyetlerin anlamı şöyledir:

"**Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız(onda başarılı kılarız). Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar, en güzeli de yalanlarsa, biz de onu en zora hazırlarız. Düştüğü zaman da malı kendisine hiç fayda vermez.**"

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mezar başında da tebliğ ve nasihat yapılır.
2. Hz. Peygamber ashâp ve ümmetini eğitmek ve bilgilendirmek için her fırsatı değerlendirirdi.
3. Allah her şeyi bilir. O'nun bilgisi için öncelik sonralık söz konusu değildir. Bunun tabiî bir sonucu olarak her insanın âkıbetinin ne olacağını da bilir.
4. Herkes niçin yaratılmışsa, o istikametteki işler ona kolay gelir.

161- باب الدعاء للميت بعد دفنه والقعود عند قبره ساعة للدُّعاء له والاستغفار والقراءة

MEZAR BAŞINDA DUA

ÖLÜYÜ DEFNETTİKTEN SONRA DUA VE İSTİĞFAR ETMEK,
KUR'AN OKUMAK İÇİN BİR SÜRE MEZAR BAŞINDA OTURMAK

Hadisler

948– عن أبي عَمْرو وقيل : أبو عبد اللَّه ، وقيل : أبو لَيْلى عُثْمَانُ بن عَفَّانَ رضي اللَّه عنه قال : كانَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا فرَغَ من دفن الميِّتِ وقَفَ عليهِ ، وقال : «استغفِرُوا لأخِيكُم وسَلُوا لَهُ التَّثبِيتَ فإنَّهُ الآن يُسأَلُ » .رواه أبو داود .

948. Ebû Abdullah veya Ebû Leylâ künyeleriyle de bilinen Ebû Amr Osman İbni Affân *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir ölü defnedildikten sonra kabri başında durdu ve şöyle buyurdu:

" **Kardeşinizin bağışlanmasını isteyiniz ve Allah'tan ona başarılar dileyiniz. Çünkü o şu anda sorgulanmaktadır**".
Ebû Dâvûd, Cenâiz 69

Açıklamalar

Ölen bir müslüman için yapılacak son görevlerden biri de onu kabrine defnettikten sonra mezarı başında bir süre durup bağışlanması için Allah'a dua etmek ve kabrinde geçireceği

imtihanda onu başarılı kılması için Allah’a yalvarmaktır. Dünyadan temelli ayrılmış olan din kardeşi için yapılacak bu dua ve temenni, geride kalanların yapabilecekleri en büyük iyiliktir.

Her güzelliği ve müslümanca hareketi bize öğreten ve bunları uygulamada öncümüz olan sevgili Peygamberimiz, bu hadîs-i şerîflerinde bize önemli bir ihtiyacımızı öğretmektedir. Efendimiz, istiğfâr ve başarı dileme tavsiyesini çok ciddi bir gerekçeye dayandırmakta ve: *“O şu anda sorgulanmaktadır”* buyurmaktadır.

Kabir suali, zorluğu sebebiyle darb-ı mesel olmuştur. Zor ve sonu gelmez soru yönelten kimselere “kabir suali gibi sorular soruyorsun” denir. Bu da göstermektedir ki, kabirde geçirilecek imtihan pek ciddidir. Bu ciddi sınavda herkesin kendisine dua edecek dostlara ihtiyacı vardır.

Dua, ihtiyaç anında ve ihtiyaç duyulan konuda yapılırsa, kabul olma şansı artar. Zamanlama ve istekte isabet açısından “tam yerinde ve zamanında” olma imtiyazı, isteklerin kabulünü kolaylaştırır. Peygamber Efendimiz, bu hadîs-i şerîfinde, kabirdeki sorgulamanın definden hemen sonra başladığını bildirmekte, yeni defnedilmiş müslümanın kabri başından ayrılmadan ve o tam imtihan edilirken kendisine dua etmek gerektiğini göstermektedir.

Rivayetler bize kabirdeki sorgulamanın şekli ve sorularla ilgili oldukca uzun, canlı ve biraz da korkutucu sahneler ve bilgiler sunmaktadır. Konuya dair geniş bilgiyi, hadis kitaplarının **kabir azabı**nın işlendiği bölümlerinde bulmak mümkündür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kabir suali haktır ve definden sonra başlar.
2. Definden sonra bir süre durup ölü için dua ve istiğfar etmelidir.
3. Dirilerin duası, ölüler için yararlı olur,
4. Peygamber Efendimiz’in engin şefkat ve merhameti, hayatın her kademesinde mü’minleri kucaklar.

949– وعن عمرو بن العاص رضي اللَّه عنه قال : إذا دفنتمُوني ، فأقيموا حَوْل قَبرِي قَدْرَ ما تُنحَرُ جَزُورٌ ، ويُقَسَّمُ لحْمُها حَتى أَسْتَأنِسَ بِكم ، وأَعْلم ماذا أُرَاجِعُ بِهِ رُسُلَ ربِّي . رواه مسلم . وقد سبق بطوله .

قال الشَّافِعِيُّ رَحِمهُ اللَّه : ويُسْتَحبُّ أن يُقرَأَ عِنْدَهُ شيءٌ مِنَ القُرآنِ ، وَإن خَتَمُوا القُرآن عِنْدهُ كانَ حَسناً .

949. Amr İbni’l-Âs *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

“Beni kabrime defnettiğiniz zaman, bir deve kesip etini parçalayacak kadar mezarımın başında bekleyin ki, sizin varlığınızla yeni hayatıma alışma imkânı bulayım ve Rabbimin elçilerine vereceğim cevapları hazırlayayım.”

Müslim, îmân 192

Allah ona rahmet etsin İmam Şâfiî, “Mezarın başında Kur’an’dan âyetler okumak müstehaptır. Kur’an’ın tamamının okunması (hatim edilmesi) ise, daha güzeldir” der.

Açıklamalar

Müslim’in *Sahih*’inde Amr İbnü’l-Âs’ın ölümünü anlatan uzun bir rivayetin içinde yer alan bu cümleler, görüldüğü gibi Hz. Peygamber’in önceki hadiste verdiği talimata pek uygun düşmektedir.

Bilindiği gibi büyük sahâbî Amr İbnü’l-Âs, Arap dâhilerinden olup Mısır fâtihidir. Uzun yıllar Mısır valiliği yapmış, fiilen ümmetin yönetiminde bulunmuş ve Hz. Muâviye taraftarlığı ile bilinen bir şahsiyettir. Hz. Ömer, birisi ile konuşurken karşısındakinin anlayışsızlığını görürse, “Seni ve Amr İbnü’l-Âs’ı yaratan Allah’ı tenzih ederim” der, Amr’ın dehasını daima takdir edermiş. Amr, ilk müslüman olduğu zamanki his ve duygularını anlattıktan sonra, “O gün ölecek olsam, ahiretteki yerim hakkında hiç kuşkum olmazdı. Ama sonraki zamanlarda yaptıklarım, böylesine bir ümit beslememe mâni olmaktadır” diye devam eden yarı itiraf, yarı endişe dolu sözlerinin sonunda yukarıdaki vasiyetini yapmıştır. Onun ölüm döşeğinde söylediği sözleri ve tavsiyeleri 712 numaralı hadisimizde geçmiştir.

Bu durum aslında sadece Amr İbnü’l-Âs’ın meselesi değil, bütün müslümanların meselesidir. Her birimiz, böylesi bir imtihandan geçmek mecburiyetinde olduğumuza göre, bizden önce gidenlere bu konuda yapacağımız dualar, aslında kendimize yönelik hatırlatmalardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mezar başında definden sonra bir müddet beklemek uygun olur.
2. Kişinin ölümünden sonra yapılmasını veya yapılmamasını istediği konularda yakınlarına vasiyetlerde bulunması meşrudur.
3. Kabir hayatı, kabir suali ve kabir azabı gibi konular tereddüde yer olmayacak derecede kesin konulardır.

İÇİNDEKİLER

FAZİLETLER BÖLÜMÜ

162- باب الصدقة عن الميت والدعاء له

ÖLÜ ADINA SADAKA VERMEK VE ONA DUA ETMEK

Âyet

وَالَّذِينَ جَاؤُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ [10]

“Onların arkasından gelenler şöyle dua ederler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş mü’min kardeşlerimizi bağışla.”

Haşr sûresi (59), 10

İslâm uğrunda büyük fedakârlıklara katlanmış olan muhâcirler ile, onları barındırmak için bütün imkânlarını seferber eden Medineli müslümanların yani ensâr-ı kirâmın üstün vasıflarını anlatan âyetlerden sonra gelen bu âyet, müslümanların daha önce yaşamış kardeşlerine yönelik duygu ve düşüncelerini ortaya koyuyor. Sadece duygularını değil, aynı zamanda onların yaptığı duayı da bize öğretiyor. Böylece ümmet-i Muhammed’in her neslinin, önce ashâb–ı kirâm için sonra da kendisinden önce gelmiş geçmiş diğerleri için yapması gereken iş ortaya çıkmış oluyor. Âyetin tam meâli şöyledir: **“Onların arkasından gelenler şöyle dua ederler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş mü’min kardeşlerimizi bağışla; kalblerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen çok şefkatli, çok merhametlisin.”**

Geçmiş nesilleri hayırla anmak ve özellikle ashâb-ı kirâma dil uzatmamak, onlara dua etmek müslümanların en belirgin vasıflarındandır. Bunun dışında yapılacak bir hareket, ümmet yapısının bozulduğunun işaretidir.

Bizden önce âhirete intikal eden herkes için yapılacak şey; dua edip onların bağışlanmasını dilemek, onlara karşı kin ve nefret duymamaktır.

Bu âyet-i kerîme, konu başlığının ikinci yarısına yani “*ölüye dua etmek*” kısmına delildir.

Hadisler

950- وعَنْ عائِشَةَ رَضيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَجُلاً قال للنَّبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إنَّ أُمِّي افتُلتَتْ نَفْسُهَا وَأُرَاهَا لو تَكَلَّمَتْ ، تَصَدَّقَتْ ، فَهَل لهَا من أَجْرٌ إن تصَدَّقْتُ عَنْهَا ؟ قال : « نَعَمْ ». متفقٌ عليه .

950. Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e bir adam:

- Annem ansızın öldü. Öyle sanıyorum ki, şayet konuşabilseydi, sadaka verilmesini vasiyet ederdi. Şimdi ben onun adına sadaka versem, sevabı ona ulaşır mı? diye sordu. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- “**Evet**” buyurdu.

Buhârî, Cenâiz 95, Vasâyâ 19; Müslim, Zekât 51. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâyâ 15; Nesâî, Vasâyâ 7; İbni Mâce, Vasâyâ 8

Açıklamalar

Hz. Peygamber’e bu soruyu soran sahâbînin Sa’d İbni Ubâde olduğu kaydedilmektedir. Bu sözlerde, vasiyet etmeden ansızın ölmenin sakıncalı olduğu kuşkusu sezilmektedir. Hz. Peygamber’e bu soruyu yönelten sahâbî, annesinin vasiyette bulunmamasına ansızın ölmesini sebep göstermekte, konuşmaya fırsat bulsaydı hayır hasenât yapılması için vasiyet edeceğinden büyük ölçüde emin olduğunu bildirmektedir. Hz.Peygamber, vasiyet yapmadan ansızın ölmenin iyi olmadığını söylememiş ölü adına yapılacak iyiliğin sevabından ölen

kimsenin istifade edeceğini bildirmiştir. Binaenaleyh vasiyetsiz bir ölümün garipsenecek, ayıplanacak ve hayıflanacak bir yönünün bulunmadığını da göstermiştir.

Şu bir gerçektir ki ansızın ölüm, tövbe, istiğfar ve vasiyyet gibi iyi işler yapmaya engel olduğu için pek arzu edilmez. Hayra engel olma yönüyle hoş karşılanmaz. Yoksa hayır hesenât yaparak yaşayan bir mü'min için bunun esef edilecek hiçbir yanı yoktur. Hatta ansızın ölüm, "Mü'min için bir rahatlamadır."

Ölmüşler adına yapılacak her türlü iyiliğin ve ibadetin sevabının onlara ulaştığı kabul edilmiştir. Hatta Hz. Peygamber'in, *"Sizin hediyeye sevindiğiniz gibi ona sevinirler"* buyurduğu nakledilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ölüler için dua etmek, onlar adına hayır hasenât yapmak sadaka vermek câizdir.
2. Adlarına yapılan iyiliklerin sevabı ölülere ulaşır.
3. Geçmişlerimizi hayırla anmak görevlerimizden biridir.

951- وعن أبي هُرَيْرَةَ رَضيَ اللَّه عَنْهُ أنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إذا مَاتَ الإنسَانُ انقطَعَ عمَلُهُ إلاَّ مِنْ ثَلاثٍ : صَدقَةٍ جارِيَةٍ ، أوْ عِلم يُنْتَفَعُ بِهِ ، أَوْ وَلَدٍ صَالحٍ يَدعُو له » رواه مسلم .

951. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsan ölünce, üç ameli dışında bütün amellerinin sevabı kesilir: Sadaka-i câriye, kendisinden istifade edilen ilim, arkasından dua eden hayırlı evlât."

Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâyâ 14; Tirmizî, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8

Açıklamalar

Ölüm, sadece hayatın ve sorumlulukların değil, aynı zamanda bütün amellerin de sonudur. Ölümle birlikte insanın amel defteri kapanır ve artık oraya sevap yazılamaz. Hadisimizde bu genel hükmün üç istisnası olduğu bildirilmektedir:

Sadaka-i câriye (devam eden iyilik).

Faydalanılan bir ilim veya ilmî bir eser.

Dua eden hayırlı bir evlât.

Bu üç amelden herhangi birini veya hepsini gerçekleştirmiş olan kimsenin amel defterine onlardan yararlanıldığı sürece sevap yazılır. Bu demektir ki, bir çok şeyin sonu gibi gözüken ölüm, bu üç noktada son değildir. O halde öldükten sonra da yaşamak isteyenler, bu üç yoldan birini elde etmeye çalışmalıdır.

Bilindiği gibi **sadaka-i câriye,** herkesin faydalanacağı süreklilik arzeden hayırlar için kullanılan genel bir tâbirdir. Buna "kurumlaşmış hayırlar" da demek mümkündür. Mâbedler, mektepler, çeşmeler, köprüler, hanlar ve vakıflar gibi hizmet kurumları, kendileri devam ettiği

sürece “sürekli hayır” anlamında birer “sadaka-i câriye”dir. Dolayısıyla bunları yapanların, yapımına vesile olanların, yardım edenlerin amel defterine devamlı sevap yazılır.

Faydalanılan ilim, insanın sağlığında öğrenip neşrettiği ilimdir. Bu, kitap yazıp yayımlama veya modern imkânlarla filme çekip veya disketlere alıp istifadeye sunma, ilmî araştırma merkezleri kurma şeklinde olabileceği gibi, ilmi başkalarına öğretmek suretiyle insan yetiştirme tarzında da gerçekleştirilebilir.

Dua eden sâlih evlât ifadesi **mü’min** evlât olarak değerlendirilmiştir. Kendisini dünyaya getirip yetiştiren anne ve babasına dua eden, onları hayırla anan ve anılmalarına vesile olan, olumlu işler yapan çocuğun yaptıklarından onu yetiştirenler istifade ederler. Aslında ölen kimselerin arkasından dua eden her müslümanın duası ölüye ulaşmaktadır. Burada özellikle **dua eden evlât**tan söz edilmesi, bir yandan çocukları anne ve babaları için dua etmeye teşvik ederken diğer yandan anne ve babaları da mü’min çocuklar yetiştirmeye ve böylece ölümden sonra da sevap kazanmaya özendirmektedir.

Zaten hadisimiz “dua eden evlât” ifadesi dolayısıyla bu başlık altında zikredilmiştir.

Şu hususa da işaret edelim ki, hadisimiz, sürekli sevap kazanma yollarından üçünü “bir” saymamış, onları ayrı ayrı değerlendirmiştir. Bu üç hayır ve sevap vesilesine birden sahip olmak elbette çok daha büyük bir mazhariyet ve mutluluktur.

Hadis 1386 numara ile de gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayatı âhirete taşımanın yolu, hadisimizde belirtilen üç hayırdan (sadaka-i câriye, faydalanılan ilim ve dua eden evlât) en azından birine sahip olmaktır.
2. Hayrı ve sevabı sürekli olan davranışlara mü’minleri teşvik etmek gerekir.
3. Sadece ilme sahip olmak değil, onu başkalarına öğretmek ve yaymak, kalıcı kılmak daha faziletlidir.

163- باب ثناء الناس على الميت

ÖLÜYÜ HAYIRLA ANMAK

Hadisler

952- عن أَنسٍ رضي اللَّه عنه قال : مرُّوا بجَنَازَةٍ ، فَأَثنوا عَلَيْهَا خَيراً فقال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « وَجَبَتْ » ، ثم مرُّوا بِأُخْرَى ، فَأَثْنَوْا عليها شَرّاً ، فَقَال النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « وَجبَتْ » فَقَال عُمرُ ابنُ الخَطَّاب رَضِيَ اللَّه عَنْهُ : ما وجبَتْ ؟ قَالَ : « هذا أَثنَيتُمْ علَيْهِ خَيراً ، فَوَجبتْ لَهُ الجنَّةُ، وهذا أَثْنيتُم عليه شرّاً، فَوَجبتْ لَهُ النَّارُ، أنتم شُهَداءُ اللَّهِ في الأرضِ». متفقٌ عليه.

952. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber *aleyhisselâm* ile bazı sahâbîler birlikte bulunurlarken onların yanından bir cenaze geçti. Ashâptan bazıları o cenazeyi hayırla andı. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Kesinleşti**" buyurdu.

Sonra bir cenaze daha geçti. Orada bulunanlar onu da kötülükle andılar. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* yine:

- "**Kesinleşti**" buyurdu.

Bunun üzerine Ömer İbnu'l-Hattâb:

- Ne kesinleşti Ya Resûlallah? diye sordu. Peygamber *aleyhisselâm* da şöyle buyurdu:

- "Şu önce geçen cenazeyi hayırla andınız; bu sebeple onun cennete girmesi kesinleşti. Bu berikini kötülükle andınız; onun da cehenneme girmesi kesinleşti. Çünkü siz (mü'minler), yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz."

Buhârî, Cenâiz 86, Şehâdât 6; Müslim, Cenâiz 60. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 76; Tirmizî, Cenâiz 63; Nesâî, Cenâiz 50; İbni Mâce, Cenâiz 20, Zühd 25

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

953- وعن أبي الأسود قال : قَدِمْتُ المدِينَةَ ، فَجَلَسْتُ إلى عُمْرَ بن الخَطَّابِ رضي اللَّه عنْهُ فَمرَّتْ بِهِمْ جنَازةٌ ، فأُثْنِيَ على صَاحِبها خَيْراً فقال عُمَرُ : وجبت ، ثم مُرَّ بأُخْرى ، فَأُثنِيَ على صَاحِبِها خَيراً ، فَقَالَ عُمرُ : وجبَت ، ثم مُرَّ بِالثَّالِثَةِ ، فَأُثنِيَ على صاحبها شَرًّا، فَقَالَ عُمرُ : وجبتْ : قَالَ أَبُو الأَسْودِ : فَقُلْتُ : وما وجبَت يا أميرَ المؤمنين ؟ قال : قُلتُ كما قال النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَيُّمَا مُسلِم شَهِدَ لهُ أَربعةٌ بِخَير ، أَدخَلَهُ اللَّه الجنَّةَ » فَقُلنَا : وثَلاثَةٌ ؟ قال : « وثَلاثَةٌ » فقلنا : واثنانِ ؟ قال : « واثنانِ » ثُمَّ لم نَسأَ لْهُ عَن الواحِدِ . رواه البخاري .

953. Ebü'l-Esved'den rivayet edildiğine göre şöyle dedi: Medine'ye gelmiş Hz. Ömer'in yanında oturuyordum.Yanımızdan bir tabut geçti. İçindeki hayırla anıldı. Bunun üzerine Ömer; "kesinleşti" dedi. Sonra bir başka tabut daha geçti, onun içindeki de hayırla anıldı. Ömer yine "kesinleşti" dedi. Daha sonra üçüncü bir tabut geçti, onun içindeki kötülükle anıldı. Ömer yine; "kesinleşti" dedi.

Bu defa ben kendisine:

- Ne kesinleşti, ey mü'minlerin emiri? dedim. Ömer şöyle cevap verdi:

- Ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in buyurduğu gibi söyledim. O:

- "**Herhangi bir müslüman hakkında dört kimse hayırla şahitlik ederse, Allah onu cennetine kor**" buyurmuştu. Biz kendisine:

- Peki üç kişi şehâdet ederse? dedik.

- "**Üç kişi şehâdet ederse de aynıdır**" buyurdu. Biz;

- Ya iki kişi şâhitlik ederse? dedik.

- “**İki kişi de şahitlik etse yine aynıdır**” buyurdu.

Artık bir kişinin şahitliğini de sormadık.

Buhârî, Cenâiz 86; Şehâdât 6. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 50

Ebü'l-Esved

ed-Düelî nisbesiyle meşhur olan Ebü'l-Esved, tâbiîlerin ileri gelenlerindendir. İsminin Zalim İbni Amr İbni Süfyân olduğu kaydedilmektedir. Basra'da kadılık yapmıştır. Nahiv ilminin Hz. Ali'den sonra ikinci kurucusu kabul edilir. Sika bir râvi olup Hz. Ömer, Übey İbni Kâ'b ve Hz. Ali'den rivayetleri vardır. Meğâzî yazarı Vâkıdî, onu muhadramûndan sayar.

Hicri 69 yılında carif denilen tâun salgınında vefat etmiştir.

Allah ona rahmet eylesin.

Açıklamalar

Güzel vasıflarla ve hayırla anmaya **senâ** denmekle birlikte, yukarıdaki iki hadiste olduğu gibi bir kimseyi kötü vasıflarla anmaya da **senâ** denildiği görülmektedir. Bu Arap dilinin bir anlatım özelliğidir.

İnsanların birbirini övmesi, dirilerin dirileri ve dirilerin ölüleri övmesi şeklinde iki kısma ayrılır. Yaşayanların birbirlerini övmeleri, aşırıya kaçtığı takdirde yasaklanmıştır. Zira bu tür bir övme, hem övülenin hem de övenin ahlâkı üzerinde kötü tesir yapar. Övüleni kibir ve gurura, öveni de gösteriş ve riyakârlığa sevkeder.

Her iki hadiste *"kesinleşti"* diye tercüme ettiğimiz **vecebet** kelimesi *"vâcip oldu"* anlamına gelmekle beraber, burada "*sâbit oldu, gerçekleşti"* mânasındadır. Çünkü Allah Teâlâ'ya hiçbir şey vâcip olmaz. Sevap, Allah'ın lutfu; azâb, O'nun adaleti gereğidir. Dirilerin ölü hakkındaki övgüleri, o ölünün dünyada iken iyi bir kişi olduğunu gösterir. İyilere de cennet vaadolunmuştur. Böylece iyi olduğuna dair şehâdet edilen kimse de cennete girer. Kötüler hakkındaki şahitlik de aynı mânada olup onların dünyada iken kötülük yaptıklarını tesbit eder. Kötüler de ilâhî adalet gereği cehenneme girerler. Ölen kimseler hakkındaki şehâdetler, bu mânada birer gösterge ve işaret olmaktadır.

Bu göstergelerin doğruluğu, **birinci hadis**in bazı rivayetlerinde *"kesinleşti"* ifadesinin üç kez tekrar edilmiş olduğundan da anlaşılmaktadır. Çünkü tekrar, sözü güçlendirir ve verilen haberin gerçekliğini gösterir. Bazı gerçekleri üç defa tekrar etmek, Hz. Peygamber'in eğitim öğretim ve tebliğ usullerindendir.

Ölüler hakkında yapılan şehâdetin, onların âhiretteki durumunun göstergesi sayılabilmesi için, o şehâdeti yapanların kimlik ve kişilikleri önem arzeder. Bu hadislerde söz konusu olan şehâdet, fazilet ehli, doğruluk ve ihlâs sahibi kişilerin şehâdetidir. Fâsık ve günahkârların şehâdeti değildir. Çünkü günahkârlar veya dinin doğru bulmadığı fikirlere kapılmış kimseler kendileri gibi olanları *"iyidir"* diye övebilirler. Bunun İslâmî mânada bir şehâdet değeri yoktur.

Öte yandan bir kimseyi kötülükle ananla anılanlar arasında düşmanlık olmamalıdır. Herhangi bir sebeple aralarında düşmanlık olanların yekdiğeri hakkında *"kötüydü"* demesi de makbul bir şehâdet değildir. Hatta dinine bağlı kimseler için, dine karşı olan çevrelerin ya da dinsizlerin *"iyi insandı"* diye şehâdet etmeleri beklenemez. Onların *"kötü"* demeleriyle de iyi

insanlar kötü sayılmazlar. Nitekim her iki hadiste de geçen *"Siz yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz"* ifadesi, öncelikle "sahâbe-i kirâm"a yönelik bir belirlemedir. Her iki hadisin başka bir rivayetinde (Buhârî Şehâdât 6) *"siz"* yerine, *"mü'minle*r" ifadesinin bulunması sahâbîler gibi diğer mü'minlerin de yeryüzünde Allah'ın şahitleri olduğu anlamına gelir. O halde insanlar hakkında iyi-kötü diye şehâdet edecek kimselerin, İslâm esasları çerçevesinde iyiyi kötüyü bilen kimseler olması gerekir.

Salâh ve takvâ sahibi kimselerin, hayattayken iyi vasıflarıyla tanıdıkları kimseyi öldüğü zamanda bu vasıflarıyla anmaları o kişinin cennetlik olduğunun alâmeti sayılır. Bunun aksi de geçerlidir. Yani bir kimsenin yaşarken yaptığı kötülükleri, vefatından sonra salâh ve takvâ sahibi insanların hatırlayıp anmaları, o kimsenin cehennemlik olduğuna işaret sayılır.

İkinci hadis, şehâdetleri ölülerin âhiretteki durumlarına işaret sayılan kimselerin sayısını belirtmektedir. Dört kişinin, üç kişinin ve hatta iki kişinin şehâdeti bu iş için yetmektedir. Yani bir mânada 2-4 kişilik bir mü'min grubunun herhangi bir ölü hakkında "iyi" veya "kötü" demeleri, o ölünün cennetlik ya da cehennemlik olduğu konusunda yeterli işaret sayılmaktadır.

Ölüyü tanımayan insanların *"iyi biliriz"* diye bağırmalarının yalan şahitlik anlamına gelmekten öte hiçbir anlamı yoktur. Bu sebeple, cenazenin baş ucunda cemaati böyle tehlikeli bir şahitliğe sevkedici sorular sormanın da bir anlamı yoktur. Mutlaka bir tezkiye almak isteniyorsa, en azından, *"Merhumu tanıyanlara soruyorum, onu nasıl bilirsiniz?"* diyerek, onu hiç tanımayanların ya da yeterince tanımayanların rastgele şahitlik yapmalarının önüne geçilebilir. Bu konuya din görevlilerinin dikkat etmeleri, gerekiyorsa, "ölü hakkında şehâdette bulunmanın ne demek olduğunu kısaca anlattıktan sonra" tezkiye talebinde bulunmaları uygun olur. Nitekim Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde Enes İbni Mâlik'in şu rivayeti yer almaktadır:

Enes *radıyallahu anh,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: **"Bir müslüman öldüğünde yakın komşularından dört hâne halkı kendisi için, "Bu adam hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyoruz" diye şehâdet ettiklerinde, Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Ey mü'minler! Sizin bilginizi, bu ölü hakkındaki şehâdetinizi kabul ettim, Sizin bilmediğiniz kusurlarını da ben affettim**".

Bu hadiste de görüldüğü gibi, ölüyü tanıyanların bildikleri ve gördükleri ile yaptıkları tanıklığa şehâdet denilmektedir. Böyle olmasına rağmen, yine de gerçek durum ortaya konulamamış olabilir. Ölü, tanıyanlarının hüsn-i şehâdetlerinden - gerçekte kendisi öyle olmasa bile - yararlanır. Bu husus hadisteki *"Sizin bilmediğiniz kusurlarını da ben affettim"* beyânından anlaşılmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Fazilet sahibi her mü'minin övgü ve şehâdeti, ölü için cennete girme sebebidir.
2. Şehâdet görgüye ve duyguya dayanmalıdır. Geçerli şehâdet, ölüyü tanıyanların şehâdetidir.
3. Bizi tanıyanların, öldüğümüzde güzel şehâdette bulunacakları şekilde bir hayat yaşamaya çalışmalıyız. Çünkü böyle bir şehâdet, bizim için kurtuluş işareti, geride bıraktıklarımız için de teselli vesilesi olur.
4. Ashâb–ı kirâm, Hz. Peygamber'den öğrenmiş oldukları bilgileri ve gördükleri hareketleri yeri gelince aynen tekrar etmek suretiyle sünnetin yaşamasına ve sonrakilere

aynen intikal etmesine dikkat gösterirlerdi. Hz. Ömer'in "kesinleşti" demesi bunun en güzel göstergesidir.

164- باب فضل من مات وله أولاد صغار

KÜÇÜK ÇOCUKLARI ÖLEN ANNELERİN KAZANACAĞI SEVAP

Hadisler

954- عن أنس رضي اللَّه عَنْه قال : قَال رَسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا مِنْ مُسلِمٍ يمُوتُ له ثلاثَةٌ لم يَبلُغُوا الحِنْث إلا أدخلَهُ اللَّه الجنَّةَ بِفَضْل رحْمَتِهِ إيَّاهُمْ » . متفقٌ عليه .

954. Enes *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Henüz ergenlik çağına ulaşmamış üç çocuğu ölen her müslümanı Allah, çocuklara olan rahmet ve şefkati sebebiyle cennete koyar."

Buhârî, Cenâiz 6, 91; Müslim, Birr 153. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 64; Nesâî, Cenâiz 25; İbni Mâce, Cenâiz 57

956 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

955- وعن أَبي هُرَيْرَةَ رضِيَ اللَّهُ عنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يَمُوتُ لِأَحَدٍ مِنَ المسْلِمِينَ ثَلاثَةٌ مِنَ الوَلَدِ لا تَمَسُّهُ النَّارُ إلاَّ تَحِلَّةَ القَسَم » متفقٌ عليه .

« وَتَحِلَّةُ القَسَم » قولُ اللَّهِ تعالى : { وَإِنْ مِنْكُمْ إلاَّ وَارِدُهَا } والوُرُودُ : هُوَ العُبُورُ عَلى الصِّراطِ ، وَهُوَ جسْرٌ مَنْصُوبٌ عَلَى ظهْرِ جَهَنَّمَ . عَافَانَا اللَّهُ مِنْهَا .

955. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Herhangi bir müslümanın (ergenlik çağına ermemiş) **üç çocuğu ölürse, o kimseye cehennem ateşi ancak Allah'ın yemini yerine gelecek kadar** kısa bir süre **dokunur**."

Buharî, Cenâiz 6, Eymân 9; Müslim, Birr 150. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 64; Nesâî, Cenâiz 25; İbni Mâce, Cenâiz 57

Sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

956- وعن أَبي سعيدٍ الخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : جاءَتِ امرأَةٌ إلى رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالَتْ : يا رَسُولَ اللَّهِ ذَهَبَ الرِّجالُ بحديثِك ، فاجْعَلْ لَنا مِنْ نَفْسِك يَوْماً نَأْتيك فيهِ تُعَلِّمُنا مِمَّا عَلَّمَكَ اللَّه ، قَالَ : « اجْتَمِعْنَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا » فَاجْتَمَعْنَ ، فَأَتَاهُنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم

فَعَلَّمَهنَّ مِمَّا علَّمهُ اللَّه ، ثُمَّ قالَ : « ما مِنْكُنَّ مِن امْرَأَةٍ تُقَدِّمُ ثَلاثةً منَ الوَلَدِ إِلاَّ كَانُوا لهَا حِجَاباً منَ النَّار » فَقالتِ امْرَأَةٌ : وَاثنينِ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « وَاثْنَيْنِ » متفقٌ عليه .

956. Ebû Sâid el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir kadın Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*e geldi ve:

- Ey Allah'ın Resûlü! Senin sözlerinden hep erkekler yararlanıyor. Biz kadınlara da bir gün ayır, o gün toplanalım, Allah'ın sana öğrettiklerinden bize de öğret!" dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Peki şu gün şurada toplanınız!**" buyurdu.

Kadınlar toplandılar. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de gidip Allah'ın kendisine öğrettiklerinden onlara öğretti. Sonra onlara:

- "**Sizden** (henüz ergenlik çağına gelmemiş) **üç çocuğunu âhirete gönderen her kadın için bu çocuklar cehenneme karşı mutlaka siper olur**" buyurdu.

İçlerinden bir kadın:

- "Bu durum iki çocuk gönderenler için de geçerli midir?" dedi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* :

- "**Evet, iki çocuk gönderen için de durum aynıdır**" cevabını verdi.

Buhârî, İlim 36, Cenâiz 6, 91; İ'tisam 9; Müslim, Birr 152. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 13

Açıklamalar

Ölüm insanlar içindir. Her ölüm olayı insanı üzer. Ancak evlât acısı, bütün belâ ve sıkıntılardan daha fazla üzüntü verir. Zira çocuk sevgisi, her türlü sevginin üstündedir. Bu sebeple de insanlar, belki kendi can ve mal güvenliklerinden önce, çocuklarının güvenliğini düşünür ve onları korumak için her türlü tehlikeyi göze alırlar. Üstelik anne ve babanın çocuklarına karşı duydukları sevgi, çocukların yaşlarıyla ters orantılıdır. Yani çocuk ne kadar küçükse, o kadar fazla sevilir. Ya da çocukların sevgisi, yaşlarının küçüklüğü oranında anne ve babalarının gönüllerinde büyür. Böyle olunca çocuğunu kaybetmiş anne ve babaların üzüntüleri de hiç kuşkusuz pek derin olur. İşte böylesi bir imtihanla bir veya birkaç defa karşılaşmış müslüman anne ve babaları teselli etmek, gerçekleri onlara duyurmakla olur. Çocukları ölmüş anne ve babaları teselli eden bu üç hadiste evlât acısına dayanmasını bilenlerin mükâfatı haber verilmiş, bu acıya dayanamadığı için, intiharı düşünebilecek anne babalar uyarılmış, böylece onlar sabra ve dolayısıyla cennete çağırılmışlardır.

Görüldüğü gibi bu üç hadisin üçü de, henüz ergenlik çağına gelmemiş üç çocuğu ölen anne ve babanın bu çocuklar sebebiyle cennete girecekleri konusunda -farklı ifadelerle de olsa- büyük bir müjde vermektedir. Bu husus, **birinci hadis**te açıkça *"Allah cennete kor"* diye açıklanırken, **ikinci hadis**te *"O kimseye cehennem ateşi ancak yemin yerini bulacak kadar dokunur"* cümlesiyle, **üçüncü hadis**te ise, *"Bu çocuklar cehenneme karşı mutlaka siper olur"* ifadesiyle ortaya konulmaktadır. Hz. Peygamber'den nakledilen bu teselli dolu müjdeli beyanları sondan başa doğru düşünecek ve sıralayacak olursak, karşımıza şöyle bir kurtuluş çizgisi çıkar: Henüz buluğ çağına ermeden üç çocuğu ölmüş olan anne ve babalar için *o çocuklar cehenneme karşı siper olurlar***.** Bu durumdaki anne ve babalara *cehennem*

ateşi, olsa olsa, yemin yerine gelecek kadar dokunur. Onları *Allah Teâlâ çocuklara olan rahmet ve şefkati sebebiyle cennete koyar.*

Burada cennet müjdesi veren birinci hadisin, kırk kadar sahâbî tarafından rivayet edildiğine de işaret edelim.

Ölen çocukların *"bulûğ çağına ermemiş"* olmaları açıkça vurgulanırken, kız - erkek ayırımının yapılmadığı, mutlak olarak çocuk (veled) denildiği görülmektedir. Dolayısıyla, kız olsun erkek olsun, bulûğ çağına ermemiş üç çocuğu ölen anne ve babalar sabredip ecrini Allah'tan beklemek şartıyla cennetle müjdelenmişlerdir. Yavrusunun ölümüne sabretme ve Allah'ın hükmüne isyan etmeyip rızâ gösterme şartı, bu hadislerin ifadelerinden değilse bile delâletlerinden anlaşılmaktadır. Buhârî, *Sahih*'indeki bu konuyla ilgili başlıkta ölüme rızâ gösterme şartını açıkça belirtmiştir (bk. Cenâiz 6). Nitekim Allah Teâlâ da, "**Sabredenlere mükâfatları hesapsız ödenecektir**" [Zümer sûresi (39), 10] buyurmuştur.

İkinci hadiste yer alan ve *yemin yerini bulacak kadar* diye tercüme ettiğimiz "**tehılletü'l-kasem**" ifadesi, yeminin bozulmamış olması yahut yerine gelmiş sayılması için yeterli olan en kısa süre anlamındadır. Yemini helâl kılmak mânasına gelen bu ifade, çok kısa süreden kinâye olarak kullanılır. Burada söz konusu olan yeminin, **"İçinizden** (cehenneme) **oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür"** [Meryem sûresi (19), 71] âyetindeki ilâhî yemin olduğuna, bu ilâhî hükmün yerine getirilmesinin de cennetlikler için sadece sırattan geçmek anlamına geldiğine işaret edilmiştir. Nitekim Meryem sûresinin 72. âyeti sonucu çok açık biçimde ortaya koymaktadır: "**Sonra biz, Allah'tan sakınanları kurtarırız; zâlimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakırız."**

Üçüncü hadiste ölen çocukların sayısı bakımından önemli bir müjdeyi daha bulmaktayız. Sözü edilen ilâhî rahmetin, iki çocuğu ölen ebeveyni de kapsadığı beyanı... Hatta bir başka rivayette, *"Bir çocuğunu defneden kimse sabreder ve Cenâb-ı Hak'tan ecrini dilerse, o kimseye cennet nasip olur"* buyurulmaktadır (bk. *Tecrid Tercemesi*, IV, 313). Buhârî, bu rivayeti de dikkate almış olmalıdır ki "*Bir çocuğu vefat eden, sabredip ecrini Allah'tan bekleyen müslümanın fazileti*"ni başlık yapmıştır (bk. Cenâiz 6). Yine Nesâî'deki rivayette, Hz. Peygamber ile konuşan bir kadının *"Keşke, bir çocuğu öleni de sorsaydım"* sözlerine yer verilmektedir. Bu da o konudaki ümidi ifade etmektedir.

Böylesine büyük müjde veren bu teselli cümlelerinin, çocukların ihmal edilerek çocuk ölümlerinin artmasına vesile olabileceği akla gelebilir. Ancak bu, aslâ isabetli bir düşünce olamaz. Çocukların bakım ve terbiyesine ait tavsiyeler ve hatta Hz. Peygamber'in müslüman hanımlardan çocuklarını öldürmeyeceklerine dair aldığı söz, çocuk düşürmeyi nehyeden, nüfus artışını öğütleyen hadisler hatırlanınca, konumuza dair hadislerin, herhangi bir sebeple çocukları ölmüş olan anne ve babaları teselli etmekten başka bir amacı olmadığı anlaşılacaktır. "Âhirette şefatçım olsun" diye kimse çocuğunu göz göre göre ölüme terketmez. Aksine, ölmüş olan çocuğunun acısına, ancak âhirette kendisine siper ve cennete girmeye vesile olacağı düşüncesiyle dayanma gücü bulur. Bu hadisler, müslümanlara, çocuklara kayıtsız kalmayı değil, musîbet günlerinde ayakta kalabilmek için gerekli olan sabrı ve dayanma gücünü telkin etmektedir.

Üçüncü hadiste, konu ile ilgisi olmayan çok önemli bir husus yer almaktadır. Ona işaret etmeden geçemeyeceğiz. O da Hz. Peygamber'e gelip gün tahsisi isteyen kadının *"Allah'ın sana öğrettiklerinden bize öğretmen için*" diye koyduğu kayıttır. Hz. Peygamber, bu isteği kabul etmiş ve hadiste açıkça belirtildiği gibi, *"Allah'ın kendisine öğrettiklerini onlara öğretmiş*" ve peşinden de *"sizden (henüz ergenlik çağına gelmemiş) üç çocuğunu âhirete gönderen her kadın için bu çocuklar cehenneme karşı mutlaka siper olur"* buyurmuştur.

Ancak bu konu, Kur'ân-ı Kerîm'de yer almamaktadır. Demek oluyor ki, Kur'ân-ı Kerîm'de yer almayan konularda da Allah Teâlâ, Peygamber'ini bilgilendirmektedir. Üstelik orada sorulan soruya hemen cevap vererek *"İki çocuğu ölen de aynı hükümdedir*" buyurması bunu göstermektedir. Zira verdiği cevap âhiret hayatıyla ilgili olduğu için, Hz. Peygamber'in o konuda ictihad etmesi mümkün değildir. Bu da gösteriyor ki, âyet olmaksızın Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e bazı konuları herhangi bir şekilde bildirmiştir. Şu halde Hz. Peygamber'e verilen bilginin Kur'an âyetlerinden ibaret olduğu yolundaki iddialar, kesinlikle doğru olmayan ve itibar edilmemesi gereken, tamamen cehâlet veya düşmanlıktan kaynaklanan kuru birer laftan ibarettir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bulûğ çağına gelmeden ölen müslüman çocukları cennetliktir. Müşriklerin çocukları hakkında İslâm bilginleri arasında görüş ayrılığı vardır. Kitabımızın müellifi Nevevî'ye göre, bulûğa ermemiş müşrik çocukları da cennetliktir.

2. Kadınlar, erkeklerle konuşarak dînî meseleleri ve diğer ihtiyaç hissettikleri konuları öğrenebilirler.

3. Ölen çocuklarının acısına sabredip ecrini Allah'tan dileyen anne ve babalar cennetle mükâfatlandırılırlar.

4. Kadınların dînî eğitim ve öğretimlerine özen göstermek gerekir.

5. Hz. Peygamber, vahiyden başka yollarla da bilgilendirilmiştir. Onun ümmetini eğitmek için söyledikleri "Allah'ın kendisine öğrettikleri" cümlesindendir.

165- باب البكاء والخوف عندا لمرور بقبور الظالمين الظالمين ومصارعهم وإظهار الافتقار إلى اللَّه تعالى والتحذير من الغفلة عن ذلك

ZÂLİMLERİN KABİRLERİ

ZÂLİMLERİN MEZARLARI YANINDAN VE HELÂK EDİLDİKLERİ YERLERDEN GEÇERKEN KORKUP AĞLAMAK, İHTİYACINI ALLAH'A ARZETMEK VE BU GİBİ HALLERDE GÂFİL DAVRANMAKTAN SAKINDIRMAK

Hadisler

957- عَن ابْنِ عُمَر رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ لأَصْحَابِهِ يَعْني لما وَصلُوا الحِجْرَ : دِيَارَ ثَمُودَ : « لا تَدْخُلُوا عَلى هَؤُلاءِ المعَذَّبِينَ إِلاَّ أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ ، فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا باكِين ، فَلا تَدْخُلُوا عَلَيْهِمْ ، لا يُصِيبُكُمْ مَا أَصَابَهُمْ » متفقٌ عليه .

وفي رواية قال : لما مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِالحِجْرِ قال : « لا تَدْخُلُوا مَسَاكِنَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ أَنْ يُصِيبكُمْ مَا أَصَابَهُمْ إِلاَّ أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ » ثُمَّ قَنَّع رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَأْسَهُ وَأَسْرَعَ السَّيْرَ حَتى أَجَازَ الوَادي .

957. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Semûd kavminin ülkesi Hicr denilen yere varınca ashâbına şöyle hitâp etti:

- "**Azâba uğratılmış olan şu milletin yurduna ancak ağlayarak girin. Ağlayamıyorsanız girmeyin ki, onların başına gelen sizin de başınıza gelmesin.**"

Buhârî, Salât 53, Enbiya 17, Tefsîru sûre (15), 2, Meğâzî 80; Müslim, Zühd 38-39

Başka bir rivayette Hicr'e vardığı zaman Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu bildirilmektedir:

- "**Kendilerine zulmedenlerin yurduna ağlayarak girin. Yoksa onların başına gelenler sizin de başınıza gelebilir.**"

Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* başını örttü; o vadiyi geçinceye kadar süratle yürüdü.

Buhârî, Enbiyâ 17, Tefsîru sûre (15), 2; Müslim, Zühd 39

Açıklamalar

Hicr vadisi, Sâlih *aleyhisselâm*'ın milleti olan Semûd'un oturduğu yerdir. Hz. Peygamber hicrî 9. yılın sonlarında Tebük Gazvesi'ne giderken bu vadiden geçmek zorunda kalmıştı. Hz. Peygamber'in hadisimizdeki ikazına ilâve olarak müslüman askerlere bu yöre hakkında verdiği daha başka bilgi ve tâlimatlar da bulunmaktadır. Meselâ, oradaki kuyunun suyundan içilmemesi, abdest alınmaması, onunla hamur yoğurulmaması, yoğurulmuşsa o hamurların develere yedirilmesi bu tâlimatlar arasında yer almaktadır (bk. Buhârî, Enbiya 17). Hatta yine o civarda bulundukları bir gece Resûl-i Ekrem Efendimiz, *"Bu gece pek şiddetli bir fırtına çıkacak. Herkes devesini sıkı bağlasın ve bulunduğu yerde otursun, ayağa kalkmasın*" buyurmuştur (bk. Buhârî, Zekât 54; Müslim, Fedâil 11). Gerçekten o gece çok şiddetli bir kasırga çıkmış; abdest almak için ayağa kalkan birini kasırga yere çarpmış, devesini aramaya giden bir başkasını da Tay dağına fırlatıp atmıştır.

Tebük Seferine ve özellikle Hicr bölgesine ait olaylar hakkında bilgiler veren hadisimiz, geçmişten ibret almak için o geçmişe ait olayların hatırlanması ve belli bazı noktalara dikkat edilmesi hatta özel bazı tavırların sergilenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Yaptıkları haksızlık ve itaatsizlik sebebiyle Allah'ın azabına uğramış milletlerin yurtları ve izleri *"sabıkalı"* yerler ve izler olarak, sonrakiler tarafından ibret alınacak hâtıralardır. İbret almayı gerektirecek bir davranış olarak, hadisimizde ağlamanın tavsiye edildiğini görüyoruz. Ağlamak, daha önce felâkete uğramış olanların kalıntılarını izlerken duygulu, kaygılı, kuşkulu olmayı ve böylece onların halini daha iyi düşünüp daha derinden etkilenmeyi sağlar. Böyle bir halet-i ruhiye içinde olmamak, oralardan sadece gelip geçmek, tarihten ders almamak gibi ağır sonuçları olan bir hatanın işlenmesi anlamına gelir. Yoksa oradan geçen herkesin hemen oracıkta aynen öncekiler gibi helâk edileceği anlamına gelmez. Efendimiz'in, *"Oralara ağlayarak girin ki, onların başına gelenler sizin de başınıza gelmesin"* buyurması, buralarda cereyan eden olayları sonuçlarıyla birlikte iyi düşünün, anlayın ve onların hallerinden ibret alıp yaşayışınızı düzeltiniz ki, böylesi felâketler sizin başınıza da gelmesin, demektir. Hadisimizdeki *"azaba uğramışlar"* (**muazzebîn**) ifadesi, ikinci rivayette *"kendilerine zulmetmiş olanlar"* (**zalemû enfüsehüm**) şeklinde açıklanmıştır. Bu, aynı zamanda azaba uğratılma sebebinin *"zulüm"* olduğunu ortaya koyan bir açıklamadır. Geçmiş olaylardan ibret almamak gaflettir yani bir çeşit zulümdür.

Ayrıca acı olaylara sahne olmuş yer ve çevreler, ister istemez insan psikolojisine etki eder. Bu etki belki de radyasyon kirlenmesi gibi, uzun süre devam eder. Hz. Peygamber'in, başını örterek o yöreyi süratle geçmesi, işin ciddiyetini çevresindekilere ve daha sonrakilere fiilen göstermek, böylece onları unutamayacakları şekilde eğitmek içindir. Efendimiz'in bu hareketi, Allah'a ve Peygamber'ine itaatsizlik edenlerden kaçmak, uzak durmak anlamında yorumlanabilir. Çünkü Sâlih *aleyhisselâm*'ın milleti itaatsizlik etmiş, mûcize deveyi kesmiş ve pek çok maddî imkânlarına ve güçlerine rağmen helâk olmuşlardı.

Günümüzde de zâlimlerin kabir veya kabristanlarından geçmek zorunda kalınırsa, hadisimizde emredildiği şekilde davranmak, oralarda fazla eğlenmemek, kendi doğrularımız istikametinde yaşamaya devam etmek gerekir.

Nevevî merhumun, hasta ziyareti bölümünü, ölümlerinden sonra bile zalimlerin yaşayanlara etki edebileceklerini gösteren bu hadîs-i şerîf ile bitirmesi, kötü bir ölüm ile karşılaşmamak için dikkatli yaşamak gerektiğine işaret etmek istemesinin bir sonucu olsa gerektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bilinçli ve uyanık bir hayat yaşamak gerekir.
2. Geçmişten ibret almasını bilmeyenler, kendi hayatlarını tehlikeye atarlar.
3. Ölüm ve kabir insanın ibret alması ve hayatına çeki düzen vermesi için dikkate alınacak iki gerçektir.
4. Zalimler hayatlarında olduğu gibi, ölümlerinden sonra da kendilerinden sakınılacak kimselerdir.
5. Zalimlerin hâtıra ve kalıntılarında felâket izleri ve tehlikeleri bulunur.

كتاب آداب السفر

166- باب استحباب الخروج يوم الخميس أول النهار

PERŞEMBE GÜNÜ ERKENDEN YOLCULUĞA ÇIKMAK

Hadisler

958– عن كعبِ بن مالك ، رَضيَ اللَّهُ عنه ، أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خَرَجَ في غَزْوَةِ تَبُوكَ يَوْمَ الخَمِيسِ ، وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الخَمِيس . متفقٌ عليه .

وفي رواية في الصحيحين : « لقلَّما كانَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَخْرُجُ إلاَّ في يَوم الخَمِيسِ » .

958. Kâ'b İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Tebük Gazvesi'ne perşembe günü çıktı. Zaten Hz. Peygamber genellikle perşembe günü yolculuğa çıkmayı severdi.
Buhârî, Cihâd 103

Sahîhayn'daki bir rivayet şöyledir:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, perşembe günü dışında yolculuğa çıktığı pek nâdirdir.

Buhârî, Cihâd 103, Ebû Dâvûd, Cihâd 77

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz en son hicrî 9. yılda Tebük Gazvesi'ne çıkmıştır. Tebük, Şam yöresinde ve Medine'ye bir aylık mesafede olan bir yerdir.

Hadisimiz, bu zorlu gazveye katılmayan bir kaç sahâbîden biri olan Kâ'b İbni Mâlik'in, olayla ilgili uzun rivayetinden alınmış bir cümledir. Her ne kadar Nevevî merhum, bu hadisin Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer aldığını söylemekteyse de, bu kısım Müslim'deki rivayette (Tevbe 49: Bâbü tevbeti Ka'b İbni Mâlik ve sâhibeyhi) bulunmamaktadır. Muhtemelen Nevevî, olayın aslına yönelik rivayeti dikkate almış olmalıdır. Biz, buradaki şekliyle hadisimizin bulunduğu kaynakları göstermekle yetindik.

Her iki rivayeti birleştirerek düşündüğümüz zaman Peygamber Efendimiz'in genellikle perşembe günü sefere çıktığı, perşembe dışında nâdiren yolculuk yaptığı anlaşılmaktadır. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yolculuğa çıkış için perşembe gününü tercih etmesi, elbette sebepsiz değildir. Ancak onun bu konuda herhangi bir açıklamasına rastlayabilmiş değiliz. Bildiğimiz tek husus, kulların amellerinin pazartesi ve perşembe günleri Allah'a arzedildiği (Tirmizî, Savm 43; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 268, 329, 484, V, 209) ve cennet kapılarının yine pazartesi ve perşembe günleri açıldığıdır (Müslim, Birr 35; Tirmizî, Birr 76; *Muvatta*, Hüsnü'l-huluk 17-18; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 389, 400, 465).

Hz. Peygamber'in cihad için sefere çıkarken perşembe gününü tercih etmesinde bu iki özelliğin etkisi olduğu söylenebilir. Perşembe anlamına gelen *yevmü'l-hamîs*, aynı zamanda ordu (ceyş) demektir. Genelde ordular öncü, artçı, merkez, sağ ve sol kanatlar olmak üzere beş kısma ayrılır. Muhtemelen Hz. Peygamber, böylesi beşli bir oluşumu hayra yorarak haftanın beşinci günü olan perşembeyi yolculuk için tercih etmiş olabilir. Daha başka bazı izahlar da yapılmış olmakla beraber, nihayet bunların birer yorum olduğu dikkatten uzak tutulmamalıdır. Önemli olan Hz. Peygamber'in davranışı ve tercihidir. Gerekçesinin tam olarak bilinmemesi müslümanlar için hiç de önemli değildir. Çünkü Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir şey yapıyorsa, onun mutlaka mâkul ve makbul bir sebebi vardır. Onu izlemek, bu mâkul ve makbul sebebi yakalamak demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, perşembe günü sefere çıkmayı tercih ederdi.

2. Müslümanlar için Hz. Peygamber'in emir ve yasaklarına olduğu gibi tercihlerine de güçleri ölçüsünde uymak, onun yolunda olmak, sünnetini yaşamak ve yaşatmak büyük önem arzeder.

3. Tebük Gazvesi Hz. Peygamber'in son gazvesidir.

959- وعن صخْرِ بنِ وَدَاعَةَ الغامِدِيِّ الصَّحابِيِّ رضي اللَّه عنْهُ ، أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « اللَّهُمَّ بَارِكْ لأُمَّتِي في بُكُورِها » وكَان إِذا بعث سَرِيَّةً أَوْ جيشاً بعَثَهُم مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ

وَكان صخْرٌ تَاجِراً ، وَكَانَ يَبْعثُ تِجارتهُ أَوَّلَ النَّهار ، فَأَثْرى وَكَثُرَ مالُهُ . رواه أبو داود والترمذيُّ وقال :
حديثٌ حسن .

959. Sahâbî Sahr İbni Vedâa el-Gâmidî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

"**Allahım! Ümmetimin erkenciliğini bereketli kıl**" diye dua etmiştir.

Râvi (Sahr) diyor ki; Peygamber *aleyhisselâm*, seriyye veya ordu gönderdiği zaman, sabahleyin erkenden gönderirdi.

Tüccardan olan Sahr da, ticaret mal ve kervanlarını sabah erkenden yola çıkarırdı. Bu sebeple malı çoğaldı, zengin oldu.

Ebû Dâvûd, Cihâd 78; Tirmizî, Büyû' 6. Ayrıca bk. İbni Mâce, Ticârât 41

Sahr İbni Vedâa

Bir tek bu hadisi rivayet etmesi sebebiyle sahâbî olduğu anlaşılan Sahr, Tâif'te yaşadı. Hicazlılardan sayılmaktadır. Hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Bu hadisi kendisinden, sadece, mechul bir râvi olan Ümâre rivayet etmiştir.

Sahr'ın rivayeti Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbni Mâce'nin sünenlerinde yer almıştır. Vefat yeri ve tarihi bilinmemektedir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sabahleyin erkenden işe başlamak bizim geleneğimizde vardır. Çiftçi tarlasına, esnaf dükkanına, işçi iş yerine, yolcu yoluna ve öğrenci de hocasına günün ilk saatlerinde gider.

Fecir ile sabah namazının kılınması arasında geçen vakit olarak da anlaşılan **bükûr**, aslında günün ilk saatlerini ifade eder. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, biz ümmeti için erken saatlerde yapacağımız işlerimizin bereketli olması için dua buyurması, o saatlerin gafletle geçirilmeyip değerlendirilmesini teşvik etmesi anlamına gelir.

Öte yandan, hadîs-i şerîfte verilen bilgiye göre Efendimiz'in, bunu teşvik etmekle kalmadığı, herhangi bir yere askerî birlik veya ordu sevkedeceği zaman onları erkenden yola çıkardığı anlaşılmaktadır. Yani erkencilik aynı zamanda fiilî sünnettir.

Erken davranmanın övülmesi sadece sefere çıkmakla ilgili olmayıp aynı zamanda ilim öğrenmek, ticaret ve yolculuk gibi her türlü faaliyet için de geçerlidir ve berekete vesiledir. Nitekim hadisin sahâbî râvisi Sahr'ın tüccar olduğu, Hz. Peygamber'in bu duasının bereketine kavuşmak maksadıyla ticaret mal ve kervanlarını erken saatlerde yola çıkardığı, bu sebeple de servetinin çoğaldığı belirtilmektedir. Sahr'ın bu tutumu, aslında kendi şahsına ait bir tavır değildir. Hemen bütün sahâbîler, Hz. Peygamber'den öğrendikleri veya gördükleri hususlara uymakta çok titiz ve dikkatli davranıyorlardı. Onların sünneti yaşamakta çok üstün bir dikkat ve gayretleri vardı.

Burada Sahr’ın yaptığı, yolculukla ilgili bir duanın, bütün yolculuklar için geçerli olacağı düşüncesiyle ticarî yolculukları da erken başlatmasıdır. O, bu hareketiyle ve ulaştığı sonuçla **sünnete uymanın bereket ve zenginlik vesilesi** olduğunu isbat etmiştir.

Bereketsizlikten yakınanların günlük mesailerine ne zaman başladıklarına dikkat etmeleri gerekir. Nitekim atalarımız “**Erken kalkan yol, erken evlenen döl alır**” demek suretiyle, kazanmanın ve kalkınmanın en temel gereklerinden birinin erkencilik olduğuna işaret etmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Günün ilk saatlerinde yapılan işler bereketli olur.
2. Peygamber Efendimiz, asker sevki gibi önemli işleri sabahın erken saatlerinde yapardı.
3. Efendimiz’in bereket duası bugün için de geçerlidir.
4. Sünnet’e uymak başlı başına bir bereket vesilesi ve zenginliktir.

167- باب استحباب طلب الرفقة وتأميرهم على أنفسهم واحداً يطيعونه

YALNIZ YOLCULUK YAPMAMAK

YOLCULUĞA ÇIKACAK OLANIN ARKADAŞ ARAMASI VE ARALARINDAN BİRİNİ İTAAT ETMEK ÜZERE BAŞKAN SEÇMELERİ

Hadisler

960– عَن ابْنِ عُمَرَ رضِيَ اللَّه عَنْهُما قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَوْ أَنَّ النَّاسَ يَعْلَمُونَ مِنَ الوحْدةِ ما أَعَلمُ ما سَارَ رَاكِبٌ بِلَيْلٍ وحْدَهُ » رواه البخاري .

960. İbni Ömer *radıyallahu anhumâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Eğer insanlar, yalnız başına yolculuk yapmakta ne sakıncalar olduğunu benim kadar bilselerdi, hiç bir binek sahibi (yolcu) **gece yolculuğuna yalnız çıkmazdı.”**

Buhârî, Cihâd 135. Ayrıca bk. Tirmizî, Cihâd 4; İbni Mâce, Edeb 45

Açıklamalar

Tek başına yolculuğa çıkmak özellikle gece yolculuğu yapmak dün olduğu kadar bugün de dinî-dünyevî, sosyal ve psikolojik birtakım sakıncalar taşımaktadır. Bu sakıncalardan insanların bildikleri, tecrübe ettikleri vardır, bilmedikleri de vardır. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz, *“Benim bildiğim sakıncaları insanlar bilmiş olsalardı”* buyurmak suretiyle kendisinin bildiği ve fakat insanların idrak edemedikleri birtakım mahzurların bulunduğuna işaret etmiştir.

Sözün gelişinden hadîs-i şerîfteki “*binekli kimse* (râkib-süvârî)” yerine, belki ***“hiç kimse”*** denilmesi daha uygun olurdu. Nitekim *Müsned*’deki bir rivayette öyle denilmiştir. Ancak

burada *“binekli kimse ve gece”* kayıtları anlamsız değildir. Bahis konusu sakıncalar gece daha da artar ve bineği olanın bile yalnız başına yola çıkmasını tehlikeli hale getirir. Böyle olunca, bineği olmayan kimsenin geceleyin yalnız başına yola çıkması öncelikle yasaklanmış olur. Bu açıdan bakılınca hadisimizin ifadesi bu haliyle daha sakındırıcıdır.

“**Râkib**” kelimesini ***“bineği olan”*** diye tercüme ettik. Çünkü aslında ve geçmişte bu kelime, binek hayvanı olan kimseleri ifade ediyordu. Ama artık günümüzde değişik tip ve kabiliyette binek aracı olan kimseleri içine almaktadır. Bir atlı için tek başına gece yolculuğu ne gibi sakıncalar taşıyorsa, aslında ve kaideten otomobili ile yalnız başına yolculuk yapanlar için de aynı sakıncalar belki de daha fazlası ile geçerlidir.

Peygamber Efendimiz’in bu ikazı ve yolculukta bir yol arkadaşına sahip olma tavsiyesinin tek istisnası, özel görevli olan kimselerdir. Bilhassa harp zamanında istihbarat ve keşif görevi verilen kimsenin yalnız başına o göreve gitmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü görevin zaten kendisi tehlikeli ve yalnız başına yapılabilecek bir iştir. Bunun dışında, normal yolculuklarda bir yol arkadaşı bulmak Hz. Peygamber’in öngördüğü bir uygulamadır. Peygamber Efendimiz muhtelif kabile veya devletlere gönderdiği elçilere de kendilerine yol arkadaşı bulmalarını tavsiye ederdi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Tek başına ve özellikle geceleyin yolculuğa çıkmak doğru değildir.
2. Tek başına yolculuğun dinî-dünyevî açıdan birçok sakıncası vardır.
3. Resûl-i Ekrem Efendimiz, ümmetini her konuda uyarmış ve onlara en uygun olan tavır ve davranışları göstermiştir.

961– وعن عمرو بن شُعَيْبٍ ، عن أَبيه ، عن جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الرَّاكِبُ شَيطَانٌ ، والرَّاكِبان شَيطَانانِ ، والثَّلاثَةُ رَكبٌ » .

رواه أبو داود ، والترمذي ، والنسائي بأَسانيد صحيحة ، وقال الترمذي : حديثٌ حسن.

961. Amr İbni Şuayb’ın babası yoluyla dedesinden rivayet ettiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir yolcu bir şeytan, iki yolcu iki şeytan sayılır. Üç yolcu ise, kâfiledir.”

Ebû Dâvûd, Cihâd 79; Tirmizî, Cihâd 4

Açıklamalar

Aslında hadisimizin, *“Bir binekli bir şeytandır; iki binekli iki şeytandır. Üç kişi oldular mı o artık yolcu kafilesidir”* şeklinde de tercüme edilmesi mümkündür. Ancak “süvari” veya “binekli” anlamına gelen **er-râkib** kelimesi burada özel anlamında değil, “yolcu” mânasında kullanılmıştır. Yaya da, kadın yolcu da aynı şekilde değerlendirilir.

Tek başına yolculuk edenin bir şeytan, iki yolcunun iki şeytan sayılması, şeytana itaat edenin, şeytanlaşmış olacağı gerçeğinden hareketle yapılmış bir benzetmedir. Ayrıca şeytanın yalnız başına dolaştığına da işaret edilmektedir. Şeytan insana kötü işleri güzel gösterdiği için

yalnız başına veya iki kişi olarak yolculuk yapanlar birtakım tehlikelerden ve kötülüklerden emin olamazlar. Şeytan onları çeşitli şekil ve yollarla etkisi altına alır. Ama üç kişi olunca, cemaat teşekkül etmiş demektir. İbadetlerini cemaatle yapmakta, birbirlerine destek ve yardımcı olmakta, tehlikelere göğüs germekte, tam anlamıyla güç birliği ederler. Şeytanın yanlış yönlendirmelerinden de uzak kalırlar. Bu aslında bir anlamda cemaat şuurunun, toplum denetiminin ve savunma gücünün meydana gelmesi demektir. Yolculukta böyle bir sosyolojik ve psikolojik güce gerçekten büyük ihtiyaç vardır.

Günümüzde özel arabalarıyla tek başına ya da iki kişi olarak seyahat eden bazı kimselerin birtakım kural dışı işler yaptıkları, bunun yanında, en modern yollarda bile bazı baskın ve soygunlara mâruz kaldıkları bilinmektedir. Bu sebeple yolculuklarda şeytana, şeytanca işler yapma imkânı bırakmamak için en az üç kişilik cemaatler, kafileler oluşturmak her zaman isabetli bir tavır olacaktır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu tesbit ve tavsiyesi bütün zamanlar ve mekânlar için geçerlidir. Zira o, bir başka hadisinde *"Allah'ın yardımı cemaat ile beraberdir"* (Tirmizî, Fiten 7; Nesâî, Tahrîm 6) buyurmuştur.

Hadisimizi şöyle anlamak da mümkündür. Şeytan bir iki kişiyi kolaylıkla yanıltma ve onlara kötülük yapma yoluna gider. Üç kişi olunca böyle bir düşünceden vazgeçer.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber en az üç kişilik gruplar halinde yolculuk yapmayı tavsiye etmiştir.
2. Tek başına veya iki kişi olarak yolculuk yapanlar, şeytanın tuzağına daha kolay düşerler.
3. Hayatın her cephesinde cemaat olmaya bakmak gerekir.

962- وعن أَبي سعيدٍ وأَبي هُريرةَ رضيَ اللَّهُ تعالى عَنْهُمَا قَالا : قَال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : إِذا خَرَجَ ثَلاثَةٌ في سفَرٍ فليُؤَمِّرُوا أَحدهم » حديث حسن ، رواه أبو داود بإسنادٍ حسن .

962. Ebû Saîd ve Ebû Hüreyre *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Üç kişi yolculuğa çıkarlarsa, aralarından birini başkan seçsinler!**"
Ebû Dâvûd, Cihâd 80

Açıklamalar

Güzel dinimiz gönül yurdunda şirki, küfrü ve nifakı istemediği gibi toplum hayatında da başıbozukluğu, disiplinsizliği, kargaşayı, fitne ve anarşiyi asla arzu etmez. Dinimize göre düzen ve intizam, en küçük toplum birimine kadar her yerde önemlidir. Bu sebeple Sevgili Peygamberimiz, yolculuk yapmakta olan üç kişilik, küçük ve geçici bir toplulukta bile, mutlaka sorumlu birinin, bir yöneticinin belirlenmesini tavsiye etmiştir. Kendisi de mübarek hayatlarında bu hususa büyük bir itina göstermiştir. Bir hadîs-i şerîflerinde de şöyle buyurmuştur:

"Dünyanın ücra bir köşesinde de olsa, üç kişinin, içlerinden birini kendilerine emir tayin etmeden yaşamaları doğru olmaz" (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 177).

Cemaatın en az üç kişiden meydana gelmesi sebebiyle, hadiste *"üç kişi yolculuğa çıkarlarsa..."* buyurulmuştur. İki kişi de olsa, yapılacak iş birinin emir-komuta

sorumluluğunu üstlenmesinden ibarettir. Büyük-küçük bütün toplum ve toplulukların ihtilâftan, çekişmekten, zaman ve güç kaybından kurtulup birlikte ve süratle hareket edebilmesi sorumlu bir yöneticiye sahip olmaya bağlıdır.

Kimin başkan ve reis olması gerektiği konusunda hadisimizde herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Üç kişi, kendi aralarından birini başkan yapmakla görevlendirilmiştir.

Ancak başka rivayetlerde (bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III,24; V,53; Müslim, Mesâcid 289) bu konuda yol gösterici tavsiyeler bulunmaktadır: *"Üç kişi oldular mı, içlerinden biri onlara imam olsun. İmamlığa en lâyık olanları Kur'an'ı en iyi okuyandır." "Yolculuğa çıktığınızda, yaşça en küçüğünüz de olsa en iyi okuyan (en bilgili olan) ınız size imam olsun. İmamınız emirinizdir"* (bk. Ali el-Kârî, *Mirkât*, VII, 456].

Bu hadîs-i şerîflerde, namaz imamlığına lâyık olan kimsenin, yöneticiliğe de lâyık olduğu belirtilmektedir. Bu, başkan seçiminde bir yol göstermedir. Yöneticiliğin başka bazı özellikler gerektirdiği de bir gerçektir. Bunlar dikkate alınarak, namaz imamlığına en lâyık olan kimsenin bu özelliklere sahip olmaması halinde *"her işi ehline vermek"* genel kuralı uyarınca davranmakta hiçbir sakınca yoktur. Önemli olan başsız ve başkansız kalmamaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Üç kişi yolculuğa çıktıklarında aralarından birini yol emiri seçmelidirler.
2. İslâm, daima nizam ve intizamdan yanadır. Başı bozukluğu asla tasvip etmez.
3. İki kişinin seçtiği hakemin verdiği hüküm geçerlidir.
4. Namaz imamlığı ile toplum yöneticiliği arasında ehliyetli ve bilgili olmak açısından sıkı bir bağ vardır.

963– وعن ابْنِ عبَّاسٍ رضِي اللَّهُ عَنْهُما عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « خَيرُ الصَّحَابةِ أَرْبَعَةٌ ، وَخَيْرُ السَّرايا أَرْبَعُمِائَةٍ ، وخَيرُ الجُيُوش أَرْبعةُ آلافٍ ، ولَن يُغْلَبَ اثْنَا عشر أَلْفاً منْ قِلَّة » رواه أبو داود والترمذي وقال : حديث حسن .

963. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"(Yolculukta) **arkadaşların en iyisi dört kişiden oluşandır. Askerî birliklerin en iyisi dört yüz kişilik olandır. Orduların en iyisi ise dört bin kişiden meydana gelendir. Mevcudu on iki bine ulaşan ordunun mağlûp olması sayı azlığından değil başka sebeplerdendir**."

Ebû Dâvûd, Cihâd 83; Tirmizî, Siyer 7. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cihâd 25

Açıklamalar

Yalnız başına yolculuğa çıkmayı hoş karşılamayan Sevgili Peygamberimiz, yolculukta arkadaş grubunun dört kişi olmasını yeterli görmektedir. Neden dört kişi gereklidir? Bu konuda değişik açıklamalar yapılmıştır. İmam Gazzâlî'nin izahı özetle şöyledir: Yolculuğa çıkan kimse yanından ayrılmayacak bir arkadaşa kesinlikle muhtaçtır. Grubun ihtiyaçlarını görecek ikinci bir kişiye daha ihtiyaç vardır. Bu ikinci kişinin de çalışmalarını sürdürürken bir

arkadaşa ihtiyacı olacaktır. Yolculuğun hiçbir sahasında tek kişi kalmamak için en az dört kişi olmak gerekir.

Hadisimizde tavsiye edilen rakamların tamamı 4 rakamının katlarıdır. Dört yüz, dört bin, on iki bin. Bunlar, bir yapının dört direk üzerinde yükselmesi gibi, askerî birliklerde de böylesine dörtlü ve dört başı mâmur bir oluşumun gereğini ortaya koymaktadır.

Mevcudu on iki bin kişiyi bulan bir ordunun yenilgisi sayı azlığı sebebiyle değil, belki aksine sayı çokluğuyla övünme ve düşmanı küçük görme gibi birtakım psikolojik ve taktik hatalar sebebiyle olabilir. Bu beyanda, tecrübeye dayalı bir yön de bulunmaktadır. Nitekim bilindiği gibi Huneyn Gazvesi'nde müslümanların ordu mevcudu on iki bin kişi idi. Bu sebeple de müslümanlar çokluklarına güvenmişlerdi. Yüce Rabbimiz bu gerçeği bir âyette [Tevbe sûresi (9), 25] şöyle açıklamıştır: "**Gerçekten Allah size birçok yerde, Huneyn Gazvesi'nde de yardım etmişti, Hani o gün çokluğunuz sizi böbürlendirmişti. Fakat size hiçbir fayda da sağlamamıştı**."

Bazı İslâm bilginleri bu hadisi delil getirerek, müslüman ordusunun mevcudu on iki bin kişi olduğu zaman, kuvvet azlığı sebebiyle - düşmanın mevcudu ne kadar olursa olsun cepheden çekilmemesi gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dört kişilik bir grup halinde seyahat etmek en iyisidir.
2. Mevcudu on iki bin kişiyi bulan bir ordu şayet mağlûp olmuşsa, bunun sebebini sayı azlığında değil başka bazı hatalarda aramalıdır.
3. Yolculuğun herhangi bir safhasında tek kalmamaya, en azından iki kişi olarak seyahat etmeye çalışmalıdır.

168- باب آداب السير والنزول والمبيت في السفر والنوم في السفر واستحباب السُّرَى والرفق بالدواب ومراعاة مصلحتها وأمر من قصر في حقها بالقيام بحقها وجواز الإرداف على الدابة إذا كانت تطيق ذلك

YÜRÜYEREK YOLCULUK YAPMAK, KONAKLAMAK

YOLCULUKTA YÜRÜME, KONAKLAMA, GECE YATIP UYUMA KURALLARI... GECE YÜRÜMENİN, HAYVANLARA YUMUŞAK DAVRANMANIN, HAKLARINI GÖZETMENİN VE BU KONUDA KUSURLU DAVRANANLARI UYARMANIN GÜZELLİĞİ, EĞER HAYVAN TAŞIYABİLECEKSE, TERKİSİNE ADAM ALMANIN CÂİZ OLDUĞU

Hadisler

– عن أَبي هُرَيْرَة رضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قال : قال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا سافَرْتُم فِي الخِصْبِ فَأَعْطُوا الإِبِلَ حظَّهَا مِنَ الأَرْضِ ، وإِذا سافَرْتُمْ فِي الجَدْبِ ، فَأَسْرِعُوا عَلَيْهَا السَّيْرَ وَبادروا بِهَا نِقْيَهَا ، وَإِذا عرَّسْتُم ، فَاجتَنِبُوا الطَّرِيقَ ، فَإِنَّهَا طرُقُ الدَّوابِّ ، وَمأْوى الهَوامِّ بالَّلَّيْلِ » رواه مسلم .

معنى « اعطُوا الإبِلَ حَظها مِنَ الأرْضِ » أَيْ : ارْفقُوا بِهَا في السَّيرِ لترْعَى في حالِ سيرِهَا ، وقوله : « نِقْيَها » هو بكسر النون ، وإسكان القاف ، وبالياءِ المثناة من تحت وهو: المخُّ ، معناه : أَسْرِعُوا بِهَا حتى تَصِلُوا المقِصد قَبلَ أَنْ يَذهَبَ مُخُّها مِن ضَنكِ السَّيْرِ. وَ«التَّعْرِيسُ » : النزُولُ في الليْل .

964. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Otu bol yerlerde yolculuk yaptığınız zaman, otlardan istifade etmeleri için develere imkân verin. Çorak ve otsuz yerlerde yolculuk ederseniz, takattan düşmeden gidilecek yere varmaları için develeri sür'atlice sürün. Gece mola verip yatacağınız zaman yoldan ayrılıp bir kenara çekilin. Zira yol hayvanların geçeceği ve böceklerin geceleyeceği yerdir."

Müslim, İmâre 178. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 57; Tirmizî, Edeb 75

Açıklamalar

Hadisimiz yolculukta dikkate alınacak önemli bazı noktaları hatırlatmaktadır. Üzerinde seyahat edilen yerler ya otlu sulu topraklar veya çorak ve kurak yerlerdir. Buralardan hayvanlarla geçerken, onların haklarını gözetmek gerekmektedir. Bu sebeple otlak yerlerde hayvanları zaman zaman otlardan yemeleri için ya serbest bırakmak veya onları yavaş yürütmek; kurak ve çorak yerlerden geçerken de fazla eğlenmeden ve vakit kaybetmeden bir an önce gidilecek yere varabilmek için hayvanları süratlendirmek tavsiye edilmektedir. Bu davranış, hayvanların haklarına riayetin bir gereği olduğu gibi yolculuğun selâmeti bakımından da önemlidir.

Sulak ve otlak yerlerden süratlice geçmek, hayvanların huysuzlanmasına, kurak ve çorak yerlerde ağır ağır ilerlemek de onların yorulup güçsüz kalmasına sebep olur. Her iki halde de yolculuk gereklerine uyulursa, hem hayvanların hakları gözetilmiş hem de yolculuğun sıkıntıları azaltılmış olur.

Geceleri mola verilip bir yerde konaklanacağı zaman yol üstünde değil, yoldan uzakça bir yerde konaklamak uygun olacaktır. Zira hadîs-i şerîfte Efendimiz, yolların hayvanların geçeceği ve haşeratın geceleyeceği yer olduğunu bildirmektedir. Yırtıcı hayvanlar ve birtakım haşerat geceleyin yol boyu yürürler, geçen kafilelerden düşen yiyecek kırıntılarını toplayıp karınlarını doyururlar. Hem onlara mani olmamak ve hem de onlardan bir zarar görmemek bakımından böylesi daha münasip görülmüştür.

Aslında günümüz trafiğinde de aynı kurallar geçerlidir. Gölgelik, yeşillik yerlerde zaman zaman dinlenerek yol almak, açık ve kırlık yerlerde mümkün olduğunca süratli gitmek ve yol kenarlarındaki özel park yerlerinde mola vermek herhalde hadisimizdeki tavsiyeleri yerine getirmek anlamına gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yolculukta hayvanların haklarını dikkate almak, duruma göre onları yormadan yedirip içirerek yürütmek lâzımdır.

2. Yol üzerinde durmayıp bir kenarda konaklamak, özellikle geceleri buna riayet etmek hem can ve mal güvenliği hem de yolları kullanacak diğer canlıların haklarına saygı göstermek bakımından gereklidir.

3. Müslüman hazarda da seferde de kendisinden beklenen şefkat dolu davranışı esirgemeyen kimsedir.

4. Müslüman her işi usulünce yapmaya dikkat göstermelidir.

965– وعن أَبي قَتَادةَ رضيَ اللَّهُ عنهُ قَالَ : كانَ رَسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذا كانَ في سفَرٍ ، فَعَرَّسَ بلَيْلٍ اضْطَجَعَ عَلى يمِينِهِ، وَإِذا عَرَّس قُبيْلَ الصُّبْحِ نَصَبَ ذِرَاعَهُ وَوَضَعَ رأْسَهُ عَلى كَفِّه . رواه مسلم .

قال العلماءُ : إِنَّما نَصَبَ ذِرَاعهُ لِئلاَّ يسْتَغْرِقَ في النَّوْمِ فَتَفُوت صلاةُ الصُّبْحِ عنْ وقْتِهَا أَوْ عَنْ أَوَّلِ وَقْتِهَا .

965. Ebû Katâde *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yolculuğa çıkar da geceleyin konaklayacak olursa, sağ yanının üzerine yatardı. Sabaha karşı mola verirse, sağ dirseğini diker, (bileğini büküp) başını avucunun içine alırdı.

Müslim, Mesâcid 313

Açıklamalar

Sevgili Peygamberimiz, ashâb-ı kirâm tarafından hazarda, seferde, her zaman ve her yerde dikkatle izlenirdi. Her konuda örneğimiz ve önderimiz olan o mükemmel insanın davranışlarını öğrenmenin bundan başka yolu da yoktu. Peygamber Efendimiz'in yolculukta nasıl istirahat buyurduğunu da Ebû Katâde *radıyallahu anh*'ın dikkatli tesbitleri sayesinde öğrenmiş olmaktayız.

Gece vakitlice mola verildiğinde, her zaman yaptığı gibi sağ yanı üzerine yatıp istirahat buyuran Efendimiz, sabaha yakın bir zamanda mola verildiğinde, sağ dirseği üzerinde, mübarek başını avucunun içine alarak yatmadan dinlenmeyi tercih ederdi. Nevevî'nin de belirttiği gibi, Efendimiz'in bu hareketi uykuya dalıp da sabah namazını geçirmemek veya sabah namazının ilk vaktini kaçırmamak içindi. Zira yolculuğun verdiği yorgunluk ve seher vaktinin tatlı ve ılık havası uyuya kalmak için yeterli ortamı oluşturur.

Önceki hadiste hayvanların haklarına nasıl riayet edileceğini sözlü olarak öğreten Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz, bu hadiste de yolculukta insanların nasıl dinlenmesi gerektiğini fiilen göstermiştir. Mesele onun önderliğine râzı olup onu izleyebilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber hazarda ve seferde sağ yanına yatarak istirahat ederdi.

2. Sabaha karşı konaklarsa, başını sağ avucunun içine alarak yatmadan dinlenmeyi tercih ederdi.

966- وعنْ أَنسٍ رضي اللَّه عنهُ قَال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « عَلَيْكُمْ بِالْدُّلْجَةِ ، فَإِنَّ الأَرْضَ تُطْوَى بِاللَّيلِ » رواه أبو داود بإسناد حسن . « الدُّلجَة » السَّيْرُ في اللَّيْلِ .

966. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Gece yolculuğunu tercih ediniz. Zira geceleyin yeryüzü dürülür** (rahat yolculuk yapılır)."

Ebû Dâvûd, Cihâd 57

Açıklamalar

"Size gece yolculuğunu tavsiye ederim" diye de tercüme edebileceğimiz hadîs-i şerîf, özellikle sıcak iklim bölgelerinde ve yaz mevsiminde yapılacak yolculuklarda dikkate alınması gerekli bir tavsiyedir.

Hadiste yer alan **dülce** kelimesi, gecenin ilk saatlerinden itibaren bütün gece yolculuk yapılmasını ifade etmektedir. Nitekim *"Gece yeryüzü dürülür"* beyânı da bu hususu kuvvetlendirmektedir.

Hadisimizdeki *"Gece yeryüzü dürülür"* ifadesi, mecâzî bir anlatım olup *"Gece serinliğinde rahat yol alınır"* demektir. Tecrübe ile sabittir ki, gece yolculuğu hem gizlenme hem de gece serinliğinden istifade ile rahat yürüme imkânı tanımaktadır. Gündüz yolculuğuna nisbetle gece daha az yorgunlukla daha uzun yol almak mümkün olmaktadır. Yürüme ve yol alma rahatlığı dolayısıyla yeryüzü âdeta dürülmüş, mesafeler kısalmış olur.

Yolculuk başlı başına bir yorgunluk ve sıkıntıdır. Bir de ona hava sıcaklığı gibi ilave unsurlar eklenirse, elbette iş daha da zorlaşır. Günümüzde de şehirlerarası kara yolculuğu genellikle gece yapılmaktadır. Şehirlerarası yollarda gündüzleri trafiğin yoğunluğu da dikkate alınınca gece yolculuğunu tercih etmenin isabeti kendiliğinden ortaya çıkar. Sevgili Peygamberimiz, her çağda geçerli olacak bu tavsiyesiyle, biz ümmetlerine olan şefkatini ve yol göstericiliğini bir kez daha ispatlamış bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de de gece yolculuğu ile ilgili işaretler bulmaktayız. Meselâ, mirac olayı **"bir gece**" cereyan etmiştir [bk. İsrâ sûresi(17),1]. Lut *aleyhisselâm* ile hanımı dışındaki ailesi "**gecenin bir saatinde**" yola çıkmışlardır [bk. Hûd sûresi (11), 81].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Özellikle yaz mevsiminde gece yolculuğu tercih edilmelidir.
2. Ümmetine karşı çok şefkatli ve merhametli olan Peygamber Efendimiz, onların yararına olan her şeyi bildirmiştir.

967- وعنْ أَبي ثَعْلَبَةَ الخُشَنِي رَضي اللَّه عنهُ قال : كانَ النَّاسُ إذا نَزَلُوا مَنْزلاً تَفَرَّقُوا في الشِّعابِ والأَوْدِيةِ . فقالَ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إن تَفَرُّقَكُمْ في هَذِهِ الشِّعابِ وَالأوْدِية إِنَّما ذلكُمْ منَ الشَّيْطَان ،» فَلَمْ ينْزلُوا بعْدَ ذلك منْزلاً إلاَّ انْضَمَّ بَعضُهُمْ إلى بعْضٍ. رواه أبو داود بإسناد حسن .

967. Ebû Sa’lebe el-Huşenî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

“Sahâbîler bir yerde konakladılar mı, dere boylarına ve dağ yollarına dağılırlardı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*;

- “**Sizin bu şekilde dağ yollarına ve dere boylarına dağılmanız şeytandandır!**” buyurdu.

O günden sonra sahâbîler, konakladıkları yerlerde birbirlerinden hiç ayrılmadılar.
Ebû Dâvûd, Cihâd 88

Ebû Sa’lebe el-Huşenî

Adı Cürsüm İbni Nâşir olup Ebû Sa’lebe, künyesiyle meşhur olmuştur. Bey’atü’r-rıdvân’a katılan bahtiyâr sahâbîlerdendir. Şam’a yerleşmekle beraber Sıffîn Savaşına karışmamıştır. Muâviye döneminde vefat eden Ebû Sa’lebe, Hz. Peygamber’den kırk hadis rivâyet etmiştir. Rivayetleri Kütüb-i Sitte’de yer almıştır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Yolculukta veya cihad maksadıyla çıkılan seferde insanların konaklama yerlerinde birbirinden ayrılmaları ve gelişigüzel bir halde öteye beriye dağılmaları emniyet ve irtibat açısından doğru değildir. Böyle bir durum düşmanların işine gelir. Peygamber Efendimiz’in bu hali *“şeytandandır”* diye nitelemesi, herhalde böylesi bir durumun, düşmanlara cesaret vereceği, müslümanları da yalnızlık duygusuna iteceği için olmalıdır. Ayrıca fizikî ayrılığın zamanla gönüllere sirayet etmesi, duygularda ayrılıklara ve kopukluklara sebebiyet vermesi de muhtemeldir. Halbuki müşterek bir amaç için yola çıkmış insanlardan beklenen birbirlerinden ayrılıp uzaklaşmaları değil, sürekli cemaat ve birlik olmalarıdır.

Askerin ya da yolcu kafilesinin merkezî denetim ve yönetimi zorlaştıracak şekilde dağılması, disiplinsiz ve başı bozuk bir topluluk ortaya çıkarır. Bu da, şeytanın istediği bir durumdur. Peygamber Efendimiz bu sebeple ashâb-ı kirâmı uyarmış, birbirlerine yakın olmalarını tavsiye etmiştir. Onun her tavsiyesini yerine getirmeyi görev ve şeref bilen sahâbîler, bu uyarıdan sonra birbirlerine çok yakın bulunmuşlar, dağılmamışlardır. Hadisin devamında yer alan bir ifadeye göre, *“Şöyle genişçe bir örtü açılsa, neredeyse hepsini içine alacak”* şekilde birbirlerine yakın olmuşlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber her zaman müslümanları kollar, onlara herhangi bir zarar gelmemesi için gerekli uyarıları yapardı.
2. Yolculukta kafileden ayrılmamak gerekir. Nitekim atalarımız “Sürüden ayrılan koyunu kurt kapar” demişlerdir.
3. Ayrılık ve dağınıklık şeytanın arzu ettiği bir durumdur.

968- وعَنْ سَهْلِ بنِ عمرو وَقيلَ سَهْلِ بن الرَّبيعِ بنِ عَمرو الأنْصَاريِّ المِعروفِ بابنِ الحنْظَلِيَّةِ ، وهُو منْ أهْل بَيْعةِ الرِّضَوان ، رضيَ اللَّه عنه قالَ : مرَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ببعِيرٍ قَدْ لَحِقَ ظَهْرُهُ

ببطْنِهِ فقال : « اتَّقُوا اللَّه فِي هذه البهَائمِ المعْجمةِ فَارْكَبُوها صَالِحَةً ، وكُلُوها صالحَة » رواه أبو داود بإسناد صحيح .

968. Rıdvân Bey'atinde bulunanlardan olup İbnü'l-Hanzaliyye diye bilinen Sehl İbni Amr - veya Sehl İbni Rebî' İbni Amr el-Ensârî- *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* karnı sırtına yapışmış (böğürleri göçmüş) bir devenin yanından geçti ve:

- "**Konuşamayan bu hayvanlar hakkında Allah'tan korkun! Besili olarak binin, besili olarak kesip yiyin**!" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Cihâd 44

Sehl İbni Amr

Bedir Gazvesi dışında bütün gazvelere katılmış ve Bey'at'ür-rıdvân'da bulunmuş olan Sehl, ibadet ve zikre düşkün ve yalnızlığı seven bir sahâbî idi. İbnü'l-Hanzaliyye künyesiyle meşhurdur. Hz. Peygamber'den beş hadis rivayet etmiştir. Dımaşk'a yerleşmiş ve Muâviye döneminin ilk yıllarında vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

969- وعَن أبي جعفرٍ عبدِ اللَّهِ بنِ جعفرٍ ، رضيَ اللَّه عنهما قال : أَرْدفني رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ذات يَوْمٍ خَلْفَه ، وَأسَرَّ إليَّ حديثاً لا أُحَدِّث بِهِ أحداً مِنَ النَّاسِ ، وكانَ أَحبَّ مَا اسْتَتَر بِهِ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لِحاجَتِهِ هَدَفٌ أَوْ حَائشُ نَخل . يَعْني : حَائِطَ نَخْل : رواه مسلم هكذا مختصراً .

وزاد فِيهِ البَرْقانِيُّ بإِسناد مسلم : هذا بعد قوله : حائشُ نَخْلٍ : فَدَخَلَ حَائطاً لِرَجُلٍ منَ الأَنْصارِ ، فإذا فِيهِ جَمَلٌ ، فَلَمَّا رَأى رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جرْجرَ وذَرفَتْ عَيْنَاه ، فأَتَاهُ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَمَسَحَ سَرَاتَهُ أَي : سنامَهُ وَذِفْرَاهُ فَسكَنَ ، فقال : «مَنْ رَبُّ هذا الجمَلِ ، لِمَنْ هَذا الجَمَلُ ؟ » فَجاءَ فَتى مِنَ الأَنصَارِ فقالَ : هذا لي يا رسولَ اللَّه . فقالَ : « أَفَلا تَتَّقِي اللَّه فِي هذِهِ البَهِيمَةِ التي مَلَّكَكَ اللَّهُ إياهَا ؟ فإنَّهُ يَشْكُو إِليَّ أَنَّكَ تُجِيعُهُ وَتُدْئِبُهُ » .

ورواه أبو داود كروايةِ البَرْقاني .

قوله : « ذِفْرَاه » هو بكسر الذال المعجمة وإسكان الفاءِ ، وهو لفظٌ مفردٌ مؤنثٌ .قال أَهْلُ اللُّغَة : الذِّفْرَى : المْوْضِعُ الذي يَعْرَقُ مِنَ البَعِيرِ خلْف الأذنِ ، وقوله : « تُدْئِبُهُ » أَيْ: تُتْعِبُهُ .

969. Ebû Ca'fer Abdullah İbni Ca'fer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün beni terkisine bindirdi ve hiçbir kimseye söylemeyeceğim bir sır verdi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in abdest bozacağı zaman gizlenmek için en beğendiği yer kum tepesi veya hurma bahçesi idi.

Müslim, Hayz 79, Fezâilü's-sahâbe 68

Müslim'in bu şekilde kısaca rivayet ettiği hadisi Berkânî, yine Müslim'in senediyle "hurma bahçesi" sözünden sonra şu ilâveyle nakletti:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ihtiyacını gidermek için ensardan birinin bahçesine girdi, baktı ki orada bir deve var. Deve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i görünce inledi ve gözleri yaşardı. Peygamber *aleyhisselam* devenin yanına gitti, hörgücünü ve kulaklarının arkasını şefkatle okşadı. Deve inlemesini kesti. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- **"Bu devenin sahibi kimdir? Bu deve kimindir?"** diye devenin sahibini aradı. Medinelilerden bir delikanlı çıkageldi ve:

- Bu deve benimdir, Ey Allah'ın Resûlü! dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- "**Allah'ın seni sahip kıldığı şu hayvan hakkında Allah'tan korkmuyor musun? O senin kendisini aç bıraktığını ve çok yorduğunu bana şikâyet ediyor**" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Cihâd 44

Ebû Ca'fer Abdullah İbni Ca'fer

Ca'fer İbni Ebû Tâlib'in oğlu olan Abdullah, Resûlullah'ın vefatında on yaşında genç bir sahâbî idi. Cömertliği ile meşhurdu. Cemel ve Sıffın olaylarına katıldı. Hz. Ali'yi şehid eden İbni Mülcem hakkındaki kısas hükmünü bizzat infaz etti.

Abdullah İbni Ca'fer, Peygamber Efendimiz'den yirmi beş hadis rivayet etti. Kendisinden de iki oğlu İsmâil ve İshak ile ileri gelen tâbiîlerden Kâsım İbni Muhammed ve Urve İbni Zübeyr gibi âlimler hadis rivayet etti. Efendimiz'in terkisine binme şerefine erişen bu bahtiyar sahâbî, seksen yaşlarında iken hicrî 80 yılında Medine'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Özellikle yolculukta binmek ve yük taşımak için kullanılan develerin ve diğer hayvanların haklarını gözetmek, onlara lâzım gelen ihtimamı ve bakımı göstermek sahiplerine düşen bir görevdir. Her iki hadîs-i şerîfte de, bu konuda ihmali bulunan deve sahiplerine Hz. Peygamber'in ciddî ikazına şahit olmaktayız. "**Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş**" olan Sevgili Peygamberimiz'in o engin şefkatinden bütün yaratıklar gibi hayvanlar da nasibini almıştır.

O şefkat ve rahmet kaynağı Efendimiz'i görünce inleyen ve gözleri yaşaran deve, onu tanıdı ve lisan-ı hal ile sahibinden şikâyetçi oldu. Efendimiz mübarek elleriyle kendisini okşayınca sakinleşti; âdeta açlığını ve ıstırabını unuttu. 968. hadisteki "konuşamayan, ağzı dili olmayan (**mu'ceme**)" nitelemesi, hayvanların merhamete ve şefkate ne kadar muhtaç olduklarını çok etkili bir biçimde ifade etmektedir.

Hz. Peygamber'in her iki hadiste de etrafındakilere ve deve sahibine hemen hemen aynı şekilde ikazda bulunduğunu görüyoruz. Hayvanları daima besili ve semiz bulundurmalarını ve o halde çalıştırmalarını emrediyor. *"Allah'ın sizi sahip kıldığı bu ağızsız - dilsiz hayvanlar hakkında Allah'tan korkmuyor musunuz?"* diye uyarıyor.

Hayvanlara gösterilecek şefkat konusunda Efendimiz'in başka uyarı ve tavsiyeleri de vardır. Susuzluktan toprağı yalayan köpeğe, ayakkabısı ile kuyudan su çekip veren kimsenin (fahişe bir kadının) bağışlandığı; evde kedisini aç bırakarak ölümüne sebep olan bir başka kadının da sırf bu yüzden cehennemi boyladığı, Efendimiz'in bize haber verdiği çarpıcı örneklerdir.

Tekrar edelim ki, işgücünden, etinden ve sütünden istifade edilen hayvanların bakımlarını gereği gibi yerine getirmek, onları sağlıklı ve semiz bir şekilde bulundurmak sahiplerinin sorumluluğudur. Bu sorumluluğu yerine getirmeyenleri ikaz etmek de öteki müslümanların hakkı ve görevidir. Herkes bu görevle yükümlüyken müslüman bir toplumda ayrıca hayvan sevenler dernekleri kurmaya gerek yoktur. Çünkü **İslâm toplumu**, gerçekten **rahmet toplumudur**.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz çevreye karşı duyarlı, şefkatli ve merhametli idi. Her yaratığın hakkına riayet edilmesini isterdi.

2. Evlerde beslenen hayvanlara iyi bakmak, besili ve semiz olmalarına özen göstermek gerekir.

3. Binmeye ya da kesilip yenmeye elverişli hale gelmeden hayvanlardan yararlanmaya kalkmamalıdır.

4. Hayvanları güçlerinin yetmediği işlerde kullanarak onları bitkin bir hale getirmek, aç susuz bırakmak Allah'ın gazabını, Resûlullah'ın azarını gerektirir.

970– وعن أَنسٍ رَضيَ اللَّهُ عنْهُ ، قال : كُنَّا إِذا نَزَلْنَا مَنْزِلاً ، لا نسَبِّحُ حَتَّى نَحُلَّ الرِّحَالَ . رواه أبو داود بإِسناد على شرط مسلم .

وقوله : « لا نُسَبِّحُ » أَيْ لا نُصلِّي النَّافلَةَ ، ومعناه : أَنَّا مَعَ حِرْصِنا على الصَّلاةِ لا نُقَدِّمُها عَلى حطِّ الرِّحال وإِرَاحةِ الدَّوابِّ .

970. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Biz bir yerde konakladığımız zaman develerin yüklerini çözüp onları rahatlatmadan namaza durmazdık.

Ebû Dâvûd, Cihâd 44

Açıklamalar

Hayvanlara gösterilecek ihtimamın bir başka örneğini bu hadîs-i şerîfte görüyoruz. Hz. Peygamber'in terbiyesinde büyümüş olan Enes İbni Mâlik hazretleri, yolculuk sırasında bir yerde konakladıkları zaman, namaz gibi çok önemli bir ibadete başlamadan önce develerin

yüklerini çözdüklerini, kendi istirahatlerinden önce hayvanların istirahatini temin ettiklerini söylüyor.

Burada söz konusu olan namaz, nâfile namazdır. Nâfile namazlara son derece önem veren sahâbîlerin, yolculuk sırasında, hayvanları rahatlatmaya ondan daha fazla dikkat ettiklerini görüyoruz. Ashâb-ı kirâmın ibadetle ilgili bu tür davranışları kendiliklerinden yapamayacakları, bunu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den öğrendikleri muhakkaktır. Bu da *hayvanlara acımanın ve şefkat göstermenin nâfile namaz kılmaktan önde geldiğini gösterir*. Ayrıca hayvanların istirahatini sağlamak, namazda zihnin rahatlığını da temin eder. Bu bakımdan da insanlar için faydalıdır.

Bineklere gösterilecek bu ihtimamın günümüzde seyrü sefer araçlarına da gösterilmesi, onlardan daha uzun süre faydalanmayı sağlar. Bakımlı ve temiz bir araba, müslümana daha çok yakışır. Başkalarına örnek olmak bakımından da bu durum son derece önemlidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm, ibadete düşkün oldukları kadar, konakladıkları yerlerde hayvanları rahatlatmaya da önem verirlerdi.
2. Hayvanlara acıyıp merhamet etmek, nâfile namaz kılmaktan önde gelir.

169- بابُ إعانةِ الرفيقِ

في الباب أحاديث كثيرة تقدمت كحديث:
(والله في عون العبد ما كان العبد في عون أخيه) (انظر الحديث رقم 245) .
وحديث: (كل معروف صدقة) (انظر الحديث رقم 134) وأشباههما

YOL ARKADAŞINA YARDIM ETMEK

Bu konuda birçok hadis vardır: *"Bir kimse din kardeşine yardım ettiği sürece Allah da ona yardım eder", "Her iyilik sadakadır"* gibi hadisler önceki bahislerde geçti.

Hadisler

971– وعن أَبي سعيدٍ الخُدْريِّ رَضيَ اللَّه عنه قال : بينما نَحْنُ في سَفَرٍ إِذ جَاءَ رَجُلٌ على رَاحِلةٍ لهُ ، فَجعَلَ يَصْرِفُ بَصرَهُ يَمِيناً وَشِمَالاً ، فقال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «مَنْ كَانَ مَعَهُ فَضْلُ ظَهرٍ ، فَلْيعُدْ بِهِ على منْ لا ظَهر له ، ومَنْ كانَ له فَضلُ زَادٍ ، فَلْيَعُدْ بِهِ عَلى مَنْ لا زَادَ له » فَذَكَرَ مِنْ أَصْنافِ المال ما ذَكَرَهُ ، حَتى رَأَينَا أَنَّهُ لا حقَّ لأَحَدٍ منا في فضْلٍ . رواه مسلم .

971. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Hz. Peygamber ile bir yolculukta bulunuyorken devesi üzerinde bir adam çıkageldi. Sağına soluna bakınmaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* :

- "**Yanında fazla binek hayvanı olan, hayvanı olmayana versin. Fazla azığı olan da azığı olmayana versin!**" diyerek hemen hemen her çeşit malı saydı. Öyle ki biz, hiçbir malın

fazlasında, bizden hiçbi-
rimizin hakkı olmadığı düşüncesine kapıldık.

Müslim, Lukata 18. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 32

Açıklamalar

Hadisin Ebû Dâvûd'daki rivayetinde adamın devesini sağa sola çevirdiği belirtilmektedir. Burada ise sağa sola bakındığı yani gözleriyle etrafı yokladığı kaydedilmektedir. Bu iki kayıt dikkate alınınca şöyle bir sonuca varmak mümkündür: Binitli olarak gelen bu insan, ya aç idi ya da hayvanı yola devam edemeyecek kadar arık idi. Durumunu başta Hz. Peygamber olmak üzere oradakilere anlatmak için böyle yaptı.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, durumu hemen kavramış ve *"Yanında fazla binek hayvanı olan, hayvanı olmayana versin. Fazla azığı olan da azığı olmayana versin!"* buyurarak o adama yardım elini uzatmıştır.

Bilinen bir gerçektir ki, yardım başlı başına bir iyiliktir. Ancak bu yardım, yardıma ihtiyaç duyulduğu zaman yapılırsa o da ayrıca bir iyiliktir. Özellikle yolculuk gibi son derece zor şartları olan bir durumda arkadaşına yardımcı olmak, çok daha büyük bir iyilik olur. Diğer bir söyleyişle **iyilikte zamanlama, bir başka iyiliktir.** Hz. Peygamber'in, bu olayda her çeşit malı sayarak, o mallardan fazlasını, ihtiyacı olan yol arkadaşına vermesini ısrarla tavsiye etmesi, iyiliğin ne zaman daha makbul olacağı konusunda ümmetini aydınlatması demektir.

Kendisine yardım edilecek yolcunun zengin veya fakir olması, yaya veya binitli olması önemli değildir. Onun yolcu olması, ihtiyaç duyduğu binit veya azığın kendisine verilmesi için yeter sebeptir.

Öte yandan yolculuk, binit ve azık konusunda insanın belki de en çok cimri davranma ihtiyacı duyduğu bir ortamdır. Çünkü insan, yolculukta kendisinin de aç veya binitsiz kalacağı endişesi içindedir. O sebeple de elindekileri kimseye vermek istemez. Hz. Peygamber de işte bu ve benzeri ortamlarda iyilik ve fedakârlık yapmak gerektiğine ısrarla işaret etmiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber, ashâbının ihtiyaçlarını karşılamaya son derece dikkat ederdi.
2. Fazla binit ve azığını arkadaşına vermek suretiyle yol arkadaşına yardımcı olmak gerekir.
3. Önderlerin, çevresindekileri iyiliğe ve yardıma teşvik etmesi böylece onları fiilen eğitmesi uygun olur.

972– وعنْ جابرٍ رضيَ اللَّه عنهُ ، عَنْ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّه أَرادَ أَنْ يَغْزُوَ فقال: يا معْشَرَ المهَاجِرِينَ والأنصارِ ، إِنَّ مِنْ إخوَنِكُم قَوْماً ، ليْس لهمْ مَالٌ ، وَلا عشِيرَةٌ ، فَلْيَضُمَّ أَحَدكم إِليْهِ الرَجُلَيْنِ أَوِ الثَّلاثَةَ ، فما لأحدِنَا منْ ظهرٍ يحْمِلُهُ إلا عُقبَةٌ يعْني كَعُقْبَةِ أَحَدهمْ، قال : فَضَممْتُ إليَّ اثْنَيْنِ أَو ثَلاثَةً ما لي إلا عُقبةٌ كعقبَةِ أَحَدِهمْ مِنْ جَملي . رواه أبو داود.

972. Câbir *radıyallahu anh*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gazveye çıkacağı zaman:

- "**Ey muhacirler ve ensar topluluğu! Malı ve akrabası olmayan kardeşleriniz vardır. Her biriniz onlardan iki veya üç kişiyi yanına alsın**" buyurdu.

Aslında bizlerin de ancak bir kişi ile nöbetleşecek devemiz vardı. (Câbir) dedi ki, "Ben nöbetleşe binmek üzere iki (veya üç) kişi aldım. Benim de ancak onlardan biri gibi deveme nöbetleşe binme hakkım vardı."
Ebû Dâvûd, Cihâd 34

Açıklamalar

Hadisimiz, yol arkadaşına yardım konusunda Resûl-i Ekrem Efendimiz'in aldığı fiilî tedbiri gözlerimiz önüne sermektedir. Yani *yolculukta, eldeki imkânları paylaşmak,* yol arkadaşına yardımda bulunmanın gereği olmaktadır.

Bir önceki hadiste her çeşit malın fazlasını, olmayanlara vermek tavsiye edilirken, burada mevcut binitten nöbetleşe yararlanmak tavsiye buyurulmaktadır. Bu da, işin bir adım daha ilerisi demektir. Hatta bu nöbetleşmenin bir kişi ile değil, duruma göre iki veya üç kişi ile yapılması istenmektedir.

Birlikte cihada gidenlerin, birbirlerine tahammül etmeleri ve yardımcı olmaları bundan daha açık olarak nasıl ifade edilebilir? Hiç kimse, "Binek benim değil mi? İstediğim gibi kullanırım. Başkası beni ilgilendirmez" diyemez. Sahip olduğu imkândan, ona sahip olmayanları faydalandırmak, yol arkadaşına yardım etmek gerekir. "Bineği olmayan yola çıkmasın, harbe gitmesin" denilemez. Çünkü harp esnasında kimin ne yapacağı, ne kadar işe yarayacağı belli olmaz. Fakirdir, bineği yoktur ama cengâverdir, cihad eridir. Harp meydanında çok işe yarayabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber ashâbını ve ümmetini üstün ahlâkî değer ve davranışlara sahip kılmak için gerekli her türlü önderliği yapmıştır.
2. Devlet büyüklerinin, maiyetlerindeki fakir ve kimsesizleri görüp gözetmeleri gerekir.
3. Elindeki imkânları yol arkadaşıyla paylaşmak ona yardım etmek demektir.

973– وعنه قال : كانَ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَتَخلَّف في المسِيرِ فَيُزْجِي الضَّعيف ويُرْدفُ ويدْعُو له .. رواه أبو داود بإِسناد حسن .

973. Yine Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yolculuk esnasında arkadan yürür, yürümekte güçlük çeken, kimseleri terkisine bindirir ve onlara dua ederdi. Ebû Dâvûd, Cihâd 94

Açıklamalar

Yukarıdaki hadislerde Hz. Peygamber'in, yolculukta yol arkadaşına yardımcı olmayı tavsiye ettiğini ve hatta nasıl yardımcı olunabileceğine dair açıklamalarda bulunduğunu

görmüştük. Bu hadîs-i şerîfte ise, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bizzat kendisinin yol arkadaşlarına nasıl yardımcı olduğunu öğreniyoruz.

Zaten Sevgili Peygamberimiz, ashâb ve ümmetine neyi tavsiye etmişse, onu önce kendisi uygulamıştır. Kendisinin yapmadığı şeyleri hiçbir zaman tavsiye etmemiştir. Çünkü o, tam anlamıyla yaşanan bir hayatın örneği ve önderi idi.

Hz. Peygamber'in bu uygulaması, askerî harekâtta daima bir artçı bulundurulmasının gereğini ortaya koymuştur. Bu işi bizzat Hz. Peygamber'in yapması, işin önemini gösterdiği kadar, onun yol arkadaşlarına olan şefkat ve merhametinin de delilidir. Peygamber Efendimizin zayıfların yolda kalmışların halini gözetmesi, insanları terkisine bindirmesi hele onlara dua etmesi, böyle bir ikrama mazhar olan o günün müslümanları için şüphesiz çok büyük bir bahtiyarlıktır. Burada, Efendimiz'in dua etmesi ayrıca önem arzetmektedir. Herhalde bunun anlamı şudur: Yol arkadaşına fiilen yardım etmek maddî bir iyiliktir. Ona bir de dua etmek, işin mânevî ve psikolojik destek ve yardım yönünü oluşturmaktadır.

Bu demektir ki, yol arkadaşına hem fiilen hem de mânen destek olmak lâzımdır. Hele bir de fiilen yardım imkânı bulunmadığı zamanlarda dua etmek suretiyle yol arkadaşının mâneviyatını yükseltmek ayrıca ve başlı başına bir büyük yardım ve iyiliktir. Ordu komutanının ya da kafile başkanının bu tür uygulamalarla bizzat örnek olması ve böylece çevresindekileri eğitip yönlendirmesi güzel bir davranıştır. Resûlullah'ın sünneti budur.

Hadisteki zayıflara binek hayvanlarının da dahil olduğu kabul edilecek olursa, Resûlullah'ın şefkat ve duasının insanlarla sınırlı kalmadığı, hayvanlara da şâmil olduğu ortaya çıkar. Bu da yolculukta kendisinden istifade edilen hayvanlara yardımcı olmanın ayrıca bir fazilet olduğu anlamına gelir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kendine has sıkıntıları olan yolculuk gibi bir ortamda yol arkadaşlarına karşı duyarlı davranmak gerekir.

2. İnsan olsun hayvan olsun zayıfları, âcizleri görüp gözetmek özellikle yolculukta daha büyük bir önem kazanır.

3. Her konuda örnek ve önderimiz olan Sevgili Peygamberimiz, bu hususta da tavsiyeleri ve uygulamaları ile müslümanlara yol göstermiştir.

170- باب ما يقوله إذا ركب الدابة للسفرِ

YOLA ÇIKARKEN YAPILACAK DUA

YOLA ÇIKMAK ÜZERE BİNEĞİNE BİNERKEN OKUNACAK DUA

Âyet

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ [12]

لِتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ

[13]

“Ve (Allah) size bineceğiniz gemiler ve hayvanlar vâr etmiştir ki, siz onların sırtına binip üzerine yerleşince Rabbinizin nimetini anarak şöyle diyesiniz: *Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz; yoksa biz buna güç yetiremezdik. Biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz.”*

Zuhruf sûresi (43), 12-13

Allah Teâlâ, kullarına verdiği nimetlerden bir kısmını hatırlatmış, özellikle yolculukta kendilerinden istifade edilen kara ve deniz vasıtalarını saymış ve bu vasıtalara binince, bu nimetlere teşekkür olmak üzere yapılması gereken duayı da öğretmiştir: **“Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz; yoksa biz buna güç yetiremezdik. Biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz.”**

Dikkat edilirse bu sözler, tam bir kulluk konumunun ve bilincinin ifadesidir. Bilhassa son cümle çıkılan yolculuk ile, dönüşü olmayan büyük yolculuk arasında bir ilgi kurmakta, asıl yolculuğun **“kulluk yolculuğu”** olduğunu, her zaman ve her yerde kulluk görevinin sürdürülmesi lâzım geldiğini telkin etmektedir. Bu, daha ötede dünya hayatının başlı başına bir misafirlik ve yolculuk demek olduğunu anlatmaktadır.

“Tesbih, takdis, acz itirafı ve dönüşün Allah’a olduğu gerçeği” yolcu için güven ve iman tazelemek demek olup her türlü yalnızlık duygu ve korkularından kurtulmak anlamına gelir. Şimdi yolcumuz, yolculuk stresine kapılmadan hele hele trafik canavarı olma eğilimi göstermeden rahat bir yolculuğa hazır demektir.

Hadisler

974- وعن ابنِ عمر رَضِيَ اللَّه عنهما ، أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إِذا اسْتَوَى عَلَى بعيرِهِ خَارجاً إِلي سفرٍ ، كَبَّرَ ثلاثاً ، ثُمَّ قالَ : «سبْحانَ الذي سخَّرَ لَنَا هذا وما كنَّا له مُقرنين، وَإِنَّا إِلى ربِّنَا لمنقَلِبُونَ . اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ في سَفَرِنَا هذا البرَّ والتَّقوى ، ومِنَ العَمَلِ ما تَرْضى . اللَّهُمَّ هَوِّنْ علَيْنا سفَرَنَا هذا وَاطْوِ عنَّا بُعْدَهُ ، اللَّهُمَّ أَنتَ الصَّاحِبُ في السَّفَرِ ، وَالخَلِيفَةُ في الأهْلِ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وعْثَاءِ السَّفَرِ ، وكآبَةِ المنظَرِ ، وَسُوءِ المُنْقلَبِ في المالِ والأهلِ وَالوَلَدِ » وإذا رجَعَ قالهُنَّ وزاد فِيهِنَّ : « آيِبونَ تَائِبونَ عَابِدُون لِرَبِّنَا حَامِدُونَ » رواه مسلم .

معنى « مُقرِنِين » : مُطِيقِينَ .« والوَعْثاءُ » بفتحِ الواوِ وإسكان العين المهملة وبالثاءِ المثلثة وبالمد ، وَهي : الشِّدَّة . و « الكآبة » بِالمدِّ ، وهي : تَغَيُّرُ النَّفس مِنْ حُزنٍ ونحوه. « وَالمنقَلَبُ » : المرْجِعُ .

974. İbni Ömer *radıyallahu anhumâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yolculuğa çıkarken hayvanı üzerine binip iyice yerleşince üç kere tekbir getirir sonra da şöyle dua ederdi:

“Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz; yoksa biz buna güç yetiremezdik. Biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz.”

Ey Allahım! Biz, bu yolculuğumuzda senden iyilik ve takvâ, bir de hoşnut olacağın ameller işlemeyi nasip etmeni dileriz.

Ey Allahım! Bu yolculuğumuzu kolay kıl ve uzağını yakın et!

Ey Allahım! Seferde yardımcı, geride çoluk çoçuğu koruyucu sensin.

Ey Allahım! Yolculuğun zorluklarından, üzücü şeylerle karşılaşmaktan ve dönüşte malımızda, çoluk çocuğumuzda kötü haller görmekten sana sığınırım.”

Râvi diyor ki, Hz. Peygamber yolculuktan döndüğünde de aynı sözleri söyler ve onlara şu cümleleri de eklerdi:

“Biz yolculuktan dönen, tövbe eden, kulluk yapan ve Rabbimiz’e hamd eden kişileriz.”

Müslim, Hac 425. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihad 72; Tirmizî, Daavât 45-46

Açıklamalar

Yolculuğa çıkarken Hz. Peygamber’in nasıl davrandığını Abdullah İbni Ömer’in bu rivayetinden öğrenmekteyiz. Her konuda örnek ve önderimiz olan Sevgili Peygamberimiz, bineğine bindikten sonra üç kere tekbir getirir sonra da yukarıda metin ve meâlini verdiğimiz Zuhruf sûresi (43), 12-13. âyetlerini okurdu. Peşinden de yola çıkmak üzere olan kimsenin iç dünyasında meydana gelen duygulara tercüman olarak yol boyu, dönüşte ve geride kalanlar konusunda isteklerini sıralardı.

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in burada dile getirdiği konular üzerinde biraz düşünecek olursak, onların yolculuğa çıkan herkesin paylaştığı ortak düşünceler, kaygılar olduğunu görürüz. İşte bu kaygı ve düşüncelerle nasıl dua edilmesi ve Allah Teâlâ’dan neler istenmesi gerektiğini bu hadisten öğrenmekteyiz. Her makamda söylenecek söz ayrıdır. Yere ve duruma uygun söz söylemek, dilek ve temennilerde bulunmak bilgi ve irfan gereğidir. Efendimiz’in bu duaları, bir kul olarak yolculuğa çıkışta ve dönüşte söylenmesi gerekli en uygun sözlerden oluşmaktadır. Bu sebeple de bizim için vazgeçilmez örnektir.

Hadisteki duaların yorumu için aşağıdaki hadisin açıklamasına bakınız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber her hal ve zamanda Allah’a iltica ederdi.
2. Müslüman her çıktığı yolculuğun, son yolculuğu hatırlatıcı bir yanı olduğunu unutmamalı ve Allah’a sığınmakta kusur etmemelidir.
3. Dua, kulun hem gücü hem görevi ve hem de ibadetidir.

975– وعن عبد اللَّه بن سرْجِس رضي اللَّه عنه قال : كان رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذا سافر يَتَعوَّذ مِن وعْثاءِ السفَرِ ، وكآبةِ المنْقَلَبِ ، والحوْرِ بعْد الكَوْنِ ، ودعْوةِ المظْلُومِ . وسوءِ المنْظَرِ في الأَهْلِ والمالِ . رواه مسلم .

هكذا هو في صحيح مسلم : الحوْرِ بعْدَ الكوْنِ ، بالنون ، وكذا رواه الترمذي ، والنسائي ، قال الترمذي : ويروى « الكوْرُ » بالراءِ ، وكِلاهُما لهُ وجْهٌ . قال العلماءُ : ومعناه بالنونِ والراءِ جميعاً : الرُّجُوعُ مِن الاسْتقامَةِ أَوِ الزِّيادة إِلى النَّقْصِ . قالوا : وروايةُ الرَّاءِ مأْخُوذَةٌ مِنْ تكْوِير العِمامةِ ، وهُوَ لَفُّهَا وجمْعُها ، وروايةُ النون مِنَ الكَوْن ، مصْدَرُ «كانَ يكُونُ كَوناً » إذا وُجد واسْتَقرَّ .

975. Abdullah İbni Sercis *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yolculuğa çıkarken, "**Yolculuğun güçlüklerinden, üzücü manzaralarla karşılaşmaktan, iyiyken kötü olmaktan, mazlumun bedduasından ve dönüşte mal ve çoluk çoçuğu kötü hallerde bulmaktan Allah'a sığınır**"dı.

Müslim, Hac 426. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 41; Nesâî, İsti'âze 41-42; İbni Mâce, Dua 30

Abdullah İbni Sercis

Genç sahâbîlerden olan Abdullah İbni Sercis'in on yedi hadis rivayet ettiği bilinmektedir. Bunlardan ikisi Müslim ve sünen sahiplerince nakledilmiştir. Basra'da yerleştiği bilinen İbni Sercis'in vefat tarihi belli değildir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Yolculuk, bir taraftan ayrılık, öte yandan nelerle karşılaşılacağı baştan belli olmayan bir maceradır. Bu sebeple yolcu, hem nelerle karşılaşacağı kuşkusundan hem de geride bıraktıklarına yönelik endişe duymaktan kendisini alamaz. Hatta yolculuğun sonunda dönmemek de vardır. Bu durum yola çıkacak herkes için söz konusudur. Bundan dolayıdır ki, her halinde Allah'a iltica eden Hz. Peygamber, yolculuğa çıkacağı zaman da aynı tavrını sürdürerek bizlere örnek olmaktadır.

Sevgili Peygamberimiz öncelikle kendisini zikir, fikir ve Allah ile birlikte olmaktan alıkoyacak meşakkat ve zorluklardan Allah'a sığınmıştır. Dinî yükümlülüklerin bile yarıya indirildiği, mest süresinin üç güne çıkarılması gibi kolaylıkların getirildiği yolculuk, bir başka hadiste ifade buyurulduğu üzere ***"bir çeşit azap"***tır. Böyle bir ortamın güçlüklerinden Allah'a sığınmak ise, sünnettir.

Gittiği yerde veya dönüşte üzücü manzaralarla karşılaşmamak şüphesiz her yolcunun dileğidir. Efendimiz bu konuda da Allah'a sığınmaktadır.

İyiyken kötü olmak, birlikteyken ayrı düşmek, toplu iken dağılmak, neşeliyken üzülmek, sıhhatli iken hastalanmak, ilerlemişken geri kalmak, tövbe edip temizlenmişken günaha tekrar dönmek anlamlarına gelen **el-havr ba'de'l-kevn (**veya **kevn),** hiç kuşkusuz en çok yolculuğa çıkılacağı zaman hatırlanıp Allah'a sığınalacak bir haldir. Peygamber Efendimiz, bu çok önemli ve özlü duasıyla işte bu hali gözler önüne sermektedir.

Mazlumun bedduası, kendisinden her zaman Allah'a sığınılması gerekli bir konu olmakla beraber, buna yolculuk esnasında daha çok dikkat edilmesi gerekir. Zira yolculuk, kendine has güçlükleri sebebiyle bazı hususlara yeterince dikkat edilmesini önleyebilir. Bu da bazı kimselere haksızlık yapma sonucunu doğurabilir. Hele ortada yiyecek içecek ve binit sıkıntısı varsa, bu hallerde herkesin hakkına riayet etmek oldukca güçleşir.

Öte yandan hem misafirin hem de mazlumun duasının kabul edileceğine dair birçok hadis bulunmaktadır. Kişi hem misafir hem de mazlum olursa, bedduasından daha fazla kaçınmak gerekir. Hz. Peygamber'in yolculuğa çıkarken mazlumun bedduasından Allah'a sığınması, hiç şüphesiz bu noktaya dikkat çekmek için olsa gerektir.

Dönüşte mal ve çoluk çocuğunu kötü bir durumda bulma endişesi, her yolcunun sürekli yaşadığı bir kuşkudur. Böyle bir hal ile karşılaşmaktan Allah'a sığınmak, işi baştan sağlama almak ve rahatlamak demektir.

Hadisimiz, dün olduğu gibi bugün de ve hatta yarın da yolculuğa çıkacak kimselerin tabii olarak paylaşacakları psikolojik ortamı ve yolculuğun insan zihnine yükleyeceği kuşkuları gerçekçi bir şekilde dile getirmekte ve Allah'a sığınarak rahatlamanın yolunu göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber her konuda nasıl davranılması gerektiğini öğretmiştir.
2. Her zaman olduğu gibi yolculukta da kulun en büyük güvencesi Allah Teâlâ'dır. Yapılacak iş, O'na sığınmaktır.
3. Kul, Rabbi ile irtibatını sürdürdüğü sürece güçlü ve güvencede olur.
4. Dua mü'minin gerçek gücü ve silâhıdır.

976– وعن عليِّ بن ربيعة قال : شَهِدْتُ عليَّ بن أبي طالب رَضي اللَّه عنهُ أُتِيَ بِدابَّةٍ لِيَرْكَبَهَا ، فلما وضع رِجْلَهُ في الرِّكابِ قال : بِسْمِ اللَّهِ ، فلَمَّا اسْتَوَى على ظَهْرِها قال : الحمْدُ للَّهِ الذي سَخَّرَ لَنَا هذا ، وما كُنَّا لَهُ مُقْرنينَ ، وإنَّا إلى ربِّنَا لمُنْقلِبُونَ ، ثُمَّ قال : الحمْدُ للَّهِ ثَلاث مرَّاتٍ ، ثُمَّ قال : اللَّه أَكْبرُ ثَلاث مرَّاتٍ ، ثُمَّ قال : سُبْحانَكَ إنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لي إنَّه لا يغْفِرُ الذُّنُوب إلاَّ أنْتَ ، ثُمَّ ضحِك ، فَقِيل : يا أمِير المؤْمِنينَ ، مِنْ أَيِّ شَيءٍ ضَحِكْتَ ؟ قال : رأَيتُ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَعل كَما فعلْتُ ، ثُمَّ ضَحِكَ فقلتُ : يا رسول اللَّهِ مِنْ أَيِّ شَيءٍ ضحكْتَ ؟ قال : « إنَّ رَبَّكَ سُبْحانَهُ يَعْجب مِنْ عَبْده إذا قال : اغْفِرِ لي ذنُوبِي، يَعْلَمُ أَنَّهُ لا يغْفِرُ الذُّنُوبَ غَيْرِي » . رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ، وفي بعض النسخ : حسنٌ صحيحٌ . وهذا لفظ أَبي داود .

976. Ali İbni Rebîa şöyle dedi:

Ali İbni Ebû Tâlib'i gördüm, binsin diye hayvanını getirdikleri zaman ayağını üzengiye koyunca '*Bismillah'* dedi. Hayvanın üzerine yerleşip doğrulunca; '*Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz, yoksa biz buna güç yetiremezdik. Biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz'* dedi. Üç defa 'el-Hamdülillah', üç defa 'Allahu ekber' dedi. Sonra da *'Ey Rabbim, seni tesbih ederim. Ben kendime zulmettim, beni bağışla. Çünkü senden başka günahı bağışlayacak kimse yoktur'* âyetini okudu ve güldü.

Bunun üzerine,

- Ey mü'minlerin emiri! Niçin güldün? dediler. O da şu cevabı verdi:

- Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, benim yaptığım gibi yaptığını ve benim güldüğüm gibi güldüğünü görmüş ve 'Niçin güldün ey Allah'ın Resülü?' diye sormuştum.

- "**Yüce Rabbin, benden başka günahları bağışlayacak bir kimsenin olmadığını bilerek, günahlarımı bağışla! diye dua eden kulundan hoşnut olur,"** buyurmuştu.
Ebû Dâvûd, Cihâd 74; Tirmizî, Daavât 46

Ali İbni Rebîa

Tâbiîler neslinin büyüklerinden olan Ali İbni Rebîa, Ebü'l-Muğîre künyesiyle meşhurdur. Güvenilir bir hadis râvisi olarak bilinmektedir. Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır.

Allah ona rahmet etsin.

Açıklamalar

Yolculuğa çıkarken yapılacak dua konusunda biraz daha geniş bilgi veren bu hadîs-i şerîf, Hz. Ali'nin şahsında sahâbîlerin, Hz. Peygamber'den gördükleri dua ve uygulamaları aynen yerine getirme gayreti içinde olduklarının güzel bir örneğini vermektedir. Hz. Peygamber'in terbiyesi altında yetişen sahâbîlerin, hiçbir ayırım yapmadan sünnete bağlandıklarını göstermektedir. Adım adım, safha safha Hz.Peygamber'i nasıl izlediklerini belgelemektedir.

Bu olayda hem yolculuk, hem binit ile ilgili yönlerin bulunması ve daha işin başında açığa vurulan bağışlanma dileği dikkat çekmektedir. Her zaman ve zeminde dua etmek müslümandaki kulluk bilincinin güzel bir yansımasıdır. Bunu da bize Sevgili Peygamberimiz öğretmiş ve örneklendirmiştir. Yolculuk telâşına kapılıp da kulluk görevini unutmamak, temkinli ve dikkatli olmak gerektiği anlaşılmaktadır.

Hz. Ali'nin, bu olayda Hz. Peygamber'i tam olarak izlemesi ve hatta sırf o güldü diye gülmesi ne güzel bir bağlılık örneğidir.

Hz. Peygamber'in gülmüş olması, Allah Teâlâ'nın, kendisinden bağışlanma dileyen kulundan hoşnut olduğunu anlatmak içindir. Her ne zaman olursa olsun, Allah'tan başka hataları bağışlayacak birinin bulunmadığını bilerek, bağışlanma dileyen kulundan Allah Teâlâ hoşnut olur. Böylesi bir bağışlanma dilemek için ise, her yeni iş ve durum bir vesiledir. Yolculuğa çıkarken hayvanına veya bineğine binince yapılacak dua da böyledir. Bu demektir ki Müslümanlık'ta her şey kulluk için bir vesiledir. Sürekli kulluk şuuru içinde olmak gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, kullarının bağışlanma dilemesinden hoşnut olur.
2. Hz. Peygamber daima Allah'a sığınırdı.
3. Sahâbîler, Hz. Peygamber'den gördüklerini aynen yapmaya çalışırlardı.
4. Yola çıkarken hem yolculuğun kolay geçmesi hem de hataların affı için dua edilmesi sünnettir.

171- باب تكبير المسافر إذا صعد الثنايا وشبهها وتسبيحه إذا هبط الأودية ونحوها والنهي عن المبالغة برفع الصوت بالتكبير ونحوه

YOLCULUKTA TEKBİR VE TESBİH

YOLCUNUN TEPELERE VE BENZERİ YÜKSEK YERLERE ÇIKTIKCA **ALLAHÜEKBER**, VADİLERE VE BENZERİ DÜZ YERLERE İNDİKCE **SÜBHÂNELLAH** DEMESİ, TEKBİR VE TESBİH GETİRİRKEN YÜKSEK SESLE BAĞIRMAKTAN KAÇINMASI

Hadisler

977- عن جابرٍ رضي اللَّه عنهُ قال : كُنَّا إِذا صعِدْنَا كَبَّرْنَا ، وإِذا نَزَلْنَا سبَّحْنا . رواه البخاري .

977. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Biz (sahâbîler yolculukta) yokuş çıktığımızda **Allahüekber;** iniş indiğimizde de **sübhânellah** derdik.

Buhârî, Cihâd 132,133. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 72

981 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

978- وعن ابن عُمر رضي اللَّه عنهما قال: كانَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وجيُوشُهُ إِذا علَوُا الثَّنَايَا كَبَّرُوا ، وَإِذا هَبطُوا سَبَّحوا . رواه أبو داود بإسناد صحيح .

978. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ile askerleri tepelere çıktıklarında **Allahüekber** derler, düzlüklere indiklerinde de **sübhânellah** diye tesbih ederlerdi.

Ebû Dâvûd, Cihâd 72

981 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

979- وعنهُ قال : كانَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذا قَفَل مِنَ الحجِّ أَو العُمْرَةِ كُلَّما أَوْفى عَلى ثَنِيَّةٍ أَوْ فَدْفَد كَبَّرَ ثَلاثاً ، ثُمَّ قال : « لا إله إلاَّ اللَّه وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ المِلْك ولَهُ الحمْدُ ، وَهُو على كلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ . آيبُونَ تَائِبُونَ عابِدُونَ ساجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ . صدق اللَّه وَعْدهُ، وَنَصر عبْده ، وَهَزَمَ الأَحزَاب وحْدَه » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمسلم : إِذا قَفَل مِنَ الجيُوشِ أو السَّرَايا أَو الحجِّ أو العُمْرةِ .

قوْلهُ : « أَوْفى » أَي : ارْتَفَعَ ، وقولهُ : « فَدْفَد » هو بفتح الفاءَين بينهما دالٌ مهملةٌ ساكِنَةٌ ، وآخِرُهُ دال أُخرى وهو : « الغَليظُ المرْتَفِع مِنَ الأَرْض » .

979. Yine İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

“Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* hac veya umreden dönerken her yokuş veya yüksek yere çıktığında üç kere “**Allahüekber**” der sonra:

- **‘Allah’tan başka ilâh yoktur, O’nun ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na hastır. O, her şeye gücü yetendir. Biz yolculuktan dönen, tövbe eden, kulluk yapan ve Rabbimiz‘e hamd eden kişileriz. Allah verdiği sözü yerine getirdi, kuluna yardım etti ve o toplulukları hezimete uğratıp perişan etti**’ buyururdu.”

Buhârî, Cihâd 158; Müslim, Hac 428.

Müslim’in bir rivayetinde (Hac 428) “büyük, küçük harplerden ve çatışmalardan, hac ve umreden döndüğünde” kaydı yer almaktadır.

981 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

980- وعن أَبي هُريرةَ رضي اللَّهُ عنهُ أَنَّ رجلاً قال : يا رسول اللَّه ، إِني أُرِيدُ أَن أُسافِر فَأَوْصِنِي ، قال : « عَلَيْكَ بِتقوى اللَّهِ ، وَالتَّكبِير عَلى كلِّ شَرفٍ فَلَمَّا ولَّي الرجُلُ قال: «اللَّهمَّ اطْوِ لهُ البُعْدَ ، وَهَوِّنْ عَليهِ السَّفر » رواه الترمذي وقال : حديث حسن .

980. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, bir adam Hz. Peygamber’e:

- Ey Allah’ın elçisi! Sefere çıkmak istiyorum, bana öğüt ver, dedi. Hz. Peygamber ona:

- “**Allah’a karşı saygılı ol ve her tepeye çıktığında Allahü ekber de!** buyurdu.

Adam gittikten sonra arkasından:

- “**Allahım, ona uzakları yakın et ve bu seferi ona kolay kıl**” diye dua etti.
Tirmizî, Daavât 45; İbni Mâce, Cihâd 8

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

981- وعن أَبي موسى الأَشعَرِيِّ رضي اللَّه عنه قال : كنَّا مَع النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في سَفَرٍ ، فكنَّا إِذا أَشرَفْنَا على وادٍ هَلَّلنَا وَكَبَّرْنا وَارْتَفَعتْ أَصواتنا فقالَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يا أَيُّهَا الناس ارْبَعُوا عَلى أَنْفُسِكم فَإِنَّكم لا تَدعونَ أَصَمَّ وَلا غَائِباً . إِنَّهُ مَعكُمْ ، إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ » متفقٌ عليه .

« ارْبعُوا » بفتحِ الباءِ المْوحدةِ أَيْ : ارْفقوا بأَنْفُسِكم .

981. Ebû Musâ el-Eş’arî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Biz bir yolculukta Hz. Peygamber ile birlikte idik. Tepelere çıktıkça **Allahüekber, lâ ilâhe illallah** diye yüksek sesle tekbir ve tehlil getirdik. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- “**Ey müslümanlar! Kendinizi zorlamayınız. Zira siz sağıra veya burada olmayan birine seslenmiyorsunuz. Allah daima sizinle beraberdir, işitir ve size sizden daha yakındır**” buyurdu.

Buhârî, Cihâd 131, Meğazî 38, Daavât 51, Tevhîd 9; Müslim, Zikr 44. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitr 26.

Açıklamalar

Yolculuk sırasında yükseklere çıkıldıkca Allahü ekber, düzlüklere inildikce sübhânellah demek ve bu sırada sesi çok fazla yükseltmemekle ilgili olarak beş hadis okuduk.

Birinci hadiste Câbir *radıyallahu anh*, sahâbîlerin konuya ait genel tavırlarını ve uygulamalarını haber vermektedir.

İkinci hadiste İbn Ömer, Câbir *radıyallahu anh*’ın verdiği habere bizzat Hz. Peygamber’in de dahil olduğunu, onun da yükseklere çıktıkça tekbir getirdiğini, düzlüklere indikçe *sübhânellah* dediğini ilâve etmekte, sahâbîlerin bunları Hz. Peygamber’den öğrendiklerini göstermektedir.

Üçüncü hadiste yine İbn Ömer *radıyallahu anhümâ*, Hz. Peygamber’in hac ve umre gibi ibadet yolculuğu ve gazve gibi cihad yolculuğu dönüşlerinde de aynı şeyleri yaptığını, ilâve olarak **‘***Allah’tan başka ilâh yoktur, O’nun ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na hastır. O, herşeye gücü yetendir. Dönüyoruz, günahlarımızdan tevbe ediyoruz, kulluk ediyoruz, secde ediyoruz ve Rabbimize hamd ediyoruz. Allah verdiği sözü yerine getirdi, kuluna yardım etti ve o toplulukları hezimete uğratıp perişan etti’* dediğini haber vermekte, konuyu biraz daha açmaktadır.

Dördüncü hadiste, Hz. Ebû Hüreyre, yolculuğa çıkmak isteyen bir müslümanın Hz. Peygamber’e gelerek kendisine tavsiyede bulunmasını istemesi üzerine, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in ona Allah’a karşı saygılı olmasını ve yükseklere çıktıkça tekbir getirmesini tavsiye ettiğini bildirmektedir. Yani Hz. Peygamber’in bizzat yaptığı ile tavsiyesi arasındaki uyumu ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber, kendisine gelip dua isteyen kişinin bu tavrından memnun olmuş, yolculuğunun kolay geçmesi için ona arkasından dua etmiştir.

Beşinci hadiste de konuyla ilgili bir tecrübesini nakleden Ebû Musâ el-Eş’arî *radıyallahu anh,* heyecana kapılıp tekbir ve tesbihleri yüksek sesle söylediklerini, bunun üzerine Hz. Peygamber’in kendilerini sükûnete davet ettiğini ve Allah’ın, daima yanlarında, kendilerine öz canlarından daha yakın olduğunu, bu sebeple vakar ve sekînet içinde bulunmaları gerektiğini, gırtlaklarını zorlamaya gerek olmadığını hatırlattığını anlatmaktadır.

Böylece bu beş hadiste yolculukta getirilecek tekbir ve tesbihlerle ilgili bilinmesi gerekli hususlar ortaya konulmaktadır. Böyle bir uygulamaya neden ihtiyaç duyulduğu sorulabilir. Akla takılması çok normal olan bu sorunun cevabı da şöyle verilebilir:

Her tepe veya yüksek bir yere çıkınca tekbir getirmek, fizikî ve maddî yükseklikten, mânevî ve ulvî yüksekliğe intikal etmek ve **Allahü ekber** demek, hisler ve duygulardaki yüksekliğin ifadesi olmaktadır. Böylece maddî konum ile mânevî duygu arasında uyum sağlanmış olmaktadır. Düzlüklere inilince **sübhânellah** diyerek Allah Tealâ’yı, zâtına yakışmayan birtakım noksanlıklardan tenzih etmek de aynı şekilde fizikî alçaklığın duygularda bir düşüşe sebep olmadığını bildirmek demektir. Her hal ü kârda Allah’ı ululamak ve noksanlıklardan uzak olarak anmak, müslümanı belli bir irtifâ ve belli bir kulluk seviyesinde tutacak yegâne haldir. Daima Allah’a tevekkül edip dayanmış olan müslümanın,

yeryüzündeki engebeler vesilesi ile o güvenini ve inancını açığa vurması, her şeyden önce kendisini güçlü hissetmesine vesile olur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yolculukta tekbir ve tesbih hoş görülmüştür.
2. Hz. Peygamber ashâbının daima Allah'ı anmasını isterdi.
3. Dua, tekbir ve tesbihte sesi aşırı derecede yükseltmek doğru değildir. Çünkü Allah, bize şah damarımızdan daha yakındır.

172- باب استحباب الدعاء في السفر

YOLCULUKTA DUA ETMEK

Hadisler

982– عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضيَ اللهُ عنهُ قالَ : قالَ : رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :((ثَلاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ لا شَكَّ فِيهِنَّ : دَعْوَةُ المظلومِ ، وَدَعْوَةُ المسَافِرِ ، وَدَعْوَةُ الوَالِدِ عَلى وَلَدِهِ)) رواه أبو داود والترمذي وقال : حديث حسن . وليس في رواية أَبي داود : ((على وِلَدِه)).

982. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Makbul olduğunda şüphe bulunmayan üç dua vardır:

Mazlumun duası; misafirin duası; babanın çocuğuna duası."

Ebû Dâvûd, Vitr 29; Tirmizî, Birr 7, Daavât 47. Ayrıca bk. İbni Mâce, Dua 11

Ebû Dâvûd'un rivayetinde "*çocuğuna*" kaydı yoktur.

Açıklamalar

Allah katında makbul dualardan üç tanesine işaret eden hadisimizin burada zikredilmesi, *misafirin duası* ile ilgili kısmından dolayıdır. Aslında makbul dualar bu üç duadan ibaret değildir. Daha başka hadîs-i şerîflerde adaletli devlet başkanının duası ile oruçlunun iftar vakti yaptığı duanın da makbul olduğu bildirilmektedir (Tirmizî, Cennet 2; Daavât 130).

Dua sözü, hem lehte hem de aleyhte olan duayı yani bedduayı da içine aldığı için bu üç kişinin olumlu olumsuz bütün duaları kesinlikle makbuldür. Diğer taraftan mazlumun müslüman olması da şart değildir. Nitekim bazı rivayetlerde *"günahkar bile olsa*", hatta *"kâfir bile olsa*" kayıtları yer almaktadır.

Hadiste sadece babanın zikredilmiş olması, annenin duasının daha önde gelmesi sebebiyledir. Anneler duygu ve şefkat bakımından daha yoğun durumda oldukları için yavruları hakkında daima iyilik isterler. Beddualarında samimi değildirler. Böyle bir şey içlerinden gelmez. Hadisimizde anne bu sebeple zikredilmemiş olabilir.

Bu önemli üç hususu belirttikten sonra mazlum, misafir ve baba arasındaki ortak noktayı açıklayalım. Bunların her üç kişi de ince ve samimi duygular içindedirler. Zira haksızlığa uğrayanın gönlü kırıktır. Misafir yurdundan yuvasından uzakta garip bir haldedir. Baba ise çocuklarına karşı merhamet duygularıyla dopdoludur. Bu sebeple duaları makbuldür.

“**Alma mazlumun âhını çıkar âheste âheste**” denildiği gibi, 210 numaralı hadîs-i şerîfte geçtiği üzere *“Mazlumun bedduasından sakın. Çünkü onunla Allah arasında perde yoktur”* buyurulmuştur. Tabiatıyla bu, öncelikle kimseye haksızlık etme, sonra da haksızlığa uğramış olanlara karşı duyarlı ol demektir.

Misafir gördüğü anlayış ve ikram sebebiyle dua veya beklemediği ilgisizlik karşısında beddua ederse, garip bir halde bulunması dolayısıyla mazluma eş bir durumdadır. Duası da mazlumun duası yerindedir.

O halde misafirin gönlünü almak ona izzet ve ikramda bulunmak gerekir. Aynı şekilde misafirlikte yapılacak dualara da dikkat edilmelidir. Misafir iyilik ve ikram gördüğü kişiler hakkında güzel dualar yapmakta cimri davranmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mazlumun, misafirin ve babanın duası makbuldür.
2. Bu üç kişinin ahını almamaya bakmak gerekir.

173- باب ما يدعو به إذا خاف ناساً أو غيرهم

KORKU ANINDA YAPILACAK DUA

BİR KİMSENİN YOLCULUKTA İNSANLARDAN YA DA BAŞKALARINDAN KORKTUĞU ZAMAN YAPACAĞI DUA

Hadisler

983– عن أَبِي موسى الأشعرِيِّ رَضي اللَّه عنهُ أَنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إذا خَافَ قَوماً قال : « اللَّهُمَّ إِنَّا نجعلُكَ في نحورِهِمْ ، ونعُوذُ بِك مِنْ شرُورِهِمْ » رواه أبو داود ، والنسائي بإسناد صحيح .

983. Ebû Musâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir topluluktan kuşkulandığı zaman şöyle dua ederdi:

- “**Allahım! Senden, onların önünü kesmeni istiyoruz. Onların verecekleri zarardan sana sığınıyoruz**”.
Ebû Dâvûd, Vitr 30

Açıklamalar

Allah Teâlâ'nın koruması altında olan Hz. Peygamber'in herhangi bir topluluktan korkması, kuşkulanması tamamen onun beşerî tarafıyla ilgilidir. Bu korku kendisinden çok, yanındakiler açısından duyduğu bir endişe olabilir. Kaldı ki bir insan olarak zaman zaman korku duyması da pek tabiidir. Ayrıca ümmetini eğitmek ve onlara bu duayı öğretmek için korkudan söz etmiş de olabilir.

“Senden onların önünü kesmeni istiyoruz” beyanı, *“Seni onlara karşı siper ve sığınak ediniyoruz”* şeklinde de ifade edilebilir. Düşman cepheden gelerek hücum edeceği için,

“Onların göğüsleri önüne siper olmanı diliyoruz” denilmiştir. Aslında bu dilek, *“Düşman hangi yönden gelecekse oradan önlerini kesmeni istiyoruz”* anlamındadır.

Bu dua müslümanların ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, düşmanın kendilerine verebileceği zarara karşı Allah’ın eşsiz kudretine ve himayesine sığınmaları gerektiğini bildirmektedir. Allah’ın karşılarına çıktığı herhangi bir gücün muzaffer olması düşünülemez. Bu sebeple Peygamber Efendimiz, biz ümmetine en büyük güvencenin Allah Teâlâ’nın himaye ve yardımı olduğunu hatırlatmaktadır. Eğer O, müsaade etmezse, ne gücün ne kuvvetin ve ne de teknolojinin herhangi bir yararı olur.

Öte yandan düşman karşısında Kureyş sûresini (*li îlâfi Kureyşin...*) okumanın uygun olacağını söyleyen âlimlerde bulunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Herhangi bir topluluktan korkan ve kendisine zarar vermelerinden kuşkulanan kimsenin dua edip Allah’a sığınması sünnettir.

2. Peygamberler de birer insan olarak korku ve kuşku duyarlar.

174- باب ما يقول إذا نزل منزلاً

KONAKLAMA DUASI

YOLCUNUN BİR YERDE KONAKLADIĞI ZAMAN YAPACAĞI DUA

Hadisler

984– عن خَولَة بنتِ حكيمٍ رَضي اللَّهُ عنها قالتْ : سمِعْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : «مَنْ نَزلَ مَنزِلاً ثُمَّ قال : أَعُوذُ بِكَلِمات اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَق ، لَمْ يضرَّه شَيْءٌ حتَّى يرْتَحِل مِنْ منزِلِهِ ذلك » رواه مسلم .

984. Havle Binti Hakîm *radıyallahu anhâ*’dan rivayet edildiğine göre, “Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinledim” dedi:

“**Kim bir yerde konaklar da sonra “Yarattıklarının şerrinden Allah’ın mükemmel kelimelerine** (âyet, sıfat ve isimleri) **sığınırım derse, konakladığı o yerden ayrılıncaya kadar hiçbir şey ona zarar vermez.**”

Müslim, Zikir 54, 55. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 40.

Havle Binti Hakîm

Ümmü Şerîk künyesiyle anılan Havle Binti Hakîm es-Sülemiyye, İslâmiyet’i ilk kabul edenlerden biri ve Osman İbni Maz’ûn radıyallahu anh’ın eşidir. Eşinin vefatından sonra, Resûlullah’a evlenme teklif eden hanımlardandır. Peygamber Efendimiz’den on beş hadis rivayet etmiştir. Müslim, onun sadece bu hadisini rivayet etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Peygamber, yolculukta dikkate alınması gerekli her konuyla ilgilenmiş ve gerekli uyarılarda bulunmuştur. Bu, yol ve can güvenliği bakımından önemlidir.

Bazı yaratıkların insanlara çeşitli zararlar verebilecekleri muhtemel ve tabiidir. Özellikle yolculuklarda kırsal kesimlerde, konaklanan yerlerde bu gibi olaylarla karşılaşma ihtimali büyüktür. Bu konuda da alınacak maddî tedbirlerin yanında, kulun teslimiyeti ve tevhid inancının bir çeşit ikrarı anlamında olmak üzere, Allah'a sığınmak, zarar görme ve zarara uğrama endişesiyle kıvranmaktan müslümanı kurtarır. Yolculuğun yorgunluğuna bir de zarar görme endişesini ekleyerek huzursuz olmak yerine, Allah'a teslimiyetini ortaya koyarak rahat etmeli ve böylece kendisini güvenceye almalıdır. Sevgili Peygamberimiz bu hadiste, böyle bir güvencenin yolunu göstermektedir.

Öte yandan bu hadisle, İslâm öncesi Câhiliye toplumunda görülen bir yanlış anlayış ve uygulama da düzeltilmektedir. Zira nakledildiğine göre Câhiliye döneminde insanlar, bir yerde konakladıkları zaman cinlerin büyüklerini kastederek, *"Bu vadinin efendisine sığınırız"* derlermiş. Bu tür bir uygulamaya şu âyette de işaret edilmektedir: "**Şu bir gerçek ki, insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı da onların taşkınlıklarını arttırırlardı**" [Cin sûresi (72), 6]. Oysa Allah'tan başka hiçbir varlık, kendiliğinden fayda ve zarar veremez. Bu sebeple, O'nun asla eksilip noksanlaşmayacak olan güzel isim ve sıfatlarına, (mükemmel kelimelerine) sığınmak gerekir.

Aslında çeşitli yaratıkların vereceği zararlardan Allah'a sığınma tavsiyesi sadece yolculuklarda geçerli değildir. Diğer zamanlarda da aynı durum söz konusudur. Nitekim geceyi bir akreple uğraşarak geçirdiğinden şikâyet eden müslümana Hz. Peygamber; "*Akşamleyin, 'yarattıklarının şerrinden Allah'ın mükemmel kelimelerine sığınırım' deseydin seni rahatsız etmezdi*" (Müslim, Zikir 55) hatırlatmasında bulunmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber her zaman Allah'a iltica eder, sığınırdı.
2. Yolculukta bir yerde konaklandığı zaman hadiste geçtiği şekilde dua etmek, güvenlik bakımından önemlidir.
3. Her vesile ile Allah'a sığınmalı, O'nun yardımını istemelidir.

985- وعن ابن عمرو رَضي اللَّه عنهمَا قال : كانَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا سَافَرَ فَأَقبَلَ اللَّيْلُ قال : يَا أَرْضُ رِبِّي وَربُّكِ اللَّه ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شرِّكِ وشَرِّ ما فِيكِ ،وشر ماخُلق فيكِ ، وشَرِّ ما يدِبُّ عليكِ ، وأَعوذ باللَّهِ مِنْ شَرِّ أَسدٍ وَأَسْودٍ ، ومِنَ الحيَّةِ والعقربِ ، وَمِنْ سَاكِنِ البلَدِ، ومِنْ والِدٍ وما وَلَد » رواه أبو داود .

« والأَسودُ » الشَّخص ، قال الخَطَّابي : « وسَاكِنِ البلدِ » : هُمُ الجنُّ الَّذِينَ هم سُكَّان الأرْضِ . قال : والبلد مِنَ الأَرْضِ مَا كان مأْوى الحَيوَانِ وإنْ لَمْ يَكنْ فِيهِ بِنَاء وَمَنازِلُ قال : ويحتَمِلُ أَنَّ المراد « بِالوالِدِ » : إبلِيسُ « وما ولد » : الشَّيَاطِينُ .

985. İbni Ömer r*adıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yolculukta iken gece olunca şöyle derdi:

- "**Ey yeryüzü! Benim Rabbim de senin Rabbin de Allah'tır. Senin ve sendekilerin şerrinden, sende yaratılanların ve üzerinde dolaşıp duranların şerrinden Allah'a sığınırım. Arslanın, büyük yılanın, (öteki) yılan ve akreplerin şerrinden, burada yaşayanların, doğuran ve doğanların şerrinden Allah'a sığınırım**."

Ebû Dâvûd, Cihâd 75

Açıklamalar

Hz. Peygamber yer yüzüne canlı bir varlıkmış gibi hitap etmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, Nûh tûfanı olayında "**Ey yeryüzü suyunu yut, ey gökyüzü sen de suyunu tut**" [Hûd sûresi(11),44] buyurulduğu açıklanmaktadır.

Özellikle bu duanın akşam olup ortalık kararınca yapılması, yolu şaşırma, zorluklarla karşılaşma, iniş çıkışlarda düşüp kalkma, orada bulunan haşerat ve böceklerin saldırısına uğrama gibi olayların daha çok geceleyin vuku bulması sebebiyledir. Arslanların, yılanların ve akreplerin, o civarda yerleşmiş olan kurt, kuş ve cinlerin verebilecekleri zarar ihtimali hiç şüphesiz geceleri artmaktadır. Tedbir zamanında alınırsa güzeldir. Dua da korunma tedbirlerindendir. Onun da zamanlamasına dikkat etmek gerekir. Bu hadiste, Hz. Peygamber'in hale uygun bir şekilde ve tam zamanında yani akşam olunca yaptığı bir duayı görmekteyiz.

Her ne kadar bab başlığı *"bir yerde konakladığı zaman"* kaydını taşıyorsa da, hadîs-i şerîf'in ifadesinden, konaklasın konaklamasın Hz. Peygamber'in akşam olunca bu duayı yaptığı anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yolculuk sırasında akşam olunca hadiste geçtiği şekilde dua etmek Hz. Peygamber'in sünnetidir. Bu sünnete uymak yolcular için güven vesilesidir.
2. Hz. Peygamber her zaman ve zemine uygun dua ederdi.
3. Müslümanlar, bulundukları duruma göre Hz. Peygamber'in yapmış olduğu dualarla veya onlara benzer dualarla Allah'a yönelmeye dikkat etmelidirler.

175- باب استحباب تعجيل المسافر الرجوع إلى أهله إذا قضى حاجته

ÇABUK DÖNMEK

YOLCUNUN, İŞİNİ BİTİRDİKTEN SONRA AİLESİNİN
YANINA DÖNMEKTE ACELE ETMESİ

Hadisler

986- عن أَبي هُرَيْرَةَ رضيَ اللَّه عنهُ أَنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « السَّفَرُ قِطْعةٌ مِن العذَابِ ، يمْنَعُ أَحدكم طَعامَهُ ، وشَرَابَهُ وَنَوْمَهُ ، فإذا قَضَى أَحَدُكُمْ نَهْمَتَهُ مِنْ سَفَرِهِ ، فَلْيُعَجِّل إلى أَهْلِهِ » متفقٌ عليه . « نَهْمَتهُ » : مَقْصُودهُ .

986. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yolculuk bir çeşit azâbtır. Doğru dürüst yiyip içmekten ve uyumaktan sizi alıkor. Herhangi biriniz işini bitirince, evine dönmekte acele etsin!.

Buhârî, Umre 19, Cihâd 136, Et'ime 30; Müslim, İmâre 179. Ayrıca bk. İbni Mâce, Menâsik 1.

Açıklamalar

Her ne maksatla ve sebeple olursa olsun, evinden, ocağından, yurdundan ayrılıp yolculuğa çıkmak, alışılmışın dışında birtakım sıkıntı ve güçlükleri beraberinde getirir. İnsanı sıkıntıya sokan her şey bir çeşit azâbtır. Yolculuk da böyledir. Nitekim hadisin devamında, yolculuğun bir çeşit azap oluşu, yeme içme ve uyuma düzeninin bozulması olarak açıklanmaktadır. Vaktinde ve yeterince yeme içme ve istirahat etme imkânı bulunmadığı, soğuk sıcak, yorgunluk, eşden dosttan ayrılık gibi insana gerçekten maddî mânevî sıkıntı ve üzüntü veren durumların yolculukta bir araya geldiği düşünülürse, seferin ne tür bir azap olduğu anlaşılır.

O halde gereksiz yere sıkıntı çekmektense, yolculuğa çıkma maksadını gerçekleştiren kimsenin bir an önce evine, ocağına dönmesi, boş yere yolda belde eğlenmemesi uygun olur.

"Yolculuk yapın sıhhat bulursunuz" (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 380) hadisi ile bu hadis arasında bir çelişki söz konusu değildir. Zira Yolculukla elde edilecek sıhhat, yolculuğun sebep olduğu mahrumiyetler yüzünden çekilecek sıkıntı ve duyulacak elem ve üzüntüye mâni değildir. Bu tür üzüntü ve sıkıntılar da neticede elde edilecek sağlığa engel değildir. İlâç da acıdır amma hastalığı giderir.

Önemli bir ihtiyaç sebebiyle de olsa yolculuk, bir çeşit azâbtır. Nitekim Hz. Ali "Eğer Resûlullah'ın **es-Sefer kıt'atün mine'l-azab** (*yolculuk bir çeşit azâbtır*) beyânı olmasaydı, ben **es-Sekar kıt'atün mine's-sefer** (*Cehennem azabı yolculuktan bir parçadır*) derdim" sözüyle, seferdeki sıkıntının büyüklüğünü anlatmak istemiştir. Böyle olunca önemli bir işi olmayanın yolculuk yapması, gurbete çıkması doğru değildir. Hac, umre ve cihad gibi dini görevleri yerine getirmek için bilgi ve görgü artırmak, ithalat-ihracât, yatırım ve ticaret yapmak, tedavi olmak gibi ciddi maksat ve maslahatlar için yolculuk yapılmalıdır. Ama insan işini bitirince en kısa zamanda evine ocağına dönmeye çalışmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yolculuk, yeme içme ve uyuma düzenini bozan bir sıkıntı ve azap ortamıdır.
2. Yolcunun işini bitirir bitirmez evine, ocağına dönmesi gerekir.
3. Hiçbir sebep yokken yolculuğa çıkmak uygun görülmemiştir.

176- باب استحباب القدوم على أهله نهاراً

وكراهته في الليل لغير حاجة

EVE GÜNDÜZ DÖNMEK

YOLCUNUN, EVİNE GÜNDÜZ DÖNMESİ,
BİR ZORUNLULUK OLMADIKÇA GECE GELMEMESİ

Hadisler

987- عن جابرٍ رضي اللَّه عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إذا أَطالَ أَحدُكُمْ الغَيْبَة فَلا يطْرُقنَّ أَهْلَهُ لَيْلاً » .

وفي روايةٍ أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهى أَنْ يطْرُقَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ لَيْلاً . متفقٌ عليه .

987. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Uzun bir süre ailesinden ayrı kalan kimse, evine gece vakti ansızın gelmesin!"

Bir başka rivayette (Müslim, İmâre 184), Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* yolculuktan dönen kimsenin evine geceleyin dönmesini yasakladı denilmektedir.
Buhârî, Nikâh 130, Umre 16; Müslim, İmâre 183. Ayrıca bk. Tirmizî, İsti'zân 19.

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

988- وعن أنسٍ رضي اللَّه عنهُ قال : كانَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وسلَّمَ لا يطْرُقُ أَهْلَهُ لَيْلاً ، وكان يَأْتِيهِمْ غُدْوةً أَوْ عشِيَّةً . متفقٌ عليه . « الطُّرُوقُ » : المجِيءُ في اللَّيْلِ .

988. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yolculuktan döndüğü zaman evine gece girmezdi. Kuşluk vakti veya akşam üstü gelirdi.
Buhârî, Umre 15; Müslim, İmâre 180

Açıklamalar

Yolculukla ilgili ahlâkî kuralların anlatımına ayrılmış olan bu bölümde, yolculuk sonrasında eve dönüşte göz önünde bulundurulması gerekli davranış biçimleri ortaya konulmaktadır.

Birinci hadiste Peygamber Efendimiz, uzun süre evinden ocağından ayrı kalmış bir kimsenin, haber vermeksizin birden bire gecenin bir vaktinde evine dönmesini doğru bulmamakta, böyle yapılmaması gerektiğini açıkça belirtmektedir. Özellikle haber verme imkânı olmayan yöre ve zamanlarda bu hususa dikkat edilmelidir. Günümüz şartlarında haberleşme vasıtaları aracılığı ile ne zaman döneceğini bildirmek mümkündür. Ama buna rağmen herhangi bir sebeple haber verememiş olan kişi, bu edebe uyarak, gündüz vakti evine dönecek şekilde yolculuğunu ayarlamalıdır. En doğrusu ne zaman döneceğini önceden haber vermektir. Bu davranış hem evdekilerin kendilerini şeklen ve rûhen hazırlamaları hem de eve

çeki düzen vermeleri için son derece önemlidir. Günümüzdeki ifadesiyle sürpriz yapmaya kalkışmak doğru değildir. Sürpriz yapayım derken sürprizle karşılaşmak gibi istenmeyen sonuçlar da doğabilir.

Hac veya harpten dönerken ayrıca haber verilmese ve geceleyin gelinse bile bunun sakıncası yoktur. Çünkü böyle bir gelişten herkesin haberi olur.

Konuyla ilgili bazı rivayetlerden anlaşıldığına göre böyle davranılmasının gerekçesi, evin hanımının eşi için hazırlık yapmasına imkân vermektir. Bu, küçük görülebilecek bir gerekçe değildir. Uzun süren ayrılık sonucu, kendisini işe kaptırmış belki de duygusal olarak kırılmış ve soğumuş durumdaki bir hanımın, yeniden sıcak aile ortamını hazırlayabilmesi önceden bilgilendirilmesine veya normal olarak herkesin derlenip toparlanma zamanı olan gündüz saatlerinde eve gelinmesine bağlıdır.

Hadisin ikinci rivayetinde, Hz. Peygamber'in konuya ait yasağı haber üslûbuyla aktarılmaktadır.

İkinci hadiste Peygamber Efendimiz'in, bizzat kendisinin de yolculuk dönüşlerinde bu kurala riayet ettiği, evine, eşlerinin yanına kuşluk vakti ya da akşam üstü gittiği bildirilmektedir. Aslında Arabistan gibi sıcak iklim bölgelerinde kuşluk vakti ile ikindi sonrası, havanın serin olduğu ve dolayısıyla herkesin ayakta olduğu günün en hareketli zamanlarıdır. Bu da iklim ve çevre şartlarına göre insanların ayakta olduğu, ihtiyaçlarını karşılama alışkanlığını sürdürdüğü saatlerde eve dönmenin en uygun olduğunu göstermektedir.

Pek tabiî olarak bu kuralın konulması, bazı şüpheci tiplerin geceleyin rastgele bir zamanda ailesine baskın yapıp onların kendilerine ihanet edip etmediklerini teftiş etmek gibi bir kuşkucu davranışa girmelerini de önlemiştir. Böyle bir şüphelenme ve teftiş tavrının farkına varılması halinde o aile fertleri arasında güven sarsılır. Böylesi bir güvensizlik içinde de mutlu ve sıcak bir aile hayatından söz edilemez.

Buhârî'nin naklettiği bir rivayette Hz. Peygamber'in şâiri Abdullah İbni Revâha hazretlerinin uzunca bir yolculuktan sonra geceleyin evine geldiği, o esnada bir kadının, hanımının saçlarını taramakta olduğu, Abdullah'ın gece karanlığında kadını erkek sanarak kılıcını çekip üzerine yürüdüğü, son anda durumun farkedilmesiyle bir cinayetin önüne geçildiği anlatılmaktadır. Unutulmamalıdır ki, Allah ve Resulü tarafından konan her kısıtlamanın mutlaka bir veya bir çok faydası vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yolculuğa çıkmanın ve yolculuğu sürdürmenin kuralları olduğu gibi yolculuktan dönüşün de uyulması gerekli kuralları vardır.
2. Hz. Peygamber bütün görüş ve davranışlarında tam bir uyum sergilediği gibi müslümanlar için en güzel tavırları yaşayışıyla yani sünnetiyle ortaya koymuştur.
3. Hz. Peygamber'in uygulamaları insanların saadetini hedef alır.

177- باب ما يقوله إذا رجع وإذا رأى بلدته

YOLCUNUN DÖNÜŞTE SÖYLEYECEĞİ SÖZ

YOLCUNUN YOLCULUKTAN DÖNÜP
MEMLEKETİNİ GÖRDÜĞÜ ZAMAN SÖYLEYECEĞİ SÖZ

Hadis

989- وعن أَنسٍ رَضي اللَّهُ عنهُ قال : أَقْبَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، حَتَّى إذا كُنَّا بِظَهْرِ المدِينَةِ قال : « آيِبُونَ ، تَائِبُونَ ، عَابِدون ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ » فلمْ يزلْ يقولُ ذلك حتَّى قَدِمْنَا المدينة» رواه مسلم .

989. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'in maiyyetinde (bir seferden) dönüyorduk. Medine'yi görebilecek bir yere gelince Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şunları söyledi:

"Yolculuktan dönüyor, tövbe ediyor, kulluk yapıyor ve Rabbimiz'e hamdediyoruz."

Hz. Peygamber bu sözleri Medine'ye gelinceye kadar söylemeye devam etti.

Müslim, Hac 429. Ayrıca bk. Buhârî, Umre 12, Cihâd 133,197, Meğâzî 29, Daavât 53; Ebû Dâvûd, Cihâd 72, 158; Tirmizî, Hac 102, Daavât 42, 46.

Açıklamalar

974 ve 979. hadislerdeki İbni Ömer rivayetlerinde de geçtiği gibi Hz. Peygamber, her yolculuktan dönüşünde, Medine'yi görünce, *"Yolculuktan sağ sâlim dönüyor, işlediğimiz hatalardan tövbe ediyor, Rabbimize kulluk yapıyor ve sadece O'na hamdediyoruz"* diyerek şükrünü, sevincini ve Allah Teâlâ'ya olan güven ve bağlılığını dile getiriyordu. Bu onun sünnetiydi.

Gerek yolculuğa çıkarken gerekse dönerken daima Allah'a sığınmak, yolculuk süresince de aynı duygu ve şuur içinde olmak Sevgili Peygamberimiz'in son derece özen gösterdiği bir konu idi. Yaptığı dualarla da bu durumu ashâb ve ümmetine yansıtmıştır. Bu, yola çıkış ve dönüş duaları kulluğun sürekliliği fikrini pekiştirmektedir. En telâşlı ve heyecanlı zamanlarda bile bir mü'min sorumluluğu ve vekarı ile hareket etmek, ancak derin bir kulluk ve sorumluluk şuurundan kaynaklanır.

Gidip dönmeyen nice yolcular, gidişi olup dönüşü olmayan nice yolculuklar vardır. Bu sebeple ibadet, ticaret ya da cihad maksadıyla çıkılmış olan yolculuklardan sâlimen dönüldüğü zaman, elbette bu dönüşün de bir şükrü gerekir. İşte hadisimiz böylesi bir durumda söylenecek teşekkür sözlerini bize öğretmektedir: *"Yolculuktan dönüyor, tövbe ediyor, kulluk yapıyor ve Rabbimize hamdediyoruz".*

Hadisimizin öteki rivayetlerinde, bu sözlere başka bazı cümleciklerin ilâve edildiği de görülmektedir. Zaten Nevevî merhum, bab başlığının altına koyduğu notta, bu konuda zikredilebilecek hadislerden birinin 979 nolu İbni Ömer hadisi olduğuna işaret etmektedir. Hadisin Arapça metni şiirimsi bir ifadeye sahiptir. Oysa Hz. Peygamber'in secili konuşmayı yasakladığı bilinmektedir. Bu bir çelişki değil midir? şeklinde bir sorunun akla takılması muhtemeldir. Yasaklanan seci, boş ve bâtıl mânalar ihtiva eden zorlama şiirimsiliktir. Zorlanmaksızın, tabii olarak dile geliveren seciler menedilmemiştir. Burada görüldüğü gibi böylesi seciler bizzat Hz. Peygamber tarafından da kullanılmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber her halü kârda Allah'a iltica ederdi.
2. Yolculuğa çıkışta olduğu gibi dönüşte de müslümanın yapacağı dualar, söyleyeceği güzel sözler vardır.
3. Yolculuktan dönen kimselerin hadisimizdeki sözleri söylemesi, Allah'a hamdü senâda bulunarak tövbe etmesi uygun olur.

178- باب استحباب ابتداء القادم بالمسجد الذي في جواره وصلاته فيه ركعتين

YOLDAN DÖNÜŞTE MESCİDE UĞRAMAK

YOLCULUKTAN DÖNEN KİŞİNİN DOĞRUCA EN YAKIN
MESCİDE GİDİP ORADA İKİ REK'AT NAMAZ KILMASI

Hadis

990– عن كعب بنِ مالكٍ رضي اللَّه عنهُ أَن رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إذا قَدِمَ مِنْ سَفرٍ بَدأَ بالمَسْجِدِ فركع فِيهِ رَكْعتَيْنِ . متفقٌ عليه .

990. Kab İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir yolculuktan döndüğü zaman ilk iş olarak mescide uğrar ve iki rek'at namaz kılardı.

Buhârî, Meğâzî 79; Müslim, Tevbe 53. Ayrıca bk. Ebû Davûd, Cihâd 166

Açıklamalar

Hz. Peygamber, ne maksatla ve hangi sebeple olursa olsun çıkmış olduğu bir yolculuktan döndüğü zaman, doğruca mescide gider, orada iki rek'at *tahiyyetü'l-mescid* namazı kılar ve bir süre oturmak suretiyle müslümanların "hoş geldiniz" demelerine imkân verirdi. Bu arada görülecek bir iş ya da bakılacak bir dava varsa onu da hallederdi. Resûl-i Ekrem Efendimiz bunu alışkanlık haline getirmişti.

Hadisimiz, Tebük Gazvesi dönüşünde Medine'de harbe iştirak etmemiş olanlar ile Hz. Peygamber arasında geçen olayları anlatan uzun bir hadis içinde yer almaktadır. Râvi Kâ'b İbni Mâlik de Tebük Gazvesi'ne mazeretsiz katılmayanlardandı. O kendi mâcerasını anlatırken, Hz. Peygamber'in yolculuk dönüşü mescide uğrama alışkanlığını bize haber vermekte, biz de dolaylı bir yoldan da olsa Hz. Peygamber'in bir uygulamasını öğrenmekteyiz..

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yolculuktan dönüşte eve gitmeden önce en yakın mescide uğrayıp iki rek'at namaz kılmak uygun görülmüştür.

2. Hz. Peygamber'in alışkanlık haline getirdiği uygulamalara daha fazla titizlik göstermek gerekir.

179- باب تحريم سفر المرأة وحدها

KADININ YOLCULUK YAPMASI

KADIN İÇİN TEK BAŞINA YOLCULUK YAPMA YASAĞI

Hadisler

991- عن أَبي هُرَيرَةَ رضي اللَّه عنهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يَحِلُّ لامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ باللَّهِ وَاليَومِ الآخِرِ تُسَافِرُ مَسِيرَةَ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ إلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ عليْهَا » متفقٌ عليه .

991. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'a ve âhiret gününe inanmış bir kadının, yanında, kendisiyle evlenmesi haram olan bir yakını bulunmadan bir gün-bir gecelik yolculuğa çıkması helâl değildir."

Buhârî,Taksîr 4, Mescidu Mekke 6, Sayd 26, Savm 67; Müslim, Hac 423; Ebû Dâvûd, Menâsik 2; Tirmizî, Rada' 10; İbni Mâce, Menâsik 7

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

992- وعن ابنِ عباسٍ رضي اللَّه عنهما أنه سمع النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ :« لا يخْلُونَّ رَجُلٌ بامْرأةٍ إلا ومَعَهَا ذُو محْرمٍ ، ولا تُسَافِرُ المرْأَةُ إلاَّ معَ ذِي محْرمٍ » فقال لَهُ رَجُلٌ : يا رسولَ اللَّهِ إنَّ امْرأتي خَرجتْ حاجَّةً ، وإنِّي اكْتُتِبْتُ في غَزْوةِ كَذَا وكَذَا ؟ قال : «انْطلِقْ فَحُجَّ مع امْرأَتِكَ » متفقٌ عليه .

992. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Bir erkek, yanında mahremi olmayan kadınla yalnız kalmasın; hiçbir kadın da yanında mahremi bulunmaksızın (tek başına) yolculuğa çıkmasın"** buyurdu. Bunun üzerine bir sahâbî:

- Ey Allah'ın Resulü! Karım hac için yola çıkmak üzere, ben de falanca savaşa katılmak için yazıldım" dedi.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Git, karınla birlikte haccet!**" buyurdu.
Buhârî, Nikâh 111, Cihâd 140; Müslim, Hac 424

Açıklamalar

Buraya kadar kadın erkek ayırımı yapmadan yolculuk konusundaki kuralları belirleyen hadisleri okuduk. Bu son başlık altında, konunun kadınlarla alakalı yönüne ışık tutan iki hadis görmekteyiz.. Birincisinde, kadının mahremi olmaksızın tek başına 24 saatlik bir yolculuğa çıkmasının helâl olmadığı belirtilmekte; ikincisinde ise mahremi bulunmayan bir kadınla yalnız kalınmayacağı ve kadının ancak mahremi eşliğinde yolculuk yapabileceği gibi iki meseleye temas edilmektedir. Kısaca "**halvet**" de denilen, "birbirleriyle evlenmeleri mümkün olan bir erkekle bir kadının başbaşa kalmaları" meselesini 1632. hadisin izahına bırakıp burada yolculukla alâkalı meseleyi açıklamaya çalışacağız.

Yolculuğa ayrılan bu bölümün başından sonuna kadar gördüğümüz hadislerden anlaşılmaktadır ki yolculuk, son derece ağır şartları olan, önemli kurallara sahip bulunan bir konudur. İnsan hayatının **hazar** ve **sefer** (ikâmet ve yolculuk) hali gibi iki ana bölümünden birini teşkil eden seferîliğin birtakım özel kuralları olması pek tabiidir. Zira müslümanın

sorumluluğu normal şartlarla sınırlı değildir. Müslüman hayatın her safhasında sorumlu ve İslâm'ın kurallarına uymakla yükümlüdür.

Öte yandan nasıl ikamet hali erkek-kadın her cins için aynen geçerli ise, sefer hali de aynı şekilde her cins için gerekli ve geçerli bir durumdur. Buraya kadar tetkik ettiğimiz hadislerde, erkek-kadın ayırımı yapılmadan hükümler ortaya konulmuştu. Burada ise özellikle hanımların seyahat esnasında erkeklerden farklı olarak dikkate almaları lâzım gelen bir hususa işaret edilmektedir. O da yola çıkacak olan kadının yanında kocası yoksa, kendisiyle evlenmesi mümkün olmayan bir erkeğin bulunmasıdır.

992. hadiste mesele, *"Hiçbir kadın yanında mahremi bulunmaksızın (tek başına) yolculuğa çıkmasın"* ifadesiyle genel bir kural olarak ortaya konulmuştur. Bu genelliğe bakılınca yolculuğun hac, umre ve cihad gibi farz nitelikli olmasıyla, nâfile olması arasında hiçbir fark yoktur. Bütün yolculuklarda hanımların yanında bir mahremleri olması gerektiği anlaşılmaktadır. Hanefîler bu görüştedir. Gerekçeleri de bu hadistir. Özellikle hadisin son kısmında, hanımı hacca gitmekte olan ve fakat kendisi cihad için orduya yazılmış bulunan bir sahâbîye, Hz. Peygamber'in, hanımına refâkat etmesini tavsiye buyurması, hac yolculuğunun da mahremsiz yola çıkmama yasağına dahil olduğuna delil kabul edilmiştir.

Şâfiî ve Mâlikîler'e göre ise, konu ile ilgili hadislerde hac zikredilmemiştir. Söz konusu yasak vâcip olmayan yolculuklar için geçerlidir. Hac ise, farzdır. Kendisine hac farz olan bir kadın, yanında mahremi olsun olmasın, bulunduğu yer ile Mekke arasında kaç günlük mesafe bulunursa bulunsun yalnız başına hacca gidebilir.

Ayrıca 992. hadiste yolculuğun süresi için de herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak 991. hadiste *"Yanında mahremi olmayan kadının, bir gün bir gecelik yolculuğa çıkmaması"* gereği üzerinde durulmaktadır. Konuyla ilgili diğer rivayetlerde bu süre, bir gün, bir gece, iki gün, üç gün, üç gece veya üç gün-üç geceden daha fazla (bk. Müslim, Hac 413-423) olmak üzere farklı şekilde ifade edilmektedir.

Temelde kadını koruma, herhangi bir tehlikeye mâruz kalmaması için önceden tedbir alma niteliğindeki bu kural, tarih boyu değişen şartlara rağmen gerekliliğinden, tabiiliğinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Büyük mahrumiyet ve sıkıntıların, alışılmışın dışında şartların söz konusu olduğu yolculuklarda, kadın ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kendisine serbestçe yardım edebilecek bir akrabasını bulursa son derece rahat edecektir. Yolculuğun sıkıntıları onun için büyük ölçüde hafifleyecektir. Bu, dün böyle olduğu gibi bugün de böyledir yarın da aynı şekilde olacaktır. İmkânlar ve şartlar değişebilir ama insanın yaratılıştan getirdiği duyguları ve ruh hali asla değişmez. Bu sebeple, kadınlar için hadislerin belirlediği bu şartı, kadının seyahat hakkına getirilmiş bir kısıtlama olarak değerlendirmek mümkün değildir. Aksine bu şart kadının huzurlu bir şekilde seyahat etmesinin gereğidir.

Bazı ilim adamları, günümüz şartlarının değiştiği seyahat imkân ve vasıtalarının emniyet içinde yolculuğa müsait hale geldiği gerekçesiyle, artık kadının yalnız başına otobüsle şehirlerarası yolculuk yapabileceğini ileri sürmekte iseler de (meselâ bk. Yûsuf Kardâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem,*(trc. B. Erul) s. 143-144, 1. baskı) fıtrî ve tabiî olanın tercih edilmesi daima en doğru hareket tarzıdır. İhtiyat bunu gerektirir.

Din, genel, tabii ve fıtrî olanı dikkate alır. Tehlike ihtimalinin azalması, memnuniyet vesilesi olmakla birlikte, mezkûr tedbirlerin lüzumsuz olduğunu göstermediği gibi onların kaldırılmasını da gerektirmez. Kaldı ki yolculuk, özellikle hanımlar açısından hâlâ ciddî hassasiyetleri olan bir konudur. *"Bir kadının yalnız başına Hîre'den kalkıp Ka'be'ye kadar geleceği günlerin yakın olduğunu"* bildiren hadis (bk. Buhâri, Menâkıb 25), İslâm'ın

sağlayacağı güven ortamının boyutlarını bildirmektedir; yolculukla ilgili bir hüküm getirmek amacına yönelik değildir. Bu sebeple de bu iki hadis arasında herhangi bir çelişki yoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir kadının, yanında kocası yoksa kendisiyle evlenmesi haram olan bir yakını bulunmadan yolculuğa çıkması yasaklanmıştır.

2. "**Mahrem**" sözü evlenmesi haram olan herkesi içine alır. (Sadece İmam Mâlik, kadının üvey oğluyla -"mahrem" olmasına rağmen- yolculuğa çıkamayacağı görüşündedir.)

3. Mahremsiz yola çıkmamak hükmüne bütün kadınlar dahildir. Çok yaşlı hanımların tek başlarına yolculuk yapmalarında sakınca görmeyenler varsa da *"Her düşeni bir kapanın bulunacağı*" dikkatten uzak tutulmamalıdır.

4. Kişinin haccetmek isteyen karısını hacca götürmesi, farz-ı kifâye cinsinden olan cihada iştirak etmesinden önceliklidir.

5. Hanımları yalnız başlarına yolculuğa bırakmamak için baştan fedakârlık göstermek, sonradan pişmanlık duymaktan çok iyidir.

6. İslâm getirdiği esaslarla hayatın her alanını güvence altına almıştır.

كتاب الفضائل

180- باب فضل قراءة القرآن
KUR'ÂN-I KERÎM OKUMANIN FAZİLETİ

Hadisler

993– عن أَبي أُمامَةَ رضي اللَّه عنهُ قال : سِمعتُ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « اقْرَؤُا القُرْآنَ فإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ القيامةِ شَفِيعاً لأَصْحابِهِ » رواه مسلم .

993. Ebû Ümâme *radıyallahu anh*, ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

"Kur'an okuyunuz. Çünkü Kur'an, kıyamet gününde kendisini okuyanlara şefaatçi olarak gelecektir" buyururken işittim, demiştir.

Müslim, Müsâfirîn 252. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, Müsned,V, 249, 251

Açıklamalar

Hadis kitaplarımızın birçoğunda Kitâbü'l-fezâil bölümleri yer alır. Kur'an'ın faziletlerine ya bu kitapların içinde veya başlı başına müstakil bir bölüm halinde yer verilir. Buralarda genel olarak Kur'an'ın faziletleri, özel olarak da Kur'an'ın bazı sûre ve âyetlerinin faziletleriyle ilgili hadis ve haberler ele alınır. Daha sonraki dönemlerde Kur'ân-ı Kerîm'in faziletlerini konu alan birçok eser meydana getirilmiştir. Bu eserler, tasnif dönemi eserleri gibi sadece konuyla ilgili hadisleri ihtiva eden kitaplar değil, Kur'an ve Sünnet'ten hareketle bu yöndeki görüş ve düşünce farklılıklarını, bu görüş ve düşüncelerin dayandığı esasları, işin itikadî, ilmî ve fikrî boyutunu etraflıca ele alan kitaplardır.

Fazîlet, bir şeyin taşıdığı seçkin ve kıymetli özellikler sebebiyle başka bir şeye üstün olmasıdır. Fazîlet, hayır olan ve övülen bir özelliktir; noksanlığın karşıtı olup kemâli ifade

eder. Fazîlet Arap dilinde ilimlerle, yani bilgi alanlarıyla, ibadetler, ameller yani davranışlarla veya ahlâkî niteliklerle ilgili olarak kullanılır. Bir ilim diğerinden veya bir âlim başkasından daha fazîletli olabilir. Bir amel, bir ibadet, bir davranışın da aynı şekilde benzerlerinden daha üstün, daha faziletli kabul edildiği vâkidir. Ahlâkî hasletler de kendi aralarında bir derecelendirmeye tâbi tutulabilirler. Bunların her birinin Kur'an ve Sünnet'te örneklerini görmek mümkündür.

Kur'an'daki bir sûre veya âyetin yine Kur'an'daki başka bir sûre ve âyetten daha faziletli olup olmayacağı, ulemâ arasında görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. İmam Ebü'l-Hasen el-Eş'arî, Kâdî Ebû Bekir el-Bâkıllânî ve İbni Hibbân gibi kelâm âlimleri böyle bir şeyin olamayacağı kanaatindedir. Çünkü bilindiği gibi Kur'an'ın tamamı Allah kelâmıdır. Bir sûre veya âyet diğerinden daha fazîletlidir denilirse, mukâbilinin noksan olması gibi bir sonuç ortaya çıkar ki, bu doğru bir düşünce olarak kabul edilemez. Fakat İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, bir sûrenin başka bir sûreden, bir âyetin de diğer bir âyetten üstün olmasının câiz olduğu görüşünü benimserler. Çünkü bu konuda yoruma ihtiyaç hissettirmeyecek kadar açık naslar bulunduğunu ileri sürerler. Bu kadar çok sahih rivâyet ortada dururken, konu hakkında ihtilaf etmenin bile doğru olmadığını ifade ederler. İmam Kurtubî, doğru düşüncenin bu sonuncu görüş olduğunu söyler.

İmam Gazzâlî de, Kur'an kendisine inmiş olan Resûl-i Ekrem'in bunu ifade ettiğini belirterek, bazı sûrelerin başka sûrelerden, bazı âyetlerin de başka âyetlerden daha üstün sayılması konusunda ihtilâf edecek bir durum olmadığını açıklar. Bunun bir de misâlini verir ve benzer hadislerin pek çok olduğunu söyler. Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: "*Yâsin sûresi Kur'an'ın kalbidir, Fâtiha sûresi Kur'an sûrelerinin en faziletlisidir, Âyetü'l-kürsî Kur'an âyetlerinin efendisidir, Kul hüvellahü ahad sûresi Kur'an'ın üçte birine denktir*" (Ahmed İbni Hanbel, Müsned,V, 26). Fazîlet, bir şeyin mükâfatının büyüklüğü, nefsi etkilemesi itibariyle sevabının kat kat çok olması, insanda Allah korkusu, saygısı ve tefekkürü uyandırmasıyla ölçülür. Daha anlaşılır tarzda ifade edecek olursak, meselâ Âyetü'l-kürsî, Haşr sûresinin son tarafı ve İhlâs sûresinde bulunan Allah'ın varlığına, birliğine, vahdâniyet esaslarına ve Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarına delâlet eden özellikler, Tebbet sûresinde yoktur. Şu halde Kur'an'dan bir sûre veya âyetin yine Kur'an'dan bir başka sûre ve âyete üstünlüğü, ifâde ettikleri derinlikli mânalar ve muhtevâları ile alâkalıdır.

Fazilet kavramıyla ilgili bu açıklamalardan sonra Ebû Ümâme'nin rivayet ettiği hadisimize geçebiliriz. İmam Nevevî'nin buraya aldığı kısım, hadisin sadece ilk cümlesi olup, devamında Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini okumanın fazilet ve mükafatı anlatılır. Kur'an'ı okuma emri, orada hazır bulunan bütün ashâba, dolayısıyla bütün ümmete bir tâlimat niteliği taşır. Kur'an'ı okumakta aslolan onu anlamak, ilmine, bilgisine ve mantığına sahip olmaksa da, sadece metnini okumak dahi bir ibâdet olup, pek çok sevabının olduğu Resûl-i Ekrem'in hadislerinde beyan buyurulur. Çünkü Kur'an Allah kelâmıdır; onu okuyan Allah'la konuşuyor hükmündedir ki, bunu önemsememek söz konusu olamaz. Ayrıca her insanın onu gerektiği şekilde anlaması, ilim ve bilgisine vâkıf olması, ondan birtakım istinbat ve istihraclarda bulunabilmesi mümkün olamaz. O halde böyle olanlar Kur'an okumasınlar demek ilâhî hakîkate aykırı bir davranış olur. Zira herkesi âlim yapmamız, herkese dilin inceliklerini kavrayacak derecede Arapça öğretmemiz söz konusu olamaz. O halde insanlardan pek çoğu sadece Kur'an'ı okuyarak sevaba nâil olurken, tarih boyunca sayıları insanoğlunun nüfusuna kıyasla çok fazla olmayan alimler sınıfı da onun ilmini yapar ve bu sayede insanların büyük çoğunluğu hayatta nasıl bir yol izleyeceklerini onlardan öğrenmiş olurlar.

Kur'an'ın kıyamet gününde şefaatçi olarak gelmesi, onun emirlerini ve nehiylerini yerine getiren kimselere Allah'ın rahmeti ve merhametiyle muamelede bulunmasıdır. Kur'an'ı ibadet

kastıyla, hayrını ve bereketini umarak okumak da sevabı ve mükâfatı olan güzel amellerden biridir. Kur'an, kendisini okuyana ve hükmüyle amel edene lehte şahitlik edecek ve o kişinin günahlarının affı için Allah'la o kul arasında aracılık yapacaktır. İşte bu aracılık şefaattir. Bazı âlimler, Kur'an'ın kıyamet gününde bir şekle bürünmüş olarak geleceğini ve Allah'ın kulların amellerini de hayrı ve şerriyle bir şekle ve ölçüye büründüreceğini ve bunun mîzan denilen amellerin ölçüleceği teraziye konulacağını, insanların da bunu göreceğini söylemişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur'an tilâveti faziletli amellerden biridir.

2. Kur'an okumaktan maksat, öncelikle onun emir ve nehiylerine uymaktır. Fakat sadece okumanın da sevabı ve mükâfatı vardır.

3. Kur'an kendisiyle amel edenlere ve inanarak ibadet kastıyla okuyanlara kıyamet gününde şefaatçi olacaktır.

994- وعَن النَّوَّاسِ بنِ سَمعانَ رضيَ اللَّه عنهُ قال : سمِعتُ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ :
«يُؤْتى يوْمَ القِيامةِ بالْقُرْآنِ وَأَهْلِهِ الذِين كانُوا يعْمَلُونَ بِهِ في الدُّنيَا تَقدُمهُ سورة البقَرَةِ وَآل عِمرَانَ ، تحَاجَّانِ عَنْ صاحِبِهِمَا » رواه مسلم .

994. Nevvâs İbni Sem'ân *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

"Kıyamet gününde Kur'an ve dünyadaki hayatlarını ona göre tanzim eden Kur'an ehli kimseler mahşer yerine getirilirler. Bu sırada Kur'an'ın önünde Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri vardır. Her ikisi de kendilerini okuyanları müdafaa için birbiriyle yarışırlar" buyururken işittim.

Müslim, Müsâfirîn 253. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 5

Açıklamalar

Kıyamet gününde Kur'an'ın getirilmesini onun sevap ve mükâfatının getirilmesi şeklinde anlamak mümkün olduğu gibi, yukarıda bazı âlimlerin görüşü diye ifade ettiğimiz bir sûrete, bir şekle bürünmüş olarak getirilmesi tarzında da anlaşılabilir. Çünkü bu mümkündür ve Cenâb-ı Hakk'ın gücü her mümkünü icada muktedirdir. Mü'minler buna böylece inanırlar. Kur'an'la amel etmek, kişinin dünyadaki hayatını onun emir ve yasakları doğrultusunda nizâma koyması anlamına gelir. Bu sebeple hadisi böyle tercüme etmeyi uygun gördük.

Ayrıca "**Kur'an ehli"** denilen kimselerin, sadece Kur'an hâfızları, onu güzel sesle tilâvet edenler veya yüzünden okuyanlar demek olmadığını, esas Kur'an ehlinin onu ezberleyip okumanın yanında Kur'an'ın muhtevasıyla amel edenler, hayatlarının her safhasını onun emir ve yasakları doğrultusunda tanzim edenler olduğunu bu hadisin açık ifadeleriyle bir kere daha anlamış oluyoruz. Ali el-Kârî, böyle olmayanlara Kur'an'ın şefaatçi olmayacağını, hatta aleyhlerinde şahitlik yapacağını söyler. Çünkü Kur'an sadece okunmak için değil, kişilerin ve toplumların hayatında uygulanmak için gönderilmiştir.

Allah'ın sadece okunması için bir kitap göndermeyeceğini her aklı- selim kabul eder. Şayet öyle olsaydı, Kur'an birtakım itikadî, amelî ve ahlâkî hükümler vazedip aynı zamanda bunlara eksiksiz uyulmasını istemez, Hz.Peygamber de bunları sadece insanlara tebliğ etmekle yetinir, uygulanması ve hayat tarzı haline getirilmesi için ömrü boyunca her türlü eziyete katlanmaz, hicret etmez, cihad yapmaz, zahmetsiz ve külfetsiz bir hayatı tercih ederdi. Ondan sonra gelen râşid halifeler ve daha sonraki dönemlerde İslâm toplumlarını yönetenler de böyle hareket ederlerdi. Oysa, İslâm'ın her safhası ve bilinen uzun tarihi bu söylenilenlerin tam zıddı bir hayat gerçeğini yansıtıcı sahneler ve tablolarla doludur. O halde müslümanlar için aslolan, Kur'an'ı hayata hâkim kılma niyeti, düşüncesi ve gayreti içinde olmaktır.

Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri, Kur'ân-ı Kerîm'in en uzun ve en çok ahkâm ihtiva eden sûreleridir. Bu iki sûre, kendilerini okuyup ahkâmını uygulayan, gereğiyle amel edenlere mahşerde şahitlik yapacak ve bu hususta birbirleriyle âdeta yarışacaklar. *"Kur'an'ın önünde Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri vardır"* diye terceme ettiğimiz ifadeyi, "*kendilerini okuyanların önünde Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri vardır"* şeklinde terceme etmek de mümkündür. Her iki halde mâna ve mahiyet aynıdır**.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur'an tilâveti faziletli amellerden biridir. Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini okumanın büyük bir fazileti vardır.

2. Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri Kur'ân-ı Kerîm'in metin olarak en uzun sûreleri olmanın yanında, içinde ahkâmın en yoğun bulunduğu sûreleridir.

3. Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri bu özellikleri sebebiyle kendilerini okuyup gereğiyle amel edenlere mahşerde lehte şahitlik yapacak ve bu hususta âdeta birbirleriyle yarışacaklardır.

995- وعن عثمانَ بن عفانَ رضيَ اللَّه عنهُ قال : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « خيركُم مَنْ تَعَلَّمَ القُرْآنَ وَعلَّمهُ » رواه البخاري .

995. Osmân İbni Affân *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem şöyle* buyurdu:

"Sizin en hayırlılarınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerinizdir."

Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 21. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Salât 349; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 15; İbni Mâce, Mukaddime 16

Açıklamalar

Burada muhatap alınan öncelikle âlimler, daha genel anlamda Muhammed ümmetinin tamamıdır. İlim öğrenmeden âlim olunamayacağı herkesin bildiği açık gerçeklerden biridir. Bir müslümanın öğreneceği ilk şeyin Kur'an olması gerekir. İlmini hangi alanda yaparsa yapsın, hangi sahanın mütehassısı olursa olsun müslümanlar için bu gerçek değişmez. Günümüzde bazı ülkeler ve bazı müslümanlar için durumun böyle olmadığı gerçeği de bu asıl gerçeği değiştirmez. İslâm'ın ilme ve öğrenmeye verdiği değer, dinin iki temel kaynağı olan Kur'an ve Sünnet'in naslarında yeterince temellendirilmiş bulunmaktadır. Kur'an'ı öğrenmek, her şeyden önce onu kurallarına göre okumayı öğrenmek demektir. Fakat onu okumayı öğrenmenin, bilgisine ve ilmine sahip olmak anlamına gelmediğini kabul etmemiz gerekir.

Ancak bu durum, Kur'an'ı okumayı öğrenmenin bir fazilet ve hayır oluşuna engel teşkil etmez. Çünkü Kur'an'ı sadece okumanın da sevap ve mükâfatı olduğunu yukarıda açıklamıştık; sevap ve mükâfatın sadece bir ibadetin, bir tâatin ve hayır olan bir davranışın karşılığı olduğunu biliyoruz. Kur'an'ı öğrenen kişinin gayesi Allah'ın rızâsına ulaşmak, Kur'an'ın ahkâmı, âdâbı ve ahlâkı ile amel etmek olunca, bu faziletlerin ve hayırların en büyüğü sayılır.

Dinimizin bize öğrettiğine göre, bir müslümanın hak ve vazifesi sadece kendisinin bilip öğrenmesi değil, aynı zamanda bilip öğrendiklerini başkalarına da öğretmektir. Bir kimsenin öğrendiği ilim onun yaşayışına yansımaz, hayatını etkilemezse, o din nazarında ilim sayılmaz. Bir kimse ne kadar bilgi sahibi olursa olsun, şayet Allah'a isyan içindeyse o cahil sayılır. İlmini ve bilgisini yaşayışına uygulayan kimse, kendi şahsı açısından kâmil, yani olgun, kendinden başkaları için de mükemmil, yâni onları olgunluğa ulaştırıcı nitelikte bir kimsedir. Böyle bir insan mü'minlerin en üstünü olma şerefine ulaşır. Sahih bir hadiste bildirildiğine göre, Kur'an'ı okuyup onun ilmine sahip olan ve gereğiyle amel eden kimse, yakınları arasında âdeta nübüvvet mertebesine ulaşır. Şu kadar var ki ona vahiy gelmemektedir (Zebîdî, İthâfü's-sâde, IV, 466; Müttekî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl,* 2347).

Sözlerin en hayırlısı Allah'ın sözü olduğuna göre, peygamberlerden sonra insanların en hayırlısının Kur'an'ı öğrenen ve öğretenler olması tabiîdir. Ancak hem öğrenmenin hem öğretmenin sadece Allah rızasına yönelik olması gerekir. Çünkü insanların bir şeyi öğrenmek ve öğretmekten maksatları çok çeşitli olabilir. Kimileri bunu sadece araştırma incelemeye yönelik kuru bir bilgi gayesiyle, kimileri maddî çıkar sağlama veya insanlar nazarında bir mevki ve makam elde etme amacıyla ve benzer sebeplerle yapabilirler. Bunların hiçbirinde hadiste kastedilen fazilet ve hayır söz konusu edilemez.

Kur'an'ı tecvidle ve tilâvetin gerektirdiği kurallar içinde güzelce okumakla onun ilmine ve fıkhına vâkıf olmayı birbiriyle mukayese etmemek gerekir. Bunlar biri diğerinden farklı şeylerdir. Şu kadar var ki, Kur'an'ın ihtiva ettiği mânaların bilgisine sahip olmak, lafzının bilgisine sahip olmaktan elbette daha üstün ve daha faziletlidir. Fakat bunların her birini ayrı ayrı hayırlar olarak düşünmek daha doğru olur. Çünkü her insanın ihtiyacı farklı şeylere yöneliktir. Kur'an'ın tilâvetini bilmeyen bir kimsenin namaz kılması, yani Allah'a ibadet etmesi mümkün olmaz. O halde tilâveti küçük görmek söz konusu olamayacağı gibi, ilk öğrenilmesi gerekenin tilâvet olduğunda da ihtilâf yoktur. Kur'an'ın ilmine vâkıf olmak ayrıca üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanlar, yaptıkları hayırlara göre derecelere ayrılırlar.
2. Kur'an'ı öğrenen ve öğreten kimse ümmetin en hayırlıları arasında yer alır.
3. Kur'an'ı öğrenmek ve öğretmekle ilk kastedilen, onun tilâvetini öğrenip öğretmektir.
4. Kur'an ilmine sahip olmak kişinin faziletini artırır.
5. Hayat tarzı haline getirilen ilim ve bilgi, dinde övülen en üstün bilgidir.
6. Her müslüman Kur'an öğretim ve eğitimine gereken değeri vermelidir.

996– وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالتْ : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الَّذِي يَقرَأُ القُرْآنَ وَهُو ماهِرٌ بِهِ معَ السَّفَرةِ الكِرَامِ البررَةِ ، والذي يقرَأُ القُرْآنَ ويتَتَعْتَعُ فِيهِ وَهُو عليهِ شَاقٌّ له أجْران » متفقٌ عليه .

996. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kur'an'ı gereği gibi güzel okuyan kimse, vahiy getiren şerefli ve itaatkâr meleklerle beraberdir. Kur'an'ı kekeleyerek zorlukla okuyan kimseye de iki kat sevap vardır."

Buhârî, Tevhîd 52; Müslim, Müsâfirîn 243. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Salât 349; Tirmizî, Fezâilu'l-Kur'ân 13; İbni Mâce, Edeb 52

Açıklamalar

Kur'an'ı gereği gibi güzel okumak, bu konuda maharetli olmak öncelikle iyi ve mükemmel hâfız olmakla mümkündür. Çünkü hâfız olanlar, Kur'an okurken hiçbir güçlük çekmezler. Bir diğer önemli husus, Kur'an'ı ezbere veya yüzünden okurken tilâveti iyi yapmak ve tecvid hükümlerini eksiksiz yerine getirmektir. Kur'an'da mâhir olmayı daha kapsamlı yorumlayanlar da olmuştur.

Bu yorumlar gerçekten dikkat çekicidir. Onlara göre Kur'an'da mâhir olanların vasıflarını şöylece sıralamak mümkündür: Kur'an'ı iyi hıfzeden, onun öğretimini yerine getiren, lafızlarının ve harflerinin tecvidini hakkıyla yapan, nerede başlanıp nerede durulacağını bilen, kıraatinin rivayetini iyi zapteden, i'râbının ve lügatlarının vecihlerini anlayan, Kur'an'ın nâsih ve mensûhunu derinlemesine bilen, tefsir ve te'vilinden nasibini yeterince alıp, onun naklini birtakım re'y ve görüşlerden koruyan, Peygamber Efendimiz'in Kur'an'la ilgili tavsiyelerini iyi bilen, son derece vakarlı, haya duygusuna sahip, âdil, dikkatli, Allah'tan korkan, dünyaya değer vermeyen, Allah'a yakın olan, kendisine müracaat edilen, güvenilen, sözlerine uyulan ve davranışlarına uymakla hidayete ulaşılan kimselerdir.

Kur'an'da yukarıda sayılan niteliklerle mâhir olanlar, kıyamet gününde **"sefere"** denilen meleklerle birlikte olacaklardır. Sefere meleklerinin, Allah'ın elçisi olan peygamberlere O'nun haberlerini ulaştıran melekler olduğu söylenir. **Ketebe** melekleri denilen, Allah'la onun yaratıkları arasındaki haberleşmeyi temin eden melekler olduğu da söylenmiştir. Bazı âlimler sefereden maksadın peygamberler olduğunu, çünkü peygamberlerin Allah'ın haberlerini insanlara ulaştırdığını, ayrıca Allah'ın emirlerini tebliğ göreviyle yolculuk yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu melekler, Allah'a son derece itaatkâr ve her çeşit günah kirinden arınmış varlıklardır. Peygamberler de aynı şekilde itaat ehli ve günahlardan korunmuş kimselerdir.

Kur'an'ı kekeleyerek zorlukla okuyanların iki sevap almalarının sebebi, biri Kur'an'ı okumalarının ecri, diğeri de çektikleri meşakkatin ecridir. Burada Kur'an kıraatine bir teşvik vardır. Kur'an'ı mükemmel okuyanların sevabı ise hadsiz hesapsızdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur'ân-ı Kerîm hâfızı olmak en büyük nimetlerden ve faziletlerdendir.
2. Kur'an'ı okumak ve anlamakda ehil olanlar en faziletli kimselerdir.
3. Kur'an ehli olanlar, kıyamet gününde elçi meleklerle veya peygamberlerle beraber olacaklardır.
4. Kekeleyerek de olsa, meşakkat de çekilse Kur'an okuma gayreti içinde olmak gerekir.

5. Kur'an'ı kekeleyerek okuyan ve zorluklara katlananlara iki ecir vardır. Bu ecirlerden biri Kur'an okuma ecri, diğeri de çektiği meşakkatin ecridir.
6. Kur'an okumakta ehil olanların ecri hadsiz hesapsızdır. Meleklerle veya peygamberlerle beraber olmak ise en yüksek mertebede bulunmak anlamına gelir.

997– وعن أَبِي موسى الأشْعريِّ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مثَلُ المؤمنِ الَّذِي يقْرَأُ القرآنَ مثلُ الأُتْرُجَّةِ : ريحهَا طَيِّبٌ وطَعمُهَا حلْوٌ ، ومثَلُ المؤمنِ الَّذي لا يَقْرَأُ القُرْآنَ كَمثَلِ التَّمرةِ : لا رِيح لهَا وطعْمُهَا حلْوٌ ، ومثَلُ المنَافِقِ الذي يَقْرَأُ القرْآنَ كَمثَلِ الرِّيحانَةِ : رِيحها طَيّبٌ وطَعْمُهَا مرٌّ ، ومَثَلُ المنَافِقِ الذي لا يَقْرَأُ القرآنَ كَمَثلِ الحنْظَلَةِ : لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعمُهَا مُرٌّ » متفقٌ عليه .

997. Ebû Mûsa el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kur'an okuyan mü'min portakal gibidir: Kokusu hoş, tadı güzeldir. Kur'an okumayan mü'min hurma gibidir: Kokusu yoktur, tadı ise güzeldir. Kur'an okuyan münâfık fesleğen gibidir: Kokusu hoş fakat tadı acıdır. Kur'an okumayan münâfık Ebû Cehil karpuzu gibidir: Kokusu yoktur ve tadı da acıdır."

Buhârî, Et'ime 30 Fezâilü'l-Kur'ân 17, Tevhîd 36; Müslim, Müsâfirîn 243. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Edeb 16; Tirmizî, Edeb 79; İbni Mâce, Mukaddime 16

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in hadislerinde benzetmeler yoluyla anlatıma sıkça yer verildiğinin pek çok örneğini görmüştük. Bu hadis de teşbih yoluyla anlatımın canlı, unutulmaz örneklerinden birini teşkil eder. Çünkü bu anlatım tarzı insanların kolayca belleyip kavramalarını sağlar. Allah'ın kelâmı olan Kur'an'ın insanların hem iç dünyalarına ve gönüllerine hem dış âlemlerine tesiri vardır. Fakat insanların bu hususta birbirlerinden farklılığı, herkesin nasibi ölçüsünde derecesinin olduğu, hiç nasibi olmayanların da bulunduğu bir hakikattir. Bu tesiri, farklılığı ve dereceleri, görülen ve hissedilen bir şeyle tasvir etmek, gerçeği en güzel tarzda anlamamıza yardımcı olur.

Bu hadîs-i şerife göre, Kur'an'dan bol nasip alan kimseler mü'minler, nasibi olmayanlar ise münâfıklardır. Bazılarının sadece dış görünümlerine bakarak Kur'an'ın tesiri altında kalmış olabileceklerine hükmedilir; oysa iç dünyalarına Kur'an'ın hiçbir tesiri yoktur. Kur'an okudukları görülür, fakat okudukları Kur'an'a yaşadıkları hayatta hiç yer vermezler. Bu sınıfı teşkil edenler riyâ ve gösteriş ehli olan, kendilerinde nifak belirtisi bulunan kimselerdir. Bir kısım insanlar da bunun aksinedir: Kur'an okuduklarını görmeyiz, gerçekten de okumayı bilmezler, fakat iç dünyalarında ve yaşayışlarında Kur'an'ın etkisi hemen göze çarpar. Kur'an'a ve emirlerine karşı son derece saygılı ve hassastırlar. Bunlar da Kur'an okumayan, okuyamayan fakat öğretildikleri ve eğitildikleri nisbette İslâm'ı kendilerine hayat tarzı edinmiş mü'minlerdir. Onlara düşen en önemli görev, hangi yaşta olurlarsa olsunlar, önlerine çıkan ilk fırsatta Kur'an okumayı öğrenmek olmalıdır.

Peygamberimiz'in buradaki benzetmelerinde iki özellik öne çıkarılmıştır: Bunlardan biri koku diğeri tattır. Misâl verdiği şeyler ise ya ağaçta veya yerde biten şeylerdir. Bunlarla insanların ibadet ve davranışları arasında benzerlik vardır. Çünkü ibadetler ve davranışlar

nefislerin meyveleridir. Resûl-i Ekrem ağaçta biten portakalla hurmayı mü'minlere tahsis ederken, yerde biten fesleğen ile Ebû Cehil karpuzunu da münâfıklara ayırmıştır. Böylece mü'minin şanının yüceliğini, ilminin üstünlüğünü ve devamlılığını, münâfığın ise alçaklığını, amelinin kıymetsizliğini ve hiçliğini, üstelik sürekli olmayışını anlatmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir konuyu daha iyi anlatmak için teşbih, benzetme yoluna başvurmak müstehaptır.

2. Kur'an'ı sürekli okuyup onunla amel eden mü'min en üstün dereceye sahiptir. O, Allah katında da insanlar nazarında da kıymetlidir.

3. Kur'an'ı sürekli okumayan mü'minin de Allah ve insanlar katında bir değeri vardır.

4. Kur'an okuyan münâfığın dış görünüşü güzeldir ama iç âlemi kirli ve pistir.

5. Kur'an okumayan münâfığın dışı da içi de kirli ve pistir.

998- وعن عمرَ بن الخطابِ رضي اللَّه عنهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّ اللَّه يرفَعُ بِهذَا الكتاب أَقواماً ويضَعُ بِهِ آخَرين » رواه مسلم .

998. Ömer İbni Hattâb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah şu Kur'an'la bazı kavimleri yükseltir; bazılarını da alçaltır."
Müslim, Müsâfirîn 269. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 16

Açıklamalar

Nevevî'nin İmam Müslim'den seçip aldığı bu hadisin baş tarafında şu bilgi verilir: Hz.Ömer'in Mekke'ye vali tayin ettiği Nâfi' İbni Abdülhâris, Mekke taraflarındaki Usfân'da Halîfe Ömer'e rastlar. Halife kendisine:

– Bu vadi halkına kimi memur tayin ettin, diye sorar? O da:

– İbni Ebzâ'yı tayin ettim, der. Ömer:

– İbni Ebzâ kimdir? diye sorunca, vali:

– Bizim âzatlı kölelerimizden biridir, cevabını verir. Hz.Ömer:

– Sen onların üzerine bir âzatlı köleyi mi tayin ettin? deyince, Nâfi':

– Fakat o, Allah'ın kitabını iyi okuyan ve bütün farzları da bilen biridir, der. Bunun üzerine Ömer:

– Dikkat edin, Peygamberiniz *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu, diyerek yukarıdaki hadisi nakleder.

Kur'an'la yükselenler, ona inanan, şânını yücelten, onunla amel eden, hayatlarını Kur'an'ın emir ve yasaklarına göre tanzim edenlerdir. Allah Teâlâ onlara bu sayede dünyada mutlu bir hayat nasip eder, âhirette de onları kendilerine nimetler ihsan ettiği kullarından kılar. Bunun aksine hareket edenleri ise alçaltır, kemâl mertebesinden alaşağı eder. **"Allah onunla birçoğunu saptırır ve yine onunla birçoğunu yola getirir"** [Bakara sûresi(2), 26]. Kur'an'ın her çeşit insana nasıl tesir ettiğinin misallerini bir çok âyette bulmamız

mümkündür. Burada ayrıntılara girmemiz söz konusu olamaz. Meselâ bir âyet–i kerîmede şöyle buyurulur: “**Biz Kur’an’dan, mü’minlere şifa ve rahmet olan şeyler indiriyoruz. Ama Kur’an, zalimlere ziyan artırmaktan başka bir katkıda bulunmaz”** [İsrâ sûresi(17), 82]. Netice olarak, kim Kur’an’ı okur ve onunla ihlâsla amel ederse, Allah o kimseyi yükseltir ve yüceltir. Kur’an’ı sadece gösteriş için okuyan, keyfî yorumlarla halka sunan ve onunla amel etmeyenleri de alçaltır. Hz.Ömer’in bu hadisi böyle bir hadisenin sonunda zikretmesi ayrı bir güzellik ifade eder. Muhtemelen adalet timsali halife bununla, âzad edilmiş köle bile olsa, bir kimsenin Kur’an’a sarılmak ve onunla amel etmek suretiyle yükselip, bir toplumu yönetmek gibi üstün bir mevki ve makama gelmeyi hak edebileceğini bütün mü’minlere hatta insanlığa hatırlatmak istemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur’an’ı hıfzetmek okuma anlama ve ilmine sahip olma yönünde gösterilen her gayret fazilettir.

2. Kur’an’ı okuyan ve onunla amel edenleri, hayatlarını Kur’an’la nizama sokanları Allah yükseltip yüceltir.

3. Kur’an’ı okumayan, okusa da onunla amel etmeyenleri Allah alçaltır.

999– وعنِ ابن عمر رضي اللَّه عنهما عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا حَسَدَ إلاَّ في اثنَتَيْن : رجُلٌ آتَاهُ اللَّه القُرآنَ ، فهوَ يقومُ بِهِ آناءَ اللَّيلِ وآنَاءَ النَّهَارِ ، وَرجُلٌ آتَاهُ اللَّه مالا ، فهُو يُنْفِقهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النهارِ » متفقٌ عليه . « والآناءُ » : السَّاعاتُ .

999. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Sadece şu iki kimseye gıpta edilir: Biri Allah’ın kendisine Kur’an verdiği ve gece gündüz onunla meşgul olan kimse, diğeri Allah’ın kendisine mal verdiği ve bu malı gece gündüz O’nun yolunda harcayan kimse.”

Buhârî, İlm 15, Zekât 5, Ahkâm 3, Temennî 5, İ’tisâm 13, Tevhîd 45; Müslim, Müsâfirîn 266- 268. Ayrıca bk.Tirmizî, Birr 24; İbni Mâce, Zühd 22

Açıklamalar

Hadisin metninde geçen “hased” kelimesini gıpta olarak tercüme ettik. Aslında hasedin kelime olarak anlamı çekememezlik, kıskançlık demektir. İslâm âlimleri ise hasedin iki anlamı olduğunu söylemişlerdir. Bunlardan biri gerçek anlamı, bir diğeri mecâzî anlamıdır. Gerçek anlamı: Bir kimsenin sahip olduğu nimetin, o kişinin elinden çıkıp yok olmasını temenni etmektir. Bu davranışın haram olduğunda, gayet açık ve sahih nasların ışığında, bütün müslümanların icmâı vardır. Bu sebeple de dinimizde yasaklanmış olup, büyük günahlardan ve kötü huylardan sayılır. Hasedin mecâzî anlamı ise; gıpta etmek, imrenmektir. Bu da, başkasının sahip olduğu bir nimetin, onun elinden çıkıp yok olmasını istemeksizin, aynı nimetin bir benzerenin kendisinde de olmasını temennî etmektir. Şayet bu gıpta ve temennî, meşrû olan işlerle alâkalı ise mubah, Allah’a itaat kabilinden şeylerle alâkalı ise müstehaptır. Dolayısıyla ilk mânasındaki gibi kınanan, dinimizce yasaklanmış ve haram

kılınmış olan bir davranış değildir. Bu hadisimizde kastedilen haset, gıpta, imrenme anlamında olan ve dinimizce meşrû görülendir.

Allah'ın kendisine Kur'an hıfzını, güzel okumayı, anlamayı, onun ilmini ve gereğiyle hareket edip hayatını ona göre tanzim etmeyi nasip ettiği bir kimseye gıpta edilebilir. Çünkü o bu temennisiyle Allah katında makbul, kıymetli, şerefli ve üstün sayılan bir hayrı istemiş olmaktadır.

Bir kimsenin gece gündüz Kur'an'la meşgul olması demek, bazılarının sığ bir tarzda anladıkları biçimde sürekli onu okuması demek değildir. Fakat günün belli zamanlarında okuması, hıfzetmeye çalışması, bunun yanında ve daha da önemli olarak Kur'an'ın hükümlerini ve anlamlarını düşünmesi, emirleri ve nehiyleri çerçevesinde bir hayat geçirmesi, onunla namaz kılması, dua etmesi, ahlâkıyla ahlâklanıp, edebiyle edeplenmesi gibi bütün alanları kapsayan, ama her halde Kur'an doğrultusunda bir ömür sürmesi demektir.

Dinimizin çok önem verdiği hususlardan biri de infak, yani Allah'ın verdiği maldan, ihsan ettiği nimetlerden yine O'nun rızasına uygun olarak Allah yolunda sarfetmektir. Bu, kendisinin dışındakileri düşünmenin ve Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etmemenin temel unsurudur. Cemiyette müslümanlar hatta müslüman olmayanlar arasında içtimaî dengeyi sağlamanın, birliği, beraberliği, dostluk ve kardeşliği teşekkül ettirmenin, aynı zamanda insanî duyguları yaşatmanın ve insanca paylaşmanın en geniş anlamdaki adı infaktır. Onun için bunu hakkıyla yerine getirenler de gıpta edilmeye, imrenilmeye değer kimselerdir.

Hadisimiz daha önce biri Abdullah İbni Mes'ûd tarîkiyle olmak üzere 572 ve 573 numaralı hadisler olarak da geçmişti; orada daha yeterli açıklamalar bulmak mümkündür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâmda nimetin zevalini temennî etmek anlamında haset yasaklanmış olup haramdır.
2. İyilikler ve güzelliklere sahip kişilere imrenip gıpta etmek ve onlar gibi olabilmeyi temennî etmek câizdir.
3. Kur'an hâfızı olmayı, onu güzel okumayı, anlamayı, ilmine sahip olmayı ve gereğiyle amel etmeyi temennî etmek müstehaptır.
4. Zengin olan ve zenginliğinin hakkını yerine getirerek, Allah yolunda malını sarfeden kimseler faziletli kişiler olup, onlara imrenilip gıpta edilebilir.

1000– وعنِ البَرَاءِ بنِ عَازِبٍ رضيَ اللَّه عَنهما قال : كَانَ رَجلٌ يَقْرَأُ سورةَ الكَهْفِ ، وَعِنْدَه فَرسٌ مَربوطٌ بِشَطَنَيْنِ فَتَغَشَّته سَحابَةٌ فَجَعَلَت تَدنو ، وجعلَ فَرسُه ينْفِر مِنها . فَلَمَّا أَصبح أَتَى النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . فَذَكَرَ له ذلكَ فقال : « تِلكَ السَّكِينَةُ تَنَزَّلتْ للقُرآنِ » متفقٌ عليه .

« الشَّطَنُ » بفتحِ الشينِ المعجمةِ والطاءِ المهملة : الْحَبْلُ .

1000. Berâ İbni Âzib *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Bir adam Kehf sûresini okuyordu.Yanında iki uzun iple bağlanmış bir at vardı. O adamın üzerini bir bulut kapladı ve yaklaşmaya başladı. Atı da o buluttan ürkmeye başlamıştı. Sabah

olunca, adam Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi ve bu durumu anlattı. Bunun üzerine Peygamberimiz:

"O sekînedir; okuduğun için inmiştir" buyurdu.

Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 11; Müslim, Müsâfirîn 240

Açıklamalar

Bir başka rivayette açıkça belirtildiği gibi, Kehf suresini okuyan kişi **Üseyd İbni Hudayr**'dır. Atını iki uzun ve sağlam iple bağlamasının sebebi, atın çok kuvvetli ve hırçın olmasındandır.

Berâ İbni Âzib'in ifadesinden bu olayın gece meydana geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim hadisin Ebû Saîd rivayetinde, Üseyd bir gece hurma harmanında Kur'an okurken bu olayın cereyan ettiği belirtilir. Çünkü Üseyd İbni Hudayr, Resûl-i Ekrem'e sabah olunca gelerek olup bitenleri anlatmıştır. Peygamber Efendimiz, Kehf sûresini okuduğu sırada Üseyd'e yaklaşan, onu gölgeleyen ve atının ürkmesine sebep olan bulutun "sekîne" olduğunu söylemiştir.

Sekînenin çeşitli anlamları vardır: O, kalbe huzur ve rahatlık veren şeydir; rahmettir; vakardır; rahmet melekleridir; Allah'ın yaratıklarından biri olup kendisinde sükûnet ve rahmet vardır. Daha başka tevcihlerde bulunanlar da olmuştur. Bu anlamların her biri bu makamda doğru ise de, itibar edilen görüş, inenin melekler olduğudur. Nitekim, aynı hadiseyi etraflıca anlatan Ebû Saîd el-Hudrî rivayetinin sonunda Resûl-i Ekrem: *"Bunlar meleklerdir. Seni dinliyorlarmış. Eğer okumaya devam etseydin, sabaha kadar seni dinlerler, halk da onları görür, halktan gizlenmezlerdi"* buyurmuştur (Müslim, Müsâfirîn 243).

Sahâbîlerden bazısının bildirdiklerine göre, Üseyd İbni Hudayr'ın sesi son derece güzel ve yanıkmış. Bu sebeple Efendimiz kendisine: "Oku ey Üseyd! Sana Dâvud *aleyhisselâm*'ın mezâmirinden hisse verilmiş" buyurmuşlar. Bu ve benzer rivâyetler, iyi bir tilâvetle okunan Kur'an'ı meleklerin de dinlediklerine delil olarak getirilmiştir. Ayrıca, mü'minlerin bir suret ve şekle bürünmüş vaziyetteki melekleri görebileceğinin de delillerinden biri kabul edilmiştir. Fakat her Kur'an okuyan melekleri görme imkânına sahip değildir.

Hadisimizde, Kehf sûresi'nin önemine de işaret edilmiş olmaktadır. Bu sûrede birçok olağanüstü olay ve insanları hayrete düşüren şeyler vardır. Müfessirler burada geçen olayları ve garip hadiseleri, önce konuyla ilgili sahih rivayetler, sonra da kendi yaşadıkları zamanın ilimleri, bilgi seviyesi ve ayrıca her birinin sahip olduğu anlayış ve kavrayışı nisbetinde açıklamaya gayret etmişlerdir. Kur'an'ın anlaşılması, ilim ve bilgi düzeyinin gelişimiyle daha ileri seviyelere ulaşmıştır. Onun için, her asırda Kur'an'ın yeniden tefsirine ihtiyaç hissedilmiştir. Özellikle mevzûî tefsir denilen, aynı konudaki âyetlerin bir araya getirilip açıklandığı tefsirlere daha çok ihtiyaç hissedilmiştir. Bu kadar önemli özellikleri içinde bulunduran sûreyi okumanın fazileti de böylece anlaşılmış olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Geceleyin okunması faziletli olan sûrelerden biri Kehf suresidir.

2. İhlaslı, salâh ve takvâ sahibi olan ve güzel sesle Kur'an okuyanları melekler de dinler.

3. İnsanların melekleri görmesi mümkün ve câizdir.

4. Sâlih ve takvâ sahibi insanlarda olağanüstü hallerin görünmesi mümkün olup, bu kendileri için bir keramettir.

5. Kur’an’ı okumak da dinlemek de faziletlidir.

1001- وعن ابن مسعودٍ رضيَ اللَّه عنهُ قالَ : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : منْ قرأَ حرْفاً مِنْ كتاب اللَّهِ فلَهُ حسنَةٌ ، والحسنَةُ بِعشرِ أَمثَالِهَا لا أَقول : الم حَرفٌ ، وَلكِن : أَلِفٌ حرْفٌ، ولامٌ حرْفٌ ، ومِيَمٌ حرْفٌ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

1001. İbni Mes’ûd *radıyallahu anh*‘den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kim Kur’ân-ı Kerîm’den bir harf okursa, onun için bir iyilik sevabı vardır. Her bir iyiliğin karşılığı da on sevaptır. Ben, elif lâm mîm bir harftir demiyorum; bilâkis elif bir harftir, lâm bir harftir, mîm de bir harftir.”
Tirmizî, Fezâilü’l-Kur’ân 16

Açıklamalar

Kur’an okumanın ne kadar faziletli bir amel, bir hayır, bir ibadet olduğunu biliyoruz. Bu hadis, bizi bu yönde daha da teşvik edici bir özellik taşımaktadır. Çünkü burada şunu öğrenmiş oluyoruz: Kur’an okuyan kişi bir hayır, bir hasene işlemektedir. Fakat okunan sûre veya âyet değil, her harf başlı başına bir hasenedir, bir iyiliktir. Efendimiz bunu özellikle belirtmişlerdir. Allah Teâlâ, her iyiliğe en az on misli ile karşılık vereceğini vadetmiştir: **“Kim bir iyilik getirirse, ona o getirdiğinin on katı vardır”** [En’âm sûresi (6), 160]. İşte bu âyetin hükmü gereği Kur’an’dan okunan her harf bir iyilik, bir hasenedir ve her haseneye on katı sevap vardır. Bir mü’min, ecrini sadece Allah’tan bekleyerek ne kadar çok Kur’an okursa o kadar çok sevap kazanacak demektir. Bir harfin sevabı bu kadar olunca, okunan kelimeler, âyetler ve sûrelerin, özellikle yapılan hatimlerin ne kadar büyük bir sevap kazandıracağını hesap etmek zor değildir. Dolayısıyla bu hadisler, mü’minleri sürekli ve disiplinli bir şekilde Kur’an okumaya teşvik etmekte, her birimizin hergün Kur’an’dan mutlaka bir miktar okumamızın lüzûmunu bir kere daha teyid etmiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur’an okumak en faziletli amellerden biridir.

2. Kur’an okuyan bir mü’mine her bir harf karşılığında bir hasene, her haseneye de en az on misli sevap vardır.

3. Mü’minler, Kur’an okumayı sistemli bir ibadet haline getirmeye özen göstermelidir**.**

1002- وعنِ ابنِ عباسٍ رضيَ اللَّه عنهما قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «إِنَّ الَّذي لَيس في جَوْفِهِ شَيْءٌ مِنَ القُرآنِ كالبيتِ الخَرِبِ » رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

1002. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ’*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kalbinde Kur’an’dan bir miktar bulunmayan kimse harap ev gibidir.”

Tirmizî, Fazâilü’l-Kur’ân 18. Ayrıca bk. Dârimî, Fezâilü’l-Kur’ân 1; Ahmed İbni Hanbel, Müsned, I, 223

Açıklamalar

Süsü, ziyneti, eşyası ve bakımı olmayan, imar edilmeyen ev harap bir evdir. Harap bir evin ise ona bakan insanlar için cazibesi, oturmak isteyen için de bir değeri yoktur. Kalbinde, yani ezberinde Kur’ân-ı Kerîm’in tamamı olmasa da, birkaç cüzü veya birkaç sûresi, bu da mümkün değilse ibadet ve tâatini yerine getirmeye yetecek kadar bir miktar bulunmayan kimse, o terkedilmiş, işe yaramayan ve değer verilmeyen harap eve benzer. Çünkü kalbin imarı imanla ve imanın temeli olan Kur’an’la mümkündür. Kalbin ve gönlün süsü, ziyneti doğru inançlar, güzel düşüncelerdir. Bunları sağlayan ise Kur’an’dır. Kur’an’dan az da olsa bir miktar ezberlenmesi, insanı bir harabeye dönmekten kurtarır. Kur’an’ın hıfzına, anlayışına, ilmine ve ahlâkına sahip olan mü’min, fazîlet ehlinden sayılır. Çünkü sahih itikad, kâmil iman, doğru düşünce, üstün ahlâk ve güzel edep sadece Kur’an’la elde edilir. Bunların her biri faziletin, iyi insan olmanın ve Allah katında makbul kul sayılmanın temelini teşkil eden hasletlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her mü’minin Kur’an hâfızı olması mümkün değilse de, ondan imkânı nisbetinde bir miktarı ezberlemesi gerekir.
2. Kur’an kalbin süsü, ziyneti, sahih itikadın ve doğru düşüncenin temelidir.
3. Kalbinde Kur’an’dan hiçbir şey bulunmayan kimse, süsten, ziynetten, bakım ve onarımdan mahrum harap bir eve benzer ki, değeri ve kıymeti yoktur.

1003- وعن عبدِ اللَّهِ بنِ عَمْرو بن العاصِ رضي اللَّه عَنهما عنِ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « يُقَالُ لِصاحبِ الْقُرَآنِ : اقْرأْ وَارْتَقِ وَرَتِّلْ كما كُنْتَ تُرَتِّلُ في الدُّنْيا ، فَإنَّ منْزِلَتَكَ عِنْد آخِرِ آيةٍ تَقْرَؤُهَا » رواه أبو داود ، والترْمذي وقال : حديث حسن صحيح .

1003. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Her zaman Kur’an okuyan kimseye şöyle denecektir: Oku ve yüksel, dünyada tertîl ile okuduğun gibi burada da tertîl ile oku. Şüphesiz senin merteben, okuduğun âyetin son noktasındadır.”

Ebû Dâvûd, Vitr 20; Tirmizî, Fezâilü’l-Kur’ân 18

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in Kur’an dostlarını müjdelediği bu sahnenin cennet hayatıyla ilgili olduğu açıktır. İnsanın dünyada işlediği hayırlı işler ve güzel davranışlar onun hem cennete girmesine, hem cennette elde edeceği mevki ve makamına vesile teşkil eder. Bilindiği gibi, cennet ve cehennem bu geçici dünyadaki hayatımızın ebedî âlemdeki karşılığıdır. Herkes cenneti ya da cehennemi kendisi bu dünyada iken kazanır veya kaybeder.

Kur’an dostları, Kur’an’ı hâfız olarak veya olmayarak okumaya devam eden, işlerini onunla düzene koyan, davranışlarını ona uygun yapan, onun ahlâkıyla ahlâklanıp, edebiyle

edeplenen kimselerdir. Onlar okudukları ve hayat kitabı haline getirdikleri bu Kur'an sayesinde cennette üstün derecelere ulaşacaklar ve Allah'a yakın kullar arasına gireceklerdir. Sadece üstün mânevî hazların ve zevklerin mekânı olan cennette herhangi bir iş söz konusu değildir. Fakat Kur'an cennetin nimetlerinden biri olup, dünyada bu yüce kitabı okuyanlara orada da arkadaş olacak, bu dünyada onu tertîl ile, yani kurallarına tam uyarak, diğer bir söyleyişle aynen Resûl-i Ekrem'den nakledilen şekliyle okuyanlar, cennette de öylece okuyacak, cennet ehli de kendilerini dinleyecektir. Tabiî ki bu, bir insan için ulaşılabilecek en büyük saadettir. Bir hadiste, cennetteki derecelerin adedinin Kur'an'ın âyetleri sayısınca olduğu ve Kur'an ehli olup da cennete girenlerin derecesinin, bütün cennetliklerin derecelerinin üstünde olacağı haber verilmiştir (Müttekî el-Hindî, Kenzü'l-ummâl, 2273).

İbni Hacer el-Askalânî'ye göre bu büyük sevaba nâil olacak kimseler, Kur'an hâfızı olup, onun edasını ve kıraatini gerektiği şekilde yapanlardır. Çünkü mutlak anlamıyla sâhibu'l-Kur'ân tabiri hâfız olanlar için kullanılır. Alî el-Kârî bu tevcihin doğru olmadığını ve hadislerin zâhir anlamlarına da uygun düşmediğini söyler. Ona göre bu olay cennette cereyan etmekte olup, dünyadaki durumla doğrudan bağlantılıdır. Dolayısıyla bunu Kur'an'ın ahkâmıyla bağlantılı kılan hadisler dikkatten uzak tutulamaz. Resûl-i Ekrem'in bu konuda pek çok hadisi olup bunlardan birinin anlamı şöyledir:

"Kim Kur'an'ı okur ve onu güzelce ezberler, helâlini helâl, haramını haram kabul ederse, Allah bu sayede o kimseyi cennetine sokar. O kişi de kendi ailesinden hepsi cehennemi hak etmiş on kişiye şefaat eder" (Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 13; Ahmed İbni Hanbel, Müsned, I, 148).

Kur'an'ın ve Sünnet'in genel prensiplerinden hareket ederek konuya yaklaşmak gerekirse, hadiste anılan mertebe, bir kimsenin Kur'an'ı sadece hıfz ve tilâvet etmesiyle değil, bilgisi ve ilmî mertebesi, emir ve yasaklarına uymasıyla orantılı olarak kavuşacağı en üstün makamdır. Sahâbe arasında Hz. Ebû Bekir'den daha hâfız olan, Kur'an'ı ondan daha çok okuyan kimseler vardı. Fakat Ebû Bekir, Allah'ı ve O'nun kitabını bilmede, onu düşünüp tefekkür etmede ve Kur'an'a göre hareket etmede onların hepsinden önde olduğu için, kesinlikle sahâbenin en faziletlisi idi. Bu sebeple, bir insanın okuduğu Kur'an'ın kalbine ve gönlüne hiçbir tesiri olmaz, onun davranışlarına Allah'ın kitabının hükümlerinden bir şey yansımaz, ahlâk ve edebini etkilemezse, böyle bir kimsenin âhirette kazanacağı üstün bir mertebe yoktur. Cennette herkesin ameli miktarınca Kur'an okuma imkânı olacağına göre, böyle bir kimseye orada da bir imkân tanınmayacağı açıktır. İşte kişinin mertebesinin okuduğu âyetin son noktasında olmasının anlamı, dünyada Kur'an'la alâkası ne kadarsa, âhirette o kadar âyet okuyacağının ve ona göre bir mertebe kazanacağının bildirilmesinden ibarettir. Davranışlarını Kur'an'a uygun işleyen kimse, okumasa bile, sürekli Kur'an okuyor gibi bir muameleye tâbi tutulur. Hareket ve davranışları Kur'an'a uymayanlar ise, sürekli Kur'an okusalar bile, sanki hiç okumuyormuş gibi muamele görürler. Nitekim Cenâb-ı Hak: **"Bu Kur'an çok mübârek bir kitapdır. Onu sana indirdik ki âyetlerini düşünsünler ve aklı selim sahipleri öğüt alsınlar"** buyurmuştur [Sâd sûresi (38), 29]. Kur'an'ı düşünmeden onunla hiçbir şekilde amel etmeden ve hayatını ona uydurmadan, sadece tilâvetin ve hâfızlığın fazla bir değeri olmadığı gibi, Kur'an'ı baş tacı edinmeyen böyle bir kimse cennette üstün mertebelere de kavuşamaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur'an hâfızı olmak ve onu güzel tilâvet etmek bir fazilettir. Ancak bunun Kur'an'ın ahkâmını uygulamakla teyit edilmesi gerekir.

2. Kur'an hâfızı olan, onu güzel tilâvet eden, ahkâmıyla amel eden, ahlâkıyla ahlâklanıp edebiyle edeplenenlere sâhibü'l-Kur'ân denilir.

3. Dünyada Kur'an okuyanlar, cennete girince orada da Kur'an okuyacaklardır.

4. Kur'an dostlarının cennetteki mertebesi okudukları Kur'an miktarınca olacaktır. Herkes ameli miktarınca Kur'an okuma imkânına sahip kılınacaktır.

181- باب الأمر بتعهد القرآن والتحذير من تعريضه للنسيان

KUR'AN'I SIK SIK TEKRARLAMAK VE UNUTULMAYA TERKETMEKTEN SAKINMAK

Hadisler

1004– عَنْ أَبي مُوسَى رضِيَ اللَّه عنهُ عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « تَعاهَدُوا هذا الْقُرْآنَ فَوَالَّذي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيدِهِ لَهُو أَشَدُّ تَفَلُّتاً مِنَ الإِبِلِ في عُقُلِها » متفق عليه .

1004. Ebû Mûsa *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şu Kur'an'ı hâfızanızda korumaya özen gösteriniz. Muhammed'in canını kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, Kur'an'ın hâfızadan çıkıp kaçması, bağlı devenin ipinden boşanıp kaçmasından daha hızlıdır."

Buhârî, Fazâilü'l-Kur'ân 23; Müslim, Müsâfirîn 231

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1005– وعنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عنهما أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّمَا مَثَلُ صاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَثَلِ الإِبِلِ المعقَّلَةِ ، إِنْ عَاهَدَ عَلَيْها أَمْسَكَهَا ، وإِنْ أَطْلَقَهَا ، ذَهَبَتْ » متفقٌ عليه .

1005. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kur'an hâfızı, bağlı devenin sâhibine benzer. Deve sahibi devesini sürekli gözetirse elinde tutar. Eğer onunla ilgilenmezse kaçıp gider."

Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 23; Müslim, Müsâfirîn 226. Ayrıca bk. Nesâî, İftitâh 37

Açıklamalar

Ezberlenen Kur'an'ı hâfızada korumanın ve unutmamanın çaresi onu sık sık tekrarlamaktır. Peygamber Efendimiz ashâb-ı kirâma ezberledikleri Kur'an'ı sık sık tekrarlamalarını, onu sürekli tilâvet etmelerini tavsiye ederlerdi. Çünkü ezberlenen Kur'an'ı unutmak, elde edilen hâfızlık nimetini yitirmek, en büyük kayıplardan sayılır. Bu sebeple Efendimiz: *"Filân ve filân sûreyi unuttum; ya da filân ve filân âyetleri unuttum demek bir adam için ne kadar çirkin bir şeydir. Belki kendisine bunlar unutturulmuştur"* buyurmak suretiyle, bilerek, kasten ve ihmalkâr davranıp önemsemeyerek Kur'an'ı unutmanın çok çirkin bir davranış olduğunu hatırlatmışlardır (Müslim, Müsâfirîn 230). Hatta hâfızasındaki Kur'an'ı kaybeden kimsenin "unuttum" demek yerine "bana unutturuldu" demesinin uygun olacağı ifade edilmiştir. Çünkü unutmakta bir nevi terketmek ve ona gereken önemi vermemek vardır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, unutturulan Kur'an'ın hâfızadan gidişini ayaklarından sıkıca bağlanıp kösteklenmiş devenin kaçışına benzetmesi çok anlamlıdır. Ehlî hayvanlar içinde kaçmaya en çok teşebbüs eden devedir. Kaçan deveyi tutmak ve tekrar elde etmek ise son derece zordur. Peygamberimiz, unutturulan Kur'an'ı tekrar elde etmenin bundan da zor bir iş olduğunu belirterek, unutkanlığa sebep olacak davranışlardan ve ilgisizlikten şiddetle sakınılması gerektiğini öğütlemişlerdir. Bunun için yapılacak en güzel iş, Kur'an okumayı ihmal etmemek ve ezberlediği yerleri tekrar etmektir. Buhârî'nin önde gelen hocalarından biri olan meşhur muhaddis İshâk İbni Râhûye: *"Kur'an okumaksızın bir kimsenin üzerinden kırk gün geçmesi mekruhtur"* demiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ezberlenen Kur'an'ı muhafaza etmeye elden geldiğince özen göstermek gerekir. Bu da onu sıkça tekrar etmekle mümkün olur.

2. Kur'an'dan ezberlenileni unutmak, irâdî bir hal olduğu için, "unuttum" denilmesi çirkin bir davranış olup, bunun yerine irâdî bir kusurun olmayışını ifade eden "Bana unutturuldu" denilmesi daha uygundur.

3. Ezberlenilen Kur'an'ın ilgisizlik sebebiyle kaybedilişi, ayaklarından bağlanmış bir devenin ipinin çözülüp kaçışından daha hızlıdır. Onu tekrar elde etmek ise, kaçan bir deveyi yakalamaktan daha zordur.

182- باب استحباب تحسين الصَّوت بالقرآن وطلب القراءة من حَسَن الصوت والاستماع لها

SESİ KUR'AN'LA SÜSLEMEK

SESİ KUR'AN'LA SÜSLEMENİN, SESİ GÜZEL OLANDAN KUR'AN OKUMASINI İSTEMENİN VE ONU DİNLEMENİN MÜSTAHAPLIĞI

Hadisler

1006– عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال: سِمعتُ رسولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « مَا أَذِنَ اللهُ لِشَيْءٍ مَا أَذِنَ لِنَبِيٍّ حَسَنِ الصَّوْتِ يَتَغَنَّى بِالْقُرْآنِ يَجْهَرُ بِهِ » متفقٌ عليه .

معنى « أَذِنَ اللهُ »: أي اسْتَمَعَ ، وَهُوَ إِشَارَةٌ إلى الرِّضَى وَالقُبُولِ ".

1006. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

"Allah, güzel sesli bir peygamberin, Kur'an'ı tegannî ile yüksek sesle okumasından hoşnut olduğu kadar hiçbir şeyden hoşnut olmamıştır" buyururken işittim, demiştir.

Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 19; Tevhîd 32; Müslim, Müsâfirîn 232-234. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Vitr 20; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 17; Nesâî, İftitâh 83

Açıklamalar

Öncelikle bu hadiste geçen bazı kelimelerin anlamları üzerinde durmak gerektiği kanaatindeyiz. "Ezine" kelimesinin lugat anlamı, dinlemek, kulak vermek demektir. Bu

anlamıyla kelimenin Allah Teâlâ için kullanılması söz konusu olamaz. Onun için burada mecâzî mânada kullanılmış olup, okuyandan hoşnut olmak, mânen kendine yaklaştırmak, ona bol bol sevap vermek gibi anlamlara geldiği kabul edilir. İslâm âlimleri böyle sözlerin te'vilinin vâcip olduğunu söylerler.

Hadisimizde geçen **"tegannî"**nin de birden çok anlama gelen kelimelerden olduğu görülmektedir. Teğannî, sesi Kur'an'la güzelleştirip süslemek, okurken seste sevinç ve hüznü belli etmek demektir. İmam Şâfiî ve onunla birlikte pek çok âlim bu anlamı benimserler. Tegannînin bir başka anlamı, yetinmek, başka şeye ihtiyacı kalmamak demektir. Ahmed İbni Hanbel bu anlamı benimser. Bir başka anlamıyla tegannî, Kur'an okuyan kişinin bununla geçmiş milletlerin haberlerinden ve eski kitaplardan müstağnî kalması, onlara ihtiyaç duymamasıdır. Teğannî, meşgul olmak, fakirliğin zıddı olmak üzere zenginlik anlamına da gelmektedir. Açıktan ve yüksek sesle okumak anlamına geldiğini söyleyenler de olmuştur. Bu anlamlardan her biri, kelimenin kullanıldığı yere ve duruma göre doğru olabilir ve kabul edilebilir.

Teganniyi bu anlamlardan herhangi biriyle te'vil edenler, Kur'an'ı **lahn** ve **tercî** denilen yollarla okumayı mekruh sayarlar. Lahn ve tercî ile kastedilen, sesi boğazda oynatarak nağme ile okumak, bir başka deyişle Kur'an'ı mûsikî kurallarına uygun tarzda okumaktır. Enes İbni Mâlik, İbni Müseyyeb, Hasan el-Basrî, İbni Sîrîn ve İmam Mâlik'in de aralarında bulunduğu birçok âlim Kur'an'ı bu tarz üzere okumanın mekruh olduğu inancındadırlar. Çünkü lahn ile Kur'an okumak, onun esas gayesi olan huşû duyma ve mânasını anlamak için özen göstermeye engel teşkil eder. Buna karşılık Hz.Ömer, İbni Abbas, Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve Ukbe İbni Âmir gibi meşhur sahâbe ve âlimlerin de içinde yer aldığı bir grup bunu câiz görür, hatta bir kısmı teşvik ederlermiş. Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin lahn ve tegannî ile Kur'an okuduğunu, hatta bazı kere Hz.Ömer'in: *"Bize Rabbimizi hatırlat!"* diyerek onun bu tarz okumasını arzu ve teşvik ettiğini görüyoruz. İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşları ile İmam Şâfiî gibi mezhep imamları da lahn ve tegannî ile okunan Kur'an'ı dinlerlermiş. Fakat burada riâyet edilecek ölçü son derece önemlidir. O konuda da âlimler arasında bir ittifak vardır. Şöyle ki: Haddi aşarak Kur'an'ı kıraat olmaktan çıkarmamak, ifrata ve tefrite kaçarak bir harf ziyade etmemek veya noksanlaştırmamak şarttır. Bunlar yerine getirildiği takdirde bu tarz okumak müstehap görülmüştür. Harf ilâvesi veya çıkarılması ise haram kabul edilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Güzel ses Allah'ın nimetlerinden biri olup, Kur'an'ı güzel sesle okumak müstehaptır.
2. Allah güzel sesle Kur'an okunmasından, okuyandan ve sesini Kur'an'la süsleyenden hoşnut olur.
3. Harf ziyadesi ve noksanlaştırması yapılmadıkça lahn ve tegannî ile Kur'an okumak câizdir.

1007– وعن أبي موسى الأشْعَرِيِّ رضيَ اللهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قالَ لهُ : « لَقَدْ أُوتِيتُ مِزْمَاراً مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُد » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمسلمٍ : أنَّ رسولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ لهُ : « لَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا أَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِكَ البارِحَةَ ».

1007. Ebû Mûsa el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Dâvûd'a verilen güzel seslerden bir nağme de sana verilmiştir."

Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 31; Müslim, Müsâfirîn 235-236. Ayrıca bk. Tirmizî, Menâkıb 55; Nesâî, İftitâh 83; İbni Mâce, İkâme 176

Müslim'in bir rivayeti şöyledir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ebû Mûsâ'ya şöyle dedi:

"Dün gece senin okuyuşunu dinlerken beni bir görmeliydin!"

Açıklamalar

Hadiste geçen **mizmâr**, esasen kaval cinsinden bir alettir. Fakat burada kastedilen mâna güzel sestir. Dâvud *aleyhisselâm*'ın sesinin güzelliği dillere destandır. Fakat onun herhangi bir mûsikî aleti kullanması söz konusu değildir. Hadiste geçen "âl" kelimesi zürriyet, çoluk çocuk ve bir kimsenin tâbileri anlamına gelir. Fakat hadis şârihlerine göre kelime burada fazladır; çünkü Dâvud *aleyhisselâm*'ın zürriyeti arasında sesi onun gibi güzel olan bir başka kimsenin yetiştiği bilinmemektedir. Bu sebeple âl kelimesi tercümede dikkate alınmamıştır. Ancak güzel sesle Kur'an okuyan her mü'min, Dâvud *aleyhisselâm*'ın âli yani tâbileri sayılır denilebilir.

Ebû Mûsa sesi güzel olan sahâbe-i kirâmın başında gelir. Onun güzel sesinin çok dokunaklı olduğu söylenir. Peygamber Efendimiz'in ondan Kur'an dinlemeyi çok sevmesinin sebebi de budur. Bu hadisi ve benzerlerini delil alan ulemâ, insanı aşk ve şevke getirecek şekilde güzel sesle Kur'an okumayı mübah görmüşlerdir. Çünkü böyle okumak rikkati, Allah korkusunu ve nefisleri Kur'an dinlemeye teşviki beraberinde getirir. Günümüzde, bunun ne kadar önemli olduğunu hepimiz görmekteyiz. Özellikle radyo ve televizyon gibi bütün toplum kesimlerine, hatta gayri müslim dünyaya hitap eden yayın organlarında güzel sesin ve güzel okuyuşun gerekliliği herkesin kabullendiği bir gerçektir. İslâm'ın tebliğ ve telkininde güzel Kur'an okumanın daima öncelikli ve etkili bir yeri vardır. Bu târihî gerçeği, günün gerçeği haline getirmek müslümanlara, özellikle din hizmeti verenlere düşmektedir. Ancak bunun hiçbir kaide ve kural tanımamak, Kur'an'ı bir şarkı türkü gibi algılayıp takdim etmek anlamına gelmediğini aklı başında her müslüman bilir. Sesi Kur'an tilâveti ile süslemenin müstehap olduğunda bütün âlimler görüş birliği içindedir. Tegannî ve lahn ile Kur'an okumanın hükmüne bir önceki hadisin açıklamasında işaret edilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Güzel sesle, tecvid kurallarına riâyet ederek Kur'an okumak müstehaptır.

2. Peygamber Efendimiz güzel sesle Kur'an okuyan sahâbîleri hem dinlemiş hem de tasvip ve takdirlerini beyan etmiştir.

3. Güzel sesle Kur'an okuyanı dinlemek kalplerin yumuşamasına ve nefislerin Kur'an'a yönelmesine vesile olur.

1008- وعَنِ الْبَرَاءِ بنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللهُ عنهمَا قالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَرَأَ فِي العِشَاءِ بِالتِينِ والزَّيْتُونِ ، فَمَا سَمِعْتُ أَحَدَاً أَحْسَنَ صَوْتَاً مِنْهُ . متفقٌ عليه .

1008. Berâ İbni Âzib *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yatsı namazında **"Ve't-tîni ve'z-zeytûni"** sûresini okurken dinledim. Ondan daha güzel sesli bir kimse işitmedim.

Buhârî, Ezân 102; Müslim, Salât 177. Ayrıca bk. İbni Mâce, İkâmet 10

Açıklamalar

Hadisin bazı rivayetlerinde, Berâ İbni Âzib'in bu namazı Resûl-i Ekrem Efendimiz ile bir sefer esnasında kıldığı belirtilmekte ve bu sebeple kısa sûre okuduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Peygamberimiz'in seferde olmadığı zaman yatsı namazlarında orta uzunluktaki Şems, İnşikâk ve Leyl gibi sûreleri okuduğu rivayet edilmiştir. Hatta bu örneklerden hareketle, zaruri bir sebep olmadıkça yatsı namazında orta uzunluktaki sûreleri okumanın sünnet olduğu kabul edilir. Çünkü yatsı, istirahat ve uyku zamanına rastlayan bir namazdır. Özellikle yaz gecelerinde uzun sûreler okunmasına cemaatin, bilhassa iş güç sahiplerinin tahammülleri yoktur.

Kur'an kendisine indirilen Hz.Peygamber hiç şüphesiz onu en güzel okuyan idi. Kur'an'ın bugün bilinen okunuş şekillerini sahâbîler Efendimiz'den öğrendiler. Bugün bilinen kıraatlerin her biri, sahâbîlerden işitilip öğrenildi. Sonraki müslüman nesiller, Kur'an'ın günümüzde de bilinen kıraatlerini kendilerinden önceki kutlu nesiller gibi aynı hassasiyetle korudular ve bunu Kur'an ilimlerinden biri haline getirdiler.

Peygamberimiz'in sesinin son derece güzel olduğu sahâbîlerden gelen pek çok rivayetten anlaşılmaktadır. Enes İbni Mâlik'in rivayet ettiği şu hadis çok dikkat çekicidir: "*Allah her peygamberi güzel sesli ve güzel yüzlü olarak göndermiştir. Fakat sizin peygamberiniz onların yüzü en güzel ve sesi en güzel olanıdır*" (Zebîdî, İthâfü's-sâde, VI, 470).

Hadisten öğrendiklerimiz

1. Hz.Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sesi çok güzeldi. Bu, Cenâb-ı Hakk'ın onu her yönüyle mükemmel yarattığını göstermektedir.
2. Peygamberimiz, kıldırdığı farz namazlarda, hâle ve şarta uygun uzunlukta Kur'an okurdu.

1009– وَعَنْ أَبِي لُبَابَة بَشِير بن عَبْدِ المُنْذِرِ رضيَ اللهُ عنهُ ، أنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « مَنْ لَمْ يَتغَنَّ بِالْقُرْآنِ فَلَيْسَ مِنَّا » رواهُ أبو داود بإسنادٍ جيد . وَمَعْنَى « يَتَغَنَّى » : يُحْسِنُ صَوْتَهُ بِالْقُرْآنِ .

1009. Ebû Lübâbe Beşîr İbni Abdülmünzir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kur'an'ı tegannî ile okumayan kimse bizden değildir."

Ebû Dâvûd, Vitr 20. Ayrıca bk. Buhârî, Tevhîd 44; İbni Mâce, İkâmet 176

Ebû Lübâbe

Adı hakkında çeşitli rivayetler bulunan bu sahâbî, Ebû Lübâbe künyesiyle meşhurdur. Adının Beşîr olduğu görüşü daha yaygındır. Resûl-i Ekrem Efendimiz Bedir Gazvesi'ne çıktığında Ebû Lübâbe'yi Medine'de emir olarak bırakmış, bu gazvede bulunmuş gibi sevap

kazandığını belirtmişlerdir. Sahâbîler hakkında ilk kitap yazanlardan olan Mûsâ İbni Ukbe (ö.141/758) bu sebeple onu Bedir ehli arasında saymıştır. Akabe gecesinde Benî Amr İbni Avf kabilesinin liderliğini yapan Ebû Lübâbe, Mekke fethi gününde bu kabilenin sancaktarı idi. Peygamber Efendimiz'den 15 hadis rivayet etmiştir. Kendisinden hadis rivayet edenler arasında iki oğlu Sâib ve Abdurrahman'ın yanında Abdullah İbni Ömer, onun oğlu Sâlim İbni Abdullah, âzatlısı Nâfi', Abdullah İbni Kâ'b İbni Mâlik gibi ünlü isimler vardır.

Ebû Lübâbe'nin Hz.Ali'nin hilâfet yıllarında öldüğü söylenir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

1006 nolu hadisin açıklamalarında teğgannînin anlamları hakkında bilgi vermiştik. Burada tegannîden maksadın Kur'an'ı güzel sesle okumak olduğuna bir kere daha işaret etmeliyiz. Nitekim Ebû Dâvud rivayetinin sonunda, hadisin râvilerinden biri olan İbni Ebî Müleyke'ye:

– "Okuyanın sesi güzel değilse ne dersin?" diye sorulunca:

– "Güç yetirebildiği kadar güzelleştirmeye çalışır" demiştir. Buradan öğreniyoruz ki, onların da tegannîden anladıkları ses güzelliğidir. Fakat herkesin sesinin beğenilecek kadar güzel olmadığı da bir gerçektir. Kur'an'ı güzel sesle süslemek yerine, sesi Kur'an'la süslemek gerektiğini söyleyenler de aynı şeyi kastetmektedir. Bu durumda yapılacak iş, elden geldiği kadar sesi güzelleştirmeye çalışmak, Kur'an'ı en güzel şekilde okumaya gayret etmektir. Çünkü Peygamberimiz, Kur'an'ın seslerimizle süslenmesini, güzelleştirilmesini istemiştir (İbni Mâce, İkâmet 176). *"Kur'an'ı seslerinizle güzelleştiriniz, çünkü güzel ses Kur'an'ın güzelliğini daha da arttırır"* hadisi de bu gerçeği ifade eder (Dârimî, Fezâilü'l-Kur'ân 34). Bir başka hadiste de: "*Her şeyin bir süsü vardır. Kur'an'ın süsü de güzel sestir"* buyurulur (İbni Hacer el-Heysemî, Mecmaü'z-zevâid, VII, 171). Bu hadisler, ses güzelliğinin arzu edilen bir nimet olduğunu ortaya koyar. Güzel sesi, güzel olan işlerde ve yerlerde kullanmak, hayır ve fazilet sayılmayan işlerde kullanmamak, her müslümanın dikkat etmesi gereken hususlardan biridir.

Peygamberimizin, *"Tegannî ile okumayan bizden değildir"* buyurması, "O kimse bizim ahlâkımız, sîretimiz, yolumuz ve usûlümüz üzere değildir", anlamındadır. Çünkü Resûl-i Ekrem'in herhangi bir konuda takip ettiği ve takip edilmesini istediği yol onun sünnetidir. Sünnet ise her mü'min için yolların en güzeli, en hayırlısı ve en faziletlisidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Tegannî, Kur'an'ı güzel sesle, kaide ve kurallarına, tecvidine uygun olarak okumaktır.

2. Kur'an'ı bu mânada tegannî ile okumak, Peygamber Efendimiz'in yolu ve sünnetine uymak demektir.

3. Kur'an'ı tegannî ile okumak, onun güzelliğini, kalplere nüfuzunu ve nefislere tesirini artırır.

1010– وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رضيَ اللهُ عنهُ قالَ : قَالَ لي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اقْرَأْ عَلَيَّ الْقُرْآنَ » ، فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ، أَقْرَأُ عَلَيْكَ وَعَلْكَ أُنْزِلَ ؟! قَالَ : « إِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي » فَقَرَأْتُ عَلَيْهِ سُورَةَ النِّسَاءِ حَتَّى جِئْتُ إلى هذهِ الآيَة : ﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ

وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هؤُلاءِ شَهِيدًا ﴾ قال : « حَسْبُكَ الآنَ » فالْتَفَتُّ إِلَيْهِ ، فَإِذَا عَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ . متفقٌ عليه .

1010. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* der ki: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– "Bana Kur'an oku" buyurdu.

–Yâ Resûlallah! Kur'an sana indirilmişken ben sana nasıl Kur'an okurum? dedim.

– "Ben Kur'an'ı başkasından dinlemeyi gerçekten çok severim" buyurdular. Bunun üzerine ben kendilerine Nisâ sûresini okudum. **"Her ümmetten gerçek bir şahit, seni de bunlara hakkıyla şahit getirdiğimiz zaman halleri nice olur"** [âyet 41] anlamındaki âyete gelince:

– "Şimdilik yeter" buyurdular. Kendisine dönüp baktım, iki gözünden yaşlar boşanıyordu.

Buhârî, Tefsîru sûre(4), 9; Fezâilü'l-Kur'ân 33, 35; Müslim, Müsâfirîn 247. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İlm 13; Tirmizî, Tefsîr 5

Açıklamalar

Abdullah İbni Mes'ûd, ashâb arasında sesi çok güzel olanlardan ve Kur'an'ı en iyi okuyanlardan biri olarak şöhret bulmuştur. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in zaman zaman ona Kur'an okutup dinlediği bilinmektedir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Kim Kur'an'ı nâzil olduğu gibi taze okumak isterse, İbni Ümmü Abd'in kıraati üzere okusun"* (İbni Mâce, Mukaddime 11; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 7,26). İbni Ümmi Abd, Abdullah İbni Mes'ûd'dur. Bu ve benzeri hadisler, sesi güzel olandan Kur'an okumasını istemenin ve dinlemenin müstehap olduğuna delildir. Sahâbîler başta olmak üzere selef-i sâlihîn bu usûlü kendilerine rehber edinmiş, en güzel okuyanlar Kur'an'ı tilâvet etmiş, talebeler onları dinleyerek fem-i muhsin adı verilen düzgün ağızlardan, ehil hocalardan alıp öğrenmiş, onlar da kendi talebelerine öğretmişler ve Kur'an öğretimi günümüze kadar bütün İslâm coğrafyasında bu şekilde devam edegelmiştir. Hatta bu usul sadece Kur'an'la sınırlı kalmamış, dindeki önemine binâen Peygamber Efendimiz'in sünnetini ve hadislerini de, kitaplarda yazılı bile olsa, üstâd seviyesinde bir hocanın okuyup talebelerin dinlemesi suretiyle, adına **"semâ tariki"** denilen yolla almışlar ve bu yolu da ilim alma usullerinin en üstünü kabul etmişlerdir.

Peygamberimiz'in İbni Mes'ûd'a Kur'an okutup kendisinin dinlemesinin bir başka yönü de, ona kırâat ve tilâveti en mükemmel şekilde öğretmeyi hedeflemiş olmasıdır. Bu sebeple ulemâmız Kur'an ve hadisleri talebelerinden dinlemişler, bunu Kur'an ve sünneti güzelce zabtetme yönünden daha faydalı bir yol olarak görmüşlerdir. Kur'an ve Sünnet'in bu şekilde öğrenilmesine de **"kıraat veya arz tariki"** denilmiştir. Çünkü üstâd mevkiinde bulunanlar, daha üstün mertebededirler. Onlar, talebelerini dinlemekle Kur'an'ın sevabından bol pay ve üstün nasip almış olurlar. Ayrıca bir sözü ehli olandan dinlemenin insanda uyandırdığı saygı, aşk ve iştiyak, huşû ve huzû, düşünme gücü, kendi kendine okuması anındakinden daha fazla ve daha etkilidir.

Bu hadisin bazı rivâyetlerinde, Peygamberimiz'in İbni Mes'ûd'dan Nisâ sûresini okumasını istediği belirtilir. Bunun da sebebi, anılan sûrenin Allah'a saygı ve hürmetin en üst mertebesi olan takvâyı, Efendimiz'e övgüyü ve çok çeşitli ahkâmı kapsayıcı nitelikte olmasıdır. Buhârî'nin bir rivayetinde belirtildiğine göre, Peygamberimiz'in İbni Mes'ûd'a

“yeter” demesi, bu âyetteki ibret ve nasihatlere dikkat çekmek gayesine yöneliktir. Efendimiz’in ağlaması da bu sebepledir. Bir taraftan ümmetine karşı olan merhameti, öte yandan Allah’ın mahşer gününde azamet ve celâliyle tecellisi, kıyametin şiddet ve dehşeti, kendisinin ise bu vaziyette ümmetine şahitlik yaparak onlara şefaat edecek olması, bugünün dehşetinden onları kurtarmaya çalışması, tabiî ki insana kanlı göz yaşları döktürür. Peygamberimiz sadece ümmetine değil, diğer ümmet ve peygamberlere de şahit tutulacaktır. Çünkü Cenâb-ı Hak, son ilâhî kitabın ve son dinin peygamberine bu yöndeki bilgileri ve yetkiyi lutfetmiştir.

Hadisimiz daha önce **“Allah’a Duyulan Saygı ve Arzudan Dolayı Ağlamak”** bahsinde 447’nci hadis olarak geçmişti**.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, sesi güzel olan sahâbîlerden Kur’an okumalarını istemiş ve onları dinlemiştir.

2. Sesi güzel olanlardan Kur’an okumalarını istemek ve onları dinlemek müstehaptır.

3. Sesi güzel olan kimse, bunun kendisine Allah’ın bir nimeti olduğunu bilmeli ve Kur’an okumaya ayrı bir özen göstermelidir.

4. Resûl-i Ekrem Efendimiz’in ümmetine bu dünyada rahmeti, merhameti ve şefkati, âhirette de şefaatinin varlığı hak ve gerçektir.

5. Peygamberimiz mahşerde hem kendi ümmetine hem de diğer ümmetlerin peygamberlerine şahitlik yapacaktır.

6. Kur’an okunurken, can kulağıyla dinlemek ve âyetlerin mânalarını düşünmek gerekir. Kur’an dinlerken Allah’ın âyetlerini ve bu âyetlerin mânalarını düşünerek ağlamak müstehaptır.

7. İlim ve fazilet ehli olanlar, kendi arkadaşlarına ve talebelerine karşı mütevazî davranmalıdır.

183- باب في الحثِّ على سور آيات مخصوصة

BELİRLİ BAZI SÛRE VE ÂYETLERİ OKUMAYA TEŞVİK

Hadisler

1011– عن أَبي سعيدٍ رافعِ بنِ المعلَّى رَضيَ اللَّه عَنْهُ قال : قال لي رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَلا أُعَلِّمُكَ أَعْظَم سُورةٍ في الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ تخْرُجِ مِنَ المسْجِدَ ؟ فأَخَذَ بيدِي ، فَلَمَّا أَرَدْنَا أَنْ نَخْرُجَ قُلْتُ : يا رسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قُلْتَ لأُعَلِّمنَّكَ أَعْظَمَ سُورَةٍ في الْقُرْآنِ ؟ قال : «الحَمْدُ للَّهِ رَبِّ العَالمِينَ هِي السَّبْعُ المثَاني ، وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذي أُوتِيتُهُ » رواه البخاري.

1011. Ebû Saîd Râfi‘ İbni Muallâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

– ”Mescidden çıkmazdan önce sana Kur’an’daki en büyük sûreyi öğreteyim mi?” buyurdu ve elimi tuttu. Çıkmak istediğimizde ben:

–Yâ Resûlallah! Bana Kur’an’daki en büyük sûreyi sana öğreteyim mi demiştiniz? dedim. Bunun üzerine:

– ”Elhamdülillâhi Rabbi’l-âlemîn’dir. O seb’ul-mesânîdir; bana verilen Kur’ân-ı Azîmdir” buyurdular.

Buhârî, Tefsîr 1; Fezâilü’l-Kur’ân 9. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitr 15; Nesâî, İftitâh 26; İbni Mâce, Edeb 52

Ebû Saîd Râfi‘ İbni Muallâ

Adının Hâris olduğu da söylenen Râfi‘ İbni Muallâ sahâbe-i kirâmdandır. Çünkü onun Bedir Gazvesi’nde şehid olduğundan bahsedilir. İbni Hacer, bu söylenilenlerin doğru olmadığını kabul eder. Ebû Saîd, ensara mensup bir sahâbîdir. Ebû Saîd’in Resûl-i Ekrem’le olan ve yukarıdaki hadiste zikri geçen hikâyesi ondan rivayet edilen iki hadisten birini teşkil eder. Onun başka rivayetine rastlanmamaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisin, Sahîh-i Buhârî’deki nakline göre, Ebû Saîd mescidde namaz kılarken Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisini çağırmıştı. O, namazda olduğu için bu çağrıya anında icâbet edemedi. Namazını bitirdikten sonra gelip “Namaz kılıyordum” diye mazeret beyan etti. Bunun üzerine Peygamberimiz:

“Allah Teâlâ, ‘Allah ve Resulü sizi çağırdıkları zaman hemen icâbet edin’ [Enfâl sûresi(8), 24] *buyurmuyor mu?”* diyerek onun bu hareketinin doğru olmadığına dikkat çekti ve sonra da aralarında hadiste geçen konuşma cereyan etti.

İslâm âlimleri, Hz.Peygamber’in emrine uymanın farziyeti hususunda görüş birliği içindedirler. Çünkü bu konudaki âyetleri başka türlü yorumlama imkânı olmadığı gibi, aksine delâlet eden herhangi bir nas da yoktur. Bu sebeple, namaz kılmakta olan bir kimsenin peygamberin emrine uyarak ona anında icâbet etmesi gerekir. Bu icâbetin namazı bozmayacağı kanaatinde olan pek çok âlim vardır; onlara göre kılınan sünnet namaz da emre icâbetten ibarettir. Namazı bozacağı kanaatinde olanlara göre ise, öncelikle peygamberin emrine icâbet etmek, sonra da o namazı tekrar aynı şekilde kılmak gerekir.

Elhamdülillâh’dan maksat, herkesin bildiği gibi Fâtiha sûresidir. Bu sûre, Kur’an’ın en faziletli, okunması karşılığında sevabı en çok, itibarı en yüksek olan ve muhteva itibariyle de bütün Kur’an’ı kapsayıcı bir niteliği bulunan yegâne sûredir. Bu sebeple de **“Ümmü’l-Kur’ân”** veya **“Ümmü’l-Kitâb”** diye adlandırılır. Fakat Kur’an’a onunla başlanıldığı için, Kitab’ın başı anlamında **Fâtihatü’l-Kitâb** adıyla da anılır. Sûrenin bilinen isimlerinden biri de **el-Hamd’**dir ki, **Sûretü’l-hamd**’in kısaltılmışıdır. Bunlar dışında bu sûreye **es-Sebu’l-mesânî, el-Vâfiyye, el-Kâfiyye** ve daha başka isimler verildiğini görürüz. Fâtiha sûresinin büyüklüğü ve fazîletiyle ilgili birçok sahih hadis vardır. Bakara sûresinin sûrelerin en büyüğü olduğunu ifade eden hadis, bu rivayetlerle bir çelişki teşkil etmez. Çünkü orada kastedilen, Bakara sûresinin içindeki hükümler, misâller, ibretler ve delillerdir. Bu anlamda Bakara sûresinin içine aldığı hükümleri şâmil bir başka sûre yoktur. Bundan dolayı da Bakara sûresi **“Füstâtü’l-Kur’ân:** Kur’an’ın çadırı” diye adlandırılır. Hatta içindeki fıkhî ahkâmın çokluğu

ve kıymeti sebebiyle, Hz.Ömer'in sekiz sene onu öğrenmekle meşgul olduğu nakledilir. Oğlu Abdullah için de böyle bir rivayet vardır.

"es-Seb'u'l-mesânî" Fâtiha sûresine verilen adlardan bir diğeridir demiştik. Böyle adlandırılışının sebebi, namazın her rekatında tekrar edildiği ve yedi âyetten müteşekkil olduğu içindir. Ayrıca hem Mekke hem Medine'de olmak üzere iki defa nâzil olması, hem Allah'a övgüyü hem duayı ihtiva etmesi, hem fesahat hem belâgatı içinde toplaması, bu ümmetten önce başka ümmetlere nâzil olmaması ve bunlar dışında sayılan bazı sebeplerle bu ismi aldığı da söylenir. Hadis kitaplarımızın tefsir ve Kur'an'ın fazîletleriyle iligili bölümlerinde, özellikle rivâyet tefsiri vasfı taşıyan eserlerde sûrenin faziletleriyle ilgili hadislere yer verildiğini görürüz. Fâtiha sûresinin **Kur'ân-ı Azîm** diye adlandırılmasının sebebi de yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Kur'an'ın özü ve ruhu mahiyetinde olduğu içindir. Hasan-ı Basrî, Allah Teâlâ'nın daha önceki ilâhî kitapların bilgisini Kur'an'a tevdi ettiğini, Kur'an'ın bilgisinin özünü ve ruhunu da Fâtiha sûresinin teşkil ettiğini söyler. Bu yüzden Fâtiha sûresinin tefsirini tam olarak bilip kavramanın, Kur'an'ın tefsirini bilip kavramak anlamına geleceğini ifade eder. Belki bu sebepten dolayı, bütün müfessirler, özellikle rivayet ve dirayeti bir arada bulunduran tefsir sahipleri, Fâtiha sûresinin tefsiri üzerinde etraflıca dururlar. Müstakil Fâtiha sûresi tefsirleri de yazılagelmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın kitabı Kur'an'ın içindeki en büyük sûre, Fâtiha sûresidir.
2. Fâtiha sûresi, Kur'an'ın itikadî, amelî ve ahlâkî ahkâmının özüdür.
3. Fâtiha sûresinde tevhid inancı, sadece Allah'a ibadet, Allah'ın va'di ve vaîdi, geçmiş ümmetlerden gazaba uğrayanlar ve sapıklığa düşenlerin kıssalarının özü yer alır.
4. Fâtiha sûresi, Peygamberimiz tarafından es-Seb'u'l-mesânî ve el-Kur'ânü'l-Azîm diye de adlandırılmıştır.
5. Fâtiha sûresini okumanın ecri ve sevabı çok büyüktür**.**
6. Kur'an'ın bazı sûreleri, diğer bazılarından daha faziletli olabilir.

1012– وعن أَبي سعيدٍ الخُدْرِيِّ رضيَ اللَّه عنه أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ في : قُلْ هُوَ اللَّه أَحَدٌ : « والَّذِي نَفْسي بِيدِهِ ، إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثَ القُرْآنِ » .

وفي روايةٍ : أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ لأَصْحابِهِ : « أَيَعْجِزُ أَحَدُكُم أَنْ يقْرَأَ بِثُلُثِ الْقُرْآنِ في لَيْلَةٍ » فَشَقَّ ذلكَ علَيْهِمْ ، وقالُوا : أَيُّنَا يُطِيقُ ذلكَ يا رسولَ اللَّه ؟ فقال : «قُلْ هُو اللَّه أَحَدٌ ، اللَّهُ الصَّمَدُ : ثُلُثُ الْقُرْآنِ » رواه البخاري.

1012. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **"Kul hüvallahü ahad"** sûresi hakkında şöyle buyurdu:

"Canımı gücü ve kuvvetiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, bu sûre Kur'an'ın üçte birine denktir."

Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 13. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitr 18; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 11

Bir başka rivayete göre: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabına şöyle buyurdu:

“Sizden biriniz bir gecede Kur’an’ın üçte birini okumaktan âciz mi kalıyor?” Bu onlara gerçekten zor geldi ve:

–Buna hangimizin gücü yeter ki, yâ Resûlallah! dediler. Bunun üzerine Efendimiz:

“Kul hüvellahü ahad Allahü’s-samed, Kur’an’ın üçte biridir” buyurdular.
Buhârî, Fezâilü’l-Kur’ân 13. Ayrıca bk. Müslim, Müsâfirîn 259; Tirmizî, Fezâilü’l-Kur’ân 11

1015 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1013– وعنْهُ أَنَّ رَجُلاً سمِع رَجُلاً يَقْرَأُ : « قَلْ هُوَ اللَّه أَحدٌ » يُرَدِّدُها فَلَمَّا أَصْبَح جاءَ إِلَى رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَذَكَرَ ذلكَ لَهُ وكَانَ الرَّجُلُ يتَقَالُّهَا فَقَالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « والَّذي نَفْسِي بِيَدِهِ ، إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ » رواه البخاري .

1013. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, bir adam başka bir adamın **“Kul hüvellahü ahad”**’ı tekrar tekrar okuduğunu duydu. Sabah olunca Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelip bu durumu anlattı. Adamın kendisi bunu azımsıyordu. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

“Canımı gücü ve kudretiyle elinde bulunduran Allah’a yemin ederim ki, o sûre Kur’an’ın üçte birine denktir” buyurdu.
Buhârî, Fezâilü’l-Kur’ân 13

1015 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1014– وعن أَبي هريرة رضيَ اللَّه عنهُ أَنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال في : قُلْ هُوَ اللَّه أَحَدٌ: « إِنَّهَا تَعْدِلُ ثُلُثَ القُرْآنِ » رواه مسلم .

1014. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* ‘den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Kul hüvellahü ahad”** sûresi hakkında:

“Şüphesiz ki o sûre Kur’an’ın üçte birine denktir” buyurdu.
Müslim, Müsâfirîn 261

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1015– وعنْ أَنسٍ رضي اللَّهُ عنهُ أَنَّ رجُلا قال : يا رسول اللَّهِ إِني أُحِبُّ هذِهِ السُّورَةَ: قُلْ هُوَ اللَّه أَحدٌ ، قال : « إِنَّ حُبَّهَا أَدْخَلَكَ الجَنَّةَ » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسن . رواه البخاري في صحيحه تعليقًا .

1015. Enes *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, bir adam:

–Ben şu **“kul hüvellahü ahad”** sûresini seviyorum, dedi. Peygamberimiz:

“Şüphesiz ki onun sevgisi seni cennete sokar” buyurdular.

Buhârî, Ezân 106. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilu’l-Kur’ân 11

Açıklamalar

Görüldüğü gibi, İhlâs sûresiyle ilgili bu rivayetlerin her biri muhteva itibariyle aynıdır. Sadece muhteva değil, hadisler arasındaki lafızlar bile müştereklik arzetmektedir. Bu sebeple hepsini birlikte ele almamızın daha isabetli olacağını düşündük.

İhlâs sûresinin de Fâtiha gibi birden çok adı bulunmaktadır. İhlâs’dan sonra en yaygın olan adı **“Kul hüvellahü ahad”**’dır. Fakat bu sûreye **“Tevhîd sûresi”**, **“Ma’rifet sûresi”**, **“Tefrîd sûresi”**, **“Tecrîd sûresi”**, **“Necât sûresi”** adları başta olmak üzere, Kur’an tefsirlerinde sayılan daha başka birçok isim verildiğini görürüz. Bu sûre, müşriklerin Peygamber Efendimiz’e: **“Bize Rabbinin nesebini söyle!”** demeleri üzerine nâzil olmuştu (Tirmizî, Tefsîru sûre (112), 1). Bu sebeple **“Nisbe sûresi”** de denilmiştir. Allah Teâlâ’nın nesep, soy sop gibi şeylerden münezzeh olduğu, sûrede açıkça belirtilmiştir. Fakat bu kadar değil, İhlâs sûresi dinin temeli olan tevhid inancını en mükemmel şekilde ve en kısa tarzda dile getirmiştir. Bu sebeple “Esâs sûresi” diye de anılır. Bu sûrenin muhtevâsı tam kavranılırsa, Allah Taâlâ hakkıyla tanınmış olur. Çünkü ahad, samed, lem yelid, ve lem yûled, ve lem yekün lehu küfüven ahad nitelemelerinin her biri Cenâb-ı Hakk’ın yüce cemâlinin eşsiz vasıflarıdır. Bu sebeple de sûreye “Cemâl sûresi” denilmiştir. Bu sûre ile Allah’a sığınılacağı (teavvüz), kabir sıkıntılarına bu sûrenin mani olacağı, sürekli okuyup mâna ve mahiyetine gönülden inanmak ve tefekkür etmek suretiyle insanı şirkten uzak kılacağı, daima tevhidi hatırlattığı için gerçek bir zikir olduğu gibi diğer özellikleri bu metni kısa sûreyi çok önemli kılmaktadır. Onun bu önemini Peygamberimiz’den sûre ile ilgili olarak rivayet edilen pek çok sahih hadis de ortaya koymaktadır.

İhlâs sûresini okumanın Kur’an’ın üçte birine denk olduğuna dair hadisler, bir çok sahâbîden rivayet edilmiştir. Onlar arasında Übey İbni Kâ’b, Ömer İbni Hattâb, Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Ebû Mes’ûd el-Ensârî gibi meşhur isimlerin bulunduğunu görmekteyiz. Hadis şârihleri ve müfessirler bu hadisleri yorumlarken çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir kısım âlimlere göre, burada kastedilen denklik sevabı itibariyle değil, anlamı itibariyle üçte birine denk olmasıdır. Çünkü Kur’an’ın anlamları genel olarak üç ilme temel teşkil eder: Bunlardan birincisi tevhid ilmidir. Diğer ikisi ise şeriat ilmi ile ahlâk ilmidir. Bu sûre şeriat ve ahlâk ilminin de temeli olan tevhid ilmini en veciz ve en güzel şekilde ifade etmektedir. İmam Gazzâlî’ye göre Kur’an’daki bilgilerin temeli üç çeşit ilmi kapsar:

1. Mebde, yani varlığın başlangıcıyla ilgili ilimler;
2. Meâd, yani varlığın sonu hakkındaki ilimler;
3. Sırât-ı müstakîm, yani dosdoğru olan yolun ilmidir.

Bu sûre mebde ilminin temelini teşkil ettiği için Kur’an’ın üçte birine denk olur.

Bir kısım âlimlere göre ise İhlâs sûresi sevap bakımından da Kur’an’ın üçte birine eşittir. Çünkü hadislerin zâhirinden anlaşılan mâna budur. Fakat Peygamber Efendimiz’in Kur’an’ın her harfine on sevap verileceğine dair bu konunun başında açıkladığımız hadislerine bakarak bu görüşe itiraz edenler olmuştur. Bu itirazlara birtakım aklî ve naklî yorumlarla cevaplar verilmişse de bizim bu tafsilâtı tefsirlere bırakmamız daha doğru olur. Bu konuda İbni Abdülber şöyle der: *“Biz, Hz. Peygamber’den sahih olarak nakledildiği sabit olan rivayetlerle amel eder, ona asla muhalefet etmeyiz. Peygamberimiz’in söylediği sözlerden mânasını kavrayamadıklarımıza da öylece inanır ve Resûlullah’ın söylediği sözlerin bilgisine*

sahip olduğunu kabul ederiz. İhlâs sûresinin neden Kur'an'ın üçte birine denk olduğu konusunu da bilmiyor, fakat Resûl-i Ekrem'in bu konudaki sözlerine inanıyoruz". Buhârî'nin hocası meşhur muhaddis İshak İbni Râhûye: *"Bu hadisin anlamı, üç İhlâs okuyan kimse bütün Kur'an'ı okuyan kadar sevap kazanır demek değildir. Hatta iki yüz defadan fazla okusa bile bunu demeyiz"* demektedir. Şunu kabul etmek gerekir ki, **"Kim bir iyilik yaparsa ona on katıyla sevap vardır"** [En'âm sûresi (6), 160] vaadiyle bir harfe on sevap veren Allah, dilerse İhlas sûresine diğerlerinin tamamına veya üçte birine denk bir sevap verebilir. Buna mânî bir durum ve aksini ispata yarayacak şer'î bir delil yoktur. Tam aksine **"Allah dilediğini yapar"** [İbrahim sûresi (14), 27] ve **"Dilediği gibi hüküm verir"** [Mâide sûresi (5),1] gibi Kur'an âyetlerinden başka sebep aramak da doğru olmaz.

İmam Nevevî'nin Buhârî'den tahric ettiği ve Tirmizî'nin de aynısını rivayet ettiği, Peygamberimiz'in İhlâs sûresini seven kişiye, bu sevginin kendisini cennete götüreceğini haber verdiği hadis, uzun bir metnin en son cümlesidir. Buhârî bu hadisi muallak olarak, yani senedini zikretmeksizin nakletmiştir. Buna göre, Kubâ Mescidi'nde cemaate namaz kıldıran ensara mensup bir sahâbî, kıldırdığı her namazın her rek'atında **"Kul hüvellâhü ahad"** sûresini okuyor, sonra bir başka sûreyi ona ekliyordu. Cemaat kendisine itiraz ettiyse de buna devam etti ve dilerlerse bir başkasını kendilerine imam edinmelerini söyledi. Fakat onlar cemaatin en faziletlisi olarak o sahâbîyi gördükleri için bir başkasının namaz kıldırmasını da istemiyorlardı. Peygamber Efendimiz bir gün onların yanına gelmişti. Bu durumu kendilerine haber verdiler. Resûl-i Ekrem o sahâbîye:

– "*Arkadaşlarının arzu ettiği şeyden seni alıkoyan ve her rek'atta bu sûreyi okumaya sevkeden sebep nedir?"* diye sordu. O sahâbî:

–Yâ Resûlallah! Ben İhlâs sûresini çok seviyorum, dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz:

– *"Şüphesiz ki onun sevgisi seni cennete sokar"* buyurdular.

Böylece Efendimiz onu takdir etti ve bu davranışından vazgeçmesini de söylemedi. Hadisin başka kaynaklardaki rivayetlerinde bu kişinin Külsûm İbni Hidm adındaki sahâbî olduğu tasrih edilmiştir. Fakat bu, herkesin yapması gereken veya her zaman yapılması gereken bir sünnet olmadığı gibi, hangi sûre olursa olsun, sürekli onu okumak, sanki başka şey okunmazmış gibi bir kanaate sahip olmak veya bu kanaate sahip olunmasına vesile teşkil etmek hoş karşılanmamıştır. Ne var ki, namaz dışında ve kişinin kendine ait bir vird olmak üzere dilediği sûre ve âyetleri ezberlemesi, okuması ve bunu sıkça tekrar etmesinde hiçbir sakınca yoktur. Bizim toplumumuzda özellikle Fâtiha ve İhlâs sûrelerinin birçok vesileyle namaz dışında yaygın olarak okunması bu teşvik unsuru hadislere bağlanabilir. Böyle davranmakta da hiçbir sakınca söz konusu değildir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İhlâs sûresi, metni kısa fakat muhtevası yoğun sûrelerdendir.
2. İhlâs sûresinin birçok ismi olup **"Kul hüvellahü ahad"** bu isimlerden biridir.
3. İhlâs sûresi Kur'an'ın üçte birine denktir. Bu denklik, ihtivâ ettiği ilim ve mâna derinliği ile ilgili olabileceği gibi, sevabıyla da ilgili olabilir.
4. Kur'an'ın ihtiva ettiği bilgiler temelde üç kısma ayrılır: Tevhid, teşrî' ve ahlâk. İhlâs sûresi tevhidin temelini teşkil eder. Fakat teşrî' ve ahlâk da tevhide bağlıdır.
5. Peygamber Efendimiz, İhlâs sûresinin faziletleriyle ilgili pek çok sahih hadis irad buyurmuşlardır. Bunlar bize onun kıymeti hakkında yol gösterir.

6. İhlâs sûresini sevmek, onun muhtevasını sevip ona uymak anlamına geldiği için, böyle olanlar cennete girmeyi hak ederler.

1016- وعن عُقْبَةَ بنِ عامِرٍ رَضِيَ اللَّه عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «أَلَمْ تَر آيَاتٍ أُنْزِلَتْ هَذِهِ اللَّيْلَةَ لَمْ يُرَ مِثْلُهُن قَطُّ ؟ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الفَلَقِ ، وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ » رواه مسلم .

1016. Ukbe İbni Âmir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bu gece indirilen âyetleri görmedin mi? Onların benzerleri asla görülmemiştir: Kul eûzü birabbi'l-felak ve kul eûzü birabbi'n-nâs."

Müslim, Müsâfirîn 264. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 12

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

Ukbe İbni Âmir

Ukbe, meşhur ve büyük sahâbîlerden biridir. Kendisi Medine'li olup Cüheyne kabilesine mensuptur. Sahâbe hayatından bahseden eserler onun pek çok künyesi olduğunu belirtirler. Ebû Hammâd, Ebû Amr, Ebû Lebîd onlardan sadece bir kaçıdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz Medine'ye geldiğinde Ukbe koyunlarını gütmekteymiş; koyunları bırakıp Efendimiz'e gelmiş ve kendisine bîat ederek müslüman olmuş. Ukbe, sesi çok güzel olup iyi Kur'an okuyan, ferâiz ilmini ve fıkhı bilen, çok güzel konuşan, şair ve kâtip bir sahâbî idi. Kur'an'ı toplayanlardan biri de odur. Onun kendi eliyle yazıp topladığı Kur'an nüshası uzun yıllar Mısır'da muhafaza edilmiş ve ilk dönem İslâm âlimlerinden birçoğu o nüshayı görmüştür.

Ukbe pek çok fetihte bulundu. Dımaşk'ın fethini Hz.Ömer'e müjdeleyen o oldu. *Dımaşk'tan Medine'ye yedi günde gelmiş, Medine'de Resûl-i Ekrem'in kabrinin başında dua ettikten sonra o duanın bereketiyle ikibuçuk günde geri dönmüştü. Sıffîn Savaşı'nda Muâviye'nin yanında yer almış, bu savaştan sonra Muâviye kendisini en geniş yetkilerle Mısır valiliğine tayin etmişti. Ukbe Mısır'a yerleşti ve bir rivayete göre 58 (678) senesinde orada vefat etti.*

Ukbe, Peygamber Efendimiz'den 55 hadis rivayet etti. Ukbe'den hadis nakledenler arasında İbni Abbas, Ebû Ümâme, Cübeyr İbni Nüfeyr, Ebû İdrîs el-Havlânî ile sahâbe ve tâbiînden birçok kişi vardır.

Allah ondan razı olsun.

1017- وعن أَبي سعيدٍ الخُدْرِيِّ رَضي اللَّه عنهُ قال : كانَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَتَعَوَّذُ مِنَ الجانِّ ، وَعَيْنِ الإِنْسَانِ ، حتَّى نَزَلَتِ المعوِذَتان ، فَلَمَّا نَزَلَتَا ، أَخَذَ بِهِما وتَرَكَ ما سِواهُما . رواه الترمذي وقال حديث حسن .

1017. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* cinlerden ve göz değmesinden Allah'a sığınırdı. Nihayet Muavvizeteyn (Kul eûzü birabbi'l-felak ve kul eûzü birabbi'n-nâs) nâzil oldu. Ondan sonra Muavvizeteyn ile Allah'a sığınmaya başladı ve diğer duaları bıraktı.

Tirmizî, Tıb 16. Ayrıca bk. İbni Mâce, Tıb 33

Açıklamalar

Felak ve Nâs sûreleri "sığınırım de" emriyle başladıkları için, ikisine birden iki sığındırıcı anlamında **"Muavvizeteyn"** adı verilir. Bu ikisine İhlâs sûresi de dahil edilerek üçüne birden **"Muavvizât"** denilmektedir. Hz.Âişe'den rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem bir rahatsızlık hissettiği zaman ve her gece yatağına yatarken bu üç sûreyi okuyup avuçlarına üfleyerek, başına ve yüzünden başlamak üzere bütün vücuduna mesheder ve bunu üç defa tekrar ederlerdi (Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 14; Müslim, Selâm 51; Ebû Dâvûd, Tıb 19).

Felak ve Nâs sûreleri, meşhur olan görüşe göre Medine'de nâzil oldu. Nâzil oluş sebebi, yahudi Lebîd İbni A'sam'ın sihir kıssasıyla ilgilidir. Rivayete göre bu yahudi Hz. Peygamber'e sihir yapmış, Resûl-i Ekrem o yüzden birkaç gün rahatsız olmuştu. Cebrâil *aleyhisselâm* Peygamberimiz'e gelerek, kendisine yahudilerden bir adamın sihir yaptığını, sihrin yerini, yapanı ve ne ile yaptığını haber vermiş ve bu vesileyle de bu iki sûreyi getirmişti. Resûl-i Ekrem bu iki sûreden her bir âyeti okudukça sihir yapılan ipin bir düğümü çözülmüş, sûreler bitince son düğüm de çözülmek suretiyle hem rahatsızlığından kurtulmuş, hem de ayağa kalkmıştı. Nakledilen bu nüzûl sebebini kabul etmeyen müfessirler de vardır. Tefsir kitaplarında bu konunun enine boyuna münakaşası yapılmıştır. Biz onlar üzerinde duracak değiliz. Şu kadarını ifade edelim ki, bu rivayetler Hz.Peygamber'in sihire mağlup olduğu gibi bir anlama gelmez. Tam aksine mûcize ile ona üstün geldiğini gösterir. Peygamber Efendimiz'in bu iki sûrenin inmesinden önce de, cinlerin ve kötü gözlü insanların şerlerinden Allah'a sığındığı, belki bunun için bazı âyetleri ve duaları okuduğu bilinmektedir. Fakat bu sûrelerin nüzûlünden sonra artık başka şeyler okumadığı anlaşılmaktadır. İşte Ukbe'ye veya bütün sahâbeye şimdiye kadar benzeri olmayan âyetler indiğini söylemesinin sebebi bu hadise olabilir. Peygamber Efendimiz'den ümmete intikal eden bir fiilî sünnet olarak, kötü gözlerden, birtakım şerli insanların şerrinden ve cinlerin tasallutundan korunmak için bu sûrelerin okunması bütün müslümanlar arasında yaygınlık kazanmıştır. Müslümanların bu uygulamaları Kur'an'ın: "**Biz Kur'an'dan, mü'minlere şifa ve rahmet olan şeyler indiriyoruz** [İsrâ sûresi (17), 82] âyetine uygun bir davranıştır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Felak ve Nâs sûreleri Kur'an'ın faziletli sûrelerinden ikisidir.
2. Bu iki sûre, insanların ve cinlerin şerrinden Allah'a sığınmayı konu edindiği için iki sığındırıcı anlamında Muavvizeteyn diye adlandırılmıştır.
3. Göz değmesi hak olup, Resûl-i Ekrem Efendimiz bundan Allah'a sığınmıştır.
4. Cinlerin eziyetinden, kindar ve hasetçi kimselerin çok zararlı olan gözlerinin şerrinden kurtulmak için duaya sımsıkı sarılmak gerekir; Muavvizeteyn sûreleri bunun bir vesilesidir.

1018– وعن أَبي هريرةَ رضيَ اللَّهُ عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مِنَ القُرْآنِ سُورَةٌ ثَلاثُونَ آيَةً شَفعتْ لِرَجُلٍ حَتَّى غُفِرَ لَهُ ، وهِيَ : تبارَكَ الذِي بِيَدِهِ المُلْكُ » .

رواه أبو داود والترمذي وقال : حديث حسن .   وفي رواية أبي داود : « تَشْفَعُ » .

1018. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kur'an'da otuz ayetten ibaret bir sûre bir adama şefaat etti; neticede o kişi bağışlandı. O sûre: Tebârekellezî biyedihi'l-mülk'dür."

Ebû Dâvud, Salât 327; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 9. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 52

Açıklamalar

Tebâreke sûresi, Kur'an'ın 67'nci sûresi olup 30 âyetten ibarettir. Bu sûre **Mülk** sûresi diye anılır ve Kur'an'daki adı böyledir. Ancak ona **Mânia, Münciye, Vâkiye** gibi isimler de verilmiştir. Bu sûre Mekke'de nâzil olmuştur. Mülk sûresinin fazileti hakkında çeşitli hadisler vardır. Onlardan birinde bildirildiğine göre, Peygamber Efendimiz, Secde ve Mülk sûrelerini her gece yatmadan önce okurlardı (Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 9). Bunu mukîm iken de, yolculukta olduğu sıralarda da bırakmadıkları nakledilir. Resûlullah'ın bu sünnetinden hareketle müslümanlar da hem bu sûrenin hem de sünnete uymanın bereketini umarak her gece Mülk sûresini okumayı güzel bir âdet edinmişlerdir. Bunun mendup sayılan davranışlardan biri olduğu kabul edilir.

Bu sûrenin bir adama şefaat etmesi ve bu vesileyle onun mağfirete nâil olup bağışlanması, onu sürekli okuması ve kadrini kıymetini bilmesi sebebiyledir. Bu şekilde davrananları Cenâb-ı Hak kabir azâbından koruyacak veya kıyamet gününde kendilerini bağışlayıp affedecektir. Hattâ sûreye **"Mânia"** ve **"Münciye**" adlarının verilmesinin sebebi, onun mâna ve mâhiyetini kavrayarak ve inanarak okuyanın kabir azâbı görmesine engel olacağı ve kurtuluşuna da vesile teşkil edeceği içindir. Sûreye bu iki ismi bizzat Efendimiz vermişlerdir (Bk. Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 9). Peygamberimiz'in bu hadisleri Tebâreke sûresinin sürekli okunmasına teşvik mahiyetinde kabul edilmelidir.

Hadisten öğrendiklerimiz

1. Tebâreke sûresi, Kur'an'ın özellikli ve faziletli sûrelerindendir.
2. Tebâreke sûresinin ezberlenmesi ve her gece yatmadan önce sürekli okunması Peygamberimiz'in sünnetlerindendir.
3. Tebâreke sûresini sürekli okumak, onun şefaatine nâil olmanın ve bağışlanmanın vesilesidir.
4. Bu şefaat, kabir azâbından korunmak olabileceği gibi, kıyamet gününde bağışlanmak da olabilir.

1019– وعن أَبي مسعودٍ البدْرِيِّ رضيَ اللَّه عنهُ عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «منْ قَرَأَ بالآيتَيْنِ مِنْ آخِرِ سُورةِ البقَرةِ فِي لَيْلَةٍ كَفَتَاهُ » متفقٌ عليه .

قيل : كَفَتَاهُ المكْرُوه تِلْكَ اللَّيْلَة ، وَقِيلَ : كَفَتَاهُ مِنْ قِيَامِ اللَّيْلِ .

1019. Ebû Mes'ûd el-Bedrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bakara sûresinin sonundan iki âyeti geceleyin okuyan kimseye bunlar yeter."

Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 10, 27, 34; Müslim, Müsâfirîn 255. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Ramazan 9; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 4; İbni Mâce, İkâmet 183

Açıklamalar

Bakara sûresinin sonundaki iki âyet, her müslümanın ezberleyip her gece okumaya özen gösterdiği **"Âmenerrasûlü"**dür. Bu âyetler nâzil olduktan sonra Peygamber Efendimiz'in onları ilk olarak okuduğu esnada, her dua kelimesinden sonra Cenâb-ı Hakk'ın "duânı kabul ettim" buyurduğu nakledilir (Müslim, Îmân 199-200). Ebû Zer'den nakledilen bir hadise göre de Peygamberimiz: *"Allah Teâlâ Bakara sûresini iki âyetle sona erdirmiştir ki, bunları bana arşın altındaki bir hazineden vermiştir. Bunları öğreniniz, kadınlarınıza, çocuklarınıza belletiniz, öğretiniz. Çünkü bunlar hem salâttır, hem duadır, hem Kur'an'dır"* buyurmuşlardır (Dârimî, Fezâilü'l-Kur'an 14; Ahmed İbni Hanbel, Müsned, IV, 147, 151; V, 180). Özellikle ülkemizde cemaatle kılınan yatsı namazlarından sonra bütün camilerde Âmenerrasûlü okunması, neredeyse vazgeçilmez bir âdet olmuştur. Ferdî olarak da hemen her müslüman bu iki âyeti her gece okur. Bu iki âyetten birincisi imanın temel esaslarını, ikincisi ise yedi ayrı dua cümlesini ihtivâ eder. Hz.Ömer ve Hz.Ali'nin: *"Akıllı bir adam görmedik ki, Bakara sûresinin sonundaki iki âyeti okumadan uyusun"* (Dârimî, Fezâilü'l-Kur'ân 14) dedikleri nakledilir.

Âmenerrasûlü'nün o gece okuyana yetmesi ifadesini, gece namazının yerini tutar veya Kur'an okumanın yerini tutar tarzında anlayanlar olmuştur. Bir kısım âlimler de, bu iki âyet, okuyanı şeytanın ve diğer şerlilerin kötülüklerinden korur şeklinde anlamışlardır. Müfessirler özellikle Âmenerrasûlü'nün mâna ve mahiyeti üzerinde etraflıca bilgiler vermişler, önemini açıklamaya özen göstermişlerdir. Çünkü bu âyetler dünya ve âhiret hayırlarını, en güzel ve en kapsamlı duaları ihtiva etmektedir. Hayrı ve şerri bilip tanımak bir müslümanın en önemli görevidir. Duanın hayatımızda ne kadar büyük önemi olduğu, Cenâb-ı Hakk'ın Kur'an'da bize öğrettiği dua âyetlerinin çokluğundan ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sürekli yaptığı, ümmetine de tavsiye ettiği me'sûr dualardan anlaşılır. Dua ve niyazı olmayan bir müslüman düşünülemez. Bakara sûresinin bu son iki âyetini daha bir şuurla okumak, onlardan daha çok istifade etmek için bu âyetler hakkında Kur'an tefsirlerinden bilgi edinmek gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bakara sûresinin son iki âyeti olan Âmenerrasûlü'yü her gece okumak, Efendimiz'in sünneti olup, bizim de bu sünnete uymamız en büyük fazilet sayılır.

2. Bakara sûresinin son iki âyetini okuyan kimse bu sayede dünya ve âhiret saadetine nâil olur, bu iki âyet o kimseyi kötülüklerin her çeşidinden korur.

3. Bu âyetler imanın tecdidine ve dolayısıyla her gece yeniden manevî bir güç kazanmaya vesile olur.

4. Âmenerrasûlü, dua olarak kişinin dünya ve âhiret hayırlarının hepsini her gün Allah Taâlâ'dan bir kere daha temennî etmesi anlamına gelir.

1020- وعن أَبِي هريرةَ رضيَ اللَّه عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ ، إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْفِرُ مِن الْبيْتِ الَّذي تُقْرأُ فِيهِ سُورةُ الْبَقَرةِ » رواه مسلم.

1020. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Şüphesiz şeytan, içinde Bakara sûresi okunan evden kaçar."

Müslim, Müsâfirîn 212. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 2

Açıklamalar

Kabirler, içinde insan olduğu halde, dıştan bakanlar için hiçbir hayat eseri görülmeyen mekânlardır. Çünkü oradaki insanlar ölüdürler. Peygamberimiz, içinde Kur'an okunmayan, namaz kılınmayan, Allah'ın adı anılmayan evleri, içinde canlılık eseri görülmeyen kabirlere benzetmiştir. Müslümanları, evlerini bu hale çevirmemeleri konusunda uyarmıştır. Şayet bir ev bu halde ise, o ev kabir, onun içinde yaşayanlar da diri değil ölü hükmünde olurlar. Resûl-i Ekrem Efendimiz, sahâbeye evlerinde Kur'an okumalarını ve farzlar dışındaki sünnet namazları, nâfileleri evlerinde kılmayı tavsiye etmiştir. "F*arz namazlar dışında, kişinin kıldığı namazların en faziletlisi, evinde kıldığı namazdır"* (Müslim, Müsâfirîn 213) hadisi, evlerimizi ibadetten mahrum etmemek gerektiğini gösterir. Nitekim Peygamberimiz, evi mescide bitişik olduğu halde nâfile namazları evinde kılmışlardır. Ancak bu sözlerden cami ve mescidlerde sünnet ve nâfile namaz kılmanın caiz olmadığı veya hoş karşılanmadığı gibi bir kanaate ulaşmak doğru olmaz. Çünkü Peygamberimiz'in zamanında da mescidde bazı nâfile namazların kılındığını görmekteyiz. Hatta Kâdî İyâz, selef âlimlerinden bir kısmının bütün nâfile namazların mescidde kılınmasının daha faziletli sayıldığı kanaatinde olduklarını söyler. İmam Mâlik ve Süfyân es-Sevrî'nin de aralarında bulunduğu bir kısım âlimin ise gündüz nâfilelerinin mescidde kılınmasına taraftar olduklarını belirtir. Bu konuda ilgili bahislerde bilgi verilmiştir; burada o münakaşaya girmeyeceğiz.

Bakara sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in metin ve âyet sayısı bakımından en uzun sûresidir. Bunun yanında içinde bulunan ahkâmın, darbı mesellerin, hüccetlerin, Allah'ın varlığıyla ilgili kesin delillerin, dinin uyulması gereken temel esaslarının, kıssa ve mevızaların, garip olayların ve akıllara durgunluk veren mûcizelerin çokluğu, içinde Allah'ın isimlerinin en fazla geçtiği sûre olması açısından da özellikli bir yere sahiptir. Bütün bunların bulunduğu bir sûreyi okuyan ve mahiyetini kavrayıp hayatına uygulayan bir kimseyi şeytanın aldatması, saptırması mümkün olmaz. Bu sebeple bu sûreyi okuyan kimseden ve okunduğu mahalden şeytanın kaçıp uzaklaşması tabiidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar, içinde Kur'an okumak, namaz kılmak, dua etmek ve Allah'ı zikretmek suretiyle evlerini canlı kılmalı, ölüler yurdu olan kabre çevirmekten sakınmalıdırlar.

2. Nâfile ibadetleri evde yapmak daha faziletlidir.

3. Bakara sûresini okumak, mahiyetini kavrayıp üzerinde düşünmek, ahkâmını uygulamak faziletli amellerden biridir.

4. Bakara sûresini yukarıda sayılan özelliklere dikkat ederek okuyan kimsenin yanından şeytan uzaklaşır.

1021– وعن أُبَيِّ بنِ كَعْبٍ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «يا أَبا المنذِرِ أَتَدْرِي أَيُّ آيةٍ مِن كتاب اللَّهِ معكَ أَعْظَمُ ؟ قُلْتُ : اللَّه لا إِلهَ إِلاَّ هُو الحَيُّ الْقَيُّومُ ، فَضَرَبَ في صَدْرِي وَقَال : « لِيهْنكَ الْعِلْمُ أَبَا المنذِرِ » رواه مسلم .

1021. Übey İbni Kâ'b *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

"Ey Ebü'l-Münzir! Allah'ın kitabından ezberinde bulunan âyetlerden hangisinin daha büyük olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Ben:

–Allâhü lâ ilâhe illâ hüve'l-hayyu'l-kayyûm, dedim. Bu cevabım üzerine elini göğsüme vurdu ve:

– "İlim sana mübarek olsun, ey Ebü'l-Münzir" buyurdu.

Müslim, Müsâfirîn 258

Açıklamalar

Übey İbni Kâ'b, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in zaman-ı saâdetlerinde Kur'ân-ı Kerîm'i baştan sona kadar ezberleyen sahâbîlerden biridir. Ebü'l-Münzir onun künyesidir. Hayat hikâyesini anlatırken bunlardan bahsetmiştik. Burada dikkatimizi çekmesi gereken husus, Peygamberimiz'in, Übey İbni Kâ'b'ın tamamını ezberlediği Kur'an'ın bilgisine de sahip olmasını takdir buyurmalarıdır. Çünkü Übeyy'in cevabını bu bilgiye sahip olduğunu anlatmaya yeterli bulmuş ve *"İlim sana mübârek olsun"* buyurmuşlardır. Bu bizim için örnek alınacak bir noktadır. Nice Kur'an okuyan kimse vardır ki, onun bilgisinden ve ilminden mahrumdur. Kur'an'ı inanarak ve ecrini Allah'tan umarak sadece ezberleyip okumak da asla küçümsenemeyecek bir fazilettir. Ancak onun ilmine vâkıf olmanın, bununla birlikte gereğini yapıp yaşamanın daha büyük bir fazilet olduğu da açıktır.

Burada büyüklüğünden söz edilen âyet, Bakara sûresindeki **"Âyetü'l-kürsî"** diye anılan 255'nci âyettir. Bu âyetin büyüklüğü sebebiyle Bakara sûresine, "Sûretü'l-kürsî" de denilir. Bu âyet, ilâhî saltanatın ve hükümdarlığın gayet açık ve özet bir anlatımıdır. Allah Teâlâ'nın zâtını ve sıfatını eksiksiz tarif etmektedir. Göklerin, yerlerin ve çevrelerinin yaratılması, ayakta durması, düzeni, miktar ve genişliğinin korunması, hayat sırrı, ilim sırrı, hâkimiyet sırrı gibi maddî ve mânevî kuvvetlerini bu âyet son derece açık bir şekilde ispat etmektedir. Bütün bunlar ilâhiyat meselelerinin ana unsurunu teşkil ettiği gibi, Allah'ın kürsüsü kavramıyla da kapsayıcılığının genişliğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan, konusu ve kapsamı ile uygunluk açısından, Âyetü'l-kürsî'nin Kur'an âyetleri arasında büyük bir kıymeti ve üstün bir fazileti vardır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz: *"Kur'an'da en büyük âyet, Âyetü'l-kürsî'dir. Bu âyeti kim okursa, Allah o kimseye ânında bir melek gönderir, o melek o kişinin ertesi güne kadar iyiliklerini yazar, günahlarını siler. Bu âyet bir evde okunduğunda, şeytanlar o evi otuz gün bırakıp terkeder. Kırk gün müddetle o eve ne bir sihirbaz kadın, ne de bir sihirbaz erkek girer. Ey Ali! Bu âyeti çocuklarına, ailene ve komşularına öğret. Çünkü bundan büyük bir âyet nâzil olmadı"* buyurmuştur (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 142, 178) .

Âyetü'l-kürsî'nin faziletleriyle ilgili pek çok sahih rivayet vardır. Bunları Efendimiz'den kendilerine bir emir ve tâlimat kabul eden müslümanlar, her vesileyle gereğini yerine getirmeye büyük bir özen gösterirler. Günde beş vakit kılınan namazların ardından, tesbihattan önce muhakkak Âyetü'l-kürsî'yi okurlar. Çünkü Resûl-i Ekrem şöyle

buyurmuştur: *“Kim farz namazların peşinden Âyetü’l-kürsî’yi okursa, ölümden başka hiçbir şey onu cennete girmekten engelleyemez. Ölünce de doğru cennete gider”* (Müttekî el-Hindî, Kenzü’l-ummâl, 2534, 2569-70-71). Bir başka hadiste: *“Farz namazların peşinden Âyetü’l-kürsî’yi okuyan kimse, diğer namaz vaktine kadar Allah’ın koruması altındadır”* buyurulur (İbni Hacer el-Heysemî, *Mecmaü’z-zevâid*, II, 148). Sadece namazların arkasından değil yatağa yatıp uyumadan önce de bu âyetin okunması tavsiye buyurulmuştur. Bir müslüman, gücü ve imkânı nisbetinde bu tavsiyelere uyarsa, bu dünyada düzenli bir hayat sürer, âhirette de büyük sevaba ve mânevî derecelere kavuşur. Çünkü bunlar bizim hayatımızı disiplin altına alan ve Allah rızâsına uygun davranışlar ortaya koymamızı sağlayan önemli teşviklerdir. Tabii ki, her zaman ifade etmeye çalıştığımız gibi Kur’an’ın bir ibadet aşkı ile okunmasının yanında, okunan sûre ve âyetlerin mânalarını kavramaya çalışmak, gerekleriyle amel etmek işin temelini teşkil eder.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur’an’ın bazı âyetleri diğerlerinden faziletlidir. Bu ayırım, bazı âyetlerin eksik ve noksan olduğu anlamına gelmez.

2. Âyetü’l-kürsî’nin büyüklüğü, muhtevâsının büyüklüğü ve kapsayıcılığıyla alâkalıdır. Çünkü bu âyet, Allah Teâlâ’nın bütün isim ve sıfatlarının esasını teşkil eder.

3. Übey İbni Kâ’b, sahâbenin önde gelen ilim ehlinden biridir. Onun bu vasıfla anılmasının sebebi Kur’an hâfızı olması ve onun bilgisine sahip bulunmasındandır.

4. Kendini beğenme ve kibir hissine kapılmamasından emin olunan kimseyi yüzüne karşı methetmek câizdir.

5. Kur’an’ın faziletli olarak nitelendirilen sûre ve âyetlerini okumak, okuyana büyük sevap kazandırır.

1022- وعن أَبي هريرة رضي اللَّه عنه قال : وكَّلَني رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِحِفْظِ زَكَاةِ رمضانَ ، فَأَتَاني آتٍ ، فَجعل يحْثُو مِنَ الطَّعام ، فَأَخَذْتُهُ فقُلتُ : لأَرَفَعنَّك إِلَى رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قال : إِنِّي مُحتَاجٌ ، وعليَّ عَيالٌ ، وبي حاجةٌ شديدَةٌ . ، فَخَلَّيْتُ عنْهُ ، فَأَصْبحْتُ ، فَقَال رسُولُ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ علَيْهِ وآلِهِ وسَلَّمَ : « يا أَبا هُريرة ، ما فعلَ أَسِيرُكَ الْبارِحة ؟ » قُلْتُ : يا رسُول اللَّهِ شَكَا حَاجَةً وعِيَالاً ، فَرحِمْتُهُ ، فَخَلَّيْتُ سبِيلَهُ. فقال : « أَما إِنَّهُ قَدْ كَذَبك وسيعُودُ » فَعرفْتُ أَنَّهُ سيعُودُ لِقَوْلِ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فرصدْتُهُ . فَجاءَ يحْثُو مِنَ الطَّعامِ ، فَقُلْتُ : لأَرْفعنَّكَ إِلَى رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قالَ : دعْني فَإِنِّي مُحْتاجٌ ، وعلَيَّ عِيالٌ لا أَعُودُ ، فرحِمْتُهُ وَخَلَّيتُ سبِيلَهُ ، فَأَصبحتُ فَقَال لِي رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَا أَبا هُريْرَة ، ما فَعل أَسِيرُكَ الْبارِحة ؟ » قُلْتُ : يا رسُول اللَّهِ شَكَا حاجةً وَعِيالاً فَرحِمْتُهُ ، وَخَلَّيتُ سبِيلَهُ ، فَقَال : « إِنَّهُ قَدْ كَذَبكَ وسيَعُودُ » . فرصدْتُهُ الثَّالِثَةَ . فَجاءَ يحْثُو مِنَ الطَّعام ، فَأَخَذْتهُ ، فقلت : لأَرْفعنَّك إِلَى رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهذا آخِرُ ثَلاثِ مرات أَنَّكَ لا تَزْعُمُ أَنَّكَ تَعُودُ ، ثُمَّ تَعُودُ، فقال :

دعْني فَإِنِّ أُعلِّمُكَ كَلِماتٍ ينْفَعُكَ اللَّه بهَا ، قلتُ : ما هُنَّ ؟ قال : إذا أَويْتَ إلى فِراشِكَ فَاقْرأْ آيةَ الْكُرسِيِّ ، فَإِنَّهُ لَن يزَالَ عليْكَ مِنَ اللَّهِ حافِظٌ ، ولا يقْرُبُكَ شيْطَانٌ حتَّى تُصْبِح ، فَخَلَّيْتُ سبِيلَهُ فَأَصْبحْتُ ، فقَالَ لي رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما فَعلَ أَسِيرُكَ الْبارِحةَ ؟ » فقُلْتُ : يا رَسُولَ اللَّهِ زَعم أَنَّهُ يُعلِّمُني كَلِماتٍ ينْفَعُني اللَّه بهَا ، فَخَلَّيْتُ سبِيلَه. قال : « مَا هِيَ ؟ » قلت : قال لِي : إذا أَويْتَ إلى فِراشِكَ فاقرَأْ اية الْكُرْسيِّ مِنْ أَوَّلها حَتَّى تَخْتِمَ الآيةَ : { اللَّه لا إِلهَ إِلاَّ هُو الحيُّ الْقَيُّومُ } وقال لي : لا يَزَال عليْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ ، وَلَنْ يقْربَكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِح . فقال النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَمَا إِنَّه قَدْ صدقك وَهُو كَذوبٌ ، تَعْلَم مَنْ تُخَاطِبُ مُنْذُ ثَلاثٍ يا أَبا هُريْرَة ؟ » قلت : لا ، قال : «ذَاكَ شَيْطَانٌ » رواه البخاري .

1022. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni ramazan zekâtı olan sadaka-i fıtrı korumakla görevlendirmişti. Bir adam gelip yiyecek şeylerden avuçlamaya başladı. Adamı tuttum ve:

– Vallahi seni Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna götüreceğim, dedim. Adam:

– Şüphesiz ben muhtacım, çoluğum çocuğum ve pek çok ihtiyacım var, dedi. Bunun üzerine ben adamı salıverdim. Sabaha çıkınca, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– "Yâ Ebâ Hüreyre! Dün gece tutsağını ne yaptı?" buyurdu. Ben de:

– Yâ Resûlallah! İhtiyaç içinde bulunduğunu ve çoluk çocuğu olduğunu söyledi, ben de acıdım ve salıverdim, dedim. Resûl-i Ekrem:

– "O sana yalan söyledi, tekrar gelecek" buyurdu. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözü üzerine tekrar geleceğini anladım ve onu gözetlemeye koyuldum. Adam geldi ve yine yiyecek şeylerden avuçlamaya başladı. Bunun üzerine:

– Seni Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna çıkaracağım, dedim. Adam:

– Beni bırak, çünkü ben gerçekten muhtacım. Çoluk çocuğum da var. Bir daha gelmem, dedi. Ben de acıdım ve salıverdim. Sabah olunca yine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

– "Yâ Ebâ Hüreyre! Dün gece tutsağın ne yaptı?" diye sordu. Ben de:

– Yâ Resûlallah! Bana yine ihtiyaç içinde bulunduğunu ve çoluk çocuğu olduğunu söyledi, ben de acıdım ve salıverdim, dedim. Peygamberimiz:

– "O kesinlikle sana yalan söyledi, ama tekrar gelecek" buyurdu. Ben de üçüncü defa gelmesini bekledim. Gerçekten geldi ve yine yiyecek şeylerden avuçlamaya başladı. Onu tekrar yakaladım ve:

– Seni mutlaka Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna çıkaracağım; artık bu üçüncü ve son gelişindir. Bir daha gelmeyeceğine söz veriyorsun sonra tekrar geliyorsun, dedim. Bu defa bana:

– Beni bırak! Allah'ın seni faydalandıracağı bazı kelimeleri ben sana öğreteyim, dedi. Ben:

– O kelimeler nelerdir? dedim. O:

– Yatağına girdiğinde Âyetü'l-kürsî'yi oku. O takdirde, senin yanında Allah tarafından sürekli bir koruyucu bulunur ve sabaha kadar şeytan sana yaklaşamaz, dedi. Bunun üzerine ben onu salıverdim. Sabah olunca Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

– "Tutsağın dün gece ne yaptı?" diye sordu. Ben de:

–Yâ Resûlallah! Allah'ın beni faydalandıracağı birtakım kelimeleri bana öğreteceğini söyledi, ben de onu salıverdim, dedim. Peygamber Efendimiz:

– "O kelimeler neler?" diye sordu, ben de o kimsenin bana:

–Yatağına girdiğin zaman Âyetü'l-kürsî'yi, "Allahü lâ ilâhe illâ hüve'l-hayyü'l-kayyûm" âyetini başından sonuna kadar oku; senin yanında Allah tarafından sürekli bir koruyucu bulunur ve sabaha kadar şeytan sana asla yaklaşamaz, dediğini söyledim. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– "Bak hele! Kendisi yalancı olduğu halde bu sefer sana doğruyu söylemiş. Üç gecedir kiminle konuştuğunu biliyor musun, ey Ebû Hüreyre?" dedi. Ben:

– Hayır, bilmiyorum, dedim. Resûl-i Ekrem:

– "O şeytandır" buyurdular.

Buhârî, Vekâlet 10, Fezâilü'l-Kur'ân 10, Bed'ü'l-halk 11

Açıklamalar

Buhârî bu hadisi Sahîh'inin üç ayrı yerinde zikretmiştir. Ancak, buradaki şekliyle sadece Kitâbü'l-Vekâle'de zikretmiş, diğer yerlerde ihtisâr etmiştir. Biz, hadiste dikkat çekilen bazı noktalara işaret etmekle yetineceğiz. Bu hadisten Peygamberimiz zamanında sadaka-i fıtrın bir mekânda toplandığını, sonra ihtiyaç sahiplerine dağıtıldığını anlıyoruz. Hz. Peygamber'in gaybın bilgisine sahip kılındığının hadislerde pek çok misali varsa da, Ebû Hüreyre olup biteni anlatmadığı, Efendimiz de bu olaya bizzat şahit olmadığı halde gelen adamın yaptıklarını ve daha sonra yapacaklarını haber vermesi bunun bir örneğini teşkil eder. Ebû Hüreyre'nin onu görmesi ve yakalaması, şeytanın değişik şekillere girdiğinin bir delilidir. Ayrıca, Resûl-i Ekrem'e hakkıyla tâbi olmanın bereketi ve kerâmetinin Ebû Hüreyre'de tezâhürünün de açık bir göstergesidir. Sadaka-i fıtır fakir ve muhtaçların hakkı olduğu için, sadaka malından alan kişi kendisini böyle tanıtmıştır.

Beyhakî'nin naklettiğine göre, gece yatağına girdiğinde Âyetü'l-kürsî'yi okuyan kimsenin Allah Taâlâ kendi evini, komşusunun evini ve mahallesini güvenli kılar (Ali el-Kârî, el-Mirkât, IV, 632).

Ebû Hüreyre, Peygamberimiz'in uyarısı ile gelen kişinin yalan söyleyen biri olduğunu biliyordu. Bu sebeple üçüncü gelişinde mutlaka onu yakalayıp Resûl-i Ekrem'in huzuruna çıkarmak istemişti. Fakat bu defa onun Allah katında makbul ve insan için faydalı sözlerden bahsetmesi Ebû Hüreyre'yi bu kararından vazgeçirdi. Belki de o bu kişinin yaptığına pişman olup tövbe ettiği kanaatine sahip oldu. Bu sebeple de onu salıverdi. Zaten bunun artık bir başka gece gelmesi de mümkün değildi. Çünkü Resûl-i Ekrem'in *"Gelen kişi doğru söylemiş"*

demesi üzerine Ebû Hüreyre bundan böyle her gece yatağına girdiğinde Âyetü'l-kürsî'yi okuyacak, sabaha kadar kendisine şeytan yaklaşamayacaktı. Esasen şeytanın verdiği haberler yalan haberlerdir. Çünkü Efendimiz'in açıkça buyurduğu üzere, şeytanın vasfı yalancılıktır. Fakat yalancı olanın bazı kere doğru söylediği de olur. İşte Peygamberimiz bu hususa dikkat çekmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âyetü'l-kürsî, birçok açıdan faziletlere sahiptir.
2. İhlâs ve samimi bir inançla geceleyin Âyetü'l-kürsî okunan bir evi, Cenâb-ı Hak o gece şeytanın şerlerinden korur.
3. Geceleyin uyumadan önce Âyetü'l-kürsî okumak sünnete uygun bir davranıştır.
4. Peygamber Efendimiz, Allah'ın izniyle gayb bilgilerine sahipti.
5. Şeytanın ve cinlerin vasfı yalancılık olup, onların söylediğine inanılmaz. Ancak bazı kere doğru söyledikleri de olur.

1023- وعن أَبي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّه عنْه أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «منْ حفِظَ عشْر آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورةِ الْكَهْف ، عُصِمَ منَ الدَّجَّالِ » . وفي رواية : « مِنْ آخِرِ سُورةِ الكهْف» رواه مسلم .

1023. Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh* 'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kehf sûresi'nin başından on âyet ezberleyen kimse deccâlden korunmuş olur."

Bir rivayette: **"Kehf sûresi'nin sonundan"** buyurulmuştur.

Müslim, Müsâfirîn, 257. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Melâhim 14; Tirmizî, Fezâilu'l-Kur'ân 6

Açıklamalar

Kehf sûresi Kur'an'ın 18'nci sûresi olup, 110 âyettir. Bu sûrenin mahiyet ve muhtevasıyla ilgili bazı özet bilgileri 1000 nolu hadisin açıklamasında belirtmeye çalışmıştık. Bu sûrede bir çok garip olay ve her asırda gelişen ilmî seviyeye göre yeniden yorumlanmaya ihtiyaç duyulan mucizevî özellikler olduğunu bir kere daha hatırlamalıyız. Sûredeki gerçekleri düşünenler, deccâlin fitnesine kapılmaktan kendilerini koruyabilirler. Deccâlden maksat, kıyametin büyük alâmetlerinden olmak üzere, kıyamete yakın ortaya çıkacağı mütevâtir derecesinde haberlerle sâbit olan deccâldir. O, ulûhiyet iddiasında bulunacak ve birtakım harikalar gösterecektir. Yeryüzündeki en büyük fitne, deccâl fitnesidir. Bu konuda Riyâzü's-sâlihîn'in son bölümlerinde bilgi verilmiştir (1812'nci hadis ile ondan sonraki rivâyetlere bakılabilir). Bazı hadis şârihleri ile kelâm âlimleri buradaki deccâlin hak ile bâtılı birbirine karıştıranlar olduğunu söylemişlerdir. Sûrenin hem ilk âyetleri hem son âyetleri ibret alınacak nitelikte hakikatleri ihtiva eder. Bundan anlıyoruz ki, Kur'an'daki bu nevi âyetleri ezberlemek ve onların mahiyetleri üzerinde sürekli düşünmek gerekir. İlk âyetlerinin tavsiye edilmesi, anılan garip olayların daha çok o âyetlerde yer almasından, son âyetlerinin tavsiye edilmesi de ibret alınacak özelliklerin daha çok onlarda bulunmasından kaynaklanmış olabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kehf sûresi'nin tamamını her gün okumak, faziletli amellerdendir.

2. Kehf sûresi'nin ilk on âyetini ezberleyip sabah akşam okumak, insanı deccâlin fitnesinden koruduğu gibi birtakım şerlerden de muhafaza eder.

3. Kehf sûresi'nin son tarafını ezberleyip okumak da faziletlidir.

1024– وعَنِ ابْنِ عبَّاسٍ رضِي اللَّه عنْهُما قَالَ : بيْنَما جِبْرِيلُ عليهِ السَّلام قاعِدٌ عِندَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم سَمِعَ نَقِيضًا مِنْ فَوْقِهِ ، فَرَفَعَ رَأْسَه فَقَالَ : هذا باب مِنَ السَّمَاءِ فُتِحَ اليَوْمَ ولَمْ يُفْتَح قَطُّ إِلاَّ اليَوْمَ ، فَنَزَلَ مِنه مَلكٌ فقالَ : هذا مَلَكٌ نَزَلَ إِلى الأَرْضِ لم يَنْزِلْ قَطُّ إِلاَّ اليَوْمَ فَسَلَّمَ وقال : أَبشِرْ بِنورَينِ أُوتيتَهُمَا ، لَمْ يُؤْتَهُمَا نَبِيٌّ قَبلَكَ : فَاتحةِ الكتاب ، وخَواتِيم سُورَةِ البَقَرةِ ، لَن تَقرأَ بحَرْفٍ منها إِلاَّ أُعْطِيتَه » رواه مسلم .

« النَّقِيض » الصَّوت .

1024. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, bir keresinde Cebrâil *aleyhisselâm* Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında oturmakta iken, Resûl-i Ekrem yukarı taraftan kapı gıcırtısına benzer bir ses işitti ve başını kaldırdı. Cebrâil:

– Bu, şimdiye kadar hiçbir şekilde açılmayıp sadece bugün açılan bir gök kapısıdır, dedi. Peşinden o kapıdan bir melek indi. Bunun üzerine Cebrâil:

– Bu, yeryüzüne inen bir melektir. Bugüne kadar hiç inmemişti, dedi. Melek selâm verdi ve Peygamberimiz'e şöyle dedi:

– Müjde! Sana, senden önce hiçbir peygambere verilmeyen iki nur verildi. Biri Fâtiha sûresi, diğeri Bakara sûresi'nin son âyetleri. Bunlardan okuyacağın her harfe karşılık sana sevap ve ecir verilir.

Müslim, Müsâfirîn 254**.** Ayrıca bk. Nesâî, İftitâh 25

Açıklamalar

İbni Abbas'ın bu rivayeti, Peygamber Efendimiz'in ona anlattığı bir gerçeğin bize aktarılması olmalıdır. Her ne kadar kendisinin böyle bir olaya şahit olması ve anlatması imkân dışı değilse de, daha doğru olan tevcih böyledir. Vahiy meleği olan Cebrâil *aleyhisselâm*'ın bazı kere Peygamber Efendimiz'in yanına gelip onunla oturmasına bir çok sahih rivayette rastlarız. Bu durum, onun sadece Allah'tan aldığı Kur'an vahyini getirmekle yükümlü olduğu yönündeki anlayışın doğru olmadığının bir delili kabul edilir. Çünkü Peygamberimiz'e Kur'an dışında da vahiyler geldiği hem Kur'an hem mütevâtir sünnetle sabittir. İşte bu hadisten Cebrâil dışındaki meleklerin de kendisine haber getirdiğini öğrenmekteyiz.

Daha önce Fâtiha sûresi'nin ve Bakara sûresi'nin son âyetleri olan "Âmenerrasûlü"'nün faziletleri üzerinde yeterince durmuştuk (Özellikle bkz. 1019 ve 1020 numaralı hadisler). Bu ikisinin nur olarak nitelendirilmesinin sebebi, muhtevâları ile alâkalıdır. Bunların bilgisine sahip olup mahiyetlerini düşünen ve gereklerini yerine getirenler dosdoğru yolu bulmuş, gönüllerini ve kalplerini nurlandırmış olurlar. Açılan gök kapısından Cebrâil'in de yanında

bulunduğu sırada Resûl-i Ekrem'in huzuruna bir meleğin inip Fâtiha ile Âmenerrasûlü'nün daha önce hiçbir peygambere verilmeyen iki nur olduğunu bildirmesi bunların önemini, kıymetini ve üstün faziletini ortaya koyar. Üstelik o gök kapısı ilk defa açılmış, oradan inen melek de ilk defa yeryüzüne inmiştir. Bunların bizzat Cebrâil tarafından bilgi olarak Efendimiz'e sunulmuş olması, işin önemini ve büyüklüğünü daha da pekiştirmektedir. Bütün bunlardan sonra aklı başında her müslümana düşen görev, bunları okumak, mâna ve muhtevalarını anlamak, hikmetlerini düşünmek suretiyle gerektiği şekilde değerlendirmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cebrâil *aleyhisselâm* Peygamber Efendimiz'e Kur'an âyetlerini getirme görevi dışında da gelmiş ve bazı kere birlikte oturmuşlardır.
2. Allah Teâlâ, Peygamberimiz'e Cebrâil dışındaki meleklerle de birtakım haberler ve bilgiler ulaştırmıştır ki, bunlar da vahyin bir çeşididir.
3. Fâtiha sûresi ve Bakara sûresi'nin sonundaki iki âyet çok faziletlidir. Bunları ezberleyip okuyan, mahiyetini ve muhtevasını düşünen, gereğini yerine getirenler doğru yolu bulur, dünya ve âhiret saadetine erişirler.

184- باب استحباب الاجتماع على القراءة

KUR'AN OKUMAK ÜZERE TOPLANMAK

Hadis

1025- وعَنْ أَبي هُرَيْرَةَ رَضيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «ومَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ في بَيْتٍ من بُيوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كتاب اللَّهِ ، ويتَدَارسُونَه بيْنَهُم ، إلاَّ نَزَلتْ علَيهم السَّكِينَة ، وغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَة ، وَحَفَّتْهُم الملائِكَةُ ، وذَكَرهُمْ اللَّه فِيمنْ عِنده » رواه مسلم .

1025. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir cemaat Allah'ın evlerinden bir evde toplanır, Allah'ın kitabını okur ve aralarında müzakere ederlerse, üzerlerine sekînet iner, onları rahmet kaplar ve melekler etraflarını kuşatır. Allah Teâlâ da o kimseleri kendi nezdinde bulunanların arasında anar."

Müslim, Zikr 38. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitr 14; Tirmizî, Kırâat 12; İbni Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

Gösterilen kaynakların bir kısmında bu hadisin daha uzun ve değişik muhtevalı rivayetlerini bulabiliriz. Ancak hepsinde bu kısmın müşterek olduğunu görürüz. Hadisin buradaki metne nisbetle daha uzun ve farklı sayılabilecek bir rivayeti 247'nci hadis olarak geçmişti.

Allah'ın evlerinden bir ev olarak anılan yer, öncelikle camiler ve mescitlerdir. Fakat mektebi, medreseyi, tekke ve dergâhı, hatta bu maksatla bir araya gelinen bir evi bile buna dahil etmekte herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü

Kur'an'ın öğretimi ve eğitimi bunların her
birinde yapılabilir. Burada önemli olan, müslümanların bir araya gelerek ilim ve bilgilerini artırmaları, Kur'an'ı her şeyin önüne geçirmeleridir. Biz bu hadisten şunu da öğreniyoruz: Kur'an'ın sadece metnini okumayı öğrenmek ve onun tamamını veya bir kısmını ezberlemek yeterli değildir. Bunlarla birlikte onun tedrîsâtını yapmak, aklımızı ve idrakimizi onun üzerinde yoğunlaştırmak gerekir. Âyetlerini ve sûrelerini tek tek ele alarak derinlemesine incelemek, bunların ihtiva ettiği ilmi, bilgiyi, inanç esaslarını, hükümleri, ahlâkî prensipleri karşılıklı müzakere ederek, bir fikir, anlayış ve davranış birliğinde karar kılmak icap eder. Bu temennîler, herkesin aynı şeyleri düşünmesi, söylemesi, aralarında hiç görüş ve düşünce ayrılığı olmaması anlamına gelmez. Çünkü böyle bir ideal çok arzu edilse bile, gerçekleşme şansı olmayan ve şimdiye kadar da tarihte görülmeyen hem acı bir gerçek hem de tatlı bir hayaldir.
Bizim burada anlatmak istediğimiz, Kur'an ve Sünnet'in genel hatları içinde kalmak, bu iki temel kaynağın hudutlarını nefsî arzular ve günübirlik heveslerle zorlamamak ve aşmamaktır. Akıl ve idrakin
alanına bırakılan konularda değişik düşüncelerin, farklı hükümlerin, çeşitli anlayış ve uygulamaların olması gayet tabiîdir. Kaynağını Kur'an ve Sünnet esasına dayandıran mezheplerin, ictihadların hak kabul edilişinin temelinde İslâm'ın bu engin düşünce hürriyetinin olduğu gerçeğini kimse inkâr edemez. Bugün itibariyle önce içinde yaşadığımız toplumda, sonra İslâm coğrafyasında, neticede bütün insanlık âleminde İslâm'ın bu çok önemli yönlerini yeniden, dinin esasından herhangi bir taviz vermeden ortaya koyarak, yeni bir üslûpla ve zamanımızın geçerli metodlarıyla gün ışığına çıkarmamız gerekmektedir. Bizim bütün mekânlarımız bunların öğretiminin, eğitiminin ve müzakeresinin yapıldığı yerler olabilir. Bu ise, Allah'ın rızasına son derece uygun ve sorumluluk hissi taşıyan her müslümanın en başta gelen vazifesidir.

Hadiste **tilâvet** ile **tedârüs** ayrı ayrı zikredilmiştir. Biz tedârüsü müzakere diye tercüme ettik. Müzakere diye anladığımız tedârüsün neleri kapsadığına işaret etmiş bulunuyoruz. Cebrâil *aleyhisselâm*'ın Peygamber Efendimiz'le Kur'an'ı karşılıklı müzakere ettikleri sahih hadislerde açıkça belirtilir (Meselâ bk. Buhârî, Bed'ü'l-vahy 5, Bed'ü'l-halk 6, Menâkıb 23). **Tilâvet** ise, mücerret bir okuma değildir. Kur'an'ı okuyanın sanki Allah'ın huzurunda duruyormuşçasına ve Allah Teâlâ kendisine bakıyormuş gibi bir edep içinde bulunarak okumasıdır. Böyle bir kimse kalbiyle âdeta Allah'ı müşahede eder, O'nun kelâmının mânalarını düşünür, nebîlerin ve Allah'ın sevdiklerinin hallerini gözünün önüne getirir, okuduğu Kur'an'ın ahkâmını hayata geçirmeyi hedefler.

İşte böyle bir tilâvet ve müzakerenin yapıldığı meclislere sekînet iner. Daha önceleri de işaret edildiği gibi sekînetin çeşitli anlamları vardır. Bunlar arasında vakar, Allah'tan hakkıyla korkmak, kalbin itmi'nânı yani manevî doyuma kavuşması, Kur'an'ın nuruyla kalbin temizlenmesi, nefsânîlikten kaynaklanan karaltıların kalpten gitmesi, gönlün zevk ve şevk içinde olması gibi anlamlar vardır. Sekînet meleklerin inmesi anlamına geldiği gibi inen melek anlamına da gelmektedir. Ayrıca böyle bir meclisi Allah'ın rahmeti kaplar. O meclistekilerin kul hakkına taalluk etmeyen günahları ve kusurları bağışlanır. Rahmet melekleri böyle bir topluluğun etrafını kuşatır ve onları her türlü şerden, kötülükten ve tehlikeden muhafaza eder. Bazı hadislerde açıkça ifade edildiği gibi, onların etrafında dönüp dolaşır, yerden göğe kadar onları bir koruma halkası içine alırlar. Okudukları Kur'an'ı dinler, müzakerelerine iştirak eder, zihinlerine ve gönüllerine açıklık ve ferahlık verir, onları âdeta ziyaret eder ve kendileriyle musâfaha ederler. Bu meclisler en büyük zikir meclisleridir. Çünkü zikrin en büyüğü Kur'an'dır.

Ayrıca Cenâb-ı Hak bu meclislerde bulunanları kendi nezdindeki meleklerin arasında anar: Bakınız benim falan kullarım beni zikrediyor, kitabımı okuyor ve onu müzakere ediyorlar diyerek onların da dua etmelerini ve onları sevmelerini ister. Bundan daha üstün bir mertebe olamaz. Bu sebeple dinimiz ilimle zikri birbirinin tamamlayıcısı görmüş ve Allah'tan hakkıyla korkanların âlimler olduğunu bildirmiştir. Hadis kitaplarımızın zikir bahislerinde bu nevi hadislerin yer aldığını görürüz. Kitabımızda da bu bahislere yeterince yer verilmiştir. Her müslüman bu bahisleri kemâl-i hürmetle okuyup istifade etmeye çalışmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cami, mescid, tekke, medrese ve evlerde bir araya gelerek Kur'an okumak ve müzakere etmek en büyük faziletlerdendir.

2. Kur'an'ın ilmine, akâidine, fıkhî ahkâmına, âdâb ve ahlâkına dair bilgiler edinmek, hangi alanda yetişirse yetişsin bir müslümanın ilminin temeli olmalıdır.

3. Kur'an'ın okunduğu ve ilminin öğrenildiği yerlere sekînet iner, orayı rahmet kaplar ve melekler kuşatır.

4. Allah Teâlâ kitabını okuyup ona değer veren ve müzakere eden kullarını semada melekler arasında anar ve mertebelerini yüceltir.

185- باب فضل الوضوء

ABDESTİN FAZİLETİ

Âyet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَينِ وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مَّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ مَا يُرِيدُ اللّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ [6]

"Ey İman edenler! Namaz kılmak istediğinizde yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız. Başlarınızı meshederek, topuklara kadar da ayaklarınızı yıkayınız. Eğer cünüp olursanız gusül abdesti alınız. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunur veya helâdan gelir veya kadınlara dokunur (cinsî münasebette bulunur) da su bulamazsanız, temiz toprağa teyemmüm edin, yüzlerinize ve ellerinize ondan sürün. Allah size zorluk çıkarmak istemiyor, fakat sizi temizlemek ve size olan nimetini tamamlamak istiyor. Umulur ki şükredersiniz."

Mâide sûresi(5), 6

Bu âyet, teyemmüm âyeti olarak adlandırılır. Fakat âyette abdestin farzları tesbit edilmektedir. Dolayısıyla bir abdest âyeti olduğu şüphesizdir. Şu kadar var ki, abdest bu âyet ile farz kılınmış değildir. Çünkü abdest Mekke'de namazla beraber farz kılınmış ve İslâm'da hiçbir zaman abdestsiz namaz kılınmamıştır. Oysa bu âyet-i kerîme Medîne'de, hicretin 6. yılında, Benî Mustalik Gazvesi'nde cereyan eden meşhur **"İfk hâdisesi"** üzerine gece susuz bir yerde kalınıp abdest almak mümkün olmadığından dolayı nâzil olmuştur. Hz.Âişe vâlidemize münafıklar tarafından çirkin bir iftira yapıldığı için bu olaya ifk (iftira) olayı denilmiştir. Bu konunun detayları tefsirlerde, hadis kitaplarında ve siyerle ilgili eserlerde yer alır.

Âyetin kıraatiyle ilgili ihtilâftan dolayı, Sünnî mezheplerle Şîa arasında ayakların yıkanması konusunda farklı anlayışlar vardır. Sünnî mezheplerin hemen hepsi, Hz. Peygamber'in ve ashâbın uygulamalarını da dikkate alarak, çıplak ayakların yıkanması, abdestle giyilmiş mest üzerine de meshedilmesi gerektiğini söyler ve böyle yaparlar. Buna karşılık Şîa mezheplerinden İmâmiyye, ayakların meshedilmesi gerektiği görüşündedir ve böyle hareket eder. Bu münakaşanın burada delilleriyle ele alınması konunun sınırlarını aşmak olur. Şu kadar var ki, ayaklar hakkında yıkamak emri muhkem bir emir olup, mesh emri mücmeldir. Peygamberimiz ayaklarını güzelce yıkamayıp ökçelerinde biraz kuruluk kalmış olanlara: *"Vay ateşte yanacak ökçelerin haline"* tehdidinde bulunmuştur (Buhârî, Vudû' 27, 29; Müslim, Tahâret 25-28; Ebû Dâvûd, Tahâret 46). Bu hadis bütün meşhur hadis kitaplarında yer alır. Ayrıca, abdestten maksat temizlenmek olduğuna göre, insanın yeryüzüyle en çok temas eden uzvu olan ayakların meshiyle yetinmek, gayeye uygun düşmez denilmiştir.

Resûl-i Ekrem, Allah'ın tahâretsiz hiçbir namazı kabul etmeyeceğini beyan buyurmuşlardır (Buhârî, Vudû' 2; Müslim, Tahâret 1). Namaz için olan bu temizliğe, tuhûr=temizlik ve vüdû'=abdest adı verilir. Bunlar âyette sayılan abdestin farzları olup, yüzü yıkamak, dirseklere kadar elleri yıkamak, topuklara kadar ayakları yıkamak ve başı meshetmekten ibarettir. Bu, Hanefîlerin görüşüdür. Şâfiî mezhebine göre, abdestte tertibe riayet etmek ve niyet de farzdır. Böylece onlar farzı altı olarak kabul ederler. Ahmed İbni Hanbel'e göre ise, ağız ve burun da vücudun dışından sayıldığı için mazmaza (ağıza su vermek) ve istinşak da (buruna su vermek) farzdır. Hanefîlere göre ise niyet, organları belli sıraya göre yıkamak olan tertip, ağıza ve buruna su vermek sünnettir. Abdestin bunlar dışında da birtakım sünnetleri ve edepleri vardır ki, onlar fıkıh kitaplarımızda ve ilmihallerde sayılır.

Abdest, hadesten tahârettir. Yani itibarî ve görülmeyen bir kirlilikten temizlenmektir. Bu sebeple yıkanılan uzuvların oğulmasının farziyeti söz konusu değildir. Sadece yıkanan uzuvdan su damlayacak kadar bir yıkamaya ihtiyaç vardır. Necâsetten temizlenmekle hadesten temizlenmeyi birbirine karıştırmamak gerekir. Çünkü necâset, maddî olan ve varlığı görülen bir pisliktir. O pislik iyice kayboluncaya kadar yıkamak, gerekiyorsa oğmak veya silmek icap eder. Abdestte uzuvları bir defa yıkamak farz, bunu üç defa tekrar etmek ise sünnettir.

Cünüplük halinden temizlenmek için alınan abdestin adı gusül veya boy abdestidir. Boy abdesti, tepeden tırnağa kadar bütün vücudu en küçük bir kuru yer bırakmamak üzere ve gücü yettiği nisbette bedeni oğarak alınan abdesttir. Gusül abdestinde ağzı ve burnu yıkamak da farzdır.

İşte gerek namaz için alınan abdest, gerek cünüplükten temizlenmek için alınan boy abdesti mazeret bulunmadığı takdirdedir. Eğer bir insan hasta iken veya yolculuk yaparken küçük veya büyük abdestini bozar, yahut cinsî ilişkide bulunur da, bütün araştırmalarına rağmen su bulamazsa veya hastalık ve yolculuk hali suyu aramasına veya kullanmasına imkân vermezse, o zaman hem abdest, hem de gusül yerine geçmek üzere temiz bir toprakla teyemmüm yapar.

Âyet-i kerîmede geçen "hastalık ve yolculuk" ifadeleri, suyu bulmaya veya kullanmaya mâni olan özürleri, "helâdan gelmek veya cinsî ilişkide bulunmak" da abdesti veya guslü gerektiren sebepleri, "suyu bulamamak" ise bunların yerine temiz bir toprakla teyemmümün câiz oluş şartını göstermektedir. Bu konulardaki bilgiler, bir İslâm cemiyetinde yaşayan her müslümanın öğrenmesi gereken, bilinmemesi ise Allah katında mazeret sayılmayan hususlardır. Çünkü bunlar her fert için farz-ı ayın olan, yani mutlaka bilinmesi gereken farzlar

cinsindendir. İşte Allah Teâlâ âyetin sonunda bunları bir külfet, bir zahmet olsun diye farz kılmadığını, fakat inananları temizlemek, maddî ve mânevî, görünen ve görünmeyen pisliklerden ve günahlardan arındırmak için farz kıldığını beyân buyurur.

Hadisler

1026– وعَنْ أَبي هُريْرَةَ رضيَ اللَّه عَنْه قال : سمِعْت رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُول : « إنَّ أُمَّتي يُدْعَوْنَ يَوْمَ القِيامَةِ غُرّاً مُحجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الوضوءِ فَمنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يُطِيل غُرَّتَه ، فَليفعلْ » متفقٌ عليه .

1026. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

"Şüphesiz ki benim ümmetim, kıyamet gününde, abdest izlerinden dolayı yüzleri nurlu, elleri ve ayakları parlak olarak çağırılacaktır. Yüzünün nûrunu artırmaya gücü yeten kimse bunu yapsın" buyururken işittim.

Buhârî, Vudû' 3; Müslim, Tahâret 35

Açıklamalar

Hadisin metninde geçen **"gurr"** kelimesinin dilimizdeki karşılığı, atın alnındaki sakar yani beyazlıktır. İnsan için kullanıldığında nurlu yüz anlamına gelir. "**Muhaccel"** de atın ayaklarındaki seki yani beyazlıktır. Bu da insan için kullanıldığında el ve ayak gibi uzuvların parlaklığı anlamındadır. Hadisimiz, abdestten dolayı yüzde oluşan nurluluğu ve ellerle ayaklardaki parlaklığı beliğ bir teşbihle attaki bu hârikulâde güzelliklere benzetmiştir. Çünkü bu özelliklere sahip bir at, diğer hemcinsleri arasında hemen göze çarpar ve bakana sürûr verir.

Ebû Hüreyre'nin Müslim'deki rivayetinde, belirtildiğine göre hadisi ondan nakleden Nuaym İbni Abdullah, Ebû Hüreyre'yi abdest alırken görmüş ve imrenmişti. Bunun üzerine Ebû Hüreyre: *"Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in böyle abdest aldığını gördüm"* diyerek yukarıdaki hadisi nakletti.

Peygamberimiz'in burada ümmetim diye nitelendirdikleri, özellikle abdest alıp namaz kılan ve ibadet ehli olup, örnek bir hayat süren müslümanlardır. İşte böyle olanlar kıyamet gününde ve mahşer yerinde:

– Ey yüzleri nurlu, elleri ve ayakları parlayanlar! Haydi cennete geliniz! diye çağırılacaklardır. Yüzün nurunu ve ellerle ayakların beyazlığını artırmanın yolu, onları farz olan yerlerin ötesine geçerek güzelce yıkamaktır. Bunun ölçüsü ellerde dirseklerin, ayaklarda da topukların yukarısına kadar yıkamaktır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in de böyle yaptığı birçok sahih rivayette zikredilmiştir. Şârihlerden birçoğu, hadisteki "**Yüzünün nurunu artırmaya gücü yeten kimse bunu yapsın"** tavsiyesinin Ebû Hüreyre'nin sözü olduğu kanaatindedirler. İbni Hacer, bu hadisin Ebû Hüreyre ile birlikte on ayrı sahâbîden rivayet edildiğini ve **"Yüzünün nurunu artırmaya gücü yeten kimse bunu yapsın"** kısmını, Ebû Hüreyre'nin râvilerinden biri olan Nuaym'dan başka nakleden bulunmadığını, diğer sahâbîlerden gelen rivayetlerde bu cümlenin olmadığını söyler. Alî el-Kârî ise, kesin bir delil olmaksızın böyle bir iddiada bulunmanın doğru olmadığı kanaatindedir. Ona göre konuyla

ilgili hadislerin ve bunlardaki teşvik unsurlarının çokluğu, bunun merfû yani Peygamber Efendimiz'e ait bir söz olduğunu gösterir. Hadis, âdâb ve erkânına özen gösterek abdest alana Cenâb-ı Hakk'ın kıyamet gününde özel bir muamele yapacağını müjdelemektedir. Bu hadisi, abdestte ayakları yıkamanın farziyetinin delillerinden biri olarak kabul edenler de olmuştur. Çünkü yıkanmayan ayağın parlaması, istenildiği gibi temiz olması mümkün olmaz. Nitekim birçok sahâbî belki de abdesti öğretmek maksadıyla başkalarının yanında abdest almış ve Peygamber Efendimiz'den öyle gördüklerini ifade etmişlerdir. Bunların hepsi de ayaklarını yıkamayı ihmal etmemişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Abdesti farzlarına, sünnetlerine, müstehaplarına ve edeplerine riayet ederek almak gerekir. Böyle yapmak müstehaptır.

2. Abdest, insanın yüzünü nurlandırır, el ve ayaklarını ağartır. Bu hem maddî hem manevî anlamda böyledir.

3. Allah Teâlâ, kıyamet gününde ve mahşer yerinde yüzü nurlu, el ve ayakları parlak olanlara özel muamelede bulunur. Çünkü bunlar sâlihler ve ibadet ehli mü'minlerdir.

4. Abdestte ayakları yıkamak asla terkedilmemelidir.

5. Muhammed ümmeti, diğer ümmetler arasında seçkin bir yere sahiptir.

1027– وعنه قَالَ : سَمِعْت خَلِيلي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُول : « تَبْلُغُ الحِلية مِنَ المؤمِن حَيْث يبْلُغُ الوضوءُ » رواه مسلم.

1027. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben dostum *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim:

"Mü'minin nuru ve beyazlığı, abdest suyunun ulaştığı yere kadar varır."
Müslim, Tahâret 40. Ayrıca bk. Nesâî, Tahâret 109

Açıklamalar

Bir önceki hadisi açıklarken, abdestte yıkanan uzuvların kıyamet gününde ve mahşerde nurlu ve parlak olacağının ve ibadet ehli sâlih mü'minlerin diğer ümmetler ve insanlar arasında böylece kolaylıkla tanınacağının müjdelendiğini söylemiştik. Abdest uzuvlarının nurunu ve parlaklığını artırmak için, yıkanılması farz kılınan uzuvlarda belirlenen hudutları birazcık aşarak yıkamanın faziletine de işaret etmiştik. Bu rivayet de aynı mahiyette olup, hadisin Müslim'de geçen metninden öğrendiğimize göre, Ebû Hüreyre'nin tâbiînden olan ravisi Ebû Hâzim, onu namaz için abdest alırken görmüş, kollarını koltuğunun altına kadar yıkıyormuş. Bunun üzerine:

– Ey Ebû Hüreyre bu abdest ne? diye sormuş. Ebû Hüreyre de:

– Yâ Benî Ferrûh! Siz burada mıydınız? Sizin burada olduğunuzu bilsem böyle abdest almazdım, dedikten sonra Efendimiz'in bu sözünü nakletmiştir.

Ebû Hüreyre'nin abdesti mübalağalı şekilde aldığını, yani abdestte yıkanan uzuvları belirlenen farz hudutların daha yukarısından itibaren yıkadığını birçok rivayetten öğrenmekteyiz. Fakat onun bunu farz veya sünnet saymadığını biliyoruz. Buradaki açıklaması

da bu anlayışını ortaya koymaktadır. Onun böyle hareket etmesi şahsî bir davranış olup bundan fayda ve bereket ummaktadır. “Sizin burada olduğunuzu bilseydim böyle abdest almazdım” demesi, görenlerin bunu sünnet zannetmelerinden endişe etmesi sebebiyledir. Oysa insanlar bir zaruretten ve mazeretten dolayı ruhsatla hareket etmek isterler. Onun abdest aldığını gören bilgisiz insanlar farz olan abdestin böyle olması gerektiği kanaatine sahip olabilirler. Ebû Hüreyre böyle bir şeye vesile olmaktan çekinmiştir. Onun muhatabı olan Ebû Hâzim, Arap asıllı olmayan bir kişiydi. Kendisine **Benî Ferrûh** diye hitap etmesinin sebebi de budur. Rivayete göre, İbrahim *aleyhisselâm*’ın İsmâil ve İshak dışındaki üçüncü oğlunun adı **Ferrûh** imiş. Arap olmayan milletler onun soyundan türemişler. Bu sebeple Araplar, kendileri dışındaki milletlere mensup olanlara **Benî Ferrûh** derlermiş.

Hadiste bizim nur ve beyazlık diye terceme ettiğimiz “hılye” kelimesini, mü’minin cennetteki ziyneti ve süsü anlamına alanlar da olmuş, bu takdirde mâna “onların ziynet ve süsleri, abdest uzuvlarının nurlu olan ve parıldayan yerine kadar ulaşacaktır” şeklinde olacaktır. Buna: **“Cennet ehlinin ziyneti mü’minin abdest suyunun ulaştığı yere kadar varır”** anlamındaki hadisi delil olarak getirirler (Müttekî el-Hindî, Kenzü’l-ummâl, 39379).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Abdesti bütün edeplerine riayet ederek almak, mü’minin kıyamet gününde nurunun artmasına vesile olur.

2. Abdest uzuvlarının nuru ve parlaklığı, cennette, mü’minin ziynet ve süs mahalli olacaktır. Bu, Muhammed ümmetine has bir özelliktir.

1028– وعن عثمانَ بن عفانَ رضي اللَّه عنه قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الوضوءَ ، خَرَجَت خطَايَاهُ مِنْ جسَدِهِ حتَّى تَخْرُجَ مِنْ تحتِ أَظفارِهِ » رواه مسلم.

1028. Osman İbni Affân *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kim güzelce abdest alırsa, o kimsenin günahları tırnaklarının altına varıncaya kadar bütün vücudundan çıkar.”

Müslim, Tahâret 33. Ayrıca benzer rivayetler için bk. Nesâî, Tahâret 84; İbni Mâce, Tahâret 6

Açıklamalar

Bir müslüman, yaptığı her işi en iyi şekilde yapmalıdır. Bu iş, Allah’a ibadet veya kulluğun ve insanlığın gereği olan herhangi bir şey olabilir. Abdest alan kimse bunu da en güzel şekilde yapmalıdır. Güzelce abdest almak, onun farzları dışındaki sünnetlerine ve edeplerine de riayet etmektir. O halde öncelikle bunların neler olduğunu bilip öğrenmek gerekir. Abdest uzuvlarını güzelce yıkamak, bunları üç defa tekrarlamak, abdest alırken mümkünse kıbleye doğru yönelmek, her uzvunu yıkarken selefin okuduğu makbul duaları okumak, besmele ile başlamak, niyet etmek, mazmaza ve istinşak dediğimiz ağzını ve burnunu güzelce temizlemek, suyu israf etmemek bunların en belli başlılarıdır.

Abdesti güzelce almak veya abdestini güzelleştirmek, mevcut zaman, mekân ve imkânlara göre “en mükemmel sayılacak şekilde almak” demektir. Bu ise, duruma göre esnek

ve titiz davranmayı gerektirir. Teyemmüm kolaylığının getirilmiş olması, boşuna değildir. Durumu alışkanlıklarımızla değil, dînî nasların getirdiği çerçevede değerlendirmenin “asıl güzellik” olduğu unutulmamalıdır.

Bu şekilde abdest alan bir kimsenin Allah hakkına taalluk eden küçük günahları ve bilmeden işlediği hataları affolunur. Günahların tırnakların altına varıncaya kadar bütün vücuttan çıkması, mecâzî anlamda olup af ve bağışlanmayı ifade eder. Ulemâdan bazıları, bu konudaki diğer bazı hadisleri dikkate alarak, abdestle birlikte affedilen hata ve günahların abdest uzuvlarıyla işlenilenler olduğunu ifade etmişlerdir. Büyük günahların affının, şartları yerine getirilmiş tövbe olduğunu biliyoruz. Özellikle kul hakkına tecavüz etmek yönünden kazanılan günahların o kimselerin haklarını ödemeden ve rızalarını almadan bağışlanmayacağı her müslümanın bilmesi gereken hususlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Abdestin farzlarını, sünnetlerini ve edeplerini güzelce öğrenip ona göre abdest almak faziletli amellerden biridir.

2. Bütün edeplerine riayet edilerek alınan abdest, Allah hakkına taalluk eden küçük günahların ve hataların bağışlanmasına vesile olur.

3. Bir müslüman ibadetler başta olmak üzere, yaptığı işi en güzel şekilde yapmalıdır.

1029– وعنهُ قال : رَأَيْتُ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَتَوَضَّأُ مثلَ وُضوئي هذا ثُمَّ قال : « مَنْ تَوَضَّأَ هكذا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنبِهِ، وَكَانَتْ صَلاتُهُ وَمَشْيُهُ إِلى المِسْجِدِ نَافِلَةً» رواه مسلم.

1029. Osman İbni Affân *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i benim şu abdestime benzer şekilde abdest alırken gördüm. Sonra da şöyle buyurdu:

“Bir kimse bu şekilde abdest alırsa geçmiş günahları bağışlanır. Onun namazı ve mescide kadar yürümesi de fazladan kazanç sayılır.”

Müslim, Tahâret 8. Benzerleri içi bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 50; Nesâî, Tahâret 84; İbni Mâce, Tahâret 6

Açıklamalar

Hz. Osman’ın nasıl abdest aldığı hadis kitaplarımızın hemen her birinin tahâret bölümlerinde değişik rivayetlerle ve fakat aynı muhtevada olmak üzere nakledilmiştir. Kölesi Humrân’ın rivayetine göre Hz.Osman, abdest suyu getirterek önce ellerini üç defa yıkamış, sonra ağzına ve burnuna su alıp temizlemiş, yüzünü üç defa yıkamış, sonra sağ kolunu dirsekleriyle beraber üç defa, sonra sol kolunu aynı şekilde üç defa yıkayıp sonra da başını meshetmiştir. Daha sonra topuklarıyla beraber sağ ayağını üç defa, sol ayağını da aynı şekilde üç defa yıkayarak abdestini bitirmiş ve Resûl-i Ekrem’in böyle abdest aldığını söylemiştir (Müslim, Tahâret 3). Hadisin râvilerinden biri olan meşhur hadis imamı İbni Şihâb ez-Zührî: “Ulemâmız, böyle bir abdestin bir kimsenin namaz için aldığı en güzel abdest olduğunu söylerlerdi” demiştir. Bu nevi rivayetler, sahâbe-i kirâmın, Efendimiz’den fiilen gördükleri sünnetleri bizzat göstererek başkalarına öğrettiğinin delilini teşkil eder. Bu sebeple olmalıdır

ki, fiilî sünnetler, kavlî ve takrîrî olan sünnetlere göre daha çok şüyû bulmuş ve uygulanagelmiştir.

Abdestten dolayı affolunacak günahlar, bir önceki hadis vesilesiyle de ifade edildiği gibi, tövbeyi gerektiren büyük günahlar ile kul hakkıyla ilgili olmayan küçük günahlar ve hatalardır. Abdestten dolayı küçük günahlar affolunca, mü'minin kılacağı namazdan ve mescide kadar ibadet maksadıyla yürümesinden elde edeceği sevap, nâfile ibadet yani fazladan bir kazanç olur. Nâfile ibadetler kulu Allah'a daha çok yaklaştırır ve cennetteki mertebesini de yükseltir. Bütün bunlardan sonra, abdesti güzel bir biçimde almanın önemi daha iyi kavranılmış olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbe-i kirâm, Resûl-i Ekrem'i nasıl abdest alırken görmüşlerse öylece abdest almışlar ve bunu başkalarına da hem fiilen göstererek öğretmişler, hem de Peygamberimiz'in bu husustaki sözlerini de nakletmişlerdir.

2. Abdesti bütün âdâb ve erkânına riayet ederek almak, küçük günahların affına vesile teşkil eder.

3. Namaz için cami ve mescidlere gitmenin büyük ecri ve sevabı vardır.

1030- وعن أبي هريرةَ رضي اللَّه عنه أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِذا تَوَضَّأَ العبدُ المسلِم أَوِ المؤْمنُ فَغَسل وجهَهُ خَرجَ مِنْ وَجهِهِ كلُّ خطيئَة نَظَر إِلَيْهَا بِعيْنيْهِ مع الماءِ أَوْ معَ آخرِ قَطْرِ الماءِ ، فَإِذا غَسل يديهِ ، خَرج مِنْ يديهِ كُلُّ خَطيئَةٍ كانَ بطَشَتْهَا يداهُ مَعَ الماءِ أَوْ مع آخِرِ قَطْرِ الماءِ ، فَإِذا غَسلَ رِجلَيْهِ ، خَرَجَتْ كُلُّ خَطِيئَةٍ مَشَتها رِجلاه مع الماءِ أَوْ مَع آخرِ قَطرِ الماءِ ، حتى يَخرُجَ نَقِيًّا مِن الذُّنُوبِ »رواه مسلم .

1030. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslüman –veya mü'min– bir kul abdest alır ve yüzünü yıkarsa, gözleri ile bakarak işlediği her günah abdest suyu –veya suyun son damlası– ile yüzünden çıkar. İki elini yıkadığında, elleriyle tutarak işlediği her günah abdest suyu –veya suyun son damlası– ile ellerinden çıkar. Ayaklarını yıkadığı zaman, ayaklarıyla yürüyerek işlediği her günah abdest suyu –veya suyun son damlası– ile ayaklarından çıkar. Neticede o mü'min kul günahlardan temizlenmiş olur."

Müslim, Tahâret 32. Ayrıca bk. Tirmizî, Tahâret 2

Açıklamalar

Bu hadisi daha önce 131 numarada görmüştük. Orada da ifade edildiği gibi, "müslim" veya "mü'min", "su" veya "suyun son damlası" gibi ihtimalli ifadeler, hadisi nakleden ravinin, hangisini duyduğu konusundaki tereddüdünden ileri gelmektedir. Daha sonraki raviler de bunu aynen tereddütlü şekilde naklederler. Bu durum, râvilerin hadis rivayetinde ne derece hassas ve güvenilir kişiler olduklarını göstermesi açısından önemlidir.

Öncekilerde olduğu gibi bu hadiste de affedileceği belirtilen günahların küçük günahlar olduğunu bir kere daha hatırlamalıyız. Esasen **“hatîe”** veya çoğul şekliyle **“hatâyâ”** sözü, genel olarak küçük günahları ifade eder. Böyle olmasa bile, bu ve benzer hadislerde affedileceği beyan olunan günahlar hep küçük günahlar olarak anlaşılmış, aksinin Kur’an ve Sünnet’in büyük günahlarla ilgili naslarıyla çelişeceği kabul edilmiştir. Günahlar bir cisim olmadıkları için vücuttan çıkmaları söz konusu olmaz. Bu ifade mecâzî bir anlatım olup, onunla kastedilen günahların affıdır.

İnsan herhangi bir günah işlediği zaman, o bir veya birden çok uzuvla ilgili olabilir. Her uzvun işlediği günahlar söz konusudur. Meselâ bakılması haram olan bir şeye bakmak gözün günahı, dinlenilmesi câiz olmayan haram ve yasak sözleri dinlemek kulağın günahı, küfür ve kötü söz söylemek dilin günahı, dokunulması haram olana dokunmak veya alınması haram olanı almak elin günahı, haram bir mahalle yürümek ayağın günahı olmaktadır. Bizim inancımıza göre bütün uzuvlar insana verilmiş bir emanettir. Onları en güzel şekilde kullanmak ve emanete ihanet etmemek gerekir. Kişi hangi uzvuyla bir günah işlemişse, o uzuv, hesap gününde kişinin aleyhinde şahitlik yapacak ve ondan şikâyetçi olacaktır. Hadisimizde gözün, elin ve ayakların zikredilmiş olması, bunlar dışındaki uzuvlarla işlenen günahların abdestle affolunmayacağı anlamına gelmez. İnsanın en çok kullandığı ve günahların en çok işlenildiği uzuvlar bunlar olduğu için özellikle zikredilmişlerdir. Nitekim bundan önceki hadislerde bütün vücudundan, hatta tırnak altlarından günahların çıkacağı ifade buyurulmuştu. Netice itibariyle abdestle küçük günahlardan temizlenen mü’min, en büyük ve en önemli ibadetlerin başında gelen namaza, Allah’ın huzuruna çıkmaya hazır hale gelir. Eğer büyük günahlardan uzak durmuşsa tertemiz olur. Çünkü namaz ibadeti iki namaz arasında işlenen birtakım küçük günahlara keffârettir. Günahlardan korunmuş olan kişi kazandığı sevaplarla cennetteki makamını yükseltir. Fakat bundan daha öncelikli olarak, dünyada örnek bir mü’min olmanın haklı gururunu taşır. İşte bütün ibadetlerimizin hedefi iyi insan, iyi mü’min ve kullukta örnek müslüman olabilmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Abdest, insanı maddî kirlerden temizlemesi yanında, mânevî kirlenme olan günahlardan da arındırır.

2. İnsan, her uzvunu Allah’ın rızasına uygun işlerde ve yollarda kullanıp, bilerek ve kasıtlı olarak günah işlemekten sakınırsa, yaptığı ibadetler, bilmeyerek yaptığı hatalarına ve küçük günahlarına keffâret olur.

3. Abdestte, şayet ayağında mest yoksa, ayakları da mutlaka yıkamak gerekir.

4. İbadetlerimizin görülen ve bilinen faydaları yanında, bir çok manevî hikmetleri olduğu unutulmamalıdır.

1031– وعنْهُ أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَتَى المقبرةَ فَقَال : « السَّلامُ عَلَيْكُمْ دَار قَومٍ مُؤْمنينِ وإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّه بِكُمْ لاحِقُونَ ، ودِدْتُ أَنَّا قَدْ رأَيْنا إِخْوانَنَا » : قَالُوا : أَولَسْنَا إِخْوانَكَ يا رسُول اللَّهِ ؟ قال : « أَنْتُمْ أَصْحَابي ، وَإِخْوَانُنَا الّذينَ لَم يَأْتُوا بعد » قالوا : كيف تَعْرِفُ مَنْ لَمْ يَأْتُوا بَعْدُ من أُمَّتِكَ يا رسول الله ؟ فقال : « أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ رَجُلا لهُ خَيْلٌ غُرٌّ مُحجَّلَةٌ بيْنَ ظهْريْ خَيْلٍ دُهْمٍ

بِهِمٍ ، أَلا يعْرِفُ خَيْلَهُ ؟ » قَالُوا : بلَى يا رسولَ اللَّهِ ، قَالَ : «فَإِنَّهُمْ يأْتُونَ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنَ الْوُضُوءِ ، وأَنَا فَرَطُهُمْ على الحوْضِ »رواه مسلم .

1031. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kabristana geldi ve:

"Selâm size ey mü'minler diyarı! İnşâallah biz de size katılacağız. Kardeşlerimizi görmemizi çok isterdim" dedi. Ashâb-ı kirâm:

– Biz senin kardeşlerin değil miyiz, yâ Resûlallah? dediler. Resûl-i Ekrem:

– "Sizler benim ashâbımsınız, kardeşlerimiz henüz gelmemiş olanlardır" buyurdular. Bunun üzerine ashâb:

– Ümmetinden henüz gelmemiş olanları nasıl tanıyacaksın, ey Allah'ın Resûlü? dediler. Peygamber Efendimiz:

– "Ne dersiniz? Bir adamın alnı ak ve ayakları sekili bir atı olsa, yağız ve doru at sürüsü içinde kendi atını tanımaz mı?" diye sordu. Sahâbe:

– Evet, tanır, ey Allah'ın Resûlü, dediler. Resûl-i Kibriyâ:

"İşte onlar da abdestten dolayı yüzleri nurlu, el ve ayakları parlak olarak gelecekler. Ben havzın başına onlardan önce varacağım" buyurdular.
Müslim, Tahâret 39. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 36

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in uğradığı ifade edilen kabristan, Medine'deki meşhur Bakî Mezarlığı'dır. O, kabristana veya herhangi bir kabre uğradığında selâm verirdi. Oradaki ölülerin ziyaretçileri tanıdıklarını, konuştukları sözü ve verdikleri selâmı da idrak ettiklerini yine Efendimiz haber vermişlerdir: *"Bir mü'min, dünyada iken tanıdığı bir mü'min kardeşinin kabrine uğrar ve selâm verirse, o kabirde bulunan kişi onu tanır ve selâmını alır"* (Zebîdî, *İthâfü's-sâde*, X, 365). Bu sebeple aynen dirilere verildiği gibi, ölülere de selâm verilmesi, müslümanlar arasında sünnet temeline dayanan bir kuraldır. Nitekim Hz. Ömer bir kabristana gelip selâm vermiş ve Resûl-i Ekrem de böyle selâm verirdi demiştir. Bir şehre bir diyara selâm verilmesi, o şehir ve o diyarda olanlara selâm verilmesi anlamına gelir. Her canlı ölümü tadacağına göre, onlara er geç kavuşulacaktır. Kabirleri ziyaret insana bu gerçeği hatırlattığı için kabir ziyareti meşrû kılınmıştır.

Hz.Peygamber'in **"Kardeşlerimizi görmemizi çok isterdim"** buyurması, ümmetinden kendisinden sonra gelecek olanları kendisiyle beraber ashabın görüp tanıma arzusunu ifade eder. Sahâbenin **"Biz kardeşlerin değil miyiz?"** sorusuna **"Siz benim ashabım, dostlarımsınız"** cevabını vermesi onların kıymetini ortaya koyar. **İbni Abdülber**, bu ve benzeri hadislerden hareketle, ümmetin gelecek nesilleri içinde bazı müslümanların Allah katında üstün mertebelerde olacağını, hatta onların bir kısmının bazı sahâbîlerden bile daha üstün olabileceğini söylemiş, kelâm ve akaid âlimlerinden bir kısmı da aynı görüşü benimsemişlerdir. **Kâdî İyâz**, sahâbîliğin Allah'ın o asırda yaşayıp müslüman olanlara bir lutfu olduğunu belirterek, onların her devirde gelen ve gelecek olan insanlardan daha faziletli olduklarını söyler ve âlimlerin çoğunun bu kanaatte olduğunu vurgular. Sahâbe-i kirâm,

Hz.Peygamber'in "kardeşlerimiz" diye andığı mü'minleri nasıl tanıyacağını merak etmeleri üzerine Efendimiz: "onları yüzlerindeki nur, el ve ayaklarındaki parıltıdan" tanıyacağını belirterek, abdestin mahşerde mü'minlere sağlayacağı imkânı ortaya koymuştur. Bunu anlatırken de beliğ bir teşbihte bulunarak, doru atlar arasında alnı ak ve ayakları sekili atın tanınmasını örnek gösterir ki, bunu düşünen insan işin ne kadar kolay olduğunu anlar. Resûl-i Ekrem'in ümmetini Kevser havuzu başında karşılayacağını, bu hadisten bir kere daha anlamış olmaktayız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kabristana gidildiğinde orada medfun bulunanlara selâm verilir.
2. Her canlı ölecek ve böylece sonrakiler öncekilere ölümden sonra kavuşacaktır.
3. Sahâbeden sonraki mü'minler de Peygamberimizin kardeşleridir. Kur'an'ın bildirdiği üzere ümmetin her ferdi diğerinin din kardeşidir.
4. Kıyamete kadar geçecek zaman içinde, ümmetin arasında çok faziletli ve üstün nitelikli insanlar bulunacaktır.
5. Abdest, insanın yüzünün nurlu, el ve ayaklarının parlak olmasını sağlar. Bu nitelikte olanlar, mahşer gününde kolayca tanınırlar.
6. Peygamberimiz'e cennette Kevser havuzu verilmiş olup, onun başına ilk önce kendileri gelecek ve ümmetini onun başında karşılayacaktır.

1032- وعنْهُ أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « أَلا أَدُلُّكُمْ على ما يَمْحُو اللَّه بِهِ الخَطَايا ، ويرْفَعُ بِهِ الدَّرجاتِ ؟ قَالُوا : بلى يا رَسُولَ اللَّهِ ، قَالَ : إِسْباغُ الوُضُوءِ على المكَارِهِ وَكَثْرَةُ الخُطَا إلى المساجِدِ ، وانْتِظَارُ الصَّلاةِ بعْد الصَّلاةِ ، فَذلِكُمُ الرِّبَاطُ ، فذلِكُمُ الرِّباطُ » رواه مسلم .

1032. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* 'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

"Size, Allah'ın kendisiyle günahları yok edip, dereceleri yükselteceği hayırları haber vereyim mi?" buyurdular. Ashâb:

– Evet, yâ Resûlallah! dediler. Resûl-i Ekrem:

– "Güçlükler de olsa abdesti güzelce almak, mescidlere doğru çok adım atmak, bir namazı kıldıktan sonra öteki namazı beklemek. İşte ribâtınız, işte bağlanmanız gereken budur" buyurdular.

Müslim, Tahâret 41. Ayrıca bk. Tirmizî, Tahâret 39; Nesâî, Tahâret 180; İbni Mâce, Tahâret 49, Cihâd 41

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, birtakım küçük günahları ve hataları Allah'ın hangi hayırlar ve güzel davranışlar vesilesiyle affedeceğini ashâba, dolayısıyla ümmete bir müjde olarak bildirirlerdi. Bunu yaparken bazı kere onlara bir soru yöneltmek suretiyle önce dikkatlerini çekerdi. Bu davranış, Hz.Peygamber'in öğretim ve eğitim metotlarından biridir. Daha önce benzerlerinde de ifade edildiği gibi, burada affedileceği bildirilen günahlar, büyük günah cinsinden olmayan ve kul hakkıyla ilgisi bulunmayan küçük günahlardır.

Abdest alırken karşılaşılan güçlük, şiddetli soğuk, suyun bir bedel karşılığında alınması gibi fizikî zorluklar veya sağlık ve sıhhatin yerinde olmayışı gibi bedenî zorluklar olabilir. Bu şartlar da bile sünnete uygun tarzda güzelce abdest almak, dinde samimi olmanın, ibadeti benimsemenin ve Allah'ın emrine sarılmanın göstergesidir. Bunun ecri ve sevabı olacağı şüphesizdir.

Bir mü'min evi camiye uzak da olsa, cemaatle namaz kılmak için camiye giderse, onun attığı her adımına sevap yazılır. Çünkü böyle bir kimse Allah'ın çağırısına uymuş, ecrini sadece Allah'tan bekleyerek ve karşılığını Allah'ın vereceğini umarak müslümanlarla birlikte namaz kılmak, birlik ve beraberliği göstermek, din kardeşlerinin sevincine ve kederine ortak olmak üzere gayret sarfetmiştir. Ayrıca uzak bir yerden gelerek güçlüğe göğüs germiştir. Yakın yerlerden gelenler de adımlarının sayısını artırmak suretiyle bu sevaba nâil olurlar. Yoksa, evin camiye uzaklığı bir fazilet sayılmaz. Fakat evi camiye uzak olan ve cemaate tam vaktinde yetişemeyen sahâbîler, camiye yakın bir yere gelmek istediklerinde Peygamberimiz yerlerinde kalmalarını tavsiye etmiş ve her adımlarının sevap olduğunu kendilerine bildirmiştir. Bu şehir yerleşimi ve çevre düzeni açısından da önemli bir tavsiyedir. Bir namazın peşinden gelecek namazı beklemek, kişinin dindarlığının, ibadet ve tâate düşkünlüğünün, kalbinin sürekli Allah'ın emir ve yasaklarıyla meşgul olduğunun delilidir. Böyle bir kimsenin haramlardan, birtakım kötülüklerden uzak durmaya gayret edeceği umulur. Namaz vaktini camide beklemek şart değildir. Evinde, işinde, bulunduğu her yerde insan namaz vakti şuuru içinde olmalıdır. Bu davranış da en büyük sevaplardandır. İşte bunlar müslümanın ribâtı, ibadet nöbeti tutması sayılır. Çünkü ribât, nöbet yeri anlamındadır. Düşmana karşı nöbet tutulan yere bu ad verilir. Nefisle cihad da bir nevi düşmana karşı nöbet tutmaya benzer. Bu hadiste sayılan hususlar nefisle cihadın önemli unsurlarıdır.

Hadisi daha önce 133 numara ile görmüştük, 1061 numaralı hadis olarak da göreceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Güçlüklere rağmen abdesti güzelce almak, büyük bir fazilet olup, küçük günahların ve hataların affına vesile teşkil eder.
2. Camiye gitmek için atılan her adımın ecir ve sevabı vardır. Cemaatle namaza devam etmek ibadetin faziletini artırır. Bunların her biri mü'minin günah ve hatalarının affedilmesini temin eder.
3. Camide, evde veya işte de olsa, bir namazdan sonra gelecek namaz vaktini bekleyen ve kalbi ibadette olan kimse, cephede düşman karşısında nöbet bekliyormuşçasına sevap kazanır.

– وعَنْ أَبِي مَالكٍ الأَشْعرِيِّ رضَي اللَّه عنْهُ قَال : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمانِ » رواه مسلم . وقد سبقَ بِطولِهِ في باب الصبرِ .

وفي الباب حديثُ عمرو بْنِ عَبْسةَ رضِيَ اللَّه عنْهُ السَّابِقُ في آخِرِ باب الرَّجاءِ ، وَهُو حدِيثٌ عظيمٌ ، مُشْتَمِلٌ على جُملٍ من الخيرات .

1033. Ebû Mâlik el-Eş'arî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Temizlik imanın yarısıdır."

Müslim, Tahâret 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 86

Açıklamalar

Bu hadisi daha önce 26 numarada tam metin halinde görmüştük. 1416'ncı hadis olarak bir kere daha okuyacağız. İmâm Nevevî hadisi buraya konuyla alâkası nisbetinde ihtisar ederek almıştır. Bilindiği gibi, dinin temeli ve bütün ibadet ve tâatlerin aslı imana dayanır. İman kalbî bir amel olup, diğer ibadet ve ameller imanın bir parçası değildir. O halde temizlik nasıl imanın yarısı olarak kabul edilebilir? Çünkü temizlik insanın cismiyle ilgili bir ameldir. Ulemâ bunu çeşitli şekillerde açıklamaya çalışmıştır.

Bazılarına göre, temizliğin ecri ve sevabı katlanarak devam eder ve sonunda imanın yarısı kadar sevap kazandırır. Bazı âlimlere göre, iman nasıl önceki günahları yok ederse, abdest de öylece yok eder; çünkü imansız abdest sahih olmaz. Dolayısıyla inanan insan bir de ibadet edip iyi işler yaparsa dinini eksiksiz uygulamış olur. Böylece hem imanı hem ameli tam bir insan olur. Temizlik, ameli yani inanmanın gereği olan eylemi ifade eder. Bazıları da buradaki imandan maksadın namaz olduğunu söyleyerek, namazın sahih olması için de temizliğin şart olduğunu, binaenaleyh bu hadisin temizliğin önemini vurguladığını söylemişlerdir. Bu durumda abdestin mutlaka namazın yarısı olması da şart değildir. Bir başka yorum tarzı da şöyledir: İmanın iki şartı vardır; biri şirk başta olmak üzere nefsi her türlü küfürden ve kötülükten arındırmak, diğeri de vücudun uzuvlarını maddî ve manevî kirlerden temizlemek. Şirkten ve küfrün her çeşidinden kalbi arındırıp iman ettikten sonra, Allah'a ibadet için vücudu temizlemek şart olduğundan dolayı böyle denilmiştir. Çünkü temizlik, bütün ibadet ve tâatlerin yapılabilmesinin ve Allah katında makbul olmasının temel şartı olup, diğer şartların hiçbiri ona denk değildir. Netice itibariyle bu hadis, bazılarının iddia ettiği gibi amelin imanın bir cüz'ü olduğunu veya abdestin sevabının imanın sevabının yarısı olduğunu göstermez.

Konumuzla ilgili olarak daha önce 337 ve 439 numara ile geçmiş olan Amr İbni Abse hadislerinin bir kere daha okunması isabetli olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Temizlikle iman arasında yakın bir bağ vardır. Çünkü iman etmeyenin abdestinin veya guslünün hiçbir kıymeti yoktur.
2. İman kalp ve gönül temizliğinin, hadesten ve necâsetten temizlenmek de cisim ve vücut temizliğinin temelidir.
3. Temizlik, başta namaz olmak üzere abdestli bulunmayı gerektiren ibadetlerimizin sıhhatinin şartıdır.

1034– وعنْ عُمَر بْنِ الخَطَّابِ رضي اللَّه عَنْهُ عنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « ما مِنْكُمْ مِنْ أَحدٍ يتوضَّأُ فَيُبْلِغُ أَو فَيُسْبغُ الوُضُوءَ ثُمَّ قَالَ : أَشْهدُ أَنْ لا إِله إِلاَّ اللَّه وحْدَه لا شَريكَ لهُ، وأَشْهدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عبْدُهُ وَرسُولُه ، إِلاَّ فُتِحَت لَهُ أَبْوابُ الجَنَّةِ الثَّمَانِيَةُ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّها شاءَ » رواه مسلم .

وزاد الترمذي : « اللَّهُمَّ اجْعلْني من التَّوَّابِينَ واجْعلْني مِنَ المتَطَهِّرِينَ » .

1034. Ömer İbni Hattâb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Sizden biriniz güzelce abdest alır –onu tastamam yapar– sonra da: Eşhedü en lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh. Ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh, derse, o kimseye cennetin sekiz kapısı açılır. O da dilediği kapıdan girer.”

Müslim, Tahâret 17. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Tahâret 65; Tirmizî, Tahâret 55; İbni Mâce, Tahâret 60

Tirmizî’nin rivayetinde şu ziyade vardır: **“Allahümme’c‘alnî mine’t-tevvâbîn ve’c-alnî mine’l-mütetahhirîn”** duasını da okur.

Açıklamalar

Dinimizin bize öğrettiği en önemli prensiplerden biri, yapılan işi tastamam yapmak, baştan savma bir tavır içinde olmamaktır. Bu prensip, ibadetlerimizde daha da bir önem ifade eder. Çünkü ibadet, Allah’a O’nun istediği gibi kulluk etmek, böylece mânevî olarak kendisine yaklaşmaktır. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz’in konumuzla ilgili hadislerinde sıkça tekrarladığı noktaya bir kere daha dikkat etmemiz gerekiyor. Onun, abdest alan kimseden bahsederken, “abdestini güzelce alan”, “abdestini yerli yerince alan”, “dört başı mamur abdest alan, abdestini tastamam alan” gibi nitelemelerde bulunduğunu görürüz. Bu sadece abdestle ilgili olarak değil, diğer ibadetlerde de sıkça rastladığımız bir hatırlatmadır. Şu halde ibadetler başta olmak üzere, bütün davranışlarımızda dört başı mamur hareket etmeyi öğrenip, bunu hayat tarzı haline getirmemiz gerekmektedir. Çünkü ibadetlerini tam ve kâmil olarak yapmayan, baştan savma kabilinden geçiştiren bir kimsenin, hayatın diğer alanlarında ciddî davranması ve düzenli olması beklenemez. Allah ile muamelesi düzgün olmayanın, insanlarla münasebeti de düzenli olmaz.

Bütün şartlarına ve edeplerine riayet ederek abdest aldıktan sonra kelime-i şehâdet getirilmesi, üzerinde görüş birliği olan sünnete uygun bir davranıştır; bunun müstehaplığında bütün âlimler müttefiktirler. Tirmizî’nin rivayetinde: *“Allahümme’c‘alnî mine’t-tevvâbîn ve’c’alnî mine’l-mütetahhirîn: Allahım! Beni tövbe edenlerden ve temizlenenlerden kıl”* duasının yapılması da yer almaktadır ki, bu da yerine getirilmesi ve uyulması istenilen uygulamalardan biridir. Abdestin sonunda kelime-i şehâdet getirilmesi, işlenilen işin ihlasla ve sırf Allah için yapılan bir davranış olduğuna, görünen ve görünmeyen pisliklerden uzuvları temizledikten sonra, kalbin de şirkten ve riyadan temizlenmesine işaret sayılır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başta ibadetler olmak üzere, yapılan bütün işleri en mükemmel şekilde yapmaya özen göstermek iyi müslüman olmanın esasıdır.

2. Abdesti, farzlarına, vâciplerine, sünnetlerine ve edeplerine riayet ederek almak gerekir.

3. Abdest alan kimsenin, abdestini bitirince kelime-i şehâdet getirmesi ve sünnette tavsiye edilen duaları yapması müstehaptır.

186- باب فضل الأذان

EZANIN FAZİLETİ

Hadisler

1035– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « لَوْ يعْلمُ النَّاسُ ما في النِّداءِ والصَّفِّ الأَولِ. ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلاَّ أَنْ يستَهِموا علَيهِ لاسْتهموا علَيْهِ، ولوْ يعْلَمُونَ ما في التَّهْجِير لاسْتبَقوا إِلَيْهِ ، ولَوْ يعْلَمُون ما في العَتَمَةِ والصُّبْحِ لأَتوهُما ولَوْ حبواً » متفقٌ عليه.

« الاسْتهامُ » : الاقْتراعُ ، « والتَّهْجِيرُ » : التَّبْكيرُ إِلى الصَّلاةِ .

1035. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanlar ezan okumanın ve namazda birinci safta bulunmanın ne kadar faziletli olduğunu bilselerdi, sonra bunları yapabilmek için kur'a çekmek zorunda kalsalardı kur'a çekerlerdi. Şayet camide cemaate erken yetişmenin ne kadar faziletli olduğunu bilselerdi, birbirleriyle yarışa girerlerdi. Eğer yatsı namazı ile sabah namazındaki fazileti bilselerdi, emekleyerek ve sürünerek de olsa bu iki namaza gelirlerdi."

Buhârî, Ezân 9, 32, Şehâdât 30; Müslim, Salât 129. Ayrıca bk. Tirmizî, Mevâkît 52; Nesâî, Mevâkît 22, Ezân 31

Açıklamalar

Ezanın sözlük anlamı bildirmek demektir. Din örfündeki anlamı ise, belirlenmiş vakitlerde, belirlenmiş sözlerle belirlenmiş bildirimdir. Vakitler namaz vakitleri, sözler şeriat koyucunun tayin ettiği ve her vakitte tekrarlanan kelimelerdir. Hepimizin bildiği gibi ezan şu kelimelerden meydana gelir:

Allahü ekber (4 defa)
Eşhedü en lâ ilâhe illallah (2 defa)
Eşhedü enne Muhammeden resûlullah (2 defa)
Hayye 'ale's-salâh (2 defa)
Hayye 'ale'l-felâh (2 defa)
Allahü ekber (2 defa)
Lâ ilâhe illallah (1 defa)

İslâm âlimleri, ezanın bu kadar az sözle itikadî ve amelî hükümlerin tamamını ihtiva ettiğini söylerler. "Allahü ekber" , Cenâb-ı Hakk'ı tasdike delâlet ettiği gibi, O'nun bütün kemal sıfatlarını da ispat eder. "Eşhedü en lâ ilâhe illallah", tevhid akîdesini tasdiki ve şirkin her çeşidini reddi içine alır. "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah", Hz.Peygamber'in risâletini ve bunun yanında bütün resûl ve nebîlerin peygamberliklerini tasdîke delâlet eder. "Hayye 'ale's-salâh", Resûl-i Ekrem Efendimiz sayesinde bilinen Allah'a itaat ve tâate emir sigasiyle davettir. "Hayye 'ale'l-felâh" ise, dünya ve âhirette ebedî kurtuluş demek olan felâha, yegâne hak yola çağırmaktır ki, bu kıyameti, âhireti ve mahşeri tasdik demektir. Bu lafızların tekrarlanmasının sebebi, ihtiva ettikleri bu engin anlamları tekit içindir.

Ezanın pek çok faydaları vardır. Bunların en başta geleni, ezan okunan yerde müslümanların varlığının ispat edilmiş olmasıdır. Bu yer İslâm toprağıdır veya böyle olmaya adaydır. Çünkü müslümanların hedefi ve gayesi, yeryüzünü islâmlaştırmak veya Müslümanlığı kabul etmeyen insanların yaşadığı yerleri sürekli Allah'ın dinini tebliğe müsait

bir hale getirmek, bu yöndeki engelleri ortadan kaldırmaktır. Ayrıca ibadet vaktinin girdiği müslümanlara ezanla haber verilir. Ezan, müslümanları cemaat olmaya ve bir araya getirmeye davettir. İslâm'ın temel esasları bütün insanlara günde beş defa ezan sayesinde açıkça duyurulmuş olur. İslâm âlimleri ezanda dört hikmet bulunduğunu söylerler. Bunlar: Şiâr-ı İslâm oluşu, yani İslâmın bir parolası, bir sembolü olması, kelime-i tevhîdi ve kelime-i şehâdeti herkese açıkça ilân etmesi, namaz vaktinin ve kılınacağı yerin duyurulması ve müslümanları cemaate davettir. Kur'an'da ezana şu âyet-i kerîmelerle işaret edilir: **"Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların düşünmeyen bir topluluk olmalarındandır"** [Mâide sûresi (5), 58]. **"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağırıldığınız zaman Allah'ı anmaya koşun"** [Cum'a sûresi (62), 9].

Ezan okumanın önemi ve fazileti böylelikle iyice anlaşılmış olmaktadır. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz, bu fazileti kavrayanların ezan okumakta âdeta birbirleriyle yarışacaklarını, hatta kur'a atmak zorunda kalabileceklerini ifade buyurmuşlardır. Nitekim İslâm tarihinde bu gerçekleşmiş, meselâ Kâdisiye Harbi'nde bir grup müslüman ezan okuma hususunda aralarında münakaşa etmişler, kimin ezan okuyacağı hakkında Sa'd İbni Ebî Vakkâs kur'a çektirmek zorunda kalmıştır.

Namazda ilk safta bulunmak da aynı şekilde büyük faziletlerden biridir. İlk saf imamın hemen arkasında bulunan saftır. Bir arkada bulunana göre onun önündekinin ilk saf olduğunu söyleyenler, bundan da öte vakit namazını ilk cemaatle kılanlar demek olduğunu iddia edenler de olmuştur. Fakat doğru olan ilk görüş olsa gerektir. İlk safta bulunmanın neden faziletli olduğu üzerinde durulmuş, buna karşılık imam cehren okuduğunda Kur'an dinlemek, Fâtiha sûresi'nin okunmasından sonra "âmin" diyebilmek, imamın tekbirlerinden hemen sonra tekbir almak, imam birini yerine geçirecek olursa kendisi geçmek gibi büyük ecir ve sevabı olan işler sayılmıştır. Bir başka yönü teşvik unsuru oluşudur. Cemaatin ön saflarında boş yer varken, arkada olanlar daima oraları doldurmakla mükelleftirler. Nitekim bir hadiste: *"İlk saffı, sonra onun arkasındakini, sonra sırayla diğerlerini tamamlayınız, eksik kalırsa son safta kalsın"* buyurulmuştur (Ebû Dâvûd, Salât 94). Erkeklerin ilk saflarının, kadınların da son saflarının daha hayırlı olduğunu Peygamberimiz haber vermiştir: *"Erkeklerin saflarının en hayırlısı ilkleridir, sevabı en az olanları geridekilerdir. Kadınların saflarının en hayırlısı da geridekileridir. Sevabı en az olanları ise öndekilerdir"* (İbni Mâce, İkâme 52). Bunlar dışında konuyla ilgili pek çok hadis vardır. Burada onları sıralamak konunun hudutlarını aşmak olur. Ancak kitabımızın 1084-1098 numaralı hadisleri arasında konuyla ilgili yeterli ve doyurucu açıklamalar yer almaktadır.

Hadisimizde anılan faziletlerden biri de, camiye erken gitmektir. Bundan maksat cemaate yetişmek ve ön saflarda yer almaktır. Ayrıca camiye gitmek üzere vaktinde hareket eden kimse hem yolda rahat yürüme imkânına sahip olur, hem de camide bir süre dinlenmek, tefekkür etmek, tahiyyetü'l-mescid veya nâfile namaz kılmak ya da Allah'ın zikriyle meşgul olmak suretiyle kendini farz namaza hazırlar. Bu ise nefes nefese camiye gitmek ve arka saflarda yer almaktan çok faziletlidir.

Allah'ın üzerimize farz kıldığı her namazın faziletli olduğu şüphesizdir. Ancak bunlar arasında derece farkı vardır. Sabah ve yatsı namazı gecenin iki ucundaki namazlardır. Biri gecenin bitip yeni bir günün başladığı zamanda, diğeri de gündüzün bitip karanlığın tamamen bastırdığı vakitte kılınır. İnsanlar içinde münafıklara en ağır gelen namaz bu ikisidir. İnsanın bu iki namazın vaktinde uyanık olması, bir de camiye cemaate gitmesi, sağlam bir imanın, ibadet ve tâate düşkünlüğün, Allah'ın rızasını kazanmak için ciddî bir azim ve gayretin eseridir. Bu açılardan da son derece faziletlidir. İşte bunun faziletine işaret için Efendimiz,

“Emekleyerek veya oturakları üzerinde sürtünerek de olsa bu namazlara giderlerdi” buyurmuşlardır.

Biz bu hadisin ilgili kısımlarını namazların fazileti bahsinde 1074 ve 1085 numaralarda tekrar ele alacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ezan okumak İslâm’ın vazgeçilmez esaslarından ve sünnetlerinden biridir.
2. Ezanın pek çok faydası, fazileti ve hikmeti vardır. İslâm’ın itikad ve amel esaslarını bünyesinde barındıran ezan, inanmayanları dine, inananları ibadete davetdir.
3. Müezzinlik, Allah katında ecri ve sevabı büyük hayırlardan biri olup, Efendimiz tarafından teşvik edilmiştir.
4. Namazda ilk safta bulunmanın sevabı ve fazileti diğer saflardan daha çoktur.
5. Camiye ve cemaate erken gelmek ve ilk saflarda yer almak sünnette teşvik edilmiştir.
6. Cemaatle kılınan namazın fazileti, tek kılınan namazdan kat kat fazladır.
7. Sabah ve yatsı namazlarında camiye gitmek ve cemaatle namaz kılmak, diğer vakitlerde cemaatle kılınan namazlardan daha faziletlidir. Çünkü bu ikisi münafıklara en ağır gelen namazlardır.
8. Münakaşalı işlerde kur’a çekmek câizdir.

1036- وعنْ مُعاوِيةَ رضي اللَّه عنْهُ قَال : سمِعْتُ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « المؤَذِّنُونَ أَطْولُ النَّاسِ أعْنَاقاً يوْمَ القِيامةِ » رواه مسلم .

1036. Muâviye *radıyallahu anh,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i:

“Kıyamet günü boyunları en uzun olanlar müezzinlerdir” buyururken işittim, demiştir.

Müslim, Salât 14. Ayrıca bk. İbni Mâce, Ezân 5

Açıklamalar

Kıyamet gününde müezzinlerin boyunlarının uzun olmasının ne anlama geldiği konusunda âlimler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Boynun uzunluğu, bir kimsenin iyi ve hayır işlerinin çokluğuna delâlet eder. Müezzinler insanları Allah’a davet çağırısı yapan kimseler oldukları için hayırlarının çokluğu sebebiyle böyle nitelendirilmiştir. Bazı âlimlere göre, onlar ilâhî rahmeti görmeye en çok özenen kimselerdir. Bir şeyi görmeye özenen boynunu ona doğru uzatır. İlâhî rahmeti görmek, çok ecir ve sevap kazanmak demektir. Bu sebeple boyunları uzun diye nitelenirler. Araplar, kendi büyüklerini ve reislerini uzun boyunlulukla vasıflandırırlar. Bu anlama göre müezzinler kıyamet gününde reis mevkiinde olacak ve arkalarında bir cemaat bulunacak demektir. Bir başka yoruma göre kıyamet gününde müezzinler topluluğu sayıca çok olacak, dünyada onların davetlerine icabet edip ibadete koşanlar da kendileriyle bir arada bulunacaklardır. Faziletleri, hayırlı işleri ve güzel davranışları çok anlamında kendilerine uzun boyunlu denilmiştir. Çünkü boynun uzunluğu, hayırdan, iyi davranıştan, sevinçli ve üstün mertebede olmaktan kinayedir. Bazı hadis şârihlerine göre, boynun uzunluğu onların istikamet üzere, yani Allah’ın gösterdiği dosdoğru yol üzere olmalarını, kalplerinin mânevî tatmine ve doyuma ulaştığını, kıymetlerinin kıyamet

gününde açıkça ortaya çıkacağını ifade eder. Görüldüğü gibi, bu hadise pek çok ve değişik anlamlar verilmiştir. Fakat bu anlamların her birinde iyilik, hayır, fazilet, sahih itikad, sâlih amel ön plana çıkarılmıştır. Bütün bunlardan sonra söylenecek söz, müezzinliğin faziletli bir vazife ve büyük bir hayır olduğudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müezzinlik hayırlı ve faziletli işlerdendir.
2. Müezzinlerin kıyamet günündeki mertebeleri de üstün olacaktır.
3. Dünyada hayırlı ve faziletli işler yapanlar, kıyamette de hayra ve fazilete nâil olurlar.

1037- وعنْ عَبْدِ اللَّه بْنِ عبدِ الرَّحْمنِ بنِ أَبي صَعْصعَةَ أَن أَبَا سعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضِيَ اللَّه عنْهُ قَالَ لَهُ : إِني أراكَ تُحِبُّ الْغَنَم والْبادِيةَ فإِذا كُنْتَ في غَنَمِكَ أَوْ بادِيَتِكَ فَأَذَّنْتَ للصلاةِ ، فَارْفَعْ صَوْتَكَ بالنِّدَاءِ ، فَإِنَّهُ لا يْسمعُ مَدَى صوْتِ المؤَذِّن جِنٌّ ، ولا إِنْسٌ ، وَلا شَيْءٌ ، إِلاَّ شَهِد لَهُ يوْمَ الْقِيامَةِ » قال أبو سعيدٍ : سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . رواه البخاري .

1037. Abdullah İbni Abdurrahman İbni Ebû Sa'saa'dan rivayet edildiğine göre, Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* ona şöyle dedi:

"Ben senin koyunu ve kır hayatını sevdiğini görüyorum. Koyunlar arasında veya kırda iken, namaz için ezan okuduğunda sesini iyice yükselt. Çünkü müezzinin sesinin ulaştığı yere kadarki alanda olup da onu işiten cin, insan ve her varlık, kıyamet gününde ezan okuyanın lehine şahitlik yaparlar." Ebû Saîd:

Ben bunu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den işittim, dedi.

Buhârî, Ezân 5, Tevhîd 52, Bed'ü'l-halk 12. Ayrıca bk. Nesâî, Ezân 14

Açıklamalar

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, ezan İslâm'ın şiarı, parolasıdır. Onu mümkün olduğu kadar en yüksek ve gür sesle duyurmak gerekir. Bu sebeple müezzinin gür, güzel ve yanık sesli olması müstehap kabul edilmiştir. Hatta İmâm Nevevî'nin bildirdiğine göre, biri güzel sesli olup ezan okumak için ücret isteyen, diğeri çirkin sesli fakat ücret istemeyen iki kişiden müezzinlik için hangisinin seçileceği hususunda iki görüş vardır. Ama bu görüşlerin tercih edileni ve esas görüş diye nitelendirileni, güzel sesli olana ücret verilmek suretiyle tercih edilmesidir. Bu konu her dönemde üzerinde durulan ve durulması gereken ciddî işlerden biridir. Her camiye, her mescide, her köye istenilen evsafta müezzin bulma imkânı olmayacağını herkes kabul eder. Fakat özellikle büyük şehirlerimizin selâtin camileri başta olmak üzere, sırayla diğer camilerimize güzel ve gür sesli, duyanları etkileyici müezzinler yetiştirmeyi, öncelikle ilgili teşkilâtlar, dînî nitelikli vakıflar, İmam-Hatip liseleri, Kur'an kursları ve hatta İlahiyât fakülteleri kendilerine bir görev kabul etmelidir. Günümüzde bunun ne kadar büyük bir gereklilik olduğunu hepimiz yakînen müşâhede etmekteyiz. İyi bir müezzinin cemaatsiz camiyi cemaatle doldurduğu, çirkin sesli birinin de cemaati dağıttığı bilinen ve görülen gerçeklerdir. İslâm'dan tamamen habersiz olduğu halde, anlamını da bilmeden çok güzel okuyan birinden Kur'an dinleyerek veya nitelikli bir müezzinden ezan dinleyerek İslâm'ı seçen ve ebedî cehennemden kurtulan insanlar görüyoruz. Bundan daha

büyük bir hayır olabilir mi? Anadolumuzun pek çok köyünde, o köyün en güzel sesli insanlarına ezan okuttuklarını bilmeyenimiz yoktur. Bu çok önemli ve isabetli bir tercihtir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, bir insanın sesini ulaştırabildiği yere kadar ezanı duyurması yönündeki tavsiyesi son derece önemlidir. Ezan sesini duyacak olanları sayarken cinlerden başlaması, en aşağı tabakadan en üstün olana doğru bir sıralamadır. Çünkü insandan sonra anılan diğer varlıkların içinde melekler ilk sırayı alır. Fakat onlarla sınırlı olmayıp, diğer canlılar, bitkiler ve dağlar taşlar da buna dahildir. Çünkü bunların her birinin kendine göre bir idraki ve tesbihâtı vardır. Nitekim şu âyet-i kerîme çok dikkat çekicidir: **"Sonra bunun ardından yine kalpleriniz katılaştı. Şimdi onlar taş gibi, hatta daha da katıdır. Çünkü öyle taş var ki, içinden ırmaklar fışkırır, öylesi var ki, çatlar da bağrından su kaynar, öylesi de vardır ki, Allah korkusundan yukarıdan yere düşer"** [Bakara sûresi (2), 74]. Şu âyet de önemle üzerinde durulması gereken muhtevadadır: **"Yedi gök, yeryüzü ve bunların içinde bulunanlar, Allah'ı tesbih ederler. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ama siz onların tesbihlerini anlamazsınız"** [İsrâ sûresi (17), 44]. İşte bütün cinler, insanlar, melekler, hayvanlar, bitkiler ve cansız varlıklar ezan okuyan kimseye kıyamet gününde şahitlik yaparlar. Bu ise o kimsenin derecesinin ne kadar yüce olacağının bir isbatıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ezanı yüksek ve gür sesle okumak müstehaptır.
2. Müezzinler güzel, gür ve etkileyici seslilerden seçilmelidir.
3. Kırda, bayırda ve çölde de olsa namaz için ezan okumak gerekir.
4. Ezan sesini sadece insanlar değil, cinler, melekler, diğer canlı varlıklar, bitkiler ve dağlar taşlar da duyar.
5. Ezanı duyanlar, kıyamet gününde ezan okuyan kişinin lehinde Allah huzurunda şahitlik yaparlar.
6. Ezan okuyan müezzinlerin mahşerdeki mevkii yüksek olacaktır.

1038- وعَنْ أَبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنْهُ قال : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «إِذا نُودِي بالصَّلاةِ ، أَدْبرَ الشيْطَانُ و لهُ ضُرَاطٌ حتَّى لا يسْمع التَّأْذِين ، فَإِذا قُضِيَ النِّداءُ أَقْبَل ، حتَّى إِذا ثُوِّبَ للصَّلاةِ أَدْبَر ، حَتَّى إِذا قُضِيَ التَّثْوِيبُ أَقْبَلَ ، حَتَّى يخْطِر بَيْنَ المرْءِ ونَفْسِهِ يقُولُ : اذْكُرْ كَذا ، واذْكُرْ كذا لِما لَمْ يذْكُرْ منْ قَبْلُ حَتَّى يظَلَّ الرَّجُلُ مَا يدرَي كَمْ صلَّى » متفقٌ عليه . « التَّثْوِيبُ » : الإِقَامةُ .

1038. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Namaz için ezan okunduğu zaman, şeytan ezanı duymamak için arkasını dönüp yellenerek kaçar. Ezan bitince tekrar geri gelir. Namaz için kamet edilince yine arkasını dönüp kaçar. Kamet bittiğinde yine gelir ve kişi ile nefsi arasına sokulur ve ona: Filân şeyi hatırla, filân şeyi hatırla diyerek, namazdan önce aklında olmayan şeyleri hatırlatır da, neticede insan kaç rek'at namaz kıldığını bilemez olur."

Buhârî, Ezân 4, Amel fis'-salât 18, Sehv 6, Bed'ü'l-halk 11; Müslim, Salât 19, Mesâcid 83. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 31; Nesâî, Ezân 20, 30

Açıklamalar

Efendimiz'in bu hadisleri, ezandan kaçan şeytanın halini güzel bir benzetme ile ortaya koymaktadır. Onun ezandan kaçtığı sıradaki hali, ansızın büyük bir korku ve dehşete düşen insanın haline benzetilmiştir. Böyle bir kimsenin dizlerinin bağı çözülür, mafsalları gevşer ve sinir sistemi alt üst olur. Neticede büyük ve küçük abdestini tutamaz hale gelir. Ezanı işiten şeytan da böyle bir korkuya kapıldığı için ne yapacağını şaşırır; onun bu hali, bir felâkete uğradığında ne yapacağını şaşıran insanın haline benzer. Şeytana yellenme isnad edilmiş olması, bu korku halinin şiddetini anlatmak içindir. Yoksa onun gerçekte yellenmesi söz konusu değildir. Fakat Kâdî İyâz gibi bazı âlimlere göre bunun gerçek anlamda olması da mümkündür; çünkü şeytan da bir cisimdir. Meşhur hadis âlimi Tîbî, şeytanın ezanı işitmemek için kendi sesiyle kendisini meşgul ettiğini, onun bu tavrının çirkinliği sebebiyle, çıkardığı sesin çirkinliğinin yellenmeye benzetildiğini söyler.

Şeytanın ezandan kaçmasının çeşitli sebepleri vardır:

Birincisi, daha önce açıkladığımız hadiste geçtiği gibi, ezan sesini işiten her şey müezzine kıyamet gününde şahitlik edecektir. Kendisinin hiç hoşlanmadığı böyle zor bir durumda kalmaktan çekindiği içindir.

İkincisi, ezanın büyüklüğünden korktuğu içindir. Çünkü ezan, dinin bütün kaidelerini içine alan bir bildirimdir. Şeytan, tabiatı gereği bunlardan nefret eder; çünkü o tepeden tırnağa şer ve günahtan ibarettir.

Üçüncüsü, ezan namaza ve cemaate davettir. Namaz insanı Cenâb-ı Hakk'a en çok yaklaştıran ibadet olup, en önemli rüknü secde halidir. Şeytan ise Allah'ın emriyle Âdem *aleyhi's-selâm*'a secde etmekten yüz çevirdiği için O'nun rahmetinden kovulmuştur. Müslümanlar büyük bir cemaat haline gelip Allah'a ibadete ve secdeye yöneldikleri için, şeytan onları kandırmaktan ümidini kesip ye'se düştüğünden dolayı ezan ve kametten kaçar. Fakat vazifesi onları saptırmak ve yoldan çıkarmak olduğu için, tekrar tekrar geri döner. Neticede namaz kılanın kalbine birtakım dünyevî düşünceler getirerek onun gönlünü namazdan uzaklaştırır ve kaç rek'at namaz kıldığını unutturup yanıltır.

Burada açıkça görüldüğü gibi namaz kılan mü'minlere şeytan musallat olur. Birçok müslümanın en olmayacak şeylerin namazda hatırına geldiğini söylemesinin sebebi bu olsa gerektir. Bundan kurtulmanın çaresi, hatıra gelen şeyi düşünmemeye çalışmak ve namazda Allah'ın huzurunda bulunduğunu hatırlamaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şeytanın ezanı işitince deliye dönmesi, ezanın faziletini ve büyüklüğünü gösterir.
2. Ezanı gür ve yüksek sesle okuyan müezzinin Allah katındaki ecri ve mükâfatı çok büyüktür.
3. Şeytanın ezandan süratle kaçmasının sebebi, onun namaza ve cemaate davet, İslâm'ın parolası, dinin itikadî ve amelî bütün ahkâmını kapsayıcı oluşundandır. Çünkü şeytan bunlardan nefret eder.
4. Şeytan, namaz da dahil her zaman mü'minlere musallat olur. Onun şerrinden ve zararlarından korunmanın tedbirlerini almak gerekir.

5. Şeytanın tasallutundan kurtulmanın çaresi namazı huşû ve huzû içinde kılmaktır.

1039– وَعَنْ عبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمرِو بْنِ العاصِ رضِيَ اللَّه عنْهُما أَنه سَمِع رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « إِذا سمِعْتُمُ النِّداءَ فَقُولُوا مِثْلَ ما يَقُولُ ، ثُمَّ صَلُّوا عليَّ ، فَإِنَّهُ مَنْ صَلَّى عليَّ صَلاةً صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ بِهَا عشْراً ، ثُمَّ سلُوا اللَّه لِي الْوسِيلَةَ ، فَإِنَّهَا مَنزِلَةٌ فِي الجنَّةِ لا تَنْبَغِي إِلاَّ لعَبْدٍ منْ عِباد اللَّه وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُو ، فَمنْ سَأَل لِيَ الْوسِيلَة حَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ » رواه مسلم .

1039. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ezanı işittiğiniz zaman, müezzinin söylediklerinin aynısını siz de söyleyin. Sonra bana salâvat getirin. Çünkü bir kimse bana bir defa salâvat getirirse, Allah buna karşılık ona on defa salât eder. Daha sonra benim için Allah'tan vesîleyi isteyin. Çünkü vesîle, cennette Allah'ın kullarından bir tek kuluna lâyık olan bir makamdır. O kulun ben olacağımı umuyorum. Benim için vesîleyi isteyen kimseye şefatim vâcip olur."

Müslim, Salât 11. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Salât 36; Tirmizî, Menâkıb 1; Nesâî, Ezân 37

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1040– وعن أَبي سعيدٍ الخُدْرِيِّ رضِيَ اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِذا سمِعْتُمُ النِّداءَ ، فَقُولُوا كَما يقُولُ المؤَذِّنُ » . متفق عليه .

1040. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ezanı işittiğiniz zaman siz de müezzinin söylediklerini söyleyiniz."

Buhârî, Ezân 7; Müslim, Salât 10-11. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 40; Menâkıb 1; Nesâî, Ezân 33, 35, 37; İbni Mâce, Ezân 4

Açıklamalar

Müezzinin ezanını duyan her müslümanın onun söylediklerini tekrar etmesi gerektiğinde bütün İslâm âlimleri görüş birliği içindedirler. Ancak bunun dînî hükmünün ne olduğu konusunda farklı görüşleri vardır. **Hanefîlere** göre, ezanı duyanların müezzine icâbet edip onun sözünü tekrarlamaları vâciptir. Çünkü bu konuya dair hadislerdeki emirler vücûb ifade eder. Nitekim ezanın okunduğunu işitenlerin Kur'an okumayı, konuşmayı, selâm alıp vermeyi terketmeleri vâciptir. Bunlar hakkındaki hüküm vâcip olunca, ezanı tekrarlamak da vâcip olur.

İmâm Mâlik, Şâfiî, Ahmed İbni Hanbel ve fukahânın büyük çoğunluğuna göre ise, bu hadislerdeki emir vâciplik değil, müstehaplık ifade eder; dolayısıyla müezzinin söylediklerini tekrarlamak müstehaptır. **Hanefî fakihlerden Tahâvî** de aynı kanaattedir. **İmam Nevevî**, abdestli, abdestsiz, cünüp, hayızlı herkesin ezanı tekrarlamasının müstehap olduğunu söyler. Tekrarlamaya engel olan sebepler ise, helâda olmak, eşiyle ilişki halinde bulunmak veya namaz kılmak gibi hallerdir. Bu hallerde ezan tekrarlanmaz. Ancak namaz

kılan kimse, namazını bitirince ezanı tekrarlar denilmiştir. Kur'an okuyan veya tesbih çeken kimse ezanı duyunca bunları bırakır ve müezzinin söylediklerini tekrar eder. Kametin hükmü de aynen ezan gibidir. Hanefî fakih Kemal İbni Hümâm kameti tekrar etmenin müstehap olduğunu söyler.

Müezzinin sözlerinden "hayye 'ale's-salâh" ve "hayye 'ale'l-felâh" ile sabah ezanındaki "es-salâtü hayrun mine'n-nevm" tekrarlanmaz. Kamette de "kad kameti's-salâh" tekrar edilmez. Bunların yerine, müezzin "hayye 'ale's-salâh" dediğinde, "lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm" ; "hayye 'ale'l-felâh" dediğinde, "mâ şâallâhu kâne ve mâ lem yeşe' lem yekün"; "es-salâtü hayrun mine'n-nevm" dediğinde de, "sadakte ve bererte"; kamette "kad kameti's-salâh" dediğinde ise, "ekamehallâhu ve edâmehâ" denilir. Bunların her biri müezzin aralarda durduğunda söylenir.

Ezan okunurken ve kamet getirilirken konuşmamak, Kur'an okumamak, selâm verip almamak, kısacası müezzinin sözlerini tekrardan başka bir şeyle meşgul olmamak gerekir. Birkaç camide ezan okununca her müezzine icâbet gerekir mi konusu üzerinde durulmuş, bir camide veya mescidde bulunan kimsenin sadece o cami veya mescidin müezzinine icâbet etmesi yeterli görülmüştür. Evinde, işinde veya mescidlerden dışarıda bulunan kimsenin de sadece kendi mahalle mescidinin müezzinine icâbeti kâfidir denilmiştir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz ezan bittikten sonra kendisine salavat getirilmesini ve onun için vesîleyi istememizi tavsiye buyurmuştur. Peygamber'e salavat getirene Allah'ın on defa salât etmesinden maksat, kuluna rahmet ve mağfiret etmesi, günah ve kusurlarını bağışlamasıdır. Vesîleyi nasıl isteyeceğimiz, her namazdan sonra okunması müstehap olan ve Buhârî'nin rivayet ettiği hadisten anlaşılmaktadır. Bundan sonra gelen hadis, her ezandan sonra okumamız tavsiye edilen bu duayı bize öğretecektir.

Vesîlenin sözlük anlamı, başkasına yaklaşmaya vasıta olan şey demektir. Sultanların yanında mevki sahibi olmaya da bu ad verilir. Burada onunla kastedilen ise, hadisten anlaşıldığı gibi cennette çok üstün bir makamın adıdır. Müslümanlar, her ezandan sonra okudukları duada bu makama ulaşması için Allah Resûlüne dua ederler. Aslında bu dua kendileri içindir; çünkü bu duayı yapanlara Efendimiz kıyamet gününde şefaat edecektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müezzin ezan okurken onun söylediklerini tekrar etmek gerekir.
2. Ezandaki "hayye 'ale's-salâh", "hayye 'ale'l-felâh" ve sabah ezanındaki "es-salâtü hayru'n mine'n-nevm" tekrar edilmez, bunlar söylenince biraz önce açıkladığımız dualar okunur.
3. Ezan gibi kamet de tekrar edilir. Kamette ezandakilere ilâveten "kad kameti's-salâh" da tekrar edilmez.
4. Ezanın okunduğu vakitler, duaların en makbul olduğu zamanlardır.
5. Ezandan sonra Peygamberimize salâtü selâm getirmek ve kendisi için cennette üstün bir makam olan vesîleyi istemek müstehaptır. Bunun için ezan duasını öğrenmek gerekir.
6. Ümmetin günahkârlarına da günahsızlarına da şefaat edilecektir. Bu, günahkârların azâbını azaltmak, günahsızların sevaplarını artırmak içindir.

1041- وعَنْ جابرٍ رضَي اللَّه عنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « من قَال حِين يسْمعُ النِّداءَ : اللَّهُمَّ رَبَّ هذِهِ الدَّعوةِ التَّامَّةِ ، والصَّلاةِ الْقَائِمةِ، آت مُحَمَّداً الْوسِيلَةَ ، والْفَضِيلَة، وابْعثْهُ مقَامًا محْمُوداً الَّذي وعَدْتَه ، حلَّتْ لَهُ شَفَاعتِي يوْم الْقِيامِة » رواه البخاري .

1041. Câbir *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim ezanı işittiği zaman: Ey şu eksiksiz davetin ve kılınacak namazın rabbi Allahım! Muhammed'e vesîleyi ve fazîleti ver. Onu, kendisine vaadettiğin makâm-ı mahmûda ulaştır, diye dua ederse, kıyamet gününde o kimseye şefâatim vâcip olur."

Buhârî, Ezân 8, Tefsîru sûre(17), 11. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 37; Tirmizî, Mevâkît 43; Nesâî, Ezân 38; İbni Mâce, Ezân 4

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1042- وعنْ سَعْدِ بْن أَبي وقَّاصٍ رضِيَ اللَّه عنْهُ عَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّهُ قَالَ: مَنْ قَال حِينَ يسْمعُ المؤذِّنَ : أَشْهَد أَنْ لا إِله إِلاَّ اللَّه وحْدهُ لا شَريك لهُ ، وَأَنَّ مُحمَّداً عبْدُهُ وَرسُولُهُ ، رضِيتُ بِاللَّهِ ربًّا ، وبمُحَمَّدٍ رَسُولاً ، وبالإِسْلامِ دِينًا ، غُفِر لَهُ ذَنْبُهُ » رواه مسلم .

1042. Sa'd İbni Ebî Vakkas *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim müezzini işittiği zaman: Tek olan ve ortağı bulunmayan Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna şahitlik ederim. Rab olarak Allah'tan, resûl olarak Muhammed'den, din olarak İslâm'dan razı oldum, derse, o kimsenin günahları bağışlanır."

Müslim, Salât 13. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 42; Nesâî, Ezân 38; İbni Mâce, Ezân 4

Açıklamalar

Her iki hadiste geçen "ezanı işittiği zaman" sözüyle anlatılmak istenen, ezanın tamamını işittikten sonra demektir. Çünkü ezanı işiten kimsenin müezzinin söylediklerini aynen tekrar etmesi gerektiğini ve bunun Resûl-i Ekrem tarafından emredildiğini önceki hadiste açıklamıştık. Ezan bittikten sonra ise, Peygamber Efendimiz'e salâtü selâm getirilir; sonra da ezan duası okunur. Yaygın olarak bilinen ve okunan ilk hadiste geçen dua ise de, bundan başkasının da okunabileceğine bu ikinci hadis delil teşkil eder. Hatta bunlar dışında me'sûr olan yani Peygamber Efendimiz'den rivayet edilen ve hadis kitaplarında yer alan dualardan herhangi biri de yapılabilir.

Beyhakî'nin rivayetinde ilk duanın sonunda bir de: "*İnneke lâ tühlifü'l-mîâd = Şüphesiz ki sen vaadinden caymazsın"* ilâvesi vardır ki, biz de dualarımıza bunu ilâve ederiz. Yaygın olan bu duanın çok kısa tahlilini yapacak olursak: Buradaki "davet" ezanın lâfızlarıdır. Daha önce izah edildiği gibi, bu tevhîde davettir. "Tam" olmasının anlamı ezanda kelime-i tevhîd ve kelime-i şehâdetin bulunmasıdır. Tam ve kâmil olmanın bir yönü de değişikliğe ve bozulmaya uğramadan kıyamete kadar hem lâfzının hem muhtevasının korunacak olması ve itikad esaslarının hiçbir zaman değişmeyeceğidir. "Vesîle"nin buradaki anlamı önceki hadiste

de işaret edildiği gibi cennetteki çok yüce bir makamdır. "Fazilet" de üstün bir makamın adı olup, diğer mahlûkattan yüce bir mertebedir. **"Makâm-ı mahmûd"**, her lisanın övgü ve yüceltmesine lâyık makam demektir. O makamda olanı ilk yaratılan insandan son yaratılacak olana kadar herkes över ve yüceltir. Makâm-ı mahmûd, şefaat makamıdır ki, Resûlullah Efendimiz'e ihsân olunmuştur. Kur'an'ın: **"Rabbin seni makâm-ı mahmûda ulaştırır"** dediği makamdır [İsrâ sûresi (17), 79]. İbni Abbâs'ın açıklamasına göre: *"Öyle bir makam ki, orada öncekiler ve sonrakiler sana hamd ve senâ eder ve mertebece bütün yaratılmışların önünde olursun. Şefaat edersin de şefaatin makbul olur. Senin sancağın altında olmadık kimse bulunmayacaktır"* diye tarif edilir (Alî el-Kârî, *el-Mirkât*, II, 353). Peygamberimiz çeşitli hadislerinde bu makamdan bahsetmiş ve onun vasıflarını anlatmıştır.

Önce de ifade ettiğimiz gibi, ezan İslâm'ın temel prensiplerini kendinde toplayan bir dînî tebliğ, bir davettir. Bunu duyup dinleyen ve kalben inanarak tekrar eden bir mü'min, istikamet üzere olduğu, sahih bir iman ve sâlih bir amele sahip bulunduğu için Allah'a her ezandan sonra dua eder. Bu duanın mahiyet ve muhtevasını da böylece özet olarak bile olsa görüp anlayan bir müslüman artık bu fazileti işlemekten kendini müstağni göremez. Bütün bunları pekiştirmek üzere, ezandan ayrı olarak her farz namazdan önce bir de kamet getirilir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ezanı, müezzinin söylediklerini tekrar ederek sonuna kadar dinlemek, bitince de dua etmek faziletli sünnetlerdendir.

2. Ezan vakitleri duaların reddedilmediği vakitler olup, her ezandan sonra dua etmek bu sebeple faziletli kabul edilmiştir.

3. Ezandan sonra duaya devam etmek hayırlara ulaşmanın sebebi olduğu gibi, kıyamet gününde Peygamberimizin şefaatine nâil olabilmenin de vesilesidir.

4. Ezan bittikten sonra Peygamber Efendimiz'in öğrettiği dualardan biri ezan duası olarak okunmalıdır.

5. Vesîle, fazîlet ve makâm-ı mahmûd kıyamet gününde sadece Peygamber Efendimiz'e has üstün mertebe ve makamlardır.

1043- وعنْ أَنَسٍ رضيَ اللَّه عنْهُ قَالَ : قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الدُّعَاءُ لا يُرَدُّ بين الأَذانِ والإِقامةِ » رواه أبو داود والترمذي وقال : حديث حسن .

1043. Enes *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ezan ile kamet arasında yapılan dua reddedilmez."

Ebû Dâvûd, Salât 35; Tirmizî, Salât 158

Açıklamalar

Bu hadis, önceki hadislerde söylenilenlerin bir neticesi mahiyetindedir. Ezandan sonra yapılacak duaların vakti böylece daha da belirlenmiş olmaktadır. Resûl-i Ekrem Efendimiz, ümmetine olan şefkat ve merhametinden dolayı Allah'ın duaları en çok kabul edeceği vakitleri de haber vermiştir. İşte o vakitlerden birinin günde beş vakit ezanla farz namaz için getirilen kamet arasındaki zaman olduğunu bu hadislerinde bildirmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Duanın daha makbul olduğu belirli vakitler vardır. Bunların bazısını Peygamber Efendimiz ümmetine haber vermiştir.

2. Ezanla kamet arasındaki zaman dilimi, duaların makbul olduğu zamanlardan biridir.

187- باب فضل الصلوات

NAMAZLARIN FAZİLETİ

Âyet

اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ [45]

"Şüphesiz ki namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar."

Ankebût sûresi (29), 45

Âyet-i kerîmenin tamamının anlamı şöyledir: **"Sana vahyedilen kitabı oku ve namazı kıl. Şüphesiz ki namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak elbette en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı bilir."**

Âyette hayasızlık ve kötülük diye tercüme edilen "fahşâ" ve "münker" kelimelerinin anlamı daha kapsamlıdır. Fuhşiyat, açıktan ve alenî işlenilen bütün çirkinlikleri, edepsizlikleri ve ahlâk dışı davranışları ifade eden bir kelimedir. Münker de, aklın ve şerîatın beğenmediği bütün uygunsuz davranışları ve günahları ifade için kullanılır. Öncelikle namaz içinde böyle şeyler yapılmaz, onun gerektirdiği bütün edeplere uyularak namaz kılınır. Gerçekten şuurla ve hakikatına erilerek, farkında olunarak, ne olduğu bilinerek kılınan bir namaz, namaz dışında da insanı her türlü çirkinlikten, uygunsuz davranıştan, edep dışı hareketlerden alıkoyar. Onun için Resûl-i Ekrem Efendimiz: *"Kim namaz kılar da o namaz kendisini hayasızlıktan ve kötülükten alıkoymazsa, o namaz olsa olsa onun Allah'tan daha fazla uzaklaşmasını sağlar"* buyurmuştur (Münâvî, Feyzü'l-kadîr, VI, 221). Kur'an'ın namazla ilgili birçok âyeti vardır. Nevevî'nin konuyla ilgili olarak sadece bu âyetle yetinmesinin sebebi, onun kapsayıcılığından olsa gerektir.

Hadisler

1044- وعنْ أَبي هُرَيْرةٍ رضي اللَّه عنْهُ قَال : سمِعْتُ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « أَرأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْراً بِباب أَحدِكم يغْتَسِلُ مِنْه كُلَّ يَوْمٍ خَمْس مرَّاتٍ ، هلْ يبْقى مِنْ دَرَنِهِ شَيءٌ؟» قالُوا : لا يبْقَى مِنْ درنِهِ شَيْء ، قَال : « فذلكَ مَثَلُ الصَّلَواتِ الخَمْسِ ، يمْحُو اللَّه بهِنَّ الخطَايا » متفقٌ عليه

.

1044. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittiğini söyledi:

– **"Ne dersiniz? Birinizin kapısının önünde bir nehir olsa da, o kimse her gün bu nehirde beş defa yıkansa, kirinden bir şey kalır mı?"** Sahâbîler:

– O kimsenin kirinden hiçbir şey kalmaz, dediler. Resûl-i Ekrem:

– “Beş vakit namaz işte bunun gibidir. Allah beş vakit namazla günahları silip yok eder” buyurdular.

Buhârî, Mevâkît 6; Müslim, Mesâcid 283. Ayrıca bk. Tirmizî, Emsâl 5; Nesâî, Salât 7; İbni Mâce, İkâmet 193

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1045- وعنْ جَابِرٍ رَضيَ اللَّه عنهُ قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مثَلُ الصَّلواتِ الخَمْسِ كمثَلِ نَهْرٍ غمْرٍ جارٍ عَلى باب أَحَدِكُم يغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مرَّاتٍ» رواه مسلم.

« الغَمْرُ » بفتحِ الغين المعجمةِ : الكَثِيرُ .

1045. Câbir *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Beş vakit namazın benzeri, sizden birinizin kapısı önünden akıp giden ve her gün içinde beş defa yıkandığı bol sulu bir ırmak gibidir.”

Müslim, Mesâcid 284

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, her iki hadisinde namazı temsîlî yolla, günümüz öğretim ve eğitim sistemindeki adıyla “örnekleme metodu” ile anlatmıştır. Çünkü bu, insanların bir konuyu öğrenip anlamalarında en kolay ve en etkili bir yoldur. Nitekim buradaki benzetmeyi düşünen kimse, günde beş defa bir nehirde yıkanan insanın üzerinde kirden pastan hiçbir eser kalmayacağını anlamakta güçlük çekmez. Çünkü insan görülen ve hissedilen pisliklerle bedeni ve elbisesi kirlendiğinde, onları bol su ile yıkamak suretiyle temizler. Peygamber Efendimiz herkesin bildiği ve kabul ettiği bu gerçekten hareketle namazın da insanı manevî kirlenme demek olan günahlardan ve hatalardan öylece temizleyeceğini haber vermektedir. Sadece namaz kılmak değil, abdest almak suretiyle aynı zamanda maddî temizlenme de sağlanır. Daha önce abdestin faziletlerinden bahsederken onun birtakım küçük günahlara ve hatalara keffaret olduğunu görmüştük. Böylece hem abdest hem de namaz insanı maddî manevî yönlerden temizlemiş olmaktadır. Buradaki ifadeler mutlak olduğu için, küçük büyük bütün günahları kapsayıcı nitelikte görünmektedir. Hadis şârihlerinin önde gelenlerinden biri olan İbni Battâl, Resûl-i Ekrem’in ifadelerinden küçük günahların anlaşıldığını söyler. Çünkü o, kir tabirini kullanmıştır. Oysa insanın vücudundaki yara berelere göre kir küçük bir şeydir. Büyük günahlar ise yara bereler gibidir. Fakat burada şu hususu gözden ırak tutmamak gerekir: Büyük günahlardan korunmak öncelikle beş vakit namazı kılmakla mümkün olur. Nitekim konunun başındaki âyet, gerçek namazın insanı her türlü hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyacağını ifade etmektedir. Âyette geçen fahşâ ve münker tabirleri genelde büyük günahları ifade eder. Beş vakit namazı kılmayan büyük günahlardan korunmuş olmaz; çünkü namazı terketmenin bizzat kendisi büyük günahlardan biridir. Netice olarak namaz bilinciyle günde beş vakit Allah’ın huzuruna çıkan bir insanın, kendisini namaz hali dışında da her an Allah’ın huzurunda hissederek hareket etme şuuruna ulaşması umulur. Böyle bir kimse bilerek günah işlemez. Bilmeyerek işlediklerine ise abdesti ve namazı keffaret olur.

1045 nolu hadis 430 numara ile de geçmişti.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Beş vakit namaz, her akıl bâliğ müslümanın üzerine farz olan en önemli ve en faziletli günlük ibadettir.

2. Namazı Allah'ın huzurunda olduğumuzun farkında ve şuurunda olarak kılmak gerekir.

3. Beş vakit namaza bilinçli olarak devam etmek insanı büyük günahlardan korur.

4. Kıldığımız namazlar, bilmeyerek ve farkında olmayarak işlediğimiz küçük günahların Allah tarafından affedilmesine vesile olur.

5. İnsanları hayra davet ederken ve onlara İslâm'ı tebliğ ederken güzel öğütler ve hikmetli sözlerle, misâllerle konuşmak Peygamber Efendimiz'in üslûbudur. Bizler de aynı şekilde davranmalıyız.

1046- وعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي اللَّه عنْهُ أَنَّ رجُلاً أَصاب مِن امْرأَةٍ قُبْلَةً ، فأَتَى النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَأَخبرهُ فأَنَزَل اللَّه تعالى : { وأَقِم الصَّلاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلَفا مِنَ اللَّيْلِ ، إنَّ الْحَسَنَاتِ يُذهِبْنَ السَّيِّئَاتِ } فقال الرَّجُلُ : أَلِي هذا ؟ قال : « لجمِيعِ أُمَّتِي كُلِّهِمْ» متفقٌ عليه .

1046. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, bir adam bir kadını öptü. Sonra Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'*e gelip durumu haber verdi. Bunun üzerine: **"Gündüzün iki yanında ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl. Şüphesiz iyilikler kötülükleri giderir"** [Hûd sûresi (11), 114] anlamındaki âyet nâzil oldu. Adam:

– Bu sadece bana mı mahsus yâ Resûlallah, dedi? Resûl-i Ekrem:

– **"Ümmetimin tamamı içindir"** buyurdular.

Buhârî, Mevâkît 4, Tefsîru sûre (11) 6; Müslim, Tevbe 39. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (11)

Açıklamalar

İbni Mes'ûd'un bahsettiği bu kişinin kimliği hakkında şârihler çeşitli isimler verir. Büyük bir ihtimalle o, Akabe biatlarında ve Bedir Gazvesi'nde bulunmuş olan Ebü'l-Yeser Kâ'b İbni Amr'dır. Nitekim Tirmizî'nin rivâyetinde olay bizzat Ebü'l-Yeser'den nakledilmiş, kendisine hurma almak üzere gelen bir kadını içeride daha iyisi var diyerek kandırıp evine götürdükten sonra üzerine saldırıp öpmüştür. Bu zatın isminin Tirmizî'de Ebü'l-Yüsr diye kaydedilmesi, bir okuma hatasından kaynaklanmış olmalıdır. Kadının kimliği hakkında ise bir bilgiye sahip değiliz. Sahâbîler, işledikleri bir suçu, günah veya hatayı, daha sonra pişman olarak cezası ne ise çekmek üzere Resûl-i Ekrem'e gelip haber verirlerdi. Bu onların Allah korkusuna ve âhiret inancına ne kadar gönülden bağlı olduklarının bir göstergesi kabul edilmelidir. Çünkü bu dünyada çekecekleri cezanın âhiretteki cezayı affettireceği veya hafifleteceği inancına sahiptiler. Suçunu gizlemiş ve üzerinde kul hakkı kalmış olarak Allah'ın huzuruna çıkmak istemezlerdi. Bu olay, bilinen örneklerden sadece biridir.

Peygamberimiz, kendisine sorulan sorulara şayet o konuda daha önce bir vahiy gelmişse veya bildiği bir işse cevap verir, böyle olmadığı takdirde Cenâb-ı Hak'tan konuyla ilgili bir bilginin, bir hükmün gelmesini beklerdi. Bu olay üzerine de vahyin gelmesini beklediğini hadisin bazı rivayet tariklerinden açıkça anlamaktayız. Gelen âyet, öpmenin had yani cezayı

gerektiren büyük bir günah veya büyük bir suç olmadığını, kılınan beş vakit namazın veya yapılan birtakım hayır ve iyiliklerin böyle küçük günahlara ve hatalara keffâret olacağını bildirmiştir. Büyük günahlar ve kul hakkına taalluk edenler bunun dışındadır. Çünkü onların cezaları ve hangi esaslar dahilinde tövbe edilirse affedileceği açıkça belirtilmiştir. Âyette geçen **"iyilikler kötülükleri giderir"** hükmü bunları kapsamaz. Bir sonra gelecek olan hadisten de açıkça anlaşıldığı gibi, Peygamberimiz de büyük günahlardan uzak durmak şartıyla, beş vakit namazın bu vakitler arasında işlenen küçük günahlara keffaret olacağını belirtmiştir.

Kendisi hakkında hüküm indirilen sahâbînin bu hükmün kendisine has olup olmadığını sorması üzerine, Efendimiz'in bütün ümmeti kapsadığını bildirmesi, bir soru veya bir olay üzerine indirilen bir hükmün, aksi sabit olmadıkça bütün ümmeti bağladığı da böylece anlaşılmaktadır.

Ayrıca bu âyetin, Kur'an'da beş vakit namaza delâlet eden ayetlerden biri olduğu kabul edilir. Çünkü sabah, öğle ve ikindi namazları gündüzün iki ucunda, akşam ve yatsı namazları da gecenin gündüze yakın olan kısmındaki namazlardır.

Hadisimizi 435 numara ile daha önce geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cinsel ilişki olmadığı sürece öpmek, sıkmak, tutmak ve sarılmak gibi suçlara terettüp eden şer'î bir had yoktur. Bunlara ta'zir cezası verilir.
2. Kendisinin helali olmayan bir kadını öpmek bir günah, bir suç ise de küçük günahlardan sayılır.
3. Şer'î bir cezayı gerektirmeyen küçük günah ve hatalara beş vakit namaz, diğer ibadet ve tâatler, yapılan hayırlar ve iyilikler keffâret olur.
4. Herhangi bir soru veya olay üzerine inmiş olan hüküm, bütün ümmeti kapsamına alır. Prensipleştirilmiş fıkhî ifadeyle, sebebin husûsîliği hükmün umûmîliğine mâni değildir.

1047– وعن أَبي هُريرة رضي اللَّه عنهُ أَنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «الصَّلواتُ الخَمْسُ، والجُمُعةُ إِلى الجُمُعَةِ ، كفَّارةٌ لما بَيْنهُنَّ ، ما لم تُغش الكبَائِرُ » رواه مسلم .

1047. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Büyük günahlardan kaçınıldığı müddetçe, beş vakit namaz ile iki cuma, aralarında işlenen küçük günahlara keffârettir."

Müslim, Tahâret 14. Ayrıca bk. Tirmizî, Mevâkît 46; İbni Mâce, İkâmet 79

Açıklamalar

Faziletler kitabının başından beri açıklamaya çalıştığımız hadislerin bir kısmında abdestin, bir kısmında müezzinin okuduğu ezanın tekrarlanmasının ve ezan duasının, bir kısmında da beş vakit namazın ve cumanın küçük günahlara keffâret olacağı haber verilmektedir. Bu durumda akla şöyle bir soru gelebilir: Madem ki abdest küçük günahlara keffâret oluyor, öyleyse ezan neye keffâret olacaktır? Ezan ve duası keffâret oluyorsa , o halde namaz neye keffâret olacaktır? Namaz keffâret oluyorsa cuma neye keffâret olacaktır?

Bu listeyi uzatmak mümkündür, çünkü diğer bir kısım hadislerde, başka birtakım ibadetler ve iyiliklerin günahlara keffâret olacağından da bahsedilmektedir. Bu şunu göstermektedir: Anılan ibadet ve tâatlerin her biri keffâret olmaya elverişlidir. Eğer günah varsa keffâret olur; yoksa bunlar kulun iyilik hanesine yazılır, Allah katında mertebelerinin yükselmesine vesile olur. Fakat bu tavsiye ve teşvikler, mü'minlerin anılan bütün hayır ve iyiliklere, güzel davranışlara ara vermeden devam etmesi halinde arınacaklarını, tertemiz olacaklarını müjdelemektedir. Çünkü büyük günahları işlememek kaydıyla, bu ibadet ve tâatleri, hayır ve iyilikleri yapan mü'minler daima bir ümit ve güven içinde yaşama hazzını tadarlar. Bu ise onları düzenli bir hayata sevkeder.

Hadis daha önce 132 numara ile geçmişti, 1151 numara ile de gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Büyük günahlardan ve haramlardan mutlaka uzak durmak gerekir.
2. İbadetlerin her biri, özellikle de namazlar küçük günahlara keffârettir.
3. İbadet hayatı düzenli olan mü'minler, hayatlarının başka alanlarında da huzurlu olurlar.

1048- وعن عثمانَ بنِ عفان رضي اللَّه عنهُ قال : سمِعْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ :
«ما مِن امْرِيءٍ مُسْلِمٍ تحضُرُهُ صلاةٌ مَكتُوبةٌ فَيُحْسِنُ وُضُوءَهَا ، وَخُشوعَهَا ، وَرُكُوعَها ، إلاَّ كانت كَفَّارةً لما قَبْلَهَا مِنْ الذنُوبِ ما لَمْ تُؤْتَ كَبِيرةٌ ، وَذلكَ الدَّهْرَ كلَّهُ » رواه مسلم .

1048. Osman İbni Affân *radıyallahu anh,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittiğini söyledi:

"Bir müslüman, farz namazın vakti geldiğinde güzelce abdest alır, huşû içinde ve rükûunu da tam yaparak namazını kılarsa, büyük günah işlemedikçe, bu namaz önceki günahlarına keffâret olur. Bu her zaman böyledir."
Müslim, Tahâret 7

Açıklamalar

Dinimizde ibadetlerin makbul olması birtakım esaslara bağlandığı gibi, büyük ve küçük günahların affı da bazı şartların yerine getirilmesine bağlıdır. Namaz için abdestin farz olduğu, abdestsiz namaz olmayacağı her müslümanın bildiği bir gerçektir. Fakat farz olan bu abdesti alırken onun farzlarının yanında, sünnetleri, müstehapları ve birtakım edeplerine de riayet etmek gerektiğini düşünmeyen veya bunları önemsemeyenler olabilir. Şayet bunlar yerine getirilmezse, o abdest güzel bir abdest sayılmaz. Resûl-i Ekrem Efendimiz, abdesti güzel almaktan maksadının bu olduğunu hem bizzat ashabına göstererek hem bu yönde tavsiyelerde bulunarak açıklamışlardır. Daha önce 1031 numara ile geçen ve yine Hz.Osman'dan rivayet edilen hadiste bunu açıklamıştık. Şüphesiz güzel bir abdest, güzel bir namazın ilk şartıdır.

Huşû, namazın gerçek namaz olmasını sağlayan şartlardan biridir. Huşûdan maksat, kişinin namaz esnasında bütün varlığı ve kalbiyle Allah'a yönelmesidir. Fakat bunun görünürdeki esası, namazın bütün rükünlerini hakkıyla yerine getirmektir. Nitekim, Hz.Peygamber'in namazda sakalı ve elbisesiyle meşgul olan birini gördüğünde: *"Kalbi huşû*

duysaydı âzaları da huşû içinde olurdu” buyurmaları bu gerçeği ortaya koyar (Ali el-Müttekî, Kenzü’l-ummâl, 5891). Resûl-i Ekrem Efendimiz’in huşûdan sonra rükûdan bahsetmeleri de, namazın zâhirî ahkâmına riâyet edilmesi gereğinin delilidir. Rükû ve secde biri ötekinden ayrı düşünülemeyen iki ibadet esasıdır. Rükûu tam yapmak gerekiyorsa, secdeyi de tam yapmak gerektiği anlaşılır. Rükû ve secde, huşûun gözle görülebilen tezahürleri sayılır. Peygamberimiz bütün bunlarla **“Gerçekten mü’minler kurtuluşa ermiştir. Onlar, namazlarında huşû içindedirler”** [Mü’minûn sûresi (23), 1-2] âyetine işaret etmişlerdir.

Bir insan bütün bunlara dikkat ettiği ve büyük günahlardan uzak durduğu takdirde, namaz küçük günahlara keffâret olmaya devam eder. Büyük günahların ise bundan müstesna olduğunu, onların şartları yerine getirilen tövbe veya Allah’ın lutfu ve merhametiyle bağışlanacağını bir kere daha hatırlamalıyız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Beş vakit namazı devamlı kılmak ve asla aksatmamak gerekir.
2. Abdesti farzlarına, sünnet ve müstehaplarına, edeplerine riayet ederek almak icap eder.
3. Namazda huşûa riayet etmek rükû ve secde ile diğer gerekli rükünlere tam uymak gerekir.
4. Şartları yerine getirilerek kılınan beş vakit namaz, günün diğer saatlerinde işlenen küçük günahlara keffârettir.

188- باب فضل صلاة الصبح والعصر

SABAH VE İKİNDİ NAMAZLARININ FAZİLETİ

Hadisler

1049– عن أَبِي موسى رضي اللَّه عنهُ أَنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ صلَّى البرْديْنِ دَخَلَ الجنَّة » متفقٌ عليه . « البرْدانِ » : الصُّبْحُ والعَصرُ .

1049. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“İki serinlik namazını, sabah ve ikindiyi kılan kimse cennete girer.”
Buhârî, Mevâkît 26; Müslim, Mesâcid 215

Açıklamalar

İki serinlik namazının sabah ve ikindi namazları olduğunda âlimlerin pek çoğu ittifak içindedirler. Bunlara böyle ad verilmesinin sebebi de, günün serin zamanlarında kılındıkları içindir. Gündüzün en sıcak vaktinin gün ortası olduğu dikkate alındığında bu tevcih doğrudur. Ancak bazıları bunlardan birinin akşam veya yatsı namazı olabileceğini söylemişlerse de, bu görüş taraftar bulamamıştır. Cennete girmenin bu iki namaza bağlanması, onların son derece kıymetli ve kılındıkları vaktin de faziletli olmasındandır. Burada kişinin fedakârlığı ve feragatı da çok önemlidir. Çünkü sabah namazı vakti uykunun en çok sevildiği zamandır, bundan vaz geçip ibadet edebilmek bir fazilettir. İkindi namazı da, gündüzün sonuna yakın bir

zamanın namazı olup, bir insanın bu vakitte işini gücünü, alış verişini ve ticaretini bırakıp namaz kılması yine bir fazilettir. Bu vakitlerin önemini ve üstünlük sebebini gelecek hadislerde göreceğiz.

Bu hadisi daha önce 134 numara ile de okumuştuk.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sabah ve ikindi namazlarını kılanlar Allah katında büyük bir mükâfatı hak ederler.
2. Sabah ve ikindi namazı vakitleri fedakârlık gerektiren vakitlerdir. Birincisi uykudan fedakârlığı, diğeri işten ve kazançtan fedakârlığı gerektirir.

1050– وعن زهيْرٍ بن عِمارَةً بن رُوَيْبَةَ رضيَ اللَّه عنْهُ قالَ : سمِعْتُ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « لَنْ يلجَ النَّار أَحدٌ صلَّى قبْلَ طُلوعِ الشَّمْس وَقَبْل غُرُوبهَا » يعْني الفجْرَ ، والعصْرَ . رواه مسلم .

1050. Ebû Züheyr Umâre İbni Ruveybe *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittiğini söyledi:

"Güneş doğmadan ve batmadan önce namaz kılan bir kimse cehenneme girmeyecektir." Resûl-i Ekrem bu sözüyle sabah ve ikindi namazlarını kastetmişti.

Müslim, Mesâcid 213-214. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 9

Riyâzü's-sâlihîn'in bir çok matbu nüshasında bu hadisin sahâbî râvisi Züheyr İbni Umâre tarzında yazılmışsa da, doğrusu bizim kaydettiğimiz gibi Ebû Züheyr Umâre İbni Ruveybe'dir.

Ebû Züheyr Umâre İbni Ruveybe

Umâre, Kûfe'ye yerleşen sahâbîlerdendir. Babasının adının Ruveybe yerine Rüeybe tarzında da kaydedildiğini görmekteyiz. Onu Ebû Ruveybe künyesiyle tanıtanlar da vardır. Bazı kaynaklar künyesinin Ebû Zühre olduğunu söyler. Haysem İbni Sakîf oğullarına mensuptur. Resûl-i Ekrem'den dokuz hadis rivayet etmiştir. Müslim'de iki, Buhârî'de bir hadisi vardır. Ondan hadis nakledenler arasında iki oğlu Ebû Bekir ve Ebû İshâk bulunmaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Güneş doğmadan önce kılınan namaz, sabah namazıdır. Güneş batmadan önce kılınan ise ikindi namazıdır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, biri uykunun en derin saatinde diğeri günün yorgunluğunun ve çarşı pazarın en yoğun vaktinde kalkıp camiye gitmek, diğer namaz vakitlerine göre daha zordur. Zor olanı başarmanın daha faziletli olacağında şüphe yoktur. Bu durum Kur'an'ın şu âyetleriyle daha iyi anlaşılır: "**Geceleri pek az uyurlar, seherlerde istiğfar ederlerdi"** [Zâriyât sûresi (51), 17-18]. **"Kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekât vermekten ticaretin ve alışverişin alıkoymadığı insanlar"** [Nûr sûresi (24), 37]. Görüldüğü gibi Peygamber Efendimiz'in her sözü ya doğrudan veya dolaylı olarak Kur'an'ın bir âyetine dayanmaktadır. Biz bunları bazı kere tam olarak keşfetme imkânı

bulamayabiliriz. Fakat sahih olan bir rivayeti tereddütsüz kabul ederiz. Bu çeşit rivâyetlerin diğer namazları o kadar önemli saymadığı zannedilmemelidir. Bunlar, her namazın önemini ayrı ayrı anlatıp mü'minleri her birine teşvik edici rivayetler olarak kabul edilmelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sabah ve ikindi namazlarına özellikle hassasiyet gösterilmelidir. Çünkü biri uykudan uyanma zorluğuna katlanmayı, diğeri gündüzün yoğun meşgalesini ibadet için terketmeyi gerektirir.
2. İbadetler kişiyi cehennemden korumaya vesile teşkil eder.
3. Namazların bazısı diğerlerinden daha faziletli olabilir.
4. Rızık temini için çalışmak kulluğa mani olmamalıdır.

1051– وعن جُندَبِ بن سُفْيانَ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ صَلَّى الصُّبْحَ فهُوَ في ذِمَّةِ اللَّهِ فَانْظُرْ يَا ابنَ آدم لاَ يَطْلُبنَّك اللَّه مِنْ ذِمَّتِهِ بِشيءٍ » رواه مسلم.

1051. Cündüb İbni Süfyân *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sabah namazını kılan kimse Allah'ın himayesindedir. Dikkat et, ey Ademoğlu! Allah, bizzat himayesinde olan bir konuda seni sorguya çekmesin."

Müslim, Mesâcid 261-262. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 51, Fiten 6; İbni Mâce, Fiten 6

Açıklamalar

Hadisimizi daha önce biraz farklı metinlerle 234 ve 390 nolu hadisler olarak da görmüştük. Burada tekrar edilişinin sebebi, sabah namazıyla ilgili oluşundandır. Hadisin râvisi Cündüb İbni Abdullah, burada dedesine nisbetle Cündüb İbni Süfyan diye zikredilmiştir. Bir başka rivayetten sabah namazını cemaatle kılan kimsenin kastedildiğini anlıyoruz. Şu kadar var ki, insan her zaman cami veya mescid olan bir yerde bulunamayabilir. Veya bir mekânda tek başına olabilir. Bu sebeple hadis şârihlerinden bazıları "ihlasla kılan" diye açıklamışlardır. Sabah namazı vaktinde kalkmak müslümanlar için çok büyük önemi haizdir. Çünkü günün en bereketli saati ve rızıkların taksim olunduğu zaman dilimi olarak adlandırılan seher vakti, duanın, ibadet ve tâatin en makbul olduğu, rızık talebi için bütün canlıların yeryüzüne yayıldığı bir an olmanın yanında, insan sağlığı için de büyük önem taşımaktadır. Ayrıca kâfirlerin ve münafıkların uyku vakti olarak bilindiğinden dolayı onlara muhalefet etmek için de uyanıklık tavsiye olunmuştur. İslâm ordularının hareketi, düşman üzerine yürümeleri ve zafere ulaşmalarının çok kere sabahın erken saatlerinde oluşu tesadüfî değil, iradeli bir davranışın sonucudur.

Daha önceleri de açıklandığı gibi, Allah'ın zimmetinde olmak, dünyada ve ahirette O'nun koruması, himayesi, kefalet ve teminatı altında olmak anlamlarına gelir. Bir insan Allah'a verdiği sözü yerine getirmez, yapmaya güç yetirebileceği işleri yapmaz, iyi ve güzel davranışlarda bulunmazsa bundan dolayı hesaba çekilir. Allah'ın kişiyi huzuruna istemesi, onu hesaba çekmesi anlamına gelir. Kulluk şuuru dediğimiz şey, hesaba hazır olmamızı gerektirir. İşte Resûl-i Ekrem'in bize hatırlattığı bunlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sabah namazı vaktinde uyanmalı ve namazı cemaatle kılmaya özen göstermeliyiz.

2. Allah ve Resûlü'nün emir ve tavsiyelerine uymak, bizi hem bu dünyada hem âhiret hayatında huzura kavuşturur; Allah'ın koruması ve emniyeti altında olmamızı sağlar.

3. Allah'ın huzurunda hesaba çekilmezden önce, hesabımızı iyi yapmamız gerekir.

1052- وعن أَبي هُريرةَ رضي اللَّه عنهُ قالَ : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «يَتَعَاقَبُونَ فِيكم مَلائِكَةٌ بِاللَّيْلِ ، وملائِكةٌ بِالنَّهَارِ ، وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلاةِ الصُّبْحِ وصلاةِ العصْرِ ، ثُمَّ يعْرُجُ الَّذِينَ باتُوا فِيكم ، فيسْأَلُهُمُ اللَّه وهُو أَعْلمُ بِهِمْ : كَيفَ تَركتمْ عِبادِي ؟ فَيقُولُونَ : تَركنَاهُمْ وهُمْ يُصَلُّونَ ، وأَتيناهُمْ وهُمْ يُصلُّون » . متفقٌ عليه .

1052. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Birtakım melekler geceleyin, diğer birtakımı da gündüz vakti birbiri ardınca gelip sizin aranızda bulunurlar. Onlar sabah namazı ile ikindi namazında bir araya gelirler. Geceleyin aranızda kalmış olanlar Allah'ın huzuruna çıkarlar. Allah Teâlâ, kullarının halini çok iyi bildiği halde, meleklere:

–Kullarımı ne halde bıraktınız? diye sorar. Melekler:

–Onları namaz kılarken bıraktık; yanlarına da namaz kılarken varmıştık, derler."

Buhârî, Mevâkît 16, Tevhîd 23,33; Müslim, Mesâcid 210. Ayrıca bk. Nesâî, Salât 21

Açıklamalar

Sabah ve ikindi vakitlerini ve bu vakitlerin namazını daha faziletli kılan sebeplerden biri, belki en önemlisi, bu namazlarda meleklerin de hazır bulunmaları ve Allah'ın mü'minlere bir lutfu olmak üzere, onların güzel hallerine meleklerin Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda şahitlik etmeleridir. Mü'minlerin birbiri hakkında şahitlik etmeleri, lehinde şahitlik edilen kimse için Allah katında rahmet vesilesi olduğuna göre, meleklerin şahitliği öncelikle ve daha çok rahmete nâil olmanın vesilesidir. Âlimlerimizden bir kısmı bu meleklerin hafaza melekleri olduğunu, bir kısmı da kâtip melekler olduğunu söylemişlerdir. Bu gibi mahiyeti tamamen açıklanmayan konularda kesin söz söylemek mümkün olmadığına göre, bu anılanlardan herhangi biri veya daha başka melekler olabilir.

Meleklerin inmeleri, ilgili hadislerden anladığımız kadarıyla şöyle olmaktadır: Bir grup melek ikindi namazında iner ve mü'minlerin arasında kalırlar. İkinci grup sabah namazında iner ve bir araya gelirler. Sonra geceyi mü'minlerin arasında geçiren melekler gökyüzüne ve Allah'ın huzuruna çıkarlar, diğerleri ise ikindiye kadar yeryüzünde kalırlar. İkindi olunca başka melekler iner, onlar da yeryüzündekilerle birlikte ertesi günün sabahına kadar birlikte kalır, sonra sırası gelenler Allah'ın huzuruna çıkarlar. Böylece meleklerin inişi ikindi vaktinde, çıkışı ise sabah vaktinde olmuş olur. Hadisin birçok tarikinde meleklerin sadece sabah namazında toplandıklarının zikredilmesi, bu rivayete aykırı düşmez. Çünkü bir hadiste sabah namazında toplanmalarının zikredilmiş olması, ikindide toplanmamalarını gerektirmez.

Allah Teâlâ'nın ilmi her şeyi kuşattığı ve hiçbir şey O'nun bilgisi dışında olmadığı halde, yeryüzünden huzuruna çıkan meleklere *"Kullarımı ne halde bıraktınız?"* diye sormasının bazı hikmetleri üzerinde durulmuştur. Bunlardan biri, kendisine ibadet eden, saygı gösteren, emir ve yasaklarını dinleyen kullarının kıymetini, merhamet ve mağfirete lâyık olduklarını kullarına göstermesidir. Bir başka hikmeti ise, şu âyetteki gerçeği meleklere göstermesidir. Cenâb-ı Hak, Âdem *aleyhisselâm*'ı yarattığında melekler kendisine: **"Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz" demişler, Allah Teâlâ da: "Şüphesiz ben sizin bilmediklerinizi bilirim"** buyurmuştu [Bakara sûresi (2), 30]. İşte Allah Teâlâ, yeryüzündeki mü'min kullarının da tıpkı gökyüzündeki melekler gibi kendisinin emir ve yasaklarına itaat ve O'nu zikir ve tesbih etmelerine melekleri şahit kılarak, daha önceki zanlarında yanıldıklarını onlara göstermiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanların bütün hal ve hareketlerini takip edip, Cenâb-ı Hakk'a onlar hakkında rapor vermekle görevli melekler vardır.

2. Sabah ve ikindi namazı vakitleri, yeryüzünde kulların davranışlarını takip edip Allah'a bildirmekle görevli meleklerin buluştuğu ve mü'minlerle birlikte namaz kıldıkları faziletli zamanlardır.

3. Melekler, sabah namazı vaktinde gökyüzüne çıkar, ikindi namazı vaktinde de yeryüzüne inerler.

4. Namaz ibadetlerin en büyüğüdür.

5. İnsan her an Allah'ın gözetimi altındadır**.**

1053– وعن جَريرِ بنِ عبدِ اللَّهِ البجليِّ رضيَ اللَّه عنهُ قال : كنا عِندَ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَنَظَرَ إِلى القَمرِ لَيْلَةَ البَدْرِ ، فقال : « إنكم سَتَرَوْنَ ربكمْ كما تَرَوْنَ هذا القَمر ، لا تُضَامُّونَ في رُؤْيَتِهِ، فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لا تُغْلبُوا عَلى صلاةٍ قَبْل طُلُوعِ الشَّمْسِ ، وَقَبْل غُرُوبِها فافْعلُوا» متفق عليه .

وفي روايةٍ : « فَنَظَرَ إِلى القَمر لَيْلَةَ أَرْبَعَ عَشرَةَ » .

1053. Cerîr İbni Abdullah el-Becelî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında idik. Dolunay halindeki aya bakarak şöyle buyurdu:

"Siz şu ayı güçlük çekmeden gördüğünüz gibi, Rabbinizi de açıkça göreceksiniz. Güneş doğmadan ve batmadan önceki namazları kaçırmamak elinizden geliyorsa, kesinlikle kaçırmayıp kılınız."

Buhârî'nin bir rivayetinde: "Resûl-i Ekrem, ayın on dördüncü gecesi aya bakmıştı" denilmektedir.

Buhârî, Mevâkît 16, Tefsîru sûre (50) 2, Tevhîd 24; Müslim, Mesâcid 211. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 19; Tirmizî, Cennet 16; İbni Mâce, Mukaddime 13

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, rü'yet hadislerindendir. Mü'minlerin kıyamet gününde, arada herhangi bir engel ve perde bulunmaksızın Cenâb-ı Hakk'ın cemâlini görmesiyle ilgili hadislere rü'yet hadisleri denilir. Mu'tezile ile Hâricîler dışındaki bütün mezhepler, rü'yetin gerçekleşeceğine inanırlar. Çünkü bu yöndeki hadisler mütevâtir derecesine ulaşmıştır. Mütevâtir haberler ise kesin bilgi ifade eder ve inkârı söz konusu olamaz. Sahâbe-i kirâmın önde gelenlerinden en az yirmi kişi bu yönde rivayette bulunmuştur. Ayrıca, **"Yüzler var ki o gün ışıl ışıl parlar. Rablerine bakarlar"** [Kıyâmet sûresi (75), 22-23]. **"Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır"** [Yûnus sûresi (10), 26]. "**Hayır, doğrusu o gün onlar Rablerini (görmekten) mahrum kalmışlardır"** [Mutaffifîn sûresi (83), 15] gibi âyetler de bu hususa delil getirilmiştir.

Güneşin doğmasından ve batmasından önceki namazlar, sabah namazı ile ikindi namazıdır. Bu iki namazdan insanı alıkoyacak olan da sabah uykusu ile alışveriş ve işle meşgul olma gibi engellerdir. İnsanın samimi niyeti ve gayreti ile bunlar aşılabilir. Esasen daha önce de ifade ettiğimiz gibi beş vakit namazın hepsi fazilet yönünden eşittir. Ancak herbirinin kendine has bir özellik sebebiyle diğerlerinden ayrı mütalaa edilmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim bundan önceki hadisi açıklarken sabah ve ikindi namazlarının mümeyyiz vasıflarından sadece biri olan gece melekleri ile gündüz meleklerinin bu vakitlerde bir araya gelmelerine ve mü'minlerle birlikte namaz kılmalarına işaret etmiştik.

Hadisi 1899 numara ile bir kere daha okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü'minler, kıyamet gününde Allah Teâlâ'yı göreceklerdir. Kâfirler ise bundan mahrum kalacaktır.

2. Sabah ve ikindi namazları faziletli namazlar olup, bunlara devam etmek gerekir. Bu iki namaza devam edenlerin, diğerlerine de devamı umulur.

3. Namaza engel teşkil eden uykuyu yenmek, alışverişi, iş ve güç gibi meşgaleleri terketmek bizim elimizdedir. Buna gayret etmek gerekir.

1054- وعن بُرَيْدَةَ رضيَ اللَّه عنهُ قال : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ تَرَكَ صَلاةَ العصْرِ فَقَدْ حَبِطَ عَملُهُ » رواه البخاري .

1054. Büreyde *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İkindi namazını terkeden kimsenin işlediği amelleri boşa gider."

Buhârî, Mevâkît 15. Ayrıca bk. Nesâî, Salât 15; İbni Mâce, Salât 9

Açıklamalar

İkindi namazının önemini ve faziletini, alışveriş, iş güç ve ticaret gibi birtakım meşguliyetler sebep gösterilerek terkedilmemesi gerektiğini buraya kadarki rivayetlerden öğrendik. İkindi namazını terkeden kimsenin, işlediği amellerinin boşa gitmesi demek, bu namazı terkedenin işlediği işlerin sevabının heder olması veya azalması ya da önceki hadislerde geçen, meleklerin Allah'ın huzurunda o kişi lehine olan şahitliğinden mahrum

kalması demektir. Bunu, ikindi namazını terkettiği gün işlediği amellerin sevabı azalır tarzında anlayanlar da olmuştur. İbni Melek, bununla kastedilen anlamın ikindi namazını kılmayan kimsenin geçmişteki bütün amellerinin boşa gitmesi demek olmadığını özellikle belirtmiş ve buna delil olarak da “**Sizden kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse, işte onların bütün yaptıkları dünyada da ahirette de boşa çıkmıştır ve onlar ateş halkıdır, orada ebedî kalacaklardır”** [Bakara sûresi (2) 217] âyetini zikretmiş, bütün amelleri boşa gideren şeyin sadece dinden dönmek ve kâfir olarak ölmek olduğunu ifade etmiştir. Yoksa Hâricîler’in iddia ettiği gibi, böyle hadisler, büyük günah işleyenin kâfir sayılmasının veya Mu’tezile’nin iddia ettiği gibi büyük günahların sâlih amelleri boşa çıkaracağının veya ibtal edeceğinin delili değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namazları terketmek, haram olan büyük günahlardandır. Özellikle ikindi namazını terketmenin daha büyük bir haram olduğu sahih rivayetlerle sabittir.

2. Namazı inkâr ederek terkeden kâfir olur; inkâr etmediği halde ihmal ederek kılmayan büyük günah işlemiş olur.

3. Ehl-i sünnet mezheplerinin itikadına göre, büyük günah işlemek insanı dinden çıkarıp kâfir kılmadığı gibi, büyük günahlar bütün sâlih amellerin sevabını da ortadan kaldırmaz.

4. Bir günün ikindi namazını terkeden kimsenin o günkü ameli noksan olduğu için, günlük sevabı da noksan olur.

189- باب فضل المشي إلى المساجد

CAMİLERE GİTMENİN FAZİLETİ

Hadisler

1055– عن أَبي هريرةَ رضيَ اللَّه عنهُ أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ غَدا إِلى المسْجِدِ أَوْ رَاحَ ، أَعَدَّ اللَّه لهُ في الجَنَّةِ نُزُلاً كُلَّمَا غَدَا أَوْ رَاحَ » متفق عليه .

1055. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kim sabah akşam camiye gider gelirse, her gidip gelişinde Allah Taâlâ o kimseye cennetteki ikramını hazırlar.”

Buhârî, Ezân 37; Müslim, Mesâcid 285

Açıklamalar

Cami ve mescidlerin İslâm toplumlarında pek önemli birçok işlevi varsa da, bunlardan en başta geleni cemaatle namaz kılınan mekânlar olmasıdır. Namaz, mü’minleri günde beş defa bir araya getiren toplayıcı bir ibadettir. Bu sebeple namaz kılınan özel mekâna toplayıcı anlamına cami veya Allah’a secde edilen, ibadet edilen yer anlamına mescid denilir. Fakat biz Türkçemizde, çoğunlukla büyük olanlarına cami, daha küçük olanlarına da mescid deriz.

Sabah akşam camiye gidip gelmekten maksat, sadece sabah ve akşam namazına gidip gelmek değil, beş vakit namazda camiye gidip gelmektir. Çünkü hadiste geçen “gudüv” kelimesi sabahtan güneşin zevâline kadar geçen zamandaki gidiş gelişi, “ravâh” da zevâl vaktinden gecenin evveline kadar olan zamandaki gidip gelişleri ifade eder. Böylece bu iki

kelime, bir gün boyunca yapılan yürümeleri kapsamına alır. Nitekim dilimizde de bir insan için "sabah akşam yürür" denilince aynı mâna anlaşılır. Cami ve mescidlere gidip gelmekten maksat namazları cemaatle kılmaktır. Gidip gelmeler bu sevaba ulaşmanın vesilesidir. Harekette bereket vardır. Samimi niyet ve ihlâsla yapılan her iş ve davranış karşılığında Cenâb-ı Hakk'ın ecir ve mükâfat vereceği inancı, dinimizin bize öğrettiği temel prensiplerden biridir. Allah Teâlâ, mü'minlerin yapacağı hayırlı işler ve güzel davranışlar karşılığında onlara cennette pek çok ikram hazırlatır. İşte beş vakit namaz için cami ve mescidlere giden mü'minlerin de bu ikramlardan büyük hissesi olduğunu bu hadisten açıkça öğrenmiş olmaktayız.

Hadisi daha önce 125 numara ile de görmüştük.

Hadisten öğrendiklerimiz

1. Beş vakit namazı cami veya mescidlerde cemaatle kılmak büyük fazilettir.

2. Namaz için cami ve mescidlere gidenlere, her gidiş gelişleri, her adım atışları karşılığında Allah Teâlâ cennette ikramlar hazırlatır.

3. İslâm cemaat dinidir. Cemaate devam etmek ve müslümanların cemaatinden ayrılmamak gerekir.

1056– وعنهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « مَنْ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ ، ثُمَّ مَضى إِلى بيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ ، لِيَقْضِيَ فَرِيضَةً مِنْ فَرائِضِ اللَّهِ كانَتْ خُطُواتُهُ إِحْدَاها تَحُطُّ خَطِيئَةً ، والأُخْرى تَرْفَعُ دَرَجَةً » رواه مسلم .

1056. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse evinde güzelce temizlenir, sonra Allah'ın farzlarından bir farzı yerine getirmek için Allah'ın evlerinden birine giderse, attığı adımlardan her biri bir günahı silip yok eder; diğer adımı da onu bir derece yükseltir."
Müslim, Mesâcid 282

Açıklamalar

Hadiste geçen temizlik, herhangi bir meşrû sebeple suyu kullanamayan kimsenin yapmak zorunda olduğu teyemmüme varıncaya kadar bütün temizlenme çeşitlerini kapsar. Dinimizin maddî ve manevî temizliğe ne kadar önem verdiğini ilgili bahislerde gördük. İbadetlerimizin hepsinin temelinde bu iki temizlik vardır. Bu temizlikten biri vücudumuzdaki görünen kirleri veya hades dediğimiz abdestsizlik gibi görünmeyen kirleri giderir; diğeri ise kalpteki manevî kirlerden bizi arındırır. Bir insan evinden camiye gitmek üzere çıkarken, her iki temizliğe de riayet ederek çıkar. Riyâ ve gösterişten uzak, samimiyet ve ihlâsla, ecrini ve sevabını sadece Allah'tan umarak camiye ve cemaate gelen kimse manevî temizliğe de riayet etmiş demektir.

Allah'ın evinden maksat, cemaatle namazın ve Allah'a ibadetin mekânı olan cami ve mescidlerdir. Camiler, farz namazların cemaatle kılındığı yerlerdir. Nâfile namazları evde kılmanın daha faziletli olduğuna daha önce işaret etmiştik. Ancak bu tavsiyenin cami ve mescidlerde sünnet namaz kılınmayacağı gibi bir anlama gelmediğine de dikkat çekmiştik. Çünkü hem Peygamber Efendimiz'in hem sahâbîlerin mescidde farzlar dışındaki namazları

kıldıklarını, ayrıca itikâf yaptıklarını, Allah'ın zikriyle meşgul olduklarını biliyoruz. Şu kadar var ki, nâfile namazlar farz namazlar gibi cemaat halinde kılınmamıştır.

Camiye cemaate giderken atılan her adımın ayrı bir ecri ve sevabı olduğunu biliyoruz. Burada, bu sevabın ve mükâfatın daha müşahhas şekilde ifade edildiğini görmekteyiz. Atılan her adımdan biri bir küçük günahı imha etmekte, diğer adım ise mü'minin derecesinin yükselmesine vesile olmaktadır. Bu müjde, camiye ve cemaate devam etmenin ne kadar önemsenmesi gereken bir davranış olduğunu da ortaya koyucu niteliktedir. Özellikle büyük şehirler başta olmak üzere, ülkemizin birçok yerleşim biriminde müslümanların cemaate devam hassasiyetini gün geçtikçe kaybettiklerini görmekteyiz. Kanaatimizce bu önemli sünneti yeniden ihya için gayret etmek her müslümanın görevleri arasındadır. Toplu ibadet ve toplu dua dinimizin en önemli belirleyici niteliklerinden biridir. Caminin dışında hiçbir mekân bunu sağlayamaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Temizlik, bütün ibadetlerin temel şartıdır.
2. Cami ve mescidler Allah'ın evi olup, en emin mekânlardır.
3. Farz namazları camide ve cemaatle kılmak daha faziletlidir.
4. Camiye giderken atılan iki adımdan biri bir küçük günahı imha ederken, ikinci adım mü'minin Allah katındaki derecesini yükseltir.

1057– وعن أُبَيِّ بن كَعْبٍ رضيَ اللَّه عنه قال : كانَ رجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ لا أَعْلم أَحدًا أَبْعدَ مِنَ المسْجِد مِنْهُ ، وَكَانَتْ لا تُخْطِئُهُ صَلاةٌ ، فَقيلَ له : لو اشتَرَيْتَ حِمَارًا لِتَرْكَبَهُ في الظَّلْمَاءِ وفي الرَّمْضَاءِ قالَ : ما يَسُرُّنِي أَنَّ مَنْزِلي إِلى جنْبِ المسْجدِ ، إِنِّي أُريدُ أَنْ يُكتَبَ لِي مَمْشاي إِلى المسْجِدِ ، وَرجُوعِي إِذا رَجَعْتُ إِلى أَهْلي . فقالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قَدْ جَمَعَ اللَّه لكَ ذَلكَ كُلَّه » رواه مسلم .

1057. Übey İbni Kâ'b *radıyallahu anh* şöyle dedi:

– Ensardan bir adam vardı. Evi mescide ondan daha uzak olan bir kimse bilmiyorum. Buna rağmen hiçbir namazı kaçırmıyordu. Kendisine:

– Keşke bir merkep satın alsan! Karanlık ve sıcak günlerde ona binerdin? denildi. Adam:

– Evimin mescide yakın olması beni sevindirmez. Ben mescide gelip giderken attığım her adıma sevap yazılmasını istiyorum, dedi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– **"Allah Teâlâ bunların hepsinin sevabını senin için bir araya topladı"** buyurdu.
Müslim, Mesâcid 278. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 48

Açıklamalar

Evinin Mescid-i Nebevî'ye uzaklığına rağmen, bütün vakit namazlarını Resûl-i Ekrem'le birlikte kılan Medineli bu sahâbînin kim olduğunu bilmiyoruz. Fakat onun diğer sahâbîlerin dikkatini çektiğini ve kendisine gıpta edildiğini görüyoruz. Medine'nin yakıcı sıcağında ve

gece karanlığında mescide gelmenin hiç de kolay bir iş olmadığını bilenler ona hiç olmazsa bir merkep almayı tavsiye etmişler, fakat o bu teklifi sırf daha çok sevap kazanma arzusuyla kabul etmemiştir. Bu sahâbînin, mescide yürüyerek gidip gelmenin daha faziletli olduğunu bildiği anlaşılmaktadır. Bir merkep alma teklifi yapan sahâbînin, hadisin râvisi Übey İbni Kâ'b'ın kendisi olduğu Ebû Dâvûd'un rivayetinden açıkça anlaşılmaktadır. Bu teklif, uzaktan gelenlerin mescide binitli olarak gelmelerinin câiz olduğunu da göstermekte, nitekim sahâbîler arasında böyle gelenler olduğu da bilinmektedir. Bu sebeple fıkıh kitaplarımızda konuya özellikle yer verildiğini görürüz.

Böyle hadisler, kişinin evinin cami ve mescidlere uzak olmasını istemesine veya Peygamber Efendimiz'in böyle tavsiye ettiğine delil gösterilemez. Çünkü Efendimiz'in kendi evlerinin kapısı mescide açılmaktaydı. Fakat evler mescide ne kadar uzak olursa olsun, farz namazları kılmak için mescide gelmenin faziletine ve böyle davranmanın övüldüğüne delil teşkil eder. Daha sonraki dönemlerde şehirler büyüyüp gelişince, her mahallede hatta her sokakta bir mescid inşa edilmiş, insanların üşenmeden ve zorluk çekmeden cemaate devam edebilmelerine imkân sağlanmıştır.

Bu sebeple, İslâm âlimleri arasında yakında olan bir camiye gitmenin mi yoksa uzak camiyi tercih etmenin mi daha faziletli olduğu münakaşa edilmiştir. Bazı mezheplerde bu husus kişinin tercihine bırakılırken, Mâlikî mezhebi ulemâsı mahalle mescidini bırakıp uzağa gitmenin doğru olmadığı kanaatindedirler.

Bu hadisi daha önce 139 numara ile de okumuştuk.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Evler mescide uzak da olsa, farz namazların edası için cemaate gelmek büyük faziletlerdendir.

2. Binitli olarak da namaza gidilebilir.

3. Kişi meşrû bir işi daha çok ecir ve sevap kazanmak niyetiyle yaparsa, Allah ona bunun karşılığını verir.

4. Camiye ve cemaate sadece giderken değil, dönerken de adım başına sevap yazılır.

5. Sahâbe-i kirâm yaptıkları işlerde Allah'ın rızasını ve sevap kazanmayı her şeyden üstün tutarlardı.

1058- وعن جابرٍ رضيَ اللَّه عنهُ قال : خَلَتِ البِقَاعُ حَوْلَ المسْجِد ، فَأَرادَ بَنُو سَلِمَةَ أَنْ يَنتقلُوا قُرْبَ المسْجِد ، فَبَلَغَ ذلكَ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالَ لهم : « بَلَغَني أَنَّكُمْ تُرِيدُونَ أَن تَنْتَقِلُوا قُرْبَ المسْجِد ؟ قالوا : نعم يَا رَسولَ اللَّهِ قَدْ أَرَدنَا ذَلكَ ، فقالَ : « بَنِي سَلمَةَ دِيارَكُمْ تُكْتَبْ آثارُكُمْ ، دِيارَكُمْ تُكْتَبْ آثارُكُمْ » فقالوا : ما يَسُرُّنَا أَنَّا كُنَّا تَحَوَّلْنَا : رواه مسلم ، وروى البخاري معناه من رواية أَنَس .

1058. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

– Mescidin etrafındaki arsalar boş kalmıştı. Benî Selime, mescidin yakınına taşınıp yerleşmek istediler. Bu arzu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ulaşınca, onlara:

– “Bana gelen bilgiye göre, mescidin yakınına taşınıp yerleşmek istiyormuşsunuz, öyle mi?” buyurdu. Onlar:

–Evet, ey Allah’ın Resulü! Böyle arzu etmiştik, dediler. Resûl-i Ekrem iki defa:

– “Ey Selime oğulları! Yurtlarınızdan ayrılmayınız ki, adımlarınıza sevap yazılsın” buyurdu. Onlar da:

– Şu halde yerlerimizden göçmek bizi sevindirmeyecek, dediler.

Müslim, Mesâcid 280. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre(36) 1

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in Medine’ye hicretinden sonra yaptığı ilk iş, bir mescid inşâ etmek olmuştu. Hadiste adı geçen mescid budur. Mescidin etrafı boş bırakılmış, yerleşime izin verilmemişti. Benî Selime, Ensâr kabilelerinden biri olup, yerleşim alanları mescide uzaktı. Onlar, beş vakit namazı daha kolay yoldan cemaatle kılabilmek gayesiyle, mescidin etrafındaki boş arsalara gelip ev yapmak ve oraya yerleşmek istiyorlardı. Çünkü gece karanlığında ve yağmur yaş olduğu günlerde camiye gidip gelmekte güçlük çekiyorlardı. Peygamber Efendimiz ise bu isteği hoş karşılamadı ve Benî Selime mensuplarını çağırarak bu yöndeki düşüncesini kendilerine açıkladı, yerlerinde kalmalarını istedi. Namaz kılmak için mescide gelip gitmekle kazanacakları sevabı da onlara haber verip müjdeledi. Onlar da buna razı olup yurtlarında kaldılar.

Çünkü Benî Selime yaşadıkları semtin âdeta bekçisi durumunda idiler. Orayı boşalttıkları takdirde o semtin güvenliği tehlikeye düşecekti. Efendimiz buna rıza göstermedi.

Peygamber Efendimiz, Medine’deki yerleşimin düzenli ve dengeli olmasına özen gösteriyordu. Belirli alanlarda nüfusun yoğunlaşıp bazı yerlerin ise tamamen boş kalmasını istemiyordu. Boş kalması gereken yerlerin iskâna açılmasını da hoş karşılamıyordu. Bu tutum, İslâm şehirciliğinin ve günümüzde her geçen gün önemi daha da artan çevreciliğin ilk ciddî örneğini teşkil eder. Peygamber Efendimiz’in Medine ile ilgili düzenlemeleri bunlardan ibaret değildi. O, su kaynaklarının korunmasından, ziraat alanlarının zayi olmamasına, bazı bölgelerin ağaçlandırılmasından, evlerin yerleşim planı ve mimari görünümüne kadar birçok alandaki düzenlemelere müdahalede bulunmuştur.

Hadis kitaplarımızın yanında, siyer ve tarih alanındaki eserlerde de bu örneklere sıkça rastlarız. Daha sonraki dönemlerde sırf Medine’yi konu alan müstakil eserler yazılmış ve bu kitaplarda Peygamber Efendimiz ve ondan sonraki dönemlerde Medine ile ilgili konulara daha çok yer verilmiştir.

Hadis daha önce 138 numara ile geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir şehir veya ülkedeki insanların yerleşim yerinin planlamasına yönetici müdahale edebilir.

2. Mescide yakın olmak arzusuyla, bir şehrin veya beldenin kenar semtlerini boşaltmak güvenliğe zarar verecekse, uzakta kalmak tercih edilir.

3. Ev camiye uzak da olsa, cemaate devama özen göstermek gerekir.

4. Uzak mahallerden camiye gelmenin sevabı daha çok ve daha büyüktür.

5. Evlerin camiye yakın olması müstehaptır.

1059– وعنْ أَبِي موسى رضيَ اللَّه عنه قالَ : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «إِنَّ أَعْظَم الناس أَجرًا في الصَّلاةِ أَبْعَدُهُمْ إِلَيْها مَمْشًى فَأَبْعَدُهُمْ . والَّذي يَنْتَظِرُ الصَّلاةَ حتَّى يُصلِّيها مَعَ الإِمامِ أَعْظَمُ أَجراً مِنَ الذي يُصلِّيها ثُمَّ يَنَامُ » متفقٌ عليه .

1059. Ebû Mûsa *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şüphesiz namazdan en çok sevap kazanacak insanlar, uzak mesafelerden camiye yürüyerek gelenlerdir. Namazı imamla birlikte kılmak için bekleyen kimsenin sevabı, namazı tek başına kılıp sonra uyuyan kimseden daha büyüktür."

Buhârî, Ezân 31; Müslim, Mesâcid 277. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 48; İbni Mâce, Mesâcid 15

Açıklamalar

Camiye ve cemaate gelmenin faziletini ve sevabını şimdiye kadar geçen pek çok hadisten öğrenmiş bulunmaktayız. Öğrendiğimiz bir başka gerçek, camiye daha uzaktan gelenlerin ecir ve sevabının yakından gelenlere göre daha çok olduğudur. Çünkü bir işte ne kadar çok meşakkat ve güçlük varsa, o işi başarana verilecek ecir ve sevap da o kadar çok olur. Bu, dünyalık işlerimizde böyle olduğu gibi uhrevî yönü ağır basan işlerimizde de böyledir. Hakkaniyet ve adâlete uygun olan da budur. Peygamber Efendimiz'in, zor, sıkıntılı, meşakkatli işleri başarmanın mükâfatını sahâbîlere sıkça hatırlattığı, onların bu yönde görüp duyduklarını nakletmelerinden anlaşılmaktadır. Namazı imamla birlikte, cemaatle kılan kimsenin ecri ve sevabı da evinde tek başına kılan kimseden daha çoktur. Çünkü böyle bir insan hem güçlüklere katlanarak mescide gelmenin, hem de namaz vaktini ve imamı beklemenin sevabını, ecir ve mükâfatını elde etmiş olur. Oysa namazı evinde kılan kimse, güçlüğe katlanmayarak ecrini noksanlaştırmanın yanında cemaat sevabından da mahrum kalır. Ayrıca uyanık olanın, uyuyandan daha çok ecir ve sevap kazanacağı her akıl sahibinin kolaylıkla kabul edeceği bir gerçektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Uzak mesafeden mescide gitmek kişinin ecir ve sevabını artırır.

2. İbadetlerimizde ve diğer işlerimizde çektiğimiz güçlük ne kadar çoksa, alacağımız ecir ve sevap da o nisbette çok olacaktır.

3. İmamı bekleyerek namazı cemaatle kılmak, tek başına kılmaktan kat kat faziletlidir.

1060– وعن بُرَيدَةَ رضي اللَّه عنه عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « بشِّروا المَشَائِينَ في الظُّلَمِ إِلى المَساجِدِ بِالنور التَّامِّ يَوْمَ القِيامَةِ » رواه أبو داود والترمذي .

1060. Büreyde *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Karanlık gecelerde mescidlere yürüyerek giden kimselere, kıyamet gününde tam bir nura kavuşacaklarını müjdeleyiniz.”

Ebû Dâvûd, Salât 50; Tirmizî, Salât 166. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mesâcid 15

Açıklamalar

Bu hadiste dikkatimizi çeken husus, uzaklık ve yakınlık farkı gözetmeden karanlık gecelerde mescidlere yürüyerek gidenlerin büyük ecir ve sevaba nâil olacaklarının müjdelenmesidir. Kıyamet gününde nura kavuşmak, mü’minlerin yüzlerinin aydınlık olması, dolayısıyla cenneti hak etmeleri anlamına gelir. Çünkü nur ve aydınlık cennetin, zulmet ve karanlık cehennemin simgesidir. Peygamberimizin sözleri şu âyetlerin bir özetidir: “**O gün onların nuru, önlerinden ve yanlarından koşar. Derler ki: Rabbimiz nurumuzu tamamla, bizi bağışla, çünkü sen her şeye kadirsin”** [Tahrim sûresi (66), 8]. **“O gün münâfık erkekler ve münâfık kadınlar sür’atle cennete gitmekte olan mü’minlere derler ki: Ne olur bize bakın da sizin nurunuzdan bir parça alalım”** [Hadîd sûresi (57), 13].

Karanlıkta kılınan namazlar, sabah ile yatsı namazlarıdır. Onların her birinin faziletine daha önceki bölümde yeterince temas etmiştik. Çünkü bu namazlar için camiye gitmek, diğer namazlardan daha zordur. Zira her iki namaz uyku vaktine rastlamaktadır. Münâfıklara en zor gelen namazlar bunlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bütün namazlarda camiye gitmek faziletli ise de, sabah ve yatsı namazlarında cemaate devam etmek daha faziletlidir.
2. Sabah ve yatsı namazlarında cemaate devam edenlerin, Allah Teâlâ kıyamet gününde yollarını aydınlatır ve onları cennete koyar.

1061- وعن أبي هريرةَ رضيَ اللَّهُ عنهُ أَنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « أَلا أَدُلُّكُمْ على مَا يمْحُو اللَّهُ بِهِ الخَطَايَا ، وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ ؟ قَالُوا : بَلى يا رسولَ اللَّهِ . قَالَ: « إسْباغُ الْوُضُوءِ عَلى المكَارِهِ ، وَكَثْرَةُ الخُطَا إلى المسَاجِدِ ، وَانْتِظَارُ الصَّلاةِ بعْد الصَّلاةِ ، فَذلِكُمُ الرِّباطُ ، فَذلكُمُ الرِّباطُ » رواه مسلم .

1061. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– ”Size, Allah’ın kendisiyle günahları yok edip, dereceleri yükselteceği hayırları haber vereyim mi?” buyurdular. Ashâb:

– Evet, yâ Resûlallah! dediler. Resûl-i Ekrem:

– ”Güçlükler de olsa abdesti güzelce almak, mescidlere doğru çok adım atmak, bir namazı kıldıktan sonra öteki namazı beklemek. İşte ribâtınız, işte bağlanmanız gereken budur” buyurdular.

Müslim, Tahâret 41. Ayrıca bk. Tirmizî, Tahâret 39; Nesâî, Tahâret 180; İbni Mâce, Tahâret 49, Cihâd 41

Açıklamalar

Hadisi daha önce 133 ve 1032 numaralarla da okumuştuk. Mescide gidişle ilgisi sebebiyle burada bir kere daha zikredilmiştir. Bu durum, bir hadisin birçok konuyla ilgili olabileceğinin ve birden çok hükme kaynaklık edebileceğinin delilini teşkil eder. Mescidlere doğru çok adım atmak, evin mescide uzak olmasıyla mümkündür.

Bu sebeple evi mescide uzak olan yakın olandan daha fazla sevap kazanır. Daha önce geçen hadisler de bunu ispat eder. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in evin mescide uzak olmasını hoş karşılamadığı yönündeki rivayetlerle bunlar bir çelişki teşkil etmez. Evi uzak olan kimsenin cemaate gitmeye üşenmesi durumunda bu hoş karşılanmaz; ancak evi uzak olduğu halde mescide gidenin bu davranışı da övgüye lâyık ve faziletli bir iştir. Dolayısıyla bu rivayetler arasında bir zıtlık söz konusu değildir. Üstelik böyle davranan kimseye bir ribât, yani cephede nöbet tutan gibi bir cihad sevabı vardır.

Hadisten öğrendiklerimiz

1. Evin mescide uzak olması, orada namaza devam edildiği takdirde daha büyük sevap kazanılmasına vesile olur.

2. Nefsin hoşuna gitmeyen ve insana zor gelen amelleri işlemek daha faziletlidir.

1062- وعن أَبي سعيدٍ الخدْرِيِّ رضيَ اللَّهُ عنهُ عنِ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «إِذا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَعْتَادُ المسَاجِد فاشْهدُوا لَهُ بِالإِيمَانِ » قال اللَّه عزَّ وجلَّ : { إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ والْيومِ الآخِرِ } الآية . رواه الترمذي وقال : حديث حسن .

1062. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mescidlere devam etmeyi alışkanlık haline getiren bir adamı gördüğünüz zaman, onun gerçek mü'min olduğuna şahitlik ediniz". Allah Taâlâ şöyle buyurur: "Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve âhiret gününe inanan, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar onarırlar. İşte onlar, doğru yolu bulanlardan olabilirler" [Tevbe sûresi (9), 18].

Tirmizî, Îman 8, Tefsîru sûre(9). Ayrıca bk. İbni Mâce, Mesâcid 19

Açıklamalar

Mescidlere devam etmek, beş vakit namazı orada kılmayı âdet edinmek, bir mü'min için hiç de küçümsenmeyecek önemli bir niteliktir. Bu özellik bir insanın ibadete düşkünlüğünü, Allah'ın evi olan mescidleri sevdiğini, kalbinin ve gönlünün sürekli ibadetle meşguliyetini ve cemaat şuuruna sahip olduğunu gösterir. Hadisin bir başka rivayetinden açıkça anladığımız gibi, bu durum cami ve mescidleri onarmayı, yenilerini yapmayı, onları korumayı, cami hizmetlerini yerine getirmeyi de kapsar. Nitekim hadiste geçen âyet-i kerîme de buna delil teşkil eder. Çünkü dikkat edilirse mescidleri onaranlar, Allah'a ve âhiret gününe inananlardır. İnanmayanlar mescidleri ya yıkar veya kullanılmaz hale getirirler. Fakat inanmak kâfi değil, aynı zamanda namaz kılmak da şarttır. Zira mescidlerin esas yapılış gayesi içinde namaz kılınması, Allah'a kulluk edilmesidir. İnancı olmayanlar nasıl mescidleri yıkarlar veya tahrip ederlerse, inananlar açısından içinde namaz kılınmayan mescidler de mânen harap olmuş

sayılır. İşin zekâtla da bir bağlantısı olduğu için ayette namaz kılanlardan sonra zekât verenler de zikredilmiştir. Farz olan zekât borcunu yerine getirmeyenler, fakirleri koruyup gözetmeyenler mescid bina etmeyecekleri gibi, onu onarmayı da düşünmezler. Bu da yeterli değil, bunlarla birlikte Allah'tan başkasından korkmayan kimseler olmak gerekir. Esas olan da budur. Çünkü Allah'tan başkasından korkanlar bir kâfirin, bir zalimin, bir münafığın arzusuna uyarak mescidleri kendi elleriyle yıkabilirler. Gerçek anlamda iman ehlinden mahrum kalan mescidlerin ne servetle, ne sayı çokluğuyla ne de başka yollarla korunması mümkün olur. Görüldüğü gibi mescidlerin imarı sadece şekil planında düşünülmemeli, hem maddî hem mânevî anlamda mescidlere sahip çıkılmalıdır.

Mescidlere devam etmeyi alışkanlık haline getirenlerin, yukarıda sayılan niteliklere de sahip oldukları var sayılır veya böyle olmaları temenni edilir. İşte bu sebeple onların mü'min olduklarına şahitlik edilir. İman esasen kalbî bir amel de olsa, onun tezahürleri dışta görüldüğü için, bizler gördüklerimize göre hükmetmekle mükellef kılınmışızdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mescidlere devamı alışkanlık haline getirmek gerekir.
2. Bir kimsenin dış görünüşüne göre mü'minliğine hükmetmek ve bu yönde şahitlik yapmak câizdir.
3. Mescidleri maddî ve mânevî anlamda imar etmek, bakımlarını yapmak, hizmetlerini yerine getirmek ve gerektiği gibi korumak müslümanların görevidir.

190- باب فضل انتظار الصلاة

NAMAZI BEKLEMENİN FAZİLETİ

Hadisler

1063– عنْ أَبي هريرةَ رضيَ اللَّه عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « لا يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلاةٍ مَا دَامتِ الصَّلاَةُ تَحْبِسُهُ ، لا يَمْنَعُهُ أَنْ يَنْقَلِبَ إِلى أَهْلِهِ إِلاَّ الصَّلاةُ » متفقٌ عليه .

1063. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kılacağı namaz sizden birini yerinde tuttuğu, ailesine dönmesine engel olduğu sürece, o kişi namazda sayılır."

Buhârî, Ezân 36; Müslim, Mesâcid 275. Ayrıca bk.Ebû Dâvûd, Salât 20

Açıklamalar

Buhârî rivayetinde, bundan sonra gelecek olan hadisle bu hadis aynı metnin içinde yer alır. Müslim ise ikisini ayrı hadisler olarak nakletmiştir. Bir insanı namazın camide alıkoyması ve evine, ailesine gitmesine engel olması, o kişinin cami veya mescidde ibadet ve tâatle, Allah'ın zikriyle ve tesbihatla meşgul olması demektir. Böylece bir namazdan sonra diğer namazın mescidde beklenilmesinin câiz ve sevap olduğu da anlaşılmış olmaktadır. Bu durumda olan kimse, sürekli namazda imiş gibi sevap ve fazilet kazanır. Ancak böyle birinin abdestli olmasının şart olduğunu bir sonraki hadiste öğreneceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünyevî bir maksatla olmaksızın, namaz vakitleri dışında da mescidde oturup bir sonraki namaz vaktini beklemek faziletli ve sevap olan bir davranıştır.

2. Mescitdde abdestli olarak oturup ibadet ve tâatle meşgul olmak, namazda imiş gibi sevap kazanmaya vesiledir.

1064– وعنه أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « المِلائِكَةُ تُصَلِّي عَلَى أَحَدِكُمْ مَا دَامَ فِي مُصَلاَّهُ الَّذي صَلَّى فِيهِ مَا لَمْ يُحْدِثْ ، تَقُولُ : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ » رواه البخاري .

1064. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz, abdestini bozmadan namaz kıldığı yerde oturduğu müddetçe, melekler kendisine:

– Allahım! Bunu bağışla, buna rahmetinle muamele et, diye dua ederler."

Buhârî, Ezân 36. Ayrıca bk. Müslim, Mesâcid 276; Ebû Dâvûd, Salât 20; Tirmizî, Salât 245; Nesâî, Salât 40; İbni Mâce, Mesâcid 19

Açıklamalar

Hadiste geçen musallâ (namaz kılınan yer) ile mutlaka cami veya mescidin kastedilmediğinde alimlerimiz görüş birliği içindedir. Namaz kılınan yer cami, mescid, ev, iş yeri veya herhangi bir mekân olabilir. Namazdan sonra abdestli olarak Kur'an okumak, dua etmek, Allah'ı zikir veya tefekkür maksadıyla oturmak da bir nevi ibadettir. Böyle hareket edenlerin günahlarının bağışlanması ve Allah'ın rahmetine nâil olmaları için melekler dua ederler. "Abdesti bozan şey" anlamına gelen hades, fıkhî açıdan yeniden abdest alınmasını gerektiren şeylerden birini yapmak anlamında kullanıldığı gibi, zühd ve takvâ hayatı açısından, yasaklanmış bir dünya kelâmı, gıybet ve dedikodu, insanları çekiştirme gibi haram kılınmış bir davranış da hades tabiri içinde mütalaa edilmiştir. Bu haram davranışlar abdesti bozmaz ve yeniden alınmasını gerektirmezse de büyük günah oldukları için insanın iyilikleri karşılığında kazandığı sevaplarını yitirmesine yol açar. Namaz kılarak Allah'a yaklaşmayı hedefleyen bir insanın böyle kötü karşılanan davranışlardan uzak durması gerekir. Bu vasıfları üzerlerinde taşıyan kimselere ise, melekler istiğfar etmez ve rahmet dilemez. Böyle hadislerin hikmet ve gayesi, mü'minlerin ibadet ve hayırlarını boşa giderecek iş ve davranışlardan uzak durmalarını temin etmek ve onları uyarmaktır.

Bu hadisin daha mufassal bir rivayetini biraz sonra 1067 numara ile ele alacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namazdan sonra, namaz kılınan yerde bir süre oturarak dua, tesbih, Allah'ın zikri ve tefekkürle meşgul olmak müstehaptır.

2. Cami ve mescidlerde otururken abdestli olmak gerekir. Mescidde abdest bozmak günahlardan sayılır.

3. Dua, tesbih, zikir ve tefekkürle meşgul olanlara melekler de dua ederler.

1065– وعن أَنس رضيَ اللَّه عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَخَّرَ لَيْلَةً صلاةَ الْعِشَاءِ إِلى شَطْرِ اللَّيْلِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بوَجْهِهِ بَعْدَ ما صَلَّى فقال : « صَلىَّ النَّاسُ وَرَقَدُوا ولَمْ تَزَالُوا في صَلاةٍ مُنْذُ انْتَظَرْتُموها » رواه البخاري .

1065. Enes *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gece yatsı namazını gece yarısına kadar geciktirmişti. Namazı kıldıktan sonra yüzünü bize döndü ve:

"Halk namaz kıldı ve uyudular. Sizler ise, namazı beklediğinizden bu yana hep namazda gibi olmaya devam ettiniz" buyurdular.

Buhârî, Mevâkît 25

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bazı kere yatsı namazını gecenin ilerleyen saatlerine kadar geciktirdiğini çeşitli rivayetlerden öğrenmekteyiz. Çoğu zaman cemaatin durumuna bakıp mescide erken gelmişlerse vaktin başlangıcında, geç geldiklerinde ise gecenin ilerleyen saatlerinde kıldırırlardı. Ümmete zor gelmesinden korkmasa, geç vakitte kıldırmak istediklerini ifade buyururdu. Cemaatin daha çok olmasını ve cemaatle namaz kılmanın sevabına kavuşmalarını istediği için çoğu zaman belli bir süre beklerdi. Ancak bu davranışları mevsimlere ve hava şartlarına göre değişiklik arzederdi. Camiye gelen kimse farz namazı cemaatle kılmak için beklerse, bu hareketi sanki namazda imiş gibi sevap kazanmasına vesile olur. Çünkü onun ibadet etmek ve cemaat sevabına nail olmaktan başka bir arzusu ve hedefi yoktur. İnsanlar, bir iş hususundaki samimi niyetlerinden dolayı da ecir ve mükâfat alırlar. Özellikle cami ve mescidlerde namazı bekleyenler, cami âdâbına riayet ederek oturup, dua, zikir ve tefekkürle meşgul olurlarsa sanki ibadet ediyormuş gibi sevap kazanırlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yatsı namazının gecenin yarısına kadar geciktirilmesi câizdir.

2. Cemaatle namaz kılmak için mescidde beklemek, tek başına namaz kılıp gitmekten daha faziletlidir.

3. Namazların vaktin başlangıcında kılınması geciktirilerek kılınmasından daha faziletlidir. Peygamberimiz çok defa vaktin başlangıcında kılmış, pek az geciktirdiği olmuştur.

191- باب فضل صلاة الجماعة

CEMAATLE NAMAZ KILMANIN FAZİLETİ

Hadisler

1066– عن ابنِ عمَر رضي اللَّه عنهما أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «صَلاةُ الجَمَاعَةِ أَفضَلُ مِنْ صَلاةِ الفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ درَجَةً » متفقٌ عليه .

1066. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir."

Buhârî, Ezân 30; Müslim, Mesâcid 249. Ayrıca bk. Nesâî, İmâmet 42; İbni Mâce, Mesâcid 16

Açıklamalar

Cemaatle kılınan namazın tek başına kılınan namazdan kaç derece daha üstün olduğu konusunda ihtilaf vardır. Bu ihtilafa konu teşkil eden hadisler sahih kitapların hemen hepsinde yer alır. Alınacak sevabın bu hadislerin bir kısmında yirmi yedi derece, bir kısmında da yirmi beş derece üstün olduğu rivayetleri vardır. İşlenilen bir hayır, bir iyilik ve bir ibadet karşılığında verilecek olan ecir ve sevabın çeşit ve derecelerini takdir eden sayıların sırrını bilip kavramak bizler için mümkün olmadığından, Resûl-i Ekrem'in bildirdiklerini kabul etmekle yetiniriz. Çünkü ilâhî fazileti sınırlandıracak bir güç ve kayıt yoktur. Ancak bunların hikmetini kavramaya çalışmak bizlerin menfaati için gerekli olabilir. Bazı âlimler, namaz derecelerinin namaz kılanlara ve kıldıkları namaza göre artacağı kanaatindedirler. Namazı bütün âdâb ve erkânını yerine getirerek ve cemaatle kılanla, bunlara dikkat etmeyerek tek başına kılan arasında derece farkı olacağı rivayetlerden çıkarılan sonuçlardan biridir. Bunun gibi, sabah namazıyla ikindi namazının veya sabah namazıyla yatsı namazının derece yönünden diğer vakit namazlarından daha üstün olduğu kanaati de bu konudaki rivayetlerin bir sonucudur. Az sayıdaki cemaatle çok sayıdaki cemaatin kıldıkları namazların dereceleri de eşit değildir. Nitekim bir rivayette şöyle buyurulmuştur:

"Bir kimsenin bir kimseyle olan namazı yalnız kıldığı namazdan daha bereketli ve sevabı daha fazladır. İki kişi ile olan namazı da bir kişi ile olan namazından daha bereketli ve üstündür. Beraber kılanlar ne kadar çok olursa Allah katında o kadar makbüldür" [Nesâî, İmâmet 45].

Hatta bu ve benzeri hadisleri kendileri için delil edinen bazı sahâbîler ile tâbiînin önde gelenlerinden bir kısmının bir mescidde cemaati kaçırınca, yetişirim ümidiyle bir başka mescide koştukları bilinmektedir. Hz. Enes'in bir defasında cemaati kaçırınca yeniden ezan okuyup yanındaki yirmi gençle birlikte namaz kıldığı zikredilir. Onun bu davranışını delil alanlar, bir camide namaz kılındıktan sonra ikinci bir cemaatin olabileceği görüşünü benimsemişlerdir. Fakat **Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, İbnü'l-Mübârek, Süfyân es-Sevrî, Evzâî ve İmam Şâfiî'**nin de aralarında bulunduğu bir çok âlime göre bir mescidde namaz kılındıktan sonra bir daha vakit namazı kılınamaz. Onların bu ictihadları, müslümanların bölünüp tefrikaya düşme korkusundan kaynaklanmaktadır. Böyle bir şeye kapı açılırsa, bid'at ehli olanlar cemaate muhalefet eder, bunu vesile ederek namazı ayrı kılma yoluna saparlar. Bu ise dinde tefrika çıkarmanın ve birliğin bozulmasının sebebi olur. Ancak Mescid-i Haram ile Mescid-i Nebevî bu hükümden müstesna tutulmuştur. Bütün bunlar dikkate alındığında, cemaatle namazın faziletinin derecelerini ayrı ayrı sayılar olarak belirleyen hadisler arasında esasen bir ihtilaf olmadığı sonucuna varılabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm cemaat dini olup, namaz başta olmak üzere cemaat halinde bulunmaya büyük bir önem verir.

2. Aslolan farz namazları cemaatle kılmaktır.

3. Cemaatle kılınan namazın fazileti tek başına kılınan namazdan kat kat fazladır.

4. Bir ibadetin, hayrın, iyiliğin fazilet derecesini biz takdir edemeyiz. Bu hususta Resûl-i Ekrem'den gelen haberlere aynen inanmak gerekir.

1067- وعن أَبي هريرة رضيَ اللَّه عنهُ قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «صَلاةُ الرَّجُلِ في جَماعةٍ تُضَعَّفُ عَلى صلاتِهِ في بَيْتِهِ وفي سُوقِهِ خمساً وَعِشْرِينَ ضِعفًا ، وذلكَ أَنَّهُ إِذا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ خَرَجَ إِلى المسْجِدِ ، لا يُخْرِجُه إِلاَّ الصَّلاةُ ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلاَّ رُفِعَتْ لَه بَها دَرَجَةٌ ، وَحُطَّتْ عَنْه بهَا خَطِيئَةٌ ، فَإِذا صَلى لَمْ تَزَل الملائِكَة تُصَلِّي عَلَيْهِ مَا دَامَ فِي مُصَلاَّه ، مَا لَمْ يُحْدِثْ ، تَقُولُ : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ ، اللَّهُمَّ ارحَمْهُ . وَلا يَزَالُ فِي صَلاةٍ مَا انْتَظَرَ الصَّلاةَ » متفقٌ عليه . وهذا لفظ البخاري .

1067. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimsenin cemaatle kıldığı namazın sevabı, evinde ve çarşı pazarda kıldığı namazdan yirmi beş kat daha fazladır. O kimse abdestini güzelce alıp, sonra sadece namaz kılmak maksadıyla mescide giderse attığı her adım sebebiyle bir derece yükseltilir, bir hatası da silinir. Namazını kıldıktan sonra abdestini bozmadan namaz kıldığı yerde kaldığı müddetçe, melekler ona:

Allahım! Ona rahmetinle muamele et, ona acı! diyerek dua etmeye devam ederler. O kimse namazı beklediği sürece namazda imiş gibidir."

Buhârî, Ezân 30; Müslim, Mesâcid 272. Ayrıca bk. Buhârî, Salât 87, Büyû' 49; Ebû Dâvûd, Salât 48; İbni Mâce, Tahâret 6, Mesâcid 14

Açıklamalar

Hadisin yukarıdaki metni Buhârî'nin rivayetidir. Müslim'in metni ise 11 numara ile İhlâs bahsinde geçmiş ve orada konu yeterince açıklanmıştı. Gösterilen diğer kaynaklarda metnin buradaki haliyle tamamı değil, sadece bazı kısımları yer alır. Bunlardan bir kısmı daha önce bazı küçük lafız farklarıyla müstakil hadisler olarak geçmişti. Meselâ 1056 ve 1064 numaralı hadisleri açıklarken hadisimizin muhtevasına dahil olan bazı hususlara orada işaret edilmişti. Bu hadislerden, farz namazların tek başına evde veya iş yerinde, dağda, kırda, kısacası mescidler dışında da kılınmasının câiz ve mümkün olduğunu anlıyoruz. Aslolan mescide gelmek ise de, bu mümkün olmadığı takdirde nerede kılınırsa kılınsın, yine de cemaate teşvik vardır. Yani cami ve mescidler dışında da cemaat olma imkânı vardır. Nitekim bu anlayış müslümanlar arasında yaygın olarak bilindiği için, bulundukları her yerde, iki kişi bile olsalar namazı cemaatle kılmayı tercih ederler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan daha faziletlidir.

2. Mescidlerde cemaatle namaz kılmak, mescid dışında bir mekânda cemaatle namaz kılmaktan daha faziletlidir.

3. Abdesti bütün âdâb ve erkânına riayet ederek almak gerekir.

4. Mescide gitmek için atılan her adım kişinin Allah katındaki derecesini yükseltir, bir küçük günahın affedilmesine vesile olur.

5. Mescidde veya namaz kılınan yerde namazı kıldıktan sonra abdestli olarak oturmak kişiye namazda imiş gibi sevap kazandırır.

6. Hayırlı ve iyi davranışlar sergileyip ibadet edenlere melekler dua ederler.

1068– وعنهُ قالَ : أَتَى النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَجُلٌ أَعمى فقال : يا رسولَ اللَّهِ ، لَيْس لي قَائِدٌ يقُودُني إِلي المسْجِدِ ، فَسأَلَ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَن يُرَخِّصَ لَهُ فَيُصَليِّ في بيْتِهِ ، فَرَخَّص لَهُ ، فَلَمَّا وَلىَّ دَعَاهُ فقال له : « هلْ تَسْمَعُ النِّدَاءَ بِالصَّلاةِ ؟ » قال : نَعَمْ ، قال : « فَأَجِبْ » رواه مسلم .

1068. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e âmâ bir adam gelip:

– Yâ Resûlallah! Beni mescide götürecek bir kimsem yok, diyerek namazı evinde kılabilmek için Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*den kendisine müsaade etmesini istedi. Peygamber Efendimiz de müsaade etti. Âmâ dönüp giderken Resûl-i Ekrem onu çağırarak:

– "Sen namaz için ezan okunduğunu işitiyor musun?" diye sordu. Âmâ:

–Evet, cevabını verdi. Peygamber *aleyhisselâm*:

– "**O halde davete icâbet et, cemaate gel"** buyurdular.

Müslim, Mesâcid 255. Ayrıca bk. Nesâî, İmâmet 50

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gelen âmâ sahâbî, bazı rivayetlerde açıkça belirtildiği gibi İbni Ümmü Mektûm idi. O âmâ olmasına rağmen cemaate iştiraki arzu etmekte, ancak kendisine yardımcı olup camiye götürecek bir kimse olmaması sebebiyle namazları evinde kılmak için Peygamber Efendimiz'den müsaade istemekteydi. Efendimiz'in önce kendisine bu konuda izin verip sonra vazgeçmesini hadis şârihleri çeşitli şekillerde yorumlamışlar, bunun Peygamberimiz'in bir ictihadının vahiyle tashihinden kaynaklandığını söyleyenler olduğu gibi, kendi ictihadını değiştirdiği tarzında anlayanlar da olmuştur.

Resûl-i Ekrem'in ezanı duyup duymadığını sorması üzerine, duyduğunu söyleyince *"O halde cemaate gel"* sözünden hareketle bazı âlimler ezanı işiten kimsenin farzı eda için cemaate gelmesinin vâcip olduğuna kanaat getirmişlerdir. **İmam Nevevî**, cemaatle namaz farz-ı ayındır diyenlerin delillerinden birinin bu hadis olduğunu söylemiştir. Şayet farz-ı kifâye olsaydı, ona böyle demez, özrünü kabul ederdi. Bazı âlimler, bu emir kesinlik ifade etse bile, yerine getirilmediği, yani namaz kılmak için camiye gelinmeyip tek başına kılındığı takdirde, yapılan bu ibadeti boşa çıkaran değil, kişiyi cemaat faziletinden mahrum bırakan bir emir olduğunu söylemişlerdir. Meselâ özrü olan kimselerin cemâate gitmesinin zaruri olmadığında ümmetin icmâı vardır. **Alî el-Kârî** ise, bu ve buna benzer hadislerin, müslümanları daha faziletli olan amellere, ibadet ve taate etkili bir şekilde teşvik ettiğini ifade eder.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ezanı işiten kimsenin cemaate gitmesi gerekir.
2. Makul bir özürden dolayı camiye gidemeyen kimsenin özrü makbuldür.

1069– وعن عبدِ اللَّهِ وَقِيلَ : عَمْرِو بْنِ قيْسٍ المعرُوف بابنِ أُمِّ مَكْتُوم المؤَذِّنِ رضيَ اللَّه عنهُ أَنَّهُ قَالَ : يا رسولَ اللَّه إِنَّ المدِينَةَ كَثيرَةُ الهَوَامِّ وَالسِّبَاعِ . فقال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «تَسْمَعُ حَيَّ عَلَى الصَّلاةِ ، حَيَّ عَلى الفَلاحِ ، فَحَيَّهَلاً » . رواه أبو داود بإسناد حسن . ومعنى : « حَيَّهَلاً » : تعال .

1069. Kendisine Amr İbni Kays da denilen meşhur müezzin Abdullah İbni Ümmü Mektûm *radıyallahu anh :*

–Yâ Resûlallah! Muhakkak ki Medine'nin zehirli haşereleri ve yırtıcı hayvanları çoktur, dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– "Hayye 'ale's-salâh, hayye 'ale'l-felâh'ı işitiyor musun? Öyleyse mescide gel" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Salât 47. Ayrıca bk. Nesâî, İmâmet 50

İbni Ümmü Mektûm

Sahâbe-i kirâmın meşhurlarındandır. Adının Abdullah veya Amr olduğu söylenir. Daha çok Amr İbni Kays İbni Zâide diye bilinir. Kureyş kabilesinin Âmiroğulları koluna mensuptur. Mekke'de İslâm'ın ilk yıllarında müslüman oldu. Yukarıdaki hadislerden de anlaşılacağı gibi gözleri görmezdi. Abese sûresi'nin nüzûl sebebinin İbni Ümmü Mektûm olduğuna bütün tefsirlerde işaret edilir. Medine'ye hicret eden ilk sahâbîlerden olup Peygamber Efendimiz'in hicretinden önce oraya gitmişti. Resûl-i Ekrem Efendimiz bütün gazvelerinde Medine'de namaz kıldırmak üzere onu vekil bırakırdı. İbni Abdülber bunun sayısının on üç olduğunu söyler ve hangi gazveler olduğunu da sayar. Hz. Enes de Peygamber Efendimiz'in hiç kimseyi İbni Ümmü Mektûm kadar Medine'de vekil bırakmadığını söyler.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu rivayeti bir önceki hadisle birlikte düşünmek doğru olur. Çünkü İbni Ümmü Mektûm'un Peygamber Efendimiz'e Medine'nin yılan, akrep gibi zehirli haşerâtının ve kurt, köpek gibi yırtıcı hayvanlarının çokluğundan bahsetmesinin sebebi, kendisini bunlardan koruyamayacağı için, evinde namaz kılmasına izin vermesini istemek gayesiyledir. Peygamber Efendimiz, ezanı işiten kimsenin bu davete icâbet etmesi ve mescide gelmesi gerektiğini bir kere daha hatırlatarak, ona evinde namazı tek başına veya cemaatle kılma ruhsatı vermemiştir. Hatta bir rivayete göre İbni Ümmü Mektûm:

– "Ben gözleri görmeyen, evi uzak ve yardımcısı olmayan bir kimseyim. Benim için evimde namazımı kılmamın bir kolayı yok mu?" demiş, Peygamberimiz:

– *"Senin için hiçbir ruhsat bulamıyorum"* buyurarak izin vermemiştir. [Ebû Dâvûd, Salât 47]. Bu rivayetleri değerlendiren âlimler, hiçbir mazeretin kabul edilmediği bu tavizsiz

tutumun, İslâm’ın Medine’deki ilk sıralarında böyle olduğunu, sonradan bunun terkedilerek meşrû mazeretlerin kabul edildiğini söylerler. Şayet ilk sıralarda böyle ruhsatlar verilmiş olsaydı, münâfıklar cemaati terketmek suretiyle kötülüklerini daha da yaygınlaştırırlar ve evlerin mescid haline gelmesine yol açılmış olurdu. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, bazı âlimler ve mezhep imamları bu çeşit hadislerin yaygınlığı sebebiyle, cemaate gelmenin farz, vacip ve müekked sünnet olduğu hususunda görüşler beyân etmişlerdir. Fakat fakihler cemaate gidememeyi gerektiren meşrû mazeretler olduğunu belirtmişler ve bu cümleden olarak şunları saymışlardır: Şiddetli soğuk, aşırı yağmur, zifiri karanlık, düşman korkusu, yırtıcı hayvan endişesi, camiye yürüyemeyecek derecede hastalık, yürümek için yardıma muhtaç olan fakat yardımcı bulamayan hasta.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Farz namazları cemaatle kılmak esas olup, buna devam etmek gerekir.
2. Meşrû bir özürden dolayı cemaate gidilmeyebileceği icmâ ile sabittir.
3. Cemaate gidemeyecek derecede meşrû bir özrü olan kimse, namazı evinde kılar.

1070– وعن أبي هريرةَ رضي اللَّه عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : «وَالَّذِي نَفْسِي بِيدِهِ لَقَدْ هَمَمْت أَن آمُرَ بحَطَبٍ فَيُحْتَطَب ، ثُمَّ آمُرَ بالصَّلاةِ فَيُؤذَّنَ لَهَا ، ثُمَّ آمُرَ رَجُلاً فَيُؤمَّ النَّاسَ ثُمَّ أُخَالِفَ إِلى رِجَالٍ فأُحَرِّق عَلَيْهِمْ بيوتَهم» متفقٌ عليه .

1070. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh’*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Canımı gücü ve kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederek söylüyorum, içimden öyle geçiyor ki, odun toplamayı emredeyim, odun yığılsın. Sonra namazı emredeyim, ezan okunsun. Daha sonra bir adama cemaate imam olmasını emredeyim. En sonunda cemaate gelmeyen adamlara gidip onlar içindeyken evlerini yakayım.”

Buhârî, Ahkâm 52, Ezân 29; Müslim, Mesâcid 251-254. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 48; Nesâî, İmâmet 49

Açıklamalar

Bu hadisin bazı rivayetlerinden öğrendiğimize göre, Resûl-i Ekrem Efendimiz bir namazda bazı kimseleri göremeyince bu sözleri söylediler. Bir başka rivayete göre, yatsı namazı, bir diğerinde sabah namazı, bir rivayete göre de cuma namazı hakkında bunu söylemişlerdir. Ama her hâlükârda namaz için söyledikleri kesindir. Bazı rivayetlerde ise münafıklara en ağır gelen namazların sabah namazıyla yatsı namazı olduğunu belirttikten sonra namaza gelmeyenleri böyle tehdit etmişlerdir. Buhârî’nin rivayetinin sonunda şu nebevî beyan da yer alır:

“Canımı gücüyle elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, bu cemaatten geri kalanların herhangi biri burada semiz etli bir kemik parçası veya iki tane güzel paça bulacağını aklı kesse hemen yatsıya gelirlerdi.” Böylece namaza gelmeyenlerin dünya menfaatini düşündüklerine, âhiret nimetini hesaba katmadıklarına işaret buyurulmakta ve bu kimseler kınanmaktadır.

Cemaatle namazı terkedenleri tehdit eden hadisler gerçekten büyük bir yekun tutar. Daha önce de işaret edildiği gibi, âlimlerimizden bir kısmı cemaate devam etmenin farz-ı ayın olduğunu söylemişlerdir. Hatta **İmam Ahmed İbni Hanbel** ile **İmam Şâfiî'**nin de başlangıçta böyle bir görüşünün olduğu bilinmektedir. Daha sonra her ikisinin de cemaate devam etmenin farz-ı kifâye olduğunu söyledikleri ifade edilir. Yani tek başına namaz kılan bir kimse, cemaati terkettiği için günahkâr olur fakat namazı sahihtir. **Hanefîlerden Tahâvî** de farz-ı kifâye olduğu görüşündedir. Onların bu husustaki dayanakları bu hadis ile benzerleridir. Çünkü onlara göre sünnet olsaydı, terkedenler yakılmakla tehdit edilmezlerdi. Hanefî mezhebinin yaygın görüşü, sünnet-i müekkede olduğu yönündedir. **İmam Mâlik** de bu görüştedir. Fakat Hanefî mezhebi imamlarından vâcip olduğunu benimseyenler de vardır. Onlara göre sünnet denilmesi, vâcipliği sünnetle sabit olduğu içindir. Şayet evini yakma tehdidi gerçekten namazı terkedenlerin cezası olsaydı, onların peşlerini bırakmaz bu cezayı yerine getirirdi. Oysa böyle bir durum söz konusu değildir. Konuyla ilgili olarak şu hususlara da önemle dikkat çekilir: Cemaate devam zahmetsizce gidip gelmeye gücü yetenlere vâciptir. Bu vücûbiyet özürlülerin üzerinden düşer. O özürlerin neler olduğuna biraz önce temas etmiştik. Bir yerleşim birimindeki halkın tamamının cemaati terketmesine müsaade edilmez. Çünkü bu bir isyan ve ibadete karşı tavır almaktır. Özürsüz olarak cemaate gitmeyene ta'zir cezası verilir. Cemaate hiç gitmeyen kimseye ses çıkarmayan komşularının da günahkâr olacağı görüşü benimsenmiştir. Bu, ictimâî sorumluluğun, toplumun birbirini murakabe etmesinin ve sosyal dengeyi sağlamanın, insanlarla iyi ilişkileri devam ettirmenin ve düşmanlıkları önlemenin bir yolu ve tedbiri kabul edilebilir. Hadis şerhleri ile fıkıh kitaplarımızda bu konular üzerinde uzunca durulduğunu görürüz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir özrü olmadan cemaate devam etmemek, çok büyük vebali mûciptir.
2. Âhiret kazancını dünya menfaatinin önüne geçirmek gerekir.
3. Peygamber Efendimiz'in tehdidi bulunan konulardaki emir ve yasaklara riayet etmekte hassas davranmak gerekir.
4. Cemaate gitmenin farz-ı ayın, farz-ı kifâye, vâcip ve sünnet-i müekkede olduğu yönünde görüşler vardır. Bunların hangisini kabul edersek edelim, cemaatin terkedilmesi câiz değildir.
5. Cemaati terketmek, münafıkların âdeti olduğu için mü'minlerin bundan şiddetle sakınması gerekir**.**
6. Cezayı gerektiren bazı hususlarda önce tehdidte bulunulur, eğer sonuç alınırsa cezaya gerek kalmaz.
7. Bir hak uğruna aranan kimseyi evinden çıkarmak için her çareye başvurulur.

1071– وعن ابنِ مسعودٍ رضي اللّه عنهُ قال : مَنْ سَرَّه أَن يَلْقَي اللّه تعالى غدًا مُسْلِمًا فَلْيُحَافِظْ عَلى هَؤُلاءِ الصَّلَوات حَيْثُ يُنادَي بهنَّ ، فَإِنَّ اللَّهَ شَرَعَ لِنَبِيِّكم صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم سُنَنَ الهُدَى وَإِنَّهُنَّ مِن سُنَنِ الهُدى ، وَلَو أَنَّكُمْ صلَّيْتم فِي بُيوتِكم كما يُصَلِّي هذا المتَخلِّف في بَيتِهِ لَتَركتم سُنَّة نَبِيِّكم ، ولَو تَركتم سُنَّةَ نَبِيِّكم لَضَلَلْتُم ، ولَقَد رَأَيْتُنَا وما يَتَخَلَّف عَنها إِلاَّ منافق مَعْلُومُ النِّفَاق ، وَلَقَدَ كانَ الرَّجُل يُؤتَى بِهِ ، يُهَادَي بيْنَ الرَّجُلَيْنِ حَتَّى يُقَامَ في الصَّفِّ. رواه مسلم .

وفي روايةٍ له قال : إنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَلَّمَنا سُنَنَ الهُدَى ، وَإنَّ مِن سُنَنِ الهُدَى الصَّلاَةَ في المسَجدِ الذي يُؤَذَّنُ فيه

1071. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

"Yarın Allah'a müslüman olarak kavuşmak isteyen kimse, şu namazlara ezan okunan yerde devam etsin. Şüphesiz ki Allah Teâlâ sizin peygamberinize hidayet yollarını açıklamıştır. Bu namazlar da hidayet yollarındandır. Şayet siz de cemaati terkedip namazı evinde kılan şu adam gibi namazları evinizde kılacak olursanız, peygamberinizin sünnetini terketmiş olursunuz. Peygamberinizin sünnetini terkederseniz sapıklığa düşmüş olursunuz. Vallahi ben, nifakı bilinen bir münafıktan başka namazdan geri kalanımız olmadığını görmüşümdür. Allah'a yemin ederim ki, bir adam iki kişi arasında sallanarak namaza getirilir ve safa durdurulurdu".

Müslim'in bir rivayetinde İbni Mes'ûd şöyle demiştir: "Şüphesiz Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize hidayet yollarını öğretmiştir. İçinde ezan okunan mescidde namaz kılmak da hidayet yollarındandır".

Müslim, Mesâcid 256-257. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 46; Nesâî, İmâmet 50; İbni Mâce, Mesâcid 14

Açıklamalar

Abdullah İbni Mes'ûd'un sözlerinden ibaret olan bu rivayet **mevkûf** bir hadistir. Sahâbîlerin sözleri, davranışları veya tasviplerini belirten rivayetler mevkûf hadis olarak adlandırılır. Ancak bu rivâyetlerin muhtevası herhangi bir şekilde Resûl-i Ekrem Efendimiz'le irtibatlı kılınırsa, o mevkûf rivayet hüküm itibariyle **merfû** olur. Hükmen de olsa **sahih merfû** bir hadisin, müstakil olarak, dînî hükümlere kaynak olma vasfı taşıdığı ulemâmızın genel kabulüdür.

Bu rivayette geçen ve hidayet yolları diye tercüme ettiğimiz **"sünenü'l-hüdâ"** tabiri fıkıh usulü ilmine göre sünnetin iki çeşidinden biri olup, diğeri de **"sünenü'z-zevâid"** dir. **Sünen-i hüdâ**, dinin mükemmelliği içinde bir unsur olarak yer alan, ibadet olarak yapılan ve terkedilmesi uygun görülmeyen sünnetlerdir. Bunları terketmek mekruhtur. Terkedenler zemme ve ta'zîre müstehak olurlar. Topyekün insanların terketmesi halinde ise müdahale edilir. Cemaate devam etmek, ezân okumak, kamet getirmek bunlardandır.

Sünen-i zevâid, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in âdet olarak yaptığı hareket ve davranışlarıdır. Oturup kalkması, yiyip içmesi, yürümesi, yatması, uyuması, kısaca sîretiyle ilgili şeyler bu çeşit sünnete girer. Bunlara uyanlar güzel bir davranış sergilemiş olurlar. Ancak uymamak veya terketmekte herhangi bir kerahet veya ceza söz konusu değildir.

İbni Mes'ûd, Peygamber Efendimiz'in zamanınında münafıklardan başka hiç kimsenin cemaatten geri kalmadıklarını açıkça belirtmektedir. Bazı rivayetlerde camiye gelemeyecek derecede hasta olanların da bu istisnaya ilave edildiğini görürüz. Birilerinin yardımıyla getirilip camide safa dahil edilen hasta kişilerin bile olduğunu yine bu rivayetten öğreniyoruz. Bunları örnek alan ulemâmız, cemaate devam etmek uğruna birtakım güçlüklere ve zorluklara katlanmak gerektiğini, şayet hastalık yürümeye engel teşkil etmiyorsa veya hasta olduğu halde bir vasıta ile cemaate gelme imkânı bulunursa camiye gitmenin büyük sevap olduğunu belirtmişler, müslümanları bu yönde teşvik etmişlerdir. İbni Mes'ûd cemaate devamın ve farz namazları mutlaka cemaatle kılmanın **sünen-i hüdâ** olduğunu ısrarla tekrarladıktan başka, bu

nevi sünnetleri terkedenlerin dalâlete, sapıklığa düşeceği uyarısında bulunmaktadır. Ebû Dâvud rivayetinde dalâlet yerine küfre düşer denilmektedir. Cemaate devam hususunda gevşeklik gösterip bunu önemsemeyenlerin, hafife alan veya hak olduğuna inanmayanların şeriata karşı lâübali sayılacaklarını söyleyen İslâm âlimleri, şeriattan olan bir şeyi terketmenin küfür olacağı kanaatindedirler. Bütün bunlar cemaatin ne kadar önemli olduğunu ortaya koyan gerçeklerdir. Günümüzdeki müslümanların birçoğunun cemaate devam hususundaki dikkatsizlikleri, üzerinde önemle durmamız ve mutlaka çareler aramamız gereken problemlerimizden biridir. Cemaat rahmetinden ve bereketinden mahrum olan bir toplum, İslâm toplumu olma vasfının en önemli özelliklerinden birini kaybetmiş sayılır. Büyük muhaddis **Hattâbî**'nin belirttiği gibi, bir insan hayırlı ve faziletli birtakım amelleri birer birer terkederek neticede tamamen dinden uzaklaşabilir. Aynı şey toplumlar için de söz konusudur. Biz, günümüzde yaşayan birçok toplumda bunun örneklerini hem fert, hem de cemiyet plânında görmüş bulunmaktayız. Bu gibi konularda her müslüman önce kendisi fert olarak gayret göstermenin yanında, aile çevresinden başlamak üzere, yakın dost ve arkadaşlarına, komşularına hayırhâh olmalı, herkes birbirini camiye ve cemaate teşvik etmelidir. İyi yetişmiş din davetçilerine her asırda ve her coğrafyada ihtiyaç vardır. İslâm toplumlarının birçoğu günümüzde gerçek davetçilerden mahrum bulunmaktadır. Ümmetin üzerine düşen en önemli görev, istenilen nitelikte insan yetiştirmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ezan okununca camiye gidip, namazı cemaatle kılmaya özen göstermek gerekir.
2. Namazı cemaatle kılmak için güçlüklere göğüs germek faziletli bir davranıştır.
3. Namazı cemaatle kılmak sünen-i hidâyettendir.
4. Sünen-i hidâyeti terketmek sapıklıklardan biridir.
5. Cemaati sürekli terketmek, münafıkların huylarındandır.
6. Camiye birilerinin yardımıyla veya bir vasıtayla gelmeye gücü yetenlerin cemaate katılması büyük sevap ve üstün faziletlerdendir.

1072- وعن أَبي الدرداءِ رضي اللَّه عنه قال : سمعت رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول : « ما مِن ثَلاثَةٍ في قَرْيَةٍ ولا بَدْوٍ لا تُقَامُ فِيهِمُ الصَّلاةُ إِلاَّ قدِ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ . فَعَلَيكُمْ بِالجَمَاعَةِ ، فَإِنَّمَا يأْكُلُ الذِّئْبُ مِنَ الغَنَمِ القَاصِيَةَ » رواه أبو داود بإسناد حسن .

1072. Ebu'd-Derdâ *radıyallahu anh* şöyle dedi: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

"Bir köy veya kırda üç kişi birlikte bulunur da namazı aralarında cemaatle kılmazlarsa, şeytan onları kuşatıp yener. Şu halde cemaate devam ediniz. Muhakkak ki sürüden ayrılan koyunu kurt yer" buyururken işittim.

Ebû Dâvûd, Salât 46. Ayrıca bk. Nesâî, İmâmet 48

Açıklamalar

Eskiden köyler, kırsal alanlar ve çöllerdeki yerleşim alanları genel olarak cemaatin az bulunduğu yerlerdi. Günümüzde bazı köylerin, geçmişin şehirleri büyüklüğünde olduğunu görmekteyiz. Ayrıca bu yerleşim birimlerinde yaşayanların hemen tamamı elinin emeği ile geçinen ve çalışan insanlar oldukları için çoğu zaman onları bir arada bulmak zordur. Böyle

olmakla birlikte üç erkek bir arada bulunurlarsa cemaat olmaları gerekir. Hanefî mezhebi âlimlerine göre bu kişiler seferî de olsalar cemaat olmaları sünnettir. İbni Hacer, Şâfiî mezhebine göre bu üç kişinin yerleşik ahâliden olması gerektiğini, aksi takdirde cemaat olmalarının zaruri olmadığını söyler. Şayet üç kişi cemaat olmazlarsa şeytan onları kuşatır ve onlara karşı üstünlük elde eder. Onlara Allah'ın zikrini unutturur. Çünkü namaz en büyük zikirdir ve Cenâb-ı Hak: **"Beni anmak için namaz kıl"** buyurmuştur [Tâhâ sûresi (20), 14]. Özürsüz olarak şeriatın bir emrini terketmek şeytana uymaktır. Şeytan müslümanların cemaatinden korkup uzaklaşır. Çünkü *"Allah'ın yardım ve desteği cemaatedir"* (Ali el-Müttekî, Kenzü'l-ummâl, 1031-1032). Fakat onları yalnız başına bulunca kendilerini kuşatır ve üstünlük sağlar. Bu tıpkı sürüden ayrılan bir koyunu tek olarak bulan kurtların onu parçalamasına benzer. Dilimizdeki *"Sürüden ayrılanı kurt kapar"* atasözü bu hadîs-i şerîfin tercümesi olmalıdır. **Celâleddin es-Süyûtî** gibi bazı âlimler buradaki cemaatten ayrılmama tavsiyesini, ehl-i sünnet ve'l-cemâat'ten ayrılmamak olarak anlamışlardır. Çünkü aslolan, cemaatin hayır ve hidayet üzere olmasıdır. Bir araya gelmeleri, hidayet ve hayrın dışında bir gayeye dayanan topluluklardan fayda hasıl olmaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cemaatten ayrı düşene şeytan musallat olur ve ona üstünlük sağlar.
2. Köyde, kırda ve çölde üç erkek bir arada bulunursa cemaat olmaları gerekir.
3. Hanefî mezhebine göre yolculuk halinde olanların da cemaat olmaları gerekir. Şâfiîler'e göre yolcuların cemaat olması zarûri değildir.
4. Cemaati terketmek, müslümanların zaafa uğramasına ve dağınıklığına sebep olur. Bu sebeple, bir araya gelen müslümanlar cemaat teşkilini ihmal etmemelidir.

192- باب الحثِّ على حضور الجماعة في الصبح والعشاء

SABAH VE YATSI NAMAZLARINDA CEMAATTE BULUNMAYI TEŞVİK EDEN HADİSLER

Hadisler

1073– عنْ عثمانَ بنِ عفانَ رضيَ اللَّه عنهُ قالَ : سمعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : «مَنْ صَلَّى العِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ ، فَكَأَنَّمَا قامَ نِصْفَ اللَّيْل وَمَنْ صَلَّى الصبْح في جَمَاعَةٍ ، فَكَأَنَّمَا صَلَّى اللَّيْل كُلَّهُ » رواه مسلم .

وفي روايةِ الترمذيِّ عنْ عثمانَ بنِ عفانَ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «مَنْ شَهِدَ العِشَاءَ فِي جَمَاعةٍ كان لهُ قِيامُ نِصْفِ لَيْلَة ، ومَنْ صَلَّى العِشَاءَ والْفَجْر فِي جَمَاعَةٍ، كَانَ لَهُ كَقِيَامِ لَيْلَة » قال التِّرمذي : حديثٌ حسن صحيحٌ .

1073. Osman İbni Affân *radıyallahu anh* şöyle dedi:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

“Yatsı namazını cemaatle kılan kimse, gece yarısına kadar namaz kılmış gibidir. Sabah namazını cemaatle kılan kimse ise bütün gece namaz kılmış gibidir”.
Müslim, Mesâcid 260

Tirmizî’nin Sünen’deki rivayeti şöyledir:

Osman İbni Affân *radıyallahu anh* ‘den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Yatsı namazında cemaatte bulunan kimseye, gecenin yarısına kadar namaz kılmış gibi sevap vardır. Yatsı ve sabah namazlarında cemaatte bulunan kimseye ise, bütün gece namaz kılmış gibi sevap vardır.”
Tirmizî, Salât 165.Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 47

Açıklamalar

Daha önce namazların faziletleriyle ilgili bahislerde, özellikle sabah ve yatsı namazlarının faziletleri hakkındaki bazı hadisleri görmüştük. Bu iki namazın önemi ve onları diğer namazlardan ayıran özellikler üzerinde de durmuştuk. Bu iki vaktin namazını cemaatle kılmak ayrı bir önem ve fazilete sahip olduğu için, İmam Nevevî burada sadece sabah ile yatsı namazlarında cemaatte hazır bulunmaya teşvik ile ilgili hadislerden örnekler verdiği bir bölüm açmıştır. Oysa bundan önceki kısımda cemaatin lüzumu ve zaruretiyle ilgili hadislerin kendince en öncelikli olanlarını nakletmiş, biz de bu hadisler üzerinde yeterince bilgiler vermeye çalışmıştık. Nevevî, sabah ve yatsı namazlarının cemaatle kılınmasının teşviki ile ilgili hadislerin çokluğu ve bunlardaki va’dlerin ve vaîdlerin derecesini dikkate alarak ayrı bir bahis açma ihtiyacı duymuş olmalıdır. Çünkü bu konuda sahâbenin ileri gelenlerinden İbni Ömer, Ebû Hüreyre, Enes İbni Mâlik, Umâre İbni Rüveybe, Cündeb İbni Abdullah, Übey İbni Kâ’b, Ebû Mûsâ el-Eş’arî ve Büreyde gibilerin rivayetleri bulunmaktadır.

Hz.Osman’ın bu rivayetine göre, yatsıyı cemaatle kılan kimsenin kazanacağı sevap, cemaatle kılmadığı zaman gece yarısına kadar namaz kılmakla kazanacağı sevaba eşittir. Veya gecenin yarısını namazla, zikirle ve teheccüdle geçiren kimsenin kazanacağı sevaba denk sevap kazanır. Yatsı namazıyla birlikte sabah namazını da cemaatle kılarsa bütün gece namaz kılmış, zikir yapmış ve teheccüde kalkmış gibi sevap kazanır. Müslim’in rivayet ettiği hadise göre, sabah namazını cemaatle kılan kimse bütün gecenin sevabına kavuşur. Çünkü sabah namazına kalkmak ve o saatte cemaate gitmek, yatsı namazından daha zordur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bütün namazları cemaatle kılmak faziletli ise de, sabah ve yatsı namazlarında cemaate gitmek daha faziletlidir.

2. Sabah ve yatsı namazını cemaatle kılan kimsenin sevabı, bütün gece namaz kılan kimsenin sevabına eşittir.

3. Yatsı namazını cemaatle kılan, gecenin yarısını namazla geçiren kimse gibi sevap kazanır.

4. Sabah namazını cemaatle kılan, geceyi ibadetle geçirmiş gibi sevaba nâil olur.

1074- وعن أَبي هُريرة رضيَ اللَّه عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « وَلَوْ يعْلَمُونَ مَا فِي العَتَمَةِ والصُّبْحِ لأَتَوْهُما وَلَو حبْوًا » متفقٌ عليه . وقد سبق بطولِهِ .

1074. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“İnsanlar yatsı namazı ile sabah namazındaki fazilet ve sevabı bilselerdi, emekleyerek bile olsa mutlaka camiye, cemaate gelirlerdi.”

Buhârî, Ezân 9, 32; Müslim, Salât 129. Ayrıca bk. Tirmizî, Mevâkît 52; Nesâî, Mevâkît 22, Ezân 31

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1075– وعنهُ قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَيْسَ صَلاةٌ أَثْقَلَ عَلَى المنَافِقين مِنْ صلاة الفَجْرِ وَالعِشاءِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ ما فِيهما لأَتَوْهُما وَلَوْ حبْوًا » متفق عليه .

1075. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* ‘den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Münafıklara sabah ve yatsı namazından daha ağır gelen hiçbir namaz yoktur. İnsanlar bu iki namazda ne kadar çok ecir ve sevap olduğunu bilselerdi, emekleyerek de olsa cemaate gelirlerdi.”

Buhârî, Mevâkît 20, Ezân 34; Müslim, Mesâcid 252. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 47; Nesâî, İmâmet 45; İbni Mâce, Mesâcid 18

Açıklamalar

İlk hadisin, daha uzun ve kapsamlı metnini 1035 numara ile görmüştük. Burada yatsı ve sabah namazlarından bahsedildiği için sadece ilgili bölümü tekrar zikredilmiştir. Sabah ve yatsı namazları münafıkların çoğu kere camiye, cemaate gelmedikleri namazlardır. Bu özelliği sebebiyle mü'minle münafığı, ihlâs sahibi olanla nifak alâmeti taşıyanı ayırt etmede bu iki namaz bir ölçü kabul edilmiştir. Sabah namazı vakti uykudan uyanmanın çok zor olduğu, yatsı namazı vakti de yorgunluğun had safhaya varıp uykunun galip geldiği zamanlardır. Bu iki vakitte camiye ve cemaate gitmek gerçekten büyük bir azim ve gayreti gerektirir. Faziletinin daha üstün, sevabının daha çok olmasının sebeplerinin başında bu özellikler gelir. Çünkü zoru başarmanın ve güçlüğe göğüs germenin fazileti ve sevabı daha çoktur. Bu sebeple sabah ve yatsı namazında cemaate emekleyerek de olsa gelmek tavsiye edilmiştir ki, bu hususta ne kadar gayret gösterilmesi gerektiğinin mübalağalı bir tarzda ifade edilmesinden ibarettir. Beş vakit namazın her birinin farzlarının camide ve cemaatle kılınması tavsiye edilmişse de, sabah ile yatsı namazlarına farklı bir yer verildiği pek çok sahih rivayetten açıkça anlaşılmaktadır. Müslümanlar, bu hadislerin gereğini yerine getirdikleri ölçüde Allah katında değer kazanırlar.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Sabah ve yatsı namazlarını camide cemaatle kılmak, diğer namazları cemaatle kılmaktan daha faziletlidir.
2. Sabah ve yatsı namazları, münafıklara en zor gelen namazlardır. Bu sebeple bu iki vaktin namazı, mü'minle münafığı ayırıcı bir özelliğe sahiptir.
3. Emekleyerek ve sürünerek de olsa camiye, cemaate gelmeye özen göstermek gerekir.

193- باب الأمر بالمحافظة على الصلوات المكتوبات والنهي الأكيد والوعيد الشديد في تركهنَّ

FARZ NAMAZLARA DEVAM ETMENİN ÖNEMİ

FARZ NAMAZLARA DEVAM ETMENİN EMREDİLMİŞ
TERKETMENİN İSE CİDDİ BİÇİMDE YASAKLANMIŞ OLDUĞU

Âyetler

حَافِظُواْ عَلَى الصَّلَوَاتِ والصَّلاَةِ الْوُسْطَى وَقُومُواْ لِلّهِ قَانِتِينَ [238]

1. “Namazlara, özellikle orta namaza devam ediniz.”

Bakara sûresi (2), 238

Beş vakit namazı eksiksiz kılmak ve bunu ara vermeksizin yapmak gerekir. Çünkü âyetteki muhafaza kelimesi namazların eksiksiz, en mükemmel şekilde ve vaktinde kılınması gibi özellikleri kapsamına alır. Ayrıca bütün rükünlerini ve şartlarını da yerine getirerek namaz kılmamız icap eder. Zira âyetin devamındaki “**Allah için boyun eğerek kalkın namaza durun”** emri bunu gerektirir. Burada geçen kunut tabiri, taati, huşûu, boyun eğmeyi ve ayakta durmayı ifade eder ki, dilimizde buna divan durmak denir. Peygamberimiz: *“Namazın en faziletlisi kunutu uzun olandır”* buyurmuştur (Müslim, Müsâfirîn 164-165).

Orta namaz dediğimiz salât-ı vustânın hangi vaktin namazı olduğu hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüşse de, genel kabul gören ikindi namazı olduğudur. Sahâbeden Hz.Ali, İbni Mes’ûd, Ebû Eyyûb, İbni Ömer, Semüre İbni Cündeb, Ebû Hüreyre, İbni Abbas, Ebû Saîd el-Hudrî, Hz.Âişe ve daha birçokları salât-ı vustânın ikindi namazı olduğu görüşündedir. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, bir görüşünde İmam Şâfiî ve Ahmed İbni Hanbel de aynı kanaattedirler. Hz.Ömer, Ebû Mûsa ve Muâz’ın da aralarında bulunduğu bazı sahâbîler ise sabah namazı olduğunu söylemişlerdir. Bazı sahâbîlerin öğle namazı, bazılarının akşam, bazılarının da yatsı namazı dedikleri nakledilir. Hatta bu görüşler cuma namazından bayram namazına kadar uzanan bir çerçeveye oturtulmaya çalışılır. Bunların her biri üzerinde duracak değiliz. Fakat Peygamber Efendimiz’in: *“Orta namaz ikindi namazıdır”* hadisi (Tirmizî, Salât 19) ve Ahzab harbi gününde: *“Bizi orta namazdan, ikindi namazından alıkoydular. Allah onların evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun”* (Müslim, Mesâcid 205) buyurması,“ikindi namazıdır” diyenlerin delilini teşkil etmektedir. Ayrı namazlar olduğunun ifade edilmesi de, bütün namazların korunması ve hiçbirinin ihmal edilmemesi gerektiğini ortaya koyar. Nitekim âyetin başında bütün namazları muhafaza ediniz emrinin yer alması bunun en kesin delilidir.

فَإِذَا انسَلَخَ الأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُواْ الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُواْ لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ الصَّلاَةَ وَآتَوُاْ الزَّكَاةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ [5]

2. “Eğer tövbe ederler, namazı kılarlar, zekâtı verirlerse onları serbest bırakın.”

Tevbe sûresi (9), 5

Bu ayetin tamamının anlamı şöyledir: **“Haram ayları çıkınca Allah’a ortak koşanları nerede bulursanız öldürün; onları yakalayın, hapsedin ve her gözetleme yerinde oturup onları bekleyin. Eğer tövbe ederler, namazı kılarlar, zekâtı verirlerse onları serbest bırakın. Çünkü Allah bağışlayan, esirgeyendir.”**

İnsanın mü'min olmasının en önemli göstergelerinden biri namazdır. Namaz kılan insana âyette geçen muamelelerin hiçbiri yapılmaz. Bu âyetin hükmü müşrik Arapları kapsamaktadır. Onlar iman edip namaz kılmayı ve zekât vermeyi kabul edince, daha önce yapmış oldukları şeyler, küfür ve haksızlıklar bağışlanır. Çünkü İslâm insanın geçmişini örter, kişi âdeta hayata yeni başlamış ve dünyaya yeni gelmiş gibi muamele görür.

Hadisler

1076- وعن ابنِ مسعودٍ رضي اللَّه عنهُ قالَ : سَأَلتُ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: أَيُّ الأَعْمَالِ أَفْضَلُ ؟ قال : « الصَّلاةُ على وَقْتِها » قلتُ : ثُمَّ أَيٌّ ؟ قال : « بِرُّ الوَالِدَيْنِ » قلتُ : ثُمَّ أَيٌّ ؟ قال : « الجهادُ في سَبِيلِ اللَّهِ » متفقٌ عليه .

1076. İbni Mes'ud *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

– Hangi ameller daha faziletlidir? diye sordum.

– "Vaktinde kılınan namaz" buyurdu.

– Sonra hangisi? dedim.

– "Ana babaya iyilik etmek" cevabını verdi.

– Daha sonra hangisidir? diye sordum.

– "Allah yolunda cihâd etmektir" buyurdular.

Buhârî, Mevâkît 5, Cihâd 1, Edeb 1, Tevhîd 48; Müslim, Îmân 137-139. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 14, Birr 2; Nesâî, Mevâkît 51

Açıklamalar

Sahâbe-i kirâmdan birçokları çeşitli vesilelerle Peygamber Efendimiz'e hangi amelin, hangi iş ve davranışın daha üstün ve daha hayırlı olduğunu sormuşlardır. Efendimiz'in bu sorulara verdiği cevaplar muhteliftir. Fakat bunların hemen tamamına yakınında namazın ve cihadın önemli bir yer tuttuğunu görürüz. Bu hadiste de ilk sırayı namaz almıştır. Çünkü imandan sonra en önemli amel namazdır. Namazı kılmayan ve önemsemeyen bir kimsenin Allah'ın diğer emirlerine ve yasaklarına saygılı olması beklenilemez. Kur'an'ın namazı emreden birçok âyetinin yanında Peygamber Efendimiz'in namaz konusundaki sayısız tavsiyesi bu gerçeği ortaya koymaktadır. Bu hadiste dikkatimizi çekmesi gereken en önemli husus, namazın vaktinde kılınmasıdır. Vakti çıktıktan sonra kılınan veya kazaya kalan namazın faziletinin ve sevabının noksanlaşacağında şüphe yoktur. Bundan dolayı sebepsiz yere namazların vaktini geciktirmek veya geçirmek, fevkalâde bir mazeret olmadıkça kazaya bırakmak câiz değildir. Ulemâmızın namaz üzerinde hassasiyetle durmalarının sebebi, onun bütün amelleri ve hayırları kapsayıcı bir nitelik taşımasındandır.

Dinimiz, dünyaya gelmemize vesile olan ve bizleri bakıp büyüten, üzerimize titreyen, sevgi, şefkat ve merhametiyle bizlere kol kanat geren ana babalarımıza iyilik, saygı ve hürmeti de namazdan hemen sonraki bir mevkie yerleştirmiştir.

Cihad ise, bu dünyada yaşamayı anlamlı kılan ve yeryüzünün Allah'ın iradesi doğrultusunda yönetimine, bütün insanların Allah'a kul olma vasfı kazanmasına veya Allah'ın hükümranlığını kabul etmesine vesile teşkil eden, dinin zirvesi olan bir ibadettir.

Bütün bunları kapsadığı için hadisi kitabımızın "Ana Babaya İyilik" bahsinde 314 numara ile görmüştük. "Cihad Kitabı"nda 1289 numara ile tekrar göreceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinimizde ameller fazilet ve sevap açısından derecelere ayrılmıştır.
2. İmandan sonra en faziletli amel, en önemli farz vaktinde kılınan namazdır.
3. Namazı sebepsiz yere vaktinde kılmamak büyük günahlardandır.
4. Kullar içinde saygı ve hürmete en lâyık olanlar ana babadır.
5. En üstün fadâkârlık Allah yolunda cihaddır.

1077– وعن ابنِ عمرَ رضيَ اللَّه عنهما قال : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «بُنِيَ الإِسْلامُ على خَمْسٍ : شَهادَةِ أَنْ لا إِلهَ إِلاَّ اللَّه ، وأَنَّ مُحمداً رسولُ اللَّهِ ، وإِقامِ الصَّلاةِ ، وَإِيتاءِ الزَّكاةِ ، وَحَجِّ البَيْتِ ، وَصَوْمِ رَمضانَ » متفقٌ عليه .

1077. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İslâm beş temel üzerine bina kılınmıştır: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şahitlik etmek. Namazı dosdoğru kılmak, zekâtı hakkıyla vermek, Allah'ın evi Kâbe'yi haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak."

Buhârî, Îmân 1, 2, Tefsîru sûre(2) 30; Müslim, Îmân 19–22. Ayrıca bk. Tirmizî, Îmân 3; Nesâî, Îmân 13

Açıklamalar

İslâm'ın şartları dediğimiz esasları ihtivâ eden bu hadis, Kur'ân-ı Kerîm'in konuyla ilgili âyetlerinin bir özü niteliğindedir. Burada Peygamberimiz'in iman değil de İslâm kelimesini kullanmış olması, ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü İslâm, inanılan dinin şerîat kısmıdır. Daha açık ve anlaşılır bir ifadeyle, hayat dediğimiz yaşama alanının, uygulamanın, inanca uygun biçimde dışa akseden ve görünen kısmıdır. Biz bunu genel anlamda ibadet, yani Allah'a karşı kulluk vazifelerini yerine getirme diye adlandırırız. Kişiler hakkında inançlarıyla ilgili hüküm de buna göre verilir. Çünkü imanın tezâhürü, dışa akseden yönü İslâm'dır. İslâm ile iman çoğu kere eş anlamlı iki mefhum gibi kabul edilip kullanılsa da, kelâm âlimleri temelde aralarında fark olduğunu belirtirler. İman kalbî bir amel olup, sözle ifade ettiğimiz kelime-i şehâdet onun ibadet kısmıdır. Çünkü ibadet ya sözlü ya sözsüz olur. İbadetin sözlü olanı sadece kelime-i şehâdettir. Sözsüz olan ibadet ise ya terketmek suretiyle ya da fiille yapılır. Terketmekle yapılan ibadet oruçtur. Çünkü oruç, yemeyi içmeyi, cinsî münasebeti terketmeyi gerektirir. Fiilî ibadet ya bedenle, ya malla veya her ikisiyle birlikte yapılır. Namaz bedenle, zekât malla, hac ise hem beden hem malla yapılan ibadetlerdir. İşte hadisimiz bütün bu ibadetleri kapsayıcı bir özellik taşır. Çünkü İslâm bunların hepsini içine alır. Fakat İslâm'ın bunlardan ibaret olduğu söylenemez. Bunlar, büyük bir binanın üzerinde durduğu, onu ayakta

tutan beş ana sütun olarak kabul edilebilir. Ama bina sadece o sütunlardan ibaret olmayıp, daha pek çok aksamı vardır. Onların önemsiz olduğu iddia edilemez.

Hadisin muhtevasını teşkil eden iman, namaz, zekât, oruç ve hac konuları, bu kitabın ilgili bölümlerinde geniş biçimde ele alındı. Bu konular, dilimizde ilmihal bilgileri dediğimiz, her müslüman ferdin bilip uygulamakla yükümlü olduğu ve bilgisizliğin affedilmediği alanlardır. Onun için her müslüman fert, kendisine farz-ı ayın olan bu bilgileri öğrenmek zorundadır.

Bu hadisin zahirine bakarak, beş esastan birini terkedenin müslüman olmayacağı anlaşılabilir. Fakat durumun böyle olmadığında ümmetin âlimlerinin icmâı vardır. Şu kadar var ki, bunlardan birini inkâr eden veya terketmeyi helâl sayan kimse mü'min ve müslüman kabul edilmez. İnkâr etmeyerek veya helâl saymayarak yerine getirmeyen büyük günah işlemiş olur.

Hadisi 1209 ve 1274 numaralarla tekrar ele alacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm'ın şartlarından herhangi birini inkâr eden kimse mü'min sayılmaz.
2. İslâm'ın şartlarından birini inkâr etmeyerek ve terkini helâl saymayarak yerine getirmeyen büyük günah işlemiş olur.
3. Hadiste sayılan beş esas İslâm'ın ana esasları olup, İslâm bunlardan ibaret değildir.

1078– وعنهُ قال : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أُمِرْتُ أَنْ أُقاتِلَ الناسَ حتَّى يَشْهدُوا أَنْ لا إِله إِلاَّ اللَّه وَأَنَّ مُحَمَّدًا رسولُ اللَّهِ ، وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ ، ويُؤْتُوا الزَّكاةَ ، فَإِذا فَعَلُوا ذلكَ عَصمُوا مِنِّي دِماءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلاَّ بحَقِّ الإِسلامِ ، وَحِسَابُهُم على اللَّهِ » متفقٌ عليه .

1078. Abdullah İbni Ömer *radıyallahü anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ben, insanlarla Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şehâdet edip, namazı tastamam kılıp, zekâtı hakkıyla verinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bunları yaptıkları zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. İslâm'ın gerektirdiği haklar bunların dışındadır. Onların kalplerinde gizledikleri şeylerin hesabı da Allah'a aittir."

Buhârî, Îmân 17, 28, Salât 28, Zekât 1, İ'tisâm 2, 28; Müslim, Îmân 32-36. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 95; Tirmizî, Tefsîru sûre(88); Nesâî, Zekât 3; İbni Mâce, Fiten 1-3

Açıklamalar

İslâm'ın yeryüzüne gönderiliş gayesi ve ulaşmak istediği hedef, bütün insanlara Allah'ın dininin tebliğ edilmesini sağlamak ve yeryüzünde Allah'ın hükmü dışında bir hâkimiyet kalmamasını temin etmektir. Bu hedef, bütün insanların İslâm'a girmelerini ve müslüman olmalarını sağlayıcı bir şart taşımıyor. Çünkü hidayete ulaştırmak Allah'a mahsustur. Bizler sadece buna vesile olabiliriz ve görevimiz de bundan ibarettir. Müşrikler ve kâfirlerle cihada izin verilişinin sebebi de bundandır. Çünkü onlar, insanlardan müslüman olmak isteyenlere engel teşkil etmekte, müslüman olanları da bundan döndürmek için şiddet ve baskı uygulamaktadırlar. Kelime-i şehâdet getiren kimse ile savaşmak haramdır. Kelime-i şehâdet getirmese bile, İslâm'ın hâkimiyetini kabul eden veya müslümanlarla sulh antlaşması

yapanlarla da savaşılmaz. Kelime-i şehâdet getiren kimsenin İslâm'ı kabul ettiğine hükmolunur. Daha sonra ondan namaz, oruç, zekât gibi dinin temel hükümlerini yerine getirmesi istenilir. Bunların en başında gelen namazdır. Çünkü Peygamber Efendimiz çeşitli yerlere gönderdiği valilerine, gittikleri yerin halkına kelime-i şehâdetten sonra namaz kılmalarını istemelerini emretmiştir. Sonra dinin diğer esasları istenilir.

Hadisimiz daha önce 391 numara ile de geçmişti; 1212 numara ile tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kelime-i şehâdeti söyleyen ve İslâm'ın şartlarını yerine getiren kimse ile savaşılmaz.

2. İnsanlar hakkında dış görünüşlerine göre hüküm verilir.

3. Bir kimse kalbinde gizlediklerinden dolayı sorgulanmaz ve bunun hesabını sadece Allah'a verir.

4. İmandan sonra en önemli farz, beş vakit namazdır.

1079- وعن معاذٍ رضي اللَّه عنهُ قال : بعَثني رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِلى اليَمن فقال : «إِنَّكَ تأْتِي قَوْمًا منْ أَهْلِ الكتاب ، فَادْعُهُمْ إِلى شَهَادةِ أَنْ لا إِله إِلاَّ اللَّه ، وأَنِّي رسولُ اللَّه ، فَإِنْ هُمْ أَطاعُوا لِذلك ، فَأَعْلِمهُم أَنَّ اللَّه تعالى افْتَرَض عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلواتٍ في كلِّ يَوْمٍ ولَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذلك ، فأَعْلِمهُم أَنَّ اللَّه تَعالى افْتَرَض علَيْهِمْ صَدقَة تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيائِهِم فَتُرَدُّ عَلى فُقَرائِهِم ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلكَ ، فَإِيَّاكَ وكَرائِمَ أَمْوالِهِم وَاتَّقِ دَعْوةَ المظْلُومِ ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا وبيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ » متفقٌ عليه .

1079. Muâz *radıyallahu anh* şöyle dedi:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni Yemen'e (vali ve kadı olarak) gönderdi ve şöyle buyurdu:

"Muhakkak ki sen Ehl-i kitap olan bir topluma gidiyorsun. Onları, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın Resulü olduğuma şehâdet etmeye davet et. Şayet buna itaat ederlerse, Allah'ın kendilerine bir gündüz ve gecede beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Bunu kabul edip itaat ederlerse, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere kendilerine zekâtın farz kılındığını haber ver. Buna da itaat ettikleri takdirde, onların mallarının en kıymetlilerini almaktan sakın. Mazlumun bedduasını almaktan çekin. Çünkü onun bedduası ile Allah arasında bir perde yoktur."

Buhârî, Zekât 41, 63, Megâzî 60, Tevhîd 1; Müslim, Îmân 29-31. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 5; Tirmizî, Zekât 6; Nesâî, Zekât 46; İbni Mâce, Zekât 1

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, Muâz İbni Cebel'i Tebük Gazvesi'nden sonra hicrî dokuzuncu yılda Yemen'e vali ve kadı olarak göndermişti. Ayrıca zekât memurlarının topladıkları zekât mallarını teslim almaya da onu vekil tayin etmişti. Peygamberimiz Yemen'i beş vilâyete ayırmıştı. Muâz'ın gittiği yer Cened vilâyeti idi. Ehl-i kitap'tan olan Yemen halkı yahudi idi. Onlara bir peygamber gönderilmiş ve bir ilâhî kitap gelmişse de, zaman içinde itikadlarında

sapma olmuş ve şirke sürüklenmişlerdi. Bu sebeple davet edilecekleri ilk şey sahih bir itikad olmalıydı. Onların Allah'a ve kendilerine gönderilen bir peygambere inandıklarını, dolayısıyla böyle bir davete ihtiyaçları olmadığını söylemek veya onları kendi dinleri içinde imanları Allah katında makbul mü'min kabul etmek söz konusu olamaz. Çünkü Kur'an onlara bu davetin yapılmasını emretmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz, dört halife ve onlardan sonra gelen bütün halife ve yöneticiler Ehl-i kitâbı İslâm'a davet etmişlerdir. Şayet onların inancı makbul sayılsaydı Kur'an'ın pek çok âyeti onları İslâm'a daveti emretmez, Resûl-i Ekrem Efendimiz de onları müslüman yapmak için uğraşmaz ve kendileriyle savaşmazdı.

Bir kimsenin İslâm'ı kabul ettiği kelime-i şehâdeti ikrarıyla, yani dil ile söylemesiyle anlaşılır. Bundan sonra o kimsenin uyması ve yerine getirmesi gereken farzlar, emirler ve yasaklar vardır. Çünkü bunların hepsi kelime-i şehâdetin muhtevasında mevcuttur. Onların başında beş vakit namaz gelir. Peygamber Efendimiz de, Muâz'a, kelime-i şehâdetten sonra uyulmasını isteyeceği ilk şeyin günde beş vakit namaz kılınması olmasını emretmiştir. *"Namaza itaat ederlerse"* denilmesi, önce namazın üzerlerine farz kılındığını ikrar etmeleri, sonra da bilfiil namaz kılmak suretiyle emre itaat ettiklerini göstermeleri gerektiği içindir. Namaz, zengin, fakir, kadın, erkek aklı yerinde ve bulûğ çağına ulaşmış olan her müslümana farzdır.

Namazdan sonra yerine getirilmesi istenilen ibâdet, yegâne mâlî ibadet olan zekâttır. Çünkü malda zekâttan başka farz olan bir hak yoktur. Zekât ise, sadece zengin müslümanların üzerine farzdır. Zekât, zenginin malından fakire vermesi gereken paydır. Hangi mallardan ne miktarda alınacağı, nasıl toplanacağı ve kimlere verileceği, Peygamber Efendimiz tarafından bütün detaylarıyla açıklanmış ve zekâtı toplamakla görevlendirilen kimselere tâlimat olarak bildirilmiştir. Burada bunları tekrarlamamız söz konusu olamaz. Bir kere daha hatırlamamız gereken, zekâtın son derece önemli sosyal nitelikli bir ibadet olduğudur. Zekâtı verip vermemek kişilerin kendi tercihlerine bırakılmış olmayıp, İslâm devleti bu maksatla kurduğu teşkilâtla bu farzın yerine getirilmesini sağlar. Zekât memuru, malın en gözde ve en kıymetli olanını seçip almaz. Bununla beraber en kıymetsiz ve kötü olanını da almaması gerekir. Orta halli olanı alır.

Hadiste oruç ile haccın zikredilmemiş olması, bunları istenilmemesi anlamına gelmez. Fakat namaz ile zekât Kur'an'da pek çok kere, peş peşe ve birlikte zikredildiği için bu ikisinin öne geçirilip misal gösterilmesiyle iktifa olunmuştur. İslâm'ın üzerine bina kılındığı beş esasa bunların da dahil olduğu herkesin bildiği bir gerçektir. Bu sebeple burada bir noksanlık olduğu iddia edilemez.

Hadisi 210 numara ile de açıklamıştık.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kâfirlerle savaşılmazdan önce, kelime-i şehâdet getirerek İslâm'a girmeleri istenir.
2. Kelime-i şehâdet getirenin müslüman olduğuna hükmolunur. Namaz ve zekât gibi farzları yerine getirmesi daha sonra istenilir.
3. Her gün beş vakit namaz kılmak, her müslümanın üzerine farzdır.
4. Zekât, zenginin malındaki fakirin hakkı olup farzlardandır.
5. Zekât toplamakla görevli memurlar malın en iyisini zekât olarak alamaz.
6. Mazlumun bedduası mutlak olarak reddolunmaz.
7. Haber-i vâhid dinde delil olarak makbul ve onunla amel etmek vâcibdir.

1080– وعن جابرٍ رضي اللَّه عنهُ قال : سمعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ والكُفْرِ تَرْكَ الصَّلاةِ » رواه مسلم .

1080. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

"Gerçekten kişi ile şirk ve küfür arasında namazı terketmek vardır" buyururken işittim.

Müslim, Îmân 134. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 15; Tirmizî, Îmân 9; İbni Mâce, İkâmet 17

Açıklamalar

Şirk, Allah'ı tanımakla beraber putlara ve diğer yaratıklara tapanlar, yani Allah'a ortak koşanlar için kullanılan bir tabirdir. Böyle bir vasfa sahip olana müşrik denilir. Küfür, şirki de içine almakla beraber daha genel anlamda kullanılan bir terimdir. Dinin esaslarından birini inkâr eden kimse için müşrik denilmez, fakat ona kâfir denilir. Bu durumda hadisin anlamı şöyledir: Bir kimseyi şirkten ve küfürden alıkoyan şey, namaz kılmasıdır. Namazı bırakırsa artık o kimse ile şirk ve küfür arasında bir engel kalmaz, ya müşrik ya da kâfir olur. Namazı terkeden kimse, onun farziyetini inkâr ederse, bütün ulemânın ictihadına göre kâfir olur. Fakat yeni müslüman olan ve namazın farziyetini öğrenecek kadar İslâm toplumu içinde kalmayan kimse bu hususta mâzur sayılır.

Farz olduğuna inanmakla birlikte sadece tembelliği sebebiyle namaz kılmayan kimse ile ilgili olarak âlimlerin ictihad ve anlayışları farklılıklar arzeder. İmam Mâlik ve Şâfiî'nin de aralarında olduğu bir grup âlime göre böyleleri kâfir değil, fâsıktırlar. Böyle kimselerden tövbekâr olmaları istenir. Tövbeyi kabul etmeyenlere şer'î ceza uygulanır. Bu cezaonların öldürülmeleridir. Selef âlimlerinden bazılarına göre, namazı terkeden kimse kâfir kabul edilir. **Ahmed İbni Hanbel**'e izâfe edilen bir görüş böyledir. Ayrıca İbni Mübârek ve İshâk İbni Râhûye'nin de aynı kanaatte oldukları belirtilmiştir. İmam Ebû Hanîfe ve Kûfe ulemâsına göre namazı terkeden kâfir olmaz. Cezası da ölüm değil, ta'zir ve namazı kılıncaya kadar hapistir. Bütün bu görüşler, namazın önemini ve namazı terketmenin ne kadar büyük bir günah olduğunu göstermesi açısından üzerinde dikkatle düşünülmeye değer.

Hadisten öğrendiklerimiz

1. Şirk ve küfür en büyük günahlar olup, Allah her ikisini de asla affetmez.
2. Namazı terketmek kişinin kâfirlikle vasıflandırılmasına neden olur. Terkini helâl sayan kâfir; farz olduğuna inandığı halde terkeden fâsık kabul edilir.
3. Namaz kılan kimsenin müslüman olduğuna hükmolunur.
4. Namaz kılmayanlara ceza verileceği kesin olmakla beraber, cezanın nevi hakkında ihtilâf vardır.

1081– وعن بُرَيْدَةَ رضي اللَّه عنهُ عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « العهْدُ الذي بيْننا وبيْنَهُمْ الصَّلاةُ ، فمنْ ترَكَهَا فقدْ كَفَرَ » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1081. Büreyde *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bizimle onlar arasındaki ayırıcı temel unsur namazdır. Namazı terkeden kimse küfre düşer."

Tirmizî, Îmân 9. Ayrıca bk. Nesâî, Salât 8; İbni Mâce, İkâmet 77

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte kendilerinden "onlar" diye bahsedilenler münafıklardır. Münafıklık gerçekte küfrün bir çeşididir. Çünkü onlar kalben İslâm'a inanmamış oldukları halde, dış görünüş ve davranışlarıyla müslüman oldukları intibaını verirler. Namazda hazır bulunmak, cemaate devam etmek ve dinin bunlar dışındaki zâhir hükümlerine uymak suretiyle, müslümanlarla ilgili uygulamaların kendileri için de geçerli olmasını hak ederler. Şayet namazı terkedecek veya dinin zâhir hükümlerini uygulamayacak olurlarsa, kâfirlerle eşit olurlar ve kendilerine kâfirlere tatbik olunan hukuk uygulanır. Nitekim, Resûl-i Ekrem Efendimiz'den münafıkların öldürülmesi yolunda izin istenildiğinde, o buna müsaade etmeyerek: *"Dikkatinizi çekerim! Ben namaz kılanları öldürmekten nehyolundum"* buyurmuştur (Alî el-Kârî, el-Mirkât, II, 276). Münafık bir kimse namazı terketmek suretiyle küfrünü açığa vurunca kendisine yapılacak muamele bu haline uygun olur. Münafık olmadığı halde namazı terkeden kimse ise, münafığın amelini işlemiş olur. Bunların her birinden sakınılması gerekir. Sakınılmadığı takdirde kişi, göreceği muamele ve kendisine uygulanacak hukukî statüyü haketmiş olur. Bir önceki hadisi açıklarken de ifade ettiğimiz gibi, ulemânın büyük çoğunluğu böyle yerlerde geçen küfür tabirini aşırı tehdit ve şiddetle sakındırma olarak yorumlamışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namaz kılan kimsenin münafık veya kâfir sayılarak öldürülmesi haramdır.
2. Namazı terkeden münafığa veya münafığın amelini işleyen müslümana gerekli ceza verilir.
3. Farziyetini inkâr etmediği ve terkini helâl görmediği halde namaz kılmayan kimseye münafık veya kâfir denilmez; o sadece günahkârdır.

1082- وعن شقِيق بنِ عبدِ اللَّهِ التابعيِّ المتَّفَقِ على جَلالتِهِ رَحِمَهُ اللَّه قال : كانَ أَصْحابُ مُحَمَّدٍ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لا يرونَ شَيْئاً مِنَ الأَعْمالِ تَرْكُهُ كُفْرٌ غَيْرَ الصَّلاةِ.رواه الترمذي في كتاب الإِيمان بإِسنادٍ صحيحٍ.

1082. Büyük bir şahsiyet olduğunda herkesin görüş birliği bulunan, tâbiînden Şakîk İbni Abdullah *rahimehullah* şöyle dedi:

Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbı, namazdan başka herhangi bir amelin terkini küfür saymazlardı.

Tirmizî, Îmân 9

Şakîk İbni Abdullah

Tâbiîn neslinin büyüklerinden olup, güvenilir bir râvî ve faziletli bir şahsiyet olduğunda bütün ricâl âlimlerinin ittifakı vardır. Enes İbni Mâlik'ten rivayette bulunmuş, kendisinden de Yahyâ el-Kattân ve Vekî' İbni Cerrâh gibi şöhretli imamlar hadis öğrenip nakletmişlerdir.

Allah ona rahmetiyle muamele etsin.

Açıklamalar

Tâbiîn tabakasından bir kişi olan Şakîk'in bu sözü **maktû'** bir rivayettir. Tâbiînin sözleri, fiil ve takrirleri **maktû'** diye adlandırılır. **Maktû'** rivayetlerin şer'î bir hükme medar olması, yani onların üzerine bir hüküm bina edilmesi söz konusu değildir. Bu çeşit rivayetler, bir görüş, bir düşünce olarak, Kur'an veya sahih sünnetle konulan bir hükmün açıklanıp anlaşılmasına yardımcı olur. Veya tâbiîn tabakasından bir imamın görüşü, ictihadı olarak tercih edilip alınabilir. Nitekim bunun pek çok misalini fıkıh kitaplarında bulmak mümkündür.

Şakîk'in sözü, **maktû'** olmakla beraber, muhtevası itibariyle **mevkûf**tur. Yani sahâbe-i kirâmın tavrını ortaya koyan, onların anlayışını yansıtan bir rivayettir. Bilindiği gibi mevkûf rivayetleri de başlı başına delil olarak kabul etmeyen pek çok fakih imam vardır. Fakat bu konuda herkesin görüşü aynı olmayıp, **merfû** bir rivayetin olmadığı yerlerde **mevkûf**u delil kabul edenler de bulunmaktadır. İmam Ebû Hanîfe gibi seçme yanlısı olanların varlığını da bir kere daha hatırlamalıyız.

Bu rivayet, sahâbenin her birinin namazı ne kadar önemli bir ibadet kabul ettiklerini, terkini küfre yakın bir davranış saydıklarını ortaya koyması açısından önemlidir. Onların bu tavır ve anlayışının temelinde, Kur'an ve Sünnet'in namaza verilen önemle ilgili emir ve tavsiyeleri vardır. Konumuz içinde buraya kadar misal kabilinden yer verilen âyet ve hadislerin muhtevasını düşünürsek, sahâbenin bu yöndeki hassasiyetini ve haklılığını anlamanın hiç de zor olmadığı sonucuna varırız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namaz kılmak, bir kimsenin mü'min olduğunun delili olduğu gibi, namazı terketmek de kişinin küfre nisbet edilmesine sebep olur.

2. Namaz, ibadetlerimizin en önemlisi olup, vaktinde kılınması, devamlı kılınması, terkinden sakınılması gerekir.

1083– وعن أَبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنهُ قالَ : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «إِنَّ أَوَّل ما يُحاسبُ بِهِ العبْدُ يَوْمِ القِيامةِ منْ عَملِهِ صلاتُهُ ، فَإِنْ صَلُحت ، فَقَدْ أَفَلح وَأَنجح ، وإن فَسدتْ ، فَقَدْ خَابَ وخَسِر ، فَإِنِ انْتقَص مِنْ فرِيضتِهِ شَيْئاً ، قال الرَّبُّ ، عَزَّ وجلَّ : انظُروا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّع ، فَيُكَمَّلُ بِها ما انْتَقَص مِنَ الفَرِيضَةِ ؟ ثُمَّ تكونُ سَائِرُ أَعمالِهِ عَلى هذا » رواه الترمذي وقال حديث حسن .

1083. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kıyamet gününde kulun hesaba çekileceği ilk ameli onun namazıdır. Eğer namazı düzgün olursa, işi iyi gider ve kazançlı çıkar. Namazı düzgün olmazsa, kaybeder ve zararlı çıkar. Şayet farzlarından bir şey noksan çıkarsa, Azîz ve Celîl olan Rabb’i:

– Kulumun nâfile namazları var mı, bakınız? der. Farzların eksiği nafilelerle tamamlanır. Sonra diğer amellerinden de bu şekilde hesaba çekilir.”

Tirmizî, Mevâkît 188. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 149; Nesâî, Salât 9; İbni Mâce, İkâmet 202

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in nitelemesiyle ifade edecek olursak, namaz mü’minin mi’racı olan bir ibadettir. Kişinin salâh ve felâhının, hayatının diğer alanlarında nasıl bir insan olduğunun göstergesi kabul edilebilir. Çünkü şuuruna varılarak kılınan namaz, insanı her türlü çirkinlik ve kötülüklerden alıkoyar. Her gün beş vakit namaz kılan insan, maddî ve mânevî temizliği şahsında toplamış olur. Namaz, Allah’ın hakkı olan ve kişinin sadece Allah’a karşı sorumluluk duygusuyla yerine getirdiği bir farzdır. Fakat bu farzın Allah katında makbul olması için yerine getirmemiz gereken birçok vazife vardır. Bunların arasında kul haklarına riayet önemli bir yer işgal eder.

Allah Teâlâ kendine ait haklardaki noksan ve kusurları dilerse affeder; fakat kullara ait hakları affetmez. Onların affı, üzerinde kul hakkı bulunan kişinin dünyada hak sahibiyle helâlleşmesine bağlıdır. Âhirete kalan kul hakları, kişinin Allah için işlediği ibadet ve tâat cinsinden amellerinin sevabının hak sahibine verilmesiyle ödenir. Öyle ki, üzerinde kul hakkı bulunan kişinin amellerinin sevabı, hak sahibi olanların haklarının ödenmesine yetmezse, hak sahibinin günahları ona yüklenilmek veya cezalandırılmak suretiyle hesabı kapatılır. İşte Peygamber Efendimiz’in müflis olarak tanıttığı kişiler böyleleridir:

“Gerçekten benim ümmetimden müflis, kıyamet gününde namaz, oruç ve zekâtla gelecek kimsedir. Fakat şuna sövmüş, buna zina isnadında bulunmuş, şunun malını yemiş, bunun kanını dökmüş, diğerini dövmüş olarak gelir. Şuna buna hasenatından verilir de şayet davası görülmeden hasenatı biterse, onların günahlarından alınarak bunun üzerine yüklenir, sonra da cehenneme atılır” (Müslim, Birr 59; Tirmizî, Kıyâmet 2).

Kulun önce Allah’a karşı görev ve sorumluluklarından hesaba çekilmesinin sebebi, üzerinde bulunan kul haklarının bunlardan ödenecek olmasındandır diyebiliriz. Bu hadis, farzları eksiksiz yerine getirmekle birlikte nâfile ibadetlere devam etmenin ne kadar önemli olduğunu da ortaya koymaktadır. Nâfileler bütün ibadetlerimizle ilgili olabilir. Nâfile namaz, nâfile oruç, nâfile hac, nâfile zekât yani farz olanın dışında verilen sadakaların hepsi ve daha birçok hayır bu sınıfa girer. Burada anılan nafilelerle namazdaki huşûun, kişinin zikirleri ve dualarının kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Çünkü bunların her biri, Allah katında ecri ve sevabı olan ameller cinsindendir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kişinin Allah katında hesaba çekileceği ilk ameller, hukûkullah dediğimiz, hesabı sadece Allah’a ait olan ibadet ve tâatlerimizdir.
2. Hukûkullahtan hesabı ilk sorulacak amel, beş vakit farz namazdır.
3. Farz namazların noksanlıkları nâfile ibadetlerle tamamlanır.
4. Nâfile ibadetlere devam etmek, dünya ve âhirette mü’minin yararınadır.
5. İnsanlar, kıyamet gününde bütün yaptıklarından hesaba çekilecektir.

194- باب فضلِ الصفِّ الأوَّلِ
والأمرِ بإتمامِ الصفوفِ الأُلِ ، وتسويِتها ، والتراصِّ فيها

NAMAZI İLK SAFTA KILMANIN SEVABI

NAMAZI İLK SAFTA KILMANIN SEVABI, ÖNDEKİ SAFLARI DOLDURMAYI, SAFLARI DÜZGÜN VE SIK TUTMAYI EMRETME

Hadisler

1084- عَن جابِرِ بْنِ سمُرَةَ ، رضي اللَّه عنْهُمَا ، قَالَ : خَرجَ عَلَيْنا رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالَ : « أَلا تَصُفُّونَ كما تُصُفُّ الملائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا ؟ » فَقُلْنَا : يا رسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ تَصُفُّ الملائِكَة عِند ربِّها ؟ قال : « يُتِمُّونَ الصُّفوفَ الأُولَ ، ويَتَرَاصُّونَ في الصفِّ» رواه مسلم .

1084. Câbir İbni Semüre *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* evinden çıkıp yanımıza geldi ve şöyle buyurdu:

- "Meleklerin Rableri huzurunda saf bağlayıp durdukları gibi saf bağlasanız ya!"

Bunun üzerine biz:

- Yâ Resûlallah! Melekler Rablerinin huzurunda nasıl saf bağlayıp dururlar? diye sorduk. Şöyle buyurdu:

- "Onlar öndeki safları tamamlayıp birbirine perçinlenmiş gibi bitişik dururlar."

Müslim, Salât 119. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 93; Nesâî, İmâmet 28; İbni Mâce, İkâmet 50

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz ashâb-ı kirâma her güzel edebi öğrettiği gibi, namazı nasıl kılacaklarını anlatmış, nerede nasıl oturup kalkacaklarını ve nasıl davranacaklarını da göstermiştir. Hadisimizin râvisi Câbir İbni Semüre'nin anlattığına göre ilk zamanlar ashâb-ı kirâm namazı bitirip de selâm verecekleri zaman, elleriyle sağa sola işaret ederlermiş. Bunu doğru bulmayan Resûl-i Ekrem Efendimiz onlara:

"Hırçın atların kuyruğu gibi ellerinizi neden kaldırıyorsunuz? Sâkin durun!" diyerek namazdan çıkarken nasıl selâm vermek gerektiğini öğretmişti (Müslim, Salât 120-121).

Yine Câbir İbni Semüre'nin anlattığına göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* birgün Mescid-i Nebevî'de sahâbîlerin yanına geldiğinde onların dağınık halkalar halinde oturduğunu gördü. Onlara:

- *"Sizi neden dağınık cemaatler halinde görüyorum?"* buyurarak mescidde böyle oturmanın uygun olmadığını hatırlattı. Başka bir gün de hadisimizde geçen olay meydana geldi.

Bütün bunlar bize, müslümanın, bulunduğu yerin şartlarına göre en güzel biçimde davranması gerektiğini göstermektedir. Hepsi de mescidde geçen yukarıdaki olaylar, mescidde durmanın ve oturmanın belli edepleri bulunduğunu, bir müslümanın mescidde otururken de, ibadet ederken de bu edeplere uymak zorunda olduğunu ortaya koymaktadır.

Peygamber *aleyhisselâm* namaz kılarken Allah'ın huzurunda olduğumuzu hatırlatmakta, Allah'ın huzurunda nasıl durmak gerektiği konusunda melekleri kendimize örnek almamızı tavsiye buyurmaktadır. Sâffât sûresinden öğrendiğimize göre meleklerin ilâhî huzurda duruş tarzları ile namaz kılanların saf bağlayıp durmaları birbirine benzemektedir. Nitekim bu sûrenin ilk âyetinde Allah Teâlâ meleklerden bahisle **"Saf bağlayıp duranlara... yemin ederim ki"** buyurmakta, 165. âyetinde de namaz kılanlardan **"Biziz o saf saf dizilenler"** diye söz edilmektedir.

Resûlullah Efendimiz meleklerin Allah'ın huzurunda veya O'nun arş-ı a`lâsının etrafında düzgün sıralar yani saflar halinde durduklarını, saflar arasında hiçbir boşluk bırakmadıklarını, bir saffı iyice doldurmadan arkadaki saffa geçmediklerini, üstelik birbirlerine perçinlenmiş gibi sımsıkı kenetlendiklerini belirtmekte, öte yandan namaz kılan müslümanların da Allah'ın huzurunda bulunduğunu hatırlatarak o yüce mevkide meleklere benzemeye çalışmalarını öğütlemektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cemaatle namaz kılarken en ön saftan itibaren saflar arasında hiçbir boşluk bırakmamalı, bir saf tamamlanmadan öteki saffı başlatmamalıdır.
2. Saflar arasında boşluk kalmaması için de namaz kılanlar birbirlerine iyice yaklaşmalı ve omuz omuza durmalıdır.
3. Bu şartlara uyulmadığı zaman cemaatle namazın sevabı yitirilir.
4. Safların düzgün olması, müslümanların şuurlu ve uyanık olduğunu gösterir.

1085– وعن أَبي هُريْرة ، رَضِيَ اللَّه عنْهُ ، أَنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «لوْ يعلَمُ النासُ ما في النِّدَاءِ وَالصَّفِّ الأَوَّلِ ، ثُم لَمْ يجِدُوا إِلاَّ أَنْ يَسْتَهِمُوا عَلَيْهِ لاسْتَهمُوا » متفقٌ عليه .

1085. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanlar ezan okumanın ve namazda ilk safta bulunmanın sevabını bilselerdi, sonra bunları yapabilmek için kur'a çekmek zorunda kalsalardı, mutlaka kur'a çekerlerdi."

Buhârî, Ezân 9, 32, Şehâdât 30; Müslim, Salât 129. Ayrıca bk. Tirmizî, Mevâkît 52; Nesâî, Mevâkît 22, Ezân 31

Açıklamalar

Hadisimiz ezan okumanın ve dinlemenin faziletlerinin ele alındığı bahiste 1035 numara ile geçmiştir. İlk safta namaz kılmanın sevabı da 1087 numaralı hadiste ele alınacaktır.

Orada hadisin tamamı zikredilmiş, *insanların camiye erken gitmenin sevabını bilmedikleri, şayet bilselerdi camiye daha erken varabilmek için âdeta yarış edecekleri* belirtilmiştir. Hadisin devamında insanların yatsı ve sabah namazını camide cemaatle

kılmanın sevabından da haberdar olmadıkları söylenerek, *bunu bilselerdi camiye emekleyerek bile olsa gelmeye çalışacakları* hatırlatılmıştır.

Burada konumuzla ilgisi sebebiyle hadisin sadece ilk yarısı zikredilmiştir. İlk saf, imamın hemen arkasında bulunan saftır. Namazı ilk safta kılmanın insana pek çok hayır ve bereket kazandırmasının sebebi, imamın sûreleri yüksek sesle (cehrî) okuduğu namazlarda Kur'an'ı dinlemek, Fâtiha'yı okuyup bitirdiği zaman "âmin" demek, tekbirleri aldığı zaman onunla birlikte hemen tekbir almak veya hemen arkasında bulunan kimseyi kendi yerine geçirmek zorunda kalırsa bu görevi yapmak gibi önemli işlerdir. İlk safta namaz kılmanın sağlayacağı en büyük fayda, 1092 numaralı hadiste *"Şüphesiz ilk safta namaz kılanlara Allah rahmet, melekler de dua eder"* ifadesiyle belirtilmektedir.

Aşağıdaki hadisler de ilk saffın fazileti hakkındadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlk safta namaz kılanlara Allah rahmet, melekler de onların bağışlanması için dua ve istiğfar eder. Bu sebeple ilk safta namaz kılmaya çalışmalıdır.

2. Ayrıca ilk safta namaz kılan kimse, imamın hareketlerini, okumasını, tekbirlerini daha iyi takip eder.

1086- وعَنْهُ قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «خَيْرُ صُفوفِ الرِّجالِ أَوَّلُهَا ، وشرُّها آخِرُهَا وخيْرُ صُفوفِ النِّسَاءِ آخِرُها ، وَشرُّهَا أَوَّلُهَا » رواه مسلم .

1086. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Erkeklerin en çok sevap kazanacağı saf ilk saf, en az sevap kazanacakları saf son saftır. Kadınların en çok sevap kazanacağı saf son saf, en az sevap kazanacakları saf ise ön saftır."

Müslim, Salât 132. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 97; Tirmizî, Mevâkît 52; Nesâî, İmâmet 32; İbni Mâce, İkâmet 52

Açıklamalar

Yukarıdaki hadislerde olduğu gibi, Peygamber Efendimiz bu hadisin birinci kısmında da, erkekleri cemaatle namaz kılarken ön safta yer almaya teşvik etmekte ve en büyük sevabı ilk safta yer alanların kazanacağını belirtmektedir. Hatta 1092 numaralı hadiste, *ilk saflarda bulunanlara, (birinci safta yer kalmamışsa ikinci ve üçünsü saflarda yer alanlara) Allah Teâlâ'nın rahmet edeceği, meleklerin de onların bağışlanmasını dileyeceği* açıklanmaktadır.

Birinci safta bulunmanın bu kadar sevap olmasının çeşitli sebepleri vardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi ilk safta bulunan kimse imamın hareketlerini daha iyi takip eder, onu daha iyi duyar. Öte yandan her yerde olduğu gibi camide de nizam ve intizama büyük değer veren dinimiz, bu nevi hadislerle, herhangi bir ikaza gerek kalmadan safların kendiliğinden düzeltilmesini istemektedir. Camiye Allah'ın rızasını ve O'nun lutfedeceği sevapları kazanmak için gelen her müslüman en ön safta yer almaya gayret eder, orada yer yoksa arkadaki safta bulunmaya çalışırsa, saflar kendiliğinden kurulur; boş yerleri doldurmak için ayrıca gayret sarfetmeye gerek kalmaz. Bugün camilerimizde böyle bir intizam yerine düzensizliğin görülmesi, herkesin keyfine veya işine geldiği şekilde ve aralarda boşluklar

bırakarak dağınık tarzda oturması, müslümanların başıboşluğa alışmaları, hadiste anlatılan daha fazla sevabı kazanmaya istekli ve gayretli görünmemeleri sebebiyledir.

Sadece kadınlardan meydana gelen bir cemaatte de durum böyledir. O zaman onların da ilk safta yer almak için gayret etmeleri gerekir.

Yukarıda anlatılan hal, kadınlarla erkeklerin ardarda namaz kıldıkları ve birbirlerini gördükleri durumlarda bahis konusudur. Namaz kılan bir mü'minin en fazla sahip olması gereken şey huşû yani gönlünü Allah'a tam mânasıyla verebilmektir. Erkek ve kadın, Cenâb-ı Hakk'ın kendilerini birbirleriyle imtihan ettiği iki ayrı cins oldukları için, birbirlerine karşı tabii bir meyil hissederler. Fakat bu meylin ve nefsânî duygunun büsbütün unutulması gereken yegâne yer Cenâb-ı Hakk'ın huzurudur. İşte hadisimiz hem erkeklere hem de kadınlara gönül huzuruyla namaz kılacakları bir ortamı hazırlamaya çalışmaktadır. Bu da her iki cinsin namaz kılarken birbirinden olabildiğince uzak durmasıyla mümkündür. Kadınların en fazla sevap kazanacakları saffın son saf, en az sevap kazanacakları saffın da ön saf olmasının gerekçesi budur.

Hadisimizde *"safların en şerlisi"* ifadesiyle anlatılmak istenen, tercümede belirttiğimiz gibi, sevabı en az olan demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Erkeklerin tuttuğu saflar içinde sevabı en çok olanı, imamın arkasındaki ilk saf; sevabı en az olanı da en arkadaki saftır.

2. Kadınların bağladığı saflar içinde sevabı en çok olanı, en arkadaki saf, sevabı en az olanı da erkeklere yakın olan ön saftır.

3. Kadınlar erkeklerin bulunmadığı bir yerde kendi aralarında ibadet ediyorlarsa, onların en fazla sevap kazanacağı saf ön saf, sevabı en az olanı da son saftır.

1087- وعن أبي سعِيد الخُدْرِيِّ رضيَ اللَّه عنهُ ، أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : رأَى في أَصْحابِهِ تأَخُّراً ، فقَالَ لَهُمْ : « تقَدَّمُوا فأْتَمُّوا بِي ، وَليَأْتَمَّ بِكُمْ مَنْ بَعْدَكُم ، لا يزالُ قَوْمٌ يَتَأَخَّرُونَ حَتى يُؤخِّرَهُمُ اللَّه » رواه مسلم .

1087. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbının gerilerde saf tutmaya çalıştığını gördü; bunun üzerine onlara:

"Öne doğru gelin ve bana uyun! Sizden sonrakiler de size uysunlar. Bir topluluk devamlı surette gerilerse, Allah onları geri bırakır" buyurdu.

Müslim, Salât 130. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 97; Nesâî, İmâmet 17; İbni Mâce, İkâmet 45

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in ashâb-ı kirâmı öne doğru dâvet etmesi ya namaz kılınacağı sırada olmuş veya bir sohbet esnasında meydana gelmiştir. Eğer bu dâvet namaz kılınacağı sırada olmuşsa, ashâb-ı kirâm, kendilerinden daha üstün gördükleri fazilet sahibi kişilerin öne geçmesi için yavaş hareket etmiş olabilir. O takdirde Efendimiz, daha önceki hadislerde

açıklandığı gibi, ashâbını kendine yakın bir yerde saf bağlamaya, kendi hareketlerini yakından görüp aynını yapmaya dâvet etmiş ve böylece herkesin bir ön safta bulunan kimselerin hareketlerini takip etmesini istemiştir.

Resûlullah Efendimiz ashâbını bir sohbet sırasında öne doğru gelmeye dâvet etmişse, bunun anlamı, onları, kendisinden duyup öğrenecekleri ilmi iyice anlamaya ve öğrendiklerini kendilerinden sonra gelecek nesle öğretmeye teşvik etmektir. Zira bir toplumun ileri gitmesi, önceki neslin sonrakilere iyi örnek olmasına ve onlara iyi şeyler bırakmasına bağlıdır. Bu da sonradan gelenlerin önde gidenleri kendilerine örnek almasıyla, hem ilimde hem de ahlâk ve fazilette ileri gitmeyi istemesiyle mümkün olabilir.

Hadisimizdeki *"Bir topluluk devamlı surette gerilerse, Allah onları geri bırakır"* ifadesini hem genel hem de özel olarak değerlendirmek mümkündür. Bunun genel olarak mânası, şayet nesiller ilim ve fazilet kazanma hususunda ileri gitmeye gayret etmezlerse, Allah Teâlâ da onları rahmetinden ve lutfundan mahrum eder; her bakımdan geri bırakır; ne dünyayı elde edebilirler ne de âhireti kazanabilirler, demektir. Özel olarak ise, namazda ön saflara gitmeyip arkada kalanlar tehdit edilmektedir. Şayet bir cemaat ön saflara koşmaz, ilk saftan itibaren safları doldurmaz, gerilerde kalmak isterse, Allah Teâlâ da onları büyük sevaplardan mahrum bırakır, demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ön safta bulunan cemaat imamdan fazla geride bulunmamalı, onlar imamın hareketlerini, arka safta bulunanlar da öndekilerin hareketlerini takip etmelidir.
2. Her nesil kendinden öncekilerden ilim ve fazilet bakımından daha ileri gitmeye çalışmalıdır. İleri gidip yükselme konusunda Allah'ın yardımını kazanmanın yolu budur.

1088- وعن أَبي مسعودٍ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : كانَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يمْسحُ مَناكِبَنَا في الصَّلاةِ ، ويقُولُ : « اسْتوُوا ولا تَختلِفوا فتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ ، لِيلِيني مِنْكُم أُولُوا الأَحْلامِ والنُّهَى ، ثمَّ الذينَ يلُونَهمْ ، ثُمَّ الذِين يَلُونَهمْ » رواه مسلم .

1088. Ebû Mes`ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namaza başlayacağımız zaman omuzlarımıza dokunarak şöyle buyururdu:

"Safları düz tutunuz. İleri geri durmayınız. Sonra kalpleriniz de birbirinden farklı olur. Aklı başında ve bilgili olanlarınız benim arkamda, onlardan sonra gelenler daha arkada, daha sonra gelenler daha arkada dursunlar."

Müslim Salât 122. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 95; Tirmizî, Salât 54; Nesâî, İmâmet 23, 25,26; İbni Mâce, İkâmet 45

350 numara ile daha önce geçen bu hadîs-i şerîf, 1094 numarada açıklanacaktır.

1089- وعن أَنسٍ رضي اللَّه عنْهُ قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « سَوُّوا صُفُوفَكُمْ ، فَإِنَّ تَسْوِيةَ الصَّفِّ مِنْ تَمامِ الصَّلاةِ » متفقٌ عليه .

وفي رواية البخاري : « فإنَّ تَسوِيَةَ الصُّفُوفِ مِن إِقَامة الصَّلاةِ » .

1089. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Saflarınızı düz tutunuz. Zira safların düz olması namazın tamam olmasını sağlayan hususlardan biridir."

Buhârî, Ezân 74; Müslim, Salât 124. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 93; İbni Mâce, İkâmet 50

Buhârî'nin bir rivayetine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Zira safların düz olması, namazın mükemmel olmasını sağlayan hususlardan biridir."

1094 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1090– وعَنْهُ قال: أُقِيمَتِ الصَّلاةُ ، فأَقَبَل علينَا رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِوَجْهِهِ فقَالَ: «أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ وتَراصُّوا ، فَإِنِّي أَراكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي » رواهُ البُخَارِيُّ بِلَفْظِهِ ، ومُسْلِمٌ بمَعْنَاهُ.

وفي رِوَايةٍ للبُخَارِيِّ : وَكَانَ أَحدُنَا يَلْزَقُ مَنكِبَهُ بمَنْكِبِ صاحِبِهِ وقَدَمه بِقَدمِهِ » .

1090. Yine Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir defasında namaz kılmak için kamet getirilmişti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize yüzünü döndü ve şöyle buyurdu:

"Saflarınızı dümdüz tutunuz ve birbirinize sımsıkı yapıştırınız. Zira ben sizi arkamdan da görüyorum."

Buhârî, Ezân 72; Müslim, Salât 125. Ayrıca bk. Nesâî, İmâmet 28, 47

Buhârî'nin başka bir rivayetinde (Ezan 76) Enes, *her birimiz omuzunu arkadaşının omuzuna, ayağını arkadaşının ayağına yapıştırırdı*, demiştir.

1094 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1091– وَعَنِ النُّعْمَانِ بنِ بشيرٍ ، رضيَ اللَّه عنهما ، قال : سمعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « لَتُسوُّنَّ صُفُوفَكُمْ ، أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّه بَيْنَ وجُوهِكُمْ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمسلمٍ : أَنَّ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يُسَوِّي صُفُوفَنَا ، حتَّى كأَنَّمَا يُسَوِّي بهَا القِدَاحَ ، حَتَّى رَأَى أَنَّا قَد عَقَلْنَا عَنْهُ . ثُمَّ خَرَج يَوْماً فَقَامَ حَتَّى كَادَ يُكَبِّرُ ، فَرَأَى رجُلا بَادِياً صدْرُهُ مِنَ الصَّفِّ فقالَ : « عِبَادَ اللَّهِ ، لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ ، أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّه بيْنَ وجُوهكُمْ» .

1091. Nu`mân İbni Beşîr *radıyallahu anhümâ*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim dedi:

"Saflarınızı düzeltiniz, yoksa Allah Teâlâ'nın aranıza düşmanlık sokacağını iyi biliniz."

Buhârî, Ezân 71; Müslim, Salât 127. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 93; Tirmizî, Mevâkît 53; İbni Mâce, İkâmet 50.

Müslim'in bir başka rivayeti şöyledir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* okları düzeltir gibi saflarımızı düzeltirdi. Bizim buna alıştığımızı görünceye kadar böyle yapmaya devam etti. Kendisi birgün namaza çıktı ve namaz kıldıracağı yerde durdu. Tam tekbir almak üzere iken göğsü saf hizasından dışarı çıkmış bir adam gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Ey Allah'ın kulları! Saflarınızı düzeltiniz; yoksa Allah Teâlâ'nın aranıza düşmanlık sokacağını iyi biliniz."
Müslim, Salât 128.

162 numara ile "Sünneti Koruma" bahsinde geçen bu hadîs-i şerif, 1094 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1092- وعنِ البراءِ بنِ عازبٍ ، رضي اللَّه عنهما ، قالَ : كانَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يَتخلَّلُ الصَّفَّ مِنْ نَاحِيَةٍ إلى نَاحِيَةٍ ، يَمسَحُ صُدُورَنَا ، وَمَناكِبَنَا ، ويقولُ : لا تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ » وكَانَ يَقُولُ : إن اللَّه وَملائِكَتَهُ يُصَلُّونَ على الصُّفُوفِ الأُوَلِ » رواه أبو داود بإِسناد حَسَنٍ .

1092. Berâ İbni Âzib *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* göğüslerimize ve omuzlarımıza dokunarak bir baştan diğer başa safın arasında dolaşır ve şöyle buyururdu:

"İleri geri durmayınız. Sonra kalpleriniz de birbirinden farklı olur". Ve sözlerine şöyle devam ederdi: **"İlk saflarda bulunanlara Allah rahmet, melekler de dua eder."**

Ebû Dâvûd, Salât 93. Ayrıca bk. Nesâî, İmâmet 25

1094 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1093- وعَن ابن عُمرَ رضيَ اللَّه عنهما ، أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : «أَقِيمُوا الصُّفُوفَ وَحَاذُوا بَيْنَ المَنَاكِبِ، وسُدُّوا الخَلَلَ، وَلِينُوا بِأَيْدِي إِخْوَانِكُمْ ، وَلا تَذَرُوا فَرُجَاتٍ للشيْطانِ، ومَنْ وصَلَ صَفًّا وَصَلَهُ اللَّه ، وَمَنْ قَطَعَ صَفًّا قَطعَهُ اللَّه » رواه أبو داود بإِسناد صحيحٍ.

1093. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Saflarınızı düz tutunuz. Omuzları bir hizaya getiriniz. Aralıkları kapayınız. Saf düzeni için elinizden tutup çeken kardeşlerinize yumuşak davranınız. Şeytanın

girebileceği boşluklar bırakmayınız. Allah, safları bitişik tutanların gönlünü hoş eder. Safları bitişik tutmayanlara Allah nimetlerini lutfetmez.”

Ebû Dâvûd, Salât 93, 98

1094 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1094- وعَنْ أَنسٍ رضيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « رُصُّوا صُفُوفَكُمْ ، وَقَارِبُوا بَيْنَها ، وحاذُوا بالأَعْناق ، فَوَالَّذِي نَفْسِي بيَدِهِ إِنِّي لأَرَى الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ منْ خَلَلِ الصَّفِّ ، كَأَنَّها الحَذَفُ » حديث صحيح رواه أبو داود بإِسناد على شرط مسلم .

« الحذَفُ » بحاءٍ مهملةٍ وذالٍ معجم مفتوحتين ثم فاءٌ وهي : غَنَمٌ سُودٌ صغارٌ تَكُونُ بِالْيَمنِ .

1094. Enes *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Saflarınızı sık tutunuz. Safların arasını yanaştırınız. Boyunlarınızı bir hizâya getiriniz. Canımı elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, saffın boş kalmış aralıklarından şeytanın bodur, kılsız siyah koyun gibi girdiğini görüyorum.”

Ebû Dâvûd, Salât 93. Ayrıca bk. Nesâî, İmâmet 28

Açıklamalar

Yukarıdaki yedi hadisin ana konusu safları sık ve düzgün tutmak olduğu için onları bir arada açıklamayı uygun gördük. Daha önce geçen üç hadis ile daha sonra gelecek dört hadiste yine safları düzgün tutma konusu değişik ifadelerle ele alınmıştır. Bütün bu hadisler, Peygamber Efendimiz’in safları düz ve sık tutmaya büyük önem verdiğini göstermektedir.

Yukarıdaki hadislerin ilki 350 numara ile “Âlimlere Saygı” bahsinde geçmiş ve orada açıklanmıştı. Bu hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz’in safların düz ve bir hizâda tutulmasına çok önem verdiği, cemaatten kiminin ileri kiminin geri durmamasını istediği, hatta bunu sağlamak için safların arasında dolaştığı, (1092 numaralı hadiste de belirtildiği gibi) cemaatin göğüslerine ve omuzlarına dokunarak onları hizaya sokmaya çalıştığı görülmektedir. Saflar düz tutulmadığı takdirde müslümanlar arasındaki birlik ve beraberlik şuurunun kaybolacağını, kalplerin, gönüllerin birbirinden kopacağını ifade buyurmaktadır. Camide safları düz tutmasını bilmeyecek kadar dağınık, birlik fikrinden uzak, birbiriyle ilgisiz ve beceriksiz kimselerin hiçbir güzelliğe sahip çıkamayacağını, hiçbir kötülüğe engel olamayacağını belirtmektedir. Müslümanları ancak sünnet-i seniyyenin kurtaracağına gönülden inanan kimseler, Peygamber-i Zîşân Efendimiz’in saf düzeni konusuna bu kadar büyük önem vermesinin hikmeti üzerinde düşünmeli ve bu sünneti canlı tutmaya çalışmalıdır. Müslümanları günde beş, ayrıca cuma günleri haftada bir, ramazan ve kurban bayramları dolayısıyla yılda iki defa büyük cemaat halinde bir araya toplayan namaz ile toplum hayatımız arasında sıkı bir ilgi bulunduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Şayet müslümanlar namazlarını düzgün ve usûlüne uygun şekilde kılabiliyorlarsa, muntazam bir hayatı benimsemeleri sebebiyle hal ve gidişleri, yani toplum düzenleri de iyi olacaktır.

Bu hadiste *“Aklı başında ve bilgili olanlarınız benim arkamda, onlardan sonra gelenler daha arkada, daha sonra gelenler daha arkada dursunlar”* buyruğu ile temas edilen ikinci konu, aklı başında ve bilgili kimseleri hep önde tutma ve onlara lâyık oldukları değeri verme

gereğidir. Bir toplum bilgili ve aklı başında kimseleri her hususta kendine rehber edinirse, daima ileri gider ve her konuda başarılı olur. Namaz kılarken bilgili kimseler imamın arkasındaki safta yer almak suretiyle, imam yanıldığında onu ikaz ederler; imam onlardan birini kendi yerine geçirme ihtiyacını hissederse, bu göreve hazır durumda beklerler. İlim ve anlayış bakımından önde gelenlerin arkasında, bu hususlarda onlardan sonra gelenler yer alacaklardır. Konuya bir başka açıdan bakılacak olursa, en önde yaşlı başlılar, onların arkasında gençler, en arkada da çocuklar saf tutacaklardır.

1089 numaralı hadiste, *namazın tamam olabilmesi için safların düz olmasının gerektiğini* belirten Resûl- Ekrem Efendimiz, 1090 numaralı hadiste, yine safların dümdüz ve sımsıkı tutulmasını tavsiye ettikten sonra, *bu emrine uyulup uyulmadığını Allah Teâlâ'nın ona gösterdiğini, önünde olup bitenleri gördüğü gibi, arka tarafta yapılıp edilenleri de gördüğünü* söylemektedir. Cenâb-ı Hakk'ın Resûl-i Ekrem'ini üstün özelliklerle donattığını biliyoruz. Allah Teâlâ'nın ona bizim görmediklerimizi gösterdiğini (Tirmizî, Zühd 9), bu sebeple sadece arka safta olup bitenleri değil, cennet ve cehennem de neler olup bittiğini dahi gösterdiğini (Buhârî, İlim 24) biliyoruz ve buna iman ediyoruz. Resûl-i Kibriyâ'nın ashâbına bu özel durumunu hatırlatarak onlardan safları düz tutmalarını istemesi, meseleye ne büyük önem verdiğini ortaya koymaktadır.

162 numara ile daha önce açıklanmış olan 1091 numaralı hadiste, Peygamber *aleyhisselâm*'ın, safların düzgün olması konusundaki titizliğini görmekteyiz. Namazda ashâbının bağladığı safları, *bir okçunun okları elleriyle yontup düzelttiği gibi mübârek elleriyle düzeltmesi*, onları buna alıştırıncaya kadar uzun süre saf tanzimi üzerinde durması, hatta bir gün *namaza başlamak üzere tekbir alacağı sırada göğsü saf hizasından dışarı çıkmış bir adamı görünce, tekbir almaktan vazgeçip, düzgün saf bağlamanın önemi üzerinde bir konuşma yapması* ne kadar anlamlıdır. Onun bazan namaza duracağı sırada, oradaki bir değneği önce mübârek sağ eline alıp sağ tarafına döndüğü ve *"doğrulunuz, saflarınızı düzeltiniz"* buyurduğu, sonra değneği sol eline alıp sol tarafına döndüğü ve orada bulunanları da aynı şekilde uyardığı bilinmektedir (Ebû Dâvûd, Salât 93). Daha sonraki zamanlarda Hulefâ-yi Râşidîn efendilerimiz bu titizliği aynen devam ettirmişlerdir. Hatta belirtildiğine göre Hz. Ömer bazı kimseleri saf düzenini sağlamakla görevlendirmiş, o kimseler kendisine saflar düzeldi diye haber vermeden namaza başlamamıştır. Hz. Ali safların düzgün olup olmadığını bizzat kontrol etmiş, *"Falan, sen ileri geç! Falan sen de geriye çekil!"* diyerek cemaatin düzgün saf bağlamasını sağlamaya çalışmıştır. Sahâbîler ise omuzunu yanındakinin omuzuna, dizini yanındakinin dizine, ayağını yanındakinin ayağına yapıştırmak suretiyle safların bitişik ve düzgün tutulmasını sağlamışlardır.

Bütün güzellikleri kendisinde toplayan Efendimiz'in çirkin bir görüntüye göz yummadığı, estetik olmayan bir görüntüyü göz ucuyla bakmak suretiyle bile hemen yakaladığı, dolayısıyla onun güzellik anlayışının son derece ince ve yüksek olduğu görülmektedir. Şunu da belirtelim ki, cemaat düzenli saf bağlamayı öğrenmiş ve aralarda boşluk bırakmayacak kadar sık durmuşsa veya cemaat üç beş kişiden ibaret ise, imamın onları "Safları düzgün tutunuz" diye uyarmasına gerek yoktur.

Hem bu hadiste hem de bir sonraki hadiste Efendimiz, safların düzgün olmasına özen göstermeyenleri bekleyen tehlikeye işaret ederek, *"Ey Allah'ın kulları! Saflarınızı düzeltiniz; yoksa Allah Teâlâ'nın aranıza düşmanlık sokacağını iyi biliniz"* diye uyarması, üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken bir konudur. Safların düzgün olmasına dikkat edenler, iç dünyaları düzgün, huzurlu ve âhenkli, ayrıca doğru, dürüst ve düzgün olmayı arzu eden vasıflı insanlardır. Zira safların düzgün olmasına önem vermeyenler, gönül dünyası dağınık, perişan ve vurdumduymaz kimselerdir. Ruh dünyası dağınık ve perişan, hedefi belirsiz, yüce bir

idealden yoksun kişiler şayet kendilerine çeki düzen vermeye, derlenip toparlanmaya ve böylece kendilerine gelmeye gayret etmezlerse birbirlerine olan düşmanlıkları artar, araları iyice açılır, sonuçta yok olup giderler. İç dünyaları düzgün olanların bu güzelliği davranışlarına da yansır. Şu halde müslümanlar hem içlerinin hem de dışlarının muntazam olmasına gayret edeceklerdir. Bu gerçek 1092 ve 1093 numaralı hadislerde de hatırlatılmaktadır.

Şimdi başımızı iki avucumuzun arasına alıp derin derin düşünmeliyiz ve saflarını düzgün tutmayanları tehdit eden bu hadislerin ışığında kendimize "Acaba biz neden birbirinden bu kadar kopuk, dağınık, birbirine küs, dargın ve düşman olduk?" diye sormalıyız. Câmilerimizde saf bağladığımız zaman, sağımıza solumuza bakınarak perişan halimizin fotoğrafını ibretle seyretmeliyiz. Sonra da saflarımızın düzgün olmasının kalplerimizin düzelmesine vesile olacağını, sıkışık durmamızın da aramızda merhamet ve şefkatin yeniden boy atmasını sağlayacağını bilerek gereğini yapmalıyız.

Şu hale göre müslümanlar, namazda *"ilk saflarda bulunanlara Allah'ın rahmet ettiğini, gönüllerini hoş tuttuğunu, meleklerin de onlara günahlarının bağışlanması için dua ettiğini, safları bitişik tutmayanlara Allah'ın nimet lutfetmediğini"* (bk. hadis 1092-1093) bilerek namazda ön safta yer almaya gayret edeceklerdir. Bunun yanı sıra saflarını düz ve sık tutacaklar; başlarını ve omuzlarını bir hizaya getirmeye çalışacaklar; saflarda şeytanın girebileceği boşluklar, aralıklar bırakmayacaklar; namaza durmadan önce saf düzenini sağlamak maksadıyla bir müslüman ellerinden tutup çektiği zaman o kardeşlerine gücenmeyecek ve yumuşak davranacaklardır (bk. hadis 1093-1094).

Sonuncu hadisimizde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yeminle belirttiği husus, bilmediğimiz bir gerçeği aydınlatmaktadır. O da şeytanın, Efendimiz'in ifadesiyle söyleyecek olursak, bir "hazef" gibi boş bırakılan saf aralarına girmesidir. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e *"Hazef nedir, yâ Resûlallah?"* diye sorduklarında, *"Yemen toprağında yetişen, kılsız, siyah bir nevi davar"* (Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 297) olduğunu söylemiştir. Demek oluyor ki, şeytan böyle bir fırsat yakaladığında, insanı yanıltma, şaşırtma ve baştan çıkarma görevini, daha iyi sonuç alabileceği bir yerden sürdürmektedir.

Resûlullah Efendimiz'in safların sık ve düz tutulması için gösterdiği bunca gayretin bir tek hedefi vardır. O da namaz kılan müslümanların saflarını meleklerin Allah huzurundaki saflarına benzetmek ve böylece onları Cenâb-ı Hakk'ın rahmetini kazanmaya elverişli hale getirmektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İmamlar cemaatin saf bağlamasıyla ilgilenmelidir. Nitekim Peygamber Efendimiz safların arasında dolaşır, düzgün saf tutmayanları uyarırdı.

2. Saflar arada boşluk bırakmadan düzgün tutulmalıdır.

3. Önce ilk saf tamamlanmalı, sonra sırasıyla diğer saflar tutulmalıdır. İlk saflarda bulunanlara Allah'ın rahmet, meleklerin de dua edeceği bilinmelidir.

4. En fazla sevap imamın arkasındaki safa durmakla, sonra da sırasıyla diğer saflarda bulunmakla elde edilir.

5. İmamın arkasındaki safa aklı başında, bilgili ve yaşlı başlı olanlar durmalıdır.

6. Öndeki safta boşluk görüldüğü zaman, oraya en yakın olan kimse hemen öne geçmelidir.

7. Safların düzgün tutulması için gayret sarfeden ve böylece her birimizin yapması gereken bir vazifeyi yapan müslümanlara minnet duymalı ve onlara yumuşak davranmalıdır.

8. Saflar arasında boşluk bulunması, safların eğri büğrü tutulması o namazın mükemmel olmadığını gösterir.

9. Safları düzgün tutanlara Allah merhamet eder, düzgün tutmayanlardan nimetini keser ve onları birbirlerine düşman eder.

10. Şeytan safların arasında boşluk bulunca oraya girer.

1095- وعنهُ أنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « أَتِمُّوا الصَّفَّ المقدَّمَ ، ثُمَّ الَّذي يلِيهِ ، فَمَا كَانَ مَنْ نقْصٍ فَلْيَكُنْ في الصَّفِّ المؤَخَّرِ » رواه أبو داود بإِسناد حسن .

1095. Yine Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Önce ilk safı tamamlayınız; sonra arkadaki safları doldurunuz. Şayet eksik kalırsa, son safta kalsın."

Ebû Dâvûd, Salât 93. Ayrıca bk. Nesâî, İmâmet 30

1098. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1096- وعن عائشة رضي اللَّه عنها قالت : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ اللَّه وملائِكَتهُ يُصلُّونَ على ميامِنِ الصُّفوف » رواه أبو داود بإِسناد عَلى شرْطِ مُسْلِمٍ ، وفيهِ رجلٌ مُخْتَلَفٌ في توْثِيقِهِ .

1096. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Allah safların sağ tarafında bulunanlara rahmet eder; melekleri de dua ederler."

Ebû Dâvûd, Salât 95. Ayrıca bk. İbni Mâce, İkamet 55

1098 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1097- وعَنِ البراءِ رضيَ اللَّه عَنْهُ قال : « كُنَّا إِذا صَلَّينَا خَلْفَ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَحْبَبْنَا أَنْ نَكُونَ عَنْ يَمِينِهِ ، يُقبِلُ علَينا بِوَجْهِهِ ، فَسمِعْتُهُ يقول : « رَبِّ قِنِي عذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ أَوْ تَجْمَعُ عِبَادَكَ » رواه مسلم .

1097. Berâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in arkasında namaz kıldığımız zaman, yüzünü bize döndüğünde sağına döndüğü için onun sağ tarafında olmayı arzu ederdik. Bir defasında bize dönünce şöyle buyurduğunu işittim:

"Rabbim! Kullarını diriltip bir araya topladığın gün, beni azâbından koru!"

Müslim, Müsâfirîn 62. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 71, Edeb 98; Tirmizî, Daavât 18

1098 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1098- وعَنْ أَبِي هُريرةَ رضِيَ اللَّه عنْهُ ، قال : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «وسِّطُوا الإِمامَ ، وَسُدُّوا الخَلَلَ » رواه أبو داود .

1098. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İmamı ortanıza alınız ve saflardaki boşlukları doldurunuz."

Ebû Dâvûd, Salât 98

Açıklamalar

Namazda saf düzeniyle ilgili olan yukarıdaki dört hadiste, önce ilk saftan başlayarak sırayla bütün safların doldurulması emredilmekte, şayet eksik kalırsa, bunun son safta olması tavsiye edilmekte, safların sağ tarafında bulunanlara Allah'ın rahmet, meleklerin de dua edeceği belirtilmekte, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namazı bitirip de mübârek yüzünü ashâbına döndüğü zaman sağ tarafına döndüğü için sahâbîlerin onun sağ tarafında olmayı arzu ettikleri ifade edilmektedir. Son hadiste, bunlara ilâve olarak, saf tutmaya nasıl başlanacağı konusunda ön bilgi verilmektedir.

Konumuzun başından beri gördüğümüz hadislerin hepsi saf düzeniyle ilgili olmakla beraber, bu sonuncu hadiste **imamın saftaki yeri** belirtilmektedir. Buna göre imam cemaatin tam ortasına gelecek şekilde duracaktır.

İmamın arkasındaki ilk safın nasıl tutulacağına gelince: İmamlık yapabilecek bilgiye sahip bir kişi, imamın tam arkasında yerini alacaktır. İlmi, yaşı başı ve faziletiyle toplumun saygısını kazanan diğer kimseler de bu zâtın sağına ve soluna geçecekler ve onun ayaklarına bakarak düzgün bir saf tutacaklardır. Diğer saflar da aynı şekilde ve arada hiçbir boşluk kalmamak üzere tutulacaktır.

Safların sağında bulunanlara Allah'ın rahmet, meleklerin ise istiğfâr edeceği, yani onların bağışlanması için dua edeceği hususunun, sağdan başlayarak bir an önce saf bağlamaya teşvik ile ilgili olduğu hatıra gelmektedir. İlâhî rahmetin sadece sağ tarafta bulunanları kapsaması, sol tarafta bulunanları kuşatmaması elbette düşünülemez.

Öncelikle safın sağ tarafını doldurmaya çalışanlar, ilâhî rahmete bir an önce kavuşmuş olurlar. Peygamber Efendimiz'e, herkesin daha fazla sevap kazanmak için safların sağına durmak istediği söylendiği zaman, Allah'ın Resûlü, sağ taraftaki saf dolduktan sonra sol tarafdaki safa geçenlere iki kat sevap verileceğini söyledi (İbni Mâce, İkâmet 55). Böylece önemli olan hususun, sağdan başlayarak bir an önce saf tutmak olduğu anlaşıldı. Hadîs-i şerif, cemaate sonradan katılan bir kimsenin, safın sağında ve solunda boşluk gördüğü zaman, öncelikle sağ taraftaki boşluğu doldurmasını da belirtmektedir.

Ashâb-ı kirâmın safların sağ tarafında bulunmayı arzu etmelerinin diğer bir sebebi de, Resûl-i Kibriyâ Efendimiz'in, namaz bittikten sonra cemaate yüzünü döndüğü zaman, ekseriyâ sağ tarafa doğru meyilli oturmasıydı. Bazan mübârek yüzü bütün cemaati aydınlatacak şekilde yüzünü onlara dönerdi. Ashâb-ı kirâm bu parıldayan güneşi seyretmekten büyük bir haz alırdı. Bu sebeple sağına dönebileceği düşüncesiyle safların sağında bulunmayı

ve onun güzel yüzünü seyretmeyi arzu ederlerdi. Resûlullah Efendimiz'i görmekten derin zevk aldıkları kadar, bu sırada onun söyleceği sözleri ve tavsiyeleri iyice duyup öğrenmeyi de arzu ederlerdi. Nitekim Efendimiz'in bu hâlini 1097. hadiste bize anlatan Berâ İbni Âzib, onun, mübârek yüzünü döndükten sonra *"Rabbim! Kullarını bir araya topladığın gün, beni azâbından koru!"* diye dua ettiğini duyup öğrenmişti. Efendimiz'in bu duayı, uyumak üzere yatağına yattığı zaman, yanağını sağ avucunun üzerine koyarak okuduğu da bilinmektedir (Ebû Dâvûd, Edeb 97-98; Tirmizî, Da'avât 18).

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İmam cemaatin tam ortasına durmalıdır.

2. Cemaatle namaz kılınacağı zaman önce ilk saf, sonra da sırayla diğer saflar doldurulmalıdır.

3. Saflarda boşluk bırakılmamalıdır. Şayet bir saf eksik kalacak olursa, bu son saf olmalıdır.

4. Cemaate sonradan katılan kimse, şayet varsa, önce sağ taraftaki, sonra da sol taraftaki boşluğu doldurmalıdır.

5. Allah Teâlâ, öncelikle, safların sağ tarafında bulunanlara rahmet, melekler de dua ederler.

6. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazdan sonra mübârek yüzünü ashâbına döndüğü zaman, sağ tarafına doğru meyilli dönerdi. Bu sebeple sahâbîler onun sağ tarafında olmayı arzu ederlerdi.

195- باب فَضْلِ السنَنِ الراتِبة مَعَ الفَرَائِض
وبيانِ أَقلِّهَا وأَكْمَلِها وما بينَهُما

SÜNNET NAMAZLARIN FAZİLETİ

FARZ NAMAZLARLA BİRLİKTE KILINAN
SÜNNETLERİN FAZİLETİ VE MİKTARI

Hadisler

1099- عنْ أُمِّ المؤمِنِينَ أُمِّ حبِيبَةَ رَمْلَة بِنتِ أَبِي سُفيانَ رضيَ اللَّه عنهما ، قَالتْ : سَمِعْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ :« مَا مِنْ عبْدٍ مُسْلِم يُصَلِّي للَّهِ تَعَالى كُلَّ يَوْمٍ ثِنْتَيْ عشْرَة رَكْعَةً تطوعاً غَيْرَ الفرِيضَةِ ، إلاَّ بَنَى اللَّه لهُ بَيْتاً في الجَنَّةِ ، أَوْ : إلاَّ بُنِي لَهُ بيتٌ في الجنَّةِ» رواه مسلم .

1099. Mü'minlerin annesi Ümmü Habîbe Remle Binti Ebû Süfyân *radıyallahu anhümâ*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim, dedi:

"Müslüman bir kimse, farzların dışında nâfile olarak her gün Allah rızası için on iki rek`at namaz kılarsa, Allah Teâlâ ona cennette bir köşk yapar" veya "Ona cennette bir köşk yapılır."

Müslim, Müsâfirîn 103. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 1; Tirmizî, Salât 189; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 66, 67

Ümmü Habîbe

Peygamber Efendimiz'in hanımlarından olduğu için "ümmü'l-mü'minîn" (mü'minlerin annesi) lakabıyla anılan bu validemizin künyesi Ümmü Habîbe, adı da Remle'dir. Ebû Süfyân'ın kızıdır. İslâm'ın ilk yıllarında müslüman oldu. Kocası Ubeydullah İbni Cahş ile birlikte müşriklerin zulmünden kaçarak Habeşistan'a hicret etti. Kızı Habîbe'yi orada dünyaya getirdi. Ne yazıkki Kocası hristiyan oldu. Hatta onu da dininden dönmeye teşvik etti. Fakat Ümmü Habîbe bu teklifi şiddetle reddetti. Gurbette yapayalnız kalınca, Resûlullah Efendimiz kendisine haber göndererek onunla evlenmek istediğini bildirdi. Ümmü Habîbe bu teklife çok sevindi. Hicretin altıncı yılında, nikâhlarını Habeşistan necâşîsi yani sultanı ***Ashame*** *kıydı.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz'den altmış beş hadis rivayet eden Ümmü Habîbe validemiz hicretin 44. yılında Medine'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Bu hadis, 1101. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1100- وعَنِ ابنِ عُمَر رَضيَ اللَّه عنْهُما ، قالَ : صَلَّيْتُ مَعَ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا ، ورَكْعتيْنِ بَعْدَ الجُمُعةِ ، وركْعتيْنِ بَعْد المغرِبِ ، وركْعتيْنِ بعْد العِشَاءِ.متفقٌ عليه .

1100. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte öğle namazından önce iki, öğle namazından sonra iki rek`at, cumadan sonra iki rek`at, akşam namazından sonra iki rek`at ve yatsı namazından sonra da iki rek`at namaz kıldım.

Buhârî, Teheccüd 25, 29; Müslim, Müsâfirîn 104. Ayrıca bk. Tirmizî, Mevâkît 189, 205; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 66; İbni Mâce, İkâmet 100

1101. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1101- وعنْ عبدِ اللَّهِ بن مُغَفَّلٍ رضِيَ اللَّه عنهُ ، قال : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « بيْنَ كُلِّ أَذانَيْنِ صَلاةٌ ، بيْنَ كلِّ أَذَانيْن صَلاةٌ ، بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلاةٌ » وقالَ فِي الثَالثَة : «لمنْ شَاءَ » متفقٌ عليه .

المرَادُ بالأَذَانَيْن : الأَذَانُ وَالإِقَامةُ .

1101. Abdullah İbni Mugaffel *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

"Her ezan ve kamet arasında namaz vardır. Her ezan ve kamet arasında namaz vardır. Her ezan ve kamet arasında namaz vardır" buyurdu. Üçüncü defasında **"kılmak isteyene"** dedi.

Buhârî, Ezân 14, 16; Müslim, Müsâfirîn 304. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 11; Tirmizî, Salât 22; Nesâî, Ezân 39; İbni Mâce, İkâmet 110

Açıklamalar

Farz namazlardan önce ve sonra kılınan ve râtibe (çoğulu revâtib) diye de anılan sünnetlere dair üç ayrı sahâbî tarafından rivayet edilen yukarıdaki üç hadiste, Peygamber Efendimiz'in sünnet-i müekkede dediğimiz namazlara verdiği önem görülmektedir. Allah'ın Resûlü her ne kadar üçüncü hadisin sonundaki *"kılmak isteyene"* ifadesiyle bu namazların farz derecesinde zaruri olmadığını, diğer bir ifadeyle mutlaka kılınması gerekmediğini söylemekte ise de, *"Her ezan ve kamet arasında namaz vardır"* şeklindeki ifadelere dikkatle baktığımız zaman, onları ne yapıp edip mutlaka kılmamızın bizim için çok önemli olduğunu farkederiz. Zaten kitabımızın bundan sonraki 28 hadisine şöyle bir gözatıldığı zaman, bu sünnetlerin her birinin ayrı başlıklar altında birer birer ele alındığı ve onların önemini gösteren muhtelif hadislerin zikredildiği görülür.

Hadisimizdeki *"Her ezan ve kamet arasında namaz vardır"* sözüyle farz namazın dışında bir başka namaz kastedildiği açıktır. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ezan ile kamet arasında namaz kılınacağını üç defa ısrarla söylemesi de bu namazın önemini göstermektedir. Peygamber Efendimiz'in, bu konunun ilk hadisinde tavsiye ettiği **on iki rek'at sünneti**, Hz. Âişe annemizin belirttiği üzere hayatı boyunca devamlı surette kılmaya gayret etmesi, ezan ile kamet arasındaki bu namazın, sünnet-i müekkede dediğimiz namazlar olduğunu göstermektedir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, müezzinlerine, *ezan okuduktan sonra hemen kâmet getirmemelerini* tenbih etmiştir. Yemek yiyenin yemeğini bitirebileceği, abdest almak isteyenin rahatlıkla abdest alabileceği kadar bir süre beklenmesini uygun görmüştür. Bu süre bir kişinin rahatlıkla iki veya dört rek`at namaz kılabileceği kadar bir zamandır. Efendimiz'in ifadesiyle söyleyecek olursak, bu süre içinde namaz kılmak isteyenler, o vaktin sünnetini rahatlıkla kılabileceklerdir.

Peygamber Efendimiz sünnet namazların evlerde kılınmasını tavsiye ederek *"Ey insanlar! Evlerinizde namaz kılınız; zira farz namazlar dışında insanın kıldığı en makbul namaz, evinde kıldığı namazdır"* (Buhârî, Ezân 108) buyururdu. Kendisi de sabah, akşam ve yatsı namazlarının sünnetlerini evinde kılardı. Zira bu vakitler istirahat zamanı olduğu için evinde bulunurdu. Öğle ile ikindi vakitlerinde ise çoğu zaman ashâbının arasında bulunup devlet işleriyle meşgul olduğu için, gündüz namazlarının sünnetini bulunduğu yerde, mescidde, bazan da evinde kılardı.

Her ezan ile kâmet arasında sünnet kılmak sevap olmakla beraber, akşam namazının farzından önce sünnet kılmayı, diğer mezhep imamlarının aksine İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe mekrûh saymıştır (Bu konu 1124-1127 numaralı hadislerin bulunduğu "Akşam Namazının Sünneti" bahsinde ele alınacaktır).

1099 numaralı hadiste sözü edilen on iki rek`atın, İbni Ömer tarafından rivayet edilen 1100. hadiste, cuma namazından sonra kılınacak iki rek`at sünnetle elde edildiği, bu rivayette öğle namazının ilk sünnetinin ise dört değil, iki rek`at olarak bahsedildiği görüldü. (1115-1120 numaralı hadislerin yer aldığı "Öğle Namazının Sünneti" bahsindeki dört hadiste bu namazın dört rek`at olarak geçtiği görülecektir). Rivayetler arasındaki bu fark, her sahâbînin gördüğünü söylemesinden kaynaklanmaktadır. Efendimiz'in bazı durumlarda, meselâ işi olduğu zamanlarda, öğle namazının ilk sünnetini iki rek`at olarak kıldığı anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki rivayetlerde ikindi namazının sünneti zikredilmemiştir. 1121-1123 numaralı hadislerin yer aldığı “İkindi Namazının Sünneti” bahsinde bu konu ele alınacaktır.

Cum’a namazından sonra kılınması tavsiye edilen iki rek`at namaza ise, 1128 ve 1129 numaralı hadislerin yer aldığı “Cuma Namazının Sünneti” bahsinde temas edilecektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz farz namazlardan önce ve sonra kılınan sünnet-i müekkedeleri devamlı kılmaya gayret eder, bunları ümmetinin de kılmasını tavsiye eder, bu namazları kılanlara cennette bir köşk verileceğini söylerdi.

2. Farzlardan önce ve sonra kılınan sünnet namazları kılmak mecburi değildir. Efendimiz’in “kılmak isteyene” sözü de bunu göstermektedir. Zamanı ve imkânı bulunan kimseler bu namazları kılmak suretiyle sevap kazanırlar.

3. Bu on iki rek`at sünnet içinde, aşağıda geleceği üzere, sabah namazının sünnetinin ayrı bir yeri ve önemi vardır.

4. Ezan okunur okunmaz hemen kamet getirip farza başlanmamalı, müslümanların cemaatle namaza yetişebilmeleri için dört rek`at namaz kılacak kadar beklemelidir. Yalnız başına namaz kılanların bu kadar beklemesi gerekli değildir.

196- باب تأكيد ركعتي سنَّةِ الصبح

SABAH NAMAZININ SÜNNETİNİN ÖNEMİ

Hadisler

1102– عن عائشةَ رضِيَ اللَّه عنْهَا ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ لا يدَعُ أَرْبعاً قَبْلَ الظُّهْرِ ، ورَكْعَتَيْنِ قبْلَ الغَدَاةِ . رواه البخاري .

1102. Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle namazının farzından önceki dört rek`at ile sabah namazının farzından önceki iki rek`atı hiç terk etmezdi.

Buhârî, Teheccüd 34. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 56

1104 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1103. Yine Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazının iki rek`at sünnetine diğer nâfile namazlardan daha fazla önem verirdi.

Buhârî, Teheccüd 27; Müslim, Müsâfirîn 94. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu, 2

1104 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1104– وَعنْها عَنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « رَكْعتا الفجْرِ خيْرٌ مِنَ الدُّنيا ومَا فِيها » رواه مسلم .

وفي وراية : «لَهُمَا أَحب إِليَّ مِنَ الدُّنْيا جميعاً » .

1104. Yine Âişe *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sabah namazının iki rek`at sünneti, dünya ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır."
Müslim, Müsâfirîn 96

Yine Müslim'in bir rivayetine göre sabah namazının sünneti hakkında:

"O bana bütün dünyadan daha değerlidir" buyurdu.

Müslim, Müsâfirîn 97

Açıklamalar

Yukarıdaki hadislerde sabah namazının iki rek`at sünnetinin önemi anlatılmaktadır. Bu hadislerden öğrendiğimize göre Peygamber Efendimiz sabah namazının sünnetini hiç terketmemiş, buna verdiği değeri diğer nâfile namazların hiçbirine vermemiş ve bu namazı dünya ve dünyadaki her şeyden daha üstün ve hayırlı saymıştır. Hatta *"Sizi atlılar kovalasa bile yine de sabah namazının iki rek`at sünnetini bırakmayın"* (Ebû Dâvûd, Tatavvu 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 405) diye emretmek suretiyle, sadece normal zamanlarda değil, yolculukta, tehlikeli zamanlarda bile bu iki rek`at sünnetin kılınmasını tavsiye etmiştir. Her ne pahasına olursa olsun sabah namazının sünnetini kılmayı tavsiye etmekle Resûlullah Efendimiz bu namazın önemini göstermiş, onu kılan müslümanın kazanacağı sevabın çok büyük olduğunu anlatmak istemiştir.

Herhangi bir özrü bulunmadan bütün nâfile namazların oturarak kılınabileceğini bütün mezhep imamları kabul etmişlerdir. Fakat İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, bir özrü bulunmadan sabah namazının sünnetini oturarak kılmayı doğru bulmamıştır. Bunun sebebi, onun bu sünneti, müekked sünnetlerin en kuvvetlisi olarak kabul etmesidir. İmam farza başladıktan sonra hiçbir sünnet kılınmaz. Fakat Hanefî mezhebinin imamları, sabah namazının sünnetine verdikleri önem dolayısıyla bir istisnâ getirmişlerdir. Onlara göre, sabah namazının sünnetini evinde kılmayıp câmide kılmayı düşünen bir kimse, câmiye geldiğinde imamın farza durduğunu görecek olursa, şöyle düşünmelidir: "Şayet ben farzın ilk rek`atını kaçıracak olursam son rek`atına yetişebilir miyim?" Eğer o kimse son rek'ata yetişeceğinden emin olursa, sabah namazının iki rek`at sünnetini kılmalıdır.

1103 numaralı hadiste bu namazdan "nâfile namaz" diye söz edilmesi, farz namazlardan önce ve sonra kılınan sünnetlerin esasen birer nâfile namaz olması sebebiyledir. Bununla beraber nâfile namazların her birinin aynı değerde olmadığı, bir kısmının sevabının diğerinden daha çok olduğu anlaşılmaktadır.

1102 numaralı hadiste Âişe annemiz, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in öğle namazının dört rek`at ilk sünnetini de hiç terk etmediğini belirtmektedir ki, bu hadis 1116 numarayla tekrar gelecek ve orada açıklanacaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz sabah namazının iki rek`at sünnetini hiç terketmemiş, her zaman kılmıştır.
2. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazının sünnetine diğer sünnet namazlardan daha fazla değer vermiştir.

3. Efendimiz sabah namazının sünnetini, dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha değerli bulmuştur.

1105- وعنْ أَبي عبدِ اللَّهِ بِلالِ بنِ رَبَاحٍ رضيَ اللَّه عنْهُ ، مُؤَذِّنِ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لِيُؤذِنَه بِصَلاةِ الغدَاةِ ، فَشَغَلتْ عَائشَةُ بِلالاً بِأَمْرٍ سَأَلَتهُ عَنْهُ حَتى أَصبَحَ جِدًّا ، فَقَامَ بِلالٌ فَآذنَهُ بِالصَّلاةِ ، وتَابَعَ أَذَانَهُ ، فَلَم يَخْرُجْ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فلما خَرَجَ صلَّى بِالنَّاسِ ، فَأَخبَرَهُ أَنَّ عائشَةَ شَغَلَتْهُ بِأَمْرٍ سَأَلَتْهُ عنْهُ حتى أَصبحَ جدًّا ، وأَنَّهُ أَبطَأَ عَلَيهِ بالخُروجِ ، فَقَال يَعْني النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِني كُنْتُ رَكَعْتُ ركعتي الفَجْرِ » فقالَ :يا رسول اللَّهِ إِنَّك أَصْبَحْتَ جِدًّا ؟ فقالَ:«لوْ أَصبحتُ أَكْثَرَ مِما أَصبَحتُ ، لَرَكَعْتُهُما ، وأَحْسنْتُهُمَا وَأَجمَلْتُهُمَا»رواه أَبو داود بإِسناد حسن .

1105. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in müezzini Ebû Abdullah Bilâl İbni Rebâh *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, birgün kendisi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e sabah namazı vaktinin girdiğini haber vermeye gelmişti. Hz. Âişe, Bilâl'e bazı şeyler sorarak onu ortalık iyice ağarıncaya kadar meşgul etti. Bunun üzerine Bilâl Resûlullah'a namaz vaktinin girdiğini haber verdi. Hz. Peygamber namaza çıkmayınca, Bilâl namaz vaktinin girdiğini ona bir kere daha haber verdi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* mescide gelerek sabah namazını kıldırdı. O zaman Bilâl Resûlullah'a durumu anlattı. Kendisini Hz. Âişe'nin, sorduğu bir şey sebebiyle, ortalık ağarıncaya kadar meşgul ettiğini, Peygamber *aleyhisselâm* namaza gelmeyince, ikinci defa haber verdiğini söyledi.

O zaman Resûlullah:

- **"Ben sabah namazının iki rek`at sünnetini kılıyordum"** buyurdu.

Bilâl:

- (İyi ama) Yâ Resûlallah! Namaza çok geç geldiniz, deyince Peygamber *aleyhisselâm*:

- **"Şayet daha geç kalsaydım, yine de bu iki rek`at sünneti bütün gereklerini yerine getirerek mükemmel şekilde kılardım"** buyurdu.

Ebû Dâvûd, Tatavvu 3

Bilâl İbni Rebâh

Habeş asıllı bir köle olduğu için Bilâl-i Habeşî diye anılır. Mekke'de müslüman olduğunu açıkça söyleyen ilk yedi kişiden biriydi. Annesi ***Hamâme*** *de müslümandı; bu sebeple her ikisi de İslâmiyet'in ilk yıllarında kâfirlerden çok eziyet gördüler. Bilâl'in sahibi olan Ümeyye İbni Halef onu kızgın kumların üzerine yatırır, büyük bir kaya parçasını göğsünün üzerine koydurur, sonra da onu dininden dönmeye zorlardı; fakat Bilâl bu durumda bile* ***"Rabbim Allah'tır; O birdir"*** *diyerek dayanılmaz işkenceye göğüs gererdi. Onu Hz. Ebû Bekir sahibinden satın alarak âzât etti.*

Hicretin birinci yılında ilk ezanı okumasıyla tanınan Bilâl-i Habeşî, hazarda ve seferde devamlı surette Hz. Peygamber'in müezzinliğini yaptı. Başta Bedir olmak üzere Resûl-i Ekrem ile birlikte bütün gazvelere katıldı. Mekke'nin fethedildiği gün Kâbe'nin damına çıkarak fetih ezanını okudu. Hz. Peygamber'in abdest suyunu temin eder, şahsî ihtiyaçlarını karşılar,

savaşlarda geceleyin onu korur, gündüzleri gölgelenmesini sağlar, diğer devlet işlerinin yapılmasında Resûlullah'a yardım ederdi.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra bir daha ezan okumadı. Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında Medine'den ayrılarak Suriye'de bazı savaşlara katıldı. Orada müslümanlar Bilâl'in ezan okuması için halifeden aracı olmasını istediler. Hz. Ömer'in isteği üzerine Bilâl bir defa ezan okudu. Resûlullah'ın zamanını hatırlayan müslümanlar gözyaşı döktüler.

Bir defasında Resûl-i Ekrem ona, "Bu gece cennette, önümde senin pabuçlarının sesini duydum", buyurarak kendisinin cennetlik olduğunu müjdelemiş ve hangi ameli sebebiyle bu dereceyi kazandığını sormuştu. O da her abdest aldıktan sonra bir miktar nâfile namaz kıldığını söylemişti. Bilâl-i Habeşî Peygamber aleyhisselâm'dan kırk dört hadis rivayet etmiştir.

Resûlullah'ın bu siyah tenli âşığı altmış küsur yaşında Dımaşk'ta vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bilâl-i Habeşî sabah ezanını çok erken okurdu. Sabah namazı kılınacağı zaman Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gelerek "es-Selâmü aleyke eyyühe'n-nebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtühû" diye namaz vaktinin girdiğini haber verirdi. Daha önce sabah namazının sünnetini kılarak sağ tarafına uzanmış olan Resûlullah Efendimiz, Bilâl'in sesini duyunca Mescid-i Nebevî'ye çıkar ve namazı kıldırırdı.

Bilâl o gün de öyle yapacaktı. Fakat Hz. Âişe buna fırsat vermedi. Babası Hz. Ebû Bekir'in âzatlı kölesi olması sebebiyle aile efrâdından biri gibi kabul ettiği Bilâl'e bazı şeyler sordu. Sorular uzadığı halde, Bilâl, Hz. Âişe'ye duyduğu saygı sebebiyle, onun sözünü kesip de sabah namazı vaktinin geçmekte olduğunu söyleyemedi. Sözü bitene kadar onu dinledi. Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e sabah namazı vaktinin girdiğini haber verdi. Bu sırada Resûl-i Zîşân sabah namazının sünnetini kılmakta olduğu için Bilâl'e cevap veremedi. Vaktin hayli ilerlediğini gören Bilâl, Efendimiz'in uyanmadığını sanarak ona vaktin girdiğini tekrar hatırlattı. O sırada sabah namazının sünnetini kılıp bitirmiş olan Peygamber *aleyhisselâm* dışarı çıktı ve kendisini bekleyen cemaate sabah namazını kıldırdı. Fakat Resûlullah'ın o sâdık müezzini, kendisini bağışlaması ümidiyle bu aksaklığın sebebini arzetmek istedi ve Hz. Âişe'nin kendisini meşgul etmesi yüzünden namaz vaktinin girdiğini zamanında haber veremediğini söyledi. Peygamber *aleyhisselâm*, Bilâl'e, vaktin girdiğini kendisine haber verdiği sırada sabah namazının sünnetini kıldığını söyleyince, Bilâl sabah namazı vaktinin çıkması ihtimaline rağmen Resûlullah'ın yine de sünnet kılmasına hayret etti ve bunu açıkça söyledi.

İşte o zaman Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

"Şayet daha geç kalsaydım, yine de bu iki rek`at sünneti bütün gereklerini yerine getirerek mükemmel şekilde kılardım" buyurmak suretiyle sabah namazının sünnetini mutlaka kılmak gerektiğini ifade etti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'in müezzini Bilâl-i Habeşî sabah ezanını erken okurdu. Namaz kılınacağı zaman Peygamber Efendimiz'e haber verir, o da mescide çıkarak namazı kıldırırdı.
2. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazının sünnetini evinde kılardı.

3. Sabah namazının vakti ne kadar daralsa da Peygamber Efendimiz sabah namazının sünnetini hiç terketmez, onu gereklerini yerine getirerek kılardı.

197- باب تخفيف ركعتي الفجر وبيان ما يقرأ فيهما ، وبيان وقتهما

SABAH NAMAZININ SÜNNETİNİN NASIL KILINACAĞI

SABAH NAMAZININ SÜNNETİNİN FAZLA UZATMADAN KILINACAĞI, BU SIRADA NE OKUNACAĞI VE NE ZAMAN EDÂ EDİLECEĞİ

Hadisler

1106– عنْ عائشةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يُصَلي رَكْعتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ بَيْنَ النِّدَاءِ وَالإِقَامةِ مِن صَلاة الصُّبْح . مُتَّفَقٌ عليه .

وفي روايةٍ لهمَا: يُصَلِّي رَكعتَيِ الفَجرِ، فَيُخَفِّفُهمَا حتى أَقُولَ: هَل قَرَأَ فيهما بِأُمِّ القُرْآنِ؟،

وفي روايةٍ لمسْلِمٍ : كان يُصَلِّي ركعَتَي الفَجْرِ إِذَا سمِعَ الأَذَانَ ويُخَفِّفُهما .

وفي روايةٍ : إِذا طَلَع الفَجْرُ .

1106. Âişe *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazının ezanı ile kameti arasında fazla uzatmadan iki rek'at namaz kılardı.

Buhârî, Ezân 12; Müslim, Müsâfirîn 91

Buhârî ile Müslim'in diğer bir rivayetine göre Hz. Âişe şöyle dedi:

Resûlullah sabah namazının iki rek`at sünnetini o kadar hafif kılardı ki, acaba Fâtiha sûresini okudu mu diye kendi kendime sorardım.

Buhârî, Teheccüd 28; Müslim, Müsâfirîn 92. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 3; Nesâî, İftitah 40

Müslim'in bir rivayetine göre Hz. Âişe şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem sabah ezanını duyduğu zaman sabah namazının sünnetini fazla uzatmadan kılardı.

Müslim, Müsâfirîn 90. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 60

Diğer bir rivayette Hz. Âişe, tanyeri ağardığı zaman kılardı, dedi.

Müslim, Müsâfirîn, 93

1108. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1107- وعَنْ حفصَةَ رضِي اللَّه عنْهَا أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إِذا أَذَّنَ المؤَذِّنُ للصُّبحِ ، وَبَدَا الصُّبحُ ، صلَّى ركعتيْن خَفيفتينِ . متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمسلمٍ : كانَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذا طَلَعَ الفَجْر لا يُصلي إِلاَّ رَكْعَتيْنِ خَفيفَتيْنِ.

1107. Hafsa *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre, müezzin sabah ezanını okuduğu ve tan yeri de ağardığı zaman Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* fazla uzatmadan iki rek`at namaz kılardı.

Buhârî, Ezân 12; Müslim, Müsâfirîn 87

Müslim'in diğer bir rivayetine göre Hz. Hafsa şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tan yeri ağardığı zaman hafifçe kıldığı iki rek`at namazdan başka nâfile kılmazdı.

Müslim, Müsâfirîn 88. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 60

1108. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1108- وعَنِ ابن عُمرَ رَضِي اللَّه عَنْهما قال : كانَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُصلِّي مِنَ اللَّيْلِ مثْنَى مثْنَى ، ويُوتِر برَكْعَةٍ مِن آخِرِ اللَّيْلِ ، ويُصَلِّي الرَّكعَتينِ قَبْل صَلاةِ الغَداةِ ، وَكَأَنَّ الأَذَانَ بأُذُنَيْهِ . متفقٌ عليه .

1108. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* gece namazlarını ikişer rek`at kılar, gecenin sonunda ise bir rek`at vitir kılardı. Sabah namazının farzından önce de, kulağı kamette olduğu halde, çabucak iki rek`at namaz kılardı.
Buhârî, Vitir 2; Müslim, Müsâfirîn 157. Ayrıca bk. Tirmizî, Vitir 8

Açıklamalar

Yukarıdaki üç hadis, Resûlullah Efendimiz'in sabah namazının sünnetini nasıl kıldığını anlatmaktadır. Daha aşağıdaki hadislerde onun sabah namazının sünnetinde zamm-ı sûre olarak neleri okuduğu görüldüğü zaman, bu iki rek`at namazı fazla uzatmadan, diğer bir ifadeyle hafif bir şekilde kıldığı daha iyi anlaşılacaktır. Hz. Âişe'nin, "Resûlullah sabah namazının iki rek`at sünnetini o kadar hafif kılardı ki 'Acaba Fâtiha sûresini okudu mu?' diye kendi kendime sorardım" demesi de bunu göstermektedir. Resûl-i Ekrem'in Fâtiha sûresini okuduğundan Hz. Âişe'nin elbette şüphesi yoktu. Fakat diğer zamanlarda kıldığı nâfile namazlarda uzun sûreler okuduğu halde, sabah namazının sünnetini kılarken çok kısa sûreler okuduğunu, rükû ve sücûdunu daha hafif tuttuğunu böyle anlatmaktadır. Bu tür ifadelere bakarak sabah namazının sünnetinde hiçbir şey okumamak gerektiğini veya sadece Fâtiha sûresini okumanın yeterli olacağını söyleyen âlimler olmuştur. Resûl-i Ekrem Efendimiz sabah namazının sünnetini çabucak kılsa bile (1105 numaralı hadiste görüldüğü üzere), *"bu iki rek'at sünneti bütün gereklerini yerine getirerek mükemmel bir şekilde"* kılmıştır.

Efendimiz’in bu sünneti çabucak kılmasının sebebi, uzun âyetler okuyarak kılacağı sabah namazının farzına daha fazla zaman kalması içindi. Sonuncu hadisteki, sabah namazının sünnetini kulağı kamette olduğu halde kıldığına dair ifade de bunu göstermektedir.

Yukarıdaki rivayetlerden Efendimiz’in bu sünneti tanyeri ağarmaya başladıktan sonra kıldığı da anlaşılmaktadır.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in geceleyin nâfile namazları ikişer rek`at kıldığını, sonunda bir rek`at vitir kıldığını görmekteyiz (Bu konu vitir namazının ele alındığı 1134-1140 numaralı hadisler, gece ibadetinin faziletinden söz edildiği 1162-1189 numaralı hadisler arasında genişçe ele alınacak, onun gece namazlarını nasıl ve kaç rek`at kıldığı orada belirtilecektir).

1106 numaralı hadisimizin rivayetlerinden birinde Hz. Âişe’nin Fâtiha sûresinden, Kur’an’ın anası anlamında **“Ümmü’l-Kur’ân”** diye bahsettiği görülmektedir. Fâtiha sûresi Kur’ân-ı Kerîm’in özü ve esası mahiyetinde olduğu için ona bazan Ümmü’l-Kur’ân, bazan da yine aynı anlamda olmak üzere **“Ümmü’l-Kitâb”** denmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Sabah namazının sünneti, tanyeri ağardıktan sonra kılınmalıdır.

2. Tanyeri ağardıktan sonra Peygamber Efendimiz, farzdan önce, sabah namazının sünnetinden başka namaz kılmamıştır.

3. Gece namazlarını Resûl-i Ekrem’in yaptığı gibi ikişer rek`at kılmalıdır.

4. Hz. Peygamber nâfile namazlarda uzun sûreler okumakla beraber, sabah namazının sünnetinde kısa sûreler okur, rükû ve sücûdunu da fazla uzatmazdı. Câmiye ve cemaate gidemeyen kimselerin, sabah namazının sünnetini kılarken uzun sûreler okumasında bir sakınca yoktur.

5. Sabah namazının sünneti, her şeye rağmen terkedilmemesi gereken bir sünnet-i müekkededir.

1109– وعَنِ ابنِ عباسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يَقْرَأُ في رَكْعَتَي الْفَجْرِ في الأولى مِنْهُمَا : { قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ ومَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا } الآيةُ التي في البقرة ، وفي الآخِرَةِ مِنهما : { آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسلمُونَ } .

وفي روايةٍ : في الآخرةِ التي في آلِ عِمرانَ : { تَعَالَوْا إِلى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنا وَبَيْنُكُمْ } رواهما مسلم .

1109. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazının iki rek`at sünnetini kılarken birinci rek`atta, Bakara sûresindeki **“Biz Allah’a ve bize indirilen Kur’an’a...inandık”** anlamındaki âyeti, ikinci rek`atta da **“Biz Allah’a inandık; şâhid ol ki, biz müslümanlarız”** anlamındaki âyeti okurdu.

Müslim, Müsâfirîn 99. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 3; Nesâî, İftitah 38

Diğer bir rivayete göre ise, ikinci rek`atta Âl-i İmrân sûresindeki **“Söyle onlara: Ey kendilerine kitap verilenler! Gelin, aramızda müşterek olan bir kelime etrafında toplanalım”** âyetini okurdu.

Müslim, Müsâfirîn 100

1111. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1110- وعنْ أَبي هُريرةَ رَضِي اللَّه عَنْهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قرَأَ في رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ : {قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ } و { قُلْ هُوَ اللَّه أَحَدٌ } رواه مسلم .

1110. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazının iki rek`at sünnetinde Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okurdu.

Müslim, Müsâfirîn 98. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 3; Nesâî, İftitah 39; İbni Mâce, İkâmet 102

1111. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1111- وعنِ ابنِ عمر رضِيَ اللَّه عنهُما ، قال : رمقْتُ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم شَهْراً يقْرَأُ في الرَّكْعَتيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ : { قُلْ يَا أَيُّهَا الكَافِرُونَ }، و: { قل هُوَ اللَّه أَحَدٌ } . رواهُ الترمذي وقال : حديثٌ حَسَنٌ .

1111. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Bir ay boyunca Peygamber *aleyhisselâm*’ın namazına dikkat ettim, sabah namazının sünnetinde Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okurdu.

Tirmizî, Mevâkît 191. Ayrıca bk. Nesâî, İftitah 68; İbni Mâce, İkâmet 102

Açıklamalar

Yukarıdaki üç hadiste, Peygamber Efendimiz’in sabah namazının sünnetini kılarken Fâtiha’dan sonra okuduğu sûre ve âyetler belirtilmektedir. Konumuzun daha önce geçen hadislerinde de, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in sabah namazının iki rek`at sünnetini fazla uzatmadan kıldığını görmüştük. Bir namazın fazla uzatmadan, hafifçe kılınabilmesi, şüphesiz o namazda okunan sûrelerle yakından ilgilidir.

İbni Abbas’ın rivayet ettiği ilk hadisten, hatta onun Sünen-i Ebî Dâvûd’daki rivayetinden öğrendiğimize göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazının sünnetinin ilk rek`atında çoğu zaman Bakara sûresi’nin, **“Biz Allah’a ve bize indirilen Kur’an’a; İbrâhim, İsmâil, İshâk, Ya`kûb ve torunlarına indirilenlere, Mûsâ ve Îsâ’ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rableri tarafından verilen kitap ve âyetlere inandık. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz. Biz Allah’a boyun eğen müslümanlarız, deyin”** anlamındaki 136. âyetini okurdu. Sabah namazının sünnetinin ikinci rek`atında de Âl-i İmrân sûresi’nin **“Allah’a iman ettik; Sen de bizim müslüman olduğumuza şâhid ol!”** anlamındaki 52. âyetini okurdu. Bir başka rivayete göre ise, ikinci rek`atta, Âl-i İmrân sûresinin **“Söyle onlara: Ey kendilerine kitap verilenler! Gelin aramızda müşterek olan bir kelime etrafında toplanalım: Allah’tan başkasına tapmayalım; hiçbir şeyi O’na**

ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın. Yine de yüz çevirirlerse: 'Bizim müslüman olduğumuza şâhid olun!' deyin" anlamındaki 64. âyetini okurdu.

Ebû Dâvûd'daki bir rivayete göre ise (Tatavvu 3), sabah namazının sünnetinin birinci rek`atında Âl-i İmrân sûresinin **"De ki: Biz Allah'a, bize indirilene, İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya`kub ve Ya`kub oğullarına indirilenlere...iman ettik"** anlamındaki 84. âyetini, ikinci rek`atta da yine Âl-i İmrân sûresinin **"Ey bizim Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Şimdi bizi, birliğini ve peygamberlerini tasdik eden şâhidlerden yaz"** anlamındaki 53. âyetini veya Bakara sûresinin "**Şüphesiz biz seni Kur'an'la müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemliklerin suçundan sorumlu olmayacaksın"** anlamındaki 119. âyetini okurdu.

Ebû Hüreyre ve Abdullah İbni Ömer de bu konuda görüp duyduklarını anlatmışlardır. Hatta Sünen-i Tirmizî ve İbni Mâce'deki rivayete göre İbni Ömer bir ay boyunca, Nesâî'deki rivayete göre de yirmi gün boyunca Resûlullah Efendimiz'in sabah namazının sünnetinde ne okuduğuna iyice dikkat ettiğini, birinci rek`atta **"Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn"** diye başlayan Kâfirûn sûresini, ikinci rek`atta ise **"Kul hüvellâhü ahad"** diye başlayan İhlâs sûresini okuduğunu tesbit ettiğini söylemektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz sabah namazının farzında uzun sûreler ve âyetler okuyabilmek için sabah namazının sünnetinde kısa âyet ve sûreler okurdu.

2. Sabah namazının sünnetinde, bazan Bakara ve Âl-i İmran sûrelerinden kısa âyetler, bazan da birinci rek`atta Kâfirûn, ikinci rek`atta İhlâs sûrelerini okurdu.

198- باب استحباب الاضطجاع بعد بعد ركعتي الفجر على جنبه الأيمن والحثّ عليه سواء كان تهجَّدَ بالليل أم لا

SABAH NAMAZININ SÜNNETİNDEN SONRA BİRAZCIK UZANMAK

BİR KİMSE TEHECCÜD NAMAZI KILSA DA KILMASA DA,
SABAH NAMAZININ SÜNNETİNİ KILDIKTAN SONRA SAĞ TARAFINA UZANARAK YATMASININ MÜSTEHAB OLDUĞU

Hadisler

1112– عنْ عائِشَةَ رَضِي اللَّه عنهَا قالَت : كانَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا صلَّى رَكْعَتي الْفَجْرِ ، اضْطَجع على شِقِّهِ الأَيْمنِ . رواه البخاريُّ .

1112. Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazının iki rek`at sünnetini kıldıktan sonra sağ tarafına uzanarak yatardı.

Buhârî, Teheccüd 23. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 26

1114. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1113- وَعنْهَا قَالَتْ : كانَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُصَلِّي فيما بيْنَ أَنْ يفْرُغَ مِنْ صلاة الْعِشَاءِ إلى الْفجْرِ إحْدَى عَشْرَةَ رَكْعةً يُسَلِّمُ بيْنَ كُلِّ ركعتيْنِ ، ويُوتِرُ بوَاحِدَةٍ ، فَإذا سَكَتَ المؤَذِّنُ مِنْ صلاةِ الْفَجْرِ ، وتَبيَّنَ لَهُ الْفَجْرُ ، وَجاءَهُ المؤَذِّنُ ، قام فَرَكَعَ رَكْعتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ ، ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلى شِقِّه الأَيْمَنِ ، هكذا حَتَّى يأْتِيَهُ المؤَذِّنُ للإِقَامَةِ . رواه مُسْلِمٌ .،قَوْلُهَا : «يُسلِّمُ بيْن كُلِّ رَكْعتَيْن » هكذا هو في مسلمٍ ومعناه : بعْد كُلِّ رَكْعتَيْن .

1113. Yine Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yatsı namazı ile sabah namazı arasındaki sürede on bir rek`at namaz kılardı. İki rek`atta bir selâm verir ve sonunda bir rek`at vitir kılardı. Müezzin, sabah ezanını okuduktan sonra tanyeri ağarmaya başlayınca Resûl-i Ekrem’i uyandırır, o da kalkıp fazla uzatmadan iki rek`at namaz kılar, sonra müezzin tekrar gelip namaza başlanacağını haber verinceye kadar sağ tarafına uzanıp yatardı.

Müslim, Müsâfirîn 121, 122. Ayrıca bk. Buhârî, Ezân 15; Ebû Dâvûd, Tatavvu 26; Tirmizî, Mevâkît 208; Nesâî, Ezân 41; İbni Mâce, İkâmet 126

1114. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1114- وعنْ أَبي هُريرةَ رضيَ اللَّه عنهُ ، قالَ : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا صَلَّى أَحَدُكُمْ رَكْعَتَيِ الفَجْرِ فَلْيَضطَجِعْ عَلى يمِينِهِ » .

رَوَاه أَبو داود ، والترمذي بأَسانِيدَ صحيحةٍ . قالَ الترمذي : حديثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ .

1114. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Biriniz sabah namazının iki rek`at sünnetini kılınca sağ tarafı üzerine yatsın.” Ebû Dâvûd, Tatavvu 4; Tirmizî, Mevâkît 194

Açıklamalar

Yukarıdaki hadislerin her üçünde de Resûl-i Ekrem Efendimizin sabah namazının iki rek`at sünnetini kıldıktan sonra sağ tarafı üzerine uzanarak biraz istirahat ettiği anlatılmaktadır. Hatta bu hadislerin sonuncusunda Efendimiz’in böyle yapmayı ümmetine de tavsiye ettiği görülmektedir.

Resûlullah Efendimiz’in böyle bir dinlenmeye neden ihtiyaç hissettiği hatıra gelebilir. Bu kısa istirahat onun geceleyin uzun süre ibadet etmesiyle ilgilidir. 1113 numaralı hadise bakarak, Efendimiz’in geceleyin kıldığı namazın, bir rek`atı vitir olmak üzere topu topu on bir rek`at olduğu, bu kadar bir namazın insanı fazla yormayacağı söylenebilir. Fakat bu hadisin

1174 numarayla gelecek olan diğer bir rivayetindeki küçük bir ilave okunduğu zaman, bu tereddütlerin hepsi yok olup gider. O ilâvede, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gece namazı kılarken secdeye kapandığı zaman, elli âyet okunacak kadar uzun bir süre başını secdeden kaldırmadığı belirtilmektedir. 1162-1189 numaralı hadisler arasındaki "Gece Namaz Kılmanın Fazileti" bölümünde bu konu inşallah enine boyuna ele alınacak, Kâinâtın Efendisi'nin bazan ayakları şişinceye kadar ibadet ettiği görülecektir.

Peygamber *aleyhisselâm*'ın sabah namazının sünnetini hafifçe kıldıktan sonra müezzin gelip de farza başlanacağını haber verinceye kadar sağ tarafına yatarak birazcık istirahat etmesinin bir sebebi daha vardır. O da sabah namazının farzını uzun âyetler okuyarak kıldıracağı için, bu namaza zinde bir şekilde başlama gereğidir. Ümmetine, sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra sağ yanına uzanarak birazcık dinlenmeyi tavsiye etmesinin hikmeti, onların da sabah namazının farzını uyuklamadan, esnemeden, uyanık bir zihinle kılmalarını sağlamaktır.

Bu söylediklerimize bir üçüncü sebebi daha ilave etmek mümkündür. İnsanın sağ tarafına uzanması hali, onun kabirde yatış şeklidir. Sanki Efendimiz, ölümle içli dışlı olmamızı, onu her zaman hatırlayıp kendimize çeki düzen vermemizi istemektedir.

Resûlullah Efendimiz'in vitir namazını nasıl kıldığı, 1134-1140 numaralı hadislerin yer aldığı "Vitir Namazı" konusunda ele alınacaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yatsı namazı ile sabah namazı arasında on bir rek`at namaz kılardı. Bu esnada iki rek`atta bir selâm verir, vitir namazını tek rek`at olarak kılardı.
2. Sabah namazı vakti girince, Peygamber *aleyhisselâm*'ın müezzini gelerek onu uyandırır, o da kalkıp sabah namazının sünnetini kılardı.
3. Peygamber Efendimiz sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra, farzı zinde bir şekilde kılabilmek için sağ tarafına uzanarak biraz istirahat ederdi.
4. Sabah namazının farzına başlanacağı zaman müezzin tekrar gelerek Efendimiz'e haber verir; o da Mescid-i Nebevî'ye çıkarak namazı kıldırırdı.

199- باب سُنّة الظهر

ÖĞLE NAMAZININ SÜNNETİ

Hadisler

1115- عَنِ ابنِ عُمَرَ ، رَضيَ اللَّه عنْهُما ، قالَ : صلَّيْتُ مَع رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَكْعَتَيْنِ قَبْل الظُّهْرِ ، ورَكْعَتيْنِ بعدَهَا . متفقٌ عليه .

1115. İbni Ömer *radıyallâhu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber öğle namazının farzından önce iki, farzından sonra da iki rek`at namaz kıldım.

Buhârî, Teheccüd 29, 34; Müslim, Müsâfirîn 104. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 189, 199, 205; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 66; İbni Mâce, İkâmet 100

1120. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1116- وعَنْ عائِشَة رَضِيَ اللَّه عنْهَا ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كان لا يدعُ أَرْبعاً قَبْلَ الظُّهْرِ ، رواه البخاريُّ .

1116. Âişe *radıyallâhu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *aleyhisselâm* öğle namazının farzından önce dört rek`at namaz kılmayı hiç ihmal etmezdi.

Buhârî, Teheccüd 34. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 1; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 56

1120. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1117- وَعَنها قالتْ : كانَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُصَليِّ فِي بَيْتِي قَبْلَ الظُّهْرِ أَرْبَعاً ، ثم يَخْرُجُ فَيُصليِّ بِالنَّاسِ ، ثُمَّ يدخُلُ فَيُصَليِّ رَكْعَتَيْنِ ، وَكانَ يُصليِّ بِالنَّاسِ المغْرِب ، ثُمَّ يَدْخُلُ بيتي فَيُصليِّ رَكْعَتَيْنِ ، وَيُصَليِّ بِالنَّاسِ العِشاءَ ، وَيدْخُلُ بَيْتِي فَيُصليِّ رَكْعَتَيْنِ . رواه مسلم .

1117. Yine Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Peygamber *aleyhisselâm* öğle namazının farzından önce benim evimde dört rek`at namaz kılar, sonra mescide çıkıp halka öğle namazının farzını kıldırırdı. Daha sonra eve gelerek iki rek`at namaz kılardı. Cemaate akşam namazını kıldırdıktan sonra evime gelerek iki rek`at sünnet kılardı. Yatsı namazının farzını kıldırdıktan sonra yine evime gelerek iki rek`at sünnet kılardı.

Müslim, Müsâfirîn 105. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 1

1120. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1118- وعن أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّه عنها قَالَتْ : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «منْ حَافظَ عَلى أَرْبَعِ رَكعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ ، وَأَرْبعٍ بَعْدَهَا ، حَرَّمهُ اللَّه على النَّارَ » .

رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1118. Ümmü Habîbe *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse öğle namazının farzından önce dört, farzından sonra da dört rek`at sünneti devamlı olarak kılarsa, Allah Teâlâ onu cehenneme haram kılar."

Ebû Dâvûd, Tatavvu 7; Tirmizî, Salât 200. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 67; İbni Mâce, İkâmet 108.

1120. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1119- وعَنْ عبدِ اللَّهِ بن السائب رضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يُصَلِّي أَرْبعاً بعْدَ أَن تَزول الشَّمْسُ قَبْلَ الظُّهْرِ ، وقَالَ : « إِنَّهَا سَاعَةٌ تُفْتَحُ فِيهَا أَبوابُ السَّمَاءِ ، فأُحِبُّ أَن يَصعَدَ لي فيها عملٌ صَالِحٌ » رواه الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1119. Abdullah İbni's-Sâib *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zeval vaktinden sonra ve öğle namazının farzından önce dört rek`at sünnet kılar ve şöyle buyururdu:

"Bu vakit, gök kapılarının açıldığı bir zamandır. O saatte iyi bir amelimin Allah'ın huzuruna çıkmasını isterim."

Tirmizî, Vitir 16. Ayrıca bk. İbni Mâce, İkâmet 105

Abdullah İbni's-Sâib

Küçük yaşta Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'i gören bahtiyarlardan biridir. Babası Sâib, Efendimiz'in Câhiliye devrinde ticaretle uğraştığı sıralarda ortağıydı. Abdullah İbni's-Sâib Übey İbni Ka`b ile Hz. Ömer'den Kur'ân-ı Kerîm kıraati öğrendi. Kendisinden de bu ilmi Mücâhid ile kıraat imamlarından İbni Kesîr öğrendi. Hz. Peygamber'den yedi hadis rivayet etmiş olan Abdullah İbni's-Sâib, hicrî 70 tarihinde vefat etti.

Alllah ondan razı olsun.

1120. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1120- وعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عنْهَا ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إِذا لَمْ يُصَلِّ أَرْبعاً قبْلَ الظهْرِ، صَلاَّهُنَّ بعْدَها . رَوَاهُ الترمذيُّ وَقَالَ : حديثٌ حسنٌ .

1120. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle namazının farzından önce dört rek`at sünnet kılamadığı zaman, onu farzdan sonra kılardı.

Tirmizî, Salât 200. Ayrıca bk. İbni Mâce, İkâmet 106.

Açıklamalar

Öncelikle öğle vaktinin değerini belirten 1119 numaralı hadise bakalım. Bu hadiste Efendimiz, öğle vaktinin, müslümanların yaptığı güzel amellerin, iyi işlerin Allah'ın yüce huzuruna yükselip ona sunulduğu bir zaman olduğunu ve bu maksatla öğleyin *"gök kapılarının açıldığını"* belirtmekte, böyle değerli bir zamanda *"iyi bir amelinin Allah'ın huzuruna çıkmasını istediğini"* söylemektedir. Şu halde müslümanlar böyle bir fırsatı kaçırmamalı; öğle vakti girince, öğle namazını, aşağıda anlatılacağı şekilde sünnetleriyle birlikte zamanında kılmaya çalışmalıdır.

Öğle namazının sünnetlerine dair yukarıdaki altı hadisin hepsi de, Peygamber Efendimiz'in bu namazları hiç aksatmadan kıldığını göstermektedir.

Önce öğle namazının ilk sünnetine dair hadislere bakalım. Yukarıdaki hadislerden İbni Ömer tarafından rivayet edilen 1115 numaralı hadiste Peygamber *aleyhisselâm*'ın öğle namazının ilk sünnetini iki rek`at olarak kıldığı belirtilmekte, diğerlerinde ise bu namazı dört rek`at olarak kıldığı ifade edilmektedir. Öğle namazının ilk sünnetini Efendimiz'in iki rek`at kıldığı, başka kaynaklarda Hz. Âişe ve Hz. Ali tarafından da rivayet edilmektedir (Tirmizî, Salât 205).

Öğle namazının ilk sünnetinin rek`atları hakkında başka yorumlar da yapılmıştır. Bu yorumlardan birine göre, Allah'ın Resûlü bu namazı evinde kıldığı zaman dört rek`at, mescidde kıldığı zaman da iki rek`at olarak kılmıştır. Diğer bir yorum da şöyledir: Hz. Peygamber, dört rek`atlı bu namazın iki rek`atını evinde, geri kalan iki rek`atını de mescidde kılmış, fakat İbni Ömer gibi onun mescidde iki rek`at sünnet kıldığını görenler, öğle namazının ilk sünnetinin iki rek`at olduğunu zannetmişlerdir. Hz. Âişe ise durumu herkesten daha iyi bildiği için öğle namazının ilk sünnetinin dört rek`at olduğunu kesin ifadelerle belirtmiştir. Ashâb-ı kirâmın büyük çoğunluğunun bu namazı hep dört rek`at kılması, öğle namazının ilk sünnetinin dört rek`at olduğunu göstermektedir.

Hz. Âişe'nin 1120 numaralı hadiste belirttiğine göre Peygamber Efendimiz öğle namazının dört rek`at ilk sünnetini kılamadığı zaman, onu mutlaka kılmak ister ve öğlenin farzından sonra kılardı. Sünen-i İbni Mâce'deki daha tafsilatlı rivayete göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu namazı öğlenin iki rek`at son sünnetinden sonra kılardı (İkâmet 106).

Öğle namazının farzından sonra kılınan son sünnete gelince: 1115 numaralı hadiste İbni Ömer, 1117 numaralı hadiste de Hz. Âişe, Peygamber Efendimiz'in bu sünneti iki rek`at kıldığını belirtmişlerdir. Bunu Hz. Ali de söylemiştir (Tirmizî, Salât 198).

Ümmü Habîbe vâlidemiz tarafından rivayet edilen 1118 numaralı hadis ise bir başka uygulamadan bahsetmektedir. Buna göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem, "Kim öğle namazının farzından önce dört, farzından sonra da dört rek`at sünneti devamlı olarak kılarsa, Allah Teâlâ o kimseyi cehenneme haram kılar"* buyurmuştur. Ümmü Habîbe *radıyallâhu anhâ*, bu hadisi Resûlullah Efendimiz'den duyduğu günden itibaren hep onun tavsiye ettiği gibi kıldığını söylemiştir (Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 67).

Burada şunu da belirtelim: Allah Teâlâ'nın bir kimseyi cehenneme haram kılması, onu kâfirler gibi ebediyen cehennemde bırakmaması anlamına gelir. Bir kimsenin ebediyen cehennemde kalmaması ise, rûhunu müslüman olarak teslim etmesine bağlıdır. Öğle namazının farzından önce dört, farzından sonra da dört rek`at sünneti devamlı kılanlara, dolaylı olarak böyle bir müjde de verilmektedir.

Öğle namazının son sünneti hakkındaki bu farklı rivayetler birbiriyle kesinlikle çelişmemekte, aksine Resûlullah Efendimiz öğle namazının son sünneti hakkında bize iki farklı örnek göstermekte ve âdetâ şöyle demektedir: Öğlenin son sünnetini iki rek`at olarak kılarsanız, yeterlidir; böylece benim sünnetimi yerine getirmiş olursunuz; ama dört rek`at olarak kılarsanız, bu da benim sünnetimdir; o takdirde daha çok sevap kazanırsınız; durumunuza uygun olanı siz tercih edin!

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz öğle namazının sünnetlerini hiç terketmezdi. Hatta öğlenin dört rek`at ilk sünnetini zamanında kılamazsa, bunu farzdan sonra kılardı. Namazlardan önce ve sonra kıldığı sünnetleri çoğu zaman evinde kılardı.

2. Öğlenin farzından önce ve sonra dörder rek`at sünnet kılanları Allah Teâlâ'nın cehenneme haram kılacağını söyler, böylece o kimselerin mü'min olarak öleceklerine işaret ederdi.

3. Öğle vaktinde, dua ve ibadetlerin kabul edilmesi için semâ kapılarının açıldığını belirtir; o vakitte yaptığı bir ibadetin Cenâb-ı Hakk'a arzedilmesini isterdi.

200- باب سُنَّة العصر

İKİNDİ NAMAZININ SÜNNETİ

Hadisler

1121- عنْ عليّ بنِ أَبي طَالبٍ رضي اللَّه عنْهُ ، قالَ : كانَ النَّبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُصلِّي قَبْلَ العَصْرِ أَرْبَعَ رَكعَاتٍ ، يَفْصِلُ بيْنَهُنَّ بِالتَّسْليمِ عَلى الملائِكَةِ المقربِينَ ، وَمَنْ تبِعَهُمْ مِنَ المسْلِمِين وَالمؤْمِنِينَ . رواه الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1121. Ali İbni Ebû Tâlib *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ikindi namazının farzından önce dört rek`at namaz kılardı. İkinci rek`atın tahiyyatında Allah Teâlâ'ya en yakın meleklere ve onların yolunca giden müslüman ve mü'min kimselere selâm ederdi.

Tirmizî, Mevâkît 201, Cum`a 66. Ayrıca. bk. Nesâî, İmâmet 5; İbni Mâce, İkâmet 109

1123. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1122- وعَن ابن عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عنْهُمَا ، عنِ النَّبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قالَ : « رَحِمَ اللَّه امْرَءاً صلَّى قبْلَ العَصْرِ أَرْبعاً » . رَوَاه أبو داود ، والترمذي وقالَ : حديثٌ حَسَنٌ .

1122. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'nın rivayetine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:
"İkindi namazının farzından önce dört rek`at namaz kılan kimseye, Allah rahmetini ihsân etsin."
Ebû Dâvûd, Tatavvu 8; Tirmizî, Salât 201.

1123. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1123- وعنْ عليِّ بن أَبي طالبٍ ، رَضِيَ اللَّه عنهُ ، أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يُصَلِّي قَبْلَ العَصرِ رَكْعَتَيْنِ . رَوَاه أبو داود بإسناد صحيح .

1123. Ali İbni Ebû Tâlib *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ikindi namazının farzından önce iki rek`at namaz kılardı.
Ebû Dâvûd, Tatavvu 8

Açıklamalar

İkindi namazının önemi, “Sabah ve İkindi Namazlarının Fazileti” bölümünde (1049-1054) ele alınmıştı.

Resûlullah Efendimiz’in ikindi namazının sünnetini bazan iki, bazan da dört rek`at olarak kıldığı yukarıdaki rivayetlerden anlaşılmaktadır. Bu rivayetlerin ikincisinde, ikindinin sünnetini dört rek`at olarak kılana Allah Teâlâ’nın rahmet etmesi için dua ettiği görülmektedir.

Hz. Peygamber’in, ikindinin sünnetini dört rek`at kıldığı zaman, 1121 numaralı hadiste belirtildiği üzere, ikinci rek`atın tahiyyatında meleklere ve müslümanlara selâm etmesi sözünü, aralarında Hanefîler’in de bulunduğu bazı âlimler, Resûl-i Ekrem’in *“es-Selâmü aleynâ ve alâ ibâdillâhi’s-sâlihîn” (Selâm bize ve Allah’ın sâlih kullarına olsun)* diye dua etmesi, sonra üçüncü rek`ate kalkması şeklinde yorumlamışlardır. İmam Şâfiî ve Ahmed İbni Hanbel ise bunu, ikinci rek`attan sonra selâm vermek, yani o dört rek`atı birbirinden ayrı ikişer rek`at olarak kılmak şeklinde anlamışlardır.

Peygamber Efendimiz’in bu sünneti bazan iki, bazan da dört rek`at olarak kılması, hem Hanefîler’in hem de diğer âlimlerin uygulamasının doğru olduğunu göstermektedir. Hiçbir zaman unutulmamalıdır ki, âlimlerimizin bu nevi uygulamalarda farklı düşünüyor gibi görünmesi, daha sevap olanı tesbit etme gayretinden başka bir şey değildir. Allah hepsinden razı olsun. Meymûne vâlidemizin belirttiğine göre Resûl-i Ekrem Efendimiz, kıldığı bir namazı veya yaptığı hayırlı bir işi devamlı surette yapmak isterdi. Bir defasında devlet işleriyle meşgulken, ikindi namazından önce kıldığı iki rek`at namazı kılamamıştı. İkindi namazını kıldırdıktan sonra evine geldi ve kılamadığı o sünneti ikindinin farzından sonra kıldı (Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 334-335). Bu namazın, yine bir meşgale sebebiyle kılamadığı öğlenin son sünneti olduğu da rivayet edilmektedir. Âlimlerimiz ikindiden sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kıldığı namazları araştırmışlar, o çeşitli sebeplerle kılmış olsa bile, ümmetine olan şefkati sebebiyle, ikindinin farzından sonra onların herhangi bir sünnet kılmalarını istemediği ve buna izin vermediği sonucuna varmışlardır. Hz. Ömer’in *“Peygamber aleyhisselâm ikindi namazından sonra, gün batıncaya kadar namaz kılmayı yasakladı”* (Buhârî, Mevâkît 30, 31) diye rivayet etmesi, bu yasağa rağmen ikindiden sonra namaz kılmaya kalkanlara engel olması, ikindiden sonra sünnet kılınmayacağını göstermektedir. Burada bir hususu daha belirtmekte fayda var: İslâm âlimleri ikindi namazının sünnetine dair rivayetlere bakarak bu namazın sünnet-i müekkede olmadığını söylemişlerdir. Buna göre ikindi namazının sünneti, bazan kılınıp bazan terkedilebilecek bir sünnet yani müstehap bir namazdır. Hal böyle olunca, vakti müsait olan kimseler bu sünneti kılmalı ve 1122 numaralı hadiste müjdelenen ilâhî rahmeti kazanmaya bakmalıdırlar.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz ikindi namazının sünnetini bazan iki bazan da dört rek`at olarak kılmıştır.
2. Allah’ın Resûlü, ikindinin farzından önce dört rek`at sünneti devamlı olarak kılanlara dua etmiştir.
3. İkindi namazının sünneti, sünnet-i müekkede (Efendimiz’in devamlı surette kıldığı bir namaz) olmamakla beraber, bu sünneti kılanlar büyük sevap kazanırlar.

201- باب سُنَّة المغرب بَعدَها وقبلَها
تقدم في هذه الأبواب حديث ابن عمر (انظر الحديث رقم 1095) ، وحديث عائشة (انظر الحديث رقم 1112) وهما صحيحان أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيهِ وَسَلَّم كان يصلي بعد المغرب ركعتين.

AKŞAM NAMAZININ SÜNNETİ

AKŞAM NAMAZININ FARZINDAN ÖNCE VE SONRA
KILINAN SÜNNETLER

Hadisler

"Sünnet Namazların Fazileti" bahsinde İbni Ömer'in rivayet ettiği hadiste (nr. 1100) Resûl-i Ekrem'in akşam namazından sonra iki rek`at namaz kıldığı, "Öğle Namazı'nın Sünneti" bahsinde Hz. Âişe'nin rivayet ettiği hadiste de (nr. 1117) akşam namazını kıldırdıktan sonra eve gelerek iki rek`at namaz kıldığı geçmişti.

1124- وعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ مُغَفَّلٍ رَضِيَ اللَّه عنهُ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : «صَلُّوا قَبلَ المغرِب » قَالَ في الثَّالثَةِ : « لمنْ شَاءَ » رواه البخاريُّ .

1124. Abdullah İbni Mugaffel *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* üç defa:

"Akşamın farzından önce (iki rek`at) namaz kılınız" buyurdu. Üçüncü defasında **"Dileyen kılsın"** diye ekledi.

Buhârî, Teheccüd 35, İ`tisâm 27. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 11; İbni Mâce, İkâmet 110

1127. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1125- وعن أَنسٍ رَضيَ اللَّه عَنْه قالَ : لَقَدْ رَأَيْتُ كِبارَ أَصحابِ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَبْتَدِرُونَ السَّوَارِيَ عندَ المغربِ . رواه البخاري .

1125. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahâbîlerinden büyük zevâtın akşam olunca aceleyle direklere doğru durup (iki rek`at) namaz kıldıklarını gördüm.

Buhârî, Ezân 14, Salât 95. Ayrıca bk. Nesâî, Ezân 39

1127. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1126– وعَنْهُ قَالَ : كُنَّا نُصَلِّي عَلى عَهدِ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَكعَتيْنِ بعدَ غُروبِ الشَّمْس قَبلَ المِغربِ ، فقيل : أَكانَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم صَلاَّهُمَا ؟ قال : كانَ يَرانَا نُصَلِّيهِمَا فَلَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنا . رَوَاه مُسْلِمٌ .

1126. Yine *Enes radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında güneş battıktan sonra ve akşam namazından önce iki rek`at namaz kılardık.

Ashaptan biri Enes'e:

- Bu namazı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de kılar mıydı? diye sordu.

Enes ona şu cevabı verdi:

- O bizim kıldığımızı görür, fakat bize kılın veya kılmayın, demezdi.

Müslim, Müsâfirîn 302. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 11

1127. hadisle birlikte açıklanacaktır.

1127– وعنه قَالَ : كُنَّا بِالمدِينَةِ فإذا أَذَّنَ المؤَذِّنُ لِصَلاةِ المغربِ ، ابْتَدَرُوا السَّوَارِيَ ، فَرَكَعُوا رَكعَتْين ، حَتى إنَّ الرَّجُلَ الغَرِيبَ ليَدخُلُ المسجدِ فَيَحْسَبُ أَنَّ الصَّلاَةَ قدْ صُلِّيتْ من كَثرَةِ مَنْ يُصَلِّيهِما . رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1127. Yine Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Biz Medine'de iken, müezzin akşam ezanını okuyunca, ashap aceleyle direklere doğru durup iki rek`at namaz kılarlardı. Öyleki yabancı biri mescide gelirdi de, bu iki rek`at namazı kılanların çokluğuna bakarak akşam namazının kılındığını zannederdi.

Müslim, Müsâfirîn 302.

Açıklamalar

Akşam namazının sünneti denince, hatırımıza akşamın farzından sonra kıldığımız iki rek'at sünnet gelir. Yukarıdaki hadisler, bu sünnetten başka, akşamın farzından önce kılınan iki rek'atlı bir sünnetin daha olduğunu göstermektedir. Önce, genellikle bizim kılma alışkanlığına sahip olmadığımız, akşamın bu ilk sünneti üzerinde duralım. Konumuzun 1125 ve 1127 numaralı hadislerinde, akşam ezanı okunur okunmaz ashâb-ı kirâmın Mescid-i Nebevî'nin direklerini kendilerine siper alarak ikişer rek`at namaz kıldıklarını gördük. Onların direkleri sütre edinerek namaz kılmalarının sebebi, namaz esnasında birinin önlerinden geçmesine engel olmaktı. Bahsimizin ilk hadisinde Resûlullah Efendimiz, üç defa *"Akşamın farzından önce (iki rek`at) namaz kılınız"* buyurmuş, üçüncüsünde *"Dileyen kılsın"* demiştir. 1101 numaralı hadiste daha genel bir ifadeyle üç defa *"Her ezan ve kamet arasında namaz vardır"* buyurmuş, üçüncüsünde *"kılmak isteyene"* demek suretiyle bu namazın zaruri olmadığını belirtmiştir.

1125 numaralı hadis, akşam namazının ilk sünnetini, büyük sahâbîlerin de büyük bir coşku ile kıldıklarını belirtmektedir. Ashâb-ı kirâm, akşamın farzını kıldırmak üzere Resûlullah'ın mescide gelmesinden önce bu sünneti kılıp bitirmeye gayret ederdi.

Üçüncü hadisten öğrendiğimize göre, belki de tâbiîlerden biri, Enes *radıyallahu anh*'a bir soru sorarak:

- "Akşam namazının ilk sünnetini ashâb-ı kirâmın büyük bir istekle kıldığını öğrendik, peki bu sünneti Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de kılar mıydı?" dedi. Enes hazretleri bu soruya:

- "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bizim kıldığımızı görür, fakat bize kılın veya kılmayın, demezdi" diye cevap verdi.

Akşam namazı dışındaki bütün farzlardan önce, yani ezanla kamet arasında sünnet kılınması hususunda âlimlerimiz arasında tam bir ittifak bulunmakla beraber, onlar akşamın farzından önce sünnet kılınması konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bu sünnetin kılınmasını savunanların dayanağı, konumuzla ilgili yukarıdaki hadislerdir. Kılınmasını doğru bulmayan, hatta bu namazı kılmanın mekruh olduğunu söyleyenlerin de dayanakları vardır. Onların en önemli dayanağı, ashâb-ı kirâmdan Büreyde İbni Husayb el-Eslemî'nin de rivayet ettiği *"Her ezan ve kamet arasında namaz vardır"* hadisinin sonunda, *"akşam namazı müstesna"* denmiş olmasıdır (Dârekutnî, *es-Sünen*, I, 264-265; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 474). Ama bu rivayet, hadis âlimleri tarafından o kadar sağlam bulunmamaktadır. Akşamın farzından önce sünnet kılınmasına taraftar olmayanların bir diğer dayanağı da, Abdullah İbni Ömer'in, bu sünneti Asr-ı saâdet'te kılan kimseyi görmediğini belirtmesi (Ebû Dâvûd, Tatavvu 11), ayrıca Hz. Ali, Abdullah İbni Mes`ûd, Ammâr gibi sahâbîleri yakından tanıyanların, onların bu namazı kılmadıklarını söylemeleridir.

Akşam namazının farzından önce sünnet kılınmasını doğru bulmayanların başında İmam Mâlik ile İmam Şâfiî gelmektedir. İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe bir adım daha ileri giderek akşamın farzından önce sünnet kılmanın mekruh olduğunu söylemektedir. Akşamın farzından önce sünnet kılmaya taraftar olmayanları böyle düşünmeye sevkeden bir husus da, bu sünnetin akşamın farzını geciktireceği kanaatidir.

Öte yandan Abdurrahman İbni Avf, Sa`d İbni Ebû Vakkas, Übey İbni Kâ`b, Enes İbni Mâlik, Câbir İbni Abdullah gibi sahâbîler akşamın ilk sünnetini kılmışlar, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûye gibi muhaddis fakihler ve daha başka âlimler de bu sünnetin kılınmasını câiz görmüşlerdir. Hatta İmam Mâlik'in de bu kanaati benimsediği söylenmektedir. Şâfiî mezhebinde tercih edilen görüş, bu sünnetin kılınması yönündedir.

Bu konuda bir de olay nakledelim: Ashâb-ı kirâmdan Ukbe İbni Âmir el-Cühenî'ye, Asr-ı Saâdet'te müslüman olmakla beraber Peygamber Efendimiz'i göremeyen Ebû Temîm Abdullah İbni Mâlik el-Ceyşânî'nin, akşam namazından önce iki rek`at sünnet kıldığını âdeta şikâyet ederek haber verdiler. Ukbe, Hz. Peygamber devrinde bu namazı kendilerinin de kıldığını söyledi. Ona, öyleyse şimdi niye kılmıyorsun? dediklerinde ise, iş güç sebebiyle kılamadığını belirtti (Buhârî, Teheccüd 35).

Akşam namazının farzından sonraki iki rek`at sünnete gelince, bu sünnet, 1099 numarayla okuduğumuz *"Müslüman bir kimse, farzların dışında nâfile olarak hergün Allah rızası için on iki rek`at namaz kılarsa, Allah Teâlâ ona cennette bir köşk yapar (veya "ona cennette bir köşk yapılır")* hadisinde sözü edilen sünnetlerden biridir. On iki rek'at sünneti devamlı kılanlara cenneti müjdeleyen o hadisten hemen sonra Abdullah İbni Ömer'in rivayet ettiği hadiste Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte akşam namazından sonra iki rek`at kıldığını söylemesi bu sünnetin önemini göstermektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz akşam namazının farzına başlamadan önce iki rek`at namaz kılınmasını, durumu müsait olanlara tavsiye etmiş, ayrıca bu namazı herkesin kılmak zorunda olmadığını da belirtmiştir.

2. İleri gelen sahâbîler akşam ezanı okunur okunmaz, farz başlamadan önce iki rek`at namaz kılabilmek için Mescid-i Nebevî'nin direklerini kendilerine siper edinirler, böylece namaz kılarken kimsenin önlerinden geçmemesini sağlamaya çalışırlardı.

3. Bu sünneti hemen hemen herkes kıldığı için, o sırada mescide gelen bir kimse, akşamın farzının kılındığını, cemaatin akşamın sünnetini kılmakta olduğunu zannederdi.

4. Ashâb-ı kirâm, bu namazı, akşamın farzı için kamet getirilmeden önce yetiştirebilmek maksadıyla çabucak kılmaya çalışırlardı.

5. Bu konudaki rivayetler, akşamın farzından sonraki sünnetin sünnet-i müekkede olduğunu, ama önceki sünnetin müekked sünnet olmadığını göstermektedir.

6. Bu hadisler, câmi ve mescidlerde sünnet ve nâfile namazların kılınacağına delildir.

202- باب سُنَّة العشاء بَعدها وقبلها

YATSI NAMAZININ SÜNNETİ

YATSI NAMAZININ FARZINDAN ÖNCE VE SONRA KILINAN SÜNNETLER

Hadisler

Bu konuyla ilgili olarak daha önce iki hadis geçti.

فيهِ حديثُ ابنِ عُمَرَ السَّابقُ : صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَكعَتَينِ بَعْدَ العِشَاءِ ، وحديثُ عبدِ اللَّهِ بنِ مُغَفَّل : « بَيْنَ كلِّ أَذَانيْنِ صَلاةٌ » متفقٌ عليه . كما سبَقَ . (انظر الحديث رقم 1096) .

Biri İbni Ömer'in "Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte yatsının farzından sonra iki rek`at namaz kıldım" dediğine dair (1100 numaralı) hadistir.

İkincisi de Abdullah İbni Mugaffel'in Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiği ve üç defa "Her ezan ve kamet arasında namaz vardır" buyurduğunu belirttiği (1101 numaralı) hadistir.

Açıklamalar

Yatsı namazının ilk sünnetiyle ilgili en kuvvetli rivayet, "Her ezan ve kamet arasında namaz vardır" hadisidir. Bu hadis, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yatsı ezanı okunduktan sonra bir nâfile namaz kıldığını göstermektedir. Bu sünnet ile ilgili olarak fıkıh kitaplarında da bir rivayet ve fazla bilgi bulunmamaktadır (bk. Tecrid *Tercemesi*, IV, 160-161).

Yatsının farzından sonra kılınan iki rek`at sünnete gelince, bu, Efendimiz'in hayatı boyunca devamlı olarak kıldığı bilinen on iki rek`at sünnetden biridir. Bazı rivayetlerde Efendimiz'in bu sünneti dört rek`at olarak kıldığı da belirtilmektedir.

203- باب سُنّة الجمعَة

CUMA NAMAZININ SÜNNETİ

Hadisler

فِيهِ حديثُ ابنِ عُمرَ السَّابِقُ أَنَّهُ صلَّى مَعَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَكعَتَيْنِ بَعْدَ الجُمُعَةِ . متفقٌ عليه .

Bu konuyla ilgili olarak İbni Ömer *radıyallahu anhüma*'nın "Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte cumanın farzından sonra iki rek`at namaz kıldım" dediğine dair (1100 numaralı) hadis daha önce geçmiştir.

1028- عنْ أَبي هُريرةَ رضِيَ اللَّه عَنْهُ قالَ : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «إذا صَلَّى أَحدُكُمُ الجُمُعَةَ ، فَلْيُصَلِّ بعْدَهَا أَرْبعاً » رواه مسلم .

1128. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz cumanın farzını kılınca, ardından dört rek`at namaz daha kılsın."

Müslim, Cum`a 67-69. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 238; Tirmizî, Cum`a 24; Nesâî, Cum`a 42; İbni Mâce, İkâmet 95

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1129- وعَنِ ابنِ عُمرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ لا يُصلِّي بَعْدَ الجُمُعَةِ حتَّى يَنْصَرِفَ فَيُصَلِّي رَكْعَتيْنِ في بَيْتِهِ ، رواه مسلم .

1129. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* cumanın farzından sonra evine gitmedikçe namaz kılmazdı. Sonra evinde iki rek`at namaz kılardı.

Müslim, Cum`a 71. Ayrıca bk. Buhârî, Cum`a 39; Nesâî, İmâmet 64; Cum`a 43

Açıklamalar

Cuma namazından sonra kılınacak sünnetle ilgili olarak yukarıdaki hadislerden iki şey öğrenmekteyiz.

Biri Resûlullah Efendimiz'in, cumanın farzından sonra dört rek`at namaz kılmayı ümmetine tavsiye ettiğidir.

Diğeri de kendisinin, cumanın farzından sonra mescidde hiçbir namaz kılmayıp evine gittiği ve orada iki rek`at namaz kıldığıdır.

Peygamber *aleyhisselâm*'ın mescitte namaz kıldırdıktan sonra orada sünnet kılmamasının sebebi, mescidde sünnet kıldığını görenlerin, bu namazı mutlaka kılınması gereken bir farz sanacağı ve onu mutlaka kılmaya çalışacağı düşüncesidir. Ümmetine külfet yüklemekten her zaman kaçmış olan Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, işte bu anlayış sebebiyle mescidde sünnet kılmamıştır.

Yukarıdaki rivayetlerden farklı bir üçüncü rivayet daha vardır. Buna göre İbni Ömer cumanın farzından sonra iki rek`at namaz kılmış, ardından dört rek`at namaz daha kılmıştır. Bunların her birini savunanlar, cumanın farzından sonra dört rek`at sünnet kılınmalıdır veya herkes evinde iki rek`at sünnet kılmalıdır, diyenler vardır. Hanefîler'in büyük imamı Ebû Yûsuf, cumanın farzından sonra dört, ardından da iki rek`at sünnet kılmayı uygun görmüştür. Hanefîler'in görüşü de budur.

Cumanın farzından sonraki sünnetleri evinde kılabilecek kimselerin, Resûl-i Ekrem'in sünnetine uyarak bu sünnetleri evlerinde kılmaları daha uygundur. Ama evinde kılamayacak olanlar camide kılmalıdır. Zira günümüzün değişen şartları buna mecbur etmiştir. Öte yandan bu sünnetlerin farz zannedilmesi gibi bir korkunun kalmayışı da dikkate alınmış olmalıdır ki, öteden beri yaygın olarak câmide kılınagelmiştir. Bazı sahâbîlerin uygulamasından öğrendiğimize göre cumanın son sünnetleri ya farz kılınan yerlerden ayrı bir yerde kılınmalı veya farzdan sonra hemen sünnete durulmayıp biriyle bir iki kelime konuşmalı, böylece farzla sünnet birbirinden ayrılmalıdır. 1133. hadiste bu konuda bir de örnek zikredilecektir.

Cuma namazından önce sünnet kılınacağına dair kesin bir rivayet yoktur. Fakat Hanefîler ile Şâfiîler cumanın farzından önce dört rek`at namaz kılınmasını uygun görmüşlerdir. Delillerinden biri, 1101 numara ile geçmiş olan "Her ezan ve kamet arasında namaz vardır" hadisidir. Diğer delilleri de, İbni Ömer'in cuma namazından önce uzun uzadıya namaz kılması ve Resûlullah Efendimiz'in de böyle yaptığını söylemesi (Ebû Dâvûd, Salât 238), ayrıca Abdullah İbni Mes`ûd'un cumanın farzından önce dört, farzından sonra da dört rek`at namaz kılmasıdır (Tirmizî, Cum`a 24).

Zuhr-i Âhir Meselesi

Yeri gelmişken, burada, zuhr-i âhir (son öğle namazı) diye bilinen namaza kısaca temas etmekte fayda görüyoruz. Cuma namazının sahih olması için şart koşulan bazı esaslar vardır. Bu şartların gerçekleşmediği korkusuyla bazı kimseler, cumanın dört rek`at son sünnetinden sonra, zuhr-i âhir adıyla dört rek`at daha namaz kılınmasını uygun görmüşlerdir. Zuhr-i âhiri gerekli görenlerin, gerçekleşmediğinden korktukları en önemli şart, birden fazla câmide cuma namazı kılınmasıdır. Zira bir yerleşim bölgesinde, cuma namazı bir yerde kılınmalıdır. Şayet bir şehir halkını bir yerde toplamak mümkün değilse, cuma namazı için gerektiği kadar cami tahsis etmelidir. Gerektiğinden fazla cami varsa, oralarda kılınan cuma namazı sahih olmaz. Şâfiî ve Hanbelî âlimlere göre, cumayı ilk önce kılanların namazı sahih olur, geç kalanlarınki ise sahih olmaz. Cumayı geç kıldığını bilenler, zuhr-i âhir kılmalıdır.

Kıldığı cuma namazının sahih olmaması ihtimalini göz önünde bulunduranlara göre, zuhr-i âhir öğle namazı yerine geçer. Onlara göre zuhr-i âhire şöyle niyet etmelidir: "Vaktine yetiştiğim halde henüz edâ etmediğim son farzı kılmaya niyet ettim."

Zuhr-i âhire karşı olan âlimler iki kısımdır.

Bir kısmına göre "Şüphe ibadeti geçersiz kılar" görüşünden hareketle, "cuma namazı sahih olmamışsa, bari öğle namazının farzını kılayım" diyerek zuhr-i âhir kılmak mekruhtur, hatta zuhr-i âhir kılmak cuma namazını geçersiz kılar, demişlerdir.

Zuhr-i âhire karşı olan diğer âlimlere göre, kılınan o cuma namazının sahih olduğuna inanılıyorsa, öğle namazı kılmaya gerek yoktur. Sahâbe, tâbiîn ve müctehid imamlar devrinde kılınmayan zuhr-i âhiri kılmak, dinde olmayan bir ibadeti âdet haline getirip dine yamamaktır ki, bu bir bid'attir, günahtır.

Ülkemizde Cuma Namazı Meselesi. Türkiye'nin İslâm yurdu değil dârülharp olduğu veya şartlara uygun devlet başkanı bulunmadığı gibi iddiaları ileri sürerek ülkemizde cuma namazı kılınamayacağını söyleyen kimseler zaman zaman ortaya çıkmaktadır. Bunlar İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun görüşünü bir yana atarak, kendi anlayışlarına uygun buldukları fikirlerin arkasına düşen kimselerdir. Bu memlekette İslâm ve müslüman gerçeğini en canlı şekilde ortaya koyan ibadet cuma namazıdır. İslâm aleyhtarlarını ister istemez susmaya veya en azından seslerini kısmaya mecbur eden böyle bir imkânı ve gücü kaldırıp atmaya kimsenin hakkı yoktur. Ayrıca müslümanların haftada bir toplanmasına, kendi meselelerini görüşmesine, İslâm kardeşliği şuurunu pekiştirmesine vesile olan bu fırsatı gözden çıkarmayı ancak akıldan nasibi olmayanlar düşünebilir.

Cuma namazının vazgeçilmezliği, kitabımızın 1149-1160 numaralı hadislerinde Peygamber Efendimiz'in beyanlarıyla açıkça görülecektir. Cuma namazı kılmak için aranan şartların birer ictihad konusu olduğunu düşündüğü anlaşılan Hindistanlı şöhretli âlim **Sıddık Hasan Hân**'ın şu sözleri, ülkemizde cuma namazı kılınabilmesi için yeterli şartların bulunmadığını iddia edenlere güzel bir cevap teşkil etmektedir: **"Cuma namazı için devlet başkanı, şehir, muayyen sayı, câmi ve tek câmide kılınma gibi şartların aranacağına dair Kitap ve Sünnet'ten hiçbir delil yoktur"** (*er-Ravdatü'n-nediyye*, Beyrut 1410/1990, I, 174-185; Cuma konusunda geniş bilgi için bk. Hayreddin Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul 1982, I, 14-63).

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cumanın farzından önce dört, buna imkân bulamayanlar ise iki rek`at sünnet namaz kılmalıdır.
2. Cumanın farzından sonra en az iki veya dört yahut altı rek`at sünnet namaz kılmak sevaptır. Hanefîler cumanın farzından sonra önce dört, sonra iki rek`at sünnet kılmayı daha uygun görmüşlerdir. Bu namazlar evde de, camide de kılınabilir.
3. Cumanın farzından sonra câmide iki rek`at, oradan ayrılıp evine gidince, evinde de ayrıca iki rek`at namaz kılmak sünnettir. Herkes durumuna uygun olanı yapabilir.

204- باب استحباب جعل النوافل في البيت سواء الراتبة وغيرُها والأمر بالتحوّل للنافلة من موضع الفريضة أو الفصل بينهما بكلام

NÂFİLE NAMAZLARI EVDE KILMAK

FARZLARDAN ÖNCE VE SONRA KILINAN SÜNNETLERİ VEYA DİĞER NÂFİLE NAMAZLARI EVDE KILMANIN MÜSTEHAP OLDUĞU, NÂFİLE NAMAZLARI FARZ KILINAN YERDEN BAŞKA BİR YERDE KILMANIN VEYA FARZLA NÂFİLENİN ARASINDA KONUŞARAK ONLARI BİRBİRİNDEN AYIRMANIN EMREDİLDİĞİ

Hadisler

1130- عَنْ زيدِ بنِ ثابتِ رضِيَ اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « صلُّوا أَيُّها النَّاسُ في بُيُوتِكُمْ ، فَإِنَّ أفضلَ الصَّلاةِ صلاةُ المرْءِ في بَيْتِهِ إِلاَّ المكْتُوبَةَ » متفقٌ عليه .

1130. Zeyd İbni Sâbit *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ey İnsanlar! Evinizde namaz kılınız. Zira farz namaz dışındaki namazların en makbûlü, insanın evinde kıldığı namazdır."

Buhârî, Ezân 81, İ`tisâm 3; Müslim, Müsâfirîn 213. Ayrıca bk. İbni Mâce, İkâmet 186, 198

Zeyd İbni Sâbit

Medineli müslümanlardan olan bu aziz sahâbî Hz. Peygamber'in vahiy kâtiplerindendir. Hz. Peygamber, "İçinizde farzları en iyi bilen Zeyd'dir" diye onu övmüştür.

Resûl-i Ekrem Efendimiz Medine'ye hicret ettiği zaman, Zeyd on bir yaşında bir yetimdi. Çocukken on yedi sûre ezberlemişti. Herkes Bedir Gazvesi'ne hazırlanırken o, bende bu savaşa katılacağım, diye Efendimiz'in huzuruna geldi. Efendimiz on üç yaşındaki bu çocuğun savaşa katılmasına izin vermedi.

Resûlullah Efendimiz Zeyd İbni Sâbit'i zeki bulduğu için ona Süryânîce'yi ve İbrânîce'yi öğrenmesini emretti. O da kırk güne varmadan iki dili öğrendi ve Peygamber aleyhisselâm'ın Süryânîce ve İbrânîce yazışmalarını yürüttü.

Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer devirlerinde de kâtiplik görevini sürdüren Zeyd'in yaptığı en şerefli hizmetlerden biri, kendisinden başka iki seçkin sahâbî ile birlikte Kur'ân-ı Kerîm'i toplayıp bir araya getirmesidir. Daha başka önemli hizmetler de yapmış olan Zeyd İbni Sâbit hicrî 45 tarihinde Medine'de vefat etmiştir. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den rivayet ettiği hadislerin sayısı doksan ikidir.

Allah ondan razı olsun.

Bu hadis 1132 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1131- وعن ابنِ عُمَرَ رضي اللَّه عنْهُما عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « اجْعَلُوا مِنْ صلاتِكُمْ في بُيُوتِكُمْ ، ولا تَتَّخِذُوها قُبُوراً » متفقٌ عليه .

1131. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Namazınızın bir kısmını evlerinizde kılınız da oraları kabirlere çevirmeyiniz."

Buhârî, Salât 52, Teheccüd 37; Müslim, Müsâfirîn 208, 209. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 199, Vitir 11; Tirmizî, Salât 213; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 1

1132 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1132– وعَنْ جابرٍ رَضِي اللَّه عَنْهُ قال : قَالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا قَضَى أَحَدُكُمْ صلاتَهُ في مسْجِدِهِ ، فَلْيَجْعَلْ لِبَيْتِهِ نَصِيباً مِنْ صَلاتِهِ ، فَإِنَّ اللَّه جَاعِلٌ في بيْتِهِ مِنْ صلاتِهِ خَيْراً » رواه مسلم .

1132. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz farz namazını mescidde kıldığı zaman, o namazından evine de bir pay ayırsın. Zira Allah Teâlâ bu namaz sebebiyle evinde hayır yaratır."

Müslim, Müsâfirîn 210. Ayrıca bk. İbni Mâce, İkâmet 186

Açıklamalar

Hadislerin birincisinde, farz namazların camide kılınması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Namazların bir kısmını evlerde kılmayı tavsiye eden ikinci ve üçüncü hadislerde de, bu mesele dolaylı olarak ifade edilmiştir.

Farz namazı niçin camide kılmak gerekir? Çünkü namaz, müslümanlığı en belirgin şekilde ifade eden ibadettir. Bir kimsenin namaz kıldığını çok uzaklardan gören bir şahıs, onun müslüman olduğunu anlar. Hal böyle olunca, müslümanlar camilere gidip gelirken, oralarda coşkuyla namaz kılarken hem kendilerinin müslüman hem de yaşadıkları bölgenin İslâm diyarı olduğunu önce nefislerine ispat etmiş, sonra çevrelerine ilân etmiş, daha da önemlisi, Cenâb-ı Hakk'a kulluklarını en canlı şekilde sunmuş olurlar.

Birinci hadiste, *"Ey İnsanlar! Evinizde namaz kılınız. Zira farz namaz dışındaki namazların en makbûlü, insanın evinde kıldığı namazdır"* buyurulmaktadır. Sünnet de dediğimiz nâfile namazları evlerde kılmanın çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan birinin evlerin şerefini artırmak, oraları bereketlendirmek olduğu son iki hadiste açıkça belirtilmektedir. Çok önemli bir diğer sebep de, evlerde kılınan namazın, insanın mânevî dünyasını alt üst eden riyâ ve gösteriş belâsından insanı korumasıdır. Peygamber Efendimiz'in evinin mescide bitişik olduğu halde sünnet namazları evinde kılması dikkatimizi çekmelidir.

Evlerde namaz kılmanın bir diğer hikmeti, 1131 numaralı hadiste, evleri mezarlık gibi cansız ve ölü hale getirmemek şeklinde ifade edilmiştir. Kabirlere girmiş kimseler, "namaz kıl!", "Kur'an oku!" emirlerinden muaf tutulmuştur. Bu sebeple onlar kabristanda ne namaz kılabilirler ne de Kur'an okuyabilirler.

Müslümanlar bu durumu dikkate alarak evlerini kabristana benzetmemeli, orayı içinde yatıp uyunan birer otel durumuna getirmemeli, evlerinde ibadet etmeli, namaz kılıp Kur'an okumalıdır. Diğer bir söyleyişle ve Efendimiz'in ifadesiyle, içinde Allah'ın adının anıldığı evle, içinde namaz kılınmayan ve böylece odalarında da Allah anılmayan evler de ölüye benzetilmiştir (bk. 1437. hadis). Böyle evler birer kabristan, o evlerde yatıp kalkanlar da diri gibi görünen birer ölüdür.

Burada konumuzla ilgili bir başka hadîs-i şerifi daha hatırlayalım. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyuruyor: *"Evlerinizi kabristana çevirmeyiniz. Şüphesiz şeytan, içinde Bakara sûresi okunan evden kaçar"* (Müslim, Müsâfirîn 212).

Son hadiste, evlerde namaz kılmanın bir başka faziletine işaret edilmekte, insanın evinde kıldığı namaz sebebiyle Allah Teâlâ'nın orada hayır yaratacağı belirtilmektedir. Bu hayır, orada kılınan namaz, okunan Kur'an sebebiyle meleklerin bu evi ziyaret etmesi, şeytanların oradan kovulması, Allah Teâlâ'nın orayı bereketli kılması, böylece o saâdet yuvasında oturanların kendilerini huzurlu ve mutlu hissetmeleridir.

Kâdî İyâz 1131 numaralı hadisteki "Namazınızın bir kısmını evlerinizde kılınız" hadisini farz namaz olarak anlamıştır. Ona göre insan bazı farzları evinde kılmalı, ev halkından câmiye gidemeyen kadınlara ve çocuklara imam olmalı, böylece onlara hem namazın bilmedikleri yanlarını öğretmeli hem de cemaatle namaz kılmanın sevabından faydalanmalarını sağlamalıdır (İbni Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bârî*, I, 630, Salât 52).

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Farz namazlar câmide, nâfile yani sünnet namazlar evde kılınmalıdır.
2. Evde kılınan nâfile namazlara daha çok sevap verilir.
3. İçinde namaz kılınmayan ev, mezardan farksızdır. Allah Teâlâ içinde namaz kılınan evi bereketlendirir; o evin halkına huzur verir.

1133– وَعنْ عُمَر بْنِ عطاءٍ أَنَّ نَافِعَ بْنَ جُبَيْر أَرْسلَهُ إلى السَّائِب ابن أُخْتِ نَمِرٍ يَسْأَلُهُ عَنْ شَيْءٍ رَآهُ مِنْهُ مُعَاوِيةُ في الصَّلاةِ فَقَالَ : نَعمْ صَلَّيْتُ مَعَهُ الجُمُعَةَ في المقصُورَةِ ، فَلَمَّا سَلَّمَ الإمامُ ، قُمتُ في مقَامِي ، فَصلَّيْتُ ، فَلَما دَخل أَرْسلَ إِليَّ فقال : لا تَعُدْ لما فعَلتَ: إذا صلَّيْتَ الجُمُعةَ ، فَلا تَصِلْها حَتى تَتكَلَّمَ أَوْ تخْرُجَ ، فَإِنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَمرَنا بِذلكَ ، أَنْ لا نُوصِلَ صلاةً بصلاةٍ حتَّى نَتَكَلَّمَ أَوْ نَخْرُجَ.رواه مسلم .

1133. Ömer İbni Atâ'dan rivâyet edildiğine göre, Nâfi` İbni Cübeyr onu Sâib İbni Yezîd İbni Uhti Nemir'e göndererek, Muâviye'nin namaz kılarken kendisinde gördüğü durum hakkında bilgi istedi.

Sâib de şunları söyledi:

- Evet, Muâviye ile birlikte maksûrede cuma namazı kıldım. İmam selâm verince ben olduğum yerde ayağa kalkıp cumanın sünnetini kıldım. Muâviye evine gidince bana haber gönderdi ve şunları söyledi:

- Bir daha öyle yapma. Cuma namazını kıldıktan sonra biriyle konuşmadıkça veya mescidden çıkmadıkça cuma namazına bir başka namaz ekleme. Zira Resûlullah bize, konuşmadıkça veya mescidden çıkmadıkça farz namaza bir başka namazı eklememeyi emretti.
Müslim, Cum`a 73

Sâib İbni Yezîd İbni Uhti Nemir

Asıl adı Sâib İbni Yezîd olmakla beraber İbni Uhti Nemir diye tanınır. Sâib de babası Yezîd de sahâbîdir. Babası Resûl-i Ekrem Efendimiz'le Vedâ haccında bulunduğu sırada Sâib yedi yaşında idi. Bir defasında Sâib hastalanmış, teyzesi onu Peygamber Efendimiz'e götürmüş, Efendimiz Sâib'in başını okşayarak ona dua etmişti. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem seferlerden dönerken, onu karşılayan çocuklar arasında Sâib de bulunurdu.

Sâib'in saçı farklı bir görünüm arzederdi. Tepesinden alnına kadar olan kısım siyah, sakalı ve saçının diğer tarafları bembeyazdı. Bunun sebebini kendisine sordukları zaman, bir gün sokakta oynarken yanından Peygamber aleyhisselâm'ın geçtiğini ve saçını okşayarak ona dua ettiğini, işte bu sebeple onun mübarek ellerinin dokunduğu yerlerin simsiyah durduğunu söyledi.

Peygamber aleyhisselâm'dan rivayet ettiği hadislerden ikisi Buhârî ve Müslim tarafından, beşi de sadece Buhârî tarafından rivayet edilmiştir. Sâib İbni Yezîd 91 veya 94 tarihinde Medine'de vefat etti. Medine'de en son vefat eden sahâbî odur.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerifte ikisi sahâbî, ikisi de tâbiî olmak üzere dört zâttan söz edilmektedir. Bu şahsiyetlerden ilki, hepimizin tanıdığı Muâviye İbni Ebû Süfyân'dır. Olay onun halifeliği döneminde geçmektedir. Hz. Muâviye, câmide can emniyetini sağlamak maksadıyla, maksûre denen özel bölmede namaz kılardı. Yine bir cuma namazında maksûrede namaz kılarken, yukarıda kendisinden kısaca söz ettiğimiz Sâib İbni Yezîd de yanında bulunuyordu. Cumanın farzı kılınıp bitince, Sâib İbni Yezîd olduğu yerde ayağa kalktı ve cumanın son sünnetini kılmaya başladı. Hz. Muâviye onu başkalarının yanında mahcup etmemek için evine gidince Sâib'e haber salarak çağırttı ve ona, hadisimizde geçtiği üzere, cumanın farzı biter bitmez hemen sünnete başlamamak gerektiğini hatırlattı. Peygamber *aleyhisselâm*'ın kendilerine, farz namazını kıldıktan sonra biriyle konuşmadıkça veya mescitten çıkmadıkça farz namaza sünnet namazı eklememeyi emrettiğini anlattı.

Herhalde aradan epeyce bir zaman geçtikten sonra, tâbiîn fakihlerinden Nâfi` İbni Cübeyr bu meseleyi araştırmak istedi. Sâib İbni Yezîd'e talebesi Ömer İbni Atâ'yı göndererek Muâviye ile aralarında geçen mezkûr olayı sorup öğrendi.

"Cumanın farzından sonraki sünnetleri câmide mi, yoksa evde mi kılmalıdır?" sorusunun cevabı, cumanın sünnetiyle ilgili 1129 numaralı hadisin açıklamasında belirtildiği gibi şudur: Cumanın farzından sonraki sünnetleri evinde kılabilecek kimselerin, Resûl-i Ekrem'in sünnetine uyarak bu sünnetleri evlerinde kılmaları daha uygundur. Evinde kılamayacak olanlar ise camide kılmalı; ama farzdan sonra hemen cumanın son sünnete başlamayıp biriyle bir iki kelime konuşmalı veya kısa bir süre de olsa dua ve zikirle meşgul olmalı yahut farz namazı kıldığı yeri değiştirmeli, böylece farzla sünnet birbirinden ayrılmalıdır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Farz namazla nâfile namazı birbirinden ayırmak gerekir. Bu sebeple cuma namazının farzından sonra hemen cumanın son sünnetine başlamamalı, ya farz kıldığı yeri değiştirdikten veya biriyle bir iki kelime konuştuktan sonra son sünneti kılmalıdır.
2. En iyisi farzlar câmide, sünnet dediğimiz nâfile namazlar evlerde kılınmalı; böylece evlerin hayır ve bereket kazanması sağlanmalıdır.
3. Birini herhangi bir konuda uyaracak olan kimse, onun gücenip kırılmaması için kendisiyle başkalarının görmeyeceği veya duymayacağı bir yerde konuşmalıdır.

205- باب الحثِّ على صلاة الوتر وبيان أنه سُنة مؤكدة وبيان وقته

VİTİR NAMAZI

VİTİR NAMAZI KILMAYA TEŞVİK, VİTRİN SÜNNET-İ MÜEKKEDE OLDUĞU VE VİTRİN VAKTİ

Hadisler

1134- عَنْ عليٍّ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قالَ : الوترُ لَيْس بِحَتْمٍ كَصَلاةِ المكْتُوبَةِ ، ولكِنْ سَنَّ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « إنَّ اللَّه وِترٌ يُحِبُّ الْوتْرَ ، فأَوْتِرُوا ، يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ » .

رواه أبو داود والترمذي وقَالَ : حديثٌ حسنٌ .

1134. Ali *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Vitir namazı, farz namazlar gibi kesin şekilde emredilmiş bir namaz değildir. Fakat Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onu devamlı surette kılmış ve şöyle buyurmuştur:

“Allah tekdir; tek olanı sever. Ey Kur’an ehli! Siz de vitir namazını kılınız!”

Ebû Dâvûd, Vitir 1; Tirmizî, Vitir 2. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 27; İbni Mâce, İkâmet 114

1140 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1135- وَعَنْ عَائِشَةَ رضِيَ اللَّه عنْهَا ، قَالَتْ : مِنْ كُلِّ الليْلِ قَدْ أَوْتَرَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ ، ومِن أَوْسَطِهِ ، وَمِنْ آخِرِهِ . وَانْتَهى وِتْرُهُ إلى السَّحَرِ . متفقٌ عليه .

1135. *Âişe radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gecenin her vaktinde vitir namazı kıldı. Bazan gecenin ilk saatlerinde, bazan gece yarısı, bazan da gecenin sonuna doğru kıldı. Sonraları vitir namazını hep seher vaktinde kıldı.

Buhârî, Vitir 2; Müslim, Müsâfirîn 136. Ayrıca bk. Tirmizî, Vitir 4; İbni Mâce, İkâmet 121

1140 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1136- وعنِ ابنِ عُمرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهمَا ، عَنِ النَّبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : «اجْعلوا آخِرَ صلاتِكُمْ بِاللَّيْلِ وِتْراً » متفقٌ عليه

1136. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Gece kıldığınız namazınızın sonuncusunu vitir yapınız.”

Buhârî, Salât 84, Vitir 4; Müslim, Müsâfirîn 151

1140 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1137- وَعَنْ أَبِي سعيدٍ الخُدْرِيِّ رضِي اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : «أَوْتِرُوا قبْلَ أَنْ تُصْبِحُوا » رواه مسلم .

1137. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sabah namazı vakti girmeden vitri kılınız."
Müslim, Müsâfirîn 160, 161. Ayrıca bk. Tirmizî, Vitir 12; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 31; İbni Mâce, İkâmet 122

1140 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1138- وعن عائشة ، رضيَ اللَّه عَنْهَا ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يُصلِّي صَلاتَهُ بِاللَّيْلِ ، وهِي مُعْتَرِضَةٌ بينَ يَدَيهِ ، فَإذا بقِيَ الوِتْرُ ، أَيقَظهِا فَأَوْترت . رواه مسلم .

وفي روايةٍ له : فَإذا بَقِيَ الوترُ قالَ : « قُومِي فَأَوْتِري يا عَائشةُ » .

1138. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hz. Âişe önünde uzanıp yatmış olduğu halde gece namazını kılardı. Son olarak vitri kılacağı zaman Âişe'yi uyandırır, o da vitir namazını kılardı.

Müslim, Müsâfirîn 135. Ayrıca bk. Buhârî, Salât 103, Vitir 3; Müslim, Salât 267-269; Ebû Dâvûd, Salât 111; Nesâî, Kıble 10

Müslim'in bir başka rivayeti ise şöyledir:

Geriye sadece vitir kalınca şöyle derdi:

"Âişe kalk! Vitir namazını kıl!"
Müsâfirîn 134

1140 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1139- وعَنِ ابن عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عَنهمَا ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « بَادِروا الصُّبْحَ بالوِتْرِ».

رَوَاه أبو داود ، والترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1139. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sabah vakti girmeden çabucak vitir kılmaya bakın!"

Ebû Dâvûd, Vitir 8; Tirmizî, Vitir 12. Ayrıca bk. Müslim, Müsâfirîn 149

1140 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1140- وعَنْ جابرٍ رضِي اللَّه عنْهُ ، قَالَ : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ خَاف أَنْ لا يَقُوم مِنْ آخرِ اللَّيْلِ ، فَليُوتِرْ أَوَّلَهُ ، ومنْ طمِع أَنْ يقُومَ آخِرَهُ ، فَليوترْ آخِرَ اللَّيْل ، فإِنَّ صلاة آخِرِ اللَّيْلِ مشْهُودةٌ ، وذلكَ أَفضَلُ » رواه مسلم .

1140. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Gecenin sonuna doğru namaza kalkamayacağından endişe eden kimse, vitir namazını gecenin baş tarafında kılsın. Gecenin sonunda kalkacağına güvenen kimse de, vitir namazını gecenin sonunda kılsın. Çünkü gecenin sonunda kılınan namazda melekler de bulunduğundan vitri bu saatte kılmak daha sevaptır."

Müslim, Müsâfirîn 162, 163. Ayrıca bk. Tirmizî, Vitir 3; İbni Mâce, İkâmet 121

Açıklamalar

Vitir konusuyla ilgili yukarıdaki yedi hadiste birkaç meseleye temas edilmektedir. Şimdi bunların her birini ayrı başlıklar altında ele alalım.

Vitrin Önemi. Vitir kelimesi "bir, tek, eşi ve benzeri olmayan" mânasına gelmektedir. Peygamber Efendimiz, ilk hadisimizde *"Allah tekdir; tek olanı sever"* buyurarak vitir namazı ile tek olan Allah arasındaki sayı bakımından ilgiye ve onun vitir kılanları sevdiğine ve onlara sevap verdiğine işaret ettikten sonra, mü'minlere hitâben *"Ey Kur'an ehli! Siz de vitir namazını kılınız!"* buyurmaktadır. Her ne kadar "Kur'an ehli" sözü, Kur'an'ı güzel okuyup öğretenleri ve onu ezberleyenleri hatıra getiriyorsa da, Kur'ân-ı Kerîm'i baş tacı edinen bütün mü'minlerin Kur'an ehli olduğunda şüphe yoktur. Şu halde Resûl-i Muhterem Efendimiz bütün müslümanların vitir kılmasını istemektedir. Nitekim aşağıda geleceği üzere Efendimiz'in "Vitir her müslümanın üzerinde bir Allah hakkıdır" buyurması da bunu göstermektedir. Vitir namazı böylesine önemli olduğu içindir ki, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem, "Her kim vitri unutur, yahut kılmadan uyuyakalırsa, onu hatırladığında veya sabahleyin hemen kılsın"* (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 44) buyurmuştur. Biz de bu sebeple vitir kılamadığımız zaman onu daha sonra kazâ ederiz.

Kâbe'nin etrafında yedi defa dönerek tavaf ettiğimiz, Safâ ile Merve arasında yedi defa koşup sa`y ettiğimiz, yine hac ibadeti esnasında şeytana üç ayrı yerde yedişer taş attığımız, namazlardan sonra üç defa otuz üçer adet tesbih çektiğimiz dikkate alınırsa, tek rakamın yani vitrin ibadetlerimizdeki yeri ve önemi daha iyi anlaşılır.

Vitir Kılmak Vâcip mi, Sünnet mi? Resûl-i Ekrem Efendimiz, yine ilk hadiste, vitir namazının diğer farz namazlar gibi mutlaka kılınması gereken zorunlu bir namaz olmadığını belirtmektedir. Bunda kimsenin şüphesi yoktur. Bununla beraber Efendimiz bazı hadislerinde vitir namazının önemini belirterek şöyle buyurmuştur:

"Allah Teâlâ, dünya varlığından daha hayırlı bir namazla sizin imdâdınıza yetişmiştir. Bu, vitir namazıdır. Allah Teâlâ bu namazı yatsı ile tanyerinin ağarması arasında kılmanızı uygun görmüştür" (Ebû Dâvûd, Vitir 1; Tirmizî, Vitir 1).

“Vitir her müslümanın üzerinde bir Allah hakkıdır. Artık onu beş rek`at kılmak isteyen beş kılsın, üç rek`at kılmak isteyen üç kılsın, bir rek`at kılmak isteyen de öyle yapsın” (Ebû Dâvûd, Vitir 3; Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 40; İbni Mâce, İkâmet 123).

Vitir namazının önemini gösteren başka hadisler de vardır. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, yukarıdaki hadislerin bir kısmında geçen “Vitir kılınız” emrine ve benzeri hadislere bakarak, vitir namazının farz ile sünnet arasında bir önemi bulunduğunu kabul etmiş ve onun vâcip olduğunu söylemiştir. Diğer mezhepler ise, vitir kılınması konusundaki hadislere bakarak onun gerçekten önemli bir namaz olduğunu kabul etmişler, bununla beraber vitir namazının sünnet-i müekkede olduğunu söylemişlerdir. Onları bu kanaate götüren hususlardan biri, Peygamber Efendimiz’in bazı namazlarla birlikte vitrin kendisine farz kılındığını söylemesi, ümmetine de ısrarla beş vakit namazı tavsiye etmesidir. Yukarıdaki birinci hadiste Efendimiz’in “Kur’an ehli”ne vitir kılmayı tavsiye etmesine bakarak bazı âlimler, bunlar Kur’an ehli hâfızlar ve kurrâdan olan kimselerdir; vitir onlara tavsiye edildiğine göre, bu namaz vâcip değil sünnet-i müekkededir demişlerdir. Hanefî mezhebinin iki büyük imamı, Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed de vitrin sünnet-i müekkede olduğu görüşündedir. Burada şunu da belirtelim: Vâcip terimi, Hanefîler dışındaki bütün mezhepler tarafından farz karşılığı olarak kullanılmaktadır. Onlar Hanefîler gibi farz ile sünnet arasında bir başka terim kabul etmemektedir.

Vitir Ne Zaman Kılınmalıdır? Yukarıdaki hadislerin beş tanesinde vitir namazının ne zaman kılınması gerektiğine temas edilmektedir. Bu hadislerden öğrendiğimize göre Resûl-i Ekrem Efendimiz vitir namazını gecenin her saatinde kılmıştır. Bazan, yatsı namazından sonraki zamanda, bazan gece yarısında, bazan da tanyeri ağarmadan önceki saatlerde kılmıştır. Fakat hayatının son dönemlerinde vitir namazını gecenin son kısmı demek olan seher vaktinde kılmayı âdet edinmiştir. Neden öyle yaptığını da yukarıdaki hadislerin sonuncusunda belirterek şöyle buyurmuştur: *“Gecenin sonunda kalkacağına güvenen kimse, vitir namazını gecenin sonunda kılsın. Çünkü gecenin sonunda kılınan namazda melekler de bulunur ve bu saatte kılmak daha sevaptır.”* Demek oluyor ki, seher vakti kalkıp Rabbine ibadet eden kimseler kesinlikle yalnız değildir. Bu feyizli zamanı değerlendirirken onlara melekler arkadaşlık ederler. İbadetlerinin kabul edilmesi için dua ve niyazda bulunurlar. İşte bu sebeple gecenin sonuna doğru kalkıp vitir kılmak daha bereketli, daha feyizli, daha sevaptır.

Peygamber Efendimiz vitir namazını gece kılınan nâfile namazlardan sonra edâ etmeyi tavsiye etmiştir. İşte bu sebeple ramazan ayı boyunca vitir namazı, teravih namazından sonra kılınır. Peygamber *aleyhisselâm* vitri gece kılınan nâfile namazlardan sonra edâ etmeyi, böylece gece ibadetlerini nâfile namazların en hayırlısı ile bitirmeyi tavsiye etmekle beraber, onun tanyeri ağarmadan önce mutlaka kılınması gerektiğini hatırlatarak, *“Sabah vakti girmeden çabucak vitir kılmaya bakın!”* buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, son hadiste görüldüğü üzere, uykuya yenik düşecek, bu sebeple de gecenin sonuna doğru kalkıp vitir namazı kılamayacak ümmetine bir kolaylık göstermiş, onların vitir namazını gecenin baş tarafında kılabileceklerini ifade buyurmuştur. Nitekim Ebû Hüreyre hazretleri, öğrendiği hadisleri yatmadan önce geç vakitlere kadar tekrarladıktan sonra uyumayı âdet haline getirdiği için, Efendimiz kendisine, vitir kılmadan uyumamasını tavsiye etmiştir (Buhârî, Teheccüd 33, Savm 60). Bu tavsiyenin sadece ona mahsus olduğu kabul edilmektedir.

Vitir Namazı Nasıl Kılınacaktır? Yüce Rabbimiz gece namazlarının ilki olan akşam namazını tek rek`atlı kılmamızı istediği gibi, gecenin son namazı olan vitrin de tek rek`atlı olmasını uygun görmüştür. Peygamber *aleyhisselâm* bu sebeple, yukarıda geçtiği üzere,

“Gece kıldığınız namazınızın sonuncusunu vitir yapınız” buyurmuştur. Şüphesiz bunda bir sır ve hikmet bulunmakla beraber, bu sır ve hikmet bize kapalıdır.

Vitir, “tek” anlamına geldiği için Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebi âlimleri vitir namazının bir rek`at olduğunu söylemişlerdir. *“Vitir gecenin sonunda bir rek’attır”* (Müslim, Müsâfirîn 154-156) anlamında hadisler vardır. Şöyleki Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* geceleyin kıldığı nâfile namazları hep ikişer rek`at kılmış, son olarak kıldığı iki rek`attan sonra ayağa kalkıp bir rek`at daha kılmıştır. Hatta bazı rivayetlerde belirtildiğine göre, bir rek`attan ibaret olan bu son rek`ata başlamadan önce bazan yanındakilerle konuşmuştur. Demek oluyor ki, Allah’ın Resûlü bazan ikişerden dört rek`at namaz kılmış, sonra ayağa kalkmış ve bir rek`at vitir kılarak gece ibadetlerini beşe tamamlamıştır. Bu şekilde bazan yedi, bazan dokuz, bazan on bir, bazan da on üç rek`at namaz kılmış; ama son kıldığı rek`at daima tek (vitir) olmuştur. Hanefîler dışındaki bazı âlimlere göre, meselâ on bir rek`at vitir kılacak bir kimse, arada hiç oturmadan, sadece on birinci rek`atta tahiyyata oturmak suretiyle vitir kılabilir. Bazılarına göre ise sadece onuncu rek`atta tahiyyata oturulur, sonra ayağa kalkılıp bir rek`at daha kılarak on bir rek`atlı vitir namazı kılınmış olur. Beş, yedi, dokuz rek`at vitir kılmak isteyenler de böyle kılabilir.

Hanefîler ise vitir namazının üç rek`at olduğu, bunun da, tıpkı akşam namazının farzı gibi kılınacağı görüşündedirler. Buna göre iki rek`at kıldıktan sonra selâm vermeden üçüncü rek`ata kalkılacak ve üçüncü rek`atın sonunda selâm verilecektir. Diğer bir ifadeyle, bir selâmla üç rek`at kılınacaktır. Hanefîler’in bu uygulamadaki dayanaklarından biri, Peygamber Efendimiz’in sadece tek rek`at olarak kılınan namazları eksik ve güdük saymasıdır. Hz. Ebû Bekir’in torunu olup devrinde Medine’nin en büyük âlimlerinden biri sayılan hadis hâfızı Kâsım b. Muhammed’in Medine’deki uygulamayı ortaya koyan şu sözü de onların dayanaklarından biridir: “Bülûğa erdiğimiz günden beri hep üç rek`at vitir kılındığını gördük. Bununla beraber hepsi, yani bir de, üç de, beş de, yedi de câizdir. Umarım ki, hiçbirinde sakınca yoktur” (Buhârî, Vitir 1). Hanefîler diğer mezheplerin uygulamasını yanlış bulmamakla beraber, vitri birbirine bağlı üç rek`at halinde kılmayı daha faziletli ve daha uygun görmüşler; üç rek`attan fazla kılınmasını da isabetli bulmamışlardır.

Eşini Namaza Kaldırmak. 1138 numaralı hadiste, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in vitir kılacağı zaman Hz. Âişe’yi de vitir kılması için uyandırdığını okuduk. Cenâb-ı Hakk’ın milyarlarca insanın arasından seçip birbirine münasip gördüğü ve hayatlarını birleştirmelerine izin verdiği kimseler her bakımdan birbirlerinin yâri ve yardımcısıdır. Bu yardımların en önemlilerinden biri, Allah’a kullukta yardımlaşmaktır. İnsanı niçin yarattığını açıklayan Rabbimiz, bizi bu dünyaya kendisine ibadet etmek için getirdiğini söylemektedir [Zâriyât sûresi (51), 56]. Karı kocanın en başta gelen görevlerini yerine getirmek için yardımlaşmaları kadar tabii ne olabilir? 1138 numaralı hadisimizin bir başka rivayeti olan ve yine Hz. Âişe tarafından rivayet edilen hadîs-i şerîfe göre Resûl-i Ekrem Efendimiz geceleyin vitir namazını kılınca, *“Kalk, vitri kıl, Âişe!”* (Müslim, Müsâfirîn 134) diyerek Âişe annemizi uyandırırdı. Sabah namazını kılmak üzere mescide giderken de eşlerini, bazan kızı Hz. Fâtıma’yı namaza kaldırırdı. Bizim en büyük zafımız, namaza kaldırmamız gereken kimseleri, eşimizi ve çocuklarımızı, onlara duyduğumuz şefkat sebebiyle uyandırmak istemeyişimizdir. Acaba biz, eşimize ve çocuklarımıza karşı, merhameti kendisinden öğrendiğimiz Resûlullah Efendimiz’den daha mı merhametliyiz?

Geceleyin eşini namaza kaldırma konusu, 1186 ve 1187 numaralı hadîs-i şerîflerde tekrar ele alınacaktır.

Kunut Meselesi. Vitir namazında kunut yapılması konusu yukarıdaki hadislerde geçmemekle beraber Efendimiz’in vitir namazında kunut yaptığını gösteren hadisler vardır.

Bu hadislere dayanarak Hanefîler'le Hanbelîler bütün vitir namazlarında, aynen bizim uyguladığımız gibi, kunut yapılacağı kanaatine varmışlar; İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve daha başka âlimler ise kunutun sadece ramazan ayının son yarısında sabah ve vitir namazlarında yapılacağını söylemişlerdir. Kunutun rükûdan önce mi, sonra mı yapılacağı konusunda daha başka görüşler de vardır. Peygamber Efendimiz kunut esnasında çeşitli dualar yapmıştır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Vitir namazı önemli bir ibadettir. Bu namazı devamlı surette kılmak, Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını ve muhabbetini kazanmaya vesile olur.

2. Vitir namazı, yatsının farzı kılındıktan tan yeri ağarıncaya kadar kılınabilir.

3. Vitri zamanında kılamayacağını düşünenler, onu yatsı namazından sonra kılabilirler.

4. Vitir namazının en makbul zamanı, seher vakti dediğimiz, gecenin son üçte biridir. Zira bu vakit, meleklerin ve Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin yeryüzüne bol bol indiği mübarek bir zaman dilimidir.

5. Eşini, vitri veya sabah namazını kılmak üzere kaldırmak Efendimiz'in sünnetidir.

206- باب فضل صلاة الضحى
وبيان أقلِّها وأكثرها وأوسطها ، والحثِّ على المحافظة عليها

KUŞLUK NAMAZININ FAZİLETİ

KUŞLUK NAMAZININ FAZİLETİ, EN AZININ, EN ÇOĞUNUN VE YETERİ KADARININ KAÇ REK`AT OLDUĞU VE DEVAMLI KILINMASI

Hadisler

1141– عنْ أَبي هُريرةَ رَضي اللَّه عنْهُ ، قال : أوصَاني خَليلي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بصِيامِ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ مِن كُلِّ شهر ، وركْعَتي الضُّحَى ، وأَنْ أُوتِرَ قَبل أَنْ أَرْقُد » متفقٌ عليه .

والإيتار قبل النوم إنما يُسْتَحَبُّ لمن لا يَثِقُ بالاستيقاظ آخر اللَّيل فإنْ وثق فآخر اللَّيل أفضل.

1141. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Dostum Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana her ay üç gün oruç tutmayı, iki rek`at kuşluk namazı kılmayı ve uyumadan önce vitri edâ etmeyi tavsiye buyurdu.

Buhârî, Teheccüd 33, Savm 60; Müslim, Müsâfirîn 85, 86. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 7; Nesâî, Sıyâm 81; Kıyâmü'l-leyl 28

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz sahâbîlerine genel olarak yaptığı nasihatlerin dışında, yeri geldikçe bazı sahâbîlerine özel tavsiyelerde bulunurdu. Hadisimizin diğer rivayetleri, bu hadiste sözü edilen konuları onun sadece Ebû Hüreyre'ye değil, aynı zamanda Ebü'd-Derdâ (Müslim, Müsâfirîn, 86) ve Ebû Zer el-Gıfârî'ye de (Nesâî, Sıyâm 81) tavsiye ettiğini göstermektedir.

Resûlullah Efendimiz oruç tutmak ve namaz kılmakla ilgili nasihatleri daha çok fakir sahâbîlere yapardı. Zira onların durumu mâlî ibadetleri yerine getirmeye değil, bedenî ibadetleri yapmaya müsâitti. Fakir sahâbîlerin en tanınmışı da, İslâmiyet'i, özellikle de hadîs-i şerîfleri öğrenmek için Resûl-i Ekrem'in yanında karın tokluğuna yaşayan Ebû Hüreyre idi. Allah onlardan razı olsun; zira bu ümmet, öyle değerli ibadetleri o faziletli insanlar sayesinde öğrenebilmiştir.

Ebû Hüreyre yukarıdaki hadiste Resûlullah Efendimiz'den "dostum" (halîlî) diye söz etmiş, Ebü'd-Derdâ ile Ebû Zer el-Gıfârî de ondan "sevgilim" (habîbî) diye bahsetmişlerdir. Halîl, muhabbeti kalbe yerleşen ve sevgisi daima gönülde yaşayan kimse demektir. Şüphesiz gerçek dost, tıpkı Efendimiz gibi, dostuna faydası dokunan, onun lehine olacak şeyleri kendisine bildirendir. Ashâb-ı kirâmın Hz. Peygamber hakkındaki dostum, sevgilim gibi sözleri, onların Resûl-i Ekrem Efendimiz'e duydukları derin muhabbetin samimi birer ifadesidir. Bu büyük insanların gönüllerinden fışkıran Resûlullah sevgisi, bize de Peygamber *aleyhisselâm*'ı derin bir aşkla sevme ve onun muhabbetini gönlümüze yerleştirme hususunda canlı birer örnektir.

Bir sahâbînin Peygamber *aleyhisselâm'*dan söz ederken ona dostum demesi başka, Peygamber *aleyhisselâm*'ın bir sahâbîsini dost edinmesi ise tamamen başkadır. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah sevgisinden başka hiçbir sevgiyi gönlüne yerleştirmemiştir. Bunu şu olayda açıkça görmekteyiz. Efendimiz son hastalığı sırasında mübarek başını bir bezle bağlayarak mescide çıkmıştı. İşte bu sırada Hz. Ebû Bekir'in İslâm'a yaptığı hizmetlerden söz etti. Sonra da şöyle buyurdu: *"İnsanlardan bir dost edinecek olsaydım, Ebû Bekir'i kendime dost edinirdim. Fakat İslâm kardeşliği daha üstündür"* (Buhârî, Salât 80).

Demek oluyor ki, Resûlullah Efendimiz İslâm'a hizmet eden kimseleri takdir ediyor; onların mükâfatını Allah Teâlâ'nın vereceğini belirtiyor; ama dost edinme konusunda ümmetinden hiçbirini ötekine tercih etmiyor. Çünkü o ümmetinin bütün fertlerinin peygamberidir. O bütün ümmetini derin bir muhabbetle sever. Onun peygamber olması, ümmetinden birini dost edinmesine engel teşkil etmektedir. Buna karşılık yakın arkadaşlarının ondan dostum diye söz etmesine bir engel yoktur. Zira onu sevmek Allah'ın emridir. Peygamber sevgisi, müslümanların birbiriyle yarışacağı sahalardan biridir.

Ebû Hüreyre Peygamber Efendimiz'in her ay üç gün oruç tutma, iki rek'at kuşluk namazı kılma ve uyumadan önce vitri edâ etme konularında kendisine yaptığı tavsiyeye verdiği önemi anlatmak için "Artık onları ölünceye kadar terketmem" demiştir (Buhârî, Teheccüd 33; Müslim, Müsâfirîn 86). Kâinâtın Efendisi'nin bütün tavsiyeleri bizim için büyük öneme sahiptir. Onları hayatının düsturu yapan kimseler hem dünyada hem de âhirette kazançlı çıkarlar.

Her Ay Üç Gün Oruç. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Ebû Hüreyre'ye yaptığı üç tavsiyeden birincisi her ay üç gün oruç tutmaktır. Herhangi bir açıklama olmadan her ay üç gün oruç dendiği zaman hatıra ilk gelen, her ayın on üç, on dört ve on beşinci günleri tutulan nâfile oruçlardır. Bununla beraber Efendimiz bu tavsiyesiyle her ay birbiri ardından üç gün oruç tutmayı veya her ayın başında, ortasında ve sonunda oruç tutmayı da kastetmiş olabilir. Her iyiliğin on misliyle karşılık görmesi bir İslâmî kaide olduğu için (bk. 12 numaralı hadis), her ay üç gün oruç tutan kimse, bütün bir ay oruç tutmuş gibi sevap kazanır. Bu konu, aralarında bu hadisin de yer aldığı "Her Ay Üç Gün Oruç Tutma" bahsinde (bk. 1261-1267 numaralı hadisler) geniş bir şekilde ele alınacaktır.

Kuşluk Namazı. Hadisimizde ikinci olarak, iki rek`at kuşluk namazı tavsiye edilmektedir. Her ne kadar hadisimizin bazı rivayetlerinde genel bir ifadeyle "kuşluk namazı"

veya “her gün kuşluk namazı” diye geçmekte ise de, yukarıdaki hadiste rek`atları da belirtilerek “iki rek`at kuşluk namazı” denmektedir. Kuşluk namazının en azı iki rek`attır. Bu namazın ne zaman ve kaç rek’at kılınacağı 1144 ve 1145. hadislerde ele alınacaktır.

Vitir Namazı. Tavsiye edilen üçüncü konu ise uyumadan önce vitri edâ etmektir. Peygamber Efendimiz, gecenin son kısmında kalkıp vitir namazı kılamayacak kimselerin bu namazı yatmadan önce kılmalarını tavsiye etmiştir. Bir önceki hadiste genişçe açıklandığı üzere, vitir namazını gecenin sonunda kılmak daha sevaptır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her iyiliğe en az on misli sevap verileceğine göre, her ay üç gün oruç tutan kimse, bütün bir ay oruç tutmuş gibi sevap kazanır.

2. Her gün iki rek`at kuşluk namazı kılmak sevaptır.

3. Vitir namazını gecenin son üçte birinde kılmak daha sevap olmakla beraber, uyanacağından emin olmayanların yatmadan önce kılması daha uygundur.

1142– وعَنْ أَبي ذَر رَضِي اللَّه عَنْهُ ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « يُصبِحُ عَلى كُلِّ سُلامَى مِنْ أَحدِكُمْ صدقَةٌ : فَكُلُّ تَسبِيحة صدَقةٌ ،وكل تحميدة صدقة ، وكُل تَهليلَةٍ صدَقَةٌ ، وَكُلُّ تكبيرة صدَقةٌ ، وأَمر بالمعْروفِ صدقَةٌ ، ونهيٌ عنِ المنْكَرِ صدقَةٌ ، ويُجْزِئ مِن ذلكَ رَكْعتَانِ يركَعُهُما مِنَ الضحى » رواه مسلم .

1142. Ebû Zer *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Her birinizin her bir eklemi için günde bir sadaka vermesi gerekir. İşte bu sebeple her tesbih bir sadaka, her hamd bir sadaka, her tehlîl (lâ ilâhe illallah demek) bir sadaka, her tekbîr bir sadaka, iyiliği tavsiye etmek sadaka, kötülükten sakındırmak sadakadır. Kuşluk vakti kılınan iki rek`at namaz bunların yerini tutar.”

Müslim, Müsâfirîn 84, Zekât 56. Ayrıca bk. Buhârî, Sulh 11, Cihâd 72, 128; Ebû Dâvûd, Tatavvu 12, Edeb 160

Açıklamalar

Sağlık ve âfiyet Cenâb-ı Hakk’ın en büyük lutuflarından biridir. Çalışmak, çabalamak, gerektiği şekilde ibadet ve iyilik edebilmek sağlık ve âfiyet içinde olmaya bağlıdır. Vücudun hareketi, eğilip doğrulması, oturup kalkması eklemlerin ve dolayısıyla kemiklerin hareketine bağlıdır. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz sağlık ve âfiyet içinde yeni bir güne giren kimsenin, Allah Teâlâ’ya bu lutfundan dolayı şükretmek üzere eklemleri sayısınca sadaka vermesinin gerektiğini söylemektedir.

Sadaka, mal ile yapılan bir ibadettir. Allah’a sağlık şükründe bulunacak kimsenin her gün vücudundaki 360 eklem ve oynak kemik (bk. 124. hadis) sayısınca sadaka vermesi gerekmekle beraber, Allah Teâlâ her zaman yaptığı gibi kullarına bu hususta da kolaylık göstermiş, zikir maksadıyla söylenen kelimelerden her birini bir sadaka saymıştır. Bu zikir ifadelerinden olan “sübhânallah” (tesbih), “elhamdülillah” (tahmîd), “lâ ilâhe illallah” (tehlil) ve “Allahüekber” (tekbir) kelimeleri ayrı ayrı birer sadakadır.

Sadaka, zikir kelimelerinden de ibaret değildir. İnsanlara iyiliği, doğruluğu tavsiye etmek, onları yaptıkları bir kötülükten sakındırmak da birer sadakadır. Bu son derece önemli konu “İyiliği Emir Kötülükten Nehiy” bahsinde (186-199. hadisler arasında) geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Görüldüğü üzere sadakanın yani Allah Teâlâ’ya hamdini ve şükrünü sunmanın pek çok yolu vardır. “Hayır Yollarının Sayısızlığı” bahsinde (118-143. hadisler arasında), iyiliğin ve sadakanın birçok çeşidi Peygamber Efendimiz’in ifadeleriyle ortaya konulmuştur.

119 numarayla daha önce geçen, 1435 numarayla bir daha gelecek olan bu hadîs-i şerîfin burada zikredilmesinin sebebi, kuşluk namazının önemini ve sevabını belirtmesidir. Hadisimizin sonunda Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem “Kuşluk vakti kılınan iki rek`at namaz bunların yerini tutar”* buyurmaktadır. Demek oluyor ki iki rek`at kuşluk namazı, sağlık ve âfiyet içinde sabahlayıp da her bir eklemi için bir sadaka verecek kadar maddî imkâna sahip olmayanların şükrünü îfâ edecek kadar büyük bir ibadettir. Zira her an binbir ilâhî tecelliye sahne olan bir kâinatta yaşayan insan her an Allah’ın değişik nimetleriyle karşı karşıyadır. Bu sebeple ona her an ibadet etse yeridir. Kuşluk vakti bu ilâhî tecellilerin en önemli vakitlerinden biri olduğu halde bu saatte kılınan farz bir namaz yoktur. Bu değerli zamanda kılınacak iki rek`at namaz, sağlıklı olmanın şükrü için yeterlidir. Zira namaz ibadeti tesbih, tahmid, tekbir ve tehlil gibi zikirleri ihtiva ettiği gibi, “insanı her türlü kötülükten alıkoyan” bir ibadet olması sebebiyle [Ankebût sûresi (29), 45] hadisimizde yapılması emredilen her türlü iyiliği de kapsamaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan sağlık ve âfiyet içinde olduğu her gün Rabbine eklemleri sayısınca şükür sadakası vermek durumundadır.
2. Herkes her gün 360 sadaka verme imkânına sahip olmayabilir. Bu sebeple Allah Teâlâ çeşitli zikirleri ve iyilikleri de sadaka olarak kabul etmiştir.
3. Namaz her türlü şükrü ve iyiliği ihtiva eden bir ibadet olduğu için, iki rek`at kuşluk namazı bu sağlık şükrünün yerine geçer.

1143- وعَنْ عائشةَ رضيَ اللَّه عَنْها ، قالتْ : كانَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يصلِّي الضُّحَى أَرْبعاً ، ويزَيدُ ما شاءَ اللَّه . رواه مسلم .

1143. Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kuşluk namazını dört rek`at kılar, Allah’ın dilediği kadar da artırırdı.

Müslim, Müsâfirîn 78, 79

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1144- وعنْ أُمِّ هانِيءٍ فاخِتةَ بنتِ أَبي طالبٍ رَضِيَ اللَّه عنْها ، قَالتْ : ذهَبْتُ إِلى رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عامِ الفَتْحِ فوجدْتُه يغْتَسِلُ ، فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ غُسْلِهِ ، صَلَّى ثَمانيَ رَكعاتٍ ، وَذلكَ ضُحى . متفقٌ عليه . وهذا مختصر لفظ إحدى روايات مسلم .

1144. Ümmü Hânî Fâhite Binti Ebû Tâlib *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Mekke'nin fethedildiği yıl Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i ziyarete gittim. O sırada yıkanıyordu. Yıkanması bitince sekiz rek`at namaz kıldı. Vakit kuşluk zamanıydı.

Buhârî, Teheccüd 31; Müslim, Hayz 71, Müsâfirîn 81. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 12; Tirmizî, Vitir 15; Nesâî, Tahâret 143; İbni Mâce, İkâmet 187

Açıklamalar

Yukarıdaki hadislerin ilk ikisinde Resûlullah Efendimiz kuşluk namazının iki rek`at kılınmasını tavsiye etmekte, üçüncü hadiste Hz. Âişe, onun bu namazı genellikle dört rek`at, bazan daha fazla kıldığını belirtmekte, dördüncü hadiste ise Peygamber Efendimiz'in amcası Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî, Resûl-i Muhterem Efendimiz'i kuşluk vakti sekiz rek`at namaz kılarken gördüğünü, hatta bazı rivayetlere göre bu namazı çabucak kıldığını söylemektedir. Ümmü Hânî'nin rivayeti, çeşitli hükümler ihtiva etmesi sebebiyle 866 ve 878 numara ile kitabımızın muhtelif bahislerinde geçmiştir. Kuşluk namazının iki, dört ve sekiz rek`at olarak kılınmasına bakarak, bizim bu namazı kaç rek`at kılmamız gerektiği sorulabilir.

İlk iki hadiste, bazı sevdiklerine ve ümmetine Peygamber Efendimiz'in iki rek`at kuşluk namazı kılmayı tavsiye etmesi, bu namazın diğer nâfile namazlar gibi iki rek`attan az olmayacağını göstermektedir. Bununla beraber Efendimiz kuşluk namazını, Hz. Âişe'nin rivayetinde gördüğümüz gibi dört rek`at kılmıştır. Hz. Âişe'den Peygamber Efendimiz'in kuşluk namazıyla ilgili farklı rivayetler vardır. Bu rivayetlerin bir kısmına göre Peygamber *aleyhisselâm* kuşluk namazını sadece seferden döndüğü zaman kılmıştır (Müslim, Müsâfirîn 75, 76). Yine Âişe vâlidemizden gelen bir başka rivayete göre ise, kendisi kuşluk namazı kılmakla beraber Resûlullah bu namazı kılmamıştır (Buhârî, Teheccüd 32; Müslim, Müsâfirîn 77). *Riyâzü's-sâlihîn* müellifi Nevevî *Sahîh-i Müslim* şerhinde, birbirine zıt gibi görünen bu iki hadisi şöyle açıklamaktadır: Peygamber *aleyhisselâm* kuşluk namazını faziletinden dolayı bazan kılar, bazan da ümmetine farz olur endişesiyle kılmazdı. Ebû Saîd el-Hudrî'nin şu tesbiti de bu yorumu desteklemektedir:

Peygamber *aleyhisselâm* kuşluk namazını bazan devamlı kılardı. Biz, artık kuşluk namazını bırakmayacak, derdik. Bazan da hiç kılmazdı. O zaman da, Resûlullah artık kuşluk namazı kılmaz derdik (Tirmizî, Vitir 15).

Şu da unutulmamalıdır ki, Peygamber *aleyhisselâm* kuşluk vakti genellikle evde olmazdı. Bu saatlerde hanımlarının yanında olsa bile, Hz. Âişe'ye ancak sekiz, dokuz günde bir sıra gelebilirdi. İşte bu sebeple Hz. Âişe Peygamber Efendimiz'in kuşluk namazı kıldığını nâdiren görürdü. Resûl-i Ekrem'in kuşluk namazı kılmadığına dair rivayetleri bir genelleme olarak değerlendirmek daha uygundur. Nitekim ibadete düşkünlüğü ile bilinen büyük sahâbî Abdullah İbni Ömer, kuşluk namazının sünnet olmadığını söylemekte, Peygamber Efendimiz ile Hz. Ebû Bekir'in ve babası Hz. Ömer'in bu namazı kılmadığını ileri sürmektedir. Peygamber Efendimiz'in ibadetleri hakkında bize bilgi veren her sahâbî, şüphesiz bizzat gördüklerini nakletmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi kuşluk namazı hakkındaki rivayetler, Allah'ın Resûlü'nün bu namazı her zaman kılmadığını, kıldığı zaman da, o andaki meşguliyetine göre farklı sayılarda kıldığını göstermektedir.

Fazla kuvvetli görülmeyen bir rivayete göre ise Resûl-i Ekrem kuşluk namazını on iki rek`at kılmış, on iki rek`at kuşluk namazı kılmanın sevabından bahsederek:

"Kim on iki rek`at kuşluk namazı kılarsa, Allah Teâlâ ona cennette bir altın köşk yaptırır" buyurmuştur (Tirmizî, Vitir 15; İbni Mâce, İkâmet 187).

Bütün bu rivayetler bize gösteriyor ki, kuşluk namazı en az iki, en fazla on iki rek`at olarak kılınabilir. Şüphesiz bu bir nâfile ibadet olduğu için mutlaka kılma mecburiyeti yoktur. Peygamber Efendimiz'in bu namazı az da olsa kılması, kuşluk namazını sünnet (müstehap) saymaya yeterlidir. Durumu ve zamanı müsait olan bir mü'min, iki, dört, altı, sekiz, on veya on iki rek'at kuşluk namazı kılabilir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Kuşluk namazı nâfile bir ibadettir. Kılan sevap kazanır.

2. Kuşluk namazını herkes vaktinin elverdiği ölçüde iki, dört, altı, sekiz, on ve on iki rek`at kılabilir. Efendimiz bu namazı çoğunlukla dört rek`at kılmakla beraber, bazan sekiz kılmış, bazan da hiç kılmamıştır.

207- باب : تجويز صلاة الضحى من ارتفاع الشمس إلى زوالها والأفضل أن تصلَّى عند اشتداد الحرِّ وارتفاع الضحى

KUŞLUK NAMAZININ VAKTİ

KUŞLUK NAMAZI GÜNEŞİN YÜKSELMESİNDEN
ZEVAL VAKTİNE KADAR KILINABİLİR. SICAĞIN ARTTIĞI,
GÜNEŞİN İYİCE YÜKSELDİĞİ VAKİTTE KILMAK DAHA SEVAPTIR

Hadis

1145- عن زيدِ بن أَرْقَم رَضِي اللَّه عنْهُ ، أَنَّهُ رَأَى قَوْماً يُصَلُّونَ مِنَ الضُّحَى ، فقال : أَمَا لَقَدْ عَلِمُوا أَنَّ الصَّلاةَ في غَيْرِ هذِهِ السَّاعَةِ أَفْضَلُ ، إنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « صَلاةُ الأوَّابِينَ حِينَ تَرْمَضُ الفِصَالُ » رواه مسلم .

« تَرَمَضُ » بفتح التاءِ والميم وبالضاد المعجمة ، يعني : شدة الحرّ . « والفِصالُ جَمْعُ فَصيلٍ وهُو : الصغير مِنَ الإِبِلِ .

1145. Zeyd İbni Erkam *radıyallahu anh* kuşluk namazını erken kılan bazı kimseleri gördü de şöyle dedi:

Şüphesiz bunlar da bilirler ki, kuşluk namazını sonraki bir saatte kılmak daha sevaptır. Zira Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Tövbe edip Allah'a dönenlerin (evvâbînin) namazı, sıcaktan deve yavrularının ayağı yandığı zamandır."
Müslim, Müsâfirîn 143

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâmdan Zeyd İbni Erkam, hadisimizde belirtildiği üzere, kuşluk namazını ilk vaktinde kılanları görmüş, bu kimselerin kuşluk namazının daha faziletli vaktini bilen insanlar olduğunu söylemiş, daha çok sevap kazanacakları zamanı bırakıp da bu namazı ilk vaktinde kılmalarını yadırgamıştır. Bu muhterem sahâbînin Resûl-i Ekrem Efendimiz'den naklettiğine

göre, kuşluk namazının en makbul vakti, kumların iyice kızdığı, bu sebeple deve yavrularının ayağı yanmaya başladığı zamandır.

*Sahîh-i Müslim'*de bir sonraki rivayette (Müsâfirîn 144), Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sık sık gittiği Kubâ köyünde oturan müslümanların kuşluk namazını erken kıldıklarını görmüş ve onlara hadisimizde geçtiği üzere, sıcakların kumları iyice kızdırmaya başladığı bir zamanda kuşluk namazı kılmalarını tavsiye etmişti. Bu zamanı saat ve dakika olarak ifade edersek, kuşluk namazının ilk vakti, güneşin doğuşundan yaklaşık kırk beş dakika sonradır. Zeval vaktinden, yani güneşin tepe noktasına dikildiği zamandan yarım saat öncesine kadar kılınır. Gündüzün dörtte biri geçtikten sonra kılınması daha sevaptır. Zira bu saatte kılınan bir başka namaz genellikle yoktur. Kimsenin ibadet etmediği bir saatte Rabbine kulluğunu arzetmek son derece değerlidir. Seher vakti de böyledir. Bulunduğumuz yarımküreye göre insanların büyük bir kısmının uykuda olduğu bir zamanda ibadet etmek, Allah'ın rızâsını kazanmaya vesile olabilir.

Peygamber Efendimiz kuşluk namazından söz ederken, bu ibadetin evvâbînin namazı olduğunu söylemiştir. **Evvâbîn** kelimesi, "Allah'a yönelen, tövbe eden kimse" anlamındaki **evvâbın** çoğuludur. Evvâb ve evvâbîn kelimeleri Kur'ân-ı Kerîm'de altı yerde geçmektedir [İsrâ sûresi (17), 25; Sâd sûresi (38), 17, 19, 30, 44; Kâf sûresi (50), 32). Günah işlediği zaman hemen Allah'ı hatırlayarak tövbe eden, O'na yönelen, ve O'na itaat ederek hayır işler yapan her bir kimse evvâbdır.

Akşam namazından sonra altı rek`at veya dört rek`at yahut iki rek`at namaz kılan, hatta bazı hadislere göre rek`at sayısı belirtilmeden akşam ile yatsı arasında namaz kılan kimseler de evvâbîn (Allah'a yönelen kimseler) diye adlandırılmıştır. Evvâbîn namazı denince hatıra ilk gelen de akşam namazından sonra kılınan nâfile namazdır.

Evvâbîn namazının kaç rek`at kılınacağı konusunda mezhepler arasında farklı görüşler vardır. Hanefî ve Mâlikîler'e göre evvâbîn namazı altı rek`attir. Hatta Hanefîler'den bazıları, akşamın farzından sonra kılınan iki rek`at sünnetin bu altı rek`ata dahil olduğunu söylemişlerdir. Hanbelîlere göre evvâbîn namazı dört rek`attir. Şâfiîlerden bir kısmı yirmi rek`at olduğunu, diğerleri de iki veya dört yahut altı rek`at olduğunu belirtmişlerdir.

*Riyâzü's-sâlihîn'*de bu hadisten başka evvâbînden söz edilmememektedir. Kitabımızın müellifi Nevevî, kuşluk (duhâ) namazına evvâbîn namazı diyen hadislerin daha kuvvetli olduğuna bakarak kuşluk (duhâ) namazını evvâbîn namazı kabul etmiş olmalıdır. Bazı âlimler hem kuşluk namazına hem de akşamın farzından sonra kılınacak namaza evvâbîn denebileceğini söylemişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kuşluk namazı, güneş doğduktan kırk beş dakika sonra başlamak üzere, zeval vaktinden yarım saat öncesine kadar kılınabilir.
2. Kuşluk namazının en makbul saati, günün dörtte birinin geçtiği zamandır.
3. Peygamber Efendimiz, kuşluk namazı kılanları medh ederek bu namazın evvâbînin yani Allah'a yönelerek ona tövbe edenlerin namazı olduğunu söylemiştir.

208- باب الحثِّ على صلاة تحية المسجد

وكراهية الجلوس قبل يصلي ركعتين في أي وقت دخل وسواء صلَّى ركعتين بنية التحية أو صلاة فريضة أو سُنة راتبة أو غيرها

TAHİYYETÜ'l-MESCİD NAMAZI

CÂMİYE GİRİNCE TAHİYYETÜ'l-MESCİD NAMAZI KILMAK, TAHİYYETÜ'l-MESCİD VEYA FARZ YAHUT SÜNNET KILMADAN OTURMAMAK

Hadisler

1146– عن أَبِي قتادةَ رضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قالَ : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا دَخَلَ أحَدُكم المسْجِدَ ، فَلا يَجلِسْ حَتَّى يُصَلِّيَ رَكْعَتيْنِ » متفقٌ عليه .

1146. Ebû Katâde *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz mescide girdiğinde, iki rek`at namaz kılmadan oturmasın."

Buhârî, Salât 60, Teheccüd 28; Müslim, Müsâfirîn 69, 70. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 118; Nesâî, Mesâcid 37; İbni Mâce İkâmet 57

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1147– وعن جابِرٍ رضيَ اللَّه عنْهُ قالَ : أَتيْتُ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهَو فِي المسْجدِ ، فَقَالَ : «صَلِّ رَكْعَتيْنِ » متفقٌ عليه .

1147. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Birgün Peygamber *aleyhisselâm* mescidde iken yanına gittim. Bana:

"İki rek`at namaz kıl" buyurdu.

Buhârî, Salât 59, İstikrâz 7; Müslim, Müsâfirîn 72, 73

Açıklamalar

Tahiyyetü'l-mescide dair yukarıdaki hadisleri rivayet eden sahâbîlerin bu namazla ilgili hatıraları vardır.

Birinci hadisin râvisi olan Ebû Katâde birgün Mescid-i Nebevî'ye gitti. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ashâb-ı kirâm arasında oturduğunu görünce, o da gelip yanlarına oturdu. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü Ebû Katâde'ye dönerek:

- Oturmadan önce iki rek`at namaz kılmana ne engel oldu? diye sordu.

Ebû Katâde de:

- Yâ Resûlallah! Senin oturduğunu, cemâatin de yanında oturduğunu gördüm; ben de onun için kılmadım, dedi.

İşte o zaman Nebiy-yi Muhterem *sallallahu aleyhi ve sellem* yukarıdaki hadîs-i şerifi söyleyerek:

- *"Biriniz mescide girdiğinde, iki rek`at namaz kılmadan oturmasın"* buyurdu (Müslim, Müsâfirîn 60).

İkinci hadisin râvisi olan Câbir İbni Abdullah ise, dördüncü hadiste hayatından bahsederken anlatıldığı üzere, Peygamber *aleyhisselâm* ile birlikte Zâtürrikâ` Gazvesi'nden dönüyordu. Efendimiz onun bir hayli maddî sıkıntı içinde olduğunu öğrendi. Sezdirmeden ona yardım etmek istedi ve topallamaya başlayan devesini kendisine satıp satmayacağını sordu. Câbir de satabileceğini söyleyince, Medine'ye varınca parasını teslim etmek üzere anlaştılar.

Medine'ye Câbir'den önce gelen Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ertesi gün mescidin avlusunda otururken Câbir yanına geldi. Peygamber Efendimiz ona:

- *"Şimdi mi geldin?"* diye sordu. Câbir de:

- Evet, şimdi geldim, dedi.

Resûl-i Ekrem ona:

- *"Öyleyse deveni bırak da mescide gir ve iki rek`at namaz kıl!"* buyurdu. Buhârî bu hadisi, muhtelif hükümler ihtiva etmesi sebebiyle *Sahîh*'inin yirmi kadar yerinde rivayet etmiştir.

Peygamber *aleyhisselâm*'ın mescide gelen sahâbîlerine iki rek`at namaz kılmaları hususundaki bu emri, bir câmiye giren kimsenin, oturmadan önce "tahiyyetü'l-mescid" denen iki rek`at namaz kılmasının uygun olacağını göstermektedir. Dileyen iki rek'at yerine dört veya daha fazla da kılabilir.

Tahiyyetü'l-mescid, mescidi yani câmiyi selâmlamak demektir. Câmiler Allah'ın evleridir. Bir eve giren kimsenin önce ev sahibini selamlaması kadar tabii bir şey olamaz. Câmiye giren kimse tahiyyetü'l-mescid kılmak suretiyle Allah Teâlâ'yı bir nevi selâmlamış, yani ona bağlılığını, saygısını ve kulluğunu sunmuş olur.

Hanefîler tahiyyetü'l-mescidin, namaz kılınması mekrûh olan vakitlerde kılınmayacağını söylemişler, diğer mezheplerin âlimleri ise mekruh vakitler de bile kılınabileceğini belirtmişlerdir.

Tahiyyetü'l-mescid kılmayı unutarak mescide oturan kimse tekrar kalkıp bu namazı kılabilir. Yukarıda geçen Ebû Katâde olayında ve başka sahâbîlerin benzeri rivayetlerinde böyle yapılabileceği görülmektedir. Mescide giren bir kimse, üzerinde bulunan bir kaza namazı borcunu, bir sünnet namazı veya herhangi bir nâfileyi kılabilir, böylece tahiyyetü'l-mescid görevini de yerine getirmiş olur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Tahiyyetü'l-mescid, kılınması mecburi olmayan, fakat kılanın sevap kazanacağı bir ibadettir.
2. Tahiyyetü'l-mescid en az iki rek`at kılınmalıdır. Dileyen daha fazla da kılabilir.

209- باب استحباب ركعتين بَعْد الوضوء

ABDEST ALDIKTAN SONRA İKİ REK`AT NAMAZ KILMANIN SEVABI

Hadis

1148- عن أبي هُريرةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ رَسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ لِبلالٍ : «يَا بِلالُ حَدِّثْنِي بِأَرْجَى عَمَلٍ عَمِلْتَهُ في الإِسْلامِ ، فَإِنِّي سمِعْتُ دَفَّ نَعْلَيْكَ بيْنَ يَديَّ في الجَنَّة» قَالَ : مَا عَمِلْتُ عَمَلاً أَرْجَى عِنْدِي مِنْ أَنِّي لَم أَتَطَهَّرْ طُهُوراً في سَاعَةٍ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهارٍ إِلاَّ صَلَّيْتُ بِذلكَ الطُّهورِ ما كُتِبَ لِي أَنْ أُصَلِّيَ . متفقٌ عليه . وهذا لفظ البخاري .

« الدَّفُّ » بالفاءِ : صَوْتُ النَّعْلِ وَحَرَكَتُهُ عَلَى الأَرْضِ ، واللَّه أَعلم .

1148. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Bilâl'e:

"Bilâl! Müslüman olduktan sonra yaptığın ibadetler arasında en fazla sevap beklediğin hangisidir? Çünkü ben cennette, senin ayakkabılarının tıkırtısını önümde duydum" diye sordu.

Bilâl de:

- Gece veya gündüz abdest aldıktan sonra bu abdestle kılabildiğim kadar namaz kılarım. En fazla sevap beklediğim ibadet budur, dedi.

Buhârî, Teheccüd 17, Tevhîd 47; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 108

Açıklama

Hadîs-i şerîf'in *Sahîh-i Müslim'*deki rivayetinde Efendimiz Bilâl'e, "Ben bu gece cennette senin ayakkabılarının tıkırtısını önümde duydum" buyurduğuna göre, bu olay Efendimiz'in rüyasında meydana gelmiştir. Olayın rüyada meydana geldiğini açıkça gösteren hadisler de bulunmaktadır (Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 6).

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz, diğer insanların dayanamayacağı kadar çok ibadet ettiği halde, yine de Cenâb-ı Hakk'ı en fazla hoşnut edecek, dolayısıyla insana en çok sevap kazandıracak ibadetleri araştırmaktan geri durmamıştır. Onun bu davranışı, yapılan ibadetleri ve hayırları hiçbir zaman yeterli görmemek, daha çok sevap getirecek hayırları ve ibadetleri öğrenmek ve onları yapmaya çalışmak gerektiğini göstermektedir.

Peygamber *aleyhisselâm*'ın, tıpkı bir öğretmenin öğrencisini yanına çağırıp onun dersleriyle ilgilenmesi ve durumunu beğenince onu takdir ve teşvik etmesi gibi, sahâbîlerinin ibadetleriyle de ilgilenmesi ve onları bu konuda cesaretlendirmesi ne hoş ve teşvik edici bir davranıştır. Efendimiz'in bu nevi hareketleri, onun ne güzel bir mürşid ve eğitimci olduğunu göstermektedir.

Bilâl-i Habeşî hazretleri, 1105 numaralı hadiste kendisinden kısaca sözedildiği üzere, İslâm uğrunda büyük sıkıntılara katlanan faziletli bir insandı. Resûl-i Kibriyâ Efendimiz'in etrafında pervâne olan, onun buyurduklarını yapmaya, onun istediği gibi yaşamaya gayret eden samimi müslümanlardan biriydi. Her abdest veya boy abdesti aldığında en az iki rek`at namaz kılmak suretiyle, kendisine İslâm nimetini ve abdest alma devletini lutfeden Cenâb-ı

Hakk'a şükretme usûlünü, Efendimiz *aleyhisselâm*'ın ibadetlerine bakarak ilk defa o keşfetmişti. Abdesti bozulunca hemen abdest aldığını, abdest alınca da hemen iki rek`at namaz kıldığını gösteren rivayetler vardır (İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, III, 42, Teheccüd 17). Peygamber Efendimiz bu hadîs-i şerifiyle, Bilâl-i Habeşî'yi cennetle müjdelemekte, ona âhirette de beraber olacaklarını haber vermektedir.

Bilâl-i Habeşî'nin hâtırası olan bu namaz **"abdest şükrü"** (şükrü'l-vudû') diye anılmaktadır. Abdest şükrü, abdest veya gusülden, hatta teyemmümden hemen sonra kılınabileceği gibi, o abdest bozulmadığı sürece istenildiği zaman da kılınabilir.

Bir müslüman, Hz. Bilâl'in yaptığı gibi, ibadet etme arzu ve isteğine göre, dilediği vakitlerde ibadet edebilir; daha önce kimsenin yapmadığı hayır yollarını keşfedebilir. İslâm'ın hedefine ve Resûlullah'ın sünnetine ters düşmeyen her güzel davranışın güzel dinimizde mutlaka yeri ve karşılığı vardır. Zira kul ibadet ve hayır yapmaktan usanmadıkça, mükâfat hazinesi sınırsız olan Cenâb-ı Hak onun karşılığını fazlasıyla vererek kulunu bahtiyar eder.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mânevî temizlikten, yani abdest, gusül veya teyemmümden sonra en az iki rek`at namaz kılmak, Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmaya vesile olan nâfile bir ibadettir.

2. Müslümanların abdest şükrü diye andıkları bu nâfile ibadeti ilk defa Bilâl-i Habeşî îfâ etmiş, Peygamber Efendimiz de iyi bir şey yaptığını söyleyerek bu ibadeti onaylamış, dolayısıyla ümmetini bu ibadeti yapmaya teşvik etmiştir.

210- باب فضل يوم الجمعَة ووُجوبها والاغتِسال لها والتطيّب والتبكير إليها والدعاء يوم الجمعة والصلاة على النبيّ صلى الله عليه وسلم فيه وبيان ساعة الإجابة واستحباب إكثار ذكر الله بعد الجمعة

CUMA GÜNÜNÜN FAZİLETİ

CUMA GÜNÜNÜN FAZİLETİ VE CUMA NAMAZININ FARZ OLUŞU, CUMA NAMAZI İÇİN BOY ABDESTİ ALMANIN, GÜZEL KOKU SÜRÜNÜP ERKENDEN CÂMİYE GİTMENİN, CUMA GÜNÜ DUA ETMENİN, RESÛL-İ EKREM'E SALAVÂT GETİRMENİN, O GÜN DUALARIN KABUL OLUNDUĞU ZAMANI BEKLEMENİN VE CUMA NAMAZINDAN SONRA ALLAH TEÂLÂ'YI ÇOK ZİKRETMENİN SEVABI

Âyet

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِيالْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًالَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ [10]

1. **"Cuma namazı kılınınca yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lutfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz."**

Cum'a sûresi (62), 10

Cuma namazından önce ve sonra kılınacak sünnet namazlar hakkında 1129 numaralı hadiste bilgi verilmiştir. Bu âyet-i kerîmenin bulunduğu Cuma sûresinin dokuzuncu âyetinde cuma ezanı okununca, işi gücü bırakıp Allah'ı anmak üzere cuma namazı kılınması gerektiği

belirtilmekte, açıklamakta olduğumuz yukarıdaki onuncu âyette de cuma namazını kıldıktan sonra herkesin tamamen serbest olduğu, dilediği şekilde hareket edebileceği ifade edilmektedir. Diğer bir söyleyişle, cuma namazını kılan kimsenin bu görevini yerine getirmiş olduğu, şayet ticaretinin başına dönmek istiyorsa dönebileceği, ilim öğrenmek istiyorsa tekrar kitaplarının başına oturabileceği, ibadet etmek istiyorsa dilediği şekilde ibadet edebileceği, hatta dinlenmek istiyorsa dinlenebileceği ortaya konmaktadır. Âyet-i kerîmedeki "yeryüzüne dağılın" ifadesi kesin bir emir değildir. Artık herkesin dilediğini yapmakta serbest olduğu yönünde bir açıklamadır.

Âyet-i kerîmenin devamındaki "Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz" buyruğu, cuma namazı kılanlara bir hatırlatma ve uyarı mâhiyetindedir. Yüce Rabbimiz bu kısa ve özlü tavsiyesi ile bize şöyle demektedir:

Siz cuma namazını kılmakla bir görevi yerine getirdiniz, artık dağılıp gidebilirsiniz; ama kendinizi büsbütün dünyaya kaptırmayın. Kalbinizi devamlı surette canlı ve uyanık tutabilmek için işinizin başında veya evinizde iken yahut bir yere gelip giderken Allah'ın adını anıp zikrederek, zaman zaman Kur'an okuyarak, nâfile namazlar kılarak, Allah'ın kullarına ve diğer mahlûkatına iyi davranıp hizmet ederek, O'nun size esirgemeden verdiği lutufları düşünerek Cenâb-ı Hakk'ı her fırsatta anıp zikredin. Böyle davranırsanız Allah'ın rızâsını kazanabilir ve dolayısıyla kurtuluşa erebilirsiniz.

Hadisler

1149- وعَنْ أَبي هُريرةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قالَ : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «خيْرُ يوْمٍ طلعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الجُمُعَةِ : فِيهِ خُلِقَ آدمُ ، وَفيه أُدْخِلَ الجَنَّةَ ، وفيه أُخْرِجَ مِنْهَا » رواه مسلم .

1149. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Üzerine güneş doğan en hayırlı gün cuma günüdür. Âdem o gün yaratıldı, o gün cennete konuldu ve yine o gün cennetten çıkarıldı."

Müslim, Cum`a 17, 18. Ayrıca bk. Tirmizî, Cum`a 1, 2; Nesâî, Cum`a 4, 45

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte, üzerine güneş doğan gün ifadesiyle, bütün günler kastedilmekte ve cumadan daha hayırlı bir günün bulunmadığı anlatılmaktadır. Esasen günler birbirinin aynı olduğu için aralarında bir fark bulunmamakla beraber, günleri birbirinden farklı kılan şey, o günlerde meydana gelen olaylardır. Cuma gününü değerli yapan da, ibadetler içinde en büyük öneme sahip olan cuma namazının o gün kılınmasıdır. Zira cuma günü müslümanlar, cuma namazı kılmak maksadıyla bir araya gelir, beraberce ibadet edip Allah'a kulluklarını arzeder, dua ve niyazda bulunurlar. Bunun sonucunda, içlerindeki iyi insanlar sayesinde bir kısmının duası kabul edilir, bir kısmının günahı bağışlanır. İşte bundan dolayı, ramazanı ayların sultanı saydığımız gibi, cumayı da günlerin sultanı sayarız.

Cuma gününe üstün değer kazandıran hususlardan biri de, 1158 ve 1159 numaralı hadislerde görüleceği üzere, duaların kabul edildiği bir vaktin bu günde bulunmasıdır.

Cuma gününden sonraki en değerli gün, arefe günüdür. **Arefe** gününe üstün değer kazandıran husus, cuma namazında mü'minlerin buluşmaları gibi, arefe gününde de Arafat'ta bir araya gelip Allah'a dua ve niyazda bulunmalarıdır. Bazı âlimler arefe gününü cuma gününden daha üstün saymışlardır. Arefeyi yılın, cumayı da haftanın en hayırlı günü saymak suretiyle böyle bir ayırım ortadan kalkmış olur. Şayet bir de cuma günü arefeye denk gelirse, o gün kesinlikle en değerli gündür. Böyle bir güne tesadüf eden haccın **hacc-ı ekber** sayılması da bu sebepledir. İnsan hacc-ı ekberi ganimet bilmeli ve o günü ibadetlerle değerlendirmelidir.

Cuma günü ile arefe gününün en makbul günler sayılması bir gerçeği ortaya çıkarmaktadır. O da kullarının topluca ibadet edip yalvarmalarından Cenâb-ı Hakk'ın memnun ve hoşnut olduğu, bu sebeple bazı kullarını bağışlayıp bazısının dualarını kabul ettiğidir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, yukarıdaki hadîs-i şerîfte, cuma günü meydana gelen üç önemli olayı haber vermektedir. Bunlar Hz. Âdem'in o gün yaratılması, o gün cennete konulması ve o gün cennetten dünyaya indirilmesidir. Başka hadislerde, bunlara ilâveten, Hz. Âdem'in tövbesinin o gün kabul edildiği ve kıyametin o gün kopacağı belirtilmektedir (Tirmizî, Cum`a 1, 2; Nesâî, Cum`a 45).

Hz. Âdem'in cennetten çıkmasını, oradan atılma ve kovulma gibi düşünenler olabilir. Hz. Âdem'in cennetten çıkması, ilâhî kader gereğince dünyanın insanla, özellikle peygamberler ve Allah'ın veli kullarıyla şereflenip süslenmesine vesile olmuş, Hz. Âdem de bu suretle Allah'ın yeryüzündeki halifesi olma şerefine ermiştir.

Hz. Âdem'in cennetten çıkmasını makbul bir şey saymayanlar, onun cuma günü vefat etmesini de aynı şekilde iyi bir hâdise saymayabilirler. Halbuki Hz. Âdem vefat etmek suretiyle, dünya gurbetinden kurtulup asıl vatanı olan cennete dönmüştür.

Kıyametin kopması da böyle anlaşılmalı ve kıyamet, mü'minler için Allah'ın cemâline ve sayısız nimetlerine kavuşma sürecinin başlaması sayılmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cuma günü en hayırlı gündür.
2. Hz. Âdem o gün yaratılmış, o gün cennete konulmuş, Allah'ın halifesi olsun diye o gün yeryüzüne indirilmiştir.
3. İnsan cumanın faziletini bilmeli, iyilikler ve ibadetler yaparak bu günü değerlendirmelidir.

1150– وَعَنْهُ قَالَ : قال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ تَوَضَّأَ فأَحْسَنَ الوُضُوءَ ثُمَّ أَتى الجُمُعَةَ، فاسْتَمَعَ وَأَنْصتَ ، غُفِرَ لَهُ ما بَيْنَه وَبَيْنَ الجُمُعَةِ وزِيَادة ثَلاثَةِ أَيَّامٍ ، وَمَنْ مَسَّ الحَصَى ، فَقَدْ لَغَا »رواه مسلم .

1150. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse güzelce abdest alarak cuma namazına gelir, hutbeyi ses çıkarmadan dinlerse, iki cuma arasındaki ve fazla olarak üç günlük daha günahları bağışlanır. Kim hutbe okunurken çakıl taşlarıyla oynarsa, boş ve mânasız bir iş yapmış olur."

Müslim, Cum`a 27. Ayrıca bk. Müslim, Cum`a 26; Ebû Dâvûd, Salât 203; Tirmizî, Cum`a 5; İbni Mâce, İkâmet 62, 81

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1151- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « الصَّلَواتُ الخَمْسُ والجُمُعةُ إلى الجُمعةِ ، وَرَمَضَانُ إلى رمَضَانَ ، مُكَفِّرَاتٌ ما بيْنَهُنَّ إذا اجْتُنِبَتِ الكبَائِرُ » رواه مسلم .

1151. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Büyük günahlardan kaçınıldığı sürece, beş vakit namaz ile iki cuma ve iki ramazan, aralarında geçen günahlara keffaret olur."

Müslim, Tahâret 16. Ayrıca bk. Müslim, Tahâret 14, 15

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz ilk hadîs-i şerîfte cuma namazının önemine işaret etmekte, bu namazı usûlüne uygun olarak kılan kimsenin on günlük günahının bağışlanacağını müjdelemektedir. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* cuma ibadetinin biri bedenî, diğeri de ruhi olmak üzere iki şartından söz etmekte, bedenî hazırlığın, sünnetlerine ve edeplerine uygun şekilde güzelce abdest almak, hatta 1153. hadiste tavsiye edileceği üzere boy abdesti almak olduğunu söylemekte, ruhi hazırlığın da cuma hutbesi okunurken, hiçbir şeyle ilgilenmeden ve kimseyle konuşmadan hutbeyi dinlemek olduğunu belirtmektedir. Zira hutbe okunurken konuşulan her gereksiz söz, yapılan her mânasız iş bu önemli ibadetin sevabını kaybetmeye yol açar.

Birinci hadiste müslümanların hutbe okunurken çakıl taşlarıyla oynamaktan menedilmeleri bize târihî bir gerçeği hatırlatmaktadır. Peygamber Efendimiz zamanında mescidlerin zemini kum ve topraktı. Bu sebeple bazı sahâbîler, hutbe okunurken, secde edecekleri yerlerdeki çakıl taşlarını alıp kenara koymaya çalışırlardı. Bu basit meşgale insanın hem bedeni hem de ruhuyla kendini ibadete vermesine engel olduğundan, Allah'ın Resûlü hutbe dinlerken başka bir şeyle oyalanmamayı tavsiye etmektedir.

Her iki hadîs-i şerîfte belirtilen ve bizim için hayâtî öneme sahip bir mesele de, farz ibadetlerin küçük günahların affına vesile olmasıdır. Buna göre insanın gönül huzuru ile bir vakitten öteki vakte kadar kıldığı beş vakit namaz, cuma namazı ve samimiyetle tuttuğu ramazan orucu, aynı cinsten bir diğer farzın yapılacağı zamana kadar işlenen küçük günahların bağışlanmasına imkân vermektedir. İnsanoğluna sunulan böyle bir imkân, Cenâb-ı Hakk'ın kulunu ne kadar sevdiğinin ve iki cihanda bahtiyar olması için ona büyük fırsatlar verdiğinin en güzel delilidir.

Şu da unutulmamalıdır ki, bu hadisler ile benzeri hadislerde bağışlanacağı belirtilen küçük günahlar, insanın Allah'a karşı sorumlu olup da yapmadığı görevleridir; diğer bir söyleyişle insan üzerindeki Allah hakkıdır. Küçük günahların bağışlanması, büyük günahlardan sakınma şartına bağlıdır. Kul haklarının affedilmesi ise, kendisine karşı haksızlık yapılan insanın hoşnut edilmesiyle mümkün olabilir. Bununla beraber Allah Teâlâ'nın haksızlığa uğrayan kulunu razı ve hoşnut edip haksızlık eden kulunu bağışlaması da pekâlâ mümkündür. Büyük günahlara gelince, onların bağışlanması ya samimi bir tövbe ile veya Cenâb-ı Mevlâ'nın lutuf ve keremiyle mümkün olur.

Açıklamakta olduğumuz 1150. hadis, cuma namazının en üstün ibadet olduğunu açıkça ifade etmektedir. Zira beş vakit namaz sadece öteki vakte, ramazan orucu sadece öteki ramazana kadar işlenen küçük günahların bağışlanmasına vesile olduğu halde, cuma namazı öteki cumaya kadar yapılan günahların bağışlanmasına vesile olduktan başka, ayrıca üç günlük günahın daha silinmesine imkân vermektedir. Ancak bu imkânı elde edebilmek için, hadisin baş tarafındaki iki şartı, yani güzelce abdest alma ve hutbeyi bir şeyle oyalanmadan ve konuşmadan sükûnetle dinleme gereğini unutmamalıdır.

Bazı ibadetlerin küçük günahların bağışlanmasına vesile olduğu âyet-i kerîmelerden de anlaşılmaktadır: **"İyilikler kötülükleri (günahları) giderir"** [Hûd sûresi (11), 114], **"Size yasak edilen büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örter ve sizi şerefli bir yere koyarız"** [Nisâ sûresi (4), 31] âyetleri bu ilâhî ihsânı ve bağışı göstermektedir.

İnsan bu güzel imkânı değerlendirmeli, iyilikler ve ibadetler yaparak Cenâb-ı Hakk'ın bağışına lâyık olmaya çalışmalıdır. Bu güzel ibadetler sayesinde insanın bağışlanacak küçük günahı kalmasa bile, bu ibadetler onun derecesinin artmasına, belki de Cenâb-ı Mevlâ'nın lutfuyla büyük günahlarının hafiflemesine vesile olacaktır.

1151. hadisin benzerleri 130 ve 1047 numaralarla geçmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cuma namazına gitmeden önce güzelce abdest almalı, hatta mümkünse boy abdesti almalıdır.
2. Cuma hutbesi sükûnetle dinlenmeli, hutbe okunurken hiçbir şeyle meşgul olmamalıdır.
3. Beş vakit namaz, cuma namazı ve ramazan orucu, büyük günahlardan sakınıldığı takdirde, öteki vakte, öteki cumaya ve öteki ramazana kadar yapılacak küçük günahların bağışlanmasına vesile olur.
4. Büyük günahların bağışlanması için, o günahlardan samimi bir şekilde tövbe etmek gerekir; tövbe edilememişse, o günahı Cenâb-ı Hakk'ın bağışlaması umulur.

1152– وَعَنْهُ وعَنِ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمْ ، أَنَّهما سَمِعَا رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ عَلَى أَعْوَادِ مِنْبَرِهِ : « لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الجمُعَاتِ ، أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّه على قُلُوبِهِمْ ، ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الغَافِلِينَ » رواه مسلم .

1152. Ebû Hüreyre ile *İbni Ömer radıyallahu anhüm*'den rivayet edildiğine göre bu iki sahâbî Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in minber üzerinde şöyle buyurduğunu duymuşlardır:

"Bazı kimseler cuma namazlarını terketmekten ya vazgeçerler veya Allah Teâlâ onların kalplerini mühürler de gafillerden olurlar."

Müslim, Cum`a 40. Ayrıca bk. Nesâî, Cum`a 2; İbni Mâce, Mesâcid 17

Açıklamalar

Bu hadis cuma namazının önemini bir kere daha belirtmekte ve onun vazgeçilmezliğini âdeta perçinlemektedir. Bir önceki hadisin açıklamasında görüldüğü üzere en önemli namaz

cuma namazıdır. Bu sebeple cuma günü her müslümanın diğer müslüman kardeşlerinin arasında bu namazı gönül uyanıklığı içinde kılması gerekir.

Cuma namazının değerini anlamayan, bu namazın kendilerine verilmiş bir lutuf olduğunu kavramayan kimseler, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in belirttiğine göre, kusurlarının farkına varıp cuma namazına başlama imkânına sahiptirler. Cuma namazını ihmal ederek kendilerine yazık eden bu kimseler şayet hatalarından geri dönmezlerse, onları feci bir âkıbet beklemektedir. O da kalplerini Allah Teâlâ'nın büsbütün mühürlemesi, yani lutfunu ve keremini onlardan büsbütün kesmesi, bunun sonucunda ilâhî hidâyeti bir daha kabul edemeyecek mânevî bir çöküntüye düşmeleridir. Bir hadîs-i şerîfte bu ihmal üç cuma ile sınırlandırılmıştır. Bu durumu Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle belirtmektedir: *"Cuma namazlarını önemsemeyerek üç hafta cuma namazı kılmayan kimsenin kalbini Allah Teâlâ mühürler"* (Ebû Dâvûd, Salât 204; Tirmizî,
Cum`a 4; Nesâî, Cum`a 2; İbni Mâce, İkâmet 93). Cuma namazını önemsememek, hiçbir özrü, mâzereti olmadan bu namazı kılmamak demektir. Cuma namazını küçümsediği veya inkâr ettiği için kılmayanlara gelince, onlar zaten dinden çıkmış olacakları için konumuzun dışında kalmaktadırlar.

Görüldüğü üzere hiçbir mazereti bulunmadığı halde cuma namazına gitmeyen kimse, mânevî bakımdan kötü bir noktadadır. Böyle birinin cuma namazına gitmemek suretiyle işlediği günahı bağışlatmak için ancak tövbe etmesi gerekir. Bununla beraber kusurundan dolayı Cenâb-ı Hak'tan af dilediğini göstermek maksadıyla varsa bir dinar, yoksa yarım dinar tutarında sadaka vermesini Peygamber Efendimiz tavsiye etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cuma namazı müslüman erkeklerin mutlaka kılması gereken bir ibadettir.

2. Hiçbir mâzereti olmadan cuma namazını kılmayan kimseler şayet bu tutumlarından vazgeçmezlerse, Allah Teâlâ onların kalplerini mühürler, yani onlardan lutfunu keser; böylece o kimseler artık Allah'ı düşünmezler.

1153– وَعَن ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا ، أَنَّ رَسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قالَ : «إِذا جاءَ أَحَدُكُمُ الجُمُعَةَ ، فَلْيَغْتَسِلْ » متفقٌ عليه .

1153. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz cuma namazına gideceği zaman boy abdesti alsın."

Buhârî, Cum`a 2, 5, 12; Müslim, Cum`a 1, 2, 4; Tirmizî, Cum`a 3; Nesâî, Cum`a, 7, 25; İbni Mâce, İkâmet, 80

1155 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1154– وعن أبي سعيدٍ الخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ: « غُسْلُ يَوْمِ الجُمُعَةِ وَاجِبٌ على كلِّ مُحْتَلِمٍ » متفقٌ عليه .

المراد بالمحْتَلِمِ : البَالِغُ . وَالمرَادُ بِالوُجُوبِ : وَجُوبُ اختيَارٍ ، كَقَوْلِ الرَّجُلِ لِصَاحِبِهِ حَقُّكَ وَاجِبٍ عليَّ ، والله أعلم .

1154. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Her bâliğ olan kimseye cuma günü boy abdesti almak gereklidir."

Buhârî, Ezan 161, Cum`a 2, 3, 12; Müslim, Cum`a 5, 7; Ebû Dâvûd, Tahâret 127; Nesâî, Cum`a 2, 6, 8, 11; İbni Mâce, İkâmet 80

1155 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1155- وَعَنْ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عنْهُ قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الجمعة فَبِها ونعمت ، ومن اغتسلَ فالغُسْلُ أفضَلُ » . رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديث حسن .

1155. Semüre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Her kim cuma günü abdest alırsa ne iyi eder; hele boy abdesti alırsa, o daha iyidir."

Ebû Dâvûd, Tahâret 128; Tirmizî, Cum`a 5. Ayrıca bk. Nesâî, Cum`a 9

Açıklamalar

Yukarıdaki üç hadiste, cuma namazına gitmeden önce boy abdesti almanın (gusletmenin) önemi belirtilmektedir. Birinci hadiste Resûlullah Efendimiz cuma namazına gidecek herkese boy abdesti almayı tavsiye etmektedir. İkinci hadiste bu tavsiyeyi daha ileri götürmekte ve erginlik çağına giren herkesin cuma namazına gitmeden önce boy abdesti almasının gerekli (vâcip) olduğunu belirtmektedir. Üçüncü hadiste ümmetini bu konuda fazla sıkıntıya sokmamak düşüncesiyle olmalı ki, abdest almanın yeterli olduğunu, ama boy abdesti almanın çok daha iyi olacağını söylemektedir.

Peygamber Efendimiz zamanındaki müslümanlar, kendi işini kendi gören kimselerdi. Cuma namazı vaktine kadar işlerinde çalışır, cuma vakti yaklaşınca işlerini bırakıp üzerlerindeki iş elbisesiyle namaza gelirlerdi. Bu sebeple vücutları ağır kokardı. Peygamber Efendimiz bunun üzerine ashâbına *"Cuma günü yıkansanız"* buyurdu (Buhârî, Cum`a 16, Büyû` 15; Müslim, Cum`a 6). Daha sonra muhtelif hadislerinde bu mesele üzerinde durdu.

Hz. Ömer'in bu konudaki tavrı, cuma namazı için boy abdesti almanın farz olmasa bile önemli bir dinî gelenek olduğunu göstermektedir. Hilâfeti yıllarında birgün Hz. Ömer cuma hutbesi okurken Hz. Osman mescidden içeri girdi. Onun cuma namazına vaktinde gelmemesini doğru bulmayan Hz. Ömer, konuşmasını keserek namaza niçin vaktinde gelmediğini sordu. Hz. Osman da o gün bir meşgalesi bulunduğunu, evine döndüğü zaman ezan okunduğunu, vakit geçirmeden çabucak abdest alıp geldiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, biriniz cuma namazına gideceği zaman boy abdesti alsın, buyurduğunu bildiğin halde sadece abdestle yetindin öyle mi?" diye çıkıştı

(Buhârî, Cum`a 2, 5; Müslim, Cum`a 3, 4). Bu ihtarıyla Hz. Ömer hem cuma namazına geç kalınmaması gerektiğini hatırlattı hem de namaza gelirken boy abdesti almanın uygun olacağını anlattı. Şayet cuma namazı için boy abdesti almak şart olsaydı Hz. Osman câmiye mutlaka guslederek gelirdi; gusletmeden geldiğini öğrenen Hz. Ömer de onu mutlaka boy abdesti almak üzere geri gönderirdi.

Cuma namazına gitmeden önce gusletmek konusundaki hadislerin tamamı gözden geçirildiği zaman, cuma namazı için boy abdesti almanın farz olmadığı anlaşılmakta, boy abdesti alarak cumaya gitmenin ve böylece huzurlu bir havada namaz kılmanın insana büyük sevap kazandıracağı ortaya çıkmaktadır. Cuma namazına yakın bir saatte gusletmek, câmiye daha temiz bir şekilde gitmeyi sağlasa bile, daha önce gusletmekte hiçbir sakınca yoktur.

Yine bu konudaki hadislerden anlaşılan bir diğer husus da boy abdestinin cuma gününden dolayı değil, cuma namazına gidileceğinden dolayı alınması gereğidir. Zira güzelce yıkanmadan, vücudundaki kiri, yağı, pis kokuyu temizlemeden camiye giden kimsenin oradaki müslümanları rahatsız edeceği şüphesizdir. Boy abdesti alarak vücudunu temizleyen kimse, o günün müslümanlar için bir bayram günü olduğunu dikkate almalı, kirli iş elbisesini çıkrmalı, temiz elbisesini giyerek namaza gitmelidir. İş verenlerin bunu dikkate alması, işçilerinin cuma namazına temiz bir şekilde gitmeleri için gerekli imkân ve şartları hazırlamaları dinî bir görevdir. Şüphesiz devletin de bu konu da gerekli imkânları hazırlaması lâzımdır. Cuma namazı için boy abdesti alma tavsiyesinin, çeşitli sebeplerle cuma namazına gidemeyen müslümanlar ile cuma namazına gitmeyen hanımları kapsamadığı ise bellidir. 1154 numaralı hadisin diğer rivayetlerinde cuma namazına gitmeden önce boy abdesti aldıktan başka dişleri temizlemek ve güzel koku sürünmek de tavsiye edilmektedir. Ter kokusunu önemli ölçüde gidermeye yarayan güzel koku sürünme meselesi bir sonraki hadiste ele alınacaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cuma namazı için sadece abdest almak yeterli olmakla beraber boy abdesti almak sünnettir; dolayısıyla daha sevaptır.
2. Cuma günü müslümanların bayramıdır. Böyle değerli bir günde ter kokan vücuduyla camiye giderek müslümanları rahatsız etmeye kimsenin hakkı yoktur.
3. Ağır işlerde çalışan kimselerin cuma ibadetlerine tertemiz gidebilmeleri için, iş verenler gerekli imkânları sağlamalıdır.

1156– وعَنْ سَلمَانَ رَضِيَ اللَّه عنه ، قال : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الجُمُعةِ ، ويَتَطَهرُ ما استَطَاعَ مِنْ طُهْرٍ ، ويدَّهِنُ مِنْ دُهْنِهِ ، أَو يَمَسُّ مِن طِيبِ بَيْتِهِ ، ثُمَّ يَخْرُجُ فلا يُفرِّق بَيْنَ اثَنيْنِ ، ثُمَّ يُصَلِّي مَا كُتِبَ لَهُ ، ثُمَّ يُنْصِتُ إذا تكَلَّم الإِمَامُ ، إلاَّ غُفِرَ لهُ ما بَيْنَه وبيْنَ الجُمُعَةِ الأخرَى » رواه البخاري .

1156. Selmân *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir kimse cuma günü boy abdesti alarak elinden geldiğince temizlenir, saçını sakalını yağlayıp tarar veya evindeki güzel kokudan süründükten sonra câmiye gider, fakat orada yan yana oturan iki kimsenin arasını açmaz, sonra Allah Teâlâ’nın

kendisine takdir ettiği kadar namaz kılar, daha sonra sesini çıkarmadan imamı dinlerse, o cumadan öteki cumaya kadar olan günahları bağışlanır.”

Buhârî, Cum`a 6, 19.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadîs-i şerîfte cuma namazına gidecek bir müslümanın bu müstesnâ ibadete evinde nasıl hazırlanması, câmiye varınca orada nasıl davranması ve hutbeyi nasıl dinlemesi gerektiğini anlatmaktadır. Bu hadis cumanın bir bayram günü olduğunu belirtmekte, câmide diğer kardeşleriyle kaynaşıp bütünleşecek olan müslümanın, bu ilâhî dâvete titizlikle hazırlanması gerektiğini öğretmektedir.

Buna göre bir müslüman önce dış temizliği yapacak, tırnaklarını kesecek, uzayan ve kirlenmiş olan saçını, sakalını, bıyığını düzeltip yıkayacak, dişlerini misvakla temizleyecek veya fırçalayacak, bedeninde temizlemesi gereken yerler varsa temizleyecek, güzelce boy abdesti alacak, sonra da temiz elbiselerini giyecektir.

Hadîs-i şerîfteki “yağlanma” ifadesi günümüzün insanına fazla birşey ifade etmeyebilir. Ama Resûl-i Ekrem Efendimiz zamanında ve özellikle Arabistan yarımadasında yaşayan kimselerin uzun saç ve sakalları hem sıcak iklimin hem de toz toprağın tesiriyle, bakım yapmadıkları takdirde, kısa zamanda kirlenip keçelenirdi. Kirlenen saç ve sakallarını ancak yağladıktan sonra yumuşatarak tararlardı.

Cuma namazına giden kimsenin hem bayram sevincini daha canlı bir şekilde hissedebilmek hem de câmideki ter kokusu sebebiyle ağırlaşacak olan havayı bir ölçüde hafifletmek maksadıyla güzel koku sürünmesi tavsiye edilmektedir. Hadisimizde geçen “evindeki güzel kokudan sürünme” ifadesi, kendisine mahsus kokusu bulunmayan kimseleri hedef almakta, onların hanımlara mahsus olup erkekler için yadırganmayacak kokulardan bir miktar sürünmeleri istenmektedir.

Yukarıdan beri anlatıldığı şekilde hazırlıklarını tamamlayan bir kimse, başka hadislerden de öğrendiğimiz gibi, cumaya gitmek üzere evinden erken bir saatte çıkacak ve namaza yaya olarak sâkin bir şekilde yürüyerek gidecek, yaya da gitse, binitli de gitse yolda kimseyi rahatsız etmeyecektir. Camiye vardığı zaman boş bulduğu yere oturacak, yer bulamamak gibi bir sebeple yanyana oturan ve aralarında boşluk bulunmayan iki kimseyi, aralarına girmeye çalışarak rahatsız etmeyecektir. Şayet ön saflarda boşluk varsa, geride oturanların arasından geçip öne doğru ilerleyecek; ilerideki saflarda boşluk yoksa, cemaatin omuzlarından atlayarak öne geçmeye çalışmayacaktır. Hutbeyi rahatça dinleyebileceği bir yer varsa oraya, değilse uygun olan bir yere geçip oturacak ve hutbeyi sükûnetle dinleyecektir. Hatta bazı âlimlerin belirttiğine göre bu sırada selâm almak da dahil olmak üzere hiçbir şeyle meşgul olmayacaktır.

Gerek câmiye giderken yolda kimseyi rahatsız etmeme gerek câmiye varınca oturanları incitmeme esası, güzel dinimizin insana verdiği değerin ve saygının pek güzel bir ifadesidir. Ben cumaya gidiyorum diye kimsenin bir başkasını rahatsız etmeye hakkı yoktur.

Câmiye giden kimsenin, şayet vaaz edilmiyor veya Kur’an okunmuyorsa, tahiyyetü’l-mescid veya nâfile namaz yahut kaza namazı gibi bir miktar namaz kılması uygun olur.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem,* usûlüne uygun şekilde hazırlanarak cuma namazını kılan kimsenin, 1150 ve 1151 numaralı hadislerde de belirtildiği üzere, öteki cumaya kadar yapacağı veya geçen cumadan bu cumaya kadar yaptığı küçük günahların bağışlanacağı müjdesini vermektedir. Hadîs-i şerîfteki bu müjdeyi şu âyet-i kerîme de

desteklemektedir: *“Size yasaklanmış olan büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örter ve sizi şerefli bir yere koyarız”* [Nisâ sûresi (3), 31].

Hadis daha önce 829 numara ile geçmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cuma namazına gitmeden önce güzelce temizlenerek boy abdesti almalı, güzel koku sürünmelidir.

2. Câmide kimseyi rahatsız etmemeli, usûlünce oturan ve aralarında açıklık bırakmayan kimselerin arasına oturmamalıdır.

3. Câmiye erken gitmeli ve en azından iki rek`at tahiyyetü’l-mescid veya başka bir namaz kılmalıdır.

4. İmam hutbeye çıktıktan sonra kimseyle konuşmamalı, hiçbir işle oyalanmamalıdır.

5. Resûl-i Ekrem Efendimiz, tavsiye ettiği şekilde bir cuma namazı kılan kimsenin iki cuma arasındaki küçük günahlarının bağışlanacağını müjdelemiştir.

1157- وعَنْ أَبي هُريرةَ رضي اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : «مَن اغْتَسَلَ يَوْمِ الجُمُعَةِ غُسْلَ الجنَابَةِ ، ثُمَّ رَاحَ في السَاعة الأولى ، فكَأَنَّمَا قرَّبَ بَدنَةً ، ومنْ رَاحَ في السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ ، فَكأَنَّما قَرَّبَ بَقَرَةً ، وَمَنْ رَاحَ في السَاعَةِ الثَالِثةِ ، فَكأَنَّما قَرَّبَ كَبْشاً أَقرَنَ، ومنْ رَاحَ في السَّاعَةِ الرَّابِعةِ ، فَكأنَّما قَرَّبَ دَجاجَةً ، ومنْ رَاحَ في السَّاعَةِ الخامِسةِ فَكأَنَّما قَرَّبَ بيْضَةً ، فَإِذا خَرَجَ الإِمامُ ، حَضَرَتِ الملائِكَةُ يَسْتمِعُونَ الذِّكرَ» متفقٌ عليه . قوله : « غُسلَ الجَنَابة » ، أَي : غُسلاً كغُسْلِ الجنَابَةِ في الصِّفَةِ .

1157. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir kimse cuma günü cünüplükten temizleniyormuş gibi boy abdesti aldıktan sonra erkenden cuma namazına giderse bir deve kurban etmiş gibi sevap kazanır. İkinci saatte giderse bir inek, üçüncü saatte giderse boynuzlu bir koç kurban etmiş gibi sevap kazanır. Dördüncü saatte giderse bir tavuk, beşinci saatte giderse bir yumurta sadaka vermiş gibi sevap elde eder. İmam minbere çıkınca melekler hutbeyi dinlemek üzere topluluğun arasına katılır.”

Buhârî, Cum`a 4; Müslim, Cum`a 10. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 127; Tirmizî, Cum`a 6; Nesâî, Cum`a 14

Açıklamalar

Hadisimizde asıl anlatılmak istenen şey, cuma namazına erken gidilmesi gerektiğidir. Yalnız Resûl-i Ekrem Efendimiz cuma günü boy abdesti almayı tavsiye ettiği diğer hadislerde sadece gusülden söz etmiş, bu hadîs-i şerîfte ise, cünüblükten temizleniyormuş gibi boy abdesti alma ifadesini kullanmıştır. Onun burada, cuma günü câmiye giden erkeğin gönlünü her türlü dış etkilerden koruyabilmesi için eşiyle beraber olduktan sonra boy abdesti almasını

uygun gördüğü ve onu pek üstün edebi ve nezâketi sebebiyle ancak böyle ima ettiği söylenebilir. Böyle bir hazırlıktan sonra erkenden, yani zeval vaktinden önceki bir saatte cuma namazına giden kimsenin bir deve kurban etmiş gibi sevap kazanacağını ifade buyurmaktadır. Çünkü böyle bir kimse câmiye varınca ön saflara geçip oturacak ve 1084-1098. hadisler arasında genişçe anlatıldığı üzere, ön safta oturmanın sevabını elde edecek, cuma vaktine kadar ibadet ederek, Kur'an okuyarak, tesbih ve zikirle meşgul olarak vaktini değerlendirecektir.

Hadîs-i şerîfte cuma namazına erken gitmeyi ifade etmek üzere kullanılan birinci saat, ikinci saat, beşinci saat gibi sözlerle, altmış dakikalık zaman diliminden ibaret olan saat değil, cuma namazı için câmide toplanılmaya başlanan zamandan, imamın minbere çıktığı ana kadar olan süre kastedilmiştir. Bu süre içinde erken davranıp câmiye gidenler, sırasıyla deve, inek, boynuzlu koç kurban etmiş gibi sevap kazanacaklardır. Daha sonra gidenler ise sırasıyla tavuk veya yumurta sadaka etmiş gibi sevap elde edeceklerdir. Nesâî'nin bir rivayetinde tavuk ile yumurta arasında bir de serçe verme şıkkı vardır. İmam minbere çıktıktan sonra ise, yukarıda zikredilen bazı kaynaklardaki hadislerde daha açık ifadelerle belirtildiğine göre, melekler câmiye erken gelenleri kaydettikleri defterleri kapatıp hutbeyi dinlemek üzere topluluğun arasına katılacaklarından, o andan sonra câmiye gidenlerin adı deftere kaydedilmeyecek, dolayısıyla onlar câmiye erken gelme sevabından mahrum kalacaklardır.

İmam minbere çıktıktan sonra câmiye giren kimse, cumaya erken gitme sevabını kaçırmış olsa bile, cuma namazını kılma sevabını kaçırmamış olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cuma namazına gitmeden önce boy abdesti almalıdır.
2. Cumaya mümkün olduğu kadar erken gidip ön saflara oturmalıdır.
3. Cuma namazına erken gidenler, sırasıyla deve, inek, boynuzlu koç kurban etmiş veya tavuk yahut yumurta sadaka vermiş gibi sevap kazanırlar.
4. İmam minbere çıktıktan sonra melekler defterleri kapatıp hutbeyi dinlemek üzere câmiye girecekleri için o andan sonra gelenleri, cumaya erken gelenler defterine yazmazlar.
5. Cuma namazı meleklerin de hazır bulunduğu en değerli ibadetlerden biridir.

1158- وعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ذكر يَوْمَ الجُمُعَةِ ، فَقَالَ : « فِيها سَاعَةٌ لا يُوَافِقها عَبْدٌ مُسلِمٌ ، وَهُو قَائِمٌ يُصَلِّي يسأَلُ اللَّه شَيْئاً ، إِلاَّ أَعْطَاهُ إِيَّاه » وَأَشَارَ بِيدِهِ يُقَلِّلُهَا ، متفقٌ عليه.

1158. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* cuma gününden söz ederek şöyle buyurdu:

"Cuma gününde bir zaman vardır ki, şayet bir müslüman namaz kılarken o vakte rastlar da Allah'tan bir şey isterse, Allah ona dileğini mutlaka verir."

Resûl-i Ekrem o zamanın pek kısa olduğunu eliyle gösterdi.

Buhârî, Cum`a 37, Talâk 24, Daavât 61; Müslim, Müsâfirîn 166, 167, Cum`a 13-15. Ayrıca bk. Tirmizî, Cum`a 2; Nesâî, Cum`a 45; İbni Mâce, İkâmet 99

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1159- وَعنْ أَبي بُردةَ بنِ أَبي مُوسَى الأَشعَرِيِّ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : قَالَ عَبْدُ اللَّهِ ابنُ عُمرَ رضَيَ اللَّه عنْهُمَا : أَسَمِعْت أَبَاكَ يُحَدِّثُ عَن رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فِي شَأْنِ ساعَةِ الجُمُعَةِ؟ قَالَ : قلتُ : نعمْ ، سَمِعتُهُ يقُولُ : سمِعْتُ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « هي ما بيْنَ أَنْ يَجلِسَ الإِمامُ إِلى أَنْ تُقضَى الصَّلاةُ » رواه مسلم .

1159. Ebû Bürde İbni Ebû Mûsâ el-Eş`arî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Birgün Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* bana:

- Cuma günü duaların kabul edildiği zaman hakkında babanın Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bir hadis rivayet ettiğini duydun mu? diye sordu. Ben de:

- Evet, duydum. Babam, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittiğini söyledi:

"O vakit, imamın minbere oturduğu andan namazın kılındığı zamana kadar olan süre içindedir."

Müslim, Cum`a 16. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 202; Nesâî, Cum`a 45

Açıklamalar

Cuma gününe büyük değer kazandıran özelliklerden biri, yukarıdaki iki hadiste görüldüğü üzere, duaların geri çevrilmeyeceği mübarek bir vaktin bu günde bulunmasıdır. Cenâb-ı Hakk'ın kullarına olan sayısız lutuflarından biri de, onlara böyle müstesna fırsatlar vermesidir. Sanki O böyle eşsiz zamanlar ve fırsatlar yaratmak suretiyle kullarına olan sevgisini göstermekte ve onlardan âhireti kazanmak için gayrete gelmelerini beklemektedir. Cuma günü duaların kabul edildiği bu değerli vaktin ne zamana denk geldiği konusu ashâb-ı kirâmı da meşgul etmiştir. İkinci hadisimizde görüldüğü üzere, Abdullah İbni Ömer de bu vakti öğrenmek istemiş, büyük sahâbî Ebû Mûsâ el-Eş`arî'nin Kûfe kadısı olan fakih ve muhaddis oğlu, tâbiîn neslinin ileri gelen âlimlerinden Ebû Bürde'ye, "Acaba babandan bu konuda bir şey duydun mu?" diye sormuştur. Adının Âmir veya Hâris olduğu da söylenen Ebû Bürde, "bu vaktin imamın minbere oturduğu andan namazın kılındığı zamana kadar olan süre içinde olduğuna" dair babasından duyduğu hadisi rivayet etmiştir. İbni Mâce'deki rivayete göre icâbet vakti denilen bu zaman dilimi, cuma namazı için kâmet getirildiği andan namazın bittiği zamana kadar olan süredir (İkâmet 99).

Keşke duaların kabul edildiği bu "icâbet vakti" hadiste geçtiği gibi net ve belirgin olsaydı da, müslümanlar o zaman diliminde Cenâb-ı Hakk'a niyazlarını arzedebilselerdi. Bu konudaki diğer hadisler araştırıldığı zaman meselenin pek de net, kesin ve belirgin olmadığı görülmektedir. Bazı sahâbîler ve diğer âlimler bu sürenin ikindi namazından güneşin battığı âna kadar olduğunu söylemektedir. Ashâb-ı kirâmdan Abdullah İbni Selâm ile Ebû Hüreyre bu konu üzerinde sohbet ederken Abdullah İbni Selâm bu vakti bildiğini söyledi ve o vaktin cuma günü güneş batmadan önceki zaman dilimi olduğunu belirtti. Ebû Hüreyre, hadisteki ifadeye onun dikkatini çekerek bu duanın namaz içinde yapılması gerektiğini, güneş batmadan önceki saatlerde ise namaz kılınmayacağını hatırlattı. O zaman Abdullah İbni Selâm ona şu hadisi okudu:

“Bir kimse namaz kılar, sonra da diğer namaza kadar oradan ayrılmadan oturduğu yerde beklerse, bu süre içinde devamlı surette namaz kılmış sayılır” (Tirmizî, Cum`a 2; Nesâî, Cum`a 45; İbni Mâce, İkâmet 99).

Bu sonuncu hadis, namazın içinde nasıl dua edileceğini haklı olarak merak eden müslümanları da aydınlatmaktadır. Duaların kabul edildiği bu vakit imamın minbere çıktığı andan namazın kılındığı zamana kadar ki süre içinde bulunsa bile, müslümanlar câmide oturup hutbeyi dinlerken namaz kılıyormuş gibi sevap kazanırlar. İmamın hutbede bulunduğu sırada konuşmayı veya mânasız bir işle uğraşmayı yasaklayan hadislerin hikmeti bir kere daha anlaşılmaktadır. Müslümanlar bu değerli zamanı mânen uyanık ve şuurlu olarak geçirmelidir.Yine bir hadîs-i şerîften öğrendiğimize göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* duaların kabul edildiği saati önceleri bildiğini, fakat sonradan tıpkı Kadir gecesinin kendisine unutturulduğu gibi bu saatin de unutturulduğunu söylemiştir (İbn Huzeyme, *Sahîh,* III, 122: Kitâbü’l-Cum`a, bâbü insâti’n-nebî vakte tilke’s-sâ`a). Ebû Mûsâ el-Eş`arî’nin, yukarıdaki 1159 numaralı hadisi, bu unutturma hâdisesinden önce duymuş olması da mümkündür. Cuma gününde dileklerin kabul edildiği zamanla ilgili olarak, İbn Hacer’in tamamını zikrettiği (*Fethu’l-bârî,* II, 483-489) kırk bir rivayet bulunmakla beraber, 1158 ve 1159 numarayla geçen yukarıdaki iki hadis bu rivayetlerin en sağlamı kabul edilmiştir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu vaktin pek kısa bir zaman diliminden ibaret olduğunu anlatmak üzere, baş parmağının içini orta ve küçük parmaklarının ortasına koyarak mübarek eliyle işarette bulunmuştur. Bu da bizim cuma gününü, özellikle yukarıdaki hadislerde belirtilen zaman dilimini, son derece uyanık geçirmemizi gerekli kılmaktadır.

1159 numaralı hadisteki “Allah’tan bir şey isterse” ifadesi, bu hadisin muhtelif rivayetlerinde “Allah’tan bir hayır isterse” şeklinde geçmektedir. Demek oluyor ki Cenâb-ı Hak’tan istenecek şey, fena bir dilek, bir haram değil, hayırlı, dünya ve âhiret için faydalı bir istek olacaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cuma günü, içinde duaların kabul edildiği zamanın da bulunduğu çok mübarek bir gündür.

2. Cuma gününü, duaların kabul edildiği zamanı yakalama ümidiyle ibadet ve dua ile geçirmelidir.

3. Duaların kabul edildiği saat, birçok sahâbî ve büyük imamların da belirttiği gibi, muhtemelen imamın hutbeye çıktığı an ile cumanın farzının kılındığı zaman arasında veya ikindi namazı ile güneşin battığı vakit arasındadır.

1160- وَعَنْ أَوسِ بنِ أَوسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ مِنْ أَفضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْم الجُمُعَةِ ، فأَكثِروا عليَّ مِنَ الصَّلاةِ فِيهِ ، فَإِنَّ صَلاتَكُمْ مَعْروضَةٌ عليَّ » رواه أبو داود بإِسناد صحيح .

1160. Evs İbni Evs *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Günlerinizin en faziletlisi cuma günüdür. Bu sebeple o gün bana çokca salâtü selâm getiriniz; zira sizin salâtü selâmlarınız bana sunulur.”

Ebû Dâvûd, Salât 201, Vitir 26. Ayrıca bk. Nesâî, Cum`a 5; İbni Mâce, İkâmet 79, Cenâiz 65

Evs İbni Evs

Bu sahâbînin Sakîf kabilesinden olduğu, sonraları Dımaşk'a yerleştiği, orada yaşayıp yine orada vefat ettiği bilinmektedir. Evs yirmi dört hadis rivayet etmiş olup bu hadisler Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbni Mâce'nin Sünen'leri ile Ahmed İbni Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz cuma gününün faziletini belirttikten ve onun "günlerin en faziletlisi" olduğunu söyledikten sonra kendisine özellikle cuma günleri daha fazla salâtü selâm getirmemizi emir buyurmaktadır. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* 1149 numaralı hadiste de cumanın faziletinden bahsetmiş ve *"Üzerine güneş doğan en hayırlı gün cuma günüdür. Âdem o gün yaratıldı, o gün cennete konuldu ve yine o gün cennetten çıkarıldı"* buyurmuştu.

Getirdiğimiz salâtü selamlar, Efendimiz'e sunduğumuz birer hediyedir. Özel günlerde sunulan hediyeler daha bir anlam kazanır. Cuma günleri, yukarıdaki hadîs-i şerîflerde de gördüğümüz gibi, diğer zaman dilimlerine göre en özel, en değerli zamanlardır. 1400-1410 numaralı hadisler arasındaki "Resûlullah'a Salâtü Selâm Getirme" bahsinde bu konu üzerinde genişçe durulacaktır. Hadisimizin oradaki rivayetinde, burada bulunmayan şu ilâve yer almaktadır:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâb-ı kirâma:

"Salâtü selâmlarınız bana sunulur" buyurması üzerine onlar:

- Yâ Resûlallah! Vefat ettiğin ve senden hiçbir eser kalmadığı zaman salâtü selâmlarımız sana nasıl sunulur? diye sordular.

Bunun üzerine Peygamber *aleyhisselâm*:

- *"Allah Teâlâ peygamberlerin bedenlerini çürütmeyi toprağa haram kıldı"* buyurdu (bk. 1402).

Peygamberlerin vücutlarının çürümemesi şüphesiz bir mûcizedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in belirttiğine göre, ümmeti kendisine *"Allâhümme salli alâ Muhammed'in ve alâ âli Muhammed"* diye salâtü selâm gönderdikçe Allah Teâlâ ona rûhunu iade edecek ve böylece kendisine gönderilen salâtü selâmı alacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'in mübarek ruhuna gönderilen salâtü selâmlar kendisine sunulur. O da bu selâmları alır.

2. Cuma günü çok faziletli bir gün olduğu için, Resûlullah Efendimiz'e bu mübarek günde sunulan salâtü selâmlar, diğer vakitlerdeki salâtü selâmlardan daha kıymetli, sevabı daha çoktur.

211- باب استحباب سجُود الشكر

عند حصول نعمة ظاهرة أو اندفاع بلية ظاهرة

ŞÜKÜR SECDESİ

BİR NİMETE KAVUŞUNCA VEYA BİR SIKINTIDAN KURTULUNCA ŞÜKÜR SECDESİ YAPMANIN İYİ BİR DAVRANIŞ OLDUĞU

Hadisler

1161– عَنْ سَعْدِ بنِ أَبي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّه عنْهُ قَالَ : خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِن مَكَّةَ نُرِيدُ المدِينَةَ ، فَلَمَّا كُنَّا قَرِيبًا مِن عَزْوَراءَ نَزَل ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ ، فدعَا اللَّه سَاعَةً ، ثُمَّ خَرَّ سَاجِدًا ، فَمَكَثَ طَوِيلاً ، ثُمَّ قامَ فَرَفَعَ يَدَيْهِ ، ساعَةً ، ثُمَّ خَرَّ ساجِدًا فَعَلَهُ ثَلاثاً وَقَالَ: إِنِّي سَأَلْتُ رَبِّي ، وَشَفَعْتُ لأُمَّتِي ، فَأَعْطَانِي ثُلُثَ أُمَّتي ، فَخَررتُ ساجدًا لِرَبِّي شُكرًا ، ثُمَّ رَفعْتُ رَأْسِي ، فَسَأَلْتُ رَبِّي لأُمَّتي ، فَأَعْطَانِي ثُلثَ أُمَّتي ، فَخررْتُ ساجداً لربِّي شُكراً ، ثمَّ رَفعْت رَأسِي فَسَألتُ رَبِّي لأُمَّتي ، فَأعطانِي الثُّلُثَ الآخَرَ ، فَخَرَرتُ ساجِدا لِرَبِّي» رواه أبو داود .

1161. Sa`d İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber Medine'ye gitmek üzere Mekke'den yola çıkmıştık. Azverâ denen yere yaklaştığımızda Resûl-i Ekrem bineğinden indi. Sonra ellerini kaldırarak bir süre dua etti. Sonra secdeye kapandı, uzunca bir süre secdede kaldı. Tekrar ayağa kalktı, yine ellerini kaldırıp bir müddet dua etti. Sonra secdeye kapandı. Bunu üç defa tekrarladı. Buyurdu ki:

"Rabbimden dilekte bulundum ve ümmetim için şefaat niyaz ettim. O da ümmetimin üçte birini bana bağışladı. Ben de Rabbime şükretmek için secdeye kapandım. Sonra tekrar başımı kaldırıp Rabbimden ümmetimi bağışlamasını diledim; O da bana ümmetimin üçte birini bağışladı. Ben de bunun üzerine Rabbime şükür secdesine kapandım. Sonra tekrar başımı kaldırıp Rabbimden ümmetimi diledim; O da bana ümmetimin geri kalan üçte birini bağışladı. Ben de Rabbime şükretmek üzere secdeye kapandım."

Ebû Dâvûd, Cihâd 152

Açıklamalar

Kadir kıymet bilmek; gördüğü iyiliğe teşekkür etmek iyi insanların vasfıdır. Peygamber Efendimiz, gördüğü iyilik sebebiyle insanlara teşekkür etmeyen bir kimsenin Allah Teâlâ'ya şükretmiş sayılmayacağını ifade buyurmaktadır (Ebû Dâvûd, Edeb 1). Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, müslümanın iyilik ve ikram karşısında böylesine duyarlı olması gerektiğine işaret etmektedir. Bir kahvenin kırk yıl hatırı sayıldığı inancı, Peygamberî bir ahlâkın sonucudur. İnsanların bize yaptığı iyiliğin asıl sahibi şüphesiz Cenâb-ı Hak olmakla beraber, o iyiliğin görünürdeki sahibine teşekkür etmekle Allah'a da şükretmiş sayılmaktayız.

Mevlâmızın bize olan iyiliklerine gelince, bunları saymak elbette mümkün değildir. Bu nimetlerin şüphesiz en büyüğü dünyaya insan olarak gelmek ve müslüman bir çevrede

doğmaktır. İslâm nimeti başta olmak üzere sahip bulunduğumuz bütün ihsanlara, hiçbir bedel ödemeden kavuşmuşuzdur. Bu ilâhî lutufların her birine şükretmek bir kulluk görevidir. En iyi şükür Cenâb-ı Hakk'ın istediği gibi olmak, O'nun emrettiği gibi yaşamaktır. Allah bizi böyle bir hayatı yaşamaya muvaffak buyursun.

Peygamber Efendimiz yanındaki sahâbîlerle birlikte Mekke'den Medine'ye giderken, Mekke yakınlarındaki Azverâ denen bir küçük tepeye gelince devesinden indi, ellerini kaldırarak bir süre dua etti. Sonradan açıkladığına göre, dua ederken Cenâb-ı Hak'tan ümmetinin bağışlanmasını niyaz etmişti. Allah Teâlâ onun gönlüne ümmetinin üçte birini kendisine bağışladığını, yani onları önünde sonunda cennetine koyacağını ilham edince şükür secdesine kapandı ve lutfettiği bu nimetten dolayı Allah'a şükretti. Duada ısrarlı olmayı tavsiye eden Resûlullah Efendimiz, kendisine bağışlanmayan diğer ümmetini düşünerek tekrar duaya başladı. Onun bu ısrarı üzerine Cenâb-ı Mevlâ ümmetinin ikinci üçte birini de bağışladığını müjdeledi. Böyle büyük bir lutuf karşısında sessiz kalınamayacağını düşünen Allah Resûlü tekrar şükür secdesine kapandı. Geriye kalan zavallı ümmetini düşündü. Onlara beslediği derin sevgi ve şefkat sebebiyle mübarek ellerini bir kere daha kaldırdı ve onların da kendisine bağışlanmasını istedi. Bu niyazı da kabul edilince, sevincinden dolayı üçüncü defa şükür secdesine kapandı. Zaten Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e sevineceği bir haber gelince hemen şükür secdesine kapanırdı (Ebû Dâvûd, Cihâd 152; Tirmizî, Siyer 25). Büyük günah işleyen bir kısım ümmetinin günahları sebebiyle ceza görseler bile, cehennemde ebediyen kalmayacağı ve kendisinin şefaatiyle cennete kavuşacağı, küçük günah işleyenlerin ise belki de hiç ceza görmeden bağışlanacağı müjdesi Resûl-i Ekrem'i pek sevindirdi.

İnsanı sevindiren her nimet, atlatılan her sıkıntı bir şükrü gerekli kılar. Esasen **Sa`dî-i Şîrâzî**'nin dediği gibi biri aldığımız, diğeri verdiğimiz nefes için olmak üzere, her nefes alıp verdikçe iki şükür borcumuz vardır; ama hiç olmazsa Allah'ın bizden istediği farz ibadetleri edâ ederek, Resûlullah Efendimiz'in devamlı surette kıldığı sünnet namazları kılarak, bir de gönlümüzde yeni bir sevinç dalgası estiren bahtiyarlıklara kavuştuğumuzda ve bir musibetten kurtulduğumuzda Allah'a şükür secdesine kapanarak ona kulluğumuzu ve minnetimizi arzetmeliyiz. Böyle zamanlarda yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımlar, Allah rızâsı için kılınan namazlar da birer şükür ifadesi olur.

Hadîs-i şerifin bize verdiği derslerden biri, insan dua ederken dağ başında bile olsa, bağırıp çağırmadan, tıpkı Cenâb-ı Hakk'ın tavsiye buyurduğu gibi gizli gizli yalvararak, ürpererek, yüksek olmayan bir sesle dua etmelidir [En`am sûresi (6), 63; A`râf sûresi (7), 55, 205]. İnşallah bir gün radyo ve televizyonlarımızda da usûlüne uygun olarak böyle dua edildiğini görürüz.

Şükür secdesi tıpkı tilâvet secdesi gibidir. Abdestli iken şükür secdesine niyet edilir, eller kaldırılmadan "Allahüekber" diyerek tekbir alınır, secdeye varılır, mümkün olduğu kadar uzun secde edilir, sonra da selâm verilir. 1174 numaralı hadiste, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in gece namaz kılarken, bazı rek'atların secdesinde elli âyet okuyacak kadar uzun bir süre kaldığı ve muhtelif duaları okuduğu görülecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz ümmetine karşı son derece şefkatliydi. Gerçek hayatın âhiret hayatı olduğunu bildiği için de, ümmetinin âhirette bahtiyar olmasını isterdi.

2. Bir nimete kavuşunca veya bir sıkıntıdan kurtulunca, verdiği nimete şükretmek, kurtardığı sıkıntıdan dolayı hamdetmek için Allah'a şükür secdesi yapmalıdır.

212- باب فضل قيام الليل

GECE NAMAZ KILMANIN FAZİLETİ

Âyetler

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَى أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا [79]

1. “**Gecenin bir bölümünde de uyanıp kalk ve sana mahsus olmak üzere, nâfile namaz kıl; ola ki bu sâyede Rabbin seni övgüye değer bir makama ulaştırır.”**
İsrâ sûresi (17), 79

Âyet-i kerîmede Peygamber Efendimiz’den, gecenin bir kısmında uykudan kalkması ve namaz kılması istenmektedir. Arapça’da geceleyin uykudan uyanarak namaz kılmaya teheccüt dendiği için bu namaza da teheccüt namazı adı verilmiştir.

Peygamber Efendimiz bütün gece uyumayıp namaz kılan sahâbîlerini ikaz etmiş, bunun vücudu yorgun düşüreceğini dikkate alarak bütün gece ibadet etmeyi doğru bulmamıştır. 152 numaralı hadiste geniş bir şekilde ele alındığı üzere, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* genç sahâbîsi Abdullah İbni Amr İbni Âs’ın kendini hırpalarcasına ibadet etmesini yasaklamıştır.

Âyet-i kerîmeden anlaşıldığına göre teheccüt namazı sadece Peygamber Efendimiz’in şahsına mahsus bir ibadettir. Bu ibadetin Resûlullah için fazladan bir fazilet yani mendup ve nâfile olduğunu söyleyen âlimler vardır. Onları böyle düşünmeye sevkeden, Peygamber *aleyhisselâm*’ın geçmişte kalan ve ileride işlenmesi mümkün görülen bütün günahlarının bağışlanmasıdır. Ümmeti için durum elbette farklıdır. Gece namazı onların günahlarına kefâret ve bağışlanmalarına sebep olur. Bazı âlimler ise teheccüt namazı denilen gece namazının Peygamber Efendimiz için beş vakit namaz üzerine ilâve edilmiş fazladan bir farz olduğunu söylemişler, bu özel farz ile onun ümmetine olan üstünlüğünün bir kere daha pekiştirildiğini belirtmişlerdir.

Âyette “**Ola ki bu sâyede Rabbin seni övgüye değer bir makama ulaştırır**” diye belirtilen *makâm-ı mahmûd*, hamd, minnet ve teşekkürlerini sunma makamı demektir. Bu yüce makam Resûl-i Ekrem Efendimiz’e mahsustur. Kıyamet gününde her ümmet, diğer bir ifadeyle bütün beşeriyet Resûlullah’ın şefaatıyla mahşerdeki o korkunç bekleyişten bir an önce kurtulmak isteyecekler, kurtulur kurtulmaz da ona bu lutuf ve şefâatinden dolayı şükranlarını sunacaklardır. Makâm-ı mahmûd’un, makâm-ı şefaat olduğu söylenebilir.

تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ [16]

2. “Vücutları yatak yüzü görmez.”
Secde sûresi (32), 16

Vücutlarının yatak yüzü görmediği belirtilen kimseler, geceleyin kalkıp Allah rızâsı için ibadet eden, namaz kılan, dua eden kimselerdir. Bu âyet-i kerîmenin tamamı şöyledir:

“Korkuyla ve ümitle Rablerine yalvarıp ibadet ettikleri için vücutları yatak yüzü görmez. Kendilerine verdiğimiz nimetlerden Allah yolunda harcarlar.”

Geceleri kalkıp ibadet eden kimselerin mükâfatı yukarıdaki âyetin devamında (17 numaralı âyette) şöyle belirtilmektedir:

“Yaptıklarına karşılık olarak onlar için kendilerini mutlu edecek ne güzel nimetler hazırlanıp saklandığını bilemezler.”

Âyet-i kerîmede bu mükâfatın büyüklüğünü hiç kimsenin tahmin ve hayal edemeyeceği belirtilmektedir. Onun ne muazzam ve erişilmez bir mükâfat olduğunu sadece Cenâb-ı Hak bilir. 1884 numaralı hadiste geleceği üzere Peygamber Efendimiz Allah Teâlâ’nın has kulları için hazırladığı bu mükâfatı hiçbir gözün görmediğini, hiçbir kulağın duymadığını, bu büyük lutfun hiçbir insanın hatır ve hayalinden geçmediğini söylemiştir.

İbadet ve tâatla meşgul oldukları için vücutları yatak yüzü görmeyen bu bahtiyar insanlardan, aşağıdaki âyette şöyle söz edilmektedir:

كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ [17]

3. “Geceleri pek az uyurlar.”

Zâriyât sûresi (51), 17

Âyet-i kerîmenin baş tarafından itibaren cenneti kazanmış müttakî insanların özellikleri sayılmakta, bu özelliklerden birinin, dünyada iken geceleri teheccüt namazı kılmak için pek az uyumaları, zamanlarını Allah’a ibadet ve dua ile geçirmeleri olduğu belirtilmektedir. Bir sonraki âyette onların bu ibadetlerinin seher vakitlerine kadar devam ettiğine işaretle **“seher vakitlerinde bağışlanma diledikleri**” söylenmektedir.

Hayatın fâni, ömrün kısa, dünyanın gelip geçici olduğu unutulmamalı, sağlığın ve gençliğin pek çabuk tükenen birer sermâye olduğu gözardı edilmemelidir. Geceleri kalkıp ibadet ve dua etmek nefsimize hoş gelmediğinden, tembelliğimize kılıf bulmak için bin dereden su getirmekteyiz. Halbuki bize ömür sermayesini lutfeden Allah Teâlâ, başka âyetlere bakmasak bile, yukarıdaki üç âyette, iyi kullarının özelliklerinden birinin geceleri ibadet etmek için yatağını terketmek olduğunu ifade buyurmaktadır. Rabbim hepimize ibadet zevki nasip eylesin (âmin).

Hadisler

1162– وعَن عائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْها ، قَالَتْ : كَانَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ حَتى تَتَفطَّرَ قَدَماه ، فَقُلْتُ لَهُ : لِمَ تَصْنَعُ هذا يا رسُول اللَّهِ وَقد غُفِرَ لَكَ ما تَقَدَّم مِن ذَنْبِك وَمَا تَأَخَّرَ ؟ قَالَ : « أَفَلا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا » . متفقٌ عليه .

1162. Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* geceleyin kalkıp ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. Bunun üzerine ona:

- Yâ Resûlallah! Senin geçmiş ve gelecek bütün hataların bağışlandığı halde niye böyle kendini yoruyorsun? dedim.

Bana cevâben:

- **“Allah’a şükreden bir kul olmayayım mı?”** buyurdu.

Buhârî, Tefsîrû sûre (48), 2; Müslim, Münâfikîn 81. Diğer kaynaklar için bk. 1163 numaralı hadis.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in geceleri kendisini yorgun düşürecek şekilde ibadet etmesi, ayakları çatlayıncaya veya baldırı şişinceye (Buhârî, Teheccüd 6) kadar uzun süre kıyamda kalması Hz. Âişe annemizi pek üzüyordu. Onun günah korkusuyla veya bağışlanma arzusuyla ibadet ettiğini düşünüyordu. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz'e Fetih sûresinin ikinci âyetindeki **"Allah, senin geçmiş ve gelecek kusurlarını bağışlar"** müjdesini hatırlattı. *"Allah senin geçmişte yaptığın, gelecekte yapabileceğin bütün hatalarını bağışladığı halde kendini niçin bu kadar yoruyorsun?"* diye sordu. Allah'ın Resûlü de, bu büyük lutuf karşısında sessiz kalamayacağını, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine verdiği bu bağışlanma nimetine elinden geldiğince, gücü yettiğince şükretmenin bir kulluk görevi olduğunu söyledi. Bir önceki babda da açıklandığı üzere, iyiliğe ancak iyi insanların teşekkür edeceğini hatırlattı.

Hayatının uzun bir döneminde saatlerce ayakta kalarak ibadet etmekten derin zevk alan Resûl-i Ekrem Efendimiz, Hz. Âişe annemizin belirttiğine göre, kilosu artınca oturarak namaz kılmaya başladı. Uzun süre oturduğu yerden okur, secde edeceği zaman ayağa kalkar, bir müddet daha okuduktan sonra rükûa ve secdeye varırdı [Buhârî, Tefsîru sûre (48), 2].

99 numarayla Mücâhede bahsinde geçmiş olan hadisimizin açıklamasında belirtildiği üzere peygamberlerin hataları bizim hatalarımız gibi değildir. Yapılması daha sevap olanı yapacak yerde onu bırakıp sadece sevap olanı yapmaları veya küçük yanılgıları peygamberler için hata sayılmıştır. Yoksa Peygamberler kasten günah işlemezler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, Cenâb-ı Hakk'ın lutuflarına şükretmek üzere geceleyin çok ibadet ederdi.
2. İyiliğe teşekkür, insânî bir görevdir.
3. Nimetlerinden dolayı Allah'a şükretmenin çeşitli yolları vardır. Bu şükür dille de ifade edilebilir; Efendimiz'in yaptığı gibi geceleyin ibadet etmek suretiyle de olabilir.
4. Peygamber Efendimiz, bu uygulamasıyla, gece ibadetinin, kulluğu en iyi ifade etme tarzı olduğunu göstermiştir.

وعَنِ المغيرةِ بنِ شعبةَ نحوهُ ، متفقٌ عليه .

1163. Mugîre İbni Şu`be'den bu hadisin benzeri rivayet edilmiştir.

Buhârî, Teheccüd 6, Rikâk 20; Müslim, Münâfikîn 79-80. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 187; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 17; İbni Mâce, İkâmet 200

Açıklama

Mugîre İbni Şu`be'nin rivayet ettiği belirtilen, fakat burada zikredilmeyen hadis ile Hz. Âişe'nin rivayet ettiği 1162 numaralı hadis arasında, birkaç kelime değişikliği dışında, mâna olarak hiçbir fark yoktur. Bu sebeple Nevevî Mugîre İbni Şu`be'nin rivayetini burada tekrar zikretmeye gerek görmemiştir.

1164– وَعَنْ عليٍّ رَضِيَ اللَّه عنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم طَرَقَهُ وَفاطِمَةَ لَيْلاً ، فَقَالَ : « أَلا تُصلِّيَانِ ؟ » متفقٌ عليه . « طرقَةُ » : أَتَاهُ لَيْلا .

1164. Alî *radıyallahu anh*'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Bir gece Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Ali ile Fâtıma'nın kapısını çaldı ve onlara:

"Namaz kılmayacak mısınız?" buyurdu.

Buhârî, Teheccüd 5, Tefsîru sûre (18), 1, İ`tisâm 18, Tevhîd 31; Müslim, Müsâfirîn 206

Açıklamalar

Burada hadîs-i şerîfin sadece baş tarafı rivayet edilmiştir. Son tarafı da pek ibretlidir. Gece namazının ne kadar değerli ve faziletli olduğunu herkesten iyi bilen Resûl-i Ekrem Efendimiz, sevgili kızının ve "Sen benim dünyada da âhirette de kardeşimsin" buyurduğu sevgili damadının bu feyizden istifade etmelerini istedi. Bu sebeple bir gece evlerine giderek kapılarını çaldı ve *"Namaz kılmayacak mısınız?"* diye onları uyandırdı. O anda Hz. Ali'nin hatırına Zümer sûresinin 42. âyeti geldi. Uyuyup kalmalarının bu âyete uygun düştüğünü hatırlatmak için:

- Yâ Resûlallah! Bizim canımız Allah'ın kudret elindedir. O bizi uyandırmak isterse, uyandırır, dedi. Hz. Ali'nin işaret ettiği âyette ölen ve uykuya dalan kimselerin ruhlarının Allah Teâlâ'nın kudretinde bulunduğu, Cenâb-ı Hakk'ın ölenlerin ruhlarını bırakmadığı, fakat uyuyanların ruhlarını ecelleri gelene kadar serbest bıraktığı anlatılmaktaydı.

Hz. Ali'nin bu hazırcevaplığına Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* pek hayret etti. Kim bilir belki de o sırada namaz kılamayacak durumda idiler. Bu sebeple Allah'ın Resûlü hiçbir şey söylemeden arkasını dönüp yürüdü. Giderken de mübarek elini dizine vurarak:

- "**Zaten insan tartışmaya pek düşkündür**" [Kehf sûresi (18), 54] âyetini okudu.

Allah'ın Resûlü Cenâb-ı Hak'tan "Ailene namazı emret!" [Tâhâ sûresi (20), 132] buyruğunu almış bir insandı. Onlara farz namazı daha önce elbette emretmişti; ama sadece kendisine farz olan ve insana büyük sevaplar kazandıran gece namazından onların da faydalanmasını istedi. Bunun için gecenin bir vaktinde kalkıp onların evine gitti. Bir daha ele geçmeyecek olan sevaplardan mahrum kalmalarına gönlü razı olmadığı için istirahat ettiklerini bile bile onları uyandırdı.

Hz. Ali'nin bu olayı, kendi aleyhine gibi görünmesine rağmen, müslümanların ondan faydalanacağını düşünerek anlatması, onun hem üstün bir tevâzua sahip olduğunu hem de din kardeşlerinin menfaatini her şeyin üstünde tuttuğunu göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Gece namazı pek değerli bir ibadettir. İşte bu sebeple Resûlullah Efendimiz sevdiklerini tatlı uykularından uyandırmış, bu feyizden onların da faydalanmalarını istemiştir.

2. İnsan sevdiklerini ibadete teşvik etmeli ve namaza kalkmalarına yardımcı olmalıdır.

3. Sevgili eşimizi, oğlumuzu, kızımızı sabah namazına uyandırmaya kıyamadığımızı hatırlamalı ve aile fertlerimize karşı Resûlullah Efendimiz'den daha şefkatli olamayacağımızı bir daha düşünmeliyiz.

1165- وعَن سالِمِ بنِ عبدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رضِيِ اللَّه عَنْهُم ، عَن أَبِيه : أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « نِعْمَ الرَّجلُ عبدُ اللَّهِ لَو كانَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ » قالَ سالِمٌ : فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بعْدَ ذلكَ لا يَنَامُ مِنَ اللَّيْلِ إِلاَّ قَلِيلاً . متفقٌ عليه .

1165. Ömer İbnü'l-Hattâb'ın torunu Sâlim'in, babası Abdullah İbni Ömer'den rivayet ettiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

"Abdullah ne iyi adam! Keşke bir de gece namazı kılsa!" buyurdu.

Sâlim diyor ki:

O günden sonra Abdullah geceleri pek az uyurdu.

Buhârî, Teheccüd 2, 21, Fezâilü's-sahâbe, 19, Ta`bîr 25, 36; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 139, 140

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in, kayınbiraderi Abdullah'a yaptığı yukarıdaki iltifatın hoş bir sebebi vardır. Abdullah İbni Ömer diyor ki: Ashâb-ı kirâmdan biri bir rüya gördüğü zaman, bunu gelip Resûl-i Ekrem'e anlatırdı. Ben de buna imrenir ve içimden, keşke bir rüya görsem de Resûlullah'a arzetsem, derdim. O sıralar henüz çok gençtim. Âdet olduğu üzere ben de mescidde uyurdum. Nihayet bir gün isteğime kavuştum. Rüyamda iki melek beni yakaladılar ve tuttukları gibi cehenneme götürdüler. Cehennem, kuyu duvarı gibi taşla örülmüştü. İki de direği vardı. Orada Kureyş kabilesinden tanıdıklarım bulunuyordu. Gördüklerimden korktum ve "Cehennemden Allah'a sığınırım" demeye başladım. Bu sırada başka bir melek geldi ve bana "Korkma!" dedi. Bu rüyamı ablam Hafsa'ya anlattım. O da Resûlullah'a arzetti. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü, *"Abdullah ne iyi adam! Keşke bir de gece namazı kılsa!"* buyurdu. O günden sonra, pek az bir kısmı dışında geceleri uyumayıp ibadet ettim.

Resûl-i Ekrem Efendimiz çok sevdiği ümmetine Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını kazanmanın yollarını her fırsatta gösterdiği gibi, aile fertlerine ve sevdiği yakınlarına da en değerli ibadetleri tavsiye ederdi. Bir önceki hadiste geçtiği üzere sevgili kızı Hz. Fâtıma ile çok sevdiği damadı ve amcazâdesi Hz. Ali'ye de gece namazı kılmalarını tavsiye etmişti. Bu hadiste Abdullah İbni Ömer'e gece namazını tavsiye etmek suretiyle, bu ibadetin insanı cehennemden koruduğunu anlatmış oldu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bütün gece uyumamalı, bir miktar nâfile namaz kılmalıdır. Zira gece namazı insanın cehennem azâbından kurtulmasına vesile olur.

2. Uygun fırsatlar ele geçince, insanları, özellikle çocukları ve gençleri iyi ve güzel davranışlara yönlendirmelidir.

3. Gurura ve kibire kapılmayacağı bilinen kimseleri methetmekte bir sakınca yoktur.

4. Abdullah İbni Ömer Peygamber Efendimiz’in tavsiyelerine büyük değer veren ve onun hayatını kendine örnek alan faziletli bir sahâbî idi.

1166– وَعن عبدِ اللَّهِ بنِ عَمْرِو بنِ العاصِ رضَيَ اللَّه عَنْهُمَا قالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « يَا عَبْدَ اللَّهِ لا تكن مِثْلَ فُلانٍ : كانَ يَقُومُ اللَّيْلَ فَتَرَكَ قِيَامَ اللَّيْلِ » متفقٌ عليه .

1166. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Abdullah! Falan kimse gibi olma! Çünkü o gece ibadetine devam ederken artık kalkmaz oldu.”

Buhârî, Teheccüd 19; Müslim, Sıyâm 185. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 59; İbni Mâce, İkâmet 174.

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf 156 numarayla “İbadetleri ve Hayırlı İşleri Sürekli Yapmak” bahsinde, 693 numarayla da Yapmakta Olduğu İyiliği Devam Ettirme konusunda geçmiştir. Hadisin ilgili olduğu asıl konu ise açıklamakta olduğumuz gece namazı bahsidir.

Peygamber Efendimiz ashâbına bir ibadeti, bir güzel hareketi tavsiye ettiği zaman “gücünüz yettiği ölçüde” demeyi ihmal etmemiştir. Zira insan, nefsine ağır gelen bir yükü fazla çekemez. Bir müddet sonra ondan usanır ve büsbütün terkeder. Böyle bir duruma düşmemek için, yapılmaya başlanan bir güzel hareketi, usanmaya vesile olacak dereceye götürmemelidir. Zaten Resûl-i Ekrem Efendimiz bu dinin kolaylık dini olduğunu söylemiş, aşırı ibadetten uzak durmayı, orta yolu tutmayı tavsiye etmiştir (bk. 147 numaralı hadis).

Bir ibadete özenerek ve sevabını umarak yapmaya başlayan kimse, Allah Teâlâ ile bir nevi sözleşme yapmış olur. Ben elimden geldiğince bu ibadeti yapmaya çalışacağım diye O’na söz vermiş sayılır. Belli günlerde tutulmaya başlanan oruç, geceleyin veya gündüzün bir vaktinde kılınan namaz, konu komşuya veya fakir akrabaya yapılan iyilik ve yardımlar böyle birer sözleşme sayılır.

Zamanımızın daha müsait, gönlümüzün daha zengin olduğu zamanlarda yaptığımız ibadet ve hayırları, dünyanın bizi daha çok oyaladığı, kalbimizin o güzelim duyguları yitirip bir nevi kabuk bağladığı zamanlarda bırakmamalı, az miktarda da olsa onları devam ettirmeye çalışmalıyız. Aksi halde sahip olduğumuz değerleri farkına varmadan birer birer kaybeder, sonunda büsbütün eli boş kalırız. Efendimiz’in buyurduğu gibi, mü’minin iki günü birbirine denk olmamalıdır; o her gününü bir önceki güne nazaran daha ileriye götürmeye çalışmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü’min, yapmakta olduğu hayır, iyilik ve ibadeti bırakmamalı, onu az da olsa devam ettirmelidir.
2. Burada sözü edilen ibadetler, nâfile ibadetlerdir. Farz ve vâcip olan ibadetleri bir mü’minin bırakması zaten söz konusu olamaz.
3. Bir kimsenin kötü davranışından sakındırmak için, onun adını vermekte bir sakınca yoktur.
4. Gece namazı gibi nâfile ibadetleri az da olsa devamlı yapmalıdır.

1167- وعن ابن مَسْعُودٍ رضيَ اللَّه عنْهُ ، قَالَ : ذُكِرَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَجُلٌ نَامَ لَيْلَةً حَتى أَصبحَ ، قالَ : « ذاكَ رَجُلٌ بال الشَّيْطَانُ في أُذنَيْهِ أَو قال : في أُذنِه » ، متفقٌ عليه .

1167. İbni Mes`ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında, bütün gece sabaha kadar uyuyan bir adamdan söz edilince Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

"Öyleyse o adamın kulaklarına -veya kulağına- şeytan işemiştir."

Buhârî, Teheccüd 13, Bed'ü'l-halk 11; Müslim, Müsâfirîn 205. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 5

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1168- وعن أَبي هُريرَةَ ، رَضِي اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « يَعْقِدُ الشَّيْطَانُ عَلى قافِيةِ رَأْسِ أَحَدِكُم ، إِذا هُوَ نَامَ ، ثَلاثَ عُقدٍ ، يَضرِب عَلى كلِّ عُقدَةٍ : عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيلٌ فَارقُدْ ، فإِنْ اسْتَيْقظَ ، فَذَكَرَ اللَّه تَعَالَى انحلَّت عُقْدَةٌ ، فإِنْ توضَّأَ انحَلَّت عُقدَةٌ ، فَإِن صلَّى انحَلَّت عُقدُهُ كُلُّهَا ، فأَصبَحَ نشِيطاً طَيِّبَ النَّفسِ ، وَإِلاَّ أَصبح خَبِيثَ النَّفْسِ كَسْلانَ » متفقٌ عليه .

قافِيَةُ الرَّأْسِ : آخِرُهُ .

1168. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz uyuduğu zaman şeytan onun ense köküne üç düğüm atar. Her bir düğümü attığı yere, "*Gecen uzun olsun, yat, uyu!*" diye eliyle vurur. Şayet o kimse uyanarak Allah'ı anarsa, düğümlerden biri çözülür. Abdest alırsa, bir düğüm daha çözülür. Bir de namaz kılarsa, şeytanın attığı bütün düğümler çözülür ve böylece neşeli ve huzurlu bir şekilde sabahlar. Allah'ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa uyuşuk ve tembel bir halde sabahlar."

Buhârî, Teheccüd 12, Bed'ü'l-halk 11; Müslim, Müsâfirîn 207. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 18; İbni Mâce, İkâmet 174

Açıklamalar

Bu iki hadiste, geceleyin Allah'ı zikretmek ve O'na ibadet etmek üzere kalkmayan, sabaha kadar uyuyan kimseye şeytanın neler yapabileceği anlatılmaktadır.

Gece namazına veya sabah namazına kalkmadan devamlı surette uyuyan kimse hakkında Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* kinâyeli bir ifadeyle *"Öyleyse o adamın kulaklarına -veya kulağına- şeytan işemiştir"* buyurmak suretiyle, şeytanın o kimseyi hükmü altına aldığını, tuzağına düşürdüğünü, onun da bu halinden âdeta memnun olduğunu ve şeytanın tuzağından kurtulmaya niyeti bulunmadığını, şeytanın da kendisine bu kadar boyun eğen ve bir dediğini iki etmeyen bu şahsı iyice hafife alıp kendisiyle alay ettiğini anlatmak istemiştir. Şüphesiz boş ve mânasız işlerle uğraşan, faydasız sözlerle oyalanan kimselerin kulağı, ilâhî sözleri ve ezan sesini duyamayacak kadar kirlenir. Ona meleğin sesinden çok

şeytanın sesi ve telkini hoş gelir. Bunun sonucu olarak vaktinde uyanıp kalkamaz ve ibadetini en değerli zamanda yapamaz.

Şeytanın kulağa işemesi meselesinin mecâzî bir anlatım değil gerçek olduğunu düşünen âlimler de bulunmaktadır.

Uyuyan kimsenin ense köküne şeytanın üç düğüm atarak ona uyumayı tavsiye etmesi de, bir önceki hadiste olduğu gibi, büyük ihtimalle mecâzî ve temsîlî bir anlatımdır. Bu ifadeyle şeytanın insanoğlunu gece ibadet etmekten ve Allah'ı anmaktan alıkoymak istediği, *"Hele yat, uyu; daha uykunu alamadın; vakti gelince kalkarsın"* gibi telkinlerle oyaladığı, uykuyu câzip hale getirdiği, azim ve iradesini felce uğrattığı ve böylece o kimsenin kalkıp ibadet etmesine fırsat vermediği anlatılmaktadır.

Peygamber Efendimiz'in şeytanın telkinine kanmayan kimsenin halini anlatırken belirttiği üzere, geceleyin uyanıp Allah'ı anmak, dua ve zikretmek, abdest alıp Kur'an okumak, namaz kılmak insanın üzerine çöken gafletten, tembellikten ve uyuşukluktan kurtulmasına imkân hazırlar. Geceleyin Allah'ı anan, sabah namazını vaktinde kılan bir müslüman, Cenâb-ı Hakk'ın gönlüne vereceği huzur ve sükûn sebebiyle rahatlar; keder ve sıkıntıların yüreğine oturmasına fırsat vermez; gözü ve gönlü pırıl pırıl aydınlanmış olarak yeni bir günü kucaklar. Böylece şeytanın tesirinde kalmamanın tadını çıkarır.

Şeytanın bu oyununa düşmemenin yegâne yolu, geceleyin kalkıp ibadet etmek arzusuyla yatmaktır. Teheccüt namazı kılmak niyetiyle yatan, fakat uykuya yenik düşerek kalkamayan kimse, iyi niyeti sebebiyle şeytanın oyuncağı durumuna düşmez. Hatta tam aksine, onun uykusu Cenâb-ı Hakk'ın bir ikramı sayıldığı gibi amel defterine de teheccüt sevabı yazılır. O gün kalkamasa bile, ertesi gün Allah'ın lutfuyla uyanıp kalkar.

Vaktinde kalkıp namazını kılan, seher vaktinin feyzinden istifade eden kimsenin korktuğundan kurtulup umduğuna kavuşacağını ve nice ilâhî lutuflara sahip olacağını şâir ne güzel anlatmıştır:

Âlemin neş'eli sabâhında
Göz açandan gider bütün korku
Her seher feyz-i Hak olur taksîm
Rızka mânidir ol zaman uyku

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Uykudan uyandıktan sonra Allah'a dua etmeli, O'nun güzel adını anıp zikretmeli, abdest alıp namaz kılmalıdır.

2. Allah'ı anmak, abdest almak, namaz kılmak insanın şeytana karşı dayanma gücünü artırır.

3. Gece ibadet edenler yeni güne gönül huzuruyla, neşe ve sevinçle başlar. Bu güzellik onun sîmasında bütün gün devam eder.

4. Şeytan bir insana bu kadar yaklaşabilirse, sonunda onu büsbütün tesiri altına alarak Allah'a karşı görevlerini de ihmal ettirebilir.

1169– وَعن عبدِ اللَّهِ بنِ سَلاَمٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « أَيُّهَا النَّاسُ أَفْشوا السَّلامَ ، وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ ، وَصَلُّوا باللَّيْل وَالنَّاسُ نِيامٌ ، تَدخُلُوا الجَنَّةَ بِسَلامٍ » .

رواهُ الترمذيُّ وقالَ : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1169. Abdullah İbni Selâm *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Birbirinize selâm veriniz, yemek yediriniz, insanlar uyurken geceleyin namaz kılınız. Böyle yaparsanız selâmetle cennete girersiniz."

Tirmizî, Et`ime 45, Kıyâmet 42. Ayrıca bk. İbni Mâce, İkâmet 174, Et`ime 1

Açıklamalar

Bu hadisin 850 numarayla ilk geçtiği yerde râvisi Abdullah İbni Selâm hakkında da bilgi verilmiş, onun önceleri bir yahudi âlimi olduğu, araştırması sonucunda Peygamber Efendimiz'in Allah tarafından gönderildiği kanaatine vardığı ve ondan sonra İslâmiyet'i kabul ettiği anlatılmıştı. Bu hadis onun Resûl-i Ekrem Efendimiz'den ilk duyduğu hadistir. Hadisin uzun rivayetlerinden birinde belirttiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in Medine'ye geldiği halk arasında heyecanla konuşulurken, o da kalabalığın arasına karışarak Allah'ın Resûlü'nü yakından görme fırsatını buldu ve onun mübarek yüzünü dikkatle incelemeye başladı. Kendi kendine, böyle bir yüzün sahibi yalancı olamaz, diye söylendi. İşte o sırada Resûl-i Ekrem Efendimiz karşısındaki büyük kalabalığa, hepsini ilgilendiren yukarıdaki hadisi söyledi.

Daha başka sahâbîler tarafından da rivayet edilen bu hadis-i şerîfte Resûlullah Efendimiz, ilk defa müslümanları birbirleriyle daha fazla kaynaştıracak olan selâm âdetini tavsiye ederek *"Birbirinize "selâm" veriniz"* buyurmuştur. Müslümanların yeniden canlanmasına ve İslâm kardeşliğinin güçlenmesine vesile olacak selâmlaşma meselesi, "Selâm" bahsinde (846-895 numaralı hadisler arasında) geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Efendimiz Medineli müslümanlara ikinci olarak yemek yedirmeyi tavsiye etmiştir. Evlerini barklarını Mekke'de bırakarak Allah Resûlü'nün arkasına düşüp gelen muhâcir müslümanlar o gün için yardıma ve himâyeye muhtaç idiler. O günden bu yana aradan bu kadar sene geçtiği halde fakir ve yoksullara sahip çıkma ve onların karınlarını doyurma ihtiyacı hiç eksilmemiştir. Varlıklı insanların denenmesine vesile olan bu ihtiyaç kıyamete kadar da eksilmeden devam edecektir. Bu konu, 729 numaralı hadisten itibaren "Yemek Edepleri" bahsinde ele alınmıştır.

Hadisimizdeki üçüncü mesele ise asıl konumuz olan gece namazıdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz *"İnsanlar uyurken geceleyin namaz kılınız"* buyurmakla, insanların çoğunun bu değerli zamanın önemini anlamadığına ve onu uykuyla ve gafletle geçirdiğine işaret etmekte, bizi bu konuda daha uyanık olmaya çağırmaktadır.

Başka rivayetlerde bu üç tavsiyeye ilâve olarak Allah'a ibadet etmenin, akraba ile ilgiyi devam ettirmenin de hatırlatıldığı görülmektedir.

Bu tavsiyeleri tutmanın mükâfatına da işaret eden Allah'ın Resûlü, *"Böyle yaparsanız selâmetle cennete girersiniz"* buyurmaktadır. Sevgili Peygamberimiz, müjdeler taşıyan bu sözüyle, sabredenlerin "**cennette saygı ve selâm ile karşılanacaklarını**" [Furkan sûresi (25), 75] belirten âyet-i kerîmeyi hatırlatmış olabilir. Cenâb-ı Hak bu nimeti hepimize nasip eylesin (âmin).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanlara selâm vermek, fakirleri doyurmak, geceleri namaz kılmak bir müslümanın en belirgin özelliği olmalıdır.

2. Allah'ın rızasını kazanma ümidiyle geceleri rahatını fedâ ederek ibadetle meşgul olmak, yiğit müslümanların harcıdır.

3. Bu tavsiyeyi tutanların mükâfatı, cennet ve cemâlullah olacaktır.

1170– وَعنْ أَبِي هُريرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قالَ : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «أَفْضَلُ الصيِّامِ بعْدَ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ المحَرَّمُ ، وَأَفْضَلُ الصَّلاةِ بعدَ الفَرِيضَةِ صَلاَةُ اللَّيْل» رواه مُسلِمٌ .

1170. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ramazandan sonra en faziletli oruç, Allah'ın ayı olan muharremde tutulan oruçtur. Farz namazlardan sonra en faziletli namaz da gece namazıdır."

Müslim, Sıyâm 202, 203. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 56; Tirmizî, Mevâkît 207; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 6

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâmdan biri Peygamber Efendimiz'e ramazan orucundan sonra en faziletli orucun hangisi olduğunu sordu. Resûl-i Ekrem de bu soruya cevâben, muharrem ayında tutulan orucun pek sevap olduğunu söyledi. Muharrem ayının değerini anlatmak için de ondan *"Allah'ın ayı"* diye söz etti. Şüphesiz bütün aylar Allah'ın ayıdır. Ama Resûlullah Efendimiz bu ifadesiyle muharrem ayının değerine ve onun iyi değerlendirilmesi gereğine işaret etmiş oldu. Peygamber *aleyhisselâm*'ın muharrem orucunu ramazan orucuyla bir arada zikretmesine bakarak, arzu eden kimselerin muharrem ayının tamamını veya tamamına yakınını oruçlu geçirebileceklerine imâ ettiğini söylemek mümkündür. Bilindiği üzere muharrem ayında çok değerli bir zaman dilimi olan **âşûrâ günü** bulunmaktadır. Efendimiz'in bu ifadesiyle, âşûrâ orucuna işaret buyurmuş olacağı da hatıra gelmektedir. Bu hadis "Muharrem Orucunun Fazileti" bahsinde 1249 numarayla tekrar gelecek ve orada bu konu hakkında daha fazla bilgi verilecektir.

Oruç hakkındaki sorusuna Peygamber *aleyhisselâm*'dan cevap alan bu ismini bilemediğimiz sahâbî, farz namazdan sonra hangi namazın daha faziletli olduğunu öğrenmek istedi. Resûlullah Efendimiz de, *"Farz namazlardan sonra en faziletli namaz gece namazıdır"* buyurdu.

İbadetlerin ve diğer işlerin değeri, insana verdikleri zahmetle ölçülür. Zor ve sıkıntılı ibadetler şüphesiz daha sevaptır. İnsanların çoğunun tatlı bir uykuya daldığı sırada istirahatini ve uykusunu fedâ edip Allah'ı anmak üzere yatağını terketmek kolay bir iş, az bir yiğitlik değildir.

Gece namazına değer kazandıran bir diğer husus da, bu vakitte kılınan namazın riyâ ve gösterişten tamamen uzak olması, ihlâsla ve gönül huzuruyla ibadet etmeye elverişli bulunmasıdır. İşte gece namazını böylesine değerli kılan, diğer vakitlerden farklı bu özellikleridir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Muharrem ayında tutulan oruç pek sevaptır. Değer itibariyle ramazan orucundan hemen sonra gelen bu orucu mümkün olduğu kadar fazla tutmalıdır.

2. Gece namazı, fazilet bakımından farz namazlardan hemen sonra gelir ve insanın çok sevap kazanmasına vesile olur.

1171– وَعَنِ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا ، أَن النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : «صَلاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى، فَإِذا خِفْتَ الصُّبْح فَأَوْتِرْ بِواحِدَةٍ » متفقٌ عليه .

1171. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* söyle buyurdu:

"Gece namazları ikişer ikişer kılınır. Sabah namazı vaktinin girmesinden endişe ettiğin zaman bir rek'at daha kılarak vitri tamamla."

Buhârî, Teheccüd 10, Salât 84; Müslim, Müsâfirîn 146, 147, 159. Ayrıca. bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 24; Tirmizî, Salât 206; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 26, 35, İbni Mâce, İkâmet 171

1172 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1172– وَعَنْهُ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُصلِّي منَ اللَّيْل مَثْنَى مَثْنَى ، وَيُوترُ بِرَكعة .متفقٌ عليه .

1172. Yine İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* gece namazlarını ikişer rek'at kılar ve bir rek'at da vitir kılardı.

Buhârî, Vitir 2; Müslim, Müsâfirîn 157. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 26; Tirmizî, Vitir 8

Açıklamalar

Yukarıdaki hadislerin râvisi olan Abdullah İbni Ömer'in anlattığına göre, sahâbîlerden biri Resûlullah Efendimiz'e gece namazının nasıl kılınacağını sordu. Peygamber Efendimiz de gece namazlarının ikişer rek'at olarak, yani iki rek'atte bir selâm vererek kılınacağını, şayet sabah vakti iyice yaklaşmış, tanyeri ağarmak üzere ise, son iki rek'ate bir rek'at daha ekleyerek vitir kılınacağını söyledi. Böylece vitrin en son vaktinin sabah namazı girmeden önceki zaman olduğunu öğretti. Peygamber *aleyhisselâm*'ın gece namazlarını kaç rek'at ve nasıl kıldığı 1174 ve 1175 numaralı hadislerde belirtilecektir.

Vitir namazının nasıl kılınacağı ise, 1134 - 1140 numaralı hadisler arasındaki "Vitir Namazı" bahsinde geniş bir şekilde anlatıldı. Peygamber *aleyhisselâm* ilk zamanlar vitir namazını bazan gecenin ilk saatlerinde bazan da gece yarısı kılmıştı; fakat sonraları hep gecenin sonunda, yani seher vaktinde kılmış ve *"Gece kıldığınız namazın son rek'atı vitir olsun"* ve *"Sabah namazı vakti girmeden vitri kılınız"* (bk. 1136 ve 1137 numaralı hadisler) buyurmak suretiyle vitir namazının gece namazlarının sonunda kılınmasının uygun olacağını göstermişti. Bununla beraber bazı meşguliyetleri ve yorgunlukları sebebiyle gecenin sonuna doğru kalkıp teheccüt namazı, ardından da vitir namazı kılamayacak kimselere bir kolaylık olmak üzere, onların gecenin ilk kısmında kılabileceklerini söylemişti.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Gece namazı (teheccüt namazı) ikişer rek’at olarak kılınır.

2. Teheccüt namazı kılmaya kalkacağından emin olan kimse vitir namazını daha önce kılmamalı, teheccüt namazının sonunda bir rek’at daha kılarak, gece ibadetini vitirle sona erdirmelidir.

3. Vitir namazının tan yeri ağarmadan önce kılınması gerekir.

1173– وعنْ أَنَسٍ رضِي اللَّه عَنْهُ ، قالَ : كَانَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُفطِرُ من الشَّهْرِ حتَّى نَظُنَّ أَنْ لا يصوم مِنهُ ، ويصَومُ حتَّى نَظُن أَن لا يُفْطِرَ مِنْهُ شَيْئاً ، وَكانَ لا تَشَاءُ أَنْ تَراهُ مِنَ اللَّيْلِ مُصَلِّياً إِلا رَأَيْتَهُ ، وَلا نَائماً إِلا رَأَيْتَهُ . رواهُ البخاريُّ .

1173. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in günlerce oruç tutmadığı olurdu; öyleki artık o ay oruç tutmayacak zannederdik. Bazan da o kadar çok oruç tutardı ki, artık o ay orucu hiç bırakmayacak zannederdik. Onu gece namaz kılarken görmek istersen, mutlaka öyle görürdün. Uyurken görmek istersen öyle görürdün.

Buhârî, Teheccüd 11, Savm 52, 53. Ayrıca bk. Müslim, Savm 178-180; Ebû Dâvûd, Savm 59; Tirmizî, Savm 57; Nesâî, Sıyâm 34, 70; İbni Mâce, Sıyâm 30

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in namazı, orucu, yiyip içmesi, oturup kalkması, kısaca bütün yaşayışı, olması gerektiği şekildeydi. Onun hayatında hiçbir aşırılığa yer yoktu. Farz namazın dışında, mutlaka yapacağım diye kendini zorladığı ibadetleri mevcut değildi. Bu sebeple ashâbını ibadet konusunda mûtedil olmaya teşvik eder, 144-154 numaralı hadislerin bulunduğu “Allah’ın Emirlerine Uymada Ölçülü Olmak” bahsinde açıklandığı üzere, onları aşırı derecede ibadet etmekten sakındırırdı. Zira Allah’ın Resûlü insanların huy ve mizaçlarını iyi bilirdi. Çok ibadete özenenlerin bir müddet sonra buna dayanamayacaklarını, o ibadeti büsbütün bırakacaklarını hesap ederdi. İşte bunun için arkadaşlarına az, fakat devamlı ibadet etme alışkanlığını kazandırmaya çalışırdı.

Peygamber *aleyhisselâm* herkese yapacağı kadar ibadeti tavsiye etmekle beraber, ashâb-ı kirâmın yaptığından daha fazla ibadet ederdi. Zira onun en büyük zevki ibadet etmekti. Bununla beraber içinde bulunduğu zamanı, zemini, neşeli veya neşesiz oluşunu dikkate alır, ibadet etmeye arzu duyduğu zaman kalkıp ibadet ederdi. Bu bazan gecenin ilk kısmı, bazan gece yarısı, ama çoğunlukla seher vakti dediğimiz gecenin son kısmı olurdu. Teheccüt namazlarını her zaman aynı miktarda kılmaz, her rek’atte aynı miktarda Kur’an okumazdı. İşte bu sebeple ashâb-ı kirâm onu günün veya gecenin belli saatlerinde değil, değişik saatlerinde ibadet ve istirahat ederken görürlerdi. Zaman olur haftalarca oruç tutardı. Ashâb-ı kirâm, herhalde Resûlullah hiç ara vermeden devamlı oruç tutacak diye düşünürdü. Zaman olur günlerce oruç tutmazdı. Bu defa da arkadaşları, herhalde Resûlullah artık oruç tutmayacak derlerdi. Allah’ın Resûlü bu tavrıyla ümmetine, nâfile ibadetler konusunda nasıl davranmaları gerektiğini de öğretmiş olurdu.

Kısaca belirtmek gerekirse, Resûlullah Efendimiz’in her davranışı ve her ibadeti ölçülü ve dengeliydi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Nâfile ibadetlerin belirli zamanlarda ve belirli miktarlarda yapılması gerekmez. İnsan canının istediği zaman istediği kadar nâfile ibadet etmelidir.

2. Üzerinde hakkı bulunan kimselere haksızlık yapmamak şartıyla, özellikle geceleri nâfile namaz kılmaya, gündüzleri nâfile oruç tutmaya çalışmalıdır.

1174- وعَنْ عائِشة رضي اللَّه عنْهَا ، أَنَّ رَسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَان يُصلِّي إِحْدَى عَشرَةَ رَكْعَةً تَعْني فِي اللَّيْلِ يَسْجُدُ السَّجْدَةَ مِنْ ذلكَ قَدْر مَا يقْرَأُ أَحدُكُمْ خَمْسِين آية قَبْلَ أَن يرْفَعَ رَأْسهُ ، ويَرْكَعُ رَكْعَتَيْنِ قَبْل صَلاةِ الفَجْرِ ، ثُمَّ يضْطَجِعُ على شِقِّهِ الأَيْمَنِ حَتَّى يأْتِيَهُ المنَادِي للصلاةِ ، رواه البخاري .

1174. Âişe *radıyallahu anh*â’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* geceleyin on bir rek’at namaz kılardı. O namazın bazı rek’atlerinde, sizden birinizin elli âyet okuyacağı kadar bir zaman başını kaldırmadan secdede dururdu. Sabah namazının farzından önce iki rek’at namaz kılar, sonra müezzin gelip namaz kılınacağını haber verene kadar sağ yanı üzerinde yatardı.

Buhârî, Vitir 1, Teheccüd 3. Ayrıca bk. Nesâî, Ezân 41, Sehv 74; İbni Mâce, İkâmet 181

Açıklamalar

Peygamber *aleyhisselâm* geceleri iki rek’atte bir selâm vererek bazan yedi, bazan dokuz, bazan da on bir rek’at namaz kılardı. Kimi zaman uzun âyetler ve sûreler okuyarak kıyâmda epeyce bir süre kalması veya aşağıda bahsedileceği üzere secdelerde uzun müddet zikirle meşgul olması sebebiyle namaz rek’atları değişirdi.

Teheccüt namazının son rek’atını tek kılmasının hikmeti, vitir bahsinde de anlatıldığı üzere, gece namazının son iki rek’atına bir rek’at daha ilâve ederek vitir namazını gecenin bu ilerlemiş saatinde edâ etmesiydi.

1106 ve 1107 numaralı hadislerde geçtiği üzere sabah namazının sünnetini kısa sûreler okuyarak çabucak kılar, sonra sağ yanına yatarak dinlenirdi. Müezzinin sabah namazının farzına başlanacağını haber vereceği âna kadar istirahat etmesinin sebebi, gece ibadeti dolayısıyla yorgun düşen vücudunu dinlendirmekti. Zira o bir müddet sonra sabah namazının farzını kıldıracak, bu sırada uzun âyetler okuyarak kıyamda kalacaktı. Bu sebeple vücudunun dinç olmaya ihtiyacı vardı.

Bu hadiste dikkatimizi çeken husus, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in gece namazının bazı rek’atlarında elli âyet okunacak kadar uzun bir süre secdede kalmasıdır. Bir insanın bu zaman zarfında ayakta durması bile müşkil iken Peygamber Efendimiz’in bu kadar uzun bir süre secdede kalabilmesi, onun Allah’a ibadet etmekten derin zevk almasıyla, namazın ona “gözünün nûru” kılınmasıyla (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 128) açıklanabilir. Şu da bilinmektedir ki secde, kulun en mütevâzi, en samimi, en ihlâslı olduğu, Allah’a en yakın bulunduğu bir haldir. Bu sebeple secde sadece Allah’a yapılır. O’nun dışında hiçbir varlığa secde edilmez.

Hatıra gelebilecek bir soru da Efendimiz’in bu kadar uzun süre secdede ne yaptığıdır.

Hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre Allah’ın Resûlü secdede dua ve tesbih ile meşgul olurdu. Hz. Âişe’nin belirttiğine göre Nasr sûresindeki “**Fe-sebbih bi-hamdi rabbike ve’stağfirh** = *Rabbine hamd ederek O’na tesbih et!*” âyeti nâzil olduktan sonra rükûda ve secdede en çok okuduğu dualardan biri şu idi: “**Sübhânekellâhümme rabbenâ ve bi-hamdik, Allahümme’ğfir-lî =** *Ey bizim Rabbımız olan Allah! Seni kendi kudretimle değil, senin yardımınla ve sana mahsus olan hamd ile tesbih ederim. Allahım beni bağışla*” (Buhârî, Ezân 123, 139). Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bütün günahları bağışlandığı halde, o, Allah Teâlâ’ya bunca nimetinden dolayı şükretmek istediğini söyler, O’nun yardımına her zaman muhtaç olduğunu, O’na kulluğunu her zaman göstereceğini belirtir ve Rabbine işte böyle dua ve istiğfâr ederdi.

Peygamber *aleyhisselâm*’ın secdede iken yaptığı dualardan biri de şu idi:

“Allâhümme leke secedtü ve bike âmentü ve leke eslemtü. Secede vechî lillezî halekahû ve savverahû ve şakka sem’ahû ve basarahû, tebârekellâhu ahsenü’l-hâlikîn = *Allahım! Sadece sana secde ettim. Yalnız sana iman ettim. Sana teslim oldum. Benim yüzüm kendini yaratıp ona şekil veren, kulağını ve gözünü var eden Rabbine secde etti. Yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir*” (Müslim, Müsâfirîn 201).

Hadisin benzeri 817 numara ile de geçmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz geceleri, sonuncusu vitir olmak üzere on bir rek’at namaz kılardı.

2. Bu namazın bazı rek’atlarında, ashâbının elli âyet okuyacağı kadar uzun bir süre secdede kalır ve bu sırada Rabbine dua ve istiğfâr ederdi.

3. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* teheccüt namazı kıldıktan sonra bir müddet sağına yatıp dinlenir ve böylece sabah namazını daha dinç olarak kılardı.

1175– وَعنْهَا قَالَتْ : ما كان رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَزِيدُ في رمضانَ وَلا في غَيْرِهِ عَلى إِحْدى عشرةَ رَكْعَةً : يُصلِّي أَرْبعاً فَلا تَسْأَلْ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطولِهِنَّ ، ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبعاً فَلا تَسْأَلْ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطولِهِنَّ ، ثُمَّ يُصَلِّي ثَلاثاً . فَقُلْتُ : يا رسُولَ اللَّهِ أَتنَامُ قَبْلَ أَنْ تُوتَرَ ،؟ فقال: « يا عائشةُ إِنَّ عيْنَيَّ تَنامانِ وَلا يَنامُ قلبي » متفقٌ عليه .

1175. Yine Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ne ramazanda ne başka zamanda gece on bir rek’attan fazla namaz kılmazdı. Önce dört rek’at kılardı ki, onların güzelliği ve uzunluğu anlatılacak gibi değildi! Sonra dört rek’at daha kılardı. Onların da güzelliğini ve uzunluğunu hiç sorma! Sonra üç rek’at daha kılardı. Ben:

- Yâ Resûlallah! Vitri kılmadan mı uyuyorsun? diye sordum. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

- **“Âişe! Benim gözlerim uyur ama kalbim uyumaz.”**

Buhârî, Teheccüd 16, Terâvih 1, Menâkıb 24; Müslim, Müsâfirîn 125. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 26, Tirmizî, Mevâkît 208; Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 36

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz'in geceleyin *on üç rek'at* namaz kıldığını rivayet eden sahâbîler, buna sabah namazının iki rek'at sünnetini de ilâve etmişlerdir. Geceleyin *on bir rek'at* kıldığını söyleyenler de sabah namazının sünnetini dikkate almamışlardır.

Ashâb-ı kirâmdan Ebû Seleme hazretleri, ramazan ayında Peygamber Efendimiz'in daha fazla ibadet edeceğini düşünmüş, sonra da öyle olup olmadığını Hz. Âişe'ye sormuştu. Bunun üzerine Âişe annemiz, Resûl-i Ekrem'in gece ibadetlerinin hiçbir ayda değişmediğini belirtmiş, geceleri önce dört rek'at namaz kılıp selâm verdiğini, sonra tekrar dört rek'at kılıp selâm verdiğini, ardından da üç rek'at namaz kıldığını söylemişti.

Hz. Âişe'nin bu rivayetini, Hanefî âlimler, gece namazının kaçar rek'at kılınacağı konusunda delil kabul etmişlerdir. Onlara göre gece namazları dört rek'atta bir selâm vererek kılınır. Son olarak da, tek selâm ile üç rek'atlı vitir namazı kılınır. Hanefîler'in dışındaki diğer üç mezhep ise, gece namazının iki rek'atta bir selâm verilerek kılınacağına dair 1171 ve 1172 numaralı hadisler ile benzeri hadisleri esas almışlar, bu hadisteki dörder rek'at ifadesini de, iki rek'atta bir selâm vererek kılınan dörder rek'at şeklinde anlamışlardır.

Hz. Âişe daha sonra Resûlullah Efendimiz'in gecenin ilerlemiş saatinde ilâhî huzurda bulunmaktan aldığı derin zevki ve duyduğu huşûu anlatmıştı. İnsanların çoğunun uykuda bulunduğu seher vaktinde Cenâb-ı Hakk'a ibadet etmeyi pek sevdiğini, namaz kılarken bazan ayakta bazan oturduğu yerde uzun âyetler okuduğunu, rükûda ve secdede saatlerce dua ve istiğfâr ettiğini söylemişti. 1178 numaralı hadiste Efendimiz'in kıraatinin, rükû ve secdesinin uzunluğu hakkında daha geniş bilgi bulunmaktadır.

Hz. Peygamber yukarıda anlatıldığı şekilde sekiz rek'at namaz kıldıktan sonra biraz dinlenir, sonra vitir namazını kılardı. Onun vitir namazını kılmadan önce biraz dinlendiğini gören Hz. Âişe, "Yâ Resûlallah! Vitir namazını kılmadan mı uyuyorsun?" diye sordu. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü, *gözleri uyusa bile kalbinin uyumadığını* söyledi. Gözlerin uyuduğu halde kalbin uyumaması, bütün peygamberlere mahsus ilâhî bir lutuftur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'in gece ibadetleri hiçbir zaman değişmezdi.
2. Saatlerce süren gece namazlarını derin bir huzur ve huşû ile kılardı.
3. Peygamberlerin gözleri uyusa bile kalpleri uyumaz.

1176=وعنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يَنَامُ أَوَّل اللَّيْل ، ويقومُ آخِرهُ فَيُصلي . متفقٌ عليه.

1176. Yine Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* gecenin ilk kısmında yatıp uyur, son kısmında kalkarak namaz kılardı.

Buhârî, Teheccüd 15, Müslim, Müsâfirîn 129. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 17, 30, İbni Mâce, İkâmet 182

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz gecenin muhtelif saatlerinde, bazan gecenin ilk kısmında, bazan ortasında, bazan da son kısmında namaz kılmıştır. Hayatının son dönemlerinde ise, burada belirtildiği gibi, gündüzün yorgunluğunu atarak dinlenmek için gecenin ilk kısmında uyumuş, seher vakti denilen gecenin son kısmında kalkarak teheccüt namazı kılmıştır.

Hz. Âişe'ye, Peygamber Efendimiz'in gece namazlarını ne zaman ve nasıl kıldığı hususundaki bu soruyu, tâbiîn neslinin seçkin kıraat âlimi ve muhaddisi Kûfeli Esved İbni Yezîd en-Nehaî sormuştu. Hz. Âişe de Resûl-i Ekrem'in son dönemlerindeki gece ibadetini anlatmış, hatta hadisin devamında, Peygamber *aleyhisselâm*'ın gece namazını tamamladıktan sonra bir miktar yatıp uyuduğunu, eşiyle beraber olmuşsa, ilk ezanı duyunca hemen kalkıp yıkandığını, gerekmiyorsa, sabah namazı vakti girince abdest alıp sabah namazının iki rek'at sünnetini kıldıktan sonra mescide gittiğini söylemişti.

Peygamber Efendimiz'in ibadetleri de diğer hareketleri gibi dengeliydi. Aşırı derecede ibadet edip yorgun düşmeyi ve bu suretle bazı önemli görevlerini ihmal etmeyi doğru bulmazdı. Gereğinden fazla ibadet eden kimsenin bir müddet sonra usanarak ibadeti büsbütün bırakabileceğini söylerdi. İşte bu sebeple Allah'ın Resûlü, gecenin ilk kısmında yatıp uyur, dinlendikten sonra kalkıp ibadet ederdi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bütün gece ibadet etmek insanı yorgun düşüreceği ve önemli görevlerini ihmâle yol açacağı için Peygamber Efendimiz önce yatıp dinlenir, sonra kalkıp namaz kılardı.
2. Gece ibadeti için en uygun zaman, gecenin son kısmıdır.

1177– وعَن ابنِ مَسْعُودٍ رضِي اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : صلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَيْلَةً ، فَلَمْ يَزَلْ قائماً حتى هَمَمْتُ بِأَمْرٍ سُوءٍ . قيل : ما همَمْت ؟ قال : هَمَمْتُ أَنْ أَجْلِس وَأَدعهُ . متفقٌ عليه .

1177. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Bir gece Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber namaz kıldım. O kadar uzun süre ayakta kaldı ki, fena bir şey yapmayı düşündüm.

Biri ona:

- Ne düşündün? diye sorunca:

- Peygamber *aleyhisselâm*'ı yalnız bırakıp oturmayı düşündüm dedi.

Buhârî, Teheccüd 9; Müslim, Müsâfirîn 204. Ayrıca bk. İbni Mâce, İkâmet 200

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1178– وعَنْ حُذيفَةَ رَضِيَ اللَّه عنْهُ ، قَالَ : صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ذات لَيْلَةٍ فَافْتَتَح البقَرَة ، فقلتُ : يَرْكَعُ عِنْدَ المِئَةِ ، ثُمَّ مضى ، فقلتُ : يُصَلِّي بها في رَكْعَةٍ ، فمَضَى ، فَقُلْتُ : يَرْكَعُ بها ، ثُمَّ افْتَتَح النِّسَاءَ فَقرأَهَا ، ثمَّ افْتَتَحَ آل عِمْرَانَ ، فَقَرَأَها ، يَقْرأُ مُتَرَسِّلاً إذا مَرَّ بِآيَةٍ فِيها تَسْبيحٌ سَبَّحَ ، وَإذا مَرَّ بِسُؤَالٍ سَأَلَ ، وإذا مَرَّ بتعوَّذ تَعوَّذَ ، ثُمَّ رَكَع ، فجعَل يَقُولُ : سُبْحَانَ ربِّيَ

العظيم ، فكَانَ رُكُوعُهُ نَحْواً مِنْ قِيَامِهِ ، ثُمَّ قال : سمِع اللَّه لمنْ حَمِدَه ، رَبَّنَا لك الحْمدُ ، ثُمَّ قامَ طَويلاً قَرِيباً مِمَّا ركع ، ثُمَّ سَجد فَقَالَ : سُبْحانَ رَبِّيَ الأَعْلى فَكَانَ سَجُودُهُ قَرِيباً مِنْ قِيَامِهِ . رواه مسلم .

1178. Huzeyfe *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in arkasında namazı kıldım. Bakara sûresini okumaya başladı. Ben içimden, yüz âyet okuyunca herhalde rükû eder dedim. O yüz âyetten sonra da okumaya devam etti. Ben yine içimden, bu sûre ile namazı bitirecek dedim. O yine devam etti. Ben bu sûre ile rükûa varır dedim, varmadı. Nisâ sûresine başladı; onu da okudu. Sonra Âl-i İmrân sûresine başladı, onu da okudu. Ağır ağır okuyor, tesbih âyeti gelince tesbih ediyor, dilek âyeti gelince dilekte bulunuyor, Allah'a sığınmaya dair âyet gelince Allah'a sığınıyordu. Sonra rükûa vardı. "**Sübhâne rabbiye'l-azîm"** (Ben yüce Rabbimi ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim) demeye başladı. Rükûu da aşağı yukarı kıyâmı kadar uzun oldu. Sonra "**Semiallâhü limen hamideh, rabbenâ leke'l-hamd** (Allah, kendisine hamd edeni duyar, hamd yalnız sanadır ey Rabbimiz)" dedi ve kalktı. Hemen hemen rükûuna yakın uzunca bir süre ayakta durdu. Sonra secdeye vardı ve "**Sübhâne rabbiye'l-a'lâ"** (Ben ulu Rabbimi ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim) dedi. Secdesini de aşağı yukarı kıyâmı kadar uzattı.

Müslim, Müsâfirîn 203

1179 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1179- وعَنْ جابِرٍ رضِيِ اللَّه عنْهُ قَالَ : سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَيُّ الصَّلاةِ أَفْضَلُ ؟ قال : « طُولُ القُنُوتِ » . رواه مسلم . المرادُ بِالقنوتِ : القِيَامُ .

1179. *Câbir radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Hangi namaz daha faziletlidir? diye sordular.

- **"Kıyâmı uzun olan"** cevabını verdi.

Müslim, Müsâfirîn 165. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvû 23; Tirmizî, Salât 168; Nesâî, Zekât 49; İbni Mâce, İkâmet 200

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bir cemaate namaz kıldırdığı vakit, arkasında yaşlıların, hastaların, iş güç sahiplerinin bulunacağını düşünerek namazı gereğinden fazla uzatmazdı. Hatta gerilerden bir çocuk ağlaması duyduğunda, cemaatin içinde o çocuğun annesi bulunabileceğini hesap ederek namazı çabucak bitirirdi. Fakat geceleyin teheccüt namazı kılarken, başkalarının durumunu dikkate alma mecburiyeti olmadığı için dilediği kadar uzun kılardı. Zira Efendimiz, sonuncu hadiste görüldüğü üzere, kıyâmı uzun olan namazların daha faziletli olduğunu söylerdi. Namazda uzun süre ayakta kalmayı bu hadiste "kunût" kelimesiyle ifade buyurmuştur.

Burada kunûtun kıyâm demek olduğu, Ebû Dâvûd'un yukarıda belirtilen rivayetinde açıkça görülmektedir. Teheccüt namazı ashâb-ı kirâm için mutlaka kılınması gereken bir

namaz olmadığı için, uzun süre kıyâmda, rükû ve secdede kalmaya dayanabilen sahâbîler Efendimiz'e cemaat olurlardı.

Yukarıdaki hadisler Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in uzun süre kıyâmda, rükû ve secdede kalarak ibadet ettiğini ve böyle ibadetin daha faziletli olduğunu göstermekle beraber, yine onun çok rükû ve secde etmeyi öğütlediği, bazı sahâbîlerine "*Allah'a çok secde etmeye bak*" buyurduğu (Müslim, Salât 225) bilinmektedir. Bu sonuncu rivayeti dikkate alan bazı âlimler, çok sayıda namaz kılmanın, böylece çok rükû ve secde etmenin daha faziletli olduğunu söylemişlerdir.

Hadislerdeki farklılıkların sebeplerini bilmeyenler, bu farklılıklara bakarak, birbirine zıt hadisler bulunduğunu zannedebilirler. Bunlar Efendimiz'in ya değişik zamanlardaki uygulamaları veya muhataplarının durumuna göre tavsiye ettiği değişik ibadet tarzlarıdır.

Resûlullah Efendimiz'in her farklı uygulamasında ve tavsiyesinde ümmet için rahmet vardır. Hâfız olup uzun sûreleri rahatlıkla okuyabilen müslümanlar, Efendimiz'in kıyâmda uzun sûreler okuduğuna bakarak öyle hareket edebilirler. Sadece kısa namaz sûrelerini bilen veya rükû ve secdede uzun süre kalamayacak olan müslümanlar da, çok secde etmeyi tavsiye eden hadislere uygun şekilde ibadet edebilirler.

1177. hadis 104 numarayla, 1179. hadis 103 numarayla "Mücâhede" bahsinde geçmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz gece namazlarında, diğer insanların dayanamayacağı kadar uzun sûreler okurdu.
2. Dileyen ve yapabilen kimseler uzun sûreler okuyarak, dileyen de kısa sûreler okuyarak gece namazı kılabilir.
3 . Teheccüt namazı gibi farz olmayan namazlar da cemaatle kılınabilir.
4. Şâfiî âlimler bu hadisi dikkate alarak namaz içinde ve dışında tesbih âyetlerinde Allah'ı tesbih etmek, Allah'a sığınmaya dair âyetlerde O'na sığınmak, dilek âyetlerinde O'ndan dilekte bulunmak uygun olur demişlerdir.

1180- وعَنْ عبدِ اللَّهِ بنِ عَمْرو بنِ العَاصِ ، رَضيَ اللَّه عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « أَحَبُّ الصَّلاةِ إِلى اللَّهِ صَلاةُ دَاوُدَ ، وَأَحبُّ الصيامِ إِلى اللَّهِ صِيامُ دَاوُدَ ، كانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيْل وَيَقُومُ ثُلُثَهُ وينَامُ سُدُسَهُ وَيصومُ يوماً وَيُفطِرُ يَوماً » متفقٌ عليه .

1180. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ'nın en çok beğendiği namaz Dâvûd *aleyhisselâm*'ın namazı, Allah Teâlâ'nın en çok beğendiği oruç da yine Dâvûd *aleyhisselâm*'ın orucudur. Dâvûd gecenin ilk yarısında uyur, üçte birinde namaz kılardı. Gecenin altıda birinde yine uyurdu. Bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı."

Buhârî, Teheccüd 7, Enbiyâ 37, 38; Müslim, Sıyâm 189, 190. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 66; Nesâî, Sıyâm 69, 76-78, 80; İbni Mâce, Sıyâm 31

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, Abdullah İbni Amr'ın Resûlullah Efendimiz'le yaptığı uzun bir sohbetin sadece bir bölümüdür. Allah'ın Resûlü, ibadete düşkün bu genç sahâbîsine, 152 numarada geçtiği üzere, fazla ibadet etmemesi hususunda tavsiyede bulunmuştu. Zira Abdullah İbni Amr, yaşadığı sürece gündüzleri oruç tutmaya, geceleri de ibadet ve tâatla uyanık geçirmeye karar vermiş, sonra da yeni evlendiği genç karısını ihmal pahasına da olsa bu kararını uygulamaya koyulmuştu. Onun bu durumunu öğrenen Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem, "Senin gündüzleri oruçlu, geceleri uyanık geçirdiğin bana haber verilmedi mi sanıyorsun?"* diyerek bu âbid ve zâhid genci karşısına almış, vücuduna, karısına, misafirlerine karşı görevleri olduğunu hatırlatmış, *"Ben gencim, daha fazlasını yapabilirim"* demesine önem vermemişti.

Gece, altı eşit parçaya bölündüğü takdirde, Dâvûd *aleyhisselâm*'ın ibadetle geçirdiği üçte birlik kısım, gecenin dördüncü ve beşinci dili-
midir. Uyuduğu altıncı kısım ise, tan yeri ağarmadan önceki zamandır. Dâvûd *aleyhisselâm*'ın ibadetle geçirdiği saatler, duaların kabul olunduğu bereketli zaman dilimidir. Allah Teâlâ'nın *"Bana kim dua ederse duasını kabul edeyim. Benden kim dilekte bulunursa dileğini yerine getireyim. Benden kim af dilerse, onu bağışlayayım"* (Buhârî, Teheccüd 14; Müslim, Müsâfirîn 168-170) buyurduğu feyizli vakittir.

İbadetlerde devamlılık esastır. Aşırı ibadetler, bazı kimseleri önce usanmaya, sonra da o ibadeti büsbütün bırakmaya sevkedebilir. Halbuki Allah Teâlâ'nın lutuf ve ihsânı sonsuzdur; kul ibadet etmekten usanmazsa, O da hayır ve sevap vermekten usanmaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz oruç, namaz ve ibadetler ile çalışmak ve elinin emeğiyle geçinmek gibi hususlarda da Dâvûd *aleyhisselâm*'ı örnek göstermiştir.
2. Dâvûd *aleyhisselâm*'ın orucu da namazı da ölçülü idi. Çok oruç tutmak isteyen kimse, her gün değil, Hz. Dâvûd gibi gün aşırı oruç tutmalı; çok namaz kılmak isteyen de bütün gece ibadet etmek yerine, önce yatıp dinlenmeli, sonra kalkıp gecenin üçte birini ibadetle geçirmelidir.
3. Bütün geceyi ibadetle geçirmek doğru olmadığı gibi uykuyla geçirmek de doğru değildir. Belli bir süreyi ibadete ayırmalı, sabah namazını kesinlikle ihmâl etmemelidir.

1181- وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّه عنْهُ قَالَ : سمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « إِنَّ في اللَّيْلِ لَسَاعةً ، لا يُوافقُهَا رَجُلٌ مُسلِمٌ يسأَلُ اللَّه تعالى خيراً من أمرِ الدُّنيا وَالآخِرةَ إِلاَّ أَعْطاهُ إِيَّاهُ ، وَذلكَ كلَّ لَيْلَةٍ » رواه مسلم .

1181. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

"Geceleyin öyle bir zaman vardır ki, müslüman bir kimse o zamana rastlayıp Allah'tan dünya ve âhirete dair hayırlı bir şey dilerse, Allah ona dilediğini verir. Bu her gece böyledir" buyururken dinledim.

Müslim, Müsâfirîn 166, 167

Açıklamalar

Allah Teâlâ kullarının, gündüz olduğu gibi geceleyin de kendisini anmalarını, el açıp dünya ve âhiretleri için dua ve niyazda bulunmalarını istemektedir. “Rabbim, beni iki cihanda bahtiyar et! Allahım, bana âfiyet ver! Mevlâm, beni tuttuğum işte başarılı kıl!” diye yalvarmalarını arzu etmektedir.

Şüphesiz geceler de Allah’ındır, gündüzler de. O uygun gördüğü zamana dilediği feyiz ve bereketi verir. Kendilerini en güzel şekilde yarattığı, en güzel nimetleri kendilerine ihsân ettiği, cennetini ve cemâlini kendileri için hazırladığı kullarının uzun bir geceyi derin gaflet içinde geçirmelerini uygun görmemiştir. Allah’ın her şeyin sahibi olduğunu bilmelerini ve ihtiyaçlarını O’na arzetmelerini istemiştir.

Cenâb-ı Hakk’ın öyle kulları vardır ki, kuşların yuvalarını özlediği gibi akşamı gözlerler. Gece karanlığı çökünce, Cenâb-ı Mevlâ’nın huzurunda olmanın şuuruyla namaza dururlar; secdeye varıp yüzlerini yere sürmekten derin bir zevk duyarlar. Sayısız lutuf ve keremlerinden dolayı Rabbü’l-âlemîn’e şükür ve hamdlerini sunarlar. O’nun kelâmıyla dillerini ve gönüllerini aydınlatırlar. Zikir ve tesbih ile O’nu yâdederler. Onların bu hallerinden hoşnut olan Cenâb-ı Zülcelâl de feyiz, bereket ve rahmetiyle kendilerine büyük ihsanlarda bulunur.

Bu feyizli zaman diliminin bütün gecelerde bulunması da ayrı bir lutuf ve keremdir. Her gece bu değerli zamana tesâdüf etme imkânı vardır. Kula yakışan, bu fırsatı yakalamaya çalışmaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Duaların kabul olunduğu vakti yakalama ümidiyle gecenin muhtelif saatlerinde el açıp Allah’a yönelmeli, yalvarıp yakarmalıdır.

2. Bu hadis gecelerin gündüzlerden daha değerli olduğunu göstermektedir. Zira duaların kabul edildiği saat sadece cuma gününde bulunduğu halde, bu değerli vakit bütün gecelerde mevcuttur.

3. Peygamber Efendimiz’in, hayatının son dönemlerinde hep gecenin son üçte birinde ibadet etmesine bakarak, duaların kabul edildiği bu mübarek vaktin seher vaktinde olduğu düşünülebilir.

1182– وَعَنْ أَبي هُريرَةَ رَضِي اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : إِذا قَامَ أَحَدُكُمِ مِنَ اللَّيْلِ فَلْيَفتَتحِ الصَّلاةَ بِركعَتَيْن خَفيفتيْنِ » رواهُ مسلِم .

1182. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Biriniz geceleyin kalktığında, önce gayet hafif iki rek’at namaz kılsın.”
Müslim, Müsâfirîn 198

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1183– وَعَنْ عَائِشَةَ ، رَضِيَ اللَّه عَنْها ، قالت : كانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذا قام مِن اللَّيْلِ افتَتَحَ صَلاتَهُ بِرَكْعَتَيْن خَفيفَتَيْنِ ، رواه مسلم .

1183. Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* geceleyin kalktığında, namazına fazla uzatmadan kıldığı iki rek'atla başlardı.

Müslim, Müsâfirîn 197

Açıklamalar

Hz. Peygamber'in geceleyin teheccüt için kalktığında kıldığı bu son derece kısa iki rek'at namaz, bazılarının abdest şükrü dediği namaz olabilir. Fakat bu iki rek'at namazın, uzun gece namazına bir nevi hazırlık olması da mümkündür. Peygamber Efendimiz'in bu iki rek'at namazı gayet kısa kılmakla bize önemli bir şeyi öğrettiği, uzun ve yorucu işlere hafif bir girişle başlamanın daha uygun olacağını hatırlattığı akla gelmektedir. Başlangıç mahiyetindeki bu hafif iki rek'at, gecesini ibadetle ihyâ etmeye hazırlanan mü'minin gözündeki mahmurluğu giderecek ve ona yeni bir şevk, taze bir heyecan verecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Gece ibadetine başlamadan önce, kısaca iki rek'at namaz kılmalıdır.
2. Fazla uzatmadan kılınacak bu namaz, insanın uyku mahmurluğunu atmasını sağlayacak, uzun süre devam edecek bir ibadete şevkle başlamasına imkân verecektir.

1184– وعَنْها ، رضِي اللَّه عنْهَا ، قالَتْ : كان رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ إِذا فاتَتْهُ الصَّلاةُ من اللَّيل مِنْ وجعٍ أَوْ غيرِهِ ، صَلَّى مِنَ النَّهارِ ثِنْتَي عشرَة ركْعَةً . رواه مسلِم .

1184. Yine Âişe *radıyallahu anh*â şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* rahatsızlık gibi bir sebeple gece namazı kılamadığında, ertesi gün on iki rek'at namaz kılardı.

Müslim, Müsâfirîn 140

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1185–وعنْ عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رَضِي اللَّه عنْهُ ،قَال:قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم:«مَنْ نَام عن حِزْبِهِ ، أو عَنْ شيْءٍ مِنهُ ، فَقَرأَهُ فِيما بيْنَ صَلاةِ الفَجْرِ وصَلاةِ الظُّهْرِ ، كُتِب لهُ كَأَنَّما قَرَأَهُ من اللَّيْلِ»رواه مسلم .

1185. Ömer İbnü'l-Hattâb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse geceleri okuduğu zikir ve duasını okumadan veya tamamlayamadan uyur da, sonra onu sabah namazı ile öğle namazı arasında okursa, gece okumuş gibi sevap kazanır."

Müslim, Müsâfirîn 142. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 19; Tirmizî, Cum'a 56; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 65; İbni Mâce, İkâmet 177

Açıklamalar

Sağlık gibi hastalık da tabii bir hâdisedir. Rahatsızlanan kimsenin bazı görevlerini aksatması da tabiidir. Peygamber Efendimiz, yukarıdaki hadislerde gördüğümüz üzere, rahatsızlandığı vakit, elinde olmadan gece ibadetini aksatmış, fakat ertesi gün bunları telâfi etmiştir. Gece uyanıp vird dediğimiz belli dua ve zikirleri yapmayı veya Kur'an okumayı alışkanlık haline getiren insanların, bazan uykuya yenik düşüp uyanmamaları veya biraz ibadet ettikten sonra uyuyup kalmaları da mümkün ve tabiidir. Böyle durumlarda "ibadetim aksadı veya sürekliliğini yitirdi" diye telâşa kapılmamalıdır. Bu aksamalar elde olmayan sebeplerle meydana geldiği için hiçbir kayba yol açmaz. Öte yandan, "ibadetim nasıl olsa aksadı, daha sonra yaparım" diye onu ileri bir tarihe atmamalıdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz, rahatsızlık veya uyku sebebiyle gece yapılamayan ibadetleri en uygun telâfi vaktinin ertesi günün sabah namazı ile öğle namazı arası olduğunu söylemekte ve gece okuyamadığı zikirlerini bu suretle telâfi eden kimseye, virdini gece okumuş gibi sevap verileceğini belirtmektedir.

Rabbine samimiyetle ibadet eden bir kulun, elinde olmadan meydana gelen bazı gecikmeler sebebiyle hiçbir şey kaybetmeyeceğini belirten ve böylece Cenâb-ı Mevlâ'nın kuluna rahmet ve merhametini gösteren, üstelik insanın gönlünü ümitle kanatlandıran bir hadîs-i şerîf vardır. Efendimiz buyuruyor ki: *"Gece namaz kılmayı alışkanlık haline getirip de uykusuna yenik düşen hiçbir kimse yoktur ki, Allah Teâlâ ona namazını kılmış gibi sevap yazmasın. Üstelik onun uykusu kendisine sadaka olur"* (Ebû Dâvûd, Tatavvu 20; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 61). Demek ki kul, sevabını Allah'tan bekleyerek ihlâs ve samimiyetle yaptığı ibadetlerin mükâfatını, arada aksamalar bile olsa, mutlaka görecektir.

Bu hadisler 155 ve 157 numarayla "İbadetleri ve Hayırlı İşleri Sürekli Yapmak" bahsinde geçmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Gece ibadet etmek, belli dua ve zikirleri okumak insana büyük sevap kazandırır.
2. Geceleyin kılınan nâfile namazlar veya okunan Kur'an ve zikirler, bir rahatsızlık veya uykuya yenik düşmek gibi sebeplerle zamanında yapılamazsa, onları ertesi sabah ile öğle vakti arasında telâfi etmelidir.
3. Elde olmayan sebeplerle bazı ibadetlerin zamanında îfâ edilmemesi insanın kazanacağı sevabı azaltmaz.

1186– وعَنْ أَبِي هُريرة رَضِيَ اللَّه عنْهُ ، قال : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « رحِمَ اللَّه رَجُلا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ ، فصلىَّ وأَيْقَظَ امرأَتهُ ، فإنْ أَبَتْ نَضحَ في وجْهِهَا الماءَ ، رَحِمَ اللَّهُ امْرَأَةً قَامت مِن اللَّيْلِ فَصلَّتْ ، وأَيْقَظَتْ زَوْجَهَا فإِن أَبَي نَضَحَتْ في وجْهِهِ الماءَ » رواهُ أبو داود. بإِسنادٍ صحيحٍ .

1186. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Geceleyin kalkıp namaz kılan, karısını da kaldıran, kalkmazsa yüzüne su serperek uyandıran kimseye Allah merhamet etsin. Aynı şekilde geceleyin kalkıp namaz kılan, kocasını da uyandıran, uyanmazsa yüzüne su serperek uykusunu kaçıran kadına da Allah merhamet etsin."

Ebû Dâvûd, Tatavvu 18, Vitir 13. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 5; İbni Mâce, İkâmet 175

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1187– وَعنْهُ وَعنْ أَبِي سَعيدٍ رَضِي اللَّه عنهمَا ، قَالا : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا أَيقَظَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّيا أَوْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ جَمِيعاً ، كُتِبَ في الذَّاكرِينَ وَالذَّكِراتِ » رواه أبو داود بإِسناد صحيحٍ .

1187. Yine Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse geceleyin karısını uyandırır da beraberce veya her biri kendi başına iki rek'at namaz kılarlarsa, *Allah'ı çok anan erkekler ve Allah'ı çok anan kadınlar* arasına yazılırlar.

Ebû Dâvûd, Tatavvu 18, Vitir 13. Ayrıca bk. İbni Mâce, İkâmet 175

Açıklamalar

Karı koca birbirinin hayat arkadaşıdır. Bu arkadaşlık sadece güzel günlerin saâdetini birlikte paylaşmaktan veya sıkıntılı günlere birlikte katlanmaktan ibaret olmamalıdır. Bu arkadaşlık, bunlarla birlikte, Allah'a giden yolda ve Allah'a kulluk görevini birlikte ve yardımlaşarak yerine getirme konusunda da devam etmelidir. Mademki hayat dünya hayatından ibaret değildir, birbirini seven insanlar ebedî saâdeti yakalama hususunda da birbirine yardımcı olmalıdır. Onları gece ibadetine ve özellikle sabah namazına kaldırmamak için şeytanlar birbiriyle nasıl işbirliği yapıyorsa, karı koca da şeytanları bu oyunlarında mağlûp etmek için el birliği etmelidir. Hangimiz uyanırsak diğerini mutlaka namaza kaldırsın, şeytanın eline bırakmasın diye şeytana karşı ittifak kurmalıdır. Böyle bir ittifakı oluşturan iki tarafa da Peygamber Efendimiz, *"Allah merhamet etsin"* diye dua etmektedir.

Biz eşimize veya çocuklarımıza olan sevgimiz sebebiyle onları tatlı uykularından uyandırıp namaza kaldırmaya kıyamayız. Bu zaafımızı ve kusurumuzu da şefkat ve merhamet kelimeleriyle kapatmaya çalışırız. Peygamber Efendimiz'in bize bizden daha merhametli olduğunda şüphe yoktur. Onun eşimizi ve çocuklarımızı gece ibadetine kaldırmamızı tavsiye etmesi, bizim bu zaafımızın şefkat ve merhametle ilgili olmadığını göstermektedir. Şayet onları gerçekten seviyorsak, ebedî hayattaki bahtiyarlıklarını düşünerek mutlaka namaza kaldırmamız gerektiği anlaşılmaktadır. Hayat arkadaşını namaza kaldıran erkeğin **"zâkirîn"** (Allah'ı çok anan erkekler) sınıfına, kocasını namaza kaldıran kadının da **"zâkirât"** (Allah'ı çok anan kadınlar) grubuna yazılacakları ifadesinde Ahzâb sûresinin 35. âyetindeki müjdeye işaret vardır. Bu âyette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"...Allah'ı çok anan erkekler ve çok anan kadınlar var ya, Allah bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."**

İkinci hadîs-i şerîf, teheccüt namazı dediğimiz gece ibadetini karı kocanın ayrı ayrı kılabilecekleri gibi, cemaat halinde birlikte de kılabileceklerini göstermektedir. Geceleyin birbirine destek olarak nâfile ibadet için kalkan veya en azından sabah namazı için birbirini uyandıran ve birlikte namaz kılan aileler ne güzel ve ne bahtiyar insanlardır. Allah bu saadeti hepimize nasip etsin (âmin).

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Gece ibadetine veya en azından sabah namazına kalkabilmek için karı koca birbirine yardımcı olmalı, gerekirse birbirini uyandırabilmek için yüzlerine su serpmeli, diğer aile fertlerini de namazlarını kılmaları için uyandırmalıdır.

2. Namaza kalkabilmek için birbirlerini uyandıran eşlere Peygamber Efendimiz *"Allah merhamet etsin"* diye dua etmiş, onların *"Allah'ı çok anan erkekler, Allah'ı çok anan kadınlar"* zümresine yazılacaklarını müjdelemiştir.

3. Allah'a karşı görevlerini yapma hususunda kadın erkek arasında hiçbir fark yoktur.

1188- وعن عائِشة رضِيَ اللَّه عَنْها ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إِذا نَعَس أَحَدُكُمْ في الصَّلاةِ ، فَلْيَرْقُدْ حتى يَذهَب عَنْهُ النَّومُ ، فَإِنَّ أَحدكُمْ إِذا صَلى وهو ناعِسٌ ، لَعَلَّهُ يَذهَبُ يَستغفِرُ فَيَسُبَّ نَفسهُ » متفقٌ عليهِ .

1188. Âişe *radıyallahu anh*â'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz namaz kılarken uyuklayacak olursa, uykusu dağılana kadar yatsın. Çünkü uyuklayarak namaz kılarsa, Allah'tan bağışlanma dileyim derken belki de kendine beddua eder."

Buhârî, Vudû 53; Müslim, Müsâfirîn 222. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 18; Tirmizî, Mevâkît 146; Nesâî, Tahâret 116; İbni Mâce, İkâmet 184

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1189- وعَنْ أَبي هُرَيرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذا قَامَ أَحدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَاستعجمَ القُرآنُ على لِسَانِهِ ، فَلَم يَدْرِ ما يقُولُ ، فَلْيضْطَجِعْ » رواه مُسلِمٌ .

1189. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz geceleyin namaz kılmak üzere kalkıp da Kur'an'dan ne okuduğunu bilmeyecek derecede dili dolaşırsa, yatıp uyusun."

Müslim, Müsâfirîn 223. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu 18; İbni Mâce, İkâmet 184

Açıklamalar

Geceleyin herkes derin uykudayken tatlı uykusunu bırakıp Allah'a ibadet etmek, nefsine söz dinletebilen yiğitlerin harcıdır. Zira uyku bir ihtiyaç olduğu kadar insanın en fazla haz duyduğu zaaflarından biridir. Bu lezzeti bırakıp Rabbinin rızasını kazanmak için O'nun huzuruna durma başarısını, ancak Allah'ın rızâsının her şeyin üstünde olduğunu bilen şuurlu insanlar gösterebilir.

Öte yandan namaz, Allah'ın huzuruna çıkma, O'na kulluğunu arzetme ve O'nunla bir nevi konuşma halidir. Böylesine önemli bir işe girişen kimsenin zihni uyanık, gönlü duygulu olmalı, Rabbinin huzurunda olduğunun farkına varmalıdır. Bazı günler çeşitli meşgaleler

sebebiyle insanın hem bedenen hem de zihnen yorulması nasıl tabii ise, bu yorgunluk sebebiyle uykuya yenik düşmesi o kadar tabiidir. Güzel dinimiz baştan sona kolaylıktan ibaret olduğu için insana yapabileceği şeyleri emretmiş ve onu gücünün yetmeyeceği işlerden sorumlu tutmamıştır.

Bütün bunları dikkate alan Peygamber Efendimiz, ibadet ederken ne söylediğini bilmeyecek, ne okuduğunu farketmeyecek kadar uyuklayan kimsenin hemen yatıp uyumasını, dinlendikten sonra ibadetine devam etmesini tavsiye buyurmaktadır. Aksi halde insan, sevap işleyeceğim derken, yanlış okuması sebebiyle günaha da girebilir. Dua edeceğim derken, kendi aleyhinde bir şeyler söyleyebilir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İnsan gece veya gündüz, uykulu iken ibadet etmemeli, yatıp dinlendikten sonra ibadetine devam etmelidir.
2. İbadetler zinde bir vücut, duru bir zihin, uyanık bir gönülle yapılmalıdır.
3. İslâmiyet kolaylık dinidir. İnsan her konuda olduğu gibi ibadet konusunda da orta yolu tutmalı, aşırılıktan uzak durmalıdır.
4. Uykulu iken insan ne söylediğini bilemez; dua edeceğim derken kendine beddua edebilir.

213- باب استحباب قيام رمضان وهو التروايح

RAMAZAN GECELERİNDE TERÂVİH NAMAZI KILMAK

Hadisler

1190– عنْ أَبي هُريرَةَ رَضِيَ اللَّه عنْهُ أَنَّ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « منْ قام رَمَضَانَ إِيماناً واحْتِساباً غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » متفقٌ عليه .

1190. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim ramazanın faziletine inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek terâvih namazını kılarsa, geçmiş günahları bağışlanır."

Buhârî, Îmân 37 ; Müslim, Müsâfirîn 173, 174. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ramazan 1; Tirmizî, Savm 1; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 3, Savm 39, 40, Îmân 31, 32; İbni Mâce, İkâmet 173, Sıyâm 3, 39, 40

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1191– وَعنْهُ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : كانَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُرَغِّبُ فِي قِيَامِ رَمَضَانَ مِنْ غيْرِ أَنْ يَأْمُرَهُمْ فِيه بعزِيمةٍ ، فيقُولُ : « مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيماناً واحْتِسَاباً غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » رواه مُسْلِمٌ .

1191. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* kesin emir vermeksizin ramazan gecelerinde ibadet etmeyi tavsiye eder ve şöyle buyururdu:

"**Kim ramazanın faziletine inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek terâvih namazını kılarsa, geçmiş günahları bağışlanır.**"

Müslim, Müsâfirîn 174. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ramazan 1; Tirmizî, Savm 82

Açıklamalar

Ramazan gecelerinde kalabalık cemaatler halinde büyük bir coşku ile kılınan terâvih namazı, aslında *teheccüd* gibi bir gece namazıdır *(kıyâmü'l-leyl).* Bu ikinci hadisin metninde görüldüğü üzere terâvihe *ramazan namazı* da denilmektedir. Her iki hadîs-i şerîf'te ramazan gecelerinde kılınan bu namazın, dinî bir görev olduğuna inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek kılınması halinde, geçmiş günahların bağışlanmasına vesile olacağı müjdesi verilmektedir. Sadece ikinci hadisin baş tarafında râvi Hz. Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber'in kendilerini bu namazı eda etmeye teşvik ettiğini, bu konuda sürekli tavsiyede bulunduğunu fakat bunu farz kılmadığını bildirmektedir. Bu da, terâvih namazının nâfile bir namaz olduğunu ortaya koyar.Terâvih, nâfile bir namaz olmakla beraber, Hz. Peygamber bu hadisleriyle onu, âdeta imandan bir parça saymıştır. Öncelikle bizzat kendisi, birkaç gece dışında terâvihi yalnız başına kılmaya devam etmiştir. Sonra da *"Dini bir görev olduğuna inanarak ve riya karıştırmayarak Allah rızâsı için kılanların geçmiş günahlarının bağışlanacağını"* ashâbına duyurmuştur. İmam Buhârî, hadis metnindeki bu *"inanarak"* kaydından hareketle onu *Sahîh*'inde "Nâfile olan terâvih namazını kılmak imandan kaynaklanır" başlığı altında zikretmiştir. Terâvih namazının önemini dikkate alan İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe de onun "**sünnet-i müekkede**" olduğuna hükmetmiştir.

Ramazan gecelerini sevabını Allah Teâlâ'nın vereceğine inanarak ve Allah rızâsı için terâvih kılarak değerlendirmek, geçmiş günahların bağışlanması gibi çok büyük bir bahtiyarlığa vesile olmaktadır. Bu büyük bir müjdedir. Üstelik bağışlanan günahlar "küçük" veya "büyük" diye bir kayda da bağlanmamıştır. İfadedeki bu genellik, her türlü günahın bağışlanacağı ümidini taşımak için yeterlidir.

Terâvih namazı, ramazan gecelerinde yatsı namazından sonra kılınır. Hz. Peygamber birkaç gece cemaatle kıldırdıktan sonra, cemaatle edâ edilmesi farz kılınır da müslümanlar onu yerine getirmekte güçlük çekerler endişesiyle, cemaatle kıldırmayı terketmiş ve ashâbına evlerinde kılmalarını tavsiye etmiştir. Terâvih namazı, Hz. Ömer'in halifeliği zamanında onun emri ile mescidde cemaatle **20** rek'at olarak kılınmaya başlanmıştır. O günden bu yana da cemaatle kılınmaktadır. Bizzat Hz. Ömer'in ifadesiyle gerçekten *"Terâvihin cemaatle kılınması her yönüyle çok güzel bir âdet olmuştur."*

Terâvih namazının sekiz rek'at olarak kılındığına dair sahih rivayetler vardır. Bu sebeple terâvihin sekiz rek'atı **sünnet-i râtibe** yani **"farz namazlarla birlikte kılınan sünnetler"** hükmündedir**.** İbn Abbas rivayetinin zayıf olması sebebiyle 20 rek'at olarak kılınması **müstehap** kabul edilmiştir. Ancak Hz. Ömer zamanından beri sahâbîlerin uygulamasının da bu yönde olması sebebiyle 20 rek'at olarak kılınagelmiştir.

"Ramazanın şeref ve faziletine inanarak ve Allah Teâlâ'nın hoşnutluğunu dileyerek" kılınacak terâvih namazını bir an önce bitirmek için gereksiz bir acelecilik göstermek asla doğru değildir. Hiçbir din görevlisi terâvih namazını çabucak kıldırmak suretiyle kendisine "ekspres imam" veya "jet imam" dedirtmemelidir. Bu sebeple cemaati yormadan ve bıktırmadan mutedil bir şekilde en fazla dört rek'atta bir selâm vermek suretiyle kıldırmak

münâsip olur. Terâvihi hatim ile kıldıracak imamlar, buna alışık olmayanları güç durumda bırakmamak için daha önceden durumu câmilerinin uygun bir yerinde ilân etmelidirler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ramazan gecelerini terâvih namazı kılarak değerlendirmek tâ Hz. Peygamber döneminden beri ümmet-i Muhammed'in güzel bir geleneğidir.

2. İnançla ve sevabını Allah'tan bekleyerek kılınacak terâvih namazı, geçmiş günahların bağışlanmasına vesile olur.

3. Terâvih namazının nâfile ibadetler içinde özel bir önemi bulunmaktadır.

214- باب فضل قيام ليلة القدْر وبيَان أرجى ليالها

KADİR GECESİNİ İHYÂ ETMEK

KADİR GECESİNİ İHYA ETMENİN FAZİLETİ VE DAHA ZİYADE RAMAZANIN HANGİ GECELERİNDE OLDUĞUNUN AÇIKLANMASI

Âyetler

إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِالْقَدْرِ [1] وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ [2] لَيْلَةُ الْقَدْرِخَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ [3]
تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَابِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ [4] سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ [5]

1. "Biz onu Kadir gecesi indirdik. Kadir gecesi nedir, bilir misin sen? Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır. Meleklerle Ruh o gece Rabblerinin izniyle her iş için iner de iner. Tam bir esenliktir o gece, tâ tan yeri ağarıncaya kadar."

Kadîr sûresi (97), 1-5

Yüce dinimizin tarihinde olduğu kadar müslümanların hayatlarında da yüksek bir yeri ve değeri olan Kadir gecesinin zamanı değilse de kıymeti bu sûre ile bizlere tanıtılmıştır. Hidayet rehberimiz olan Kur'ân-ı Kerîm'in bu gece indirilmeye başlaması, meleklerle Ruh'un bu gece yeryüzüne inmesi ve tan yeri ağarıncaya kadar bu gecenin tam bir esenlik ve selâmet olması Kadir gecesinin başlıca özellikleridir.

Kur'an'ın indiği bu kutlu geceyi değerlendirmek bin aylık bir ömrü hayırla geçirmiş olmak yani bereketlendirmek anlamına gelmektedir. Hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre çok müstesna bir fırsat olan bu gece, ramazan ayının son on günündeki tek rakamlı geceler içinde gizlenmiştir. Onun hangi gece olduğunun açıklanmaması, o gecenin ömre ömür katan feyiz ve bereketini yakalama gayretini telkin etmek içindir. Bu gecenin şeref ve değerinden yararlanmak isteyen müslümanlar, hemen hemen ramazanın her gecesini Kadir gecesiymiş gibi değerlendirmeye çalışacaklardır. Bu da onların çok hayır kazanmasına vesile olacaktır. "Meçhulde bereket vardır" sözünün anlamı da böylece gerçekleşmiş olacaktır. Nitekim âriflerden biri zaman ve insanın değerini belirtmek üzere **"Her geceni Kadir bil; her geçeni Hızır bil"** demiştir.

إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ [3]

2. "Biz Kur'an'ı kutlu bir gecede indirdik."

Duhân sûresi (44), 3

Kur'ân-ı Kerîm'in indirildiği Kadir gecesi, bu âyette "**kutlu** (mübârek) **bir gece"** olarak tanıtılmaktadır. Bu âyetten anlaşıldığına göre Kadir gecesi, Allah katında değerli bir gecedir. Kadri yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm işte böyle kadir ve kıymeti yüksek bir gecede indirilmiştir. Böylece o kıymetli gecenin şeref ve fazileti bir kat daha artmıştır.

Bu mübâarek gecede melekler ve Ruh nasıl yer yüzüne iniyor ve âdeta yeryüzü gökyüzü haline dönüşüyorsa, dünyaya yeni bir yön verecek ve dünyalılara dosdoğru yolu gösterecek olan Kur'ân-ı Kerîm de o gece indirilmeye başlanıyor. Bu tür olaylara sahne olan gecenin kıymetini bilmek artık o geceye sahip olan ümmet fertlerine yani biz müslümanlara düşmektedir.

Hadisler

1192- وَعَنْ أَبِي هُريرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ قام لَيْلَةَ القَدْرِ إِيماناً واحْتِسَاباً ، غُفِر لَهُ ما تقدَّم مِنْ ذنْبِهِ » متفقٌ عليه .

1192. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Faziletine inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Kadir gecesini değerlendiren kişinin geçmiş günahları bağışlanır.**"

Buhârî, Îmân 25, 27, 28, 35, Savm 6, Terâvih 1, Leyletü'l-kadr 1; Müslim, Müsâfirîn 173-176. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ramazan 1; Tirmizî, Savm 1; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 3, Savm 39-40; İbni Mâce, İkâmet 173, Sıyâm 2, 39

Açıklamalar

Kadir sûresinde kıymeti anlatılan ve fakat zamanı kesin olarak açıklanmayan o kutlu gecenin fazilet ve bereketine gönülden inanıp sevabını sadece Allah'tan bekleyerek ibadet, dua ve hayır hasenât ile o geceyi ihyâ edip değerlendirmeye çalışan mü'minlerin elde edecekleri kazanç, geçmiş günahlarının bağışlanmasıdır. Bu, küçümsenecek bir sonuç olmadığı gibi, hadisin ifadesiyle **iman ve ihtisab**a dayalı **ihyâ** da basit ve rastgele kayıtlar değildir.

İman, her işimizde temel şarttır. Yapılan her ibadet de Allah rızâsını gözeterek, mükâfatı sadece ve sadece O'ndan bekleyerek (ihtisab) ifa edilmelidir. Hadisteki bu iki şart, ibadetlerin başka maksatlarla da yapılabileceğini fakat bunların hiçbir olumlu sonuç vermeyeceğini anlatmaktadır. İnanmadığı halde ya da gösteriş olsun diye böyle müstesna gün ve gecelerde birtakım girişimlerde bulunanlar, ancak kendilerini aldatırlar ve boşuna yorulmuş olurlar. Âdet olduğu için değil, içinden gelerek Kadir gecesini değerlendirmeye çalışmak önemlidir. Bunun sonucu ise, geçmiş günahlardan arınmaktır. İnsanın geçmişi, sırtında bir kanbur gibi daima kendisini takip eder. Günah ve vebâl yükü altındaki insan, böylesi fırsatlarda işte o yükten kurtulma imkânını yakalar. Bu, son derece rahatlatıcı bir sonuçtur. Yeni doğmuş gibi, hayata yeniden başlamayı kim istemez?

Şu halde Kadir gecesini nasıl değerlendirmek gerekmektedir? Nevevî, bununla ilgili olarak ikisi Hz. Peygamber'in davranışını biri de bir tavsiyesini ihtivâ eden üç hadisi bu konunun sonunda zikretmiştir. Bu soruyu o hadislerin açıklamasında cevaplandıracağız.

Burada sadece Kadir gecesini ihyâ etmenin önemi ve neticesi bildirilmekte ve buna teşvik edilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kadir gecesi, kadri yüce bir gecedir.
2. Değer ve faziletine inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek bu geceyi ihyâ eden, geçmiş günahlarından arınır.
3. İnançsız ve ihlâssız yapılacak herhangi bir dinî davranışın kıymeti yoktur.

1193- وعن ابنِ عُمر رضِيَ اللَّه عَنهما أَنَّ رِجَالاً مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، أُرُوا لَيْلَةَ القَدْرِ فِي المنَامِ فِي السَّبْعِ الأَواخِرِ ، فَقال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَرى رُؤيَاكُمْ قَدْ تَواطَأَتْ فِي السَّبْعِ الأَوَاخِرِ ، فَمَنْ كَانَ مُتحَرِّيهَا ، فَلْيَتَحرَّهَآ فِي السبْعِ الأَواخِرِ » مُتفقٌ عليهِ .

1193. Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, bir grup sahâbî, rüyalarında Kadir gecesinin ramazan'ın son yedi gecesinde olduğunu görmüşler (ve bunu Hz. Peygamber'e bildirmişler)di. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Kadir gecesi ile ilgili rüyalarınızın, ramazanın son yedi gecesi üzerinde toplandığını görüyorum. O halde Kadir gecesini arayan onu ramazanın son yedi gecesinde arasın**!"

Buhârî, Leyletü'l-kadr 2, Ta'bîr 8; Müslim, Sıyâm 205 -206. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ramazan 5; Tirmizî, Savm 71

1197 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1194- وعنْ عائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عنْهَا ، قَالَتْ : كانَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُجاوِرُ فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رمضَانَ ، ويَقُول : « تَحَرَّوْا لَيْلَةَ القَدْرِ فِي العشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضانَ» متفقٌ عليه .

1194. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ramazan ayının son on gününde câmiye kapanır ibadete soyunur ve şöyle buyururdu:

"**Kadir gecesini ramazanın son on günü içinde arayınız!"**

Buhârî, Leyletü'l-kadr 3; Müslim, Sıyâm 219. Ayrıca bk. Tirmizî, Savm 72

1197 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1195- وَعَنْها رَضِيَ اللَّه عنها أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « تَحرّوْا لَيْلةَ القَدْرِ فِي الوتْرِ من العَشْرِ الأَواخِرِ مِنْ رمَضَانَ » رواهُ البخاريُّ .

1195. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kadir gecesini ramazan'ın son on günündeki tek gecelerde arayın!"
Buhârî, Leyletü'l-kadr 3

1197 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1196- وعَنْهَا رَضيَ اللَّه عَنْهَا ، قَالَتْ : كَانَ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذا دَخَلَ العَشْرُ الأَوَاخِرُ مِنْ رمَضَانَ ، أَحْيا اللَّيْلَ ، وَأَيْقَظَ أَهْلَه ، وجَدَّ وَشَدَّ المِئزرَ » متفقٌ عليه .

1196. Yine Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Ramazan ayının son on günü girdiğinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* geceleri ihyâ eder, ev halkını uyandırır, ciddiyetle ibadete soyunur ve eşleriyle ilişkiyi keserdi.

Buhârî, Leyletül-kadr 5; Müslim, İ'tikaf 7. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ramazan 1; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 17; İbni Mâce, Sıyâm 57

1197 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1197- وَعَنْهَا قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَجْتَهِدُ فِي رَمضانَ مَالا يَجْتَهِدُ في غَيْرِهِ ، وفي العَشْرِ الأَوَاخِرِ منْه ، مَالا يَجْتَهِدُ في غَيْرِهِ » رواهُ مسلمٌ .

1197. Yine Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ramazanda diğer aylardan daha fazla (kulluk yapmaya) çalışırdı. Ramazanın son on gününde de ramazanın öteki günlerinden daha fazla ibadet ederdi.

Müslim, İ'tikâf 8. Ayrıca bk. Tirmizî, Savm 72; İbni Mâce, Sıyâm 57

Açıklamalar

Bu beş hadîs-i şerîfin beşi de Kadir gecesinin hangi gece olduğunu belirlemeye yönelik ipuçları ihtiva etmektedir. İlk üçü Sevgili Peygamberimiz'in sözlü tavsiyelerini, son ikisi de bizzat onun tavrını bize nakletmektedir. Böylece **hem sözlü hem de fiilî sünnet**, Kadir gecesinin ramazan ayının son on günü içindeki gecelerden biri olduğu konusunda ağırlıklı bir kanaat vermektedir. Ayrıca son iki hadis, ramazanın son on günü mescidde ibadete çekilme anlamındaki **i'tikâf sünneti**ni de gündeme getirmektedir.

Kadir ve kıymetinin pek yüksek olduğuna daha önceki âyetler ve hadiste dikkat çekilen Kadir gecesinin hangi geceye rastladığı pek tabii olarak merak konusudur. Bu beş hadis işte bu merakımızı gidermeye yönelik işaretler taşımaktadır. Aslında bu durum merakımızı gidermekte midir, artırmakta mıdır o da pek belli değildir.

İbni Ömer'in rivayetinde, sahâbîlerden bir grubun Kadir gecesinin ramazanın son yedi gecesinde olduğuna dair rüyalar gördüğünü öğreniyoruz. Şu halde ashâb-ı kirâm da pek tabii olarak bu mübarek gecenin hangi gece olduğunu rüyalarına girecek kadar merak etmişler. Ancak yine de bu mübarek gece kesin olarak tesbit edilememiş, *"son yedi geceden biri"* gibi esnek bir tesbit söz konusu olabilmiştir. Peygamber Efendimiz de rüyaların bu son yedi gece üzerinde toplanmasını dikkate alarak, *"Kim Kadir gecesinin zamanını merak edip aramaya kalkarsa onu ramazan ayının son yedi gecesi içinde arasın*" buyurmak suretiyle genel bir arama alanı tayin etmiştir. Ancak bu son yedi gecenin, yirmi birinci geceden sonraki yedi

gece mi, yoksa en sondan başlamak üzere 23. veya 24. geceyi de içine alan yedi gece mi olduğunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Yoksa tek sayılı son yedi gece mi olduğu (ki bu takdirde 17. gece de bu sayımın içine girer) üzerinde durulmuştur. Ancak bu son ihtimal, aşağıdaki hadisler dikkate alınınca oldukça zayıflamaktadır.

İkinci hadiste bu alan, birinci hadisteki yedi gecenin de içinde bulunduğu *"ramazan ayının son on günü"* olarak gösterilmiştir. Bu tesbit ve tavsiye, otuz günlük ay üzerinden son on gün, yani son üçte biri gibi daha genel bir taksimin sonucudur. Son yedi gün belirlemesine asla aykırı değildir.

Üçüncü hadiste ise, Kadir gecesinin, son on günün tek sayı ile ifade edilen gecelerinde aranması tavsiye edilmektedir. Böylece son on gün içindeki tek sayılı (21, 23, 25, 27 ve 29) beş geceden birinin Kadir gecesi olabileceği ortaya çıkmaktadır.

Memleketimizde ve İslâm dünyasında ramazanın 27. gecesi Kadir gecesi olarak bilinmekte ve ihyâ edilmeye çalışılmaktadır.

Kandil gecelerini veya herhangi bir geceyi ihyâ etmenin iki anlamı vardır. **Birincisi** o geceyi ihya eden kişinin şahsına yönelik yorumdur. Yani kişi, o geceyi ibadetle geçirmek suretiyle bir çeşit ölüm niteliğindeki uykudan kendisini alıkor. Böylece, "**Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusundayken canlarını alır**" [Zümer sûresi (39), 42] âyetinde bildirilen duruma uygun bir anlam içerisinde kişi kendi nefsini diriltmiş (ihyâ etmiş) gibi olur. İkincisi, bizzat o geceye yönelik olan yorumdur. Kişi ibadet ve tâatle değerlendirdiği zaman gece, onun için sanki gündüzleştirilmiş yani diriltilmiş bir zaman olur. Bu durum da şu âyetin anlamına uygun düşer: "**Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak: Yeryüzünü, ölümünün ardından nasıl diriltiyor?**" [Rum sûresi (30), 50].

Herkesin nasibi, gücü nisbetinde gecenin ne kadarını ihyâ etmişse o kadardır. Nitekim Hz. Peygamber'in, yatsı namazını cemaatle kılan kimsenin gecenin yarısını, sabah namazını cemaatle kılanın ise gecenin tamamını ihyâ etmiş sayılacağına dair bir beyânı da nakledilmiştir (bk. Müslim, Mesacid 260; Ahmed b. Hanbel, *Müs*ned, I, 58, 68].

Dördüncü hadiste Hz. Peygamber'in ramazanın son on gününün gecelerini ihyâ ettiği, ev halkını da buna teşvik ettiği ve tam anlamıyla ibadete soyunduğu bildirilmektedir. Önce şuna işaret edelim ki bu hadiste her ne kadar bütün bir geceyi ihyâ ettiği anlamında "**küllehu**" ifadesi geçiyorsa da bu "büyük bir kısmını" ihyâ ettiği anlamındadır. Zira Hz. Âişe vâlidemiz, Peygamber Efendimiz'in hiçbir geceyi sabaha kadar uyanık geçirmediğini kesin bir şekilde ifade buyurmaktadır. Ancak altıncı hadiste de açıkça görüldüğü gibi Hz. Peygamber, ramazan ayı girince diğer günlerden daha fazla ibadet ederdi. Özellikle ramazanın son on gününde bu mübarek ayın diğer günlerinden daha fazla kendisini ibadete verirdi. Bu ifadeler, onun ekseriyetle ramazanın son on gecesini ihya ettiğini göstermektedir. Efendimiz'in bu hareketi, daha doğrusu bu fiilî sünneti, Kadir gecesinin bu günler içinde olduğunu ve onu ihyâ etmiş olmak için, Kadir gecesinin bulunması muhtemel olan günlerin hepsini değerlendirmeye çalıştığını göstermektedir. Ayrıca hanımlarıyla ilişkiyi kesip onları da ibadet etmeleri için uyandırması o gecelerin bulunmaz birer fırsat olduğunu anlatmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Kadir gecesi ramazan ayının son on günü içindeki tek gecelerden biridir.
2. Kadir gecesini ihyâ etmek isteyenler ramazanın son on günü içindeki geceleri ihyâ etmelidir.

3. Hz. Peygamber hem sözlü olarak hem de fiilî olarak Kadir gecesinin ramazanın son on günündeki gecelerde olduğuna işaret etmişlerdir.

4. Kadir gecesi gibi müstesna fırsatları kaçırmamak için dikkatli davranmak, hatta ev halkını da bu konuda uyarmak sünnettir.

5. Ramazan ayında her zamankinden daha fazla ibadet etmek, son on gününde de diğer ramazan günlerinden fazla ibadete gayret etmek Peygamber Efendimiz'in sünnetidir. O halde bu konuda ona uymaya çalışmak gerekir.

1198- وعَنْهَا قَالَتْ : قُلْتُ : يا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِن عَلِمْتُ أَيَّ لَيْلَةٍ لَيْلَةُ القَدْرِ ما أَقُولُ فيها ؟ قَالَ : « قُولي : اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ العفْوَ فاعْفُ عنِّي » رواهُ التِّرْمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1198. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resulü! Kadir gecesinin hangi gece olduğunu bilecek olursam, o gece nasıl dua edeyim? diye sordum.

- "**Allahım! Sen çok affedicisin, affetmeyi seversin. Beni bağışla! diye dua et**" buyurdu.

Tirmizî, Daavât 84. Ayrıca bk. İbni Mâce, Dua 5

Açıklamalar

Şerefi ve özellikle müslümanlar için ifade ettiği değeri açıklanıp zamanı gizli tutulan Kadir gecesinde ne yapılması gerektiği elbette merak konusudur. Hz. Âişe vâlidemiz *-Allah ondan râzı olsun-* bu merakını Sevgili Peygamberimiz'e açmış ve "Şayet Kadir gecesine rastladığımın farkına varırsam, ne yapayım, nasıl dua edeyim?" diye soruvermiştir.

Burada Hz. Peygamber'in, Kadir gecesinin asla bilinemeyeceğine dair bir beyânı olmadığına göre, o mübarek gecenin farkına varılabileceği anlaşılmaktadır. Hatta kimi âlimler "Kadir gecesinin farkına varan kişinin onu gizlemesi sünnettir. Bu, Allah'ın ona bir ikramıdır" demişlerdir.

Hz. Âişe vâlidemizin sorusuna Resûl-i Ekrem Efendimiz'in verdiği cevap ne kadar özlü ve mânalıdır: *"Allahım! Sen çok affedicisin, affetmeyi seversin. Beni bağışla!"*

Geçmişte yapılan günahlardan arınmak her müslümanı son derece mutlu eder. Gelecekte birtakım nimet ve ikramlara kavuşabilmek için önce geçmiş hatalardan temizlenmiş olmanın rahatlığı gerekir. Rahmeti bol ve bin aydan hayırlı olan böyle bir geceye rastladığını farkeden kişinin, önce onu, hatalarını bağışlatma fırsatı olarak değerlendirmesi, bunun için de **dua etmesi uygun olur.** Bu dua için gecenin herhangi bir saati tayin edilmiş değildir. Her saatinde yapılabilir.

Ayrıca yukarıda geçen hadislerden öğrendiğimize göre Hz. Peygamber, Kadir gecesinin de içlerinde bulunduğu ramazanın son on gününde kendisini ibadete verirdi. Onun bu fiilî sünnetinden anlaşılmaktadır ki, Kadir gecesinde namaz kılmak, Kur'an okumak, dua etmek ve tefekkürde bulunmak sünnettir. Bunların hepsini bir araya getirmek ise, daha isabetli bir davranış olur. Hatta aynı şeylerin Kadir gecesinin gündüzünde de yapılması uygun olur.

Ramazan ve kandil geceleri gibi mübarek gecelerin feyzinden istifade edebilmek için en azından o gecenin akşam, yatsı ve sabah namazlarını cemaatle camide kılmaya özen göstermelidir. Zira böyle yapanların o geceleri değerlendirmiş olacaklarına dair müjdeler bulunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kadir gecesinin farkına varan müslüman, günahlarının bağışlanması için dua etmelidir.

2. Kadir gecesinde "Allahım! Sen çok affedicisin, affetmeyi seversin. Beni bağışla!" diye dua etmek sünnettir.

3. Dua ve ibadet etmek, Kur'an okumak ve tefekkürde bulunmak suretiyle kandil geceleri ihya edilmelidir.

215- باب فضل السِّواك وخصال الفطرة

MİSVAK KULLANMAK

MİSVAK KULLANMANIN VE YARATILIŞ ÖZELLİKLERİNİN FAYDASI

Hadisler

1199- عَنْ أَبي هُريرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « لَوْلا أَنْ أَشُقَّ عَلى أُمَّتِي أَوْ عَلى الناس لأمرْتُهُمْ بِالسِّواكِ مع كلِّ صلاةٍ » متفقٌ عليه .

1199. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ümmetimi (veya insanları) zora sokmaktan endişe etmeseydim, onlara her namaz vaktinde misvakla dişlerini temizlemelerini emrederdim.**"

Buhârî, Cum'a 8, Temennî 9, Savm 27; Müslim, Tahâret 42. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 25; Tirmizî, Tahâret 18; Nesâî, Tahâret 6, Mevâkît 20; İbni Mâce, Tahâret 7

1205 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1200- وعنْ حُذيفَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قال : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا قَامَ مِنَ النَّومِ يَشُوصُ فَاهُ بالسِّواكِ . متفقٌ عليه . «الشَّوْص » : الدَّلْكُ »

1200. Hüzeyfe *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* uykudan uyanınca misvakla dişlerini temizlerdi.

Buhârî, Vudû' 73, Teheccüd 9; Müslim, Tahâret 46, 47. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 30; Nesâî, Tahâret 1, Kıyâmü'l-leyl 10, 11; İbni Mâce, Tahâret 7

1205 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1201- وَعَنْ عائشةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : كنَّا نُعِدُّ لرسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم سِوَاكَهُ وَطَهُورَهُ فَيَبْعَثُهُ اللَّه مَا شَاءَ أَن يبْعَثَهُ مِنَ اللَّيْلِ ، فيتسَوَّكُ ، وَيَتَوَضَّأُ ويُصَلِّي » رواهُ مُسلمٌ .

1201. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Biz Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in misvakını ve abdest suyunu akşamdan hazırlardık. Allah onu, gecenin dilediği saatinde uyandırırdı. Hz. Peygamber uyanınca hemen misvakla dişlerini temizler, abdest alır ve namaz kılardı.

Müslim, Müsâfirîn 139. Ayrıca bk. Nesâî, Sehv 67, Kıyâmü'l-leyl 2, 25, 43; İbni Mâce, İkâmet 123

1205 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1202- وعنْ أَنسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَكثَرْتُ عَليكُمْ في السِّوَاكِ » رواهُ البُخاريُّ .

1202. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Misvak kullanma hakkında size pek çok tavsiyede bulundum.**"

Buhârî, Cum'a 8. Ayrıca bk. Nesâî, Tahâret 5

1205 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1203- وعَنْ شُرَيحِ بنِ هانِيءٍ قَالَ : قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عنْهَا : بأَيِّ شيءٍ كَان يَبْدَأُ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذا دَخلَ بَيْتَهُ ، قَالَتْ : بِالسِّوَاكِ ، رواهُ مُسْلِمٌ .

1203. Şüreyh İbni Hânî şöyle dedi: Hz. Âişe'ye;

- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* evine girdiği zaman ilk önce ne yapardı? diye sordum.

- "Dişlerini misvaklardı" dedi.

Müslim, Tahâret 43, 44. Ayrıca bk. Nesâî, Tahâret 7

1205 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1204- وَعَنْ أَبي موسَى الأشعَرِيِّ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ: دَخلت عَلى النَّبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وطَرَفُ السوَاكِ على لِسانِهِ . مُتَّفَقٌ عليهِ ، وهذا لَفْظُ مُسلِمٍ .

1204. Ebû Mûsa *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına girdim. Misvağın ucu ağzındaydı.
Buhârî, Vudû 73; Müslim, Tahâret 45. Ayrıca bk. Nesâî, Tahâret 2

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1205- وعنْ عائِشَةَ رَضِيِ اللَّه عَنْها ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « السِّواكُ مَطهَرةٌ للفَمِ مرْضَاةٌ للرَّبِّ » رواهُ النَّسائيُّ ، وابنُ خُزَيمةَ في صحيحهِ بأَسانيد صحيحةٍ .

وذكر البخاريُّ رحمه اللَّه في صحيحهِ هذا الحديث تعليقا بصيغةِ الجزم فقال : وقالت عائشةُ رضي اللَّهُ عنها.

1205. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Misvak kullanmak ağzın temiz kalmasına ve Rabbın razı olmasına sebeptir**."

Nesâî, Tahâret 4; İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 70. Ayrıca bk. Buhârî, Savm 27; İbni Mâce, Tahâret 7

Açıklamalar

Misvak, diş ve ağız temizliğinde kullanılan yumuşak lifli erâk ağacının çubuklarına denir. Hadislerde geçtiği şekliyle **sivâk** kelimesi de aynı anlama gelmektedir. **Sivâk** ayrıca fiil olarak dişleri oğuşturmak, yani fırçalamak mânasında da kullanılır.

Genellikle serçe parmak kalınlığında ve bir karış uzunluğunda olan misvak, ağız sağlığı, diş bakımı ve temizliği için diş fırçası ve macunu yerine kullanılan bir araçtır. Misvakın kendisinden elde edildiği ağaç bizim memleketimizde yetişmemektedir. Bu sebeple de misvak kullanımı ile ilgili Hz. Peygamber'in tavsiyelerini, ağız ve diş temizliği tavsiyesi olarak değerlendirmek, bu iş için illâ da misvak bulmak gerekir gibi bir zorlama yoruma gitmek doğru değildir. Bulabilenler onu kullanırlar, bulamayanlar da uygun diş fırçası ve macunu kullanmak suretiyle gerekli temizliği yaparlar. Kaynaklarda işaret edildiği gibi, misvak veya fırça bulamayan ya da yanında olmayanlar parmaklarıyla da olsa diş temizliğini yapmalıdırlar. Tabii ki parmakla yapılacak temizlik, geçici bir temizliktir.

Bu ön bilgilerden sonra, konunun önemi ve faydasını ortaya koyan hadîs-i şerîflerin açıklamasına geçebiliriz.

Birinci hadiste, Sevgili Peygamberimiz'in ağız ve diş sağlığına verdiği önemi, *"Eğer zora sokacağım endişesi olmasaydı ümmetime her namaz için misvak kullanmayı emrederdim"* buyurmasından anlamaktayız. Tirmizî'nin on yedi sahâbînin rivayet ettiğini bildirdiği bu hadis, günde birkaç kez misvak kullanmayı veya dişleri fırçalamayı öngörmektedir.

Memleketimizde çoğunlukla yemeklerden sonra ve namaz için abdest alırken dişler fırçalanır. **İkinci ve üçüncü hadis**lerden Resûl-i Ekrem Efendimiz'in geceleyin uykudan uyanınca da dişlerini misvakladığını öğreniyoruz.

Dördüncü hadisten, diş temizliği konusunda Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, ümmetini çok fazla ikaz ettiğini, **beşinci hadis**ten de eve geldiğinde ilk yaptığı işin misvak kullanmak olduğunu öğreniyoruz. Buna **altıncı rivayet**te, Ebû Mûsâ el-Eş'arî hazretlerinin müşâhedesi de eklenince -namaz vakitlerine bağlı olmaksızın- Efendimiz'in gerçekten sık sık misvak kullandığı ortaya çıkıyor. **Yedinci hadis**te ise, misvak kullanma tavsiye ve uygulamasının temelinde yatan iki önemli nokta ortaya konulmaktadır: *Ağzın temiz kalması ve Rabbın razı olması...*

Bu ve benzeri rivayetlerden hareketle misvak kullanmayı İslâm bilginlerinin kimisi namazın, kimisi abdestin, Ebû Hanife gibi kimileri de dinin sünneti kabul etmişlerdir. Her üç görüşün de delilleri bulunmaktadır. Ancak misvakın bütün peygamberlerin sünnetleri arasında bulunması ve ayrıca biraz sonra gelecek hadislerde görüleceği gibi fıtrî özelliklerden olması dolayısıyla "Dinin sünnetidir" görüşü daha isabetli gözükmektedir. Bu sebeple abdest alırken, namaza başlarken, Kur'an okuyacakken, uykudan uyanınca, ağız kokusu hissedilince, yemeklerden sonra, cuma ve bayram namazlarına giderken misvak kullanmak uygun görülmüştür. Bu güzel âdet Hz. Peygamber'in hem sözlü tavsiyeleri hem de fiilî uygulamaları ile sâbittir.

Öte yandan, İbni Mâce'nin rivayet ettiği bir hadisten (Tahâret 7) öğrendiğimize göre Cebrâil *Aleyhisselâm* - tıpkı komşu hakları konusu gibi- misvak kullanmayı da Hz. Peygamber'e ısrarla tavsiye etmiştir.

Ağız ve diş sağlığının, vücudun genel sağlığı ile yakın alâkası vardır. Ayrıca aile içi ve beşerî ilişkilerdeki nezaket, diğer insanları rahatsız etmeme titizliği gibi güzel ve faydalı yönleri dolayısıyla misvak kullanmak veya dişleri fırçalamak, müslümanların vazgeçemeyeceği faziletlerdendir. Bu güzel alışkanlığın çocuklara kazandırılması, hiç şüphesiz öncelikle anne babalara ve eğitim öğretim kurumlarına düşmektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber ümmetine karşı son derece şefkatli idi. Onları zora sokacak herhangi bir emir vermek istemezdi.

2. Hz. Peygamber vahiy gelmeyen konularda ictihad ederdi. Fakat misvak kullanmanın zor ve sıkıntılı olduğunu dikkate almış, onu kendi ictihadıyla farz kılmamıştır.

3. Misvak kullanmak hem sağlık hem de insanî ilişkiler bakımından önemlidir.

4. Peygamber Efendimiz sık sık dişleri temizlemeyi ümmetine ısrarla tavsiye etmiş, bunu kendisi de bizzat yapmıştır.

5. Peygamber Efendimiz, dişlerini evinde misvaklardı.

1206- وعَنْ أَبي هُريرةَ رضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « الفِطرةُ خَمسٌ ، أَوْ خمْسٌ مِنَ الفِطرةِ : الخِتان ، وَالاسْتِحْدَادُ ، وَتقليمُ الأَظفَارِ ، ونَتف الإِبِطِ ، وقَصُّ الشَّارِبِ » مُتفقٌ عليه .

الاسْتِحْدَادُ : حلْقُ العَانَةِ ، وهُو حَلقُ الشعْرِ الذي حَوْلَ الفرْجِ .

1206. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Peygamberlerin sünneti (fıtrat) beştir** - yahut beş şey fıtrat gereğidir- **:Sünnet olmak, kasıkları tıraş etmek, tırnakları kesmek, koltuk altını temizlemek, bıyıkları kırpmak**."

Buhârî, Libâs 51, 62, 64; Müslim, Tahâret 49, 50. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tereccül 16; Tirmizî, Edeb 14; Nesâî,Tahâret 8-10; İbni Mâce, Tahâret 8

1208 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1207- وعَنْ عائِشة رضيَ اللَّه عنْهَا قَالَتْ : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « عَشرٌ مِنَ الفِطرَةِ: قَصُّ الشَّارِبِ ، وإِعفَاءُ اللِّحْيَةِ ، وَالسِّوَاكُ ، واسْتِنشَاقُ الماءِ ، وقَصُّ الأَظفَارِ ، وغَسلُ البَرَاجِمِ ، وَنَتفُ الإِبطِ ، وَحلقُ العانَة ، وانتِقَاصُ الماءِ » قال الرَّاوي : ونسِيتُ العاشِرة إِلاَّ أَن تَكون المضمضَةُ ، قالَ وَكيعٌ وَهُوَ أَحَدُ رواتِهِ : انتِقَاصُ الماءِ ، يَعنِي: الاسْتِنْجاءَ . رَواهُ مُسلِمٌ .

« البَرَاجِمُ » بالباءِ الموحدةِ والجيم ، وهي : « عُقَدُ الأَصَابِعِ » . « وَإِعْفَاءُ اللَّحْيَةِ » مَعْنَاهُ: لا يقُص مِنْهَا شَيئاً .

1207. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**On şey fıtrat gereğidir: Bıyıkları kırpmak, sakal bırakmak, misvak kullanmak, burna su çekmek, tırnakları kesmek, parmak boğumlarını temizlemek, koltuk altı kıllarını gidermek, apış arasını temizlemek, istinca yapmak..**"

Râvî "onuncuyu unuttum; ancak onun da **mazmaza** (ağıza su vermek) olması muhtemeldir" dedi.

Müslim, Tahâret 56. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 29; Tirmizî, Edeb 14; Nesâî, Zîynet 1; İbni Mâce, Tahâret 8

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1208- وَعَن ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا ، عن النَّبِي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « أَحْفُوا الشَّوارِبَ وأَعْفُوا اللِّحَى » مُتفقٌ عليهِ .

1208. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bıyıklarınızı kırpınız, sakallarınızı bırakınız!**"

Buhârî, Libâs 63, 64; Müslim, Tahâret 52-54. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tereccül 16; Tirmizî, Edeb 18; Nesâî, Tahâret 14, Zînet 2, 56

Açıklamalar

Bu üç hadîs-i şerîfte **fıtrat** yani yaratılış gereği olan on kadar iş tanıtılmaktadır. Fıtrat kelimesi, *sünnet, peygamberlerin âdeti veya sünneti, bütün din ve şeriatların ortaklaşa benimsedikleri sünnet* gibi anlamlara gelir. *İnsan olarak yaratılmanın tabii gerekleri* gibi de anlaşılması mümkün olan bu on konuyu sırasıyla sayıp açıklamadan önce bir hususa işaret etmek gerek. O da *"fıtrat gereği"* sayılan konuların, sadece burada sayılanlarla sınırlı olmadığıdır. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî bunların otuz kadarını zikretmiştir (bk. İbni Hacer, *Fethül-bârî*, XII, 458-459). Bu hadislerde sadece on tanesi sayılmıştır. Şimdi sırasıyla bunları açıklayalım:

1. **Sünnet olmak (hitân).** Müslümanlığın alâmetlerinden (şeâirinden) biridir. Bu sebeple bir belde halkı çocuklarını sünnet ettirmemek için anlaşsalar, müslüman yönetimi onlara karşı savaş açar. Sünnet olmanın vakti, doğumu takib eden yedinci günden başlamak üzere bulûğ çağına kadardır. En iyisi çocuğu, sünnet olmanın bilincine vardığı yaşta sünnet ettirmektir.

Sünnet olmak sadece erkeklere has değildir. Kadınlar için de söz konusudur. Ancak bizim ülkemizde kız çocuklarına yönelik sünnet işlemi yapılmamaktadır. Bu, daha çok sıcak iklim bölgelerinde yaşayan müslümanlar arasında uygulanmaktadır.

Sünnet olmak, tabiî ve fıtrî gereğin yanında, sağlık açısından ve dengeli cinsî duygulara sahip olmak bakımından da faydalıdır. Sünnetin faydası bugün çok daha iyi bilinmekte ve hıristiyan ülkelerde de sağlık gerekçesiyle giderek sünnet olanların sayısının arttığı görülmektedir.

2. **Etek tıraşı olmak (istihdad).** Apış aralarını yani kasıkları, ud yerlerini tıraş etmek demektir. Halkımız buna "etek temizliği" der. Bu temizlik o bölgede bulunan kılları uzadıkça jilet veya benzeri bir şeyle tıraş etmek, yolmak yahut makasla kesmek suretiyle yapılır.

Bu sünnetin, Batı taklitçiliği sebebiyle giderek ihmal edildiği görülmektedir. İslâm'ın, insanın temizliğine ve sağlığına verdiği önemin tabii bir sonucu olan etek ve koltuk altı temizliği ve tırnakların kesilmesi gibi âdetleri kasten ihmal etmek, sünneti terke sebep olacağı için haramdır.

3. **Tırnak kesmek**. Tırnakları parmaklara zarar vermeyecek şekilde dipten kesmelidir. Tırnak kesmek için belli bir süre tayin edilmediği için tırnak uzadıkça kesilir. Tırnak kesmenin câiz olmadığı herhangi bir gün yoktur. Beyhakî, Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in cuma günleri tırnak kesmeyi sevdiğine dair mürsel bir hadis rivayet eder.

Tırnağın belli bir sıraya göre kesilmesine dair bir hadis yoktur. Ancak Nevevî şu sıranın takip edilmesini müstehap olarak niteler: Önce sağ elin şehâdet parmağından başlayarak orta parmak, yüzük parmağı, serçe parmak sonra da baş parmağın tırnağı kesilir. Sıra sol ele gelince, küçük parmaktan başlayarak başa doğru gidilir. Ayaklarda ise, sağ ayağın küçük parmağından başlanır sıra ile ötekilere geçilir. Sol ayakta ise baş parmaktan sonrakinden başlanıp küçük parmağa doğru gidilir. En sonra baş parmağa geçilir.

Tırnak kesiminde dikkatli davranıp, etrafa sıçratmamaya ve kesilen tırnak parçalarını ortalıkta bırakmamaya dikkat etmelidir. Bir şekilde onların ortadan kaldırılması uygun olur.

Günümüzde özellikle büyük şehirlerde yaşayan birçok hanımın modadır diye ve süs zannederek tırnaklarını uzattıkları bilinmektedir. Bunun İslâm âdâbıyla bağdaşmadığı ortadadır. Ayrıca tırnak altlarında oluşacak birtakım birikintilerin insan sağlığı açısından tehlikeli olabileceği düşünülmelidir. Özellikle mutfakta yemek yapan hanımların uzun tırnaklarla bu işleri yapması hiç hoş değildir. Unutulmamalıdır ki İslâm, her şeyin en güzelini ve tabii olanını tavsiye eder.

4. **Koltuk altı kıllarını temizlemek**. Bu kılların yolunması sünnet olmakla beraber acısına dayanamayanların tıraş etmesi veya ilâç kullanmak suretiyle temizlemesi mümkündür. Temizlik işine sağ koltuk altından başlamak uygun olur.

5. **Bıyıkları kısaltmak.** Erkeklerin bıyıklarını, üst dudaklarının kırmızısı ortaya çıkacak şekilde kesmeleri demektir. Bunu da sağdan başlayarak yapmak güzel görülmüştür. Bıyıkların ağzı kapatacak ve üst dudak kenarlarından taşacak şekilde uzatılması asla güzel görülmemiştir. Yenilen veya içilen şeylerin bıyıklara bulaşmaması önemlidir.

Bıyıkların kırpılmasını, kökünden kazımak şeklinde anlamak doğru değildir.

6. **Sakalları uzatmak.** Müslüman erkeklerin sakallarını kesmeleri, Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerince *"haram"* olarak değerlendirilmiştir. Şâfiî mezhebinde ise, *mekruh* kabul edilmiştir. Sakalların fazla uzayıp çirkin bir manzara arzetmesi halinde boyundan ve eninden kesilebileceğinde görüş birliği bulunmaktadır. Sünnete uygun olan, sakalın boyunun bir tutam olması, ondan fazlasının kesilmesidir.

7. **Misvak kullanmak**. Bu konu, yukarıdaki yedi hadisin açıklamasında etraflıca işlenmiştir.

8. **Burna su çekmek.** Burun deliklerinin su çekmek suretiyle temizlenmesi sünnettir. Burun içini temizlemek gusül abdestinin farzlarından olduğu için kesinlikle ihmal edilmemelidir.

9. **Parmak boğumlarını yıkamak**. Parmakların eklem yerlerini, kulakların kıvrıntıları gibi kir birikmesi ihtimali bulunan yerleri temizlemek sünnettir.

10. **Su ile tahâretlenmek** (istinca). *İntikâsu'l-mâ'*, suyun noksanlaşması anlamına gelen bu ifade, tahâret anlamında yorumlanmıştır. Kimileri de abdest aldıktan sonra, "abdestim bozuldu mu?" diye bir şüphe ve vesveseyi önlemek maksadıyla avret yerine biraz su serpmek olarak değerlendirmişlerdir.

İkinci hadiste on hasletten söz edilirken râvi onuncusunu unuttuğunu bildirmiş, muhtemelen onuncunun **mazmaza** (ağıza su almak) olacağına işaret etmişti. Onuncu hasletin birinci hadiste yer alan **hitan** olması da muhtemeldir. Nitekim Kâdî İyaz da hitan'ın onuncu haslet olabileceği ihtimalinden bahseder.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Her iki hadiste sayılan on işin yerine getirilmesi fıtrat gereği yani dînî birer görevdir.
2. Fıtrî ve tabiî olan her şey güzeldir.
3. İslâmiyet insanların tabiî bir görünüm, güzellik ve temizlik içinde yaşamalarını temin edecek tavsiyelerde bulunmuştur.
4. İnsan sağlığı ve erkek-kadın cins ayırımı açısından önemli olan fıtrî özellikleri korumaya dikkat edilmelidir.

216- باب تأكيد وجُوب الزكاة وبَيان فضلها وما يتعلق بها

ZEKÂTIN FAZİLETİ

ZEKÂTIN FARZ OLDUĞUNU PEKİŞTİRME,
FAZİLETİNİ VE HÜKÜMLERİNİ AÇIKLAMA

Âyetler

وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ وَارْكَعُواْ مَعَ الرَّاكِعِينَ [43]

1. "**Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin**."
Bakara sûresi (2), 43

İslâm'ın beş temelinden biri olan ve hicretin ikinci yılı ramazan ayından önce farz kılınan zekât, belli şartlar altında belirli bir miktar malı lâyık olan kimselere vermek demektir. Malî

ibadetlerin en başında yer alır. Önemi dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'de seksenden fazla yerde namaz ile birlikte zikredilmiştir.

Zekât farzınının yerine getirilmesini açıkça emreden âyet-i kerîme, aslında Ehl-i kitap ile ilgili âyetler arasında yer almaktadır. Bu da geçmiş şeriatlarda da zekât farzının bulunduğunu göstermektedir.

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَمُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاء وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَوَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ [5]

2. "**Onlara, ancak, dini Allah'ın emrettiği şekilde yaşayarak ve hanîfler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emrolunmuştu. Doğru din de budur.**"
Beyyine sûresi (98), 5

Ehl-i kitap ve müşriklerin durumlarını anlatan Beyyine sûresi içinde bulunan âyet-i kerîme, bütün dinlerde yer alan vazgeçilmez nitelikteki üç esası belirlemektedir: Tevhid, namaz, zekât...

Bu belirleme, Allah'ın birliğine inanmak ve O'nun emrettiği şekilde dini yaşayarak namaz farzını yerine getirmek ne kadar önem arzediyorsa, zekât vermenin de aynı değeri ve önemi taşıdığını göstermektedir. Zira bütün ilâhî kitapların açıkladığı **hak ve doğru din**in tarifi, *tevhid, namaz ve zekât* ile yapılmış olmaktadır. Zira âyetteki "**Doğru din budur**" tesbiti bunu ifade eder.

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلاَتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ [103]

3. "**Onların mallarından sadaka al; bununla onları** (günahlardan) **temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin**."
Tevbe sûresi (9), 103

Zekâta sadaka da denilmektedir. Nitekim bu âyetteki sadaka kelimesi, farz olan zekât anlamındadır. Âyetin, mal-mülk kaygısıyla cihaddan geri kalan birkaç müslüman hakkında indiği bilinmektedir. Tövbelerinin kabul edilmesi üzerine bu müslümanlar, mallarını sadaka olarak vermek istemişler, Hz. Peygamber de *"Mallarınızı almakla emrolunmadım"* buyurmuştu. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti göndererek, o müslümanların hem mânevî açıdan temizlenmelerini, hem de mallarının kendilerine yaptığı olumsuz etkiden kurtulmalarını sağlamış olmaktadır. Zira zenginin servetindeki fukara hakkı o servet için sanki bir leke gibidir. Aynı zamanda zenginin duygu dünyası açgözlülük ve cimrilik gibi düşük huylarla kirlenmiş olabilir. Zekât işte bu iki türlü kirliliği birden temizleyen malî bir ibadettir.

Böylece zekâtın asıl faydasının onu alana değil, verene ait olduğu anlatılmış olmaktadır.

Zekât farzının dindeki yeri, fazileti, faydası ve onunla ilgili bazı hükümler aşağıdaki hadislerde görülecektir.

Hadisler

1209- وَعنِ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُما ، أَنَّ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : بُنِيَ الإِسْلامُ عَلى خَمْسٍ : شَهَادَةِ أَنْ لا إِلهَ إِلاَّ اللَّه ، وأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ ورسُولهُ ، وإِقامِ الصَّلاةِ ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ ، وحَجِّ البَيْتِ ، وَصَوْمِ رمضَان » متفقٌ عليه .

1209. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**İslâm dini beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak**."

Buhârî, Îmân 1, 2; Tefsîru sûre (2), 30; Müslim, Îmân 19-22. Ayrıca bk. Tirmizî, Îmân 3; Nesâî, Îmân 13

Açıklamalar

"İslâm; Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmaktan oluşan beş temel üzerine kurulmuştur" diye tercüme etmek de mümkün görünen 1077 numarada geçmiş ve 1274 numarada yine gelecek olan hadîs-i şerîf, zekâtın İslâm'ın beş temel esasından biri olduğunu ifade ettiği için burada zikredilmiştir.

“Bu İslâm'dır” veya “İslâm'ın esasıdır” denen her şey, hiç şüphesiz, İslâm dini açısından son derece önemlidir. İşte bu sebeple hadiste sayılan beş esastan her biri birer *farz-ı ayn* niteliğiyle, yani birilerinin yerine getirmesi ile diğerlerinin üzerinden asla düşmeyen, herkesin bizzat kendisinin işlemesi gereken ilkeler olmaları dolayısıyla Müslümanlığın yaşanması bakımından vazgeçilemez esaslardır. Zekât da bunlardan biridir.

Zekât, kelime olarak temizlik, artma, lâyık olma, bolluk ve bereket içinde yaşama anlamlarına gelir. Dinimizde ise, üzerinden bir sene geçmiş olan nisap miktarı malın yüzde iki buçuğunu veya kırkta birini bir fakire vermektir.

Böylesi bir malî ibadete "zekât" denilmesi, zekâtı verilen malın artmasından ve âhirette sevaba vesile olmasından ötürüdür. Bu artış, "**Allah rızâsı için her ne harcarsanız, muhakkak Allah onun karşılığını verir"** [Sebe' sûresi (34), 39] âyetinin teminatı altındadır.

"**Zenginlerin mallarında isteyen fakirin de, iffetinden dolayı istemeyen fakirin de hakkı vardır** [Zâriyât sûresi (51), 19]. Bu âyetle belirlenmiş olan hakkını zenginden alan fakirlerin duyacağı gönül ferahlığının o malın artışında etkisi olacağı gibi, bu hakkı teslim etmeyenlerin malının bereketsizliğinde hatta bir şekilde eriyip gitmesinde de aç gözlerin eritici tesiri olsa gerektir. Zekât, mevcut malın kırkta bir ölçüsünde eksilmesi gibi görünse de, başkalarının hakkından arındırılmış bir malın artacağına dair ilâhî garanti verilmiştir. Toplumda görülen gerçek de budur. Zekâtını verenlerin malları bir şekilde artmakta, cimrilik edip zekât vermeyenlerin servetleri ise, eninde sonunda eriyip gitmektedir.

Sosyal dayanışmayı hemen hemen her sistem kabul ve teşvik eder. İslâm dini ise, onu bir "hak" olarak kabul eden ve mutlaka yerine getirilmesi gerekli bir farz hükmüne yükselten yegâne dindir. Bu sebeple hadisimizde de görüldüğü gibi zekât, İslâm'ın beş temel esasından sayılmıştır.

İslâm'ın bütün esasları gibi zekât ilkesi de Kitap ve Sünnet ile sabit ve İslâm tarihinin başlangıcından, (hicretin ikinci yılından) beri ümmet-i Muhammed içinde yaşayagelmiş dinî bir emirdir. Zekât'ın inkâr edilerek verilmemesi savaş sebebidir. Nitekim ilk halife Hz. Ebû Bekir'in, zekât ile namazın arasını ayıranlara yani namaz kılıp da zekât vermeyenlere savaş açtığı bilinmektedir.

Beş esasın hadisimizdeki sayımı, farz oluş sırasına göre bir sayım değildir. Bu beş ibadet niteliklerine göre bir sıralamaya tâbi tutulmuştur. Şöyle ki; ibadetler ya *fiilî* ya da *terkî* niteliklidir. Fiilî olan yani bir iş olarak ortaya konan ibadetler de kelime-i şehâdet gibi *lisânî*, namaz gibi *bedenî*, zekât gibi *malî*, hac gibi *hem malî hem bedenî*dir. Yeme-içme ve cinsî ilişkiden vaz geçme esasına dayalı olan *terkî* ibadet ise oruçtur. İşte hadisimizde bu beş ibadet bu noktadan ve bu sıra ile sıralanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm'ın beş esasından biri olarak zekât, şartlarını taşıyanlar için farz-ı ayn bir ibadettir.
2. Zekâtı inkâr eden kâfir olur.
3. Zekât, İslâm toplumlarında sosyo-ekonomik şartların ıslahını hedef alan bir malî ibadettir.
4. Zekât, ölçüleri ve harcama yerleri belirlenmiş dînî bir vergidir. Onu laik düşünce ve ölçülerle belirlenen ve harcanan vergilerle karıştırmamalıdır.

1210- وعن طَلْحَةَ بنِ عُبَيْدِ اللَّهِ رَضِي اللَّه عنْهُ ، قالَ : جَاءَ رجُلٌ إِلى رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنْ أَهْلِ نَجْدٍ ، ثَائِرُ الرَّأْسِ نَسْمَعُ دَوِيَّ صَوْتِهِ ، ولا نَفْقَهُ ما يقُولُ ، حَتى دَنَا مِنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فإذا هُوَ يَسْأَلُ عَنِ الإِسْلامِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « خَمْسُ صَلَواتٍ في اليوْمِ واللَّيْلَةِ » قال : هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهُنَّ ؟ قالَ : « لا ، إِلاَّ أَنْ تَطَّوَّعَ » فَقَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « وصِيَامُ شَهْرِ رَمضَانَ » قَال : هَلْ عَلَيَّ غيْرُهُ ؟ قَالَ : « لا ، إِلاَّ أَنْ تَطَّوَّعَ » قَالَ: وَذَكَرَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، الزَّكَاةَ فَقَالَ : هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهَا ؟ قَالَ : « لا ، إِلاَّ أَنْ تَطَّوَّعَ » فَأَدْبَرَ الرَّجُلُ وهُوَ يَقُولُ : واللَّهِ لا أَزِيدُ عَلى هذا وَلا أَنْقُصُ مِنْهُ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «أَفْلَحَ إِنْ صَدَقَ » مُتفقٌ عليهِ .

1210. Talha İbni Ubeydullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Uzaktan sesini duyup ne dediğini anlayamadığımız saçı başı dağınık Necidli bir adam Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna geldi. Resulullah'a yaklaştı. Bir de baktık ki, İslâm'ın ne olduğunu soruyor. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Bir gün bir gecede beş vakit namaz kılmaktır**" buyurdu. Adam:

- Kılmam gereken başka namaz var mı? dedi.

- "**Hayır yok! Nâfile olarak kılarsan o başka**" buyurdu. Resûlullah *sallahu aleyhi ve sellem* sözüne devam ederek:

- "**Bir de ramazan ayı orucunu tutmaktır**" buyurdu. Adam yine:

- Tutmam gereken başka oruç var mı? dedi. Resûl-i Ekrem Efendimiz:

- "**Hayır yok. Nâfile olarak tutarsan o başka**!" buyurdu.

Râvî Talha *radıyallahu anh* diyor ki, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* adama zekât vermeyi söyledi. Adam:

- Vermem gereken başka sadaka var mı? dedi.

- "**Hayır yok. Nâfile olarak verirsen o başka**" buyurdu.

Bu defa Adam:

- Bu söylediklerinden ne fazla ne eksik yaparım" diyerek Resûlullah'ın huzurundan ayrıldı.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Eğer sözüne sahip çıkarsa, kurtuldu gitti**" buyurdu.

Buhârî, Îmân 34, Savm 1, Şehâdât 26, Hiyel 3; Müslim, Îmân 8, 9. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 1; Tirmizî, Mevâkît 4; Sıyâm 1; Nesâî, Sıyâm 1, Îmân 23

Talha İbni Ubeydullah

Ebû Muhammed künyesiyle bilinen Hz. Talha, daha hayatlarında iken cennetle müjdelenmiş olan on sahâbîden biridir. Kendisi ilk müslümanlardan ve ilk muhacirlerdendir. Ticaretle meşgul olduğu için servet sahibi fakat kanaat ehli, yemesi içmesi ve giyimi sade, cömert, iyilik sever ve cesur bir insan olan Hz.Talha, Bedir Gazvesi dışındaki bütün savaşlarda Hz. Peygamber'in maiyetinde bulunmuştur. Bedir Gazvesi esnasında, Hz. Peygamber tarafından haber toplamak için Şam taraflarına gönderildiği için harbe katılamamıştır. Ancak Resûl-i Ekrem ona da ganimetten pay vermiştir. Uhud Gazvesi'nde Peygamber aleyhisselâm'ın yakın savunmasında bulunmuş, hatta bir hücumu önlemeye çalışırken aldığı darbe sonucu bir eli felç olmuştur. Hz. Peygamber kendisini çok takdir etmiş ve onu "çok hayır işleyen insan" ***(hayyir)*** *diye nitelemiştir.*

Allah korkusu ve Peygamber muhabbeti ile dolu bir kalbe sahip olan Talha, Hz. Ömer'in, kendisinden sonraki halifeyi seçmek için görevlendirdiği altı kişilik şûra heyeti üyelerindendir.

Hz. Peygamberden otuz sekiz hadis rivayet etmiştir.

Cemel Vak'asında Hz. Âişe tarafında yer almış olan Hz. Talha, altmış küsur yaşlarında iken bu savaşta (h. 36) *öldürülmüştür.*

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Önceki hadiste olduğu gibi bu hadiste de Hz. Peygamber'in İslâm'ı tanıtırken zekâtı da zikrettiğini görüyoruz. Gerek genel tanıtımlarda gerekse özel sorulara verilen cevaplarda zekât, İslâm'ın tarifi içinde mutlaka yer almaktadır. Bu da zekâtın, İslâm'ın ayrılmaz bir parçası olduğunu, dolayısıyla onun önem ve faziletini gösterir.

İslâm adına yapılması gerekli ibadetleri öğrendikce Necidli'nin "Yapmam gereken başka ibadet var mı?" diye sorması, Efendimiz'in de farz olarak değil ama aynı cinsten nâfile olmak üzere, gönülden gelerek Allah rızâsı için istenildiği kadar ibadet edilebileceğini bildirmesi, işin asgarî sınırını belirlediği gibi, âzami sınırının olmadığını da ortaya koyar. Her "farz" cinsinden "nâfile" olarak ibadet yapabilme ruhsatı, mü'minlerin tatmini açısından büyük bir şanstır. Ancak onda da gücü zorlayıcı ve bıktırıcı olmamaya dikkat etmek gerekir.

Necidli'nin "Farzlardan ne eksik ne fazla yaparım" diyerek ayrılması ve arkasından da Efendimiz'in *"Sözünde durursa kurtuldu"* buyurması, farzları yerine getirmenin kurtuluş için yeteceğini göstermektedir. Bu durum biz müslümanlar için fevkalâde büyük bir rahmet, ümit ve sevinç vesilesidir.

Günümüzde, Necid kökenli Suûdîler'in farzlarla yetinip sünnetlere (nâfile) pek iltifat ve itibar etmeme tavırları biraz da onların bu tarihî eğilimlerinin bir uzantısı olsa gerektir. Ancak, farzları yerine getirmeyi başaranların, nâfilelere iltifat etmiyor diye kınanması doğru değildir. Çünkü Efendimiz, *"Sözünde durursa kurtuldu gitti"* yani *"farzların yerine getirilmesi ona yeter"* buyurmuştur. Özellikle umre veya hacca giden ülkemiz müslümanlarının Araplar'ın sünnet kılmadıklarına dair aşırıya kaçan yakınmaları ve tenkitlerine aslında hiç de gerek yoktur.

Ancak hadisimizde İslâm'ın bütün esasları değil, sadece namaz, oruç ve zekât söz konusu edilmiştir. Necidli'nin "Bundan ne fazla ne eksik yaparım" demek suretiyle diğer farzları ve İslâmî kuralları yapmayacağını ifade etmiş olduğu sanılmamalıdır. Hz. Peygamber'in kendisine İslâm'ın şeâirini ve farzlarını anlattığına dair başka rivayetlerde bilgiler bulunmaktadır. Burada durum özetle anlatılmıştır. Bu sebeple Necidli'nin sözü, "farzları yapar, nâfilelere karışmam" veya "Benim gücüm sadece farzları yerine getirmeye yeter" anlamında genel bir ifadedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zekât, İslâm'ın temel ibadetlerinden biridir.

2. Hz. Peygamber İslâm hakkında bilgi almak isteyenlere cevap verirken zekâttan mutlaka bahsetmiştir. Bu da zekâtın İslâm için ne kadar önemli olduğunu gösterir.

3. Sahâbîler, İslâm'ı öğrenmek ve yaşamak konusunda son derece istekli ve titiz idiler.

1211– وعن ابن عبَّاس رَضيَ اللَّه عَنهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، بعَثَ مُعَاذاً رضيَ اللَّه عَنْهُ إِلى اليَمنِ فَقَالَ : « ادْعُهُمْ إِلى شهادَةِ أَنْ لا إِلهَ إِلاَّ اللَّه وَأَنِّي رسُولُ اللَّهِ ، فإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذلك ، فَأَعْلِمْهُم أَنَّ اللَّهَ تَعَالى افترض عَليهِمْ خَمسَ صَلواتٍ في كُلِّ يَوْمٍ وليلةٍ ، فَإِن هُمْ أَطاعُوا لِذلكَ فَأَعْلَمْهُمْ أَنَّ اللَّه افترض عَليهِمْ صَدقَةً تُؤخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ ، وَتُردُّ عَلى فُقَرائهِم» متفقٌ عليه .

1211. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Muaz'ı Yemen'e (vali ve zekât âmili olarak) göndermiş ve ona şu tâlimâtı vermiştir:

- "**Onları önce Allah'tan başka tanrı olmadığına ve benim, Allah'ın elçisi olduğuma şehâdet getirmeye davet et. Eğer bunu itiraf ile sana itaat ederlerse, Allah'ın, onlara günde beş vakit namazı farz kıldığını açıkla. Buna da itaat ederlerse, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek olan zekâtı Allah'ın farz kıldığını onlara bildir.**"

Buhârî, Zekât 1, Tevhîd 1; Müslim, Îmân 29. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 5; Nesâî, Zekât 46; İbni Mâce, Zekât 1

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfte de İslâm tebliğinde takip edilmesi gerekli sırayı ve o sırada zekâtın yerini bulmaktayız: Kelime-i şehâdet-namaz-zekât.

İslâm'ın beş esasının şehâdet gibi *itikadî,* namaz gibi *bedenî* ve zekât gibi *malî* nitelikli ibadetlerden meydana geldiği görülmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber, bu üç niteliği birinci dereceden üzerinde bulunduran *şehâdet-namaz-zekât* üçlüsünü zikretmekle onların öncelik ve önemini vurgulamış olmaktadır. Nitekim o günkü Yemen'de Ehl-i kitabın yanında putperestler de vardı. Hz. Peygamber, önem ve önceliklerine binaen Ehl-i kitabı zikretmekle yetinmiştir. Bu demektir ki, resmî tebligatlarda en önemli unsurları dile getirmek, her şeyi bütün detayıyla anlatmaya tercih edilmektedir. Bu da bir üslûptur.

Yemen'e vali, muallim ve zekât âmili olarak gönderilen Hz. Muâz'a Efendimiz'in verdiği bu tâlimât, zekâtın İslâm'ı benimseme ve yaşamada üçüncü sırada bir önemi haiz olduğunu göstermektedir. Hadiste ayrıca zekâtın, yöre halkının zenginlerinden alınıp yine o bölge fakirlerine dağıtılacağı da bildirilmektedir. Ancak bazı âlimler bu ifadeyi "müslümanların fakirlerine" diye genel mânada anlamışlar ve bir bölgeden toplanan zekâtların o bölge dışına çıkarılabileceğine hükmetmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm'ın tanımı ve yaşanmasında zekât vazgeçilmez bir unsurdur.
2. Zekât toplama işi devlet başkanının sorumluluğu altındadır. O bunu görevlendireceği memurlarla gerçekleştirebilir.
3. Devlet başkanı, görevlendireceği kişilere görevleriyle ilgili özel tâlimat verebilir.
4. Kâfirlere zekât verilmez. Zekât "müslümanların fakirlerine" verilir.
5. Her şeyin bir önem ve öncelik sırası vardır. Eğitim ve tebliğde bu önceliklere dikkat etmek gerekir.

1212- وعَن ابن عُمَر رَضِيَ اللَّه عنْهَما ، قال : قال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أُمِرْتُ أَن أُقاتِلَ النَّاسَ حتى يشهدوا أَن لا إِلهَ إِلاَّ اللَّه وأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ ، ويُقِيمُوا الصَّلاَةَ ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ ، فَإِذا فَعَلوا ذلكَ ، عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وأَمْوَالَهم إِلاَّ بحَقِّ الإِسْلامِ وحِسابُهُمْ عَلى اللَّهِ » مُتفقٌ عليه .

1212. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in, Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet edinceye, namazı kılıp zekâtı verinceye kadar insanlarla savaşmam bana emrolundu. Bunları yaparlarsa, -İslâm'ın hakkı olan hadler hariç- canlarını, mallarını benden korumuş olurlar. Gerçek durumlarının hesabını görmek ise Allah'a kalmıştır.**"

Buhârî, Îmân 17, 28, Salât 28, Zekât 1, İ'tisâm, 2, 28; Müslim, Îmân 33-36. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 95; Tirmizî, Tefsîru sûre (88); Nesâî, Zekât 3; İbni Mâce, Fiten 1-3

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1213- وَعَنْ أَبِي هُريرةَ رَضِي اللَّه عَنْهُ ، قالَ : لما تُوُفي رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَكَانَ أَبُو بَكْر ، رَضِي اللَّه عَنْهُ ، وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ العربِ ، فَقَالَ عُمرُ رَضيَ اللَّه عَنْهُ : كيفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ وَقدْ قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أُمِرتُ أَنْ أُقاتِلَ النَّاسَ حتَّى يَقُولُوا لا إِلهَ إِلاَّ اللَّه فَمَنْ قَالَها ، فقَدْ عَصَمَ مِني مَالَهُ وَنَفْسهُ إِلاَّ بِحَقِّه ، وَحِسَابُهُ عَلى اللَّهِ ؟ » فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ : واللَّهِ لأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلاةِ والزَّكاةِ ، فإِن الزَّكَاةَ حَقُّ المالِ . واللَّهِ لَو مَنعُوني عِقَالاً كانُوا يُؤَدونهُ إِلى رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، لَقَاتَلْتُهُمْ على منعِهِ ، قَالَ عُمرُ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ : فَوَاللَّهِ مَا هُو إِلاَّ أَن رَأَيْتُ اللَّه قَدْ شَرَحَ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ للقِتَالِ ، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ الحَقُّ . مُتفقٌ عليه .

1213. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* dedi ki, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatı üzerine, yerine Ebû Bekir halife seçilip de Araplar'dan kimileri dinden dönünce, Ebû Bekir bunlara karşı savaş açtı. Bunun üzerine Ömer *radıyallahu anh* :

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* "**Ben insanlarla Allah'tan başka ilâh yoktur deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Kim kelime-i tevhîdi söylerse, -İslâm'ın hakkı olan hadler hariç- mal ve canını benden korumuş olur. Gerçek hesabını görmek ise Allah'a kalmıştır**" buyurmuşken şimdi sen onlarla nasıl savaş edersin? diye karşı çıktı.

Ebû Bekir:

- Allah'a yemin ederim ki, namazla zekâtın arasını ayıranlarla mutlaka savaşırım. Çünkü zekât, malın (ödenmesi gerekli) hakkıdır. Allah'a yemin ederim ki, Resûlullah'a verdikleri bir deve yularını bile bana vermekten kaçınırlarsa, sırf bu sebepten dolayı onlarla savaşırım" cevabını verdi.

Bunun üzerine Ömer *radıyallahu anh* şöyle dedi:

"Yemin ederim ki, zekât vermek istemeyenlerle savaş konusunda Allah Teâlâ'nın, Ebû Bekir'in kalbine tam bir kararlılık vermiş olduğunu gördüm ve doğrunun bu olduğunu anladım."

Buhârî, İ'tisâm 2, Zekât 1, 40, İstitâbe 3; Müslim, Îmân 32. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Zekât 1; Tirmizî, Îmân 1; Nesâî, Zekât 3, Cihâd 1

Açıklamalar

391 ve 1078 numaralarda da geçmiş olan birinci hadîs-i şerîfte Sevgili Peygamberimiz, müslümanların ne için ve nereye kadar insanlarla harbetmeye yetkili olduklarını bildirmekte ve bunun sınırını da **şehâdet-namaz-zekât** olarak ortaya koymaktadır. Bu üç esasa riayet eden kimselerin, müslüman olduktan sonra işledikleri suçlar yüzünden uğrayacakları had cezaları hariç, müslüman yönetimlerin her türlü hücumundan hem canlarını hem de mallarını korumuş olacaklardır.

İnsanların ve tabii müslümanların hayat hakkı, can ve mal güvenliği açısından da zekâtın şehâdet ve namaz ile birlikte belirleyici bir etkisi ve önemi bulunmaktadır. Bu da zekâtın hem

müslümanlar açısından önemini ve faziletini hem de İslâm sistemindeki yerini göstermektedir.

Nitekim **ikinci hadis**te görüldüğü gibi, Hz. Ömer'in itirazına rağmen Hz. Ebû Bekir'in, bu hadiste vurgulanan asıl mânayı ileri sürerek yani namazı kıldıkları halde zekâtı vermek istemeyenlerin kendi can ve mallarını korumuş olamayacaklarını bu iki esasın ayrı ayrı yorumlanamayacağını belirtmesi, namaz bedenin hakkı ise, zekât da malın hakkıdır diyerek savaş kararını savunması, zekâtın İslâmdaki yerini zihinlerimize iyice yerleştirmiştir. Hz. Ömer'in sonucu kabullenmesi ve gerçeğin bu olduğunu itiraf etmesi de konuya ait bir başka kesinliği ortaya koymaktadır.

Burada bir noktaya işaret etmekte fayda vardır. İslâm tarihinde ilk defa görülen ve *"ridde olayları"* diye bilinen, Hz. Peygamber'in vefatından sonra bazı Arap kabilelerinin İslâm'dan dönme girişimleri içinde yer alan herkes aynı görüşleri paylaşmıyordu. Kimileri İslâm'ı tamamen reddediyorlardı. Bunların mürted olduğunda kimsenin en küçük bir tereddüdü yoktur. Onların içlerinde bazı kimseler de vardı ki, İslâm'ı reddetmiyor, hatta namazlarını kılıyorlar, fakat zekât vermeleri gerekmediğini ileri sürüyorlardı. "**Senin dua etmen, onlar için berekettir**" [Tevbe sûresi (**9**), **103**] âyeti, Hz. Peygamber hakkındadır. Halifesi için böyle bir özellik söz konusu olmadığına göre bize de zekât vermek gerekmez diye düşünüyorlardı. Hz. Ömer'in söz konusu itirazı, işte bu kesim ile savaş konusuna yöneliktir. İki halifenin ictihadı bu noktada birbiriyle çelişiyordu. Ancak Hz. Ebû Bekir'in değerlendirmesi, İslâm'ın bütünlüğünü ve zekât ilkesinin İslâm'daki yeri konusunu daha doğru ve kesin olarak ortaya koymaktaydı. Hz. Ömer de bunu anlamakta gecikmedi ve itirazından vazgeçti. Bu iki hadis bir arada değerlendirildiği zaman, zekât farzının önemi anlaşılmaktadır.

Ayrıca her iki hadiste de söz konusu olan "İslâm'ın hakkı"ndan maksat, bir müslümanın işlediği suç yüzünden kısas veya had cezâlarını haketmiş olmasıdır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Zekât, Müslümanlığın vazgeçilmez farzlarındandır.
2. Namaz ile zakâtın arası ayrılamaz.
3. Şehâdet-namaz-zekât üçlüsünü yerine getirenler, kısas ve had cezalarını gerektirecek bir suç işlemedikleri sürece mal ve can emniyetine sahiptirler.
4. Biz görünüşe göre hüküm veririz. Gizli amellerin hesabı Allah'a kalmıştır.

1214- وعن أَبي أَيوبَ رضِيَ اللَّه عنْه ، أَنَّ رَجُلاً قَالَ للنَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَخْبِرْنِي بِعَملٍ يُدْخِلُنِي الجَنَّةَ ، قَالَ :« تَعْبُدُ اللَّه وَلاَ تُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً ، وتُقِيمُ الصَّلاَةَ ، وتُؤْتِي الزَّكَاةَ ، وتَصِلُ الرَّحِمَ » متفقٌ عليه .

1214. Ebû Eyyûb *radıyallahu anh* demiştir ki bir adam Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'e:

- Beni cennete götürecek bir amel söyle! dedi. Resûl-i Ekrem de:

- "**Allah'a ibadet eder, O'na hiçbir şeyi ortak koşmazsın. Namazı kılar, zekâtı verir ve akrabanı görüp gözetirsin!**" buyurdu.

Buhârî, Zekât 1, Edeb 10; Müslim, Îmân 12, 14. Ayrıca bk. Nesâî, Salât 10

333 numarayla daha önce geçen bu hadîs-i şerîf aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1215- وعَنْ أَبي هُرَيْرَة رضِي اللَّه عنهُ ، أَنَّ أَعرابِيًّا أَتى النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَال : يا رَسُول اللَّهِ دُلَّني على عمَل إِذا عمِلْتُهُ ، دخَلْتُ الجنَّةَ . قَالَ : « تَعْبُدُ اللَّه ولا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً ، وَتُقِيمُ الصَّلاَةَ ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ المفْرُوضَةَ ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ » قَالَ : وَالذي نَفْسِي بِيَدِهِ ، لا أَزِيدُ عَلى هذا . فَلَمَّا وَلَّى ، قالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلى رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الجَنَّةِ فَلْيَنْظُرْ إِلى هذا » مُتفقٌ عليه .

1215. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* dedi ki, bedevînin biri Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi ve:

- Ey Allah'ın Resulü! İşlediğim takdirde cennete gireceğim bir amel söyle bana, dedi. Resûl-i Ekrem:

- "**Allah'a, hiçbir şeyi ortak koşmaksızın kulluk edersin. Farz olan namazları kılarsın. Yine farz olan zekâtı verirsin ve ramazan orucunu tutarsın**" buyurdu. Bedevî:

- Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bu söylediklerine hiçbir şey ilâve etmem, dedi.

Adam dönüp gidince Peygamber *aleyhisselâm*:

- "**Cennetlik birini görmek kimi mutlu ediyorsa, şu kişiye bakıversin**!" buyurdu.

Buhârî, Zekât 1; Müslim, Îmân 15, Fezâilü's-sahâbe 150. Ayrıca bk. İbni Mâce, Rü'yâ 10

Açıklamalar

Birbirine çok benzeyen bu iki hadiste, işlenmesi halinde işleyenin cennete girmesine vesile olacağı bildirilen ameller arasında zekât da bulunmaktadır. Bu, *zekâtın âhiret hayatı bakımından* ehemmiyetini göstermektedir.

Âhiret hayatına inanan ve orada sonsuza dek mutlu olmayı arzu eden herkesin, kendisini mutluluk ülkesi cennete götürecek işleri merak etmesi elbette pek tabiidir. Bu tür merak sahiplerinden iki sahâbînin konuyu Hz. Peygamber'e götürmeleri, kendileri için olduğu kadar bizler için de son derece aydınlatıcı ve yararlı bilgiler edinmemize sebep olmuştur. Allah kendilerinden razı olsun.

Dikkat edilirse her iki hadiste de cennete götürecek amel olarak **tevhid, namaz** ve **zekât** ortaklaşa ve aynı sıra ile yer almaktadır. Değişiklik sadece son maddededir. Birinci hadiste Efendimiz akrabayı görüp gözetmeyi (sıla-ı rahm) tavsiye ederken ikinci hadiste onun yerine ramazan orucu tutmayı zikretmiştir. Bu değişiklik öncelikle bize her iki amelin de cennete girmeye vesile olan işlerden olduğunu öğretir. Sonra da Peygamber Efendimiz'in bir eğitim ve öğretim usulünü gösterir. O da şudur; Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz, kendisine sual soran kimselere verdiği cevaplarda öncelikle o kişi için birinci derecede önemli olan noktalara işaret ederdi. Birçok şeyin söylenmesi mümkün olan yerlerde öncelik ve özellikle en çok gerekli olanları seçip tavsiye etmek, hastaya en gerekli reçeteyi yazmaya benzer. Bu da hiç şüphesiz büyük bir olgunluk ve tecrübe ister.

Hz. Peygamber'in bu usulü dikkate alınınca, **birinci hadis**te soru soran kimsenin, akrabasını ihmal eden bir kimse olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Diğer taraftan yapılması halinde, işleyeni cennete götürecek ameller sadece bu iki hadiste sayılanlardan ibaret değildir. Burada sayılanlar insanı cennete götürecek amellerin başta gelenleridir. Özellikle de *tevhid-namaz-zekât* üçlüsü en başta gelen amelleri teşkil etmektedir.

İkinci hadiste namaz, zekât ve oruç ibadetlerinin sadece farzından bahsedilip nâfile kısmından söz edilmemesi, yine bir eğitim-öğretim ve alıştırma usulünün uygulamasıdır. Çölden gelmiş bedevîye her şeyden önce yapması gerekenlerin, ihmale tahammülü olmayan miktarlarını belletmek, onun ibadet alışkanlığı kazanmasını sağlamak demektir. Böyle bir noktaya gelen kişi, zaman içinde kendiliğinden nâfileleri işlemeyi isteyecektir. İlk anda farz-nâfile her şeyi söyleyerek insanların gözünü korkutmanın bir anlamı yoktur. Nâfile ibadet, biraz da o konuda belli bir seviyeye gelenlere yani en azından farzlara mümkün mertebe riayet ve dikkat edenlere yakışır.

Resûlullah'ın huzurundan ayrılıp giderken; "Bu söylediklerini yapar onlara ne bir şey ilâve eder ne de onlardan bir şeyi eksik bırakırım" diyen bedevînin ardından Hz. Peygamber'in, *"Cennetlik birini görmekten memnun olan, şu kişiye bakıversin"* buyurması, bu ibadetleri farzlar seviyesinde yerine getiren kimsenin cenneti hakedeceğini bildirmek içindir. Nitekim daha yukarıda geçen bir hadiste yine böyle, "Bu söylediklerini yapar başkasına karışmam" diyen bir kişi hakkında da *"Sözünde durursa kurtuldu"* buyurmuştu.

Ayrıca Hz. Peygamber, bu kişinin cennetlik olduğunu herhangi bir şekilde bilmiş olmasından dolayı da böyle konuşmuş olabilir.

Burada bir noktaya daha işaret etmek yararlı olacaktır. Henüz hayatta iken cennetlik oldukları Efendimiz tarafından müjdelenen bahtiyârlar sadece on sahâbîden (*aşere-i mübeşşere*) ibaret değildir. Yapılan bir araştırmaya göre (bk. Abdülganî b. İsmâil en-Nablûsî, *Lemeânu'l-envâr*) elli kadar sahâbî muhtelif vesilelerle bu müjdeye muhatap olmuştur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Zekât, âhiret mutluluğunu kazanmaya ve cennete girmeye vesile olan bir malî ibadettir.

2. Merak edilen konuların bilenlere sorulması gerekir.

3. Hz. Peygamber kendisine yöneltilen sorulara, soruyu soranın ihtiyaçlarını dikkate alarak cevap verirdi.

1216– وَعَنْ جَريرِ بنِ عبدِ اللَّهِ رَضيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : بَايعْت النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَلى إِقامِ الصَّلاةِ ، وَإِيتاءِ الزَّكاةِ ، والنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلمٍ . مُتفقٌ عليه .

1216. Cerîr İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

"Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, namaz kılmak, zekât vermek ve bütün müslümanların iyiliğini istemek üzere biat ettim."

Buhârî, Îmân 42, Mevâkîtü's-salât 3, Zekât 2, Şurût 1; Müslim, Îmân 97-98. Ayrıca bk. Nesâî, Bey'at 6, 17

Açıklamalar

Biat **(Bey'at)**, bir yöneticinin siyasî otoritesini kabul ettiğini, elini tutarak bildirmek demektir. Erkek sahâbîler sanki alış-veriş yapıyormuş gibi Hz. Peygamber'in mübarek elini tutarak ona biat etmişlerdir.

Ancak bazı sahâbîlerin Hz. Peygamber'e, dinî ve sosyal bazı konularla ilgili olarak söz verdikleri yani biat ettikleri de olmuştur. Hatta Rıdvan bey'ati (Bey'atür-rıdvân) gibi savaş ve ölüm üzerine biat ettikleri de vâkidir. Peygamber Efendimiz, çoğu kere *"söz dinlemek ve itaat etmek üzere"* biat almış ve bunu da "Gücüm ölçüsünde yapacağım" diye kayda bağlamıştır. Çünkü dinimizde güç yetirilemiyecek teklif (*teklîf-i mâlâ yutak*) yoktur. Nitekim "**Allah hiç kimseye güç yetiremeyeceği şeyi teklif etmez**" [Bakara sûresi (2), 286]. Böyle olunca Hz. Peygamber'in "gücüm yettiğince" kaydıyla itaat edeceklerine dair ashâbından biât alması, aynı zamanda İslâm'ın bu temel ilkesinin uygulaması anlamına gelmektedir.

Hayatı hakkında 173 numaralı hadiste bilgi verdiğimiz Cerîr İbni Abdullah, Hz. Peygamber'in son zamanlarında Medine'ye gelerek Efendimiz'le görüşmüş bir sahâbîdir. O Medine'ye gelişini ve Hz. Peygamber'le karşılaşmasını şöyle anlatır: Medine'ye varınca, devemi çökerttim, heybemi açıp yeni elbisemi giydim ve mescide girdim. O sırada Resûlullah hutbe irad ediyordu. Kendisine selâm verdim. Cemaat beni göz ucuyla süzüyordu. Yanımdaki zâta, "Resûlullah beni andı mı, diye sordum. O da; "Evet, biraz önce, seni güzel bir şekilde andı: *'Şu kapıdan, Yemenli, hayırlı bir kimse girecektir. Onun yüzünde melek nişanı vardır'* buyurdu", dedi. Ben de Allah'a hamdettim."

Cerîr İbni Abdullah, Hz. Peygamber'den ikram ve iltifat görmüş bir sahâbîdir. Şöyle ki, Cerîr, bir gün Hz. Peygamber, ashâbıyla birlikte otururken yanlarına geldi. Kimse Cerîr'e yer açmadı. Hz. Peygamber üzerindeki ridâsını çıkarıp Cerîr'e attı ve *"Ey Ebû Amr, al onu, üzerine otur!"* buyurdu. Cerîr alıp oturdu ve " Ey Allah'ın Resulü! Senin bana ikram ettiğin gibi Allah da sana ikram buyursun" diyerek teşekkür etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber çevresindekilere; *"Size bir topluluğun kerem ve şeref sahibi büyüğü geldiği zaman, ona ikramda bulunun ve saygı gösterin"* buyurdu.

Cerîr, açıklamaya çalıştığımız rivayetiyle, Resûlullah'a yapılan biatlarda da zekâtın yer aldığını belgelemiş olmaktadır. Bu da zekâtın yönetilen ve yönetici veya devlet-vatandaş ilişkilerindeki önemini göstermektedir. Netice itibariyle zekâtın fert ve millet hayatında son derece canlı ve esaslı bir yeri ve rolü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namaz gibi zekât da Hz. Peygamber'e yerine getirilme sözü verilen (biat) çok önemli bir ibadettir,

2. Zekât devlet-millet ilişkisinde büyük bir önemi haizdir.

3. Ashâb-ı kirâm önemli gördükleri konular üzerinde Hz. Peygamber'e söz verir, biat eder, güçleri ölçüsünde olmak kaydıyla kendileri için bağlayıcı taahhüdlerde bulunurlardı.

1217– وَعَنْ أَبي هُريرةَ رضيَ اللَّه عنْهُ قَالَ : قَالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا مِنْ صاحِبِ ذهَبٍ ، وَلا فِضَّةٍ ، لا يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا إِلاَّ إذا كَانَ يَوْمُ القِيامَةِ صُفِّحَتْ لَهُ صَفائِحُ مِنْ نَارِ، فَأُحْمِيَ عَلَيْهَا في نار جَهَنَّمَ ، فَيُكْوَى بهَا جنبُهُ ، وجبِينُهُ ، وظَهْرُهُ ، كُلَّما بردتْ أُعيدتْ لَهُ في يوْمٍ كَانَ مِقْدَارُه خمْسِينَ أَلْف سنَةٍ ، حتَّى يُقْضَى بيْنَ العِبادِ فَيُرَى سبِيلُهُ ، إِمَّا إِلى الجنَّةِ وإِما إِلى النَّارِ » .

قيل : يا رسُولَ اللَّهِ فالإِبِلُ ؟ قالَ : ولا صاحبِ إِبِلٍ لا يؤَدِّي مِنهَا حقَّهَا ، ومِنْ حقِّهَا ، حَلْبُهَا يومَ وِرْدِها ، إلا إذا كان يوم القيامَة بُطِحَ لها بِقَاعٍ قَرْقَرٍ أَوْفر ما كانتْ ، لا يَفقِدُ مِنْهَا فَصِيلاً واحِداً ، تَطؤُهُ بأَخْفَافِها ، وتَعَضُّهُ بِأَفْواهِها ، كُلَّما مَرَّ عليْهِ أَولاها ، ردَّ عليْهِ أُخراها، في يومٍ كانَ مِقْداره خَمْسِينَ أَلْفَ سَنةٍ ، حتَّى يُقْضَي بَيْنَ العِبَاد ، فَيُرَى سبِيلُه ، إمَّا إلى الجنَّةِ وإمَّا إلى النارِ » .

قِيل : يَا رسول اللَّهِ فَالْبقرُ وَالغَنَمُ ؟ قالَ : ولا صاحِبِ بقرٍ ولا غَنمٍ لا يُؤَدِّي مِنْهَا حقَّهَا إلاَّ إذا كان يَوْمُ القيامَةِ ، بُطِحَ لهَا بقاعٍ قرقرٍ ، لا يفْقِد مِنْهَا شَيْئاً لَيْس فِيها عَقْصاءُ ، وَلا جَلْحاءُ ، وَلا عَضباءُ ، تَنْطحه بِقُرُونَها ، وَتَطؤُهُ بِأَظْلافِهَا ، كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ أُولاها ، رُدَّ عَلَيْهِ أُخْراها ، في يومٍ كانَ مِقدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْف سنَةٍ حتَّى يُقْضَى بيْنَ العِبادِ ، فيُرَى سبِيلُهُ إمَّا إلى الجَنَّةِ وإمَّا إلى النَّارِ » .

قِيلَ : يا رسُول اللَّهِ فالخيْلُ ؟ قال : « الخَيْلُ ثلاثَةٌ : هِي لِرَجُلٍ وِزرٌ ، وهِيَ لِرَجُلٍ سِتْرٌ، وهِي لرجُلٍ أَجْرٌ ، فأَمَّا التي هي لهُ وزر فَرَجُلٌ ربطَها رِياءً وفَخْراً ونِواءً عَلى أَهْلِ الإِسْلامِ ، فهي لَهُ وِزرٌ ، وأَمَّا التي هِيَ لَهُ سِتْرٌ ، فَرَجُل ربَطَهَا في سَبِيلِ اللَّهِ ، ثُمَّ لم ينْسَ حقَّ اللَّهِ في ظُهُورِها ، ولا رِقابِها ، فَهِي لَهُ سِتْرٌ ، وأَمَّا التي هِيَ لَهُ أَجْرٌ ، فرجُلٌ ربطَهَا في سبِيلِ اللَّهِ لأَهْلِ الإِسْلامِ في مَرْجٍ ، أَو رَوضَةٍ ، فَمَا أَكَلَت مِن ذلك المرْجِ أَو الرَّوضَةِ مِن شَيءٍ إلاَّ كُتِب لَهُ عدد ما أَكَلَت حسنَاتٌ ، وكُتِب لَه عدد أَرْوَاثِهَا وأَبْوَالِها حَسنَاتٌ ، وَلا تَقْطَعُ طِوَلَها فاستَنَّت شَرَفاً أَو شَرفَيْنِ إلاَّ كَتَب اللَّهُ لَهُ عدد آثَارِهَا ، وأَرْوَاثِهَا حَسنَاتٍ ، ولا مرَّ بِها صاحِبُهَا عَلَى نَهْرٍ فَشرِبَت مِنْهُ ، وَلا يُرِيدُ أَنْ يَسْقِيَهَا إلاَّ كَتَبَ اللَّه لَهُ عدَدَ ما شَرِبَت حَسنَاتٍ » .

قِيلَ : يا رسولَ اللَّهِ فالحُمُرُ ؟ قالَ : « ما أُنْزِل علَيَّ في الحُمُرِ شَيءٌ إلاَّ هذِهِ الآيةُ الْفَاذَّةُ الجَامِعَةُ : { فمن يعْملْ مِثقَالَ ذرَّةٍ خَيْراً يرهُ ،ومَن يعْملْ مثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرّاً يرهُ } » .

مُتَّفَقٌ عليهِ . وهذا لفظُ مُسْلِمٍ . ومعْنَى القاعِ : المكان المستوى من الأرضِ الواسع . والقرقر : الأملس .

1217. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Zekâtı verilmeyen her altın ve gümüş, kıyamet günü ateşte kızdırılarak plaka haline getirilip sahibinin yanları, alnı ve sırtı bunlarla dağlanır. Bu plakalar soğudukça, süresi elli bin sene olan bir günde kullar arasında hüküm verilinceye kadar sahibine

azap için tekrar kızdırılır. Neticede kişi, yolunun ya cennete ya da cehenneme çıktığını görür."

- Ey Allah'ın elçisi! Peki zekâtı verilmeyen develerin durumu nedir? dediler. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Hakkı ödenmeyen her deve sahibi, -ki su başlarına geldikleri zaman sağılıp sütünün muhtaçlara dağıtılması da bu haklar arasındadır- kıyamet günü düz ve geniş bir sahaya yatırılır. O develer de en semiz hallerinde ve bir tek yavru bile dışarıda kalmamak şartıyla o kişiyi ayaklarıyla çiğner ve dişleri ile ısırırlar. Öndekiler geçtikçe arkadakiler gelir (aynı şeyi yapar). Süresi elli bin sene olan bir günde insanlar hakkında hüküm verilinceye kadar bu böyle devam eder. Neticede kişi, yolunun ya cennete veya cehenneme çıktığını görür."**

- Ey Allah'ın elçisi! Peki zekâtı verilmeyen sığırlar ile koyunların durumu ne olacak? dediler. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Hakkı** (zekâtı) **verilmemiş her sığır ve koyun sahibi, kıyamet günü düz ve geniş bir yere yatırılır. İçlerinde eğri boynuzlu veya boynuzsuz veya boynuzu kırık bir tane bile hayvan bulunmaksızın o hayvanlar o kişiyi boynuzları ile süser, tırnakları ile çiğnerler. Öndeki geçince arkadaki onu takip eder ve bu durum süresi elli bin yıl olan bir günde kullar arasında hüküm verilinceye kadar devam eder. Neticede kişi, yolunun ya cennete veya cehenneme çıktığını görür.**"

- Ey Allah'ın elçisi! Ya atların durumu nedir? dediler. Resûlullah *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

- "**Atlar üç sınıftır. Kişi için yük olan at vardır; örtü olan at vardır, ecir ve sevap olan at vardır. Yük ve vebal olan at sahibinin sırf çalım satmak ve İslâm'a düşmanlık yapmak için beslediği attır. Bu, o adam için vebaldir, Örtü olan at sahibinin Allah rızâsı için beslediği ve binit ve koşum olarak üzerindeki Allah'ın hakkını ödediği, iyice bakıp gözettiği attır; bu sahibi için bir perde ve örtüdür. Ecir ve sevap olan ata gelince, o da sahibinin müslümanlara yardımcı olmak maksadıyla Allah yolunda besleyip çayır ve bahçelerde otlattığı attır. Atın o çayır veya bahçeden yediği ve çıkardığı şeyler sayısınca sahibine iyilik yazılır. Hatta at ipini koparıp da bir-iki tur atarsa, onun izleri ve pislikleri adedince sahibine iyilik yazılır. Ya da sahibi sulamak niyeti olmadığı halde onu bir nehir kenarından geçirirken at su içecek olsa, Allah onun içtiği su yudumları adedince sahibine iyilik yazdırır.**"

- Ey Allah'ın elçisi! Peki ya eşeklerin durumu nedir? dediler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- **"Kim zerre kadar bir hayır işlerse onun karşılığını görür. Kim zerre kadar kötülük yaparsa onun karşılığını görür"** meâlindeki umûmi mânalı âyetten başka bana eşekler hakkında özel bir bilgi verilmedi."

Müslim, Zekât 24; Buhâri, Cihâd 48 (kısmen)

Açıklamalar

Hadisimiz zekâta tâbi para ve mallar ile ilgili olarak yerine getirilmesi gerekli görevlerin ihmal edilmesi halinde, âhirette başa gelecek halleri çok açık ve acı bir şekilde tasvir etmektedir. Kuşkusuz bu hadîs–i şerîf, zekât vermeyenlerin âhirette başlarına gelecekleri

anlatmak suretiyle zekât farîzasının önemini, onun ihmale gelmez bir görev olduğunu gözler önüne sermekte, verilmeyen zekâtın hesabının âhirette mutlaka sorulacağını göstermektedir.

O halde bizim senemizle elli bin yıl sürecek olan bir hesap gününde böylesine azaba uğramamak için her müslümanın zekât borcunu ödemesi tek çıkar yoldur.

Nevevî merhum, zekâtın fazilet ve önemini ve onunla ilgili bazı hükümleri anlatmak için seçtiği hadislerin en sonuna bu hadîs-i şerîfi getirmek suretiyle işin âhirete dönük yönünü ortaya koymak ve böylece dinimizde bir şeyin önem ve faziletini anlamak ve öğretmek için onun sadece dünyaya dönük tarafını değil, âhirete uzanan yönünü da hesaba katmak lâzım geldiğini vurgulamak istemiştir.

Burada atlarla ilgili olarak Efendimiz'in verdiği bilgileri, günümüzde arabalar için düşünmek gerektiği kanaatimizi belirtmek istiyoruz. Her türlü kara, hava ve deniz nakil ve ulaşım vasıtalarına sahip olanlar da niyetlerine göre kısım kısımdırlar. Sadece gösteriş yapmak, bir çeşit çalım satmak için en modern ve pahalı vasıtalar edinmek ve onları sadece zevk için kullanmak ile bir gün Allah yolunda kullanma gereği olur diye onlara iyi bakmak ve hayra hizmette kullanmak gibi maksadlar taşıyanlar hiç şüphesiz aynı olmayacaklardır. Bu modern vasıtaları, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in merkepler hakkında okuduğu o engin mânalı âyetin sınırları içinde düşünmek ve değerlendirmek doğru olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zekât ihmale gelmez bir vecîbedir.
2. Zekâtı verilmeyen para ve mallar, âhirette sahipleri için azap vesilesi olacaktır.

217- باب وجوب صوم رمضان
وبَيان فضل الصّيام وما يتعلق به

RAMAZAN ORUCU

RAMAZAN ORUCUNUN FARZ OLUŞU,
FAZİLETİ VE ORUÇLA İLGİLİ KONULAR

Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ [183]
أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ
فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ وَأَن تَصُومُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ [184]
شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن
كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ
عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ [185]

1. "Ey iman edenler! Oruç, sizden önceki ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz. (Size farz kılınan oruç), **sayılı günlerdedir. Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa,** (tutamadığı günler kadar) **diğer günlerde tutar.** (İhtiyarlık veya iyileşme umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mâzereti olup da) **oruç tutmaya gücü**

yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak fidyeyi arttırırsa, bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilirseniz (güçlüğüne rağmen) **oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.**

Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır. Öyle ise, sizden ramazan ayına ulaşanlar idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) **başka günlerde kazâ etsin. Allah sizin için kolaylık diler, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir.**"

Bakara sûresi (2), 183-185

Oruç, dinimizin temel esaslarından biridir. O aslında şekil ve süresi farklı da olsa, geçmiş ümmetlere de emredilmiş bir ibadettir. Kazandırdığı birçok faydaya rağmen, insan nefsine ağır gelen ilâhî bir emirdir. Bu sebeple olmalıdır ki, önce ibadetlerin en hafifi namaz, sonra orta zorlukta olan zekât, daha sonra da belki en zoru olan oruç emredilmiştir. Böylece mükellefler kolaydan zora doğru bir alıştırmaya tâbi tutulmuşlardır. Bir önceki konuda geçen burada da tekrar gelecek olan İslâm'ın beş temeli ile ilgili hadiste aynı sıra takip edilmiştir: Şehâdet, namaz, zekât, oruç, hac...

Oruç, Medine'de hicretten bir buçuk yıl sonra şâban ayında farz kılınmıştır. Âyette, bu meşakkatli ve zorlu ibadetin sadece müslümanlara farz kılınmadığı, daha önceki ümmetlere de farz kılındığı bildirilmek suretiyle, orucun hem öteden beri uygulanan ilâhî bir kanun olduğu vurgulanmış hem de ümmet-i Muhammed'in yanlış bir değerlendirme yapması önlenmiştir. Oruç, lugatta nefsi meylettiği şeylerden alıkoymak yani kendini tutmak demektir. Dinimizdeki anlamı ise, nefsin belli başlı istekleri olan yeme, içme ve cinsel ilişkiden bütün gün kendini tutmaktır. "**Umulur ki korunursunuz**" âyeti, oruç sayesinde nefsinize ve şehvetlerinize hâkim olma alışkanlığını elde edip, günahlara karşı kendinizi tutarak takvâya erersiniz, anlamındadır. Orucun kalkan olduğunu bildiren hadis de aynı gerçeği pekiştirmektedir.

Orucun farz kılınmasının hikmeti, Allah'ın emrine boyun eğmekle, kulluk zevkini tatmak; ruhu, riyâ ve gösteriş hastalıklarından arındırarak ihlâsı arttırmak ve kendisini Allah'ın korumasına teslim etmek için nefis ile mücâdele etmektir.

Hasta veya yolcuya oruç tutmayıp yeme konusunda ruhsat verilmiştir. Bizim yolculuk dediğimiz **sefer,** aslında kelime olarak keşif ve açmak anlamındadır. Yolculuk, yolcunun her türlü hal ve ahlâkını meydana çıkardığı için ona da sefer denilmiştir. Bu ise, en az üç günlük bir yolculuk demektir.

İhtiyarlık veya iyileşme umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mâzereti olanlar, bir fakiri sabahlı - akşamlı günde iki öğün doyuracak kadar bir şeyi fidye olarak verirler. Fidyenin gönül rızâsıyla arttırılması iyidir. Ancak sabredip oruç tutmaya çalışmak daha iyidir.

Oruç, ramazan ayında tutulur. Ramazan ayı, hidâyet rehberimiz Kur'ân-ı Kerîm'in indirilmeye başladığı mübârek bir aydır. Oruç ibadetine tahsis edilen sayılı ve sınırlı günler işte bu kutlu günlerdir. Kim bu günlere sağlıklı ve mukîm olarak erişirse, bu günleri oruçlu geçirmelidir. Hasta veya yolcu olanlar için ramazan dışında diğer günlerde kazâ etme imkânı tanınmıştır. Bunu yapmaları halinde günahkâr olmazlar. Bu da yüce Rabbimiz'in, bizler için kolaylık murat ettiğinin bir göstergesidir.

Ayrıca bir nimettir. Ancak mukîm ve sağlıklı olanlar için böylesi bir ruhsat yoktur. Onlar orucu kazâya bırakırlarsa, farzı terkettikleri için günahkâr olurlar. Allah Teâlâ, orucu farz kılmakla bizleri zora ve sıkıntıya sokmayı aslâ istemez. Tam aksine bizler için kolaylık murat eder. Oruçla ilgili hükümler bunun böyle olduğunu gösterdiği gibi dinimizdeki bütün yasakların amacı da bizleri olgunlaştırmaktır. Yoksa asla sıkı bir yönetime tâbi tutup bunaltmak değildir [bk. Mâide sûresi (5), 3].

Oruç, hastalık, yolculuk ve ihtiyarlık gibi durumlarda iyice zorlaşabilir. İşte onun için de kazâ ve fidye kolaylıkları getirilmiştir. Edâ ederken de kazâ ederken de sayının tamamlanması esastır. Nitekim bu husus âyette açıkça belirtilmiştir:"...**Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir.**"

Hadisler

1218- وَعنْ أَبي هُريرة رضِي اللَّه عنْهُ ، قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قال اللَّه عَزَّ وجلَّ : كُلُّ عملِ ابْنِ آدم لهُ إلاَّ الصِّيام ، فَإِنَّهُ لِي وأَنَا أَجْزِي بِهِ . والصِّيام جُنَّةٌ فَإذا كَانَ يوْمُ صوْمِ أَحدِكُمْ فلا يرْفُثْ ولا يَصْخبْ ، فَإنْ سابَّهُ أَحدٌ أَوْ قاتَلَهُ ، فَلْيقُلْ : إِنِّي صَائمٌ . والَّذِي نَفْسُ محَمَّدٍ بِيدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائمِ أَطْيبُ عِنْد اللَّهِ مِنْ رِيح المِسْكِ .

للصَّائمِ فَرْحَتَانِ يفْرحُهُما : إذا أَفْطَرَ فَرِحَ بفِطْرِهِ ، وإذَا لَقي ربَّهُ فرح بِصوْمِهِ » متفقٌ عليه.

وهذا لفظ روايةِ الْبُخَارِي . وفي رواية له : « يتْرُكُ طَعامَهُ ، وَشَرابَهُ ، وشَهْوتَهُ ، مِنْ أَجْلي ، الصِّيامُ لِي وأَنا أَجزِي بِهِ ، والحسنَةُ بِعشْرِ أَمْثَالِها » .

وفي رواية لمسلم : « كُلُّ عَملِ ابنِ آدَمَ يُضَاعفُ الحسَنَةُ بعشْرِ أَمْثَالِهَا إلى سَبْعمِائة ضِعْفٍ . قال اللَّه تعالى : « إلاَّ الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وأَنا أَجْزي بِهِ : يدعُ شَهْوتَهُ وَطَعامَهُ مِنْ أَجْلي . لِلصَّائمِ فَرْحتَانِ: فرحة عند فطره ، فَرْحةٌ عِنْدَ لقَاء رَبِّهِ . ولَخُلُوفُ فيهِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ ريحِ المِسْكِ» .

1218. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

Aziz ve celîl olan Allah "**İnsanın oruç dışında her ameli kendisi içindir. Oruç benim içindir, mükâfatını da ben vereceğim**" buyurmuştur.

Oruç kalkandır. Biriniz oruç tuttuğu gün kötü söz söylemesin ve kavga etmesin. Şayet biri kendisine söver ya da çatarsa: 'Ben oruçluyum' desin.

Muhammed'in canı kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir.

Oruçlunun rahatlayacağı iki sevinç anı vardır: Birisi, iftar ettiği zaman, diğeri de orucunun sevabıyla Rabbine kavuştuğu andır."

Buhârî, Savm 9; Müslim, Sıyâm 163

Bu, Buhârî'nin rivayetidir. Buhârî'nin bir başka rivayeti (Savm 3) şöyledir: Allah Teâlâ buyurur ki: "**Oruçlu kişi yemesini, içmesini, cinsî arzusunu benim rızâm için terkeder. Oruç, doğrudan doğruya benim rızâm için yapılan bir ibadettir. Her iyiliğin karşılığı on misli sevap olduğu halde, orucun mükâfatını ben vereceğim.**"

Müslim'in bir rivayetine göre (Sıyâm 164) Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"**İnsanın her ameline kat kat sevap verilir. Bir iyilik, on mislinden yedi yüz misline kadar katlanır.** Allah Teâlâ, "**Ama oruç başka. O benim içindir, mükâfatını da ben veririm. Oruçlu, şehvetini ve yemesini benim için bırakır**" buyurmuştur.

Oruçlu için iki sevinç vardır: Biri, iftar ettiği zamanki sevinci; diğeri, Rabbine kavuştuğu zamanki sevincidir. Hiç kuşkunuz olmasın ki, oruçlunun ağız kokusu Allah katında misk kokusundan daha güzeldir".

Açıklamalar

Değişik rivayetleri bir araya getirilmiş olan hadisimiz, orucun diğer ibadetlerden farklı olan yönlerini belirlemektedir.

Bu yönlerden biri orucun sırf Allah rızâsı için yapılan bir ibadet olması, yani, oruçlu bildirmediği sürece, dışarıdan hiç kimsenin bilemeyeceği, riyâ ve gösterişten uzak bir ibadet olmasıdır. Çünkü orucun diğer ibadetler gibi görünür bir şekli yoktur. Öte yandan, tarihte varlıkları bilinen müşriklerin, ilâhlarına yakın olmak için yaptıkları kulluk türleri içinde oruç bulunmamaktadır. Yani hiçbir putperest oruç tutarak putlara kulluk etmemiştir. Bu yönüyle de oruç, sırf Allah için yerine getirilen bir ibadet türüdür.

Orucun diğer ibadetlerden farklı bir başka yönü de mükâfatının,
-önceden bildirilmiş ölçülerin çok üstünde- Allah Teâlâ tarafından takdir edilecek olmasıdır.

Her iki özellik de oruç ibadetinin fazilet ve üstünlüğünü anlamamız için yeterlidir.

Ayrıca hadisimizde, oruçlu ile ilgili **bir tesbit, bir tavır, bir vâkıa ve bir de müjdeye** dikkat çekilmektedir. Söz konusu **tavır** kimseye kötü söylememek ve çatmamak, kendisine çatan, kötü söyleyen olursa, ona da nazikçe "lutfen bana ilişmeyin, ben oruçluyum" diyerek, kendisini oruç kalkanıyla korumasıdır. Çünkü **oruç,** oruçlu için dünyada günahlara, âhirette cehennem azâbına karşı **koruyucu kalkan konumundadır.**

Vâkıa ise şöyle ifade edilebilir: Oruç tutan kişide özellikle uzun yaz günlerinde açlıktan ileri gelen bir ağız kokusu oluşur. Bu koku, Allah katında, insanlarca en güzel koku diye bilinen miskten daha güzeldir. Ancak bu gerçek, hiçbir zaman o ağız kokusunun misvak veya fırça kullanmak suretiyle giderilmesine mâni değildir.

İftar ve Allah'a kavuşma anlarındaki büyük rahatlama ve sevinç... Bu iki haldeki sevinç ve ferahlıktan birincisi maddî, görünür ve geçici; öteki mânevî ve süreklidir. Her ikisi de sadece oruçluya aittir. İftar edildiği zamanki rahatlama, Allah huzurundaki rahatlamanın kesin bir delili olarak zikredilmiş olmaktadır. Oruç tutan kimsenin iftar ettiği an rahatlaması ne kadar gerçek ise, oruçlunun Allah'a kavuştuğu zamandaki rahatlaması da o kadar gerçektir.

Hadisimiz, oruçluya verilecek sevâbın, dinimizdeki bir iyiliğe on katından yedi yüz misline kadar verilecek sevap ve mükâfat ölçüsünün dışında ve üstünde, tamamen Allah

Teâlâ'nın takdirinde olduğunu tescil ve ilân ederken, tabii olarak oruç ibadetinin dinimizdeki müstesna yerini ve son derece üstün faziletini de ortaya koymuş olmaktadır. Orucun fazileti, yüce Rabbimiz'in onu kendisine izâfetle "**Benim içindir**" buyurması ve "**Mükâfatı da bana aittir**" diyerek sonsuz lutuf ve kerem kapısını oruçluya açmış olmasından ileri gelmektedir. Böyle bir teşrif ve iltifat her şeyin üstündedir. Bu da hadisimizdeki **müjde**yi oluşturmaktadır.

"İnsanın her ameli kendisi içindir" buyurulmuş olması, oruç dışındaki her ibadetin, insanın haz alacağı, başkalarından gizleyemeyeceği hatta belki de göstermek isteyeceği bir tarafı olduğunu tesbit etmektedir. Sadece oruçta böyle bir durumun bulunmaması onun ne denli saf ve has bir ibadet olduğunu göstermektedir. Hadisimizin ana **tesbit**i de budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın, "Mükâfatını ben vereceğim" buyurduğu yegâne ibadet oruçtur.

2. Allah için yapılacak hiçbir fedâkarlık ve amel karşılıksız kalmaz.

3. Oruçlu, günahlara ve cehennem azabına karşı zırhlanmış kişi demektir. Çünkü "Oruç kalkandır" buyurulmuştur.

1219- وعنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَين في سَبِيلِ اللَّهِ نُودِيَ مِنْ أَبْواب الجَنَّةِ : يَا عَبْدَ اللَّهِ هذا خَيْرٌ ، فَمَنْ كَان مِنْ أَهْلِ الصَلاةِ دُعِي مِنْ باب الصَّلاةِ ، ومَنْ كانَ مِنْ أَهْلِ الجِهَادِ دُعِي مِنْ باب الجِهَادِ ، ومَنْ كَانَ مِنْ أَهْل الصِّيامِ دُعِيَ مِنْ باب الرَّيَّانِ ومنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّدقَة دُعِي مِنْ باب الصَّدَقَةِ » قال أبو بكرٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ : بأَبِي أَنت وأُمِّي يا رسولَ اللَّه ما عَلى مَنْ دُعِي مِنْ تِلكَ الأَبْوابِ مِنْ ضَرُورةٍ ، فهلْ يُدْعى أَحدٌ مِنْ تلك الأَبْوابِ كلِّها ؟ قال : « نَعَم وَأَرْجُو أَنْ تكُونَ مِنهم » متفقٌ عليه .

1219. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Allah yolunda çift sadaka veren kimse, cennetin muhtelif kapılarından, 'Ey Allah'ın (sevgili) kulu! Burada hayır ve bereket vardır', diye çağırılır. Sürekli namaz kılanlar namaz kapısından, mücahidler cihad kapısından, oruçlular reyyân kapısından, sadaka vermeyi sevenler de sadaka kapısından (cennete girmeye) davet edilirler**."

Ebû Bekir *radıyallahu anh*:

- Anam babam sana kurban olsun ey Allah'ın Resulü! Gerçi bu kapıların birinden çağrılan kimsenin diğer kapılardan çağırılmaya ihtiyacı yoktur ama, bu kapıların hepsinden birden çağrılacak kimseler de var mıdır? dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Evet, vardır. Senin de o bahtiyârlardan olacağını ümit ederim"** buyurdu.

Buhârî, Savm 4, Cihâd 37, Bed'u'l-halk 9, Fezâilü ashâbi'n-Nebî 5; Müslim, Zekât 85, 86. Ayrıca bk.Tirmizî, Menâkıb 16; Nesâî, Zekât 1, Cihâd 20, Sıyâm 43

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1220- وعن سهلِ بنِ سعدٍ رضي اللَّه عنهُ عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّ فِي الجَنَّة باباً يُقَالُ لَهُ : الرَّيَّانُ ، يدْخُلُ مِنْهُ الصَّائمونَ يومَ القِيامةِ ، لا يدخلُ مِنْه أَحدٌ غَيرهُم ، يقالُ: أَينَ الصَّائمُونَ ؟ فيَقومونَ لا يدخلُ مِنهُ أَحَدٌ غيرهم ، فإِذا دَخلوا أُغلِقَ فَلَم يدخلْ مِنْهُ أَحَدٌ» متفقٌ عليه

.

1220. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennette reyyân denilen bir kapı vardır ki, kıyamet günü oradan ancak oruçlular girecek, onlardan başka kimse giremeyecektir. Oruçlular nerede? diye çağrılır. Onlar da kalkıp girerler ve o kapıdan onlardan başkası asla giremez. Oruçlular girince o kapı kapanır ve bir daha oradan kimse girmez."

Buhârî, Savm 4; Müslim, Sıyâm 166. Ayrıca bk. Nesâî, Sıyâm 43; İbni Mâce, Sıyâm 1

Açıklamalar

Birinci hadisteki **çift sadaka**, bazı rivayetlerde iki koyun, iki sığır, iki dirhem diye aynı maldan, aynı cinsten iki sadaka şeklinde açıklanmıştır. Bu ifadeden, sadaka vermeye mümkün olduğunca devam eden kimselerin kastedilmiş olma ihtimali bulunmaktadır, hatta bu ihtimal daha da kuvvetli gözükmektedir.

Sadaka vermeyi ve iyilik yapmayı bir çeşit alışkanlık haline getirmiş olan kimseler muhtelif cennet kapılarının her birinden ayrı ayrı davet edileceklerdir. Yani namaz, cihad ve sadaka gibi ibadet ve iyilikleri sürekli yapanlar bu ibadetlere ayrılmış kapılardan çağrılacaklardır. Oruçluların, diğer bir ifadeyle oruç tutmaya özel önem verenlerin, çok oruç tutanların **reyyân** isimli kapıdan çağırılması ise, onlara özel bir ikrâmdır. Zira reyyân, "atşân"ın tam karşıtı bir anlam ifade etmektedir. Atşân, "susuzluktan yanmış"; reyyân, "suya kanmış" demektir. Yalnızca dünyada oruç tutarken susuzluk çekenlerin bu kapıdan girecek olmaları ve o kapıdan onlardan başka hiç kimsenin giremeyecek olması ikinci hadiste bildirilen gıpta edilmeye lâyık bir üstünlüktür. Hatta o kapıdan girenlerin asla susuzluk yüzü görmeyeceği, *"Kim bu kapıdan girerse, sonsuza dek susuzluk hissi duymaz"* diye açıkça müjdelenmiştir (bk. İbni Mâce, Sıyâm 2; Nesâî, Sıyâm 43). Hiç şüphesiz bu ayrıcalık oruç ibadetinin, diğer ibadetler arasındaki yerini ve kıymetini göstermektedir.

Birinci hadiste, iyilik ve hayır çeşitlerinin hemen hemen hepsinde özel bir gayreti bulunan Hz. Ebû Bekir'in, cennete girme sonucunu değiştirmemesine rağmen, bütün cennet kapılarından birden çağrılacak kimselerin de bulunup bulunmadığını sorması, gerçekten yerinde bir sorudur. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in soruya olumlu cevap vermesi ve özellikle Hz. Ebû Bekir'in o bahtiyârlardan olduğunu bildirmesi hem bir müjde hem de ümmete yönelik büyük bir teşviktir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Aynı cinsten çift sadaka veren sürekli hayır yapan kimseler, cennetin muhtelif kapılarından cennete girmeye davet edileceklerdir.
2. Cennetin reyyân kapısından sadece oruçlular gireceklerdir.
3. Hz. Ebû Bekir, bütün cennet kapılarından birden davet edilecek bahtiyârlardandır.

1221- وعَنْ أَبي سَعيدٍ الخُدْريِّ رَضيَ اللَّه عنهُ قال : قالَ رسولُ اللَّهِ : « مَا مِنْ عبْدٍ يصُومُ يوماً في سبِيلِ اللَّه إِلاَّ باعَدَ اللَّه بِذلك اليَومِ وجهَهُ عَن النَّارِ سبعينَ خرِيفاً » متفقٌ عليه .

1221. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Allah rızâsı için bir gün oruç tutan kimseyi Allah Teâlâ, bu bir günlük oruç sebebiyle cehennem ateşinden yetmiş yıl uzak tutar.**"

Buhârî, Cihâd 36; Müslim, Sıyâm 167-168. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 3; Nesâî, Sıyâm 44,45; İbni Mâce, Sıyâm 34, Fiten 13

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, metindeki **fî sebîlillâh** kaydından dolayı, *"düşmanla savaşırken oruç tutan kimseler"* olarak yorumlandığı gibi, savaş hali olsun olmasın Allah rızâsı için bir gün oruç tutan kimseler hakkında da geçerli sayılmıştır. Nitekim bu ayırımı hadisi rivayet eden hadisçilerde de görüyoruz. Buhârî ve Tirmizî, onu *cihad* ve *fezâilü'l-cihâd* bölümlerinde naklederken, Müslim, Nesâî ve İbni Mâce *oruç* bahsinde zikretmişlerdir.

Savaş esnasında oruç tutmak mücâhide hem cihad hem de oruç sevabını kazandırır. Ancak bu, oruç tutmanın mücahidi olumsuz yönde etkilememesi halinde geçerlidir. Oruçtan etkilenecek mücahidin oruç tutmaması evlâ ve efdaldir. Çünkü cihad başlı başına büyük güçlükleri olan ve başarılması gereken üstün bir görevdir.

Allah yolunda yani Allah rızâsı için bir gün oruç tutan kimsenin yetmiş yıl cehennem azabından uzak tutulması, o kişinin cehennemde yakılmaması anlamındadır. Bazı rivayetlerde bu mesâfe yüz veya beş yüz yıl şeklinde geçmektedir. Yetmiş yıllık mesâfe bunların asgarisi olarak düşünülecek olursa, oruç tutanın durumuna göre bu mesâfenin yüz ya da beş yüz yıllık bir uzaklığı da kapsayabileceği anlaşılmış olur. Oruç tutan kişinin cehennemden uzak tutulacağı süre ve mesâfe ile ilgili olarak on beş kadar sahâbînin rivayeti bulunmaktadır.

Hadiste yıl karşılığı olarak güz mevsimi anlamındaki "**harîf**" kelimesi kullanılmıştır. Fakat Araplar bu kelimeyi genellikle bir mevsim için değil bütün bir yıl için kullanırlar.

Hadis 1342 numara ile "Cihâd" konusunda tekrar gelecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda O'nun rızâsı için oruç tutmak pek faziletli bir ibadettir.
2. Oruç, cehennem azâbından kurtuluşa vesiledir.
3. Kendi rızâsı için ibadet eden kullarına Allah Teâlâ'nın ikramı büyük olacaktır.

1222- وعنْ أَبي هُريرَةَ رضيَ اللَّه عنهُ ، عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَاناً واحْتِساباً ، غُفِرَ لَهُ ما تَقَدَّمَ مِنْ ذنْبِهِ » متفقٌ عليه .

1222. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallalllahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim, faziletine inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır.**"

Buhârî, Îmân 28, Savm 6; Müslim, Sıyâm 203, Müsâfirîn 175. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ramazan 1, Savm 57; Tirmizî, Savm 1, Cennet 4; Nesâî, Sıyâm 39; İbni Mâce, İkâmet 173, Sıyâm 2, 33

Açıklamalar

Amel ve ibadetlerin makbul olabilmesi için iki önemli şart vardır. Bunlardan birincisi Allah'a iman; ikincisi, ihlâs ve samimiyet. Yani bir işi Allah rızâsını gözeterek, karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek yapmak, riyâ ve gösterişe kaçmamak. Bu iki husus hadisimizde **iman ve ihtisab** kelimeleriyle ifade buyurulmuştur.

"İnsan, inanmadan nasıl ibadet eder?" diye bir soru akla gelebilir. Doğrudur. Ne var ki, gerçekten inanmadığı halde inanmış görünüp şu veya bu gerekçeyle birtakım güzel işler ve ibadetler yapanların varlığı da bir gerçektir. Öte yandan insan, bir şeyin hak ve doğru olduğuna inanır ve yapar. Fakat ihlâs ve samimiyetle değil, riyâ, gösteriş, korku, itibar vs. gibi birtakım geçici gerekçelerle yapar. Bu tür davranışlar her ne kadar ibadet ve iyilik gibi görünse de, onları işleyeni maksadına ulaştırıcı nitelik ve kıvama sahip değildir. Daha açık bir ifadeyle bu davranışlar makbul değildir. İşte hadisimiz işin çok önemli olan bu yönüne dikkat çekmekte, ramazan orucunu, onun farziyyetine, faziletine, faydasına yürekten inanarak ve karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek yani tam bir ihlâs ve samimiyetle tutan kimselerin, geçmiş günahlarından arındırılacaklarını müjdelemektedir. Âlimler "geçmiş günahları" ifadesini küçük günahlar diye yorumlamışlardır. Müellifimiz Nevevî'nin belirttiğine göre bazı fakihler, küçük günah bulunmadığı takdirde ramazan orucunun büyük günahları hafifletebileceğini söylemişlerdir.

*"Kim ramazan orucunu tutarsa... "*ifadesinden açıkça anlaşılacağı gibi, ramazanın tamamını tutarsa demektir. Hadisimizdeki müjde, acaba "oruç" denebilecek en az miktarı, söz gelimi, bir günü oruçlu geçiren kimse için de söz konusu mudur? Değildir. Ancak hadisimizdeki iki şarta uyarak başladığı ramazan orucuna, hastalık vs. gibi meşrû bir sebeple devam edemeyenler, başlangıçtaki niyet ve davranışları sebebiyle bu müjdeli hükme dahildirler. Ayrıca bu ve benzeri bağışlanma müjdeleri sadece günahkârlar için geçerli de sanılmamalıdır. Bağışlanacak günahı olmayan kimseler için de derecelerinin yükselmesine sebeptir. Nitekim peygamberler bu durumdadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ramazan orucunu inanarak ve karşılığını Allah'tan umarak tutmak, geçmiş günahlardan arınma sebebidir.

2. Allah'a iman etmek ve mükâfatını O'ndan beklemek (ihtisab) her ibadetin sıhhat ve makbuliyet şartıdır.

1223- وعنهُ رضيَ اللَّهُ عنهُ ، أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « إِذا جَاءَ رَمَضَانُ ، فُتِّحَتْ أَبْوَابُ الجنَّةِ ، وغُلِّقَت أَبْوَابُ النَّارِ ، وصُفِّدتِ الشياطِينُ » متفقٌ عليه .

1223. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ramazan ayı girdiğinde cennet kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar bağlanır.**"

Buhârî, Savm 5, Bed'ul-halk 11; Müslim, Sıyâm 1, 2, 4, 5

Açıklamalar

Ramazan ayının mânevî hayatımıza kazandırdığı ve dolayısıyla günlük yaşantımıza getirdiği rahmet ve güzelliği üç cümlecikle ortaya koyan hadisimiz, bizi ramazan ve oruç iklimine hem hazırlamakta hem de ısındırmakta ve böylece umutlanmamıza vesile olmaktadır.

Hadisin ilk cümlesinde açıldığı bildirilen **cennet kapıları**, başka bazı rivayetlerde, **rahmet kapıları** ve **gök kapıları** olarak geçmektedir. Aslında bu üç tanımlama, aynı şeyin farklı anlatımından ibarettir. Zira netice itibariyle gök kapıları rahmet kapıları, rahmet kapıları da cennet kapıları anlamındadır.

Cennet kapılarının açılması, ilâhî rahmetin her zamankinden daha büyük çapta hayatı kaplaması demektir. Bunun tabii sonucu cehennem kapılarının kapanmasıdır. Cehennem kapılarının kapanması ise, cehennem davetçisi şeytanların faaliyet alanlarının daraltılması, etkilerinin kısıtlanması demektir. Bütün bunlar da ramazan ayında topluca ve toplumca daha derinden ve yaygın olarak yaşanmaya başlanan temiz dînî hayatın bir bakıma sebebi, bir bakıma da sonucudur.

Neticede hadisimiz, ramazan ikliminin, mü'minlerin maddî ve mânevî hayatına kazandırdığı değişimi, rahmet, bereket ve mutluluk havasını anlatmaktadır. Yoğun olarak kulluk yapılan bir mevsimin fazileti, şeytanların olumsuz etkilerinden büyük ölçüde sıyrılma, günahlardan sakınma ve rahmete ulaşma imkânlarında kendisini göstermektedir. O halde bu müsait ortamdan mümkün olduğunca yararlanmaya çalışmak herhalde yapılabilecek en akıllıca iştir. Ramazan ayı geldiğinde toplumda gördüğümüz güzellik, bereket ve mânevî havanın nereden kaynaklandığını hadisimizde bulmaktayız. Bu sebeple hadiste belirtilen hususlar iman hayatımız ve iki dünya mutluluğumuz bakımından son derece önem taşımaktadır. Ramazanı hayatımızda daha büyük ölçüde etkili kılacak davranışlarda bulunmak bize düşen görev olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ramazan, af, rahmet ve sevabın arttığı, şeytanların etki ve saptırmalarının azaldığı ve dolayısıyla cehennem kapılarının kapandığı bir ay ve müstesna bir zamandır.
2. Kulluk yoğun zaman ve mekânların, rahmet ve bereketi topluca gösterilecek gayretlerle daha da arttırılabilir.

1224– وعنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ ، وَأَفْطِرُوا لِرُؤيَتِهِ ، فإِن غمي عَليكم ، فَأَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبانَ ثَلاثين » متفقٌ عليه . وهذا لفظ البخاري .

وفي روايةِ مسلم : « فَإِن غُمَّ عَليكم فَصُوموا ثَلاثِينَ يَوْماً » .

1224. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ramazan hilâlini görünce oruç tutunuz. Şevval hilâlini görünce de oruca son veriniz. Ramazanın başlangıcı bulutlu bir güne rastlarsa, şâbanı otuza tamamlayınız**."

Buhârî, Savm 11; Müslim, Sıyâm 4, 7, 8, 17-20. Ayrıca bk. Tirmizî, Savm 5; Nesâî, Sıyâm 8; İbni Mâce, Sıyâm 7

Bu, Buhârî'nin rivayetidir. Müslim'in rivayetinde şöyle buyurulmaktadır: "**Eğer şevval ayının başlangıcı bulutlu olursa, orucu otuza tamamlayınız**."

(Bu rivayet için de ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sıyâm 7; Nesâî, Sıyâm 10; İbni Mâce, Sıyâm 7)

Açıklamalar

Yukarıdaki hadislerde ramazanla beraber gelen ve diğer gün ve aylardan farklı olan imkân, bereket, rahmet ve mağfiretten bahsedilmişti. Ramazan ayına ait olan bu ayrıcalıkları yaşayabilmek için, bu ayın girdiğinin nasıl anlaşılacağı herhalde bütün mü'min gönül ve kafaları haklı olarak meşgul edecektir. Çünkü bu büyük fırsatın kaçırılmaması gerekir.

İşte bu hadiste Efendimiz, ümmetin bu merakını gideriyor ve ramazan ayının başlangıcının ve bitiminin nasıl belirlenebileceğini açıklıyor. Özellikle o günkü şartlarda herkes tarafından bilinen bir hadiseye işaret ediyor. Aylar, hilalin görünmesi (**rü'yet-i hilâl**) ile tesbit ediliyor. Ramazan için de aynı ölçü kullanılacaktır. Ramazan ayının girdiğini belirleyen hilalin gözle görülmesi ve bunun şahitler ile delillendirilmesi halinde oruca başlanacaktır. Ancak hilâlin görülmesine engel olabilecek bir ihtimal akla gelmektedir. Şayet hava bulutlu olur da hilâli gözetlemek ve görmek mümkün olmazsa, ne yapılacaktır? Bunun da çaresi, ramazandan önceki ay olan şâbanı, otuza tamamlamaktır. Kamerî takvime göre bir ay, otuz günden fazla olamaz. Önceki ayı, olması muhtemel en uzun süresine tamamladıktan sonra, acaba ramazan hilâli çıktı mı, çıkmadı mı şüphesi ortadan kalkacak, tereddüte mahal kalmayacaktır. Aynı şey ramazanın bitimi için de geçerlidir. Bu defa ramazandan sonraki ay olan şevvâlin hilâlini görmek mümkün olamazsa, orada da yapılacak işlem ramazanı otuza tamamlamaktır.

Her iki rivayet, ümmete ramazanın başlangıcı ve bitimi gibi iki önemli noktada çok tabii olarak tam bir kesinlik ve itminan sağlamaktadır. Müslümanları şüphe içinde ibadet yapmış olmak gibi bir mânevî sıkıntıdan kurtarmaktadır.

Rü'yet-i hilâlin esas alınmasına rağmen, onun mümkün olmadığı hallerde, önceki ayın otuza tamamlanması, hesabın devreye girmesi demektir. Bu da ramazan ayının başlangıç ve sonunun tesbitinde *rü'yet öncelikli bir hesaplama yöntemi*nin meşrûiyetini ortaya koymaktadır.

Dînî günlerin başlangıçlarının tesbiti konusunda son yıllarda İslâm ülkeleri arasında yaşanan farklılıklar ve "birlikte hareket etmeye" yönelik teşebbüsler henüz ümmetin tamamını kapsayacak bir noktaya getirilebilmiş değildir. Hesap mı, rü'yet mi gibi bir ikileme girme yerine bu iki ölçünün birlikte kullanılması yoluna gidilse, her halde hadisimizin gösterdiği yol takip edilmiş olacaktır. İbadetlerde ümmetin birlikte hareket etmesinin azameti, her türlü siyasal kaygıların üzerindedir. İslâm ülkeleri bu noktayı dikkate aldıkları takdirde uygulama farklılıkları ortadan kalkacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sünnet, ümmetin meselelerini en tabii ve kolay yoldan çözümleme ölçüsüdür.
2. İbadetler şek ve şüphe üzerine bina edilemez. Kesinlik ve itminan aranır.

3. Kesinlik gözlemle sağlanamazsa, hesaplamalarla bunun temini yoluna gitmek mümkündür.

4. Önemli olan ramazan gibi müstesna bir mevsimin başladığını ve bittiğini tesbit etmek ve onu öngörülen istikamette değerlendirmektir.

218- باب الجود وفعل المعروف والإكثار من الخير في شهر رمضان والزيادة من ذلك في العشر الأواخر منه

RAMAZANDA CÖMERTLİK

RAMAZANDA CÖMERT DAVRANMAK, İYİLİK YAPMAK, ÇOK HAYIR İŞLEMEK VE ÖZELLİKLE SON ON GÜNÜNDE BUNLARI DAHA DA ARTTIRMAK

Hadisler

1225- وعن ابنِ عباسٍ ، رضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ، قالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم ، أَجْوَدَ النَّاسِ ، وَكَانَ أَجْوَدُ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ ، وَكَانَ جِبْرِيلُ يَلْقَاهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ فَيُدَارِسُهُ القُرْآنَ ، فَلَرَسُولُ اللهِ ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم ، حِينَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ أَجْوَدُ بِالخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ المُرْسَلَةِ »متفقٌ عليه .

1225. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûllullah *sallallahu aleyhi ve sellem* insanların en cömerdi idi. Onun en cömert olduğu anlar da ramazanda Cebrâil'in, kendisi ile buluştuğu zamanlardı. Cebrâil *aleyhisselâm,* ramazanın her gecesinde Hz. Peygamber ile buluşur, (karşılıklı) Kur'an okurlardı. Bundan dolayı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Cebrâil ile buluştuğunda, esmek için engel tanımayan bereketli rüzgârdan daha cömert davranırdı."

Buhârî, Bedü'l-vahy 5, 6, Savm 7, Menâkıb 23, Bed'ul-halk 6, Fezâilü'l-Kur'ân 7, Edeb 39; Müslim, Fezâil 48, 50. Ayrıca bk. Tirmizî, Cihâd 15; Nesâî, Sıyâm 2; İbni Mâce, Cihâd 9

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1226- وعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ : « كَانَ رَسُولُ اللهِ ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم ، إِذَا دَخَلَ العَشْرُ أَحْيَى اللَّيْلَ ، وَأَيْقَظَ أَهْلَهُ ، وَشَدَّ المِئْزَرَ » متفقٌ عليه .

1226. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Ramazan ayının son on günü girdiğinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* geceleri ihyâ eder, ev halkını uyandırır, ibadete soyunarak eşleriyle ilişkiyi keserdi.

Buhârî, Leyletül-kadr 5; Müslim, İ'tikaf 7. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Ramazan 1; Nesâî, Kıyâmu'l-leyl 17; İbni Mâce, Sıyâm 57

Açıklamalar

Mevsiminde veya zamanında yapılan iş, iyilik ve ibadetin değeri iki sebepten dolayı büyüktür. Birincisi, yapılanın iyilik ve ibadet olması; ikincisi, "tam zamanında" yapılmış olmasıdır.

Öte yandan Hz. Peygamber'in her konuda olduğu gibi bu iki hususu değerlendirmede de bütün insanlardan önde bulunduğu muhakkaktır. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*, bu rivayetinde Efendimiz'in cömertliğiyle ilgili bir gözlemini bize nakletmekte, onun, halkın en cömerdi olduğu gerçeğini belirttikten sonra, bu cömertliğin zirveye ulaştığı zamanı ve sebebini haber vermektedir. Bu da, ramazan ayında, Cebrâil *aleyhisselâm'*ın her gece gelip kendisiyle Kur'an mukabele etmesidir. İbn Abbâs, Efendimiz'in cömertliğindeki bu artışı, engel tanımayan ve hızla esen rüzgâra benzetiyor. Bu benzetme, cömertlikte rüzgârdan daha süratli olduğu, rüzgârın rahmet bulutlarını toplayıp ihtiyaç sahiplerine ulaştırması, hızla esen rüzgârın durgunca esen rüzgârdan daha fazla yol alarak daha çok yerlere ulaşması gibi özelliklerden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple de yerinde ve güzel bir benzetmedir.

Bilinen bir gerçektir ki Resûl-i Ekrem Efendimiz ramazan gelince kelimenin tam anlamıyla "kulluğa soyunur", zikri, Kur'an okumayı, hayır hasenat yapmayı artırırdı. Ramazanın son on gününde de **i'tikâf** yapardı. Onun bu âdeti muhtelif sahâbîler tarafından nakledilmiştir. Nitekim 1196 numara ile de geçmiş olan **ikinci hadîs-i şerîf**, Hz. Âişe vâlidemizin konuya ait müşâhedesini yansıtmaktadır: *Ramazan ayının son on günü girdiğinde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem geceleri ihya eder, ev halkını uyandırır, ibadete soyunur ve eşleriyle ilişkiyi keserdi.*

Kısaca bir daha belirtecek olursak Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ramazan ayında artan cömertliğinin iki ana sebebi olduğu anlaşılmaktadır. Birisi, Cebrâil *aleyhisselâm* ile karşılaşmak. İkincisi Cebrâil *aleyhisselâm* ile Kur'an mukâbele etmek, yani karşılıklı Kur'an okumak... Ayrıca ramazanın son on gününde ibadeti arttırması da "**bin aydan daha hayırlı**" Kadir gecesinin bu on gün içindeki tek gecelerde bulunmasından ve o gecenin ihyâsına ümmetin dikkatini çekmek istemesinden dolayıdır.

Bu iki hadiste dikkatlerimize sunulan Efendimiz'in fiilî sünneti, ramazanda nasıl hareket etmemiz gerektiği konusuna tam bir açıklık getirmektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem insanların en cömerdi idi.
2. Efendimiz'in cömertliği ramazan ayında bir kat daha artardı.
3. Ramazanda sâlih kişileri ziyaret etmek ve Kur'an okumak çok sevaptır.
4. Kur'an'ı ramazanda her zamankinden daha fazla okumak müstehaptır.
5. Ramazanın son on gününde her türlü iyilik ve ibadeti arttırıp geceleri ihyâ etmeye çalışmak, Hz. Peygamber'in izini takip etmek anlamına gelir.

219- باب النَّهْي عن تقدّم رمضانَ بصوم بعد نصف شعبان إلاَّ لمن وصله بما قبله ، أو وافق عادةً له بأن كان عادته صوم الاثنين والخميس فوافقه

ŞÂBAN ORUCU

ŞÂBAN AYI'NIN ONBEŞİNDEN SONRA RAMAZANI KARŞILAMAK İÇİN ORUÇ TUTMANIN YASAKLANMASI, ANCAK ŞÂBANI BÜTÜNÜYLE ORUÇLU GEÇİRENİN VEYA PAZARTESİ-PERŞEMBE GÜNLERİ GİBİ BELLİ GÜNLERDE ORUÇ TUTMAYI ÂDET EDİNMİŞ OLAN KİMSENİN TUTABİLECEĞİ

Hadisler

1227- عن أَبي هُريرة رضيَ اللَّه عَنْهُ ، عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا يتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ رَمَضَانَ بِصَومِ يومٍ أَوْ يومَيْنِ ، إلاَّ أَن يَكونَ رَجُلٌ كَانَ يصُومُ صَوْمَهُ ، فَلْيَصُمْ ذلكَ اليوْمَ» متفقٌ عليه

.

1227. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Sizden biriniz bir-iki gün öncesinden oruç tutarak ramazanı karşılamaya kalkmasın. Ancak belli günlerde oruç tutmayı âdet edinmiş olan kimse, o gün orucunu tutsun.**"

Buhârî, Savm 5, 14; Müslim, Sıyâm 21. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 7, 11; Tirmizî, Savm 2, 4, 38; Nesâî, Sıyâm 13, 31, 32, 38; İbni Mâce, Sıyâm 5

1230 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1228- وعن ابنِ عباسٍ ، رضيَ اللَّه عنهما ، قال : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَصُومُوا قَبْلَ رَمَضَانَ ، صُومُوا لِرُؤْيتِهِ ، وَأَفطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ ، فَإِنْ حالَتْ دُونَهُ غَيَايةٌ فأَكْمِلوا ثَلاثِين يوماً » رواه الترمذي وقال : حديث حسنٌ صحيحٌ . « الغَيايَة » بالغين المعجمة وبالياءِ المثناةِ من تحت المكررةِ ، وهِي : السَّحَابةُ .

1228. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ramazandan** (bir-iki gün) **önce oruç tutmayınız. Ramazan hilâlini gördüğünüzde oruca başlayınız; şevvâl hilâlini gördüğünüzde oruca son veriniz. Hilâli görmenize bulut mani olacak olursa, günü otuza tamamlayınız.**"

Tirmizî, Savm 5 . Ayrıca bk. Nesâî, Sıyâm 13

1230 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1229- وعنْ أَبي هُرَيْرَةَ رضِيَ اللَّه عَنْهُ قال : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذا بَقِيَ نِصْفٌ مِنْ شَعْبانَ فَلا تَصُومُوا » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حَسَنٌ صحيحٌ .

1229. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Şâbanın ikinci yarısında oruç tutmayınız**."

Tirmizî, Savm 37. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 13.

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1230- وعَنْ أَبي اليَقظَان عمارِ بن يَاسِرٍ رضيَ اللَّه عنْهما ، قال : « مَنْ صَامَ اليَومَ الَّذِي يُشكُّ فِيهِ فَقَدْ عَصَى أَبا القَاسِمِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم » رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حسن صحيحٌ .

1230. Ebü'l-Yakzân Ammâr İbni Yâsir *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Ramazandan olup olmadığı belli olmayan günde (yevmü'ş- şek) oruç tutan kişi, Ebü'l-Kâsım *sallallahu aleyhi ve sellem*'e isyân etmiş olur.

Ebû Dâvûd, Savm 10; Tirmizî, Savm 3. Ayrıca bk. İbni Mâce, Sıyâm 3

Açıklamalar

Ramazân-ı şerîfi karşılamak maksadıyla, şâban ayının son yarısında ve özellikle ramazandan bir-iki gün önce oruç tutmayı yasaklayan bu dört hadis, ramazan orucuna başlamayı -tâbir câizse- garanti altına almayı, farz orucu nâfilelerle karıştırmamayı hedeflemektedir. Bu hadisler asıl faziletin, nâfileyi nâfile olarak, farzı da farz olarak uygulamakla elde edileceği fikrini pekiştirmektedir. Şimdi bu dört hadisi tek tek ve birbirleriyle ilgileri açısından ele alalım.

Birinci hadiste, Peygamber Efendimiz, ramazanı karşılamak maksadıyla bir-iki gün öncesinden nâfile oruç tutulmasını yasaklıyor. Bu yasağın tek istisnası, her ayın belli günlerinde oruç tutmayı âdet edinmiş olan kimsedir. Böyle birinin oruç tuttuğu gün, ramazandan önceki bir-iki güne denk gelmişse, o kişinin, alışkanlığını bozmamak için o gün oruç tutmasına müsaade edilmektedir. Çünkü aslolan, başlanmış olan ibadetlerin sürdürülmesidir. Böyle bir âdeti olmayanlar için nâfile mi ramazan orucu mu karışıklığı söz konusu olur. Ayrıca farz olan ramazan orucuna tam zamanında dinç olarak başlanabilmesi için "ramazanı karşılama" niyetiyle de olsa, bir-iki gün öncesinden oruç tutulması, hadisin ifadesiyle söyleyecek olursak, *"ramazanın önüne geçilmesi"* uygun görülmemiştir. Bunun sebebi, geçmiş bazı ümmetlerin düştüğü hataya düşülmesini önlemektir. Çünkü onlar, farz olan oruç günlerini, kendi ilâveleriyle artırmışlar sonra da emredilmiş olan farzı bile yerine getirmemişlerdir. Hadisimizin getirdiği yasak, bu tür bir aşırılığa düşülmemesi için köklü bir tedbirdir.

İkinci hadiste bu durum daha açık ve net ifadelerle ortaya konmakta, ramazandan önce "Belki ramazan ayı girmiştir" gibi bir düşünce ile de olsa, oruç tutulması yasaklanmaktadır. "İhtiyat" ya da "tedbir" gibi gözüken, fakat "şüphe"ye dayalı olan bu tür hareketlere girilmesi hoş karşılanmamaktadır. Ramazan orucuna ramazan ayının hilâli görülünce başlanması, şevval ayı hilâli görülünce de oruca son verilmesi, kesin bir ifade ile anlatılmaktadır. Geriye tek bir ihtimal kalmaktadır. O da ramazandan önceki gün hava bulutlu olur da hilâli gözetlemek ve görmek mümkün olmazsa ne yapılacaktır? Onun da cevabı çok açıktır. Kamerî

ayların en fazla otuz gün oldukları dikkate alınarak, şâban ayı otuza tamamlanır, sonraki gün hilâli hâlâ görmek mümkün olmasa bile, artık ramazan orucuna başlanır. Aynı şekilde şevval hilâli de havanın kapalı oluşu sebebiyle görülemeyecek olursa, bu defa da ramazan ayı otuza tamamlanır ve sonraki gün bayram edilir. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz'in ifade buyurdukları bu çözüm, hem pek tabii ve kolay hem de son derece gerçekçidir. İhtiyata en uygun, her zaman ve her yörede geçerli bir çözümdür.

Her iki hadîs-i şerîfte de ramazan ayının girmiş olduğu kanaatine kesinlikle varıldıktan sonra ramazan orucuna başlanması gerektiği üzerinde ısrarla durulmakta ve bunun yolu gösterilmektedir.

Üçüncü hadis, bu durumu biraz daha sağlama almakta, şâban ayının son yarısına gelindiğinde nâfile oruç tutulmamasını emretmektedir. Hiç şüphesiz bu yasak, belli günlerde nâfile oruç tutma alışkanlığı olmayanlar ve üç ayları oruçlu geçirmeyenler içindir. Şâban ayının son on beş gününe kadar oruç tutmayan, tam ramazana yaklaşıldığı bir dönemde oruç tutmak isteyenlere yönelik bir kısıtlamadır. Çünkü ramazana, güçlü ve istekli bir şekilde ve ramazan olduğu kesinlikle bilinerek başlanması daha uygundur.

Dördüncü hadis, her ne kadar, Ammâr İbni Yâsir'in görüşünü yansıtıyor gibiyse de bu hadiste, *"ramazandan olup olmadığı bilinmeyen günde oruç tutan kişinin Hz. Peygamber'e isyan etmiş olacağı"* hükmünü vermek, ictihadla ulaşılabilecek bir sonuç değildir. Bu sebeple hadis, hadis usulü ölçülerine göre "**hükmen merfû**'"dur. Yani Hz. Peygamber'den öğrenilmiş bir hükmü bize ulaştırmaktadır. **Yevm-i şek** denilen, ramazanın ilk günü mü yoksa şâbanın son günü mü olduğu kesin olarak bilinemeyen günde oruç tutmanın, **üçüncü hadiste**ki "şâban ayının son yarısında nâfile oruç tutmamak" tavsiyesine karşı çıkmak olacağı için Hz. Peygamber'e isyan etmek anlamına gelmektedir. "Ne olur ne olmaz, ben tutayım" demek, doğru değildir. Yapılacak iş, şâban ayını otuza tamamlayıp sonraki günü ramazan olarak değerlendirmekten ibarettir. Şüphe ile ibadet olmaz. Hele, ibadetlerimizi kendisinin beyanları doğrultusunda yapmakla yükümlü olduğumuz Sevgili Peygamberimiz'in açık tâlimatı varken, kendiliğimizden bazı uygulamalara girmemiz aslâ doğru değildir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah rızâsı için nâfile olarak tutulacak oruç ile farz olan ramazan orucu birbirine karıştırılmamalıdır.

2. Pazartesi, perşembe veya her ayın belli bazı günlerinde oruç tutma alışkanlığı olmayan kimselerin, durup durup da ramazandan bir-iki gün önce ramazanı karşılıyorum diye oruç tutmaya kalkmaları yasaklanmıştır.

3. Belli zamanlarda nâfile oruç tutma alışkanlığı olanlar ramazandan önceki güne rastlasa da o alışkanlıklarını sürdürebilirler.

4. Yevm-i şekte oruç tutmamak gerekir.

5. Şâban ayında oruç tutmanın fazileti, ikinci yarısında oruç tutmamak kaydıyla düşünülmelidir.

220- باب ما يُقَالُ عِنْدَ رُؤْيَةِ الهِلالِ

HİLÂL GÖRÜLDÜĞÜNDE YAPILACAK DUA

Hadis

1231- عَنْ طَلْحَةَ بنِ عُبَيدِ اللَّهِ رضِيَ اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إِذا رَأَى الهِلالَ قَالَ: « اللَّهُمَّ أَهِلَّهُ علَيْنَا بِالأَمْنِ والإِيمَانِ ، وَالسَّلامَةِ والإِسْلامِ ، رَبِّي ورَبُّكَ اللَّه ، هِلالُ رُشْدٍ وخَيْرٍ » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

1231. *Talha İbni Ubeydullah radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* hilâli gördüğü zaman şöyle dua ederdi:

"**Allahım! Bu hilâli bize emniyet ve iman, selâmet ve İslâm hilâli kıl**. (Ey hilâl!) **Benim rabbim de senin rabbin de Allah'tır**" (Bu, doğruluk ve hayr hilâli olsun).
Tirmizî, Duâ 50

Açıklamalar

Yeni bir ayın başladığını müjdeliyen **hilâl**, ayın ilk üç gecesinde bu adla anılır. Sonraki günlerde alacağı duruma ise, **kamer** adı verilir. Her farklı durumu ve her yeni başlangıcı, dua ve kulluk vesilesi olarak değerlendiren Sevgili Peygamberimiz, hilâli gördüğü zaman, Cenâb-ı Hak'tan onunla başlayan yeni zaman kesitini, her türlü korku ve sıkıntılardan emniyet ve iman üzere devam zamanı kılmasını, bu günlerin huzur, selâmet ve İslâm günleri olmasını dilemektedir. Bu, bir bakıma zâhirî ve bâtınî ya da dinî-dünyevî huzur istemek anlamındadır.

Aslında i h l â l, sesi yükseltmek demektir. Yeni bir ayın başladığının işareti olan hilâlin görünmesi, eskiden insanlar arasında sevinç vesilesi olur, yüksek sesle onu birbirlerine müjdelerlermiş. Bu durum, ayın, ilk üç gecedeki haline **hilâl** denilmesine vesile olmuş. Bu açıklamadan da anlaşıldığı gibi hilâlin göründüğü günler, halk için sevinç zamanlarıdır. O halde sevinç anlarında da duaya ihtiyaç vardır. O vakitler nasıl duaedileceğini Hz. Peygamber bu hadisinde bize öğretmektedir.

Resûl-i Ekrem'in hilâle hitâben *"Benim rabbim de senin rabbinde Allah'tır"* buyurması, hilâl'in de bir yaratıcıya ve bir kadere sahip olduğunu anlatmaktadır. Tabiatıyla bu beyanda, güneş, ay ve yıldızlar gibi gök cisimlerinde olağan üstü güçler var sanarak onlara tapanları reddeden bir mâna da bulunmaktadır. Böylece bir kere daha Allah Teâlâ'nın şerik ve ortağının bulunmadığı yani O'nun mutlak tekliği belirtilmiş olmaktadır. Burada hadisin metni ile ilgili bir hususa da işaret etmekte fayda vardır. Yukarıda parantez içinde tercümesini verdiğimiz kısım, Tirmizî'nin eserinde bulunmamaktadır. Hadisin buraya kaydetmediğimiz diğer kaynaklarında da böyle bir ifade yer almamaktadır. Onun yerine başka bazı dua cümleciklerinin geçtiği rivayetleri var ise de "**hilâlü rüşdin ve hayrin"** cümlesi bulunmamaktadır. Muhtemelen Nevevî bu cümleciği bizim ulaşamadığımız herhangi bir rivayetten almıştır.

Hadîs-i şerîf, daima dua ve niyazda bulunmanın, mü'mindeki uyanıklığın bir dışa vurumu (tezahürü) olduğunu tesbit etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Gök ve yer olaylarıyla ilgili durum değişiklikleri anında dua yapmak güzel bir davranış olur.

2. Her fırsatı, kulluğu itiraf ederek ve sağlık-sıhhat, bereket, iman ve İslâm gibi meziyet ve nimetlerin devamını isteyerek değerlendirmek gerekir.

3. Hiçbir yaratığa, asla hakkı olmayan yaratıcı konumu vermemek lâzımdır. Her şeyin Rabbi Allah'tır.

221- باب فَضْلِ السُّحورِ وتأخيرِهِ ما لم يَخْشَ طُلُوع الفَجْرِ

SAHURUN FAZİLETİ

SAHURUN FAZİLETİ VE ŞAFAK SÖKMESİNDEN KORKULMADIĞI SÜRECE SAHUR YEMEĞİNİN GECİKTİRİLMESİ

Hadisler

1232- عنْ أَنسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « تَسَحَّرُوا فَإِنَّ في السُّحُورِ بَرَكَةً » متفقٌ عليه .

1232. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Sahur yapınız, zira sahurda bolluk-bereket vardır.**"

Buhârî, Savm 20; Müslim, Sıyâm 45. Ayrıca bk. Tirmizî, Savm 17; Nesâî, Sıyâm 18,19; İbni Mâce, Sıyâm 22

1235 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1233- وعن زيدِ بن ثابتٍ رَضيَ اللَّه عَنْهُ قال : تَسحَّرْنَا مَعَ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ثُمَّ قُمْنَا إلى الصَّلاةِ . قِيلَ : كَمْ كانَ بَيْنَهُمَا ؟ قال : قَدْرُ خَمْسون آيةً . متفقٌ عليه .

1233. Zeyd İbni Sâbit *radıyallahu anh* dedi ki: Biz Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte sahur yemeği yedik sonra da sabah namazını kıldık.

Sahur yemeği ile sabah namazı arasında ne kadar zaman geçti? diye soruldu. " Elli âyet okuyacak kadar" cevabını verdi.

Buhârî, Savm 19; Müslim, Sıyâm 47. Ayrıca bk. Tirmizî, Savm 14; Nesâî, Sıyâm 21,22; İbni Mâce, Sıyâm 23.

1235 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1234- وَعَنِ ابنِ عُمَرَ رَضيَ اللَّه عَنْهُمَا ، قالَ : كانَ لرسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مُؤَذِّنَانِ : بلالٌ وَابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ . فَقَالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ بلالاً يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ ، فَكُلُوا واشْرَبُوا حتَّى يُؤَذِّنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ » قَالَ : وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَهُمَا إلاَّ أَنْ يَنْزِلَ هذا وَيَرْقَى هذا ، متفقٌ عليه .

1234. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* dedi ki, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in iki müezzini vardı: Bilâl ve İbni Ümmü Mektûm. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bilâl geceleyin erkence ezan okur. Siz İbni Ümmü Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyip içiniz.**"

İbni Ömer, *"Bu ikisinin arasındaki zaman, biri inip diğeri çıkıncaya kadar geçen vakitten ibaretti*" demiştir.

Buhârî, Ezân 11, 13, Şehâdât 11, Savm 17; Müslim, Sıyâm 36-39. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 35; Nesâî, Ezân 9-10; İbni Mâce, Sıyâm 30

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1235- وعَنْ عمْرو بنِ العاصِ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « فَضْلُ ما بيْنَ صِيَامِنَا وَصِيامِ أَهْلِ الكتاب أَكْلَةُ السَّحَرِ » . رواه مسلم .

1235. Amr İbnu'l-Âs *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bizim orucumuz ile Ehl-i kitabın orucu arasındaki en önemli fark sahur yemeğidir.**"

Müslim, Sıyâm 46. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 15; Tirmizî, Savm 17; Nesâî, Sıyâm 27

Açıklamalar

Ramazan orucunun günlük hayatımıza kazandırdığı önemli güzelliklerden biri de hiç şüphesiz, halkımızın ifadesiyle söylersek, *sahura kalkmak*tır. Bu kalkıştan maksat, "*bir yudum suy ile de olsa*" sahur yapmaktır. Gecenin sonunda yenilen sahur yemeğinin *"mübarek bir yemek"* olduğunu ifade buyuran Peygamber Efendimiz, **birinci hadis**te görüldüğü gibi, bu yemeği teşvik ve tavsiye etmiştir. Gerekçe olarak da sahura kalkıp yemek yemekte bereket ve bolluk olduğunu bildirmiştir. Tek kelime ile **artış** demek olan **bereket,** mümkündür ki, hem seher vaktinin bereketi, hem de sahura kalkan kimsenin yapacağı ibadet, zikir ve diğer güzel işlerin toplamından meydana gelen bir hayır ve sevap bereketidir. Hatta Peygamber tavsiyesine uymuş olmak da başlı başına bir bereket ve hayır vesilesidir. Ayrıca, sahurda alınacak gıdanın, tutulacak oruca yardımcı olması da bir bereket sayılır. Nitekim Hz. Peygamber bir başka hadiste (İbni Mâce, Sıyâm 23; Hâkim, *Müstedrek*, I, 425) *"Gündüz orucu için sahur yemeğinden, gece namazı için de öğle uykusundan (kaylûle) yararlanın"* buyurmuştur. Sahura kalkıp bir şeyler yiyip içmek farz ya da vâcip değildir. Bu konudaki emir tavsiye anlamındadır. Bu sebeple de sahura kalkmak sünnettir. Yani sahura kalkmadan da oruç tutulabilir. Ancak, sahur yemeği ile ilgili hadislerinde Peygamber Efendimiz'in haber verdiği bereketten nasip alabilmek için kalkıp bir bardak su ile de olsa sahur yapmak lâzımdır.

Peki sahur vakti ne zamandır?

İşte bu soruya da **ikinci ve üçüncü hadisler**de cevap verilmektedir. Büyük sahâbî Zeyd İbni Sâbit, bir keresinde Hz. Peygamber ile sahur yemeği yediğini ve sonra kalkıp sabah namazını kıldıklarını haber vermektedir. Onun bu tecrübesini nakleden diğer sahâbî Hz. Enes, kendisine sahur yemeği ile sabah namazı arasında ne kadar zaman geçtiğini sormuş, Zeyd de, ne çok uzun ne de çok kısa âyetlerden olmamak kaydıyla ve mûtedil bir okuyuşla elli âyet

okuyacak kadar bir sürenin geçtiğini bildirmiştir. Bunun dört dakikalık bir süre demek olduğuna işaret edilmişse de, günümüzde imsakten 18 dakika sonra sabah namazının ilk vakti girmiş, fecr-i sâdık gerçekleşmiş kabul edilmektedir. Sabah namazının efdal olan vakti, imsakten 50 dakika kadar sonradır. Geçmişte bu iki durum (yani sabah namazının ilk ve efdal olan vakti) imsâkiyelerde belirtilirdi. Şimdi ise sadece imsak ve güneşin doğuşu gösterilmektedir.

İkinci hadiste, süre tayininde beden hareketlerini esas almanın mümkün olduğu görülmektedir. Aslında Araplar zamanı genellikle *"koyun sağımı"* süresiyle tahmin ve takdir ederlerdi. Zeyd İbni Sâbit'in bu hadiste sahur yemeği ile sabah namazı arasında geçen zamanı, âyet okuma (*kıraat*) süresi ile takdir etmesi, o vaktin ibadet vakti olmasından dolayıdır. Bu bir irfan ve inceliktir.

Üçüncü hadiste, Peygamber Efendimiz'in sahur vakti ile ilgili bir uygulamasını görmekteyiz. İki müezzininden biri olan Bilâl-i Habeşî, biraz erkence ezan okur, sahura kalkacakları uyandırırdı. İkinci müezzini İbni Ümmü Mektûm ise, sahur vaktinin bitip sabah namazı vaktinin girdiğini ilân etmek için ezan okurdu. Bu ikili uygulama, büyük ihtimalle, daha sonraları özellikle memleketimizde sahura başlama ve bitirme toplarının atılmasına ve bu iki top atımı arasında da ramazan davulu ile müslümanları sahura kaldırma uygulamasına esas teşkil etmiştir.

Ancak bu hadiste râvi İbni Ömer'in, *"İki müezzinin ezanı arasındaki süre, birinin inip diğerinin çıkacağı kadardı"* sözü üzerinde durmak gerekmektedir. Söz doğrudur. Ancak, uygulama farklıdır. Bilindiği gibi Hz. Bilâl, gece vakitlice ezan okuduğu yüksekce yere çıkar, ezanı okur ve orada oturur, zikir ve dua ederek gökyüzünü gözetler, şafağın sökmesini beklerdi. Şafak sökmeye başlayınca iner ve âmâ olan İbni Ümmü Mektûm'a vaktin geldiğini haber verir, o da çıkar hem sahurun bittiğini hem de sabah namazı vaktinin girdiğini ilân eden ezanı okurdu. Böylece bu ikisinin ezanı arasında, kalkıp yıkanacak olanların yıkanacağı, sahur yemeği yiyebileceği ibadet ve zikir yapacakların bunu yerine getirebilecekleri kadar bir süre bulunurdu. Yoksa İbni Ömer'in sözünün zâhirinden anlaşıldığı gibi Bilâl'in inip İbni Ümmü Mektûm'un çıkacağı kadar bir süre -ki bu, iki-üç dakikalık bir süredir- söz konusu değildir.

Bu iki hadisten anlaşıldığına göre sahuru mümkün olduğunca geciktirmek, maksada daha uygundur. Zaten bilindiği gibi Resûl-i Ekrem Efendimiz, ümmetine en kolay gelecek uygulamaları yeğler ve tavsiye ederdi. Şimdi bir düşünelim; hiç sahur yapmasaydı, şüphesiz bu, müslümanlara zor gelirdi. Özellikle yaz mevsimi gibi uzun günlerde oruç tutmakta son derece zorluk çekilirdi. Yine gecenin yarısında sahur yapacak ve yaptıracak olsaydı, bu da beklenen kolaylığı sağlamaz ve uyku severlere o saatte kalkmak çok zor gelirdi. Netice itibariyle sahurun tamamen terkine sebep olabilirdi. O halde bu durumları dikkate alarak, sünnetteki uygulamaya uyum sağlamış olmak bakımından sahur yemeğini son vaktine kadar geciktirmek uygun olur.

Dördüncü hadis, sahur yemeği uygulamasının ümmet-i Muhammed'e has bir özellik olduğunu belirlemektedir. Ehl-i kitap yani yahudi ve hıristiyanlar ile biz müslümanların oruçları arasında bir çeşit alâmet-i fârika, sahur sünnetidir. Böyle olunca, sahura kalkıp bir yudum su ile de olsa sahur yapmak ayrıca bir önem kazanmaktadır. Sahurun faziletinin bir yönü de onun müslümanlara has olmasıdır. Sahura kalkmak, bu açıdan bakıldığı zaman bize tanınmış olan bu ruhsata, bu bereketli nimete şükür anlamı taşır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ramazan gecelerinde sahura kalkıp bir şeyler yiyip içmek sünnettir.

2. Sahur, ümmet-i Muhammed'in özelliklerindendir.

3. Sahur yemeğini sabah namazı vaktine kadar geciktirmek, maksada daha uygundur.

4. Sahur yemeği, geçmiş ümmetlerin orucu ile bizim orucumuz arasındaki en önemli farklılıktır.

5. Sahur yemeği, İslâm dininin kolaylaştırılmış olduğunu gösterir.

6. Sünnet-i seniyyeye uymak başlı başına bir berekettir.

222- باب فَضْل تَعْجِيل الفِطْرِ

وما يُفْطَرُ عليهِ وما يَقُولُهُ بَعْدَ الإِفْطَارِ

ORUÇ AÇMAKTA ACELE ETMEK

ORUÇ AÇMAKTA ACELE ETMENİN FAZİLETİ, NE İLE ORUÇ AÇILACAĞI VE ORUÇ AÇILDIKTAN SONRA YAPILACAK DUA

Hadisler

1236- عَنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ رضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لا يَزالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجلوا الفِطْرَ » متفقٌ عليه .

1236. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Oruç açmakta acele ettikleri sürece müslümanlar hayır üzere yaşarlar."**

Buhârî, Savm 45; Müslim, Sıyâm 48. Ayrıca bk. Tirmizî, Savm 13; İbni Mâce, Sıyâm 24

1239 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1237- وعن أَبي عَطِيَّةَ قَالَ : دخَلتُ أَنَا ومسْرُوقٌ على عائشَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا فقَالَ لها مَسْرُوقٌ : رَجُلانِ منْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كلاَهُمَا لا يَأْلُو عَنِ الخَيْرِ : أَحَدُهُمَا يُعَجِّلُ المغْربَ والإِفْطَارَ ، والآخَرُ يُؤَخِّرُ المغْرِبَ والإِفْطَارَ ؟ فَقَالَتْ : مَنْ يُعَجِّلُ المِغْربَ وَالإِفْطَارَ ؟ قالَ : عَبْدُ اللَّه يعني ابنَ مَسْعودٍ فَقَالَتْ : هكَذَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يصْنَعُ . رواه مسلم.

قوله : « لا يَأْلُوا » أَيْ لا يُقَصِّرُ في الخَيْرِ .

1237. Ebû Atıyye dedi ki, ben ve Mesruk Âişe *radıyallahu anhâ*'nın yanına gittik. Mesruk ona:

- Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından iki kişi var. İkisi de hayırdan geri kalmıyorlar. Ancak bunlardan biri akşam namazını kılmakta ve oruç açmakta acele ediyor, diğeri ise hem akşam namazını hem de iftarı geciktiriyor, dedi. Bunun üzerine Âişe:

- Akşam namazını kılmakta ve oruç açmakta acele eden kimdir? diye sordu.

Mesruk da:

- (İbni Mes'ud'u kastederek) Abdullah'tır, cevabını verdi. Bunun üzerine Âişe:

- **Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de öyle yapardı**, dedi.

Müslim, Sıyâm 49-50. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 21; Tirmizî, Savm 13; Nesâî, Sıyâm 23

1239 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1238- وَعَنْ أَبِي هُرَيرَةَ رَضِيَ اللَّه عنْهُ قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قال اللَّه عَزَّ وَجَلَّ: { أَحَبُّ عِبَادِي إِليَّ أَعْجلُهُمْ فِطْراً } رواه الترمذي وقالَ : حَديثٌ حسنٌ .

1238. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* dedi ki:

“Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **Kullarımın bana en sevgili olanı, oruç açmakta acele davranandır**."
Tirmizî, Savm 13

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1239- وَعنْ عُمر بنِ الخَطَّابِ رَضِي اللَّه عَنْهُ ، قالَ : قال رَسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ ههُنَا وأَدْبَرَ النَّهَارُ مِنْ ههُنا ، وغَرَبتِ الشَّمسُ ، فَقَدْ أَفْطَرَ الصائمُ » متفقٌ عليه .

1239. Ömer İbnü'l-Hattâb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Gece, (doğudan) geldi de gündüz (batıdan) gitti ve güneş kayboldu mu oruçlu derhal orucunu açar.**"

Buhârî, Savm 43; Müslim, Sıyâm 51-52. Ayrıca bk. Tirmizî, Savm 12

Açıklamalar

İftar etmekte yani oruç açmakta acele etmek, sahur yemeğini geciktirmek gibi, Peygamber Efendimiz'in hem sözlü tavsiyeleri hem de fiilleriyle ortaya koyduğu sünnetidir. Bu iki konuya dair hadislerin hepsi sahihtir. Nevevî merhum bu hadislerden dört tanesini seçmiştir.

Birinci hadis, müslümanların oruç açmakta acele ettikleri sürece hayır üzere yaşayacaklarını haber vermektedir. Çünkü böyle davranmakta her şeyden önce Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılık vardır. Sonra da oruç açmayı gökte yıldızların belirginleşmesine kadar geciktiren Ehl-i kitaba muhalefet vardır. Ne yazık ki, müslümanlar arasında da iftarı geciktiren ve bunu âdet haline getiren bazı bid'at fırkaları zuhur etmiştir. Nefsini terbiye maksadıyla oruç açmayı geciktirmek, sünneti terketmek olacağı için doğru değildir. Bir yudum su içip orucunu açmak, nefsini terbiye için biraz daha aç bırakmaya mâni değildir. Kaldı ki, Hz. Peygamber'e uymak en doğru hareket tarzıdır. Hz. Peygamber'in

sünnetinden yan çizen, ibadet yapıyor bile olsa, bir çeşit sapıklığa düşmüş demektir. Bu sebeple sahâbe-i kirâm, iftarı çabuk yapar, sahuru geciktirirlerdi.

Güneş batar batmaz hemen iftar etmek, bu ümmetin hayır üzere devam etmesinin bir göstergesidir. "Bir-kaç dakika geciktirmekten ne çıkar" dememek lâzımdır. Her konuda en doğru ve faziletli olanı yapan ve tavsiye eden hiç şüphesiz Hz. Peygamber'dir. O halde bizim için asıl hayır, Sevgili Peygamberimiz'e uymaktır.

İkinci hadisten konuya ait iki değişik uygulamayı öğrenmekteyiz. Tâbiûn neslinin büyüklerinden olan Ebû Atıyye ile hem Câhiliye döneminde yaşamış hem de Hz. Peygamber'in zamanını idrak etmiş olmasına rağmen sahâbî sıfatını alamamış kimselerden olan Mesrûk, gördükleri bir durumu sorup öğrenmek için beraberce Hz. Âişe vâlidemize gitmişlerdi. Hz. Peygamber'in sahâbîlerinden iki kişinin hayır işlemekte kusur etmemelerine rağmen bir noktada farklı davrandıklarını, bunlardan birinin akşam namazını kılmakta ve oruç açmakta acele ettiğini, diğerinin ise, bu iki konuda ağırdan aldığını, söylemişler ve böylece bunların hangisinin sünnete uygun davrandığını sormuşlardı. Âişe anamız ise, "Bunlar kimlermiş?" diye sormak yerine, sadece isabetli davrananın yani her iki konuda da acele edenin kim olduğunu sormuştu. Hz. Âişe'nin tutumu, müslümanın genel tavrının olumlu davranmak, olumlu davrananları takdir etmek olduğunu gösteriyor. Mesrûk'un öyle davranan Abdullah İbni Mes'ûd'dur, cevabı üzerine de *"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de öyle yapardı"* diyerek, Hz. Peygamber'in sünnetinin hakemliği ile meseleyi çözümlüyor. Burada dikkat çeken bir başka husus da Âişe vâlidemizin *"Şöyle şöyle yapanı isabetli buluyorum"* diye bir cevap vermeyip doğrudan Hz. Peygamber'in sünnetini ortaya koymuş olmasıdır. Bu, itiraz edilemez delili ortaya koymak anlamına gelmektedir. İhtilâfları çözmenin bundan başka da yolu yoktur. Ayrıca ilk müslüman nesillerin, Peygamber uygulamasını yani sünneti öğrenmeye olan düşkünlüklerini bir kere daha görmüş oluyoruz.

Üçüncü hadis, kutsî bir hadistir. Oruç açmakta acele etmenin ne kadar önemli bir davranış olduğu buradan da anlaşılmaktadır. Çünkü yüce Rabbimiz, *"Kullarımın bana en sevimli olanı, oruç açmakta en çok acele edenidir"* buyurmaktadır. Buradan da sünnete uymanın, muhabbetullah'a yani ilâhî sevgiyi kazanmaya sebep olduğu sonucu çıkmaktadır. Nitekim bir âyette de, "**De ki: Eğer siz Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin**" [Âl-i İmrân sûresi (3), 31] buyurulmaktadır. Küçük büyük ayırımı yapmadan her konuda sünnete uygun davranmanın Allah'ın rızâsı ve sevgisini kazanmaya vesile olduğu bilincini taşımak gerekmektedir. İsterse bu, tutulmuş bir orucun vakitlice açılması olsun. Sünnete uyum konusunda önemsiz görülecek hiç bir tavır söz konusu olamaz.

Dördüncü hadiste, Hz. Peygamber, akşam olduğunu anlamanın yolunu, yöntemini tarif etmektedir. Gece karanlığının doğu tarafından bastırması, gündüz aydınlığının batıda kaybolması ve güneşin tamamıyla batmasıyla iftar vakti girmiş demektir. Bu üç gelişme, aynı hali anlatmaktadır. Bunlar biri diğerini gerektiren üç alâmettir. Öyleyse niçin biri ile yetinilmemiştir gibi bir soru akla gelebilir. Akşam olduğunun kesinlik kazanması için elde birkaç alâmetin bulunması elbette daha tatmin edicidir. Hem sonra güneşi, coğrafî engebelerden dolayı tam olarak izlemek her zaman mümkün olmayabilir. Gündüz aydınlığının kaybolması da farklı sebeplere bağlı olarak meydana gelebilir. Ama gece karanlığı, bütün karanlıklardan farklıdır. Bir de doğu tarafından gelirse, bu artık güneşin battığını gösterir.

Ayrıca *"Güneş kayboldu mu"* ifadesi de onun tamamen batmış olmasını anlatmakta olup, kısmen veya büyük kısmının batması değil, tamamen kaybolması esastır anlamına gelmektedir.

"Oruçlu derhal orucunu açar" ifadesi bir haber cümlesi olmakla beraber, *"Oruçlu iftar etsin, daha fazla geciktirmesin"* mânasındadır. Zira güneşin batmasıyla gece girmiş demektir. Gece ise, oruç zamanı değildir. Şehir dışında, kırda, yolculukta, açık havada, takvim - saat gibi bir bilgi ve aletin bulunmadığı zamanlarda akşam namazı vaktinin girdiğini anlamanın en tabii ve kolay yolunu bu hadîs-i şerîfte bulmaktayız.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Oruç açmakta acele etmek sünnettir.
2. Oruc açmayı geciktirmek, Ehl-i kitaba benzemek olacağı için asla doğru değildir.
3. Oruç açmakta acele etmek Allah katında sevilmeye sebeptir.
4. Her konuda olduğu gibi oruç açmakta da sünnete uymak müslümanların hayır üzere yaşamasına vesiledir.

1240- وعَنْ أَبي إبراهيمَ عبدِ اللَّهِ بنِ أَبي أَوْفى رَضِيَ اللَّه عنْهُمَا ، قالَ : سِرْنَا مَعَ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَهُوَ صائمٌ ، فَلَمَّا غَرَبتِ الشَّمسُ ، قالَ لِبْعضِ الْقَوْمِ : « يَا فُلانُ انْزِلْ فَاجْدحْ لَنا ، فَقَال : يا رَسُول اللَّهِ لَوْ أَمْسَيتَ ؟ قال : « انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا » قالَ : إِنَّ علَيْكَ نَهاراً ، قال : « انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا » قَالَ : فَنَزَلَ فَجَدَحَ لَهُمْ فَشَرِبَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، ثُمَّ قالَ: « إِذا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ قَدْ أَقْبَلَ مِنْ ههُنَا ، فَقَدْ أَفْطَرَ الصَائمُ » وأَشارَ بِيَدِهِ قِبَلَ المِشْرِقِ . متفقٌ عليه .

قوله : « اجْدَحْ » بجيم ثُمَّ دال ثم حاء مهملتين ، أَي : اخْلِطِ السَّويقَ بالماءِ .

1240. Ebû İbrahim Abdullah İbni Ebû Evfâ *radıyallahu anhümâ* dedi ki:

Biz Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile bir seferde beraber bulunduk. O oruçlu idi. Güneş batınca, oradakilerden birine:

- "**Ey fülan! Haydi binitinden in, bize sevik karıştırıver**!" buyurdu. O:

- Ey Allah'ın Resûlü! Keşke geceyi bekleseydin? dedi. Hz. Peygamber:

- "**Ey fülan! Haydi binitinden in, bize sevik karıştırıver!**" buyurdu. Adam yine:

- Henüz gün devam ediyor, dedi. Resûl-i Ekrem yine:

- "**Ey fülan! Haydi binitinden in, bize sevik karıştırıver!**" buyurdu.

Bunun üzerine adam indi ve oradakiler için sevik karıştırıp çorba hazırladı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu içti sonra eliyle doğu tarafını işaret ederek şöyle buyurdu:

- "**Gecenin bu taraftan belirdiğini gördünüz mü oruçlunun iftar vakti gelmiş demektir.**"

Buhârî, Savm 33, 43,44,45; Talâk 24; Müslim, Sıyâm 52-54. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 19

Açıklamalar

Bu hadis, hem iftar vakti hem de ne ile iftar edileceği konularına dair bilgi vermektedir.

Hadîs-i şerîfte söz konusu olan sefer, ramazan ayında gerçekleştirilmiş olan Mekke fethi yolculuğudur. Çünkü hadisin râvisi İbni Ebû Evfâ yine ramazanda çıkılmış olan Bedir seferine katılmamıştır. Hz. Peygamber'in kendisine emir verdiği sahâbî de Ebû Dâvûd rivayetinden anlaşıldığına göre Bilâl-i Habeşî'dir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hazırlanmasını istediği yiyecek, kavrulmuş unun su veya sütle karıştırılmasıyla yapılan bir çeşit çorbadır. Yurdumuzun bazı yörelerinde buna "helle" denir.

Güneş ufuktan kaybolunca, Efendimiz hemen çorbasının hazırlanmasını istemiş, fakat Bilâl, henüz batı tarafındaki kızıllık devam ettiği için, onun da kaybolması lâzım geldiğini sanarak Hz. Peygamber'den ısrarla biraz daha beklemesini istemiştir. Efendimiz'in aynı emri üç kere tekrar etmesi üzerine de bineğinden inip çorbayı hazırlamıştır. Bilâl-i Habeşî'nin bu tavrı, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in emrine muhalefet değil, henüz akşamın olmadığı kanaatini taşımasından ve meseleyi iyice anlamak istemesinden ileri gelen bir tavırdır. Bu sebepledir ki Hz. Peygamber kendisine kızmamış, bu konuda kesin kanaat sahibi olduğunu üç kere emrini tekrar etmek suretiyle göstermiştir.

Hz. Peygamber, hazırlanan çorbadan içtikten sonra, kırda-bayırda akşam olduğunu anlamanın yolunu, mübârek eliyle doğu tarafını göstererek, gece karanlığının bu taraftan geldiğini, belirdiğini gördünüz mü, oruçlu için iftar vakti girmiş demektir buyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz hazarda ve seferde orucunu açmakta acele ederdi.
2. Ramazanda yolculuk yapan kimsenin oruç tutması daha faziletlidir.
3. Güneş batar batmaz oruç açmak helâldir.
4. Bir kimsenin öğrenmek maksadıyla bir şeyi en fazla üç defa sormasına müsaade edilir.
5. Hurma ile iftar etmek şart değildir, su ya da bir başka içecekle de oruç açılabilir.
6. Şer'î kurallar, duyular üzerinde de geçerlidir. Akıl veya diğer duyulara dayanılarak şeriata karşı çıkılamaz.

1241- وعَنْ سَلْمَانَ بنِ عَامر الضَّبِّيِّ الصَّحَابِيِّ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ: «إِذَا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ ، فَلْيُفْطِرْ عَلى تَمْرٍ ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ ، فَلْيُفْطِرْ على مَاءٍ فَإِنَّه طَهُورٌ » .

رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حَسَنٌ صحيحٌ .

1241. Sahâbeden Selmân İbni Âmir ed-Dabbî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Herhangi biriniz iftar etmek istediği zaman orucunu hurma ile açsın. Hurma bulamazsa, su ile iftar etsin. Su temizdir.**"

Ebû Dâvûd, Savm 21; Tirmizî, Zekât 26, Savm 10. Ayrıca bk. İbni Mâce, Sıyâm 25.

334 numara ile geçmiş olan hadis, aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1242- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قالَ : كانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُفْطِرُ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلى رُطَبَاتٍ ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ رُطَبَاتٌ فَتُمَيْرَاتٌ ، فإِنْ لمْ تَكُنْ تُمَيْرَاتٌ حَسَا حَسَواتٍ مِنْ ماءٍ رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

1242. Enes *radıyallahu anh* dedi ki: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* akşam namazından önce bir kaç taze hurma ile orucunu açardı. Taze hurma bulamazsa, kuru bir hurmacıkla iftar ederdi. Kuru hurma da bulamazsa, birkaç yudum su içerek iftar ederdi.

Ebû Dâvûd, Savm 21; Tirmizî, Savm 10

Açıklamalar

Ne ile oruç açmanın uygun olacağı konusuna açıklık getiren bu iki hadîs-i şerîften ilki Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözlü tavsiyesini; ikincisi ise, fiilî sünnetini bize aktarmaktadır.

Mevsimine göre varsa taze hurma, yoksa kuru hurma o da yoksa su ile oruç açılır. 1240 numaralı hadîs-i şerîfte görüldüğü gibi bunlardan farklı olarak çorba gibi sulu bir yiyecekle de iftar edilir.

Hurma ile oruç açmak şart değildir. Sadece tavsiye edilmiştir. O da hurmanın bolca bulunduğu yöre ve ülkeler içindir. Gerçi günümüzde her şey ithal edilmektedir. Ancak halkın çoğu için ithal hurma pahalı gelebilir. Bu yüzden her aile için hurma bulundurmak mümkün olmaz. Bu takdirde, insanların yaşadığı her yerde ve yörede mutlaka bulunacak olan su ile iftar edilir. Nitekim birinci hadiste *"Su temizdir"* gerekçesi de zikredilmek suretiyle bizzat Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından su ile iftar edilmesi tavsiye buyurulmuştur. Hurma için de bir rivayette *"berekettir"* gerekçesi yer almaktadır. Hurmanın, doğrudan kana karışan bir özelliğe sahip olması öncelikle onun tavsiye edilmesinin sebebi olabilir.

Hurma veya su tercihlerini, kış mevsiminde hurma, yazın su şeklinde yorumlayanlar da olmuştur.

İkinci hadiste, Hz. Peygamber'in akşam namazını kılmadan önce iftar ettiği bildirilmektedir. Bu durum, yukarıdan beri açıklamakta olduğumuz *iftarda acele etme* kuralını ortaya koymaktadır. Akşam namazını kılıp sonra iftar etmek gibi bir uygulama Hz. Peygamber'in hem sözlü hem de fiilî sünnetine uygun düşmemektedir. Önce hurma veya su ile orucu açıp sonra namazı kılmak daha sonra da akşam yemeğini yemek en uygun olanıdır.

İftardan sonra söylenecek söz, yapılacak dua: Nevevî merhum konu başlığına iftardan sonra yapılacak duayı da koymuş olmasına rağmen her nedense onunla ilgili herhangi bir hadis nakletmemiştir. Biz bu eksiği iki hadis meâlini zikrederek tamamlamak istiyoruz.

Ebû Dâvûd'un rivayet ettiğine göre (Sıyâm 22) İbni Ömer *radıyallahu anh*, Hz. Peygamber'in iftar ettikten sonra şöyle dediğini haber vermektedir: *"Susuzluk gitti, damarlar serinledi ve inşallah sevap da gerçekleşti."* Yine aynı yerde Peygamber Efendimiz'in iftar ettiği zaman *"Allahım! Sadece senin rızan için oruç tuttum ve senin verdiğin rızıkla orucumu açtım"* dediği nakledilmektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Taze hurma, yoksa kuru hurma o da yoksa su ile iftar etmek sünnettir.

2. Akşam namazını, orucu açtıktan sonra kılmak uygun olur.

3. Hz. Peygamber'in sözü ile fiili arasında daima tam bir uyum vardır. Ümmetine tavsiye ettiklerini bizzat kendisi yaşamıştır.

4. İftar edilince Allah'a kısa ve özlü şekilde dua etmek sünnettir.

223- بابُ أمرِ الصَّائمِ بحِفْظِ لسانِهِ وَجَوارِحِهِ عَنِ المُخَالَفاتِ والمُشَاتَمَةِ وَنَحْوِهَا

ORUÇLUNUN DİLİNİ KORUMASI

ORUÇLUYA DİLİNİ VE DİĞER ORGANLARINI YASAKLARDAN, ÇEKİŞMEKTEN VE BENZERİ KÖTÜLÜKLERDEN KORUMASINI EMRETMEK

Hadisler

1243- عنْ أَبِي هُرَيرَةَ رضيَ اللَّه عنهُ قالَ : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحدِكُمْ ، فَلا يَرْفُثْ وَلا يَصْخَبْ ، فَإِنْ سَابَّهُ أَحَدٌ ، أَوْ قاتَلَهُ ، فَلْيَقُلْ : إِنِّي صائمٌ» متفقٌ عليه

.

1243. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Hiçbiriniz, oruçlu olduğu gün çirkin söz söylemesin ve kimse ile çekişmesin. Eğer biri kendisine söver veya çatarsa, 'ben oruçluyum desin'**

Buhârî, Savm 9; Müslim, Sıyâm 163. Ayrıca bk. Nesâî, Sıyâm 42

1218 numaralı hadis içinde de geçmiş olan hadisimiz aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1244- وعنهُ قال : قال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ لَمْ يَدعْ قَوْلَ الزُّورِ والعمَلَ بِهِ فلَيْسَ للَّهِ حَاجةٌ في أَنْ يَدَعَ طَعامَهُ وشَرَابهُ » رواه البخاري .

1244. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim yalan konuşmayı ve yalan-dolanla iş yapmayı terketmezse, Allah o kimsenin yemesini, içmesini bırakmasına kıymet vermez**."

Buhârî, Savm 8, Edeb 51. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 25; Tirmizî, Savm 16; İbni Mâce, Sıyâm 21

Açıklamalar

Oruç, aslında tam bir **imsak**tir. Yani yemeden içmeden, cinsel isteklerinden nefsi tutmak demektir. Bunun yanında ağzını yalan konuşmaktan, kötü söz söylemekten, dedikodu yapmaktan alıkoymak, başkalarına sataşmaktan ve zarar vermekten diğer organlarını da çekmek bu **imsak** kavramının tabii bir uzantısıdır. Oruçtan beklenen sonucun alınabilmesi için bu noktalara titizlik gösterilmesi gerekmektedir.

Her ne kadar yalan konuşmak, gıybet etmek, başkalarına kötü söz söylemek ve sövmek orucu bozmaz ise de faziletini ve oruçtan beklenen asıl neticeyi engeller. Allah'ın emrine uyup yemesini içmesini ve cinsel ilişkilerini terkederek oruç tutan kimsenin, diline de hâkim olması hiç şüphesiz ondan beklenen bir neticedir. İmsak, bu başarıldığı zaman gerçekleşmiş olur.

Yüce Rabbimiz bize merhamet buyurarak sadece yeme, içme ve cinsel ilişkide bulunmanın orucu bozacağını bildirmiştir. Eğer bütün yasaklanmış olan hususlar orucu bozacak olsaydı, bilmeyiz ki kaç kişi oruç tutmayı başarabilirdi? Bu böyle olmakla birlikte, oruçla elde edilmek istenen asıl sonuç, diğer yasaklara karşı da bir irade gücü ve direnç kazanmaktır. Yasaklar konusunda oruçlu iken sair zamanlardan daha titiz davranmak elbette daha uygun olur. Bu sebeple böyle bir gelişme göstermeyen, yalanı dolanı terketmeyen kimsenin aç ve susuz kalmasının Allah katında kıymetinin olmadığını bildiren **ikinci hadîs-i şerîf**, işte bu gerçeğin ifadesidir. Böyle bir kimse belki oruç borcunu ödemiş olur ama, oruçtan beklenen kemal ve fazileti yakalayamaz.

Oruçlu, bu konularda titiz davrandığı gibi bir başkası kendisine gelip çatar, kötü söyler ya da kavga etmek isterse, ona da bulaşmamalı, 1218 numarada da geçtiği gibi, gayet nazik bir şekilde *"lutfen, ben oruçluyum"* diyerek onu başından savmalıdır. Bu, tam bir irade eğitimi demektir. Oruçlu, sadece orucuyla değil, tüm hareketlerine yansıyan **imsak disiplini**yle kendisini belli etmelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Oruçlu tam bir imsak disiplini içine girip dilini ve diğer organlarını haramlardan korumalıdır.
2. Yalan, gıybet, koğuculuk gibi yasaklar orucu bozmazsa da orucun fazilet ve sevabına mani olur.
3. Allah katında değer ifade eden oruç, bütün yasaklardan kendisini uzak tutmayı başarabilen kimsenin tuttuğu oruçtur.

224- باب في مَسائل من الصوم

ORUCA DAİR BAZI MESELELER

Hadisler

1245- عَنْ أَبِي هُرِيرَةَ رَضيَ اللَّه عَنْهُ ، عَن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « إِذا نَسِيَ أَحَدُكُم ، فَأَكَلَ أَوْ شَرِبَ ، فَلْيتِمَّ صَوْمَهُ ، فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّه وَسَقَاهُ » متفقٌ عليه .

1245. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Sizden biriniz unutarak bir şey yer veya içerse, orucunu tamamlasın. Çünkü onu Allah yedirmiş ve içirmiştir.**"

Buhârî, Savm 26, Eymân 15; Müslim, Sıyâm 171. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sıyâm 39; Tirmizî, Savm 26; İbni Mâce, Sıyâm 15

Açıklamalar

Unutarak bir şey yemek veya içmek, oruç tutanların en çok karşılaştıkları bir olaydır. Nevevî merhum *oruca dair meseleler* diye açtığı başlık altında hemen bu konuyla ilgili bir hadisi zikretmek suretiyle böyle bir durumla karşılaşanları rahatlatmak istemiştir. Peygamber Efendimiz'in beyânı gayet açıktır: *"Sizden biriniz unutarak bir şey yer veya içerse, orucunu tamamlasın. Çünkü onu Allah yedirmiş ve içirmiştir"* buyurmaktadır.

Bu demektir ki, unutarak bir şey yiyip içmek oruca zarar vermez, orucu bozmaz. Oruçlu olduğunu hatırladığı ya da hatırlatıldığı andan itibaren yiyip içmeyi terkederek o günü oruçlu olarak tamamlamak gerekir. Bunun dışında hiçbir şey gerekmez. Çünkü ona Allah Teâlâ ikrâmda bulunmuştur. Unutturan da O'dur, yediren içiren de.

Oruçlunun unutarak bir şey yiyip içmesi, bir gün içinde tekerrür edebilir. Yani birkaç defa aynı şeyi yapabilir. Yine netice değişmez. Hatta bu konuda hoş bir olay nakledilir.

Bir adam Hz. Ebû Hüreyre'ye gelir ve:

- Oruç tutmak niyetiyle sabahleyin kalktım. Fakat oruçlu olduğumu unuturak yedim içtim. Ne dersiniz, orucum bozuldu mu? der. Ebû Hüreyre:

- Hayır, hiç bir zararı yoktur, der. Adam:

- Sonra birisinin yanına gitmiştim, getirilen yemeği unutarak yedim, der. Ebû Hüreyre yine:

- Olsun, orucun bozulmaz, der. Adam tekrar:

- Daha sonra bir başka arkadaşın yanına gitmiştim. Orada da unutarak bir şeyler yedim, içtim, der. Bu defa Ebû Hüreyre:

- Anlaşılan sen oruç tutma alışkanlığı olmayan birisin, der.

Tabiatıyla unutarak yemek - içmek orucu bozmaz ama, oruçlu olanın farklı bir uyanıklığı, bir irâde disiplini kazanmış olması da aranır. Bu yüzden oruçlu iken özellikle ilk günlerde biraz daha dikkatli olmak gerekir.

Bazı âlimler konuyu detaylandırmaya kalkmışlarsa da unutarak yiyip içmenin ve hatta cinsî ilişkide bulunmanın orucu bozmayacağı bu ve benzeri hadislerin ortaya koyduğu açık bir gerçektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın kullarına lutfu ve ikramı pek büyüktür.

2. Unutmak sorumluluğu düşürür.

3. Unutarak bir şey yiyip içenin farz olsun nâfile olsun orucu bozulmaz. Yiyip içtiğini Allah'ın bir ikramı kabul edip orucunu tamamlaması gerekir. Oruç bozulmayınca da ne kazâ ne de kefâret gerekir.

1246– وعن لَقِيطِ بنِ صَبِرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قالَ : قلتُ : يا رسول اللَّه أَخْبِرْنِي عَنِ الْوُضوءِ ؟ قال : « أَسْبغِ الْوضُوءَ ، وَخَلِّلْ بَيْنَ الأَصَابعِ ، وَبَالَغْ فِي الاسْتِنْشَاقِ ، إِلاَّ أَنْ تكُونَ صَائماً » رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1246. Lakît İbni Sabire *radıyallahu anh* şöyle dedi: Ben:

- Ey Allah'ın Resûlü! Bana abdest almayı anlat! dedim. O da:

- "**Güzelce abdest al, parmak aralarına suyu ulaştır. Oruçlu olmadığın zaman suyu burnuna iyice çek**!" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Tahâret 56, Savm 27; Tirmizî, Savm 68. Ayrıca bk. Nesâî, Tahâret 70; İbni Mâce, Tahâret 44.

Lakît İbni Sabire

Ebû Âsım künyesiyle bilinen Lakît, dedesi Sabire'ye nisbetle İbni Sabire diye bilinir. Babasının adı Abdullah'tır. Benî Müntefik kabilesindendir. Lakît, bu kabilenin elçileri arasında Medine'ye gelmiştir. Rivayetlerini Buhârî, el-Edebül-müfred'de sünen sahipleri de sünen'lerinde nakletmişlerdir. Kendisinden oğlu Âsım rivayette bulunmuştur. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisin konumuzu ilgilendiren kısmı son cümlesidir: *"Oruçlu olmadığın zaman suyu burnuna iyice çek"*. Abdestin tam ve güzel alınması, el ve ayak parmaklarının aralarının oğuşturularak suyun oralara intikalinin sağlanması ve oruçlu değilken buruna suyun iyice çekilmesi gibi hususları içermektedir. Farz, vâcip ve sünnetlerine riayet ederek alınan abdest, tam ve güzel bir şekilde alınmış olmaktadır. Ancak oruçlu iken buruna suyu fazla çekmemek gerektiği, zira suyun boğaza kaçması halinde oruca zarar vereceği anlaşılmaktadır. İşte bu sebeple oruçlu iken genize ulaşacak kadar buruna su çekmek mekruh sayılmıştır.

Hadisteki soru ile cevap arasında bir farklılık görülmektedir. Bunun sebebi şu olabilir: Hz. Peygamber'in, Lakît'in sualinden, onun abdestin nasıl alındığını değil, mükemmel olması için nelere dikkat etmek gerektiğini sorduğu sonucunu çıkararak ona göre cevap vermiştir. Ya da Hz. Peygamber, Lakît'a abdestin nasıl alınacağını iyice tarif etmiş olmasına rağmen, râviler ilgisi dolayısıyla cevabın sadece son bölümünü rivayet etmişlerdir. Bu tür durumlara rivayetlerde zaman zaman rastlanır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bilinmeyen konular bilenlerden sorulmalıdır.
2. Oruçlunun burnuna su çekerken ve ağzına su alırken dikkatli olması gerekir. Oruçlu değilken gerek buruna su çekmekte gerekse ağıza su almakta mübâlağa edilebilir.
3. Soruya bilenlerin cevap vermesi gerekir.

1247- وعنْ عائشة رضي اللَّه عَنْها ، قالَتْ : كانَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يدْرِكُهُ الفَجْرُ وَهُوَ جُنُبٌ مِنْ أَهْلِهِ ، ثُمَّ يَغْتَسِلُ ويَصُومُ . متفقٌ عليه .

1247. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, ailesiyle ilişkide bulunup cünüp olarak sabahladığı olurdu. Sonra yıkanıp, orucunu tutardı.

Buhârî, Savm 22, 25; Müslim, Sıyâm 76

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1248- وعنْ عائشة وأُمِّ سَلَمَةَ ، رَضيَ اللَّه عنْهُما ، قالَتَا : كانَ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُصْبِح جُنُباً مِنْ غَيْرِ حُلْمٍ ، ثُمَّ يصُومُ » متفقٌ عليهِ .

1248. Âişe ve Ümmü Seleme *radıyallahu anhümâ* şöyle dediler:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ihtilâm olmaksızın cünüp olarak sabahlardı. Sonra (yıkanır ve) oruç tutardı.

Buhârî, Savm 25; Müslim, Sıyâm 75-77

Açıklamalar

Yukarıdaki hadisler Hz Âişe ve Ümmü Seleme annelerimizden rivayet edilmiştir. Rivayetler, gusül abdesti alması gerektiği halde, sabaha kadar yıkanmayan kimsenin yıkandıktan sonra oruç tutup tutamayacağı, daha doğrusu orucuna devam edip edemeyeceği konusuna açıklık getirmektedir. Sahurdan evvel veya sonra ihtilâm olan kimsenin sabah olduktan sonra yıkanıp oruç tutabileceği bilinmektedir. Bu rivayetlerde, Hz. Peygamber'in ihtilâm olduğu için değil, cinsel ilişki sonucu cünüp olarak bazan sabahladığı ve yıkanıp orucuna devam ettiği bildirilmektedir. Vâlidelerimizin, üzerine basa basa Hz. Peygamber'in ailesiyle ilişkiden dolayı cünüp olarak sabahladığına dikkat çekmeleri, bu konuda kimsenin zihninde herhangi bir şüphe kalmamasını sağlamak içindir. Bazı hallerde itiraz edilemez delillere ihtiyaç duyulur. Cünüp olarak sabahlayan bir kimsenin orucuna devam edip edemeyeceği konusu da ancak Hz. Peygamber'in davranışı ile kesinlik kazanabilecek bir konudur. Validelerimiz işte bu sebeple Efendimiz'in zaman zaman başına gelen durumu haber vermektedirler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cünüp olarak sabahlamak oruca mâni değildir.

2. Herhangi bir sebeple cünüp olarak sabahlamış olan kimse yıkanır ve orucunu tutar.

3. Peygamber Efendimizin ibadetler konusundaki davranışları ümmeti için tartışılmaz ve vazgeçilmez ölçüdür.

225- باب بيان فضل صوم المُحَرَّم وشعبان والأشهر الحُرُمُ

MUHARREM ORUCUNUN FAZİLETİ

MUHARREM, ŞÂBAN VE HARAM AYLARINDA

NÂFİLE ORUÇ TUTMAK

Hadisler

1249– عَنْ أَبِي هُرِيرَةَ رضيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَفْضَلُ الصِّيَامِ بعْدَ رَمضَانَ : شَهْرُ اللَّهِ المحَرَّمُ ، وَأَفْضَلُ الصَّلاةِ بَعْد الفَرِيضَةِ : صَلاةُ اللَّيْلِ » رواه مسلمٌ.

1249. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ramazan orucu dışında en faziletli oruç, Allah'ın ayı muharremde tutulan oruçtur. Farzlar dışında en faziletli namaz da gece namazıdır.**"

Müslim, Sıyâm 202, 203. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 56; Tirmizî, Mevâkît 207; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 6

Açıklamalar

Yüce dinimiz hemen her farz ibadetin cinsinden nâfile ibadet yapmak imkânı getirmiştir. Bu durum, müslümanlar için büyük bir şans ve nimettir. 1170 numarada da geçmiş olan hadisimizde en faziletli nâfile oruç ve namazlar açıklanmaktadır. Bilindiği gibi ramazan ayında oruç tutmak farzdır. Ramazan bayramının birinci günü ile kurban bayramının dört günü hariç, senenin her gününde Allah rızâsı için oruç tutmak mümkündür. Ancak bunun için en uygun ve faziletli ay hangisidir? İşte akla gelebilecek bu soruyu Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadislerinde *"Allah'ın ayı muharrem"* olarak bildirmektedir. Muharremin ***"Allah'ın ayı"*** diye nitelendirilmiş olması, onun değerini anlatmak içindir. Yoksa zaman da aylar da günler de hepsi Allah'ın yaratmasıyla var olmuştur.

Muharrem ayında tutulacak orucun fazileti iki şekilde yorumlanmıştır. Birincisi, söz konusu fazilet, hadisin ifadesinden anlaşıldığına göre, muharrem ayının herhangi bir gününde tutulacak nâfile oruç için geçerlidir. İkincisi, ondan maksat, o ayda bulunan âşûrâ gününde tutulacak oruçtur. Muharrem ayı söylenmek suretiyle onun bir parçası olan âşûrâ günü kastedilmiştir. Muharrem ayının onuna rastlayan âşûrâ gününün fazileti de o günde cereyan edegelmiş olaylardan kaynaklanmaktadır.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber âşûrâ günü oruç tutmuştur. Yine aşağıdaki hadiste görüleceği üzere Hz. Peygamber'in, ramazan dışında en çok oruç tuttuğu ay, şâban ayı idi.

Hadisimizde ikinci olarak, farz namazlar dışında nâfile olarak kılınacak namazların en değerlisinin *gece namazı* olduğu bildirilmektedir. Hatta gece namazının, farz namazlardan önce veya sonra kılınan ve *revâtip* diye anılan sünnet namazlarından bile faziletli olduğu kabul edilmektedir. Gece namazının fazileti, meşakkat, yorgunluk, riyâ ve gösterişten uzaklık gibi özelliklerinden ileri gelmektedir. Ayrıca gece namazı, Hz. Peygamber'in bütün hayatı boyunca sürekli kıldığı bir namazdır. Bu sebeple de sünnetlerin en faziletlisi, Hz. Peygamber'in bu sünnetidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinî terimiyle tatavvu, bizim söyleyişimizle nâfile oruç için en faziletli ay, muharrem ayıdır.

2. Âşûrâ günü orucu da en faziletli nâfile oruçlardandır.

3. Nâfile olarak kılınacak namazların en değerlisi gece namazıdır.

4. Müslümanlara her işte olduğu gibi nâfile ibadetlerde de en faziletli olanlarını yerine getirmeye çalışmak yaraşır.

1250- وعَنْ عائشة رَضِيَ اللَّه عَنْهَا ، قالَتْ : لَمْ يَكُنِ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَصُوم مِنْ شَهْرٍ أَكْثَرَ مِنْ شَعْبَانَ ، فَإِنَّه كان يَصُوم شَعْبَانَ كلَّه .

وفي رواية : كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ إلاَّ قَلِيلاً . متفقٌ عليه .

1250. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hiç bir ayda, şâban ayında tuttuğu oruçtan daha fazla oruç tutmazdı. Şâban ayının tamamını oruçlu geçirirdi.

Başka bir rivayette (Müslim, Sıyâm 176; İbni Mâce, Sıyâm 30), "Pek az bir kısmı hariç, şâban ayını baştan sona oruçlu geçirirdi" denilmektedir.

Buhârî, Savm 52; Müslim, Sıyâm 177. Ayrıca bk. İbni Mâce, Sıyâm 30

Açıklamalar

Bir önceki hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, muharrem ayını nâfile oruç için en uygun ve faziletli zaman olarak ilan buyurduğunu görmüştük. Burada da Hz. Âişe vâlidemizin ifadesiyle Peygamber Efendimiz'in ramazan dışında en çok oruç tuttuğu ayın şâbân-ı şerîf olduğunu öğreniyoruz. Biri Hz. Peygamber'in sözünü, diğeri uygulamasını haber veren bu iki rivayet arasında bir çelişki, bir zıtlık görülmektedir.

Öncelikle şu noktaya işaret edelim ki, muharrem ayında tutulacak nâfile orucun fazileti ile ilgili hadisi, âşûrâ günü orucuna mahsus bir anlatım olarak değerlendirenlerin görüşü kabul edilecek olursa, bu iki rivayet arasında hiçbir çelişki söz konusu olmaz. Ancak o hadisi muharremin tamamı hakkında geçerli sayarsak o takdirde çelişki inkâr edilemez. Bu çelişkili durumu açıklamak için ileri sürülen düşünceler şöyle özetlenebilir. Muharrem ayı orucunun fazileti, Hz. Peygamber'in son zamanlarında öğrenip yaptığı bir açıklamadır. Şâban ayında oruç tutması ise, önceden beri yapageldiği bir uygulamadır.

Hz. Peygamber, ramazan dışındaki ayların belli günlerinde tuttuğu oruçları, bazan harp-darp gibi sebepler yüzünden tutamıyordu. Onları en son şâban ayında telâfi ediyordu. Öte yandan şâban ayının da baştan-sona tamamını değil çoğunu oruçlu geçiriyordu. Araplar, bir ayın ekserini oruçlu geçiren için "Bütün ay oruç tuttu"; gecenin büyük kısmını namaz kılarak geçiren için de "Bütün gece ibadet etti" demek âdetinde idiler. Hz. Peygamber'in şâban ayında tuttuğu oruç için de bu anlamda "Hepsini oruçlu geçirirdi" denilmiştir. Zaten Nevevî merhumun kaydettiği gibi bazı rivayetlerde açıkça "**az bir kısmı hariç, bütün şâbanı oruçlu geçirirdi**" denilmektedir. Bu da şâban ayının çoğu günlerinde oruç tutardı demektir.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, şâban ayında niçin fazla oruç tuttuğu konusunda, *"Şâban, amellerin Allah'a arzedildiği aydır. Ben, oruçlu iken amelimin Allah'a arzedilmesini istiyorum." "Şâban, ecellerin yazıldığı bir aydır. Ben, oruçlu iken ecelimin tayin edilmiş olmasını istiyorum." "Şâban, insanların büyük kısmının ramazan ile recep ayları arasında ihmal ettikleri bir aydır. Ben onu ihyâ etmek istiyorum"* gibi açıklamalarda da

bulunmuştur. Bütün bunlar dikkate alındığı zaman, Efendimiz'in şâban ayını çokça nâfile oruç tutarak değerlendirdiği; muharrem ayının da nâfile oruç tutmak için oldukça uygun ve faziletli bir ay olduğunu haber verdiği, bu iki ayı oruç ibadetiyle değerlendirmenin uygun olacağı sonucuna varmak mümkündür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, en fazla şâban ayında nâfile oruç tutardı.

2. Şâban ayının bazı özellikleri yanında, ramazan orucuna hazırlık için son fırsat olduğu da unutulmamalıdır.

1251- وعن مجيبَةَ البَاهِلِيَّةِ عَنْ أَبِيهَا أَوْ عمِّها ، أَنَّهُ أَتى رَسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ثُمَّ انطَلَقَ فَأَتَاهُ بعدَ سَنَة ، وَقَد تَغَيَّرتْ حَالهُ وَهَيْئَتُه ، فَقَالَ : يا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا تعْرِفُنِي ؟ قَالَ : «وَمَنْ أَنتَ ؟ » قَالَ : أَنَا البَاهِلِيُّ الذي جِئتك عامَ الأَوَّلِ . قَالَ : « فَمَا غَيَّرَكَ ، وقَدْ كُنت حَسَنَ الهَيْئةِ ؟ » قَالَ : ما أَكلتُ طعاماً منذ فَارقْتُكَ إِلاَّ بلَيْلٍ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « عَذَّبْتَ نَفسَكَ ، » ثُمَّ قَالَ : « صُمْ شَهرَ الصَّبرِ ، ويوماً مِنْ كلِّ شَهر » قال : زِدْني ، فإِنَّ بِي قوَّةً، قَالَ : « صُمْ يَومَيْنِ » قال : زِدْنِي ، قال : « صُمْ ثلاثَةَ أَيَّامٍ » قالَ : زِدْنِي . قال : صُمْ مِنَ الحُرُمِ وَاتْرُكْ ، صُمْ مِنَ الحرُمِ وَاترُكْ ، صُمْ مِنَ الحرُمِ وَاتْرُكْ » وقالَ بِأَصَابِعِهِ الثَّلاثِ فَضَمَّهَا ، ثُمَّ أَرْسَلَهَا . رواه أبو داود .

و « شهرُ الصَّبرِ » : رَمضانُ .

1251. Mücîbetü'l-Bâhiliyye, babasından (veya amcasından) naklen, babasının Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e elçi olarak gidip memleketine döndüğünü, bir yıl sonra -hali ve görünüşü oldukça değişmiş olarak- tekrar Hz. Peygamber'e gittiğini ve şöyle dediğini haber verdi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Beni tanıdınız mı? Hz. Peygamber:

- "**Sen kimsin**? (tanımadım)" buyurdu. Adam:

- Bir sene önce size gelmiş olan Bâhilîyim, dedi. Hz. Peygamber:

- **“Seni böylesine değiştiren nedir? Halbuki sen çok iyi görünüyordun”** buyurdu. Adam:

- Senden ayrıldığım günden beri, geceleri hariç, asla yemek yemedim, dedi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Kendine işkence etmişsin**!" buyurdu ve ilâve etti:

- "**Sabır ayı (ramaza)nı bütünüyle, diğer aylardan da birer günü oruçlu geçir**." Adam:

- Benim için bu sayıyı arttırınız. Zira benim gücüm bundan fazlasına yeter, dedi. Hz. Peygamber:

- "**O halde her aydan iki gün oruç tut**!" buyurdu. Adam:

- Daha arttırınız, dedi. Hz. Peygamber

- "**Peki, her aydan üç gün**!" buyurdu. Adam:

- Biraz daha arttırınız, dedi. Hz. Peygamber de:

- "**Haram aylarında (receb, zilkade, zilhicce ve muharrem) üç gün oruç tut, bırak; üç gün oruç tut, bırak; üç gün oruç tut, bırak**."buyurdu ve üç parmağını birleştirip bırakmak suretiyle de fiilen gösterdi. Ebû Dâvûd, Savm 55. Ayrıca bk. İbni Mâce, Sıyâm 43

Mücîbetü'l-Bâhiliyye

Sahâbî hanımlardan olan Mücîbe'nin babası, sahâbeden Abdullah İbni Hâris el-Bâhilî'dir. Oruçla ilgili bu rivayeti ile bilinmektedir. Hakkında başkaca bir bilgi bulunmamaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Nevevî merhum bu hadisi haram aylarında tutulacak oruç konusunu açıklamak üzere zikretmiş bulunmaktadır. Öncelikle hadisin râvisi olarak bazı rivayetlerde Mücîbe, bazı rivayetlerde Ebû Mücîbe geçmektedir. Ahmed İbni Hanbel'in rivâyetinde yaşlı sahâbîyye Mücîbe diye bir açıklama yer almaktadır (*Müsned*, V, 28). Ayrıca hadisin kendisinden rivayet edildiği kişinin de Mücîbe'nin babası mı amcası mı olduğu tereddütlüdür. Amcasının ismi de zaten tesbit edilebilmiş değildir. Hadisteki olayın kahramanı olan zat bir sene önce kavminin elçisi olarak Hz. Peygamber'e gelip görüşmüştür. O zaman görüntüsü gayet normaldir. Bir yıl sonra geldiğinde, halindeki değişiklik, rengindeki solukluk sebebiyle Hz. Peygamber kendisini tanıyamamıştır. Onu tanınmaz hale getiren bu değişikliğin sebebinin, bir yıl boyunca gündüzleri sürekli oruç tutması olduğunu öğrenince, Hz. peygamber, *"Kendi kendine işkence etmişsin"* bazı rivayetlerde ise, *"Sana kendine işkence etmeni kim emretti?"* diye adamın yaptığı işi beğenmediğini açıkça ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber'in ramazân-ı şerîfi "**sabır ayı**" diye tanımlaması, nefsin yeme-içme gibi meşrû isteklerden alıkonulması noktasından bir nitelemedir. Peygamber Efendimiz, ramazan orucuna ilâve olarak herkesin durumuna göre her aydan bir, iki veya üç gün nâfile oruç tutmanın yeterli olacağını açıklamıştır. Daha fazlasının istenmesi üzerine de üç defa üç parmağını gösterip yummak suretiyle haram aylarında en fazla peşpeşe üç gün oruç tutup üç gün tutmamak suretiyle o ayların yarısını oruçla geçirmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Böylece dört haram ayında onbeşer günden altmış gün, ramazan dışındaki yedi ayda da üçer günden yirmi bir gün olmak üzere toplam **senede** seksen bir **gün nâfile oruç** tutmaya izin vermiş olmaktadır.

Kur'an ve Sünnet'teki ifadesiyle **eşhurü'l-hurum** (haram ayları) olarak bilinen zilkade, zilhicce, muharrem ve receb aylarının ilk üçü peşpeşe gelir, receb ise ayrıdır. Bu dört ay, İslâm öncesinde de bu adla bilinir ve o aylarda Araplar arasında savaş yapılmazdı. Ticarî ve kültürel faaliyetler daha ziyade bu sulh zamanında gerçekleştirilirdi. Zamanla Araplar bu ayların yerini değiştirmek suretiyle kendi çıkarlarına göre hareket eder oldular. Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'de [Tevbe sûresi (9), 36-37] bu durum şöylece belirtilmektedir:

"Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah'ın yazısına göre Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylarıdır. İşte bu, en doğru hesaptır. O halde bu haram aylarda (Allah'ın koyduğu yasağı çiğneyerek) nefislerinize zulmetmeyin ve

müşrikler sizinle nasıl topyekün savaşıyorlarsa, siz de onlara karşı topyekün savaşın. Bilin ki Allah, müttakilerle beraberdir. Haram ayları ertelemek, sadece kâfirlikte ileri gitmektir. Çünkü onunla kâfirler saptırılır. Onlar bunu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ki, Allah'ın haram kıldığına sayı bakımından uysunlar, ama Allah'ın haram ettiğini helâl kılmış olsunlar. Bu suretle onların amellerinin kötülüğü kendilerine süslenip güzel gösterildi. Allah kâfirler topluluğunu hidâyete erdirmez."

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ramazan dışındaki her ayda üç gün nâfile oruç tutmak Efendimiz'in tavsiyesidir.
2. Haram aylarında da peşpeşe üç günü geçmemek şartıyla oruç tutulur. Üç gün yiyip üç gün oruç tutmak suretiyle bu ayların yarısı oruçlu geçirilebilir.
3. Dinin getirdiği ruhsat sınırlarını aşarak nefsine zarar verecek şekilde ibadet etmeye çalışmak asla dindarlık sayılmaz. Asıl dindarlık, dinin koyduğu ölçülere ve sınırlara uymaktır.

226- باب فضل الصوم وغيره في العشر الأوَّل من ذي الحجة

ZİLHİCCE ORUCU

ZİLHİCCENİN İLK ON GÜNÜNDE ORUÇ TUTMANIN VE
DİĞER İBADETLERİN FAZİLETİ

Hadis

1252– عن ابنِ عبَّاسٍ رَضيَ اللَّه عَنْهُمَا ، قالَ : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما مِنْ أَيامٍ العَمَلُ الصَّالحُ فِيها أَحَبُّ إِلى اللَّهِ مِنْ هذِهِ الأَيَّامِ » يعني : أَيامَ العشرِ ، قالوا : يا رسول اللَّهِ وَلا الجهادُ في سبِيلِ اللَّهِ ؟ قالَ : « ولا الجهادُ في سبِيلِ اللَّهِ ، إِلاَّ رَجُلٌ خَرجَ بِنَفْسِهِ، وَمَالِهِ فَلَم يَرجِعْ مِنْ ذلك بِشَيءٍ » رواه البخاريُّ .

1252. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Başka günlerin hiçbirinde,** -zilhiccenin ilk on gününü kastederek- **şu günlerde işlenecek amel-i sâlihten, Allah katında, daha sevimli hiçbir amel yoktur.**"

- Allah uğrunda yapılacak cihad da mı üstün değildir, Yâ Resûlallah? dediler.

- "(Evet) **Allah yolunda yapılacak cihad da. Ancak malını ve canını tehlikeye atarak cihada çıkan, şehit olup dönmeyen kimsenin cihâdı başka.**(O, bundan üstündür), buyurdu.

Buhârî, Îdeyn 11. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 61; Tirmizî, Savm 52; İbni Mâce, Sıyâm 39

Açıklamalar

Hac ibadetinin yerine getirileceği günlerin içinde bulunduğu zilhicce ayının ilk on günü hakkında vârit olan bu hadîs–i şerîf, başta oruç olmak üzere bu günlerde yapılacak ibadetlerin, senenin diğer günlerinde yapılacak ibadetlerden üstün olduğunu müjdelemektedir. Oruç açısından meseleye bakıldığı zaman ramazan ayının bu "diğer günler"'e dahil olmadığı anlaşılır. Çünkü ramazanda oruç tutmak farzdır. Ayrıca bu on günün onuncu günü kurban

bayramı günüdür (yevmü'n-nahr) . O gün oruç tutulmaz. Bu durumda hadiste söz konusu edilen fazilet, zilhiccenin ilk dokuz gününe yönelik olmaktadır. Kurban bayramı gününün de dahil olduğu teşrik günlerinin fazileti ile ilgili başka değerlendirmeler bulunmaktadır.

Öte yandan hac ibadetini yerine getirmek üzere Mekke'de bulunan müslümanların, zilhiccenin sekiz ve dokuzuncu günleri (terviye ve arefe) oruç tutmamaları daha uygun bulunmuştur. Çünkü o günler vakfe için Arafat'a çıkma ve orada bulunma yani yolculuk günleridir. Hacca gitmemiş olanlar arefe günü oruç tutabilirler.

Bu farklılıklar dikkate alınınca, hadisimizin müjdesinin genel anlamda zilhiccenin ilk on gününü kapsadığı sonucuna varılır.

Hadiste mutlak olarak *"amel-i sâlih"* buyurulmuş olmasına rağmen, Nevevî merhum, hadisi nâfile oruçla ilgili bu bölümde zikretmek suretiyle o umumi ifadeyi, tamamen "**oruc**"a tahsis etmiş olmasa bile, orucu da ihtiva ettiğini hatırlatmak istemiştir. Aslında koyduğu başlıkta da bu ikili durumu ifade etmiş bulunmaktadır.

Zilhiccenin ilk on günü, bilindiği gibi Beytullah'ı ziyaret günleridir. Yani namaz, oruç, sadaka ve hac gibi temel ibadetlerin bir araya geldiği günlerdir. Bu sebeple o günlerde yapılacak farzlar, diğer günlerdeki farzlardan, nâfileler de diğer günlerde yapılacak nâfilelerden daha değerlidir. Hatta bu on günü, ramazanın son on günü ile mukayese eden bazı âlimler olmuştur. Ali el-Kârî, bu on günün, senenin bütün günlerinden üstün olan arefe günü dolayısıyla; ramazanın son on gecesinin de senenin bütün gecelerinden faziletli olan Kadir gecesi sebebiyle üstünlük arzettiği görüşünü benimsemiştir. Zilhiccenin ilk on gününün kendi içinde en faziletlisi ise, hiç kuşkusuz, arefe günüdür.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de geçen leyâli aşr'in [Fecr sûresi (89), 2] zilhiccenin bu on günü olduğu ifade edilmiştir. Hatta Hac sûresinin 28. âyetindeki eyyâm-ı ma'lûmât ile Bakara sûresinin 203. âyetinde geçen eyyâm–ı ma'dûdât'ı da İbn Abbâs hazretleri zilhiccenin ilk on günü ve eyyâm-ı teşrik (kurban bayramı günleri) olarak yorumlamıştır.

Son olarak şuna da işaret edelim ki, İmam Buhârî'nin belirttiğine göre, Abdullah İbni Ömer ve Ebû Hüreyre zilhiccenin on gününde çarşı pazara çıkıp yüksek sesle tekbir alırlar, onları görenler de aynı şekilde tekbirlerle onlara eşlik ederlerdi.

Bugünlerde yapılacak ibadet ve iyiliklerin cihad ile kıyaslanması ve şehit olduğu için geri dönmeyen kimsenin cihadı hariç, diğer cihadlardan da faziletli olduğunun bildirilmesi bu günlerin önemini göstermeye yeter.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zilhiccenin ilk on günü yapılacak ibadet ve iyilikler, genel anlamda diğer günlerde yapılan iyilik ve ibadetlerden faziletlidir.
2. Bu on günün müslümanın hayatında önemli bir yeri vardır.
3. Bu günlerin ilk dokuz gününü oruçlu geçirmek uygun olur.

227- باب فضل صوم يوم عرفة وعاشوراء وتاسوعاء

AREFE GÜNÜ ORUCU

AREFE GÜNÜNDE VE MUHARREMİN DOKUZ VE ONUNCU GÜNÜNDE TUTULAN ORUCUN FAZİLETİ

Hadisler

1253- عنْ أَبي قتَادةَ رضِي اللَّه عَنْهُ ، قالَ : سئِل رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : عَنْ صَوْمِ يوْمِ عَرَفَة ؟ قال : « يكفِّرُ السَّنَةَ الماضِية وَالبَاقِيَة » رواه مسلمٌ .

1253. Ebû Katâde *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e arefe günü tutulan orucun fazileti soruldu; o da:

"**Geçmiş bir yılın ve gelecek bir yılın günahlarına kefâret olur**" buyurdu.

Müslim, Sıyâm 196, 197. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 54; Tirmizî, Savm 48; İbni Mâce, Sıyâm 40

Açıklamalar

Nâfile olarak tutulacak oruçlar arasında kurban bayramından bir gün önceki arefe günü orucunun özel bir yeri bulunmaktadır. Bilindiği gibi arefe günü, hacıların Arafat'ta vakfe yaptıkları gündür ve bu vakfe, hac ibadetinin iki ana rüknünden biridir. Binaenaleyh bu gün, hacılar için âdeta bir bayram günüdür. Bu sebeple de hac yapmakta olanların arefe günü oruç tutmamaları tavsiye edilmiştir. Çünkü o gün onların yapacakları önemli işleri vardır. O işleri yapmakta zorlanmamaları esastır. Ancak hacca gitmemiş olan müslümanlar için arefe günü oruç tutmak müstehaptır.

Ebû Katâde'nin yukarıdaki rivayetinden öğrendiğimize göre, Hz. Peygamber'e arefe günü tutulacak orucun durumunun sorulması üzerine Efendimiz, o gün tutulacak orucun geçmiş bir senenin ve gelecek bir senenin günahlarına kefâret olacağı müjdesini vermiştir. Bazı rivayetlerde Efendimiz'in bu müjdeyi *"Ben, Allah'ın, arefe günü orucunu, önceki ve sonraki birer senenin günahlarına keffâret kılacağını ümit ederim"* şeklinde verdiği kaydedilmektedir. Âlimler, hadiste söz konusu olan günahların, "küçük günahlar" olduğu görüşündedirler. Ancak Nevevî, bağışlanacak küçük günahı olmayanlar için büyük günahlarının bağışlanması da umulur, demektedir.

Geçmiş bir yılın günahlarının bağışlanması anlaşılmaktadır. Ancak gelecek bir yılın günahlarının bağışlanması nasıl anlaşılmalıdır? Bu konuda, o kimsenin gelecek bir yıl içinde günah işlemesi engellenir, şeklinde yorum getirenler olmuştur. Bu ifadeyi, geçmiş yılda olduğu gibi o yıl içinde de günahlar işlendikten sonra bağışlanır, şeklinde anlayanlar da vardır.

Aslında günahların nasıl bağışlanacağı değil, müslümanın arefe gününde Allah rızâsı için tutacağı oruç sebebiyle iki yıllık günah yükünden arınacağı müjdesi önemlidir. Arınmanın şekli neticeyi değiştirmez. Bizim için de önemli olan neticedir.

Hadisin mânasını şöyle anlayanlar da olmuştur: Arefe günü oruç tutan kimseye geçmiş ve gelecek birer yıllık günahlarına kefâret olmaya yetecek kadar sevap ve rahmet verilir. Bu mâna, hadisin vermek istediği müjdeye daha uygun düşmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın rahmet ve ihsanı boldur.

2. Arefe günü oruç tutmak, biri geçmiş biri gelecek iki yıllık günaha kefâret olacak kadar sevap kazanmaya vesiledir.

1254- وعنْ ابنِ عباسٍ رضيَ اللَّه عنهما ، أَنَّ رَسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم صَامَ يوْمَ عاشوراءَ ، وأَمَرَ بِصِيَامِهِ . متفقٌ عليه .

1254. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* aşûre gününde oruç tuttu ve oruç tutmayı tavsiye etti."

Buhârî, Savm 69; Müslim, Sıyâm 127, 128

1256 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1255- وعنْ أَبي قَتَادةَ رضيَ اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم سُئِلَ عَنْ صِيَامِ يَوْمِ عاشُوراءِ ، فَقَال : « يُكَفِّرُ السَّنَةَ الماضِيَةَ » رواه مُسْلِمٌ .

1255. Ebû Katâde *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e aşûre günü tutulan orucun kıymeti soruldu; o da:

"**Geçmiş bir senenin günahlarına kefâret olur**" buyurdu.

Müslim, Sıyâm 197. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 54; Tirmizî, Savm 48; İbni Mâce, Sıyâm 40

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1256- وعَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّه عنْهُمَا ، قَالَ : قال رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَئِنْ بَقِيتُ إِلى قَابِلٍ لأَصُومَنَّ التَّاسِعَ » رواهُ مُسْلِمٌ .

1256. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Gelecek seneye kadar yaşayacak olursam, muharrem ayının dokuzuncu günü oruç tutarım.**"

Müslim, Sıyâm 134. Ayrıca bk. İbni Mâce, Sıyâm 41

Açıklamalar

Dilimizde *aşûre günü* diye meşhur olmuş bulunan muharrem ayının onuncu (âşûrâ) günü, nâfile oruç tutma günlerindendir. Yukarıdaki üç rivayet, bu günde tutulacak orucun faziletini açıklamaktadır.

Birinci hadiste, Peygamber Efendimiz'in aşûre günü orucu ile ilgili olarak hem fiilî hem de sözlü sünneti haber verilmektedir. Zira Efendimiz, muharremin onuncu günü hem kendisi oruç tutmuş hem de o gün oruç tutmalarını ashâbına tavsiye etmiştir.

Aşûre günü orucunun, ramazan orucu farz kılınmadan önce farz olduğu, sonra bu farzıyet hükmünün ortadan kaldırıldığına dair rivayetler bulunmaktadır (bk. Müslim, Sıyâm 122-126;

Ebû Dâvûd, Savm 64). Önce farz iken sünnete dönüşen bir hüküm, böyle bir geçmişi olmayan sünnetten daha üstündür. Bu sebeple aşûre günü orucuna ihtimam göstermek gerekir. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz, kendisi hem tutmuş hem de tutulmasını tavsiye etmiştir.

İkinci hadis, Efendimiz'e yöneltilen sorulara verdiği cevapları içeren uzunca bir hadisin son kısmında yer almakta ve aşûre günü orucunun geçmiş bir yılın günahlarına kefâret olduğu bildirilmektedir. Yukarıda geçtiği üzere arefe günü orucunun aşûre günü orucundan daha faziletli olduğu anlaşılmaktadır. Zira arefe orucu hem *geçmiş hem de gelecek birer yılın günahlarına kefâret*tir.

Üçüncü hadis, aşûre günü muharremin onuncu günü olmakla beraber, aşûre günü orucu diye tutulacak olan orucun sadece o gün tutulmaması, ondan önceki dokuzuncu gün ile birlikte tutulması gerektiğine işaret etmektedir. Zira Peygamber Efendimiz'e yahudilerin ve hıristiyanların sadece onuncu güne tazim ettikleri, bu sebeple o gün oruç tuttukları haber verilince, *"Eğer gelecek seneye kadar yaşarsam dokuzuncu gün oruç tutarım"* buyurmuştur. Ancak Efendimiz gelecek senenin muharrem ayından önce vefat etmiş, muharremin dokuzunda oruç tutamamıştır. Efendimiz'in, muharrem ayının onuncu günü oruç tuttuğu bilinmektedir. Dokuzuncu günü oruç tutmayı arzu ettiği de bu hadiste görülmektedir. Bu sebeple müslümanların aşûre orucunu muharremin dokuzuncu ve onuncu günlerinde tutmaları müstehaptır. Hz. Peygamber'in sünnetine tam mânasıyla uygun olan tavır budur. Zira Peygamber Efendimiz'in niyet ettikleri de ümmet için sünnet sayılır.

On muharrem, kaynaklarda işaret edildiğine göre birçok peygamberin hayatında önemli ve olumlu olayların gerçekleştiği bir gündür. Ne yazık ki, İslâm tarihinde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sevgili torunu Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi de bu güne tesadüf etmiştir. Hicretin 61. yılında vuku bulan bu elîm olay, bütün müslümanlar için büyük üzüntü sebebi olmuştur.

Tabiatıyla aşûre orucunun bu elîm olay ile hiçbir alâkası yoktur. Aşûre orucunun bu olay ile irtibatlandırılması yanlıştır. Böyle bir niyetle oruç tutulması bid'at olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kamerî aylardan muharremin onuncu günü aşûre günüdür. Bu gün oruç tutmak sünnettir.
2. Müslümanların Ehl-i kitabtan farklı olarak muharremin dokuz ve onuncu günleri oruç tutmaları müstehabtır.
3. Aşûre orucu, geçmiş bir yılın küçük günahlarına kefâret olur.

228- باب استحباب صوم ستة من أيام من شوال

ŞEVVAL ORUCU

ŞEVVAL AYINDA ALTI GÜN ORUÇ TUTMAK

1257- عَنْ أَبي أَيوبِ رضِيَ اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « مَنْ صَامَ رَمَضانَ ثُمَّ أَتَبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ » رواهُ مُسْلِمٌ .

1257. Ebû Eyyûb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:*

"Ramazan orucunu tutan ve buna şevval ayında altı oruç daha ekleyen kişi, bütün seneyi oruçlu geçirmiş gibi olur. "

Müslim, Sıyâm 204. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 57; Tirmizî, Savm 53; İbni Mâce, Sıyâm 33

229- باب استحباب صوم الاثنين والخميس

PAZARTESİ - PERŞEMBE ORUCU

Hadisler

1258– عن أَبي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّه عنْهُ ، أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم سُئِلَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الاثْنَيْنِ فقالَ : « ذلكَ يَوْمٌ وُلِدْتُ فِيهِ ، وَيَوْمٌ بُعِثْتُ ، أَوْ أُنزِلَ عليَّ فِيهِ » رواه مسلمٌ .

1258. Ebû Katâde *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e pazartesi günü oruç tutmanın fazileti soruldu. O da şöyle buyurdu:

"**O gün, benim doğduğum, peygamber olduğum (veya bana vahiy geldiği) gündür.**" . Müslim, Sıyâm 197, 198

1260 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1259– وعَنْ أَبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عنه ، عَنْ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « تُعْرَضُ الأَعْمَالُ يومَ الاثنَيْن والخَميسِ ، فَأُحِبُّ أَنْ يُعْرَضَ عَملي وَأَنَا صَائمٌ » رَواهُ التِرْمِذِيُّ وقالَ : حديثٌ حَسَنٌ ، ورواهُ مُسلمٌ بغيرِ ذِكرِ الصَّوْمِ .

1259. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Pazartesi ve perşembe günleri ameller (Allah'a) arz olunur. Ben, oruçluyken amellerimin arz olunmasını isterim.**"

Tirmizî, Savm 44. Ayrıca bk. Müslim, Birr ve's-sıla 36 (ancak burada oruçla ilgili kısım yer almamaktadır); Nesâî, Sıyâm 70

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1260– وعَنْ عائشةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا ، قَالَتْ : كانَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَتَحَرَّى صَوْمَ الاثْنَيْنِ وَالخَمِيسِ . رواه الترمذيُّ وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1260. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* pazartesi ve perşembe günleri orucuna özen gösterirdi.

Tirmizî, Savm 44. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd 60; Nesâî, Sıyâm 70; İbni Mâce, Sıyâm 42

Açıklamalar

Nâfile oruç tutmanın müstehap olduğu zamanlar arasında pazartesi ve perşembe günleri de bulunmaktadır. **Üçüncü hadis**ten öğrendiğimize göre, Resûl-i Ekrem Efendimiz, bu iki günde oruçlu olmaya ayrıca bir önem verir ve özen gösterirdi. Kendisine bunun sebebi sorulmuş o da, görüldüğü üzere **birinci hadis**te: *"O gün, benim doğduğum ve peygamber olduğum (veya bana vahiy geldiği) gündür"* buyurmuştur.

Sevgili Peygamberimiz hem maddî hem de mânevî kişiliğinin ortaya çıktığı pazartesi gününü, bu güzelliklerin bir takdiri ve teşekkürü olarak oruçlu geçirmeye çalışmıştır. Pek tabii olarak, Sevgili Peygamberimiz'in doğduğu ve peygamber olarak görevlendirildiği gün, biz ümmeti için de son derece büyük bir anlam taşır. Bu sebeple pazartesi günleri mümkün olduğunca oruçlu bulunmaya çalışmak suretiyle, hem Sevgili Peygamberimiz'in sünnetine uyulmuş, hem de onun bu günlere ait hatıraları yâdedilmiş olur. İman ufuklarımızı aydınlatan nübüvvet ve İslâm aydınlığının ilk parladığı günü oruçlu geçirmek elbette uygun bir davranıştır. Öte yandan zaman ve mekânların kıymeti, sahne oldukları olayların büyüklüğü ve değeri ile ölçülür. Pazartesi günü de iki cihan güneşi Peygamber Efendimiz'in doğumuna ve İslâm'ın ilk vahyine sahne olduğu için büyük bir kıymeti haizdir.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz, **ikinci hadis**te bu defa, pazartesi ve perşembe günlerini oruçlu geçirmesinin bir başka hikmetini açıklamaktadır: *"Pazartesi ve perşembe günleri ameller Allah'a arz olunur. Ben, oruçluyken amellerimin arz olunmasını isterim."*

Kulların amelleri günlük olarak sabah ve akşam Allah'a yükseltilir, haftalık olarak pazartesi ve perşembe günleri arzolunur. Yıllık olarak da şaban ayında sunulur. Bu birbirinden farklı olan durumlarla ilgili ayrı ayrı hadisler vardır. Ancak hemen belirtelim ki, durum farklılığından dolayı bu hadisler arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Her biri farklı zamanlardaki işlemleri haber vermektedir.

Peygamber Efendimiz'in, şâban ayını ne ölçüde oruçlu geçirmeye çalıştığı ile ilgili bilgiler 1250 numaralı hadiste geçmişti. Burada da pazartesi ve perşembe günlerinde "amellerinin oruçlu iken arz olunmasını istediği için" oruç tuttuğunu öğrenmekteyiz. Ayrıca Müslim'in rivayet ettiği, fakat burada yer almayan bir başka hadiste de (Birr ve's-sıla 35) *"Cennet kapıları pazartesi ve perşembe günleri açılır..."* buyurulmaktadır.

Efendimiz'in bu tavrı ve açıkladığı gerekçeler, biz ümmeti için üzerinde derin derin düşünülecek hususlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmak müstehaptır.
2. Peygamber Efendimiz pazartesi ve perşembe günlerini oruçlu geçirmeye özen gösterirdi.
3. Amellerinin oruçlu iken Allah'a arz olunmasını isteyenler, pazartesi ve perşembe günlerini oruç tutarak geçirmelidirler.

230- باب استحباب صَوم ثلاثة أيام من كل شهر

HER AY ÜÇ GÜN ORUÇ TUTMAK

الأفضل صومها في أيام البيض. وهي الثالث عشر والرابع عشر والخامس عشر. وقيل: الثاني عشر والثالث عشر والرابع عشر، والصحيح المشهور هو الأول.

Bu üç gün orucun en üstün olanı "eyyâm-ı bîz = aydınlık günler" denilen ayın 13, 14 *ve* 15. *günlerinde tutulandır.* 12, 13 *ve* 14. *günlerdeki oruç daha üstündür denilmişse de meşhur olan doğru görüş birincisidir.*

Hadisler

– وعن أَبي هُريرةَ رضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قال : أَوْصَاني خليلي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، بثَلاثٍ : صيَامِ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ مِن كلِّ شَهرٍ ، وَرَكعَتَي الضُّحى ، وأَن أُوتِرَ قَبْلَ أَنْ أَنامَ . متفقٌ عليه .

1261. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi: Dostum *sallallahu aleyhi ve selllem* bana şu üç şeyi; her ay üç gün oruç tutmayı, iki rek'at kuşluk (duhâ) namazı kılmayı ve uyumadan önce vitir namazını edâ etmeyi tavsiye etti.

Buhârî, Savm 60; Teheccüd 33; Müslim, Müsâfirîn 85. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 7; Nesâî, Sıyâm 81, Kıyâmü'l-leyl 28

1267 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1262– وعَنْ أَبي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّه عنهُ ، قالَ : أَوْصَانِي حَبِيبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِثلاث لَنْ أَدَعهُنَّ ما عِشْتُ : بصِيامِ ثَلاثَة أَيَّامٍ مِن كُلِّ شَهْر ، وَصَلاةِ الضحَى ، وَبأَنْ لا أَنَام حَتى أُوتِرَ . رواهُ مسلمٌ .

1262. Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Sevgilim *sallallahu aleyhi ve sellem* bana, yaşadığım sürece asla terketmeyeceğim üç şeyi; her ay üç gün oruç tutmayı, kuşluk namazını kılmayı ve uyumadan önce vitir namazını eda etmeyi tavsiye etti.

Müslim, Müsâfirîn 86. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir

1267 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1263– وَعَنْ عبدِ اللَّهِ بنِ عَمْرِو بنِ العاصِ رَضي اللَّه عنهُما ، قالَ : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « صوْمُ ثلاثَةِ أَيَّامٍ منْ كلِّ شَهرٍ صوْمُ الدهْرِ كُلِّهُ » . متفقٌ عليه .

1263. Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Her ay üç gün oruç tutmak, bütün seneyi oruçla geçirmek demektir**."

Buhârî, Savm 59 ; Müslim, Sıyâm 197. Ayrıca bk. Nesâî, Sıyâm 78, 82

1267 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1264- وعنْ مُعاذةَ العَدَوِيَّةِ أَنَّهَا سَأَلَتْ عائشةَ رضيَ اللَّه عَنْهَا : أَكانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يصومُ مِن كُلِّ شَهرٍ ثلاثةَ أَيَّامٍ ؟ قَالَت : نَعَمْ . فَقُلْتُ : منْ أَيِّ الشَّهْرِ كَانَ يَصُومُ ؟ قَالَتْ : لَمْ يَكُن يُبَالِي مِنْ أَيِّ الشَّهْرِ يَصُومُ . رواهُ مسلمٌ .

1264. Muâze el-Adeviyye'den rivayet edildiğine göre kendisi, Hz. Âişe'ye:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, her ay üç gün oruç tutar mıydı? diye sordu. Âişe:

- Evet, dedi. Bu defa Muâze :

- Ayın hangi günlerinde tutardı? diye sordum, diyor. Âişe:

- Ayın hangi günlerinde tutacağına pek ehemmiyet vermezdi, cevabını verdi.

Müslim, Sıyâm 194. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 70; Tirmizî, Savm 54; İbni Mâce, Sıyâm 29

Muâze el-Adeviyye

Ümmü's-Sahbâ' diye bilinen Basralı bu hanım, sahâbîlerden Abdullah el-Adevî'nin kızıdır. Tâbiûn neslinin orta tabakasına mensup güvenilir bir kimsedir. Sünen sahipleri onun hadislerini rivayet etmişlerdir. Hayatı hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır.

Allah ona rahmet eylesin.

1267 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1265- وعنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّه عنهُ ، قَالَ : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذا صُمْتَ مِنَ الشَّهْرِ ثَلاثاً ، فَصُمْ ثَلاثَ عَشْرَةَ ، وَأَرْبعَ عَشْرَةَ ، وخَمْسَ عَشْرَةَ » رواه الترمِذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ .

1265. Ebû Zer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "(Ey Ebû Zer!) **Ayda üç gün oruç tutacağın zaman, on üç, on dört ve on beşinci günleri tut.**"

Tirmizî, Savm 54. Ayrıca bk. Nesâî, Sıyâm 84

1267 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1266- وعنْ قتادَةَ بن مِلحَانَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قال : كَانَ رَسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يأْمُرُنَا بِصِيَامِ أَيَّامِ البيضِ : ثَلاثَ عشْرَةَ ، وأَرْبَعَ عَشْرَةَ ، وَخَمْسَ عَشْرَةَ . رواهُ أَبُو داودَ .

1266. Katâde İbni Milhân *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize eyyâm-ı bîz'da, ayın on üç, on dört ve on beşinde oruç tutmayı emretti.

Ebû Dâvûd, Savm 68. Ayrıca bk. Nesâî, Sıyâm 84; İbni Mâce, Sıyâm 29

Katâde İbni Milhân

Kays İbni Sa'lebe oğullarından olan Katâde, Hz. Peygamber'den iki hadis rivayet etmiştir. Kendisinden oğlu Abdülmelik ile Yezid İbni Abdullah rivayette bulunmuştur. Efendimiz onun yüzünü mübârek elleriyle sıvazlamıştır. Katâde çok yaşlandığı zaman bütün organları son derece yıprandığı halde yüzü tazeliğini korumuştur. Vefat edeceği zaman yanında bulunan Hıbbân İbnu Umeyr, Katâde'nin yüzünün, bir ayna gibi parladığını söylemiştir.

Allah ondan razı olsun.

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1267- وعنْ ابنِ عبَّاسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا ، قال : كانَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لا يُفْطِرُ أَيَّامَ البِيضِ فِي حَضَرٍ وَلا سَفَرٍ . رواهُ النسَائي بإِسنادٍ حَسنٍ .

1267. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hazarda ve seferde eyyâm-ı bizı oruçsuz geçirmedi. Nesâî, Sıyâm 70

Açıklamalar

Her ay üç gün oruç tutmak, Peygamber Efendimiz'in çok oruç tutmak isteyenlere ısrarla yaptığı tavsiyeler arasındadır. Bununla ilgili bir hayli rivayet bulunmaktadır. Bu tavsiyelerin asıl gerekçesi, Üçüncü hadiste yer almaktadır: *Her ay üç gün oruç tutmak, bütün seneyi oruçla geçirmek demektir*. Bu, şevval orucu bölümünde (bk. 1257 hadis) işaret edildiği ve rakamlarla belirtildiği gibi bir iyiliğe on katı sevap verileceği müjdesinin tabii sonucudur.

1141 numarada da geçmiş olan **birinci hadis**te Hz. Ebû Hüreyre; **ikinci hadis**te Ebü'd-Derdâ hazretleri; burada yer almamakla birlikte bir başka rivayette de Hz. Ebû Zer, hemen aynı ifadelerle Peygamber Efendimiz'in, kendilerine üç şeyi tavsiye ettiğini bildirmektedirler. Her üç rivayette de Resûlullah'ın ilk tavsiyesi, her ay üç gün oruç tutulmasıdır. Kuşluk ve vitir namazı ile ilgili diğer iki tavsiye de aynen tekrar edilmektedir.

Ebû Hüreyre ve Ebû Zer hazretlerinin "**halîlim** = dostum" diye, Ebü'd-Derdâ'nın ise, "**habîbim** = sevgilim" diye nitelendirdikleri Resûl-i Ekrem Efendimiz, bu üç sahâbîsinin fakir kimseler olduklarını dikkate alarak, onların haline en uygun ve onları mânevî bakımdan zengin kılacak olan oruç ve namaz tavsiyesinde bulunmuştur. Çünkü oruç ve namaz bedenî ibadetlerin en şereflisi ve en önde gelenidir. Farzlar dışında Allah rızâsı için yapılacak ibadetlerin en uygun sayısını ve zamanını da ilk iki hadiste bulmaktayız. Bunlar her ay üç gün oruç tutmak, her gün iki rek'at kuşluk namazı kılmak, özellikle uyuduktan sonra uyanmaları zor olan müslümanlar için de uyumadan önce vitir namazını kılıvermek.

Bizim buradaki konumuz, her ay tutulması tavsiye edilen üç gün oruçtur. Nevevî merhum, konunun baş tarafına koyduğu açıklamada bu üç gün oruç için en uygun zamanın, **eyyâm-ı bîz** denilen her ayın 13, 14 ve 15. günleri olduğuna dikkat çekmektedir. Nitekim **beşinci ve altıncı hadisler**de görüldüğü gibi Peygamber Efendimiz, bu üç günü oruçlu

geçirmeyi açıkça tavsiye etmiştir. **Yedinci hadis**te ise, sefer ve hazar hâlinde Efendimiz'in eyyâm-ı bîzı hep oruçlu geçirdiği bildirilmektedir. Yani hem sözlü hem de fiilî sünnet, her ay tutulacak üç gün oruçun eyyâm-ı bîzda tutulması yönünde gerçekleşmiştir. Sadece **dördüncü hadis**te, Peygamber Efendimiz'in, bu üç günlük oruç için gün tayini yapmadan ayın evvelinde, ortasında veya sonunda tuttuğu bildirilmektedir. Bu rivayet, işi biraz daha kolaylaştırmakta ve söz konusu olan sevabın sadece eyyâm-ı bîzda tutulacak üç gün oruç için değil, ayın herhangi bir kesiminde tutulacak üç günlük oruç için de geçerli olduğu müjdesini vermektedir.

Bir kere daha hatırlatalım ki, hadislerde söz konusu olan ay, kamerî aydır. Bizim kullanmakta olduğumuz milâdî senenin ayları değildir. Dolayısıyla günler de Kamerî aya ait günlerdir. Ona göre hesap edilmelidir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Her ay üç gün oruç tutmak, bütün bir seneyi oruçlu geçirmek demektir.
2. Her ay tutulacak üç gün orucun kamerî ayların on üç, on dört ve on beşinci günleri tutulması daha uygundur.
3. Bu üç gün orucunun, kamerî ayın herhangi bir kısmında tutulması da mümkündür.
4. İki rek'at kuşluk namazı kılmak ve uyumadan önce vitir namazını edâ etmek, Peygamber Efendimiz'in tavsiyeleri arasındadır.
5. Hz. Peygamber'in tavsiyeleri ile fiilleri arasında tam bir uyum bulunmaktadır. O, ümmetine tavsiye ettiklerini kendisi de yapmış ve yaşamıştır.

231- باب فضل مَنْ فَطَّر صَائماً
وفضل الصائم الذي يؤكل عنده ، ودعاء الأكل للمأكول عنده

ORUÇLUYU İFTAR ETTİRMEK

BİR ORUÇLUYU İFTAR ETTİRMENİN VE KENDİSİ ORUÇLUYKEN YANINDA YEMEK YENEN KİMSENİN FAZİLETİ, YİYENİN YEDİRENE DUA ETMESİNİN SEVABI

Hadisler

1268– عنْ زَيدِ بنِ خالدٍ الجُهَنِيِّ رَضيَ اللَّه عَنْهُ عَن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « مَنْ فَطَّرَ صَائماً، كانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ غَيْرَ أَنَّهُ لا يَنْقُصُ مِنْ أجْرِ الصَّائمِ شيءٍ » .

رواه الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1268. Zeyd İbni Hâlid el-Cühenî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim bir oruçluyu iftar ettirirse, oruçlu kadar sevap kazanır. Oruçlunun sevabından da hiçbir şey eksilmez."**

Tirmizî, Savm 82. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 44; İbni Mâce, Sıyâm 45

1270 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1269- وعَنْ أُمِّ عمَارَةَ الأَنْصارِيَّةِ رَضِيَ اللَّه عَنْها ، أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم دخَلَ عَلَيْها ، فقدَّمَتْ إِلَيْهِ طَعَاماً ، فَقالَ : « كُلِي » فَقالَت : إِنِّي صائمةٌ ، فقال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ الصَّائمَ تُصلِّي عَلَيْهِ المِلائِكَةُ إِذا أُكِلَ عِنْدَهُ حتَّى يَفْرَغُوا » وَرُبَّما قال : « حَتَّى يَشْبَعُوا » رواهُ الترمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ .

1269. Ümmü Umâre el-Ensâriyye *radıyallahu anhâ*'dan nakledildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün Ümmü Umâre'nin evini teşrif etti. O da hemen Resûl-i Ekrem'e yemek ikram etti. Hz. Peygamber:

- "**Buyur, sen de ye!**" teklifinde bulundu. Ümmü Umâre:

- Ben oruçluyum, dedi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Oruçlu bir kimsenin yanında yemek yiyenler yemeği bitirinceye kadar melekler o oruçluya dua ederler.**"

Hz. Peygamber bazan da "**Yemek yiyenler doyuncaya kadar...**" derdi.

Tirmizî, Savm 66. Ayrıca bk. İbni Mâce, Sıyâm 46

Ümmü Umâre el-Ensâriyye

İsmi Nesîbe binti Kâ'b olan Ümmü Umâre, hem adı hem de künyesiyle meşhur olan Medineli ve Hazrec kabilesine mensup bir sahâbîdir. Kendisi, kocası ve iki oğluyla birlikte Akabe biatında bulundu. Uhud Savaşı'na önce su taşıyıcısı olarak sonra da savaşçı olarak katıldı, yaralandı. Rıd'van bey'atine de iştirak etti. Oğlu Habîb'i Müseylime öldürtünce, Müseylime ile savaşmaya and içti. Öteki oğlu Abdullah ile birlikte Hz. Hâlid İbni Velîd'in komutasında Yemâme Savaşı'na katıldı. Bu savaşta on iki yerinden yaralandı ve bir kolunu kaybetti.

Sünen adıyla meşhur olan dört hadis kitabında üç rivayeti yer alır. Birisi bu hadistir.

Allah ondan razı olsun.

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

- وعَنْ أَنسٍ رَضيَ اللَّه عنهُ ، أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جَاءَ إِلى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ رَضي اللَّه عنهُ ، فَجاءَ بِخُبْزٍ وَزَيْتٍ ، فَأَكَلَ ، ثُمَّ قالَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَفْطَرَ عِندكُمْ الصَّائمونَ ، وأَكَلَ طَعَامَكُمْ الأَبْرَارُ وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ المِلائِكَةُ » . رواهُ أبو داود بإِسنادٍ صحيحٍ .

1270. Enes *radıyallahu anh*'den nakledildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir gün Sa'd İbni Ubâde'nin yanına geldi. Sa'd derhal bir parça ekmek ve zeytin çıkarıp Resûlullah'a ikram etti. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bunları yedikten sonra ona şöyle dua etti:

"**Evinizde hep oruçlular iftar etsin, yemeğinizi iyiler yesin, melekler de duacınız olsun**."

Ebû Dâvûd, Et'ime 54. Ayrıca bk. İbni Mâce, Sıyâm 45

Açıklamalar

Buraya kadar oruç tutmanın kıymetini anlatan hadisleri görmüş bulunuyoruz. Burada ise, kendisi oruçlu olsun olmasın, herhangi bir oruçlu kimseyi iftar ettiren kişinin durumu ile ilgili Sevgili Peygamberimiz'in müjdelerini görüyoruz. **Birinci hadis**te, farz veya nâfile oruç tutan bir kimseyi iftar ettiren insanın, o oruçlu kişi kadar sevap kazanacağı müjdelenmektedir. Ayrıca bunun, oruçlunun sevabına ortak olmak anlamına gelmediği, oruçlunun sevabından hiçbir şeyin noksanlaşmayacağı da ifade edilmektedir.

Öte yandan *iftar ettirmek* deyince mutlaka oruçluyu iyice doyurmak da anlaşılmamalıdır. Nitekim -İbni Huzeyme'nin *Sahih*'indeki (III, 192 - 193) bir başka rivayetten öğrendiğimize göre- sahâbîler, herkesin bir oruçluyu doyuracak kadar imkân bulamayacağını Hz. Peygamber'e arzetmişler, bunun üzerine Efendimiz, *"Allah Teâlâ, bu sevabı, oruçluyu bir hurma veya bir yudum su yahut bir içim süt ile iftar ettirene de verir"* buyurmuştur. O halde sırf bir oruçluyu iftar ettirmek niyetiyle ve elde ne varsa onunla iftar ettirmek, oruçlu kadar sevap kazanmak için yeterli olmaktadır. Bu işte lükse, israfa ve hele gösterişe ve reklama kaçmanın hiçbir anlamı yoktur. Öylesi davranışların vebalinden korkulur.

İkinci hadiste ise, herhangi bir oruçlu kimsenin yanında yemek yenilmesi halinde o oruçlunun kazancı açıklanmaktadır. Yemek yiyenlerin yemekten kalktıkları veya doydukları ana kadar melekler onların yanındaki oruçlu için dua eder, onun bağışlanmasını dilerler. Meleklerin bu duası, o yemeği oruçlunun ikram etmiş olma şartına bağlı değildir. Yemeği oruçlu da ikram etmiş olabilir, yemek yiyenler hep birlike bir başkasının sofrasında da bulunabilirler. Gerçi hadisimizde yemeği Ümmü Umâre kendisi ikram ediyor ama Peygamber Efendimiz'in beyanında ifade geneldir. Yani meleklerin duasının, yemeği oruçlu kişinin ikrâm etmiş olma şartına bağlı olduğunu gösteren herhangi bir ifade bulunmamaktadır.

Peygamber Efendimiz'in Ümmü Umâre'ye *"Sen de ye!"* buyurması, hâne sahibinin yemeğe iştirak etmesi halinde, misafirin daha rahat bir şekilde yemek yiyeceğine işaret olsa gerektir. Oruçlu olmak ise, hâne sahibinin yemeğe iştirak etmemesi için hem mâkul ve meşrû bir mâzeret, hem de yemek sonuna kadar meleklerin duasına muhatap olmasına sebep teşkil etmektedir. O halde oruçlunun gözü önünde yemek yemeyelim diye bir çekimserlik göstermek, ona kazandırılacak sevap açısından doğru değildir.

Üçüncü hadiste ise, bir kimsenin ikram niyetiyle sunmuş olduğu her hangi bir yemeği yedikten sonra, ikram sahibine teşekkür niteliğinde söylenecek söz ve yapılacak dua örneğini görmekteyiz. Sa'd İbni Ubâde hazretleri cömertliğiyle meşhur bir sahâbîdir. Kendisini ziyarete gelen Hz. Peygamber'e, o anda evinde bulunan ekmekle zeytin ikrâm etmiştir. Bu, pek tabii ve çok samimi bir ikramdır. Telâşlanmaya, ne yapacağını şaşırmaya hiç gerek yoktur. Evinde ve elinde olanı ikram etmek kâfidir. Hele misafir, Hz. Peygamber olunca tam bir gönül rahatlığı içinde elde olandan ikram edilebilir. Zira o, durumu çok iyi bilir ve en üstün anlayışı gösterir. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz, o kıymetli sahâbîsinin ikramını memnuniyetle kabul buyurmuş ve memnuniyetini *"Evinizde hep oruçlular iftar etsin, yemeğinizi iyiler yesin, melekler de duacınız olsun"* diye yaptığı dua ile dile getirmiştir.

Efendimiz'in bu duası, iyilik ve iyilerin her vesile ile toplumda yaygınlaşmasını temenni etmek demektir. Beşerî ilişkilerde beklenen gelişme ve güzelleşmelerin gerçekleşebilmesi için öncelikle dindarlara karşı saygılı olma terbiyesini kazanmak gerekmektedir. Kimilerinin

ibadet ederek kazandıkları sevabı, kimilerinin de gösterecekleri saygı ve küçük ikramlarla aynen kazanma şansı vardır. Yeterki insan böylesi bir niyete ve nezakete sahip olsun.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Oruçlu bir kimseyi iftar ettiren, oruçlunun aldığı kadar sevap kazanır.
2. Yanında yemek yenilen bir oruçluya melekler yemek sonuna kadar dua ederler.
3. Misafir, kendisine ikramda bulunan ev sahibine dua ve teşekkür etmelidir.
4. Sevap kazanmak için sayısız sebep ve imkânlar vardır. Bunlardan yararlanmak gerekir.

كتاب الاعتكاف

232- باب فضل الاعتكاف

İTİKÂF BÖLÜMÜ

Hadisler

1271- عنِ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُما ، قالَ : كانَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَعتَكِفُ العَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ . متفقٌ عليه .

1271. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ramazanın son on gününde i'tikâfa çekilirdi.

Buhârî, İ'tikâf 1, 6; Müslim, İ'tikâf 1-4. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 77, 78; Tirmizî, Savm 71; İbni Mâce, Sıyâm 58

1273 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1272- وعنْ عائشة رَضِيَ اللَّه عنها ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يَعْتَكِفُ العَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضانَ ، حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّه تعالى ، ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزواجُهُ مِنْ بعْدِهِ . متفقٌ عليه .

1272. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem,* vefat edinceye kadar ramazanın son on gününde itikâfa girmiştir. Vefatından sonra eşleri itikâfa girmeye devam ettiler.

Buhârî, İ'tikâf 1; Müslim, İ'tikâf 5. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 77

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1273- وعَنْ أبي هُريرة ، رضي اللَّه عنهُ ، قالَ : كانَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَعْتَكِفُ في كُلِّ رَمَضانَ عَشرةَ أيَّامٍ ، فَلَمَّا كَانَ العَامُ الَّذِي قُبِّضَ فِيهِ اعْتَكَفَ عِشرِينَ يَوْماً . رواه البخاريُّ.

1273. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* dedi ki, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* her ramazan on gün itikâfa girerdi. Vefat ettiği senenin ramazanında yirmi gün itikâfa girdi.

Buhârî, İ'tikâf 17. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 78; İbni Mâce, Sıyâm 58

Açıklamalar

İtikâf, sözlükte mutlak olarak bir yerde ve maddî - mânevî, olumlu- olumsuz bir şey üzerinde ısrarla durmak demektir. Dînî bir terim olarak **itikâf**, kulluk ve Allah'a yaklaşmak niyetiyle mescidde belli bir süre durmak (ikâmet etmek) demektir. Hadislerde de görüldüğü gibi itikâf, daha ziyâde ramazan ayında ve oruçlu olarak mescide kapanmak şeklinde uygulanagelmiştir. Gündüzleri oruçla, geceleri de ibadet ve zikirle mescidde geçirmek, bir anlamda tam mânasıyla kulluğa soyunmak demektir. Zarûri ihtiyaçları dışında hiçbir sebeple mescidden dışarı çıkmamaya özen göstermeyi gerektiren itikâf, daha önceki dinlerde de var olan bir ibadettir. Peygamber Efendimiz'in her yıl özellikle ramazan ayında itikâfa çekildiği bilinmektedir. Bu sebeple de itikâf sünnettir.

Birinci hadiste, Peygamber Efendimiz'in, ramazanın son on gününde itikâfa çekildiği bildirilmektedir. İçinde bin aydan daha hayırlı Kadir gecesinin bulunduğu bu günlerde itikâfa girmek, aynı zamanda o mübarek geceyi ihyâ etmeye de imkân vereceği için son derece önemlidir. Bulunmaz bir fırsatın değerlendirilmesi demektir. Hatta bazı rivayetlerde, Hz. Peygamber'in, önceleri ramazanın ortalarında itikâfa girdiğine, Kadir gecesi hakkında bilgi aldıktan sonra ramazanın son on gününde itikâfa çekilmeye başladığına işaret edilmektedir.

İkinci hadiste, Hz. Aişe vâlidemiz, Peygamber Efendimiz'in vefat edinceye kadar ramazanın son on gününde itikâfa çekilmeye devam ettiğini, kendisinden sonra da aynı şeyi muhterem eşlerinin sürdürdüğünü açıkça ifade etmektedir. Bilindiği gibi Efendimiz'in eşlerinin odaları Mescid-i Nebevî'ye bitişik idi. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz, itikâfa çekilmek isteyince odalarından çıkar, sabah namazını kıldırdıktan sonra mescidde kendisi için hazırlanmış olan yere çekilirdi. Birinci hadisin râvilerinden olan Nâfi, Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'nın kendisine Hz. Peygamber'in mescidde itikâfa çekildiği yeri gösterdiğini büyük bir memnuniyetle dile getirmiştir (bk. Müslim, İ'tikâf 2).

Hz. Peygamber'in hanımları kendi hücrelerinde itikâfa çekilmişlerdir. Zira Efendimiz'in, eşleri adına mescide kurulmuş itikâf çadırlarını söktürdüğü, kendisinin o yıl ramazanda değil, şevvâl ayında itikâfa girdiği, rivayetlerin bize naklettiği bilgiler arasındadır. Bu sebeple de müslüman kadınların mescidlerde değil, evlerinde mescid olarak kullandıkları özel köşelerinde itikâfa çekilmeleri uygun bulunmuştur.

Ümmehâtü'l-mü'minîn dediğimiz mânevî annelerimizin, Hz. Peygamber'in her sene gerçekleştirdiği itikâfı, kendisinden sonra sürdürmeleri, onun sünnetini yaşatma gayretlerinin bir sonucudur. Ümmete de aynı gayreti gösterip o sünneti yaşatmak düşer.

Üçüncü hadis, öncelikle ilk iki hadiste verilen Hz. Peygamber'in ramazanın son on gününde itikâfa çekildiği bilgisini tasdik ve teyit etmektedir. Sonra da Efendimiz'in son ramazan ayında itikâfı yirmi gün olarak gerçekleştirdiği bilgisini vermektedir. Vefatından önceki ramazân-ı şerîfte Peygamber Efendimiz, Cebrâil ile Kur'an'ı iki defa mukabele ettiği gibi itikâfı da iki katına çıkarmış olmaktadır. Bu da hayatın sonlarına doğru hayır hasenat ve ibadetleri arttırmanın gerektiğini göstermektedir. Zira Efendimiz, vedâ haccındaki beyanlarıyla dünyadan ayrılma zamanının yaklaştığını ashâbına hissettirmişti. O bu bilgisinin tabii bir sonucu olarak son ramazan ayını mümkün olduğunca yoğun bir ibadetle geçirmiş ve son demleri nasıl değerlendirmek gerektiği konusunda ashâp ve ümmetine yol göstermiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ramazanın son on gününde, mescidde itikâfa girmek sünnettir.

2. Peygamber Efendimiz her sene itikâfa çekilmiştir.

3. Beş vakit namaz kılınan mescidlerde itikâfa girilir.

4. Her yerleşim biriminde en az bir camide itikâf sünnetinin yaşatılması uygun olur.

5. Hanımlar evlerinde itikâfa çekilebilirler.

6. Mescidlere itikâf gibi ibadetlere imkân vermek maksadıyla çadır kurulabilir, özel yerler ayrılabilir.

7. İtikafa çekilmeyi adamış olan kimsenin adağını yerine getirmesi vâciptir.

8. İtikâf niyetiyle mescidde geçirilecek zaman ne kadar olursa olsun güzel görülmüştür.

9. Cinsel ilişki itikâfa aykırıdır, itikâfı bozar. "**Mescidlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. İtikâf için tayin edilmiş hududullah budur. Sakın bu hududa yaklaşmayın** (onu aşmaya kalkışmayın)" [Bakara sûresi (2), 187] âyeti bu hükmün delilidir.

كتاب الحج

233- باب وجوب الحج وفضله

HAC BÖLÜMÜ

HAC İLE İLGİLİ ÂYET VE HADİSLER

Âyet

فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَن دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ الله غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ [97]

"**Yoluna güç yetirenlerin Kâbe'yi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır. Kim inkâr ederse, şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnîdir.**"

Âl-i İmrân sûresi (3), 97

Hac kelime olarak kastetmek, ziyaret etmek demektir. Dinimizde ise, "arefe günü zevâlden bayram günü fecrin doğuşuna kadar Arafat'ta bir süre durmak ve sonra Kâbe'yi tavaf etmek" demektir. Âyette, "yol bulabilenler yani gücü ve imkânı olanlar üzerinde Allah'ın hakkı olduğu" bildirilen işte bu ziyarettir. Biz buna hac diyoruz. Hac, bilindiği gibi İslâm'ın beş şartından olup bu beş şart içinde en son farz kılınandır. Haccın farz olduğuna bu âyet delâlet etmektedir.

"Güç yetirmek" veya *"yol bulabilmek"* ten maksadın, "**azık ve binek**" olduğu Hz. Peygamber tarafından açıklanmıştır (bk. Tirmizî, Hacc 14; İbni Mâce, Menâsik, 6, 16). Hatta Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadîs-i şerîfte (Hacc 3) Peygamber Efendimiz *"Kim, azığa ve kendisini Allah'ın evi Kâbe'ye ulaştıracak bir bineğe sahip olduğu halde haccetmezse, ha yahudi ha hıristiyan olarak ölmüş, hiç farketmez"* buyurmuştur.

Âyet-i kerîmedeki "**kim inkâr ederse**" ifadesi de "şartlarına sahip olduğu halde kim haccetmezse" anlamında yorumlanmıştır. Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'nin belirttiği üzere, İslâm'ın esaslarından herhangi birini terketmek dinden çıkmak gibi bir şeydir. Binaenaleyh

İslâm'ın beş esasından biri olan haccı terkeden kimsenin, yukarıda zikrettiğimiz hadiste görüldüğü gibi, yahudi veya hıristiyana; bir başka hadiste (bk. Müslim, İmân 134) namazı terkeden kimsenin de müşrike benzetilmesi; Hz. Peygamber dönemindeki yahudi ve hıristiyanların namaz kılıp haccetmemeleri, Arap müşriklerinin de haccedip namaz kılmamaları sebebiyle olsa gerektir. Hac, şartlarına sahip olanlar için ömürde bir kere yerine getirilmesi gerekli ve yeterli olan bir **farz**dır. Adanmış olan haccın yerine getirilmesi ve başlanmışken bozulmuş bulunan nâfile haccın kazâsı **vâcip**tir. Henüz kendisine hac farz olmamış kişi ile farz haccı yerine getirmiş olan kimsenin yaptığı hac ise, **nâfile**dir.

Hadisler

1274- وعَنِ ابن عُمرَ ، رضي اللَّه عَنْهُمَا ، أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قَال : بُنِيَ الإسْلامُ عَلَى خَمْسٍ : شَهادَةِ أَنْ لا إله إلا اللَّه وأَنَّ مُحَمَّداً رسولُ اللَّهِ ، وإقَامِ الصَّلاةِ وإيتَاءِ الزَّكَاةِ، وحَجِّ البيْتِ ، وصَوْمِ رَمَضَانَ » متفقٌ عليهِ .

1274. İbni Ömer r*aıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**İslâm dini beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak**."

Buhârî, Îmân 1, 2; Tefsîru sûre (2), 30; Müslim, Îmân 19-22. Ayrıca bk. Tirmizî, Îmân 3; Nesâî, îmân 13

Açıklamalar

1077 ve 1209 numara ile geçmiş olan hadîs-i şerîf, burada haccın İslâm'ın beş temel esasından biri olduğunu göstermek için zikredilmiştir.

İslâm'ın kendisiyle tarif edildiği her şey, hiç şüphesiz son derece önemlidir. Çünkü o, İslâm'ın vazgeçilmez bir esası demektir. Bu sebeple hadisimizde sayılan beş esastan her biri, *farz-ı ayn* niteliğinde olup birilerinin yerine getirmesi ile diğerlerinin üzerinden asla düşmez. Her mükellefin bizzat kendisinin işlemesi gerekir. Dolayısıyla da bu beş esastan her biri, müslümanlık bakımından hayatî bir öneme sahiptir.

İslâm'ın bu beş esası hadisimizde farz oluş sırasına göre sayılmış değildir. Öyle olsaydı, haccın en son sırada yer alması gerekirdi. Zira hac, en son farz kılınmış olan *hem malî hem bedenî* bir ibadettir.

İbadetlerde asıl maksat, Allah emrinin yerine getirilmesi ve dinin yüceltilmesidir. Bu maksat, hacda ümmet çapında gerçekleşmektedir. Çünkü tevhid dininin ilk mâbedi olan Kâbe çevresinde gerçekleştirilen hac, İslâm ümmetinin inanç ve uygulama birliğinin en üst düzeyde göstergesidir. Haccın mü'minler üzerindeki tesirini ancak o ibadeti yerine getirenler bilebilir.

Uygulama açısından üç çeşit hac söz konusudur:

Hacc-ı ifrad: Sadece hac yapmak niyetiyle ihrama girilir. Kâbe’ye ulaşmış olmanın şükrü anlamında Kâbe'nin etrafında yedi kere dolaşmak demek olan kudûm tavafı icra edilir, bu tavafın ilk üç dönüşünde kısa ve çabuk adımlarla biraz çalımlıca yürünür (remel) ve Safa ile

Merve tepeleri arasında yedi kez gidip gelinir yani sa'y yapılır, ihramda kalınır, günü gelince Arafat'a çıkılır, şeytan taşlanır, tıraş olunur ve Kâbe tavaf edilir. Artık bir daha remel ve sa'y yapılmaz.

Hacc-ı temettu': Hac aylarında önce umre niyetiyle mîkat denilen ihrama girme yerlerinden birinde ihrama girilir. Tavaf ve sa'y yapılıp tıraş olunur (umre) ve ihramdan çıkılır. Günü gelince bu defa hac niyetiyle ihrama girilir. Bu tür hac yapanların kurban kesmeleri gerekir.

Hacc-ı kıran: Mîkâtta hem umre hem de hac niyetiyle ihrama girilir. Önce yukarıda tarif edildiği gibi umre yapılır ve ihramda beklenir, hac günü gelince hac yapılır. Bu tür hac yapanların da kurban kesmesi gerekir.

Bir anlamda namazdaki başlama (iftitah) tekbirine benzeyen ihrama girme olayı ile başlayan hac, menâsik denilen bir dizi uygulamadan meydana gelir. Namaz, selâmla bitirildiği gibi hac da tıraş olmak suretiyle sona erdirilir.

Haccetme niyetinin açık bir şekil ve fiille ispatı ve sürdürülmesi anlamına gelen ihram, kişiye her çeşit lezzetleri, rahatı, alışık olduğu âdetlerini terkettirmesi ve çevreye en küçük bir zarar vermemeyi öğretmesi bakımından son derece önemli ve etkili bir uygulamadır.

Hac; ihram, *"lebbeyk Allahümme lebbeyk..."* diye seslenmek demek olan telbiye, tavaf, sa'y, Arafat dağında arefe günü öğleden akşam güneş batıncaya kadar kısa bir süre de olsa ayakta durup dua etmek (vakfe), şeytan taşlama, kurban kesme ve tıraş olma gibi birtakım **sembol niteliğindeki uygulamalar**ın bir araya toplandığı en büyük kulluk hareketidir. Bu niteliği sebebiyledir ki İslâm'ın beş esasının en son farz kılınanı olmuştur. Bu yönüyle hac, kullukta zirveyi temsil eder, yani **o bir kemaldir. En geniş kapsamlı bir kulluk hareketi ve bir ameldir.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm'ın beş esasından biri olarak hac, şartlarını taşıyanlar için farz-ı ayn bir ibadettir.
2. Haccı inkâr eden kâfir olur.

1275- وعنْ أبي هُرَيْرَةَ ، رضي اللَّه عنهُ ، قالَ : خَطَبَنَا رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَقَالَ : «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إنَّ اللَّه قَدْ فَرضَ عَلَيْكُمُ الحَجَّ فحُجُّوا » فقالَ رجُلٌ : أَكُلَّ عَامٍ يا رسولَ اللَّهِ ؟ فَسَكتَ ، حَتَّى قَالَهَا ثَلاثاً . فَقَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوجَبت وَلما استْطَعْتُمْ » ثُمَّ قال : « ذَرُونِي ما تركْتُكُمْ ، فَإِنَّمَا هَلَكَ منْ كانَ قَبْلَكُمْ بكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ ، وَاخْتِلافِهِم عَلى أَنْبِيائِهِمْ ، فإذا أَمَرْتُكُمْ بِشَيءٍ فَأْتوا مِنْهُ مَا استطَعْتُم ، وَإذا نَهَيتُكُم عَن شَيءٍ فَدعُوهُ » . رواهُ مسلمٌ .

1275. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize bir gün bir konuşma yaptı ve:

- "**Ey müslümanlar! Allah size haccı farz kıldı, haccedin**!" buyurdu. Sahâbilerden biri:

- Her sene mi, ey Allah'ın Resulü? diye sordu.

Hz. Peygamber, adam sorusunu üç defa tekrarlayıncaya kadar cevap vermeyip sustu. Sonra şöyle buyurdu:

- "**Eğer "evet" deseydim, her sene haccetmeniz farz olurdu, siz de onu yerine getiremezdiniz**!“ Sonra sözlerine devamla:

- "**Ben sizi kendi halinize bıraktığım sürece siz de beni kendi halime bırakın. Çünkü sizden öncekiler peygamberlerine çok sual sormaları ve aldıkları cevaplar konusunda ihtilâf etmeleri sebebiyle helâk oldular. Bundan dolayı size, bir şey emrettiğim zaman onu gücünüz yettiğince yerine getirin. Herhangi bir şeyi de yasaklarsam ondan da kesin olarak kaçının**!" buyurdu.

Müslim, Hac 412; Nesâî, Menâsik 1. Ayrıca bk. Buhârî, İ'tisâm 2

Açıklamalar

Haccın farz bir ibadet olduğunu ve yerine getirilmesi gerektiğini Kur'ân-ı Kerîm'i te'yiden bildiren hadisimiz, aynı zamanda ümmet olmanın gereklerinden birini de ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'in, *"Ey müslümanlar! Allah size haccı farz kıldı, haccedin!"* emri üzerine, hadisin bir başka rivayetinden öğrendiğimize göre Akra' İbni Hâbis, "Her sene mi?" diye Hz. Peygamber'e ısrarla soru yöneltmiştir. Bu durum Peygamber Efendimiz'in hoşuna gitmemiş ve neticede bilinçli olarak bazı emirlerin genel ifadelerle verildiğini, onlardan ne anlaşılıyorsa öylece amel etmenin daha doğru olacağını açıklamıştır. Birtakım sorularla bazı sınırlamaların getirilmesine vesile olmanın işi iyice zorlaştıracağına dikkat çekmiştir. Hatta Efendimiz geçmişte bazı ümmetlerin, böylesine gerekli, gereksiz çok soru sormaları ve peygamberlerinin açıklamaları üzerinde çokça ihtilâf etmeleri yüzünden helâk olduklarını da hatırlatmıştır. En sonunda da *yasaklara mutlaka uymayı; emirleri ise gücü ölçüsünde yerine getirmeyi* genel tavır ve kaide olarak ortaya koymuştur. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, *"Ben sizi kendi halinize bıraktığım sürece siz de beni kendi halime bırakınız"* ikazı, "Ben size bir şey emretmediğim veya bir şeyden nehyetmediğim sürece siz de bana bir şey sormayın" demektir. Çünkü her soruya verilecek cevap yeni bir sınırlama getirir. Her getirilen sınır da birilerini sıkıntıya sokar. Böyle bir şeye vesile olmamak gerekir. Hatta Efendimiz, bir başka beyanlarında (bk. Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, I, 171) *"Allah, bazı şeyleri unutmaksızın ihmal etmiştir, bunları araştırmayın!"* buyurur. Bir hadîs-i şerîfte ise, (Buhârî, Î'tisâm 3) *"Vebali en ağır olan kişi, daha önce yasaklanmamış olan bir konunun, soru sorarak yasaklanmasına sebep olandır"* uyarısında bulunur.

Peygamber Efendimiz'in bu ifade ve ikazları, her sistemde olduğu gibi, İslâm’da da az çok **bilinçli boşluklar** bulunduğunu, bunun, mükelleflere kolaylık olsun diye yapıldığını göstermektedir. Bu olayda *"Eğer evet deseydim, her sene haccetmeniz farz olurdu, siz de onu yerine getiremezdiniz"* buyurması, Efendimiz'in dinî konulardaki açıklamalarının ümmeti mutlak mânada bağlayıcı olduğunu ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in sözleri, fiilleri ve onaylarından oluşan sünneti hakkında ileri geri sözler söyleyerek uygulama konusunda tereddütler uyandıranlar ve ihtilâflara sebep olanlar, geçmiş ümmetlerin helâkine sebep olan işleri tekrar ediyorlar demektir. Neticeden de bu sebeple korkulur.

"Her sene mi haccedelim?" sorusunun üç defa tekrar edilmesine rağmen, Efendimiz'in cevap vermemesi, haccın ömürde bir defa yapılması gerektiğini hükme bağlamıştır.

Âlimler, bu hadis sebebiyle mutlak olarak verilmiş olan emrin tekrarı gerektirip gerektirmeyeceğini tartışmışlar, sonuçta büyük çoğunlukla tekrarı gerektirmediği kanaatine

varmışlardır. Hanefîler'e göre haccın sebebi olan Kâbe, tekerrür etmediği için, ömürde bir defa Kâbe'yi ziyaret etmekle hac konusundaki mutlak emir yerine getirilmiş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ömürde bir defa haccetmek hac emrinin yerine getirilmesi için yeter.
2. Genel nitelikli emir ve yasakları kendi genellikleri içinde uygulamak ümmet için kolaylık sebebidir.
3. Yasaklara mutlak surette, emirlere gücü ölçüsünde uymak her müslümanın değişmeyen görevidir.
4. Gereksiz sorular, uygulamayı aksatacağı veya durduracağı için felâket sebebi sayılmıştır.
5. Hz. Peygamber'in dînî konulardaki emir ve yasakları ilâhî vahye dayanmaktadır.

1276- وَعنْهُ قال : سُئِلَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَيُّ العَمَلِ أفضَلُ ؟ قال : « إيمانٌ بِاللَّهِ ورَسُولِهِ» قيل : ثُمَّ ماذَا ؟ قال : « الجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ » قيل : ثمَّ ماذَا ؟ قَالَ : « حَجٌّ مَبرُورٌ » متفقٌ عليهِ .

المبْرُورُ هُوَ الَّذِي لا يَرْتَكِبُ صَاحِبُهُ فِيهِ معْصِية .

1276. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- En üstün amel hangisidir? diye soruldu.

- "**Allah ve Resulün'e iman etmektir**" buyurdu.

- Sonra hangisidir? denildi.

- "**Allah yolunda cihad etmektir**" buyurdu.

- Sonra hangisidir? denildi.

- "**Makbul olan hacdır**" buyurdu.

Buhârî, Îmân 18, Hac 4, 34, 102, Umre 1, Sayd 26, Cihâd 1, Tevhîd 47; Müslim, İman 135, Hac 204, 437. Ayrıca bk. Tirmizî, Fedâilü'l-cihâd 22, Hac 88; Nesâî, Hac 4, 5, 6, Cihâd 17; İbni Mâce, Menâsik 3

1288 numara ile tekrar gelecek olan hadis **1279** numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1277- وَعَنْهُ قال : سَمِعْتُ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقولُ : « منْ حجَّ فَلَم يرْفُثْ ، وَلَمْ يفْسُقْ ، رجَع كَيَومِ ولَدتْهُ أُمُّهُ » . متفقٌ عليه .

1277. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* dedi ki, ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim:

"**Kötü söz söylemeden ve büyük günah işlemeden hacceden kimse, annesinden doğduğu gündeki gibi günahsız olarak** (evine) **döner.**"

Buhârî, Hac 4, Muhsar 9, 10; Müslim, Hac 438. Ayrıca bk. Tirmizî, Hac 2; Nesâî, Hac 4; İbni Mâce, Menâsik 3

1279 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1278- وعَنْهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قالَ : « العُمْرَةِ إلى العُمْرةِ كَفَّارَةٌ لما بيْنهُما ، والحجُّ المبْرُورُ لَيس لهُ جزَاءٌ إلاَّ الجَنَّة » . متفقٌ عليهِ .

1278. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Umre ibadeti, daha sonraki bir umreye kadar işlenecek günahlara kefârettir. Mebrûr haccın karşılığı ise, ancak cennettir.**"

Buhârî, Umre 1; Müslim, Hac 437. Ayrıca bk. Tirmizî, Hac 88; Nesâî, Menâsik 3, 5, 77; İbni Mâce, Menâsik 3

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1279- وَعَنْ عَائِشَةَ ، رضي الله عَنْهَا ، قَالَتْ : قُلْتُ يا رَسُولَ اللَّه ، نَرى الجِهَادَ أَفضَلَ العملِ ، أفَلا نُجاهِدُ ؟ فَقَالَ : « لكِنْ أَفضَلُ الجِهَادِ : حَجٌّ مبرُورٌ » رواهُ البخاريُّ .

1279. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resulü! En üstün amel olarak cihadı görüyoruz. Biz hanımlar cihad etmeyelim mi? dedim. Peygamber *aleyhisselâm*:

- "**Fakat** (sizin için) **cihadın en üstünü, hacc-ı mebrûrdur**" buyurdu.
Buhârî, Hac 4, Sayd 26, Cihâd 1

Açıklamalar

Bu dört hadîs-i şerîfin ortak konusu, *hacc-ı mebrûr*dur. **Birinci hadiste,** herhangi bir tarif vermeden en üstün ameller arasında iman ve cihaddan sonra hacc-ı mebrûrun yer aldığı görülmektedir. Ayrıca iman ve cihad, herhangi bir sıfat ile nitelendirilmemişken haccın "**mebrûr**" kelimesiyle birlikte zikredilmiş olması, ancak bu niteliği kazanan haccın "üstün amel" sayıldığı anlamına gelmektedir.

Mebrûr, makbul, me'cûr, gereklerine uygun olarak yerine getirilmiş, günah ve isyan karıştırılmamış, sonrası öncesinden daha iyi, zulüm ve ihanetten arındırılmış, ihlâs ve samimiyetle yerine getirilmiş demektir. Nitekim **ikinci hadiste** bu duruma**,** "*Kötü söz söylemeden ve büyük günah işlemeden hacceden kimse, annesinden doğduğu gündeki gibi günahsız olarak evine döner"* diye açıklık getirilmektedir. Burada söz konusu olan günahlar büyük küçük bütün günahlardır. Kul hakkı konusunda da ümitli olmak mümkündür. Çünkü yüce Rabbimiz dilerse, alacaklıyı razı edip istediği kulunu afeder. Bunu önleyecek hiçbir güç söz konusu değildir. Binaenaleyh, bir başka hadiste bildirildiği üzere *"İslâm olmak, hicret etmek ve hac yapmak, geçmiş günahları ortadan kaldırır"* (Müslim, Îmân 192).

Üçüncü hadiste ise, mebrûr haccın karşılığının doğrudan doğruya cennet olduğu müjdesi verilmektedir. Ahkâm ve âdâbına riayet edilerek ihlâs ile yerine getirilen haccın cennetle mükâfatlandırılması, onun üstün faziletini gösterir. Ayrıca **üçüncü hadiste**, umrenin fazileti de iki umre arasındaki günahların affı olarak bildirilmiştir. Bu da umre ibadetine büyük bir teşviktir.

Umre; umre niyetiyle, belirli yerlerde (mîkat) ihrama girip, Kâbe'yi tavaftan sonra Safa ile Merve arasında sa'y yapmak ve daha sonra da tıraş olup veya saçları biraz kısaltarak ihramdan çıkmaktan ibarettir.

Dördüncü hadis, mebrûr haccın bir başka niteliğine ve dolayısıyla fazilet ve üstünlüğüne açıklık getirmektedir. Hz. Âişe vâlidemizin cihadın üstünlüğünü görerek biz hanımlar da cihad yapmalı değil miyiz? sorusuna Peygamber Efendimiz, hanımlara hacc-ı mebrûru en üstün cihad olarak tavsiye etmektedir. Hadisin burada zikredilmeyen diğer rivayetlerindeki bazı ifadeleri de dikkate aldığımızda, hacc-ı mebrûrun, hanımlar için en üstün, en güzel ve en uygun cihad olduğu anlaşılmaktadır. Bir hadiste de (bk. İbni Mâce, Menâsik 8), *"Yaşlı, güçsüz ve kadınların cihadı hacdır"* buyurulmaktadır.

Korkaklığını ileri süren bir kişiye Efendimiz, *"Güç, kuvvet ve kahramanlık istemeyen cihada, hacca gel, katıl!"* (bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 7-8) buyurmuştur. Kadınlar için *"Çarpışmasız cihad vardır; hac ve umre"* (bk. İbni Mâce, Menâsik 8) hadisi ile yine kadınlar için *"Hac ne güzel cihaddır"* (Buhârî, Cihâd 62) hadisi de hatırlanacak olursa, haccın cihad niteliği iyice anlaşılır. Zaten Âişe vâlidemiz de *"Hz. Peygamber'den bu cevabı aldıktan sonra hiçbir sene hacca gitmeyi ihmal etmedim*" der (bk. Buhârî, Sayd 26).

Şuna da işaret edelim ki burada zikrettiğimiz hadislerden asla haccın zayıflar, yaşlılar ve kadınlar için emredilmiş bir görev olduğu sanılmamalıdır. Bu hadislerde haccın, sayılan grublar için "cihad niteliğinde olduğu" yani cihada eş fedâkarlıklar gerektirdiği ifade buyurulmaktadır. Aslında bu tesbitler haccın, bütün ümmet için bir **çarpışmasız cihad** yani soğuk harp demek olduğunu anlatmaktadır. Dikkat edilirse hac mevsiminde dünyanın her yöresinden kara, hava ve deniz yollarıyla Kâbe'ye bir harekât başlar. Ancak bu harekâtta, çarpışma, kavga, kötü söz, öldürme, yaralama, çevreye zarar verme söz konusu olamayacağı gibi harem bölgesindeki hiçbir bitki ve canlıya zarar vermeme, hatta ihrama girdikten sonra kendi başından bir kıl bile koparmama gibi tam anlamıyla "**zararsızlık**" ifade eden bir tavır istenmektedir. Telbiye, remel, sa'y, sa'y ederken iki yeşil direk arasında hızlanmak demek olan hervele, vakfe, şeytan taşlama, tavaf gibi son derece hareketlilik isteyen birçok amelin bir arada bulunduğu hac ibadeti, kendine has hükümleri yanında uygulama alanları ve zamanı bakımından büyük önem arzetmekte, eğitilmiş mü'min aramaktadır. Bu yönüyle de tam bir cihaddır ve bütün dünya müslümanlarıyla birlikte bir iman ve İslâm şoku yaşamaktır. Bu evrensel ibadet uygulamasının kaide ve gereklerine uyulduğu ölçüde hac, **mebrûr** olur. Dolayısıyla mebrûr hac için verilmiş müjdelere kavuşma imkânı doğar.

Hadislerden Öğrendikleimiz

1. Hacc-ı mebrûr, iman ve cihad gibi "en üstün" nitelikli amellerimizdendir.
2. Hacc-ı mebrûr, kötü söz ve isyan karıştırılmamış hac demektir.
3. Hacc-ı mebrûr'un karşılığı cennettir.
4. Hacc-ı mebrûr yapan kimseler, bütün günahlarından arınırlar, doğdukları günde olduğu gibi günahsız olarak yurtlarına dönerler.
5. Hac, kadınlar için en büyük cihad demektir.

1280- وَعَنْهَا أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قَالَ : « ما مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ مِنْ أنْ يعْتِقَ اللَّه فِيهِ عبْداً مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ » . رواهُ مسلمٌ .

1280. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Allah'ın, cehennemden en çok kul âzat ettiği gün, arefe günüdür.**"

Müslim, Hac 436. Ayrıca bk. Nesâî, Menâsik 194; İbni Mâce, Menâsik 56

Açıklamalar

Kurban bayramı gününden önceki güne arefe adı verilmiştir. Hacca giden müslümanlar o gün Arafat'ta haccın rükünlerinden biri olan vakfe görevini yerine getirirler. Bu sebeple de o güne arefe günü denilmiştir.

Arefe günü zevalden sonra akşam güneş batıncıya kadar bir süre Arafat dağında vakfe yapmak haccın iki rüknünden birincisidir. Bu imkânı bulamayan veya kaçıran kimsenin haccı sahih olmaz.

Arefe günü tam bir dua ve niyaz zamanıdır. Allah Teâlâ kendisine dua edilmesinden ve bağışlanma dilenmesinden hoşnut olur. Peygamber Efendimiz işte bu gerçeğe işaretle Allah Teâlâ'nın o gün, her zamankinden fazla müslümanı cehennemden âzat ettiğini, yani kullarını bağışladığını ifade buyurmakta ve böylece ümmet-i Muhammed'e cidden pek büyük bir müjde vermektedir.

Tabiatıyla bu müjde aynı zamanda arefe gününün faziletini de göstermektedir. Hatta kimi âlimler, "Günlerin en faziletlisi arefe günüdür" görüşünü benimserler. *"Üzerine güneşin doğduğu en faziletli gün cum'adır"* hadisi (Müslim, Cum'a 17,18), haftanın günleri içinde cumanın üstünlüğünü ifade eder. Yıl içinde de arefe, en faziletli gündür. 1252 numaralı hadisin açıklamasında belirtildiği gibi bu iki hadis arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Arefe günü müslümanların en çok bağışlandığı mübarek bir gündür.

2. Hac ibadetinin bir bütün olarak ihtiva ettiği faziletin yanında her bir cüzünün de ayrı ayrı fazileti vardır.

3. Arefe günü Arafat'ta haccın birinci rüknü olan vakfe görevi yerine getirilir.

1281- وعنِ ابنِ عباسٍ ، رضي اللَّه عنهُما ، أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « عُمرَةٌ في رمَضَانَ تَعدِلُ عَمْرَةً أَوْ حَجَّةً مَعِي » متفقٌ عليهِ .

1281. Abdullah İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ramazan ayında yapılan umre, tam bir hac sayılır, yahut da benimle birlikte yapılmış bir haccın yerini tutar.**"

Buhârî, Umre 4; Müslim, Hac 221. Ayrıca bk. Tirmizî, Hac 55; Ebû Dâvûd, Menâsik 89; Nesâî, Sıyâm 6; İbni Mâce, Menâsik 45

Açıklamalar

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi **umre;** umre niyetiyle, mîkat denilen belirli yerlerde ihrama girmek, Kâbe'yi tavaf etmek, Safa ile Merve arasında sa'y yapmak ve tıraş olmak veya saçları biraz kısaltmak suretiyle yerine getirilen bir ziyaret ve ibadettir.

Senenin her gününde yapılabilen umre, ramazan-ı şerîf gibi her ibadetin değerinin son derece arttığı bir mevsimde yapılacak olursa, daha büyük bir kıymet kazanır. Hadisimiz bu kıymetin derecesini bildirmekte, *başlı başına bir hac* değerinde olduğu müjdesini vermektedir. İkinci bir anlatım olarak da *Resûl-i Ekrem Efendimiz'in maiyyetinde yapılan bir hac* gibi değerli olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak bu değerin, "kazanılacak sevap bakımından" olduğu unutulmamalıdır. Yoksa her bakımdan tam bir hac gibidir demek değildir. Önemli olan sonuçtur, o halde umre yapacak olanların bu müjdeyi dikkate almaları pek tabiidir.

Bu hadîs-i şerîf, umrenin ramazan ayında yapılmasını teşvik etmektedir. Ayrıca bize, *"İbadetin fazileti, vaktin faziletiyle artar"* kaidesini hatırlatmaktadır.

Her ne kadar yukarıda umrenin, senenin her gününde yapılabileceğine işaret etmişsek de İmam Ebû Hanîfe'ye göre, senenin beş gününde (arefe ve kurban bayramının dört günü) umre yapmak mekruhtur. Bunun dışındaki günlerde imkân bulabilen kimseler için umre yapmanın vâcip mi, sünnet mi olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefîler'e göre "umre sünnettir."

" **Hac ile umreyi Allah rızâsı için tamamlayınız!**" âyeti [Bakara sûresi (2), 196], umrenin vâcip olduğunu değil, -bilhassa âyetin devamı da göz önüne alınınca başlanmış olan hac ve umrenin tamamlanması ge-reğini ortaya koymaktadır. Bu sebeple başlanmış olan hac ve umrenin bitirilmesinin vâcip olduğu konusunda bütün âlimler görüş birliği içindedirler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, ramazan ayında umre yapılmasını teşvik etmiştir.
2. İbâdetlerin değeri icra edildikleri zamanların değeriyle artar. Bu sebeple ramazan umresi, sevap bakımından tam bir hac yerine geçer.
3. Müslümanlar yapacakları ibadetlerin zamanlamasına önem vermelidirler.

1282– وَعَنْهُ أنَّ امرَأَةً قالَتْ : يا رَسُولَ اللَّهِ ، إنَّ فَريضَةَ اللَّهِ على عِبَادِهِ في الحجِّ ، أَدْرَكَتْ أبي شَيخاً كَبِيراً ، لا يَثبُتُ عَلى الرَّاحِلَةِ أَفَأْحُجُّ عَنهُ ؟ قال : « نعم » . متفقٌ عليهِ.

1282. Yine İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre bir kadın:

- Ey Allah'ın Resulü! Hac farîzası hakkındaki Allah'ın emri, babamın hayvan üzerinde duramayacak kadar yaşlı olduğu bir döneme denk geldi. Onun yerine ben haccedebilir miyim? dedi. Hz. Peygamber:

- "**Evet, haccedebilirsin**" buyurdu.

Buhârî, Hac 1, Cihâd 154, 162, 192, Edeb 68; Müslim, Hac 407, Fedâilü's-sahâbe 135, 137. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Menâsik 25; Nesâî, Hac, 22, 23, Kudât 9, 10

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1283– وعن لقَّيطِ بنِ عامرٍ ، رضي اللَّه عنهُ ، أَنَّهُ أَتى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَقَال : إنَّ أبي شَيخٌ كَبيرٌ لا يستَطِيعُ الحجَّ ، وَلا العُمرَةَ ، وَلا الظَّعَنَ ، قال : « حُجَّ عَنْ أَبِيكَ واعْتمِرْ».

رواهُ أَبو داودَ ، والترمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ صحيح .

1283. Lakît İbni Âmir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre kendisi Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip:

- Babam çok yaşlıdır. Ne hac, ne umre yapabilir, ne de sefere çıkabilir. (Ne emir buyurursunuz?) dedi. Hz. Peygamber de:

- "**O halde babanın yerine sen haccet ve umre yap**!" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Menâsik 25; Tirmizî, Hac 87. Ayrıca bk. Nesâî, Menâsik 2, 10; İbni Mâce, Menâsik 10

Lakît İbni Âmir

Lakît İbni Âmir ile 1246 numaralı hadisin râvisi Lakît İbni Sabire'nin aynı kişi olma ihtimali oldukça kuvvetlidir. Bilgi için oraya bakılmalıdır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu iki hadîs-i şerîf, başkasının yerine haccetmek yani hacda niyâbet konusunu açıklığa kavuşturmaktadır. **Birinci hadis**, Resûlullah'a soru soran kadının Has'am kabilesinden olması sebebiyle Has'amiyye hadisi diye bilinir. Hadisin buraya alınmamış olan baş kısmı şöyledir: Peygamber Efendimiz Vedâ haccında, terkisinde amcası Abbas'ın büyük oğlu Fazl bulunduğu halde Müzdelife'den Mina'ya dönerken bir ara Yemenli Has'am kabilesinden bir genç kadın Peygamber Efendimiz'e yaklaşır. Bir taraftan Efendimiz ile kadın arasında hadisteki soru-cevap konuşması geçerken bir taraftan da Fazl İbni Abbas ve kadın birbirine bakışmaya başlarlar. Durumu farkeden Hz. Peygamber, mübarek eliyle Hz. Fazl'ın başını öte tarafa çevirir.

Has'amlı kadının, "*Hac farîzası hakkındaki Allah'ın emri, babamın hayvan üzerinde duramayacak kadar yaşlı olduğu bir döneme denk geldi*" demesi, yerine haccetmek istediği babasının aczini tam olarak ortaya koymaktadır. Babası yeni müslüman olduğu için mi yoksa hac kendisine farz olacak zenginliğe yeni eriştiği için mi bu durumla karşılaşıldı bilinmemektedir. Aslında bu nokta netice itibariyle pek de önemli değildir. Mühim olan o zatın hacca gidemeyecek derecede yaşlı ve bitkin olmasıdır. Peygamber Efendimiz'in, *"Evet, babanın yerine haccedebilirsin"* buyurması, hacca vekil gönderme kapısını açmıştır. **İkinci hadis**te de aynı durumla karşılaşmaktayız. Bütün fark burada, babasının durumunu anlatıp ona vekâleten hac ve umre yapıp yapamayacağını soran bir erkek, Lakît İbni Âmir'dir.

Bilindiği üzere hac, hem malî hem de bedenî bir ibadettir. Namaz gibi sırf bedenî ibadetlerde vekâlet câiz değildir. Zekât gibi sırf malî ibadetlerde ise, vekâlet câizdir. Hac da ise ancak acz halinde vekâlet câiz, kudret halinde câiz değildir. Nitekim her iki hadiste de yerine haccedilmesine Peygamber Efendimiz'in izin verdiği mükelleflerin, çok yaşlı,

yolculuğa çıkamayacak hatta binit üzerinde duramayacak derecede bitkin oldukları açıkca ifade edilmiştir. Buna rağmen başkasının yerine haccetmek konusunda "câizdir", "câiz değildir" gibi farklı görüş beyan eden âlimler de olmuştur. Ancak meselenin özü, ölünceye kadar acz halinin devamı şartıyla hacda vekâlet câizdir. Yapılan haccın, kendisi namına hacca gidilen kişi için mi yoksa vekil giden adına mı gerçekleşeceği de tartışmalıdır. İmam Muhammed'e göre hac, vekil giden adına gerçekleşir; gönderen de yaptığı harcamaların sevabını alır.

Birinci hadis'te Peygamber Efendimiz'in bir sünnetine daha şahit olmaktayız. Efendimiz, eğer hayvanın taşıma gücü yerinde ise, yolculukta, terkisine bir sahâbîyi alma âdetinde idi. Terkiye alınan kişiye Arapça'da *redîf* denir. Efendimiz'in redîfi olma şerefine ermiş otuz kadar sahâbî bulunmaktadır.

Ayrıca birinci hadisin râvisi Abdullah İbni Abbas'ın, bu hadisi ağabeyi Fazl'dan dinlemiş olma ihtimali daha güçlü gözükmektedir. Kendisinin olayı bizzat müşehade etmiş olma ihtimali varsa da oldukça zayıftır. Bu takdirde hadis, hadis usulü açısından **sahâbe mürseli** niteliğindedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Acz halinde bulunan kimseye vekâleten haccetmek câizdir.
2. Kızı babası adına haccedebilir. Yani erkeğe vekâleten kadının haccetmesi câizdir.
3. Hayvanın güçlü-kuvvetli olması halinde terkiye adam almak câizdir.
4. Kadınların ihramlı iken yüzlerinin açık olması câizdir.
5. Bir âlim, şer'î açıdan sakıncalı bir durum görünce onu uygun bir şekilde önlemelidir. Nitekim Hz. Peygamber Fadl'ın başını başka tarafa çevirmek suretiyle kadınla karşılıklı bakışmalarını önlemiştir.
6. İhtiyaç halinde kadın, erkeğe fetva sorabilir.
7. Bir kimse kendi adına haccetmemiş bile olsa, başkası namına hacca gidebilir.
8. Anne-babaya bakmak, hizmetlerinde bulunmak, borçlarını ödemek, gerekirse yerlerine hacca gitmek çocukların vazifesidir.

1284- وعَنِ السائبِ بنِ يزيدَ ، رضي اللَّه عنهُ ، قال : حُجَّ بِي مَعَ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، في حَجةِ الوَداعِ ، وأَنَا ابنُ سَبعِ سِنِينَ . رواه البخاريُّ .

1284. Sâib İbni Yezîd *radıyallahu anh* şöyle dedi: Ben yedi yaşımda iken, Vedâ haccında Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in maiyyetinde bana da haccettirdiler.
Buhârî, Sayd 25

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1285- وَعنِ ابنِ عبَّاسٍ ، رضي اللَّه عَنْهُمَا ، أَنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، لَقِيَ رَكْباً بِالرَّوْحَاءِ ، فَقَالَ : « من القَوْمُ ؟ » قَالُوا : المسلِمُونَ . قَالُوا : منْ أَنت ؟ قَالَ : « رسولُ اللَّهِ » فَرَفَعَتِ امْرَأَةٌ صَبِياً فَقَالَتْ أَلهَذا حجٌّ ؟ قَالَ : « نَعَمْ ولكِ أَجرٌ » رواه مُسلمٌ .

1285. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ravhâ denilen yerde bir grupla karşılaştı:

- "**Siz kimlersiniz**?" diye sordu. Onlar:

- Biz müslümanlarız, peki sen kimsin? dediler. Hz. Peygamber:

- "**Ben Allah'ın Resulüyüm**" buyurdu. Bunun üzerine içlerinden bir kadın, (kucağındaki) küçük bir çoçuğu Peygamber'e doğru havaya kaldırarak:

- Bunun için de hac var mı? diye sordu. Resûl-i Ekrem:

- "**Evet, ona hac, sana da sevap vardır**" buyurdu.

Müslim, Hac 409, 410, 411. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Menâsik 8; Tirmizî, Hac 83; Nesâî, Hac 10; İbni Mâce, Menâsik 11

Açıklamalar

Bu iki hadîs-i şerîf, küçük çocukların haccettirilmesi ile ilgili durumu açıklığa kavuşturmaktadır. **Birinci hadis**in râvisi olan Sâib İbni Yezid *radıyallahu anh,* kendisi yedi yaşında iken Vedâ haccına iştirak ettirildiğini bildirmektedir. Tirmizî'nin rivayetinde babasının, bir başka rivayette ise, annesinin kendisini hacca götürdüğünü ifade etmektedir. Rivayetler birleştirilince Sâib'in, anne ve babasıyla birlikte Vedâ haccına iştirak ettiği anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi Peygamber Efendimiz'in, Medine döneminde hicretin 10. yılında yaptığı yegâne hacca, ashâbıyla vedâlaştığı için Vedâ haccı denilir. Efendimiz'in bu hac esnasında irad ettiği hutbeler de Vedâ hutbesi olarak bilinir.

Sâib, yedi yaşında mümeyyiz bir çocukken bu hacca iştirak etme şerefine kavuşmuştur. 181 numara ile daha önce geçmiş olan **ikinci hadis**te ise, henüz annesinin kucağında hiçbir şeyden haberi olmayan (gayr-i mümeyyiz) bir yavruya yaptırılan haccın geçerli (sahih), çocuğun annesine de ona yardımcı olduğu için sevap olduğu Efendimiz tarafından açıklanmaktadır.

İslâm âlimleri, bulûğ çağından önce çocukların yaptığı haccın nâfile hac olarak sahih olduğunu ancak bulûğ çağından sonra imkân bulabilenlerin haccetmesi gerektiğini, önceki haclarının onları farz olan hac görevinden muaf tutmayacağı görüşündedirler.

Çocukların namaz ve benzeri ibadetlere alıştırılması ne kadar önemli ve gerekli ise, hac ibadeti için de aynı gerekçe ile çocuklara hac yaptırmanın yerinde ve faziletli bir iş olduğu açıktır. Nevevî merhum da bu hususa dikkat çekmek için bu iki hadisi burada zikretmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Küçük çocuklara hac yaptırmak câiz ve yapılan hac sahihtir.
2. Sonradan hac yapma şartlarına sahip olan kimseler için çocukken yaptıkları hac kâfi gelmez. Onlar tekrar farz olan haclarını edâ etmelidirler.
3. Küçük çocukları hacca götüren anne-babaya ayrıca sevap vardır.

1286- وَعَنْ أ نسٍ ، رضي اللَّه عنهُ ، أنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حَجَّ على رَحْلٍ ، وَكَانتْ زامِلتَهُ . رواه البخاريُّ .

1286. Enes *radıyallahu anh*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, erzak ve eşyâsı da aynı deve üzerinde olduğu halde deve ile hacca gitmiştir.

Buhârî, Hac 3. Ayrıca bk. İbni Mâce, Menâsik 4

Açıklamalar

Hadisin râvisi Hz. Enes, azık ve eşyası aynı deve üzerinde olduğu halde hacca gitmişti. Kendisi asla cimri bir insan değildi. Belki de böyle düşünecekleri dikkate alarak bu davranışının sebebini açıklamak istemiş ve "*Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, azığı ve eşyası da aynı deve üzerinde olduğu halde deve ile hacca gitti*" demiştir.

Hz. Enes bu açıklamasıyla, hem sünnete uymuş olmak için yanında azığı ve eşyasını taşıyan ayrı bir deve (zâmile) götürmediğini belirtmiş, hem de Resûl-i Ekrem Efendimiz'in pek sade ve mütevazi bir şekilde azık ve eşyasını yüklediği deveye binerek haccettiğini haber vermiştir.

Peygamber Efendimiz hayatında bir kere haccetmiştir. O da Vedâ haccıdır. O sırada Efendimiz istese, azık ve eşyasını taşıyacak ayrıca deve veya develer sevkedebilirdi. Ancak o, mümkün olduğunca az eşyâ ve yiyecek almak ve onları da bindiği deveye (râhile) yüklemek suretiyle bu haccını gerçekleştirmiştir. Böylece Efendimiz'in devesi, hem binit hem de erzak taşıyıcı (râhile ve zâmile) görevini yapmıştır.

Bu tutum ve davranış, hac yolculuğunda gösterişten ve riyâdan uzak, mütevazi ve fakat temiz ve vakur olmanın ehemmiyetini gösterir. Günümüzde de markası ve firması ne olursa olsun, kişiyi azığı ve eşyası ile birlikte, temiz bir şekilde hacca götürüp getirecek araçlarla haccedilmesi, gösterişe kaçılmaması, hac ibadetinden beklenen neticenin elde edilmesi için daha uygun olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, daima tabii, sâde, gösterişten uzak ve mütevazi davranırdı. Yüz binlerin iştirak ettiği Vedâ haccında da Efendimiz bu tavrını korumuştur.
2. Sahâbîler mümkün mertebe Efendimiz gibi davranmaya dikkat ve titizlik gösterirlerdi.
3. Kula, kul gibi davranmak yaraşır.

1287- وَعَنِ ابنِ عبَّاسٍ ، رضي اللَّه عَنْهُمَا ، قَالَ : كَانَت عُكاظُ وَمجَنَّةُ ، وذو المجَازِ أَسْواقاً في الجَاهِلِيَّةِ ، فَتَأَثَّمُوا أن يَتَّجرُوا في المَوَاسِمِ ، فَنَزَلَتْ : { لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أن تَبْتَغُوا فضلاً مِن رَبِّكُم } [البقرة : 198] في مَوَاسِمِ الحَجِّ . رواهُ البخاريُّ.

1287. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi: Ukâz, Mecinne (Micenne) ve Zülmecâz İslâm öncesi dönemde meşhur panayır yerleri idi. Bu sebeple İslâm döneminde (bazı müslümanlar) bu pazarlarda alış - veriş yapmayı günah sandılar. Bunun üzerine hac mevsiminde **"Alış - veriş yaparak Rabbinizin fazl ve kereminden istifade etmenizde sizin için bir günah yoktur**" âyeti indi.

Buhârî, Hac 150, Büyû 1, Tefsîru sûre (2), 24

Açıklamalar

Abdullah İbni Abbâs hazretleri bu beyanı ile hac ibadetini yerine getirirken ticaret de yapılabileceğini ortaya koymaktadır. Araplar'ın İslâm öncesi dönemde ve özellikle hac mevsiminde Mekke civarında umumi pazarlar kurdukları, oralarda alış-veriş yaptıkları hatta şiir ve edebiyât yarışmaları düzenledikleri bilinmektedir. İbn Abbâs hazretleri bu dört büyük pazar veya panayırdan üç tanesinin adını vermiştir. Bir de Hubâşe panayırı vardır. Bu panayırların en büyüğü ve en uzun süreli olanı zilkade ayının başında kurulup yirmi gün süren Ukâz panayırı idi. Hz. Peygamber peygamberlik öncesi dönemde Kus İbni Sâide'nin ünlü hitâbesini bu panayırda dinlemişti.

İslâm geldikten sonra müslümanların bir kısmı, bu eski Câhiliye dönemi panayırlarında hac mevsiminde ticaret yapmayı hoş karşılamamışlar, aksi halde günah işleyecekleri kaygısına kapılmışlardı. Bunun üzerine nâzil olan Bakara sûresi'nin 198. âyeti, hac mevsiminde müslümanların alış - veriş yaparak Rablerinin fazl ve kereminden istifade etmelerinde herhangi bir günah bulunmadığını bildirdi. Böylece hac ibadetinin îfâsı için mukaddes topraklara giden kimselerin ticaret yapmalarında herhangi bir sakınca bulunmadığı kesinleşmiş oldu.

Günümüzde hacca gidenlere oralara ticaret için değil, ibadet için gittikleri hatırlatılarak âdeta ticaret yapmamaları önerilmektedir. Bu, ticaretin haram veya yasak olduğunu değil, ticarete dalarak hac ibadetinden elde edecekleri mânevî feyz ve bereketi kaçırmamaları anlamında bir uyarıdır. Yoksa bir insan sırf ticaret veya geçimini sağlamak maksadıyla işçi olarak oralara gitse ve hac mevsiminde de haccetse, haccı sahihtir.

Hac, bir anlamda en büyük dinî turizm olayıdır. Hele günümüzde milyonlarca insanın aynı anda aynı mekânlarda bulunması dikkate alınırsa, elbette o kadar insan arasında sadece mânevî değil maddî ve ticarî birtakım muamelelerin olması hem kaçınılmaz hem de oldukça tabiidir. Bu sebeple hacıların oralarda alış-veriş yapmalarını ve ticaretle iştigal etmelerini garipsememek gerekmektedir. Ancak bütün vaktini ticarete tahsis etmek, elbette hac niyetiyle gitmiş bir kimse için uygun olmaz. İbadeti de ticareti de kararınca yapmak gerekir.

Memleket ve yörelerin örf ve âdetine göre aşırıya kaçmadan dönüşte eş-dost ve akrabaya hediye edilmek üzere bazı şeyler almak anlayışla karşılanmalıdır. Ancak bu konuda da oldukça mûtedil davranılması gerekir. Fuzûli harcama ve israfa yol açılmamalıdır. Mukaddes topraklara olan hasret, özlem ve saygıyı arttırıcı olumlu tavırlar sergilemek herhalde hac ibadetini yerine getirme bahtiyârlığına kavuşmuş insanlara daha çok yakışır.

Hac-ticaret ilişkisi söz konusu olunca, halkımız arasında hacı olan kimsenin bir daha ticarî hayata dönmemesi, tartı - terazi başına geçmemesi gerektiği şeklindeki yanlış bir kanaate de işaret etmek yerinde olacaktır. Oysa tam aksine hac ibadetini yerine getirmiş bir müslümanın, eskisinden daha dürüst bir şekilde işinin ve ticaretinin başında olması gerekir. Namaz kılan bir müslüman ne kadar dürüst olmak zorunda ise, haccetmiş olan müslüman da aynı şekilde dürüst olmak zorundadır. Öteki ibadetleri yerine getiren müslümanlar nasıl geçimlerini sağlamak, üretmek için çalışmak zorunda iseler, haccetmiş kişiler de aynı şekilde çalışmak zorundadırlar. Ama onlara yakışan tam anlamıyla dürüst olmaya çalışmak, "hacı" sıfatını asla birtakım sahtecilikleri ört-bas etmek için kullanmamaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hac mevsiminde ticaret yapmak serbesttir.

2. Hacceden kimselerin iş ve ticaret hayatından el etek çekmesi diye bir şey söz konusu değildir.

3. “Haccı koruyamam” veya “tutamam” gibi sudan bahanelerle şartlarını elde etmiş olanların haccı ertelemeleri doğru değildir.

4. Önemli olan ibadetlerin bize kazandırdığı dürüstlüğü günlük hayatımıza aktarabilmek ve böylece müslümanca yaşamanın mutluluğunu hem tatmak hem de çevremizde bulunanlara telkin etmektir.

5. İslâm'da alış-veriş, sadece cuma günü iç ezanından cumanın farzı kılınıncaya kadar yasaktır. Bunun dışında her zaman ve her yerde serbesttir.

كتاب الجهاد

234- باب فضل الجهاد

CİHÂDIN FAZÎLETİ

Âyetler

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَات وَالأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلاَ تَظْلِمُواْ فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ وَقَاتِلُواْ الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَآفَّةً وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ [36]

1. "Allah'a ortak koşan müşrikler nasıl sizinle topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilesiniz ki, Allah günahlardan korunanlarla beraberdir."
Tevbe sûresi (9), 36

Hangi kesimden ve hangi gruptan olursa olsun, müşrikler, mü'minlere karşı toptan savaşa giriştikleri takdirde, bütün mü'minlerin bir araya gelerek, birlik ve beraberlik içinde onlara karşı topyekûn savaş açmaları gerekir. Bu emirde şu ay veya bu ayda gibi herhangi bir kayıt yoktur. Bunu belirtmemizin sebebi âyetin başında haram aylardan bahsedilmesidir. Bu ayların haramlığının anlamı, Allah için olan cihadın yasaklığı değildir. Haksız savaş ise sadece bu aylarda değil, her zaman haramdır. Müşriklerin genel karakteri helâl haram tanımamak ve fırsat buldukça mü'minlere saldırmak, kıtâle girişmektir. Onlar böyle davrandıkça hiçbir zaman ve mekân farkı gözetilmeksizin müşriklere karşı cihâd etmek, terki ve ertelenmesi caiz olmayan bir farzdır. Çünkü bunun terki ve ertelenmesi bir zulüm olur ve daha büyük tehlikelerin doğması sonucunu getirebilir. Esasen haram aylar kavramı sadece Arap müşriklerine has bir inanıştı. Onlar da bunu sık sık ihlâl etmekteydiler. Diğer müşrikler için böyle bir şey de söz konusu değildir. Onlar hiçbir haramlık tanımaz, yasak dinlemez, Allah'ın nurunu söndürmek ve boş yere insanların canına kıymaktan, mukaddesata tecâvüzden sakınmazlar. İşte bu sebeple onlara karşı daima hazırlıklı olup, böyle bir şeye yeltenirlerse kendilerine haddini bildirmek gerekir. Onun için âyet-i kerîmelerde müşriklerle savaşılması emredilirken **"onları nerede yakalarsanız"** [Bakara sûresi (2), l91 ve Nisâ sûresi (4), 91] ve **"onları nerede bulursanız"** [Tevbe sûresi (9), 5] buyurulmuştur. Çünkü Allah yolunda yapılacak olan cihad, her zaman ve zeminde haklara saygı göstermenin gereği olan en büyük itaattir.

Âyetin sonunda **"Bilesiniz ki, Allah günahlardan korunanlarla beraberdir"** buyurulması, müslümanların sulh zamanlarında olduğu gibi, yapacakları savaşlarda da daima hakkı gözeten, şirk ahlâkından sakınan, keyfî hareketlerden, zulümden, her çeşit haksızlıktan, cihad içinde günah işlemekten, emre itaatsizlikten uzak duran kimseler olması gerektiğini belirleyici ve emredici bir nitelik taşır.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تَكْرَهُواْ شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تُحِبُّواْ شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ [216]

2. "Hoşunuza gitmese de savaş size farz kılındı. Bazan hoşunuza gitmeyen bir şey sizin hakkınızda daha hayırlı olabilir. Hoşunuza giden bir şey de sizin için daha kötü olabilir. Siz bilmezsiniz, Allah bilir."

Bakara sûresi (2), 216

Allah yolunda savaşmak bazı kere farz-ı ayn, bazı kere farz-ı kifâye olarak mü'minler üzerine bir zorunluluktur. Bir şeyden hoşlanıp hoşlanmamak sadece bir duygudur. İyilik ve kötülük, hayır ve şer sadece duygularla değil, bir şeyin gerçeğini bilmekle belirlenir ve ortaya çıkar. Bunu en iyi bilen de yegâne yaratıcı olan yüce Allah'tır. Allah Teâlâ'nın iyi ve kötü olarak bildirdiği şeyler muhakkak O'nun bildirdiği gibidir. Cenâb-ı Hakk'ın hayır olarak bildirdikleri mutlak hayır, şer olarak bildirdikleri mutlak şerdir.

Savaş, arzu edilen, istenilen bir şey değildir. Fakat bazı kere kaçınılmaz bir zaruret olarak karşımıza çıkar. Can, mal, din ve vicdan güvenliğini sağlamanın, zulmü ve fitneleri önlemenin, haksız tecavüzlere son vermenin yegâne çaresi savaş olabilir. İşte böyle durumlarda savaşmak, insanlık için bir hayır, bir kurtuluş vesilesi olabilir. İslâm'da bu savaşın adı cihaddır. Çünkü cihadda zulüm ve haksızlık, tecâvüz, haddi aşma ve yeryüzünü tahrip etme yoktur. Bunu daha sonra gelecek âyetler ve hadislerden açıkça anlayacağız.

انْفِرُواْ خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُواْ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ [41]

3. "Gerek hafif gerek ağır silahlı olarak hep birlikte savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihâd edin."

Tevbe sûresi (9), 41

Hafif ve ağır silahlı olarak cihâda çıkmaktan maksat, hangi hal ve hangi şartta olunursa olunsun, Allah'ın dinini yüceltmek için cihâdın meşrû olan her şeklini uygulamaktır. Çünkü cihad sadece cephede yapılan savaştan ibaret değildir. Fakat cephe savaşı cihadın en zoru olduğu için, öncelikle o akla gelmektedir. Burada bahsi geçen de cephedeki cihaddır. Gerek kolay gerek zor, gerek binitli gerek yaya, gerek genç gerek ihtiyar, gerek bekâr gerek evli, gerek zengin gerek fakir, gerek hafif gerek ağır silâhlı, kısaca kişinin durumu ne olursa olsun cihâda mutlaka katılmasının gereğine bu âyet kesin delil teşkil eder. Ancak aynı surenin daha sonra indirilen 91. âyetiyle zayıflar, hastalar, savaşta harcayacak bir şeyi olmayan fakirler bu hükmün dışında tutulmuştur.

Hem mal hem canla katılmaya gücü yetenler her ikisiyle, sadece malla katılabilenler mallarıyla, sadece canla katılabilenler canlarıyla cihada katılırlar. Âyetin sonunda işaret edildiği gibi, böyle topyekün cihad mü'minler için daha hayırlıdır. İslâm âlimlerinin belirttiğine göre mal ile cihad iki şekilde olur: Biri, savaşa katılacak kişinin kendisine lâzım olacak biniti, silâh ve diğer harp aletlerini, araç gereci kendi parasıyla almasıdır. Diğeri ise, savaşa katılacak olan ama maddî olarak araç gereç almaya gücü yetmeyen diğer mücahitlerin ihtiyaçlarının karşılanması için harcama yapmasıdır. Bu söylenilenler, özellikle geçmişin savaş şartları düşünüldüğünde ve nizâmî orduların bulunmadığı zamanlarda son derece önemli hizmetlerdi. Bugün ise cihadın çeşitleri, nitelikleri ve şartları değişmiştir. Bu gelişim ve değişimlerin ışığında, mal ile cihada yönelik hizmetleri günün şartlarına göre her zaman ve zeminde yeniden tanzim etmek, müslümanların en önemli vazife ve sorumluluk alanı olmaya devam etmektedir. Çünkü dinimiz her alanda olduğu gibi cihadla ilgili olarak da genel esaslar

koymuştur. Böylelikle İslâm'ın kıyamete kadar yaşanacak gelişme ve değişmeleri kuşatıcı bir özelliğe sahip olduğunu ve müntesiplerinin her zaman ve mekânda değişen şartlara göre cihadı sürekli kılmalarının zarûrî bulunduğunu değişmez kurallar olarak kanunlaştırmıştır.

Nefisle cihadın, yani bizzat yapılacak savaşın pek çok çeşitleri vardır. İslâmî tebliğin her çeşidi, bizzat savaşa katılmak, savaşa katılacakların eğitim ve öğretimini yaptırmak, cihad hükümlerini ve bu konudaki ilâhî emirleri mü'minlere öğretmek, önemini ve zorunlu oluşunu anlatmak, komutan olarak savaşı yönetmek, düşmanı tanımak ve onlar hakkında istihbarat bilgileri toplamak, sahip olduğu cihad tecrübelerini başkalarına aktarmak, kısacası müslümanları güçlü kılacak ve düşmanı zayıf düşürecek, mağlûbiyetini sağlayacak her türlü gayret bizzat cihada katılmak sayılır. Böylece insan hem nefsini tembellik ve atâletten kurtarmış, rahatına düşkünlükten fedâkârlık yapmış, hem mala mülke karşı ihtirasını önlemiş ve Allah yolunda sarfetme alışkanlığı kazanıp büyük ecir ve sevap kazanma bahtiyarlığına ermiş olur.

إِنَّ اللّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللّهِ فَاسْتَبْشِرُواْ بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ [111]

4. "Allah, mü'minlerden mallarını ve canlarını kendilerine verilecek cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve öldürülürler. Bu, Tevrat, İncil ve Kur'an'da sabit Allah'ın bir va'didir. Allah'tan başka verdiği sözde duran ve yerine getiren kim vardır? Öyleyse O'nunla yapmış olduğunuz bu alışverişe sevinin. Gerçekten bu büyük başarıdır."

Tevbe sûresi (9), 111

Mekke'de, İkinci Akabe gecesinde ensardan yetmiş kişi Resûl-i Ekrem Efendimiz'e biat etmişlerdi. Onlardan biri olan Abdullah İbni Revâha:

–Yâ Resûlallah! Rabb'in ve kendin için dilediğini bize şart koş, demişti. Peygamberimiz:

– Rabb'im için O'na ibadet etmenizi, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanızı, kendim için de canlarınızı ve mallarınızı müdafaa ettiğiniz gibi beni de koruyup savunmanızı şart koşuyorum, buyurdu. Bu sözlerden sonra:

–Böyle yapmamız karşılığında bize ne var? diye sordular. Resûl-i Ekrem:

–*Cennet vardır,* karşılığını verdi. Bunun üzerine biat edenler:

–Bu kârlı bir alışveriş! Bundan ne döneriz, ne de dönülmesini isteriz, dediler (Süyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr, IV, 294).

Açıklamakta olduğumuz âyet-i kerîme bu olay üzerine nazil oldu.

Allah Teâlâ'nın insana verdiği can ve rızık olarak ihsân ettiği mal, tamamen Allah'ın mülküdür. Allah'ın satınalma yoluyla onları mülkiyetine geçirmesi tasavvur olunamaz. O halde bu hitap, Cenâb-ı Hakk'ın bir lutfu olarak kullarını cihada ve kendisine gerçek anlamda kulluğa davet etmesinden ibarettir. Çünkü bizler canımız ve malımızda geçici bir süre tasarruf ve faydalanmaya memur kılınmışız. Her can ölümlüdür ve her mal tükenip bitmeye mahkûmdur. Şayet biz bunları kendileri gibi fani olan gayeler uğruna tüketirsek, bundan hiçbir kâr ve fayda elde edemeyiz. Fakat kalıcı gayeler, ideal hedefler, Allah'ın rızasına uygun

olan işler için çalışır çabalar, mallarımızı bu uğurda harcarsak, büyük ecir ve sevap elde eder, ebedî olan cennet hayatını kazanırız. Bu yöndeki her gayret ve çaba, harcanan her kuruş servet, cihadın bir unsurudur. Allah bu dünyada kendine ait olan bir mülkle âhirette kendine ait olan bir başka mülkü değiştirmekte, bunu da kulun seçim ve iradesine bırakmaktadır. İşte bu, sanki gönüllü bir alışverişe benzetilmiştir. Çok dikkat çekici olan yönü ise, bir lutuf ve ihsân olan bu alışverişin hukuk diliyle ifade buyurulmuş olmasıdır. Âdeta hukûkî muamele ve sözleşmelerin temel özelliklerinin belirlendiği bir örnek ortaya konulmuş, hukûkî muamelelerin din ve dünya işlerinde esas olduğu gösterilmiştir. Ayrıca bu âyetten öğrendiğimiz çok önemli bir başka husus, hukûkî sözleşmelere dayanan alışveriş akitleri ile bu yoldan elde edilecek kâr ve kazançların, teberru ve bağış yoluyla elde edilecek gelirlerden daha üstün ve daha hayırlı olduğudur.

لاَّ يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُوْلِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فَضَّلَ اللّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُـلاًّ وَعَدَ اللّهُ الْحُسْنَى وَفَضَّلَ اللّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا [95]

دَرَجَاتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا [96]

5. "İnananlardan özürsüz olarak yerlerinde oturanlar ile, mallarıyla canlarıyla Allah yolunda cihâd edenler bir olmaz. Allah, mallarıyla canlarıyla cihâd edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah hepsine de güzellik vadetmiştir ama mücâhidleri, oturanlardan çok daha büyük ecirle üstün kılmıştır. Kendi katından onlara büyük mertebeler, bağış ve rahmet vermiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."

Nisâ sûresi (4), 95-96

Daha önce de ifade edildiği gibi, Medine'de müşriklerle cihada izin verildiğinde, başlangıçta herhangi bir mazeretten söz edilmeksizin bütün müslümanların topyekün savaşa katılmaları emredilmişti. Daha sonra Tevbe sûresi'nin 91. âyetinde de açıkça belirtildiği üzere zayıfların, hastaların, savaşta harcayacak bir şey bulamayanların, yani yiyecek, içecek ve yakacak gibi ihtiyaçlarını, savaş araç ve gereçlerini temin etmekten aciz olanların cihada katılmalarının farz olmadığı ve böylelerin özürlü ve mazeretli sınıfına girdiği açıklığa kavuşmuş oldu. İşte âyette anılan özürlülerle kastedilenler bunlardır. Dolayısıyla bunların dışında cihaddan geri kalanlar, güçleri ve kudretleri olduğu halde savaşa gitmeyenler, malıyla ve canıyla Allah yolunda cihad edenlerle bir olamaz. Daha sonra gelişen şartlar, mücâhidlerin her türlü ihtiyaçlarını devletin veya birtakım kurumların karşılaması sonucunu getirdi ve nizâmî orduların teşekkülünü ortaya çıkardı. Bu sayade savaşa katılmak için fertlerin bizzat kendilerinin harcama yapması zorunluluğu ortadan kalkmış oldu. Böylece geçici bir mazeret sebebiyle cihada katılamamanın üzüntüsünü yaşayanlar bu fazileti elde etme imkânına kavuştular. Çünkü Allah yolunda cihad edenlerin dereceleri sadece bu dünyada değil, ahirette de çok üstün olacaktır. Âyet-i kerîmeden cihadın mü'minler üzerine bir farz-ı kifâye olduğunu da anlamaktayız. Cihad herkesin mutlaka katılması gereken bir farz olsaydı, gücü ve kuvveti yerinde olduğu halde cihada katılmayıp oturanlara en güzel şey değil, azap vaad edilirdi.

Âyette özürlü olanlar bu karşılaştırmanın dışında tutulmuş, özür sahibi olmadıkları halde cihada katılmayanlarla katılanların mukayesesi yapılmıştır. Burada özürlü olanların Allah yolunda cihad uğrunda yapacakları herhangi bir şey olup olmadığı sorulabilir. Öncelikle şunu belirtelim ki, bu âyette bahsi geçen cihad cephede yapılan savaştır. Oysa gerçekte cihadın kapsamının çok geniş olduğuna yukarıda işaret etmiştik. Gelecek hadislerde bunları daha etraflı olarak ele alacağız. Özürleri ve mazeretleri sebebiyle cephede cihada katılamayanların

yapacakları ve cihad kapsamına giren pek çok hayır ve fazilet vardır. Cephede cihada katılamayanlar, bir taraftan özür ve ızdıraplarının şiddetine dayanıp sabrederlerken, öte yandan cihadın erdemini takdir ederler. Cihad edenlerle beraber bulunamadıklarından dolayı üzüntülerinden göz yaşı dökerler. Onların kurtuluş ve zaferleri için dua ve **"Allah ve Resûlü'ne sadık kaldıkları takdirde.."** [Tevbe sûresi (9), 91] âyetinin hükmüne uyarak da Allah ve Resûlü uğrunda hayır dilemek suretiyle manevî açıdan cihad içinde sayılırlar.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍتُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ [10]

تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِوَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌلَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ [11]

يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْجَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِعَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ [12]

وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَاللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ [13]

6. "Ey iman edenler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak ticareti size göstereyim mi? Allah'a ve Resûlüne inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. İşte bu takdirde O, sizin günahlarınızı bağışlar, sizi zemininden ırmaklar akan cennetlere, Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koyar. İşte en büyük kurtuluş budur. Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Mü'minleri bunlarla müjdele."

Saf sûresi (61), 10-13

Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmede mü'minlere kârlı bir ticaret yolunu gösteriyor. Bu ticâret onları acı bir azaptan kurtarıp hürriyete kavuşturacak, günahlarının bağışlanmasına ve zemininden ırmaklar akan cennetlere, Adn cennetlerindeki güzel meskenlere oturmalarına vesile olacak ve kendilerini büyük kurtuluşa erdirecektir. Bu kârlı ticaretin ilk sermayesi Allah'a ve Resûlü'ne inanmaktır.

Bu inanç onların emirlerini tutup, yasaklarından kaçınmayı, verdikleri haberlerin ve müjdelerin doğruluğuna inanmayı gerektirir. Kârlı sermayede ikinci önemli unsur da Allah yolunda malla ve canla cihad etmektir. Yani imanla cihadı bütünleştirmektir. Çünkü İslâm binasının temeli iman, zirvesi ve en yüksek kubbesi ise cihaddır.

Nitekim Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem: "Cihad amellerin zirvesidir; kubbesidir"* (Tirmizî, Fezâilu'l-cihâd 22) ve *"İslâm'ın zirvesi, kubbesi cihaddır"* (Tirmizî, Îmân 8; İbni Mâce, Fiten 22) buyurmuştur. Kitabımızda 1525 numara ile gelecek olan uzun bir hadisin sadece bir cümlesini teşkil eden bu rivayetin tamamını orada ele alacağız.

Müşriklerin, kâfirlerin, zâlim ve fâsıkların hükmü altında bir esaret hayatı yaşayıp zillete katlanmaktansa, Allah yolunda, hak ve hakikat uğrunda mal ve canla savaşarak ya şehit ya gazi olmak elbette daha şerefli ve daha faziletlidir. Bu üstün inanç ve asil duygu, müslüman toplumları tarih boyunca başı dik ve hür yaşatmış, cihadı onların hayatının vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir. İşte büyük kurtuluş, büyük murada eriş budur. Cihaddaki diğer bir nimet de Allah'tan bir zafer, düşmanlara karşı bir galibiyet ve yakın bir fetihtir.

Kur'an'da cihadla ilgili daha pek çok âyet vardır. Burada onlardan sadece bir kaçına işaret edilmekle yetinilmiştir.

Hadisler

Cihadın fazileti ve üstünlüğüyle ilgili sayılamayacak kadar çok hadis vardır. Onlardan bir kısmına burada yer verilecektir.

1288– عَنْ أبِي هُريرةَ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : سئِلَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أيُّ الأعمالِ أفْضَلُ ؟ قال : « إيمانٌ باللَّهِ ورَسولِهِ » قيل : ثُمَّ مَاذَا ؟ قَالَ : « الجهادُ في سبِيلِ اللَّهِ » قِيل : ثُمَّ ماذا ؟ قال : « حَجٌّ مَبْرُورٌ » متفقٌ عليهِ .

1288. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallallahu aleyhi ve sellem*'e:

–Hangi amel daha faziletlidir? diye soruldu.

–"Allah'a ve Resûlüne inanmak" buyurdu.

–Sonra hangisi? denildi.

–"Allah yolunda cihad etmek" karşılığını verdi.

–Bundan sonra hangisi? denilince:

–"Allah katında makbul olan hactır" buyurdular.

Buhârî, Îmân 18, Hac 4, Tevhîd 47; Müslim, Îmân 135. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 22; Nesâî, Hac 4, Cihâd 17

1290 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır. 1276 numara ile de biraz önce geçmişti.

1289– وعَنِ ابنِ مَسْعُودٍ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : قُلْتُ يا رَسُول اللَّهِ ، أيُّ العَمَلِ أَحبُّ إلى اللَّهِ تَعَالى ؟ قالَ : « الصَّلاةُ عَلى وَقْتِهَا » قُلْتُ : ثُمَّ أَي ؟ قَالَ : « بِرُّ الوَالدَيْنِ» قُلْتُ : ثمَّ أَيُّ ؟ قَالَ « الجِهَادُ في سَبيلِ اللَّهِ » . متفقٌ عليهِ .

1289. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

–Yâ Resûlallah! Hangi amel Allah'a daha sevimlidir? dedim,

–"Vaktinde kılınan namaz" buyurdu.

–Sonra hangisidir? diye sordum,

–"Ana babaya iyilik etmek" diye cevap verdi.

–Ondan sonra hangisidir? dedim,

–"Allah yolunda cihad etmek" buyurdular.

Buhârî, Mevâkît 5, Cihâd 1, Edeb 1, Tevhîd 48; Müslim, Îmân 137-139. Ayrıca bk. Tirmizî, Salât 14, Birr 2; Nesâî, Mevâkît 51

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır. 314 numara ile de geçmişti.

1290– وَعنْ أبي ذَرٍّ ، رضي اللَّه عنهُ ، قَالَ : قُلْتُ : يا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ العملِ أَفْضَلُ؟ قَالَ : « الإيمَانُ بِاللَّهِ ، وَالجِهَادُ في سبِيلِهِ » . مُتفقٌ عليهِ .

1290. Ebû Zer *radıyallahu anh* şöyle dedi:

–Yâ Resûlallah! Hangi amel daha faziletlidir? diye sordum,

–**"Allah'a iman ve Allah yolunda cihaddır"** buyurdular.

Buhârî, Itk 2, Keffârât 6; Müslim, Îmân 136. Ayrıca bk. İbni Mâce, Itk 4

Açıklamalar

Pek çok hadiste olduğu gibi, yukarıdaki her üç rivayette bir kere daha örneğini gördüğümüz üzere, Peygamber Efendimiz'e çeşitli vesilelerle hangi amellerin, eylemlerin ve işlerin daha faziletli olduğu sorulmuş, Efendimiz de bu sorulara çeşitli şekillerde cevap vermişlerdir. Bu cevapların farklılıklar arzetmesinden daha tabiî bir şey olamaz. Çünkü Peygamberimiz soruyu soranın halini ve durumunu, o andaki ihtiyacı ve gözetilmesi gereken çeşitli şartları daima dikkate alırdı. Bir şeyin işlerin en hayırlısı olduğunu söylemek, o şeyin işlerin en hayırlılarından biri olduğunu belirtmekten ibarettir. Falan kimse insanların en akıllısıdır demek, yegane akıllının o kimse olduğunu iddia etmek anlamına gelmez. Tam aksine, insanların akıllılarından biridir anlamına gelir. Bu sebeple her üç hadisteki faziletli işlerin sıralamasında farklılıklar bulunduğunu görmekteyiz. Birinci hadiste ilk sırada Allah'a iman, ikinci hadiste vaktinde kılınan namaz, üçüncüsünde ise yine Allah'a iman yer almıştır. Bu durum açıkça göstermektedir ki, faziletli işler ve eylemler mutlak ve değişmez bir sıralamaya tabi tutulmamıştır. Fakat sıralaması farklılık arzetse bile cihadın her üç hadiste faziletli eylemler içinde yer alması, üzerinde önemle durulmaya değer biz özellik taşır. Çünkü cihad, en son merhalesi Allah yolunda savaşmak olan İslâm'ı tebliğ faaliyetlerinin tamamını kapsayıcı bir nitelik arzeder. Din lisanındaki söylenişiyle "i'lâ-i kelimetullâh" dediğimiz, Allah'ın adını yüceltmek için gösterilen her gayret, her çaba cihadın unsurlarından biri kabul edilir. Bu sebeple geniş anlamıyla cihad, dinin hayat haline gelmesidir denilebilir. Bunun ilk şartı, böyle olması gerektiğine imandır; sonra dinin ilmine ve bilgisine sahip olmak, neticede İslâm'ın prensiplerini hayata hakim kılmak gelir. Bunların uygulanmasına karşı çıkanlarla yine dinin koyduğu kurallar içerisinde kalınarak cihad edilir. Görüldüğü gibi cihad, İslâmla insan arasındaki bütün engelleri kaldırmanın adıdır. Kendi iradeleri ve seçimleriyle, herhangi bir zorlama söz konusu olmaksızın dini kabul etmek isteyenlerin inanmasına imkân sağlamak, inancının gereğini öğrenmenin ve öğrendiğini yaşamanın zeminini hazırlamak cihadın yegane hedefidir.

Yukarıda da işaret edildiği gibi, 1288 numaralı hadis biraz önce 1276 numara ile, 1289 numaralı hadis de 314 numara ile geçmiş ve açıklamalarında hadiste anılan cihad dışındaki diğer faziletli işlere temas edilmişti.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, sahâbîlerin mâkul ve faydalı sorularını bıkıp usanmadan cevaplandırmıştır. Onun bu davranışı başta âlimler olmak üzere, ilim sahibi olan herkes için önemli bir örnektir.

2. Faziletli işler ve eylemler pek çok ve çeşitlidir. Bunların en başta geleni ve Allah'ın kulları üzerindeki en büyük hakkı olanı kendisine iman etmeleridir.

3. Allah yolunda cihad, faziletli eylemlerin en önemlilerindendir.
4. Vaktinde kılınan namaz, kulluğun başta gelen gereklerinden biridir.
5. Günah karıştırılmamış olan hac Allah katında makbul, faziletli bir ibadettir.
6. Kişinin yerine getirmesi gereken hakların en büyüğü ve faziletlisi, ana baba hakkı olup, onlara iyilik Allah'a kulluktan sonra ilk sırayı alır.

1291- وعنْ أنَسٍ ، رضي اللَّه عنهُ ، أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لَغَدْوَةٌ في سبِيلِ اللَّهِ ، أوْ رَوْحَةٌ ، خَيْرٌ مِن الدُّنْيَا وَمَا فِيها » . متفقٌ عليهِ .

1291. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah yolunda yapılan bir sabah ve akşam yürüyüşü, hiç şüphesiz dünyadan ve dünya varlıklarından daha hayırlıdır."

Buhârî, Cihâd 5, Rikâk 2; Müslim, İmâre 112-115. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilu'l-cihâd 17, 26; Nesâî, Cihâd 11, 12

Açıklamalar

Hadiste geçen **"gadve"**, sabahın erken saatinden zeval vakti denilen güneşin tam tepede olduğu zamana kadar geçen süre içinde yola çıkmanın, yürümenin ve gitmenin adıdır. **"Ravha"** ise zeval vaktinden güneşin batmasına kadar geçen zaman içindeki yürüyüşün adıdır. Böylece gündüzün bütün saatleri bu hadisin kapsamına girmiş olmaktadır. Bu sebeple biz "gadve" ve "ravha"yı sabah ve akşam yürüyüşü diye terceme ettik. Allah yolunda cihad için yola çıkmak, en hayırlı ve faziletli davranışlardan biridir. Cihad maksadı taşıyan her askerî hareket, askerlikte önemli bir yeri olan sabah ve akşam talimi, Tevbe sûresinin 120. âyetinde ifade edildiği gibi, kâfirleri öfkelendirecek herhangi bir yere ayak basmak bile sevap kabul edilen davranışlardan olup hadisimizin muhtevasına girer.

Dinimiz bizlere sürekli eylem halinde bulunmayı öğütler. Fakat teşvik edilen bu eylem, günümüzde bu kelimeye yüklenilen ve işittiğimiz zaman zihinlerimizde çağrıştırdığı olumsuz anlamın tam aksine tamamen hayır ve faziletten ibarettir. **İslâm, başkalarını maddî ve manevî anlamda rahatsız eden, bir nevi zulüm ve haksızlık olan, çapulculuk içeren eylemlerin tümüne karşıdır.** Buna karşılık müslümanın imanı, tefekkürü, ilim öğrenmesi veya öğretmesi, her türlü zikri, namaz, oruç, hac gibi ibadetleri, hayır sınıfına giren bütün davranışları ve her tür cihadı faziletli birer eylemdir. Müslüman kişi bunların hangisine yönelik bir adım atsa hayır işlemiş olur ve karşılığında sevap kazanır. Fakat Allah yolunda cihad için atılan bir adım ve yola çıkış bunların herbirinden daha kıymetli olduğu için, Resûl-i Ekrem Efendimiz, onu dünyaya ve dünyanın içindeki bütün nimetlere değişilmeyecek kadar kıymetli bir eylem olarak nitelendirmiştir. Çünkü bu dünya geçicidir; burada yaşanan hayat ebedî âleme kıyasla bir nefes alıp vermek kadar kısa bir süreden ibarettir. Ama **ebedî âlemi kazanma veya kaybetmenin imtihan alanı bu dünyadır.** Cihadın diğer faziletli işlerden farkı, yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi, Allah'ın iradesini yeryüzüne hakim kılmaya vesile olması ve insanları hem bu dünyada hem ebedî hayatta kurtuluşa kavuşturmasıdır. Bu sebeple anılan gayeye yönelik her adım büyük bir kıymet ifade etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanın hayır yolunda attığı her adımın âhirette büyük ecri vardır.

2. Allah yolunda cihad en büyük hayırlardan biridir. Bu uğurda atılan bir adımın ecri, dünyadan ve onun nimetlerine sahip olmaktan daha faziletlidir.

3. Müslüman, sürekli eylem içinde bulunan ve eylemi de hayır ve faziletten ibaret bir kişiliğe sahip olan kimsedir.

1292- وَعَنْ أبي سَعيدٍ الْخُدْرِيِّ ، رضي اللَّه عنهُ قال : أَتى رَجُلٌ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَقَالَ : أَيُّ النَّاسِ أَفْضلُ ؟ قَال : « مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ بِنَفْسِهِ ومالِهِ في سبِيلِ اللَّهِ » قال : ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ : « مُؤْمِنٌ في شِعْبٍ مِنَ الشِّعابِ يعْبُدُ اللَّه ، ويَدَعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ . متفقٌ عليهِ.

1292. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, bir adam Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* e gelerek:

–İnsanların hangisi daha üstündür? diye sordu. Peygamberimiz:

–"Allah yolunda canıyla ve malıyla cihad eden kimse" buyurdu. Adam:

–Sonra kimdir? diye sordu. Efendimiz:

–"Bir vadiye çekilip Allah'a ibadet eden ve insanları şerrinden uzak tutan kimse" buyurdular.

Buhârî, Cihâd 2, Rikâk 34; Müslim, İmâre 122-123. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 5; Tirmizî, Fezâilu'l-cihâd 24; Nesâî, Cihâd 7; İbni Mâce, Fiten 13

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'e hangi işlerin ve eylemlerin daha faziletli ve daha üstün olduğu sorulduğu gibi, hangi insanın, hangi mü'minin daha üstün sayılacağı da sorulurdu. Genel bir kural olarak ifade etmek gerekirse, Peygamberimiz kendisine sorulan ve cevaplandırıldığında fayda sağlayıcı olan soruları cevapsız bırakmazdı. Çünkü o faydalı sorunun ilme katkı sayıldığını, faydasız sorulardan ise sakınılması gerektiğini bize söylerdi.

Üstün ve faziletli kabul edilen bir işi yapan, bir eylemi gerçekleştiren kimsenin de faziletli sayılacağı aklın ve mantığın gereğidir. Allah'a iman üstün ve faziletli bir iş olduğu gibi, mü'min de üstün ve faziletli bir kimsedir. **Allah yolunda cihad nasıl faziletli bir eylemse, bu eylemi gerçekleştiren mücâhid de faziletli bir kimsedir.** İşte bunun böyle olduğunu bu hadis ortaya koymaktadır. Canıyla ve malıyla Allah yolunda cihad etmenin ne kadar büyük bir fazilet olduğu, Kur'an'da sıkça belirtilmiştir. Bu durum konunun başındaki âyetlerde de yeterince görülmektedir. Resûl-i Ekrem'in bu yöndeki hadisleri Kur'an'ın gayet açık naslarına dayanmakta olup, onların birer tefsiri ve sistemleştirilmiş açıklamaları kabul edilebilir. Allah yolunda canıyla ve malıyla cihad eden kimse en üstün insanlardan biridir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi böyle ifadeleri "en üstünü odur" şeklinde anlamak doğru olmaz. Çünkü âlimlerin ve sıddîklerin daha üstün olduğuna dair pek çok sahih rivayet bulunmaktadır. İşte bu farklı ifadelere bakarak, Peygamberimiz'in kendisine sorulan sorulara o andaki şartları gözeterek cevap verdiği kanaati, bütün âlimler tarafından paylaşılmaktadır. İbni Hacer, bu soruyu soranın kim olduğunu ve ne zaman sorulduğunu tesbit edemediğini belirtme ihtiyacı hisseder. Böyle bir sorunun bir cihad hazırlığı sırasında veya sefer esnasında sorulduğunu düşünecek olursak, o andaki en üstün kişinin malıyla ve canıyla cihada çıkmış mü'min olduğunun belirtilmesi son derece isabetlidir. Çünkü böyle bir cevap o anda insanlara büyük

heyecan verir ve yüksek bir moral aşılar. Aynı zamanda zihinlere doluşması muhtemel tereddütleri ortadan kaldırmaya vesile olur.

En üstün ve en faziletli olarak nitelendirilen ikinci sıradaki kişi, bir vadiye çekilip Allah'a ibadetle meşgul olan ve insanları şerrinden uzak tutan kimsedir. İlk bakışta bu iki ayrı nitelikteki insan birbirine zıt iki şahsiyetmiş gibi algılanabilir. Oysa bu ikisi birbiriyle tam bir uyum içindedir. Çünkü Allah'a ibâdet, özellikle insanın nefsini terbiye etmesine yönelik uzlet hali ve insanlara kendisinden gelebilecek bir zararı engellemek için bir cehd ü gayret içinde olmak da cihadın unsurlarından biridir. Meşhur olan söylenişiyle ifade edecek olursak, **nefsiyle mücâhedede başarılı olamayanlar düşmana karşı cihad etmekte başarılı olamazlar.** İşte bahse konu olan ikinci kişi, bu mücâhedede başarılı olan kimsedir. Çünkü dinimiz, toplumun huzuruna daha bilgili, nefsinin isteklerine boyun eğmekten kendini kurtarmış ve ruhunu arındırmış olarak çıkmak üzere kısa süre uzlette kalmayı meşru sayar. Sürekli uzlet halini ise hoş karşılamaz. Çünkü sürekli uzlette toplumdan uzaklaşma, insanlara faydalı olma arzu ve azmini terketme duygusu vardır. Bu ise caiz görülmeyen bir uzlet çeşididir.

Hadisimiz daha önce 599 numara ile **"İnsanlardan Uzak Yaşamak"** bahsinde de geçmiş ve orada uzlet konusu açıklanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Faziletli ve üstün sayılan işler, eylemler olduğu gibi, faziletli ve üstün kişiler de vardır.
2. Faziletli işleri yapanlar, faziletli kişiler olma özelliğini de kazanırlar.
3. Canıyla, malıyla Allah yolunda cihad eden kimse, en üstün ve en faziletli sayılan mü'minlerden biridir.
4. Allah'a ibâdet ve nefsini kötülüklerden arındırmak, insanları şerrinden uzak tutmak için bir süre uzlete çekilip insanlardan uzak yaşamak da cihad gibi faziletli bir davranıştır.

1293- وعنْ سهل بنِ سعْدٍ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قَالَ : « رِباطُ يَوْمٍ فِي سَبيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيا وما عَلَيْها ، ومَوْضِعُ سَوْطِ أَحَدِكُمْ مِنَ الجنَّةِ خَيْرٌ من الدُّنْيا وما عَلَيْها ، والرَّوْحةُ يرُوحُها العبْدُ في سَبيلِ اللَّهِ تَعالى ، أوِ الغَدْوَةُ ، خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيا وَما عَلَيْهَا » .

متفقٌ عليه .

1293. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah yolunda bir gün hudut nöbeti tutmak, dünyadan ve dünya üzerindeki şeylerden daha hayırlıdır. Sizden birinizin kamçısının cennetteki yeri, dünyadan ve dünya üzerindeki şeylerden daha hayırlıdır. Kulun Allah Teâlâ'nın yolunda akşamleyin veya sabah erken vakitteki yürüyüşü de dünyadan ve dünya üzerindeki şeylerden daha hayırlıdır."

Buhârî, Cihâd 6, 73, Bed'ü'l-halk 8, Rikâk 2; Müslim, İmâre 113-114. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 17, 25, Tefsîru sûre (3) 22; İbni Mâce, Zühd 39

1296 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1294- وعَنْ سَلْمَانَ ، رضي اللَّه عَنهُ ، قال : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : «رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيرٌ مِنْ صِيامِ شَهْرٍ و قِيامِهِ ، وَإنْ ماتَ فيهِ أجري عليه عمَلُهُ الَّذي كان يَعْمَلُ ، وَأُجْرِيَ عَلَيْهِ رِزقُهُ ، وأمِنَ الفَتَّانَ » رواهُ مسلمٌ .

1294. Selmân *radıyallahu anh,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim demiştir:

"Bir gün ve bir gece hudut nöbeti tutmak, gündüzü oruçlu gecesi ibadetli geçirilen bir aydan daha hayırlıdır. Şayet kişi bu nöbet esnasında vazife başında iken ölürse, yapmakta olduğu işin ecri ve sevabı kıyamete kadar devam eder, şehid olarak rızkı da devam eder ve kabirdeki sorgu meleklerinden güven içinde olur."

Müslim, İmâre 163. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 2; Nesâî, Cihâd 39; İbni Mâce, Cihâd 7

1296 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1295- وعَنْ فضَالَةَ بن عُبيد ، رَضيَ اللَّه عنْهُ ، أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « كُلُّ مَيِّتٍ يُخْتَمُ على عَملِهِ إلاَّ المرابِطَ في سَبيلِ اللَّهِ ، فَإِنَّهُ يُنَمَّى لهُ عَمَلُهُ إلى يومِ القِيامَةِ ، ويُؤَمَّنُ فِتْنةِ القَبرِ » . رواه أبو داودَ والترمذيُّ وقَالَ : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1295. Fadâle İbni Ubeyd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hudutta Allah yolunda nöbet tutanlar dışında her ölenin ameli sona erdirilir. Hudutta nöbet tutarken ölenin yaptığı işlerin sevabı kıyamet gününe kadar artarak devam eder, kabirdeki imtihanda da güvenlik içinde olur."

Ebû Dâvûd, Cihâd 15; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 2

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1296- وَعنْ عُثْمَانَ ، رضي اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ : سَمِعْتُ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : «رباطُ يَوْمٍ في سبيلِ اللَّه خَيْرٌ مِنْ ألْفِ يَوْمٍ فيما سواهُ مِنَ المنازِلِ » . رواهُ الترمذيُّ وقالَ : حديثٌ حسن صَحيحٌ .

1296. Osman *radıyallahu anh* 'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah yolunda hudutta bir gün nöbet tutmak, başka yerlerde bin gün nöbet tutmaktan daha hayırlıdır."

Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 26. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 39

Açıklamalar

Yukarıdaki hadislerde geçen ve hudutta nöbet tutmak diye tercüme ettiğimiz "**ribât**" kelimesinin çeşitli anlamları varsa da, bir cihad tabiri olarak bizim tercih ettiğimiz mâna hepsini kapsayıcı bir özellik taşır. **Ribât,** Allah uğrunda savunma yapmak ve düşmanın hücumunu önlemek üzere bir yerde hazır vaziyette beklemektir. Müslümanları korumak maksadıyla müslümanlarla kâfirler arasında oluşturulan müşterek hududa da aynı ad verilir. İslâm ülkesiyle gayr-ı müslimlerin yaşadığı bir ülkenin sınırındaki hudut karakollarına da ribât denilir. Buralarda nöbet tutan mücahidler murâbıt diye adlandırılır. Cihad için at besleme ve hazır bulundurmaya **ribât** denildiğini de görmekteyiz. Nitekim Kur'an'da şöyle buyurulur: **"Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. Bununla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz Allah'ın bildiği düşman kimseleri korkutursunuz"** [Enfâl sûresi (8), 60]. İslâm âlimleri bu âyetten hareketle her çağın ihtiyacı olan bütün silâhlara sahip olmanın, savaş araç ve gereçlerini üretmenin ve hazır bulundurmanın müslümanların en temel görevlerinden biri olduğunu belirtirler.

Bir ülke için hudutlarının güvenliğini sağlamak her zaman büyük önem taşır. Yeryüzünde istiklâlini elde etmiş her milletin üzerinde yaşadığı bir coğrafya vardır. Bu coğrafya vatan diye adlandırılır. Vatan edinilen coğrafyanın kara, deniz ve hava sahaları o ülkenin egemenlik alanlarıdır. Bunlardan herhangi birine yapılacak tecavüz veya hududu ihlâl hareketi savaş sebebi sayılır. Bu yüzden savaşlar çok kere ülkelerin hudutlarında cereyan eder. İşte bu **hudutları beklemek ve oralarda nöbet tutmak en kutsal görevlerden biri olup, sulh zamanı da olsa askerlik vazifesi İslâm nazarında cihad sayılır.** Bir ülkenin her yerinde yapılan askerlik görevi aynı şekilde kabul edilmekle birlikte, bu askerlerin hepsinin gayesi vatanı düşmana karşı korumak olduğu için, hudut nöbeti öne çıkarılmıştır. Ülkenin herhangi bir yerinde nöbet tutan asker de, dış düşmanların içerideki uzantısı kabul edilen iç düşmanlara veya kendi vatanlarına ihanet eden hainlere ve çapulculara karşı aynı şekilde kutsal bir görevi yerine getirmektedir. **Vatan müdafaasından maksat, sadece sahip olunan toprakları korumak olmayıp, bunun arkaplanındaki esas gaye, o topraklar üzerinde yaşayan insanların dinini, canını, malını, ırz ve namusunu korumak ve milletin fertlerini hürriyet içinde yaşatmaktır.** Bunu başaramayanlar devlet olma gücünü kaybederler. Çünkü belirlenmiş hudutları olmayan hiçbir devlet düşünülemez. Devlet olmanın ilk şartı da herkesçe kabul edilmiş sınırlara sahip olmaktır. Bu sınırları korumak ve devletini devam ettirebilmek için her ülke her zaman yeterli sayıda askerî bir güce sahip olmak zorundadır. Müslüman fertlerin herbiri kendilerini bu vazifeyle mükellef bilir ve cihadı en kutsal görev kabul ederler. Kur'an'da cihada daima hazırlıklı olunması emredilir: **"Ey inananlar! Sabredin, direnip düşmanınıza üstün gelin. Cihada hazırlıklı, uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki, başarıya eresiniz"** [Âl-i İmrân sûresi (3) 200]. Halid İbni Velîd'in dediği gibi, **yeryüzü cihaddan başka bir şeyle korunamaz.** İşte bu önemi ve fazileti sebebiyle, sınırda bir gece nöbet beklemek, cennette bir kamçının işgal ettiği yer, Allah yolunda bir sabah ve akşam yürüyüşü, dünyadan ve dünyanın bütün nimetlerinden daha hayırlı, daha üstün kabul edilmiştir. Peygamber Efendimiz bu hadisleriyle bize bir gerçeği daha öğretmiş olmaktadır. O da, âhiretteki en kısa zamanın ve en küçük mekânın bile dünyadaki en uzun zaman ve en geniş mekândan daha hayırlı ve daha faziletli olduğudur. Bunları kazanma yollarının en başta gelenlerinden biri ise, Allah yolunda cihad etmektir.

Özellikle hudutta nöbet tutmak, diğer yerlerde nöbet tutmaktan daha faziletlidir. Çünkü orada hayâtî tehlike daha çok olup, sürekli uyanık ve dikkatli olma mecburiyeti vardır. Ayrıca her an düşmanla karşı karşıya gelme ve bir çatışmaya girme ihtimâli daha yüksektir. Bu sebeple hudut boylarında bir gün nöbet tutmak, hudutlar dışındaki yerlerde bin gün nöbet tutmaktan daha hayırlı ve faziletli kabul edilir. Hatta Dârimî'nin rivayetinde, Hz. Osman

Resûl-i Ekrem Efendimiz'den duyduğu bir hadisi sahâbîlerle kendisi arasında ayrılığa sebep olur endişesiyle önce gizlemeyi tercih ettiğini fakat daha sonra bu fikrinden vaz geçerek nakletmeyi uygun gördüğünü söyler. Bu hadis, Efendimiz'den işittiği *"Allah yolunda hudutta bir gün nöbet beklemek, hudut dışındaki yerlerde bin yıl nöbet tutmaktan daha hayırlıdır"* (Dârimî, Cihâd 32) sözüdür. Görüldüğü gibi burada bin gün yerine bin yıl denilmiştir. Bunların her biri, hudut boylarında tutulan nöbetin önemini ve üstünlük derecesini ortaya koyar, mü'minleri ülkelerini korumaya ve sürekli cihad halinde bulunmaya teşvik eder. **Bir kimse askerlik görevi yaparken vazife başında ölürse, o şehid olarak Rabb'ine kavuşur. Şehidin amel defteri kapanmaz ve dünyada işlediği güzel ve hayırlı işlerin sevabı da kıyamete kadar devam eder. Şehid, kabirde meleklerin sorgulamalarından ve kabir azâbından muaf tutulur.** Sağlıklı bir îmana ve cihad şuuruna sahip olmak bunun yegâne şartıdır. Bu sebeple bütün hadislerde **"Allah yolunda"** kaydının yer aldığını görmekteyiz. İslâm inancına göre şehitlik, bir mü'minin dünyada ulaşabileceği en yüksek mertebedir. İleride gelecek hadislerde bu konu üzerinde ayrıca durulacaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda cihad en üstün, en faziletli, en hayırlı iş ve eylemdir.
2. Allah'ın hoşnutluğunu umarak hudut boylarında nöbet tutmak, en faziletli cihad şekillerinden biridir.
3. Kur'an ve Sünnet'te Allah yolunda cihad daima teşvik edilmiştir.
4. Cennetteki en kısa zaman ve en dar mekân, dünyadaki en uzun zaman ve en geniş mekândan daha üstün ve daha hayırlıdır.
5. Hudutta nöbet tutan mücâhid görev başında iken ölürse şehid olur ve amel defteri kıyamete kadar kapanmaz; cennette rızkı devam eder, kabir sorgusundan ve kabir azâbından kurtulur.
6. Cihaddan elde edilen sevap, nafile oruç ve namazdan elde edilen sevaptan kat kat üstündür. Çünkü cihadda devletin hudutları içinde yaşayan bütün fertlerin dinini, vatanını, canını, malını, ırz ve namusunu korumak vardır. Namaz ve orucun sevabı ise ferdin kendine mahsustur.
7. Düşmanla savaşın ve cihadın her çeşidinin sadece Allah yolunda ve Allah rızası için yapılması, sahih bir niyet ve tam bir ihlasa sahip olunması gerekir.

1297- وَعَنْ أبي هُرَيرَة ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قَال : قَالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « تَضَمَّنَ اللَّه لِمنْ خَرَجَ فِي سَبيلِهِ ، لا يُخْرِجُهُ إلاَّ جِهَادٌ فِي سَبيلي ، وإيمانٌ بي وَتَصْدِيقٌ برُسُلي فَهُوَ ضَامِنٌ أنْ أدْخِلَهُ الجَنَّةَ ، أوْ أرْجِعهُ إلى مَنْزِلِهِ الذي خَرَجَ مِنْهُ بما نَالَ مِنْ أجْرٍ ، أوْ غَنيمَة ، وَالَّذي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بيَدِهِ ما مِنْ كَلْمٍ يُكلَم في سبيلِ اللَّهِ إلاَّ جاءَ يوْم القِيامةِ كَهَيْئَتِهِ يوْم كُلِم، لَوْنُهُ لَوْن دَم ، وريحُهُ ريحُ مِسْكٍ ، والَّذي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بيدِهِ لَوْلا أنْ أَشُقَّ على المسْلِمينَ ما قعَدْتُ خِلافَ سريَّةٍ تَغْزُو في سَبيلِ اللَّه أبَداً ، ولكِنْ لا أجِدُ سعَة فأَحْمِلَهمْ ولا يجِدُونَ سعَةً ، ويشُقُّ علَيْهِمْ أن يَتَخَلفوا عنِّي ، وَالذي نفسُ مُحَمَّد بيدِهِ ، لَوددْتُ أن أغزوَ في سبيلِ اللَّهِ ، فَأُقْتَل ، ثُمَّ أغْزو ، فَأُقتل ، ثُمَّ أغزو ، فَأُقتل » رواهُ مُسلمٌ وروى البخاريُّ بعْضهُ .

« الكَلْمُ » : الجرح .

1297. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* 'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ kendi yolunda cihada çıkan kimseye, onu sadece benim yolumda cihad, bana îman, benim resullerimi tasdîk yola çıkarmıştır, buyurarak kefil olur. Allah, o kimseyi şehid olursa cennete koymaya, gazi olursa manevî ecre ve dünyalık ganimete kavuşmuş olarak, evine döndürmeye kefil olmuştur. Muhammed'in canını kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda açılan bir yara, kıyamet gününde açıldığı gündeki şekliyle gelir: Rengi kan rengi, kokusu misk kokusudur. Muhammed'in canını kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, eğer müslümanlara zor gelmeseydi, Allah yolunda cihada çıkan hiçbir seriyyenin arkasında asla oturup kalmazdım. Fakat maddî güç bulamıyorum ki onları sevkedeyim, onlar da bu gücü bulamıyorlar. Benden ayrılıp geride kalmak ise onlara zor geliyor. Muhammed'in canını elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda cihad edip öldürülmeyi, sonra cihad edip yine öldürülmeyi, sonra tekrar cihad edip tekrar öldürülmeyi çok arzu ederdim."

Müslim, İmâre 103. Ayrıca bk. Buhârî, Cihâd 7(Hadisin kısa bir bölümü); Nesâî, Îmân 24

1299 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1298– وَعنْهُ قال : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما مِنْ مَكلوم يُكْلَمُ في سبيل اللَّه إلاَّ جاءَ يَوْمَ القِيامةِ ، وَكَلْمُهُ يَدْمِي : اللوْنُ لونُ دمٍ والريحُ رِيحُ مِسْكٍ » . متفقٌ عليهِ .

1298. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* 'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah yolunda yaralanan bir kimse, kıyamet gününde yarasından kan akarak Allah'ın huzuruna gelir. Renk, kan rengi, koku ise misk kokusudur."

Buhârî, Cihâd 10, Zebâih 31; Müslim, İmâre 105. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilu'l-cihâd 21; Nesâî, Cihâd 27

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1299– وعَنْ مُعاذٍ رضي اللَّه عَنْهُ ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قَالَ : « منْ قاتل في سَبيلِ اللَّهِ مِنْ رَجل مُسلِمٍ فُواق نَاقةٍ وجبتْ له الجَنَّةُ ، ومَنْ جُرِحَ جُرْحاً في سبيلِ اللَّه أوْ نكِب نَكبَةً، فَإنَّهَا تجيءُ يَوْمَ القِيامة كأغزَرِ ما كَانَتْ : لَوْنُهَا الزَّعْفرانُ ، وريحُها كالمِسكِ» . رواهُ أبو داودَ ، والترمذيُّ وقال : حديثٌ حسَنٌ صحيحٌ .

1299. Muâz *radıyallahu anh* 'den rivayet edildiğine göre, Nebiy-yi Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslümanlardan bir şahıs, deve sağılacak kadar bir süre Allah yolunda cihad ederse, cennet onun hakkı olur. Allah yolunda yaralanan veya bir sıkıntıya düşen kimse, kıyamet gününde yaralandığı gün gibi kanlar içinde Allah'ın huzuruna gelir. Kanının rengi zağferân gibi kıpkırmızı, kokusu da misk kokusu gibidir."

Ebû Dâvûd, Cihâd 40; Tirmizî, Fezâilu'l-cihâd 21. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 25

Açıklamalar

Mü'min bir kimsenin hangi sebeplerle cihada gittiğini düşündüğümüz olur ve bu konuda kendi kendimize bazı sorular sorarız. Çünkü bir insanın en kıymetli varlığı olan canını, sonra da dünyada değer verdiği şeylerden biri olan malını fedâ etmeyi, ailesini, çoluk çocuğunu, sevdiklerini geride bırakıp bir daha geri dönmemeyi göze alarak cihada çıkması hiç de kolay bir iş değildir. Cephede yapılan cihad bir can pazarıdır. O halde bir insanı cihada çıkmaya sevkeden sebebler neler olabilir? Hadisimizde de açıkça belirtildiği gibi, cihadda şehid olup cennete gitmek veya yaralanıp gazi olarak cepheden dönüp ecir ve sevaba nail olmak gibi iki sonuçtan birine kavuşmak vardır. İnsanı bu hayır ve fazilete sevkeden şey öncelikle Allah'ın rızâsına ve hoşnutluğuna ulaşabilme emelidir. Zira rıza makamı, cennetteki en üstün makamdır. Allah yolunda cihad etme aşkı, sadece Allah'a ve Allah'ın va'dine olan îmanı, Allah'ın resullerini tasdik edip, onların peygamberliklerine ve verdikleri haberlere gönülden inanması mü'mini korkusuzca cihad maydanına atılmaya sevkeder. Çünkü şehid olanın cennete gireceğine, gazi olanın büyük bir ecir ve sevap kazanacağına, ayrıca dünyalık ganimetler elde edeceğine Allah kefildir. Şu kadar var ki, **sadece dünyalık ganimet elde etmek için cihad yapılmaz.** 1346 numaralı hadiste de açıklanacağı üzere, ganimet elde etmek için yapılan cihad Allah katında makbul bir cihad olarak kabul edilmez. **Ancak Allah rızası için Allah yolunda cihad yapan kimse neticede ganimet de elde edebilir.** Peygamberimiz: *"Allah yolunda gazâ ederek ganimet alan hiçbir ordu yoktur ki, ahirette alacakları ecirlerinin üçte ikisini peşin almış olmasınlar. Kendileri için geriye ecrin üçte biri kalır. Ganimet almazlarsa kendilerine ecirlerinin tamamı verilir"* buyurmuştur (Müslim, İmâre 153; Ebû Dâvud, Cihâd 12; Nesâî, Cihâd 15). Görüldüğü gibi gazi, mutlaka ahiret hayatına yönelik ecir kazanmış olarak cepheden döner; ama bu ecir az veya çok olabilir. Böylece, gaziliğin de büyük bir fazilet ve cennete girmeye vesile teşkil ettiğini öğrenmiş olmaktayız. Allah yolunda **cihadın sonu ya şehâdet ya selâmet,** denilmesinin sebebi bu inanç olmalıdır. Çünkü her iki halde de Allah'ın rızasına ulaşma ve cenneti haketme müjdesi vardır.

Allah yolunda cihad ederken şehit olan kişiyi Allah'ın sorgusuz sualsiz cennete koyacağı Kur'an âyetiyle sabittir. Tevbe sûresi'nin daha önce açıkladığımız 111'nci âyeti bunun delillerinden sadece biridir. Kâdî İyâz, Allah Teâlâ'nın, şehidi öldüğü anda cennete koymasının kuvvetli ihtimâl olduğunu söyler. Çünkü Cenâb-ı Hak: **"Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanma; hayır, onlar diridirler, Rab'leri katında rızıklanmaktadırlar"** [Âl-i İmrân sûresi (3), 169] buyurmuştur. Bu âyetten ilk bakışta anlaşılan, şehidin öldüğü andan itibaren cennette olduğudur. Şehidin ruhunun cennette olduğuna dair hadisler de bu anlayışın doğru olduğuna şahitlik eder.

Peygamber Efendimiz, çok yemin edilmesini ve yeminle konuşulmasını hoş görmemesine rağmen, bazan önemli gördükleri hususları anlatırken, sözlerine yemin ederek başlarlardı. Çünkü onun her sözü doğru ve mutlaka inanılması gereken gerçeklerdi. Allah Teâlâ da Kur'ân-ı Kerîm'in bir çok âyetindeki gerçekleri yeminle ifade buyurmuşlardır. Böylece Peygamberimiz Kur'an'ın bu üslûbuna uyarak bazı sözlerine yeminle başlamışlardır. Onun bu davranışı ümmeti için de örnek teşkil ettiği için, **bir topluluğu etkilemek veya karşısındaki kimseye güven vermek için doğru ve gerçek olan bir söze yeminle başlamak sakıncalı görülmemiştir.** Efendimiz'in bu hadiste de bazı gerçekleri üç defa yemin ederek ifade ettiğini görmekteyiz. Allah yolunda cihad ederken yaralanan fakat şehitlik makamına ulaşamayıp gazi olarak vefat eden kimse de, yarasının ilk günkü sıcaklığı ve tazeliği içinde kanı akarak ve misk gibi kokarak Allah'ın huzuruna gelir. Yani gazilerin mahşer yerine gelişi de tıpkı vücudundan kanlar akarak ve misk gibi kokarak gelen şehitlerin gelişi gibi olacaktır. Bu müjde, yaralı, bereli, hatta vücudunun bazı uzuvlarını kaybetmiş olarak hayatını sürdürmek zorunda kalan gaziler için önemli bir teselli kaynağıdır. İslâm toplumları, gazilerine de

şehitleri kadar değer vererek onları bağırlarına basmış ve kendilerine lâyık olan saygı ve hürmeti göstermiştir. Özellikle bizim milletimiz çok hassas davranmasıyla meşhurdur.

Peygamber Efendimiz'in yemin ederek belirttiği ikinci husus, müslümanlar üzerine zor geleceğini bildiği için, bazı seriyyelere katılmamasıdır. Daha önceleri de çeşitli vesilelerle ifade edildiği gibi **seriyye**, en çok dört yüz askerden oluşan ve düşmanın üzerine sevkedilen askerî birliğin adıdır. Aralarında Peygamberimiz'in de bulunduğu askerî güce gazve, Efendimiz'in bulunmadığı askerî birliğe ise seriyye denildiğini bir kere daha hatırlayalım. Peygamberimiz'in böyle davranması ümmet için bir rahmet vesilesidir. Çünkü her askerî harekete katılmış olsaydı, bütün savaşlara mutlaka katılmak müslümanlar üzerine farz olurdu. Oysa bu çok ağır ve büyük ihtimalle üstesinden gelinemeyecek bir emir olurdu. Bu sebeple Efendimiz, buna maddî olarak kendisinin gücü yetmeyeceği gibi, müslümanların da güç yetiremeyeceğini ifade buyurmuşlardır. Fakat Peygamberimiz'in katıldığı bir gazveden geri kalmak sahâbîlere çok zor gelmekteydi. Çünkü onlar Allah yolunda cihad etmenin sınırsız faziletini ve hiçbir hayırla kıyas edilemeyecek üstünlüğünü çok iyi biliyorlardı. Bu sebeple onlardan hiçbiri bir mazeret üreterek cihaddan geri kalmayı akıllarından geçirmiyorlardı. Bunun münâfıklara has bir davranış olduğunun da şuurunda idiler. Ancak sahâbe-i kirâm arasında Resûl-i Ekrem'in çeşitli sebeplerle cihada katılmasına izin vermedikleri de oluyor ve onlar cepheye gitmiyorlardı.

Peygamber Efendimiz'in yemin ederek dikkatimizi çektiği üçüncü önemli konu, Allah yolunda şehid olmanın üstün fazileti ve cennetteki eşsiz mükâfatıdır. Tekrar tekrar şehit olmayı istemenin sebebi budur. Şehitlik makamının yüceliğine biraz önce ana hatlarıyla temas etmiştik. Gelecek hadislerde bu konuyu tekrar ele alacağız.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda ihlasla cihada çıkan kimse iki hayırdan birine nail olur: Ya şehit olup cennete girer, ya gazi olarak ahirette büyük ecir ve sevaba ulaşır.
2. Cihad, istisna olan haller dışında, farz-ı kifâyedir.
3. Şehitler ve gaziler, mahşer yerine şehit oldukları ve yaralandıkları gündeki gibi kanları akarak gelirler. Onların kanlarının kokuları da misk gibidir. Mahşerdekiler onların faziletini bu hallerinden anlamış olurlar.
4. Şehit olmayı ve gücünün yetmediği herhangi bir hayrı temennî etmek câizdir.
5. Peygamber Efendimiz'in ümmetine olan sonsuz merhameti ve şefkati, onları bütün cihadlara katılma gibi bir mecburiyetten kurtarmıştır.
6. Önemli bir hakikati konuşurken söze yeminle başlamak câizdir.
7. Toplumun yöneticileri, âlimler ve mürşidler insanları cihad konusunda eğitmeli ve sürekli teşvik etmelidirler.

1300– وعنْ أبي هُريرةَ ، رضِي اللَّه عَنْهُ ، قال : مَرَّ رَجُلٌ مِنْ أصْحَاب رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، بشِعْب فيهِ عُيَيْنَةٌ مِن ماءٍ عَذْبةٍ ، فأَعجبتهُ ، فَقَالَ : لَو اعتزَلتُ النَّاسَ فَأَقَمْتُ في هذا الشِّعْبِ ، ولَنْ أفعلِ حَتى أسْتأْذنَ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فذكر ذلكَ لرسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَقَالَ : « لا تفعلْ ، فإنَّ مُقامَ أحدِكُمْ في سبيلِ اللَّهِ أفضَلُ مِنْ صلاتِهِ في بيتِهِ سبْعِينَ

عاماً ، ألا تُحِبُّونَ أنْ يَغْفِرِ اللَّه لَكُمْ ويُدْخِلكَمُ الجَنَّةَ ؟ اغزُوا في سبيلِ اللَّهِ ، منْ قَاتَلَ في سَبيلِ اللَّهِ فُوَاقَ نَاقَةٍ وَجبتْ له الجَنَّةُ » . رواهُ الترمذيُّ وَقالَ : حديثٌ حَسَنٌ . والفُوَاقُ: مَا بَيْنَ الحَلْبَتَيْنِ .

1300. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in ashâbından bir kişi, içinde tatlı su gözesi bulunan bir dağ yolundan geçmişti. Burası çok hoşuna gitti ve:

–Keşke insanlardan ayrılıp şu dağ kısığında otursam. Ama Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*den izin almadan bunu asla yapmam, dedi. Sonra arzusunu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*e anlattı. Peygamberimiz:

–"Böyle bir şey yapma. Çünkü sizden birinizin Allah yolunda çalışıp gayret sarfetmesi, evinde oturup yetmiş sene namaz kılmasından daha faziletlidir. Allah'ın sizi bağışlamasını ve cennete koymasını istemez misiniz? O halde Allah yolunda cihada çıkınız. Kim devenin sağılacağı kadar bir süre Allah yolunda cihad ederse, mutlaka cennete girer" buyurdu.
Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 17

Açıklamalar

Geçtiği bir dağ yolundaki tabiî güzelliklerin ve özellikle soğuk suyundan içtiği dağ pınarının dayanılmaz câzibesine kapılarak, orada insanlardan uzak yaşamayı isteyen bu aziz sahâbînin kim olduğunu bilmiyoruz. Ancak o, nefsinin bu arzusunu hemen gerçekleştirmek yerine, Resûl-i Ekrem Efendimiz'den izin alması gerektiğinin şuurundaydı. Çünkü, sahâbe-i kirâmın her birinin üzerine cihad farzdı. Farzı ve vâcibi terkedip nâfile bir amele yönelmek ise günahlar arasında sayılır. Bir insanın işlemesi gereken farz ve vâcip cinsinden bir görevi yoksa, faziletten sayılan ve nâfile olan işleri yapması câizdir. Uzletin yani insanlardan uzak bir hayat sürmenin belirli bir zaman kaydıyla câiz olduğu, fazilet ve nãfile ibadetten sayıldığı anlar vardır. Fakat, Resûl-i Ekrem Efendimiz, kendisine uzlet için başvuran sahâbîsinin bu arzusunu kabul etmemiş, ona Allah yolunda çalışıp çabalamayı, cihadı tavsiye etmiştir. Hatta Efendimiz'in beyanına göre evinde oturup yetmiş sene ibadet eden bir kimsenin bu davranışı, Allah yolunda cihada çıkmasından daha faziletli, daha üstün değildir. Çünkü uzlet hayatı, zühd ve takvâyı hedefleyen yoğun bir ibadet hayatıdır. Fakat farz olan cihad en önemli ibadettir ve nâfile bir amel sayılan uzlet hayatı sürmekten çok daha faziletlidir. Zira cihadda umûmî bir menfaat ve ümmetin hayrı varken, uzlet gibi ferdî ibadetlerde sadece şahsın menfaati ve hayrı söz konusu olabilir. Ümmetin menfaati ve hayrı şahsın menfaat ve hayrına tercih edilir. Bir devenin sağılacağı kadar kısa bir süre için bile olsa Allah yolunda yapılan cihad, mücâhidin günahlarının bağışlanmasına ve cennete konulmasına vesile olmaktadır. Başka hiçbir ibadete bu derece üstün mükâfat vadedilmemiştir. Bütün bu açıklamalar, zühd ve takvâya yönelik bir hayatı veya nâfile bir ibadeti küçümseme anlamına gelmez. Bu anlayışın aksine, her şeyi yerli yerinde yapmak gerektiğini gösterir**.** Tabiî bir de canla malla cihad etmenin lüzum ve üstünlüğünü.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbe-i kirâm, hükmünü bilmedikleri veya hakkında tereddüde düştükleri herhangi bir işi yapacaklarında mutlaka Peygamberimiz'e başvururdu.

2. Farz ve vâcip cinsinden bir iş varken, nâfile ve fazilet cinsinden sayılan bir iş yapılmaz.

3. Farz cinsinden olan cihad, nâfileden sayılan ibadetlerden üstün ve önceliklidir.
4. Umumun menfaat ve hayrına olan işler, ferdin menfaat ve hayrına olanlara tercih edilir.
5. Mü'minleri sürekli Allah yolunda cihada teşvik etmek gerekir.

1301– وعَنْهُ قَالَ قِيلَ : يا رسُولَ اللَّهِ ، ما يَعْدِلُ الجِهَادَ في سَبيلِ اللَّهِ ؟ قَالَ : « لا تَسْتَطيعُونَه ، » فأعادوا عليه مرتين أو ثلاثاً كل ذلك يقول : « لا تستطيعون ، » . ثُمَّ قال : « مثَل المجاهد في سبيل اللَّهِ كمثَل الصَّائمِ القَائمِ القَانِتِ بآياتِ اللَّهِ لا يَفْتُرُ : مِنْ صلاةٍ ، ولا صيامٍ ، حتى يَرجِعَ المجاهدُ في سبيل اللَّهِ » متفقٌ عليهِ . وهذا لفظُ مسلِمٍ .

وفي روايةِ البخاري ، أنَّ رجلا قَالَ : يا رسُولَ اللَّهِ دُلَّني عَلى عملٍ يَعْدِلُ الجِهَادَ ؟ قال: « لا أجدهُ » ثُمَّ قال : « هل تَستَطِيعُ إذا خَرَجَ المجاهِدُ أن تدخُلَ مَسجِدَك فتَقُومَ ولا تَفتُرَ ، وتَصُومَ ولا تُفطِرَ ؟ » فَقالَ : ومَنْ يستطِيعُ ذَلك ؟

1301. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem Efendimiz'e:

–Yâ Resûlallah! Allah yolunda cihada denk hangi iş vardır? denildi.

–"Ona denk bir iş bulamazsınız" buyurdu. İki veya üç defa aynı soruyu tekrarladılar; Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de her defasında **"Ona denk bir iş bulamazsınız"** cevabını tekrarladı. Daha sonra şöyle buyurdu:

"Allah yolunda cihad eden kimsenin benzeri, gündüzleri oruç tutan, geceleri namaz kılan, Allah'ın âyetlerine hakkıyla itâat eden ve Allah yolunda cihad eden kimse, cepheden dönünceye kadar, namaza ve oruca hiç bir şekilde ara vermeyen kimsenin benzeridir."

Buhârî, Cihâd 1; Müslim, İmâre 110. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 1; Nesâî, Cihâd 17

Buhârî'nin rivayeti şöyledir:

Bir adam:

–Yâ Resûlallah! Bana cihada denk bir iş gösterseniz? dedi. Resûl-i Ekrem:

–"Cihada denk olacak bir iş bulamıyorum ki" buyurdu; sonra da şöyle devam etti:

"Allah yolunda cihad eden kimse yola çıktığında, sen de mescidine girip hiç ara vermeden namaz kılmaya, hiç iftar etmeden oruç tutmaya güç yetirebilir misin?" Soruyu soran kişi:

–Buna kim güç yetirebilir ki? dedi.
Buhârî, Cihâd 1

Açıklamalar

Hadis, gösterilen kaynaklarda Ebû Hüreyre'den mâna ve muhteva aynı olmak üzere, muhtelif lafızlarla nakledilir. Namazı, orucu ve Allah'ın âyetlerine inanarak, itaat ederek, Kur'an'ın emirlerini yerine getirmek, en üstün fazilettir. Allah yolunda cihada çıkan mücahid, ancak bütün bu sayılanları eksiksiz yerine getirip, Cenâb-ı Hak katında üstün kabul edilen kimse ile kıyaslanabilir. Oysa bu amelleri hiç bir gevşeklik göstermeksizin eksiksiz yerine getirmeye kimse güç yetiremez. O halde faziletçe cihada denk sayılacak bir başka ibadet de yoktur. Nitekim Peygamber Efendimiz, sahâbîlerin tekrar tekrar böyle bir işi sormalarına karşılık, cihada denk sayılacak bir başka işin ve amelin bulunmadığını ısrarla belirtir. Neticede Resûl-i Ekrem konuyu örneklendirerek kendilerine sorar, sahâbîler de bu durumda mücâhidin eylemine denk bir işin olamayacağını bizzat kendileri itiraf ederler. Çünkü Allah yolunda cihada çıkan bir kimse evine dönünceye kadar, cihada katılmayan bir başka kimsenin hiç ara vermeksizin sürekli namaz kılması, bütün gündüzleri oruçlu geçirmesi, Kur'an okuyup onun âyetlerindeki bütün ahkâmı eksiksiz yerine getirmesi imkânsız denilecek derecede zor bir iştir. Sahâbe de bunun mümkün olmadığını, dolayısıyla Allah yolunda cihada denk bir amelin, bir eylemin bulunamayacağını kabul etmişlerdir. **Cihadın bütün ibadet ve hayırların üstünde kabul edilmesinin sebebi, dinin ve dünyanın düzeninin ona bağlı oluşu, İslâm'ı yeryüzüne yayma ve insanları Allah'ın dinine davet etme faaliyetinin cihad kabul edilmesindendir.** Bu inanç, hangi yaşa gelmiş olurlarsa olsunlar, sahâbîleri hayatları boyunca cihaddan geri kalmama şuuruna kavuşturdu. Onlar için cihadın her çeşidi buna dahildi. **Çok ileri yaşına rağmen, çok uzak diyarlara cihad yolculuğuna çıkan veya kendi yurdundan ayrılıp hiç tanımadığı, bilmediği uzak yerlerdeki insanların müslüman olmalarını sağlamak ve onlara İslâm'ı öğretmek için oralara yerleşen ve bir daha geri dönmeyen binlerce sahâbî olduğunu biliyoruz.** Bu davranışa denk bir başka amelin, bir başka işin olmasının imkânsızlığını gerçekten her akl-ı selîm kabul eder. İşte bu teşvikler sonucunda hayatı bir cihaddan ibaret gören ecdadımız, yeryüzü coğrafyasının İslâmlaşması için bütün gayretini sarfetmiştir. Mehmed Âkif'in şu kıt'ası bunu çok güzel özetler:

Zannetme ki ecdadın asırlarca uyurdu?
Nerden bulacaktın o zaman eldeki yurdu?
Üç kıt'ada yer yer kanayan izleri şâhid,
Dinlenmedi bir gün o büyük şanlı mücâhid.

Böyle bir cihad anlayışından günümüz müslümanlarının ne kadar uzak, yeryüzü insanlığının ise buna ne kadar muhtaç olduğunu düşünmek zorundayız. **Yeryüzünün cihadla hayat bulacağı gerçeğini kavrayabildiğimiz gün çok şeyler değişir;** belki yepyeni, taptaze, huzur ve güveni en üst seviyede elde etmiş, gerçek ilmin cehalete, adaletin zulme, ahlâkın süfliliğe, kısacası bütün iyilik ve güzelliklerin kötülük ve çirkinliklere üstün geldiği, insanların mutlu olduğu bir dünyayı yeniden kurmanın ve bunun bir neferi olmanın sonsuz hazzını tadarız. Kur'an'ın her âyeti, Resûl-i Ekrem'in her hadisi ve sünneti bize bu şuuru kazanma azim ve gayreti aşılamaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda cihad, faziletli işlerin en üstünüdür.

2. Cihad, dini ve dünyayı korumanın yegane vasıtasıdır.

3. İslâm'ı yeryüzüne yayma, dini insanlara tebliğ etme yönündeki bütün faaliyetler cihad sayılır.

4. Şuurlu bir müslüman, hayatına cihad şuuruyla yön veren insandır.

1302- وعنْهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « مِنْ خَيرِ معاشِ الناس لَهُم رجُلٌ مُمسِكٌ بعنَانِ فرسِهِ في سبيل اللَّهِ ، يطِيرُ على متنِهِ كُلَّما سمِع هَيعةً ، أوْ فَزَعَة طَار على متنِهِ ، يَبْتَغِي القتل أو الموتَ مظَانَّهُ ، أو رَجُلٌ في غُنَيْمةٍ أو شَعفَةٍ مِن هذه الشُّعفِ أو بطنِ وادٍ من هذِهِ الأودِيْةِ يُقيمُ الصَّلاةَ ، ويُؤْتِي الزَّكاةَ ، ويعْبُدُ ربَّهُ حتَّى يَأْتِيَه اليَقِينُ لَيْسَ من النَّاسِ إلاَّ في خَيْرٍ » رواهُ مسلمٌ .

1302. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanların en hayırlı geçim yolu tutanlarından biri, Allah yolunda atının dizginine yapışıp, onun üzerinde âdeta uçan kimsedir. Düşman geldiğine dair bir ses veya düşman üzerine hücum feryadı işittiğinde, düşmanın bulunması muhtemel yerlere atının üzerinde uçarcasına saldırıp, öldürmeyi ve ölmeyi göze alır. Bir diğeri de, bir tepenin başında veya bir vadinin içinde koyuncuklarının arasında namazını kılan, zekâtını veren ve kendisine ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet eden kimsedir. İnsanlardan ancak bu şekilde yaşayan kimseler hayırdadır."

Müslim, İmâre 125. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 13

Açıklamalar

İnsanların bu dünyadaki hayat tarzları, yaşayışları, geçim yolları, gayeleri ve hedefleri çok çeşitlidir. Bunlar arasında Allah'ın rızasına uyan ve uymayan, faziletli sayılan ve sayılmayan, helâl veya haram olanlar vardır. İslâm dini, Allah rızasına uyan, faziletli sayılan ve helâl olan bir hayat tarzını ve geçim yolunu meşru görür ve mensuplarına bunu öğütler. Dünya hayatı, biz istesek de istemesek de birtakım mücadelelerle doludur. Bunların da meşru olan ve olmayanları vardır. **Mücadelenin makbul ve meşru olanı, en üstünü, Allah yolunda cihadı bir yaşama biçimi haline getirebilmektir.** Çünkü cihad, dini ve dünyayı korumanın temel unsurudur. Bu sebeple her an cihada hazırlıklı olmak gerekir. Bazı kötü niyetlilerin bunu bilmesi, barış ve huzurun en önemli teminatıdır. "Hazır ol cenge eğer ister isen sulh u salâh" sözü bir gerçeğin ifadesidir. Yeryüzünün nizamını bozmak ve orada zulümlerini yayıp, hakimiyet kurmak isteyen kâfir ve müşriklerin gaye ve hedeflerine ulaşmalarını engellemenin yegâne yolu cihaddır. O halde **cihad en yüksek insânî idealdir. Çünkü cihadın gaye ve hedefi, yeryüzünü her türlü zulümden ve şirkten arındırmak, orada adaleti, şefkat ve merhameti hakim kılmaktır.** Bu, sadece müslümanların değil, bütün insanların, diğer canlıların, hatta cansız varlıkların bile koruma altına alınması anlamına gelir. İslâm'ın hayat veren cihadı ile zalim ve müşriklerin tahrip eden harbi arasındaki temel fark budur.

Cihadın her türü bir çok güçlükleri göğüslemeyi ve büyük fedakârlıkları gerektirmekte ise de, özellikle düşmana karşı cephede yapılan cihad, korkusuz ve cesur insanlar sayesinde gerçekleştirilebilir. İşte atını cihad için hazır bulunduran ve ona binmeyi çok iyi bilen, cihada gitmesi gerektiğinde atının üzerinde âdeta uçarcasına düşmanın üzerine hücum eden, savaşı ve ölümü göze alan mücahid kişi bu sebeple hadisimizde övülmüştür. At, cihadın sembolüdür. Dolayısıyla günümüzde cihad vasıtalarının değişmiş olması bu muhtevadan bir şey eksiltmez. Günümüzün gelişen savaş araç ve gereçlerini kullanmayı çok iyi öğrenip bilmek gerektiğinin de delilini teşkil eder. **Cihad, toplumu huzurlu kılmanın ve fitneyi ortadan kaldırmanın ilacı ve çaresidir.**

Bazı kere toplumlar alabildiğine bir iç fitneye dûçar olabilir. Hak ile bâtıl birbirine karışır; herkes kendisinin hak üzere olduğunu iddia eder. Taraflardan birinin yanında olmak fitneye yardımcı olmak anlamına gelebilir. Böyle durumlarda uzleti, insanlardan uzak bir yerde hayat sürmeyi tercih etmek ve Allah'a ibadet, dua ve niyaza yönelmek gerekir. Hadisimizin ikinci şıkkı böyle bir durumla başbaşa kalan müslümana yol gösterici nitelik taşır. Çünkü **fitne zamanında toplumun arasında olmak zararlı oluyorsa uzlet câiz, hatta zaruridir.** Fakat normal hallerde sürekli uzletin doğru olmadığını, İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun da bunu câiz görmediğini kitabımızda çeşitli vesilelerle açıklamıştık. (Özellikle 598-602 numaralı hadisler arasındaki **"İnsanlardan Uzak Yaşamak"** kısmına bakınız). Çünkü bütün peygamberler, sahâbe-i kirâmın hemen tamamı, tâbiîn tabakası, âlimler ve hatta zâhidler bile daima toplumun içinde onlarla birlikte yaşamışlardır. Onların uzletleri, sınırlı ve sadece zarûrî durumlarda olmuştur. Bu her asırda böyle olmalıdır; aksi halde cihad ve İslâm'ı tebliğ faaliyeti son bulur.

Hadisi daha önce 602 numara ile de okumuştuk.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hayat tarzlarının en iyisi ve en faziletlisi, Allah yolunda cihad etmek ve her an cihada hazır olmaktır.

2. Cihadın en zor olanı ve faziletlisi cephede düşmanla savaşmaktır.

3. Zaruret olmadıkça toplumdan uzaklaşmamak ve uzlete çekilmemek gerekir.

4. Fitneler yaygınlaşıp, kötülüklere engel olma imkânı kalmayınca uzlete çekilip, helâl rızık kazanmak, ibâdet ve taatle zaman geçirmek câizdir.

1303- وعَنْهُ ، أنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قالَ : « إنَّ في الجنَّةِ مائَةَ درجةٍ أعدَّهَا اللَّه للمُجَاهِدينَ في سبيلِ اللَّه ما بيْن الدَّرجَتَينِ كما بيْنَ السَّمَاءِ والأَرْضِ » . رواهُ البخاريُّ .

1303. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah yolunda cihad edenler için Allah Taâlâ cennette yüz derece hazırlamıştır. Her derecenin arası yerle gök arası kadardır."

Buhârî, Cihâd 4, Tevhîd 22. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 18

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1304- وعَن أبي سعيدٍ الخُدْرِيِّ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « مَنْ رضي بِاللَّهِ رَبًّا ، وبالإسْلامِ ديناً ، وبِمُحَمَّدٍ رَسُولاً ، وَجَبت لَهُ الجَنَّةُ » فَعَجب لهَا أبو سَعيدٍ، فَقَال أعِدْها عَلَيَّ يا رَسولَ اللَّهِ فَأَعادَهَا عَلَيْهِ ، ثُمَّ قال : « وَأُخْرى يَرْفَعُ اللَّه بِها العَبْدَ مائَةَ درجةً في الجَنَّةِ ، ما بيْن كُلِّ دَرَجَتَين كَما بَين السَّماءِ والأَرْضِ » قال : وما هِي يا رسول اللَّه ؟ قال : « الجِهادُ في سبِيل اللَّه ، الجِهادُ في سَبيلِ اللَّهِ » . رواهُ مُسلمٌ .

1304. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, resûl olarak Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e inanıp razı olan kimse cenneti hak eder." Bu söz Ebû Saîd'in çok hoşuna gitti ve:

–Yâ Resûlallah! Bu sözü bana tekrarlasanız, dedi. Peygamber Efendimiz sözünü tekrarladı; sonra da şöyle buyurdu:

"Bir başka haslet daha vardır ki, onun sayesinde Allah kulunu cennette yüz derece yükseltir. Her bir derecenin arası da yerle gök arası kadardır." Ebû Saîd:

–O haslet nedir, yâ Resûlallah? diye sordu. Hz. Peygamber:

"Allah yolunda cihad, Allah yolunda cihaddır" buyurdu.

Müslim, İmâre 116. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 18

Açıklamalar

Bir kimsenin cennete girebilmesi için gerekli olan ilk şart, kâmil bir îmandır. Bu imanın gerektirdiği amelleri yerine getirmek ise imanın kemâlinin delili olup, kişinin cennete girmesini kolaylaştırdığı gibi, cennetteki derecesini de yükseltir. İman edip de o imanın gerektirdiği amelleri yerine getirmeyenler, büyük günah işlemiş olurlar. Günahlar, derecelerine ve çeşitlerine göre, kişinin doğrudan cennete girmesine engel teşkil eder. Fakat **imanın esaslarına gönülden inanan bir kimse ebedî olarak cehennemde kalmaz; neticede cennete girer.**

Allah'ın Rab olduğuna inanmak ve O'ndan razı olmak, kazasına, kaderine, hayrın ve şerrin O'ndan geldiğine, acı tatlı her şeyin Allah'tan olduğuna inanıp rıza göstermeyi, hiçbir şekilde itiraz etmemeyi gerektirir.

İslâm'a din olarak inanıp rıza göstermek ise, İslâm'ın kanunlarına, emir ve nehiy cinsinden olan bütün hükümlerine iman edip, bunları tam bir gönül rahatlığı ve kalp huzuru içinde kabullenip teslim olmayı gerekli kılar.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Allah'ın elçisi olduğuna iman edip ondan razı olmanın gereği de, peygamber vasfıyla söylediği sözleri, yaptığı işleri ve bütün davranışlarını din kabul edip onlara tam olarak uymak ve itaat etmektir.

İşte bütün bunları yerine getiren bir mü'min cenneti kesinlikle haketmiş olur. Böyle bir kimse dünyada iken de cennette sayılır; çünkü o bu vasfıyla bütün kötülüklerden uzak duran kâmil bir mü'min, örnek bir insan olma özelliğini taşıyor demektir. Esasen Rabbinin makamından, insanların hesap vermek üzere durdukları yerden korkan kimseye iki cennetin olduğu Kur'an'ın bize bildirdiği bir gerçektir [Rahmân sûresi(55) 46]. Bunun birinin dünya cenneti diğerinin ise ebedî hayattaki cennet olduğu müfessirlerce ifade edilir.

Peygamber Efendimiz'in bu gerçeği ifade etmesi hadisin ravisi Ebû Saîd'in çok hoşuna gidince, bu sözlerin ve bu müjdenin onun ağzından bir kere daha tekrarını istemişti. Ebû Saîd'in kendisinin adını vererek "Bu söz Ebû Saîd'in çok hoşuna gitti" demesi, "benim hoşuma gitti" demesinden daha güçlü ve daha beliğ bir ifadedir. Arap dilinde buna iltifat denir. Bu defa Resûl-i Ekrem önceki sözünü tekrar etmenin yanında daha büyük bir müjde verdi. Bir haslet, işlenildiği takdirde insanı cennette yüz derece birden yükselten bir amel, bir eylem vardı. Üstelik cennetteki herbir derecenin arası da yerle gök arasındaki mesafe kadardı.

Ebû Saîd'in bu son derece üstün ve faziletli amelin ne olduğunu sormaması düşünülemezdi. Nitekim o bunu öğrenmek istedi ve Resûl-i Ekrem Efendimiz de hiçbir iş ve eylemle denk ve eşit olmayan Allah yolunda cihad olduğunu iki veya bazı rivayetlere göre üç defa tekrarlayarak kendisine bildirdi. Böylece, cihadın ne kadar büyük ve faziletli bir iş olduğunu tekrarlamış ve bu vesileyle bir kere daha cihada teşvik etmiş oluyordu.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda cihad edenler cennette en üstün dereceye sahip olacaktır.
2. Cennet, çeşitli derecelere ve tabakalara ayrılmıştır.
3. Cennete girmenin temel şartı sağlam bir imana sahip olmaktır.
4. İmanın gerektirdiği amelleri işlemek, kişinin cennete girmesinin ve cennette derece ve makamlar elde etmesinin vesilesidir.

1305- وعَنْ أبي بَكْرِ بن أبي مُوسى الأشْعَرِيِّ ، قَالَ : سَمِعْتُ أبي ، رضي اللَّه عنْه، وَهُوَ بحَضْرَةِ العَدُوِّ ، يقول : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ أبْوابَ الجَنَّةِ تَحْتَ ظِلالِ السُّيُوفِ » فَقامَ رَجُلٌ رَثُّ الهَيْئَةِ فَقَالَ : يَا أبَا مُوسَى أأَنْتَ سمِعْتَ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول هذا؟ قال : نَعم ، فَرجَع إلى أصحابِهِ ، فَقَال : « أقرأ علَيْكُمُ السَّلامَ » ثُمَّ كَسَر جفْن سَيفِهِ فألْقاه ، ثمَّ مَشَى بِسيْفِهِ إلى العدُوِّ فضَرب بِهِ حتَّى قُتل » . رواهُ مسلمٌ .

1305. Ebû Bekr İbni Ebû Mûsa el-Eş'arî şöyle dedi:

Babam Ebû Mûsa *radıyallahu anh*'i düşmanın karşısında durup:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'i:* **"Şüphesiz cennet kapıları kılıçların gölgeleri altındadır"** derken işittim. Bunun üzerine üstü başı perişan biri ayağa kalkıp:

–Ey Ebû Mûsa! Bu sözü Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* söylerken sen mi işittin? diye sordu. Ebû Mûsa:

–Evet, ben işittim, cevabını verdi. Bunu duyan adam, arkadaşlarının yanına dönüp:

–"Sizleri selâmlıyorum" dedi ve kılıcının kınını kırıp attı. Sonra elinde kılıcıyla düşmanın üzerine yürüdü ve ölünceye kadar düşmanla savaştı.

Müslim, İmâre 146. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 23

Ebû Bekir İbni Ebû Mûsa

Meşhur sahâbî Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin oğlu olup adı Amr'dır. Tâbiîn tabakasındandır. Güvenilir hadis ravilerinden biridir. Yaşça kardeşi Ebû Bürde'den daha büyüktü. Babası başta olmak üzere meşhur sahâbîlerden hadis rivayet etti. Kütüb-i Sitte müellifleri onun hadislerini nakletmiştir. 106/724 senesinde vefat etti.

Allah ona rahmetiyle muamele etsin.

Açıklamalar

Bir kısmını bu bölümde gördüğümüz gibi, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Allah yolunda cihadın faziletini ortaya koyan ve mü'minleri cihada teşvik eden pek çok sözleri vardır. Cennetin kılıçların gölgesi altında olduğunu beyan eden hadis bu sözlerin en önemlilerinden ve en etkililerinden biridir. Bu hadisin, "Cihad, kendisi için cennet va'd edilmiş olan bir kahramanlıktır" anlamına mecâzî bir ifade olduğunu söyleyenler vardır. Peygamberimiz'in bu sözünün, Allah yolunda cihada, savaş esnasında düşmana yaklaşıp onlarla sıcak temas sağlamaya, kılıç kullanmaya ve savaş anında topluca hareket edip düşmanı bunaltmaya çok önemli bir teşvik olduğu açıktır. O günün şartlarında cihadın en önemli aleti kılıçtı. Kılıç üstünlüğüne sahip olan, kılıcı iyi kullanan savaşın galibi olurdu. Kınına sokulmayan kılıç, cesaret ve kahramanlığın simgesi idi.

Cihad meydanında düşmana hücum ederken insanın yükseklerde, başının üstünde tuttuğu kınından çekilmiş kılıç, âdeta kişiyi koruyan bir gölgelendiriciye benzetilmiştir. Gölgenin insanı aşırı sıcaktan koruması gibi, cihadın simgesi olan kılıç da kişiyi cehennem ateşinden korur ve cennet bir bakıma kılıçların gölgesindeymiş gibi kabul edilir. İmam Nevevî, ulemânın "Bu hadisin mânası, cihada ve savaşa katılmak cennete girmenin sebebidir" dediklerini söyler. Özellikle şehitlerin ve cihada katılıp sağ sâlim dönen gazilerin kul hakları dışındaki günahlarının Allah Teâlâ tarafından affedilerek sorgusuz sualsiz cennete gireceklerini daha önceki açıklamalarımızda belirtmeye çalışmıştık.

Ebû Mûsa'dan bu peygamber müjdesini duyarak gereğini anında yerine getiren aziz sahâbî veya tâbiînin kimliğini bilmiyoruz. Bildiğimiz tek şey, onun Allah'ın inayetiyle cenneti hak eden bir kimse olduğudur.
İslâm toplumunu ve fert fert her müslümanı asırlar boyu derinden
etkileyen bu peygamber buyrukları bizim için bir âb-ı hayat niteliğindedir.

Bu sebepledir ki, İslâm ülkelerinde cihadın sürekliliğini önleyemeyen ve kâfirlere karşı müslümanlardaki direnme gücünü kıramayan işgalci müstevlîler, önce sünnet ve hadislerin varlığını inkâr ederek, bunda başarılı olamayınca güvenilirliği konusunda zihinlerde şüphe uyandırarak ümmeti cihaddan uzaklaştırma faaliyetleri başlatmışlar ve kısmen de olsa bundan netice almışlardır. Bu konuda elde ettikleri başarılarda en büyük ihanet payı, İslâm toplumu içindeki sapık ve gafil âlimlerindir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, her vesileyle ümmeti en faziletli amel olarak nitelendirdiği Allah yolunda cihada teşvik etmiştir.
2. Cihadın en zoru, kişinin en kıymetli varlığı olan canını ortaya koyarak düşmana karşı cephede yapılan silahlı mücadeledir.
3. Allah şehit ve gazilere cennette çok üstün makamlar verecektir.
4. İslâm toplumunda ve her müslümanda cihad şuurunu canlı tutmak gerekir.

1306– وعن أبي عَبْسٍ عبدِ الرَّحمنِ بْنِ جُبَيْرٍ ، رضي اللَّه عنهُ قال : قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما اغْبَرَّتْ قدَما عَبْدٍ في سبيلِ اللَّه فتَمسَّه النَّارُ » . رواهُ البخاري .

1306. Ebû Abs Abdurrahman İbni Cebr *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah yolunda ayakları tozlanan bir kula cehennem ateşi dokunmaz."

Buhârî, Cihâd 16. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 7; Nesâî, Cihâd 9

Abdurrahman İbni Cebr

Ebû Abs künyesiyle bilinen Abdurrahman İbni Cebr'in adının Abdullah veya Ma'bed olduğu da söylenir. Sahâbe hayatıyla ilgili kaynakların bazısında adının Câhiliye döneminde Abdüluzzâ olduğu, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in onun adını Abdurrahman olarak değiştirdiği kaydedilir. Sahâbe-i kirâmdan olup, ensardandır. Evs kabilesinin Hârisoğulları koluna mensuptur. Bedir'e ve daha sonraki gazvelere iştirak etti. Bedir'e katıldığında 48 yaşındaydı. Ebû Abs'in hadislerini Buhârî, Tirmizî ve Nesâî kitaplarında nakletmişlerdir. Ebû Abs, 70 yaşında iken 34 (654) senesinde vefat etti ve cenazesi Bakî mezarlığına defnedildi. Cenaze namazını Halife Hz. Osman kıldırdı.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Allah'ın rızâsına nâil olmak arzusuyla girilen her yolda yürümenin Cenâb-ı Hak katında büyük bir ecri ve mükâfatı vardır. Bu yol, ilim öğrenmek, cemaatle namaz kılmak, hasta ziyareti veya cenazeyi defnetmek için gidilen bir yol olabilir. Bunların her birinin büyük sevabı olduğu kesin naslarla sabittir. Ancak Arapçada herhangi bir kayıt olmaksızın "**Allah yolunda yürümek**" denilince, cihada gitmek anlaşılır. Bu hadiste kastedilen de bu mânadır. Şu kadar var ki, bunu genel anlamda düşünmenin ve mânayı umûmîleştirmenin de bir sakıncası yoktur.

Cepheye gitmek olarak anlamamızın sebebi, cihada gidip şehitlik mertebesine ulaşan veya gazi olan kimsenin cennete gireceğine dair pek çok nassın bulunmasıdır. Bunların bir kısmı daha önce geçmişti. **Ayakların tozlanması** sözü mecâzî bir anlatım tarzı olup, bir iş uğrunda yol katetmeyi ve yorulmayı ifade eder. Şüphesiz Allah'ın dinini yayma ve i'lâ-i kelimetullah uğruna çıkılan cihad yolculuğu bunların en önemlisidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda cihada çıkan kimseyi Cenâb-ı Hak cehennemden korur.
2. Daha genel anlamda olmak üzere, ilim öğrenmek, cemaatle namaz kılmak, hasta ziyaret etmek ve cenazeye katılmak da Allah yolunda adım atmak sayılır.

1307- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، رضي اللَّه عنهُ ، قَالَ : قَال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يلجُ النَّار رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيةِ اللَّهِ حتَّى يعُودَ اللَّبَن في الضَّرعِ ، وَلاَ يَجْتَمِعُ عَلَى عَبْدٍ غُبَارٌ في سبيل اللَّهِ ودخَان جهَنَّم » ، رواه الترمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1307. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah korkusundan ağlayan bir kimse, sağılan süt tekrar memeye girmedikçe cehenneme girmez. Allah yolundaki cihadın tozu ile cehennem dumanı bir kulun üzerinde birleşmez."

Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 8. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 8; Nesâî, Cihâd 8

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1308- وعن ابن عبَّاسٍ ، رضي اللَّه عَنْهُمَا ، قَالَ : سمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ: «عيْنَانِ لا تَمسُّهُمَا النَّارُ : عيْنٌ بكَت مِنْ خَشْيةِ اللَّهِ ، وعيْنٌ باتَت تَحْرُسُ فِي سبِيلِ اللَّهِ». رواه الترمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ .

1308. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İki göze cehennem ateşi dokunmaz: Allah korkusundan ağlayan göz ve Allah yolunda nöbet bekleyerek geceleyen göz."

Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 12

Açıklamalar

Allah korkusundan ağlamak, öncelikle Allah'ın emirlerine gerektiği şekilde itaat ederek onlara sımsıkı sarılmayı, yasakladıklarından da son derece kaçınmayı gerektirir. Çünkü Allah'a hakkıyla ibadet ve taatte bulunamayanlar ile günah işleyip sonra da işledikleri günahlardan pişmanlık duyanlar ağlayarak Allah'a dua ve niyazda bulunur, tövbe kapısına yönelirler. Allah Teâlâ böyle bir hal içinde kendisine yönelen kullarının dua, niyaz ve tövbelerini kabul eder. Dolayısıyla böyle bir kul cehennem azabından kurtulmuş olur. Çünkü bu vasıftaki mü'min, bir daha günah ve isyana yönelmemeye kesin karar vermiş, Allah'ın huzuruna maddî ve manevî kirlerden arınarak tertemiz bir vaziyette çıkmış olur.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Allah korkusundan ağlayan gözü cehennem ateşinin yakmayacağını anlatırken getirdiği misâl de son derece dikkat çekicidir. Çünkü memeden çıkan sütün tekrar o memeye geri dönmesi aklen muhal, yani imkânsız olan bir şeydir. Bu nasıl mümkün değilse ve akla aykırı düşüyorsa, yukarıda anlatılan tarzda bir hayat süren kimsenin cehenneme girmesi de aynı şekilde mümkün değildir. Bu teşbih, Allah Teâlâ'nın şu âyetindeki teşbih gibidir: **"Bizim âyetlerimizi yalanlayan ve onlara inanmaya tenezzül etmeyenler var ya, işte onlara gök kapıları açılmayacak ve halat, iğne deliğinden geçinceye kadar onlar cennete giremeyeceklerdir"** [A'râf sûresi (7), 40].

Allah yolunda cihada çıkan kimsenin ayak tozları ile cehennem dumanının birleşmemesi, mücahidin de tıpkı Allah'dan korkan kişi gibi cehenneme girmeyeceğinin delillerinden biridir. Cihadın pek çok çeşitleri ve kısımları vardır. Geceleyin Allah yolunda cephede nöbet beklemek de cihadın temel unsurlarından biridir. Daha önce ribatın, yani cephede nöbet tutmanın önemini bu konuyla ilgili hadisler münasebetiyle açıklamıştık.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah korkusu, O'nun emirlerine itaat ve yasaklarından kaçınmayı kapsar.

2. Ağlamak, bir pişmanlığın ve nedâmetin sonucudur. Pişmanlık ve nedâmet tövbeyi ifade eder. Tövbesi makbul olanlar cehennem azabından kurtulurlar.

3. Cihadın pek çok çeşidi vardır ve hepsi derece derece faziletlidir.

4. Allah yolunda cihad eden mü'min cehennemde kalmaz.

1309- وعن زَيدِ بنِ خَالدٍ ، رضِي اللَّه عَنْه ، أنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « من جهَّزَ غَازِياً في سبيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَزَا ، ومنْ خَلَفَ غَازياً في أَهْلِهِ بخَيْر فَقَدْ غزَا » . متفقٌ عليهِ .

1309. Zeyd İbni Hâlid *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim Allah yolunda cihada gidecek bir gaziyi donatır, cihad için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılarsa, bizzat cihada gitmiş gibi sevap kazanır. Cihada giden gazinin arkada bıraktığı ailesine güzelce bakıp onların ihtiyaçlarını karşılayan da bizzat cihad yapmış gibi sevap kazanır."

Buhârî, Cihâd 38; Müslim, İmâre 135-136. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 20; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 6; Nesâî, Cihâd 44

Açıklamalar

Allah yolunda cihada çıkacak bir gaziyi donatmaktan maksat, onun cihad yapabilmesi, cephede savaşabilmesi için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılamaktır. İslâm'ın ilk yıllarında cihada iştirak eden kimseler bütün ihtiyaçlarını kendileri karşılar, atını, devesini, kılıcını, kalkanını veya buna benzer harp alet ve edavâtını, hatta yiyip içeceği şeyleri kendileri temin ederlerdi. Çünkü görevi askerlik olan bir sınıf yoktu. Cihada davet edilince gücü yeten ve meşrû bir mazereti olmayan herkes cepheye koşardı. Bilindiği gibi sahâbe-i kirâmın pek çoğu geçimini zor temin eden fakir kimselerdi. Fakat aralarında zengin olanlar da vardı. İşte bu zenginler veya cihada gitmek üzere her şeyini hazırlayıp bir mazereti sebebiyle katılamayan sahâbîler, savaş araç ve gereçlerini hazırlama imkânı olmayanlara yardımcı oluyordu. Bu yardımlar da savaşa iştirak edenler gibi sevap kazanma vesilesi sayılmaktaydı. Çünkü bu davranış cihadın lüzumlu unsurlarından biriydi. Daha sonraki dönemlerde düzenli ordular kuruldu; gelişen ve değişen şartlara göre devlet bütçesinden yeterli harcamalar yapılmaya başlandı. Esasen dinimizin temel prensiplerinden birinin şu olduğunu tekrar hatırlayalım: Hayırlı bir işi yapacak olana yardım eden kimse, o işi yapan gibi sevaba nail olur; işi yapanın sevabından da bir şey noksanlaşmaz. Aynı şekilde bir günah ve kötülüğün işlenmesine yardımcı olan da o günahı ve kötülüğü yapan gibi vebâle girer, günahkâr olur. Bilindiği gibi cihad, benzeri ve dengi olmayan büyük bir hayırdır. Bu hayrın herhangi bir yönüne yardımcı olmak da aynı şekilde faziletlidir.

Cihad sevabı kazanılmasına vesile teşkil eden işlerden bir diğeri de, cihada çıkan kimsenin geride kalan yakınlarına bakmak, onların geçimlerinin teminini üstlenmek, görülecek işlerini takip etmek, çoluk çocuğunu kendi aile fertleri gibi gözetip kollamaktır. Böylece cepheye giden gazinin gözü arkada kalmaz, gönlü huzur içinde olur. Cihadın kazanılmasında bu psikolojik rahatlığın son derece önemli olduğu izahtan vârestedir. Bu peygamber buyruklarını yerine getirmeyi imanlarının bir gereği sayan müslümanlar, tarihboyunca en mükemmel uygulama örneklerini ortaya koydular.

Hadis daha önce 179 numara ile de geçmişti**.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü'minler daima Allah yolunda cihad aşkı içinde olmalıdır.

2. Allah yolunda cihada çıkacak olan fakir bir kimseyi techiz etmek, cihad sevabı kazanmanın vesilesidir.

3. Cihada çıkan bir kimsenin geride kalan ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak, cihad sevabına ortak olmanın yollarından biridir.

4. Yardımlaşma ve ihtiyaçlarını gidermede müslümanlar birbirlerinin kefilidir.

1310- وَعَنْ أبي أُمامة ، رضي اللَّه عنْهُ قَالَ : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أفْضَلُ الصَّدَقات ظِلُّ فُسْطَاطٍ في سبيل اللَّه ومَنِيحةُ خادمٍ في سبيل الله أو طَروقةُ فحلٍ في سبيل اللَّه» رواه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح .

1310. Ebû Ümâme *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sadakaların en faziletlisi Allah yolunda kurulan bir çadırın gölgesi, Allah yolundaki bir mücâhide verilen hizmetçi ve Allah yolunda bağışlanmış bir erkek devedir."
Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 5

Açıklamalar

Bu hadiste sayılanlar, cihad esnasında mücahide yardımcı olan unsurlardır. Allah rızası için bu iyilikleri yapmak her zaman sevap ise de, cihad anında daha büyük bir kıymet ifade eder. Sıcak yaz günlerinde gölgelenilecek hiçbir ağaç ve taşın olmadığı bir çöl veya ovada, soğuk kış günlerinde fırtına ve tipiye yakalanılan bir alanda çadırın ne büyük nimet olduğunu anlamak zor değildir.

Bir mücahidin hizmetlerini görecek emir eri veya at bakıcısı, silah tamircisi, yemek hazırlayıcı veya bunlara benzer zaruri hizmetleri yerine getiren yardımcı bir eleman da çok önemlidir. Günümüz savaşlarında bunlar ordu içinde destek kıtaları diye ayrı bir sınıf oluşturmakta ve harbin kazanılmasında büyük rol oynamaktadırlar.

Hadiste bahsedilen erkek deve ifadesiyle, üzerine binen kimseyi, sırtına vurulan yükü taşıyabilen hayvan kastedilmektedir. Çünkü o günün savaşlarında cepheye gidecek eşyaları taşıma ve üzerine binme açısından bir nakil vasıtası olarak deve en elverişli hayvandır. Bunun erkek bir deve olması ise daha faziletlidir. Günümüz savaşlarında bunun yerini son derece gelişmiş kara, hava ve deniz nakil araçları almış bulunmaktadır. Fakat araçların değişmiş olması, hadîs-i şerîflerde cihada katkı anlamına gelen bu genel tavsiyelerden hiçbir şey noksanlaştırmaz, hatta önemini arttırır. Çünkü fedâkârlığın çapı ve maliyeti büyümüştür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda cihada çıkanlara yardımcı olmak hayrın en faziletlilerinden sayılır.

2. Cihada çıkan kimseye yapılacak yardım onun rahatını sağlayıcı, düşmana karşı savaşırken gücünü ve kuvvetini artırıcı ve geçiminin teminine yardımcı nitelikte şeyler olabilir.

1311– وعنْ أنسٍ ، رضي اللَّه عنْه ، أنَّ فَتىً مِن أسْلَمَ قال : يا رسول اللَّهِ إنِّي أُريد الغَزْو ولَيْس معِي ما أَتَجَهَّزُ بِهِ ، قال : « ائتِ فُلاناً ، فَإنَّه قَد كانَ تَجَهَّزَ فَمَرِضَ » فأتاه فَقَال: إنَّ رسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُقْرِئكَ السَّلامَ ويقولُ : أعطِنِي الذي تَجَهَّزت بِهِ ، قَالَ : يا فُلانَةُ، أعْطِيهِ، الذي كُنْتُ تَجَهَّزْتُ بِهِ ، ولا تَحْبِسين مِنْهُ شَيْئاً ، فوَاللَّهِ لا تَحْبِسي مِنْه شَيْئاً فَيُبارَكَ لَكِ فِيهِ . رواه مسلمٌ .

1311. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Eslem kabilesinden bir delikanlı:

–Yâ Resûlallah! Ben cihada katılmak istiyorum, fakat savaşabilmem için gereken malzemeyi temin edecek durumda değilim, dedi. Peygamber Efendimiz:

–"Filân adama git. O, cihada katılmak üzere hazırlanmıştı; fakat hastalandı" buyurdu. Delikanlı Hz.Peygamber'in dediği kişiye gidip:

–Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sana selâm ediyor ve savaşa gitmek için hazırladığın malzemeleri bana vermeni söylüyor, dedi. Bunun üzerine adam hanımına seslenerek:

–Hanım! Savaş için hazırladığım şeyleri bu delikanlıya ver; onlardan hiçbir şey alıkoyma. Allah hakkı için onlardan hiçbir şey bırakma ki, berekete nail olasın, dedi.
Müslim, İmâre 134

Açıklamalar

1309 numaralı hadisi açıklarken bir gaziyi techiz etmenin önemi ve faziletini ana hatlarıyla açıklamıştık. Hadisimiz de aynı konuya işaret etmektedir. Peygamber Efendimiz, Allah yolunda cihada iştirak etmek isteyip de gerekli techizatı hazırlamaya güç yetiremeyen fakir müslümanları ya ashâbın zenginlerine göndererek veya onlardan temin edilen paralarla cihad malzemeleri alarak techiz edip cihada katılmalarını sağlardı. Böylece her iki tarafın da sevap kazanmasına vesile olurdu. Cihada katılmak üzere gerekli malzemeleri hazırlayan, fakat hastalık gibi herhangi bir meşrû mazeret sebebiyle gidemeyenlere, gitmek isteyip de techizatı bulunmayanları gönderir ve malzemelerini bunlara vermelerini tavsiye ederdi. Böylece onların da cihad sevabına ortak olmaları temin edilirdi. Bu sünnet, Peygamber Efendimiz'in ebedî âleme irtihallerinden sonraki dönemlerde devam etmekle kalmayıp, ümmetin arasında asırlar boyu sürüp gelen uygulamaların zeminini teşkil etti. İslâm toplumlarında askerlik ve askere yardım anlayışı bir ibadet aşkı haline geldi. İşte bütün bunların temelinde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sünnet ve hadisleri ve bunları din olarak kabul eden müslümanların engin hissiyatı yatar. İslâm toplumları bunu canlı tutmanın ve kaybedileni yeniden elde etmenin iştiyakı içinde olmalıdırlar.

Hadisi 178 numara ile de görmüştük.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm ümmetinin her ferdi Allah yolunda cihad aşkı ve arzusu içinde olmalıdır.
2. Cihada hazırlık hususunda müslümanlar birbirlerine yardımcı olmalıdırlar.
3. Cihada hazırlık yapıp da bir özrü sebebiyle katılamayanlar, hazırladıkları savaş malzemelerini, bunları temin edemeyenlere vererek sevap kazanırlar.

1312- وعن أبي سَعيدٍ الخُدْرِيِّ ، رضي اللَّهُ عنهُ ، أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بَعثَ إلى بَنِي لِحيانَ ، فَقَالَ : « لِيَنْبَعِثْ مِنْ كُلِّ رجُلَيْنِ أحدَهُما ، والأَجْرُ بينَهُما » رواهُ مسلمٌ .

وفي روايةٍ لهُ : « لِيخْرُجْ مِنْ كُلِّ رجلين رجُلٌ » ثُمَّ قال لِلقاعِدِ : « أَيُّكُمْ خَلَفَ الخارج في أَهْلِهِ ومالِهِ بخَيْرٍ كان لهُ مِثْلُ نِصْفِ أَجرِ الخارجِ » .

1312. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Benî Lihyân üzerine asker gönderdi ve:

"İki erkekten biri cihada gitsin; elde edilecek sevap ikisi arasında ortaktır" buyurdu.

Müslim, İmâre 137

Müslim'in bir rivayeti de şöyledir:

"İki kişiden biri cihada çıksın" buyurdu; sonra da oturanlara şöyle dedi:

"Sizden hanginiz cihada çıkanın ailesi ve malı hakkında hayırla davranıp onun yerini tutarsa, cihada gidenin yarı ecri kadar ona da sevap verilir."

Müslim, İmâre 138

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, o zaman henüz müslümanlığı kabul etmemiş olan Hüzeyl kabilesinin Benî Lihyân kolu üzerine asker sevketmiş ve her kabilenin erkeklerinin yarısının bu sefere iştirak etmesini istemişti. Geride kalanların da cihada gidenlerin ailelerine yardımcı olmalarını emretti. Böylece bütün müslüman erkekler cihad sevabı kazanmış olacaklardı. Bu sevabı kazanabilmek, cihada gidenlerin ailelerinin geçimlerini temin etmek, işlerini takip ve çoluk çocuklarıyla alâkalanma şartına bağlanmıştır.Şüphesiz bu yardımın azlığına ve çokluğuna göre sevabın miktarı da değişir.

Hadis, 180 numara ile de geçmişti.

Hadisten öğrendiklerimiz

1. Bazı kere bütün müslümanların cihada katılması gerekmeyebilir. Bunun takdiri devlet başkanına aittir.

2. Cephede cihada çıkan gazinin geride kalan ailesinin geçimini temin etmek, ihtiyaçlarını karşılamak ve çoluk çocuğuyla alâkalanmak, cihada katılmış gibi sevap kazanmaya vesile olur.

1313- وعنِ البراءِ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قال : أتى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، رجلٌ مقنَّعٌ بِالحدِيدِ ، فَقال : يا رَسُول اللَّهِ أُقَاتِلُ أَوْ أُسْلِمُ ؟ فقَال : « أَسْلِمْ ، ثُمَّ قاتِلْ » فَأَسْلَم ، ثُمَّ قَاتَلَ فَقُتِلَ، فقَال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « عمِل قَلِيلاً وَأُجِر كَثيراً » . متفقٌ عليهِ ، وهذا لفظُ البخاري .

1313. Berâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Tepeden tırnağa silâhlı bir adam Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi ve:

–Yâ Resûlallah! Sizinle birlikte önce savaşa mı katılayım, yoksa müslüman mı olayım? dedi. Resûl-i Ekrem:

–"Önce müslüman ol, sonra savaş" buyurdu. Bunun üzerine adam müslüman oldu, sonra savaştı ve neticede şehit oldu. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

–"Az çalıştı, çok kazandı" buyurdu.

Buhârî, Cihâd 13; Müslim, İmâre 144

Açıklamalar

Tercümeye esas aldığımız metin Buhârî'nin lafzıdır. Müslim'in rivayetinde belirtildiğine göre, gelen adam Medine'li olup Benî Nebit kabilesindendi. "*Ben Allah'tan başka ilâh olmadığına ve senin Allah'ın kulu ve resûlü olduğuna şehâdet ederim"* deyip cihada katıldı ve öldürülünceya kadar savaştı.

Buhârî şârihlerinin bazılarının belirttiğine göre, bu olay Uhud savaşında cereyan etmişti. Peygamberimiz'e gelen Üsayrım lakabıyla tanınan kişi Amr İbni Sâbit'ti. İbni Hacer, Peygamber Efendimiz'in onun adını Zür'a diye değiştirdiğini söyler. O, Resûl-i Ekrem'in yanına müşrik olarak gelmiş, hemen müslüman olup savaşa iştirak etmiş, kâfirlerle kıyasıya savaşarak şehit olmuştu. Hatta Ebû Hüreyre, bu zatı bir bilmece gibi sahâbîlere sorar, onlar da çoğu kere bilemezlerdi. Onun sorusu şöyle idi:

–"Bana söyleyin bakalım, hayatında bir kere bile namaz kılmadan cennete giren kişi kimdir?" İnsanlar cevabını bilemez, kendisinin söylemesini isterlerdi. Ebû Hüreyre de:

–"O, Üsayram Benî Abdü'l-Eşhel, yani Amr İbni Sâbit'tir" derdi (Hayat hikâyesi için bk. İbni Hacer, *el-İsâbe,* IV, 608-610; *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, III, 90). Çünkü iman etmesi ile şehit olması arasında bir namaz vakti bile geçmemişti. Fakat o gerçekten inanmış ve işin şuurunda olarak cihada katılmıştı.

Bir insanın işleyeceği işlerin, yapacağı hayırların bir kıymet ifade etmesi ve özellikle Allah katında bir mükâfat ve sevabının olabilmesi için, her şeyden önce o kişinin iman ve İslâm dairesine girmesi gerekir. Yoksa, yaptığı işlerin âhirette bir ecri olmaz. İşte bu sebeple, Peygamberimiz kendisine gelen kimselerden her şeyden önce Allah'a ve Resûlü'ne iman etmelerini ve bu imanın gereklerini yerine getirmelerini isterdi. Çünkü kâfirin çalışıp çabalamasının karşılığı kendisine bu dünyada verilir. Onun hayatını sürdürmesi, Allah'ın bütün dünyalık nimetlerinden istifade etmesi, Cenâb-ı Hakk'ın adalet ve merhametinin sonucudur.

Peygamber Efendimiz'in "Az çalıştı, çok kazandı" sözünden onun cennetlik olduğu anlaşılmaktadır. Bazı ameller vardır ki, az da olsa ecir ve mükâfatı çoktur. Meselâ kelime-i tevhîd de bunlardan biridir. Bu hadisten son derece samimi bir şekilde iman edip, o imanın gerektirdiği amelleri işlemeye fırsat bulamadan Allah'a kavuşan kimsenin, netice itibariyle cennetlik olduğunu anlıyoruz. Şehitlik ise, daha önce bir çok defalar ifade ettiğimiz gibi, başka amellerle kıyas edilmeyecek derecede faziletlidir. Bu hadis, konunun önemli örneklerinden biridir. Asr-ı saadette buna benzer örnekler az sayılmayacak kadar yekün tutar. Bilindiği gibi iman etmek yani müslüman olmak, kişinin geçmişindeki günahları silip süpürür ve o insan hayata yeni gelmiş gibi olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İşin başı iman ve İslâmdır. Müslüman olmayan kimsenin yaptığı iyiliklerin uhrevî bir mükâfatı yoktur.

2. Allah katında en faziletli amellerden biri de şehitliktir. Bir kimsenin ameli az olsa veya hiç olmasa, fakat faziletine inanarak Allah yolunda cihad ederken şehit düşse, o kimse cenneti hak eder.

1314- وعَنْ أنَسٍ ، رضي اللَّه عنْهُ ، أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « ما أَحدٌ يدْخُلُ الجنَّة يُحِبُّ أنْ يرْجِعَ إلى الدُّنْيَا ولَه ما على الأرْضِ منْ شَيءٍ إلاَّ الشَّهيدُ ، يتمَنَّى أنْ يَرْجِع إلى الدُّنْيَا ، فَيُقْتَلَ عشْرَ مَرَّاتٍ ، لِما يرى مِنَ الكرامةِ » . وفي روايةٍ : « لِمَا يرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ » . مُتفقٌ عليهِ .

1314. Enes *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöylebuyurdu:

"Cennete giren hiçbir kimse, yeryüzündeki her şey kendisinin olsa bile dünyaya geri dönmeyi arzu etmez. Sadece şehit, gördüğü aşırı itibar ve ikram sebebiyle tekrar dünyaya dönmeyi ve on defa şehit olmayı ister."

Bir rivayette: **"Şehitliğin faziletini gördüğü için"** denilir.

Buhârî, Cihâd 21; Müslim, İmâre 109. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 13, 25

Açıklamalar

Cennet, ebedî mutluluk yeridir. Oraya giren bir kimsenin bir başka yeri araması, özlemesi ve istemesi söz konusu değildir. Çünkü cennet mükemmellik yurdudur. İnsanın gönlünün çektiği ve aklının tasavvur ettiği her şey orada vardır. Dolayısıyla cennete giren ve oradaki nimetleri gören birinin dünyaya dönmeyi arzu etmesi düşünülemez. Çünkü cennetin en aşağı sayılan mertebesi bile dünyanın tamamından daha üstün ve hayırlıdır. Fakat şehitlik mertebesi o kadar yüksek ve cennetteki karşılığı o kadar üstündür ki, bunu gören kimse dünyaya tekrar dönmeyi ve defalarca şehit olmayı, Allah'ın huzuruna tekrar çıkmayı ve her defasında cennette daha üstün derecelere kavuşmayı ister. Cihad bölümünün önceki birimlerinde de ifade edildiği gibi, mahşer halkı, misk gibi yayılan kan kokusu ve vücudundan henüz yeni yaralanmışçasına akan taze kanı ile sadece şehitleri tanır, onların fazilet ve şerefine şahitlik eder. İşte bu sebepten dolayı **şehitlerin kanı ve cenazesi yıkanmaz.** Hatta, Allah yolunda öldürülenlere niçin şehit denildiği tartışılırken *"Şehidin şehit olduğuna şahidi vardır; o da kanıdır"* denilmiştir. Şehit denilmesinin bir başka sebebi de, diri oldukları, ruhları cennete vardığı ve orada gördükleri nimetler içindir. Esasen :**"Allah yolunda öldürülenlere ölüler demeyin; hayır onlar diridirler, ama siz farkında olmazsınız"** [Bakara sûresi (2) 154] âyeti bunun delilidir. Şehitlerin, şehit oldukları andan itibaren ruhları cennete gidip orayı gördükleri halde, diğer mü'minlerin ruhları sadece kıyamette görecektir. Şehit denilmesinin bir başka sebebi, şehidin cennete gireceğine Allah ve melekler şahitlik ettiği içindir denilmiştir. Daha başka sebepler de sayılır. Burada önemli olan, şehitlik mertebesinin ne derece üstün ve faziletli bir makam olduğunu kavramaktır. Kur'an ve Sünnet'in bu konudaki nasları, müslümanlar için her zaman teşvik edici ve özendirici bir hayat kaynağı olmuştur. Hadisimiz de bu özendirici naslardan biridir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennet, iyilikler ve güzellikler yurdudur; oraya giren bir daha çıkmak istemez.

2. Şehitlik mertebesi, cennetteki en üstün mertebelerden biridir. Bunu gören şehit, dünyaya tekrar dönüp, defalarca şehit olmayı temenni eder.

3. Fert ve toplumda cihad aşkı ve şehâdet ruhunun yaşaması için gayret etmek gerekir.

1315– وعَنْ عبدِ اللَّهِ بنِ عَمرو بنِ العاص ، رضي اللَّه عنْهما ، أَنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « يغْفِرُ اللَّه للشَّهيدِ كُلَّ شَيْءٍ إلاَّ الدَّيْنَ » رواه مسلمٌ .

وفي روايةٍ له : « القَتْلُ في سَبِيلِ اللَّهِ يُكفِّرُ كُلَّ شَيءٍ إلاَّ الدَّيْن » .

1315. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şehidin kul borcu dışındaki bütün günahlarını Allah bağışlar."

Müslim, İmâre 119

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1316– وعَنْ أبي قتَادَةَ ، رضي اللَّه عَنْه ، أنَّ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَامَ فيهِمْ فَذَكَرَ أنَّ الجِهادَ في سبِيلِ اللَّهِ ، وَالإيمانَ بِاللَّهِ ، أَفْضَلُ الأَعْمَال ، فَقَامَ رجُلٌ ، فَقَال : يا رَسُول اللَّهِ أَرأَيْتَ إنْ قُتِلْتُ في سبيلِ اللَّهِ أتُكَفَّرُ عنِّي خَطاياي ؟ فَقال لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « نعمْ إنْ قُتِلت في سبيلِ اللَّهِ وَأَنْتَ صابِرٌ ، مُحْتسِبٌ مُقبلٌ غيْرُ مُدْبِرٍ » ثُمَّ قَال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «كَيْفَ قُلْتَ ؟ » قال : أَرأَيْتَ إنْ قُتِلْتُ في سبيل اللَّهِ أَتُكَفَّرُ عنِّي خَطَايَايَ ؟ فَقَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « نَعمْ وأَنْتَ صابِرٌ مُحْتَسِبٌ ، مُقْبلٌ غَيْرُ مُدْبرٍ ، إلاَّ الدَّيْنَ ، فَإنَّ جِبْرِيلَ عليه السلامُ قال لِي ذلكَ » . رواهُ مسلمٌ .

1316. Ebû Katâde *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâb arasında ayağa kalktı ve **"Allah yolunda cihad ve Allah'a iman etmek amellerin en faziletlisidir"** diye hatırlattı. Bunun üzerine bir adam ayağa kalkıp:

–Yâ Resûlallah! Şayet Allah yolunda öldürülürsem, bu benim günahlarıma kefâret olur mu? diye sordu. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona:

–"Evet, şayet sen sabrederek, ecrini de sadece Allah'tan bekleyerek, cepheden kaçmaksızın düşmana karşı koyup Allah yolunda öldürülürsen, günahlarına kefâret olur" buyurdu. Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

–"Nasıl demiştin?" diye sordu. Adam:

–Şayet ben Allah yolunda öldürülürsem günahlarıma kefâret olur mu? diye sözünü tekrarladı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona:

–"Evet, şayet sen sabrederek, ecrini sadece Allah'tan bekleyerek, cepheden kaçmaksızın düşmana karşı koyup Allah yolunda öldürülürsen, günahlarına kefâret olur. Ancak borçların bunun dışındadır. Bunu bana Cibrîl söyledi" buyurdu.

Müslim, İmâre 117. Ayrıca bk. Tirmizî, Cihâd 32

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, çeşitli vesilelerle en faziletli işlerin ve davranışların neler olduğunu ashâba açıklamışlardır. **İman ve cihad**, bu yöndeki rivayetlerin hemen hepsinde yer alır. Çünkü iman ve cihad ikisi birlikte insanın hem kalbi hem de kalıbı ile alâkalı amellerdir. İnsanı Allah yolunda cihada sevkeden, sağlam ve sarsılmaz bir imandır. Cihad ise imanı korumanın, İslâm'ı yaymanın ve i'lâ-yi kelimetullah'ı yüceltmenin en önemli vasıtasıdır. Bilindiği gibi cihad, İslâm'ı tebliğ edip insanlara ulaştırmanın bütün unsurlarını içine alır. Ancak cihadın en son ve en zor safhası olan cephede düşmanla savaşmak, bunlar arasında çok özel bir yer işgal eder. Cephede savaşırken şehit olmak, bir mü'minin bu dünyada ulaşabileceği en son ve en üstün mertebedir. Şehitlik, insanın daha önce işlediği bütün günahlarına kefâret olur ve şehit cennette de en üstün dereceye ulaşır. Ancak bu mertebeye lâyık olmak için, sabretmek, cihadın ecrini sadece Allah'tan beklemek yani ihlasla hareket etmek, cepheden kaçmayarak düşmana karşı koymak gibi üstün cesaret ve feragat isteyen özelliklere sahip olunması gerektiğini bu hadisten öğrenmekteyiz. Yine Resûl-i Ekrem Efendimiz, Cebrâil *aleyhisselâm'* ın kendisine bildirdiğini özellikle belirterek, kul hakkının şehitlik mertebesine ulaşmakla da ortadan kalkmayacağını açıkça ifade etmişlerdir. Bu, bizler için son derece ibret alınacak bir husus olup, her hâl ü kârda bu dünyadan kul hakkıyla gidilmemesi gerektiğinin çok çarpıcı bir misâlini teşkil etmektedir. Şu halde şehitliğin kefâret olduğu günahlar ve hatalar, Allah'a ait haklardır. Bu konuda Enes İbni Mâlik, Muhammed İbni Cahş ve Ebû Hüreyre'nin de sahih rivayetleri vardır.

Bu hadisi 219 numara ile de görmüştük.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İman ve cihad, dinin birbirinden ayrı düşünülmemesi gereken iki temel esası ve en faziletli ameldir.

2. Cihad esnasında sabretmek, ecrini sadece Allah'tan beklemek suretiyle ihlasla hareket etmek, düşmana karşı sırt çevirmeyip karşı durmak suretiyle şehit olan kimse bu dünyada en üstün makama, cennette de en üstün dereceye ulaşır.

3. Şehitlik, kul hakkı dışındaki bütün günahlara kefârettir.

1317- وعَنْ جابرٍ رضي اللَّه عَنْهُ ، قالَ : قالَ رَجُلٌ : أين أنَا يا رسُولَ اللَّهِ إنْ قُتِلتُ؟ قال : « في الجَنَّةِ » . فألقى تَمَرَاتٍ كُنَّ في يَدِهِ ، ثُمَّ قاتَلَ حتَّى قُتِلَ ، رواهُ مسلم .

1317. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam:

–Yâ Resûlallah! Eğer Allah yolunda öldürülürsem ben nerede olacağım, dedi. Resûl-i Ekrem:

–**"Cennette"** diye cevap verdi. Bunun üzerine adam elinde bulunan hurmaları attı, sonra düşmanla savaştı ve neticede şehit düştü.

Müslim, İmâre 143 . Ayrıca bk. Buhârî, Meğâzî 17; Nesâî, Cihâd 31

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1318– وعنْ أنَسٍ رضي اللَّه عَنْهُ ، قالَ انْطَلَق رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَأَصْحَابُهُ حَتَّى سَبَقُوا المشْرِكِينَ إلى بَدرٍ ، وَجَاءَ المشرِكونَ ، فقالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسلَّم : « لا يَقْدمنَّ أحَدٌ مِنْكُمْ إلى شيءٍ حَتَّى أكُونَ أنا دُونَهُ » فَدَنَا المشرِكونَ ، فقَال رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قُومُوا إلى جَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمواتُ وَالأَرْضُ » قال : يَقولُ عُمَيْرُ بنُ الحُمَامِ الأنْصَارِيُّ رضي اللَّه عَنْهُ : يا رسولَ اللَّه جَنَّةٌ عَرْضُهَا السَّمواتُ والأرضُ ؟ قالَ : « نَعم » قالَ : بَخٍ بَخٍ ، فقالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما يَحْمِلُكَ على قَولِكَ بَخٍ بخٍ ؟ » قالَ لا وَاللَّهِ يا رسُول اللَّه إلاَّ رَجاءَ أنْ أكُونَ مِنْ أهْلِها ، قال : « فَإِنَّكَ مِنْ أهْلِهَا » فَأخرج تَمَرَاتٍ مِنْ قَرَنِهِ ، فَجَعَلَ يَأْكُلُ منْهُنَّ، ثُمَّ قَال لَئِنْ أنَا حَيِيتُ حتى آكُل تَمَراتِي هذِهِ إنَّهَا لحَيَاةٌ طَويلَةٌ ، فرَمَى بما مَعَهُ مَنَ التَّمْرِ . ثُمَّ قاتَلَهُمْ حَتَّى قُتِلَ . رواهُ مسلمٌ .

« القَرَنَ » بفتح القاف والراءِ : هو جُعْبَةُ النُشَّابِ .

1318. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile ashabı yola çıktı ve müşriklerden önce Bedir'e vardılar. Müşrikler de geldiler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden hiçbiriniz, ben başında olmadıkça herhangi bir şey yapmasın". Sonra müşrikler yaklaştı; bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

"Genişliği göklerle yer arası kadar olan cennete girmek üzere ayağa kalkınız!" buyurdu. Enes der ki:

Ensardan Umeyr İbn Hümâm radıyallahu anh:

–Yâ Resûlallah! Genişliği göklerle yer arası kadar olan cennet mi? diye sordu. Peygamberimiz:

–**"Evet"** buyurdu. Umeyr:

–Ne iyi, ne âlâ! dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

–**"Niye öyle söyledin?"** diye sordu. Umeyr:

–Allah'a yemin ederim ki, yâ Resûlallah, cennet ehlinden olmayı istediğim için öyle söyledim, başka maksadım yok, dedi. Resûl-i Ekrem:

–"Şüphesiz sen cennetliksin" buyurdu. Umeyr, bu söz üzerine torbasından bir kaç hurma çıkartıp onları yemeye başladı. Sonra:

–Eğer şu hurmalarımı yiyinceye kadar yaşarsam, bu gerçekten uzun bir hayattır, diyerek elindeki hurmaları attı, sonra şehit oluncaya kadar müşriklerle savaştı.

Müslim, İmâre 145. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, Müsned, III, 137

Açıklamalar

İmam Nevevî'nin Müslim'den seçtiği 1317 numaralı hadis, Buhârî'nin *Sahih'*inde de aynı lafızlarla yer alır. Anılan kaynaklar, olayın Uhud Savaşı'nda geçtiğini belirtir. Bir sonraki Enes rivayeti ise Bedir Harbi'nde geçen bir olayı anlatır. Bazı hadis şârihleri bu iki olayın birbirinin aynı olduğunu söylemelerine karşılık Bedreddin el-Aynî, bunların iki sahâbînin başına gelmiş iki ayrı olay olduğunu söyler. Çünkü Peygamber Efendimiz'in gazvelerinde bu türden bir tek olayın olduğu söylenemez. Bunun aksine çeşitli gazvelerde cereyan eden benzer olaylar, bazan olayın kahramanının adıyla hadis ve siyer kitaplarında anlatılır, fakat çoğu kere isim verilmez.

Enes'in rivayet ettiği hadisin baş tarafında, Peygamber Efendimiz'in sahâbe-i kirâmdan Büseyse'yi, Ebû Süfyân'ın kervanını gözetlemek için casus olarak gönderdiği, onun getirdiği bilgilere göre de Bedir'e hareket ettiği zikredilir. **Efendimiz, düşmanın hareketlerini gözetlemek, gaye ve maksatlarını öğrenmek, onlarla ilgili bilgileri toplamak üzere casuslar ve bazı kere öncü birlikler gönderirdi.** Bunlar, bir devletin ve toplumun hayatiyetini sürdürebilmesi için zaruri olan faaliyetlerdir. Her ülkenin bu yönde oluşturduğu teşkilatlar ve hedeflediği stratejiler vardır; tarih boyu da olagelmiştir.

Cihada çıkılınca herkes kendi başına hareket etme imkânına sahip değildir. Ordunun başındaki komutana yüzde yüz itaat edilmesi ve emrinden çıkılmaması gerekir. Bu sebeple Peygamberimiz, sahâbe-i kirâma bu önemli vazifelerini bir kere daha hatırlatmış, onların dikkatlerini çekmiştir. Başıbozukluk her yerde bir felâketse de, özellikle cihad yolculuğunda ve cephede hiç affedilmeyecek bir suçtur. Bu sebeple, **cihad maydanındaki emirler münakaşa ve istişareye açık değildir. Çünkü onun için yeterli zaman ve uygun zemin yoktur.**

Cihad meydanında askerler galeyana getirilmeli, Allah yolunda savaşırken şehit olanların ebedî âlemde çok büyük mükâfatlar ve cennette üstün mevkiler kazanacağı, gazi olanların yine üstün derecelere nâil olacağı iyice anlatılmalı, mücâhidler buna gönülden inanmalıdır. İşte Resûl-i Ekrem Efendimiz'in **"Genişliği göklerle yer arası kadar olan cennete girmek üzere ayağa kalkınız"** buyruğu böyle bir teşviktir. Sahâbe, elindeki son hurmayı bitirecek kadar bir süre bu dünyada kalmayı bile uzun bir hayat saymaktadır. Aziz sahâbî Umeyr'i şehâdete ve cennete sevkeden, aşk derecesindeki bu imandır. İslâm'ın bütün zaferleri ve doğuşundan sonraki kısa sürede yeryüzü hakimiyetinin büyük çapta müslümanların eline geçmesi bu büyük iman gücü sayesinde olmuştur. En modern harp araç gereçlerine sahip günümüz süper güçlerinin yüzbinlerce kişilik ordularına karşı silahları yok denecek kadar az, fakat imanları tarif ve tasavvur edilemeyecek kadar engin, sayıları birkaç bin kişiden ibaret müslüman grupların kazandığı zaferler, yarınki tarihimizin altın sayfalarını teşkil edecektir. İşte bu iman sahâbe imanıdır ve her asırda müslümanların buna ihtiyacı vardır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bir kimsenin, yapacağı herhangi bir işin neticesini bilene sorup ona göre hareket etmesi İslâmî bir gelenektir.

2. Kendisine soru sorulan kimse, hayırlı netice ne ise onu bildirmelidir.

3. Müslümanları daima cihada teşvik etmek, cephede savaşanlara şehitliğin faziletini hatırlatmak gerekir.

4. Düşmanın halini ve maksadını öğrenmek için casus kullanmak câizdir.

5. Savaş esnasında kumandanın niyetini gizlemesi uygundur.

6. Savaş anında komutanın emirlerine tereddütsüz itaat etmek gerekir.

1319– وعنه قال : جاءَ ناسٌ إلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنِ ابْعث معنَا رجالاً يُعَلِّمونَا القُرآنَ والسُّنَّةَ، فَبعثَ إلَيْهِم سبعِينَ رجلا مِنَ الأنْصارِ يُقَالُ لهُمُ : القُرَّاءُ ، فيهِم خَالي حرَامٌ ، يقرؤُون القُرآنَ ، ويتَدَارسُونَهُ باللَّيْلِ يتعلَّمُونَ ، وكانُوا بالنَّهار يجيئُونَ بالماءِ ، فَيَضعونهُ في المسجِدِ ، ويحْتَطِبُون فَيبيعُونه ، ويَشْتَرُونَ بِهِ الطَّعام لأهلِ الصُّفَّةِ ولِلفُقراءِ ، فبعثَهم النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فعرضوا لهم فقتلُوهُم قبل أنْ يبلُغُوا المكانَ ، فقَالُوا : اللَّهُمَّ بلِّغ عنَّا نَبيَّنَا أنَّا قَد لَقِينَاكَ فَرضِينا عنْكَ ورضيت عَنا ، وأَتى رجُلٌ حراماً خالَ أنس مِنْ خَلْفِهِ ، فَطعنَهُ بِرُمحٍ حتى أنْفَذهُ ، فَقَال حرامٌ : فُزْتُ وربِّ الكَعْبةِ ، فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ إخْوانَكم قَد قُتِلُوا وإنهم قالُوا : اللَّهُمَّ بلِّغ عنَّا نبينا أَنَّا قَد لَقِيناكَ فَرضِينَا عنكَ ورضِيت عَنَّا » متفقٌ عليه، وهذا لفظ مسلم .

1319. Yine Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Birtakım kimseler Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek, bize Kur'an'ı ve Sünnet'i öğretecek insanlar gönderseniz, dediler. Resûl-i Ekrem, içlerinde dayım Harâm'ın da bulunduğu, ensârdan kendilerine kurrâ denilen yetmiş kişiyi onlara gönderdi. Bunlar Kur'an okuyor, geceleri onu aralarında müzakere edip öğreniyorlardı. Gündüzleri ise su getirip mescide koyuyorlar, odun toplayıp onu satıyor, bedeliyle de Suffe ehline ve fakirlere yiyecek satın alıyorlardı. İşte Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara bu kişileri göndermişti. Fakat gidecekleri yere varmadan önlerine çıktılar ve onları öldürdüler. Onlar (öldürülmeden önce):

–Allahım! Bizim haberimizi Peygamberimiz'e ulaştır. Bizler sana kavuştuk ve senden razı olduk; sen de bizden razı oldun, dediler.

Bir adam, yaklaşıp Enes'in dayısı Harâm'a mızrağını sapladı, hatta vücudunun bir tarafından öbür tarafına geçirdi. Bunun üzerine Harâm:

–Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki, cenneti kazandım gitti, dedi. Bu olay üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

"Şüphesiz ki din kardeşleriniz öldürüldüler. Onlar hem de şöyle dediler: Allahım! Bizim haberimizi Peygamberimiz'e ulaştır. Bizler sana kavuştuk ve senden razı olduk; sen de bizden razı oldun" buyurdu.

Buhârî, Cihâd 9, Meğâzî 28; Müslim, İmâre 147

Açıklamalar

Yukarıda tercümesini verdiğimiz metin Müslim'in rivayetidir. Buhârî rivayetinde bu olayın cereyan ediş tarzı ve hadisenin içinde bulunanlarla ilgili birtakım bilgiler ve ayrıntılar vardır. Fakat biz onları burada tekrar etmeyeceğiz. Bu olay İslâm tarihinde **"Bi'r-i Maûne Vak'ası"** diye bilinir ve anılır. Hicretin dördüncü yılında, Uhud Gazvesi'nden dört ay sonra Sefer ayında vuku bulmuştur. Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gelen heyet Necid ehlinden olup Benî Süleym kabilesine mensup idiler. Sahîh-i Buhârî'deki bilgiye göre, Benî Süleym'in Ri'l, Zekvân, Usayye ve Benî Lihyân kolları birlikte gelmişlerdi. Geliş gayeleri arasında düşmanlarına karşı imdat istemek de vardı. Müslim'in rivayetinde geliş gayelerinin kendilerine Kur'an ve Sünnet'i öğretmek olduğu belirtilmektedir. Bu istekler birbirine zıt olmayıp, iki arzuyu bir arada ilettikleri düşünülebilir. Bunun üzerine Peygamberimiz **kurrâ** olan yani Kur'an ve Sünnet'i iyi bilen **yetmiş kişilik bir ilim ve irfan ordusunu** Münzir İbni Amr el-Hazrecî radıyallahu anh'in maiyyetinde Necid'e göndermişti. Gönderilenlerin sayısı hakkında değişik rivayetler varsa da en sahih görüş yetmiş kişi olduklarıdır. Gidenler arasında Enes'in dayısı Harâm İbni Milhân'ın da bulunması ve onun ilk şehid edilen kişi olması, Enes'in bu olay hakkında etraflı ve yeterli bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Harâm'ı öldüren kişi, müşriklerin reisi Âmir İbni Tufeyl olup Resûl-i Ekrem Efendimiz onun müslümanlığından emin değildi. Harâm İbni Milhân elçi olarak gittiği Âmir'in yanından dönmeyince arkadaşları onu aramak için yola çıktılar; fakat Âmir'in adamları onları da şehit ettiler. Bu olayı Cebrâil *aleyhisselâm*'ın Resûl-i Ekrem Efendimiz'e haber verdiği Buhârî rivayetinde açıklanmıştır. (Bu konuda bilgi için bk. Tecrîd-i Sarîh Tercümesi,III,240 vd.)

İmam Nevevî'nin bu hadisi zikretmesinin sebebi, Harâm'ın **"Cenneti kazandım gitti"** sözü ile, Hz.Peygamber'e bu olayın haberini ulaştıracak kimse bulamayan kurrâ topluluğunun Allah'a niyazda bulunarak, **"Bizler sana kavuştuk ve senden razı olduk; sen de bizden razı oldun"** demeleridir. Çünkü Allah Taâlâ şehitlerden razı olur; O'nun razı olması, onların amel ve tâatlerini kabul ederek, kendilerini cennetinde en üstün makama lâyık görmesi anlamına gelir. Şehitlerin Allah'tan razı olması ise, O'nun vad ettiği ikram ve ihsanına kavuşmalarını ifade eder.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbe-i kirâm Kur'an ve Sünnet'i bilip öğrenmede, uygulamada ve başkalarına öğretme hususlarında şiddetli bir arzuya sahiptiler.
2. Ashâb, Peygamber Efendimiz'in emrine kayıtsız şartsız uyar, nereye gönderirse tehlikeli de olsa gitmekte tereddüt göstermezlerdi.
3. Allah şehitlerden razı olup onları cennetinde en üstün dereceye kavuşturur. Şehitler de Allah'tan razı olup O'nun ikram ve ihsanına nail olurlar.
4. Fakir fukaranın istifadesi için mescide yiyecek ve içecek konulması câizdir.

1320–وعنهُ قال : غَاب عَمِّي أنسُ بنُ النضْر رضي اللَّه عنْهُ عنِ قِتَالِ بدرٍ ، فقال : يا رسول اللَّه غِبتُ عن أوَّلِ قِتالٍ قاتَلت المشرِكينَ ، لئِنِ اللَّه أشْهَدني قِتالَ المشركِينَ ليَرينَّ اللَّه ما أَصنع . فلمَّا كانَ يومُ أحُدٍ انكشفَ المسلِمُونَ ، فقال : اللَّهُمَّ إنِّي أَعتَذِرُ إلَيك مِمَّا صنع هَؤُلاءِ يعْني أصْحابهُ وأَبْرأُ إليكَ مِمَّا صنع هَؤُلاءِ يعني المشركينَ ثُمَّ تقدَّم فاستَقبلهُ سعدُ بنُ مُعاذٍ فقال : يا سعدُ بنَ مُعاذٍ الجنَّةُ وربِّ النَّضْرِ ، إنِّي أجِدُ رِيحَهَا مِن دونِ أُحدٍ ، قال سعدٌ : فما استَطعتُ يا رسول اللَّهِ مَا صنَع ، قال

أنسٌ : فَوجدْنَا بِهِ بِضعاً وثَمانِين ضربةً بالسَّيفِ ، أوْ طَعنة برُمْحٍ أوْ رميةً بِسهمٍ ، ووجدناهُ قد قُتِلَ ومثَّلَ بِهِ المشرِكون ، فَما عرفَهُ أحدٌ إلا أُختُهُ بِبنانِهِ . قال أنسٌ : كُنَّا نَرى أوْ نَظُنُّ أَنَّ هذِهِ الآيةَ نَزَلَتْ فِيهِ وفي أَشبَاهِهِ : { مِنَ المؤْمِنينَ رِجَالٌ صدقُوا ما عَاهَدوا اللَّه عليْهِ فَمِنْهُمْ منْ قَضَى نَحْبَهُ } إلى آخرهَا [الأحزاب : 23] .

متفقٌ عليه ، وقد سبَقَ في باب المجاهدة .

1320. Yine Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Amcam Enes İbni Nadr *radıyallahu anh* Bedir Savaşı'na katılmamıştı. Bu ona çok ağır geldi. Bu sebeple:

–Yâ Resûlallah! Müşriklerle yaptığın ilk savaşta bulunamadım. Eğer Allah Taâlâ müşriklerle yapılacak bir savaşta beni bulundurursa, neler yapacağımı muhakkak Allah görür, dedi.

Uhud Savaşı'nda müslüman safları dağılınca, Enes İbni Nadr –arkadaşlarını kastederek– Rabbim, bunların yaptıklarından dolayı özür beyan ederim, dedi. –Müşrikleri kestederek de–, bunların yaptıklarından da uzak olduğumu arzederim, deyip ilerledi. Derken Sa'd İbni Muâz ile karşılaştı ve:

–Ey Sa'd İbni Muâz! İşte cennet. Nadr'ın Rabbine yemin ederim ki, Uhud'un yakınlarından ben onun kokusunu alıyorum, dedi. Sa'd (bu olayı anlatırken):

–Ben onun yaptığını yapmaya güç yetiremedim, yâ Resûlallah! dedi. Hadisin ravisi Enes, amcasıyla ilgili olayı şöyle anlatır:

Amcamı şehit edilmiş olarak bulduk. Vücudunda seksenden fazla kılıç darbesi, mızrak yarası ve ok izi vardı. Müşrikler ona müsle yapmış, uzuvlarını kesmişlerdi. Bu sebeple onu hiç kimse tanıyamadı. Sadece kız kardeşi parmak uçlarından tanıyabildi.

Enes, biz şu âyetin amcam ve onun gibiler hakkında inmiş olduğu görüşündeyiz, dedi:

"Mü'minler içinde öyle yiğit erkekler vardır ki, Allah'a verdikleri sözlerinde durdular. Onlardan kimi ahdini yerine getirdi (çarpışıp şehit düştü), kimi de sırasını bekliyor. Bunlar sözlerini asla değiştirmemişlerdir" [Ahzâb sûresi (33), 23].

Buhârî, Cihâd 12; Müslim, İmâre 148. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîr 34

Açıklamalar

Sahâbe-i kirâm, herhangi bir sebeple Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem'* in gazvelerinden birine iştirak edememenin üzüntüsünü derinden hisseder, bunu telâfi etmenin yolu ne ise onun çaresine bakarlardı. Enes İbni Nadr, Medine İslâm Devleti'nin kuruluşundan sonra müşriklerle yapılan ilk savaş olan Bedir Gazvesi'ne katılamamış ve bu durum onu çok etkilemişti. Bundan sonra kâfirlerle yapılacak bir savaşta üzerine düşen görevi hakkıyla yerine getireceğine dair Allah'a yemin edip söz vermişti. Allah da onun yeminini yerine getirtti. İşte

bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz Enes İbni Nadr'ı ve benzerlerini tebrik edip övmüştür (Bk. Buhârî, Cihâd 12; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 225).

Enes İbni Nadr, Uhud Savaşı'nda İslâm ordusu bozguna uğradığı sırada Peygamber Efendimiz'in etrafından ayrılmayan sahâbîlerden biri idi. Bozguna uğrayan bir ordunun neferi gibi davranmadı ve onların davranışlarından ötürü de Allah'tan af diledi. Müşriklere karşı giriştiği çetin mücadele sonucu şehit düştü. Vücudunda görülen kılıç darbeleri, mızrak yaraları ve ok izleri onun ne büyük bir cihad eri olduğunun ve düşmana ne kadar çok zayiat verdirdiğinin de bir delili sayılır. Yine Uhud'da Hz.Peygamber'in çevresinden ayrılmayanlardan biri ve Evs kabilesinin lideri olan Sa'd İbni Muâz'ın, "Ben onun yaptığını yapmaya güç yetiremedim" sözü Enes'in efsanevî kahramanlığının bir göstergesidir. Esasen müşriklerin onun vücuduna şehit düştükten sonra **müsle** yapmış olmaları, bu yiğit sahâbîye duydukları kin ve öfkenin bir eseridir. **Müsle, bir insanın gözünü çıkararak, burnunu ve kulağını, kolunu ve bacağını velhasıl bütün uzuvlarını kopararak cesedini belirsiz hale getirmek sûretiyle işkence yapmaktır.** Bu, bir kâfire de yapılmış olsa dinimizde yasaklanmıştır. Resûl-i Ekrem Efendimiz, *"Öldürdüğünüz zaman bile en güzel tarzda öldürün"* (Müslim, Sayd 57; Tirmizî, Diyât 14; Nesâî, Dahâyâ 22) buyurarak ve bunu savaşlarda bizzat uygulayıp uygulatarak insanlık tarihinde benzersiz bir çığır açmıştır. Bu vesileyle bir hususa işaret etmek gerekir. Günümüzde milletler arası hukuk kurallarına göre de bu tür davranışlar savaş suçu kabul edilmektedir. Ne yazık ki bunlar sadece kağıt üzerinde yazılı kalmaktan öteye geçememekte ve iman gibi işin temelini oluşturan bir uhrevî değerden yoksun kişiler ve toplumlar, bütün dünyanın gözleri önünde tarihin hiçbir döneminde görülmediği şekilde katliamlar ve zulümler işlemektedir. Özellikle katliama ugrayan, zulüm gören ve ölen müslümansa bütün milletler arası kuruluşlar sessiz ve seyirci durumundadır. Oysa **İslâm'ın ortaya koyduğu savaş hukuku kuralları, din ve ırk ayrımı yapmaksızın bütün insanlar için bir güvencedir.** Kanaatimizce, İslâm'ın bu yöndeki seçkin mevkiini insanlık âlemine sunmak müslümanların önemli görevlerinden biridir.

Hadisi daha önce 110 numara ile "Mücâhede" bahsinde de görmüştük.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Enes İbni Nadr, hakkında âyet ve hadis vârid olan faziletli sahâbîlerdendir.
2. Meşrû olan şeyleri vadetmek ve cihadda canını fedâ etmeyi adamak câizdir.
3. Şehidin makamı cennet olup, onun kokusunu cihad meydanında hissedenler vardır.
4. Sözünde duranlardan Allah razı ve hoşnut olur ve onları cennetle mükâfatlandırır.

1321- وعنْ سمُرَةَ رضي اللَّه عَنهُ قالَ : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « رأَيْتُ اللَّيْلَةَ رجُلين أتَيانِي ، فَصعِدا بِي الشَّجرةَ ، فَأدْخَلانِي دَاراً هِي أحْسنُ وَأَفضَل ، لَمْ أَر قَطُّ أَحْسنَ منها، قالا : أَمَّا هذِهِ الدَّار فَدارُ الشهداءِ » رواه البخاري وهو بعضٌ من حديثٍ طويلٍ فيه أنواع العلم سيأتي في باب تحريم الكذبِ إنْ شاءَ اللَّه تعالى .

1321. Semüre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bu gece rüyamda iki adam gördüm. Yanıma gelip beni bir ağaca çıkardılar, sonra da bir eve götürdüler. O ev, şimdiye kadar benzerini görmediğim güzellik ve değerde idi. Sonra o iki kişi bana:

Bu eşsiz ev, şehitler sarayıdır, dedi."
Buhârî, Cihâd 4, Cenâiz 93

Açıklamalar

Buhârî, bu kısa hadisi kitabının "Cihâd" bölümünde rivayet etmiştir. Nevevî de şehitlerin makamına işaret eden bu rivayetin kısa metniyle yetinmiştir. Oysa hadisin tamamı, Buhârî'nin "Cenâiz" bahsinde olup, buraya alınan kısım onun çok küçük bir bölümüdür. Nevevî de hadisin uzun metnini kitabımızda 1549 numara ile "Yalanın Haramlığı" bölümünde zikretmiştir.

Hadisleri kısaltarak veya sadece ilgili olan bölümünü alarak nakletme usulü, muhaddisler arasında yaygın değilse de, Buhârî'nin *Sahih'i*nde buna rastlanır. Fıkıh eserlerinde ise bu metoda çok sıkça başvurulur. Hadis usulü ilminde adına **"ihtisar", "iktisar"** veya **"takti‘"** denilen bu yol, çeşitli münakaşalara da sebep olmuştur. Büyük bir muhaddis olmasının yanında fıkıhta da imam sayılan Buhârî, *Sahîh*'inde bir kısım rivayetleri ihtisar ederek, bir bölümünü de iktisar ederek nakleder. **İhtisar,** bir hadisin anlatmak istediği mânayı tam aktaracak şekilde kısaca ifade etmektir. **İktisar** ise, bir kaç ayrı konuyu bir arada ihtiva eden bir hadisi, konulara göre parçalara bölüp her birini kitabın ilgili yerine koyma veya ilgili yerde kullanmadır. **"Takti‘"** de aynı anlamdadır. Bunun câiz olup olmadığı, hangi şartlarla yapılabileceği gibi hususlar hadis usulü eserlerinde enine boyuna tartışılır. Peygamber Efendimiz, sabah namazını mescidde kıldıktan sonra sahâbe-i kirâm arasında rüya gören olup olmadığını sorar, rüya gören gördüğü rüyayı anlatır, Efendimiz de bu rüyaları Allah'ın dilediği şekilde yorumlardı. Bu arada kendisi de gördüğü rüyaları ashâba anlatır, onların gerekli yorumunu yapardı. Bilindiği gibi, Peygamberimiz'in rüyaları da vahyin bir çeşidi kabul edilir. Nitekim bu rüyada bahsettiği iki kişiden birinin Cebrâil diğerinin de Mîkâil olduğu aynı hadisin diğer rivayetinde açıkça belirtilmiştir. Bu demektir ki, onun rüyası sâdık ve sâlih bir rüya idi. Bu prensip, Hz. Peygamber'in bütün rüyaları için geçerli kabul edilen itikâdî bir esastır. Yani onun rüyasında gördüğü aynıyla bir gerçektir; yoksa bir peygamberin rüyasını ashâbına ve ümmetine anlatmasının başka anlamı olamaz.

Hadisin geniş bir yorumunu 1549 numarada göreceğiz**.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'in rüyası gerçeği yansıtır; rüyaya dayalı olarak verdiği her haber de doğrudur.

2. Melekler kendi şekil ve suretlerinden başka şekilde de görülebilir.

3. Şehitler için cennette göz kamaştırıcı mevki ve makamlar vardır.

1322– وعنْ أنسٍ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ أُم الرَّبيعِ بنْتَ البَرَاءِ وهي أُمُّ حارثَةَ بنِ سُرَاقةَ ، أتَتِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقَالَت : يا رَسُولَ اللَّهِ ألا تُحدِّثُني عَنْ حارِثَةَ ، وَكانَ قُتِل يوْمَ بدْرٍ ، فَإنْ كانَ في

الجَنَّةِ صَبَرتُ ، وَإن كانَ غَيْرَ ذلكَ اجْتَهَدْتُ عليْهِ في البُكَاءِ ، فقال : « يا أُم حارِثَةَ إنَّهَا جِنانٌ في الجَنَّةِ ، وَإنَّ ابْنَكَ أَصاب الفِرْدَوْسَ الأَعْلى » . رواه البخاري .

1322. Enes *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Ümmü Hârise İbni Sürâka diye bilinen Ümmü Rübeyyi' Binti Berâ, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'*e geldi ve:

–Yâ Resûlallah! Bana Hârise'den haber verir misiniz? –Hârise Bedir Savaşı'nda şehit düşmüştü–. Eğer cennette ise sabredeceğim; böyle değilse ona ağlamaya çalışacağım, dedi. Peygamber Efendimiz:

–"Ey Ümmü Hârise! Şüphesiz cennetin içinde cennetler vardır; senin oğlun bunların en yücesi olan Firdevs cennetindedir" buyurdu.

Buhârî, Cihâd 14. Ayrıca bk. Buhârî, Meğâzî 9, Rikâk 51; Tirmizî, Tefsîru sûre(23)

Açıklamalar

Hadisimizde kıssası anlatılan Ümmü Hârise, Enes İbni Mâlik'in halasıdır. Esas isminin Rübeyyi‘ Binti Nadr olduğu söylenir. Nitekim yukarıda yeri gösterilen Tirmizî rivayetinde de böyledir. Onun Bedir Savaşı'nda şehit edilen oğlu da Hârise İbni Sürâka'dır. Hârise, o sırada henüz erginlik çağına gelmemiş bir gençti. Sahâbe hayatından bahseden eserlerde belirtildiğine göre harbi seyretmek üzere gelmişti. Su içmek üzere havuz başına gittiği sırada hançeresine isabet eden ve kimin tarafından atıldığı bilinmeyen serseri bir ok ile vurulmuştu. Araplar bir insanı öldürmek maksadıyla atılmayan oka "serseri ok" derler. Hârise, Bedir'de ensardan şehit olan ilk kişi idi. Annesi Ümmü Hârise, bir kimsenin şehit olabilmesi için düşmanın onu öldürmek arzusuyla ok atmasının şart olduğunu sanıyordu. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz'den oğlunun şehit olup olmadığını, Allah katındaki mevki ve makamının ne durumda bulunduğunu öğrenmek istemişti. Oğlu şehit ise onun öldürülmüş olmasına sabredecek ve bir şehit annesi olmanın gururunu taşıyacaktı. Çünkü o, bütün müslüman anneler gibi şehitliğin ne kadar üstün bir fazilet ve şehidin de Allah katında şefaat izni verilenlerden biri olduğunu biliyordu. Onun için bizim geleneğimizde "şehit annesi ağlamaz" sözü bir darb-ı mesel haline gelmiştir. Şunu da ifade edelim ki, ağlamamaktan maksat, hiç göz yaşı dökmemek, üzülmemek ve acı duymamak demek değildir. Bir insan için bu imkânsız denecek derecede zordur. Fakat bunları aşırı derecede hissettirmemek ve sabırlı davranmak esastır. Resûl-i Ekrem Efendimiz, Hârise'nin annesinin bu isteği üzerine cennetin bir çok derece ve tabakadan oluştuğunu belirttikten sonra, oğlunun cennetin en üstün derecesi olan Firdevs'de olduğunu ona bildirmiş ve sabretmesini tavsiye buyurmuştur. **Firdevs**, bostan demektir. Fakat değişik bostanlarda bulunan her çeşit ağacı, çiçekleri ve benzer bitkileri ihtivâ ettiği için Firdevs'in seçkin bir özelliği vardır. Onun için en üstün diye nitelendirilir. Firdevs cennet ehlinin gezinti mahallidir. Resûl-i Ekrem Efendimiz: *"Allah'tan istediğiniz zaman Firdevs'i isteyiniz. Çünkü o cennetin ortası ve en yüksek yeridir. Onun üstünde Rahman'ın arşı vardır ki, cennetin nehirleri oradan kaynaklanır"* (Buhârî, Tevhîd 22; Tirmizî, Sıfatü'l-cenne 4) buyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cihad esnasında, cephede savaşırken değil de herhangi bir şekilde öldürülen kimse de şehitlik makamına kavuşur.
2. Şehit olanın arkasından yas tutarak ağlamak yerine sabretmek gerekir.

3. Cennet, derece ve kademelere ayrılır. Şehitler cennetin en üstün yerindedir.

1323- وعَنْ جابر بن عبدِ اللَّهِ رضي اللَّه عنْهُما قال : جِيءَ بأبي إِلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قدْ مُثِّل بِهِ فَوُضعَ بَيْنَ يَديْه ، فَذَهَبْتُ أَكْشِفُ عنْ وجهِهِ فَنَهاني قَوْمٌ فقال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما زَالَتِ الملائِكَةُ تُظِلُّهُ بِأَجْنِحَتِها » . متفقٌ عليه .

1323. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Babamın müsle yapılmış cesedi getirilip Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in önüne konuldu. Yüzünü açmak üzere gittim, fakat oradaki topluluk bana engel oldu. Bunun üzerine Nebî sallallahu aleyhi ve sellem:

"Melekler ara vermeksizin onu kanatlarıyla gölgelendiriyorlar" buyurdu.

Buhârî, Cenâiz 3, 35, Cihâd 20, Meğâzî 26; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 129-130. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 12, 13

Açıklamalar

Câbir'in babası Abdullah İbni Amr İbni Harâm, Uhud Savaşı'nda şehit düşen sahâbîlerdendir. Müşrikler onu şehit etmekle kalmamış, cesedine müsle uygulamışlardı. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi müsle, bir insanın burnunu, kulağını, kolunu ve bacağını kesmek suretiyle ona işkence etmektir. Câbir, babasının böyle şehit edilmesine çok üzülmüş, yüzüne örtülen perdeyi kaldırarak onun halini görmek istemişti. Fakat sahâbe buna engel oldular. Bazı rivayetlerde belirtildiğine göre, Efendimiz örtünün kaldırılmasına müsaade etmiş ve Câbir'in babasının halini görmesine izin vermiştir. Yine yukarıda kaynaklarına işaret edilen rivayetlerin bir kısmından öğrendiğimize göre, onun bu halini gören kız kardeşi Fâtıma Binti Amr feryad ederek ağlamaya başlamış, bunun üzerine Resûl-i Ekrem: *"Ona niçin ağlıyorsun? Melekler ara vermeksizin onu gölgelendiriyorlar"* buyurmuştur. Bu söz, hem onları teselli etmek hem de Abdullah'ın ne kadar üstün mertebeli bir şehit olduğunu, onun bu yüce mertebesine ağlamak değil, sevinmek gerektiğini belirtmek için söylenmiştir. Çünkü meleklerin onun başına âdeta üşüşmeleri Allah'ın ona olan ikramını, cennetteki üstün mertebesini müjdelemek içindir. **Peygamber Efendimiz, ashâbından şehit olanların her biriyle çok yakından alâkalanmış, onlara özel bir ihtimam göstermiş, hem onların cennette olduklarını müjdelemiş hem yakınlarını teselli etmiş hem de sahâbe-i kirâmı şehâdet mevki ve makamına özendirmişlerdir.** İslâm ümmeti, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu uygulamalarına bakarak her konuda olduğu gibi bu hususta da onu kendilerine örnek almışlardır. Bunun neticesinde müslümanlar her asırda şehitlerine gereken saygı ve ihtiramı göstermiş, şehitlerin eşlerini, çocuklarını, anne ve babalarını bile bu saygı, sevgi ve hürmet çemberine dahil etmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Câbir'in babası Abdullah İbni Amr, sahâbe-i kirâmın faziletlilerinden biridir.

2. Şehitlerin ardından feryâd ü figân ederek ağlamak doğru değildir.

3. Şehitleri rahmet melekleri çepeçevre kuşatır.

4. Şehide gereken değeri vermek suretiyle yakınları teselli edilmeli, müslümanlar da şehitlik mertebesine özendirilmelidir.

1324- وعَنْ سهل بن حُنَيْفٍ رضي اللَّه عنهُ أنَّ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ سأَلَ اللَّه تعالى الشَّهَادةَ بِصِدْقٍ بلَّغهُ منَازِلَ الشُّهَداءِ وإنْ مات على فِراشِهِ » . رواه مسلم .

1324. Sehl İbni Huneyf *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Taâlâ'dan bütün kalbiyle şehitlik dileyen bir kimse, yatağında ölse bile, Allah ona şehitlik mertebesine ulaştırır."

Müslim, İmâre 157. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 36; İbni Mâce, Cihâd 15

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1325- وعنْ أنسٍ رضي اللَّه عنْهُ قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ طلَب الشَّهَادةَ صادِقاً أُعطيها ولو لَمْ تُصِبْهُ » . رواه مسلم .

1325. Enes *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şehitliği gönülden arzu eden bir kimse, şehit olmasa bile sevabına nâil olur."
Müslim, İmâre 156

Açıklamalar

Niyetlerimizin amellerimiz kadar önemli, hatta amellerimizden daha öncelikli olduğunu biliyoruz. Çünkü amellerimiz niyetlerimize göre bir değer ifade eder. Niyetin mahalli de kalptir. Bir mü'min, hayırlı ve faziletli bir işi yapmaya imkân olmasa bile, onu işleme arzu ve niyeti üzere olmalıdır. Cihad en büyük hayır, şehitlik de en üstün faziletlerden biri olduğuna göre, cihad aşkı ve şehitlik arzusu içinde bulunmak mü'minler için önemli bir kalbî ameldir. Resûl-i Ekrem Efendimiz, bizleri bu yönde teşvik etmiş, kalbimizi hayır ve fazilet sayılan işlere yöneltmemizi istemiştir. Çünkü kalbimizde gizlediklerimizi ve açığa vurduklarımızı Allah Taâlâ görür ve bilir. Ayrıca bunlardan dolayı bizi mükâfatlandırır. İşte bu sebeple şehitliği temennî eden bir kimse şehit olmasa bile bu samimi niyeti sebebiyle sevap kazanır.

1324 numaralı hadis, daha önce 58 numara ile de geçmişti**.**

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bir hayrı ve fazileti gönülden arzu etmek, hükmen onu işlemek gibidir.
2. Şehitlik en büyük hayır ve faziletlerden biri olup, onu temenni etmek câizdir.
3. Müslümanları cihâda, cesaretli olmaya ve Allah yolunda canını feda etmeye teşvik etmek gerekir.

1326- وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عنهُ قال : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما يَجِدُ الشَّهِيدُ مِن مَسِّ القتْلِ إلاَّ كما يجِدُ أحدُكُمْ مِنْ مسِّ القَرْصَةِ » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1326. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz karıncanın ısırmasından ne kadar acı duyarsa, şehit olan kimse de ölümden ancak o kadar acı duyar."

Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 26. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 35; İbni Mâce, Cihâd 16

Açıklamalar

Ölüm, her canlının mutlaka tadacağı bir hayat gerçeğidir. Pek çok insan, her gün hemcinslerinin, en yakınlarının, annesinin babasının, hatta ciğerpâresi olan yavrularının ölümü tattığını görür ve bilir; fakat aynı sonun bir gün kendisinin de başına geleceğini düşünmez. Gördüğü gerçeğin bir süre tesirinde kalır, fakat sonra bunu çabucak unutuverir. Oysa ölüm sıraya konulmuş, vakti saati bilinen bir olay değildir. Nerede, ne zaman ve nasıl öleceğini hiç kimse bilemez. Dinimiz bizi bu noktada sürekli uyarır ve tıpkı hayat gibi ölümün de bir hakikat olduğunu, mutlaka ibret almamız gerektiğini bize hatırlatır. Bazılarının ölüm anında çektiği sıkıntılara şahit olanların, bunun tesirinden kurtulamadıkları ve bu vesileyle kendi hayat tarzlarına yeniden çeki düzen vermeye yöneldikleri olur. Çok iyi ölüm halleri görenler de kendileri öyle bir akibetle Allah Taâlâ'ya kavuşabilmek için özenirler. Peygamber Efendimiz, zihinlerde doğması muhtemel bir soruya cevap vererek şehidin Allah'a kavuşma anındaki huzur halini bize açıklamıştır. Bu, Cenâb-ı Hakk'ın şehitlere bir ikramı, bir yardımıdır. Dalayısıyla şehâdete de bir teşviktir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ şehitlere ölümün elem ve acılarını hafifletir.

2. Dünyada Allah'ın rızasına uygun bir hayat geçirenler, yani nefisle mücâhedeyi kazananlar da şehitler gibi güzel bir akibete kavuşurlar.

1327- وعنْ عبْدِ اللَّهِ بن أبي أوْفَى رضي اللَّه عنْهُما أنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في بعضَ أيَّامِهِ التي لَقِي فِيهَا العدُوَّ انتَظر حتى مَالتِ الشَّمسُ ، ثُمَّ قام في النَّاس فقال : « أَيُّهَا النَّاسُ، لا تَتَمنَّوْا لِقَاءَ العدُوِّ ، وَسلُوا اللَّه العافِيَة ، فإذا لَقِيتُمُوهُم فَاصبِرُوا ، واعلَمُوا أنَّ الجَنَّةَ تَحْتَ ظِلالِ السُّيوفِ » ثم قال : « اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الكتاب ومُجْرِيَ السَّحابِ ، وهَازِمَ الأَحْزَابِ اهْزِمهُم وانْصُرنَا علَيهِم » متفقٌ عليه .

1327. Abdullah İbni Ebû Evfâ *radıyallahu anhümâ'* dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* düşmanla karşılaştığı günlerden birinde güneş batıya meyledinceye kadar bekledi. Sonra ashâbın arasında ayağa kalktı ve:

"Ey müslümanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz; Allah'tan afiyet dileyiniz. Fakat düşmanla karşılaşınca da sabrediniz. Biliniz ki cennet kılıçların gölgesi altındadır" buyurdu. Resûl-i Ekrem sonra sözüne devamla şöyle dua etti:

"Ey Kur'an'ı indiren, bulutları gökyüzünde gezdiren ve düşman saflarını darmadağın eden Allah'ım! Şu düşmanları perişan et ve bizi onlara karşı muzaffer kıl."

Buhârî, Cihâd 112; Müslim, Cihâd 20. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 89

Açıklamalar

Düşmanla karşılaşmayı temenni etmek, bunu arzulamak, savaşı temenni edip arzulamak anlamına gelir. Müslümanların böyle bir tavır içinde bulunmaları düşünülemez. Çünkü **dinimizde aslolan sulh ve sükûn halinin devamıdır. Savaş gelip geçici bir durum olup, zaruret halinde başvurulan ve bazı kere kaçınılması mümkün olmayan bir haldir.** Düşmanla karşılaşmayı temenni etmenin bir başka sebebi de, ona karşı üstünlük taslamak, kendine aşırı derecede güven duygusu içinde olmak, gücüne ve kuvvetine güvenmektir. Oysa bunların her biri dinimizde hoş görülmeyen hasletlerdir. Ayrıca zulmün çeşitlerinden biridir. Allah zulmün her çeşidini yasakladığı gibi, mazluma yardıma da kefildir. Bir başka açıdan bakılınca düşmanı hafife alıp hiçe saymak, onunla alay etmek anlamına da gelir. Bu ise ihtiyat hâli ve tedbiri elden bırakmama prensibine aykırıdır. Nitekim Huneyn Gazvesi'nde müslümanlara kendini beğenme ve böbürlenme duygusu hakim olmuştu. Bu durum onların savaşın başında bozguna uğramalarına sebep oldu. Sonradan kendilerine geldiler, bu sayede Allah'ın yardımı onlara yetişti ve büyük bir hezimetten kurtuldular. Bundan alınacak ders şu idi: Mü'minler, bu günün tabiriyle en teknik ve modern silahlara ve üstün vurucu gücü bulunan ordulara da sahip olsalar, kendi güç ve kuvvetlerine değil, daima Allah'a güvenmelidir. Çünkü O'nun gücü karşısında durup tutunacak bir başka güç olamaz.

Müslümanlar şayet bir temennide bulunacaklar ve Allah'tan bir şey isteyeceklerse, âfiyet istemelidirler. Allah'tan âfiyet temenni etmekle ilgili pek çok hadisler vardır. **Âfiyet, bedene ait bütün iç ve dış hastalıklarla, din, dünya ve âhirete ait tüm kötülüklerden ve arzu edilmeyen şeylerden kurtulmayı dilemektir.** Bu dilek ve temennilere rağmen, düşmanla karşılaşıp savaşmak zorunda kalmak, kaçınılmaz bir netice olarak karşımıza çıkabilir. İşte o zaman müslümanlara düşen görev artık sabredip, kararlı bir tarzda düşmanın karşısında metin bir kale gibi durmak olmalıdır.

Sabır, dinimizin en önemli disiplinlerinden biridir. Sabır imtihanı da en zor imtihanlardandır. Belâ ve musibetlere sabır hususunda herkes bir değildir. Bu sebeple olmalıdır ki Hz. Ebû Bekir: "Bana göre âfiyette olup şükretmem, imtihana tabi tutulup sebretmemden daha makbuldür" demiştir. Açıklamakta olduğumuz bu hadîs-i şerîf düşmanla karşılaşma mukadder olunca, onların karşısında sabırla savaşmaya teşvik etmektedir. Çünkü savaşın en temel esası ve zafere ulaşmanın şartı sabırdır. Kur'ân-ı Kerîm'in şu âyetleri savaş âdâbını ihtivâ etmesi açısından bizim iyice düşünmemiz gereken yüce hikmetler ihtivâ eder:

"Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz. Allah ve Resûlüne itaat edin; birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir. Çalım satmak, insanlara gösteriş yapmak ve insanları

Allah'ın yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkan kâfirler gibi olmayın. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır" [Enfâl sûresi(8), 45-47].

Hayatımızın her alanında sabra ihtiyacımız varsa da, Allah yolunda cihad, sabrın en çok gerektiği yerdir. Çünkü dünyada elde edilen zaferi, nefisle mücâhedeyi ve âhirette cenneti kazanma alanı cihad meydanıdır. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz, cennetin kılıçların gölgesi altında olduğunu burada bir kere daha hatırlatmışlardır. Daha önce 1305 numaralı hadisi açıklarken bunun mahiyetine işaret etmiştik. Kitabımızın 26 ile 54 numaralı hadisleri arasında da sabır bahsi etraflıca ele alınmıştı.

Dua, mü'minin en önemli silahıdır. Çünkü dua, Allah'ı davet edip hâlini ona arzetmek ve yardımını niyâz etmektir. İnsan, her zaman Allah'a muhtaçtır ve her insanın duaya ihtiyacı vardır. Onun için bütün dinlerde doğru veya yanlış dua geleneği vardır. Fakat cihad gibi bir can pazarında dua daha çok önem kazanır. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz ashâbına cihadın duasını da öğütleyip öğretmiştir. Anlamını yukarıda verdiğimiz **"Allahümme münzile'l-kitâbi ve mücriye's-sehâbi ve hâzime'l-ahzâbi ihzimhüm ve'nsurnâ aleyhim"** duâsını Efendimiz Hendek Gazvesi'nde öğretmişti.

Hadisi daha önce 54 numara ile okumuştuk; 1354 numara ile de bir bölümünü göreceğiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Düşmanla karşılaşmayı ve savaşı temenni etmemek gerekir.
2. Kaçınılmaz olarak savaş başa gelince, sabretmek ve cihadı en mükemmel şekilde yapmak üstün bir fazilettir.
3. Sabır, zafere ulaşmanın temel şartıdır.
4. Allah'tan âfiyet dilemelidir.
5. Dua mü'minin en önemli silahıdır ve insanın her zaman duaya ihtiyacı vardır.
6. Cihad meydanı duaya en çok muhtaç olduğumuz yerlerden biridir.

1328- وعن سهْلِ بنِ سعد رضي اللَّه عنْهُ قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ثِنْتانِ لا تُرَدَّانِ ، أوْ قَلَّمَا تُردَّانِ : الدُّعَاءُ عِنْد النِّدَاءِ وعِند البأْسِ حِينَ يُلْحِمُ بَعْضُهُم بَعضاً » . رواه أبو داود بإسناد صحيح .

1328. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İki dua reddolunmaz veya pek nadir reddolunur: Bunlar ezan okunurken yapılan dua ile savaş anında düşmanla boğaz boğaza gelindiği sırada yapılan duadır."

Ebû Dâvûd, Cihâd 39

Açıklamalar

Duanın daha çok makbul olduğu ve reddolunmayacağı anlar ve mekânlar bulunduğunu Peygamber Efendimiz'in bir çok hadislerinden öğrenmekteyiz. **Ezan okunurken veya kâmet getirilirken yapılan dualar ile cihad meydanında** düşmanla gırtlak gırtlağa gelindiği, her iki tarafın kılıç veya süngüleri ya da herhangi bir savaş aletiyle yüzyüze geldikleri anda yapılan duanın da reddolunmadığını bu hadis bize haber vermektedir. Ezanın ve kâmetin faziletini, Allah'a bir çağrı oluşunu ve şeytanın onlardan nasıl kaçtığını daha önce ilgili bahiste açıklamıştık. (1035-1043 numaralar arasındaki hadislere bakılabilir). Cihadın ne

derece faziletli bir amel olduğunu da bu bahiste yeterince öğrenmiş bulunmaktayız. Şu halde faziletli işler ve ameller anında yapılan dualar daha çok kabule şayandır. Kitabımızın dualarla ilgili bölümünde gecenin karanlığı, seher vakti, secde anı ve farz namazların arkası gibi daha bir çok makbuliyet anları ve mekanları olduğunu belirten hadisler göreceğiz. Özellikle 1499-1505 numaralar arasındaki hadislere bakılmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Duanın daha çok makbul olduğu ve reddolunmadığı anlar ve mekanlar vardır.

2. Duanın reddolunmayıp kabul olduğu anlardan biri de ezan ve kâmet vakti ile savaşta düşmanla boğaz boğaza gelindiği andır.

1329- وعَنْ أنسٍ رضي اللَّه عنْهُ قال : كانَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا غَزَا قال : « اللَّهُمَّ أنت عضُدِي ونَصِيري ، بِك أَجُول ، وبِك أصول ، وبِكَ أُقاتِل » رواهُ أبو داود ، والترمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ .

1329. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gazâya çıktığı zaman şöyle dua ederdi:

"Allahümme ente adudî ve nasîrî, bike ehûlü ve bike esûlü ve bike ukâtilü: *Allah'ım! Benim dayanağım ve yardımcım sadece sensin. Senin sayende hareket ediyorum; senin yardımın sayesinde düşmana hücum ediyorum; senin verdiğin güç ve kuvvet sayesinde düşmanla savaşıyorum."*

Ebû Dâvûd, Cihâd 90; Tirmizî, Da'avât 121

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1330- وعَن أبي مُوسى ، رضي اللَّه عنْهُ ، أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إذا خَافَ قوماً قال : « اللَّهُمَّ إنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِم ، ونَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرورِهِم » رواه أبو داود بإسناد صحيحٍ .

1330. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir topluluktan endişe duyduğu zaman şöyle dua ederdi:

"Allahümme innâ nec'alüke fî nühûrihim ve ne'ûzü bike min şürûrihim: Allahım! Senin korumanı onlara karşı siper ediniyoruz. Onların şerlerinden sana sığınıyoruz."

Ebû Dâvûd, Vitir 30

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz çeşitli durum ve şartlara göre farklı dualar yapmış ve bunları ashâbına öğretmiştir. Sahâbe-i kirâm da öğrendikleri bu duaları kendilerinden sonraki nesillere öğretip belletmişler ve böylece zamanımıza kadar ulaşmasını sağlamışlardır. Allah onların hepsinden razı olsun. Dualar sadece hadislerde değil, aynı zamanda yüce kitabımız Kur'an'da da yer alır. Kur'ân-ı Kerîm bize daha önceki peygamberlerin dualarını da öğretir. Sevgili peygamberimizin sıkça yaptığı dualar daha sonraki dönemlerde me'sûr, yani Resûl-i Ekrem'den sünnet olarak nakledilen dualar şeklinde hem hadis kitaplarımızın ilgili

bölümlerinde hem de dua ile ilgili müstakil eserlerde yer aldı. En yaygın olanlar ve en çok bilinenler dua demetleri olarak, herkesin ezberleyebileceği miktarda küçük kitapçıklar haline de getirildi. Tarikat mensuplarının günlük olarak okumayı itiyat edindikleri dualar da seçilmiş me'sûr dualardan yani Peygamber Efendimiz'in dualarından oluşur. Dilimizde daha çok "dua mecmuası" adı altında gördüğümüz kitaplar da bu sınıfa dahildir. Bütün bunlar şu gerçeği ortaya koyar: Müslümanın her işi, her hâli ve her anı Allah iledir. Çünkü dua Allah'a yakarış, O'na yöneliştir. Böylelikle kişi kendisini emniyette ve Allah'ın koruması altında hisseder ve hayatını buna göre sürdürür. Çünkü kul bu dualarda geçen Allah'ın güzel isimleri sayesinde korunur; onlarla Allah'a sığınır ve onlarla Allah'a yönelir.

Peygamberimiz'in cihada çıkarken okuduğu duanın ne büyük bir yakarış ve teslimiyet ifadesi olduğunu açıkça görmekteyiz. İnsan ne kadar güç ve kuvvet sahibi olsa, ne kadar harp araç ve gereçlerine sahip bulunsa, Allah'ın desteği ve yardımı olmaksızın zafer kazanması mümkün değildir. Nitekim sayı ve kuvvetçe düşman ordularıyla kıyaslanmayacak derecede az olan nice İslâm ordularının kâfirleri yenip bozguna uğrattığı tarihimizin şehâdetiyle sabittir. Allah'ın yardımı ve desteği olmadan bu savaşların kazanılması mümkün değildir. Düşmanların müslümanlara karşı hazırladığı pek çok hile ve tuzaklar vardır. İnsan bunların her birini hissedip ona göre tedbir almaya güç yetiremeyebilir. Fakat yardımcısı Allah olan bir kimse ve bir topluluk Cenâb-ı Hakk'ın izni ve inâyetiyle bu hile ve tuzaklardan kurtulur, kâfirlere üstünlük sağlar. İşte bütün bunların gerçekleşmesine vesile olacak işlerden biri de duadır. Düşmanla savaşmak mecburiyeti hasıl olunca, bize düşen vazife bütün maddî hazırlıkları yapmak, gerekli tedbirleri almak ve bu yönde elden geldiğince gayret gösterip en küçük bir ihmale yer vermemektir. Bu tedbir ve hazırlıklar tamamlandıktan sonra da gönülden ve hâlis bir niyetle Cenâb-ı Hakk'ın yardım ve desteğini talep etmemiz gerekmektedir. Bu sonuncu görev en az birinciler kadar önemli olup, zafere ulaşmanın manevî gücüdür. Cihadla ilgili âyet ve hadislerde bu iki önemli alana aynı şekilde değer vermemiz gerektiği bize öğretilmektedir. Peygamberler de bir beşerdir. Birtakım şerli insanlardan ve onların şerlerinden endişe etmeleri, korku duymaları tabiîdir. Bu onların kahramanlıklarına ve Allah'a karşı sonsuz tevekkül içinde olmalarına aykırı bir durum değildir. Ayrıca insanların ve toplumların başına bu gibi haller geldiğinde ne yapacakları, nasıl davranacakları hususunda onları eğitip öğretmenin de bir vesilesidir. Peygamber Efendimiz bu hususlarda ashâbını ve ümmetini uyarmış ve onlara yol göstermiştir.

B hadis, 983 numara ile de geçmişti.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz çeşitli zaman ve mekânlarda, o günün şartlarına uygun çeşitli dualar yapmıştır.
2. Dua, kulun elinden geldiğince tedbir almasına ve gerekli hazırlıkları yapmasına mani değildir.
3. Allah'a tam bir güven ve sarsılmaz bir iman içinde dua edilmelidir.
4. Zorluk, güçlük, sıkıntı ve darlık zamanlarında dua etmek daha faziletlidir.
5. Bir beşer olmaları hasebiyle peygamberlerin de korku ve endişe duymaları tabiîdir.

1331- وعنْ ابنِ عُمَر ، رضي اللَّه عنهما ، أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « الخَيْلُ مَعْقُودٌ في نَوَاصِيَها الخَيرُ إلى يوْمِ القِيامَةِ » متفقٌ عليه .

1331. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'* dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kıyamet gününe kadar atların alınlarına hayır düğümlenmiştir."

Buhârî, Cihâd 43, Menâkıb 28; Müslim, İmâre 96-99, Zekât 25. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 41; İbni Mâce, Cihâd 14, Ticârât 29

1333 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1332- وعنْ عُرْوَةَ البَارِقِيِّ ، رضي اللَّه عنْهُ ، أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « الخَيْلُ معقُودٌ في نَواصِيهَا الخَيرُ إلى يوْمِ القِيامَةِ : الأَجرُ ، والمغنَمُ » . متفقٌ عليه .

1332. Urve el-Bârikî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kıyamet gününe kadar atların alınlarına hayır, yani ecir ve ganimet düğümlenmiştir."

1331 numaralı hadisin kaynaklarına bk.

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

Urve el-Bârikî

Urve İbni Ca'd veya Urve İbni Ebi'l- Ca'd, sahâbe-i kirâmdandır. Ezd kabilesinin Bârik koluna mensup olduğu için el-Bârikî nisbesiyle anılır. Urve, cihad için pek çok atlar besleyen ve bir tek atı on bin dirheme satın almakla şöhret kazanan bir sahâbî idi. Tâbiîn neslinden olan Şebîb İbni Garkade: "Urve İbni Ca'd'ın evinde cihad maksadıyla bağlanmış yetmiş at gördüm" der. Urve, Bağdat yakınlarında bir mekan olan Berâzirrûz'da murâbıt idi. Daha sonra Kûfe'ye yerleşti. Onun Kûfe'nin ilk kadısı olduğu söylenir. Hz.Osman tarafından Kûfe'den Şam'a sürülmüştür. Urve'nin hadisleri Buhârî başta olmak üzere diğer meşhur hadis kitaplarında yer alır. Onun Peygamber Efendimiz'den naklettiği 13 hadis vardır.

Allah ondan razı olsun.

1333- وعَنْ أبي هُرِيْرَةَ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قالَ : قال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « من احتَبَس فَرساً في سبيلِ اللَّهِ ، إيماناً بِاللَّهِ ، وتَصدِيقاً بِوعْدِهِ ، فإنَّ شِبَعهُ ورَيَّهُ وروْثَهُ ، وبولَهُ في مِيزَانِهِ يومَ القِيامَةِ » رواه البخاريُّ .

1333. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim Allah'a gerçekten inanarak ve va'dine gönülden bağlanarak O'nun yolunda cihad etmek için at beslerse, o atın yediği, içtiği, gübresi ve bevli kıyamet gününde o kimsenin sevapları arasında olacaktır."

Buhârî, Cihâd 45. Ayrıca bk. Nesâî, Hayl 11

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in hadislerinde özellikle üzerinde durulan hayvanlardan biri attır. At, Allah yolunda cihadın en önemli simgesidir. Atla ilgili tavsiyeler, Allah yolunda cihadın yeryüzünde kıyamete kadar sürekli olacağının da bir ifade tarzıdır. Fakat atın hizmet alanı ve insanlara faydası sadece bununla sınırlı değildir. Binit hayvanı olarak kullanılması, yük taşıma ve çift sürme özelliği onun değerini artıran sebeplerdir. Daha önce 1217 numara ile açıkladığımız hadiste, Resûl-i Ekrem Efendimiz üç çeşit attan bahsetmişlerdi. Sahibi için günah olan at, sahibine perde olan at ve sahibi için ecir ve sevap olan at. İşte cihad için beslenen at, sahibine sevap kazandıran ve bakımı esnasında kendisine sarfedilen her emeğin ahirette ecri olan attır. Hadislerde atların alınları ile kastedilen, alnına sarkan perçemidir. **Atın alnı**, bizzat atın kendisinden kinayedir. **Hayrın atın alnında düğümlenmesi** ise, hayrın sanki düğümlenmiş gibi atlardan ayrılmazlığını ifade eder. Cihada çıkan insan bu sayede ganimet elde eder ve dünyalık geçimini böylece temin etme imkânına kavuşur. Bu hemen elde ettiği anlık hayırdır. Allah'ın dinini yayıp kelimetullahı yücelttiği için âhirette de ayrıca ecir ve sevap kazanır. Bu da kıyamet gününe tehir edilmiş hayırdır. Sonuncu hadisten öğrendiğimiz üzere, atın yediği, içtiği, gübresi ve bevli dahi kişi için hayır olup âhirette sahibine ecir ve sevap kazandırır. Bu ana fikirden hareketle, belki insanın Allah yolunda kullanmak ve hayır işlemek için sahip olduğu her araç gereci bu mantık açısından değerlendirmek mümkün olabilir. Çünkü günümüzde cihadın vasıtaları değişmiştir. Bugünün şartlarında ben at ile cihada çıkacağım demek gerçekçi bir yaklaşım olamaz. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de cihad için at beslenilmesinden bahseden âyette düşmana karşı imkân nisbetinde **"kuvvet"** hazırlamak öncelikle zikredilir. Çünkü kuvvet her çeşit harp vasıtasını kapsayıcı bir ifadedir. **"Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği düşman kimseleri korkutursunuz"** [Enfâl sûresi (8), 60] buyurulmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. At, Allah yolunda cihadın simgesi olup, Resûl-i Ekrem tarafından önem verilen bir hayvandır.
2. Allah yolunda cihad kıyamete kadar devam edecektir.
3. At, hem dünya hem âhiret hayrına vesiledir.
4. Cihad için at beslemek sevaptır.
5. Bir kimsenin cihad için beslediği atına iyi bakması ve hizmetini iyi yapması gerekir.

1334- وعنْ أبي مسْعُودٍ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قال جاءَ رجُلُ إلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِنَاقَةٍ مَخْطُومةٍ فقال : هذِهِ في سبيل اللَّهِ ، فقال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لكَ بِهَا يومَ القِيامةِ سبعُمِائَةِ ناقَةٍ كُلُّها مخطُومةٌ » رواهُ مسلم .

1334. Ebû Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yularlanmış bir deve getirdi ve:

– Bunu Allah yolunda bağışladım, dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

"Bunun karşılığı olarak sana kıyamet gününde hepsi yularlanmış yedi yüz deve verilecektir" buyurdu.

Müslim, İmâre 132. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 46

Açıklamalar

Nesâî rivayetinde daha açık ifade edildiği gibi bu deve Allah rızası için, sadaka olarak bağışlanmış idi. Peygamber Efendimiz, dünyalık bir karşılık beklemeden Allah rızası için bağışta bulunan kimseleri, özellikle Allah yolunda cihada yardımcı olanları âhirette elde edecekleri mevki ve makam, kazanacakları ecir ve sevapla müjdelemiştir. Çünkü ihtiyacın had safhada olduğu sırada yapılan hayır ve hasenât ile bolluk ve rahatlık anında yapılanlar aynı olmaz. Peygamberimiz, bir deve bağışlayan sahâbîye Cenâb-ı Hakk'ın kıyamet gününde yedi yüz deve vereceğini müjdelerken, Kur'an'ın **"Allah yolunda mallarını harcayanların durumu, kendisinden yedi başak çıkan ve her başakta yüz tane bulunan bir buğday tohumuna benzer"** [Bakara sûresi(2), 261] âyetindeki gerçeği hatırlatmış olmaktadır.

Verilecek bu mükâfat yediyüz deve sevabı anlamına gelir diyen âlimler olmuşsa da, İmam Nevevî gibi bazıları bunun zahiri anlamı üzere alınmasında bir sakınca olmadığını belirtirler. Nitekim cennet atlarıyla da ilgili sahih hadisler vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanları hayır yapmaya ve Allah yolunda bağışta bulunmaya teşvik etmek gerekir.

2. Allah yolunda cihada yardımcı olan, at, deve ve başka savaş araç ve gereçleri bağışlayanların âhiretteki sevabı kat kat fazla olacaktır.

1335– وعن أبي حمّادٍ ويُقال : أبو سُعاد ، ويُقالُ : أبو أَسدٍ ، ويقال : أبو عامِرٍ، ويقالُ : أبو عَمْرو ، ويقالُ : أبو الأسْودِ ، ويقال : أبو عَبْسٍ عُقْبةُ بنِ عامِرٍ الجُهَنِيِّ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قال : سِمِعْتُ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَهُوَ عَلى المِنْبرِ ، يقولُ : «وَأَعِدُّوا لهُم ما استطَعْتُم من قُوَّةٍ ، ألا إنَّ القُوَّةَ الرَّمْيُ ، ألا إنَّ القُوَّةَ الرَّمْيُ ، ألا إنَّ القُوَّةَ الرَّمْيُ » رواه مسلم .

1335. Kendisine Ebû Suâd, Ebû Esed, Ebû Âmir, Ebû Amr, Ebü'l-Esved veya Ebû Abs de denilen, Ebû Hammâd Ukbe İbni Âmir el-Cühenî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* i minberde:

"Düşmanlarınız için elinizden geldiği, gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlayınız. Dikkat ediniz! Kuvvet atmaktır; kuvvet atmaktır; kuvvet atmaktır" buyururken işittim.

Müslim, İmâre 167. Ebû Dâvûd, Cihâd 23; Tirmizî, Tefsîru sûre(8) 5; İbni Mâce, Cihâd 19

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in bu hadîs-i şerîfleri: **"Düşmana karşı toplayabildiğiniz kadar kuvvet hazırlayınız"** [Enfâl sûresi(8), 60] âyetinin tefsirinden ibarettir. Çünkü Resûl-i

Ekrem, dikkatimizi çekerek hem de üç defa tekrarlayarak, *"Kuvvet atmaktır"* buyurmuş, bu ifadeleri ile bir savaş esnasında lüzumlu olan her türlü askerî hazırlığı îma etmiştir. Düşman karşısında müslümanları güçlü kılacak her şey **"kuvvet"**in ve **"atma"**nın kapsamına girer. Ayrıca atmak, her türlü askerî talimi ve tatbikatı, idmanı ve ön hazırlığı da ifade için kullanılmıştır. Çünkü bütün bunlar savaşa çıkmadan önce lüzumlu olan ve zafere ulaşmanın temelini teşkil eden unsurlar kabul edilir. Talim ve terbiyesi olmayan bir ordunun muvaffak olması düşünülemez.

Peygamberimiz, kişinin atını terbiye etmesini, hanımı ile birlikte olmasını, ok ve yay atmasını lehviyâttan yani boş ve lüzumsuz işlerden saymaz. Hatta atıcılığı öğrendikten sonra vazgeçmeyi ve terketmeyi bir küfrân-ı nimet kabul eder (Bk.Ebû Dâvûd, Cihâd 23; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 11; Nesâî, Hayl 8). Fukeym el-Lahmî, hadisimizin ravisi olan Ukbe İbni Âmir'e:

–"Şu iki hedef arasında gidip geliyorsun. Oysa sen yaşlısın, bu sana zor gelir" demiş. Ukbe:

–"Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den işittiğim bir söz olmasaydı ben buna katlanmazdım" dedikten sonra, Efendimiz'in:

"Her kim atıcılığı öğrenir de sonra terkederse bizden değildir. Yahut muhakkak isyan etmiştir" buyurduğunu söylemiştir (Müslim, İmâre 169). Bu hadisi biraz sonra 1337 numara ile okuyacağız.

Bu ve benzeri hadisler, yaşanılan zamanın şartlarına göre bütün savaş aletlerini kullanmayı öğrenmek gerektiğine ve bu konuda ihmalkârlığın affedilmeyeceğine bir delil teşkil eder.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur'an ve Sünnet'te "kuvvet" ve "atmak" tabirleriyle ifade edilen mâna bütün savaş aletlerini ve savaşa hazırlık safhası olan tâlim ve tatbikatı içine alır.
2. Her asır ve zamanın şartlarına uygun silahları üretmek ve en iyi şekilde kullanmak, sulh ve sükûnun temini için gereklidir.
3. Müslümanların güçlü ve kuvvetli olmaları, düşmanların onlara karşı besledikleri kötü niyet ve düşünceleri önler.

1336– وعَنْهُ قال : سمِعْتُ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « ستُفْتَحُ علَيكُم أَرضُونَ ، ويكفِيكُم اللَّه ، فَلا يعْجزْ أَحَدُكُمْ أَنْ يلْهُو بِأَسْهُمِهِ » رواه مسلم .

1336. Yine Ukbe İbni Âmir *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yakında size bir çok yerlerin fethi nasip olacaktır. Allah size yeter. Sizden biriniz oklarıyla tâlim yapmaktan bıkıp usanmasın."

Müslim, İmâre 168. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, Müsned, IV, 157

Açıklamalar

Bu rivayet, Peygamberimiz'in müjdeli hadislerinden biridir. Bazı hadislerde fethedilecek ülkelerin adından da bahsedilmiştir. Nitekim uzun zaman geçmeden müslümanlar pek çok yerleri fethetmiş, o gün için insanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerin büyük çoğunluğu müslümanların hakimiyetine girmiştir. Bu hadiste iki şeye özellikle dikkat çekilmiştir. Bunlardan birincisi, fetih için her şeyden önce Allah'a tam bir iman ile tevekkül edip güvenmek gerektiğidir. İkincisi de, bütün gücünü ve kudretini sarfederek düşmana karşı kuvvet hazırlama zaruretidir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, askerde başarının sırrı harp aletlerini iyi kullanmak ve harp oyunlarını iyi bilmektir. Bunun da yolu savaşa gitmeden önce askerî tâlimi iyi almaktır. Bu husus, her zaman geçerli olan umûmî bir kâidedir. Günümüzde de en başarılı ordular, askerî alandaki eğitimi ve disiplini en üstün nitelikte olan ordulardır. İşte Peygamber Efendimiz'in tavsiye ettiği de bundan başka bir şey değildir. Bunu ok ile anlatmasının sebebi, o gün için en önemli harp aletinin ve etkili silahın ok olmasındandır. Silah her zaman çeşitlilik arzedebilir. Her asrın ve hatta her savaşın etkili silahları farklı olabilir. Buradan alacağımız en önemli ders, en ileri teknolojiyi takip etme ve öğrenme zaruretidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, bir çok ülkenin fethedileceğini ve müslümanların hakimiyetine gireceğini bir mûcize olarak önceden müjdelemiştir.

2. Fetihlerin nasip olmasında en önemli şart, Allah'a kâmil bir iman ile inanıp tam olarak güvenmektir.

3. Müslümanlar, yaşadıkları zamanın savaş şartlarını iyi bilip, gerekli silahları elde etmeli, bir harp esnasında onları en iyi şekilde kullanmaya hazır olmalıdır.

4. Savaş vakti gelip çatmadan önce talimi ihmal etmemek ve harbe hazırlıklı olmak gerekir.

74– وعْنهُ أَنَّهُ قال : قَال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ عُلِّمَ الرَّمْيَ ثُمَّ تركَهُ ، فَلَيس مِنَّا، أوْ فقَد عَصى » رواه مسلم .

1337. Yine Ukbe İbni Âmir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim atıcılık öğrenir de sonra onu terkederse bizden değildir (veya muhakkak isyan etmiştir)."

Müslim, İmâre 169. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 23; Nesâî, Hayl 8; İbni Mâce, Cihâd 19

1339 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1338– وعنهُ رضي اللَّه عنْهُ ، قالَ : سِمعْتُ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « إنَّ اللَّه يُدخِلُ بِالسهمِ ثَلاثةَ نَفَرٍ الجَنَّةَ : صانِعهُ يحتسِبُ في صنْعتِهِ الخير ، والرَّامي بِهِ ، ومُنْبِلَهُ، وَارْمُوا وارْكبُوا ، وأنْ ترمُوا أَحَبُّ إلَيَّ مِنْ أنْ تَرْكَبُوا . ومَنْ تَرَكَ الرَّمي بعْد ما عُلِّمهُ رغبَةً عنه . فَإنَّهَا نِعمةٌ تَركَهَا » أوْ قال : « كَفَرَهَا » رواهُ أبو داودَ .

1338. Yine Ebû Hammâd Ukbe İbni Âmir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ bir ok sebebiyle üç kimseyi cennete koyar: Hayır ve sevap umarak o oku yapan sanatkârı, bu oku Allah yolunda atanı, oku atana yardımcı olanı. Atıcılık ve binicilik öğreniniz. Atıcılık öğrenmeniz binicilik öğrenmenizden bana göre daha sevimlidir. Kim kendisine atıcılık öğretildikten sonra ondan yüz çevirirse, Allah'ın kendisine ihsan ettiği nimete karşı şükrünü terketmiş veya küfrân-ı nimet etmiş olur."

Ebû Dâvûd, Cihâd 23. Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 11; Nesâî, Hayl 8

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1339– وعَنْ سَلَمةَ بن الأكوعِ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : مَرَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، على نَفَرٍ ينتَضِلُون ، فقال : « ارْمُوا بَنِي إِسْماعيل فَإنَّ أبَاكم كان رَامِياً » رواه البخاري .

1339. Seleme İbni Ekva‘ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* atış müsabakası yapan bir topluluğa uğradı ve:

"Ey İsmâiloğulları! Atınız; çünkü babanız İsmâil de atıcı idi" buyurdu.

Buhârî, Cihâd 78, Enbiyâ 12, Menâkıb 4. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cihâd 19

Açıklamalar

Sonuncu hadisin Buhârî'deki rivayetinin tamamı şöyledir:

Eslemoğullarından bir cemaat ok talimi müsabakası yaparlarken Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* yanlarına uğradı ve:

–"*Ey İsmâiloğulları! Ok atınız! Sizin babanız da atıcı idi. Siz de atınız! Ben de Mihcen İbni Edra‘ kolu ile beraberim",* buyurdu. Seleme der ki:

Resûl-i Ekrem böyle deyince, İbni Edrâ'nın muhalifi olan taraf ok atmaktan ellerini çektiler. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

–"*Niçin atmıyorsunuz?* " diye sordu. Onlar:

–Sen onlarla beraberken biz nasıl atarız, dediler. Resûl-i Ekrem:

–"*Haydi atınız! Ben hepinizle beraberim",* buyurdu.

Yukarıdaki her üç hadisin müşterek yönü, Peygamber Efendimiz'in ok atmaya ve cihad hazırlığı yapmaya verdiği önemin her birinde ortaya konulmasıdır. Bir kere daha belirtelim ki, ok atmak o günün şartlarında savaşın en etkili silahını iyi kullanmak ve bunun için önceden talimli olmak anlamına gelmektedir. Savaş araç ve gereçlerini kullanmayı ve harp sanatını öğrendikten sonra unutmak, ihmal etmek ve terketmek asla hoş karşılanmamış, bunun son derece yanlış ve hatalı bir davranış olduğunda İslâm âlimleri görüş birliğine varmıştır. Sadece meşrû bir özrü olanlar bunun dışında tutulmuştur. Özürsüz olarak terkedenlerin sorgulanabileceği ve hesaba çekilebileceği görüşünde olan âlimler vardır. Bu, zaruret halinde toplumun bütün fertlerinin cihada çıkma mecburiyetinde kalabileceklerini de hesaba katan büyük bir tedbirlilik ve üstün bir harp sanatı anlayışıdır.

Peygamber Efendimiz'in ikinci, yani 1338 numaralı hadislerinde genelde bütün türlerine fakat özel olarak harp sanayiine teşvik bulunduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ok yapmak o günün önemli sanatlarından yani günlük deyimiyle sanayi kollarından biri idi. Bu sebeple bir savaş araç gerecini yapan, kullanan ve kullanana yardım eden üç kişiden cennete ilk girecek olan, o aleti sadece Allah'ın dinine yardımcı olmak ve hayır işlemek maksadıyla yapan kimsedir. O kişinin bundan maksadı Allah'a yaklaşmak ve O'nun makbul kulları arasına girebilmek arzusudur. Harp meydanında herhangi bir insânî kural tanımayan kâfirler sadece insanları öldürmeyi ve ortadan kaldırmayı düşünürek bir takım aletler yaparlar. İslâm dini ise hangi çeşit aletleri yapmanın câiz olduğu veya olmadığını, bunların hangi şartlarda ve ne ölçüde kullanılabileceğini hassas şer'î kurallara ve insânî esaslara bağlar.

Bir harp aletini kullanan kimse cennete gireceklerin ikincisidir. Ancak bunun da birtakım önemli şartları vardır. Katıldığı savaş, sadece Allah'ın dinine hizmet ve onu yayma gayesi taşımalı, İslâm'ın kabul etmediği gaye ve hedeflere yönelik olmamalıdır. Peygamber Efendimiz'in bir hadisinden açıkça anladığımız gibi toprak kazanmak, ganimet elde etmek, ırkını yüceltmek veya kahramanlık gösterisinde bulunmak maksadıyla savaşmanın İslâm nazarında hiçbir kıymeti yoktur; üstelik böyle savaşlar Allah yolunda cihadın dışında olup, bir zulümdür.

Haklı bir savaşta **harp aletini kullanana yardım eden**, onun okunu veren, mermisini taşıyan veya herhangi bir silahın kullanımına yardımcı olan kimse cenneti hak edenlerin üçüncüsüdür. Çünkü anılan her üç kişi Allah yolunda bir hizmet görmüş olmaktadırlar.

Atıcılık ve binicilik savaşın iki temel unsurudur. Aletleri ve teknolojisi değişmiş ve gelişmiş olmakla beraber bugün de atıcılık ve binicilik önemini hiç kaybetmemiş, aksine daha da ehemmiyetli hale gelmiştir. Resûl-i Ekrem'in bu iki ana unsuru öne çıkarması, onun asırları kapsayan ilâhî mesajının eskimezliğini ve zaman aşınımına uğramadığını göstermektedir. Çünkü ata da uçağa da, hatta aya ve diğer gezegenlere gönderilen mekiğe de binilmektedir. Ok atıldığı gibi, en modern silahlarla mermi veya rampa ve uçaklarla füze de atılmaktadır. Bunlar olmalı mı olmamalı mı, kullanılmalı mı kullanılmamalı mı konusu ayrı bir bahistir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Atıcılık, binicilik ve benzeri savaş hazırlıklarını öğrendikten sonra unutmamak ve terketmemek gerekir.
2. Savaşa hazırlıklı, idmanlı ve ehliyetli insanlar daima hazır bulunmalıdır. Bu dini ve dünyayı korumanın temel şartlarından biridir.
3. Savaş aletini yapan, kullanan ve kullanana yardımcı olan cihadda bir görev üstlenmiş demektir ve hepsinin Allah katında büyük sevabı vardır.
4. Faydalı bir işi öğrendikten sonra özürsüz olarak terketmek ve unutmak câiz değildir.
5. Allah yolunda cihada daima hazırlıklı olmak gerekir.

1337- وعَنْ عمْرو بنِ عبسَةَ ، رضي اللَّه عَنْهُ قال : سمِعتُ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يقولُ: « منْ رَمَى بِسهمٍ في سبيلِ اللَّه فَهُو لَهُ عِدْلُ مُحرَّرةٍ » . رواهُ أبو داود ، والترمذي وقالا : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1340. Amr İbni Abese *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim Allah yolunda bir ok atarsa, onun bu hareketi bir köleyi âzat etme sevabına denktir."

Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 11; Ebû Dâvûd, Itk 14. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 26; İbni Mâce, Cihâd 19

Açıklamalar

Hadisin yukarıda geçen lafzı Tirmizî'ye aittir. Gösterilen kaynaklarda daha uzun ve muhteva açısından daha farklı lafızlar vardır. Özellikle bazı rivayetlerde *"düşmana bir ok atar ve okunu ona ulaştırırsa, o ok ister isabet etsin ister etmesin, bir köle âzat etmiş gibi sevap kazanır"* şeklinde açıklık getirilmesi konuyu anlamamıza yardımcı olacak niteliktedir. **Düşmana ok atmak demek**, cihada katılmak ve cephede düşman karşısında bir varlık ortaya koymak demektir. Bu ise düşmana korku verir ve onlar karşısında galip gelmenin sebeplerinden sayılır. Cihada katılmak, savaş araç ve gereçlerine sahip olmak ve bunları düşmana karşı maharetli bir şekilde kullanmak büyük sevaplardandır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cihada katılmak ve Allah yolunda silah kullanmak faziletli ve sevabı çok amellerdendir**.**

2. Bir köleyi azat edip hürriyetine kavuşturmak, dinimizde en büyük sevaplardandır. Bu sebeple Allah yolunda ok atmak onunla kıyas edilmiştir.

1341- وعَن أبي يحيى خُريم بن فاتِكٍ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قال : قال رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « مَنْ أَنْفَقَ نَفَقَةً فِي سبيلِ اللَّهِ كُتِبَ لَهُ سبْعُمِائَةِ ضِعفٍ » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حَسَنٌ .

1341. Ebû Yahyâ Hureym İbni Fâtik *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah yolunda malını harcayana, harcadığının yedi yüz misli ecir verilir."

Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 4. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 45

Hureym İbni Fâtik

Asıl adı,Hureym İbni Ahrem'dir. Üçüncü batından dedesi olan Fâtik'e nisbet edilerek anılır. Ebû Yahyâ künyesiyle şöhret bulan Hureym, Ebû Eymen diye de künyelenir. Ezd oğullarına mensup olan bu sahâbînin iki künyesi vardır. Biri Ebû Yahyâ diğeri Ebû Eymen'dir. Hureym, Resûl-i Ekrem Efendimiz'le birlikte Hudeybiye'de bulundu. O'nun Bedir'de bulunduğuna dair rivayet sağlam değildir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra kardeşiyle birlikte Kûfe'ye yerleşti. Muâviye'nin hilâfet yıllarında Rakka'da vefat etti. Peygamber Efendimiz'den 10 hadis rivayet etmiştir. Onun rivayetleri dört meşhur Sünen'de yer alır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bir kimsenin malını mülkünü Allah yolunda ve Allah'ın rızasını kazanacak tarzda harcamasının (infâkın) ne kadar faziletli olduğu daha önce bir çok vesilelerle kitabımızda geçmişti. Özellikle 291- 299 numaralar arasındaki hadisleri kapsayan "Ailenin Geçimi" ve "Sevdiği Değerli Malları İnfak Etmek" bahisleri, konuyla ilgili âyetlerle birlikte bir kere daha okunabilir.

Cihad bölümünün başından beri Allah yolunda malını mülkünü sarfetmenin önemi ve bunun cihadın en önemli unsurlarından biri olduğu bir çok defa belirtildi. Çünkü infakın en üstünü, Allah'ın dinini yüceltmek ve insanlığa İslâm'ı tebliğ etmek uğrunda yapılanıdır. Bunun da bütün çeşitleri cihad kapsamına girer. Allah yolunda malı sarfetmenin azı ve çoğu aynı şekilde faziletli olup, herkes sarfettiği miktar ölçüsünde ecir ve mükâfat kazanır. Bu hadîs-i şerîfe göre verilecek olan yedi yüz misli ecir vadedilenin en azıdır; Allah dilediğine kat kat fazlasını da verir, tarzında anlaşılmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda malını mülkünü sarfetmek en büyük hayırlardandır.
2. İnfakın en üstünü cihad uğrunda yapılanıdır.
3. Allah yolunda malını sarfedene, Cenab-ı Hak kıyamet gününde yedi yüz misli veya daha çok ecir ve sevap ihsan eder.

1342– وعنْ أبي سَعيدٍ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما مِنْ عبدٍ يصومُ يوْماً في سبِيلِ اللَّهِ إلاَّ باعد اللَّه بِذلكَ اليوم وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سبْعِين خَرِيفاً » متفقٌ عليهِ .

1342. Ebû Saîd *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kul Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, bu oruç sebebiyle Cenâb-ı Hak onun yüzünü yetmiş senelik mesâfeden cehennem ateşinden uzaklaştırır."

Buhârî, Cihâd 36; Müslim, Sıyâm 167-168. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 3; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 3; Nesâî, Sıyâm 44; İbni Mâce, Sıyâm 34

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1343– وعنْ أبي أُمامةَ ، رضي اللَّه عنْهُ ، عَنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قال : « مَنْ صامَ يَوْماً في سبيل اللَّهِ جَعَلَ اللَّه بينَهُ وَبيْنَ النَّارِ خَنْدَقاً كَمَا بيْن السَّماءِ والأرْضِ » رواهُ الترمذي وقال:حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1343. Ebû Ümâme *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Cenâb-ı Hak onunla cehennem arasında yerle gök genişliğinde bir hendek açar."

Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 3

Açıklamalar

Bilindiği gibi düşmanla cihad etmek kadar önemli olan bir başka iş, nefisle mücâhededir. Bunların her ikisine cihad veya mücâhede denildiği olursa da, genel olarak düşmanla yapılan savaşa cihad, nefisle yapılan savaşa da mücâhede denilir. Bu sebeple olmalıdır ki, hadis musanniflerinin bir kısmı bu ve benzer hadisleri cihad bahislerinde, bir kısmı oruç bahislerinde, bir kısımları ise her ikisinde zikretmeyi tercih etmişlerdir. Nefsin sadece dünyalık ve geçici zevklerden ibaret olan arzu ve isteklerine karşı direnmede oruç bir simgedir. Çünkü oruçta nefsin arzuları olan yeme, içme ve şehevî hislere gâlip gelme zaferi; yalan, gıybet, dedikodu ve kişinin dinine ve dünyasına fayda sağlamayan söz ve davranışlardan kendini arındırma fazileti vardır. Dolayısıyla oruç, nefsi terbiye etmenin en önemli yollarından biridir. Mücâhedeyi kazanamayan kimselerin cihadda muzaffer olamayacakları kabul edilir. Cihad nasıl cenneti elde etmenin yolu ise, mücâhede de aynı şekilde cenneti kazanmanın vesilelerinden biridir. Dolayısıyla Allah yolunda hakkıyla tutulan oruç, kişi ile cehennem arasında bir perdedir.

1342 numaralı hadis 1221 numara ile de geçmişti.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda tutulan bir günlük oruç, nefisle cihadın bir unsurudur.

2. Nefisle mücâhedede başarılı olanlar, cihadda da başarı sağlarlar.

3. Bir gün bile olsa Allah yolunda oruç tutmak, kişiyi cehennemden korur.

4. Cihad cennete girmenin vesilesi olduğu gibi, nefisle mücâhede de cennete girmeye vesiledir.

1344- وعنْ أبي هُريرة ، رضي اللَّه عنهُ ، قالَ : قال رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ ماتَ ولَمْ يَغْزُ ، وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَه بِغَزوٍ ، ماتَ عَلى شُعْبَةٍ مَنَ النِّفَاقِ » رواهُ مسلمٌ .

1344. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim gazâ etmeden ve gönlünde gazâ etme arzusu taşımadan vefat ederse, bir tür nifak üzere ölür."

Müslim, İmâre 158.Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 18; Nesâî, Cihâd 2

Açıklamalar

Büyük muhaddis Abdullah İbni Mübârek hadisteki hükmün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanına ait olduğu kanaatinde ise de âlimlerden bir çoğu, hadisin anlamının daha umûmî olduğu görüşündedir. Çünkü onlara göre insanın gücü ve kudreti varsa, kendisine de ihtiyaç duyuluyorsa, hangi zaman ve mekân olursa olsun Allah yolunda cihada katılma zarureti vardır. Şayet mazeretsiz olarak katılmıyorsa, böyle bir kimse cihaddan geri kalan münafıklara benzer. Zira cihadı terketmek, münafıklığın bir gösergesidir. Allah yolunda

cihada katılma imkânı bulamayan bir kimse, cihad niyeti üzere olmalı yani kalbinden ve gönlünden samimiyetle, "keşke gâzi olabilseydim" veya "Allah yolunda bir cihada katılabilseydim" temennisinde bulunmalıdır. Ya da cihad için planlar, projeler yaparak veya araç ve gereçler hazırlayarak bu niyet üzere olduğunu göstermelidir.

Bu hadise göre, bir ibadete niyet edip de onu yapamadan ölen kimse ile ona hiç niyet etmeden ölen kimse bir değildir. Niyet edip de yapamayana günah yoktur. Yine bu sorumluluk duygusundan hareketle, bir ibadet kulun üzerine farz ise, o ibadetin farz olduğu anda yapılması tavsiye edilmiştir. Yani farz olan namaz vakti girince o namazı hemen kılmaya özen göstermeli, hac farz olmuşsa farz olduğu sene içinde haccı ifa etmeye çalışmalı ve bunları tehir etmemek esas alınmalıdır. Cihad da bütün çeşitleriyle en önemli farzlardan biri olduğuna göre, içinde bulunulan anda hangi çeşit cihada ihtiyaç varsa onu yerine getirmeye ve tehir etmemeye özen gösterilmesi gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz zamanında gazveye katılmak ne kadar faziletli ise, daha sonraki dönemlerde cihada katılmak da aynı şekilde faziletlidir.
2. Gazvelerin ve cihadın gayesi aynı olup, Allah'ın dinini yüceltmekten ibarettir.
3. Cihada katılma imkânı bulamayanlar, kalp ve gönüllerinde bu niyeti taşımalıdır.
4. Cihada katılmama münafıkların işidir.

1345- وعَن جابرٍ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قالَ : كنَّا مع النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، في غَزَاة فقال : «إنَّ بالمدينةِ لَرِجالاً ما سِرتُمْ مَسيراً ، وَلا قَطَعْتُمْ وادياً إلاَّ كانُوا معكُم ، حبَسهُمُ المرضُ».

وفي روايةٍ : « حبَسهُمُ العُذْرُ » . وفي روايةٍ : إلاَّ شَرَكُوكُمْ في الأَجرِ » رواهُ البخاري من روايةِ أَنَسٍ ، ورواهُ مسلمٌ من روايةِ جابرٍ واللفظ له .

1345. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ile bir gazvede beraberdik. Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Medine'de birtakım insanlar var ki, siz bir yolda yürür veya bir vadiyi geçerken sanki sizinle beraberdirler. Onları hastalık alıkoymuştur."

Müslim, İmâre 159. Ayrıca bk. Buhârî, Meğâzî 81; Ebû Dâvûd, Cihâd 19; İbni Mâce, Cihâd 6

Bir rivayette şöyledir: **"Onları geçerli mazeretleri alıkoymuştur."**
Buhârî, Cihâd 35

Bir başka rivayette ise şöyledir: **"Onlar sevapta size ortak olurlar."**
Müslim, İmâre 159. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cihâd 6

Açıklamalar

Hadisimizin gösterilen kaynaklardaki rivayetlerinin bazısı Câbir İbni Abdullah, bazısı da Enes İbni Mâlik tarikiyle nakledilmiştir. Lafızlar arasında farklılıklar bulunmakla beraber,

muhteva bütün rivayetlerde aynıdır. Peygamber Efendimiz bu hadisi hicretin dokuzuncu yılında Tebük Gazvesi'nden dönerken söylemiştir. Peygamberimiz'in bu sözleri, cihada veya benzeri hayırlı bir işe niyet edip, onu yapmayı gönülden isteyen fakat hastalık, yaşlılık veya cihad için gerekli olan araç gereçten mahrumiyet gibi meşru bir mazeret sebebiyle yapamayan kimselerin, bu ihlaslı davranışlarından dolayı sanki o hayrı işlemiş gibi sevap kazanacaklarının delili sayılır.

Asr-ı saâdette bir cihad çağırısı yapıldığı zaman, sahâbîler buna katılmanın Allah katında büyük bir ecir ve sevap, âhirette mükâfat ve cennette en üstün makama kavuşmak olduğunu biliyorlardı. Bu sebeple gazvelere katılmaya can atmakta idiler. Cihada katılmaya gücü yetenler bütün hazırlıklarını kendileri yapar, maddî açıdan gücü yetmeyen fakir sahâbîlere de yardım ederlerdi. Fakat bunlardan istifade edemeyenler, cihada katılamadıkları için çok üzülür, göz yaşı dökerlerdi. İşte Resûl-i Ekrem'in son gazvesi olan Tebük'e katılamayanlar da çok üzülmüşlerdi. Onları bilerek ve isteyerek, herhangi bir mazeretleri olmaksızın cihada katılmayanlarla bir tutmak hakkaniyetli bir tavır olamazdı. Çünkü sahâbe arasında böyle davrananlara münâfık nazarıyla bakılmakta idi. İşte Peygamber Efendimiz onların durumunu gayet iyi bildiğ için, meşru mazeretleri sebebiyle bu gazveye katılamayan sahâbîleri bu sözleri ile müjdeleyip teselli etmiştir. Bu sözler ümmet için de büyük bir teselli kaynağıdır. Çünkü her zaman ve zeminde kalpten, ihlasla arzu ettikleri halde böyle meşru mazeretleri sebebiyle cihada katılamayanlar bulunabilir. Hadisimiz onlar için de büyük bir müjdeyi ihtiva etmektedir.

Hadisi daha önce "İhlâs" bahsinde 4 ve 5 numaralarla da görmüştük.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cihad en faziletli amellerden biridir. Kişi cihada katılmak için bütün azim ve gayretini sarfetmelidir.

2. Cihad veya benzeri hayırlı işlere meşru bir mazereti sebebiyle iştirak edemeyenler, kalplerinde bu niyeti taşıdıkları sürece, o işi yapanlar gibi ecre ve sevaba nâil olurlar.

3. İslâmda niyet ve samimiyet ameller kadar kıymetlidir.

1346- وعنْ أبي مُوسى ، رضي اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ أعْرَابيّاً أَتى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَال : يا رسول اللَّه ، الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَغْنمِ ، والرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيُذْكَرَ ، والرَّجُلُ يُقاتِلُ لِيُرى مكانُه؟

وفي روايةٍ : يُقاتلُ شَجاعَةً ويُقَاتِلُ حَمِيَّةً .

وفي روايةٍ : ويُقاتلُ غَضَباً ، فَمَنْ في سبيل اللَّهِ ؟ فَقَالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ قَاتَلَ لتكُونَ كَلِمَةُ اللَّه هِيَ العُلْيا ، فَهُوَ في سبيلِ اللَّهِ » متفقٌ عليه .

1346. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'* in yanına bir bedevî geldi ve:

–Yâ Resûlallah! Bir adam ganimet için savaşıyor; bir başkası kendinden bahsedilsin diye savaşıyor; bir diğeri de kahramanlıktaki yerini göstermek için savaşıyor.

Bir rivayete göre: Kahramanlık taslamak için ve ırkının üstünlüğünü göstermek için savaşıyor.

Bir başka rivayete göre: Gazabından dolayı savaşıyor! Şimdi kim Allah yolundadır? diye sordu. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

–"Kim Allah'ın dini daha yüce olsun diye savaşırsa, sadece o Allah yolundadır" buyurdu.

Buhârî, Cihâd 15; Müslim, İmâre 149-151. Ayrıca bk. Buhârî, İlm 45, Humus 10, Tevhîd 28; Ebû Dâvûd, Cihâd 24; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 16; Nesâî, Cihâd 21; İbni Mâce, Cihâd 13

Açıklamalar

Sahih hadisleri ihtiva eden bütün kitaplarda yer alan bu rivayet, *Kütüb-i Sitte*'den verdiğimiz bazı kaynaklarına bakılınca, ilgili bâb başlıklarından anlaşılabileceği gibi, değişik alanlardaki ahkâma delil olması itibariyle de önem taşır. Fakat onun asıl kıymeti cihad hususunda önemli bir ölçü teşkil etmesidir. Hadisimizin sahâbeden Ebû Mûsâ el-Eş'arî dışında da ravileri vardır. İmam Nevevî de hadisi daha önce "İhlâs" konusunda 9 numara ile zikretmişti.

Bir insan, dinin emrettiği bazı ibadet ve tâatleri yerine getirirken niyeti, yani kalbindeki yönelişi çeşitli gayelere dönük olabilir. İşlediği iş ve yaptığı amel de Allah katında kalbindeki bu niyetine göre bir değer ifade eder. İşte bu sebeple **dinimiz öncelikle niyetlerimizi tashih etmeyi, düzeltmeyi hedefler.** *Riyâzü's-sâlihîn*'in ilk bölümü olan ihlas yani niyetlerin kesinlikle saf ve katkısız olması gerektiği bahsinde bu hususta yeterli bilgi verilmişti. Çünkü amellerin niyetlere göre kıymet kazanacağı, dinimizin en temel prensibidir. Bir çok ibadetlerimizde olduğu gibi, Allah yolunda cihadda da hâlis niyet, amelin Allah için yapılıp yapılmadığının esasını teşkil eder. Sahâbe-i kirâm hangi niyet ve düşüncelerle cihad yapılabileceğini dikkate alarak, bu durumu Resûl-i Ekrem'den öğrenmek istemiş ve hadisteki unsurları sorma lüzumunu hissetmiştir. Buna göre cihad yapan bir kimse:

* Ganimet elde etme,

* Adını ve şöhretini insanlara duyurma,

* Cesaret ve kahramanlığını gösterme,

* Irkının veya aşiretinin üstünlüğünü isbat etme,

* Savaştığı insanlara karşı kızgınlık ve öfkesini tatmin etme gibi arzu ve istekler içinde olabilir. Sahâbe, bu gayeler uğruna savaşılırsa, bunun Allah yolunda cihad sayılıp sayılmayacağını bilmek istemiştir. Peygamber Efendimiz, bu sayılanların hiçbirinin cihadın gayesi ve hedefi olamayacağını, cihadın yegâne hedefinin **i'lâ-yi kelimetullah** dediğimiz, Allah'ın adını, kelime-i tevhîdi, yegane hak din olan İslâm'ı yüceltmek olduğunu açıklıkla ifade buyurmuştur. Dolayısıyla dünyalık bir gaye için savaşan kimse gerçekte Allah yolunda ve din uğrunda savaşmış olmaz. Şehit ve gazilere verilen sevap da böyle bir kimseye verilmez. Şu kadar var ki, bu dünyalık gayelerle savaşmayıp sadece Allah yolunda cihad eden bir kimse neticede dünyalığa kavuşabilir veya kendisinin kahramanlığından, cihadda gösterdiği fedakârlıklardan, onun milletinden, ırkından ve kabilesinden, savaştaki mâceralarından bahsedilebilir. Çünkü bunlar o şahsın niyet ve gayesinin dışında gerçekleşen şeylerdir.

Hadiste Allah yolunda cihaddan sayılmayan **"adını ve şöhretini duyurma"** arzusuna, arkasında iyi bir hatıra bırakma, riyâkârlık, kendini beğenmişlik ve gösteriş, övünme ve

şerefle anılma, cesurlukla nitelendirilme gibi esasen iyi ahlâk vasıflarından olmayan hususlar da dahildir. Şu kadar var ki, cenneti arzu ederek cihad yapmak bunlardan farklı olup meşru kabul edilmiştir. Çünkü âyet-i kerîme bunu açıkça ortaya koymaktadır: **"Yoksa Allah içinizden cihad edenleri belli etmeden, sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?"** [Âl-i İmrân sûresi(3), 142]. Bu ilâhî hakîkate göre cihad edenlerin hangi maksatla cihad ettiğini bilen sadece Allahtır. Öte yandan Peygamber Efendimiz Bedir Gazvesi'nde sahâbe-i kirâma: *"Haydin cennete!"* diye seslenmişlerdir. Onun hadisimizde geçen öğütleri ve yönlendirmesi, kişinin niyetini ıslaha yöneliktir. Yoksa insanların kalblerinde gizlediklerini Allah'dan başka hiç kimse bilme imkânına sahip değildir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sadece **i'lâ-yi kelimetullah** (Allah'ın dinini en üstün kılmak) için savaşanın Allah yolunda olduğunu bildirmesi, böyle bir kimseyi methetmek, onu hakkıyla yapanı müjdelemek ve Allah katındaki mertebesini belirtmek gayesine yöneliktir**.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir çok ibadet ve tâatte olduğu gibi en büyük fazilet olan cihadda da niyet çok önemlidir.
2. Cihadın yegâne gayesi ve değişmez hedefi i'lâ-yi kelimetullahtır.
3. Çeşitli ve değişik dünyevî gayelerle cihad yapmaktan sakınmak gerekir.
4. İhlâs, yani kalbde yer eden niyet ve samimiyet bütün amellerin temelidir.
5. Amellerin Allah katında makbul olması kişinin niyetiyle bağlantılıdır.
6. Dünyaya ve dünyanın geçici arzularına gönül bağlamamak gerekir.

1347– وعنْ عبد اللَّهِ بن عمرو بنِ العاص ، رضي اللَّه عنْهُما ، قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما مِنْ غَازِيةٍ ، أَوْ سَرِيَّةٍ تَغْزُو ، فَتَغْنمُ وتَسْلَم ، إلاَّ كانُوا قَدْ تعَجَّلُوا ثُلُثَيْ أَجورِهِم، ومَا مِنْ غازِيةٍ أَوْ سرِيَّةٍ تُخْفِقُ وتُصابُ إلاَّ تَمَّ لهم أُجورُهُمْ » رواهُ مسلمٌ .

1347. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cihada çıkan bir birlik veya seriyye savaşır, ganimet alır ve ölümden kurtulursa, ecirlerinin üçde ikisini önceden peşinen almış olurlar. Bir birlik veya seriyye cihada çıkar, ganimet elde edemez, şehit olur veya yaralı dönerlerse onların ecirleri ahirette tam olarak verilir."

Müslim, İmâre 154. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 12; Nesâî, Cihâd 15; İbni Mâce, Cihâd 13

Açıklamalar

Cihadda aslolan şehit olmak veya ganimet almak değildir. Şehitlik çok üstün ve faziletli bir makam ise de, şehit olacağım diye savaşta bir tedbirsizlik içinde olunamaz. Hayatta kalmaya çalışmak ve sağlıklı olarak yaşamak üzerimize düşen en önemli görevdir. Aynı şekilde ganimet alma hırsına kapılarak cephede kendileriyle savaşılanlara karşı haksız ve adaletsiz davranışlarda da bulunulmaz. Cihada çıkan kimse bütün bunlara riayet edip sağ olarak döner ve ganimet de elde ederse, onların ecirleri cihada katılıp dönmeyen veya ganimet almayanlara göre daha az olur. Düşmanın eline esir düşenler de böyledir. Çünkü sağ kalmak

ve ganimet almak da bir cihad ecridir. Geriye kalan bir ecir de kendisine âhirette verilecek olan sevaptır. İmâm Nevevî genel kabulün böyle olduğunu ve buna muhalif olarak bir tek bile sahih rivayet bulunmadığını söyler. *Sahîh-i Müslim*'deki bir rivayete göre, ganimet almayanlara ecirleri âhirette tam verilir**.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cepheden gazi olarak sağlıkla dönmek ve ganimet elde etmek cihad ecrinden sayılır.

2. Cihaddan sağlıklı ve ganimet elde etmiş olarak dönenler ecirlerinin üçte ikisini bu dünyada peşin almış olurlar.

3. Şehit olan ve ganimet elde edemeyen veya almayan gazilerin ecri âhirette tam olarak verilir.

1348- وعنْ أبي أُمامَةَ ، رضي اللَّه عنْهُ ، أنَّ رَجُلاً قالَ : يا رسولَ اللَّه ائذَن لي في السِّياحةِ . فَقالَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ سِياحةَ أُمَّتي الجِهادُ في سبيلِ اللَّهِ ، عَزَّ وجلَّ » رواهُ أبو داود بإسناد جيِّد .

1348. Ebû Ümâme *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, sahâbeden bir adam:

–Yâ Resûlallah! Seyahata çıkmam için bana izin ver, dedi. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem:*

–"Şüphesiz ki ümmetimin seyahati Azîz ve Celîl olan Allah yolunda cihada çıkmaktır" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Cihâd 6

Açıklamalar

Ebû Ümâme, Resûl-i Ekrem'e bu soruyu soran sahâbînin kimliğinden bahsetmemiştir. Ancak Bağavî'nin *Şerhu's-sünne*'de naklettiği bir rivayet bu sahâbînin Osmân İbni Maz'ûn olduğunu göstermektedir. Buna göre o, Resûl-i Ekrem'e gelerek, kendisini hadımlaştırmak için izin istemiş, Peygamberimiz buna müsâade etmeyerek ümmetinin şehveti önleme yolunun oruç tutmak olduğunu söylemiştir. Dünyadan tamamen el etek çekmek demek olan **ruhbanlığa** müsaade etmesini isteyince de, bunun câiz olmadığını ancak ümmetin ruhbanlığının mescidlerde oturarak namaz vaktini beklemek olduğunu bildirmiştir. Seyahat için izin istediğinde ise, işte burada gördüğümüz gibi ümmetin seyahatinin Allah yolunda cihad olduğunu haber vermiştir (Bağavî, *Şerhu's-sünne,* II, 370; H. No: 484). Seyahat, bir insanın ikamet ettiği kendi vatanından ve yurdundan ayrılarak yeryüzünün herhangi bir yerine gitmesi anlamına gelir. İslâm'a göre bunun câiz olan ve olmayan çeşitleri vardır. İlim elde etmek, sâlihleri ziyaret, bir hastalığa çare aramak, ticaret yapmak, bilgi ve görgü edinmek maksadıyla yapılan seyahatler meşrû olanlar sınıfına girer. Dinimiz, gayesiz ve maksatsız boşuna zaman harcamayı, birtakım haram ve yasakları icrâ etmek için tanıdık çevreden âdeta kaçıp uzaklaşmayı seyahat olarak kabul etmez. Hadiste anılan ve Peygamberimiz'in izin vermediği seyahat, kişinin nefsine eziyet vermek maksadıyla eşinden dostundan, mübah olan davranışlardan ve meşrû olan dünya lezzetlerinden uzaklaşmak maksadıyla yerini yurdunu terketmesidir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in cihadı ümmetin seyahatı olarak nitelendirmesi de son derece önemlidir. Çünkü meşrû sebeplerle kendi vatanından ayrılıp başka diyarlara yolculuğa çıkan kişi birtakım eziyetler ve zahmetler çeker; bunlara sabır ve tahammül göstermek bir nevi cihada benzer. Öte yandan seyahata çıkan bir müslümanın, gittiği yerlerde kendi şahsında İslâm'ı temsil ettiğinin şuuruna sahip olması gerekir. Oralarda karşılaştığı insanlara İslâm'ı tebliğ etmeye ve onlara hayırhah olmaya özen göstermesi icab eder. Bu özellikler, her yerde geçerli ise de İslâm'ı bütün güzellikleri ve gerçeğiyle tanıyıp bilmeyen insanların ve gayr-i müslimlerin yaşadıkları diyarlarda daha büyük bir önem arzeder. Bu hassasiyetlere özen gösteren bir mü'minin seyahati gerçekten cihad sayılır. Çünkü **cihad**, konunun başından beri bir çok yönlerini açıklamaya çalıştığımız gibi, Allah'ın dininin yegane hak din olduğunu, bütün diğer dinlerden ve sistemlerden üstün bir mevkiye sahip bulunduğunu insanlara anlatıp öğretmekten başka bir şey değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm dini, meşrû olan seyahatleri câiz görür ve teşvik eder. Gayesiz ve hedefsiz gezintileri hoş karşılamaz, günah işlemeye vesile olanları ise câiz görmez.

2. Nefse eziyet ve toplumdan kaçış anlamındaki seyahatler câiz olmadığı gibi, bunun aksine gücü ve kudreti yeterli olduğu halde cihaddan uzak durma ve istirahata çekilme gayesi taşıyan seyahatler de câiz değildir.

3. Seyahat, vatandan ayrılış ve sefer gibi manevî ve maddî zorlukları bünyesinde taşıdığı için bir bakıma cihada benzer.

4. Seyahata çıkan bir müslüman, gittiği yerde insanlara İslâm'ı tebliğ görevini yerine getirdiği için bir nevi cihad yapmış olur.

1349- وعَنْ عبدِ اللَّهِ بن عَمْرو بن العاص ، رضي اللَّه عنهمَا ، عنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: « قَفْلَةٌ كَغزْوةٌ » . رواهُ أبو داود بإسناد جيد .

« القَفلَةُ » : الرُّجُوعُ ، والمراد : الرُّجوعُ مِنَ الغزْوِ بعد فراغِهِ ، ومعناه : أَنه يُثابُ في رُجُوعِهِ بعد فراغِهِ مِنَ الغَزْوِ .

1349. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Gazve dönüşü de sevap açısından gazveye gidiş gibidir."

Ebû Dâvûd, Cihâd 7. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 174

Açıklamalar

Allah yolunda cihada çıkan bir mücâhidin ne kadar büyük ecir ve sevap kazandığını şimdiye kadar bir çok hadisi açıklarken belirtmeye çalıştık. Peygamber Efendimiz'in bu kısa, fakat çok önemli hadisinden, cihaddan dönen mücâhidin kazandığı ecir ve sevabın öncekinden farklı olmadığını anlamaktayız. Zira cihada çıkan bir kimse veya bir ordu, düşmanla karşılaşmış veya karşılaşmamış olarak geri döner. Her iki halde de ecir ve sevap elde edilmiş demektir. Çünkü gazinin kazandığı ecrin ne kadar büyük olduğunu biliyoruz.

Ayrıca mücahidin evine ve yurduna geri dönüşü kendisi için bir rahatlama, ailesi için bir korunma ve tekrar cihada çıkabilmek için bir hazırlanma döneminin başlangıcıdır. Bu işlerin her biri hayır olup, ecir ve sevabı vardır**.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cihadın her anının ayrı bir ecir ve sevabı vardır.
2. Cihada giderken sevap kazanıldığı gibi dönerken de sevap kazanılır. Çünkü gidiş de dönüş de Allah yolunda yapılmıştır.
3. Cihad dönüşünün sevap olması, kişinin aile çevresine kavuşmaktan duyduğu haz, nefsini huzurlu hissetmesi ve ikinci defa cihada çıkmak için kuvvet hazırlamaya imkân bulması sebebiyledir.

1350- وعن السائب بن يزيد و رضي اللَّه عنْهُ ، قالَ : لما قدِمَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَنْ غَزوةِ تَبُوكَ تَلَقَّاه النَّاسُ ، فَتَلَقَّيْتُهُ مع الصِّبيانِ على ثَنِيِّةِ الوَداعِ . رواه أبو داود بإسناد صَحيحٍ بهذا اللفظ ، ورَواه البخاريُّ قال : ذَهَبْنَا نتَلقَّى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مَعَ الصِّبيَانِ إلى ثَنِيَّةِ الوَداعِ .

1350. Sâib İbni Yezîd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Tebük Gazvesi' nden dönünce, sahâbe-i kirâm kendisini karşılamaya çıkmıştı. Ben de Resûl-i Ekrem'i çocuklarla birlikte Seniyyetü'l-vedâ'da karşılamıştım.

Ebû Dâvûd, Cihâd 176. Ayrıca bk. Tirmizî, Cihâd 38

Buhârî'nin rivayeti şöyledir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* i karşılamak üzere çocuklarla birlikte Seniyyetü'l-vedâ'ya gittik.
Buhârî, Cihâd 196

Açıklamalar

Sahâbîler bize sadece Peygamber Efendimiz'in sünnetini ve hadislerini nakletmekle kalmadılar. Aynı zamanda o dönemin ictimâî, siyâsî, ahlâkî ve iktisâdî yapısı ve hatta toplumun örf âdet ve gelenekleriyle ilgili bilgileri de aktardılar. Bu sebeple hadisleri tedkik konusu yapan bir çok araştırıcının, adı geçen alanları ilgi odağı edinmeleri tabiîdir.

Tebük Gazvesi'nin cereyan ettiği yıllarda kendisi çocuk yaşta bir sahâbî olan Sâib İbni Yezîd'in bu rivayetinde, cihaddan dönen bir ordunun büyük küçük, yaşlı genç, kadın erkek bütün toplum fertleri tarafından Medine'de karşılanışının bilgi ve belgesini bulmaktayız. Cihada giden bir orduyu da topluca bir mahalden yolcu etmek yine onların âdetlerindendi. Özellikle bizim ülkemizde askere gidenler için yapılan uğurlama merasimleri, dua ve niyazlar, bu sünnetin günümüze intikal eden şeklidir. Siyer ilmi eserlerinde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in cihadlarıyla ilgili bilgiler aktarılırken, orduyu uğurlama ve dönüşünde karşılama merasimlerinden de bahsedildiğini görürüz. O halde bunlar, toplum için bayram niteliği taşıyan önemli günlerdir. Bunların neşe ve sevinç içinde kutlanması da sünnete uygun bir davranıştır. **Seniyyetü'l-vedâ**, Medine'den ayrılanların yolcu edildiği, gelenlerin de karşılandığı şehre yakın bir yerin adıdır. Hatırlanacağı gibi, Medineliler hicret esnasında

Peygamber Efendimiz'i burada karşılamışlardı. Dilimizde de hemen hemen aynı anlamda kullandığımız vedâ tabiri, bizde daha çok ayrılırken helâlleşmek anlamına gelir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cihada veya yolculuğa çıkan bir orduyu veya insanları uğurlamak İslâm'ın edeplerinden biridir.
2. Aynı şekilde cihaddan veya yolculuktan dönen orduyu ve misafirleri karşılamak da edepten olup, her ikisi Peygamberimiz'in sünnetine uygundur.

1351- وعَنْ أبي أُمَامَةَ ،رضي اللَّه عَنْهُ ، عَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « مَنْ لم يغْزُ ، أَوْ يُجهِّزْ غَازِياً ، أوْ يَخْلُفْ غَازِياً في أَهْلِهِ بِخَيرٍ أصابَهُ اللَّه بِقَارِعةٍ قَبْلَ يوْمِ القِيامةِ » . رواهُ أبو داود بإسناد صحيحٍ .

1351. Ebû Ümâme *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim gazâya çıkmaz veya gazâya çıkan bir mücâhidi techiz etmez ya da cihada çıkan gazinin aile fertlerine hayırla muamele etmezse, Allah Teâlâ o kimseyi kıyamet gününden önce büyük bir belâya uğratır."
Ebû Dâvûd, Cihâd 17. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cihâd 5

Açıklamalar

Hadisimiz mahiyet olarak cihadın bütün unsurlarını kapsayıcı bir özellik taşımaktadır. Dolayısıyla şimdiye kadar açıklamaya çalıştığımız bir çok hadis vesilesiyle cihada çıkmanın fazileti üzerinde yeterince durulmuştu. Cihada iştirak etmek isteyen, ancak savaşacak araç gereci kendi imkânıyla temin edemeyen mücahidin ihtiyaçlarını karşılamanın önemine de temas edilmişti. Bu konuyla ilgili olarak özellikle 1309-1311 numaralı hadislerin açıklamalarına bir kere daha bakılabilir. Cihada çıkan bir kimsenin aile efradına yardımcı olmanın ne kadar büyük bir hayır, ecir ve sevabı ne kadar çok bir iyilik olduğuna çeşitli kereler işaret edilmişti. Bununla ilgili olarak da 1312 numaralı hadisin açıklamasını tekrar okumamız faydalı olur.

Şayet bir kimse cihada çıkmaz, çıkana yardımcı olmaz ve cihada çıkanın arkada kalan aile fertlerine destek olmaz, arka çıkmazsa, o kişi bir büyük musibeti, beklenmedik bir felâketi veya cezayı hak etmiş olur. Çünkü böyle bir insan herhangi bir hayır işlemiyor, Allah'ın dinine yardım hususunda bir ideal taşımıyor demektir. İnsanın âhireti için yegâne hazine niteliği taşıyan hayırlardan mahrumiyet, idealden yoksunluk bile başlı başına bir musibettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cihada çıkmak, cihada çıkan gaziyi techiz etmek ve cepheye giden mücahidin aile fertlerine yardımcı olmak en büyük faziletlerdendir.
2. Fazilet sayılan ve hayır olan işleri işlemeyenler, belâ ve musibetlere uğrarlar.
3. Allah yolunda cihaddan yüz çeviren toplumlar, kendilerini sarsan musibetleri hak etmiş olurlar.

1352– وعنْ أنس ، رضي اللَّه عنْهُ ، أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « جاهِدُوا المشركِينَ بِأَموالِكُمْ وأَنْفُسِكُم وأَلسِنَتِكُم » . رواهُ أبو داود بإسناد صحيح .

1352. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihad ediniz."
Ebû Dâvûd, Cihâd 18. Ayrıca bk. Nesâî, Cihâd 2, 48

Açıklamalar

Bir önceki hadis gibi bu hadis de cihadın ana esaslarıyla ilgili umûmî bir talimat niteliği taşımaktadır. Şimdiye kadar üzerinde durulan âyet ve hadisler, bu ana konunun etraflıca açıklanmasından ibarettir. Cihad bölümünün önceki kısımlarında **dil ile cihad** üzerinde durulmuş ve bundan maksadın öncelikle İslâm'ı başkalarına tebliğ etmek olduğu belirtilmişti. Cihad meydanında mücâhidleri düşmanla savaşa teşvik edici, onların duygularını coşturucu, cihadın faziletini ortaya koyucu nitelikte sözler söylemek, şiir okumak ve benzeri faaliyetler göstermek de dil ile cihadın bir parçası sayılır. Kâfir ve inkârcı oluşları sebebiyle düşmanı paylamak ve kınamak, müşrikleri sözle tehdit etmek ve kötü âkibetlerini kendilerine haber vermek, onların sapıklıklarını ve işlerinin bâtıllığını delillerle ortaya koymak da dil ile cihaddır**.** Kısaca ifade edecek olursak, İslâm uğruna yapılan her türlü meşrû propaganda çalışması dil ile cihada girer.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah yolunda cihad, malını harcamak, savaşta canını feda etmek ve küfre karşı ilmi ve irfanıyla İslâm'ı yüceltmekle olur.
2. Cihadın her çeşidi i‘lâ-yı kelimetullah için yapılır.
3. Cihadın ihtiyaç hissedilen her çeşidini toplumda canlı tutmak gerekir.

1350– وعَنْ أبي عَمْرو . ويقالُ : أبو حكِيمٍ النُّعْمَانِ بن مُقَرِّنٍ رضي اللَّه عنْهُ قال : شَهِدْتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا لَمْ يقَاتِلْ مِنْ أَوَّلِ النَّهارِ أَخَّر القِتالَ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ ، وتَهُبَّ الرِّياحُ ، ويَنزِلَ النَّصْرُ . رواهُ أبو داود ، والترمذي ، وقال : حديثٌ حَسَنٌ صحيحٌ .

1353. Ebû Hakîm de denilen Ebû Amr Nu'mân İbni Mukarrin *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile bir arada bulundum. Gündüzün evvelinde harbe başlamadığı zaman, savaşı güneşin öğleden sonra batı tarafa yöneldiği, rüzgârların esip ilâhî yardımın ineceği vakte kadar ertelerdi.
Ebû Dâvûd, Cihâd 111; Tirmizî, Siyer 46. Ayrıca bk. Buhârî, Cizye 1

Nu'mân İbni Mukarrin

Sahâbe-i kirâmdandır. Babasının adının Amr olduğu da söylenir. Künyesi Ebû Hakîm veya Ebû Amr'dır. Mekke'den Medine'ye yedi kardeşiyle birlikte hicret etmişti. Mekke fethinde

Müzeyne kabilesinin sancağını o taşıyordu. Resûl-i Ekrem'in huzuruna Müzeyne kabilesinden dört yüz süvari ile birlikte geldi. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in vefatından sonraki yıllarda önce Basra'ya, daha sonra da Kûfe'ye yerleşti. Kâdisiye'nin fethinden sonra Medine'ye döndü. Hz. Ömer onu Nihâvend'de toplanan Farslara karşı gönderdiği orduya komutan tayin etmiş, eğer o şehit olursa Huzeyfe'nin, Huzeyfe de şehit düşerse Cerîr'in komutan olmasını istemişti. Nu'mân Nihâvend'e geldiğinde orduya yukarıda geçen Peygamber Efendimiz'in savaş prensibiyle ilgili hadisi söyledi ve "Allahım! Nu'mân'ı şehitlikle rızıklandırarak müslümanlara yardım et ve onlara fethi nasip eyle" diye dua etti. Cenâb-ı Hak, onun bu samimi duasını kabul buyurdu ve Nu'mân orada şehit oldu. Sonra sancağı Huzeyfe aldı ve müslümanlar onun komutasında zafere ulaştılar. Nihâvend savaşı 21 (642) senesinde cereyan etmişti. Nu'mân bir cuma gününde şehit düştü; Hz. Ömer onun şehâdet haberini minberden müslümanlara bizzat kendisi duyurdu ve sonra elini başına koyarak ağladı.

Nu'mân, Resûl-i Ekrem Efendimiz'den altı hadis rivayet etmiştir. Peygamberimiz'in "Müslümanın müslümana sövmesi fısk, müslümanla çatışmaya girmesi ise küfürdür" hadisini Nu'mân rivayet etmiştir. Ondan hadis nakledenler arasında Ma'kil İbni Yesâr, Muhammed İbni Sîrîn ve Ebû Hâlid el-Vâlibî gibi meşhur raviler vardır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Sahâbe, Peygamber Efendimiz'in savaşlarındaki uygulamalarını dikkatle takip etmiş ve daha sonraki savaşlarda bu temel prensipler çerçevesinde hareket etmeye özen göstermişlerdir. Savaşta en mühim şeyin zamanlama olduğu bilinen bir gerçektir. Efendimiz'in savaş için tercih ettiği zamanlar bu açıdan önem arzetmektedir. Gündüzün erken saatleri insanın en dinç olduğu, aklını ve idrakini, gücünü ve kuvvetini en iyi kullandığı zamanlardır. Sıcağın çok şiddetli olduğu ve güneşin tam tepede bulunduğu anlar ise insanın bu özelliklerinin zayıfladığı zaman dilimleridir. Ayrıca müslümanların ibadet vakitlerinden biri olması itibariyle de önemlidir. Çünkü öğle namazı bu vaktin içinde kılınmaktadır. İnsanın dinlenme ihtiyacı duyduğu, yaptığı işten yorulduğu ve bıkıp usandığı an olması da dikkate alınacak olursa, harp stratejisi açısından üzerinde durulmaya değer bir husustur. Çünkü yorgunluk ve bıkkınlık, cihadda neticeye doğrudan tesir eder; birtakım istenilmeyen yanlışlıklara sebep olur. Havanın serinlemesi ve rüzgârın esmesi, Allah Teâlâ'nın yardım ve nusretinin bir eseridir. Sonuç itibariyle bu hadis bize savaşta zamanlamayı iyi yapmamız gerektiğini öğretmektedir**.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cihad anında düşmanla savaşmak için zamanlamayı iyi yapmak gerekir.
2. Savaşta harp siyasetini ve müslümanların faydasını düşünmek icab eder.
3. Cihad esnasında, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in harplerinde takip ettiği genel siyasetten ders almalıyız.

1354- وعنْ أبي هريْرَةَ رضي اللَّه عنهُ ، قالَ : قالَ رَسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ العَدُوِّ ، فإذا لَقيتُمُوهم ، فَاصْبِروا » متفق عليه .

1354. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz. Karşılaştığınız zaman da sabır ve sebat gösteriniz."

Buhârî, Cihâd 112; Müslim, Cihâd 20. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 89

Açıklamalar

Hadisimiz bundan önce Abdullah İbni Ebû Evfâ tarikiyle iki yerde, 54 numara ile "Sabır" bölümünde, 1327 numara ile de "Cihad" bölümünde daha uzun bir metinle geçmişti. Her iki yerde gerekli açıklamaları yapmıştık. Aynı şeyleri burada tekrar etmeyeceğiz.

1355– وعَنْهُ وعَنْ جابرٍ ، رضي اللَّه عَنْهُما ، أَنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « الحَرْبُ خُدْعَةٌ» متفقٌ عليهِ .

1355. Ebû Hüreyre ve Câbir *radıyallahu anhümâ'* dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Harp hileden ibarettir."

Buhârî, Cihâd 157, Menâkıb 25, İstitâbe 6; Müslim, Cihâd 17, 18. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 92, Sünnet 28; Tirmizî, Cihâd 5; İbni Mâce, Cihâd 28

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, rivayet eden sahâbî sayısı ve isnadları itibariyle neredeyse mütevâtir derecesine yaklaşmış hadislerden biridir. Hadiste geçen "had‘a" veya "hud‘a" kelimesi, aldatmak, hîle yapmak ve kalbinde gizlediği niyetin zıddını dışa vurmak anlamlarına gelir. Harpte düşmana karşı hile yapmak, bütün İslâm âlimlerine göre câizdir. Harp esnasında nasıl imkân bulunursa öyle hile yapılır. Bunun yolları ise bir bilgiyi gizlemek, bir gerçeği olduğundan farklı göstermek, konuştuğu bir sözden dönmek şeklinde olabilir. Bilindiği gibi yalan dinimizde en büyük haramlardan biridir. Fakat İslâm âlimlerinin tamamına göre yalanın câiz görüldüğü yerlerin başında savaş gelir. Şu kadar var ki, düşmana verilmiş olan sözü ve antlaşmayı bozmak câiz değildir. Harbin hile oluşu, karşıdakine zulmetmeyi, âdil olmayan tavır ve davranışlar sergilemeyi gerektirmediği gibi bunu meşrû da kılmaz. İslâm ordusunun sayısını gizlemek, azı çok göstermek, gidilecek yol hususunda düşmanı aldatmak, silâh miktarı konusunda yanlış bilgi vermek, ittifak ettiği toplulukları haber vermemek, ne zaman saldırıya geçeceğini söylememek ve benzeri davranışlar harp taktiklerinden sayılır ve câiz olan hileler sınıfına girer. Harbi kazanmada bunların önemi ve zaruri oluşu inkâr edilemez. Bu hususlarda yalana ruhsat verilmiş olması, Allah'ın İslâm ümmetine bahşettiği nimetlerdendir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Savaş hali olağan dışı bir durum olup, kendine has şartları vardır.
2. Harp esnasında sulhdeki şartların geçerli olması beklenemez.
3. Müslümanlarla savaşa girenlere karşı bütün meşrû imkânlar kullanılarak, düşmanın hezimete uğraması için elden gelen gayret sarfedilir.
4. Savaş esnasında düşmanı yanıltmak, onlara yanlış bilgiler vermek, düşman ordusunun moralini yıkacak sözler söylemek ve davranışlarda bulunmak câizdir.

5. Harbin hile olması, düşmana verilen sözden dönmeyi, emândan vazgeçmeyi ve yapılmış antlaşmaları bozmayı gerektirmez.

6. Savaş esnasında düşmanın kanını dökmek ve malını heder etmek câizdir.

İÇİNDEKİLER

235– باب بيان جماعة منَ الشهداء في ثواب الآخرة ويغسلون ويُصَلَّى عليهم بخلاف القتيل في حرب الكفار

ŞEHİTLERİN ÂHİRETTEKİ SEVABI

ŞEHİT OLANLARIN ÂHİRETTEKİ SEVABININ AÇIKLANMASI, KÂFİRLERLE SAVAŞIRKEN ŞEHİT OLANLAR DIŞINDA ŞEHİT HÜKMÜNE GİRENLERİN YIKANIP ÜZERLERİNE NAMAZ KILINMASI GEREKTİĞİ

Hadisler

1356– عنْ أبي هُرَيْرَةَ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الشُّهَدَاءُ خَمسَةٌ : المطعُونُ ، وَالمبْطُونُ ، والغَرِيقُ ، وَصَاحبُ الهَدْمِ وَالشَّهيدُ في سبيل اللَّه » متفقٌ عليهِ

.

1356. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şehitler beş kısımdır: Bulaşıcı hastalığa yakalanan, ishale tutulan, suda boğulan, göçük altında kalan ve Allah yolunda savaşırken şehit olanlar."

Buhârî, Cihâd 30; Müslim, İmâre 164. Ayrıca bk. Buhârî, Ezân 32; Tirmizî, Cenâiz 65

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1357– وعنهُ قالَ : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ما تَعُدُّونَ الشهداءَ فِيكُم ؟ قالُوا : يا رسُولِ اللَّهِ من قُتِلِ في سبيل اللَّه فَهُو شهيدٌ . قال : « إنَّ شُهَداءَ أُمَّتي إذاً لَقليلٌ ، » قالُوا: فَمنْ يا رسُول اللَّه ؟ قال : « منْ قُتِل في سبيلِ اللَّه فهُو شَهيدٌ ، ومنْ ماتَ في سبيل اللَّه فهُو شهيدٌ ، ومنْ ماتَ في الطَّاعُون فَهُو شَهيدٌ ، ومنْ ماتَ في البطنِ فَهُو شَهيدٌ، والغَريقُ شَهيدٌ » رواهُ مسلمٌ .

1357. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– "Siz kimleri şehit sayıyorsunuz?" diye sordu. Sahâbîler:

– Yâ Resûlallah! Kim Allah yolunda öldürülürse o şehittir, dediler. Peygamber Efendimiz:

– "Öyleyse ümmetimin şehitleri oldukça azdır" buyurdu. Ashâb:

– O halde kimler şehittir, yâ Resûlallah! dediler. Resûl-i Ekrem:

– "Allah yolunda öldürülen şehittir; Allah yolunda ölen şehittir; bulaşıcı hastalıktan ölen şehittir; ishalden ölen şehittir; boğularak ölen şehittir" buyurdu.

Müslim, İmâre 165. Ayrıca bk, İbni Mâce, Cihâd 17

Açıklamalar

Şehitlik ve şehitler hakkında pek çok sahih hadis vardır. Bunlardan bazısı kitabımızın okumakta olduğumuz "Cihad" bölümünde yer aldı. Şu ana kadar okuduğumuz hadisler de cephede savaşırken şehit olanlarla ilgilidir. Sahâbe-i kirâm da şehid denince cephede can verenleri anlıyordu. Bu sebeple Resûl-i Ekrem'in sorusuna bildikleri gibi cevap verdiler. Peygamber Efendimiz onlara daha başka şehitler de bulunduğunu haber verdi. Burada beş çeşit şehitten söz edilmektedir. Daha başka sahih hadislerde bu sayı yedi, sekiz, dokuz hatta on olarak da geçer. Bu rivayetler arasında bir zıtlık olduğu söylenemez. Çünkü Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisine gelen vahye göre bunları zikretmiş olmalıdır. Ayrıca benzeri durumlarda olduğu gibi, Peygamber *aleyhisselam*'ın bir cinsin bütün çeşitlerini bir defada saymadığı düşünülebilir. Bu sahih naslardan hareketle İslâm âlimleri şehitleri üç kısma ayırmıştır:

* Allah yolunda savaşırken öldürülen ve hem dünya hem âhiret ahkâmı itibariyle şehit sayılanlar.

* Âhiret ahkâmı itibariyle şehit sayılan, ancak dünyada kendilerine şehit muamelesi yapılmayanlar.

* Sadece dünya ahkâmı itibariyle şehit sayılanlar.

İlk sırada yer alanlar, harp esnasında savaş meydanında müşrikler tarafından öldürülen veya üzerinde yara bere olduğu halde harp alanında ölü bulunan kimselerdir. Zulmen öldürülen müslümanlar da aynı hükme girer. Harp meydanında şehit olanlar kefenlenir, fakat cenazesi yıkanmaz. Hanefî mezhebi imamlarına göre şehidin üzerine cenaze namazı kılınır. Fakat İmam Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre şehitlerin üzerine cenaze namazı da kılınmaz.

İkinci sırada yer alanlar, dünyada kendilerine yapılacak muamele itibariyle birincilere yapılanın hiçbirine tabi olmadığı için, âhiret ahkâmı itibariyle şehittir. İşte bunlar hadisimizde sayıldığı gibi, bulaşıcı hastalıktan, aşırı ishalden, suda boğulmaktan ve bir göçük altında kalmaktan dolayı hayatlarını yitirenlerdir. Daha başka rivayetlerde bunlara ilave olarak **zâtü'l-cenbden ölen kimselerin**, **yanarak ölenlerin, karnında çocukla ölen kadınların** da şehit sayılacakları bildirilir. Bazı hadislerde **yol kesiciler tarafından öldürülenlerle, zulüm ve işkence edilerek öldürülenlerin** de şehit sayıldığı görülür. Bundan sonra gelecek hadislerde de şehit hükmünde olanların bir kısmını göreceğiz. Bunların şehit hükmünde olmaları, yakalandıkları amansız hastalıklar karşısındaki çaresizlikleri, su ve sel baskını, toprak kayması ya da zelzele gibi tabiî âfetlere karşı koyamamaları ve karşılaştıkları bu güçlüklere göğüs germeleri, sabretmeleri sebebiyledir.

Üçüncü sınıfı oluşturanlar, harpten kaçarken veya çapulculuk yaparken ya da ganimetten bir şey aşırırken öldürülenlerdir. İnsanlar bunların iç yüzünü bilmez, fakat onların şehit olduğunu zannederler. Bunların halini yalnız Allah bilir ve kendilerine âhirette de hiçbir sevap verilmez. Yani onlar şehit olmayıp öyle zannedilenlerdir**.**

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Şehitlik, Allah katında en üstün mertebelerden biri olup, farklı dereceleri vardır.
2. Allah yolunda savaşırken harp meydanında şehit düşenler dünya ve âhiret ahkâmı itibariyle şehittir.
3. Bulaşıcı hastalık, ishal, göçük altında kalma, suda boğulma ve bunlar dışında şehit olarak nitelendirilenler âhiret şehididirler.

1358– وعن عبدِ اللَّهِ بن عمْرو بن العاص ، رضي اللَّه عنْهُمَا ، قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ قُتِل دُونَ مالِه ، فَهُو شهيدٌ » متفقٌ عليه .

1358. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Malı uğrunda öldürülen kimse şehittir."

Buhârî, Mezâlim 33; Müslim, Îmân 226. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 29; Tirmizî, Diyât 21; Nesâî, Tahrîm 22, 23, 24; İbni Mâce, Hudûd 21

1360 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1359– وعنْ أبي الأعور سعيدِ بن زَيْدِ بنِ عمرو بنِ نُفَيْلٍ ، أَحدِ العشَرةِ المشْهُودِ لَهُمْ بالجنَّةِ ، رضي اللَّه عنْهُمْ ، قال : سمِعت رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « منْ قُتِل دُونَ مالِهِ فهُو شَهيدٌ ، ومنْ قُتلَ دُونَ دمِهِ فهُو شهيدٌ ، ومن قُتِل دُونَ دِينِهِ فَهو شهيدٌ ، ومنْ قُتِل دُونَ أَهْلِهِ فهُو شهيدٌ » .

رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1359. Cennetle müjdelenen on sahâbîden biri olan Ebü'l-A'ver Saîd İbni Zeyd İbni Amr İbni Nüfeyl *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Malı uğrunda öldürülen şehittir; kanı uğrunda öldürülen şehittir; dini uğrunda öldürülen şehittir; ailesi uğrunda öldürülen şehittir."

Ebû Dâvûd, Sünnet 29; Tirmizî, Diyât 21

Saîd İbni Zeyd

Sahâbe-i kirâmın önde gelenlerinden ve ilk müslümanlardandır. Saîd cennetle müjdelenen on sahâbîden biridir. Bu sebeple Saîd İbni Habîb şöyle demiştir: "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem' in yanında Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Sa'd, Saîd, Talha, Zübeyr ve Abdurrahman İbni Avf'ın derecesi aynı idi. Onlar, savaşta Hz.Peygamber'in önünde, namazda da arkasında idiler". Saîd İbni Zeyd, Hz. Ömer'in amcasının oğlu, aynı zamanda kız kardeşi Fâtıma'nın kocasıdır. Onların her ikisi de Ömer'den önce müslüman olmuşlardı. Hz. Ömer onların evinde müslüman oldu. Saîd ilk muhacirler arasında yer aldı. Hz. Peygamber onu ensardan Übey İbni Ka'b ile kardeş yaptı. Bedir Gazvesi'nden sonra Resûl-i Ekrem'in bütün savaşlarında bulundu. Bedir'e özrü sebebiyle katılamamıştı. Daha sonra Yermük Savaşı ile Dımaşk'ın fethine de katıldı. Saîd, duası makbul olan bir sahâbî idi. Saîd İbni Zeyd, Resûl-i Ekrem Efendimiz'den 48 hadis rivayet etti. Ondan hadis nakledenler arasında sahâbeden Abdullah İbni Ömer, Amr İbni Hureys, Ebü't-Tufeyl; tâbiînden Ebû Osman en-Nehdî, Saîd İbni Müseyyeb, Kays İbni Ebû Hâzim gibi ileri gelen şahsiyetler vardır.

Saîd, 52 (672) senesinde Akîk'de vefat etti ve cenazesi Medine'ye getirilerek orada defnolundu. Cenazesini Abdullah İbni Ömer yıkadı ve namazını da kıldırdı.

Allah ondan razı olsun.

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1360– وعنْ أبي هُريرة ، رضي اللَّه عنْهُ ، قالَ : جاء رجُلٌ إلى رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَال: يا رسول اللَّه أَرأَيت إنْ جاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ أَخْذَ مالي ؟ قال : « فَلا تُعْطِهِ مالكَ » قال : أَرأَيْتَ إنْ قَاتلني ؟ قال : « قَاتِلْهُ » قال : أَرأَيت إن قَتلَني ؟ قال : « فَأَنْت شَهيدٌ » قال : أَرأَيْتَ إنْ قَتَلْتُهُ ؟ قال : « هُوَ في النَّارِ » رواهُ مسلمٌ .

1360. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir adam geldi ve:

–Yâ Resûlallah! Bir kişi gelip malımı almak isterse ne yapayım? dedi. Resûl-i Ekrem:

– **"Ona malını verme"** buyurdu.

– Benimle savaşmaya kalkarsa ne dersin? diye sordu;

– "Sen de onunla savaş" cevabını verdi.

– Adam beni öldürürse? dedi; Peygamberimiz:

– "Sen şehit olursun" buyurdu.

– Peki ben adamı öldürürsem? deyince, Efendimiz:

– "O cehennemdedir" buyurdu.
Müslim, Îmân 225

Açıklamalar

Malını başkasına vermemek ve onu korumak için mücadele ederken öldürülen kimsenin şehit sayılacağına dair hadis 20'ye yakın sahâbî tarafından rivayet edilmiş olup bütün güvenilir hadis kitaplarında yer alır. Bir başkasının malına haksız yere tecavüzde bulunmak ve onu gasp etmek dinimizde haram kılınmıştır. Bir atasözümüzde çok güzel ifade edildiği gibi, mal canın yongasıdır. Bu koruma sadece malla ilgili olmayıp, Saîd İbni Zeyd hadisinde açıkça belirtildiği üzere, can, din, ırz ve namus da korunulması icab eden ve uğrunda gerekirse savaşılacak olan en aziz değerlerdir. Bu sebeple, bunları müdafaa ederken öldürülen kimse şehit sayılmaktadır. Öldüren kişiye de diyet ve kısas yoktur. Hadis umûmî olduğu için, müdafaa hususunda malın azı ile çoğu arasında bir fark gözetilmemiştir. Bu, İslâm âlimlerinin hemen tamamının görüş birliği içinde oldukları hususlardan biridir. İmam Nevevî, mal müdafaasının vâcip değil câiz olduğunu söylemiştir.

Bir mü'mini dininden dönmeye veya bid'atler işlemeye zorlayanlara, ya da dininin icaplarını yerine getirmesine engel olanlara karşı da meşrû müdafaa hakkı kullanılır. Aynı şekilde kişinin ailesinin namusunu koruması vâciptir. Bütün bu korumaları yaparken, öldüğü takdirde şehit hükmünde olur; mütecâviz durumunda olanı öldürdüğü takdirde kendisine şer'î cezalardan herhangi biri uygulanmaz. O halde netice olarak dini, canı, malı ırz ve namusu himâye edip korumak herkesin en tabiî hakkı ve görevidir. İslâm devletinin fertlere yönelik en önemli görevlerinin başında onların can, mal, din, ırz ve namus güvenliklerini sağlamak gelir. Bu konuda ruhsatla amel ederek kendini, ailesini ve malını düşmana teslim edenin işi Cenâb-ı Hakk'a kalmış olur; fakat cesaret ve kahramanlık gösterip öldürülürse o kimse şehitlik makamına ulaşır. Şehitlik makamının çeşitli dereceleri bulunduğuna daha önce muhtelif vesilelerle temas etmiştik.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Malı, canı, dini, ırz ve namusu koruyup müdafaa etmek aslî görevlerimizin başında gelir.

2. Malını, canını, din ve namusunu müdafaa ederken öldürülen kimse Allah katında şehitlik mertebesine ulaşır.

3. Malı, canı, dini, ırz ve namusu müdafaa ederken mütecaviz durumunda olanı öldürene diyet ve kısas gerekmez.

4. Kişilerin can, mal, din, ırz ve namus güvenliklerini sağlamak İslâm devletinin en önemli görevidir.

236- باب فضل العتق

KÖLE ÂZAT ETMENİN FAZİLETİ

Âyet

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ [11] وَمَا أَدْرَاكَ مَاالْعَقَبَةُ [12] فَكُّ رَقَبَةٍ [13]

"Fakat o sarp yokuşu göğüsleyemedi. Sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bileceksin? O köle âzat etmektir."

Beled sûresi (90), 11-13

Âyet-i kerîmede geçen "akabe" kelimesi, engin bir vadiden yüksek bir dağa doğru çıkan sarp yokuş anlamına gelir. Hayır yapmak, özellikle bir insanın canını kurtarmak ve her türlü hürriyetten mahrum olan bir köleyi hürriyetine kavuşturmak hiç de kolay bir iş değildir. Onun için bu büyük hayrı başarmak, sarp bir yokuşu göğüsleyip onu aşmaya benzetilmiştir. İnsan olmanın aslı ve esası, insanca bir hürriyete sahip olmaktır. İslâm'ın en yüce gayelerinden biri, bütün insanları kula kul olmaktan kurtarıp Allah'a kul yapmaktır. İmam Nevevî'nin cihad bölümünün hemen peşinden bu bahsi getirmesi derin bir kavrayış ve anlayışın, bir incelik ve zerafetin eseridir. Çünkü insanın hürriyetini kaybettiği ve esir düştüğü alan daha çok harp meydanlarıdır. Hür olan ve insan onuruna yakışır bir hayat sürenler, kendi hemcinslerinin esir ve köle olarak yaşamasına rıza gösteremezler. Bu sebeple İslâm bir takım cezaların ve suçların keffâreti olarak köle âzat etmeyi şart koşmuştur.

Hadisler

1361- وعنْ أبي هُريرَةَ ، رضي اللَّه عنهُ ، قال : قال لِي رَسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ أَعْتَقَ رقَبةً مُسْلِمةً أَعْتَقَ اللَّه بِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهُ عُضْواً مِنْهُ مِنَ النَّارِ حتى فَرْجَهُ بِفرجهِ » . متفقٌ عليهِ .

1361. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim müslüman bir köleyi âzat ederse, Allah Teâlâ onun her uzvuna karşılık âzat edenin bir uzvunu cehennem ateşinden kurtarır. Hatta üreme uzvuna karşılık üreme uzvunu da ateşten âzat eder."

Buhârî, Keffârât 6; Müslim, Itk 22-23. Ayrıca bk. Tirmizî, Nüzûr 14

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1362- وعَنْ أبي ذَرٍّ ، رضي اللَّه عنهُ ، قالَ : قُلْتُ يا رسُولَ اللَّه ، أيُّ الأعْمالِ أفضَلُ ؟ قَالَ : « الإيمانُ باللَّه ، والجِهادُ في سبيلِ اللَّه » قَالَ : قُلْتُ : أيُّ الرِّقَابِ أفْضَلُ ؟ قالَ : « أنْفَسُهَا عِنْد أَهْلِهَا ، وَأَكثَرُهَا ثَمَناً » متفقٌ عليه .

1362. Ebû Zer *radıyallahu anh* şöyle dedi:

– Yâ Resûlallah! Yapılan işlerin hangisi daha faziletlidir? diye sordum,

– "Allah'a iman ve Allah yolunda cihad etmek" buyurdu.

– Hangi köleyi âzat etmek daha faziletlidir? dedim,

– "Sahibi yanında en kıymetli ve fiatı en yüksek olanı" buyurdular.

Buhârî, Itk 2, Keffârât 6; Müslim, Îmân 136. Ayrıca bk. İbni Mâce, Itk 4

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in mü'min bir köleyi âzat etmekle ilgili hadisleri farklı metinler ve ayrı sahâbî ravileriyle bütün sahih hadis kitaplarında yer alır. Bu konuyla ilgili hadisleri rivayet eden sahâbî sayısı 15'e ulaşmaktadır. Köle âzat etmenin hassasiyetle tavsiye buyurulması, bunun hayır ve iyiliğin en üstünlerinden biri olması sebebiyledir. Fakat buna güç yetiremeyenlerin iyiliğin hangisini işlemeye güçleri yeterse onu yerine getirmeleri gerekir. Çünkü Resûl-i Ekrem: *"Hiç olmazsa yarım hurma ile sadaka vererek cehennem ateşinden korununuz"* buyurmuşlardır (Buhârî, Edeb 34, Rikâk 51, Tevhîd 36; Müslim, Zekât 66-70). Köle âzadı üzerinde bu kadar özenle durulması, bunun cehennem ateşinden kurtulmanın en başta gelen yolu olması, bir canı âzat etmenin öneminin kavranması ve esasen Allah'a kul olarak yaratılan insanın kula kulluktan kurtarılması gibi üstün faziletleri ihtivâ etmesindendir. Köle âzadı ile ilgili rivayetler, önemi ve çokluğu sebebiyle hadis kitaplarımızın içinde müstakil bir bölüm teşkil eder. Fıkıh eserleri de konuyla ilgili ahkâm üzerinde bütün ayrıntılarına varıncaya kadar durur.

Hadislerde geçen **rakabe** tabiri, aslında boyun anlamına gelir. Böyle denilmesinin sebebi, kölenin mânen boynundan bağlanmış gibi olduğuna işaret etmek içindir. Fakat rakabe sözü hem köle hem de câriyeyi kapsar. Bilindiği gibi erkek esirlere köle, kadınlara da câriye denilir. Rakabe bu iki anlamı kapsadığı için, İslâm âlimleri köle mi yoksa câriye mi âzat etmenin daha faziletli sayılacağında ihtilaf etmişlerdir. Köle âzadında müslüman ve sahibi nezdinde en kıymetli olandan başlamak tercih edilir. Bu sebeple hadîs-i şerifte uzuvları tam ve gücü kuvveti yerinde kölelerin âzat edilmesi öne çıkarılmıştır. Çünkü uzvu noksan ve sağlam olmayanları âzat etmek daha kolaydır. Köle âzat etmenin cehennemden kurtuluş sebebi ve âzat edeni cennete götürecek bir amel olduğunu ve en faziletli işlerin başında geldiğini öğrenen sahâbîler, köleleri hürriyetlerine kavuşturma yarışına girmişlerdir. Bu cümleden olarak İbni Hacer'in *Şerhu'l-Minhâc*'da naklettiği Abdurrahman İbni Avf'ın toplam otuz bin köleyi âzat edip hürriyetlerine kavuşturduğu, bir günde sekiz bin köle âzat ettiği yönündeki sahih bilgiler, kayda değer bir fazilet örneğidir (Bk. İbni Allân, Delîlü'l-fâlihîn, IV, 159).

Bu vesile ile şu gerçeği bir kere daha açıkça ifade etmek faydalı olur: İslâm, yeryüzünden köleliği kaldırmak için bütün tedbirleri almış, her türlü çareye başvurmuş ve bunu bir insanlık ideali haline getirmiştir. Dinimiz köleler için de bir hukûkî yapı getirip geliştirmiştir. Bu, insanlık tarihinde ilk ve yegâne oluşunun yanında, köleyi bir insan olarak görüp hakları bulunduğunu herkese kabul ettirmesi ve pratik hayata yansıtması açısından da önemlidir. Böyle bir gelişme, köle ve câriyelerin birer mal sayıldığı o günün değil, günümüzün şartlarında bile asla küçümsenemez**.**

1362 numaralı hadis daha uzun bir metin olarak 118 numara ile de geçmişti.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Salih amellerin ve iyiliklerin temeli imandır.
2. Amellerin en faziletlisi, Allah'ın dinini yüceltmek için yapılan cihaddır.
3. Köle ve câriye âzat etmek en faziletli işlerden biridir.

4. Köle âzadı sayesinde insan cehennemden kurtulup cennete girer.
5. Köle ve câriyenin en kıymetlisini âzat etmek daha faziletlidir.
6. İslâm'ın hedefi, her çeşidiyle köleliği yeryüzünden kaldırmaktır.

237- باب فضل الإِحْسَان إلى المملوك

KÖLELERE İYİLİK ETMEK

Âyet

وَاعْبُدُواْ اللّهَ وَلاَ تُشْرِكُواْ بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالاً فَخُورًا [36]

"Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın."
Nisâ sûresi (4), 36

Âyet-i kerîmede iyiliğe ve yardıma lâyık olanlar sıralanmaktadır. Onlardan konumuzla ilgili olan **"ellerinizin altında bulunanlar"** kısmıdır. Çünkü bununla kastedilenler öncelikle köle ve câriyelerdir. Çünkü onlar kendilerine sahip olanların emrinde ve hükmü altındadırlar. Fakat el altında bulundurulan savaş esirleri, bakılmaya muhtaç olan ve hiçbir şeyi bulunmayan kimseler de bu anlatımın kapsamına girerler. Kur'ân-ı Kerîm bunlara iyilik yapılmasını emrettiği gibi, Peygamber Efendimiz'in pek çok hadisleri ve uygulamaları da bunu en güzel şekilde açıklayıp örneklendirmiştir. Hz. Ali *radıyallahu anh'*in bildirdiğine göre, Efendimiz ölüm döşeğindeki tavsiyesinde bile köle ve câriyeleri düşünmüştür. Buna göre: *"Namaza, özellikle namaza dikkat ediniz. Elinizin altında bulunanlar hakkında da Allah'tan korkunuz"* (Ebû Dâvûd, Edeb 124; İbni Mâce, Vasâyâ 22) buyurmuştur. Yine Abdullah İbni Amr'dan rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem Efendimiz: *"Bir kimseye sahibi bulunduğu kimselerin yiyeceğini vermemesi günah olarak yeter"* (Müslim, Zekât 40) buyurmuşlardır. Bu yöndeki emir ve tavsiyelerin pek çok olduğunu ve hadis kitaplarımızın ilgili bölümlerinde yer aldığını bir kere daha hatırlamalıyız.

Hadisler

1363- وعن المعْرُور بن سُويْدٍ قالَ : رأَيْتُ أبا ذَرٍّ ، رضِيَ اللَّه عَنْهُ ، وعليهِ حُلَّةٌ ، وعَلى غُلامِهِ مِثْلُهَا ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذلك ، فَذكر أنَّه سَابَّ رَجُلاً على عهْدِ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَعَيَّرَهُ بأُمِّهِ ، فَقَال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّك امْرُؤٌ فِيك جاهِلِيَّةٌ » : هُمْ إخْوانُكُمْ ، وخَولُكُمْ ، جعَلَهُمُ اللَّه تحت أيدِيكُمْ ، فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تحت يَدِهِ فليُطعِمهُ مِمَّا يَأْكلُ ، وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يلبَسُ ، ولا تُكَلِّفُوهُم مَا يَغْلبُهُمْ ، فإن كَلَّفتُمُوهُم فَأَعِينُوهُم » ،متفقٌ عليه .

1363. Ma'rûr İbni Süveyd şöyle dedi:

Ben, Ebû Zer *radıyallahu anh*'ı üzerinde değerli bir elbise ile gördüm. Aynı elbiseden kölesinin üzerinde de vardı. Kendisine bunun sebebini sordum; Ebû Zer, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında bir adama sövdüğünü ve onu annesinden dolayı ayıpladığını anlattı. Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle dedi:

"Sen, kendisinde Câhiliye huyu bulunan bir kimsesin. Onlar sizin hizmetçileriniz ve aynı zamanda kardeşlerinizdir. Allah onları sizin himayenize vermiştir. Kimin himayesinde bir kardeşi varsa, kendi yediğinden ona yedirsin, giydiğinden de giydirsin. Onlara üstesinden gelemeyecekleri şeyleri yüklemeyiniz. Şayet yükleyecek olursanız kendilerine yardım ediniz."

Buhârî, Îmân 22, Itk 15; Müslim, Eymân 40. Ayrıca bk. Buhârî, Edeb 44; Ebû Dâvûd, Edeb 124; Tirmizî, Birr 29; İbni Mâce, Edeb 10

Ma'rûr İbni Süveyd

Tâbiîn tabakasının önde gelenlerinden olup künyesi Ebû Ümeyyedir. Kûfe'lidir. Güvenilir bir ravi olmakla şöhret kazanmıştır. Hayat hikâyesinden bahseden eserlerde 120 sene yaşadığı zikredilir. Ebû Zer'in dışında Hz. Ömer ve Abdullah İbni Mes'ûd'dan da hadis rivayet etmiştir. Onun rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır.

Allah ona rahmet eylesin.

Açıklamalar

Hayat hikâyesini (bk. 62 numaralı hadis) anlatırken işaret edildiği gibi Ebû Zer, ilk müslümanlardandır. Sonra kabilesinin yanına dönüp uzun süre orada kalmış, bu sebeple Bedir, Uhut ve Hendek Gazvelerinde bulunamamıştı. Daha sonra Medine'ye gelerek Resûl-i Ekrem Efendimiz'in vefatına kadar onun yanında kaldı. Gösterilen kaynaklarda değişik ifadeler ve bazı detaylarla rivayet edilen bu hadiste Ebû Zer'in kendisine kötü söz söylediği ve annesi yüzünden ayıpladığı kişinin Bilâl-i Habeşî olduğu söylenir. Bilâl, bilindiği gibi zencî bir anadan doğma idi. Ebû Zer ona "Ey kara karının oğlu!" demişti. Resûl-i Ekrem Efendimiz, Ebû Zer'in bu davranışını "*Câhiliye huyu*" olarak nitelendirmiştir. Çünkü bu davranış, bir insanı ırkından ve renginden dolayı kınayıp ayıplamak anlamına gelmektedir. Bu ise dinimizde kesinlikle yasaklanan hususlardandır. **Bir insanın rengi, ırkı, cinsiyeti kınama sebebi olamaz. Zira bu özellikler hiç kimsenin kendi elinde değildir. Bunları tenkit, yaratıcıyı tenkit etmek demektir.** Oysa bir cihetle bütün insanlar kardeştir. Hepsi Âdem ile Havva'dan türemişlerdir. Burada bir de İslâm kardeşliği söz konusudur ki, bu kan kardeşliğinden daha önemlidir. Bir insan köle de olsa, âzat edilmiş de bulunsa eğer müslümansa o bütün müslümanların kardeşidir. Bir müslümanı başka bir müslümanın uygun olmayan sebeplerle küçük görmesi câiz değildir. İşte bundan dolayı Peygamber Efendimiz bu vesileyle bütün müslümanların kardeşliğini bir kere daha hatırlatmış ve kardeşlerin birbirine yardımcı olmaları gereğini vurgulamıştır. Kölelere karşı iyi muamele etmek gerekir. Onlara sövmek, anne ve babalarını yermek, taşıyamayacakları yükler yüklemek yasaklanmıştır. Buna mukabil, kendi yediğinden onlara yedirmek, giydiğinden onlara da giydirmek emredilmiştir. Bu, mutlaka aynı yiyecekten veya aynı giyecekten olacak anlamına gelmese de aç ve açık bırakmayıp güzelce bakmak yükümlülüğünü getirir. Hizmetçi, çırak ve bir işte çalıştırılanlar için de aynı kurallar geçerlidir. Hatta dinimiz hizmetimizi gören hayvanlara bile kötü muamele edilmesini yasaklamıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kölelere kötü söz söylemek, hakaret etmek ve onları anne babaları sebebiyle kınamak yasaklanmıştır.

2. Kölelere ve hizmetçilere iyi muamelede bulunmak gerekir.

3. Köle ve hizmetçilere karşı büyüklenmek yasaklanmıştır.

4. Köle ve hizmetçilere kendi yediğinden yedirmek, giydiğinden giydirmek emredilmiştir.

5. Köle ve hizmetçilere güç yetiremeyecekleri yükler yüklemek yasaklanmıştır.

6. Câhiliye ahlâkı sayılan huylardan sakınmak gerekir.

7. Bütün insanlar, bir ana ve babadan gelmeleri açısından kardeştirler. İslâm kardeşliği bunun üstünde bir önem taşır.

8. İyiliği emir ve kötülükten nehiy görevini sürekli yapmak gerekir.

1364- وَعَنْ أبي هُريرَةَ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، عَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : قالَ : إذا أتى أحدَكم خَادِمُهُ بِطَعامِهِ ، فَإنْ لم يُجْلِسْهُ معهُ ، فَليُناولْهُ لُقمةً أوْ لُقمَتَيْنِ أوْ أُكلَةً أوْ أُكلَتَيْنِ ، فَإنَّهُ ولِيَ عِلاجهُ»رواه البخاري .

« الأُكلَةُ » بضم الهمزة : هِيَ اللُّقمَةُ .

1364. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden birinize hizmetçisi yemeğini getirdiğinde, şayet onu yanına oturtmazsa, kendisine bir iki lokma (veya bir iki çiğnem) versin. Çünkü yemeği o yapmıştır."

Buhârî, Itk 18, Et'ıme 55. Ayrıca bk. Müslim, Eymân 42; İbni Mâce, Et'ıme 19

Açıklamalar

Bu hadis, bir önceki Ebû Zer hadisinin tefsiri niteliğindedir. Çünkü orada köle sahibinin kendi yediğinden kölesine de yedirmesi, giydiğinden giydirmesi emredilmişti. Bu emrin tam bir eşitliği gerektirmediğinde âlimler görüşbirliği içindedirler. Üzerinde ittifak edilen bir başka husus, bir yerde herkesin yediği yiyeceklerden köleye de yedirmenin vâcip olduğudur. Giyecek konusunda da aynı kural geçerlidir. Ancak bir kimsenin kendisinin yiyip kölesine tattırmaması hoş karşılanmamıştır. Ebû Hüreyre hadisine göre köle sahibi köleyi sofraya oturtup oturtmama hususunda serbest bırakılmıştır. Bu ve benzeri hadislerdeki emir, bu işin farz olduğuna değil, sünnet olduğuna delil teşkil eder. O halde köleye, hizmetçiye, çırağa kendi yediğinden yedirmek, giydiğinden giydirmek, onlara iyi muamelede bulunmak, yapabilecekleri işleri teklif etmek, gönüllerini hoş tutmak ve insanca muamele etmek gerekir. Bu kurallar, hangi sosyal gruba mensup olursa olsun, dinimizin insana verdiği değerin bir göstergesidir.

İslâm'ı kölelikle ilgili hukûkî düzenlemeler getirmesi sebebiyle tenkit edenler en büyük haksızlığı yapmaktadırlar. Çünkü İslâm bu düzenlemeleri getirmek sûretiyle köleleri insanca muameleye muhatap kılmış ve sahiplerine çok büyük sorumluluklar yüklemiştir. Meşhur deyimiyle "köle almak köle olmaktır" prensibini insanların zihinlerine iyice yerleştirmiştir. Bu sayede zaman içinde köleliğin tamamen kaldırılması, şayet bu mümkün olmazsa onların

belirlenmiş hukuk kuralları çerçevesinde birer insan olarak yaşaması temin edilmiştir. İslâm'a bu yönde suçlamalar yöneltenler, genelde batı diye adlandırdığımız hıristiyan kültür çevresine mensup kişiler olup, asırlarca hiçbir hukuk kuralı ve insânî ölçü tanımadan insanları köle olarak kullanmış ve onlara bir eşya muamelesi yapmışlardır. Hatta batının tarih boyunca anlayış ve düşüncesinde geliştirdiği bu zihinsel birikim ve davranış tarzı, günümüzde bile kendi dışındaki insanları, toplumları hatta bir kısım devletleri köle mantığı içinde görme alışkanlığından kurtulamadığını göstermektedir. Bunun pek çok örnekleri, târihî birer belge niteliği taşıyan kitaplarda dünya kütüphanelerinin raflarını dolduracak kadar büyük bir yekün teşkil eder. İslâm'ın kölelere nasıl davrandığı ve onları hürriyetlerine kavuşturma yönünde ne büyük fedâkârlıklar yapıldığı, köleler içinden ne kadar seçkin âlimler ve şöhretli kişiler yetiştirildiği de insanlığa bugün bile yol ve yön gösterecek yüzakı örnekleri olarak tarihin silinmez hafızasının kayıtları arasında yer alır. Müslüman araştırıcılar bu yöndeki târihî birikimi insanlığın gözleri önüne serme mükellefiyetini üzerlerinde taşımaktadırlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm köleleri de insan olarak görür ve onlara insanca muamele yapılmasını ister.
2. Köle ile aynı sofrada oturmak ve yiyip içmek dinimizin tavsiye ettiği faziletli ve tevâzua uygun bir davranıştır.
3. Köle sahibinin kendi yiyip içtiğinden kölesine de yedirmesi, giydiğinden ona da giydirmesi müstehaptır.
4. Köle ve hizmetçileri küçümsemek ve hakir görmek câiz değildir.

238- باب فضل المملوك الذي يؤدي حقَّ اللهِ وحقَّ مواليهِ

ALLAH'IN VE EFENDİSİNİN HAKKINI YERİNE GETİREN KÖLENİN FAZİLETİ

Hadisler

1365- عَن ابن عُمَرَ ، رضي اللَّه عَنْهُما ، أَنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : إنَّ العَبْدَ إذا نَصح لِسيِّدِهِ ، وَأَحْسَنَ عِبادةَ اللَّهِ ، فَلَهُ أَجْرُهُ مرَّتيْنِ » متفقٌ عليه .

1365. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallalahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir köle efendisine hizmetinde samimi davranır ve Allah'a güzelce ibadet ederse onun için iki kat ecir vardır."

Buhârî, Itk 17; Müslim, Eymân 43. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 125

1367 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1366- وعَنْ أبي هُريرَةَ ، رضي اللَّه عنهُ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « للعبدِ المْمْلُوكِ المِصْلحِ أَجْرَانِ » ، والَّذِي نَفسُ أبي هُرَيرَة بيَدِهِ لَوْلا الجهَادُ في سَبِيلِ اللَّهِ ، والحَجُّ، وبرُّ أُمِّي ، لأَحْببتُ أنْ أمُوتَ وأنَا مملْوكٌ . متفقٌ عليهِ .

1366. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Efendisine hizmette samîmî olan bir köle için iki kat ecir vardır."

Ebû Hüreyre'nin canını kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda cihad, hac ve anneme iyilik emri olmasaydı, köle olarak ölmek isterdim.
Buhârî, Itk 16; Müslim, Eymân 44

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1367- وعَنْ أبي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «المْمْلُوكُ الذي يُحْسِنُ عِبَادَةَ رَبِّهِ ، وَيُؤَدِّي إلى سَيِّدِهِ الذي عليهِ مِنَ الحَقِّ ، والنَّصِيحَةِ ، والطَّاعَةِ ، لهُ أجْرَانِ » رواهُ البخاريُّ .

1367. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Rabbine güzelce ibadet eden, efendisine karşı vazifelerini hakkıyla ve samimiyetle yerine getiren, ona itaat eden köle için iki ecir vardır."
Buhârî, Itk 17

Açıklamalar

Köle sahibi efendinin kölesine karşı birtakım hak ve sorumlulukları olduğu gibi, kölenin de efendisine karşı yerine getirmesi gereken vazifeleri vardır. Köle, her şeyden önce sahibine karşı dürüst ve samimi hareket etmek zorundadır. Sahibinin malına ihanet etmemek, onu hakkıyla korumak ve işlerinde lâyıkıyla çalışmak onun görevidir. Çünkü köle, sahibinin malının bekçisi ve koruyucusudur. Kölenin Allah katında alacağı iki ecirden biri, sahibine canla başla hizmet etmesi ve dürüst davranmasının, diğeri de Rabbine güzelce ibadette bulunmasının ecridir. İslâm dini her seviyedeki insanın hak ve vazifelerini tanzim etmiş, bunların yerine getirilmesini sağlayan dünyevî ve uhrevî müeyyideleri de müslümanlara açıkça bildirmiştir. Ne efendilerin köleleri ezmesine ne de kölelerin efendilerine karşı ihanetine müsamaha ile bakmıştır. İslâm toplumunda bu yönde bir huzursuzluğun yaşanmaması için gerekli düzenlemeleri yapmış, iman ile ilgili olan uhrevî müeyyideyi daha da öne geçirmiştir. Bu gerçek, aynı zamanda müslüman bir toplumun hangi temeller üzerinde daha sağlam durabileceğinin ve yükselebileceğinin de bir göstergesidir.

Ebû Hüreyre'nin Allah yolunda cihadı, haccı ve annesine iyi muameleyi öne geçirmesinin sebebi, cihad ile hac için köleye sahibinin izin vermesinin şart oluşundandır. Annesine hizmet için bile bazı durumlarda efendisinin izni gerekir. Namaz ve oruç gibi diğer bedenî

ibadetlerde kölenin izne ihtiyacı yoktur. Ebû Hüreyre'nin annesi, Ümeyme veya Meymûne isminde sahâbî bir hanım idi.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Efendinin köleye karşı birtakım yükümlülükleri olduğu gibi, kölenin de efendisine karşı yerine getirmesi gereken vazife ve sorumlulukları vardır.

2. Bazı ibâdetlerin yerine getirilmesi hür olma şartına bağlıdır. Sahipleri, kölelerin hür olma şartı gerektirmeyen ibadetlerine engel olmamalıdır.

3. Rabbine karşı ibadetlerini, efendisine karşı görevlerini yerine getiren köle Allah katında iki kat ecir alır.

1368– وعَنْهُ قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ثلاثةٌ لهُم أَجْرانِ : رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الكتاب آمن بنبيَّه وآمنَ بمُحَمدٍ ، والعبْدُ المِمْلُوكُ إذا أدَّى حقَّ اللَّهِ ، وَحقَّ مَوَالِيهِ ، وَرَجُل كانَتْ لَهُ أَمةٌ فَأَدَّبها فَأَحْسَنَ تَأْدِيبَها ، وعلَّمها فَأَحْسَنَ تَعْلِيمَها ، ثُمَّ أَعْتقَهَا فتزَوَّجَهَا ، فَلَهُ أَجْرَان » متفقٌ عَليهِ .

1368. Yine Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Üç sınıf insan vardır ki, onların sevapları iki kattır: Kitap ehlinden olup da hem kendi peygamberine hem de Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iman eden kimse; hem Allah'ın hakkını hem de efendisinin hakkını yerine getiren köle; câriyesi bulunan ve bu câriyeyi güzelce terbiye eden, iyice eğitip öğreten, sonra da onu âzat edip kendisiyle evlenen kimse. İşte bunların iki kat ecri vardır."

Buhârî, İlim 31, Itk 16, Nikâh 12; Müslim, Îmân 241. Ayrıca bk. Tirmizî, Nikâh 25; Nesâî, Nikâh 65; İbni Mâce, Nikâh 42

Açıklamalar

Bilindiği gibi kendilerine ilâhî kitap verilmiş kimseler anlamında yahudi ve hıristiyanlara Ehl-i kitap denmektedir. Burada iki kat ecir alacakları bildirilen Kitap ehlinin kimler olduğu konusunda çeşitli görüş ve düşünceler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden biri, hadiste anılan Ehl-i kitâb'ın dinlerini bozmadan kalan kimseler olduğudur. Bunlar Yahudilik ve Hıristiyanlığın aslını koruyarak Resûl-i Ekrem Efendimiz'e de yetişip ona iman ederlerse kendilerine iki ecir vardır. Dinlerinin aslını korumayıp bozduktan sonra müslüman olanlar ise bir ecir alırlar.

Bir başka görüş ise şöyledir: Dinlerini tahrif etmiş olsalar bile, İslâmiyet'i kabul etmeleri halinde yine iki ecir alırlar. Bu durumda hem tahrif etmiş oldukları dinleri üzere iken yaptıkları hayırlar, hem de müslüman olduktan sonra işledikleri iyilikler karşılığında kendilerine sevap ve ecir verilir. Bu ve benzeri hadisler, Kur'an'ın şu âyetleriyle ortaya konulan gerçeği açıklayıcı ve pekiştirici niteliktedir:

"Bu Kur'an'dan önce kendilerine Kitap verdiklerimiz, buna inanırlar. Onlara Kur'an okunduğu zaman: "Ona inandık; o, Rabbimizden gelen gerçek haktır; zaten biz

ondan önce de müslümanlar idik" derler. İşte onlara, sabretmelerinden ötürü mükâfatları iki kere verilir" [Kasas sûresi(28), 52-54].

Kölenin Allah'ın hakkını ve efendisinin hakkını ödemesi ile kastedilen mânanın ne olduğunu yukarıdaki hadislerde açıklamıştık. Namaz ve oruç gibi farz olan ibadetleri yerine getirmek Allah'ın hakkını ödemek; hizmetlerini tam olarak yerine getirip ihanet etmemek de efendisinin hakkını ödemek demektir.

Kişinin sahip olduğu câriyeyi terbiye etmesi, onun ahlâkını güzelleştirip edep kâide ve kurallarını kendisine öğretmek suretiyle, iyi ve faydalı bir kimse haline getirmesi demektir. Bu işi yaparken güzelce yapmak, onu azarlamadan, dövmeden, kötü söz söylemeden, şefkat ve merhametle muamele ederek terbiye edip eğitmek, İslâm'ın özen gösterilmesini istediği insânî prensiplerdendir. Bu da bir efendinin sahip olduğu câriyeye karşı yerine getirebileceği en büyük hayırdır. Bundan dolayı o kişi sevap ve ecir kazanacaktır. Sonra da böyle bir câriyeyi âzat edip hürriyetine kavuşturur ve onunla evleninirse böyle bir kimsenin ecir ve sevabı ikiye katlanır. Çünkü o, içinde yaşadığı topluma ve insanlık ailesine hürriyetine sahip bir kadın, bir eş ve bir anne kazandırmış olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah hayır ve iyilik işleyen kimselere iki kat veya daha çok ecir ve sevap verir.
2. Yahudi ve Hıristiyanlar, İslâm'a davet edilmede müşriklerden öncelikli bir yere sahiptirler. Kur'an ve Sünnet'in genel yönlendirişi bu mahiyettedir.
3. Köleler hem Allah'a karşı hem de efendilerine karşı hak ve vazifelerini yerine getirmek suretiyle daha büyük ecir ve sevap kazanırlar.
4. Bir câriyeyi güzelce terbiye edip, eğitmek ve öğretmek, sonra da âzat ederek onunla evlenmek, kat kat ecir ve sevap almaya vesile olur.
5. İslâm, her alanda iyilikleri ve güzellikleri geliştirip yaygınlaştırmayı hedef alır.

239- باب فضل العبادةِ في الهرج وهو الاختلاط والفتن ونحوها

KARGAŞA VE FİTNE ZAMANINDA İBADETİN FAZİLETİ

Hadis

1369- عنْ مَعقِلِ بن يسارٍ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قَالَ : قال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « العِبَادَةُ في الهَرْجِ كَهِجْرَةٍ إلَيَّ » رواهُ مُسْلِمٌ .

1369. Ma'kil İbni Yesâr *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ortalık kargaşa içindeyken ibadet etmek, bana hicret etmek gibidir."

Müslim, Fiten 130. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 31; İbni Mâce, Fiten 14

Açıklamalar

Hadiste geçen "herc" kelimesine, kargaşa, fitne zamanı, müslümanlar arasındaki savaş hali, işlerin karmakarışık hale gelmesi, toplumda kargaşa çıkaran asılsız haberler gibi anlamlar verilmiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hercin ne olduğu sorulduğunda: *"Herc, katildir"* (Buhârî, Edeb 39; Müslim, İlim 11) buyurmuştur. Katilden maksat, fitne zamanında müslümanların birbiriyle çarpışmaları ve karşılıklı öldürmelerin olmasıdır. Bunun daha çok kıyamete yakın zamanlarda olacağı ve çoğalacağı da bir çok sahih hadiste haber verilmiştir.

Kargaşa ve fitne zamanında ibadet etmenin faziletli ve ayrıcalıklı olmasının sebebi, böyle anlarda insanların pek çoğunun fitneye karışarak Allah'a ibadetten ve kulluk vazifelerini gerektiği gibi yerine getirmekten mahrum kalacağı içindir. Mekke'den Medine'ye hicret eden sahâbîler, büyük fedâkârlık göstererek, mallarını mülklerini, evlerini barklarını, bütün yakınlarını orada bırakıp sadece Allah'a daha iyi ibâdet edebilmek, dinlerinin gereğini yerine getirmek ve Resûl-i Ekrem'e bağlılıklarını göstermek için bu yolculuğu ve vatanlarını terketmeyi göze almışlardı. Onlar bu davranışlarıyla Allah katında çok büyük ecirler ve sevaplar kazandılar. İşte fitne zamanında, kargaşalara katılmayarak, daha çok kan dökülmesine sebep olmamak için köşesine çekilip ibadet edenler de onlar gibi büyük ecir ve sevaplara nâil olurlar. Bu tutum, toplumun ıslahı ve kendilerine örnek alacakları akl-ı selim sahibi kişiler bulmaları açısından önem taşır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bazı zamanlarda Allah'a ibadet ve tâat diğer zamanlardan daha önemli ve faziletlidir. Kargaşa ve fitne zamanları böyledir.

2. Fitne zamanında insanların bir çoğu ibadetlerden ve kulluk görevlerini yerine getirmekten gâfil olurlar.

3. Allah'a daha iyi kulluk edebilmek ve dinin emirlerini gerektiği gibi yerine getirebilmek maksadıyla vatanını terkederek sâlihlerin yaşadığı güvenli bir memlekete hicret etmek faziletli amellerdendir.

240- باب فضل السَّماحةِ في البيع والشراء والأخذ والعطاء ، وحسن القضاء والتقاضي ، وإرجاح المكيال والميزان ، والنَّهي عن التطفيف ، وفضل إنظار الموسِر والمُعْسِرِ والوضع عنه

ALIŞ VERİŞLE İLGİLİ FAZİLETLİ DAVRANIŞLAR

SATIŞTA, ALIŞTA, ALIP VERMEKTE CÖMERT DAVRANMAK, BORCUNU GÜZELCE ÖDEYİP ALACAĞINI BAĞIŞLAMAK, ÖLÇÜ VE TARTIDA TERAZİYİ ALACAKLI TARAFA EĞDİRMEK, EKSİK ÖLÇMEKTEN KAÇINMAK, ZENGİN VE FAKİR BORÇLUYA MÜHLET VERMEK VE ALACAĞINDAN BİR KISMINI BAĞIŞLAMAK

Âyetler

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلْ مَا أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ [215]

1. "Şüphesiz Allah yapacağınız her hayrı bilir."

Bakara sûresi (2), 215

Âyet-i kerîmenin tamamının anlamı şöyledir: **"Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: Maldan harcadığınız şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır. Şüphesiz Allah yapacağınız her hayrı bilir."**

Bu âyet, Uhut Savaşı'nda şehit olan Amr İbni Cemûh'un, Resûl-i Ekrem'e: "Mallarımızı nelere harcayıp nerelere vereceğiz?" diye sorması üzerine indi. Amr, çok yaşlı ve malı çok olan bir sahâbî idi. Bu âyet, hayır cinsinden Allah rızası için olan her şeyin, yani hem her çeşit malın hem de gerek vâcip gerek nâfile türünden her iyilik ve hayrın öncelikle ana babaya yönelik olması gerektiğini anlatmaktadır. Sonra en yakın akraba, üçüncü sırada da ihtiyaç içinde olan yetimler, yoksul fakirler ve yolda kalmış yolcular gelir. Anneye, babaya, onların anne ve babaları olan nineye ve dedeye bakmak, öncelikli görev ve sorumluluktur. Bu konuda İslâm'ın öngördüğü temel esas **"el-akrab fe'l-akrab: en yakından uzağa doğru"** prensibidir. Bunlar dışında kalanlara da gerek farz olan zekâttan, gerekse sadaka cinsinden nâfile olarak harcama yapılması, dinimizin üzerinde önemle durduğu ve çok değer verdiği bir iyilik ve hayırdır. Çünkü toplumda sosyal dengeyi sağlamanın en başta gelen yolu budur. Herkes en yakınından başlar, onların arasında bulunan fakir ve muhtaçlara karşı görevlerini yerine getirirse, bu mesele toplumda büyük çapta halledilmiş olur.

وَيَا قَوْمِ أَوْفُواْ الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلاَ تَبْخَسُواْ النَّاسَ أَشْيَاءهُمْ وَلاَ تَعْثَوْاْ فِي الأَرْضِ مُفْسِدِينَ [85]

2. "Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle yapın. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin."
Hûd sûresi (11), 85

Cenâb-ı Hak bundan önceki 84. âyette, Şuayb *aleyhisselâm*'ın dilinden Medyen halkına ölçüyü ve tartıyı eksik yapmamayı emretmiştir. Bir sonraki 86. âyetin anlamı ise şöyledir: **"Eğer mü'min iseniz Allah'ın helâlinden bıraktığı kâr sizin için daha hayırlıdır. Ben üzerinize bir bekçi değilim."** Müfessirler Medyen halkının ticaretle uğraştıklarını ve bolluk içinde bir hayat sürdüklerini ifade ederler. Çünkü Kur'an'ın ilgili âyetlerinden bu hükme varılmaktadır. Fakat bolluk içinde olma ve müreffeh bir hayat sürmenin gereği haksızlık etmek değil, insanların hukukuna saygılı olmak, halkın yararına hizmet etmek ve Allah'a karşı şükrünü yerine getirmektir. **Ölçüyü ve tartıyı noksan yapanlar, hayırlarını boşa gidermiş olurlar. Çünkü bu davranışları ve neticede kazançları haramdır.** Haram kazançtan yapılan harcamanın hayır ve iyilik sayılmayacağı ve makbul olmayacağı bilinen bir gerçektir. Haramla iştigal eden, alış verişe hile karıştıran ve böylece insanların haklarına tecavüz edenler, ellerindeki malı mülkü yitirdikten başka, kıyamet gününde de bunun çetin azâbını çekerler. İşte bütün peygamberler, insanlara karşı şefkat ve merhametle dolu oldukları için, toplumlarını ve bütün insanları hem dünyada bir felâketten, hem de âhirette can yakıcı bir azâptan korumak maksadıyla, en açık biçimde uyarmışlar, başlarına gelecek musibetleri kendilerine haber vermişlerdir. Kur'an'ın, çeşitli peygamberlerin dilinden bize bildirdiği bu gerçekler, iş ve çalışma ahlâkının temel prensiplerini, müslüman bir ülkenin takip etmesi gereken iç ve dış siyasetin esaslarını da ortaya koyucu niteliktedir. Müslümanların bu yönde gösterilecek ilmî mesâiye özellikle günümüzde çok büyük ihtiyacı ve bilgilenme zarureti vardır.

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ [1] الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُواْ عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ [2] وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ [3]
أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ [4] لِيَوْمٍ عَظِيمٍ [5] يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ [6]

3. "Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline! Onlar, insanlardan bir şey ölçüp aldıkları zaman ölçüyü tam yaparlar; kendileri onlara bir şey ölçtükleri veya tarttıkları

zaman eksik yaparlar. Onlar, büyük bir gün için tekrar diriltileceklerini sanmıyorlar mı? O gün insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır."

Mutaffifîn sûresi (83), 1-6

Ölçü ve tartı, bir arada yaşama mecburiyetinde olan bütün insanları az veya çok ilglendirir. Çünkü bir insanın bütün ihtiyaçlarını kendisinin üretmesi düşünülemez. Her birimiz hemen her gün bir alış-veriş yapmak zorundayız. Ticârî hayat dediğimiz bu sâha, en yakın çevremizden en uzak yere kadar beşerî ilişkilerin temelini teşkil eder. İnsanlık varolalıdan beri bu muameleler devam edegelmektedir. Bu sebeple bütün peygamberler geldikleri toplumda dürüstlüğün esasını öncelikle ölçü ve tartıda görmüşlerdir. Ölçü ve tartıda dürüstlük imanla da doğrudan ilgilidir. Onun için Cenâb-ı Hak, **"Tekrar diriltileceklerini sanmıyorlar mı?"** sorusuyla insanları âdeta sarsmaktadır. Bir yerde hak ve adaletin varlığının, bireylerin ve toplumun yetişmişliğinin önemli göstergelerinden biri, ölçü ve tartının doğru, dürüst yapılmasıdır. Tabiî ki bunun ilk şartı da ölçü ve tartı aletlerinin doğru olmasıdır. Eksik ve noksan tartan aletleri kullanmak câiz değildir. Doğru aletler kullananların uyması gereken temel prensip ise, doğru ölçüp tartmaktır. Bir insanda hak ve adalet duygusu, insaf ve vicdan olmazsa bunları gereği gibi yerine getirmesi de düşünülemez. Bu güzel hasletlerin kaynağı her şeyden önce sağlam bir imandır. Kişi, başkalarının hakkını kendi hakkı gibi görmedikçe doğru ve dürüst hareket etmesi, hilekârlıktan kurtulması zordur. İşte "vay haline" diye tercüme ettiğimiz "veyl"i hak edenler böyleleridir. **Veyl**, şiddetli kötülük, hüzün ve helâk, elem verici azâp ve cehennemde bir vadinin adıdır. Mutaffifîn sûresinin bu ilk âyetleri sadece ticaretle ilgili muamelelere işaret etmemekte, her kişinin maddî anlamdaki mal varlığı ile alâkalı haklarını ve mes'ûliyetlerini kapsayan hem pratik hem de ahlâkî her türlü sosyal ilişki türüne temas etmektedir.

Hadisler

1370- وعَنْ أبي هُريرة ، رضِيَ اللَّه عنْهُ ، أَنَّ رجُلاً أتى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يتَقاضَاهُ فَأَغْلَظَ لَهُ، فَهَمَّ بِهِ أَصْحابُهُ ، فَقَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « دعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الحَقِّ مقَالاً » ثُمَّ قَالَ : « أَعْطُوه سِنًّا مِثْلَ سِنِّهِ » قالوا : يا رسولَ اللَّهِ لا نَجِدُ إلاَّ أَمْثَل مِنْ سِنِّهِ ، قال : « أَعْطُوهُ فَإِنَّ خَيْرَكُم أَحْسنُكُمْ قَضَاءً » متفقٌ عليه .

1370. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam alacağını istemek üzere Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi ve Peygamberimiz'e karşı ağır bir ifade kullandı. Bunun üzerine ashâb ona haddini bildirmek istediler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– "Onu bırakınız. Çünkü alacaklı olanın söz söylemeye hakkı vardır" buyurdu. Sonra da:

– "Onun devesiyle aynı yaşta olan bir deve veriniz" diye emretti. Sahâbîler:

– Yâ Resûlallah! Ancak onun devesinden daha iyi olan yaşlısını bulabiliyoruz, dediler. Peygamber Efendimiz:

– "O halde onu veriniz; şüphesiz ki sizin hayırlınız borcunu en güzel şekilde ödeyendir" buyurdu.

Buhârî, İstikrâz 4, Vekâlet 6, Hibe 23; Müslim, Müsâkât 120. Ayrıca bk. Tirmizî, Büyû' 75; Nesâî, Büyû' 64

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, bir beşer olarak içinde bulunduğu toplumda bütün insanlarla birlikte yaşamakta idi. Hatta peygamberlik vazifesi gereği onlarla herkesten daha çok iç içeydi. Çünkü kendisine inzâl olunan Kur'an'ı, Allah'ın emirlerini ve yasaklarını bütün insanlara tebliğ edip ulaştırmakla mükellefti. Bu görevin insanlarla daha çok içli dışlı olmayı gerektirdiği açıktır. Her insan gibi onun da sevinçli ve kederli anlarının olması, alış veriş yapması, borç alması, borç vermesi ve benzeri sosyal ilişkiler içinde bulunmasından daha tabiî bir şey olamaz. Ancak o, bütün bunları yaparken çevresine örnek bir tavır sergilemek ve insanlara önderlik yapmakla başkalarından ayrılır.

Bazı hadis şârihleri, Peygamber Efendimiz'e gelen ve macerası anlatılan, fakat adı zikredilmeyen bu kişinin Zeyd İbni Şu'be el-Kinânî olduğunu belirtmişlerdir. Zeyd, o sırada henüz İslâm'la müşerref olmamıştı. Daha sonra müslüman olduğu kesin olarak bilinmektedir. Ahmed İbni Hanbel'in rivayetinde belirtildiğine göre, Peygamberimiz ondan bir deve ödünç almış, böylece kendisine borçlanmıştı. Resûl-i Ekrem Efendimiz borçlanmaktan Allah'a sığındığı halde, zaruri ihtiyaç durumunda borçlanmanın câiz olduğunu bu ve benzeri rivayetlerle ümmetine göstermiştir. **İhtiyaç halinde borçlanmak bütün İslâm âlimlerine göre câizdir. Fakat ihtiyacı yokken borçlanmak câiz görülmemiştir.**

Alacaklı durumunda olan Zeyd, Peygamber Efendimiz'e gelip ağır sözler söyleyince sahâbe-i kirâm onu bu kaba davranışından dolayı cezalandırmak istemiş, fakat Resûl-i Ekrem buna izin vermemiştir. Borçluya ağır sözler söylemek bedevilerin âdeti idi. Efendimiz bunu biliyordu. Bu ağır söz, söğüp saymak veya küfrünü gerektirecek tarzda bir davranış içine girmek şeklinde anlaşılmamalıdır. Sadece hakkını almak için kaba davranmaktan ibarettir. Bu sebeple Efendimiz *"Onu bırakınız, çünkü hak sahibinin söz hakkı vardır"* buyurmuştur. Fakihler bu hadisten birtakım sonuçlar çıkarmışlardır. Buna göre, herhangi bir hayvanı ödünç almak ulemânın bir çoğuna göre câizdir. Bir kimse bedenen sağlam ve bir mecliste hazır olsa bile bir başkasını borcunu ödemeye veya birtakım işlerini takibe vekil tayin edebilir. Zira Peygamberimiz bu hadiste sahâbeyi kendi borcunu ödemeye vekil kılmıştır. Bir malı ödünç alan kimse, cins, tartı veya ölçü itibariyle **aldığından daha iyisini** alacaklıya verebilir. Bu bir iyilikten ve hayırdan ibarettir. Ancak iki tarafın da başlangıçta böyle bir fazlalığı ve daha iyisini alıp vermeyi şart koşmamış olmaları gerekir. Böyle bir şart koşulursa o fâiz sayılır. Hadîs-i şerîfte görüldüğü gibi Peygamber Efendimiz'in alacaklısına verdiği daha iyi deve böyle bir şarta bağlı değildi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz.Peygamber bir beşer olarak, başka insanların karşılaştığı her davranışa muhatap olmuştur.

2. İnsanlar arasında hüsn-i muâmele dediğimiz iyi geçim esastır. Katı ve kaba davranana onun gibi değil, eğitici ve ders verici tarzda davranmak gerekir.

3. Kâfirle alış-veriş ve alacak borç muamelesinde bulunmak câizdir.

4. Borç alınan malın daha iyisini ve daha fazlasını vererek borcunu ödemek câizdir. Ancak bu önceden böyle bir şarta bağlanmamış olmalıdır.

5. İhtiyaç olmadan borç almaktan sakınmak gerekir.

1371- وعَنْ جابرٍ ، رضي اللَّه عنْهُ ، أن رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « رَحِم اللَّه رجُلا سَمْحاً إذا بَاعَ ، وَإذا اشْتَرى ، وَإذا اقْتَضَى » . رواه البخاريُّ .

1371. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Satışta, alışta ve borcunu istemekte kolaylık gösteren kimseye Allah rahmet etsin."

Buhârî, Büyû' 16. Ayrıca bk. İbni Mâce, Ticârât 28

Açıklamalar

Kolaylık prensibi, genel anlamda dinimizin temel esasıdır. Gerek Kur'an gerek Sünnet'in bu yöndeki talimatları ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in her asra ışık tutucu nitelikteki uygulamaları bizim için önemli bir fikrî zemin ve fiilî örnek teşkil etmektedir.

Kur'an'ın çeşitli âyetleri ile Peygamber Efendimiz'in hadislerinde dinin kolaylık olduğu açıkça belirtilmiştir. Bundan maksadın dinimizin kurallarına uymak ve onları zorlaştırmamak olduğu açıktır. Müslümanlar da insanlarla olan muamelelerinde kolaylık esasını öne geçirmelidir. Özellikle alış verişte ve borçludan alacağını istemekte bu prensip daha da önem taşır. Çünkü insanların hemen tamamı toplum içinde bu muameleye muhatap olup, ihtiyaçlarını alış veriş yapmak suretiyle temin ederler. Bu yönde gösterilecek kolaylık onların muhtaç oldukları zaruri ihtiyaçları temine yardımcı olur. Ayrıca mü'minlerin arasında dostluğun ve kardeşliğin doğmasına imkân verir. İnsanların büyük çoğunluğunun zaruri ihtiyaçlarını bile yerine getiremeyecek kadar fakir olduğu ülkeler günümüzde de dünya nüfusunun ekseriyetini oluşturmaktadır. Bu sebeple alış verişte insanlara anlayışlı davranmak ve kolaylık göstermek, iyilik ve hayrın en önemlilerindendir. Resûl-i Ekrem Efendimiz böyle davrananlara dua etmektedir ki, onun duasının reddedilmeyeceğine her mü'min gönülden inanır. Peygamberimiz bu konuyla ilgili hadislerinin birinde: *"Allah Taâlâ sizden önceki ümmetlerden bir kişiyi bağışladı. Çünkü o sattığı zaman kolaylaştırır, satın aldığında kolaylık gösterir ve borçludan alacağını isterken kolaylığı tercih ederdi"* (Tirmizî, Büyû' 74; Nesâî, Büyû' 104; İbni Mâce, Ticârât 28) buyurmuştur. Tirmizî ve İbni Mâce rivayetleri böyle bir kimseyi Allah'ın cennetine koyduğu haberini açıkça belirtir ki, bağışlamanın anlamı da netice itibariyle budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm dini temelde kolaylık üzerine bina kılınmış olup, insanlarla muamelede bu esası öne geçirmek gerekir.
2. Alış veriş ve borçlanma toplumda hemen her ferdi ilgilendiren bir muamele çeşidi olup, bu alanda kolaylık yolunu tercih etmek faziletli bir davranış olur.
3. İnsan, hakkı olan bir şeyi talep ederken de kolaylık yolunu seçmelidir.

1372- وعَنْ أبي قَتَادَةَ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : سمِعْتُ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُنَجِّيَهُ اللَّه مِنْ كُرَبِ يَوْمِ القِيامَةِ ، فَلْيُنَفِّسْ عَنْ مُعْسِرٍ أَوْ يَضَعْ عَنْهُ » رواهُ مسلمٌ .

1372. Ebû Katâde *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kıyamet gününün sıkıntılarından Allah'ın kendisini kurtarmasından hoşlanan kimse, borcunu ödeyemeyene mühlet tanısın veya ondan bir bölümünü indirsin."

Müslim, Müsâkât 32. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 23

Açıklamalar

Borçlanmanın mecburiyet ve zaruret anında câiz olacağına daha önce işaret etmiştik. Bu şartlar altındaki bir borçlunun ne kadar güç durumda olduğunu tahmin etmek zor değildir. Böyle bir kimsenin işini yoluna koyması durumunda borcunun vaktini geçirmesi veya ödememesi câiz olmaz. İşte bu zaruretler içinde borçlanmış olan bir kimse şayet borcunu ödeyecek imkân bulamamışsa, ona mühlet tanımak ve borcunun bir bölümünü veya tamamını affetmek son derece faziletli bir davranıştır. Bunun karşılığı olarak Cenâb-ı Hak o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarını giderecektir. Şüphesiz bu, dünyadaki hiçbir iyilikle kıyaslanmayacak derecede önemli bir mükâfattır. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurur: "**Eğer borçlu darlık içinde ise, bir kolaylığa çıkıncaya kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekâta) saymak sizin için daha hayırlıdır** [Bakara sûresi(2), 280]. Peygamber Efendimiz'in bunu teşvik eden bir çok hadisleri vardır. Şu kadar var ki, borçlu olan kimse bunu asla istismar yoluna gitmemelidir. Bilindiği gibi bir farzı edâ etmek, nâfileyi yerine getirmekten yetmiş derece daha faziletlidir. Fakat bazı meseleler bundan istisna edilmiştir ki onları şöyle sıralamak mümkündür:

* Borçluyu borcundan kurtarmak, ödemesini beklemekten daha faziletlidir. Oysa borcu affetmek mendup, ödemeyi beklemek farzdır.

* Selâmı ilk önce vermek, selâma cevap vermekten daha faziletlidir. Oysa selâm vermek sünnet, almak farzdır.

* Namaz vakti girmeden abdest almak, vakit girdikten sonra abdest almaktan daha faziletlidir. Oysa vakit girmeden abdest almak mendup, vakit girince almak farzdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Borçlu zengin olsun fakir olsun ona müsamahalı davranmak gerekir.
2. Borçlu fakir ise onun borcundan indirimde bulunmak veya tamamını bağışlamak en faziletli amellerden biridir.
3. İyilik ister büyük ister küçük olsun, âhiretteki mükâfatı bağışlanma ve ebedî saadet olabilir.

1373- وعنْ أبي هُريرةَ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، أنَّ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « كَانَ رجلٌ يُداينُ النَّاسَ ، وَكَان يَقُولُ لِفَتَاهُ : إذا أَتَيْت مُعْسِراً فَتَجاوزْ عَنْهُ ، لَعلَّ اللَّه أنْ يَتجاوز عنَّا فَلَقِي اللَّه فَتَجاوَزَ عنْهُ » متفقٌ عَليهِ .

1373. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanlara borç para veren bir adam vardı. O hizmetçisine şöyle derdi:

– Darda kalmış bir fakire vardığında onu affediver; umulur ki Allah da bizim günahlarımızı affeder.

Nihayet o kişi Allah'a kavuştu ve Allah onu affetti."

Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Müsâkât 31. Ayrıca bk. Buhârî, Büyû' 18

1376 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1374- وعَنْ أبي مسْعُودٍ البدْرِيِّ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قَال : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «حُوسب رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ قبلكم فَلَمْ يُوجدْ لَهُ مِنَ الخَيْرِ شَيْءٌ ، إلاَّ أَنَّهُ كَان يُخَالِطُ النَّاس ، وَكَانَ مُوسِراً ، وَكَانَ يأْمُرُ غِلْمَانَه أن يَتَجَاوَزُوا عن المعْسِر . قال اللَّه ، عزَّ وجَلَّ : « نَحْنُ أحقُّ بِذَلكَ مِنْهُ ، تَجاوَزُوا عَنْهُ » رواه مسلمٌ .

1374. Ebû Mes'ûd el-Bedrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden önceki ümmetlerden bir adam hesaba çekildi; hayır namına hiçbir şeyi bulunamadı. Fakat bu adam insanlarla düşer kalkardı ve zengin bir kimse idi. Hizmetçisine, darda kalan fakirlerin borcunu affetmesini emrederdi. Azîz ve Celîl olan Allah:

"Biz affetmeye ondan daha lâyıkız; onu affediniz" buyurdu."

Müslim, Müsâkât 30. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 120

1376 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1375- وعنْ حُذَيْفَةَ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قَالَ : أُتِي اللَّه تَعالى بِعَبْد من عِبَادِهِ آتاهُ اللَّه مَالاً ، فَقَالَ لَهُ : ماذَا عملْتَ فِي الدُّنْيَا ؟ قَالَ : وَلا يَكْتُمُونَ اللَّه حديثاً قَالَ : يَاربِّ آتَيْتَني مالَكَ فَكُنْتُ أُبايِعُ النَّاسَ ، وَكَانَ مِنْ خُلُقي الجوازُ ، فكُنْتُ أَتَيَسرُ عَلى الموسِرِ، وأُنْظِرُ المعْسِر . فَقَالَ اللَّه تَعَالى : « أَنَا أَحقُّ بذا مِنْكَ ، تجاوزُوا عَنْ عبْدِي » فقال عُقْبَةُ بنُ عامِرٍ ، وأَبو مَسْعُودٍ الأنصاريُّ ، رَضِيَ اللَّه عنْهُما : هكذا سَمِعْنَاهُ مِنْ فِي رَسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم. رواهُ مسلمٌ .

1375. Huzeyfe *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Allah'ın kendisine mal ihsân ettiği kullarından biri Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna getirildi. Allah Teâlâ ona:

– Dünyada ne yaptın? diye sordu. Hadisin râvisi Huzeyfe, kullar Allah'tan hiçbir sözü gizleyemezler, demiştir. Bu adam da:

– Ey Rabbim! Bana malını verdin; ben de insanlarla alış veriş yapardım. Alış verişte kolaylık göstermek benim huyumdu. Zengine kolaylık gösterir, fakire mühlet verirdim, dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ:

– "Ben buna senden daha lâyıkım" dedi. (Meleklere de) **"Kulumu affediniz"** buyurdu.

Ukbe İbni Âmir ve Ebû Mes'ûd el-Ensârî *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

– Biz bunu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ağzından böylece işittik.
Müslim, Müsâkât 29

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1376– وعنْ أبي هُريرَةَ ، رضي اللَّه عنْه ، قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « من أَنْظَرَ مُعْسِراً أوْ وَضَعَ لَهُ ، أظَلَّهُ اللَّه يَوْمَ القِيامَةِ تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِهِ يَوْمَ لا ظِلَّ إلاَّ ظِلُّهُ » .

رواهُ الترمذيُّ وقَال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1376. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse darda bulunan borçluya mühlet verir veya borcunun bir kısmını ya da tamamını bağışlarsa, Cenâb-ı Hak o kişiyi Allah'ın gölgesinden başka gölge bulunmayan kıyamet gününde arşının altında gölgelendirir."

Tirmizî, Büyû‘ 67. Ayrıca bk. Müslim, Zühd 74; İbni Mâce, Sadakât 14

Açıklamalar

Görüldüğü gibi yukarıdaki hadislerin hepsinin muhtevası aynıdır. Hadis kitaplarımızda konu ile ilgili daha pek çok rivayet yer alır. İhtiyaç içinde olan insanlara borç para vermek veya onları borçlandırmak suretiyle alış veriş yapmak dinimizin önem verdiği hayırlardan biridir. Borçla alış verişin, bir nevi taksitle satış olduğu ifade edilir. Ancak burada borçluya herhangi bir ek ödeme şartı koşmamak temel prensiptir. Bu hayrı tefecilik ve faizcilik olarak algılamak ve buna kapı aralamak şeklinde görmek elbetteki en büyük hatadır. Çünkü dinimizin şiddetle yasakladığı en büyük haramlardan biri tefecilik ve faizciliktir. İslâm'ın câiz gördüğü "karz-ı hasen"dir. Adından anlaşılacağı gibi en güzel şekilde borçlandırmak ve öderken de hiçbir fazlalık istemediği gibi, olabildiğince kolaylık göstermek, hatta ödeme gücü olmayanın borcunun bir kısmını indirmek veya tamamını affetmek suretiyle iyiliği ve hayrı daha da artırmaktır. Nitekim yukarıdaki hadislerde bu güzel haslet övülmüş ve neticede böyle hayırhah ve cömert davranan kimseyi Allah Teâlâ'nın kıyamet gününde günahlarını affederek cennetine koyacağı müjdesi verilmiştir. İkinci hadis daha da önemli bir gerçeği ortaya koymaktadır ki, insanlara borç para verip onları sıkboğaz etmeyen, hatta ödeyemeyecek durumda olanların borcunu affeden, ama bundan başka hiçbir hayrı bulunmayan kimseyi Cenâb-ı Hakk'ın sadece bu güzel muamelesi ve "karz-ı hasen" anlayışı sebebiyle bağışlayıp cennete koyacağı müjdelenmiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz bütün bu tavsiyeleriyle huzurlu ve güvenli, fertleri birbirine her hususta yardımcı olan, kardeşlik temeli üzerine kurulu bir toplum oluşturmayı hedeflemiştir. Peygamberimiz, kıyamet gününde cereyan edecek hadiseleri olmuşçasına anlatarak bunların Cenâb-ı Hak tarafından kendisine bildirilen gerçekler olduğunu ve aynen vuku bulacağını haber vermiş olmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de de kıyamet gününde, cennet ve cehennemde karşılaşılacak gerçeklerin aynı şekilde haber verildiğini görürüz. Allah'ın elçisinin gelecek ile ilgili verdiği bilgiler, Allah Teâlâ'nın ona vahiy yoluyla bildirdiği hakîkatlerdir. Bizim bunlara inanmak zorunda olduğumuz en belirgin ve bilinen gerçeklerdendir. Çünkü Allah'ın resûlleri sözlerinde ve işlerinde doğruluk

önderleridir. Onlardan hakîkate aykırı bir söz ve davranış asla çıkmaz. Bu şekilde inanıp kabullenmek imanın gereklerindendir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İnsanlara karz-ı hasen olarak ödünç para vermek ve alış verişlerinde kolaylık sağlamak, en faziletli amellerden biridir.

2. Borçlu kimse borcunu ödeyemeyecek durumda ise, alacaklının onun borcundan indirim yaparak veya tamamen bağışlayarak hayır işlemesi, kıyamet gününde günahlarının affına ve cennete girmesine vesile teşkil eder.

3. Zenginlerin halk ile iç içe yaşaması ve onlara alış verişlerde kolaylık göstermesi bir fazilettir.

4. Dünyada yapılan her iyiliğin karşılığı kıyamet gününde misliyle veya daha fazlasıyla mükâfatlandırılır. Dünyada bir kimsenin sıkıntısını giderenin Allah da kıyamet günündeki sıkıntılarını giderir.

1277- وعَنْ جابرٍ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، اشْتَرى مِنْهُ بَعِيراً ، فَوَزَنَ لَهُ، فَأَرْجَحَ متفقٌ عليه .

1377. Câbir *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ondan bir deve satın almıştı. Devenin parasının tartılmasını ve üzerine bir miktar ilâve edilmesini emretti.

Buhârî, Büyû‘ 34, Hibe 23; Müslim, Müsâkât 109-115

Açıklamalar

İmam Nevevî'nin burada çok muhtasar olarak zikrettiği bu hadis, anılan kaynaklarda ve daha başka sahih kitaplarda farklı lafızlarla ve daha uzun metinler halinde yer alır. Buhârî, *Sahîh*'inin yaklaşık 20 ayrı yerinde çeşitli konulara delil getirmek maksadıyla bu rivayeti farklı şekillerde nakleder. Bazı hadis şârihleri, hadisenin bir gazvede geçtiğini söylerken, İbni Hacer, Zâtürrikâ Gazvesi'nde cereyan ettiğini belirtir. Buna göre Câbir, hastalanan devesinin Resûl-i Ekrem'in dürtmesiyle iyileşmesinden sonra, onu Efendimiz'in isteği üzerine kendisine satar; fakat Medine'ye kadar üzerine kendisinin binmesini de şart koşar. Hz. Peygamber onun bu şartını kabul eder ve Câbir Medine'ye kadar devesine biner. Bedelinin de Medine'de ödenmesi kararlaştırılır. Peygamberimiz, Medine'ye gelindiğinde devenin bedeli olarak kararlaştırılan miktarın daha fazlasıyla ödenmesini emreder. Sonra da satın aldığı bu deveyi Câbir'e bağışlar. Bu rivayetten hareketle İslâm hukukçuları borç öderken kararlaştırılan miktardan biraz fazla vermenin câiz olduğuna hükmederler. Bu hadisten, ihtiyaç içinde olan bir kimsenin malını satın alıp bedelini sahibine ödeyerek sonra aynı malı ona bağışlamanın bir iyilik ve fazilet olduğu da anlaşılır. Resûl-i Ekrem Efendimiz, yaptığı alış verişlerde ortaya koyduğu bu uygulamalarla ümmetin tüccarlarına, satıcı ve alıcı durumunda olanlara yol göstermiş ve örnek olmuştur. İslâm âlimleri bu örnek uygulamalardan hareketle ticârî muamelelerde nelerin câiz olup olmadığını tartışma ve bir neticeye ulaşma imkânını bulmuşlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Satıcının bir müddet daha binebilmek şartıyla hayvanını satması câizdir.
2. Borç ödeme ve hakları yerine getirme hususunda vekâlet câizdir.
3. Borç öderken kararlaştırılan miktarın üzerinde bir fazlalık vermek müstehaptır.
4. Malını satışa arzetmeyen birine satış teklif etmek câizdir.
5. Satın alınan bir malın bedelini ödedikten sonra, aynı malı tekrar sahibine bağışlamak bir hayır ve fazilettir.

1378- وعنْ أبي صَفْوَان سُوْيدِ بنِ قَيْس ، رضي اللَّه عنهُ ، قَالَ : جَلبْتُ أَنَا ومَخْرَمَةُ الْعبدِيُّ بَزًّا مِنْ هَجَر ، فَجاءَنَا النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَسَاومنَا بسراويلَ ، وَعِنْدِي وَزَّانٌ يزنُ بالأجْرِ ، فَقَالَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لِلْوَزَّانِ : « زِنْ وَأَرْجِحْ » رواهُ أبو داودَ ، والترمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1378. Ebû Safvân Süveyd İbni Kays *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben ve Mahreme el-Abdî, satmak üzere Hecer kasabasından bezden yapılmış elbise getirttik. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza geldi ve bizden iç çamaşırı almak istedi. Yanımda paraları tahsil eden bir muhasebecim vardı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona:

"Alacağın ücreti tart; bir miktar da ilâve et" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Büyû‘ 7; Tirmizî, Büyû‘ 66. Ayrıca bk. Nesâî, Büyû‘ 54; İbni Mâce, Libâs 12, Ticârât 34

Süveyd İbni Kays

Ebû Safvân veya Ebû Merhab künyesiyle anılan Süveyd, sahâbe-i kirâmdan olup ticaretle iştigal ederdi. Hz. Peygamber'le arasında geçen bu alış verişin Mekke-i Mükerreme'de cereyan ettiği nakledilir. Ancak Ebû Hüreyre, Peygamberimiz'in Medine çarşısından da iç çamaşırı satın aldığını bize anlatır. Hatta Efendimiz'in aldıklarını taşımak isteyince, Resûl-i Ekrem'in: "Bir şeyin sahibi onu taşımaya başkasından daha lâyıktır" diyerek eşyasını kendisinin taşımayı yeğlediğini nakleder. Süveyd, daha sonraları Kûfe'ye yerleşmiştir. Sünen sahipleri onun hadislerini nakletmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, çarşı ve pazara çıkarak satıcı ve alıcılarla görüşür, ihtiyacı olan şeyleri satın alırdı. Onun bu davranışı, bizzat hayatın içinde olma anlamına geldiği gibi, kendisine toplumun iktisâdî yapısını, ekonomik durumu, halkın alım gücünü müşahade etme imkânı da vermekteydi. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz'in anılan konularda pek çok hadislerinin olması bizi şaşırtmamalıdır. Gerek Mekke gerek Medine çarşısı ve pazarlarında başka ülkelerden getirilen ithal ürünler de bulunmaktaydı. Peygamberimiz'in bu mallardan alıp kullandığını birçok rivayetten öğrenmekteyiz. Hadiste adı geçen ve bizim iç çamaşırı diye tercüme ettiğimiz sirvâl, uzun don veya bir nevi pantolondur. Sirvâl, Arapça bir kelime olmadığı gibi pantolon da onlara mahsus bir giysi değildi. Bu sebeple Peygamber Efendimiz'in onu giyip giymediği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Satın aldığını

fakat giymediğini söyleyenler olmuşsa da, hem satın aldığını hem de giydiğini söyleyenler çoğunluktadır.

Esasen hadisin bu konuda zikredilmesinin sebebi, Peygamberimiz'in satın aldığı bir mal karşılığında istenilen bedelin az da olsa üstünde bir ödemede bulunmasıdır. Bu davranış, alış verişte bir iyilik ve fazilettir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in alış verişlerinde çok kere bunu uyguladığını görmekteyiz. Onun bu tavrı mü'minler için bir örnek teşkil etmektedir. O, bu davranışıyla çarşı pazardaki esnaf ve tüccarı dürüst davranmaya, alıcıları da satıcının hakkını gözetmeye ve ticaret mallarının piyasaya bol miktarda gelmesini sağlamaya teşvik etmiş olmaktadır. Ayrıca böylesi bir tavra muhatap olan kişinin, alıcıya karşı hilekârlık yapmayacağı ve kusurlu mal vermeyeceği umulur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Satıcı ve alıcı ticârî münasebetlerinde anlayış içinde hareket etmelidirler.
2. Piyasaya mal akışını sağlama açısından satıcıları koruyup kollamak gerekir.
3. Peygamber Efendimiz, çoğu kere aldığı mal karşılığında, kararlaştırılan fiatın üstünde bir miktar ödemiştir.

كتابُ العِلم

241- بابُ فضل العلم

İLİM BÖLÜMÜ

İLMİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Âyetler

وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا

1. "De ki: Ey Rabbim! İlmimi artır."

Tâhâ sûresi (20), 114

Cenâb-ı Hak, Peygamber Efendimiz'e ilmin dışında herhangi bir şeyi kendisine artırması için dua etmesini emretmemiştir. Çünkü ilim bitip tükenmeyen bir hazinedir. Sadece sahibine değil başka insanlara ve hatta bütün canlılara da fayda verir. Hak ile bâtılı ayırmanın en önemli vasıtası ilimdir. İlmin artması insana bir yük değil, tam aksine onu yücelten bir fazilettir. İnsanın ilmi ve bilgisi arttıkça tevâzuu da artar; kişi birtakım kuruntulardan kurtulur; gerçeği anlar ve iyi bir insan olmaya elinden geldiğince özen gösterir. İlmin zıddı olan cehâlet, bilgisizlik ise şiddetle kınanır.

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

2. "De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"

Zümer sûresi (39), 9

Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmede ilmi övmekte, kıymetini ve üstünlüğünü bize açıklamakta, cehâleti ise yermekte, onun bir noksanlık, bir eksiklik olduğunu haber vermektedir. Âlim kişi

Allah'a karşı itaatkâr olur; câhil isyankârdır. Bu ikisi birbirinin zıddı olup itaat fazilet, isyân ise düşüklük ve ahmaklıktır. Cehâletin her çeşidi dinimizde reddedilmiş ve kınanmıştır. Çünkü cehâletin her türünde küfür ve isyândan bir pay vardır. İslâm öncesi döneme Câhiliye denilmesinin sebebi, bütün toplumun şirke dalmış olması ve putlara tapınmaları idi.

Doğru bilgi ve ilim insanı şirkten arındırır ve Allah'a gerçek mânada kul olmaya yöneltir. Eğer böyle olmuyorsa, bu kişinin noksanlığına ve öğrendiği bilginin eksikliğine bağlanır. Bazılarının zannettiği gibi, câhil sadece okuma yazma bilmeyen değil, küfür ve inkârda sâbit kadem olandır. İlim ve bilgiden nasibi olmayan, mektep ve medrese görmemiş kimseler de ilim sahibi sayılmazlar. İslâm âlimleri bu âyeti delil göstererek, câhil bir erkeğin âlim bir hanımın dengi olmadığı için onunla evlenmesinin uygun olmayacağını belirtirler.

يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ

3. "Allah içinizden iman edenlerin ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltir."

Mücâdele sûresi (58), 11

Allah iman edenlerin ve imanlarının gereğini yerine getirenlerin derecelerini yükseltir. Onları dünyada başarı sahibi kılar, âhirette de cennetteki makamlarını yüceltir. İlim ile meşgul olan ve öğrendiklerinin gereğini yerine getiren âlimleri de üstün derecelere ve makamlara kavuşturur. Âyet-i kerîme ilmin ve âlimlerin fazileti konusunda açık delillerden biridir. Kur'ân-ı Kerîm'de gerek doğrudan gerekse muhtevâ ve mahiyet olarak ilmin fazileti ve âlimlerin üstünlüğü ile ilgili pek çok âyet vardır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in de ilimle ilgili yüzlerce hadisi bulunmaktadır. İslâm'ın ilme verdiği değer tartışma götürmeyecek kadar açık ve nettir. Bu hadislerden bir kısmını aşağıda okuma imkânı bulacağız. Ancak bunlar, tıpkı âyetlerde olduğu gibi bu kitapta yer verilen sadece birkaç örnekten ibarettir.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

4. "Allah'tan kulları içinde ancak ilim sahibi olanlar korkar."

Fâtır sûresi (35), 28

İlim sahibi olan kimseler Cenâb-ı Hakk'ı nasıl bilip tanımak gerekirse öylece bilirler. Böyle olanlar gönüllerinde ve kalplerinde Allah saygısını ve sevgisini sürekli hissederler. Çünkü bir şey hakkında saygı ve sevgi, onun hakkındaki bilgi ve o bilginin derecesiyle uyumlu olur. Bir mü'minin Allah hakkındaki ilmi ne kadar ileri derecede ve mükemmel olursa, Allah'a karşı saygısı da o kadar ileri ve mükemmel olur. Dolayısıyla bu seviyede bulunanlar peygamberin uyarmasından hakkıyla yararlanır, maddî ve manevî kirlerden kendilerini temizler ve kötülüklerin her çeşidinden korunurlar. Peygamber Efendimiz: *"Ben sizin Allah'tan en çok korkanınız ve en ileri takvâ sahibi olanınızım"* (Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Sıyâm 74) buyurur. Allah'tan korkan âlimlerin saygısı, korkusu ve sevgisi ne kadar yüksek olursa, ümidi de o oranda çok olur. Dolayısıyla, Allah'ın en çok değer verdiği kimseler de âlimler olmaktadır. Onlar sadece ilmin nazarî yanı ile değil, amelî ciheti ile de öndedirler. Bu sebeple "İlim rütbesi bütün rütbelerin üstündedir". Çünkü bilenler o bilgiyi hayatlarına uygularlar; başkalarının uygulamasına vesile olurlar ve böylece büyük hayır ve sevap kazanırlar.

Hadisler

1379- وعَنْ مُعاوِيةَ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال: قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « مَنْ يُرِدِ اللَّه بِهِ خيْراً يُفَقِّهْهُ في الدِّينِ » متفقٌ عليه.

1379. Muâviye *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah, hakkında hayır dilediği kimseye din hususunda büyük bir anlayış verir."

Buhârî, İlim 10, Humus 7, İ'tisâm 10; Müslim, İmâre 175, Zekât 98, 100. Ayrıca bk. Tirmizî, İlim 4; İbni Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

Bu hadis, yukarıda bir bölümüne işaret edilen kaynaklar dışındaki daha birçok sahih kitapta yer alır. Onu sadece Muâviye değil, İbni Abbâs, Ebû Hüreyre, Abdullah İbni Ömer ve Abdullah İbni Mes'ûd gibi hadis rivayetinde önde gelen sahâbîler de Peygamber Efendimiz'den, bazıları daha uzun metinler halinde olmak üzere naklederler. Buhârî'nin rivayetinde hadisin devamı şöyledir: *"Ben verici değil, sadece taksim ediciyim. Veren ise Azîz ve Celîl olan Allah'tır. Bu ümmet, kıyamet günü gelinceye kadar Allah'ın buyruğu üzere devam edip gidecektir. Kendilerine muhalefet edenler onlara bir zarar veremeyecektir."*

Hadiste geçen iki kelime özellikle dikkat çekicidir. Bunlardan birincisi **"hayır"** olup, ya bütün hayırları veya birçok hayrı kapsar. Cenâb-ı Hak kulları hakkında daima hayır ister; onlar hakkında şerri ve kötülüğü ise asla murad etmez; ancak halkeder, yaratır. Kula hayır ile şerri ayırdedecek akıl ve idraki de ihsan eder. Şerri ve kötülüğü aklı ve iradesiyle seçen kulun kendisidir. İkinci kelime de **"fıkıh"** tır. Bu kökten türemiş olan "fakîh" kelimesinin anlamı "derin anlayış sahibi" demektir. Çünkü fıkıh, bir şeyi iyice bilmek, hakkıyla bilmek, keskin anlayış ve kavrayış sahibi olmak anlamına gelmektedir. Fıkıh ilmine bu adın veriliş sebebi de, bu ilmin böyle bir anlayış ve kavrayış gerektirmesindendir. Bu ilimde mahâret sahibi olan kimseye de fakîh denilir. Fakat ilim ehlinde bulunması gereken anlayış ve kavrayış sadece fıkıh ilmiyle sınırlı değildir. Bütün ilimlerde buna ihtiyaç hissedilir. Onun için Peygamber Efendimiz'in bu hadislerini belli bir ilim alanına hasretmek doğru olmaz.

Din ilimleri başta olmak üzere, bütün ilim ve bilgi dallarında anlayış sahibi olanlar daha başarılı ve öncü vasfı taşıyan kimseler olurlar. İnsana bu anlayışı bahşeden Allah'tır. Hadisin devamında açıkça görüldüğü gibi, Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisine vahyolunan Kur'an'ı hiçbir ayırım yapmaksızın herkese tebliğ etti. Birilerine öğretip de başkalarından saklayıp gizlemedi. Herkes aynı bilgilere ve aynı tebliğe muhatap olduğu halde, onların içinden bazısı daha ileri seviyede anlayış ve kavrayış sahibi oldu ve toplumda seçkin bir mevkide bulunmaya hak kazandılar. Ashâb-ı kirâmın hepsi ilim ve anlayış açısından aynı seviyede değillerdi. Onlardan bir kısmı âyet ve hadislerin sadece görünen zâhirî mânalarını anlarken, bir kısmı da onların incelik ve derinliklerine nüfuz ederlerdi. Ashâbın durumu böyle olunca ümmetin diğer fertlerinin derecelerinin farklı olacağı öncelikle kabul edilir. İşte insanlara hak ve hakikati gösteren ve onları eğitip öğreten âlimler, bir toplum içinde Allah'ın kendileri hakkında hayır murad ettiği en üstün ve örnek kişilerdir. Çünkü onlar Allah'ın yeryüzündeki elçileri olan peygamberlerin Cenâb-ı Hak katından getirdikleri ilâhî gerçekleri insanlara öğretmeye devam eden "peygamber vârisleri"dir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah, kulları hakkında sadece hayrı ister ve onların bu yöndeki gayretlerine yardım eder.

2. İlim, hayrın en önemli ve en faziletlisidir.

3. İlim, bütün hayırları içinde toplar ve Cenâb-ı Hak ilim ehlinden razı olur.

1380– وعنْ ابنِ مسْعُودٍ ، رضي اللَّه عنْه ، قَال: قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « لا حَسَدَ إلاَّ في اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّه مَالاً فَسلَّطَهُ عَلى هلَكَتِهِ في الحَقِّ ، ورَجُلٌ آتاهُ اللَّه الحِكْمَةَ فهُوَ يَقْضِي بِهَا ، وَيُعَلِّمُهَا » مُتَّفَقٌ عَليهِ. والمرادُ بالحسدِ الْغِبْطَةُ ، وَهُوَ أنْ يتَمنَّى مِثْلَهُ .

1380. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yalnız şu iki kimseye gıbta edilir:

Allah'ın kendisine ihsân ettiği malı hak yolunda harcayıp tüketen kimse;

Allah'ın kendisine verdiği ilimle yerli yerince hükmeden ve onu başkalarına da öğreten kimse."

Buhârî, İlim 15, Zekât 5, Ahkâm 3, İ'tisâm 13, Tevhîd 45; Müslim, Müsâfirîn 268. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 24; İbni Mâce, Zühd 2

Açıklamalar

Hadisimizde geçen "hased" sözü gıbta anlamına geldiği için böyle tercüme ettik. Bu hadis daha önce 545, 572, 573 ve 999 numaralarla geçmiş ve oralarda yeterli açıklamalar yapılmıştı. İlimle olan ilgisi sebebiyle burada bir kere daha getirilmiştir. Çünkü hadiste geçen "hikmet" i âlimlerimiz Kur'an ve Sünnet olarak anlamışlar ve bunların ilmine sahip olmak şeklinde yorumlamışlardır. Zira herkesin bilmesi ve öğrenmesi farz olan bilgiler vardır. Bunlar, öncelikle Kur'an ve Sünnet'ten elde edilen ve mutlaka bilinmesi gereken temel ilmihal bilgileridir. Her müslüman ferdin bu iki temel kaynağın bütün bilgilerine sahip olması mümkün değildir. Ümmetin âlimleri bu bilgileri öğrenir, hayatlarına uygular ve başkalarına da öğretirler. Bildiklerini hayatlarına uygulamayanlar, onların doğruluğuna başkalarını inandıramaz ve etkili olamazlar. Bilgisini kendine saklayan ve başka insanlara öğretmeyenler ise Allah katında sorumlu olurlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kendilerine bir nimet verilen ve bu nimetin hakkını yerine getiren kimselere gıbta edilir.

2. Hak ve hayır yolunda kullanılan maddî zenginlik gıbtaya lâyıktır.

3. İlim sahibi olup gereğini hayatına uygulayan ve başkalarına öğreten kimselere de gıbta edilmesi câizdir.

4. Her nimetin şükrü, onun kendi cinsinden bir hayır ve fazilete sarfı ile yerine getirilir.

1381– وعَنْ أبي مُوسى ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : قَالَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَثَلُ مَا بعثَنِي اللَّه بِهِ مِنَ الهُدى والْعِلْمِ كَمَثَل غَيْثٍ أصاب أرْضاً ، فَكَانَتْ مِنْهَا طَائفَةٌ طَيِّبَةٌ قَبِلَتِ الماءَ فَأَنْبَتَتِ الْكَلأَ ، وَالْعُشْب الْكَثِيرَ ، وَكَانَ مِنْهَا أجَادِبُ أمسَكَتِ الماءَ ، فَنَفَعَ اللَّه بِهَا النَّاسَ، فَشَرِبُوا مِنْهَا وَسقَوْا وزَرَعُوا ، وأَصَاب طَائفَةً مِنْهَا أُخْرى إنَّمَا هِي قِيعانٌ ، لا تمْسِكُ مَاءً ، وتُنْبِتُ كَلأً ، فَذلكَ مثَلُ منْ فقُهَ في دِينِ اللَّهِ ، وَنَفَعهُ ما بَعَثَنِي اللَّه بِهِ فعلِمَ وَعلَّمَ، وَمَثَلُ منْ لَمْ يَرْفَعْ بِذلكَ رأساً ، وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللَّهِ الَّذي أُرْسِلْتُ بِهِ » متفقٌ عليه.

1381. Ebû Mûsâ el-Eş’arî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah’ın benimle göndermiş olduğu hidâyet ve ilim, yeryüzüne yağan bol yağmura benzer. Yağmurun yağdığı yerin bir bölümü verimli bir topraktır: Yağmur suyunu emer, bol çayır ve ot bitirir. Bir kısmı da suyu emmeyip üstünde tutan çorak bir yerdir. Allah burada biriken sudan insanları faydalandırır. Hem kendileri içer, hem de hayvanlarını sular ve ziraatlarını o su sayesinde yaparlar. Yağmurun yağdığı bir yer daha vardır ki, düz ve hiçbir bitki bitmeyen kaypak ve kaygan arazidir. Ne su tutar, ne de ot bitirir. İşte bu, Allah’ın dininde anlayışlı olan ve Allah’ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilim kendisine fayda veren, onu hem öğrenen hem öğreten kimse ile, buna başını kaldırıp kulak vermeyen, Allah’ın benimle gönderdiği hidâyeti kabul etmeyen kimsenin benzeridir."

Buhârî, İlim 20; Müslim, Fezâil 15

Açıklamalar

Cenâb-ı Hakk'ın Peygamber Efendimiz vasıtasıyla insanlığa gönderdiği hidayet ve ilim, kıyamet gününe kadar onlar için iki temel rehberdir. Hidayet, Kur'an'ın tavsiye ettiği ve gidilmesini istediği yolun adıdır. Bir başka deyişle en doğru yola, sırât-ı müstakîme ulaşmadır. Kur'an, müttekîler için bir yol göstericidir. Hayrın her çeşidi hidayet olarak adlandırılır. Bütün peygamberler insanlığın hidayet önderleridir. Kur'ân-ı Kerîm, bahsettiği bütün peygamberlerin bu yöndeki çağrılarını, davet prensiplerini ve eşşiz misallerini bize anlatır. Bunlardan alınacak pek çok dersler vardır. Çünkü insanların hidayete ulaşmasına yönelik plân ve projelerimizi bunların ışığında yapabiliriz.

İlim, Allah'ın insana verdiği anlayış ve seziş kabiliyetinin ürünüdür. Hak ile bâtılı ayırt edebilmenin en önemli vasıtalarından biri de ilimdir. Çünkü gerçek ilim, doğru bilgi, insanı hakka ve hakikate ulaştırır. Hidayet, ilmin önünü açar ve insanları hakikate yönelik çalışmalara yöneltir. Bundan dolayı ilimden daha önce zikredilmiştir. Hidayet ve ilim birbirinin tamamlayıcısıdır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz, kendisiyle gönderilen ilim ve hidayeti yeryüzüne yağan ve toprağa isabet eden bol yağmura benzetmiştir. Yağmurun kurumuş yeryüzü için ne büyük bir nimet olduğunu ve ona âdeta yeniden can verdiğini düşünürsek, hidayet ve ilmin de hak ve hakikatten uzaklaşmış, küfür ve cehâlet batağına saplanmış, kararmış kalpler için ne büyük bir rahmet ve aydınlatıcı bir nur olduğunu anlarız. Ancak toprağa isabet eden yağmur nasıl yeryüzünün her yerinde aynı sonucu doğurmazsa, insanlara tebliğ edilen ve öğretilen hidayet ve ilim de her insanda aynı şekilde netice vermez.

Topraklar gibi insanlar da birbirinden farklıdır. Kabiliyet ve kapasiteleri oranında istifade ederler. Burada dikkat etmemiz gereken en önemli şey, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hidayetle birlikte bir ilim getirdiği ve bunu öğrenmeye insanların teşvik edildiğidir. Bu ilim öncelikle Kur'an ve Sünnet'in bilgisidir. O halde hangi ilim ve bilgi alanında çalışırsak çalışalım, ilmimizin temeli bu iki kaynak olacaktır. Ancak Kur'an ve Sünnet'in bütün müsbet bilgileri öğrenmeye insanları teşvik ettiğini düşünürsek, her bilgi alanı bu teşvikin içine girmiş olur.

Hadis daha önce 164 numara ile geçmiş ve bu konular orada yeterince açıklanmıştı. Bu münasebetle anılan hadisin açıklamasına bir kere daha bakılabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hidayet ve ilim, Cenâb-ı Hakk'ın peygamberler vasıtasıyla insanlara ulaştırdığı en büyük iki nimettir.

2. İnsanlar da tıpkı topraklar gibi çeşit çeşittir. Her insanın kabiliyet ve kapasitesi farklıdır.

3. Ölü toprağı dirilten ve ona âdeta yeniden can veren yağmur gibi, hidayet ve ilim de insanların aklını, gönlünü ve ruhunu canlandırır, aydınlatır.

4. İlmi öğrenmeye niyet etmek, öğrenmek, öğrendiğini yaşamak ve başkalarına da öğretmek dinimizin önemle teşvik ettiği hayırlardandır.

1382– وعَنْ سَهْلِ بن سعدٍ ، رضي اللَّه عنْهُ ، أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ لِعَليَّ ، رضي اللَّه عنْهُ : « فو اللَّهِ لأنْ يهْدِيَ اللَّه بِكَ رجُلاً واحِداً خَيْرٌ لكَ من حُمْرِ النَّعم » متفقٌ عليهِ.

1382. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Ali *radıyallahu anh*'a şöyle dedi:

"Allah'a yemin ederim ki, Cenâb-ı Hakk'ın senin aracılığınla bir tek kişiyi hidayete kavuşturması, senin, en kıymetli dünya nimeti olan kırmızı develere sahip olmandan daha hayırlıdır."

Buhârî, Fezâilü'l-ashâb 9, Meğâzî 38; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 34

Açıklamalar

Hadisi daha önce uzun bir metin halinde 177 numara ile okumuştuk. 95 numara ile Ebû Hüreyre rivayeti olarak da bir bölümü geçmişti. Burada getirilen kısım, Peygamber Efendimiz'in, Hz.Ali'ye Hayber Gazvesi'nde düşmanla çatışmaya girmeden önce söylediklerinin sadece bir cümlesidir. Bir tek insanın hidayetine, doğru yolu bulmasına vesile olmak, dünya nimetlerinin en kıymetlisine, hatta tamamına sahip olmaktan daha faziletlidir. Çünkü bu dünyadaki her şey ve hatta dünyanın kendisi geçicidir. Oysa hidayet ve ilim kalıcı olup ecri ve mükâfatı bizi ebedî âlemde mutlu kılacaktır. İslâm'da savaşın gayesi, insanların hidayetine, hakkı ve gerçeği kabulüne engel olunmasını ortadan kaldırmaktır. Savaşı kâide ve kurallarına uygun olarak yapmak, cihadın İslâm'a bir davet olduğunu bilmek ve ona göre hareket etmek ancak ilimle mümkün olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanları Allah'ın dinine davet etmek, en faziletli amellerin başında gelir.

2. Bir tek kişinin hidayetine vesile olmak, dünya nimetlerinin en kıymetlilerine sahip olmaktan daha hayırlıdır.

3. Dine davet ancak ilimle mümkün olur.

1383- وعن عبدِ اللَّه بن عمرو بن العاص ، رضي اللَّه عنْهُما ، أَنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: «بلِّغُوا عَنِّي ولَوْ آيَةً ، وحَدِّثُوا عنْ بني إِسْرَائيل وَلا حَرجَ ، ومنْ كَذَب علَيَّ مُتعمِّداً فَلْيتَبَوَّأْ مَقْعَدهُ من النَّار » رواه البخاري .

1383. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Benim tarafımdan (tebliğ edilen Kur'an'dan) **bir âyet bile olsa insanlara ulaştırınız. İsrailoğulları**(nın ibretli kıssaları)**ndan da haber verebilirsiniz. Bunda bir sakınca yoktur. Kim bile bile bana yalan isnad ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın."**

Buhârî, Enbiyâ 50. Ayrıca bk. Tirmizî, İlm 13

Açıklamalar

Allah'ın elçileri olan peygamberlerin en başta gelen görevi dini tebliğ etmek, ilâhî hakikatlerin bütün insanlara ulaşmasını sağlamaktır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz dinin tebliğine büyük önem vermiş ve ümmete de bu konuda birtakım mükellefiyetler yüklemiştir. Bu tebliğin esasını Kur'an ve Sünnet'in teşkil ettiğinde şüphe yoktur. Herkes Kur'an ve Sünnet'i mükemmel şekilde bilemeyebilir; fakat bir tek âyet bile olsa başkalarına bunu ulaştırmak bir vazifeyi yerine getirmek demektir. Bazı hadis şârihleri, burada **âyet** kelimesinin lugat mânasının kastedildiğini belirterek, onun fayda veren her söz anlamına geldiğini söylemişlerdir. Yani dini tebliğ etmek maksadıyla söylenilen her faydalı söz bir âyet olarak anlaşılabilir. Bu konudaki Kur'an âyetleri ile Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hadislerinde yer alan emirlerden çıkarılan netice, İslâm'ı bilenlerin bilmeyenlere öğretmesinin vâcip olduğudur. Vâcip kavramını kullanmayan mezheplere göre ise farz-ı kifâyedir.

Kur'an'dan bir tek âyeti bilen kimse, o kadarını da bilmeyene nisbetle ilim sahibi sayılır. O halde bilen, bildiğini başka insanların istifadesine sunmak zorundadır. Peygamber Efendimiz bir çok kere konuşmalarını bitirdikten veya bir bilgiyi ashâba aktardıktan sonra: *"Bu sözlerimi, burada bulunanlarınız bulunmayanlara ulaştırsın"* (Buhârî, İlim 9, 10, 37, Hac 132, Meğâzî 51, Sayd 8, Edâhî 5, Fiten 8, Tevhîd 24; Müslim, Hac 446, Kasâme 29, 30; Ebû Dâvûd, Tatavvû‘ 10; Tirmizî, Hac 1; Nesâî, Hac 11; İbni Mâce, Mukaddime 18) buyururlardı. Sahâbîler bu emre uyarak, Efendimiz'den işittikleri sözleri, gördükleri davranışları, onun tasviplerini ve her türlü bilgiyi çok iyi muhafaza ederek hem diğer sahâbîlere hem de kendilerinden sonraki nesillere aktardılar. Kâdî Beyzâvî, bu hadiste âyetin tebliğinin zikredilip hadisin anılmayış sebebini açıklarken, Allah'ın korumasını tekeffül edip üstlendiği Kur'an'ın bir âyetini tebliğ etmek vâcip olunca, hadisi tebliğ etmenin öncelikle gerekli olacağını söyler.

İsrâiloğulları'nın ibretli kıssalarının anlatılmasına ruhsat verilmiştir. Buradaki emir sîgası "haber veriniz" anlamında ise de, bu emir vâcip değil mübah olduğu için biz "haber verebilirsiniz" diye tercüme ettik. Hadiste geçen: *"Bunda bir sakınca yoktur"* kısmı, emrin mübahlık ifade ettiğinin delili olmaktadır. İslâm'ın başlangıcında fitne ve fesada sebep

olabileceği endişesiyle İsrâiloğulları'nın haberlerinin nakledilmesi, kitaplarının okunması yasaklanmıştı. Sonraları İslâm'ın inanç esasları, şer'î hükümler tamamlanınca, bu sakıncalar ortadan kalkmış, onların haberlerinin nakli mübah kılınmıştır. Ancak bu nakillerin câizliği, ibret alınabilecek ve gerçek olan kıssalarla sınırlandırılmıştır. Yalan olduğu bilinen haberlerin ve uydurma kıssaların nakli ise kesinlikle yasaklanmıştır. Çünkü bunlar ilim ve bilgi olarak adlandırılamaz.

Yalan, doğruluğun zıddıdır; gerçeğin aksini haber vermektir. Yalan söyleyenin kasıtlı veya hata ile söylemiş olması arasında bir fark yoktur. Neticede söylenen söz yalandır. Ancak günah olan maksatlı olarak ve bile bile söylenen yalandır. Yalanın en çirkini Resûl-i Ekrem adına uydurulandır. Çünkü Peygamber Efendimiz'in sözleri herkesi bağlayıcıdır. Onun adına hadis uydurmanın gayesi ve hedefi, dinin bir aslını bozmak, dinden olmayan bir şeyi ona sokmak veya buna benzer sebepler olabilir. Bu uydurma faaliyeti mutlaka aleyhde değil, lehde bir gaye taşıyabilir. Birtakım câhiller, ibadetlere teşvik, Kur'an sûrelerinin fazileti, gece ve gündüz vakitlerinde kılınan nafile namazların fazileti, birtakım yasaklardan sakındırma gibi konularda hadis uydurulmasını câiz görmüşlerdir ki, bu en büyük günahlardan sayılır. Hiçbir şekilde ve hiçbir konuda hadis uydurmak câiz değildir. İslâm âlimleri bu tür anlayışları kesinlikle reddetmişlerdir. Hangi çeşit olursa olsun Peygamberimiz adına yalan söz uydurulması en büyük haramlardan biridir. Bu fiili işleyenin cezası, cehenneme girmektir. Çünkü böyle bir kimse şeriatı hafife almış, onun emirlerini ve yasaklarını yeterli görmemiş, Allah ve Resûlü adına dine ilavede bulunmuş sayılır. Peygamber Efendimiz adına bir söz uydurmanın âhiretteki cezasının cehennem olacağını haber veren hadis, aralarında aşere-i mübeşşerenin de yer aldığı 62 sahâbî tarafından rivayet edilmiş olup lafzî mütevâtirdir. Bu kadar çok sahâbînin birlikte rivayet ettikleri bir başka hadis bulunmamaktadır. Muhaddisler, hadisleri rivayet ederken gösterilen ihmalin, dikkatsizliğin ve ilgisizliğin sonucu ortaya çıkan birtakım hataların da bu hadisteki tehdide dahil olacağını söylerler. Bu sebeple İslâm âlimleri hadisin hem senedi hem de metni üzerinde hassasiyetle durmuş ve her iki alanda bir çok ilim dallarının ortaya çıkmasını sağlamışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm'ın tebliği en büyük hayır olup, her müslümanın üzerine gerekli bir görevdir.
2. İslâm dinini başkalarına tebliğ etmek ve dinin esaslarını öğretmek maksadıyla ilim öğrenmek farz-ı kifâyedir; bu görevi yerine getirenler bulunmazsa, bütün müslümanlar sorumlu olurlar.
3. Geçmiş ümmetlerin ibret alınacak cinsten ve gerçek olan kıssalarını anlatmakta bir sakınca yoktur.
4. İlmi yaymak esas olup, gizlemek câiz değildir.
5. Allah'ın dini hakkında yalan söylemek ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ağzından yalan uydurmak en büyük günahlardan biri olup, cezası cehennemdir.
6. Hadis naklinde son derece dikkatli olmak, ihmalkâr davranmamak ve hata yapmamak gerekir.

1384- وعنْ أبي هُريرةَ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قالَ : « .... ومَنْ سلَك طرِيقاً يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْماً ، سهَّلَ اللَّه لَهُ بِهِ طَرِيقاً إلى الجَنَّةِ » رواهُ مسلمٌ .

1384. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim ilim tahsil etmek için bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır."

Müslim, Zikr 39. Ayrıca bk. Buhârî, İlim 10; Ebû Dâvûd, İlim 1; Tirmizî, Kur'ân 10, İlim 19; İbni Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

İslâm dini, ilim öğrenmeyi, bilgi sahibi olmayı ve cehâleti ortadan kaldırmayı hedefler. Kur'ân-ı Kerîm'in "oku" emri ile başlaması ve bir bölümüne konunun başında işaret ettiğimiz pek çok âyet ile onlarca hadiste ilmin teşvik edilmesi özellikle ilk asırlarda âdeta bir ilim ordusunun teşekkülüne vesile oldu. Müslümanlar ilmi her şeyden önemli gördüler ve âlimleri toplumun önderleri kıldılar. İlim elde etmek ve Resûl-i Ekrem'in bir tek hadisini bizzat ondan duyan kimseden işitmek için uzun yolculuklar yapan ilim ehli kişiler oldu. Bu günün imkânları ile dahi dolaşılması kolayca göze alınamayacak genişlikteki İslâm coğrafyasının tamamını gezen ilim yolcularının sayısı binlerle ifade edilmektedir. Müslümanlar daha sonraki asırlarda, başta İslâmî ilimler olmak üzere bir çok ilim ve bilgi alanı geliştirdiler ve bunların bazılarının ilk kurucuları ve geliştiricileri oldular. Onları bu çalışmalara teşvik eden başta inançları ve bu inancın kaynağı olan Kur'an ve Sünnet idi. Zamanla bu azim ve gayretler ihmal edildi; müslümanlar da bu üstünlüklerini kaybettiler. Fakat onları yeniden üstün kılacak prensipler ve bunun temelini teşkil eden temiz kaynaklar, bütün saflığı ve berraklığı ile elimizdedir. İşte Kur'an ve Sünnet, bu dinamizmi her zaman canlı tutmanın yegane gücüdür. Bu yönde hareket edenlere Cenâb-ı Hak daima yardım eder ve onlara cennetin yolunu kolaylaştırır.

Bu hadis 247 numara ile daha uzun bir metin olarak da geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim öğrenmek en faziletli amellerden biridir.

2. Cennete girmenin yollarından biri, ilim öğrenmektir; çünkü ilim insana hakkı ve bâtılı birbirinden ayırdedebilme vasfı kazandırır.

1385- وَعَنهُ ، أيضاً ، رضي اللَّه عنه أنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « مَنْ دعا إلى هُدىً كَانَ لهُ مِنَ الأَجْرِ مِثلُ أُجورِ منْ تَبِعهُ لا يَنْقُصُ ذلكَ من أُجُورِهِم شَيْئاً » رواهُ مسلمٌ.

1385. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hidâyete davet eden kimseye, kendisine uyanların sevabı kadar sevap verilir. Bu onların sevaplarından da hiçbir şey azaltmaz."

Müslim, İlim 16. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 6; Tirmizî, İlim 15; İbni Mâce, Mukaddime 14

Açıklamalar

1381 numaralı hadisin açıklamasında hidayet kelimesinin anlamı üzerinde kısaca durulmuştu. Ayrıca, açıklamakta olduğumuz bu hadis, başkalarını sapıklığa (dalâlete) çağıran kimseye de günah verileceği ilâvesiyle 176 numara ile geçmişti. Hidayet tabirinin mahiyeti ile ilgili bazı bilgilere orada da yer verilmişti. **Hidâyete davetten** maksat, öncelikle insanları İslâm'a davet, müslüman olanı da sâlih ameller işlemeye davettir. İslâm'a davet ilim ve bilgi ile olduğu gibi, dinin gereklerini yerine getirmek, sâlih ameller işlemek de aynı şekilde ilim ve bilgi sahibi olmakla mümkündür. Müslüman olmak, dünyada bir insana nasip olabilecek en büyük nimettir. Kıymet ve fazilet açısından başka hiçbir şey müslüman olmakla kıyas edilemez. Bir insanın hidayetine vesile olmanın bütün dünya nimetlerine sahip olmaktan daha üstün olduğunu 1382 numaralı hadisten öğrenmiştik. Bir kimsenin vasıtasıyla müslüman olan kişi ne kadar hayır, iyilik ve fazilet işler, bunun karşılığında Allah katında ne kadar ecir ve sevap kazanırsa, onun müslüman olmasına vesile olana bu sevaplardan bir hisse verilir. Fakat kendisinin sevap ve ecrinden de hiçbir şey noksanlaşmaz. İslâm âlimleri, hidayete ve sâlih amellere, iyi ve güzel işlere davet hususunda en büyük ecir ve sevabın Kur'an'ın kendilerine **"es-sâbikûne'l-evvelûn"** dediği ilk müslümanlara, sonra bütün sahâbîlere ve onları takip edip **selef-i sâlihîn** diye anılan hayırlı nesillere ait olduğunu, daha sonra da onların yollarını takip eden herkesin bu ecir ve sevaptan hisselerini alacağını belirtirler. Böylece her müslüman kişi, işlediği hayır ve iyi işler karşılığında bu ve benzeri hadislerde anılan sevap ve ecirden nasibini almış olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanları hidayete, yani İslâm'ın yoluna davet etmek en büyük hayırdır.
2. Müslümanlara yönelik davet, dinin emirlerini yerine getirme yönündeki teşviklerdir.
3. Davetin temeli ve dinin gereğini yerine getirebilme imkânı ilim ve bilgi iledir.
4. Hidayetine vesile olunan kimsenin işlediği hayırların sevabından onun doğru yolu bulmasına vesile olana da bir pay verilir. Bu durum kişinin sevap ve ecrinden hiçbir şey eksiltmez.

1386– وعنْهُ قال : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا ماتَ ابْنُ آدَم انْقَطَع عَملُهُ إلاَّ مِنْ ثَلاثٍ : صَدقَةٍ جارية ، أوْ عِلمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ ، أوْ وَلدٍ صالحٍ يدْعُو لَهُ » رواهُ مسلمٌ .

1386. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanoğlu öldüğü zaman bütün amellerinin sevabı da sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat."

Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizî, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8

Açıklamalar

Ölüm, bu dünyada yaşanan geçici hayatın sona ermesi, varlığı kesin olan ebedî hayata geçişin başlangıcıdır. Ölümle hayat durduğu gibi, yapılan hayırlar da, günahlar da sona erer. Ancak ilâhî hikmetin bir sonucu olarak bazı işlerin sevabı, bazı işlerin günahı ölümden sonra da devam eder. 171 ve 172 numaralı hadislerin açıklamalarında bu hususa temas edilmişti.

Hadisimizde sevabı ölümden sonra da devam eden üç amelden bahsedilmektedir. Bunlardan biri **sadaka-i câriye** yani hayrı devam eden iyiliktir. Herkesin faydalandığı ve varlığı devam ettiği müddetçe sevabı da devam eden hayırlardır. Câmi ve mescidler, mektep

ve medreseler, yollar ve köprüler, çeşmeler ve sebiller, hanlar ve hamamlar, her çeşit hayır vakıfları bunun örneğidir. Bunları yapanların, yapımına katkı sağlayanların amel defteri kapanmaz ve sevabı sürekli olur.

Sevabı devamlı olan ikinci sâlih amel, **kendisinden insanların sürekli faydalandığı ilimdir.** İnsanın öğrendiği ilmi, elde ettiği bilgiyi başkalarına öğretmesi en büyük hayırlardan biridir. Bunun çeşitli yolları ve şekilleri vardır. Talebe yetiştirmek, kendi ilmini ve bilgisini onlara öğretmek en önemlisidir. Bunun yanında kitap yazmak ve yayınlamak, günümüzün modern imkânlarından faydalanarak disketlere aktarmak, kasete ve filme almak, onların muhafaza edildiği ilmî araştırma merkezleri kurmak, konferanslar ve seminerler vermek, kısaca ilmini ve bilgisini kendisinden sonraki nesillere bir şekilde aktarmak, kişinin amel defterinin kapanmamasına ve sevabının devamlı olmasına vesile teşkil eder. Tabiî ki bu ilim ve bilgilerin faydalı ve hayırlı olması önemli bir şarttır. Çünkü zararlı bilgiler zararlı insanlardan daha kalıcıdır. Zira insan ölür gider, fakat zararlı fikirler devam eder. Bunun da sahibi için sürekli bir vebal olacağı açıktır. Kişinin ölümünden sonra sevabını devamlı kılacak olan üçüncü amel, **arkasında kendisine dua edecek sâlih evlat bırakmaktır.** Sâlih evlatla kastedilen müslüman evlattır. Anne babaya düşen en önemli görev, çocuklarını iyi bir müslüman olarak yetiştirmektir. Böyle bir evlat, ölümlerinden sonra anne babasına kendisi dua ettiği gibi, başkalarının da dua etmesine vesile olan işler yapar.

Hadisi 951 numara ile de okumuştuk.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ölüm dünya hayatının sonu, ebedî olan ahiret hayatının da başlangıcıdır. Ölüm, kişinin dünyadaki amellerini ve sevabını da sona erdirir.

2. Bazı ameller vardır ki, sevabı öldükten sonra da devam eder. Bunlar, sadaka-i câriye, faydalanılan ilim ve anne babasına dua eden müslüman evlattır.

3. İlmi ve bilgiyi sadece öğrenmek değil, fakat aynı zamanda başkalarına öğretmek ve kendinden sonraki nesillere en iyi yollarla aktarmak gerekir.

1387– وعَنْهُ قَالَ : سمِعْتُ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « الدُّنْيَا ملْعُونَةٌ ، ملْعُونٌ ما فِيهَا، إلاَّ ذِكرَ اللَّه تَعَالى ، وما والاَهُ ، وعَالماً ، أوْ مُتعلِّماً » رواهُ الترمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ.

قولهُ « وَمَا وَالاهُ » أي : طاعةُ اللَّه .

1387. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dünya ve onun içinde olan şeyler değersizdir. Sadece Allah'ı zikretmek ve O'na yaklaştıran şeylerle, ilim öğreten âlim ve öğrenmek isteyen öğrenci bundan müstesnadır."

Tirmizî, Zühd 14. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 3

Açıklamalar

Hadiste değersiz anlamı verdiğimiz mel'un kelimesi, lânetlenmiş demektir. Lânet, tard etmek, uzaklaştırmak, kovmak ve sövmek gibi anlamlara gelir. **Dünyanın lânetlenmesi**, onun

değersiz ve kıymetsiz olduğunu ifade etmek içindir. Yoksa genel anlamda dünyanın lânetlenmesini yasaklayan bir çok hadis vardır. Sadece kişiyi Allah'tan uzaklaştıran şeylerin lânetlenmesi câizdir. Buna rağmen insanların pek çoğunun gayesi ve hedefi, bu geçici dünyanın yine kendisi gibi gelip geçici ve bitip tükenecek olan nimetlerine düşkünlük göstermek, dünyalık zenginlikler elde etmek ve şehvetinin esiri olmaktan öteye gidememektedir. Bir insanın gaye ve hedefini bunlarla sınırlı kılması, ulvî düşüncelerden ve insanlara faydalı olmaktan uzak durması doğru bir davranış olamaz. Çünkü dünyaya ve dünyalığa düşkünlük insanı Allah Teâlâ'dan ve O'na hakkıyla kulluktan uzaklaştırır.

Allah'ı zikir, yani daima O'nu anmak, kalbinde ve gönlünde bulundurmak, O'nun murakabesi altında olduğunu bilmek, kişiyi Cenâb-ı Hakk'a yaklaştıracak ibadet ve tâatleri yapmak iyi bir kul olmanın gereğidir. Bu niteliklere sahip bir mü'min aynı zamanda zâhid yani dünyaya ve dünyalığa esir olmamış iyi bir insandır. İşte bu özellikler değerli ve kıymetlidir.

Değerli ve kıymetli bir başka nitelik de, **ilim ve bilgi sahibi bir öğretici veya ilim öğrenmeye arzulu ve istekli bir öğrenici olmaktır.** İlmin ve bilginin üstünlüğü tartışılamaz. Dolayısıyla âlimler üstün vasıflı insanlardır. Çünkü onlar Allah'ı en iyi bilen, O'na gereken saygıyı gösteren, bilmeyenleri öğreten ve eğiten seçkin insanlardır. Bu özellikler en büyük hayır ve en üstün fazilettir. İlim yolundaki öğrenciler de aynı durumdadır; onlar da ileride âlim olacak ve insanlara fayda sağlayacak, İslâm'ın öğretim ve eğitimini devam ettirecek kimselerdir.

Hadis 479 numara ile "Zühd Bölümü"'nde de geçmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Genel anlamda dünyanın lânetlenmesi câiz değildir. Ancak kişiyi Allah'tan ve O'na kulluktan uzaklaştıran şeyler lânetlenmiştir.

2. Dünyaya aşırı düşkünlük ve ona bağlanıp kalmak dinimizde asla hoş karşılanmamıştır.

3. Allah'ı zikir ve kişiyi Cenâb-ı Hakk'a yaklaştıran ameller en kıymetli özelliklerdir.

4. İlmin üstünlüğü ve âlimlerin fazileti tartışılmayacak kadar önceliklidir.

5. İlim insanı Allah'a yaklaştırır ve kişinin değerini yükseltir; onu kınanmaktan ve küçük görülmekten kurtarır.

6. İlim öğretmek kadar öğrenmek de önemli ve faziletlidir.

1388- وَعَنْ أنسٍ ، رضي اللَّه عنْهُ قالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ، صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَن خرَجَ في طَلَبِ العِلمِ ، فهو في سَبيلِ اللَّهِ حتى يرجِعَ » رواهُ الترْمِذيُّ وقال : حديثٌ حَسنٌ .

1388. Enes *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İlim tahsil etmek için yolculuğa çıkan kimse, evine dönünceye kadar Allah yolundadır."

Tirmizî, İlim 2

Açıklamalar

İlmin bir nevi cihad olduğuna daha önce işaret edilmişti. Çünkü cihadın gayesi insanlara İslâm'ı duyurup ulaştırmaktır. Bunun en önemli vasıtası ilimdir. İlim tahsilinin ve bunun için yola çıkmanın faziletinden bahseden pek çok hadis vardır. Allah yolunda cihada çıkan kimseye evine dönünceye kadar her adım için sevap yazıldığı gibi, ilim tahsili için yola çıkana da evine ve yurduna dönünceye kadar aynı şekilde sevap yazılacağına ve bunun bir nevi Allah yolunda cihad sayılacağına bu hadis bir kere daha şahitlik etmektedir.

İslâm dini, müslümanları ilim ve hikmet nerede ise, onu bulup öğrenmeye ve bu uğurda hiçbir fedakârlıktan çekinmemeye teşvik eder. İlim tahsili için bitmez tükenmez yolculuklar yapan pek çok âlim vardır. Hadis ravilerine dair eserlerde tahsil uğrunda çok yolculuk yapanlar için "rahhâle" ve "cevvâle" gibi nitelemeler kullanılır. Bu iki tabirin anlamı, durmadan yolculuk yapan ve yeryüzünü dolaşan demektir. Bu kişilerin gayesi sadece ilim öğrenip öğretmekten ibaretti. Onların bir çoğu bu yolculuklar esnasında hayatlarını kaybetmiş ve doğup büyüdükleri diyarlardan çok uzaklarda gömülmüşlerdir.

Peygamber Efendimiz'in şu hadisi bu gerçeği âdeta taçlandırmaktadır: *"Bir kimse İslâm'ı ihyâ edip yaşatmak için ilim tahsil ederken ölürse, onunla peygamberler arasında sadece bir derece vardır"* (Dârimî, Mukaddime 32).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim öğrenmek, Allah yolunda cihadın bir çeşididir. İlim öğrenen kişiye Allah yolunda cihad edenin ecri gibi sevap verilir.
2. Allah yolunda cihad eden mücâhide karşı gösterilen sorumluluk, Allah rızası için ilim öğrenen kimseye de aynen gösterilir.

1389- وعَنْ أبي سَعيدٍ الخدْرِيِّ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، عَنْ رسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لَنْ يَشبَع مُؤمِنٌ مِنْ خَيْرٍ حتى يكون مُنْتَهَاهُ الجَنَّةَ » . رواهُ الترمذيُّ ، وقَالَ : حديثٌ حسنٌ .

1389. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'min, cennete girinceye kadar hiçbir hayıra doymaz."

Tirmizî, İlim 19

Açıklamalar

Kişiyi Allah'a yaklaştıran her şey hayır olarak adlandırılır. Her hayır, neticede o hayrı işleyen kimseyi cennete götürür. Bütün hayırları bilmek ilimle mümkün olduğu için, en üstün hayrın ilim olduğu kabul edilir. Çünkü ilim, itikadın sahih ve amellerin salih olmasını temin eder. Dolayısıyla herhangi bir hayrı bilinçli olarak işlemek daha da faziletlidir. Gerçek mânada kâmil mü'min hayır işlemekten bıkıp usanmaz; hayrını gün geçtikçe daha da artırır. Neticede işlediği hayırlar o mü'mini cennette en üstün derecelere kavuşturur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kişiyi Allah'a daha çok yaklaştıran her davranış, hayır ve iyiliktir.
2. Hayrın ve iyiliğin en üstünü ilim öğrenmek ve öğretmektir.

3. Sağlam iman ve makbul ameller ilimle bilinir ve hayata uygulanır.

1390- وعَنْ أبي أُمَامة ، رضي اللَّه عنْهُ ، أنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « فضْلُ الْعالِمِ على الْعابِدِ كَفَضْلي على أَدْنَاكُمْ » ثُمَّ قال : رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ اللَّه وملائِكَتَهُ وأَهْلَ السَّمواتِ والأرضِ حتَّى النَّمْلَةَ في جُحْرِهَا وحتى الحُوتَ لَيُصَلُّونَ عَلى مُعلِّمِي النَّاسِ الخَيْرْ» رواهُ الترمذي وقالَ : حَديثٌ حَسنٌ .

1390. Ebû Ümâme *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Âlimin âbide üstünlüğü, benim sizin en aşağı derecede olanınıza üstünlüğüm gibidir." Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Allah, melekleri, gök ve yer ehli, hatta yuvasındaki karınca ve balıklar bile insanlara hayrı öğretenlere dua ederler."

Tirmizî, İlim 19

Sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1391- وعَنْ أبي الدَّرْداءِ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قَال : سمِعْتُ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يقولُ: « منْ سلك طَرِيقاً يَبْتَغِي فِيهِ علْماً سهَّل اللَّه لَه طَرِيقاً إلى الجنةِ ، وَإنَّ الملائِكَةَ لَتَضَعُ أجْنِحَتَهَا لِطالب الْعِلْمِ رِضاً بِما يَصْنَعُ ، وَإنَّ العالِمِ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ منْ في السَّمَواتِ ومنْ في الأرْضِ حتَّى الحِيتانُ في الماءِ ، وفَضْلُ الْعَالِمِ على الْعابِدِ كَفَضْلِ الْقَمر عَلى سائر الْكَوَاكِبِ، وإنَّ الْعُلَماءَ وَرَثَةُ الأنْبِياءِ وإنَّ الأنْبِياءَ لَمْ يُورِّثُوا دِينَاراً وَلا دِرْهَماً وإنَّما ورَّثُوا الْعِلْمَ ، فَمنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحظٍّ وَافِرٍ » . رواهُ أبو داود والترمذيُّ .

1391. Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim:

"Bir kimse, ilim elde etmek arzusuyla bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır. Muhakkak melekler yaptığından hoşnut oldukları için ilim öğrenmek isteyen kimsenin üzerine kanatlarını gererler. Göklerde ve yerde bulunanlar, hatta suyun içindeki balıklar bile âlim kişiye Allah'tan mağfiret dilerler. Âlimin âbide karşı üstünlüğü, ayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Şüphesiz ki âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler altın ve gümüşü miras bırakmazlar; sadece ilmi miras bırakırlar. O mirası alan kimse, bol nasip ve kısmet almış olur."

Ebû Dâvûd, İlim 1; Tirmizî, İlim 19. Ayrıca bk. Buhârî, İlim 10; İbni Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

Ebû Ümâme rivayetinin baş tarafında, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e biri âbid diğeri âlim iki kişinin durumu ve derecelerinin sorulduğu belirtilir. Bunun üzerine Efendimiz soruya cevap olarak bu hadisi söyler. Alî el-Kârî, durumu sorulan iki kişinin o anda yaşamakta olan ve biri ibadette diğeri ilimde kemâl mertebesine ermiş iki kişi olabileceğini veya geçmişte yaşamış bu niteliklere sahip iki temsîlî kişi olabileceğini söyler. Âlimler ve âbidler, Allah katında üstün ve faziletli sayılan iki sınıftır. Âlim, öncelikle Allah'ın Kitab'ını ve Resûlü'nün Sünnet'ini öğrenen, bunların gereğini yerine getiren ve başka insanlara da öğreten kimsedir. Şu kadar var ki, ilim sadece bunlardan ibaret değildir. Dünya ve âhiret saâdetine yönelik her türlü bilgiye ilim denir. Âlimler, farz olan ibadetleri yerine getirdikten sonra kalan zamanlarını ilim öğrenmeye ve öğretmeye ayırırlar. Âbidler de üzerlerine farz olan bilgileri öğrendikten sonra, bunun dışında kalan vakitlerini Allah'a ibadetle geçirirler. Bu yönelişin her ikisi de Allah katında makbul ve faziletlidir. Ancak, her iki kâmil kişi birbirine müsâvî olmayıp, âlim olan âbid olandan daha üstündür. Çünkü ilim sahibi sürekli bir gayret içindedir ve sadece kendisine değil başkalarına da faydalı olmaktadır. İbâdet eden bir kişinin ameli de faziletli olmakla beraber, onun faydası kişinin kendisiyle sınırlıdır. Allah Teâlâ, çalışana mutlaka karşılığını verir; kendisinden isteyene ise dilerse verir. İlim öğrenmenin bizâtihi kendisi farzdır; farzın üzerine fazladan ibadet etmek ise nâfiledir. Farz bir amelin nâfile ibadetten daha üstün olduğu açıktır.

Peygamber Efendimiz'in **âlimin âbide üstünlüğünü**, kendisinin en aşağı derecede olan bir sahâbîye olan üstünlüğüyle kıyas etmesi, konuyu mübalağalı bir tarzda ortaya koyup, önemine dikkat çekmek içindir. "Benim sizin en faziletlinize olan üstünlüğüm gibidir" deseydi yine değişen bir şey olmazdı. Nitekim bir sonraki hadiste bu kıyası ay ile yıldızlar arasında yapmıştır. Ayın aydınlığı ve bu aydınlıktan yeryüzünün faydalanması yıldızlarla kıyas edilince çok üstündür. Yıldızın aydınlığı, sadece kendisini görmemizi sağlar; oysa ayın ışığı karanlık gecede dünyamızı da aydınlatır. Âbidin ibâdeti kendisi için şüphesiz faydalıdır; fakat âlimin ilmi başkalarına da fayda verir.

Âlim olanlara Allah'ın, meleklerin, gök ve yer ehli ile karınca ve balığın dua etmeleri, âlimin kıymetini, üstünlüğünü, Allah'ın rahmetinin ve ihsanının onlar için olduğunu ifade eder. Yaratılmışlar da her canlıya hayırları dokunan kimseler olmaları sebebiyle âlimler için Cenâb-ı Hakk'a yakarır ve dua ederler. **Gök ehlinden** maksat melekler olup âlimin üstünlüğünü ve kıymetini en iyi bilenler onlardır. **Yer ehlinden** sayılan insanlar da kendilerinin ıslahının âlimlerin ilmi sayesinde olduğunu bilirler. Karada yaşayan hayvanlardan özellikle karıncanın zikredilmesi, yuvasında en çok azık biriktiren hayvanın o olması; deniz hayvanlarından balığın zikredilmesi de onun diğer deniz hayvanlarına kıyasla çeşidinin çokluğu, insanlara fayda sağlaması ve bereketli oluşu sebebiyledir. Ayrıca âlimler insanlara hayrı ve iyiliği öğretirler. Yeryüzündeki her canlı kendi hayatiyetini, insanların onlara karşı merhametli davranışları sayesinde korur. İnsanlar da bu güzel hasletleri âlimlerden öğrenir ve onlar sayesinde elde ederler. Çünkü âlemin nizamı ve düzeni ilim ile sağlanabilir ve devamı mümkün olur. Hatta cemâdât denilen cansız varlıkların bile âlimlere dua etmesinin mümkün olduğunu söyleyenler olmuştur. Buna mâni bir durum da yoktur. Çünkü şu âyet-i kerîme bunun en belirgin delilidir: **"Yedi gök, yeryüzü ve bunların içinde bulunanlar, O'nu tesbih ederler. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur; ama siz onların tesbihlerini anlamazsınız"** [İsrâ sûresi(17), 44].

Âlimlerin nebîlerin vârisleri olması, peygamberlerin insanlara tebliğ ettikleri ilâhî kitapları hıfzedip korumaları, emirlerini ve yasaklarını öğrenip insanlara öğretmeleri sebebiyledir. Yani bu vârislik, ilim, ilmin gerektirdiği amel, insanın bunlar sayesinde ulaştığı kemâl ve mükemmel insan olma gayreti itibariyledir. Çünkü peygamberler bu özelliklerin

herbirine eksiksiz sahiptirler. Bu sebeple İslâm nazarında âlim denilince ilk akla gelen kimseler şeriat ilimleriyle meşgul olanlardır. Peygamberlerin miras bıraktığı ilmi öğrenenler, bol nasip ve kısmete nâil olurlar. Bu nasip ve kısmet önce ilim zenginliği, sonra da bu sayede ulaştıkları dünya nimetleridir. Onlar dünyalık bir mal biriktirmek arzusuyla ilim öğrenmeseler de Allah kendilerine bunu nasip eder; dünyalık nimetleri az bile olsa, ilimleri ve bilgileri gereği Allah'ın kendi hisselerine ayırdığına rıza gösterirler. Peygamberler geçici olan dünya malına karşı bir hırs ve sevgi beslemezler; ondan zarurî ihtiyaçlarına yetecek kadarını alır, yakınlarına dünya malından bir miras bırakmazlar. Şayet geride dünyalık mal bırakmışlarsa o bütün ümmete ait bir sadakadır. Nitekim Peygamber Efendimiz'in geride bıraktığı malları mirasçılarına değil ümmete kalmıştır. Şuayb *aleyhisselâm*'ın pek çok koyunu, Eyyûb ve İbrahim *aleyhimessselâm'* ın sahip oldukları dünyalık zenginlikler de mirasçılarına değil ümmetlerine kalmıştır. Diğer peygamberler için de durum aynıdır. Özellikle altın ve gümüşün zikredilişi, dünya malının en kıymetlilerinin ve insanların en çok düşkün olduklarının bunlar olması sebebiyledir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Âlim de âbid de Allah katında faziletlidir.
2. Âlim kimse âbid olandan daha faziletlidir. Çünkü ilim öğrenmek farz, farz ibadetleri yerine getirdikten sonra daha çok ibadet yapmak nafiledir.
3. Âlimin ilminin faydası bütün insanları, hatta bütün canlıları kapsayıcı bir özellik taşır; âbidin ibadetinin faydası ise kendisiyle sınırlıdır.
4. İbâdetlerin ve kulluğun sıhhati de ilme bağlı olduğu için, önce ilim sonra amel gelir. Çünkü bilmeyen herhangi bir işi de hakkıyla yerine getiremez.
5. Âlime ve ilim öğrenen talebeye, Allah, melekler, insanlar ve diğer canlıların her biri kendi lisanları ile dua ederler.
6. En büyük ve en üstün zenginlik ilim zenginliğidir. Çünkü ilim zenginliği insana hürmet ve saygı kazandırır. Mal mülk zenginliği ise çok kere düşman kazandırır.
7. İlmin üstünlüğü, bildiği ile amel etmekle, ahlâk ve edepte Resûl-i Ekrem'e uymakla ölçülür.
8. Âlimler peygamberlerin vârisleri olduğu için onlara saygısızlık, fâsık ve sapıkların yoludur.

1392- وعنِ ابن مسْعُودٍ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : سمِعْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : «نَضَّرَ اللَّه امْرءاً سمِع مِنا شَيْئاً ، فبَلَّغَهُ كما سَمِعَهُ فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أوْعى مِنْ سَامِعٍ » . رواهُ الترمذيُّ وقال : حديثٌ حَسنٌ صَحيحٌ .

1392. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bizden bir şey işitip, onu aynen işittiği gibi başkalarına ulaştıran kimsenin Allah yüzünü ağartsın. Kendisine bilgi ulaştırılan nice insan vardır ki, o bilgiyi, bizzat işiten kimseden daha iyi anlar ve korur."

Tirmizî, İlim 7. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İlim 10; İbni Mâce, Mukaddime 18; Menâsik 76

Açıklamalar

Bu hadis, gösterilen kaynaklarda çeşitli sahâbîler tarafından değişik lafızlarla rivayet edilmiştir. Fakat her bir rivayetin mahiyeti aynıdır. Peygamber Efendimiz'in sözlerini, sünnetini ve hadislerini işiten kimselerin ona herhangi bir ilave ve çıkarma yapmadan aynen işittikleri gibi rivayet etmeleri gerekir. Bunun Resûl-i Ekrem'in hayır duasını alacak kadar önemli bir iş olduğu bu rivayette açıkça görülmektedir. 1383 numaralı hadisin açıklamasında Peygamber Efendimiz'e yalan isnad etmenin ne kadar ağır bir suç, büyük bir günah ve kişiyi cehenneme sokacak bir haram olduğuna işaret edilmişti. İslâm âlimleri, hadisleri iyice ezberleyip büyük bir hassasiyetle korumayan, onları yanlış rivayet edenlerin de Peygamberimiz'in bu tehdidine muhatap olacağını ifade ederler. Çünkü sünnet ve hadisler Kur'an'dan sonra dinimizin ikinci temel kaynağını teşkil eder. Bu sebeple sahâbîler Resûl-i Ekrem'in sünnet ve hadislerini korumaya ve aynen ondan işittikleri ve gördükleri gibi sonraki nesillere aktarmaya büyük bir özen göstermişler ve bu hassasiyeti sonrakilerin de göstermeleri gerektiği yönünde toplumu eğitmişlerdir. Böylelikle sünnetin ve hadislerin nesilden nesile en sahih şekilde aktarılması sağlanmış, tahrif ve uydurmalardan korunması mümkün olmuştur. Bu korumanın sadece ezberleme yoluyla olduğu söylenemez; yazı da korumanın önemli unsurlarından birini teşkil eder. Peygamberimiz'in ilmi yazı ile kaydetmeyi tavsiye ettiğini de biliyoruz. Bu sebeple Efendimiz'in zaman-ı saâdetlerinden başlamak üzere ilmin yazı ile zabtı ve korunması, İslâm dünyasında çok erken dönemlerde tedvin ve tasnif faaliyetlerinin başlamasına vesile oldu. Böylece hâfızalarda ve kalblerde korunan hadisler ve diğer bilgiler yazı ile de tesbit edildi.

İlmi hıfzedip korumanın bir başka anlamı da o ilmin gereği ile amel edip, onu hayata geçirmek ve uygulama alanına koymaktır. Yani bir ilim sadece öğrenilip bilinmek için değil, yaşamak ve hayat tarzı haline getirilmek için elde edilir. Kur'an ve Sünnet'teki hatta beşerî ilimlerdeki emirlerin, yasakların, ibretli kıssaların anlatılmasının ve tarihin bilinmesinin sebebi budur. Tecrübî ilimler dediğimiz deneye dayalı bilim alanları için de aynı ölçüleri uygulamak mümkündür. İyi ve güzel olan bir şey her zaman ve zeminde aynı özelliği korur; kötü ve çirkin olarak kabul edilenler için de aynı kural geçerlidir. Meselâ edepli olmak Âdem *aleyhisselâm* zamanında da iyi idi, günümüzde de iyidir; bunun aksini iddia etmek akılla bağdaşmaz. Ahlâksızlığın her türü dünya kurulalıdan beri kötü ve çirkin kabul edilir, günümüzde de durum aynıdır.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Resûl-i Ekrem Efendimiz'e mâledilen bütün sahih hadisler aynen onun ağzından çıkan lafızlarla mı rivayet edilmiş ve bize ulaşmıştır? Böyle bir iddiaya "evet" demek mümkün değildir. Bu konuda çok ciddî gayretler de gösterilmiş olsa, bu lafızların tamamının Peygamber Efendimiz'in aynen ağzından çıkan kelimeler olduğu söylenemez. Ancak, şartları yerine getirilmek suretiyle mâna ile rivayetin câiz olduğunda bütün âlimler görüşbirliği içindedir.

Hadisimizde ortaya konulan bir başka gerçek, **ilmi öğrenen ve hıfzeden kimsenin onu sadece kendisine saklamasının câiz olmadığı,** tam aksine başkalarına tebliğ edip ulaştırma göreviyle de sorumlu olduğudur. Başlangıçtan beri açıkladığımız gibi, tebliğ edenin görevi bilgiyi işittiği ve öğrendiği şekilde aynen başka insanlara ulaştırmaktır. Kendisine ilim ve bilgi ulaşan kimsenin daha iyi koruyan, daha iyi anlayan ve o bilgilerden daha iyi hüküm çıkaran biri olması mümkündür. Onun için bundan sonra gelecek olan hadiste görüleceği gibi ilmi gizlemek değil, yaymak esastır. İlmi yukarıda açıklanan yollarla hıfzedip korumak, başkalarına ulaştırıp tebliğ etmek faziletli bir iş olduğu gibi, onu anlamaya ve kavramaya çalışmak, hükümler çıkarmak ve hayata uygulamak da üstün bir niteliktir. Bu sebeple ilme hizmetin her çeşidi bir fazilettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, kendisinin hadislerini işitip güzelce hıfzeden ve koruyan, işittiği gibi başkalarına nakledenleri övmüş ve onlara hayır dua etmiştir.

2. İlmi nakletmek bir emanettir; emaneti hakkıyla yerine getirmek gerekir.

3. İlmi gizlemek ve kendisinden başkasına öğretip aktarmamak câiz değildir.

4. Kendisine ilim tebliğ edilen bir kişi, onu kendisine ulaştıran kişiden daha iyi anlayıp değerlendirebilir.

5. İlmi hıfzedip korumak, ezberlemek, yazmak ve hayata uygulamak şeklinde olur.

1393- وعن أبي هُريرَةَ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ سُئِل عنْ عِلمٍ فَكَتَمَهُ ، أُلجِم يَومَ القِيامةِ بِلِجامٍ مِنْ نَارٍ » . رواهُ أبو داود والترمذي ، وقال : حديثٌ حسنٌ .

1393. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimseye bildiği bir konu sorulduğunda cevap vermezse, kıyamet gününde ağzına ateşten bir gem vurulur."

Tirmizî, İlim 3. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İlim 9; İbni Mâce, Mukaddime 24

Açıklamalar

İlim bölümünün başlangıcından beri ifade etmeye çalıştığımız gibi ilmi başkalarından esirgeyip saklamak değil, açıklamak ve yaymak, daha çok insana ulaşmasını sağlamak esastır. Çünkü âlimin vazifesi bilmeyenlere öğretmek, insanları hakka davet etmek, ilminden başkalarını faydalandırmak ve bütün insanların hidayete kavuşması, böylece dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşması için çaba harcamaktır. Burada, bir kimsenin bildiği halde cevap vermeyerek başkalarından esirgediğinden bahsedilen ve kıyamet gününde de kişinin ağzına gem vurulmasına sebep olan ilmin, herkes için bilinip öğrenilmesi zarûrî sayılan bilgiler olduğu kabul edilir. Bu bilgiler, genel anlamda ilmihal bilgileri diye anılan, itikadımızın, ibâdetlerimizin ve yaşadığımız hayatla ilgili diğer muamele ve ilişkilerimizin Allah katında makbul olması için ne yapmamız, nasıl hareket etmemiz gerektiğini öğreten bilgilerdir. Çünkü esirgenmesi câiz olmayan ve herkes için lüzumlu olan ilim budur. Kâfire İslâm'ı anlatmak, müslümana ibadetleri öğretmek, nelerin helâl nelerin haram olduğunu bilmek, bilmeyenin sorması halinde bunları cevaplandırmak zorunlu olup bu yöndeki bilgileri başkalarından esirgemek câiz olmaz. Gizlenilmemesi gereken bilgi gizlenir, insanlardan esirgenirse, ilmin yüksek gaye ve hedeflerinden uzaklaşılmış olur. Bunları gizleyen kimsenin ağzına kıyâmet gününde bir gem vurulur ve o, ilmi gizlemenin cezasını böylece çeker. Ağza gem vurulmasının sebebi, ilmin yayılmasına onun engel olması sebebiyledir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim ehli olan kimsenin bilgisini gizlemesi câiz değildir.

2. Din âlimlerinin ilmi tebliğ edip başkalarına öğretmeleri şattır.

3. Zarûrî dinî bilgileri başkalarından esirgeyip saklamak büyük günahlardan sayıldığı için âhiretteki cezası da ağırdır.

1394- وعنه قال : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ تَعلَّمَ عِلماً مِما يُبتَغَى بِهِ وَجْهُ اللَّهِ عز وَجَلَّ لا يَتعلَّمُهُ إلا ليصِيبَ بِهِ عرضاً مِنَ الدُّنْيا لَمْ يجِدْ عَرْفَ الجنَّةِ يوْم القِيامةِ » يعني : ريحها ، رواه أبو داود بإسناد صحيح .

1394. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim kendisinde Allah'ın rızası aranan bir ilmi sadece dünyalığa sahip olmak için öğrenirse, o kimse kıyamet gününde cennetin kokusunu bile duyamaz."

Ebû Dâvûd, İlim 12. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 23

Açıklamalar

Umûmî mânada dinî ilimler dediğimiz Kur'an ve Sünnet ilimleri, Allah rızası için öğrenilen ve öğretilen ve bir bölümü farz-ı ayn, bir bölümü de farz-ı kifâye hükmünde olan ilimlerdir. Bu ilimler, mal, mülk, mevki ve makam elde etmek için öğrenilmez. Ancak bunları öğrenen insanlar bu vesile ile dünyalık mala, mülke, birtakım makam ve mevkilere yükselebilirler. Bunda herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü bu ilimleri öğrenen kişinin gayesi bunlara ulaşmak değil Allah'ın rızâsına nail olmaktır. Mal ve mülk sahibi olup bunları Allah yolunda sarfetmek, ulaştığı mevki ve makamda insanlara hizmet etmek de Allah rızâsını elde etmenin bir yolu olabilir.

Dünyevî ilimler denilen ve yukarıda anılanlar dışındaki bilgi alanlarını kapsayan ilimleri öğrenmek de müslümanlar için farz-ı kifâye kabul edilir. Şu kadar var ki, dünyaya yönelik ilimler ve insanın bir meslek kazanmasını sağlayacak bilgiler, dünya malı kazanmak, mevki ve makam sahibi olmak maksadıyla da öğrenilebilir. Aynı zamanda bunlar elinin emeğiyle geçinmenin ve başkalarına muhtaç olmamanın, toplumu inanan insanların yönetmesinin, idârî mevkilerde müslümanların bulunmasının vasıtası ve vesilesi olduğu için bir ibadet niyetiyle yapılır. Kısacası müslüman, faydalı olan her ilim ve bilgiyi elde etmeye özen gösterir; zararlı olan şeylerden ise uzak durur. Dikkat edilmesi gereken en önemli husus, dini, dünyanın ve dünyalık elde etmenin vasıtası kılmamaktır. Hasan el-Basrî, ip üzerinde oynayan bir cambazı gördüğünde: "Bu şahsın yaptığı iş bizim ilim erbabı arkadaşlarımızın bir kısmının yaptığından daha iyidir; çünkü o dünyalıkla dünyalık kazanıp yiyor; bizimkiler din ile dünyalık kazanıp yiyorlar" demiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur'an ve Sünnet ilimleri sadece Allah rızası için öğrenilir.

2. İlim öğrenmede ihlas ve samimi niyet her şeyden önce gelir.

3. Allah rızası için öğrenilen bir ilim vesilesiyle dünyalık bir mala, mevki ve makama kavuşmak haram veya yasak değildir. Bu durum kişinin ihlasına da zarar vermez.

4. Her ilim dalında insan yetiştirmek müslümanlar üzerine bir vecîbedir.

1395- وعنْ عبدِ اللَّه بن عمرو بن العاص رضي اللَّه عَنهُما قال: سمِعتُ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقول: « إنَّ اللَّه لا يقْبِض العِلْم انْتِزَاعاً ينْتزِعُهُ مِنَ النَّاسِ ، ولكِنْ يقْبِضُ العِلْمَ بِقَبْضِ العُلَماءِ حتَّى إذا لمْ يُبْقِ عالماً ، اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤوساً جُهَّالاً فَسئِلُوا ، فأفْتَوْا بغَيْرِ علمٍ ، فَضَلُّوا وأَضَلُّوا » متفقٌ عليه.

1395. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellemi* şöyle buyururken işittim:

"Allah Teâlâ ilmi insanların hafızalarından silip unutturmak suretiyle değil, fakat âlimleri öldürüp ortadan kaldırmak suretiyle alır. Neticede ortada hiçbir âlim bırakmaz. İnsanlar bir kısım cahilleri kendilerine lider edinirler. Onlara birtakım meseleler sorulur; onlar da bilmedikleri halde fetva verirler. Neticede hem kendileri sapıklığa düşer, hem de insanları saptırırlar."

Buhârî, İlim 34; Müslim, İlim 13. Ayrıca bk. Buhârî, İ'tisâm 7; Tirmizî, İlim 5; İbni Mâce, Mukaddime 8

Açıklamalar

Hadisimizde kastedilen ilmin Kur'an ve Sünnet ilmi olduğu açıktır. Hadisin mahiyet ve muhtevası bunu gayet sarih bir şekilde ortaya koymaktadır. Hadis şârihleri, ilmin yok olması, âlimlerin ortadan kalkması ve bilgisizliğin yayılıp câhillerin toplumların başına lider olması âhir zamanda, kıyamete yakın dönemde olacaktır derler. Buna karşılık Kâdî İyâz: "Bu hal ve vaziyet, kesinlikle doğruyu haber veren Resûl-i Ekrem Efendimiz'in söylediği gibi zamanımızda ortaya çıkmıştır" demektedir. Bedreddîn el-Aynî, o kadar çok ulemâ, fukahâ ve büyük muhaddislerin bulunduğu bir zamanda yaşayan Kâdî İyâz'ın böyle söylemesine şaşar. Çünkü kendi zamanında İslâm diyarları önceki asırlara kıyasla fakih ve muhaddislerden mahrum durumdadır; birtakım câhiller de fetvâ makamındadır. O, bütün bunları söz konusu ederek ne diyeceğini bilemediğini söyler. Onlara gıbta eden, görüş ve düşüncelerini günümüze aktarmaktan bile âciz olan bizlerin bu günkü halimize ne diyeceğimizi de biz düşünmeliyiz. Gerçekten günümüzde dînî ilimler alanı, o dönemlerle kıyas edilemeyecek derecede bir adam kıtlığı (kaht-ı ricâl) içindedir. Bu gün, ortaya çıkan bir çok yeni meselenin çaresi ve çözümü, geçmişte gerçekleşmiş benzer birtakım meselelere kıyas edilerek halledilmeye çalışılmaktadır. İlme yeni katkılar sağlayan ve günlük problemlere çareler üretebilen insanların sayısı sadece ülkemizde değil, İslâm dünyasında bile neredeyse parmakla sayılacak kadar azalmıştır. Özellikle aklına estiği gibi fetvâ verenler, dînî ve ilmî kaygı taşımayanlar da çoğalmıştır. Ancak, bütün bu olup bitenler bizleri ümitsizliğe değil, dînî gayrete ve ilim seferberliğine sevketmelidir. Türkiye, yüzlerce İmam-Hatip Lisesi, Kur'an Kursu ve onlarca İlahiyât Fakültesi ile diğer İslâm ülkeleri arasında çok seçkin bir yere sahiptir. Bu yönelişler ve samimi gayretler elbette bir gün meyvelerini verecektir.

Kur'an, Sünnet ve icmâ gibi şer'î bir asla dayanmayan şahsî ve indî görüşler İslâm adına ictihad ve fetvâ olarak takdim edilemez. Şer'î açıdan itibar edilen **kıyas** İslâm nazarında muteber ve geçerli bir yoldur. İslâm hukukunun dört aslından dördüncüsüdür. Kur'ân-ı Kerîm'in şu âyeti bunun delilidir: **"Ey görmek ve anlamak gücüne sahip olanlar! Olan olaylardan ibret alınız; (görülmeyen olayları görülenlere kıyas ediniz")** [Haşr sûresi (59), 2]. Kur'an, Sünnet ve icmâa dayanan rey yani isabetli görüşler ise ictihad sayılır ve

İslâm nazarında makbul olan, övülen rey budur. Hiçbir ilmî vukûfa dayanmayan kıyas ve ictihadlar ise kötü karşılanır ve makbul sayılmaz. **"Hiçbir surette bilmediğin şeyi söyleme"** [İsrâ sûresi (16), 37] âyeti bu çeşit kıyas ve ictihadlar yapmanın câiz olmadığına delâlet eder. Böyle yapanlar hem kendileri dalâlete düşerler hem de insanları dalâlete, sapıklığa sevketmiş olurlar. Günümüzde özellikle sözlü ve yazılı basındaki, din âlimi olma vasfı taşımayan, buna rağmen din adına hükümler verenlerin birtakım görüş ve düşünceleri bu açıdan son derece ibret vericidir**.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim hafızalardan silinmek suretiyle değil, âlimlerin ortadan kalkmasıyla yok olacaktır.
2. Âlimler, yeryüzündeki insanların en emin olanları, hayır ve faziletin timsalleridir.
3. Âlimleri faziletli kılan, sahip oldukları ilimdir.
4. Müslüman toplumların görevi, ilme ve âlime değer vermek ve ulemânın sayısının artması için gayret etmektir.
5. İlimsiz ve bilgisiz olarak din konusunda konuşmaktan ve fikir beyan etmekten son derece sakınmak gerekir.
6. Âlim olmayan kişilerin toplumların başına geçip onları yönlendirmesi sapıklığa yol açar.
7. Kıyas ve ictihad dinin iki önemli unsuru olup, ehil olmayanlara bırakılamaz.

كتابُ حمد الله تعالى وشكره

242- بابُ فضل الحمد والشكر

HAMD VE ŞÜKRÜN FAZİLETİ

Âyetler

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُواْ لِي وَلاَ تَكْفُرُونِ [152]

1. “Siz beni anın ki, ben de sizi anayım. Bana şükredin; nankörlük etmeyin.” Bakara sûresi (2), 152

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ [7]

2. “Eğer şükrederseniz, nimetlerimi muhakkak artırırım.”

İbrâhim sûresi (14), 7

Kulun Rabbine karşı ilk ve en önemli vazifesi, O’nun güzel adını dilinden düşürmemek ve lutfettiği sayısız nimetlerden dolayı O’na şükretmektir. Allah Teâlâ yukarıdaki âyet-i kerîmelerde insana işte bu vazifesini hatırlatmakta ve siz beni gerektiği şekilde anıp zikedin ki, ben de sizi bana yakışan şekilde anayım, buyurmaktadır.

İnsan Allah’ı üç şekilde zikreder:

Diliyle, O’nun güzel isimlerini anarak, verdiği her şeye hamdederek, Kur’ân-ı Kerîm’ini okuyarak ve O’na dua ederek zikreder.

Kalbiyle, O’nun varlığını gösteren delilleri düşünüp içindeki şüpheleri atarak, kâinâtın sırlarını anlamaya gayret ederek, Allah’ın her emir ve yasağının hikmetini kabul edip O’na boyun eğerek zikreder.

Bedeniyle, organlarının her birini Allah'ın buyrukları doğrultusunda yerli yerinde kullanarak zikretmiş olur. O zaman Allah Teâlâ da nimetlerine karşı nankörlük etmeyen, kendisini unutmayan bu şükredici kuluna merhamet eder, ona olan nimetlerini daha fazla artırır, dualarını kabul eder, onu sıkıntılardan kurtarır.

Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyetinde Allah Teâlâ kurtuluşa ermek için kendisini zikretmemiz gerektiğini hatırlatmakta [Cum'a sûresi (62), 10], ayakta olsun, otururken olsun, yanımız üzerine yatarken olsun kendisini bol bol zikretmemizi istemekte [Nisâ sûresi (4), 103]; mallarımızın, çocuklarımızın, ticaret ve alış verişlerimizin bizi Allah'ı zikretmekten alıkoymaması gerektiğini bildirmektedir [Münâfikûn sûresi (63), 9; Nûr sûresi (24), 37].

Allah'ı zikretmekle ilgili pek çok buyruğunu okuyacağımız Peygamber Efendimiz de (bk. 1411-1467 numaralı hadisler) Allah'ı anıp zikreden kimsenin diri, O'nu zikretmeyenin ölü sayılacağını söylemektedir (Buhârî, Daavât 66; Müslim, Zikir 12).

İkinci âyet-i kerîmede Allah Teâlâ, verdiği nimetler sebebiyle kullarının kendisine şükretmesini istemektedir. Nimeti verene şükür, bir kadir ve kıymet bilme işidir. Gördüğü iyilikler karşısında sessiz kalmak, en azından teşekkür etmemek ise nankörlüktür. Âyetin devamında **"Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azâbım çok şiddetlidir"** buyurulmak suretiyle kıymet bilmemenin kabalığı, çirkinliği ve cezalandırmayı gerektiren bir davranış olduğu ortaya konmaktadır. Aşağıda okuyacağımız hadisler, kulun Rabbine hamdetmesinin Cenâb-ı Hakk'ı pek memnun ettiğini ve bu sebeple kuluna daha fazla iyilik ve ikramda bulunduğunu göstermektedir. Âyetteki şükredene nimetlerin artırılması vaadi hem dünya hem de âhiret hayatını kapsamaktadır. Saymakla tükenmeyen iyilikleri sebebiyle Allah'a şükreden bir kimse, elde ettiği nimetlerin daha fazlasına mutlaka kavuşacaktır. İnsan, kendisine sayısız nimetler lutfeden Rabbine şükretmekle kalmamalı, iyiliğini gördüğü insanlara da teşekkür etmelidir. Resûl-i Ekrem Efendimiz Allah'a şükürle insana teşekkür arasındaki yakın ilgiyi şöyle ifade buyurmuştur: *"İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a şükretmiş olmaz"* (Ebû Dâvûd, Edeb 11; Tirmizî, Birr 31).

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَم يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُن لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلَّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا

3. "Allah'a hamdolsun, de!"
İsrâ sûresi (17), 111

دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلاَمٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ [10]

4. "Onların duaları, *bütün hamdü senâlar âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur,* diye son bulur."

Yûnus sûresi (10), 10

Bu iki âyet-i kerîmede, insanın Cenâb-ı Hakk'a olan hamdü senâ görevi hatırlatılmaktadır. Allah Teâlâ'ya duyulan saygıyı ve minneti **hamd** sözü kadar güzel ifade eden bir başka kelime yoktur. **el-Hamdü lillâh** diyerek, her türlü yüceltmenin Allah'a mahsus ve hamdin sadece O'nun hakkı olduğunu söyleyen bir kimse, Rabbi'ni derin bir hürmetle anmış olur. Şurası unutulmamalıdır ki, Allah'a şükretmenin ilk şartı, O'na hamdetmektir. Allah'a hamdetmeyen bir kimse, O'na şükretmemiş sayılır.

İnsan bir işe başlarken olduğu kadar, bitirirken de Cenâb-ı Hakk'ı en güzel isim ve vasıflarıyla anıp yâdetmeli, lutuflarından dolayı O'na hamdetmelidir. Yukarıdaki âyetlerin

sonuncusunda, cennette nice nimetlere kavuşmuş olan bahtiyar kimselerin, bu nimetlerden faydalandıktan sonra Cenâb-ı Hakk'a şükranlarını,**"Bütün hamdü senâlar âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur"** diye sunacakları belirtilmektedir. Demekki insanoğlunun görevi Allah Teâlâ'ya her yerde ve her zaman hamdini sunmaktır. Zira O, ebediyyen hamd edilecek yegâne Rab'dır. Yüce Kitâb'ına **el-Hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn** diye başlaması da, bizi sonsuz kudretiyle idaresi altında tutup dilediği şekilde yöneten Rabbimiz'e her fırsatta **el-Hamdü lillâh** diyerek bağlılığımızı ve en üstün saygımızı sunmamız gerektiğini göstermektedir.

Hamdin Allah'a mahsus olduğunu ve her şeyin O'nu hamdettiğini gösteren birçok âyet bulunmaktadır. Bunlardan birkaçını hatırlayalım:

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur" [En'âm sûresi (6), 1].

"Hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur" [Câsiye sûresi (45), 36].

"Gök gürültüsü, Allah'ı hamd ile tesbih eder. Melekler de O'nu heybetinden dolayı tesbih ederler" [Ra'd sûresi (13), 13].

Hadisler

1396- وعن أبي هُرَيْرة ، رضي اللَّه عنْهُ ، أَنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أُتِيَ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ بِقَدَحَيْن مِن خَمْر ولَبن ، فنظَرَ إِلَيْهِما فأَخذَ اللَّبنَ ، فَقَالَ جبريلُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الحمْدُ للَّهِ الَّذي هَداكَ للفِطْرةِ لوْ أخَذْتَ الخَمْرَ غَوتْ أُمَّتُكَ » رواه مسلم .

1396. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e İsrâ gecesinde, birinde şarap, diğerinde süt bulunan iki bardak getirildi. Bardaklara şöyle bir baktıktan sonra süt bardağını aldı.

Bunun üzerine Cebrâil:

"Seni, insanın yaratılış gayesine uygun olana yönlendiren Allah'a hamdolsun. Şayet içki dolu bardağı alsaydın, ümmetin sapıklığa düşerdi" dedi.

Müslim, Îmân 272 , Eşribe 92. Ayrıca bk. Buhârî, Tefsîru sûre (17), 3, Eşribe 1, 12; Nesâî, Eşribe 41

Açıklamalar

Peygamber *aleyhisselâm*'a süt ve şarap sunulması olayı İsrâ gecesi Beytü'l-makdis'te mi, yoksa mi'rac esnasında mı oldu? Bazı rivayetlerde bu olayın Beytü'l-makdis'e (Îliyâ'ya: Buhârî, Eşribe 1; Müslim, Eşribe 92) götürüldüğünde geçtiği, rivayetlerin çoğunda ise mi'rac esnasında vuku bulduğu ifade edilmektedir. Resûl-i Ekrem'in Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ ile görüştüğünü belirttikten sonra kendisine şarap ve süt sunulması olayını anlatması, sonra beş vakit namazın farz kılındığını ifade buyurması bu olayın mi'rac esnasında meydana geldiğini göstermektedir.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bu ilâhî lutfa nâil olduğu tarihte içki henüz yasaklanmadığı halde onun içkiyi değil de sütü alıp içmesi, Cebrâil *aleyhisselâm*’ın yorumladığı gibi, Allah’ın Resûlü’nün **fıtratı** yani iyi, doğru ve insanın yaratılıştan sahip olduğu özelliklere uygun olanı tercih ettiğini göstermektedir. Şüphesiz süt temiz ve hoş bir gıdadır. Şarap ise, **ümmü’l-habâis** diye de anıldığı üzere, her türlü kötülüğün kaynağıdır. **Şarap** kelimesi, insanı sarhoş edip baştan çıkaran içkilerin genel adıdır.

Mü’minlere cennette şarap sunulacağına bakarak, bundan şarabın zararlı bir şey olmadığı sonucunu çıkarmak isteyenler bulunabilir. Şüphesiz cennet şarabı ile dünya şarabı arasında, isim benzerliği dışında hiç bir ilgi yoktur. Zira dünya şarabı insanı sarhoş edip ona her fenalığı yaptırdığı halde, cennet şarabının insanı sarhoş etme ve onu rezilliğe sevketme özelliği yoktur.

Bu olayın meleklerin huzurunda cereyan etmesine bakarak, Allah Teâlâ’nın bu seçkin kullarına, Resûl-i Ekrem’inin doğruyu seçen, kötü ve zararlı şeylerden uzak duran faziletli bir insan olduğunu göstermek istediği söylenebilir.

Cebrâil *aleyhisselâm* Resûl-i Ekrem Efendimiz’e *“Şayet içki dolu bardağı alsaydın, ümmetin sapıklığa düşerdi”* demekle şunu anlatmaktadır: Ey Muhammed! Sen temizlik ve saflık bakımından insanın yaratılış gayesine uygun olan sütü değil de içkiyi tercih etseydin, ümmetin de senin yolundan giderek içkiyi tabii görüp benimseyecekti. İçkiyi tabii görüp benimseyenler ise sapıklığa düşerler. Zira *“İçki bütün kötülüklerin anasıdır.”* Peygamber *aleyhisselâm* İslâmiyet’ten önce de ağzına içki koymamıştı. İçki içenlerin perişan halini görerek içkiden nefret etmişti. Yaratılıştan taşıdığı bu güzel haslet sebebiyle de mi’racda kendisine süt ve içki ikram edilince sütü tercih etmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Güzel bir iş yapan veya kötü bir işten kurtulan kimse, kendisine iyi işi nasip ettiği ve kötü bir sonuçtan koruduğu için Allah Teâlâ’ya hamdetmelidir.
2. İnsan yeni bir nimete kavuşunca, o nimeti lutfeden Allah’a hamd ü senâ etmeli, şükrünü sunmalıdır.
3. İçki kötülüklerin anasıdır. İnsanı azdıran ve ona her fenalığı yaptıran bu belâdan uzak durmalıdır.

1397– وعنْهُ عنْ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « كُلُّ أمْرٍ ذِي بال لا يُبْدأُ فيه بـ : الحمد للَّه فَهُوَ أقْطُع » حديثٌ حسَنٌ ، رواهُ أبو داود وغيرُهُ .

1397. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah’a hamdederek başlanmayan her önemli iş bereketsiz olur.”

Ebû Dâvûd, Edeb 18. Ayrıca bk. İbni Mâce, Nikâh 19

Açıklamalar

Cenâb-ı Hakk’ın bütün insanlığı doğru yola iletmek üzere gönderdiği Kur’ân-ı Kerîm’in **el-Hamdü lillâhi Rabbi’l-âlemîn** diye başlaması, her işin başının Allah’a hamd olduğunu

göstermektedir. İnsan dünyaya çırılçıplak geldiğini, daha sonra "bu benim" diye sahip çıktığı her şeyin kendisine Allah tarafından verildiğini unutmamalıdır. Kendisine bir şey verene teşekkür etmek insanî bir görev ve bir terbiye meselesi olduğuna göre, bunca nimeti verene her fırsatta hamdini ve şükrânını sunmak bir kulluk görevi ve İslâmî terbiyenin gereğidir.

Hadîs-i şerîfin *Sünen-i Ebû Dâvûd'*daki rivayeti, **el-Hamdü lillâh diye başlamayan her konuşma bereketsizdir** şeklindedir. Bunun için olmalıdır ki İmam Şâfiî, bir kimsenin konuşmasına ve yapmak istediği işlere Allah'a hamdü senâ ve Resûlullah'a salât ü selâm ile başlamasının pek yerinde bir davranış olduğunu söylemiştir. İslâm âlimleri de duaya önce Allah'a hamdü senâ, ardından Peygamber *aleyhisselâm*'a salât ü selâm ile başlanmasının, sonunda da yine hamd ve salât ile bitirilmesinin uygun olacağı konusunda fikir birliği etmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1.Yapılan her iyi ve değerli işe Allah'a hamdederek başlamalıdır.

2. Önemli bir konuşma yapılacağı zaman da önce besmele çekmeli, sonra Allah'a hamdetmelidir.

3. Dinin çirkin görüp yasakladığı bir işe kesinlikle besmele ve hamd ü senâ ile başlamamalıdır.

1398- وعَن أبي مُوسى الأشعريِّ رضي اللَّه عنْهُ ، أنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إذا ماتَ ولَدُ العبْدِ قال اللَّه تعالى لملائِكَتِهِ : قَبضْتُمْ ولَدَ عبْدِي ؟ فيقولُون : نَعمْ ، فَيقولُ : قبضتُم ثَمَرةَ فُؤَادِهِ ؟ فيقولون : نَعَمْ ، فيقولُ : فَمَاذَا قال عَبْدِي ؟ فيقولون : حِمدكَ واسْتَرْجَعَ ، فَيقُولُ اللَّه تعالى : ابْنُوا لِعَبْدِي بيْتاً في الجنَّةِ ، وسَمُّوهُ بَيْتَ الحمْدِ » رواهُ الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1398. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kulun çocuğu vefat ettiği zaman Allah Teâlâ meleklerine:

- "Kulumun çocuğunu elinden aldınız öyle mi?" diye sorar. Onlar da:

- Evet, diye cevap verirler. Allah Teâlâ:

- "Kulumun gönül meyvesini mi kopardınız?" diye sorar. Melekler:

- Evet, diye cevap verirler. Allah Teâlâ tekrar:

- "O zaman kulum ne dedi?" diye sorar. Melekler:

- Sana hamdetti ve *"innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn:* *Biz Allah'tan geldik, Allah'a döneceğiz"* **dedi, diye cevap verirler.**

O zaman Allah Teâlâ şöyle buyurur:

- "Kulum için cennette bir köşk yapın ve ona hamd köşkü adını verin."
Tirmizî, Cenâiz 36

Açıklamalar

Başa gelen sıkıntılara katlanan, üzücü olaylar karşısında isyan etmeyen, Allah Teâlâ'nın emrine teslim olup O'na boyun eğen kulun bu uysal davranışı Cenâb-ı Hakk'ı memnun eder. Mü'min bir kulun Allah'ın emrine boyun eğişi, hadisimizde temsilî bir şekilde anlatılmıştır. Buna göre Allah Teâlâ, Azrâil *aleyhisselâm*'a, kulunun başına gelen sıkıntının büyüklüğünü anlatmak ister gibi, Ahmed İbni Hanbel'in *Müsned*'indeki (IV, 415) rivayete göre, "Ey ölüm meleği!" diye hitap ederek, "Kulumun çocuğunun rûhunu kabzettin öyle mi?" diye sorar. Ondan olumlu cevap aldıktan sonra, yavrusunu kaybeden kulunun acısını dile getirmek ve onun çektiği ıstırabı meleklerine de bildirmek arzusuyla, "Kulumun gözünün nurunu, gönlünün meyvesini elinden mi aldın?" diye tekrar sorar.

Gönlü kırık kulunun hâlini meleklerden daha iyi bildiği halde, bu dayanılması zor olay karşısında onun nasıl bir tahammül gösterdiğine meleklerinin dikkatini çekmek maksadıyla "Bu duruma kulum ne dedi?" diye sorar. Onlar da bu mü'min insanın sabrını, yiğitliğini, Rabbine teslimiyetini dile getirirler; onun **innâ lillâh ve innâ ileyhi râci'ûn** dediğini, yani kimimiz bir müddet önce, kimimiz bir müddet sonra, ama netice itibariyle hepimiz mutlaka Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna varacağız, dediğini anlatırlar.

Kulunun sıkıntılar karşısındaki sabrını takdir eden Cenâb-ı Mevlâ, onun ıstırablı zamanında bile Rabbine hamdetmeyi unutmadığına dikkat çekmek ve böylece büyük bir mükâfatı hakettiğini göstermek üzere, kuluma bu hamdü senâsına karşılık cennette bir köşk hazırlayınız ve bu köşke, onun davranışına uygun bir ad vererek, **Hamd Köşkü** deyiniz, buyurur.

Bu hadis 924 numara ile daha önce geçti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir derde uğrayan kimse, Allah'ın verdiği bu sıkıntıya katlanmalı ve sabrının mükâfâtını O'ndan beklemelidir.
2. İnsan dilini hamdetmeye alıştırmalı, karşılaştığı acı tatlı her şeyden dolayı Allah'a hamdetmelidir.
3. Çocuğunu kaybeden veya benzeri bir sıkıntıyla karşılaşan mü'-min, feryâdü figan etmeyip başa gelene sabretmeli ve kendisine bunu uygun gördüğü için Allah'a hamdetmelidir.
4. Başa gelen dert ve sıkıntı ne kadar büyük olursa, sabredip Allah'a hamd edildiği takdirde, onun mükâfatı da o kadar büyük olur.

1399- وعنْ أنَسَ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ اللَّه لَيرضي عنِ العبْدِ يَأْكُلَ الأكْلَةَ فَيحْمَدُهُ عليْها ، وَيَشْرب الشَّرْبَةَ فَيحْمَدُهُ عَلَيْها » رواهُ مسلم .

1399. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ, kulunun bir şey yedikten sonra hamdetmesinden, bir şey içtikten sonra hamdetmesinden hoşnut olur."

Müslim, Zikir 89. Ayrıca bk. Tirmizî, Et'ime 18

Açıklamalar

İnsanoğlu saymakla bitiremeyeceği kadar çok ve o nisbette de büyük nimetlere sahiptir. Bu nimetlerin değerini bilmek, onları kendisine karşılıksız vereni hatırlamak insanın kulluk görevidir. Hayatını devam ettirmek için yediği ve içtiği nimetler, sahip olduğu sayısız lutuflardan sadece ikisidir. Bu nimetleri kendisine veren Cenâb-ı Mevlâ, ondan son derece kolay ve külfetsiz bir görev beklemektedir. Yediği ve içtiği nimetlere şükür ve hamd görevi.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ'nın hamde lâyık olduğunu ve O'na hamdetmenin insanın vazifeleri arasında bulunduğunu gösteren pek çok âyet vardır. Bunlardan bir kısmını konumuzun seyri içinde gördük. Görmediklerimizden bir kısmı da şunlardır:

"Andolsun ki, onlara: 'Gökten su indirip onunla ölümünün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir?' diye sorsan, mutlaka, 'Allah' derler. De ki: (Öyleyse) hamd de Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu (söyledikleri üzerinde) düşünmezler" [Ankebût sûresi (29), 63].

Allah'a hamdetmek, kul için aynı zamanda büyük bir şereftir. Zira Cenâb-ı Hakk'ın en mâsum mahlûku olan meleklerin işi gücü Allah'a hamdetmekten ibarettir.

"Melekleri görürsün ki, Rablerine hamd ile tesbih ederek Arş'ın etrafını kuşatmışlardır" [Zümer sûresi (39), 75].

"Arş'ı yüklenen ve bir de onun çevresinde bulunanlar (melekler), Rablerini hamd ile tesbih ederler" [Mü'min sûresi (40), 7].

Melekler bir şey yiyip içmedikleri halde, Allah Teâlâ'ya, sadece kâinatın Rabbi olduğu için böylesine hamd ile tesbih ediyorlar. O'nun bunca nimetinden faydalanan insanların acaba nasıl hamdetmesi gerekir!

Bu hadîs-i şerîf 142 ve 437 numara ile daha önce ilgili bahislerde geçti ve oralarda, insanın Allah'a hamd ve şükür vazifesi hakkında kısa ve öz bilgi verildi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kulun en önemli görevi Allah'ın rızâsını kazanmaktır. Cenâb-ı Hak kulunun bir şey yiyip içtikten sonra Rabbine hamd etmesinden hoşnut olduğuna göre, insan bu son derece kolay görevini ihmal etmemelidir.
2. Nimetinin kadrini bilen kulundan Allah Teâlâ'nın hoşnut olması, O'nun kuluna karşı şefkat ve merhametinin büyüklüğünü göstermektedir.

كتابُ الصلاة على رسول الله صلى الله عليه وسلم

243- باب فضل الصلاة على رسول الله صلى الله عليه وسلم

RESÛLULLAH'A SALÂT Ü SELÂM GETİRMEK

Âyet:

نَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا [56]

"Allah ve melekleri Peygamber'e çok salavât getirirler. Ey mü'minler! Siz de ona çokça salât ve selâm getirin."

Ahzâb sûresi (33), 56

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şânını yücelten âyet-i kerîmelerden biri de budur. Hem Allah'ın hem de meleklerin Resûlullah Efendimiz'e salavât getirmeleri, onun Allah katındaki değerini ortaya koymaktadır. Allah'ın, Peygamber-i Zîşân'a salavât getirmesi, ona merhamet etmesi, şan ve şerefini yüceltmesidir. Meleklerin Resûlullah'a salavât getirmesi de, aynı şekilde onun kadir ve kıymetini anıp, yüce mertebelere erişmesi için Allah'a niyazda bulunmaları demektir.

Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmede, kendisinin ve meleklerin Resûl-i Ekrem'ine salavât getirdiklerini hatırlattıktan sonra, kullarına hitaben, ona bizim gibi siz de salâtü selâm getirin, saygıların en yücesiyle onu yâdedin, buyurmaktadır. Aşağıdaki hadîs-i şerîflerde Resûlullah'a nasıl salâtü selâm getirileceği açıklanacaktır.

Hadisler

1400- وعنْ عبد اللَّه بن عمرو بن العاص ، رضي اللَّه عنْهُمَا أنَّهُ سمِع رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « من صلَّى عليَّ صلاَةً ، صلَّى اللَّه علَيْهِ بِهَا عشْراً » رواهُ مسلم .

1400. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlediğini söylemiştir:

"Kim bana bir defa salâtü selâm getirirse, bu sebeple Allah Teâlâ da ona on misli merhamet eder."

Müslim, Salât 70. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 26; Tirmizî, Vitir 21; Nesâî, Ezân 37, Sehv, 55

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, bu hadîs-i şerîfte kendisine salâtü selâm getirmemizi istemektedir. Daha doğrusu, konumuzun başındaki âyet-i kerîmede görüldüğü üzere, ona salâtü selâm getirmemizi Allah Teâlâ emretmektedir. Peygamber'e salâtü selâm'ın çeşitli şekilleri olup bunlardan bir kısmı 1407-1410 numaralı hadislerde görülecektir.

İslâm âlimleri salât kelimesine, salât edene göre farklı mânalar vermişlerdir. Şöyle ki, bir kimseye **Allah'ın salât etmesi**, ona rahmet etmesi, sevap vermesi demektir; **meleklerin** bir kimseye **salât etmesi** ise, ona istiğfâr etmeleri, yani günahının bağışlanmasını niyâz etmeleri demektir (Tirmizî, Vitir 21).

Hadisin bazı rivayetlerinde, Hz. Peygamber'e bir salât getirene, Cenâb-ı Hakk'ın on defa merhamet edeceği müjdesine ilâveten, *o kimsenin on günahının bağışlanacağı, mânevî mertebesinin on derece daha yükseltileceği* de haber verilmektedir (Nesâî, Sehv 55).

Ashâb-ı kirâm'dan Ebû Talha el-Ensârî'nin anlattığına göre, bir gün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* mütebessim bir çehreyle ashâb-ı kirâmın yanına geldi ve Cebrâil *aleyhisselâm*'ın kendisine şu müjdeyi getirdiğini haber verdi:

"Muhammed! Ümmetinden biri sana bir salât getirdiğinde benim onun günahlarının bağışlanması için on defa istiğfâr etmem, o kimsenin sana bir selâm getirmesi halinde de benim ona on selâm vermem seni sevindirmez mi?" (Nesâî, Sehv 55).

Hz. Peygamber'e salâtü selâm getirmek hem Allah'ın rahmetini hem de meleklerin dua ve istiğfârını kazanmaya vesile olduğuna göre, bu imkânı ve fırsatı iyi değerlendirmek gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'e salâtü selâm getirmek, Allah'ın rahmetini ve rızâsını kazanmaya vesiledir.
2. Bu sebeple her fırsatta Resûl-i Ekrem Efendimiz'e salâtü selâm getirilmelidir.

1401- وعن ابن مسْعُودٍ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « أَوْلَى النَّاسِ بِي يوْمَ الْقِيامةِ أَكْثَرُهُم عَليَّ صلاةً » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

1401. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kıyâmet gününde insanların bana en yakın olanları, bana en çok salât ü selâm getirenleridir."
Tirmizî, Vitir 21

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'e çokça salâtü selâm getirebilmek için onu çok sevmek gerekir. Zira insan sevdiğini dilinden düşürmez; onu her fırsatta anar. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i anıp yâdetmenin özel bir usûlü vardır. O da, güzelim adı zikredilince, "Allahümme salli alâ Muhammed" veya "Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed" yahut "sallallahu aleyhi ve sellem" demektir.

Resûlullah Efendimiz'in dindeki ve Allah katındaki yerini ve önemini gerektiği şekilde kavrayamayanlar, ben Allah'ı daha çok seviyor ve her fırsatta O'nu anıyorum; ayrıca Hz. Peygamber'i anmaya ne gerek var? diye düşünebilirler. İnsanın en fazla sevip sayması gereken şüphesiz Allah Teâlâ'dır. Ona beslenecek muhabbeti ve hürmeti bir başka muhabbet ve hürmetle kıyaslamak elbette mümkün değildir. Bununla beraber Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem'ine beslenecek sevgi ve saygının önemini Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatmaktadır:

"Ey Resûlüm! İnsanlara de ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı bağışlasın" [Âl-i İmrân sûresi (3), 31].

Allah katında böylesine üstün yeri olan bir Peygamber, elbette sevilmeye, sayılmaya ve her fırsatta anılmaya lâyık bir kimsedir.

Konumuzun başındaki âyet-i kerîmede gördüğümüz üzere ona salât ü selâm getirmemizi Allah Teâlâ istemektedir. Şu hale göre Peygamber *aleyhisselâm*'a salât ü selâm getirmek farzdır. Acaba ona ne kadar zamanda bir salât ü selâm getirilirse bu görev ifa edilmiş olur? **Âlimler, bir müslümanın ömründe en az bir defa salât ü selâm getirmesinin farz olduğunu kabul etmişlerdir.** Bazı âlimler, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in **adının her anılışında**, onu anan ve güzel adını duyan herkesin salât ü selâm getirmesinin farz olduğunu belirtmişlerdir. Bazı âlimler ise, **bir mecliste bir çok defa anılsa bile, ona bir defa salât ü selâm getirmenin yeterli olacağını** söylemişlerdir. Adının her anılışında salât ü selâm

getirmek en uygun davranıştır. Büyük fakîh ve muhaddis **Tahâvî** de (ö. 321/933) bu görüştedir.

Şöhretli hadis âlimi İbni Hibbân, bu hadisi değerlendirirken, Hz. Peygamber'e en fazla salât ü selâm getirenlerin, meslekleri icabı ehl-i hadîs olduğunu söylemekte, kıyâmet gününde Resûlullah'ın sevgisini ve şefâatini herkesten çok onların kazanacağını ifade etmektedir. Biz de sevgili kardeşlerimize, hadisleri ve hadisle ilgili kitapları çok okumalarını tavsiye eder, Resûlullah Efendimiz'in sevgi ve şefâatine nâil olmalarını niyâz ederiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'e âhirette en yakın, şefaatine en lâyık kimseler, ona en çok salâtü selâm getirenlerdir.
2. İnsan bu bulunmaz fırsatı kaçırmamak için ona her zaman salâtü selâm getirmeye çalışmalıdır.

1402– وعن أوس بن أوس ، رضي اللَّه عنْهُ قال : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ مِن أَفْضلِ أيَّامِكُمْ يَوْمَ الجُمُعةِ ، فَأَكْثِرُوا عليَّ مِنَ الصلاةِ فيه ، فإنَّ صَلاتَكُمْ معْرُوضَةٌ علَيَّ » فقالوا : يا رسول اللَّه ، وكَيْفَ تُعرضُ صلاتُنَا عليْكَ وقدْ أرَمْتَ ؟، يقولُ :بَلِيتَ ،قالَ:«إنَّ اللَّه حَرم على الأرْضِ أجْساد الأنْبياءِ » .

رواهُ أبو داود بإسنادٍ صحيحِ .

1402. Evs İbni Evs *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Günlerinizin en faziletlisi cuma günüdür. Bu sebeple o gün bana çokça salâtü selâm getiriniz; zira sizin salâtü selâmlarınız bana sunulur"** buyurunca, ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! Vefat ettiğin ve senden hiçbir eser kalmadığı zaman salâtü selâmlarımız sana nasıl sunulur? diye sordular.

Bunun üzerine Peygamber *aleyhisselâm*:

- **"Allah Teâlâ peygamberlerin bedenlerini çürütmeyi toprağa haram kıldı"** buyurdu.

Ebû Dâvûd, Salât 201, Vitir 26. Ayrıca bk. Nesâî, Cum`a 5; İbni Mâce, İkamet 79, Cenâiz 65

Açıklamalar

Allah katında birbirinden değerli ve hayırlı zaman dilimleri vardır. Yılın en hayırlı günü **arefe günü**, haftanın en hayırlı günü **cuma günü**, ayların en hayırlısı ise **ramazan ayı**dır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz cuma gününün faziletinden bahsederek *"Üzerine güneş doğan en hayırlı gün cuma günüdür"* buyurmuştur (bk. 1149 numaralı hadis). Demek oluyor ki, bu mübarek zaman dilimi, diğer günlere nazaran Allah katında özel bir öneme sahiptir. Günlük hayatımızdan da bildiğimiz gibi, insan hayatında özel günlerin ayrı bir yeri, bu günlerde

sunulan hediyelerin büyük bir değeri vardır. Bizim salât ü selâmlarımız Resûl-i Ekrem Efendimiz'e sunduğumuz birer hediye demektir. Şu halde bu hediyeleri, Peygamber-i Zîşân Efendimiz'e, *üzerine güneş doğan en hayırlı günde* sunacak olursak, hediyemiz daha bir değer kazanacak, Efendimiz onları daha büyük bir hoşnutlukla kabul edecektir.

Bizim **salâtü selâmlarımızı Resûlullah Efendimiz'e kim sunar?** 1450 numaralı hadiste de görüleceği üzere, Allah Teâlâ'nın yeryüzünü dolaşan ve özellikle zikredenleri arayan melekleri vardır. Bunların bir kısmının görevi, Resûlullah'a salâtü selâm getirenleri tesbit etmek ve onların selâmını Peygamber-i Zîşân Efendimiz'e götürüp sunmaktır (Nesâî, Sehv 46; Dârimî, Rikak 58; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 387, 441, 452).

Peygamber *aleyhisselâm* kendisine sunulan salâtü selâmı nasıl duyar? Hadisimizin devamı bu soruya cevap teşkil etmektedir. O da peygamberlerin vücutlarının, Allah Teâlâ'nın onlara olan ikramı sebebiyle çürümemesidir. Peygamberlerin vücutlarının çürümemesi şüphesiz bir mûcizedir. Ümmeti kabrinin başında salâtü selâm getirirse, bunu bizzat duyar ve selâma cevap verir. Uzaktaki bir ümmeti Peygamber *aleyhisselâm*'a **"Allahümme salli alâ Muhammed'in ve alâ âli Muhammed"** veya **"sallallahu aleyhi ve sellem"** diye salâtü selâm gönderdikçe, bu hediye kendisine sunulur. O da bu hediyeyi alıp kabul ederek onu gönderen ümmetinden memnun olur.

Bu hadîs-i şerîfin ilk kısmı Cuma Gününün Fazileti bahsinde 1160 numarayla geçmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ peygamberlerin vücutlarını yiyip tüketmeyi yeryüzüne yasakladığı için onların bedenleri çürümez.

2. Peygamber Efendimiz'e gönderilen salâtü selâmlar ona sunulur. O da bu selâmları alır.

3. Cuma günü diğer günlerden daha faziletli bir gündür. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz'e göndereceğimiz salât ü selâmları daha çok cuma günü göndermeli ve böylece daha çok sevap kazanmalıyız.

1403– وعنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « رَغِمَ أنْفُ رجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عليَّ » رواهُ الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1403. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yanında adım anıldığı halde bana salâtü selâm getirmeyen kimse perişan olsun."

Tirmizî, Daavât 101

Açıklamalar

Konumuzun daha önce geçen hadislerinde açıklandığı üzere, Allah Teâlâ'nın ve meleklerin bile kendisine salâtü selâm getirdiği, hatta Cenâb-ı Hakk'ın **"Ona siz de salât ü selâm getirin!"** buyurduğu Peygamber *aleyhisselâm*'ın adını duyup da **"Allahümme salli alâ Muhammed"** veya **"sallallahu aleyhi ve sellem"** demeyen bir kimsenin durumunu anlamak zordur. Müslüman olduğunu söyleyen bir kimsenin, İslâm toplumlarında canlı bir şekilde yaşayan bu âdeti daha önce duymaması, bilmemesi mümkün değildir. Bildiği halde yapmaması ise anlaşılacak ve izah edilecek gibi değildir. Halbuki bir insan, yukarıda dörder kelimeden meydana geldiğini gördüğümüz salâtü selâm şekillerinden birini söylemekle en

azından on sevap kazanacaktır. Allah Teâlâ dilerse, şüphesiz onun mükâfatını yüzlerce kat fazlasıyla da verir. Yanında Peygamber *aleyhisselâm*'ın adı anıldığı halde, böyle bir sevabı önemsemediği veya Peygamber'ine duyması gereken saygıyı duymadığı için ona salât ü selâm getirmeyen kimsenin mânevî sorumluluğu şüphesiz çok büyüktür. 1405 numaralı hadiste görüleceği üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz böyle bir kimseyi "cimri" diye nitelemektedir.

Peygamber'ine salâtü selâm getirmeyen bir kimse de, yukarıdaki hadiste buyurulduğu üzere perişan olmayı, burnu yere sürtülmeyi, yani hem insanlar hem de Allah katında değersiz ve önemsiz biri olmayı
haketmiş demektir.

Bazı âlimler bu ifadeye bakarak, Peygamber *aleyhisselâm*'ın adı her anıldıkça ona salâtü selâm getirmenin farz olduğu sonucunu çıkarmışlar, bazıları da bir mecliste bir defa salâtü selâm getirmenin yeterli olacağını, yani insanı sorumluluktan kurtaracağını söylemişlerdir.

Bu hadîs-i şerîfin devamı şöyledir: *"Ramazân-ı şerife girip de bu ay çıkmadan kendini Cenâb-ı Hakk'a bağışlatamayan kimse perişan olsun. Anne ve babası yaşlılık günlerini yanında geçirip de (onları hoşnut ederek) cennete giremeyen kimse perişan olsun"* (Tirmizî, Daavât 101).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber *aleyhisselâm*'ın adını duyan bir kimse ona salâtü selâm getirmelidir.
2. Bazı âlimlere göre Peygamber Efendimiz'in adı her anıldıkça ona salâtü selâm getirmek farzdır.

1404– وعنهُ رضي اللَّه عنْهُ قال : قالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تجْعلُوا قَبْرِي عِيداً ، وَصلُّوا عَلَيَّ ، فَإنَّ صَلاتَكُمْ تَبْلُغُني حيْثُ كُنْتُمْ » رواهُ أبو داود بإسناد صحيح .

1404. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kabrimi bayram yeri haline çevirmeyiniz. Bana salâtü selâm getiriniz. Zira nerede olursanız olun sizin salâtü selâmınız bana ulaşır."

Ebû Dâvûd, Menâsik 97

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin baş tarafında Efendimiz'in üç kelimelik bir tavsiyesi daha yer almakta ve: *"Evlerinizi kabirlere benzetmeyiniz"* buyurmaktadır. 1020 numarayla daha önce geçtiği üzere bunun mânası, evinizde Kur'an okuyunuz, namaz, özellikle nâfile namaz kılınız. Şayet böyle yapmazsanız, siz artık hiçbir ibadet yapamayan ölülere benzersiniz; evlerinizi de kabristana benzetirsiniz, demektir. Çünkü Resûlullah Efendimiz'in buyurduğu üzere *"İçinde Allah'ın anıldığı ev ile Allah'ın anılmadığı evin farkı diriyle ölünün farkı gibidir"* (bk. 1437 numaralı hadis).

Peygamber Efendimiz'in *"Kabrimi bayram yeri haline getirmeyiniz"* buyurmak suretiyle bize birkaç hususu hatırlattığı söylenebilir:

Bayram yerleri gülüp eğlenilen, şenlik yapılan yerlerdir. Resûl-i Ekrem Efendimiz kabrinin etrafında, bayram yerindeymiş gibi merâsim ve şenlik yapılmasını doğru

bulmamakta, kabirlerin insana âhireti hatırlatacağı gerçeğinden hareketle, kendi kabrinin başında da mânevî bir havaya girilmesini, onun huzurundaymış gibi davranılmasını tavsiye etmektedir.

Kabr-i saâdetinin bayram yeri haline getirilmemesi tavsiyesinin bize hatırlattığı diğer bir husus da şu olabilir: Bayramlar yılda iki defa gelir. Resûl-i Ekrem Efendimiz kabr-i şerifinin arada bir değil, mümkün olduğu kadar fazla ziyaret edilmesini istemektedir. Bu iki hususu bir arada düşünmek de mümkündür. Şayet düğüne, bayrama gider gibi rengârenk elbiseler giyerek yılda bir iki defa kabr-i saâdet ziyaret edilirse, o mübarek makamı ziyaret etmekten alınacak mânevî haz ve ibret alınmaz, duyulacak huzur duyulmaz olur. O takdirde bu ziyaret bir nevi merâsim haline gelebilir ve Resûl-i Ekrem'in "*Allahım! Kabrimi puthâne haline getirme!*" (Mâlik, *Muvatta'*, Kasru's-salât fi's-sefer 85; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 246) diyerek Allah'a sığındığı kötü hal gerçekleşmiş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber'in kabri bir bayram havası içinde değil, mânevî bir hava içinde saygıyla ve üstün bir edeple ziyaret edilmeli, orada asla gürültü yapılmamalıdır.
2. Medine'de ve civarında yaşayanlar, Resûl-i Kibriyâ'yı sık sık ziyaret etmeli, uzakta bulunanlar ise fırsat buldukça o mübarek diyara gitmelidir.
3. Salâtü selâmlarımız hiç bekletilmeden Resûl-i Ekrem Efendimiz'e iletildiği için her fırsatta ona salavât getirerek saygı ve bağlılığımızı sunmamız gerekir.

1405– وعنهُ أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ما مِنْ أحد يُسلِّمُ عليَّ إلاَّ ردَّ اللَّه عليَّ رُوحي حَتَّى أرُدَّ عَليهِ السَّلامَ » . رواهُ أبو داود بإسناد صحيحٍ .

1405. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse bana salâtü selâm getirdiği zaman, onun selâmını almam için Allah Teâlâ ruhumu iade eder."

Ebû Dâvûd, Menâsik 96. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 527

Açıklamalar

Bu hadisi ilk bakışta kavramak kolay değildir. 1402 numarayla okuduğumuz hadîs-i şerîf, bu konuda bize yardımcı olacaktır.

Peygamber Efendimiz *günlerin en faziletlisi olan cuma günü kendisine çokça salâtü selâm getirilmesini isteyip de, sizin salâtü selâmlarınız bana sunulur*, buyurduğu zaman ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! Vefat ettiğin ve artık senden hiçbir eser kalmadığı zaman salâtü selâmlarımız sana nasıl sunulur? diye sormuşlardı. Bunun üzerine Peygamber *aleyhisselâm*:

- *"Allah Teâlâ peygamberlerin bedenlerini çürütmeyi toprağa haram kıldı"* buyurmuştu.

Peygamberlerin ölümden sonraki hayatları nasıl bir hayattır, sorusuna doyurucu bir cevap vermemiz mümkün değildir. Bununla beraber şehidler hakkındaki âyetleri düşündüğümüz zaman bu soruya zihnimizde bir ölçüde çözüm bulabiliriz. Cenâb-ı Mevlâ **"Allah yolunda**

öldürülenlere ‘ölüler’ demeyiniz. Bilakis onlar diridirler, lakin siz anlamazsınız” buyurmaktadır [Bakara sûresi (2), 154]. Bir başka âyet bu konuda biraz daha bilgi vermektedir: **“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah’ın lutuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında bol bol nimetler içindedirler”** [Âli İmrân sûresi (3), 169-170]. Şehidleri ölü değil diri saymamız gerekeceğine göre, Cenâb-ı Hakk’ın insanların en seçkini olan Resûl-i Ekrem Efendimiz’in mübarek ruhunu, ümmetinin salâtü selâmına cevap vermek üzere iade ettiğine inanmak hiç de zor olmamalıdır.

Ümmetinin gönderdiği salâtü selâm’a karşılık vermek üzere Allah Teâlâ’nın iade ettiği şeyin Efendimiz’in ruhu mu, yoksa bazı âlimlerin ileri sürdüğü gibi konuşma ve cevap verme özelliği mi olduğu üzerinde kafa yormak da bizi bir sonuca götürmez. Önemli olan, ümmet-i Muhammed’in getirdiği salâtü selâmların Efendimiz’e ulaşması, onun da buna cevap vermesidir. Bunun nasıl gerçekleştiği o kadar da önemli değildir.

Dünya hayatında kendisine saygı duyduğumuz bir insanın bize itibar göstermesi, verdiğimiz veya gönderdiğimiz selâmı alması bizi ne kadar sevindirir! Gönderdiğimiz selâmı almak suretiyle bizi şereflendiren zâtın Peygamber Efendimiz olduğu tasavvur edilince, bu bizim için ne büyük saâdet olur! Onun pâk ruhuna sunulan salavât-ı şerîfelerin bizzat kendisi tarafından alındığını bilmek, bu nâçiz ümmet için şereflerin en büyüğü, bahtiyarlıkların en yücesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kabrinde bizim bilmediğimiz bir hayata sahiptir.
2. Mübarek ruhuna sunulan salâtü selâmları bizzat alması, ümmeti için en büyük şereftir.
3. Rahmet Peygamberi tarafından salâtü selâmına karşılık verilmek gibi büyük bir fırsat kaçırılmamalıdır.

1403– وعن عليٍّ رضي اللَّه عنْهُ قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « الْبخِيلُ من ذُكِرْتُ عِنْدَهُ ، فَلَم يُصَلِّ علَيَّ » . رواهُ الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1406. Ali *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Cimri, yanında adım anıldığı halde bana salâtü selâm getirmeyen kimsedir.”
Tirmizî, Daavât, 101. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 201

Açıklamalar

Tükenir korkusuyla malını harcamayan kimseye cimri denir. Yaygın olan anlayış budur. Bu anlamdaki cimriden daha kötü olanı ise, Allah’ın Resûlü’nün ifadesiyle, yanında Peygamber *aleyhisselâm*’ın adı anıldığı halde ona salâtü selâm getirmeyen kimsedir. Hadisin bazı rivayetlerine göre Resûl-i Ekrem Efendimiz, adını duyduğu halde kendisine salâtü selâm getirmeyen kimseyi **“büsbütün cimri”** diye nitelemiştir. Çünkü bu kimse, Cenâb-ı Hakk’ın **“Allah ve melekleri Peygamber’e çok salavât getirirler. Ey mü’minler! Siz de ona çokça salât ve selâm getirin”** [Ahzâb sûresi (33), 56] emrine uymamış, boynuna borç olan bir görevi yerine getirmemiş ve böylece Rabbi’nin emri karşısında cimri durumuna düşmüştür. Ayrıca böyle bir kimse sadece Rabbi’ne değil kendine karşı da cimrilik yapmıştır.

Zira Resûlullah’a salâtü selâm getirmek suretiyle kazanacağı mânevî ecre önem vermemiş, kendini elde edeceği büyük bir sevaptan mahrum bırakmış ve bu suretle Peygamber Efendimiz’in buyurduğu gibi **“büsbütün cimri”** olup çıkmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber *aleyhisselâm* mü’minlerin ebedî saâdeti kazanmalarına vesile olduğu için ümmetinin ona karşı çeşitli görevleri vardır. Bunlardan biri de, adı duyulduğu zaman kendisine salavât getirmektir.

2. Cimrinin en fenası, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in buyurduğu gibi, yanında Resûlullah’ın adı anıldığı halde ona salât ü selâm getirmeyen kimsedir.

1407– وعنْ فَضَالَةَ بنِ عُبَيْدٍ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قال : سمِع رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَجُلاً يدْعُو في صلاتِهِ لَمْ يُمَجِّدِ اللَّه تَعالى ، وَلَمْ يُصلِّ عَلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « عَجِلَ هذا » ، ثُمَّ دعَاهُ فقال لهُ أوْ لِغَيْرِهِ : إذا صلَّى أحَدُكُمْ فليبْدأْ بِتَحْمِيدِ ربِّهِ سُبْحانَهُ والثَّنَاءِ عليهِ ، ثُمَّ يُصلي عَلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ثُمَّ يدْعُو بَعدُ بِما شاءَ » .

رواهُ أبو داود والترمذي وقالا : حديثٌ حسن صحيحٌ .

1407. Fedâle İbni Ubeyd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazdan sonra Allah’a hamd etmeden, Peygamber *aleyhisselâm*’a salâtü selâm getirmeden dua eden bir adamı işitti. Bunun üzerine:

“Bu adam acele etti” buyurdu. Sonra o adamı yanına çağırdı. Ona veya bir başkasına şöyle buyurdu: **“Biriniz dua edeceği zaman önce Allah Teâlâ’ya hamdü senâ etsin, sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e salâtü selâm getirsin. Daha sonra da dilediği şekilde dua etsin.”**

Ebû Dâvûd, Vitir 23. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 65; Nesâî, Sehv 48

Açıklamalar

Bir gün Resûlullah Efendimiz ashâb-ı kirâm ile birlikte Mescid-i Nebevî’de otururken içeri bir adam girdi. Hadisimizin bir başka rivayetinden öğrendiğimize göre, adını bilemediğimiz bu zât yalnız başına namaz kıldıktan sonra **“Allahümmağfir lî verhamnî**: *Allahım beni bağışla ve bana merhamet et”* diye dua etmeye başladı. Halbuki her işin olduğu gibi duanın da bir âdâbı ve usûlü vardı. Kendisinden bir şey istenecek, yardımı niyâz edilecek olan Cenâb-ı Hakk’a saygısını sunmak, O’nu lâyık olduğu şekilde hamdü senâ etmek, O’nun huzurunda kendisine şefâat edecek olan Peygamber-i Zîşân’a salavât getirmek gerekirdi. Bu sebeple Allah'ın Resûlü o zâtın acele ettiğini söyledi ve ashâbına nasıl dua etmeleri gerektiğini öğretmek için bu fırsatı değerlendirmek istedi. Yanına çağırdığı o sahâbîye veya o yanında otururken diğer ashâbına hitaben yukarıdaki sözlerini söyledi.

Namazdan sonra veya diğer zamanlarda Allah’a dua edecek kimse duasına **el-Hamdü lillâhi Rabbi’l-âlemîn ve’s-salâtü ve’s-selâmü alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecmaîn** diye veya buna benzer bir hamdele ve salvele ile başlamalıdır. Nitekim bir

defasında Resûl-i Ekrem Efendimiz sahâbîlerden birinin Allah’a hamd ve Resûlü’ne salât getirerek duaya başladığını gördü. Onu takdir ederek **“Ey namaz kılan zât! Dua et, duan kabul olunur”** buyurdu (Tirmizî, Daavât 65).

Müslümanlar hayatı ve yaşama biçimini olduğu kadar dua ve ibadeti de Allah'ın Resûlü’nden öğrenirler ve böylece her şeyi âdâbına ve usûlüne uygun olarak yapmaya gayret ederler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Duayı Resûlullah Efendimiz’in öğrettiği gibi yapmaya çalışmalıdır.
2. Duaya önce Allah’a hamdederek başlamalı, sonra Allah'ın Resûlü’ne salâtü selâm getirmelidir.
3. Daha sonra Allah Teâlâ’dan isteyeceği şeyleri söylemeli, en sonra yine Allah’a hamd ederek, meselâ **“âmîn ve’l-hamdü lillâhi Rabbi’l-âlemîn”** diyerek duayı bitirmelidir.

1408- وعن أبي محمد كَعب بن عُجرَةَ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قال : خَرج علَيْنَا النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقُلْنا : يا رسول اللَّه ، قَدْ علِمْنَا كَيْف نُسلِّمُ عليْكَ فَكَيْفَ نُصَلِّي علَيْكَ ؟ قال : «قُولُوا : اللَّهمَّ صَلِّ على مُحمَّدٍ ، وَعَلى آلِ مُحَمَّد ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلى آلِ إبْرَاهِيمَ ، إنَّكَ حمِيدٌ مجيدٌ . اللهُمَّ بارِكْ عَلى مُحَمَّد ، وَعَلى آلِ مُحَمَّد ، كَما بَارَكْتَ على آلِ إبْراهِيم ، إنَّكَ حميدٌ مجيدٌ » .متفقٌ عليهِ .

1408. Ebû Muhammed Kâ‘b İbni Ucre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gün Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza gelmişti. Kendisine:

- Yâ Resûlallah! Sana nasıl selâm vereceğimizi öğrendik, sana nasıl salavât getireceğiz? diye sorduk. O da şöyle buyurdu:

- ***“Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed, kemâ salleyte alâ âli İbrâhîm, inneke hamîdün mecîd. Allâhümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed, kemâ bârekte alâ âli İbrâhîm, inneke hamîdün mecîd***: *Allahım! İbrâhim’in âline rahmet ettiğin gibi Muhammed’e ve âline de rahmet et. Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin. Allahım! İbrâhim’in âline hayır ve bereket lutfettiğin gibi Muhammed’e ve âline de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin,* **deyiniz.”**

Buhârî, Daavât 32, Tefsîru sûre (33), 10; Müslim, Salât 66. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 179; Tirmizî, Vitir 20; Nesâî, Sehv 51; İbni Mâce, İkâme 25

Kâ‘b İbni Ucre

Medineli sahâbîlerden olup Bey‘atürrıdvân’da bulunan bahtiyarlardandır. Büyük sahâbîlerden Ubâde İbni’s-Sâmit’in dostu olmasına rağmen henüz İslâmiyet’i kabul etmemişti. Bir gün Ubâde radıyallahu anh onu gözetledi ve evden ayrıldığını görünce gidip putunu kırdı. Kâ‘b eve gelip de putunun parçalanmış olduğunu görünce çok öfkelendi. Gazapla evinden çıkıp Ubâde’nin yanına giderken durumunu bir daha düşündü. Kararını değiştirdi ve arkadaşının yanına giderek İslâmiyet’i kabul etti.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in vefatından sonra Kûfe'ye yerleşen Kâ'b, hicrî 51 veya 53 yılında 75 veya 77 yaşında iken Medine'de vefat etmiş, kendisinden 47 hadis rivayet edilmiştir.

Allah ondan razı olsun.

1410 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1409- وعنْ أبي مسْعُود الْبدْريِّ ، رضي اللَّه عنْهُ ، قالَ : أَتانَا رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَنَحْنُ فِي مَجْلِس سعد بنِ عُبَادَةَ رضي اللَّه عنهُ ، فقالَ لهُ بَشِيرُ بْنُ سعدٍ : أمرَنَا اللَّه أنْ نُصلِّي علَيْكَ يا رسولَ اللَّهِ ، فَكَيْفَ نُصَلِّي علَيْك ؟ فَسكَتَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، حتى تَمَنَّيْنَا أنَّه لَمْ يَسْأَلْهُ ، ثُمَّ قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قولُوا : اللَّهمَّ صلِّ عَلى مُحَمَّدٍ ، وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ ، كما صليْتَ على آل إبْراهِيم ، وَبارِكْ عَلى مُحَمَّد ، وعَلى آلِ مُحمَّد ، كما بَارَكْتَ عَلى آل إبْراهِيم ، إنكَ حمِيدٌ مجِيدٌ ، والسلام كما قد عَلِمتم » رواهُ مسلمٌ .

1409. Ebû Mes'ûd el-Bedrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Biz Sa'd İbni Ubâde *radıyallahu anh* ile birlikte otururken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza geldi. Beşîr İbni Sa'd ona:

- Yâ Resûlallah! Allah Teâlâ sana salavât getirmemizi emretti. Sana nasıl salâtü selâm getireceğiz? diye sordu.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sükût buyurdu. Sükûtun uzaması sebebiyle biz içimizden, keşke sormasaydı, diye geçirdik. Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- ***"Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed, kemâ salleyte alâ âli İbrâhîm, ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed, kemâ bârekte alâ âli İbrâhîm, inneke hamîdün mecîd*****:** *Allahım! İbrâhim'in âline rahmet ettiğin gibi Muhammed'e ve âline de rahmet et. Allahım! İbrâhim'in âline hayır ve bereket lutfettiğin gibi Muhammed'e ve âline de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin,* **deyiniz. Selâm ise bildiğiniz gibidir."**

Müslim, Salât 65. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (33), 23

Bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1410- وعَنْ أبي حُمَيْدٍ السَّاعِديِّ ، رضي اللَّه عنهُ ، قالَ : قَالُوا يا رسول اللَّه كَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْك ؟ قالَ : « قولُوا : اللَّهُمَّ صلِّ على مُحمِّدٍ ، وعَلى أزْواجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ ، كما صَلَّيْتَ على إبْراهِيمَ ، وبارِكْ عَلى مُحَمَّدٍ ، وعَلى أَزْوَاجِهِ وذُرِّيَّتِهِ ، كما بارَكت على إبْراهِيم ، إنَّكَ حمِيدٌ مجِيدٌ » متفقٌ عليهِ .

1410. Ebû Humeyd es-Sâ'idî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! Sana nasıl salavât getireceğiz? diye sordular. Şöyle buyurdu:

- ***“Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihî ve zürriyyetihî kemâ salleyte alâ İbrâhîm, ve bârik alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihî ve zürriyyetihî kemâ bârekte alâ İbrâhîm, inneke hamîdün mecîd***: *Allahım! İbrâhim'in âline rahmet ettiğin gibi Muhammed'e, hanımlarına ve zürriyetine de rahmet et. İbrâhim'e hayır ve bereket lutfettiğin gibi Muhammed'e, hanımlarına ve zürriyetine de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin,* **deyiniz.”**

Buhârî, Enbiyâ 10, Daavât 33; Müslim, Salât 69. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 179; Nesâî, Sehv 54; İbni Mâce, İkâme 25

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâm, **et-Tahiyyâtü** duasını öğrenirken, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ***“es-Selâmü aleyke eyyühe'n-nebiyyü ve rahmetullâhi ve berekâtüh”*** diye **selâm** edileceğini de öğrenmişlerdi. Ahzâb sûresindeki (33/56) **“Ey mü'minler! Resûlullah'a çokça salât ve selâm getirin”** âyeti nâzil olunca, Peygamber *aleyhisselâm*'a başvurarak nasıl salât getirileceğini öğrenmek istediler. İkinci hadisten öğrendiğimize göre Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisine bu sual sorulduğu zaman sükût buyurdu. Ya âdeti üzere o konuda vahiy gelmesini bekledi veya bu suâle en uygun cevabı verebilmek için düşünme ihtiyacını hissetti. Sükûtun uzaması, Resûlullah'ı yorup üzdüklerini zanneden sahâbîleri endişeye sevketti ve keşke bu sual sorulmasaydı, Resûlullah Efendimiz de üzülmeseydi diye düşündüler. Çok geçmeden Allah'ın Resûlü yukarıdaki üç hadiste üç değişik rivayetini gördüğümüz ve daha başka rivayetlerini de bildiğimiz salavâtı tavsiye buyurdu.

1408 numaralı hadisteki salavât şekline, hem “ Allâhümme salli” hem de “Allâhümme bârik” okunurken ***“ve alâ âli İbrâhîm”*** kısmının eklenmesiyle, Hanefîler'in okumayı tercih ettikleri, *Sahîh-i Buhârî*'deki (Enbiyâ 10) salavât şekli elde edilmiş olur.

Hadîs-i şerîflerde geçen **“İbrâhim'in âli”**, **“Muhammed'in âli”** ifadelerine gelince; bir kimsenin âli, onun soyu, ailesi, taraftarları, dost ve arkadaşları, temsil ettiği fikirlere bağlı zümreler anlamına gelmektedir. **Âl-i Nebî**, **Âl-i Resûl** ifadeleri de Âl-i Muhammed anlamına gelmektedir.

Yukarıda okuduğumuz salâtü selâmlarda geçen Âli Muhammed'in ne mânaya geldiği hususunda iki görüş vardır. Birinciye göre, Âl-i Muhammed, soy itibariyle Hz. Peygamber'e en yakın kimseler olup kendilerine zekât verilmesi haramdır. Zira onların zekât alması, hem kendilerini rencide edebilir hem de toplumda onlara duyulan saygıyı sarsabilir. İkinci görüşe göre Âl-i Muhammed, dinî bakımdan Hz. Peygamber'e tâbi olanlardır.

Yani Hulefâ-yi Râşidîn, ashâb-ı kirâm ve daha sonra gelen müslümanlar Âl-i Muhammed'dir. Zira asıl yakınlık soy yakınlığı değil, inanç ve fikir yakınlığıdır. Âl-i Muhammed'e kimlerin girdiği hususunda mezheplerin farklı görüşleri vardır. “Hz. Peygamber'in Ehl-i Beytine Saygı ve Onların Üstünlükleri” bahsinde bulunan 347 numaralı hadisin açıklamasında Resûlullah'ın Ehl-i beyt'i konusunda bilgi verilmiştir.

Burada, namazlarda tahiyyattan sonra salavât getirmenin İmâm Şâfiî ve Ahmed İbni Hanbel'e göre farz, Hanefîler'e göre sünnet olduğunu da belirtelim.

Niçin Salâtü Selâm Getiriyoruz?

Resûlullah Efendimiz'e salât ü selâm getirmeye bizi teşvik eden birkaç sebep vardır. Bunlardan biri, kâinâtın tek sahibinin onu rahmetiyle, rızâ ve hoşnutluğu ile yüceltmesi, yani

ona salavât getirmesidir. Bir diğer sebep, bütün meleklerin ona dua ve istiğfâr ederek saygılarını sunmaları, yani ona salavât getirmeleridir. Bu gerçekleri Kur’ân-ı Kerîm’den öğreniyoruz. Onu hem Cenâb-ı Hakk’ın hem de meleklerin böylesine yücelttiğini görünce, kendisine salâtü selâm getirmenin bir görev olduğunu anlıyoruz. Ayrıca bizi karanlıktan aydınlığa çıkarmasına, bize kurtuluş yolunu göstermesine karşı minnet ve şükranımızı arzetmek için bu görevi daha büyük bir arzu ve iştiyakla yerine getiriyoruz. Hele bir de Yüce Rabbimiz’in bize **“Ona siz de salâtü selâm getirin”** buyurduğunu öğrenince hem namazlarımızda hem mübarek adının anıldığını duyduğumuzda hem de sevgi ve saygımızı arzetmek istediğimizde kendisine salavât getiriyoruz.

Efendimiz’e salâtü selâm getirirken Cenâb-ı Hakk’a şöyle dua etmiş oluyoruz:

“Yâ Rabbî! Resûl-i Ekrem’inin nâmını, şânını hem dünya hem de âhirette yüce kıl. Onun getirdiği İslâm Dini’ni bütün cihana yay ve bu dini dünya durdukça yaşat. Ona âhirette ümmetine şefaat etme hakkı ver ve kendisine sayısız sevap ihsan eyle!”

Salât ü selâm böylesine derin mânalar ihtiva ettiğine ve faydası hem bize hem de bütün müslümanlara ulaştığına göre, salât ü selâm getirme hususunda kesinlikle cimrilik etmemeliyiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namazda tahiyyâtı okuduktan sonra, yukarıda örneklerini gördüğümüz veya hadis kitaplarında daha başka şekilleri de bulunan salavât hadislerinden biri okunmalıdır.

2. Herhangi bir yerde Peygamber *aleyhisselâm*’ın adı anılınca veya ona salâtü selâm göndermek istendiğinde Efendimiz’in öğrettiği salavât şekillerinden biri okunmalıdır.

3. Ashâb-ı kirâmın, bilmedikleri hususları Peygamber Efendimiz’e sorup öğrendikleri yukarıdaki hadislerin her birinde görülmektedir.

كتاب الأذكار

244- باب فضل الذكر والحثِّ عليه

ALLAH’I ZİKRETMENİN FAZİLETİ VE ZİKRE TEŞVİK

Âyetler

تْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ [45]

1. “Allah’ı zikretmek en büyük ibadettir.”
Ankebût sûresi (29), 45

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُواْ لِي وَلاَ تَكْفُرُونِ [152]

2. “Siz beni anın ki, ben de sizi anayım.”
Bakara sûresi (2), 152

Zikir, hatırlayıp anmak demektir. İnsan Allah’ı ya **diliyle zikreder**; Kur’an okumak, dua etmek, Allah Teâlâ’yı güzel isimleriyle anmak gibi; ya **kalbiyle zikreder**; Allah Teâlâ’nın varlığını gösteren delilleri, yani kâinâtı ve Kur’an’da sözü edilen her şeyi düşünmek gibi;

yahut **bedeniyle zikreder**; namaz başta olmak üzere bedenle yapılması gereken bütün görevleri yapmak gibi. Her ne suretle olursa olsun Allah'ı zikretmek en değerli ibadettir.

"Beni anın ki, ben de sizi anayım" âyet-i kerîmesi Allah'ı anma işinin tek taraflı olmadığını, kulun Allah'ı andığı gibi Allah'ın da kulunu andığını göstermektedir. Kulun Allah Teâlâ'yı anması demek, anlatıldığı üzere diliyle, kalbiyle ve bedeniyle Cenâb-ı Hakk'ı anması demektir. Zaten Allah Teâlâ'yı uyanık bir gönülle anan kimse, onun yasaklarından uzak durur. Diğer bir söyleyişle, dilindeki zikir onu kötülüklere yaklaştırmaz. Böyle bir zikrin karşılığı, Allah Teâlâ'nın kulunu anmasıdır. **Cenâb-ı Hakk'ın kulunu anması ise**, onu bağışlaması, ona çok sevap vermesi, hatta meleklerinin yanında ondan bahsetmesi demektir. 1438 numaralı hadiste göreceğimiz üzere Merhametli Rabbimiz *"Kulum beni bir topluluk içinde zikrederse, ben de kulumu o cemaatten daha hayırlı bir topluluk içinde anarım"* buyurmaktadır. Kulun Cenâb-ı Hak tarafından anılması, onun büyük hayır ve bereketlere nâil olması, dilinden hikmetlerin dökülmesi demektir. Bütün bunlar **"Allah'ı zikretmenin en büyük ibadet"** olduğunu göstermektedir.

وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالآصَالِ وَلاَ تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ [205]

3. "Sabah akşam tevâzu içinde yalvararak, ürpererek ve sesini yükseltmeden Rabbini an. Sakın gafillerden olma!"
A'râf sûresi (7), 205

Bu âyet-i kerîme Allah Teâlâ'yı nasıl zikretmemiz gerektiğini hatırlatmakta ve bize dua ve zikir edebini öğretmektedir. Dua edecek veya zikredecek kimsenin önce **sessiz ve sâkin olması** gerekir. Bu hâl insanın riyâ ve gösterişten uzaklaşmasını sağlar. Sonra kul, Rabbinin büyüklüğü karşısında kendi zayıflığını ve güçsüzlüğünü düşünerek **mütevâzi olmaya** gayret etmelidir. Saltanatı sonsuz bir kudretin huzurunda bulunduğunu hatırlayarak **içinde bir korku ve ürperiş hissetmeye** çalışmalıdır. **Sadece kendisinin işiteceği bir sesle** dua ve zikretmelidir. Bu hâl düşüncede yoğunlaşmayı sağlar. Sabahın ve akşamın, özellikle gecenin sâkin ve huzurlu saatleri ibadet ve zikir için en uygun zamanlardır. Bu bereketli zamanların kıymetini bilmeli, onları boşa geçiren gafillerden olmamalıdır.

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِيالْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًالَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ [10]

4. "Allah'ı çok zikredin ki, kurtuluşa eresiniz."
Cum'a sûresi (62), 10

Bütün kötülüklerin başı Allah Teâlâ'yı unutmaktır. Allah'ı hatırlamayan, O'nun kulları için hazırladığı hayat ölçülerine değer vermeyen kimseler, kendi basit zevk ve çıkarlarının içinde boğulmaları sebebiyle kendilerinden başkasını düşünmezler. Halbuki insan yaratıcısını ne kadar çok hatırlayıp anarsa, davranışlarına o nisbette çeki düzen verir ve O'nun rızâsını kazanmaya bakar. İyi bir insan olmanın, dolayısıyla hem dünyada hem âhirette mutlu olmanın yolu her fırsatta Allah Teâlâ'yı anmaktır. Sabah, akşam, gece, gündüz, karada, denizde, hazarda, seferde, otururken, yatarken, işine giderken gelirken, sağlamken, hastayken, kısaca her zaman, her yerde ve her fırsatta Rabbini anmalıdır. İnsanın iki cihanda başarısı ve kurtuluşu buna bağlıdır. Zikir Cenâb-ı Hakk'ı sadece dil ile anmaktan ibaret değildir. Allah Teâlâ'nın yapılmasını emrettiği ve Resûlullah'ın ümmetine tavsiye ettiği her ibadet, her hayır ve güzel iş birer zikirdir.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيراً وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا [35]

5. "Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, kendini Allah'a ibadete veren erkek ve kadınlar, samimi ve doğru olan erkek ve kadınlar, mütevâzi ve Allah'a saygılı erkek ve kadınlar, zekât ve sadaka veren erkek ve kadınlar, oruç tutan erkek ve kadınlar, iffetlerini koruyan erkek ve kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkek ve kadınlar var ya, işte bütün bunlara Allah mağfiret ve büyük mükâfat hazırlamıştır."

Ahzâb sûresi (33), 35

Âyet-i kerîmede iyi müslümanın belli başlı özellikleri sayılmaktadır. Bunlardan biri de Allah'ı çok zikretmektir. **Allah'ı çok zikreden erkek ve kadınlar**, tıpkı kendini Allah'a ibadete veren, samimi ve doğru olan, mütevâzi ve Allah'a saygı duyan, zekât ve sadaka veren, oruç tutan ve iffetlerini koruyan erkek ve kadınlar gibi Cenâb-ı Hakk'ın affını ve mağfiretini elde edecekler, ayrıca O'nun kendileri için hazırladığı hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın hayal edemediği cennet nimetlerini de kazanacaklardır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيراً [41] وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا [42]

6. "Ey iman edenler! Allah'ı çok zikredin. Sabah akşam O'nu tesbih edin."

Ahzâb sûresi (33), 41-42

Üçüncü âyet-i kerîmede de gördüğümüz üzere, buradaki **"sabah akşam"** ifadeleri bütün vakitleri içine almaktadır. Demek oluyor ki, Allah Teâlâ kendisini her an ve her fırsatta anmamızı, zikir ve tesbih etmemizi istemektedir. Bir yerde otururken veya bir yere gidip gelirken yahut tezgâh başında çalışırken **"sübhânallah"**, **"elhamdülillah"**, **"Allahü ekber"** demek ne yürümeye ne de iş yapmaya engeldir. Bazan bu zikirleri söyleyerek, bazan **"lâ ilâhe illallah"** diyerek, kimi zaman **"lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm"** diye tekrar ederek daha hızlı ve âhenkli yürümek ve şevkle çalışmak mümkündür.

Allah'ı anarken, O'nu zikir ve tesbih ederken kalbin uyanık olması arzu edilen bir şeydir. Fakat bazı kimseler Allah'ı anıp zikretmeyi tıpkı nefes alıp verir gibi bir alışkanlık haline getirdikleri için gayri şuûrî olarak da zikir ve tesbih ederler. Bunda bir sakınca bulunmamakla beraber esas olan, dile kalbin eşlik etmesidir. İnsan bir zikri söylerken mânasını düşünürse, Cenâb-ı Hakk'a saygısını sunarken ve O'nu noksan sıfatlardan tenzih ederken gönlü uyanık olursa dilindeki zikir daha bir değer kazanır. Yukarıdaki âyet-i kerîmelerde emredildiği şekilde Allah Teâlâ'yı çokça zikredebilmek için bunu alışkanlık haline getirmeye gayret etmelidir.

Hadisler

1411- وعَنْ أبي هُريرةَ ، رضي اللَّه عنْهُ قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كَلِمتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلى اللِّسانِ ، ثَقِيلَتانِ في المِيزَانِ ، حَبِيبَتَانِ إلى الرَّحْمنِ:سُبْحان اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبحانَ اللَّه العظِيمِ»متفقٌ عليهِ.

1411. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Dile hafif, mîzana konduğunda ağır gelen ve Rahmân olan Allah’ı hoşnut eden iki cümle vardır: *Sübhânallahi ve bi-hamdihî sübhânallahi’l-azîm*: *Ben Allah’ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O’na hamdederim. Ben Yüce Allah’ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tekrar tenzih ederim”*

Buhârî, Daavât 65, Eymân 19, Tevhîd 58; Müslim, Zikir 31. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 60; İbni Mâce, Edeb 56

Açıklamalar

İmam Buhârî bu hadîs-i şerîfi *Sahîh’*inin muhtelif bölümlerinde zikrettikten sonra, o kıymetli eserini yine bu hadis ile bitirmiştir. Onun bu tutumu çok anlamlıdır.

Peygamber Efendimiz bu zikrin **yükte hafif, pahada ağır** olduğunu söylüyor. Söylemesi pek kolay, ama insana kazandırdığı sevap hesapsız denecek kadar çoktur, buyuruyor.

Hadîs-i şerîfte **esmâ-i hüsnâ**dan “**Rahmân**”ın özellikle söylenerek, bu zikrin *Rahmân olan Allah’ı hoşnut edeceğinin* belirtilmesiyle anlatılmak istenen şudur: Allah’ın rahmeti ve merhameti çok geniştir. Kolayca söylenmekle beraber pek derin mânalar ihtiva eden bu zikri söyleyenleri Cenâb-ı Hak rahmetiyle kuşatır, onlara hayır ve bereket ihsan eder.

Dilimizde çok kullanılan **tesbih** sözü, **sübhânallah** anlamına gelmektedir. Sübhânallah ise, ben Allah Teâlâ’yı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim. O’na hiçbir eksikliği yakıştırmam, yaklaştırmam. O’nu en yüce, en üstün sıfatlarla anarım, demektir. **Sübhânallâhi ve bi-hamdihî** zikrini söylemenin fazileti 1415, 1442 ve 1454 numara ile tekrar gelecektir. **Günde yüz defa sübhânallâhi ve bi-hamdihî** zikrini tekrarlayan bir kimsenin günahları **deniz köpüğü** kadar bile olsa hepsinin bağışlanacağını müjdeleyen bir başka hadis (bk. 1413 hadis numaralı) bu zikrin değerini göstermeye yeterlidir. Zira bu zikir, diğer önemli zikirleri de ihtiva etmektedir. **“Bizler sana hamdeder, seni şânına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederiz *(ve nahnü nüsebbihu bi-hamdik)”*** âyet-i kerîmesinde de görüldüğü üzere bu zikir meleklerin zikridir. Diğer bir söyleyişle Allah Teâlâ’nın meleklere öğrettiği zikirdir. Onun değeri de işte buradan gelmektedir. Bu kadar değerli ve sevabı hudutsuz olan **sübhânallâhi ve bi-hamdihî** cümlesine bir de **sübhânallâhi’l-azîm** eklenerek hadisimizde tavsiye buyurulan zikrin söylenmesi, onun önemini açıkça göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cenâb-ı Hakk’ı noksan sıfatlardan tenzih eden, O’nu en üstün sıfatlarla yâdeden zikirleri her fırsatta söylemelidir

2. Peygamber Efendimiz “Sübhânallahi ve bihamdihî sübhânallâhi’l-azîm” gibi zikirleri çok okumamızı tavsiye etmektedir.

3. Bu zikrin söylenmesi ne kadar kolaysa, sevabı da o nisbette çoktur.

1412- وعَنْهُ رضي اللَّه عنْهُ قال : قالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لأن أَقُولَ سبْحانَ اللَّهِ ، وَالحَمْدُ للَّهِ ، ولا إلَه إلاَّ اللَّه ، وَاللَّه أكْبَرُ ، أَحبُّ إليَّ مِمَّا طَلَعَت عليهِ الشَّمْسُ » رواه مسلم .

1412. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sübhânallâhi velhamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallâhü ekber **demek, benim için, üzerine güneş doğan her şeyden daha kıymetlidir."**
Müslim, Zikir 32. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 128

Açıklamalar

Bu zikirde dört ayrı zikir bulunmaktadır. Biri **sübhânallah**'tır. Bir önceki hadiste de belirtildiği üzere bu kısacık sözün anlamı, ben Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim, O'na hiçbir eksikliği yakıştırıp yaklaştırmam, demektir.

İkincisi **elhamdülillâh**'tır. Bunun anlamı da, ben Cenâb-ı Hakk'ı bana verdiği sayısız iyilikler sebebiyle bütün gönlümle övgüyle anarım, demektir. Her fırsatta Allah'a hamd etmek kulun en başta gelen görevidir. **Elhamdülillâh** demek aynı zamanda Allah'a şükretmektir. Diğer bir ifadeyle hamd şükrün başıdır. Allah'a hamd etmeyen kimse, aynı zamanda O'na şükretmemiş olur.

Üçüncüsü **lâ ilâhe illallah**'tır. Kâinâtta yegâne varolan, ebediyyen yaşayacak olan sadece Allah'tır. O'ndan başka bir mevcut, O'ndan başka ibadete lâyık bir varlık yoktur. Benim biricik Rabbim, önünde en derin hürmetle eğildiğim, huzurunda secdeye kapandığım sadece O'dur, gibi mânalara gelmektedir.

Dördüncüsü de **Allahü ekber**'dir. Allah'ın büyüklüğü, azameti, kudreti, saltanatı, kısaca O'nun kibriyâsı hiç kimsenin bilemeyeceği kadar yücedir, uludur, anlamına gelir.

Allah'ın Resûlü bu zikri, *üzerine güneş doğan her şeyden daha üstün* tuttuğunu söylemektedir. Bu ifadesiyle Efendimiz bütün dünya nimetlerinin gelip geçici, fakat bu zikrin sevabının kalıcı olduğunu hatırlatmakta, bunun için de fâni şeylerin değil, sevabı tükenmeyen işlerin peşine düşmek gerektiğini îmâ etmektedir. Belki de Peygamber Efendimiz bu zikri söylemeyi, bütün dünyayı elde edip sonra da onu Allah yolunda harcamaya tercih edeceğini belirtmek istemiş, dolayısıyla bu zikrin **dünyaya bedel** olduğunu ifade buyurmuştur:

Bu hadîs-i şerîfte geçen her bir zikir kelimesinin Peygamber Efendimiz tarafından tavsiye edildiği daha önce de görülmüştü (bk. 1142 numaralı hadis). Buna göre Resûl-i Ekrem s*allallahu aleyhi ve sellem* her gün herkesin vücudundaki eklemler sayısınca birer sadaka vermesi gerektiğini belirtmiş ve **"Her tesbih bir sadaka, her hamd bir sadaka, her tehlil (lâ ilâhe illallah demek) bir sadaka, her tekbir bir sadakadır"**, buyurmuştur. Namazımızı bitirdikten sonra günde aşağı yukarı beş defa söylediğimiz ***"Sübhânallahi velhamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallâhü ekber*** zikrini bir mü'min her gün doksan defa söylerse, vücudundaki 360 eklemin her biri için bir sadaka vermiş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz bize, bu hadîs-i şerifte öğrettiği zikri okumayı tavsiye etmektedir.

2. Dünya gelip geçici, zikirlerin sevabı ise kalıcıdır. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz bu zikrin yeryüzündeki her şeyden daha üstün olduğunu belirtmektedir.

1413- وعنهُ أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « منْ قال لا إله إلاَّ اللَّه وَحْدَهُ لا شرِيكَ لَهُ، لهُ المُلكُ ، وَلهُ الحَمْدُ ، وَهُوَ عَلى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ ، في يومٍ مِائةَ مَرَّةٍ كانَتْ لَهُ عَدْلَ عَشر رقَابٍ وكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنةٍ ، وَمُحِيت عنهُ مِائة سيِّئَةٍ ، وكانت له حِرزاً مِنَ الشَّيطَانِ يومَهُ ذلكَ حتى يُمسِي ، ولم يأْتِ أَحدٌ بِأَفضَل مِمَّا جاءَ بِهِ إلاَّ رجُلٌ عَمِلَ أَكثَرَ مِنه » ، وقالَ : «من قالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ ، في يوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ ، حُطَّتْ خَطَايَاهُ ، وإنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ البَحْرِ » متفقٌ عليهِ .

1413. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu söyledi:

"Bir kimse her gün yüz defa, *lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr,* derse, on köle âzâd etmiş kadar sevap kazanır; ona yüz iyilik sevabı yazılır; yüz günahı bağışlanır; bu zikir o gün akşama kadar o kimsenin şeytandan korunmasını sağlar. Bu zikri ondan daha fazla tekrarlayan kimse dışında hiç kimse daha faziletli bir iş yapmamış olur". Resûl-i Ekrem sözüne şöyle devam etti: **"Bir kimse günde yüz defa *sübhânallâhi ve bi-hamdihî* derse, onun günahları deniz köpüğü kadar bile olsa hepsi bağışlanır.**

Buhârî, Bed'ü'l-halk 11; Daavât 64, 65; Müslim, Zikir 28. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 59, 62; İbni Mâce, Duâ 14

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1414- وعَنْ أبي أيوبَ الأنصَاريِّ رضي اللَّه عَنْهُ عَن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ قالَ لا إله إلاَّ اللَّه وحْدهُ لا شَرِيكَ لهُ ، لَهُ المُلْكُ ، ولَهُ الحمْدُ ، وَهُو على كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ ، عشْر مرَّاتٍ : كان كَمَنْ أَعْتَقَ أرْبعةَ أَنفُسٍ مِن وَلِدِ إسْمَاعِيلَ » متفق عليهِ .

1414. Ebû Eyyûb el-Ensârî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse on defa, *lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr,* derse, İsmâil *aleyhisselâm*'ın soyundan dört kimseyi hürriyetine kavuşturmuş gibi sevap kazanır."

Buhârî, Daavât 64; Müslim, Zikir 30. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 103

Açıklamalar

Her iki hadiste de ***"Lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr"*** zikri tavsiye edilmektedir. Genellikle namazlardan sonra ve dua etmeden önce okunan bu zikrin mânası şudur*: "Allah'tan başka ilah yoktur,*

yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O'nun gücü her şeye yeter". Birinci hadiste sözünün devamında Resûl-i Ekrem Efendimiz'in tavsiye buyurduğu ***sübhânallahi ve bi-hamdihî*** zikrinin anlamı ise, *"Ben Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O'na hamdederim"* demektir.

Hadisimizdeki **"Mülk O'nundur"** cümlesiyle Cenâb-ı Hakk'ın muazzam saltanatının yüceliği anlatılmaktadır. Melekler âlemiyle birlikte bütün kâinat, daha açık bir ifadeyle yaratılmış ne varsa hepsi O'nun malı, O'nun saltanatının bir parçasıdır. Dolayısıyla bunlar üzerinde tasarruf etme hakkı da sadece O'nundur. Bir şeyi var etmek, yok etmek, ele geçirmek, yönetmek, nimet vermek, cezalandırmak, büyütmek, küçültmek, yapmak, yıkmak, ağlatmak, güldürmek, kısaca hükmünü icrâ etmek sadece O'nun yetkisi dahilindedir.

Böyle bir varlık her şeye kâdirdir. **O'nun gücü her şeye yeter**. Hiçbir yardımcıya, hiçbir vekile ve vasıtaya ihtiyacı yoktur. Her ne isterse kendi güç ve kudretiyle yapar. O "ol!" der, her şey oluverir.

Şüphesiz mülk ve saltanat, güç ve kudret kime aitse, şânına lâyık **hamd de O'na mahsustur**.

Bu zikir ne zaman ve kaç defa okunacak? Bazı rivayetlerde bu zikrin sabahleyin yapılması tavsiye edilmektedir. Bu ilâve birinci hadisimizdeki *"O gün akşama kadar şeytan kendisine bir fenalık yapamaz"* ifadesine de açıklık getirmektedir. Bu kadar sağlam olmayan bir başka rivayette de **sabah namazından sonra ve kimseyle konuşmadan** önce **on defa** okunması tavsiye edilmektedir (Tirmizî, Daavât, 63).

Birinci rivayette bu zikrin günde **yüz defa**, ikinci rivayette ise **on defa** söylenmesi istenmektedir. Zira herkes her gün bu zikri yüz defa söylemeye imkân bulamayabilir. Yoğun işi sebebiyle bu zikri büsbütün terkederek onun sevabından mahrum kalmamak için hiç değilse günde on defa söylenmesi arzu buyurulmaktadır. Namazlardan sonra ve dua etmeden önce bu zikri zaten beş defa söyleyen müslümanların, beş defa daha söyleyerek Efendimiz'in bu tavsiyesini yerine getirmeleri hiç de zor değildir. Bu zikri günde yüz defa tekrarlamak isteyenlerin, hepsini aynı zamanda söylemesi de gerekmez. Şüphesiz en münasibi başlayınca bitirmek ve akşama kadar şeytandan korunmak için de sabahleyin okumaktır. Zaten bu zikrin söylenmesi en fazla 7-8 dakika alır. Buna imkânı ve vakti olmayanlar fırsat buldukça beşer onar defa tekrarlayarak da yüze tamamlayabilirler

Kazanılacak Sevap Miktarı. Birinci hadiste bu zikri yüz defa okuyana on köle âzâd etmiş sevabı verileceği söylenirken, ikinci hadiste rastgele köleler değil de İsmâil *aleyhisselâm*'ın soyundan on köleyi âzâd etmiş gibi sevap kazanacağı belirtilmektedir.

Hadisimizdeki "*Günahları deniz köpüğü kadar bile olsa hepsi bağışlanır"* ifadesini, bu konudaki genel kaideye göre değerlendirmek ve bağışlanan bu hataların **küçük günahlar olduğunu** bilmek gerekir. Zira yapılan büyük günahlar Allah Teâlâ'yı ilgilendiriyorsa, o günahı işleyen kimsenin Mevlâ'sından af dileyip günahına tövbe etmesi gerekir; şayet günahı kul hakkını ilgilendiriyorsa, kendisine haksızlık ettiği kimseyi bulup onunla helâlleşmesi, ödemesi gereken bir şey varsa ödeyip kendini bağışlatması şarttır. Küçük günahlar, insanın Allah'a karşı sorumlu olup da yapmadığı görevler yüzünden kazanılır. **"Size yasak edilen büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örter ve sizi şerefli bir yere koyarız"** [Nisâ sûresi (4), 31] âyetinden de öğrendiğimize göre, küçük günahların bağışlanması, büyük günahlardan sakınma şartına bağlıdır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bu zikir Cenâb-ı Hakk’ın kudretini en güzel şekilde ifade etmektedir.

2. Elden geliyorsa günde yüz defa, değilse on defa tekrarlanmalıdır.

3. Bir günde on köleyi hürriyetine kavuşturma sevabı kazanmak, amel defterine yüz iyilik kaydettirmek, yüz günahını bağışlatmak ve hele günahları deniz köpüğü kadar bile olsa hepsini affettirmek, üstelik o gün akşama kadar şeytandan korunmak, başka türlü ele geçmez bir fırsattır.

1415- وعنْ أبي ذَرٍّ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : قالَ لي رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ألا أُخْبِرُكَ بِأَحبِّ الكَلامِ إلى اللَّهِ ؟ إنَّ أحبَّ الكَلامِ إلى اللَّه : سُبْحانَ اللَّه وبحَمْدِهِ » رواه مسلم .

1415. Ebû Zer *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

“Allah’ın en çok hoşlandığı sözü sana bildireyim mi? Allah’ın en çok hoşlandığı söz, *sübhânallahi ve bi-hamdihî* demektir”, buyurdu.

Müslim, Zikir 85

Açıklamalar

1411 numaralı hadisteki iki cümleden ibaret zikrin birinci cümlesi bu idi. Yanından ayrılmayan bazı fakir sahâbîleri böyle müjdelerle sevindirdiğini bildiğimiz Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, Müslim’deki rivayetten öğrendiğimize göre, Ebû Zerr’e:

- *“Allah’ın en çok hoşlandığı sözü sana bildireyim mi?”* diye sorduğu zaman, Ebû Zer:

- Yâ Resûlallah! Allah’ın en çok hoşlandığı sözü bana bildir, diye sevinmişti. *“Ben Allah’ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O’na hamdederim”* anlamındaki bu son derece muhtevalı zikri herhalde Ebû Zer *radıyallahu anh* bir daha dilinden bırakmamıştır. Ebû Zerr’in *Sahîh-i Müslim*’deki diğer rivayetine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Hangi söz (zikir) daha faziletlidir? diye sorulmuştu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz:

- *Allah’ın melekleri veya kulları için seçtiği sübhânallâhi ve bi-hamdihî sözüdür,* buyurmuştu (Müslim, Zikr 84).

Şüphesiz zikirlerin en üstünü Allah’ın kelâmı olan Kur'ân-ı Kerîm’dir. Onu okumak ve hele mânasını anlamaya çalışmak suretiyle okumak insana daha fazla sevap kazandırır. Hadîs-i şerîflerde geçen zikirleri Peygamber Efendimiz’e Cenâb-ı Hakk’ın öğrettiğinde şüphe yoktur. Hadisimizin diğer rivayetinde geçen *“Allah’ın melekleri veya kulları için seçtiği”* zikir sözü de bunu göstermektedir. Öyle de olsa, bu zikirleri, sevap bakımından Kur'ân-ı Kerîm ile mukayese etmek mümkün değildir. Bununla beraber insan her zaman Kur’an okuyamaz. İşte bu sebeple bir kimse yakaladığı fırsatları değerlendirmeli, bir iki defa söylemekten ibaret bile olsa Resûlullah’ın öğrettiği zikirleri tekrarlamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bazı zikirlerin Allah Teâlâ’yı daha çok hoşnut ettiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple onları daha fazla okumaya çalışmalıdır.

2. ***Sübhânallahi ve bi-hamdihî*** zikri en makbûl zikirlerden biridir.

1416- وعَنْ أبي مالكٍ الأشْعَرِيِّ رضي اللَّه عنْهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم :
«الطُّهُورُ شَطْرُ الإيمان ، والحمدُ للَّهِ تمْلأُ الميْزانَ ، وسُبْحَانَ اللَّهِ والحمْدُ للَّه تمْلآنِ أو تمْلأُ ما بَيْنَ السَّمَواتِ والأَرْضِ » رواهُ مسلم .

1416. Ebû Mâlik el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Temizlik imanın yarısıdır. *el-Hamdü lillâh* duası mizanı, *sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi* zikri ise yer ile göklerin arasını sevap ile doldurur."

Müslim, Tahâret 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 86

Açıklamalar

Önemli birkaç konuyu ihtiva eden bu hadîs-i şerîfin tamamı 26 numarayla daha önce geçmiş ve bu konular orada kısaca açıklanmıştır. Hadisin ilk cümlesi olan *"Temizlik imanın yarısıdır"* ifadesi ise, ilgisi sebebiyle "Abdestin Fazileti" bahsinde 1033 numara ile müstakil olarak ele alınmıştır.

Efendimiz *Temizlik imanın yarısıdır* buyurmakla şunu belirtmiş olmalıdır: Bir insanın önce Allah'ın emirlerine muhatap olabilmesi, sonra da O'nun yanında değer kazanabilmesi için göğsünde iman taşıması nasıl ilk şart ise, iman sahibi bir kimsenin ilk yapacağı iş de temizliğe riayet etmesidir. Zira temizlenmeden hiçbir ibadeti yapmak mümkün değildir. Şu halde ben iman sahibiyim diyen kimsenin mutlaka temizlik esaslarına uyması gerekir.

Hadisimizde ikinci olarak *elhamdülillâh* zikri ile *sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi* zikrinin insana kazandıracağı hadsiz hesapsız sevaptan söz edilmektedir. Şayet Resûl-i Ekrem Efendimiz, bu zikri söyleyene cennette şöyle bir güzellik verilecektir, buyursaydı, bunu bir ölçüde kavramamız mümkün olacaktı. Fakat bazı sevapları tam mânasıyla anlayıp kavramak mümkün değildir. İşte bu sebeple Allah'ın Resûlü bu iki zikri söyleyen kimsenin kazanacağı sevabı temsilî olarak anlatmakta ve şöyle demektedir: *Elhamdülillâh* diyen kimseye verilecek sevabı bizim maddî ölçülerimizle anlatacak olursak, onun kazanacağı mükâfatın, amelleri tartan **mîzân**ı dolduracağını, *sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi* diyen bir kimsenin elde edeceği sevabın da yer ile gök arasını dolduracağını söylememiz gerekir. Mîzânın büyüklüğü hakkında bir fikri bulunmayan kimseye bu anlatım da yeterli değildir. Burada İbni Abbas'a nisbet edilen bir rivayetten söz etmemiz gerekecektir. Bu rivayete göre mîzânın bir dili, iki de kefesi vardır. Bu kefelerden biri batıda, diğeri de doğudadır. Bu kefelerden birine kişinin sevabı, diğerine de günahı konacaktır. Demek oluyor ki, *elhamdülillâh* diyen, *sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi* zikrini söyleyen kimsenin kazanacağı sevap, anlatılması mümkün olmayacak kadar çoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman temiz insandır. İman ile temizlik birbirinden ayrılmayan iki din esasıdır.

2. el-*Hamdülillâh* ve *sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi* zikirleri insana hesapsız sevap kazandırır.

3. Allah Teâlâ, rızâsını arayan kulları için sayıya, hesaba gelmeyen nimet ve lutuflar hazırlamıştır.

1417- وعَنْ سعْدِ بنِ أبي وقَّاصٍ رضي اللَّه عنْهُ قال : جاءَ أَعْرَابي إلى رسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالَ : علِّمْني كَلاماً أَقُولُهُ . قالَ : « قُل لا إله إلاَّ اللَّه وحدَهُ لا شريكَ لهُ ، اللَّه أَكْبَرُ كَبيراً ، والحمْدُ للَّهِ كثيراً ، وسُبْحانَ اللَّه ربِّ العالمينَ ، ولا حوْل وَلا قُوَّةَ إلاَّ باللَّهِ العَزيز الحكيمِ » ، قال : فَهؤلاء لِرَبِّي ، فَما لي ؟ قال : « قُل : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لي وارْحمني. واهْدِني ، وارْزُقْني » رواه مسلم .

1417. Sa'd İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir bedevî Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

- Bana söyleyeceğim bir zikir öğret, dedi.

Resûl-i Ekrem ona şu zikri okumasını tavsiye etti:

- ***"Lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, Allâhü ekber kebîran ve'l-hamdü lillâhi kesîrâ ve sübhânallâhi Rabbi'l-âlemîn, velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-Azîzi'l-Hakîm:*** *Tek olan Allah'tan başka ilâh ve O'nun bir eşi ve benzeri de yoktur. Kudreti ve saltanatıyla Allah en büyüktür. Bitip tükenmeyen hamd O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim. Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Azîz ve Hakîm olan Allah'ın yardımıyla kazanılabilir."*

Bedevî:

- Bunlar Rabbim için söyleyeceğim dua ve zikirlerdir. Kendim için ne söylemeliyim? dedi.

Resûl-i Ekrem:

- ***"Allâhümmağfir lî verhamnî vehdinî verzuknî:*** *Allahım, beni bağışla, bana merhamet et, rızânı kazandıracak işler yaptır ve bana hayırlı rızık ver,* **de"** buyurdu.
Müslim, Zikir 33-36

Açıklamalar

Bedevî denen ve çölde yaşayan bu insanların arasında bazı zeki kimseler Peygamber Efendimiz'e gelerek yerinde ve isabetli sorular sormuşlar ve bu sebeple sahâbîleri pek sevindirmişlerdir. Bu bedevî sayesinde öğrenilen zikir ve dua da sahâbî efendilerimizi mutlaka memnun etmiştir.

Derin mânalarla dolu bu zikrin üzerinde önemle düşünülmesi gereken cümlelerinden biri, her zaman tekrarlayıp durduğumuz *"**lâ havle velâ kuvvete illâ billâh**: Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla kazanılabilir*" ifadesidir. Bu veciz cümle insanın aczini bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır. Allah'ın izni ve yardımı olmadan parmağını bile oynatmaya güç yetiremeyecek insanoğlu, yine O'nun lutfu ve yardımı sayesinde günahlardan korunabilmekte, Rabbine ibadet edecek gücü ve kuvveti kendinde bulabilmektedir.

Bu zikrin Cenâb-ı Hakk'ın ezelî ve ebedî sıfatlarını pek güzel dile getirdiğini, O'nun şanını yücelttiğini gören bedevî, bir de kendisinin dini ve dünyası için faydalı olacak bir dua öğrenmek istedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*, yeni müslüman olanlara öğrettiği çok kısa, fakat pek muhtevalı bir niyâzı ona da öğretti. Demekki bu bedevî de yeni müslüman olmuş biriydi. ***"Allâhümmağfir lî verhamnî vehdinî verzuknî"*** diyen bir kimse hem dünyası hem de âhireti için güzel dileklerde bulunmakta ve Âlemlerin Rabbine şöyle yalvarmaktadır: Allahım, günahlarımı büsbütün silerek beni **bağışla**; içinde bulunduğum her durumda sana itaat etme imkânını lutfetmek suretiyle bana **merhamet et**; rızânı kazanmamı sağlayacak **güzel halleri elde etmemi ve değerli işler yapmamı sağla**; bana **helâl rızık nasip et.**

1472 numarada görüleceği üzere hadisin bu kısmı **"vehdinî"**den sonra **"ve âfinî"** ilâvesiyle veya **"vehdinî"** yerine **"ve âfinî"** ilavesiyle de rivayet edilmektedir. **"Âfinî",** *bana âfiyet ver*, demektir. Âfiyet hem dünya hem de âhiretle ilgili hayırları kapsayan geniş anlamlı bir kelimedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Efendimiz'in bedevîye öğrettiği zikir, Allah'ın bir ve tek, noksan sıfatlardan arınmış olduğunu pek güzel ifade ettiği için her fırsatta okunmalıdır.

2. Resûl-i Ekrem'in bedevîye öğrettiği dua ise insanın Cenâb-ı Hakk'a arzetmesi gereken maddî ve mânevî ihtiyaçlarını dile getirmektedir.

1418– وعنْ ثوبانَ رضي اللَّه عنْهُ قال : كان رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا انْصَرَف مِنْ صلاتِهِ اسْتَغفَرَ ثَلاثاً ، وقال : « اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلامُ ، ومِنكَ السَّلامُ ، تباركْتَ يَاذا الجلالِ والإكرام » قِيل للأَوْزاعي وهُوَ أَحَد رُواةِ الحديث : كيفَ الاستِغفَارُ ؟ قال : تقول : أَسْتَغْفِرُ اللَّه ، أَسْتَغْفِرُ اللَّه . رواهُ مسلم .

1418. Sevbân *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* selâm verip namazdan çıkınca üç defa **istiğfâr** eder ve ***"Allâhümme ente's-selâm ve minke's-selâm tebârekte yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm:*** *Allahım selâm sensin. Selâmet ve esenlik sendendir. Ey azamet ve kerem sahibi Allahım, sen hayır ve bereketi çok olansın****"*** derdi.

Hadisin râvilerinden biri olan Evzâî'ye:

- İstiğfâr nasıl yapılır? diye sorulunca:

- Estağfirullah, estağfirullah demektir, dedi.

Müslim, Mesâcid 135, 136. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 25; Tirmizî, Salât 108; Nesâî, Sehv 81, 82; İbni Mâce, İkame 32

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîften ve benzeri diğer rivayetlerden öğrendiğimize göre Peygamber *aleyhisselâm* bir farz namazı kılıp bitirdikten sonra üç defa **estağfirullah** (Allah'tan beni bağışlamasını dilerim) der, hepimizin bildiği **Allâhümme ente's-selâm** zikrini okuyacak

kadar oturur, şayet kıldığı o farzdan sonra bir sünnet kılacaksa hemen yerinden kalkar, evine giderek o sünneti kılardı. Fakat sabah namazından sonra sünnet kılmadığı için bazan güneş doğuncaya kadar namaz kıldığı yerde otururdu. Peygamber-i Zîşân'ın namazın hemen ardından istiğfâr etmesinin sebebi, Rabbine gereği gibi ibadet ve kulluk edememenin bir özrü olarak düşünülebilir.

Allahım selâm sensin demek, yüceliğine ve üstün sıfatlarına yakışmayan her kusur, noksan ve değişimden uzak ve münezzehsin, demektir. **Selâmet ve esenlik sendendir** demek, bu iyilikler senden beklenir ve umulur; sen bize esenlik verirsen dünyada ve âhirette bahtiyâr oluruz; vermezsen mutsuz oluruz, demektir. İnsanlar dünyada sulh ve sükûnu sağlamak, huzur ve bahtiyarlık içinde yaşamak için didinip dururlar. Halbuki sulh da, huzur ve bahtiyarlık da Cenâb-ı Hakk'ın lutfuyla mümkündür. Bunun için insan, huzuru ve sükûnu önce onu kendisine verecek olandan istemelidir. **Tebârekte** sözünün anlamı sen hayır ve bereketi çok olansın, demek olduğu gibi, sen zâlimlerin yakıştırdığı yaratılmışlarda bulunan sıfatlardan uzaksın, sen kendisine gereği gibi ibadet edilemeyecek olan yüce Allah'sın mânasına da gelmektedir. Efendimiz bu derin mânalı zikri, Allah Teâlâ'nın doksan dokuz isminin sonuncusu olan "**Zü'l-celâli ve'l-ikrâm"** ile bitirmiştir. "**Zü'l-celâli ve'l-ikrâm"** esmâ-i hüsnâsı 1494 numaralı hadiste açıklanacaktır. Burada kısaca şunu belirtelim ki, **celâl**, azamet ve yücelik, **ikrâm** da iyilik, ihsan ve lutuf demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namazı bitirince üç defa **estağfirullah** demelidir.
2. Daha sonra **Allahümme ente's-selâm**'ı okumalıdır.

1419– وعَن المغِيرةِ بن شُعْبةَ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَان إذا فَرغَ مِنَ الصَّلاة وسلَّم قالَ : « لا إلهَ إلاَّ اللَّه وحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ ، لهُ الملْكُ ولَهُ الحَمْدُ ، وهُوَ عَلى كُلِّ شَيءٍ قَديرٌ . اللَّهُمَّ لا مانِعَ لما أعْطَيْت ، وَلا مُعْطيَ لما مَنَعْت ، ولا ينْفَعُ ذا الجَدِّ مِنْكَ الجدُّ » متفقٌ عليهِ .

1419. Muğîre İbni Şu'be *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* selâm verip namazdan çıkınca şu duayı okurdu:

"Lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr. Allâhümme lâ mâni'a li-mâ a'tayte ve lâ mu'tıye li-mâ mena'te velâ yenfeu ze'l-ceddi minke'l-ceddü: *Allah'tan başka ilâh yoktur, yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O'nun gücü her şeye yeter. Allahım! Senin verdiğine engel olacak, vermediğini de verecek bir kimse yoktur. Senin lutfun olmadan hiçbir zengine serveti fayda vermez."*

Buhârî, Ezân 155, İ'tisâm 3, Kader 12, Daavât 18; Müslim, Mesâcid 137, 138. Ayrıca bk. Müslim, Salât 194, 205, 206; Ebû Dâvûd, Salât 140, Vitir 25; Tirmizî, Salât 108; Nesâî, Tatbîk 25, Sehv 85, 89

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Muğîre İbni Şu'be *radıyallahu anh* Muâviye'nin Kûfe valisiyken, Muâviye *radıyallahu anh* ona bir mektup yazarak Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namazlardan sonra okuduğunu duyduğu bir duayı kendisine bildirmesini istedi. O da hadisimizdeki duayı Peygamber *aleyhisselâm*'dan duyduğunu bir mektup yazarak bildirdi.

Peygamber Efendimiz namazlardan sonra selâm verir vermez muhtelif dualar okurdu. Hadisimizdeki dua da bunlardan biridir. Bazı rivayetlerde bu duayı Resûlullah Efendimiz’in farz namazlardan sonra okuduğu (Buhârî, Ezân 155), bazı rivayetlerde de her namazdan sonra okuduğu (Buhârî, Daavât 18) belirtilmiştir. Burada şunu da açıklamamız gerekir: Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in farz namazlardan sonra çeşitli örneklerini gördüğümüz duaları okumasına bakarak, bazı İslâm âlimleri farzlardan sonra dua etmenin, nâfilelerden sonra dua etmekten daha uygun olacağını söylemişlerdir.

Bu dua ve zikir başlıca iki cümleden meydana gelmektedir. Birincisi, namaz kılıp tesbihleri çektikten sonra ardından söyleme alışkanlığına sahip olduğumuz *"lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr”* cümlesidir. 574 numaralı hadisin açıklamasında bu konuda daha geniş bilgi verilmiş ve Peygamber Efendimiz’in tesbihlerden sonra bu zikri söyleyen kimsenin günahları deniz köpükleri kadar çok olsa bile bağışlanacağını belirttiği (Ebû Dâvûd, Vitir 24) söylenmişti. 1413 numaralı hadiste yine Resûl-i Ekrem Efendimiz’in bu zikri her gün yüz defa tekrarlayan kimsenin “*on köle âzâd etmiş kadar sevap kazanacağını, ona yüz iyilik sevabı yazılacağını, yüz günahının bağışlanacağını, o gün akşama kadar şeytandan korunacağını”* ifade buyurduğu zikredilmişti. 1414 numaralı hadiste yine bu zikirden söz edilmiş, Resûlullah’ın ifadesiyle, bu zikri günde on defa okuyan kimseye İsmâil *aleyhisselâm*’ın soyundan dört kimseyi hürriyetine kavuşturmuş gibi sevap yazılacağı görülmüştü.

İkinci cümle ise *“Allâhümme lâ mânia”* diye başlayan zikirdir. Cenâb-ı Hakk’ın kudretini pek mükemmel şekilde ifade eden birinci zikir gibi bu da yegâne güç ve kudretin Allah Teâlâ’nın elinde bulunduğunu belirtmekte, malına, servetine güvenerek kendini güç kuvvet sahibi zanneden gafillere, O kudret sahibi istemediği takdirde zenginliklerinin hiçbir fayda sağlamayacağını çok keskin bir ifadeyle ortaya koymaktadır. Sadece varlıklılara değil, kendinde güç vehmedenlere güçleri, kendini büyük görenlere büyüklükleri, sultanlara saltanatları Allah istemedikçe fayda vermez. İnsana sadece **amel-i sâlih** dediğimiz ihlâsla yapılmış ibadet, tâat ve iyiliklerin fayda vereceği unutulmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm, bildikleriyle yetinmezler, daha çok bilen arkadaşlarına baş vurmak suretiyle bilgilerini geliştirirlerdi.
2. Selâm verip namazdan çıktıktan sonra zaman zaman hadisimizdeki bu zikri de okumalıdır.

1420– وعَنْ عبد اللَّه بن الزُّبَيْرِ رضي اللَّه تعالى عنْهُما أَنَّهُ كان يقُول دُبُرَ كَلِّ صلاةٍ، حينَ يُسَلِّمُ : لا إِلَه إلاَّ اللَّه وَحْدَهُ لا شريكَ لهُ ، لهُ الملكُ ولهُ الحَمْدُ ، وهُوَ عَلى كُلِّ شيءٍ قَديرٌ . لا حوْلَ وَلا قُوَّةَ إلاَّ بِاللَّه ، لا إله إلاَّ اللَّه ، وَلا نَعْبُدُ إلاَّ إيَّاهُ ، لهُ النعمةُ ، ولَهُ الفضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الحَسنُ ، لا إله إلاَّ اللَّه مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ولوْ كَرِه الكَافِرُون .قالَ ابْنُ الزُّبَيْر : وكَان رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُهَلِّلُ بِهِنَّ دُبُرَ كُلِّ صَلاةٍ مكتوبة ، رواه مسلم .

1420. Abdullah İbni’z-Zübeyr *radıyallahu anh* namazdan sonra selâm verince her defasında şöyle derdi:

“Lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr; lâ havle velâ kuvvete illâ billâh; lâ ilâhe illallahu velâ na‘büdü illâ iyyâh; lehü’n-ni‘metü ve lehü’l-fazlu ve lehü’s-senâü’l-hasen; lâ ilâhe illallahu muhlisîne lehü’d-dîne velev kerihe’l-kâfirûn: *Allah’tan başka ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. O’nun gücü her şeye yeter. Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılabilir. Allah’tan başka ibadete lâyık bir ilâh yoktur. Biz yalnız O’na ibadet ederiz. Sahip olduğumuz nimet ve lutuf O’nundur. En güzel medh ü senâ O’na yakışır. Kâfirler hoşlanmasa bile, bütün samimiyetimizle, Allah’tan başka ilâh yoktur, deriz”.*

Abdullah İbni’z-Zübeyr, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem’*in her namazdan sonra bu sözlerle zikrettiğini söyledi.

Müslim, Mesâcid 139, 140. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 25; Nesâî, Sehv 34

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin baş tarafı bu zikri Abdullah İbni’z-Zübeyr’in bizzat hazırlayıp okuduğu kanaatini uyandırıyorsa da, hadisin son cümlesi bu zikrin Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından yapıldığını ortaya koymaktadır.

Bu zikrin ilk yarısındaki bazı cümleler daha önce açıklanmıştı. Burada ilk defa geçen ifadeler üzerinde duralım. Bu ifadelerden biri “*Sahip olduğumuz nimet ve lutuf O’nundur*” cümlesidir. Yiyip içtiğimiz, giyip kuşandığımız nimetleri bize bir insan da vermiş olsa, o nimetin asıl sahibi Allah Teâlâ’dır. İnsanlar sadece bir vasıtadan ibarettir. Üstelik bu nimetleri, onları hakettiğimiz, onlara lâyık olduğumuz için elde etmiyoruz. Bunlar tamamen Cenâb-ı Hakk’ın bize birer lutuf ve ihsânıdır. Bize düşen bunları haketmeye ve onlara lâyık olmaya gayret etmektir. Zâtının yüceliği, sıfatlarının üstünlüğü, kısaca yegâne yaratıcı olması sebebiyle de “*En güzel medhü senâ O’na yakışır*”. O’nun birliğini kabul etmeyen “*kâfirler hoşlanmasa bile*”, münâfıklar ve işi gücü gösterişten ibaret olan kimseler aksini yapsa da biz “*Bütün samimiyetimizle, Allah’tan başka ilâh yoktur*” diyerek O’na bağlılığımızı sunar, ibadet ve tâatımızı arzederiz. Sırf kulluğumuzu göstermek maksadıyla yaptığımız ibadetleri kabul buyurup onlara sevap verirse, bu sadece O’nun fazlı ve lutfu sayesindedir; şayet yaptıklarımızdan dolayı bizi cezalandırırsa, bu da onun şaşmaz adaleti sebebiyledir.

Peygamber Efendimiz namazdan sonra ashâbının duyup öğrenmesi için sesini birazcık yükselterek bu zikri okurdu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz ashâb-ı kirâma, her şeyi olduğu gibi, en güzel ifadelerle zikretmeyi de öğretirdi.
2. Biz de her biri derin mânalar yüklü bu zikirleri okumaya çalışmalıyız.

1421– وعنْ أبي هُريرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ فُقَرَاءَ المهاجِرِينَ أَتَوْا رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالُوا: ذَهب أَهْلُ الدُّثُورِ بالدَّرجَاتِ العُلى ، وَالنِّعِيمِ المقِيمِ : يُصَلُّونَ كَما نُصلِّي ، وَيصُومُونَ كما نَصُومُ ، ولهمُ فَضْلٌ مِنْ أمْوالٍ : يحجُّونَ ، ويَعْتَمِرُونَ ، وَيُجاهِدُونَ ، ويتَصَدَّقُون . فقالَ: « ألا أُعلمُكُمْ شَيْئاً تُدْرِكُونَ بِهِ مَنْ سبَقَكُمْ ، وتَسبِقُونَ بِهِ منْ بَعْدكُمْ . ولا يَكُونُ أَحَدٌ أَفْضلَ مِنْكُمْ إلاَّ مَنْ صَنَعِ

مِثلَ ما صَنَعْتُم ؟ » قالُوا : بَلَى يا رسول اللَّه ، قال : «تُسبِّحُونَ ، وتَحْمدُونَ وتُكَبِّرُونَ ، خلْفَ كُلِّ صلاةٍ ثلاثاً وثَلاثينَ » قال أبُو صالحٍ الرَّاوي عنْ أبي هُرَيْرَةَ ، لَمَّ سئِل عنْ كيْفِيةِ ذِكْرِهنَّ ، قال : يقول : سُبْحان اللَّه ، والحمْدُ للَّه ، واللَّه أكْبرُ ، حتَّى يكُونَ مِنْهُنَّ كُلِّهنَّ ثلاثاً وثلاثين . متفقٌ عليهِ وزاد مُسْلمٌ في روايتِهِ : فَرجع فُقَراءُ المهَاجِرينَ إلى رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقالوا : سمِع إخْوانُنا أهلُ الأمْوال بِما فعَلْنَا ، ففعَلُوا مِثْلَهُ ؟ فقالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ذلكَ فَضْلُ اللَّه يُؤْتِيهِ منْ يشاءُ » .

« الدُّثُورُ » جمع دَثْرٍ « بفتحِ الدَّالِ وإسكانِ الثاء المثَلَّثَةِ » وهو المالُ الكثيرُ .

1421. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Mekke'den Medine'ye hicret eden müslümanların fakirleri Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek şöyle dediler:

- Varlıklı müslümanlar cennetin en yüksek derecelerini ve ebedî nimetleri alıp götürdüler. Bizim kıldığımız namazları onlar da kılıyorlar. Tuttuğumuz oruçları onlar da tutuyorlar. Fazla malları olduğu için hac ve umre yapıyorlar, cihad ediyorlar ve sadaka veriyorlar, biz veremiyoruz.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem onlara:

- "Sizden önde gidenlere yetişebileceğiniz, sizden sonra gelenleri geçebileceğiniz, sizin yaptığınızı yapanlar dışında herkesten üstün olacağınız bir şeyi haber vereyim mi?" diye sordu.

- Evet, söyle yâ Resûlallah! dediler.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Her namazın ardından otuz üçer defa Allah'ı tesbih eder, O'na hamdeder ve tekbir getirirsiniz."

Hadisi Ebû Hüreyre'den rivayet eden Ebû Sâlih'in söylediğine göre, sahâbîler bu zikirleri nasıl okuyacaklarını sorunca Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

"Her birinden otuz üçer defa olmak üzere *sübhânallah, elhamdülillah, Allâhü ekber,* dersiniz."

Buhârî, Ezân 155; Daavât 18; Müslim, Mesâcid 142. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 24

Müslim'in bir rivayetinde şu ilâve vardır:

Birkaç gün sonra fakir muhâcirler Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tekrar gelerek:

- Zengin kardeşlerimiz bizim yaptığımız zikirleri duymuşlar. Aynını onlar da yapıyorlar, dediler.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "Ne yapalım! Artık bu Allah'ın bir lutfudur, Allah lutfunu dilediğine verir."
Müslim, Mesâcid 142

1423 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

1422– وعنْهُ عنْ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « مَنْ سَبَّحَ اللَّه في دُبُرِ كُلِّ صلاةٍ ثَلاثاً وثَلاثِينَ ، وَحمِدَ اللَّه ثَلاثاً وثَلاثين ، وكَبَّرَ اللَّه ثَلاثاً وَثَلاثِينَ وقال تَمامَ المِائَةِ : لا إلهَ إلاَّ اللَّه وحْدَه لا شَريك لهُ ، لَهُ المُلْكُ وَلَهُ الحمْد ، وهُو على كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ ، غُفِرتْ خطَايَاهُ وإن كَانَتْ مِثْلَ زَبدِ الْبَحْرَ » رواهُ مسلم .

1422. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Her namazdan sonra kim otuz üç defa *sübhânallah,* otuz üç defa *elhamdülillâh,* otuz üç defa *Allâhü ekber* der, yüze tamamlamak için de *lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr:* *Allah'tan başka ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O'nun gücü her şeye yeter"* **derse, günahları deniz köpüğü kadar çok olsa bile affedilir."**

Müslim, Mesâcid 146. Ayrıca bk. Nesâî, Sehv 96

Aşağıdaki hadisle beraber açıklanacaktır.

1423– وعنْ كعْبِ بن عُجْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ عَنْ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مُعقِّبَاتٌ لا يَخِيبُ قَائِلُهُنَّ أَو فَاعِلُهُنَّ دُبُرَ كُلِّ صلاةٍ مكتُوبةٍ : ثَلاثاً وثَلاثِينَ تَسْبِيحَةً ، وَثَلاثاً وَثلاثِينَ تَحْمِيدَةً ، وَأَرْبَعاً وثَلاثِينَ تَكبِيرةً » رواه مسلم .

1423. Kâ'b İbni Ucre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Farz namazların ardından okunan zikirleri okuyan -veya bunları yapan- kimse hiçbir zaman zarara uğramaz. Bunlar otuz üç defa *sübhânallah,* otuz üç defa *elhamdülillâh,* otuz dört defa *Allâhü ekber* demektir."

Müslim, Mesâcid 144, 145. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 25; Nesâî, Sehv 92

Açıklamalar

Her üçü de namazlardan sonra çekilen tesbih ile ilgili bu hadîs-i şerîflerden ilki 574 numara ile "Şükreden Zenginin Fazileti" bahsinde geçmiş ve orada genişçe açıklanmıştı. Müslüman kardeşlerimizin namazlardan sonra okuma alışkanlığına sahip oldukları bu üç zikrin hadisimizde görüldüğü üzere hoş bir hatırası vardır. Her şeylerini Mekke'de bırakarak Resûlullah'a yardım etmek ve böylece Allah'ın rızâsını kazanmak için Medine'ye hicret eden sahâbîler, sevap kazanma hususunda kimseden geri kalmak istemiyorlardı. Çünkü dünyanın daha çok sevap kazanma bakımından bir yarış yeri olduğunu iyi biliyorlardı. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü onlara bu üç zikri tavsiye etti ve bu zikirlerin onları **kendilerinden önde gidenlere** yani kendilerinin yapamadıkları hayır ve iyilikleri yapanlara yetiştirebileceğini, **sonra gelenleri arkada bırakabileceğini** yani bu zikirleri söylemeyenleri geçip

gideceklerini, ama sevabı çok büyük olan bu zikri kendileri kadar söyleyenlerin de aynı sevabı elde edeceklerini bildirdi. Böylece daha sonraki yüzyıllarda gelecek ümmetinin de, bu konudaki tavsiyesini tuttukları takdirde çok büyük sevap kazanacaklarını müjdeledi.

İkinci hadîs-i şerîf birinciyi tamamlamakta ve doksan dokuz tesbih, tahmîd ve tekbirden sonra yüzüncü olarak ***lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh*** diye başlayan zikri söylemek gerektiğini belirtmektedir. 1413 ve 1414 numaralı hadislerde bu sonuncu cümlenin başlı başına bir zikir olduğunu görmüş ve onu **günde yüz defa** söyleyen kimsenin kazanacağı hesapsız sevapları okumuştuk.

Üçüncü yani 1423 numaralı hadis daha öncekilerin aynı olmakla beraber, burada onlara ilâveten iki husus belirtilmektedir. Biri bu zikirlerin **farz namazlardan sonra** okunması, diğeri de sayıyı yüze tamamlamak için tekbirlerin otuz üç değil, **otuz dört** defa söylenmesidir.

Öyleyse Cenâb-ı Hakk'ın her türlü noksan sıfatlardan münezzeh olduğunu pek güzel ifade eden **sübhânallah** demeyi, her nevi mükemmelliğin Allah Teâlâ'da bulunduğunu dile getiren **elhamdülillâh** zikrini söylemeyi, benim Rabbim yaratılmışların tam olarak kavrayamayacağı kadar yücedir demek olan **Allâhü ekber** zikrini tekrarlamayı ihmal etmemeliyiz.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Efendimiz'in büyük sevaplar vaad ederek tavsiye buyurduğu bu zikri her namazdan sonra söylemeye gayret etmelidir.

2. Dünyayı hayır yarışlarının yapıldığı bir alan olarak görmeli ve bu yarışta ön sırada bulunma azmiyle ömrü değerlendirmelidir.

3. Allah Teâlâ'nın bazı insanlara daha fazla sevap kazanma imkânı vermesi, O'nun bir lutfu ve ihsânı ve sadece kendisinin bileceği bir iştir.

1424- وعنْ سعدِ بن أبي وقاص رضي عنْهُ أنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يَتَعوَّذُ دُبُرِ الصَّلَواتِ بِهؤلاءِ الكلِمات : « اللَّهُمَّ إنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الجُبْنِ والْبُخلِ وَأَعوذُ بِكَ مِنْ أنْ أُرَدَّ إلى أرْذَلِ العُمُرِ وَأعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيا ، وأَعوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ القَبرِ » رواه البخاري.

1424. Sa'd İbni Ebû Vakkas *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazlardan sonra şu duayı okuyarak Allah'a sığınırdı:

"Allâhümme innî eûzü bike mine'l-cübni ve'l-buhl, ve eûzü bike min en uredde ilâ erzeli'l-ömr, ve eûzü bike min fitneti'd-dünyâ, ve eûzü bike min fitneti'l-kabr: *Allahım! Korkaklıktan, cimrilikten sana sığınırım. Erzel-i ömürden sana sığınırım. Dünya fitnesinden sana sığınırım. Kabir fitnesinden sana sığınırım.***"**

Buhârî, Cihâd 25, Daavât 37, 41, 44. Ayrıca bk. Müslim, Zikir 50, 52; Nesâî, İstiâze 5, 6, 27, 39; İbni Mâce, Duâ 3

Açıklamalar

Bu hadisten ve benzeri hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimiz insan için son derece tehlikeli olan bazı hususlardan Allah'a sığınmış, dolayısıyla bize bunlardan şiddetle sakınmamız ve bizi onlardan koruması için Cenâb-ı Hakk'a sığınmamız

gerektiğini belirtmiştir. Konumuzun bundan sonraki hadislerinde ve "Dualar Bölümü"nde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in nelerden Allah'a sığındığı görülecektir.

Bu hadiste ilk olarak **korkaklık**tan ve **cimrilik**ten uzak durmamız ve onlardan Allah'a sığınmamız tavsiye buyurulmaktadır. **Korkaklık**, canını gereğinden fazla severek bir kısım ilâhî emirleri yapmamaktır. Allah yolunda cihad etmek, insanlara iyiliği emredip onları fenalıktan sakındırmak, gerektiğinde bir zâlim karşısında doğruyu savunmak cana o kadar değer vermemekle, nefsi gereğinden fazla şımartmamakla ilgilidir. Halbuki müslümana yakışan, tedbiri elden bırakmamak kaydıyla cesaret, yiğitlik ve atılganlıktır. **Cimrilik** ise sahip olduğu nimetleri yerinde harcamamaktır. Zengin olduğu halde mal tutkusuyla servetini Allah yolunda sarfetmemek, âlim olduğu halde tembelliği sebebiyle eser vermemek veya insanlara nasihatte bulunmamak cimriliktir. Halbuki insan, Cenâb-ı Hakk'ın şu dünyada sayılı kimselere lutfettiği servet ve ilim gibi nimetleri esirgemeden harcayarak âhiret yurdunu güzelleştirmeye çalışmalıdır.

Erzel-i ömür bir Kur'ân-ı Kerîm terimidir. İki âyet-i kerîmede insanoğlunun hayat safhaları belirtildikten sonra, bazı kimselerin bilgili iken bir şey bilemez hale gelmesi için erzel-i ömre yani **"ömrün en kötü, en verimsiz çağına"** iletileceği belirtilmektedir [Nahl sûresi (16), 70; Hac sûresi (22), 5). İnsanın iyice ihtiyarladığı, düşkün hâle geldiği, başkalarının eline avucuna bakıp onların yardımına muhtaç olduğu, bildiklerini unutup tekrar çocukluk günlerine döndüğü ve böylece âcizliğinin, güçsüzlüğünün, bunaklığının, bilgisizliğinin ve anlayışsızlığının iyice ortaya çıktığı bu dönem, **erzel-i ömür** denen perişanlık günleridir. Peygamber Efendimiz'in işaret buyurduğu gibi, Cenâb-ı Hak'tan bizi böyle perişan bir hale düşürmemesini niyâz etmeliyiz.

Dünya fitnesi pek çeşitlidir. Câzibesiyle insanı baştan çıkaran mal, mülk, nefsin hoşlandığı çeşitli zevkler, hatta insanı başkasına muhtaç edip zor durumda bırakan fakirlik birer dünya fitnesidir. Bunların hepsi insana âhiret yolcusu olduğunu, yapması gereken birtakım görevleri bulunduğunu unutturan, ihmâl ettiren ve ayağını kaydıran uçurumlardır. Bu hadisi rivayet eden muhaddislerden biri dünya fitnesinin deccâl olduğunu söylemiştir (Buhârî, Daavât 37). Nitekim Peygamber Efendimiz deccâl fitnesinin **dünya fitnesi**nin en büyüğü olduğunu söylemiştir (İbni Mâce, Fiten 33). Yüce Rabbim hepimizi onun şerrinden muhafaza buyursun (Âmin).

Kabir fitnesi de Peygamber *aleyhisselâm*'ın Allah'a sığındığı tehlikelerden biridir. Meleklerin ölen herkesi sorguya çekmesiyle başlayan kabir hayatı, iyi kullar için huzur ikliminin başladığı, dünyadaki görevini gerektiği gibi yapmayanlar için de sıkıntıların başlayıp devam ettiği bir başka âlemdir. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu durumu, *"Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur* (Tirmizî, Kıyâmet 26) diye ifade buyurmuştur. Kabir azâbı hakkında 1426 numaralı hadiste bilgi verilecektir.

Hadisimizin râvisi olan Sa'd İbni Ebû Vakkas *radıyallahu anh*'ın bu zikre çok önem verdiği ve onu kendi çocuklarına, tıpkı bir öğretmenin öğrencilerine yazı yazmayı öğrettiği gibi titizlikle bellettiği söylenmektedir. On dördü erkek, yedisi kız olmak üzere yirmi bir çocuğu bulunan Sa'd hazretlerinin, yavrularının dünya ve âhiret saâdetine ne kadar önem verdiği ve dolayısıyla Peygamber sünnetine nasıl sarıldığı görülmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz her namazdan sonra korkaklıktan, cimrilikten, erzel-i ömürden, dünya ve kabir fitnesinden Allah'a sığınırdı.

2. Resûl-i Ekrem'in yaptığı ve tavsiye buyurduğu duaları öğrenip yapmalı, onları, tıpkı ashâb-ı kirâm gibi çocuklarımıza da öğretmeliyiz.

3. Cenâb-ı Hakk'ın affına mazhar olduğu halde, Resûlullah Efendimiz'in bu duaları hiç ihmal etmemesi bizi gayrete getirmeli, her birimizi bekleyen bu tehlikelerden Yüce Rabbimiz'e sığınmalıyız.

1425- وعنْ معاذٍ رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَخَذَ بيَدِهِ وقال : « يَا مُعَاذُ ، وَاللَّهِ إنِّي لأُحِبُّكَ » فقال : « أُوصِيكَ يَا معاذُ لا تَدعَنَّ في دُبُرِ كُلِّ صَلاةٍ تقُولُ : اللَّهُمَّ أعِنِّي على ذِكْرِكَ ، وشُكْرِكَ ، وَحُسنِ عِبادتِكَ » . رواهُ أبو داود بإسناد صحيحٍ .

1425. Muâz *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onun elinden tuttu ve:

"Muâz! Vallahi seni gerçekten seviyorum" buyurdu. Sonra sözüne şöyle devam etti: **"Muâz! Her namazdan sonra şu duayı mutlaka okumanı tavsiye ediyorum: *Allâhümme einnî alâ zikrike ve şükrike ve hüsni ibâdetik*:** *Allahım! Seni anıp zikretmek, nimetine şükretmek, sana lâyık ibadet etmek için bana yardım eyle!."*

Ebû Dâvûd, Vitir 26. Ayrıca bk. Nesâî, Sehv 60

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin *Sünen-i Nesâî*'deki rivayetine göre Efendimiz sahâbîsi Muâz İbni Cebel'in elinden tutarak:

- **"Muâz! Vallahi seni gerçekten seviyorum"** buyurdu. O da Peygamber-i Zîşân'ın eline yapışarak:

- Ben de seni çok seviyorum, yâ Resûlallah! dedi. *Sevdiğiniz kimseye, onu sevdiğinizi söyleyiniz*, buyuran Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bu emrini bizzat uyguladıktan ve tavsiye edeceği duanın iyice öğrenilmesi için uygun bir ortam hazırladıktan sonra, bu sevgili sahâbîsine yukarıdaki kısa, özlü duayı öğretmişti. Birini seven onun iyiliğini ister; onun dinine ve dünyasına faydalı olacak işler yapar. İşte Efendimiz de öyle yapmış, sevgili sahâbîsine Allah'tan istenecek en kıymetli şeyleri öğretmiştir.

Allah Teâlâ'dan istenmesi gereken bu üç şey, insanın en önemli üç görevidir. Bu görevlerden birincisi, Cenâb-ı Hakk'ın adını dilden düşürmemektir. İkincisi her an binlercesinden faydalanılan sayısız nimetlerine gereği gibi şükredebilmektir. Üçüncüsü de O'nun şanına yakışır şekilde kulluk görevini yapabilmektir.

İnsanların gönlüne hitap eden kimselerin, muhatapları üzerinde umdukları tesiri yapabilmek için Efendimiz'in bu irşad metodundan yeterince faydalanması gerekir. Tatlı bir dil, yumuşak bir üslûp ve sımsıcak bir gönül irşad hayatının vazgeçilmez unsurlarıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan sevdiği kimseye, onu sevdiğini söylemelidir.

2. Namazlardan sonra bu özlü duayı yapmaya çalışmalıdır.

3. Allah'ı zikir, O'na şükretmeye yöneltir; Allah'a şükür, O'na gerektiği gibi ibadet etmeye sevkeder. Bir bakıma zikir kulluğun başı, şükür sonudur.

1426– عنْ أبي هُريْرة رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إذا تَشَهَّد أَحدُكُمْ فَليسْتَعِذ بِاللَّه مِنْ أرْبَع ، يقولُ : اللَّهُمَّ إنِّي أعُوذُ بِكَ مِنْ عذَابِ جهَنَّمَ ، وَمِنْ عَذَابِ القَبرِ، وَمِنْ فِتْنةِ المحْيَا والمماتِ ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ المسِيحِ الدَّجَّالِ » . رواه مسلم .

1426. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz namazda tahiyyâtı bitirdiği zaman, dört şeyden Allah'a sığınarak şöyle desin: *Allâhümme innî eûzü bike min azâbi cehennem ve min azâbi'l-kabr ve min fitneti'l-mahyâ ve'l-memât ve min şerri fitneti'l-mesîhi'd-deccâl:* *Allahım, cehennem azâbından ve kabir azâbından, hayat ve ölüm fitnesinden, kör deccâlin fitnesine uğramaktan sana sığınırım.***"**

Müslim, Mesâcid 128. Ayrıca bk. Müslim, Mesâcid 130-134; Ebû Dâvûd, Salât 149, 179; Nesâî, Sehv 64

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz selâm verip namazdan çıkmadan önce şu dört şeyden Allah'a sığınmakla, bize hem nasıl dua edeceğimizi öğretmekte hem de bizim için büyük tehlike teşkil eden hâdiseleri haber vermektedir.

Cehennem azâbı. Kur'ân-ı Kerîm'de ve onun tefsiri olan hadîs-i şerîflerde birçok defa cehennem azâbından bahsedilmiş, oradaki korkunç sahneler tasvir edilmiş ve böylece insanlar cehennem azâbını gerektirecek bir hayat tarzından sakındırılmıştır. Resûlullah Efendimiz bu duasıyla, cehennem azâbından insanın ancak Allah'a sığınarak kurtulabileceğine işaret etmektedir.

Kabir azâbı. Hz. Âişe kabir azâbının olup olmadığını Resûl-i Ekrem'e sorduğunu, onun da **"Evet, kabir azâbı haktır"** buyurduğunu ve kıldığı her namazda kabir azâbından Allah'a sığındığını söylemektedir (Nesâî, Sehv 64). Hz. Osman bir kabre baktığı zaman sakalları ıslanıncaya kadar ağlar, sonra da Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, *kabri âhiret yolculuğunun ilk menzili olarak kabul ettiğini, buradan kurtulan kimse için sonrasının daha kolay olacağını, buradan kurtulamayan için de sonrasının daha çetin olacağını* belirttiğini söylerdi (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 63). Kabir azâbı, Allah'ın buyruklarına uymayan insanın ölümünden kıyamete kadar geçecek olan uzun bekleyiş safhasında göreceği bir tür işkencedir. Mâhiyetini tam olarak bilemediğimiz bu azâba tâbi tutulmak için insanın mutlaka kabirde bulunması da gerekmemektedir.

Hayatın fitnesi. İnsan hayatta çeşitli sıkıntılara uğrar. Zira bu dünya imtihan yeridir. Bizzat kendisi veya yakınları bedenî rahatsızlıklara yakalanabilir. Bunlara sabretmeyip isyan etmek, Allah'ın verdiğine razı olmamak hayatın fitnesidir. Çeşitli zaaflar ve tutkular sebebiyle dünyadaki imtihanı kaybetmek veya Allah'ın istediği gibi bir hayat tarzına sahip olamamak da yine hayatın fitnesidir. Asıl belâ belâyı vereni bilmemektir.

Ölümün fitnesi. İnsan hayata büsbütün vedâ etmeden önce, henüz can çekiştiği sırada şeytanın onu imanından etmek üzere hazırladığı tuzaklar veya meleklerin kabirdeki çetin imtihanları ölümün fitnesidir. Bu imtihanı kaybedenler için kabir azâbı başlayacaktır.

Resûlullah Efendimiz hem ölüm fitnesinden hem de kabir azâbından ayrıca Allah'a sığınmıştır.

Deccâlin fitnesi. Peygamber Efendimiz kendi zamanında deccâlin çıkmayacağını bildiği halde, onun çıkacağı zamanda yaşayacak ümmetini uyarmak maksadıyla deccâlin hilelerinden söz etmiş ve bu felâketin bir müslüman için en büyük belâ olduğunu haber vermiştir. Resûl-i Ekrem'in deccâl fitnesinden Allah'a sığınmasını, belki de Cenâb-ı Hak'tan ümmetini bu belâdan korumasını niyâz etmesi şeklinde anlamak gerekecektir. Böylece bütün ümmetine onun şerrinden Allah'a sığınmalarını da öğütlemiş olmaktadır.

Hadislerde deccâl, **mesîhü'd-deccâl** şeklinde geçmektedir. Deccâl hile anlamına gelen decel kelimesinden türemiştir. Hilekâr, düzenbaz demektir. Mesîh de silmek anlamına gelen mesh kelimesinden türemiştir. Deccâle **mesîh** denmesi, kendinden hayrın silinip alınması veya bir gözünün, hiç yokmuş gibi tamamen silinmesi yani yüzünün bir tarafının dümdüz ve dolayısıyla kör olması, bazılarına göre ise çok seyahat etmesi sebebiyledir. Hz. Îsâ'ya da mesîh denmiştir. Bunun sebebi de onun mübarek elini hastalara sürerek (meshederek) iyileştirdiği içindir.

1812-1823 numaralı hadislerde deccâl konusu geniş bir şekilde ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kabir azâbı ve cehennem azâbı vardır; bu azaplar hak ve gerçektir. İnsan bu çetin azaplardan Allah'a sığınmalıdır.

2. Kıyamet yaklaştığı zaman çıkacak olan deccâlin fitnesi, bütün fitnelerin en çetinidir. O belâlı devre kimin yetişeceği bilinmemekle beraber, yine de ondan Allah'a sığınmalıdır.

3. Hayat ve ölüm fitnesinden kurtuluş yoktur. Allah'ın rızâsına uygun bir hayat sürmeye gayret etmekle beraber, bu imtihanlarda bize yardım etmesi için Cenâb-ı Hakk'a niyaz edilmelidir.

1427- وعنْ عَلِيٍّ رضي اللَّه عنْهُ قال : كانَ رَسُولُ اللَّهِ إذا قام إلى الصَّلاةِ يكونُ مِنْ آخِرِ ما يقولُ بيْنَ التَّشَهُّدِ والتَّسْلِيم : « اللَّهمَّ اغفِرْ لِي ما قَدَّمتُ وما أَخَّرْتُ ، وما أَسْرَرْتُ ومَا أَعْلَنْتُ ، وما أَسْرفْتُ ، وما أَنت أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي ، أنْتَ المقَدِّمُ ، وَأَنْتَ المؤَخِّرُ ، لا إله إلاَّ أنْتَ » رواه مسلم .

1427. Ali *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazda, teşehhüd ile selâm arasında yaptığı duayı şöyle diyerek bitirirdi:

"Allâhümmağfirlî mâ kaddemtü vemâ ahhartü, vemâ esrartü vemâ a'lentü, vemâ esraftü, vemâ ente a'lemü bihî minnî, ente'l-mukaddimü ve ente'l-muahhir, lâ ilâhe illâ ente: *Allahım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum, ölçüsüz bir şekilde işlediğim ve benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle! Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin. Senden başka ilâh yoktur."*

Müslim, Müsâfirîn 201, Zikir 70. Ayrıca bk. Buhârî, Teheccüd 1, Daavât 10, Tevhîd 8, 24; Ebû Dâvûd, Salât 119, Vitir 25; Tirmizî, Daavât 32

Açıklamalar

Müslüman, Allah'a işte böylesine teslim olan, iyi kötü, hayır şer, lehte aleyhte her şeyin ondan geldiğine gönülden inanan kimsedir. Bu dualar Peygamber Efendimiz'in derin teslimiyetini ne güzel ifade etmektedir.

Hadisin *Sahîh-i Müslim*'deki rivayeti, yukarıda gördüğümüz gibi, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu duayı namazda teşehhüd ile selâm arasında okuduğunu göstermekte, bazı rivayetlerde de selâm verip namazdan çıktıktan sonra okuduğunu (Ebû Dâvûd, Vitir 25) ortaya koymaktadır. Namaza kalktığı vakit okuduğu uzun duayı bu cümlelerle bitirdiği gibi (Tirmizî, Daavât 32), geceleyin namaz kılmak üzere kalktığında okuduğu uzun duanın içinde bunun bazı cümlelerini tekrarladığı da görülmektedir. Bu durum hadisimizin ne kadar önemli ve derin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Peygamber Efendimiz, olmuş ve olacak bütün hataları bağışlandığı halde *"Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım günahlarımı affeyle!"* gibi sözlerle dua etmek suretiyle, hem kulluğunu Allah'a arzetmekte hem üstün tevâzuunu ortaya koymakta hem de bize günahlardan arınmak için nasıl dua edilmesi gerektiğini öğretmektedir.

Gizlediğim ve açığa vurduğum ifadesi, kimse görmeden yaptığım ve yaptığımı başkalarının gördüğü günahlar anlamına geldiği gibi, gönlümden geçen ve dilimle söylediğim günahlar anlamına da gelir.

Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin cümlesi, bazı kullarına anlayış ve üstün kabiliyetler veren Cenâb-ı Hakk'ın onları kendi dinine yaklaştırdığı ve böylece derecelerini yükseltme fırsatı verdiği, bazılarını da, bizim bilmediğimiz sebeplerle doğru yoldan uzaklaştırdığı, seviyelerini hayvanlardan bile aşağıya düşürdüğü gerçeğine işaret etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah Efendimiz Rabbine karşı son derece mütevâzi idi; O'na olan kulluk görevini hakkıyla yapmaya gayret ederdi.

2. Peygamber *aleyhisselâm* Cenâb-ı Mevlâ'nın yüceliğini bizim de gönülden duymamızı ve O'ndan bizi bağışlamasını dilememizi istemektedir.

3. Günahları bağışlandığı halde o böyle dua ve niyazda bulunursa, hesapsız günahı bulunan bizlerin daha çok istiğfâr etmesi gerekir.

1428– وعنْ عائشةَ رضي اللَّه عنْهَا قَالَتْ : كانَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُكْثِرُ أنْ يقولَ في رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ : سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدك ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لي » متفقٌ عليهِ .

1428. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* rükû ve secdede şu duayı çok okurdu:

"Sübhâneke'llâhümme rabbenâ ve bi-hamdik. Allâhümm'ağfir lî: *Allahım! Yüce Rabbimiz! Seni ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve sana hamdederim. Allahım! Beni bağışla."*

Buhârî, Ezân 123, 139; Megâzî 5, Tefsîru sûre (110), 1; Müslim, Salât 217. Ayrıca bk. Müslim, Salât 218-220; Ebû Dâvûd, Salât 148, 151; Nesâî, Tatbîk, 64, 65

1432 numaralı hadisle beraber açıklanacaktır.

1429- وَعَنْهَا أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يَقُولُ فِي رُكوعِهِ وسجودِهِ : « سُبُّوحٌ قدُّوسٌ ربُّ الملائِكةِ وَالرُّوحِ » رواه مسلم .

1429. Yine Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* rükû ve secdede iken:

"Sübbûhün kuddûsün Rabbü'l-melâiketi ve'r-rûh: *Allahım! Sen ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan tamamıyla münezzehsin. Sen bütün kusurlardan ve noksanlardan tamamıyla arınmışsın, mukaddessin. Sen meleklerin ve Rûh'un Rabbisin"* derdi.

Müslim, Salât 223. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 147; Nesâî, Tatbîk 11, 75

1432 numaralı hadisle beraber açıklanacaktır.

1430- وعَنِ ابن عَبَّاسٍ رضي اللَّه عنْهُما أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « فَأَمَّا الرُّكوعُ فَعَظِّموا فيهِ الرَّبَّ ، وأمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا في الدُّعاءِ فَقَمِنٌ أنْ يُسْتَجَاب لَكُمْ » رواه مسلم.

1430. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Rükûda âlemlerin Rabbine tâzim ediniz. Secdede ise dua etmeye çalışınız; çünkü oradaki duanızın kabul olma şansı daha fazladır."

Müslim, Salât 207. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 148; Nesâî, Tatbîk 8, 62

1432 numaralı hadisle beraber açıklanacaktır.

1431- وعن أبي هريرةَ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « أقربُ ما يَكونُ العبْدُ مِن ربِّهِ وَهو ساجدٌ ، فَأَكثِرُوا الدُّعاءَ » رواهُ مسلم .

1431. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kulun Rabbine en yakın olduğu hal secde halidir. İşte bu sebeple secdede çok dua etmeye bakın!"

Müslim, Salât 215. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 148; Nesâî, Tatbîk 78

Aşağıdaki hadisle beraber açıklanacaktır.

1432- وعنهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يقُولُ فِي سُجُودِهِ اللَّهُمَّ اغفِرْ لِي ذَنبِي كُلَّهُ : دِقَّه وجِلَّهُ ، وأَوَّله وَآخِرَهُ ، وعلانيته وَسِرَّه » رواهُ مسلم .

1432. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* secdede şöyle dua ederdi:

“Allâhümmağfirlî zenbî küllehû, dikkahû ve cillehû, ve evvelehû ve âhirehû, ve alâniyetehû ve sirrehû: *Allahım! Günahımın hepsini, küçüğünü, büyüğünü, öncesini, sonrasını, açığını, gizlisini bana bağışla!***”**

Müslim, Salât 219. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 148

Açıklamalar

Yukarıdaki hadislerde **rükû ve secde** halinin önemi belirtilmekte ve kulun Rabbine en yakın olduğu bu iki samimi durumun nasıl değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Önce rükû ve secde halinin önemini açıklayalım. Peygamber Efendimiz 1430 numaralı hadiste *“Rükûda âlemlerin Rabbi’ne tâzim edin”* buyurmak suretiyle bu halin Allah’ı yüceltmeye ve O’na kulluğunu arzetmeye en uygun durum olduğunu söylemektedir. İşte bunun için biz, yine Efendimiz’in öğrettiği şekilde, ***Sübhâne rabbiye’l-azîm:*** *Ben ulu Rabbimi O’nun ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim”* diyerek Cenâb-ı Hakk’a saygımızı arzederiz.

Aynı hadisin devamında Resûl-i Muhterem Efendimiz, *“Secdede iken dua etmeye çalışınız; çünkü oradaki duanızın kabul olma şansı daha fazladır”* buyurmaktadır. Zira secde hali, insanın benliğini, gururunu bir yana attığını, kendi hiçliğini farkettiğini, Allah’tan başka tapacak tanrı bulunmadığını kabul ettiğini ve bütün samimiyetiyle Rabbi’nin kudretine teslim olduğunu gösteren bir haldir. Resûl-i Ekrem Efendimiz *“Kulun Rabbine en yakın olduğu hal secde halidir”* buyururken, insanın secdedeki bu samimi tavrını kastetmiştir. Kulun bu mütevâzi haliyle kudretli Rabbinin rahmetini, merhametini daha kolay kazanacağını düşündüğü için de *“Secdede çok dua etmeye bakın!”* buyurmuştur.

Secde halinin kulu Rabbine yaklaştırmasının bir de tarihî yönü vardır. Kur'ân-ı Kerîm’de anlatıldığı üzere, Allah Teâlâ Âdem *aleyhisselâm*’ı yarattığı zaman meleklere, **“Âdem’e secde edin!”** diye emretmişti. O zaman bütün melekler secde ettiği halde İblis kibirlendiği için secde etmemiş ve böylece Allah’ın rahmetini kaybederek kâfirlerden olmuştu [Bakara sûresi (2), 34]. İnsan Cenâb-ı Hakk’ın yüce huzurunda alnını yere koyup secde etmek suretiyle “Rabbim, ben senin yüceliğini kabul ediyorum. Senin emrine uyarak huzurunda secde ediyorum. Ben şeytanın yanında değil, meleklerin safında yer almak istiyorum. Benim kulluğumu kabul et” diye Rabbine niyâz etmektedir. Secde halini değerli kılan kulun işte bu samimiyetidir. İnsan, Rabbine yakın olduğu halleri ve zamanları iyi bilmeli ve bunları, Efendimiz’in tavsiye buyurduğu gibi, dua ederek değerlendirmelidir. Burada, ilgisi sebebiyle, kulun Rabbine en yakın olduğu bir diğer zamanı daha belirtelim. Peygamber *aleyhisselâm*’ın haber verdiğine göre gecenin son üçte biri, yani teheccüd namazlarının kılındığı seher vakti, kulun, Rabbinin rahmetine yakın olduğu zamandır (Tirmizî, Daavât 118; Nesâî, Mevâkît 35). Bu zamanların kıymetini iyi bilmelidir.

Resûlullah Efendimiz’in **rükû ve secde** halini zikir ve dua ile değerlendirmemizi emrettiği görülmektedir. Kendisi de Kur'ân-ı Kerîm’de birçok âyette geçen **“fesebbih** (veya **ve sebbih**) **bi hamdi rabbike:** ***Rabbini hamd ile tesbih et”*** [meselâ bk. Hicr sûresi (15), 98; Tâhâ sûresi (20), 130; Kâf sûresi (50), 39] emirlerine uyarak rükû ve secde hallerinde (bir örneğini 1428 numaralı hadiste gördüğümüz üzere) Rabbini hamd ile tesbih etmiştir.

Yine Kur'ân-ı Kerîm’de pek çok örneği bulunan **“Rabbi’ğfirlî:** ***Rabbim beni bağışla”*** [meselâ bk. A‘râf sûresi (7) 151; Sâd sûresi (38), 35) şeklindeki emirlere uyarak secde ederken (1428 ve 1432 numaralı hadislerde gördüğümüz üzere) Allah’tan af ve bağışlanma dilemiştir. Resûlullah Efendimiz’in kendisi zaten bağışlandığına göre, bu niyazlarıyla ümmetinin bağışlanmasını dilemiş olmalıdır. Böylece o, bize, Allah’tan nasıl af

dileyeceğimizi de öğretmiştir. Bizim rükûda söylediğimiz ***“sübhâne rabbiye’l-azîm”*** zikri ile secdede söylediğimiz ***“sübhâne rabbiye’l-a‘lâ:*** *Ben yüce Rabbimi O’nun ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim”* zikrini de yine Resûl-i Ekrem Efendimiz öğretmiştir (Ebû Dâvûd, Salât 147; Tirmizî, Mevâkît 79; Nesâî, İftitâh 77, Tatbîk 74; İbni Mâce, İkâme 179). 1428 ve 1429 numaralı hadislerdeki zikirler, onun rükû ve secdede yaptığı pek çok zikirden ikisidir. Rükû ve secdede her ihtiyacın Cenâb-ı Hakk’a arzedilebileceği anlaşılmaktadır. Her iki halde de Peygamber *aleyhisselâm*’ın öğrettiği dua ve zikirler okunmalıdır. Hele nâfile namazlarda insan bu dua ve zikirleri beş, yedi, hatta on ve on bir defa söyleyebilir.

1429 numaralı hadiste geçen **sübbûh ve kuddûs** kelimeleri Cenâb-ı Hakk’ın sıfatlarıdır. Şânına yakışmayan sıfatlardan O’nun münezzeh olduğunu en mükemmel şekilde ifade edebilmek için mübalağa sîgası kullanılmıştır. *“Sen rûhun Rabbisin”* ifadesindeki **“rûh”**un Cebrâil *aleyhisselâm* olması ihtimali daha fazladır. Bazı açıklamalara göre Rûh, pek üstün özelliklere ve yeteneklere sahip büyük bir melektir. Bazı âlimler Ruh kelimesiyle meleklerin de göremediği bazı varlıkların anlatıldığını ileri sürmüşlerdir. **Meleklerin ve Rûh’un Rabbi** ifadesiyle, onların en itaatkâr ve Allah Teâlâ’ya devamlı ibadet eden varlıklar olduğuna işaret buyurulduğu anlaşılmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Rükû hali, kulun Cenâb-ı Hakk’a tazimini arzetmesine en uygun durumdur.

2. Secde hali, kulun Rabbine en yakın ve O’nun rahmetini kazanmaya en elverişli olduğu zamandır. Bu sebeple secdede yapılan dua ve zikirlerin kabul edilme imkânı daha fazladır.

3. Rükû ve secdede Peygamber Efendimiz’in öğrettiği dua ve zikirleri okumak suretiyle Rabbimize bağlılığımızı arzetmeye ve O’nun merhametini elde etmeye çalışmamız gerekir.

1433– وعنْ عائشةَ رضي اللَّه عنْها قالَتْ : افتَقَدْتُ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ذَاتَ لَيْلَةٍ ، فَتَحَسَّسْتُ، فَإِذَا هُو راكِعٌ أوْ سَاجدٌ يقولُ : « سُبْحَانَكَ وبحمدِكَ ، لا إلهَ إلاَّ أنْتَ » وفي روايةٍ : فَوقَعَت يَدِي على بَطْنِ قَدميهِ ، وهُوَ فِي المسْجِدِ ، وهما منْصُوبتانِ ، وَهُوَ يَقُولُ : « اللَّهُمَّ إنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ ، وبِمُعافاتِكَ مِنْ عُقوبتِكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ ، لا أُحْصِي ثَنَاءً عليكَ أَنْتَ كما أثْنيتَ على نَفْسِكَ » رواهُ مسلم .

1433. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Bir gece Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanımda olmadığını farkettim, karanlıkta el yordamıyla bakınmaya çalıştım. Bir de baktım ki, rükûda -veya secde halinde-:

“Sübhâneke ve bi-hamdik, lâ ilâhe illâ ente: *Ben seni ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve sana hamdederim. Senden başka ibadete lâyık ilâh yoktur*” diye zikrediyor.

Müslim, Salât 221.

Diğer bir rivayete göre şöyle dedi:

(Onu araştırırken) elim ayağının tabanına temas etti. Secde vaziyetinde iki ayağını da dikmiş şöyle diyordu:

"Allâhümme innî eûzü bi-rızâke min sahatik, ve bi-muâfâtike min ukûbetik, ve eûzü bike minke, lâ uhsî senâen aleyke, ente kemâ esneyte alâ nefsike: *Allahım! Senin gazabından rızâna, azâbından affına sığınırım. Ben senden sana sığınırım. Ben seni lâyık olduğun şekilde medh ü senâ edemem. Sen kendini nasıl medh ü senâ etmişsen öylesin.***"**

Müslim, Salât 222. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 148; Nesâî, Tatbîk 71, İsti'âze 62

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfte Hz. Âişe *radıyallahu anhâ*'nın samimi bir itirafını okumaktayız. Sevgili annemiz bir gece -muhtemelen şâbanın on yedinci gecesi- Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında ve yatağında bulunmadığını farketti. Birden onun diğer hanımlarından birinin yanına gitmiş olabileceğini düşündü. İçini kemiren bu şüpheyle odanın içinde el yordamıyla Efendimiz'i aramaya başladı. Onun her zaman namaz kıldığı köşede, secdeye kapanmış ve ayaklarının parmak uçları kıbleye dönük vaziyette Allah'ı zikirle meşgul olduğunu görünce düşündüğü şeyden dolayı utandı ve "Yâ Resûlallah! Anam babam sana fedâ olsun, ben ne düşünüyorum, sen ne yapıyorsun!" diye kendini kınadı.

Hadîs-i şerîfin birinci rivayetinde bulunan tesbih ve tenzihi, konumuzla ilgili yukarıdaki hadislerde açıkladık. Efendimiz'in *"Allahım! Senin gazabından rızâna, azâbından affına sığınırım"* sözü, son derece kapsamlı bir rahmet ve merhamet niyâzıdır. Senin o müthiş ve düştüğü yeri perişan eden gazabından; kaçıp kurtulacak, sığınıp barınacak bir yer bulunmayan azâbından yine senin himâyene, barındırdığı kimseyi âbâd eden rahmetine sığınırım, demektir. Allah Teâlâ'nın *"Rahmetim gazabımdan öndedir"* (Buhârî, Tevhîd, 15, 22, 28) buyurduğunu herkesten iyi bilen bir zâtın böyle mânidar bir ifadeyle Cenâb-ı Hakk'a sığınması da son derece tabiidir. Yine onun *"(Yâ Rabbî!) Senden sana sığınırım"* demesi de Cenâb-ı Hakk'ın rahmetine pek latîf bir ilticâdır.

Resûlullah Efendimiz *"(Yâ Rabbî!) Ben seni lâyık olduğun şekilde medhü senâ edemem. Sen kendini nasıl medhü senâ etmişsen öylesin"* buyurmakla, insanın o Zât-ı Kibriyâ'yı gerektiği gibi övmekten âciz olduğunu pek güzel bir şekilde itiraf etmiştir. Bir insan bütün gayretini sarfederek ve bildiği bütün övgü sözlerini kullanarak Cenâb-ı Hakk'ı övmeye çalışsa, kudreti ve sıfatları sonsuz olan Vâcip Teâlâ hazretlerini O'na lâyık şekilde medhü senâ edemez. O'nun kullarına ihsânını sayıp dökmeye kalksa, **"Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışsanız, onları sayamazsınız"** [İbrâhim sûresi (14), 34; Nahl sûresi (16), 18] âyetinde insanın aczi olanca açıklığıyla belirtildiği üzere, ilâhî lutufların binde birini sayamaz. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Cenâb-ı Mevlâ'ya hitaben *"Sen kendini nasıl medhü senâ etmişsen öylesin"* diye işaret ettiği medhü senâlardan biri şu âyet-i kerîmede görülmektedir:

"Bütün hamdü senâlar göklerin ve yerin Rabbi, bütün âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Göklerde ve yerde azamet yalnız O'nundur. O en üstündür, hikmet sahibidir" [Câsiye sûresi (45), 36-37].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. "Kulun Allah'a en yakın olduğu secdede", her zaman okuna gelen ***sübhâne rabbiye'l-a'lâ*** zikri yerine, zaman zaman yukarıdaki son derece kapsamlı zikri de okumalıdır.

2. İnsan Cenâb-ı Hakk'ı olanca gücüyle övmeye kalksa buna bilgisi ve kudreti yetmez.

3. Secdede ayakları dikerek ayak parmaklarının da secde etmesini sağlamak gerekir.

1434- وعنْ سعدِ بن أبي وقاصٍ رضي اللَّه عنْهُ قال : كُنَّا عِنْد رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال: « أَيعجِزُ أَحدُكم أنْ يكْسِبَ في كلِّ يوْمٍ أَلف حَسنَة ، » فَسَأَلَهُ سائِلٌ مِنْ جُلَسائِهِ : كيفَ يكسِبُ أَلفَ حَسنَةٍ ؟ قالَ : « يُسَبِّحُ مِائَةَ تَسْبِيحة ، فَيُكتَبُ لهُ أَلْفُ حسَنَةٍ ، أَوْ يُحَطُّ عنْهُ أَلفُ خَطِيئَةٍ » رواه مسلم .

قال الحُميدِيُّ : كذا هو في كتاب مسلم : « أَوْ يُحَطُّ » قال : البَرْقَانِيُّ : ورواهُ شُعْبَةُ، وأبو عوانَةَ ، ويحيَى القَطَّانُ ، عَنْ مُوسى الذي رواه مسلم مِن جِهتِهِ فقالُوا : « وَيُحَطُّ » بِغَيْرِ أَلفٍ .

1434. Sa‘d İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında bulunuyorduk. Bize:

- **"Sizden biri her gün bin sevap kazanmaktan âciz midir?"** diye sordu. Yanında oturanlardan biri:

- Bir kimse her gün bin sevabı nasıl kazanır? diye sordu. Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

- **"Yüz defa *sübhânallah* der, ona bin iyilik yazılır veya bin günahı bağışlanır."**

Müslim, Zikir 37. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 58

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz ashâbına önemli bir şey söyleyeceği zaman, onların ilgisini çekecek sorular sorar ve böylece sözünü dikkatle dinlemelerini sağlardı. Her gün bin sevap kazanmak ashâb-ı kirâmın arayıp da bulamayacağı bir nimetti. Ama bu kadar çok sevap bir günde nasıl kazanılırdı? İnsan bir gün gibi kısa bir zamanda kendisine bin sevap kazandıracak birçok iyiliği nasıl yapabilir? Nitekim orada bulunanlardan biri bunu merakla sordu.

Bir iyiliğe on sevap verileceği bir ilâhî kanun olup bunu bizzat Cenâb-ı Hak **"İyilik edene, yaptığı iyiliğin on misli mükâfat verilir. Kötülük yapan da yaptığının dengiyle cezalandırılır"** [En`âm sûresi (6), 160] âyet-i kerîmesiyle haber vermiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz de bu kanuna dayanarak *"yüz defa sübhânallah diyene bin sevap yazılacağını"* veya o kimsenin Allah hakkı ile ilgili günahlarından bin tanesinin bağışlanacağını belirtmiştir. Hadisin bazı rivayetlerinde **veya** yerine **ve** dendiği görülmektedir ki, bu takdirde günde yüz defa sübhânallah diyen kimseye, vadedilen bu mükâfatların ikisi birden verilecektir.

Yapılan **bir iyiliğe on sevap** verilmesi, Allah Teâlâ'nın kullarına vadettiği mükâfatın en aşağı derecesidir. Şayet Cenâb-ı Hak kulun davranışından ve samimiyetinden hoşnut olursa, onun yaptığı iyiliği yedi yüz misliyle, hatta kat kat fazlasıyla değerlendirir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sübhânallah zikri, Cenâb-ı Hakk'ı O'na yakışmayan sıfatlardan tenzîh anlamına geldiği için sevabı da çoktur.

2. İnsan, sahip olduğu ömrü bir sermâye bilmeli, elinden geldiği ölçüde sermayesini artırmaya bakmalıdır.

3. Günde yüz defa sübhânallah diyen kimse hem bin sevap kazanır hem de kul hakkıyla ilgili olmayan günahlarından bin tanesi affedilir.

1435– وعنْ أبي ذَرٍّ رضي اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « يُصْبِحُ عَلى كُلِّ سُلامَى مِنْ أَحدِكُمْ صَدَقةٌ : فكُلُّ تَسْبِيحةٍ صدقَةٌ ، وكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقةٌ ، وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ ، وكُلُّ تَكْبِيرةٍ صدقَةٌ ، وَأَمْرٌ بِالمعْرُوفِ صَدقَةٌ ، وَنَهْيٌ عَنِ المنكَرِ صدقَةٌ . وَيُجْزِيءُ مِنْ ذلكَ رَكْعتَانِ يَرْكَعُهُما مِنَ الضُّحَى » رواه مسلم .

1435. Ebû Zer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Her birinizin her bir eklemi için günde bir sadaka vermesi gerekir. İşte bu sebeple her tesbih bir sadaka, her hamd bir sadaka, her tehlîl (lâ ilâhe illallah demek) **bir sadaka, her tekbîr bir sadaka, iyiliği tavsiye etmek sadaka, kötülükten sakındırmak sadakadır. Kuşluk vakti kılınan iki rek`at namaz bunların yerini tutar."**

Müslim, Müsâfirîn 84, Zekât 56. Ayrıca bk. Buhârî, Sulh 11, Cihâd 72, 128; Ebû Dâvûd, Tatavvu` 12, Edeb 160

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfin mânası çok kapsamlıdır. Bu sebeple *Riyâzü's-sâlihîn*'de "Hayır Yollarının Sayısızlığı" bahsi ile "Kuşluk Namazının Fazileti" konularında da zikredilmiştir (bk. nr. 119, 1142).

Hadisimiz bize önce Cenâb-ı Hakk'ın lutfettiği sağlık nimetini hatırlatmakta ve bu nimetlerden sadece birinden, vücudun hareketini, eğilip doğrulmasını, oturup kalkmasını sağlayan eklemlerden sözetmekte ve bunların şükrünün, her gün her eklem sayısınca bir sadaka, yani her gün 360 sadaka vermek olduğunu belirtmektedir.

İnsanın mala pek düşkün olduğunu bilen Resûl-i Ekrem Efendimiz, onun her gün sadece eklemleri için bu kadar sadaka veremeyeceğini düşünmüş ve bu görevin maddî bir ödeme yapmadan da yapılabileceğini hatırlatmak maksadıyla her tesbîhin yani **sübhânallah** demenin, her tahmîdin yani **elhamdülillâh** demenin, her tehlîlin yani **lâ ilâhe illallah** demenin ve her tekbirin yani **Allâhüekber** demenin birer sadaka olduğunu söylemiştir.

"İyiliği Emir Kötülükten Nehiy" bahsi ile "Hayır Yollarının Sayısızlığı" konularında birçok hadisin ışığında geniş bir şekilde açıklandığı üzere, Peygamber Efendimiz sevap kazanmanın pek çok yolu bulunduğunu hatırlatmış, saydığımız zikirlerden başka insanlara iyiliği, doğruluğu tavsiye etmek, onları yaptıkları kötülüklerden sakındırmak gibi iyiliklerin de birer sadaka olduğunu belirtmiştir.

Yüce Rabbimizin kullarını ne kadar çok sevdiğini gösteren sayısız örneklerden biri, lutuflarına hamd ve şükretmenin yolunu da kolaylaştırmasıdır. İnsan, Cenâb-ı Hakk'a şükretmek için ibadet borçları dışında ayrıca zaman ayırmak zorunda bile değildir. Otururken, dinlenirken, yürürken, işine gidip gelirken, yukarıda örnekleri verilen zikirleri tekrarlamak suretiyle Rabbine şükür görevini ifa edebilir.

Allah'a şükür görevini en mükemmel şekilde yerine getirmek ise namaz ibadetiyle mümkündür. Zira namaz her türlü şükrü ve iyiliği ihtiva eden bir ibadettir. İşte bu sebeple **her gün kılınacak iki rek'at kuşluk namazı, sağlık şükrü yerine geçer.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sağlık ve âfiyet içinde olmak Allah'a şükretmeyi gerektirir. Sadece eklemlerin şükrü, her gün 360 sadaka vermektir.

2. Sübhânallah, elhamdülillâh, Allâhü ekber ve lâ ilâhe illallah zikirlerini birer defa söylemek dört sadaka yerine geçer.

3. Her gün iki rek'at kuşluk namazı kılmak suretiyle o günün sağlık şükrünü toptan ifa etmek de mümkündür.

1436- وعَنْ أُمِّ المؤمنينَ جُوَيْرِيَةَ بنتِ الحارِثِ رضي اللَّه عَنْها أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خَرجَ مِنْ عِنْدِهَا بُكرَةً حِينَ صَلَّى الصُّبْحَ وهِيَ في مسْجِدِهَا ، ثُمَّ رَجع بَعْد أَنْ أَضْحى وهَي جَالِسةٌ فقال : « مازلْتِ على الحال التي فارَقْتُكَ عَلَيْهَا ؟ » قالَتْ : نَعمْ : فَقَالَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَقَدْ قُلْتُ بَعْدِكِ أرْبَعَ كَلمَاتٍ ثَلاثَ مرَّاتٍ ، لَوْ وُزِنَتْ بمَا قُلْتِ مُنْذُ الْيومِ لَوَزَنْتهُنَّ : سُبْحَانَ اللَّهِ وبحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ ، وَرِضَاءَ نَفْسِهِ ، وَزِنَةَ عرْشِهِ ، ومِداد كَلمَاتِهِ » رواه مسلم.

وفي روايةٍ لهُ : سُبْحانَ اللَّهِ عدد خَلْقِهِ ، سُبْحانَ اللَّهِ رِضَاءَ نَفْسِهِ ، سُبْحانَ اللَّهِ زنَةَ عَرْشِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِداد كَلماتِهِ » .

وفي روايةِ الترمذي : « ألا أُعلِّمُكِ كَلماتٍ تَقُولِينَها ؟ سُبْحانَ اللَّهِ عَدَدَ خلْقِهِ ، سُبْحانَ اللَّهِ عَددَ خَلْقِهِ ، سُبْحانَ اللَّه عدد خَلْقِهِ ، سُبْحانَ اللَّه رضا نَفْسِهِ ، سُبْحان اللَّهِ رضا نَفْسِهِ، سُبْحانَ اللَّه رضا نَفْسِهِ ، سُبحَانَ اللَّه زِنَةَ عرْشِهِ ، سُبحَانَ اللَّه زِنَةَ عرْشِهِ ، سُبحَانَ اللَّه زِنَةَ عرْشِهِ ، سُبحَانَ اللَّهِ مِدادَ كَلماتِهِ ، سُبحَانَ اللَّهِ مِدادَ كَلماتِهِ ، سُبحَانَ اللَّهِ مِدادَ كَلماتِه » .

1436. Mü'minlerin annesi Cüveyriye Binti'l-Hâris *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün sabah namazını kıldıktan sonra, Hazret-i Cüveyriye namaz kıldığı yerde oturmakta iken erkenden evden çıktı. Kuşluk vakti tekrar eve döndü. Cüveyriye *radıyallahu anhâ*'nın hâlâ yerinde oturmakta olduğunu görünce:

- **"Yanından ayrıldığımdan beri hep burada oturup zikirle mi meşgul oldun?"** diye sordu. O da:

- Evet, diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber *aleyhisselâm* şöyle buyurdu:

- **"Senin yanından ayrıldıktan sonra üç defa söylediğim şu dört cümle, senin sabahtan beri söylediğin zikirlerle tartılacak olsa, sevap bakımından onlara eşit olur**: ***Sübhânallâhi ve bi-hamdihî adede halkihî ve rızâ nefsihî ve zinete arşihî ve midâde***

kelimâtihî*: Yarattıkları sayısınca, kendisinin hoşnut olduğunca, arşının ağırlığınca ve bitip tükenmeyen kelimeleri adedince ben Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O'na hamdederim."*

Müslim, Zikir 79. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 24

Müslim'in diğer bir rivayeti şöyledir:

"Sübhânallâhi adede halkıhî, sübhânallâhi rızâ nefsihî, sübhânallâhi zinete arşihî, sübhânallâhi midâde kelimâtihî

Müslim, Zikir 79. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 56

Tirmizî'nin rivayeti ise şöyledir:

"Sana okuyacağın bir zikir öğreteyim mi? *Sübhânallâhi adede halkıhî, sübhânallâhi adede halkıhî, sübhânallâhi adede halkıhî; sübhânallahi rızâ nefsihî, sübhânallahi rızâ nefsihî, sübhânallahi rızâ nefsihî; sübhânallahi zinete arşihî, sübhânallahi zinete arşihî, sübhânallahi zinete arşihî; sübhânallahi midâde kelimâtihî, sübhânallahi midâde kelimâtihî, sübhânallahi midâde kelimâtihî,* dersin."

Tirmizî, Daavât 104. Ayrıca bk. Nesâî, Sehv 94

Cüveyriye Binti'l-Hâris

Hz. Cüveyriye Benî Mustalik kabilesinin reisi Hâris İbni Ebû Dırâr'ın kızıydı. Hicretin 5. yılında (626-27) bu kabilenin müslümanlara karşı savaş hazırlığı yaptığını öğrenen Hz. Peygamber onlardan önce davrandı ve ***Benî Mustalik Gazvesi****'yle onları mağlûp etti. Alınan yüzlerce esir arasında Cüveyriye de vardı. Resûl-i Ekrem Efendimiz İslâm düşmanı bu kabileyi dine ısındırmak için Arapların bir geleneğinden faydalanarak onlarla akrabalık bağı kurmak istedi ve Cüveyriye'ye evlilik teklif etti. O da bu teklifi kabul ederek mü'minlerin annesi olma şerefine erdi. Müslümanlar Cüveyriye'nin Peygamber Efendimiz'le evlendiğini duyunca, Allah'ın Resûlü'nü memnun etmek için ellerindeki esirleri serbest bıraktılar. Mustalikoğulları da çok geçmeden İslâmiyet'i kabul etti. Hz. Cüveyriye'nin müslüman olmadan önceki adı "hayırlı kadın" anlamında* **Berre** *idi. Böyle isimleri, insanın kendi kendini temize çıkarması kabul ettiği için doğru bulmayan Resûl-i Ekrem, onun adını "küçük kız" anlamındaki Cüveyriye adıyla değiştirdi.*

Hadisimizde uzun süre zikirle meşgul olduğunu gördüğümüz Hz. Cüveyriye ibadete çok düşkündü. Resûlullah Efendimiz'den yedi hadis rivayet etti. Ondan da İbni Abbas, Câbir İbni Abdullah ve İbni Ömer gibi sahâbîler hadis rivayet etti. Mü'minlerin annesi Cüveyriye 56 yılında (676) Medine'de vefat eti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* o gün sabah namazından sonra Hz. Cüveyriye'nin yanından ayrılıp kuşluk vakti tekrar eve döndüğünde onun hâlâ namaz kıldığı yerden ayrılmadan zikirle meşgul olduğunu gördü. İbadete ve zikre düşkün olan annemize, bazı zikirlerin diğerlerinden daha değerli olduğunu ve insana daha çok sevap kazandırdığını anlatarak ona hadisimizdeki zikri öğretti.

Peygamber Efendimiz'in öğrettiği dört kelimeden biri, ***"Sübhânallâhi adede halkihî:*** *Ben Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan* ***yarattıkları sayısınca*** *tenzih ederim"*

cümlesidir. İlk rivayete göre Efendimiz **tesbih**e bir de **hamd** ekleyerek aynı şeyi söylemiştir. Yarattıklarının sayısını şüphesiz sadece Allah Teâlâ bilir. Onları yine kendisinin izniyle meselâ bir meleğinin sayması mümkün olsa bile, bir insan için böyle bir sayım mümkün değildir. İşte bu ve daha sonra gelecek ifadelerle Resûl-i Ekrem Efendimiz, Cenâb-ı Hakk'ı sayıya gelmeyecek derecede çok tesbih ettiğini ifade buyurmuştur.

"Sübhânallahi rızâ nefsihî: *Ben Allah'ı, O'nun rızâsını kazanmak için kendisinin hoşnut olacağı sayıda tesbih ederim,* demektir. Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğunun ne kadar tesbih etmekle kazanılacağını bilmek mümkün değildir. İşte bu sebeple Efendimiz'in bu zikri de sayılarla ifade edilemeyecek kadar geniş kapsamlıdır.

"Sübhânallahi zinete arşihî: *Ben Allah'ı arşının ağırlığınca tesbih ederim*, demek olup yine sayıya gelmez muazzam bir miktarı ifade etmektedir. Senedi zayıfça olmakla beraber bir hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem Efendimiz arşın büyüklüğü hakkında şöyle bir misâl vermektedir: Yedi kat gök ile yedi kat yer, Allah'ın kürsüsü yanında, çölün ortasına atılmış bir yüzük halkası kadar küçük kalır. Arşın kürsüye göre büyüklüğü ise, çölün halkaya olan büyüklüğü kadardır (İbn Belbân, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbni Hibbân*, II, 66, nr. 361).

"Sübhânallahi midâde kelimâtihî: *Ben Allah'ı O'nun bitip tükenmeyen kelimeleri sayısınca tesbih ederim*, demektir. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu sözle, Allah Teâlâ'nın kelimelerinin saymakla bitmeyeceğini anlatmak istemiştir. Şu âyet-i kerîme de bunu belirtmektedir: **"De ki: Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı, bir o kadarını daha ilâve etseydik, Rabbimin sözleri tükenmeden denizler tükenirdi"** [Kehf sûresi (18), 109].

Peygamber Efendimiz bu zikirlerde sayıya gelebilecek şeylerin yanında, sayıların bile âciz kaldığı ifadelerle zikrini tamamlamıştır. Bu da göstermektedir ki, Resûlullah'ın öğrettiği zikirler, başkalarının hazırladığı zikirlerden çok daha anlamlı ve faziletlidir.

Hadîs-i şerîfte gördüğümüz üç farklı rivayetin her birini Resûl-i Ekrem Efendimiz'in tavsiye etmesi muhtemeldir. Herkes bunlardan sadece birini veya istiyorsa her birini okuyabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'in öğrettiği zikirler son derece kapsamlı ve geniş mânalıdır.
2. Bazı zikirler diğerlerine göre daha üstün olduğundan o zikirleri daha çok söylemeye gayret etmelidir.
3. Allah Teâlâ samimiyetle yapılan az işe çok sevap lutfeder.

1437– وعنْ أبي مُوسَى الأشعريِّ ، رضي اللَّه عنهُ ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قال : «مَثَلُ الذي يَذْكُرُ ربَّهُ وَالذي لا يذكُرُهُ ، مَثَل الحيِّ والمِيِّتِ » رواهُ البخاري .

ورواه مسلم فقال :«مَثَلُ البَيْتِ الَّذي يُذْكَرُ اللَّه فِيهِ ، وَالبَيتِ الذي لا يُذْكَرُ اللَّه فِيهِ ، مَثَلُ الحَيِّ والمِيِّتِ » .

1437. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Rabbini zikredenle etmeyenin farkı, diriyle ölünün farkı gibidir.”

Buhârî, Daavât 66

Müslim ise bu hadisi şöyle rivayet etmiştir:

“İçinde Allah’ın anıldığı ev ile Allah’ın anılmadığı evin farkı, diriyle ölünün farkı gibidir.”
Müslim**,** Müsâfirîn 211

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz, Cenâb-ı Hakk’ın ism-i şerîfi ve zikr-i cemîliyle parıldayan mü’min gönülleri, damarlarında kan dolaşan diri vücutlara benzetmiştir. Allah’ı zikretmediği için paslanan ve mânevî kirlerle örtülen gafil kalbleri de ölülerin hareketsiz bedenlerine benzetmiştir. Demekki zikir kalplerin canı, ruhu ve hayatıdır.

Kâinat devamlı surette hareket halindedir. İnsanın da tıpkı bir parçası olduğu bu kâinat gibi canlı ve diri olması gerekir. Günün muhtelif saatlerinde ibadet mecburiyetinin getirilmesi yani sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının kılınması kalpleri diri tutmak içindir. Bu zorunlu ibadetler kalbin can suyudur. Kalbin daha huzurlu olması, mevlâsını daha fazla anmasıyla mümkündür. Kur'ân-ı Kerîm’de, Allah’a yönelen ve doğru yola eren kimselerden söz edilirken **“Bunlar iman edip kalpleri Allah’ın zikriyle huzur bulan kimselerdir; haberiniz olsun ki, kalpler sadece Allah’ın zikriyle huzur bulur”** [Ra‘d sûresi (13), 28] buyurulması bu gerçeği göstermektedir.

Kalpleri kaplara benzetmek de mümkündür. Boş sandığımız bir kap, esasen boş olmayıp hava ile doludur. İçine sıvı doldurduğumuz zaman, kaptaki hava yerini sıvıya bırakır. Kalpleri de ya Allah’ın zikri veya şeytanın oyunları meşgul eder. Bunun değişmez bir ilâhî kanun olduğunu şu âyet-i kerîme açıkça göstermektedir: **“Kim Allah’ın uyarısına karşı gözlerini kaparsa, yanından ayrılmayan bir şeytanı ona musallat ederiz”** [Zuhruf sûresi (43), 36]. Demek ki kalpler hiçbir zaman boş kalmaz. Orayı ya zikrullah veya gaflet doldurur. Şu halde şeytana fırsat vermemek ve böylece gülleri hiç solmayan ebedî hayatı kazanmak için ebedî olan Allah’ın zikriyle gönülleri canlı ve diri tutmak gerekir.

Hadisimizin ikinci rivayetindeki *“İçinde Allah’ın anıldığı ev ile Allah’ın anılmadığı evin farkı diriyle ölünün farkı gibidir”* ifadesiyle Peygamber *aleyhisselâm,* evin kendisini değil içinde oturanları kastetmiştir.

1131 numaralı hadiste Resûlullah Efendimiz’in *"Namazınızın bir kısmını evlerinizde kılınız da oraları kabirlere çevirmeyiniz"* buyurduğunu ve kendi evi mescide bitişik olduğu halde, özellikle sünnet namazları evinde kıldığını okumuştuk. 1020 numaralı hadiste de *“Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Şüphesiz şeytan, içinde Bakara sûresi okunan evden kaçar”* diye uyardığını görmüştük. Şu halde evlerimizi canlandırmanın, oraları bir kabir ve ören olmaktan kurtarmanın yolu, içinde ibadet etmek, namaz kılmak, Kur’an okumak ve Allah’ı anmaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah’ı anıp zikretmeyen bir kalp ölü bir organ gibidir.

2. Evlerimizi de orada Kur’an okuyup namaz kılarak ve Cenâb-ı Hakk’ı zikrederek şenlendirmeliyiz. Aksi halde, Efendimiz’in buyurduğu gibi evlerimizin kabristandan farkı kalmaz.

1438– وعنْ أبي هُريرةَ ، رضي اللَّه عنْهُ ، أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « يقُولُ اللَّه تَعالى : أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عبدي بي ، وأنا مَعهُ إذا ذَكَرَني ، فَإن ذَكَرَني في نَفْسهِ ، ذَكَرْتُهُ في نَفسي ، وإنْ ذَكَرَني في ملإٍ ، ذَكَرتُهُ في ملإٍ خَيْرٍ منْهُمْ » متَّفقٌ عليهِ .

1438. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: Ben kulumun beni düşündüğü gibiyim. Beni zikrettiği zaman onunla beraberim. Eğer beni yalnız başına anarsa, ben de onu yalnız anarım. Şayet beni bir toplulukla beraber anarsa, ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde anarım.”

Buhârî, Tevhîd 15; Müslim, Zikir 2, 19, 50; Tevbe 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 131; İbni Mâce, Edeb 58

Açıklamalar

Buraya hadîs-i şerîfin zikirle ilgili olan ilk kısmı alınmıştır; devamı ise 414 ve 441 numaralarda geçmiştir. Hadisin burada zikredilmeyen kısmında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Eğer kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. Eğer bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak varırım.”**

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadîs-i şerîfte Allah Teâlâ’nın kuluna olan yakınlığını anlatmakta, kul Rabbine ne kadar yaklaşırsa, Cenâb-ı Hakk’ın da ona daha fazlasıyla karşılık vereceğini belirtmektedir. Şimdi hadisteki meseleleri birer birer ele alalım.

“Ben kulumun beni düşündüğü gibiyim” ifadesiyle âlemlerin Rabbi, kulunun kendisi hakkındaki inancına ve kanaatine büyük önem verdiğini söylüyor. Hadîs-i şerîfteki “zan” sözü, kesin bilgi anlamınadır. Buna göre hadisin mânası, **eğer kulum kendisine iyi davranacağıma, onu rahmetimle kuşatacağıma, vadettiğim lutufları kendisine ihsan edeceğime gönülden inanıyorsa ve bu konuda hiçbir şüphesi yoksa, o beklediklerini aynen görecektir. Benden bir şey isterse kendisine mutlaka vereceğim; dua ederse duasını kabul edeceğim,** demektir. Buna hüsnüzan denmektedir. Resûlullah Efendimiz *“Her biriniz* (başka şekilde değil) *ancak Allah’a hüsnüzan ederek ölsün”* buyurmaktadır. 442 numaralı hadisin açıklamasında geniş bilgi verdiğimiz üzere hüsnüzan Allah Teâlâ hakkında iyi düşüncelere sahip olmak, kuluna sayısız lutuf ve ihsanlarda bulunacağına bütün gönlüyle inanmaktır.

Allah Teâlâ’nın kendileri hakkında nasıl davranacağı konusunda insanlar başlıca iki gruba ayrılır. Bir grubun Cenâb-ı Hakk’ın vaadleri konusunda hiçbir şüphesi yoktur. Bu kimseler, **“Onlar gerçekten Rablerine kavuşacaklarına ve ancak O’na döneceklerine inanırlar”** [Bakara sûresi (2), 46] âyetinde belirtilen üstün vasıflı mü’minlerdir. Onlar ilâhî müjdelerin gerçekleşeceğine kesinlikle inanırlar. Kibirlerinden yanlarına varılmayan büyüklük hastası birtakım kimseler ise, **“Bize dönmeyeceklerini sandılar”** [Kasas sûresi (28), 39] âyetiyle

işaret edildiği üzere, bir hesap gününe inanmayan veya bu konuda şüphesi olanlardır. Allah Teâlâ onlara da zanlarına ve kanaatlerine göre davranacağını ve kendilerini ilâhî rahmetten faydalandırmayacağını belirtmektedir.

"Kulum beni zikrettiği zaman onunla beraberim" ifadesinin anlamı, ona yardım ederim, onu başta şeytan olmak üzere her türlü kötülükten korurum, ayrıca onun sözlerine değer verir, dualarını kabul ederim, demektir.

"Eğer beni yalnız başına anarsa, ben de onu yalnız anarım" demek, beni kimse duymayacak şekilde içinden anarsa, bu hareketinden memnun olur ve onun mükâfâtını bizzat ben, uygun göreceğim şekilde gizlice veririm, demektir.

Allah Teâlâ yukarıdaki iltifatının devamında **"Şayet beni bir toplulukla beraber anarsa, ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde anarım"** buyurmakla, kendisini mü'minlerle beraber anacak olan kulunu, bir örneği 1450 numaralı hadiste görüleceği üzere, günahsız, tertemiz, herkesten daha çok ibadet eden ve ilâhî sırlara vâkıf olan seçkin meleklerinin yanında, belki de peygamberlerinin huzurunda anmak suretiyle mükâfâtlandıracağını îmâ etmektedir. **"Beni anın ki, ben de sizi anayım"** [Bakara sûresi (2), 152] âyetiyle işaret buyurulan anma işte budur. Siz beni hürmetle anın, ben de sizi nimetlerimi istifadenize vererek anayım, demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan Allah Teâlâ'yı lutuf ve ihsanlarıyla, rahmet ve bağışlarıyla anmalı, O'nu öyle bilmeli ve bu nimetleri kendisine de lutfedeceğini ummalıdır. Ben çok günahkârım; beni cehennemine atar ve bana azâb eder diye ümitsizliğe kapılmamalıdır.
2. Ümitsizliğin bir küfür çıkmazı olduğu unutulmamalıdır.
3. Cenâb-ı Hakk'ı her yerde, her fırsatta, yalnız başına ve diğer insanlarla beraber anıp zikretmelidir.

1439– وعَنْهُ قال : قالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « سبق المفَرِّدُونَ » قالوا : ومَا المفَرِّدُونَ يا رسُول اللَّهِ ؟ قال : « الذَّاكِرُونَ اللَّه كَثيراً والذَّاكِراتُ » رواه مسلم .

روي : « المفَرَّدُونَ » بتشديد الراء وتخفيفها ، والمشْهُورُ الَّذي قَالَهُ الجمهُورُ : التَّشديدُ.

1439. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Müferridler öne geçti"** buyurdu. Bunun üzerine sahâbîler:

- Müferridler ne demektir, yâ Resûlallah? diye sordular. Resûl-i Ekrem de:

- **"Allah'ı çok anan erkeklerle kadınlardır"** buyurdu.

Müslim, Zikir 4. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 128

Açıklamalar

Bir defasında Allah'ın Resûlü ya Medine'den Mekke'ye gidiyor veya Mekke'den Medine'ye dönüyordu. Medine'den bir günlük mesafede bulunan Cümdân dağına gelince yanındakilere:

- *“Yürüyün, bu Cümdân dağıdır. Müferridler öne geçti”* buyurdu. Ashâb-ı kirâm, akrânı ölüp yalnız kalan yani yetîmü’l-akrân olanlara **müferrid** veya **müfrid** dendiğini biliyorlardı. **Allah’ın rızâsını kazanmak ve yüksek dereceler elde ederek öne geçmekle** bunların ne ilgisi vardı? Resûl-i Ekrem bu sözle acaba hangi davranışı kastetmişti? Allah’ın rızâsını kazanma hususunda kimseden geri kalmamayı, hatta bu konuda en önde olmayı kendilerine şiar edinen ashâb-ı kirâm, müferrid ne demekse öğrenip öyle olmak için:

- **Müferrid**ler ne demektir, yâ Resûlallah? diye merakla sordular. Resûl-i Zîşân müferridleri şöyle tanıttı:

- Onlar **“Allah’ı çok anan erkeklerle kadınlardır.”**

Böylece sahâbîler müferridlerin bütün müferridlerin varlığıyla Allah’a yönelen, sadece ve sadece O’na ihlâsla ibadet eden, dünyanın maddî zevk ve lezzetlerini bir yana atan, eskiyen ve solan güzellikleri elleriyle bir köşeye iten, Allah’ı zikretmeyi, O’nu fikretmeyi en büyük zenginlik kabul eden, vakitlerinin çoğunu zikrullah ile geçiren erkekler ve kadınlar olduğunu öğrendiler.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* müferridleri ve onların elde edeceği mânevî kazancı şöyle dile getirdi:

“Müferridler Allah’ı zikretmeye düşkün olan kimselerdir. Zikir onların sırtlarındaki günah yüklerini indirdiği için kıyamet günü hafiflemiş olarak gelirler” (Tirmizî, Daavât 128).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ’yı çok zikretmek iyi insanların özelliğidir.

2. Cenâb-ı Hakk’ı çok zikrederek O’nun rızâsını elde etmeye bakmalıdır.

3. Zikrullah insanı günah kirlerinden arındırıp tertemiz yapar.

1437– وعن جابر رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : سِمِعْتُ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « أَفْضَلُ الذِّكرِ : لا إله إلاَّ اللَّه » . رواهُ الترمِذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ .

1440. Câbir *radıyallahu anh,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinledim dedi:

“Zikrin en faziletlisi *lâ ilâhe illallah*’tır.”

Tirmizî, Daavât 9. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 55

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: *“Zikrin en faziletlisi **lâ ilâhe illallah**, duanın en faziletlisi de **elhamdülillâh** demektir.”* Kitabımızın müellifi Nevevî, hadisin sadece zikir konusuyla ilgili ilk cümlesini eserine almıştır.

Kelime-i tevhîd dediğimiz ve Allah’tan başka ilâh yoktur anlamındaki **lâ ilâhe illallah** sözü imanın esasıdır. Kelime-i tevhîde inanmadan mü’min olunmaz. Kelime-i tevhîdi söyleyen kimse, kâinatta sadece Allah’ın var olduğuna, O’ndan başka ibadete lâyık bir varlık bulunmadığına inandığını ifade etmekte, aynı zamanda kendisinin sadece O’nun önünde secdeye kapandığını dile getirmektedir. Peygamberler insanlara kelime-i tevhîdi öğretmek için gönderilmişler ve bu uğurda ölümü göze almışlardır. Şehitler kelime-i tevhîd uğrunda

canlarını fedâ etmişlerdir. **Lâ ilâhe illallah** zikri işte bu ve benzeri sebeplerle önemlidir. Bazı âlimler kelime-i tevhîdin insanın içindeki kötü vasıfları ve zaafları yok etme özelliğine sahip olduğunu, onun bu sebeple en faziletli zikir sayıldığını söylemişlerdir.

Bu zikir bahsinde, içinde **lâ ilâhe illallah** cümlesinin bulunduğu muhtelif hadisler okuduk. Özellikle 1413, 1414, 1420 ve 1422 numaralı hadislerin ya kelime-i tevhîd ile başladığını veya onların içinde kelime-i tevhîd bulunduğunu ve bu zikirleri belli sayılarda söyleyen kimselerin hesapsız iyilikler kazanacağını gördük. İşte bu sebeple insan, son derece geniş mânalı olan diğer zikirlerle beraber **lâ ilâhe illallah** zikrini de dilinden düşürmemelidir.

En faziletli dua olan **elhamdülillâh** sözünü söyleyen kimse, Cenâb-ı Hakk'ı, kendisine verdiği sayısız nimetler sebebiyle bütün gönlüyle övdüğünü belirtmektedir. Hamdin içinde şükür de mevcuttur. Daha doğrusu hamd şükrün başıdır. Bir kimse Allah'a hamd etmiyorsa, O'na şükretmiyor demektir. Özellikle bir şey yenip içildiği, Cenâb-ı Hakk'ın herhangi bir nimetinden faydalanıldığı zaman elhamdülillâh denmelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kelime-i tevhîd Allah'ın varlığını, birliğini ifade etmesi sebebiyle sözlerin ve zikirlerin en değerlisidir.
2. **Lâ ilâhe illallah** zikrini dilden düşürmemelidir.

1441- وعنْ عبد اللَّه بن بُسْرٍ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رَجُلاً قال : يا رسُولَ اللَّهِ ، إنَّ شَرائِع الإسْلامِ قَدْ كَثُرتْ عليَّ ، فَأخبِرْني بِشيءٍ أتشَبَّثُ بهِ قال : « لا يَزالُ لِسانُكَ رَطْباً مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ » رواهُ الترمذي وقال : حديثٌ حَسَنٌ .

1441. Abdullah İbni Büsr *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitâben:

- Yâ Resûlallah! İslâmiyet'in emirleri çoğaldı. Bana sıkı sıkıya yapışacağım bir şey söyle, dedi. O da:

- **"Dilin hep Allah'ı zikretsin!"** buyurdu.

Tirmizî, Daavât 4. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 53

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'den böyle bir istekte bulunan kimsenin bir bedevî olduğunu İbni Mâce'deki rivayetten öğreniyoruz. Öte yandan bu zâtın, İslâmiyet'in ileriki yıllarında, sünnet ve nâfile ibadetlerin arttığı bir zamanda Efendimiz'in huzuruna geldiği de anlaşılmaktadır. Muhtemelen bedevî, yaşlılığını bahane ederek veya sevap kazanma yollarının, belki de zikirlerin ve duaların öğrenemeyeceği kadar fazla olduğunu ileri sürerek kendisine **az işle çok sevap kazandıracak** bir şey öğretmesini istedi. Bedevînin bu isteğini, ben namaz kılamam, oruç tutamam, bana daha kolay bir şey emret, şeklinde anlamak elbette mümkün değildir. Zira Allah Teâlâ'nın farz kıldığı bir ibadeti yapmamak için kimsenin bahanesi olamayacağı gibi, farz ibadetlerin yerine daha kolayını tavsiye etmeye de kimsenin yetkisi yoktur.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bedevînin bu isteğini yerinde buldu ve ona belli bir yere, belli bir zamana, belli bir hâle bağlı olmadan, hatta gençlik veya yaşlılık farkı

gözetmeden her çağda yapabileceği bir nâfile ibadeti, zikrullahı tavsiye etti. Efendimiz bu ifadesiyle, herkesin zorlanmadan kolayca söyleyebileceği zikirleri tekrarlamasını öğütlemektedir. Bu durumda kimsenin zikretmemek için bir bahânesi kalmamaktadır. Sadece "Allah, Allah" veya "lâ ilâhe illallah" yahut "sübhânallah" demek veyahut da benzeri zikirleri söylemek herkes için mümkündür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yaşlılığı veya rahatsızlığı sebebiyle nâfile namaz kılamayan, nâfile oruç tutamayan kimseler, kolayca söyleyebilecekleri zikirleri yapmalıdır.

2. Rahmeti ve lutfu sonsuz olan Cenâb-ı Mevlâ, samimiyetle yapılan az ibadete çok sevap verir.

1442– وعنْ جابرٍ رضي اللَّه عنهُ ، عَنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « منْ قال : سُبْحانَ اللَّهِ وبحَمدِهِ ، غُرِستْ لهُ نَخْلَةٌ في الجنَّةِ » . رواه الترمذي وقال : حديث حسنٌ .

1442. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse *sübhânallahi ve bi-hamdihî*: *Ben Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O'na hamdederim*, **derse, cennette onun için bir hurma ağacı dikilir."**

Tirmizî, Daavât 60. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 56

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1443– وعن ابن مسْعُودٍ رضي اللَّه عَنْهُ قال : قال رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « لَقِيتُ إبراهيمَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي فقال : يا مُحَمَّدُ أقرِيءْ أُمَّتَكَ مِنِّي السَّلام ، وأَخبِرْهُمْ أنَّ الجَنَّةَ طَيِّبةُ التُّرْبةِ ، عذْبةُ الماءِ ، وأنَّها قِيعانٌ وأنَّ غِرَاسَها : سُبْحانَ اللَّه ، والحمْدُ للَّه ، ولا إله إلاَّ اللَّه واللَّه أَكْبَرُ » .

رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

1443. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İsrâ gecesinde İbrâhim *aleyhisselâm***'a rastladım. Bana şunu söyledi: Yâ Muhammed! Ümmetine benden selâm söyle ve onlara cennetin toprağının çok güzel, suyunun tatlı, arazisinin son derece geniş ve dümdüz, ağaçlarının da *sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi velâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber*'den ibaret olduğunu haber ver."**

Tirmizî, Daavât 59

Açıklamalar

Birinci hadiste **sübhânallahi ve bi-hamdihî** demenin sevabının çok olduğu anlatılmaktadır. Zira Peygamber Efendimiz'in bildirdiğine göre, Allah Teâlâ bu zikri melekleri veya kulları için seçmiştir (Müslim, Zikir 84). 1411 numaralı hadiste geçtiği üzere bu zikrin yanına bir de **sübhânallahi'l-azîm** tesbihini ilâve ederek ***sübhânallahi ve bi-hamdihî sübhânallahi'l-azîm*** demek dilde hafif olmakla beraber, mizanda ağır gelecek ve Cenâb-ı Hakk'ı memnun edecektir.

Sadece bir defa **sübhânallahi ve bi-hamdihî** diyen kimseye *"cennette bir hurma ağacı dikileceği"*'ni bildiren bu hadisi, Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'in rivayet ettiği bir başka hadis teyit etmektedir. Bir gün Ebû Hüreyre hazretleri ağaç dikerken Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onu gördü ve:

- **"Ebû Hüreyre ne dikiyorsun?"** diye sordu. O da:

- Kendim için bir fidan dikiyorum, diye cevap verdi. O zaman Allah'ın Resûlü:

- **"Sana bundan daha hayırlı bir fidanı haber vereyim mi?"** diye sorunca, Ebû Hüreyre:

- Evet, yâ Resûlallah, diyerek ne buyuracağını merakla beklemeye başladı. Peygamber *aleyhisselâm* da:

- "***Sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi velâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber,*** **de! Bu sözlerin her birine karşılık cennette sana bir hurma fidanı dikilir"** buyurdu (İbni Mâce, Edeb 56).

Hadisimizin ikinci rivayeti de bu hadisi teyit etmektedir. Efendimiz isrâ ve Mi'rac gecesinde büyük dedesi İbrâhim *aleyhisselâm* ile karşılaştığında, dedesi ona ve dolayısıyla onun ümmetine duyduğu sevgi sebebiyle, önünde sonunda gelecekleri ebedî yurtları hakkında bilgi verdi ve cennetin toprağının çok güzel, suyunun tatlı, sâhasının son derece geniş ve düz olduğunu belirtti; güzel ve geniş topraklı, güzel sulu bir yerin ekime elverişli olacağını herkesin bildiğini dikkate alarak, ebedî yurdunuz için şimdiden ağaç yetiştirmeye bakın, yani Allah'ı zikirle meşgul olun, şunu da bilin ki, cennetin ağaçları ***sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi velâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber*** zikirlerinden ibarettir, dedi. Dolayısıyla cennetimizi kendi zikirlerimizle güzelleştireceğimizi haber verdi.

Konumuzla ilgili hadisler, bir mü'minin bu zikirlerden her birini söylediği an yeni bir hurma ağacına sahip olacağını bildirmektedir. Bu hadisleri böyle hakiki mânasıyla anlamak mümkün olduğu gibi, orada geçen ağaç ve hurma ağacı ifadelerinin, insanın kazanacağı sayısız bereketleri ifade eden birer sembol olduğunu düşünmek de mümkündür. Nitekim Allah Teâlâ **güzel bir söz** dediği kelime-i tevhîdi**, kökü yerde duran, dalları gökte olan bir ağaca,** hurma ağacına benzetmiştir [İbrâhim sûresi (14), 24]. En bereketli ağaç olarak bilinen hurma, uzun yıllar nasıl meyve verip durursa, bu güzel zikirlerin de onları söyleyene bitip tükenmeyen sevaplar kazandıracağı anlatılmış olabilir.

Cennet hakkındaki bilgilerimiz Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan ve Resûlullah Efendimiz tarafından haber verilenlerden ibarettir. Şüphesiz bu bilgiler cenneti bütün yönleriyle tanımak için yeterli değildir. Allah Teâlâ **"Rabbinin huzuruna çıkıp orada durmaktan korkanlar için iki cennet vardır"** [Rahmân sûresi (55), 46] buyurmaktadır. Acaba bu cennetlerden biri, saraylarının altından ırmakların aktığı, içinde her türlü meyvenin bulunduğu haber verilen cennet, diğeri de ağaçları zikirler sayesinde biten bir cennet mi? Yoksa cennetin bir kısım ağaçları Cenâb-ı Hakk'ın lutfu olarak orada bulunacak, diğerlerini yine Cenâb-ı Hakk'ın adaleti gereği zikirler ve tesbihler mi yetiştirecek? Akla daha başka ihtimaller de gelebilir.

Şüphesiz bunlara cevap vermek mümkün değildir. Ama gerçek olan şudur ki, cenneti ve içindeki nimetleri insana kazandıracak olan, onun ibadeti, zikirleri, hayırları, kısacası ihlâsıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennet, toprağı, suyu, arâzisi güzel bir mekândır. Orayı güzelleştirmek kulun elindedir.
2. İnsanın yapacağı çeşitli zikirler, kendi cennetini güzelleştirecek, ağaçlarla donatacaktır.

1444- وعنْ أَبي الدِّرداءِ ، رضيَ اللَّه عَنْهُ قالَ : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَلا أُنَبِّئُكُم بِخَيْرِ أَعْمَالِكُم ، وأَزْكَاهَا عِند مليكِكم ، وأَرْفعِها في دَرجاتِكم ، وخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ إِنْفَاق الذَّهَبِ والفضَّةِ ، وخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقوْا عدُوَّكم ، فَتَضربُوا أَعْنَاقَهُم ، ويضرِبوا أَعْنَاقكُم؟» قالوا : بلَى ، قال:« ذِكْر اللَّهِ تَعالَى » .

رواهُ الترمذي ، قالَ الحاكِمُ أَبو عبد اللَّهِ : إِسناده صحيح .

1444. Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbına:

- **"Size en hayırlı, Allah katında en değerli, derecenizi en fazla yükseltecek, sizin için sadaka olarak altın ve gümüş dağıtmaktan daha kazançlı, düşmanla karşılaşıp da sizin onların boynunu vurmanızdan, onların da sizi öldürmesinden daha çok sevap getirecek amelin ne olduğunu haber vereyim mi?** diye sordu. Onlar da:

- Evet, söyle dediler. Resûl-i Ekrem de:

- **"Allah Teâlâ'yı zikretmektir"** buyurdu.

Tirmizî, Daavât 6. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 53

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf zikrin önemini ve kıymetini pek güzel ortaya koymaktadır. Zira insanın en değerli iki şeyi vardır. Biri malı, diğeri de canı. Hadisimiz zikrullah'ın, Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğunu kazanmak için fedâ edilecek candan da, bu uğurda sarfedilecek maldan da değerli olduğunu, insana daha çok sevap kazandıracağını göstermektedir. Burada Muâz İbni Cebel hazretlerinin bir sözünü hatırlamakta fayda vardır. Peygamber Efendimiz'in bu değerli sahâbîsi, **insanı Allah'ın azâbından, zikrullahtan daha iyi kurtaracak bir şeyin bulunmadığını** söylemektedir (Tirmizî, Daavât 6).

Şâfiî fakihi **İzzeddin İbni Abdüsselâm**'ın (ö. 660/1262) anlayışına göre, bütün ibadetlerde sevabın, çekilen zahmete ve yorgunluğa bakılarak verilmeyeceğini bu hadis ortaya koymaktadır. Diğer bir söyleyişle Allah Teâlâ, çok amele vereceği sevaptan daha fazlasını bazan az bir amele de verebilir.

Şüphesiz böylesine değerli olan ve insana nice nâfile ibadetten daha fazla sevap kazandıran zikir, bütün organların sultanı kabul edilen kalbin iştirakiyle yapılan zikirdir.

Uyanık bir kalp ve duyarlı bir gönülle yapılan zikir dünya ile alâkayı kesmek suretiyle mümkün olabilir. Bu ise son derece güçtür. Zikrullahı işte böylesine değerli kılan, Allah'ı âdetâ görürcesine ve O'nun huzurunda olduğunu hissedercesine bir şuur haliyle yapılmasıdır. Dil Allah'ı zikrederken kalbin de ona katılması insanı âdeta melekleştirir. Hatta onun meleklerden de üstün bir seviyeye çıkmasına imkân hazırlar. Zira böyle bir şuur haliyle Allah'ı zikreden kimse, devamlı surette Rabbiyle beraber olduğu için ne bir fenalık düşünebilir ne de elinden kötülük gelir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bütün varlığı ve şuuruyla Allah'ı zikretmek en büyük, en hayırlı ve Allah katında en değerli ibadettir.
2. Kalbin dile katılmasıyla yapılan zikir Allah rızâsı için altın ve gümüş dağıtmaktan ve düşmanla cihad etmekten daha kazançlıdır.
3. Böyle bir zikir insanı her türlü kötülükten uzaklaştırır.

1445– وعن سعْدِ بنِ أَبي وقَّاصٍ رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّهُ دَخَل مع رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم على امْرأَةٍ وبيْنَ يديْهَا نَوىً أَوْ حصىً تُسبِّحُ بِه فقال : « أَلا أُخْبِرُك بما هُو أَيْسرُ عَلَيْكِ مِنْ هذا أَوْ أَفْضَلُ » فقالَ : « سُبْحانَ اللَّهِ عددَ مَا خَلَقَ فِي السَّماءِ ، وَسُبْحانَ اللَّهِ عددَ ما خَلَقَ فِي الأَرْضِ ، سُبحانَ اللَّهِ عددَ ما بيْنَ ذلك ، وسبْحانَ اللَّهِ عدد ما هُوَ خَالِقٌ . واللَّه أَكْبرُ مِثْلَ ذلك ، والحَمْد للَّهِ مِثْل ذلك ، ولا إِله إِلا اللَّه مِثْل ذلكَ ، ولا حوْل ولا قُوَّةَ إِلاَّ باللَّه مِثْلَ ذلك » . رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ .

1445. Sa'd İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh*'in rivayet ettiğine göre, kendisi bir gün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber, önündeki hurma çekirdekleriyle veya çakıl taşlarıyla tesbih çeken bir kadının yanına girdi. Peygamber *aleyhisselâm* kadına:

"Bundan daha kolayını -veya daha faziletlisini- sana haber vereyim mi?" diye sorduktan sonra şöyle buyurdu: ***"Sübhânallahi adede mâ halaka fi's-semâi ve sübhânallahi adede mâ halaka fi'l-ard ve sübhânallahi adede mâ beyne zâlike ve sübhânallahi adede mâ hüve hâlik*: *Ben Allah'ı gökyüzünde yarattıkları sayısınca ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan tenzîh ederim. Ben Allah'ı yeryüzünde yarattıkları sayısınca ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan tenzîh ederim. Ben Allah'ı yerle gök arasında yarattıkları sayısınca ulûhiyetine yakışmayan sıfatlardan tenzîh ederim. Ben Allah'ı bundan sonra yaratacakları sayısınca ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan tenzîh ederim,* **de. *Allahü ekber*'i de böyle, *elhamdülillâh*'ı da böyle, *lâ ilâhe illallah*'ı da böyle, *lâ havle velâ kuvvete illâ billâh*'ı da böyle söylersin."**

Tirmizî, Daavât 113. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 24

Açıklamalar

1436 numaralı hadisimizle bu hadis arasında büyük bir benzerlik vardır. Hatırlanacağı üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz bir gün sabah namazını kıldıktan sonra mü'minlerin annesi Cüveyriye Binti'l-Hâris *radıyallahu anhâ*'nın yanından ayrılıp dışarı çıkmıştı. Cüveyriye

annemiz namaz kıldığı yerde oturmuş zikirle meşguldü. Peygamber *aleyhisselâm* kuşluk vakti eve döndüğünde Hz. Cüveyriye'nin sabah namazındanberi yerinden ayrılmadan zikirle meşgul olduğunu öğrenince ona:

"Senin yanından ayrıldıktan sonra üç defa söylediğim dört cümle senin sabahtan beri söylediğin zikirlerle tartılacak olsa, sevap bakımından onlara eşit olur", buyurmuş ve şu zikri söylemişti: ***Sübhânallahi ve bi-hamdihî adede halkıhî ve rızâ nefsihî ve zinete arşihî ve midâde kelimâtihî:*** *Yarattıkları sayısınca, kendisinin hoşnut olduğunca, arşının ağırlığınca ve bitip tükenmeyen kelimeleri adedince ben Allah'ı ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O'na hamdederim."* Yahut bu zikirleri ***"Sübhânallâhi adede halkıhî, sübhânallahi rızâ nefsihî, sübhânallahi zinete arşihî, sübhânallâhi midâde kelimâtihî"*** şeklinde ayrı ayrı söylemesini tavsiye etmişti.

Konumuz olan hadîs-i şerîfte ise Resûlullah Efendimiz Hz. Cüveyriye mi, Hz Safiyye mi, yoksa Hz. Sa'd İbni Ebû Vakkâs'ın bir yakını mı olduğunu bilemediğimiz bir hanıma o zikrin benzeri olan bu zikri tavsiye buyurduğunu görüyoruz. Şayet bu hanım, Efendimiz'in eşlerinden biri ise, bu olayın tesettür âyetinden önce mi, yoksa sonra mı olduğunu da bilemiyoruz. Meselenin bu yönü zaten o kadar da önemli değildir. Önemli olan Efendimiz'in, muhtemelen tesbih bulamadığı için hurma çekirdekleriyle veya çakıl taşlarıyla zikreden o hanımı, böyle yapma, diye menetmeyip ona yaptığından daha kolayını -veya daha faziletlisini- öğretmesidir. Daha az emekle daha çok sevap kazanmayı kim istemez! Öte yandan az bir gayretle çok sevap kazandıracak faziletli zikirleri bir peygamber kadar kim bilebilir! İşte bu sebeple biz, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğrettiği zikirlere büyük önem vermeliyiz.

Demek oluyor ki hadisimizdeki zikri söyleyecek bir kimse önce Efendimiz'in öğrettiği şekilde ***sübhânallah*** zikrini, ardından da ***Allahü ekber, elhamdülillâh, lâ ilâhe illallah*** *ve* ***lâ havle velâ kuvvete illâ billâh*** zikirlerini tamamlayacaktır. Diğerlerine örnek olmak üzere ***Allahü ekber*** zikrinin nasıl söyleneceğini görelim: ***"Allâhü ekberu adede mâ halaka fi's-semâ', v'Allahü ekberu adede mâ halaka fi'l-ard, v'Allahü ekber adede mâ beyne zâlik, v'Allahü ekberu adede mâ hüve hâlık."***

Bu zikri söyleyen kimse, *ben gökyüzünde yarattıkları sayısınca Allah'ın en yüce olduğunu söylerim. Ben yeryüzünde yarattıkları sayısınca Allah'ın en yüce olduğunu söylerim. Ben yerle gök arasında yarattıkları sayısınca Allah'ın en yüce olduğunu söylerim. Ben bundan sonra yaratacakları sayısınca Allah'ın en yüce olduğunu söylerim,* demiş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Tesbih çekerek zikretmek câizdir.

2. Cenâb-ı Mevlâ'yı Resûlullah Efendimiz'in bu hadiste öğrettiği şekilde zikreden kimse, sayısını Cenâb-ı Hak'tan başka kimsenin bilemeyeceği bu kadar çok mahlûk sayısınca Allah'ı zikretmiş olur.

1446– وعنْ أَبي مُوسى رضي اللَّه عنْه قال : قالَ لي رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَلا أَدُلُّك على كَنْزٍ مِنْ كُنُوزِ الجنَّةِ ؟ » فقلت : بلى يا رسول اللَّه ، قال : « لا حول ولا قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ »

متفقٌ عليه .

1446. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana hitâben:

- **"Cennet hazinelerinden bir hazineyi sana bildireyim mi?"** buyurdu. Ben de:

- Evet, Yâ Resûlallah, bildir, dedim. Şöyle buyurdu:

- ***"Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh:*** *Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla kazanılabilir."*

Buhârî, Megâzî 38, Daavât 50, Kader 7, Tevhîd 9; Müslim, Zikir 44-46. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 26; Tirmizî, Daavât 3, 58; İbni Mâce, Edeb 59

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfin hoş bir hikâyesi vardır. Bilindiği üzere bir hadisin Efendimiz tarafından söylenmesine sebep olan hâdiseye **sebeb-i vürûd** denir. Hayber Gazvesi dönüşünde ashâb-ı kirâm efendilerimiz bir tepeye çıktıklarında veya bir vâdiye indiklerinde içlerinden gelen bir coşkuyla ve var güçleriyle *Allahü ekber* diye tekbir, *lâ ilâhe illallah* diye tehlil getiriyorlardı. Medine'yi görünce, belki de sevinip heyecanlandıkları için *"Allahü ekber Allahü ekber, lâ ilâhe illallahu vallâhü ekber"* dedikleri de belirtilmektedir. Gördüğü her yanlışı hemen düzelterek sahâbîlerine doğru olanı öğreten Efendimiz: **"Ey İnsanlar!"** diye seslendikten sonra, **"Kendinize acıyın. Siz ne sağıra sesleniyorsunuz ne de yanınızda bulunmayan birine. Sizi çok iyi duyan ve yanınızda bulunan birine dua ediyorsunuz. O sizinle beraberdir"** buyurdu. Hadisimizin râvisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî hazretleri Resûlullah Efendimiz'in bindiği hayvanın arkasında bulunuyor, o da içinden, bazı rivayetlere göre ise Efendimiz'in duyacağı bir sesle "lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" diyordu. Peygamber Efendimiz ona iltifat buyurarak, hadîs-i şerîfte okuduğumuz şekilde kendisiyle sohbet etti.

"Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" zikrini, *kötülüklerden korunmak, iyilik yapmaya güç yetirmek ancak Allah'ın yardımıyla mümkün olur"* diye de tercüme etmek mümkündür. Kısaca **havkale** diye de ifade edilen bu cümle, Allah istemedikçe insanın en küçük bir hareket yapamayacağını, bir halden bir başka hale geçemeyeceğini, hatta zihninden bir fikri geçiremeyeceğini pek güzel ifade etmektedir.

Efendimiz bu zikrin **"cennet hazinelerinden bir hazine"** olduğunu söylemekle, sevabının çokluğunu ve bunu söyleyen kimse için o sevabın cennette biriktirildiğini anlatmak istemiş olabileceği gibi, insanların gözünde defineler, hazineler nasıl değerli ise, herkesin önemini görüp farkedemediği bu zikir de öylesine değerlidir demek istemiş olabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ı zikrederken veya dua ederken sesi fazla yükseltmemek gerekir.
2. Allah insana şah damarından daha yakın olduğuna göre, O'nu anarken ölçülü olmalıdır.
3. **Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh** zikrini çokca tekrarlamalıdır.

245- باب ذكر الله تعالى قائماً وقاعداً ومضطجعاً ومحدثاً وجُنباً وحائضاً إلا القرآن فلا يحل لجنب ولا حائض

ALLAH'I HER DURUMDA ANMAK

AYAKTA İKEN, OTURURKEN, YATARKEN, ABDESTSİZKEN, CÜNÜPKEN VE HAYIZLIYKEN ALLAH'I ANMANIN CÂİZ OLDUĞU, AMA CÜNÜP VE HAYIZLI OLANLAR İÇİN KUR'AN OKUMANIN HELÂL OLMADIĞI

Âyet

نَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُوْلِي الألْبَابِ [190]

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىَ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ [191]

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akıl sahiplerine gerçekten ibretler vardır. Onlar ayakta iken de, otururken de, yatarken de Allah'ı anarlar.”

Âl-i İmrân sûresi (3), 190, 191

Sağlam bir akla sahip olan kimse göklerin yüksekliğine, genişliğine, onlarda gördüğü ay, güneş, yıldızlar ve diğer gezegenlerin çeşitliliğine, yeryüzünün hârika manzarasına, dağlara, denizlere, nehirlere, ovalara, ağaçlara, meyvelere, çiçeklere ve diğer bitkilere, rüzgara, buluta, yağmura, yer altından çıkan çeşit çeşit madenlere baktıkça Allah'ın kudretine hayran kalır. Gece ile gündüzün hep birbiri ardınca gelişine, kâh birinin kâh diğerinin uzayıp kısalışına, dört mevsimin birbirinden farklı oluşuna baktıkça ilâhî sanatın yüceliğine meftun olur. Bütün bu hârika şeyler aklını mükemmel surette çalıştıranları Allah'ın kudreti önünde baş eğdireceği için, onlar her hâlü kârda Allah'ı anmaya, ayakta iken, otururken, yatarken O'nu zikretmeye kendilerini mecbur hissederler.

Resûl-i Ekrem Efendimiz geceleri ibadet etmek üzere kalktığı zaman pencerenin önüne oturup gökyüzüne bakarak bu âyet-i kerîme ile devamındaki on âyeti okurdu [Buhârî, Tesîru sûre (3), 17, 18].

Hadisler

1447- وعنْ عائشة رضيَ اللَّه عنْهَا قَالَت : كانَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يذكُرُ اللَّه تَعالى على كُلِّ أَحيانِهِ . رواه مسلم .

1447. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah Teâlâ'yı her halinde zikrederdi.

Müslim, Hayz 117. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 9; Tirmizî, Daavât 9; İbni Mâce, Tahâret 11

Açıklamalar

Kulluğun en üstünü, Cenâb-ı Hakk'ı her an anmak, O'nu dilinden düşürmemektir. Kulların en üstünü olan Resûlullah Efendimiz de işte bu sebeple yürürken, otururken, yatarken, bineğinin üzerinde bir yere giderken, abdestli iken, abdestsizken, bu bölümün başındanberi pek çok örneğini gördüğümüz zikirleri söylemek suretiyle Allah'ı anardı. Allah'ı

her an kalbiyle anmak yani O'nu kalbinden çıkarmamak en önemli zikirdir. Cenâb-ı Hakk'ı çok anmayı emreden âyetlerde işte bu hal anlatılmak istenmiştir. İnsanın her an ve her durumda Allah'ı anabileceğini söyleyen İslâm âlimleri, yalnız cünüp veya hayızlı iken yani boy abdesti almayı gerektiren bir durumda veya âdet görmekte iken Kur'an okunup okunamayacağı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Âlimlerimizin büyük çoğunluğu (cumhur) cünüp ve hayızlı olanların Kur'an okumasını haram saymışlardır. Ama insanın bu durumda iken bile **içinden** Kur'an okumasında, zikir ve dua niyetiyle **bismillâh** veya **elhamdülillâh** demesinde bir sakınca görmemişlerdir. İmam Mâlik hayızlı kadınların Kur'an okumasının câiz olduğunu söylemiştir. Cünüp ve hayızlı kimsenin yarım âyet okuyabileceği, hatta âdet gören bir hanım öğretmenin âyetleri kesik kesik yani kelime kelime okuyabileceği kabul edilmiştir. Abdest bozarken ve cinsel temasta bulunurken diliyle Allah'ı zikretmek de doğru değildir (mekrûhtur). Kalbiyle zikretmeye ise hiçbir durum engel değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz her halinde Allah'ı zikrederdi.
2. İnsan Allah Teâlâ'yı her halinde ve her ânında zikretmeye çalışmalıdır.

1448- وعن ابن عبَّاسٍ رضي اللَّه عنْهما عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لو أَنَّ أَحَدكُمْ إِذا أَتَى أَهلَهُ قالَ:بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيطَانَ وَجنِّبِ الشَّيطانَ مارزَقْتَنَا ،فَقُضِي بيْنهُما ولَدٌ ،م يضُرّهُ»متفقٌ عليه.

1448. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz eşiyle birleşeceği zaman, *'bismillâh, Allâhümme cennibne'ş-şeytâne ve cennibi'ş-şeytâne mâ razaktenâ:* *Allahım! Şeytanı bizden ve bize vereceğin çocuktan uzaklaştır'* **derse ve bu beraberlikten çocukları olursa, şeytan ona zarar veremez."**

Buhârî, Vudû' 8, Bed'ü'l-halk 11, Nikâh 66, Daavât 54, Tevhîd 13; Müslim, Nikâh 116. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Nikâh 45; Tirmizî, Nikâh 8

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf her şeyi Allah'ın yaptığına, hayrın da şerrin de O'ndan geldiğine gönülden inanmanın ve O'na teslim olmanın örneklerinden birini ortaya koymakta ve doğacak çocuklarının iyi bir müslüman olarak yetişmesini ve yaşamasını isteyen eşlerin cinsel temasta bulunmak istedikleri zaman, bunu Efendimiz'in öğrettiği şekilde Cenâb-ı Hak'tan niyâz etmelerini tavsiye etmektedir.

Hadisimizdeki **"biriniz eşiyle birleşeceği zaman"** ifadesi, yukarıda kaynaklarını verdiğimiz bazı rivayetlerde "biriniz eşiyle birleşmek istediği zaman" şeklindedir. Böylece bu duanın birleşme esnasında değil, daha önce yapılacağı anlaşılmaktadır.

Şeytanın doğacak çocuğa zarar vermemesi sözü, bazı rivayetlerde *"Şeytan ona ebediyyen zarar vermez"* (Buhârî, Nikâh 66, Daavât 54, Tevhîd 13; Müslim, Nikâh 116), *"Şeytan ona musallat olmaz"* (Buhârî, Bed'ü'l-halk 11) şekillerinde daha kesin ifadelerle rivayet edilmiştir. Bununla beraber bu ifadeler, şeytanın doğacak o çocuğa hiçbir şekilde zarar vermeyeceği, onun yanına hiç yaklaşmayacağı anlamına gelmez. Zira şeytanın insanı baştan

çıkarmak veya yaptığı ibadetleri tam bir şuur haliyle îfâ etmesine engel olmak için gönüllere verdiği vesveseden tamamiyle kurtulmak mümkün değildir. Muhtemelen bu ifadesiyle Resûl-i Ekrem Efendimiz, bazı âlimlerin söylediği gibi şeytanın, doğacak çocuğu çarpmayacağını, bedenine ve inancına zarar veremeyeceğini, birleşme sırasında kendilerine yaklaşma fırsatı bulamayacağını anlatmak istemiştir. Bir insan için hayatta en tehlikeli şey, imansız olarak ölmektir. Diğer bir ifadeyle şeytanın insana vereceği en büyük zarar, onu dininden ve imanından etmesidir. Belki de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şeytanın vereceği zarar sözüyle bunu kastetmiştir. Şüphesiz her şey mutlak kudret sahibi olan Cenâb-ı Hakk'ın elindedir. Nitekim şeytana hitaben: **"Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur"** [Hicr sûresi (15), 42] buyurmaktadır. Dilerse kullarını ondan muhafaza buyurur. Kula düşen görev, dua ve niyazda bulunmaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her işe besmele ile başlamalıdır.
2. Duayı hiç ihmâl etmemelidir.
3. Şeytan insandan hiç ayrılmadığı için ondan her zaman, hatta eşiyle beraber olmak istediği zaman bile Allah'a sığınmalıdır.
4. Her şey Allah'ın elindedir. O kendisine sığınanı şeytandan korur.

246- باب ما يقوله عند نومه واستيقاظِه

YATAĞA YATINCA VE UYANINCA OKUNACAK DUA

1449- عن حُذَيْفَةَ ، وأَبِي ذَرٍّ رضيَ اللَّه عَنْهُمَا قالا : كَانَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذا أَوَى إِلى فِراشِهِ قال : « بِاسمِكَ اللَّهُمَّ أَحْيَا وَأَمُوتُ » وإِذا اسْتيقَظَ قال : « الحمْدُ للَّهِ الذِي أَحْيَانَا بعد مَا أَماتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشورُ » رواه الترمذي .

1449. Huzeyfe ve Ebû Zer *radıyallahu anhümâ* şöyle dediler:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yatağına yattığı zaman: ***"Bismike'llâhümme ahyâ ve emût:*** *Allahım! Senin ismini anarak ölür, dirilirim (uyur, uyanırım)"* derdi. Uykudan uyanınca da: ***"Elhamdülillâhillezî ahyânâ ba'de mâ emâtenâ ve ileyhi'n-nüşûr:*** *Bizi öldükten sonra dirilten Allah'a hamdolsun. Yeniden diriltip huzurunda toplayacak olan da O'dur"* derdi.

Tirmizî, Daavât 28. Ayrıca bk. Buhârî, Daavât 7, 8, 16, Tevhîd 13; Müslim, Zikir 59; Ebû Dâvûd, Edeb 98; İbni Mâce, Duâ 17

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfteki dualar, Peygamber Efendimiz'in sabah ve akşam okuduğu muhtelif dualardan sadece biridir. Nitekim 1454-1467 numaralı hadislerde Resûl-i Ekrem'in sabah, akşam ve yatağına yattığı zaman okuduğu diğer duaların bir kısmı görülecek ve bu dua 1461 numarayla orada tekrar gelecektir.

Hadisimizin 818 numarayla geçen rivayetinde gördüğümüz üzere Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* yatağına yatınca mübarek elini yanağının altına koyarak *"Allahım!*

Senin ismini anarak ölür, dirilirim" derdi. Burada ölmek ve dirilmek sözüyle Efendimiz uyumayı ve uyanmayı kastetmiştir. Zira uyku küçük ölümdür. Uyuyup uyanmamak da vardır. Bu sebeple bir mü'min, öldürenin de, diriltenin de sadece Allah olduğu hususundaki kesin inancını uyumadan önce bir daha tekrarlamak suretiyle Cenâb-ı Hakk'a hem imanını yenilemiş hem de O'na teslimiyetini arzetmiş olur. Uyanıp da gücünü, kuvvetini ve hareket kabiliyetini yeniden kazandığını görünce *"Bizi öldükten sonra dirilten Allah'a hamdolsun"* demek suretiyle Allah Teâlâ'ya hem hamdetmiş hem de şükretmiş olur. *"Yeniden diriltip huzurunda toplayacak olan da O'dur"* demek suretiyle, uyku gibi mecâzî değil, hakiki ölümden sonra da bizi gerçek mânada yeniden diriltecek ve huzurunda toplayacak olan yegâne varlığın Allah olduğu hususundaki imanını ortaya koyar.

Bütün bunları şuurlu bir şekilde yapan kimse, Cenâb-ı Hakk'ın hem kendisi hem de bütün insanlar ve yaratılmışlar üzerindeki mutlak tasarrufuna olan imanını dile getirmiş ve bütün bunları zihninden geçirmek suretiyle de tefekkür gibi önemli bir ibadeti îfâ etmiş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yatağa yatınca sağ tarafa dönmeli, yanağı sağ avucun içine koymalı ve Peygamber Efendimiz'in de böyle yaptığını düşünerek bu duayı veya Resûl-i Ekrem'in uyurken okuduğu dualardan birini yapmalıdır.
2. Uykudan uyanan kimse, kendisini tekrar hayata döndüren Cenâb-ı Hakk'a yine Efendimiz gibi dua ederek şükrünü arzetmelidir.
3. İnsanları öldürdükten sonra yeniden diriltecek ve hesap vermek üzere huzurunda toplayacak olan Allah Teâlâ'dır.

247- باب فضل حِلَقِ الذِّكْر والنَّدب إلى ملازمتها والنهَّي عن مفارقتها لغير عذر

ZİKİR HALKALARININ FAZİLETİ

ZİKİR HALKALARININ FAZİLETİ, ORAYA DEVAM ETMENİN İYİ BİR DAVRANIŞ, MÂZERETİ YOKKEN ORADAN AYRILMANIN HATA OLDUĞU

Âyet

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا [28]

"Sabah akşam Rablerine dua ederek O'nun rızâsını kazanmaya çalışanlarla beraber sıkıntılara karşı dayan. Dünya hayatının süslerine kapılıp da gözlerini onlardan ayırma"

Kehf sûresi (18), 28

Allah Teâlâ Peygamber *aleyhisselâm*'a, kendi rızâsını kazanmak için dua ve zikirle meşgul olan kullarını göstermekte, onlarla beraber olmasını tavsiye etmekte ve kendi rızâsını arayan kimselerin çeşitli sıkıntılara uğrayabileceklerine işaret buyurarak her ne pahasına olursa olsun onları terketmemesini istemektedir. En önemli özellikleri Allah'a dua ve O'nu zikretmek olan bu kimseleri yine Peygamber'ine emanet ettiği bir başka âyette, **"Rablerinin**

rızâsını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma!" buyurmaktadır [En'âm sûresi (6), 52].

Mekkeli müşrikler fakir ve yoksullarla bir arada bulunmayı kendilerine hakaret saydıkları için Peygamber Efendimiz'den bu yolda bir istekte bulunmuşlardı. Bizim seninle görüşüp konuşmamızı istiyorsan, yanına geldiğimiz zaman bu yoksul takımını dışarı çıkar, demişlerdi. O putperestlerin bir arada bulunmayı istemedikleri kimseler, İslâm'a gerçekten gönül vermiş olan Habbâb İbni Eret, Suheyb-i Rûmî ve Bilâl-i Habeşî gibi köleler ile diğer yoksullardı. Allah Teâlâ bu iki âyette de, kendi rızâsını isteyerek dua ve zikirle meşgul olan fakir kullarını, burnu havalarda olan kendini beğenmiş zenginlere tercih ettiğini belirtmekte ve bu has kullarını hiçbir şekilde incitmemesini, gücendirmemesini, dünya hayatının geçici câzibesini temsil eden bu kibirli adamların sözüne kapılıp da gözünü onlardan ayırmamasını istemektedir.

Hadisler

1450- وعنْ أَبِي هُريرَةَ رضي اللَّه عنهُ قال : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنَّ للَّهِ تَعالى ملائِكَةً يَطُوفُونَ في الطُّرُق يَلْتَمِسُونَ أَهْلَ الذِّكْرِ ، فإِذا وَجدُوا قَوْماً يذكُرُونَ اللَّه عَزَّ وجلَّ، تَنَادَوْا : هَلُمُّوا إِلى حاجتِكُمْ ، فَيَحُفُّونَهَم بِأَجْنِحَتِهِم إِلى السَّمَاء الدُّنْيَا ، فَيَسأَلُهُم رَبُّهُم وَهُوَ أَعْلَم : ما يقولُ عِبَادِي ؟ قال : يَقُولُونَ : يُسبِّحُونَكَ وَيُكَبِّرونَكَ ، ويحْمَدُونَكَ ، ويُمَجِّدُونَكَ ، فيقولُ : هل رأَوْني ؟ فيقولون : لا واللَّهِ ما رأَوْكَ ، فَيَقُولُ : كَيْفَ لو رَأَوْنِي؟، قال : يقُولُون لو رَأَوْكَ كانُوا أَشَدَّ لك عِبادَةً ، وأَشَدَّ لكَ تمْجِيداً ، وأَكثرَ لكَ تَسْبِيحاً . فَيَقُولُ : فماذا يَسأَلُون ؟ قال : يَقُولون : يسأَلُونَكَ الجَنَّةَ . قالَ : يقولُ : وَهل رَأَوْهَا ؟ قال : يَقُولُونَ : لا وَاللَّه ياربِّ مَا رأَوْهَا . قَالَ : يَقُولُ : فَكَيْفَ لو رَأَوْهَا ؟، قال: يَقُولُونَ : لو أَنَّهُم رأَوْها كَانُوا أَشَدَّ علَيْهَا حِرْصاً ، وَأَشَدَّ لهَا طَلَباً ، وَأَعْظَم فِيها رغْبة. قَالَ : فَمِمَّ يَتَعَوَّذُونَ ؟ قَالَ : يقولُون يَتعَوَّذُونَ مِنَ النَّارِ ، قال : فَيقُولُ : وهَل رَأَوْهَا ؟ قالَ: يقولون: لا واللَّهِ ما رأَوْهَا . فَيقُولُ : كَيْف لو رأَوْها ؟، قال : يقُولُون : لو رَأَوْهَا كانوا أَشَدَّ منها فِراراً ، وأَشَدَّ لها مَخَافَة . قَالَ : فيقُولُ : فَأُشْهِدُكم أَنِّي قَد غَفَرْتُ لهم ، قَالَ : يقُولُ مَلَكٌ مِنَ الملائِكَةِ : فِيهم فُلانٌ لَيْس مِنهم ، إِنَّمَا جاءَ لِحاجَةٍ، قال : هُمُ الجُلَسَاءُ لا يَشْقَى بِهِم جليسهُم » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمسلِمٍ عنْ أَبِي هُريرَةَ رضِي اللَّه عنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّ للَّهِ مَلائِكَةً سَيَّارَةً فُضَلاءَ يَتتَبَّعُونَ مجالِس الذِّكرِ ، فَإِذا وجدُوا مجْلِساً فِيهِ ذِكْرٌ ، قَعدُوا معهُم ، وحفَّ بعْضُهُم بعْضاً بِأَجْنِحَتِهِم حتَّى يَمْلأُوا ما بيْنَهُمْ وَبَيْنَ السَّماءِ الدُّنْيَا ، فَإِذا تَفرَّقُوا عَرجُوا وصعِدوا إِلى السَّماءِ ، فَيسْأَلهُمُ اللَّهُ عَزَّ وجلَّ وهُوَ أَعْلَم : مِنْ أَيْنَ جِئْتُمْ ؟ فَيَقُولُون: جِئْنَا مِنْ عِندِ عِبادٍ لَكَ فِي الأَرْضِ : يُسبحُونَكَ، ويُكَبِّرُونَكَ ، وَيُهَلِّلُونَكَ ، ويحْمَدُونَكَ ، وَيَسْأَلُونَكَ . قال : وماذا يسْأَلُونِي ؟

قَالُوا : يَسْأَلُونَكَ جنَّتَكَ . قال : وهَلْ رَأَوْا جنَّتي ؟ قالُوا : لا ، أَيْ ربِّ : قال : فكَيْفَ لو رأَوْا جنَّتي ؟ قالُوا : ويسْتَجِيرُونَكَ قال : ومِمَّ يسْتَجِيرُونِي ؟ قالوا : منْ نَارِكَ ياربِّ . قال : وَهَلْ رَأَوْا نَارِي ؟ قالوا : لا ، قال : فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْا نَارِي ؟، قالُوا : ويسْتَغْفِرونَكَ ، فيقول : قَدْ غفَرْتُ لهُمْ ، وأَعطَيْتُهُمْ ما سَأَلُوا ، وأَجرْتُهم مِمَّا اسْتَجارُوا . قال : فَيقُولونَ : ربِّ فيهِمْ فُلانٌ عبْدٌ خَطَّاءٌ إِنَّمَا مَرَّ ، فَجلَس معهُمْ ، فيقول : ولهُ غفَرْتُ ، هُمْ القَوْمُ لا يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ » .

1450. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ'nın yollarda dolaşıp zikredenleri tesbit eden melekleri vardır. Bunlar Cenâb-ı Hakk'ı zikreden bir topluluğa rastladıkları zaman birbirlerine **"Gelin! Aradıklarınız burada!"** diye seslenirler ve o zikredenleri dünya semâsına varıncaya kadar kanatlarıyla çevirip kuşatırlar. Bunun üzerine Allah Teâlâ, meleklerden daha iyi bildiği halde yine de onlara:

- **"Kullarım ne diyor?"** diye sorar. Melekler:

- **Sübhânallah** diyerek seni ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan tenzih ediyorlar, **Allâhü ekber** diye tekbir getiriyorlar, sana hamdediyorlar ve senin yüceliğini dile getiriyorlar, derler. Konuşma şöyle devam eder:

- **"Peki onlar beni gördüler mi ki?"**

- Hayır, vallahi seni görmediler.

- **"Beni görselerdi ne yaparlardı?"**

- Şayet seni görselerdi sana daha çok ibadet ederler, şânını daha fazla yüceltirler, ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan seni daha çok tenzih ederlerdi.

- **"Kullarım benden ne istiyorlar?"**

- Cennet istiyorlar.

- **"Cenneti görmüşler mi?"**

- Hayır, yâ Rabbi! Vallahi onlar cenneti görmediler.

- **"Ya cenneti görseler ne yaparlardı?"**

- Şayet cenneti görselerdi onu büyük bir iştiyakla isterlerdi, onu elde etmek için büyük gayret sarfederlerdi.

- **Bunlar Allah'a neden sığınıyorlar?"**

- Cehennemden sığınıyorlar.

- **"Peki cehennemi gördüler mi?"**

- Hayır, vallahi onlar cehennemi görmediler.

- **"Ya görseler ne yaparlardı?"**

- Şayet cehennemi görselerdi ondan daha çok kaçarlar, ondan pek fazla korkarlardı.

Bunun üzerine Allah Teâlâ meleklerine:

- **“Sizi şahit tutarak söylüyorum ki, ben bu zikreden kullarımı bağışladım”** buyurur. Meleklerden biri:

- Onların arasında bulunan falan kimse esasen onlardan değildir. O buraya bir iş için gelip oturmuştu, deyince Allah Teâlâ şöyle buyurur:

- **“Orada oturanlar öyle iyi kimselerdir ki, onların arasında bulunan kötü olmaz.”**

Buhârî, Daavât 66. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* II, 251-252, 358-359

Müslim’in bir rivayeti şöyledir:

Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ’nın diğer meleklerden ayrı, sadece zikir meclislerini tesbit etmek üzere dolaşan melekleri vardır. Allah’ın zikredildiği bir meclis buldular mı, o kimselerin aralarına otururlar ve diğer melekleri oraya çağırarak cemaatin arasındaki boş yerleri ve oradan dünya semasına kadar olan mesafeyi kanatlarıyla doldururlar. Zikredenler dağılınca onlar da semâya çıkarlar. Allah Teâlâ daha iyi bildiği halde onlara:

- **“Nereden geldiniz?”** diye sorar. Melekler de:

- Yeryüzündeki bazı kullarının yanından geldik. Onlar **Sübhânallah** diyerek ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan seni tenzih ediyorlar, **Allâhü ekber** diye tekbir getiriyorlar, **lâ ilâhe illallah** diyerek seni tehlil ediyorlar, **elhamdülillâh** diyerek sana hamdediyorlar ve senden istiyorlar, derler. (Konuşma şöyle devam eder):

- **“Benden ne istiyorlar?”**

- Cennetini istiyorlar.

- **“Cennetimi gördüler mi?”**

- Hayır, yâ Rabbi, görmediler.

- **“Ya cenneti görseler ne yaparlardı?”**

- Senden güvence isterlerdi.

- **Benden neden dolayı güvence isterlerdi?”**

- Cehenneminden yâ Rabbi.

- **“Peki benim cehennemimi gördüler mi?”**

- Hayır, görmediler.

- **“Ya görseler ne yaparlardı?”**

- Senden kendilerini bağışlamanı dilerlerdi.

Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurur:

- **“Ben onları affettim. İstediklerini onlara bağışladım. Güvence istedikleri konuda onlara güvence verdim.**

Bunun üzerine melekler:

- Yâ Rabbi, çok günahkâr olan falan kul onların arasında bulunuyor. Oradan geçerken aralarına girip oturdu, derler. O zaman Allah Teâlâ şöyle buyurur:

- **“Onu da bağışladım. Onlar öyle bir topluluktur ki, onların arasında bulunan kötü olmaz.”**

Müslim, Zikir 25. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 129

Açıklamalar

Hadisimiz Allah’ı zikretmenin değerini, zikredenlerin kıymetini pek çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. **“Allah’ı zikredenler”** yani namaz kılan, Kur’an okuyan, hadis okuyan, Allah’a dua eden, ilim tahsil eden, ilmî sohbetler yapan kimseleri ziyaret etmek ve onların sohbetlerini dinlemek üzere vazifelendirilmiş melekler vardır. Hadisin bazı rivayetinde bu meleklerin, **hafaza** denilen koruyucu meleklerin dışında oldukları özellikle belirtilmektedir. Bunların dünya semâsına kadar, bir rivayete göre tâ arşa kadar birbirinin üstünde durdukları, bu bahtiyar insanları arayan diğer melekleri de haberdâr ettikleri, o zikir meclisindekilere kol kanat gerdikleri ve sohbetlerine kulak verdikleri belirtilmektedir.

Allah Teâlâ kullarının ne yaptığını meleklerden daha iyi bildiği halde yine de onlara **“Kullarım ne diyor?”** diye sormakla bir nevi târizde bulunmaktadır. Bilindiği üzere Allah Teâlâ meleklerine yeryüzünde bir halife yaratacağını haber verdiği zaman melekler buna karşı çıkmışlar, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı yaratmaya ne gerek var; zaten biz sana hamdü senâ ediyoruz, ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan seni tenzih ediyoruz, demişlerdi [Bakara sûresi (2), 30]. Cenâb-ı Hak kendisini zikreden kulları hakkında meleklere muhtelif sorular sorup onlardan cevaplar almak suretiyle âdetâ onlara, görüyorsunuz ya, kullarımın arasında işte böyleleri de var. Onlar beni zikretme hususunda meleklerden farksızdır, demiş olmaktadır. Hatta onlara, kullarım beni böyle samimiyetle zikrettiklerine göre, onlar da sizin gibi beni, cenneti, cehennemi görmüşler mi, diye ayrı ayrı sormak ve her birine, hayır görmediler, diye cevap verdirmek, görselerdi daha fazla zikrederlerdi, cehenneminden daha çok korkarlardı, dedirtmek suretiyle kullarının yaptığı zikrin değerine işaret buyurmaktadır. Cenâb-ı Hakk’ın meleklerini mahcup etmemek için söylemediği ve fakat onların çok iyi bildiği bir diğer husus da, bütün vazifeleri Allah’ı zikretmek olan meleklerin insanlar gibi şeytanın vesvesesine ve baştan çıkarmasına muhatap olmamasıdır. Allah’ı zikreden bu kimseler şeytanın bütün düzenlerini bertaraf ederek Allah’ın rızâsını kazanmak için orada toplandıklarına göre, onların Cenâb-ı Mevlâ katındaki yeri ve değeri çok üstündür.

Cenneti ve cehennemi görmüşler mi, tarzındaki sorulardan, cennet ile cehennemin hâlen yaratılmış olduğu sonucunu çıkarmak da mümkündür.

Bu hadîs-i şerîf, 1438 numaralı hadiste de gördüğümüz gibi ilâhî vaad ve müjdenin hoş bir örneğidir. Bilindiği üzere Allah Teâlâ *“Şayet* (kulum) *beni bir toplulukla beraber anarsa, ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde anarım”* buyurmaktadır. Kendisini rızâsına uygun işlerle, zikir ve tesbihlerle anan kullarını, onlardan hoşnut olduğunu belirterek bağışlaması ne güzel bir tecellidir.

Zikir meclisinde bulunmayı düşünmediği halde, her ne sebeple olursa olsun onların arasına katılmaktan dolayı ilâhî affa kavuşan insanın durumu, Allah’ı anıp zikreden kimselerle beraber olmanın kişiye kazandıracağı imkânı ve fazileti göstermektedir. Güzel koku satıcısının yanında bulunan kimse, koku satın almasa bile etrafa yayılan güzel kokulardan nasıl faydalanırsa, iyi insanlarla oturup kalkan kimse de şu veya bu şekilde onların iyiliklerinden istifade eder.

Bir sonraki hadîs-i şerîf, bu hadisin özeti gibidir. Kendisini anıp zikredenlere Cenâb-ı Hakk'ın lutufları kısaca dile getirilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kendisini anan kullarından hoşnut olur ve onları meleklerinin yanında anar.
2. Bazı meleklerin vazifesi Allah'ı anıp zikredenleri tesbit etmektir.
3. Melekler Allah'ı zikreden insanları sever ve onları himâye ederler.
4. Allah'ın anıldığı zikir meclislerinde bulunmak insana mânevî faydalar sağlar.
5. Cenâb-ı Hak kendisinden samimiyetle bağışlanma dileyen kullarını bağışlar ve onları korktuklarından emin kılar.

1451– وعنهُ عنْ أَبي سعيدٍ رضِي اللَّه عنْهُمَا قالا : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يَقْعُدُ قَوْمٌ يذْكُرُونَ اللَّهَ إِلاَّ حفَّتْهُمُ الملائِكة ، وغشِيتهُمُ الرَّحْمةُ ونَزَلَتْ علَيْهِم السَّكِينَة ، وذكَرَهُمُ اللَّه فِيمن عِنْدَهُ » رواه مسلم .

1451. Yine Ebû Hüreyre ile Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir topluluk Allah'ı zikretmek üzere bir araya gelirse melekler onların etrafını sarar; Allah'ın rahmeti onları kaplar; üzerlerine sekînet iner ve Allah Teâlâ onları yanında bulunanlara över."

Müslim, Zikr 39, 38. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 14; Tirmizî, Daavât 7; İbni Mâce, Mukaddime 17

Açıklamalar

Bu hadis bir önceki uzun hadîs-i şerîfin özeti mahiyetindedir. Kur'an ve hadis okuyup dinleyerek, onların meâllerini, tefsir ve açıklamalarını öğrenerek, vaaz ve nasihatlere kulak vererek veya Allah'ı anıp zikrederek O'na bağlılıklarını sunan kimselere Cenâb-ı Hakk'ın ikramları anlatılmaktadır. Meleklerin Allah'ı zikredenlerin etrafını nasıl alıp onları dinlediğini, Cenâb-ı Mevlâ'nın bu kullarını meleklerin yanında nasıl anıp onlardan hoşnut olduğunu yukarıdaki hadisten pek güzel öğrendik. Rahmetini onlardan esirgemeyeceğini, korktuklarına uğramayacaklarına dair onlara güvence verdiğini gördük. Allah Teâlâ'nın kendisini zikreden kullarıyla meleklerine karşı övüneceğini 1453 numaralı hadiste bir kere daha göreceğiz.

Zikreden mü'minlerin üzerine **sekînet** inmesine gelince; bu sözle onları Allah'ın rahmetinin kuşatacağı ve bu sebeple gönüllerine derin bir huzur ve itmi'nan geleceği, kalplerindeki sıkıntının gideceği, Allah'a olan saygılarının daha artacağı anlatılmaktadır. Gönüllerine mânevî bir huzur hâkim olan kimseler hem dünya hem âhiret bahtiyarlığını yakalamış olurlar; şeytanın aldatmacalarına kolay kolay pabuç bırakmazlar. **Sekînetin nasıl indiği** hususunda insanı derin hayretler içinde bırakan bir hadîs-i şerîf vardır. Ashâb-ı kirâmdan Üseyd İbni Hudayr bir gece Kur'an okurken birdenbire atı şahlandı. Buna aldırmayan Üseyd okumaya devam etti. At yine şahlandı. Üçüncü defa yine aynı hal meydana

gelince, atın yanında oğlunun yattığını ve çocuğa bir zarar gelebileceğini düşünerek Kur'an okumayı bıraktı. Bu sırada başını kaldırıp yukarı bakınca, içinde pırıl pırıl kandiller yanan, buluta veya gölgeliğe benzeyen bir şey gördü. Sonra bu nesne göğe doğru yükselip kayboldu. Ertesi gün bu olayı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e anlattığı zaman, Efendimiz ona keşke okumaya devam etseydin, buyurduktan sonra, onun **sekîne** olduğunu, bir başka rivayete göre melek olduklarını ve Kur'an dinlemek için geldiklerini söyledi (Buhârî, Menâkıb 25, Fezâilü'l-Kur'ân 11; Müslim, Müsâfirîn 241-242; ayrıca bk. 1000 numaralı hadis).

Şu halde nerede olursa olsun mü'minler bir araya gelip kendilerine Allah'ı hatırlatan, O'nun kudretini düşündüren, O'nun lutuflarını anmaya vesile olan sohbetler yapmalı, Kur'an okumalı ve hep birlikte Cenâb-ı Mevlâ'nın rahmetini aramalıdır.

Bu hadîs-i şerîf daha uzun bir hadis içinde 247 numarayla geçti. **"Allah'ın evlerinden birinde toplanıp aralarında Kur'ân-ı Kerîm'i müzâkere eden"** kimselerin de bu hadiste vaadedilen lutuflara nâil olacağına dair benzeri bir rivayet 1025 numarayla açıklandı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ı anmak üzere bir araya gelen kimseleri O'nun melekleri, rahmeti, bereketi çepeçevre kuşatır.
2. Cenâb-ı Hakk'ı ananların gönüllerine huzur gelir.
3. Allah Teâlâ kendisini ananları, meleklerinin yanında anarak onlarla övünür.

1452- وعن أَبي واقِدٍ الحارِثِ بن عَوْفٍ رضيَ اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بيْنَما هُو جَالِسٌ في المسْجِدِ ، والنَّاسُ معهُ ، إِذ أَقْبلَ ثَلاثَةُ نَفَرٍ ، فأَقْبَل اثْنَانِ إِلى رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وذَهَب واحدٌ، فوقَفَا على رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . فَأَمَّا أَحدُهُما فرأَى فُرْجَةً في الحلْقَةِ ، فجَلَسَ فيها وأَمَّا الآخَرُ ، فَجَلَس خَلْفَهُمْ ، وأَمَّا الثالثُ فَأَدبر ذاهباً . فَلمَّا فَرَغَ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: أَلا أُخبِرُكم عن النَّفَرِ الثَّلاثَةِ ، أَمَّا أَحدُهم ، فَأَوى إِلى اللَّهِ فآواه اللَّه وأَمَّا الآخرُ فَاسْتَحْيي فاستحيي اللَّهُ مِنْهُ وَأَمَّا الآخرُ ، فأَعْرضَ ، فأَعْرَض اللَّهُ عنْهُ » متفقٌ عليه .

1452. Ebû Vâkıd Hâris İbni Avf *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Mescid-i Nebevî'de oturmuş, sahâbîler de onun etrafını almışken karşıdan üç kişi çıkageldi. İkisi Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e doğru yöneldi, diğeri gitti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelenlerden biri cemaatin arasında bir boşluk görüp oraya oturdu. Öteki ise cemaatin arkasına gidip oturdu. Üçüncü adam da çekip gitti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sözünü bitirince (bunlar hakkında) şöyle buyurdu:

"Size şu üç kişinin durumunu haber vereyim mi? Onlardan biri Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri (insanları rahatsız etmekten) **utandı, Allah da ondan hayâ etti. Ötekine gelince, o** (bu meclisten) **yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi."**

Buhârî, İlim 8, Salât 84; Müslim, Selâm 10. Ayrıca bk. Tirmizî, İsti'zân 29

Ebû Vâkıd Hâris İbni Avf

Adının Avf olduğu da söylenen ***Ebû Vâkıd el-Leysî*** *Medineli sahâbîlerdendir. Ya İslâmiyet'in ilk yıllarında veya Mekke'nin fethedildiği hicretin sekizinci senesinde müslüman oldu. Hz. Ömer devrinde Suriye fetihlerine, Yermük Savaşı'na katıldı. Hayatının son yıllarını Mekke'de geçirdi ve 68 (687-88) tarihinde Mekke'de vefat etti.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz'den başka Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Esmâ Binti Ebû Bekir'den hadis rivayet etti. Hepsi yirmi dört hadisten ibaret olan rivayetleri Kütüb-i Sitte'de bulunmaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Mescid-i Nebevî'nin yanından geçmekte olan, fakat kim oldukları bilinmeyen üç kişi içeri şöyle bir gözattılar. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ashâb-ı kirâmın arasına oturmuş onlarla sohbet etmekte olduğunu gördüler. Onlardan ikisi böyle bir fırsatın kaçırılmayacağını düşünerek hemen içeri girdiler. Bazı rivayetlerden öğrendiğimize göre selâm verip oturacak yer aradılar. Biri sohbet halkasının bir yerinde boşluk görüp oraya çöktü. Öteki sahâbî cemaatin arasına sıkışarak onları rahatsız etmekten çekindiği için en arkaya gidip oturdu. Bazı âlimlerin münâfıklardan biri olabileceğini düşündüğü üçüncü kişi ise, bu zikir meclisine önem vermeyip yoluna devam etti.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bu üç kişi mescide geldiğinde devam etmekte olan sohbetini bitirince, onların davranış tarzlarını ashâbına açıklamak istedi. Sohbet halkasında bulduğu boşluğa oturan kimsenin halini **Allah'a sığınmak** diye değerlendirdi. **Allah'ın da onu** rahmetiyle ve hoşnutluğuyla **barındıracağını** belirtti. Oturanların arasına sıkışmak suretiyle onlara sıkıntı verebileceğini veya Resûl-i Ekrem'in dikkatini dağıtarak onu rahatsız edebileceğini düşünerek en arkaya gidip oturan sahâbînin bu nezâketini pek beğenen Efendimiz, onun bu tavrını **utanmak** diye değerlendirdi; Cenâb-ı Hakk'ın da ona merhamet buyuracağını ve onu günahlarından dolayı hesaba çekerek **utandırmayacağını** bildirdi. Üçüncü kişinin hiçbir işi ve mâzereti olmadığı halde o zikir meclisinden **yüz çevirdiğini** belirten Peygamber *aleyhisselâm,* **Allah'ın da ondan yüz çevirdiğini** haber verdi veya bunu bir temenni olarak söyledi. Bir başka rivayette bu üçüncü şahıstan söz ederken Resûlullah Efendimiz'in **"O iltifat etmedi, Allah da ona iltifat etmedi"** buyurduğu belirtildiğine göre, onun bu sözü bir temenni maksadıyla söylemediği, adamın halini haber verdiği anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlim, zikir ve sohbet meclislerine devam etmek Allah'ın rızâsını kazanmaya vesiledir.

2. Bu meclislerin ashâb-ı kirâmın yaptığı gibi daireler, halkalar şeklinde olması daha uygundur.

3. Böyle bir meclise gelenler, namazda saf tutarken yaptıkları gibi öncelikle boş yerleri doldurmalıdır. Hem böyle yapan kimsenin hem de oturanları rahatsız edeceğini anlayıp arkalardaki bir yere geçip oturan kimsenin davranışı edebe uygundur.

1453– وعن أبي سعيد الخُدْريِّ رضي اللَّه عنْهُ قال : خَرج معاوِيَة رضي اللَّه عَنْهُ على حَلْقَةٍ في المسْجِدِ ، فقال : ما أَجْلَسكُمْ ؟ قالُوا : جلَسْنَا نَذْكُرُ اللَّه . قَالَ : آللَّهِ ما أَجْلَسكُم إلاَّ ذَاكَ ؟ قالوا : ما أَجْلَسنَا إلاَّ ذَاكَ ، قال : أَما إنِّي لَمْ أَسْتَحْلِفْكُم تُهْمةً لَكُم وما كانَ أَحدٌ بمنْزِلَتِي مِنْ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أقلَّ عنْهُ حَدِيثاً مِنِّي : إنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خرَج على حَلْقَةٍ مِن أَصحابِهِ فقال : « ما أَجْلَسكُمْ ؟ » قالوا : جلَسْنَا نَذكُرُ اللَّه ، ونَحْمدُهُ علَى ماهَدَانَا لِلإِسْلامِ ، ومنَّ بِهِ علَيْنا . قَال : « آللَّهِ ما أَجْلَسكُمْ إلاَّ ذَاكَ ؟ قالوا : واللَّه ما أَجْلَسنا إلاَّ ذَاكَ . قالَ : « أَما إنِّي لَمْ أَسْتَحْلِفْكُمْ تُهمةً لكُمْ ، ولِكنَّهُ أتاني جبريلُ فَأَخْبرنِي أَنَّ اللَّه يُباهِي بِكُمُ الملائكَةَ » رواهُ مسلمٌ .

1453. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Muâviye *radıyallahu anh* mescidde halka halinde oturan bir cemaatin yanına geldi ve:

- Burada niçin böyle toplandınız? diye sordu.

- Allah'ı zikretmek için toplandık, diye cevap verdiler. O tekrar:

- Allah aşkına doğru söyleyin. Siz buraya sadece Allah'ı zikretmek için mi oturdunuz? diye sordu.

- Evet, sadece bu maksatla oturduk, dediler. Bunun üzerine Muâviye:

- Ben sizin sözünüze inanmadığım için yemin vermiş değilim. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e benim kadar yakın olup da benden daha az hadis rivayet eden yoktur. Bir gün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir ilim halkasında oturan sahâbîlerinin yanına geldi de onlara:

- **"Burada niçin oturuyorsunuz?"** diye sordu.

- Bize İslâmiyet'i nasip ederek büyük bir lutufta bulunması sebebiyle Allah'ı zikretmek ve ona hamdetmek için oturuyoruz, diye cevap verdiler. Resûl-i Ekrem:

- **"Gerçekten siz buraya sadece Allah'ı zikretmek için mi oturdunuz?"** diye sordu.

- Evet, vallahi sadece bu maksatla oturduk, dediler. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü:

- **"Ben size inanmadığım için yemin vermiş değilim. Fakat bana Cebrâil gelerek Allah Teâlâ'nın meleklere sizinle iftihar ettiğini haber verdi de onun için böyle söyledim"** buyurdu.

Müslim, Zikir 40. Ayrıca bk. Nesâî, Kudât 37

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâm Peygamber *aleyhisselâm*'dan duydukları bazı hadisleri, burada Hz. Muâviye'nin yaptığı gibi aynen onun üslûbuyla rivayet etmişler, tâbiîler ve daha sonra gelen nesiller de o hadisleri birbirlerine rivayet ederken hep aynı üslûbu kullanmışlar ve böylece adına **müselsel** dediğimiz hadis türü meydana gelmiştir.

Muâviye *radıyallahu anh* “Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e benim kadar yakın olup da benden daha az hadis rivayet eden yoktur” sözüyle, mü’minlerin annesi olan kız kardeşi Ümmü Habîbe hazretleri sebebiyle Peygamber Efendimiz’e olan yakınlığını anlatmaktadır. Onun kayın biraderi olduğunu, yanına teklifsizce girdiği için kendisinden çok hadis duyduğunu, fakat rivayet konusundaki titizliği sebebiyle bunların pek azını rivayet ettiğini, işte bu sebeple Resûlullah’tan şimdi nakledeceği hadise iyi kulak verip öğrenmeleri gerektiğini söylemektedir.

Kendisini zikreden kullarıyla Allah Teâlâ’nın iftihar etmesi, **meleklerin yanında onlarla övünmesi** meselesine gelince, 1450 numaralı hadiste de bir nebze açıklandığı üzere, Cenâb-ı Hak meleklerine âdeta şöyle demektedir: Ben sizi ibadet etmek üzere yarattım. Nefes alıp vermek nasıl tabiî bir şeyse, sizin için ibadet etmek de öyledir. Ama yeryüzündeki kullarımın hali böyle değildir. Bir taraftan nefisleri onlara ibadetin zor olduğunu telkin etmekte, öte yandan çeşitli tuzaklarıyla şeytan ve şeytanın askerleri onları baştan çıkarmaya çalışmaktadır. Bununla beraber o benim has kullarım hem nefislerinin telkinine hem şeytanların iğvâsına kulak vermeyip ibadetlerine devam ederler; bir araya gelip beni zikrederler; işte bu sebeple benim has kullarım övgüye ve takdire sizden daha fazla lâyıktır.

İlim öğrenmek, Kur’an okumak, hadislerin aydınlığında ruhları yüceltmek gibi ulvî maksatlarla bir araya gelip Allah’ı zikreden kimseler, Cenâb-ı Hakk’ın hem takdirini hem de rızâsını elde ederler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü’minler, başka hiçbir menfaat gözetmeden sadece Allah rızâsı için zikir meclislerinde bir araya gelmelidir.
2. Kendisini samimiyetle zikreden kullarıyla Allah Teâlâ meleklerinin yanında iftihar eder.

248- باب الذكر عند الصباح والمساء

SABAH VE AKŞAM ALLAH’I ZİKRETMEK

Âyetler

وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالآصَالِ وَلاَ تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ [205]

1. “Sabah akşam tevâzu içinde yalvararak, ürpererek ve sesini yükseltmeden Rabbini an. Sakın gafillerden olma!”

A‘râf sûresi (7), 205

“Zikirler Bölümü”ne başlarken 1411 numaralı hadisten önce bu âyet-i kerîmeyi daha geniş şekilde açıkladığımız üzere, Allah Teâlâ sabahın ve akşamın, özellikle gecenin sâkin ve huzurlu saatlerinde son derece sessiz ve insanın sadece kendisinin duyacağı hafif bir sesle, mümkün olduğunca gönül tellerini titreten bir edâ ile kendisini zikretmesini istemektedir. Bütün bu hallerin yanısıra Kâinatın Sahibi’nin büyüklüğü karşısında kendi aczini ve zayıflığını duyarak mütevâzi olması gerektiğini hatırlatmaktadır.

فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاء اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَى [130]

2. “Güneş doğmadan ve batmadan önce Rabbini ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih et ve O’na hamdet.”

Tâhâ sûresi (20), 130

اصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ [55]

3. “Akşam sabah Rabbini ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih et ve O’na hamdet.”

Mü’min sûresi (40), 55

Allah Teâlâ **güneş doğmadan önce** sabah namazının, **güneş batmadan önce** de ikindi namazının kılınmasını emretmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz bir defasında ayın on dördüncü gecesi bedir halindeki aya baktıktan sonra yanındaki sahâbîlere onu gösterdi ve hiç zorlanmadan ayı gördükleri gibi, kıyamet gününde de Cenâb-ı Hakk’ı aynı şekilde göreceklerini haber verdi; sonra *“Güneş doğmadan ve batmadan önceki namazları uykuya veya işe yenik düşmeden zamanında kılabiliyorsanız, mutlaka kılınız”* buyurdu; ardından da iki numaralı âyeti okudu (Buhârî, Mevâkît 16).

Âyet-i kerîmede işaret buyrulan iki vakti değerli kılan önemli bir husus vardır. 1052 numaralı hadiste gördüğümüz üzere, bu iki vakit, yeryüzündeki meleklerle gökyüzünden henüz gelmiş meleklerin buluşup birbirinden nöbeti devraldıkları zamandır; bu sebeple de bereketli bir vakittir.

Üçüncü âyette **sabah** diye tercüme edilen **el-aşiy,** güneşin zevâlinden gecenin ilk saatlerine kadar olan zamanı yani öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını, **akşam** diye tercüme edilen **el-ibkâr** kelimesi de imsâk vaktinden güneşin doğuşuna kadar olan zaman dilimini yani sabah namazını kapsamaktadır. Böylece bu âyette beş vakit namaz emredilmiş olmaktadır.

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَن تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ [36]

رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاء الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ [37]

4. “Allah’ın adını anmak için O’nun iradesiyle inşâ edilen mâbedlerde sabah akşam Cenâb-ı Hakk’ı tesbih eden adamlar vardır. Onları ne ticaret ne de alış veriş Allah’ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoyabilir.”

Nûr sûresi (24), 36, 37

Âyet-i kerîmede Allah Teâlâ’ya ibadet edilen câmi ve mescidlere önem verilmesi, oraların korunup gözetilmesi, temizlenip bakılması, oranın yüceliğine yakışmayan alış veriş gibi, gereksiz konuşmalar gibi davranışların bu mübarek yerlerde yapılmaması, kokusu başkalarını rahatsız eden bir şey yendiği zaman câmilere gidilmemesi emredilmektedir. Âyet-i kerîmede temas edilen ikinci husus da bu mübarek yerlerin namaz vakitlerinde oraya gidilip içinde ibadet edilmek suretiyle her zaman canlı tutulması, dünya malının ve meşgalesinin insanı Allah’ı anmaktan ve O’na ibadet etmekten alıkoymamasıdır. Âyetin konumuzla ilgili yönü, bu mâbedlerde Cenâb-ı Hakk’ın **sabah akşam** yani bütün gün anılmasıdır.

Kendilerini Allah Teâlâ’nın övdüğü bu iyi insanlar, namazlarıyla sadece mescidleri değil, bir kısım ibadetlerini evlerinde yapmak suretiyle aynı zamanda oraları da canlı ve diri tutan, böylece yuvalarını kabristan olmaktan kurtaran kimselerdir.

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ [18]

5. “Biz dağları onun emrine verdik. Bu dağlar akşam sabah onunla birlikte Allah’ı tesbih ederlerdi.”

Sâd sûresi (38), 18

Bu âyet-i kerîmede Dâvûd *aleyhisselâm*’ın şanlı saltanatından söz edilmektedir. Allah Teâlâ bu aziz peygamberine bazı özellikler vermişti. O heybetli dağlar, Dâvûd *aleyhisselâm*’ın o dâvûdî sesiyle okuduğu Zebûr’un âhengine kendilerini kaptırıp onunla birlikte Cenâb-ı Hakk’ı tesbih ederlerdi, O’nu ulûhiyetine yakışmayan sıfatlardan tenzih ederlerdi. Âyetin devamında kuşların da Dâvûd peygamberin emrine verildiği, onların da bu şanlı zikre katıldıkları belirtilmektedir.

Sabah diye tercüme ettiğimiz **işrâk** vakti, kuşluk zamanı demektir. Demek ki Hz. Dâvûd’un ibadet saatlerinden biri de bu vakitti. Kuşluk namazı kılan bahtiyar mü’minler, Dâvûd *aleyhisselâm*’ın ibadet saatinde alınlarını secdeye koyarak, onun hâtırası olan bu vakti ihyâ etmiş oluyorlar. Hâsılı akşam sabah Allah’ı zikretmek, ilk insandanberi süregelen bir âdet ve dinî gelenektir.

Hadisler

1454– وعنْ أَبِي هريرة رضي اللَّه عنهُ قال : قالَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ قال حِينَ يُصْبِحُ وحينَ يُمسِي : سُبْحانَ اللَّهِ وبحمدِهِ مِائَةَ مَرةٍ لَمْ يأْتِ أَحدٌ يوْمَ القِيامة بأَفضَلِ مِمَا جَاءَ بِهِ ، إلاَّ أَحدٌ قال مِثلَ مَا قال أَوْ زَادَ » رواهُ مسلم .

1454. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kim sabah akşam yüz defa *sübhânallâhi ve bi-hamdihî:* *Ben Allah’ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O’na hamdederim”* derse, onun söylediklerinin bir mislini veya daha fazlasını söyleyen kimse dışında hiçbir şahıs, kıyâmet gününde onun söylediğinden daha faziletli bir zikirle gelemez.”

Müslim, Zikir 26. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 61

Açıklamalar

Sabah ve akşam saatleri insanın hayatında önemli bir yere sahiptir. Sabahla birlikte başlayan yeni gün boyunca insan yoğun bir geçim mücâdelesini devam ettirir. Akşama kadar vazifesini sürdürürken çeşitli insanlara muhatap olur, çeşitli olaylarla karşılaşır. Akşamdan sabaha kadar kendisiyle ve ailesiyle başbaşa olacağı için hayatının temposu yavaşlayacak, ölümün kardeşi olan uykuyla değişik bir âleme dalacaktır. İşte bu birbirinden farklı hayat seyri esnasında Rabbini unutmamalı, O’nunla olan irtibatını ibadet, dua ve zikirlerle devam ettirmelidir.

Sübhânallâhi ve bi-hamdihî zikri, insanın Rabbine karşı îfâ etmesi gereken hamd ve şükür vazifesini pek güzel ifade ettiği için Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından sık sık tavsiye

edilmiştir. Nitekim 1411 numaralı hadiste bir cümle ilâvesiyle *“Dile hafif, mîzana konduğunda ağır gelen ve Rahmân olan Allah’ı hoşnut eden iki cümle vardır:* ***Sübhânallahi ve bi-hamdihî sübhânallahi’l-azîm”*** denilmişti. 1413 numaralı hadisin son cümlesinde *“Bir kimse günde yüz defa* ***sübhânallahi ve bi-hamdihî*** *derse, onun günahları deniz köpüğü kadar bile olsa hepsi bağışlanır”* buyrulmuştu. 1415 numaralı hadiste *“Allah’ın en çok hoşlandığı sözün* ***Sübhânallahi ve bi-hamdihî*** olduğu”, 1442 numaralı hadiste ise ***“sübhânallahi ve bi-hamdihî*** *diyen kimse için cennette bir hurma ağacı dikileceği”* görülmüştü.

Bu zikrin yukarıdaki hadislerin bir kısmında da günde yüz defa söylenmesinin tavsiye edildiğine bakarak, sabah ve akşam saatlerinde onun ellişer defa söylenmesiyle Efendimiz’in bu tavsiyesi yerine getirilmiş olabilir. Sabah ve akşam ifadelerinin ayrı ayrı söylenmiş olmasına bakarak da sabahleyin ve akşamleyin yüzer defa söylenmesi gerektiği düşünülebilir. Hadîs-i şerîfte bir sınırlama olmayıp daha fazla söyleyenin daha çok sevap kazanacağı belirtilmektedir. İşte bu sebeple herkes vakti ve imkânı nisbetinde bu değerli zikri söylemeye çalışmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yeni bir güne ve yeni bir geceye başlarken Allah Teâlâ’yı zikretmek gerekir.

2. Bu zikirlerin en değerlilerinden biri **“sübhânallahi ve bi-hamdihî”** olduğu için onu sabah ve akşam ellişer veya yüzer, yapılabiliyorsa daha fazla söylemelidir.

3. Herkes kendi durumuna göre, yukarıdan beri verilen zikirlerden birini, ikisini seçip okuyabilir.

1455– وعَنهُ قال : جاءَ رجُلٌ إلى النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقال : يا رسُول اللَّهِ ما لَقِيتُ مِنْ عَقْربٍ لَدغَتني البارِحةَ ، قال : « أَما لَو قُلت حِينَ أَمْسيت : أَعُوذُ بِكَلماتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ منْ شَرِّ ما خَلَق لم تَضُرَّكَ » رواه مسلم .

1455. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelerek:

- Dün gece beni sokan akrep yüzünden ne büyük acılar çektim, dedi. Resûl-i Ekrem de:

- **“Eğer akşamleyin *eûzü bi-kelimâtillâhi’t-tâmmâti min şerri mâ halak:*** *Yarattıklarının şerrinden Allah’ın mükemmel kelimelerine sığınırım,* **deseydin o sana zarar vermezdi”** buyurdu.

Müslim, Zikir 55. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tıb 19; İbni Mâce, Tıb 35

Açıklamalar

Zararlı dediğimiz, esasen her biri çeşitli görevler için yaratılmış hayvancıklardan insanı koruyan dualar vardır. O hayvanları bizim bildiğimiz bilmediğimiz hizmetler için yaratan Cenâb-ı Mevlâ, Resûl-i Ekrem vasıtasıyla bize onlardan korunmanın yollarını da öğretmiştir. Bu dua sadece akrepten değil, zarar veren her yaratıktan korunmak için de tavsiye edilmiştir. 984 numaralı hadiste geçtiği üzere Peygamber Efendimiz *“Kim bir yerde konaklar da sonra ‘Yarattıklarının şerrinden Allah’ın mükemmel kelimelerine sığınırım’ derse, konakladığı yerden ayrılıncaya kadar hiçbir şey ona zarar vermez”* buyurmuştur.

Bazı rivayetlerde bu duanın sabah ve akşam okunması, bazılarında da üçer defa tekrarlanması tavsiye edilmektedir.

Allah'ın mükemmel kelimeleri ifadesiyle Cenâb-ı Hakk'ın takdiri veya O'nun şifalı sözleri yahut da Kur'ân-ı Kerîm'i kastedilmiş olabilir. Esasen bunlardan hangisinin kastedildiği çok önemli değildir. Önemli olan ***eûzü bi-kelimâtillâhi't-tâmmeti min şerri mâ halak*** denmesidir. **Eûzü bi-kelimâtillâhi't-tâmmeti** sözleriyle başlayan, muhtelif yerlerde ve zamanlarda okunması tavsiye edilen başka dualar da vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm her sıkıntılarını Resûl-i Ekrem Efendimiz'e anlatırlar, onun tavsiyesine göre hareket ederlerdi.

2. Zararlı hayvanlardan korunmak için Peygamber *aleyhisselâm*'ın öğrettiği bu kısa ve özlü dua okunmalıdır.

3. Özellikle kırsal kesimde yaşayan; tarlada, bağda, bahçede çalışan kimseler bu duayı okumayı ihmal etmemelidir.

1456– وعنْهُ عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّه كان يقول إِذَا أَصْبَحَ : اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وبِكَ أَمسَيْنَا وبِكَ نَحْيا ، وبِكَ نَمُوتُ ، وَإِلَيْكَ النُّشُورُ » وإذا أَمْسى قال : « اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا، وبِكَ نَحْيا ، وبِك نَمُوتُ وإِلَيْكَ المَصِير » . رواه أَبو داود والترمذي وقال : حديث حسن .

1456. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* sabahleyin şöyle dua ederdi:

"Allâhümme bike asbahnâ ve bike emseynâ ve bike nahyâ ve bike nemût ve ileyke'n-nüşûr: *Allahım! Senin lutfunla sabaha ulaştık, senin lutfunla akşama erdik. Sen isteyince dirilir, sen isteyince ölürüz. Yeniden diriltip huzurunda toplayacak olan da sensin."*

Akşamleyin şöyle dua ederdi:

"Allâhümme bike emseynâ ve bike nahyâ ve bike nemût ve ileyke'l-masîr: *Allahım! Senin lutfunla akşama erdik. Sen isteyince dirilir, sen isteyince ölürüz. Huzuruna varılacak olan da sensin."*

Ebû Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 13. Ayrıca bk. İbni Mâce, Duâ 14

1458 numaralı hadisle beraber açıklanacaktır.

1457– وعنهُ أَنَّ أَبا بَكرٍ الصِّدِّيقَ ، رضيَ اللَّه عنه ، قال : يَا رَسُولَ اللَّهِ مُرْنِي بِكَلمَاتٍ أَقُولُهُنَّ إِذَا أَصْبَحْتُ وإِذَا أَمْسَيتُ ، قال : قُلْ : « اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَواتِ والأَرضِ عَا لِمَ الغَيْب وَالشَّهَادةِ ، ربَّ كُلِّ شَيءٍ وَمَلِيكَهُ . أَشْهَدُ أَن لاَ إِله إِلاَّ أَنت ، أَعُوذُ بكَ منْ شَرِّ نَفسي وشَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ » قال : « قُلْها إِذا أَصْبحْتَ ، وَإِذا أَمْسَيْتَ ، وإِذا أَخذْتَ مَضْجعَكَ » رواه أبو داود والترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1457. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh* Peygamber *aleyhisselâm*'a:

- Yâ Resûlallah! Bana sabahleyin ve akşamleyin okuyacağım mübarek kelimeleri belletseniz de okusam, dedi. O da:

- ***"Allâhümme fâtıre's-semâvâti ve'l-ardı âlime'l-gaybi ve'ş-şehâdeti, rabbe külli şey'in ve melîkehû. Eşhedü enlâ ilâhe illâ ente. Eûzü bike min şerri nefsî ve şerri'ş-şeytâni ve şirkihî:*** *Gökleri ve yeri, görünen ve görünmeyen âlemleri yaratan Allahım! Ey her şeyin Rabbi ve sâhibi! Senden başka ilâh bulunmadığını kesinlikle söylerim. Nefsimin şerrinden, şeytanın şerrinden, onun Allah'a şirk koşmaya davet etmesinden sana sığınırım"* **diye dua et ve bunu sabahleyin, akşamleyin ve yatağa yattığın zaman söyle!"** buyurdu.
Ebû Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 14, 95.

Aşağıdaki hadisle beraber açıklanacaktır.

1458– وعَن ابْن مَسْعُودٍ رضي اللَّه عنهُ قالَ : كانَ نبيُّ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا أَمسى قال : أَمْسَيْنَا وأَمْسى المِلكُ للَّهِ ، والحمْدُ للَّهِ ، لاَ إِلهَ إِلاَّ اللَّه وحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَه » قالَ الرواي: أَرَاهُ قال فيهِنَّ : « لهُ المِلكُ وَلَه الحمْدُ وهُوَ عَلى كلِّ شَيءٍ قدِيرٌ ، ربِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا في هذِهِ اللَّيلَةِ ، وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا ، وأَعُوذُ بِكَ منْ شَرِّ مَا في هذِهِ اللَّيْلَةِ وشَرِّ ما بعْدَهَا ، ربِّ أَعُوذُ بِكَ من الكَسَلِ ، وَسُوءِ الكِبْرِ ، أعوذُ بِكَ منْ عذَابٍ في النَّار ، وَعَذَابٍ في القبر » وَإِذَا أَصْبحَ قال ذلك أَيْضاً : « أَصْبحْنَا وَأَصْبَحَ المِلْك للَّهِ »رواه مسلم .

1458. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* akşamleyin şöyle dua ederdi:

"Emseynâ ve emse'l-mülkü lillâh, vel-hamdü lillâh, lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr, rabbi es'elüke hayra mâ fî hâzihi'l-leyleti ve hayra mâ ba'dehâ ve eûzü bike min şerri mâ fi hâzihi'l-leyleti ve şerri mâ ba'dehâ, rabbi eûzü bike mine'l-keseli ve sûi'l-kiber, eûzü bike min azâbi'n-nâr ve azâbi'l-kabr: *Akşama girdik. Bütün mülk Allah'ındır. Hamdü senâ da O'na mahsustur. Allah'tan başka ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O'nun gücü her şeye yeter. Allahım! Bu gecenin ve bundan sonrakilerin hayrını senden dilerim. Bu gecenin ve bundan sonrakilerin şerrinden sana sığınırım. Rabbim! Tembellikten, insanı perişan eden yaşlılıktan sana sığınırım. Cehennem azâbından ve kabir azâbından sana sığınırım."*

Sabahleyin de ***"asbahnâ ve asbaha'l-mülkü lillâh:*** *Sabaha girdik. Bütün mülk Allah'ındır"* diye başlayarak aynı duayı okurdu.

Müslim, Zikir 74-76. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 13

Açıklamalar

Bu üç hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sabahleyin ve akşamleyin okuduğu ve ashâbına okumalarını tavsiye buyurduğu üç duayı gördük. Sabah ve akşam vakitleri, dört

mevsimde, Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz kudretinden bir kısmını hârikulâde manzaralar halinde yansıtması bakımından ibretle seyredilmeye değer zaman dilimleridir. Sabah, dünyanın yaratılışını, insanın dünyaya gelişini, her şeyin hayata yeniden başlayışını temsil etmekte; akşam ise dünyanın yok oluşunu, ömrün tükenip sona erişini ve her şeyin bitişini hatırlatmaktadır.

Peygamber Efendimiz'in başlayan ve biten gün karşısındaki tavrı, onun hayatı her bakımdan ciddiye aldığını göstermektedir. Geceleyin ibadet etmek üzere uyandığı zaman ilgili âyetleri okuyarak geceyi seyredişi, güneş ve ay tutulmasının mahiyetini çok iyi bildiği halde, bu olayın kıyametin kopmasını temsil ettiğini düşünerek büyük bir telâşa kapılması dünyada görülen her türlü değişime ibret gözüyle baktığını ortaya koymaktadır.

Resûlullah Efendimiz'in sabah ve akşam vakitlerinin girdiği zamanlarda yaptığı dualarda Allah'ın lutfu, yardımı ve öyle istemesi sebebiyle sabah ve akşam vakitlerine girildiğini, öldükten sonra yine O'nun emri üzerine dirilip huzuruna varılacağını, kâinattaki her şeyin, görünen görünmeyen bütün varlıkların tek sahibinin O olduğunu, O'nun her şeye gücünün yettiğini belirtmekte ve böylece Rabbine dip diri bir iman ile bağlandığını ortaya koymakta, aynı zamanda ashâbına ve diğer ümmetine böyle yapmayı tavsiye etmekte, sonra da insanın o güçlü Rabbine bazı zayıf taraflarını arzederek O'dan yardım istemesi gerektiğini hatırlatmakta ve âdetâ şöyle dememizi öğütlemektedir:

Rabbim! Önümde bana neler getireceğini bilmediğim bir gündüz ve bir gece var. O gece ve gündüzün içinde hem hayır var hem de şer. Şunu iyi biliyor ve bütün varlığımla inanıyorum ki, hayır da şer de senin elindedir. Ben bu vakitlerdeki bütün şerlerden sana sığınır, o şerlerden beni korumanı niyâz ederim. Bu vakitlerdeki hayırlardan beni bol bol faydalandırmanı senin o tükenmeyen lutfundan dilerim. En büyük düşmanım ve şerlerin kaynağı olan **nefsim** ile **şeytan** bana senin uygun görmediğin şeyleri yapmayı telkin ederler; hatta şeytan bin bir hilesiyle beni sana şirk koşmaya iter. Beni bu ikisinin hilelerinden koru. Gücüm kuvvetim yettiği halde, nefsimin oyununa gelerek, sana gerektiği gibi kulluk etme konusunda **tembellik** edebilirim. Bu konuda beni nefsimin eline bırakma. Ayrıca beni **çok yaşlanıp** ele avuca düşmekten, bunayıp ne yaptığını ne söylediğini bilmemekten de koru. Beni **cehennem azâbıyla kabir azâbından** muhâfaza buyur (1426 numaralı hadiste de Peygamber Efendimiz'in cehennem ve kabir azâbından Allah'a sığındığı görülmüştü). Hadisin râvilerinden biri, **"lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh"** sözünden sonra Resûlullah Efendimiz'in **"lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr"** deyip demediğinde küçük bir tereddüdü olmuş ve bu tereddüdünü "zannedersem **lehü'l-mülkü** diye devamını okudu" sözüyle belirtmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Sabah ve akşam saatlerinde Peygamber Efendimiz'in öğrettiği zikir ve duaları yapmaya çalışmalıdır.

2. Bu dualar, Allah'a dayanıp güvenmekten dolayı insanın gönlüne büyük bir güven ve derin bir huzur verir.

1459– وعنْ عبدِ اللَّهِ بنِ خُبَيْب بضَمِّ الْخَاءِ المعْجَمَةِ رضي اللَّه عَنْهُ قال : قال لي رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اقْرأْ : قُلْ هوَ اللَّه أَحَدٌ ، والمعوِّذَتَيْن حِينَ تُمْسِي وَحِينَ تُصبِحُ ، ثَلاثَ مَرَّاتٍ تَكْفِيكَ مِنْ كلِّ شَيْءٍ » .رواهُ أَبو داود والترمذي وقال : حديثٌ حسن صحيح .

1459. Abdullah İbni Hubeyb *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu:

"Akşam ve sabah vakitlerinde *Kulhüvallâhü ahad* ile ***Muavvizeteyn*** **sûrelerini üçer defa oku. Her türlü kötülükten korunman için bunlar sana yeter."**

Ebû Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 116. Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 1

Abdullah İbni Hubeyb

Medineli Cüheyne oğullarından olan Abdullah ile babası Hubeyb sahâbîdirler. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Abdullah İbni Hubeyb'in Resûl-i Ekrem Efendimiz'den iki veya üç hadis rivayet ettiği, onları da kendisinden oğulları Muâz ile Abdullah'ın naklettiği bilinmektedir.

Allah her ikisinden de razı olsun.

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Abdullah İbni Hubeyb, Ukbe İbni Âmir ve Câbir İbni Abdullah gibi bazı sahâbîlerine bu sûreleri akşam ve sabah saatlerinde okumalarını tavsiye buyururken, bu sûrelerin önemine dikkatlerini çekmek için zaman zaman yaptığı gibi hoş bir usûl tâkip etmiştir. Her üç sahâbînin de belirttiğine göre önce onlara adlarıyla hitap ederek:

- **"Oku!"** buyurmuş; onların:

- Ne okuyayım, Yâ Resûlallah? diye sormaları üzerine, aynı emri bir daha tekrarlamış; bu karşılıklı konuşma üç defa tekrarlandıktan ve böylece Allah'ın Resûlü sahâbîlerini sözüne iyice kulak vermeye hazırladıktan sonra akşam ve sabah saatlerinde İhlâs ve Muavvizeteyn sûrelerini okumalarını tavsiye etmiştir.

Hadîs-i şerîfin diğer rivayetlerinde Resûlullah Efendimiz'in Muavvizeteyn sûrelerinin önemine işaretle, *"İnsanlar bu iki sûreden daha faziletli bir şeyle Allah'a sığınamazlar"* buyurduğu görülmektedir (Nesâî, İstiâze 1). **Kul eûzü bi-rabbi'l-felak** ve **Kul eûzü bi-rabbi'n-nâs** diye başlayan iki sûrenin adı Muavvizeteyn'dir. Bu iki sûreye bir de **Kul hüvallâhü ahad** diye başlayan İhlâs sûresi eklenince üçüne birden "sığındırıcı sûreler" anlamında **Muavvizât** denir. Resûlullah Efendimiz'in her gece **yatağa yatmadan önce** ve ayrıca **mübarek vücudunda bir rahatsızlık hissedince** bu üç sûreyi okuyup avuçlarına üflediği, sonra da başından ve yüzünden başlayarak ellerini vücudunun ön taraflarına sürdüğü bilinmekte, Hz. Âişe annemiz de, Resûl-i Ekrem'in rahatsızlığı artınca bu sûreleri kendisinin okuyup onun mübarek eline üflediğini ve Resûlullah'ın elini vücuduna sürdüğünü söylemektedir (Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 14).

Hadisimizde bu üç sûreden bahisle *"Her türlü kötülükten korunman için bunlar sana yeter"* buyrulması, diğer duaları okuyamayan kardeşlerimize bir müjdedir. Bu da güzel dinimizin bitip tükenmeyen kolaylıklarından biridir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İhlâs ve Muavvizeteyn sûreleri son derece bereketli ve feyizli sûrelerdir.
2. Her türlü zarardan Allah'a sığınmak için akşam ve sabah bu üç sûreyi üçer defa okumalıdır.

3. Bu sûreleri, Efendimiz’in yaptığı gibi yatağa yatınca ve bir rahatsızlık hissedince de okumalıdır.

1460- وعنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَانَ رضيَ اللَّه عنهُ قالَ :قالَ رَسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم:«مَا مِنْ عَبْدٍ يَقُولُ فِي صَبَاحِ كلِّ يَوْمٍ ومَسَاءِ كلِّ لَيْلَةٍ :بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لاَ يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شيء فِي الأرضِ ولا فِي السماءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعلِيمُ ، ثلاث مَرَّاتٍ ، إلاَّ لَمْ يَضُرَّهُ شَيءٌ»رواه أبو داود ، والتِّرمذي وقال:حديث حسن صحيح .

1460. Osman İbni Affân *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kim her sabah ve her akşam üç defa *bismillâhillezî lâ yedurru mea’smihî şey’ün fi’l-ardı velâ fi’s-semâ’ ve hüve’s-semîu’l-alîm:* *İsmi sayesinde yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar veremeyeceği Allah’ın adıyla. O herşeyi duyar ve bilir”* **derse, ona hiçbir şey zarar vermez.”**

Ebû Dâvûd Edeb 101; Tirmizî, Daavât 13

Allah Teâlâ’dan yardım dileme ve zarar veren her yaratıktan O’na sığınma hususunda Resûl-i Ekrem Efendimiz’in bize öğrettiği özlü dualardan biri de budur. Bu duayı okuyanın duadan faydalanabilmesi için nasıl bir inanca sahip olması gerektiğini duanın içindeki bir ifadeden öğrenmekteyiz. O da: *“İsmi sayesinde yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar veremeyeceği Allah”* sözüdür. Demekki duayı okuyan kimsenin her şeyden önce Allah Teâlâ’ya böyle bir iman ile bağlanması ve bu duayı hâlis bir niyetle okuması gerekmektedir.

Duada hem yer hem de gök anılmak suretiyle, yerdeki mahlûkatın zararlarından ve gökten gelebilecek felâketlerden Cenâb-ı Hakk’a sığınılmış olmaktadır. Bu hadisi Hz. Osman’dan oğlu Ebân duyup rivayet etmişti. Bir gün Ebân’a hafif bir felç gelince, bu hadisi ondan duyan biri, ısrarla Ebân’ın yüzüne bakmaya başladı. Ebân durumu kavradı ve adama, her nasılsa o gün bu duayı okumayı unuttuğunu söyledi. Muhaddis ve fakih tâbiî ve yedi yıl süreyle Medine valisi olan Ebân’ın bu duayı her gün muntazaman okuması, o mübarek neslin bu derin mânalı duaya verdiği önemi de göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cenâb-ı Hakk’a bütün gönlüyle bağlanmalı, her fenalıktan ancak O’nun koruyacağına, her iyiliği ancak O’nun vereceğine inanmalıdır.

2. Bu dua ve zikri akşam sabah okumalıdır.

249- باب ما يقوله عند النوم

YATAĞA YATINCA OKUNACAK DUA

Âyet

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُوْلِي الألْبَابِ [190]

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىَ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ [191]

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akıl sahiplerine gerçekten ibretler vardır. Onlar ayakta iken de, otururken de, yatarken de Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler."

Âl-i İmrân sûresi (3), 190, 191

1447 numaralı hadisten önce, "Allah'ı Her Durumda Anma" bahsinin girişinde bu âyet-i kerîme açıklanmıştı. Orada verilen bilgilere şunları ilâve etmek mümkündür. Kâinatta çok yakında veya çok uzakta bulunduğu için göremediğimiz, ancak mikroskop veya teleskop gibi âletlerin yardımıyla görebildiğimiz cisimler vardır. Bunları görüp inceleyen akl-ı selîm sahibi ilim adamları, Cenâb-ı Hakk'ın muazzam kudretine derin bir hayranlıkla iman etmektedir. Bir de hiçbir aletin yardımına ihtiyaç duymadan sabah akşam gökte ve yerde görüp durduğumuz varlıklar ve olaylar vardır. Bu varlıklar ve onların farklı zamanlardaki görünüşleri, Allah'ın sonsuz kudretini hayranlıkla seyretmemize, yürüyüp gezerken veya oturup yatarken bunlar üzerinde derin derin düşünmemize yeterlidir.

Hadisler

1461- وعنْ حُذيفة وأَبي ذرٍّ رضي اللَّه عنْهما أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ قالَ : « باسْمِكَ اللَّهُمَّ أَحْيَا وَأَمُوتُ » . رواه البخاري .

1461. Huzeyfe ve Ebû Zer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yatağına yattığı zaman şöyle dua ederdi: ***"Bismike'llâhümme ahyâ ve emût:*** *Allahım! Senin ismini anarak ölür, dirilirim (uyur, uyanırım)"*

Buhârî, Daavât 7, 8, 16, Tevhîd 13. Ayrıca bk. Müslim, Zikir 59; Ebû Dâvûd, Edeb 98; Tirmizî, Daavât 28; İbni Mâce, Duâ 17

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sabah ve akşam saatlerinde okuduğu dua ve zikirlerin yanında, yatağına yattığı ve uykudan uyandığı zamanlarda okuduğu dua ve zikirler de vardı. Yatağa girince dua okumanın gereğine işaretle, 820 numaralı hadiste geçtiği üzere, *"Bir kimse yatağa yatar da orada Allah'ı zikretmezse, eksik bir iş yapmış olur"* buyururdu. Hadisimizdeki zikir onun yatağına girdiği zaman okuduğu muhtelif zikirlerin en kısalarından biridir. Bu özlü zikir, Peygamber *aleyhisselâm*'ın uyandığı zaman okuduğu kısa bir zikirle birlikte 1449 numarayla tercüme edilip açıklanmıştır.

Aşağıda Resûlullah Efendimiz'in yatağa girdiği zaman nasıl davrandığı ve başka neler okuduğu görülecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz yatağa yattığı zaman çeşitli dualar okurdu.

2. Bu dualardan biri de ***“Bismike’llâhümme ahyâ ve emût”*** duası idi.

1462- وعَنْ عليٍّ رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ له وَلِفَاطِمةَ رضيَ اللَّه عنهما: « إِذَا أَوَيْتُمَا إِلى فِراشِكُما ، أَوْ إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُما فَكَبِّرَا ثَلاثاً وَثَلاثِينَ ، وَسَبِّحَا ثَلاثاً وَثَلاثِينَ ، وَاحْمَدَا ثَلاثاً وَثَلاثِين » وفي روايةٍ : « التَّسْبِيحُ أَرْبعاً وَثَلاثِينَ » وفي روايةٍ : « التَّكبِيرُ أَربعاً وَثَلاثِينَ » متفقٌ عليه .

1462. Ali *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona ve Fâtıma *radıyallahu anhâ*’ya:

“Yatağınıza girdiğiniz zaman -veya **istirahate çekildiğiniz zaman- otuz üç defa *Allahü ekber*, otuz üç defa *sübhânallah*, otuz üç defa da *elhamdülillâh* deyiniz”** buyurdu.

Buhârî, Farzu’l-humüs 6, Fezâilü ashâbi’n-nebî 9, Nefekât 6, 7, Daavât 11; Müslim, Zikr 80. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 100

Diğer bir rivayete göre **“Otuz dört defa *sübhânallah* deyiniz**” buyurmuştur (Buhârî, Daavât 11).

Başka bir rivayete göre ise **“Otuz dört defa *Allahü ekber* deyiniz”** buyurmuştur (Buhârî, Farzu’l-humüs 6, Fezâilü ashâbi’n-nebî 9; Müslim, Zikir 80).

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfin söylenmesine sebep olan pek hoş bir olay **(sebeb-i vürûd)** vardır. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sevgili kızı Hz. Fâtıma kendi işini kendisi görürdü. Bundan hiç şikâyet etmezdi. Fakat el değirmeninde un öğütmek ona zor geliyordu. Hz. Ali de kuyudan su çekmekten yoruluyordu. Zaman zaman Medine’ye harp esirlerinin geldiğini, Peygamber *aleyhisselâm*’ın da bunları bazı ihtiyaç sahiplerine hizmetçi olarak verdiğini görünce bir yardımcı da kendileri için istemeye karar verdiler. Bir gün Medine’ye yeni bir esirin geldiğini haber alan Hz. Fâtıma kalkıp babasının yanına gitti. Fakat onu evde bulamadı. Ziyaret maksadını Hz Âişe’ye anlatarak babası eve gelince ona dileğini açmasını rica etti. O gün Resûl-i Ekrem Efendimiz eve biraz geç geldi. Kızının isteğini öğrenince, vaktin geç olduğuna bakmadan kalkıp onun evine gitti. Hz. Ali ile Hz. Fâtıma henüz istirahate çekilmişlerdi ki, Peygamber *aleyhisselâm*’ın içeri girmek için izin isteyen sesini duyunca hemen buyur ettiler. Resûlullah Efendimiz onların yataktan kalkmalarına bile izin vermeden aralarına gelip oturdu. Doğrudan meseleye girerek o gün gelen esiri kendilerine veremeyeceğini, onun parasıyla Mescid-i Nebevî’de yatıp kalkan fakir müslümanların ihtiyaçlarını temin edeceğini söyledi. Sonra da onlara hadisimizdeki duayı tavsiye buyurdu ve bu duayı okumanın onlar için bir hizmetçiden daha hayırlı olacağını belirtti. Böylece dünya sıkıntılarının gelip geçici, âhiret hazırlığı yapmanın daha önemli olduğuna işaret buyurdu.

Hz. Ali o günden sonra bu zikri hiç ihmâl etmediğini söylerdi. Bunu duyan biri, Hz. Ali’ye, hayatındaki en önemli olaylardan biri olan Sıffîn Savaşı’nı hatırlatarak:

- Sıffîn gecesinde de mi okudun? diye sordu. Hz. Ali:

- Evet, Sıffîn gecesinde de okudum, diye cevap verdi (Müslim, Zikr 80).

İşte ashâb-ı kirâm böyleydi. Resûlullah Efendimiz'in kendilerine bu yöndeki tavsiyelerini bir ganimet kabul ederlerdi. Hayatlarını dua ve zikirlerle mânalandırmaya çalışırlardı.

Hadisin bazı rivayetlerinde bu üç zikirden birinin otuz dört defa söylenmesi tavsiye edilmiş ise de, her birinin **otuz üçer** defa söylenmesine dair rivayet daha fazla yaygınlık kazanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yatağa girince Resûl-i Ekrem Efendimiz'in öğrettiği dualardan birini yapmalıdır.

2. Sübhânallah, elhamdülillâh ve Allahü ekber zikirlerini oturarak veya yan yatarak otuz üçer defa okumalıdır.

1463– وعن أَبي هُريرةَ رَضِيَ اللَّه عنهُ ، قال : قال رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا أَوَى أَحَدُكُم إِلى فِراشِهِ ، فَلْيَنْفُض فِراشَهُ بداخِلَةِ إِزَارِهِ فإِنَّهُ لاَ يَدْري مَا خَلَفَهُ عَلَيْهِ ، ثُمَّ يَقُولُ : باِسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبي ، وَبِكَ أَرْفَعُهُ ، إنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْها ، وإِنْ أَرْسَلْتَهَا ، فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبادَكَ الصَّالحِينَ » متفقٌ عليه .

1463. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Biriniz yatağına yatacağı zaman elbisesinin bir ucuyla yatağını silksin. Çünkü yatağından ayrıldıktan sonra oraya hangi zararlının girdiğini bilemez. Sonra da şöyle desin: *Bismike Rabbî, vaza'tü cenbî ve bike erfauhû, in-emsekte nefsî ferhamhâ ve in erseltehâ fahfazhâ bimâ tahfazu bihî ibâdeke's-sâlihîn*: *Rabbim senin isminle yatağıma yattım, yine senin isminle yatağımdan kalkarım. Eğer uykuda canımı alacaksan, bana merhamet edip bağışla! Şayet hayatta bırakacaksan, iyi kullarını muhafaza ettiğin gibi beni de fenalıklardan koru!"*

Buhârî, Daavât 13, Tevhîd 13; Müslim, Zikir 64. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 98; Tirmizî, Daavât 20

Açıklamalar

Muntazam evlerde, apartmanlarda yaşayan kimseler bu hadisteki tavsiyenin sebebini gereği gibi anlamayabilirler. Fakat kapısı, bacası düzenli olmayan çöl ve köy evlerinde yaşayanlar, haşerelerin ve diğer zararlıların vereceği tehlikelerden emin olamazlar. Efendimiz zamanında evler muntazam olmadıktan başka, yeteri kadar aydınlatma vasıtasına da sahip değildi. Yatağını açıp bakmadan veya hadiste tavsiye buyurulduğu şekilde orayı temizlemeden kendini yatağa atan kimseler bu hayvancıklardan zarar görebilirdi. Ümmetine her faydalı şeyi öğreten ve gerektiğinde hayat dersi veren Allah'ın Resûlü, onlara yatağa yatma edebini de öğretmiştir. Bugün pırıl pırıl aydınlatılmış evlerde yaşayanlar için elbette böyle bir zorunluk söz konusu değildir.

Hadîs-i şerîfteki *"Elbisesinin iç tarafıyla yatağını silksin"* ifadesi "elbisesinin bir ucuyla" diye de anlaşıldığı için bunun bize daha uygun olacağı düşüncesiyle öyle tercüme ettik. Esasen hadiste "izârının iç tarafıyla silksin" buyurulmaktadır. İzar belden aşağı tutulan bir

nevi etektir. Belki de Resûl-i Ekrem Efendimiz izarın dışının kirlenmemesi için, o günün şartlarına göre böyle yapılmasını uygun görmüştür.

Bu hadiste de Resûlullah Efendimiz'in uykuya yatmadan önce Cenâb-ı Hakk'a nasıl sığındığı, canların sadece O'nun elinde bulunduğuna bütün varlığıyla iman ettiği, yaşatanın ve öldürenin yalnızca O olduğu konusunda hiçbir şüphesi bulunmadığı açıkça görülmektedir. Dikkatimizi çeken taraflardan biri de, Peygamber *aleyhisselâm*'ın ölmeyi yaşamak kadar tabii görmesidir. Şayet hayatıma son vereceksen, bana rahmet ve merhamet buyur. Kabir ve âhiret sıkıntılarından beni koru! Eğer beni yaşatacaksan, sâlih kullarını her türlü fenalıktan ve özellikle günahlardan nasıl muhafaza ediyorsan, beni de öyle muhafaza buyur! diyerek Allah'a teslimiyeti, ders ve ibret alacağımız en önemli hususlardır.

Hadisimizin bazı rivayetlerine göre Peygamber Efendimiz, "bismike Rabbî" diye başlayan bu duanın, sağ tarafa yatıldıktan sonra okunmasını tavsiye buyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yatağa girmeden önce yatağın içinde zararlı bir şey olup olmadığına bakmalıdır. Yatılan yer aydınlık değilse, elbisenin bir tarafıyla yatağın içi muhtemel zararlılardan temizlenmeli, daha sonra yatmalıdır.
2. Yattıktan sonra, sağ tarafa uzanmalı, Efendimiz'in yaptığı gibi sağ elini yanağının altına koyduktan sonra bu dua okunmalıdır.

1464– وعنْ عائشةَ رضي اللَّه عنْها ، أَنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كان إِذَا أَخَذَ مضْجعَهُ نَفَثَ في يدَيْهِ ، وَقَرَأَ بالْمُعَوِّذاتِ ومَسح بِهِمَا جَسَدَهُ ، متفقٌ عليه .

وفي رواية لهما : أَنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ إِذَا أَوى إِلى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلةٍ جمَع كَفَّيْهِ ثُمَّ نفَثَ فيهما فَقَرأَ فِيهما : قُلْ هُوَ اللَّه أَحَدٌ ، وقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الفلَقِ ، وَقُلْ أَعُوذُ بِربِّ النَّاسِ ، ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا ما اسْتطاعَ مِن جسَدِهِ ، يبْدَأُ بِهما عَلَى رَأْسِهِ وَوجهِهِ ، وما أَقبلَ مِنْ جَسَدِهِ ، يَفْعَلُ ذلكَ ثَلاَثَ مرَّات متفقٌ عليه .

قال أَهلُ اللُّغَةِ : « النَّفْثُ » نَفخٌ لَطِيفٌ بِلاَ رِيقٍ .

1464. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yatağına yatacağı zaman, **Kul hüvallâhü ahad, Kul eûzü bi-rabbi'l-felak** ve **Kul eûzü bi-rabbi'n-nâs**'ı (Muavvizât'ı) okuyarak ellerine üfler, onları vücuduna sürerdi.

Buhârî, Daavât 12; Müslim (bu şekliyle yoktur). Ayrıca bk. İbni Mâce, Duâ 15

Buhârî ve Müslim'in diğer bir rivayetine göre:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* her gece yatağına yattığı zaman avuçlarını birleştirerek onlara **Kul hüvallâhü ahad, Kul eûzü bi-rabbi'l-felak** ve **Kul eûzü bi-rabbi'n-**

nâs’ı okuyup üfler, başından, yüzünden ve vücudunun ön tarafından başlayarak ulaşabildiği yerlere kadar ellerini sürer ve bunu üç defa yapardı.

Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 14, Tıb 39; Müslim, (bu şekliyle yoktur). Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 98; Tirmizî, Daavât 21

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in “sığındırıcı sûreler” anlamında **Muavvizât** denen bu üç sûreyi hem yatağına yattığında hem de bir rahatsızlık hissettiğinde okuduğu ve mübarek ellerini vücuduna sürdüğü, rahatsızlığı iyice arttığı zaman ise bu sûreleri onun yerine Hz. Âişe’nin okuyup Resûlullah’ın mübarek eline üflediği, sonra da yine onun elini kendi vücuduna sürdüğü (Buhârî, Fezâilü’l-Kur’ân 14, Tıb 39; Müslim, Selâm 51), ayrıca 1459 numaralı hadiste geçtiği üzere bu üç sûrenin sabah ve akşam vakitlerinde okunmasını Peygamber *aleyhisselâm*’ın tavsiye buyurduğu bilinmektedir. Her üç sûre de **“Kul:** *Söyle!”* ifadesiyle başlamaktadır. Bunlardan birincisi olan **İhlâs sûresinde** dinin temel ilkesi olan Allah’ın birliği yani tevhîd, en açık bir dille ve en güzel şekilde ifade edilmiştir. Muavvizeteyn diye anılan diğer iki sûrede de Cenâb-ı Hakk’ın yegâne sığınak olduğu ve O’na nelerden sığınmak gerektiği dile getirilmiştir. Peygamber *aleyhisselâm* bu üç sûrenin her türlü kötülükten korunmak için insana yeteceğini söylemiş ve *“Hiç kimsenin bu sûrelere benzer bir dua ile Allah’a sığınmadığını”* belirtmiştir (Nesâî, İstiâze 1).

Hadisimiz insanın dua okuduktan sonra üflemesinin câiz olduğunu da göstermektedir. Allah’a sığınmak vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. O’na nasıl sığınılacağını en iyi bilen de şüphesiz Resûlullah Efendimiz’dir. İnsan gerek yatacağı zaman gerek rahatsızlandığı vakit bu üç sûreyi Resûl-i Ekrem’in öğrettiği gibi okuyup Cenâb-ı Hakk’a sığınmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yatmadan önce İhlâs ve Muavvizeteyn sûrelerini okuyup avuç içlerine üflemeli ve onları baş ile yüzden itibaren bütün vücuda sürmelidir.
2. Bunu her akşam üç defa yapmalıdır.
3. İnsan rahatsızlandığı zaman bu işlemi, âfiyet bulma ümidiyle özellikle yapmalıdır.

1465– وَعنِ البرَاءِ بنِ عازِبٍ ، رَضِيَ اللَّه عنْهمَا ، قَالَ : قال لي رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «إِذَا أَتَيت مَضْجعَكَ فَتَوضَّأْ وضُوءَكَ لِلصَّلاةِ ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلى شِقِّكَ الأَيمَنِ ، وقلْ : اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نفسي إِلَيكَ ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ . وَفَوَّضتُ أَمري إِلَيْكَ ، وَأَلَجأْتُ ظَهرِي إِلَيْكَ ، رغبةً ورهْبَةً إِلَيْكَ ، لامَلجأَ ولا مَنجي مِنْكَ إِلاَّ إِليكَ ، آمنتُ بِكِتَابِكَ الذِي أَنزَلْت ، وَبِنَبِيِّكَ الذِي أَرسَلت ، فإِنْ مِتَّ . مِتَّ على الفِطرةِ ، واجْعَلهُنَّ آخِرَ ما تَقُولُ » مُتَّفقٌ عليهِ .

1465. Berâ İbni Âzib *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu:

“Yatağına yatmak istediğin zaman namaz abdesti gibi abdest al. Sonra sağ yanına yat ve: ***Allâhümme eslemtü nefsî ileyke ve veccehtü vechî ileyke ve fevvaztü emrî ileyke ve elce’tü zahrî ileyke, rağbeten ve rehbeten ileyke, lâ melcee velâ mencâ minke illâ ileyke.***

Âmentü bi-kitâbikellezî enzelte ve bi-nebiyyikellezî erselte: *Allahım! Kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana çevirdim. İşimi sana ısmarladım. Sırtımı sana dayadım. Ümit bağladığım sen, korktuğum yine sensin. Senden kaçıp sığınacak ve senin elinden kurtulacak bir yer varsa yine sensin. İndirdiğin kitabına ve gönderdiğin peygamberine iman ettim,* **de! Eğer ölürsen iman üzere ölürsün. Bu dua senin o geceki son sözlerin olsun.”**

Buhârî, Vudû 75, Daavât 6; Müslim, Zikir 56. Ayrıca bk. Buhârî, Daavât 7, 9, Tevhîd 34; Müslim, Zikir 57-58; Ebû Dâvûd, Edeb 98

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz’in engin mânalar yüklü yatak dualarından biri de budur. Yarı ölüm demek olan uykuya yatan bir insan, bir daha hayata dönmeyebileceğini hesaba katarak Allah’a olan imanını yenilemeli ve O’na olan bağlılığını tazelemelidir. Bu duayı okuyan bir kimse Cenâb-ı Hakk’a şunu söylemektedir:

Yâ Rabbî! Canımı veren sensin, ben onu şu ana kadar senin buyurduğun şekilde koruyup kullanmaya çalıştım. Birazdan uykuya dalacağım ve kendimden haberim olmayacak. Bu sebeple canımı, hiçbir zaman uyumayan ve uyuklamayan sana teslim ediyorum. İnsanın yöneleceği tek yön sadece senin yönündür. Ben de bütün benliğimle sana itaat ediyorum. Artık dünyadaki işlerime de sahip değilim. Onları da senin himayene ve idarene bırakıyorum. Şu dünyada gücüne kuvvetine güvenilecek sadece sensin. Senden daha güçlü bir varlık bulunmadığını kesinlikle biliyorum. Bunun için de sırtımı sana dayıyorum. Beni koru yâ Rabbî! Allahım, şunu da biliyorum ki, yardımı umulacak, azâbından korkulacak sadece sensin. Senin azâbından kaçıp kurtulacağım, varıp sığınacağım yer, kesinlikle biliyorum ki sadece senin rahmet ve merhametindir. Bana nimetini lutfet, beni azâbından koru, Allahım!..

Böylesine bir teslimiyet ile Cenâb-ı Hakk’a sığınabilen kimse, uykusunu da ibadete dönüştürmüş olur. Bunun için de bütün ibadetlerde olduğu gibi, abdesti yoksa yeniden abdest alarak yatmalıdır. Sağ yanına dönüp yatmak kabirdeki yatışı temsil ettiğinden, bu hal yapılan duayı gönülden hissetmeye de imkân hazırlayacaktır.

Hadîs-i şerîfin başka rivayetlerinde, Peygamber Efendimiz’in bu duayı Berâ İbni Âzib’e öğrettiği, onun duayı Resûlullah’ın huzurunda tekrarlarken “nebiyyike” kelimesini aynı anlama gelen “resûlike” kelimesiyle değiştirdiği, fakat Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in buna kesinlikle izin vermediği belirtilmektedir. Bu da bize diğer dualar gibi **bu duanın da Resûl-i Ekrem Efendimiz’e Cenâb-ı Hak tarafından öğretildiğini** göstermektedir. Bu hadis 81 numarayla “Tereddütsüz İman ve Allah’a Tam Güven” bahsinde, 816 numarayla da “Uyku Âdabı” konularında geçmiş ve oralarda da gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yatağa yatmadan önce, abdesti olmayan kimse abdest almalıdır.
2. Yatağa girince sağ yanına dönmeli ve Efendimiz’in yaptığı gibi sağ elini yanağının altına koymalıdır. Bu hal insana Resûlullah’ın yatışını hatırlatacağı için okuyacağı duayı daha iyi hissetmesine vesile olacaktır.
3. Yatak duasından sonra konuşmamalıdır.
4. Allah’a teslimiyetin en güzel ifadesi olan bu dua, o gece ölen kimsenin iman ile gitmesini sağlayacaktır.

1466- وعَنْ أَنسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ إذا أَوَى إِلى فِرَاشِهِ قَال : «الحَمْدُ للَّهِ الَّذي أَطْعَمنَا وسقَانا ، وكَفَانَا وآوانَا ، فكمْ مِمَّنْ لا كافِيَ لَهُ ولا مُؤْوِيَ » رواهُ مسلمٌ .

1466. Enes *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* yatağa yattığı zaman şöyle dua ederdi:

“el-Hamdü lillâhillezî et‘amenâ ve sekânâ ve kefânâ ve âvânâ, fe-kem mimmen lâ kâfiye lehû velâ mu’vî: *Bize yedirip içiren, koruyup barındıran Allah’a hamd olsun. Koruyup barındıranı bulunmayan nice kimseler var.”*

Müslim, Zikir 64. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 98; Tirmizî, Daavât 16

Açıklamalar

İnsanın uykuya dalıp kendinden geçmeden önce, sahip olduğu büyük lutufların en önemlilerini yeniden hatırlaması ve bunlardan dolayı Cenâb-ı Hakk’a şükretmesi önemli bir kulluk görevidir. Nice insan aç yatarken veya yeteri kadar yiyecek bulamazken doymuş olarak yatmak, niceleri susuzluğunu giderecek kadar içecekten mahrumken suya kanmak, tehlikelerle karşı karşıya kalan veya ihtiyaçlarını temin edemeyen sayısız kimseler varken ihtiyaçları giderilmiş olarak emniyet içinde bulunmak, bir barınaktan mahrum milyonlarca insan sokaklarda gecelerken rahat yatağına uzanmış olmak büyük bir nimettir. İşte bu dua, sahip olduğu nimetlerin kıymetini bilen bir kimsenin Allah’a şükrünü ifade etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yedirip içirenin, koruyup gözetenin Allah Teâlâ olduğunu hatırlamak kulun görevidir.
2. Bu dua, günün sonunda insanın Cenâb-ı Hakk’a son bir hamdini ve şükrünü ifade etmesi bakımından pek değerlidir.

1467- وعنْ حُذيْفَةَ ، رضِيَ اللَّهِ عَنْهُ ، أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ إذا أَرَاد أَنْ يرْقُدَ ، وضَع يَدهُ اليُمنَى تَحْتَ خَدِّهِ ، ثُمَّ يقُولُ : « اللَّهمَّ قِنِي عَذَابك يوْمَ تَبْعثُ عِبادَكَ » رواهُ الترمِذيُّ وقال : حديثٌ حَسنٌ .

وَرَواهُ أَبو داودَ مِنْ رِوايةِ حفْصةَ ، رَضِي اللَّه عنْها ، وَفيهِ أَنَّهُ كَانَ يقُولهُ ثَلاث مَرَّاتٍ .

1467. Huzeyfe *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* uyumak istediği zaman sağ elini yanağının altına koyarak şöyle derdi:

“Allâhümme kınî azâbeke yevme teb‘asü ibâdek: *Allahım! Kullarını yeniden dirilttiğin gün beni azâbından koru!”*

Tirmizî, Daavât 18; Ebû Dâvûd, Edeb 98. Ayrıca bk. Müslim, Müsâfirîn 62; İbni Mâce, Duâ 15

Açıklamalar

Efendimiz *aleyhisselâm*’ın sağ elini yanağının altına koyarak sağ tarafına yatışında Rabbine tam bir teslimiyet, O’nun emrine boyun eğiş ve uygun gördüğü kadere râzı oluş

vardır. Ayrıca yaptığı duada bize önemli bir uyarı bulunmaktadır: Kendinizi rahâvete ve tembelliğe bırakmayın. Şimdi ortalık sütliman görünse bile, öldükten sonra herkes tekrar dirilecek, o gün insan önce hesaba çekilecek, sonra da ya mükâfat veya azâp görecek. O dehşetli hesap gününü ve Allah'ın çetin azâbını hiç mi hiç unutmamak gerekir. Bu sebeple siz de her fırsatta, hatta istirahat için yatağınıza yattığınızda bile cehennem azâbından Allah'a sığının, demektedir. İnsan, en büyük hasmının şeytan olduğunu unutmamalı; kıyâmet gününde insanı eli boş ve yüzü kara bırakmak için şeytanın var gücüyle çalıştığını her an hatırlamalı ve bunun için de Allah'a sığınmalıdır. Hadîs-i şerîf 1097 numara ile "Namazı İlk Safta Kılmanın Sevâbı" bahsinde geçmişti. Berâ İbni Âzib'in oradaki rivayetinden öğrendiğimize göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namaz kıldırdığı zaman, sağ tarafı cemaate gelecek şekilde yüzünü onlara dönerdi. Bu sebeple ashâb-ı kirâm da onun sağ tarafında olmayı arzu ederdi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz bir defasında yüzünü cemaate dönünce Berâ onun bu duayı okuduğunu duydu. Demek oluyor ki, bu son derece kısa ve özlü dua sadece yatakta değil, her fırsatta okunmalı, insan kıyametin o dehşetli gününden Cenâb-ı Mevlâ'ya sığınmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her müslüman Efendimiz'i yatarken de örnek almalı, tıpkı onun gibi sağ elini yanağının altına koyarak yatmalıdır.

2. Peygamber *aleyhisselâm*'ın bu yatış tarzı ve duası, onun Allah'a teslimiyetini ve O'nun kaderine boyun eğişini göstermektedir.

كتاب الدعوات

250 – باب فضل الدعاء

DUALAR BÖLÜMÜ

Âyetler

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ [60]

1. "Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin ki duanızı kabul edeyim."

Mü'min (Gâfir) sûresi (40), 60

ادْعُواْ رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ [55]

2. "Rabbinize yalvara yakara ve sessizce dua edin. Çünkü O haddi aşanları sevmez."

A'râf sûresi (7), 55

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُواْ لِي وَلْيُؤْمِنُواْ بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ [186]

3. "Kullarım sana beni sorduklarında, (bilsinler ki) ben onlara çok yakınım. Bana dua edenlerin dualarını kabul ederim."

Bakara sûresi (2), 186

أَمَّن يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاء الْأَرْضِ أَإِلَهٌ مَّعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ [62]

4. “Darda kalanların, kendisine yalvardıkları zaman duasını kabul eden ve onları sıkıntıdan kurtaran kim?”

Neml sûresi (27), 62

Yukarıdaki dört âyette Allah Teâlâ **kendisine dua etmemizi,** dua ederken **sessizce yalvarıp yakarmamızı** istemekte**, dua edenlerin duasını kabul edeceğini,** özellikle **darda kalanların** yalvarıp yakarmalarını kabul buyuracağını bildirmektedir.

Dua nedir? Kulun Rabbini tanıyarak O’nun yüceliği, sınırsız ve sonsuz kudreti karşısında kendi âcizliğini, zayıflığını ve güçsüzlüğünü itiraf etmesi, derin bir sevgi ve saygı içinde O’ndan yardım niyâz etmesidir. Allah’ın birliğini dile getirme ve O’nu övgüyle anma hem bir zikir hem de duadır. Allah’tan af dilemek, merhametini niyâz etmek gibi mânevi isteklere ve dünya ile ilgili dileklere de dua denir. Zaten zikirle duayı, şükür ve hamdü senâ ile duayı, tövbe ve istiğfâr ile duayı birbirinden ayırmak mümkün değildir. İnsanın Cenâb-ı Hakk’a kulluğunu, bağlılığını dile getirmesi, O’nsuz olamayacağını, O yardım etmeden hiçbir şey yapamayacağını belirtmesi de bir duadır.

Dua kulun Allah’a bağlılığını en güzel şekilde dile getirdiği için Peygamber Efendimiz tarafından **ibadetin özü** sayılmıştır (Tirmizî, Daavât 1). **“Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin”** [Furkân sûresi (25), 77] âyeti, Cenâb-ı Hakk’ın duaya verdiği önemi pek açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İşte bunun için Allah Teâlâ kendisine dua etmemizi yani kendisine olan bağlılığımızı sunmamızı, O’nun saltanatının ihtişâmı karşısında kendi yoksulluğumuzu ve hiçliğimizi itiraf etmemizi istemektedir. Bu âlemi, dünyayı, dünyadaki hayat mûcizesini ve o hayatın içinde bizi yarattığı için kendisine şükranlarımızı sunmamızı emretmektedir. Mü’minlerin ise, bütün bunların üstünde ve ötesinde, nice kimseler inançsızlık buhranı içinde bocalayıp dururken hidâyete erdirilmiş olmalarından dolayı Allah’a dua ve şükretmeleri gerekmektedir.

Darda kalan, sıkıntıya düşen, tehlikeyle karşı karşıya kalan kimsenin tutunacak bir dal araması, dalların en sağlamı ve sığınılacak limanların en kuytusu olan Cenâb-ı Hakk’ın himâyesini dileyerek O’na yalvarıp yakarması insanın tabiatında vardır. İşin fenası, insanın tabiatında, sıkıntıyı atlattığı ve kendisini emniyette hissettiği zamanlar Allah’ı unutma temâyülü de bulunmaktadır. Kulunun böyle çelişkiye düşmesini istemeyen Allah Teâlâ, onun duayı hiç ihmal etmemesini, Rabbini hatırlaması için başına gelecek belâyı beklememesini istemektedir.

Dua Edebi. Dua eden kimse, âlemlerin Rabbinin huzurunda bulunduğunu düşünerek derin bir tevâzu duygusu içinde olmalı, boyun büküp huşûu yakalamaya çalışmalıdır. Üçüncü âyet-i kerîmede geçtiği üzere Cenâb-ı Hakk’ın ben kullarıma çok yakınım; bana dua edenlerin dualarını kabul ederim, buyurduğunu düşünerek O’na **sessizce**, gönülden ve gizlice, hem korku hem saygı hem de büyük bir ümit içinde **yalvarıp yakarmalıdır.** 1446 numaralı hadiste açıklandığı üzere, Peygamber *aleyhisselâm*’ın yüksek sesle Allah Teâlâ’yı zikreden ashâbını *“Siz ne sağıra sesleniyorsunuz ne de yanınızda bulunmayan birine. Sizi çok iyi duyan ve yanınızda bulunan birine dua ediyorsunuz. O sizinle beraberdir”* diye uyardığı kulaklara küpe olmalıdır.

Dua eden kimse her türlü hayrın ve bereketin Allah’ın elinde olduğunu, bunları dilediği kuluna vereceğini, ama **kimseye vermek zorunda olmadığını**, bu hayır ve berekete herkes gibi kendisinin de muhtaç bulunduğunu aklından çıkarmamalı, O’nun “haddi aşanları sevmediğini” düşünerek sesini alçaltmalı, olanca tevâzuu ile dua etmelidir. Cenâb-ı Hakk’a bağıra, çağıra ve pervâsızca dua eden kimseler, istedikleri şeylerin başlarına çalınabileceğini unutmamalıdır.

Allah Teâlâ kendisini anan kulunu kendinin de anacağını, dua edene karşılık vereceğini ve duaları kabul edeceğini vaad buyurmaktadır. İnsan bunu hiç unutmamalı, dua ettim de kabul olmadı diye düşünmemelidir. Peygamber Efendimiz dua edene isteğinin ya dünyada hemen verileceğini veya âhirete saklanacağını yahut Allah'tan istediği iyilik kadar bir kötülüğün ondan uzaklaştırılacağını belirtmektedir (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 18). Bu sebeple insan, dua ederken kendini duaya vermeli, tam bir zihin uyanıklığı içinde ve duasına mutlaka karşılık alacağı inancıyla dua etmelidir.

1468– وعن النُّعْمانِ بْنِ بشيرٍ رضِي اللَّه عنْهُما ، عَنِ النَّبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « الدُّعاءُ هوَ العِبَادةُ » . رواه أبو داود والترمذي وقالا حديث حسن صحيح .

1468. Nu'mân İbni Beşîr *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dua ibadettir."

Ebû Dâvûd, Vitir 23; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 3, 41, Daavât 1. Ayrıca bk. İbni Mâce, Duâ 1

Açıklamalar

İbadet, kendisine kulluk edilecek yegâne varlık olan Allah'a en üstün saygı ve en büyük tevâzu ile yüzünü, geri kalan her şeye ise ardını dönmektir. Resûl-i Ekrem Efendimiz *"Dua ibadettir"* veya *"Dua ibadetin özüdür"* (Tirmizî, Daavât 1) buyurmak suretiyle, Allah'a kulluğu en iyi şekilde ifade eden hal ve tavrın dua olduğunu söylemektedir. Mademki ibadet kulun Allah'ın huzurundaki hiçliğini, yoksulluğunu, sadece ve sadece O'na muhtaç olduğunu dile getirmesidir, bunu en iyi anlatan hal de duadır.

Hadîs-i şerîfin bazı rivayetlerine göre Peygamber *aleyhisselâm "Dua ibadettir"* buyurduktan sonra, sanki bu sözüne delil getirmek istiyormuş gibi *"Rabbiniz,* **bana dua edin ki duanızı kabul edeyim,** *buyurdu"* demiştir. Duayı emreden bu âyetin hemen arkasından **"Bana ibadet etmekten kibirlenip yüz çevirenler aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir"** buyurulduğuna göre [Mü'min sûresi (40), 60], Allah Teâlâ'nın da ibadetin önemli bir kısmını duanın oluşturduğunu belirttiği anlaşılmaktadır.

"Dua ibadettir" hadisine benzeyen başka hadisler de vardır. Meselâ *"Hac arefedir"* hadîs-i şerîfi bunlardan biridir. Herkes bilir ki, hac ibadeti arefe günü Arafat'ta vakfeden ibaret değildir. Haccın pek önemli bir diğer farzı da tavaftır. Ama arefe günü belli bir süre Arafat'ta durmayan kimse hacı olamaz. İşte arefe günü vakfe haccın en önemli esası olduğu gibi, dua da ibadetin en önemli esasıdır. Dua etmeyen, duanın önemine inanmayan kimsenin ibadeti eksiktir. *"Dua ibadetin özüdür (iliğidir)"* hadisini de böyle anlamak gerekir. İliksiz kimsenin ayakta duramadığı gibi, duasız ibadetin de fazla değeri bulunmadığı anlatılmış olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dua etmek de bir ibadettir.
2. İnsan bu önemli ibadeti fırsat buldukça yapmalıdır.

1469– وعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا ، قَالَتْ : كَان رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَسْتَحِبُّ الجوامِعَ مِنَ الدُّعاءِ ، ويَدَعُ ما سِوى ذلكَ . رَوَاه أَبو داود بإِسنادٍ جيِّد .

1469. Hz. Âişe şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* özlü duaları sever, özlü olmayan duayı yapmazdı. Ebû Dâvûd, Vitir 23

Peygamber Efendimiz az sözle çok mâna ifade etme yani veciz konuşma özelliğine sahipti. **Cevâmi'ul-kelim** denen bu özelliğin kendisine Cenâb-ı Hak tarafından verildiğini söylerdi (Buhârî, Cihâd 122; Müslim, Mesâcid 5-8). İşte bu sebeple onun duaları da özlüydü. İnsan halini ve ihtiyacını Allah'a arzederken kısa ve özlü sözleri seçmelidir. Dua ederken Rabbinin huzurunda olduğunu düşünmeli, ağzından çıkana dikkat etmeli, herhangi bir kimsenin yanında dereden tepeden konuşur gibi sayıklamamalıdır. Dua, dileklerin Cenâb-ı Hakk'a arzedilmesi olduğuna göre, O'ndan dünya ve âhiret için faydalı şeyler istemelidir. *Riyâzü's-sâlihîn*'in okumakta olduğumuz "Dualar Bölümü" ile bundan önceki "Zikirler Bölümü"nde Efendimiz'in pek çok özlü duası geçmiştir. Bu duaları dikkatle okumalı, gerek namazlardan sonra gerek başka zamanlarda okuyacağımız duaları bunların arasından seçmeliyiz. Bunların dışındaki dualarımızı da tam bir şuur halinde, dikkatle, titizlikle ve âlemlerin Rabbine yakışır şekilde yapmalıyız.

"Rabbinize yalvara yakara ve sessizce dua edin. Çünkü O haddi aşanları sevmez" [A'râf sûresi (7), 55] âyet-i kerîmesini görmezden ve bilmezden gelerek bağıra çağıra ve âdeta emredercesine dua eden, bir söylediğini değişik ifadelerle tekrarlayıp duran duâhanların hali gerçekten hüzün vericidir. Kendine dua etmemizi emreden, dua edersek bizi geri çevirmeyeceğini vaad buyuran Cenâb-ı Mevlâ nasıl dua etmemiz gerektiğini özellikle tarif etmiş, Peygamber *aleyhisselâm* da bunun sayısız örneklerini ortaya koymuştur. Kula yakışan; Rabbinin huzurunda olduğunu unutmamak, yalvaran bir edâ, gayet ölçülü bir ses ve özlü ifadelerle dua etmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dualar özlü sözlerle yapılmalıdır.
2. Duaların en güzeli Peygamber Efendimiz'in dualarıdır.

1470– وعَنْ أَنَسٍ رَضي اللَّه عنْهُ ، قَالَ : كانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اللَّهُمَّ آتِنَا في الدُّنْيَا حَسَنَةً ، وفي الآخِرةِ حسَنةً ، وَقِنَا عَذابَ النَّارِ » مُتَّفَقٌ عليهِ .

زاد مُسلِمٌ في رِوايتِهِ قَالَ :وكَانَ أَنَسٌ إِذا أَرَاد أَنْ يَدعُوَ بِدعوَةٍ دَعَا بها، وَإِذا أَرَادَ أَن يَدعُو بدُعَاءٍ دَعا بهَا فيه .

1470. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* çoğu zaman şöyle dua ederdi:

“Allâhümme âtinâ fi’d-dünyâ hasene ve fi’l-âhireti hasene ve kınâ azâbe’n-nâr: *Allahım! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azâbından koru!”*

Buhârî, Tefsîr 38, Daavât 55; Müslim, Zikr 23, 26, 27. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 26, Menâsik 51; Tirmizî, Daavât 72; İbni Mâce, Menâsik 32

Müslim’in rivayetinde şu ilâve vardır:

Enes sadece bir dua okuyacağı zaman bunu okurdu. Birkaç dua okuyacağı zaman onlar arasında bunu da okurdu.

Müslim, Zikr 26

Açıklamalar

Bu hadisin söylenmesine sebep olan hoş bir olay (sebeb-i vürûd) vardır. Resûl-i Ekrem Efendimiz hasta bir sahâbîsini ziyaret ediyordu. Adam o kadar erimiş, küçülmüştü ki, hadisin râvisi Enes’in ifadesiyle, kuş yavrusuna dönmüştü. Peygamber *aleyhisselâm* ona:

- Allah’a bir şeyle dua ediyor, ondan bir şey istiyor musun? diye sordu. O eriyip akmış sahâbî:

- Evet, Allahım! Bana âhirette ne ceza vereceksen, onu bana dünyada ver, diye dua ediyorum, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- *“Allah Allah! Senin buna gücün yetmez”* dedikten sonra hadîs-i şerîfteki duayı okumasını tavsiye buyurdu. Daha sonra o sahâbînin âfiyete kavuşması için dua etti, çok geçmeden o zât iyileşti.

Bu dua Bakara sûresinin 201. âyetinden alınmıştır. Âyetteki dua, hemen her müslümanın bildiği üzere **“Rabbenâ âtinâ fi’d-dünyâ”** diye başlayıp hadisteki gibi devam etmektedir. Hem Kur'ân-ı Kerîm’den alındığı hem de mânası pek geniş olduğu için Allah'ın Resûlü bu duayı her fırsatta okurdu. İbadetleri, hal ve tavırları Resûl-i Ekrem’e en fazla benzeyen sahâbî olarak bilinen Enes *radıyallahu anh* kısaca dua etmek istediğinde sadece bu duayı okurdu. Uzunca dua etmek istediği zaman ise, diğer duaların arasında yine bunu okurdu.

Bu duada üç şey istenmektedir. Biri, **dünyada iyilik**tir. Dünyada iyilik sözü sağlık ve âfiyeti, helâl rızkı, hayırlı evlâdı, iyi eşi, faydalı ilmi, makbûl amel ve ibadeti, kısaca nimet denebilecek her şeyi içine alan geniş kapsamlı bir ifadedir. **Âhirette iyilik**, Allah’ın affını elde ederek başta cennet olmak üzere Cenâb-ı Hakk’ın iyi kulları için hazırladığı her türlü nimete kavuşmayı, kıyametin korkunç hallerinden emin olmayı, hesabı kolayca vermeyi ve özellikle Cenâb-ı Hakk’ı görmeyi ifade etmektedir. **Cehennem azâbı** ise bir insan için felâketlerin en büyüğüdür. Bu sebeple Efendimiz her fırsatta ondan Allah Teâlâ’ya sığınmıştır. Cehennem azâbından korunmayı isteyen kimse, Cenâb-ı Hak’tan kendisini her türlü kötülükten ve haramdan korumasını da istemiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mânası pek geniş olan bu duayı, Efendimiz gibi çok okumalıdır.
2. Başka duaların arasında bu duaya mutlaka yer vermelidir.
3. Ashâb-ı kirâmın Resûl-i Ekrem Efendimiz’in yaptıklarını yapmaya pek büyük özen gösterdiği unutulmamalıdır.

1471– وعَن ابنِ مسْعُودٍ رَضي اللَّه عنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يَقُولُ : « اللَّهُمَّ إِنِي أَسْأَلُكَ الهُدَى ، وَالتُّقَى ، وَالعفَافَ ، والغنَى » رواهُ مُسْلِمٌ .

1471. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allâhümme innî es'elüke'l-hüdâ ve't-tükâ ve'l-afâfe ve'l-gınâ: *Allahım! Senden hidâyet, takvâ, iffet ve gönül zenginliği isterim."*

Müslim, Zikir 72. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 72; İbni Mâce, Duâ 2

Aşağıdaki hadisle beraber açıklanacaktır.

– وعَنْ طارِقِ بنِ أَشْيَمَ ، رضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قالَ : كَانَ الرَّجلُ إِذا أَسْلَمَ عَلَّمَهُ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الصَّلاَةَ ، ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَدعُوَ بَهؤُلاءِ الكَلِمَاتِ : « اللَّهُمَّ اغفِرْ لي ، وَارْحمْني ، واهْدِني ، وعافِني ، وارْزُقني » رواهُ مسلمٌ .

وفي رِوايَةٍ لَهُ عَنْ طارِقٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَأَتاهُ رَجُلٌ ، فَقَالَ : يا رَسُولَ اللَّهِ . كَيْفَ أَقُولُ حِينَ أَسْأَلُ رَبِّي ؟ قَالَ : « قُلْ : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لي ، وَارْحَمْني ، وَعَافِني ، وَارْزُقني ، فَإِنَّ هَؤُلاءِ تَجْمَعُ لَكَ دُنْيَاكَ وَآخِرَتَكَ » .

1472. Târık İbni Eşyem *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir kimse müslüman olduğu zaman Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* ona namaz kılmayı öğretir, sonra da şöyle dua etmesini tavsiye ederdi:

"Allâhümmağfirlî verhamnî vehdinî ve âfinî verzuknî: *Allahım, beni bağışla, bana merhamet et, rızânı kazandıracak işler yaptır, bana âfiyet ve hayırlı rızık ver."*
Müslim, Zikir 35

Yine Müslim'in Târık İbni Eşyem *radıyallahu anh*'den rivayet ettiğine göre, Târık Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i dinlerken bir adam gelerek:

- Yâ Resûlallah! Rabbimden bir şey isteyeceğim zaman nasıl dua edeyim? diye sordu. Resûl-i Ekrem de şöyle buyurdu:

- ***"Allâhümmağfir lî verhamnî ve âfinî verzuknî:*** *Allahım, beni bağışla, bana merhamet et, rızânı kazandıracak işler yaptır ve bana hayırlı rızık ver,* **de. Bu sözler senin hem dünya hem de âhiret için istemen gereken şeyleri ihtiva eder."**
Müslim, Zikir 36

Açıklamalar

Yukarıdaki iki hadis, özlü duaları sevdiğini bildiğimiz Resûlullah Efendimiz'in en veciz ve kapsamlı iki duasını ihtiva etmektedir. Birinci hadis 72 numarayla, ikinci hadis veya onun çok benzeri 1417 numarayla daha önce geçmiş ve açıklanmıştı.

İkinci hadiste Târık İbni Eşyem tarafından anlatılan olayın aynı veya benzeri daha önce Sa'd İbni Ebû Vakkâs tarafından rivayet edilmişti. O rivayetten öğrendiğimize göre bir bedevî Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den kendisine bir zikir öğretmesini istemiş, Efendimiz de öğretmişti. Fakat bedevî, "Bunlar Rabbim için söyleyeceğim dua ve zikirlerdir. Kendim için ne söylemeliyim?" diye sorunca da ona ikinci hadisteki zikri öğretmişti.

Her iki hadisteki benzer kelimeleri bir yana bırakırsak, bir müslümanın hem dünyası hem de âhireti için faydalı olan dileklerin **hidâyet, âfiyet, iffet, takvâ, gönül zenginliği, bağışlanma, ilâhî merhamete nâil olma** ve **hayırlı rızık** olduğu anlaşılmaktadır.

İnsan Allah'tan **hidâyet**i istemekle kendisini her türlü hayra ve başarıya götürecek şeyi; **âfiyet** istemekle, 1491 numaralı hadiste daha geniş şekilde anlatılacağı üzere, hem dünya hem de âhiretle ilgili bütün hayırları; **iffet** istemekle, her türlü günahtan korunmayı; **takvâ** istemekle, Allah'ın bütün emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmayı; **gönül zenginliği** istemekle, hiç kimseye muhtaç olmamayı; **bağışlanma**yı ve **ilâhî mağfirete nâil olma**yı istemekle âhiret saâdetini; **hayırlı rızık** istemekle de haramlardan korunmayı niyâz etmiş olmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bu özlü iki dua bir müslümanın hem dünya hem âhiret saadetini içine almaktadır.
2. Her fırsatta bu duaları tekrarlamaya çalışmalıdır.

1473– وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عمرو بن العاصِ رضيَ اللَّه عنْهُمَا ، قَالَ : قَال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اللَّهُمَّ مُصَرِّفَ القُلُوبِ صرِّفْ قُلوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ » رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1473. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua etti:

"Allâhümme musarrife'l-kulûb! Sarrif kulûbenâ alâ tâatik: *Ey kalpleri yönlendiren Allahım! Kalplerimizi sana itaate yönelt!"*

Müslim, Kader 17. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 168

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anh* bir gün Resûl-i Ekrem Efendimiz'i kalbin mâhiyetinden bahsederken dinledi. Allah'ın Resûlü *"Bütün insanların kalpleri, tıpkı tek bir kalpmiş gibi Allah'ın iki parmağı arasındadır. Onu dilediği yöne çevirir"* buyurduktan sonra yukarıdaki hadiste gördüğümüz şekilde Allah Teâlâ'ya niyazda bulundu.

Şüphesiz biz Allah Teâlâ'yı ancak O'nun kendisini bize tanıttığı kadar biliriz. Daha fazla bir şey söylemeye ne ilmimiz ne de idrâkimiz yeter. Peygamber Efendimiz Allah Teâlâ'nın her şeye gücünün yettiğini, yaratılan her şeyin O'nun idaresi altında olduğunu, her şeye dilediği gibi hükmettiğini, hatta kalpleri bile O'nun yönettiğini mecâzî bir ifadeyle anlatmıştır. Parmaklarla ilgili bu mecâzî anlatıma zaman zaman biz de başvurarak "Ben falanı

parmağımın ucunda oynatırım” deriz. Peygamber *aleyhisselâm* Allah Teâlâ’nın, sonsuz kudretiyle kalpleri dilediği yöne çevirdiğini belirttikten sonra bir niyazda bulunarak, Allahım, mademki her şey gibi kalpleri de sen yönetiyorsun, öyleyse kalplerimizi başka yöne değil, hep sana ibadete ve itaate çevir, diye dua etmiştir.

1492 numarayla geleceği üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz sık sık şöyle dua ederdi: ***“Yâ mukallibe’l-kulûb! Sebbit kalbî alâ dînik:*** *Ey kalpleri çeviren Allah! Kalbimi dininden ayırma!”*. Efendimiz’in hizmetkârı Enes İbni Mâlik onun böyle dua ettiğini duyunca:

- “Yâ Resûlallah! Biz sana ve senin getirdiğin dine inandık. Yoksa bizim imanımızın değişeceğinden mi korkuyorsun?” diye sordu. O zaman Resûl-i Muhterem Efendimiz:

- *“Kalpler Allah’ın iki parmağı arasındadır. Onları dilediği gibi evirip çevirir”* buyurdu (Tirmizî, Kader 7).

Burada bir de konumuzla ilgili olarak Ebû Mûsâ el-Eş‘arî *radıyallahu anh*’ın rivayet ettiği bir başka hadisi hatırlayalım. Buna göre Allah'ın Resûlü: *“Kalp, rüzgârların çölde bir sağa bir sola savurduğu kuş tüyü gibi şekilden şekle girer”* (İbni Mâce, Mukaddime 10; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 408, 419) buyurmuştur. Korkunç çöl rüzgârları karşısında bir kuş tüyü ne kadar güçsüz, ne kadar zavallı ise, insan kalbi de çeşitli etkenler karşısında o derece çâresizdir. Zaten **kalp**, bir halden bir hâle geçerek değişmek demektir. Bugün hayır yapmak isteyen kalp, yarın şerri arzu edebilir. Aynı şekilde şimdi kötülüğe muhabbet duyan bir kalbin bir müddet sonra iyi ve güzele yönelmesi mümkündür. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz’in bu derin mânalı dualarını dilden düşürmemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bütün kalpler Allah Teâlâ’nın yönlendirmesine tâbidir. Onları istediği yöne çevirir.
2. Bu sebeple O’ndan, tıpkı Efendimiz gibi, kalplerimizi kendine ibadete ve itaate yönlendirmesini, dininden ayırmamasını istemeliyiz.

1474– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضيَ اللَّه عَنْهُ ، عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ جَهْدِ الْبَلاءِ ، وَدَرَكِ الشَّقَاءِ ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ ، وَشَماتَةِ الأَعْدَاءِ » متفقٌ عليه .

وفي رِوَايةٍ : قَالَ سُفْيَانُ : أَشُكُّ أَنِّي زِدْتُ وَاحِدَةً مِنها .

1474. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Dayanılamayacak dertten, insanı helâke götürecek tâlihsizlikten, başa gelecek fenalıktan ve düşmanı sevindirecek felâketten Allah’a sığınınız.”

Buhârî, Daavât 28, Kader 13; Müslim, Zikir 53. Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 34, 35

Açıklamalar

Dayanılamayacak dertler, sabredilemeyecek hastalıklar vardır. Bu dertlerden kurtulmanın bir yolunu bulamayan kimse “Allahım, canımı al da kurtulayım” diye feryada başlar. İnsanın geçimini üstlendiği kişilerin çok olup onları geçindirecek maddî gücünün

bulunmaması, sevdiklerinden birinin tedâvisi büyük harcamaları gerektirdiği halde çâresiz kalması bu nevi dertlerdendir.

İnsanı helâke götürecek tâlihsizlikler ile **başa gelecek fenalıklar** onun canında ve malında görülebileceği gibi aile fertlerine de musallat olabilir. Böylesine ağır sıkıntılar **düşmanı sevindiren** felâketlerdir. Takdir buyurulan her şeyin güzel olduğu düşüncesiyle bazı zâhitler başa gelenlerden dolayı Allah'tan yardım istemeyi uygun görmese bile, Peygamber Efendimiz'in böyle dertlerden Allah'a sığınmayı tavsiye buyurduğunu dikkate alarak, sıkıntıya düşünce Cenâb-ı Hakk'ın yardımını niyâz etmeliyiz. Zira Âlemlerin Rabbi bir kuluna böyle bir dert ve sıkıntı takdir buyursa bile, onun dua edip yalvarması sebebiyle o sıkıntıyı kulundan uzaklaştırabilir.

Hadisin râvilerinden Süfyân İbni Uyeyne (ö. 198/814), Peygamber *aleyhisselâm*'ın bu dört şıktan **sadece üçünü** söylediğini, ama hadisi rivayet ederken bunlardan birini kendisinin ilâve ettiğini sandığını, fakat daha sonra hangisini ilâve ettiğini bilemediğini söylemiştir. Süfyân'ın bunlardan sonuncusunu eklediği kanaati yaygındır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hadiste sayılan dört belâ, insanın başına gelebilecek en büyük felâketlerdir.
2. Peygamber Efendimiz'in tavsiyesine uyarak, bizi bunlardan koruması için Cenâb-ı Hakk'a dua etmeliyiz.

1475– وَعَنْهُ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « اللَّهمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي ، وأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ التي فِيهَا مَعَاشِي ، وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتي فِيها معادي، وَاجْعلِ الحيَاةَ زِيادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ ، وَاجْعَلِ الموتَ راحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍ » رَوَاهُ مسلِمٌ .

1475. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allâhümme aslih lî dînillezî hüve ısmetü emrî, ve aslih lî dünyâyelletî fîhâ meâşî, ve aslih lî âhiretilletî fîhâ meâdî, vec'ali'l-hayâte ziyâdeten lî fî külli hayr, vec'ali'l-mevte râhaten lî min külli şer: *Allahım! Bütün işlerimin başı olan dinim konusunda hataya düşmekten beni koru! Yaşadığım şu dünyadaki işlerimin yolunda gitmesini sağla! Dönüp varacağım âhiretimi kazanmama yardım et! Hayatım boyunca daha çok hayır yapmama imkân ver! Her türlü kötülükten kurtulmamı sağlayacak bir ölüm nasip et!"*

Müslim, Zikir 71

Açıklamalar

İnsanın en büyük hedefi, dinini Allah Teâlâ'nın emrettiği şekilde yaşamaya çalışmak olmalıdır. Çünkü insan dünyaya, Allah'ı tanımak ve O'na ibadet etmek için getirilmiştir. Cenâb-ı Hakk'ın kulları için beğendiği, sadece ona göre yaşamalarını istediği din İslâmiyet'tir. Bu sebeple herkes, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ifade buyurduğu gibi, dinin her şeyin önünde geldiğini, her işin başı olduğunu bilmeli ve bu konuda yanlış yapmamaya çalışmalıdır.

Yaşadığı şu dünyadaki işlerinin yolunda gitmesi, insanın hem Allah'a hem de O'nun kullarına karşı görevlerini yapabilmesi için gereklidir. Bakmakla yükümlü olduğu kimselerin ihtiyaçlarını gideremeyen veya sağlığı yerinde olmayan bir kimse kendinden bekleneni veremez. Dünya işlerinin yolunda gitmesi, insanın âhireti daha kolay kazanmasına, ona daha iyi hazırlanmasına imkân verir. Hayır ve iyilik yapacak serveti bulunmayan insanların kimseye el açmadan yaşayabilecek kadar helâl bir geçim vasıtasına sahip olması, sonra da ömrünü Allah'a kullukla geçirmesi, onlar için **dünya işlerinin yolunda gitmesi** demektir.

Hayatı boyunca daha çok hayır yapmak insanın ideali olmalıdır. Sayılı nefesinin bir gün tükeneceğini, sağlığının bozulacağını, gücünün ve kuvvetinin yok olacağını, işlerin her zaman yolunda gitmeyebileceğini, devrânın tersine dönüp elinde avucunda olanı kaybedebileceğini hep göz önünde bulundurmalı ve elde fırsat varken daha çok hayır yapmaya bakmalıdır.

Her türlü kötülükten kurtulmayı sağlayacak ölüm, insanın canına, malına, çoluğuna çocuğuna herhangi bir fenalık gelmeden dünyaya göz yummasıdır. Bazı kimseler adına, "Pek genç yaşta öldü, erken göçtü" diye üzülürüz. Zamansız diye değerlendirdiğimiz bir ölüm, maddî veya mânevî sıkıntılara düşmeden hayata vedâ etmek olabilir. Zira hastalığa veya yokluğa yakalanmak insan için bir azap vesilesidir. Böyle bir azâba yakalanmadan ölmek ise, insan için bir kurtuluştur. Bunlardan daha kötüsü **bir günahın** ve **gafletin** pençesine düşmektir. Böyle bir belâya düşmeden hayata vedâ etmek, o kimse için ilâhî bir lutuf olur. Maddî veya mânevî bir sıkıntıya, bir günaha veya gaflete düşmeden gelen ölüm, *her türlü kötülükten kurtulmayı sağlayacak bir ölüm*dür.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu duası, görüldüğü üzere son derece geniş mânalı ve zengin muhtevâlı bir duadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanın şu dünyada sahip olabileceği en büyük servet, Allah'a kulluk ile geçirilmiş bir ömürdür. İşte bu sebeple Allah'tan dünyada O'nun istediği gibi yaşamayı nasip etmesini, kazandığımız hayırları kaybetmeden kendine kavuşturmasını istemeliyiz.
2. İyi bir kul olmaya çalışırken, Cenâb-ı Hak'tan bu hususta bize yardım etmesini dilemeliyiz.

– وعنْ علي رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : قال لي رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قُلْ : اللَّهُمَّ اهْدِنِي ، وَسدِّدْنِي » . وَفي رِوَايةٍ : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدى ، وَالسَّدَادَ » رواهُ مسلم .

1476. Ali *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana:

"Allâhümmehdinî ve seddidnî: *Allahım! Beni doğru yola ilet ve o yolda başarılı kıl!* **de"** buyurdu.

Müslim, Zikir 78. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Hâtem 4

Başka bir rivayete göre de şöyle buyurdu: ***"Allâhümme innî es'elüke'l-hüdâ ve's-sedâd:*** *Allahım! Senden beni doğru yola iletmeni ve o yolda başarılı kılmanı niyâz ederim.***"**

Müslim, Zikir 78

Açıklamalar

İnsanın en önemli meselesi doğru yolu bulmak, bulduktan sonra da o yolda yürüyüp gitmek olmalıdır. Doğru yola iletecek şüphesiz Allah Teâlâ'dır. İnsana düşen görev ise, Allah'ın yolunda olmayı bütün gönlüyle istemek, iradesini kullanarak o yola varmak, sonra da o yolda durmak için gayret sarfetmektir. **"Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz"** [Ankebût sûresi (29), 69] âyet-i kerîmesi, bu isteğin ve gayretin önemini belirtmektedir.

Doğru yolu bulan insanın yapacağı tek şey, hedefe atılan ok gibi dümdüz gitmektir. İfrat ve tefrite yani aşırılığa düşmekten sakınmaktır. Allah'ın gösterdiği, Resûlullah'ın öğrettiği şekilde İslâm'ın aydınlık yolunda dosdoğru yürümektir. Hep o yolda yürüme azim ve gayretine sahip olmaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan her zaman Allah'ın yolunda yürümeyi istemeli, ondan bir an bile ayrılmayı hatırına getirmemelidir.
2. Mü'minin tek hedefi vardır; o da doğruyu bulmak ve her işinde dosdoğru olmaktır.
3. Doğru yolu bulmanın ve o yolda ölmenin bir gereği de, Peygamber Efendimiz'in Hz. Ali'ye tavsiye ettiği gibi, *"Allahım! Beni doğru yola ilet ve o yolda başarılı kıl!"* diye dua etmektir.

1477- وعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : كَانَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : يَقُولُ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعجْزِ والكَسَلِ وَالجُبْنِ وَالهَرَمِ ، وَالْبُخلِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ القبْرِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ المحْيا وَالمِمَاتِ » . وفي روايةٍ : « وَضَلَعِ الدَّيْنِ وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ » رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1477. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allâhümme innî eûzü bike mine'l-aczi ve'l-keseli ve'l-cübni ve'l-heremi ve'l-buhl, ve eûzü bike min azâbi'l-kabr, ve eûzü bike min fitneti'l-mahyâ ve'l-memât: *Allahım! Âcizlikten, tembellikten, korkaklıktan, ihtiyarlayıp ele avuca düşmekten ve cimrilikten sana sığınırım. Kabir azâbından sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım.***"**

Müslim, Zikir 50. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 32; Nesâî, İstiâze 7

Diğer bir rivayete göre, ***"...ve dalai'd-deyni ve galebeti'r-ricâl****: Borç altında ezilmekten ve zâlimlerin başa geçmesinden"* buyurdu.

Nesâî, İstiâze 8. Ayrıca bk. Buhârî, Daavât 36

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in çeşitli istiâze yani Allah'a sığınma duaları vardır. Onun **namazlardan sonra** *korkaklık*tan, *cimrilik*ten, *erzel-i ömür*den, *dünya ve kabir fitneler*inden Allah'a sığındığını (bk. 1424), **namazda tahiyyâtı bitirdikten sonra**, *cehennem ve kabir azaplar*ından, *hayat, ölüm* ve *kör deccâlin fitnes*inden sığınılmasını tavsiye buyurduğunu (bk. 1426), ayrıca *tembellik*ten, *insanı perişan eden yaşlılık*tan ve yine *cehennem* ve *kabir*

*azapları*ndan Cenâb-ı Hakk'a sığındığını (bk. 1458) görmüştük. Bu hadiste ise zikredilenlerin bir kısmı ile *âcizlik*ten Allah'a sığındığını görmekteyiz.

Âcizlik; özellikle bu hadiste, **hayır ve iyilik** yapamamak, yerine getirmek zorunda olduğu dinî ve dünyevî görevleri îfâ edememek anlamında kullanılmıştır. Namaz, oruç, zekât gibi Allah'a karşı görevlerini daha sonraki zamanlarda yapacağını ileri sürerek onları hep ihmal eden nice kimseler görülmektedir. Bu yanlış tutumu, ihmalden çok âcizlik kelimesi daha iyi ifade etmektedir.

Tembellik, gücü kuvveti yerinde olduğu halde nefsinin telkinine boyun eğerek hayır ve iyilik yapmamak, Allah'a gerektiği şekilde kulluk etmemektir.

Korkaklık, gevşekliği, tenseverliği yüzünden nefse ve şeytana karşı koyamama hali ve dolayısıyla bir kısım ilâhî emirleri yapamama durumudur. Allah, kendi yolunda cihadı emreder, fakat korkak adam bunu yapamaz. Allah, zâlim karşısında doğruyu savunmayı emreder, ama korkak bu emri yerine getiremez.

İhtiyarlık, insanın aklî melekelerini bir ölçüde yitirmesi sebebiyle iyice çocuklaşması, bildiklerini unutmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerde bu hale **erzel-i ömür** denmektedir. İnsanın şuuru yerinde olarak yaşlanması o kadar mahzurlu değildir. Ama 1424 numaralı hadiste daha geniş bir şekilde anlatıldığı üzere buradaki ihtiyarlıktan maksat, insanın başkalarının eline avucuna bakması, onların yardımına muhtaç olması, bunaması, anlayışsız ve çekilmez bir hale gelmesidir.

Cimrilik, maddî durumu müsait olduğu halde elindeki imkânları Allah'ın istediği yerlere sarfedememektir. Kur'ân-ı Kerîm'de cimriliğin kötülüğü anlatılmakta, insanın harcaması gerektiği halde harcayamadığı şeylerin kıyamet gününde boynuna dolanacağı belirtilmektedir [Âl-i İmrân sûresi (3), 180].

Kabir azâbının bir adı da 1424 numaralı hadiste görüldüğü üzere **kabir fitnesi**dir. Hem orada hem de 1426 numaralı hadiste kabir azâbı hakkında bilgi verilmiştir. İnsanın o daracık, karanlık ve ürperti veren yerde karşılaşması söz konusu olan bu işkenceden kurtulması ve kabrini Peygamber Efendimiz'in buyurduğu gibi *cennet bahçelerinden bir bahçe* haline getirmesi mümkündür. Burada, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hadislerinin ışığında şu kadarını söyleyelim ki, **koğuculuk yapmak** ve **üzerine idrar sıçratmak** kabir azâbına sebep olan hallerden sadece ikisidir.

Hayat fitnesi, insanın yaşadığı sürece veya hayatının bir safhasında bizzat veya aile fertlerinden biri sebebiyle sıkıntı çekmesidir. Şüphesiz bunlar birer imtihan vesilesidir. Hayat fitnesi ise bunlara tahammül etmemek, hâşâ Cenâb-ı Hakk'a isyana yeltenmektir. Hayat denen emaneti Allah Teâlâ'nın istediği şekilde kullanmamak, ömrü günah bataklığında boşu boşuna tüketmek de bir hayat fitnesidir.

Ölüm fitnesi, insanın henüz hayata gözlerini yummadan önce şeytanın onu imanından etmek için kurduğu tuzağa kapılmasıdır. Münker ve nekir meleklerinin kabirdeki imtihanı da ölüm fitnesi olarak kabul edilmiştir. Bu imtihanları Allah'ın yardımıyla atlatanlar düzlüğe çıkacaklardır. Kaybedenler ise kabir azâbıyla başlayan kötü bir maceraya atılacaklardır.

Borç altında ezilmek, insanın ağır bir borç altına girip de borcunu ödeyecek maddî imkâna sahip olmamasıdır. Alacaklının talebine müsbet cevap verememek tahammül edilmesi zor bir sıkıntıdır. Peygamber Efendimiz bize, ağır borç yükünden de Allah'a sığınmak gerektiğini öğretmektedir.

Zâlimlerin başa geçmesi ise kötü idarecilerin halkı ezmesi, onlara zulmetmesi demektir. Peygamber Efendimiz bu hali “galebetü’r-ricâl” diye ifade buyurmuştur. Halkın ezilip zulmedilmekten Allah’a sığındığı kadar, idareciliğe soyunan kimseler de zâlim bir yönetici olmaktan kaçınmalı ve bu hale düşmekten Allah’a sığınmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hadîs-i şerîfte sayılan hallerin hepsi insanın mânevî dünyasını yıkan birer kötülüktür.
2. Bu kötülüklerden Allah’a sığınmalıdır.

1478- وعن أَبي بكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّه عَنْه ، أَنَّه قَالَ لِرَسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : عَلِّمني دُعَاءً أَدعُو بِهِ في صَلاتي ، قَالَ : قُلْ : اللَّهمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْماً كثِيراً ، وَلا يَغْفِر الذُّنوبَ إِلاَّ أَنْتَ ، فَاغْفِر لي مغْفِرَةً مِن عِنْدِك ، وَارحَمْني ، إِنَّكَ أَنْتَ الْغفور الرَّحِيم » متَّفَقٌ عليه .

وفي رِوايةٍ : « وَفي بيْتي » وَرُوِي : « ظُلْماً كَثِيراً » وروِيَ « كَبِيراً » بِالثاءِ المثلثة وبالباءِ الموحدة ، فَيَنْبغِي أَن يُجْمَعَ بيْنَهُمَا ، فيُقَالُ : كَثيراً كَبيراً .

1478. Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Bana bir dua öğret de namazımda okuyayım, dedi. O da şöyle buyurdu:

- “*Allâhümme innî zalemtü nefsî zulmen kesîran ve lâ yağfirü’z-zünûbe illâ ente, fağfir-lî mağfireten min indik, ve’rhamnî inneke ente’l-gafûru’r-rahîm:* *Allahım! Ben kendime çok zulmettim. Günahları bağışlayacak ise yalnız sensin. Öyleyse tükenmez lutfunla beni bağışla, bana merhamet et. Çünkü affı sonsuz, merhameti nihayetsiz olan yalnız sensin***, de.”**

Buhârî, Ezân 149, Daavât 17, Tevhîd 9; Müslim, Zikir 48. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 97; Nesâî, Sehv 59; İbni Mâce, Duâ 2

Açıklamalar

İnsan günah işlemeye müsait bir varlıktır; her zaman hata edebilir; yanılıp günah işleyince de nefsine zulmetmiş olur. Böyle bir duruma düşen kimse ne yapacaktır? Yüce Rabbimiz bize bunu da öğretmekte ve böyle zamanlarda takvâ sahiplerinin nasıl davranacaklarını şöyle anlatmaktadır:

“Yine onlar, bir kötülük yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah’ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tövbe istiğfâr ederler” [Âl-i İmrân sûresi (3), 135]. Demekki önemli olan hata etmemek değil, hata ettiği zaman biricik Rabbini hatırlayıp O’na yönelmek, O’ndan bağışlanma dilemektir.

İnsan kendine nasıl zulmedebilir? İnsanın en büyük düşmanı kendi nefsidir. Nefis insana devamlı surette Allah’ın yasak ettiği şeyleri yapmayı, emrettiği şeyleri yapmamayı telkin eder. Şayet bu konularda sözünü dinletemiyorsa, ilâhî bir emrin yapılması için, meselâ bir namazın kılınması için önünde daha çok vakit bulunduğunu söyleyerek o emri ihmal

ettirmeye çalışır. İşte nefsinin bu konulardaki taleplerine kulak veren kimse **kendine zulmetmiş** olur.

İnsanların yapacağı yardım ve iyilik sınırlıdır. **Tükenmez lutuf** sadece Allah Teâlâ'nın yüce katında vardır. O, insanı uçsuz bucaksız rahmetine bir daldırdı mı, işte o zaman insan günah kirlerinden büsbütün temizlenerek bahtiyarlığın zirvesine ulaşmış olur.

Bir kul Hz. Ebû Bekir gibi "sıddîk" derecesinde bile olsa, Cenâb-ı Hakk'a karşı istemeden yaptığı hataları, kusur ve noksanları bulunabilir. İşte bundan dolayı her fert Allah Teâlâ'nın affını ve mağfiretini istemek durumundadır. Peygamber *aleyhisselâm*'ın Hz. Ebû Bekir'e **namazlarda**, bazı rivayetlere göre **evinde** okumak üzere öğrettiği bu dua her yerde her zaman ve her fırsatta okunmalıdır. İnsan bu özlü dua sayesinde günahkârlığını pek samimi bir şekilde itiraf etmekte, Rabbinin bağışlamasına olan ihtiyacını pek güzel dile getirmekte ve kendisini bütün günahlardan sadece Cenâb-ı Hakk'ın arıtabileceğine bütün gönlüyle iman ettiğini ifade etmektedir.

Bu duayı namazda okumak isteyenler, tahiyyattan sonra ve selâm vermeden önce okumalıdır.

Hz. Ebû Bekir'in "namazımda okuyayım" sözü bazı rivayetlerde "evimde okuyayım" şeklindedir (Müslim, Zikir 48). Hadîs-i şerîfteki **"zulmen kesîran"** ifadesi bazı rivayetlerde **"zulmen kebîran"** şeklinde geçmektedir (Müslim, Zikir 48). Her iki rivayeti dikkate alarak **"zulmen kesîran kebîran"** diye okumak uygun olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Ebû Bekir'in yaptığı gibi, insan bilmediğini, özellikle âhireti için faydalı olanı, onu bilen âlimlerden sorup öğrenmelidir.
2. Bu özlü dua hem namazlarda hem evlerde hem başka yerlerde sık sık okunmalıdır.

1479– وَعَن أَبِي موسَى رضيَ اللَّه عنْه ، عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّه كَانَ يَدعُو بِهَذا الدُّعَاءِ : «اللَّهمَّ اغْفِر لِي خَطِيئَتِي وجهْلِي ، وإِسْرَافِي فِي أَمْرِي ، وما أَنْتَ أَعلَم بِهِ مِنِّي ، اللَّهمَّ اغفِرْ لِي جِدِّي وَهَزْلِي ، وَخَطَئِي وَعمْدِي ، وَكلُّ ذلِكَ عِنْدِي ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ ، وَما أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي ، أَنْت المقَدِّمُ ، وَأَنْتَ المؤَخِّرُ، وَأَنْتَ عَلى كلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » متفقٌ عليه .

1479. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

***"Allâhümmağfirlî hatîetî ve cehlî ve isrâfî fî emrî ve mâ ente a'lemü bihî minnî. Allâhümmağfirlî ciddî ve hezlî, ve hataî ve amdî ve küllü zâlike indî. Allâhümmağfirlî mâ kaddemtü vemâ ahhartü, vemâ esrartü vemâ a'lentü, vemâ ente a'lemü bihî minnî, ente'l-mukaddimü ve ente'l-muahhir, ve ente alâ külli şey'in kadîr*:**

Allahım! Günahlarımı, bilgisizlik yüzünden yaptıklarımı, haddimi aşarak işlediğim kusurlarımı, benden daha iyi bildiğin bütün suçlarımı bağışla! Allahım! Ciddî ve şaka yollu yaptıklarımı, yanlışlıkla ve bilerek işlediğim günahlarımı affeyle! Bütün bu kusurların bende

*bulunduğunu itiraf ederim. Allahım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum, ölçüsüz bir şekilde işlediğim ve benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle! Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin. Senin gücün her şeye yeter***”**

Buhârî, Daavât 60; Müslim, Zikir 70. Ayrıca bk. 1427 numaralı hadisin kaynakları

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in **“geçmiş ve gelecek günahları”** Cenâb-ı Hak tarafından büsbütün bağışlanmıştır [Fetih sûresi (48), 2]. İşte bundan dolayı onun bilerek bilmeyerek, ciddî veya şaka yollu, gizlice veya açıktan yaptığı günahları yoktur. **Peygamberler için günah, yapılması daha uygun ve daha mükemmel olanı yapmamaktan ibarettir.**

Hz. Peygamber’in böyle dua etmesi, Rabbine olan derin tevâzuu, kendisini tamamiyle bağışladığı için O’na duyduğu engin şükrânı sebebiyle olmalıdır. Resûlullah Efendimiz sadece kendisi için değil, aynı zamanda ümmeti için de dua etmiştir. Bu duanın da onlardan biri olması mümkündür. Bilinmesi gereken bir gerçek de şudur: Allah'ın Resûlü ümmetine birçok şeyi öğrettiği gibi, günahlardan tamamen kurtulmak için nasıl dua edilmesi gerektiğini de öğretmiştir. Peygamber Efendimiz bize, yâ Rabbî, bütün bu günahlar bende mevcuttur; bunu samimiyetle itiraf ediyorum; ama şunu da biliyorum ki yegâne bağışlayıcı sadece sensin, ne olur beni de bağışla diye dua etmemizi tavsiye buyurmaktadır.

Bu hadîs-i şerîfin ***Allâhümmağfirlî mâ kaddemtü*** diye başlayan son yarısı 1427 numarayla geçmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Efendimiz’in öğrettiği bu özlü dua, işlediğimiz bütün günah çeşitlerini ortaya koymakta, onların Cenâb-ı Hakk’a itiraf şeklini ve bunlardan kurtulmanın yolunu göstermektedir.
2. İnsan günahlarından kurtulmak için her fırsatta Allah’a dua etmelidir.

1480- وعنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عَنهَا ، أَنَّ النَّبِي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يقُولُ في دُعَائِهِ : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ ما عمِلْتُ ومِنْ شَرِّ ما لَمْ أَعْمَلْ » .رَوَاهُ مُسْلِم .

1480. Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

“Allâhümme innî eûzü bike min şerri mâ amiltü ve min şerri mâ lem a‘mel: *Allahım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım işlerin şerrinden sana sığınırım.***”**

Müslim, Zikir 65, 66. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 32; Nesâî, Sehv 63, İstiâze 58, 59; İbni Mâce, Dua 3

Açıklamalar

Tâbiîn neslinden bir zât Hz. Âişe’ye Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in en çok hangi duayı okuduğunu sormuş, o da bu duayı söylemişti.

Şimdiye kadar yaptığım işlerin şerrinden sözü, insanın bilerek yaptığı veya istemeden işlediği günahları kapsamaktadır. Hatta insanın yapması gerektiği halde yapamadığı iyilikler de bu duanın içine girmektedir. Böyle dua eden kimse sanki şöyle niyazda bulunmaktadır: Yâ Rabbî, dünyada veya âhirette hesabını vermek zorunda olduğum, dolayısıyla senin affına ve mağfiretine ihtiyaç duyduğum bütün günahlarımı bağışla!

Bundan sonra yapacağım işlerin şerrinden sözü daha kapsamlıdır. Bu sözün içine ilk bakışta, insanın o âna kadar yapmadığı, fakat ondan sonra yapabileceği günahlar girmektedir. İnsanın yapabileceği günahlar, yaptıklarından daha çok olabilir. Meselâ günahtan şiddetle sakınan bazı kimselerin bu davranışlarından dolayı gurura kapılıp kendilerini beğenmeleri başlı başına bir günahtır. Âyet-i kerîmede belirtildiği üzere, **sadece zulmedenlere erişmekle kalmayan**, diğer insanları da perişan edecek olan **fitneler** vardır [Enfâl sûresi (8), 25]. İnsan bu geniş kapsamlı duayı yapmakla, başına gelebilecek sıkıntılardan da Allah'a sığınmış olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yapılan günahlar yüzünden başa gelebilecek cezalardan Allah'a sığınmalıdır.

2. İnsan Cenâb-ı Hakk'ın hoşnut olmayacağı işleri yapmaktan hem sakınmalı hem de kendisini bir mü'mine yakışmayacak tavır ve davranışlardan koruması için O'ndan yardım istemelidir.

1481- وعَنِ ابنِ عُمَر رَضِيَ اللَّه عَنْهُما قَالَ : كانَ مِنْ دُعاءِ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « اللَّهمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ ، وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ وفُجاءَةِ نِقْمَتِكَ ، وَجميعِ سخَطِكَ » روَاهُ مُسْلِمٌ .

1481. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dualarından biri şu idi:

"Allâhümme innî eûzü bike min zevâli ni'metike ve tehavvüli 'âfiyetike ve fücâeti nıkmetike ve cemîi sahatik: *Allahım! Verdiğin nimetin yok olup gitmesinden, lutfettiğin âfiyetin bozulmasından, ansızın vereceğin cezâdan ve senin gazabını üzerime çekecek her şeyden sana sığınırım.****"***

Müslim, Zikir 96. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 32

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu duasıyla, yokluğu ve varlığı insanı perişan edecek olan ikişer şeyden Allah'a sığınmaktadır.

İnsanın üzerindeki **en büyük nimet**, İslâm ve iman nimetidir. Bu nimetlerin yokluğu insan için en büyük felâkettir. Hem dünya hem de âhiretinin perişan olması demektir. Diğer nimetler bunlardan sonra gelir. Bu kapsamlı ifade her tür nimeti içine almaktadır. Efendimiz'in ifadesiyle söyleyecek olursak **"nimetin zevâli"**, onun büsbütün yok olup gitmesidir.

Âfiyet, hem dünya hem de âhiretle ilgili bütün hayırları kapsayan zengin mânalı bir kelimedir. Bu sebeple insan birbirine âfiyet temenni etmelidir. Fakat biz bu kelimeyi daha çok dünyevî nimetler için kullanırız. Dünyada âfiyetin bozulması, insanın sağlamken hasta olması, zenginken fakir olması veya benzeri sıkıntılara uğraması demektir.

Ansızın gelecek bir felâket, yavaş yavaş gelen sıkıntılardan daha ağır ve yıpratıcıdır. Sıkıntının yavaş yavaş gelmesi insanı felâkete hazırlar, tahammülünü artırır. Beklenmeyen bir felâket ise insanı âniden yıkıp çökertir.

Allah'ın her türlü gazabı ifadesi, yukarıda sayılanların özeti durumundadır. Çünkü nimetin yok olması, âfiyetin kaybedilmesi, bir felâketle ansızın karşılaşılması birer ilâhî gazap, insan için birer felâkettir. *"Allahım! Senin gazabını üzerime çekecek her şeyden sana sığınırım"* diyen kimse Mevlâ'sının merhametine tutunmuş ve O'nun himâyesine duyduğu derin ihtiyacı dile getirmiş olur.

Allah'ın gazabından kaçıp kurtulacağımız bir başka sığınak yoktur. O'ndan kaçsak bile yine sığınacağımız O'nun rahmetidir. Şu fâni dünyada yegâne hedefimiz Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını kazanmak olmalıdır. Bu görevimizi yapmaya gayret ederken, ilâhî bir gazapla her şeyi yitirmemek için de sık sık Allah Teâlâ'ya sığınmalıyız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu felâketlerden Allah'a sığınmakla, bize de böyle yapmamızı öğütlemektedir.
2. Sahip olunan nimeti elden kaçırmamanın yolu, onları Cenâb-ı Mevlâ'nın rızâsına uygun şekilde kullanmaktır.

1482- وعَنْ زَيْدِ بنِ أَرْقَم رضَي اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : «اللهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ العَجْزِ وَالكَسَلِ ، والبُخْلِ وَالهَرَم ، وعَذَاب الْقَبْرِ ، اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا ، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيرُ مَنْ زَكَّاهَا ، أَنْتَ ولِيُّهَا ومَوْلاَهَا ، اللَّهُمَّ إِنِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلمٍ لا يَنْفَعُ ، ومِنْ قَلْبٍ لاَ يَخْشَعُ ، وَمِنْ نَفْسٍ لا تَشبَعُ ، ومِنْ دَعْوةٍ لا يُسْتجابُ لهَا » رواهُ مُسْلِمٌ .

1482. Zeyd İbni Erkam'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allâhümme innî eûzü bike mine'l-aczi ve'l-keseli ve'l-buhli ve'l-heremi ve azâbi'l-kabr. Allâhümme âti nefsî takvâhâ, ve zekkihâ ente hayrü men zekkâhâ, ente veliyyühâ ve mevlâhâ. Allâhümme innî eûzü bike min ilmin lâ yenfa' ve min kalbin lâ yahşa' ve min nefsin lâ teşba' ve min da'vetin lâ yüstecâbü lehâ: *Allahım! Âcizlikten, tembellikten, cimrilikten, ihtiyarlayıp ele avuca düşmekten ve kabir azâbından sana sığınırım. Allahım! Nefsime takvâ nasip et ve onu her türlü günahtan temizle; onu en iyi temizleyecek sensin. Ona yardım edip eğitecek sadece sensin. Allahım! Faydasız ilimden, ürpermeyen gönülden, doyma bilmeyen nefisten ve kabul olunmayan duadan sana sığınırım."*

Müslim, Zikir 73. Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 13, 65

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bu duasında üç defa *"Allahım!"* diye söze başlamak suretiyle Cenâb-ı Hakk'a niyazda bulunmaktadır.

Birinci grup duasında **âcizlikten, tembellikten, cimrilikten, ihtiyarlayıp ele güne muhtaç olmaktan ve kabir azâbından** Allah'a sığınmaktadır. 1424, 1426, 1458 ve 1477 numaralı hadislerde de görüldüğü üzere, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hallerden Cenâb-ı Hakk'a her vesileyle sığınmıştır.

İkinci grup duasında nefsi en iyi temizleyip terbiye edenin sadece Allah Teâlâ olduğunu belirterek **nefsine takvâ nasip etmesini ve onu her türlü günahtan temizlemesini** dilemektedir. Efendimiz bu sözleriyle **"Her bir nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülüğü hem ondan sakınmayı ilham edene yemin olsun"** [Şems sûresi (91), 7-8] âyetine işaret buyurmakta ve Cenâb-ı Hak'tan nefsine takvâ nasip etmesini, yani onu hep emirlerini yapmaya ve yasaklarından kaçınmaya yöneltmesini istemektedir. Çünkü nefsin sahibi O olduğu için, nefse söz geçirecek ve onu iyiliğe ve hayra yöneltecek de sadece O'dur.

Üçüncü grup duasında ise, her biri insan için felâket olan dört şeyi dile getirmekte ve onlardan Allah'a sığınmaktadır.

Faydasız ilim, insanın ahlâkını, söz ve davranışlarını güzelleştirmeye, dini Allah'ın istediği gibi yaşamaya götürmeyen ilimdir. Esasen ilim Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarından biri olduğu için kötülenmez. İlmi kötü ve faydasız kılan sebepler vardır. Bu sebeplerin en önemlisi de onun hem insanın kendine hem de başkalarına zarar vermesidir. Meselâ büyücülük ve falcılık da birer ilimdir. Ama bu ilimlerle uğraşan kimse başkalarına kötülük yapmakla kalmaz, en kıymetli sermayesi olan ömrünü de boşuna tüketip gider.

Ürpermeyen gönül, yanında Allah'ın adı veya âyetleri anıldığı zaman duygulanmayan kalp ve bunun sonucu olarak kendisine çeki düzen vermeyen insan demektir. Peygamber Efendimiz *"Allah'tan en uzak kimselerin katı kalpliler olduğunu"* bildirmektedir (Tirmizî, Zühd 62). Allah Teâlâ da böyle kimseleri **"Allah'ı zikretme konusunda kalpleri katılaşmış olanların vay haline"** [Zümer sûresi (39), 22] diye tehdit etmektedir.

Doyma bilmeyen nefis, Allah'ın verdikleriyle yetinmeyen, aç gözlü oluşu sebebiyle dünyalık biriktirmekten usanmayan veya yiyip içtikleriyle yetinmeyen nefis demektir ki, böyle bir nefis şüphesiz insanın en büyük düşmanıdır.

Kabul olunmayan dua, Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını kazanmaya lâyık bir hali bulunmayan kimsenin ağzından çıkması sebebiyle hep reddedilip geri çevrilen dua demektir. Yüce Rabbim bizleri böyle bir muameleye uğramaktan muhâfaza buyursun (Âmin).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Allah'a sığındığı bu şeylerden biz de O'na sığınmalıyız.
2. Allah korkusu gönüllerimize hâkim olmalı, daha çok şey öğrenmeli ve öğrendiklerimizi yaşamalıyız.
3. Şayet Allah'ın adı ve buyrukları anıldığı zaman kalbimiz duygulanıp ürpermiyor, nefsimiz yiyip içtiklerine doymuyor ve daha çok dünyalık istiyorsa, hayatımızı yeniden gözden geçirmeli ve iyi bir müslüman olmaya daha çok gayret etmeliyiz.

1483- وَعنِ ابنِ عبَّاسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يَقُولُ : « اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ ، وَبِكَ آمَنْتُ ، وعلَيْكَ تَوَكَّلْتُ ، وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ وَبِكَ خَاصَمْتُ ، وإِلَيْكَ حَاكَمْتُ . فاغْفِرْ لِي ما قَدَّمْتُ ، وما أَخَّرْتُ ، وَمَا أَسْرَرْتُ ومَا أَعلَنْتُ ، أَنْتَ المقَدِّمُ ، وَأَنْتَ المؤَخِّرُ ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ » .

زادَ بعْضُ الرُّوَاةِ : « ولا حَولَ ولا قوَّةَ إِلاَّ باللَّهِ » متفقٌ عليهِ .

1483. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hep şöyle dua ederdi:

"Allâhümme leke eslemtü ve bike âmentü ve 'aleyke tevekkeltü ve ileyke enebtü ve bike hâsamtü ve ileyke hâkemtü, fağfir-lî mâ kaddemtü vemâ ahhartü vemâ esrartü vemâ a'lentü, ente'l-mukaddimü ve ente'l-muahhir, lâ ilâhe illâ ente: *Allahım! Sana teslim oldum, sana inandım, sana güvendim. Yüzümü, gönlümü sana çevirdim, senin yardımınla düşmanlara karşı mücâdele ettim. Kitabın ile hükmettim. Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim, açığa vurduğum ve senin benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle! Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin. Senden başka ilâh yoktur."*

Buhârî, Teheccüd 1, Daavât 10, Tevhîd 8, 24; 35. Müslim, Müsâfirîn 199, 201, Zikir 67. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 119; Tirmizî, Daavât 29; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 9; İbni Mâce, İkâme 180

Bazı râviler, ***"lâ havle velâ kuvvete illâ billâh:*** *Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla kazanılabilir"* cümlesini ilâve etmişlerdir.

Buhârî, Teheccüd 1; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 9

Açıklamalar

Allah'a teslim olmak, bütün emirlerine kayıtsız şartsız boyun eğmek demektir. **O'na inanmak,** Allah'ın varlığını, birliğini, peygamberlerine haber verip bildirdiği gerçekleri, bütün emirlerini ve yasaklarını kabul etmek demektir. **Allah'a güvenmek**, O'nun yardım edeceğine inanarak bütün işlerin yönetimini kendisine bırakmaktır. **Yüzünü ve gönlünü Allah'a çevirmek,** bütün günahları terkedip O'nun emirlerine yönelmek, gafleti ve uyuşukluğu bırakıp hep O'nu anmaya ve hatırından çıkarmamaya karar vermektir. **O'nun yardımıyla düşmanlara karşı mücâdele etmek,** İslâmiyet'e savaş açanlara, Allah'ın dinini küçük düşürmeye çalışanlara karşı yine Allah'ın desteği, yardım ve ilhamıyla karşı koymak, Hakk'ı galip getirmek için çaba sarfetmektir. **Kitabıyla hükmetmek,** hayatını Kur'ân-ı Kerîm'e göre düzenlemek, Kur'an'daki ilâhî hükümleri gönül hoşluğu ile benimsemek ve sadece Allah'ın hükmüne baş eğmektir.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* hadisin buraya kadar olan kısmında inancıyla ve inancını yaşamasıyla iyi bir kul olmaya azmettiğini ve bunu gerçekleştirmeye çalıştığını Cenâb-ı Hakk'a arzettikten sonra, bütün günahlarından arınmak istediğini dile getirmekte ve *"Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim, açığa vurduğum ve senin benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle!"* diye niyazda bulunmaktadır. Birçok defa belirtildiği üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Cenâb-ı Hak tarafından bağışlanmasına rağmen yukarıdaki ifadelerle dua etmesi, öncelikle ümmetine nasıl dua etmek gerektiğini öğretmek

içindir. Bağışlanmasına rağmen yine de böyle dua etmesi, Allah Teâlâ'nın ona öğrettiği üstün tevâzuu sebebiyledir.

Resûlullah Efendimiz'in Cenâb-ı Hakk'a, Allahım, kimi kullarını **öne geçiren** yani onlara güzel işler, ibadetler, sâlih ameller nasip etmek suretiyle kolayca cennete gitmelerini sağlayan, kimilerini de **geride bırakan** yani yolunca gitmemesi sebebiyle cehenneme yollayan sensin, dedikten sonra duasını **Allahım! Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak senin yardımınla kazanılabilir; senden başka ilâh yoktur,** diye bitirmesi ne kadar anlamlıdır.

Hadîs-i şerîfin ilk yarısı 76 numarayla geçmiş, bu kısım orada "Allah'a tevekkül ve yakîn" bakımından açıklanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz bu duasında insanın en belirgin zaaf ve kusurlarını saymakta, bütün kapsamıyla günahları dile getirmekte, sonra da o günahlardan bağışlanmasını niyâz etmektedir.
2. Hâlimizi pek güzel dile getiren bu duayı dilimizden düşürmemeliyiz.

1484– وعَن عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يَدعو بِهؤُلاءِ الكَلِمَاتِ :
«اللَّهُمَّ إِنِي أَعوذُ بِكَ مِن فِتنةِ النَّارِ ، وعَذَابِ النَّارِ ، وَمِن شَرِّ الغِنَى وَالفَقْرِ » .

رَوَاهُ أَبو داوَد ، والترمذيُّ وقال : حديث حسن صحيح ، وهذا لفظُ أَبي داود .

1484. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şu sözlerle dua ederdi:

"Allâhümme innî eûzü bike min fitneti'n-nâri ve azâbi'n-nâr ve min şerri'l-gınâ ve'l-fakr: *Allahım! Cehennem fitnesinden, cehennem azâbından, zenginliğin ve fakirliğin şerrinden sana sığınırım."*

Ebû Dâvûd, Vitir 32; Tirmizî, Daavât 77

Açıklamalar

İnsanın hayata gözlerini açtığı andan, asıl yurdu olan cennete varacağı zamana kadar önünde çeşitli fitneler, pek değişik imtihan şekilleri vardır. Dünya, hayat, hayatta karşılaşılan çeşitli haller, meselâ zenginlik, fakirlik, kaçınılmaz olan ölüm ve kabir birer fitne olduğu gibi cehennem de bir fitnedir.

Hadisimizde önce **cehennem fitnesi**, ardından da **cehennem azâbı** zikredilmiştir. Cehennem fitnesi, insanın cehenneme girmesine sebep olacak günahlardır. Peygamber Efendimiz Cenâb-ı Hak'tan kendisini cehenneme götürecek kötü hareketleri yapmaktan korumasını ve bunun tabii sonucu olan cehennem azâbından da muhafaza buyurmasını istemektedir.

Zenginlik bir nimet olduğu kadar, malının zekâtını vermemek, yardımlarıyla koruyup desteklemesi gerekenleri himâye etmemek, servetini kötü yollarda kullanmak, onu kötü kimselerin fena emellerine hizmet edecek şekilde harcamak, servetin kendisine verilmiş bir

emanet olduğunu unutarak onunla övünüp şımarmak, daha da kötüsü servetini Allah'ın yasakladığı haram yollardan kazanmak malın fitnesi ve şerridir.

Fakirliğin şerri yani fenalığı ise, içinde bulunduğu hale râzı olmayıp kaderine isyan etmek, zenginlere bakıp yerinmek, onların durumunu kıskanmaktır.

Sayılan bu haller ile başa gelmesi kaçınılmaz olan durumlardan ve onların fenalığından Allah'a sığınılması gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cehenneme düşmekten korkmalı ve insanı cehenneme götürecek fena hallerden uzak durmaya çalışmalı ve bunların şerrinden Allah'a sığınmalıdır.
2. Zenginliğin de, fakirliğin de iyi ve kötü tarafları vardır. Önemli olan zenginin, malını yerli yerince kullanması, fakirin de haline razı olmasıdır.

1485- وعَن زيادِ بْن عِلاقَةَ عن عمِّه ، وهو قُطبَةُ بنُ مالِكٍ ، رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قَال : كَانَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « اللَّهمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِن منْكَرَاتِ الأَخلاقِ ، والأَعْمَالِ والأَهْواءِ » رواهُ الترمذي وقال : حديثٌ حَسَنٌ .

1485. Ziyâd İbni İlâka'nın rivayetine göre amcası Kutbe İbni Mâlik *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allâhümme innî eûzü bike min münkerâti'l-ahlâki ve'l-a'mâli ve'l-ehvâ: *Allahım! Kötü ahlâklı olmaktan, fena işler yapmaktan ve yanlış inançlara sapmaktan sana sığınırım."*
Tirmizî, Daavât 126

Kutbe İbni Mâlik ve ***Ziyâd İbni İlâka***

Kutbe İbni Mâlik *es-Sa'lebî ashâb-ı kirâmdan olup hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra Kûfe'ye yerleştiği ve orada yaşadığı bilinmektedir. Hz. Peygamber'den ve Zeyd İbni Erkam'dan az sayıda hadis rivayet etmiştir. Ziyâd İbni İlâka'nın amcası diye tanınmaktadır.*

Ziyâd İbni İlâka İbni Mâlik es-Sa'lebî *ise tâbiîn neslinden Kûfeli güvenilir bir muhaddistir. Amcası Kutbe'den başka Cerîr İbni Abdullah el-Becelî, Mugîre İbni Şu'be gibi sahâbîlerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinin tanınmış talebeleri arasında da Şu'be İbni Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Süfyân İbni Uyeyne gibi muhaddisler vardır. Hicrî 125 yılında, yüz yaşını aşkın olarak vefat ettiği söylenmektedir.*

Allah her ikisinden de razı olsun

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfte Peygamber *aleyhisselâm* üç şeyden Cenâb-ı Hakk'a sığınmaktadır. İlki **kötü ahlâk** olup bunlar kibir, haset, kendini beğenmek, başkalarına zulmetmek gibi dinin çirkin görüp kesinlikle yasakladığı, akl-ı selîm sahibi kimselerin de kötülüğünü kabul ettiği davranışlardır.

İkincisi **fena işler olup** bunlar da içki içmek, Allah'ın haram kıldığı şeyleri alıp satmak, zina etmek gibi fiillerdir.

Üçüncüsü de **yanlış inançlar**dır. Bunlar Peygamber *aleyhisselâm*'ın getirip tebliğ ettiği ve esaslarını açıkladığı İslâm Dini'nde bulunmayan, Ehl-i sünnet görüşlerine uymayan, sonradan uydurulup ortaya atılan bozuk inançlardır.

Sayılan bu üç hususun her biri müslümanın aklını kullanarak şiddetle kaçınacağı tavır, hareket ve düşünceler olduğu halde Resûl-i Ekrem Efendimiz onlardan yine de Allah'a sığınmakla bize şunu hatırlatmaktadır: İnsan şahsî gayreti ve çabasıyla bu kötülüklerden uzak durmaya çalışacak, bununla beraber onlardan korunabilmek için yine de Cenâb-ı Hakk'ın yardımını isteyecektir. Zira onun lutfu ve inâyeti olmadan kötülüklerden korunmak mümkün değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü'min kötü ahlâktan, fena davranışlardan ve bozuk inançlardan uzak duracaktır.
2. Bununla beraber kendisine güzel ahlâk ve davranışlar nasip ederek kötülüklerden koruması için Allah Teâlâ'dan yardım isteyecektir.

1486- وعَن زيادِ بْن عِلاقَةَ عن عمِّه ، وهو قُطبَةُ بنُ مالِكٍ ، رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قَال : كَانَ النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « اللَّهمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِن منْكَرَاتِ الأَخلاقِ ، والأَعْمَالِ والأَهْواءِ » رواهُ الترمذي وقال : حديثُ حَسَنٌ .

1486. Şekel İbni Humeyd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Yâ Resûlallah! Bana bir dua öğret! dedim. Bunun üzerine bana:

- ***"Allâhümme innî eûzü bike min şerri sem'î ve min şerri basarî ve min şerri lisânî ve min şerri kalbî ve min şerri meniyyî:*** *Allahım! Kulağımın şerrinden, gözümün şerrinden, dilimin şerrinden, kalbimin şerrinden ve cinsel organımın şerrinden sana sığınırım,* **de***"* buyurdu.

Ebû Dâvûd, Vitir 32; Tirmizî, Daavât 74. Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 4, 10, 11, 28

Şekel İbni Humeyd

Absoğullarından olan Şekel İbni Humeyd hakkında fazla bilgi yoktur. Onun Resûl-i Ekrem Efendimiz'in vefatından sonra Kûfe'ye yerleştiği bilinmektedir. Hadis kitaplarında ondan sadece bu hadis rivayet edilmektedir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ashâb-ı kirâm Resûlullah Efendimiz'e böyle güzel ve isabetli sorular sormasalardı, geniş kapsamlı ve derin mânalı birçok duayı öğrenmekten mahrum kalacaktık. Allah onların hepsinden razı olsun.

Kulağın şerri, yalan sözü, dedikoduyu, insanı günaha götüren konuşmaları dinlemesidir. Daha da kötüsü hak ve doğru söze, Allah'ın ve Resûlullah'ın davetine iltifat etmemesidir.

Gözün şerri haram olan şeylere bakması, Allah'ın kullarını küçümseyerek ve onlara değer vermeyerek süzmesi, öte yandan Cenâb-ı Hakk'ın kâinattaki eşsiz sanatını ve kudretini görmemesidir.

Dilin şerri, konuşulmasını dinin uygun görmeyip yasakladığı şeyleri söylemesi, kendisini ilgilendirmeyen ve vazifesi olmayan şeyleri konuşup durması, insanların gönlünü kırması, ayrıca bir gerçeği dile getirmesi gereken yerde susup konuşmamasıdır.

Kalbin şerri, gönlü Allah ile ve dinin buyruklarıyla meşgul edecek yerde Allah'tan uzaklaştıracak işlerle oyalaması, onu kibir, gösteriş (riyâ), kin ve nefret gibi fena duygularla beslemesidir.

Cinsel organın şerri, onu meşrû ve helâl şekilde değil de sahibine günah kazandıracak haram yollarda kullanmaktır.

Bir insan bütün bu organları Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı meşrû yolun dışında kullandığı zaman, onların başına açacağı felâketlerden gerçekten Allah'a sığınmalıdır. İşte bu sebeple Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* vücudunun bu en önemli organlarını, rızâsına uygun olmayan işlerden korumasını Cenâb-ı Hak'tan niyaz etmekte ve O'na, yâ Rabbî! Kulağımı senin hoşlanmadığın sözleri duymaktan, gözümü senin istemediğin şeylere bakmaktan, dilimi üzerime vazife olmayan sözleri söylemekten, kalbimi senin çirkin gördüğün kötü duygu ve düşüncelerden, mahrem yerlerimi de beni zinaya itecek, hatta ona yaklaştıracak hareketlerden koru, diye yalvarmaktadır. Kulağın, gözün, gönlün, bunların her birinin yaptığı işlerden sorumlu olduğunu belirten âyet-i kerîme de [İsrâ sûresi (17), 36] bize bu organları yerli yerinde kullanmayı tavsiye etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hadisimizde zikredilen organların yapacağı iyi ve güzel işler yanında, kötü ve çirkin davranışlar da vardır. Peygamber Efendimiz onları bu fena hareketlerden korumamızı tavsiye etmektedir.

2. Organlarımızı yerli yerinde kullanmaya çalışırken, onların işleyebileceği günahlardan Allah'a sığınmalıdır.

1487- وَعَن أَنسٍ رَضِيَ اللَّه عنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يَقُولُ : « اللَّهمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبرَصِ ، وَالجُنُونِ ، والجُذَامِ ، وسّيءِ الأَسْقامِ » رَوَاهُ أَبو داود بإِسنادٍ صحيحٍ .

1487. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi:

"Allâhümme innî eûzü bike mine'l-barasi ve'l-cünûni ve'l-cüzâmi ve seyyii'l-eskâm: *Allahım! Alaca hastalığından, akıl rahatsızlığından, cüzzâm illetinden ve kötü hastalıklardan sana sığınırım."*

Ebû Dâvûd, Vitir 32. Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 36

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz, insanı ya ibadet ve tâatten veya diğer insanlardan uzaklaştırabilecek bazı hastalıkların adını vererek onlardan Allah'a sığınmaktadır. Zikredilen rahatsızlıklardan **alaca hastalığı**, baras ve abraşlık diye de anılan ve deride meydan gelen bir leke hastalığıdır. Eski devirlerde bunun tedavisi bilinmediği için Allah Teâlâ Hz. Îsâ'ya alaca hastalarını iyileştirme mûcizesini vermişti.

Cüzzâm ise, ileri safhasında parmakların ve burnun düşmesine yol açan tehlikeli bir hastalıktır. Eskiden tedavisi bilinmediği için cüzzama yakalanmış kimseler toplumdan uzak tutulurdu.

Akıl hastalığı (cünûn) insanı en büyük nimet olan temyiz gücünden, dolayısıyla mükellef olma bahtiyarlığından, Allah'a ibadetten mahrum ettiği, ayrıca kişiyi insanlar yanında değersiz ve önemsiz kıldığı için Cenâb-ı Hakk'a sığınılması gereken önemli bir rahatsızlıktır.

Efendimizin **kötü hastalıklar** diye genel bir ifadeyle zikrettiği diğer rahatsızlıklar ise insanı uzun süre yatağa bağlayan, tedavisi bilinmeyen ve hatta insanı ölümü bile tercih etmeye mecbur bırakan ağır hastalıklardır. Yukarıda zikredilen ve edilmeyen rahatsızlıklara sabretmek insanın mükafatının artmasına sebep olmakla beraber, bazı hastalıkların tahammül sınırını aşması halinde insan istemeden de günaha düşebilir. Bu sebeple her nevi ağır hastalıktan Allah'a sığınmak gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hastalıklara sabretmek insana sevap kazandırmakla beraber, insanın kazandığı sevapları da yok edebilecek, hatta onu günaha sokacak ağır hastalıklardan Cenâb-ı Hakk'a sığınmalıdır.

2. Peygamber Efendimiz'in bu özlü duasını dilden düşürmemelidir.

1488– وعَنْ أَبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : كانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقولُ : اللَّهمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الجُوعِ ، فإِنَّهُ بِئْسَ الضَّجيعُ ، وَأَعُوذُ بِكَ من الخِيانَةِ ، فَإِنَّهَا بئْسَتِ البِطانَةُ » .رواهُ أبو داودَ بإِسنادٍ صحيحٍ .

1488. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle dua ettiğini söyledi:

"Allâhümme innî eûzü bike mine'l-cûi feinnehû bi'se'd-dacî', ve eûzü bike mine'l-hiyâneti feinnehâ bi'seti'l-bitâne:

Allahım! Açlıktan sana sığınırım; o insanı avucunun içine alan ne fena bir haldir. Emanete ihânetten de sana sığınırım; o ne kötü bir huy ve tabiattır."

Ebû Dâvûd, Vitir 32. Ayrıca bk. Nesâî, İstiâze 19, 20; İbni Mâce, Et'ime 53

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadiste önce **açlıktan** Allah'a sığınmakta ve ileri derecedeki açlığın *"insanı avucunun içine alan"*, onun rahatını ve gönül huzurunu yok eden, belki hastalığa, hatta ölüme sürükleyen çok fena bir hal olduğunu söylemektedir. İleri derecedeki açlık insanın aklî melekelerini zayıflatacağı için zihne kötü düşünceler ve bozuk fikirler

getirebilir. Bunun sonunda insan dinî ve dünyevî görevlerini ihmal edebilir. Peygamber *aleyhisselâm*'ın, kendisi iftar etmeden iki gün üst üste oruç tuttuğu halde, **savm-ı visâl** denen bu oruç şeklini ümmetine yasaklamasının hikmeti de bu olmalıdır.

Nebiy-yi Muhterem Efendimiz bir de hiyânetten yani insanların ve Cenâb-ı Hakk'ın **emanetlerine ihânet** etmekten Allah'a sığınmış ve bunun çok kötü bir huy ve tabiat olduğunu söylemiştir. İnsanların birbiriyle münasebetlerindeki emanetin ve ona ihânetin ne demek olduğunu biliriz. Cenâb-ı Hakk'ın emanetine gelince, bu **"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunun sorumluluğundan korkarak onu yüklenmekten çekindiler"** [Ahzâb sûresi (33), 72] âyetinde işaret edilen ilâhî tekliflerin yani emir ve yasakların tamamıdır. Resûlullah Efendimiz için emanete ihânet elbette söz konusu olamayacağına göre, o bu duasıyla, hâinliğin insanı rezil eden ve onu en aşağı seviyeye indiren korkunç durumunu ümmetine göstermek istemiş ve ondan Allah'a sığınmalarını öğütlemiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Açlık insana mânevî değerlerini bile kaybettirebilecek bir felâkettir.
2. Hâinlik müslümana hiç yakışmayan pek âdi bir huydur.
3. Hem açlıktan hem de emanete ihânet etmekten Allah'a sığınılmalıdır.

1489– وَعن عليٍّ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ ، أَنَّ مُكَاتَباً جاءهُ ، فَقَالَ إِني عجزتُ عَن كتابتي . فَأَعِنِّي . قال : أَلا أُعَلِّمُكَ كَلِماتٍ عَلَّمَنيهنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَو كانَ عَلَيْكَ مِثْلُ جبلٍ دَيْناً أَدَّاهُ اللَّهُ عنْكَ ؟ قُلْ : « اللَّهـمَّ اكْفِني بحلالِكَ عَن حَرَامِكَ ، وَاغْنِني بِفَضلِكَ عَمَّن سِوَاكَ».رواهُ الترمذيُّ وقال : حديثٌ حسنٌ .

1489. Ali *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre anlaşmalı bir köle ona gelerek:

- Borcumu ödeyecek gücüm yok, bana yardım et, dedi. O da:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bana öğrettiği duayı ben de sana öğreteyim mi? Bunu okumaya devam ettiğin takdirde üzerinde dağ gibi borç olsa bile Allah Teâlâ onu ödemene yardım eder. Şöyle dua et dedi:

"Allâhümmekfinî bi-helâlike an harâmik, ve ağninî bi-fazlike ammen sivâk: *Allahım! Bana helâl rızık nasib ederek haramlardan koru! Lutfunla beni senden başkasına muhtaç etme!"*

Tirmizî, Daavât 111

Açıklamalar

Anlaşmalı köle diye tercüme ettiğimiz **mükâteb**, efendisinin takdir edeceği bir parayı ona ödeyerek hürriyetine kavuşmak isteyen erkek veya kadın köle demektir. Bunlar çalışarak, şahıslardan ve devletten yardım alarak ödemeleri gereken miktarı efendilerine öder ve hürriyetlerini elde ederler.

Borcunu ödeme zamanı geldiği halde gerekli parayı henüz tedârik edemeyen böyle bir köle Hz. Ali'den maddî veya mânevî yardım istedi. Onun köleye maddî bir yardımda bulunup bulunmadığı hadisten anlaşılmamakla beraber, Resûl-i Ekrem'in kendisine öğrettiği bu duayı ona da belletmek suretiyle en azından mânevî bir yardımda bulunduğu görülmektedir.

İnsana her imkânı lutfeden Allah Teâlâ'dır. Bir borcu ödeyebilmek için elden gelen gayret gösterilirken, her işte olduğu gibi bu konuda da Cenâb-ı Hakk'ın yardımı istenmelidir. İnsan ticaret yaparken veya burada olduğu gibi bir açığını kapatmaya çalışırken hep **helâl rızık** peşinde olacak, haramlardan şiddetle kaçınacak, bunun yanı sıra kendisini haram kazançtan koruması için Allah Teâlâ'dan yardım isteyecektir. *"Haram helâl ver Allahım / Çoluk çocuk yer Allahım"* diyerek nereden geldiğine bakmadan kasasını doldurmaya çalışmak bir müslümanın kesinlikle iltifat etmeyeceği bir anlayıştır.

Müslüman İslâm'ın izzet ve şerefini temsil eden bir kimse olması itibariyle **Allah'tan başkasına muhtaç olmamayı** hayat felsefesi kabul edecek, alan el değil veren el olmaya çalışacak ve böylece gerçek hürriyetine kavuşacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz ağır borç altında ezilmekten Allah'a sığınmamızı tavsiye ettiği gibi, borcumuzun edâsını nasip etmesi için de O'na dua etmemizi tavsiye buyurmaktadır.

2. İnsan helâl rızık peşinde olmalı, haramdan şiddetle kaçınmalıdır.

3. Allah'tan başkasına muhtaç olmamaya çalışmalı ve bunu yine O'ndan niyâz etmelidir.

1490- وعَنْ عِمْرانَ بنِ الحُصينِ رَضي اللَّه عنْهُمَا ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم علَّم أَباهُ حُصيْناً كَلِمتَيْنِ يدعُو بهما : « اللَّهُمَّ أَلهِمْني رُشْدِي ، وأَعِذْني مِن شَرِّ نفسي » . رواهُ الترمذيُّ وقَالَ : حديثٌ حسنٌ .

1490. İmrân İbni Husayn *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* onun babası Husayn'a dua etmesi için şu iki cümleyi öğretti:

"Allâhümme elhimnî rüşdî ve eiznî min şerri nefsî: *Allahım! Beni senin doğru yoluna ilet! Nefsimin şerrinden beni koru!"*

Tirmizî, Daavât 70

Açıklamalar

23 numaralı hadiste kendisinden kısaca söz ettiğimiz İmrân İbni Husayn tanınmış bir sahâbîdir. Babası Husayn henüz müslüman olmadan önce bir gün Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e rastladı. Allah'ın Resûlü ile aralarında şöyle bir konuşma geçti:

- Husayn! Bugün kaç tanrıya tapıyorsun?

- Altısı yerde, biri gökte olmak üzere yedi tanrıya.

- Başına bir sıkıntı gelince onlardan hangisine sığınıyorsun?

- Göktekine.

- Husayn! İslâmiyet'i kabul etsen, ben de sana çok faydalı olacak iki cümle öğretsem ne iyi olur.

Daha sonraları Husayn İslâmiyet'i kabul edince Peygamber *aleyhisselâm*'ın yanına geldi ve:

- Yâ Resûlallah! Bana vaadettiğin o iki cümleyi öğret, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ona yukarıdaki duayı öğretti (Tirmizî, Daavât 70).

Doğru yolu bulmak ve o yolda yürümek; Allah'ın razı olacağı iyi ve hayırlı işleri yapmak, her türlü hata ve yanlıştan kurtulmak demektir. **Nefsinin şerrinden korunmuş olmak** ise nefsin insana devamlı surette telkin edip durduğu fena hareketleri yapmamak demektir. Cenâb-ı Hakk'ın tavsiye ettiği dosdoğru yolda yürüyen, nefsinin ve şeytanın telkin ve teşvik ettiği kötü ve çirkin hareketlerden uzak duran kimse hem dünya hem de âhiret bahtiyarlığını elde etmiş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan Allah Teâlâ'nın gösterdiği yolda yürümeye gayret ederken, kendisini bu yoldan ayırmamasını Cenâb-ı Hak'tan niyâz etmelidir.
2. Hatalar, günah, isyan gibi kötü fiiller nefsin şerri yani onun telkin ve teşviki ile yapılır. Bu sebeple nefsin kötülüklerinden Allah'a sığınılmalıdır.

1491- وعَن أَبي الفَضلِ العبَّاسِ بن عَبْدِ المطَّلِبِ رضِي اللَّه عنْهُ ، قال : قُلْتُ يارسول اللَّهِ : علِّمْني شَيْئاً أَسْأَلُهُ اللَّه تَعالى ، قَالَ : « سَلُوا اللَّه العافِيةَ » . فَمكَثْتُ أَيَّاماً، ثُمَّ جِئتُ فَقُلْتُ : يا رسولَ اللَّه : علِّمْني شَيْئاً أَسْأَلُهُ اللَّه تعالى ، قَالَ لي : « يَا عبَّاسُ يا عمَّ رَسولِ اللَّهِ ، سَلُوا اللَّه العافيةَ في الدُّنْيا والآخِرةِ » .رواهُ الترمذيُّ وقَالَ : حديثٌ حسنٌ صَحيحٌ .

1491. Ebü'l-Fazl Abbas İbni Abdülmuttalib *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Yâ Resûlallah! Bana Allah Teâlâ'dan isteyeceğim bir şey öğret, dedim.

- **"Allah'dan âfiyet dileyin!"** buyurdu.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra tekrar yanına geldim ve:

- Yâ Resûlallah! Bana Allah Teâlâ'dan isteyeceğim bir şey öğret, dedim.

- **"Ey Abbas! Ey Resûlullah'ın amcası! Allah'tan dünya ve âhirette âfiyet dileyin!"** buyurdu.

Tirmizî, Daavât 85. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 209

Abbas İbni Abdülmuttalib

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in amcası olup ondan iki veya üç yaş büyüktü. Mekke'de birlikte büyüdüler. Maddî durumu iyi olduğu için Câhiliye döneminde Kâbe'yi ziyarete gelen hacılara su dağıtma ve onlara ziyafet verme görevini üstlenmişti. İslâmiyet'in daha ilk günlerinde müslüman olmakla beraber, geniş nüfuzunu kullanarak müslümanları himaye etmek için bunu gizli tuttu. Mekkeli müşriklerin müslümanlara karşı tutumlarını öğrenip Resûlullah'a haber

vermek için hicret etmedi. Onun Mekke fethine veya Bedir Gazvesi'ne kadar müslüman olmadığı da rivayet edilmektedir. Öyle bile olsa müşriklere karşı Allah'ın Resûlü'nü her zaman destekledi.

Peygamber Efendimiz onu sever, sayar, ***"o Kureyş'in en cömerdi ve akrabalık bağlarına en çok riayet edeni"*** *diye över ve onu incitenlerin kendisini incitmiş olacaklarını söylerdi* (Müslim, Zekât 11; Tirmizî, Menâkıb 28). *Hz. Ömer, halifeliği döneminde, kıtlık olduğu yıllarda yağmur duasına çıkıldığı zaman, Hz. Abbas'ı kastederek,* "Peygamber'in amcası hürmetine" *diye rahmet niyaz ederdi.*

Otuz beş hadis rivayet etmiş olan Hz. Abbas ömrünün sonuna doğru gözlerini kaybetti ve seksen sekiz yaşında Medine'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hz. Abbas'ın Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iki defa belki üç defa (Tirmizî, Daavât 85) gelerek âfiyetten başka bir dua öğretmesini istemesi, onun **âfiyet**i o kadar önemsemediğini, ondan daha önemli şeylerin bulunabileceğini zannettiğini hatıra getirmektedir. Halbuki Hz. Ebû Bekir'in haber verdiğine göre bir gün Resûl-i Ekrem minbere çıkmış, sonra ağlamaya başlamış ve ashâbına, *"Allah'tan af ve âfiyet dileyiniz; zira bir kimseye imandan sonra âfiyetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir"* (Tirmizî, Daavât 106; İbni Mâce, Duâ 5) buyurmuştu. Bir savaşta da ashâbına *"Düşmanla karşı karşıya gelmeyi istemeyin; Allah'tan âfiyet dileyin"* (Buhârî, Cihâd 112, 156; Müslim, Cihâd 20) diye tavsiye etmişti. Yine Resûlullah Efendimiz *ezanla kamet arasında yapılacak duayı Allah Teâlâ'nın reddetmeyeceğini* söylediği zaman, sahâbîler o sırada nasıl dua etmek gerektiğini sormuşlar, o da *"Dünya ve âhirette Allah'tan âfiyet dileyin"* buyurmuştu (Tirmizî, Daavât 128).

Bu rivayetler ve daha başka hadisler dikkate alındığı zaman âfiyetin sadece dünya ile ilgili bir temenni değil aynı zamanda âhireti de kapsayan çok geniş mânalı bir kelime olduğu görülmektedir. **Âfiyet hem beden hem ruh sağlığını hem bütün sıkıntılardan kurtulmayı ifade ettiği gibi, dünyada ve âhirette insanın başına gelebilecek her fenalıktan kurtulma temennilerini** de ihtiva etmektedir. Nebiy-yi Muhterem Efendimiz'in kendisinden ısrarla âfiyetten başka bir şey öğretmesini isteyen kimseye, *"Şayet Allah Teâlâ sana dünyada ve âhirette âfiyet verirse, artık büsbütün kurtuldun demektir"* (Tirmizî, Daavât 85; İbni Mâce, Dua 5) buyurması bunu açıkça göstermektedir. "Her şeyin başı sağlık" sözü de bir anlamda bu hadisin tercümesi gibidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âfiyet hem dünya hem âhiret saâdetini ihtiva eden geniş kapsamlı bir kelimedir.
2. Dualarımızda Cenâb-ı Hak'tan kendimiz için âfiyet niyaz ettiğimiz gibi onu başkaları için de temenni etmeliyiz.

1492- وعنْ شَهْرِ بْنِ حوشَبٍ قَالَ : قُلْتُ لأُمِّ سَلَمَةَ ، رَضِي اللَّه عَنْهَا ، يا أُمَّ المؤمِنِين مَا كَانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا كانَ عِنْدكِ ؟ قَالَتْ : كانَ أَكْثَرُ دُعائِهِ : « يا مُقلبَ القُلوبِ ثَبِّتْ قلْبِي علَى دِينِكَ » رَواهُ الترمذيُّ ، وقال حَديثٌ حسنٌ .

1492. Şehr İbni Havşeb şöyle dedi:

Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ*'ya:

- Ey mü'minlerin annesi! Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* senin yanında bulunduğu zamanlarda en çok hangi duayı okurdu? diye sordum. O da şöyle dedi:

- Çoğu zaman ***"Yâ mukallibe'l-kulûb! Sebbit kalbî alâ dînik:*** *Ey kalpleri halden hale çeviren Allah! Benim kalbimi dininden ayırma!"* diye dua ederdi.

Tirmizî, Kader 7, Daavât 90, 124. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 182, VI, 91, 251, 294, 302, 315

Şehr İbni Havşeb

İleri gelen tâbiîn âlimlerinden olan Şehr İbni Havşeb hanım sahâbîlerden Esmâ binti Yezîd el-Ensâriyye'nin âzatlı kölesiydi. Hz. Âişe, Ümmü Seleme, hanımı Esmâ, Ebû Hüreyre, İbni Abbas, Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs ve Ebû Saîd el-Hudrî gibi büyük sahâbîlerden hadis rivayet etti. İbni Abbas'tan kırâat ilmini öğrendi ve onun huzurunda Kur'ân-ı Kerîm'i yedi defa okudu. Şamlı muhaddislerden olan Şehr âbid ve zâhid bir kimseydi. 112'de (730) seksen yaşlarında Hakk'ın rahmetine kavuştu.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin benzeri 1473 numara ile geçmiş ve konu orada geniş bir şekilde açıklanmıştır. Kesin olan bir şey varsa, kalpler üzerinde dilediği gibi tasarruf eden sadece Cenâb-ı Hak'tır. Zira O insana kalbinden, kalbine de kendisinden daha yakındır. **"Allah kişi ile onun kalbi arasına girer"** [Enfâl sûresi (8), 24] âyet-i kerîmesi de O'nun kalplere çok yakın olduğunu ve onlara dilediği şekli verdiğini göstermektedir. İşte bu sebeple şu âyet-i kerîme dilimizden düşmemelidir:

"Rabbenâ lâ tüziğ kulûbenâ ba'de iz hedeytenâ ve heb lenâ min ledünke rahmeh, inneke ente'l-vehhâb: *Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lutfu en bol olan sensin"* [Âl-i İmrân sûresi (3), 8].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kalpleri dilediği yöne çevirebildiği için O'ndan kalbimizi kendi dininden ayırmamasını niyâz etmeliyiz.
2. İşler sonuçlarına göre değerlendirilir. Hiç kimse âkıbetinden emin olmamalı, bu hususta Cenâb-ı Mevlâ'nın yardımını istemelidir.

1493– وعن أبي الدَّرداءِ رَضيَ اللَّه عَنْهُ ، قَالَ : قَالَ رَسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « كانَ مِن دُعاءِ دَاوُدَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اللَّهمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُبَّكَ ، وَحُبَّ من يُحِبُّكَ ، وَالعمَل الذي يُبَلِّغُني حُبَّكَ اللَّهُمَّ اجْعل حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِن نَفسي ، وأَهْلي ، ومِن الماءِ البارد » رواهُ الترمذيُّ وَقَالَ : حديثٌ حسنٌ .

1493. Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dâvûd *aleyhisselâm* şöyle dua ederdi: *Allâhümme innî es'elüke hubbeke ve hubbe men yuhibbüke, ve'l-amele'llezî yübelligunî hubbeke. Allâhümmec'al hubbeke ehabbe ileyye min nefsî ve ehlî ve mine'l-mâi'l-bârid:* *Allahım! Senden seni sevmeyi, seni sevenleri sevmeyi ve senin sevgine ulaştıracak amelleri sevmeyi dilerim. Allahım! Senin sevgini bana canımdan, ailemden ve soğuk sudan daha ileri kıl!"*
Tirmizî, Daavât 73, Tefsîrü'l-Kur'ân 39

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz Dâvûd *aleyhisselâm*'dan söz ettikçe, -belki de onun zamanını kastederek- en fazla ibadet eden kimsenin Hz. Dâvûd olduğunu söylerdi. Dolayısıyla bizim de onun gibi dua etmemizi tavsiye buyururdu.

Bu hadiste sevgilerin en değerlisi olan Allah sevgisi başta olmak üzere, gönülde yer verilmesi gereken diğer sevgiler dile getirilmiştir. Cenâb-ı Hakk'ı sevmek ve O'nun sevgisini kazanmak, bir insan için en büyük saâdettir. Böyle bir saâdete erişen kimse ömür sermayesini tam mânasıyla değerlendirmiş, dünya imtihanını başarıyla kazanmış olur.

Allah Teâlâ, kendi sevgisini kazanmanın yolunu ve usûlünü Peygamber'i vasıtasıyla öğretmiş ve ona insanlara şöyle buyurmasını emretmiştir:

"(Resûlüm!) **De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın"** [Âl-i İmrân sûresi (3), 31].

Cenâb-ı Hak bir kulunu nasıl sever? Resûl-i Ekrem Efendimiz (388 numaralı hadiste) bize bunu da haber vermiştir. Buna göre **Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman** Cebrâil *aleyhisselâm*'a:

- **"Allah falanı seviyor, onu sen de sev!"** diye emreder; Cebrâil de o kulu sever, sonra da gök halkına:

- Allah falanı seviyor, onu siz de sevin! diye hitâb eder. Göktekiler de o kimseyi severler. Sonra da yeryüzündekilerin gönlünde o kimseye karşı bir sevgi uyanır. Demek oluyor ki, bütün varlıklar tarafından sevilmek isteyen kimse önce Cenâb-ı Mevlâ'yı sevecektir.

Hadîs-i şerîfte **seni sevenleri sevmeyi** ifadesiyle işaret buyrulan kimseler âlimler, sâlih kullar, Cenâb-ı Hakk'a gönül vermiş kimselerdir. Böyle kimseleri sevmek, insanın gönlüne derinlik kazandırır, onlarla bir arada olmak Allah'a bağlılığını artırır.

Allah'ın sevgisine ulaştıracak amelleri seven kimse, derin bir hazla yapacağı ibadetler sayesinde Cenâb-ı Mevlâ'nın sevgisini elde eder.

Bir kul Mevlâ'sını **canından, ailesinden ve soğuk sudan** daha çok sevmek zorundadır. Hatta bir kimse Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i bile *"babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha fazla sevmedikçe gerçek mü'min olamaz"* (Buhârî, Îmân 8; Müslim, Îmân 70). **Soğuk su** yaz mevsiminde veya sıcak bölgelerde bir insanın gözünde dünyanın en değerli nimeti sayıldığı için, ayrıca Efendimiz soğuk suyu çok sevdiği için onu burada özellikle zikretmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz Dâvûd *aleyhisselâm*'ın bu duasını sevdiği için onu bize de öğretmiştir.

2. Hedefimiz Allah sevgisine ulaşmak olmalıdır. Bu hedefe bizi götürecek iki önemli vesile vardır: Biri Allah Teâlâ'yı sevenleri sevmek, diğeri de Allah sevgisine götürecek amel ve ibadetleri benimseyerek yapmaktır.

1494– وعن أَنَسٍ رضِيَ اللَّه عنْهُ ، قَالَ : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَلِظُّوا بِياذا الجَلالِ وَالإِكرامِ » .رواه الترمذي ورَوَاهُ النَّسَائيُّ مِن رِوايةِ ربيعةَ بنِ عامِرٍ الصَّحابيِّ . قَالَ الحاكم : حديثٌ صحيحُ الإِسْنَادِ . « أَلِظُّوا » بكسر اللَّامِ وتشديد الظاءِ المعجمةِ معْنَاه : الْزَمُوا هذِهِ الدَّعْوَةِ وأَكْثِرُوا مِنها .

1494. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm*: Ey azamet ve kerem sahibi Allahım!* **duasını ihmâl etmeyip sık sık söyleyiniz."**

Tirmizî, Daavât 92. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 177

Açıklamalar

Zü'l-celâli ve'l-ikrâm, Cenâb-ı Hakk'ın 99 güzel isminden biri olup Kur'ân-ı Kerîm'de iki defa geçmektedir [Rahmân sûresi (55), 27, 78). Sadece **celâl** ismi, azamet sahibi, büyük, yüce ve her türlü noksandan münezzeh olmak anlamındadır. Tıpkı el-Müntakım, el-Kahhâr, el-Cebbâr ve el-Azîz isimleri gibi ilâhî gazabı ifade eden esmâ-i hüsnâdan biridir. Hiçbir karşılık beklemeden vermek, ihsan etmek anlamındaki kerem kökünden gelen **ikrâm** ise Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz iyilik ve kerem sahibi olduğunu ifade etmektedir ve el-Kerîm, es-Settâr, er-Raûf, er-Rahîm, el-Gaffâr gibi Allah Teâlâ'nın rahmet ve sevgisini (cemâlini) ifade eden esmâ-i hüsnâdan biridir. ***Zü'l-celâli ve'l-ikrâm*** ismi en önemli ulûhiyyet sıfatlarını ihtiva etmektedir. Zira **celâl** ismi selbî sıfatların hepsini, **ikrâm** ise sübûtî sıfatların tamamını ifade etmektedir. İşte bu sebeple bazı âlimler zü'l-celâli ve'l-ikrâmın **ism-i âzam** olduğu kanaatine varmışlardır. Resûl-i Kibriyâ Efendimiz'in **"*Yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm* duasını ihmâl etmeyip sık sık söyleyiniz"** buyurmasının hikmeti bu noktada daha bir anlam ve derinlik kazanmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. "Yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm" esmâ-i hüsnânın en kapsamlı olanlarından biridir.
2. Her fırsatta "Yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm" demelidir.

1495– وعن أَبي أُمامةَ رضيَ اللَّه عنْهُ قَالَ : دَعا رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِدُعَاءٍ كَثِيرٍ ، لم نَحْفَظْ مِنْهُ شَيْئاً ، قُلْنا يا رَسُولَ اللَّهِ دعوت بِدُعاءٍ كَثِيرٍ لم نَحْفَظ منْهُ شَيْئاً ، فقَالَ : « أَلا أَدُلُّكُم على ما يَجْمَعُ ذَلكَ كُلَّهُ ؟ تَقُولُ : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِن خَيرِ ما سأَلَكَ مِنْهُ نَبيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وأَعُوذُ بِكَ من شَرِّ ما اسْتَعاذَ مِنْهُ نَبيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَأَنْتَ المسْتَعَانُ ، وعليْكَ البلاغُ ، ولا حَوْلَ ولا قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ » رواهُ الترمذيُّ وقَالَ : حديثٌ حَسَنٌ .

1495. Ebû Ümâme *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* birçok dua okudu, fakat biz ondan hiçbir şey ezberleyemedik. Bunun üzerine:

- Yâ Resûlallah! Pek çok dua okudun, biz onları ezberleyemedik, dedik. O zaman Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

- **"O duaların hepsini içine alan bir duayı size öğreteyim mi? Şöyle deyiniz:** ***Allâhümme innî es'elüke min hayri mâ seeleke minhü nebiyyüke Muhammedün*** *sallallahu aleyhi ve sellem.* ***Ve neûzü bike min şerri mesteâzeke minhü nebiyyüke Muhammedün*** *sallallahu aleyhi ve sellem.* ***Ve ente'l-müsteân, ve aleyke'l-belâğ, ve lâ havle velâ kuvvete illâ billâh:*** *Allahım! Peygamber'in Muhammed* sallallahu aleyhi ve sellem*'in senden dilediği hayırları ben de dilerim. Peygamber'in Muhammed* sallallahu aleyhi ve sellem*'in sana sığındığı şerlerden biz de sana sığınırız. Yardım ancak senden beklenir. İnsanı dünya ve âhirette muradına ulaştıracak sensin. Günahtan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla kazanılabilir."*

Tirmizî, Daavât 89

Açıklamalar

Okumakta olduğumuz "Dualar Bölümü" ile daha önce okuduğumuz "Zikirler Bölümü"ndeki hadîs-i şerîfler mânalarındaki derinlik, muhtevalarındaki zenginlik açısından gözden geçirildiği zaman, bunların beşer havsalasının üstünde bir enginliğe sahip olduğu görülür. Bu dua ve zikirlerin Resûl-i Kibriyâ Efendimiz'in ilâhî nur ile aydınlanmış olan gönlüne vahyedildiği kolayca sezilir. Bu, meselenin bir tarafıdır.

Meselenin diğer tarafı da, Nebiy-yi Muhterem Efendimiz'in okuduğu duaların hepsini öğrenmenin, özellikle bu çağda yaşayan hâfıza fakirleri için pek kolay olmadığı gerçeğidir. Bununla beraber, okudukça insanın gönlüne derin huzur veren bu zengin dua hazinesinden faydalanmak, bu çağın insanı için de kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. İşte bundan dolayı, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbına gösterdiği kolaylıktan istifade etmek, onun bütün dualarını ihtiva eden bu kısa formülü her fırsatta kullanmak gerekir. Onun Medine hurması gibi emildikçe tatlanan, bizi mânevî bir iklimde âdeta kanatlandıran ve Rabbimiz'in rahmet ve sevgisine yaklaştıran diğer dualarını kesinlikle ihmal etmemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu özlü duasını her fırsatta tekrarlamalıyız.
2. Bu kısa dua formülünün, dua ezberlemekte güçlük çekenler için bulunmaz bir nimet olduğunu bilmeliyiz.

1496– وعَن ابْنِ مسْعُودٍ ، رضِيَ اللَّه عنْهُ ، قَالَ : كَانَ مِن دُعَاءِ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مُوجِباتِ رحْمتِكَ ، وَعزَائمَ مغفِرتِكَ ، والسَّلامَةَ مِن كُلِّ إِثمٍ ، والغَنِيمَةَ مِن كُلِّ بِرٍ ، وَالفَوْزَ بالجَنَّةِ ، وَالنَّجاةَ مِنَ النَّارِ » . رواهُ الحاكِم أبو عبد اللَّهِ ، وقال : حديثٌ صحيحٌ على شرط مسلِمٍ .

1496. İbn Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dualarından biri şöyleydi:

"Allâhümme innî es'elüke mûcibâti rahmetike ve azâime mağfiretike ve's-selâmete min külli ismin ve'l-ganîmete min külli birrin ve'l-fevze bi'l-cenneti ve'n-necâte mine'n-nâr: *Allahım! Senin rahmetini kazandıracak, bağışlamanı sağlayacak işler yapmayı, her türlü günahtan uzak durmayı, bütün iyilikleri işlemeyi, cennete kavuşup cehennemden kurtulmayı nasip etmeni niyâz ediyorum."*

Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 525. Ayrıca bk. Tirmizî, Vitir 17; İbni Mâce, İkâme 189

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf Hâkim'in *el-Müstedrek*'inde yukarıdaki şekliyle geçmekle beraber Tirmizî ile İbni Mâce'nin *Sünen*'lerinde "Hâcet Namazı" konusundaki uzun rivayetin bir bölümünü teşkil etmektedir. Hadîs-i şerîf her üç kitapta farklı sahâbîler tarafından rivayet edilmiştir. Müellifimizin bu rivayeti tercih etmesinin sebebi, belki de onun rivayet konusunda en dikkatli sahâbîlerden biri olan Abdullah İbni Mes'ûd tarafından rivayet edilmiş olmasıdır.

Hâcet namazına gelince, Tirmizî ve İbni Mâce'nin rivayetlerinden öğrendiğimize göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Allah Teâlâ'dan bir dilekte bulunmak isteyen veya insanlarla bitecek bir işi olan kimsenin güzelce abdest alıp iki rek'at namaz kılmasını, sonra da yukarıdaki duadan daha uzun bir duayı okumasını tavsiye etmiştir.

Allah'ın rahmetini kazandıracak, bağışlamasını sağlayacak işler sayılamayacak kadar çoktur. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde yapılması tavsiye edilen her güzel hareket, her iyi söz, her uygun tavır Cenâb-ı Hakk'ın rahmetini kazanmaya birer vesiledir. **"Rahmetim her şeyi kuşatır"** [A'râf sûresi (7), 156] âyet-i kerîmesi de bunun en açık dayanağıdır. Kulunun kendine doğru yönelmesi ve bağlılığını arzetmesi Allah Teâlâ'yı memnun eder. Her güzel gün bizi Cenâb-ı Mevlâ'ya yaklaştıracak birer fırsattır. Fırsatları kaçırmak ise akıl kârı değildir.

Bizi Allah'ın rahmetinden uzaklaştıracak olan **her günahtan uzak durmaya** çalışmak**,** O'nun rızâsını elde etmeye vesile olacak **her iyiliği yapmaya** gayret etmek en başta gelen görevimizdir. Bunun yanısıra en büyük düşmanımız olan nefsimizi yenerek bu çabamızda başarılı olabilmek için Cenâb-ı Hakk'ın yardımını dilemek mecburiyetindeyiz. Şüphesiz saadetlerin en büyüğü, Yüce Rabbimizin lutfuyla dünya imtihanını başarmak ve **cennete kavuşup cehennemden kurtulmaktır.**

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanın hedefi Allah'ın rahmetini kazandıracak ve affını sağlayacak işler yapmak olmalıdır.
2. Her günahın insanı Allah'tan biraz daha uzaklaştırdığını düşünerek bütün günahlardan uzak durmaya çalışmalıdır.
3. Her işin başı, Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğunu elde ederek cehennemden kurtulmak ve cennete kavuşmaktır.

251- باب فضل الدُّعاء بظهر الغيب

YANINDA OLMAYAN BİRİNE DUA ETMENİN FAZİLETİ

Âyetler

وَالَّذِينَ جَاؤُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ [10]

1. “Bunlardan sonra gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla.”

Haşr sûresi (59), 10

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ [19]

2. “Hem kendinin hem de mü’min erkeklerle mü’min kadınların günahlarının bağışlanmasını dile!”

Muhammed sûresi (47), 19

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ [41]

3. “Ey Rabbimiz! Hesabın görüleceği gün beni, anamı-babamı ve bütün mü’minleri bağışla!”

İbrâhim sûresi (14), 41

Yukarıdaki üç âyet-i kerîmede iyi kimselerin mü’minlere olan gıyâbî duaları görülmektedir. Birinci âyette **ashâb-ı kirâm**ın, ikinci âyette **Resûl-i Ekrem Efendimiz**’in, üçüncü âyette de **Hz. İbrâhim**’in hem kendileri hem de mü’min kardeşleri için yaptıkları dualardan söz edilmekte ve böylece mü’minlerin birbirleri için yapacakları duanın önemi belirtilmektedir. Âyetlerde görülen dua örnekleri, yapılacak duaların sadece aynı devirde yaşayanları değil, ölüp âhirete intikal edenleri, hatta henüz dünyaya gelmeyen mü’minleri de kapsayacağını göstermektedir. Başta peygamberler olmak üzere büyük insanlar, hem kendileri hem de bütün mü’minler için dua ederler. Çünkü onlar, Cenâb-ı Hakk’ın buyruğuna uyarak bütün mü’minleri kardeş bilirler. Gönüllerinde parıldayan o derin iman sebebiyle bütün mü’minleri severler. Kendileri için istedikleri iyi ve güzel şeyleri onlar için de isterler.

Aşağıda göreceğimiz iki hadîs-i şerîf, yukarıdaki âyetlerin tefsiri sayılır. Bu hadisleri okuduğumuz zaman, mü’minlerin birbirinden uzakta yekdiğeri için yapacakları duanın Allah katında ne kadar değerli olduğunu daha iyi anlayacağız.

Hadisler

1497– وَعَن أَبي الدَّرداءِ رَضِي اللَّه عنْهُ أَنَّهُ سمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « ما مِن عبْدٍ مُسْلِمٍ يَدعُو لأَخِيهِ بِظَهرِ الغَيْبِ إلاَّ قَالَ الملكُ ولَكَ بمِثْلٍ » رواه مسلم .

1497. Ebü’d-Derdâ *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinlediğini söylemiştir:

“Bir müslüman, yanında bulunmayan bir din kardeşi için dua ederse, mutlaka melek ona, aynı şeyler sana da verilsin, diye dua eder.”

Müslim, Zikir 86. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 29

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1498– وعَنْهُ أَنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كانَ يقُولُ : « دَعْوةُ المرءِ المسْلِمِ لأَخيهِ بِظَهْرِ الغَيْبِ مُسْتَجَابةٌ ، عِنْد رأْسِهِ ملَكٌ مُوكَّلٌ كلَّمَا دعا لأَخِيهِ بخيرٍ قَال الملَكُ الموكَّلُ بِهِ : آمِينَ ، ولَكَ بِمِثْلٍ » رواه مسلم .

1498. Yine Ebü'd-Derdâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyururdu:

"Bir müslümanın, yanında bulunmayan din kardeşine yapacağı dua kabul olunur. Bir kimse din kardeşine hayır dua ettikçe, yanında bulunan görevli bir melek ona, 'duan kabul olsun, aynı şeyler sana da verilsin' diye dua eder."

Müslim, Zikir 87, 88. Ayrıca bk. İbni Mâce, Menâsik 5

Açıklamalar

Konumuzun başındaki âyet-i kerîmelerin tefsiri mahiyetindeki bu iki hadis gıyâbî duaya, yani mü'minlerin birbiri hakkında yapacakları duaya Allah Teâlâ'nın verdiği önemi ve değeri ifade etmektedir. Gayb ve gıyâb, göz önünde bulunmamak anlamına gelmekle beraber bir kimsenin yanında bulunan din kardeşi hakkında onun duymayacağı şekilde dua etmesi de gıyâbî dua sayılmıştır.

Mü'minlerin birbirlerini sevmeleri, birbirlerinin iyiliğini ve saâdetini istemeleri, bunun için de birbirlerine hayır dua etmeleri Cenâb-ı Mevlâ'yı son derece memnun etmektedir. Başkalarını düşünecek kadar geniş bir gönüle sahip olan böyle kullarını mükâfatlandırmak için de hadîs-i şerîfte anlatılan yola başvurmaktadır. Şöyle ki, bir kimse din kardeşinin hayrını istediğinde veya onun başındaki bir sıkıntının giderilmesi için dua ettiğinde, yanında görevli olan melek, duasına "âmin" yani "Allah duanı kabul etsin" demekte, sonra da *"Kardeşin için istediğin şeyler sana da verilsin"* temennisinde bulunmaktadır. Bir müslümana onun duymayacağı şekilde dua etmek riyâ ve gösterişten tamamen uzak olacağı için Allah katında daha makbuldür.

715 numaralı hadiste **Ömer İbnü'l-Hattâb'ın umre yapmak için Resûl-i Ekrem Efendimiz'den izin istediğini**, onun da Hz. Ömer'e: *Bizi duadan unutma, sevgili kardeşim!" veya "Sevgili kardeşim! Bizi de duana ortak et!"* buyurduğunu okumuştuk. Şu halde biz hem müslüman kardeşlerimiz için dua etmeli hem de onlardan bize dua etmelerini istemeliyiz.

Şüphesiz dua etmekten daha önemlisi, yapılan duaya âmin diyecek temiz ve günahsız bir ağız bulabilmektir. Duamıza âmin diyecek temiz bir ağız bulabilmek için neler fedâ etmeyiz. Halbuki Yüce Rabbimiz böyle eşsiz bir imkânı her birimize lutfetmiştir. Ağzı dualı kulları başka yerde aramaya gerek yoktur. Onlar baş ucumuzda durmakta ve din kardeşlerimiz için yapacağımız dualara âmin demeyi beklemektedirler. Akıllı insanlar, kendilerine verilen fırsatları değerlendirmesini bilen kimselerdir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar birbirleri için dua etmelidir.

2. Etrafımızda, birbirimiz için yapacağımız duaya "âmin" diyecek ve birbirimiz için istediğimiz şeylerin bir mislinin de bize verilmesini temenni edecek melekler vardır.

252- باب في مسائل من الدعاء

DUA İLE İLGİLİ BAZI KONULAR

1499– عنْ أُسامَةَ بْنِ زيْدٍ رضِيَ اللَّه عنْهُما قالَ : قالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ صُنِعَ إِلَيْهِ معْرُوفٌ ، فقالَ لِفَاعِلِهِ : جزَاكَ اللَّه خيْراً ، فَقَدْ أَبْلَغَ في الثَّناءِ » .

رواه الترمذي وقَالَ : حَدِيثٌ حسنٌ صَحِيحٌ .

1499. Üsâme İbni Zeyd *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kendisine iyilik edilen bir kimse o iyiliği yapana, *cezâkellâhü hayran*: *Allah seni hayırla mükâfatlandırsın,* **derse, ona en iyi şekilde teşekkür etmiş olur."**
Tirmizî, Birr 87

Açıklamalar

İnsan kendisine yapılan bir iyiliğe en uygun karşılığı vermek suretiyle o iyiliği yapana şükranlarını sunmalıdır. Böyle yapmak gerektiğini bize öğreten Resûl-i Ekrem Efendimiz, *"İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a şükretmiş olmaz"* (Ebû Dâvûd, Edeb 11; Tirmizî, Birr 31) buyurmuştur. Gönlü zengin soylu kişiler, gördükleri ikramdan daha fazlasıyla karşılık vermek ve böylece teşekkürlerini en iyi şekilde ifade etmek isterler. Peygamber *aleyhisselâm*, bir iyiliğe daha büyük bir iyilikle karşılık vermek isteyenlere bir tavsiyede bulunarak, iyiliğini gördükleri kimseye **cezâkellahü hayran** yani *Allah seni hayırla mükâfatlandırsın*, demeyi tavsiye etmektedir. Böyle dua eden bir kimse muhatabına şunu söylemiş olmaktadır: Sen bana o kadar büyük bir iyilik yaptın ki, sana bunun karşılığını vermekten veya benzeri bir ikramda bulunmaktan âcizim. Senin bu iyiliğine ancak Allah Teâlâ karşılık verebilir. İşte bu sebeple seni O'nun mükâfatlandırmasını niyâz ediyorum.

Şüphesiz hiç kimse Cenâb-ı Hak kadar cömert olamaz; iyiliklere onun kadar mükâfat veremez. Bu sebeple bu hayır duayı mü'minlerden esirgememek gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan gördüğü bir iyilik karşısında sessiz kalmamalı, o iyiliği yapana teşekkürlerini sunmalıdır.

2. Müslümanlar iyiliğe en güzel şekilde teşekkür etme sünnetini daima canlı tutmalı ve birbirlerine "cezâkellâhü hayran" diye dua etmelidir.

1500– وَعَن جَابرٍ رَضِيَ اللَّه عَنْه قال : قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَدعُوا عَلى أَنْفُسِكُم ، وَلا تدْعُوا عَلى أَولادِكُم ، ولا تَدْعُوا على أَمْوَالِكُم ، لا تُوافِقُوا مِنَ اللَّهِ ساعة يُسأَلُ فِيهَا عَطاءً ، فيَسْتَجيبَ لَكُم » رواه مسلم .

1500. Câbir *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Kendinize beddua etmeyiniz; çocuklarınıza beddua etmeyiniz; mallarınıza da beddua etmeyiniz. Dileklerin kabul edildiği zamana denk gelir de Allah bedduanızı kabul ediverir.”

Müslim, Zühd 74. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 27

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, 1555-1562 numaralı hadisler arasındaki “Lânet Yasağı” bahsinde genişçe görüleceği üzere, olur olmaz şeye lânet edilmesini son derece sakıncalı bulmasına rağmen, yabancı filimlerin de tesiriyle “lânet etsin!” sözü halkımız arasında çok yayılmıştır. Allah’ın Resûlü lânet edilen bir eşyanın kullanılmasını, lânetlenen bir hayvana binilmesini yasaklamış, “lânet etsin!” sözünün, duaların kabul edildiği zamana denk gelerek gerçekleşebileceğini, üstelik lânetlenmiş varlıkların insana zarar vereceğini belirtmiştir.

Câhil insanların, özellikle kadınların yaygın olarak kullandığı “Allah canımı alsın”, “Allah belâmı versin” şeklinde bedduaları vardır. Bu kimseler yakınlarına “Gözün kör olsun!” diye bağırmaktan çekinmezler. Böyle beddualar, Efendimiz’in işaret buyurduğu gibi tehlikeli sözlerdir. İnsan gerek şahsının gerek çocuklarının veya yakınlarının başına gelebilecek felâketlerden derin üzüntü duyar. Hele bu felâketler kendi temennisinden sonra meydana gelmişse, söylediğine bin pişman olur. Fakat pişmanlık başa gelen sıkıntıyı ortadan kaldırmaz. Onun için herkes öfkesine hâkim olmayı bilmelidir.

Buvât Gazvesi’nde idi. Devesini çöktürüp ona bindikten sonra hayvanın yürümeyip durakladığını gören bir zât:

- Deeh! Allah sana lânet etsin, dedi.

Bu lafı duyan Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- *Kim o devesine lânet eden?* diye sordu. Adam:

- Ben, yâ Resûlallah! diye cevap verince:

- İn o deveden! Lânetlenmiş bir hayvanla bize refâkat etme! buyurdu. Sonra da ashâb-ı kirâma kendilerine, çocuklarına, mallarına, *Sünen-i Ebî Dâvûd*’daki rivayete göre hizmetçilerine “Allah lânet etsin” veya “Allah canını alsın!” diye beddua etmemelerini tavsiye buyurdu. Buna gerekçe olarak da duaların veya bedduaların kabul edildiği bir zaman bulunduğunu, bu saate denk gelen dileklerin geri çevrilmeyip kabul edildiğini söyledi.

Burada Resûl-i Ekrem Efendimiz’in 921 numaralı hadîs-i şerîfte geçen bir uyarısını da hatırlatmış olalım. Cenâzenin ardından bağıra çağıra ağlayan kimselere Allah'ın Resûlü şöyle buyurmuştur:

“Kendinize hayırdan başka bir şeyle dua etmeyiniz. Çünkü melekler dualarınıza âmin derler”. 1497 ve 1498 numaralı hadislerde de meleklerin yapılan duaya âmin dedikleri görülmüştü. Lânet yasağı, 1555-1562 numaralı hadisler arasında özellikle ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan kendine, yakınlarına, hatta başkalarına veya hayvanlara ve diğer varlıklara beddua etmemelidir.

2. Böylesi mânasız temenniler, duaların kabul edildiği zamana denk düşerek gerçekleşebilir.

3. Müslümanlar ağızlarını güzel sözlere ve hayır dualara alıştırmalı, sakıncalı sözleri kesinlikle kullanmamalıdır.

1501- وعن أَبي هُريرةَ رضي اللَّه عنهُ أَنَّ رَسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « أَقْرَبُ ما يَكُونُ العَبْدُ مِن ربِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ ، فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ » رواه مسلم .

1501. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kulun Rabbine en yakın olduğu hal secde halidir. İşte bu sebeple secdede çok dua etmeye bakın!"

Müslim, Salât 215. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 148; Nesâî, Tatbîk 78

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf "Zikirler Bölümü"nde 1431 numarayla geçen hadisin aynıdır. Secdede yapılan duanın Allah katında makbul olduğunu belirtmesi sebebiyle Nevevî aynı hadisi burada, "Dua ile İlgili Bazı Konular" bahsinde tekrarlamayı faydalı görmüştür. 1428-1432 numaralı hadislere yeniden göz atıldığı zaman, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in secdede en çok okuduğu dualar ve zikirler de görülecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah kuluna her zaman yakındır. Kulun Rabbine en yakın olduğu hal ise O'na secde ettiği zamandır.

2. Peygamber Efendimiz bu yakınlığı secdede dua ederek değerlendirmemizi tavsiye buyurmaktadır.

1502- وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : يُسْتجَابُ لأَحَدِكُم ما لَم يعْجل : يقُولُ قَد دَعوتُ رَبِّي ، فَلم يسْتَجبْ لِي » . متفقٌ عليه .

وفي رِوَايَةٍ لمسْلِمٍ : « لا يزَالُ يُسْتَجَابُ لِلعَبْدِ مَا لَم يدعُ بإِثمٍ ، أَوْ قَطِيعةِ رَحِمٍ ، ما لَمْ يَسْتعْجِلْ » قِيلَ : يا رسُولَ اللَّهِ مَا الاسْتِعْجَالُ ؟ قَالَ : « يَقُولُ : قَدْ دعَوْتُ ، وَقَدْ دَعَوْتُ فَلَم أَرَ يَسْتَجِيبُ لي ، فَيَسْتَحْسِرُ عِنْد ذلك ، ويَدَعُ الدُّعَاءَ » .

1502. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Herhangi biriniz acele etmedikçe duası kabul edilir. (Kul acele ederek) Rabbime kaç defa dua ettim de duamı kabul etmedi, der."

Buhârî, Daavât 22; Müslim, Zikir 90, 91. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 23; Tirmizî, Daavât 12; İbni Mâce, Dua 7

Müslim'in diğer rivayeti şöyledir:

- "Bir kul günah olan veya akrabası ile darılmasına yol açan bir şeyi dilemedikçe yahut acele etmedikçe duası kabul olunur."

- Yâ Resûlallah! Acele etmek ne demektir? diye sorulunca da şöyle buyurdu:

- "Nice defalar hep dua ettim de Rabbimin duamı kabul buyurduğunu gördüğüm yok, der. Duasının hemen kabul edilmemesi sebebiyle bıkar ve duayı bırakır."

Müslim, Zikir 92

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin yukarıdaki iki rivayeti bize önemli bir dua edebini öğretmektedir: **Duada acele etmemek, dua ettim de kabul olunmadı diyerek duadan vazgeçmemek.** Demek oluyor ki, yapılan dualar hemen kabul edilmeyebilir. Aylar, yıllar geçtiği halde duanın gerçekleştiği görülmeyebilir. Böyle bir durum karşısında, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in tavsiye buyurduğu gibi, paniğe kapılmamalıdır; duam kabul edilmiyor diye duadan vazgeçmemelidir. Mademki Yüce Mevlâmız **"Bana dua edenlerin dualarını kabul ederim"** [Bakara sûresi (2), 186] diye vaadetmiştir; O'nun verdiği bu sözün geç de olsa bir gün gerçekleşeceği muhakkaktır. İlâhî takdir gereğince her şeyin bir vakti saati vardır. Hiçbir şey Allah'ın takdir ettiği saatten ne bir an önce ne de bir an sonra olur. Vakitsiz gül açmaz. Zekeriyyâ *aleyhisselâm*'ın Cenâb-ı Hak'tan **"Rabbim! Beni çocuksuz bırakma!"** [Enbiyâ sûresi (21) 89] diyerek istediği erkek evlat kendisine ancak **kırk sene sonra** Yahyâ *aleyhisselâm* olarak ihsan edilmiştir [Meryem sûresi (19), 7-8; ayrıca bk. İbn Allân, **Belîlü'l-fâlihîn**, IV, 311-312)]. Duaların kabulü hususundaki bu güzel örnek unutulmamalıdır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in *"Bir kul günah olan veya akrabası ile darılmasına yol açan bir şeyi dilemedikçe yahut acele etmedikçe duası kabul olunur"* buyruğu duada dikkate alacağımız esasları ortaya koymaktadır. Bunlar **günah olan bir şeyi istememek, akrabası ile ilgisini kesecek bir şeyi dilememek ve acele etmemek.** Birinci ve ikinci husus 1504 numaralı hadiste ele alınacaktır. **Duada acele etmeye** gelince, ne yazık ki biz, tabiatımızdaki acelecilik sebebiyle, dileğimizin hemen kabul edilmesini ister ve bunun hakkımızda hayırlı olacağını zannederiz. Hakikaten öyle midir? Bize iyi ve güzel görünmekle beraber zamansız yapılan işlerin doğurabileceği sakıncalar, hatta tehlikeler yok mudur? Meselenin bu yönü kesinlikle unutulmayacak kadar önemlidir. Bu husus hatırdan çıkarılmamalı, şu anda olup biten şeylerin bizim için daha hayırlı olduğu kabul edilmelidir.

Duada acelecilik sayılan bir husus daha vardır. 1407 numaralı hadiste geçtiği üzere bu, Allah'a hamd, Resûlullaha salavât getirmeden duaya başlamaktır. Böyle yapan bir kimse hakkında Resûlullah Efendimiz *"Bu adam acele etti"* buyurmuştur. İşte bu sebeple duaya **el-Hamdü lillâhi Rabbi'l-'âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecma'în** diye veya buna benzer bir hamdele ve salvele ile başlamalıdır. Duaya böyle başlayan birini Resûl-i Ekrem Efendimiz takdir etmiş ve ona **"Ey namaz kılan zât! Dua et, duan kabul olunur"** buyurmuştur (Tirmizî, Daavât 65).

1504 numaralı hadiste yine bu konuya temas edilecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan duada aceleci olmamalı, Cenâb-ı Mevlâ’dan istediği şeyi ısrarla istemelidir.

2. Dua ettim de kabul olmadı diye telaşa kapılarak duayı bırakmamalıdır.

3. Duada, haram veya günah olan bir şeyi istememeli, hele akraba ile ilgiyi kesecek bir dilekte bulunmamalıdır.

1503- وعَنْ أَبي أُمامَةَ رَضيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَيُّ الدُّعَاءِ أَسْمَعُ؟ قَالَ : « جوْفَ اللَّيْلِ الآخِرِ ، وَدُبُرَ الصَّلَوَاتِ المكْتُوباتِ » رواه الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1503. Ebû Ümâme *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e:

- Hangi dua daha çok kabul edilir? diye sordular.

- **“Gecenin son saatlerinde ve farz namazlardan sonra yapılan dua”** buyurdu.

Tirmizî, Daavât 79. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvû‘ 10; Nesâî, Mevâkît 35, 40

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi Ebû Ümâme hazretlerinin dua ve ibadetin en makbul olduğu vakitleri öğrenmeye pek arzulu olduğu, yine kendisi gibi ashâb-ı kirâmdan olan Amr İbni Abese’den rivayet ettiği şu hadîs-i şerîften anlaşılmaktadır: Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: *“Allah Teâlâ’nın kuluna en yakın olduğu zaman gecenin son saatleridir. Yapabiliyorsan o saatte Allah’ı zikredenlerden ol!”* (Tirmizî, Daavât 118; Nesâî, Mevâkît 35). Demek oluyor ki, gecenin son saatleri, daha özel bir ifadeyle **seher vakti dediğimiz gecenin son üçte biri**, Cenâb-ı Mevlâ’nın *“Bana dua eden yok mu, duasını kabul edeyim; benden bir dilekte bulunan yok mu, dileğini kabul edeyim”* buyurduğu (Buhârî, Teheccüd 14; Müslim, Müsâfirîn 168-170)**, gündüz ve gece meleklerinin nöbet değiştirmek için bir araya geldiği** pek değerli bir vakit olması sebebiyle Cenâb-ı Hakk’ın rızâsını kazanmaya en uygun zaman dilimidir. Bu saatte namaz kılarak, Allah’ı zikredip O’na dua ederek kulluğu arzetmenin tam zamanıdır. Abdullah İbni Ömer seher vaktine kadar namaz kılar, **gecenin son üçte birinde yapılan duanın** makbûl olduğunu bildiği için de o saatten sonra dua ve istiğfâra başlardı (Gece ibadetinin önemi, 1162-1189 numaralı hadislerin yer aldığı “Gece Namaz Kılmanın Fazileti” bahsinde genişçe ele alınmıştır).

Duaların en fazla kabul edildiği ikinci bir vakit de **farz namazlardan sonrasıdır.** Zira ibadetlerin en değerlisi farz olanları, özellikle de farz namazlardır. Namaz kıyâmı, rükûu ve secdesiyle insanın Rabbine en yakın olduğu ve O’na olan bağlılığını, kulluğunu en güzel şekilde sunduğu bir haldir. En önemli görevin yapıldığı ve dolayısıyla ileri derecede bir yakınlığın hâsıl olduğu bir zamanda sunulan dilekler daha fazla kabul görür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Duaların en fazla kabul gördüğü muhtelif zamanlar vardır. İnsan bu vakitleri iyi değerlendirmelidir.

2. Gecenin son üçte biri ile farz namazlardan hemen sonrası bu kıymetli zamanlardan sadece ikisidir.

1504- وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رضِي اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « مَا علَى الأَرْضِ مُسْلِمٌ يَدْعُو اللَّه تَعالى بِدَعْوَةٍ إِلاَّ آتَاهُ اللَّه إِيَّاهَا ، أَوْ صَرَف عنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا . ما لَمْ يدْعُ بإِثْمٍ ، أَوْ قَطِيعَةِ رحِمٍ » فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ القَوْمِ : إِذاً نُكْثِرُ . قَالَ : « اللَّه أَكْثَرُ».

رواه الترمذي وقال حَدِيثٌ حَسنٌ صَحِيحٌ : وَرَوَاهُ الحاكِمُ مِنْ رِوايةِ أَبِي سعِيدٍ وَزَاد فِيهِ: « أَوْ يَدَّخر لهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلَها » .

1504. Ubâde İbni's-Sâmit *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yeryüzünde bir müslüman Allah'tan bir şey dilerse, günah bir şeyi istemediği veya akrabası ile ilgisini kesmeyi arzu etmediği sürece Allah onun dileğini mutlaka yerine getirir veya ona vereceği şey kadar bir kötülüğü kendisinden giderir."

Orada bulunanlardan biri:

- O takdirde biz Allah'tan çok şey isteriz, deyince, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Allah'ın lutfu dilediğiniz şeylerden daha çoktur"** buyurdu.

Tirmizî, Daavât 115. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 18

Açıklamalar

Dua konusundaki âyet ve hadisler şunu göstermektedir: Lutfu ve keremi sonsuz olan Cenâb-ı Mevlâ, kuluna ihsanda bulunmak için onun kendisine el açmasını, "Rabbim ver!" diye dua etmesini beklemektedir. Bitip tükenmeyen kudret hazinesi, kendisinden her istenen şeyi daha fazlasıyla vermeye müsaittir. Nitekim bazan kulunun üzerine nimetlerini âdeta yağdırır. Bazan da kulunun menfaatini dikkate alarak nimetini farklı şekillerde lutfeder. Meselâ kulunun bir isteğini ona hemen vermek yerine, onun başına gelecek bir kötülüğü yok eder. Bu da bir tür veriştir, bir lutuf ve ihsandır. Bazan bir sıkıntının ortadan kaldırılması, elde edilecek bir nimetten daha çok sevindirici olabilir. Biz anlayıp takdir edemesek bile, bu iki tür lutufdan daha değerlisi de vardır. O da, kula hemencecik verilebilecek bir nimetin ona dünyada verilmeyip âhirete bırakılmasıdır (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned* III, 18). Kıyâmet gününün dehşeti ve insanın o korkunç günde yardıma daha fazla muhtaç olduğu dikkate alınırsa, isteklerin âhirete bırakılmasının büyük bir lutuf olduğu kabul edilir. İşte bir müslüman bütün bunları dikkate almalı ve dualarım kabul edilmedi diye üzülmemelidir.

Bu hadis ile biraz önce 1502 numarayla okuduğumuz hadiste geçtiği üzere, Allah Teâlâ dualarımızda iki olumsuz şeyin bulunmamasını istemektedir. Biri, **günah ve haram** bir şeyin, diğeri de **akraba ile ilgiyi kesecek** bir hususun istenmemesidir.

Şüphesiz bir kul Rabbine dua ederken yukarıda anlattığımız ihtimalleri de dikkate almalı, duasının geri çevrilmeyerek bir şekilde kabul edileceğine inanmalıdır. Ayrıca insan Rabbinden imkân dahilinde olan şeyleri istemeli, mümkün olmayan şeyleri istememelidir. Bir de dünyevî bir imkânı dinin uygun görmediği bir yolda kullanmayı kesinlikle düşünmemelidir. Duanın kabul edilebilmesi için, bütün bunlara ilâveten, "Duâlar

Bölümü"nün giriş kısmında anlatıldığı üzere **dua edebine**, duanın gereklerine riâyet edilmelidir. Duada en önemli hususun **samimiyet** ve **ihlâs** olduğu da hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ samimiyetle yapılan bütün duaları kabul eder.
2. Cenâb-ı Hakk'ın bir dileği dünyada gerçekleştirmeyip onu âhirete bırakması veya insana dünyada vereceği şeye karşılık ondan bir kötülüğü gidermesi de bir ilâhî lutuftur.
3. Duada günah ve haram olan bir şey istenmemeli, akraba ile ilgiyi kesecek bir dilekte bulunmamalıdır.

1505– وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي اللَّه عنْهُما أَنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَان يقُولُ عِنْد الكَرْبِ : « لا إِلَه إِلاَّ اللَّه العظِيمُ الحلِيمُ ، لا إِله إِلاَّ اللَّه رَبُّ العَرْشِ العظِيم ، لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّه رَبُّ السمَواتِ ، وربُّ الأَرْض ، ورَبُّ العرشِ الكرِيمِ » متفقٌ عليه .

1505. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir keder ve üzüntü hissettiği zaman şöyle dua ederdi:

"Lâ ilâhe illallâhü'l-azîmü'l-halîm. Lâ ilâhe illallâhü rabbü'l-arşi'l-azîm. Lâ ilâhe illallâhü rabbü's-semâvâti ve rabbü'l-ardı ve rabbü'l-arşi'l-kerîm: *Azamet ve hilim sahibi olan Allah'tan başka ibadete lâyık hiçbir ilâh yoktur. Azametli arşın sahibi olan Allah'tan başka ibadete lâyık hiçbir ilâh yoktur. Göklerin rabbi, yerin rabbi ve yüce arşın rabbinden başka ibadete lâyık hiçbir ilâh yoktur."*

Buhârî, Daavât 27, Tevhîd 22, 23; Müslim, Zikir 83. Ayrıca bk. Tirmizî, Duâ 39; İbni Mâce, Duâ 17

Açıklamalar

Dünya bir imtihan yeridir. Bu sebeple insanoğlu çeşitli şekillerde üzüntülere, sıkıntılara uğrar. Sıkıntılar devam ettiği sürece de tabii olarak hüzünlenip kederlenir. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'den öğrendiğimize göre iyi kimselerin üzüntüsü daha fazla olur. Hatta en büyük dertler ve acılar peygamberlere gelir; sonra da derece derece aşağı doğru devam edip gider (Tirmizî, Zühd 56). Resûlullah Efendimiz'in, hastalığı sırasında diğer insanlardan iki misli fazla ıstırap çekmesi de bu sebepledir (Buhârî, Merdâ 3).

Istıraplar karşısında insanların tavırları da farklıdır. Kimi daha sabırlı ve dayanıklı olduğu için sıkıntılarını içine gömer; kiminin de bütün dünya üzerine yıkılmış da o altında kalmış gibi feryadı göklere çıkar. O zaman bir yerlere tutunmak ve ıstıraplarını hafifletmek ister. İşte Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadîs-i şerîfiyle kederli insanlara bir can simidi uzatmaktadır:

Duadan çok zikre benzeyen bu niyâz ile Peygamber *aleyhisselâm*'ın Cenâb-ı Mevlâ'dan bir şey istemediği sanılabilir. Mevlâ'sından bir şey istemeden önce kulun, bir nevi giriş mahiyetindeki bu zikirle Rabbine bağlılığını sunması, daha sonra da halini arzetmesi ve sıkıntısının giderilmesini istemesi daha uygundur. Bu bir yoldur, dileyen böyle yapabilir. Kimi insan da, Rabbim benim halimi, üzüntümü ve sıkıntımı benden daha iyi bilirken O'na ayrıca derdimi söylemeye ne gerek var diye düşünerek zikre devam edebilir. Böyle kimselerin

hali de şu kudsî hadisteki ilâhî müjdeye uygun düşmüş olur: *“Bir kimse benden bir şey istemeyip Kur’an okumakla ve beni zikretmekle meşgul olursa, dilekte bulunanlara verilenden daha fazlasını ona veririm”* (Tirmizî, Sevâbü’l-Kur’ân 25; Dârimî, Fezâilü’l-Kur’ân 6). Öyleyse herkes kendine uygun bir yol tutabilir.

Hadis kitaplarımızda, bir zâlimin zulmüne uğrayacağı sırada bu duayı okuyarak kurtulan muhtelif insanlardan söz edilmektedir. Onlardan biri de Hasan-i Basri hazretleridir. Tâbiîn neslinin bu önde gelen ilim ve zühd adamının anlattığına göre, Emevîler’in meşhur vâlisi Haccâc ona, yanına gelmesi için haber göndermişti. Haccâc’ın ne zâlim olduğunu bilen Hasan-i Basrî bu sıkıntı duasını okuduktan sonra yanına vardı. Haccâc-i Zâlim ona şunları söyledi: Huzuruma getirilmeni emrederken, esasen seni öldürmeyi düşünüyordum; ama şimdi sen bana falan ve falan adamlardan daha değerlisin, dedi.

Hadîs-i şerîfte geçen azametli arşın sahibi anlamındaki **rabbü’l-arşi’l-azîm** ifadesi [Tevbe sûresi (9), 129; Mü’minûn sûresi (23), 86] ile yüce ve mübarek (bereketli) arşın sahibi anlamındaki **rabbü’l-arşi’l-kerîm** [Mü’minûn sûresi (23), 116] ifadesini Resûl-i Ekrem Efendimiz Kur'ân-ı Kerîm’den almıştır. Arş-ı a‘zam, akıllara durgunluk verecek derecede muazzamdır. Arşın büyüklüğünü anlatan bir hadis vardır. Senedi biraz zayıf bulunmakla beraber bu hadis Cenâb-ı Hakk’ın bu en büyük eseri hakkında az da olsa bilgi vermektedir. Bu rivayete göre Resûl-i Ekrem Efendimiz arşın büyüklüğünü şöyle bir misâlle açıklamıştır: Yedi kat gök ile yedi kat yer, **Allah'ın kürsüsü** yanında, çölün ortasına atılmış bir yüzük halkası kadar küçük kalır.

Arşın kürsüye göre büyüklüğü ise, çölün halkaya olan büyüklüğü kadardır (İbn Belbân, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbni Hibbân*, II, 66, nr. 361). Peygamber Efendimiz bu hadiste Allah Teâlâ hazretlerini daha başka kelimelerle de anıp zikretmekte, O’nu azametini dile getiren, zâtının ve sıfatlarının mâhiyeti anlaşılamayacak kadar ulu demek olan **azîm** ismiyle, ayrıca kendisine kullukta kusur etmelerine rağmen insanları hemen cezalandırmadığını dile getiren ve teennî sahibi olduğunu belirten **halîm** ismiyle de anmaktadır.

İslâm büyüklerinin çok önem verdiği bu **sıkıntı duası** ihmâl edilmemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan her zaman sıkıntıyla karşılaşabilir, üzülüp kederlenebilir.
2. Böyle zamanlarda Cenâb-ı Hakk’ın birliğini ve yüceliğini dile getiren ve tutunulacak yegâne sağlam dalın O olduğunu belirten ve Efendimiz tarafından tavsiye buyurulan bu duayı okumalıdır.
3. Bir kimse bu duadan sonra hâlini ve sıkıntısını Mevlâ’sına arzederek O’nun yardımını isteyebilir.

253- باب كرامات الأولياء وفضلهم

VELİLERİN KERÂMET VE FAZİLETLERİ

Âyetler

أَلا إِنَّ أَوْلِيَاء اللّهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ [62] الَّذِينَ آمَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ [63]

لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَياةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ لاَ تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ [64]

1. "Gözünüzü açın! Allah'ın dostları üzerine ne korku vardır ne de onlar mahzûn olurlar. Onlar iman etmişler ve Allah'a karşı gelmekten sürekli sakınmışlardır. Onlara dünya hayatında da âhiret hayatında da müjdeler vardır. Allah'ın sözlerinde değişiklik yoktur. İşte bu, en büyük kurtuluştur."
Yunus sûresi (10), 62-64

Evliyâ veya evliyâullah; Allah dostları, Allah'a dost olanlar, Allah için dost olanlar demektir. Velilik; muhabbet, dostluk, yardım ve vekil olarak birinin işine bakmak anlamlarına gelir.

Âyette veliler, iki ana vasıf ile tanıtılmaktadırlar: **İman ve ittika**. Yani tam bir iman ve Allah'ın emir ve hükümlerini ifâ ve icrâya devam etmek. Veliler, kendilerinde Allah'ın rızâsına aykırı herhangi bir söz, fiil ve tavrın görülmemesine dikkat eder, her çeşit haram ve şüpheli işlerden sakınıp uzak durmaya çalışırlar. Bir başka şekilde söylersek, Allah'ın dostları mümin ve müttakîlerdir. Onlarda Allah korkusundan başka korku ve geçmişe dönük herhangi bir şeyin üzüntüsü bulunmaz.

Bu durumdaki Allah dostları, dünya ve âhiret hayatında müjdelere muhataptır. Onlar, iman ve ittika ile Allah'a yönelmişler, Allah Teâlâ da onlara dünya ve âhirette müjdeler sunmuş ve ikramda bulunmuştur. "Evliyâullah'ın kerâmeti" işte bu ilâhî lutuf ve teveccühten kaynaklanmaktadır. Allah'ın vaadlerinde ve bu müjdeli sözlerinde asla değişme olmaz. Onu değiştirecek bir başka güç de zaten yoktur. O halde evliyâullaha yönelik müjdeler temellidir, ebedîdir. Bu da hiç şüphesiz en büyük kurtuluşun tâ kendisidir.

وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا [25]

فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيًّا [26]

2. "**Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze hurma dökülsün. Ye, iç. Gözün aydın olsun. Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.**"
Meryem sûresi (19), 25-26

Hz. Meryem, evlenmemiş olduğu halde Hz. İsâ'yı bir hurma ağacı dibinde doğurmuştu. Kavminden uzakta bir yerdeydi. Yalnızdı. Kendisine âyette geçtiği şekilde hitabedilmek suretiyle ona ikramda bulunulmuştu. Kuru hurma ağacından taze hurma dökülmesi, onunla ihtiyacını gidermesi Hz. Meryem'e Allah'ın ikramıydı.

Bir başka şekilde söyleyecek olursak bu durum, Hz. Meryem'in kerâmetiydi. Onun iman ve ittikâsının sonucu olarak kendisine yöneltilmiş olağanüstü bir iyilikti. Hz. Meryem'in içinde bulunduğu durum, yine de onun için anlatılması zor bir durumdu. O sebeple, kendisini görecek herhangi bir insana "**Ben Allah'a oruç adadım, bugün kimse ile konuşmayacağım**" demesi öğütlenmişti. O toplumda oruçlu kişinin yememesi içmemesi yanında kimse ile konuşmaması da pek tabiî idi. Hz. Meryem de böyle bir oruç adamış olmaktaydı.

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِندَهَا رِزْقاً قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِندِ اللّهِ إنَّ اللّهَ يَرْزُقُ مَن يَشَاء بِغَيْرِ حِسَابٍ [37]

3. "**Zekeriyya onun yanına mihraba her girdiğinde orada bir rızık bulur ve "Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?" derdi. O da, "Bu, Allah tarafındandır. Allah dilediğine sayısız rızık verir" diye cevap verirdi**.
Âl-i İmrân sûresi (3), 37

Hz. Meryem'in annesi, hamilelik günlerinde, doğuracağı çocuğunu Allah'a adamıştı. Bu adağını kabul buyurması için dua etmişti. O, erkek doğuracağını ümit ediyordu. Ancak doğan çocuğun kız olduğunu görünce, "**Rabbim, kız doğurdum, -Oysa kız, erkek gibi değildir-, ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum**" dedi.

Meryem, onların dilinde "rabbin hizmetçisi" anlamına gelmekteydi. Allah Teâlâ bu adağı hüsn-i kabulle karşılayıp onu nâdide bir çiçek gibi büyüttü. Zekeriyya'yı da Meryem'in bakımıyla görevlendirdi.

İşte âyette haber verilen konuşma, Zekeriyya'nın, Meryem'in bulunduğu yüksekçe bir yerdeki özel odasına -ki âyette ona *mihrab* denilmektedir- girdiği zaman aralarında cereyan eden konuşmadır. Çünkü Meryem'in yanına gittiği her defasında, orada, o mevsimde, o çevrede bulunmayan meyveler görürdü. Bu olağan dışı yiyecekleri kimin gönderdiğini sorduğunda ise, Meryem "**Allah katından**" derdi. Bu olay da Meryem'e Allah'ın bir keremi, bir iyiliği veyahut da Hz. Meryem'in kerâmetiydi.

وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنشُرْ لَكُمْ رَبُّكُم مِّن رَّحمته ويُهَيِّئْ لَكُم مِّنْ أَمْرِكُم مِّرْفَقًا [16]

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَاوَرُ عَن كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَت تَّقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِّنْهُ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ مَن يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَن يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُّرْشِدًا [17]

4. "(İçlerinden biri şöyle demişti): **Mâdem ki siz onlardan ve onların Allah'tan başka tapmakta olduklarından uzaklaştınız, o halde mağaraya sığının ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işinizde sizin için fayda ve kolaylık sağlasın. (Resûlüm! Orada bulunacak olsaydın), güneşi görürdün: Doğduğu zaman mağaranın sağına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geçerdi. Böylece onlar güneş ışığından rahatsız olmaksızın mağaranın bir köşesinde uyurlardı. İşte bu, Allah'ın âyetlerinden** (kudretinin ve nimetinin göstergelerinden) **dir**. **Allah kime hidâyet ederse, işte o, hakka ulaşmıştır, kimi de hidâyetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir dost bulamazsın.**"

Kehf sûresi (18), 16-17

Bu âyetler, Ashâb-ı Kehf (mağara ehli) diye bildiğimiz Allah dostlarının, toplumlarındaki şirk ortamından uzaklaşmış bu iman ve ittika sahibi müminlerin gördükleri ilâhî ikramı anlatmaktadır. Kur'an-ı Kerîm'in 18. sûresinde bu babayiğit insanların mâcerası anlatılmaktadır. Burada ise, onların 309 yıl sığındıkları o mağarada nasıl hiç rahatsız edilmeden kaldıkları, yani onların kavuştukları ilâhî ikram haber verilmektedir.

"**Allah'ın âyetlerinden**" olan bu olağanüstü olay, Allah dostlarının kerâmetlerini açıkça dile getirmektedir. Bu sebeple de Nevevî merhum burada zikrettiği bu dört âyetle konuyu belgeleme yolunu seçmiş bulunmaktadır.

Hadisler

1506– وعنْ أبي مُحَمَّدٍ عَبْدِ الرَّحْمن بنِ أبي بكر الصِّدِّيقِ رضي اللَّه عنْهُما أنَّ أصْحاب الصُّفَّةِ كانُوا أُنَاساً فُقَرَاءَ وأنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ مرَّةً « منْ كانَ عِنْدَهُ طَعامُ اثنَينِ ، فَلْيذْهَبْ بِثَالث ،

ومَنْ كَانَ عِنْدهُ طعامُ أرْبَعَةٍ ، فَلْيَذْهَبْ بخَامِسٍ وبِسَادِسٍ » أوْ كما قَالَ ، وأنَّ أبَا بَكْرٍ رضي اللَّه عَنْهُ جاءَ بثَلاثَةٍ ، وَانْطَلَقَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِعَشرَةٍ ، وَأنَّ أبَا بَكْرٍ تَعَشَّى عِنْد النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ثُمَّ لَبِثَ حَتَّى صلَّى العِشَاءَ ، ثُمَّ رَجَعَ ، فَجَاءَ بَعْدَ ما مَضَى من اللَّيلِ مَا شاءَ اللَّه . قَالَتْ امْرَأَتُهُ : ما حبسَكَ عَنْ أضْيافِكَ ؟ قَالَ : أوَ ما عَشَّيتِهِمْ ؟ قَالَتْ : أبوْا حَتَّى تَجِيءَ وَقدْ عرَضُوا عَلَيْهِم قَال : فَذَهَبْتُ أنَا ، فَاختبأْتُ ، فقَالَ : يَا غُنْثَرُ ، فجدَّعَ وَسَبَّ وَقَالَ : كُلُوا هَنِيئاً ، واللَّه لا أَطْعمُهُ أبَداً ، قال : وايمُ اللَّهِ ما كُنَّا نَأْخذُ منْ لُقْمةٍ إلاَّ ربا مِنْ أَسْفَلِهَا أكْثَرُ مِنْهَا حتَّى شَبِعُوا ، وصَارَتْ أكْثَرَ مِمَّا كَانَتْ قَبْلَ ذلكَ ، فَنَظَرَ إِلَيْهَا أبُو بكْرٍ فَقَال لا مْرَأَتِهِ : يَا أُخْتَ بني فِرَاسٍ مَا هَذا ؟ قَالَتْ : لا وَقُرَّةِ عَيني لهي الآنَ أَكْثَرُ مِنْهَا قَبْلَ ذَلكَ بِثَلاثِ مرَّاتٍ ، فَأَكَل مِنْهَا أبُو بكْرٍ وَقَال : إِنَّمَا كَانَ ذلكَ مِنَ الشَّيطَانِ ، يَعني يَمينَهُ ، ثُمَّ أَكَلَ مِنها لِقمةً ، ثُمَّ حَمَلَهَا إلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَأَصْبَحَت عِنْدَهُ . وكانَ بَيْننا وبَيْنَ قَومٍ عهْدٌ ، فَمَضَى الأجلُ ، فَتَفَرَّقنَا اثني عشرَ رَجُلاً ، مَعَ كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُم أُنَاسٌ ، اللَّه أعْلَم كَمْ مَعَ كُلِّ رَجُلٍ فَأَكَلُوا مِنْهَا أَجْمَعُونَ .

وفي روايَة : فَحَلَفَ أَبُو بَكْرٍ لا يَطْعمُه ، فَحَلَفَتِ المرَأةُ لا تَطْعِمَه ، فَحَلَفَ الضِّيفُ أوِ الأَضْيَافُ أن لا يَطعَمَه ، أوْ يطعَمُوه حَتَّى يَطعَمه ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ : هذِهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ، فَدَعا بالطَّعامِ فَأَكَلَ وَأَكَلُوا ، فَجعَلُوا لا يَرْفَعُونَ لُقْمَةً إلاَّ ربَتْ مِنْ أَسْفَلِهَا أَكْثَرَ مِنْهَا ، فَقَال: يَا أُخْتَ بَنِي فِرَاس ، ما هَذا ؟ فَقالَتْ : وَقُرَّةِ عَيْنِي إنهَا الآنَ لأَكْثَرُ مِنْهَا قَبْلَ أنْ نَأْكُلَ ، فَأَكَلُوا ، وبَعَثَ بهَا إلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فذَكَرَ أنَّه أَكَلَ مِنهَا .

وفي روايةٍ : إنَّ أبَا بَكْرٍ قَالَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ : دُونَكَ أَضْيافَكَ ، فَإِنِّي مُنْطَلِقٌ إلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَافْرُغْ مِنْ قِراهُم قَبْلَ أنْ أَجِيءَ ، فَانْطَلَقَ عبْدُ الرَّحمَن ، فَأَتَاهم بمَا عِنْدهُ . فَقَال : اطْعَمُوا ، فقَالُوا : أيْنَ رَبُّ مَنزِلنَا ؟ قال : اطعموا ، قَالُوا : مَا نَحْنُ بآكِلِين حتَى يَجِيء ربُ مَنْزِلنَا ، قَال : اقْبَلُوا عَنَّا قِرَاكُم ، فإنَّه إنْ جَاءَ ولَمْ تَطْعَمُوا لَنَلقَيَنَّ مِنْهُ ، فَأَبَوْا ، فَعَرَفْتُ أَنَّه يَجِد عَلَيَّ ، فَلَمَّا جاءَ تَنَحَّيْتُ عَنْهُ ، فَقَالَ : ماصنعتم ؟ فأَخْبَروهُ ، فقال يَا عَبْدَ الرَّحمَنِ فَسَكَتُّ ثم قال : يا عبد الرحمن. فسكت ، فَقَالَ : يا غُنثَرُ أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ إن كُنْتَ تَسمَعُ صوتي لما جِئْتَ ، فَخَرَجتُ ، فَقُلْتُ : سلْ أَضْيَافِكَ ، فَقَالُوا : صَدق ، أتَانَا بِهِ . فَقَالَ: إنَّمَا انْتَظَرْتُمُوني وَاللَّه لا أَطعَمه اللَّيْلَةَ ، فقالَ الآخَرون : وَاللَّهِ لا

نَطعَمُه حَتَّى تَطعمه ، فَقَالَ : وَيْلَكُم مَالَكُمْ لا تَقْبَلُونَ عنَّا قِرَاكُم ؟ هَاتِ طَعَامَكَ ، فَجاءَ بِهِ ، فَوَضَعَ يَدَه ، فَقَالَ: بِسْمِ اللَّهِ ، الأولى مِنَ الشَّيطَانِ فَأَكَلَ وَأَكَلُوا . متفقٌ عليه .

قوله : « غُنْثَر » بغين معجمةٍ مضمومةٍ ، ثم نونٍ ساكِنةٍ ، ثُمَّ ثاءٍ مثلثةٍ وهو : الغَبِيُّ الجَاهِلُ ، وقوله : « فجدَّع » أي شَتَمه وَالجَدْع : القَطع . قوله : « يجِدُ عليَّ » هو بكسر الجيمِ ، أيْ : يَغْضَبُ .

1506. Ebû Muhammed Abdurrahman İbni Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Suffe ashâbı fakir kişilerdi. Bir keresinde Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- **"İki kişilik yemeği olan (suffe ashâbından) bir üçüncüsünü; dört kişilik yemeği olan da bir beşincisini ve hatta altıncısını yemeğe buyur edip götürsün!"** Yahut buna benzer bir tavsiyede bulundu.

Ebû Bekir, onlardan üç kişiyi evine getirdi. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* de on kişiyi alıp götürdü.

Ebû Bekir, akşam yemeğini Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in evinde yedi. Yatsı namazı kılınıncaya kadar orada kaldı. Gecenin hayli ilerlemiş bir vaktinde evine döndü. Hanımı ona:

- Seni misafirlerinin yanında bulunmaktan alıkoyan nedir? diye sordu. O da:

- Vay! Sen onlara hâlâ yemek vermedin mi? diye çıkıştı. Hanımı:

- Sen gelmedikçe yemek yemeyeceklerini söylediler, sofra kurduk, yemediler, dedi.

(Hadisin râvîsi) Abdurrahman şöyle dedi: Ben ortalıktan kaybolup saklandım. Ebû Bekir bana:

- Behey anlayışsız herif! diye bağırdı. Verdi veriştirdi. Sonra hiddetle:

- İçinize sinmesin, yiyin. Vallahi ben bu yemekten yemiyeceğim, dedi.

(Abdurrahman dedi ki), Allah'a yemin ederim ki, bizim her el uzattığımız lokmanın altından yemek daha artıyordu. Nihayet misafirler doydular. Yemek de ilk getirildiğinden daha fazla olarak ortada duruyordu. Ebû Bekir yemeğe baktı, olduğu gibi duruyordu. Hanımına hitâben:

- Bu ne hal? Ey Benî Firâsın kızı! dedi. O da:

- Gözümün nuruna yemin ederim ki, yemek şimdi öncekinden üç misli fazladır, dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekir o yemekten yedi ve ettiği yemini kastederek, "O, şeytandandı" dedi. O yemekten bir lokma aldıktan sonra, geri kalanı Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gönderdi. Yemek orada sabaha kadar durdu. Bizim ile bir topluluk arasında bir sözleşme vardı. Sözleşmenin süresi bittiği için o topluluk Medine'ye gelmişlerdi. İçlerinden sözcü olarak on iki kişi ayırdık. Her biri ile beraber kaç kişinin bulunduğunu Allah bilir. İşte onların hepsi o yemekten yediler.

Buhârî'nin bir rivâyetinde (Edeb 87) şöyle denilmektedir:

(Misâfirlerin, kendisi gelmedikçe yemek yemek istemediklerini öğrenince) Ebû Bekir, o yemekten yemeyeceğine dair yemin etti. Hanımı da o yemedikce yemeyeceğine yemin etti. Misafir veya misafirler de, zaten o yemedikçe sofraya oturmayacağına – veya oturmayacaklarına- yemin etmişlerdi. Bunun üzerine Ebû Bekir:

- Başlangıçta yaptığım yemin şeytandandır, haydi buyurun yemeğe, dedi. Kendisi de misafirleri de yediler. Her el uzattıkları lokmanın altından yemek çoğalıyordu. Bunun üzerine Ebû Bekir, hanımına:

- Ey Benî Firasın kızı, bu ne hal? dedi. O da:

- Gözümün nûruna yemin ederim ki, yemek şimdi, ilk halinden daha fazladır, dedi. Oradakiler yediler, mevcut yemeği Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gönderdiler.

Abdurrahman, Hz. Peygamber'in bu yemekten yediğini haber verdi.

Bir başka rivâyette (Buhârî, Edeb 88) olay şöyle anlatılmaktadır:

Ebû Bekir, oğlu Abdurrahman'a;

- Ben Hz. Peygamber'in yanına gideceğim. Ben gelinceye kadar misafirlerin hizmetinde bulun, yemeklerini yedirmiş ol, diye tenbihde bulundu. Abdurrahman misafirlere yemek getirdi, "Buyurunuz," dedi. Onlar:

- Bu evin sahibi nerede? dediler. Abdurrahman:

- Siz buyurun, yiyin, dedi. Onlar:

- Evin sahibi gelinceye kadar biz yemiyeceğiz, dediler. Abdurrahman:

- Yemeğinizi lutfen yiyiniz. Eğer babam geldiğinde siz yemek yememiş olursanız, bana darılır, kızar, diye ısrar ettiyse de misafirleri yemeye ikna edemedi. (Abdurrahman diyor ki) babam geldiğinde bana fenâ halde çıkışacağını bildiğim için o gelince hemen savuşup bir yere gizlendim.

- Misafirlere ne yaptınız? diye sordu. Durumu haber verdiler. Bunun üzerine:

- Abdurrahman! diye bana seslendi. Cevap vermedim. Sonra yine:

- Abdurrahman! diye bağırdı. Ben yine ses vermedim. Bu defa:

- Behey anlayışsız herif! Sesimi duyuyorsan, Allah aşkına gel, dedi. Ben de yanına gelip:

- Benim kusurum yok, istersen misafirlere sor, dedim. Misafirler:

- Abdurrahman doğru söylüyor, bize yemek getirdi ama biz yemedik, dediler. Bunun üzerine:

- Demek beni beklediniz! Ben de bu gece bu yemeği yemiyeceğim işte! dedi. Onlar:

- Allaha yemin ederiz ki sen yemezsen, biz de yemeyiz, dediler. Ebû Bekir:

- Allah iyiliğinizi versin! Size ne oluyor ki, yemeğimizi kabul etmiyorsunuz? Haydi buyurun yemeğe! dedi. Yemek geldi, babam elini koydu, besmele çekti, "Kızgınlığımdan ötürü başta ettiğim yemin şeytandandır" deyip yemeği yedi, misafirler de yediler.

Buhârî, Mevâkît 41, Menâkıb 25, Edeb 87-88; Müslim, Eşribe 176, 177

Abdurrahman İbni Ebû Bekir

Künyesi Ebû Muhammed olan Abdurrahman, Hz. Ebû Bekir'in en büyük oğludur. Hz. Aişenin öz kardeşidir. Asıl adı Abdülkâbe idi. Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber adını Abdurrahman olarak değiştirdi. Kendisi Bedir ve Uhud harblerinde müşrikler cephesinde idi. Mekke fethi öncesinde müslüman oldu. Hayber Gazvesi ve daha sonraki savaşlarda bulundu.

Ok atıcılığı ve cesâreti ile meşhurdu. İrtidad olaylarında Hâlid İbni Velid komutasında mürtedlere karşı savaştı. Daha sonra Suriye fetihlerine iştirak etti. Cemel vakasında Hz. Aişe tarafında bulundu. Hz. Ali tarafında aynı savaşa katılan kardeşi Muhammed İbni Ebû Bekir'e karşı savaştı. Yezid'in veliaht tayin edilmesine karşı çıktı. Muaviye'nin, gönlünü almak için gönderdiği yüz bin dirhemi, "Dinimi onun dünyasına satamam" diye geri çevirdi.

Hz. Peygamber'den sekiz hadis rivâyet etti. Rivâyetlerinden üçü Sahihayn'da, ötekiler ise Kütüb-i Sitte'nin diğerlerinde yer almıştır.

Hicretin elli üçüncü yılında Mekke'ye altı mil mesâfede bulunan bir dağda vefât etti. Cenâzesi Mekke'ye getirilerek defnedildi.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, Hz. Ebû Bekir'in evinde hazırlanan yemeğin bereketlenmesi dolayısıyla burada zikredilmiş bulunmaktadır. Hz. Peygamber, Mescid-i Nebevî'nin suffe denilen yerinde yatıp kalktıkları için kendilerine *ashâb-ı suffe* denilen fakir ve garip müslümanların yedirilip içirilmesini zaman zaman öteki müslümanlara havâle etmekteydi. Ölçü, üç kişilik yemeği olanın bir dördüncü kişiyi; dört kişilik yemeği olanların ise, beşinci ve hatta altıncı kişiyi misafir etmesi idi.

Hz. Ebû Bekir'in ağırlamak üzere evine götürdüğü üç kişinin sebep olduğu olay, üç ayrı rivâyetteki farklı anlatımlarıyla birlikte ortaya konulmaktadır. Hz. Ebû Bekir'in, başlangıçta yemin ederek o yemekten yemiyeceğini söylemesi, misafirlerin tutumlarına kızmış olmasının bir sonucu idi. Çünkü müsaade ettiği halde onlar getirilen yemeğe el sürmemişler, Hz. Ebû Bekir'i beklemişlerdi. Hatta onu beklemekle de yetinmemişler, o yemedikçe yemeğe el uzatmayacaklarını söylemek suretiyle Ebû Bekir'i zor durumda bırakmışlardı. Hz. Ebû Bekir'in kızgınlığı onların bu ısrarlı tutumlarından kaynaklanıyordu. Fakat sonuç tatlıya bağlandı. Hep birlikte yemek yendi. Ancak her alınan lokmanın altından daha fazlasının peydah oluvermesi, yani yemeğin berektelenmesi Hz. Ebû Bekir'i hayrete düşürdü. Bu, Allah'ın Ebû Bekir ailesine bir ikramı idi. Bu bereketli yemeği Hz. Ebû Bekir, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gönderdi. Medineye gelmiş kalabalık bir kabile o bereketli yemekten yiyerek karınlarını doyurdular.

Bu durum Hz. Ebû Bekir'in iman ve ittikâ sahibi, ilâhî ikramlara ve kerâmetlere muhatap bir kişi olduğunu göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, dostlarına izzet ü ikramda bulunur.
2. Nafile olarak niyet edilmiş oruç daha hayırlı bir iş için bozulabilir.
3. Hz. Ebû Bekir, hayır ve iyilik sever bir kimse idi.
4. Allah Teâlâ kendisine yönelik tazim ve hürmeti karşılıksız bırakmaz.

1507- وعنْ أبي هُرَيْرَة رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَقَدْ كَانَ فِيما قَبْلَكُمْ مِنَ الأُممِ نَاسٌ محدَّثونَ ، فإن يَكُ في أُمَّتي أَحَدٌ ، فإنَّهُ عُمَرُ » رواه البخاري ، ورواه مسلم من روايةِ عائشةَ ، وفي رِوايتِهما قالَ ابنُ وَهْبٍ : « محدَّثُونَ » أَي : مُلهَمُون.

1507. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Sizden önce yaşamış ümmetler içinde kendilerine ilham olunan kimseler vardı. Şayet ümmetim içinde de onlardan biri varsa, hiç şüphesiz o Ömer'dir.**"

Buhârî, Fezâilü'l-ashâb 6; Enbiyâ 54; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 23. Ayrıca bk. Tirmizî, Menâkıb 17

Açıklamalar

Buhârî'nin Ebû Hüreyre'den, Müslim'in ise Hz. Âişe'den rivâyet ettiği bu hadîs-i şerîf'te geçen *muhaddes* kelimesi, belirtildiğine göre mülhem yani ilhâm-ı ilâhî'ye mazhar kılınmış kimse demektir. Efendimiz, resûl ve nebî olmadıkları halde ilham ile desteklenmiş, konuştukları zaman dillerinden gerçekler dökülen insanların geçmiş ümmetler içinde bulunduğunu haber vermiştir. Eğer kendi ümmeti içinde de onlardan biri varsa, -ki muhakkak vardır- onun Hz Ömer olduğunu müjdelemiştir. Efendimiz'in bu ifadesi, asla bir şüphe ve tereddüd anlamında değildir. Çünkü diğer ümmetler içinde bulunan böylesi insanların, bütün ümmetlerden üstün olan ümmet-i Muhammed içinde de bulunması pek tabiidir. Bu sebeple Efendimiz'in bu ifâdesi, tereddüt değil pekiştirme için olup kesin olarak o insanların kendi ümmeti içinde de bulunduğunu ifade eder. Yani "Benim bir dostum varsa o da falandır" sözünde olduğu gibi kesinlik mânasındadır. Bu duruma göre ümmet-i Muhammed içinde bulunduğunda asla şüphe olmayan *muhaddes,* resûl ve nebî olmadığı halde ilham ile desteklenen veliyyullah anlamındadır.

Müslim'in *Sahih*'inde yer alan bir rivayette (Fezâilü's-sahâbe 24), bizzat Hz. Ömer'in şu sözü nakledilmektedir: "Rabbime üç konuda muvâfık düştüm: Makâm-ı İbrahim'de, hicab konusunda ve Bedir esirleri hakkında." Bu konulardaki âyetlerin, Ömer'in rey ve ictihadına uygun olarak inmesine rağmen Hz. Ömer'in, "Rabbim bana muvafakat etti" demeyip "Ben rabbime muvafık düştüm" demesi, onun edebinin göstergesi olarak değerlendirilmiştir. İbni Hacer el-Askalânî, "Hz. Ömer'in bu üç konuyu zikretmesinin, onlardan başka konularda muvafakatının olmadığı anlamına gelmez. Zira benim tesbitime göre onbeş konuda onun ictihadına muvâfakat buyurulmuştur" demektedir (Geniş bilgi için bk. *Tecrid Tercemesi,* II, 348-353).

Hz. Ömer'in, burada zikrettiği konuların dışında, münâfıkların cenaze namazının kılınmaması, şarabın haram kılınması gibi meselelerde de kendisinin görüşü istikâmetinde âyetler gelmiştir. Hatta o, Hz. Peygamber'in hanımlarından uzak kalmaya yemin etmesi (**îlâ)** olayında aralarında kızı Hafsa'nın da bulunduğu Peygamber hanımlarına, "Şayet Peygamber sizi boşarsa, sizin yerinize Rabbi ona sizden daha hayırlı eşler verir" demişti. Bu konuda tahyir âyeti diye bilinen şu mealdeki âyet indi: "**Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: Eğer dünya dirliğini ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim**" [Ahzâb sûresi (33), 28].

Konuştuğu zaman ağzından gerçekler dökülüveren insanlar vardır. Vahiy olmaksızın gönlüne bir şeyler doğan bu kimseler sözlerinde gerçeği dile getirirler. Bunlar âdetâ konuşan değil, konuşturulan kimselerdir. Sanki onların lisanıyla melekler konuşur. Halkımız arasında yaygın olan *"Söyleyene değil, söyletene bak"* sözü de bu farklı durumun ifadesi olsa gerektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'nın ilham ile müeyyed kulları, dostları, velileri vardır.
2. Hz. Ömer bu ümmetin muhaddeslerinden yani ilhama mazhar olanlarındandır.
3. Geçmişte her ümmette ilham ile desteklenen kullar bulunmuştur.
4. Hadîs-i şerîf, Hz. Ömer'in fazilet, kerâmet ve üstünlüğüne delildir.

1508- وعنْ جَابِرِ بن سَمُرَةَ ، رضي اللَّه عَنْهُمَا . قَالَ : شَكَا أَهْلُ الكُوفَةِ سَعْداً ، يَعْنِي : ابْنَ أَبي وَقَّاصٍ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، إلى عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، فَعزَلَه وَاسْتَعْمَلَ عَلَيْهِمْ عمَّاراً ، فَشَكَوْا حَتَّى ذكَرُوا أَنَّهُ لا يُحْسِنُ يُصَلِّي ، فَأَرسَلَ إلَيْهِ ، فقَالَ: ياأَبا إسْحاقَ ، إنَّ هؤُلاءِ يزْعُمُونَ أنَّكَ لا تُحْسِنُ تُصَلِّي. فقَالَ : أمَّا أنَا واللَّهِ فَإنِّ كُنْتُ أُصَلِّي بِهِمْ صَلاةَ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لا أَخْرِمُ عَنْهَا أُصَلِّي صَلاةَ العِشَاءِ فَأَرْكُدُ في الأُولَيَيْنِ ، وَأُخِفُّ في الأُخْرَيَيْنِ ، قال : ذَلِكَ الظَنُّ بكَ يَا أَبَا إسْحاقَ ، وأَرسلَ مَعَهُ رَجُلاً أَوْ رجَالاً إلَى الكُوفَةِ يَسْأَلُ عَنْهُ أَهْلَ الكُوفَةِ ، فَلَمْ يَدَعْ مَسْجِداً إلاَّ سَأَلَ عَنْهُ ، وَيُثْنُونَ مَعْرُوفاً، حَتَّى دَخَلَ مَسْجِداً لِبَنِي عَبْسٍ ، فقَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ ، يُقَالُ لَهُ أُسامةُ بنُ قَتَادَةَ ، يُكَنَّى أبا سَعْدَةَ، فقَالَ : أَمَا إذْ نَشَدْتَنَا فَإنَّ سَعْداً كَانَ لا يسِيرُ بِالسَّرِيَّةِ ولا يَقْسِمُ بِالسَّوِيَّةِ ، وَلا يعْدِلُ في القَضِيَّةِ ، قَالَ سعْدٌ : أَمَا وَاللَّهِ لأَدْعُوَنَّ بِثَلاثٍ : اللَّهُمَّ إنْ كَانَ عبْدكَ هذا كَاذِباً ، قَام رِيَآءً ، وسُمْعَةً ، فَأَطِلْ عُمُرَهُ ، وَأَطِلْ فَقْرَهُ ، وعَرِّضْهُ للفِتَنِ ، وَكَانَ بَعْدَ ذلكَ إذا سُئِلَ يَقُولُ : شَيْخٌ كَبِيرٌ مَفْتُون ، أَصَابتْنِي دَعْوةُ سعْدٍ .

قَالَ عَبْدُ المِلِكِ بنُ عُمَيْرٍ الرَّاوِي عنْ جَابرِ بنِ سَمُرَةَ فَأَنا رَأَيْتُهُ بَعْدَ قَدْ سَقَط حَاجِبَاهُ عَلى عيْنيْهِ مِنَ الكِبَرِ ، وَإنَّهُ لَيَتَعَرَّضُ للجَواري في الطُّرُقِ فَيغْمِزُهُنَّ . متفقٌ عليهِ .

1508. Câbir İbni Semüre *radıyallahu anhümâ* dedi ki; Kûfeliler(in bir kısmı vâli) Sa'd İbni Ebû Vakkâs'ı (halife) Ömer İbnu'l-Hattâb *radıyallahu anh*'e şikâyet ettiler. Ömer de Sa'd'ı vâlilikten azledip Ammar İbni Yâsir'i Kufeye vâli tayin etti. Kûfeliler Sa'd hakkındaki şikâyetlerini, "Sa'd namaz kıldırmasını bile bilmiyor" demeye kadar vardırmışlardı. Ömer, adam gönderip Sa'd'ı Medineye getirtti ve:

- Ey Ebû İshak! Bu adamlar senin namaz kıldırmayı bile bilmediğini iddia ediyorlar, dedi. Bunun üzerine Sa'd:

- Allaha yemin ederim ki ben onlara Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namazı gibi namaz kıldırdım; ondan hiçbir şeyi eksik bırakmadım. Yatsı namazını kıldırırken ilk iki rek'atte uzunca ayakta durur, son iki rek'ati de hafif tutarım, dedi.

Ömer:

- Senden bizim beklediğimiz de aslında budur, Ey Ebû İshak, dedi. Sonra, (durumu bir de yerinde araştırmak üzere) Sa'd ile birlikte bir veya birkaç adamı Kûfeye gönderdi.

Görevli kişi Kûfelilerden Sa'd'ın durumunu soruşturdu, bütün mescidlere gidip cemaata Sa'd'ı sordu. Onlar da Sa'd hakkında hep övgü dolu sözler söylediler. En sonunda Absoğulları mescidine gitti (ve herkesi Sa'd hakkında bildiklerini Allah için söylemeye davet etti). Onlar arasından Ebû Sa'de Üsâme İbni Katâde kalktı ve şöyle dedi:

- Mâdem ki bize Allah adını verdin, söyliyeyim: Sa'd, askerle birlikte harbe gitmez, mal taksiminde eşitliği gözetmez, adâletle hükmetmez, dedi.

Bunun üzerine Sa'd şöyle dedi:

- (Madem ki sen böyle dedin) Ben de senin hakkında vallahi üç dilek dileyeceğim: Allahım, senin bu kulun bu söylediklerinde yalancı ise, sen onun ömrünü uzat, fakirliğini artır ve kendisini fitnelere çarptır.

Sonraları Üsâme'ye hali sorulduğunda:

- Kocamış, fitneye uğramış zavallı bir ihtiyarım ben. Sa'd'ın bedduasına tutuldum, diye cevap verirdi.

Hadisi, Câbir İbni Semüre'den rivayet eden râvi Abdülmelik İbni Umeyr şöyle der: Daha sonraki zamanlarda o kişiyi ben de gördüm. Yaşlılıktan dolayı kaşları gözlerinin üzerine düşmüş olduğu halde yollarda rast geldiği kız çocuklarına sataşır, onları çimdiklerdi.

Buhârî, Ezân 95; Müslim, Salât 158-159. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 128; Nesâî, İftitâh 74

Açıklamalar

Hadisimizdeki olayın kahramanı Sa'd İbni Ebû Vakkas hazretleri, İslâm'ın ilk günlerinde henüz on yedi yaşında iken müslümanlar arasına katılmıştı. İslâm uğrunda ilk ok atan ve hatta müşriklerle aralarında çıkan tartışma esnasında bir müşriğin kafasını yarmak suretiyle İslâm uğrunda ilk kan döken müslümandır. Daha hayatta iken cennetle müjdelenmiş on bahtiyâr sahabîden (el-aşeretü'l-mübeşşere) biridir. Irak'ı fethedip Sâsâni devletine son veren İslâm ordusunun komutanıdır. Kûfe şehrinin de kurucusudur.

Peygamber Efendimiz tarafından çok sevilen Hz. Sa'd, bütün gaz-velere iştirak etmiş ve gerçekten büyük yararlık göstermiştir. Onun Uhud Gazvesi'ndeki bahadırlığı unutulacak gibi değildir. İslâm askerlerinin dağıldığı sırada, vücûdunu Hz. Peygamber'e siper ederek düşmana ok yağdırmıştır. O ok atarken Resûl-i Ekrem Efendimiz, "*At, anam-babam sana fedâ olsun*" diye kendisini hem teşvik etmiş hem de atması için ona ok temin etmiştir. Sa'd, okları atarken "Allahım! Bu senin okundur, onu düşmanına yetiştir" der, Sevgili Peygamberimiz de; "*Allahım! Sana dua ettiğinde Sa'd'ın duasını kabul et. Ey Allahım! Sa'd'ın atışını hedefine ilet, davetine icâbet et*!" diye mukâbele eder, dua buyururdu.

Sa'd İbni Ebû Vakkas *radıyallahu anh*, Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra müslümanlar arasında çıkan anlaşmazlık ve iç savaşlara karışmamış, taraf olmamıştır.

Hz. Sa'd, kahramanlığı ve ok atmaktaki ustalığı kadar, duasının makbul olmasıyla da meşhur olmuş bir büyük sahâbîdir. Bu hadîs-i şerîf, ilk dönem hadisçilerince namaz ile ilgili bölümlerde zikredilmişken, Hz. Sa'd'ın kerâmetini gösteren bir olayı da bize haber verdiği için müellif Nevevî tarafından, işin bu yönü öne çıkarılarak "Velilerin Kerâmeti" başlığı altına alınmıştır.

Kûfe vâlisi iken, bazı Kûfelilerin şikâyetleri üzerine, yapılacak araştırmanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için kendisini görevden alıp Medineye çağıran Halife Hz. Ömer, ona yöneltilen ithamların arasında bulunan "Namaz kıldırmasını bile bilmiyor" suçlamasını Sa'd'a sormuş ve "Ben Resûlullah'ın namazı gibi namaz kıldırıyorum.." cevabını alınca da "Zaten senden beklenen (bir rivayete göre, benim de senden beklediğim) budur" diye Hz. Sa'd'a olan itimat ve güvenini belirtmiştir. Fakat yine de olayı yerinde tetkik etmek için Muhammed İbni Mesleme ve Abdullah İbni Erkam'ı görevlendirmiştir.

Müslim'deki bir rivâyete göre (Salât 160); Hz. Sa'd, "*Bana namazı bedevîler mi öğretecek*?" diye tepki göstermiştir. Bu tepki, onun, kıldırdığı namazın Hz. Peygamber'den öğrendiği namaz gibi olduğu konusundaki kesin kanaatini ve kendisini şikâyet eden kimselerin ise, câhil kimseler olduklarını gösterir.

Burada iki hususa işâret etmekte fayda vardır:

Birincisi, hadisimizde anlatılan olayın bundan sonraki kısmı sadece Buhârî'nin rivâyetinde yer almaktadır.

İkincisi, Hz. Ömer, Sa'd İbni Ebû Vakkas'ı, aczinden veya ihanetinden dolayı, yani hakkındaki suçlamaları haklı bulduğu için görevden almış değildir. Kûfelilerin sebep olabilecekleri başka fitneleri önlemek ve Hz. Sa'd'den Medine'de yararlanmak için böyle bir idârî tasarrufta bulunmuştur. Nitekim Hz. Ömer, kendinden sonraki halifeyi seçmek için belirlediği altı sahâbî arasına Hz. Sa'd'i almış ve "Eğer halifelik Sa'd'e isabet ederse ne âla! Aksi halde, kim emîr olursa, Sa'd'den faydalansın" sözleriyle de bu durumu çok açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Muhammed İbni Mesleme *radıyallahu anh*'ın Absoğulları mescidinde yaptığı soruşturmada Ebû Sa'de künyesiyle meşhur olan Üsâme İbni Katâde'nin yönelttiği "Askerle birlikte harbe gitmez, mal taksiminde eşitliği gözetmez, adâletle hükmetmez" ithamına son derece üzülen Hz. Sa'd, kendisinin şecaat, iffet ve hakseverliğine söz eden bu zata, ömrünün uzun, fakirliğinin çok olması ve fitnelere maruz bırakılması için beddua etmiştir. Hz. Sa'd'ın bu duası, Üsâme üzerinde aynen görülmüştür. Üsâme tam bir fakru zarûrete düşmüş, ahlâkı bozulmuş, bir rivâyete göre gözleri de kör olmuştur. O halinde bile bir kadın sesi duydu mu hemen ona saldırır, rezalet çıkarırmış. Nerede bir fitne ve fesat varsa, Üsâme orada mutlaka bulunur ve bu perişan halini, "Ne yapayım, Sa'd'ın bedduası!" diye açıklarmış.

Hz. Sa'd'ın, Allah katında duası makbul, kerâmet sahibi bir Allah dostu olduğunu gösteren bu olay, aynı zamanda velilerin kerâmetine de delildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sa'd İbni Ebû Vakkâs, faziletli ve duası makbul bir sahâbîdir.
2. Zâlime beddua etmek câizdir.
3. Ashâb-ı kirâm, Hz. Peygamber'den öğrendiklerini yaşamaya ve yaşatmaya son derece dikkat ve özen gösterirlerdi.

4. Namazların ilk iki rekatı daha uzun, son rekatları ise daha kısa tutulur.

5. Suçu sabit olmasa bile hakkında şikâyet bulunan me'mur, görevinden alınabilir.

6. Âmir, memurları hakkında vâki şikâyetleri, müfettişler aracılığı ile o yörenin güvenilir kimselerinden sorup araştırır.

1509– وعنْ عُرْوَةَ بن الزُّبيْر أنَّ سعِيدَ بنَ زَيْدِ بْنِ عمْرو بْنِ نُفَيْلِ ، رضي اللَّه عَنْهُ خَاصَمتْهُ أرْوَى بِنْتُ أوْسٍ إلى مَرْوَانَ بْنِ الحَكَم ، وَادَّعَتْ أنَّهُ أَخَذَ شَيْئاً مِنْ أرْضِهَا ، فَقَالَ سَعِيدٌ : أنَا كُنْتُ آخُذُ مِنْ أرْضِها شَيْئاً بعْدَ الذي سمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ،؟ قَالَ : مَاذا سمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ؟ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « مَنْ أَخَذَ شِبْراً مِنَ الأرْضِ ظُلْماً ، طُوِّقَهُ إلى سبْعِ أرضينَ » فَقَالَ لَهُ مرْوَانٌ : لا أسْأَلُكَ بَيِّنَةً بعْد هذا ، فَقَالَ سعيدٌ : اللَّهُمَّ إنْ كانَتْ كاذِبةً ، فَأَعْمِ بصرهَا ، وَاقْتُلْهَا في أرْضِهَا ، قَالَ : فَمَا ماتَتْ حَتَّى ذَهَبَ بَصَرُهَا ، وبيْنَما هِي تمْشي في أرْضِهَا إذ وَقَعَتْ في حُفْرةٍ فَمَاتَتْ . متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمسلِمٍ عنْ مُحمَّدِ بن زَيْد بن عبد اللَّه بن عُمَر بمَعْنَاهُ وأنَّهُ رآهَا عَمْياءَ تَلْتَمِسُ الجُدُرَ تَقُولُ : أصَابَتْني دعْوَةُ سعِيدٍ ، وَأَنَّهَا مرَّتْ عَلى بِئْرٍ في الدَّارِ التي خَاصَمَتْهُ فِيهَا ، فَوقَعتْ فِيها ، وَكانَتْ قَبْرَهَا .

1509. Urve İbni'z-Zübeyr'den rivayet edildiğine göre Ervâ Binti Evs, kendi arazisinden bir parçayı gasbettiği iddiasıyla Saîd İbni Zeyd İbni Amr İbni Nüfeyl İbni'l-Hakem *radıyallahu anh*'ı (Medine vâlisi) Mervân İbnü'l-Hakem'e şikâyet etti. Bu şikâyet üzerine Saîd:

- Ben bu konuda Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in söylediklerini dinledikten sonra, onun hakkını üzerime geçirir miyim hiç! dedi. Mervân:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ne duydun? diye sordu. O da:

- Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, "**Kim haksız olarak bir karış yer alırsa, o yerin yedi katı o kişinin boynuna dolanır**" buyurduğunu işittim, dedi. Bunun üzerine Mervân Saîd'e hitâben:

- Artık senden, bundan başka delil istemiyorum, dedi.

Dâva bu noktaya gelince Saîd:

- Allahım! Eğer bu kadın yalancı ise, sen onun gözünü kör et, kendisini de o arazisinde öldür! diye beddua etti.

Urve dedi ki, kadın ölmeden önce gözleri kör oldu ve bir gün o dâva konusu yerde gezinirken bir çukura düşüp öldü.

Buhârî, Bed'ül-halk 2, Mezâlim 13; Müslim, Müsâkât 139-142. Ayrıca bk. Tirmizî, Diyât 21

Müslim'in, Muhammed İbni Zeyd İbni Abdullah İbni Ömer'den bir rivayeti de aynı mânadadır. Râvi Muhammed, o kadının kör olduğunu, Saîd'in bedduasına uğradım diyerek duvarlara tutuna tutuna yürüdüğünü görmüş ve o kadının, dâva konusu arazisindeki bir kuyuya düştüğünü ve kabrinin o kuyu olduğunu haber vermiştir (Müslim, Müsâkât 138).

Açıklamalar

Konumuz açısından hadîs-i şerîfte önem arzeden husus, 1359 numaralı hadiste hayatı hakkında bilgi verdiğimiz Saîd İbni Zeyd hazretlerinin tutumudur. Saîd İbni Zeyd *radıyallahu anh,* bir önceki hadiste geçen Sa'd İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh* gibi aşere-i mübeşşere'den, yani daha hayatta iken cennetle müjdelenmiş olan on bahtiyâr sahâbîden biridir. İlk muhacirlerden olan Hz. Saîd, Bedir Gazvesi dışında bütün gazvelere katılmıştır. Bedir'de bulunmadığı halde Hz. Peygamber onun için de bir hisse ayırmıştır. Kendisinden kırk sekiz hadis rivâyet edilmiştir.

Arazi gasbı gibi ağır bir suçlamayla karşı karşıya kalmasına son derece üzülen duası makbul bu büyük sahâbî, hemen bütün sahâbîlerin sünnet-i seniyye karşısındaki mutlak itaat tavırlarını, "Ben Resûlullah'tan *kim haksız olarak bir karış yer alırsa, o yerin yedi katı o kişinin boynuna dolanır,* hadisini işittikten sonra, böyle bir gasb suçunu nasıl işlerim?" diyerek ortaya koymuştur. Mervân'ın da "Başka bir delil getirmene gerek yok" demesi, sahâbîler arasındaki sünnetle amel etme dikkat ve titizliğinin bir başka şekilde ifadesidir. Rivâyetlere göre Saîd İbni Zeyd hazretleri, şikâyetçi kadının iddia ettiği toprağı ona bırakmış ve dâvayı uzatmamıştır. Ancak böylesine haksız bir suçlama ile karşılaşmış olması karşısında da beddua etmekten kendini alamamıştır. Zira Ervâ'nın suçlaması, aslında onun sünnete bağlılığına yöneltilmiş bir bühtan niteliğindeydi.

Duası müstecâb ve makbûl olan Saîd İbni Zeyd hazretlerinin kadın hakkındaki dileğinin aynen gerçekleşmiş olması, onun Allah katındaki yerinin ve Allah Teâlâ'nın ona olan lutuf ve ihsanının yani kerâmetinin açık bir göstergesidir.

Mûtezile, Cin sûresi'nin "**Allah bütün görülmeyenleri bilir. Sırlarına kimseyi muttali kılmaz. Ancak bildirmeyi dilediği peygamber bunun dışındadır"** meâlindeki 26 ve 27. âyetlerini delil getirerek evliyânın kerâmetini inkar etmiştir. Ancak bir resûle tâbi olan velinin, Allah'ın bildirmesi sonucu gaybe ait herhangi bir şeyi bilmesi, -kendisi hakkında kerâmet olmakla beraber,- aslında tâbi olduğu peygamberin mûcizesidir. Bilindiği gibi **mûcize,** bir peygamber'in peygamberlik iddiasının doğruluğunun delili olarak tezâhür eder. Kerâmet ise Allah dostlarına, Allah'ın bir lutfu ve kerâmeti olarak tecelli eder. Peygamber’in bilgilendirilmesi vahiy ile ve çok değişik yollarla olabilir. Veli ise, ilhâm veya rüya yoluyla bazı şeyleri öğrenebilir.

Hadisimizdeki "bir karış yer" ifadesi azlıktan kinâyedir. Bir karışlık bir sınır tecâvüzü böylesine bir cezalandırmayı gerektirirse, daha büyük toprak gaspları elbette çok daha büyük cezaları haydi haydi gerektirir, anlamına gelmektedir.

Memleketimiz gibi bağ-bahçe ve tarla komşuları arasında sınır tecâvüzlerinin sıkça görüldüğü ve bazan da bu yüzden cinâyetlere varan olayların yaşandığı ülke ve yöre müslümanları için bu hadîs-i şerîf ne büyük bir uyarıdır.

Bu ve önceki hadiste, her iki sahâbînin beddualarının aynen gerçekleştiğini görmekteyiz. Buradan hareketle, Allah dostlarının hep olumsuz dileklerinin yerine getirildiği gibi yanlış bir

kanaat edinilmemelidir. Onların duaları makbul olduğu gibi bedduaları da makbuldür. Herhalde müellif Nevevî, bu mesajı vermek için bu misalleri seçmiş olmalıdır. Hem de Allah dostlarına düşmanlık etmenin tehlikesine işaret etmek istemiş olabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Toprak gaspının cezâsı çok ağırdır.

2. Bir yere sahip olan, onun altına da üstüne de sahiptir. O yerin hem altında hem de üstünde tasarruf edebilir. Ancak kişi arazisinin üzerinde bina yapmak istediği zaman komşularına herhangi bir şekilde zarar vermemekle mükelleftir. Yani kimseye zarar vermemek şartıyla arsa sahibi arazisinin üzerine istediği kadar kat çıkabilir.

3. İman ve ittika sahiplerine haksız ithamlarda bulunmak, iddia sahibinin başına büyük işler açabilir.

4. Zulüm ve haksızlık yapana beddua edilebilir.

5. Allah dostlarını kırmaktan, onlara düşmanlık etmekten sakınmak gerekir.

6. Sahâbîler hakkında hüsnüzanda bulunmak esastır.

1510- وَعَنْ جَابِرِ بنِ عبْدِ اللَّهِ رضي اللَّه عَنْهُما قَال : لما حَضَرَتْ أُحُدٌ دَعاني أبي مِنَ اللَّيْلِ فَقَال : مَا أُرَاني إلاَّ مَقْتُولا فِي أوَّل مَنْ يُقْتَلُ مِنْ أصْحاب النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَإنِّي لا أَتْرُكُ بعْدِي أعزَّ عَلَيَّ مِنْكَ غَيْرِ نَفْسِ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وإنَّ عليَّ دَيْناً فَاقْضِ ، واسْتَوْصِ بِأَخَوَاتِكَ خَيْراً : فأَصْبَحْنَا ، فَكَانَ أوَّل قَتِيلٍ ، ودَفَنْتُ مَعهُ آخرَ في قَبْرِهِ ، ثُمَّ لَمْ تَطِبْ نفسي أنْ أتْرُكهُ مع آخَرَ ، فَاسْتَخْرَجته بعْدَ سِتَّةِ أَشْهُرٍ ، فَإذا هُو كَيَوْمِ وَضَعْتُهُ غَيْرَ أُذُنِهِ ، فَجَعَلتُهُ في قَبْرٍ عَلى حِدَةٍ . رواه البخاري .

1510. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Uhud Harbi'nden önceki gece babam beni yanına çağırdı ve "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahâbîlerinden ilk öldürülecek kişinin ben olacağımı sanıyorum. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hariç, benim için geride bırakacağım en kıymetli kişi sensin. Borçlarım var, onları öde. Kardeşlerine daima iyi davran" dedi.

Sabahleyin babam ilk şehid düşen kişi oldu. Bir başka şehid ile birlikte onu bir kabre defnettim. Sonra onu bir başkasıyla aynı kabirde bırakmayı içime sindiremedim. Altı ay sonra onu kabirden çıkardım. Bir de ne göreyim; kulağı(nın bir kısmı) hariç, tüm vücûdu kendisini kabre koyduğum günkü gibiydi. Onu yalnız başına bir mezara defnettim.

Buhârî, Cenâiz 78

Açıklamalar

Hz. Câbir'in babasının adı Abdullah İbni Amr İbni Harâm idi. Hâkim Nîsâbûrî'nin *el-Müstedrek* adlı kitabında (III, 204) Vâkıdî'den naklen bildirdiğine göre Abdullah, Bedir şehidlerinden Mübeşşir İbni Abdülmünzir'i rüyâsında görmüş, Mübeşşir ona, sen bugünlerde bize kavuşacaksın, demişti. O da rüyasını Hz. Peygamber'e anlatmış, Efendimiz de *"Bu şehidlik demektir"* diye yorumlamıştı. Muhtemelen Abdullah bu olay üzerine veya düşmanla

savaş arzusu dolayısıyla kendisinin Uhud şehidlerinin ilki olacağını oğluna söylemiş olmalıdır. Önemli olan, -hangi sebeple olursa olsun,- söylediğinin aynen tahakkuk etmiş olmasıdır. Bu Hz. Abdullah'ın birinci kerâmetidir.

Câbir babasının vasiyetine tam anlamıyla sadık kalmış, borçlarını ödemiş ve kardeşlerine âdeta babalık etmiştir. Babasını kulağının bir kısmı kesilmiş olduğu halde, babasının eniştesi Amr İbni'l-Cemuh ile birlikte aynı mezara defnetmiştir. Zaten bütün Uhud şehidleri zaman darlığı ve imkânsızlık sebebiyle Hz. Peygamber'in emri üzerine elbiseleriyle ve yıkanmadan ikişer ikişer defnedilmişlerdi. Zamanla bu durum kendisine ağır gelen Câbir *radıyallahu anh*, altı ay kadar sonra babasını mezardan çıkarıp ayrı bir yere defnetmiştir. Ancak onun altı ay sonra gördüğü manzara, o ilk Uhud şehidinin sanki daha dün defnedilmiş gibi ter ü tâze duruyor olmasıdır. Bu da Hz. Abdullah'ın ikinci kerâmetidir. Zaten hadisimizin burada zikredilmesinin sebebi de, ilk Uhud şehidi olacağını önceden söylemesi ve aradan altı ay geçmiş olmasına rağmen cesedinin çürümemiş olması gerçeği ve kerâmetidir.

Değişik zaman ve yerlerde bu tür, vefâtından uzun zaman geçtiği halde çürümemiş olduğu söylenen cesedlerle ilgili haberler duyarız. Kimileri bunlara inanır, kimileri de dudak bükerek "öyle şey olur mu?" diye tepki gösterir. Sahâbî oğlu sahâbî Câbir *radıyallahu anh*'in bu haberi, "çürümeyen cesedler gerçeği"ni hiç bir itiraza imkân bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır. Zaman ve mekânın yaratıcısı olan Allah, şâyet dilerse, dostlarının cesedini onlara bir kerâmet ve lutuf, bizlere de ibret ve ders olmak üzere çürütmez. Bu hadis, bunun bir örneğini gözlerimiz önüne sermektedir. Hz. Abdullah'ın, oğluna söylediği sözler arasında, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i herkesten üstün tutan ifâdesi, son derece dikkate şâyandır. Bu bakış ve anlayış, bütün sahâbîlerin bakışı ve anlayışıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah dostlarının kerâmeti haktır.
2. Abdullah İbni Amr İbni’l-Harâm hazretleri, kerâmeti açık velîlerdendir.
3. Bir kabre iki veya daha fazla kişi defnedilebilir. Bu konunun teferruatı hakkında mezhepler arası bazı görüş ayrılıkları vardır.
4. Kabirler açılıp içindekiler nakledilebilir. Bu işlemin süre ve şartları konusunda da farklı görüşler bulunmaktadır.

1511- وَعَنْ أنَسٍ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ أصْحابِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خرَجا مِنْ عِنْدِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في لَيْلَةٍ مُظْلِمَةَ ومَعهُمَا مِثْلُ المِصْبَاحَينِ بيْنَ أيديهِما ، فَلَمَّا افترَقَا ، صارَ مَعَ كلِّ واحِدٍ مِنهما وَاحِدٌ حَتى أتَى أهْلَهُ .

رواه البخاري مِنْ طرُقٍ ، وفي بعْضِها أنَّ الرَّجُلَيْنِ أُسيْدُ بنُ حُضيرٍ ، وعبَّادُ بنُ بِشْرٍ رضي اللَّه عَنْهُما .

1511. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından iki kişi karanlık bir gecede Peygamber *aleyhisselam*'ın yanından çıktılar. Önlerinde meş'ale gibi iki ışık peydâ oldu. Birbirlerinden ayrılınca da evlerine varıncaya kadar herbirinin yolunu bir ışık aydınlattı.

Buhârî, Salât 79; Menâkıbü'l-ensâr 13

Açıklamalar

Rivayetlerden birinde (Menâkıbu'l-ensâr 13) bu iki sahâbînin Üseyd İbni Hudayr ve Abbâd İbni Bişr *radıyallahu anhümâ* oldukları bildirilmektedir.

Hz. Peygamber'in sohbetini kaçırmamak ve onunla birlikte yatsı namazını kılmak için karanlığa kalan bu iki sahâbînin yolunu aydınlatan o iki meş'ale, onların bu konudaki samimiyetlerinin bir mükâfatı idi. Bu durum Hz. Peygamber için bir mûcize, o iki sahâbî için ise kerâmettir.

Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde, "*Karanlıklarda mescidlere devam edenlere kıyamet günü tam bir nura kavuşacaklarını müjdele"* buyurulmaktadır. Üseyd İbni Hudayr ve Abbâd İbni Bişr *radıyallahu anhümâ* bu müjdeye daha dünyada iken nâil olmuşlardır.

Geceleyin meş'ale ya da ışık ile aydınlanma kerâmeti aslında sadece bu iki sahâbî ile sınırlı değildir. Kabilesinin müslüman olmasına vesile olan şâir Tufeyl İbni Amr ed-Devsî, Mekke'de Hz. Peygamber ile görüşüp iman ettikten sonra Efendimiz'in, "*Allahım! Ona bir alâmet ihsan et"* duası neticesinde kabilesine dönerken karanlık gecede iki kaşı arasında peydâ olan bir nur yolunu aydınlatmıştır. Tufeyl'in "Bunu bir hastalık sanarlar aman yüzümde olmasın" temennisi üzerine nur, elindeki deyneğin ucuna intikal etmiştir. Kendisi daha sonraları nurlu (Zünnûr) diye anılır olmuştur.

Yine ensardan Katâde İbni'n-Nu'mân *radıyallahu anh* bir gece, elinde kuru bir hurma dalı olduğu halde Hz. Peygamber'in huzurundan çıkmış giderken dal birden lamba gibi yanmaya başlamış ve yolunu aydınlatmıştır.

Keza Ebû Ubeys el-Evsî *radıyallahu anh* de namazlarını Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile kılıp sonra kendi kabilesi olan Benî Hârice yurduna dönermiş. Yağmurlu ve zifiri karanlık bir gecede evine dönerken elindeki asası ışık saçarak yolunu aydınlatmıştır.

Hamza İbni Ömer el-Eslemî *radıyallahu anh* diyor ki, karanlık bir gecede Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte idik. Develerimiz ürküp dağıldı. O sırada benim parmaklarım ışık saçmaya başladı. Bütün develerim toplanıncaya kadar parmaklarımdaki ışıldama devam etti.

Bütün bu ve benzeri olaylar ve rivayetler göstermektedir ki, Allah Teâlâ, iman ve ittikâ sahibi veli kullarına değişik şekillerde kerâmette, iyilikte ve lutufta bulunmaktadır. Bu lutfu ilâhînin sadece sahâbîlerle sınırlı olduğu sanılmamalıdır. O'nun sonsuz lutfu her zaman kesiminde yaşayan ve yaşayacak olan iman ve takvâ sahipleri içindir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, dostlarına değişik şekillerde kerâmet ve ihsanda bulunur.

2. Üseyd İbni Hudayr ve Abbâd İbni Bişr *radıyallahu anhümâ* karanlıkta meş'ale ile aydınlanma kerâmetine sahip iki sahâbîdir.

3. Hz. Peygamber'e yakın olmaya ihlasla gayret eden kimseler onun mûcizesi olarak bazı kerâmetlere mazhar olurlar.

1512- وعنْ أبي هُرَيْرَةَ ، رضي اللَّه عَنْهُ ، قَال : بَعثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَشَرَةَ رهْطٍ عَيْناً سَرِيَّةً ، وأمَّرَ عليْهِم عَاصِمَ بنَ ثابِتٍ الأنصاريَّ ، رضي اللَّه عنْهُ ، فَانطَلَقُوا حتَّى إذا كانُوا بالهَدْاةِ ، بيْنَ عُسْفانَ ومكَّةَ ، ذُكِرُوا لحَيٍّ منْ هُذَيْلٍ يُقالُ لهُمْ : بنُوا لِحيَانَ ، فَنَفَرُوا لهمْ بقَريب منْ مِائةِ رجُلٍ رَامٍ فَاقْتَصُّوا آثَارَهُمْ ، فَلَمَّا أحَسَّ بِهِمْ عاصِمٌ وَأصحابُهُ ، لجَأوا إلى مَوْضِعٍ ، فَأحاطَ بهمُ القَوْمُ ، فَقَالُوا انْزلوا ، فَأَعْطُوا بأيْدِيكُمْ ولكُم العَهْدُ والمِيثاقَ أنْ لا نَقْتُل مِنْكُم أحداً ، فَقَالَ عاصم بن ثابت : أيها القومُ ، أَمَّا أَنَا فلا أَنْزِلُ عَلَى ذِمةِ كافرٍ . اللهمَّ أخبِرْ عَنَّا نَبيَّكَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فرمَوْهُمْ بِالنَّبْلِ فَقَتَلُوا عَاصِماً ، ونَزَل إلَيْهِمْ ثَلاثَةُ نَفَرٍ على العهدِ والمِيثاقِ ، مِنْهُمْ خُبيْبٌ ، وزَيْدُ بنُ الدَّثِنِة ورَجُلٌ آخرُ ، فَلَمَّا اسْتَمْكَنُوا مِنْهُمْ أطْلَقُوا أوْتَار قِسِيِّهِمْ ، فربَطُوهُمْ بِهَا ، قَال الرَّجلُ الثَّالِثُ : هذا أوَّلُ الغَدْرِ واللَّهِ لا أصحبُكمْ إنَّ لِي بهؤلاءِ أُسْوةً ، يُرِيدُ القَتْلى ، فَجرُّوهُ وعالجوه ، فَأبي أنْ يَصْحبَهُمْ ، فَقتَلُوهُ ، وانْطَلَقُوا بخُبَيْبٍ ، وَزيْدِ بنِ الدَّثِنَةِ ، حتى بَاعُوهُما بمكَّةَ بَعْد وَقْعةِ بدرٍ ، فَابتَاعَ بَنُو الحارِثِ ابنِ عامِرِ بن نوْفَلِ بنِ عَبْدِ مَنَافٍ خُبَيْباً ، وكانَ خُبَيبٌ هُوَ قَتَل الحَارِثَ يَوْمَ بَدْرٍ ، فلَبِثَ خُبيْبٌ عِنْدهُم أسِيراً حَتى أجْمَعُوا على قَتْلِهِ ، فَاسْتَعارَ مِنْ بعْضِ بنَاتِ الحارِثِ مُوسَى يَسْتحِدُّ بهَا فَأَعَارتْهُ ، فَدَرَجَ بُنَيٌّ لهَا وَهِي غَافِلةٌ حَتى أَتَاهُ ، فَوَجَدْتُه مُجْلِسَهُ عَلى فَخذِهِ وَالموسَى بيده ، فَفَزِعتْ فَزْعَةً عَرَفَهَا خُبَيْبٌ ، فَقَال : أتَخْشيْنَ أن أقْتُلَهُ ما كُنْتُ لأفعل ذلكَ ، قَالَتْ : وَاللَّهِ ما رأيْتُ أسِيراً خَيْراً مِنْ خُبيبٍ ، فواللَّهِ لَقَدْ وَجدْتُهُ يوْماً يأكُلُ قِطْفاً مِنْ عِنبٍ في يدِهِ ، وإنَّهُ لموثَقٌ بِالحديدِ وَما بمَكَّةَ مِنْ ثَمَرَةٍ ، وَكَانَتْ تقُولُ: إنَّهُ لَرزقٌ رَزَقهُ اللَّه خُبَيباً ، فَلَمَّا خَرجُوا بِهِ مِنَ الحَرَمِ لِيقْتُلُوهُ في الحِلِّ ، قَال لهُم خُبيبُ : دعُوني أُصلي ركعتَيْنِ ، فتَرَكُوهُ ، فركعَ رَكْعَتَيْنِ، فقالَ : واللَّهِ لَوْلا أنْ تحسَبُوا أنَّ مابي جزَعٌ لَزِدْتُ : اللَّهُمَّ أحْصِهمْ عدداً ، واقْتُلهمْ بَدَداً ، ولا تُبْقِ مِنْهُم أحداً . وقال:

فلَسْتُ أُبالِي حينَ أُقْتَلُ مُسْلِماً   على أيِّ جنْبٍ كانَ للَّهِ مصْرعِي

وذلِكَ فِي ذَاتِ الإلَهِ وإنْ يشَأْ   يُبَارِكْ عَلَى أوْصالِ شِلْوٍ مُمَزَّعِ

وكانَ خُبيْبٌ هُو سَنَّ لِكُلِّ مُسْلِمٍ قُتِلَ صبْراً الصَّلاةَ وأخْبَرَ يعني النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . أصْحَابهُ يوْمَ أُصِيبُوا خبرهُمْ ، وبعَثَ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ إلى عاصِم بن ثابتٍ حينَ حُدِّثُوا أنَّهُ قُتِل أنْ يُؤْتَوا بشَيءٍ مِنْهُ يُعْرفُ . وَكَانَ قتَل رَجُلاً مِنْ عُظَمائِهِمْ ، فبَعثَ اللَّه لِعَاصِمٍ مِثْلَ الظُّلَّةِ مِنَ الدَّبْرِ ، فَحَمَتْهُ مِنْ رُسُلِهِمْ ، فَلَمْ يقْدِرُوا أنْ يَقْطَعُوا مِنهُ شَيْئاً . رواه البخاري .

قولُهُ : الهَدْأَةُ : مَوْضِعٌ ، وَالظُّلَّةُ : السحاب ، والدَّبْرُ : النَّحْلُ . وقَوْلُهُ : « اقْتُلْهُمْ بِدَداً » بِكسرِ الباءِ وفتحهَا ، فمن كسر ، قال هو جمع بِدَّةٍ بكسر الباءِ ، وهو النصِيب ، ومعناه اقْتُلْهُمْ حِصَصاً مُنْقَسِمَةً لِكلِّ واحِدٍ مِنْهُمْ نصيبٌ ، ومن فَتَح ، قَالَ : مَعْنَاهُ : مُتَفَرِّقِينَ في القَتْلِ واحِداً بَعْدَ وَاحِد مِنَ التَّبْدِيدِ .

وفي الباب أحاديثُ كَثِيرَةٌ صحِيحَةٌ سبقت في مواضِعها مِنْ هذا الكتاب مِنها حديثُ الغُلام الذي كانَ يأتي الرَّاهِبَ والسَّاحِرَ ومِنْهَا حَديثُ جُرَيجٍ ، وحديثُ أصحَابِ الغار الذين أَطْبقَتْ علَيْهِمُ الصَّخْرةُ ، وحديثُ الرَّجُلِ الذي سَمِعَ صَوتاً في السَّحاب يقولُ : اسْقِ حدِيقة فلانٍ ، وغيرُ ذلك والدَّلائِلُ في الباب كثيرةٌ مَشْهُورةٌ ، وبِاللَّهِ التَّوْفِيقُ .

1512. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* başlarına Medineli Âsım İbni Sâbit'i komutan tayin ettiği on kişiden oluşan bir kâfileyi (irşad ve istihbârât için) görevlendirdi. Kâfile Usfân ile Mekke arasında bulunan Hüdât denilen yere ulaştı. Bunların hareketi (müşriklerce), Hüzeyl'in bir kolu olan ve Lihyân oğulları denilen kabileye haber verilmişti. Lihyân oğulları yüze yakın okçudan oluşan bir grupla onları takibe aldılar. Âsım ve arkadaşları izlendiklerini farkedince, kendilerini savunabilecekleri yüksekçe bir yere sığındılar ama düşman da onların çevresini sardı ve:

- İnin aşağı, elinizdeki silahları bırakıp teslim olun. Söz veriyoruz hiç birinizi öldürmeyeceğiz! dediler. Bunun üzerine Âsım İbni Sâbit:

- Arkadaşlar! Ben, bir kâfirin sözüne güvenerek aşağı inmem, dedi. Allahım, durumumuzu Peygamberine bildir, diye dua etti. Bunun üzerine düşmanlar, Âsım'ı (ve komutasındaki altı kişiyi) oka tutup şehit ettiler. İçlerinden üç kişi, Hubeyb, Zeyd İbni Desine ve bir kişi daha verilen söze güvenerek inip teslim oldular. Müşrikler bu üç kişiyi ellerine geçirince, yay tellerini çıkarıp onları kıskıvrak bağlamaya kalktılar. Durumu gören üçüncü kişi:

-Bu bize yapılan ilk kalleşliktir. Vallahi size aslâ teslim olmayacağım. Şu şehitler bana güzel bir örnektir, diye direndi. Onu zorla sürükleyip götürmek istediler ise de şiddetle karşı koydu. Bunun üzerine onu da şehit ettiler. Hubeyb ve Zeyd İbni Desine'yi götürüp Bedir Gazvesi sonrasında Mekke'de sattılar. Hubeyb'i, Bedir Gazvesi'nde öldürdüğü Hâris İbni Âmir İbni Nevfel İbni Abdimenâf'ın oğulları satın aldı. Hubeyb, kendisini öldürmeye karar verdikleri güne kadar onların elinde esir olarak kaldı.

Bu esâret günlerinde Hubeyb, etek traşı olmak için Hâris'in kızlarından birinden bir emânet ustura istedi, o da verdi. Bir ara kadının gafletinden yararlanan küçük çocuğu, Hubeyb'in yanına sokuldu. Hubeyb'in elinde ustura olduğu halde çocuğu dizine oturttuğunu görünce kadın, son derece telaşlandı. Durumu sezen Hubeyb:

- Çocuğu öldüreceğimden mi endişeleniyorsun? Ben böyle bir şey yapmam! dedi.

Kadın dedi ki: Allah'a andolsun ki ben hayatımda Hubeyb'den daha iyi bir esir görmedim. Vallahi ben onu, zincire bağlı olduğu ve Mekke'de hiç bir meyvenin bulunmadığı bir gün taze üzüm yerken gördüm. Bu, Allah'ın Hubeyb'e lutfettiği bir rızıktı.

Hâris'in oğulları onu öldürmek için Harem bölgesinin dışına Hill denilen yere çıkardıkları zaman Hubeyb onlara:

- Müsaade edin de iki rek'at namaz kılayım, dedi. Bıraktılar. Hubeyb iki rek'at namaz kıldı ve sonra "Allaha yemin ederim ki, ölümden korktuğumu zannetmeyeceğinizi bilsem, bu namazı daha fazla kılardım" dedi ve "Allahım! Bunların her birini tek tek mahvet, birer birer canlarını al, hiç birini sağ bırakma!" diye dua edip şu beyitleri okudu:

Müslüman olarak öldükten sonra,

Nasıl öldüğümü asla dert etmem.

Bunların hepsi elbette Allah uğrunda;

Dilerse O, pek kolaydır, parçalanmış vücûdumla rahmete ermem!

Böylece Hubeyb, idam edilecek her müslümanın iki rekat namaz kılması âdetini başlatan kişi oldu.

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, düşman tarafından kuşatıldıkları gün bu on kişilik müslüman kafilesinin başına gelenleri ashâbına anında bildirmişti.

Âsım İbni Sâbit'in şehit edildiğini haber aldıkları zaman Kureyş'in bazı ileri gelenleri, (Bedir savaşında) kendilerinden birini öldürmüş olması sebebiyle onu tanımaya yarayacak bir parçasını getirmek üzere adamlar yolladılar. Bunun üzerine Allah, Âsım'ı korumak için bir arı sürüsü gönderdi. Bu arı bulutu Âsım'ın cesedini kapladı. Kureyşin adamları, onun nâşından hiç bir şey koparmaya imkân bulamadılar.

Buhârî, Cihad 170, Meğâzî 10, 28

Açıklamalar

Hadisimiz, İslâm tarihinde Reci' vak'ası olarak bilinen acı olayın kahramanlarından bir kısmına ait gelişmeleri açıklamaktadır. Peygamber Efendimiz, Mekkeli müşriklerin düşünce ve planlarını öğrenmek maksadıyla bilgi ve istihbârât toplamak üzere gönüllüler birliği hazırlamıştı. Tam bu sırada Lihyân oğulları'nın tahrik ve teşvikiyle Adal ve Kare kabileleri, Medine'ye adamlar gönderip kendilerinin müslüman olduklarını ve dini kendilerine öğretecek elemanlar istediklerini bildirdiler. Efendimiz de on kişiden oluşan bu gönüllü birliğini görevlendirdi. Başlarına da Âsım İbni Sâbit'i komutan tayin etti. Birlik mensupları geceleri yürüyüp gündüzleri dinlenerek Huzeyl kabilesi bölgesindeki Reci' denilen su başına vardılar. Burada dinlenip Medine'nin özel hurması olan acveden yiyip çekirdeklerini oraya attılar. Hurma çekirdeklerinden buraya Medinelilerin uğramış olduğunu anlayan bir çoban gidip durumu Lihyân oğullarına haber verdi.

Lihyân oğullarından yüz kadar okçu silahlanıp müslüman birliğinin peşine düştü ve onları, sığındıkları dağın tepesinde kuşattı. Teslim olmaları halinde onlara dokunmayacaklarını söylediler. Müslümanlar önce kendi aralarında durumu müzâkere ettiler. Sonra da başta birlik komutanı Âsım İbni Sâbit olmak üzere, müşriklere güvenemeyeceklerini, onlara asla boyun eğmeyeceklerini, müşriklerle hiç bir zaman anlaşma yapmayacaklarını söyleyerek çarpışmaya karar verdiler. Yapılan şiddetli çarpışma sonunda başta Âsım İbni Sâbit olmak üzere yedi müslüman okla şehit edildi.

Âsım, Bedir ve Uhud savaşlarına katılmış ve çok büyük yararlık göstermiş gazilerdendi. İyi bir okçu idi. Âsım, savaş kararı alınca, "Allahım! Durumumuzu Peygamberine bildir" demiş ve yaralandığı zaman da "Allahım! Ben günün başında senin dinini korudum; sen de günün sonunda benim cesedimi koru!" diye dua etmişti.

Uhud savaşında iki oğlunu öldürdüğü kadın tarafından başını getirene yüz deve verileceği ilan edilmiş olan Âsım'ın cesedini bir arı bulutu Lihyân oğullarından korumuştu. Akşam olup arıların dağılmasını bekleyen düşman, hiç beklemediği bir olayla karşılaştı. Birden yağmur bastırdı. Seller oluştu ve Âsım'ın cesedi bu esnada ortadan kayboldu. Düşman da Âsım'ın cesedinden herhangi bir parça koparmaya muvaffak olamadı. Bundan sonra Âsım, *arıların koruduğu şehit* diye anıldı.

Müslüman gönüllü birliğinden üç kişi, müşriklerin verdiği söze inanıp, üstlendikleri bilgi ve istihbârât toplama görevlerini belki yerine getirebilecekleri ümidi ile teslim oldular. Bunlar Hubeyb İbni Adî, Zeyd İbni Desine ve Abdullah İbni Târık *radıyallahu anhüm* idi. Abdullah, müşriklerin onları bağlamaları üzerine "Bu ilk kalleşliktir" deyip direnmeye karar verdi. Müşrikler onu Mekke yolunda şehit ettiler.

Hubeyb ve Zeyd'i Mekke'ye götürüp esir olarak sattılar. Hubeyb'i, Bedir savaşında öldürülen Hâris İbni Âmir'in oğulları, babaları yerine öldürmek üzere satın aldılar. Zeyd'i de Safvan İbni Ümeyye, yine Bedir'de öldürülen babası Ümeyye'nin yerine öldürmek üzere satın aldı. Böylece bu iki müslüman için tutukluluk günleri başladı.

İşte bu tutukluluk günlerinde Hz. Hubeyb, evinde zincire vurulduğu kadın tarafından mevsimi olmadığı halde üzüm yerken görüldü. Kadın, bunun Hubeyb'e Allah'ın bir ikramı olduğunu anladı.

Hubeyb'in, kendisine istediği usturayı getiren çocuğu eline geçirmiş olmasına rağmen onu rehine olarak kullanmaya kalkmaması, ona bakmakla görevli olan kadını sevindirdi. Kadının sorması üzerine Hubeyb, sen bana içecek temiz su ver, bir de beni öldürme kararı aldıkları zaman önceden bana haber ver yeter demişti. Hubeyb müşriklerin kestiği etlerden ve hazırladığı yemeklerden yememeye dikkat ediyordu.

Öbür tarafta Zeyd İbni Desine de tutukluluk günlerini oruç tutarak geçiriyordu. Hz. Zeyd, Safvân İbni Ümeyye'ye, şayet verirse, sadece süt kabul edeceğini başka hiçbir şey istemediğini bildirmişti.

Haram aylarının bitiminde müşrikler, bu iki müslümanı Mekke'nin harem bölgesi dışına çıkararak Ten'im'de idam etmeye karar verdiler. Kadın, çoluk çocuk ve çevreden gelenler bu idamları seyretmek üzere Ten'im'de toplandı. İdam edilecekleri yere götürülürken, bir ara görüşmelerine izin verilen bu iki müslüman, kısa görüşmelerinde birbirlerine sabır tavsiye ettiler, sonuna kadar direnmeleri gerektiğini hatırlattılar.

Önce Hubeyb'i, kendisi için hazırladıkları dar ağacının yanına getirdiler. Hubeyb burada iki rekat namaz kılmak istedi. İzin verdiler. O namazını kıldı ve "Ölümden korktuğumu sanmıyacağınızı bilseydim namazı uzatırdım" dedi. İdam edilecek kimselerin iki rekat namaz kılması Hubeyb'in başlattığı bir âdet oldu. Hz. Hubeyb, kendisine yapılan tavsiye ve dininden dönmesi halinde serbest bırakılacağı telkinlerine asla itibar etmedi. Hz. Peygamber'e bağlılığını ısrarla ifade etti. Bir ara "Allahım! Sen bize Resûlünün peygamberliğini tebliğ ettin. Bize yapılanı da Resûlüne ulaştır!" diye dua etti. Hz. Peygamber Medine'de ashâbıyla otururken, "**Ve aleyhisselâm** = *Ona da selâm olsun*" bir rivâyete göre de "**Ve aleyhimesselâm** = *O ikisine de selâm olsun"* buyurdu. Sahâbîlerin sormaları üzerine de

Efendimiz, Hubeyb ve Zeyd'in şehit edildiğini, onların gönderdiği selâma mukâbele ettiğini bildirdi. Allah onlardan razı olsun.

Hz. Hubeyb, idam edilmeden önce müşrikler hakkında beddua etmişti. O gün orada bulunan müşriklerden, Hubeyb'in bedduasına tutulmamak için, kurşundan sakınır gibi kendisini yere atanlar, duymamak için kulaklarını tıkayanlar, bir ağaç veya insanların arkasına sığınanlar olmuştur. Daha sonraki dönemlerde Hz. Ömer'in Humus'a vâli tayin ettiği Saîd İbni Âmir el-Cumahî, kendisine ara ara gelen baygınlığı, Hubeyb'in idam edildiği gün orada bulunması ve onun bedduasını duymuş olmasıyla açıklamıştır.

Âsım İbni Sâbit'in cesedinin önce arılar tarafından korunması, sonra da sel sularının alıp götürmesi, düşmanların ona ilişememesi; Hubeyb'in, mevsimi olmadığı halde tutuklu bulunduğu yerde taze üzüm yemesi, selâmlarının ve durumlarının anında Hz. Peygamber'e ulaşması, Efendimiz'in mûcizesi, bu mücâhidlerin de kerâmetidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ mü'min kullarını çeşitli şekillerde imtihan eder.
2. O, dilediği kuluna -ölü olsun diri olsun- ikram ve ihsanda bulunur.
3. Allah Teâlâ, ihlâs ile yapılan duaları kabul buyurur, kendine sığınan kullarını korur.
4. Reci' vak'ası ve sonrasında gelişen olaylar, Âsım İbni Sâbit, Hubeyb İbni Adî ve Zeyd İbni Desine hazretlerinin kerâmetlerine delildir.
5. İdam edilecek müslümanların idamdan önce iki rek'at namaz kılması Hz. Hubeyb'in başlattığı güzel bir âdettir.

Nevevî merhum şöyle der:

Aslında, "velilerin kerâmeti" konusunda bu kitabın değişik bahislerinde geçmiş olan bir çok hadis bulunmaktadır. Meselâ, sihirbaz ve rahib arasında gidip gelen genç ile ilgili hadis, Cüreyc hadisi, kapısını koca bir kayanın kapattığı mağaraya sığınmış üç kişi ile ilgili hadis, buluttan, "falanın bahçesini sula!" sesinin geldiğini duyan kişi ile ilgili hadis ve benzeri rivayetler bu kabil hadislerden sadece bir kaçıdır. Bu konuyla ilgili deliller hem çok hem de pek meşhurdur.

1513– وعَن ابْنِ عُمر رضي اللَّه عنْهُما قال : ما سمِعْتُ عُمرَ رضي اللَّه عنْهُ يَقُولُ لِشَيءٍ قطُّ : إنِّي لأظُنُّهُ كَذا إلاَّ كَانَ كَمَا يَظُنُّ ، رواهُ البُخَاري .

1513. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Ömer *radıyallahu anh*, herhangi bir şey hakkında "Ben şöyle düşünüyorum" dedi mi, o şey gerçekten onun düşündüğü gibi neticelenirdi.

Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 35

Açıklamalar

Hz. Ömer'in öngörülerinin isâbeti konusunda dikkat çeken bir şehâdeti ihtivâ eden Abdullah İbni Ömer'in bu beyânı, biraz yukarıda 1507 numara ile geçen hadîs–i şerîfte Resûl-i Ekrem'in Hz. Ömer hakkındaki takdirkâr ifadelerinin sebebini açıklar gibidir.

Burada bir kez daha Hz. Ömer'in tahmin ve düşüncelerinde doğruyu önceden yakalama özelliğini, yani *muhaddes* veya *mülhem* bir kişiliğe sahip olduğunu, diğer bir ifadeyle, kerâmet sahibi bir sahâbî olduğunu görüyoruz. Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'nın bu şehâdeti, Hz. Ömer'in en yakınındaki birinin tesbiti olarak bizlere tam bir kanaat vermektedir.

Bazan insanlar "içime doğdu" diye bir konuda görüş beyân eder, tahminde bulunurlar. Olay da aynen o şekilde gerçekleşir. Hemen her insan için söz konusu olabilecek böylesi durumlar, iman ve takvâ sahipleri için daha sıklıkla söz konusu olabilir. İşte Hz. Ömer'in, hemen hemen her konuda gerçeği yakalayabilen ileri ve isabetli görüş sahibi bir sahâbî olduğu anlaşılmaktadır. Bu da ona Allah Teâlâ'nın bir ikrâmı ve lutfudur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Velilerin kerâmeti haktır.
2. Hz. Ömer, görüşlerinin isabeti ile tanınan bir büyük sahâbîdir.

كتاب الأمور المنهي عنها

254- باب تحريم الغيبة والأمر بحفظ اللسان

GIYBETİN HARAM OLDUĞU VE DİLİ KORUMA EMRİ

Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيراً مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ [12]

1. "Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Elbette bundan tiksinirsiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir."
Hucurât sûresi (49), 12

Öncelikle ve özellikle müslüman bir toplum meydana getirip onun fertleri arasındaki ilişkileri sağlıklı bir şekilde düzenlemeyi hedefleyen dinimiz, mü'minler arası ilişkilere son derece büyük önem verir. İster hukukî ister ahlâkî alanda olsun getirdiği bütün kısıtlama ve yasaklar müslüman fertlerin ve dolayısıyla İslâm toplumunun huzur ve saadetini sağlamaya yöneliktir.

Kurulmak istenen bu huzur ve güven ortamını bekleyen tehlikelerden biri, toplumu oluşturan fertlerin birbirlerini çekiştirip gıybet etmeleridir. Zira gıybet, kişiler arasındaki güveni ortadan kaldırır. Birbirine güvenmeyen fertlerin meydana getirdiği toplumda da asla huzur ve saadet olmaz. Hucurât sûresinin mü'minler arası ilişkileri düzenleyen âyetlerinden biri olan ve "**Ey iman edenler!**" diye doğrudan müslümanlara hitâbeden bu âyette gıybet, *ölmüş olan kardeşinin etini yemek* diye takdim edilmiştir. Nasıl ki ölmüş bir insan kendisini savunamaz ise, orada olmayan bir kişi de hakkında söylenenleri bilemeyeceği için o anda kendisini savunamaz. Bu sebeple de birini arkasından çekiştirmek, bir ölünün etlerini

parçalayıp yemek gibi çok çirkin bir davranış ve bir tür canavarlıktır. İşte bu benzetme, hem dinî olarak hem de aklî olarak gıybetin ne kadar çirkin bir huy olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yakışıksız durumdan mü'minlerin tiksineceği vurgulandıktan sonra, bu sahada çok dikkatli davranılması istenmektedir. Allah Teâlâ'nın tövbeleri çok kabul edici ve çok esirgeyici olduğu hatırlatılmak suretiyle de işlenecek hatalardan temizlenme yolu gösterilmektedir.

Müellif Nevevî'nin yasaklar bölümüne ahlâkî bir yasak olan gıybet ile başlaması, dinimizdeki nehiylerin, aslında, güzel ahlâkı hâkim kılma hedefine yönelik olduğunu hatırlatmaktadır.

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً [36]

2. "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi, yaptıklarından sorumludur."

İsrâ sûresi (17), 36

İnsanın bilmediği ve kendisini de ilgilendirmeyen bir takım konuların arkasına takılıp onlar hakkında ileri geri sözler söylemesi zan ve tahminlerde bulunması asla doğru değildir. Dili koruma ve konuşma disiplini bakımından hiç hoş olmayan bu durum, sonuçta insanı büyük bir sorumlulukla karşı karşıya getirir. Duymadığını duymuş gibi, görmediğini görmüş gibi, anlamadığını anlamış gibi davranıp o yarım yamalak bilgilerle birtakım değerlendirmelerde bulunmak, sorumluluk duygusuyla bağdaşacak hareketler değildir. Biz biliyoruz ki *"Hepiniz çobansınız ve sürünüzden sorumlusunuz"* hadisinde olduğu gibi her insan, öncelikle tüm uzuvlarından sorumludur. **Bu âyet-i kerîmede özellikle idrak ve bilginin gerçekleşmesinde etkili olan kulak, göz ve gönlün sorumlulukları hatırlatılmak suretiyle insanın genel sorumluluğuna dikkat çekilmiştir.**

Âyet-i kerîme gıybet gibi bir günaha düşmemenin yolunu, "**Hakkında bilgin olmayan şeyin peşine düşme, iyice bilmediğin bir sözü söyleme"** diye göstermektedir.

مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ [18]

3. "**İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın.**"

Kaf sûresi (50), 18

Bu âyet-i kerîme dilin korunması ve ağız disiplini konusunda en temel ve en genel esası belirlemekte, güzel veya çirkin, hayır veya şer ne olursa olsun ağızdan çıkan her sözün kaydedildiğini hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kesinlikte ortaya koymaktadır. Böylesine yakından bir takip, tesbit ve denetime tâbi olduğunu bilmek, dili korumak konusunda alınabilecek en etkili tedbirdir. Yani **insan, yokluğunda tercüme-i hâli yazılan biri değil, en yakından takib edilerek yaptıkları ve söyledikleri kaydedilerek hayat hikâyesi tesbit edilen ve ona göre de sorgulanacak olan bir varlıktır.** O halde "nefsinin ona verdiği vesveseler" yani içinden geçen his ve düşünceler bir yana, hiç değilse iki dudağı arasından çıkacak olan sözlere son derece dikkat etmeli ve hâkim olmalıdır. Gerek yalnızken gerek toplum içinde gerek eğlenirken gerekse üzülürken her an ve her yerde ağızdan çıkacak olan söz ve kelimelerin her biri kaydedilmektedir. Kelime kelime, hesabı verilecek bir hayatın sahibi olmak, son derece disiplinli yaşamayı gerektirir. Âyet-i kerîme bizde bu bilincin yerleşmesini istemektedir.

Hadisler

1514- وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنْهُ عَنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ فَليقُلْ خَيْراً ، أوْ ليَصْمُتْ » متفقٌ عليه .

وَهذا الحَديثُ صَرِيحٌ في أَنَّهُ يَنْبغي أن لا يتَكَلَّم إلاَّ إذا كَان الكَلامُ خَيْراً ، وَهُو الَّذي ظَهَرَتْ مصْلحَتُهُ ، وَمَتى شَكَّ في ظُهُورِ المِصْلَحةِ ، فَلا يَتَكَلَّمُ .

1514. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'a ve âhiret gününe inanan, ya hayır söylesin ya da sussun."

Buhârî, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, Îmân 74, Lukata 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 123; Tirmizî, Kıyâmet 50

Açıklamalar

Nevevî, konu başlığında her ne kadar önce gıybetin haram olduğunu sonra dili koruma gereğini zikretmiş ise de, konuyla ilgili hadisleri sıralarken bunun tam aksi bir uygulama yapmış, önce dilin korunmasına sonra gıybete dair hadislere yer vermiştir. Aslında uygun olan da budur. Çünkü önce genel olarak dilin korunması ve onun önemi anlatıldıktan sonra gıybet ve gıybetin zararlarından bahsetmek daha mâkul, mantıklı ve anlaşılır bir uygulamadır.

Allah'a ve âhiret gününe inanan kimselerin engin bir sorumluluk duygusu taşıdığı açıktır. Hepimizin bildiği gibi disiplin, âhiret sorumluluğu ile yakından alâkalıdır. Hesaba, cezâ ve mükâfata inanmış bir insan, hesap günü mahcup olmamak için öncelikle diline sahip olacak ve hayatını daha dikkatli yaşayacaktır. Hadisimizde işte bu temel gerçeğe dikkat çekilerek, dili korumanın, *ya hayır söylemek ya da sükût etmek* gibi iki yolu olduğu bildirilmektedir. Her mükellef insanın, iyilik ve hayır olduğu açıkca belli olan sözlerin dışındaki tüm sözlerden dilini koruması uygun olur. Hatta yerine göre konuşmanın ve susmanın eşit bir durum arzetmesi halinde, susmak sünnettir. Çünkü Nevevî'nin de işâret ettiği gibi, mübah bir söz bile bazan haram veya mekruh bir durumla neticelenebilir. Halkımızın *"Korkulu rüya görmektense uyanık durmak yeğdir"* dediği gibi, böyle muhtemel bir tehlikeden uzak kalabilmek için sükût etmek daha akıllıca olur.

Şuna da işâret edelim ki, hayır söylemek veya sükut eylemek, imanın aslının değil, olgunluğunun göstergesidir. Hadisimizin ifadesi, ya doğru konuşmak veya susmak konusuna son derece dikkat edilmesini tenbih maksadına yöneliktir.

"Allah'a ve âhiret gününe inanan" diye başlayan daha bir çok hadis bulunmaktadır(Bk. Ali el-Kaarî, *Mirkâtu'l-mefâtîh,* VIII, 70). Bu, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bir eğitim ve irşad üslûbudur. Bu üslûbun, ehemmiyetine binâen dilin korunması konusunda da kullanıldığını görmekteyiz.

Bu hadis 707 numara ile daha önce de geçmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz konuların özelliklerine göre üslûb kullanır.

2. Hayır söylemek veya sükut eylemek, müslümanın ağız disiplinin gereği ve iman bakımından olgunluğunun göstergesidir.

3. Konuşmanın veya susmanın hangisi hayırlı ise, onu yapmak gerekir. Eşitlik halinde susmak sünnettir.

1515- وعَنْ أبي مُوسَى رضي اللَّه عَنْهُ قَال : قُلْتُ يا رَسُولَ اللَّهِ أيُّ المسْلِمِينَ أفْضَلُ؟ قال : « مَنْ سَلِمَ المسْلِمُونَ مِن لِسَانِهِ وَيَدِهِ » . متفق عليه .

1515. Ebû Mûsâ *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Hangi müslüman en üstündür? diye sordum.

- "**Dilinden ve elinden müslümanların emniyette olduğu kimse"** cevabını verdi.

Buhârî, Îmân 4, 5, Rikak 26; Müslim, Îmân 64, 65. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 2; Tirimizî, Kıyâmet 52, Îmân 12; Nesâî, Îmân 8, 9, 11

Açıklamalar

Güzel ahlâklı ve faziletli müslümanı Peygamber Efendimiz, diliyle ve eliyle öteki müslümanlara zarar vermeyen kişi diye tarif etmiştir. Bu, işin başlangıç noktasını göstermektir. Müslüman elbette başkalarına faydalı olmaya çalışacaktır. Ama her zaman herkesin faydalı olma, iyilik yapma imkânı olmayabilir. İyiliğin yapılamadığı yerde kötülük yapmamak, zarar vermemek, müslümanları kendisinden kuşkulandırmamak, zararsız bir kimse olmak da bir fazilettir. Aslında hadisimiz, *zaman zaman iyilik ve hayr işlese bile, dilinden ve elinden yani diliyle ya da eliyle vereceği zarardan müslümanların emin olamadıkları kimse, olgun ve faziletli bir müslüman olamaz* anlamını ifade etmektedir.

Diğer müslümanlara güven veren emin kişi olmak, olgun müslüman olmak demektir. Bunun yolu, dili ve eliyle onlara zarar vermemektir. Hadisimizde önce dilin zikredilmiş olması dikkat çekicidir. Çünkü el ile zarar vermek her zaman ve herkes için kolay olmayabilir. Fakat dil ile sözlü olarak öteki müslümanlara zarar vermek hem daha kolay hem de daha yaygındır. Bu sebeple öncelikle dil ile zarar vermemek üzerinde durulmuştur. Atalarımız da "dil yarasının onulmazlığı"nı bildirirken bu önceliğe dikkat çekmişlerdir. Nitekim Peygamber Efendimiz bir başka hadislerinde, *"Dilini tutan kurtuldu*" buyurmuştur (Tirmizî, Kıyâmet 50, Dârimî, Rikak 5).

Hadisimizin faziletli müslüman tarifi, aslında içtimâî ve iktisâdî (sosyo-ekonomik) durumu ne olursa olsun, her müslümanın iyi olabilmesi için, dilinden ve elinden müslümanları emin kılmak gibi her zaman geçerli bir yolun bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyi müslüman, diğer müslümanların dilinden ve elinden emin oldukları kişidir.
2. İyilik ve fazilet başkalarına zarar vermemekle ölçülür.
3. Müslümanlar arası güven ve emniyet, huzurlu bir toplum hayatının temel şartıdır.

1516- وَعَنْ سَهْلِ بنِ سعْدٍ قَال : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ يَضْمَنْ لِي ما بيْنَ لَحْيَيْهِ وَمَا بيْنَ رِجْلَيْهِ أَضْمنْ لهُ الجَنَّة » . متفقٌ عليهِ .

1516. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim bana iki çenesi arasındaki (dili) ile iki budu arasındaki (üreme) organını koruma sözü verirse, ben de ona cennet sözü veririm.**"
Buhârî, Rikak 23. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 61

Açıklamalar

Nevevî merhumun, Müslim'in rivayet etmiş olduğuna işaret etmesine rağmen Müslim'in *Sahih'*inde geçmeyen bu hadis, dili korumanın âhirete bakan tarafını gözlerimiz önüne sermektedir.

İnsan hayatını büyük ölçüde etkileyen iki organ demek olan ağız ve tenâsül uzvunun, kendilerine has meşrû sınırlar içinde tutulmaları son derece önemlidir. Efendimiz bu önemi bu hadîs-i şerîflerinde pek çarpıcı bir üslûp ile belirtmişlerdir. Bu iki organı haramlardan koruyacağına söz verebilen herkesin cennete gireceğini, *"Ben de ona cennet sözü veririm"* beyanıyla, bir peygamber va'di ve sözü olarak bildirmiştir. Bu demektir ki, mü'minleri, cennetten mahrum bırakan uzuvların başında bu iki organ gelmektedir. Durum bu olunca her iki organa da sahip çıkmanın gereği ve önemi kendiliğinden belirmektedir. Eskilerin isabetle işaret ettiği gibi, "eline, diline, beline sahip olmak" hem dünyada hem de âhirette rahat etmek demektir.

Sevgili Peygamberimiz'in cenneti garanti edeceğini açıkca bildirmesi, bu iki organı korumanın imkânsız değil ama bir hayli zor olduğunu da imâ etmektedir. Cenneti veya cennette derecesinin yükselmesini isteyen herkesin bu zor işi başarmaya gayret etmesi gerekmektedir. Biraz sonra gelecek 1522 numaralı hadis bu hususta Allah'ın yardımını ve korumasını istemenin lüzumunu belirtmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dilini ve üreme organını meşru olmayan işlerden korumasını başarabilen kimseler cennete girmeyi hakederler.

2. Bu iki organına sahip çıkabilenlere Peygamber Efendimiz açıkça cennet sözü vermiştir.

1517- وَعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : إنَّ الْعَبْد لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمةِ مَا يَتَبيَّنُ فيهَا يَزِلُّ بهَا إلى النَّارِ أَبْعَدَ ممَّا بيْنَ المشْرِقِ والمغْرِبِ » . متفقٌ عليهِ .

ومعنى : « يَتَبَيَّنُ » يَتفَكَّرُ أنَّها خَيْرٌ أمْ لا .

1517. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre o, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlemiştir:

"**Kul, iyice düşünüp taşınmadan bir söz söyleyiverir de bu yüzden cehennemin, doğu ile batı arasından daha uzak bir yerine düşer gider"**.

Buhârî, Rikak 23 ; Müslim, Zühd 49, 50

1519 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1518- وَعَنْهُ عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسلَّم قال : « إِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالكَلِمةِ مِنْ رِضْوَانِ اللَّهِ تَعَالى مَا يُلقِي لهَا بَالاً يَرْفَعُهُ اللَّه بهَا دَرَجاتٍ ، وَإنَّ الْعبْدَ لَيَتكلَّمُ بالْكَلِمَةِ مِنْ سَخطِ اللَّهِ تَعالى لا يُلْقي لهَا بالاً يهوِي بِهَا في جَهَنَّم » رواه البخاري .

1518. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *salallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kul, Allah'ın hoşnut olduğu bir sözü önemsemeksizin söyleyiverir de Allah onun derecesini yüceltir. Yine bir kul Allah'ın gazabını gerektiren bir sözü hiç önemsemeksizin söyleyiverir de Allah onu bu sözü sebebiyle cehennemin dibine atar.**"

Buhârî, Rikak 23. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 10; İbni Mâce, Fiten 12

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1519- وعَنْ أبي عَبْدِ الرَّحمنِ بِلالِ بنِ الحارثِ المزنِيِّ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « إنَّ الرَّجُلَ ليَتَكلَّمُ بالْكَلِمَةِ مِنْ رِضْوانِ اللَّهِ تعالى ما كَانَ يَظُنُّ أنْ تَبْلُغَ مَا بلَغَتْ يكْتُبُ اللَّه لهُ بهَا رِضْوَانَهُ إلى يَوْمِ يلْقَاهُ ، وَإنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكلَّمُ بالكَلِمةِ مِنْ سَخَطِ اللَّه مَا كَانَ يظُنُّ أن تَبْلُغَ ما بلَغَتْ يكْتُبُ اللَّه لَهُ بهَا سَخطَهُ إلَى يَوْمِ يلْقَاهُ ».رواهُ مالك في « الموطَّإِ » والترمذي وقال: حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1519. Ebû Abdurrahman Bilâl İbni'l-Hâris el-Müzenî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kul, Allah'ın hoşnut olduğu bir sözü söyler, fakat onunla Allah'ın rızâsını kazanacağı hiç aklına gelmez. Halbuki Allah, o söz sebebiyle, kendisine kavuştuğu kıyamet gününe kadar o kimseden hoşnut olur.**

Yine bir kul da Allah'ın gazabını gerektiren bir söz söyler fakat o sözün kendisini Allah'ın gazabına çarptıracağını düşünmez. Oysa Allah, o kimseye o kötü söz sebebiyle kendisine kavuşacağı kıyamet gününe kadar gazap eder."

Muvatta, Kelâm 5; Tirmizî, Zühd 12. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 12

Bilâl İbni Hâris el-Müzenî

Ebû Abdurrahman künyesiyle bilinen Bilâl, hicretten sonra beşinci yılda Müzeyne kabilesi elçileriyle birlikte Medine'ye geldi. Hz. Peygamber kendisine Akîk-i Medine denilen bölgede yer verdi. Mekke fethinde Müzeyne kabilesinin sancaktarlığını yaptı.

Hz. Peygamber'den sekiz hadis rivayet etmiş olan Bilâl, daha sonra Basra'ya yerleşti. Kendisinden oğlu Hâris ve Alkame İbni Vakkâs rivayette bulundu. Rivayetleri sünenlerde yer aldı.

Seksen yaşlarında iken hicretin 60. yılında Basra'da vefât etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bu üç hadis, birbirine oldukca yakın mânalar ifade etmekte olup dikkatsizce veya önemsenmeden söyleniverecek bir kaç kelimelik bir sözün, aslında Allah katında çok büyük neticelere vesile olacağını açıkca ortaya koymaktadır. Bu bir anlamda, sonuçları itibariyle "küçük söz veya basit kelime" olmadığını göstermektedir. Dili korumanın asıl lüzumu da buradan ileri gelmektedir.

Birinci hadiste haram mı helâl mi, güzel mi kötü mü, hayır mı şer mi henüz tam olarak kestiremediği bir sözü söylemek suretiyle bazan kulların, cehennemin doğu-batı arasından daha uzak bir yerine fırlatılıp atılacakları bildirilmektedir. Bu, üzerinde durulması gerekli çok ciddî bir tehdittir.

İkinci hadiste, herhangi bir kişinin, bazan Allah'ın hoşnutluğunu gerektiren bir sözü pek önemsemeksizin, daha doğrusu basit görerek söyleyebileceği haber verilmektedir. Tabiî aynı tutum, Allah'ın gazabını celbedecek herhangi bir söz için de aynen geçerlidir. Birinci halde Allah, o sözü söyleyen kulunun derecesini yükseltir, ikinci durumda ise, onu cehennemin dibine atar. O halde önemli olan, sözün uzun veya kısalığı, basit ve ağır oluşu değil, Allah'ın rızâsını mı, yoksa gazabını mı celbedici nitelikte olduğudur. Bunun için de söylenilecek sözün iyice düşünülmesi gerekmektedir. Atalarımız *"Bin düşün bir söyle!"* derken, bu ve benzeri hadisleri dikkate almış olmalıdırlar.

Üçüncü hadiste ise, bir anlamda bu iki hadiste bildirilen uhrevî sonuçların, nasıl meydana geleceği açıklanmaktadır. Allah Teâlâ, hoşnut olacağı sözü söyleyen kişiyi, kendisine kavuştuğu kıyamet gününe kadar, kendilerinden razı olduğu kişiler arasına kaydeder. Yani o kişiyi, ölünceye kadar hayır ve iyilikler işlemeye, taat ve ibadet etmeye muvaffak kılar. Neticede o kul bu güzellikleri yaşarken ölür ve Rabbine kavuşur. Dolayısıyla âhiret hayatı aynı güzellikler içinde sürer gider. Aksi de aynen vâriddir. Allah Teâlâ'nın gazabını gerektiren bir sözü söyleyen kişiyi, kıyamete kadar gazap ettikleri kimseler arasına yazar. Yani o kişi hep gazabı gerektiren işler yapar. Sonuçta da bu kötü halin tabiî uzantısı olan kötü âkıbete uğrar.

İbn Abdilberr, zâlim bir yöneticinin yanında onun gönlünü kazanmak için söylenen sözleri, kıyamete dek Allah'ın gazabına vesile olacak söze misal gösterir. Çünkü der, bu tür sözlerle ya bir mâsumun canına kıyılması ya da bir müslümana zulmedilmesi istenmiş, teşvik edilmiş olur. Bu ise, Allah'ın gazabına vesile olur. Zâlimlerin ve zulüm sistemlerinin yazılı-sözlü meddahlığını yapanların kulakları çınlasın.

Aynı şekilde zâlim bir yöneticinin huzurunda söylenecek doğru ve hak söz -o zâlimi kızdırsa da- Allah'ın rızâsına vesile olur. Nitekim Hz. Peygamber *"Cihadın en üstünü zâlim sultana karşı doğruyu söylemektir"* buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Melâhim 17). Merhum Âkif' ne tatlı ifâde eder:

"Hakkı bir zâlime ihtâr, o ne şâhâne cihâd!

"En büyüktür" dedi Peygamber-i pâkîze nihâd!"

Hadisteki *"kendisine kavuştuğu güne kadar"* kaydından, söz konusu durumun dünya ile sınırlı olduğu asla sanılmamalıdır. Burada ağızdan çıkacak bir sözün, insanın hem dünya hem de âhiret hayatını çok ciddî mânada etkilediği anlatılmaktadır. Hadisin ifâdesi, "**Ceza gününe kadar lânetim senin üzerindedir**" [Sad sûresi (38), 78] âyetindeki ifadeye benzemektedir. Bu ifadeden, İblis'in o gün lânetten kurtulacağı anlaşılamıyacağı gibi, hadisimizin ifadesinden de ilâhî hoşnutluk veya gazabın âhirete uzanmayacağı mânası çıkarılamaz.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslüman, her ağzına gelen sözü söylememelidir.

2. Önemsemeden, ciddiye almadan söylenen sözler insanın başına çok ciddi işler açar.

3. Dilini tuttuğu, sözünü yuttuğu için zarar gören insan çok azdır. Fakat diline hâkim olamamak yüzünden kayba uğrayanların sayısını tesbit etmeye imkân yoktur.

4. Söylenecek sözün Allah'ın rızâsını mı yoksa gazabını gerektireceğine çok dikkat etmek gerekir.

5. İnsan, âhiretteki hayatını dünyada hazırlar. Bu hazırlıkta dilin etkisi çok büyüktür.

6. Sonucu büyük olduğu sürece küçük veya basit söz yoktur.

1520- وعَنْ سُفْيان بنِ عبْدِ اللَّهِ رضي اللَّه عنْهُ قَال : قُلْتُ يا رسُولَ اللَّهِ حَدِّثني بأمْرٍ أعْتَصِمُ بِهِ قالَ : « قُلْ ربِّيَ اللَّه ، ثُمَّ اسْتَقِمْ » قُلْتُ : يا رسُول اللَّهِ ما أَخْوفُ مَا تَخَافُ عَلَيَّ ؟ فَأَخَذَ بِلِسَانِ نَفْسِهِ ، ثُمَّ قَالَ : « هذا » . رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1520. Süfyân İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Bana kesinlikle yapmam gereken bir iş söyle dedim. Efendimiz:

- "**Rabbim Allah'tır de, sonra dosdoğru ol!**" buyurdu. Ben:

- Ey Allah'ın Resûlü! Hakkımda (zararını göreceğimden) en çok endişe ettiğin şey nedir? dedim. Efendimiz, o güzel dilini eliyle tuttu ve:

- "**İşte budur!**" buyurdu.
Tirmizî, Zühd 61; Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 12

Açıklamalar

86 numaralı hadisin ravisi olan Süfyân İbni Abdullah, orada Hz. Peygamber'e *"Bana müslümanlığı öylesine tarif et ki, bir daha senden başka kimseye sorma ihtiyacını duymayayım"* demişti; bu defa *"Sımsıkı sarılıp mutlaka işlemem gereken bir şey söyle bana"* diye bir istekte bulunduğunu bildirmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz ise, peygamberlik birikimi ve cevâmiü'l-kelim (az sözle engin mânalar dile getirme) özelliği ile Süfyân'ın her iki isteğine de aynı cevabı vermiştir: *"Rabbim Allah'tır de, sonra dosdoğru ol!"*

Burada Süfyân, Hz. Peygamber'den ikinci bir istekte bulunmakta ve kendisi hakkında en çok neden endişe duymakta olduğunu öğrenmek istemektedir. Efendimiz de mübârek eliyle dilini tutarak, *"Sana zarar vereceğinden en çok endişe duyduğum işte budur"* buyuruyor. Hadisin konumuzla ilgili kısmı da burasıdır.

Hadisimiz birinci kısmı ile sımsıkı sarılıp mutlaka yerine getirilmesi gereken hususu, **“tevhid ve istikâmet"** olarak belirlemektedir. Temelinde tevhid yani Allah'ın birliği inancı bulunmayan bir dürüstlükten söz edilemez. Ancak hemen kaydedelim ki, “Tevhid inancına sahip olan herkes, dürüst bir hayata sahiptir” de denilemez.

Dürüst bir hayat yaşamak, son derece büyük bir dikkat ve gayret ister. Nitekim Efendimiz, tevhid inancına ve dürüst bir yaşayışa sımsıkı sarılmasını tavsiye ettiği sahâbîsine, gerek inancında gerekse dürüstlüğünde kendisini yanıltacağından en çok endişe duyduğu konunun, dil olduğunu hem fiilen hem de sözlü olarak belirtmiştir. Peygamber Efendimiz'in bu iki cevabı gösteriyor ki, müslümanları inançta ve amelde geri koyacak, onları yanıltacak en tehlikeli organ dildir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu güzel tavsiyesinin temelinde dil ile ilgili çok ciddî bir endişenin yattığı anlaşılmaktadır. O halde müslümanların ne yapmaları, nasıl yaşamaları, iyi birer müslüman olabilmek için dillerine nasıl ve ne ölçüde hâkim olmaları lâzım geldiğini iyice düşünmeleri gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. *"Rabbim Allah'tır deyip dosdoğru olmak"* yani *tevhid ve istikâmet*, her müslümanın sımsıkı sarılıp yerine getirmesi gerekli iki temel kuraldır.
2. İman ve istikâmet, dünya ve âhirette mutluluk demektir.
3. Dile hâkim olamamak, her müslüman için en büyük endişe kaynağıdır.
4. Sahâbe-i kirâm, ciddî konuları öğrenmek için soru sorarlar ve aldıkları cevaba göre yaşamaya güçleri yettiğince gayret ederlerdi.

1521- وَعَن ابنِ عُمَر رضي اللَّه عنْهُمَا قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تُكْثِرُوا الكَلامَ بغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ ، فَإنَّ كَثْرَةَ الكَلامِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّه تَعالَى قَسْوةٌ لِلْقَلْبِ ، وإنَّ أبْعَدَ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ القَلْبُ القَاسي » . رواه الترمذي .

1521. İbn Ömer *radıyallahu anhümâ* "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu" dedi:

"**Allah'ı anmaksızın çok konuşmayın. Allah'ın zikri dışında çok söz söylemek, kalbi katılaştırır. Katı kalpli olanların ise, Allah'dan en uzak kimseler olduğu kesindir**."
Tirmizî, Zühd 62

Açıklamalar

Genellikle insan konuşmayı sever. Konuşulacak şeyler de çoktur. Ancak sözlerin ve konuşmaların hiç şüphesiz gerekli-gereksiz, güzel-çirkin, hayır-şer, yapıcı-kırıcı olanları vardır. Asıl görevi Allah'a kulluk olan, hayatı sınırlı, sonlu ve yaptıklarından sorumlu insanların elbette bu konuda son derece dikkatli davranması gerekir. Çünkü bu konuda gösterilecek ihmal ve dikkatsizliğin getireceği zarar ve pişmanlık çok büyüktür.

Kulun, Allah’ı anması, onun kendisiyle ilgili tayin ve tesbit ettiği sınırlar içinde kalıp güzel bir kul olmaya çalışması, bütün imkân ve kabiliyetlerini öncelikle bu sonucu temin edebilmek için kullanması pek tabiî ve çok güzel bir harekettir. Allah Teâlâ'yı hatırlamadan, anmadan uzun uzun her şeyi konuşmak, ama sadece konuşmak, kul için sağlık değil hastalık işaretidir. İşte hadisimiz, bu hastalığın yani kalp katılığının ne kadar ciddî bir hastalık olduğunu gözlerimizin önüne sermektedir.

Allah'ı anmaksızın çok çok, uzun uzun konuşmak kalp katılığına sebeptir. Âlimler kalp katılığının belirtilerini de tek tek saymışlardır. Meselâ, hakkı dinlemekten, hakka kulak vermekten uzak durmak, halk arasına karışıp günlerini geçirmeye düşkünlük göstermek, haşyet azlığı, huşû ve göz yaşı yokluğu, âhiret konusunda derin bir gaflet bu göstergelerin başlıcalarıdır. Bu durumdaki bir kalbin sahibi, artık sadece sürekli konuşan ve fakat yüce duygularını kaybetmiş, kaskatı, âdetâ taşlaşmış demektir. Böyle bir kişinin konuştukları ise, ne yaptığını bilmeyen hastanın hezeyanlarından hiç de farklı değildir. Bu ise, o kişiyi her geçen gün biraz daha olması gereken yerden, yani kulluk çizgisinden, Allah'dan ve Allah'ın rahmetinden uzaklaştırır. Nitekim hadisimiz de bu acı sonu haber vermektedir: *"Allah'dan en uzak olanlar, katı kalpli kimselerdir."*

Böylesine ciddî ve ağır sonuçlara sebep olan dilin, korunmasının lüzûmu ve önemi ortadadır. Eskiler ne güzel söylemişlerdir: "İnsan iki küçük organından ibârettir; kalbi ve dili."

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ı anmadan uzun uzun konuşmak doğru değildir.
2. Çok konuşmak kalbi öldürür.
3. Kalp katılığı, Allah'ın rahmetinden uzak kalmaya sebeptir.
4. Dile hâkim olmak, iyi müslüman olmak demektir.
5. Saatler süren toplantılar yapıp da Allah'ı anmadan dağılmak büyük felâkettir.

1522- وعنْ أبي هُريرَة رضي اللَّه عَنهُ قَالَ : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ وَقَاهُ اللَّه شَرَّ مَا بيْنَ لَحْيَيْهِ ، وشَرَّ مَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ دَخَلَ الجنَّةَ » رَوَاه التِّرمِذي وقال : حديث حسنٌ.

1522. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*, "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu" demiştir:

"**Allah kimi, iki çenesi ve iki budu arasındakinin şerrinden korursa, o kişi cennete girer.**"

Tirmizî, Zühd 61

Açıklamalar

Hadisimiz, diline ve üreme organına sahip çıkmasını bilenlerin cennete gireceği müjdesini ihtivâ etmesi bakımından yukarıda geçen 1516 numaralı hadîs-i şerîf ile aynıdır. Hatta belki de Tirmizî'nin yaptığı gibi bu iki hadisin peşpeşe verilmesi daha münâsip olurdu.

Orada sevgili Peygamberimiz'in, dilini ve üreme organını koruyacağına söz verecek kimselere cennet va'dettiğini görmüştük. Burada ise, Efendimiz, dili ve üreme organını yasaklardan koruma işinde Allah Teâlâ'nın irade ve yardımına dikkat çekmekte, koruma işini Allah'a izâfe etmekte, böyle ciddi ve büyük bir işte kulların kendilerine pay çıkarmamalarını hatırlatmaktadır. Diline ve üreme organına hâkim olan bir babayiğit çıkarsa, onun bu başarısı kendinden değil, Allah Teâlâ'nın onu koruması sebebiyledir. Binaenaleyh dünyada böyle bir ilâhî desteğe mazhar olan kimse, âhirette de kesinlikle cennete girer.

Her müslüman, diline ve üreme organına dinimizin emrettiği sınırlar çerçevesinde sahip olmaya çalışmakla görevlidir. Bunu başaranlar, kerameti kendilerinde aramamalıdır. Bu konuda Allah'ın kendilerini koruduğu bilinci ve itirafı içinde olmalıdırlar. Bu, her konuda

sahip olunması gereken bir edep ve anlayıştır. Efendimiz, bu hadîs-i şerîfte işte bu noktayı öne çıkarmış ve mutlu sonu bir kez daha müjdelemiştir.

Hadisten Öğendiklerimiz

1. Dilini ve üreme organını korumaya Allah Teâlâ'nin muvaffak kıldığı mü'min, cennete girer.

2. Bu iki organa sahip olabilmek için Allah'ın yardım ve korumasına muhtaç olduğumuz unutulmamalıdır.

1523- وَعَنْ عُقْبَةَ بنِ عامِرٍ رضي اللَّه عنْهُ قَالَ : قُلْتُ يا رَسول اللَّهِ مَا النَّجاةُ ؟ قَال : « أمْسِكْ عَلَيْكَ لِسانَكَ ، وَلْيَسَعْكَ بيْتُكَ ، وابْكِ على خَطِيئَتِكَ » رواه الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1523. Ukbe İbni Âmir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Kurtuluş (sebebi) nedir? dedim.

- "**Aleyhine olacak sözlerden dilini tut, evinde kalmayı yeğle, kendi günahın için pişmanlık duyarak göz yaşı dök!**" buyurdu.

Tirmizî, Zühd 61

Açıklamalar

Kul kusursuz olmaz. İnsanlar mutlaka hata ederler. Ama onlar, hem dünyada hem de âhirette kurtuluşu ve mutluluğu isterler. Bunun yolu nedir? İşte bunu merak eden Ukbe İbni Âmir *radıyallahu anh*, bir anlamda bizim adımıza bu önemli konuyu Resûl-i Ekrem Efendimiz'e soruvermiştir. Gerçi Ukbe, *"Kurtuluş nedir?"* anlamına gelecek bir soru yöneltmiş ama Efendimiz ona kurtuluşa ulaşma yollarını sayarak cevap vermiş, böylece asıl sorulması gerekenin ne olduğunu göstermiştir.

Efendimiz'in verdiği ilk cevap, kurtuluşu arzu eden herkesin diline hâkim olması gerektiğidir. Bu, her zaman ve herkes için geçerli en esaslı kurtuluş yoludur. Dilini kullanmasını bilmeyenler her an tehlike ile yüzyüzedirler.

Hz. Peygamber ikinci olarak, her zaman geçerli olmakla beraber, özellikle fitne-fesat zamanlarında daha büyük bir önem kazanan evinde kalıp halk arasına katılmamayı, öncelikle o sosyal kargaşadan uzak kalmanın, daha sonra da uhrevî sorumluluktan kurtulmanın yolu olarak göstermiştir. Haklı ile haksızın ayırdedilemediği ortamlarda bulunmamak, eviyle ocağıyla meşgul olmak, fitne içinde aktif rol almamak demek olacağı için hiç şüphesiz o büyük bir kurtuluştur.

Üçüncü olarak Peygamber Efendimiz, kurtulmayı arzu edenlere kendi günahlarıyla meşgul olmalarını, pişmanlık duyup hatalarından dolayı göz yaşı dökmelerini tavsiye etmektedir. Çünkü başkalarının kusurlarını gözetleyen kimse, kendi kusurlarını unutur. Oysa herkes hesabını kendisi verecektir. Kendi kusurlarıyla meşgul olup onları affettirmenin yolunu aramak, kurtuluşa kavuşmanın yolunu tutmak demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Diline hâkim olabilen kurtuluş yolundadır.

2. Fitne zamanlarında evde kalmayı yeğlemek daha uygundur.

3. Herkes kendi kusurlarının derdine düşmeli ve onları ortadan kaldırmaya çalışmalıdır. Bu, fertlerin olduğu kadar toplumların da kurtuluşunun en sağlıklı yoludur.

1524- وعن أبي سَعيدٍ الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عَنْهُ عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إذا أَصْبح ابْنُ آدم ، فَإِنَّ الأعْضَاءَ كُلَّهَا تُكَفِّرُ اللِّسانَ ، تَقُولُ : اتِّقِ اللَّه فينَا ، فَإِنَّما نحنُ بِكَ ، فَإِنِ اسْتَقَمْتَ استَقَمْنا وإنِ اعْوججت اعْوَجَجْنَا » رواه الترمذي . معنى « تُكَفِّرُ اللِّسَان » : أَي تَذِلُّ وتَخْضعُ لَهُ .

1524. Ebû Said el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**İnsan sabahlayınca, bütün organları dil'e baş vurur ve (âdeta ona) şöyle derler: Bizim haklarımızı korumakta Allah'dan kork. Biz ancak senin söyleyeceklerinle ceza görürüz. Biz, sana bağlıyız. Eğer sen doğru olursan, biz de doğru oluruz. Eğer sen eğrilir, yoldan çıkarsan biz de sana uyar, senin gibi oluruz.**"
Tirmizî, Zühd 61

Açıklamalar

Günlük hayatın başlama saatinde insan bedenindeki diğer organların, dilin önünde boyun kırıp ona, kendi aleyhlerine olacak bir söz söylememesi için baş vurmaları, dilin insan vücudu üzerindeki etkinliğinin temsilî bir anlatımıdır. Aslında insan vücudu, ağızdan çıkacak sözlerin yönlendirici etkisinde ve sorumluluğu altındadır. Bu durum hadisimizde, *"Biz, sana bağlıyız. Eğer sen doğru olursan, biz de doğru oluruz. Eğer sen eğrilir, yoldan çıkarsan biz de sana uyar, senin gibi oluruz"* ifadeleriyle ortaya konulmuştur.

Organların dile yaptıkları bu başvuru, onların mevcut durumlarının hal diliyle anlatımıdır. Ancak burada bir nokta akla takılabilir. 589 numaralı hadiste geçtiği üzere Peygamber Efendimiz, insan vücudunda, *"sağlıklı olması halinde tüm vücudun sağlıklı, bozuk olması halinde de bütün vücudun bozuk olacağı kalb denilen bir et parcası*" bulunduğuna dikkat çekmişti. Burada ise organların, doğruluk ve eğrilik bakımından dilin tutumuna bağlı olduğu söylenmektedir. Bu bir çelişki değil midir? Dili, kalbin tercümanı, sözcüsü olarak düşündüğümüz zaman, Peygamber Efendimiz'in bu iki hadisi arasında herhangi bir çelişkinin olmadığı anlaşılacaktır. Dilin dışa vurdukları, aslında kalpte oluşan karar, arzu ve meyillerden ibarettir. Ama işin dışa vuruluşunda, sanki dil müstakil bir yetki kullanmakta ve onun konuşmasından sonra öyle veya böyle bir sorumluluk durumu ortaya çıkmaktadır.

589 numaralı hadiste insan vücudu çerçevesinde kalbin asıl konumu, bu hadiste ise, kalbin emrinde olan dilin görünürdeki bağlayıcılık bakımından durumu anlatılmıştır. Esasen yukarıdaki hadislerde de birbirini etkileme bakımından kalp ile dil arasındaki ilişkiye dikkat çekilmişti.

Tekrar edelim ki kalp, beden ülkesindeki tüm organların reisidir. Bütün organları etkiler. Dil, kalbin sözcüsüdür. Onun doğruluğu ve eğriliği de diğer organların tavırlarına tesir eder. Nitekim bir başka hadiste Efendimiz : “*Kalbi dürüst olmadıkça kulun imanı doğru olmaz. Dili doğru olmadıkça da kalbi doğru olmaz*” buyurmuştur (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 198).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan, sözünün esiridir.

2. Ağızdan çıkan her söz, diğer organları da bağlar.

3. Dile hâkim olmak, onu meşrû sınırlar içinde kullanmak, dünya ve âhiret mutluluğu için vazgeçilmez şartlardandır.

4. Peygamber Efendimiz, bazı mânevî gerçekleri, bilinen ve görülen uygulamalara benzeterek anlatmıştır.

1525– وعنْ مُعاذ رضي اللَّه عنهُ قال : قُلْتُ يا رسُول اللَّهِ أخبرني بِعَمَلٍ يُدْخِلُني الجَنَّة ، ويُبَاعِدُني عن النَّارِ ؟ قَالَ : « لَقدْ سَأَلْت عنْ عَظِيمٍ ، وإنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلى منْ يَسَّرَهُ اللَّه تَعَالى عليَهِ : تَعْبُدُ اللَّه لا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً ، وتُقِيمُ الصَّلاةَ ، وتُؤتِي الزَّكَاةَ ، وتصُومُ رمضَانَ وتَحُجُّ البَيْتَ إن استطعت إِلَيْهِ سَبِيْلاً، ثُمَّ قَال : « ألا أدُلُّك عَلى أبْوابِ الخَيْرِ ؟ الصَّوْمُ جُنَّةٌ . ،الصَّدَقةُ تطْفِيءُ الخَطِيئة كما يُطْفِيءُ الماءُ النَّار ، وصلاةُ الرَّجُلِ منْ جوْفِ اللَّيْلِ » ثُمَّ تَلا : {تتجافى جُنُوبُهُمْ عَنِ المضَاجِعِ } حتَّى بلَغَ { يعْمَلُونَ } [السجدة : 16] . ثُمَّ قال: « ألا أُخْبِرُكَ بِرَأسِ الأَمْرِ ، وعمودِهِ ، وذِرْوَةِ سَنامِهِ » قُلتُ : بَلى يا رسول اللَّهِ : قَالَ : « رأْسُ الأَمْرِ الإسْلامُ ، وعَمُودُهُ الصَّلاةُ . وذروةُ سنامِهِ الجِهَادُ » ثُمَّ قال : « ألا أُخْبِرُكَ بِملاكِ ذلك كله ؟» قُلْتُ : بَلى يا رسُولَ اللَّهِ . فَأَخذَ بِلِسَانِهِ قالَ : « كُفَّ علَيْكَ هذا » قُلْتُ: يا رسُولَ اللَّهِ وإنَّا لمؤَاخَذون بمَا نَتَكلَّمُ بِهِ ؟ فقَالَ : ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ ، وهَلْ يَكُبُّ النَّاسَ في النَّارِ على وَجُوهِهِم إلاَّ حصَائِدُ ألْسِنَتِهِمْ ؟ » .رواه الترمذي وقال : حدِيثٌ حسنٌ صحيحٌ ، وقد سبق شرحه .

1525. Muâz İbni Cebel *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Ya Resûlallah! Beni cennete girdirecek, cehennemden uzaklaştıracak bir iş (amel) söyle bana, dedim.

- "**Çok büyük bir şey istiyorsun. Ancak bu, Allah'ın kolay kıldığı kişi için pek kolaydır: Hiçbir şeyi ortak koşmadan yalnızca Allah'a kulluk edersin. Namazı dosdoğru kılarsın. Zekâtı verirsin. Ramazan orucunu tutarsın. Gücün yeter, imkân bulabilirsen haccedersin**" buyurdu. Sonra sözüne devamla:

"**Şimdi sana hayır kapılarını haber vereyim mi?: Oruç kalkandır. Sadaka, suyun ateşi söndürmesi gibi günahın azâbını söndürür. Kişinin gece yarısı kıldığı namaz da günahı söndürür**" buyurdu.

Bundan sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* "**Korkuyla ve umutla Rablerine kulluk ettikleri için vücutları yataklarından uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar. Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez**" [Secde sûresi (32), 16, 17] âyetini okudu.

Daha sonra Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

- "**Sana bütün işlerin başını, ana direğini ve doruk noktasını bildireyim mi?**" Ben:

- Evet, bildiriniz Ya Resûlallah! dedim.

- "**İşin başı İslâm, direği namaz, doruğu cihaddır**" buyurdu.

Sonra:

- "**Sana bütün bunların kıvamının kendisine bağlı olduğu şeyi (can damarını) bildireyim mi**?" dedi.

Ben:

- Evet, bildir Ya Resûlallah! dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber dilini tuttu ve:

- "**Şunu koru**! buyurdu. Ben:

- Ya Resûlallah! Biz konuştuklarımızdan da sorgulanacak mıyız? dedim.

- "**Annen yokluğuna yansın ey Muaz! İnsanları yüzüstü cehenneme sürükleyen, ancak dillerinin ürettikleridir!**" buyurdu.

Tirmizî, Îmân 8. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 12

Açıklamalar

Hadisin bir başka rivâyetinden öğrendiğimize göre, Tebük Gazvesi'ne giderken aşırı sıcak sebebiyle herkes bir tarafa çekilmiş ve büyük sahâbî Muâz, kendisini bir an için Resûlullah'ın yanında buluvermiştir. Bu fırsattan istifade ederek hemen hadisimizde yer alan sorusunu sormuş ve daha sonra Hz. Peygamber ile aralarında hadiste geçen konuşma cereyan etmiştir.

Hz. Peygamber'in, müslümanı cennete götürüp cehennemden uzak tutacak amel olarak İslâm'ın beş şartını sayması, her şeyden önce, dünya ve âhiretin mutluluğuna kavuşabilmek için İslâm esaslarının yaşanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yine Hz. Peygamber'in hayr yollarını bildirdikten sonra *İşin başı İslâmdır* tesbitinde bulunması, hem kötülüklerden uzak kalmak hem de hayr ve iyiliklere kavuşabilmek için temelde İslâm'ın vaz geçilmez şart olduğunu iyice vurgulamak anlamına gelmektedir. Çünkü İslâm olmadan ne din binasını ne de toplum ve ümmet yapısını ayakta tutmak mümkündür. Namaz bu temelin varlığının isbatı; cihad ise, o temel üzerinde yapılabilecek ihya hareketlerinin ortak adı ve zirvesidir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, bütün bu söylediklerinin can alıcı noktası olarak mübârek dilini gösterip *"Şunu koru!"* buyurması ise, bir müslümanın dünya ve âhiret hayatını temelden etkileyen şeyin dil olduğunu ifade etmektedir. Hadisin burada zikredilmesinin sebebi de bu cümle ile bundan sonraki kısımdır. Şunu itiraf edelim ki biz bugün müslümanlar arasındaki birtakım olumsuzlukların asıl sebebinin gereksiz sözler, gevezelikler, yanıltıcı propagandalar, saptırmalar ve yanıltmalar olduğunu görmekteyiz. Buna eğitim-ögretim sistemlerini, kitle iletişim araçlarını da kattığımız zaman, dili korumanın millet ve ümmet hayatı için ne anlama geldiği çok kolaylıkla anlaşılmaktadır.

Muâz İbni Cebel hazretleri, insanların söylediklerinden dolayı sorumlu olacaklarını elbette biliyordu. O, *"Biz konuştuklarımızdan da sorumlu tutulacak mıyız?"* derken *"Her sözümüzden sorumlu tutulacak mıyız?"* demek istemiştir. Peygamber Efendimiz ise, gerçeği bütün açıklığıyla ortaya koymuş, insanları cehenneme yüz üstü sürükleyen şeyin dillerinin ürettikleri, yani söyledikleri sözler olduğunu bildirmiştir.

Ohalde dili korumak, basit bir organa sahip çıkmak demek değildir. Dünya ve âhiret mutluluğuna sahip çıkmak ya da o mutluluktan vazgeçmek anlamına gelmektedir. Bu yüzden iş son derece ciddîdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm'sız hiçbir şeyin anlamı ve kıymeti yoktur.

2. Müslümanlar yaptıkları güzel işlerin güzel sonuçlarını görebilmek için dillerine hâkim olmak zorundadırlar.

3. İnsanı hem dünyada hem de âhirette sıkıntıya sokan şey, ağzından denetimsizce dökülen sözlerdir.

1526– وعنْ أبي هُرَيرَةَ رضي اللَّه عنهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « أَتَدْرُونَ ما الغِيبةُ؟» قَالُوا : اللَّه ورسُولُهُ أَعْلَمُ . قال : « ذِكْرُكَ أَخاكَ بما يكْرَهُ » قِيل : أفرأَيْتَ إن كان في أخِي ما أَقُولُ ؟ قَالَ : « إنْ كانَ فِيهِ ما تقُولُ فَقَدِ اغْتَبْته ، وإنْ لَمْ يكُن فِيهِ ما تَقُولُ فَقَدْ بهتَّهُ » رواه مسلم .

1526. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Gıybet nedir, bilir misiniz**?"

- Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dediler. Hz. Peygamber:

- "**Gıybet, din kardeşini hoşlanmadığı bir şey ile anmandır**" buyurdu.

- Söylenen ayıp eğer o kardeşimde varsa, ne dersiniz?" diye soruldu.

- "**Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa, o zaman ona iftira ettin demektir**," buyurdu.

Müslim, Birr 70. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 35; Tirmizî, Birr 23

Açıklamalar

Hadisimiz büyük günahlardan olan gıybet ve iftiranın tarifini yapmaktadır. Bu rivayete göre Peygamber Efendimiz gıybetin ne olduğunu bilip bilmediklerini ashâb-ı kirâma sormuştur. Hadisin Ebû Dâvûd ve Tirmizî'deki rivayetlerinde ise, gıybetin ne olduğu bir sahâbî tarafından Efendimiz'e sorulmuştur. Aslında Resûl-i Ekrem Efendimiz, zaman zaman bazı konuları kendisi soru olarak sahâbîlere yöneltir, böylece onların dikkatlerini çeker, sonra da sorduğu sorunun cevabını yine kendisi verirdi. Bu, onun eğitim ve öğretim usullerinden biridir.

Sahâbe–i kirâm, Hz. Peygamber'in kendilerine yönelttiği sorulara daima *"Allah ve Resûlü daya iyi bilir"* diye cevap verirlerdi. Bu onların edebiydi. O konuda bilgileri olsa bile, işin daima bilemedikleri farklı bir yönünün olabileceğini, bu sebeple de cevabı Hz. Peygamber'den öğrenmek istediklerini belirtirlerdi. Burada da aynı usûlün uygulandığını görüyoruz.

Bir insanın arkasından konuşmak demek olan gıybeti Peygamber Efendimiz, *"Din kardeşini hoşlanmadığı bir şey ile anmandır"* diye tarif etmektedir. Burada şu inceliğe dikkat etmek gerekmektedir. Efendimiz gıybeti tarif ederken, "Kardeşini hoş olmayan birşeyle anmandır" demiyor, *"Duyduğu zaman kardeşinin hoşlanmayacağı bir şey ile onu anmandır"* buyuruyor. Bu demektir ki, senin söylediğin kelime veya söz aslında kötü olmayabilir, eğer kardeşin onun kendisi hakkında söylenmesinden hoşlanmıyorsa, sen onu gıybet etmiş, çekiştirmiş olursun. O halde gıybette, söylenen sözün kendisinden çok, hakkında o sözün söylendiği kişinin ondan hoşlanıp hoşlanmaması önem arzetmektedir.

"Din kardeşini hoşlanmadığı bir şeyle anmak" genel bir ifâdedir. Bir kişinin bedeni, fizik yapısı, dini, dünyası, ahlâkı, malı, çocukları, anası-babası, eşi, hizmetçisi, evi, arabası, yürüyüşü, güler yüzlülüğü, asık suratlılığı, konuşması v.s. gibi onunla ilgili hususların sözlü veya yazılı olarak dile getirilmesi, rumuzla veya kaş-göz, el-kol hareketleriyle anlatılması, kısacası, bir başkasına bir müslümanın herhangi bir noksanını anlatmaya yeten her söz ve hareket bu gıybet tarifi içine girer. Hatta bir kişinin bir eksiğini anlatmak maksadıyla, onun bulunmadığı bir ortamda, sözlü veya fiilî olarak taklidini yapmak da bu tarif içine girer yani gıybettir.

Sahâbîlerin, *"Söylediğimiz şey o kardeşimizde varsa yine de gıybet etmiş olur muyuz?"* anlamına gelen soruları, durumun çok daha kesin olarak açıklık kazanmasına vesile olmuştur. Efendimiz, *"Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa, o zaman ona iftira ettin demektir"* buyurmak suretiyle bir taraftan gıybeti tam olarak zihinlere yerleştirirken bir taraftan da iftira ve bühtan kavramını açıklamış, gıybet ve iftira farkını hiç unutulmayacak bir şekilde ortaya koymuştur.

Kabul etmek gerekir ki gıybet, yani bir insanı arkasından, onun bulunmadığı yerde, kendisinde olan ve fakat duyduğu zaman asla hoşlanmayacağı bir şeyle anmak ve çekiştirmek çok çirkin bir davranıştır. Böyle olmakla beraber ne yazık ki bu kötü huy, insanlar arasında çok da yaygındır. Nevevî, -pek haklı olarak- çok az insanın bu çirkinlikten yakasını kurtarabildiğini kaydetmektedir.

Allah Teâlâ'nın, ölü kardeşinin etini yemekle bir tuttuğu gıybet hastalığından uzak kalabilmek için, öncelikle diline hâkim bir müslüman olmaya çalışmak gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir müslümanı, duyduğu zaman hoşlanmayacağı bir şeyle anmak gıybettir.
2. Gıybet haramdır.
3. Bir müslümanı onda olmayan bir vasıfla anmak ise, ona iftira etmek demektir. İftira da haramdır.

1527– وعنْ أبي بكْرَةَ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال في خُطْبتِهِ يوْم النَّحر بِمِنىً في حجَّةِ الودَاعِ : « إنَّ دِماءَكُم ، وأمْوالَكم وأعْراضَكُم حرامٌ عَلَيْكُم كَحُرْمة يومِكُم هذا ، في شهرِكُمْ هذا ، في بلَدِكُم هذا ، ألا هَلْ بلَّغْت » متفقٌ عليه .

1527. Ebû Bekir *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Vedâ haccında Mina'da kurban kesme gününde îrad ettiği hutbesinde şöyle buyurdu:

"Bu gününüz, bu ayınız ve bu beldeniz saygı değer ve dokunulmaz olduğu gibi (aranızda) kanlarınız, canlarınız ve namusunuz da saygı değer ve dokunulmazdır. Tebliğ ettim mi?"

Buhârî, İlim 9, 37, Hac 132, Tevhîd 24; Müslim, Hac 147, Kasâme 29,30. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 10; Tirmizî, Fiten 6; Nesâî, Kudât 36; İbni Mâce, Menâsik 76, 84, Fiten 2

Açıklamalar

Bilindiği gibi Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz ömründe bir kez o da hicretin onuncu yılında hac yapmıştır. Kendisi bu ilk ve son haccında yüz binden fazla müslüman hacıya üç ayrı yerde irâd buyurduğu hutbeleriyle en son uyarılarını ulaştırmıştır. Bu hutbelerinden birinde ashâbına vedâ ettiği için Vedâ hutbesi diye muşhur olan Efendimiz'in bu beyanları, müslümanlığın ana kurallarını bir kez daha resmen hatırlatma mâhiyetindedir. Hadisimiz, Efendimiz'in bu Vedâ haccında, Mina'da irâd buyurduğu hutbesinde ortaya koyduğu can, mal ve ırz dokunulmazlığını ifade eden cümlelerinden ibârettir.

216 numaralı hadisin içinde de geçmiş olan Efendimiz'in bu beyanı, müslümanların can, mal ve namuslarının fiilî veya sözlü her türlü saldırıdan korunmuş olduğunu, kimsenin bunlara haksız yere tecavüzde bulunma hak ve selahiyetinin bulunmadığını bildirmektedir. Peygamber Efendimiz, bu konudaki yasağın niteliğini anlatmak için, önce içinde bulundukları ayı, sonra şehri sonra da günü sormuş, Zilhicce ayında, Mekke toprağında ve kurban kesme gününde (yevm-i nahr) olduklarını oradakilere ikrar ettirdikten ve bunların üçünün de "haram" hükmünde olduklarını hatırlattıktan sonra, aynı şekilde mal, can ve namuslarının da birbirlerine haram olduğunu bildirmiştir. Bu üslup, belirtilen hüküm konusunda kimsenin şüphe ve tereddüde düşmesine imkân bırakmayan çok açık ve kesin bir üsluptur. Bu sebeple hadisimizi, *"Bu gününüz nasıl mübârek bir gün ise, bu ayınız nasıl mübârek bir ay ve bu beldeniz Mekke nasıl mübârek ve muhterem bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öylece mübârektir, her türlü tecâvüzden korunmuştur"* diye tercüme etmek de mümkün ve belki de daha uygundur.

Burada konumuzu ilgilendiren taraf, müslümanların can, mal ve namuslarının dokunulmazlığını ortadan kaldıramayacakları, birbirlerinin gıybet ve dedi-kodusunu yapamayacaklarıdır. Çünkü gıybet, can, mal ve namusa el uzatmaya denk, büyük bir cinayettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanların can, mal ve namusları dokunulmazdır.
2. Bu üç değere fiilen tecavüz edilemeyeceği gibi, sözle de saldırılamaz.
3. Gıybet, müslümanların can, mal ve namus dokunulmazlığına yönelik bir saldırı niteliğindedir ve haramdır.

1528- وعنْ عائِشة رضِي اللَّه عنْها قَالَتْ : قُلْتُ للنبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حسْبُك مِنْ صفِيَّة كذا وكَذَا قَال بعْضُ الرُّواةِ : تعْني قَصِيرةٌ ، فقال : « لقَدْ قُلْتِ كَلِمةً لو مُزجتّ بماءِ البحْر لمزَجتْه ، »

قَالَتْ : وحكَيْتُ له إنساناً فقال : « ما أحِبُّ أني حكَيْتُ إنْساناً وإنَّ لِي كذا وَكَذَا » رواه أبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

ومعنى : « مزَجَتْهُ » خَالطته مُخَالَطة يَتغَيَّرُ بِهَا طَعْمُهُ ، أوْ رِيحُهُ لِشِدةِ نتنها وقبحها ، وهَذا مِنْ أبلغ الزَّواجِرِ عنِ الغِيبَةِ ، قَال اللَّهُ تَعالى : { وما ينْطِقُ عنِ الهَوى ، إن هُوَ إلا وحْيٌّ يوحَى } [النجم : 4] .

1528. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

-Ey Allah'ın Resûlü! Safiyye'nin şöyle şöyle oluşu sana yeter, dedim. -Ravilerden biri, bu sözle Hz. Âişe'nin, onun kısa boylu oluşunu kastettiğini söylüyor-. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- "**Ey Âişe! Öyle bir söz söyledin ki, eğer o söz denize karışsa idi onun suyunu bozardı**" buyurdu.

Âişe dedi ki, ben bir başka gün de kendisine bir insanın durumunu takliden hikâye etmiştim. Bunun üzerine de Hz. Peygamber:

- "**Bana dünyanın en kıymetli şeylerini verseler, ben yine de bir insanı hoşlanmayacağı bir şekilde taklid edip anmayı kesinlikle istemem**" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Edeb 35; Tirmizî, Kıyâmet 51

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in muhterem eşleri annelerimiz -*Allah hepsinden razı olsun*- bütün faziletlerine rağmen nihayet birer insan idiler. İnsanlık gereği davranışlarda bulunmaları da pek tabiîdir. Üstelik onlar birden fazla kuma ile Hz. Peygamber'i paylaşmak ve günlük hayatı sürdürmek durumunda idiler. Birbirlerini şu veya bu ölçüde kıskanmaları, kadın psikolojisi çerçevesinde davranmaları asla yadırganmamalıdır. Onların bu tür davranışları ümmetin hanımlarının eğitimine yönelik esasların belirlenmesine ve tedbirlerin alınmasına sebep olmuştur. Hadisimiz de bu durumun güzel bir örneğidir.

Âişe vâlidemiz, kuması Safiyye anamızı, boyunun kısalığını söz konusu ederek Efendimiz'in huzurunda çekiştirmiş, gıybetini yapmıştır. Bu hatasını da bize yine Âişe vâlidemizin kendisinin haber vermesi ne kadar dikkat çekicidir. Fazilet ve büyüklük işte buradadır. Efendimiz onun Safiyye validemiz hakkında söylediği sözün, gerçeğe uygun olsa bile, onu yermek maksadıyla söylediği için aslâ doğru olmadığını, *"Ey Âişe! Öyle bir söz söyledin ki, eğer o söz, su olup da koskoca bir denize karışacak olsaydı, denizi ifsad ederdi"* buyurarak çok çarpıcı bir şekilde ifade etmiştir. Efendimiz'in bu sözleri, tek bir kelime ile de olsa, başkasını gıybet etmenin ne kadar kötü bir şey olduğunu ortaya koymaktadır.

Âişe vâlidemiz -*Allah ondan razı olsun*-, bir başka gün bu defa bir başka kişinin hal ve hareketini Hz. Peygamber'e taklid ederek anlatıyor. Bu durum karşısında da Efendimiz, Âişe vâlidemizi, *"Bana dünyayı verseler ben, asla bir insanı hoşlanmayacağı bir şekilde taklid ve tavsif etmezdim"* buyurarak ikaz etmiştir. Hiç şüphesiz Efendimiz'in bütün bu ikazları, Âişe vâlidemizin şahsında bütün ümmete yöneliktir. Hepimiz için uyarıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir müslümanı duyduğu zaman hoşlanmayacağı bir şekilde anmak gıybettir.
2. Gıybet bir kelimeden ibaret olsa bile, gıybettir, vebâli ve kötülüğü çok büyüktür.
3. Peygamber Efendimiz hanımlarını kırmadan eğitmiştir.
4. Peygamberimiz'in hanımları, başlarından geçen olayları kendileri anlatmak suretiyle, müslüman hanımların ve ümmetin tamamının eğitimine yardımcı olmuşlardır.
5. Gıybet sadece sözle değil, el, kol, kaş, göz hareketleriyle de yapılabilir.

1529- وَعَنْ أنَسٍ رضي اللَّه عنهُ قالَ : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لما عُرِجَ بِي مررْتُ بِقَوْمٍ لهُمْ أظْفَارٌ مِن نُحاسٍ يَخْمِشُون بِهَا وجُوهَهُمْ وَصُدُورَهُم ، فَقُلْتُ : منْ هؤلاءِ يَا جِبْرِيل ؟ قَالَ : هؤلاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ ، ويَقَعُون فِي أعْراضِهِمْ ، » رواهُ أبو داود.

1529. Enes *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Mi'raca çıkarıldığımda ben bakırdan tırnaklarla yüzlerini ve göğüslerini tırmalayan bir topluluğun yanından geçtim**.

- Ey Cebrâil! Bunlar kimlerdir? diye sordum."

- Bunlar, (gıybet etmek suretiyle) insanların etlerini yiyenler ve onların şeref ve namuslarıyla oynayanlardır, cevabını verdi.

Ebû Dâvûd, Edeb 35

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, baştan sona mucizevî bir ortamda cereyan etmiş olan Mi'rac olayında, müşâhade ettiği bazı hususları haber vermiş bulunmaktadır. Hadisimiz, Efendimiz'in bu kabil gözlemlerinden bir sahneyi bize aktarmaktadır.

Aslında *tırnaklarıyla yüz ve göğüslerini tırmalamak***,** yaralamak özellikle Câhiliye döneminde ağıtçı kadınların yaptıkları bir harekettir. Malesef bu yaka - paça yırtarak ölüye ağlamak demek olan **niyâhâ** âdetinin yurdumuzun değişik yörelerinde kadınlarımız arasında halen devam ettiği de acı bir gerçektir.

İşte Peygamber Efendimiz, Mi'rac esnasında bu Câhiliye kadınları gibi bakırdan tırnaklarla yüz ve göğüslerini tırmalayan bir topluluk görmüş ve bunların kimler olduğunu Cebrail *aleyhisselâm*'dan sormuş, Cebrâil de, bu şekilde azap olunan kimselerin, *"gıybet edenler ve insanların şeref ve namuslarıyla oynayanlar"* olduğunu bildirmiştir.

Efendimiz'in bu beyanı, gıybetin âhirette ne tür bir cezaya sebep olacağını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. O halde böylesine çirkin ve cezası ağır olan gıybetten uzak durmaya çalışmak, her müslümanın özen göstermesi gerekli bir konu olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Başkalarının gıybetini yapan, şeref ve namusuyla oynamaya kalkanlar, âhirette bakırdan tırnaklarla yüz ve göğüslerini parçalama cezasına çarptırılacaklardır.
2. Peygamber Efendimiz Mi'rac olayında uhrevî âleme ait konularda bilgilendirilmiştir.

1530– وعن أبي هُرَيْرة رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « كُلُّ المسلِمِ عَلى المسْلِمِ حرَامٌ : دَمُهُ وعِرْضُهُ وَمَالُهُ » رواهُ مسلم .

1530. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Her müslümanın öteki müslümana kanı, ırzı (namusu) ve malı haramdır!"**
Müslim, Birr 32. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 18

Açıklamalar

236 ve 237 numaralı hadislerin içinde de geçmiş olan hadisimiz, müslümanların birbirlerine karşı dokunulmaz değerlerini genel bir kural olarak ortaya koymaktadır. Can, mal ve ırz güvenliği...

Her müslüman öncelikle hayat hakkına, mal, can ve namus dokunulmazlığına sahiptir. Bir başkasının bu değerlere şu veya bu şekilde tecavüzde bulunması haramdır. Her tecavüz mutlaka bir ceza ile karşılaşacağına göre bu değerlere sözle ve fiilî olarak tecavüz edilemez.

Gıybet, nihayet bir sözdür, denilemez. O da fiilî tecavüz gibi ağır bir suçtur. Konunun baş tarafında da hatırlattığımız üzere atalarımız *"Kılıç yarası onulur, dil yarası onulmaz"* demişlerdir. Koruma altına alınmış ve haram kılınmış değerlere yapılacak saldırının ne ile ve nasıl olması değil, saldırı olması önemlidir. Bu sebeple insanların değerlerine dil ile de asla saldırmamak gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her müslümanın mal, can ve namusu yekdiğerine haramdır.
2. Müslümanın dokunulmaz haklarına yapılacak sözlü veya fiilî tecavüz büyük suçtur.
3. Gıybet, müslümanın haklarına tecavüz sayıldığı için yasaklanmıştır.

255- باب تحريم سماع الغيبة
وأمر من سمع غيبة محرَّمة بردِّها ، والإِنكار على قائلها
فإن عجز أو لم يقبل منه فارق ذلك المجلس إن أمكنه

GIYBET DİNLEME YASAĞI

GIYBET DİNLEMENİN HARAM KILINMASI, GIYBETİ DUYAN KİŞİNİN ONU REDDETMESİ, BUNU YAPAMAYACAK İSE VEYA SÖZÜ DİNLENİLMEYECEK İSE İMKÂN BULMASI HALİNDE O MECLİSİ TERKETMESİ GEREKTİĞİ

Âyetler

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ [55]

1. "Onlar boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler."

Kasas sûresi (28), 55

Yahûdi veya hıristiyan iken İslâm'ın gelmesinden sonra İslâm'ı seçen ve bu sebeple karşılaştıkları tepkilere sabreden ve bundan dolayı da iki defa ödüllendirilecek olanların bazı üstün nitelik ve meziyetleri sayılırken onların övgüye layık davranışlarından biri olarak, kendilerini ilgilendirmeyen her türlü boş sözden yüz çevirdikleri bildirilmektedir. Sabır, kötülüğü iyilikle savmaya çalışmak ve Allah'ın kendilerine verdiği rızık ve imkânlardan başkalarını yararlandırmak gibi üstün vasıfların sahiplerine, faydasız ve boş sözlerden yüz çevirmek yaraşır. Âyet-i kerîme bu hususu, bir haber cümlesi ile teşvik etmektedir.

Mâlâyânî denilen boş laflara kulak vermemek, ilgisiz kalmak, aslında müslümanların müşterek vasıflarıdır. Nitekim aşağıdaki âyet-i kerîmede bu durum açıkca yer almaktadır.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ [3]

2. "**Mü'minler, boş ve faydasız şeylerden yüz çevirirler."**

Mü'minûn sûresi (23), 3

Kurtuluşa eren mü'minlerin vasıflarının tek tek sayıldığı Mü'minûn sûresi'nde, onların namazda huşû içinde oldukları bildirildikten sonra hemen ikinci vasıf olarak **"Boş ve faydasız sözlerden yüz çevirdikleri"** ifade buyurulmaktadır. Bir anlamda, boş ve faydasız şeylerden yüz çevirmenin günlük hayatın huşuu demek olduğuna dikkat çekilmektedir. Namazda gönül huzuru ne ise, günlük hayatta da boş laflardan uzak kalmak odur. Yani insana aynı duruluğu ve huzuru yaşatır. Ancak şu da bir başka gerçektir ki, namazda huşu' nasıl her zaman yakalanamazsa, boş ve faydasız sözlerden uzak kalabilmek de o kadar zordur. Bu yönüyle de aralarında bir benzerlik bulunmaktadır. Başarılabilmesi halinde her ikisinin de mü'mine kazandıracağı mutluluk ve seviye gerçekten son derece büyüktür.

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً [36]

3. "Kulak, göz ve gönül, bunların hepsi sorumludur."

İsrâ sûresi (17), 36

Gıybet yasağıyla ilgili önceki konuda da yer verilmiş olan bu âyet-i kerîme, müslümanların her şeyiyle sorumlu bir hayatın sahibi olduklarını çok kesin ifadelerle ortaya koymaktadır.

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلاَ تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ [68]

4. "**Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zâlimler topluluğu ile oturma.**"

En'âm sûresi (6), 68

Mekke dönemi günlerinde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sıkça karşılaştığı durumlardan biri, müşriklerin çeşitli vesilelerle Allah'ın gönderdiği âyetler hakkında ileri-geri görüş beyan etmeleri idi. İşte bu ve buna benzer ortamlarda, yani insanları konu değiştirmeye veya susturmaya güç yetirilemeyen hallerde müslümanların o meclisi terketmelerinin en uygun hareket olacağı bildirilmektedir. Ne zamana kadar? Onların konuyu değiştirmelerine kadar. Yoksa insanları tamamen kendi hallerine terketmek, onlarla bütün ilişkileri kesmek

emredilmemektedir. Çünkü müslümanlık onlara da anlatılacaktır. Bunun için ilişkilerin sürmesi gereklidir.

Allah'ın âyetleri hakkında ileri-geri konuşmakla, orada bulunmayan müslümanların arkasından hoşlanmayacakları sözleri söylemek arasında, yanlış, boş ve faydasız olma bakımından bir benzerlik söz konusudur. En azından Nevevî merhuma göre bu böyle olmalı ki, -haklı olarak- bu âyetleri burada bir araya getirmiştir.

Hadisler

1531- وعنْ أبي الدَّرْداءِ رضي اللَّه عَنْهُ عنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « منْ ردَّ عَنْ عِرْضِ أخيهِ، ردَّ اللَّه عنْ وجْهِهِ النَّارَ يوْمَ القِيامَةِ » رواه الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1531. Ebû'd-Derdâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim, (din) kardeşinin ırz ve namusunu onu gıybet edene karşı savunursa, Allah da kıyamet günü o kimseyi cehennemden korur**."

Tirmizî, Birr 20

Açıklamalar

Gıybet etmenin, herhangi bir müslümanı, hoşlanmayacağı şeyleri arkasından söyleyerek çekiştirmenin haram olduğunu biliyoruz. Burada ise, bizzat kendisi gıybet etmemekle beraber, başkasının yaptığı gıybeti dinlemenin de yasak olduğunu öğrenmekteyiz. Böyle bir durumla karşılaşılınca yapılacak iş, bir yolunu bulup bu gıybet olayına mâni olmaktır. Hadisimiz işte böylesi bir müdâhalenin yani gıybeti yapılan müslümanı savunmanın, âhiretteki sonucunu bildirmektedir.

Hadisin, Esmâ Binti Yezid *radıyallahu anhâ*'dan gelen rivayetinde; *"Kim, yokluğunda kardeşinin etini savunursa (yani gıybet edilmesini önlerse), Allah'ın o kimseyi cehennemden kurtarması kesinleşmiş demektir"* (Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, VI, 112-113) buyurulmak suretiyle, aynı anlam daha güçlü bir şekilde teyit edilmektedir.

Hadisimizin her iki rivayetinde de, bir müslümanın namus ve şerefini koruyan kimseyi, Allah'ın kıyamette cehennem azabından koruyacağı müjdelenmektedir. Bu, büyük bir lutuf olup yapılan işin Allah katında ne ölçüde değerli olduğunu gösterir. Bu demektir ki, müslümanın ırzı, namusu, haysiyet ve şerefi mukaddes olduğu gibi, bunların korunması, savunulması da özellikle âhiretteki sonucu itibariyle bütün müslümanlara düşen ve çok önemli bir görevdir. Herkes birbirinin ırz ve namusunu, onun bulunmadığı yerde koruyacak ve savunacaktır. Müslüman bir başkasını çekiştirmeyeceği gibi, yanında, böyle çirkin bir işin yapılmasına yani başkalarının çekiştirilmesine de izin vermeyecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanın ırz, namus, haysiyet ve şerefine söz söylememek bir görev, söyletmemek ikinci bir görevdir.
2. Bir müslümanı koruyanı, Allah da cehennemden korur.
3. Dinimiz insan haysiyet ve şerefine son derece büyük önem verir.

1532- وعنْ عِتْبَانَ بنِ مالِكٍ رضي اللَّهُ عنْهُ في حدِيثِهِ الطَّويلِ المشْهورِ الَّذي تقدَّم في باب الرَّجاءِ قَالَ : قامَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُصلِّي فَقال : « أيْنَ مالِكُ بنُ الدُّخْشُمِ ؟ » فَقَال رجل: ذلكَ مُنافِقٌ لا يُحِبُّ اللَّه ورسُولَهُ ، فَقَال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تقُلْ ذلكَ ، ألا تَراه قد قَال : لا إلهَ إلاَّ اللَّه يُريدُ بذلك وجْه اللَّه ، وإن اللَّه قدْ حَرَّمَ على النَّارِ منْ قال : لا إله إلاَّ اللَّه يبْتَغِي بِذلكَ وجْهَ اللَّه » متفقٌ عليه .

« وعِتبانُ » بكسر العين على المشهور ، وحُكِي ضمُّها ، وبعدها تاء مثناةٌ مِنْ فوق ، ثُمَّ باء موحدةٌ . و « الدُّخْشُمُ » بضم الدال وإسكان الخاءِ وضمِّ الشين المعجمتين .

1532. İtbân İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den "Allah'ın Rahmetini Ümit Etmek" bahsinde geçen uzun hadisinde rivayet edildiğine göre şöyle dedi:

(Bizim evde) Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kalkıp namaz kıldırdı. (Namazdan sonra otururken) cemaattan biri:

- Mâlik İbni Duhşûm, nerede? dedi. Bir başkası:

- O Allah ve Resûlünü sevmeyen bir münâfıktır, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Öyle deme! Görmüyor musun o, Allah'ın rızasını dileyerek Lâ ilâhe illallah diyor. Rızasını umarak Lâ ilâhe illallah diyen kimseyi Allah, cehenneme haram kılmıştır"** buyurdu.

Buhârî, Salât 45, 46, Ezân 4, 5, 153, 154, Teheccüd 25, 33, 36, Meğâzî, 12, 13, Et'ime 15, Rikak 6, İstitâbetü'l-mürteddîn 9; Müslim, Îmân 54, 55, Mesâcid 263, 264, 265, Fezâilü's-sahâbe 178. Ayrıca bkz. Nesâî, İmâme 10, 46, Sehv 73; İbni Mâce, Mesâcid 8

Açıklamalar

418 numara ile uzunca bir metin halinde geçmiş olan hadisimiz, Peygamber Efendimiz'in, bundan önceki rivayette bildirilen gerçeği doğrudan kendisinin uyguladığını göstermektedir. Huzurunda bulunmayan bir müslüman hakkında gıybet edilmesini Efendimiz, bizzat kendisi engellemiştir. Hem de bizim için çok büyük müjde anlamı taşıyan bir gerekçe göstermiştir: *"Rızasını umarak Lâ ilâhe illallah diyen kimseyi Allah, cehenneme haram kılmıştır."*

Peygamber Efendimiz'in, mahallelerini teşrif ettiğini duyan insanlar hemen Efendimiz'in bulunduğu eve koşuşmuşlar ve onunla birlikte namaz kılmışlardı. Bu arada herhangi bir sebeple oraya gelememiş olan Mâlik İbni Duhşûm'un yokluğu, onun *"Allah ve Resûlünü sevmeyen bir münâfık"* olmasıyla değerlendirilmek istenmişti. Efendimiz ise buna karşı çıktı. Bu demektir ki, büyük çoğunlukla müslümanların önem verdiği bir konuya ilgi duymadı veya bir yerlerde hazır bulunmadı diye bir müslümanı gıybet etmek ve hakkında hoşlanmayacağı sözler söylemek doğru değildir. Bu tür girişimleri önlemek öncelikle o mecliste bulunanların en ileri gelenlerine, sonra da oradaki herkese düşer.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz'in sözleri ile fiilleri tam bir uyum içinde idi.
2. Ümmetinden neyi yapmalarını istemişse, onu kendisi mutlaka yapmıştır.
3. Gıybeti önlemek, her müslümanın görevidir.

1533- وعَنْ كعْبِ بنِ مالكٍ رضي اللَّه عَنْهُ في حدِيثِهِ الطَّوِيلِ في قصَّةِ توْبَتِهِ وقد سبقَ في باب التَّوْبةِ . قال : قال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وهُو جَالِسٌ في القَوْمِ بِتبُوكَ : « ما فعل كَعْبُ بنُ مالك ؟ » فقالَ رجُلٌ مِنْ بَني سلِمَةَ : يا رسُولَ اللَّه حبسهُ بُرْداهُ ، والنَّظَرُ في عِطْفيْهِ . فقَال لَهُ معاذُ بنُ جبلٍ رضي اللَّه عنْه : بِئس ما قُلْتَ ، واللَّهِ يا رسُولَ اللَّهِ ما عَلِمْنا علَيْهِ إلاَّ خيْراً ، فَسكَتَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم .متفق عليه .

« عِطْفَاهُ » جانِباهُ ، وهو إشارةٌ إلى إعجابه بنفسهِ .

1533. Kâ'b İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den tövbe mâcerasına dair "Tevbe" bahsinde geçen uzunca hadisinde rivayet edildiğine göre şöyle dedi: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Tebük'te ashâbı arasında otururken:

- "**Kâ'b İbni Mâlik ne yaptı?"** diye sormuş. Benî Selime'den bir adam:

- Ya Resûlallah! Elbiselerine ve sağına soluna bakıp gururlanması onu Medine'de alıkoydu, demiş. Bunun üzerine Muâz İbni Cebel ona:

- Ne kötü söyledin! diye çıkışmış, sonra da Peygamber *aleyhisselâm*'a dönerek:

- Yâ Resûlallah! Biz onun hakkında hep iyi şeyler biliyoruz, demişti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ise, hiçbir şey söylememiş, sükût etmişti.

Buhârî, Meğâzî 79; Müslim, Tevbe 53. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsiru sûre (9)

Açıklamalar

Tebük Gazvesi'ne katılmadığı için başından çok büyük olaylar geçmiş olan Kâ'b İbni Mâlik hazretlerinin mâcerasını Tevbe konusunda yer alan 22 numaralı hadiste bütün yönleriyle okumuştuk. Hadisimiz, o uzun rivayetin, gıybeti önleme konusunu ilgilendiren kısmından ibârettir.

Burada büyük sahâbî Muâz İbni Cebel'in, yapılmak istenen bir gıybete, yani Kâ'b İbni Mâlik'in hazır bulunmadığı bir mecliste çekiştirilmesine izin vermeyip onu savunduğunu görüyoruz. Bu da ashâb-ı kirâm'ın konuya gösterdiği hassasiyetin örneği olmaktadır. Peygamber Efendimiz'in, sükut buyurup Hz. Muâz'ı tasvip etmesi, "takrîrî sünnet" dediğimiz sünnet türüne örnek oluşturmaktadır. Bir müslümanın gıybet edilmesinin önlenmesi, birinci hadiste olduğu gibi "sözlü", ikinci hadiste gördüğümüz gibi "fiilî" ve bu hadiste müşâhade ettiğimiz gibi "takrîrî" olmak üzere sünnetin her üç çeşidiyle de teşvik edilmiş, örneklendirilmiş ve hükme bağlanmış olmaktadır. Hiç şüphesiz bu durum, konunun ne kadar ehemmiyetli olduğunun açık delilidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbe-i kirâm, yanlarında bir başkasının gıybet edilmesine fırsat vermeyip derhal müdâhale ederlerdi.

2. Peygamber Efendimiz ashâbının iş ve sözlerini bazan sükût buyurmak suretiyle tasvip ederdi.

3. Müslümanlar hakkında iyi düşünmek, güzel söz söylemek, onları kötülememek, başkaları tarafından kötülenmelerine de müsaade etmemek gerekir.

256- باب بيان ما يُباح من الغيبة

اعلم أن الغيبة تباح لغرض صحيح شرعي لا يمكن الوصول إليه إلا بها وهو ستة أسباب:

الأول التظلم فيجوز للمظلوم أن يتظلم إلى السلطان والقاضي وغيرهما ممن له ولاية أو قدرة على إنصافه من ظالمه، فيقول: ظلمني فلان بكذا.

الثاني الاستعانة على تغيير المنكر ورد العاصي إلى الصواب، فيقول لمن يرجو قدرته على إزالة المنكر: فلان يعمل كذا فازجره عنه، ونحو ذلك، ويكون مقصوده التوصل إلى إزالة المنكر، فإن لم يقصد ذلك كان حراماً.

الثالث الاستفتاء، فيقول للمفتي: ظلمني أبي أو أخي أو زوجي أو فلان بكذا فهل له ذلك؟ وما طريقي في الخلاص منه وتحصيل حقي ودفع الظلم؟ ونحو ذلك فهذا جائز للحاجة، ولكن الأحوط والأفضل أن يقول: ما تقول في رجل أو شخص أو زوج كان من أمره كذا؟ فإنه يحصل به الغرض من غير تعيين، ومع ذلك فالتعيين جائز كما سنذكره في حديث هند (انظر الحديث رقم 1532) إن شاء اللَّه تعالى.

الرابع تحذير المسلمين من الشر ونصيحتهم، وذلك من وجوه؛ منها جرح المجروحين من الرواة والشهود، وذلك جائز بإجماع المسلمين بل واجب للحاجة. ومنها المشاورة في مصاهرة إنسان أو مشاركته أو إيداعه أو معاملته أو غير ذلك أو مجاورته، ويجب على المشاوَر أن لا يخفي حاله بل يذكر المساوئ التي فيه بنية النصيحة. ومنها إذا رأى متفقهاً يتردد إلى مبتدع أو فاسق يأخذ عنه العلم وخاف أن يتضرر المتفقه بذلك، فعليه نصيحته ببيان حاله بشرط أن يقصد النصيحة، وهذا مما يُغلط فيه، وقد يحمل المتكلم بذلك الحسد ويلبِّس الشيطان عليه ذلك ويخيل إليه أنه نصيحة فليُتَفطن لذلك. ومنها أن يكون له ولاية لا يقوم بها على وجهها، إما بأن لا يكون صالحاً لها، وإما بأن يكون فاسقاً أو مغفلاً ونحو ذلك، فيجب ذكر ذلك لمن له عليه ولاية عامة ليزيله ويولي من يصلح، أو يعلم ذلك منه ليعامله بمقتضى حاله ولا يغتر به، وأن يسعى في أن يحثه على الاستقامة أو يستبدل به.

الخامس أن يكون مجاهراً بفسقه أو بدعته كالمجاهر بشرب الخمر، ومصادرة الناس وأخذ المكس وجباية الأموال ظلماً وتولي الأمور الباطلة، فيجوز ذكره بما يجاهر به، ويحرم ذكره بغيره من العيوب إلا أن يكون لجوازه سبب آخر مما ذكرناه.

السادس التعريف، فإذا كان الإنسان معروفاً بلقب كالأعمش والأعرج والأصم والأعمى والأحول وغيرهم جاز تعريفهم بذلك، ويحرم إطلاقه على جهة التنقص، ولو أمكن تعريفه بغير ذلك كان أولى.
فهذه ستة أسباب ذكرها العلماء وأكثرها مجمع عليه. ودلائلها من الأحاديث الصحيحة المشهورة؛ فمن ذلك:

MÜBAH OLAN GIYBET

Bilesin ki gıybet ancak, kendisine başka yolla ulaşmak mümkün olmayan sahih, şer'î bir sebeple mübah olur. Gıybeti mübah kılan sebepler altıdır:

1. ***Tezallüm.*** *Zulme uğramış bir kimsenin, hükümdar veya hâkim gibi, zâlime karşı kendisine yardımcı olabilecek yetki ve kudrete sahip birine gidip "Falan bana şöyle şöyle haksızlık etti" demesi câizdir.*

2. ***Bir kötülüğün önlenmesi*** *veya bir asînin yola getirilmesini temin* ***için yardım istemek.*** *Kişinin, güçlü olduğunu sandığı bir kimseye gidip sırf bir kötülüğü ortadan kaldırmak niyetiyle, "Falanca şu kötü işleri yapıyor, onu bundan alıkoy" demesi câizdir. Böyle bir niyet taşımazsa, bu yaptığı haramdır.*

3. ***Fetvâ almak.*** *Bir kişinin müfti'ye gidip "Babam, kardeşim, kocam veya falan adam bana zulmetti. Bunları yapmaya hakları var mıdır? Bundan kurtulmamın, hakkımı almamın ve haksızlığı önlememin yolu nedir?" gibi sözler söylemesi, ihtiyaçtan dolayı câizdir. Ancak, "Şöyle şöyle yapan bir kimse veya bir eş hakkında ne dersiniz?" diye üstü kapalı olarak durumu arzetmesi ihtiyata daha uygun ve fazilete daha muvafık olur. Nitekim böyle bir üslubla da maksad hasıl olur. Bununla beraber, inşallah aşağıda zikredeceğimiz Hind'in rivayet ettiği hadiste olduğu gibi haksızlık eden şahsın açıkça söylenmesi de câizdir.*

4. ***Müslümanları şerden sakındırmak ve iyiliklerini istemek (nasihat).*** *Bunun çok çeşitli uygulaması vardır:*

a) Hadis râvilerinden ve şâhidlerden kusurlu olanları cerhetmek. Bu, müslümanların icmâı ile câizdir. Hatta yerine göre vâcip bile olur.

b) Bir kimse ile dünürlük, ortaklık, komşuluk, alış-veriş vs. yapılmak, emânet bırakmak istenildiği zaman ve benzeri durumlarda kendisine danışılan kişinin bildiğini gizlememesi, aksine, büyük bir hayırhahlıkla bildiklerini olduğu gibi söylemesi gerekir.

c) Dini ve din bilimlerini öğrenmek isteyen birinin, bid'atçı veya günahkâr (fâsık) bir hocadan ders aldığına şâhid olup zarar göreceği endişesine kapılan kimsenin, o öğrenciye öğüt verip hocasının halini açıklaması gerekir. Bu da yine sırf öğüt vermek maksadına yönelik olmalıdır. Bu iş tehlikeli ve yanılgıya açıktır. Çünkü uyarıda bulunan kişi çekememezlik duygusuna kapılmış olabilir. Şeytan onu yanıltabilir. Bu noktada çok uyanık ve dikkatli olmak gerekir.

d) İster ehli olmadığı için, ister günahkâr olduğu için isterse başkaları tarafından yanıltıldığı için yahut daha başka bir sebepten dolayı üstlendiği görevi gerektiği şekilde yapmayan bir yetkilinin durumunu daha üst bir yetkiliye bildirmek suretiyle o görevlinin dürüst hareket etmesini sağlamasını veya onu görevden uzaklaştırarak lâyık olan bir başka kişiyi görevlendirmesini sağlamaya çalışmak, onu buna teşvik etmek câiz ve gereklidir.

*5. **Fıskı ve bid'atçılığı âşikar olan kimse**nin, meselâ açıkta şarap içmek, insanların malına el koymak, haksız öşür almak, haraç kesmek, zorla baş olmaya, başa geçmeye çalışmak, kötü ve gayri meşrû işlere yönelmek gibi tavırlar gösteren kimsenin hakkında konuşmak câizdir. Çünkü kendisi kötülüğünü açığa vurmuştur. Ancak onun açığa vurduklarının dışındaki başka ayıplarının anılması -onların da söylenmesini gerektiren daha başka sebep veya sebepler yoksa- haramdır.*

*6. **Tarif etmek.** Bir insan şaşı, topal, sağır, kör ve buna benzer başka lakaplarla biliniyorsa, onu sırf tarif edebilmek için bu lakapları kullanmak caizdir. Ancak bu lakapların, kişinin değerini düşürme amacıyla takılması haramdır. Böyle lakaplarla bilinen kişilerin bu lakaplar söylenmeden tarif ve tanıtımı mümkün olduğu sürece bunları kullanmamak daha doğrudur.*

Gıybetin câiz olduğu yerler konusunda bu altı sebebi âlimler ortaya koymuşlardır. Bunların çoğunda da ulemanın görüş birliği vardır. Bu husustaki deliller, sahih ve meşhur hadislerdir. Şimdi onlardan bazılarını görelim.

Hadisler

1534- عَنْ عَائِشَةَ رضي اللَّه عَنْهَا أن رَجُلاً استأْذَن عَلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقَالَ : « ائذَنُوا لهُ، بئس أخو العشِيرَةِ ؟ » متفقٌ عليه . احْتَجَّ بِهِ البخاري في جَوازِ غيبةِ أهلِ الفسادِ وأهلِ الرِّيبِ .

1534. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre bir adam Hz. Peygamber'in yanına girmek için izin istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- "**Kabilesinin kötü adamıdır ama, izin verin ona**" buyurdu.

Buhârî, Edeb 38, 48; Müslim, Birr 73. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 5

Açıklamalar

Hadisimize ait rivayetin tamamı, olayı iyice kavramamızı sağlayacak niteliktedir. Olayla ilgili anlatım özetle şöyledir: Uyeyne İbni Hısn veya Mahreme İbni Nevfel olduğu tahmin edilen şahıs, Efendimiz'in huzuruna girmek için izin ister. Gelenin kimliği kendisine bildirilince Efendimiz, *"Kabilesinin kötü adamıdır ama, izin verin ona, gelsin bakalım"* anlamındaki sözünü söyler:

Efendimiz gelen kişi hakkında böyle bir beyanda bulunduktan sonra adamı huzuruna kabul eder ve kendisine yumuşak davranır, konuşur-görüşür ve adam memnun olarak ayrılır. Efendimiz'in, gıyabında kötü olduğunu söylediği kişi ile normal birisiymiş gibi görüşüp konuşması Hz. Âişe'nin dikkatini çeker ve bunun hikmetini sorar. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz şöyle buyurur:

- "**Ey Âişe! Kıyamet günü Allah katında en kötü durumda kalacak kişi, insanların şerrinden çekindikleri için kendisini terkettikleri kimsedir.**"

Sahîhayn'daki bir rivayette de *"sözle veya fiille haddi aşmasından, bir kötülük yapmasından korkulduğu için kendisinden uzak durulan kimsenin en kötü kişi olduğu"* belirtilmektedir. Efendimiz, Hz. Âişe'ye verdiği bu cevapla, bir taraftan, kendisini ziyaret eden kişinin zararını önlemek maksadıyla onu idare ettiğini ortaya koyarken, bir taraftan da "Ben ona yumuşak davrandım, eğer gıyâbında söylediğimi yüzüne karşı söyleseydim, benim kendisini inciteceğim endişesiyle beni terkederdi, o takdirde ben de kötülerden olurdum" demek istemiş olabilir.

Önce Peygamber Efendimiz'in bu şahıs hakkındaki değerlendirmesinin tamamen doğru olduğunu bilmemiz gerekir. Nitekim Uyeyne İbni Hısn Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde irtidad etmiş, yani dinden dönmüş, müslümanlara karşı savaşmış, sonra tekrar müslüman olmuştur. Sert, katı ve cahil bir kişi olduğu, halifeliği döneminde Hz. Ömer'e gelip çok kaba davranmasından anlaşılmaktadır (bk. 358 numaralı hadis).

Efendimiz'in, kötülüğü âşikâr olan bir kişinin durumunu bildirmek suretiyle mü'minleri ondan korumak istediği açıktır. Binaenaleyh onun böyle konuşması asla gıybet değildir. Öte yandan Peygamber Efendimiz'in, o kişiyi huzuruna kabul buyurduktan sonra ona yumuşak davranması yani müdârâ etmesi, asla bir müdâhane değildir. *Müdârâ*, dünyanın veya dinin veya her ikisinin birden ıslahı için dünyaya ait değerleri kullanmaktır. *Müdâhane* (yağcılık) ise, dünya ve dünyalıklar için dinden ve dinî esaslardan vazgeçmek demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kötülüğü açık olan kimsenin durumunu söylemek gıybet değildir. Böyle bir kişinin henüz açığa çıkmamış yönlerini söylemek ise gıybettir. Bu inceliğe dikkat etmek gerekir.

2. Zararı önlemek maksadıyla müdârâ edilebilir. Bu konuda ruhsat vardır. Müdârâ mübahtır ama müdâhane aslâ câiz değildir. Yani dünya ve dünyalıklar hatırına din ve dince kutsal sayılan değerler kimseye peşkeş çekilemez.

3. Peygamber Efendimiz, müslümanları uyarmak için onlara olan şefkat ve merhametinin gereği olarak bazı kimselerin durumlarını açıklamıştır.

1535– وعنْهَا قَالَتْ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا أَظُن فُلاناً وفُلاناً يعرِفَانِ مِنْ ديننا شَيْئاً » رواه البخاريُّ . قال الليثُ بنُ سعْدٍ أحدُ رُواةِ هذا الحَدِيثِ : هـذَانِ الرَّجُلانِ كَانَا مِنَ المُنَافِقِينَ .

1535. Yine Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Falan ve falanın dinimizden birşey bildiklerini sanmam.**"

Buhârî, Edeb 59

Açıklamalar

Kütüb-i Sitte içinde sadece Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alan bu hadisin ravilerinden Leys İbni Sa'd, hadiste kendilerinden bahsedilen bu iki kişinin münâfıklardan olduğunu bildirir. Onun bu görüşü sonraki âlimlerce tartışılmıştır.

Buhârî'deki ikinci rivayette de Efendimiz, *"Falan ve falanın bizim üzerinde bulunduğumuz şu dinimizi bildiklerini sanmıyorum"* buyuruyor.

Efendimiz'in bu beyanları, söz konusu iki kişi hakkında bir sûizan ve kötüleme değil, başkalarının onlara bakıp yanılmamaları için mevcut durumlarını bildirmekten ibarettir. Hadiste her ne kadar zan ifadesi geçiyorsa da zannın, bir çok yerde olduğu gibi burada da "kesin bilgi ve kanaat (ilm-i yakîn)" anlamına geldiğine işaret edilmiştir. Nitekim dilimizde de "herhalde" kelimesi, bazan "şüphe" bazan da "mutlaka, şüphesiz" anlamında kullanılmaktadır. Böylece Efendimiz, *"Falan ve falan'ın bizim şu dinimizi bilmediklerini, ondan bir şey öğrenmediklerini biliyorum"* buyurmuş olmaktadır. Bu da onların sebep olabilecekleri yanılgıları önlemek için gerekli bir açıklamadır. Buradan hareketle, günümüzde çokça rastladığımız gibi, **yeterli bilgisi olmadığı halde din hakkında görüş açıklayan**, ahkâm kesen **kimselerin bu durumlarının kamuya açıklanmasının gıybet olmadığı**, **hatta** onların müslümanlara verecekleri zararı önlemek için **gerekli olduğu** anlaşılır. Nitekim, Nevevî merhum da bu kanaatte olduğu için hadisi, mübah olan gıybet konusunda zikretmiş bulunmaktadır.

Her iki hadiste kendilerine işaret edilen şahısların kimler olduğu tesbit edilememiştir. Efendimiz'in kimleri kasdettiği zamanında anlaşılmış olmasına rağmen, sonraki dönemlerde açıklanmamış ve kaynaklarda isimleri yer almamıştır. Böylece o kişilerin sonraki dönemlerde çekiştirilmeleri önlenmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanları uyarmak ve uğramaları muhtemel zararlardan korumak maksadıyla bazı kişiler hakkındaki bilgileri açıklamak gıybet değildir.

2. Peygamber Efendimiz, din hakkında bilgisi olmayanların halkı yanıltmalarını önleyici açıklamalarda bulunmuştur.

1536- وعنْ فَاطِمةَ بنْتِ قَيْسٍ رضي اللَّه عنْها قَالَتْ : أَتيْتُ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فقلت : إنَّ أبا الجَهْمِ ومُعاوِيةَ خَطباني ؟ فقال رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أمَّا مُعَاوِيةُ ، فَصُعْلُوكٌ لا مالَ له ، وأمَّا أبو الجَهْمِ فلا يضَعُ العَصا عنْ عاتِقِهِ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمسلِمٍ : « وأمَّا أبُو الجَهْمِ فضَرَّابٌ للنِّساءِ » وهو تفسير لرواية : « لا يَضَعُ العَصا عَنْ عاتِقِهِ » وقيل : معناه : كثيرُ الأسفارِ .

1536. Fâtıma Binti Kays *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldim ve:

- Ebü'l-Cehm ve Muâviye İbni Ebû Süfyân beni istiyorlar (ne dersiniz) dedim. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Muâviye malı olmayan fakirin biridir. Ebü'l-Cehm ise, sopasını omuzundan indirmez**" buyurdu.

Müslim, Talâk 36. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Talâk 39; Tirmizî, Nikâh 38; Nesâî, Nikâh 22

Müslim'in bir rivâyetinde **"Ebu'l-Cehm, kadınları çokca döven biridir"** ifadesi bulunmaktadır.

Fâtıma Binti Kays

İlk muhâcir sahâbi hanımlardan olan Fâtıma Binti Kays, zekâsı, güzelliği ve olgunluğu ile tanınır. Kûfe emirlerinden Dahhâk İbni Kays'ın ablasıdır. Hz. Ömer'in şehid edilmesinden sonra şûra heyeti onun evinde toplanmıştır.

Eşi Ebû Hafs İbnü'l-Muğîre kendisini boşadıktan sonra Efendimiz'in emriyle âmâ sahâbi İbni Ümmü Mektûm'un evinde iddetini bekledi ve daha sonra da yine Efendimiz'in tavsiyesiyle Üsâme İbni Zeyd ile evlendi. Hz. Peygamber'den 34 hadis rivâyet etti. Kendisinden de başta Şa'bî olmak üzere Tâbiûn neslinin büyüklerinden bazıları hadis rivayet etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Nevevî, bu hadisi Buhârî'nin de rivayet ettiğini belirtmektedir. Ancak hadis Buhârî'de rivayet olarak geçmemekte, sadece olaya atıfta bulunulmaktadır (Buhârî,Talak 41, 42).

Hadisimiz kısaca hayat hikayesini anlattığımız Fâtıma Binti Kays'ın kocası tarafından boşanması, iddet beklemesi için Hz. Peygamber'in kendisine yer tayin etmesi ve sonra da evlenmesi ile ilgili bir dizi olayın anlatıldığı uzunca bir rivayetin sadece bir kısmını bize yansıtmaktadır. Nevevî merhum konumuzla ilgili olduğu için dünürlük yapan kişiler hakkında bilinenlerin söylenmesi gerektiğini ve bunun asla gıybet sayılmayacağını gösteren kısmını buraya almış bulunmaktadır.

Peygamber Efendimiz, görüldüğü gibi Fâtıma Binti Kays ile evlenmek isteyen Muâviye ve Ebü'l-Cehm hakkında bildiklerini Fâtıma'ya açıkca söylüyor. Birincisi için *"malı olmayan fakirin teki"*, diğeri için de *"omuzundan sopasını eksik etmeyen yani kadınları çokca döven biri"* olduğunu belirtiyor. İşte Efendimiz'in bu sözleri, kurulacak bir yuva öncesinde fikri sorulan kişinin adaylar hakkında bildiklerini herhangi bir karalama gayesi gütmeksizin söylemesinin gıybet sayılmayacağını göstermektedir. Aksi halde kendisine bu konuda fikir danışan kimseye yalan söylemiş olmak veya ondan gerçeği gizlemek gibi iki durum söz konusu olur ki, her ikisi de haramdır.

Efendimiz, Fâtıma ile evlenmek isteyen bu iki kişi hakkında görüşlerini böylece açıkladıktan sonra ona Üsâme İbni Zeyd ile evlenmesini tavsiye etmiştir. Fâtıma önce istememiş ama sonunda Efendimiz'in ısrarı üzerine evlenmeyi kabul etmiştir. Neticede kendisi, bu evlilikten çok memnun olduğunu ve hatta Üsâme İbni Zeyd'in olgunluğuna hayran kaldığını itiraf etmiştir. Doğrudan konumuzla ilgili olmamakla beraber, hadiste geçtiği için dikkatimizi çeken bir hususa işaret etmek yerinde olacaktır. Efendimiz, Muâviye için *"malı olmayan fakirin teki"* derken onun durumunu belirtmiştir. Bu sözleriyle Efendimiz, fakirlerle evlenmemek gerektiğini söylemek istememiştir. Elbette fakirlik evliliğe mani olmamalıdır. Ancak erkeğin, alacağı hanımı, yöre şartlarına göre geçindirecek bir gelire sahip olması da ailenin huzuru bakımından ihmal edilmemesi gereken önemli bir husustur. Hadisimizde bu noktaya dikkat çekilmiş olmaktadır.

Ebü'l-Cehm'in kadınları çok dövmesi de yine kadın hakları ve aile saadeti noktasından önemli bir kusurdur. Efendimiz, önce böyle bir âdeti olan erkekleri sonra da onlarla evlenecek olan hanımları uyarmış olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Evlenmek söz konusu olduğu zaman, fikrine müracaat edilen kişinin bildiklerini olduğu gibi söylemesi gıybet değildir.

2. İstişâre ve nasihat niyetiyle bir kimseyi kusuru ile anmak câizdir.

3. Hz. Peygamber'i dinleyip onun tavsiyelerine uymak insanı mutlu eder.

4. Fazilet ve tecrübe sahibi kimselerin tavsiyelerini dinlemek daima iyidir.

5. Fetvâ verecek olan kimsenin, fetvâ isteyen kadının sesini duyması, onunla konuşması câizdir.

1537- وعن زيْد بنِ أرْقَمَ رضي اللَّه عنهُ قال : خَرجْنَا مع رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في سفَرٍ أصاب النَّاس فيهِ شِدةٌ ، فقال عبدُ اللَّه بنُ أبي : لا تُنْفِقُوا على منْ عِنْد رسُولِ اللَّه حتى ينْفَضُّوا وقال : لَئِنْ رجعْنَا إلى المدِينَةِ ليُخرجنَّ الأعزُّ مِنْها الأذَلَّ ، فَأَتَيْتُ رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، فَأَخْبرْتُهُ بِذلك ، فأرسلَ إلى عبد اللَّه بن أبي فَاجْتَهَد يمِينَهُ : ما فَعَل ، فقالوا : كَذَب زيدٌ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فوقَع في نَفْسِي مِمَّا قالوهُ شِدَّةٌ حتى أنْزَل اللَّه تعالى تَصْدِيقي: { إذا جاءَك المُنَافِقُون } ثم دعاهم النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، لِيَسْتغْفِرَ لهم فلَوَّوْا رُؤُوسَهُمْ . متفقٌ عليه .

1537. Zeyd İbni Erkam *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in maiyyetinde bir sefere çıkmıştık. Müslümanlar büyük bir yokluk ve sıkıntı içindeydi. Asker arasında bulunan Abdullah İbni Übey, yandaşlarına:

- Allah'ın elçisinin çevresindekilere sakın bir şey vermeyin ki, onu terketsinler. Eğer Medine'ye dönersek, güçlü olanlar güçsüzleri oradan mutlaka çıkarıp atacaktır, dedi.

Ben de gidip bu olayı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e haber verdim. Peygamber *aleyhisselâm* Abdullah'a adam gönderip durumu soruşturdu. O böyle bir söz söylemediğine dair yemin üstüne yemin etti. Bunun üzerine sahâbîlerden bazıları "Zeyd, Hz. Peygamber'e yalan söyledi" dediler. Allah Teâlâ, benim doğru söylediğimi tasdik eden **"Münâfıklar sana geldikleri zaman..."** diye başlayan Münâfıkûn sûresi'ni Nebî *sallallahu aleyhi ve selleme* indirinceye kadar, onların bu sözlerinden dolayı son derece üzüldüm. Daha sonra, Hz. Peygamber kendilerine istiğfar etmek için onları davet etti, fakat onlar buna da yanaşmadılar.

Buhârî, Tefsîru sûre (63),1; Müslim, Sıfâtü'l-münâfıkîn 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre (63)

Açıklamalar

Değişik anlatımlarıyla kaynaklara intikal etmiş bulunan olay, Münâfıkûn sûresinin nüzûl sebebidir. Zeyd İbni Erkam *radıyallahu anh*'ın açıkça söylemediği sefer, meğâzî müelliflerinin büyük çoğunluğunun kabul ettiğine göre Mustalıkoğulları Gazvesi'dir.

Müslümanların bu gazvede çektikleri yiyecek sıkıntısı karşısında, Medineli münâfıkların reisi Abdullah İbni Übey, kendi yandaşlarına ellerindeki imkânlardan müslümanlara vermemelerini tenbih etmiş, onların bu sıkıntıları bahâne ederek Hz. Peygamber'in etrafından dağılacaklarını hayal etmiş veya böyle bir sonucu hazırlamaya çalışmıştır. Yandaşlarını cesaretlendirmek için de, Medine'ye dönüldüğü zaman güçlü olan kendilerinin, zayıf gördükleri müslümanları Medine'den çıkaracakları va'dinde bulunmuştur. Bu sözleri duyan Zeyd İbni Erkam, durumu Hz. Peygambere ulaştırmıştır. Aslında hadisin bizim konumuzu ilgilendiren yeri burasıdır. Münâfık olduğu hemen hemen herkes tarafından bilinen İbni Übey'in sözlerini ve geliştirmeye çalıştığı müslümanlar aleyhindeki planlarını gidip müslümanları koruma amacıyla Hz. Peygamber'e haber vermek asla gıybet değildir. Zaten Efendimiz de Zeyd'i bu davranışından dolayı ikaz etmemiştir. Durumu tahkik etmiş, münâfıkların yemin ederek olayı inkar etmeleri üzerine, Zeyd'in yanılmış olabileceği kabul edilmiştir. Zeyd ise, bu duruma düşmüş olmaktan dolayı çok üzülmüştür. Hatta bazı rivayetlerde çadırına kapandığı ve kimse ile görüşmek istemediği anlatılmaktadır. Yine başka bazı rivâyetlerde Hz. Peygamber'in Zeyd'e kulağının yanılmış olabileceğini söylediği, Zeyd'in bundan çok müteessir olduğu da yer almaktadır.

Zeyd'i tasdik eden ve münâfıkların kesin yalan söylediklerini ve Zeyd'in haber verdiği niyet ve sözlerini de aynen nakleden Münâfıkûn sûresi inzal buyurulunca, Hz. Peygamber Zeyd'i çağırıp mübârek elleriyle kulaklarını okşayarak, "*Allah Teâlâ, kulağını doğruladı"* buyurmuştur. Bu sebeple daha sonraları olayı bilenler arasında Zeyd İbni Erkam, "kulağı Allah Teâlâ tarafından tasdik edilmiş kişi" diye anılmıştır.

Burada yeri gelmişken her ikisi de iki yüzlülük demek olan iki terimin, **nifak** ile **riyâ**nın farkına işâret edelim. **Riyâ** ibâdette, **nifak** itikadda iki yüzlülük demektir. Buna göre her münafık aynı zamanda mürâîdir. Ancak her mürâî, münâfık değildir. Çünkü imanı sağlam olanlar da amellerinde herhangi bir sebeple riyâ (gösteriş) yapabilir. Çünkü riyâ Allah'a yaptığı ibâdette halka dönük niyetler taşımaktır. Nifak ise, özünde iman bulunmadığı halde, sözde mü'min görünmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Nifâkı ve fıskı belli kişilerin sözlerini yetkililere ulaştırmak onların gıybetini yapmak demek değildir.
2. Zeyd İbni Erkam faziletli ve haklılığı vahiyle ortaya konulmuş bir sahâbîdir.
3. Cephede İslâm ordusu aleyhindeki sözleri ve faaliyetleri komutana haber vermek gerekir.

1538- وعنْ عائشةَ رضي اللَّه عنها قالتْ : قالت هِنْدُ امْرأَةُ أبي سُفْيانَ للنبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : إنَّ أبا سُفيانَ رجُلٌ شَحِيحٌ ولَيْس يُعْطِيني ما يَكْفِيني وولَدِي إلاَّ ما أخَذْتُ مِنه ، وهَو لا يعْلَمُ ؟ قال : « خُذِي ما يكْفِيكِ ووَلَدَكِ بالمعْرُوفِ » متفقٌ عليه .

1538. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Ebû Süfyân'ın hanımı Hind, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Süfyân çok cimri bir adam. Onun haberi olmadan benim aldığım dışında bana ve çocuğuma yetecek derecede bir şey vermiyor. (Benim bu yaptığım doğru mu?) dedi. Hz. Peygamber de:

- "**Örfe göre kendine ve çocuğuna yetecek kadar al**!" buyurdu.

Buhârî, Büyû' 95, Nafakât 4, Menâkıbü'l-ensâr 23; Müslim, Akdiye 7,8,9. Ayrıca bk. Nesâî, Kuzât 31; İbni Mâce, Cihâd 13

Açıklamalar

Kocası Ebû Süfyan'ın Mekke fethi öncesinde müslüman olmasının hemen ardından kendisi de müslüman olan Hind Binti Utbe İbni Rebîa, müslüman olduğu güne kadar azılı bir İslâm düşmanı idi. Bedir gazvesi'nde babası Utbe'nin Hz. Hamza tarafından öldürülmesi, yine aynı savaşta amcası Şeybe ve kardeşi Velid'in öldürülmüş olmaları onun müslümanlara diş bilemesine sebep olmuştu. Uhud harbinde Vahşi'yi özel olarak tutup Hz. Hamza'yı şehid etmesini sağlamış ve intikam almak için Hz. Hamza'nın ciğerini ağzına alıp çiğnemiştir.

Müslüman olduktan sonra kendisi de müslümanlara karşı duyduğu düşmanlığı itiraf etmiş ve Hz. Peygamber'e gelerek:

- Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yemin ederim ki şu dünyada senin hane halkın kadar zelîl ve perişan olmasını istediğim halk yoktu. Bugün ise, şu dünyada senin hane halkın kadar aziz ve mutlu olmasını istediğim kimse yoktur, demiştir.

Hz. Hind, bazı rivayetlere göre bu görüşme esnasında bazılarına göre de bir başka zaman Efendimiz'e kocası Ebû Süfyân'ın, son derece eli sıkı, cimri bir kişi olduğunu, kendisine ve çocuklarına yetecek derecede harcama yapmadığını şikayet etmiş, kendisinin ondan habersiz olarak malından bir şeyler alıp harcadığını, bunun kendisi için bir vebâli olup olmadığını sormuştur. Hadisin bizi ilgilendiren yeri Hind'in, kocasını çok cimri, eli pek sıkı gibi vasıflarla zikretmesidir. Fetvâ almak için kişileri vasıflarıyla anmak gıybet değildir. Durumun belirlenebilmesi için zarûrîdir. Nitekim bu olayda da Hz. Peygamber, Hind'i böyle konuşmasından dolayı ikaz etmemiş, sorduğu soruya örfe uygun şekilde kocasının malından kendisi ve çocukları için harcama yapabileceği, bunun bir sakıncası olmadığı cevabını vermiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Fetvâ almak ve resmen şikâyette bulunmak için kişileri hoşlanmadıkları vasıflarıyla anmak câizdir. Bu gıybet değildir.

2. Koca, mahallin örfüne göre hanımının ve çocuklarının nafakasını temin etmekle yükümlüdür.

3. Ailesine karşı yükümlülüğünü yerine getirmeyen kocanın malından eşi, geçimlerini sağlamak için kocasının bilgisi dışında harcama yapabilir.

4. Dinen bir hükme bağlanmamış olan konularda örfe uyulur.

5. Gâib yani orada bulunmayan kimse hakkında fetvâ verilebilir. Hüküm verilip verilemeyeceği ise tartışmalıdır. Kazâ ile fetvâ bu noktada birbirinden ayrılır. Fetvâ kişilerin dindarlığına hitabeder. Kazâ ise, kanun gücüyle icrâ ve infâz edilir.

257- باب تحريم النميمة
وهي نقل الكلام بين الناس على جهة الإِفساد

NEMİME YASAĞI

İNSANLARIN ARASINI BOZMAK İÇİN KOĞUCULUK YAPMANIN, SÖZ GETİRİP GÖTÜRMENIN HARAMLIĞI

Âyetler

هَمَّازٍ مَّشَّاء بِنَمِيمٍ [11]

1. "**Kusur peşinde koşan, durmadan laf getirip götüren kimseye boyun eğme!.**"
Kalem sûresi (68), 11

Bilindiği gibi Mekkeli müşrikler Peygamber Efendimiz'i dâvasından vazgeçirmek için çok çeşitli yollara baş vurmuşlar, birtakım itham ve iftiralarda bulunmuşlar, bu yolla Hz. Peygamber'in kendilerine yumuşak davranmasını, yanlışlarını tasvip etmesini temin etmeye çalışmışlardı. Bu durumu açıklayan âyetlerle başlayan Kalem sûresinde, daha sonra aralarında bu âyet-i kerîme'nin de bulunduğu 10-14. âyetlerle Efendimiz'e şu tâlimât verilmektedir: "**(Resûlüm!) Alabildiğine yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan laf getirip götüren, iyiliği hep engelleyen, mütecâviz, günaha dadanmış, kaba ve haşîn, bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselerden hiçbirine, mal ve oğulları vardır diye sakın boyun eğme!**"

Açıkca görüldüğü gibi söz getirip götürmek yani *nemîme* azılı İslâm düşmanı müşriklerin sıfatlarındandır. Koğuculuk yapmak gibi bir ahlâkî zaafın müslümanı kimlerin durumuna düşürdüğünü iyice düşünmek gerek. Bu noktanın iyi anlaşılması, dilimize sahip çıkmakta bize büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ [18]

2. "**İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen, yazmaya hazır bir melek bulunmasın.**"

Kaf sûresi (50), 18

Bu âyet-i kerîme, nerede ve hangi şartlarda olursa olsun, insanın ağzından dökülecek sözler için kesin bir kayıt ve denetimin bulunduğunu bildirmektedir. Dolayısıyla dilin gıybet ve koğuculuk gibi âfetlerden korunmasını istemektedir. Bu âyet biraz yukarıda geçen "Gıybet Yasağı" konusunda da zikredilmişti. Orada daha genişçe yorumlandı.

Hadisler

1539- وعَنْ حذَيْفَةَ رضي اللَّه عنهُ قالَ : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يَدْخُلُ الجنة نَمَّامٌ» متفقٌ عليه .

1539. Huzeyfe *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Koğuculuk yapan cennete giremez.**"

Buhârî, Edeb 49, 50; Müslim, Îmân 168, 169, 170. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 33; Tirmizî, Birr 79

1541 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1540- وعَنْ ابن عَباسٍ رضي اللَّه عَنْهُمَا أنَّ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : مرَّ بِقَبريْنِ فقال : «إنَّهُمَا يُعَذَّبان ، وَمَا يُعَذَّبَانِ في كَبيرٍ ، بَلى إنَّهُ كَبيرٌ : أمَّا أحَدُهمَا ، فَكَانَ يمشِي بالنَّميمَةِ، وأمَّا الآخرُ فَكَانَ لا يسْتَتِرُ مِنْ بولِه » . متفقٌ عليه ، وهذا لفظ إحدى روايات البخاري .

قالَ العُلَماءُ : معْنَى: «وما يُعَذَّبَانِ في كَبيرٍ» أيْ كبير في زَعْمِهما وقيلَ: كَبِيرٌ تَرْكُهُ عَلَيهما.

1540. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanından geçmekte olduğu iki mezar hakkında şöyle buyurdu:

- "**Bu ikisi, kendilerince büyük olmayan birer günahtan dolayı azâb görüyorlar. Evet, aslında (günahları) büyüktür. Biri koğuculuk yapardı. Diğeri ise, idrarından sakınmaz, iyice temizlenmezdi.**"

Buhârî, Vudû 55, 56, Cenâiz 82, Edeb 49. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 11; Tirmizî, Tahâret 53; Nesâî, Tahâret 26, Cenâiz 116; İbni Mâce, Tahâret 26

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1541- وعن ابن مسْعُودٍ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ألا أُنَبِّئُكُم ما العَضْهُ ؟ هي النَّميمةُ ، القَالَةُ بيْنَ النَّاسِ » رواه مسلم .

« العَضْهُ » : بفَتْح العين المهْمَلَةِ ، وإسْكان الضَّادِ المعْجَمَةِ ، وبالهاءِ على وزنِ الوجهِ، ورُوي : « العِضَةُ » بِكسْرِ العَيْنِ و فَتْحِ الضَّادِ المعْجَمَةِ عَلى وَزْنِ العِدَةِ ، وهِي : الكذِبُ والبُهتانُ ، وعَلى الرِّواية الأولى : العَضْهُ مصدرٌ ، يقال : عَضَهَهُ عَضْهاً ، أي : رماهُ بالعَضْهِ .

1541. İbni Mes'ud *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Size *el-adh* kelimesinin ne demek olduğunu söyleyeyim mi? O, insanların arasını bozmak için laf taşımak demektir.**"

Müslim, Birr 102

Açıklamalar

Bu üç hadiste Arapça'da *nemîme* denilen, insanların arasını bozmak maksadıyla söz getirip götürmenin yasaklanmış olduğu ve böyle bir ahlâkî düşüklüğün zararı anlatılmaktadır.

Birinci hadiste, insanların arasını bozmak, onları birbirine düşürmek maksadıyla söz getirip götürme işini çokça yapan, onu iş edinmiş olana *nemmâm* denildiği onun da cennete giremeyeceği çok kesin bir şekilde ifade buyurulmaktadır.

Hadisin diğer bazı rivâyetlerinde *nemmâm* yerine *kattât* kelimesi geçer. Her ikisi de aynı mânayı ifâde eder. Ancak bazı âlimlere göre yine de aralarında ince bir fark bulunmaktadır. Meselâ Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ine ilk şerhi yazan Hattâbî der ki; "**Nemmâm**, aralarında bulunduğu bir cemaatın sözlerini başkalarına taşır. **Kattât** ise, insanların haberi olmadan onların konuşmalarını dinler, sonra da gider başkalarına haber verir. "Hemen hatırlatalım ki, bugün birtakım teknik araçlarla insanların konuşmalarını rızâları olmadığı halde, uzaktan dinleyip kaydederek bir yerlere ulaştıranlar, eğer bozgunculuk maksadıyla bunu yapıyorlarsa, durumları hadiste belirtildiği gibidir.

Öte yandan bozgun çıkarmak maksadıyla halktan duyduğu sözleri, yöneticilere, devlet yetkililerine ulaştıranlar da aynı hükümdedirler. Hatta Müslim'in *Sahîh*'indeki iki rivâyette (Îmân, 169, 170), Hz. Huzeyfe'nin bu hadisi, mescidde yanlarına gelen bir kişi hakkında kendisine "Bu adam emîre laf taşıyor" denilmesi üzerine, o kişinin de duyacağı yüksek bir sesle açıkladığı kaydedilmektedir.

Halkımızın ifâdesiyle "müzevirlik yapmak", "koğuculuk etmek" demek olan nemîme, iki kişinin arasını bozma amacına dayalı olması dolayısıyla gıybetten ayrılır. Çünkü gıybet, orada olmayan bir kimseyi hoşlanmayacağı bir şey ile anmaktır. Gıybette bozgunculuk maksadı bulunması şart değildir. Nemîme insanların birbirleri hakkında söyledikleri sözlerin, onların yanında veya gıyabında aralarını bozmak maksadıyla diğerine nakledilmesi demektir.

Aslında *nemîme*, birinin sözünü onun gıyâbında hakkında söz edilmiş olan kimseye götürüp "Falan senin hakkında şöyle şöyle diyor" şeklinde konuşmaktır. Kişinin gıyâbında olması yönüyle gıybete benzer ise de, sözü söyleyen ile nakledilen kişinin arasını bozma niyeti onu gıybetten ayırır. Bu haliyle *nemîme,* gıybetten daha ağır bir günahtır.

Nemmâm veya *kattât*'ın cennete girememesi, Allah Teâlâ'nın onları affetmemesine bağlıdır. Allah Teâlâ dilerse affeder, dilerse azâb eder. Bu konuda Allah Teâlâ'ya kimse karışamaz. Hadisimizi, koğuculuğu helal sayanlara yönelik olarak yorumlamak da mümkündür.

İkinci hadiste, koğucunun mezarında da rahat olamayacağı, azâba tâbi tutulacağı bildirilmektedir. Peygamber Efendimiz'in, kabirlerinde azâb gören o iki kişi hakkında *"Azâb görmeleri büyük bir günah sebebiyle de değil"* buyurması, "onlara göre büyük olmayan" demektir. Yoksa gerçekten "büyük bir suç olmayan" demek değildir. Esasen Peygamber Efendimiz de "*Evet, aslında günahları büyüktür*" buyurmak suretiyle durumu açıklamış bulunmaktadır.

Nitekim işledikleri günahları ve hataları önemsemeyen, basite alan ve küçük gören çok insan vardır. Hadisimizdeki iki kişinin de bir anlamda, *söz* ile *idrar* damlacıkları arasında bir ilgi kurarak, "Bir iki söz değil mi, bir iki damlacık değil mi ne çıkar bundan" anlayışı içinde davrananlardan olduklarına işaret edilmektedir. Hatasını küçük görme hâlet-i rûhiyesine Hz. Aîşe vâlidemize iftira edilmesi olayı dolayısıyla yüce kitabımızda şöyle işaret buyurulur: "**Siz önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Halbuki bu, Allah katında çok büyük bir suçtur**" [Nûr sûresi (24),15].

Hadisimizden, koğuculuk niyetiyle ağızdan çıkacak kelimelerin, ortalığı berbat etmek bakımından idrar damlacıklarına benzetildiği izlenimini edinmek mümkün gözükmektedir. Bu da bizi, nemîmenin mutlaka korunulması, temizlenilmesi gereken bir pislik olduğu sonucuna götürür.

Hadisin buraya alınmayan bölümünde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yaş bir hurma çubuğu isteyip onu ikiye ayırdıktan sonra, *"Bunlar yeşil kaldıkca belki azâbları hafifler"* buyurarak o iki mezarın üzerine diktiği kaydedilir. Bu da Efendimiz'in günahkârlara karşı olan şefkatinin bir göstergesidir. Aynı zamanda kabristanların ağaçlandırılmasını ve yeşillendirilmesini teşviktir.

Üçüncü hadiste Peygamber Efendimiz, Arapça *el-Adh* kelimesinden söz ederek, onun da "şiddetle yasaklanmış koğuculuk" anlamına geldiğini ashâbına açıklamaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İki kişinin arasını bozmak amacıyla birinden diğerine söz taşıyıp müzevirlik yapmak haramdır.

2. Koğuculuğu âdeta meslek edinmiş olanlar veya helâl sayanlar cennete giremez.

3. Kabir azâbı vardır. Koğuculuk yapmak da kabir azâbının sebeplerinden biridir.

4. İşlediği hatayı küçük görmek, basite almak sonuçta büyük sıkıntılara ve pişmanlıklara sebep olur.

5. Mü'min kendi hatasını büyük görüp onu ortadan kaldırmaya bakmalıdır.

258- باب النهي عن نَقْل الحديثِ وكلام الناس إلى ولاة الأمورِ إذا لم تدْعُ إليه حاجةٌ كَخَوفِ مفسدةٍ ونحوها

YÖNETİCİLERE SÖZ TAŞIMA YASAĞI

BİR KÖTÜLÜĞÜN YAYILMA ENDİŞESİ GİBİ CİDDİ BİR İHTİYAÇ OLMADIKÇA HALKIN KONUŞTUKLARINI İŞ BAŞINDAKİ YETKİLİLERE TAŞIMANIN YASAKLANMIŞ OLDUĞU

Âyet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُحِلُّواْ شَعَآئِرَ اللّهِ وَلاَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلاَ الْهَدْيَ وَلاَ الْقَلآئِدَ وَلا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواْ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُواْ وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ [2]

"Günah işlemekte ve düşmanlıkta birbirinize yardımcı olmayın!"

Mâide sûresi (5), 2

Dinimiz, müslümanların birbirleriyle çok sıcak ve samîmi bir dostluk ve dayanışma içinde olmalarını ister. Onların, birbirlerinin daha iyi ve takvâ üzere olmaları için gayret göstermelerini emreder. Günaha sevketmekte ve düşmanlık duygularıyla dinin belirlediği sınırları aşmakta birbirlerine destek olmalarını da açıkça ve kesin bir dille yasaklar.

Yaptırım gücüne sahip yöneticilere, halkın, yönetim hakkındaki düşünce ve sözlerini ulaştırmak, gereksiz yere ispiyonculuk yapmak toplumda bir çok sıkıntının doğmasına sebep olur. Böyle bir hareket günah işlemekte ve düşmanlıkta yardımlaşma anlamı taşır. Bu ise yasaklanmıştır. Nitekim Nevevî merhum da açtığı başlıkta, "bir kötülüğün yayılması endişesi gibi ciddi bir ihtiyaç yokken iş başındakilere halkın sözlerini nakletmenin yasak olduğunu" belirtmektedir. Böyle bir ihtiyaç varsa, elbette kamunun selâmeti için istihbârât sağlamak gerekecektir ki bu da iyilik ve takvâda yardımlaşmak demek olur. Aslında Nevevî'nin de işaret ettiği gibi bu konuda zikredilebilecek hadisler önceki bahiste geçmiş bulunmaktadır.

Hadis

1542- وعن ابن مَسْعُودٍ رضي اللَّه عنهُ قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يُبَلِّغْني أحدٌ من أصْحابي عنْ أحَدٍ شَيْئاً ، فَإنِّ أُحِبُّ أنْ أَخْرُجَ إِلَيْكُمْ وأنا سليمُ الصَّدْرِ » رواه أبو داود والترمذي .

1542. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ashâbımdan hiç kimse, bir diğeri hakkında hoşlanmayacağım bir şeyi bana ulaştırmasın. Zira ben, gönül huzuru ile sizin yanınıza çıkmak istiyorum.**"
Ebû Dâvûd, Edeb 28; Tirmizî, Menâkıb 63

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz, bir devlet başkanı olarak idare edenlerle idare edilenler arasında bulunması gerekli ilişkinin bir yönünü bu hadîs-i şerîflerinde ortaya koymaktadır. O da ashâbından hiçbir kimsenin, kendisine bir başka sahâbînin hoşa gitmeyecek bir iş veya sözünü nakletmemesidir.

Hadisin Tirmizî'deki rivayetinde, bir keresinde Efendimiz'in kendisine getirilen bir malı dağıttığı, iki kişinin de kendi aralarında "Bu taksimde Allah'ın rızâsı ve âhiret hesabı Hz. Peygamber tarafından dikkate alınmadı" diye söylendikleri, bu konuşmayı duyan İbn Mes'ûd tarafından durumun Hz. Peygamber'e ulaştırıldığı bildirdirilmektedir. Bunun üzerine Efendimiz hem öfkelenmiş hem de üzülmüş ve *"Beni kendi halime bırak"* diye İbni Mes'ûd'a çıkışmış, sonra da *"Mûsâ'ya bundan daha ağırı söylendi de o sabretti"* diye kendi kendisini teselli etmiştir.

Peygamber Efendimiz'in kendisine ulaştırılmasını yasakladığı söz veya işler, düzeltilmesi istenen herhangi bir aksaklıkla ilgili olmayanlardır. Umûma ait düzeltilmesi gerekli aksaklıkların haber verilmesi bu yasağa dahil değildir. Hatta görevdir. Bu tür olaylarda da şahısların değil, olaylar ve hataların üstü kapalı bir şekilde ulaştırılması uygun olur. Zaten Efendimiz, bizzat kendisinin muttali olduğu hataları duyurur fakat o hatayı işleyenleri açıklamazdı.

Bu hadîs-i şerîflerinde ise Efendimiz, bir yöneticinin ruhî durumunu dile getirmekte, haklarında bir çok şey söylenilen kimselere karşı gönül huzuru açısından yöneticilerin rahat olamayacağını, halbuki onların, halkın karşısına rahat bir şekilde çıkmalarının esas olduğunu ortaya koymaktadır.

Bazı âlimler bu hadisten, Efendimiz'in, ashâbından razı olarak dünyadan ayrılmak istediği, onlardan hiç birine karşı içinde bir kırgınlık bulunmamasını arzu ettiği anlamını çıkarmışlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Doğması muhtemel bir kötülük söz konusu olmadıkca halkın işlerini yöneticilere ulaştırmak doğru değildir.

2. Şer'î veya içtimâî bir fayda bulunması halinde halkın düşünce ve sözlerini yöneticilere ulaştırmak bu yasağın dışındadır.

3. Peygamber Efendimiz, ashâb ve ümmetini her bakımdan faziletli davranmaya davet etmiştir.

259- باب ذم ذي الوجهين

İKİ YÜZLÜLÜĞÜN KÖTÜLENMESİ

Âyet

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلاَ يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لاَ يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا [108]

"İnsanlardan gizler de Allah'dan gizlemezler. Halbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken Allah, onlarla beraber idi. Allah yaptıklarını kuşatıcıdır."

Nisâ sûresi (4), 108

İnsan, diğer insanlardan gizlediği bir çok düşünce ve sözlerini, kendi kendisine ya da sırdaş edindiği kimselere söyler. İster başkalarından gizlemiş olsun, ister çok yakın bazı dostlarına söylemiş olsun, bütün bunları, daima kendisiyle beraber olan Allah Teâlâ'dan gizleyemez. Kimsenin Allah'tan bir şey gizlemesi esasen mümkün değildir. O halde böyle iki yüzlü bir davranışın, kimseye kazandıracağı bir şey yoktur.

Aslında bu tür davranışlar, Allah'ın daima bizi gözetlediği, denetlediği, herşeyimizden haberdâr olduğu ve gizli - açık herşeyi bildiği şuurundan uzak olmanın sonucudur. Allah'tan gizliyormuşcasına geceleyin birtakım planlar yapanlar, gündüzleri insanlardan gizledikleri düşünceleri ortalık kararınca gizlice bir yerlerde toplanıp konuşarak bazı kararlar alanlar, düşünmezler ki bütün bu yaptıklarından haberdâr olan Allah vardır. O'ndan gâfil olmaları ne kadar çirkindir.

Hadisler

1543- وعن أبي هُريرةَ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « تَجدُونَ النَّاسَ معادِنَ : خِيارُهُم في الجاهِلِيَّةِ خيارُهُم في الإِسْلامِ إذا فَقُهُوا ، وتجدُونَ خِيارَ النَّاسِ في هذا الشَّأنِ أشدَّهُمْ لهُ كَراهِيةً ، وتجدُونَ شَرَّ النَّاسِ ذا الوجْهيْنِ ، الذي يأتي هؤلاءِ بِوجْهِ وهؤلاءِ بِوَجْهِ » متفقٌ عليه .

1543. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Siz insanları madenler (**gibi cins cins) **bulursunuz. Onların Câhiliye döneminde hayırlı ve değerli olanları, şayet dini hükümleri iyice hazmederlerse İslâmiyet devrinde de hayırlıdırlar. Siz yine en hayırlı kişileri, yöneticilik işinden hiç hoşlanmayanlar olarak bulursunuz. Siz, en kötü kişileri de iki yüzlüler olarak bulursunuz ki onlar, birilerine bir yüzle diğerlerine bir başka yüzle gider gelirler.**"

Buhârî, Menâkıb 1; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 199

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1544- وعنْ محمدِ بن زَيْدٍ أنَّ نَاسًا قَالُوا لجَدِّهِ عبدِ اللَّه بنِ عُمْرو رضي اللَّه عنْهما : إنَّا نَدْخُلُ عَلَى سَلاطِيننا فنقولُ لهُمْ بِخلافِ ما نتكلَّمُ إذَا خَرَجْنَا مِنْ عِندِهِمْ قال : كُنَّا نعُدُّ هذا نِفَاقاً على عَهْدِ رسولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . رواه البخاري .

1544. Muhammed İbni Zeyd'den nakledildiğine göre bazı kişiler, dedesi Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'ya gelip:

- Biz idarecilerimizin yanına girer ve onlara karşı, oradan çıktığımız zaman söylediklerimizin tam tersi sözler söyleriz, dediler. Bunun üzerine Abdullah İbni Ömer:

- Bu sizin yaptığınızı biz, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında iki yüzlülük sayardık, cevabını verdi.

Buhârî, Ahkâm 27

Açıklamalar

Bir kısmı takvâ konusunda 70 numaralı hadis içinde de geçmiş bulunan **birinci hadis**, insanların altın, gümüş, bakır ve benzeri madenler gibi kimilerinin baştan beri kıymetli, halis; kimilerinin de değersiz ve kalp olduğunu tesbit ve ilân etmektedir. Buna bağlı olarak, Câhiliye döneminde aslen değerli olan kimselerin müslüman olduktan sonra da - eğer dini iyice kavrayıp doğru yaşarlarsa- aynı değerlerini koruyacaklarını bildirmektedir. Nasıl madenler yeraltından çıkarıldıkları zaman asıl kıymetleri anlaşılırsa, insanlar da müslüman olduktan sonra eski değerleri ortaya çıkar. İslâm'ı kavrama ve yaşama oranlarına göre de değerleri artar. Hz. Peygamber'in,*"Cahiliye döneminde üstün görülenler, eğer İslâm esaslarını tam anlamıyla anlar ve yaşarlarsa, İslâmiyette de hayırlıdırlar"* beyânı, İslâmiyet'teki yegâne üstünlük ve hayırlılık ölçüsünün, fazilet, hikmet, ilim ve dindarlık olduğunu ortaya koymuştur. Nevevî'nin dediği gibi, takvâya soy asâleti de eklenirse, o daha güzel olur. Yine aynı hadiste Peygamber Efendimiz iyi insanların, emirlik gibi yönetim görevlerine karşı uzak durduklarını, öyle bir görevi arzu etmediklerini bildirmektedir. Ancak böyle bir göreve getirilmeleri halinde ise, elbette onun hakkını vermeye çalışacakları şüphesizdir.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz, insanların en iyilerini tanıttığı bu hadisinde pek tabiî olarak kötülerine de işaret buyurmuş ve iki yüzlü davrananları en kötü insanlar olarak tanımlamıştır. İki yüzlü kişilerin, birilerine karşı bir yüzle, bir şekilde, diğerlerine karşı da bir başka yüzle, bir başka şekilde yaklaştıklarına dikkat çekmiştir. Demek oluyor ki, herkese yağcılık yapanlar, yöneticilere başka, yönetilenlere başka konuşanlar,

insanları, grupları, cemaatleri bu yolla kullanmaya veya birbirine düşürmeye kalkışanlar en kötü kişilerdir.

Aslında birinci hadisin konumuzu ilgilendiren yeri bu son cümlesidir. İki yüzlülük, bir yerde nifakla, yalancılıkla, sahtecilikle birleşmektedir. Her çevreye uyan, bulunduğu yerin havasına kolaylıkla giren ve böylece durmadan âdeta renk değiştiren bukalemun meşrepli kişilerin hangi yüzlerine, hangi sözlerine ve hangi davranışlarına itibar edileceği kestirilemez. Bu tavır, kalpteki nifaktan kaynaklanıyorsa çok kötüdür. Böylelerine münâfık denir. Münâfıklar da yüce kitabımızın açık beyânına göre dünyada kimlerle beraber olacağını bilemeyen, bir ona bir buna gönül veren ortada kalmış kimseler olarak âhirette cehennemin en derinlerinde ceza çekeceklerdir [bk. Nisâ sûresi (4), 143, 145]. Kalpte iman olmasına rağmen, daha başka sebeplerle böyle davranılıyorsa, o da en azından riyâkarlıktır. Riyâkarlık ise, nifaka çok yakın bir kötülüktür.

İkinci hadis, Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'nın torunu Muhammed İbni Zeyd'in bir müşâhedesini bize nakletmektedir. Bu olay, iki yüzlülüğün, iki yüzlü davranmanın ve hükmünün ne olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. İdarecilerin huzurunda onları metheden, dışarı çıkınca da yeren, içeride söylediklerinin aksini söyleyen ve belki biraz da âcizlik ve pişmanlıkla gelip bu yaptıklarını haber veren kimselere İbn Ömer'in verdiği cevap, kesin bir şekilde bu tür davranışın Hz. Peygamber zamanında münafıklık sayıldığını göstermektedir. İnsanlar veya grupların arasını bulmak gibi güzel bir niyetle gruplara biraz farklı davrananlar ve konuşanlar elbette iki yüzlülükle suçlanamazlar.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İki yüzlü davrananlar en kötü insanlardır.
2. İki yüzlülük, ashâb-ı kirâm tarafından münâfıklık olarak değerlendirilmiştir.
3. İslâm, insanların takvâ ve dindarlıklarına kıymet verir.
4. Özellikle yöneticilere karşı dürüst davranmak, doğruyu söylemek gerekir.
5. Müslüman, mert, doğru sözlü ve dürüst davranışlı olmalıdır.

260- باب تحريم الكذب

YALAN YASAĞI

Âyetler

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً [36]

1. "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme."

İsrâ sûresi (17), 36

مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ [18]

2. "İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın."

Kaf sûresi (50), 18

Her iki âyet dili korumakla ilgili bölümde, ikinci âyet ayrıca "Nemîme yasağı" konusunda geçmiş bulunmaktadır. Oralarda yaptığımız yorumlar bu konuda da aynen geçerlidir. Burada şuna işaret etmekle yetineceğiz. Buhârî, birinci âyetteki, bizim "peşine düşme" diye tercüme ettiğimiz **lâ takfu** kelimesinin **lâ tekul** = söyleme" diye de

yorumlandığına işâret etmektedir (İ'tisam, 7). Bu mâna, konumuza daha uygun düşmekte ve o zaman âyet, "Hakkında bilgin bulunmayan sözü söyleme" ya da "Bilmediğin konuda görüş beyan etme!" demek olur. İkinci âyet ise, zaten bilerek veya bilmeyerek söylenen her sözün mutlaka kaydedildiği gerçeğini hatırlatmaktadır. O halde bu iki âyet, bilerek yalan söylemeyi öncelikle yasaklamış olmaktadır.

Hadisler

1545– وعنْ ابنِ مسعود رضي اللَّه عنْهُ قال : قالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ الصِّدْقَ يهْدِي إلى الْبِرِّ وَإنَّ البرَّ يهْدِي إلى الجنَّةِ ، وإنَّ الرَّجُل لَيَصْدُقُ حتَّى يُكتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدّيقاً، وإنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إلى الفُجُورِ وإنَّ الفُجُورَ يهْدِي إلى النارِ ، وإن الرجلَ ليكذبَ حَتى يُكْتبَ عنْدَ اللَّهِ كَذَّاباً » متفقٌ عليه .

1545. Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallâhu anh*"den rivâyet edildiğine göre Nebî *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Şüphesiz ki sözde ve işte doğruluk hayra ve üstün iyiliğe yöneltir. İyilik de cennete iletir. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında sıddîk (doğrucu) diye kaydedilir. Yalancılık yoldan çıkmaya (fucûr) sürükler. Fucûr da cehenneme götürür. Kişi yalancılığı meslek edinince Allah katında çok yalancı (kezzâb) diye yazılır"**.

Buhâri, Edeb 69; Müslim, Birr 103-105. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 80; Tirmizi, Birr 46; İbni Mâce, Mukaddime 7; Dua 5

Açıklamalar

Doğru sözlülük konusunda 55 numara ile geçmiş olan hadîs-i şerîfin konumuzu yalanla alakalı kısmı ilgilendirmektedir. İlk geçtiği yerde hadisin tümünü açıklamıştık. Burada sadece yalancılıkla ilgili kısmı üzerinde duracağız.

Hadiste, yalan konuşa konuşa insanın yalancılığı âdetâ meslek edineceği, yalana iyice alışacağı, yalana alışan insanın da fücûr denilen her türlü kötülüğe hazır hale geleceği bildirilmektedir. Fücûrun ise insanı cehenneme götüreceği anlatılmaktadır. Bu tesbit, yalan konusunda son derece dikkatli olunması için çok ciddi ve açık bir uyarıdır. Yalanın küçüğü büyüğü olmaz demektir. Ayrıca yalancılığın ve sahteciliğin İslâm'da yeri olmadığını ortaya koymaktadır.

Yalancılığı âdet edinen kişinin Allah katında "kezzâb" diye tescil edilmesi, yalanın insanı ne kadar ağır ve kötü bir duruma düşürdüğünü göstermektedir. Âhirete ait sonuç ise, cehennem olmaktadır.

Bilindiği gibi yalan, dile ait bir âfettir. Dil ise, kalbin sözcüsü olarak insanın tüm organlarını ve davranışlarını etkilemektedir. Diline -en azından- bilinçli olarak yalan söylememek konusunda hâkim olabilen kişi, büyük ölçüde kendisini hadiste haber verilen kötü âkıbetten korumuş demektir.

Açıklamakta olduğumuz yasaklar bölümüne ait hemen her konudaki yasağın ısrarla uhrevî yönüne dikkat çekildiği görülmektedir. Çünkü müslüman için gerçek ve sonsuz olan hayat âhiret hayatıdır. Orada müslümanı sıkıntıya sokacak olan herşeyden burada uzak

kalmak ve böylece hem dünyada mutlu ve hem de âhirette mutlu olmaya bakmak en akıllıca iştir. Çünkü müslüman, âhiretini ihmal etmeden dünyayı yaşayan insandır ve bu, onun diğer insanlardan en temel farkını oluşturmaktadır. Sorumluluk bilinci de ancak âhiret inancı ve hesap kaygısı olan kişilerde görülebilir.

O halde hem dünyada mahcûbiyetlere sebep olması hem de âhirette cehenneme götürmesi düşünülerek yalana ve yalancılığa asla iltifat etmemek, müsâmaha göstermemek, ondan mümkün olduğunca uzak kalmak ve doğru konuşup dürüst olmaya bakmak lâzım gelmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yalan konuşmak haramdır.
2. Yalanı küçük gören ve işlemeye devam eden ona alışır ve sonunda yalancılar defterine yazılır.
3. Yalan, insanı her türlü kötülüğe sevkeder.
4. Fücûr denilen kötülükler de insanı cehenneme götürür.
5. İman ile yalan birbirine tamamen zıddır. Müslüman mümkün mertebe yalandan uzak kalmalı, doğru sözlülüğü ve dürüst davranışı seçmelidir.

1546- وعن عبدِ اللَّهِ بنِ عَمْرو بنِ العاص رضي اللَّه عنْهُما ، أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال :
«أَرْبعٌ منْ كُنَّ فِيهِ ، كان مُنافِقاً خالِصاً ، ومنْ كَانتْ فيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ ، كَانتْ فِيهِ خَصْلةٌ مِنْ نِفاقٍ حتَّى يَدعَهَا : إذا اؤْتُمِنَ خانَ ، وَإذا حدَّث كَذَبَ ، وإذا عاهَدَ غَدَرَ ، وإذا خَاصمَ فجَرَ » متفقٌ عليه .

وقد سبقَ بيانه مع حديثِ أبي هُرَيْرَةَ بنحوِهِ في « باب الوفاءِ بالعهد » .

1546. Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dört huy vardır ki bunlar kimde bulunursa o kişi tam münâfık olur. Kimde de bu huylardan biri bulunursa, onu terkedinceye kadar o kişide münâfıklıktan bir sıfat bulunmuş olur:

Kendisine bir şey emânet edildiği zaman ona ihanet eder.

Konuştuğunda yalan söyler.

Söz verince sözünden döner.

Düşmanlıkta haddi aşar, haksızlık yapar."

Buhârî, Îmân 24, Mezâlim 17, Cizye 17; Müslim, Îmân 106. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 15; Tirmizî, Îmân 14; Nesâî, Îmân 20

Açıklamalar

691 numara ile geçmiş, 1582 numara ile tekrar gelecek olan hadisimiz, yalan konuşmanın, temelde nifaka dayandığını belirlemesi dolayısıyla burada tekrar edilmiş bulunuyor.

Nifak, inançta iki yüzlülüktür. Yani içinden inanmadığı halde inanıyormuş gibi davranmak demektir. Böylesi bir inanç sahtekârlığının dışa vurumunun dört yolu hadisimizde teşhis edilmektedir. Bu dört huyun hepsinin birden bir kişide bulunması o kişinin tereddütsüz ve katıksız bir münâfık olduğunu göstermektedir. Bu dört huydan herhangi birinin kendisinde bulunduğu kişi, o huyu terkedinceye kadar, münâfıklıktan bir alâmet taşımaya devam eder. Kişinin münâfıklığını gösteren işaretlerden biri de yalancılıktır.

Yalan konuşmayı, yalan dolanla iş çevirmeyi beceri ve başarı sayanlar, bu hadîs-i şerîf'in taşıdığı tehdit unsurunu iyice düşünmelidirler. Tabiî münâfığın, kâfirden daha beter bir durumda olduğunu unutmadan bu değerlendirmeyi yapmalıdırlar.

Hadisimiz, bir bakıma yalanın haram kılınmasının gerekçesini de gözlerimiz önüne sermektedir. Çünkü insanı münâfık durumuna düşüren bir huy elbette müslümana yakışmaz. Müslümanın ondan uzak kalması gerekir.

Bizi bizden daha çok düşünen Rabbimiz'in yalan konusunda koyduğu yasağı dikkate alıp ona göre doğru sözlü, dürüst bir müslüman olarak yaşamaya bakmak bizlere düşen en önemli görev olmaktadır. İzzet, şeref ve mutluluk her konuda olduğu gibi bu mevzuda da yüce dinimizin koyduğu sınırlara bağlı kalmakla sağlanabilir.

Emânete ihânet, sözünde durmamak, düşmanlıkta aşırı gidip haksızlık etmek gibi hadisimizde zikredilen diğer nifak alâmetleri kendilerine ait yerlerde açıklanmıştır. Onlardan da uzak kalmak gereklidir. Bunların her birinin ne kadar büyük kusurlar olduğu ve onlardan uzak kalmanın ne kadar gerekli bulunduğu günümüzde çok daha iyi anlaşılmaktadır. Kendi iç güvenini büyük ölçüde kaybetmiş bir toplumun fertleri olarak, bu hadisi herhalde en iyi biz anlamaktayız. "Temiz toplum" bu ahlâkî ve yaygın kusurlardan kurtulmadan nasıl oluşturulabilir ki?

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yalan konuşmak, nifak alâmetidir.
2. Nifak inançta sahtekârlık demektir.
3. Dili yalandan korumak, kalbi nifaktan arındırmış olmakla mümkündür.
4. Münâfık, kâfirden de daha kötü durumdadır.
5. Müslümanlar hadiste sayılan bu dört kötü huydan mutlaka kaçınmalıdırlar.

1547- وعن ابن عباسٍ رضي اللَّه عنْهُما عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قالَ : « مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يرَهُ ، كُلِّفَ أنْ يَعْقِدَ بيْن شَعِيرتيْنِ ، ولَنْ يفْعَلَ ، ومنِ اسْتَمَعَ إلى حديثِ قَوْمٍ وهُمْ لهُ كارِهُونَ، صُبَّ في أُذُنَيْهِ الآنُكُ يَوْمَ القِيامَةِ ، ومَنْ صوَّر صُورةً ، عُذِّبَ وَكُلِّفَ أنْ ينفُخَ فيها الرُّوحَ وَليْس بِنافخٍ » رواه البخاري .

« تَحَلَّم » أي : قالَ أنهُ حَلم في نَوْمِهِ ورأى كَذا وكَذا ، وهو كاذبٌ و « الآنك » بالمدِّ وضمِّ النونِ وتخفيفِ الكاف : وهو الرَّصَاصُ المذابُ .

1547. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim görmediği bir rüyayı gördüm deyip anlatırsa, âhirette yerine getirmesi mümkün olmayan bir işe, iki arpa tanesini birbirine düğümleme cezasına çarptırılır.**

Kim, bir topluluğun duyulmasını istemedikleri bir sözü öğrenmeye çalışır (kulak hırsızlığı yapar)sa, kıyamet günü kulaklarına eritilmiş kurşun dökülür.

Kim de herhangi bir canlının resim (ve heykelini) yaparsa, o da kıyamette, yapamayacağı halde, "haydi buna can ver " diye zorlanarak azâb edilir."

Buhârî, Ta'bîr 45. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 88; Tirmizî, Rüyâ 8; İbni Mâce, Rüyâ 8

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1548- وعن ابنِ عُمرَ رضي اللَّه عنْهُما قالَ : قال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أفْرَى الفِرَى أنْ يُرِيَ الرجُلُ عيْنَيْهِ ما لَمْ تَرَيا » .

رواهُ البخاري . ومعناه : يقولُ : رأيتُ فيما لم يره .

1548. *İbni Ömer radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**En büyük yalan, görmediği düşü gördüm diye kişinin gözlerine iftira etmesidir.**" Buhârî, Ta'bîr 45

Açıklamalar

Birinci hadiste, en kolay yalan söylenebilecek bir konuya, rüyâ mevzuuna dikkat çekiliyor. 839 - 845 numaralı hadislerin yer aldığı "Rüyânın Edepleri" konusunda da geçtiği gibi, sâdık (doğru) rüyâ nübüvveten bir parçadır. Bu sebeple rüyâ, bir anlamda ilâhî bir bildirim niteliğine sahiptir. Bundan dolayı, görmediği düşü gördüm diye iddia edenlere, çok ağır bir cezanın tayin edilmiş olması, bu iddianın, Allah'a karşı söylenmiş bir yalan, hatta iftira mânası taşımasından ileri gelmektedir.

Öte yandan herhangi bir kişinin görmediği halde gördüm diye anlattığı düşün kontrolü de mümkün değildir. Rüyanın insanlar üzerinde inkâr edilemez bir etkisi vardır. Bu etkiden yararlanmak maksadıyla iyi olsun kötü olsun, hayırlı olsun şerli olsun, görmediği bir düşü gördüm diye iddia eden kişi, insanların etkilendikleri bir aracı kötüye kullanıyor demektir.

Özellikle de bazı art niyetli câhillerin, kendilerine toplum içinde ya maddî çıkar ya da mânevî itibar sağlamak maksadıyla böyle bir yola başvurdukları bilinen bir gerçektir. Dinin ve kutsal dinî değerlerin kötüye kullanılmasına yönelik yalan rüya iddiaları, elbette son derece sakıncalı ve büyük bir cinâyettir. Bu sebeple Efendimiz böyle bir yola başvuranlar için âhirette sonu gelmez bir azâb olduğunu, "*Kendisinden iki arpa tanesinin birbirine düğümlenmesi istenecektir*" ifadesiyle duyurmuştur. Hadisimizde bunu kimsenin başaramayacağı da vurgulandığına göre, azâbın devam edeceği anlatılmak istenmiş olmaktadır.

Rüyânın farklı bir şuur hali olduğunu dikkate alanlar, bu durumu kötüye kullanmaya kalkan yalancıların, kelime olarak şuur ile kök birliği bulunan şaîr (= arpa) düğümleme cezâsına çarptırılmaları arasında bu açıdan bir uyum bulunduğunu söylemektedirler.

İkinci hadiste de açıkca ve "*en büyük iftira*" diye nitelendirildiği gibi, görmediği düşü görmüş gibi anlatan kimselerin aslında, kendi gözlerine iftira ettikleri, onları yalanlarına şahit tuttukları, kendi yalanlarını gözlerine nisbet ettikleri ortadadır. 845 numaralı hadiste geçtiği üzere, böyle bir girişim, bir kimsenin gerçek babasını bırakıp bir başkasına nesep isnad etmesi ve "Benim babam falandır" demesi ile Hz. Peygamber'in söylemediği bir sözün, "söyledi" diye nakledilmesi arasında hiç bir fark yoktur. Her üçü de büyük birer yalan ve iftiradır.

Birinci hadiste yer alan diğer iki husus, konumuzu doğrudan ilgilendirmemektedir. Ancak hadisin bütünlüğünün bozulmaması için onlara da kısaca temas edelim.

Kulak hırsızlığı yaparak, herhangi bir cemaatin veya topluluğun duyulmasını istemedikleri konuşmalarını dinleyen (bugün herhangi bir teknik cihazla kaydeden) kimseler, suçlarına uygun olarak kıyamette kulaklarına kurşun dökülmek suretiyle cezalandırılacaklardır.

Canlı yaratıkların herhangi bir zorunluluk yokken, resim ve heykellerini yapan kimselere de, bu fiillerine uygun bir ceza olarak kıyamet günü haydi bu yaptıklarınıza ruh verin diye yapamayacakları bir teklifle azâb edilecektir. Esasen ressam ve helkeltıraşların yaptıkları da bir yerde sahteciliktir. Canlıların özü ve ruhu olmayan şekil ve suretlerini ortaya koymaktır. Bunlar ile görmediği rüyayı gördüm diyerek bir başka şekilde Allah'a yalan isnad etmiş olanlar arasında sahtecilik bakımından bir ilgi vardır. Cezaları da ona göre tanzim edilmiş bulunmaktadır. Yani her sahteci veya yalancı mutlaka yalanı cinsinden bir cezaya çarptırılacaktır. O halde sahteciliğin ve yalanın her türünden uzak durmaya çalışmaktan başka çıkar yol yoktur.

"Sanat" diye savunmaya kalkışmak, sahteciliğin asıl mahiyetini değiştirmeye yetmez.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ne tür olursa olsun görmediği bir rüyayı gördüm diye anlatmak, bir yerde Allah'a iftira etmek mânası taşıdığı için büyük bir yalancılıktır.
2. Rüyâ anlatırken bile yalan haramdır.
3. İnsan kendi organlarına iftira etmek gibi garip bir duruma düşmemek için yalan söylememelidir.
4. Her amelin cezası kendi cinsindendir.
5. Müslümana yakışan, her türlü sahtecilikten uzak durup gerçeklerin peşinde olmaktır.

1549- وعن سَمُرَةَ بنِ جُنْدُبٍ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : كانَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِما يُكْثِرُ أنْ يقولَ لأصحابهِ : « هَلْ رَأَى أحدٌ مِنكُمْ مِن رؤيا؟» فيقُصُّ عليهِ منْ شَاءَ اللَّه أنْ يقُصَّ . وَإنَّهُ قال لنا ذات غَدَاةٍ : « إنَّهُ أتَاني اللَّيْلَةَ آتيانِ ، وإنَّهُما قالا لي : انطَلقْ ، وإنِّي انْطَلَقْتُ معهُما ، وإنَّا أتَيْنَا عَلى رجُلٍ مُضْطَجِعٌ ، وإذَا آخرُ قَائِمٌ عَلَيْهِ بِصَخْرَةٍ ، وإذَا هُوَ يَهْوي بالصَّخْرَةِ لِرَأْسِهِ ، فَيثْلَغُ رَأْسهُ ، فَيَتَدَهْدهُ الحَجَرُ هَاهُنَا . فيتبعُ الحَجَرَ فيأْخُذُهُ ، فلا يَرجِعُ إلَيْه حَتَّ يَصِحَّ رَأْسهُ كما كان ،

ثُمَّ يَعُودُ عَلَيْهِ ، فَيفْعلُ بِهِ مِثْلَ ما فَعلَ المَرَّةَ الأولى،» قال : قلتُ لهما : سُبْحانَ اللَّهِ ، ما هذانِ ؟ قالا لي : انْطَلِقْ انْطَلِقْ، فانْطَلَقْنا. فأَتيْنَا عَلى رَجُل مُسْتَلْقٍ لقَفَاه وَإذا آخَرُ قائمٌ عليهِ بكَلُّوبٍ مِنْ حَديدٍ ، وإذا هُوَ يَأْتى أحَد شِقَّيْ وَجْهِهِ فيُشَرْشِرُ شِدْقَهُ إلى قَفاهُ ، ومنْخِرهُ إلى قَفَاهُ ، وَعينَهُ إلى قَفاهُ ، ثُمَّ يتحوَّل إلى الجانبِ الآخرِ فَيَفْعَل بهِ مثْلَ ما فعلَ بالجانب الأول ، فَما يَفْرُغُ مِنْ ذلكَ الجانب حتَّى يصِحَّ ذلكَ الجانِبُ كما كانَ ، ثُمَّ يَعُودُ عليْهِ ، فَيَفْعَل مِثْلَ ما فَعلَ في المَرَّةِ الأولى . قال : قلتُ: سُبْحَانَ اللَّه ، ما هذان ؟ قالا لي : انْطلِقْ انْطَلِقْ ، فَانْطَلَقْنَا . فَأتيْنا عَلى مِثْل التَّنُّورِ فَأَحْسِبُ أنهُ قال : فإذا فيهِ لَغَطٌ ، وأصْواتٌ ، فَاطَّلَعْنا فيهِ فَإذَا فِيهِ رجالٌ ونِساء عُرَاةٌ ، وإذا هُمْ يأتِيهمْ لَهَبٌ مِنْ أَسْفلِ مِنْهُمْ ، فإذا أتاهُمْ ذلكَ اللَّهَبُ ضَوْضَؤُوا ، قلتُ ما هؤلاءِ ؟ قالا لي : انْطَلِقْ انْطَلِقْ ،فَانْطَلَقْنَا. فَأَتيْنَا على نهرٍ حسِبْتُ أَنهُ كانَ يقُولُ : « أَحْمرُ مِثْلُ الدَّمِ ، وإذا في النَّهْرِ رَجُلٌ سابحٌ يَسْبحُ ، وَإذا على شَطِّ النَّهْرِ رجُلٌ قَد جَمَعَ عِندَهُ حِجارةً كَثِيرَة ، وإذا ذلكَ السَّابحُ يسبح ما يَسْبَحُ، ثُمَّ يَأتِيْ ذلكَ الذي قَدْ جمَعَ عِنْدهُ الحِجارةَ ، فَيَفْغَرُ لهَ فاهُ ، فَيُلْقِمُهُ حجراً ، فَيَنْطَلِقُ فَيَسْبَحُ ، ثُمَّ يَرْجِعُ إليهِ ، كُلَّمَا رجع إلِيْهِ ، فَغَر فاهُ لهُ ، فَألْقمهُ حَجَراً ، قلت لهما : ما هذانِ ؟ قالا لي : انْطلِقْ انطلِق ، فانْطَلَقنا . فَأَتَيْنَا على رَجُلٍ كرِيهِ المرْآةِ ، أوْ كأَكرَهِ ما أنت رَاءٍ رجُلاً مَرْأًى ، فإذا هو عِندَه نارٌ يحشُّها وَيسْعى حَوْلَهَا ، قلتُ لهما : ما هذا ؟ قالا لي : انْطَلِقْ انْطلِقْ ، فَانْطَلَقنا . فَأتَينا على روْضةٍ مُعْتَمَّةٍ فِيها مِنْ كلِّ نَوْرِ الرَّبيعِ ، وإذا بيْنَ ظهْرِي الرَّوضَةِ رَجلٌ طويلٌ لا أكادُ أرى رأسَهُ طُولاً في السَّماءِ ، وإذا حوْلَ الرجلِ مِنْ أكثر ولدان ما رَأَيْتُهُمْ قطُّ ، قُلتُ: ما هذا ؟ وما هؤلاءِ ؟ قالا لي : انطَلق انْطَلِقْ فَانْطَلَقنا . فَأتيْنَا إلى دَوْحةٍ عظِيمَة لَمْ أر دَوْحةً قطُّ أعظمَ مِنها ، ولا أحْسنَ ، قالا لي : ارْقَ فيها، فَارتَقينا فيها ، إلى مدِينةٍ مَبْنيَّةٍ بِلَبِنِ ذَهبٍ ولبنٍ فضَّةٍ ، فأتَينَا باب المدِينة فَاسْتفتَحْنَا، فَفُتحَ لَنا، فَدَخَلناها ، فتَلَقَّانَا رجالٌ شَطْرٌ مِن خَلْقِهِم كأحْسنِ ما أنت راءٍ ، وشَطرٌ مِنهم كأَقْبحِ ما أنتَ راءٍ ، قالا لهم : اذهبوا فقَعُوا في ذلك النَّهْر ، وإذا هُوَ نَهْرٌ معتَرِضٌ يجْرِي كأن ماءَهُ المحضُ في البياض ، فذَهبُوا فوقعُوا فيه ، ثُمَّ رجعُوا إلينا قد ذَهَب ذلكَ السُّوءُ عَنهمْ ، فَصارُوا في أحسن صُورةٍ .قال : قالا لي : هذه جَنَّةُ عدْن ، وهذاك منزلُكَ ، فسمَا بصَري صُعداً ، فإذا قصر مِثلُ الرَّبابة البيضاءِ . قالا لي : هذاك منزِلُكَ . قلتُ لهما : بارك اللَّه فيكُما، فَذراني فأدخُلْه . قالا : أما الآن فلا ، وأنتَ داخلُهُ .

قلت لهُما : فَإنِّي رأَيتُ مُنْذُ اللَّيلة عجباً ؟ فما هذا الذي رأيت ؟ قالا لي : إنَا سَنخبِرُك. أمَّا الرجُلُ الأوَّلُ الذي أتَيتَ عَليه يُثلَغُ رأسُهُ بالحَجَرِ ، فإنَّهُ الرَّجُلُ يأخُذُ القُرْآنَ فيرفُضُه ، وينامُ عن الصَّلاةِ المَكتُوبةِ . وأمَّا الذي أتيتَ عَليْهِ يُشرْشرُ شِدْقُه إلى قَفاهُ ، ومَنْخِرُه إلى قَفاهُ ، وعَيْنهُ إلى قفاهُ ، فإنه

الرَّجُلُ يَغْدو مِنْ بَيْتِه فَيكذبُ الكذبةَ تبلُغُ الآفاقَ . وأمَّا الرِّجالُ والنِّساءُ العُراةُ الذين هُمْ في مِثل بِناءِ التَّنُّورِ ، فإنَّهم الزُّناةُ والزَّواني . وأما الرجُلُ الَّذي أتَيْت عليْهِ يسْبَحُ في النَهْرِ ، ويلْقمُ الحِجارة ، فإنَّهُ آكِلُ الرِّبا. وأمَّا الرَّجُلُ الكَريهُ المرآةِ الذي عندَ النَّارِ يَحُشُّها ويسْعى حَوْلَها فإنَّهُ مالِكٌ خازنُ جَهنَّمَ. وأما الرَّجُلُ الطَّويلُ الَّذي في الرَّوْضةِ ، فإنه إبراهيم ، وأما الوِلدانُ الذينَ حوْله ، فكلُّ مُوْلود ماتَ على الفِطْرَةِ » وفي رواية البَرْقَاني : « وُلِد على الفِطْرَةِ » . فقال بعض المسلمينَ : يا رسول اللَّه ، وأولادُ المشرِكينَ ؟ فقال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «وأولادُ المشركينَ » . وأما القوم الذين كانوا شطر منهم حسن وشطر منهم قبيح فإنهم قوم خلطوا عملاً صالحاً وآخر سيئاً تجاوز الله عنهم . رواه البخاري .

وفي رواية له : « رأيتُ اللَّيلَةَ رجلَين أتَيانِي فأخْرجانِي إلى أرْضٍ مُقدَّسةٍ » ثم ذكَره . وقال : « فانطَلَقْنَا إلى نَقبٍ مثل التنُّورِ ، أعْلاهُ ضَيِّقٌ وأسْفَلُهُ وَاسعٌ ، يَتَوَقَّدُ تَحتهُ ناراً، فإذا ارتَفعت ارْتَفَعُوا حتى كادُوا أنْ يَخْرُجوا ، وإذا خَمَدت ، رَجَعوا فيها ، وفيها رجالٌ ونساء عراةٌ . وفيها : حتى أتَينَا على نَهرٍ من دَمٍ ، ولم يشك فيه رجُلٌ قائمٌ على وسط النَّهرِ ، وعلى شطِّ النَّهر رجُلٌ ، وبيْنَ يديهِ حجارةٌ ، فأقبل الرَّجُلُ الذي في النَّهرِ ، فإذا أراد أنْ يخْرُجَ ، رمَى الرَّجُلُ بِحجرٍ في فِيه ، فردَّهُ حيْثُ كانَ ، فجعلَ كُلَّمَا جاءَ ليخرج جَعَلَ يَرْمي في فيه بحجرٍ ، فيرْجِعُ كما كانَ .وفيهَا : « فصعدا بِي الشَّجَرَةَ ، فَأدْخلانِي داراً لَمْ أر قَطُّ أحْسنَ منْهَا ، فيها رجالٌ شُيُوخٌ وَشَباب » . وفِيهَا : « الَّذي رأيْتهُ يُشَقُّ شِدْقُهُ فكَذَّابٌ ، يُحدِّثُ بالْكذبةِ فَتُحْملُ عنْهَ حتَّى تَبْلُغَ الآفاق، فيصْنَعُ بِهِ ما رأيْتَ إلى يوْمِ الْقِيامةِ » . وفيها : « الَّذي رأيْتهُ يُشْدَخُ رأسُهُ فرجُلٌ علَّمهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ ، فنام عنهُ بِاللَّيْلِ ، ولَمْ يعْملْ فيه بِالنَّهَارِ ، فيُفْعلُ بِهِ إلى يوم الْقِيامةِ » . والدَّارُ الأولى التي دخَلْتَ دارُ عامَّةِ المؤمنينَ ، وأمَّا هذه الدَّارُ فدَارُ الشُّهَداءِ ، وأنا جِبْرِيلُ ، وهذا مِيكائيلُ ، فارْفع رأسَك ، فرفعتُ رأْسِي ، فإذا فوقِي مِثلُ السَّحابِ ، قالا: ذاكَ منزِلُكَ ، قلتُ : دَعانِي أدْخُلْ منزِلي ، قالا : إنَّهُ بَقِي لَكَ عُمُرٌ لَم تَستكمِلْهُ ، فلَوْ اسْتَكْملته ، أتيت منْزِلَكَ » رواه البخاري .

قوله : « يَثْلَغ رَأْسهُ » وهو بالثاءِ المثلثة والغينِ المعجمة ، أي : يشدخُهُ ويَشُقُّه . قوله: « يَتَدهْده » أي : يتدحرجُ ، و « الكَلُّوبُ » بفتح الكاف ، وضم اللام المشددة ، وهو معروف . قوله : « فيُشَرشِرُ » أي : يُقَطِّعُ . قوله : « ضَوْضَوُوا » وهو بضادين معجمتين ، أي صاحوا . قوله : «

فيفْغَرُ » هو بالفاءِ والغين المعجمة ، أي : يفتحُ . قوله: « المرآةِ » هو بفتح الميم ، أي : المنْظَر . قوله : « يحُشُّها » هو بفتح الياء وضم الحاءِ المهملة والشين المعجمة ، أي : يوقدها ، قوله : « روْضَةٍ مُعْتَمَّةٍ » هو بضم الميم وإسكان العين وفتح التاء وتشديد الميم ، أي : وافيةِ النَّبات طويلَته . قَوْلُهُ : « دوْحَةٌ » وهي بفتح الدال ، وإسكان الواو وبالحاءِ المهملة : وهِي الشَّجرَةُ الْكبيرةُ ، قولُهُ : «المحْضُ » هو بفتح الميم وإسكان الحاءِ المهملة وبالضَّاد المعجمة : وهُوَ اللَّبَنُ . قولُهُ : «فسَما بصرِي » أي : ارْتَفَعَ . « وَصُعُداً » : بضم الصاد والعين : أيْ : مُرْتَفِعاً . «وَالرَّبابَةُ » : بفتح الراءِ وبالباءِ الموحدة مُكررة ، وهي السَّحابة .

1549. Semüre İbni Cündeb *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashâbına:

- "**Düş göreniniz var mı?**" diye sorup, "gördüm" diyenin düşünü, Allah'ın dilediği şekilde yorumlardı. Bir sabah bize şöyle buyurdu:

- "Bu gece düşümde bana iki kişi gelerek "haydi yürü, gidiyoruz" dediler. Ben de onlarla beraber gittim. Yanı üzerine yatmış bir adamın yanına vardık. Elinde bir kaya parçası bulunan bir başka adam, onun başı ucunda ayakta duruyor, elindeki kayayı, yanı üzerine yatmış olan adamın tepesine indiriyor, başını yarıyordu. Taş yuvarlanıp gidiyor, adam taşı arkasından koşup alıyor, o geri gelinceye kadar ötekinin başı iyileşiyor, eski haline geliyordu. Adam, önce yaptığını aynen tekrarlayıp duruyordu. Ben yanımdakilere:

- "Sübhânellah! Bu nedir?" dedim.

-Yürü, yürü hele dediler. Yürüdük. Derken sırt üstü yatmış bir adamın yanına vardık. Başucunda da, elinde demir çengel bulunan bir başkası duruyordu. Bu adam, yatan kişinin bir tarafına geçip elindeki çengelle avurdunu, burnunu ve gözünü ta ensesine kadar yarıyor sonra öbür tarafına geçip orasını da aynı şekilde parçalıyordu. Bir tarafını yarıncaya kadar önceki yardığı taraf eski haline geliyor adam da sürekli aynı şekilde parçalamaya devam ediyordu. Ben:

- "Sübhânellah! Bunlar ne ? dedim.

- Yürü, yürü hele! dediler. Yürüdük. Fırın gibi bir yapıya vardık. (Râvi diyor ki, sanıyorum Peygamber Efendimiz sözlerine şöyle devam etti:) Orada ne söylenildiği anlaşılamayan çığlıklar, feryadlar birbirine karışıyordu. O yapının içinde çıplak bir sürü erkek ve kadınların bulunduğunu anladık. Altlarından alevler geldikçe, onlar çığlık atıyor, feryat koparıyorlardı. Ben:

- Bunlara ne oluyor? dedim.

- Yürü, yürü hele! dediler.Yürüdük. Nihayet bir nehire vardık. (Ravi, herhalde "kan kırmızısı bir nehir" buyurdu, diyor.) Nehrin içinde yüzen bir adam, kıyısında da yanına birçok taş yığmış bir başka adam.. Nehirde yüzen kişi, yüzeceği kadar yüzdükten sonra kıyıya geliyor ve ağzını açıyordu. Kıyıdaki adam da onun ağzına bir taş koyuyor, yüzen kişi dönüp yüzmesine devam ediyor, sonra dönüp yine kenara geliyor, ağzını açıyor öteki de ağzına bir taş daha atıyor, o da dönüp gidiyordu. Ben, yanımdaki iki kişiye:

- "Bu ikisinin hali nedir böyle? dedim.

- Yürü, yürü hele! dediler. Yürüdük. Çirkin -gördüğünüz adamların en çirkini de diyebilirsiniz- bir adamın yanına vardık. Adam, sürekli ateş yakıyor ve ateşin etrafında dolanıp duruyordu. Ben:

- "Bu adam neci?" dedim.

- Yürü, yürü hele! dediler. Yürüdük; içinde baharın tüm çiçek çeşitlerinin bulunduğu geniş yemyeşil bir bahçeye vardık. Bahçenin ortasında gayet uzun boylu bir adam vardı. O kadar ki, göğe uzanan başını nerede ise göremeyecektim. Adamın etrafında, hayatımda hiç görmediğim kadar çok çocuk bulunuyordu. Ben:

- "Bu adam ve bu çocuklar kim, (ne yapıyorlar)?" dedim.

- Yürü, yürü hele! dediler. Yürüdük, Gide gide büyük bir ağaçlığa vardık ki ben onun gibi güzel ve geniş bir ağaçlık görmüş değilim. Beni götürenler, "Gir oraya!" dediler. Birlikte girdik ve bir tuğlası altın bir tuğlası gümüşten örülmüş bir şehirle karşılaştık. Şehrin kapısına varıp açılmasını istedik. Kapı açıldı, biz de girdik. Bizi, vücutlarının yarısı bugüne kadar gördüklerinizin en güzeli, diğer tarafı bugüne kadar gördüklerinizin en çirkini birtakım adamlar karşıladı. Yanımdaki iki kişi onlara:

- Gidip şu nehre girin! dediler. Bir de ne göreyim, suyu süt gibi, bembeyaz, enine doğru akan bir nehir. Adamlar gidip nehre girdiler sonra çıkıp yanımıza geldiler. Çirkinlikleri tamamen gitmiş, hepsi de son derece güzelleşmişlerdi.

Resûl-i Ekrem *sallalahu aleyhi ve sellem* sözlerine şöyle devam etti:

Beni götüren iki kişi bana:

- Burası adn cennetidir, şurası da senin konağındır, dediler. Başımı kaldırıp baktım, bir de ne göreyim; beyaz buluta benzeyen bir köşk.

- İşte burası senindir, dediler. Ben o iki kişiye:

- "Allah size büyük hayırlar ihsan etsin, bırakınız da beni oraya gireyim," dedim.

- Hayır, şimdi değil! Sen oraya daha sonra gireceksin, dediler. Bunun üzerine ben:

- "Bu gece boyunca hayret verici çok şey gördüm. Gördüklerimin anlamı nedir?" dedim. Onlar:

- Anlatalım, dediler ve anlattılar:

- "İlk önce yanına vardığın kafası taşla yarılan adam var ya, o, Kur'an'ı öğrendiği halde terkeden ve farz namaz vaktini uyku ile geçiren kimsedir.

Avurdu, burnu ve gözleri demir çengelle yarılan adam, evinden çıkıp etrafa yalanlar yayan kişidir.

Fırın içindeki çıplak erkek ve kadınlar ise, zina eden erkek ve kadınlardır.

Nehirde yüzüp yüzüp de taş yutan adam, faiz yiyen kişidir.

Yanındaki ateşi sürekli yakıp, etrafında dolaşıp duran çirkin görünüşlü kişi, cehennemin görevlisi Mâlik'tir.

Bahçedeki uzun boylu adam, İbrahim *aleyhisselâm*'dır. Etrafındaki çocuklar da İslam fıtratı üzere ölen küçük yavrulardır."

Berkânî'nin rivayetinde, "fıtrat üzere doğan" kaydı bulunmaktadır.

Müslümanlardan biri:

- Ey Allah'ın elçisi! Müşrik çocukları da bunlara dahil mi? diye sordu. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Müşriklerin çocukları da dahildir"** buyurdu.

Vücutlarının yarısı güzel, yarısı çirkin olan adamlara gelince bunlar, güzel işleri kötü işlere karıştıran kimselerdir. (Ancak) Allah onları bağışlamıştır."
Buhârî, Ta'bîr 48

Buhârî'nin bir başka rivayetinde Efendimiz'in "**Bu gece bana iki adam gelip beni kutsal bir yere çıkardılar**" buyurduğu ve sonra oraya nasıl çıktığını şöyle anlattığı bildirilmektedir:

"Biz, üstü dar, altı geniş ve alt kısmında ateş yanan fırına benzer bir deliğin yanına vardık. Alevler yükseldikçe insanlar da yükseliyor, neredeyse delikten çıkacak hale geliyorlar, alevler sakinleşince dibe iniyorlardı."

Bu rivayette ,"Orada çıplak erkekler ve kadınlar bir arada bulunuyorlardı" ifadesi de bulunmaktadır.

Yine bu rivayette kesin bir ifade ile "Nihayet kandan bir nehire ulaştık" denilmektedir. "Nehrin ortasında ayakta duran bir adam, nehrin kenarında da önünde bir yığın taş bulunan bir başka adam vardı. Nehirdeki adam çıkmak isteyince, kıyıdaki onun ağzına bir taş atıyor ve onu yerine geri çeviriyordu. Çıkmak için kenara her gelişinde aynı şeyi yapıyor ağzına bir taş atıyor, o da geri dönüyordu."

Yine aynı rivayette şu ifadeler bulunmaktadır:

"O iki kişi beni ağaca çıkardılar ve beni, daha güzelini hiç görmediğim bir eve soktular. İçinde yaşlı ve genç insanlar vardı."

"Şu ağzının parçalandığını gördüğün adam var ya, o yalancının biriydi. Sürekli yalan söylerdi. Onun yalanları ufukları kaplıyordu. İşte o yalancı adam, kıyamet gününe kadar böyle azâb olunacaktır."

"Bir de şu başının ezildiğini gördüğün adam var ya, ona da Allah Kur'an'ı öğretmişti, o geceleri hep uyku ile geçirip Kur'an okumamış, gündüz de Kur'an'la amel etmemiştir. Ona da kıyamet gününe kadar böyle azâb edilir."

"Girdiğin birinci ev, mü'minlerin; şu ev ise, şehidlerin evidir. Ben Cebrâil'im, bu da Mikâil'dir. Kaldır başını! dedi. Başımı kaldırdım bir de ne göreyim, üstümde buluta benzer bir şey duruyor. Burası da senin konağındır" dediler. Ben:

- Bırakın beni, oraya gireyim, dedim.

- "Hayır, sen henüz ömrünü tamamlamadın. Onu tamamlayınca konağına gireceksin" dediler.
Buhârî, Cenâiz 93

Açıklamalar

Bu uzun hadîs-i şerîf, yalan yasağına uymayan kimselerin ölüm sonrasında çekecekleri azâbın şeklini belirlemesi bakımından burada zikredilmiştir. Ancak hadis, bunun yanında bir çok konuya da ışık tutmaktadır.

Nevevî'nin hiç bir kısaltma yapmadan hatta rivayet farklarını da göstermek suretiyle hadisi zikretmiş olması, hadiste bahis mevzuu edilen konuların tamamını çok önemli gördüğünden olsa gerektir. Biz de Nevevî merhumun tercihine uyarak bütün konuları, hadisten öğrendiklerimiz başlığı altında tek tek ve kısa kısa vermeye çalışacağız. Ancak ondan önce, hadisin anlatım tarzının bize hatırlatması gereken bir iki önemli noktaya değinmek istiyoruz.

Bilindiği gibi, peygamberlerin rüyası haktır, hüküm ifade eder. Bunun misalleri Kur'an-ı Kerîm'de yer almaktadır.

Rüyâ, peygamberlerin bilgilendirilme vasıtalarındandır. Bu sebeple Hz. Peygamber'in "rüyamda gördüm" diye anlattıkları ile ona melek aracılığıyla ya da daha başka yollarla bildirilenler arasında, bildirim yolu farklılığı dışında, kesinlik ve gerçeklik bakımından hiçbir fark yoktur. Yani bu hadîs-i şerîfte anlatılanlar asla bir hikâye değildir.

Hz. Peygamber'in bilgilendirilmesi olayını sadece melek aracılığı ile bildirilen vahye (vahy-i metlüv) bağlamak, onunla sınırlı göstermeye kalkışmak kesinlikle doğru değildir. Allah, dilediği yollarla dilediği gerçekler hakkında peygamberlerini bilgi sahibi kılar.

Peygamber Efendimiz bu hadislerinde Cebrâil ve Mîkâil'le beraber değişik olaylara şâhid olduğunu ve bunlar hakkında onlardan bilgi aldığını açıkca ifade buyurmaktadır. Bunun rüyada cereyan etmiş olması hiçbir şeyi değiştirmez. Anlatılanlar bize ulaştırılmış olan kesin gerçeklerdir.

Hadiste anlatılan cezalandırma şekilleri, kıyamet gününe kadar sürecek olanlardır. Kıyamet günü görülecek hesab sonrası nelerin olacağı burada yer almış değildir. Bu da kabir azâbı denilen bir başka gerçeğin varlığını, hatta belli günahlar için belli şekillerde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Nevevî merhumun, hadisin farklı rivayetlerindeki değişik ifade ve tesbitleri de vermesi, durumun iyice anlaşılmasına yardımcı olmak içindir.

Peygamberler dışındaki insanların gördükleri sâdık rüyalar, kendileri için bilgi ifade eder, sadece onları bağlar. Diğer insanların inanmak mecburiyetleri yoktur. Kabul eder veya etmezler.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur'an'ı öğrenenlerin onu unutmamak için gayret göstermeleri gerekir. Kur'an'ı hayat kitabı olarak yaşamayı unutmak elbette çok daha ağır sorumluluklar doğurur,
2. Namaz konusunda tenbelliğe yer yoktur. Dinin direği olan namazı terkedenlerin cezası çok ağırdır.
3. Yalan söylemenin ölüm sonrasındaki cezası, avurtların, burnun ve gözün enseye kadar demir kancalarla parçalanmasıdır.
4. Zina haramdır.
5. Fâizin azı çoğu hepsi haramdır.
6. Güzel amelleri kötü ve haram işlerle karıştırmamak gerekir.
7. Şehidlerin âhiretteki makamı gıbta edilecek güzelliktedir.
8. Küçük yaşta ölen çocuklar cennettedir.
9. Hz. Peygamber'in makamı çok yücedir.

10. Hz. Peygamber değişik şekillerde Allah Teâlâ tarafından bilgilendirilmiştir. Daima gerçeği söyleyen (muhbir-i sâdık) Efendimiz, bizi âhiret hayatı konusunda da aydınlatmıştır.

261- باب بيان ما يجوز من الكذب

YALANIN CÂİZ OLDUĞU YERLER

إْعْلَمْ أنَّ الْكَذب، وَإنْ كَانَ أصْلُهُ مُحَرَّماً، فيَجُوزُ فِي بعْض الأحْوالِ بشرُوطٍ قد أوْضَحْتُهَا في كتاب: «الأذْكارِ» ومُخْتَصَرُ ذلك أنَّ الكلامَ وسيلةٌ إلى المقاصدِ ، فَكُلُّ مَقْصُودٍ مَحْمُودٍ يُمْكِن تَحْصيلُهُ بغَيْر الْكَذِبِ يَحْرُمُ الْكذِبُ فيه، وإنْ لَمْ يُمكِنْ تحصيله إلاَّ بالكذبِ جاز الْكذِبُ. ثُمَّ إن كانَ تَحْصِيلُ ذلك المقْصُودِ مُباحاً كَانَ الْكَذِبُ مُباحاً ، وإنْ كانَ واجِباً ، كان الكَذِبُ واجِباً ، فإذا اخْتَفي مُسْلمٌ مِن ظالمٍ يريد قَتلَه ، أوْ أخْذَ مالِه ، وأخَفي مالَه ، وسُئِل إنسانٌ عنه ، وجب الكَذبُ بإخفائِه ، وكذا لو كانَ عِندهُ وديعة ، وأراد ظالمٌ أخذَها، وجب الْكَذِبُ بإخفائها ، والأحْوطُ في هذا كُلِّه أنْ يُوَرِّي ، ومعْنَى التَّوْرِيةِ : أن يقْصِد بِعبارَتِه مَقْصُوداً صَحيحاً لَيْسَ هو كاذِباً بالنِّسْبةِ إلَيْهِ ، وإنْ كانَ كاذِباً في ظاهِرِ اللَّفظِ ، وبِالنِّسْبةِ إلى ما يفهَمهُ المخَاطَبُ ولَوْ تَركَ التَّوْرِيةَ وَأطْلَق عِبارَةَ الكذِبِ ، فليْس بِحَرَامٍ في هذا الحَالِ .

Bilesin ki yalan aslında haram ise de bazı hallerde, el-Ezkâr *adlı kitabımda açıkladığım şartlarla câiz olur. Mes'elenin özü şudur:*

Söz, maksatları ifade vasıtasıdır. Böyle olunca, yalana başvurmaksızın erişilmesi mümkün olan her meşru maksatta yalan söylemek kesinlikle haramdır. Böyle bir maksadın elde edilmesi ancak yalan söylemekle mümkün olacaksa o takdirde yalan câizdir. Şayet o meşru maksada ulaşmak mübah ise, yalan da mübah; vâcip ise, yalan da vâcip olur.

Binaenaleyh bir müslüman, kendisini öldürmek isteyen bir zâlimden gizlense ya da malını almak isteyen bir zorbadan malını saklasa, bir başka müslümana da o kişi ve malı sorulsa, -zulmü önlemek için- bu müslümanın onu gizlemek maksadıyla yalan söylemesi vâcip olur.

Yine bir kimsenin yanında bir emanet olsa, bir zorba da ona el koymak istese, onu gizlemek için yalan söylemesi vacip olur. Bu ve benzeri hallerin tamamında, söz yalan gibi görünse veya muhatap öyle sansa da aslında kendi içinde doğru bir maksadı kastedip ona ters düşmeyecek tarzda konuşması (tevriye yapması) en ihtiyatlı yoldur. Eğer böyle yapması mümkün olmaz da mutlaka yalan söylemek zorunda kalırsa, o da haram değildir, yapabilir. Alimler, böylesi durumlarda yalanın câiz olduğuna aşağıdaki Ümmü Külsûm hadisini delil getirmişlerdir.

Hadis

1550= واسْتَدلَّ الْعُلَماءُ بجَوازِ الكَذِب في هذا الحَال بحدِيث أمِّ كُلْثومٍ رضي اللَّه عنْهَا أنَّها سَمِعَتْ رسول اللْه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « لَيْس الكَذَّابُ الَّذي يُصلحُ بيْنَ النَّاسِ ، فينمِي خَيْراً أو يقولُ خَيْراً » متفقٌ عليه .

زاد مسلم في رواية : « قالت : أمُّ كُلْثُومٍ : ولَمْ أسْمعْهُ يُرْخِّصُ في شَيءٍ مِمَّا يقُولُ النَّاسُ إلاَّ في ثلاثٍ : تَعْني : الحَرْبَ ، والإِصْلاحَ بيْنَ النَّاسِ ، وحديثَ الرَّجُلَ امْرَأَتَهُ ، وحديث المرْأَةِ زوْجَهَا .

1550. Ümmü Külsûm *radıyallahu anhâ'dan* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittiği nakledilmiştir:

"**İnsanların arasını düzeltmek maksadıyla birinden ötekine uygun sözler taşıyan (veya hayırlı konuşan) yalancı sayılmaz.**"

Buhârî, Sulh 2; Müslim, Birr 101. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 50; Tirmizî, Birr 26

Müslim'in rivayetinde (Birr 101) şu ifadeler yer almaktadır:

Ümmü Külsûm şöyle dedi:

"Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, şu üç hal dışında, halkın yalan söylemesine ruhsat verdiğini hatırlamıyorum:

Harbte,

Kişilerin arasını düzeltmekte,

(Aile dirliğini sağlamak için) kocanın hanımına, hanımın kocasına söylediği sözlerde."

Açıklamalar

Aslında şefaat konusunda 251 numara ile geçmiş bulunan hadisimiz, -Nevevî'nin de belirttiği gibi-, âlimlerin yalan söylemenin caiz olduğu yerler konusuna delil getirmiş olmaları dolayısıyla burada tekrar zikredilmiş bulunmaktadır.

Her genel kaide gibi her yasağın da istisnalarının bulunması pek tabiîdir. Burada, büyük günahlardan olan yalanın söylenebileceği yerler sayılmaktadır.

Söz konusu üç halde, yalan söylenmesine ruhsat verilmiş olması, yalanı helâl kılmak anlamında değildir. Yani yalan yine yalandır. Ama taşıdığı amaçlar ve varmak istediği hedefler gözetilerek bu hallerde yalan söyleyenlerin cezaya çarptırılmayacağı bildirilmiş olmaktadır.

Kabul etmek gerekir ki, insanlar arasında meydana gelmiş kırgınlıkları ve düşmanlıkları önce yumuşatıp sonra ortadan kaldırabilmek için küskünlerin her birine, öteki adamın kendisi hakkında aslında iyi şeyler düşündüğünü söylemek lazım gelir. Bunun için de gerek söz gerekse yorum olarak gerçek dışı konuşmaya ihtiyaç duyulur. Söylenecek yalanın bir işe yarayacağı anlaşıldığı zaman, yalan söylememiş olmak için insanlar arasını ıslah etmekten kaçınmak doğru değildir. Tam aksine, o yalanı söyleyip bir kırgınlığı ya da düşmanlığı ortadan kaldırmak görevdir.

İnsan ve toplum gerçeğine son derece değer veren dinimiz, mevcut şartlar içinde ideal bir İslâm toplumunu oluşturmanın en tabiî ve uygulanabilir esaslarını getirmiş bulunmaktadır. "Yalanın tesis ettiği dostluk ya da huzur şurada kalsın" demeye kimsenin hakkı yoktur. Unutulmamalıdır ki, "İş bitiren yalan, fitne çıkaran doğrudan yeğdir."

Doğunun filozofu Sa'dî der ki; haksız yere asılmak üzere olan bir mahkûm, ana diliyle hükümdara sövüp saymaya başlar. Mahkûmun garip şekilde söylendiğini gören hükümdar, yanında bulunan vezirlerinden birine, adamın ne söylediğini sorar. İyilik sever vezir de, "Efendim, kendisini bağışlamanızı istiyor" der. Bu vezirle arası pek iyi olmayan bir başka vezir ileri atılır ve "Hükümdarın huzurunda yalan söylemek bize yaraşmaz. Adam size küfrediyor sultanım" der. Bunun üzerine hükümdar, "Bunun yalanı, bizi senin doğrundan daha iyi bir yola sevkediyor. İş bitiren yalan fitne çıkaran doğrudan yeğdir" der ve mahkûmu bağışlar.

İyiliğin yalana muhtaç olmaması elbette arzu edilir. Ama böyle bir ihtiyacın ortaya çıkması halinde, hadisimizdeki ruhsatın kullanılması ümmete tanınmış pek büyük bir kolaylıktır. Unutmayalım ki yeri gelince ruhsatları kullanmak bir çeşit azimet ve iyi dindarlık mânası kazanır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yalan konuşmak haramdır ama yalan söylemenin câiz olduğu yerler de vardır.
2. Harpte düşmana karşı, aralarını bulmak için küskün insan veya grublara karşı söylenecek yalanla eşlerin birbirlerine karşı söyleyecekleri yalanlara müsaade edilmiştir.

262- باب الحثَّ على التثُّبت فيما يقوله ويحكيه

SÖZÜ SAĞLAMLAŞTIRMAYA TEŞVİK

SÖYLEYECEĞİ VE NAKLEDECEĞİ SÖZÜ ARAŞTIRDIKTAN SONRA SÖYLEMEYE TEŞVİK

Âyetler

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً [36]

1. "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme."

İsrâ sûresi (17), 36

مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ [18]

2. "İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın."

Kaf sûresi (50), 18

Daha önce de delil olarak zikredilmiş bulunan bu iki âyet gerçekten insanı, söyleyeceği sözü veya nakledeceği haberi araştırıp doğruluğunu tesbit etmeye, gerçek olduğunu belirlemeye çağırmaktadır. "Bilmediğini, hakkında kesin bilgin olmayan şeyi söyleme" tavsiyesinin hemen ardından, "ağızdan çıkan her sözün mutlaka kaydedildiği" bildirilmek suretiyle müslümanlar bu konuda son derece hassas davranmaya çağırılmış oluyorlar.

Hadisler

1551- وعنْ أبي هُريْرة رضي اللَّه عنْهُ أنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « كفي بالمرءِ كَذِباً أنْ يُحَدِّث بِكُلِّ ما سمعِ » رواه مسلم .

1551. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

"Her duyduğunu nakletmesi kişiye yalan olarak yeter. "

Müslim, Mukaddime 5

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1552- وعن سمُرة رضي اللَّه عنْهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ حدَّث عنِّي بِحديثٍ يرَى أنَّهُ كذِبٌ ، فَهُو أحدُ الكَاذِبين » رواه مسلم .

1552. Semüre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Yalan olduğunu zannettiği bir hadisi benden nakleden kimse yalancılardan biridir.**"
Müslim, Mukaddime, rakamsız (I,9); Ayrıca bk. Tirmizî, ilim 9

Açıklamalar

Her iki hadis de aslında hadis rivayet ederken araştırma ve kesin kanaat edinmenin (*taharri ve tesebbüt*) gereğini bildirmektedir. Nevevî merhum, delil olarak kullanıldıkları bu özel alana değil, anlamlarının genelliğine bakarak bu iki hadisi, anlatılacak veya hikâye edilecek sözlerin doğruluğunu tesbite teşvik konusunda zikretmiştir.

Birinci hadis, duyduğu her sözü herhangi bir araştırma yapmadan nakleden insanın bu yaptığının yalan söylemek anlamına geldiğini çok kesin bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu sebeple insanı, duyduklarını nakletmeden önce, onların doğru olup olmadığını iyice araştırmaya teşvik etmektedir. Zira yalan söylememiş olmanın yolu, duyulanları iyice tahkik etmekten geçer.

"Ben duyduğumu söylüyorum" savunması sorumluluktan kurtulmak için yetmez. Herkes her duyduğunu nakledecek olursa, ortalık yalan dolandan geçilmez hale gelir.

Duyulan her haberin veya sözün araştırılması "yalancı durumuna düşmemek için" gerekli olunca, özellikle Hz. Peygamber'den nakledilen hadisler konusunda mutlaka çok ince araştırmalar yapmak gerekecektir.

Hadisin bu noktadaki çağrısını ve tehdidini farketmiş olan meşhur hadisçi Beğavî, onu *Mesâbihü's-sünne* adlı eserinde (I,155), i'tisam bölümünde zikretmiştir. Böylece o, Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerin ince bir tetkikten geçirilmesi, bizzat Hz. Peygamber'e ve sünnete bağlılığın gereği olduğunu göstermek istemiştir.

İkinci hadiste Efendimiz, yalan olduğunu zannettiği bir sözü, tetkik etmeden kendisinden nakleden kimsenin, yalancılardan olduğunu bildirmektedir. Hadisin bazı rivayetlerinde *"iki yalancıdan biri olur"* buyurulmaktadır. Yalancılardan biri o sözü uyduran

kişi, ötekisi de şüphelenmesine rağmen hiç bir araştırma yapmadan o sözü öylece nakleden kimsedir.

Bile bile Hz. Peygamber adına yalan söyleyen kişinin, cehennemdeki yerlerine hazırlanması gerektiği yine Peygamberimiz tarafından bildirilmiştir. Burada ise, yalan olmasından şüphelendiği sözü araştırmadan Peygamber namına nakleden kişinin, rivayet farklılığına göre, ya "iki yalancıdan biri" ya da "yalancılardan biri" olduğu açıklanmaktadır.

İslâm âlimleri özellikle de hadisçiler, Hz. Peygamber adına söylenen her sözü ince eleyip sık dokumuşlar, konuyla ilgili bir çok bilim dalı oluşturmuşlardır. Hadis usulü ilmi içinde geliştirilmiş olan ince tetkik esasları gerçekten akıllara durgunluk verecek boyutlardadır.

Hz. Peygamber'den nakledilen sözleri araştırıp onun söylemiş olduğuna kanaat getirdikten sonra nakletme disiplin ve alışkanlığını kazanmış olan kimselerin, başkalarından duydukları sözleri de tahkik etmeleri ve doğru olduğu kanaatine vardıktan sonra nakletmeleri hiç de zor olmayacaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Her duyduğunu nakletmek yalan günahına bulaşmış olmak demektir.
2. Duyduklarımız konusunda kesin kanaat edinmeye çalışmalıyız.
3. Yalan olmasından şüphelenilen hiçbir sözü Hz. Peygamber'e asla isnad etmemek gerekir.

1553- وعنْ أسماءَ رضي اللَّه عنْها أن امْرأة قالَتْ : يا رَسُول اللَّه إنَّ لي ضرَّةً فهل علَيَّ جناحٌ إنْ تَشبعْتُ من زوجي غيْرَ الذي يُعطِيني ؟ فقال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « المتشبِّعُ بِما لـم يُعْطَ كَلابِس ثَوْبَي زُورٍ » متفقٌ عليه .

المتشبِّعُ : هو الذي يُظهرُ الشَّبع وليس بشبعان ، ومعناها هُنا : أنَّهُ يُظهرُ أنه حَصلَ له فضِيلةٌ وليْستْ حاصِلة . « ولابِس ثَوْبي زورٍ » أي : ذِي زُورٍ ، وهو الذي يزَوِّرُ على النَّاس ، بأن يَتَزَيَّ بزيِّ أهل الزُّهدِ أو العِلم أو الثرْوةِ ، ليغْترَّ بِهِ النَّاسُ وليْس هو بِتِلك الصِّفةِ ، وقيل غَيْرُ ذلك واللَّه أعلم .

1553. Esmâ *radıyallahu anhâ* şöyle dedi: Bir kadın:

- Ey Allah'ın Resûlü! Benim bir kumam var. Kocamın bana vermediği bir şeyi, verdi diye kumama karşı gösteriş yapsam, bunun bana bir günahı olur mu? diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "**Kendisine verilmemiş bir şey ile doymuş görünen kişi, iki sahte elbise giyerek gösteriş yapan kimse gibidir**" buyurdu.

Buhârî, Nikah 106; Müslim, Libâs 127. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 87

Açıklamalar

Hadisimiz, söylenecek sözün kesinlikle doğru olması gereğini vurgulamak üzere seçilmiş bir örnektir. Bir erkeğin birden fazla hanımı varsa, Anadolumuzda bu hanımlar birbirlerine *kuma* derler. Biz de hadisi buna göre tercüme ettik. Kumalar genellikle birbirlerini çekemezler. Bu sebeple de birbirlerine karşı şu veya bu oranda gösteriş yapmadan duramazlar. Beyinin kendisine almadığı bir şeyi almış, yapmadığı bir iltifatı yapmış gibi göstererek ortaklarını üzmek isterler. İşte hadisimizde bir sahâbî hanımın (ki muhtemelen Esmâ'nın kendisidir) gelip Hz. Peygamber'e, bu durumu sorduğunu görmekteyiz. Efendimiz'in cevabı tüm sahtecilikleri ve sahtecileri kapsayacak bir mâna enginliğine sahiptir: *Kendisine verilmemiş bir şey ile doymuş görünen kişi, iki sahte elbise giyerek gösteriş yapan kimse gibidir.* Halkımızın "açın kabadayısı" dediği türden, karnını doyuracak azık bulamazken, zenginmiş gibi davranan, caka satan, ya da hiç bir bilgi ve becerisi olmadığı halde âlim veya filozof kılığına bürünen, beş paralık ameli yokken âbid ve takvâ sahibi gibi davranan, hasılı toplumda itibar gören hangi meslek varsa ona mensupmuş gibi hava atan, gösteriş yapan sahtecilerin tamamı hadisimizde, kendisinin olmayan iki sahte elbise ile dolaşan kimselere benzetilmişlerdir. Bu yalancıların hadisimizdeki ortak adı "**müteşebbi**"dir. Kendisini yalancıktan tok gösteren demektir. Bu müteşebbi'ler iki kez yalan söylemektedirler: Biri, var dedikleri şeyin olmaması; ikincisi, olmayanı varmış gibi göstermeye kalkışmaları..

Hadisimiz, elinde olmayan bir şeyi varmış gibi gösteren kimsenin halini, aslı olmayan bir sözü söyleyen yalancının haline benzetmektedir. Kumasına karşı, kocasının kendisine vermediği bir şeyi vermiş gibi göstermeye kalkan kadınlar da iki kez yalan söylemiş olurlar. İki kat sahte elbise giyenlere benzerler. Bu sebeple böyle aslı olmayan sahteciliklere değil, söyleyeceği veya nakledeceği sözün doğru olmasına son derece dikkat etmeye, gerçekçi olmaya bakmak gerekmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahteciliğin her türlüsü yasaktır.

2. Kendisinde olmayan bir şeyi varmış gibi göstererek adam aldatmaya kalkmak, iki kez yalan söylemek demektir..

3. Aile içinde kumaların birbirlerine karşı, aslı olmayan şeylerle beyleri adına gösterişe kalkışmaları çifte yalancılık hükmündedir.

4. Gerek sözde gerekse davranışlarda müslümana gerçekçi olmak yakışır.

5. Hadisimiz, nüfuz, servet, ilim, fazilet, mevki ve şöhret sahtekârları hakkında edebî değeri yüksek bir darb-ı meseldir.

263- باب بيان غلظ تحريم شهادة الزور

YALANCI ŞÂHİTLİĞİN ŞİDDETLE YASAKLANMASI

Âyetler

ذَلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ رَبِّهِ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ [30]

1. "**Yalan sözden** (yalan yere şâhitlik yapmaktan) **kesinlikle kaçının!"**

Hac sûresi (22), 30

Bu ilâhî beyanın içinde yer aldığı âyet, yalandan ve dolayısıyla yalancı şâhitlik yapmaktan sakınma gereğini, inanç ve tavır olarak murdarlık ve pislik demek olan putlara saygı göstermekten kaçınma emriyle birlikte vermek suretiyle ortaya koymuştur: "**O halde murdarlıktan ibaret olan putlara hürmet etmekten sakının, yalan sözden sakının**!.."

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً [36]

2. "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme."

İsrâ sûresi (17), 36

مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ [18]

3. "İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın."

Kaf sûresi (50), 18

Dili korumakla ve sözle ilgili hemen her konuda delil olarak zikredilmesi mümkün ve uygun olan bu iki âyet, pek tabiî olarak yalan şâhitliğin doğuracağı vebâli hatırlatmakta da en kesin delillerdendir. Bu iki âyet hakkında "Yalan Yasağı" konusunda yaptığımız yorumlar burada da aynen geçerlidir.

نَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ [14]

4. "Hiç şüphesiz Rabbin, sürekli görüp gözetmektedir."

Fecr sûresi (89), 14

Yukarıdaki üçüncü âyette geçen her sözün kaydedildiğine dair bilgiyi ve bilinci, bu âyet daha genel ve kesin bir ifade ile pekiştirmektedir. Allah Teâlâ'nın herşeyi sürekli görüp gözettiği, hiç bir söz veya işin onun denetiminden kurtulamayacağı bidirilmektedir. Böyle olunca söylenen yalanın veya yalancı şâhitliğin aslında hiç bir gerçeği değiştiremeyeceği açıktır. O halde doğru konuşmak, sahici şâhitlik yapmaktan başka yol yoktur.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا [72]

5. "Onlar yalan şâhitlik yapmazlar"

Furkân sûresi (25), 72

Olgun mü'minler, elbette bu olgunluk seviyesini güzel, meşrû ve olumlu işler yaparak elde etmişlerdir. Onların söz ve tavırları bu açıdan çok önem arzeder. İşte onların örnek tavırlarından biri kesinlikle yalancı şâhitlik yapmamalarıdır. Gerçeği birilerinin hatırı veya korkusundan dolayı eğip bükmeye çalışmamalarıdır. İmana dürüstlük yaraşır. Onlar da bunun bilincindedirler. Doğru söylemenin faturası dokuz köyden koğulmak da olsa, onlar asla yalana dolana iltifat etmez, doğruluktan ayrılmazlar. Kemâl ve olgunluğun en önde gelen göstergelerinden biri, yalancı şâhitlik yapmamaktır.

Hadisler

1554- وعن أبي بكْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ قال : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ألا أُنبِّئُكُم بأكبر الكَبائِرِ ؟ قُلنَا : بَلَى يا رسول اللَّهِ . قَالَ : « الإشراكُ باللَّه ، وعُقُوقُ الوالِديْن » وكان مُتَّكِئا

فَجلَس ، فقال : « ألا وقَوْلُ الزُّورِ ، وشهادةُ الزورِ » فما زال يُكَرِّرُهَا حتى قلنا : لَيْتَهُ سكَتَ . متفق عليه .

1554. Ebû Bekre *radıyallahu anh* şöyle dedi: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* :

- "**En büyük günahı size haber vereyim mi**?" buyurdu. Biz:

- Evet, yâ Resûlallah, dedik. Resûl-i Ekrem:

- "**Allah'a şirk koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek**" buyurduktan sonra, yaslandığı yerden doğrulup oturdu ve "**İyi belleyin, bir de yalan söylemek, yalancı şâhitlik yapmaktır**" buyurdu. Bu son cümleyi sürekli tekrarladı. Biz daha fazla üzülmesini arzu etmediğimiz için "keşke sussa" diye temennide bulunduk.

Buhârî, Şehâdât 10, Edeb 6, İsti'zân 35, İstitâbe 1; Müslim, Îmân 143. Ayrıca bk. Tirmizî, Şehâdât 3, Birr 4, Tefsîru sûre(4), 5

Açıklamalar

"Ana Babaya Karşı Gelmenin Haram Olduğu" konusunda 338 numara ile geçmiş olan hadisimiz, burada yalancı şâhitliğin yasaklanmış olduğunu belgelemek için tekrar zikredilmiş bulunmaktadır. İlk geçtiği yerde de işaret edildiği gibi dinimizde yasaklar büyük ve küçük günahlar diye iki kısımda değerlendirilir.

Büyük günahlar değişik vesilelerle muhtelif hadislerde sayılmıştır. Bunların hepsini tanıtan müstakil eserler kaleme alınmıştır. Biz bu hadiste, Peygamber Efendimiz'in, en büyük günahı, diğer bir ifadeyle büyük günahlar içinde en önde gelen günahı bildirmek istediğine şahit olmaktayız. Hatta hadisin 338 numaradaki rivayetinde Efendimiz'in bu isteğini üç kez tekrar ettiğine ayrıca işaret edilmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz, en büyük günah ya da büyük günahların en büyüğü olarak, **Allah'a şirk koşmayı** ve **ana babaya itaatsizlik etmeyi** zikrediyor, sonra da söyleyeceği sözün önemini herkesin kavramasını sağlamak üzere yaslandığı yerden doğrularak, "*İyi belleyin*!" vurgusuyla *"Bir de yalan söylemek ve yalancı şâhitlik yapmaktır*" buyuruyor. O bu son cümleyi, daha fazla üzülüp yorulmasını istemediklerini ifade için oradaki sahâbilerin "keşke sussa" deme zorunda kalacakları kadar uzun bir süre devamlı tekrar ediyor. Efendimiz'in baştan beri sergilediği bu tavır ve kullandığı bu üslup, hiç şüphesiz, yalancılığın ve özellikle yalancı şâhitliğin Allah'a şirk koşmak ve ana babaya itaatsizlik etmekten hemen sonra gelen en büyük günah olduğunu ve şiddetle yasaklanmış bulunduğunu göstermektedir. Böylece hadisimiz, konu başlığında dile getirilen yasaklama şiddetine tam bir delil oluşturmaktadır.

Büyük günahlar arasında ilk üç sırayı teşkil eden günahların sanki birbirine denkmiş gibi "büyük günahların en büyüğü" olarak takdim edilmiş oldukları da dikkatimizi çeken bir başka husustur.

Yalan ve yalancı şâhitlik, gerçeği ters yüz etmek demektir. Bunun anlamı, kul hakkına tecâvüzdür. Allah'a şirk koşan ile ana babaya itaatsizlik edenler de inkârı mümkün olmayan iki yalın gerçeği inkar ve ters yüz etmiş olmaktadırlar. Her üçü de çok büyük haksızlıktır. Bu yüzden şiddetle yasaklanmışlardır. Öte yandan bu hadiste yer alan üç büyük günahın, insanlar tarafından çok yaygın şekilde işlendikleri de bir başka ortak noktalarıdır. Şiddetle yasaklanmış olmaları, bu olumsuz yaygınlığın önüne geçmek için olmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yalancı şâhitlik yapmak, Allah'a şirk koşmak ve ana babaya itaatsizlik etmek gibi büyük günahların başında yer alan ve çok ağır sorumluluk doğuran bir günahtır.

2. Peygamber Efendimiz'in üslup ve tavrı konunun ciddiyetini göstermektedir. Onun böyle davranması ümmetine karşı duyduğu şefkat ve merhametin sonucudur.

3. Bir iki kelime ile de olsa yalan söylemek ve yalancı şâhitlik yapmak, en büyük günahı işlemiş olmak için kâfidir.

4. Gerçek dindarlık, dinin koyduğu sınırlara riâyet etmekle isbat edilir.

264- باب تحريم لَعْن إنسان بعَينه أو دابة

BELLİ BİR İNSAN VEYA HAYVANA LÂNET ETME YASAĞI

Hadisler

1555- عن أبي زيْدٍ ثابتِ بنِ الضَّحاكِ الأنصاريِّ رضي اللَّه عنهُ ، وهو من أهْل بيْعةِ الرِّضوانِ قال : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « من حَلَف عَلى يمِينٍ بِملَّةٍ غيْرِ الإِسْلامِ كاذباً مُتَعَمِّداً، فهُو كما قَالَ ، ومنْ قَتَل نَفسهُ بشيءٍ ، عُذِّب بِهِ يوْم القِيامةِ ، وَليْس على رجُلٍ نَذْرٌ فِيما لا يَملِكهُ ، ولعنُ المؤْمِنِ كَقَتْلِهِ » متفقٌ عليه .

1555. Rıdvân bîatında bulunan sahâbîlerden Ebû Zeyd Sâbit İbni'd-Dahhâk el-Ensârî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim İslâm'dan başka bir din adına bilerek yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibi** (yalancının biri)**dir. Kim, ne ile intihar ederse, kıyamet günü onunla azâb olunur. Sahip olmadığı bir şeyi adayanın adağı geçersizdir. Mü'mine lânet etmek, onu öldürmek gibidir.**"

Buhârî, Cenâiz 84, Edeb 44, 73, Eymân 7; Müslim, Îmân 176, 177. Ayrıca bk. Tirmizî, Nüzûr 16; Nesâî, Eymân 7, 11, 31; İbni Mâce, Keffârât 3

Sâbit İbni'd-Dahhâk el-Ensârî

Ebû Zeyd künyesiyle meşhur olan Sâbit, Medineli sahâbîlerdendir. Uhud ve Hendek gazvelerine iştirak etmiş, bey'atü'r-rıdvân'da hazır bulunmuştur. Hz. Peygamber'den 14 hadis rivayet etmiştir. Buhârî ve Müslim onun üç hadisini kitaplarına almışlardır. Diğer rivayetleri de Sünen'lerdedir.

Hicretin 45. yılı vefât etmiştir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfte dört önemli konuya açıklık getirilmektedir. Bunlardan sadece dördüncüsü bizim burada işleyeceğimiz lânet mevzuuyla ilgilidir. Hadis için gösterdiğimiz kaynaklar bu dört konuyu içine alan kaynaklardır. Her bir kaynakta bu dört konunun tamamı bulunmayabilir. Hadiste yer alan ilk üç hususu çok kısa olarak açıklayacak, *"Mü'mine lânet etmek, onu öldürmek gibidir"* cümlesi üzerinde duracağız.

İslâm'dan başka bir din üzerine, o dinin geçersiz olduğunu bile bile, sanki bir üstünlüğü varmış gibi o dine mensup olmayı niyet ederek yemin eden kimse, yalan üzerine yemin ettiği için önce yalancıdır sonra da niyetine bağlı olarak o din mensuplarının hükmünde olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Hadisin bu kısmı üzerinde uzun uzun yorumlar yapılmış, değişik düşüncelere işaret edilmiştir. İşin özü, bir müslümanın müslümanlıktan başka bir din namına yemin eder ve meselâ, "Şunu yaparsam, yahudi veya hırıstiyan olayım" der de o işi yapar ve bu sözüyle o dinlere girmeyi gerçekten niyet ederse, dediği gibi olur, yani İslâm'dan çıkar. Böyle bir şeyi niyet etmeksizin bunları söylemişse o zaman küfre girmez ama tam bir yalancı olur. Her ikisinden de kaçınmak gerekir. Çünkü din iman üzerine oyun oynanmaz.

İntihar büyük günahlardandır. İntihar eden kendisini ne ile öldürürse onunla azâb edilmek suretiyle cezalandırılacaktır. Hadisin birinci fıkrası ile bu fıkrası arasında bir paralellik gözükmektedir. Birincisi, ettiği yeminle mânevî varlığı itibariyle intihar etmiş olurken, bu da maddî varlığını sona erdirmek suretiyle aynı işi yapmış olmaktadır.

İntihar eden kimsenin cenâze namazı kılınır.

Kişinin sahip olmadığı bir şeyi adamasına ve mesela "Falanca ülkede İslâm iktidar olursa, bizim patronun tüm servetini sadaka olarak dağıtacağım" demesine itibar edilmez, hükümsüzdür. Halkımız bu tür adak ve sözlerin boşluğunu, "El malıyla dost gönüllemek" diye tanımlar.

Lânet, lânet edilen canlının, hem dünya hem de âhirette Allah'ın rahmetinden uzak kalmasını dilemek demektir. Lanet olsun, Allah lânet etsin, lânet olası, mel'un adam gibi sözler -farkında olunsun veya olunmasın- kişinin rahmetten tard edilmesini, uzak tutulmasını istemek demektir. Lânetlenmiş varlıkların başında şeytan gelir. **Şeytân aleyhi'l-la'ne** cümlesi, "Allah'ın rahmetinden kovulmuş şeytan" anlamında çokca kullanılan bir ifadedir.

Bir mü'mine lânet etmek, onun şeytan gibi ilâhî rahmetten ebediyyen mahrum kalmasını dilemek anlamına gelir. Bu ise, o müslümanın hayat hakkına tecâvüz etmek, onu öldürmek gibi çok ağır bir suçtur. Hatta bir müslümanın tam anlamıyla ölmesini dilemek anlamındadır. Öldüren, öldürdüğü müslümanı sadece dünyevî hak ve menfaatlarından mahrum bırakır. Lânetçi ise, dileğine kavuşsa da kavuşmasa da, müslümanın hem dünya hem de âhiret mutluluğuna mâni olmak için teşebbüste bulunmuş demektir.

"**Mü'mine lânet etmek, onu öldürmek gibidir**" tesbitinden, lânetçinin de kâtil gibi kısas edileceği hükmü çıkarılamaz. Ancak işlediği cinâyetin büyüklüğü ortaya konulmuş olmaktadır. Lânetçinin dünyadaki cezâsı değilse de mânevî sorumluluğu kâtilinkine eş bir sorumluluktur.

Mü'mini öldürmek kolay değildir. Çünkü o bir fiildir. Mü'mine lânet etmek ise kolaydır. Zira o bir sözdür. Bu fark da dikkate alınınca, hadisimizin lânetçiye yönelik olarak ifade ettiği tehdidin, "Bu iş kolaydır" diye böyle bir cinâyetin işlenivermesini önlemeye yönelik olduğu anlaşılır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümana lânet etmek, onu öldürmek gibi büyük bir günahtır.
2. Müslümanların birbirlerine lânet değil, rahmet dilemeleri yakışır.
3. Kim ne ile intihar ederse, kıyamette onunla azâb edilir.
4. Sahip olmadığı şeyi adayan kişinin bu adağı geçersizdir.
5. Kim, İslâm'dan başka bir din adına, o dine bir üstünlük tanıyarak yemin ederse, yalan yere yemin etmiş olur.

1556- وعنْ أبي هُريْرَةَ رضي اللَّه عنهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا ينْبغِي لِصِدِّيقٍ أنْ يكُونَ لَعَّاناً » رواه مسلم .

1556. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Sıddîka lânetçi olması yakışmaz.**"

Müslim, Birr 84. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 72

1560 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1557- وعنْ أبي الدَّرداءِ رضي اللَّه عَنْهُ قال : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يكُونُ اللَّعَّانُون شُفعَاءَ ، ولا شُهَدَاءَ يوْمَ القِيامَةِ » رواه مسلم .

1557. Ebu'd-Derdâ *radıyallahu anh*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Lânetçiler, kıyamet günü ne şefaatçı ne de şâhit olurlar.**"

Müslim, Birr 85, 86. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 45

1560 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1558- وعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ رضي اللَّه عنْهُ قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَلاعنُوا بلعنةِ اللَّه ، ولا بِغضبِهِ ، ولا بِالنَّارِ » رواه أبو داود ، والترمذي وقالا : حديثٌ حسنٌ صحيحٌ .

1558. Semüre İbni Cündeb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Birbirinize Allah'ın lâneti, gazâbı ve cehennem azâbı ile lânet ve beddua etmeyiniz!**"

Ebû Dâvûd, Edeb 45; Tirmizî, Birr 48

1560 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1559- وعن ابن مسعودٍ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَيْس المؤمِنُ بِالطَّعَّانِ ، ولا اللَّعَّانِ ولا الفَاحِشِ ، ولا البذِيِّ » رواه الترمذي وقالَ : حديثٌ حسنٌ .

1559. *İbni Mes'ûd radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Olgun mü'min, yerici, lânetçi, kötü iş ve kötü söz sahibi olamaz.**"
Tirmizî, Birr 48

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1560- وعنْ أبي الدَّرْداءِ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : إنَّ العبْد إذا لَعنَ شَيْئاً ، صعِدتِ اللَّعْنةُ إلى السَّماء ، فتُغْلَقُ أبْوابُ السَّماءِ دُونَهَا ، ثُمَّ تَهبِطُ إلى الأرْضِ ، فتُغلَقُ أبوابُها دُونَهَا ، ثُمَّ تَأخُذُ يميناً وشِمالا ، فإذا لَمْ تَجِدْ مساغاً رجعت إلى الذي لُعِنَ ، فإنْ كان أهلاً لِذلك ، وإلاَّ رجعتْ إلى قائِلِها » رواه أبو داود .

1560. Ebu'd-Derdâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kul, herhangi bir şeye lânet ettiğinde o lânet gökyüzüne çıkar. Semânın kapıları ona kapanır. Sonra yere iner, yeryüzünün kapıları da ona kapanır. Sonra sağa sola bakınır, girecek yer bulamaz da lânet edilen kişiye döner. Eğer gerçekten lânete lâyık ise onda kalır, değilse lânet edene döner.**"
Ebû Dâvûd, Edeb 45. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 48

Açıklamalar

Bir müslümana lânet etmenin onu öldürmekle eşdeğer bir cinâyet olduğunu tesbit ve ilân eden hadisten sonra zikredilmiş olan bu beş hadîs-i şerîf, konuyu iyice inceleme imkânı vermektedir.

Sıddîk, özü sözü doğru kimse demektir. **Birinci hadis**, böyle birine lânetçiliğin yakışmayacağını bildirmektedir. Eğer bir kişi başkalarına olur olmaz sebeplerle lânet ediyorsa, onun iman ve İslâm kalitesinde bir kusur var demektir. Özü sözü doğru olma kıvamına erişememiş demektir. Burada kendisine olmadık eziyetler eden müşriklere lânet etmesi teklif edilince Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, *"Ben lânetçi olarak değil, ancak rahmet olarak gönderildim"* (Müslim, Birr 87) hadisini de hatırlamak gerekir.

İkinci hadis, etrafa lânet yağdırmayı huy edinmiş olanların kıyamet günü uğrayacakları mahrûmiyeti ortaya koymaktadır. Böylesi kimseler, kıyamette kimseye şefaatçi olamaz ve şâhitlik yapamaz, bu tür mutlulukları yaşayamazlar. Bu, onların mü'minler arasında olması gereken acıma ve yardımlaşma gibi güzel duygu ve ilişkilerden uzak bulunduklarının hem göstergesi hem de cezâsıdır. Yani âhirette lânetçinin şefaatı ve şehâdeti kabul edilmeyecektir.

Üçüncü hadiste, müslümanların birbirlerine "Allah sana lânet etsin", "Allah'ın gazâbına uğrayasın", "cehennemde yanasın" gibi beddua cümleleriyle lânet okumamaları tenbih ve ikaz edilmektedir. Lânet, gazap ve azâb temennisi, müminlerin öfkelerini yatıştırmak için de olsa, ağızlarına almamaları gereken felâket tellallığıdır. Zira **dördüncü hadis**te açıkca belirtildiği gibi olgun müminler kimseyi kötülemez, lânetlemez, iş ve sözde haddini aşmaz, ahlâksızlık yapmaz. Kemâl noksanlığının göstergesi olan bu gibi düşük hareketlerin ve özellikle lânetçiliğin en büyük tehlikesi, -**beşinci hadis**te anlatıldığı üzere- o lânetin sonuçta lânetçiye dönmesidir. Lânet, kendisine gökyüzünde ve yeryüzünde yer bulamaz, lânet edilen kişiye gider, eğer gerçekten o lânete layık biri ise, onda kalır, değilse onu dileyene, yani lânet edene döner. Lânetçinin lâneti, kendisi hakkında geçerlilik kazanır. Bu da kişinin kendi ağzıyla kendi felâketini hazırlaması, felâketine bizzat kendisinin davetiye çıkarması demektir. Hiç şüphesiz aklı başında olgun hiç bir mü'min böylesi gülünç ve acı bir duruma düşmek istemez. Bunun yolu ise, başkalarına lânet etmemektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Sıddîk olan kimseye lânetçilik yakışmaz.
2. Lânetçiler âhirette şefaat ve şâhitlik yapma hakkından mahrum bırakılırlar.
3. Olgun mü'minler, lânet, gazap ve azâb temennisinde bulunmaz, kimseye kötü söz söylemez, haddi aşmaz ve ahlâksızlık yapmazlar.
4. Lânet, açıkta kalmaz. Lânet edilen ona lâyık değilse, lânet edene döner.
5. Müslümana rahmet ve iyilik temennisi yakışır. Çünkü başkalarını iyiliklere lâyık görenler, aslında kendilerine iyilik etmiş olurlar.

1561- وعنْ عِمْرَانَ بنِ الحُصيْنِ رضي اللَّه عنْهُما قال : بينَما رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في بعضِ أسْفَارِهِ ، وامرأَةٌ مِنَ الأنصارِ عَلى نَاقَةٍ ، فضجِرَتْ فَلَعَنَتْهَا ، فَسمع ذلكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقالَ : « خُذوا ما عليها ودعُوها ، فإنَّها ملعُونَةٌ » قالَ عِمرَانُ : فكَأَنِّي أرَاهَا الآنَ تمشي في النَّاسِ ما يعرِضُ لهَا أحدٌ . رواه مسلم .

1561. *İmrân İbni Husayn radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Bir seferde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in maiyyetinde bulunuyorduk. Devesinin üzerindeki Medineli bir hanım, devesinden sıkılarak ona lânet etti. Resûlullah *sallahu aleyhi ve sellem* kadının sözünü duyunca:

-"**Üzerindekileri alın, deveyi salın gitsin. Çünkü o deve lânetlenmiştir**" buyurdu.

İmrân der ki: O deve hâlâ gözümün önündedir, insanların arasında gezinirdi de kimse ona ilişmezdi.
Müslim, Birr 80, 81

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1562– وعن أبي برْزَةَ نَضلَةَ بْنِ عُبيْدٍ الأسلمِيِّ رضي اللَّه عنْهُ قال : بينما جاريةٌ على ناقَةٍ علَيها بعضُ متَاعِ القَوْمِ ، إذْ بَصُرَتْ بالنبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وتَضايَقَ بهِمُ الجَبلُ ، فقالتْ : حَلْ ، اللَّهُم العنْها فقال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تُصاحِبْنا نَاقَةٌ عليها لعْنةٌ » رواه مسلم .

قوله : « حلْ » بفتح الحاءِ المهملةِ ، وإسكان اللاَّم ، وهَي كلِمةٌ لزَجْرِ الإبلِ.

واعْلَم أنَّ هذا الحديث قد يُسْتَشْكلُ معْنَاهُ ، وَلا إشْكال فيه ، بل المرادُ النَّهيُ أنْ تُصاحِبَهُمُ تِلك النَّاقَةُ ، وليس فيه نهيٌ عن بيْعِها وذَبْحِهَا وَرُكُوبِها في غَيْرِ صُحْبةِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بلْ كُلُّ ذلك وَما سوَاهُ منَ التَّصرُّفاتِ جائِزٌ لا منْع مِنْه ، إلاَّ مِنْ مُصاحبَتِهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِها ، لأنَّ هذِهِ التَّصرُّفاتِ كُلِّهَا كانتْ جائزة فمُنع بْعضٌ مِنْها ، فبَقِي الباقِي على ما كَانَ . واللَّه أعْلَمُ.

1562. Ebû Berze Nadle İbni Ubeyd el-Eslemî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Genç bir hanım, üzerinde müslümanların birtakım eşyalarının da bulunduğu bir deve üstünde bulunuyorken, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'i görüverdi. Dağ yolunun dar yerine gelmişlerdi. Kadın:

- "Deeh, Allahım bu hayvana lanet et!" deyip hayvanı sürmeye çalıştı. Bunun üzerine Peygamber *aleyhisselâm*:

- "**Lânetlenmiş bir deve bizimle birlikte bulunmasın**!" buyurdu.

Müslim, Birr 82,83

Açıklamalar

Bu iki hadis, dinimizdeki lânet yasağının sadece insanlara yönelik olmadığını, tam aksine hayvanlara da lânet edilmemesi gerektiğini belgelemektedir. Bu hadisler aslında, müslümanın hayatından lâneti tamamen kaldırmak istemektedir.

Büyük bir ihtimalle daha önce bineğine lânet etmemesi konusunda uyarılmış olan kadınınn, uyarıyı dikkate almayıp devesine yine lânet etmesi üzerine Peygamber Efendimiz'in, eşyaları aldıktan sonra hayvanı salıvermelerini emretmesi, "*lânetlenmiş hayvan bize yol arkadaşlığı edemez*" buyurması, son derece önemlidir. Efendimiz böylece konuya ait kesin ve fiilî bir tavır ortaya koymuş ve müslümanların meseleye dikkatini en açık biçimde çekmiştir. Bunun anlamı müslüman toplumda lânete uğramış insan ve hayvan bulunmamalı demektir.

Müellif Nevevî'nin de belirttiği gibi Resûl-i Ekrem Efendimiz'in salıverdirdiği o deveye ait hukûkî durum değişmiş değildir. Sadece Efendimiz'in bulunduğu bir toplulukta bulunması yasaklanmıştır. Çalıştırılması, kesilmesi, etinin yenilmesi helâldir. Ancak sahâbîler, lânet yasağının toplum içinde iyice yerleşmesine yardımcı olduğu düşüncesiyle o deveye dokunmamış ve onu kendi başına bırakmış olmalıdırlar.

Aslında Efendimiz'in bu uygulaması, o devenin sahibesine yöneliktir; "Lânet ettiğin hayvanı kullanma hakkını kaybedersin" demektir. Çağdaş hayvan severlerin, hayvan haklarını

koruma derneği mensuplarının kulakları çınlasın. Hayvanlara "lânet olası" denilmesine bile müsaade etmeyen âlemlere rahmet olarak gönderilmiş Hz. Peygamber'den haberleri var mı acaba? Diğer taraftan koyu dindar gözüken bazı kimselerin de Efendimiz'in bu şefkatini dikkate almaları ve hayvanlara karşı daha merhametli davranmaları gerekir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Lânet yasağı hayvanlar hakkında da geçerlidir.

2. Peygamber Efendimiz lânetlenmiş hiç bir canlı ile beraber olmak istemediğini ortaya koymak suretiyle lânet konusunda toplumda ciddî bir bilincin uyanmasını sağlamıştır.

265- باب جواز لَعْن بعض أصحاب المعاصي غير المُعَيّنِين

GÜNAHKÂRLARA LÂNET ETMEK

ŞAHIS BELİRLEMEKSİZİN GÜNAHKÂRLARA LÂNET
ETMENİN CÂİZ OLDUĞU

Âyetler

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللّهِ كَذِبًا أُوْلَئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الأَشْهَادُ هَؤُلاء الَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَى رَبِّهِمْ أَلاَ لَعْنَةُ اللّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ [18]

1. "**Biliniz ki Allah'ın lâneti zâlimler üzerinedir.**"
Hûd sûresi (11), 18

وَنَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَن قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُواْ نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَن لَّعْنَةُ اللّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ [44]

2. "**İçlerinden bir çağırıcı, "Allah'ın lâneti zâlimler üzerine olsun" diye bağırır.**"
A'raf sûresi (7), 44

Her iki âyette aynı gerçek, tek tek şahıs tayin edilmeksizin genel bir ifâde ile, Allah'ın lânetinin zâlimler üzerine olduğu gerçeği kesin bir şekilde bildirilmektedir.

Bu âyetleri takib eden âyet, her iki sûrede de aynı ifâdeleri taşımakta, zâlimler'in topluca nitelikleri hakkında bazı bilgiler vermektedir. Şöyle buyuruluyor: "**Onlar, (insanları) Allah'ın yolundan alıkoyan ve onu eğip bükmek isteyenlerdir. Âhireti inkar edenler de onlardır**" [A'raf sûresi (7), 45; Hûd sûresi (11), l9].

Hadisler

وَثَبت في الصَّحيحِ أن رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لعَنَ اللَّه الوَاصِلَةَ والمسْتَوصِلة »

Sahih olarak bize intikal ettiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

"**Allah iğreti saç (peruk) takana ve taktırana lânet etsin**" buyurmuştur (bk. 1646,1648 numaralı hadisler).

وأَنَّهُ قال: « لعَنَ اللَّه آكِلَ الرِّبا »

Yine Peygamber *aleyhisselâm*:

"**Fâiz yiyene Allah lânet etsin**" buyurmuştur (bk. 1619 numaralı hadis).

وأنَّهُ لَعَنَ المصَوِّرين ،

Aynı şekilde o, canlı sureti (heykel) yapanlara lânet etmiştir.

وأنَّه قال : « لعنَ اللَّه مَنْ غَيَّر منارَ الأرْض » أيْ : حُدُودها ،

Ayrıca o, "**Allah topraktaki sınırları bozanlara lânet etsin**" buyurmuştur (Bk. Müslim, Edâhî 44,45; Nesâî, Dahâyâ 34).

وأنَّهُ قال : «لَعنَ اللَّه السَّارِقَ يَسرِقُ البيضَة »

Ayrıca Hz. Peygamber:

- "**Bir yumurta bile çalsa Allah hırsıza lânet etsin**" (Buhârî, Hudûd 7, 13; Müslim, Hudûd 7; Nesâî, Sârık 1; İbni Mâce, Hudûd 22) .

وأنهُ قال : «لَعنَ اللَّه مَنْ لعن والِدِيْهِ » « وَلَعَنَ اللَّه مَنْ ذبح لِغيْرِ اللَّه »

- "**Ana babasına lânet edene Allah lânet etsin (**bk. Müslim, Edâhî 44), **Kestiğini Allah'tan başkası adına kesene de Allah lânet etsin**" (Bk. Müslim, Edâhî 43-45; Nesâî, Dahâyâ 34).

وأنهُ قال : « مَنْ أحْدَثَ فِيها حدثاً أوْ آوى محدِثاً ، فَعليّهِ لَعْنَةُ اللَّهِ والملائِكَةِ والنَّاسِ أجْمعِينَ »

- "**Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti, Medine'de bir bid'at çıkaran veya bir bid'atçıyı barındıran kimse üzerine olsun**" (Buhârî, İ'tisam 5, 6, Medine 1, Cizye 10; Müslim, Hac 403, 467, 469, İtk 20).

وأنَّهُ قالَ : « اللَّهُمَّ العنْ رِعْلاً، وذَكوانَ وَعُصيَّةَ ، عصَوا اللَّه ورَسُولَهُ » وَهذِهِ ثلاثُ قبائِلِ مِنَ العَرَبِ

- "**Ey Allah'ım! Allah'a ve Resûlüne isyan etmiş olan Ri'l, Zekvân ve Usayye'ye (bu üç arab kabilesine) lânet et!**" (Buhârî, Cihâd 9, 19; Mesâcid 294, 297, 299).

وأنَّه قال : «لَعنَ اللَّه اليهودَ اتَّخَذُوا قُبورَ أنبيَائِهم مسَاجِدَ »

- "**Peygamberlerin mezarlarını mescid edinen yahûdîlere Allah lânet etsin**" (Buhârî, Salât 48, Cenâiz 62, 96, Enbiyâ 50, Meğâzî, 83; Müslim, Mesâcid 19, 23; Ebû Dâvûd, Cenâiz 72; Nesâî, Mesâcid 13).

وأنَّهُ « لَعن المتشبهِينَ مِنَ الرِّجالِ بِالنِّساءِ ، والمتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بالرِّجالِ » .

- "**Kadınlara benzemeye çalışan erkeklere ve erkeklere benzemeye kalkışan kadınlara lânet olsun**" (bk. 1635 numaralı hadis) diye beddua etmiştir.

وَجَميعُ هذِهِ الألفاظِ في الصحيحِ ، بعْضُهَا في صحيحي البخاري ومسلمٍ ، وبعْضُها في أحدِهِمَا ، وإنَّما قَصدْتُ الاختصَار بِالإشارةِ إليْهَا ، وسأذكرُ مُعظَمَهَا في أبوابِها مِنْ هذا الكتاب ، إن شاءَ اللَّه تعالى .

Açıklamalar

Nevevî merhumun nâdir uygulamalarından birini burada görmekteyiz. Büyük bir kısmı ilerideki bahislerde ele alınacak olan hadisleri, rivayet olarak değil, sırf konu hakkında fikir vermek üzere alıntı (iktibas) yoluyla burada sıralamış bulunmaktadır. Biz de kendisinin tercihine uyarak hadisleri numaralandırmadan topluca verdik. Fakat her bir hadisin ya bu kitaptaki numarasını ya da aslî hadis kaynaklarındaki yerlerini de gösterdik.

Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm ve Resûl-i Ekrem'in hadislerinden seçilmiş olan bu örnekler, şahıs belirtilmeksizin birtakım günahkârlara toptan lânet edilebileceğini göstermektedir.

Bu rivayetlerde *ahlâkî*, *itikâdî* ve *iktisâdî* açılardan büyük sapmaları temsil eden *anlayış*, *davranış* ve *uygulamalar* lânetlenmiştir. Bunların herbiri hakkında iyi düşünmek gerekir.

"*Ben lânetçi değilim, davetçiyim*" buyurduğu halde Hz. Peygamber'in, bu genel prensibin dışına çıkarak anılan işleri yapanlara lânet etmesi, bu davranışların İslâm toplum yapısı ve hayatı açısından çok ciddî ve olumsuz tesirlerinin olduğunu gösterir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslüman müslümana lânet etmez.
2. Şahıs belirlemeksizin günahkârlar topluluğuna genel bir ifade ile lânet edilebilir.
3. Belli günahları işleyenlere veya işleyecek olanlara lânet olsun diye beddua edilebilir.

266- باب تحريم سَبّ المسلم بغير حقّ

MÜSLÜMANA SÖVME YASAĞI

HAKSIZ OLARAK BİR MÜSLÜMANA SÖĞÜP SAYMA YASAĞI

Âyet

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا [58]

"Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, işlemedikleri bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftirâ ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."
Ahzâb sûresi (33), 58

Ezâ veya bizim söyleyişimizle **eziyet**, pek tabiîdir ki söğüp saymaktan ibaret olmadığı gibi sadece sözle de yapılmaz. Sözle, fiille, davranışlarla ortaya konan maddî mânevî her türlü baskı ve sıkıştırma eziyet cümlesindendir. Mü'min erkek ve kadınları, işlemedikleri bir suçtan dolayı, haketmedikleri şekilde suçlayanlar, iftirâ etmiş ve büyük bir vebal yüklenmiş olurlar. Bunu yapan kim olursa olsun, netice değişmez.

Bu âyet, Nisâ sûresi'nin 112. âyetini hatırlatmaktadır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Kim, kasıtlı veya kasıtsız bir günah işler ve sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur**."

Bu iki âyetin ortaya koyduğu olaylar arasındaki bütün fark, birincisinde mü'min erkek ve kadınlar işlemedikleri bir suçtan dolayı sözlü veya fiilî olarak eziyete tâbî tutulurlarken, ikincisinde ise, birileri kendi işledikleri suçu başkalarının üzerine atmak suretiyle o insanlara eziyet etmektedirler. Ancak her iki halde de bu işin fâilleri, büyük bir iftirâ ve günah yüklenmiş olmakta birleşmektedir.

Bu hallerden hangisi ile olursa olsun müslümanlara haketmedikleri bir şeyle eziyet etmek, onları üzmek sonuçta büyük bir vebâlin altına girmek demektir.

Bu büyük iftirâ ve günah yükünün altına girmemek için müslümanlara hiçbir şekilde eziyet etmemek, onları üzmemek gerekmektedir.

Hadisler

1563- وعنِ ابنِ مَسعودٍ رضي اللَّه عَنهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « سِباب المسْلِمِ فُسوقٌ ، وقِتَالُهُ كُفْرٌ » متفقٌ عليه .

1563. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Müslümana sövmek fâsıklık, onunla savaşmak küfürdür.**"

Buhârî, Îmân 36, Edeb 44, Fiten 8; Müslim, Îmân 116. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 51, Îmân 15; Nesâî, Tahrîm 27; İbni Mâce, Mukaddime, 7, 9, Fiten 4

1565 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1564- وعنْ أبي ذرٍّ رضي اللَّه عنْهُ أنَّهُ سمِع رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقولُ : « لا يَرمي رجُلٌ رَجُلاً بِالفِسْقِ أو الكُفْرِ ، إلاَّ ارتدت عليهِ ، إنْ لمْ يَكُن صاحِبُهُ كذلكَ » رواه البخاريُّ .

1564. Ebû Zer *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre o, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işitmiştir:

"**Hiç kimse, bir başkasına fâsık veya kâfir demesin. Şayet itham altında bırakılan kişide bu sıfatlar yoksa, o söz onu söyleyene döner.**"

Buhârî, Edeb 44

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1565- وعنْ أبي هُرَيرَةَ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « المتَسابانِ مَا قَالا فَعَلى البَادِي مِنْهُما حتَّى يَعْتَدِي المظلُومُ » رواه مسلم .

1565. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Birbirine söven iki kişinin söylediklerinin günahı, mazlum olan haddi tecâvüz etmedikçe, sövüşmeyi ilk başlatana yazılır.**"

Müslim, Birr 68. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 39; Tirmizî, Birr 51

Açıklamalar

Sebbetmek, sövüp saymak, karşısındakini rencide edecek şekilde konuşmak, şerefine, namusuna, dinine, imanına, hasılı insanlık ve müslümanlık değerlerine söz etmek, saldırıda bulunmak demektir.

Birinci hadiste, iki fiil, iki ayrı terimle değerlendirilmektedir. **"Müslümana sövmek (sibab) fâsıklıktır; müslümanla savaşmak (kıtâl), küfürdür,"** buyurulmaktadır. Fâsıklık (Fısk), hak yoldan sapmaktır. "**Şeytan, rabbinin emrinden çıktı"** [Kehf sûresi(18), 50] âyetinde bu mâna açıkça görülmektedir. Binaenaleyh her haktan sapma ve çizgiden çıkma olayı fısk kelimesiyle ifade edilir. Haksız yere müslümana sövüp saymak işte bu mânada bir fısktır. Fâsık da yoldan çıkmış günahkâr kimse demektir. Müslümanla savaşa (kıtâle) tutuşmak, onu öldürmeye teşebbüs etmek ve tabiî öldürmek küfürdür.

Hadisi, "Müslüman ile sövüşmek fâsıkların, müslüman ile kıtâle tutuşmak da kâfirlerin işidir, onlara yakışır. Binaenaleyh böyle bir yola sapanların fısk ve küfür bataklığına düşmelerinden korkulur," şeklinde anlamak ve yorumlamak da mümkündür.

İkinci hadis, başkalarına fısk ve küfür ithamında bulunmanın, fâsık ve kâfir demenin tehlikesine dikkat çekmektedir. Bu çok kötü ithama maruz kalan kimsede bu haller varsa mesele yoktur. İthamda bulunan doğru söylemiş olduğu için sorumlu olmaz. Fakat itham edilen kişide o haller yoksa işte o zaman itham, ithamı yapana döner. Yani durup dururken bir müslümana fâsık veya kâfir diyenin kendisi fâsık veya kâfir durumuna düşer.

Her iki hadis de haksız yere, dini ve imanı konusunda müslümana laf etmenin, ithamda bulunmanın ve böylece onu rahatsız etmeye kalkışmanın büyük bir vebâl olduğunu çok açık olarak ortaya koymakta, müslümanları böyle tehlikeli ve günahı çok ağır bir işe girişmekten uzak durmaya çağırmaktadır.

Üçüncü hadis ise, karşılıklı ağız dalaşına giren, birbirlerine kötü sözler söyleyen, küfürleşen, sövüşen kişilerin söyledikleri bütün sözlerin günah ve vebâlinin, haksızlığa maruz kalan kimsenin ötekinden daha aşırı şeyler söylemediği, ondan ileri gitmediği sürece, bu çirkin olayı ilk önce başlatana yazılacağını bildirmektedir. Bu tesbit, böylesi bir olaya sebep olmaktan her müslümanı ciddî biçimde sakındırmaktadır.

Öte yandan hadisimizin bu ifâdesi, mütecâviz kişilere aynı şekilde karşılık verilebileceğini ortaya koymaktadır. Ancak pek tabiîdir ki sabırlı davranıp küfürleşme yarışına girmemek çok daha iyidir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslümana sövüp saymak, onu öldürmeye kalkışmak fâsık ve kâfirlerin işidir. Böyle bir yola giren müslümanın da onların durumuna düşmesinden korkulur.

2. Fısk ve küfür ithamında bulunmak, insanı sonuçta aynı ithama maruz bırakabilir.

3. Sövüşme ve ağız dalaşının vebâli, hakârete uğrayan hakâret edenden daha aşırı gitmediği sürece, olayı ilk başlatanın boynunadır.

4. Müslümanları sözle veya fiille veya herhangi bir şekilde haksız yere incitmek ve üzmek haramdır.

5. Müslümanların hadîs-i şerîflerin tesbit ve uyarılarına imkân ölçüsünde uymaları, kendi menfaatları gereğidir.

1566- وعنهُ قالَ : أُتِيَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم برجُلٍ قَدْ شَرِب قالَ : « اضربُوهُ » قال أبو هُرَيْرَة : فَمِنَّا الضَّاربُ بِيدِهِ ، والضَّاربُ بِنعْلِه ، والضَّارِبُ بثوبِهِ ، فلَمَّا انصَرفَ ، قال بعض القَوم : أخزاكَ اللَّه ، قال : « لا تقُولُوا هذا ، لا تُعِينُوا عليهِ الشَّيطَانَ » رواه البخاري .

1566. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir defasında Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e içki içmiş bir kişi getirdiler. Hz. Peygamber, orada bulunanlara:

- "**Dövün şu adamı**!" buyurdu.

Ebû Hüreyre dedi ki: Bunun üzerine bizden kimileri eliyle, kimileri papuçlarıyla, kimileri de elbiselerinin ucuyla adama vurmaya başladı. Dayak faslı bittikten sonra oradakilerin birisi:

- "Allah seni rezil etsin, kahretsin!" diye söylendi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

- **"Hayır, öyle demeyiniz, adam aleyhinde böyle şeyler söyleyip de şeytana yardımcı olmayın!"**buyurdu.

Buhârî, Hudûd 4. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Hudûd 35, 36

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1567- وعنْهُ قالَ : سِمعْتُ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « من قَذَف مَمْلُوكَهُ بِالزِّنا يُقامُ عليهِ الحَدُّ يومَ القِيامَةِ ، إلاَّ أنْ يَكُونَ كما قالَ » متفقٌ عليه .

1567. Yine *Ebû Hüreyre radıyallahu anh* şöyle dedi: Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim:

"**Kim, köle ve câriyesine (memlûküne) zina iftirasında bulunursa, köle ve câriyede böyle bir kusur bulunmadığı takdirde kıyamet günü o kişiye had cezası uygulanır.**"

Buhârî, Hudûd 45; Müslim, Eymân 37. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 124; Tirmizî, Birr 30

Açıklamalar

Bu iki hadisi bir arada açıklamamızın sebebi, haksız yere müslümana sövüp sayma yasağının, mânevi ve sosyal açılardan farklı konumlarda bulunan müslüman günahkârları ve köleleri de kapsamakta olmasıdır.

Birinci hadis'te ilginç bir olaya şâhit oluyoruz. Buhâri'deki Hz. Ömer'den nakledilen bir başka rivâyetten öğrendiğimize göre, içki içme yasağına bir türlü ayak uyduramamış çok az

sayıdaki sahâbîlerden biri ve en meşhuru olan Abdullah el-Hımâr, yine bir gün içkili halde Efendimiz'in huzuruna getirilmiş. Hz. Peygamber had vurulmasını, "*Dövün şu adamı*!" emrini vererek istemiş, orada bulunan sahâbîler de elleriyle, papuçlarıyla veya elbiselerinin uçlarıyla vurmaya başlamışlar. Bu uygulamanın ne kadar sürdüğü bilinmemektedir. İçki içene verilecek cezanın (Hadd-i şirb) mikdarı (40 sopa mı 80 sopa mı vurmak gerektiği) konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak şurası bilinmelidir ki, sarhoşa uygulanacak ceza onu şöyle bir-iki pataklamaktan ibâret olup öldüresiye dövmek anlamında değildir. Hatta sarhoşa şöyle biraz göz dağı vermek ve bir başka rivayette (Ebû Dâvûd, Hudûd 35) açıkça belirtildiği gibi utandırıp içki içmekten vazgeçirme maksadı taşımaktadır. Hadisimizde de böyle bir uygulamayı görüyoruz. Şu kadar var ki bu kişinin daha önce de bir kaç kez aynı şekilde cezalandırıldığı için, dayak faslından sonra bazı sahâbîler ona "Allah seni rezîlü rüsvâ etsin, kahretsin!" gibi sözler söylemiş ve âdeta o müslümana ikinci bir ceza vermişlerdir. Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş bulunan Peygamber Efendimiz işte bu noktada ashâb ve ümmetini derhal uyarmış ve "*Hayır, öyle demeyiniz, adam aleyhinde böyle şeyler söyleyip de şeytana yardımcı olmayın,"* buyurmuştur.

Bu ikazı ile Efendimiz önce, günahkâr da olsa, hatta kendisine had tatbik edilmiş de olsa, herhangi bir müslümana haketmediği tarzda sövüp saymayı yasaklamış sonra da bir başka gerçeği hatırlatmıştır: Şeytan müminlerin rezil olmasına bayılır. Bir müslümanın rezil olmasını istemek, şeytana yardımcı olmak demektir.

O halde haksız yere bir müslümana veya suçunun cezasını çekmiş bir mü'mine böyle buddua ederek, sövüp sayarak şeytana yardımcı olmamak, o mel'unu sevindirmemek gerek. Ebû Dâvûd'un bir rivâyetinden (bk. Hudud 35) öğrendiğimize göre Efendimiz, sadece *"Hayır, öyle söylemeyin.."* demekle kalmamış, ne söylenmesi gerektiğini de *"Allahım, onu bağışla, ona merhamet eyle! diye dua ediniz*" sözleriyle bildirmiştir.

Olayı bu boyutlarıyla bir iyice düşündüğümüz zaman, sevgili Peygamberimiz'in müslümanlara ne derece şefkat gösterdiğini, onların hukukunu nasıl koruduğunu ve müslümana rastgele sövüp saymanın ne ağır bir suç olduğunu kolaylıkla anlamamız mümkündür. Bizlere, müslümanlara sövüp sayarak şeytana yardımcı olmak ve şeytanın görevini üstlenmek değil; günahkâr da olsa müslümanların hak ve kişiliklerine saygılı davranmak düşer.

İkinci hadiste bir başka ilginç durumla karşılaşıyoruz. Köle veya câriyesine zina ettiği iftirasında bulunan bir kimse, dünyada cezasız kalsa bile âhirette bu yaptığının cezasına çarptırılacaktır. Yani köle veya câriye de olsa bir müslümanın dinine imanına, ırz ve nâmusuna söz etmenin, onu kötülemenin asla cezasız kalmayacağı açıklanmaktadır.

Kölelik ve câriyelik hukukî bir satatüye sahiptir. Bugün bilhassa memleketimizde böyle bir satatüye tâbi kimseler resmen ve hukuken yoktur. Ancak fiilen var mıdır, yok mudur tartışılabilir. Toplum kesimleri arasında bulunan ilan edilmemiş bir kölelik - efendilik anlayışı ve uygulamaları, konuyu tartışmalı kılan fiilî gerçeklerdir. Dinimiz, köle ve câriyelerin tam anlamıyla bir mal gibi telakki edildiği ve hiç bir hakka sahip olmadığı bir dönemde onları hukukî statüye kavuşturmuş, durumlarını zaman içinde düzeltmelerine, hatta kölelikten kurtulmalarına imkan sağlayacak tedbirleri almıştır. Bu hadîs-i şerîf, köle-câriye de olsa müslümanın haksız yere uğrayacağı bir iftiranın mutlaka cezalandırılacağı prensibini vazetmek suretiyle, müslüman bir toplumda müslümanların hukukuna gösterilecek saygının her kesimi kapsadığını ilan etmektedir.

Bir köle hür bir kimseye zina ettiği iftirasında bulunursa, hür müfterinin cezasının yarısına çarptırılır. Hür biri, bir köleye zina iftirasında bulunursa ona had uygulanmaz. Ama işte bu hadiste görüldüğü gibi hür bir kişi kendi kölesine de olsa zina iftirasında bulunursa, o

kişiye kıyamet günü had uygulanır, onun iftirası cezasız kalmaz. Dünyada ceza görmemesi hiç bir zaman ceza görmeyeceği anlamına asla gelmez. O halde dünyevî cezası yoktur diye insan, kendi kölesine bile iftira da bulunamaz. Zira âhirette cezalandırılacaktır.

Toplumda kendisini güçlü veya imtiyazlı görüp öyle olmayanlara istediği sözü söylemeye kalkışacaklara bu hadîs-i şerîf çok ciddî bir tehdiddir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslüman açık bir günah işlemiş de olsa, cezasını çektikten sonra ona ilâve ceza anlamına gelecek tarzda sövülüp sayılamaz.

2. Müslümanın rezil rüsvâ olmasını istemek, şeytanı sevindirmek ve ona yardımcı olmak demektir.

3. İçtimâî durumu ne olursa olsun, iftira ve ithama mâruz bırakılan müslümanların hakkı, mütecâvizden (dünyada veya âhirette) mutlaka alınacaktır.

4. Müslümana haksız yere sövmek, itham ve iftirada bulunmak haramdır.

267- باب تحريم سَبّ الأموات بغير حقّ ومصلحة شرعية هي التحذير من الإقتداء به في بدعته وفسقه ونحو ذلك فيه الآية والأحاديث السابقة في الباب قبله.

ÖLÜLERE SÖVME YASAĞI

HAKSIZ YERE, BİD'AT VE GÜNAHINA ORTAK OLMAKTAN SAKINDIRMAK GİBİ DİNÎ BİR İYİLİK MAKSADI DA BULUNMAKSIZIN ÖLÜLERE SÖVÜP SAYMANIN NEHYEDİLMİŞ OLDUĞU

Hadis

1568– وعن عائِشةَ رضي اللَّه عنها قالتْ : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَسُبُّوا الأمواتَ، فَإِنَّهُمْ قد أفْضَوْا إلى ما قَدَّموا » رواه البخاري .

1568. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ölülere sövmeyin! Çünkü onlar, önceden âhirete göndermiş olduklarının sonuçlarıyla başbaşadırlar.**"

Buhârî, Cenâiz 97, Rikak 42. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 52

Açıklamalar

Müslümana haksız olarak sövüp sayma yasağıyla ilgili olarak önceki konuda geçmiş olan âyet ve hadislerde sağ-ölü ayırımı yapılmadığı dikkate alınacak olursa, o âyet ve hadislerin bu mevzu ile de ilgili oldukları anlaşılır. Bu sebeple Nevevî, burada açıkça "ölülere sövmeyi" yasaklayan hadisi zikretmekle yetinmiştir.

Müslüman ölülere sövmek, ayıplarını sayıp dökmek, lânet okumak, onların azâb görmelerini istemek, hakâret etmek yasaklanmıştır.

Hayatlarında günahkâr ve hatta kâfir de olsalar, imansız olarak öldükleri kesin olarak bilinmediği sürece ölülere sövmek yasaktır. Çünkü günahkârın ve kâfirin son nefesinde imanla ölmüş olma ihtimali vardır. Ancak küfür üzere öldüğü kesin olan, Firavun, Ebû Cehil ve Ebû Leheb gibi kimselere lânet edilebilir ve sövülebilir.

Müslüman ölülere sövülmesini yasaklayan Hz. Peygamber, gerekçe olarak "*Çünkü onlar, önceden gönderdiklerinin sonuçlarıyla başbaşadırlar,*" onların cezâ veya mükâfatına kavuşmuşlardır, buyurmuştur.

O halde artık müdahale edecek bir durum kalmamıştır. Onların yaptıklarının karşılığını verecek olan yalnızca Allah Teâlâ'dır. Allah isterse bağışlar, isterse cezalandırır. Burada insanın karışmasını gerektiren bir durum yoktur. Herkes kendi işine bakmalıdır. Hem iyi bir müslüman olmanın alâmeti, kendisini ilgilendirmeyen şeylerle meşgul olmamaktır. Şu var ki, Nevevî'nin de belirttiği gibi adamın icad etmiş olduğu bid'ate uyulmaması, işlediği günahların fazilet sanılıp tekrarlanmaması, takibedilmeye layık olmayan kötü gidişâtının izlenmemesi gibi dinî bir fayda varsa, o takdirde ölülere sövülebilir. Bunun da asıl amacı, yaşayanları uyarmak ve kötülükten korumaktır.

Burada sövme konusu işlendiği için Nevevî, sadece bu yasağı bildiren hadisi zikretmekle yetinmiş olmalıdır. Aslında ölüleri, güzellik ve hayırla anmayı tavsiye eden hadisler de bulunmaktadır.

Ölülere sövmemek, geçmişe, tarihe saygı demektir. Tarihine ve geçmişine saygısı olmayan nesillerin ise, güzel bir geleceği olamaz. Özellikle ümmet-i Muhammed'in ilk nesillerine yönelik kin, gayz, karalama ve sövme eğilimlerinin şu veya bu şekilde görülegeldiği günümüzde bu yasağın anlamı çok daha iyi anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ölüler hakkında kötü sözler söylemek, onlara sövmek nehyedilmiştir.
2. Ölen kişi, yaptıklarının sonuçlarıyla başbaşa kalmıştır. Onun hakkında hüküm vermek sadece Allah Teâlâ'ya âittir. O dilerse af, dilerse azâb eder.
3. Müslüman, Allah'ın işine karışmaktan uzak durup kendi yapması gerekenlerin peşinde olmalıdır.
4. Büyük bir yanlışa ya da bâtıla öncülük etmiş olan ve küfür üzere öldüğü kesin olarak bilinen kimseleri kötülemek câizdir.

268- باب النهي عن الإيذاء

MÜSLÜMANLARI İNCİTMEMEK

Âyet

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا [58]

"Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, işlemedikleri bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftirâ ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."
Ahzâb sûresi (33), 58

Buraya kadar işlediğimiz gıybet, dedi-kodu, lânet ve söğüp saymak gibi yollara ilave olarak daha başka yol ve yöntemlerle de müslümanlara eziyet edilebilir. Maddî-mânevî her türlü baskı ve sıkıştırma, incitme ve eziyet demektir. Karşılığı da âyette belirtildiği gibi "**bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmektir."**

Bir önceki âyette [Ahzâb sûresi (33), 57] Allah ve Resûlü'nü incitenlerden söz edilmiş ve cezaları bildirilmiştir: "**Allah ve Resûlü'nü incitenlere Allah, dünyada ve âhirette lânet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azâb hazırlamıştır.**"

Yüce kitabımızda bu iki âyetin arka arkaya gelmesi, müslümanları incitmeye kalkışmanın, Allah ve Resûlü'nü incitmekle bir sayıldığını, sorumluluğunun da o çapta büyük olduğunu göstermektedir.

Hadisler

1569- وعنْ عبدِ اللَّه بنِ عَمرو بن العاص رضي اللَّه عنْهُمَا قالَ : قال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « المسْلِمُ منْ سَلِمَ المسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ ويدِهِ ، والمهَاجِرُ منْ هَجَر ما نَهَى اللَّه عنْهُ » متفقٌ عليه .

1569. Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

" **(İyi) müslüman, dilinden ve elinden müslümanların emin olduğu kişidir. (Asıl) muhâcir de Allah'ın yasakladıklarını terkedendir.**"

Buhârî, Îmân 4, 5, Rikak 26; Müslim, Îmân 64-65. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 2; Tirmizî, Kıyâmet 52, Îmân 12; Nesâî, Îmân 8, 9, 11

Açıklamalar

İyi ve olgun mü'mini tanıtan hadîs-i şerîflerin sayısı oldukça kabarıktır. Resûl-i Ekrem Efendimiz müslümanı çok değişik yönleriyle tanıtmıştır. 213 numara ile de geçmiş olan bu hadiste Efendimiz, müslümanı "müslümanlara zarar vermeyen kişi" diye takdim etmektedir.

Müslüman erkek ve kadınların, hatta bir rivayete göre insanların, elinden ve dilinden emin olduğu kişi olmak, sanıldığı gibi basit bir şey değildir. Kabul etmek gerekir ki insan, istese de her zaman faydalı olamaz, ama zarar vermemesi mümkündür. Aslında zararsız olmayı benimsememiş kişilerin başkalarına faydalı olmaları da pek düşünülemez.

Hadiste önce dilin zikredilmiş olması, yerme, sövme, gıybet, iftira, bühtan, şikâyet, çekiştirme vs. gibi dil aracılığıyla verilen zararların daha kolay, yaygın ve onulmaz olmasından dolayıdır. El ile zarar vermek ya da kişilere eziyet etmek o kadar kolay değildir. Bazı kişiler de vardır, hem iyilik yapar hem de arkasından diliyle o insanları üzerler. Yani yaptığı hayrın hayrını komazlar. Onun için önce dilinden sonra da elinden müslümanların emin oldukları kişi, gerçekten olgun ve iyi müslümandır, buyurulmuştur. Diline hâkim olan kişinin kurtulduğu (bk. Tirmizî, Kıyâmet 50), Allah'a ve âhiret gününe iman edenlerin ya hayır söylemesi ya da sükût etmesi gerektiği (bk. Buhârî, Edeb 31) yine Peygamber Efendimiz'in tesbit ve tavsiyelerindendir.

"El" burada diğer organları temsil etmektedir. Zira fiilî olarak verilen zararlarda elin şu veya bu ölçüde katkısı bulunur. Hangi fiil olursa olsun, hatta elin hiç bir katkısı bulunmasa bile yine o fiil konuşma sırasında ele izâfe edilir. Zira el, bir yerde insanın gücünü temsil etmektedir.

Tekrar edelim ki hadisimiz, müslümanların haklarına ve mukaddes değerlerine diliyle ve eliyle zarar vermeyip saygılı olmayı, hiçbir şekilde kimseyi incitmemeyi iyi müslüman olmanın şartı ve göstergesi kabul etmektedir. Hadisimiz gerçek muhâciri, Allah'ın koyduğu yasaklardan uzak duran, onlara yaklaşmayan kişi olarak tanıtmaktadır. Bu tesbit, bir taraftan her yer ve zamanda sürekli hicret halinde bulunmanın mümkün olduğunu belirliyor, bir taraftan da müslümanları incitmemeye özen gösteren, bu konudaki yasağa uyan kimsenin de o açıdan gerçek muhâcir niteliğine kavuştuğunu ortaya koyuyor. Yani hadisin ilk bakışta alakasız gibi görünen bu iki cümlesi arasında aslında yasaklardan kaçınma ve hicret eyleminde buluşma anlamında çok ciddî bir ilgi bulunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman güvenilir kişidir.
2. İyi müslüman, diğer müslümanların dilinden ve elinden emin oldukları kişidir.
3. Müslümanları diliyle veya eliyle rahatsız etmek, incitmek ve üzmek nehyedilmiştir. Kaliteli müslüman olmak için bu nehye uygun davranmak gerekir.
4. Asıl muhacirler, Allah'ın yasakladıklarını terkedenlerdir.
5. İnsanlara zarar vermemek de bir faydadır.

1570- وعنهُ قالَ : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ أحبَّ أن يُزَحْزَحَ عن النَّارِ ، ويَدْخَل الجنَّةَ ، فلتَأْتِهِ منِيَّتُهُ وهُوَ يُؤمِنُ باللهِ واليَوْمِ الآخِرِ ، وَلْيَأْتِ إلى النَّاسِ الذي يُحِبُّ أنْ يُؤْتَى إليْهِ » رواه مسلم .

وهُو بعْضُ حَديثٍ طويلٍ سبقَ في باب طاعةِ وُلاةِ الأمُورِ .

1570. Yine Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim, cehennemden uzaklaştırılıp cennete konulmayı isterse, ölümünü, Allah'a ve âhirete inanmış olarak karşılasın. Bir de başkalarına karşı, kendisine nasıl davranılmasından hoşlanıyorsa öyle davransın."**
Müslim, İmâre 46. Ayrıca bk. Nesâî, Bey'at 25; İbni Mâce, Fiten 9

Açıklamalar

669 numara ile geçen uzun hadîs-i şerîfin bir bölümünden ibâret olan hadisimiz, ikinci cümlesi dolayısıyla burada zikredilmiş bulunmaktadır.

Müslümanın gâyesi, hayatı müslümanca yaşamak ve âhirette mutlu olmaktır. Bu sebeple pek tabiî olarak cennet her müslümanı ümitlendirir, cehennem korkutur. Bu korkudan kurtulup ümit edilene kavuşmak için müslüman olarak ölmek esastır. Ne var ki

müslümanların imanla ölmek garantisi bulunmamaktadır. *"Ölümü kendisine müslüman olduğu halde gelsin"* veya *"Ölümünü müslüman olarak karşılasın"* cümlesinin anlamı, henüz hayatta iken imandan uzak kalmamaya baksın, hayatını hep imanlı olarak yaşasın ki, ne zaman geleceği belli olmayan ölüm geldiğinde, onu mü'min olarak bulsun, demektir. Bir bakıma da "âhiret mutluluğuna kavuşmak için iman ile ölmek; iman ile ölmek için de müslümanca yaşamak gerek" fikri telkin edilmektedir.

Böyle çok ciddî bir durumla karşı karşıya olan müslüman, müslümanca yaşamayı sürdürürken başkalarını incitmemek görevini de yerine getirmekle yükümlüdür. Bunu başarması için, kendisine yapılmasını istediği şeyleri başkalarına yapmayı prensip edinmesi gerekmektedir. Yani insan, kendisine ne yapılmasından hoşlanıyorsa, başkalarına ancak onları yapmalıdır. Her müslüman, kendisine nasıl davranılmasından hoşlanıyorsa, başkalarına karşı öyle davranırsa, müslümanlar arası beşeri ilişkiler son derece güzelleşir, herhangi bir tatsızlık söz konusu olmaz.

Peygamber Efendimiz'in cevâmiu'l-kelim (özlü konuşma) niteliği taşıyan bu çağrısı, müslümanları incitmeme konusunda söylenebilecek en etkili söz ve uygulanabilirliği herkesi kapsayan en geçerli yoldur. Mesele, bunun şuuruna erebilmekte ve ona uymaya niyet etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âhiret mutluluğu imanla ölenler içindir.

2. Ölümü imanla karşılayabilmek için hayatı imanla yaşamak gerekir.

3. Beşerî ilişkilerde herkes, kendisine yapılmasını istediği şeyleri başkalarına yapmayı ilke edinmelidir.

4. Tutum ve davranışlarının merkezine kendi öz nefsini koyan kimse, kolay kolay başkalarını incitemez.

269- باب النهي عن التباغض والتقاطع والتدابر

BUĞUZ ETME, İLİŞKİ KESME VE SIRT ÇEVİRME YASAĞI

Âyetler

نَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ [10]

1. "Mü'minler ancak kardeştirler."
Hucurât sûresi (49), 10

Mü'minler arası ilişkiler, İslâm toplum yapısının sıhhat şartıdır. Bu ilişkilerin tek kelime ile ifadesi ise "kardeşlik"tir. Bunun anlamı, kan kardeşleri nasıl birbirlerine karşı çok sıcak duygular hissediyor, birbirlerine arka çıkıyorlarsa, aralarında din ve iman bağı bulunan bütün mü'minler de aynı sıcak ve samimi duygu ve davranış birliği içindedirler. Aralarındaki anlaşmazlık ve kırgınlıklar, normalde öz kardeşler arasındaki anlaşmazlık ve kırgınlıklar gibi çok kısa sürelidir. Uzun süre devam edecek bir kırgınlık, hele birbirleriyle ilişkilerini koparma derecesine varacak bir düşmanlık asla düşünülemez.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ [54]

2. "**Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorludurlar."**
Mâide sûresi (5), 54

Mü'minlerden beklenen kendileriyle aynı imanı paylaşanlara karşı yumuşak, şefkatli, merhametli ve mütevazi olmalarıdır. Mü'minlerin şiddet ve sertliği ancak dinsizlere ve kâfirlere karşıdır. Bu tesbit, İslâm'dan dönecek olanların yerine, Allah'ın, dilerse getireceği yeni mü'minlerin özelliklerini bildiren âyetin bir cümlesidir. Aynı özelliği aşağıdaki âyette, sahâbîlerin vasfı olarak bulmaktayız.

مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاء عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاء بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا [29]

3. "**Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler.**"

Fetih sûresi (48), 29

Âyet-i kerîme, Resûlullah'ı ve onunla beraber bulunma bahtiyarlığına ermiş sahâbîleri en belirgin vasıflarıyla tanıtmaktadır. Efendimiz için "**Allah'ın elçisidir**" buyurulduktan sonra sahâbîler hakkında da **"Kâfirlere karşı çetin ve zorlu, kendi aralarında çok yumuşak ve pek merhametlidirler**" tesbiti yapılmaktadır. Bu, kaliteli müslümanlar arasında kin, nefret, ilişki kesme, düşmanlık etmek gibi kardeşliğe ters düşen kabalıkların bulunmayacağını ilân etmek demektir.

Böylesi bir ilânda bulunmak, ayrıca bir yasaklama söz konusu olmasaydı bile, kardeşliğe aykırı düşecek her türlü duygu ve davranışların nehyedildiği anlamına gelirdi. Kaldı ki yüce Rabbimiz ve sevgili Peygamberimiz müslümanlar arası ilişkileri en ince noktalarına kadar hükme bağlamış ve örnek bir toplum yapısının oluşması için gerekli şartları açıklamışlardır. Dinimizdeki emir ve nehiylerin tamamı öncelikle işte bu hedefi gerçekleştirmeye yöneliktir.

Hadisler

1571- وعنْ أنسٍ رضي اللَّه عَنهُ أنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا تَباغَضُوا ، ولا تحاسدُوا، ولاَ تَدابَرُوا ، ولا تَقَاطعُوا ، وَكُونُوا عِبادَ اللَّهِ إخواناً ، ولا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أنْ يهْجُرَ أخاه فَوق ثلاثٍ »متفقٌ عليه .

1571. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Birbirinize kin tutmayınız, hased etmeyiniz, sırt dönmeyiniz ve ilginizi kesmeyiniz. Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz. Bir müslümanın, din kardeşini üç günden fazla terketmesi helâl değildir.**"

Buhârî, Edeb 57, 58, 62; Müslim, Birr 23, 24, 28, 30-32. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 47; Tirmizî, Birr 24; İbni Mâce, Duâ 5

Açıklamalar

Ortak vasıfları ve temel görevleri Allah'a kul olmaktan ibâret olan müslümanlar, bu vasıflarını korumak ve görevlerini yerine getirmek için bazı noktalara özel ihtimam göstermek zorundadırlar. Bu noktaların başında "kardeşlik" kavramına ters düşecek duygulara kapılmamak, öylesi davranışlarda bulunmamak gelir.

"Müslümanların dokunulmaz haklarına saygı göstermek konusunda 237 numaralı hadis içinde kısmen de olsa geçmiş olan hadisimiz, bu çok önemli noktalardan bir kaç tanesine dikkat çekmektedir. Şimdi bunları sırasıyla açıklayalım;

Buğz: Sevgisizlik, birilerine karşı içinden kin ve nefret duymak, düşmanlık beslemek demektir. Bu sebeple de bir müslümanın bir başka müslümana buğzetmesi, herşeyden önce kardeşlik kavramına ve duygusuna ters düşer. Ancak buğz, tamamen dini kaygılar sebebiyle ve Allah rızâsı için olursa, o zaman sakıncalı olmaktan çıkar ve olumlu bir anlam kazanır. Nitekim Efendimiz, "*Amellerin en üstünü Allah için sevmek, Allah için buğzetmek, kin tutmaktır*" buyurmuştur (bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 2).

Bu demektir ki müslümanın sevdikleri, saygı duydukları olabileceği gibi, sevmedikleri, buğzettikleri, kin besledikleri de olacaktır. Bu da pek tabiîdir. Zira sevgi ne kadar tatlı ve sıcak; buğz ve kin ne kadar sert ve soğuk görülürse görülsün, "Allah için" oldukları zaman, aralarında fark kalmaz, her ikisi de aynı hükümde birleşirler. Her ikisi de "en üstün amel" derecesine yükselirler. Duygu ve davranışlara anlam kazandıran, onların temelinde yatan niyetler ve yöneldikleri hedeflerdir. Müslümanların sevgisi de kin ve nefreti de İslâm ile sınırlıdır, öyle olmak zorundadır. Bu çerçevenin dışında kalan kişisel birtakım gerekçelerle müslümanların birbirlerine buğzetmeleri, kin ve nefret duymaları nehyedilmiş, yasaklanmıştır.

Haset: Başkasının sahip bulunduğu maddî mânevî bir değerin onun elinden çıkmasını istemek demek olan haset, dilimizde kıskançlık kelimesiyle karşılanmaktadır. Bu mânada müslümanların birbirlerini kıskanmaları, çekememeleri, her birinin yekdiğerinin imkânlarında, malında, mülkünde, mevki ve makamında gözü olması, önce kardeşlik hukukuna sığmaz, sonra da toplumda emniyet ve güven bırakmaz. Aslında iyice tetkik edilecek olursa, hasedin temelinde ilâhî takdir ve taksime itiraz etmek niyet ve anlamının bulunduğu görülecektir. Hasedin yasaklanmasının belki asıl sebebi de budur.

Kıskançlık ve çekememezliğin ilk ve asıl zararı, bu duyguya sahip olanlaradır. Başkalarında bulunan nimetlerin onlarda kalmakla beraber, bir benzerinin de kendisine verilmesini istemek, arzu etmek yasak değildir. Bu tür duyguya *gıpta* ve *imrenme* denir. Gıpta, güzelliklerin artmasını temenni etmek anlamı taşır.

Sırt çevirme: Buğz ve haset birer duygu idi. Sırt çevirmek ise, bu duygulara dayalı olarak, düşmanlık olsun diye müslümanlara arkasını dönme, görüşüp konuşmama, onlardan kopma demektir ve bu bir davranıştır. Müslümanların birbirlerine arka vermeleri, destek çıkmaları gerekirken, birbirlerine sırt dönmeye kalkışmaları, elbette "kardeşlik"le bağdaşmaz. O yüzden de yasaklanmıştır.

İlişki kesme: Maddî mânevî bütün ilişkileri koparma, müslümanlarla ilgilenmeme demektir. Eskiler buna *kat-ı alâka* derler. Kardeşler arasında, ciddî ve meşrû bir sebebe dayanmayan bir ilişki kesme, çok ciddî mânada bir bozgun alâmetidir.

Küsme, konuşmama: Çok farklı sebeplere dayalı olarak insanlar birbirlerine kızabilir, küsebilirler. Ancak bunun makul ve meşrû bir sürede sona erdirilmesi gerekir. Bu süre hadîs-i şerîfte en fazla üç gün olarak belirlenmiştir. Üç güne kadar küs durmanın hiç bir sakıncası

yoktur, sanılmamalıdır. Onun da sakıncası vardır ama küsme olayı üç günü taşarsa, işte o zaman açıkca "haram" sınırına girmiş olur. Kişisel değil de tamamen dinî sebeplerle üç günden fazla küs durulabilir. Buna delil olarak, Tebük Seferi'ne mazeretsiz katılmayan Ka'b İbni Mâlik ve arkadaşlarıyla, haklarında âyet gelinceye kadar, Hz. Peygamber ve ashâbının elli gün küs durdukları gösterilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinimiz müslümanları kardeş ilân etmiştir.

2. İslâm toplumu kardeşler toplumudur.

3. Kardeşlik hukukuna ve kavramına ters düşen buğz, haset, sırt çevirme, ilişki kesme ve küsme gibi bütün duygu ve davranışlar yasaklanmıştır.

1572- وعنْ أَبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عَنْهُ أنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « تُفْتَحُ أبْوابُ الجَنَّةِ يَوْمَ الاثنَيْنِ ويَوْمَ الخَمِيس ، فَيُغْفَرُ لِكُلِّ عبْدٍ لا يُشْرِكُ باللَّهِ شَيئاً ، إلاَّ رجُلاً كانَت بيْنهُ وبَيْنَ أخيهِ شَحْناءُ فيقالُ : أنْظِرُوا هذيْنِ حتَّى يصطَلِحا ، أنْظِرُوا هذَيْنِ حتَّى يَصطَلِحا ، » رواه مسلم .

وفي روايةٍ له : « تُعْرَضُ الأعْمالُ في كُلِّ يومِ خَميسٍ وَاثنَيْنِ » وذَكَر نَحْوَهُ .

1572. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Pazartesi ve perşembe günleri cennet kapıları açılır. Din kardeşi ile aralarında düşmanlık bulunan kişi dışında Allah'a şirk koşmayan her kulun günahları bağışlanır. (Meleklere) siz şu iki kişiyi birbiriyle barışıncaya kadar tehir edin, evet siz bunları birbiriyle barışıncaya kadar tehir edin! buyurulur.**"

Müslim, Birr 34-36. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 47

Müslim'in bir rivayetinde (Birr 36), "**Her perşembe ve pazartesi günleri ameller (Allah'a) arzolunur**" buyurulur. Gerisi yukarıdaki rivayetin aynıdır.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, müslümanlar arasındaki düşmanlık ve küskünlüğün, müşriklerle beraber Allah'ın mağfiretinden uzak kalmaya vesile olduğunu bildiren cümlesi dolayısıyla burada zikredilmiştir. Böyle ağır bir sonuca vesile olan düşmanlık ve küskünlüğün nehyedilmiş olması kadar tabiî bir şey olamaz.

Allah Teâlâ, kendisine şirk koşulmasını affetmeyeceğini Kur'ân-ı Kerîmde bildirmiştir. Onun için her pazartesi ve perşembe günleri açılan cennet kapıları yani ilâhî bağış imkânları müşrikler dışındaki insanlar içindir. Ancak bu işin geçiçi de olsa bir istisnası daha bulunmaktadır. O da aralarında düşmanlık bulunan müslümanlardır.

Bunlar, düşmanlıktan vazgeçip aralarını düzeltinceye kadar af ve mağfiret dışı bırakılmaktadırlar. Sevgili Peygamberimiz'in buradaki rivayete göre iki defa, Müslim'in

Sahih'indeki rivayete göre ise, üç kere bu durumu bildiren cümleyi tekrar etmiş olması, durumun ciddiyetini ve mahrumiyetin büyüklüğünü gösterir.

Hele aralarını düzeltmeden ölen kimselerin mahrumiyeti elbette çok daha büyüktür. Her hafta iki kez karşılaşılan bağışlanma fırsatını, sırf din kardeşiyle arasındaki anlamsız bir düşmanlık yüzünden kaçırmış olmaktan daha büyük bir felâket ve mahrumiyet mi olur?

Buradan hareketle müslümanı ilâhî rahmet ve bağıştan mahrum bırakan veya ona kavuşmasını engelleyen, tecil ve tehirine sebep olan her duygu ve davranışı dinimiz nehyetmiştir diyebiliriz. İslâm, müslüman ile ilâhî mağfiret arasında herhangi bir engel bırakmak istememektedir. Eğer biz müslümanlar, zorla bir engel icad etmek istemezsek tabiî...

Hadisin ikinci rivayetinde *"Perşembe ve pazartesi günleri kulların amelleri Allah'a arzolunur"* buyurulmaktadır. Müşrikler dışındaki insanların amelleri kabul edilir. Bir de aralarında düşmanlık bulunan kimselerin amellerinin kabulü, barışıp aralarını düzelttikleri ana kadar tehir edilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her pazartesi ve perşembe günü cennet kapıları açılır, kulların amelleri Allah'a arzolunur.

2. Allah'a şirk koşanlar ne affedilirler ne de amelleri kabul olunur.

3. Aralarında düşmanlık bulunan müslümanlar da barışıp aralarını düzelttikleri zamana kadar af ve kabulden uzak tutulup bekletilirler.

4. Müslüman, kendisini af ve mağfiretten, dolayısıyla da cennetten mahrum bırakan düşmanlıktan uzak durmalıdır.

5. Müslümanlar kardeştir, kardeşçe yaşamalıdırlar.

270- باب تحريم الحسد
هو تمني زوال نعمة عن صاحبها سواء كانت نعمة دين أو دنيا

HASET YASAĞI

İSTER DİN İSTER DÜNYA NİMETİ OLSUN BİR KİMSENİN SAHİP OLDUĞU NİMETİN ELİNDEN ÇIKMASINI İSTEMEK ANLAMINDAKİ HASEDİN HARAM KILINDIĞI

Âyet

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللّهُ مِن فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا

[54]

"**Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanları kıskanıyorlar mı?** " Nisâ sûresi (4), 54

Hz. Peygamber zamanında yaşayan yahudiler, bugünkiler gibi bütün güzelliklere ve iyiliklere sadece kendilerini lâyık görüyorlardı. Bir son peygamber geleceğini biliyorlar, ama onu kendi içlerinden bekliyorlardı. Öyle olmadığını görünce, Hz. Peygamber'e peygamberliği,

müslümanlara da iman ve İslâm'ı yakıştıramadılar. Hem Kureyş kabilesini hem de Arapları peygamberlik onlara geçti diye çekemediler, kıskandılar.
Âyet-i kerîme, hasedin aslında Allah'ın takdir ve ihsanına rızâ göstermemek ve itiraz etmek demek olduğunu, buna da kimsenin hakkının bulunmadığını bildirmektedir. Kıskançlıklarıyla Kur'ân-ı Kerîm'e geçmiş olan yahudilerle aynı çizgide birleşmek istemeyenlerin, kendilerini haset ve kıskançlıktan arındırmaları gerekmektedir.

وفيه حديث أنس السابق في الباب قبله (انظر الحديث رقم 1564) .

Hadis

1573- وعَنْ أبي هُرَيرة رضي اللَّه عنْهُ أنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « إيَّاكُمْ والحسدَ ، فإنَّ الحسدَ يأكُلُ الحسناتِ كَما تَأْكُلُ النَّارُ الحطبَ ، أوْ قال العُشْبَ » رواه أبو داود .

1573. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Haset etmekten sakının. Zira, ateşin odunu** (veya otları) **yiyip bitirdiği gibi haset de iyilikleri yer bitirir.**"

Ebû Dâvûd, Edeb 44. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 22

Açıklamalar

Bir önceki konuda geçen Enes İbni Mâlik'ten rivayet edilmiş olan hadiste de kısmen değinildiği gibi haset, başkalarına verilmiş olan maddî mânevî nimetleri çekemeyip onların sahiplerinin elinden çıkmasını istemek demektir. Bu, duygusal bir rahatsızlıktır. Temelinde de ilâhî taksime rızâ göstermemek yatmaktadır. Allah'a inanan bir mü'minin, O'nun takdir ve ihsanına razı olmaması son derece yanlış bir duygu ve tavır olup iman ve teslimiyet gerçeğiyle bağdaşmaz.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, bu karmaşık ve anlaşılmaz duruma hiç bir müslümanın düşmemesi için açık bir uyarıda bulunarak "*Haset etmekten sakının"* buyurmuştur. Gerekçesini de *"Zira, ateşin odunu (veya otları) yiyip bitirdiği gibi haset de iyilikleri yer bitirir"* diye açıklamıştır.

Ateş için odun veya otları yakıp kül etmek ne kadar tabiî ve kolay ise, çekememezlik duygusu da kişinin yaptığı iyilikleri öylece tüketir. Çünkü kıskanan kişi kıskandıklarının gıybetini, dedi-kodusunu yapar, aleyhinde bulunur. Bunlar hasetçinin kaybını ve zararını, kendisine haset edilen kimsenin de nimet ve sevabını artırır. Böylece haset eden kimsenin hem dünyası hem de âhireti mahrûmiyetle dolar.

Haset tedâvi edilmezse, neticede kişinin imanını da ifsat edebilir. İyiliklerin, hayır ve hasenâtın desteğinden uzak kalan imanın önce kemalini sonra da aslını kaybetmesinden korkulur. Bu sebeple haset şiddetle yasaklanmıştır.

Ateş, odunların cismini yok edip küllerini bıraktığı gibi, haset de iyilikleri yer, onların etkisini ortadan kaldırır. Bu durumda bu hadis ile "**Gerçekten iyilikler kötülükleri ortadan kaldırır**" âyeti [Hud sûresi (11), 114] arasında herhangi bir çelişki olmaz. Çünkü hasetçinin iyilikleri, özü yokedilmiş, yenmiş tüketilmiş iyiliklerdir. Nerde kaldı ki kötülükleri silip süpürsün.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Haset haramdır.
2. Haset, sahibinin iyilik ve sevaplarını yer bitirir.
3. Allah'ın takdir ve ikramına razı olmamak demek olan hasetten sakınmak gerekir.
4. Müslümana nimetin takdirkârı olmak yaraşır.
5. Başkalarının sahip olduğu nimetlerin bir benzerinin de kendisine verilmesini istemekte (gıbta) herhangi bir sakınca yoktur.

271- باب النهي عن التجسّس

والتسمّع لكَلام مَن يكره استماعُهُ

TECESSÜS YASAĞI

GİZLİLİKLERİ ARAŞTIRMANIN VE KİŞİNİN DUYULMASINI İSTEMEDİĞİ SÖZÜ DUYMAYA ÇALIŞMANIN NEHYEDİLMİŞ OLDUĞU

Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيراً مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ [12]

1. "**Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın**."
Hucurât sûresi (49), 12

Mü'minler arası ilişkilerde dikkate alınması gerekli kurallar arasında, insanların ayıp ve kusurlarının araştırılmaması, gizli kalmış şeylerin peşine düşülmemesi, gereksiz bir dedektif merakı ve eğilimi gösterilmemesi, röntgencilik ve casusluk yapılmaması da yer almaktadır. İnsanların gizli kusur ve ayıplarının araştırılmasına, aşırı ve hatta gereksiz merak anlamında **tecessüs** denilmektedir. Her ne kadar hadis metinlerinde, önemine işâret için ayrıca **tehassüs** kelimesiyle ifâde edilmişse de gizli konuşmaların dinlenmesi, tecessüse dâhildir. Her ikisi de haramdır.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا [58]

2. "**Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.**"
Ahzâb sûresi (33), 58

Kabul etmek gerekir ki hiç kimse gizli hallerinin izlenmesinden, gizli konuşmalarının dinlenmesinden hoşnut olmaz. Aksine sıkılır, üzüntü duyar. Böyle bir durumla karşılaşmak herkes gibi mü'min erkek ve kadınları da son derece rahatsız eder. Yani kendileri açığa vurmadıkça müslümanların gizli hallerini ve gizli konuşmalarını izlemeye kalkmak (tecessüs ve tehassüs), yapmadıkları bir şeyden dolayı onlara eziyet etmek, onları incitmek demektir. Bunun anlamı da bu âyet-i kerîmede "**iftirâ ve açık bir günah yüklenmek**" olarak belirtilmiş bulunmaktadır.

Hadisler

1574- وعنْ أبي هُريْرَةَ رضي اللَّه عنهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إيَّاكُمْ والظَّنَّ ، فإن الظَّنَّ أكذبُ الحدِيثَ ، ولا تحَسَّسُوا ، ولا تَجسَّسُوا ولا تنافَسُوا ولا تحَاسَدُوا ، ولا تَباغَضُوا، ولا تَدابَرُوا ، وكُونُوا عِباد اللَّهِ إخواناً كما أمركُمْ . المسْلِمُ أخُو المسْلِمِ ، لا يظلِمُهُ ، ولا يخذُلُهُ ولا يحْقِرُهُ ، التَّقوى ههُنا ، التَّقوَى ههُنا » ويُشير إلى صَدْرِه « بِحسبِ امريءٍ مِن الشَّرِّ أن يحْقِرَ أخاهُ المسلم ، كُلُّ المسلِمِ على المسْلِمِ حرَامٌ : دمُهُ ، وعِرْضُهُ ، ومَالُه، إنَّ اللَّه لا يَنْظُرُ إلى أجْسادِكُمْ، وَلا إلى صُوَرِكُمْ ، وأعمالكم ولكنْ يَنْظُرُ إلى قُلُوبِكُمْ».

وفي رواية : « لا تَحاسَدُوا ، وَلا تَبَاغَضُوا ، وَلا تَجَسَّسُوا ولا تَحَسَّسُوا ولا تَنَاجشُوا وكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إخْوَاناً » .

وفي روايةٍ : « لا تَقَاطَعُوا ، وَلا تَدَابَرُوا ، وَلا تَبَاغَضُوا ولا تحاسدُوا ، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إخْوَاناً » .

وفي رواية : « لا تَهَاجَروا وَلا يَبِعْ بَعْضُكُمْ على بيع بَعْضٍ » .

رواه مسلم : بكلِّ هذه الروايات ، وروى البخاري أكثَرَها .

1574. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Zandan sakınınız. Çünkü zan (yersiz itham), sözlerin en yalan olanıdır. Başkalarının konuştuklarını dinlemeyin, ayıplarını araştırmayın, birbirinize karşı öğünüp böbürlenmeyin, birbirinizi kıskanmayın, kin tutmayın, yüz çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Allah'ın size emrettiği gibi kardeş olun.**

Müslüman müslümanın kardeşidir: Ona haksızlık etmez, onu yardımsız bırakmaz, küçük görmez. (Göğsüne işâret ederek) Takvâ buradadır, takvâ buradadır!"

"Kişiye, müslüman kardeşini hor görmesi kötülük olarak yeter. Müslümanın her şeyi, kanı, namusu ve malı müslümana haramdır."

"Şüphesiz ki Allah, sizin bedenlerinize, görünüşünüze ve mallarınıza değil, kalblerinize kıymet verir."

Bir rivâyette (Müslim, Birr 30), şöyle buyurulur**: "Birbirinize haset etmeyin, kin tutmayın. Başkalarının ayıplarını araştırmayın, konuştuklarını dinlemeyin, müşteri kızıştırmayın. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun."**

Bir rivayette (Müslim, Birr 30' un ikinci rivayetinde), şöyle buyurulur**:**

"Birbirinizle alâkayı kesmeyin! Birbirinize sırt dönmeyin! Birbirinize kin tutmayın! Haset etmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun!"

Bir rivayette de (Müslim, Birr 32) şöyle buyurulur: **"Birbirinizle alâkayı kesmeyin! Biriniz bir başkasının satış pazarlığı üzerine satış yapmasın!"**

Müslim, bu rivâyetlerin tamamını (Birr 28-34), (Buhârî de büyük bir kısmını) rivayet etmiştir.

Açıklamalar

Nevevî merhum, burada da zaman zaman başvurduğu farklı bir uygulama yapmıştır. Aynı sahâbîden ayrı ayrı rivayet edilmiş olan hadisleri sanki bir rivâyetmiş gibi bir araya toplayıp sunmuştur. Tercümedeki paragraflar bu farklı rivâyetleri göstermektedir.

Şuna da hemen işâret edelim ki, müellif bunların tamamının Müslim tarafından, büyük bir kısmının da Buhârî tarafından rivayet edildiğine işaretle yetinmiştir. Biz de onun üslubuna müdâhale etmemiş olmak için onun bu sözlerini nakletmekle yetindik. Zira burada topluca verilmiş olan rivayetler bu kitapta değişik bahislerde geçmektedir. Oralarda ayrıca diğer kaynakları da gösterilmiştir.

Z a n, kesin bilgi olmadan öyle veya böyle tahminde bulunmak ve buna dayanarak hüküm vermek demektir. İyi tahmine *hüsnüzan*, kötü tahmin ve düşünmeye de *sûizan* denilmektedir. Burada kendisinden uzak durulması istenilen, kötü zandır. Zannın insanın içinden geçmesi, söz veya davranış olarak ortaya konulmaması bir sakınca doğurmaz. Zanla konuşulduğu veya zan herhangi bir şekilde açıklandığı zaman sorumluluk sebebi olur. Zanna dayalı sözün en yalan söz olması, öncelikle söyleyenin onun öyle olduğundan emin olmaması dolayısiyledir. Bu belirsizliğe rağmen bir de kesin bir gerçekmiş gibi ifade edilmesi, zannın, hem düşünce ve değerlendirme hem de ifade olarak yalan olması demektir.

Hüsnüzan etmek kişiye herhangi bir vebal yüklemez. Bu sebeple gerçeğin öğrenilemediği yerlerde müslümanların özellikle birbirlerine karşı hüsnüzanda bulunmaları, birbirleri hakkında güzel düşünmeleri esastır. Bir hadîs-i şerîfe göre (Ebû Dâvûd, Cenâiz 13, Edeb 81) "*Hüsnüzan, iman gereğidir."*

Ayıp ve kusur araştırmak demek olan t e c e s s ü s ve milletin gizli konuşmalarını dinlemek anlamına gelen t e h a s s ü s esasen kötü bir zanna dayanan davranışlardır. Bu davranışta ağırlıklı olarak, herhangi bir müslümanın bir ayıbını ve eksiğini, bir sırrını şöyle veya böyle öğrenip açıklama kötü niyeti vardır. Bu ise, hem âyet hem de hadislerle yasaklanmış bir tavırdır. Kardeşlik hukuku ile bağdaşması asla mümkün değildir. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, sık sık *"Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz!"* yani birbirinize karşı kardeşce davranın, kardeşlerin duygu ve davranış sıcaklığı ve dürüstlüğü içinde bulunun, uyarı ve çağrısı son derece önemli ve anlamlıdır.

Bize göre, hadislerde zikredilen öteki davranışların tamamı, sûizan, tecessüs ve tehassüs gibi ahlâkî seviyesizliklere dayalı, şu veya bu ölçüde bunların eseri olan davranışlardır. Müslümanlar birbirlerine karşı hüsnüzan beslemeyi başarırlarsa, öteki hatalara düşmemek için en ciddi önlemi almış olurlar. Efendimiz'in mübârek göğsünü işâret ederek *"Takvâ işte buradadır"* buyurması, yine *"Allah sizin kalblerinize kıymet verir"* açıklaması, kardeşlik hukukuna aykırı düşen tüm davranışların Allah saygısı eksikliğinden kaynaklandığını, Allah saygısının yerinin de insanın kalbi olduğunu, kalbinde güzellikler besleyenlerin kötü hareketler yapmayacağını anlatmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ayıp ve kusur araştırmak ayıp, günah ve haramdır.

2. Duyulması istenilmeyen sözleri gizlice dinlemek yasaklanmıştır.

3. Müslümanlara karşı hüsnüzan beslemek, sûizanda bulunmamak gerekir.

4. Kardeşliğe ve kardeşlik hukukuna ters düşen söz ve davranışlardan özenle kaçınılmalıdır.

5. Hz. Peygamber'in, "*Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz*!" çağrı ve uyarısı, mü'minler arası ilişkileri düzeltmeye çağrıdır.

6. İslâmiyet, beşerî ilişkileri son derece gelişmiş dost bir müslüman toplum oluşturmayı istemektedir.

7. İnsan, kalbini değişik düşüncelerden alıkoyamazsa da dilini kesin ve doğru olmayan sözden, bedenini de birtakım zanlara dayalı davranışlardan koruyabilir.

1571- وعَنْ مُعَاوِيَةَ رضي اللَّه عنْهُ قالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إِنَّكَ إن اتَّبعْتَ عَوْراتِ المسْلِمينَ أفسَدْتَهُمْ ، أَوْ كِدْتَ أَنْ تُفسِدَهُمَ » حديثٌ صحيح. رواهُ أبو داود بإسناد صحيح.

1575. Muâviye *radıyallahu anh* şöyle dedi: Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in şöyle buyurduğunu işittim:

"**Müslümanların ayıplarının, gizli durumlarının peşine düşer, araştırmaya kalkışırsan, onların ahlâkını bozarsın veya onları buna zorlamış olursun."**

Ebû Dâvûd, Edeb 37

Açıklamalar

Ebû Dâvûd'un sahih bir senedle rivayet etmiş olduğu bu hadîs-i şerîf, özellikle yöneticiler tarafından halkın ayıplarının ve gizli hallerinin takip ve tesbite kalkışılmasının, halkın ahlâkını iyiden iyiye bozacağını bildirmektedir. Hadisin hem ilk ve özel muhâtabı hem de râvisi ileride halifeliğini ilan edecek olan Hz. Muâviye'dir. Bu durum, hadisin asıl muhataplarının yönetimler ve yöneticiler olduğunu göstermektedir.

Yönetimler ve yöneticiler birileri veya özel örgütler aracılığıyla kendi halkının gizli hallerini tesbite kalkışırsa, alabildiğine bir huzursuzluk, güvensizlik ve sahtekârlık ortalığı kaplar. Hem bu işle görevlendirilmiş olanlarda hem de sade vatandaşlarda bu ahlâkî fesat gözle görülür hale gelir. Kendi öz yurdunda, kendi yönetimi tarafından potansiyel tehlike gibi görülerek takib edilmek, önce yönetime karşı sonra da öteki insanlara karşı halktaki güveni sarsar. Herkesten şüphelenir hale gelen bir insanın huzursuzluğunun ne kadar derin olacağını hesabetmek gerekir. Böylesi bir kimsenin ne zaman doğru konuştuğu, ne zaman yalan söylediği bile kestirilemez. Bu ise, toplumda bulunması gereken kardeşlik havasının iyice ortadan kalkmasına sebep olur.

Yönetimlerin istihbârât teşkilâtları, ülke insanlarını dış düşmanlara karşı korumak maksadıyla çalıştırılmalıdır. Vatandaşından şüphelenen bir yönetim, aslında kendisinden şüpheleniyor demektir. Bu da halkla beraber yönetimin, bizzat yöneticiler tarafından ifsad edilmesi anlamına gelir.

Üç müslümanın bir araya gelmesinden kuşkulanan yönetim ve yöneticilerin ne tür sıkıntılara sebebiyet verdikleri henüz unutulmuş değildir. Hâlâ sakıncalı olabileceği düşünülen

kesim veya kesimlerin başında müslümanların bulunduğu yanılgısıyla uykuları kaçan bir çok insan vardır.

İslâmî ve insânî ölçülerle eğitilip yetiştirilmeyen insanları fişleme tehdidiyle düzeltmek mümkün değildir. Böylesi ortamlarda yöneticiler, aslında kendi esaretlerini elleriyle hazırlamış olurlar.

Yöneticilerin yönettiklerine, yönetilenlerin de yöneticilerine güven duymalarının ilk ve en önde gelen şartı, gizliliklerin araştırılmaması, o noktada olsun karşılıklı bir güven duygusunun bulunmasıdır. İşte Efendimiz'in uyarısı, bunu temine yöneliktir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ayıp ve kusur araştırmak, milletin ahlâkını ifsad eder.
2. Yöneticiler ve yönetimler, halkın kusurunu araştırmakla değil, huzurunu temin etmekle meşgul olmalıdırlar.
3. Halkından kuşkulu yöneticiler, ne kendileri huzur bulur ne de halka huzur verirler.

1576- وعنِ ابنِ مسعودٍ رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّهُ أُتِيَ بِرَجُلٍ فَقيلَ لَهُ : هذَا فُلانٌ تَقْطُرُ لِحْيَتُهُ خَمراً ، فقالَ : إِنَّا قَدْ نُهِينَا عنِ التَّجَسُّسِ ، ولكِنْ إن يظهَرْ لَنَا شَيءٌ ، نَأْخُذْ بِهِ ، حَديثٌ حَسَنٌ صحيحٌ .

رواه أبو داود بإِسْنادٍ عَلى شَرْطِ البخاري ومسلمٍ .

1576. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh,* bir gün kendisine bir adam getirilerek, "Bu, sakalından şarap damlayan falanca kişidir" denildiğini bunun üzerine kendisinin de şu cevabı verdiğini bildirmektedir:

"**Biz ayıp ve kusur araştırmaktan menedildik. Kendiliğinden bir kusur veya ayıp ortaya çıkarsa biz onun gereğini yaparız."**

Ebû Dâvûd, Edeb 37

Açıklamalar

Nevevî'nin, Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun bir senedle rivayet edildiğini söylediği ve ilk islâm toplumundaki durumu yansıtan bu haber, yukarıdaki hadislerde yer alan tavsiyelerin, ilk müslümanlar arasında nasıl uygulandığını göstermesi bakımından çok önemlidir.

Büyük sahâbî Abdullah İbni Mes'ûd, yanına getirilen ve "sakalından şarap damlayan adam" diye tanıtılan kişiyi kontrol etme gereği hissetmemiş, adamın sakalını yoklamamıştır. Bunu gereksiz bir tecessüs olarak değerlendirmiş, müslümanların Kitap ve Sünnet'le tecessüsten nehyedildiklerini hatırlatmıştır.

Tecessüsten kaçınmanın, suça ve suçluya müsamaha anlamına gelmediği açıktır. Nitekim Abdullah İbni Mes'ûd kendiğilinden ortaya çıkmış bir kusur, ayıp veya günah olursa onun gereğini yerine getirmekten geri durmayacaklarını bildirmiştir. Daha ileri giderek, "Bu daha başka şeyler de yapmış olabilir" diye kusur ve ayıp aramanın doğru olmadığına işaret etmiştir.

Sahâbe neslinin bu tutumu, onların İslâm'ın koyduğu ölçü ve sınırlara bağlılıklarının ve birbirlerine duydukları güvenin göstergesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Günah ve kusur casusluğu yapmak yasaklanmıştır.
2. Açığa çıkmış hata ve günahların cezasını vermek yeterlidir.
3. Açıktaki hatalara ses çıkarmayıp da gizli kusur aramayı marifet sayanlar, toplumun bozulmasını hızlandırmaktan başka bir şey yapmazlar.

272- باب النهي عن سوء الظنّ بالمسلمين من غير ضرورة

MÜSLÜMANLARA GEREKSİZ YERE SÛİZANDA BULUNMA YASAĞI

Âyet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيراً مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ [12]

"**Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Zira zannın bir kısmı günahtır.**" Hucurât sûresi (49), 12

İsm, cezalandırılması gereken günah demektir. **Zan** ise, ihtimal üzerine hüküm vermektir. Binaenaleyh zanna dayalı hükümlerin doğruluğu da zannîdir, asla kesin değildir. Başkasının hakkının söz konusu olduğu yerlerde verilmiş yanlış hükümler neticede iftira ve bühtan olarak büyük bir vebal sebebidir. Zannın kaynağı özellikle eğer kişinin nefsi ise, hata ve vebal daha da büyür. Bu sebeple ihtiyat ve tedbir, zannın çoğundan ya da çoğu zandan kaçınmayı gerektirir.

Zannın bir kısmının günah olduğunun belirtilmesi, herşeye rağmen her zannın mutlaka vebali gerektirmediğini gösterir. Hatta, Allah ve mü'minler hakkında güzel zanda bulunmak vâciptir. Durumu bilinmeyen bir kişi hakkında güzel zanda bulunmak vâcip olmasa bile kötü zanda bulunmak da câiz değildir. Ancak haksızlığı ve günahkârlığı bilinen kişiler hakkında kötü zanda bulunmak haram değildir.

"Zannın çoğundan kaçının" buyurulması, genel bir üslûp içinde kaçınılması vâcip olan zanlar bulunduğunu gösterir. Durum iyice belirli hale gelmeden birileri hakkında kötü zanda bulunmaya cür'et edilmemesini tenbih anlamı taşır. Çünkü bilmeden ağır veya büyük günah olan zanna düşme tehlikesi dâima vardır.

Hadis

1573– وعنْ أبي هُرَيرَةَ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إيَّاكُمْ وَالظَّنَّ ، فإنَّ الظَّنَّ أكذَبُ الحَدِيثِ » متفقٌ عليه .

1577. Ebû Hüreyre radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"**Zandan sakının. Çünkü zan, sözlerin en yalan olanıdır.**"

Buhârî, Vasâyâ 8, Nikâh 45, Ferâiz 2, Edeb 57, 58; Müslim, Birr 28. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 56

Açıklamalar

Asıl dayanağı kesin bilgi (yakîn) olması gereken dinî konularda zan ile hareket etmek, zanna dayanarak haber vermek aslâ doğru değildir. Nitekim yüce Rabbimiz, İslâm gerçeği karşısında birtakım zan ve tahminlerle ileri geri konuşan, iddialarda bulunan putperestler hakkında "**Onların çoğu, zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, haktan hiçbir şeyin yerini tutamaz**" [Yunus sûresi(10), 36] buyurmuştur. "**Onlar ancak zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar"** [Necm sûresi (53), 23] âyeti de hem müşriklerin hem de dinî konularda his ve heveslere dayanarak zan ve tahminle görüş beyan edenlerin asıl yanlışlarını ortaya koymaktadır. Burada reddedilen zan, tam anlamıyla sûizandır.

Dinin iki temelinden biri olan sünnetin asıl dayanağı olan hadis rivâyeti konusunda zan ve tahminle hareket edilmesi, hadis nakledilmesi öncelikle bu yasağın içinde ve hatta başındadır. Çünkü zan, sözün en yalanıdır. Zaten Peygamber Efendimiz, *"Kişiye yalan (veya günah) olarak her duyduğunu nakletmesi yeter"* (bk. 1551 numaralı hadis) buyurmuştur.

Zan, bir mânada, nefsin telkinlerinin en yalan olanıdır. Zira zan, şeytan tarafından insanın içine atılmış bir düşüncedir. Bu noktadan hareketle hadisimizi *"Müslümanlara yönelik olarak sûizanda bulunmaktan sakının! Çünkü bu tür bir beyân, sözlerin en yalanı olur"* diye mânalandırmak da mümkündür. Nevevî merhum, büyük bir ihtimalle bu mânayı tercih ettiği için hadisimizi burada bir kez daha tekrar etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kötü zan, sözlerin en yalanıdır.
2. Müslümanlar hakkında sûizanda bulunmak haramdır.

273- باب تحريم احتقار المسلمين

MÜSLÜMANI KÜÇÜK GÖRME, AŞAĞILAMA YASAĞI

Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِّن قَوْمٍ عَسَى أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاء مِّن نِّسَاء عَسَى أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ [11]

1. "**Ey mü'minler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın; belki de onlar, kendilerinden daha iyidir. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar; belki de alay ettikleri kendilerinden daha iyidir. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İman ettikten sonra, doğrudan ayrılıp günaha girmek (fısk) ne kötü bir isimdir. Tövbe etmeyenler zâlimlerin tâ kendileridir**."

Hucurât sûresi (49), 11

Mü'minler arası ilişkilerde dikkat edilmesi gerekli nezâket noktaları bulunmaktadır. Bunların başında müslümanlarla alay etmemek gelmektedir. Alay etmek, hakâret ve horlamak, gülünecek şekilde ayıplamak, eğlenmek demektir. Bu, sözle olabileceği gibi, hareketlerle, kaş-göz işaretleriyle de olur. Erkek ve kadın topluluklarına ayrı ayrı hitâbeden âyet-i kerîmede alay etme yasağının gerekçesi her iki defasında da **"Belki alay ettikleri,**

kendilerinden daha iyidir" diye ortaya konulmuştur. Allah katında kimin ne durumda olduğunu ancak Allah bilir. O halde kimse dış görünüşe bakıp da gözüne kestirdiği insanları horlamaya, onlarla eğlenmeye teşebbüs ve cür'et etmemelidir.

Âyette geçen erkekler topluluğu ve kadınlar (kavim ve nisâ) kelimelerinin belirsiz (nekre) olarak gelmiş olması, yasaklamanın genel olduğunu gösterir. Ayrıca bu ifade tarzı, İslâm'ın değişik kavim ve milletlere yayılacağına, başkalarını alaya almanın onlarla eğlenmeye kalkmanın zararının büyük olduğuna, kadınlı erkekli kalabalıklarla bu işin yapılacağına ve alay eden, maskaralık yapan kişilerin veya kadınların çevresinde gülüp eğlenecek kalabalıkların toplanacağına yani işin hiç bir zaman ferdî olarak kalmayacağına işaret etmektedir.

Âyette, müminleri ayıplamaya kalkan müslümanların aslında kendilerini ayıplamış olacaklarına "**Kendi kendinizi ayıplamayın"** buyurularak dikkat çekilmiştir. Çünkü aynı imanı paylaşan müslümanlar, aslında bir tek nefis gibidirler. Nitekim "Müslüman müslümanın aynasıdır" buyurulmuştur.

Ayrıca yergi ve kötülük anlamına gelen lakaplar takılması da müslümanları küçük görme eğiliminin bir belirtisi sayılarak yasaklanmıştır. O halde müslümanı gücendirecek ve ayıplayacak lakaplarla çağırmak, müslümanın yapacağı bir iş olmamalıdır.

Yasaklanmış olan şeyleri işleyip de tövbe etmeyenler kendilerine zulmeden gerçek zâlimlerdir.

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ [1]

2. "**İnsanları arkadan çekiştirip kaş-göz işâretiyle eğlenmeyi âdet haline getirenlerin vay haline**!"

Hümeze sûresi (104), 1

Gerek el, gerek dil ile maddî ve mânevî olarak insanları itip kakmayı, kırıp incitmeyi, kötülemeyi, maskaraya almayı, eğlenmeyi, küçük görmeyi kaş-göz işaretleriyle alaya almayı âdet edinmiş dedikoducuların asıl acınacak kimseler olduğu, asıl felâkete onların uğrayacakları vay hallerine (**veyl**) ifâdesiyle ortaya konulmuştur.

Âyette geçen **hümeze** ve **lümeze** kelimelerine bir çok mâna verilmiştir. Topluca ifade edecek olursak **hümeze**, ayıplayıcı, gıybetçi, yüze karşı, açıkça ve el ile; **lümeze** ise, ayıpçı, dil ile, arkadan, gizli, kaş-göz işâretiyle insanları alaya alan, küçümseyen ve bunu âdet haline getirmiş olan kimseler demektir. Bu ve daha başka bazı mânaları da ihtiva eden bu iki kelimenin ortaya koyduğu tavırlar, âyetin nüzûl sebebi dikkate alınınca müslümanın değil, müşrik ve kâfirlerin tavırları olduğu anlaşılmaktadır. O halde müslüman, kendine yakışan tavırların adamı olmaya bakmalı, bunun için de hiç bir müslümanı asla hor-hakir görmemelidir.

Hadisler

1578- وعنْ أَبي هُرَيرة رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال « بِحَسْبِ امْرِيءٍ مِنَ الشَّرِّ أن يَحْقِرَ أَخَاهُ المسْلِمَ » رواه مسلم ، وقد سبق قريباً بطوله .

1578. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Müslüman kardeşini hor görmesi kişiye kötülük olarak yeter.**"

Müslim, Birr 32. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 35; Tirmizî, Birr 18; İbni Mâce, Zühd 23

1580 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1579- وعَن ابْنِ مسعُودٍ رضي اللَّه عنهُ ، عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « لا يَدْخُلُ الجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ ، » فَقَالَ رَجُلٌ : إنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسناً ، ونَعْلُهُ حَسَنَةً ، فقال : « إنَّ اللَّه جَمِيلٌ يُحِبُّ الجَمَالَ ، الكِبْرُ بَطَرُ الحَقِّ ، وغَمْطُ النَّاسِ » رواه مسلم .

وَمَعْنَى « بطر الحَقِّ » : دَفْعه ، « وغَمْطُهُم » : احْتِقَارهُمْ ، وقَدْ سَبَقَ بيانُهُ أوْضَح مِنْ هَذا فِي باب الكِبرِ .

1579. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez**."

Bunun üzerine bir sahâbî:

- İnsan elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını arzu eder, dedi. Resûl-i Ekrem de şöyle buyurdu:

- "**Allah güzeldir güzeli sever. Kibir ise, hakkı kabul etmemek ve insanları hor görmektir.**"

Müslim, Îmân 147. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 26; Tirmizî, Birr 61

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1580- وعن جُنْدُبِ بن عبدِ اللَّه رضي اللَّه عنهُ قالَ : قالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قالَ رَجُلٌ : واللَّهِ لا يَغْفِرُ اللَّه لفُلانٍ ، فَقَالَ اللَّه عَزَّ وَجلَّ : مَنْ ذا الَّذِي يَتَأَلَّى عليَّ أنْ لا أغفِرَ لفُلانٍ إنِّي قَد غَفَرْتُ لَهُ ، وَأَحْبَطْتُ عمَلَكَ » رواه مسلم .

1580. Cündeb İbni Abdullah *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

Bir kişi:

- Vallahi, Allah falan adamı bağışlamaz, diye yemin etti. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah da:

- "**Falanı bağışlamayacağım hakkında benim adıma kim (yemin edip) hüküm verebilir? Ben onu bağışladım, senin amelini de boşa çıkardım**" buyurdu.

Müslim, Birr 137

Açıklamalar

Burada zikredilmiş bulunan üç hadis, *takvâ, tahkîr* ve *kibir* arasında çok ciddî bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Müslümanı hor görmenin, takvâsızlık ve kibir gibi iki büyük kusura dayandığı anlaşılmaktadır. Şimdi sırasıyla hadisleri bu genel ilişki çerçevesinde açıklayalım.

1574 numara ile yakında geçmiş olan **birinci hadis**, orada da görüleceği gibi Peygamber Efendimiz, müminler arası ilişkileri anlatırken, "*Müslüman müslümanı küçük görmez, aşağılamaz. Takvâ buradadır*" diye mübârek eliyle kalbine işaret etmiş, sonra da *"Müslüman kardeşini hor görmesi, kişiye kötülük olarak yeter"* buyurmuştur.

Efendimiz'in *"Takvâ buradadır"* diye kalbine işâret buyurması, kendi zâtına yönelik bir değerlendirme olmanın ötesinde, müslümanların işledikleri birtakım günahlar sebebiyle küçümsenmemeleri, hor görülmemeleri, takvâsızlıkla suçlanmamaları gerektiğini gösterir. Çünkü Allah saygısı demek olan takvânın yeri kalbtir. Yeri kalb olan şeyi insanların görmesi mümkün değildir. Böyle olunca da hiç bir kimsenin herhangi bir müslümanı takvâsızlıkla itham edip küçümsemesi câiz olmaz.

Efendimiz'in bu beyân ve hareketinin bir anlamı da şu olabilir: Takvânın yeri kalptir. Öyleyse kalbinde Allah saygısı olan kimse hiç bir müslümanı küçük göremez, tahkir edemez. Çünkü müttakî kimseler müslümanları küçümsemez, küçümseyemezler.

Her iki mânaya göre de müslümanı küçük görmek, horlamak, aşağılamak insan için şer ve kötülük olarak yeter. Çünkü müslümanı tahkir etmek, takvâsızlığın, yani Allah'a karşı saygısızlığın bir sonucudur. Takvâdan yoksun olmak ise, büyük bir mahrûmiyettir.

Bir de müslümanı, imanından dolayı, müslüman olduğu için küçümseyenler vardır ki bunlar, -kendilerine ister çağdaş, ister demokrat, ister laik, ne derlerse desinler- daha ziyâde müslümanlarla aynı imanı paylaşmayanlardır. Yani asıl kendileri küçük adamlardır. Kur'ân-ı Kerîm'in beyânına göre, hemen bütün peygamberlere inanmış olan sade insanlar, kendi devirlerindeki kendilerini bir şey sanan yöneticiler (mele') tarafından küçümsenmişlerdir. Peygamberler de hep mü'minleri kollamış, onlara kol kanat germiş ve "**Hor gördüğünüz mü'minlere Allah hayır vermeyecektir diyemem"** [bk. Hûd sûresi (11), 31] diye onları savunagelmişlerdir.

Şuna da işâret edelim ki, müslüman olmayanların müslümanları hor görmesini anlamak daha kolaydır. Asıl zor ve anlaşılamaz olan, müslümanın müslümanı herhangi bir sebeple küçümsemesidir. Hadisimiz de öncelikle müslümanları uyarmakta ve *"Müslümana, müslüman kardeşini küçük görmesi şer olarak yeter, başka kötülük aramasına gerek yoktur"* diye ifade edilebilecek çok ciddî bir tehdid anlamı taşımaktadır.

İkinci hadis, zerresi bile müslümanı ya geçici veya temelli olarak cennetten mahrum bırakmaya yeten kibri, büyüklenmeyi, "hakkı tanımamak ve insanları küçük görmek" olarak tarif etmektedir. Bu tarif, merhum Âkif'in "Nazarlardan taşan mâna ibâdullahı istihkâr" diye tesbit ettiği Allah kullarını hor görme hastalığının asıl kaynağının, hak tanımazlık, nefsî ve şeytânî bir kibir olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Böylesine bir kibir ve büyüklenme duygusu ve hak tanımazlık ise, tek kelime ile takvâsızlık, Allah saygısından mahrûmiyet demektir. İşte bu noktada takvâsızlık, kibir ve müslümanı hor görme küçüklüğü, sebep ve sonuç ilişkisi içinde bir araya gelivermektedir.

613 numara ile de geçmiş olan hadiste, sorulan bir soru üzerine, temiz ve güzel giyinmeyi sevmenin kibir sayılmayacağı ayrıca bildirilmiştir.

Üçüncü hadiste Peygamber Efendimiz, büyük bir ihtimalle geçmiş ümmetler içinde bir adamdan söz ederek, her devirde bulunması mümkün olan bir insan tipini gözlerimiz önüne sermektedir. Bu tipler, birilerinin günahlarını çoğunsayarak veya büyüterek ya da kendi amellerini gözünün önüne getirip nefsini saygın bir konumda zannederek *"Allah falan kişiyi asla affetmez"* diye yemin ederler. Halbuki dinimizin telkin ettiği inanç esaslarına göre, hiçbir kimse ve varlık, Allah Teâlâ'ya tahakküm edemez. O'nu yönlendirmeye kalkışamaz. Bu gerçeği Peygamber Efendimiz, *"Allah Teâlâ, falanı bağışlamayacağım hakkında benim adıma kim (yemin edip) hüküm verebilir? Ben onu bağışladım, senin amelini de boşa çıkardım buyurdu"* sözleriyle çok kesin bir şekilde ortaya koymuştur.

Bu açıklama, hiçbir insanın, hiçbir kimseyi mevcut durumuna bakarak Allah'ın rahmet ve mağfiretinden uzak görmeye ve göstermeye, Allah adına hüküm vermeye hakkı ve haddi olmadığını ortaya koymaktadır. Hele böyle bir şeyi, kendisini belli bir mertebede görerek yani bir tür büyüklük taslayarak yapması büsbütün hatadır. Allah Teâlâ'nın veya Hz. Peygamber'in bir beyanda bulunmadığı halde, bazı insanların cennetlik veya cehennemlik olduklarını kesin bir dille iddia etmek aslâ câiz değildir.

Halk arasında bu tür değerlendirme ve iddialar maalesef öteden beri görülegelmektedir. İnsanlar kendi ayıp ve günahlarıyla meşgul olacakları, onu çok görüp bağışlatmak için çalışacakları yerde, başkalarının hatalarını büyüterek onların cehennemlik olduklarını söyleyebilmektedirler. Bu hadis, işte bu tür davranış sahiplerini bekleyen büyük tehlikeyi haber vermekte, Allah'ın işine karışmaya kalkışmanın çok ağır olan bedelini hatırlatmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, Allah Teâlâ, şirkten başka her türlü günahı dilediği insanlara bağışlayacağını bizzat kendisi bildirmiştir. O halde şirk dışında, birilerinin günahını çok görerek veya bazı insanları küçük, hor hakir görerek, Allah adına şunu bağışlar, bunu bağışlamaz diye kesin bir ifade kullanmak, hele hele yemin etmek asla doğru değildir. Bu davranış -Allah saklasın- gazab-ı ilâhîyi celbedecek bir büyük kusurdur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslümanı hor hakir görmek, küçümsemek, aşağılamak büyük günahtır.
2. Allah saygısının yeri kalptir. Kalbinde takvâ bulunan kişi hiç bir müslümanı küçük görmez.
3. Asıl kibir, hakkı tanımamak ve insanları küçümsemektir.
4. Müslümanı küçük görme, takvâsızlık ve kibirden ileri gelir ki, bunların üçü de kişiye şer ve kötülük olarak yeter.
5. Allah'a tahakküm anlamına gelecek "Allah şunu bağışlar bunu bağışlamaz" gibi sözler sarfetmek, yemin etmek kimsenin haddi ve hakkı değildir.
6. Müslümanı imanından dolayı küçümsemek ise, ancak kâfir işidir.
7. Müslümanı hor gören kendisini horluğa mahkum eder.

274- باب النهي عن إظهار الشماتة بالمسلم

MÜSLÜMANIN FELÂKETİNİ
SEVİNÇLE KARŞILAMA YASAĞI

MÜSLÜMANIN BAŞINA GELEN BİR FELÂKETTEN DOLAYI SEVİNÇ GÖSTERİSİNDE BULUNMANIN NEHYEDİLMİŞ OLDUĞU

Âyetler

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ [10]

1. "Mü'minler ancak kardeştir."
Hucurât sûresi (49), 10

Bir başkasının uğradığı felâket ya da belâya sevinme, sevinç gösterisinde bulunma sağlıklı bir müslümanın tavrı olamaz. Zira müslümanlar arasındaki temel bağ din kardeşliğidir. Kardeşlik hukuku ve duyguları, birbirinin felâketine sevinmeye müsaade etmez.

Felâketi bayram ilân eden hiç bir millet yoktur. Bunu kişiler de yapmamalıdır. Hele müslüman kardeşinin felâketine sevinmek şöyle dursun, düşmanının uğradığı felâketten dolayı elem duymalıdır. "Allah düşmanımın başına vermesin" cümlesi, herhalde bu düşünce ve duygunun ifadesidir.

Âyet-i kerîme, sosyal içerikli yasakları işleyen bütün konuların başında yer alabilecek bir mâna enginliği içindedir. Çünkü İslâm toplum yapısının ana özelliği olan müslümanların kardeşliğini belirlemektedir.

إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ [19]

2. "Kötü sözlerin, hayasızlığın mü'minler arasında yayılmasından sevinç duyanlar için, dünyada da âhirette de acıklı bir azâb vardır.."

Nûr sûresi (24), 19

Hz. Âişe vâlidemizin uğradığı iftira olayı (ifk hadisesi) dolayısıyla o günün toplumunda yapılan yorumlar, görülen tavırlar ve oluşan gruplar hakkında inen âyetlerden biri olan bu âyet-i kerîme, herhangi bir müslümanın başına gelen bir sıkıntıdan dolayı sevinenlerin ve müslümanlar arasında felâketlerin yayılmasını temenni ve arzu edenlerin ve bunun için gayret sarfedenlerin her iki dünyada da acıklı bir azâba çarptırılacaklarını bildirmektedir. Buradan, "Müslümanın felâketine sevinmenin bedeli felâkete uğramaktır" sonucu çıkmaktadır.

Müslüman toplumda kötülüklerin yayılmasını arzu edenlere dünya ve âhirette acıklı bir azâb olduğu bildirildiğine göre, müslümanların uğradığı herhangi bir felaketi sevinç gösterileriyle karşılayanlara böyle bir cezanın verileceği öncelikle ifâde buyurulmuş olur. Nevevî, bu münâsebetle bu âyeti burada zikretmiştir.

Hadis

1581– وعنْ وَاثِلَةَ بنِ الأسْقَعِ رضي اللَّه عنْهُ قالَ : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تُظْهِرِ الشَّمَاتَة لأخيك فَيرْحمْهُ اللَّهُ وَيبتَلِيكَ » رواه الترمذي وقال : حديث حسنٌ .

وفي الباب حديثُ أبي هريرةَ السابقُ في باب التَّجَسُّسِ : « كُلُّ المسْلِمِ على المسْلِمِ حرَامٌ » الحديث
.

1581. Vâsile İbni'l-Eskâ *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kardeşinin uğradığı felâketi sevinçle karşılama! Allah onu rahmetiyle o felâketten kurtarır da seni derde uğratır."**

Tirmizî, Kıyâmet 54

Açıklamalar

Düşmanın uğradığı felâkete sevinmeye *şemâtet* denir. Kişinin içinde duyduğu sevinci dışa vurması ise, şemâtetin ızhârıdır. İnsan tabiî olarak, kendisine düşmanlık eden veya kendisinin düşmanlık ettiği bir kimsenin herhangi bir sıkıntıya düşmesine içinden sevinebilir. Esasen böylesi bir sevinç duymamak gerekir. Ama bunu ancak olgun kişiler başarabilirler. Burada yasaklanan ise, sevinç gösterisinde bulunmak, yani şamata yapmaktır.

Tasada ve kıvançta gerçekten ortak olmaları gereken müslümanların, kardeşlerinden birinin uğradığı musibetten dolayı sevinmeleri anlaşılabilir bir tutum değildir. Hadîs-i şerîf işte böylesi bir anlaşılmaz durumu önlemek istemektedir. Bunu da *"Allah onu bu felâketten kurtarır da seni derde uğratır"* tesbit ve tehdidiyle sağlamaya çalışmaktadır. Atalarımızın *"Gülme komşuna gelir başına!"* sözü, sanki hadisimizin bu son cümlesinden alınmış gibidir.

Bir müslümanın uğradığı felâkete sevinerek âdeta bayram etmek, herhalde daha büyük bir felâkettir. Onun için böylesi bir acıklı duruma kimse düşmemeli, sevincini hiç değilse içinde saklamalıdır. Bir başka ifade ile ağlayamayanların bari gülmekten utanmaları gerekir.

Hadisin sıhhati konusunda bazı farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak Nevevî onu delil getirmekten çekinmemiştir. Yine kendisinin belirttiği gibi Hz. Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği, tecessüs bahsinde geçen *"Müslümanın müslümana kanı, ırzı ve malı haramdır..."* hadisi de bu konunun delillerindendir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar kardeştirler. Bunun için tasa ve kıvançları da ortaktır.
2. Müslüman müslümanın uğradığı felâketi sevinç gösterisiyle karşılamamalıdır.
3. Atalarımızın "Gülme komşuna gelir başına" sözü unutulmamalıdır.
4. Allah dilerse felâkete uğramış müslümanı kurtarır, ona sevinen müslümanı felâkete uğratır.

275– باب تحريم الطَّعْن في الأنساب الثابتة في ظاهر الشرع

NESEBE DİL UZATMA YASAĞI

AÇIK DİNÎ HÜKÜMLERE GÖRE SABİT OLAN NESEPLERE DİL UZATMANIN HARAM OLDUĞU

Âyet

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا [58]

"**Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.**"
Ahzâb sûresi (33), 58

Kabul etmek gerekir ki insanlar, kimlik ve kişilik haklarına, soy-soplarına, ırz, namus ve nesep gibi değerlerine saygı gösterilmesini bekler, onlara dil uzatılmamasını isterler. Aksi bir durumla karşılaşmaktan son derece rahatsız olurlar.

Dinin açık hükümlerine göre sahih ve meşrû olan neseplere, birilerinin kalkıp şu veya bu sebeple şu veya bu şekilde dil uzatması, müslümanlara, "**işlemedikleri bir şeyden dolayı eziyet etmek**"tir. Bu sebeple de haramdır.

Âyet-i kerîme, müslümanlara eziyet sayılabilecek her konuyu genel bir ifade ile yasaklamış ve böyle bir cinâyetin acı sonucunu açıkça ortaya koymuş olduğu için kitabımızın yasaklar bölümünün pek çok bahsinde delil olarak tekrar edilmektedir.

Hadis

1582- وَعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اثْنَتَانِ في النَّاسِ هُمَا بِهِم كُفْرٌ : الطَّعْنُ في النَّسَبِ ، والنِّيَاحةُ على الميت » رواه مسلم .

1582. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallalllahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Nesebe dil uzatmak ve yüksek sesle ölüye ağlamak, halk arasında yerleşmiş küfür niteliği taşıyan iki huydur."**

Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 23; Müslim, Îmân 121, Cenâiz 29. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 23

Açıklamalar

Sahih bir nesebe sahip olmayı herkes arzu eder. Toplum içinde saygınlığın başlangıç noktası budur. Dinin koyduğu açık kurallar gereği, meşrû ve sâbit bir nesebe herkesin saygı gösterme zorunluğu vardır. Hiç kimse bir başkasının sahih nesebine dil uzatma, laf söyleme, onun meşrûluğunu tartışma konusu yapma hakkına sahip değildir. Böyle bir iddia, bir çok hukukî meseleyi peşinden sürüklemesinin yanında, müslümana yapılabilecek en büyük eziyet ve kötülüktür.

Nesebe, soya sülâleye dil uzatmak iki şekilde olur. Biri, bir insanın kendi öz babasını bırakıp, babasının başka biri olduğunu söylemesi veya nesebinin gayr-i sahih olduğu izlenimini verecek şekilde konuşmasıdır. İkincisi ise, birilerinin kalkıp bir başkasının nesebi hakkında ileri-geri söz söylemesidir. Her iki hal de yasaklanmıştır. Bir insan bunun haram olduğunu bile bile ve helâl sayarak böyle bir iddiada bulunursa açıkça küfre girmiş olur. Helâl kabul etmemesine rağmen böyle davranırsa, Câhiliye insanlarında ve kâfirlerde yaygın olarak görülen bir işi yapmış olur. Bir başka şekilde söyleyecek olursak, sahih bir nesebe dil uzatmak, sonuçta insanı küfre götürecek bir büyük cinâyettir. Hadisimiz bu büyük tehdidi dile getirmektedir.

Bir kimsenin ğayr-i meşrû bir şekilde dünyaya geldiğini ifade eden ve halk arasında çok kullanılan -burada söylemek istemediğimiz- sözlerin her biri, "nesebe dil uzatma" yasağı içine

girer. Bir insanın soyuna sülâlesine küfretmek de söz etmek de böyledir. "Kanı bozuk", "sütü bozuk" gibi hakaret cümleleri de eğer "nesebi gayr-i sahih" anlamında kullanılırsa, nesebe dil uzatma yasağına dahil olur.

Dinimiz, gıybet, istihza, iftira, bühtan gibi müslümanlara eziyet veren her şeyi yasaklamakla kalmamış, insanların neseplerine dil uzatmayı da aynı şekilde menetmiştir.

1671 numara ile tekrar gelecek olan hadisimizde neseplere dil uzatmak gibi halk arasında yaygın olan yasaklanmış bir başka âdetin de ölüye bağıra-çağıra, yaka-paça yırtarak ağlamak (**niyâha**) olduğu açıklanmaktadır. Bu konu 1661-1671 numaralı hadislerde ayrıca ve etraflıca ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahih neseblere dil uzatmak Câhiliye âdeti ve daha çok kâfirlerin yaptığı bir iştir.
2. Dinimiz nesebe dil uzatmayı haram kılmıştır.
3. Ölüye feryat ederek ağlamak da aynı şekilde haram kılınmıştır.
4. Bu iki hal, halk arasında yaygın kötü âdetlerdendir.
5. Başkasının nesebine rastgele dil uzatan, kendi nesebine söz edilmesi yolunu açmış olur.
6. Müslümanların her iki konuya da son derece dikkat etmeleri gerekir.

276- باب النهي عن الغش والخِداع

HİLE YAPMA VE ALDATMA YASAĞI

Âyet

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا [58]

"**Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.**"
Ahzâb sûresi (33), 58

Aldatılmaktan ve kendisine hile yapılmasından hoşlanacak normal bir insan tasavvur etmek mümkün değildir. Aldatıldığının farkına varmak, herkesi üzer.

Alış-verişte ve öteki beşerî münâsebetlerde birileri tarafından aldatılmak, işlemedikleri bir şeyle insanlara eziyet etmek demektir. Dolayısıyla da yasaktır. Hile ve hud'a ile elde edilecek kazanç ise, içinde başkasının hakkı bulunduğu için haramdır.

Kardeşler ve güven toplumu olması gereken İslâm toplumunda üç-beş kuruşluk çıkar uğruna hile hud'a yoluna sapmak, herşeyden önce İslâm imanının gerektirdiği dürüstlük ilkesine aykırıdır. Bu durum müslümanın kendi kendisiyle çelişkiye düşmesi demektir.

Bir müslümanı, herhangi bir şekilde aldatmak suretiyle üzen kimse, büyük bir günah yüklenmiş olmaktadır. Âyet-i kerîmenin ortaya koyduğu gerçek budur.

Hadisler

1583– وَعَنْ أبي هُرَيرَة رضي اللَّه عَنه أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « منْ حمَلَ عَلَيْنَا السِّلاحَ ، فَلَيْسَ مِنَّا ، ومَنْ غَشَّنَا ، فَلَيْسَ مِنَّا » رواه مسلم .

وفي روايةٍ لَه أنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مرَّ عَلى صُبْرَةِ طَعامٍ ، فَأدْخَلَ يدهُ فيها ، فَنالَتْ أصَابِعُهُ بَلَلاً ، فَقَالَ : مَا هَذَا يا صَاحِبَ الطَّعَامِ ؟ » قَالَ أصَابتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّه قَالَ: « أفَلا جَعلْتَه فَوْقَ الطَّعَامِ حَتَّى يَرَاهُ النَّاس ، مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا » .

1583. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bize silah çeken bizden değildir. Bize hile yapıp aldatan da bizden değildir.**"

Müslim, Îmân 164, Fiten 16. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû 50; Tirmizî, Büyû 72; İbni Mâce, Ticârât 36

Müslim'in bir başka rivâyetinde şöyle denilmektedir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* pazarda bir buğday sergisine uğradı. Elini buğday yığınının içine daldırdı, parmakları ıslandı. Bunun üzerine satıcıya:

- "**Ey zâhîreci! Bu ıslaklık nedir?**" buyurdu. Adam:

- Ey Allah'ın Resûlü! Yağmur ıslattı, dedi. Resûl-i Ekrem:

- "**İnsanların görüp aldanmaması için o ıslak kısmı ekinin üstüne çıkarsaydın ya! Kim bizi aldatırsa, bizden değildir**" buyurdu.
Müslim, Îmân 164

Açıklamalar

Her ne suretle olursa olsun hile yapmak ve insanları aldatmak kesinlikle yasaklanmıştır. Hadisimiz durumu hem prensip olarak ortaya koymakta hem de çokça rastlanan bir misal vermektedir.

Efendimiz'in "*Bize silah çeken bizden değildir*" yani bizim yolumuz, tavrımız ve inancımız üzere değildir buyurduktan sonra aynı üslub ile *"Bizi aldatan da bizden değildir"* buyurmuş olması son derece dikkat çekicidir. Müslümana silah çeken neticede onun canına kasdediyor ise, hile ve hud'a ile bir müslümanı aldatan da müslümanın malına kasdediyor demektir. Binaenaleyh bu iki fiil ancak müslüman olmayanların yapabileceği bir davranıştır. Çünkü müslümanın canı da malı da bir başka müslümana haramdır.

Ayıbı gizleyip göstermemek ve söylememek demek olan hilekârlığın bir şekli hadisin ikinci rivayetinde dikkatlerimize sunulmuştur.Toptan veya halkımızın ifadesiyle kabala yani göz kararı satılan, tartılmayan mallarda daha çok tesâdüf edilen bir hile ile bizzat Hz. Peygamber karşılaşmış bulunmaktadır. Çuval veya ölçek işi buğday satan bir zahîreciye satın almak veya teftiş için uğramış olan Resûl-i Ekrem Efendimiz, mübârek elini şöyle bir buğdayın içine daldırıveriyor. Bir de ne görsün, buğdayın iç kısmı ıslak. Bunun üzerine, satıcıyı sorguluyor ve aldığı "yağmur ıslatmıştı" cevabı karşısında da *"İnsanların görüp aldanmaması için o ıslak kısmı ekinin üstüne çıkarsaydın ya!"* diye yapılması gerekeni

hatırlatıyor. Daha sonra işin kâidesini, *"Kim bizi aldatırsa, bizden değildir"* buyurmak suretiyle ortaya koyuyor.

Peygamber Efendimiz'in bu sahteci buğday tüccârını cezalandırdığına dair herhangi bir bilgi bize ulaşmış değildir. Efendimiz'in böyle davranması, muhtemelen ilk kez böyle bir durumla karşılaşmış olduğu için o kişiyi uyarmayı ve konuya ait genel kâideyi hatırlatmayı yeterli görmesindendir.

Malın kötüsünü altına veya tezgahın arka kısmına koymak, süte su katmak, yüksek kaliteli mala düşük kalitelisini karıştırmak, para veya kıymetli kağıtların sahtesini yapmak ve müşteriyi aldatacak her türlü sahtecilik, *"Bizi aldatan bizden değildir"* hadîs-i şerîfinin tehdidine muhataptır. Şimdilerde milletler arası sahtekârlıklar, büyük ihâle yolsuzlukları göz önüne getirilirse, Efendimiz'in konuya gösterdiği hassâsiyet ve getirdiği ağır tehdidin ne kadar yerinde ve haklı olduğu kolaylıkla anlaşılır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanı hile yaparak aldatmak, müslümanın yapacağı bir iş değildir.

2. Müslümana silah çekmekle onu aldatmak arasında "tecâvüz" nokta-i nazarından herhangi bir fark yoktur.

3. Devlet başkanı zaman zaman çarşı pazarı denetlemeli ve denetletmelidir.

1584– وَعَنْهُ أنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « لا تَنَاجشُوا » متفقٌ عليه .

1584. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Müşteri kızıştırmayın**!"

Buhârî, Büyû 58, 64, 70, Şurût 8; Müslim, Nikâh 52, Büyû 11, Birr 30, 32. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû 44; Tirmizî, Büyû 65; Nesâî, Nikâh 70, Büyû 17, 19, 21; İbni Mâce, Ticârât 14

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1585– وَعَنْ ابنِ عُمر رضي اللَّه عَنْهُمَا ، أنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى عن النَّجَشِ . متفقٌ عليه.

1585. İbni Ömer *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* müşteri kızıştırmayı nehyetmiştir.

Buhârî, Büyû 60, Şurût 11, Hiyel 6; Müslim, Büyû 13. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû 44; Tirmizî, Büyû 65; Nesâî, Büyû 16, 17, 21; İbni Mâce, Ticârât 14

Açıklamalar

Hile yaparak müslümanı aldatmanın çarşı pazarda çokça görülen bir türünü de bu iki hadîs-i şerîf tescil ve teşhir etmektedir. **Birinci hadis**te Hz. Peygamber, alıcı olmadığı halde sırf müşteri kızıştırmak için müşteri gibi davranıp yüksek fiat vermek suretiyle malın fazla fiyatla satılmasına ve böylece gerçek alıcıların zarara uğramasına vesile olmayı, *"müşteri kızıştırmayın"* buyurarak yasaklamaktadır.

1574 numaralı hadisin içinde de yer alan bu hadisin muhatapları aslında iki sahteciliği birden yapmaktadırlar. Önce alıcı olmadıkları halde alıcı gibi davranmaktadırlar. Sonra da almayacakları mala alacakmış gibi fiyat vermek suretiyle boştan yere malın değerini yükseltmektedirler. Tabiî neticede de gerçek alıcının aldatılmasına aracılık etmiş olmaktadırlar. İşte bu tutum çok çirkin bir aldatmacadır.

Hele bazı kişilerin bu sahteciliği bir meslek haline getirip kazanç yolu olarak benimsemeleri, alacakları komisyon karşılığında bu işi yapmaları çok daha ağır bir suçtur. O yüzden de konunun yasaklanmış olması, müslümanlar arası ticârî faaliyetlerin tabiî seyri içinde yürütülmesi ve kimsenin kasdî olarak aldatılmasına meydan verilmemesi bakımından son derece önemlidir.

Günümüzde medya reklamlarında, toplum tarafından tanınan kişilerin çıkıp "ben de aldım" diye almadıkları bir malın satışına yardımcı olmaya kalkmaları da bir çeşit müşteri kızıştırmaktır.

İkinci hadiste Peygamber Efendimiz'in, sonuçta gerçek alıcının aldatılmasına yol açacak tavır, reklam ve müşteri kızıştırma hareketlerinin her türlüsünden müslümanları nehyettiği bildirilmektedir. Birinci hadisteki açık nehiy, ikinci hadiste dolaylı olarak haber şeklinde verilmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz müslümanların aldatılmasını ve aldatılmalarına aracı olunmasını istememektedir.
2. Hangi yolla olursa olsun müşteri kızıştırmak nehyedilmiştir.
3. Müşteri kızıştırmak sahteciliktir.

1586- وعَنْهُ قَالَ : ذَكَرَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنَّهُ يُخْدعُ في البُيُوعِ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ بايَعْتَ ، فَقُلْ لا خِلابَةَ » متفقٌ عليه .

« الخِلابَةُ » بخاءٍ معجمةٍ مكسورة ، وباءٍ موحدة : وهي الخدِيعةُ .

1586. Yine İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Bir adam Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek alış-veriş yaparken kendisinin sürekli aldatıldığını söyledi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Kimden alış-veriş yaparsan ona 'İslâm'da aldatma yoktur' de!**" buyurdu.

Buhârî, Büyû 48, İstikrâz 19, Husûmât 3, Hiyel 7; Müslim, Büyû 48. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû 66; Tirmizî, Büyû 28; Nesâî, Büyû 51

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1587- وَعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنهُ قَال : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ خَبَّبَ زَوْجَة امْرِيءٍ ، أَوْ مملُوكَهُ ، فَلَيْسَ مِنَّا » رواهُ أبو داود .

« خبب » بخاءٍ معجمة ، ثم باءٍ موحدة مكررة : أيْ : أفسدَهُ وخدعَهُ .

1587. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim, bir adamın karısını veya kölesini ayartıp aldatırsa bizden değildir.**"
Ebû Dâvûd, Edeb 126

Açıklamalar

Bu iki hadiste biri *iktisâdî* biri *ahlâkî* nitelikli iki ayrı aldatmadan söz edilmektedir.

Birinci hadiste, adının büyük bir ihtimalle Habbân İbni Münkız olduğu sanılan zâtın, Efendimiz'e gelerek yaptığı alış-verişlerde hep aldatıldığından yakındığını, Efendimiz'in de kendisine bundan böyle alış-veriş yaptığı kişilere *"İslâmda aldatma yoktur"* yani yasaklanmıştır ikazında bulunmasını tavsiye ettiğini görüyoruz.

Peygamber Efendimiz'in *"İslâmda aldatma yoktur" sözü kesin bir yasaklamadır*. Böyle bir kâidenin alış-veriş esnasında hatırlatılması, doğacak sorumluluğun tamamen bu kaideye uymayan kimseye ait olacağının dile getirilmesi demektir.

Kabul etmek gerekir ki herkesin, her alacağı mal veya eşya hakkında yeterli teknik bilgiye sahip olması mümkün değildir. Satıcının, alıcının bu durumundan yararlanmaya kalkması asla doğru olmaz. O kendi inançları doğrultusunda dürüst davranmaya, helal kazanmaya ve kimseyi aldatmamaya memurdur. Ona bu görevini hatırlatmak, en azından aldatıldığı endişesini taşıyan müşterinin psikolojik olarak rahatlamasını sağlar. Satıcıya da bir telkin ve tebliğ yapılmış olur.

Bu tür hatırlatmaların, gözünü kazanma hırsı bürümüş, "kazan da nasıl kazanırsan kazan" anlayışıyla hareket edenlere tesiri olmasa da, Allah saygısı ve hak duygusunu henüz tamamen kaybetmemiş olanlara mutlaka etkisi olur.

Burada yer almayan başka rivâyetlerde olayın kahramanı olan Habbân'a, Hz. Peygamber'in, "*Sen üç gün muhayyersin. Aldığın şeyi beğenirsen ne âla, değilse geri verirsin*!" diye bir başka yol daha gösterdiği bildirilmektedir. Hz. Osman zamanına kadar yaşayan bu zât, herhangi bir alış-verişte aldatılırsa, hemen bir sahâbî, ona Hz. Peygamber'in üç gün muhayyerlik tanıdığına şâhitlik yapar ve beğenmediği malın parasını geri almasını sağlardı. Hz. Peygamber'in Habbân'ın şahsına tanıdığı bu muhayyerlik hakkı, aldatıldığından şikâyetçi olan her tüketici için geçerlidir. Bugün yeni yeni gündeme gelen tüketiciyi koruma teşebbüsleri de ticârî hayatta aldatılmayı önlemek için birtakım tedbirlere duyulan ihtiyacın geç kalmış itirafıdır.

İkinci hadis, ahlâkî sahada bir kandırma ve aldatmadan bahsetmekte, onun da aynı yasak içinde olduğunu göstermektedir. Peygamber Efendimiz, herhangi bir kişinin karısını veya erkek olsun kadın olsun kölesini ayartıp aldatarak, eşinden ayrılmasını veya efendisinden uzaklaşmasını sağlamaya çalışanları da *"Bizden değildir!"* diye tehdid etmiş ve onları müslüman toplumun yaşayış ve gidişâtından dışlamıştır. Yine günümüzde yaşanan bu tür aldatmalara dayalı âile fâciaları dikkate alınınca, Efendimiz'in bu kesin tehdid ve tavrının toplumun huzuru için ne kadar gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Bir başkasının memurunu, işçisini, ustasını, elemanını ayartmak da hiç kuşkusuz bu yasak çerçevesindedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hile ve aldatma hangi sahada olursa olsun, bütün çeşitleri nehyedilmiştir. Harp gibi meşrû bir sebebe dayalı olan hile ve aldatmalar bu yasağın dışındadır.

2. Alış-verişte aldatıldığından şikayetçi olan kişiler, önce alış-veriş yaptıkları insanlara *"İslâm'da aldatma yoktur"* ihtarında bulunabilirler.

3. Aldatmak ihânettir.

4. Müslümanı aldatmak, iyi müslüman olmayanların işidir.

277- باب تحريم الغَدر

SÖZDEN CAYMA, AHDİ BOZMA YASAĞI

Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ [1]

1. "**Ey iman edenler! Akitlerin gereğini yerine getirin**!"
Mâide sûresi (5), 1

Ahd veya **akid** belgeye bağlanmış sözlü veya yazılı taahhüd ve anlaşma demektir. Dikkate alınması ve uyulması gereken sözlere ve belgelere de ahid denir. Her iki terim hemen hemen aynı anlamda olmakla beraber akid, mîsak gibi daha fazla sağlamlaştırma ifade eder. Bir insanın yaptığı ve sonuçta ya kendisini veya başkalarını bağlayan sözleşmelere akid denilir. Bu sebeple verilen söz, atılan imza, ikrar edilen inanç, adanan adak ve Allah'a, insanlara karşı girilen her türlü taahhüd akiddir ve yerine getirilmesi gerekir.

Ukûd kelimesi, Allah Teâlâ'nın kullarına olan teklifleri, dini emirleri, hükümleri, tayin ettiği sınırları, kulların kendiliklerinden Allah'a karşı bağlandıkları adakları, yeminleri ve nihayet insanların kendi aralarında sahih olarak gerçekleştirdikleri sözleşmeleri, emânetleri, muameleleri ve her çeşit akidleri içine alır. Beynelmilel çapta yapılan anlaşmalar da pek tabiî ki buna dahildir.

Âyet-i kerîme müslümanlardan bu çerçevedeki akidlerini yerine getirmelerini, Allah'a ve insanlara verdikleri sözü, ahdi bozan, vefasızlık yapan, sözlerinden cayıp gadreden diğer ümmetler gibi olmamalarını, sözlerinin eri olmalarını istemektedir.

وَلاَ تَقْرَبُواْ مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُواْ بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُولاً [34]

2. "**Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir.**"
İsrâ sûresi (17), 34

İslâm ahlâkının temeli sayılan on iki esası tek tek ilân eden âyetlerden biri olan bu âyet-i kerîme, kişinin dürüstlüğü, güvenilirliği ve toplumun güven ve huzuru için son derece lüzumlu olan ahde vefâ ilkesini hatırlatmakta ve verilen sözlere sahip çıkılmasını istemektedir. Çünkü her taahhüd ve verilen söz, insana belli bir sorumluluk yükler. Yerine getirilmeyen akdin mutlaka bir bedeli olur.

Münâfıkların alâmetlerinden olduğu bildirilen akdi bozma, ahde vefâ göstermeme ve verilen sözden cayma demek olan **gadr**in bedelini, aşağıdaki hadisler açıklamaktadır.

Hadisler

1588- وعَنْ عبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرو بْنِ العاص رضي اللَّه عَنْهُمَا أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « أرْبعٌ مَنْ كُنَّ فيهِ ، كانَ مُنَافِقاً خالصاً ، وَمَنْ كانتْ فيه خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ ، كانَ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفاقِ حتَّى يدعها : إذا أؤتِمنَ خانَ ، وإذا حدَّث كَذَب ، وإذا عاهَدَ غَدَرَ ، وإذا خَاصَم فَجر » . متفقٌ عليه .

1588. Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dört huy vardır ki bunlar kimde bulunursa o kişi tam münâfık olur. Kimde de bu huylardan biri bulunursa, onu terkedinceye kadar o kişide münâfıklıktan bir sıfat bulunmuş olur:

Kendisine bir şey emânet edildiği zaman ona ihânet eder.

Konuştuğunda yalan söyler.

Söz verince sözünden döner.

Düşmanlıkta haddi aşar, haksızlık yapar."

Buhârî, Îmân 24, Mezâlim 17, Cizye 17; Müslim, îmân 106. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 15; Tirmizî, Îmân 14; Nesâî, Îmân 20

1591 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1589- وعن ابن مسْعُودٍ ، وابنِ عُمرَ ، وأنسٍ رضي اللَّه عنهُمْ قَالُوا : قَالَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ يوْمَ القِيامةِ ، يُقَالُ : هذِهِ غَدْرَةُ فُلانٍ » متفقٌ عليه .

1589. İbni Mes'ûd, İbni Ömer ve Enes *radıyallahu anhüm*'den rivayet olunduğuna göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ahdini bozan herkes için kıyamet günü bir bayrak dikilip bu falanın vefâsızlık alâmetidir diye ilân olunacaktır.**"

Buhârî, Cizye 22, Edeb 99, Hiyel 99; Müslim, Cihâd 11-17. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 150; Tirmizî, Siyer 28; İbni Mâce, Cihâd 42

1591 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1590- وَعَنْ أبي سَعِيدٍ الخُدْرِي رضي اللَّه عَنهُ أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : لِكُلِّ غَادِرٍ لِواءٌ عِندَ إسْتِه يَوْمَ القِيامةِ يُرْفَعُ لَهُ بِقدْرِ غدْرِهِ ، ألا ولا غَادر أعْظَمُ غَدْراً مِنْ أمير عامَّةٍ » رواه مسلم .

1590. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kıyamet günü her vefâsız kişinin arkasında bir bayrak bulunacak ve vefâsızlığı ölçüsünde o bayrak yükseltilecektir. Bilin ki, vefâsızlık açısından kamu yöneticisinden daha büyük vefâsız yoktur.**"

Müslim, Cihâd 15-16. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 26

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1591- وعنْ أبي هُرَيرةَ رضي اللَّه عنهُ عن النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : قَالَ اللَّه تعالى ثَلاثَةٌ أنا خَصْمُهُمْ يوْمَ القِيَامَةِ : رَجُلٌ أعطَى بي ثُمَّ غَدَرَ ، وَرجُلٌ باع حُراً فأَكل ثمَنَهُ ، ورجُلٌ استَأجرَ أجِيراً ، فَاسْتَوْفي مِنهُ ، ولَمْ يُعْطِهِ أجْرَهُ » رواه البخاري .

1591. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Allah Teâlâ şöyle buyurdu" demiştir:

"**Ben kıyamet günü şu üç (grup) insanın düşmanıyım:**

Benim adıma and içtikten sonra sözünden cayan kişi.

Hür bir insanı köle diye satıp parasını yiyen kişi.

Ücretle bir işçi tutup işini gördüren ve işçinin ücretini vermeyen kişi."
Buhârî, Büyû 106, İcâre 10. Ayrıca bk. İbni Mâce, Ruhûn 4

Açıklamalar

691 ve 1546 numaralarda da geçen **birinci hadis**, söz verip anlaşma yaptığında sözünden cayıp gereğini yerine getirmemeyi nifak alâmeti ve münâfıkların en belirgin ve belirleyici vasıflarından biri olarak tesbit ve teşhir etmektedir.

Nifâkın inançta iki yüzlülük demek olduğu ve münâfıkların cehennemde kâfirlerden daha aşağı derekelerde bulunacağı hatırlanacak olursa, sözünde durmamanın, ahde vefâ göstermemenin ne ölçüde ağır bir suç olduğu kolaylıkla anlaşılır.

İkinci ve üçüncü hadisler birbirine çok benzer ifâdelerle, sözüne sadâkat göstermeyen ondan caymak suretiyle haksızlık yapan kimselerin kıyamet günü nasıl teşhir edileceklerini bildirmektedir. Böylesi kişilerin arkasına bir bayrak dikileceği ve bu bayrağın boyunun da o kişinin vefâsızlık derecesine göre ayarlanacağı ve "*Bu falanın vefâsızlığının alâmetidir"* diye herkese ilan edileceği anlatılmaktadır. O dehşetli günde böyle bayraklı bir teşhir cezasına ve muamelesine tâbi tutulmak herhalde kimsenin arzu etmeyeceği bir haldir.

Bu bayraklı anlatım, Araplar arasında var olan bir âdete göredir. Eskiden onlar, bir kimse verdiği sözü yerine getirmezse, pazar yerlerine sancaklar dikerek o kişinin vefâsızlığını ilan ederlermiş. Hadisimiz de aynı teşhir işinin kıyamette yapılacağını bildirmek suretiyle insanları vefâsızlıktan sakındırmaktadır.

Üçüncü hadisin ikinci cümlesinde Peygamber Efendimiz'in dikkat çektiği husus, çok daha büyük önem arzetmektedir. Toplumun yönetimini üstlenmiş, müslümanlara idâreci olmuş kişilerin verdikleri söze, girdikleri taahhütlere ve yönettikleri insanlara yaptıkları vaadlere

uymamaları halinde onların vefâsızlığı bir anda o toplumun fertleri adedince büyüyecektir. Bu sebeple bir toplumu yönetenler vefâsızlık bakımından herkesten daha büyük bir vebâli yüklenmiş olacaklardır. Yani kıyamet günü onların ihânetlerini teşhir eden bayrakları herkesten yüksek olacaktır. Bu da hiç kuşkusuz, müslüman milletlerin idaresine tâlip olup bir çok vaadlerle başa geçen sonra da verdiği sözlerin hiç biriyle kendisini bağlı hissetmeyen politikacılara ve her kademedeki yöneticilere dönük çok ciddî bir uyarıdır.

Dördüncü hadis, kudsî bir hadistir. Allah Teâlâ, kıyamette üç sınıf insanın hasmı olacağını bildirmektedir. Allah adına and içerek söz veren, yemin eden sonra da sözünden cayanlar bu üç sınıf insanın ilk grubunu teşkil etmektedir. Allah Teâlâ'nın kıyamette bir kulun hasmı olmasından daha büyük bir felâket tasavvur edilebilir mi? Bu ne büyük ve çâresiz bir felâkettir. Böyle bir âkıbetten sen bizleri koru ya Rab!

Hadîs-i kudsîde yer alan diğer iki grup insan ise, insanın hürriyetine ve emeğine saygı göstermeyen, hür bir kişiyi köle diye satıp parasını yiyen ve belli bir ücret karşılığında anlaşıp çalıştırdığı işçinin ücretini vermeyenlerdir. Aslında bu üçüncü grup, hem yaptığı anlaşmaya sadık kalmıyor hem de işçinin alın terinin karşılığını vermiyor. Yani iki haksızlığı birden yapmış oluyor.

İnsanları veya milletleri zorla veya kültürel olarak köleleştirip sahip oldukları doğal zenginlikleri, yine o insanları karın tokluğuna çalıştırarak hem emeklerini hem de ekonomik değerlerini sömürenler hadîs-i kudsî'de bildirilen son iki cinâyeti birden işleyen zâlimlerdir. İnşallah cezâları da ona göre olacaktır. Tüm sömürgecilerin kulakları çınlasın...

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ahde vefâsızlık nifâk alâmetidir, şiddetle haram kılınmıştır.
2. Verdikleri sözden cayanlar, akidlerini bozanlar kıyamette arkalarına birer bayrak dikilmek suretiyle teşhir edileceklerdir.
3. Devlet yöneticilerinin vefâsızlığı en ağır vefâsızlıktır.
4. Allah adına söz verip yemin eden sonra da sözüne ve yeminine sâdık kalmayan kimseleri Allah kendisinin hasmı olarak ilân etmiştir.
5. Müslümana sözünün eri olmak yaraşır. O, ağzından çıkan söze, inançlarına ve attığı imzaya sahip çıkar.
6. Vaad ve taahhütlerini yerine getirmemek haramdır.

••

İÇİNDEKİLER

278- باب النهي عن المنّ بالعطية ونحوها

BAĞIŞ VE BENZERİ İYİLİKLERİ BAŞA KAKMA YASAĞI

Âyetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاء النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لاَّ يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُواْ وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ [264]

1. "**Ey iman edenler! Başa kakmak ve incitmek suretiyle yaptığınız iyilikleri boşa çıkarmayın!**"

Bakara sûresi (2), 264

İyilik yapmak, sadaka vermek, ihsan ve ikramda bulunmak, muhtaçları ve düşkünleri görüp gözetmek takdirle karşılanacak güzel ve faydalı davranışlardır. Müslümanlar, Allah'ın kendilerine ikram ettiği nimetlerden başkalarını yararlandırmaktan son derece zevk alırlar. Ancak az da olsa, bazan yaptıkları iyilikleri, yüze vuran, gönül kıran, başa kakan ve yaptıklarını bir türlü unutamayan, yerli-yersiz dile getirmekten, ilân etmekten çekinmeyenler hatta bundan zevk alanlar bile olur. İşte âyet-i kerîmede bu tür davranışlar müslümanlara yasaklanmaktadır. Hatta âyette bir misal getirilmekte ve bir de benzetme yapılarak müslümanlar iyiden iyiye uyarılmaktadır: "**Ey iman edenler! Allah'a ve âhiret gününe**

inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve eziyet etmek suretiyle yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak, pürüzsüz bir kaya haline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiç bir şey elde edemezler.."

الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ ثُمَّ لاَ يُتْبِعُونَ مَا أَنفَقُواُ مَنًّا وَلاَ أَذًى لَّهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ [262]

2. "**Mallarını Allah yolunda harcayıp da arkasından başa kakmayan ve gönül kırmayanlar için Allah katında mükâfatlar vardır.**"

Bakara sûresi (2), 262

Elindeki mal ve mülkünü ve öteki imkânlarını Allah yolunda, Allah'ın rızâsını kazanmak maksadıyla harcayanlar ve tabiî yaptıkları bağışları asla başa kakmayan, yüze vurmayan ve böylece gönül kırmayanlar elbette karşılıksız bırakılmayacaklardır. Allah Teâlâ, hâlis bir niyetle yapılmış iyilikleri karşılıksız bırakmaz. İyilikleri bekleyen en büyük tehlike, onları yapanların, yaptıklarını yüze vurmak, başa kakmak suretiyle boşa çıkarmalarıdır. Allah Teâlâ, böyle bir yanlışlık yapmayanlar için büyük mükâfatlar vâdetmektedir.

Bu müjde, yapılan bağış ve iyiliklerin, Allah'ın vereceği mükâfata havâle edilmesini teşvik etmek demektir. Kullar bilmese, takdir etmese bile yapılan iyiliği Hâlık mutlaka bilir.

Hadis

1592– وعنْ أبي ذَرٍّ رضي اللَّه عنهُ عنِ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « ثَلاثَةٌ لا يُكلِّمُهُمْ اللَّه يوْمَ القيامةِ ، ولا يَنْظُرُ إليْهِمْ ، ولا يُزَكِّيهِمْ وَلهُمْ عذابٌ أليمٌ » قال : فَقرأها رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ثَلاثَ مَرَّاتٍ . قال أبو ذرٍّ : خَابُوا وخَسِروا منْ هُمْ يا رسولَ اللَّه ، قال المسبِلُ ، والمنَّانُ، والمنْفِقُ سلعتهُ بالحِلفِ الكَاذبِ » رواه مسلم .

وفي روايةٍ له : « المسبلُ إزارهُ » يعْني : المسْبِلُ إِزَارهُ وثَوْبَهُ أسفَلَ مِنَ الكَعْبَيْنِ للخُيَلاءِ.

1592. Ebû Zer *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Üç sınıf insan vardır ki kıyamet günü Allah, onlarla konuşmaz, yüzlerine bakmaz, onları temize çıkarmaz. Hem de onlar için can yakıcı bir azab vardır.**"

Râvî dedi ki, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu cümleyi üç kere tekrarladı.

Ebû Zer:

- Bu kimseler tam bir mahrumiyete ve hüsrana uğramışlar. Bunlar kimlerdir, Ey Allah'ın Resûlü? diye sordu. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

- "**Elbisesini kibirle yerlerde sürüyen, yaptığı iyiliği başa kakan ve yalan yere yemin ederek ticaret malını iyi bir fiyatla satmaya çalışandır**" cevabını verdi.

Müslim, Îmân 171. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 25; Tirmizî, Büyû' 5; Nesâî, Zekât 69, Büyû' 5, Zînet 103; İbni Mâce, Ticârât 30

Müslim'in Îman bölümündeki 171. hadisin ikinci rivâyetinde "**izârını yerde sürükleyen**" kaydı bulunmaktadır. Bu da çalım satmak maksadıyla elbisesini topuklarından aşağıya uzatan anlamına gelir.

Açıklamalar

Herkesin rahmet ve mağfirete en çok ihtiyaç duyacağı kıyamet gününde, ilâhî lutuf, inâyet, rahmet, iltifat ve mağfiretten mahrum kalacak olan insanlar, aslında dünyanın ve âhiretin en büyük zararına uğramış demektir. O günün yegâne mâlik ve sahibinin yüzlerine rahmet nazarıyla bakmayacağı, kendileriyle konuşup iltifat etmeyeceği ve günahlarını bağışlamak suretiyle kendilerini temize çıkarmayacağı insanlar, başka kime ve nereye baş vurabileceklerdir?

Hadisimizin başlangıç kısmındaki Hz. Peygamber'in üç kere tekrar ettiği tesbit cümleleri Âl-i İmrân sûresi'nin 77. âyetinde aynen yer almaktadır. O âyette şöyle buyurulmaktadır: "**Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların âhirette bir nasibi yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azab vardır.**"

Hadisimizde işte böyle büyük bir nasipsizliğe mahkûm insanlardan üç grub kimseden söz edilmekte, onların üç ayrı tavrı haber verilmektedir. Bunlardan ilki, kibir ve gururla eteklerini yerlerde sürüyenlerdir. Elbisesinin, pantolonunun veya kaftanının eteklerini yerlere kadar uzatıp kibir ve gurur içinde çalım satanlar, kul olduklarını unutarak kendilerini bir şey sanmalarının kahredici cevabını, âhirette ilâhî rahmet ve iltifattan uzak kalarak alacaklardır. Hadîs-i şerîf, 795 numara ile geçmiş ve orada bu açıdan açıklanmış bulunmaktadır.

Biz burada yaptığı iyiliği başa kakma alışkanlığına sahip kişilerin nasipsizliği üzerinde duracağız. Aslında hadiste sayılan üç grup insandan birinci ve üçüncü grupta yer alanlardan biri kibir, öteki, sıcak iklim bölgelerinde pazarın en canlı olduğu, diğer bölgelerde ise pazarın genellikle dağılmaya yüz tuttuğu bir dönem olan ikindi sonrasında, yalandan yemin ederek malına sürüm kazandırmaya çalışmak gibi doğrudan yasaklanmış olan iki büyük kusuru işlemişlerdir. Burada üzerinde duracağımız ikinci grup ise, önce bir hayır ve iyilik yapıyor, sonra da dönüp bu yaptığı iyiliği, iyilik yaptığı kimsenin başına kakıyor, yüzüne vuruyor. Bu çiğ hareketi dolayısıyla da yaptığı hayrın hayrı kalmıyor. Bize göre asıl acınacak olan bu tür tavır sahipleridir. Kendi yaptığı iyiliği yine bizzat kendisi boşa çıkarıyor. Sonuçta, yaptığı iyiliği başa kakmak, kibirlenmek ve yalan yere yemin ederek mal satmaya çalışmakla aynı ağırlıkta bir suç işlemiş olmaktadır. Bu üç tavır, temelde "sahtecilik"te birleşmektedir. Kibirle çalım satan, kul olarak mütevâzî davranması gerekirken, sahte bir gösterişe kalkışıyor. Malını yalan yere yemin ederek daha fazla fiatla satmaya çalışan, sahteciliği yalan yere yemin etme şeklinde icrâ ediyor. Yaptığı hayrı, başa kakarak boşa çıkaran da iyilik yapıyor görünerek insanları minnet altında bırakmayı hedeflemiş, samimi davranmamış, iyiliği sahteciliğine âlet etmiş oluyor.

Bildiğimiz bir gerçek vardır; o da yüce Rabbimiz'in, samimiyetten ve kendi rızâsını kazanma niyetinden uzak sahtecilikleri asla kabul buyurmadığı, onlara asla kıymet vermediğidir. Bu hadis, bu gerçeğin delillerinden birini teşkil etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kıyamet günü bazı insanlara iltifat buyurmayacak ve onları bağışlamayacaktır.

2. Yaptığı bağış ve benzeri iyilikleri yüze vuran, başa kakan, milleti minnet altında bırakmaya kalkan kişiler bu nasipsizler arasında bulunmaktadır.

3. Yaptığı iyiliği asla başa kakmamak gerekir.

4. Kibir, yalan yere yemin etmek ve iyiliği başa kakmak, sonuç itibariyle aynı şekilde cezalandırılacak üç günahtır.

5. Yaptığı iyiliği korumanın yolu, onu unutmaktır.

279- باب النهي عن الافتخار والبغي

ÖVÜNME VE HADDİ AŞMA YASAĞI

Âyetler

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى [32]

1. "**Kendinizi** (övüp övüp) **temize çıkarmayın. Allah, kimin takvâ sahibi olduğunu çok iyi bilir.**"

Necm sûresi (53), 32

Allah her şeyi bilir. Çünkü her şeyi O yaratmıştır. İnsanoğlunun ise, kendi hayatının belli kesitleri hakkında bile bilgisi yoktur. O içinde bulunduğu çevre ve şartlara göre kendisine bir yer belirleyip başkalarıyla ilişkilerini o çerçevede yürütür. Çoğu kere de insan, kendi haklılığına ve farklılığına inanır. Kendinden yana tavır alır. Bu sebeple verdiği hükümler de çoğunlukla yanlıdır.

Âyet-i kerîme, insanoğlunun yaratılışını hatırlatan bir âyetin son cümlesidir. Bir cümle yukarısından itibaren şöyle buyurulmaktadır: "**Allah, sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz annelerinizin karınlarında bulunduğunuz sırada, sizi en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir.**" Yani sizin kendinizi bilmediğiniz zamanlarda bile nasıl olduğunuzu ve gelecekte neler yapacağınızı, kısacası eksiğinizle noksanınızla sizi hep O bilir. O halde, kendinizi günahsız, kusursuz, tertemiz kabul ederek sakın öğünmeye kalkmayın. Sizin bilmediğiniz kusurlarınız olabilir. Kimin gerçekten Allah saygısıyla dopdolu olduğunu en iyi Allah bilir.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُوْلَئِكَ لَهُم عَذَابٌ أَلِيمٌ [42]

2. "**Ancak insanlara zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık yapanlara cezâ vardır. İşte acıklı azâb bunlaradır.**"

Şûrâ sûresi (42), 42

Suç ve ceza ilişkisi hakkında etraflı açıklamalar ihtivâ eden âyetler arasında yer alan bu âyet-i kerîme, cezalandırılması gerekenlerin, doğrudan doğruya zulmedenler veya bir suça karşılık vermede aşırı gidenler ile yeryüzünde kendini üstün görerek kibirle azgınlık ve taşkınlık edenler olduğunu bildirmektedir. Bu kibirli azgınlar için âhirette de acıklı bir azâbın bulunduğunu ilân etmektedir.

İnsanın kendisini bir şey sanması, büyüklenme duygusuna kapılması, onun yoldan çıkmasını, haksızlık yapmasını son derece kolaylaştırır. Onun için mütevazi olmak, haddini bilmek ve alçak gönüllü davranmak daima tavsiye edilmiş, aksine davranışlar ise yasaklanmıştır.

Hadisler

1593– وعَنْ عِياض بْنِ حمار رضي اللَّه عنْهُ قَال قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إن اللَّه تَعالى أوْحَى إليَّ أن تواضعُوا حَتى لا يبْغِيَ أحَدٌ على أحدٍ ، ولا يفْخرَ أحدٌ على أحدٍ » رواه مسلم .

قال أهلُ اللغةِ : البَغيُ : التَّعَدِّي والاستِطالةُ .

1593. Iyâz İbni Hımâr *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ bana:

Birbirinize karşı öylesine alçak gönüllü olun ki, hiç bir kişi diğerine karşı haddi aşıp zulmetmesin. Yine hiç bir kimse, bir başkasına karşı böbürlenip üstünlük taslamasın diye vahyetti."

Müslim, Cennet 64. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 40; İbni Mâce, Zühd 16

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1594– وعن أبي هُريرةَ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « إذا قال الرَّجُلُ : هلَكَ النَّاسُ ، فهُو أهْلَكُهُمْ » رواه مسلم .

الرِّوايةُ المشْهُورةُ : « أهْلَكُهُمْ » برفعِ الكافِ ، ورُوِي بنَصبِهَا .وهذا النَّهي لمنْ قالَ ذلكَ عجْباً بِنفْسِهِ ، وتصاغُراً للناسِ ، وارْتِفاعاً علَيْهِمْ ، فهَذَا هُو الحرام ، وأما منْ قالهُ لما يرى في الناس مِن نقْصٍ في أمْر دينِهِم ، وقَالهُ تَحَزُّناً علَيْهِمْ ، وعلى الدِّينِ ، فلا بأس بهِ . هَكَذا فَسَّرهُ العُلماءُ وفصَّلوهُ ، ومِمنْ قالَه مِنَ الأئمةِ الأعْلام : مالكُ ابنُ أنسٍ ،والخَطَّابِيُّ، والحميدِيُّ وآخرونَ ، وقد أوْضَحْته في كتاب « الأذْكَارِ » .

1594. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bir kimse** (kendini üstün görüp diğerlerini küçümseyerek) **insanlar helâk oldu derse, kendisi onların en önce helâk olanı olur.**"

Müslim, Birr 139. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 77

Açıklamalar

603 numara ile "Tevâzu ve Mü'minlere Kol Kanat Germe" konusunda da geçmiş olan birinci hadiste Peygamber Efendimiz, Allah Teâlâ'nın kendisine ve biz ümmetine alçak gönüllü davranmayı emrettiğini bildirmektedir. Öylesine bir tevâzû ve alçak gönüllülük ki, hiç kimse kendisinde bulunan ilim, mevki ve mal gibi her hangi bir üstünlük sebebi dolayısıyla bunlardan mahrum olanlara karşı üstünlük iddia ederek maddî mânevî haksızlık yapmaya asla kalkışmayacaktır. Okur-yazar olmayanları neredeyse insan saymamak, onların oylarıyla okumuşların oyları arasında fark olması gerektiğini ileri sürmek gibi bu çağda bile bazı kendini bilmez, halktan kopuk kişilerde görülen üstünlük ve farklılık iddia ve haksızlığı hadisteki bu ikazın ne kadar isabetli, zamanlar üstü ve güncel olduğunu göstermektedir.

Belli bazı nimetlere sahip olmak, başkalarına karşı haksızlık gerekçesi yapılmamalıdır. Her nimet şükrü gerektirir. Nimete şükür ise, asla o nimetten mahrum gözükenleri küçümsemek ve onlara zulmetmek hakkını kimseye vermez. İnsanın sahip olduğu nimet ölçüsünde alçak gönüllülüğü artmalıdır. Bu da pek tabiî olarak sorumluluk duygusuyla ilgili bir konudur.

Hadîs-i şerîf, hiç kimsenin bir başkasına karşı üstünlük taslamamasını, övünme ve iftihara kalkışmamasını da ayrıca tenbih etmektedir.

Övünme duygusu ve başkalarından farklı olduğunu gösterme arzusu yani alçak gönüllü olamama hastalığı, aslında kibirden kaynaklanır. Zâten tevâzu, kibrin tam zıddıdır. Kibir ve gurur insanoğluna hele bir müslümana asla yakışmaz. Çünkü o, İblis'in huyudur. Bu sebeple de yasaklanmıştır.

İkinci hadis, kendini beğenme, övünme, başkalarını küçük görüp onlara karşı üstünlük iddiasında bulunma yanlışının zaman zaman bu hastalığa tutulmuş kişileri, toplumu toptan karalamaya da sevkettiğine işaret buyurmaktadır. Kendini tertemiz, sapasağlam kabul edip "İnsanlar bozuldu, helâk oldu" gibi yüksekten atıp ahkâm kesmeye kalkanlara hemen her kesimde rastlamak mümkündür. Özellikle bunu, kendi ibadetlerine güvenerek yapanlar, daha büyük bir yanılgı ve helâk içindedirler. Bir kimse insanlara ve müslümanlara neyi lâyık görürse, onunla önce kendisi karşılaşır. İnsanların bozulup helâk olduğu iddiası da önce o iddianın sahibini vurur. İnsanların helâke en yakın olanı bu tür konuşmayı sevenlerdir.

Bu ve benzeri sözler ve yakınmalar, kendini üstün görme duygusundan ileri gelmiyor da sadece bir üzüntü ve kuşku ifadesi olarak ileri sürülüyorsa, dînî bir amaçla, 'keşke daha iyi olabilsek' anlamında söyleniyorsa bunun bir sakıncası yoktur. Böyle bir niyet dışında milletin helâkine hükmetmek, kendini beğenmişliğin bir ifadesi olacağı için, bu sözün sahibinin helâki o noktadan itibaren başlamış demektir.

İnsanların ayıp ve kusurlarını olduğundan da büyük göstererek onların âkıbetleri hakkında kesin hüküm vermeye kalkışmak, elinde hiç bir delil yokken kendisini kurtulmuş saymak demektir. Kendi kusuruyla meşgul olmayı unutanların helâki herhalde herkesten önce gerçekleşir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Övünme ve haddi aşma nehyedilmiştir.

2. Müslüman mütevâzî, alçak gönüllü olmakla yükümlüdür.

3. Felâket tellallığı yapmak kimseye hayır getirmez.

4. Sahip olduğu maddî mânevî hiç bir nimet kişiye, kendini başkalarından üstün görme hakkını vermez. Aksine sorumluluğunu arttırır.

280- باب تحريم الهجران بين المسلمين فوق ثلاثة أيام إلا لبدعة في المهجور أو تظاهرٍ بفسقٍ أو نحو ذلك

ÜÇ GÜNDEN FAZLA İLİŞKİ KESME YASAĞI

BİD'AT İCAD ETMİŞ VEYA GÜNAHKÂRLIĞI AÇIĞA ÇIKMIŞ OLMAK VE BENZERİ SEBEPLER DIŞINDA MÜSLÜMANLARLA ÜÇ GÜNDEN FAZLA KÜS DURMA, İLİŞKİ KESME YASAĞI

Âyetler

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ [10]

1. "Mü'minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulun!"

Hucurât sûresi (49), 10

Müslümanlar arasında selâmı sabahı kesmeyi, küsmeyi, konuşmamayı gerektiren küçük veya büyük olaylar olabilir. Bunu bir anlamda normal karşılamak gerekir. Ancak normal olmayan, müslümanların bu tür olaylar sebebiyle birbirleriyle alâkayı uzun süre kesmeleridir. Mademki müslümanlar din kardeşidir, o halde uzun süre birbirlerinden kopuk kalamazlar, kalmamalıdırlar. Gerek fert olarak gerekse toplum olarak müslümanlar arasındaki küskünlüklerin, kırgınlıkların ve düşmanlıkların ortadan kaldırılması, aralarının bulunması öteki müslümanların görevidir. Kardeşlik bunu gerektirir.

Kardeşler toplumunda kardeşliğin devamından kardeşlerin tamamı sorumludur.

وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ [2]

2. "Günah işlemek ve düşmanlık yapmakta yardımlaşmayın!"

Mâide sûresi (5), 2

İnsanoğlunun kardeşine yardım etme duygusu ve eğilimi fıtrîdir. Onun mayasında böyle bir duygu ve eğilim vardır. Ancak yardımlaşma da bir sınıra tâbîdir. İşte bu âyet o sınırı belirlemektedir. Hemen bir önceki cümlesinde, "**İyilik ve takvâda birbirinize yardım ediniz!**" buyurulurken, ardından "**Günah işlemek ve düşmanlık yapmakta yardımlaşmayın!**" buyurulmak suretiyle, kardeşler arasındaki yardımlaşma ilkesinin, günah ve düşmanlık konularında geçerli olmadığı bildirilmektedir.

Bu âyet-i kerîme, sevgili Peygamberimiz'in bir hadisini akla getirmektedir: Efendimiz *"Zâlim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et!"* buyurmuş. Sahâbîler sormuşlar: "Mazluma yardımı anladık, Ey Allah'ın Resûlü! Ama zâlime nasıl yardım ederiz?" Bunun üzerine Efendimiz, *"Onu da zulmünden vaz geçirirsiniz!"* buyurmuş (bk. 239. hadis). Buradan anlaşılmaktadır ki, günah işlemek ve düşmanlık yapmakta yardımlaşmamak, bu gibi konularda kardeşleri desteksiz bırakmak aslında iyilikte yardımlaşma demektir. Bu da

müslümanların her olayda müslümanca yardımlaşmakla yükümlü oldukları anlamına gelmektedir.

Hadisler

1595- وعنْ أنَسٍ رضي اللَّه عنهُ قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَقَاطَعُوا ، ولا تَدابروا ، ولا تباغضُوا ، ولا تحاسدُوا ، وكُونُوا عِبادَ اللَّهِ إخْواناً . ولا يَحِلُّ لمسْلِمٍ أنْ يهْجُرَ أخاهُ فَوقَ ثَلاثٍ » متفقٌ عليه .

1595. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Birbirinizle ilginizi kesmeyiniz, sırt dönmeyiniz, kin tutmayınız, ve hased etmeyiniz. Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz. Bir müslümanın, din kardeşini üç günden fazla terkedip küs durması helâl değildir.**"

Buhârî, Edeb 57, 58, 62; Müslim, Birr 23, 24, 28, 30-32. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 47; Tirmizî, Birr 24; İbni Mâce, Duâ 5

1597 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1596- وعنْ أبي أيوبَ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « لا يحِلُّ لمسْلِمٍ أنْ يَهْجُرَ أخَاهُ فوْقَ ثَلاثِ لَيالٍ : يلتَقِيانِ ، فيُعرِضُ هذا ويُعرِضُ هذا ، وخَيْرُهُما الَّذِي يبْدأ بالسَّلامِ » متفقٌ عليه .

1596. Ebû Eyyûb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bir müslümanın, din kardeşini üç gün üç geceden fazla terkedip küs durması helâl değildir: İki müslüman karşılaşırlar biri bir tarafa öteki öbür tarafa döner. Halbuki o ikisinin en iyisi önce selâm verendir.**"

Buhârî, Edeb 62, İsti'zân 9; Müslim, Birr 23, 25, 26. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 47; Tirmizî, Birr 21, 24; İbni Mâce, Mukaddime 7

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1597- وعنْ أبي هُريرَةَ رضي اللَّه عنْه قَال : قَال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « تُعْرضُ الأعْمالُ فِي كُلِّ اثنين وخَميس ، فيغفِر اللَّه لِكُلِّ امْرِيءٍ لا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئاً ، إلا امْرءًا كَانَتْ بيْنَهُ وبيْنَ أخِيهِ شَحْناءُ ، فيقُولُ : اتْرُكُوا هذَينِ حتَّى يصْطَلِحا » رواه مسلم .

1597. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Her Pazartesi ve perşembe günü ameller Allah'a arzolunur. Din kardeşi ile arasında düşmanlık bulunan kişi dışında Allah'a şirk koşmayan her kulun günahları bağışlanır. (Meleklere) siz şu iki kişiyi birbiriyle barışıncaya kadar tehir edin**, **buyurulur.**"

Müslim, Birr 36. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 47

Açıklamalar

Kardeşler toplumu olduğuna defalarca işâret ettiğimiz İslâm toplumunda elbette ilişkilerin çok sıcak ve kardeşçe olması beklenir. Ama müslümanlar da nihayet birer insandır. Çok farklı sebeplerle birbirlerine kırılmış, küsmüş olabilirler. Bu durumda, aslolan kardeşlik hukukunun yeniden tesisi için dinimiz bazı tedbirler almış ve bazı yollar göstermiştir. 1571 numarada bazı küçük farklarla geçmiş olan **birinci hadis**te, önce ilişki kesme noktasına gelinmemesi için gerekli tavsiyelerde bulunulmakta sonra da şayet böyle bir noktaya gelinmişse, bunun en son sınırının üç gün üç gece yani 72 saat olduğu belirtilmektedir. Bunun ötesinde isterse bir saat olsun küs durmanın helâl olmadığı bildirilmektedir.

Günlük dünyevî işler ve ilişkiler sebebiyle birbirine kırılan iki müslümanın, - ciddî bir dînî sebep söz konusu olmadığı sürece - en çok üç gün birbirlerinden uzak kalabilecekleri, küs durabilecekleri kaidesi böylece ortaya konulmuş olmaktadır.

İkinci hadis, bu genel kaideyi hatırlattıktan sonra, ilişki kesme ve küs durma olayını bir misalle anlatmakta ve bir gerçeğe dikkat çekmektedir. İki müslüman birbiriyle yolda belde karşılaştıkları zaman, biri yüzünü bir tarafa öteki öbür tarafa çevirir veya yollarını değiştirir ya da birbirlerini görmezden gelirler. Bu, aralarındaki kardeşlik hukukunun gözardı edildiği anlamına gelir. Bu derece birbirleriyle alakayı, selâmı sabahı kesmiş olarak en fazla üç gün geçirme hakları vardır. Bilinmesi gereken gerçek şudur: Herhangi bir sebeple birbirine küsmüş iki müslüman karşılaştığı zaman, kim önce selâm verirse, hayırlı olan odur.

Müslümanların birbiriyle olan münasebetlerinin yeniden düzelmesini sağlayacak ilk adımı atan, ilk sözü söyleyen ilk kez selâm veren kişi, elbette ötekinden daha hayırlı olacaktır. Çünkü yaptığı iş, toplumun tamamına yönelik ilişkileri onarmak ve iyileştirmek demektir. Müslümanlar arası ilişkiler selâm ile başlar. Onun için de selâmı ilk verenin daha hayırlı olduğu bildirilmiştir.

Üçüncü hadis, birbiriyle alakayı kesen ve birbirine küsen müslümanların ilâhî huzurda tâbi tutuldukları bir muameleyi haber vermekte ve dolayısıyla müslümanları sürekli barışık olmaya çağırmaktadır. Her pazartesi ve perşembe günleri kulların amelleri Allah'a arzolunur ve yüce Rabbimiz şirk dışında kalan günahları kullarından dilediklerine bağışlar. Birbiriyle küs iki müslümanın ameli arzolununca görevli meleklere bunların amellerinin kabulünü aralarını düzelttikleri zamana kadar erteleyin, buyurulur. Yani işledikleri iyi kötü bütün amelleri bekletilir, kabul ve af muamelesine tabi tutulmaz.

Sevgili Peygamberimiz'in haber verdiği bu işlem, bir müslüman için ne kadar ağır bir durumdur. Bu ağır durumdan kurtulmak için, yegâne yol, dargın olduğu kişilerle derhal barışmaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlık, toplumda kardeşliği esas alan bir dindir.
2. Müslümanlar birbirleriyle en fazla üç gün üç gece dargın durabilirler.

3. Dinî ya da şer'î bir sebep varsa o takdirde küslük süresi uzayabilir. Nitekim Hz. Peygamber, hanımlarıyla bir ay kadar ilişkisini kesmiş ve küs durmuştur.

4. Küslerin en hayırlısı karşılaştıkları zaman önce selâm verendir.

5. Birbiriyle dargın olan müslümanların amelleri, barıştıkları zamana kadar ilâhî huzurda bekletilir, kabul veya af muamelesine tâbi tutulmaz.

1598– وعَنْ جابرٍ رضي اللَّه عنْهُ قَال : سمِعْتُ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « إنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ يئسَ أنْ يَعْبُدهُ المصلُّون في جَزيرةِ العربِ ولكِن في التَّحْرِيشِ بيْنهم » رواه مسلم .

« التَحْرِيشُ » الإفسادُ وتغييرُ قُلُوبِهِم وتَقَاطُعُهم .

1598. Câbir *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim demiştir:

"**Şeytan, Arap yarımadasında müslümanların kendisine kulluk etmelerinden ümidini kesmiştir. Fakat onları birbirlerine düşürmeye, aralarını açmaya çalışacaktır.**"

Müslim, Münâfıkîn 65. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 35

Açıklamalar

Efendimiz'in Vedâ hutbesinde de bu hadise benzer bir beyânı bulunmaktadır. Şöyle buyuruyor:

- "**Ey mü'minler!. Gerçekten şeytan sizin şu topraklarınızda kendisine kulluk edilmesinden ümidini ebediyyen kesmiş bulunmaktadır. Fakat o, sizin önemsiz saydığınız iş ve davranışlarınızda kendisine uyulmasından memnun olacaktır. Dininizi ondan koruyun!**" (bk. İbni Hişâm, *Sîre*, IV, 251).

Hz. Peygamber'in her iki beyânındaki haber ve uyarısı, her çeşit tahrik, kargaşa ve kırgınlığın temelinde bir inanç problemi, bir dinî ve sosyal kargaşa çıkarma amacı bulunduğunu, şeytanın temsil ettiği sapıklar cephesinin müslümanlara yönelik sinsî faaliyetlerinin sürekli olduğunu ortaya koymaktadır. Kardeşlik hukukuna ters düşen her türlü tahrik, hadisimizin ifadesiyle bir "tahriş"tir. **Tahriş** ise, düşmanlık, anarşi ve fitne çıkarmaya yönelik her çeşit faaliyet anlamındadır. O da şeytanın ve adamlarının işidir.

Arap yarımadasında ve namaz kılan müslümanların bulunduğu hemen her yerde şeytana kulluk edilmeyecek, ama müslümanlar hiç bir zaman ve zeminde şeytanın, aralarında düşmanlık doğuracak sinsi faaliyetlerinden de yakalarını kurtaramayacaklardır. Bu demektir ki, müslümanlar arasında çıkacak her ilgi kesme, düşmanlık ve küs durma olayı şeytanın arzu ettiği ve memnun olduğu bir sonuçtur. "Şeytan azâbta gerek". Kardeşlik hukukunu ayakta tutmak, dargınlıkları ise en fazla üç gün içinde sona erdirmek de müslümanların sürekli görevidir, öyle olmalıdır.

Hadisimizin dolaylı olarak yaptığı çağrı budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şeytan müslümanların arasında düşmanlık, dargınlık ve dağınıklık olmasını ister.

2. Müslümanlar üç günden fazla dargın durmamak suretiyle bir taraftan kendi görevlerini yapmış bir taraftan da şeytanı me'yus ve perişan etmiş olurlar.

1599- وعنْ أبي هريرة رضي اللَّه عَنْه قَال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « لا يحِلُّ لمسْلِمٍ أنْ يهْجُرَ أخَاه فوْق ثَلاثٍ ، فمنْ هَجر فَوْقَ ثلاثٍ فمات دخَل النَار » .

رواهُ أبو داود بإسْنادٍ على شرْطِ البخاري .

1599. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim demiştir:

"Müslümanın din kardeşine üç günden fazla küs durması helâl olmaz. Kim müslüman kardeşini üç günden fazla terkeder ve o hal üzere ölürse cehenneme girer."
Ebû Dâvûd, Edeb 47

1601 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1600- وعَنْ أبي خرَاشٍ حدْرَدِ بن أبي حدْردٍ الأسْلمي ، ويُقَالُ السُّلمي الصَّحابِيِ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّهُ سَمِعَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « منْ هَجر أخاهُ سَنَةً فَهُو كَسفْكِ دمِهِ » .رواه أبو داود بإسناد صحيح .

1600. Sahâbî Ebû Hırâş Hadred İbni Ebû Hadred el-Eslemî (es-Sülemî de denir), *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittiğini söylemiştir:

"**Kim, din kardeşini bir yıl terkedip küs durursa, onun kanını dökmüş gibi günaha girer.**"
Ebû Dâvûd, Edeb 47

Ebû Hırâş

Hadred İbni Ebû Hadred el-Eslemî, Ebû Hıraş künyesiyle meşhur olan Medineli bir sahâbîdir. Ebû Dâvûd, kendisinden sadece bu küs durma ile ilgili hadisi rivayet etmiştir. Buhârî, el-Edebü'l-müfred'inde onun rivayetine yer vermiştir

Hakkında başkaca bilgi bulunmamaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1601- وعنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لا يَحِلُّ لِمؤْمِنٍ أنْ يهْجُرَ مُؤْمناً فَوْقَ ثَلاثٍ ، فَإنْ مرَّتْ بِهِ ثَلاثٌ ، فَلْيَلْقَهُ ، ولْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ ، فَإن رَدَّ عليهِ السَّلام، فقَدِ اشْتَرَكَا في الأجْرِ ، وإنْ لَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ ، فَقَدْ باءَ بالإثْمِ ، وخَرَجَ المسلِّمُ مِن الهجْرةِ».

رواهُ أبو داود بإسنادٍ حسن . قال أبو داود : إذا كَانَتِ الهجْرَةُ للَّهِ تَعالى فَلَيْس مِنْ هذَا في شيءٍ .

1601. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bir mü'minin, din kardeşini üç günden fazla terkedip küs durması helâl değildir. Üç gün geçmişse, onunla karşılaşıp selâm versin. Eğer selâmını alırsa, her ikisi de sevapta ortak olurlar. Yok eğer selâmını almazsa, almayan günaha girmiş olur. Selâm veren ise küs durmaktan çıkmış olur.**"

Ebû Dâvûd, Edeb 47

Açıklamalar

Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde rivayet etmiş olduğu bu üç hadîs-i şerîf, üç günü aşkın küs durma olaylarında ne gibi sonuçlar doğacağına dikkat çekmektedir.

Allah rızâsı gibi yüce ve ciddî bir sebebe dayalı olan dargınlıkların herhangi bir vebâli olmadığı bilinmektedir. **Birinci hadis**te, böyle bir sebebe bağlı olmaksızın müslüman kardeşiyle küs duran ve bu tutumunda ısrar ederek küs olduğu halde ölen kimsenin cehenneme girmeye müstehak olduğu açık bir şekilde ifâde edilmektedir. Tabiatıyla Allah Teâlâ o kulunu dilerse affeder, dilerse bağışlamayıp cehenneme koyar. Ancak işlemiş olduğu hata, kendisini cehennemle burun buruna getiren bir büyük kusurdur.

Hadis, müslüman kardeşini üç günden fazla terkeden, onunla konuşmayan ve o halde ölenlerin âhiretteki durumlarını haber vermek suretiyle, işin basit bir ilişki kesmek anlamında olmadığını, insanı âhirette de müşkil durumda bırakabileceğini haber vermektedir.

İkinci hadis, *"üç günden fazla"* ifadesine *"bir yıl"* kaydını getirerek, bu kadar bir süre müslüman kardeşiyle küs duran insanın, o müslümanın kanını dökmüş gibi büyük bir cezayı hakettiğini bildirmektedir. İnsanın kanını akıtmak onu öldürmek demektir. Adam öldürmek ise, şirkten sonra en büyük günahtır, cezayı gerektirir. Bir sene süreyle bir müslümanı terkedip onunla küs durmak da adam öldürmek gibi cezayı gerektiren bir büyük hatadır. Buradaki benzetmeden dolayı, bir yıldan fazla küs duran kimsenin kısas edileceği anlamı çıkarılamaz. Bu, küs durmaktan men etme konusunda gösterilen hassasiyet ve ciddiyeti gösterir. Benzetmelerde, bazı yönlerden eşitlik yeterli olmaktadır. Her yönden birbirine denk olması aranmaz, Bu sebeple hadisimizdeki bir yıl süreyle küs durmanın bir müslümanın kanını akıtmaya benzetilmiş olması cezayı haketmek bakımından olup çarptırılacakları cezada denklik açısından değildir. Öte yandan benzetmelerin mübâlağa mânası taşıdığı da unutulmamalıdır.

Hadîs-i şerîfteki *"bir yıl"* kaydı, büyük bir ihtimalle bir sene içinde insanın mizaç ve duygularını etkileme gücüne sahip dört ayrı mevsimin bulunmuş olmasından dolayıdır. Dört ayrı mevsimi geçirmesine rağmen duygu ve tavırlarında bir değişiklik olmayan adamın, o hal üzere devam edeceği var sayılır. Onun için de artık küs olduğu müslümanı, öldürmüşcesine kendisi açısından yokluğa mahkum etmiş gibi olur. Bu da onun kanını akıtmak gibi bir suç sayılır.

Üçüncü hadis, üç gün küs duran iki müslümandan biri karşılaştıklarında selâm verir öteki de alırsa, hem küslüğü ortadan kaldırma hem de selâm sevabını paylaşacaklarını bildirmektedir. Selâmı almayan taraf, barışma ve selâm alma görevlerini terketmiş olacağı için günaha girecektir. Sonuç ne olursa olsun, selâm veren kimse, dargınlığa son vermek

istediğini açıkca ortaya koyduğu için, mü'min kardeşiyle küs durma vebâlinden yakasını kurtarmış olur. Çünkü barışmak için tam teşebbüste bulunmuştur. Sorumluluk tamamen, selâmı almayan ve barışmaya yanaşmayanın üzerinde kalır.

Böyle iki kat vebâlin altına girmemek için insan, inad etmenin kendisine kazandıracağı hiç bir şey olmadığını hatırlayarak, bâri verilen selâmı almak suretiyle barışma ve selamlaşma sevabına ortak olmalıdır. Hadisin gösterdiği yol ve yaptığı teşvik budur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslümanın müslümanla üç günden fazla küs ve dargın durması câiz değildir.
2. Üç günden fazla küs duran o hal üzere ölecek olursa, cehenneme girmeyi gerektiren bir büyük suç işlemiş sayılır.
3. Bir yıl süre ile küs duran kişi, din kardeşinin kanını akıtmış gibi büyük bir günah işlemiş kabul edilir.
4. Üç günlük cevâz süresinden sonra selâmı veren ile alan barışma ve selâm sevabında ortak olurlar. Selâmı almayan bütün sorumluluğu yüklenir. Selâm veren ise, küs durma vebâlinden kurtulur.
5. Dinimiz, müslümanların barışık olduklarında da dargınlıklarında da birbirleriyle kardeş olduklarını unutmamalarını ön görmekte, tavsiye etmektedir.

281- باب النهي عن تناجي اثنين دونَ الثالث بغير إذنه إلا لحاجةٍ وهو أن تيحدثا بلسانٍ لا يفهمه

FISILDAŞMA YASAĞI

ÜÇ KİŞİ BİRARADA BULUNURKEN
- İHTİYAÇ HALİ DIŞINDA- ÜÇÜNCÜDEN İZİN ALMAKSIZIN DİĞER İKİ KİŞİNİN GİZLİCE KONUŞMALARININ YASAKLANMIŞ OLDUĞU

Âyet

إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ [10]

"Gizli konuşmalar şeytandandır."
Mücâdele sûresi (58), 10

Necvâ, gizli gizli konuşmak, fısıldaşmak demektir. İslâm'ın başlangıcında İslâm düşmanları bir araya gelir ve gizli gizli bir şeyler fısıldaşırlardı. Yasaklanmış olmasına rağmen onların bu yasağa uymayıp günah işlemek, düşmanlık yapmak ve Hz. Peygamber'e karşı gelmek hususunda gizli gizli konuşmaya devam ettikleri aynı sûrenin sekizinci âyetinde haber verilmektedir. Onların maksadının **"mü'minleri üzmek"** olduğu onuncu âyetin devamında açıkca bildirilmektedir. Şeytanın işi de zaten müminleri üzmek, şaşırtmak ve yoldan çıkarmaktır. Ne var ki, **"Şeytan, Allah'ın izni olmadıkça mü'minlere hiç bir zarar veremez."** Bunun için mü'minlerin Allah'a güvenip dayanmaları gerekmektedir.

İslâmiyet, muâşeret kurallarına son derece önem veren bir dindir. Medenî bir toplumun oluşmasında beşerî ilişkilerin tanzimi ve işletilmesi büyük bir yere sahiptir. Bu sebeple müslümanların gizli-açık her konuşma ve tavırları olumlu ve hayırlıdır. Tıpkı Mücâdele sûresinin dokuzuncu âyetinde buyurulduğu gibi: "**Ey mü'minler! Aranızda gizlice konuşacağınız zaman günahı, düşmanlığı ve Peygamber'e karşı gelmeyi fısıldaşmayın. İyilik ve takvâyı konuşun. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun!"**

Âyet, birinci derecede Hz. Peygamber zamanındaki mü'minlere veya bazı müfessirlerce işaret edildiği üzere, mü'min görünen münâfıklara hitabediyorsa da çağrısı bütün müslümanlaradır.

Hadisler

1602- وعن ابْنِ عُمَرَ رضي اللَّه عنْهُمَا أنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « إذا كَانُوا ثَلاثَةً، فَلا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الثَّالِثِ » متفقٌ عليه .

ورواه أبو داود وَزاد : قَالَ أبُو صالح : قُلْتُ لابْنِ عُمرَ : فأربعة ؟ قَالَ : لا يضرُّكَ».

ورواه مالك في « الموطأ » : عنْ عبْدِ اللَّهِ بنِ دِينَارٍ قَالَ : كُنْتُ أنَا وَابْنُ عُمرَ عِند دارِ خالِدِ بن عُقبَةَ التي في السُّوقِ ، فَجاءَ رجُلٌ يُرِيدُ أنْ يُنَاجِيَهُ ، ولَيْس مع ابنِ عُمر أحَدٌ غَيْرِي، فَدعا ابنُ عُمَرَ رجُلاً آخر حتَّى كُنَّا أرْبَعَةً ، فقال لِي وللرَّجُلِ الثَّالِثِ الَّذي دَعا : اسْتَأخِرا شَيْئاً ، فإنِّي سَمِعْتُ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « لا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دونَ وَاحِدٍ » .

1602. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Üç kişi bir arada iken, diğerini bırakıp ikisi fısıldaşmasın."

Buhârî, İsti'zân 45; Müslim, Selâm 36; Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Edeb 24; İbni Mâce, Edeb 50

Hadisi Ebû Dâvûd şu ziyâde ile rivâyet etti (Edeb 24):

Râvilerden Ebû Sâlih dedi ki; İbni Ömer'e "Peki dört kişi olurlarsa?" diye sordum. "O zaman sakıncası yoktur" dedi.

İmam Mâlik *Muvatta*'da (Kelâm 13,14) Abdullah İbni Dînâr'ın şöyle dediğini nakleder:

Bir gün ben Abdullah İbni Ömer ile birlikte Hâlid İbni Ukbe'nin çarşı içindeki evinde bulunuyordum. Bir kişi gelip İbni Ömer'in yanında benden başka kimse olmadığı halde onunla gizlice konuşmak istedi. Bunun üzerine İbni Ömer, derhal bir başkasını çağırdı, biz evde dört kişi olduk. İbni Ömer, bana ve çağırdığı kişiye, "Siz biraz birlikte oyalanınız. Zira ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, "**Üç kişi bir arada iken, ikisi öbüründen ayrı olarak fiskos etmesin**" buyurduğunu işittim, dedi.

1603 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1603- وَعن ابنِ مسْعُودٍ رضي اللَّه عنهُ أنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إذا كُنْتُمْ ثَلاثة، فَلا يَتَنَاجى اثْنَانِ دُونَ الآخَرِ حتَّى تخْتَلِطُوا بالنَّاسِ ، مِنْ أجْل أنَّ ذَلكَ يُحزِنُهُ » متفقٌ عليه.

1603. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Üç kişi bir arada bulunduğunuz vakit, başka insanlara karışıncaya kadar,** (içinizden) **iki kişi, diğerini bırakıp fısıldaşmasın. Çünkü bu fısıldaşma, o kişiyi üzer.**"

Buhârî, İsti'zân 47; Müslim, Selâm 37, 38; Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Edeb 24; Tirmizî, Edeb 59; İbni Mâce, Edeb 50

Açıklamalar

Üç kişi bir arada iken, ikisinin bir tarafa çekilip gizli gizli konuşmaları, üçüncü kişiyi işkillendirir. Kendisi hakkında kötü bir şey planlandığını zanneder. En azından, kendisini konuşmalarına ortak etmedikleri için üzülür. Böyle bir tavır, orada bulunanlar arasında soğukluğa ve güvensizliğe sebep olur. Bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz, böyle bir davranışın İslâm muâşeret kurallarına uygun olmadığını bildirmiş ve yasaklamıştır. İmam Mâlik ve Nevevî bu yasağın, haram anlamında olduğu görüşündedirler. Ancak hemen hatırlatalım ki, üçüncü kişiden izin almak suretiyle yapılacak gizli konuşmada, pek tabii ki herhangi bir sakınca yoktur. Üçten çok kişinin bir arada bulunduğu bir mecliste de, bir kişiyi dışlayarak hepsi birden kendi aralarında fiskos edecek olsalar, hüküm yine aynıdır. Bu da yasaktır. Öte yandan bir mecliste, içlerinden birinin bilmediği bir dille konuşmak da gizlice fısıldaşmak hükmündedir. Çünkü bu durum o kişiyi üzer ve şüphelendirir. Üçden fazla kişinin bulunduğu bir toplantıda iki kişinin kendi arasında fısıldaşması yasak değildir. Çünkü, kimse yalnızlığa itilmemiş olup diğerleri de kendi aralarında konuşabilirler. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sünnetini imkân ölçüsünde aynen yaşamaya çok özel bir gayret ve titizlik gösteren Abdullah İbni Ömer, -*Allah babasından ve kendisinden râzı olsun*- Hz. Peygamber'in bu konudaki tavsiyesine nasıl uyulabileceğini fiilî olarak göstermiştir. Gizli görüşme isteyen bir kişi yanına gelince, daha önceden yanında bulunan arkadaşını yalnız bırakmamak için hemen bir dördüncü kişiyi çağırıp siz ikiniz şuracıkta biraz meşgul olun, diyerek tedbir almış ve özel görüşmesini yapmıştır. Böyle davranmasının gerekçesi olarak da Peygamber Efendimiz'in **"Üç kişi bir arada iken, ikisi öbüründen ayrı olarak fısıldaşmasın"** tavsiyesini göstermiştir.

İkinci hadiste yer alan "*başka insanlara karışıncaya kadar*" kaydını İbni Ömer, bir başkasını yanlarına çağırmak suretiyle gerçekleştirmiştir. Bu da insanlara karışmanın bir başka yoludur.

Bilhassa İslâmiyetin ilk yıllarında, müslüman olmayanların kendi aralarında gizli gizli konuşmaları, kaş göz işaretleriyle müslümanlar hakkında bir şeyler planladıkları izlenimi vermeleri, müslümanları son derece üzüyordu. Durum bugün de aynıdır. Bazı kişi ve kurumlarda tavır hiç değişmemiştir. Kendilerine ağır gelen bir durumu, müslümanların, başkalarına uygulamaları ise, elbette hiç yakışık almaz.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Dinimiz, muâşeret kurallarına büyük önem vermektedir.
2. Dostluk, açıklık ve şeffaflık ister.

3. Bir kişiyi dışlayarak fısıldaşmak İslâmî edebe aykırı ve haramdır.

282- باب النهي عن تعذيب العَبْد والدابة والمرأة والولد بغير سبب شرعي أو زائد على قدر الأدب

GEREKSİZ VE AŞIRI CEZALANDIRMA YASAĞI

BİR UŞAĞI, HAYVANI, KADINI VE ÇOCUĞU MEŞRÛ BİR SEBEBE DAYANMADAN VEYA TERBİYE SINIRINI AŞACAK ŞEKİLDE CEZALANDIRMA YASAĞI

Âyet

وَاعْبُدُواْ اللّهَ وَلاَ تُشْرِكُواْ بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالاً فَخُورًا [36]

"Anaya babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah, kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez."
Nisâ sûresi (4), 36

"Allaha kulluk edin ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın" diye başlayan âyet-i kerîme, müslümana yakışan tavrın hemen herkese iyilik yapmak olduğunu, özellikle de âyette sayılan insan gruplarına yumuşak ve merhametli davranmak gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Âyetteki "**elinizin altında bulunanlar**" emrinizdekiler demek olduğuna göre, köle, câriye, hizmetçi, hayvanlar (ve hatta kullanılan âlet ve vasıtalar) da bu genel ifadenin içine girer ve dolayısıyla bunların hepsine iyi davranmak gerekir.

Müslüman, çevresine, özellikle yakın çevresine iyilik eden insandır. Meşrû bir sebep yokken, ya da durup dururken bilhassa emri altındakileri cezalandırmaya kalkması kesinlikle doğru olmaz. Meşrû bir sebep varsa, o takdirde de gereğinden fazla cezalandırma yoluna gidemez. Cezalandırmanın kesinlikle terbiye etme amacının gerektirdiği sınırları aşmaması lâzım gelir. Aksi halde haksızlık ve zulüm etmiş olur ki bu da sorumluluk doğurur.

Hadisler

1604- وَعنِ ابنِ عُمر رضي اللَّه عنْهُما أنَّ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « عُذِّبتِ امْرَأةٌ في هِرَّةٍ حبستها حَتَّى ماتَتْ ، فَدَخلَتْ فِيهَا النَّارَ ، لا هِيَ أطْعمتْهَا وسقَتْها ، إذ هي حبَسْتَهَا ولا هِي تَرَكتْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الأرض » متفقٌ عليه .

« خَشَاشُ الأرْضِ » بفتح الخاءِ المعجمةِ ، وبالشينِ المعجمة المكررة : وهي هَوامُّها وحشَراتُها .

1604. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'* dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bir kadın ölünceye kadar hapsettiği bir kedi yüzünden azâb edildi ve bu sebeple cehenneme girdi. Hayvanı hapsettiğinde ona bir şey yedirmemiş, içirmemiş, yerdeki haşereleri yemesine bile izin ve imkân vermemişti.**"

Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Selâm 151, 152, Birr 133, 134

1606 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1605– وعنْهُ أنَّهُ مرَّ بفِتْيَانٍ مِنْ قُرَيْشٍ قَدْ نصبُوا طَيْراً وهُمْ يرْمُونَهُ وقَدْ جعلُوا لِصاحبِ الطَّيْرِ كُلَّ خَاطِئَةٍ مِنْ نَبْلِهِمْ ، فَلَمَّا رأَوْا ابنَ عُمرَ تفَرَّقُوا فَقَالَ ابنُ عُمَرَ : منْ فَعَلَ هذا ؟ لَعنَ اللَّه مَن فَعلَ هذا ، إنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَعَنَ من اتَّخَذَ شَيْئاً فِيهِ الرُّوحُ غَرضاً . متفقٌ عليه .

« الْغرَضُ » : بفتح الغين المعجمة ، والراءِ وهُو الهَدفُ ، والشَّيءُ الَّذي يُرْمَى إلَيهِ .

1605. Yine İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edilmiştir. Kendisi birgün, bir kuşu hedef olarak dikip ona ok atan Kureyşli gençlerin yanına uğramıştı. Hedefe isabet etmeyen her ok için kuş sahibine bir ödeme yapıyorlardı. Gençler, İbni Ömer'in geldiğini görünce etrafa dağıldılar. İbni Ömer arkalarından şöyle seslendi:

- Bunu yapan kim? Allah ona lânet etsin. Şu bir gerçektir ki, Resûllullah *sallallahu aleyhi ve sellem* canlı bir hayvanı hedef olarak dikip ona atış yapana lânet okudu.

Buhârî, Zebâih 25; Müslim, Sayd 58, 60. Ayrıca bk. Tirmizî, Sayd 9; Nesâî, Dahâyâ 41; İbni Mâce, Zebâih 10

1606 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1606– وعَنْ أنَسٍ رضي اللَّه عنْهُ قَال : نَهَى رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنَّ تُصْبَرَ الْبَهَائمُ . متفقٌ عليه ، ومَعْنَاه : تُحْبسَ للْقَتْلِ .

1606. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* öldürmek maksadıyla hayvanları bir yere hedef olarak bağlamayı yasakladı.

Buhârî, Zebâih 25; Müslim, Sayd 58; Ebû Dâvûd, Edâhî 11; Nesâî, Dahâyâ 79

Açıklamalar

Müellifimiz burada, hayvanları meşrû bir sebebe dayanmadan, gereksiz yere cezalandırmanın yasaklandığını gösteren üç hadis zikretmiştir.

Birinci hadiste, geçmiş ümmetlerden birinde veya müslümanlar içinde bir kadının bir kediyi acından ölünceye dek hapsettiği, yiyecek-içecek bir şey vermediği, böcek ve haşerat cinsinden bir şey yakalaması için de serbest bırakmadığı için azâb edildiği ve bazı rivayetlere göre de cehenneme atıldığı Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından çok açık bir şekilde dile getirilmektedir. Olayın eski milletler içinde geçmiş olma ihtimalinin, hüküm açısından hiç bir hafifletici yanı yoktur. Çünkü bir olay Efendimiz tarafından anlatıldıktan sonra o bizim için

de bağlayıcı bir hüküm ifade eder. Olayda kedinin hapsedilmesinden çok, hayvancağızın ölünceye kadar aç-susuz bırakılması asıl sorumluluk kaynağını oluşturmaktadır. Çünkü gereğinden fazla, aşırı derecede bir cezalandırma söz konusudur. Bazan, arsız hayvanları sırf terbiye etmek için belli bazı kısıtlamalara tabi tutmak gerekebilir. Fakat burada aşırı ceza vermemeye dikkat etmek lâzımdır. Hayvandır, savunmasızdır, diye haddinden fazla eziyet edilecek olursa, bu zulüm asla cezasız kalmaz. Dünyada veya âhirette hesabı mutlaka sorulur.

İkinci hadiste, canlı bir kuşu veya Buhârî'deki rivayete göre bir tavuğu nişangâh olarak dikip ona ok atan Mekkeli gençleri, Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'nın uyarısına şâhid olmaktayız. Günümüzde çarşı-pazarda hedef tahtasına para ile atış yapan ve yaptıran kimseler gibi o gün de canlı hayvanları hedef olarak dikip, parasıyla atış yapanlar ve yaptıranlar varmış. Halbuki Peygamber Efendimiz böyle davrananlara lânet etmiştir. Hz. Peygamber'in lâneti, suçun son derece ağır olduğunu gösterir.

Böyle bir uygulama, kuşları, tavukları ve diğer canlı hayvanları sebepsiz ve gereksiz bir cezalandırmadır, onlara bir işkencedir. Buna da hiç bir kimsenin hiç bir gerekçe ile hakkı olamaz. Abdullah İbni Ömer, hayatı boyunca çevresini Hz. Peygamber'in sünnetiyle eğitmeye gayret etmiştir. Gördüğü her kötülüğe müdahale etmiş ve İslâm'ın o konudaki esasını bazan ikaz, bazan tehdit bazan da boykot ederek öğretmiştir. Onu gören Mekkeli gençlerin kaçışmaları, İbni Ömer'in onları daha önce bu konuda uyarmış olduğunu göstermektedir.

Harb oyunları ve eğitimlerinin kesinlikle canlı hedeflerle değil, maketlerle yürütülmesi gerekmektedir.

Öte yandan çevrede olup bitenlere duyarlı davranmak, yerine göre tepki göstermek müslüman toplumda yanlışları önlemenin yegâne yoludur. Bu tür olumsuz davranışları görmezden gelmek ise, bir zaman sonra etrafın kötülükten geçilmez bir hal almasına ses çıkarmamak demektir. Toplumlardaki kirlenmenin asıl sebebi, zamanında gösterilmeyen tepkilerdir. Bu sebeple iyilerin tenbelliği, kötülerin faaliyetidir, denilmiştir.

Üçüncü hadiste ise, Enes *radıyallahu anh,* Peygamber Efendimiz'in, hayvanları atış hedefi haline getirmeyi yasakladığını bildirmektedir. Bu, konuya ait yasağın yani haramlığın prensibini ortaya koyan bir hadîs-i şerîftir.

Cehennem azâbı, Peygamber lâneti ve yasaklaması, bütün bunlar bu konuda alınmış olan dînî tedbirlerin ve hükmün ciddiyet ve ağırlığını göstermektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hayvanlara merhamet etmek ve şefkatli davranmak gerekir.
2. Hayvanlara gereksiz yere ve lüzumundan fazla ceza vermek veya eziyet etmek haram kılınmıştır.
3. Herhangi bir hayvanı hedef olarak dikip onu nişan almak Peygamber Efendimiz tarafından, lânetle karşılanmış ve yasaklanmıştır.
4. Çocuk ve gençlere, hayvanlara karşı sevecen davranmalarını, onlara boş yere eziyet etmemelerini ve öldürmemelerini öğretmek gerekir.
5. Zulüm, kime ve neye yapılırsa yapılsın, zulümdür ve mutlaka sorumluluk doğurur.

1607- وَعَنْ أبي عَليٍّ سُوَيْدِ بنِ مُقَرِّنٍ رضي اللَّهُ عنْهُ ، قَالَ : لَقَدْ رَأَيْتُني سابِعَ سبْعَةٍ مِنْ بني مُقرِّنٍ مَالنَا خَادِمٌ إلاَّ واحِدةٌ لَطمها أصْغرُنَا فأمَرنَا رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنْ نُعْتِقَها.

رواه مسلم . وفي روايةٍ : « سابع إخْوةٍ لي » .

1607. Ebû Ali Süveyd İbni Mukarrin *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben, Mukarrinoğullarının yedinci çocuğu idim. Bizim hepimizin sadece bir kölesi vardı. (Bir gün) en küçüğümüz onu tokatladı. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize o köleyi âzâd etmemizi emretti.
Müslim, Eymân 32-33

Müslim'in bir rivâyetinde (Eymân 33) "**yedincisi**" yerine **"kardeşlerimin yedincisi idim"** ifadesi yer almaktadır.

Süveyd İbni Mukarrin

Ebû Ali künyesi yanında Ebû Adî ve Ebû Amr gibi daha başka künyelerle de anılan Süveyd İbni Mukarrin, hepsi de sahâbî olan yedi kardeşten biridir. Sahâbîler arasında böyle yedi kardeşin yedisi de sahâbî olan bir başka aile bulunmamaktadır.

Kûfe'ye yerleştiği bilinen Hz. Süveyd, Resûl-i Ekrem Efendimiz'den on üç hadis rivayet etmiştir. Buhârî, el-Edebü'l-müfred'inde ondan hadis rivayet ederken Müslim de Sahih'inde sadece bu hadisini rivayet etmiştir. Sünen sahipleri onun rivayetlerine sünenlerinde yer vermişlerdir.

Kendisinin hangi tarihte ve nerede vefât ettiği bilinmemektedir.

Allah ondan razı olsun.

1609 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1608- وعنْ أبي مَسْعُودٍ البدْرِيِّ رضِيَ اللَّه عنْهُ قَال : كُنْتُ أضْرِبُ غلاماً لي بالسَّوطِ، فَسمِعْتُ صوتاً مِنْ خَلفي : « اعلَمْ أبا مَسْعُودٍ » فَلَمْ أفْهَمْ الصَّوْتَ مِنَ الْغَضب، فَلَمَّا دنَا مِنِّي إذا هُو رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَإذا هُو يَقُولُ : « اعلَمْ أبا مسْعُودٍ أنَّ اللَّه أقْدرُ علَيْكَ مِنْكَ عَلى هذا الغُلامِ » فَقُلْتُ : لا أضْرِبُ مملُوكاً بعْدَهُ أبداً .

وفي روَايةٍ : فَسَقَطَ السَّوْطُ مِنْ يدِي مِنْ هيْبتِهِ .

وفي روايةٍ : فقُلْتُ : يَا رسُول اللَّه هُو حُرٌّ لِوجْهِ اللَّه تعالى فَقَال : « أمَا لوْ لَمْ تَفْعَلْ، لَلَفَحَتْكَ النَّارُ ، أوْ لمسَّتكَ النَّارُ » رواه مسلم . بهذِهِ الروايات .

1608. Ebû Mes'ûd el-Bedrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Kölemi kamçı ile döverken arkamdan "**Ey Ebû Mes'ûd, bilesin ki..**" diye bir ses duydum. Ancak kızgınlığımdan sesin sahibini çıkaramadım, sözün gerisini de anlamadım. Yaklaşınca bir de ne göreyim Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* değil mi! Ve bana, "**Ey**

Ebû Mes'ûd! Bilesin ki Allah'ın gücü sana, senin bu köleye gücünün yettiğinden çok daha fazla yeter!" diyordu.

Bunun üzerine ben, "Bundan böyle bir daha asla köle dövmeyeceğim" dedim.

Müslim'deki bir rivayette, "Onun heybetinden elimdeki kırbaç yere düşüverdi" ifadesi bulunmaktadır.

Başka bir rivayette (Müslim, Eymân 35): Bunun üzerine ben, " Ey Allahın Resûlü! Allah rızâsı için bu köleyi kölelikten âzat ettim" dedim. Resûl-i Ekrem de:

- "**Beri bak! Eğer böyle yapmasaydın seni mutlaka ateş yakardı** (ya da **cehennem ateşi seni sarardı**)" buyurdu.
Müslim, Eymân 34

1609 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1609- وَعنِ ابْنِ عُمر رضي اللَّه عنْهُمَا أنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « منْ ضرب غُلاماً له حَداً لم يأتِهِ ، أو لَطَمَهُ ، فإن كَفَّارتَهُ أن يُعْتِقَهُ » رواه مسلم .

1609. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim, işlemediği bir suçtan ötürü cezalandırmak maksadıyla kölesini döver veya sebepsiz yere tokatlarsa, bunun kefâreti o köleyi âzat etmesidir.**"
Müslim, Eymân 30

Açıklamalar

Kölelik ve câriyelik dönemi resmen ve hukuken ortadan kalkmıştır. Ancak bunun kaldırılmasında yüce dinimizin getirdiği esasların son derece önemli rolünü görmezden gelmek hiç kimse için mümkün değildir. Kaldı ki günümüzde de köle ve câriye adıyla olmasa bile, çalışma şartları ve hakları bakımından çok kötü durumda olan toplumların veya toplum kesimlerinin bulunduğu da inkar edilemez.

Köle, uşak, hizmetçi gibi insanlara hiç bir hakkın tanınmadığı bir ortamda, bu insanları sebepsiz yere dövme veya tokatlamanın cezası ve kefâreti olarak onların kölelikten âzat edilmesini tavsiye etmek, kölelik uygulamasının tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik çok ciddî ve dinî bir tedbirdir. **Birinci hadis**te, yedi kardeşin ortak mülkü olan bir kölenin, onlardan biri veya en küçükleri tarafından sebepsiz yere tokatlanması üzerine durumdan haberdâr olan Sevgili Peygamberimiz, aynı suçu hepsi işlemiş gibi, başka köleleri de olmamasına rağmen o kölenin âzat edilmesini emretmiştir. Bu, konuya ait İslâmî hassâsiyetin boyutlarını yani köle ve hizmetçilere iyi muamele edilmesi gerektiğini göstermesi bakımından son derece önemli bir olaydır. Hadis şârihleri, Efendimiz'in diğer kardeşleri de cezalandırma anlamı taşıyan bu tavsiyesinin temelinde, o tokatlama işine müdâhale etmemek suretiyle onların buna râzı olmalarının yattığını söylemektedirler.

Hadisin Müslim'deki bir rivâyetinde (Eymân 31) bu yedi kardeşin başka kölelerinin olmadığı söylenince Hz. Peygamber'in "*O halde, onu hizmetlerinde kullansınlar ama ona ihtiyaçları kalmadığı zaman derhal kendisine yol versinler"* buyurduğu bildirilmektedir. Buradan hareketle İslâm bilginleri, bir-iki tokat gibi azıcık bir dövme sebebiyle köleyi âzat etmenin vâcib değil mendup olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Bize göre, olayın tarihî bir olay

olması ve fıkhî hükmü yanında, çözüm için önerilen yol, yani meseleye yaklaşım tarzı çok önemlidir.

İkinci hadiste, kölesini gereksiz ve sebepsiz yere kamçı ile döven bir sahâbînin anlattıklarını okuyoruz. Öfkesinden, kendisine söylenen sözü anlayamıyacak ve söyleyeni farkedemiyecek duruma gelmiş Ebû Mes'ûd el-Bedrî, Efendimiz'in "**Ey Ebû Mes'ûd! Bilesin ki Allah'ın gücü sana, senin bu köleye gücünün yettiğinden çok daha fazla yeter!"** ihtar ve ikazıyla karşılaşınca ancak aklı başına geliyor, kamçı elinden yere düşüyor ve "Bundan böyle asla köle dövmiyeceğim" diyordu. Hatta bu da yetmiyor, haksız yere kırbaçladığı kölesini oracıkta âzat ediyordu. Efendimiz'in *"Böyle yapmasaydın mutlaka ateş seni yakardı"* buyurması, yapılan hiç bir haksızlığın cezasız kalmayacağını zihinlere pekiştiriyordu. Zayıfları, fakirleri, kimsesizleri, hizmetçileri sebepli sebepsiz azarlayan, döven, kötü muamele edenler, Efendimiz'in bu hadîs-i şerîfteki ikaz ve ihtarını asla akıllarından çıkarmamalıdırlar.

Üçüncü hadiste İbni Ömer *radıyallahu anhümâ,* konuya ait prensibi Peygamber Efendimiz'in bir beyânı ile bize haber vermektedir: "**Kim, işlemediği bir suçtan ötürü cezalandırmak maksadıyla kölesini döver veya sebepsiz yere tokatlarsa, bunun kefâreti o köleyi âzat etmesidir.**" İbni Ömer, Müslim'in bir rivayetinde (Eymân 30) görüleceği gibi, vücudunda darb izi tespit ettiği kölesine "Canını acıttım mı?" diye sormuş, köle "hayır" demiştir. Buna rağmen, içi rahat etmeyip köleyi âzat ettikten sonra, yerden bir çöp almış ve "Benim için bu işte şu kadar bile bir sevap, bir ecir yoktur" demiştir.

Daha sonra da Efendimiz'den duyduğu bu hadisi zikretmiştir. İbni Ömer hazretleri bu sözleriyle, bu kölesini âzat etmekten dolayı bir hayır işlemiş olmadığını, ancak bir hatasının kefâretini ödediğini anlatmak istemiştir. Kefâret olarak köle âzat etmek, kazandıracağı sevap bakımından asla Allah rızâsı için köle âzat etmek gibi değildir. İyilik olarak köle âzat etmeyi emreden dinimiz, birtakım hataların kefâreti olarak da köle âzat etmeyi tavsiye etmiştir. Böylece toplumun zayıf kesimlerinin hem haklarını korumuş hem de onlara nasıl davranılması gerektiğini göstermiştir. Bu durum karşısında "**İslâmiyete göre köle almak demek köle olmak demektir**" sözü ne kadar yerindedir değil mi?

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Köle, uşak, hizmetçi, kapıcı, işçi gibi toplumda sosyal ve ekonomik durumu zayıf olanlara şefkat ve merhametli davranmak gerekir.
2. Sebepsiz yere kölesini tokatlayan o köleyi salıvermek suretiyle hatasının kefâretini ödemiş olur
3. İslâm dini toplumda yerleşik bir kurum olarak bulduğu köleliği, aldığı tedbirlerle zaman içinde ortadan kaldırmayı hedeflemiş ve bunu başarmıştır.
4. Kefâret olarak köle âzat etmek, Allah rızâsı için köle âzat etmek gibi kişiye sevap kazandırmaz. Çünkü biri ceza, diğeri hayırdır.
5. Yapılan haksızlık kime yapılmış olursa olsun, onun hesabı mutlaka sorulur.

1610– وعن هِشَام بن حكيم بن حزامٍ رضي اللَّهُ عنْهُما أنَّهُ مرَّ بالشَّامِ على أنَاسٍ مِنَ الأنباطِ ، وقدْ أُقِيمُوا في الشَّمْس ، وصُبَّ على رُؤُوسِهِم الزَّيْتُ ، فَقَال : ما هَذا ؟ قيل : يُعَذَّبُونَ في الخَراجِ ، وَفي رِوايةٍ : حُبِسُوا في الجِزيةِ . فَقَال هِشَامٌ : أَشْهَدُ لسمِعْتُ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ :

« إن اللَّه يُعذِّبُ الذِينَ يُعذِّبُونَ النَّاس فِي الدُّنْيا » فَدَخل على الأمِيرِ ، فحدَّثَهُ ، فَأمر بِهِم فخُلُّوا .

رواه مسلم « الأنبَاطُ » الفلاَّحُونَ مِنَ العجمِ.

1610. Hişâm İbni Hakîm İbni Hizâm *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre kendisi, Şam'da, başlarına zeytinyağı döküldükten sonra güneş altında beklemeye mahkum edilmiş çiftçilere rastladı.

- Bu ne haldir? diye sordu.

- Arazi vergisi (haraç) yüzünden bir rivâyette ise baş vergisi (cizye) yüzünden cezalandırılıyorlar, denildi.

Bunun üzerine Hişâm:

- Andolsun ki ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in:

"**İnsanlara haksız yere dünyada azâb edenlere Allah, mutlaka azâb eder**" buyurduğunu işittim dedi ve Emîr'in huzuruna çıkıp durumu ona arzetti. Emîr de çiftçilerin serbest bırakılmalarını emretti.

Müslim, Birr 117- 119. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İmâre 32

Hişâm İbni Hakîm

Meşhur sahâbî Hakîm İbni Hizâm'ın oğlu olan Hişâm, babası gibi Mekke'nin fethedildiği yıl müslüman oldu. Sahâbîlerin emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker yapmakta önde gelenlerindendi. Hatta Hz. Ömer, hoşlanmadığı bir iş veya durum kendisine ulaştığı zaman, "Ben ve Hişam hayatta olduğumuz sürece bu olmaz" derdi.

Bazı kaynaklar kendisini Ecnâdeyn savaşında şehid düşen Hişâm İbni'l-Âs ile karıştırarak Ecnadeyn'de şehid olduğunu yazmışlarsa da doğru değildir. Çok güçlü ve heybetli bir yapıya sahip olan Hişâm'ın Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den çeşitli rivayetleri bulunmaktadır. Müslim onlardan bir tanesini rivayet etmiştir.

Hişâm, babası Hakîm'den önce vefat etmiştir.

Allah ondan razı olsun

Açıklamalar

Humus bölgesinde acem çiftçilerden bir grubun başlarına zeytin yağı döküldükten sonra güneş altında tutulduklarını gören sahâbî Hişâm İbni Hakîm, bu anlamsız halin sebebini sormuş ve netice itibariyle vergi borçlarını (haraç veya cizye) ödeyemedikleri için böyle bir cezaya çarptırıldıklarını öğrenmiştir. Bunun üzerine derhal bu gereksiz ve haksız cezanın sona erdirilmesi için Resûl-i Ekrem Efendimiz'den duyduğu *"İnsanlara haksız yere dünyada azâb edenlere Allah, mutlaka azâb eder"* hadisini hatırlatarak bunun haksız bir ceza ve işkence olduğunu belirtmiştir. Bununla da yetinmeyip bölgenin vâlisi Umeyr İbni Sa'd'e giderek emir bi'l-ma'ruf ve nehiy ani'l-münker görevini yerine getirmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in toplanması gibi şerefli bir görevi üstlenmiş olan heyetin bir üyesi olan vâli Umeyr, derhal bu çiftçileri serbest bıraktırmıştır.

Zaman zaman bazı idarecilerin ve bilhassa alt kademedeki görevlilerin gereksiz ve anlamsız şekillerde insanları cezalandırma yoluna gittikleri görülegelmiştir. Bizim yakın

tarihimizde, özellikle 1940'lı yıllarda "yol parası" veya "âşâr vergisi" yüzünden bir çok köylü vatandaşımız gereksiz yere hapse atılmış veya günlerce çalıştırılmışlardır. Yönetimler, halktan alacakları vergiyi, vatandaşa yardımcı olarak tahsil etmenin yollarını arayacakları yerde, kaba kuvvetle, zaten imkânı olmayan insanları fuzûlî şekilde cezalandırma yoluna gitmişlerdir. Büyük miktarda vergi kaçıranlara bir şey yapmaz veya yapamazken işçi, çiftçi, küçük esnaf gibi sade vatandaşın tepesine binmeyi idarecilik sanan zâlimler, elbette bu yaptıkları karşılığında cezalandırılacaklardır. İşin başındaki üst düzey yetkililer, verecekleri emrin alt kademedekiler tarafından zulme ve işkenceye vesile kılınmadan uygulanıp uygulanmadığını da denetlemelidirler. Bu hususta iyi niyet asla yeterli olamaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbe-i kirâm gerçeğin duyurulmasına özen gösterdikleri gibi kendilerine ulaşan bir peygamber beyânına da uymakta tereddüt etmezlerdi.
2. Sebepsiz yere kimseyi özellikle de fakir-fukara takımını aslâ cezalandırmamak gerekir. Aksi halde dünyada insanları haksız olarak cezalandıranları Allah Teâlâ mutlaka cezalandıracaktır.
3. Hişâm İbni Hakîm -*Allah kendisinden razı olsun*- çevresinde olup bitenlere karşı son derece duyarlı ve yöneticilere hakkı tebliğ konusunda da gayretli bir sahâbî idi.

1611- وعنِ ابنِ عبَّاسٍ رضي اللَّه عَنْهُما قَال : رأى رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حِماراً مْوسُومَ الوجْهِ ، فأَنْكَر ذلك ؟ فَقَال : وَاللَّهِ لا أسِمُهُ إلا أقْصى شَيءٍ مِنَ الوجْهِ ، وَأمرَ بِحِمَارِهِ ، فَكُوِيَ في جاعِرتَيْهِ ، فهو أوَّلُ مَنْ كوى الجَاعِرتَيْنِ . رواه مسلم .

« الجاعِرتَانِ » : نَاحِيتَا الوركَيْن حوْل الدُّبُر .

1611. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yüzü ateşle dağlanarak damgalanmış bir merkep gördü ve durumu çirkin buldu, onaylamadı.

Bunun üzerine İbni Abbas (kendi kendine), Allah'a yemin ederim ki ben bundan böyle hayvanın yüzünden uzak bir yerine damga vuracağım, dedi. Merkebinin uyluklarına damga vurduttu. İbni Abbâs böylece uyluklara damga vurduran ilk kişi oldu.

Müslim, Libâs 108. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 52

1612 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1612- وعَنْهُ أنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : مَرَّ علَيهِ حِمَارٌ قد وُسِم في وجْهِه فقَال : لعن اللَّه الَّذي وسمهُ » رواه مسلم .

وفي رواية لمسلم أيضاً : نَهى رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عن الضَّرْبِ في الوجهِ ،وعنِ الوسْمِ في الوجهِ .

1612. Yine İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, yüzüne damga vurulmuş bir merkebin yanından geçti. Bunun üzerine;

"**Bu hayvanın yüzünü dağlayana Allah lânet etsin**!" buyurdu.

Müslim, Libâs 107. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 52

Müslim'in bir başka rivayetinde de (Libas 106); "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yüze vurmayı ve yüzü damgalamayı yasakladı" denilmektedir.

Açıklamalar

Hayvanların birbirine karışmaması ve başkalarının hayvanlarından kolaylıkla ayırt edilmesi maksadıyla işaretlenmeleri ötedenberi süregelen bir âdettir. Hayvancılıkla uğraşanlar bunu çok iyi bilirler. Nitekim bizzat Peygamber Efendimiz de zekât ve sadaka olarak verilen hayvanları işaretlemek suretiyle diğer hayvanlara karışmalarını önlemiştir. Ancak işaretleme veya damgalama işi genellikle kızgın demir ile dağlamak suretiyle gerçekleştirilir ve bunun izi hiç kaybolmaz. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz, hayvanların yüzünün dağlanmasını yasaklamıştır. Kuyruk veya uyluk kısmından bir yere öyle gereksiz şekilde büyük ve derin olmamak kaydıyla bir damga vurulmasını onaylamıştır.

İbni Abbâs *radıyallah anhümâ*'nın rivayet ettiği **birinci hadis**te, Efendimiz'in, yüzü damgalanmış bir merkebi görünce bunu reddetmesi, Ebû Dâvûd'daki rivâyete göre *"Hayvanlarının yüzünü dağlayanlara benim lânet ettiğimi bilmiyor musunuz?*" diye çıkışması üzerine İbni Abbâs, kendi merkebinin uyluklarına damga vurdurmuştur. Onun bu uygulamayı ilk yapan sahâbî olduğu ve bu uygulamanın Hz. Peygamber tarafından da onaylandığı anlaşılmaktadır.

İkinci hadiste ise, hayvanların yüzünü dağlamayı Hz. Peygamber'in lânetle karşıladığı, bunu yapan kimseye lânet ettiği açıkca ifade edilmektedir. Bu rivayetin hemen arkasından verilen bir başka rivayete göre de Efendimiz'in, döverken yüze vurmayı ve yüzü damgalamayı yasakladığı, yani haram kıldığı bildirilmektedir. Zaten bir işe lânet okunuyorsa, onu yapmanın haram olduğu anlaşılır.

Hayvanların yüzüne vurmak ve döğme yapmak yasaklandığına göre aynı şeylerin insanlara yapılması öncelikli olarak yasaklanmış demektir. Bu sebeple hiç bir faydası olmadığı halde vücudun muhtelif yerlerine döğme yaptırmak, birtakım hayvan resimleri çizdirmek, hele bunları yüze veya görünen herhangi bir yere yaptırmak tamamen yasaktır. Bu döğmelerin, insanı bazı şeylerden koruyacağına inanmak ise, bâtıl bir inanç ve küfürdür.

Canlıların özellikle insanların yüzü, onların en kıymetli ve korunmaya değer en şerefli organlarıdır. Yüzde meydana gelecek bir hasarın insanı çok çok rahatsız edeceği, üzeceği için döverken yüze vurulması da damgalamak gibi yasaklanmıştır. Özellikle yüzde birtakım hassas duyu organlarının bulunduğu dikkate alınırsa, bunlara bir zarar gelmemesi için yüze vurmamak gerektiği kolaylıkla anlaşılır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hayvanların yüzünü dağlamak suretiyle damgalamak yasaktır. Hz. Peygamber bunu yapanlara lânet etmiştir.

2. Hayvanı yüzüne vurarak dövmek de yasaktır.

3. Hayvanlar için yasak olan bu iki fiil, insanlar için öncelikle yasaktır. Bu sebeple hizmetçilerin, çocukların ve kadınların terbiye maksadıyla da olsa, yüzlerine vurulmamalıdır.

4. Döğme yaptırmak ve yüzü veya vücudu gereksiz yere birtakım boyalarla boyamak doğru değildir. Bunların yapılış amaç ve şekillerine göre sakıncaları derece derecedir.

5. Belli olması ve başkalarının hayvanlarına karışmaması için bir işaret yapılacaksa hayvanların yüzlerinden uzak bir yerine damga vurulmalıdır. Meselâ koyunların kulaklarına, sığır ve develerin uyluklarına damga vurulabilir.

283- باب تحريم التعذيب بالنار
في كل حيوان حتى النملة ونحوها

CANLILARI YAKMA YASAĞI

KARINCA VE BENZERLERİ DAHİL HERHANGİ BİR CANLIYI ATEŞLE YAKMANIN HARAM OLDUĞU

Hadisler

1613- عنْ أبي هُرَيْرة رضي اللَّه عنْهُ قَال : بعثنا رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في بعثٍ فَقَال : «إن وجدْتم فُلاناً وفُلاناً » لِرجُلَيْنِ مِنْ قُريش سمَّاهُمَا « فأحْرِقُوهُمَا بالنَّارِ » ثُمَّ قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حِينَ أردْنا الخُرُوج : « إنِّي كُنْتُ أمرْتُكمْ أن تُحْرِقُوا فُلاناً وفُلاناً ، وإنَّ النَّار لا يُعَذبُ بِهَا إلا اللَّه ، فَإنْ وجَدْتُمُوهُمَا فَاقْتُلُوهُمَا » رواه البخاري .

1613. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir keresinde bizi bir seriyye içinde savaşa gönderdi. Kureyşlilerden iki kişinin adını vererek:

- "**Falan ve falanı ele geçirirseniz ateşte yakınız!**" buyurdu.

Sonra yola çıkacağımız sırada:

- "**Ben daha önce size falan ve falanı ele geçirdiğinizde ateşte yakmanızı emretmiştim. Halbuki ateşle ancak Allah azâb eder. Bu sebeple siz o iki kişiyi ele geçirdiğinizde** (yakmayın) **öldürün!**" buyurdu.

Buhârî, Cihâd 107, 149. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 112; Tirmizî, Siyer 20

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1614- وعن ابنِ مسْعُودٍ رضي اللَّه عنْهُ قَال : كُنَّا مع رسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في سفر ، فَانْطَلَقَ لحاجتِهِ ، فرأيْنَا حُمَّرةً معهَا فَرْخَانِ ، فَأَخذْنَا فَرْخيْها ، فَجَاءتْ الحُمَّرَةُ تَعْرِشُ فجاءَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقال : « منْ فَجع هذِهِ بِولَدِهَا ؟ رُدُّوا وَلَدهَا إليْهَا » وَرأى قَرْيَةَ نَمْلٍ قَدْ حرَّقْنَاهَا،

فَقال : « مَنْ حرَّقَ هذِهِ ؟ » قُلْنَا : نَحْنُ . قَالَ : « إنَّهُ لا ينْبَغِي أنْ يُعَذِّب بالنَّارِ إلاَّ ربُّ النَّارِ » .
رواه أبو داود بإسناد صحيح .

قوله : « قَرْيَةَ نَمْلٍ » معناهُ : موْضِعُ النَّمْلِ مَع النَّملِ .

1614. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir seferde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* in maiyyetinde bulunuyorduk. Hz. Peygamber abdest bozmak için yanımızdan uzaklaştı. Bu sırada biz iki yavrusu olan küçük bir kaya kuşu gördük, yavruları aldık. Kuşcağız yavrularını kurtarmak için çırpınmaya başladı. Tam bu sırada Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* geldi ve:

- "**Bu kuşu yavrularını almak suretiyle kim tedirgin etti? Verin ona yavrularını!**" buyurdu.

Bir kere de yaktığımız karınca yuvasını gördü ve:

- "**Karıncaları kim yaktı**?" diye sordu.

- Biz, dedik.

- "**Gerçek şu ki, ateşle azâb etmek, ateşin yaratıcısından başka hiç kimse için uygun ve meşrû değildir**" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Cihâd 112, Âdâb 164

Açıklamalar

Hiç bir sistem suçu cezasız bırakmaz. Dinimiz de her türlü haksızlık için en uygun ve etkili cezaları tayin etmiştir. Ancak bu iki hadiste açıkça gördüğümüz gibi öldürülmeyi haketmiş canlıları ateşle yakmak suretiyle cezalandırma dinimizde yoktur.

Birinci hadiste Peygamber Efendimiz, önce isimlerini verdiği iki Kureyşli'nin ele geçirilmesi halinde, o toplumda uygulandığı üzere, yakılmalarını emretmiş, ancak hemen sonra ateşle azâb etmenin Allah'a mahsus olduğunu bildirerek o kişileri yakaladıkları takdirde öldürmelerini ama yakmamalarını emretmiştir.

Hadîs-i şerîfte bu iki kişinin ismi gibi suçları da açıklanmamaktadır. Aslında bu çok da önemli değildir. Çünkü mesele, isim ve suçları değil, öldürülmeyi hakettikleri muhakkak olan bu iki yaramaz kişinin cezalandırılmalarıdır. Buna rağmen *Tecrid Tercemesi*'nde (VIII,347-348) merhum Kâmil Miras, bu şahısların isimlerini İbni Hişâm'ın *es-Sîre'*sinden naklen Hebbâr İbni Esved ve Hâlid İbni Abdikays olarak verir. Suçlarını da Peygamber Efendimiz'in kızı Zeyneb'in hicret yolunda devesinden düşürülmek suretiyle önce çocuğunu düşürmesine sonra da ölümüne sebebiyet vermek olarak belirler.

İkinci hadiste, yavrularını alarak anne kuşa eziyet etmeyi Efendimiz'in nasıl önlediğini, yakılmış olan bir karınca yuvasını görünce de, kesinlikle hiç bir canlının yakılmak suretiyle cezalandırılmaması gerektiğini, *"Yakmak, ancak ateşin yaratıcısına yaraşır"* ifadeleriyle açıkladığını görmekteyiz.

O halde ya doğrudan doğruya böyle bazı hayvanların yuvasını yakmak suretiyle veya son zamanlarda malesef memleketimizde çokca görüldüğü gibi *anız yakma* denilen tarla yüzeylerini yakarak bundan daha kötüsü şu veya bu amaçla ormanları ateşe vererek bir çok canlının ateşle cezalandırılmalarına sebebiyet vermek çok ciddî ve büyük bir vebâl altına girmek demektir. Hiç bir müslümanın böyle bir cinâyeti işlememesi, işleyememesi gerekir.

Dinimiz sadece yakılmak suretiyle öldürülmüş olan bir kimsenin velisine, suçlunun aynı şekilde yakılarak kısas edilmesini istemek hakkını tanımıştır. Böyle bir istek olursa suçlu yakılarak kısas edilir. Aksi halde kâtil maktûlü nasıl öldürmüş olursa olsun, öldürme yoluyla yerine getirilen tüm kısaslar, kılıç gibi keskin bir âlet-i cârihe, bir silah ile suçlunun boynunu keserek uygulanır (Ö.N. Bilmen, *Istılahat-ı Fıkhıyye Kamusu*, III, 94 -98).

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Dinimizde herhangi bir canlıyı ateşle yakarak öldürmek yasaktır.
2. Ateşle cezalandırmak sadece Allah'a aittir.
3. Tarla veya orman yakmak, bir çok canlıyı ateşle cezalandırmak demek olduğu için çok büyük bir sorumluluk doğurur.
4. Dinimiz her alanda şefkat ve merhametin gereklerinin dikkate alınmasından yanadır.

284- باب تحريم مطل غلني بحقّ طلبه صاحبه

ZENGİNİN BORCUNU GECİKTİRMESİ

ALACAKLININ İSTEĞİ KARŞISINDA ZENGİN BİR KİMSENİN BORCUNU GECİKTİRMESİNİN HARAM OLDUĞU

Âyetler

إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُواْ بِالْعَدْلِ إِنَّ اللّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ إِنَّ اللّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا [58]

1. "Gerçekten Allah, emânetleri ehline vermenizi emreder."

Nisâ sûresi (4), 58

"Allah, emânetleri sahiplerine iâde etmenizi emreder" diye de tercüme edilmesi mümkün olan âyet-i kerîme, genelde bütün emânetlerin o emânetlere ehil yani lâyık olan kimselere verilmesi kuralını yerleştirirken, özelde âriyet olarak bırakılmış olan şeylerin asıl sahiplerine iâdesini de öngörmektedir. Bir şeyi birine emânet bırakan veya borç veren kimse, karşısındakine güvendiğini göstermektedir. Zamanı gelince veya sahibi isteyince emânet edilen şeylerin sahibine iâde edilmesi bu âyetin müslümanlardan istediği ve beklediği tavırdır. İnsanların güvenilirliği bu noktadaki tavırlarıyla çok yakından ilgilidir. Zira emânete hıyânet, bir hadîs-i şerîfte açıkça belirtildiği gibi münâfıklık işaretidir.

وَإِن كُنتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُواْ كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللّهَ رَبَّهُ وَلاَ تَكْتُمُواْ الشَّهَادَةَ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ [283]

2. "Birbirinize bir emânet bırakırsanız, emânet bırakılan kimse o emâneti sahibine versin."

Bakara sûresi (2), 283

İhtiyaçlar dünyasında ve toplu halde yaşayan insanlar, çok değişik sebeplerle birbiriyle yardımlaşmaya ve dayanışmaya mecburdurlar. Bu sebeple de beşerî ilişkilerde mutlaka borç, alacak ve emânet bırakıp almak gibi muameleler pek tabiîdir.

Borç, alacaklısına ödenmesi gerekli bir emânettir. Emânet bırakma işi, her şeyden önce bir güven meselesidir. Alacaklı kişi, alacağına karşılık olarak herhangi bir rehin almaz ve yazı ile kayıt edilmesine veya noter senedine gerek görmezse, kendisine güvenilen kişi, istenmesi halinde veya vakti gelince o emâneti derhal ödemeli, sahibine iâde etmelidir. Yani kendisine gösterilen güvene lâyık olduğunu fiilen isbat etmelidir

Müdâyene (borçlanma) âyeti diye bilinen Kur'ân-ı Kerîm'in bir sayfa tutarındaki en uzun âyetinde, yazmak, şâhit göstermek ve rehin almak gibi tavsiye edilen muameleler, dinin önem verdiği mendûbiyet bildiren tavsiyelerdir. Bu tür muamelelerin hiç birinin uygulanmadığı bir borçlanma olayında, yine yapılacak iş aynıdır: Alacaklıya alacağını aynen teslim etmek.

Hadis

1615- وَعَنْ أَبي هُرَيرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَطْلُ الغَنِيِّ ظُلْمٌ، وَإِذَا أُتبِعَ أَحَدُكُمْ عَلى مَلِيءٍ فَلْيَتْبَعْ » متفقٌ عليه .

مَعْنَى « أُتبِعَ » أُحِيلَ .

1615. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Zenginin borcunu ödemeyi ertelemesi zulümdür. Sizin biriniz hali vakti yerinde olan birine havâle edildiğinde, bu havâleyi kabullenip o kişiye müracaat etsin**."

Buhârî, Havâlât 1, 2, İstikrâz 12. Ayrıca bk. Müslim, Müsâkât 33; Ebû Dâvûd, Büyû' 10; Tirmizî, Büyû' 68; Nesâî, Büyû' 100, 101; İbni Mâce, Sadakât 8

Açıklamalar

Matlü'l-ğanî, zenginin borcunu ödemeyi uzatması, geciktirmesi, ertelemesi demek olup alacaklıya yapılmış bir haksızlık ve zulümdür. Zengin bir borçlunun, borcunu ertelemesi, bugünü yarına, yarını öbür güne atarak borcunu sürekli tehir etmesi, borçlunun ödemeye imkânı varken bundan kaçınması elbette alacaklıya karşı işlenmiş bir suç teşkil etmektedir. Özellikle borçlu, alacaklı tarafından alacağı istendikten sonra borcunu ödemezse bütün sorumluluğu üstlenir. Öte yandan alacaklı zengin bile olsa, bu durum, borçlunun borcunu ertelemesi için asla bir sebep teşkil etmez. Zamanı gelen ve özellikle de ödenmesi konusunda yazılı veya sözlü uyarıda bulunulmuş olan borcun zengin borçlu tarafından geçiktirilmesi tek kelime ile **zulüm**dür. İstenilen zamanda ödemesi ise vâciptir. "Eğer borçlu bedensel bakımdan güçlü ve fakat malî açıdan zayıf ise, zamanı gelince ödeme yapması gerekli değildir" görüşüne karşı, "bedenî gücü olan kimsenin, ailesinin nafakasını temin için nasıl çalışması vâcip ise, borcunu ödeyebilmek için de çalışıp kazanması aynı şekilde vâciptir" görüşünü savunanlar da bulunmaktadır.

Hadisin ikinci kısmında geçen havâle sözüyle, borçlunun, alacaklıyı o borcu ödeyebilecek birine havale etmesi halinde, alacaklının bunu anlayışla karşılaması tavsiye olunmaktadır. Banka çekleri gibi hâmiline yazılmış belgeler veya sözlü olarak yapılan

havâleler, ödemeyi yapacak olan kişi veya kurumun kabul etmesiyle havâle işlemi tamamlanmış olur. Böyle bir havâle uygulamasıyla karşı karşıya kalan alacaklının bu durumu kabul ile karşılaması esastır. "Bana borçlu olan sensin, beni ne diye falana veya falan kuruluşa havâle ediyorsun?" diye borçluyu bizzat ödeme yapmaya zorlamaması lâzım geldiği, hadisimizin üzerinde ısrarla durduğu önemli bir noktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hâli vakti yerinde olan kişinin, borcunu ertelemesi tek kelime ile zulümdür.
2. Alacaklı kişinin, bir başkasına havâle edilmesini anlayışla karşılaması lâzımdır.

285- باب كراهة عود الإنسان في هبة لم يسلمها إلى الموهوب له وفي هبة وهبها لولده وسلمها أو يسلمها وكراهية شرائه شيئاً تصدق به من الذي تصدق عليه أو أخرجه عن زكاة أو كفارة ونحوها ولا بأس بشرائه من شخص آخر قد انتقل إليه

BAĞIŞTAN DÖNMENİN KERÂHETİ

BİR İNSANIN, HİBE ETTİĞİ KİŞİYE HENÜZ TESLİM ETMEDİĞİ BAĞIŞINDAN VAZ GEÇMESİNİN; TESLİM ETMİŞ OLSUN OLMASIN KENDİ
ÇOCUĞUNA YAPTIĞI HİBEDEN DÖNMESİNİN MEKRUH OLDUĞU VE YİNE SADAKA, ZEKAT, KEFÂRET V.S. OLARAK ÇIKARIP VERDİKLERİNİN BİR KISMINI VERDİĞİ KİŞİDEN SATIN ALMASININ MEKRUH
OLDUĞU AMA BUNLARIN KENDİSİNE İNTİKAL ETMİŞ OLDUĞU BİR ÜÇÜNCÜ ŞAHIS VEYA KURUMDAN SATIN ALINMASINDA HERHANGİ BİR SAKINCA VE KERÂHETİN BULUNMADIĞI

Hadisler

1616- عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضي اللَّه عنْهُما أن رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « الَّذِي يعُودُ في هِبَتِهِ كَالكَلبِ يرجعُ في قَيْئِهِ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ : « مَثَلُ الَّذي يَرجعُ في صدقَتِهِ ، كَمَثلِ الكَلْبِ يَقيءُ ، ثُمَّ يعُودُ في قَيْئِهِ فَيَأكُلُهُ » .

وفي روايةٍ : « العائِدُ في هِبَتِهِ كالعائدِ في قَيْئِهِ » .

1616. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ'* dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bağışından dönen kimse, kusmuğunu yalayan köpeğe benzer**."

Buhârî, Hibe 30, Zekât 59, Cihâd 137, Hiyel 14; Müslim, Hibât 2, 5, 8. Ayrıca bk. Tirmizî, Büyû' 62; Nesâî, Zekât 100; İbni Mâce, Hibât 5

Müslim'in bir rivâyetinde (Hibât 5), "**Verdiği sadakadan dönen kimse, yediğini kustuktan sonra dönüp onu yiyen köpeğe benzer**" buyurulur.

Bir başka rivâyette (Müslim, Hibât 7) ise, "**Bağışından dönen, kusmuğunu yiyen gibidir"** denilmektedir.

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1617- وعَنْ عُمَرَ بن الخَطَّابِ رضي اللَّه عنْهُ قَالَ : حَمَلْتُ عَلى فَرَسٍ في سبيلِ اللَّه فأَضَاعَهُ الَّذي كَانَ عِنْدَه ، فَأردتُ أنْ أشْتَريَهُ ، وظَنَنْتُ أنَّهُ يَبيعُهُ بِرُخْصِ ، فسَألتُ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالَ : « لا تَشتَرِهِ وَلا تَعُدْ في صدَقَتِكَ وإن أعْطَاكَهُ بِدِرْهَمٍ ، فَإنَّ الْعائد في صَدَقَتِهِ كَالْعَائِدِ في قَيْئِهِ » متفقٌ عليه .

قوله : « حَمَلْتُ عَلى فَرسٍ في سَبيلِ اللَّه » معْنَاهُ : تَصدَّقْتُ بِهِ عَلى بعْض المجاهِدِينَ.

1617. Ömer İbni'l-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Ben iyi cins bir atımı Allah rızâsı için bir mücâhide vermiştim. O zât ata iyi bakamadı, onu zayıflattı. Bunun üzerine ben hayvanı para ile satın almak istedim. Ucuza vereceğini de tahmin ediyordum. Durumu Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e arzettim. O şöyle buyurdu:

- "**Bir dirheme bile verse, sakın onu satın alma, verdiğin sadakadan asla dönme! Zira bağışından dönen, kustuğunu yalayan gibidir.**"

Buhârî, Hibe 30, 37; Müslim, Hibât 1, 2, 3, 4. (Ayrıca bk. Önceki hadisin diğer kaynakları.)

Açıklamalar

Hibe, bir insana veya bir hizmete faydalı olacak bir şeyi karşılıksız olarak vermek, teberru etmektir. Biz buna Türkçe'de tek kelime ile "bağışlamak" diyoruz. Dilimizde çokca kullanılan "mal bağışlamak" tabiri tam mânası ile hibe'nin karşılığıdır. Hibe veya bağışta bir karşılık yani bedel söz konusu olmaz. Eskiler hibeyi "bilâ ivaz temlik" diye tanımlarlar.

Borçluya borcunu bağışlamak (*ibrâ*), bir kimseye Allah rızâsı için mal vermek (*sadaka)* ve birine ikrâm olmak üzere bir şey armağan etmek (*hediye),* birbirlerinden az-çok farklı tasarruflar olsalar da hepsinde hibe veya bağış anlamı bulunduğu, bir başka şekilde söyleyecek olursak, hibe veya bağışın, bu üç çeşit iyiliği kapsadığı açıktır.

Diğer taraftan hibe bir hukûkî akit ve muameledir. Onun gerçekleşmesi için öngörülen birtakım şartlar bulunmaktadır. Biz işin hukûkî değil, ahlâkî ve hayrî yönüne dikkat çekmek istediğimiz için işin o tarafını merak edenlerin fıkıh kitaplarına başvurmalarını tavsiye etmekle yetineceğiz.

Açıklamakta olduğumuz hadislerde hibe ve sadaka kelimeleri geçmektedir. Bu tür iyiliklerin hiç birinden geri dönmenin doğru olmadığı bir benzetme ve bir olayla anlatılmaktadır.

Birinci hadisin zikredilen değişik rivayetlerinde ortak nokta, hibesinden dönen kişinin, kusmuğunu yiyen köpeğe benzediğinin vurgulanmasıdır. Hiç şüphesiz bu benzetme, yaptığı

bağıştan vazgeçen kimsenin köpek hükmünde olduğu anlamına gelmez. Ancak yaptığı işin, çirkinliğini gösterir. Yani bu teşbih, hukûkî yönden değil, ahlâkî açıdan bir benzetmedir. Şu halde hibe, sadaka ve hediyesinden dönen, vaz geçen, onları geri alan kimse, köpeğin yaptığı gibi pis ve iğrenç bir şey yapmış olur. Tabiatıyla sırf bu benzetmeden dolayı, hibeden dönmenin haram olduğu sonucu çıkarılamaz; ama olayın çirkinliği yani mekruh olduğu anlaşılır, denilmiştir. Nitekim Nevevî, konu başlığında aynı görüşü paylaştığını açıklamış bulunmaktadır. Hanefî mezhebi bilginleri de hibeden dönmenin câiz olmakla beraber *mehruh* olduğu görüşündedirler.

İkinci hadiste açıklandığına göre Hz. Ömer, Allah rızâsı için mücâhidlerden birine hediye ettiği iyi cins bir atın, sahibi tarafından gerektiği gibi bakılamaması sebebiyle zayıfladığını görmüş, hesaplı vereceğini de düşünerek atı ondan satın almak istemiştir. Hadisin muhtelif rivayetlerinden anlaşıldığına göre, atın yeni sahibi, hali vakti iyi olmadığından dolayı hayvana iyi bakamamıştır. Yoksa bir ihmal söz konusu değildir. Hz. Ömer, düşüncesini Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e açmış, daha önce tasadduk ettiği atı, verdiği kişiden satın alıp alamayacağını sormuştur. Bunun üzerine Efendimiz:

- *"Bir dirheme bile verse, sakın onu satın alma, verdiğin sadakadan asla dönme! Zira bağışından dönen, kustuğunu yalayan gibidir*" buyurmuştur.

Öyle görünüyor ki Peygamber Efendimiz, bu cevabıyla hem Allah rızâsı için yapılmış bir iyiliğin sonuna kadar o vasıfta kalmasını, işin içine herhangi bir ticârî kaygının girmemesini, hem de müslümanlar arası ilişkilerin nezâhetinin korunmasını hedeflemiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hibe veya bağış yapmak, dönüşü düşünülmemesi gereken bir güzel harekettir.
2. Hibeye sadaka da denir.
3. Hibe veya bağışından vaz geçen kimse, kusmuğunu yiyen köpeğin yaptığı çirkinliğe düşmüş olur.
4. Vazgeçilen bağış, kusmuğa benzetilmiştir.
5. Satın alma yoluyla da olsa, hibe veya tasadduk ettiği mala dönmek nehyedilmiştir.

286- باب تأكيد تحريم مال اليتيم

YETİM MALI YEMENİN HARAMLIĞI

Âyetler

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا [10]

1. "Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler hiç şüphesiz karınlarına ancak ateş doldurmuş olurlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir."

Nisâ sûresi (4), 10

وَلاَ تَقْرَبُواْ مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُواْ الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لاَ نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلاَّ
وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُواْ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَبِعَهْدِ اللّهِ أَوْفُواْ ذَلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ [152]

2. "Yetimin malına ancak en güzel ve faydalı şekilde yaklaşın."

En'âm sûresi (6), 152

فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَى قُلْ إِصْلاَحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاء اللّهُ لأعْنَتَكُمْ إِنَّ اللّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ [220]

3. "Sana yetimleri soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (ihmal etmekten) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, unutmayınız ki onlar sizin din kardeşlerinizdir. Allah işleri bozanla düzelteni bilir."
Bakara sûresi (2), 220

Yetim malıyla ilgili olarak seçilip buraya alınmış olan bu üç âyet, konuya ait yasağın son derece ağır bir haram olduğunu göstermeye kâfidir. **Birinci âyette**, haksızlıkla yetim malı yemeye kalkışanların, açıkça karınlarına ateş doldurmuş oldukları ortaya konulmakta ve bu yediklerinin kendilerini yakıp kavuracağı anlatılmaktadır. Zaten âhirette de alev alev yanan bir ateşe atılacakları ayrıca ve bilhassa bildirilmektedir. Haksız yere yenilen yetim malının bir ateş yumağı gibi sindirim sistemini alt üst edeceği pekiştirmeli olarak anlatılmaktadır. Gerçek durum bu olunca, **ikinci âyette** beyân buyurulduğu gibi, yetim malına ancak en güzel ve faydalı bir şekilde yaklaşmaktan, onu yetimin lehine geliştirmek için gayret etmekten başka yol kalmamaktadır.

Üçüncü âyette ise, yetimleri görüp gözetmenin, fert ve toplum için onlarla ilgilenmemek, onları dikkate almamak ya da ihmal etmekten çok daha hayırlı olduğu açıklanmaktadır. Belirtildiğine göre bu âyet, birinci âyetin inmesinden sonra, yetimlerle bir arada bulunmaktan bile çekinir hale gelen müslümanların, durumu Hz. Peygamber'e arzetmeleri üzerine nâzil olmuştur. Âyette yetimlerin din kardeşi olarak, tam bir kardeş muamelesine tâbi tutulmaları gerektiğine dikkat çekilmiş ve Allah Teâlâ'nın yetimlerle kimin iyi kimin kötü niyetle ilgilendiğini bildiği kesin bir ifade ile açıklanmak suretiyle herkesin tam bir sorumluluk duygusu ve kaygusu ile hareket etmesi istenmiştir. Yetimin malını çeşitli sebeplerle haksız yere yemeye veya herhangi bir şekilde telef etmeye kalkışan, yetimden önce kendini helâk etmiş demektir. Bu da yetim malı yeme yasağının ne kadar ağır sorumluluk ve tehlike içeren bir haram olduğunu göstermektedir.

Yetimin velisi veya vasisi olmak demek, nerede ise ona esir olmak anlamına gelmektedir. Ona yetimliğini hissettirmemeye çalışarak malını mülkünü korumak, ifsada değil ıslaha ve geliştirmeye gayret etmek lâzım gelmektedir. Görüntü ne olursa olsun, Allah, kimin ıslâh, kimin ifsâd için çalıştığını bilmektedir. Bu kesin gerçek dikkate alınmalı, yetim malı yemek gibi bir büyük hatâya düşülmemelidir.

Hadis

1618- وعن أبي هُرَيْرة رضي اللَّه عَنْهُ عَن النَّبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الموبِقَاتِ ، قَالُوا : يا رَسُولَ اللَّه ومَا هُن ؟ قال : الشِّرْك بِاللَّهِ ، وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ التي حرَّمَ اللَّهُ إلاَّ بِالحقِّ ، وَأَكْلُ الرِّبَا ، وَأَكْلُ مال اليتيم . والتَّولِّي يوْمَ الزَّحْفِ ، وقذفُ المحْصنَاتِ المؤمِنَات الغافِلاتِ » متفقٌ عليه .

« الموبِقَاتُ » المهْلكَاتُ .

1618. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- **"Yedi helâk ediciden kaçının!"** Sahâbîler:

- Ey Allahın Resûlü! Bunlar nelerdir? diye sordular. Hz. Peygamber:

- **"Allah'a ortak koşmak, sihir (büyü) yapmak, Allah'ın haram kıldığı bir nefsi haksız yere öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş meydanından kaçmak, evli, namuslu ve hiç bir şeyden haberi olmayan kadınlara zina isnad etmektir,"** buyurdu.

Buhârî, Vasâyâ 23, Tıb 38, Hudûd 44; Müslim, Îmân 145. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâyâ 10; Nesâî, Vasâyâ 12

Açıklamalar

Fert ve toplumları helâk edici nitelik taşıyan yedi büyük günah da diyebileceğimiz fiilleri sıralayan hadisimiz, aslında insanlar ve toplumlar için bir çeşit sağlık reçetesi veya tehlikeli noktalar haritası yerindedir. Sihir yasağı ile ilgili konuda 1797 numara ile tekrar gelecek olan hadisimizin beyânına göre bu yedi helâk edici tavırdan biri de *yetim malı yemek*tir. Hadisimizin burada zikrediliş sebebi bu noktadır.

Yetim, babası ölen küçük çocuk demektir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in dilinden helâk edici olmakla nitelenen, şirk, sihir, katil, ribâ, savaştan kaçmak ve namuslu kadınlara iftira etmek gibi *inanç, ahlâk* ve *iktisadla* ilgili suçların arasında *yetim malı* yemenin de sayılmış olması, bunun en az ötekiler kadar ağır bir suç ve sorumluluk olduğunu göstermektedir.

Hadisimizin açık ifadesinden anlaşılan yetim malının hiç bir şekilde yenmemesidir. Sadece veli veya vasîlerin israfa kaçmamak şartıyla örfe göre yetim malından yemeleri yani her türlü tasarruf ve harcamada bulunmaları câiz ve meşrûdur.

Yukarıda meâl ve kısa açıklamalarını verdiğimiz âyetler ve bu hadîs-i şerîfe göre yetimler, İslâm toplumunun himmet ve emniyetine teslim edilmişlerdir. Yani yetimler ve malları toplum güvencesi altındadır.

Öte yandan *mühlikât* denilen suç ve günahlar, sadece bu hadiste sayılan yedi fiilden ibaret değildir. Burada yedi tanesinin sayılmış olması, bu nitelikte daha başka bazı hususların bulunmasına engel teşkil etmez. Nitekim başka hadislerde daha başka bazı günahlar da "helâk edici" olarak nitelendirilmiştir.

Şimdi isterseniz hadisimizde sayılan helâk edici günahların kısa tanıtımlarını yapalım.

Ş i r k. Allah Teâlâ'ya ilâhlık konusunda bazı yaratıkları ortak kabul etmek demektir. Tevhidi kökünden reddetmek demek olan böyle bir anlayış, "en büyük zulüm", en helâk edici bir itikâdî sapıklıktır. Şirkin her çeşidi aynıdır. Allah Teâlâ'nın aslâ affetmeyeceğini bildirdiği yegâne günah kendisine bir şeylerin ortak koşulmasıdır. Müşrik, temelli olarak cehennemde kalmaya mahkûmdur. Bu sebeple de en büyük helâk edici günah şirktir.

S i h i r. Efsun, gözbağcılık ve büyü de diyebileceğimiz sihir konusu ileride müstakil olarak incelenecektir (bk. 1797. hadis).

K a t i l. Haklı bir sebebe dayanmaksızın bir insanı öldürmek, Şâfiî'ye göre şirkten sonraki en büyük günahtır. Böyle bir günahın dünyadaki cezası bilindiği üzere kısâsen öldürülmektir. Tarih boyu süregelen kan davaları da dikkate alınacak olursa, haksız yere adam öldürmenin

hem kişiler hem de toplumlar için ne kadar büyük bir helâk sebebi olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Ribâ yemek. Faizcilik yapmak demektir. Bu konu hadisimizden hemen sonra ayrıca ele alınacaktır.

Cepheden kaçmak. Düşmana hücûm edileceği zaman cepheden kaçmak, düşmandan yana tavır almak anlamına geldiği için hem en büyük günah hem de kişinin önce kendi can güvenliğini sonra arkasındaki müslüman toplumunun hayatını tehlikeye atması demektir. Harb taktiği gereği olmayan kaçışlar aslâ affedilmez.

Namuslu kadına zinâ isnad etmek. Namuslu müslüman kadınlara zinâ ettiği iftirâsında bulunmak (kazif), Efendimiz'in helâk edici olduğunu bildirdiği ahlâkî bir düşüklük ve büyük bir haramdır. Her ne kadar burada namuslu müslüman kadınlara iftirada bulunmak zikredilmiş ise de namuslu müslüman erkeklere yöneltilecek iftira da aynı hükümdedir. İftira eden hür bir kimse ise 80, köle ise 40 değnek cezasına çarptırılır.

Son olarak şuna da işâret edelim ki hadisimizin "**kaçının**" emri, bu yedi helâk edici günahtan titizlikle uzak durulmasını tavsiye eden bir ifadedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. En büyük ve en tehlikeli günah Allah'a şirk koşmaktır.
2. Yetim malı yemek helâk edici belli-başlı büyük günahlardandır.
3. Yetimlere dost ve kardeşçe sahip çıkılmalıdır.
4. Müslümanların şer ve kötülüklerden kaçınmaları gerekir.
5. Burada sayılan günahlardan uzak durmak fertleri ve toplumu bozulma ve sapıklıktan korumak demektir. Bu yönüyle de büyük önem taşımaktadır.

287- باب تغليظ تحريم الربا

FAİZİN ŞİDDETLE YASAKLANMASI

Âyetler

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لاَ يَقُومُونَ إِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُواْ إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا
وَأَحَلَّ اللّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَن جَاءهُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ فَانتَهَىَ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ [275]

يَمْحَقُ اللّهُ الْرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللّهُ لاَ يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ [276]

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُواْ الصَّلاَةَ وَآتَوُاْ الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ
يَحْزَنُونَ [277]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ [278]

Faiz yiyenler (kıyâmet günü mezarlarından) **ancak şeytan çarpmış kimselerin kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların, "esasen alışveriş de faiz gibidir" demeleri yüzündendir. Halbuki Allah, alışverişi helal, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kim, Rabbinden kendisine gelen bir öğüt üzerine faizciliğe son verirse, geçmişte olanlar kendisine ve hakkındaki hüküm de Allah'a kalmıştır. Kim de yeniden faize dönerse işte onlar**

cehennemliktir, orada temelli kalacaklardır. Allah faizi mahveder, sadakaları bereketlendirir. Allah koyu nankör ve günahkâr olan hiç kimseyi sevmez.

İman edip iyi işler yapan, namazı dosdoğru kılıp zekâtı verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.

Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız, mevcut faiz alacaklarınızın peşini bırakın, vazgeçin.

Bakara sûresi (2), 275-278

Yüce dinimiz, "*karşılıklı fayda temin etmeye yönelik bir sözleşmede karşılıksız kalan herhangi bir fazlalık*" demek olan faizi, bütün çeşitleriyle kesin olarak yasaklamıştır. Faiz yiyen kişi, başkasının malını karşılıksız olarak yemiş olur. Bilinen bir gerçektir ki para, bir değişim aracıdır. Onu alınıp satılan mal haline getiren ve hiç bir risk almadan gelir elde etme vasıtası olarak benimseyen kişiler faizci, buna imkân veren bütün muameleler de faiz muamelesidir. Durduğu yerde paraya para kazandırma birilerinin hoşuna gitse de toplumun aleyhine olan bu durum aslında iyi tahlil edildiği zaman uzun vâdede toplumdaki emek-sermâye ilişkilerini altüst edeceği için bizzat faizcilerin de aleyhinedir. Hatta bu yolla para kazananları zehirli gıdalarla beslenenlere benzetmek mümkündür. Zehir tesirini gösterdiği an, yapılacak hiç bir şey kalmamış demektir.

Şu da bir gerçektir ki, dinimiz sermaye birikimini, faizle değil, ortaklık usulüyle sağlamayı öngörmektedir. Ortaklıkta sermaye faizsiz olacağı için mâliyet ve enflasyon gibi kapitalizmin ürünü olan meseleler ortadan kalkacak, mülkiyete ortak olma tabana doğru yayılacak, ekonomik ve sosyal farklılaşmalar en düşük seviyeye inecek, sermayeye, yatırıma ve tabiî ticârete asla kötü gözle bakılmayacaktır.

Faizcilik, para sahiplerinin tahakkümünü artırır ve toplumun düzen, hürriyet ve geleceğine müdâhale etmelerine yol açar. İş ve yatırım yaparak değil, faizle gelir temin eden bir rantiye sınıfının oluşmasına zemin hazırlar. İnsanları çalışıp kazanmak ve üretim ile meşgul olmaktan uzak tutar. Bu da insanların birbirine iyilik etme duygularını söndürür. "Karz-ı hasen" yoluyla iyilik ve yardımlaşmayı ortadan kaldırır. Çıkar hırsını aşırı derecede kamçılar, hırslar keskinleştikçe kalbler katılaşır, toplumda yardımlaşma ve dayanışma yerine sömürme ve çatışma başlar.

Faiz yiyenlerin şeytan çarpmış gibi mezarlarından kalkacaklarının belirtilmesi, faiz yemenin ne kadar fenâ olduğunu anlatmaktadır. Faizcilik yaparak fakir kimseleri sömürenler, şeytanlaşmış insanlardır. Bütün güzel insanî duygular faizcilerin içinden silinir ve bunlar şeytan gibi sadece maddeye tapan, maddî menfeat peşinde koşan ve şeytanlıklarını tatmine çalışan acımasız yaratıklar halini alırlar. Zaman zaman içlerinde doğacak her hayırlı istek, onları şeytan çarpmışcasına sarsar ve bu tür arzuları bir şekilde kendi içlerinde boğmaya çalışırlar. Aslında bu faizci rantiye sınıfı günlük hayatlarında da çarpılmış gibidirler. Tenbellik içinde yatar, rahat ve hızlı bir şekilde uyanamaz, hemen kalkamaz, çoğu kere yataklarında şeytan çarpmış gibi saatlerce gerneşir, ağzını yüzünü buruşturur, sonra da sendeleye sendeleye kalkarlar. Bütün hayatları faiz düşüncesi ve dedikoduları ile geçer, düştükleri zaman da bellerini kolay kolay doğrultamazlar.

Âyet-i kerîme, onların bu çarpılmış hallerinin sebebini, "**esasen alışveriş de faiz gibidir**" diye, meşru ve makul bir kazanç yolu olan ticâreti, kendi çarpık ve haksız kazanç yollarına, faize benzetmeleri, böyle ters bir kıyasla yaptıklarını savunmaya kalkmaları olarak göstermektedir. Dikkat edilirse faizciler, "faiz de alışveriş gibidir" demiyorlar, "alışveriş de faiz gibidir" diyorlar. Yani iktisâdî hayatın asıl yolunun faiz olduğu, ya da "faizsiz bir

ekonominin düşünülemeyeceği" varsayımını öne sürüyorlar. Onların bu mantıkları bile, şeytan çarpmış bir kafa ve gönül yapısına sahip olduklarını göstermektedir. Halbuki "**Allah alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır."** Helâl ile haramı ters yüz edip haramı asıl, helâli ona benzer göstermek ne büyük bir çarpıklıktır. Ekonomik düzenleri bu çarpık anlayışa dayanan toplumların istikrarsızlığı herhalde çok tabiî bir neticedir.

Faiz aslında faizcilerin sandığı gibi malı da arttırmaz. Görüntüye aldanmamak gerekir. "**Allah faizi mahveder, sadakaları bereketlendirir.**" Faiz, mal üretecek hayatları âdeta bir kurt gibi yer bitirir, sonuçta sermayelerin de batmasına sebep olur. Sadakalar ise, ecir, hayat ve bereket kaynağı olur. O halde **"İman edip iyi işler, salih ameller yapanlar ve özellikle namazlarını doğru dürüst kılıp zekâtlarını veren kimselerin her zaman Rabbleri katında ecirleri vardır. Bunlara gelecek bir korku olmadığı gibi herhangi bir kayıptan dolayı mahzun da olacak değillerdir."** Müslümanlara Allah'tan korkmak ve onun azâbından korunmak yaraşır. Bunun tabiî neticesi de, henüz alınmamış faiz varsa, ondan vazgeçmek, onu terketmektir. Âyet–i kerîme, böyle bir davranışı, gerçek mü'min olmanın göstergesi saymaktadır. İmanda olgunluk, onun gereğinin yerine getirilmesini gerektirir.

Nevevî'nin buraya almadığı âyette ise, "**eğer böyle yapmazsanız"** yani Allah'tan korkmaz, faizin haram olduğuna inanmaz veya inanır da terketmezseniz, **"O zaman Allah ve Resûlü tarafından size savaş açılmış olduğunu biliniz. Eğer tövbe ederseniz, sermâyeleriniz sizindir**" buyurulmaktadır. Şurası da bir gerçektir ki Kur'an dilinde 'Allah ve Resûlü'nün harbi' ifadesi, bazan gerçekten savaş anlamında, bazan da günahın büyüklüğünü ve zararını anlatmak maksadıyla uyarı yerinde mecaz olarak kullanılır. Burada bu iki yorumla ilgili görüşler ileri sürülmüştür. Anlaşılan odur ki, faizcilik yapanlar, maddî veya mânevi anlamda ilâhî savaştan yakalarını kurtaramayacaklardır.

Bu âyetlerden önce, "**Ey iman edenler! Kat kat katlanmış olarak faiz yemeyin**" [Âl-i İmrân sûresi (3), 130] âyeti nâzil olmuş bulunması ve bu âyetlerin de hicretin sekizinci yılında gerçekleştirilen Mekke fethi sıralarında inmiş olması, faizin ortadan kaldırılması için tedricî bir usûlün ve toplumda belli bir gelişmişliğin sağlanmış olmasının gerektiğini göstermektedir. Bu durum, mükemmel bir toplum düzeni ortaya koyamayan milletlerden faizciliğin kalkmayacağı anlamına gelir. Hangi toplumda da faizsiz yaşanamayacağı kanısı yayılmaya ve faizi meşrû göstermek için çareler aranmaya başlanırsa, orada çözülme, çöküntü ve Câhiliye devrine dönüş başgöstermiş demektir.

Unutulmamalıdır ki, Allah katında alışveriş, "alışveriş" olduğu için helâl; faiz de "faiz" olduğu için haramdır. İçine faiz karıştırılarak yapılmış alışverişler de fâsittir. Zira "haram ile helâl karışınca haram öne geçer."

Özetle yorumlamaya çalıştığımız bütün bu âyetler, faiz yasağının gerçekten son derece şiddetli bir yasak olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Konu ile ilgili hadislere gelince, hakikaten meşhur ve sayısal olarak çok hadis bulunmaktadır. Önceki konuda geçen Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği, "*Yedi helâk ediciden kaçının*" hadisi de bunlardan biridir.

Hadis

1619- وَعَن ابنِ مَسْعودٍ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : « لَعَنَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم آكِلَ الرِّبَا وموكِلهُ» رواه مسلم . زاد الترمذي وغيره : « وَشَاهديه ، وَكَاتِبَهُ » .

1619. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* faiz alana da verene de lânet etti.

Müslim, Müsâkât 105-106; Tirmizî, Büyû' 2. Ayrıca bk. Buhârî, Büyû' 24, 25, 113; Ebû Dâvûd, Büyû' 4; İbni Mâce, Ticârât 58

Tirmizî ve diğer muhaddisler, "şâhitlerine ve kâtibine de" kelimelerini ilave ettiler.

Açıklamalar

Önceki konuda "yedi helâk edici"den biri olduğunu gördüğümüz faiz ve yukarıdaki âyetlerden "Allah ve Resûlünün harb ilan ettiği bir günah" olduğunu öğrendiğimiz faizcilik, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in lânet ettiği hususlar arasında yer almaktadır. Bu üç tesbit, herşeyden önce konuya ait yasağın son derece şiddetli olduğunu göstermektedir.

Peygamber Efendimiz, toplumun *inanç, iktisad* ve *ahlâk* düzenini altüst eden, kişi ve toplumları anarşi ve felâkete sürükleyen faizi yiyen ve yedirenlerin, Allah'ın rahmetinden uzak kalmalarını dilemek yani onlara lânet etmek suretiyle işin ne kadar ciddî olduğunu gözlerimiz önüne sermektedir. Bilinen bir gerçektir ki faiz, vahye dayalı bütün dinlerde haramdır. Bütün şeriatlar onu ortaklaşa yasaklamıştır.

Öte yandan Allah Teâlâ faizciden başka hiç bir âsi ve günahkâra kitabında harb ilan etmemiştir. Yine Peygamber Efendimiz, "Ömrün Sonuna Doğru İyiliği Artırmak" konusunda yer alan 117 numaralı hadiste, *"Her kul öldüğü hal üzere diriltilir"* buyurduğuna, yukarıdaki âyette de faiz yiyenlerin şeytan çarpmış gibi mezarlarından kalkacakları bildirildiğine göre faizcilik insanın kötü bir şekilde ölmesine (sû–i hâtime) sebep olmaktadır. Faiz yemek, faizcilik yapmak demektir. Faiz anlaşma ve akitlerden doğduğuna göre, bunun iki tarafı olduğu gibi şahitleri ve yerine göre kâtibi, yazıcısı veya noteri de bulunacaktır. Hatta banka, mafya, tefeciler v.s. gibi yasal veya yasal olmayan kurumları da olacaktır.

Tirmizî ve diğer hadisçilerin rivâyetlerinde yer alan "şâhitlerine ve kâtibine de" ilavesine göre, hem şahıs olarak tefeciler hem de bu işe aracılık yapan kurum ve kuruluşlar ile oralarda faiz işlemlerini yönlendiren, kaydeden, şâhitlik eden herkes Peygamber Efendimiz'in lânetinden paylarını almışlardır. Efendimizin lânetinin kapsamını bu ölçüde geniş tutması, İslâm toplumunda faizciliğe yer olmadığını, kimsenin ona ne alan-veren olarak ne de şahit ve katip olarak bulaşmaması gerektiğini en yüksek perdeden anlatmak için olsa gerektir. Çünkü toplumun bütün kesimlerine zararı muhakkak olan bir işlemin, hiç bir şekilde yanında olmamak herkesin o topluma karşı görevidir. Bunun bilincinde olmayanlar ya da bile bile bu zararın yaygınlaşmasına yardımcı olanlar ise, elbette lâneti haketmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şiddetle yasaklanmış olan faizi almak da vermek de Peygamber Efendimiz tarafından lânetle karşılanmıştır.
2. Faiz muamelesine şâhitlik ve kâtiplik yapanlar da bu lânete muhataptırlar.
3. Faizci kurum ve kuruluşlarda çalışmamaya özen göstermek gerekir.
4. Faizden kurtulamamış bir ekonomi, şeytan çarpmış bir ekonomidir. Sonu maddî mânevî tam bir felâkettir.
5. İslâm, ticaret, yardımlaşma ve karz-ı hasen üzerine kurulu bir iktisâdî düzeni öngörür.

288- باب تحريم الرياء

GÖSTERİŞ (RİYÂ) YASAĞI

Âyetler

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَمُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاء وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَوَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ [5]

1. "Onlara sadece şu emredilmişti: Bâtıl dinleri bırakarak yalnız Allah'a yönelip O'na itaat etsinler, namazı kılsınlar, zekâtı versinler. İşte doğru din budur."
Beyyine sûresi (98), 5

İslâm ümmetine olduğu gibi geçmiş ümmetlere de ancak Allah'a kulluk etmeleri ve dini O'na has kılmaları yani tevhid ve ihlâs üzere yaşamaları emrolunmuştur. Hiç bir din, kendisine inananları, iki yüzlü ve samimiyetsiz bir davranış içinde görmek istemez. Aslında dindarlık, samimiyeti gerektirir. Samimiyet yalnız Allah'a kulluk yapmakla başlar ve insanın gönlünde yer tutar. Kendi iç dünyasında dini ve dindarlığı Allah'a has kılamayan kimseler, öteki dini görevleri de gereken berraklık ve duruluk içinde yerine getiremezler. Namazın kılınması, zekât'ın verilmesi gibi dinin dış tezâhürleri de yalnızca Allah'a kulluk niyeti ve samimiyeti ile mümkün olur.

İlâhî dinlerin müşterek üç esasını iman ve amel olarak *tevhid, namaz, zekât* diye belirlemek mümkündür. Bu sebeple âyette geçen *haniflik*, aslında Hz. İbrahim'in dininin vasfı ise de, sadece ona mahsus olmayıp genellikle puta tapıcılığın zıddı anlamında bütün peygamberlerin getirdiği tevhid dininin adı olmaktadır. Doğru olan, sağlam olan ve arzulanan dindarlık da esasen bundan ibarettir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاء النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لاَّ يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُواْ وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ [264]

2. "Ey iman edenler! Allah'a ve âhiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve gönül yıkmak suretiyle hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylelerinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağnak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah kâfirleri doğru yola iletmez."

Bakara sûresi (2), 264

Temelinde ciddî ve samimî bir iman bulunmayan harcamalar, gösteriş veya birilerine duyurma (**riyâ ve süm'a**) niyetiyle yapılmış hayır ve iyilikler, yatırımlar bir hiç uğruna hebâ edilmiş mesâî ve imkânlardır. Bu tür davranışlar, genellikle iki yüzlü, samimiyetsiz kişilerin tavırları olarak tanıtılmaktadır. Müslümanların böyle olmamaları, her şeyden önce imanlarının gereğidir.

Ayrıca insan başlangıçta güzel bir niyetle yaptığı iyilik ve verdiği sadakaları, daha sonra, verdiği kişinin başına kakar ve onu bir gönül yıkma vesilesi yaparsa, bu da samimiyete sığmaz, müslümana yakışmaz.

Böyle davrananlar zaten netice itibariyle herhangi bir şey elde edemezler. Tıpkı düz bir kayanın üzerinde bulunan daha doğrusu var görünen birazcık toprağın, sağnak bir yağmur sonucu silinip gitmesiyle, kaya yüzeyinin çırılçıplak kalması gibi, önce iyilik yapmış olan

kimseler, yaptıklarını başa kakar ve iyilik yaptıkları kişilerin gönlünü kırarlarsa, o yaptıkları iyiliği bu tavırları siler süpürür. Hiç bir iyilik yapmamış gibi elleri bomboş kalır.

Böyle acı bir âkıbetle karşılaşmamak için, yapılan iyilikleri başa kakmamalı, onları unutmak suretiyle Allah katında bereketlenmeye terketmelidir.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُواْ إِلَى الصَّلاَةِ قَامُواْ كُسَالَى يُرَآؤُونَ النَّاسَ وَلاَ يَذْكُرُونَ اللّهَ إِلاَّ قَلِيلاً[142]

3. "Münâfıklar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da çok az anarlar."
Nisâ sûresi (4), 142

İki yüzlü kişilerin en belirgin vasıflarından biri tüm yaptıklarını gösteriş için yapmak, parsa kapmak, birilerini memnun etmektir. Gösteriş yapmak onların âdeta sanatıdır.

Böylesine sahteciliğin temelinde Allah'ı çok az hatırlamak yatar. Allah'ı yeterince hatırlayan, O'nu asla aldatamayacağını da bileceği için sahtecilik yapamaz. Dürüst davranma ihtiyacını hisseder.

İnsan Allah'ı hatırlamazsa veya çok az hatırlarsa, istediği gibi davranma hakkına sahip olduğunu zanneder. Samimiyetsiz ve gösterişe dayalı hareketler sonucunda kendisini tam bir iflâs içinde bulur. Önce insanlar nazarında güven kaybına uğrar sonra da kendi içinde öz güvenini kaybeder. İşte bu, tam bir iflâs demektir. Riya ve gösteriş de esasen insanı iflâstan başka bir sonuca götürmez.

Hadisler

1620– وَعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « قَالَ اللَّه تعَالَى : أنَا أغْنى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرك ، منْ عَملَ عَمَلا أشْرك فيهِ مَعِي غَيْرِى ، تَرَكْتُهُ وشِرْكَهُ » رواه مسلم .

1620. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi: Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim:

Allah Teâlâ buyurdu ki: “**Ben, ortakların ortaklıktan en uzak olanıyım. Kim işlediği amelde benden başkasını bana ortak koşarsa, o kişiyi de ortak koştuğunu da reddederim**.”

Müslim, Zühd 46. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 301, 435

Açıklamalar

Aslında şirk konusunda zikredilmesi çok daha münâsip olan bu hadîs-i şerîfin Nevevî tarafından buraya alınması, gösteriş ve riyânın hiç affedilmez çeşidinin, ibâdetlerdeki riyâ olduğunu çok açık bir şekilde belirlemek içindir. İsâbetli bir yaklaşımdır. Zira riyâya şirk denilebileceği ve riyânın gizli şirk sayıldığı bu hadîs–i şerîfin ortaya koyduğu en yalın gerçektir. Ne var ki riyâ, imanın aslını ortadan kaldırmaz. Amellerin sevabını yok eder. Şirk ise, imanın aslını ortadan kaldırır, insanı küfür içinde bırakır. Nitekim yukarıda açıklamaya

çalıştığımız birinci âyette de öncelikle ve özellikle insanların Allah'a kullukta ihlas ile yani riyâ ve gösterişten uzak olmakla emrolunduklarını görmüştük.

Yüce kitabımızın bize öğrettiği üzere kulluk, insanın en temel görevidir. Yine herhangi bir kimsenin Allah'ı herhangi bir şekilde aldatması da asla mümkün değildir. Böyle olmasına rağmen, Allah'a kulluk yapıyormuş gibi gözüktüğü halde, niyetinde başka yaratıkları memnun etmek ya da onların beğenilerini kazanmak düşüncesi de bulunan kimselerin bu yaptıkları kesinlikle gösteriştir. Bir başka ifadeyle, olmadığı gibi görünmek veya göründüğü gibi olmamaktır. Dolayısıyla, Allah'a kulluğunda samimi olmayanın ya da gösterişe kaçan kimsenin, diğer iş ve davranışlarında samimî olabileceğini düşünmek ve kabullenmek son derece zordur. *Riyâzü's–sâlihîn*'de bulunan az sayıdaki kudsî hadislerden biri olan hadiste yüce Rabbimiz, mutlak tekliğini ve asla eş-ortak kabul etmeyeceğini çok kesin ve açık şekilde bildirmektedir. Başkalarının beğenisini kazanmak niyetine dayalı olarak yapılacak ibadetleri ve böyle bozuk tavırlı kişileri reddedeceğini bildirmekte,"Ben sadece bana yönelik ve benim rızâmdan başka bir şeyin amaçlanmadığı amelleri kabul ederim, ortaklı işleri ortak koşulana havâle ederim" diye kullarını çok ciddî şekilde uyarmaktır.

Bir işin sırf ibadet olması, -şayet varsa- temelindeki gösteriş niyeti ve duygusunu anlayışla karşılamayı gerektirmez. Hatta tam aksine en şiddetli şekilde reddini gerektirir. Çünkü riyânın hiç bulunmaması gereken yer, ibadetlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İbadette riyâ gizli şirktir.
2. Müslümanlara her işlerinde gösteriş değil, ihlas ve samimiyet yaraşır.
3. Riyâ, imanın aslını ortadan kaldırmazsa da amellerin sevabını engeller.
4. Allah Teâlâ kendisine asla ortak koşulmasına razı olmaz.
5. Riyâ ve gösteriş, insanı sonuçta şirke kadar götürebilir.

1621– وعَنْهُ قَالَ : سمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إنَّ أوَّلَ النَّاسِ يُقْضَى يوْمَ الْقِيامَةِ عَليْهِ رجُلٌ اسْتُشْهِد ، فَأُتِىَ بِهِ ، فعرَّفَهُ نِعْمَتَهُ ، فَعرفَهَا ، قالَ : فَمَا عَمِلْتَ فِيها ؟ قَالَ : قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتُشْهِدْتُ : قالَ كَذَبْت ، ولكِنَّكَ قَاتلْت لأنْ يُقال جَرِيء ، فَقَدْ قِيل ، ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلى وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ في النَّارِ . ورَجُل تَعلَّم الْعِلّم وعَلَّمَهُ ، وقَرَأَ الْقُرْآنَ ، فَأُتِىَ بِهِ ، فَعَرَّفَهُ نِعمهُ فَعَرَفَهَا . قالَ : فمَا عملْتَ فِيهَا ؟ قالَ : تَعلَّمْتُ الْعِلْمَ وَعلَّمْتُهُ ، وَقَرَأْتُ فِيكَ الْقُرآنَ ، قَالَ : كَذَبْتَ ، ولكِنَّك تَعَلَّمْت الْعِلْمَ وَعَلَّمْتُهُ ، وقَرَأْتُ الْقرآن لِيقالَ : هو قَارِىءٌ ، فَقَدْ قِيلَ ، ثُمَّ أمِرَ ، فَسُحِبَ عَلى وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ في النَّارِ ، وَرَجُلٌ وسَّعَ اللَّه عَلَيْهِ ، وَأَعْطَاه مِنْ أَصنَافِ المالِ ، فَأُتِى بِهِ فَعرَّفَهُ نعمَهُ ، فَعَرَفَهَا . قال : فَمَا عَمِلْت فيها ؟ قال : ما تركتُ مِن سَبيلٍ تُحِبُّ أنْ يُنْفَق فيهَا إلاَّ أنْفَقْتُ فيها لَك . قَالَ : كَذَبْتَ ، ولكِنَّكَ فَعَلْتَ لِيُقَالَ : هو جَوَادٌ فَقَدْ قيلَ ، ثُمَّ أمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَى وجْهِهِ ثُمَّ أُلْقِىَ في النار » رواه مسلم .

« جَرِيء » بفتح الجيم وكسر الرَّاءَ وبالمدِّ أيّ : شُجَاعٌ حَاذقٌ .

1621. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim dedi:

"Kıyamet günü hesabı ilk görülecek kişi, şehit düşmüş bir kimse olup huzura getirilir. Allah Teâlâ ona verdiği nimetleri hatırlatır, o da hatırlar ve bunlara kavuştuğunu itiraf eder. Cenâb-ı Hak:

- **Peki, bunlara karşılık ne yaptın**? buyurur.

- Şehit düşünceye kadar senin uğrunda cihad ettim, diye cevap verir.

- **Yalan söylüyorsun. Sen, "babayiğit adam" desinler diye savaştın, o da denildi,** buyurur. Sonra emrolunur da o kişi yüzüstü cehenneme atılır. Bu defa ilim öğrenmiş, öğretmiş ve Kur'an okumuş bir kişi huzura getirilir. Allah ona da verdiği nimetleri hatırlatır. O da hatırlar ve itiraf eder. Ona da:

- **Peki, bu nimetlere karşılık ne yaptın**? diye sorar.

- İlim öğrendim, öğrettim ve senin rızân için Kur'an okudum, cevabını verir.

- **Yalan söylüyorsun. Sen "âlim" desinler diye ilim öğrendin, "ne güzel okuyor" desinler diye Kur'an okudun. Bunlar da senin hakkında söylendi,** buyurur. Sonra emrolunur o da yüzüstü cehenneme atılır.

(Daha sonra) Allah'ın kendisine her çeşit mal ve imkân verdiği bir kişi getirilir. Allah verdiği nimetleri ona da hatırlatır. Hatırlar ve itiraf eder.

- **Peki ya sen bu nimetlere karşılık ne yaptın**? buyurur.

- Verilmesini sevdiğin, razı olduğun hiç bir yerden esirgemedim, sadece senin rızânı kazanmak için verdim, harcadım, der.

- **Yalan söylüyorsun. Halbuki sen, bütün yaptıklarını "ne cömert adam" desinler diye yaptın. Bu da senin için zaten söylendi**, buyurur. Emrolunur bu da yüzüstü cehenneme atılır."

Müslim, İmâre 152

1624 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1622– وَعَنْ ابنِ عُمَرَ رضي اللَّه عَنْهُما أنَّ نَاساً قَالُوا لَهُ : إنَّا نَدْخُلُ عَلى سَلاطِيننا فَنَقُولُ لهُمْ بِخِلافِ مَا نَتَكَلَّمُ إذا خَرَجْنَا منْ عنْدِهِمْ ؟ قال ابْنُ عُمَرَ رضي اللَّه عنْهُمَا : كُنَّا نَعُدُّ هذا نِفَاقاً عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . رواه البخاري .

1622. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre birtakım insanlar kendisine gelip "Biz idarecilerimizin yanına girer ve onlara karşı, oradan çıktığımız zaman söylediklerimizin tam zıddı olan sözler söyleriz", dediler. Bunun üzerine İbni Ömer:

- "Biz bu sizin yaptığınızı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında iki yüzlülük sayardık" cevabını verdi.
Buhârî, Ahkâm 27

1624 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1623- وعنْ جُنْدُب بن عَبْدِ اللَّه بنِ سُفْيانَ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قالَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «مَن سَمَّعَ سَمَّعَ اللَّه بِهِ ، ومَنْ يُرَائِى اللَّه يُرَئِى بِهِ » متفقٌ عليه .

وَرَواهُ مُسْلِمٌ أيضاً مِنْ رِوَايَةِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي اللَّه عَنْهُمَا .

« سَمَّعَ » بتَشْدِيدِ المِيمِ ، وَمَعْنَاهُ : أشْهَرَ عملَهُ للنَّاس رياءً « سَمَّعَ اللَّه بِهِ » أيْ : فَضَحَهُ يَوْمَ الْقِيامَةِ ، ومَعْنى : « منْ رَاءَى » أيْ : مَنْ أَظْهَرَ للنَّاسِ الْعَمَل الصَّالحَ لِيَعْظُمَ عِنْدهُمْ «رَاءَى اللَّه بِهِ » أيْ : أظْهَرَ سَرِيرَتَهُ عَلى رُؤوس الخَلائِقِ .

1623. Cündeb İbni Abdullah İbni Süfyân *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim işlediği hayrı şöhret kazanmak için halka duyurursa, Allah onun gizli işlerini duyurur. Kim de işlediği hayrı halkın takdirini kazanmak için başkalarına gösterirse, Allah da onun riyakârlığını açığa vurur**."

Buhârî, Rikak 36, Ahkâm 9; Müslim, Zühd 47-48. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 48; İbni Mâce, Zühd 21

1624 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1624- وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنهُ قالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ تَعَلَّم عِلْماً مِمَّا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهُ اللَّهِ عَزَّ وَجلَّ لا يَتَعَلَّمُهُ إلاَّ لِيُصِيب بِهِ عَرَضاً مِنَ الدُّنْيَا ، لَمْ يَجِدْ عَرْفَ الجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيامَةِ » يَعْنِي : رِيحَهَا . رواه أبو داود بإسنادٍ صحيحٍ . والأحاديثُ في البابِ كثيرةٌ مشهورةٌ .

1624. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Azîz ve celîl olan Allah'ın hoşnudluğunu kazanmaya yarayan bir ilmi, sırf dünyalık elde etmek için öğrenen kimse, kıyamet günü cennetin kokusunu bile alamaz.**"

Ebû Dâvûd, İlim 12. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 23

Açıklamalar

Gösteriş yapmak ve birilerine duyurmak maksadıyla ya da desinler diye ortaya konan işlerin Allah katında hiç bir değeri yoktur. Böyle davrananların eline neticede sorumluluktan başka olumlu hiç bir şey geçmeyecektir. Değişik örnek ve anlatımlarla bu gerçekleri ortaya koyan bu dört hadis, riyâ konusunda akla takılabilecek hemen bütün soruları cevaplamaktadır. Şimdi sırasıyla hadislerin önümüze koyduğu gerçekleri açıklayalım.

Birinci hadis bize şunu anlatmaktadır: Samimi bir niyete dayanmayan amel ve hareketler -ne kadar önemli ve faydalı gözükürse gözüksün- sonuçta azâb ve pişmanlıktan başka bir işe yaramaz. Şehitlik, âlimlik ve zenginlik gibi meziyet ve imkânları sırf gösteriş ve desinler uğruna kullananlar, ilâhî huzurda yalanlanarak yüzüstü cehenneme atılacaklardır. Bu demektir

ki, dini istismar eden, onu dünya çıkarlarına âlet etmeye kalkışan kişiler, kimlikleri ve yaptıkları ne olursa olsun, âhirette "yalan söylüyorsun" diye azarlanmak ve cezaya çarptırılmaktan yakalarını kurtaramayacaklardır. Bu hadîs-i şerîf, bir anlamda 1623 numaralı **üçüncü hadis**te dile getirilen ikaz ve tehdidin nasıl gerçekleşeceğini misalleriyle anlatmaktadır. Hatta "ilmi dünyevî çıkarlarına âlet edenlerin cennetin kokusunu bile alamayacaklarını" bildiren **dördüncü hadis**i de açıklamaktadır.

Kişiyi, -her üç hadiste de haber verilen- acı sonuca sürükleyen ortak nokta, Allah için olması ve yapılması gereken iş ve amellere, başkalarının görmesi ve beğenmesi, duyması ve alkışlaması gibi maksatların katılması, bir anlamda Allah'ın bilmesi ve razı olması ile yetinilmemesidir. Bu ise, kişiyi Allah'ın değil, çevrenin ve çevredekilerin kulu kölesi yapar. Her şeyi ifsât eder. Bu açıdan baktığımız ve her üç hadisi bir arada değerlendirdiğimiz zaman, riyâkârlığın ve gösteriş hastalığının, özellikle âhiretteki mahrumiyetler açısından, ne kadar fena bir hastalık olduğunu kolaylıkla anlarız. **İkinci hadis**, "İki Yüzlülüğün Yasaklanması" konusunda 1544 numara ile geçmiş ve orada açıklanmıştı. Burada bir kez daha tekrar edilmesi, riyâ ve nifakın uygulama olarak birbirine çok benzediklerini vurgulamak için olsa gerektir. Nitekim daha önce işaret ettiğimiz gibi nifak, inançta iki yüzlülük; riyâ ise, amelde iki yüzlülük demektir. Fakat bunlar, iki yüzlülük, gösteriş, desinler ve ihlassızlık noktalarında müşterektir. Yöneticilerin huzurunda söylenenler ile gıyaplarında söylenenlerin birbirinden farklı olması ve bunun bilinçle yapılması ne kadar çirkin ise, görünürde Allah için, ama aslında başka amaç ve çıkarlara yönelik olarak amel ve iyilik yapmak da en az o kadar çirkin ve iki yüzlülüktür.

Müslümanlar ibâdet ve amellerinde gösteriş ve desinler kaygısından sıyrılıp yaptıklarını Allah'ın bilmesini yeter görme seviyesine gelmedikçe, kaliteli bir iman ve amel hayatı yaşamaları mümkün olmayacaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Amellerin makbûliyeti, sırf Allah rızâsı için yapılmalarına bağlıdır.
2. İyi ve hâlis bir niyetle yapılmayan işin Allah katında bir kıymeti yoktur.
3. Müslümana her işinde gösteriş ve desinler arzusundan uzak olmak yaraşır.
4. Riyâ ve süm'a (gösteriş ve desinler niyeti) insanı munâfık durumuna düşürür.
5. Riyâ ve süm'a dini ve dince kutsal olan şeyleri istismar etmek demektir.
6. İhlas, her amelin başı ve her türlü kötü duyguların düşmanıdır.
7. Allah'ın rızâsı ancak ihlas ile kazanılır.

289– باب ما يتوهم أنه رياء وليس برياء

RİYÂ OLMADIĞI HALDE RİYÂ SANILAN DURUMLAR

Hadis

– عنْ أبي ذَرٍّ رضي اللَّه عنْهُ قَال : قِيل لِرسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : أَرأَيْتَ الرَّجُلَ الذى يعْملُ الْعملَ مِنَ الخيْرِ ، ويحْمدُه النَّاسُ عليه ؟ قال : « تِلْكَ عاجِلُ بُشْرَى المؤْمِنِ » ، رواه مسلم .

1625. Ebû Zer *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Bir kimse, bir hayır yapar da halk bu sebeple onu överse, buna ne buyurursunuz? dediler. O da:

- "**Bu, mü'min için peşin bir müjdedir**" buyurdu.

Müslim, Birr 166. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 25

Açıklamalar

Bir müslüman tarafından Allah rızâsı için yapılmış olan herhangi bir iyilik veya hayır, yapanın niyet ve isteği dışında diğer müslümanlar tarafından takdir edilebilir ve onu yapan sevgi ve övgü ile karşılanabilir. İnsanlar tarafından böyle takdir edilmek, acaba o kimsenin o işi gösteriş ve desinler diye yaptığı anlamına gelir mi?

İnsanların yapılan iyiliği ve hayrı takdirle karşılamaları kendi adlarına elbette güzel bir şeydir. Hizmet ve iyilikler takdir edilmezse, hizmet ve iyilik yapacak adam bulmak son derece zorlaşır. İyiyi, iyiliği ve güzeli takdir etmek, hatta ödüllendirmek bir toplumun olgunluk göstergesidir. Ancak işin öbür tarafı, yani takdir edilen ve övülen kişi yönü acaba nasıldır? Toplumun övgüsü o iyilik sahibinin elde edeceği yegâne sonuç mudur, yoksa onun Allah katında bir ecri de var mıdır?

İşte bu kuşkudan kaynaklanan soruya Resûl-i Ekrem Efendimiz, çok nefis bir cevap vermiştir:

"Bu, mü'min için peşin bir müjdedir." Yani onun yaptığı iyilik ve hayrın Allah katında hüsnü kabulle karşılandığının peşin göstergesidir. Çünkü o, bu işi yaparken toplumun beğenisini hedeflemiş değildir. Reklam ve propaganda yapmayı hiç aklından geçirmemiş, bu konuda herhangi bir teşebbüs ve müdahalede de bulunmamıştır. Allah rızâsı için yaptığı işi, Allah'ın sevdirmesi sonucu toplum kendiliğinden sevmiş ve övmüştür. İnsanların ona yönelttikleri takdir ve övgü, o güzel işin dünyadaki peşin ödülüdür. Âhiretteki sevabının müjdecisidir.

O halde riyâ ve süm'a düşünce ve niyetinden uzak olarak yapılmış bir hizmet, hayır ve iyilik, sırf millet tarafından övgü ve takdirle karşılandı diye, aslî niteliğini kaybetmez, Allah katındaki değerinden de bir şey eksilmez. Önemli olan, o işi yapanın neyi niyet ettiği ve hedeflediğidir.

Ancak burada bir hususa işaret etmekte fayda vardır. Bazan **faydalı olmak düşüncesi ve endişesi ile beğenilmek arzusu** birbirine karışır. Meselâ bir proğramda herhangi bir konuda konuşma yapmak için davet edilmiş bir ilim veya din adamı, orada kendisini dinleyecek olanları ciddiye alıp onlara faydalı olabilmek için araştırır, hazırlanır, plânlar yapar. Ama bu arada yapacağı konuşmanın veya vereceği bilginin beğenilmesini de arzu eder. İşte bu arzu, onun faydalı olma düşünce ve gayretlerini gölgeler mi? Herhalde burada verilecek hüküm, **faydalı olma niyeti ile beğenilme arzusu**ndan hangisinin baskın olduğuna göre belirlenecektir. Bu konuda en iyisi kişinin "kalbine danışmasıdır."

Öte yandan yapılan hizmetlerin kimler tarafından takdir edildiği çok önemlidir. Bir şâir, "Şiirin kıymetini iki şey düşürür" diyor ve ekliyor: "Şiirden anlamayanların alkışı, şiirden anlayanların sükûtu." Yapılan sohbet ve konuşmaları, ortaya konan hizmet ve hayırları, o işlerden anlayanlar takdir ediyorsa bu ayrıca şükür vesilesi yapılmalıdır. Yok eğer o işlerden anlamayanlar takdir ediyorsa, tövbe ve istiğfar edilmelidir. Bu sebeple, bilhassa tebliğ ve irşad hizmeti veren din görevlilerinin, kendi kendilerinin doktoru ve denetleyicisi olmaları, gönül

ve duygularının daima Allah'ın rızâsına dönük olmasını sağlamaya çalışmaları gerekmektedir. Bu konuda onlara yardımcı olacak yine ancak kendileri, kendi iç olgunluklarıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yapılan iyilik ve hizmetin toplum tarafından takdir edilmesi, o iyiliğin peşin ödülü ve Allah katında kabul gördüğünün müjdesidir.

2. Hâlis bir niyetle yapılmış olan iyilik ve hayırlar, sırf insanlar tarafından övgü ile karşılandı diye kıymetini kaybetmez.

3. İyilik ve güzellikleri takdir etmek, toplumların olgunluklarını gösterir.

290- باب تحريم النظر إلى المرأة الأجنبية والأمرد الحسن لغير حاجة شرعية

ŞEHVETLE BAKMA YASAĞI

MEŞRÛ BİR GEREK VE İHTİYAÇ OLMADIĞI HALDE YABANCI BİR KADINA, GÜZEL BİR GENCE ŞEHVETLE BAKMANIN HARAM OLDUĞU

Âyetler

وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللّهِ يَسِيرًا [30]

1. "Mü'min erkeklere söyle; gözlerini haramdan sakınsınlar!

Nûr sûresi (24), 30

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً [36]

2. "**Kulak, göz ve gönül, bunların hepsi yaptıklarından sorumludur."**

İsrâ sûresi (17), 36

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ [19]

3. "Allah, gözlerin hâin bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir."

Mü'min sûresi (40), 19

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ [14]

4. "Rabbin her an gözetlemektedir."

Fecr sûresi (89), 14

Bu dört âyet, müslümanların tam anlamıyla denetim altında sorumlu bir hayat yaşadıklarını ve bu sorumluluğun göze ait tarafını ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili yasak,"**Mü'min erkeklere söyle; gözlerini haramdan sakınsınlar!** diye belirlenmekte; sorumluluk çerçevesi ise, "**Kulak, göz ve gönül, bunların hepsi yaptıklarından sorumludur**" âyetiyle açık bir şekilde çizilmektedir.

Gözlerin sinsi ve mânalı bakışlarını, kullar farketmeseler bile Allah Teâlâ'nın bildiği, hatta O'nun, kalplerin derinliklerinde gizlenen kötü niyetlerden de haberdâr olduğu bildirilmektedir. Bu, hiç kimsenin hiçbir şekilde ilâhî denetimin dışında kalma şansının ve

imkânının bulunmadığını kesin olarak ortaya koymaktadır. Bunun böyle olduğunu ise, **"Rabbin her an** (herşeyi) **gözetlemektedir"** âyeti bildirmektedir.

Bu âyet-i kerîmeler insana, gizli-açık ayırımı yapılmaksızın en küçük teferruâtına kadar bütün hareketlerinin daima göz önünde ve kayıt altında olduğu gerçeğini en küçük bir tereddüde yer bırakmayacak kesinlikte anlatmaktadır. Sorumluluk bu çerçevede kavrandıktan sonra göze ait harama bakma yasağını anlamak insan için mesele olmaktan çıkar.

Hadisler

1626- وَعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنْهُ عنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : كُتِبَ على ابْنِ آدم نَصِيبُهُ مِنَ الزِّنَا مُدْرِكٌ ذلك لا محالَةَ : الْعَيْنَانِ زِنَاهُما النَّظَرُ ، والأُذُنَانِ زِناهُما الاستِماعُ ، واللِّسَانُ زِنَاهُ الْكَلامُ ، وَالْيدُ زِنَاهَا الْبَطْشُ ، والرِّجْلُ زِناهَا الخُطَا ، والْقَلْب يَهْوَى وَيَتَمنَّى ، ويُصَدِّقُ ذلكَ الْفرْجُ أَوْ يُكَذِّبُهُ » .

متفقٌ عليه . وهذا لَفْظُ مسلمٍ ، ورواية الْبُخاريِّ مُخْتَصَرَةٌ .

1626. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Âdemoğluna zinadan nasibi takdir olunmuştur. O buna mutlaka erişir. Gözlerin zinası bakmak, kulakların zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, elin zinası tutmak, ayakların zinası yürümektir. Kalbe gelince o, arzu eder, ister. Üreme organı ise, bunu ya gerçekleştirir, ya da boşa çıkarır.**"

Buhârî, İsti'zân 12, Kader 9; Müslim, Kader 20-21. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Nikâh 43

Açıklamalar

Zina, kadın ve erkeğin meşrû bir nikah olmaksızın cinsel ilişkide bulunmasıdır. Büyük günahlardandır. Özel cezâsı vardır. Hadîs-i şerîf, bu anlamdaki gerçek zinanın dışında, öteki organlar için de birtakım meşrû olmayan suçların söz konusu olduğunu hatta bunlara da bir anlamda zina denildiğini ortaya koymaktadır. Yani her organın aslî faaliyetini meşrû çerçeve dışında yürütmesi bir tür zina olmaktadır. Nitekim İmam Buhârî bu hadisi, zinanın sadece üreme organıyla değil, göz, dil ve el gibi öteki organlarla da mümkün olduğuna dair açtığı bir başlık altında vermiştir (bk. İsti'zân 12). Ancak bu, mecâzen bir isimlendirme olarak kabul edilmektedir. Çünkü söz konusu organların bu suçları, haram olmakla birlikte, onlar için hâkimin uygun göreceği ta'zir cezası dışında ayrıca bir ceza tayin edilmiş değildir.

Burada dikkat çeken husus, insanın sahip bulunduğu organların tabiî işlevlerini gayr-i meşrû bir zeminde yapması, onları, üreme organıyla "meşrûiyet dışına taşma" noktasında birleştirmesidir. Söz konusu organların bu yaptıklarına zina denilmesi işte bu açıdan yapılmış bir değerlendirmedir. Öte yandan bu organların bahis konusu fiilleri, asıl zinaya götürücü, öncü fiillerdir. Bu bakımdan, o kötü sonuçtan müslümanlar sakındırılmış olmaktadır. Hadiste de açıkca belirtildiği gibi üreme organı, öteki organların ve özellikle kalbin, Buhârî'nin tercih ettiği rivayete göre nefsin, bu konudaki istek ve arzusunu fiilen gerçekleştirmedikce zina suçu işlenmiş olmaz. Allah korkusu, iktidarsızlık, tiksinme gibi çok çeşitli sebeplerle tenâsül

uzvu, bütün bu istek ve hazırlıkları boşa çıkarabilir. O zaman öteki organların yaptıkları, kendi çaplarında küçük birer günah olarak kalır. Bu tür hatalara, "**Ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve edepsizliklerden kaçınanlara gelince, bil ki Rabbin affı bol olandır**" [Necm sûresi (53), 32] âyetinde geçtiği gibi Kur'ân-ı Kerîm'in ifâdesiyle "**lemem**" denilmektedir. Bir şeye bir anlık ilgi duyup üzerinde durmamak anlamından hareketle **lemem**, küçük kusurlar, küçük günahlar ve ufak-tefek hatalar olarak değerlendirilmiştir. Ashâb-ı kirâm arasında "tercümânü'l-Kur‘ân" diye bilinen Abdullah İbni Abbas hazretleri, bu hadisi zikrederek, "Ebû Hüreyre'nin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiği bu sözdeki fiillerden daha çok, küçük günahlara (**lemem**) benzeyen bir başka fiil bilmiyorum" demiştir (bk. Buhârî, İsti'zân 12; Ebû Dâvûd, Nikâh 43). Doğrusu da budur.

Hadîs-i şerîf'in bilhassa son cümlesi kalp ya da nefis ile üreme organı arasında bir duygu iletişimi olduğunu belirlemektedir. Yani cinsel ilişki, aslında psikolojik yoğunlaşma olmadan gerçekleşmez. İstek ve arzu ya da şehvet duygularının yoğunlaşması da her zaman sonuca ulaşmak için yetmez. Üreme organının, bu duygulara eşlik etmesi gerekir. Bu sebeple hadiste "*Üreme organı ise, bunu ya gerçekleştirir, ya da boşa çıkarır*" buyurulmuştur.

Diğer taraftan hadisi rivayet eden İmam Buhârî ve Müslim, hadisin ilk cümlesini dikkate alarak, ona *Sahîh*'lerinin Kader bölümlerinde yer vermişlerdir. İnsanoğlunun şehvet ve karşı cinse ilgi duyma gibi meyillere yaratılıştan sahip olduğuna ve bunun uzantısı olarak herkesin bu duygularını tatmin yolları arayacağına, yani bu konuda herkesin belli bir kaderi olduğuna ve bunu Allah Teâlâ'nın bildiğine dikkat çekmek istemişlerdir. Takdirin değişmeyeceği ise, "*O buna mutlaka erişir"* diye belirlenmiş bulunmaktadır. Bu, bir zorlama değil, olacakların önceden bilinip kaydedilmesinden ibarettir. Kader veya alın yazısı işte bu önceden yapılmış olan kaydın adıdır.

Bütün bu açıklamalardan sonra hadisin mânası şöyle olur: "Ademoğulunun zinadan nasibi takdir edilmiştir. Kiminin zinâsı hakiki, kimininki ise, bakılması haram olan kadına bakmak, zinaya dair konuşulanları dinlemek, yazılı veya görüntülü yayınları izlemek, yabancı bir kadına elle dokunmak veya öpmek, zina etmeye gitmek gibi mecâzî zinadır. Mecâzî zinanın bütün türleri de haramdır. Kalp veya nefis zinayı ister ancak hakiki zinanın gerçekleşmesi üreme organına bağlıdır. O bazan uygular bazan da bu istekleri boşa çıkarır."

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Zina büyük günahlardandır.

2. Fiiller, sebep oldukları sonuçlara göre hüküm alırlar. Harama aracı olan her fiil haram, vâcibe vesile olan fiiller de vâciptir.

3. Nâmahreme bakma, dokunma, tutma, öpme ve haram işlemek için bir yere gitme gibi gayr-i meşrû fiillerin hepsi yasaklanmıştır ve bunların her birine mecâzen zina denilebilir.

1627- وعنْ أبِي سعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عنْهُ عَنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إيَّاكُمْ والجُلُوسِ فِي الطُّرُقَاتِ ، » قَالُوا : يَارَسُول اللَّه مالَنَا مِنْ مجالِسِنا بُدٌّ : نَتَحَدَّثُ فيها . فَقالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « فإذا أبَيْتُمْ إلاَّ المَجْلِسَ ، فأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ » قَالُوا : ومَا حَقُّ الطَّرِيق

يَارَسُولَ اللَّه ؟ قَالَ : « غَضَّ البصر ، وكَفُّ الأذَى ، وردُّ السَّلاَمِ ، والأمْرُ بِالمعْرُوفِ والنَّهىُ عنِ المنْكَرِ » متفقٌ عليه .

1627. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallalahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- **"Yollarda oturmaktan kaçının!"** Sahâbîler:

- Biz buna mecbûruz. Meselelerimizi orada konuşuyoruz, dediler. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Oturmaktan vazgeçemeyecekseniz o halde yolun hakkını verin!"** buyurdu.

- Yolun hakkı nedir Ey Allah'ın Resûlü? dediler.

- **"Harama bakmamak, gelip geçenleri incitmemek, selâm almak, mârufu emredip münkerden nehyetmektir"** buyurdu.

Buhârî, Mezâlim 22, İsti'zân 2; Müslim, Libâs 114. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 12; Tirmizî, İsti'zân 30

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1628- وعَنْ أبي طلْحةَ زيْدِ بنِ سهْلٍ رَضِىَ اللَّه عنْهُ قَالَ : كُنَّا قُعُوداً بالأفْنِيةِ نَتحَدَّثُ فيها فَجَاءَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَامَ علينا فقال : « مالكُمْ وَلمجالِسِ الصُّعُداتِ ؟ » فَقُلنا : إنَّما قَعدنَا لغَير ما بَأس : قَعدْنَا نَتَذاكرُ ، ونتحدَّثُ . قال : « إما لا فَأدُّوا حَقَّهَا : غَضُّ البصرِ ، ورَدُّ السَّلاَم ، وحُسْنُ الكَلاَم » رواه مسلم . « الصُّعداتُ » بضَمِّ الصَّادِ والعيْن . أي : الطُّرقَات .

1628. Ebû Talha Zeyd İbni Sehl *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Biz sokak başlarında, evlerin önlerinde oturup konuşurduk. Bir keresinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* geldi, başımızda durdu ve:

- "**Size ne oluyor ki, böyle sokaklarda oturuyorsunuz. Buralarda oturmaktan kaçının!"** buyurdu. Biz:

- Sakıncasız şeyler için oturduk, müzâkerelerde bulunuyor, konuşuyoruz, dedik.

- **"Eğer sokaklarda oturmaktan vazgeçmeyecekseniz, hiç değilse hakkını verin. Buraların hakkı, gözü haramdan sakınmak, selâm almak ve güzel şeyler söylemektir"** buyurdu.

Müslim, Selâm 2. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 30

Açıklamalar

Her iki hadisin de burada zikredilmesinin sebebi, gözü haramdan sakınmanın yol haklarının başında yer almış olmasıdır. Eskiden beri insanlar yol kenarlarında, sokak başlarında, evlerinin önlerinde oturup konuşurlar. Bu alışkanlık köylerde ve küçük yerleşim

birimlerinde daha yaygındır. Büyük şehirlerde ise ekseriyetle, kahve-kafeterya gibi yerlerin önlerinde oturup geleni geçeni seyredenlere rastlanır. Yine büyük kentlerin kenar mahallelerinde de daha ziyade kadınların kapı önlerinde oturdukları, çocukların sokaklarda gelip geçenleri rahatsız edecek şekilde çeşitli oyunlar oynadıkları görülür.

Bu hadislerde Resûl-i Ekrem Efendimiz, müslüman erkeklerin yollarda, sokak başlarında, evlerin önünde oturmaktan vazgeçmelerini istemiştir. Kendisine, kötü bir maksatla böyle yapmadıkları, dinî veya dünyevî meselelerini konuşmak, danışmak gibi pek tabiî şeyler için oturduklarını, bundan vazgeçmelerinin pek mümkün olmadığını söylemişlerdir. Bunun üzerine Efendimiz, vazgeçemeyeceklerse, oralarda oturmanın "yol hakkı" denilen birtakım yükümlülükleri bulunduğunu, onları yerine getirmeleri gerektiğini hatırlatmıştır. Soru üzerine de yol haklarından bazılarını şöyle sıralamıştır:

Gözleri harama bakmaktan alıkoymak

Gelip geçenleri rahatsız etmemek, rahatsızlık sebeplerini yoldan kaldırmak

Verilen selâmı alıp mukâbele etmek

İyiliği emretmek

Kötülükten nehyetmek

İkinci hadiste bunlara bir de **güzel söz söylemek** ilave edilmiştir. Bunu emir bi'l-marûf ve nehiy ani'l-münker'in bir başka şekilde ifadesi olarak kabul etmek de mümkündür.

Başka bazı rivayetlerde de, **yol sorana yol göstermek, imdat isteyene yardım etmek** gibi bir iki yol hakkına daha işaret edilmektedir.

İslâm bilginleri bu iki hadisteki yasağın, yollarda oturmanın haram olduğunu bildirmek için konulmadığını, harama götüren yolları tıkama, kötülüğü doğmadan önleme anlamında bir tedbir olduğunu söylemektedirler. Unutulmamalıdır ki, herhangi bir hakkın yerine getirilmemesi, haksızlıktır, sorumluluk doğurur.

Yollar gelip geçmek içindir. Oturup sohbet etmek için değildir. Günümüzde yol kenarlarına parkedilen araçların sebep olduğu sıkıntılar görülünce, yolların yol olarak kalmasının, insanlar veya vasıtalar tarafından işgal edilmemesinin gereği iyice ortaya çıkmaktadır.

Yollarda, evlerinin önünde veya sokak başlarında oturan, oralarda saatlerini geçirenlerin çoğu kere kötü şeyler görmek ve fena sözler işitmekten kurtulamayacakları bir gerçektir. Gıybet, suizan, yoldan gelip geçenleri çekiştirmek ve rahatsız etmek gibi bir takım kötülükler daha söz konusudur. Yollarda oturanların varlığı sebebiyle halkın bir kısmı oralardan geçemeyecek olursa bu, tam bir zulüm ve eziyet sayılır.

Bütün bu sebeplerle öteden beri müslümanlar câmi avlularında oturmayı âdet edinmişlerdir. Şimdilerde de aynı âdetin sürdürülmesi, park ve bahçelerde oturulması, yol ve sokakların işgal edilmemesi uygun olur. Ne yazık ki günümüzde cadde üzerindeki kahve önlerine oturup gelen geçenin dedikodusunu yapmak, kadına kıza bakmak moda olmuştur. Sırf bu maksatla caddelerde, sokaklarda ve pazar yerlerinde dolaşan kişiler ve gruplar vardır. Kendilerini böylelerine göstermek için caddeye sokağa, çarşıya pazara çıkanlar da malesef az değildir. Özellikle büyük şehirlerde belli yerlerde akşam gezintisine çıkan ve dolaşan kalabalıklar, büyük çoğunluğu müslüman olmasına rağmen, bu iki hadîs-i şerîfte yerine getirilmesi istenilen hiç bir yol hakkına dikkat etmemektedirler. Güzel giyinip keyfince dolaşmak değil, insanca ve müslümanca davranmak önemlidir. Yollarımız ve sokaklarımız

haklarının ödendiği günleri hasretle beklemektedir. Kimbilir belki bir gün, bu hadîs-i şerîfleri, güzelce yazdırıp cadde ve sokakların uygun yerlerine asmayı, trafik işaretleri kadar gerekli görecek yönetimler ve yöneticiler çıkar.

1627 numaralı hadis daha önce 192 numara ile de geçmişti.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslüman nerede oturursa otursun, nerede bulunursa bulunsun öncelikle gözlerini harama bakmaktan alıkoyacak yani gözlerini harama karşı yumacaktır.
2. Yollarda oturmak, insanları hata ve günah işlemeye sevkeder.
3. Yollar ve sokaklar kamuya aittir, oraları özel maksatlar için işgal edip kullanmaya kalkmak kimsenin hakkı olamaz.
4. Müslüman, her bulunduğu yerde hayır işçiliği yapacak, herekese iyilik için çalışacaktır.
5. Yol üstünde oturmaktan vazgeçemeyecekler için yukarıda sayılan yol haklarını yerine getirmek şartıyla yollarda, sokaklarda, ev önlerinde oturmak mübahtır.

1629- وَعَنْ جَرِير رضي اللَّه عنْهُ قَالَ : سأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَنْ نَظَرِ الفجأَةِ فَقَال: « اصْرِفْ بصَرَك » رواه مسلم .

1629. Cerîr *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ansızın görmenin hükmünü sordum.

- "**Hemen gözünü başka tarafa çevir**!" buyurdu.
Müslim, Âdâb 45. Ayrıca bk. Ebû Davûd, Nikâh 43; Tirmizî, Edeb 28

1631 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1630- وَعنْ أمِّ سَلَمةَ رضي اللَّه عنْهَا قَالَتْ : كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وعِنْدَهُ مَيمونهُ، فَأَقْبَلَ ابنُ أمِّ مكتُوم ، وذلك بعْدَ أنْ أُمِرْنَا بِالحِجابِ فقَالَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « احْتَجِبا مِنْهُ » فَقُلْنَا : يا رَسُولَ اللَّهِ أَلَيْس هُوَ أعْمَى : لا يُبْصِرُنَا ، ولا يعْرِفُنَا ؟ فقَال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «أفَعَمْياوَانِ أنْتُما أَلَسْتُما تُبصِرانِهِ ؟ » رواه أبو داود والترمذي وقَالَ : حَدِيثٌ حسنٌ صَحِيحٌ.

1630. Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında bulunuyordum. Meymûne de vardı. İbni Ümmi Mektum çıkageldi. Bu olay, biz örtünmekle emrolunduktan sonra idi. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bize:

- "**Örtünün**!" buyurdu. Biz:

- O âmâ biri değil mi, Ey Allah'ın Resûlü? Bizi göremez, bilemez, dedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- "**Siz ikiniz de mi âmâsınız, onu görmüyor musunuz?**" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Libâs 34; Tirmizî, Edeb 29

1631 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1631– وعنْ أبي سَعيدٍ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا يَنْظُرُ الرَّجُلُ إلى عوْرةِ الرَّجُلِ ، وَلا المرْأةُ إلى عوْرَةِ المرْأةِ ، ولا يُفْضِي الرَّجُلُ إلى الرَّجُلِ في ثوبٍ واحِدٍ ، ولا تُفْضِي المرْأةُ إلى المرْأةِ في الثَّوْبِ الواحِدِ » رواه مسلم .

1631. Ebû Saîd *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Erkek, erkeğin avret yerine, kadın da kadının avret yerine bakamaz. Bir erkek başka bir erkekle; bir kadın da başka bir kadınla bir örtü altında yatamaz.**"

Müslim, Hayz 74. Ayrıca bk. Tirmizî, Edeb 38; İbni Mâce, Tahâret 137

Açıklamalar

Bu üç hadîs-i şerîfte ortak nokta, gözü haramdan sakınma tavsiyesidir.

Birinci hadiste, kasıtsız olarak ansızın bir kadının bakılması haram olan bir yerini görüvermenin herhangi bir sorumluluk doğurup doğurmayacağının çok haklı ve pek tabiî olarak Cerîr İbni Abdullah tarafından merak edilip Resûl-i Ekrem Efendimiz'e sorulduğunu görmekteyiz. Efendimiz, "*Hemen gözünü* (başka tarafa) *çevir*!" cevabıyla, bu bir anlık görmenin sorumluluk doğurmayacağını, bakmaya isteyerek devam etmesi halinde haram işlemiş olacağını bildirmiştir. Nitekim, konunun başında okuduğumuz âyette Allah Teâlâ da **"Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar!**[Nûr sûresi (24), 30] buyurmaktadır.

İkinci hadis, kadınların örtünmesiyle ilgili emrin yani hicab âyetinin inmesinden sonra, âmâ sahâbî İbni Ümmü Mektum'un yanlarına gelivermesi sebebiyle Peygamber Efendimiz ile muhterem eşlerinden Ümmü Seleme ve Meymûne arasında geçen bir konuşmayı bize haber vermektedir. Efendimiz onlara İbni Ümmi Mektûm geldi diye örtünmelerini emretmiştir. Onlar, gelen kişinin âmâ olduğunu, bu sebeple de kendilerini görme ihtimalinin bulunmadığını söylemişler, bunun üzerine Efendimiz, harama bakma yasağının sadece erkeklere ait olmadığını kadınların da aynı şekilde nâmahreme bakmamaları gerektiğini bildirmek üzere *"Siz ikiniz de mi âmâsınız, onu görmüyor musunuz?"* buyurmuştur. Nitekim Nûr sûresinin 31. âyetinde "**Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar!"** buyurulmaktadır. Binaenaleyh **harama gözlerini yummak** hem müslüman erkeklerin hem de müslüman hanımların görevidir.

Efendimiz'in bu ikazı, peygamber hanımlarının özel konumlarının gereği olarak değerlendirilmiştir. Binaenaleyh müslüman kadınların, âmâ bir erkek geldi diye örtünmeleri gerekli görülmemiştir. Hatta Ebû Dâvûd'un belirttiği gibi (bk. Libâs 34) Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* kocası ölen ve evi de Medine'nin dışında olduğu için yalnız kalması uygun bulunmayan Fâtıma Binti Kays'a, İbni Ümmi Mektûm'un evinde iddet beklemesini emretmiş ve "*o âmâ bir insandır onun yanında elbiseni çıkarabilirsin"* buyurmuştur. Bu da gösteriyor

ki, âmâ bir erkeğin yanında dahi örtünmek sadece Hz. Peygamber'in hanımlarına has bir görevdir.

Efendimiz'in iki hanımına yaptığı bu örtünme tavsiyesi, onların âmâ da olsa erkeklere bakmamalarını tenbih anlamında da yorumlanabilir. Aslında şehvet duyulmaması halinde müslüman kadınların, müslüman erkeklere göbek ile diz kapakları arası hariç bakmaları mübahtır. Ancak şehvet söz konusu olacaksa bakamazlar. Bunun tayin ve tesbiti zor olduğu için ortaya çıkması muhtemel kötülükleri önlemek bakımından ihtiyatlı davranılması tavsiye edilmiştir.

Üçüncü hadis, yaşlı olsun genç olsun bir erkeğin, bir başka erkeğin avret yerine bakmasının haram olduğunu, yine kadının da bir başka kadının avret mahalline bakmasının yasaklandığını bildirmektedir. Ayrıca erkek erkeğe ve kadın kadına bir örtü altında tenleri birbirine değecek şekilde çıplak olarak bulunmaları da yasaklanmıştır. Aynı cinsten olan iki kişi için yasak olan bakma ve bir örtü altında bulunma işi, karşı cinsten olanlar hakkında öncelikle yasaktır. Nitekim müellif Nevevî şöyle demektedir: "Bu hadis bir erkeğin, bir başka erkeğin avret yerine, bir kadının da başka bir kadının avret yerine bakmasının haram olduğunu ifade ediyor. Aynı şekilde bir erkeğin bir kadının avret yerine, bir kadının da bir erkeğin avret yerine bakması öncelikle haramdır. Bunda icmâ vardır."

Diğer taraftan yakışıklı ve genç erkeklere şehvetle bakmak da yasaklanmıştır. Tabiî bu yasaklar, tedâvî olmak ve mahkemede şâhitlik etmek gibi zarûrî haller dışında söz konusudur. Böylesi ihtiyaç ve zarûret hallerinde de ihtiyaç ölçüsünde bakılabilir. Gereksiz yere bakmayı sürdürmek bu hallerde de yasaktır.

Erkekle kadının birbirinin avret yerine bakmasının haram olması, aralarında nikah bağı bulunmayanlar içindir. Karı koca birbirinin avret yerine bakabilir. Hanefîlere göre erkeğin avret mahalli, göbeğin altından diz kapağının altına kadardır. Kadının ise, eli, yüzü ve ayakları hariç bütün bedeni avrettir. Karı kocanın birbirinin sadece üreme organlarına bakmamaları tavsiye edilmiştir.

Bir örtü altında aynı cinsten olan iki kişinin erkek olsun kadın olsun çıplak olarak yani tenleri birbirine değecek şekilde bulunmaları ve yatmaları homoseksüellik ve lezbiyenlik gibi sapık ilişkilere yol açabileceği için yasaklanmıştır. Hadîs-i şerîf, gerek aynı cinsler gerekse farklı cinsler arasında olabilecek her türlü cinsel sapma ve günahın yolunu daha baştan kapatmak için alınması gerekli tedbirleri ortaya koymaktadır. Bu tedbirlerin ne kadar doğru ve yerinde olduğu ise, günümüzün acı gerçekleriyle isbatlanmaktadır.

Toplumların cinsel ve ahlâkî açıdan sağlıklı fertlere sahip olabilmesi, ancak, muhtemel kötülükleri önleyici tedbirlerle mümkündür. İslâm her bakımdan temiz ve sağlıklı fertler ve toplumlar istemektedir. Dinin öngördüğü bu ve benzeri tedbirleri gereksiz hatta kötü niyet mahsulü olarak değerlendirenlerin ve çağdaşlığa aykırı bulanların ne tür rezaletleri ve öldürücü cinsel hastalıkları paylaştıkları ortadadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ansızın bir haramı görmek, gözü ondan hemen çevirmek şartıyla, sorumluluk doğurmamaktadır.

2. Nâmahrem kadınlara bakmak yasaktır.

3. Erkek erkeğin, kadın kadının avret mahalline bakamaz. Karşı cinsler arasında ise bu yasak öncelikle geçerlidir.

4. Bir örtü altında erkek erkekle, kadın kadınla çıplak olarak yatamaz.
5. Karı-koca birbirinin avret mahalline bakabilir.
6. Âmâ erkekler yanında müslüman hanımların örtünmesi gerekmez.
7. Harama götüren şeyler de haramdır.

291- باب تحريم الخلوة بالإجنبية

HALVET YASAĞI

YABANCI BİR KADINLA BAŞ BAŞA KALMANIN HARAM OLDUĞU

Âyet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِن وَرَاء حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَن تَنكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِن بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِندَ اللَّهِ عَظِيمًا [53]

"Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin."
Ahzâb sûresi (33), 53

Müslümanların Hz. Peygamber'e, saadet hanelerine ve muhterem eşlerine karşı nasıl davranacaklarını öğreten uzunca bir âyetin içinde yer alan bu ilâhî beyân, Elmalılı merhumun işaret ettiği gibi "**harem**" ilânı anlamına gelmektedir. Öncelikle Peygamber hanımlarından, lüzumlu bir şey soracak ya da bir şey isteyecek olan müslüman erkekler, onların görülmesine engel olan bir perde, bir siper arkasından soracak ya da isteyeceklerdir. Bu tavır ve davranış, bir ölçü olacak ve öteki müslüman hanımlarla yapılan görüşmelerde böyle nâzik ve temiz yollar mümkün olduğunca takip edilecektir. Âyetin devamında "**Böyle yapmanız hem sizin kalbleriniz, hem de onların kalbleri için daha temiz bir davranıştır**" buyurulmak suretiyle günlük ilişkilerde aranan nezâhet ifade edilmektedir. Böylece nâmahrem hanımlarla bir arada bulunmuş olmak gibi bir sakıncanın da önüne geçilmektedir.

Eski müslüman evlerindeki haremlik selamlık ayırımı ve uygulamaları, İslâm'ın istediği mutlu ve sağlıklı toplumun, hânelere yansıyan yönünün fiilî, müşahhas ve -ne yazık ki- tarihî delilidir.

Hadisler

1632– وعَنْ عُقْبَةَ بْن عَامِرٍ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « إيَّاكُمْ وَالدُّخُولَ عَلَى النِّسَاءِ » ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الأنْصَارِ أفَرأيْتَ الْحَمْوَ ؟ قالَ : « الْحَمْوُ المَوْتُ ،» متفقٌ عليه .

« الْحَمْوُ » قَرِيبُ الزَّوْجِ كَأخِيهِ ، وابن أخيه ، وابْنِ عمِّهِ .

1632. Ukbe İbni Âmir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

-"(Yanında mahremi bulunmayan) **Kadınların yanına girmekten sakının!**"

Bunun üzerine ensardan birisi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Kocanın erkek akrabası hakkında ne dersiniz? dedi.

- "**Onlarla halvet, ölüm demektir**" buyurdu.

Buhârî, Nikâh 111; Müslim, Selâm 20. Ayrıca bk. Tirmizî, Radâ' 16

1634 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1633– وَعَن ابنِ عبَّاسٍ رضي اللَّه عنْهُما أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « لا يَخْلُوَنَّ أحدُكُمْ بِامْرأةٍ إلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ » متفقٌ عليه .

1633. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Hiçbiriniz, yanında mahremi bulunmayan bir kadınla başbaşa kalmasın.**"

Buhârî, Nikâh 111, Cihâd 140; Müslim, Hac 424. Ayrıca bk. Tirmizî, Radâ' 16, Fiten 7

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1634– وعن بُريْدَةَ رضي اللَّه عنْهُ قَالَ : قَال رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « حُرْمةُ نِساءِ المجاهِدِينَ علَى الْقَاعِدِين كَحُرْمةِ أمهاتِهِمْ ، ما مِنْ رجُل مِنْ الْقَاعِدِين يخْلُفُ رجُلاً مِنَ المجاهدينَ في أهلِهِ ، فيَخُونُهُ فِيهِم إلاَّ وقف لهُ يَوْم الْقِيامةِ ، فيأخُذُ مِن حسَناتِهِ ما شَاءَ حَتَّى يَرضي » ثُمَّ الْتَفت إلَيْنَا رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالَ : « ما ظَنُّكُمْ ؟ » رواهُ مسلم .

1634. Büreyde *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Cihada çıkan erkeklerin geride bıraktıkları hanımları, cihada çıkmayan erkeklere kendi anneleri gibi haramdır. Bunlardan bir erkek, mücâhidlerden birinin âilesine bakmayı üzerine alır da hiyânet ederse kıyamet günü bu adam durdurulur, o mücâhid bunun amelinden dilediğini alır**." Büreyde diyor ki, sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize döndü ve "**Ne zannediyordunuz**?" buyurdu.

Müslim, İmâret 139. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 11; Nesâî, Cihâd 47, 48

Açıklamalar

Halvet, yanında kendisiyle evlenmesi haram olan bir yakını bulunmayan herhangi bir kadınla tenhada başbaşa kalmak demektir. Her üç hadiste de değişik açılardan ve muhtelif durumlar söz konusu edilerek halvetin haram kılınmış olduğu açıklanmaktadır.

Birinci hadis, yanında kocası, annesi, babası, oğlu, kardeşi, teyzesi süt kardeşleri gibi bir mahremi bulunmayan kadınlarla beraber bulunmaktan, onlarla oturmaktan sakınılması gerektiğini bildirmektedir. Erkeğin kendi kızkardeşi, kızı, halası ve teyzesi yanında olursa, kadının mahremi varmış gibi olur ve bu hallerde bir arada bulunmak mümkündür.

İsmi tesbit edilememiş olan Medineli bir müslümanın, kocanın kardeşi, kardeşi oğulları, amcaları ve amca çocukları gibi yakın erkek akrabalarının da bu yasağa dahil olup olmadığını sorması üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz, çoğu kimsenin önemsemediği yalın gerçeği çok çarpıcı biçimde "*Onlarla halvet ölüm demektir*" buyurmak suretiyle, konuya ait tehlikeyi haber vermiştir. Akraba olmanın verdiği rahatlıkla her zaman eve girip çıkma imkanına sahip olan bu kabil yakınlar daima tehlike ile yüzyüzedirler. Efendimiz'in ifadesi çok kesindir: Kocanın erkek kardeşi, yeğenleri, amcası ve amca çocukları gibi yakın erkek akrabası (el-hamvü), ilerisi ölüme götürecek tehlike ortamını oluşturmakta birebirdir. Onların bu konuya herkesten fazla dikkat etmeleri, halvetten kaçınmaları gerekir. Bu gibi durumlarda çok iyi niyetli olunsa bile, insanların dedikodularından kurtulmak mümkün olmaz. Nice ailelerin bu yüzden perişan oldukları da bilinen ve görünen gerçeklerdir.

Memleketimizde aynı evi paylaşan ailelerde kardeşle kardeş hanımının bir arada yalnız bulunmaları yaygın bir âdet halindedir. Halbuki hadîs-i şerîfte Efendimiz'in ölümdür diye nitelediği de birinci derecede bu durumdur. Özellikle evli kardeşin askerlik veya yurt dışında çalışmak gibi sebeplerle uzun süre evden ayrı kalması hallerinde, bu durum çok daha büyük tehlike arzeder. Onun için konuya son derece dikkat edilmelidir. Meselenin önemsenmediği ailelerde büyük perişanlıkların yaşandığı unutulmamalıdır.

İkinci hadis, -yukarıda da değindiğimiz gibi- halvet yasağını prensip olarak ortaya koymaktadır. Bir kere daha tanımlayacak olursak **halvet,** birbiriyle evlenmeleri mümkün olan bir erkekle bir kadının, kimsenin göremeyeceği bir yerde iki ikiye başbaşa kalmalarıdır. Bir başka hadiste bu yasağın gerekçesi olarak "*üçüncüleri şeytandır*" buyurulmuştur. Şeytanın bulunduğu yerde nelerin olabileceği ise, meçhul değildir.

Ancak hemen belirtelim ki, her an herkesin girebileceği ve görebileceği okul, hastane, iş yeri ve benzeri ortamlarda kapılar kilitli ve perdeler kapalı olmadığı sürece veya başkalarının da bulunduğu yerlerde **halvet** söz konusu olmaz. Hatta camlarından içerisi görülebilen otolarda bir erkekle bir kadının başbaşa bulunması da tenha ve kuytu bir yerde olmamak şartıyla halvet sayılmaz. Bununla beraber kötü niyet sahipleri bulunabilir. Hadiste geçen "*mahremi*" ifadesinden maksat, kadınla evlenmesi haram olan erkektir. Buna göre yanında böyle bir erkek bulunan kadınla başbaşa kalmanın mümkün ve câiz olduğu anlaşılmaktadır. Ancak âlimler, bu *mahrem* kelimesiyle, erkeğin yakın akrabasının da kastedilmiş olabileceğini dikkate almışlar ve erkeğin akrabasından birinin bulunması halinde de herhangi bir kadınla bir arada bulunmak mümkündür sonucuna varmışlardır.

Özellikle müslüman hanımların, hiç de ihtiyaçları yokken çarşı-pazar dolaşıp erkeklerle ihtilatta bulunmamaya, değişik ortamlarda herhangi bir erkekle yalnız kalmamaya, ihtiyaç ve zarûret halinde de ihtiyacını karşıladıktan sonra o ortamdan hemen ayrılmaya dikkat göstermeleri, muhtemel birtakım sıkıntı ve üzüntüleri önlemek bakımından son derece önemlidir. Bu tür ilişkilerde, "*Her düşeni bir kapan bulunur*" sözü akıldan çıkarılmamalıdır. Herkes şeytan değildir ama hiç kimse de melek değildir.

Erkek - kadın ilişkileriyle ilgili bu hadîs-i şerîflerde doğrudan erkeklere hitâb edilmiş olması, bu tür konularda daha çok dikkatli ve tedbirli davranma iradesine erkeklerin sahip olduğu anlamında yorumlanabilir. Bu yoruma göre erkekler, halvet yasağına uymaktaki dikkat ve başarıları ölçüsünde hem kendilerini hem de hanımları korumuş olacaklardır. Günümüzün çok karmaşık hayat şart ve şekilleri içinde halvet hallerinden uzak kalmanın önemi kat kat artmış gözükmektedir.

Üçüncü hadis, İslâm toplumunda bulunması gerekli sosyal ve ahlâkî güvencenin bir boyutunu dile getirmektedir: *"Cihada çıkan erkeklerin geride bıraktıkları hanımları, cihada*

çıkmayan erkeklere kendi anneleri gibi haramdır." Dini, vatanı ve cephe gerisindeki değerleri korumak için cepheye gitmiş mücâhidlerin, geride bıraktığı aile efradı, o sefere iştirak etmemiş olan erkeklere kendi anneleri konumundadır. Yani onların namusu, annelerinin namûsu kadar haramdır. Burada çok çarpıcı ve vurgulu bir ifade ve beyan ile karşılaşıyoruz. Bir insan, kendi öz annesine karşı hangi duygular içinde ise, cihada çıkmış mücâhidlerin ailelerine karşı da aynı temiz ve fedakârlık duygularıyla dolu olmalıdır. Mücâhidlerin geride bıraktığı aile fertleri, müslüman toplumda âdeta bir çeşit dokunulmazlar kesimini oluşturuyorlar. O toplumun harbe gitmemiş fertlerinden herhangi biri, bir mücâhidin ailesine göz-kulak olma işini üstlenir de bu görevini yapmak için gelip giderken onlara bir kötülük yapmaya kalkışır, hele ailenin namusunu kirletecek olursa, kıyâmet günü bu hâin getirilir ve o mücâhide bunun yaptığı amellerin sevabından istediği kadar alma hakkı tanınır. Buradaki "istediği kadar" kaydı, işlenen cinayetin ve hıyanetin büyüklüğünü gösterir. Böyle bir durumda, bütün iyiliklerini almak istemek, bu tür bir hıyanete uğramış herkesin ilk düşüneceği ve yapacağı iş olacaktır. Yani hadisimizin bu ifâdesi, mücâhidlere aile güvenlikleri konusunda hıyanet edenlerin, bütün iyi amellerinin sevabını âhirette kaybedecekleri ve tam bir âhiret yoksulu haline geleceklerini kesin olarak ilân etmektedir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, bu durumu bildirdikten sonra çevresindekilere dönerek "*Ne sanıyordunuz ya!*" buyurması, hem söz konusu olan hıyânetin büyüklüğüne hem de cezasının ağırlığına işaret etmekte olduğu gibi bir yandan da "Mâdemki söylediklerimi duydunuz ve doğruluğuna inanıyorsunuz, o halde mücâhidlerin hanımlarına hıyanet etmekten şiddetle kaçının!" anlamında olsa gerektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yanında mahremi bulunmayan bir kadının yanına girmek, onunla tenhada baş başa kalmak (**halvet**) haramdır.
2. Kardeş, kardeşinin hanımıyla başbaşa kalamaz. Kardeş çocukları, amca ve amca çocukları gibi erkeğin yakın erkek akrabası da aynıdır.
3. Cihada çıkmış bir mücâhidin âile fertleri, gerideki erkekler için kendi anneleri hükmündedir. Onlara ihanet etmek, kişinin annesine hıyanet etmesi kadar çirkin ve ağır bir suçtur, cezası da ona göredir.
4. Mücâhidlerin yokluğunu fırsat bilip aile efradını istismar etmek asla câiz değildir.
5. İslâm toplumu, mücâhid ve gurbettekilerin geride bıraktıkları için tam bir emniyet ve güven ortamıdır.
6. İslâm'ın hedefi, zinâ ve zinâya götürecek bütün yolları kapamak suretiyle toplumu cinsel ahlâksızlıklardan arındırmaktır.

292- باب تحريم تشبه الرجال بالنساء والنساء بالرجال في لباس وحركة وغير ذلك

KADIN - ERKEK BENZEŞMESİ YASAĞI

GİYİM - KUŞAMDA, HAL - HAREKET VE BENZERİ KONULARDA ERKEKLERİN KADINLARA, KADINLARIN ERKEKLERE BENZEMESİNİN HARAM OLDUĞU

Hadisler

1635- عن ابنِ عبَّاسٍ رضي اللَّه عنْهُما قَالَ : لَعَنَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم المخَنَّثِين مِنَ الرِّجالِ، والمترَجِّلاتِ مِن النِّساءِ .

وفي رواية : لَعنَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم المتَشبِّهين مِن الرِّجالِ بِالنساءِ ، والمتَشبِّهَات مِن النِّسَاءِ بِالرِّجالِ . رواه البخاري .

1635. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, kadınlaşan erkeklere ve erkekleşen kadınlara lânet etti.

Buhârî'nin bir başka rivayetinde de (Libâs 61) "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, kadınlara benzemeye çalışan erkeklere ve erkeklere benzemeye çalışan kadınlara lânet etti" denilmektedir.

Buhârî, Libâs 62. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 28; Tirmizî, Edeb 24; İbni Mâce, Nikâh 22

1637 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1636- وعنْ أبي هُريْرَةَ رضي اللَّه عنهُ قال : لَعنَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الرَّجُل يلْبسُ لِبْسةَ المرْأةِ ، والمرْأةِ تَلْبسُ لِبْسةَ الرَّجُلِ . رواه أبو داود بإسناد صحيح .

1636. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kadın gibi giyinen erkeğe, erkek gibi giyinen kadına lânet etti.

Ebû Dâvûd, Libas 28. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 325

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1637- وعنْه قَال : قَال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « صِنْفَانِ مِنْ أهلِ النَّارِ لمْ أرهُما : قَوْمٌ معهم سِياطٌ كأذْنَابِ الْبقَرِ يَضْرِبونَ بِهَا النَّاس ، ونِساء كاسياتٌ عارِياتٌ مُميلاتٌ مَائِلاتٌ، رُؤُوسُهُنَّ كَأسْنِمةِ الْبُخْتِ المائِلَةِ لا يَدْخُلنَ الجنَّةَ ، ولا يجِدْنَ رِيحَهَا ، وإنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مسِيرَةِ كذَا وكَذَا » رواه مسلم .

معنى « كاسيات » أيْ : مِنْ نعْمَةِ اللَّه « عارِياتٌ » مِن شُكْرِهَا وَقِيل : معناهُ : تسْتُرُ بعْض بدنِهَا ، وتَكْشِفُ بعْضَهُ إظْهاراً لجمالِها ونحوه . وقيل : تَلْبسُ ثَوْباً رقِيقاً يصِفُ لَوْنَ بدنِهَا . ومعْنى « مائِلاتٌ » قيل : عَن طاعة اللَّه تعالى وما يَلزَمُهُنَّ حِفْظُهُ ، « مميلاتٌ » أيْ: يُعلِّمْنَ غيرهُنَّ فِعْلَهُنَّ

المذْمُوم ، وقيل مائِلاتٌ يَمْشِينَ مُتَبخْترات ،مُمِيلاتٍ لأَكْتَافِهِنَّ ، وقِيلَ : مائِلاتٌ يمْتَشِطْنَ المِشْطَةَ المِيْلاءَ : وهِىَ مِشْطَةُ الْبغَايا . و « مُمِيلاتٌ » : يُمشِّطْنَ غَيْرهُنَّ تِلْكَ المِشْطَةَ . « رُؤُوسُهُنَّ كَأَسْنِمةِ الْبُخْتِ » أيْ : يُكبِّرْنَهَا ويُعظِّمْنها بلَفِّ عِمَامة أوْ عِصابةٍ أو نَحْوه .

1637. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Cehennemliklerden kendilerini dünyada henüz görmediğim iki grup vardır: Biri, sığır kuyrukları gibi kırbaçlarla insanları döven bir topluluk. Diğeri, giyinmiş oldukları halde çıplak görünen ve öteki kadınları kendileri gibi giyinmeye zorlayan ve başları deve hörgücüne benzeyen kadınlardır. İşte bu kadınlar cennete giremedikleri gibi, şu kadar uzak mesafeden hissedilen kokusunu bile alamazlar.**"

Müslim, Cennet 52

Açıklamalar

Kadın ve erkeklerin kendilerine özgü cinsel özelliklerini ve bunların tabiî gereği olarak giyim-kuşam biçimlerini, konuşma ve davranış şekillerini korumaları en tabiî hareket tarzıdır. Ancak cinslerin yozlaşması demek olan karşı cinse özenme ve onlar gibi olmayı ne yazık ki belli bazı kesimler günümüzde çağdaşlık sanmakta ve bunu marifetmiş gibi yaygınlaştırmaya çalışmakta, bu konuda medya da hiçbir dönemde görülmediği ölçüde bu işe çanak tutmaktadır. İşte böylesi bir ortamda yukarıdaki üç hadiste yer alan Resûl-i Ekrem Efendimiz'in lânet ve uyarısı ne kadar anlamlı ve yerindedir. Bu hadisler on beş asır öncesinden günümüze, gündemimize tutulmuş Peygamber ışığı niteliğindedir.

Birinci hadiste söz konusu edilen *muhannes*, kadın gibi konuşan, kadın gibi kırıla döküle yürüyen, işve ve naz yapan erkek demektir. Buhârî şârihi Aynî, "muhannes, zamanımızda kendisine livâta yapılan (homoseksüel) kişidir", demektedir. Kamûs mütercimi Âsım Efendi de bu tür kişilere *puşt* denildiğini bildirmektedir.

Erkekleşen kadınlar ise, konuşmasında, tavır ve hareketlerinde erkekler gibi olmaya çalışan, öyle davrananlardır. Dinimize göre her iki insan cinsinin kendi yaratılışlarını korumaları, kadının kadın olarak erkeğin de erkek olarak kalması ve yaşaması esas olduğu için, bunun tersine hareket eden erkek ve kadınlara Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından lânet edilmiştir.

Ancak burada bir nokta çok önemlidir. Erkeğin kadına, kadının erkeğe konuşmasında ve hareketlerinde benzemesi bazan doğuştan yani yaratılıştan olur. Hz. Peygamber'in lâneti bunlar için değildir. Bilerek, isteyerek ve hatta zorla, belki de özel eğitim alarak karşı cinse benzemeye çalışan maskaralar içindir. Birinci hadisin ikinci rivayeti, esasen bu durumu *"kendilerini kadınlara benzetmeye çalışan erkekler ve erkeklere benzetmeye çalışan kadınlar*" diye açıkça ifade etmektedir.

Hadisin bu ikinci rivâyeti "Günahkârlara Lânet Etmenin Câiz Olduğu" konusunda numarasız olarak geçmişti. Oraya da bakılabilir.

İkinci hadis, kadın-erkek cinsi arasındaki benzeşmenin giyim-kuşamla ilgili görüntüsüne dikkat çekmekte ve hiçbir zorunluluk yokken kadınlar gibi giyinen erkeklere ve erkekler gibi giyinip kuşanan kadınlara da Resûl-i Ekrem Efendimiz'in lânet ettiğini bildirmektedir. Rahmet Peygamberi olan Efendimiz'in karşı cinsin giyim-kuşamını tercih edenlere lânet

etmesi, herşeyden önce kılık-kıyâfetin öyle sanıldığı kadar basit bir şekilden ibaret olmadığını, sonra da cinsler arasındaki duygusal yapı bozukluğunun giyim-kuşam taklidi ile başladığını ya da açığa çıktığını göstermektedir. Ne kadar acıdır ki, zamanımızda bu cinslerarası benzeşmeyi daha ileri götürmek ve yaygınlaştırmak maksadıyla çok özel ve ciddî gayretler sarfedilmekte, yatırımlar yapılmakta ve güya ekonomik kolaylık sağlamak için hem erkeğin hem de kadının giyebileceği (üniseks) giysiler üretilip pazarlanmaktadır. Kadınlar gibi takıp takıştıran erkekler, erkekler gibi giyinen kadınlar çağın modern çirkinleri ve lânetlileri olarak ortalıkta dolaşmaktadırlar. Bir çok insânî değerlerin sokağa döküldüğü bu çağda artık insanlığın iflası yaşanır hale gelmiştir. Bu yozlaşma, ancak Resûl-i Ekrem Efendimiz'in uyarılarını ciddîye alıp gereğini yerine getirmekle önlenebilir. Başka hiçbir çıkış yolu yoktur. "Çağdaşlık", rezâleti rezâlet olmaktan çıkarmaz, çıkaramaz. Kimse çağdaşlığı, yirmi birinci asrı veya sosyal siyasal birtakım kavramları rezâlet ve ahlâksızlıklar için gerekçe yapamaz.

Üçüncü hadis, artık bizim için meçhûl olmayan ve fakat Peygamber Efendimiz'in zamân-ı saâdetlerinde görülmeyen iki grup insanı tanıtmaktadır ki, bunların ortak vasıfları, cennete girmek şöyle dursun, onun çok uzaklardan hissedilen kokusunu bile alamamaktır. Bunlardan ilki, ellerindeki sığır kuyrukları gibi kamçı ve coplarla Allah kullarını döven, zulmeden bir takım dayatmacı zorbalardır. İnancını yaşamak isteyen müminlerin karşısına, şu veya bu güç odakları adına çıkıp onlara işkence edenler, bu işler için özel ekip oluşturan yetkililer herhalde hadisin haber verdiği birinci grubun ta kendisidir.

İkinci grubu ise, diğer kadınları da kendileri gibi olmaya teşvik eden, başlarını saçlarını deve hörgücü gibi yaptırmış giyinik - çıplak kadınlar oluşturmaktadır. Bunlar da günümüzün çok iyi tanıdığı takımdır.

İslâm bilginleri ve hadis yorumcuları "*giyinik çıplak*"ları kendi zamanlarını da dikkate alarak çok değişik şekillerde yorumlamışlardır. Meselâ ilk yorum, "Allah'ın nimetleri içinde yüzdükleri halde onlara şükretmeyenler" şeklindedir. "Nimet içinde şükürden soyunmuş" yorumu herhalde giyim-kuşamın örtünmeyi yeterince sağladığı dönemlere ait olmalıdır. Daha sonra "kısmen giyinik, kısmen açık olan, güzelliğini göstermeye çalışan kadınlar" yorumu yapılmış. Bunu, "giyinmiş ama giysileri çok ince olduğundan vücut hatları belli olan kadınlar" yorumu takip etmiş. Ancak 676 (1277) yılında vefat etmiş olan müellifimiz Nevevî dahil, her hadis şârihi, hadiste sözü edilen kadınların kendi zamanlarında yukarıdaki yorumlar çerçevesinde görüldüğünü hayıflanarak ve üzülerek belirtmişlerdir. Onlar bir de bizim zamanımızdaki şeffaf, varlığı yokluğu hiç farkedilmeyen, altını iyice hatta olduğundan da güzel gösteren transparan giysileri ve bunların teşhircilerini, mankenleri, reklamcıları, moda evlerini, defileleri ve moda kullarını görselerdi, herhalde "**Hiç yorum yapmaya gerek yok, her şey, evet her şey ortada"** der ve bu hadisin Hz. Peygamber'in geleceğe yönelik verdiği mûcizevî haberlerinden olduğunu daha yüksek sesle ifade ederlerdi.

Ancak günümüzün bu acı gerçeğine rağmen hadîs-i şerîfin anlaşılması noktasında Tîbî'nin (ö. 743/1342) bir yorumu var ki, bütün zamanlar için geçerli ve her türlü oluşumu temelden kapsamaktadır. O diyor ki, "Peygamber Efendimiz hadiste önce kadınların giyinmiş olduklarını belirtiyor, sonra da açık olduklarını. Yani giyinmişliklerini önce kabul sonra reddediyor. Çünkü giyinmekten maksad, avret yerlerini örtmektir. Bunu temin etmeyen giyinme tarzı, örtünme sayılmaz" (bk. Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtîh,* VII, 83). Binaenaleyh "giyinmiş ama örtünmemiş kadınlar", ne giymiş olurlarsa olsunlar, bu hadiste sözü edilen kadınlardır.

Aslında hadisin konumuzla ilgili kısmı, "kendi kötü fiil ve yaşantılarını başkalarına bulaştırmaya çalışan, içlerinden erkek özentili ve görünüşleriyle de erkeğimsi olmaya çalışan

kadınlar (*mümîlâtün mâilâtün*)" ifadeleridir. Bu nitelikler yukarıdakilerle birleşince tam bir felâket manzarası ortaya çıkmaktadır.

O halde giyim-kuşamda, kılık-kıyafette, hal ve harekette, konuşma ve tavırlarda erkeklerin kadınlara, kadınların erkeklere benzemeye kalkışması yasaklanmış, haram kılınmıştır. Müslüman toplumların konuya son derece duyarlı davranmaları gerekmektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Kadın tavırlı olmaya çalışan erkekler ve erkeklere benzemeye çalışan kadınlar Peygamber Efendimiz tarafından lânetlenmişlerdir.

2. Tavır ve davranışlarında olduğu gibi giyim-kuşamlarında da karşı cinse özenen ve benzemeye çalışan erkek ve kadınlar lânetlenmiştir.

3. İslâm, cinslerin yaratılıştan sahip bulundukları özellikleri korumalarını istemektedir.

4. İnsanları haksız yere kırbaçlayanlar ile giyindikleri halde çıplak olan, deve hörgücü gibi yapılmış saçları - başlarıyla ve bu hallerinin yaygınlaşmasına çalışan erkek özentili kadınlar cennete giremeyecekler, -cezalarını çektikten sonra cennete girseler bile- başlangıçta cennetin çok uzaklardan hissedilen o güzelim kokusunu alamayacaklardır.

5. Zamanımızda hemen tüm çeşitleriyle görülen bu cinsler arası yozlaşan tavır ve ilişkilerin düzeltilmesi, toplumun yeterli ve sağlıklı bir İslâmî eğitimden geçirilmesi, nesillere canlı bir dinî kişilik kazandırılmasıyla mümkündür.

293- باب النهي عن التشبه بالشيطان والكفار

ŞEYTANA VE KÂFİRLERE BENZEME YASAĞI

Hadisler

1638- عنْ جابرٍ رضي اللَّه عنْهُ قَال : قَال رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تأْكُلُوا بِالشِّمَالِ ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يأْكُل ويَشْرَبُ بِشِمالِهِ » رواه مسلم .

1638. Câbir *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sol elinizle yemeyin. Zira şeytan soluyla yer!"

Müslim, Eşribe 104–106. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et'ime 15; Tirmizî, Et'ime 9

1640 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1639- وعَن ابنِ عُمر رضي اللَّه عنْهُما أنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لا يَأْكُلَنَّ أَحدُكُمْ بِشِمالِهِ ، وَلا يَشْرَبَنَّ بِهَا . فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمالِهِ وَيشْرِبُ بِهَا » رواهُ مسلم .

1639. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hiçbiriniz kesinlikle sol eliyle yiyip içmesin. Zira şeytan soluyla yer, soluyla içer."

Müslim, Eşribe 107. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et'ime 19; Tirmizî, Et'ime 6; İbni Mâce, Et'ime 8

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1640- وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : إنَّ الْيهُود والنَّصارى لا يَصْبِغُونَ ، فَخَالِفوهُمْ » متفقٌ عليه .

المرَادُ : خِضَابُ شَعْرِ اللِّحْيةِ والرَّأْسِ الأبْيضِ بِصُفْرةٍ أَوْ حُمْرةٍ ، وأمَّا السَّوادُ ، فَمنْهيٌّ عَنْهُ كما سَنَذْكُرُ في الْباب بعْدَهُ ، إن شاء اللَّه تعالى .

1640. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yahudi ve hıristiyanlar saçlarını hiç boyamazlar. Siz onlar gibi yapmayın."

Buhârî, Enbiyâ 50, Libâs 67. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tereccül 18; Nesâî, Zînet 14; İbni Mâce, Libâs 32

Açıklamalar

"Şeytana ve Kâfirlere Benzemekten Nehiy" başlığı altında zikredilen bu üç hadis'in ilk ikisi şeytana muhâlefeti, sonuncusu da Ehl-i kitab'a benzememeyi tavsiye etmektedir. Nevevî merhum ayrıca kâfirlere veya müşriklere benzememekle ilgili herhangi bir hadis zikretmemiş bulunmaktadır. Herhalde Ehl-i kitab'a benzememeyi öngören hadisi kâfirlere benzememe konusunda da geçerli ve yeterli görmüş olmalıdır.

Biri Câbir ötekisi İbni Ömer *radıyallahu anhüm*'den rivayet edilmiş olan ilk iki hadis, -aralarında biraz söyleyiş farkı olmakla beraber- aynı mânayı, aynı gerekçe ile dile getirmektedir. Sol elinizle bir şey yiyip içmeyin. Çünkü şeytan soluyla yer, soluyla içer.

Şeytan, müslümanı doğru yoldan uzaklaştırmak için çalışan şer güçlerin baş temsilcisidir. Böyle olunca onun bütün hal ve hareketinde doğrudan uzaklaşmışlık ve uzaklaştırıcılık özelliği vardır. O halde ona hangi hareketinde uyulursa o noktada, doğrudan sapma söz konusu olur. Ona hiç bir hareketinde uymamak gerekir ki, onun gibi olma tehlikesinden uzaklaşılabilsin.

Geçmişte âlimler, şeytanın sol eliyle yiyip içmesi sözünden, onun kendi yandaşlarına böyle yapmalarını emreder anlamını çıkarmışlar ve hadisi böyle mânalandırmışlar. Günümüzde İslâm dışı kültür odaklarının ve bu odakların etkisinde kalmış kimlik ve kişilik bunalımı içinde yaşayan birtakım insanların, yeme - içme âdâbı olarak özellikle sol el ile yiyip içmeyi önerdikleri, propaganda ettikleri ve hatta yemek servislerini ona göre düzenlettiklerini ve bunda ısrarlı olduklarını görüyoruz. Bu özel gayretleri görünce Resûl-i Ekrem Efendimiz'in asırlar öncesinden yaptığı ikaz ve verdiği haberin ne kadar yerinde ve anlamlı olduğunu ve şeytanın çağdaş temsilcileri ile karşı karşıya olduğumuzu anlıyoruz.

Dinî ve kültürel kimliğin korunmasında her milletin ve inanç grubunun elbette kendine has davranış biçimleri, örf ve âdetleri olacaktır. Bunların en tabiî, en güzel ve en kolay olanları insanın yaratılışına en uygun düşenleridir. Sağ el dururken, sol elle yemek bir

çarpıklığı, bir bozukluğu ifade etmektedir. Hadisimizin ifadesiyle bu, şeytan gibi davranmaktır. Yaratılıştan solak olanlar, buradaki nehyin muhatabı olmayabilirler. Ne var ki doğuştan solak olanlar bile biraz bilinçli hareket ederlerse, sağ elleriyle yiyip içebilirler. Bunun örnekleri çoktur. Çünkü solaklar da nihayet sağ ellerini hiç kullanmıyor değiller. Önemli olan müslümanların, İslâmın emir ve tavsiyelerine, Hz. Peygamber'in davranış ve önerilerine göre hayatlarını sürdürmeyi benimsemiş olmalarıdır. Bu benimsendikten sonra, sünnette insan tabiatını zorlayacak hiç bir uygulamanın olmadığını anlamakta kimse gecikmeyecektir. Unutulmamalıdır ki, güzel dinimizin en büyük özelliği ve güzelliği insan tabiatıyla uyumudur.

İslâm bilginleri hadislerin ortaya koyduğu bu nehiy ve yasaklamayı, sağ eli dururken sol eliyle yemek içmek *tenzîhen mekruh*tur diye değerlendirmişlerdir. Ancak bu değerlendirme sağ elle yememek gibi inadına hareket edenler veya soluyla yemenin çağdaşlık ve medeniyet göstergesi olduğuna inananlar için değildir. Çünkü Peygamber Efendimiz'in "*Sağ elinle ye!*" tavsiyesine biraz da kibir ve gururla "Yiyemiyorum!" diye cevap veren Büsr İbni Râi'l-ayr'a "*Yiyemeyesin!*" buyurmuş ve adam bir daha sağ elini ağzına götürememiştir (bk. 159, 614 ve 742 numaralı hadisler).

Üçüncü hadis, kültürel kimlik ve kişiliğin, başka kültür odaklarından farklı olmayı gerektirdiğini, başkalarına benzememek suretiyle yeni bir kimlik ve toplum inşa edilebileceğini göstermektedir. Bu hadiste Efendimiz, yahudi ve hıristiyanların -en azından o gün yaşayanlarının- ağaran saç ve sakallarını boyamadıklarını bildirmekte ve müslümanların onlar gibi olmamalarını istemektedir. Başka hadislerden öğrendiğimize göre müslümanların siyah hariç, diğer boyalarla ve özellikle kına ile saç ve sakallarını boyamaları istenmektedir.

Kendisine henüz vahiy gelmemiş olan konularda Ehl-i kitap gibi davranmayı ilke edinmiş bulunan Hz. Peygamber'in, Ehl-i kitab'a muhalefeti öngören bütün tavsiye ve talimatları, müslümanların onlardan farklı olması gerektiği konularda kendisinin bilgilendirildiğini göstermektedir. Bu sebeple, bu gibi konuların ne önemi var ki denilemez. Çünkü kim hangi noktadan başkalarına benzerse o kimse o yönden benzediği kimselerden olur.

Saç boyama konusu bir sonraki hadiste tekrar ele alınacaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Sağ elle yiyip içmek müstehap, özürsüz olarak sol elle bu işleri yapmak mekruhtur.
2. Şeytan gibi davranmaktan, onun yaptığı gibi yapmaktan kaçınmak gerekir.
3. Anne ve babaların çocuklarına sofra âdâbını öğretmeleri lâzımdır.
4. Yahudî ve hıristiyanlara benzememek, müslümanların özenle sürdürmeleri gereken kimlik ve kişilik görevleridir.
5. İslâm, ilke ve uygulama olarak insanın doğasına en uyumlu dindir ve bu uyumun günlük hayata yansımasını istemektedir.
6. Günlük hayatını Kur'an ilkelerine ve sünnetteki uygulamalara göre tanzim eden kimse, hayatını Allah'ın istediği şekilde yaşamış olur.
7. Şeytana veya Ehl-i kitab'a benzemekte hiç bir hayır ve iyilik yoktur.

294- باب نهي الرجل والمرأة عن خضاب شعرهما بسواد

BOYAMA YASAĞI

MÜSLÜMAN ERKEK VE KADINLARIN SAÇLARINI SİYAHA BOYAMALARININ YASAKLANMIŞ OLDUĞU

Hadis

1641- عنْ جابرٍ رضي اللَّه عنهُ قَال : أُتِى بابي قُحافَةَ والِدِ أبي بكْرٍ الصِّدِّيقِ رضي اللَّه عنْهُما يوم فتْحِ مكَّةَ ورأْسُهُ ولِحيتُهُ كالثَّغَامَةِ بياضاً ، فَقَال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « غَيِّرُوا هَذا واجْتَنِبُوا السَّوادَ » رواه مسلم.

1641. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Mekke'nin fethedildiği gün Ebû Bekir es-Sıddîk'in babası Ebû Kuhâfe'yi, saçı sakalı bembeyaz olmuş bir halde Hz. Peygamber'in huzuruna getirdiler. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

- "**Bunları boyamak suretiyle değiştirin fakat siyaha boyamayın!**"

Müslim, Libâs 79. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tereccül 18; Nesâî, Zînet 15; İbni Mâce, Libâs 33

Açıklamalar

Müslüman kadın ve erkeklerin beyazlayan saç ve sakallarını boyamalarının mümkün ve uygun olduğunu belgeleyen hadîs–i şerîf, aynı zamanda bu boyama işinin siyah boya ile yapılmasını da yasaklamaktadır. Hadisin metninde geçen "seğâme", çiçeği de meyvesi de beyaz renkte olan bir bitkidir. Ağaran saç ve sakallar bu çiçeğe benzetilmiştir. Bizim memleketimizde bu beyazlığı ifade için "kar gibi beyaz" veya "pamuk tarlası gibi" benzetmeleri kullanılmaktadır. Biz yine de ihtiyâten bu benzetme ifadeleri yerine yazı dilinde daha çok kullanılan "bembeyaz" pekiştirmesiyle tercüme ettik.

Olayın kahramanı, hadiste de belirtildiği gibi Hz. Ebû Bekir'in babası Ebû Kuhâfe Osman İbni Âmir'dir. Ebû Kuhâfe Mekke'nin fethedildiği gün müslüman olmuş ve Hz. Ebû Bekir'den de uzun yaşamış, Hz. Ömer'in halifeliği döneminde vefat etmiş bir sahâbîdir. Anlaşıldığına göre daha müslüman olmadan ihtiyarlık çağına ulaşan Ebû Kuhâfe'nin saçı başı pamuk tarlası gibi beyazlaşmış olduğu halde ve büyük bir ihtimalle saçı başı biraz karışık ve dağınık bir vaziyette Hz. Peygamber'in huzuruna getirilmiştir. Efendimiz bu hoş olmayan görüntüyü değiştirmelerini ama siyaha boyamamalarını emretmiştir. Saç sakal boyama işinde daha çok sarı-kırmızı arası kına rengi gibi bir renk tercih edilmiştir. Siyah boya sadece savaş zamanlarında düşmana heybetli ve dehşetli görünmek maksadıyla kullanılmıştır. Günümüzde de özellikle komandoların hem tanınmamak hem de düşmana dehşet vermek için genellikle yüzlerini siyaha boyadıkları görülmektedir. Ali el-Kârî, ağarmış sakalların boyanması emrinin sadece mücâhidlere yönelik bir tavsiye olduğu görüşünü benimsemektedir (bk. *Mirkâtü'l-mefâtîh,* VIII, 235).

İslâm bilginleri aslında bakımlı ve temiz olan yani boyalı saçlardan daha güzel görünen beyaz saç ve sakalların boyanmamasını; çirkin bir görünüm arzediyorsa, boyanmasını daha uygun bulmuşlardır.

İlk müslüman nesillerin bu konuda farklı davrandıkları, kimilerinin saç ve sakallarını değişik renkteki boyalarla boyadıkları, kimilerinin de hiç boyamadıkları, hatta bu konuda

birbiriyle çelişen hadislerin bulunduğu delil gösterilmiştir. Muhaddis Taberânî konuyu şöyle özetlemektedir: "Ağaran saçların boyanması ve boyanmaması ile ilgili olarak Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerin tamamı sahihtir ve aralarında da herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Zira boyama tavsiyesi, Ebû Kuhâfe gibi saçları fazla ağarmış olanlar içindir. Boyamaktan nehiy ise, saçı sakalı yeni yeni ağarmaya başlayanlar içindir. Geçmiş müslümanların farklı davranışları kendi farklı durumlarının bir sonucudur. Esasen konuya ait emir ve nehiy icmâ ile sâbittir ki gereklilik (vücûb) ifade etmemektedir. Bu sebeplerden dolayı, geçmişte müslümanlar boyadın-boyamadın diye birbirlerini asla tenkid etmemişlerdir."

Kâdı İyaz ve benzeri bazı âlimler, "Bir yerde saç boyamak âdetse orada boyamamak âdete karşı çıkmak olacağı için mekruhtur. Âdet değilse bu defa da aynı gerekçe ile boyamak mekruhtur" demişler; konuyu çevre ve örf-âdet açısından esnek bir değerlendirmeye tâbî tutmuşlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ağaran saç ve sakalların boyanması müstehaptır yani güzel görülmüştür. Bu suretle, 1640 nolu hadiste geçtiği gibi, Ehl-i kitâba muhâlefet etme tavsiyesi de yerine getirilmiş olmaktadır.

2. Saç ve sakalları siyah boya ile boyamak yasaklanmıştır. Çünkü bu bir çeşit aldatmacadır. Siyah boya sadece cihadda düşmana dehşet vermek maksadıyla kullanılabilir.

3. İslâmiyet her konuda olduğu gibi kılık-kıyafette de tabiî, temiz ve güzel olanı tercih etmektedir.

295- باب النهي عن القزع وهو حلق بعض الرأس دون بعض ، وإباحة حلقه كله للرجل دون المرأة

YARIM TIRAŞ YASAĞI

BAŞIN BİR KISMINI TIRAŞ EDİP BİR KISMINI BIRAKMANIN NEHYEDİLDİĞİ VE KADIN İÇİN DEĞİL ERKEK İÇİN SAÇLARININ TAMAMINI TIRAŞ ETMENİN MÜBAH OLDUĞU

Hadisler

1642– عن ابن عُمر رضي اللَّه عنهُما قَالَ: نَهَى رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عنِ القَزعِ. متفق عليه.

1642. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* başın bir kısmını tıraş edip bir kısmının (perçem olarak) bırakılmasını yasakladı.

Buhârî, Libâs 72; Müslim, Libâs 72, 113. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tereccül 14; Nesâî, Zînet 5, 58; İbni Mâce, Libâs 38

1645 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1643– وعَنْهُ قالَ : رَأى رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم صبياً قَدْ حُلِقَ بعْضُ شَعْر رأسِهِ وتُرِكَ بعْضُهُ، فَنَهَاهَمْ عَنْ ذَلِكَ وَقَال : « احْلِقُوهُ كُلَّهُ أو اتْرُكُوهُ كُلَّهُ » .

رواهُ أبو داود بإسناد صحيحٍ على شَرْطِ البُخَارِي وَمسْلِم .

1643. Yine İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün saçının bır kısmı tıraş edilmiş bir kısmı bırakılmış bir çocuk gördü, aile fertlerini böyle yapmaktan menedip şöyle buyurdu:

- **"Ya hep tıraş edin ya hep bırakın!"**

Ebû Dâvûd, Tereccül 14

1645 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1644– وعنْ عبْدِ اللَّه بنِ جعْفَر رضي اللَّه عَنْهُما أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أمْهَل آلَ جعْفَرٍ رضي اللَّه عنه ثَلاثاً ، ثُمَّ أتَاهُمْ فَقَالَ : « لا تَبْكُوا على أخِي بَعْدَ الْيوم » ثُمَّ قَال : « ادْعُوا لي بَنِيَّ أخِي » فجِيءَ بِنَا كَأَنَّنا أفْرُخٌ فَقَال : « ادْعُوا لي الحلاَّق » فَأَمرهُ ، فَحَلَقَ رُؤُوسنَا . رواه أبو داود بإسنادٍ صحيح على شَرْطِ البخاري ومُسْلِمٍ .

1644. Abdullah İbni Cafer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Cafer (İbni Ebû Tâlib)'in çoluk çocuğuna üç gün yas süresi tanımıştı. Sonra onlara geldi ve:

- "**Kardeşim Cafer için bugünden sonra artık ağlamayın**!" buyurdu. Sonra:

- "**Bana kardeşimin çocuklarını çağırın**!" diye emretti.

Bizi toplayıp getirdiler. Biz kendimizi annelerini yitirmiş kuş yavruları gibi hissediyorduk. Sonra:

- "**Bana bir berber çağırın!**" buyurdu.

Gelen berbere emretti, berber bizim başlarımızı tamamen tıraş etti.

Ebû Dâvûd, Menâsik 78, Tereccül 13. Ayrıca bk. Nesâî, Zînet 57-58

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1645– وعَن عَلِيٍّ رضي اللَّه عنْهُ قالَ : نَهَى رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنْ تَحْلِقَ المرأةُ رَأسَهَا . رواهُ النِّسائى .

1645. Ali *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem kadının* saçlarını tıraş etmesini, (saçlarını kökünden kestirmesini) yasakladı.

Nesâî, Zînet 4. Ayrıca bk. Tirmizî, Hac 75

Açıklamalar

Saç tıraşı ile ilgili bu dört hadîs-i şerîfin her biri, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu konudaki tavrını ortaya koymak suretiyle bize yol göstermektedir.

Birinci hadiste, Hz. Peygamber'in, çocukların başlarını gökyüzündeki bulutların dağılımı gibi yer yer kesip yer yer bırakmak suretiyle tıraş etmeyi yasakladığı bildirilmektedir. Bu yasağa başın büyük kısmını tıraş edip meselâ alnın üstündeki perçem denilen saçları bırakmak da dahildir.

İkinci hadis'te Peygamber Efendimiz'in, böyle saçının bir kısmı tıraşlı bir kısmı tıraşsız bir çocuk görünce, çocuğun anne-babasına, "*Çocuğun saçlarını ya tamamen tıraş edin ya da tamamen bırakın*" tavsiyesinde bulunmuştur. Burada Efendimiz'in, yarı tıraşlı olmayı o günün müşrik, yahudi ve fâsıklarının tıraşına benzettiği için olaya bizzat müdâhale ettiğini görüyoruz. Günümüzde de başka kültürlerin öngördüğü kılık kıyâfet şekilleri, modadır diye asla takip edilmemelidir. Her inançtan insanın kendi kültür dünyasını yansıtan bir kılık - kıyafeti olması pek tabiîdir. Öte yandan çocuk ve gençlerin öyle yarı tıraşlı dolaşmaları töhmet vesilesi de olabilir. Ailelerin çocuklarını böyle töhmetlerden koruyup kollamaları gerekir.

Üçüncü hadiste ise, Hz. Peygamber'in, Mûte savaşında şehid düşen Ca'fer İbni Ebû Tâlib'in aile fertlerine babaları için üç gün üç gecelik bir yas süresi tanıdığını, süre bitiminde evlerine giderek, amcası Ebû Tâlib'in oğlu olduğu için "kardeşim" sözcüğünü kullanmak suretiyle, "*Bugünden sonra kardeşim Ca'fer için artık ağlamayın!*" buyurduktan sonra berber getirtip, erkek çocukların saçlarını tamamen tıraş ettirdiğini görüyoruz.

Bu bilgiyi bize aktaran, Efendimiz'in bizzat tıraş ettirdiği çocukların en büyüğü Abdullah İbni Ca'fer'dir. Kendisinin kısa öz geçmişini 969 nolu hadiste verdiğimiz Abdullah, Habeşistan'da doğan ilk müslüman çocuktur. Peygamber Efendimiz'in kendisi hakkında "Ca'fer'e iyi bir halef olması" için dua buyurduğu Abdullah, babalarının şehid düştüğü haberini aldıklarının üçüncü gününde içinde bulundukları hali ve hissettikleri boşluğu "annesini yitirmiş kuş yavruları gibiydik" diyerek dile getirmektedir. Onlar bu halde iken Peygamber Efendimiz'in başlarını tıraş ettirmesi, "*Bugünden sonra Ca'fer için ağlamayın*" tavsiyesine uyulmasını fiilen sağlamak anlamına gelmektedir. Başları tıraş edilmiş çocuklar, ailenin artık yas tutmadığının, normal günlük hayata döndüğünün işâreti sayılmıştır.

Çocukların saç tıraşı konusunda Resûl-i Ekrem Efendimiz'in belirleyip tavsiye ettiği şekli, bu olayda bizzat kendisinin uygulattığını görmekteyiz. Bu tavır, konunun önemini göstermektedir.

Başka bazı rivayetlerden öğrendiğimize göre (meselâ bk. Ebû Dâvud, Menâsik 78), Peygamber Efendimiz, Vedâ haccı esnasında kendisi, sağ taraftan başlamak üzere saçlarını tıraş ettirmiştir.

"Canım, mesele tıraş olmak değil mi?" deyip işi basite almanın mümkün olmadığı, müslümanların saç tıraşı konusunda da kendilerine özgü bir tutum ve tavırlarının olması gerektiği Efendimiz'in bu tavsiye ve davranışlarından çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Dördüncü hadis, müslüman hanımların saçlarını kökünden kestirmelerinin Peygamber Efendimiz tarafından nehyedildiğini ifade etmektedir. Öte yandan Abdullah İbni Abbas *radıyallahu anhümâ,* Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hacta ihramdan çıkmak için "*Kadınlara tıraş gerekmez, saçlarını kısaltmaları yeter*" buyurduğunu bildirmektedir (bk. Ebû Dâvûd, Menâsik 78). O halde müslüman hanımlar, tedâvi olmak gibi zarûri haller dışında saçlarını kökünden kestirmek suretiyle tıraş etmeyeceklerdir. Hanımlar için saçlarını kökünden kestirmek bir çeşit *müsle* yani herhangi bir uzvun kesilmesi sayılmaktadır.

Günümüzün sinema, televizyon yıldızları gibi olmaya özenen, yakışsın yakışmasın moda diye sunulan kılık-kıyâfete bürünen, kişilik ve kimlik kaybına uğramış müslüman nesilleri, bu noktadaki Peygamber hassasiyetinin ne kadar yerinde ve asırlar boyu geçerli olduğunun ne yazık ki olumsuz ve acı delilleridir. Herkesin kafasına, gönlüne, başına, saçına sahip çıkması zamanı çoktan gelmiş ve geçmektedir. Ne batılılaşma ne de çağdaşlaşma masalları bu kimlik ve kişilik yozlaşmasını anlaşılabilir kılmaya kesinlikle yetmez.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslüman çocuklar ve erkekler başlarını ya tamamen tıraş ettirecekler ya da tamamen bırakacaklardır. Bir kısmını tıraş ettirip bir kısmını bırakmak nehyedilmiştir.
2. Müslüman hanımlar herhangi bir mecburiyet olmadıkça saçlarını kökünden kestirmeyecekler, hac ibâdetini yerine getirirken bile saçlarından birazcık aldırmaları (taksîr) onlar için yeterlidir.
3. Müslüman erkekler, temiz tutmak ve kadınlara benzememek şartıyla saçlarını uzatabilirler.
4. Kılık - kıyafet konusu müslüman kimlik ve kişiliği açısından büyük önem taşır.
5. Peygamber Efendimiz ashâb ve ümmetinin her yönden mükemmel olmasına gayret etmiştir.
6. Ölen için ancak üç gün yas tutup yaka-paça yırtmaksızın ve bağırıp çağırmaksızın ağlanabilir. Daha sonraki günlerde ağlamak tenzihen mekruhtur.
7. Aile büyüklerinin çocuklar üzerinde onları tıraş ve sünnet ettirmek gibi yetkileri vardır.

296- باب تحريم وصل الشعر والوشم والوَشر وهو تحديد الأسنان

SAÇA SAÇ EKLETME VE DÖĞME YAPTIRMA YASAĞI

İĞRETİ SAÇ (PERUK) TAKMANIN, DÖĞME YAPTIRMANIN VE GÜZEL GÖRÜNSÜN DİYE DİŞLERİN ARASINI TÖRPÜLEYİP SEYREKLEŞTİRMENİN HARAM OLDUĞU

Âyet

إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِ إِلاَّ إِنَاثًا وَإِن يَدْعُونَ إِلاَّ شَيْطَانًا مَّرِيدًا [117]

لَّعَنَهُ اللّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا [118]

وَلأُضِلَّنَّهُمْ وَلأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الأَنْعَامِ وَلآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّهِ وَمَن يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّن دُونِ اللّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا [119]

"Müşriklerin Allah'ı bırakıp taptıkları ancak birtakım dişi putlardır. Onlar böylece aslında ancak inatçı şeytana tapmış oluyorlar. Allah o şeytanı lânetlemiş, o da, "Senin kullarından belli bir kısmını elde ederek onları mutlaka baştan çıkaracağım, saptıracağım, muhakkak onları boş emellere, kuruntulara daldıracağım, onlara hayvanların kulaklarını yarmayı, Allah'ın yarattığını bozmayı emredeceğim" demişti. Kim Allah'ı bırakıp şeytana uyar ve onu dost edinirse apaçık bir ziyana uğrar."

Nisâ sûresi (4), 117–119

Bu âyet-i kerîmeler, inanç ve amel bunalımı içinde kıvranan putperest müşriklerin, şeytanın nasıl maskarası olduklarını ortaya koymaktadır. Lânetli şeytanın, kendisine kanan dostlarına "**Allah'ın yarattığını bozduracağı**"nı söylemesi, tabiî ve fıtrî olan herşeyin değiştirilmesinin bir şeytan emri ve isteği olduğunu göstermektedir. Başta fıtrat dini olan İslâm olmak üzere insanın yaratılışına ve tabiatın doğal yapısına aykırı her çeşit müdahale, "**Allah'ın yarattığını bozmak**" demek olacaktır. Bu âyetler, saçlara saç ekletmek, döğme yaptırmak ve güzel görünsün diye dişleri seyrekleştirmek gibi insanın fıtrî görüntü ve yaratılışına yapılacak müdahalelerin de yersiz birer şeytan aldatmacası olduğunu ifade ettiği için Nevevî merhum tarafından burada zikredilmiştir.

Yapmacık güzellik ve görüntü adına Allah'ın yarattığı şekli değiştirme çılgınlığının doruğa ulaştığı, üstüne üstlük bunun bir de çağdaşlık ve gelişmişlik sanıldığı, ruh ve çevre kirlenmesinin son derece yoğunlaştığı bir dönemin insanları olarak, "**apaçık bir ziyan**" ve perişanlık içinde olduğumuz ortadadır. Bunu hiç bir şeytan taktiği ve propagandası örtmeye yetmemektedir.

Rabbimizden bizlere tam bir müslüman uyanıklığı vermesini, bizleri ve gelecek nesillerimizi şeytanın ve şeytanlaşmış insanların şerrinden korumasını dileriz.

Hadisler

1642- وعَنْ أَسْمَاءَ رضي اللَّه عنْهَا أَنَّ امْرأَةً سألتِ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالتْ : يا رَسُولَ اللَّه إنَّ ابْنَتِي أصَابَتْهَا الْحَصْبَةُ ، فتمرَّقَ شَعْرُهَا ، وإنِّي زَوَّجْتُها ، أفَأَصِلُ فِيهِ ؟ فقال : « لَعَنَ اللَّه الْواصِلة والْمَوصولة » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ : « الواصِلَة ، والمسْتوصِلَة » .

قَوْلَهَا : « فَتَمرَّقَ » هو بالرَّاءِ ، ومعناه : انْتَشَرَ وَسَقَطَ ، « والْوَاصِلة » : التي تَصِلُ شَعْرهَا ، أو شَعْر غيرها بشَعْرٍ آخر . « والمؤْصُولة » : التي يُوصَلُ شَعْرُهَا .

« والمستَوصِلَةُ » : التي تَسْأَلُ منْ يَفْعَلُ ذلكَ لَهَا . وعَنْ عائشة رضي اللَّه عنْهَا نَحْوُهُ ، متفقٌ عليه .

1646. Esmâ *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre bir hanım Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e:

- Ey Allah'ın Resûlü! Yakalandığı bir hastalık sebebiyle kızımın saçları döküldü. Ben onu evlendirmiştim de. Ona iğreti saç taktırayım mı? diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- **"İğreti saç takana da taktırana da Allah lânet etmiştir"** buyurdu.

Âişe *radıyallahu anhâ*'dan da benzeri bir rivayet nakledilmiştir.

Buhârî, Libâs 85; Müslim, Libâs 115. Ayrıca bk. İbni Mâce, Nikâh 52

1648 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1647- وَعَنْ حمَيْدِ بن عبْدِ الرَّحْمن أنَّهُ سمع مُعاويَةَ رضي اللَّه عنْهُ عامَ حجَّ علَى المِنْبَرِ وَتَنَاول قُصَّةً مِنْ شَعْرٍ كَانَتْ في يد حَرسِيٍّ فَقَالَ : يا أَهْلَ المدِينَةِ أيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ ؟ ، سمِعْتُ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَنْهى عنْ مِثْلِ هَذِهِ ويقُولُ : « إنَّمَا هَلَكَتْ بنُو إسْرَائِيل حِينَ اتَّخَذَهَا نِسَاؤُهُمْ » متفقٌ عليه .

1647. Humeyd İbni Abdurrahman'dan nakledilmiştir ki, Muâviye r*adıyallahu anh* hac yaptığı sene Medine'de bir zâbıta memurunun elinde bulunan bir tutam alın saçını alıp Medine Mescidi Minberinden halka şöyle hitabetmiştir:

- Ey Medineliler! Âlimleriniz nerede? (Niçin bunları önlemezler?) Ben Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu tür saçlardan halkı menederek şöyle buyurduğunu duymuşumdur:

- "**İsrailoğulları, kadınları bu tür şeyleri kullanmaya başladıkları zaman helâk olmuşlardır!**"

Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Libâs 122-124. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tereccül 5; Tirmizî, Edeb 32; Nesâî, Zînet 66

Humeyd İbni Abdurrahman

Humeyd, daha yaşarken cennetle müjdelenmiş on sahâbîden biri olan Abdurrahman İbni Avf'ın oğludur. el-Müzenî nisbesiyle tanınan Humeyd, tâbiîler neslinin büyüklerindendir. Güvenilir bir hadis râvisidir. Kütüb-i Sitte müellifleri kendisinden hadis rivayetinde bulunmuşlardır.

Hicrî 105 yılında vefat etmiştir.

Allah ona rahmet eylesin.

1648 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1648- وعَنِ ابنِ عُمر رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَعَنَ الْواصِلَةَ وَالمسْتوصِلَةَ ، والْوَاشِمَةَ والمستَوشِمة . متفقٌ عليه .

1648. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* saçlarına saç ekleten ve ekleyen, döğme yapan ve yaptıran kadınlara lânet etmiştir.

Buhârî, Tefsiru sûre (59) 4, Libâs 83, 85, 87; Müslim, Libâs 115, 117, 119. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tereccül 5; Tirmizî, Libâs 25, Edeb 33; Nesâî, Zînet 22-24; İbni Mâce, Nikâh 52

Açıklamalar

Bu üç hadîs-i şerîf, "**Allah'ın yarattığı şekli bozma"** anlamı taşıyan bazı fiilleri dikkatlerimize sunmakta ve bu mevzuda Peygamber Efendimiz'in koyduğu yasağı anlatmaktadır.

Birinci hadiste, çiçek ya da kızamık gibi bir hastalık sebebiyle saçları dökülen yeni evli kızının, dökülen saçları yerine iğreti saç (peruk) taktırmak için izin isteyen bir anneyi buluyoruz. Bu anne başka bazı rivayetlerden öğrendiğimize göre, damadının hanımını güzel görmek istediğini de dile getirerek, yani bir anlamda kurulmuş olan ailenin devamı için böyle bir yola gitmek durumunda olduğunu belirtip izin istemektedir. Müslümanlara çok düşkün ve şefkatli olan Peygamber Efendimiz, meselenin hükmünü ve konuya ait yasağın ciddiyetini, *"İğreti saç takana da taktırana da Allah lânet etmiştir"* buyurmak suretiyle ortaya koymuştur. Çünkü, Allah'ın lânet ettiği, rahmetinden uzak tuttuğu bir fiil, büyük günahlardan sayılır.

İkinci hadis, son olarak hicrî elli bir yılında haccettiği bilinen Hz. Muâviye'nin, Medine'de, Peygamber Mescidi'nin minberinden, elindeki bir tutam saçı göstererek bir uyarıda bulunduğunu bildirmektedir. Muâviye bu saçı, Medine'de görevli bir zabıta memurundan almıştır. Yani devlet adına yapılan denetimler sonucu elde edilmiş, kime ait olduğu açıklanmayan bir perçem o günün insanlarının iğreti saç kullanmaya başladıklarının göstergesi olarak Halife'yi kızdırmış bulunmaktadır.

Hz. Muâviye'nin "Âlimleriniz nerede?" diye seslenişi, "Bilginleriniz niçin bu tür çirkin işleri menetmiyorlar, niçin böyle yasaklanmış şeylerin kullanılmasına izin veriyorlar?" anlamında bir yakınma, ikaz ve tehdittir. O, İsrailoğullarının güzellik olsun diye, Allah'ın yarattığı şekli değiştirme anlamına gelen perçem ve peruk kullanmaya başladıkları ve bundan menedilmedikleri zaman helâk olduklarını Hz. Peygamber'den duyduğunu bildirmek suretiyle işin ciddiyetini ortaya koymuş ve uyarısını delillendirmiştir. Hiç kuşkusuz bu, İsrailoğullarının yegâne helâk sebebi değil, sebeplerden biridir. Ama sonuçta milletleri helâke götürücü niteliği bulunan bir hatadır.

Bu tavır gerektiğinde devlet başkanlarının gereksiz uygulamaları teşhir edip, halkı uyarabileceğini ve ilim adamlarını göreve çağırabileceğini göstermektedir.

Üçüncü hadis, güzellik olsun diye vücutlarının muhtelif yerlerine değişik boyalarla döğme yapan ve yaptıran kadınlara da Hz. Peygamber'in lânet ettiğini bildirmektedir. Burada özellikle kadınların zikredilmiş olması, güzellik kaygısıyla daha çok onların bu tür yanlışlıklara düştüklerinden dolayıdır. Bu lânet pek tabiîdir ki aynı işi yapan veya yaptıran erkekler için de öncelikle geçerlidir.

El üzerine, koluna, vücudunun görülen veya görülmeyen bir yerine yaptırılan çeşitli şekil ve resimlerden oluşan döğmelerin tümü yasak ve lânetlidir. Zamanımızda kendini bilmez birtakım kadın ve erkeklerde görülen bu çirkin işlem, büyük günah olarak kabul edilmiştir. İlaçla çıkarılması mümkünse derhal çıkarılması, insanın sağlığı ya da döğme yapılmış organın zarar görmeyeceği anlaşılırsa, o döğmenin oradan kesilmek suretiyle de olsa yokedilmesi lâzım geldiği üzerinde ısrarla durulmaktadır. Şayet hiç bir şekilde giderilmesi mümkün değilse, tövbe etmek suretiyle onun vebâlinden kurtulmaya çalışmak gerekecektir.

Konuya bu kadar duyarlık ve şiddet gösterilmesinin temelinde yatan sebep, Allah'ın yarattığı fıtrî güzelliği değiştirme niteliği taşımasıdır. Dinimiz fıtrî bir din olduğu için

mensuplarının bütün davranışlarında tabiî olmalarını, her türlü sahtecilik ve yapmacıktan uzak olarak yaşamalarını istemektedir. Allah, insanları en güzel surette, "ahsen-i takvîm" üzere yarattığını bildirdiğine göre, mevcut durumdan daha güzel bir hal söz konusu olsaydı, Allah insanı o halde yaratırdı. Tabiî olmayan güzellikler, sadece şeytan aldatmacasıdır.

Farz-ı muhal bir kimse kendisini bazı kötülüklerden koruyacağı inancıyla vücuduna herhangi bir canlının veya nesnenin resmini döğme olarak yaptıracak olsa, bu onun imandan çıkmasına sebep olur. Birilerine özenerek böyle bir cinayet işleyenler de ruh sefaletlerini sergilemiş olurlar. Neresinden bakılırsa bakılsın, tabiî şekli değiştirmeye kalkmak, şeytanın elinde maskara olmak demektir. Bu işin çağın veya modanın gereğiymiş gibi gösterilmeye çalışılması, söz konusu maskaralığı kapatmaya yetmez.

Bu tür konularda şeytanın çağdaşlık ve moda postuna bürünerek, insanları aldattığı anlaşılmaktadır. Siz buna şeytanın çağdaşlık tuzağı da diyebilirsiniz. Zira en olmadık yanlışlar, hatta sapkınlıklar bile "artık bu çağda" diye başlayan cümlelerle savunulmaktadır.

Tekrar edelim ki, insanın yaratılıştan sahip olduğu maddî-mânevî değerleri yozlaştıran, tebdil ve tahrif eden her uygulama dinimizce yasaklanmış, insanın temiz fıtratı üzere kalması ve yaşaması esas kabul edilmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Saça saç eklemek, ekletmek, iğreti saç takmak, taktırmak yasaktır. Bazı âlimler, hayvan kılı ya da bez bağlayarak saçı uzatmakta bir sakınca görmemişlerdir.

2. Vücudun herhangi bir yerine döğme yapan ve yaptıranlar Peygamber Efendimiz tarafından lânetlenmiştir.

3. Allah'ın yarattığı şekli değiştirme anlamına gelen her türlü işlem yasaktır.

4. Fıtratı bozmaya kalkışmak şeytanın emrine uymak demektir.

1649- وعن ابنِ مَسعُودٍ رضي عنْهُ قَال : لعنَ اللَّه الْواشِماتِ والمستَوشِمات والمتَنَمِّصات ، والمتفلِّجات لِلحُسْن ، المغَيِّراتِ خَلْقِ اللَّه ، فَقَالَتْ لَهُ امْرأَةٌ في ذلكَ . فَقَالَ: وما لي لا ألْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَهُو في كتاب اللَّه ؟ ، قَالَ اللَّه تَعالى : { وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وما نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا } [الحشر : 7] . متفقٌ عليه .

« المتَفَلِّجةُ » : هي التي تبْرُدُ مِنْ أَسْنَانِهَا لِيَتَباعدَ بعْضُها مِنْ بعْضٍ قَليلاً وتُحَسِّنُهَا وهُوَ الْوَشْرُ ، والنَّامِصَةُ : هِي التي تَأْخُذُ مِنْ شَعْرِ حاجب غَيْرِهَا ، وتُرَقِّقُهُ لِيصِيرَ حَسناً ، والمتَنَمِّصةُ : التي تَأمُرُ مَنْ يفْعَلُ بِهَا ذَلِكَ .

1649. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den nakledildiğine göre kendisi, "Döğme yapan, yaptıran, yüzünün tüylerini yolan, güzel görünsün diye dişlerini seyrekleştiren, Allah'ın yarattığını bozan kadınlara Allah lânet etsin" demişti. Bir kadının İbni Mes'ûd'u aşırı gitmekle suçlaması üzerine bu defa; "Peygamberin lânet ettiği kimseye niçin lânet etmeyecek mişim? Peygamberi izlemek Allah'ın kitabında emredilmiştir. Allah Teâlâ; "**Peygamber size ne**

verirse onu alın, sizi nehyettiğinden de uzak durun!"[Haşr sûresi (59), 7] buyurdu, demiştir.

Buhârî, Tefsîru sûre (59), 4; Libâs 82, 84, 85, 87; Müslim, Libâs 120. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tereccül 5; Tirmizî, Edeb 33; Nesâî, Zînet 24, 26, 71; İbni Mâce, Nikah 52

Açıklamalar

Güzellik olsun diye insanoğlunun denemeyeceği yol, yapmayacağı masraf hemen hemen yok gibidir. Bilhassa çağımızda ve ne yazık ki kadınların güzel görünme duyguları istismar edilerek en olmadık fizikî ve ekonomik sıkıntılara katlanıldığı bilinmektedir. Güzellik salonlarının bilhassa büyük şehirlerde iyi getirisi olan bir sektör haline geldiği artık herkesin mâlumudur.

Hadîs-i şerîf, yalnızca güzellik gerekçesiyle öteden beri kadınların rağbet ettikleri döğme yaptırmak, yüzünün tüylerini almak, kaşlarını inceltmek ve dişlerini törpületerek seyrekleştirmek gibi girişimlerde bulunanlara ve bunları yapanlara Hz. Peygamber'in lânet ettiğini bildirmektedir.

Hadisteki *nâmisâ* kelimesi, yüzden kıl yolan; *münemmisa* da yüzündeki kılları yolduran kadın demektir. Kadının yüzünde sakal veya bıyık çıkarsa bunları yolmak yasak değil, hatta müstehabtır. Haram olan, kaş, kirpik ve yüzün çevresinden kıl koparmaktır.

Tefellüç, ön dişleri törpülemek suretiyle aralarını açmak, böylece genç ve güzel görünmeye çalışmak demektir. Bunu yapan ve yaptıran kadınlar haram işlemiş olmaktadırlar. Bu işlem, dişi tedavî etmek ya da bir ârızayı gidermek için yapılırsa günah söz konusu değildir.

Hadiste, Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* ile ismi açıklanmayan bir hanım arasında geçtiği üstü kapalı olarak anlatılan tartışmayı bir başka rivayette (bk. Müslim, Libâs 120) daha açık bir şekilde bulmaktayız. Olay şöyle cereyan etmiştir:

Hiçbir tabiî ve sıhhî ihtiyaç yokken sırf güzel görünmek için hadiste sayılan yollara baş vuran kadınlara, büyük sahâbî Abdullah İbni Mes'ûd'un lânet ettiğini duyan Ümmü Ya'kûb diye meşhur bir hanım:

- Ben Kur'ân'ı baştan sona okudum, bu sayılan işleri yapan hanımlara lânet edildiğine rastlamadım. Sen bunları nereden çıkarıyorsun? diye itiraz etmiştir.

İbni Mes'ûd, böylesi hanımlara Hz. Peygamber'in lânet ettiğini, kendisinin de Peygamber'in lânet ettiklerine lânet etmekten asla çekinmeyeceği cevabını verdikten sonra, konunun Allah'ın kitabında da olduğunu bildirmiş ve:

- Eğer sen, dediğin gibi Kur'ân'ı okumuşsan mutlaka bu hükmü bildiren âyete rastlamış olmalısın, demiş sonra da "**Peygamber size ne verirse onu alın, sizi nehyettiğinden de uzak durun!"** anlamındaki âyeti okumuştur.

Ümmü Ya'kûb, bu cevaba bir şey diyememiş ama, İbni Mes'ûd'un hanımında da, yasak olduğunu söylediği şeylerden birinin bulunacağını iddia edecek kadar işi ileri götürmüştür. İbni Mes'ûd'un:

- Haydi, git bak! demesi üzerine gidip bakmış ve:

- Hanımında bunlardan bir şey göremedim, demiştir. Bunun üzerine Abdullah İbni Mes'ud *radıyallahu anh*, o kadına:

- Bana bak, böyle bir şey olsaydı, biz onunla bir arada olmazdık, demiştir.

Bu olayda, çok önemli bir nokta dikkat çekmektedir. Ümmü Ya'kûb, lânet etme gibi ağır bir cezânın Kur'ân'da yer almadığını söylemiş ve Kur'an'da olmayan bir hükmün verilemeyeceğini iddia etmiştir. İbni Mes'ûd ise, Hz. Peygamber'in yaptığı lâneti, kendisinin de hiç tereddüt etmeden yapacağını, yapması lâzım geldiğini bildirmiş, kâide olarak Hz. Peygamber'in asla Kur'ân'a ters düşmeyeceğini hatırlatmıştır.

Peygamber'e her konuda uymak gerektiğini de "**Peygamber size ne verirse onu alın, sizi nehyettiğinden de uzak durun!"** âyetinin genel mânası içinde bizzat Kur'an'ın emri olarak açıklamıştır. İbni Mes'ûd'un bu anlayış ve yorumu, özellikle son zamanlarda türeyen "Tek kaynak Kur'an", "Kur'anla yetinmek" gibi iddialarla sünneti dışlamak isteyenlere bir sahâbî tokadı niteliğindedir. "**Peygamber size ne verirse onu alın, sizi nehyettiğinden de uzak durun!"** âyetini sadece ganimetlerle ilgili olarak yorumlayıp Resûl-i Ekrem Efendimiz'in diğer sünnetlerini kapsamadığını söyleyenler de İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den hakettikleri cevabı almışlardır. Âyetin nüzûl sebebinin özel bir olay olması, hükmünün genelliğine asla mâni değildir. Ah keşke biz de İbni Mes'ûd gibi "Hz. Peygamber'in söylediği bir sözü, yaptığı bir işi niçin söyleyip yapmayayım ki?" diyebilecek teslimiyet ve haklılıkta olabilsek!

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İğreti saç takan, taktıran, döğme yapan yaptıran, güzellik için dişlerini seyrekleştiren ve yüzünden kıl koparıp kaş aldıran kadınlara Hz. Peygamber lânet etmiştir.
2. İnsanlara iyilikte yardım eden sevaba, günah işlemekte yardımcı olan da vebâle ortak olur.
3. Sahâbîler Hz. Peygamber'den duydukları her emri hiç tereddüt etmeden uygulamışlardır.
4. Her müslümanın, Sünneti bütünüyle benimsemesi ve gücü ölçüsünde onu yaşamaya çalışması Kur'ân'ın emridir.
5. Kur'an adına sünnetten vazgeçme çağrılarının, İslâm düşmanlarının ekmeğine yağ sürmekten başka hiç bir mânası yoktur.
6. Hz. Peygamber'in sünnetine uyan, Kur'an'ı yaşamış olur. Çünkü Efendimiz'in hayatı Kur'an'ın uygulamasından ibarettir.

297- باب النهي عن نتف الشيب من اللحية والرأس وغيرهما وعن نتف الأمرد شعر لحيته عند أول طلوعه

BEYAZ KILLARI YOLMA YASAĞI

SAÇ, SAKAL VE BAŞKA YERLERDEKİ BEYAZ KILLARI KOPARMANIN VE GENÇLERİN YÜZLERİNDE İLK ÇIKAN TÜYLERİ YOLMALARININ MEKRUH OLDUĞU

Hadisler

1650- عنْ عَمْرِو بنِ شُعَيْبٍ ، عن أبيهِ ، عنْ جَدِّهِ رضي اللَّه عَنْهُ ، عنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لاَ تَنْتِفُوا الشَّيْبَ ، فَإنَّهُ نُورُ المسْلِمِ يوْمَ الْقِيامةِ » رواهُ أبو داودَ والتِّرْمِذِيُّ ، والنسائِيُّ بِأَسَانِيدَ حسنَةٍ ، قَالَ الترمذي : هُو حديثٌ حَسَنٌ .

1650. Amr İbni Şuayb'ın, babası vasıtasıyla dedesinden rivayet ettiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Beyaz saçları yolmayın. Zira o beyaz saç, kıyamet günü müslümanın nûrudur.**"

Ebû Dâvûd, Tereccül 17; Tirmizî, Edeb 56; Nesâî, Zînet 13. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 25

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1651- وعنْ عائِشَةَ رضي اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم :« منْ عمِل عملاً لَيْس عليهِ أمْرُنَا فهُو رَدٌّ » رواه مسلم .

1651. Âişe *radıyallahu anhâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dinimizde olmayan bir iş yapanın bu yaptığı reddedilmiştir."

Müslim, Akdıye 17-18. Ayrıca bk. Buhârî, Büyû' 60, Sulh 5, İ'tisâm 20; Ebû Dâvûd, Sünnet 5; İbni Mâce, Mukaddime 2

Açıklamalar

Ağaran saç ve sakal sadece yaşlılığın değil belli bir olgunluğa ermenin de delilidir. Böyle bir hal müslüman için büyük bir bahtiyârlıktır. Ağaran saçlar, insanda âhirete yönelik duyguların yoğunlaşmasına sebep olur. Dolayısıyla da kişiyi daha fazla kulluk ve iyilik yapmaya sevkeder. Yaptığı hayır ve iyilikler o müslümanın hem kabir hem de âhiret hayatının ışığı ve nûru olur.

Kendiliğinden ağaran saçların koparılmaması, hayatın normal akışına razı olmak demektir. Saç ve sakaldaki beyaz kılların yolunması, genç görünmek arzusunun bir sonucudur. Genç olmadığı halde genç görünmeye çalışmak neticede bir tür sahteciliktir.

Ağaran saç ve sakalları boyamakla koparmak arasındaki fark şudur: Koparmak o kılları kökünden çıkarıp atmaktır. Halbuki boyamak, kılların aslını muhafaza etmektir. Bakan onların yerinde durduğunu ve boyanmış olduklarını farkeder. Saçı sakalı boyama, yukarıda geçtiği üzere, yahudi ve hıristiyanlara benzememek gerekçesiyle tavsiye edilmiş bir işlemdir.

Hanefîler, süslenmek maksadıyla olmamak kaydıyla saç ve sakaldan ağaran saçların koparılmasında herhangi bir sakınca görmemektedirler. Şâfiî mezhebine mensup olan müellifimiz Nevevî, İslâm'da olmayan bir ameli işleyenin o amelinin reddedilmiş olduğunu genel bir ilke olarak belirleyen hadisi burada zikretmek suretiyle, ağaran saçların koparılması yasağını bu genel anlamlı hadis ile desteklemiş olmaktadır. Yani müellifimize göre ağarmış saç veya sakal tellerinin koparılması câiz değildir.

İkinci hadis, "Bid'attan Sakınma" konusunda 171 numara ile geçtiği gibi, *"Kim bizim dinimizde olmayan bir şeyi icad edip ortaya koyarsa onun bu yaptığı reddedilmiştir"* anlamında da rivayet edilmiştir. Hadisin bu tarz rivayeti, daha çok inançla ilgili konularda değerlendirilmiştir. Burada olduğu gibi "*Dinimizde olmayan bir işi işleyenin bu yaptığı reddedilmiştir*" anlamına gelen rivayeti ise, hem inanç hem de amel konularını kapsamaktadır. Nevevî merhum burada bu kapsamlı kullanımın belki en uç örneklerinden birini vermiş olmaktadır. Zira o, saç ve sakaldaki beyaz kılların koparılmasının nehyedilmiş olduğunu bu hadisle delillendirip desteklemiş bulunmaktadır.

Netice itibariyle hem özel hem genel anlamlı iki rivayetle saç ve sakallardaki beyaz tellerin koparılmaması gereği anlatılmış olmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Saç ve sakallardaki beyaz kılların koparılması yasaklanmıştır.
2. Ağarmış saçlar, müslümanlar için bahtiyarlık sebebidir. Çünkü bu saçlar, âhirette sahipleri için ışık olacaktır.

298- باب كراهية الاستنجاء باليمين ومس الفرج باليمين من غير عذر

SAĞ ELLE TAHÂRETLENMENİN KERÂHETİ

ÖZRÜ OLMADIĞI HALDE SAĞ ELLE İSTİNCA YAPMANIN,
SAĞ ELLE TENÂSÜL ORGANINI TUTMANIN MEKRUH OLDUĞU

Hadis

1652– عنْ أبي قَتَادةَ رضي اللَّه عَنْهُ عنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « إذَا بال أحدُكُمْ . فَلاَ يأْخُذَنَّ ذَكَرهُ بِيَمِينِهِ ، وَلاَ يسْتَنْجِ بِيمِينِهِ ، ولاَ يتنَفَّسْ في الإنَاءِ » .

متفقٌ عليه . وفي الْباب أحاديثُ كَثِيرةٌ صحِيحةٌ .

1652. Ebû Katâde *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Hiç biriniz küçük abdest bozarken erkeklik uzvunu kesinlikle sağ eliyle tutmasın, sağ eliyle silinmesin, bir şey içerken kabın içine solumasın!**"

Buhârî, Vudû 19, Eşribe 25; Müslim, Tahâret 63. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 18; Nesâî, Tahâret 22; İbni Mâce, Tahâret 15

Açıklamalar

"Bu konuda bir çok sahih hadis bulunmaktadır" diyerek konuya ait diğer hadisleri zikretmeyen Nevevî, küçük abdest bozarken sağ elle erkeklik organını tutmanın, sağ elle tahâretlenmenin mekruh olduğunu bu hadîs-i şerîf ile delillendirmekle yetinmiştir.

Hadisteki nehiy, Zâhirîler dışındaki ulemânın çoğunluğu tarafından tenzîhen mekruh olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Nevevî de konu başlığında haram olmaktan değil, mekruh olmaktan söz etmektedir. Binaenaleyh küçük su dökerken üreme organını özrü olmadığı halde sağ elle tutmak ve sağ elle tahâretlenmek tenzihen mekruhtur.

Yukarıda gösterdiğimiz kaynaklarda yer alan başka rivayetlerden öğrendiğimize göre Resûl-i Ekrem Efendimiz, bir şey yerken içerken, elbise giyerken sağ elini tahâret ve temizlik işlerini görürken de sol elini kullanmayı âdet edinmişti. Efendimiz'in bu edeb ve nezâhetine riâyet etmek bütün müslümanlar için bir görevdir.

İstinca, küçük veya büyük abdest bozduktan sonra kurulanmak, silinmek yani tahâretlenmek demektir. Bu konuda da mecbur kalmadıkca sağ el kullanılmamalı, istinca sol el ile yapılmalıdır.

Esasen günümüzde tuvalet terbiyesi dediğimiz bu tabiî temizlenme işinin daha küçükken çocuklara iyi öğretilmesi gerekmektedir.

Su içerken **su kabının içine üflenmemesi** de o kabı kullanacak olanlar bakımından çok önemli bir nezâket kuralıdır. Suyun içine veya su kabına soluyarak su içmek hayvanların âdetidir. Bir de üfleme sırasında suyun içine ağızdan bir şeyler kaçabilir, bu da iğrenme ve tiksinmeye vesile olur. Hatta bu yolla bazı hastalıklar bile yayılabilir. Su kabının içine üfürülmemek, besmele çektikten sonra suyu iki veya üç nefeste içmek ve her defasında kabı ağızdan biraz uzaklaştırmak İslâm'ın öngördüğü kurallardır. Tabiî en sonunda da *elhamdülillah* denilecektir. Aynı şekilde yemek kabının içine de üfürülmemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Küçük abdest bozarken erkeklik uzvunu sağ elle tutmak tenzihen mekruhtur. Bir kısım âlimlere göre diğer zamanlarda da üreme organına sağ elle dokunmak aynı hükümdedir.
2. Tahâretlenirken sağ eli değil, sol eli kullanmalıdır.
3. Bir şey yer veya içerken kabın içine üfürmemelidir.
4. Günlük tabiî ihtiyaçlar karşılanırken iğrenme ve tiksinti vesilesi olacak davranışlardan kaçınmalıdır.
5. Günlük işlerimizde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yaptığı gibi yapmak biz müslümanlar için en olgun ve medenî şekilde davranmak anlamına gelir.
6. İslâm güzellik ve temizliğin yaygınlaştırılmasına ve insan hareketlerine kalite kazandırılmasına son derece ehemmiyet veren bir dindir.

299- باب كراهة المشي في نعلٍ واحدةٍ ، أو خفّ واحد لغير عذر وكراهة لبس النعل والخف قائماً لغير عذر

TEK AYAKKABI İLE GEZMENİN MEKRUH OLDUĞU

ÖZÜRSÜZ OLARAK TEK AYAKKABI VE MEST İLE GEZMENİN VE YİNE ÖZÜRSÜZ AYAKTA AYAKKABI VEYA MEST GİYMENİN MEKRUH OLDUĞU

Hadisler

1653- عنْ أبي هُريرةَ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لا يمْشِ أحدُكُم في نَعْلٍ واحِدَةٍ ، لِينْعَلْهُما جمِيعاً ، أوْ لِيخْلَعْهُمَا جمِيعاً » . وفي روايةٍ « أوْ لِيُحْفِهِما جميعاً » متفقٌ عليْهِ .

1653. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Sizden biriniz tek ayakkabı ile dolaşmasın. Ya ikisini de giysin veya ikisini de çıkarsın!**"

Buhârî, Libâs 40; Müslim, Libâs 68, 71. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 41; Tirmizî, Libâs 34; İbni Mâce, Libâs 29

1655 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1654- وعنه قَال : سمِعتُ رسُول اللَّه صلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إذَا انْقَطَعَ شِسْعُ نَعْلِ أحدِكُمْ ، فلا يمْشِ في الأخْرى حتَّى يُصْلِحَهَا » رواه مسلم .

1654. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*: Ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, "**Herhangi biriniz ayakkabısının bağı koptuğu zaman onu onarıncaya kadar (bile olsa) tek ayakkabıyla gezmesin!"** buyurduğunu işittim, demiştir.

Müslim, Libâs 69, 71. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Libâs 41; Nesâî, Zînet 116

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1655- وعَنْ جابِرٍ رضي اللَّه عنْهُ أن رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى أنْ ينْتَعِلَ الرَّجُلُ قَائماً . رواهُ أبُو داوُدَ بإسْنادٍ حَسنٍ .

1655. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir kimsenin ayakta ayakkabı giymesini yasaklamıştır.

Ebû Dâvûd, Libâs 41. Ayrıca bk. Tirmizî, Libâs 35; İbni Mâce, Libâs 30

Açıklamalar

İlk iki hadîs-i şerîf, ülke, yöre ve mevsimlere göre potin, tokyo, nalın, bot, mest, çizme ve çarık gibi ayağa giyilen ayakkabı türlerinden hangisi kullanılırsa kullanılsın, bunların her iki ayağa da giyilmiş olmasını, bir ayağında ayakkabı diğeri çıplak olarak yürünmemesini öngörmektedir.

Müslüman her zaman olduğu gibi sokakta insanlar arasında dolaşırken de ciddî ve tabiî bir tavır içinde olmalıdır. Bir ayağında ayakkabı diğeri çıplak olarak dolaşmak, çok ciddî bir mazeret olmadıkça hoş bir manzara arzetmez. Bu tür tavır birazcık aklından zoru olanlara yakışır. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'ye göre böylesi bir hareket "şeytan yürüyüşü"dür.

Her türlü dengesizliğe karşı çıkan Peygamber Efendimiz, insanın yürüyüş dengesini bozacağı için bir ayağında ayakkabı diğeri çıplak dolaşmaktan müslümanları nehyetmiş, yapılması gerekeni ise, ya ikisini giymek yahut da ikisini çıkarmak olarak belirlemiştir.

İkinci hadis'te herkesin başına gelebilecek bir duruma dikkat çekilmekte, ayakkabısının bağları kopan bir kimsenin onu tamir edinceye kadar bile tek ayakkabı ile dolaşmaması, onu ya hemen onarıp giymesi veya ötekini de çıkarması istenmektedir. Günümüzde ayakkabısının topuğu kopanların yapması gereken de budur. Çünkü biri topuklu öteki düz ayakkabı ile yürümek, dengesizlik açısından bir ayağında pabuç ötekisi çıplak olarak yürümekten daha zor ve daha gülünç bir durum arzeder.

Üçüncü hadis'te, mest, çizme, bot ve uzun bağcıklı ayakkabı gibi insanı uğraştıracak olan ayakkabı türlerinin ayakta giyilmesi, bazan insanın dengesini kaybedip düşmesine sebep olabileceği için bunların oturarak giyilmesi tavsiye edilmektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ciddî bir özür olmadıkça tek ayakkabı ile yürümek mekruhtur.
2. Müslüman dengeli insandır. Bunu bütün hal ve hareketlerinde korumalıdır.
3. Zor giyilebilen ayakkabıları, düşme tehlikesinden uzak bir şekilde oturarak giymek uygun olur.
4. Gayri ciddî hareketlerden sakınmak suretiyle vakarını korumak her müslümanın görevidir.
5. İslâm, ayakkabıların giyilmesine varıncaya kadar bütün edeb konularına ve müslümanın en güzel şekilde yaşamasına önem verir.

300- باب النهي عن ترك النار في البيت عند النوم ونحوه سواء كانت في سراج أو غيره

ATEŞİ YANAR HALDE BIRAKMA YASAĞI

UYKU ZAMANI EVDE LAMBA VE OCAK GİBİ PARLAMAYA ELVERİŞLİ NESNELERİ YANAR HALDE BIRAKMANIN NEHYEDİLDİĞİ

Hadisler

1656- عنِ ابْنِ عُمرَ رضي اللَّه عنْهُمَا عنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « لا تَتْرُكُوا النَّار في بُيُوتِكُمْ حِينَ تَنامُونَ » متفق عليه .

1656. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Uyumak istediğiniz zaman evlerinizde yanar halde ateş bırakmayınız!**"

Buhârî, İsti'zân 49; Müslim, Eşribe 100. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 161; Tirmizî, Et'ime 15

1658 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1657- وعَنْ أبي مُوسَى الأشْعريِّ رضي اللَّه عنْهُ قَالَ : احْتَرَقَ بيْتٌ بِالمدينةِ على أهْلِهِ مِنَ اللَّيْلِ . فَلَمَّا حُدِّثَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِشَأْنِهِمْ قَال : « إنَّ هَذِهِ النَّار عدُوٌّ لكُمْ ، فَإذَا نِمْتُمْ فأطْفِئُوها » متفق عليه .

1657. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Medine'de gece vakti bir ev yandı. Ev sahiplerinin durumu Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e haber verildi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

"Gerçekten bu ateş sizin düşmanınızdır; uyumak istediğiniz zaman onu söndürünüz!" buyurdu.

Buhârî, İsti'zân 49; Müslim, Eşribe 101. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 46

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

- وعنْ جابِرِ رضي اللَّه عنْهُ عنْ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « غَطُّوا الإنَاءَ ، وأوْكِئُوا السِّقَاءَ ، وَأغْلِقُوا الْباب ، وَأطفِئُوا السِّراجِ ، فإنَّ الشَّيْطَانَ لا يحِلُّ سِقَاءً ، ولاَ يفتَحُ باباً ، ولاَ يكْشِفُ إنَاءً ، فإنْ لَمْ يجِدْ أحَدُكُمْ إلا أنْ يَعْرُضَ على إنَائِهِ عوداً ، ويذْكُر اسْمَ اللَّهِ فَلْيفْعَلْ ، فَإنَّ الفُويْسِقَةَ تُضْرِمُ على أهْلِ البيتِ بيْتَهُمْ » رواهُ مسلم . « الفُويْسِقَةَ » : الفأْرةُ ، و « تُضْرِمُ » : تُحْرِقُ .

1658. Câbir *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kapların ağzını örtün. Tulumları bağlayın. Kapıları kapatın ve lambaları söndürün! Çünkü şeytan bağı çözemez, kapıyı açamaz ve kapağı kaldıramaz. Eğer herhangi biriniz, kabının üzerine bir çalı-çırpı parçası koymaktan ve besmele çekmekten başka bir çare bulamazsa, bunları yapsın.** (Lambaları da söndürsün) **Çünkü fâre, içeridekilerin üzerine evi yakabilir.**"

Müslim, Eşribe 96, 99. Ayrıca bk. İbni Mâce, Eşribe 16

Açıklamalar

İnsanoğlunun ısınma ve aydınlanma ihtiyacı süreklidir. Ateş de her yerde ve her zaman yakıcıdır. Bu sebeple hadîs-i şerîflerde ısınma ve aydınlanma maksadıyla yakılan her çeşit âletin yatarken söndürülmesi istenmektedir. Bunlar isim isim sayılmamaktadır.

Birinci hadiste, "*uyumak istendiği zaman*" evde yanar halde ateş bırakılmaması tavsiye edilmektedir. Bu tavsiye ve irşad, bu ifadeden hareketle "gece vakti uyumak istendiği zaman" şeklinde anlaşılmış ve yorumlanmıştır. Zira normal uyku zamanı gecedir. Ancak, "*uyumak istediğiniz zaman*" kaydını daha genel anlamda değerlendirmek ve gündüz de uyuyacağınız zaman evde yanar halde ateş bırakmayın şeklinde anlamaya da herhangi bir engel yoktur. Hele gündüz de olsa uzun süre uyumak durumunda olanlar için Efendimiz'in bu uyarısı aynen geçerlidir.

Yakıcı veya yanıcı maddelerin müdâhale edilemeyecek vaziyet ve ortamlarda uzun süre ve özellikle yanar halde bırakılması çok büyük tehlike arzeder. Günümüzde meskenlerde ısınma ve aydınlanma maksadıyla kullanılan çok değişik âletlerin kapatılması da aslında "evde ateş bırakmama" tavsiyesi içindedir. Keza, emniyet tedbirleri alınmış da olsa, Tv, radyo, şofben, çamaşır, bulaşık makinası, bilgisayar ve ütü vs. elektrikle çalışan ve hatta otomatik olan ev âletlerinin ve lambaların kapatılması aynı uyarıya dâhildir. Can ve mal emniyeti bakımından içinde bir şekilde ateş bulunan veya ateşlenecek olan eşyanın açık bırakılmaması, kapatılması veya söndürülmesi hiç şüphesiz en iyi tedbirdir.

İkinci hadis Medine-i Münevvere'de gece vakti bir evde çıkan yangın olayı kendisine haber verildiği zaman, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, bütün zamanlar ve insanlar için geçerli uyarısını bizlere haber vermektedir: "*Gerçekten bu ateş sizin düşmanınızdır."* Ateşin düşmanlığı; kontrol altında tutulmadığı zaman, herşeyi yakıp kül etmesidir. Ama kontrol altında kullanıldığı sürece ısı ve ışık kaynağı olarak dosttur. O halde yapılacak iş,*"Uyumak istediğiniz zaman onu söndürünüz!"* uyarısında ortaya konulduğu gibi müdâhale imkanının ortadan kalktığı uyku ve uzun süreli evden ayrılma hallerinde ateşi söndürüp yatmak ve çıkmaktır. "Uzun sürmez şimdi dönerim" diye çarşı-pazara alış-verişe çıkan veya bir işi için komşuya gidiverenlerin uğradıkları felâketler az değildir. Bu sebeple Efendimiz'in *"Gerçekten bu ateş sizin düşmanınızdır"* uyarısını herkesin dikkate almasında çok büyük faydalar vardır.

Unutulmamalıdır ki itfâiye ateşin sebep olacağı yangını önlemez, söndürür. Tabiî zamanında yetişirse...

Üçüncü hadis Peygamber Efendimiz, "*Kapların ağzını örtün. Tulumları bağlayın. Kapıları kapatın ve lambaları söndürün!*" ikazı ile her devirde ve her kesim için geçerli tabiî güvenlik tedbirlerinin alınmasını istemektedir. Böyle davranmanın sağladığı güvenliği de "*Çünkü şeytan bağı çözemez, kapıyı açamaz ve kapağı kaldıramaz*" diye son derece genel ve anlamlı bir şekilde bildirmektedir. Her türlü kötülüğün ve şerrin temsilcisi olan şeytan, burada hem gerçek hem de mecâzî anlamıyla dikkatimize sunulmuş bulunmaktadır.

Her konuda en küçük ihtimalleri bile dikkate alan ve uyarılarını bu tabiîlik çerçevesi içinde yapmış olan Sevgili Peygamberimiz, özellikle o günün şartlarında ve halen çoğu kırsal kesimlerde geçerli bir durumu da açıkça ortaya koymaktadır: *"Eğer herhangi biriniz, kabının üzerine bir çalı-çırpı parçası koymaktan ve besmele çekmekten başka bir çare bulamazsa, bunları yapsın.* (Lambaları da söndürsün) *Çünkü fâre, içerdekilerin üzerine evi yakabilir."*

Hadiste tavsiye edilen her tedbirin, Allah'ın adı anılarak yani besmele çekilerek alınması, şeytanın verebileceği zararları önlemek bakımından son derece önemlidir. Çünkü besmele şeytana karşı en etkili mânevi bir tedbirdir. Nitekim bir hadîs-i şerîfte, "*Bir insan evine girerken besmele çekerse, şeytan, bizim için bunların hanesinde yapacak bir şey kalmadı, der"* buyurulmuştur (bk. 731 numaralı hadis). Kim ne derse desin müslüman, bütün gönlüyle inanarak bu işleri besmele ile yerine getirmeli ve şeytana karşı kendisini ve çevresini güvence altına almalıdır. Dikkat edilirse burada alınan maddî tedbirlerin mânevi bir tedbirle desteklenmesi söz konusudur. Yoksa hiç bir maddî tedbir almadan, her şey ortada bırakılmış iken sadece besmele çekmekle yetinmek, hâşâ Allah Teâlâ'yı imtihan etmek ya da Hz. Peygamber'in verdiği haberi test etmek gibi çok yanlış bir yola girmek olur ki bu, hiç bir müslümana yakışmaz. Kul, kendisine düşeni yapacak, her türlü tedbirini alacak, sonra Allah'ın takdirine teslim olacak, rızâ gösterecektir.

Müellifimiz Nevevî, bu hadislerdeki nehiy ve emirlerin haramlık ve gereklilik değil; irşad, yol gösterme anlamında olduğu görüşündedir. Doğrusu da budur. Bunun tabiî sonucu,

şayet evdeki ateşin yangına sebep olmayacağı kuvvetle kestirilirse, söndürülmeden bırakılabilir demektir. Ama yine de asıl yapılacak iş, söndürmektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Evlerde özellikle gece vakti ateşe karşı tedbirli olmak lâzımdır. Uyumak istendiği zaman evde yanar halde ateş bırakmamaya dikkat ve özen göstermelidir.

2. Evinden uzun süre ayrılacak olanların da aynı tedbiri almasında büyük faydalar vardır.

3. Can ve mal kaybına meydan vermemek veya istenmeyen bir durumla karşılaşmamak için yemek ve su kaplarının üstünü ve muslukları kapatmak, kapıları kilitleyip pencereleri örtmek, her türlü ateşi söndürmek gibi hadiste sayılan tedbirleri almayı ihmal etmemelidir.

4. Bütün bunları besmele çekerek yapmak müstehaptır.

5. Hz. Peygamber her konuda ümmetine karşı uyarı görevini büyük bir şefkat, merhamet ve açık yüreklilikle yapmıştır.

6. Müslüman tedbirli ve ağzı besmeleli insandır.

301- باب النهي عن التكلف
وهو فعلُ وقول ما لا مصلحة فيه بمشقة

BOŞU BOŞUNA KÜLFET VE ZAHMET VERME YASAĞI

HERHANGİ BİR FAYDASI OLMAYAN İŞ VE SÖZ DEMEK OLAN TEKELLÜFÜN NEHYEDİLMİŞ OLDUĞU

Âyet

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ [86]

"**De ki: Kur'ân'ı tebliğden ötürü sizden bir ücret istemiyorum. Ben, kendiliğinden birşeyler uydurup size dayatmak isteyen zorluk çıkarıcılardan da değilim.**"
Sad sûresi (38), 86

Mütekellif, teklif sunan değil, teklif ve sorumluluk uyduran, zorluk çıkaran, milleti zora koşan, işleri boştan yere zorlaştıran, durduk yerde birtakım gerekli-gereksiz yükümlülükler icadeden, fuzûlî, uydurmacı, dayatmacı ve bilgiçlik taslayan kişi anlamlarına gelir. Böyle tiplere külfet sever de diyebiliriz. Bu tür tekellüfçü kişilerin, kendisinden üstün olan kimselerle yarışmak ve cedelleşmek, üstesinden gelemeyeceği işlere el atmak ve bilmediği şeyleri söyleyip ortalığı karıştırmak gibi üç belirgin vasfının bulunduğu bildirilmiştir (bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XV, 231).

Âyette Hz. Peygamber'den işte böyle biri olmadığını açıklaması, yetkili, bilgili bir öğütçü ve tebliğci olduğunu duyurması istenmektedir.

Efendimiz, Kur'an tebliğinde kimseden bir mükâfat beklemediği gibi, verdiği mücâdelede de kendinde olmayan bir şeye özenerek zorla ve yapmacık hareketlerle bir şeyler ortaya atmaya çalışan iddiacı, propagandacı ve dayatmacı biri asla olmamıştır. Dinimizde kimsenin böyle kendiliğinden kurallar koymaya veya bilmediği birşeyleri biliyormuş gibi millete kabul ettirmeye kalkmasının câiz ve mümkün olmadığı ortadadır.

Dinimizde dayatmacılık değil, davetçilik esastır. Nevevî merhum bu sebeple, açtığı "herhangi bir faydası olmayan iş ve söz demek olan tekellüfün nehyedilmiş olduğu" başlığı altına bu âyeti delil olarak getirmiş olmalıdır.

Hadisler

1659- وعنْ ابن عُمر ، رضي اللَّه عنهُما ، قَالَ : نُهينَا عنِ التَّكلُّفِ . رواه البُخاري .

1659. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

"Biz, tekellüften nehy olunduk."
Buhârî, İ'tisâm 3

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1660- وعنْ مسْرُوق قَال : دخَلْنَا على عبْدِ اللَّهِ بن مسْعُودٍ رضي اللَّه عنْهُ فقَال : يا أَيُّهَا النَّاس منْ عَلِم شَيئاً فَلْيقُلْ بهِ ، ومنْ لَمْ يعْلَمْ ، فلْيقُلْ : اللَّه أعْلَمُ ، فإنَّ مِنَ الْعِلْمِ أن تَقُولَ لِمَا لا تَعْلَمُ : اللَّه أعْلَمُ . قَال اللَّه تعالى لِنَبيِّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : { قلْ ما أسأَلُكُمْ عَليْهِ مِنْ أجْرٍ وما أنا مِنَ المتَكَلِّفِين } رواهُ البخاري .

1660. Mesrûk şöyle dedi:

Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh'* ın yanına gitmiştik. O bize şunları söyledi:

Dostlar! Bilen, bildiğini söylesin. Bilmeyen de "*Allah bilir* " desin. Zira insanın bilmediği konuda *"Allah bilir"* demesi de bir ilimdir. Allah Teâlâ, Peygamber'i *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şöyle buyurmuştur: "**De ki: Kur'ân'ı tebliğden ötürü sizden bir ücret istemiyorum. Ben, kendiliğinden bir şeyler uydurup size dayatmak isteyen biri de değilim**."
Buhârî, Tefsîru sûre (30, 38), 3. Ayrıca bk. Müslim, Münâfıkîn 39, 40

Mesrûk İbni'l-Ecda' el-Hemedânî

Tâbiûn neslinin önde gelen fakihlerinden ve güvenilir hadis râvilerinden biri olan Mesrûk, küçükken bir kişi tarafından çalınıp sonra bulunduğu için Mesrûk adını almıştır. Başta Hz. Ömer, Ubey İbni Ka'b, Muâz İbni Cebel, Abdullah İbni Mes'ud ve Hz. Âişe olmak üzere bir çok sahâbîden hadis rivayet etmiştir. Ondan da Şa'bî, İbrâhim en-Nehaî, Ebû Vâil ve Mekhûl eş-Şâmî gibi birçok tâbiî rivayette bulunmuştur.

Rivayetleri Kütüb-i Sitte müelliflerince nakledilmiştir.

*Bir gün, Hz. Ömer ona ismini sormuş, o da Mesruk İbni'l-Ecda' cevabını vermiştir. Bunun üzerine Ömer, Hz. Peygamber "**Ecda' şeytandır**" buyurdu, sen Mesrûk İbni Abdirrahman'sın dedi.*

Abdullah İbni Mes'ûd'un yetiştirdiği Mesrûk, insanlara Kur'an'ı ve Sünnet'i öğreten ve bilhassa verdiği fetvâlarla tanınan pek meşhur bir âlimdir. İbâdete çok düşkün olan Mesrûk,

"Adâlet ve hak üzere fetvâ vermeyi başardığım bir günümü, cihadla geçecek bir yılıma tercih ederim" demek suretiyle fetvâ sorumluluğunu dile getirirdi.

"Allah'tan korkması ilim olarak; amelini beğenmesi de cehâlet olarak kişiye yeter" öz deyişinin de sahibi olan bu büyük tâbiî âlim, hicrî 62 veya 63 yılında vefat etti.

Allah ona rahmet eylesin.

Açıklamalar

Bu iki hadis, dinimizde tekellüf, yani zorlama ve zorlanma, faydasız, gereksiz şeylerin peşine düşüp zaman ve emek harcama, altından kalkamayacağı bilimsel ve fikrî konulara dalıp kafa yorma ve boş yere başkalarının zamanını alma, canını sıkma, bilmediği halde sorulan bir soruya biliyormuş havasını vermek için binbir dereden su getirerek yakıştırma cevaplar vermeye çalışma gibi tavır ve davranışların yasaklandığını ortaya koymaktadır. Birinci hadis, hadis usûlünde **hükmen merfu** terimiyle değer biçilen bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Bir sahâbî, Hz. Peygamber'in zamanına atıfta bulunmadan "Biz şöyle yapmakla emr olunduk veya şöyle davranmaktan men olunduk" derse, onlara bunu emreden ve nehyedenin Hz. Peygamber olduğu anlaşılır ve bu ifade kalıbıyla verilen haberler, Hz. Peygamber'den alınmış haberler, emir ve yasaklar gibi geçerli olur.

Her alanda işi yokuşa süren, engel çıkaran, sürekli tartışan, külfet ve yük getiren, olumsuz davranan, ceviz kabuğunu doldurmayacak meseleler üzerine ciddî bir şeymiş gibi eğilen, mâlâyânî ile vakit geçiren kişilerin bu yaptıkları tam anlamıyla tekellüftür. Tekellüf, özünde sahtecilik bulunduğu, sonuçta da kimseye bir faydası olmadığı için nehyedilmiştir. Her zaman ve her konuda mûtedil, sade, mesele ve olaylara kendisini ilgilendirdiği kadar yaklaşan, özentisiz, iddiasız davranan kimse, hem pratik hem de faydalı bir yol izlemiş olur. Laf yerine iş üreten, insanların işini kolaylaştıran, gösteriş ve külfetten kaçınan olumlu bir tavrın sergilenmesi daima yeğlenmelidir. Hadisin bizden istediği budur.

Her ne kadar birinci hadisin râvisi İbni Ömer görülüyorsa da, hadisin yegâne kaynağı olan Buhâri'de onun Hz. Ömer tarafından rivayet edildiği anlaşılmaktadır. Hatta şerhlerde bu hadisin bize duyurulmasına şöyle bir olayın sebep olduğu da kaydedilir. Bir keresinde Hz. Ömer'e, biri gelip "**ve fâkiheten ve ebben**" âyetini sormuş. O da âyeti tekrar ederek **fâkihe** elmadır peki ya **ebben** nedir, demiş, durmuş, hemen peşinde de, "Biz tekellüften menedildik" diyerek, mânasını bilmediği kelime üzerinde yorum yapmaktan kaçınmıştır. Bu rivayetlerin hiçbirinde İbni Ömer geçmemektedir.

İkinci hadis, *mevkuf* bir rivayettir. Yani bize bir sahâbînin değerlendirmesini haber vermektedir. Müslim'deki bir başka rivayetten öğrendiğimize göre, râvi Mesrûk ve arkadaşları İbni Mes'ûd'un yanında bulunuyorlarken bir adam gelip ismini vermediği bir hikayecinin Kûfe'deki Kinde Kapıları mevkiinde "**Şimdi sen, göğün, insanları bürüyecek açık bir duman çıkaracağı günü gözetle"** [Duhan sûresi (44), 10] âyetindeki dumanın kıyamette olacağına dair hikâyeler anlattığını haber vermiş. İbni Mes'ûd kızgın bir vaziyette yattığı yerden doğrulmuş ve yukarıdaki sözlerini söylemiş, daha sonra da o duman olayının Bedir Savaşı'nda müşriklerce yaşandığına dair açıklamada bulunmuştur (bk. Müslim, münâfıkîn 39-40).

Burada İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'in değerlendirmesinden anlıyoruz ki, insanların bilmedikleri konularda, biliyormuş gibi davranıp bir takım hikâye ve senaryolar uydurarak ortaya bir şeyler atmaları bir tekellüftür, zorlamadır. Bu, nehyedilmiş bir tutum ve tavırdır. O halde yapılacak iş, bilenlerin bildiklerini söylemeleri, bilmeyenlerin ise "Allah bilir" diye

meseleyi mutlak ilim sahibine havâle etmeleri, bu edebi göstermeleridir. Bilmediği konularda Allah bilir demek de bir ilim ve sorumluluk göstergesidir.

Sahâbe-i kirâm, Hz. Peygamber kendilerine bir soru yönelttiği zaman, cevabı bilseler bile "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" derlerdi. Bunu âdet edinmişlerdi. Ne yazıkki günümüz insanı, çoğu kez "Hele bir Kitab'a, Sünnet'e başvuralım, bakalım" deme lüzumunu duymadan, kendince bir yorum yapmaya heveslenmektedir. Hele bazı insanlar vardır ki, hemen her konuda sanki konuşmak zorundaymış gibi yorumlar yapar dururlar. Ekran, mikrofon, kürsü hayranı ve konuşma hastasıdırlar. Bu da açık bir tekellüftür.

Ülkemizde bundan da acı olan bir şey daha vardır. O da bazı medya mensuplarının ve bazı siyasilerin, hiç de uzmanlık alanları olmadığı halde din konusunda ahkâm kesmeye bayılır olmalarıdır. Bu tür insanları gördükçe, dinledikçe tekellüf yasağının ne kadar anlamlı olduğu anlaşılmaktadır.

Bilmediği konularda "Allah bilir" demenin de bir ilim olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koyan, bilmediğini söylemenin insanı küçültmeyeceğini, aksine yücelteceğini ifade eden Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* bu değerlendirmesine, yukarıda kısa açıklamasını verdiğimiz âyeti delil getirmektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Her konuda tekellüften, tekellüfçülükten kaçınmak lâzımdır.
2. Tekellüf hem âyet hem Efendimiz'in hadisleriyle nehyedilmiştir.
3. Özellikle İslâm davetçileri iyi bildikleri konuları anlatmalı, bilmediklerini de "Allah bilir" diyerek veya açıkça bilmediğini söyleme olgunluğunu ve sorumluluğunu göstermelidirler.

302- باب تحريم النياحة على الميت ، ولطم الخدِّ وشقِّ الجيب ونتف الشعر وحلقه ، والدعاء بالويل والثبور

ÖLÜYE AĞIT YAKMA YASAĞI

ÖLÜNÜN ARKASINDAN BAĞIRA-ÇAĞIRA AĞLAMANIN, YÜZÜNÜ TIRMALAMANIN, YAKA-PAÇA YIRTMANIN, SAÇINI YOLMANIN, KAZITMANIN VE "KAHROLAYIM, HELÂK OLAYIM" DİYE BEDDUA ETMENİN HARAM OLDUĞU

Hadisler

– عَنْ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَال النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « المَيِّتُ يُعذَّبُ في قَبرِهِ بِما نِيح علَيْهِ » . وفي رواية : « ما نِيحَ علَيْهِ » متفقٌ عليه .

1661. Ömer İbni'l-Hattâb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Arkasından koparılan feryat** (ve yakılan ağıt**) sebebiyle ölüye kabrinde azâb olunur.**"

Bir rivâyette (Tirmizî, Cenâiz 23) **"ölüye ağlandığı sürece"** denilmektedir.

Buhârî, Cenâiz 34; Müslim, Cenâiz 28. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 23

1664 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1663- وعن ابْنِ مسعُودٍ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الخُدُودَ ، وشَقَّ الجُيُوبَ ، ودَعا بِدَعْوَى الجَاهِلِيةِ » متفقٌ عليه .

1662. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ölenin arkasından yüzünü gözünü tırmalayan, yakasını paçasını yırtan, Câhiliye insanı gibi bağıra - çağıra ağıt yakıp kendisine beddua eden, bizden, bizim yolumuzu izleyenlerden değildir.**"

Buhârî, Cenâiz 36, 38, 39, Menâkıb 8; Müslim, İmân 165. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 22, 25; Nesâî, Cenâiz 17; İbni Mâce, Cenâiz 52

1664 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1663- وَعنْ أبي بُرْدَةَ قَالَ : وَجِعَ أبو مُوسَى الأشعريُّ رضي اللَّه عنه ، فَغُشِيَ علَيْهِ، وَرَأْسُهُ في حِجْرِ امْرأَةٍ مِنْ أهْلِهِ ، فَأَقْبلَتْ تَصِيحُ بِرنَّةٍ فَلَمْ يَسْتَطِعْ أنْ يَرُدَّ عَلَيْهَا شَيْئاً ، فَلَمَّا أفَاقَ ، قَال : أنَا بَرِيءٌ مِمَّنْ بَرِيءَ مِنْهُ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بَرِيءَ مِنَ الصَّالِقَةِ ، والحَالَقةِ ، والشَّاقَّة ، متفقٌ عليه .

« الصَّالِقَةُ » : التي تَرْفَعُ صوْتَهَا بالنِّياحةِ والنَّدْبِ « والحَالِقَةُ » : التي تَحْلِقُ رَأْسَهَا عِنْدَ المصِيبَةِ . « والشَّاقَّةُ » التي تَشُقُّ ثَوْبَهَا .

1663. Ebû Bürde şöyle dedi:

(Babam) Ebû Mûsâ el-Eş'arî hastalandı ve başı hanımlarından birinin kucağında iken bayıldı. Bunun üzerine hanım, bir çığlık atıp yüksek sesle ağlamaya başladı. Fakat Ebû Mûsâ, kadını bundan men edecek durumda değildi. Ayılınca:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hoşlanmayıp uzak kaldığı şeyden ben de hoşlanmam ve uzak olurum. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vâveylâcı, saçını yolan, üstünü başını yırtan kadınlardan uzaktı, diye hanımını ikaz etti.

Buhârî, Cenâiz 37, 38; Müslim, İmân 167. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 17

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1664- وعَن المغِيرةِ بن شُعْبَةَ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « مَنْ نِيحَ عَلَيْهِ ، فَإِنَّهُ يُعَذَّبُ بِمَا نِيحَ علَيْهِ يَوْمَ الْقِيامةِ » متفقٌ عليه .

1664. Mugîre İbni Şu'be *radıyallahu anh,* "Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* i şöyle buyururken dinledim" dedi:

"**Kimin arkasından bağıra-çağıra ağıt yakılırsa, kendisi adına yapılan bu feryattan dolayı o kişiye kıyamet günü azab olunur.**"

Buhârî, Cenâiz 34; Müslim, Cenâiz 28. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 23

Açıklamalar

Bu dört hadîs-i şerîf, ölen birinin arkasından bağıra çağıra ağıt yakıp, yaka-paça yırtarak ve dövünerek ağlamanın ölen kişi için kabirde ve kıyamet gününde azâba sebep olduğunu, Hz. Peygamber'in bu tür davranışlarda bulunanlardan hoşlanmadığını ve hatta **"Bizden, bizim yolumuzu izleyenlerden değildir"** diye çok ciddi şekilde tehdit ettiğini ortaya koymaktadır. Bundan sonraki yedi hadiste de geçecek olan bazı kelime ve tabirleri sırasıyla kısa kısa açıkladıktan sonra, yakınlarının ağlaması sebebiyle ölüye azâb edilmesi meselesini izaha çalışalım.

Niyâha, ölünün arkasından yüksek sesle ağlamak demektir. Biz onu bağıra çağıra ağıt yakıp ağlamak diye ifade ettik. **Sâlika** yüksek sesle ortalığı velveleye boğarak avaz avaz ağlayan; **hâlika** saçını yolan; **şâkka** yakasını paçasını parçalayan kadın demektir.

Darb-ı hudûd (veya **latm-ı hudûd**), yüzünü dövmek (tırmalamak) demektir. Bu ifade, kafasını, göğsünü ve dizlerini dövmeyi de içine alır. Yüzün zikredilmesi, ağıtçıların alışkanlıklarını anlatmak içindir.

Şakk-ı cüyûb, elbisenin yakasını yırtmak demektir. Biz, halkımızın ifadesini tercih ederek "yakasını paçasını yırtmak, üstünü başını parçalamak" diye mânalandırdık.

Birinci hadiste, *"Arkasından koparılan feryat* (ve yakılan ağıt) *sebebiyle, feryat* edildiği sürece, *ölüye* **kabrinde** *azâb olunur*" buyurulmaktadır. **Dördüncü hadis**te de *"**Kıyamet günü** azâb olunur*" ifadesi yer almaktadır. Bu iki kaydı bir arada değerlendirirsek, ölen kişinin, dünyadan ayrıldıktan sonraki hayatının muhtelif safhalarında, arkasından bağıra çağıra ağlanması sebebiyle sıkıntıya düşeceği, azâba tâbi tutulacağı anlaşılır.

Burada öncelikle iki husus dikkat çekmektedir. *Birincisi*, ölen kimse, arkasından sessiz ve ılık gözyaşları dökülmesinden dolayı değil, bağıra - çağıra, yalan yanlış birtakım sözlerle ağıt yakılmasından dolayı azab olunmaktadır. *İkincisi*, eş, dost ve yakınlarının yaptıkları yüzünden ölen kimsenin azâb görmesidir.

Bazı rivayetlerde **niyâha**'dan hiç söz edilmeden **bi bükâi ehlihi** diye ölü yakınlarının, çoluk - çocuğunun her türlü ağlamasını içine alan bir ifade geçiyorsa da, aşağıda 1667 numaralı hadiste ve benzerlerinde görüleceği gibi üzülme sonucu sessiz gözyaşı dökmenin azâba vesile olmadığı açıkça belirtilmektedir. Diğer taraftan, daha genel mânalı olan ağlamanın (**bükâ)**, çoğu hadislerdeki bağıra -çağıra ağlamak demek olan **niyâha** kelimesinin anlam sınırları içinde anlaşılması (teknik tabiriyle *mutlak'ın mukayyed'e göre değerlendirilmesi*), usûl gereğidir. Nitekim bir rivayette de **bi ba'zı bükâi ehlihi=** *yakınlarının bazı ağlamaları sebebiyle* buyurulmuştur ki, bundan maksat **niyâha**'dır. Netice itibariyle azâb vesilesi olan ağlamak değil, bağıra - çağıra ağıt yakıp ağlamaktır. Öncelikle bu nokta iyi bilinmelidir. Esasen bu hususta ulemâ arasında görüş birliği bulunmaktadır.

Yakınlarının, yüzünü gözünü tırmalayıp yakasını paçasını yırtarak, Câhiliye insanı gibi bağıra - çağıra ağıt yakmaları sebebiyle ölenin azâb görmesi tartışılmıştır. Neticede ortaya bir çok görüş çıkmıştır.

Hz. Âişe vâlidemiz, yakınları da olsa birilerinin şöyle veya böyle ağlamasından dolayı ölen kimsenin azâb görmesiyle ilgili rivâyetleri "**Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez**" [En'âm sûresi (6), 164; İsrâ sûresi (17) 15; Fâtır sûresi (35) 18; Zümer sûresi (39), 7; Necm sûresi (53). 38] âyetini delil getirerek kabul etmemiş, bu hadisleri rivayet eden Hz. Ömer ve oğlu Abdullah İbni Ömer'in bu konuda bazı şeyleri unutmuş olduklarını bildirmiştir. Peygamber Efendimiz'in, ölmüş olan yahudi bir kadının arkasından ağlayanlar ve o kadın hakkında *"Bunlar ona ağlıyor halbuki o azâb görüyor"* buyurduğunu söylemiştir. Bunun da "Onlar buna ağlayadursunlar, kadın onların ağlamalarından dolayı değil, küfür üzere ölmüş olduğundan dolayı azâb görüyor" demek olduğu sonucuna varılmıştır.

Ancak İslâm bilginleri, konu ile ilgili rivayetlerin 15-20 sahâbîden rivayet edilmiş olmasını da dikkate alarak çeşitli şekillerde yorumlamışlardır. Şimdi kısa kısa bu yorumları görelim.

Yakınlarının feryat edip ağıt yakmasıyla ölüye azâb olunacağı ile ilgili hadisler, ölümünden sonra **arkasından kendisi için ağlanmasını vasiyet edenler** hakkındadır. Böyle bir vasiyette bulunmamış kimse, arkasından ağlandı diye azâb görmez. Çünkü kendisinin herhangi bir suçu veya vasiyet etmek suretiyle suça iştiraki ya da sebebiyet vermesi söz konusu değildir. Nitekim Allah Teâlâ da "**Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez**" buyurmuştur. Bu, İslâm bilginlerinin çoğunluğunun görüşüdür.

Arkasından kendisi için ağlanmasını vasiyet etmek câhiliye dönemi Araplarının âdetlerindendi. Bugün de ne yazık ki, görenek adına câhil insanlar böyle vasiyetlerde bulunabilmektedirler. Özellikle küçük yerleşim birimlerinde çoğu yaşlı kadınlar cenâze evine giderler, dönüşlerinde de "Analarına (veya babalarına) falancanın çoçukları, gelini nasıl ağladı nasıl ağladı, bir görseydiniz" diye bu kötü, anlamsız âdeti takdirle anarlar. Dindar insanlar arasında bile gözlemlenen bu durum, hadislerdeki "azâb" tehdidini, ağlamayı vasiyet edenlere yönelik olarak yorumlamanın son derece isabetli olduğunu göstermektedir.

Buradan hareketle Dâvûd ez-zâhirî gibi bazı âlimler de "kendisine yüksek sesle **ağlanmamasını** tenbih ve vasiyet etmeyenler"in de azâb göreceğini ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla arkasından koparılacak feryadü figan sebebiyle azâb görmemek için böyle şeylerin yapılmamasını sıkı sıkı tenbih etmek lâzımdır.

Bazı âlimler ise, ölenin arkasından iyiliklerini sayıp dökmenin eski Arap âdetlerinden olduğuna dikkat çekmişlerdir. Ancak onların iyilik diye sayıp döktüğü öyle şeyler vardır ki, İslâm onları yasaklamıştır. Bu tür sözleri söyleyenle beraber, arkasından söylenen kimse de azâb olunur. Bugün de ölülere yakılan ağıtlarda öyle sözler söyleniyor ki, -Allah korusun- insanı dinden imandan eder. Bir kötülüğü veya haramı övenler, şecaat arzederken sirkatini söyleyenler hiç de az değildir.

Kâdî İyâz'ın tercih ettiği bir başka görüş de şudur: **Ölünün azâb görmesi, yakınlarının yana - yakıla ağlamalarına üzülmesi anlamındadır.** Babasının ardından ağlayan bir kadını, "*Ey Allah'ın kulları, ağlamakla din kardeşlerinize azâb etmeyin, onları üzmeyin*" diye Hz. Peygamber'in ikaz etmiş olması bu görüş sahiplerinin dayanağıdır.

Buhârî şârihi Aynî'nin, kendisinden önce hiç bir şârihin işlemediği kapsamda ele aldığını söyleyerek değerlendirdiği sekiz kadar görüşün en isabetlisi, İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğun (cumhurun), kendisine ağlanmasını vasiyet edenlerin niyâha sebebiyle azâb

olunacağı şeklindeki yorumudur. Konuyla ilgili geniş açıklama için *Tecrid Tercemesi*'ne bakılabilir (IV, 387-420).

İkinci hadis'te ölülerinin arkasından yüzünü dizini döven, yakasını paçasını yırtan ve Câhiliye dönemi insanları gibi kendisinin mahvü helâkini dileyenler hakkında Efendimiz'in "*Bizden değildir*" buyurmuş olduğu bildirilmektedir. Hemen belirtelim ki, bu "*bizden değildir*" ifadesi asla "müslüman değildir" anlamına gelmez. "Bize, bizim sünnetimize, bizim yolumuza, İslâm âdet ve edebine uymamış, bizi izlememiştir" demek olur. Yani bu konuda bizden ayrılmış ve hata işlemiştir mânasına gelir. Ehl-i sünnet inancına göre, günah işleyen kişi o günahın helâl olduğuna inanmadıkca dinden çıkmaz, günahkâr olur. Ama yaptığı günahın günah olmadığını iddia ederse o zaman bir günahı işlediği için değil, bir haramı helâl saydığı için küfre girer.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in "*Bizden değildir*" ifadesi, sayılan davranışları sergileyen kadın-erkek herkese şâmildir. O, bu beyanı ile, müslümanların böyle yanlış hareketlerden uzak kalmalarını son derece ciddî bir tarzda ihtar etmiş olmaktadır.

Üçüncü hadis'te büyük sahâbî Ebû Mûsâ el-Eş‘arî'nin yakalandığı hastalığın şiddetiyle hanımının kucağında bayıldığı zaman, hanımının kopardığı çığlığa, ayıldıktan hemen sonra nasıl müdâhale ettiğini görmekteyiz. Hanımına, Peygamber Efendimiz'in, yüksek sesle feryat eden, vâveyla koparan, saçını başını yolan, yakasını paçasını yırtan kadınlardan uzak olduğunu hatırlatmış ve "Efendimiz'in uzak durduğu kadınlardan ben de uzağım!" diyerek hem Efendimiz'e bağlılığını ortaya koymuş, hem de hanımının çığlık atmasını asla tasvip etmediğini son derece sert ve anlamlı bir biçimde açıklamıştır. Bu tavır, sahâbîlerin sünneti izlemekte gösterdikleri hassasiyet ve titizliğin takdire şâyân güzel örneklerindendir.

Biz, sünnet-i seniyyeyi böylesine titizlikle izleyen o kutlu nesil sayesinde Câhiliye toplumundan İslâm medeniyeti merhalesine geçilebildiğine inanıyoruz. Her yanlışa karşı anında İslâmî bir tepki vermek, doğruyu hatırlatmak esasen insanlara ve topluma iyilik etmek demektir.

Dördüncü hadis, birinci hadisin mânasının farklı kelimelerle tekrarı sayılabilir. Bu hadiste geçen bazı kelimeleri, yukarıda açıklamış bulunmaktayız. Hadiste **niyâha**'nın azâb sebebi olduğu bir kez daha teyid edilmektedir.

Meselenin diğer yönleri aşağıdaki hadislerde işlenecektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ölüye bağıra çağıra ağlamak (niyâha) haramdır.

2. Yüksek sesle olmamak şartıyla ölüye ağlamak mübahtır.

3 Kendisine ağlanmasını vasiyet eden, vasiyetine uyan olduğu sürece azâb olunur.

4. Ölüye yüksek sesle ağıt yakanlar, yaka-paça yırtanlar Câhiliye âdetlerine uyup kendisinin helâk edilmesini isteyenler, sünnete uymamış olurlar. Efendimiz'in "Bizden değildir" ihtarına muhâtaptırlar.

5. Sahâbîler, Hz. Peygamber'i her alanda izlemeye son derece önem veriyorlardı.

6. Müslümanlara takdire rızâ göstermek, gidenlerin arkasından samimi ve sessiz gözyaşı dökmekle yetinmek yakışır.

1665- وعَنْ أمِّ عَطِيَّةَ نُسيْبَةَ بِضَمِّ النُّونِ وَفتحِهَا رضي اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : أخَذَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عِنْدَ البَيْعة أنْ لا نَنُوح . متفقٌ عليه .

1665. Ümmü Atiyye Nüseybe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bey'at sırasında, ölüye yüksek sesle ağlamayacağımıza dair biz kadınlardan söz aldı.

Buhârî, Cenâiz 46; Müslim, Cenâiz 31-32. Ayrıca bk. Nesâî, Cenâiz 15, Bey'at 18

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1666- وَعَنِ النُّعْمانِ بنِ بشيرٍ رضي اللَّه عنْهُمَا قَالَ : أُغْمِي على عبْدِ اللَّه بن رَواحَةَ رضي اللَّه عنْهُ ، فَجَعَلَتْ أُخْتُهُ تبكي ، وتَقُولُ : واجبلاَهُ ، واكذَا ، واكَذَا : تُعدِّدُ علَيْهِ . فقَال حِينَ أفَاقَ : ما قُلْتِ شيْئاً إلاَّ قِيل لِي : أنْتَ كَذَلِكَ ؟ ، رواهُ البُخارِي .

1666. Nu'mân İbni Beşîr *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Abdullah İbni Revâha *radıyallahu anh*'ın baygınlık geçirmesi üzerine kız kardeşi, "Vah dağ gibi kardeşim, vah şöyle şöyle olan kardeşim" diye onu överek yüksek sesle ağlamaya başladı. Abdullah İbni Revâha ayıldığı zaman kız kardeşine; "Senin hakkımda söylediğin her övgü için ben, ‘sen gerçekten böyle biri misin?’ diye sorgulandım" dedi.

Buhârî, Meğâzî 44

Açıklamalar

724 numaralı hadiste hayatı hakkında kısaca bilgi verdiğimiz, adı Nesîbe olmakla beraber Nüseybe diye söylendiğini gördüğümüz Ümmü Atiyye *radıyallahu anhâ*, kendisinin de aralarında bulunduğu hanımlardan İslâm olduklarına ve müslümanca yaşayacaklarına dair biat alırken, Peygamber Efendimiz'in, Câhiliye dönemi âdetlerinden olan ölüye bağıra çağıra ağlayıp ağıt yakmayacakları sözünü de aldığını haber vermektedir.

Medine'ye hicretten sonra gerçekleştiği bilinen kadınlardan biat alma esnasında Hz. Peygamber'in, biat maddeleri arasına niyâha yasağını da koymuş olması, bu âdetin ne kadar çirkin, gereksiz ve günah olduğunu gösterir. Zira o biat maddeleri, Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, gayr-i meşrû bir çocuk dünyaya getirip onu kocasına ait göstererek iftira etmemek, iyi (ma'ruf) işler yapmakta Peygamber'e karşı gelmemek gibi tamamen büyük günahlardan kaçınmakla ilgilidir [bk.Mümtehine sûresi (60), 12].

Hadisin buraya alınmayan kısmında, Ümmü Atiyye kendisiyle birlikte o biatta bulunan kadınlardan beşinin bu verdikleri söze derhal uyduklarını, ötekilerin ise zaman içinde uymayı başarabildiklerini ilave etmektedir. Bu da gösteriyor ki özellikle kadınlar arasında yerleşmiş ve âdet haline gelmiş birtakım yanlışların toplum hayatından sökülüp atılması öyle pek kolay olmamaktadır. Bundan dolayıdır ki İslâm tarihinin ilk yıllarından beri bağıra - çağıra ağlama (niyâha) konusuna yönelik olarak çok ciddî tedbirler alınmış ve bu işi yapanlara karşı da ağır tehdidler yöneltilmiştir. Bu uygulama, niyâhanın hem yayılma ve süreklilik şansına sahip

bulunduğunu, hem de büyük bir günah olduğunu gösterir. Çünkü putlara tapınma şirkini terketmeyi başaran sahâbî hanımlar bile, ağıt geleneğini aynı kararlılıkla terkedebilmiş değillerdir. O halde bu konuda hem eğitime hem de denetime ısrarlı bir süreklilik kazandırmak gerekmektedir.

Sadece Buhârî'nin rivayet etmiş olduğu **ikinci hadis**te, Abdullah İbni Revâha'nın baygınlık geçirmesi üzerine kızkardeşi Amre'nin, Câhiliye dönemi kadınları gibi ağıt yakarak ağladığını görmekteyiz.

Hz. Peygamber'in büyük şâiri Abdullah İbni Revâha *radıyallahu anh*'ın, o baygınlığı atlatır atlatmaz, başucunda Câhiliye kadınları gibi ağıt yakıp duran kız kardeşi Amre'ye, hakkında söylediği her övgü cümlesi yüzünden kendisinin sorgulandığını bildirmesi çok ciddî bir ikazdır. O, "Sen bana üzüldüğünü göstermeye çalışıyor, aklın sıra iyilik yaptığını sanıyorsun, halbuki ben senin bu söylediklerinin hesabını vermek zorunda kalıyorum" demek olan bu sözleriyle niyâhanın sorumluluktan başka ölen için herhangi bir faydasının olmadığını çok kesin şekilde anlatmıştır. Dolayısıyla da önce kız kardeşinin sonra da bütün müslüman kadınların bu gereksiz davranıştan iyice uzaklaşmalarını istemiş olmaktadır.

Mûte Harbi'nde şehit düşen üç kumandandan biri olan Abdullah İbni Revâha'nın bu açıklama ve ikazı, konunun başında geçen, "niyâha sebebiyle ölünün azâb olunacağı" hadisini hem izah hem de teyid etmektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ölünün arkasından bağıra - çağıra ağlamak Câhiliye âdetlerindendir. Müslümanlar bundan uzak durmalıdır.

2. Hz. Peygamber müslüman hanımlardan ölünün arkasından yüksek sesle ağlamayacaklarına dair söz almıştır.

3. Ölenin iyiliklerini sayıp dökerek ağlamak (nüdbe) da yasaktır.

4. Öleni övmek maksadıyla söylenen sözler, onun sorgulanmasına ve kınanmasına sebep olur.

5. Sahâbîler, haramlardan sakınmak ve sakındırmak konusunda çok dikkatli idiler.

6. Üzüntülü iken ağızdan çıkan sözlere her zamankinden daha fazla dikkat etmek gerekir.

1667- وعَن ابن عُمر رضي اللَّه عنهُمَا قَال : اشْتَكَى سعْدُ بنُ عُبادَةَ رضي اللَّه عنهُ شَكْوَى ، فَأَتَاهُ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يعُودُهُ معَ عبْدِ الرَّحْمنِ بنِ عوْفٍ ، وسَعْدِ بنِ أبي وقَّاص، وعبْدِ اللَّه بن مسْعُودٍ رضي اللَّه عنْهمْ ، فلما دخَلَ عليْهِ ، وجدهُ في غَشْيةٍ فَقَالَ : «أَقُضِىَ؟ قَالُوا : لا يا رسُولَ اللَّه . فَبَكَى رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . فَلَمَّا رَأى الْقَوْمُ بُكاءَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بَكَوْا ، قَالَ : « ألاَ تَسْمعُون ؟ إنَّ اللَّهُ لا يُعَذِّبُ بِدمْعِ الْعَيْنِ ، ولا بِحُزْنِ الْقَلْبِ ، ولَكِنْ يُعذِّبُ بِهذَا » وَأشَارَ إلى لِسانِهِ « أوْ يَرْحَمُ » متفقٌ عليه .

1667. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Sa'd İbni Ubâde *radıyallahu anh* hastalanmıştı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Abdurrahman İbni Avf, Sa'd İbni Ebû Vakkâs ve Abdullah İbni Mes'ûd ile birlikte Sa'd'ı ziyârete geldi. Yanına girdiğinde onu elem ve ıstırap içinde, ailesi tarafından etrafı kuşatılmış bir halde buldu. Bunun üzerine:

- "**Öldü mü**?" buyurdu.

- Hayır, ey Allah'ın Resûlü (ölmedi), dediler.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* (Sa'd'ın bu ağır durumuna üzülerek) ağladı. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* 'in ağladığını görünce oradakiler de ağladılar. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

"Bilmez misiniz, gerçekten Allah, gözyaşı ve kalbin hüznü sebebiyle insana azâb etmez. Fakat -eliyle diline işâret ederek**- işte bunun yüzünden azâb eder veya bağışlar**" buyurdu.

Buhârî, Cenâiz 45, Talâk 24; Müslim, Cenâiz 12

Açıklamalar

927 numara ile daha önce geçmiş olan hadîs-i şerîf'te Hz. Peygamber'in, Medineli büyük sahâbî Sa'd İbni Ubâde'nın ıstırabının ağırlığını görünce üzülüp ağladığını beraberindekilerin de Hz. Peygamber'e bakarak ağladıklarını görmekteyiz.

Hadisin rivayetlerinde Sa'd'ın baygın halde olduğu, elem ve ıstırabından kendinden geçmiş bulunduğu, ölmüş gibi üzerini örttükleri veya yakınlarının ve ziyaretçilerin ona hizmet için etrafını sarmış oldukları anlamlarına gelecek şekilde ifadeler bulunmaktadır. Resûl-i Ekrem Efendimiz de esasen bu halden dolayı "öldü mü?" diye sormuştur.

Sa'd'ın ölmemiş olduğunu öğrenmesine rağmen Efendimiz'in ağlaması, biraz da Sa'd'ın İslâm için yaptığı hizmetleri hatırlamış olmasından ileri gelebilir. Oradakiler, Efendimiz'in ağladığını, inci tanesi gözyaşlarının mübârek yüzüne ve sakalına döküldüğünü görünce farketmişlerdir. Hastanın başucunda böyle sessizce gözyaşı dökmenin, keza ölenin arkasından yine böyle sessizce ağlamanın ve kalben üzülmenin yasak olmadığı hem Efendimiz ve yanındakilerin bu durumlarından hem de hadisin devamındaki sözlü açıklamadan anlaşılmaktadır.

Peygamber Efendimiz böyle zamanlarda kalbin hüznüne ve gözlerin yaşarmasına değil, asıl ağızdan çıkacak sözlere dikkat etmek gerektiğini bildirmiştir. Acıyla söylenecek bazı sözlerin azâb vesilesi, sabır gösterip kadere rızâ ve teslimiyet anlamı taşıyan sözlerin ise rahmet vesilesi olacağını bildirmiştir. Bu demektir ki, hem ağızdan çıkacak sözlere hem de ses tonuna dikkat etmek gereklidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ölüye üzülüp sessizce gözyaşı dökmek câizdir.
2. Hastanın yanında da böyle sessizce ağlanabilir.
3. Hastaları ziyaret etmek, müslümanın müslüman üzerindeki haklarındandır.
4. Yasak olan ağlamak değil, bağıra - çağıra ağlamaktır.
5. Peygamber Efendimiz, her halükârda tebliğ ve ikaz görevini yerine getirmiş ve böylece mü'minleri ne kadar sevdiğini açıkça göstermiştir.

6. Sahâbîler Resûl-i Ekrem Efendimiz'i her haliyle izlemeye çalışırlardı. Onunla sevinir, onunla ağlarlardı.

1668- وعَنْ أبي مالِكٍ الأشْعَرِيِّ رضي اللَّه عنْهُ قال: قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «النَّائِحَةُ إذَا لَمْ تتُبْ قَبْل مَوْتِهَا تُقَامُ يوْمَ الْقِيامةِ وعَلَيْها سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ، ودَرْعٌ مِنْ جرَبٍ» رواهُ مسلم.

1668. Ebû Mâlik el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ağıtçı, ölmeden önce tövbe etmezse, kıyamet günü üzerinde katrandan bir elbise ve uyuzlu bir gömlek olduğu halde mezarından kaldırılır.**"
Müslim, Cenâiz 29. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cenâiz 51

Açıklamalar

Buraya kadar ölü arkasından yüksek sesle ağlamanın ölen için azâb vesilesi olduğuna dair hadisleri okuduk. Bu hadis ise, -bu işi ister alacağı para karşılığı san'at olarak yapsın, isterse özel olarak kendi yakınları için yapsın- ağıtçının âhiretteki durumunu açıklamaktadır.

Nâiha kelimesinin sonundaki yuvarlak tâ harfinin te'nis tâ'sı değil mübalağa tâ'sı olduğu görüşünü dikkate alarak bu kelimeyi "ağıtçı kadın" diye değil, kadın erkek bu işi yapan herkesi içine alacak şekilde "ağıtçı" diye tercüme ettik. Ne var ki, ağıtçılığı daha çok kadınların yaptığı da bir gerçektir. Bu durum dikkate alınarak **nâiha** kelimesine "ağıtçı kadın" anlamı vermek de pek tabiî mümkündür.

Ağıtçının cezası, yaptığı işe pek uygun olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Öteden beri yasçıların siyahlara bürünmesi her nedense âdet haline gelmiştir. Bunlar siyah elbise ve örtüler içinde gelip ölenin başucunda doğru-yanlış ama mutlaka acıklı, acındırıcı ve dokunaklı sözler söyleyerek oradakilerin duygularını tahrik ederler. Bu sebeple bu işi âdeta bir meslek gibi icra eden herhangi bir kadın ölmeden önce tövbe etmezse, kıyamette, üzerinde katrana bulanmış simsiyah bir elbise ve uyuz hastalığına yakalanmış gibi rahatsızlık veren bir gömlek giydirilmiş olarak kabrinden kaldırılır ve mahşerdekilerin önüne getirilir. Ağlarken söyledikleri sözlerle insanların duygularını tahrik ve onları rahatsız eden bu kadınlar, şimdi de kendilerini son derece rahatsız eden bir giysi içinde o yaptıklarının cezasını çekerler. Yani "Suçun cinsinden cezâ" kaidesi burada da geçerlidir.

Hadîs-i şerîf, bir taraftan ağıtçının âhirette göreceği cezayı açıklarken bir yandan da bu cezayı, "*ölmeden önce tövbe etmezse*" diye tövbesizlik kaydına bağlamak suretiyle tövbeye teşvik etmektedir. Can boğaza gelinceye kadar her günahtan tövbe edilebilir. Tövbede aslolan da işlenen günahın kesin olarak terkedilmesi ve Allah'tan bağışlanma dilenmesidir. Yani bir anlamda her günahın tövbesi kendi cinsindendir denilebilir. Ağıtçılık yapanlar da bu yaptıklarını terketmek ve geçmişte yaptıkları için af dilemek suretiyle tövbe edebilirler ve etmelidirler. Aksi halde âhirette karşılacakları cezâ meçhul değildir. Hadisimiz o cezayı açık seçik ilan etmiş bulunmaktadır.

Öte yandan Ebû Dâvûd'un rivayet ettiği -zayıf olduğuna işaret edilen- bir hadîs-i şerîfte (Cenâiz 25), Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ağıtçılık yapan ve onu dinleyen, ona ve

yaptığı işe itibar ve iltifat edip bu kötü âdetin yayılmasına yardımcı olan kadına lânet ettiği bildirilmektedir. O halde ağıtçıları dinlememek ve onlara iltifat etmemek, ağıtçı olmayanlara düşen bir görevdir. Böyle bir tavır geliştirilebilirse, ağıtçılar da ister istemez bu yaptıklarından vazgeçmek zorunda kalırlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ölenin arkasından bağıra - çağıra ağıt yakmak, ağlamak ve ağlatmak (niyâha) haramdır.

2. Ağıtçılık yapan, tövbe etmeden ölürse, katrana bulanmış bir elbise ve uyuz gömleği giydirilmiş olarak kabrinden kalkar.

3. Her günahtan can boğaza gelinceye kadar tövbe edilebilir.

4. Günah işlemiş olmaktan çok, tövbe etmemekten korkmak lâzımdır.

1665- وعنْ أُسيدِ بنِ أبي أُسِيدِ التَّابِعِيِّ عَنِ امْرَأَةٍ مِنَ المبايعات قَالَتْ : كَانَ فِيمَا أخذ علَيْنَا رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، في المعْرُوفِ الَّذي أخذَ علَيْنَا أنْ لا نَعْصِيَهُ فِيهِ : أَنْ لا نَخْمِشَ وَجْهاً، ولاَ نَدْعُوَ ويْلاً ، ولا نَشُقَّ جيْباً ، وأنْ لا نَنْثُر شَعْراً . رَواهُ أبو داوُدَ بإسْنادٍ حسنٍ .

1669. Üseyd İbni Ebû Üseyd et-Tâbiî'nin, Hz. Peygamber'e biat etmiş kadınlardan birinden naklettiğine göre o hanım sahâbî şöyle demiştir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ma‘rufta itaat konusunda bizden aldığı biat içinde, iyilikte kendisine isyan etmeyeceğimiz, felâket anında yüz tırmalamayacağımız, ah-vah diye vâveyla koparmayacağımız, yaka-paça yırtmayacağımız ve saç-baş yolmayacağımız sözü de vardı.

Ebû Dâvûd, Cenâiz 25

Üseyd İbni Ebû Üseyd

Adı, İbni Hacer tarafından Esîd olarak belirlenen (bk. Tehzîbuüt-Tehzîb, I, 343-344) Üseyd, genç tâbiîlerdendir. Babasının adı Yezid'dir. Ebû Yusuf (veya Ebû Sa‘id) künyesiyle bilinen Üseyd, muhtelif tâbiîlerden hadis rivayet etmiş güvenilir bir râvidir.

Haccac'ın hocası ve Ömer İbni Abdülaziz'in de vâlilerinden olan Üseyd'in rivayetleri Buhârî'nin el-Edebü'l-müfred'inde, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbni Mâce'nin de Sünen'lerinde yer almaktadır.

Üseyd, Mansur'un halifeliğinin ilk yıllarında vefat etmiştir.

Allah ona rahmet eylesin

1671 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1670- وعَنْ أبي مُوسَى رضي اللَّه عنْهُ أن رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « ما مِنْ ميِّتٍ يمُوتُ، فَيَقُومُ باكيهمْ ، فَيَقُولُ : وَاجبلاهُ ، واسَيِّداهُ أوَ نَحْو ذَلِك إلاَّ وُكِّل بِهِ مَلَكَانِ يلْهَزَانِهِ : أهَكَذَا كُنت ؟ ، » رَوَاهُ التِّرْمِذي وقال : حديثٌ حَسَنٌ . « اللَّهْزُ » : الدَّفْعُ بجُمْعِ اليَدِ في الصَّدرِ .

1670. Ebû Mûsa *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Ölen herhangi bir kişinin arkasından ağlayıcılar, ey kendisine dayandığımız, ey efendimiz vs. diye onu övmeye başladılar mı, adamın başına iki melek görevlendirilip dikilir ve onu tartaklayarak "Sen böyle biri miydin**?" derler."
Tirmizî, Cenâiz 24

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1671- وعنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « اثْنتَانِ في النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ : الطَّعْنُ في النَّسَبِ ، والنِّيَاحَة عَلى الميِّتِ » رواه مسلم .

1671. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**İnsanlar arasında iki âdet vardır ki bunlar küfür dönemi âdetidir: Nesebe sövmek, ölüye yüksek sesle ağlamak."**

Müslim, İmân 121; Cenâiz 29. Ayrıca bk. Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 27; Tirmizî, Cenâiz 33

Açıklamalar

Birinci hadis, biraz yukarıda geçen 1665 numaralı hadiste Ümmü Atiyye tarafından genel bir ifade ile bildirilen "ölünün arkasından yüksek sesle ağlamama" sözünün, neleri içine aldığını göstermektedir. Çünkü burada sayılan yüz tırmalamak, ah-vah edip vâveyla koparmak, yaka-paça yırtmak ve saç-baş yolup dağıtmak niyâha esnasında yapılan fiillerdir.

Bu hadiste ismi verilmeyen sahâbî hanımın bu açıklaması, Ümmü Atiyye'nin verdiği bilgiyi detaylandırıp desteklemektedir.

İkinci hadis ise, ölen bir kimsenin aşırı birtakım nitelendirmelerle övülmesi sonucunda görevli iki melek aracılığı ile itilip kakılarak o övgülere lâyık olup olmadığı sorulmak suretiyle azâb edildiğini bildirmektedir. Bu hadîs-i şerîf de 1666 numaralı rivayette Abdullah İbni Revâha'nın söylediklerinin hem kaynağını hem de biraz daha açıklık kazandırılmış şeklini ortaya koymaktadır. Abdullah İbni Revâha hazretleri, kendisinin geçirdiği sorgulamayı yansıtan o sözüyle, Peygamber Efendimiz'in bu hadiste verdiği bilgiyi yansıtmış olmaktadır.

1582 numara ile "Nesebe Sövme Yasağı" konusunda geçmiş olan **üçüncü hadis**e gelince, şimdiye kadar ölünün arkasından yüksek sesle ağlama işinde kendisine ağlananlar ile ağlayanların durumları anlatılmıştı. Bu hadiste ise, olayın temel niteliği, yani ölüye yüksek sesle ağlamanın bir Câhiliye âdeti olduğu bildirilmektedir.

Hadiste geçen "**küfr**" kelimesi, Müslim'deki rivayetin (Cenâiz 29) açıkça ortaya koyduğu gibi, "Câhiliye işi (**emrü'l-câhiliyye**)" anlamındadır. İmandan çıkmak anlamında değildir. Esasen Ehl-i sünnet'in anlayışına göre herhangi bir haramı helâl saymadıkça, o yasağın çiğnenmesi insanı imandan çıkarmaz.

Öte yandan aynı değerlendirme, Buhârî'de (Menâkıbu'l-ensâr 27), **hılâli'l-câhiliyye** şeklinde ve Abdullah İbni Abbas'ın ifadesi olarak geçmektedir. Bu da küfür kelimesiyle Câhiliye âdetinin kastedildiğini ortaya koymaktadır.

Peygamber Efendimiz hadisimizde genel bir belirleme yapmakta ve insanlar arasında sahih nesebe kötü söz söyleyip saldırma ve ölüye yüksek sesle ağlama âdetinin İslâm öncesi dönemden beri süregeldiğine dikkat çekmektedir. Bu ifade tarzından bu iki konu üzerinde ciddiyetle durmak gerektiği anlaşılmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ölünün arkasından bağıra çağıra ağlamak, Hz. Peygamber tarafından alınan bîatlara konu olmuş ciddî yasaklardandır.
2. Ölü hakkındaki aşırı övgüler, onun "sen böyle biri misin?" diye sorgulanıp azarlanmasına vesile olur.
3. Niyâha Câhiliye döneminin kötü âdetlerindendir.
4. Ağıtçılara değer vermek, ağıtçılığın yaygınlaşmasına yardımcı olmak demektir.

303- باب النهي عن إتيان الكهّان والمنجّمين والعُرَّاف وأصحاب الرمل ، والطوارق بالحصى وبالشعير ونحو ذلك

FALCILARA VE KÂHİNLERE İNANMA YASAĞI

GAYBDEN HABER VERDİĞİNİ SÖYLEYEN KÂHİNLERE, MÜNECCİMLERE, GİZLİ İŞLERİ ORTAYA ÇIKARACAĞINI İDDİA EDENLERE, KUM, ÇAKIL, ARPA VE BENZERİ ŞEYLERLE FALCILIK YAPANLARA GİTMENİN VE SÖYLEDİKLERİNE İNANMANIN NEHYEDİLMİŞ OLDUĞU

Hadisler

1672– عنْ عائِشَةَ رضي اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : سَأَلَ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أُنَاسٌ عنِ الْكُهَّانِ ، فَقَالَ : « لَيْسُوا بِشَيءٍ فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّه إِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَنَا أَحْيَاناً بشْيءٍ فيكُونُ حقّاً ؟ فَقَالَ رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « تِلْكَ الْكَلمةُ مِنَ الْحَقِّ يَخْطَفُهَا الجِنِّيُّ . فَيَقُرُّهَا في أُذُنِ وليِّهِ ، فَيخْلِطُونَ معهَا مِائَةَ كِذْبَةٍ » مُتَّفَقٌ عليْهِ .

وفي روايةٍ للبُخَارِيِّ عنْ عائِشَةَ رضي اللَّه عنْهَا أَنَّهَا سَمِعَت رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إنَّ الملائكَةَ تَنْزِلُ في العَنانِ وهو السَّحابُ فَتَذْكُرُ الأَمْرَ قُضِيَ في السَّمَاءِ ، فيسْتَرِقُ الشَّيْطَانُ السَّمْع ، فَيَسْمعُهُ ، فَيُوحِيهِ إلى الْكُهَّانِ ، فيكْذِبُونَ معَهَا مائَةَ كَذْبةٍ مِنْ عِنْدِ أنفُسِهِمْ » .

قولُهُ : « فَيَقُرُّهَا » هو بفتح الياء ، وضم القاف والراءِ : أي : يُلقِيهَا . « والْعنَانُ » بفتح العين .

1672. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Bazı insanlar Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kâhinleri (n yaptıkları hakkında fikrini) sordular da Resûl-i Ekrem:

- "**Aslı olan, (doğru) bir şey değildir"** buyurdu.

- Ey Allah'ın Resûlü! Ama onların bize verdikleri geleceğe ait bazı haberler söyledikleri gibi çıkıyor, dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- "**Onların bu tür haberleri (**görevli meleğin ilham ettiği**) gerçeklerdendir. Onu bir cin meleklerden kaparak kâhin dostunun kulağına fısıldar. O kâhinler de bir doğruya yüz yalan karıştırır (halka sunar) lar**" cevabını verdi.

Buhârî, Tıb 46, Bed'ül-halk 6, Tevhîd 57; Müslim, Selâm 122-124

Buhârî'nin bir rivayetinde (Bed'ül-halk 6) Âişe *radıyallahu anhâ*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"**Melekler buluta (anân) inerler, gökte geleceğe yönelik verilmiş kararları birbirlerine aktarırlar. Bu esnada şeytan, kulak hırsızlığı yaparak edindiği bilgiyi kâhinlere fısıldar. Onlar da bu habere kendiliklerinden yüz yalan katarlar**."

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1673- وعنْ صفيَّةَ بنْتِ أبي عُبيدٍ ، عَنْ بَعْضِ أَزْواجِ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ورضي اللَّه عنْهَا عَنِ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « مَنْ أَتَى عَرَّافاً فَسأَلَهُ عنْ شَيْءٍ ، فَصدَّقَهُ ، لَمْ تُقْبلْ لَهُ صلاةٌ أَرْبَعِينَ يوْماً» رواهُ مسلم .

1673. Safiyye Binti Ebû Ubeyd, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bir eşinden naklen Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

"**Kim, çalıntı veya yitik bir malın yerini haber veren kimseye (arrâfa) gidip ondan bir şey sorar, söylediğini de tasdik ederse, o kişinin kırk gün hiçbir namazı kabul olunmaz."**

Müslim, Selâm 125. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 429, IV, 68, V, 380

Safiyye Binti Ebû Ubeyd

Ebû Ubeyd İbni Mes'ûd es-Sekafî'nin kızı olan Safiyye, Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Abdullah İbni Ömer ile evlendi. İbni Ömer, Safiyye ile evlenirken babası Hz. Ömer'in dört yüz dirhem mehir verdiğini, kendisinin de babasından gizli olarak yüz dirhem daha ilâve ettiğini

bildirmektedir. Safiyye'nin sahâbî olduğunu söyleyenler var ise de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in vefatında henüz temyiz çağında olmadığı anlaşılmaktadır. Tabiîlerin büyüklerinden olan Safiyye, Hz. Ömer, Hafsa, Âişe ve Ümmü Seleme'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de kocası İbn Ömer'in oğlu Sâlim, azatlı kölesi Nafi', Abdullah İbni Dînâr ve Mûsâ İbni Ukbe gibi meşhur muhaddisler rivayette bulunmuştur. İbni Ömer'den ikisi kız altı çocuğu olan Safiyye, güvenilir hadis ravilerindendir.

Rivayetleri Buhârî'nin el-Edebü'l-müfred'inde ve Müslim'in Sahih'i ile Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbni Mâce'nin Sünen'lerinde yer almaktadır.

Büyük bir ihtimalle Abdullah İbni'z-Zübeyr'in halifeliğini ilan ettiği yıllarda vefat etti.

Allah ona rahmet eylesin.

Açıklamalar

Bu iki hadis, kâhinlerin verdikleri haberlerin yüzde doksan dokuz uydurma olduğunu, çalıntı veya yitik malların yerini haber verdiğini iddia eden kişilere (arrâf) inanmanın yasaklandığını ve bedelini haber vermektedir. Şimdi bunları sırasıyla açıklayalım:

Kâhin, gelecekten haber verdiğini iddia eden falcı demektir. Kehânet gaybden haber verme işidir, yani falcılıktır. **Arrâf** da bir anlamda kâhin demektir. Ancak arrâf, çalınmış veya kaybolmuş herhangi bir malın veya eşyânın yerini haber vermekle mesleğini yürütür. Bir de **müneccim** vardır ki, o da aslında kâhindir. Ancak o, olacak hâdiseleri yıldızlara bakarak bildiği iddiasındadır.

Gelecekte nelerin olacağını merak edip önceden bilme isteği, her dönemde insanların şu veya bu ölçüde ilgisini çekmiş bir konudur. Bu durum çağımızda da özellikle dinî inançları zayıf olan kimseler arasında değişik isimler altında sürüp gitmektedir. Basın yayın organlarında her gün yayınlanan fallar bunun en görünür ve yaygın örneğini teşkil etmektedir.

İnsanoğlunun ihtiyaç hissettiği her konuyu, daha doğru bir deyimle insanın her zaafını farklı boyut, mâhiyet, şekil ve isimlerle de olsa kötüye kullanma girişimleri her devirde ve yörede bulunagelmiştir. Gerçeğin unutulduğu dönem ve yörelerde bu istismar akıl almaz boyutlara çıkmış ve kâhinler toplumları yönlendirir ve yönetir konuma bile gelmişlerdir. İşte bu acı durumu, herşeyin en doğrusunu bildiren Resûl-i Ekrem Efendimiz'in **birinci hadis**teki açıklamasından öğreniyoruz.

İslâm'dan önceki Câhiliye döneminin acı ve katı gerçeği, kâhinlere müracaat edip onlardan bilgi alma alışkanlığı hakkında kendisine gelip soru yönelten bir grup müslümana Efendimiz; o kâhinler ve söyledikleri itimat ve güvene değmez, yaptıkları doğru değildir, cevabını vermiştir. Bütün falcıların ve fal tutsaklarının yaptığı gibi bu insanlar da Efendimiz'e, bazan da olsa bu kâhinlerin dediklerinin gerçekleştiğini, söylediklerinin doğru çıktığını hatırlatmışlardır. Efendimiz, arada bir doğru çıkan sözlerinin kaynağını, şeytanların, meleklerden kulak hırsızlığı yoluyla öğrenip kâhin dostlarına ulaştırdıkları bilgi olduğunu bildirmiştir. Gerek bu istihbârât casusluğu yapan cinlerin gerekse bilgiyi elde eden kâhinlerin kendiliklerinden o doğruya yüz yalan katarak pazarladıklarını çok kesin bir şekilde ifade buyurmuştur.

Bu kulak hırsızlığının nasıl cereyân ettiği ise, birinci hadisin Buhârî'den nakledilen ikinci rivayetinde yine Efendimiz tarafından açıklanmaktadır. **Anân** denilen buluta kadar inen

melekler geleceğe dair bazı şeyleri kendi aralarında konuşurlarken şeytanlar bu konuşmalardan bazı bilgileri kapıp sür'atle yerdeki dostları kâhinlere ulaştırırlar.

Bu durum, yaşadığımız teknoloji çağında bütün gelişmişliğe rağmen ve belki de bu gelişmişliğin tabiî bir sonucu olarak her haberleşme ağına bir şekilde girilip bilgi sızdırmaya benzemektedir. Bilgi sızdırma yöntem ve eylemlerinin melekler ile şeytanlar arasında da yaşandığı anlaşılmaktadır. Aslında bu bilgi sızdırma olayı, yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm tarafından da doğrulanmıştır. Ancak bir başka gerçek daha vardır. O da İslâm geldikten sonra şeytanların bu istihbârât kapılarının kapanmasıdır. Yüce Rabbimiz bu konuda şöyle buyurmaktadır:

"Biz, yakın göğü yıldızların ışıklarıyla donattık ve onu azgın şeytanlardan koruduk. Artık onlar (semalara yükselip de) "mele'-i a'lâ"yı (yüce topluluğu) dinleyemezler, her taraftan yıldız mermileriyle taşlanırlar, kovulup atılırlar ve onlar için ayrılmaz bir azâb vardır. Şayet (meleklerin konuşmalarından) bir haber kapıp kaçan olursa, onu da (önüne geleni) delip geçen bir parlak yıldız takip eder" [Saffât sûresi (37), 6-10].

Bu âyetleri dikkate alan İslâm bilginleri, şeytanların gökyüzünden kâhinlere bilgi sızdırma işinin Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamber olarak gönderilmesinden sonra bittiğini ve kâhinlerin geleceğe dair verdikleri bilgiler içinde hiç bir gerçek unsurun bulunmadığını kabul etmişlerdir. Sadece cinlerin, dünyanın herhangi bir yerinde olacakları değil, olan biten şeylerin haberlerini kâhin ve arrâflara ulaştırmaları söz konusu olabilir, demektedirler. Hatta bu son ihtimali de geçerli görmeyip muhal sayan âlimler vardır.

Müneccimlerin yaptıkları da yıldız hareketlerini izleyerek doğru-yanlış birtakım tahminlerde bulunmaktan ibarettir. Bunda da yalan ve yanlış ağırlıklıdır. Ancak burada astronomi ilminin müneccimlikle hiç bir ilişkisi olmadığı unutulmamalıdır.

İkinci hadiste, çalıntı veya yitik eşya ve malların yerini bildiği iddiasındaki arrâflara gidip onlara inanma gafletini gösteren kimselerin gelecek kırk gün içinde kılacakları namazlarının kabul edilmeyeceği, onların böylece cezalandırılacağı bildirilmektedir.

Bilindiği gibi namazı şartlarına uygun olarak kılan kimse iki sonuca ulaşır: Birincisi, borcunu ödemiş olur. İkincisi, sevap kazanır. Bu hadiste arrâfa giden ve verdiği habere inanan kişinin kırk günlük namazlarını iade etmesi istenmemiş, hiç bir âlim de bu görüşü ileri sürmemiştir. O halde bu kırk gün süreyle namazın kabul edilmemesi meselesinin yorumlanması gerekmektedir. Ulemâmız bu namazları, gasbedilmiş bir mekânda kılınan namaza benzetmişler, namaz borcu ödenir ama sevap kazanılamaz, demişlerdir. Fakat Ali el-Kârî, bu yorumun kesin olmadığını söyleyerek, onu ağır bulduğunu îma etmiş ve bunun, namazını dosdoğru kılan kimseye fazladan ikram edilecek sevabın verilmemesi anlamında olduğunu belirtmiştir (bk. *Mirkâtül-mefâtîh*, VIII, 393).

Diğer taraftan ibadetler arasında özellikle namazın kabul edilmeyeceğinin bildirilmesi, büyük bir ihtimalle onun, *"dinin direği"* niteliğine sahip olması dolayısıyladır; bu da işin ciddiyetini gösterir. Kırk günlük süre sözü de mahrumiyetin büyüklüğünün bir ifadesi olsa gerektir. Falcılara, kâhinlere bir defacık gidip onlara bir şey sormanın cezası bu kadar ağır ise, bunu sürekli yapanların mahrumiyetlerinin ne kadar büyük olacağını oturup düşünmek gerek.

Açık gerçekleri bırakıp ihtimaller ve yalanlar deryasında kıvranıp durmanın kimseye kazandıracağı bir şey yoktur. Fakat kaybettireceği çok şey vardır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İslâm, kehânetin her çeşidini ve kâhinlere inanmayı yasaklamıştır.

2. Kâhinlerin verdikleri haberlerin hiç bir gerçek tarafı yoktur. Binde bir doğru çıkan bir söz olursa o da tamamen tesadüf eseridir. Yalancının, doğru söyleme ihtimali de bulunmasına rağmen nasıl şahitliği kabul edilmezse, hiç bir kâhin ve falcının sözüne de aslâ itibar edilemez.

3. Çalıntı, yitik eşya ve malların yerini söyleyeceği iddiasındaki arrâf ve kâhinlere bir şey sorup ona inanmak, kırk gün süre ile namazın sevabından mahrum kalmayı gerektiren bir cinâyettir.

4. Fal ve kehânetin her çeşidinden uzak durmak gerekir.

1674- وعنْ قَبِيصَةَ بن المخَارِقِ رضي اللَّه عنْهُ قَالَ : سمِعْتُ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : الْعِيَافَةُ ، والطِّيَرَةُ ، والطَّرْقُ ، مِنَ الجِبْتِ » .

رواهُ أبو داود بإسناد حسن ، وقال : الطَّرْقُ : هُوَ الزَّجْرُ ، أيْ : زجْرُ الطَّيْرِ ، وهُوَ أنْ يَتيمَّنَ أوْ يَتشاءَمَ بِطَيرانِهِ ، فَإنْ طَار إلى جهةِ الْيمِينَ تَيمَّنَ ، وَإنْ طَارَ إلى جهةِ الْيَسَارِ تَشَاءَم: قال أبو داود : « وَالْعِيافَةُ » : الخَطُّ . قال الجَوْهَرِيُّ في « الصِّحاح » : الجِبْتُ كَلِمةٌ تَقَع على الصَّنَم والكَاهِن والسَّاحِرِ ونَحْوِ ذلكَ .

1674. Kabîsa İbni'l-Muhârık *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim, demiştir:

"**Kuşları ürkütüp isimlerinden, seslerinden ve hareketlerinden mânalar çıkarmak, uğursuzluğa inanmak, kum üzerine çizgiler çizerek geleceğe yönelik hükümler çıkarmak bir çeşit sihir ve kehânettir.**"

Ebû Dâvûd, Tıb 23. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* III,477, V, 60

1676 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1675- وعنْ ابْنِ عبَّاسٍ رضي اللَّه عنْهُما قَالَ : قَال رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « من اقْتَبَسَ عِلْماً مِنَ النُّجُومِ ، اقْتَبس شُعْبَةً مِنَ السِّحْرِ زَادَ ما زَاد » رَوَاهُ أبو داود بإسناد صحيح .

1675. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Yıldızlardan bir bilgi edinen, bir parça sihir elde etmiş olur. Bilgisi arttıkça günahı da artar.**"

Ebû Dâvûd Tıb 22, 51. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 28

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1676- وعَنْ معاويَةَ بنِ الحَكَم رضي اللَّه عَنْهُ قَال : قُلْتُ يا رسُول اللَّه إنِّي حَدِيثٌ عهْدٍ بِجاهِلِيَّةٍ ، وقدْ جَاءَ اللَّه تعالى بالإسْلام ، وإنَّ مِنَّا رجالاً يأتُونَ الْكُهَّانَ ؟ قَال : « فَلا تَأْتِهِم » قُلْتُ : وَمِنَّا رجالٌ يتَطَيَّرُونَ ؟ قال : « ذلكَ شَيْءٌ يجِدُونه في صُدُورِهِمْ ، فَلاَ يُصُدُّهُمْ » قُلْتُ : وَمِنَّا رِجَالٌ يَخُطُّونَ ؟ قَالَ : « كَانَ نبِيٌّ مِنَ الأنْبِيَاءِ يَخُط ، فَمَنْ وَافَقَ خَطَّهُ ، فَذاكَ » رواه مسلم .

1676. Muâviye İbni'l-Hakem *radıyallahu anh* şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resûlü! Ben, yeni müslüman olmuş biriyim. Allah Teâlâ bizi İslâm ile şereflendirdi. Bizden öyle kimseler vardır ki, kâhinlere gider, onların söylediklerine inanırlar, dedim.

- "**Artık onlara gitmeyin** (söylediklerine de inanmayın)!" buyurdu. Ben:

- Bizden kimileri de kuşların ötmesini, sağa -sola uçmasını uğursuzluk sayarlar, dedim.

- **"Bu, içlerinde buldukları bir zan, bir duygudur; bu his onlara mâni olmasın"** buyurdu. Ben:

- Bizden kum üzerine birtakım çizgiler çizen ve öylece hüküm çıkarmaya çalışanlar da var, dedim.

- "**Peygamberlerden biri de çizgi çizerdi. Kimin çizgisi onun çizgisine uygun düşerse o isabet etmiş olur"** cevabını verdi.

Müslim, Mesâcid 33. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, salât 167; Nesâî, Sehiv 20

Açıklamalar

Bu üç hadis kehânet çeşitleri, müneccimlik ve Câhiliye dönemi insanlarının yaptıkları falcılıklar karşısında Hz. Peygamber'in aldığı tavrı ve getirdiği tedbirleri bize haber vermektedir. Şimdi bunları sırasıyla ele alalım.

Birinci hadiste kuşları ürkütüp veya dağıtıp onların hareketlerinden anlamlar çıkarmak yahut karga ile gurbete, hüdhüd (ibibik) ile hidayete hükmetmek gibi kuş isimlerinden bazı neticelere gitmek demek olan **iyâfe**'nin, kuşların ötüşünde veya uçuşunda uğursuzluk vehmetmenin (**tıyere**), kum veya toprak üzerine birtakım çizgiler çizerek, çakıl taşı, nohut, bakla vs. ile fal açmanın (**tark**) açık açık kehânet ve göz boyama (**cibt**) olduğu ifade edilmektedir. Cibt aynı zamanda Allah'tan başka tapınılan her sahte ilâh ve put anlamına da gelmektedir. Nitekim bir âyet-i kerîmede şöyle buyurulur: **"Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve Tâğûta inanıyorlar. Sonra da kâfirler için, "Bunlar Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar"** [Nisâ sûresi (4), 51].

Cibt'i şeytan olarak yorumlayanların bulunduğu da dikkate alınacak olursa, bu hadiste sayılan üç yanlışın her birinin "şeytan işi" olduğu anlamı çıkar. **Cibt**'i sihirbaz diye yorumlayanlara göre ise, bu üç yanlışın şirk kökenli tavırlar olduğu söylenmiş olur. Bu sayılan mânaların hangisi kabul edilirse edilsin, bu hadiste zikredilen işlerin İslâm'ın yasakladığı birtakım anlamsız ve yanlış işler olduğu ve bunlardan kaçınmak gerektiği ortaya çıkar.

İkinci hadis ise, birincisinden biraz daha farklı olarak daha yükseklerdeki yıldızların hareketlerinden bir şeyler öğrenmeye ve ileride meydana gelecek bazı olayları bu yolla

bilmeye kalkışmanın, bir çeşit sihirbazlık öğrenmek anlamına geldiğini belirtmekte, bu konuda ne kadar ısrar edilirse sihirbazlık iddiasında da o kadar ileri gidilmiş olacağını bildirmektedir. Burada bir noktayı çok iyi anlamak gerekmektedir. Bu hadîs-i şerîfte, yıldızların durum ve hareketlerinden ileride şöyle şöyle olayların meydana geleceği, fiyatların artacağı, kıtlık vs. olacağı, savaş çıkacağı gibi birtakım kehânette bulunanlar yani yıldız falcılığı yapanlar kötülenmektedir. Rasathane gözlemcilerinin hesaplamaları sonucunda ayların başlangıcını, ay veya güneş tutulması zamanlarını, hava durumu tahminlerini yapmanın hadisimizdeki yasakla bir ilgisi yoktur. Astronomi ilmi de bu yasağın dışındadır.

Öte yandan yüce kitabımız Kur‘ân-ı Kerîm, yıldızların yön tayini ve yol bulmada insanlara yardımcı olduğunu bildirmektedir. Şöyle buyurulmaktadır: "**O Allah, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır..**"[En‘âm sûresi (6), 97]. "**Onlar yıldızlarla da yollarını doğrulturlar**" [Nahl sûresi (16), 16].

Yıldızlara bakarak kıble yönünü, vakitleri ve yol tayinini yapabilecek kadar bilgi edinmek hiç bir zaman menedilmiş değil, aksine yukarıda meâllerini verdiğimiz âyetlerle teşvik edilmiştir. Yasaklanan şey, müneccimlerin yaptıkları gibi yıldızlara bakıp gelecek hakkında ahkam kesmeye kalkışmaktır.

Özellikle yeni yıla girerken hemen hemen dünyanın her ülkesinde falcı ve kâhinlerin değişik yöntemlerle bu arada yıldızların durum ve hareketleriyle yeni senede olacak bazı olaylardan söz ettiklerini görürüz. Yarın kendi başına neler geleceğini bilemeyen bu insanların, dünyanın veya ülkenin bir yılında neler olacağını tahmin etmeye kalkıştıklarına üzülerek şahit oluruz. Bütün bunlar birer kehânet ve göz boyamaktan başka bir şey değildir. Kısacası aldanmak ve aldatmaktır. Bizim inancımıza göre gaybı yalnızca Allah bilir.

Hadisin sonundaki "**zâde mâ zâde**" beyanı, Hz. Peygamber'e ait ise, *"Bir kimse yıldız ilmini öğrendikçe sihir bilgisi artar"* demek olur. Yok eğer râvînin sözü ise, o takdirde, "Hz. Peygamber bu konuda daha çok şeyler söyledi" anlamına gelir. Her iki halde de netice değişmez, bu konunun ısrarla yasaklanmış olduğu anlaşılır.

Üçüncü hadis, yeni müslüman olmuş Muâviye İbni'l-Hakem'in, Resûl-i Ekrem Efendimiz'den bilgi alıp aydınlanmak maksadıyla önceki hayatına ait bazı davranışları gündeme getirdiğini bize haber vermektedir.

Muâviye, geçmişte kâhinlere gittiklerini ve onları dinlediklerini söyleyince, Efendimiz'den "*Artık onlara gitmeyin, söylediklerine de itibar etmeyin, inanmayın*" cevabını almıştır. İslâm'ın kehânet ve falcılığa aslâ itibar etmediği böylece kesin olarak bir kez daha Efendimiz tarafından teyid ve beyan edilmiştir.

Yine Muâviye "Bizden uğursuzluğa inananlar vardı" deyince Efendimiz, *“Bu, insanlık halinin bir sonucu olarak, kalbe gelen bir zan, bir duygudur. Bu, kimseyi yapacağı işten alıkoymasın”* buyurmak suretiyle hem bazı şeylerde uğursuzluk vehmetmenin mevcudiyetini kabul etmiş hem de bunun bir zandan ibaret olduğunu, insanı yapacağı işten alıkoymaması gerektiğini ortaya koymuştur.

İnsan zaman zaman içinde bir vehim ve bir zan hissedebilir. Bazı şeylerin kendisi için iyi olmayacağını, uğursuzluk getireceğini düşünebilir. Bunun herhangi bir sakıncası yoktur. Ancak bu zannın etkisinde kalarak, yapılacak işi aksatmamak gerekir. Aksi halde bir zandan ibaret olan uğursuzluk, inanç haline dönüşür ve kişinin hayatına yön vemeye başlar ki, işte bu yasaktır.

Hayatı hakkında 702 numaralı hadiste kısa bilgi verdiğimiz Muâviye İbni'l-Hakem, üçüncü olarak bazı kimselerin de Câhiliye döneminde birtakım çizgiler çizerek gelecek hakkında tahminler yürüttüğünü söylüyor. Bu tür bir uygulamanın da var olduğunu bildiriyor. Buna karşı Peygamber Efendimiz; geçmiş peygamberlerden birinin, ilâhî iradeye tâbi olarak böyle bazı çizgiler çizdiğini bildirip, *"Çizgisi ona muvafık düşen isabet etmiş olur"* buyuruyor. Yani, böyle bir uygunluk sağlayan için bu işi yapmak mübahtır. Fakat hiç kimse böyle bir uygunluktan söz edemeyeceğine göre bu işi yapmak mübah değildir.

Peygamber Efendimiz bu beyanı ile, ismini vermediği o peygamberin yaptığı işin bu yasak çerçevesine girmediğini belirtmiş olmaktadır ki doğrusu da budur. Hiç bir peygamber gayr-i meşrû bir iş yapmaz. Üstelik bir işin bizim için yasaklanmış olmasıyla daha önce birileri için mübah olması farklı şeylerdir. Bunların karıştırılmaması gerekir.

Burada Peygamber Efendimiz, hem tarihî bir gerçeği tarihi zeminde haber vermiş hem de işin bizim bakımımızdan hükmünü açıkca belirlemiş olmaktadır.

Burada şuna da işaret edelim ki, kehânet ve falcılığa karşı çıkan dinimiz, yapacakları işin sonucu hakkında tereddüt içinde kaldıkları zaman müslümanları istihâre yapmaya, yani, "*Ey Rabbim! Yapmak istediğim şu işimin işlenmesi veya terkinden hangisi hakkımda hayırlı ise onu bana kolay kılmanı diliyorum"* diye hayırlı olanın kendisine kolaylaştırılmasını dilemeye çağırmıştır.

"İstihâre ve Müşavere" konusunda 719 numaralı hadisi açıklarken hakkında genişce bilgi verdiğimiz İstihâre namazı ve duası, mü'min için ruhî bir dayanak ve tatmin kaynağıdır. Onu her türlü yanlıştan ve tereddütten kurtaracak kulluk çizgisinde devamını sağlayacak en sağlıklı bir yoldur.

Ayrıca dinimiz bize bir de hayra yorumlama (tefe'ül) yolunu tavsiye etmektedir. 1678-1681 numaralı hadislerin bulunduğu "Uğursuzluğa İnanma Yasağı" konusunda bu mesele hakkında ayrıca bilgi vermeye çalışacağız.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Kuşların ses ve hareketlerinden anlamlar çıkarmak, uğursuzluğa inanmak ve yere çizilen çizgilerle veya atılan taşlar ve benzeri şeylerle falcılık yapmak, şirk kokan bir tutum ve bir kehânettir.
2. İlm-i nücûm öğrenip yıldız falcılığına kalkışmak, sihir öğrenmek ve sihirbazlık yapmak demektir.
3. İslâm, Câhiliye devrinin kalıntısı olan kehânet ve falcılığı bütün çeşitleriyle yasaklamıştır.
4. Dinimiz, yapacağı işin, kendisi hakkında hayırlı olup olmadığını merak edenlere istihâre namazı ve duası gibi çok tabiî, tatminkâr ve tevhid inancının gereği olan bir yol göstermiştir.

1677– وعَنْ أبي مسعْودٍ الْبدرِي رَضيَ اللَّه عنْهُ أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ ، ومهْرِ الْبَغِيِّ وحُلْوانِ الْكاهِنِ » متفقٌ عليهِ .

1677. Ebû Mes'ûd el-Bedrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, köpek parasını, fuhuş gelirini ve falcılık ücretini yasaklamıştır.

Buhârî, Büyû 25, 113, İcâre 20, Talâk 51, Tıb 46, Libâs 86, 96; Müslim, Müsâkât 40. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû 26, 63; Tirmizî, Büyû 46, 49, 50, Nikâh 37, Tıb 23; Nesâî, Sayd 15, Büyû 91, 92, 94; İbni Mâce, Ticârât 9

Açıklamalar

Buraya kadar kehânet ve falcılığın çeşitleri, asılsızlığı ve sorumluluğu üzerinde durulmuş; İslâm'ın, bu tür yollarla insanların aldatılmasını kabul etmediği, böyle şeylerin Câhiliye dönemi kalıntısı olduğu bildirilmişti. Burada ise, kehânet ve falcılığın bir gelir kapısı olarak kullanılmasına, kâhinlik yapmak suretiyle ücret alınmasına yasak getirilmiş olduğunu görüyoruz. İş, meşrû olmayınca ondan elde edilen gelir de meşrû bir kazanç sayılmamaktadır.

Hadiste geçen **hulvân-ı kâhin** ifadesi kâhinin bahşişi, falcının avantası, şirinliği anlamına gelir. Kâhin, falcı ve bakıcılar elde ettikleri ücreti herhangi bir sermaye karşılığı olmadan, yorulmadan, kolayca aldıkları için bu ifade kullanılmış olmalıdır. Böyle havadan ve yalan istihbârât karşılığı alınan ücretin helâl olmadığı, olamayacağı Efendimiz'in onu yasaklamasından anlaşılmaktadır. Bu ücretin haramlığı hadiste geçen yasaklanmış diğer iki gelir ile bir arada zikredilmiş olmasıyla da iyice ortaya çıkmış olmaktadır.

Köpek satışından elde edilen para ve fuhuş kazancı da haramdır. Köpek parasının nehyedilmesi, köpeğin kendisinin necis olmasındandır. Necis olan şeyin satışı sahih değildir. Yine de köpek satışlarından elde edilen paranın hükmü konusunda âlimler arasında görüş farklılığı bulunmaktadır. Ona hiç bir ayırım yapmaksızın haramdır diyenler olduğu gibi, mekruhtur diyenler de bulunmaktadır. Mâlikîler kendisinden istifade edilen köpeklerin satışı câiz ve parası mübahtır görüşündedirler. Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre sadece saldırgan köpeğin (kelb-i akûrun) alım- satımı câiz değildir. Domuz hariç, yırtıcı hayvanlardan, köpek, pars, aslan, kaplan, kurt, ayı, kedi ve benzeri tırnaklıların alım satımı câizdir. Şâfîlere göre bunların alım-satımı caiz değildir. Hanefîler köpeği bekçi, polis, çoban ve av köpekleri gibi, eğitilmiş olup olmamak bakımından bir ayırıma da gitmezler. Böylece Hanefîlere göre köpek satışına ve parasının alınmasına dair nehiy geçersizdir, yürürlükten kaldırılmıştır.

Ancak çağımızda ve özellikle büyük şehirlerde görülen, hiç bir ciddî ihtiyacı da karşılamayan evlerde beslenen arabalarda gezdirilen süs köpeklerinin alım-satımı, onlar çevresinde yapılan yatırımlar ve kurulan sanayi, dünyada bunca aç bî ilaç insan varken ekonomik açıdan tam bir israfı; psikolojik ve ahlâkî açıdan da tam bir iflâsı belgelemektedir. Bu konuda yasağın bize göre tümüyle yürürlükten kaldırılmış olduğunu düşünmekte isabet yoktur. Çağımız insanı Câhiliye insanları gibi, "*çocuğunu öldürüp köpeğini beslemektedir*" (bk.Dârimî, Mukaddime 1).

Mehr-i bağy, fuhuş ve zina karşılığında kadına verilen ücret demektir. Ona mehir denmesi, nikahtaki mehire şeklen benzemesi sebebiyledir. İsmet, iffet ve namusun bedeli olan bu gelir haramdır. Hatta bir hadisin ifadesiyle habîstir, necâsetten ibarettir (bk. Müslim, Müsâkât 41; Ebû Dâvûd, Büyû' 38, Tirmizî, Büyû' 46). Fuhuş sektörünün günümüzde kazandığı boyut dikkate alınınca bu yasağın da toplumun her bakımdan sağlığı için ne kadar yerinde bir yasak olduğu anlaşılacaktır. Öte yandan Ehl-i sünnet âlimlerinin yürürlükten kaldırılmış olduğunu kabul ettikleri müt'a nikahı'nda kadına verilen ücretin de bu nikahı kabul etmeyenlerce mehr-i bağy sayılması pek tabiîdir. Bu nikâhı meşrû kabul edenlere göre ise, verilen ücret de meşrûdur.

Hadiste bu üç gelirin yasaklanmış olduğunun bir arada bildirilmesi, sadece hüküm açısından değil, toplumda meydana getirdikleri inanç ve ahlâk yıkımı bakımından da aralarında bir etki birlikteliğinin bulunduğunu göstermektedir.

Kitap ve Sünnet'in belirlediği ilkelerin bütün zamanlara yönelik geçerli yönleri bulunmaktadır. Bu hükümleri belli yöre veya olaylarla sınırlı görüp öylece hüküm vermek, sonraki gelişmeler karşısında zorluklarla karşılaşmaya vesile olabilir. Bu sebeple dinimize, kıyamete kadar yürürlük tanınmış olduğuna göre, hükümler konusunda da bu esnekliği korumak en isabetli yol olacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Falcı ve bakıcıların aldığı ücret haramdır. Bunu geçim vasıtası olarak kullanmak câiz değildir. Tabiatıyla falcılara para vermek de yasaklanmıştır.

2. Fuhuş ve zina geliri haramdır.

3. Köpek alım-satımından elde edilen para da -ihtilaflı olmakla beraber- bu hadise göre yasaklanmıştır.

304- باب النهي عن التطيّر
فيه الأحاديث السابقة في الباب قبله.

UĞURSUZLUĞA İNANMA YASAĞI

Hadisler

1678- وعنْ أنَسٍ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا عَدْوَى ولا طِيَرَةَ ويُعْجِبُنِى الفألُ » قالوا : ومَا الْفَأْلُ ؟ قَالَ : « كَلِمةٌ طيِّبَةٌ » متفقٌ عليه .

1678. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Hastalığın kendiliğinden bulaşması yoktur. Uğursuzluk da yoktur. Ben hayra yormayı yeğlerim.**" Sahâbîler:

- Hayra yorma (tefe'ül) nedir? dediler.

- "**Güzel, olumlu sözdür**" buyurdu.

Buhârî, Tıb 19, 43-45; Müslim, Selâm 102, 107, 110, 114, 116. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tıb 24; İbni Mâce, Mukaddime 10, Tıb 43

1681 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1679- وعَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي اللَّه عَنْهُما قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : لا عَدْوى وَلا طِيَرَةَ ، وإنْ كَان الشُّؤمُ في شَيْءٍ ، فَفي الدَّارِ ، والمَرْأةِ وَالفَرَسِ » متفقٌ عليه .

1679. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hastalığın kendiliğinden bulaşması yoktur. Uğursuzluk da yoktur. Eğer bir şeyde uğursuzluk olacak olsaydı evde, kadında ve atta olurdu."

Buhârî, Cihâd 47, Nikâh 17, Tıb 43. 54; Müslim, Selâm 115-120. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tıb 24; Tirmizî, Edeb 58; Nesâî, Hayl 2; İbni Mâce, Nikâh 55

1681 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1680- وعَنْ بُرَيْدَةَ رضِيَ اللَّه عَنْهُ أنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ لا يتطَيَّرُ . رَواهُ أبُو داود بإسنادٍ صحيحٍ .

1680. Büreyde *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* uğursuzluğu kabul etmezdi.

Ebû Dâvûd, Tıb 24. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 257, 304, 319, V, 347

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1681- وَعنْ عُرْوَةَ بْنِ عامِرٍ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : ذُكِرتِ الطِّيَرَةُ عِنْد رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقَالَ : أحْسَنُهَا الْفَأْلُ ، وَلا تَرُدُّ مُسْلِماً ، فَإذا رأى أحَدُكُمْ ما يَكْرَه ، فَلْيقُلْ : اللَّهُمَّ لا يَأْتى بالحَسَناتِ إلاَّ أنتَ ، وَلا يَدْفَعُ السَّيِّئاتِ إلاَّ أَنْتَ ، وَلا حوْلَ وَلا قُوَّةَ إلاَّ بك » حديثٌ صَحيحٌ رَوَاهُ أبو داودُ بإسنادٍ صَحيحٍ .

1681. Urve İbni Âmir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda uğursuzluktan söz edildi. Bunun üzerine:

"**En güzeli hayra yormadır. Uğursuzluk, hiçbir müslümanı teşebbüsünden vazgeçirmesin. Herhangi biriniz hoşlanmadığı bir şey gördüğü zaman; "Allahım! İyilikleri sadece sen verirsin; kötülükleri yalnız sen giderirsin. Günahtan kaçacak güç, ibâdet edecek kuvvet ancak senin yardımınla kazanılabilir**" diye dua etsin, buyurdu.

Ebû Dâvûd, Tıb 24. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II. 387, III, 349

Urve İbni Âmir

el-Kureşî ve el-Cühenî nisbeleriyle anılan Urve'nin sahâbî mi tâbiî mi olduğu konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. İbni Hıbbân tâbiîdir derken İbnu'l-Esîr, sahâbî olduğunu kaydetmektedir. Nevevî de onu sahâbî olarak değerlendirmiştir.

Hakkındaki bu görüş ayrılığı sebebiyle Hz. Peygamberden yaptığı rivayetlerin mursel olduğu kabul edilmektedir. Rivayetleri Sünen sahipleri tarafından nakledilmiştir. Hakkında başkaca bilgi bulunmamaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Konumuzla doğrudan ilgisi bulunmayan **advâ**, hastalığın kendiliğinden, durup dururken bir başkasına bulaşması, sirâyet etmesi demektir. Allah Teâlâ dilemedikçe hastalığın bizâtihi sirâyet etmesi mümkün değildir. Bunun böyle olması, hastalıklardan korunma tedbirlerinin alınmasının gereksiz olduğu anlamına asla gelmez. Allah dilerse, ne kadar tedbir alınırsa alınsın yine de hastalık sirâyet eder. Hatta büyük harcama ve yatırımlar yapılmasına,

dünyanın imkânının seferber edilmesine rağmen hastalığın bulaşması önlenemeyebilir. Yine Allah dilerse, hiç bir tedbir almayan kimseye hastalık bulaşmaz. Meselenin temelde kimin iradesine bağlı olduğunu bilmek başka şey, kendine düşeni yapıp alabileceği tedbiri almak başka şeydir. "Ben şu tedbiri aldım da o beni korudu" demek ise, daha başka bir şeydir. Burada işte böyle demenin yanlışlığına dikkat çekilmektedir. Her şey Allah'ın dilemesine bağlıdır.

"Bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış olan ilk canlıya o hastalığı kim bulaştırdı?" sorusu, Peygamber Efendimiz'in *"Hastalığın kendiliğinden sirâyeti yoktur"* beyanının anlaşılmasını kolaylaştıracak bir sorudur. Nitekim vebâ hastalığı için Efendimiz'in önerdiği karantina kuralı da bu hususu iyice anlaşılır kılmaktadır. *"İçinde bulunmadığın bir yerde vebâ hastalığı görülürse, (bana bir şey olmaz, tedbirimi alırım diyerek) sen oraya girme; bulunduğun yerde zuhur ederse, (mutlaka hastalanırım korkusuyla) orayı terketme!"* (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned* I, 192).

Dikkat edilecek olursa, **bu hadislerde hastalıkların bulaşma kabiliyetleri ve sirâyet olayları reddedilmiyor, bunun Allah'ın iradesi dışında kendiliğinden olacağı inancı red ve tashih ediliyor.** İlaçlar nasıl tedâvide birer araçtan ibaret olup şifâ Allah'tan ise, hastalıkların yayılması da Allah'ın iradesiyle cereyan eder. Aynı ilaçlar bir hastanın iyileşmesine vesile olurken bir başka hastada aynı veya benzer bir iyileşmeye sebep olmadığı, hatta bazı hastaları olumsuz etkilediği de bilinen gerçeklerdendir. Demek ki, vasıtaların ve tedbirlerin ötesinde onları geçerli ya da geçersiz kılan bir küllî irade vardır. İşte müslüman o iradeyi gözardı etmeyecektir. Çünkü iman, bu iradenin farkında olmak suretiyle yaşatılabilir.

Aynı durum, **tıyere, tetayyür** diye ifade edilen **uğursuzluk**, uğursuz sayma olayında da söz konusudur. Esasen uğursuzluk diye bir şey yoktur. **Asıl uğursuzluk, uğursuzluk vehmine kapılmaktır.** İnsanlar, tarih boyu bir çok şeyi iyiye veya kötüye yormuşlardır. Bir şeyi ve olayı kötüye yormak ve o kötü yorumun tutsağı olmak dinimizce reddedilmiştir. Önceki konuda da geçtiği gibi kuş ötmesini, kuşların sağa sola uçuvermesini, karşısına çıkan hayvanları, onların isimlerini birtakım istenmeyen sonuçların habercisi gibi yorumlayıp yapacağı işten geri durmak, sağlam bir Allah inancına sahip olan insanların yapacağı bir şey değildir. Bu sebeple Efendimiz kesin olarak "**lâ tıyerete** = *Uğursuzluk diye bir şey yoktur*" buyurmuştur. **Üçüncü hadis**te belirtildiği üzere kendisi de hiçbir zaman hiçbir şeyi uğursuz saymamıştır. Her konuda olduğu gibi bu meselede de onun sözü ile fiili tam bir uyum içindedir.

İkinci hadiste *"Şayet uğursuzluk diye bir şey olacak olsaydı, evde, kadında ve atta olurdu"* buyurması, uğursuzluk diye bir kavram gerçek olsaydı, insanların uzun süre içinde yaşadıkları, beraber oldukları ve faydalandıkları mesken, hanım ve at gibi kendilerine en yakın nesnelerde onunla karşılaşmaları düşünülebilirdi anlamındadır. Evde, kadında ve atta uğursuzluk vardır demek değildir. Efendimiz'in bu beyanı, insanların en çok uğursuzluk vehmettikleri üç nesne konusundaki genel ve yaygın kanıyı ortaya koyup bunun asılsız olduğunu anlatmak maksadına yönelik bir açıklamadır.

"**Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş**" olan Peygamber Efendimiz'in uğursuzluk vehimleri ve isnadlarıyla geçirecek zamanı yoktu. O, her sıkıntılı durumdan kurtuluş yolunu göstermek suretiyle âleme yönelik rahmet elçiliğini yerine getirmiştir. Uğursuzluk konusunda da *"Ben fâl-i hayri, iyiye yormayı yeğlerim"* buyurarak genel eğilimini belirtmiştir.

Öte yandan **dördüncü hadis**te açıkca görüldüğü gibi uğusuzluk düşünce ve söylentileri kendisine arzedilince, "*Bütün bunların en güzeli ve doğrusu hayra yormadır. Uğursuzluk vehmi, hiçbir müslümanı teşebbüsünden vazgeçirmesin*" uyarısında bulunmuş, ardından da,

her şeye rağmen bu tür duygulardan yakasını kurtaramayanlar olursa onlara da çözüm yolunu şu ifadeleriyle göstermiştir: *"Herhangi biriniz hoşlanmadığı bir şey gördüğü zaman; 'Allahım! İyilikleri sadece sen verirsin; kötülükleri yalnız sen giderirsin. Günahtan kaçacak güç, ibâdet edecek kuvvet ancak senin yardımınla kazanılabilir' diye dua etsin."*

Fâl-i hayr, hayra yorma, uğurlu sayma veya tefe'ül, bu tür durumlarda müslümanın başvurabileceği yol ve yöntemdir. Meselâ bir hastanın, kendisine "Sâlim" diye seslenilmesini, sıhhate kavuşacağı ile yorumlaması, henüz hacca gitmemiş birine "hacı" denilmesini hacı olacağı şeklinde anlaması birer hayra yorma, tefe'üldür. Peygamber Efendimiz, bir türlü sonuçlandırılamayan Hudeybiye anlaşması olayında müşrikler adına Süheyl İbni Amr'ın temsilci olarak geldiğini görünce, onun ismindeki kolaylık mânasından tefe'ül ederek, "İşimiz kolaylaştı demektir" buyurmuştur. Halkımızın çoğu olayda, "Söyleyene bakma, söyletene bak!" demesi de bir hayra yormadır.

Teşe'üm yani kötüye yorma, uğursuzluğa hükmetme nasıl insanı ruhî bakımdan ortada hiç bir şey yokken bunaltır, ümidini, şevkini, iş yapma azmini kırarsa; tefe'ül yani hayra yorma da henüz ortada bir şey olmasa bile, insana bir aşk - şevk verir, ruhî bir inşirâh ve açılıma kavuşturur. Bu da hayatı daha anlamlı kılar, yaşama sevincini artırır. Bu bile başlı başına bir canlılık ve olumluluktur.

Diğer taraftan Peygamber Efendimiz'in "*güzel kelime, olumlu yorum"* diye açıkladığı fâl-i hayr'ı yeğlemesi ve bize onu salık vermesi, tefe'ülün temelinde Allah Teâlâ'ya hüsnüzan beslemek anlamı bulunduğu içindir. Uğursuzluğa karşı çıkması da ortada kesin bir delil bulunmamasına rağmen Allah Teâlâ hakkında suizanda bulunmak mânasına geldiğindendir. Bu da bize bir ölçü vermektedir: Hayatta insanlar ve olaylar hakkında daima hüsnüzan beslemek lâzımdır. Çünkü suizandan sorumlu tutuluruz ama yanılmış olsak bile hüsnüzanda bulunmaktan dolayı sorumlu tutulmayız. Bütün kaybımız iyi niyetimiz sebebiyle yanılmış olmaktan ibaret kalır. Fakat, haksız yere bir kimse hakkında suizanda bulunursak, eninde sonunda bunun hesabını vermek zorunda kalırız.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hastalığın kendiliğinden sirâyeti olmadığı gibi uğursuzluk da yoktur.
2. Bazı şeylerin uğursuzluğuna inanmak yasaklanmıştır.
3. Hurâfe ve bâtıl inanışların bir kısmı uğursuzluk temeline dayanır.
4. Her zaman her konuda Allah'ın dilediği olur. Kul tedbirini almalı ama sonucu Allah'tan bilmeli ve beklemelidir.
5. Uğursuzluk vehimleri içinde kıvrananlara dinimiz, tefe'ül (hayra yorma), istihâre namazı ve duasını tavsiye etmiştir.
6. Hz. Peygamber hiç bir şeyi uğursuz saymamıştır.
7. Müslüman, vehimlerle değil Kitap ve Sünnet gerçekleriyle hareket etmeli, hüsnüzan sahibi olmaya özen göstermelidir.

305- باب تحريم تصوير الحيوان في بسَاط أوحجر أو ثوب أو درهم أو مخدَّة أو دينار أو وسادة وغير ذلك وتحريم اتخاذ الصورة في حائط وستر وعمامة وثوب ونحوها والأمر بإتلاف الصور

CANLI RESMİ YAPMA VE BULUNDURMA YASAĞI

YAYGI, TAŞ, ELBİSE, GÜMÜŞ VEYA ALTIN PARA, YASTIK, MİNDER GİBİ EŞYÂYA CANLI RESMİ ÇİZMENİN HARAMLIĞI VE
YİNE DUVAR, TAVAN, PERDE, SARIK, ELBİSE VE BENZERİ YER VE EŞYÂ ÜZERİNDE RESİM BULUNDURMANIN HARAMLIĞI VE
SÛRETLERİ YOK ETMEYİ EMRETMEK

Hadisler

1682– عَن ابْنِ عُمَرَ رضي اللَّه عَنْهُما أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إنَّ الَّذِين يَصْنَعونَ هذِهِ الصُّورَ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، يُقَالُ لهُمْ : أحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ » متفقٌ عليه .

1682. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bu sûretleri** (resim ve heykelleri) **yapanlar, kıyamet günü, '*bu yaptıklarınıza can verin, haydi!*' diye azâb edileceklerdir.**"

Buhârî, Büyû' 40, Bedü'l-halk 7, Nikâh 76, Libâs 89, 92 95, Tevhîd 56; Müslim, Libas 96, 97. Ayrıca bk. Nesâî, Zînet 113; İbni Mâce, Ticârât 5

1687 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

– وعَنْ عَائِشَةَ رضي اللَّه عنها قَالَتْ : قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِنْ سَفَرٍ وَقَدْ سَتَرْتُ سَهْوَةً لي بِقِرَامٍ فيهِ تماثيلُ ، فَلَمَّا رَآهُ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم تَلوَّنَ وجْهُه وقَالَ : يا عَائِشَةُ أشدُّ الناسِ عَذاباً عِنْدَ اللَّه يَوْمِ الْقِيامةِ الَّذِينَ يُضَاهُون بخَلْقِ اللَّه ، » قَالَتْ : فَقَطَعْنَاهُ ، فَجعَلنا مِنْهُ وِسادةً أوْ وِسادَتَيْن . متفقٌ عليه . « القِرَامُ » بكسْرِ القَافِ ، هُوَ : السِّتْرُ . « وَالسَّهْوةُ » بِفَتْحِ السِّين المهْمَلَةِ وَهِيَ : الصُّفَّةُ تكون بَيْنَ يَدي الْبيْتِ ، وقيلَ : هِيَ الطَّاقُ النَّافِذُ في الحَائِطِ .

1683. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir seferden dönmüştü. Ben de odamın önündeki sekiyi resimli bir perde ile örtmüştüm. Bunu görünce Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yüzünün rengi değişti ve şöyle buyurdu:

- "**Ey Âişe! Kıyâmet günü Allah katında insanların en şiddetli azâba uğrayacak olanları, Allah'ın yarattığı şeyi taklide kalkışanlardır.**"

Bunun üzerine biz de o örtüyü kesip bir (veya iki) yastık yaptık.

Buhârî, Libâs 91; Müslim, Libâs 92. Ayrıca bk. Nesâî, Zînet 112

1687 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1684- وَعَن ابْنِ عَبَّاسٍ رضي اللَّه عنْهُمَا قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « كُلُّ مُصَوِّرٍ فِي النَّارِ يُجْعَلُ لَهُ بِكُلِّ صُورَةٍ صَوَّرَهَا نَفْسٌ فَيُعَذِّبُهُ فِي جهَنَّم » قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَإنْ كُنْتَ لا بُدَّ فَاعِلاً ، فَاصْنَعِ الشَّجَرَ وَما لا رُوح فِيهِ . متفقٌ عليه .

1684. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ,* "Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim" dedi:

"**Her sûret yapan cehennemdedir. Yaptığı her sûret için orada bir kişi yaratılarak ona cehennemde azâb edecektir."**

İbni Abbâs, (kendisinden fetvâ isteyen ve tek işi resim yapmak olan kişiye) şöyle dedi:

- Eğer mutlaka resim yapman gerekiyorsa, ağaçların ve cansız şeylerin resimlerini yap!" Buhâri, Büyû 104 ; Müslim, Libâs 99

1687 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1685- وَعَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ :« مَنْ صَوَّرَ صُورة فِي الدُّنْيَا ، كُلِّفَ أنْ يَنْفُخَ فيها الرُّوحَ يَوْمَ الْقِيامَةِ وَلَيْسَ بِنَافخٍ » متفقٌ عليه .

1685. Yine İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ,* "Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim" dedi:

"**Kim dünyada bir canlı resmi yaparsa, kıyamet günü yaptığı resme can vermeye zorlanır. O ise, buna aslâ can veremez.**"

Buhârî, Libâs 97, Ta'bîr 45; Müslim, Libâs 100

1687 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1686- وعَن ابن مَسْعُودٍ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إنَّ أشَدَّ النَّاسِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيامَةِ المصَوِّرُونَ » متفقٌ عليه .

1686. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh,* "Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim" dedi:

"**Kıyamet günü azâbı en şiddetli olanlar, sûret yapanlardır."**

Buhârî, Libâs 89, 91, 92, 95; Müslim, Libâs 96, 97, 98. Ayrıca bk. Nesâî, Zînet 113

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1687- وَعَنْ أَبي هُرَيْرَة رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « قَالَ اللَّه تَعَالى : ومَنْ أظْلَمُ مِمَّنْ ذهَب يَخْلُقُ كَخَلْقِى ، فَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً أوْ لِيَخْلُقُوا حَبَّةً ، أوْ لِيَخْلُقُوا شَعِيرَةً » متفقٌ عليه .

1687. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh,* "Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim" dedi:

"**Allah Teâlâ:**

Benim yarattığım gibi yaratmaya kalkışandan daha zâlim kim vardır? Haydi bir zerre, yahut bir habbe veya bir arpa tanesini yoktan yaratsınlar (bakalım!), buyurdu."

Buhârî, Libas 90; Müslim, Libâs 101

Açıklamalar

Bu altı hadis, canlı resmi ve heykeli yapmanın yasaklanmış olduğunu ve bunu iş ve meslek edinenlerin görecekleri muameleyi değişik yönlerden muhtelif ifadelerle ortaya koymaktadır. Bundan sonraki üç hadis ise yapılmış resim ve heykellerin kullanılmasıyla ilgili yasağı gözlerimiz önüne serecektir. Biz şimdi canlı resmi ve heykeli yapma yasağıyla ilgili bu altı hadisi kısa kısa açıklayalım.

Ancak daha önce burada çok geçen bazı kelimelerden ne kastedildiğini açıklamakta fayda vardır.

Sûret, şekil demektir. Heykel ve büst gibi hacimli, resim ve tablo gibi hacimsiz olanların hepsine tek kelime ile sûret (şekil) denir.

Musavvir de sûret yapmakla meşgul olan, ressam ve heykeltıraş demektir.

Fotoğraf ve fotoğrafçı, resim ve ressam ile ifade edilmiş olmaktadır. Ancak resim ile fotoğraf arasında fark görenler bulunmaktadır. Açıklaması aşağıda gelecektir.

Bu hadislerde üzerinde durulan **tasvîr** ise, canlı resmi ve heykeli yapmak demektir.

Birinci hadis, canlı sûreti (heykel, büst, resim ve tablosu) yapanların, bunu iş ve san'at edinmiş olanların âhirette görecekleri muameleyi gözler önüne sermekte, onların, "Bu yaptıklarınıza haydi can verin bakalım" diye aslâ yapamayacakları bir işe davet edilmek sûretiyle azâb edileceklerini haber vermektedir.

İkinci hadis, Hz. Aîşe vâlidemiz'in başından geçen bir resimli perde olayı dolayısıyla Efendimiz'in, Allah'ın yaratmasına benzeterek sûret yapan kimselerin kıyamet günü en şiddetli azâba çarptırılacaklarını kesin bir ifade ile hatırlattığını bize haber vermektedir.

Üçüncü hadis, insanların tapınması için sûret yapanlara ve bunu sakıncalı görmeyenlere cehennemde nasıl azâb edileceğini belirtmekte, onlara yaptıkları her sûret için orada bir kişi yaratılarak onun vasıtasıyla işkence edileceği anlatılmaktadır.

Dördüncü hadis, birinci hadiste haber verilen azâb ve azarlamayı biraz daha açık bir şekilde teyid etmektedir: "*Kim dünyada bir canlı resmi yaparsa, kıyamet günü yaptığı resme can vermeye zorlanır. O ise, buna aslâ can veremez."* Dolayısıyla azâbı da sürekli olur.

Beşinci hadis, yerine getiremeyecekleri bir teklif ve zorlama karşısında kalacakları ve yaptıkları her sûret için aynı teklifle karşılaşacakları için ressam ve heykeltıraşların, kıyamet günü en ağır şekilde azâba uğratılmış olacaklarını bildirmektedir.

Altıncı hadis kudsî bir hadistir. Bu hadis Allah Teâlâ'nın, kendi yarattıklarını taklide kalkışmaları sebebiyle ressam ve heykeltıraşları "en zâlim" kimseler olarak vasıflandırdığını haber vermektedir. Bir de onların eğer ellerinden geliyorsa, lezzeti ve gıda değeri yerinde bir habbe, bir arpa tanesi kadar bir şeyi baştan ve hiç yoktan yaratmaları istenmektedir. Bunu

yapamayacaklarına göre, sadece şekil taklidi yapmakla uğraşmanın, haddini bilmezlik olduğu anlatılmaktadır.

Bu altı hadiste bazı **ortak noktalar** dikkat çekmektedir:

1) Şirkin en eski ve yaygın şekli olan putperestliğin her çeşidine savaş açmış olan ve Allah'ın birliği (tevhîd) esasını en temel ilke olarak benimsemiş bulunan dinimiz, tevhid inanç ve uygulamasını zaman içinde tekrar zedeleme ihtimali bulunan eğilim, akım ve yönelişlerin hiç birini tasvip etmemektedir. Resim ve heykelcilik de putperestliğin temelini oluşturan bir iştir. O halde bu yüzden yasaklanmıştır.

2) Resim ve heykel yapmak, Allah'ın yaratmasını taklid etmektir. Bunun altında da senin yarattığını biz de yaparız gibi haddini bilmez bir iddia yatmaktadır. Bu ise, insanı hâşâ Allah ile yarışmaya götürebilecek bir şeytânî tavırdır. Bugün bazılarınca ileri sürülen "kimsenin böyle bir iddia taşımadığı" savunmasına hak vermek son derece zordur. Yarın nelerin olacağını kimse kestiremez. Yüce Kitabımızın haber verdiği Sâmirî'nin altın buzağı heykeli ve onu milletine sizin tanrınız budur diye takdim etmesi olayı, bu noktadaki iddia ve tehlikenin boyutlarını göstermesi bakımından son derece dikkat çekici tarihî bir ibret vesikasıdır.

3) Temelinde böyle bir sâbıka ve iddia bulunan ve gelecekte de benzer yanlışlıklara ve inanç bozukluklarına yol açması muhtemel olan canlı sûreti yapma işini sürdürmek isteyenler, işledikleri suça denk bir şekilde âhirette kesin olarak cezalandırılacaklar, yaptıklarını tamamlamaya o sûretlere ruh vermeye zorlanacaklardır. Bunu da yapamayacaklarına göre, sürekli bir azâba tâbi tutulacaklardır.

Çok değişik gerekçelerle resim ve heykel konusunda bu kadar şiddet gösterilmesini abartılı bulanlar, hatta san'at düşmanlığı sayanlar da en az bu işi yapanlar kadar haddini bilmeme, tarihî ve beşerî gerçekleri görmezden gelme, insanlığın bir şekilde tevhid çizgisinden uzaklaşmasını önemsememe suçunu işlemektedirler. Ne san'at, ne vefâ, ne kadirşinaslık, ne hatırlama ve hatırlanma gibi düşünce ve gerekçeler, insanları Allah'a kulluktan alıkoyacak hiç bir şeyin hoş görülmesi için yeterli olmaz. Hatırlanmayı, vefâyı, saygıyı, sözle, şiirle ve topluma yararlı herhangi bir sadaka-i câriye ile temin etmek ve yerine getirmek mümkündür. Böylesi hem hatırlayanlar hem de hatırlanacak olanlar için çok daha faydalıdır. Hiç bir kahramanlığın ve hizmetin ifade tarzı ve takdiri resim ve heykel olamaz. Çünkü büyüklük heykelleştirilemez, resmedilemez. Kimse de büyüklerin heykelini dikiyorlar ben de şu zor işi başarayım da benim de heykelimi diksinler diye düşünmez. Yani büyük masrafları gerektiren heykel, resim ve büstler hiç kimse için teşvik unsuru da değildir.

O halde toplumda resim ve heykel yapımını teşvik için ileri sürülen hiç bir gerekçenin ciddiyeti ve geçerliliği yoktur. **Mücerred'in ihtişamı, asla müşahhasta bulunmaz. Soyut daima somuttan çok daha saygındır**.

4) Canlı resmi ve heykeli yapmanın tarihî gelişimi ve günümüzdeki durumu dikkate alınarak ortaya konmuş değerlendirmelerin özeti şudur:

İslâm, tevhîd inancı üzerine kurulmuş bir dindir. Bu sebeple İslâm'ın ilk dönemlerinde Resûl-i Ekrem Efendimiz resim ve heykel yapımını ve buna bağlı olarak resimli eşya kullanımını şiddetle ve mutlak olarak yasaklamıştır. Medine'ye hicret ettikten ve özellikle Mekke'nin fethiyle şirk döneminin putları birer birer yere serilip yeryüzünden temizlendikten sonra, yasaklama konusunda o ilk dönemdeki şiddet kısmen hafiflemiştir. Zaman içinde resim ve heykellere ta'zîm ve tapınma işinden toplum iyice uzaklaşınca âlimler, saygı amacı taşımaksızın canlı ve manzara resimlerinin kullanılmasını mübah saymışlardır. Giderek şirk ve tapınma ile hiç bir ilgisi kalmayan sûretler konusunda ve özellikle resim kullanımının bazı

medenî muamelelerde zarûret ve ihtiyaç haline gelmiş olmasını da dikkate alarak yakın zamanlardaki âlimler daha kolaylaştırıcı ictihadlarda bulunmuşlardır. Bu cümleden olmak üzere;

"Dînî bir ululamaya vesile teşkil etmeyen ve Allah'ın yaratmasına benzetme amacıyla yapılmayan, kullanılmasında bir fayda bulunan sûretlerin yapım ve kullanımında şer'î bir sakınca olmadığı" eski Diyanet İşleri Başkanlarından merhum Ahmed Hamdi Akseki (v. 1951) tarafından belirtilmiştir.

Tasvir ile fotoğraf arasında farklar bulunduğunu belirten Şeyh Muhammed Bahît, sûret yasağının sebepleri olan ta'zim, ibâdet ve Allah'ın yaratmasına benzetme düşünce ve maksadı bulunmadığından fotoğraf makinalarıyla çekilen resimlerin mübah olduğuna dair fetvâ vermiştir.

Kimileri de vesikalık fotoğraflar gibi vücudun bütününü kapsamayan (tâmmü'l-hilka olmayan) sûretlerin yapımında ve kullanımında herhangi bir sakınca olmadığını söylemişlerdir. Hatta sosyal hayatta birtakım ihtiyaçları karşılayan resim ve fotoğraflar ile, estetik değeri hâiz tabloların yapımının, putperestlikten sakındırma maksadına yönelik bu hadislerdeki yasağın kapsamına girmediği söylenmiştir. Ancak burada vesikalık fotoğrafların, resimlerin ve büstlerin, hafife alınarak, saygı duymadan yapıldığını söyleme imkanı yoktur. Yani bu tür sûretler, takdir ve saygı duyulduğu için yapılmakta ve muhtelif yerlerde değişik vesilelerle kullanılmaktadır. Saygı ve ululama konusu dikkate alınınca, bunların yapımının sakıncasız olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca bu tür yarım sûretlere herhangi bir şekilde el veya dil uzatmanın, o suretlerin sahiplerine hakâret sayılıp sayılmadığına bakmak gerekir. Eğer hakâret sayılıyorsa, ne maksatla yapılmış olursa olsun, temelinde bir ta'zim duygusu var demektir. Bu da onların hadislerdeki yasak içinde olmaları için yeterlidir. Ancak bu görüşleri ileri sürenler dahil bütün âlimler, müstehcen resim, fotoğraf, figür ve heykellerin yapılmasını, basın-yayın organlarında bunların teşhir edilmesini millî, ahlâkî ve İslâmî seciyemiz ile alay etmek, bunları küçümsemek anlamına geldiğinde görüş birliği içindedirler.

Daha ziyâde bugünü dikkate alan bütün bu yumuşak yorumlara rağmen, evrensel bir din olan İslâm'ın getirdiği her emir ve yasağın tüm zamanlara hitabeden yönlerini ihmal etmemek gerekir. Bu düşünceden hareketle, resim ve heykel yapımı yasağı konusundaki hükümleri bu genellik içinde ele almak ve işi savsaklamamak gerektiğini savunan ve bu konuda ileri sürülen görüşleri fevkalâde dirayet ve ciddiyetle ele alıp makul ve mantıklı cevaplar veren son Osmanlı şeyhülislâm'ı Mustafa Sabri Efendi gibi âlimler de bulunmaktadır. Onun işâret ettiği noktalardan en önemlisi bize göre şu tesbitidir:

"Putperestliği men tabiri ile, putperestliğin ihtimalini men tabiri arasındaki farkı anlamıyorlar. Putperestliğin bugün kendi olmasa bile ihtimali vardır ve yarın bizzat kendisinin vaki olmayacağını kimse garanti edemez... Şer'î hükümlerin sebeplerini ve gizli hikmetlerini kesin olarak tayin ve bütünüyle kavramanın bizim gibi âciz kişilerin işi olmadığını ve böyle yüksek vazifelere karışmanın haddi aşmak olduğunu da bilmeliyiz...En zeki, en dâhi bir âlimin pek câhil ve anlayışsız bir uşağına karşı verdiği emirlerinin uşak tarafından; "Bizim efendinin kasdı şöyle olmalıdır, böyle olmalıdır..." tarzında yapılacak yorumlarla uygulanması ne kadar garip ve yanlışlar doğurur değil mi? Halbuki Allah Teâlâ ve Resûl-i Ekrem ile bizim aramızdaki nisbet, bu misaldeki nisbet ve mesâfeye kıyas bile edilemez. Onun için resmin yasak kılınma sebebinin de yukarıda sayılanlardan ibaret olması kesin değildir. Daha başka sebep veya sebeplerin bulunması da mümkündür... Hem biz bir şer'î emre kendi maddî

menfaatlerimizi ve hatta uhrevî menfaatlerimizi düşünerek yapışmış olmayacağız. Biz sadece bize emrolunduğu için ve âmirimizin itaate çok lâyık olduğu düşüncesiyle yapacağız..."

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Canlı sûreti (resim ve heykeli) yapmak haramdır. Yapılmış sûretlerin kullanılması ise tahrimen mekruhtur.

2. Canlı sûreti yapanlar (musavvirler), kıyamet günü en ağır cezâya çarptırılacaklardır.

3. Musavvirler, kıyamet günü, "Bu yaptığınız sûretlere haydi can verin bakalım" diye sürekli zorlanacaklardır. Onlara can veremeyecekleri için de azâbları devamlı olacaktır.

4. Allah Teâlâ kendi yaratmasını taklide kalkışanların "zâlim" olduklarını bildirmiştir.

5. Ağaç ve manzara resimleri yapmanın hiç bir sakıncası yoktur. Ressamlıktan başka elinden bir iş gelmeyenler, cansızların resimlerini yaparak geçimlerini temin edebilirler.

6. Fotoğraf ile sûret arasında fark olduğunu kabul edenlere göre fotoğraf çekmek, sûret yapmak yasağına dahil değildir.

7. Tapınma ve Allahın yaratışını taklid etme, canlı sûreti yapma yasağının iki temel sebebidir. Günümüzde bu sebeplerin bulunmadığını ileri sürerek bu yasağının kalmadığını söylemek çok kolay ve de doğru değildir.

8. Müstehcen sûretlerin yapılması ve teşhir edilmesi bütün âlimlerce haramdır.

9. Bazı resmî işlemler için gerekli olan resim ve fotoğrafların yapım ve çekimi, ihtiyaç nisbetinde olmak kaydıyla mübahtır.

1688- وَعَنْ أبي طَلْحَةَ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « لا تَدْخُلُ المِلائِكَةُ بَيْتاً فِيهِ كَلْبٌ وَلا صُورَةٌ » متفقٌ عليه .

1688. Ebû Talha *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İçinde köpek ve sûret bulunan eve melekler girmez."

Buhârî, Libâs 88, Bedü'l-halk 7; Müslim, Libâs 83, 87

1690 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1689- وعن ابن عُمرَ رضي اللَّه عَنْهُمَا قالَ : وَعَدَ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جِبْرِيلُ أنْ يأتِيَهُ، فَرَاثَ عَلَيْهِ حتَّى اشْتَدَّ عَلى رَسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَخَرَجَ فَلَقِيهُ جبْرِيلٌ فَشَكَا إلَيْهِ . فقَالَ : إنَّا لا نَدْخُلُ بيْتاً فيهِ كَلْبٌ وَلا صُورَةٌ . رواه البخاري . « رَاثَ » : أبْطأَ ، وهو بالثاءِ المثلثةِ .

1689. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Cebrâil *aleyhisselâm*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geleceğini söylemişti. Gecikti. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* çok üzüldü ve dışarı çıkınca Cebrâil ile karşılaştı ve gecikmesinden şikayetçi oldu. Bunun üzerine Cebrâil *aleyhisselâm*:

"**Biz melekler, içinde köpek ve sûret bulunan eve girmeyiz**" cevabını verdi.

Buhârî, Libâs 94

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1690– وعَنْ عَائِشَةَ رضي اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : وَاعَدَ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم جبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلامُ فِي سَاعَةٍ أنْ يأتِيَهُ ، فَجاءَتْ تِلْكَ السَّاعةُ ولم يأتِهِ ، قَالَتْ : وَكَانَ بيَدِهِ عصاً ، فَطَرَحَهَا مِنْ يَدِهِ وَهُوَ يَقُولُ : « مَا يُخْلِفُ اللَّه وَعدَهُ وَلا رُسُلُهُ » ثُمَّ الْتَفَتَ ، فَإذا جِرْوُ كَلْبٍ تَحْتَ سَريره . فَقالَ : « مَتَى دَخَلَ هذا الْكَلْبُ ؟ » فَقُلْتُ : وَاللَّه مَا دَرَيْتُ بِهِ ، فأمر به فَأُخْرِجَ، فَجَاءَهُ جبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلامُ : فَقَال رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « وَعَدْتَنِى ، فَجَلَسْتُ لكَ ولَم تَأتِنِى» فقالَ : مَنَعنى الْكَلْبُ الذى كَانَ فِي بيْتِكَ و إنَّا لا نَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلا صورَةٌ » رواه مسلم .

1690. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Cebrâil *aleyhisselâm*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e belli bir saatte geleceğini vadetmişti. Vakit gelmiş ama Cebrâil gelmemişti. Resûlullah elinde bulunan sopayı yere attı ve **"Allah da Resûlleri de va'dinden caymaz!"** dedi. Sonra etrafa bakınmaya başladı. Bir de ne görsün, sedirinin altında bir köpek eniği. Bunun üzerine:

- "**Ey Âişe! Bu enik buraya ne zaman girdi**?" diye seslendi. Ben:

- Allaha yemin ederim ki, bilmiyorum, dedim.

Emir verdi, köpek yavrusu evden çıkarıldı. Cebrâil *aleyhisselâm* da hemen geldi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- "**Bana söz verdin, ben de bekledim, ama gelmedin,**" dedi. Cebrâil:

- "**Gelmemi, evindeki köpek engelledi. Biz melekler içinde köpek ve sûret bulunan eve girmeyiz**" cevabını verdi.

Müslim, Libâs 81. 82. Ayrıca bk. Buhârî, Bedü'l-halk 7, Libâs 94. İbni Mâce, Libâs 44

Açıklamalar

Bu üç hadis sûretlerin kullanımı ile ilgili yasağı ele almaktadır. Üzerinde canlı resmi bulunan örtü ve sergiler, çarşaflar, duvar halıları ve benzeri eşyanın duvarlara, tavanlara ve raf üzerlerine asılması, onlara önem vermek ve saygı duymak anlamına geldiği için yasaklanmıştır. Heykelciklerin veya büstlerin, büfe veya duvarlara konması, asılması ise öncelikle yasaktır. Üzerinde çok küçük veya vücudunun bir kısmı belli canlı resimleri bulunan örtü veya perdelerin kullanılmasında herhangi bir sakınca görülmemiştir. Canlı resmi olan örtü ve yaygıların ayak altına serilmesinde de sakınca yoktur. Yukarıdaki üç hadîs-i şerif, içinde köpek ve sûret bulunan eve Cebrâil ve rahmet meleklerinin girmediğini bildirmektedir. İnsanın amellerini yazan hafaza melekleri için bu hüküm geçerli değildir. Onlar insandan hiç bir zaman ve sebeple ayrılmazlar.

İçinde köpek bulunan eve meleklerin girmemesinin sebebi, köpeğin kendisinin necis olmasıdır. İki ve üçüncü hadiste görüldüğü gibi, eve tesâdüfen girmiş olan köpek yavrusu sebebiyle Cebrâil *aleyhisselâm* Hz. Peygamber'in yanına gelememiştir. Bir de hiç bir sebep yokken bilinçli olarak içinde köpek beslenen evlerin halini düşünmek gerek. Resûl-i Ekrem

Efendimiz'in, Hz. Âişe'ye, "*Bu köpek yavrusu buraya ne zaman girdi?*" diye sorması, onun da "*Vallahi bilmiyorum*" diye yemin ederek cevap vermesi gösteriyor ki, bile bile bir müslümanın evinde köpek bulundurması söz konusu olamaz. Kedi evcil bir hayvandır. Onun evde bulunmasında sakınca yoktur. Fakat av, çoban ve bağ bahçe beklemekle görevli bekçi köpekleri evin dışında bulundurulabilir. Bunların dışındaki köpeklerin beslenmesi, evlere alınması yasaktır. Bu yasak, köpeklerin öldürülmesi gerektiği anlamına gelmez. Onlar da diğer hayvanlar gibi her türlü zulümden, haksızlıktan, gereksiz yere öldürülmekten korunmuşlardır. Ancak köpeklerin evde bulundurulmalarına müsaade edilmemiştir. Günümüzün pek yaygın olan köpek düşkünlüğü dikkate alınınca bu yasağın ne kadar yerinde olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Taşıdıkları şerit ve salyaları yüzünden sağlık açısından son derece tehlikeli olan köpeklerin, evde meleklerin bulunmasını engellemeleri, şeytanların cirit attığı bir ortamı oluşturmaları anlamına gelir. Köpeğin yaladığı kabı, biri toprakla olmak şartıyla yedi kez yıkamayı tavsiye eden Sevgili Peygamberimiz, temizlik açısından köpeklere son derece dikkat edilmesi gerektiğini de bildirmiş olmaktadır. Evde köpek ve sûret bulunması, Cebrâil *aleyhisselâm* ile Hz. Peygamber'in buluşmasını engelleyebilmektedir. Bu iki şeyin evde bulundurulmaması gerektiği bundan daha açık olarak nasıl anlatılabilir? Kırsal kesimlerden daha çok büyük şehirlerde kapılara asılan "Dikkat köpek var" levhaları da gösteriyor ki, insanlar emniyetlerini köpekle sağlama ihtiyacını duymaktadırlar. Bunlara ilave olarak daire pencerelerinde, araba camlarında süs köpekleri gün geçtikce daha fazla arz-ı endam etmektedir. Köpek saltanatına doğru yol alan bu gidişi, hayvanseverlikle izah etmek mümkün değildir. Bu, insanların kendi kendilerinden, insanlık değerlerinden bir şekilde uzaklaşma meyillerinin göstergesi olsa gerektir. Ne tıbbî ne sosyal ne ahlâkî hiç bir mâkul gerekçe bu köpek hizmetkârlığını mâzur gösteremez. Bizim gibi müslüman milletler için bunun doğru ve gerçek bir tek sebebi vardır: Batı hayranlığı... Bir çok konuda bizi esir alan şu batı hayranlığının doğru dürüst bir faydasını da ne yazık ki görmüş değiliz. Hep kayıp hep kayıp... Allah bize, kendimize gelme, kendi öz değerlerimize sarılma iz'anı ve irfanı nasip etsin. Âmin.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Üzerinde canlı resmi bulunan örtü ve perdeleri evde saygı ifadesi sayılacak tarzda kullanmak tahrimen mekruhtur.
2. Evde heykel ve büst bulundurmak haramdır.
3. Köpek ve sûret bulunan eve rahmet melekleri girmeyeceği için orada şeytanlar cirit atar.
4. Hiç gereği yokken evde köpek beslemenin, hayvanlara merhametli davranmakla ilgisi yoktur.
5. Resimli sergi ve örtüleri saygı ifadesi olmayacak tarz ve şekillerde kullanmak câizdir.
6. Kullanılmasında sakınca olmayan resimleri ve resimli örtüleri namaz kılanların önüne gelecek şekilde koymamaya dikkat etmek gerekir.
7. Resimli bir elbisenin üzerine bir başka elbise giyilmek suretiyle namaz kılınabilir. Cepte veya cüzdanda resimli para bulunması, namaza mâni değildir.
8. Para, değer verilen bir nesne olduğu için, Nevevî'nin konu başlığında da belirttiği gibi, onun üzerinde resim bulundurmak dinimizce yasaklanmıştır.
9. Resimli ve yazılı kumaşlardan elbise yapıp giymek doğru değildir. Bugün anlamı bilinmeyen yabancı kelimelerle doldurulmuş giysilerin fütursuzca giyildiğini gördükçe, yüce dinimizin ve sevgili Peygamberimiz'in onbeş asır öncesinden bildirdiği gerçeklerin nasıl çağlar üstü bir gerçeklik taşıdığını anlıyoruz.
10. İslâm bütün zamanların dinidir. Onu tarihin belli bir kesimi için geçerli saymak, dini de insanlığı da anlamamak demektir.

1691- وعَنْ أبي التيَّاحِ حَيَّانَ بنِ حُصَينٍ قَالَ : قال لي عَليُّ بن أبي طَالِبٍ رضي اللَّه عَنْهُ : ألا أَبَعَثُكَ عَلى ما بَعَثَني عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ؟ أنْ لا تَدَعَ صُورَةً إلاَّ طَمسْتَهَا، ولا قَبْرًا مُشْرِفاً إلاَّ سَوَّيْتَهُ . رواه مسْلِمٌ .

1691. Ebü'l-Heyyâc Hayyân İbni Husayn şöyle dedi: Ali İbni Ebû Tâlib *radıyallahu anh* bana:

"Seni, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in beni memur ettiği bir işi yapmakla görevlendireyim mi? Nerede canlı sûreti bulursan onu tanınmaz hale getir, rastladığın yüksek kabirleri de yerle bir et!" dedi.

Müslim, Cenâiz 93; Ebû Dâvûd, Cenâiz 68; Tirmizî, Cenâiz 56; Nesâî, Cenâiz 99

Hayyân İbni Husayn

Ebü'l-Heyyâc künyesiyle bilinen Hayyân İbni Husayn Kûfeli olup orta yaşlı tâbiîlerdendir. Güvenilir bir hadis râvisidir. Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî kendisinin rivayetlerine kitaplarında yer vermişlerdir. Hayatı hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır.

Allah ona rahmet eylesin.

Açıklamalar

Bu hadis, resim ve heykel karşısında takınılması gereken tavrın ne olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu hadiste sözü edilen timsal ve sûret, canlı resimleri ve heykelleridir. Peygamber Efendimiz Hz. Ali'ye bunların yokedilmesi veya tanınmaz hale getirilmesi görevini vermişti. Hz. Ali de kendisine verilen bu görevi halifeliği sırasında Ebü'l-Heyyâc'a devretmiştir. Böylece Hz. Peygamber'den almış olduğu bir görevin devamını sağlamıştır.

Özellikle tapılmak için dikilmiş heykel ve sûretlerin kırılıp yıkılması, tâ Hz. İbrahim'den beri peygamberler eliyle yürütülegelen bir temizlik faaliyetidir. Zihinlerden, kafa ve gönüllerden şirk izlerini silmek ne ise, tevhîd ülkesinden sahte ilâhların, şirk önderlerinin sûret ve putlarının temizlenmesi de odur. Bu sebeple İslâm âlimleri böyle tapınmak için dikilmiş putları gören herkesin müdahale etmesi lâzım geldiği görüşündedirler. Hatta böyle bir putun içinde bulunduğu evi biri yıkacak olsa, evin bedelinin ödeneceğini fakat kırılan put için hiç bir şey ödemek gerekmeyeceğini söylemişlerdir.

Yüksek kabirlerin yerle bir edilmesi de yerden bir karış kadar yüksek hale getirilmesi anlamındadır. Süslü, şatafatlı, çok masraflı görkemli kabirlerin inşası tasvib edilmemiştir. Sadece kabir olduğunun anlaşılması, bir de kime ait olduğunun bilinebilmesi için bir işâret, bir taş veya sade ismini ihtivâ eden bir yazı yeterli görülmüştür. Kabirlerin tamamen yerle bir edilip tanınmaz hale getirilmesi de doğru değildir. Hanefîlere göre, kabirler yerden bir karış kadar yükseltilip üzerindeki toprak biraz kabarık ve tümsek olarak düzenlenir. Bazıları da kabirlerin üstünün düz olması görüşündedir. Son zamanlarda görülen büyük mermer kabir taşları ve hele hele o taşlar üzerine konan resimler ve uzunca yazılar, şiirler tamamen bid'attır, dinimizin tasvip etmediği bir durumdur. Bunun hiç kimseye bir faydası yoktur.

Bu konu, kabirler çevresinde oluşabilecek bid'at, hurâfe ve bâtıl inanışlardan toplumu uzak tutmak bakımından son derece dikkat edilmesi gerekli nâzik bir meseledir. Mezar

taşlarıyla övünme veya onların önünde dövünme kimseye bir şey kazandırmayacak aksine çok şey kaybettirecektir.

Her konuda kulluğa yaraşır bir sadelik İslâm'ın yegâne tercihidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Putçulukla ve putlarla mücâdele İslâm devletinin görevidir. Devlet başkanı halkı bu tür ibtilâlardan korumak için özel kişiler görevlendirir.

2. Kabirlerin çok yüksek ve gösterişli olmaması, yerden bir karış kadar yüksek olması gerekir.

306- باب تحريم اتخاذ الكلب إلا لصَيْد أو ماشية أو زرع

KÖPEK EDİNME YASAĞI

AV, ÇOBAN VE ZİRAAT KÖPEKLERİ DIŞINDA KÖPEK EDİNMENİN YASAKLANMIŞ OLDUĞU

Hadisler

1692- عنِ ابْنِ عُمَر رضي اللَّه عَنْهُما : قَالَ سمِعْتُ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « من اقْتَنى كَلْباً إلا كَلْب صَيْدٍ أوْ مَاشِيةٍ فإنَّهُ يَنْقُصُ مِنْ أجْرِهِ كُلَّ يوْمٍ قِيراطَانِ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ : « قِيراطٌ » .

1692. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*, "Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim" dedi:

"Av veya çoban köpeği dışında her kim köpek edinirse her gün o kimsenin ecir ve sevabından iki kırat eksilir."

Buhârî, Hars 3, Bedü'l-halk 17, Zebâih 6; Müslim, Müsâkât 50-54, 57, 61. Ayrıca bk. Tirmizî, Sayd 17; Nesâî, Sayd 12, 13, 14; İbni Mâce, Sayd 2

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1693- وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنْهُ قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ أمْسَكَ كَلْباً، فَإنَّهُ ينْقُصُ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عملِهِ قِيراطٌ إلاَّ كَلْبَ حَرْثٍ أوْ مَاشِيَة » متفقٌ عليه .

وفي رواية لمسلم : « مَنِ اقْتَنى كَلْباً لَيْسَ بِكَلْبِ صَيْدٍ ، ولا مَاشِيةٍ ولا أرْضٍ فَإنَّهُ يَنْقُصُ مِنْ أجْرِهِ قِيراطَانِ كُلَّ يومٍ » .

1693. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim köpek edinirse, her gün o kimsenin amelinin sevabından bir kırat eksilir. Ancak ziraat veya koyun köpeği olursa o başka..**"

Buhârî, Hars 3, Bedü'l-halk 17; Müslim, Müsâkât 59. Ayrıca bk. Tirmizî, Sayd 17; Nesâî, Sayd 13

Müslim'in bir rivayetine göre (Müsâkât 57); "**Av, koyun ve ziraat köpeği hariç, kim köpek edinirse, gerçekten onun ecir ve sevabından her gün iki kırat eksilir**" buyurdu.

Açıklamalar

Önceki bahiste herhangi ciddî bir ihtiyaç bulunmadığı halde evlerde köpek beslemenin ve bulundurmanın meleklerin o evlere girmesine engel teşkil ettiği bilvesile açıklanmıştı. Burada av, çoban ve ziraat köpeği dışında sırf eğlence ve süs olsun diye evde köpek bulundurmanın, yapılan iyiliklerin sevabından belli ölçüde mahrum kalmaya da vesile teşkil ettiğini öğrenmekteyiz.

Bu **iki hadis**te ve konuya ait diğer hadislerde geçen ***kırat*** kelimesi önem arzetmektedir. Bu kelime, yöreden yöreye değişebilen ve miktar bildiren bir kelimedir. Bu hadislerde, Allah katında mâlum bir miktarı ifade eder.

Yukarıdaki hadislerden birinde, köpek besleyenlerin sevaplarından "**iki kırat**", diğerinde "**bir kırat**" eksileceği beyân edilmektedir. Bu farklı durum değişik şekillerde yorumlanmıştır. Edinilen köpeğin öteki insanlara verdiği rahatsızlığa göre bir veya iki kırat sevap eksiltilir, diyenlerin yanında, kasaba ve şehirlerde yaşayan köpek sahiplerinden iki kırat, kır ve çöllerde yaşayanlardan da bir kırat eksiltilir diyenler de vardır. Sevap kaybının bir - iki kırat arasında değiştiği ya da bu kaybın alt - üst sınırını gösterdiği de düşünülebilir.

Bu eksiltmenin sebebi de farklı şekillerde izah edilmiştir. Köpeğin yoldan geçenleri korkutması, misafirlere havlaması, pis şeyleri yemesi, pis kokması, kendisinin ve salyasının necis olması, rahmet meleklerinin gelmesine mâni olması gibi sebepler bu sevap kaybı cezasının gerekçeleri olarak gösterilmiştir.

Meleklerin gelmeme sebebi ve sevap kaybı miktarı ne olursa olsun, ortada bir gerçek vardır. O da hiç gereği yokken köpek edinip evlerde köpek beslemeye kalkışan kimsenin, işlediği suça daha doğrusu çiğnediği yasağa karşılık her gün belli bir miktar sevap kaybına uğradığıdır. Artık zamanla bu kaybın ne kadar büyüyeceğini iyi hesap etmelidir.

Konuyla ilgili rivayetlerin bütünü bir arada değerlendirilince üç tür köpeğin bulundurulmasının mübah olduğu anlaşılmaktadır: Koyun (veya çoban) köpeği, ziraat köpeği ve av köpeği. Koyuncular, çiftçiler ve avcılar dışında kalan insanların köpek edinmeleri bu hadislerle nehyedilmiş olmaktadır.

Köpek parası ile ilgili durum, "Falcılara ve Kâhinlere İnanma Yasağı" konusunda 1677 numaralı hadisin açıklamasında geçtiğinden burada tekrara gerek görülmemiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Çoban, ziraat ve av köpeği dışında köpek edinmek ve evlerde köpek beslemek yasaklanmıştır.
2. Gereksiz yere köpek besleyen kimselerin her gün belli bir miktar (bir veya iki kırat) sevapları eksilir. Zevk için köpek besleyenler sürekli bir zarar içindedirler.

307- باب كراهية تعليق الجرس في البعير وغيره من الدواب وكراهية استصحاب الكلب والجرس في السفر

HAYVANLARA ÇAN TAKMANIN KERÂHETİ

DEVE VE BENZERİ HAYVANLARA ÇAN TAKMANIN VE YOLCULUKTA KÖPEK VE ÇAN BULUNDURMANIN MEKRUH OLDUĞU

Hadisler

1694– عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضِيَ اللَّه عنْهُ قَالَ : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَصْحَبُ المِلائِكَةُ رُفْقَةً فيهَا كَلْبٌ أوْ جَرَسٌ » رواه مسلم .

1694. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yanlarında köpek ve çan bulunan bir topluluğa melekler arkadaşlık etmez."

Müslim, Libâs 103. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 46, Libâs 40; Tirmizî, Cihâd 25; Nesâî, Zînet 54

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1695– وعَنْهُ أنَّ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « الجرسُ من مزَامِير الشَّيْطَانِ » رَواهُ مُسْلِمٌ .

رواه أبو داود بإسناد صحيح على شرط مسلم .

1695. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Çan, şeytan çalgılarındandır."

Ebû Dâvûd, Cihâd 46, Hâtem 6. Ayrıca bk. Müslim, Libâs 104

Açıklamalar

Bu iki hadisten birincisi, yolculuk esnasında yanında köpek ve çan bulundurmanın, rahmet meleklerinin o yolculara eşlik etmesine mani olduğunu bildirmektedir. İkincisi de çanın şeytan çalgılarından olduğunu bildirmek suretiyle bir anlamda birinci hadisteki hükmün gerekçesini açıklamaktadır.

Topluluk halinde yolculuğa çıkmış olan insanların yanlarında av ve bekçi köpeği dışında köpeklerin bulunması, rahmet meleklerinin kendileriyle arkadaşlık etmesine manidir. Nitekim içinde köpek ve sûret bulunan evlere rahmet meleklerinin girmediğine dair hadisleri görmüştük (bk 1688-1690 numaralı hadisler). Aynı durum, grup halinde yolculuk yapan cemaatlar için de geçerlidir. Bu durum, öncelikle çölde, sahrada kervanlarla yolculuk yapanlar veya sefere giden cemaatler için böyle olunca, günümüzde hiç bir ihtiyaç söz konusu olmamasına rağmen arabalarda süs köpeği taşıyarak yolculuğa çıkanlar için öncelikle geçerlidir. İmam Nevevî buradaki kerâhetin, haramdan çok helâle yakın bir kerâhet (tenzîhî)

olduğunu bildirmektedir. Ancak günümüzdeki durum dikkate alınınca genel veya özel vasıtalarda köpek bulundurmanın kerâheti daha da ağır olsa gerektir.

Ceres ya da çan, hayvanların boğazına takılan büyük zildir. Deve, sığır gibi büyükbaş hayvanların boyunlarına takılanlara çan, kuzu ve oğlak gibi hayvanlara takılanlara da zil denilir. Çan, hayvan yürüdükçe ses çıkarır. Bu da sürekli gürültü demektir. Bu gürültüler o kafiledeki insanları, düşünmekten, Allah'ı zikretmekten alıkoyabilir. Bu sebeple rahmet melekleri herhangi ciddî bir ihtiyaç yokken çan sesleriyle yürüyen topluluğa yoldaşlık etmezler. Ancak hayvancılıkla meşgul olanlar sürünün sevk ve idaresinde yardımcı olması için bazı hayvanlarına çan takarlar. Gece karanlığında sürünün nereye gittiğini tesbit için bundan yararlanırlar. Çan sesi, aslında bir açıdan belki emniyet için gerekli ise de bir açıdan da sürünün veya kervanın yerini uzaktaki düşmanlara haber vereceğinden tehlikelidir de. Zaten kervanlar veya sürü sahipleri yasak veya tehlikeli bölgelerden geçerken hayvanların boynundaki çanlara ot tıkarlar. Böylece onların ses çıkarmasına mani olurlar.

İkinci hadisteki "*şeytan çalgılarındandır*" tesbiti, herhalde çanın, boynuna bağlı olduğu hayvanın hareketine göre sürekli ötmesi ve böylece insanları zikir-fikir gibi daha ciddî işlerden alıkoyması yönünden bir değerlendirme olsa gerektir. Bu hadis, günümüzdeki gürültüden yakınma olaylarını hatırlatmaktadır. Bir, iki çandan ne çıkar dememek gerekir. Bugün büyük şehirlerde gürültünün meydana getirdiği gerginlik ve sıkıntıya ülkeler çare aramakta, arabaların klakson sesine mani olmaya çalışmaktadırlar. Bütün bunlar birlikte düşünüldüğü zaman, çan sesine karşı hadisimizin uyarısının ne kadar güncel olduğu kabul edilecektir. Gürültüye hayır kampanyaları, bu hadislerden destek almak zorundadır.

Ayrıca sefer ve yolculuk halindeki toplulukların sessizce yol almaları emniyet açısından da önemlidir. Günümüzde sese duyarlı âletlerin geliştirilmiş olduğunu dikkate aldığımız zaman özellikle askerî harekâtlarda sessizliğin ne kadar önem arzettiği ortaya çıkar.

Hadislerdeki tesbit ve uyarıların her dönem için giderek artan bir ağırlık kazandığını söylemek mümkün gözükmektedir. Tabiatıyla çan kullanmanın kerâheti de tenzihî (helâle yakın bir kerâhet) dir. Bu sebeple bazı âlimler büyük çanların kullanımının mekruh olduğunu, küçüklerinin ise mekruh bile olmadığını söylemişlerdir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yolculuk esnasında aralarında çoban ve av köpeği dışında köpek ve çan bulunduran topluluklara rahmet melekleri eşlik etmez.
2. Şeytan çalgısı olan çan, çıkardığı sürekli gürültü ile insanları rahatsız eder. Zikir ve fikirden alıkor.
3. Gereksiz gürültü ve köpekseverlik bu hadislerle bir kere daha yasaklanmıştır.
4. Yolculuklarda çan ve köpek bulundurmak tenzihen mekruhtur.

308- باب كراهة ركوب الجلاَّلة وهي البعير أو الناقة التي تأكل العَذِرة ، فإن أكلت علفاً طاهراً فطاب لحمها ، زالت الكراهة

PİSLİK YİYEN DEVEYE BİNME YASAĞI

DIŞKI YEMEYE ALIŞMIŞ ERKEK VEYA DİŞİ DEVEYE BİNMENİN MEKRUH OLDUĞU. BÖYLE BİR HAYVAN TEMİZ YEM YER DE ETİNDEN PİSLİK KOKUSU GİDERSE KERÂHETİN DE KALMAYACAĞI

Hadis

1696- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضِيَ اللَّه عنْهُما قَال : نَهى رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عنِ الجَلاَّلَةِ في الإبلِ أنْ يُرْكَب عَلَيْهَا . رواهُ أبو داود بإسناد صحيحٍ .

1696. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* pislik yemeye dadanmış deveye binmeyi yasakladı.

Ebû Dâvûd, Cihâd 47, Et'ime 24, 33, Eşribe 14; Tirmizî, Et'ime 24; Nesâî, Dahâyâ 43, 44; İbni Mâce, Zebâih 11

Açıklamalar

Cellâle, pislik daha doğrusu insan ve hayvan dışkısı yiyen, buna dadanmış ve alışmış olan dolayısıyla da etinde, sütünde ve terinde bu dışkının etkisi görülen hayvan demektir. Deve, sığır, koyun-keçi ve tavuk gibi eti yenen hayvanların her biri *cellâle* olabilir. Kimi âlimler yediklerinin çoğu pislik olan hayvana cellâle derken kimileri de yediği pislik sebebiyle etinin rengi, tadı ve kokusu bozulan hayvanı cellâle saymışlardır. İbni Hazm ise, sadece dört ayaklı hayvanların dışkısını yiyen hayvanlara cellâle denebileceği görüşündedir.

Bu hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz'in dışkı yiyen develere binmeyi yasakladığı haber verilmektedir. Yukarıda zikredilen kaynaklardaki bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in, pislik yiyen hayvanın etini yiyip sütünü içmekten nehyettiği bildirilmektedir.

Cellâleye binmekten maksat, semer veya eğer vurmadan çıplak olarak binmektir. Bu durumda hayvanın teri ve dolayısıyla kokusu biniciye bulaşır. O pislik kokusunun insanı rahatsız edeceği ve muhtemelen ruh halini ve duygularını da etkileyeceği için Efendimiz, bu hayvanlara binilmesini yasaklamıştır.

Dışkı yeme alışkanlığında olan hayvanların et ve sütlerinden yararlanabilmek için onların belli süre temiz yiyeceklerle beslenmeleri öngörülmüştür. Böyle belli bir süre hapsedilmeden hemen kesilmeleri mekruhtur. Bu belli süre, tavuklar için üç, koyun-keçi için dört, sığır ve deve için on gündür. Sığır ve deve için kırk gün gerekir diyenler de vardır.

Eskiden memleketimizin bir çok yöresinde kesilecek hayvanları "besi"ye alırlar, üç-beş gün, bir hafta veya on - onbeş gün temiz yem ve yiyeceklerle besledikten sonra keserlerdi. Özellikle kış boyu yemek üzere kesilen ve adına etlik denen hayvanlar daha uzun süre beside tutulurdu. Şimdilerde buna ne kadar özen gösteriliyor bilemiyoruz. Ancak daha fazla kilo almaları ve dolayısıyla daha fazla getiri sağlamaları için hayvanları, yerlerinden hiç hareket ettirmeden özel yemlerle beslemek günümüz hayvan besiciliğinde en çok uygulanan yöntem haline gelmiştir. Tabiî yemlerle beslenen hayvanların etinin lezzeti ile sunî yemle beslenen hayvanların etinin lezzeti daima farklı olduğu da bir gerçektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Pislik yeme alışkanlığı bulunan hayvana *cellâle* denir.

2. Cellâleye eğersiz ve semersiz olarak binmek mekruhtur.

3. Cellâlenin etini yemek ve sütünü içmek de mekruhtur. Ancak belli süre temiz gıda ve yemlerle beslendikten sonra bu tür hayvanların etinden ve sütünden istifade etmekte hiç bir sakınca yoktur.

4.Yediğimiz, içtiğimiz ve kullandığımız herşeyin temiz olmasına son derece dikkat etmek zorundayız.

5. Peygamber Efendimiz, müslümanların her yönden temiz ve tabiî olmaları için her konuda en uygun yolu göstermiş ve gerekli uyarılarda bulunmuştur.

309- باب النهي عن البُصاق في المسجد
والأمر بإزالته منه إذا وجد فيه والأمر بتنزيه المسجد عن الأقذار

MESCİDE TÜKÜRME YASAĞI

MESCİDE TÜKÜRMEYİ YASAKLAMAK, MESCİDDE GÖRÜLEN TÜKRÜĞÜN GİDERİLMESİNİ VE MESCİDLERİN HER TÜRLÜ PİSLİKTEN ARINDIRILMASINI TAVSİYE ETMEK

Hadisler

1697- عَنْ أنسٍ رضي اللَّه عَنهُ أنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « البُصَاقُ في المسْجِدِ خَطِيئَةٌ، وَكَفَّارَتُهَا دَفْنُهَا » متفق عليه .

والمرَاد بِدَفْنِهَا إذا كانَ المسْجِدُ تُراباً أوْ رَمْلاً ونَحْوَهُ ، فَيُوَارِيهَا تحْتَ ترابهِ . قالَ أبو المحاسن الرُّويَانى في كتابهِ « البحر » ، وقيل : المرَادُ بِدفْنِهَا إخْرَاجُهَا مِنَ المسْجِدِ ، أمَّا إذا كَانَ المسْجِدُ مُبلَّطاً أوْ مجَصَّصاً ، فَدَلَكَهَا علَيْهِ بِمَداسِهِ أو بِغَيرِهِ كما يَفْعَلُهُ كثيرٌ مِنَ الجهَّالِ، فَلَيس ذلكَ بِدفْن بلْ زِيادَةٌ في الخطِيئَةِ وتَكْثيرٌ للقَذَرِ في المسْجِدِ ، وَعلى مَنْ فَعَلَ ذلك أنْ يَمْسَحهُ بَعْدَ ذلك بِثَوْبِهِ أو بيده أوْ غَيْرِهِ أوْ يَغْسِلَهُ .

1697. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mescide tükürmek bir günahtır; kefâreti de onu ortadan kaldırmaktır."

Buhârî, Salât 33; Müslim, Mesâcid 49. Ayrıca bk. Nesâî, Mesâcid 30

1699 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1698- وعَنْ عائِشَةَ رضي اللَّه عنْهَا أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَأى في جِدَارِ الْقِبْلَةِ مُخَاطاً ، أوْ بُزَاقاً ، أوْ نُخَامةً ، فَحكَّه . متفقٌ عليه .

1698. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir keresinde mescidin kıble duvarında sümük veya tükrük ya da balgam görmüş, hemen onu bir taş parçasıyla kazımıştır.

Buhârî, Salât 33, Ezân 94; Müslim, Mesâcid 50. Ayrıca bk. Nesâî, Mesâcid 51

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1699- وعَنْ أنَسٍ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إنَّ هذِهِ المسَاجِدَ لا تَصْلُحُ لِشَيءٍ مِنْ هذا الْبوْلِ ولا القَذَرِ ، إنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّه تَعَالى ، وقِراءَةِ الْقُرْآنِ » أوْ كَمَا قالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . رواه مسلم .

1699. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Bu mescidler, abdest bozmak ve sair tiksinti verecek şeyler için yapılmış yerler değildir. Buralar ancak Allah Teâlâyı zikretmek, (namaz kılmak) ve Kur‘ân okumak içindir.**"

Râvî, "Yahut da Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in buyurduğu gibi" demiştir.
Müslim, Tahâret 100. Ayrıca bk. İbni Mâce, Tahâret 78

Açıklamalar

Cami ve mescidler müslümanların topluca ibadet ettikleri, zikir yaptıkları ve Kur‘an okudukları mâbedlerdir. Bir başka deyişle Allah'a secde edilen yerlerdir. O halde bu yerlerin daima en temiz şekilde bulundurulması gerekir. Ancak insanın girip çıktığı, belli sürelerle de olsa bulunduğu ve yaşadığı yerlerin bir şekilde kirlenmesi, havasının bozulması da tabiîdir. Ne var ki temizliğine en çok itina gösterilmesi gereken bu yerler yine de kasıtlı - kasıtsız kirletilebilmektedir. İşte burada okuduğumuz üç hadîs-i şerîf, mescidlerin tükrük, sümük, balgam, salya ve sidik gibi insanların irâdî olarak çıkardıkları tiksinti verici pisliklerden uzak bulunması, bulundurulmasının lüzûmunu ifade etmektedir.

Birinci hadis, işin kuralını koymakta ve bir hüküm bildirmektedir: *"Mescide tükürmek bir günahtır."* Bunun mescidin tabanına veya duvarına yapılmış olması arasında fark yoktur. Sümkürmek ve balgam atmak da tükürmek gibidir. Mescide hakâret etmeyi aklından bile geçirmeden oraya tükürmek günah olmakla beraber, hakâret etmek kasdıyla tükürmek küfürdür.

Hadisimiz mescide hakâret kasdı olmaksızın tükürme günahının kefâretini de *"Onu ortadan kaldırmaktır"* diye bildirmektedir. Gömmek, hiç şüphesiz zemini kum ve taşlık olan mescidler için söz konusudur. Zemini beton veya halı kilim gibi sergi kaplı mescidlerde o pisliğin oradan, izi kalmayacak şekilde silinip atılması, duvarda ise, oradan iyice kazınması demektir. O pisliğin bulunduğu yerden bir şekilde kaybedilmesi onun defni anlamındadır.

Namaz içinde olsun, dışında olsun mescidde bulunurken insanın sümkürmesi veya tükürmesi gerekebilir. Bu ihtiyaç kağıt veya bez mendiller vasıtasıyla giderilmelidir. Ancak hâlâ dünyanın her köşesinde çok çeşitli örf, âdet ve kültürde insanların müslüman olduklarını düşünecek olursak, her türlü kaba, katı ve uygun olmayan davranışların olabileceğini de kabul

etmemiz gerekir. Bu sebeple bu tür konuların bilinmesi ve ihtiyaç duyuldukca cemaata anlatılması gerekir.

İkinci hadiste geçen kelimelerden **nühâme**, balgam; **muhât**, sümük; **busâk** veya **büzâk** ise tükrük ve salya demektir. Bu hadiste Âişe vâlidemiz, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in mescidin kıble duvarında gördüğü bu tür bir pisliği bizzat kendisinin bir taş parçasıyla kazıdığını bildirmektedir. Efendimiz bu tavrıyla, bu gibi durumlarda ne yapılması gerektiğini, pisliği ilk gören kişinin onu bulunduğu yerden bir şekilde gidermesinin uygun olacağını fiilen göstermiş olmaktadır. Yani Peygamber Efendimiz, mescid temizliği konusunda sadece sözlü tavsiye ile kalmamış, bizzat kendisi fiilen de bu tavsiyesinin gereğini yapmıştır. Böylece müslümanlara örnek olmuştur.

Kıble tarafındaki duvarda bulunan bir pislik ibadet edeceklerin karşısına geleceği için onları çok daha fazla rahatsız edecektir. Onu hemen gidermek lâzımdır. Bu sözlerimizden diğer yerlerde ve duvarlardaki pislikler bir süre kalabilir anlamı çıkarılamaz. Onların da görüldükleri zaman hemen temizlenmeleri gerekir. Ancak kıble tarafının önceliği de inkâr edilemez. Hatta buraya alınmayan Nesâî'nin bir rivayetinde (Mesâcid 35), mescidin kıble duvarında böyle bir pislik gördüğü zaman Peygamber Efendimiz'in çok kızdığı, yüzünün rengi değiştiği, durumu farkeden Medineli hanımlardan birinin kalkıp o balgamı temizleyip yerine güzel koku sürdüğü, bunun üzerine Efendimiz'in "*Bu ne güzel* oldu" diye takdir ve memnûniyetini bildirdiği kaydedilmektedir.

Üçüncü hadis, aslında Zülhuveysıra adında bir bedevînin mescidde küçük abdest bozması olayı üzerine Efendimiz'in o bedevîyi ikaz ve irşad için söylediği sözlerdir. Hz. Enes'in anlattığına göre olay şöyle cereyan etmiştir:

"Biz, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte mescidde bulunuyorduk. Ansızın bir bedevî çıkageldi ve mescidin içinde küçük abdestini bozmaya başladı. Bunun üzerine ashâbdan bazıları; " Hey, Heey!" diye bağırıp mani olmak istediler. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- "**Dokunmayın, serbest bırakın adamı**!" buyurdu. Adam işini bitirdi. Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bedevîyi yanına çağırarak kendisine:

"**Bu mescidler, abdest bozmak ve sair tiksinti verecek şeyler için yapılmış yerler değildir. Buralar ancak Allah Teâlâyı zikretmek, namaz kılmak ve Kur'ân okumak içindir**" buyurdu. Daha sonra cemaatten birine emretti, o da bir kova su getirerek bedevinin abdest bozduğu yere döktü.

Tabiatıyla bu olay karşısında Efendimiz'in takındığı tavır, insan ve cemaat eğitimi bakımından son derece önemlidir. Efendimiz'in tavır ve açıklaması genelde bütün müslümanlar özelde cami görevlileri ve cemaat önderleri için derin bir kavrayış, esnek bir tavır ve hoşgörü örneğidir.

Efendimiz'in bu tatlı-sert uyarısında, mescidlerin **zikir, ibadet ve eğitim** gibi temel işlevlerini bulmaktayız: "*Bu mescidler Allah Teâlâyı zikretmek, namaz kılmak ve Kur'an okumak için yapılmıştır.*" Hadisimizin asıl kaynaklarında "ve'ssalâti" kaydı bulunmasına rağmen, nasılsa *Riyâzü's-sâlihîn*'deki metinde bu kayıt yer almamaktadır. Biz, kaynaklardaki bu kaydı dikkate aldık.

Zikir, aslında Kur'an okumayı, ilim öğrenmeyi ve cemaata vaaz ve nasihat etmeyi de içine alan genel anlamlı bir terimdir. Kur'an okumanın ayrıca zikredilmiş olması, özel olarak ehemmiyetine dikkat çekmek için olmalıdır. Namaz da farz ve nâfile bütün namazları içine

alır. Bu üç ana işlev, zikir, ibadet ve eğitim kapsamı içine girmeyen işlerin mescidlerde icra edilmeye kalkışılması, buraların yapılış amacının dışına taşmak olur.

Ayrıca hadis, Peygamber Efendimiz'in ne şartlarda ve kimleri nasıl eğittiğini göstermesi bakımından da son derece dikkat çekici bir niteliğe sahiptir.

Üçüncü hadisin sonunda gördüğümüz "**ev kemâ kâle Resûlullah** : ya da Resûlullah'ın buyurduğu gibi.." cümlesi, ravînin, Efendimiz'in beyanının tam bu kelimelerle mi yoksa bu mânada başka kelimelerle mi olduğu konusunda tereddüt içinde olduğunu gösterir. Efendimiz'e eksik ya da fazla bir şey nisbet etmiş olmamak için durumu bu veya buna benzer ihtiyat cümleleriyle bildirmek dînî ve ilmî bir hassasiyet ve edebtir. Pek tabiî olarak bu ifade, hadisin lafzan değil, mâna ile rivayet edilmiş olduğunun da işâretidir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Mescidler hiç bir şekilde kirletilmemelidir. Kirletilmiş ise derhal temizlenmelidir.
2. Cami ve mescidlere tükürmek, orayı kirletmek bir günahtır, kefâreti onun ortadan kaldırılmasıdır. Tükürme fiilinin vebâlinden kurtulmak için ayrıca tövbe etmek gerekir.
3. Peygamber Efendimiz mescidin temizliği ile bizzat meşgul olmuştur.
4. Kötü bir iş görüldüğü zaman derhal emir bi'l-ma‘rûf ve nehiy ani'l-münker görevi yerine getirilmelidir. Nitekim ashâb-ı kirâm, Efendimiz'in yanında bedevîye müdahale etmişler, Efendimiz'in müdahalesini beklememişlerdir.
5. Câhillere anlayış göstermek, onları kırmadan eğitmek lâzımdır.
6. Cami ve mescidlere kasıtlı olarak tükürmek, pislik atmak ve oraların zarar görmesine çalışmak küfürdür.
7. Cami ve mescidleri zikir, ibadet ve ilim (eğitim) gibi ana görevlerinden uzak tutmaya çalışmak en büyük zulümdür..

310- باب كراهة الخصومة في المسجد ورفع الصوت فيه ، ونشد الضالة والبيع والشراء والإِجارة ونحوها من المعاملات

MESCİDDE GÜRÜLTÜ YAPMANIN KERÂHETİ

MESCİDDE TARTIŞMAK, YÜKSEK SESLE KONUŞMAK, YİTİK SORUŞTURMAK, MAL ALIP SATMAK, EV KİRALAMAK GİBİ BİRTAKIM FAALİYETLERDE BULUNMANIN MEKRUH OLDUĞU

Hadisler

1700- عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : مِنْ سمِعَ رَجُلاً يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي المسْجِدِ فَلْيَقُلْ : لا رَدهَا اللَّه علَيْكَ ، فإنَّ المساجدَ لَمْ تُبْنَ لهذا » رواهُ مُسْلِم.

1700. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"**Kim, mescidde yitiğini soruşturan bir kimseyi duyarsa, 'Allah onu sana buldurmasın' desin. Zira mescidler yitik araştırmak için yapılmamıştır.**"

Müslim, Mesâcid 79. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 21; İbni Mâce, Mesâcid 11

1704 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1701- وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إِذا رأَيتم مَنْ يَبِيعُ أَو يبتَاعُ فِي المسجدِ ، فَقُولُوا : لا أَرْبَحَ اللَّه تِجارتَكَ ، وَإِذا رأَيْتُمْ مِنْ يَنْشُدُ ضَالَّةً فقُولُوا : لا ردَّهَا اللَّه عَلَيكَ». رواه الترمذي وقال : حديث حسن .

1701. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Mescidde mal alıp satan kimseyi gördüğünüz zaman,** 'Allah kazandırmasın' **deyiniz. Mescidde yitik soruşturanı gördüğünüzde de** 'Allah sana onu buldurmasın' **deyiniz.**"

Tirmizî, Büyû' 75. Ayrıca bk. Muvatta', Sefer 92

1704 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1702- وعَنْ بُرِيْدَةَ رضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً نَشَدَ في المِسْجِدِ فَقَالَ : منْ دَعَا إِليَّ الجَمل الأَحْمَرَ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « لا وَجَدْت إِنَّمَا بُنِيَتِ المسَاجدُ لِمَا بُنِيَتْ لَهُ » رواه مسلم .

1702. Büreyde *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir adam mescidde yitiğini soruşturuyor ve "Kırmızı devemi gören var mı?" diyordu. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

"Bulamaz ol! Mescidler ne için yapılmışlarsa ancak o maksatlarla kullanılacak mekanlardır" buyurdu.

Müslim, Mesâcid 80, 81. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mesâcid 11

1704 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1703- وَعَنْ عَمرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى عَنِ الشِّرَاءِ وَالبَيْعِ فِي المسْجِدِ ، وَأَنْ تُنْشَدَ فيهِ ضَالَّةٌ ، أَوْ يُنْشَدَ فِيهِ شِعْرٌ . رواهُ أَبُو دَاود ، والتِّرمذي وقال : حَديثٌ حَسَنٌ .

1703. Amr İbni Şuayb'ın babası aracılığı ile dedesinden rivayet ettiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, mescidde alış-veriş yapmaktan, yitik soruşturmaktan ve şiir okumaktan insanları menetmiştir.

Ebû Dâvûd, Salât 214, Tirmizî, Büyû' 75. Ayrıca bk. Nesâî, Mesâcid 22; İbni Mâce, Mesâcid 5

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1704- وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يزيدَ الصَّحَابِي رَضِيَ اللَّه عنهُ قالَ : كُنْتُ فِي المسْجِدِ فَحَصَبَنِي رَجُلٌ ، فَنَظَرْتُ فَإِذَا عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ فَقَالَ : اذهَبْ فأْتِنِي بِهَذيْنِ فَجِئْتُهُ بِهِمَا، فَقَالَ : مِنْ أَيْنَ أَنْتُمَا ؟ فَقَالا : مِنْ أَهْلِ الطَّائِفِ ، فَقَالَ : لَوْ كُنْتُمَا مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ ، لأَوْجَعْتُكُمَا ، تَرْفَعَانِ أَصْوَاتَكُمَا فِي مسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ؟ رَوَاهُ البُخَارِي .

1704. Ashâbtan es-Sâib İbni Yezîd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Mesciddeydim, biri bana taş attı. Baktım Ömer İbni'l-Hattâb *radıyallahu anh*. Yanına varınca bana:

- Git şu iki kişiyi bana getir! dedi. Gidip adamları getirdim. Onlara:

- Nerelisiniz? diye sordu.

- Tâifliyiz, dediler. Bunun üzerine:

- Eğer Medineli olsaydınız, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mescidinde sesinizi yükselttiğiniz için canınızı yakmıştım, dedi.

Buhârî, Salât 83

Açıklamalar

Mâbedler dünyanın en huzurlu, emniyetli ve sâkin yerleri olmalıdır. Kulun Allah Teâlâ ile ruhî açıdan başbaşa olduğunun bilinci içinde ibadet edeceği bu yerlerin uhrevî havasına aykırı düşecek tavır ve işlerin oralardan uzak tutulması, mâbedlerin kendine has havası içinde kalabilmeleri bakımından son derece gereklidir. Burada okuduğumuz beş hadis, cami ve mescidlerin nelerden korunması lâzım geldiği konusunda çok çarpıcı ve açık bilgi ve uyarılar ihtivâ etmektedir.

Birinci hadis, kaybettiği bir mal veya eşyayı mescidin içinde yüksek sesle soruşturan kimsenin yaptığı bu münasebetsizlik ve uygunsuzluğa karşı, Resûl-i Ekrem Efendimiz, "*Allah onu sana buldurmasın!*" diye beddua ediyor. Gerekçesini de *"Mescidler kayıp araştırmak için yapılmamıştır"* diye açıklıyor. Efendimiz bu sözüyle, dinî kurumların ve bilhassa mâbedlerin asıl kuruluş amaçları dışında kullanılmasına karşı ne kadar hassas olduğunu ve titiz davranılması gerektiğini ortaya koyuyor. Bu, günlük dünya meşgalelerinin zikir, ibâdet ve ilim merkezi demek olan mescidlere biraz da hoyratça taşınmasına, oraların da sokak ve çarşı-pazar yerleri haline dönüştürülmesine karşı çıkmak demektir.

Bu hadîs-i şerîf'in, Medine İslâm toplumu gibi, mescidin herşey demek olduğu bir ortamda söylendiği düşünülecek olursa, konuya ait nezâket ve hassasiyet daha iyi anlaşılır. Günümüzde cuma namazlarında gördüğümüz manzara, o gün vakit namazlarında görülüyordu. Yani orada yapılacak bir duyuru veya ilânın hedefine ulaşma şansı çok yüksekti. Buna rağmen Efendimiz, mescidin içinde kayıp ilânlarının yapılmasını yasaklamakla, ne pahasına olursa olsun mescidlerin kendi yapım amaçları dışında kullanılmasına müsaade etmemiş olmaktadır.

İkinci hadiste, cami ve mescid içinde yitik araştırma yasağına, alış-veriş yapma yasağının da ilâve edildiğini görüyoruz. Mescidde ticaret yapmaya kalkışan biri görüldüğü zaman da

Efendimiz, hem alan hem de satana yönelik olmak üzere "*Allah kazandırmasın!*" diye tepki gösterilmesini tavsiye ediyor.

Üçüncü hadiste, kayıp olan kırmızı devesini gören olup olmadığını mescidde yüksek sesle soruşturan bir kişiye bizzat Sevgili Peygamberimiz'in, *"Bulamaz ol!"* diye tepki gösterdiğini ve mescidlerin ne için yapılmışlarsa o işlerde kullanılması gerektiğini hatırlattığını görmekteyiz. Yani Efendimiz'in önceki iki hadiste ashâbına yaptığı tavsiyeyi burada bizzat ve bilfiil kendisinin yerine getirdiği görülmektedir. Bu, onun sözü ile fiili arasındaki uyumun göstergesi olmanın yanında, yapılan münâsebetsizliğin affedilecek gibi olmadığını da göstermektedir. Çok nâdir hallerde beddua ettiğini bildiğimiz Efendimiz'in bu olaydaki tavrı, dinin temel müessesesi camiye verilmesi gereken önemin farklı bir şekilde ortaya konulması demektir.

Dördüncü hadiste, mescidlerde yapılmaması gereken yüksek sesle yitik soruşturma, alış-veriş yapma yasağına şiir okumanın da dahil edildiğini görmekteyiz. Özellikle dinî içerikten yoksun şiirlerin mescid içinde yüksek sesle okunması kesinlikle doğru değildir.

Bu dört hadiste sözü edilen yitik soruşturma, alış-veriş yapma ve şiir okuma faaliyetlerinde ortak olan nokta bunların genellikle yüksek sesle, bağıra - çağıra yapılan işler olmasıdır. Mescidde her an namaz kılan, Kur'an okuyan, zikir ile meşgul olan insanlar bulunabilir. Bu insanları rahatsız edecek şekilde gürültü yapmak yasaklanmıştır. İbadetle, Kur'an okumakla meşgul olan kimse olmasa bile yine de mescidde gürültü yapmak yasaktır. Çünkü mâbedler, sokak çığırtkanlıklarının sergileneceği yerler değildir.

Esasen Kur'an okurken ve zikir yaparken dahi mescidde gereksiz yere sesi yükseltmek hoş karşılanmamaktadır. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* mescidde itikâfta iken, sahâbilerin yüksek sesle Kur'an okuduklarını duymuş, perdeyi kaldırıp "*Hepiniz Rabbinize sesleniyorsunuz. Birbirinize eziyet etmeyin, sesinizi yükseltmeyin!*" uyarısında bulunmuştur (bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu' 25). Bir başka rivayette de "*Okurken birbirinize karşı sesinizi yükseltmeyin!*" buyurmuştur (bk. İbni Mâce, Mesâcid 5).

Abdullah İbni Mes'ûd *radıyallahu anh* de mescidde yüksek sesle salavât getirip, *lâ ilahe illallah* diye tehlil getiren bir gruba rastlamış ve onlara "*Biz Resûlullah zamanında böyle şey yapmazdık. Siz bid'atçisiniz!*" diye çıkışmıştır (bk. *el-Menhelü'l-azbi'l-mevrûd*, IV, 89).

Muhtelif fıkıh kitaplarında mescidde namaz kılmakta olanın zihnini meşgul edecek şekilde yüksek sesle Kur'an okumanın haram olduğuna bile işaret edilmektedir. Hatta imamın sesini gereğinden fazla yükseltmesi bile hatalı görülmektedir.

Bütün bunlar cami ve mescidlerde Kur'an okurken ihtiyaç olmadığı halde sesi yükseltmenin, yüksek sesle zikir yapmanın, bağırıp çağırmanın câiz olmadığını, bid'at olduğunu ortaya koymaktadır. Hele hele büyük gruplar halinde üstelik bazı çalgı âletleri eşliğinde yüksek sesle zikir yapıyoruz diye mescidlerde gösteri yapmaya kalkışmak tamamen yersiz bir tavır ve bid'attır.

Aynı şekilde gereksiz yere boğazını patlatırcasına bağıran vâizler, hatipler mevlidhanlar, korolar ve okuyucular, rahmetli bir düşünürümüzün ifadesiyle söyleyecek olursak tüm "mabed artistleri" ne yaptıklarını bir iyice düşünmek ve kendilerine kesinlikle çeki - düzen vermek zorundadırlar. Murakıplık hizmetlerinin bu yönlere kaydırılması, herhalde cami hizmetlerinin mescidlere yakışır bir şekilde icra edilmesini sağlayacaktır.

Saflar arasında dolaşılarak sessizce yardım toplamanın câiz olduğu genel kabul gören bir husustur. Ayrıca namaz vakitleri dışında halkın genelini ilgilendiren hususların cami hoparlörü ile minareden duyurulmasında da bir beis görülmemektedir. Özellikle bu durum köylerimiz gibi başkaca duyuru imkanı bulunmayan yörelerde zarûret mertebesindedir. Belediye teşkilatı bulunan yerleşim birimlerinde bu tür ilân ve duyuruların belediye hoparlöründen yapılması elbette daha uygun olur.

Beşinci hadiste, Hz. Ömer'in mescidde yüksek sesle konuşan iki kişiyi, nasıl sorguladığını, Tâifli yani bir anlamda taşralı olduklarını öğrenince ikaz etmekle yetindiğini görmekteyiz. Bu olayda iki nokta dikkat çekicidir. Birincisi Hz. Ömer'in, olayı bize nakleden Sâib İbni Zeyd'i, seslenerek değil, küçük bir çakıl taşı atarak yanına gelmesini sağlaması ve gidip gürültü yapan kişileri kendisine getirmesini emretmesi...Burada Hz. Ömer, önce kendisi mescidin sükûnetini bozmamaya dikkat ediyor. Yanına getirttiği kişileri de kısa bir soruşturmadan sonra, Medineli olmadıklarını anlayınca sözlü olarak uyarmakla yetiniyor. "Eğer Medineli olsaydınız, yüksek sesle konuşmanızdan dolayı canınızı yakacaktım" demek sûretiyle, mescidde yüksek sesle tartışılmayacağını, konuşulmayacağını öğrenmiş olması gerekenlerin, bu konudaki ihmallerinin kabul edilemez olduğunu bildirmektedir.

Yıllarca camiye cemaata devam edip de camiye nasıl girilir, nasıl çıkılır ve camide nasıl davranmak gerekir bunu öğrenmemiş olanların kulakları çınlasın.. Tabiî bu tür cemaatı olan cami imamlarının ve görevlilerinin de...

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cami ve mescidler, zikir, ibadet ve Kur'an okumak gibi tamamen dînî işler için yapılmışlardır.
2. Cami ve mescidleri kuruluş amaçlarının dışında kullanmak doğru değildir.
3. Cami ve mescidlerde yüksek sesle yitik soruşturmak, alış-veriş yapmak ve şiir okumak câiz değildir. Bazı âlimlere göre cami içinde dilenciye sadaka vermek bile caiz değildir.
4. Mescidde yapılmaması gereken işleri yapmaya kalkışanlara o yaptığı işte başarıya ulaşmaması için beddua etmek câizdir.
5. Mescidlerin mâbed kutsiyeti ve sukûneti her zaman korunmalıdır.
6. Cami hizmetlerinin yerine getirilmesi sırasında da gereksiz yere yüksek sesle bağırmak çağırmak, konuşmak ve okumak doğru değildir.
7. Cami dışında yapılacak işler içeriye taşınmamalıdır.

311- باب نَهْي من أكل ثوماً أو بصلاً أو كُرَّاثاً أو غيره مما له رائحة كريهة عن دخول المسجد قبل زوال رائحته إلا لضرورة

KÖTÜ KOKULARLA MESCİDE GELME YASAĞI

ZARÛRÎ HALLER DIŞINDA, SARMISAK, SOĞAN, PIRASA VE BENZERİ KÖTÜ KOKULU ŞEYLER YİYEN KİMSENİN KOKU KAYBOLMADAN MESCİDE GİRMESİNİN NEHYEDİLDİĞİ

Hadisler

– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : منْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ يَعْني الثُّومَ فلا يقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا » متفقٌ عليه . وفي روايةٍ لمسلم : « مَسَاجِدَنَا » .

1705. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* sarmısağı kastederek şöyle buyurdu:

"**Kim şu bitkiden yemişse, mescidimize yaklaşmasın!**"

Buhârî, Ezân 160, Et'ime 49; Müslim, Mesâcid 68

1708 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1706– وعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ النبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ أَكَلَ مِنْ هذِهِ الشَّجَرَةِ فَلا يَقْربنَّا ، وَلا يُصَلِّيَنَّ مَعنَا » متفقٌ عليه .

1706. Enes *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim şu bitkiden yemişse, yanımıza yaklaşıp bizimle beraber namaz kılmasın!**"

Buhârî, Ezân 160, Et'ime 49; Müslim, Mesâcid 70. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et'ime 40; Tirmizî, Et'ime 13; Nesâî, Mesâcid 16; İbni Mâce, Edâhî 2

1708 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1707– وعَنْ جابِرٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ أَكلَ ثُوماً أَوْ بَصَلاً ، فَلْيَعْتزِلْنَا ، أَوْ فَلْيَعْتَزِلْ مَسْجدَنَا » متفقٌ عليه .

وفي رواية لمسْلِمٍ : مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ ، وَالثُّوم ، وَالْكُرَاث ، فَلا يَقْرَبَنَّ مسْجِدَنَا ، فَإِنَّ الملائِكَةَ تَتَأَذَّى مِمَّا يتأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدمَ » .

1707. Câbir *radıyallahu anh* den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kim sarmısak veya soğan yemişse, bizden ve mescidimizden ayrılsın**! (Evinde otursun)."

Buhârî, Ezân 160, Et'ime 49 İsti'zân 24; Müslim, Mesâcid 73. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et'ime 40; Tirmizî, Et'ime 13; Nesâî, Mesâcid 16, 17

Müslim'in bir başka rivayetinde (Mesâcid 74) **"Kim sarmısak, soğan, pırasa yemişse, mescidimize yaklaşmasın. Çünkü insanoğlunun rahatsız olduğu şeyden melekler de rahatsız olur"** buyurulur.

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1708- وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّهُ خطَبَ يَوْمَ الجُمُعَةِ فَقَالَ فِي خُطْبَتِهِ : ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ تَأْكُلُونَ شَجَرَتَيْنِ ما أُرَاهُمَا إِلاَّ خَبِيثَتَيْنِ : الْبَصَلَ ، وَالثُّومَ ، لَقَدْ رَأَيْتُ رَسولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذَا وَجَدَ رِيحَهُمَا مِنَ الرَّجُلِ فِي المَسْجِدِ أَمَرَ بِهِ ، فَأُخْرِجَ إِلى الْبَقِيعِ، فَمَنْ أَكَلَهُمَا ، فَلْيُمِتْهُمَا طَبْخاً . رواه مسلم .

1708. Ömer İbni'l-Hattâb *radıyallahu anh* bir cuma günü irad ettiği hutbede şöyle dedi:

Sonra ey müslümanlar! Siz, kokusu hoş olmadığını bildiğim şu iki bitkiyi (sarmısak-soğan) yiyorsunuz. Gerçekten ben, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i, mescidde bir kimsede bunların kokusunu duyduğu zaman emredip o kişiyi Baki kabristanına kadar uzaklaştırdığını gördüm. Bu sebeple kim bunları yiyecekse, pişirerek kokusunu gidersin!"

Müslim, Mesâcid 78. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et'ime 40; İbni Mâce, İkâmet 58, Et'ime 59

Açıklamalar

Mescidlere tükürmek, oralarda yüksek sesle konuşup gürültü yapmak gibi olumsuzlukları nehyeden hadislerden sonra, şimdi de soğan sarmısak, pırasa, turp gibi çiğ olarak yenilmeleri halinde başkalarını rahatsız edecek bir kokusu olan sebzeleri yedikten sonra cemaate gelmeyi yasaklayan bir çok rivayetten dört tanesini okuduk.

Dinimizin temel müessesesi olan cami ve mescidlerin, her türlü rahatsızlık âmillerinden arındırılmış olması konusunda tam bir dikkat ve titizlik gerektiğini belgeleyen bu hadisler, aynı zamanda İslâm muâşeret edeblerinin ne kadar medenî ve çağdaş esaslar üzerine kurulmuş olduğunu da göstermektedir.

Konuyla ilgili hadislerin genelini dikkate aldığımız zaman soğan, sarmısak, pırasa ve turp gibi bitki ve sebzeleri yemiş ve kokusu henüz ağızlarından kaybolmamış olan insanların, ibadet etmek için müslümanların topluca bulundukları mescidlere gelmemeleri, cemaate iştirak etmemeleri, onlarla beraber namaz kılmamaları, evlerinde oturmaları ısrarla tenbih ve tavsiye edilmektedir. Bazı rivayetlerde de bu kısıtlamanın gerekçelerine yer verilmektedir. Bunlar arasında, "bize eziyet vermesin, bizi rahatsız etmesinler," "insanların incindiği şeylerden melekler de incinir, rahatsız olur" gibi gerekçeler dikkat çekmektedir.

Soğan-sarmısak gibi şeyleri yediklerinden dolayı müslümanların rahatsız olmaması için mescidlere gidemeyecek olanların, bayramda namazgâhlara, cenâze ve düğün gibi toplantı yerlerine, ilim meclislerine, dersanelere, konferans salonlarına, tekke - dergâh gibi zikir meclislerine gitmeleri de nehyedilmiş demektir. Sokak, çarşı-pazar bu nehyin dışında tutulmuştur. Çünkü oralar mescid hükmünde değildir. Ancak yediği sarmısağın kokusunu gidermeden evden dışarı çıkmamak herhalde daha uygundur. Özellikle büyük şehirlerde toplu taşıt vasıtalarında böyle bir kişinin çevresindekileri rahatsız edeceği kuşkusuzdur.

Kâdî İyâz bu nehyin, aralarında sarmısak yememiş olan kimselerin bulunduğu yerler hakkında geçerli olduğu, herkesin sarmısak yemiş olduğu bir toplantıya katılmakta kerâhet olmayacağı görüşündedir. Bu tıpkı herkesin sigara içtiği yerde sigara içmek gibi bir durumdur. Kimsenin bir başkasından rahatsız olması söz konusu değildir. Ama sigara içmeyenlerin de bulunduğu yerde sigara içmek, içmeyenleri rahatsız edecektir. Nitekim son zamanlarda, dünyadaki genel eğilim doğrultusunda memleketimizde de beş kişinin bulunduğu kapalı mekânlarda sigara içenlere para cezası getiren kanun çıkarılmıştır.

Müslüman için cemaata devam etmek, namazlarını cemaatle birlikte mescidde edâ etmek büyük bir coşku, görev ve sorumluluktur. Hele ashâb-ı kirâm için Hz. Peygamber'in mescidinde onun cemaatı olarak arkasında namaz kılmak ne büyük şeref ve bahtiyarlıktır. Soğan, sarmısak gibi kötü kokusu giderilememiş bir yiyecekten dolayı müslümanların cami ve cemaattan uzak kalmaları, değme para cezalarının çok üstünde hak ve sevap mahrumiyeti getiren son derece etkili bir cezadır. Ne yazık ki devrimizde mânevî değerlerden uzaklaşan toplum hayatında cezalar da giderek tamamıyla maddîleşmektedir. Pek tabiî olarak etkisi de işte o kadar olmaktadır.

İslâm bilginleri, sarmısak yemiş olanlara kıyas ederek ağzı kokanların, yarası veya üstü başı yaptığı işten dolayı ağır kokan kimselerin de camiye cemaate devam etmemelerini öngörmüş bu yönde fetvâ vermişlerdir. Hatta Abdullah İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*, diliyle insanları rahatsız eden kötü huylu kimselerin de cemaate devam etmemesi lâzım geldiği görüşündedir.

Bir kez daha belirtelim ki, soğan, sarmısak, pırasa ve turp gibi rahatsız edici kokusu bulunan sebzeleri yiyenlerin cami ve cemaate iştirak edememesi bunların kokusunun kaybolmamış olması şartına bağlıdır. Yoksa bunları yemek haram ve yasak değildir. Kokusunu, meselâ maydonoz çiğnemek suretiyle veya daha başka bir şekilde kaybettikten sonra mescidlere rahatlıkla gelinir. Onun için son hadiste Hz. Ömer, "*Onları bari pişirmek sûretiyle kokularından arındırın*" tavsiyesinde bulunmuştur. Pişirmek, bu tür yiyeceklerin kokusunu büyük ölçüde giderir. Pişmiş halde yenmiş olmasına rağmen koku hissediliyorsa, nehiy ve kerâhet hükmü de devam eder.

Efendimiz'in sarmısak yememesinin kendisine özgü gerekçesi vardır. "*Sizin baş başa kalmadıklarınızla ben başbaşa kalıp konuşuyorum"* diye kendisine gelen meleklerin hukukunu gözettiğini, onları rahatsız etmek istemediğini bildirmiştir. Bu hususu da dikkate alan bazı âlimler, soğan-sarmısak yiyenlerin, meleklerin bulunacağı gerekçesiyle mescidler boşken bile oralara girmelerinin nehyedilmiş olduğu görüşündedirler.

Burada yer almayan bir hadiste, Efendimizin *"Sarmısak ve benzerlerini yiyenlerin mescidimize gelmesin"* beyanını duyan bazı sahâbîler, "Haram kılındı, haram kılındı" diye söylenmeye başlayınca Efendimiz, Allah-Peygamber ve Kitap-Sünnet ilişkisini belirleyen son derece açık bir ifadeyle şu sözleri söylemiştir: "*Allah'ın bana helâl kıldığı bir şeyi haram kılmak ne haddime! Ben, onun kokusundan hoşlanmıyorum o kadar!"*

Dinimizde Hz. Peygamber de dahil herkesin bir yetki ve sorumluluk alanı vardır. Herkes bu alan içinde yaşamaya mecburdur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Çiğ sarmısak yiyip mescide gelmek mekruhtur. Pişmiş sarmısak yemek ise mekruh değildir.

2. Çiğ yenildikleri takdirde soğan, pırasa, turp gibi kötü kokan sebzeler de aynı hükümdedir. Bunlara çemen, sigara, püro ve pastırma gibi kokusu başkalarını rahatsız eden şeyleri de katmak mümkündür.

3. Kokusu başkalarını rahatsız eden yiyecekleri yemiş olarak mescide gelen kişinin ağız kokusu duyulduğu takdirde mescidden çıkarılabilir.

4. Müslümanlar arasına çıkarken her yönden tertemiz olmak gerekir. Özellikle cami ve mescidlere gidileceği zaman daha fazla dikkatli ve temiz olmaya çalışmalıdır.

5. Kötü kokulardan insanlar gibi melekler de rahatsız olur.

6. Hz. Peygamber'in herhangi bir helâli haram, haramı helâl kılma yetkisi yoktur.

312- باب كراهية الاحتباء يوم الجمعة والإمام يخطب لأنه يجلب النوم فيفوت استماع الخطبة ويخاف انتقاض الوضوء

HUTBE OKUNURKEN DİZLERİNİ DİKİP OTURMANIN KERÂHETİ

CUMA GÜNÜ İMAM HUTBE OKURKEN, UYKU GETİRECEĞİ, HUTBEYİ DİNLEMEYE ENGEL OLACAĞI VE ABDESTİN BOZULMASINA VESİLE OLACAĞI ENDİŞESİ SEBEBİYLE DİZLERİ DİKİP ELLERİ DİZLER ÜZERİNE BAĞLAYARAK OTURMANIN MEKRUH OLDUĞU

Hadis

1709- عنْ مُعَاذِ بْنِ أَنسٍ الجُهَنِيِّ ، رَضِيَ اللَّه عَنهُ أَنَّه النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهى عَنِ الحِبْوَةِ يَوْمَ الجُمُعَةِ وَالإِمَامُ يَخْطُبُ . رواهُ أبو داود ، والترمذي وَقَالا : حديثٌ حَسَنٌ .

1709. Muâz İbni Enes el-Cühenî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem,* cuma günü imam hutbe okurken dizleri dikip oturmaktan nehyetmiştir.

Ebû Dâvûd, Salât 228; Tirmizî, Cum'a 18

Açıklamalar

Hibve (veya İhtibâ), dizleri yukarıya dikip ellerle dizleri kavramak suretiyle oturmak demektir. Bu oturuş tarzının uygun görülmemesinin sebepleri, - Nevevî'nin konu başlığında belirttiği gibi - uyuklamaya sebep olması, dolayısıyla hutbeyi dinleme vecibesinden kişiyi alıkoyması ve en kötüsü de abdestin bozulması ihtimalidir. Bir de Arabistan gibi erkeklerin de entari giydiği sıcak iklim bölgelerinde dizleri yukarı dikince avret yerlerinin açılma ihtimali vardır. Bu ise, cami ve cemaat edebine hiç uymayan son derece çirkin bir durumdur. Müslümanların imkânlarının oldukca sınırlı ve kısıtlı olduğu İslâm'ın ilk yıllarında böyle durumların meydana gelmesi çok daha muhtemeldi.

Ayrıca minberde hutbe irâd eden hatib, karşısındaki cemaatin böyle son derece serbest bir vaziyette olduğunu görmekten olumsuz etkilenir. Bu konu, öyle sanıyoruz ki, her din görevlisinin bildiği bir husustur. Ciddi görünümlü bir cemaata hitabetmek, büyük bir zevktir.

İşte bu gibi sebeplerden dolayı Efendimiz, ibadet saati olan hutbe dinleme zamanında bu oturuş şeklini sakıncalı bulup nehyetmiştir.

Ebû Dâvûd'un buraya alınmayan bir rivayetinde sahâbîlerden bazılarının hutbe dinlerken dizlerini dikip oturduklarına dair bilgiler verilmektedir. Bu rivayetlerin, nehiy bildiren bizim bu hadisimizden daha sağlam senede sahip olduğu da bildirilmektedir. Bu sebeple bazı âlimler, "Avret mahallinin açılmasına sebep olan oturuş nehyedilmiştir, böyle bir ihtimalden uzak olan ihtibaya ise müsaade edilmiştir" diye her iki rivayet grubunun arasını birleştirmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hatibi uyanık ve ciddî bir şekilde dinlemek lâzımdır. Mescidde bulunmanın, oturup kalkmanın mescidin ve müslümanın nezâhet ve ciddiyetine yakışır halde olması gerekir.

2. Uyku getireceği, hutbe dinlemeyi engelleyeceği ve avret yerlerinin açılmasına vesile olabileceği gibi sebeplerle imam hutbe okurken, dizlerini yukarıya dikip elleriyle de dizlerini tutarak oturmak (ihtibâ) mekruhtur.

3. Müslüman her zaman ve her yerde her türlü çirkinlikten uzak kalmaya çalışmalıdır.

313- باب نهي مَنْ دخل عليه عشر ذي الحجة وأراد أن يضحِّيَ عن أخذ شيء من شعره أو أظفاره حتى يضحّيَ

KURBAN KESMEK İSTEYEREK ZİLHİCCE AYININ ONUNA ULAŞAN KİMSENİN KURBANI KESİNCEYE KADAR SAÇINDAN VE TIRNAKLARINDAN BİR ŞEY ALMASININ NEHYEDİLMİŞ OLDUĞU

Hadis

1710- عَنْ أُمِّ سَلَمةَ رضِيَ اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ كَانَ لَهُ ذِبْحٌ يَذْبَحُهُ ، فَإِذا أُهِلَّ هِلالُ ذِي الحِجَّة ، فَلا يَأْخُذَنَّ مِنْ شَعْرِه وَلا منْ أَظْفَارِهِ شَيْئاً حتى يُضَحِّيَ » رَواهُ مُسْلِم .

1710. Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"**Kimin kesecek kurbanı varsa, zilhicce ayı (nın hilâli) girince kurbanını kesinceye kadar saçından ve tırnaklarından hiç bir şey kesmesin.**"
Müslim, Edâhî 42. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Dahâyâ 3

Açıklamalar

Zilhicce ayının onu kurban bayramının birinci günüdür. Konu başlığına göre zilhiccenin onuncu günü girdikten sonra, hadîs-i şerîf'in metnine göre zilhicce ayının hilâlinin görülmesinden yani başından itibaren, kurban kesecek olan bir müslümanın, kurbanını kesinceye kadar tıraş olması, saçını kısaltması, vücudunun herhangi bir yerindeki kılları yolup koparması ve tırnaklarını kesmesi nehyedimiştir. Tabiî burada herkesin kurbanını, kurban bayramının birinci günü keseceği düşünülmemelidir. Bu sebeple "*kurbanını kesinceye kadar*" kaydı, bayramın üçüncü günü akşamına kadar geçerlidir.

İmam Şâfiî'ye göre zilhiccenin onu girdikten sonra kurban kesecek olan kimsenin kurbanını kesmeden saç veya tırnaklarını kesmesi tenzihen mekruhtur. Ebû Hanîfe'ye göre ise, mekruh değildir.

Bu nehyin sebebinin, o günlerde ihramda bulunan hacılara eşlik etmek, onlar gibi davranmak olduğunu söyleyenler vardır. Ayrıca keseceği kurban sebebiyle müslümanın

cehennemden kurtulacağı ümit edilmektedir. Bu kurtuluşta vücudunun bütün unsurlarının tam olması hedeflenmiş de olabilir. Gerçek sebebi ve hükmü ne olursa olsun, bu nehiy kurban kesecek müslümanlar içindir. Kurban kesmeyecek olanların saç tıraşı olmalarına ve tırnaklarını kesmelerine hiç bir mani yoktur. Yani bu nehiy onları ilgilendirmemektedir.

Bu da gösteriyor ki hadisimizdeki nehiy ile, dünyanın neresinde olursa olsun kurban kesecek müslümanların, o günlerde haccetmekte oldukları için ancak kurbanlarını kestikten sonra tıraş olarak veya saçlarını kısaltarak ihramdan çıkabilecek olan hacılarla aynı anda aynı şeyleri yapmak suretiyle âdeta hactaki ortamı paylaşmaları hedeflenmiştir. Bu gerçekten çok güzel ve pek anlamlı bir hedef ve uygulamadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İhramda bulunan hacılar kurbanlarını kesmedikçe tıraş olup ihramdan çıkamadıkları gibi, memleketlerindeki müslümanların da zilhicce ayının onuncu günü girdikten sonra kurbanlarını kesinceye kadar saç ve tırnak kesmemeleri uygun olur.

2. Müslümanlar arasındaki inanç birliğinin, mümkün olduğunca evrensel çapta davranış birliği şeklinde kendini göstermesi pek güzel olup bir bakıma "tebliğ" niteliği taşır.

314- باب النَّهي عَن الحلف بمخلوق كالنبي والكعبة والملائكة والسماء والآباء والحياة والروح والرأس ونعمة السلطان وتُرْبَة فلان والأمانة ، وهي من أشدها نهياً

ÜZERİNE YEMİN EDİLMESİ YASAKLANANLAR

PEYGAMBER, KÂBE, MELEKLER, GÖKYÜZÜ, ECDAT, HAYAT, RUH, BAŞKAN, SULTANIN HAYATI, SULTANIN NİMETİ, BİR KİMSENİN TÜRBESİ VE EMANETE YEMİN ETMENİN YASAK OLUŞU

Hadisler

1711- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، رضِيَ اللَّه عنْهُمَا ، عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، قَالَ : « إِنَّ اللَّه تَعالى يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بابائِكُمْ ، فَمَنْ كَانَ حَالِفاً ، فلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ ، أَوْ لِيَصْمُتْ » متفقٌ عليه.

وفي رواية في الصحيح : « فمنْ كَانَ حَالِفاً ، فَلا يَحْلِفْ إِلاَّ بِاللَّهِ ، أَوْ لِيسْكُتْ »

1711. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Allah Teâlâ sizin babalarınızın adı ile yemin etmenizi yasakladı. Yemin etmek isteyen kimse Allah'ın adı ile yemin etsin veya sussun."

Buhârî, Eymân 4; Müslim, Eymân 3. Ayrıca bk. Buhârî, Edeb 74, Tevhîd 13; Ebû Dâvûd, Eymân 4; Tirmizî, Nüzûr 9; Nesâî, Eymân 4; İbni Mâce, Keffârât 2

Müslim'in *Sahîh*'indeki bir rivayet şöyledir: **"Kim yemin edecekse Allah'ın adı ile yemin etsin veya sussun."**

Müslim, Eymân 3

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1712- وعنْ عَبْدِ الرحْمنِ بْنِ سمُرَةَ ، رضِيِ اللَّه عنْهُ قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «لا تحْلِفوا بِالطَّواغِي ، ولا بابائِكُمْ » رواه مسلم .

« الطَّوَاغي » : جَمْعُ طاغية ، وهِي الأَصْنَامُ ، وَمِنْهُ الحديثُ : « هذِهِ طاغِيةُ دوْسٍ » : أَيْ : صنمُهُم ومعْبُودُهُم . ورُوِيَ في غَيرِ مُسْلِم : « بالطَّواغِيتِ » جمْع طاغُوت ، وهُو الشَّيطانُ وَالصَّنَمُ .

1712. Abdurrahman İbni Semüre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Putlara ve babalarınıza yemin etmeyiniz."

Müslim, Eymân 6. Ayrıca bk. Buhârî, Eymân 5; Nesâî, Eymân 10; İbni Mâce, Keffârât 2

Açıklamalar

Yemin kelimesi lugatta kuvvet ve sağ el anlamına gelir. Şeriat örfünde, verilen haberin bir tarafını, yani olduğunu veya olmadığını üzerine yemin edilen şeyle kuvvetlendirmektir. Yemin, bir işi yapmak veya yapmamak hususunda karara ve iddiaya kuvvet vermek için ya Allah Teâlâ'ya kasem veya talak gibi bir şeye bağlı olarak yapılan bir akittir. Buna Türkçe'de ant denir. Meselâ, "Vallahi ben şu işi yaptım" veya “yapmadım” demek bir yemindir. "Ben şu işi yaparsam" veya "yaptıysam karım benden boş olsun" demek de bir şarta bağlı olarak yapılmış yemindir. Yemin ne üzerine yapılırsa, ona tâzim ifade eder. Tâzime, yüceltmeye lâyık olan yegane varlık ise Allah Teâlâ'dır. Bu sebeple Allah'tan başkası adına yapılan yeminler yemin sayılmaz. Şu kadar var ki, Allah'tan başkasını tâzim, büyültüp yücelterek herhangi bir kimse veya eşya üzerine yemin etmek, İslâm âlimlerinin bir kısmı tarafından kesin olarak haram kabul edilir. Başka bir kısım âlim ise, yemin eden kimse, üzerine yemin ettiği şeyi tâzim ve yüceltme inancına sahip olmadığı takdirde haram değil, mekruh olduğunu kabul eder.

Kasem suretiyle olan yemin ya, vallahi, billahi, tallahi denilmesi gibi Allah Teâlâ'nın zât ismine, ya, Rahmân, Rahîm gibi mübarek isimlerinden birine, veya izzet-i ilâhiye, kudret-i ilâhiye gibi zâtî sıfatlarından biri üzerine ant içmekle yapılır. Kasem ederim, yemin ederim, Allah'a andolsun, üzerime yemin olsun, şehâdet ederim, üzerime ahdolsun gibi sözler de birer yemin sayılır. Peygamberlere, Kâbe'ye, mahlûkattan birinin başına veya hayatına yemin edilmesi câiz olmaz; bunlar da yemin sayılmaz. Nelerin yemin sayılıp sayılmadığı fıkıh kitapları ile, ilmihal kitaplarında etraflıca ele alınır.

Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de Tîn, Zeytin, Semâ, Tûr, Târık gibi mahlûkatından bir çok şeye yemin etmiştir. Bu yeminler ya o şeylerin şerefinin yüksekliğine dikkat çekmek içindir; ya da ibarede adı zikredilmemiş bir şey vardır. Yani bu gibi yeminler, Tîn'in Rabbi hakkı için, Târık'ın Rabbi hakkı için takdirindedir.

Hadisimizde özellikle babanın zikredilmesi, bu şekilde yemin etmenin Arap toplumunda, evlâtlar ve insanlar arasında yaygın olması sebebiyledir. Yemin etmek mecburiyeti varsa Allah'a yemin edilmeli, aksi takdirde susmak daha hayırlıdır. Hadisin yukarıda zikredilen kaynaklarında onun çeşitli rivayet tarikleriyle ve farklı şekillerde nakledildiğini görürüz. Nevevî'nin tercih ettiği rivayet, her birinin ortak noktasını teşkil etmektedir. Câhiliye devrinin etkili olan âdetlerinden biri de putlar üzerine yemin edilmesi idi. Putperestliğin şirk olduğu ve dinimizin bunu şiddetle yasakladığı bilinen bir gerçektir. İslâm, putlarla ilgili her türlü inanış, davranış ve yaklaşımı tamamen yasaklayıp ortadan kaldırmıştır. Dolayısıyla putlar üzerine yapılan yeminlerin hiçbir kıymeti olmadığı ve asla yemin sayılmayacağını Peygamber Efendimiz kesin bir şekilde ifade etmiştir. Çünkü putlara yemin edenler onları yüceltmiş, büyük tanımış ve kutsamış olmaktadırlar. Bu tavrın en büyük şirk ve küfür olduğunda hiç tereddüt yoktur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yemin, yemin edileni tâzim ve yüceltme olduğu için, sadece Allah'ın adına veya Allah'ın sıfatlarına yapılabilir.
2. Babalar veya başka yaratılmışlar üzerine yapılan yeminler geçersiz olup, tâzim ve yüceltilmeye lâyık olan sadece Allahtır.
3. Putlar ve benzeri batıllar üzerine yemin etmek haram kılınmış olup, onları yüceltmek küfürdür.

1703–وعنْ بُريْدة رضِي اللَّه عنهُ أَنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال:«من حلَف بِالأَمانَةِ فلَيْس مِنا».

حدِيثٌ صحيحٌ ، رواهُ أَبُو داود بإِسنادٍ صحِيحٍ .

1713. Büreyde *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Emanete yemin eden kimse bizden değildir."

Ebû Dâvûd, Eymân 6

Açıklamalar

Hadisimizde emanet sözüyle, Allah'ın kulları üzerine yazdığı farzlar kastedilmiştir. Namaz, oruç, zekât, hac ve benzeri farzlar birer emanettir. Bunlar, Allah'ın isim ve sıfatlarından olmayıp, sadece mü'minlerin yerine getirmeleri gerekli emirlerdir; dolayısıyla bunlar üzerine yemin edilmesi câiz değildir. Şayet edilirse, bu yemin sayılmaz ve kefâret gerekmez. Ancak Ebû Hanîfe, bir insanın farzlar üzerine değil de "Emânetullah'a yemin ederim" demesinin yemin sayılacağını ve kefâret gerekeceğini söyler. Çünkü eminlik Allah'ın sıfatlarından biridir. Ona göre, "Allah'ın kudretine yemin ederim" veya "ilmine yemin ederim" demekle bunun arasında bir fark yoktur. İmâm Muhammed'in açıklamasına göre, Ebû Hanîfe insanların emanete yemin ettiklerini görmekteydi; durumun kendisine sorulması üzerine bunun bir yemin olduğuna hükmetmiştir. Çünkü Ebû Hanîfe'ye göre emanete yemin etmek "Vallâhi'l-Emîn" demek gibidir; bu ise "Vallahi'l-Azîm" veya benzeri bir yemin lafzından farksızdır. Fakat ulemânın büyük çoğunluğu "Allah'ın emanetine yemin ederim" demenin yemin sayılmayacağı ve kefâret de gerekmeyeceği kanaatindedirler. İbni Melek'in belirttiğine

göre, Peygamber Efendimiz'in emanete yemin edilmesini yasaklaması, bunun Allah'ın isim ve sıfatlarından olmaması sebebiyledir. Görüldüğü gibi ulemânın emanetten anladığı anlamlar farklılık arzetmekte, hüküm de bu anlayış farklılıklarına göre değişiklik göstermektedir. "Böyle yemin eden bizden değildir" denilmesi, bizim yolumuzun ehli veya sünnetimize uyanlardan değildir anlamındadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Emanet, Allah'ın mü'minler üzerine yazdığı farzlar anlamına gelir. Farzlar Allah'ın ismi ve sıfatı değildir.

2. Allah'ın ismi ve sıfatlarından olmayan bir şey üzerine yemin etmek câiz değildir; edilirse yemin sayılmaz.

3. Ebû Hanîfe, emaneti farzlar mânasına almayıp eminlikle ilgili gördüğü ve eminliği Allah'ın sıfatlarından saydığı için, emanete yemin etmeyi "Vallâhi'l-Emîn" anlamıyla ele almış ve ona göre hüküm vermiştir.

1714- وعنْهُ قال : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ حلفَ ، فقال : إنِي بريءٌ مِنَ الإِسلامِ فإِن كانَ كاذِباً ، فَهُو كما قَالَ ، وإنْ كَان صادِقاً ، فلَنْ يرْجِع إلى الإِسلاَمِ سالِماً». رواه أبو داود .

1714. Yine Büreyde *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ben İslâm'dan uzağım diye yemin eden kimse, eğer bu sözünde yalancı ise, söylediği gibidir. Eğer sözünde doğru ise, o kişi inancından bir şey kaybetmeden İslâm'a dönemez."

Ebû Dâvûd, Eymân 9. Ayrıca bk. Nesâî, Eymân 8; İbni Mâce, Keffârât 3

Açıklamalar

Halkımız arasında bir kısım câhil insanların şu işi yaparsam veya şöyle yapmazsam "dinden çıkmış olayım", "dinsiz imansız olayım", "dinimi reddetmiş olayım", "dinden dönmüş olayım" veya "kâfir olayım" gibi sözlerle yemin ettiklerine şahit oluruz. Bu çeşit sözler sarfetmek, bunlarla yemin etmek çirkin ve uygun olmayan bir davranış kabul edilir. Bazı âlimlerimiz bu nevi sözleri birer yemin kabul ederek kefâret gerektiğini söylemişlerse de, ulemânın çoğunluğu yemin olarak değerlendirmemiş, ancak böyle sözler söyleyenlerin günahkâr olduklarını, kendilerine tövbe ve istiğfar gerektiğini söylemişlerdir. Bir insan böyle sözler söylerken kâfirliği göze alırsa ve maksadı bu ise, gerçekten kâfir olur. Eğer maksadı ve gayesi bu değil de uygun tarzda bir yeminden kaçınmak ise o takdirde çok kötü bir iş yapmış ve ağır bir söz söylemiş olur ki, tövbe ve istiğfar etmesi gerekir. Yeminlerde niyetlere değil lafza bakanlara göre, böyle sözler söyleyenlerin durumu daha da büyük tehlike arzetmektedir. Peygamberimiz'in bu hadisi, böyle sözler sarfeden ve benzeri sözlerle yemin edenlere bir tehdit ve uyarı niteliği taşır. Bu çeşit sözler söyleyen bir kişinin niyeti dinden çıkmak ve kâfirliği benimsemek olmasa bile, bu sözleri sarfettiği için büyük hata işlemiş olur. Böyle bir günahkâr da kâmil mü'min olma özelliğini kaybetmiş demektir. İnancından bir şey kaybetmeden İslâm'a dönemez denilmekle kastedilen mâna da budur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şu işi yaparsam veya yapmazsam İslâm'dan uzak olayım, dinden çıkmış olayım, kâfir olayım gibi sözlerle yemin etmek doğru ve câiz değildir.

2. Bu ve benzeri sözlerle yemin edenler, bir kısım ulemâya göre kefâret öderler; bazı âlimlere göre ise onları mal cinsinden bir kefâret kurtarmaz, çünkü onların zararı dinlerinedir; dolayısıyla tövbe ve istiğfar etmeleri, imanlarını yenilemeleri gerekir.

3. Hanefîlere göre yukarıdaki lafızlar ve benzerleriyle yemin edenlerin kefâret ödemesi icab eder; Şâfiî mezhebine göre ise bu sözler yemin sayılmadığından kefâret ödemezler, ancak sözleri sebebiyle günahkâr olurlar.

1715- وَعنِ ابْن عمر رضِي اللَّه عنْهُمَا أَنَّهُ سمِعَ رَجُلاً يَقُولُ : لاَ والْكعْبةِ ، فقالَ ابْنُ عُمر : لا تَحْلِفْ بِغَيْرِ اللَّهِ ، فإِنِي سَمِعْتُ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « منْ حلف بِغَيْرِ اللَّهِ ، فَقدْ كَفَر أَوْ أَشْرَكَ » رواه الترمذي وقال : حدِيثٌ حسَنٌ .

وفسَّر بعْضُ الْعلماءِ قوْلهُ : « كَفر أَوْ أشرك » علَى التَّغلِيظِ كما رُوِي أَنَّ النبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ: « الرِّيَاءُ شِرْكٌ » .

1715. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ,* hayır, Kâbe hakkı için, diye yemin eden bir adamı işitmişti. Bunun üzerine o, adama şöyle dedi:

Allah'tan başkasının adına yemin etme. Çünkü ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim:

"Allah'tan başkası adına yemin eden kimse küfre veya şirke düşmüş olur."
Tirmizî, Nüzûr 8

Açıklamalar

Allahtan başkası adına yemin edenin kâfir veya müşrik olması sözüyle, onun gerçekten küfre veya şirke düştüğü kastedilmemektedir. Bu tehdit ifadesiyle, yasaklanan o davranışın çok ağır bir suç teşkil ettiği ve mutlaka sakınılması gerektiği anlatılmaktadır. Tıpkı riyânın şirk olduğunu ifade eden hadiste olduğu gibi. Çünkü bir insanı küfre ya da şirke düşüren şeylerin neler olduğu Kur'an'ın açık ifadeleriyle belirlenmiştir. Başlangıçtan beri izah etmeye çalıştığımız üzere, Allah'tan başkası adına yemin etmek, kişiyi günahkâr kılar; fakat işlenilen her günah insanı dinden çıkarmaz.

Allah adına yemin etmesi ve sadece O'nu tâzim edip yüceltmesi gereken kimse, Allah'tan başkası adına yemin etmekle yeminine başka birini veya bir nesneyi ortak kılmış olur. Bu yüzden insanın babasını, anasını, Kâbe'yi veya herhangi bir kişiyi veya eşyayı yüceltmesi ve bunlar üzerine yemin etmesi yasaklanmış ve böyle sözler yemin sayılmamıştır. Sadece Kur'an üzerine yemin edilmesi insanlar arasında yaygınlık kazanmış olduğu için Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed tarafından sahih bir yemin kabul edilmiş ve kefâret gerektiğine hükmolunmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın isimleri ve sıfatları dışında herhangi bir kimseye veya eşyaya yemin edilmesi yasaklanmıştır.

2. Mukaddes sayılan mekânlara, peygamberlere, sâlih kişilere ve benzerleri üzerine yemin edilmesi câiz değildir.

3. Allah'tan başkası üzerine yemin edilmesini yasaklayan hadislerin ilk bakışta anlaşılan mânalarına göre hükmeden âlimler, bunlarda Allah'tan başkasını yüceltme itikadı bulunduğu için, böyle yemin edenlerin küfre düşeceklerini söylemişlerdir. Ulemânın çoğunluğu ise bu ve benzeri hadisleri küfre düşmek olarak değil, şiddetli sakındırma olarak yorumlamıştır.

315- باب تغليظ اليمين الكاذبة عمداً

BİLEREK YALAN YERE YEMİN ETMENİN BÜYÜK GÜNAH OLUŞU

Hadisler

1716- عَنِ ابْنِ مسْعُودٍ رضِي اللَّه عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « منْ حلف علَى مَالِ امْريءٍ مُسْلِمٍ بغيْرِ حقِّهِ ، لقِي اللَّه وهُو عليْهِ غَضْبانُ » قَالَ : ثُمَّ قرأَ عليْنَا رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مِصداقَه منْ كتاب اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ : { إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعهْدِ اللَّهِ وأَيْمَانِهِمْ ثَمناً قَليلاً } [آل عمران : 77] إلى آخِرِ الآيةِ : مُتَّفَقٌ عليْه .

1716. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslüman bir kimsenin malını elinden almak için yalan yere yemin eden kimse, Cenâb-ı Hakk'ın gazabına uğramış olarak O'nun karşısına çıkar." İbni Mes'ûd der ki:

Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Azîz ve Celîl olan Allah'ın Kitabı'ndan kendisinin bu sözünü tasdik eden şu âyeti okudu:

"Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların âhirette bir payı yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azâb vardır" [Âl-i İmrân sûresi (3), 77].

Buhârî, Eymân 11, 17; Müslim, Îmân 220, 222. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eymân 2; Tirmizî, Büyû‘ 42; Nesâî, Âdâbü'l-kudât 36; İbni Mâce, Ahkâm 7

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1717- وعَنْ أَبي أُمامةَ إِياسِ بْنِ ثعْلبَةَ الحَارِثِيِّ رضِـيَ اللَّه عَنْهُ أَن رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « منِ اقْتَطعَ حَقَّ امْرِيءٍ مسْلِمٍ بيمِينِهِ ، فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّه لَهُ النَّارَ . وحرَّم عَلَيْهِ الْجنَّةَ» فَقال لَهُ رَجُلٌ : وإِنْ كَانَ شَيْئاً يسِيراً يا رسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : « وَإِنْ كان قَضِيباً مِنْ أَراكٍ » رواه مُسْلِمٌ .

1717. Ebû Ümâme İyâs İbni Sa'lebe el-Hârisî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yalan yere yemin ederek bir müslümanın hakkını gasbeden kimseye Allah cehennemi vâcip, cenneti de haram kılar." Bunun üzerine bir kişi:

Eğer o hak önemsiz bir şey ise yine böyle midir, yâ Resûlallah? diye sordu. Peygamberimiz:

"Misvak ağacından bir dal parçası olsa bile böyledir" buyurdu.

Müslim, Îmân 218. Ayrıca bk. Nesâî, Âdâbü'l-kudât 30; İbni Mâce, Ahkâm 9

Açıklamalar

Rivâyetlerin bazısında açıklandığına göre, Yemen'de, sahâbî Eş'as İbni Kays ile bir başka adam arasında münakaşalı bir yer vardı. Eş'as, adamı Resûl-i Ekrem'e şikayet etti. Peygamberimiz ona:

- "Herhangi bir delilin var mı?" diye sordu. Eş'as:

- Hayır, diye cevap verdi. Hz. Peygamber:

- "O halde hasmının yemin etmesi lâzım" dedi. Eş'as:

- Yemin istenirse o kişi yemin eder, diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz bu hadisi söyledi ve âyet de bu olay üzerine nazil oldu.

Bazı rivayetlerde, Eş'as'ın bir arazi veya kuyunun mülkiyeti konusunda münakaşa ettiği kişinin amcasının oğlu Cerîr olduğu, bazı rivayetlerde ise bir yahudi olduğu belirtilir.

Eş'as İbni Kays, şikâyet ettiği adamın yalan yere yemin edebileceğini söylemişti. Nitekim hadisin çeşitli rivayetlerinde bu yemin "fâcir" ve "sabr" kayıtlarıyla nakledilmektedir ki, her ikisi de yalan yere yemin demektir. Fâcir kelimesi fücûrdan alınmış olup burada yalancı anlamına gelmektedir. Sabır kelimesinin anlamı ise hapsetmektir. Yemin eden kimse kendisini yemin için hapsettiği veya gerektiğinde hâkim o kişiyi yemini için hapsettiğinden dolayı bu ad verilmiştir. Yalan yere yemine fıkıh kitaplarımızda "yemîn-i gamûs" adı verilir. Bu çeşit yemin en büyük günahlardan biridir. Çünkü böyle bir yeminde haramı helâl, bâtılı hak göstermek gâyesi vardır ki, bu şeriatın hükmünü değiştirmek anlamına gelir.

Peygamber Efendimiz'in **"müslüman bir kimsenin malı"** sözüyle, gayri müsliminin malını helâl saydığı gibi bir anlam çıkarmak asla doğru değildir. Malı haksız yere elinden alınan kim olursa olsun, onu alan kimse haram yemiş sayılır ve cezası da müslüman veya gayri müslime göre değişmez. Alınan malın mutlaka aynî ve maddî bir varlık olması da şart değildir. Bir kimseye iftira eden, mânevî şahsiyetine tecavüzde bulunan ve onu küçük düşüren de aynı şekilde bir hakka tecavüz etmiş sayılır. Dinimiz, maddî mânevî her türlü hakkın korunmasına özel bir önem verir. Haksızlık ve çalmak veya gasbetmek açısından alınan malın az veya çok olması da farketmez. Nitekim Peygamberimiz **"misvak ağacından bir dalcık bile olsa"** buyurmak suretiyle buna işaret etmişlerdir.

Allah'ın bir kimseye kızması, ona azâb etmesi demektir. Allah'ın azâbı kıyamet gününde o kişiyi cehenneme koyması suretiyle gerçekleşir. Nitekim ikinci hadiste bu açıkça belirtilmiştir. Bir insan mü'min de olsa büyük günah işlemişse cehenneme girmeyi hak eder. Ancak günahı sebebiyle ebediyen cehennemde kalmayıp, cezasını çektikten sonra neticede cennete girer.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Az olsun çok olsun, maddî olsun mânevî olsun başkasının hakkına tecavüz etmek şiddetle haram kılınmıştır.

2. Dâvada önce dâvacı, sonra dâvalı dinlenir; gerekirse yemin ettirilir.

3. Bir dâvada delil getirmek dâvacıya aittir.

4. Yalan yere yemin etmek en büyük günahlardan ve haramlardandır.

5. Büyük günahlardan birini işleyen mü'min de cehenneme girer; fakat ebediyen orada kalmaz.

1718- وعنْ عبْدِ اللَّهِ بْنِ عمرٍو بْنِ الْعاصِ رضِيَ اللَّه عَنْهُمَا عن النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « الْكَبَائِرُ : الإِشْرَاكُ بِاللَّهِ ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْن ، وَقتْلُ النَّفْسِ ، والْيَمِينُ الْغَمُوسُ » رواه البخاري .

وفي روايةٍ له : أَن أَعْرَابِيًّا جاءَ إِلى النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقال : يَا رَسُولَ اللَّه ما الْكَبائِرُ ؟ قالَ : «الإِشْراكُ بِاللَّهِ » قَالَ : ثُمَّ ماذا ؟ قال : « الْيَمِينُ الْغَمُوسُ » قُلْتُ : وَمَا الْيمِينُ الْغَمُوسُ ؟ قال : « الَّذِي يَقْتَطِعُ مَالَ امْرِيءٍ مسلم ، » يعْنِي بِيمِينٍ هُوَ فِيها كاذِبٌ .

1718. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Büyük günahlar şunlardır: Allah'a ortak koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek, haksız yere bir kimseyi öldürmek ve yalan yere yemin etmek."

Buhârî'nin bir rivayeti şöyledir: Bir bedevî, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

- Yâ Resûlallah! Büyük günahlar nelerdir? diye sordu. Peygamberimiz:

- **"Allah'a şirk koşmaktır"** buyurdu.

Sonra hangisidir, dedi?

- **"Yemîn-i gamûs"** buyurdu. Hadisin ravisi Abdullah İbni Amr der ki:

- Ben, yemîn-i gamûs nedir, diye sordum? Resûl-i Ekrem:

"Bir müslümanın malından bir parça almak için yalan yere yapılan yemindir" buyurdular.

Buhârî, Eymân 16, Diyât 2, İstitâbetü'l-mürteddîn 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre(4) 6; Nesâî, Tahrîm 3, Kasâme 48

Açıklamalar

Hadisimizin birinci kısmı daha önce "Ana Babaya Karşı Gelmenin ve Akraba İle İlişkiyi Kesmenin Haramlığı" konusunda 339 nolu hadis olarak da geçmişti. Peygamber Efendimiz, sahâbe-i kirâmın çeşitli soruları üzerine büyük günahları saymıştır. Şüphesiz büyük günahlar burada sayılanlardan ibaret değildir. Onların neler olduğu Kur'an ve Sünnet'te belirtilmiş ve bu konuya tahsis edilen müstakil kitaplarda hem sıralanmış, hem her biri hakkında bilgi verilmiştir. Allah'a ortak koşmaktan daha büyük günah ve haram olmadığı ve Resûl-i Ekrem

Efendimiz'in zamanında şirk çok yaygın olduğu için, hemen bütün hadislerde Allah'a şirk koşmak büyük günahların en başında sayılmıştır. Ayrıca şirkin hiçbir şekilde affedilmeyecek olması da onun ilk sırada yer almasının önemli sebeplerinin başında gelir. Allah'a itaattan sonra en önemli vazifenin ana babaya iyilik olduğu Kur'an'ın sarih hükümlerindendir. **"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti"** [İsrâ sûresi(17), 23]. Ana babaya iyiliğin zıddı onlara itaatsizlik olup büyük günahlardandır. Belki bu sebeple Peygamber Efendimiz onu büyük günahların ikinci sırasında saymıştır.

Allah'ın haram kıldığı şeylerden biri de haksız yere bir insanı öldürmek, onun hayatına son vermektir. Bilindiği gibi bir tek insanı haksız yere öldürmek, bütün insanları öldürmek gibidir. Ayrıca bu, büyük bir fitne olup sonu gelmeyen kan davalarının da sebebidir. Toplumda şiddetin ve terörün sebebi her türlü haksızlık ise de "kana kan" yolunun açılması milletleri güçsüz bırakır; birliğini ve beraberliğini bozar; kardeşler arasında husumetlerin ve ardı arkası kesilmeyen çatışmaların kaynağını teşkil eder. İslâm toplumlarının tarih boyu uğradığı felâketlerin başında iç çatışmalar ve kardeş kavgaları ilk sırayı alır. İşte bu yolu açmak en büyük günahlardan ve şiddetle kaçınılması gereken haramlardan biridir.

Yalan yere yemin etmek, aynen yalan söylemek ve yalancı şahitlik yapmak gibi büyük günahlardan sayılır. Böyle bir yemin insanı önce dünyada günaha daldırdığı, netice itibariyle âhirette de cehenneme soktuğu için "yemîn-i gamûs" diye adlandırılmıştır. Bu yeminin gayesi, az olsun çok olsun, bu dünyada insanların mallarından bir şey aşırmak ve bir hakkı gasbetmektir. Allah, hak sahibi olan kulu razı olmadıkça kul hakkını affetmez. Bu sebeple Peygamber Efendimiz bizlere üzerimizde maddî veya mânevi kul hakkı bulunduğu halde Allah'ın huzuruna çıkmamayı ısrarla tavsiye buyurmuşlardır. Çünkü Allah'a ait hakları Cenâb-ı Hak dilerse affeder.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'a şirk koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek, haksız yere bir insanı öldürmek ve yalan yere yemin etmek en büyük günahlardandır.
2. Allah, kendisine şirk koşulmasını asla affetmez ve müşrikler hiçbir şekilde cennete giremez.
3. Şirk dışındaki büyük günahlar sebebiyle kişi cehenneme girer; ancak ebediyen orada kalmaz, neticede cennete gider.
4. Cenâb-ı Hakk'ın kul razı olmadıkça affetmeyeceği günahlardan biri kul haklarıdır. Kul hakkı sadece maddî değil, manevî de olabilir.

316- باب ندب مَن حلف على يَمينٍ ، فرأى غيرها خيرَاً منها أن يفعل ذلك المحلوفَ عليه ، ثم يكفِّر عن يمينه

YEMİNİ BOZUP KEFÂRETİNİ VERMEK

BİR KONUDA YEMİN EDEN KİŞİNİN ONDAN BAŞKASINI DAHA HAYIRLI GÖRÜRSE, HAYIRLI GÖRDÜĞÜNÜ YAPIP, SONRA YEMİNİNİN KEFÂRETİNİ VERMESİNİN MENDUP OLUŞU

Hadisler

1719- عَنْ عبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ سَمُرَةَ رضِي اللَّه عَنْهُ قالَ : قَالَ لِي رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم:
«...وَإِذَا حَلَفْتَ علَى يَمِينٍ ، فَرَأَيْتَ غَيْرَها خَيْراً مِنهَا ، فأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ ، وكفِّرْ عن يَمِينك »
متفقٌ عليه .

1719. Abdurrahman İbni Semüre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle buyurdu:

"Herhangi bir konuda yemin ettiğinde ondan başkasını daha hayırlı görürsen, hayırlı olanı işle ve yeminine kefâret öde."

Buhârî, Ahkâm 5, 6, Eymân 1, Keffârât 10; Müslim, Eymân 19, İmâre 13. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İmâre 2; Tirmizî, Nüzûr 5; Nesâî, Âdâbu'l-kudât 15, 16

1721 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır. Bu hadis daha önce 675 numara ile de geçmişti.

1720- وعَنْ أَبِي هُرِيْرَةَ رضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « منْ حلَف عَلَى يَمِينٍ فرأَى غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا ، فَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِه ، ولْيَفْعَلْ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ » رواهُ مسلم .

1720. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Her kim bir hususta yemin eder de ondan başkasını daha hayırlı görürse, yemininden dolayı kefâret versin ve hayırlı olanı yapsın."

Müslim, Eymân 11-13. Ayrıca değişik sahâbî ravilerden rivayeti için 1719 no'lu hadisin kaynaklarına bk.

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1721- وَعَنْ أَبِي مُوسَى رضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إِنِّي واللَّهِ إِنْ شَاءَ اللَّه لاَ أَحلِفُ عَلَى يَمِينٍ ، ثُمَّ أَرَى خَيْراً مِنهَا إلاَّ كَفَّرْتُ عَنْ يَمِيني ، وأَتيْتُ الَّذِي هُوَ خَيرٌ » متفقٌ عليه .

1721. Ebû Mûsa *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ben, Allah diler de, vallahi diye bir hususta yemin ederim, sonra ondan daha hayırlısını görür, yeminimin kefâretini verip daha hayırlı olanı yaparım."

Buhârî, Eymân 1, Keffârât 10; Müslim, Eymân 7. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eymân 12, 14; Nesâî, Eymân 15

Açıklamalar

Yukarıdaki üç hadisin mahiyet ve muhtevaları aynı olduğu için hepsini birlikte değerlendirmeyi daha uygun bulduk. Peygamber Efendimiz, **ilk hadiste** bir şey üzerine yemin

edip de ondan daha hayırlısını görenin yeminini bozup daha hayırlı olanı yapması hususunda muhatabını uyarmış, **ikinci hadiste** bunu bütün ümmete yönelik bir ikaz şeklinde tekrarlamış, **üçüncü hadiste** ise kendisi yeminini bozmak suretiyle uygulamayı ashâbına bizzat göstermişlerdir. Ebû Mûsa el-Eş‘arî rivayeti olan bu hadis anılan kaynaklarda farklı lafızlarla ve ayrıntılı olarak nakledilmiştir. Kısaca ifade edecek olursak, Eş'arîlerden bir cemaat, yüklerini taşıyacak bir deve istemek üzere Peygamber Efendimiz'e gelmişlerdi. Efendimiz: *"Vallahi size deve veremem; esasen bende size verecek deve de yok"* demişti. Sonra kendisine birtakım develer getirildi; o da onlara üç tanesini verdi. Eş'arîler, Resûlullah önce deve vermeyeceğine yemin etti, sonra da verdi, diyerek bu konuyu konuşmaya başladılar. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem yukarıdaki hadisi söyledi.

Bir hususta yemin eden kişinin, ondan daha hayırlı bir şey görünce yemininden dönmesinin müstehap olduğu hususunda bütün âlimler görüş birliği içindedir. Bu konuda burada anılanlar dışında daha pek çok hadis vardır. Şu kadar var ki, yemininden dönen kimse bunun kefâretini öder. Hanefî mezhebi ile bazı âlimlere göre yeminden dönmeden kefâret verilmez. Çünkü kefâret cinayeti örten bir örtüdür; yeminden dönmeden ortada bir cinayet olduğu söylenemez. Kefâreti bir tövbe olarak gören âlimlerimiz ise, günah işlenilmeden tövbe edilmesinin söz konusu olamayacağını belirterek, kefâretin yemin bozulduktan sonra ödenmesi gerektiğini söylemişlerdir. Hanefîlerin dışındaki mezheplere göre yemin kefâreti, yeminden dönmeden de verilebilir.

Yemin kefâreti, şayet kişinin gücü yetiyorsa, müslim veya gayri müslim bir köle yahut câriye âzat etmektir. Buna güç yetiremeyenlerin, on fakiri orta halli bir elbise ile giydirmesi, giydirmeye muktedir değilse on fakiri sabah akşam doyurması, buna da gücü yetmiyorsa üç gün peşpeşe oruç tutması gerekir. Şâfiî mezhebine göre orucun peşpeşe tutulması şart değildir. Mal ile ödenen kefâretlerin mutlaka fakirlere verilmesi gerekir. Bazı yerlerde yanlış olarak uygulandığı gibi cami ve mescid yapımına, cemiyet ve derneklere hibe şeklinde verilmesi câiz değildir**.**

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bir hususta yemin eden kimse, yemin ettiğinden daha hayırlısını görürse yeminini bozup daha hayırlı olanı yapar.

2. Daha hayırlı olan bir şeyi yapmak için yemini bozmak müstehaptır. Bazı âlimler bunun vâcip olduğu kanaatindedir.

3. Yeminini bozanın kefâret ödemesi gerekir. Hanefî mezhebine göre kefâretin yemini bozduktan sonra ödenmesi icap eder.

4. Peygamber Efendimiz, daha hayırlı gördüğü bir iş için yeminin bozulmasını hem tavsiye etmiş, hem de kendileri bunu bizzat yaparak göstermiştir**.**

1722– وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضِي اللَّه عنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لأَنْ يَلَجَّ أَحَدُكُمْ فِي يَمِينِهِ فِي أَهْلِهِ آثَمُ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالى مِنْ أَنْ يُعْطِيَ كَفَّارَتَهُ الَّتِي فَرَض اللَّه عَلَيْهِ» متفقٌ عليه .

قولُهُ : « يلَجَّ » بِفَتْحِ الَّلامِ ، وَتَشْدِيدِ الجيمِ : أَيْ يتَمادَى فِيها ، وَلاَ يُكَفِّرُ ، وقولُه : «آثَمُ » بالثاءِ المثلثة ، أَيْ : أَكْثَرُ إِثْماً .

1722. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden birinizin ailesi hakkındaki yeminini ısrarla sürdürmesi, onu Allah katında, Allah'ın farz kıldığı kefâreti vermesinden daha günahkâr kılar."

Buhârî, Eymân 1; Müslim, Eymân 26. Ayrıca bk. İbni Mâce, Keffârât 11

Açıklamalar

Bir insan ailesi, hanımı, çoluk çocuğu, ana babası veya yakın çevresinden herhangi biri hakkında bir yemin eder ve bu sebeple onlar zarara uğrarsa, yeminini bozup kefâret vermesi daha hayırlıdır. Ben yeminimi bozarsam günahkâr olurum diyerek yanlışta ısrar etmesi doğru olmadığı gibi, böyle bir ısrar yemini bozup kefâret vermekten daha da günahtır. Çünkü burada bir kimsenin yanlışta inat etmesi sebebiyle başka insanların ve aile fertlerinin sürekli zarar görmesi söz konusudur. Başkalarının zararına sebep olmak ise onların hukukuna tecavüz sayılır. Oysa yeminini bozan kimse yanlışından dönmüş ve kefâret ödemek suretiyle de işlediği hata ve günahından tövbe etmiş sayılır. Cenâb-ı Hak kendi adını anarak yeminlerimizi iyilik etmeye ve insanların arasını düzeltmeye engel kılmamamız gerektiğini hatırlatır: **"Allah'ı yeminlerinizden dolayı iyilik etmenize, fenalıklardan sakınmanıza, insanların arasını düzeltmenize engel kılmayın"** [Bakara sûresi(2), 224] buyurur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Aksini yapmak daha faydalı iken, benim yeminim var diyerek başkalarına zarar veren bir konuda ısrar etmek daha büyük günahtır.

2. Allah adına yapılan yeminler, başka insanların zararına ve haklarının zayi olmasına dayanak kılınamaz.

3. Haksız yere yapıldığı anlaşılan bir yemini bozarak kefâretini vermek daha hayırlı bir davranıştır.

4. Kefâret, işlenen bir hata ve günahın bir çeşit tövbesidir.

317- باب العفو عن لغو اليمين
وأنه لا كفارة فيه ، وهو ما يجري على اللسان بغير قصد اليمين
كقوله على العادة : لا والله ، وبلى والله ، ونحو ذلك

SÖZ ARASINDA SÖYLENEN YEMİN LAFIZLARININ YEMİN SAYILMADIĞI VE KEFÂRET GEREKMEDİĞİ

YEMÎN-İ LAĞVIN BAĞIŞLANDIĞI VE ONDAN DOLAYI KEFÂRET GEREKMEDİĞİ; YEMÎN-İ LAĞVIN, YEMİN KASTEDİLMEKSİZİN KONUŞURKEN VALLAHİ EVET, VALLAHİ HAYIR GİBİ ÇOK SÖYLENEN BİR YEMİN OLUŞU

Âyet

لاَ يُؤَاخِذُكُمُ اللّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ الأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا
تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُواْ
أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ [89]

"Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz; fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyup gereğini yerine getirin."

Mâide sûresi (5), 89

Yeminler üç çeşittir:

1. Yemin-i lağv: Lağv, önemsiz söz anlamına gelir. Lağv yemini de, içinde yalan kastı bulunmayan yemindir. Yanlışlıkla veya doğru olduğu zannıyla yapılan yemindir de denilebilir. Bir insanın konuşurken söz arasında "hayır vallahi", "evet vallahi" gibi sözünü pekiştirmek için kullandığı yemin lafızları böyle olup, bunlardan dolayı kişiye kefâret gerekmez. İşte âyetteki "kasıtsız olarak ağızdan çıkıveren yeminlerden" maksat budur.

2. Yemin-i gamûs: Kalp ve kafada, niyet ve düşüncede kararlaştırılarak, şuurlu bir şekilde bile bile yalan yere yapılan yemindir. Meselâ, borcunu ödememiş bir kimsenin ödemediğini bilerek, "Vallahi ben borcumu ödedim" diye yemin etmesi böyledir. Bu şekilde yemin etmek çok büyük bir günah ve haram olup, kefâreti yoktur. Böyle bir yeminin günahından kefâret ile kurtulma imkânı bulunmamaktadır. Bu şekilde yapılan bir yemin yalancıları ve ailelerini perişan, yurtları ve evleri viran eder. Böyle bir yemini yapan kimse, hakkını gasp ettiklerinin hakkını ödeyip onlardan helâllik almalı, sonra da yaptığı bu işten pişmanlık duyarak Allah'a tövbe istiğfar etmelidir. İmam Şâfiî, yemin-i gamûstan dolayı da kefâret icap ettiğini söyler.

3. Yemin-i mün'akide: Gelecekte bir şey yapmaya veya yapmamaya karar verilerek, yerine getirilmesi mümkün olan bir şey hakkında ileriye yönelik söz vermektir. "Vallahi şu işi yarın yapacağım", "Vallahi filan kimseyle bundan sonra konuşmayacağım" gibi yeminler böyledir. Böyle bir yemine riayet edildiği sürece kefâret verilmez. Fakat yemin bozulduğu, verilen söz yerine getirilmediği takdirde kefâret ödenir. Böyle yemin edildikten sonra, daha hayırlı olan bir şey görülünce yemini bozup hayırlı olanı yapmak müstehap kabul edilir. Bozulması ve dönülmesi halinde kefâret ödenen yeminler sadece bunlardır.

Bu âyet-i kerîmede mün'akide yeminlerin kefâreti de sıralanmıştır. Bir önceki bahiste de ifade ettiğimiz gibi bu kefâret, sırasıyla bir köle veya câriye azat etmek veya on fakiri giydirmek ya da on fakiri sabah akşam doyurmak, bunların hiçbirine güç yetiremezse üç gün peş peşe oruç tutmaktır.

Yeminleri korumaktan maksat, öncelikle her şeye yemin etmemektir. Yemin edilecekse o yeminin şeklini iyi belirlemek ve yeminini unutmamak gerekir; günah olmayan ve bir hayrın yapılmasını engellemeyen yeminlerde sebat edip onları bozmamak icap eder. Meselâ içki içmemeye, kumar oynamamaya veya herhangi bir kötülüğü, bir günahı işlememeye yemin eden kimse bu yemininde sebat etmeli, onu asla bozmamalıdır. Netice itibariyle yeminini bozmuşsa, kefâretini vererek yeminin değerini böylece korumalıdır.

Hadis

1723- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : أُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ : {لا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّه بِاللَّغْوِ في أَيْمَانِكُمْ } في قَوْلِ الرَّجُلِ : لا واللَّهِ ، وَبَلى واللَّهِ . رواه البخاري .

1723. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

"Allah kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi hesaba çekmez" [Mâide sûresi (5), 89] âyeti, bir kimsenin yalanı kasdetmeksizin söylediği "hayır vallahi", "evet vallahi" gibi sözler söylemesi hakkında nâzil oldu.
Buhârî, Eymân 1, Tefsîru sûre (5) 8, Keffârât 1, 6

Açıklamalar

Hz. Âişe'nin bu rivayeti mevkûf bir hadistir. Yani sahâbenin açıklamaları cümlesindendir. Biraz önce muhtevasına kısaca temas ettiğimiz âyetin nüzul sebebini bildirmektedir. Bugün de bir çoğumuzun sıkça kullandığı gibi, muhtemelen o günlerde de insanlar bir olay veya bir iş hakkında "Vallahi o iş şöyledir" veya "Vallahi o olay öyle değildir" tarzında birtakım yemin lafızları kullanıyorlardı. Yeminle ilgili âyetler inince ve Resûl-i Ekrem Efendimiz de yemin konusunda ashâbın dikkatini çekince, onlar, kullandıkları bu yemin lafızlarının hükmünün ne olduğunu soruyorlar veya bu konudaki endişelerini dile getiriyorlardı. Çünkü insanın dilinin alıştığı bazı sözleri bir anda terketmesi mümkün olmaz. İşte böyle muhtemel sorulara bu âyet-i kerîme cevap teşkil etti ve onların zihinlerinde hasıl olan tereddütleri ortadan kaldırdı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir önceki âyetin hükmüyle birlikte ifade edecek olursak, üç çeşit yemin vardır: Yemin-i lağv, yemin-i gamûs, yemin-i mün'akide. Yemin-i lağva kefaret gerekmez, yemin-i gamûsa kefâret fayda vermez, ancak tövbe istiğfar gerekir; yemin-i mün'akideye ise bozulduğu takdirde kefâret gerekir.

2. İnsanların günlük konuşmalarında yalan söyleme kastı olmaksızın kullandıkları "evet vallahi", "hayır vallahi" tarzındaki sözleri yemin-i lağv sayılır.

318- باب كراهة الحلف في البيع وإن كان صادقاً

**DOĞRU BİLE OLSA ALIŞ VERİŞTE
YEMİN MEKRUHTUR**

Hadisler

1724- عَنْ أَبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : «الحَلِفُ مَنْفَقَةٌ للسِّلْعَةِ ، مَمْحَقَةٌ للْكَسْبِ » متفقٌ عليه .

1724. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim dedi:

"Yemin, malın sürümünü artırır; fakat kazancın bereketini giderir."

Buhârî, Büyû‘ 26; Müslim, Müsâkât 131. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû‘ 6; Nesâî, Büyû‘ 5

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1725- وعَنْ أَبي قَتَادَةَ رضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إِيَّاكُمْ وَكَثْرَةَ الحلِفِ فِي الْبَيْعِ ، فَإِنَّهُ يُنَفِّقُ ثُمَّ يَمْحَقُ » رواه مسلم .

1725. Ebû Katâde *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Alış verişte çok yemin etmekten sakınınız. Yemin mala sürüm kazandırır; fakat sonra mahveder."

Müslim, Müsâkât 132. Ayrıca bk. Nesâî, Büyû‘ 5; İbni Mâce, Ticârât 30

Açıklamalar

Alış veriş esnasında esnafın ve tüccarın malını satmak için veya kendi malının daha kıymetli olduğunu isbat etmek için başvurduğu yollardan biri yemin etmektir. Doğru bile olsa yemin etmek dinimizde mekruh kabul edilir. Yalan yere yemin etmenin günah olduğunu ise bilmeyenimiz yoktur. Alıcının en çok kandığı şeylerden biri satıcının malı ile ilgili yaptığı yemindir. Dolayısıyla yalan yere yemin ederek malını satan ve sürümünü artıran kimse karşısındakini kandırmış olmaktadır. İnsanları kandırmak ise büyük günahlardan ve haram olan davranışlardandır. Çok yemin etmekten sakındırmak, az yeminin câiz olduğu anlamına gelmez. Tıpkı âyette kat kat fâiz yemekten sakınılması emrinin az fâiz yemenin câiz olacağı anlamına gelmediği gibi.

Yalan yere yapılan yemin belki malın satılmasına ve ona rağbet edilmesine sebep olabilir. Fakat böyle bir kazancın bereketi olmadığı gibi, uzun vadede sahibine hayrı da olmaz. Bu hayrın olmayışı hem dünya hem de âhiret hayatı ile ilgili olarak düşünülmelidir. Bir mal hırsızlık, yangın, sel felâketi, devletin el koyması, çaresiz hastalıklara yakalanma gibi kişinin iradesi dışındaki sebeplerle telef olabilir, kötü bir mirasçıya kalabilir; hayırlı işlere nasip olmaz; o kimse âhirette de bu mal sebebiyle bir sevaba nâil olamaz. Dürüst bir insana yakışan, malını meşrû ve helâl yollarla satmak, kimseyi kandırmamak, aldatmamak, dünyada kazancına haram karıştırmamak, âhirette ise sevaptan mahrum kalmamaktır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Alış veriş başta olmak üzere, insanlarla muamelelerimizde doğru bile olsa yemin etmemeliyiz.

2. Yalan yere yapılan yeminler, insanları kandırıp aldatmaya ve yanıltmaya yönelik olduğu için haram kılınmıştır.

3. Alış verişte yemin malın sürümünü artırsa bile bereketini azaltır; kişiye ne bu dünyada hayır sağlar, ne de âhirette sevap kazandırır.

4. Alış verişte doğru da olsa yemin etmek mekruh, yalan yere yemin etmek ise kefâreti olmayan yemin-i gamûs cinsinden bir haramdır.

319- باب كراهة أن يسأل الإنسان بوجه الله عز وجل غير الجنة وكراهةِ منع من سأل بالله تعالى وتشفَّع به

ALLAH RIZASI İÇİN İSTEMEK

ALLAH RIZÂSI İÇİN CENNETTEN BAŞKA BİR ŞEY İSTEMENİN MEKRUHLUĞU, İSTEMESİNE ALLAH'I VESİLE KILARAK ALLAH ADI İLE İSTEYEN KİMSEYİ GERİ ÇEVİRMENİN HOŞ GÖRÜLMEYİŞİ

Hadisler

1726- عَنْ جابرٍ رضِيَ اللَّه عَنْهُ قَال : قالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يُسْأَلُ بوَجْهِ اللَّهِ إلاَّ الجَنَّةُ » رواه أبو داود .

1726. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'ın rızâsı adına sadece cennet istenilebilir."

Ebû Dâvûd, Zekât 37

Açıklamalar

Allah'ın adı anılarak ve O'nun rızâsına nâil olma temenni edilerek sadece cennet istenilmelidir. Cenâb-ı Hakk'ın zâtına has olan ismi, onunla dünyalık bir mal, bir meta istenilmeyecek kadar yücedir. Allah'ın adı ile bir şey isteyecek kişi *"Allahümme innâ nes'elüke bivechike'l-kerîmi en tedhulenâ cennete'n-naîm* = Allahım! Senden, senin kerîm olan adın hürmetine bizi naîm cennetine katmanı dileriz" gibi dua edebilir. Fakat insanlardan bir şey isterken, *"A'tinî şey'en bivechillahi*: Allah rızâsı için bana bir şeyler ver" gibi istekte bulunması ise câiz değildir. Cennet, bir mü'minin Allah'tan isteyeceği şeylerin en üstünüdür. Cenneti temenni eden kişi, Allah'ın bu dünyada kendisine iyi işler ve rızâsına uygun ameller nasip etmesini istemiş olur. Çünkü cennete gitmenin yolu bu dünyada iyi ve güzel işler yapmak, haramlardan ve günahlardan uzak bir hayat sürmektir. İslâm âlimleri, istemeye mecbur olan ve hiçbir çaresi kalmayan kimsenin, başka türlü isterse insanların vermeyeceğini, ancak Allah'ın adı ile isterse vereceklerini bilmesi durumunda bu şekilde istemesinin câiz olduğunu söylerler. Bu ise zaruret halidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünyalık bir mala ve metâa sahip olmak veya insanlardan bir şey istemek için Allah'ın adını anmak, Allah rızâsı için demek câiz görülmemiştir.

2. Allah'ın adını anarak veya rızâsına nâil olmayı temenni ederek cenneti ve âhiret saadetini istemek câizdir.

1727- وَعَن ابْن عُمَرَ رضِيَ اللَّه عنْهُما قَالَ : قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنِ اسْتَعَاذَ بِاللَّهِ ، فأَعِيذُوهُ ، ومنْ سَأَل باللَّهِ ، فَأَعْطُوهُ ، وَمَنْ دَعَاكُم ، فَأَجِيبُوه ، وَمَنْ صنَع إِلَيْكُم معْرُوفاً فكَافِئُوهُ ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تُكَافِئُونَهُ به ، فَادَعُوا لَهُ حَتَّى تَرَوْا أَنَّكُمْ قَدْ كَافَأْتُمُوهُ » حديثٌ صَحِيحٌ ، رواهُ أَبُو داود ، والنسائي بأسانيد الصحيحين .

1727. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'a sığınan kimseyi koruyup himaye ediniz. Allah için isteyene veriniz. Sizi dâvet edenin dâvetine uyunuz. Size iyilik yapana siz de iyilik yapınız. Şayet verecek bir şey bulamazsanız karşılık vermek istediğinizi göstermek üzere kendisine dua ediniz."

Ebû Dâvûd, Zekât 38; Nesâî, Zekât 72

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in bu hadîs-i şerîflerinde önemli insânî prensiplere yer verilmiştir. Bir kimse, karşısındaki muhataptan veya bir başkasından gelebilecek şerlere, kötülüklere karşı Allah'a sığınır ve bu yönde kendisine yardım edilmesini isterse, o kişiye yardım etmek, onu müdafaa edip savunmak ve dâvetine icabet etmek gerekir. Böyle bir kimseye yardım etmemek, onu savunmasız bırakmak insanlık anlayışı ve müslümanlıkla bağdaşmaz. Çünkü bu durumdaki bir insan sahipsiz, düşkün ve çaresizdir. Böylelerine sahip çıkmak ve onu himaye etmek dinî bir vecibedir.

Allah'ın adını anarak ve rızâsına nâil olmamız temennisinde bulunarak bizden din veya dünya ile ilgili, küçük veya büyük, az veya çok bir şey isteyen kimse, başkaca çaresi kalmaması yüzünden isteğine Allah'ı vesile ve vasıta kılmış bir insan olarak kabul edilir. Böyle bir kimseye de yardım edilmesi ve ihtiyacının giderilmesi gerekir. Bu şekilde hareket eden bir insan sahtekârlık yapıyor veya gerçek olmayan bir beyanda bulunuyorsa, bunun günahı ve vebâli ona aittir.

Yapılan dâvetlere icabet etmek dinimizin önemli prensiplerinden biridir. Bu dâvetlerden bazılarına katılmak farz, bazıları sünnet ya da müstehaptır. Şer'î açıdan mahzurlu olan ve câiz olmayan dâvetlere katılmak ise haram ve günahtır. Daha önce çeşitli vesilelerle bu konuda bilgi verilmişti. Özellikle 240 ve 268 numaralı hadislerin açıklamalarına bir kere daha bakılabilir.

Dinimizin önemli prensiplerinden biri, iyiliğe iyilikle, hatta daha fazlasıyla karşılık vermektir. Bu davranış aynı zamanda insanlığın gereğidir. Buna karşılık, kötülüğe kötülükle karşılık verilmesi asla tasvip edilmemiş, esas iyiliğin; kötülüğe karşı da iyilikle mukabele edilmesi olduğu İslâm'ın bağlılarına önerdiği bir düstur olmuştur. Kur'an'ın bu yöndeki tavsiyelerinden bazıları şöyledir: **"İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?"** [Rahmân sûresi (55), 60]. **"Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de insanlara iyilik et"** [Kasas sûresi (28), 77]. **"İyi ve güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır"** [Yûnus sûresi (10), 26]. Kur'ân-ı Kerîm'de bunlar dışında ihsanı ve iyiliği emreden pek çok âyet vardır. Yapılan bir iyiliğe misliyle mukabelede bulunma, verilen bir şeye karşılık aynını veya daha çoğunu verme imkânı olamayabilir. O takdirde iyilik yapana dua etmek ve "Allah sana bu yaptığın iyiliğin mükâfatını versin, seni rızâsına nâil eylesin" demek de bir iyilik ve karşılıktır. Hiçbir şey yapamayan kimse samimiyetle bu şekilde dua ederse, görevini yerine getirmiş olur. Çünkü dua en çok muhtaç olduğumuz şeylerden biri ve ibadetin özüdür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir kötülük ve şerden kendisinin Allah için korunmasını isteyen kimseyi korumak dînî ve insânî bir görevdir.

2. Allah'ın adını anarak ve rızâsını dileyerek bir şey isteyene yardımcı olmak gerekir.

3. Esasen dinimizde Allah'ın adı anılarak dünyalık bir şey istemek hoş karşılanmaz. Ancak isteyenin çaresiz kaldığına hükmedilerek isteği reddolunmaz.

4. Meşrû dâvetlere icabet etmek gerekir.

5. İyiliğe iyilikle, hatta daha fazlasıyla mukabele etmek dinimizin önemli prensiplerinden biridir. Kötülüğe ise kötülükle karşılık verilmez.

6. İyilik yapana iyilikle karşılık verme imkânı yoksa, ona dua etmek de bir karşılıktır. Çünkü dua insanın en çok muhtaç olduğu şeylerden biridir.

320 باب تحريم قوله شاهِنشاه للسلطان وغيره لأن معناه ملك الملوك ، ولا يوصف بذلك غير الله سبحانه وتعالى

SULTANA VE BAŞKALARINA ŞEHİNŞAH DEMENİN HARAM OLUŞU

SULTANA VE DİĞER YÖNETİCİLERE ŞEHİNŞAH DEMENİN HARAM KILINDIĞI, ÇÜNKÜ BUNUN ANLAMININ MELİKLER MELİKİ DEMEK OLDUĞU VE BUNUNLA YÜCE ALLAH'TAN BAŞKASININ NİTELENDİRİLEMEYECEĞİ

Hadis

1728- عَنْ أَبي هُرَيْرَةَ رضِيَ اللَّه عَنْهُ عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « إِنَّ أَخْنَعَ اسمٍ عند اللَّهِ عزَّ وجَلَّ رَجُلٌ تَسَمَّى مَلِكَ الأَملاكِ » متفق عَلَيه . قال سُفْيَانُ بن عُيَيْنَةَ « مَلِكُ الأَمْلاكِ » مِثْلُ شاهِنشَاهِ .

1728. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Azîz ve Celîl olan Allah katında en kötü isim, Melikü'l-emlâk (melikler meliki) diye isimlendirilen kimsenin adıdır."

Buhârî, Edeb 114; Müslim, Âdâb 20. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 62; Tirmizî, Edeb 66

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, sahâbîleri çocuklarına koyacakları isimler hususunda uyarır, yeni doğan çocukların adlarını bazı kere kendisi koyar, bazı kere de konulmasını tavsiye ettiği isimleri onlara bildirirdi. Câhiliye döneminde konulan ve İslâm nazarında makbul olmayan isimlerin çocuklara verilmemesini ister, sahâbeden câiz olmayan isimlerle anılanların önceki adlarını uygun olanlarıyla değiştirirdi. Bu hadiste ad olarak konulması yasaklanan Melikü'l-emlâk'in anlamı, bütün mülklerin sahibi demektir. Mülkün tamamı Allah'ın olduğu için bir insana böyle ad verilmesi dinimizde câiz görülmemiş, haram kılınmıştır. Farsça'da bunun karşılığı şehinşâh (şâhinşâh) tır. Müslim'in bir başka rivayeti şöyledir: *"Kıyamet gününde Allah Teâlâ'nın en fazla gazap edeceği en pis ve en kindar adam Melikü'l-emlâk adını alan kimsedir. Allah'tan başka melik yoktur"* (Müslim, Âdâb 21). Sadece bu ad değil, Rahman, Kuddûs, Hâlık, Cebbâr, Müheymin gibi Allah'a mahsus adların konulması da yasaklanmıştır. Çünkü böyle adlarda kula yakışmayan bir büyüklük vardır. Ancak Abdurrahman, Abdülkuddüs, Abdülhâlık, Abdülcebbâr ve Abdülmüheymin gibi isimler konulması hem câiz hem de tavsiye edilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'tan başkasının adlandırılması câiz olmayan isimleri mahlûkattan birine vermek haram kılınmıştır.

2. Allah'a mahsus adları insanlara isim olarak vermemek gerekir.

3. Çocuklara Abdülmelik, Abdurrahman, Abdülkuddûs ve benzeri isimler konulması câiz olup bu adlar Peygamber Efendimiz tarafından teşvik edilmiştir.

321- باب النهي عن مخاطبة الفاسق والمبتدع ونحوهما بسيدي ونحوه

FÂSIK, BİD'ATÇI VE BUNLAR GİBİLERİNE SEYYİD VE BENZERİ ADLARLA HİTAP EDİLMESİNİN YASAKLANMASI

Hadis

1729– عن بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّه عنهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَقُولُوا لِلْمُنَافِقِ سَيِّدٌ ، فَإِنَّهُ إِنْ يكُ سَيِّداً ، فَقَدْ أَسْخَطْتُمْ رَبَّكُمْ عزَّ وَجَلَّ » رواه أبو داود بإِسنادٍ صحيحٍ .

1729. Büreyde *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Münafıka, 'efendi' demeyiniz. Eğer onu efendi sayacak olursanız, Azîz ve Celîl olan Rabbinizin kızgınlığını çekmiş olursunuz."

Ebû Dâvûd, Edeb 83. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 346

Açıklamalar

Bilindiği gibi münafıklık gerçekte kâfirliğin bir türüdür. Kâfir, Allah'ın dinini ve hidayetini, emirlerini ve yasaklarını kabul etmeyen, Allah'a ve peygamberine inanmayan kişidir. Münafık ise kalbiyle inanmadığı halde zahiren inanmış gibi görünen ve küfrünü gizleyen kimsedir. Kâfirlik İslâm nazarında bir üstünlük değil, bir aşağılık ve zillettir. Efendilik ise üstünlük ifade eden bir vasıftır. Bayağı ve değersiz insanlara üstün nitelikler verilmesi ve onların değerli, kıymetli gösterilmesi dinimizde câiz görülmemiştir. İnsanı üstün kılan imanı ve Allah'a olan saygısıdır. Allah katında değersiz olan birine üstünlük verilmesi Cenâb-ı Hakk'ın gazabına, kızgınlığına sebep olur. Bu sebeple münafıklara, günahlarında ısrar eden fâsıklara, dinde aslı olmayan şeyler ortaya çıkaran, inanç ve ibadetleri bozmaya çalışan bid'atçılara değer ve kıymet verilmesi, onlara seyyid (efendi, bey, beyefendi, sayın) gibi üstünlük ifade eden vasıflarla hitap edilmesi İslâm'da yasaklanmıştır. Eğer münafıklar, fâsıklar ve bid'atçılar efendi kabul edilecek olursa, onlara saygı gösterilmesi, itaat edilmesi ve emirlerinin dinlenilmesi gerekir. Böyle bir davranış ise müslümanın izzetine ve şerefine yakışmadığı gibi, onun günahkâr olmasına, âhirette cezalandırılmasına ayrıca Allah'ın gazabına sebep olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Münafıklık bir zillet ve aşağılık olup, münafıkları saygı ve hürmet ifade eden sözlerle nitelendirmek câiz değildir.

2. Münafıkları, fâsık ve fâcirleri, bid'atçıları efendilik ve benzeri sıfatlarla nitelendirmek Allah'ın gazabına sebep olur.

3. Efendilik ve benzeri nitelikler, Allah'a ve Resûlüne inanan ve onlara saygılı olanlara lâyıktır. Çünkü efendi ve benzeri niteliklere sahip olanlara saygı gösterilmesi ve itaat edilmesi gerekir.

322- باب كراهة سبَّ الحُمّى

ATEŞLİ HASTALIKLARA SÖVMENİN MEKRUHLUĞU

Hadis

1730– عنْ جَابرٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم دخَلَ على أُمِّ السَّائبِ ، أَوْ أُمِّ المسَيَّبِ فقَالَ : « مَالَكِ يا أُمَّ السَّائبِ أَوْ يا أُمِّ المسيَّبِ تُزَفْزِفِينَ ؟ » قَالَتْ : الحُمَّى لا بارَكَ اللَّه فِيهَا ، فَقَالَ : « لا تَسُبِّي الحُمَّى ، فَإِنَّهَا تُذْهِبُ خَطَايا بَنِي آدم ، كَما يُذْهِبُ الْكِيرُ خبَثَ الحدِيدِ » رواه مسلم .

« تُزَفْزِفِينَ » أَيْ : تَتَحرَّكِينَ حرَكَةً سريعَةً ، ومَعْناهُ : تَرْتَعِدُ ، وَهُوَ بضمِّ التاءِ وبالزاي المكررة والفاء المكررة ، ورُوِي أَيضاً بالراءِ المكررة والقافين .

1730. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ümmü Sâib veya Ümmü Müseyyeb'in yanına geldi ve:

–"Ey Ümmü Sâib veya Ümmü Müseyyeb! Sana ne oldu, titriyorsun?" diye sordu. Ümmü Sâib:

–Sıtmaya yakalandım! Allah hayrını vermesin! dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

–"Sıtmaya sövme; çünkü o, körüğün demirin kirini ve pasını giderdiği gibi insanoğlunun hata ve günahlarını giderir" buyurdu.

Müslim, Birr 53

Açıklamalar

Sıtma diye tercüme ettiğimiz humma esasen Arapçada bütün ateşli ve vücuda nöbetler halinde titreme hissi veren hastalıklar için kullanılır. Fakat ateşli ve nöbetli hastalıkların en yaygını ve ıstırap vereni sıtmadır. Bazı ateşli hastalıklar insanın şuurunu geçici olarak etkiler; bazıları daha kalıcı arızalar bırakabilir; bazıları ise ölümle sonuçlanabilir. Özetle ifade edecek olursak ateşli ve nöbetli hastalıklar her zaman için insanları korkutmuş, onları bu hastalıklara karşı çareler aramaya sevketmiştir. Bütün tedbirlere baş vurulmasına rağmen birtakım hastalıklara şifa bulunamayabilir. O zaman insana düşen görev, Allah'a sığınmak ve hastalığın sıkıntılarına sabretmektir. Çünkü hastalığı veren de şifa ihsan eden de Allah'tır. Bu sebeple hastalığa sövmek yasaklanmış, sabırla karşılanması durumunda kişinin hata ve günahlarına kefâret olacağı bildirilmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hastalıklar ve bu sebeple çekilen elem ve kederler, sabredilmesi halinde kişinin hatalarına ve günahlarına kefâret olur.

2. Hastalıklara şifa ve çare aramak, tedâvi yollarına baş vurmak kulun üzerine düşen bir görevdir.

3. Hastalık da sağlık da Allah'tandır. Bu sebeple hastalığa sövmek câiz değildir.

323- باب النهي عن سبِّ الريح ، وبيان ما يقال عند هبوبها

RÜZGÂRA SÖVMENİN YASAKLIĞI VE RÜZGÂR ESTİĞİNDE NE DENİLECEĞİ

Hadisler

1731- عَنْ أَبي المُنْذِرِ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَسُبُّوا الرِّيحَ ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ ما تَكْرَهُونَ ، فَقُولُوا : اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هذهِ الرِّيحِ وخَيْرِ مَا فِيهَا وخَيْرِ ما أُمِرَتْ بِهِ ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هَذهِ الرِّيحِ وَشَرِّ ما فيها وشرِّ ما أُمِرَتْ بِهِ » رواه الترمذي وقَالَ : حَديثٌ حسنٌ صحيح .

1731. Ebû Münzir Übey İbni Kâ'b *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Rüzgâra sövmeyiniz. Hoşunuza gitmeyen bir rüzgâr gördüğünüzde: Allahümme innâ nes'elüke min hayri hêzihi'r-rîhi ve hayri mâ fîhâ ve hayri mâ ümirat bihi. Ve neûzü bike min şerri hêzihi'r-rîhi ve şerri mâ ümirat bihi: *Allah'ım! Senden bu rüzgârın hayrını, onun içinde olanların hayrını ve emrolunduğu şeyin hayrını isteriz. Bu rüzgârın şerrinden, içinde bulunanların şerrinden ve emrolunduğu şeyin şerrinden sana sığınırız, deyiniz."*

Tirmizî, Fiten 65. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 29

1733 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1732- وعنْ أَبي هُرَيْرَةَ رَضِي اللَّه عَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : الرِّيحُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ تَأْتِي بِالرَّحْمَةِ ، وَتَأْتِي بالعَذَابِ ، فَإِذا رَأَيْتُمُوهَا فَلا تَسُبُّوهَا ، وَسَلُوا اللَّه خَيْرَهَا ، واسْتَعِيذُوا باللَّهِ مِنْ شَرِّهَا » رواه أبو داود بإسناد حسنٍ .

قوله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مِنْ رَوْحِ اللَّهِ » هو بفتح الراءِ : أَيْ رَحْمَتِهِ بِعِبَادِهِ .

1732. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Rüzgâr, Allah'ın kullarına bir nimetidir. Bazan rahmet, bazan da azap getirir. Rüzgârı gördüğünüz zaman ona sövmeyiniz. Onun hayrını isteyiniz; şerrinden de Allah'a sığınınız."

Ebû Dâvûd, Edeb 104

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1733- وعنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عنْهَا قَالَتْ : كَانَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إذا عَصِفَتِ الرِّيح قالَ : «اللَّهُمَّ إِنِي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا ، وَخَيْرِ مَا فِيهَا ، وخَيْرَ ما أُرسلَتْ بِهِ ، وَأَعُوذُ بك مِنْ شَرِّهِا ، وَشَرِّ ما فِيها ، وَشَرِّ ما أُرسِلَت بِهِ » رواه مسلم .

1733. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, rüzgâr şiddetli estiğinde şöyle dua ederdi:

"Allahümme innî es'elüke hayrahê ve hayra mâ fîhê ve hayra mâ ürsilet bihî; ve eûzü bike min şerrihê ve şerri mâ fîhê ve şerri mâ ürsilet bihî: *Allahım! Senden bu rüzgârın, onun içinde bulunanın ve onunla gönderilenin hayrını isterim. Bu rüzgârın şerrinden, içinde bulunanın ve onunla gönderilenin şerrinden sana sığınırım."*

Müslim, İstiskâ 15

Açıklamalar

Rüzgârın esmesi, durması, fırtına ve kasırgaya dönüşmesi, her şey Allah Teâlâ'nın gücü ve kudreti dahilindedir. Diğer bir söyleyişle rüzgâr Allah'ın emrindedir. Bu sebeple rüzgâra sövmek yasaklanmış ve câiz görülmemiştir. Bunun aksine, rüzgârların esmesi ve rahmetler getirmesi Allah'a hamd ve şükredilmesine, bazı kere felâketler getirmesi de Allah'a tövbe edilmesine ve ibret alınmasına vesile kılınmalıdır. Cenâb-ı Hak rüzgârlarla bulutları sevkeder ve o bulutlar yeryüzünün muhtelif mıntıkalarına yağmur taşır; bazı meyveler ve bitkiler rüzgârların taşıdığı tohumcuklar ve aşılama maddeleri sayesinde yetişir veya meyve verir; havadaki kirleri ve zehirli maddeleri rüzgârlar alıp götürür; denizdeki gemilerin bir kısmı rüzgârlar sayesinde seyreder; bütün bunlar birer rahmettir. Bazı rüzgârlar fırtına ve kasırga şeklindedir; evleri yıkar, ağaçları söker, insanları önüne katıp sürükler veya helâk eder; bu da bir azâb ve cezalandırmadır. Nitekim Hz. Âişe yukarıdaki rivayetinin devamında şöyle der: "Hava bulutlandığı vakit Hz. Peygamber'in yüzünün rengi değişir, yerinde duramayıp içeri girer dışarı çıkar, öteye beriye gider gelirdi. Yağmur yağdığı vakit ise rengi açılırdı. Ben bunu onun yüzünden anlardım. Kendisine sebebini sorduğumda:

"Yâ Âişe! Belki bu bulut Âd kavminin dediği gibi bir azâb olur" derdi. Bu durum Kur'an'da şöyle anlatılır: **"Nihayet onu, vadilerine doğru yayılan bir bulut şeklinde görünce: Bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur, dediler. Hayır! O, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde acı azâb bulunan bir rüzgârdır!"** [Ahkâf sûresi (46), 24]. Âd kavminin **"sarsar"** denilen rüzgâr ile helâk olduğu Kur'an'da açıklanmıştır: **"Biz onlara dünya hayatında zillet azâbını tattırmak için o uğursuz günlerde soğuk, kasıp kavuran bir rüzgâr gönderdik. Âhiret azabı elbette daha çok rüsvay edicidir. Onlara yardım da edilmez"** [Fussilet sûresi (41), 16]. Uğursuz günlerden maksat, gönderilen şiddetli fırtınanın ardı arkası kesilmeden devam ettiği ve bu yüzden kavmin helâk olduğu günlerdir. Yoksa günlerin bizzat kendisinde bir uğursuzluk yoktur. Sahih rivayetlerde bildirildiğine göre bu rüzgâr yedi gece sekiz gün aralıksız olarak esmiştir. Hûd aleyhisselâm ile kendisine iman

edenler rüzgârın girmediği bir kuytuya sığınmışlar, kendilerine o rüzgârın ancak serinlik ve ferahlık verecek kadarı geliyormuş. Konuyla ilgili bir başka âyet de şöyledir: **"Âd kavmi ise, uğultulu, kasıp kavuran bir fırtına ile mahvedildiler"** [Hakka sûresi (69), 6]. Rüzgârın sekiz çeşidi olduğu söylenir. Bunlardan dördü rahmet, dördü de azap içindir. Rahmet için olanlar: Nâşirât, zâriyât, mürselât ve mübeşşirâttır. Azap için olanlar ise: Âsıf, kâsıf, sarsar ve akîmdir. Azap için olanlardan ilk ikisi denizde, diğer ikisi de karada eser. (Bk. Aliyyü'l-Kârî, Mirkât, III, 626). Bir şey hem rahmet hem azap olur mu şeklinde bir soru akla gelebilir. Allah Teâlâ, çeşitli şeyleri rahmetine ve azâbına vesile kılmıştır. Rüzgâr da bu vesilelerden biridir. Bazı kere zâlim bir toplum için azâb, mü'min bir toplum için rahmet olmaktadır. Nitekim Cenâb-ı Hak, **"Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur"** [En'âm sûresi (6), 45] buyurarak, bazı kere ibret olmak üzere zâlim bir toplumun, bir milletin veya bir ırkın kökünü kuruttuğunu beyan buyurur. Bunu gören başkaları onların halini ve başlarına geleni görerek, kendilerinin kurtulmaları sebebiyle Allah'a hamd eder ve hallerini düzeltirler.

Rüzgâra sövmek değil, Peygamber Efendimiz'in duasında açıklandığı gibi, onun da hayırlısını istemek ve azap getireninden Allah'a sığınmak, O'ndan gelen her şeyi hamdin, şükrün, tövbe ve istiğfarın vesilesi saymak bir mü'mine yaraşan ve yakışan davranışlardır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Rüzgâra sövmek câiz değildir. Çünkü rüzgâr Allah'ın emrindedir.
2. Rahmet vesilesi olan rüzgârlar olduğu gibi, azâb ve helâk vesilesi olan rüzgârlar da vardır.
3. Geçmiş kavimlerden bazıları azâb rüzgârları ile helâk olmuşlardır.
4. Cenâb-ı Hak'tan rüzgârın hayırlısını istemek, felâket getireninden ise Allah'a sığınmak gerekir.
5. Rüzgâr esmesi, gök gürlemesi, şimşek çakması ve benzerleri gibi Allah'ın emrinde olan olaylar esnasında dua etmek müstehaptır.

324– باب كراهة سبَّ الدِّيك

HOROZA SÖVMENİN MEKRUH OLUŞU

Hadis

1734– عنْ زيْدِ بْنِ خَالِدٍ الجُهَنِيِّ رَضيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَسُبوا الدِّيكَ ، فَإِنَّهُ يُوقِظُ للصلاةِ » رواه أبو داود بإِسنادٍ صحيح .

1734. Zeyd İbni Hâlid el-Cühenî *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Horoza sövmeyiniz. Çünkü o namaz için uyandırır."

Ebû Dâvûd, Edeb 115. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 115; V, 193

Açıklamalar

Horozu başka hayvanlardan ayıran en önemli özellik, onun gecenin zaman dilimlerini insanı şaşırtacak derecede hissedip ötmek suretiyle haber vermesidir. Bu o kadar ölçülü bir tarzda olmaktadır ki, mevsimlerin değişmesi, gecelerin uzayıp kısalması esnasında da bu denge aynı şekilde korunmakta, ne önce ne sonra, tam zamanında ötmek suretiyle insanlara âdeta gecenin hangi saatinde olduğunu haber vermektedir. Cenâb-ı Hak bu özelliği horoza insanların hayrına olmak üzere bahşetmiştir. Çünkü bu, geceleyin teheccüd namazına kalkmak, oruç tutmak için sahur vaktinde uyanmak, sabah namazını vaktinde kılmak veya gecenin bir saatinde yolculuğa çıkmak isteyen insanlar için en büyük nimetlerden biridir. Özellikle Anadolumuzun kasaba ve köylerinde yaşayan insanlarımızın en büyük uyarıcısı ve uyandırıcısı horozlardır. Bu sebeple her hane sahibi, evinde iyi ve vaktinde öten bir horoz bulundurmayı âdeta vazgeçilmez bir prensip edinmiştir.

Horozun kıymeti ile ilgili daha başka sahih hadisler de vardır. Bunlardan birinde Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurur: *"Horozun öttüğünü işittiğiniz vakit, Allah'tan lutfunu ihsan etmesini isteyiniz; çünkü o bir melek görmüştür. Eşeğin anırmasını işittiğiniz vakit de şeytandan Allah'a sığınınız; çünkü o bir şeytan görmüştür."* (Buhârî, Bed'ü'l-halk 15; Müslim, Zikr 82; Ebû Dâvûd, Edeb 115; Tirmizî, Daavât 56). Kâdî İyâz, horoz öterken Allah'tan dilek ve temennide bulunmanın ve dua etmenin sebebi, yapılan duaya meleklerin âmin demesi ve istek sahibi hakkında Cenâb-ı Hakk'ın bağışlamasını dilemelerinin ümit edilmesidir, der.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Horoza sövmek câiz değildir. Çünkü o, Allah'ın izniyle öter ve insanları namaz için uyandırır ve uyarır.
2. Horoz insanları uykudan uyandırmak, teheccüd ve fecir vakitlerini haber vermekle diğer hayvanlardan ayrı bir özelliğe sahiptir.
3. Horozun ötmesinden ve sesini dinlemekten sıkıntı duymak mekruhtur.
4. Müslüman bir kişi, Allah'a itaata davet eden ve bu yönde kendisini uyaran her şeye değer verir.

325- باب النهي عن قول الإنسان :مُطِرْنَا بِنَوْء كذا

İNSANIN "ŞU YILDIZ SAYESİNDE YAĞMURA KAVUŞTUK" DEMESİ YASAKLANMIŞTIR

Hadis

1735- عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : صلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم صَلاَةَ الصُّبْحِ بِالحُدَيْبِيَةِ في إِثْرِ سَمَاءٍ كَانتْ مِنَ اللَّيْل ، فَلَمَّا انْصرَفَ أَقْبَلَ عَلى النَّاسِ ، فَقَال : هَلْ تَدْرُون مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ؟ » قَالُوا : اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعلَمُ . قَالَ : « قَالَ : أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤمِنٌ بِي، وَكَافِرٌ ،

فأَمَّا مَنْ قالَ مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمتِهِ ، فَذلِكَ مُؤْمِنٌ بِي كَافِرٌ بالْكَوْكَبِ ، وَأَمَّا مَنْ قالَ : مُطِرْنا بِنَوْءِ كَذا وَكذا ، فَذلكَ كَافِرٌ بِي مُؤْمِنٌ بالْكَوْكَبِ» متفقٌ عليه . والسَّماءُ هُنَا : المطَرُ .

1735. Zeyd İbni Hâlid el-Cühenî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hudeybiye'de geceleyin yağan yağmurdan sonra bize sabah namazı kıldırdı. Namazı bitirince yüzünü cemaate döndü ve:

– "Rabbiniz ne buyurdu biliyor musunuz?" diye sordu. Sahâbîler:

– Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

– "Buyurdu ki: Kullarımdan bir kısmı bana iman ederek, bir kısmı da kâfir olarak sabahladı. Allah'ın fazlı ve rahmeti sayesinde yağmura kavuştuk diyenler bana iman etmiş, yıldızlara iman etmemiştir. Filan ve filan yıldızın batıp doğması sayesinde yağmura kavuştuk diyenler ise beni inkâr etmiş, yıldızlara iman etmiştir" buyurdu.

Buhârî, Ezân 156, İstiskâ 28, Megâzî 35; Müslim, Îmân 125. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tıb 22; Tirmizî, Tefsîru sûre (56) 4; Nesâî, İstiskâ 16

Açıklamalar

Bu hadis, mânası Cenâb-ı Hakk'a, ifade edilişi Resûl-i Ekrem Efendimiz'e ait olan bir kudsî hadistir. Bu sebeple "ben" diye ifade edilen zamirler Allah Teâlâ'ya aittir. Olayın geçtiği yer Mekke yakınlarında bir köy olan Hudeybiye'dir. Hadisin lafzından anladığımız mâna, filan yıldızın batması veya doğması ile yağmura kavuştuk demenin küfür olduğudur. Böyle bir söz insanı dinden çıkarır. Çünkü yağmuru yağdıran Cenâb-ı Hak'tır.

Câhiliye devri Arapları yağmuru yağdıranın yıldızlar olduğuna inanırlardı. Şayet yağmuru yağdıranın yıldızlar olduğuna inanılmaz, ama bir yıldızın batmasının veya doğmasının yağmurun yağmasına bir alâmet olduğuna inanılırsa, böyle bir söz küfrü gerektirmez; ancak tenzihen mekruhtur. Hadiste geçen "nev‘" kelimesi, ayın menzillerinden biri demektir. Ayın menzilleri yirmi sekiz olup, her menzilde bir gece kalır. Bu menzillerden her biri, o sema sahasında bulunan yıldızlardan birinin adıyla anılır. Bu yıldızların on dördü geceleyin daima ufkun üstünde, diğer on dördü ufkun altındadır. Hangisi batıdan batarsa, "rakib" denilen yıldız doğudan doğar. İlk on dört menzil kuzey menzilleri, sonrakiler güney menzilleridir. Bu yıldızlar birbiri ardından on üçer gün ara ile battığında ve rakibleri doğduğunda, o süre içinde yağmur, rüzgâr, soğuk, sıcak, bereket, kıtlık her ne olursa batan yıldıza izafe edilirdi. Araplar, filan şey filan yıldızın batması veya doğmasında meydana geldi derlerdi. İşte Resûl-i Ekrem Efendimiz cereyan eden olaylarla yıldızlar arasında irtibat kurmanın ve olanları yıldızlara izafe etmenin câiz olmadığını belirterek bu alâkayı kesmiştir. Çünkü böyle bir inanış bâtıldır. Şu kadar var ki, yıldızların doğup batmasını bekleyerek, 'Allah'ın kanunu ve sünneti budur; bu sıralar yağmur yağar, kar yağar veya soğuk olur, sıcak olur' diye beklemekte bir sakınca yoktur. Bu sebeple takvimlerde yazılan fırtına, rüzgâr, soğuk ve sıcak olacağı ile ilgili bilgiler böyle tecrübelerin eseridir. Çok kere bunlar beklenildiği gibi aynen vuku bulur. Halkımız arasında kullanılan "sayılı gün" tabiri de bu tecrübî gerçeğin ifadesinden ibarettir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kâinatta cereyan eden hadiselerde gerçek fâil Allah Teâlâ'dır. Dolayısıyla yağmur, kar, soğuk, sıcak gibi olayları Allah'a nisbet etmek gerekir.

2. Allah Teâlâ her şeye bir sebep yaratmıştır; dolayısıyla insanlar hükmü o sebebe dayandırırlar. Fakat gerçek fâil, sebebleri yaratan Cenâb-ı Hak'tır.

3. Yağmur yağdırmayı, rüzgâr estirmeyi ve benzeri hadiseleri Allah'tan başkasına nisbet etmek câiz değildir. Bunun böyle olduğuna gerçekten inanılırsa insan kâfir olur; inanılmadığı halde böyle ifade edilmesi ise harama yakın mekruhtur.

326- باب تحريم قوله لمسلم : يا كافر

MÜSLÜMANA KÂFİR DEMENİN HARAM OLUŞU

Hadisler

1736- عَنِ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذا قَالَ الرَّجُلُ لأَخِيهِ : يَا كَافِر ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُما ، فَإِنْ كَان كَمَا قَالَ وَإِلاَّ رَجَعَتْ عَلَيْهِ » متفقٌ عليه .

1736. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir adam din kardeşine, ey kâfir derse, bu söz ikisinden birine döner. Eğer böyle denilen kişi söylenildiği gibi ise söz doğrudur; yerini bulmuş olur. Aksi takdirde bu söz söyleyene geri döner."

Buhârî, Edeb 73; Müslim, Îmân 111. Ayrıca bk. Tirmizî, Îmân 16

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1737- وعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِي اللَّه عنْهُ أَنَّهُ سمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ » : منْ دَعَا رَجُلاً بالْكُفْرِ ، أَوْ قَالَ : عَدُوَّ اللَّهِ ، ولَيْس كَذلكَ إِلاَّ حَارَ علَيْهِ « متفقٌ عليه » . حَارَ : « رَجَعَ.

1737. Ebû Zer *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim bir adamı ey kâfir diye çağırır veya ona ey Allah'ın düşmanı derse, o adam da böyle değilse, bu söz, söyleyenin kendisine döner."
Buhârî, Edeb 44; Müslim, Îmân 112

Açıklamalar

Bir müslümana kâfir demek yasaklanmış olup, böyle bir sözü söylemek câiz olmadığı gibi, bu şekilde inanmak en büyük günahlardan sayılır. Bu sebeple ulema bu hadisi müşkil, anlaşılması ve bazı rivayetlerle uzlaştırılması zor hadislerden sayar.

Çünkü büyük günah işleyen, insan öldüren, zina yapan kimse bile kâfir sayılmaz. İslâm dinini kabul etmeyen, bâtıl sayan ve dalâlet ehlinden olanlar dışında müslüman olduğunu söyleyen hiç kimse kâfir olarak nitelendirilmez. Bu sebeple hadisin ifade ettiği mâna, din

kardeşine kâfir demeyi helâl sayan kimse olarak yorumlanmıştır. Çünkü bir müslümana kâfir demeyi câiz gören kendisi küfre düşmüş olur. Daha insaflı bir yaklaşım ise, din kardeşine isnad ettiği noksanlık ve ona kâfir demenin günahı kendisine döner, şeklindedir.

Günümüz müslümanlarının bir kısmında da gördüğümüz gibi, tarih boyunca müslüman kişileri tekfire meraklı olan ve bu sorumsuzlukları yüzünden toplumda birlik ve beraberliğin, kardeşlik ve dostluğun yaygınlaşmasını önleyen, bu bilgisizlikleri ve kindarlıkları sebebiyle İslâm düşmanlarına hizmet ettiklerinin farkında olmayan bir kısım müslümanlar varolagelmiştir.

Çünkü müslüman bir insana kâfir demek, o kişiyi İslâm toplumundan dışlamak anlamına gelir. Kendisine böyle bir söz söylenilen kişi, bu sebeple müslümanlardan uzaklaşıp kâfir sayılan insanlara yaklaşabilir. Bütün bunlara vesile olan insan da büyük vebâle girmiş olur. Müslümanın vazifesi, müslümanım diyen bir insanı dışlamak değil, hata ve günahı varsa onu kardeşçe ve İslâm âdâbına uygun bir tarzda uyarmak, hata ve günahlarından kurtulmasına vesile olmaktır. İşte Peygamber Efendimiz'in bu hadisiyle bizden istediği hassasiyet, müslüman bir kimseye asla kâfir denmemesi, kendine kâfir denilen kimse gerçekten kâfir değilse, o sözün kendisine geri döneceğini bilmesidir.

1809 numaralı hadis de bu konuyla ilgilidir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslüman bir kimseye kâfir denilmesi veya küfürle ilgili bir vasıfla nitelendirilmesi câiz değildir.
2. Bir müslümana kâfir diyen ve bu şekilde inanan kimse kendisi kâfir olur.
3. Müslümanlar birbirlerini tekfir ederek birlik ve beraberliklerini, kardeşliklerini ortadan kaldırmamalı, bilerek veya bilmeyerek düşmanlara hizmet etmemelidir.

327- باب النهي عن الفُحش وبَذاءِ اللِّسان

KÖTÜ SÖZ VE FENA KONUŞMANIN YASAK OLUŞU

Hadisler

1738- عَن ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَيْس المؤْمِنُ بالطَّعَّانِ ، وَلا اللَّعَّانِ ، وَلا الْفَاحِشِ ، وَلا الْبَذِيء » رواه الترمذي وقال: حديثٌ حسنٌ.

1738. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'min; insanları kötüleyen, lânetleyen, kötü söz ve çirkin davranış sergileyen kimse değildir."

Tirmizî, Birr 48. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 405, 416

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bu hadislerinde bir müslümanda bulunmaması gereken çirkin ve kötü özellikleri saymıştır. Bunları sırasıyla kısaca ifade edecek olursak:

* İnsanları kötülemek kâmil mü'min olmaya manidir. Başkalarının ayıplarını araştıran, birtakım kusurlarını ifşâ eden, soyuna sopuna dil uzatan bir insan kâmil bir mü'min olamaz.

* Lânetçi bir kimse olmak da kâmil mü'min sayılmanın önündeki engellerden biridir. Lânet, Allah'ın rahmetinden kovulmak demektir. Bundan dolayı şeytana mel'ûn yani Allah'ın rahmetinden kovulmuş denir. İnsanları lânetlemek, onları Allah'ın rahmetinden uzak saymak ve kendisini herkesten üstün görmek İslâm ahlâkı ile bağdaşmaz.

* Sözde ve davranışta haddi aşmak, kötü söz ve çirkin davranışlar sergilemek iyi bir mü'mine yakışmaz. Arap dilinde fuhuş kelimesinin ifade ettiği mâna, dilimizde kullanılan anlamından farklı ve daha geneldir. Bu sebeple hayâ duygusuna yakışmayan her söz ve davranış fuhuş olarak adlandırılır.

Bu sayılan kötü hasletler bir toplumda yaygınlaşırsa, insanlar arasında saygı, sevgi, dostluk ve kardeşlik ortadan kalkar. Böyle bir toplum, birlik ve beraberlik ruhunu kaybeder; herkes birbiriyle uğraşır, aralarına kin ve düşmanlık girer, insanlar arasından çıkarılmış en hayırlı bir ümmet ve örnek bir toplum olması gereken mü'minler, özlenen vasıfları taşımaz hale gelirler. Oysa kâmil, yani daha iyi mü'min olmaya özen göstermek ve iyilikte her gün bir adım daha ileriye gitmek her mü'minin üzerine düşen görevlerden biridir.

Bu hadis daha önce 1559 numara ile de geçmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kâmil bir mü'min olmak için kötü ahlâk ve çirkin huylardan uzak durmak, iyi ahlâk ve güzel huylarla süslenmek gerekir.
2. İnsanları kötülemek, lânetlemek, çirkin söz ve davranışlar sergilemek bir mü'mine yakışmaz. Bunlar imanın kâmil olmadığına delil teşkil eder.

1739- وعنْ أَنَسٍ رضي اللَّه عَنهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا كَانَ الْفُحْشُ فِي شَيْءٍ إلاَّ شانَهُ، ومَا كَانَ الحَيَاءُ فِي شَيْءٍ إلاَّ زَانَهُ » رواه الترمذي، وقال : حديثٌ حسن.

1739. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir işte çirkinlik bulunması onu lekeler; bir işte hayâ duygusunun bulunması ise onu süsler."

Tirmizî, Birr 47. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 17

Açıklamalar

İslâm, müslümanlara her hususta iyilik ve güzelliği ön plânda tutmalarını, çirkinliğin her çeşidinden uzak durmalarını öğütler. Çirkinlik neye bulaşırsa onu lekeler, kirletir ve sevimsiz hale getirir. Konunun mahiyetini iki küçük misâlle açıklayacak olursak, meselâ konuşma anında aşırı sertlik, uygun olmayan kelimeler kullanmak, yalan söylemek, iftira ve gıybet etmek sözlerimizi lekeler, sevimsiz hale getirir. Böyle sözler dinlenilse bile, dinleyeciler üzerinde iyi etki bırakmaz. Çünkü insanlara kötülük yapan biri dahi, aynı şeyin kendisine

yapılmasını istemez. Meselâ alış verişinde dürüst olmayan bir tüccarın bu tavrı, onu lekeler ve insanlar nezdinde sevimsiz kılar. Çünkü yaptığı iş kötü ve çirkin bir iştir. Hiçbir toplumda bu çeşit davranışlar tasvip edilmez ve hoş görülmez. İnsan tabiatı, kendisi bizzat yapsa bile kötülük ve çirkinliklerden nefret eder; işte bu sebeple kötülük işleyenler o davranışları alenî değil, gizli saklı yaparlar. Hayâ dediğimiz utanma duygusu kötü ve çirkin sayılan şeylerden uzak durmak, tavır ve davranışlarında ölçülü olmak, herhangi bir işte haddi aşmamaktır. Hayâ duygusu bütün hayırların temeli, her türlü kötülük ve çirkinliklerin zıddıdır. İnsan tabiatı hayâdan hoşlandığı gibi, dinimiz de bu üstün faziletin fertler arasında ve toplumda yayılması ve yerleşmesi için her türlü teşviki yapar ve her tedbire başvurur. Çünkü hayâ, nerede bulunursa orayı süsler ve güzelleştirir. Hayâ ile ilgili olarak, kitabımızın özellikle 682-685 numaralı hadislerinin açıklaması okunabilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her türlü çirkinlik ve kötülük, bulunduğu yeri lekeleyip kirletir. Bu sebeple kötülük ve çirkinliklerin her çeşidinden uzak durmak gerekir.

2. Hayâ, en üstün faziletlerdendir. Hayânın hâkim olduğu her iş tasvip görür ve sevilir. Kötülük ve çirkinliği engellemenin yolu hayâ ile süslenmektir.

328- باب كراهة التقعير في الكلام بالتشدُّق وتكلُّف الفصاحة

واستعمال وَحشيّ اللغة ودقائق الإعراب في مخاطبة العوام ونحوهم

KONUŞMADA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN ÖZELLİKLER

AĞZINI YAYARAK, KENDİNİ SANATLI KONUŞMAYA ZORLAYARAK, HALKIN ANLAYAMAYACAĞI KELİMELER KULLANARAK, DİL BİLİMİN İNCELİKLERİNDEN BAHSEDEREK KONUŞMANIN MEKRUH OLDUĞU

Hadisler

1740– عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « هَلَكَ المتَنَطِّعُون » قَالَهَا ثَلاثاً . رَوَاهُ مُسْلِم . « المتَنَطِّعُونَ » : المبَالِغُونَ فِي الأُمُورِ .

1740. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* :

"Sözde ve işte ince eleyip sık dokuyan, haddi aşan kimseler helâk oldular" buyurdu ve bu sözü üç defa tekrarladı.

Müslim, İlim 7. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 5

Açıklamalar

Hadîs-i şerîf, sözlerinde ve işlerinde haddi aşan, ileri giden ve taşkınlık yapan kimselerin bu dünyada sıkıntıdan kurtulamayacaklarını, âhirette de cezayı hak edeceklerini göstermektedir. Hadiste kullanılan "mütenattiûn" tabirinin anlamı oldukça kapsamlıdır. Ondan nelerin anlaşıldığını özetlemeye çalışacağız. Ağzına ve aklına gelen her şeyi önünü ardını, ilerisini gerisini düşünmeden ve sorumluluk hissetmeden konuşan insanlar, dillerinin cezasını hem dünyada hem de âhirette çekeceklerdir. Kendilerini ilgilendirmeyen konulara girenler, akıllarının ermediği meselelere dalanlar, bilmedikleri konularda söz söyleyenler başkaları karşısında gülünç duruma düşerler. İnsanlara karşı büyüklük taslamak için ağızlarını doldurarak konuşan, lugat paralamaya kalkan, dinleyenlerin anlayamayacağı sözler veya günümüzde bazılarının yaptığı gibi yabancı kelime ve terimlerle konuşanlar, güzel konuşuyor dedirtmek için çalışanlar da bu hadisin kapsamına girerler. Tabiî konuşma şeklini ve seyrini değiştirerek, boğazını ve gırtlağını zorlamak suretiyle sesine başka şekiller ve tonlar vermeye çalışanlar ve bütün bunları insanlara karşı gösteri maksadıyla yapanlar da hoş görülmez, kınanırlar. İnsanlar, böyle kimseleri sevmez, onlar çok kere toplumdan dışlanırlar. Fakat böyleleri suçu kendilerinde arayacak yerde insanları suçlar ve onların kendilerini anlayacak seviyede olmadıklarını iddia ederler. Oysa sözün ve konuşmanın gayesi, kişinin düşüncelerini, duygularını, telkin ve tavsiyelerini karşısındakilere en güzel, en kolay ve en faydalı şekilde ulaştırmaktır.

Sadece sözde ve konuşmada değil, her türlü hareket ve davranışta haddi aşmak ve taşkınlık yapmak dinimizde hoş karşılanmamıştır. İslâm, her işte itidali korumayı, ifrat ve tefritten sakınmayı tavsiye eder ve insana dengeli bir hayat sürmenin yollarını, prensiplerini öğretir. Hem fertlerin hem toplumun sağlıklı olması için bu esaslara riayet edilmesi büyük önem taşır. Dünyalık cezalar kişinin dışa akseden söz ve davranışlarına göre olduğu için, ölçüyü kaçıranlar, haddi aşıp taşkınlık yapmalarının cezasını ya toplumdan dışlanarak, ya hapishane köşelerinde veya daha başka bir şekilde hayatlarını zindana çevirerek çekerler.

Hadisi daha önce 146 numara ile de okumuştuk.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sözde ve davranışta haddi aşmamak, taşkınlık yapmamak İslâm'ın temel prensiplerinden biridir.
2. İnsanların anlayamayacakları tarzda, bilinmeyen kelimeler ve yabancı sözcüklerle konuşmak dinimizde mekruh kabul edilmiştir.
3. Kişi ağzına ve aklına gelen her sözü konuşmamalı, iyice düşünüp taşınarak faydalı şeyleri, anlaşılacak tarzda konuşmalıdır.
4. Dışa akseden sözlerimiz ve hareketlerimiz sebebiyle dünyalık cezalara çarptırılacağımızı unutmamak gerekir.

1741- وَعَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرو بْنِ العَاصِ رَضِيَ اللَّه عنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ: «إِنَّ اللَّه يُبْغِضُ الْبَلِيغَ مِنَ الرِّجَالِ الَّذي يَتَخَلَّلُ بِلِسَانِهِ كَمَا تَتَخَلَّلُ الْبَقَرَةُ » .

رَواه أَبو داودَ ، والترمذي ، وقال : حديثٌ حسن .

1741. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Allah Teâlâ, sığırın otu yerken ağzında evirip çevirdiği gibi, sözü ağzında evirip çevirerek lugat paralayan erkeklere buğz eder. "
Ebû Dâvûd, Edeb 94; Tirmizî, Edeb 72

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1742- وعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّه عَنْهُما أَنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِليَّ ، وَأقْرَبِكمْ مِنِّي مَجْلِساً يَوْمَ الْقِيامةِ ، أَحَاسِنُكُمْ أَخْلاقاً ، وَإِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِليَّ ، وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي يوْمَ الْقيامَةِ ، الثَّرْثَارُونَ ، وَالمتَشَدِّقُونَ وَالمتَفَيْهِقُونَ » رواه الترمذي وقال : حديثٌ حسن ، وقد سبق شرحُهُ في باب حُسْنِ الخُلقِ .

1742. Câbir İbni Abdullah *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İçinizde en çok sevdiğim ve kıyamet günü bana en yakın mesafede bulunacak kimseler güzel ahlâk sahibi olanlarınızdır. Güzel konuşuyor dedirtmek için uzun uzun konuşanlar, sözünü beğendirmek için avurdunu şişire şişire lafedenler ve bilgiçlik etmek için lugat paralayanlar ise en sevmediğim ve kıyamet günü bana en uzak mesafede bulunacak kimselerdir."
Tirmizî, Birr 71

Açıklamalar

1740 numaralı hadisin açıklamasında da işaret edildiği gibi, sözü ağızda evirip çevirerek, ne kadar güzel konuşuyor dedirtmek için lugat paralamak insanların anlayamayacağı tarzda konuşmak dinimizde hoş görülmemiş ve böyle davrananlar kınanmıştır. Peygamber Efendimiz onların bu halini sığırın ot yerken ağzını evirip çevirmesine benzeterek, bu gibi durumlara düşmekten bizleri sakındırmıştır.

Güzel ahlâka, edep ve hayâya dinimizin verdiği önem bu kitabımızın ilgili bölümlerinde ve konuyla alâkalı hadislerin geçtiği her yerde ele alındı. Özellikle güzel ahlâk konusu 622-632 numaralı hadisler arasında genel anlamda açıklanmıştı.

Güzel konuşmakla, yapmacık konuşmayı birbirine karıştırmamak gerekir. Güzel konuşma, her şeyden önce muhatabın anlayabildiği, ahlâk ve edep kurallarına uygun, anlatılmak istenen konunun mümkün mertebe eksiksiz ortaya konulduğu, konuşulan dilin kâidelerine riayet edilerek yapılan konuşmadır. Bu yasaklanmış değil, bilakis teşvik edilmiştir. Özellikle insanlara dini öğretenlerin bu sayılan noktalara çok dikkat etmesi gerekir. Çünkü onlar inanan insanları Allah'ın dini konusunda bilgilendirmek, inanmayanları İslâm'a çağırmakla görevlidir. Tebliğlerini en güzel şekilde yapmaları gerekir. Bu konuda da yegane örneğimiz ve rehberimiz Resûl-i Ekrem Efendimizdir.

Yapmacık konuşmalar, özentiler, insanların anlayamadıkları kelimelerle onlara hitap ederek kendini farklı gösterme gayretleri, başkalarına karşı bilgiçlik taslama gibi davranışlar İslâmî edebe aykırı kabul edilip yasaklanmıştır. Çünkü bunların her biri karşısındakine karşı

saygısızlık anlamına gelir. Ayrıca, böyle davranan kişi kibir ve kendini başkalarından üstün görme duygusunu da yansıttığı için, Allah'ın hoşlanmadığı kötü huylarla vasıflanmış bir kişilik sahibi olduğunu ortaya koyar. Başkalarının hoşuna gidecek tarzda konuşanlar, bulundukları yere ve kendilerini dinleyenlere göre düşüncelerini değiştirir, gerektiğinde hakkı ve hakikati söylemekten uzaklaşırlar. Çünkü böylelerinin gayesi Allah'ın rızâsını kazanmak olmayıp, insanların hoşnutluğunu elde etmektir. Bu ise bir nevi münafıklıktır. İşte bu nitelikteki kötü huylu kimseler, kıyamet gününde Resûl-i Ekrem'in hiç sevmediği ve meclisinden en uzak mesafede bulunanlar olacaktır.

1742 numaralı hadis daha önce 632 numara ile de geçmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Konuşma esnasında insanların anlama imkânı olmayan birtakım kelimeler, anlamsız sözler sarfetmek, ağzını doldurarak lugat paralamak, bilgiçlik taslamak yasaklanmış olup, bunlar Allah'ın kızgınlığına sebep olur.
2. İnsanlara karşı büyüklük taslamak, ne güzel konuşuyor dedirtmek için bulunduğu yerin havasına kendini uydurmak suretiyle olduğundan başka görünmek câiz olmayıp, münafıklık alâmeti sayılır.
3. Müslüman kimse konuşmasıyla da seçkinliğini göstermeli ve Allah'ın rızasına uygun hareket etmelidir.
4. Güzel ahlâk ve iyi huylu olmak kıyamet gününde Resûl-i Ekrem'in sevgisine lâyık olmanın ve ona yakın bulunmanın vesilesi olduğu gibi, kötü ahlâk ve çirkin huylu olmak da ondan ve onun sevgisinden uzak kalmaya sebep olur.

329- باب كراهة قوله : خَبُثَتْ نفسي

"NEFSİM MURDAR OLDU" DEMENİN MEKRUH OLUŞU

Hadis

1743- عَنْ عَائِشَة رَضِيَ اللَّه عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ خَبُثَتْ نَفْسي ، وَلكِنْ لِيَقُلْ : لَقِسَتْ نَفْسِي » متفقٌ عليه .

قالَ الْعُلَمَاءُ : معْنَى خبُثَتْ غَثَيتْ ، وَهُوَ مَعْنَى « لَقِستْ » وَلكِنْ كَرِهَ لَفْظَ الخُبْثِ .

1743. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz 'nefsim pis ve murdar oldu' demesin; fakat nefsim yaramazlaştı desin."

Buhârî, Edeb 100; Müslim, Elfâz 17. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 76

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz konuşma esnasında kötü ve çirkin kelimelerin kullanılmasını istemezdi. Eğer bir mânayı ifade etmek için aynı anlama gelen farklı kelimeler kullanma

imkânı varsa, bunlar arasında edebe en uygun olanın kullanılmasını tavsiye ederdi. Nitekim bu hadiste geçen "habuse" ile "lakise" aynı anlama gelen kelimelerdir. Fakat Efendimiz "habuse" kelimesinin kullanılmasını hoş karşılamamıştır. Sahâbîlerine insanların beğenip güzel bulduğu kelimeler kullanmalarını, çirkin görülen kelimelerden uzak durmalarını öğütlemiştir. Bu prensip, İslâm'ı başkalarına anlatmak isteyenler için çok büyük önem taşır. Çünkü konuşma esnasında kullanılan yersiz bir kelime, bütün olumlu düşünce ve gayretleri boşa çıkarabilir.

Bir mü'minin nefsini pis ve habislikle nitelendirmesini Peygamberimiz doğru bulmamıştır. Çünkü gerçek anlamda kâmil bir mü'mine pislik, murdarlık, kötü ahlâk ve çirkin huyluluk yakışmaz. Fakat nefsine yenik düşmüş ve onun esiri olmuşsa, bundan kurtulmak için elden gelen gayreti sarfeder. Zira mü'mine hiç yakışmayan bir özellik; kötü ve çirkin olduğunu bildiği şeylerde ısrar etmesi, iyiye ve güzele yönelmeye gayret etmemesidir. Bu sebeple müslüman kişi önce niyetini, sonra sözünü, sohbetini ve bütün işlerini düzeltmeli, Allah'ın hoşnut olacağı bir hayatı benimsemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman çirkin kelime ve sözler kullanmaktan sakınmalıdır.

2. Allah Teâlâ müslüman olan kişiye bir üstünlük bağışlamıştır. Bu sebeple bir müslümanın kendisini kötü sıfatlarla nitelendirmesi mekruhtur.

3. Konuşmalarımızda güzel kelimeler kullanmak ve çirkin olan sözlerden sakınmak İslâm edebinin gereklerinden biridir.

330- باب كراهة تسمية العنب كرْماً

ÜZÜME KERM DEMENİN MEKRUH OLUŞU

Hadisler

1744- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تُسَمُّوا الْعِنَبَ الْكَرْمَ ، فإِنَّ الْكَرْمَ المسْلِمُ » متفقٌ عليه . وهذا لفظ مسلمٍ .

وفي روَايةٍ : « فَإِنَّمَا الْكَرْمُ قَلْبُ المؤْمِنِ » وفي رواية للبخاري ومسلِم : « يَقُولُونَ الْكَرْمُ إِنَّمَا الْكَرْمُ قلْبُ المؤْمِنِ » .

1744. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Üzümü kerm diye isimlendirmeyiniz; çünkü kerm müslimdir."

Buhârî, Edeb 101; Müslim, Elfâz 6–10. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 74

Müslim'in bir rivayetinde: **"Kerm, ancak mü'minin kalbidir"** denilmiştir.

Buhârî ve Müslim'in bir başka rivayetlerinde: **"(Üzüme) kerm diyorlar; oysa kerm ancak mü'minin kalbidir"** denilmiştir.

Bir sonraki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1745- وَعَنْ وَائِلِ بْنِ حَجرٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « لا تَقُولُوا : الْكَرْمُ، وَلَكِنْ قُولُوا : الْعِنَبُ ، وَالحبَلَةُ » رواه مسلم . « الحبَلَةُ » بفتح الحاءِ والباءِ ، ويقال أيضاً بإِسكان الباءِ .

1745. Vâil İbni Hucr *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Siz kerm demeyiniz; fakat yaş üzüm ve üzüm asması deyiniz."

Müslim, Elfâz 12

Açıklamalar

Hadislerde geçen "ıneb", "kerm" ve "habele" kelimelerinin her üçü de üzüm anlamına gelir. Araplar "ıneb" kelimesini yaş üzüm ve üzüm çubuğu, "habele" kelimesini üzüm bağı anlamında kullandıkları gibi, "kerm"i de hem üzüm, hem bağ, hem de şarap anlamında kullanırlardı. Şarap insanı cömertliğe sevkettiği için ona "kerm" adı verildiği söylenir. Çünkü "kerm", cömertlik anlamına gelen "kerem"le aynı kökten türemiştir.

İşte Peygamber Efendimiz'in üzüme "kerm" adı verilmesini hoş görmemesi ve yasaklamasının sebebi, bazı kimseler bu kelimeyi duyunca akıllarına şarap gelebilir, nefislerine yenik düşerek onu içmeye yönelebilirler endişesidir. Çünkü şarap Allah'ın emri ile haram kılınmış ve içilmesi kesinlikle nehyedilmiştir. Şu bir gerçektir ki, bütün kötülüklerin anası kabul edilen içki, insanın aklını karıştırır, görüş ve düşüncesini bozar, malı telef eder, aileyi yıkar ve nesilleri çürütür. Toplumda onu özendirici, hatırlatıcı ve teşvik edici her etkeni ortadan kaldırmak gerekir.

Efendimiz "kerm" ifadesine ancak mü'minin kalbinin veya müslüman kişinin kendisinin lâyık olduğunu hatırlatmıştır. Mü'minin kalbine veya müslümana bu adın veriliş sebebi, kalbinde iman, takvâ, nur, hidâyet, doğruluk ve bu isimlendirmeyi hak eden benzeri nitelikler bulunmasıdır. Resûl-i Ekrem bu tavsiyeleriyle insanların zihinlerinde kötü ve çirkin çağrışımlar uyandıracak kelime ve sözlerin kullanılmasını hoş karşılamadığını ortaya koymuştur.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İnsanlar işittiği zaman zihinlerinde kötü ve çirkin çağrışımlar uyandıracak kelime ve sözleri kullanmak mekruhtur.
2. Güzel şeyler ifade eden kelimeleri, kötü ve çirkin şeyler için kullanmamak gerekir.
3. Peygamber Efendimiz, toplumda iyiliklerin yaygınlaşması, kötülük ve çirkinliklerden uzaklaşılması için gereken her tedbire başvurmuştur.
4. Şarap içilmesini, dinimiz kesinlikle yasaklamıştır.

331- باب النهي عن وصف محاسن المرأة لرجل لا يحتاج إلى ذلك لغرض شرعي كنكاحها ونحوه

BİR KADININ GÜZELLİĞİNİ BİR ERKEĞE ANLATMANIN YASAK OLUŞU

BİR KADININ GÜZELLİKLERİNİ BİR ERKEĞE ANLATMANIN YASAKLANDIĞI ANCAK O KADINI NİKÂHLAMAK GİBİ ŞERİATA UYGUN BİR MAKSATLA BUNA İHTİYAÇ DUYULURSA ANLATILMASINA İZİN VERİLDİĞİ

Hadis

1746- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّه عنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تُبَاشِرِ الْمَرْأَةُ الْمَرْأَةَ ، فَتَصِفَهَا لِزَوْجِهَا كَأَنَّهُ يَنْظُرُ إِلَيْهَا » متفقٌ عليه .

1746. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kadın, başka bir kadınla çıplak vücutları birbirine temas ederek yatmasın. Sonra o kadını kocasına anlatır da, kocası sanki o kadına bakıyormuş gibi olur."

Buhârî, Nikâh 118. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Nikâh 43; Tirmizî, Edeb 38

Açıklamalar

İmam Nevevî'nin "müttefekun aleyh" tir diye naklettiği bu hadis Müslim'in *Sahih*'inde yer almamaktadır. Ancak Buhârî dışındaki bir çok kaynakta da sahih bir rivayet olarak çeşitli senedler ve farklı lafızlarla nakledilmiştir.

Peygamber Efendimiz, toplumda fitne ve huzursuzluk kaynağı olması muhtemel, aynı zamanda kişinin günaha girmesine vesile olacak ve edep kurallarına aykırı düşen davranışlara müsamaha göstermemiştir. Çünkü böyle bir tavır daha büyük musibetlerin ortaya çıkmasına, tamiri imkânsız birtakım hataların işlenilmesine sebep olabilir.

Bu hadiste anılan husus bunların önemlilerinden biridir. Esasen Peygamber Efendimiz, bir erkeğin başka bir erkekle, bir kadının da başka bir kadınla bir örtü altında ve vücutları birbirine temas edecek şekilde yatmalarını yasaklamıştır. Bir kadının aynı yatakta yattığı bir başka kadının birtakım güzelliklerini veya niteliklerini kocasına anlatması yasaklanmışsa, bir erkeğin de başka bir erkeğin özelliklerini ve niteliklerini kendi hanımına anlatması yasaklanmıştır. (Bu konuda bazı rivayetler için bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 304, 314, 440, 460; II, 326, 447, 497; III, 348, 356, 395; Tirmizî, Edeb 38). Çünkü bir yabancı kadını bir erkeğe, bir erkeği bir kadına meşrû bir sebep olmaksızın tavsif edip anlatmak, sanki onu görüyormuş veya ona bakıyormuş gibi günah sayılır. Her şeyden önce bir başkasının vücudu ile ilgili gizli olması gereken mahrem bilgileri başkalarına anlatmak dinimizde yasaklanmış olup câiz değildir. Bir başka kadının veya erkeğin câzip yönleri kendilerine anlatılan eşler, anlatılana özlem duyarak birbirinden soğur, nefret eder, neticede kendi yuvalarının yıkılmasına sebep olabilirler. Böyle olmasa dahi başkasının mahremiyetini dinlemek İslâm edep ve ahlâkıyla hiç bağdaşmayan çirkin bir davranıştır. Bu sebeple de Peygamberimiz tarafından yasaklanmıştır. Sözlü olarak anlatmanın yasak olduğu bu gibi durumların açıktan medyada teşhiri elbette öncelikle yasaktır. Teşhircilik, toplumun ahlâkını, aile bağlarını olumsuz etkileyici ve yaygın huzursuzluklar üreticidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir kadının başka bir kadınla, bir erkeğin başka bir erkekle vücutları çıplak olarak birbirine değecek şekilde yatmaları yasaklanmış olup, câiz değildir.

2. Bir kadının, yabancı bir kadının vücudunu ve güzelliğini kendi kocasına anlatması câiz değildir.

3. Bir kadını nikâhlamak ve onunla evlenmek isteyen bir erkeğe o kadının güzelliğini ve özelliklerini anlatmakta bir sakınca yoktur.

4. İslâm, doğması muhtemel tehlikelerin tedbirlerini önceden almaya özen gösterir.

5. Kadını teşhir aracı yapmak kesinlikle yasaklanmıştır.

332- باب كراهة قول الإنسان في الدعاء : اللهُمَّ اغفر لي إن شئت بل يجزم بالطلب

İNSANIN DUA EDERKEN, "ALLAHIM DİLERSEN BENİ BAĞIŞLA" DEMESİNİN MEKRUHLUĞU VE İSTEĞİNİ KESİN BİR DİLLE İFADE ETMENİN GEREKTİĞİ

Hadisler

1747- عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إنْ شِئْتَ : اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي إنْ شِئْتَ ، لِيعْزِمِ المسْألَةَ ، فإِنَّهُ لا مُكْرِهَ لَهُ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لمِسْلِمٍ : « وَلكنْ ، لِيَعْزِمْ وَلْيُعْظِّمِ الرَّغْبَةَ ، فَإِنَّ اللَّه تَعَالى لا يتَعَاظَمُهُ شَيْءٌ أَعْطَاهُ » .

1747. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz dua ederken: Allahım! Dilersen beni bağışla; dilersen bana merhamet et, demesin. Dilediğini kesin bir dille istesin. Çünkü Allah'ı zorlayan hiçbir kuvvet yoktur."

Buhârî, Daavât 21, Tevhîd 31; Müslim, Zikr 9. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitr 23; Tirmizî, Daavât 77

Müslim'in bir rivayeti şöyledir: **"Fakat kesin bir şekilde istesin ve isteğini büyük tutsun. Çünkü vereceği hiçbir şey Allah'a büyük gelmez."**
Müslim, Zikr 8

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1748- وَعَنْ أَنسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا دعا أَحَدُكُمْ ، فَلْيَعْزِمِ المسْألَةَ ، ولا يَقُولَنَّ : اللَّهُمَّ إنْ شِئْتَ ، فَأَعْطِنِي ، فَإِنَّهُ لا مُسْتَكْرِهَ لَهُ » متفقٌ عليه.

1748. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz dua ettiği zaman kesin bir ifade ile dilekte bulunsun. Allahım! Dilersen bana ver, demesin. Çünkü Allah'ı zorlayan hiçbir güç yoktur."
Buhârî, Daavât 21; Müslim, Zikr 7

Açıklamalar

Allah'a dua ederken "dilersen bağışla" gibi sözler söylenilmesi ve duanın böyle şartlara bağlanması mekruhtur. Çünkü bu tarz ifadeler, bir başkası tarafından zorlanabilen, dilediğini rahatça yapamayacak durumda olan kimseler hakkında kullanılır. Oysa Azîz ve Celîl olan Allah böyle şeylerden münezzehtir ve Cenâb-ı Hakk'ı bir şeye mecbur edecek hiçbir güç ve kuvvet yoktur. Ayrıca böyle sözler, sanki kendini müstağni kabul etmek, "verirsen de olur vermezsen de" der gibi bir anlam ifade eder ki, Allah Teâlâ'ya karşı kullanılması asla affedilmez bir hitap tarzıdır. İsteğinin kabul edilip edilmeyeceğinden şüphe etme düşüncesi de yersizdir; zira Allah cimri değil cömerttir, kerîmdir; her isteyene istediğini verir. Bu sebeple duada kesin ifadeler kullanılmalı, samîmi ve ihlaslı olunmalı, istenilen şey kesin olarak ve kararlı bir şekilde Allah Teâlâ'ya arzedilmelidir. Çünkü O'nun vereceği hiçbir şey kendisine zor gelmez ve hiçbir şey O'nun nezdinde büyük değildir. Bir kudsî hadiste bu husus şöyle belirtilir: *"Bütün insanlar düz bir arazide toplansalar, herkes ne isteği varsa istese, ben de herkese istediğini versem, yine de mülkümden hiçbir şey eksilmiş olmaz."* O, her şeye kâdirdir ve bütün mevcûdât O'nun emrinin altındadır. Bir insan bunları bilerek Allah'a yalvarıp yakarmalı ve dua etmelidir.

Dua, Allah'a duyulan tam güveni en iyi şekilde yansıtan bir üslupla yapılmalıdır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ'ya dua ederken ve O'ndan bir şey isterken "dilersen", "istersen" gibi şarta bağlı kelimelerle dua etmek câiz değildir.

2. Allah Teâlâ'ya dua eden ve dilekte bulunan kimse, kesinlik ifade eden cümlelerle talepde bulunmalıdır.

3. Allah Teâlâ'ya dua ve niyazda bulunan, Allah'ın duasına icabet edeceğine ve kendisine merhametiyle muamele yapacağına kesin olarak inanmalıdır.

4. Cenâb-ı Hak, dileyene dilediği şeyi verir; O'nu zorlayan hiçbir güç yoktur. Kesin ifadelelerle Allah'tan bir şey istemek asla O'nu zorlamak anlamına gelmez. Her şey Allah'ın elindedir ve verdiği O'nun mülkünden hiçbir şey eksiltmez.

333- باب كراهة قول : ما شاء الله وشاء فلان

**"ALLAH VE FİLANCA DİLERSE"
DEMENİN MEKRUH OLUŞU**

Hadis

1749- عنْ حُذَيْفَةَ بْنِ اليَمَانِ رَضِيَ اللَّه عَنْه عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « لا تَقُولوا : ماشاءَ اللَّه وشاءَ فُلانٌ ، ولكِنْ قُولوا : مَا شَاءَ اللَّه ، ثُمَّ شَاءَ فُلانٌ » رواه أبو داود بإِسنادٍ صحيح.

1749. Huzeyfe İbni Yemân *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Siz, Allah dilerse ve filanca dilerse demeyiniz. Fakat, Allah dilerse sonra filanca dilerse deyiniz."

Ebû Dâvûd, Edeb 84

Açıklamalar

Söz söylemek, konuşmak insanın en önemli özelliğidir. İnsanın saâdeti de felâketi de öncelikle diline bağlıdır. Bu sebeple dinimiz konuşmalarımız için önemli kurallar koymuştur. Bu kurallara uymak, hata ve kusurlarımızı en aşağı seviyeye indirmemize vesile olur. Her dilin kendine has ifade özellikleri vardır. Arap dilinde "vav" atıf harfi, bir işte birlik ve müşterekliği ifade eder. Dilimizde "ve" bağlacı olarak kullandığımız bu harf, Türkçe'de de aynı işlevi görür. "Allah dilerse ve filanca dilerse" denildiği zaman, Allah Teâlâ ile yaratıklarından biri âdeta denk tutulmuş ve ortak kılınmış olur ki bu câiz değildir; çünkü Allah'ın dilemesinin bir başlangıcı ve sonu yoktur; yani O'nun dilemesi kadîm ve ezelîdir; dilediği her şey, O dilediği anda olur. Kulun dilemesi ise başı ve sonu belirli ve imkân dahilinde olan bir arzu ve temenniden ibarettir; olması ya da olmaması Allah'ın gücü ve kudreti dahilindedir. O'nun dilediği olur dilemediği olmaz. Dolayısıyla her ikisini bir görerek birbiri üzerine atfetmek, bağlamak câiz değildir. Böyle bir ifade kullanılacaksa, atfı "vav" harfi ile değil, Arapça'da başka bir atıf edatı olan "sümme" ile yapmak gerekir. "Allah dilerse sonra filanca dilerse deyiniz" buyurulmasının sebebi budur. Çünkü sonra anlamına gelen "sümme" atıfta birlikteliği ve müşterekliği değil, farklılığı, zaman aralığını, tertibi ve sıralamayı ifade eder. Peygamber Efendimiz bu hadisleriyle sahâbîlere ve ümmete söz söyleme edebini öğretmiş olmaktadırlar. Hatta Efendimiz, bizzat kendisini söz konusu ederek *"Allah dilerse ve Muhammed de dilerse demeyiniz; fakat Allah dilerse sonra Muhammed de dilerse deyiniz"* buyurmuştur (İbni Mâce, Keffârât 13; Dârimî, İsti'zân 63; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 72, 393).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir istek, dilek ve temennide Allah Teâlâ ile O'nun yaratıklarını birlikte ve müşterek anmak câiz değildir.
2. Allah Teâlâ bir şeyin olmasını dilerse, o şey dilediği anda olur; olmasını dilemediği bir şey ise ebediyen olmaz.
3. Bir şey kulun dilemesiyle değil; Cenâb-ı Hakk'ın dilemesiyle olur.
4. Dinimizde her şeyin olduğu gibi, konuşmanın ve söz söylemenin de bir edebi vardır. İnsan söz söylerken ve konuşurken çok dikkatli olmalı ve yanlış yapmamaya özen göstermelidir.

334- باب كراهة الحديث بعد العشاء الآخرة

المراد به الحديث الذي يكون مباحاً في غير هذا الوقت وفعله وتركه سواء. فأما الحديث المحرم أو المكروه في غير هذا الوقت أشد تحريماً وكراهة، وأما الحديث في الخير كمذاكرة العلم وحكايات الصالحين ومكارم الأخلاق والحديث مع الضيف ومع طالب حاجة ونحو ذلك فلا كراهة فيه، بل هو مستحب، وكذا الحديث لعذر وعارض لا كراهة فيه. وقد تظاهرت الأحاديث الصحيحة على كل ما ذكرته.

YATSIDAN SONRA KONUŞMANIN MEKRUH OLDUĞU

Nevevî şöyle demektedir:

Bu başlıkla anlatılmak istenilen, diğer vakitlerde konuşulan mübah sözler olup, bunları konuşmakla konuşmamak arasında bir fark yoktur. Bu vaktin dışında haram veya mekruh kabul edilen sözler ve sohbetler, yatsıdan sonra daha da şiddetle haram ve mekruhtur. İlim müzâkeresi, sâlihlerin hayat hikâyelerinin anlatılması, güzel ve üstün ahlâktan bahsedilmesi, misâfirlerle sohbet, muhtaç olanın ihtiyacının giderilmesi ve benzeri hayırlı işler hakkında konuşmak mekruh değil müstehaptır. Herhangi bir mâzeret veya bir engel sebebiyle konuşmak da mekruh değildir. Andığım bu konuların her biri hakkında bir çok sahih hadis bulunmaktadır.

Hadisler

1750- عَنْ أَبِي بَرْزَةَ رَضِي اللَّه عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يَكرَهُ النومَ قبْلَ العِشَاءِ وَالحَدِيثَ بعْدَهَا . متفقٌ عليه .

1750. Ebû Berze *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* yatsı namazından önce uyumayı, yatsı namazından sonra da konuşmayı hoş karşılamazdı.

Buhârî, Mevâkît 23; Müslim, Mesâcid 236 . Ayrıca bk. Tirmizî, Mevâkît 11; Nesâî, Mevâkît 20; İbni Mâce, Salât 12

Açıklamalar

Kitabımızın namaz ve faziletleri bölümünde yatsı namazıyla alâkalı bazı hususlara ana hatlarıyla temas edilmişti. Yatsı namazının ve onu cemaatle kılmanın ecri ve fazileti ile ilgili olarak özellikle 1073-1075 numaralı hadislerde bilgi verilmişti. Ebû Berze'nin bu rivayetinden Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yatsı namazından önce uyumayı, namazdan sonra da konuşmayı uygun bulmadığını öğrenmekteyiz. Hadis kitaplarımızın namaz bölümlerinde konuyla ilgili başka rivayetler de vardır. Yatsı namazından önce uyumanın hoş görülmemesi, uyuyan kimsenin iyice uykuya dalıp bir daha uyanamama tehlikesi oluşu, namazı faziletli sayılan vaktinde kılamayacak ve cemaat sevabına kavuşamayacak olmasındandır. Hadîs-i şerîflerde belirtildiği gibi sabah ve yatsı namazlarında cemaate devam etmenin fazilet ve önemi başka namazlardan daha fazladır. Yatsıdan önce uyumaya müsamaha edilmesi, cemaate devam edilmemesi hatta yatsıyı kılmadan sabahlanılması gibi kötü bir sonuca sebep olabilir. İmam Tahâvî, yanında uyandıracak kimse bulunmak şartıyla yatsıdan önce uyumanın câiz olduğunu söyler.

Yatsı namazından sonra konuşmanın hoş karşılanmayışının sebebi ise, uykusuz kalınmasından dolayı fazileti çok olan gece namazı, hatta sabah namazına uyanamama tehlikesidir. Ayrıca gece çok oturan ve uykusunu tam alamayıp dinlenemeyen kimseler gündüz yapmaları gereken işleri tam ve verimli bir şekilde yapamazlar. Fakat hadiste tavsiye edilen bu husus bir yasaklama olmayıp, faydasız sözlerden, helâl olmayan eğlencelerden ve zamanı boşa geçirmekten sakındırmadır. Faydalı sözler, hayra yönelik sohbetler, ders müzâkeresi, misafir ağırlamak, çoluk çocuğu ile hasbihal etmek, sâlih kişilerin meclislerinde bulunmak, kısacası dinimizin iyi ve güzel bulduğu şeylerle meşgul olmak kınanmış veya yasaklanmış olmayıp bilakis müstehaptır. Nitekim bir sonraki hadiste göreceğimiz gibi,

Resûl-i Ekrem Efendimiz bizzat kendisi yatsı namazını kıldırdıktan sonra ashâba hitap etmiş ve onları bilgilendirmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Uyanamama tehlikesi var veya kendisini uyandıracak bir kimse yoksa, yatsı namazını kılmadan uyumak mekruhtur.

2. Yatsı namazından sonra faydasız sözler ve meşrû olmayan eğlencelerle vakit geçirmek mekruhtur.

3. Yatsı namazından sonra faydalı sohbetler yapılması, misafir ağırlanması, çoluk çocuk ile hasbihal edilmesinde bir sakınca yoktur.

4. Gece namazına veya sabah namazına kalkamayacak, bir sonraki gün işine engel olacak kadar uykusuz kalmak doğru değildir.

5. Müslümanlar zamanlarını namaz vakitlerine göre ayarlamalı, her namazı vaktinde kılmaya özen göstermeli ve her işi zamanında yapmaya gayret etmelidir.

1751– وعَنِ ابْنِ عُمرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم صَلَّى العِشَاءَ فِي آخِرِ حَيَاتِهِ، فَلمَّا سَلَّم ، قَالَ : « أَرَأَيْتَكُمْ لَيْلَتَكُمْ هَذِهِ ؟ فَإِنَّ على رَأْسِ مِئَةِ سَنَةٍ لا يَبْقَى مِمَّنْ هُوَ عَلى ظَهْرِ الأَرْضِ اليَوْمَ أَحدٌ » متفقٌ عليه .

1751. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hayatının sonlarında cemaate yatsı namazını kıldırıp selâm verdikten sonra şöyle buyurdu:

"Bu geceyi görüyorsunuz ya! İşte bu geceden itibaren yüz sene sonra bugün yeryüzünde olanlardan hiç kimse hayatta kalmayacaktır."

Buhârî, İlim 41, Mevâkît 20, 40; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 217

Açıklamalar

İmam Nevevî'nin bu hadisi bu konuya almasının sebebi, yatsı namazından sonra faydalı şeyler konuşmanın ve sohbet etmenin yasaklanmış olmadığını ortaya koymaktır. Bir önceki hadiste, yatsı namazından sonra konuşmanın hangi durumlarda ve şartlarda mekruh sayıldığını açıklamıştık. Dolayısıyla bu iki hadis arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Esasen faydasız ve boş sözler sadece yatsı namazından sonra değil, her zaman mekruhtur.Yatsı namazından sonrasının özellikle anılması, insanların işten güçten elini çektiği gece vaktinde sohbete daha düşkün olmaları sebebiyledir. Nitekim günümüzde de oyun eğlence vakitleri daha çok gece saatleridir. Haddi aşacak derecede oyun ve eğlencelerin, haramların işlendiği toplantıların neticede nelere mal olduğunu her gün müşâhade etmek mümkün olmaktadır. Emniyet güçlerinin ve yerel yönetimlerin en büyük problemlerinden birinin bu konular olduğunu düşünürsek, İslâm'ın iman ve ahlâk boyutları içinde halletmeye çalıştığı bu meselelerde ne kadar başarılı olduğu daha iyi anlaşılır.

Peygamber Efendimiz'in bu konuşmalarını âhirete göçmelerinden bir ay kadar önce yaptığı belirtilir. Konuşmanın muhtevasından, Resûl-i Ekrem'in vefatından yüz sene sonra, o gün hayatta bulunanlardan hiç kimsenin sağ kalmayacağını öğrenmiş bulunmaktayız. Bu sebeple, Peygamberimiz'in ölümünden yüz sene geçtikten sonra sahâbî olduğunu iddia eden

hiç kimsenin sözüne itibar edilmemiş, böyle bir iddiada bulunanlar yalancı kabul edilmiştir. Nitekim en son vefat eden sahâbî olduğu kabul edilen Ebü't-Tufeyl Âmir İbni Vâsile'nin ölüm tarihi hicrî 100-110 yılları arasıdır. Söz konusu yüz yıl sadece müslümanları değil, kâfirleri de kapsamaktadır. Çünkü Peygamber Efendimiz sadece müslümanlara değil, bütün insanlara gönderilmiştir. Şu kadar var ki, müslümanlar ümmet-i icâbet, kâfirler ise ümmet-i dâvet kabul edilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yatsı namazından sonra faydalı konuşmalar, hayırlı toplantılar ve sohbetler yapılması câizdir.
2. En son vefat eden sahâbî, Ebü't-Tufeyl Âmir İbni Vâsile olup hicrî 100-110 yılları arasında vefat etmiştir.
3. Peygamber Efendimiz'in vefatından yüz sene geçtikten sonra sahâbî olduğunu iddia edenlerin bu sözüne itibar edilmez. Çünkü Hz. Peygamber'in vefatı anında hayatta olan hiç kimsenin yüz seneden fazla yaşamayacağını Efendimiz haber vermişlerdir.

1752- وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّهم انْتَظَرُوا النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَجاءَهُمْ قريباً مِنْ شَطْرِ اللَّيْلِ فصلَّى بِهِم ، يعني العِشَاءَ قَالَ : ثُمَّ خَطَبَنَا فَقَالَ : « أَلا إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلُّوا ، ثُمَّ رَقَدُوا » وَإِنَّكُمْ لَنْ تَزَالُوا في صَلاةٍ ما انْتَظَرْتُمُ الصَّلاةَ » رواه البخاري .

1752. Enes *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre sahâbîler Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem'*in mescide gelmesini beklediler. Neticede gece yarısına yakın bir zamanda onların yanına geldi ve yatsı namazını kıldırdı. Namazdan sonra bize bir konuşma yaptı ve şöyle buyurdu:

"Dikkatinizi çekerim! İnsanlar namazlarını kılıp ardından uyudular. Sizler ise namazı beklediğiniz sürece namaz sevabı kazandınız."

Buhârî, Mevâkît 25

Açıklamalar

Enes *radıyallahu anh'* den rivayet edilen bu hadis daha önce 1065 numara ile de geçmişti. Burada zikredilişinin sebebi, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yatsı namazından sonra ashâba konuşmuş olmasıdır. Peygamberimiz yatsı namazını bazı kere vaktin evvelinde, bazan da geç vakitte kıldırırdı. Bu durum, mevsim ve hava şartlarına, cemaatin mescide gelişine göre farklılık arzederdi. Cami ve mescitlere erken gelenler, abdestli olarak namaz vaktini bekledikleri sürece namazda imiş gibi sevap kazanmakta idiler. Mescitte farz namazı cemaatle kılmayı beklerken, kazaya kalmış namazları kılmak, nafile namaz kılmak, Kur'an okumak, Allah'ın zikri veya dua ile meşgul olmak faziletli ameller olarak kabul edilir. Peygamber Efendimiz geç de olsa yatsı namazını cemaatle kıldıktan sonra bazı kere onlara konuşmuş, birtakım tavsiyelerde bulunmuş ve bunda bir sakınca görmemiştir. Şu halde yatsı namazından sonra her türlü konuşmanın yasaklanması diye bir şey söz konusu değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberimiz yatsı namazını bazan ilk vaktinde, bazan da geç vakitte kıldırmıştır.
2. Mescide erken gelip abdestli olarak diğer namaz vaktini beklemek sevaptır.

3. Yatsı namazından sonra cemaate konuşma yapmak, vaaz ve nasihatta bulunmak câizdir.

335- باب تحريم امتناع المرأة من فراش زوجها إذا دعاها ولم يكن لها عذر شرعي

KADININ KOCASININ ÇAĞRISINA UYMA ZORUNDA OLUŞU

DİNİ BİR ÖZRÜ BULUNMADIĞI SÜRECE BİR KADININ KOCASI KENDİSİNİ ÇAĞIRDIĞI VAKİT ONUN YATAĞINA GİTMEMESİNİN HARAM OLUŞU

Hadis

– عَنْ أَبي هُرِيْرةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا دَعَا الرَّجُلُ امْرأَتَهُ إلى فِراشِهِ فأَبَتْ ، فَبات غَضْبانَ علَيْهَا ، لَعَنْتهَا الملائِكَةُ حتى تُصْبِح » متفقٌ عليه. وفي رواية : حَتَّى « تَرْجِع » .

1753. Ebû Hüreyre *radıyallah anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir erkek hanımını yatağına çağırır, o da gelmez ve kocası kendisine kızgın vaziyette gecelerse, melekler o kadına sabaha kadar lânet eder."

Buhârî, Bed'ü'l-halk 7, Nikâh 85; Müslim, Nikâh 122. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Nikâh 40

Buhârî'nin bir rivayetinde: **"Kadın kocasının yatağına dönünceye kadar"** buyurulur.

Açıklamalar

İslâm dini, toplumun en küçük çekirdeğini ve temelini oluşturan aileye büyük bir önem verir. Aile hayatında karşılıklı uyum içinde huzurlu bir ortamın oluşması, her şeyden önce karı ile kocanın birbirinin hak ve hukukuna saygılı olmalarına, sevgi ve şefkat esasına dayalı ilişkilerin düzenli bir şekilde devamına bağlıdır. Kadın ve erkek, bir elmanın iki ayrı yarısı gibi, birbirini tamamlayan, biri diğerine muhtaç olan ve ilâhî hikmetin gereği bu duygularla yaratılıp donatılmış iki farklı cinsiyettir. Bu ikisinin birleşmesiyle ortaya çıkan aile hayatının uyumlu bir şekilde devam etmesi için Cenâb-ı Hak erkeği evin reisi yapmış, kadına da yuvanın huzuru açısından kocasıyla iyi geçinip ona itaat etmesini emretmiştir. Birden fazla insanın bulunduğu her yerde içlerinden birinin reis olması, diğerlerinin de ona uyması birlikte ve âhenkli bir şekilde yaşamanın zaruretlerindendir.

Bu açıdan bakılınca, dînî yönden yasak olmayan her hususta toplum içinde başkan mevkiinde bulunana, ailede reis olana uyulması gerekir. Kadın, kocasının meşrû olan emir ve isteklerine karşı çıkmamalı, erkek de aynı şekilde hanımına asla zulüm etmemeli, onu üzmemeli, uygun olan arzu ve isteklerini yerine getirmelidir.

Kocanın meşrû olan isteklerinden biri de, hanımının onun cinsî duygularına değer vermesi ve bunun gereğini yerine getirmesidir. Dinî ve meşrû bir mazereti olmadıkça kadının bu isteğe karşı çıkmaması ve kocasının arzusunu yerine getirmesi gerekir. Şüphesiz kadının

bir robot olmadığı, onun da duyguları olduğu ve istenildiği anda kendisini eşiyle beraber olmaya arzulu hissetmeyeceği düşünülebilir. Fakat bütün bunlar ona kocasını öfkelendirme, meleklerin lânetine hedef olma, hatta yuvasının bozulmasına sebep olacak bir ortam doğurma hakkı vermez.

Daha önce hadisimiz 283 numara ile de geçmiş, bu hususlara orada yeterince işaret edilmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dinimiz aile hayatına ve huzurlu bir aile ortamının oluşmasına büyük önem verir.

2. Kadın, kocasının beraber olma isteğini meşru bir mazereti olmaksızın geri çevirmemelidir.

3. Meşru mazeret, hastalık hali, hayız ve nifas durumu, Ramazan orucu tutmakta olması gibi bir farzı yerine getiriyor olmasıdır.

4. Kocasının birlikte olma isteğini yerine getirmeyen kadın hem kocasını günaha sokmuş, hem Allah'ın gazabını, hem de meleklerin lânetini üzerine çekmiş olur.

336- باب تحريم صوم المرأة تطوعاً وزوجها حاضر إلاَّ بإذنه

KOCASI YANINDA BULUNAN BİR KADININ
ONUN İZNİNİ ALMADAN NAFİLE ORUÇ TUTMASININ HARAM OLDUĞU

Hadis

1754- عنْ أَبي هُريْرَةَ رضِيَ اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لا يَحِلُّ للمَرْأَةِ أَنْ تَصُومَ وَزَوْجُهَا شاهِدٌ إلاَّ بإِذْنِهِ ولا تَأْذَنَ في بَيْتِهِ إلاَّ بإِذْنِهِ » متفقٌ عليه .

1754. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kocası yanında iken onun iznini almadan bir kadının nafile oruç tutması helâl olmaz. Kadın, kocasının izni olmadıkça, evine hiç kimsenin girmesine izin veremez."

Buhârî, Nikâh 86; Müslim, Zekât 84. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 73; Tirmizî, Savm 64; İbni Mâce, Sıyâm 53

Açıklamalar

Dinimiz, karı ile kocanın birbirlerinin hak ve vecibelerine saygılı olmaları gereğini onlara çeşitli vesilelerle hatırlatır. Karı koca, baba oğul, kardeşler arasında bile arzu ve isteklerin her zaman birbirine uymadığı görülür. Anlayış ve hoşgörü, sevgi ve saygı, hak ve hukuka riayet bütün meselelerin hallinde yegâne çaredir. Ailenin reisi olan kocanın hakkı, bir hanım için nafile oruç tutmaktan daha önce gelir.

Bu sebeple kadın, kocasının iznini almadan nafile oruç tutamaz. Bir kadının kocasının iznini almadan nafile oruç tutmasını Hanefî mezhebi ulemâsı haram saymıştır. Şâfiî mezhebinde ise bunun hükmü mekruhtur. Fakat izin almadan oruca niyet etmişse orucu sahih

olup, tamamlaması gerekir. Farz olan ramazan orucu bu iznin dışındadır. Çünkü ramazanda karı ve koca her ikisi de oruç tutmakla mükelleftir. Kazaya kalan ramazan orucunu tutmak farz olduğu için, farzın kazası da izin almayı gerektirmez. **"Kocası yanında iken"** denilmesinin sebebi, kocası yoksa onun iznini almadan oruç tutulabileceği içindir. Kocaları yanında bulunan müslüman hanımlar hem haram işlememek hem de aile huzursuzluğuna sebep olmamak için kocalarından izin almak suretiyle nafile oruç tutmalıdırlar. Dindar ve anlayışlı bir koca da bu gibi hususlarda hanımına anlayışlı davranmalıdır.

Kadınlar, kocalarının evlerinin bekçileri olup, onlar evde olmadığında sorumluluk kendilerine aittir. Fakat evin asıl sahibi ve emniyetinden mesul olan erkektir. Bu sebeple kadının evde yapacağı tasarruflar konusunda erkeğin izninin olması gerekir. Özellikle dedi koduya yol açacak ve aile huzurunu bozacak davranışlardan son derece sakınılması icap eder.

Bir hanımın dikkat edeceği hususların başında, kocasının izni olmadıkça yabancı kimselerin eve girmesine hiçbir şekilde izin vermemesi gelir. Bir çok aile yuvasının yıkılmasının, hatta cinayetler işlenmesinin ve ardı arkası kesilmeyen huzursuzlukların ortaya çıkmasının en önemli sebebi, dinimizin yasakladığı ve asla câiz görmediği bazı tutum ve davranışlardır.

Bundan dolayı mü'min bir kadın, kocasının izin verdikleri dışında hiç kimseyi kocası yokken evine almamalıdır. Evine almaması gerekenler sadece yabancı erkekler olmayıp, kocasının gelmesini istemediği kadınlar da aynı hükme tâbîdir. Ancak çok zarûri durumlar bu hükmün dışında tutulmuştur. Meselâ kiracı olarak oturulan bir evin sahibinin evi görmek için gelmesine izin verilmesi gibi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kocanın kadın üzerindeki hakkı nafile oruçtan önce gelir.
2. Kocası yanında olan bir kadının onun iznini almadan nafile oruç tutması haramdır.
3. Farz olan ramazan orucunu tutmak için kadının kocasından izin alması gerekmez.
4. Kadının kocasının izni olmaksızın yabancı bir erkeği veya kadını evine misafir olarak kabul etmesi câiz değildir.

337- باب تحريم رفع المأموم رأسه من الركوع أو السجود قبل الإمام

İMAMA UYAN KİMSENİN İMAMDAN ÖNCE BAŞINI RÜKÛ VE SECDEDEN KALDIRMASININ HARAM OLUŞU

Hadis

1755– عنْ أَبي هُريْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « أَمَا يَخْشَى أَحَدُكُمْ إِذا رفَعَ رأْسَهُ قَبْلَ الإِمَامِ أَنْ يَجْعلَ اللَّه رأْسَهُ رأْسَ حِمارٍ ، أَوْ يَجْعلَ اللَّه صُورتَهُ صُورَةَ حِمارٍ» متفقٌ عليه

.

1755. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz, imamdan önce başını (rükû veya secdeden) kaldırdığı zaman, başını Allah Teâlâ'nın merkep başına veya suretini merkep suretine çevirmesinden korkmuyor mu?"

Buhârî, Ezân 53; Müslim, Salât 114-116. Ayrıca bk. Tirmizî, Cum'a 56; Ebû Dâvûd, Salât 75; Nesâî, İmâmet 38; İbni Mâce, İkâme 41

Açıklamalar

Cemaatle namaz kılanlar bir imama uymaya niyet etmiş olurlar. İmama uyan kimse onu takip etmek ve yaptıklarını ondan hemen sonra yapmak zorundadır. Hem imama uymak, hem de uymamış gibi ondan önce hareket etmek câiz değildir. Kendisi imama değil de imam kendisine uyacakmış gibi davranan kimse ahmaklık etmiş olur. Böyle bir insanın merkebe benzetilişi işte bu ahmaklığı sebebiyledir. Çünkü merkebin vasfı ahmaklık, basiretsizlik ve inatçılıktır. Ulemanın bir kısmı bu hadisteki benzetmeyi mecâzî bir anlatım olarak kabul ederken, bir kısmı hakikate hamledilmesinde bir sakınca görmezler. İbni Hacer, hadisi açıklarken Dımaşk'ta vuku bulmuş bir olaya dikkat çeker ve hadisteki bu benzetmenin gerçekleşmesini kabul etmeyerek imamdan önce rükû ve secde yapan bir hadis şeyhinin yüzünün tamamen merkep başına döndürüldüğünü gören kişilerin olaya şahit oluşlarını anlatır. İnsanın sûretinin hayvan şekline çevrilmesi olayına mesh denilmektedir. Bazı âlimler mesh olayının Ümmet-i Muhammed için vukûunun câiz olmadığını ifade ederler. Fakat Peygamber Efendimiz'den rivayet edilen bir hadiste: *"Bu ümmetin en son gelenlerinde hasf de, mesh de, kazf de olacaktır"* (Ebû Dâvûd, Melâhim 10; Tirmizî, Fiten 21, 28; İbni Mâce, Fiten 29) buyurulur. **Hasf**, yerin açılıp üzerindekileri yutması; **mesh**, insanın hayvan suretine bürünmesi; **kazf** ise gök yüzünden taş yağması demektir.

Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ardında namaz kılan bir kişi ondan önce rükûa varıp başını Peygamberimiz'den önce rükûdan kaldırmıştı. Namaz bitince Efendimiz:

– "*Böyle yapan kim?"* diye sordu. O kişi:

– Benim yâ Resûlallah, deyince:

– "*Namazın güdük olanından sakınınız. İmam rükûa vardığında rükûa varınız, başını kaldırdığında başınızı kaldırınız"* buyurdular.

Abdullah İbni Mes'ûd da, imamdan evvel davranan ve ondan önce rükû ve secde yapan bir kimseye:

"Sen ne yalnız kıldın, ne de imamına uydun" diyerek onu ikaz etmiştir. Hatta İbni Ömer'in böyle davranan bir kişiye namazını iade ettirdiği nakledilir. Fıkhî bir hüküm olarak böylesinin namazını iade etmesi gerekmediği kanaatine varılmışsa da, yapılan davranışın haram olduğunda ittifak edilmiştir. İçinde haram işlenilen bir ibadetin makbûliyeti ve ondan sevap beklenilmesi mümkün olmaz. Bu sebeple imama uyanların her hareketlerinde ona tabi olmaları ve ondan önce herhangi bir davranışta bulunmamaları gerekir. Peygamberimiz, ümmetine olan aşırı düşkünlüğü ve hudutsuz şefkati sebebiyle ahkâma taalluk eden sevabı ve cezayı da onlara açıklamıştır. Bu hadis onun örneklerinden biridir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cemaatle namaz kılan kimse, namazda bütün fiillerini imama uyarak yapmalı ve imamdan önce hareket etmemelidir.

2. Namazın rükû, secde ve kıyam gibi herhangi bir rüknünde imamdan önce hareket etmek haramdır.

3. İmamdan önce hareket etmenin haram olduğunu bilmeyen kimsenin davranışı bu hükmün dışında tutulmuştur. Hükmünü bilerek, kasden böyle hareket edenler bu tehdide muhataptırlar.

338- باب كراهة وضع اليد على الخاصرة في الصلاة

NAMAZDA ELİ BÖĞÜRE KOYMANIN MEKRUH OLUŞU

Hadis

1756– عَنْ أَبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ أن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: نهي عنِ الخَصْرِ في الصَّلاةِ.

متفقٌ عليهِ .

1756. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazda elin böğüre konulmasını yasaklamıştır.

Buhârî, Amel fi's-salât 17; Müslim, Mesâcid 46. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 172; Tirmizî, Salât 164; Nesâî, İftitâh 12

Açıklamalar

Namaz, müslümanlar için en disiplinli günlük ibadettir. Bu sebeple namaz içinde namaza yakışmayan durum ve davranışların bir kısmı yasaklanmış, bir kısmı hoş görülmemiştir. Namazda eli böğüre koymak her şeyden önce ibadetin ciddiyetini zedeleyici bir davranıştır. Elleri böğüre koymanın kibirlilik alâmeti ve kibirlilerin âdeti olduğu söylenir. Şeytan lânetlenmiş olarak yeryüzüne indiğinde bu şekil üzere durmuştu. Ayrıca bir kısım rivayetlerde eli böğüre koymak yahudilerin çok yaptığı işlerden biri olarak zikredilmektedir. Bazı rivayetlerde ise eli böğüre koymanın cehennemliklerin istirahat şekli olduğu belirtilmiştir. Felâkete uğrayan insanların da ellerini böğürlerine koyarak durdukları bilinmektedir. İşte bütün bu iyi olmayan sebeplerden dolayı namazda elin böğüre koyulması hoş karşılanmamış, mekruh kabul edilmiştir. Bazı âlimlere göre bu mekruhluk sadece namazla sınırlı olmayıp hayatımızın diğer alanlarını da kapsayıcı bir özellik taşır. Ağrı, sızı gibi zorunlu bir sebepten dolayı eli böğüre koymak ise bu hükmün dışında tutulmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namazda, namazın niteliğine uymayan hareketlerde bulunmak câiz değildir.

2. Namazda iken elin böğüre konulması mekruhtur.

3. Eli böğüre koymak, kibirlilik, şeytanın ameli, yahudi âdeti, cehennem ehlinin rahatlama hali olması gibi sebeplerden dolayı mekruh sayılmıştır.

339- باب كراهة الصلاة بحضرة الطعام ونفسه تتوق إليه أو مع مدافعة الأخبثين : وهما البول والغائط

NAMAZ KILMANIN MEKRUH OLDUĞU HALLER

YEMEK HAZIRKEN VE CANI YEMEK ARZU EDERKEN, BÜYÜK VEYA KÜÇÜK ABDEST BOZMA SIKINTISI VARKEN NAMAZ KILMANIN MEKRUH OLDUĞU

Hadis

1757– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : سَمِعْتُ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « لا صَلاةَ بحَضرَةِ طَعَامٍ ، وَلا وَهُوَ يُدَافِعُهُ الأَخْبَثَانَ » رواه مسلم .

1757. Âişe *radıyallahu anhâ,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* in şöyle buyurduğunu işittim, dedi:

"Yemek hazırken, büyük ve küçük abdest kişiyi zorlarken kılınan namazın kıymeti yoktur."

Müslim, Mesâcid 67. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 43

Açıklamalar

Namaz, kalp huzuru ve gönül hoşluğu içinde yapılması gereken bir ibadettir. Bu sebeple kalbin huzurunu bozacak hallerden sakınılması gerekir. Sofra hazırken veya büyük ve küçük abdest sıkıştırmış vaziyetteyken namaz kılmanın mekruh olduğu birçok hadiste belirtilmiştir. Çünkü karnı aç olan bir insan, sofra ortada iken namaz kılmaya kalkarsa aklı fikri yemekte olur. Dolayısıyla kalp huzuru içinde ve huşû ile namaz kılabilmesi mümkün olmaz. Nitekim İbni Ömer'in rivayet ettiği bir hadiste Peygamberimiz: *"Birinizin akşam yemeği konulmuş, namaz vakti de girmiş olursa, akşam yemeğiyle işe başlasın. Yemeği bitirmedikçe de sakın acele etmesin"* (Müslim, Mesâcid 66) buyurmuştur. Ulemanın birçoğunun görüşüne göre, yemeğin namazdan önceye alınması vaktin müsait olmasıyla ilgilidir. Eğer önce yemek yediğinde namaz vakti çıkacaksa o takdirde namazı öne geçirmek gerekir. İmam Ebû Hanîfe: "Benim için yemeğimin namaz olması, namazımın yemek olmasından daha makbuldür" diyerek, namazın değil yemeğin öne alınması gerektiğine işaret etmiştir.

Büyük ve küçük abdest bozmak en tabiî hallerden biridir. İnsanın zihnini ve gönlünü meşgul eden, ayrıca bekletilmesi sıhhî açıdan da vücuda çok zarar veren şeylerden biri büyük ve küçük abdesti vaktinde yapmamaktır. Dolayısıyla büyük veya küçük abdesti kendisini zorlayan kimse önce bu ihtiyacını giderip sonra namaz kılmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namaz, huzur ve huşû içinde edâ edilmesi gereken bir ibadettir. Bunu önleyen haller içinde namaz kılmak mekruhtur.

2. Yemek sofrası hazırken namaz kılınması mekruh olup, önce yemek yenilmelidir. Ancak yemek yenildiğinde namaz vakti çıkacaksa, namazı önce kılmak gerekir.

3. Büyük ve küçük abdesti kendisini sıkıştıran kişinin bu halde namaz kılması da mekruh olup, önce bu ihtiyacını giderip, sonra abdest alarak namaz kılması gerekir.

340- باب النهي عن رفع البَصَر إلى السماء في الصلاة

NAMAZDA GÖZLERİ SEMAYA DİKMENİN YASAK OLUŞU

Hadis

1758– عَنْ أَنسِ بْنِ مَالكٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَال : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَا بالُ أَقْوَامٍ يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلى السَّماءِ في صَلاتِهِمْ ، » فَاشْتَدَّ قَوْلُهُ في ذلك حَتَّى قَال : « لَيَنْتَهُنَّ عَنْ ذلك ، أَوْ لَتُخْطَفَنَّ أَبْصارُهُمْ ، » رواه البخاري .

1758. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bazı kimselere ne oluyor ki, namazlarında gözlerini semaya dikiyorlar?" Sonra sözünü daha da şiddetlendirdi ve:

"Ya bundan vaz geçerler, ya da gözlerinin nuru alınır da kör olurlar" buyurdu.

Buhârî, Ezân 92. Ayrıca bk. Müslim, Salât 117; Ebû Dâvûd, Salât 163; Nesâî, Sehv 9; İbni Mâce, İkâme 67

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, bir kimsenin veya birtakım insanların uygun olmayan davranışlarını gördüğünde, herhangi bir şahsın adını anmaksızın burada olduğu gibi dolaylı ifadeler kullanır; o hareketin doğru olmadığını ashâba ve ümmete açıklardı. Hatalı davranışlarda bulunan kimseleri toplum içinde ifşa etmeyi doğru bulmazlardı. Efendimiz'in bu tutumu ve usulü vâiz ve hatipler için önemli bir örnek ve düstur olmalıdır. Müslim'in bir rivayetinde sadece namazda değil, dua esnasında da gözleri semaya dikmenin yasaklandığı belirtilmiştir. Oysa duanın kıblesinin sema olduğu ile ilgili hadisler bulunmaktadır. Hatta ulemanın çoğunluğu bu hadislerden hareket ederek dua esnasında gözleri semaya dikmenin câiz olduğu kanaatindedirler. Fakat namazda gözleri semaya çevirmek bütün âlimlerin ittifakı ile mekruh kabul edilir. Ulemadan bazıları bu yöndeki hadislerin bir tehdit ifade ettiğini söyleyerek, namazda gözleri semaya dikmenin haram olduğuna hükmetmişlerdir. Zâhirî mezhebi imamlarından İbni Hazm, namazda gözleri semaya dikmenin namazı bozacağı kanaatindedir. Namaz esnasında sağa sola bakmak huşûa aykırıdır. **"Gerçekten mü'minler kurtuluşa ermiştir; onlar ki, namazlarında huşû içindedirler"** [Mü'minûn sûresi (23), 1-2] âyeti nazil olduktan sonra ashâb namazda sadece önlerine bakmaya başlamışlar, gözleri secde yerinden öteye geçmez olmuştur. Semâya bakılmasının da huşûa aykırı olduğuna bu âyet delil gösterilir. Namaz kılanın kıbleye yönelmesi farzdır. Semaya veya sağa sola bakmak da bir dereceye kadar kıbleden ayrılmak kabul edilmiştir. Ayrıca bu davranış edebe de aykırı

bulunmuştur. Bütün bu sebeplerden dolayı namazda semaya bakmak câiz görülmemiş ve yasaklanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, uygun olmayan davranışlarda bulunan kimseleri açıklamaz, genel ifadeler kullanarak yapılan hareketi duyurur ve düzeltilmesini isterdi. Bu bizler için de çok önemli bir örnek davranış teşkil etmektedir.

2. Namazda gözleri semaya dikmenin mekruh olduğunda ulemâ görüş birliği içindedir.

3. Namaz esnasında gözleri semaya dikmek huşûa ve edebe aykırıdır.

4. Namaz dışındaki dualarda gözleri semaya çevirmeyi âlimlerin çoğunluğu câiz görürler.

341- باب كراهة الالتفات في الصلاة لغير عذر

BİR MAZERETİ OLMAKSIZIN NAMAZDA BAŞINI SAĞA SOLA ÇEVİRMENİN MEKRUH OLUŞU

Hadisler

1759- عَنْ عَائِشَةَ رضِيَ اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : سأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَنِ الالْتِفَاتِ فِي الصَّلاةِ فَقَالَ : « هُوَ اخْتِلاسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلاةِ الْعَبْدِ » رواهُ البُخَاري .

1759. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e namazda başı sağa sola çevirmenin hükmünü sordum. Peygamberimiz:

"Bu, kulun namazından bir miktarını şeytanın kapıp aşırmasıdır" buyurdu.

Buhârî, Ezân 93, Bed'ü'l-halk 11. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 161; Tirmizî, Cum'a 59; Nesâî, Sehv 10

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1760- وعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ لِي رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِيَّاكَ وَالالْتِفَات فِي الصَّلاةِ ، فَإِنَّ الالْتِفَات في الصَّلاةِ هَلَكَةٌ، فإنْ كَان لابُدَّ، فَفي التَّطَوُّعِ لا في الْفَرِيضَةِ».

رواه التِّرمذي وقال : حديثٌ حسنٌ صَحِيحٌ .

1760. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Namazda sağa sola bakmaktan sakın. Çünkü namazda iken sağa sola bakmak helâk olmaya sebeptir. Sağa sola dönmekten kurtuluş yoksa, bari bu nâfilede olsun, farzda olmasın."

Tirmizî, Cum'a 59

Açıklamalar

Namazda gözleri semaya dikmenin yasaklandığı gibi, başı sağa sola döndürmenin huşûa aykırı olduğuna ve yasaklandığına yukarıda işaret etmiştik. Bu hadîs-i şerîflerden bunun ne kadar şiddetli bir yasak olduğunu anlamış olmaktayız. Ebû Zerr'in rivayet ettiği bir hadise göre, kul namazda iken Allah Teâlâ hep ona yönelmiş halde bulunur. Kul sağa sola bakınca Allah da kulundan yüz çevirir (Nesâî, Sehv 10). Peygamber Efendimiz bir hadislerinde bu hususu şöyle açıklamışlardır: *"Namazda iken sağa sola bakmaktan sakınınız. Çünkü sizden biriniz namaz içinde olduğu müddetçe Rabbine münâcat etmiş, yani gizli gizli O'nunla konuşmuş olur"* (Heysemî, *Mecmaü'z-zevâid*, II, 80). Namaz kılan insan başını sağa sola döndürünce, şeytan bir zafer elde eder ve kulu meşgul etme imkânına kavuşmuş olur. Şeytanın meşgûliyetine kapılmış olan kul Allah'la olan bağını koparmış demektir. Bu sebeple namazında bazan unutkanlık hali kendisine galebe eder, kaç rekat kıldığını bilemez, bazan hataya düşer, okuduğunu şaşırır. Artık o anda kalbi de Allah ile meşgul değildir. Bu durum Allah'ın rızâsına ve hoşnutluğuna aykırı olduğu için, o andaki davranışı şeytana nisbet edilmiştir. Görüldüğü gibi namazda başını kıbleden başka cihete çevirmek hem huşûu bozuyor, hem Allah'a yönelmeyi ihlal ettiği için şeytanın vesvese vermesine vesile oluyor, hem de kulun namazdan kazanacağı ecir ve sevabı noksanlaştırıyor.

Namazda başı sağa sola çevirmenin tenzihen mekruh olduğunda ulemânın icmâı vardır. Fakat âlimlerden bazısı bunu haram görmüşlerdir. Zâhirî mezhebinin hükmü de böyledir. Fakat başı ile değil de, bedeni ile kıbleden dönerse ulemânın çoğunluğuna göre namaz bozulur. Boynunu döndürmeden göz ucuyla sağa sola bakmak mekruh değildir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Namazda başı sağa sola çevirmek tenzihen mekruhtur.

2. Namaz kılarken başı sağa sola çevirmek, kişinin Allah'la olan irtibatını koparır, şeytanın kendisini meşgul etmesine vesile olur. Çünkü şeytan kişinin namazdaki gafletini ganimet bilir.

3. Kişinin namaz esnasında sadece göz ucuyla sağa sola bakması namaza zarar vermez ve mekruh sayılmaz.

4. Namaz kılarken bedeni kıbleden ayrılacak derecede sağa sola dönmek namazı bozar.

5. Meşrû bir özürden dolayı namaz esnasında başı sağa sola çevirmek mekruh olmaz.

6. Nafile namazlarda başı sağa sola çevirmek, farz namazlardakinden daha az mekruhluk ifade eder. Çünkü farzlara ihtimam şeriatta nâfilelerden daha önceliklidir.

342- باب النهي عن الصلاة إلى القبور

KABİRLERE DOĞRU NAMAZ KILMANIN YASAK OLDUĞU

Hadis

1761- عَنْ أَبِي مَرْثَدٍ كَنَّازِ بْنِ الحُصَيْنِ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : سمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « لا تُصَلُّوا إِلى القُبُورِ ، وَلا تَجْلِسُوا علَيْها » رواه مُسْلِم .

1761. Ebû Mersed Kennâz İbni Husayn *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kabirlere doğru namaz kılmayınız ve kabirler üzerine oturmayınız."

Müslim, Cenâiz 97, 98. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 73; Tirmizî, Cenâiz 57; Nesâî, Kıble 11

Ebû Mersed Kennâz İbni Husayn

Daha çok Ebû Mersed künyesiyle bilinen Kennâz, meşhur sahâbîlerden biridir. İsminin Eymen olduğu da söylenir. Oğlu Mersed ile birlikte Bedir harbine iştirak etmişti. Kennâz, Resûl-i Ekrem'den iki hadis rivayet etmiştir. Onlardan biri Müslim'in Sahîh'ine aldığı bu hadistir. Ebû Mersed, Hz. Ebû Bekir'in sağlığında 12 (633) yılında 66 yaşında iken vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Müslümanların namaz kılarken yönelecekleri ve kıble edinecekleri tek yön Kâbe'dir. Bunun dışında bir yeri ve yönü kıble edinmek câiz değildir. Herhangi bir kabri kıble edinerek ona karşı namaz kılmak ise yasaklanmıştır. Çünkü bir kimsenin kabrini kıble edinmek o kabirde medfun bulunanı veya onun kabrini tazim ve o kişiyi veya kabri ibadete lâyık görmek anlamına gelir. Eğer durum gerçekten böyle ise bu bir nevi küfürdür ve asla affedilmez. Kıble edinme gibi bir niyeti olmaksızın herhangi bir kabre karşı namaz kılmak da mekruhtur. Hanefîlerin ve diğer birçok ulemânın bu husustaki görüşleri kabre karşı namaz kılmanın mekruh olduğu yönündedir. İmam Şâfiî bu konuda şöyle der: "Yaratılmışlardan birinin kabrinin mescit edinilecek derecede tâzim olunmasını ben kerih görürüm. Bunun hem o kişiye hem de ondan sonra gelecek insanlara fitne olacağından korkarım." Şayet kabir ile namaz kılan kimse arasında duvar veya tahta bir bölme ya da herhangi bir engel varsa o takdirde böyle bir mekanda namaz kılmakta sakınca yoktur. Yasaklık, arada bir engel olmaksızın doğrudan doğruya kabre karşı namaz kılınmasıyla ilgilidir.

Peygamber Efendimiz, kabirlerin üzerine oturulmasını da yasaklamıştır. İmam Şafiî ve diğer bir çok ulemâya göre kabirler üzerine oturmak haramdır. Hanefî mezhebi ulemâsı kabirler üzerine oturmayı, kabirleri çiğnemeyi ve üzerlerinde uyumayı tenzihen mekruh görürler. 1770 numaralı hadisin açıklamasında bu konuya tekrar döneceğiz. Kabirler üzerine büyük ve küçük abdest bozmak gibi şeyler ise tahrimen mekruhtur. İnsanlar çok kere kabristana bir ölü defnedilirken veya kabir ziyareti yaparlarken bu gibi günahları işlerler. Bir cenazenin defninde bulunmak ve kabir ziyareti yapmak faziletli ve sevap olan bir ameldir. Fakat bu ameli yerine getirirken günah işlememeye özen göstermek gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Herhangi bir kimsenin kabrini kıble edinerek ona karşı namaz kılmak haramdır.

2. Kabirleri kıble edinmeden onlara karşı namaz kılmak mekruhtur.

3. Kabirlerin üzerine oturulması, çiğnenmesi veya üzerinde uyunması tenzihen mekruhtur.

4. Kabirler üzerine büyük veya küçük abdest bozmak harama yakın mekruhtur.

343- باب تحريم المرور بين يَدَي المصَلّي

NAMAZ KILAN KİMSENİN ÖNÜNDEN GEÇMENİN HARAM OLUŞU

Hadis

1762- عَنْ أَبِي الجُهَيْمِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الحَارِثِ بْنِ الصِّمَّةِ الأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَوْ يَعْلَمُ المارُّ بَيْنَ يدي المصَلِّي مَاذا عَلَيْهِ لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْراً لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ » قَالَ الرَّاوي : لا أَدْرِي : قَالَ أَرْبَعِين يوماً ، أَو أَرْبَعِينَ شَهْراً ، أَوْ أَرْبَعِينَ سَنَةً .. متفقٌ عليه .

1762. Ebû Cüheym Abdullah İbni Hâris İbni Sımme el-Ensârî *radıyallahu anh'* den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Namaz kılmakta olanın önünden geçen kimse ne kadar günah işlediğini bilmiş olsaydı, kırk şu kadar zaman yerinde durması onun için daha hayırlı olurdu."

Hadisin ravisi der ki: Kırk gün mü, kırk ay mı, kırk yıl mı dedi bilmiyorum.

Buhârî, Salât 101; Müslim, Salât 261. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 108; Tirmizî, Mevâkît 134; Nesâî, Kıble 8; İbni Mâce, İkâme 37

Ebû Cüheym Abdullah İbni Hâris

Adının Ebû Cüheym İbni Hâris olduğu da söylenir. Babası Hâris de sahâbîdir. Ebû Cüheym, Ensâr'ın Mâlik İbni Neccâr oğullarına mensuptur. Muâz İbni Cebel'in erkek kardeşinin, Übey İbni Ka'b'ın da kız kardeşinin oğludur. Kendisinden sadece iki hadis rivayet edilmiştir. Diğer hadis de, Kur'an'ın yedi harf üzere nâzil olduğuna ve Kur'an hakkında münakaşa etmenin küfür sayılacağına dâir rivayettir. Her iki hadis de Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alır. Ondan hadis rivayet edenler arasında Büsr İbni Saîd ile kardeşi Müslim İbni Saîd ve İbni Abbâs'ın âzatlı kölesi Umeyr vardır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Namaz kılanın önünden geçmenin büyük bir günah olduğu ile ilgili rivayeti *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin hepsi kitaplarında zikretmiştir. Namaz kılanın önünden geçmemek için kırk gün, kırk ay veya kırk yıl mı beklenileceği yönündeki şüphe, hadisin ravilerinden biri olan Ebû Nadr'dan kaynaklanmaktadır. Bu günah, açıkça anlaşılacağı gibi namaz kılanla değil, önünden geçenle alâkalıdır. Namaz kılana düşen görev ise önüne bir sütre koymaktır. Çünkü sütrenin önünden geçmekte bir sakınca yoktur. Geçmekte olan kimse namaz kılanın farkında değilse, onu uyarmak için Allahü ekber, sübhanellah gibi sözler söylemek veya sadece eliyle geçmemesi gerektiği yönünde ikaz işareti yapmak namaza engel teşkil etmez. Namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçme hususunda cami ve mescit ile ev veya açık arazide namaz kılınması arasında bir fark yoktur. Şu kadar var ki, ulemâdan bir kısmı geçme mesafesini mescitte secde yeriyle kayıtlandırırlar. Çünkü kişinin namaz kılarken gözünü

dikmesi gereken yer secde mahalli olup oradan öteye bakmamalıdır. Mescit dışında açık bir alanda namaz kılanın önünden geçme mesafesi ise namaz kılanla onun sütresi arasından geçilmemesi olarak kayıtlandırılmıştır. Açık bir alanda namaz kılan ya bir ağacı veya duvarı, böyle bir imkân yoksa önüne dikeceği bir cismi, o da imkân dahilinde değilse çizeceği bir çizgiyi kendisine sütre edinmelidir. Böylece sütre dışından geçen olsa bile kalp huzuru bozulmamış ve huşû halini devam ettirmiş olur. Çünkü kişinin önünden geçilmesinin günahlığı, onun Allah'la irtibatını koparma ve huşûuna mani olunmasındandır. Dolayısıyla namaz kılanın namazdaki huşûunu kaybetmesinin ve gönlüne başka şeyler gelmesinin günahı önünden geçen kimseye ait olur. İmam Nevevî, bu hadisi namaz kılanın önünden geçmenin haram kılındığına delil gösterir. Bir cemaate imam olanın önünden geçmekle tek başına namaz kılanın önünden geçmek arasında bir fark yoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namaz kılan bir kimsenin önünden geçmek yasaklanmış olup, bu davranış günah kabul edilmiştir.

2. Namaz kılanın önünden geçmenin yasak hududu mescitlerde secde mahalli, açık alanda ise kişi ile sütresinin arasıdır. Sütresi olmayanın önünden geçmek haram veya günah sayılmamıştır.

3. Hadisteki yasak bütün namaz kılanları kapsayıcı nitelikte olup, onu sadece imam olan ve münferiden namaz kılana tahsis etmek doğru değildir.

344- باب كراهة شروع المأموم في نافلة بعد شروع المؤذِّن في إقامة الصلاة سواء كانت النافلة سُنّةَ تلك الصلاةِ أو غيرها

MÜEZZİN KÂMETE BAŞLAYINCA NAFİLE KILMANIN MEKRUH OLUŞU

MÜEZZİN FARZ NAMAZ İÇİN KÂMETE BAŞLADIKTAN SONRA İMAMA UYACAK KİŞİNİN O FARZ NAMAZIN SÜNNETİ BİLE OLSA NAFİLE KILMAYA BAŞLAMASININ MEKRUH OLUŞU

Hadis

1763– عَنْ أَبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْه عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إِذا أُقِيمتِ الصلاَةُ ، فَلاَ صَلاَةَ إِلا المكتوبَةَ » رواه مسلم .

1763. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Namaz için kâmet getirilince, artık farzdan başka bir namaz kılmak yoktur."

Müslim, Müsâfirîn 63, 64. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tatavvu‘ 5; Tirmizî, Salât 195; Nesâî, İmâmet 60; İbni Mâce, İkâme 103

Açıklamalar

Kâmet, sadece farz namazlar içindir. Sünnetler ve nâfile namazlar için kâmet getirilmez. Cemaatle namaz kılmak üzere kâmet getirildikten sonra artık sünnet ve nâfile namaz kılmak câiz değildir. Kılınacak olan namazın revâtib denilen beş vaktin sünneti ile herhangi bir nâfile namaz olması arasında fark yoktur. Hanefî mezhebi ulemâsına göre, sabah namazının sünnetini kılmayan bir kimse, farzın ikinci rekâtına yetişeceğinden emin olursa kâmetten sonra önce sünneti kılar. İmam Mâlik'in görüşü de ilk rekâta yetişmek şartıyla aynıdır. Bu istisna sadece sabah namazının sünneti ile ilgilidir. İmam Şâfiî ve Ahmed İbni Hanbel ise cemaat farza başlayınca, sünnet namaz kılınamayacağı görüşündedirler. Bunun sebebi, cemaat faziletine namazın başından itibaren nâil olmanın daha faziletli olmasıdır. Çünkü farzı tamamlayan şeyleri korumak, nâfile ile meşgul olmaktan daha önceliklidir. Ulemâdan bir kısmı, kâmet getirildikten sonra herhangi bir sünnetin mescidin dışında kılınabileceğini, mescidin içinde kılınamayacağını söylerler. Bütün bu görüşler, mescidde sünnet ve nâfile namaz kılmanın uygun olmadığını iddia edenlere de bir cevap niteliğindedir. Kılınamayan sünnetler, farz namazlardan sonra kılınabilir. Kâmet getirildikten sonra kılınan sünnet ve nâfile namazların kemâli ve sevabı yoktur; ama kılınan namaz sahihtir. Çünkü böyle bir namazın kazâsı emredilmiş değildir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mescid veya cemaat bulunan bir yerde farz namaz için kâmet getirildikten sonra sünnet veya nâfile namaz kılmaya başlamak câiz değildir.

2. Hanefî mezhebine göre, sabah namazının sünneti, farzın ikinci rekâtına yetişilebilecekse, kâmetten sonra mescidin dışında veya son cemaat mahallinde kılınabilir.

3. Sünnet ve nâfile namazlar mescid ve camilerde de kılınabilir.

345- باب كراهة تخصيص يوم الجمعة بصيام أو ليلته بصلاة من بين الليالي

ORUCU SADECE CUMA GÜNÜ TUTMANIN VE CUMA GECESİNİ NAMAZA AYIRMANIN MEKRUH OLUŞU

Hadisler

1764- عَنْ أَبي هُرَيْرة رضيَ اللَّه عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لا تَخُصُّوا لَيْلَةَ الجُمُعَةِ بِقِيَامٍ مِنْ بَيْنِ اللَّيَالي ، وَلا تَخُصُّوا يَوْمَ الجُمُعَة بِصيَامٍ مِنْ بيْنِ الأَيَّامِ إِلاَّ أَنْ يَكُونَ في صَوْمٍ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ » رواه مسلم .

1764. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Geceler arasında sadece cuma gecesini namaz kılmaya ayırmayınız. Günler arasında da sadece cuma gününü oruç tutmaya tahsis etmeyiniz. Ancak, sizden birinizin tutmakta olduğu oruç cumaya rastlarsa, bunda bir sakınca yoktur."

Müslim, Sıyâm 148. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, VI, 444

1767 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1765– وَعَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « لا يَصُومَنَّ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الجُمُعَةِ إِلاَّ يَوْماً قَبْلَهُ أَوْ بَعْدَهُ » متفقٌ عليه .

1765. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'* i şöyle buyururken işittim demiştir:

"Sizden biriniz, cumadan bir gün önce veya bir gün sonra oruç tutmadıkça, sadece cuma günü oruç tutmasın."

Buhârî, Savm 63; Müslim, Sıyâm 147. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 50

1767 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1766– وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادٍ قَالَ : سَأَلْتُ جابِراً رَضِيَ اللَّه عَنْهُ : أَنَهَى النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَنْ صَوْمِ الجُمُعَةِ ؟ قَالَ : نَعَمْ . متفقٌ عليه .

1766. Muhammed İbni Abbâd şöyle dedi:

Câbir *radıyallahu anh'*den, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* cuma günü oruç tutmayı yasakladı mı diye sordum? Câbir:

– Evet, yasakladı, dedi.
Buhârî, Savm 63; Müslim, Sıyâm 146

Aşağıdaki hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1767– وَعَنْ أُمِّ المُؤْمِنِينَ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الحَارِثِ رَضِيَ اللَّه عَنها أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم دَخَلَ عَلَيْهَا يوْمَ الجُمُعَةِ وَهَيَ صائمَةٌ ، فَقَالَ : « أَصُمْتِ أَمْسِ ؟ » قَالَتْ : لا ، قَالَ : « تُرِيدِينَ أَنْ تَصُومِي غداً ؟ » قَالَتْ : لا ، قَالَ : « فَأَفْطِرِي » رَوَاهُ البُخاري .

1767. Mü'minlerin annesi Cüveyriye Binti Hâris *radıyallahu anhâ'*dan nakledildiğine göre, kendisi oruçlu iken bir cuma günü Peygamber-i Zîşan *sallallahu aleyhi ve sellem* onun yanına girmişti. Efendimiz:

– "Dün oruç tuttun mu?" diye sordu, Cüveyriye:

– Hayır, tutmadım, dedi.

– "Yarın oruç tutmak istiyor musun?" diye sordu.

– Hayır, tutmayacağım, dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

– "O halde orucunu boz" buyurdu.

Buhârî, Savm 63

Açıklamalar

Yukarıdaki dört hadis, sadece cuma günü oruç tutulmasının yasak kılındığı hususunda muhtevâ olarak birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Bu sebeple hepsini bir arada açıklamamız daha uygun olacaktır. Sadece bunlardan birinde cuma gecesinin ihyâ edilmesi ile ilgili hüküm de yer almaktadır. **Birinci hadis**ten açıkça anlaşılacağı gibi, haftanın geceleri içinde sadece cuma gecesinin ihyâ edilmesi, o geceye has nâfile namaz kılınması, Kur'an okunması, zikir yapılması ve bu gecenin uyanık geçirilmesi Peygamber Efendimiz tarafından uygun görülmemiştir. İmam Nevevî, sadece cuma gecelerinin ihyâ edilmesinin bu hadisle gayet açık bir şekilde yasaklandığını ve bu konuda bütün âlimlerin görüşbirliği içinde olduklarını belirtir. İslâm âlimleri, bazı câhillerin iddia ettiği gibi özellikle cuma gecelerine has **"reğâib namazı"** adı altında bir namazın bulunmadığını ve bunu bid'atçıların uydurduğunu belirtirler. Hatta bazı âlimler bu namazın bir bid'at ve sapıklık olduğuna dair kitaplar yazmıştır. Bütün geceler Allah'a ibadetle ihyâ edilmeli, haftanın herhangi bir gecesi diğerinden ayırdedilmemelidir.

Sadece cuma günleri oruç tutmanın câiz olup olmadığı hususunda ulemâ ihtilaf etmişlerdir. Bir kısım âlimlere göre sadece cuma günü oruç tutmak kesin olarak mekruhtur. İbrahim en-Nehaî, Zührî, Şa‘bî, Ahmed İbni Hanbel ve İbni Abdülberr bu kanaattedirler. Onların bu yöndeki dayanakları Hz. Ali'nin cuma günü oruç tutmanın mekruh olduğu yönündeki görüşüdür. Sahâbeden Ebû Hüreyre, Selmân el-Fârisî ve Ebû Zer de aynı görüştedir. Çünkü cuma gününün müslümanların haftalık bayram günü olduğu sahih rivayetlerle bildirilmiştir. Bayram günü oruç tutmak câiz değildir. O gün dua, zikir, ibadet, gusül abdesti almak, namaza erken gitmek, namazı beklemek, hutbe dinlemek gibi faziletli davranışları zinde bir vaziyette yerine getirmek gerekir; oruç ise bu zindeliğe engel olur. Bir başka açıdan bu yasağın sebebi, o gün oruç tutma âdetinin yaygınlık kazanması halinde, bazı kimselerin bu orucun farz kılındığını zannetmeleri endişesidir. Ayrıca yahudi ve hıristiyanlar haftanın sadece bir gününü, yahudiler cumartesi, hıristiyanlar da pazar gününü ibadete ayırdıkları için, müslümanlar onlara benzemekten sakındırılmış, Allah'a kulluk vazifesine sadece bir gün ayırmaları ve bir ibadet günü ihdas etmeleri yasaklanmıştır.

Bazı âlimlere göre ise cuma günü oruç tutmak kesinlikle mübahtır. İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Muhammed bu kanaatte olup, onların bu yöndeki dayanakları da İbni Abbâs ile Muhammed İbni Münkedir'in görüşleridir. Çünkü onlara göre cuma günü oruç tutmak yasaklanmış değildir. O gün oruç tutma açısından haftanın diğer günlerinden biri gibi olup, cuma namazının ve hutbenin bulunması ve mü'minler için haftalık bayram olması oruç ibadetine engel teşkil etmez.

Bazı âlimlerin daha uzlaştırıcı buldukları ve Peygamber Efendimiz'in tavrına ve tavsiyesine daha uygun kabul ettikleri üçüncü bir görüş ise, sadece cuma günü oruç tutmanın mekruh, fakat ondan bir gün evvel veya bir gün sonrasıyla birlikte tutmanın mekruh olmadığıdır. Ebû Hüreyre, Muhammed İbni Sîrîn, Tâvûs ve Hanefîlerden İmam Ebû Yûsuf'un görüşü bu yöndedir. Bir rivayete göre İmam Şâfiî'nin de bunu câiz gördüğü nakledilmiştir. Nevevî'nin belirttiğine göre, Şâfiî ulemâsının çoğunluğu cuma günü oruç tutmanın mekruh olduğu görüşündedir.

Netice itibariyle, oruç tutmak için sadece cuma günlerini kollamak ve özellikle o gün oruç tutup başka günler tutmamak hoş karşılanmamış, mekruh görülmüştür. Perşembe ile birlikte cuma, cuma ile birlikte cumartesi veya ayın başından, ortasından ve sonundan belli günleri oruçlu geçirmeyi âdet edinmiş olanlar için o günün cumaya rastlaması gibi durumlarda oruç tutmak sakıncalı veya mekruh kabul edilmemiştir.

Cenâb-ı Hak cuma günü mü'minlere cuma namazını farz kılmış ve onların haftanın sadece bu gününde büyük yerleşim merkezlerinde bir araya gelerek öğle vaktinde bu namazı kılmalarını ve hutbe dinlemelerini emretmiştir. Bu, cuma gününü diğer günlerden farklı kılan en önemli özelliktir. Sahih bir rivayette: *"Cuma günü bayram günüdür. Bayram gününüzü oruç gününüz kılmayınız. Ancak bir gün önce ve bir gün sonradan oruç tutmanız müstesna"* (Hâkim, *Müstedrek*, I, 437; Zebîdî, *İthâfü's-sâde*, IV, 258) buyurulmuştur. Fakat cuma gününün çeşitli faziletlerinden bahseden bir çok hadîs-i şerîfler vardır. Kitabımızın "Cuma Gününün Fazileti" bölümünde, 1149– 1160 numaralar arasındaki hadislerde biz bunları ele almış ve etraflıca açıklamaya çalışmıştık. Bilgi edinmek isteyenler o bölümü bir kere daha okuyabilir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Haftanın geceleri içinde sadece cuma gecelerini ibadete ayırmak Peygamber Efendimiz tarafından hoş karşılanmamış olup, böyle bir uygulama mekruhtur.
2. Müslümanların yahudi ve hıristiyanlar gibi haftada sadece bir günü yoğun ibadet günü olarak özelleştirmeleri yasaklanmıştır. Müslümanlar için bütün günler ibadet günleridir.
3. Haftanın sadece cuma günlerini oruca ayırmak İslâm âlimlerinin çoğunluğu tarafından câiz görülmemiş, mekruh kabul edilmiştir.
4. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Muhammed cuma günü oruç tutmayı sakıncalı görmemişler, Ebû Yûsuf ise bunu mekruh görmüştür.
5. Bir gün önce veya bir gün sonrasıyla birlikte cuma gününü oruçlu geçirmek câiz olduğu gibi, bir kimsenin âdeti üzere tutmakta olduğu oruç, cuma gününe rastlarsa o gün oruç tutmasında herhangi bir sakınca yoktur.

346- باب تحريم الوصَال في الصوم
وهو أن يصوم يومين أو أكثر ، ولا يأكل ولا يشرب بينهما

İFTAR ETMEDEN ORUCU BİRBİRİNE EKLEMENİN HARAM OLUŞU

YİYİP İÇMEKSİZİN İKİ VEYA DAHA FAZLA GÜNÜN ORUÇLARINI BİRBİRİNE EKLEMENİN HARAM OLUŞU

Hadisler

1768– عَنْ أَبي هُرِيْرَةَ وَعَائِشَةَ رَضِي اللَّه عنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى عَنِ الْوِصالِ .

متفقٌ عليه .

1768. Ebû Hüreyre ve Âişe *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* iftar etmeden orucu birbirine eklemeyi yasakladı.

Buhârî, Savm 48, 49; Müslim, Sıyâm 59. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 24

Aşağıdaki hadisle beraber açıklanacaktır.

1769- وَعَن ابْنِ عُمَرَ رَضِيِ اللَّه عَنْهُما قالَ : نَهَى رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَنِ الْوِصالِ . قَالُوا : إِنَّكَ تُواصِلُ ؟ قَالَ : « إِنِّ لَسْتُ مِثْلَكُمْ ، إِني أُطْعَمُ وَأُسْقَى » متفقٌ عليه ، وهذا لَفْظُ البُخاري .

1769. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* iftar etmeden bir günün orucunu öbür günün orucuna eklemeyi yasaklamıştı. Ashâb-ı kirâm:

– Yâ Resûlallah! Fakat sen ekliyorsun? dediler. Peygamberimiz:

– "Şüphesiz ben sizin gibi değilim. Ben yedirilip içirilmekteyim" buyurdu.

Buhârî, Savm 48; Müslim, Sıyâm 56. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 24; Tirmizî, Savm 62

Açıklamalar

İftar etmeden iki veya daha çok gün peşpeşe oruç tutmaya **visâl** denir. Peygamber Efendimiz'in ashâba ve ümmete bunu yasakladığı birçok hadiste açıkça belirtilmiştir. Sahâbe-i kirâmdan Hz. Ali, Ebû Hüreyre, mü'minlerin annesi Hz. Âişe, Abdullah İbni Ömer, Enes İbni Mâlik, Ebû Saîd el-Hudrî ve Beşîr İbni Hasâsiye'nin bu konuyla ilgili rivayetleri sahih hadis kitaplarında yer alır.

Bu rivayetlerin birçoğunda, sahâbîlerin iftar etmeden oruç tutma arzularının, Peygamber Efendimiz'in bu yöndeki davranışına uyma isteğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kendilerine visâl yasaklanınca, "Fakat sen bunu yapıyorsun!" dediklerini görmekteyiz. Bu soru, ashâbın Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sünnetine uyma hususundaki dikkat ve hassasiyetlerini gösterir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, kendisinin Cenâb-ı Hak tarafından yedirilip içirilmek suretiyle doyurulduğunu, visâlle ilgili bu davranışının sadece kendisine has bir fiil olduğunu, ümmete yönelik bulunmadığını belirtir. Ümmeti bağlayıcı yanı bulunmayıp sadece Hz. Peygamber'e ait olan bu çeşit davranışlara **"hasâis"** adı verilir. Visâlin yasaklanış sebebinin açlık ve susuzluktan kaynaklanan güçlük ve zorluk olduğu hadislerden açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü oruç ibadetini gönül rahatlığıyla yerine getirebilmek için vücudun buna dayanıklı olması gerekir. Yiyip içmeyi tamamen terkeden kimsenin oruç tutmaya güç yetiremeyeceği açıktır. Nitekim sahâbe-i kirâmdan bir kısmının bunu deneyip güç yetiremedikleri bazı rivayetlerden anlaşılmaktadır. Visâlin aksine sahur yemeği yemenin ve bunu geciktirmenin, iftar yapmanın ve bunda acele etmenin faziletini kitabımızın 1232 – 1242 numaralar arasındaki hadislerinde açıklamıştık.

Visâl orucunun yasaklığıyla ilgili emrin bu fiilin haramlığına mı yoksa mekruhluğuna mı delil teşkil ettiği âlimlerimiz arasında tartışılmıştır. Hadisin zâhirine göre hüküm verenler, bunun haram olduğunu kabul ederler. Ancak, Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Şâfiî, ne suretle olursa olsun visâlin mekruh olduğu görüşündedirler. Onlara göre hiç kimsenin visâl yapması câiz değildir.

Hadisi daha önce 232 numara ile de görmüştük.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Sadece Hz. Peygamber'e ait "hasâis" denilen birtakım filler vardır. Bunlar ümmeti bağlayıcı değildir; hatta bunların bir kısmı onlara yasak kılınmıştır.

2. Visâl orucu da Peygamber Efendimiz'in hasâisinden olup ümmete yasaklanmıştır.

3. Kişinin gönül huzuruyla ibadet etmesini engelleyecek şekilde aç ve susuz kalması câiz değildir.

4. Cenâb-ı Hak peygamberini bizim bilemediğimiz tarzda yedirir içirir.

347- باب تحريم الجلوس على قبر

KABİR ÜZERİNE OTURMANIN HARAM OLUŞU

Hadis

1770- عَنْ أَبي هُرَيْرَةَ رضِي اللَّه عنْهُ قَال : قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : لأَنْ يجْلِسَ أَحدُكُمْ على جَمْرَةٍ ، فَتُحْرِقَ ثِيابَه، فَتَخْلُصَ إلى جِلْدِهِ خَيرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يجْلِسَ على قَبْرٍ» رواه مسلم.

1770. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden birinizin bir kor üzerine oturup elbisesini ateşin yakması ve ateşin vücuduna işlemesi, bir kabrin üzerine oturmasından daha hayırlıdır."

Müslim, Cenâiz 96. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 73; Nesâî, Cenâiz 105; İbni Mâce, Cenâiz 45

Açıklamalar

1761 numaralı hadisi açıklarken, kabirlerin üzerine oturulmaması gerektiğine kısaca temas etmiştik. Kabirler, ölülere ait mekânlardır. Sağ olan bir insanın evine izinsiz girmek ve oturmak nasıl uygun değilse, kabirlere de oturmak aynı şekilde uygun olmaz. Ölünün ruhunun yapılanları hissettiği dinimizin bize öğrettiği bir gerçektir. Kabirlerdeki ölüleri hesaba katmayarak, onları yok sayarak üzerlerini çiğnemek ve oturmak câiz görülmemiştir. İmam Şâfiî ve âlimlerden bir çoğu kabirler üzerine oturmanın haram olduğu görüşünü benimsemişlerdir. İmam Ebû Hanîfe'nin de aralarında bulunduğu bir grup âlim ise kabirler üzerine oturmanın tenzihen mekruh olduğunu söylerler. Kızı Ümmü Gülsüm'ün cenazesi defnedilirken Peygamber Efendimiz'in kabrin bir kenarına oturmasını kendilerine delil alan bazı âlimler, kabirlerin kenarlarına oturmanın câiz olduğuna kânîdirler. Ancak onlar da bir zaruret olmadıkça kabirlerin çiğnenmemesi gerektiği kanaatindedirler. Kabirlere gösterilen ihtimam, gerçekte insana gösterilen ihtimam sayılır. İnsan hürmete lâyık bir varlık olduğu için kabirlere de hürmet edilir. Bu hürmet, hiçbir şekilde tapınma ve kutsallaştırma olarak algılanmamalı, bu hususta haddi aşanlar uyarılmalı, İslâm'ın ölçüleri insanlara iyice öğretilmelidir. Dirilerin yaşadıkları yerlere olduğu gibi, ölüler yurdu olan kabristanlara da gereken ilgi, bakım ve saygı gösterilmelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kabirler üzerine oturmak ve onları çiğnemek câiz değildir.

2. Kabirlere gösterilen ihtimam ve hürmet gerçekte insana gösterilmiş sayılır.

3. Kabirleri bir tapınma mekânı ve kutsal saymak dinimizde kesinlikle yasaklanmış olup, bu davranış küfür sayılır.

4. Kabristanları harabe haline çevirmemek ve temiz tutmak gerekir.

348- باب النهي عن تجصيص القبور والبناء عليها

KABRİ KİREÇLEMENİN VE ÜZERİNE BİNA YAPMANIN YASAK OLUŞU

Hadis

1771- عَنْ جَابِرٍ رضِي اللَّه عَنْهُ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنْ يُجَصَّصَ الْقَبْرُ ، وَأَنْ يُقْعَدَ عَلَيهِ ، وأَنْ يُبْنَى عَلَيْهِ . رواه مسلم .

1771. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kabrin kireçlenmesini, üzerine oturulmasını ve kabir üzerine bina yapılmasını yasakladı.

Müslim, Cenâiz 94. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 58; Nesâî, Cenâiz 96, 98; İbni Mâce, Cenâiz 43

Açıklamalar

Kabirler üzerine oturulması ve kabirlerin çiğnenmesi yasaklandığı gibi, etrafı taş veya duvarla çevrilen kabirlerin yerden çok fazla yükseltilmesi ve sanki küçük bir evmiş gibi kireç veya boya ile badanalanması da yasaklanmış ve mekruh kabul edilmiştir. Ancak kabir olduğunun belli olması, üzerine oturulmaması ve çiğnenmemesi, başka ceset konulmasına engel olunması için yerden bir miktar yükseltilmesi yeterli ve câiz görülmüştür. Hatta bu yüksekliğin, ceset kabre konulunca, kabrin içinden çıkan toprağın onun üzerine eksiksiz atılmasıyla elde edilen yükseklik mikdarı olması gerektiğini söyleyen âlimler vardır. Bunun tam bir ölçüsünü veya plânını vermek mümkün değildir. Şu kadar var ki, insanların dikkatini çekecek veya ne kadar masraflı bir iş, ne çok israf edilmiş dedirtecek tarzda olmaması gerekir. Diğer taraftan övünme, kibir ve cemiyet içinde bir sınıf farkı alâmeti olarak algılanmayacak tarzda olması icab eder.

Kabirler üzerine bina yapılması da yasaklanmıştır. Kabir üzerine yapılan bina, mescid, medrese, türbe veya içinde oturulacak ev olabilir. Bunlardan en yaygın olanı mescid ve türbelerdir. Peygamber Efendimiz'in hastalığı anında hanımları Ümmü Seleme ve Ümmü Habîbe, Habeşistan'a hicret ettiklerinde orada gördükleri "Mâriye" adındaki bir kilisenin güzelliğini ve içindeki kıymetli tasvirleri Peygamberimiz'in öteki eşlerine anlatıyorlardı. Bunun üzerine Efendimiz başını kaldırarak: *"Habeşliler öyle kimselerdir ki, onlardan azîz bir kişi ölünce, kabri üzerine bir mescid yaparlar; o kişinin resmini de o mescide korlar. Bunlar, Allah katında halkın en şerlileridir"* buyurdu (Buhârî, Cenâiz 71).

Bu ve benzer hadisler sebebiyle kabirler üzerine veya kabirlerin hemen yanıbaşına mescid inşâ edilmesi dinimizde hoş karşılanmamıştır. Özellikle kabirlerin cami ve mescidlerin kıblesine gelecek tarzda olması çirkin bulunmuştur. Kabirlerin üzerine kubbe veya türbe

yapılması da uygun görülmemiştir. İmam Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf bunun mekruh olduğunu kabul ederler. İmam Nevevî, yapılan bina kişinin kendi mülkü üzerinde ise mekruh, umûma ait bir kabristanda ise haramdır der. Şâfiî'nin görüşünün de böyle olduğunu söyler. Zâhirî İmam İbn Hazm, kabir üzerine her çeşit bina yapmanın mutlak haram olduğuna kânîdir.

Sahâbe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn nesillerinden bazı kimselerin kabirler üzerine kubbe veya türbe yaptıklarını görmekteyiz. Meselâ Hz. Ömer, mü'minlerin annesi Zeyneb Binti Cahş'ın, Hz. Âişe, kardeşinin, Muhammed İbni Hanefiyye, İbni Abbâs'ın kabri üzerine türbe yaptırmışlardı. Daha sonra bunların İbni Ömer tarafından yıktırıldığı nakledilir. Fakat Ali el-Kârî, meşhur meşâyih ve ulemâ kabirlerine insanların ziyaret ve istirahati için kubbe ve türbe yapılmasının selef âlimleri tarafından câiz görüldüğünü nakleder. Hanefî fakih İbni Hümâm da, Kur'an kırâat edilirken oturulmak üzere böyle bir mekânın yapılmasının câiz olduğunu söylemiştir. Her halde bu cevaz sayesinde İslâm coğrafyasının hemen her yerinde bir kısım meşhur zevâtın kabirleri üzerine türbeler ve kubbeler yapılmış olmalıdır. Fakat şunu memnûniyetle müşahede etmekteyiz ki, İslâm ümmeti, Resûl-i Kibriyâ Efendimiz'in kabri başta olmak üzere, hiçbir kimsenin kabrini mescid veya kıble edinmemiş, oraları bir ibâdethâne veya kutsal mekân olarak nitelememiştir. Bu yönde bazı kimselerin gösterdiği dengesiz ve ölçüsüz tavırlar, başta âlimlerimiz olmak üzere akl-ı selîm sahibi müslümanlar tarafından hiçbir şekilde hoş görülmemiş, hatta şiddetle kınanmıştır. Ancak, bu türbelerin ve kabirlerin ziyaretinde edep ölçülerini aşanlar her zaman olagelmiştir. Her asırda görüldüğü gibi bunları ikaz etmek ve doğru olan tarzı göstermek, bilmeyenlere öğretmek başta âlimler olmak üzere sorumluluk hissi taşıyan bütün müslümanların görevidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kabirlerin etrafını çevirirken yerden haddinden fazla yükseltmek, kireçle veya boya ile badanalamak ve kabirleri süslemek mekruhtur.

2. Kabirler üzerine mescid, medrese, türbe ve kubbe inşâ edilmesi hoş karşılanmamış, mekruh kabul edilmiştir.

3. Meşhur âlimler, meşâyih ve velîlerin kabirleri üzerine onları ziyaret edenlerin istirahati için türbe veya kubbe yapılmasını selef ulemâsı câiz görmüştür.

349- باب تغليظ تحريم إباق العبد من سيّده

KÖLENİN EFENDİSİNDEN KAÇMASININ AĞIR BİR HARAM OLUŞU

Hadisler

1772- عَنْ جَرِيرِ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَيَّمَا عَبْدٍ أَبَقَ ، فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ الذِّمَّةُ » رواه مسلم .

1772. Cerîr *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Herhangi bir köle kaçarsa, korunma ve güvenlik hakkını yitirmiş olur."

Müslim, Îmân 123. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 357, 362, 364, 365

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1773- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِذا أَبَقَ الْعبْدُ ، لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلاةٌ » رواه مسلم .

وفي رِوَاية : « فَقَدْ كَفَر » .

1773. Yine Cerîr *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir köle kaçtığı zaman, onun hiçbir namazı kabul edilmez."

Müslim, Îmân 124. Ayrıca bk. Nesâî, Tahrîmü'd-dem 12

Bir başka rivayet şöyledir: **"Efendisine nankörlük etmiş olur."**

Müslim, Îmân 122

Açıklamalar

Zimmet kelimesi lugatta söz vermek anlamına gelir. Sözünden dönen kimse zemmi, kötülenmeyi hak ettiği için söz vermeye zimmet denilir. **Zimmet**, eman ve garanti mânalarına da gelir. **Bir kimsenin zimmetinde olmak**, onun tekeffülü, emniyeti, garantisi ve koruması altına girmek demektir. Ancak o kimsenin kaçmasıyla bu korunma garantisi ortadan kalkmış olur. Zimmeti kalmayınca harbî yani kendisiyle harbedilmesi câiz bir kimse hükmüne girer ve kanının dökülmesi helâl olur.

Esasen köle, savaşta esir alınmak suretiyle öldürülmekten korunmuş, can emniyeti garanti altına alınmış, fakat kendisi için belirlenen hukûkî düzenleme gereği, hayat hakkı bir kişinin emniyeti, garantisi ve koruması altına verilmiş kimsedir. Ona sahip olan kimse onu hürriyetine kavuşturabilir veya antlaşmalı köle sınıfına sokarak, hürriyetine kavuşmasını birtakım şartlara bağlayabilir. Köle sahibi onu, hangi şekilde emrinde bulundurduğunu da topluma açıklar.

Dolayısıyla hem devletin ilgili makamları hem de insanlar o kölenin hukûkî açıdan hangi tür bir düzenleme içinde olduğunu bilirler. Böyle bir kölenin herhangi bir şiddete, sıkıntıya ve zulme uğramadığı halde kaçması, onu sahiplenmiş olan ve kendisinin hayat hakkını garanti altına almış bulunan kimseye karşı bir nankörlük ve haktanımazlıktır. Efendisinin izni olmaksızın kaçtığı takdirde, köle olarak alınmazdan önceki durumuna, yani müslümanlara harp ilan etmiş ve onlarla savaşmakta olan bir kimse konumuna yeniden dönmüş olur. Böyle bir kölenin müslüman olması ile kâfir olması arasında yapılacak muamele açısından fark yoktur. Namazının kabul edilmemesi, Kâdî İyâz'ın da aralarında bulunduğu bazı âlimlere göre bu köle kaçmayı helâl kabul ettiği için küfre düşmüş olmasındandır. Fakat böyle birinin kaçmakla küfre düşmeyeceğini söyleyen âlimler, onun günahkâr ve isyankâr bir kişi olduğunu, bu sebeple de namazlarının sevabının ve makbûliyetinin olmayacağını belirtirler.

Bugün kölelik kurumunun ortadan kalkmış olduğu bir gerçektir. Nevevî'nin zamanında kölelik yürürlükte olduğu için bu konuya eserinde yer vermiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Efendisinden kaçan köle ahdini bozmuş, kendisine yapılan en büyük iyilik olan canının garantiye alınması nimetine karşı nankörlük etmiş olur.

2. Savaş esnasında öldürülmekten kurtarılarak can emniyeti sağlanan bir kölenin efendisinden kaçması haramdır.

3. Efendisinden kaçan köle, can emniyetini tehlikeye atmış ve müslümanlarla harbe tutuşan bir insan konumuna düşmüş; bu sebeple de kanının akıtılması helâl kılınmış olur.

350- باب تحريم الشفاعة في الحدود

ŞER'Î CEZALARIN UYGULANMAMASI İÇİN ARACI OLMANIN HARAM OLUŞU

Âyet

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ [2]

"Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun. Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın emrettiği cezayı tatbikte müsâmaha ve şefkat göstermeyin."

Nûr sûresi (24), 2

Zina yapan kadına **zâniye**, erkeğe de **zânî** denir. Kur'an'daki kullanılışı itibariyle bu iki kelime kendi istek ve arzusu ile zina edenleri ifade eder. Karşılıklı rıza ile işlenilmiş olduğu için, bu çirkin fiili işleyenler suçta ortaktırlar. Kendisine zorla tecâvüz edilen kadın ise bunun dışında tutulmuştur. Burada önemli olan bir başka husus, zina yaptıklarına şer'î yönden hüküm verilmiş olanların zânî ve zâniye diye adlandırılabileceğidir. Bunun sabit olması ise, **"Onlara içinizden dört şahit getirin"** [Nisâ sûresi (4), 15] âyetinin hükmü gereği ya dört şahit getirilmesi ya da zina yapanların dört kere ikrar etmesine bağlıdır.

Zina yaptığı sâbit olan kadın ve erkeğe yüzer sopa vurulur. Âyette geçen **celde**, deriye vurmaktır. Bu ceza uygulanırken vücut tamamen çıplak olmamalı, gömlek cinsinden ince bir giysi bulunmalıdır. Kürk, palto ve benzeri kalın elbiselerin üzerinden vurmakla da ceza gerçekleşmez. Dolayısıyla maksat, ne bir eğlence ne de bir işkence ve öldürmedir; sadece zorlama ve terbiye etmekten ibarettir. Fıkıh kitaplarında konunun teferruatı uzunca anlatılır. Bilinmesi gereken bir başka önemli husus, bu **âyette geçen zânî ve zâniyenin bekâr kadın ve erkek olmalarıdır.** Evli olarak zina yapan Mâiz ve Gâmidiyye hakkında Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bilinen **recm** uygulaması bunun en önemli delilidir (Bilgi için bk. Buhârî, Ahkâm 21; Müslim, Hudûd 22-23; Ebû Dâvûd, Hudûd 23; Tirmizî, Hudûd 5).

Allah'ın dininin ahkâmını uygulama hususunda suç işleyenlere karşı acıma duygusu içinde olmamak gerekir. Çünkü hiç kimse kullarına karşı Allah Teâlâ'dan daha merhametli olamaz. Zinâkârların işlediği fiil toplumda iffet ve haya duygusunu ortadan kaldırdığı gibi, nesebin ve neslin bozulmasına sebep olur. Ayrıca böyle bir ahlâksızlığa göz yummak onun yaygınlık kazanmasına, nikâh gibi kutsal bir evlilik bağının ve aile yuvasının ise yok olmasına vesile teşkil eder. Kur'an'da ifade edildiği gibi, **"Çünkü zina bir hayasızlıktır, iğrenç bir şey ve kötü bir yoldur"** [Nisâ sûresi (4), 22].

Hadis

1774- وعَنْ عَائِشَةَ رضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ، أَنَّ قُرَيْشاً أَهَمَّهُمْ شَأْنُ المرْأَةِ المخْزُومِيَّةِ الَّتي سَرَقَتْ فَقَالُوا : منْ يُكَلِّمُ فيها رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَقَالُوا : وَمَنْ يَجْتَرِيءُ عَلَيْهِ إلاَّ أُسَامَةُ بْنُ زَيدٍ، حِبُّ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ،فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم:«أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ تَعالَى ؟» ثم قام فاختطب ثُمَّ قَالَ : « إِنَّمَا أَهلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إذا سَرَقَ فِيهم الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ، وَإِذا سَرَق فِيهِمُ الضَّعِيفُ ، أَقامُوا عَلَيْهِ الحَدَّ ، وَايْمُ اللَّهِ لَوْ أَنَّ فاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا »متفقٌ عليه .

وفي رِوَايةٍ: فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رسولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَقَالَ : « أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدودِ اللَّهِ،؟» قَالَ أُسَامَةُ : اسْتَغْفِرْ لِي يا رسُولَ اللَّهِ . قَالَ : ثُمَّ أمرَ بِتِلْكَ المرْأَةِ ، فقُطِعَتْ يَدُهَا.

1774. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Benî Mahzûm kabilesinden hırsızlık yapan bir kadının durumu Kureyşlileri çok üzmüştü. Onlar:

– Bu konuyu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile kim konuşabilir, diye kendi aralarında müzakere ettiler. Bazıları:

– Buna Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sevgilisi Üsâme İbni Zeyd'den başka kimse cesaret edemez, dediler. Üsâme, onların istekleri doğrultusunda Resûlullah ile konuştu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Üsâme'ye:

– "Allah'ın koyduğu cezalardan birinin uygulanmaması için aracılık mı yapıyorsun?" diye sordu; sonra ayağa kalktı ve halka şöyle hitap etti:

"Sizden önceki milletler şu sebeple yok olup gittiler: Aralarından soylu, mevki ve makam sahibi biri hırsızlık yapınca onu bırakıverirler, zayıf ve kimsesiz biri hırsızlık yapınca da onu hemen cezalandırırlardı. Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık yapsaydı, elbette onun da elini keserdim."

Buhârî, Enbiyâ 54, Megâzî 53, Hudûd 11, 12; Müslim, Hudûd 8, 9. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Hudûd 4; Tirmizî, Hudûd 6; Nesâî, Sârik 6; İbni Mâce, Hudûd 6

Buhârî'nin bir rivayeti şöyledir: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*in yüzü renkten renge girdi ve:

"Allah'ın koyduğu cezalardan birinin uygulanmaması için aracılık mı yapıyorsun?" buyurdu. Bunun üzerine Üsâme:

– Allah'tan benim bağışlanmamı dile yâ Resûlallah, dedi. Hadisin ravisi (Urve) der ki:

– Sonra bu kadının elinin kesilmesi için emir verdi ve onun eli kesildi.

Buhârî, Megâzî 53

Açıklamalar

Hadisin bazı rivayetlerinde belirtildiğine göre, Mekke fethi esnasında Kureyş'in Benî Mahzûm kabilesinden Fâtıma Binti Esved adındaki kadın, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in evinden bir kadife veya kadife içinde bulunan zînet eşyası ya da bir gerdanlık çalmıştı. Kureyş kabilesi, bunu bir şeref meselesi yapmış, içlerinden bir kadının böyle çirkin bir işi işlemesinden ve üstelik elinin kesilecek olmasından çok rahatsızlık duymuştu. Bu sebeple kadının ya affedilmesi, ya da fidye ödeyerek kurtarılmasının yolunu aradılar. Bunu Resûl-i Ekrem'e söyleyecek bir aracıya ihtiyaç vardı. Fakat buna kim cesaret edebilirdi? Nihayet Resûl-i Ekrem'in çok sevdiği âzatlı kölesi Zeyd'in oğlu Üsâme'nin aracılık yapabileceğini düşündüler ve onu Peygamber Efendimiz'e gönderdiler. Üsâme bu durumu Hz. Peygamber'e söyleyince, Allah Resûlü bunu derhal reddetti ve hadiste açıklandığı gibi, **Allah'ın koyduğu cezalardan birine aracılık yapmanın asla kabul edilemeyeceğini** söyledi. Böyle bir aracılığın ve cezayı hak edenin cezasının verilmemesinin toplumların helâkine, yok olup gitmesine sebep olacağını hatırlattı. İsrâiloğullarının helâkinin sebebi böyle davranmaları idi. Onlar, günümüzde de olduğu gibi toplumda şerefli sayılan, mevki ve makam sahibi olan biri hırsızlık yapınca veya herhangi bir suç işleyince onu cezalandırmazlar; zayıf ve güçsüz biri hırsızlık yapıp bir suç işlediğinde onun cezasını hemen yerine getirirlerdi. Oysa, **suç işleyen kim olursa olsun, onun mevki ve makamına bakılmaksızın cezalandırılması adaletin gereği idi.** Resûl-i Ekrem bu yöndeki tavrını göstermek üzere, Mahzum'lu Fâtıma değil, ailesinin en kıymetli ferdi olan kızı Fâtıma hırsızlık yapsa onun da elini keseceğini belirterek, Allah'ın koyduğu bir cezayı affetmesinin söz konusu olamayacağını söyledi. Çünkü, **Allah'ın koyduğu bir cezayı affetmeye ne bir peygamberin ne de devlet reisinin yetkisi yoktu.** Efendimiz, Üsâme'nin böyle bir teklifle gelmesine çok üzüldü ve mübarek yüzü renkten renge girdi. Hadisin bir rivayetinde görüldüğü gibi, Üsâme de bu duruma çok üzüldü ve "Benim için Allah'tan mağfiret dile yâ Resûlallah!" dedi. Böylece Peygamberimiz, suçu sâbit olan ve cezayı hak eden bir kimse için hiç kimsenin aracılık yapmaması gerektiğini bir daha unutulmayacak tarzda ortaya koydu. Sonra da hırsızlık yapan kadının elinin kesilmesini emretti ve cezası yerine getirildi. Fâtıma Binti Esved'in hayat hikâyesini anlatan kaynaklardan öğrendiğimize göre, bu hanım daha sonra işlediği suçtan dolayı Allah'a tövbe ederek kendini düzeltmiş, evlenip yuva kurmuş, hattâ zaman zaman bazı ihtiyaçlarını sormak üzere Hz. Âişe annemizin yanına gelip gitmiştir.

Hadisi 652 numara ile de görmüştük.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın koyduğu yasaklar çiğnenip suç işlendikten ve konu devlet reisine intikal ettikten sonra suçlunun affı için aracılık yapılamaz.

2. Suçluları cezalandırmada mevki makam sahibi, soylu ve zengin ile fakir, yoksul ve kimsesizler arasında ayırım yapmak toplumun helâkine yol açan bir adaletsizliktir.

3. Suçluların cezalandırılmasında kadın erkek ayırımı yoktur.

4. Belirlenmiş bir cezası olmayan suçlarda aracılık yapmak ve aracılığı kabul etmek câizdir.

5. Din açısından câiz olmayan işlere gazaplanmak, kızmak câizdir.

351- باب النهي عنِ التغوّط في طريق النَّاس وظلِّهم وموارد الماء ونحوها

HALKIN GEÇECEĞİ YOLA, GÖLGELENECEĞİ YERE, SU KENARLARINA VE BENZERİ YERLERE ABDEST BOZMANIN YASAK OLUŞU

Âyet

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا [58]

"Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."
Ahzâb sûresi (33), 58

İlk bakışta konu başlığı ile âyet arasındaki ilişkiyi anlamak zor gelebilir. İmam Nevevî, fevkalâde üstün ve ince bir anlayış ve kavrayışla konumuzu bu âyetle temellendirmiştir. Çünkü yolları, sokakları, insanların gölgelenecekleri yerleri, su kenarlarını ve benzeri umûma açık alanları kirletenler bütün insanlara eziyet etmiş olurlar. Oysa eziyet çeken insanların bizâtihi kendilerinin burada hiçbir günahı ve suçu yoktur. Halbuki bir insanın eziyet çekmesi ve cezalandırılması için suçlu olması gerekir. O halde bu çirkin filleri işleyenler, bütün insanların hukukuna tecavüz etmiş ve onların bedduasını hak etmiş olurlar. Dolayısıyla onlar bütün insanlara, bu arada tabiî olarak müslümanlara eziyet edip rahatsızlık verdikleri için apaçık bir günah işlemiş sayılırlar.

Hadis

1775- وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ أَنَّ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « اتَّقُوا اللاَّعِنَيْن » قَالُوا ومَا اللاَّعِنَانِ ؟ قَالَ : « الَّذِي يَتَخَلَّى في طَرِيقِ النَّاسِ أَوْ في ظِلِّهِمْ » رواه مسلم .

1775. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– **"Lâneti gerektirecek iki şeyden sakınınız"** buyurdu. Sahâbe-i kirâm:

– Lâneti gerektirecek iki şey nedir? diye sordular. Peygamber Efendimiz:

– **"İnsanların gelip geçtikleri yollara ve gölgelendikleri yerlere abdest bozmaktır"** buyurdu.

Müslim, Tahâret 68. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tahâret 14

Açıklamalar

İslâm dini, müslümanların başkalarına haksız yere zarar vermesini, eziyet etmesini ve onları sıkıntıya sokmasını yasaklar ve bunu câiz görmez. İnsanların dini, ırkı ve rengi ne olursa olsun, onların haklarına riâyet hususunda aralarında bir fark gözetmez. İnsanlara zarar vermek ve eziyet etmek sadece dille ve elle değil, çok çeşitli şekillerde olabilir. İşte bu hadiste insanların lânetlerine sebep olan iki çirkin fiil sahibinden bahsedilmekte ve müslümanlar bu filleri işlemekten ciddî bir şekilde sakındırılmaktadır. Çünkü bu iki çirkin fiili işleyenlere sövmek, lânet etmek ve beddua etmek insanların âdetidir.

Hadisimizde, yapanların lânetlenmesine sebep olduğu belirtilen bu iki kötü davranış, insanların gelip geçtikleri yollara, altında gölgelenilen ağaçların dibine, su kenarlarına, meskûn mahallere ve civarına büyük veya küçük abdest bozmak, oraları kirletmektir. Resûl-i

Ekrem Efendimiz, Câhiliye toplumunun, medeniyetten son derece uzak birçok çirkinliklerini yasakladığı ve kınadığı gibi, burada anılan kötü filleri de yasaklamış ve tamamen ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Beden ve ruh temizliğiyle çevre temizliğini, ferdin sağlığı ile toplumun sağlığını birlikte ele almış, bedevî bir toplumdan, tüm insanlığa örnek olacak medenî bir toplum ortaya çıkarmıştır. Toplumların bedevî bir hayattan medenî bir yapıya geçmeleri hiç de kolay olmamıştır. İslâm'ın öngördüğü tahâret, nezâfet ve nezâket esasları üzerine kurulu bir yapıyı yeryüzünde yaygınlaştırmak asırlar süren bir mâcera geçirmiş, özellikle gayri müslim toplumlarda bu süreç hâlâ aşılamamıştır. Ne yazık ki bazı müslüman kesimler de dinimizin temizliğe verdiği önemi gerektiği ölçüde kavrayamamış ve bunu hayatlarına uygulayamamışlardır. Oysa bizim hadis kitaplarımızla fıkıh kitaplarımızın hemen tamamının ilk bahisleri temizlik konularına ayrılmıştır. İslâmiyetle şereflenmemiş fertlerin hâlâ hadesten tahâret ve necâsetten tahâret dediğimiz temizlik türlerinden nasibinin olmadığını hatırlamamız gerekir. Buna karşılık, dinimizin bir temel prensibi olarak, vücut temizliğini ve mekân temizliğini sağlamadan bazı ibadetlerimizin câiz ve makbul olmadığını bilmeyenimiz yoktur. İslâm, maddî ve mânevî temizliği birbirinden ayırmaz ve birini diğerinin tamamlayıcısı olarak kabul eder.

Hadisimizin bir diğer önemli boyutu da çevre temizliğini öne geçirmesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hz. Peygamber'in hadislerinde çevre ile ilgili pek çok emir ve tavsiyeler bulmamız bizi şaşırtmamalıdır. Hükmü kıyamete kadar geçerli yegâne din olan İslâm'ın bu konularda temel prensipler koymamış olması düşünülemezdi. Zamanımızda insanlığın gündeminin en önemli konularından birini çevre teşkil etmektedir. Özellikle insan dışkısıyla bulaşan hastalıkların ve bunların açıkta bırakılmasının ortaya çıkardığı kirlenmenin boyutlarını tartışmaya açmak bile gereksizdir. Resûl-i Ekrem'in bu hadislerinde konunun en çarpıcı yönünü görmekteyiz. İnsanların gelip geçtiği yol ve sokakların temiz olması, su kenarlarının ve kaynaklarının kirletilmemesi, meskenlerin ve çevrelerinin pisliklerden arındırılması dinimizin öncelikli emirlerindendir. Müslümanlar, Kur'an ve Sünnet temeline dayalı prensipleri ortaya koyarak insanlığın çevre konusundaki gayretlerine katkılar sağlamalıdırlar. Bu yönde yapılacak ilmî çalışmaların gerekliliğine bu gün her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm dini ruhumuzun olduğu kadar cismimizin ve çevremizin de temiz olmasını ister.

2. Umûma ait yerlerde insanları rahatsız edecek pislikler bırakmak dinimizde yasaklanmıştır.

3. Yollara, sokaklara, su kenarlarına, gölgesinden istifade edilen ağaç altlarına büyük ve küçük abdest bozmak yasaklanmıştır.

4. Kötü ve çirkin fiiller, bunları yapanların lânetlenmesine sebep olur.

352- باب النهي عن البول ونحوه في الماء الراكد

DURGUN SULARI İDRAR VE BENZERİ PİSLİKLERLE KİRLETMENİN YASAK OLUŞU

Hadis

1776- عَنْ جَابِرٍ رَضيَ اللَّه عَنْهُ : أَنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى أَنْ يُبَال في الماءِ الرَّاكدِ

. رواهُ مسلم .

1776.Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* durgun sulara idrar yapmayı yasakladı.

Müslim, Tahâret 94. Ayrıca bk. Tirmizî, Tahâret 51; Nesâî, Tahâret 31, 140; Gusül 1; İbni Mâce, Tahâret 25

Açıklamalar

Durgun su, bilindiği gibi, herhangi bir yere akıntısı olmayan sulardır. Bu suların hükmü akar sulardan farklıdır. Akar suların pislik tutmamasına karşılık, durgun sular, içine herhangi bir pisliğin düşmesiyle temizlik vasfını kaybedebilir. Durgun sular az su ve çok su olmak üzere ikiye ayrılır. Az sular, içine düşen necâsetle pis olur. Necâsetin az veya çok olması arasında fark yoktur. Pis olan sular hiçbir şekilde temiz ve temizleyici olamaz. Çok miktardaki durgun suya karışan necâset onun rengini, tadını ve kokusunu değiştirirse o da temizlik vasfını kaybeder. Hanefîlere göre büyük göl adı verilen sular çok su, ondan aşağısı ise az su sayılır. Bir başka tarife göre, bir tarafı hareket ettirildiğinde bu hareketin tesiri öbür tarafına varmayan sular çok sudur. Ulemâdan bir çoğu, az olan durgun suya idrar yapmayı haram, çok olan suya yapmayı da mekruh kabul etmiştir.

Peygamber Efendimiz bir başka hadislerinde, *"Sakın sizden biri durgun suya idrar yapmasın; sonra ondan yıkanır"* buyurmuştur. (Müslim, Tahâret 95). Çünkü içine idrar yapılan veya herhangi bir pislik atılan durgun suda abdest alınması veya yıkanılması câiz değildir. Sadece idrar yapmak değil, her türlü necâseti durgun sulara akıtmak veya atmak da yasaklanmıştır. İlmihal kitaplarımızda bu konular enine boyuna ele alınmıştır. Netice olarak dinimiz, insan hayatı için vazgeçilmez maddelerin en başında gelen suların temiz kalmasını sağlamak için her türlü tedbiri almıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Az olsun çok olsun durgun sulara idrar yapmak veya benzeri necâsetler atmak yasaklanmıştır.
2. Pis sayılan sularla abdest almak ve yıkanmak haramdır.

353- باب كراهة تفضيل الوالد بعض أولاده على بعض في الهِبَة

BİR BABANIN MAL BAĞIŞLARKEN ÇOCUKLARI ARASINDA AYIRIM YAPMASININ DOĞRU OLMADIĞI

Hadis

1777– عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رضِيَ اللَّه عنْهُمَا أَنَّ أَبَاهُ أَتَى بِهِ رَسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَقَالَ : إِنِّي نَحَلْتُ ابْني هذا غُلاماً كَانَ لي ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْه وسَلَّم : « أَكُلَّ وَلَدِكَ نَحلْتَهُ مِثْلَ هَذا؟» فَقَال : لا ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « فأَرْجِعْهُ » .

وفي رِوَايَةٍ : فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَفَعَلْتَ هَذا بِوَلَدِكَ كُلِّهِمْ ؟ » قَالَ : لا ، قَالَ : « اتَّقُوا اللَّه وَاعْدِلُوا فِي أَوْلادِكُمْ » فَرَجَعَ أَبِي ، فَردَّ تِلْكَ الصَّدَقَةَ .

وفي رِوَايَةٍ : فَقَال رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَا بَشِيرُ أَلَكَ وَلَدٌ سِوَى هَذا ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قَال: « أَكُلَّهُمْ وَهَبْتَ لَهُ مِثْل هَذا ؟ » قَالَ : لا ، قال : « فَلا تُشْهِدْنِي إِذاً فَإِنِّي لا أَشْهَدُ عَلى جَوْرٍ » .

وَفي رِوَايَةٍ : « لا تُشْهِدْنِي عَلى جَوْرٍ » .

وفي رواية : « أَشْهدْ عَلى هذا غَيْرِي ، » ثُمَّ قَالَ : « أَيَسُرُّكَ أَنْ يَكُونُوا إِلَيْكَ فِي الْبِرِّ سَوَاءً ؟ » قَالَ : بلى ، قَالَ : « فَلا إِذاً » متفقٌ عليه .

1777. Nu'mân İbni Beşîr *radıyallahu anhümâ'*nın anlattığına göre, babası onu Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e götürdü ve:

– Ben, sahip olduğum bir köleyi bu oğluma verdim, dedi. Bunun üzerine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– "Buna verdiğini diğer çocuklarına da verdin mi?" diye sordu. Babam Beşir:

– Hayır, vermedim, dedi. *Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:*

– "O halde hibenden dön" buyurdu.

Müslim'in bir rivayetine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

– "Bu hibeyi çocuklarının hepsine yaptın mı?" buyurdu. Beşir:

– Hayır, yapmadım, dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz:

– "Allah'tan korkunuz; çocuklarınız arasında adaletli davranınız"buyurdu. Bunun üzerine babam hibesinden döndü ve derhal o bağışını geri aldı.
Müslim, Hibât 13

Müslim'in bir başka rivayetine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

– "Ey Beşir! Bundan başka oğlun var mı?" diye sordu. Beşir:

– Evet, var, dedi. Peygamberimiz:

– "Buna verdiğin gibi onlara da verdin mi?" buyurdu. Beşir:

– Hayır, vermedim, dedi. Bunun üzerine:

– "O halde beni şahit tutma; çünkü ben bir zulme şahit olamam" buyurdu.
Müslim, Hibât 14

Müslim'in bir başka rivayetinde, Hz. Peygamber:

"Beni bir zulme şahit kılma" buyurdu.

Müslim, Hibât 16

Yine Müslim'in bir diğer rivayetinde, Peygamberimiz:

"Bu bağışına benden başkasını şahit göster" buyurdu ve:

– "Çocuklarının sana iyilik yapmada eşit olmaları seni sevindirir mi?" diye sordu. Beşir:

– Elbette, evet, cevabını verdi.

– "O halde (aralarında sen de eşit davran) **böyle yapma"** buyurdu.

Müslim, Hibât 17

Buhârî, Hibe 12, Şehâdât 9; Müslim, Hibât 9, 10, 14, 17, 18. Ayrıca bk. Tirmizî, Ahkâm 30; Nesâî, Nihal 1; İbni Mâce, Hibât 1

Açıklamalar

Nu'mân İbni Beşîr'in naklettiği bu hadis, gösterilen kaynaklarda çeşitli ravilerden rivayet edilmiştir. Nu'mân'ın babası Beşîr İbni Sa'd meşhur sahâbîlerdendir. Annesi de meşhur sahâbî Abdullah İbni Revâha'nın kız kardeşi Amra Binti Revâha'dır. Nu'man'a, babası Beşîr'in ayrıcalıklı mal veya köle bağışında bulunmasını ve buna Resûl-i Ekrem Efendimiz'in de şahit olmasını annesi Amre istemişti. Beşîr de henüz küçük bir çocuk olan oğlu Nu'man'ı elinden tutarak Peygamber Efendimiz'in yanına getirmiş ve durumu o'na arzetmiş, kendisinin de bu bağışa şahit olmasını talep etmişti.

Fakat sevgili Peygamberimiz Beşîr'e başka çocukları olup olmadığını sorarak, bir bağış yapacaksa hepsine aynı şekilde davranmasını tavsiye buyurdu. Böyle yapıp âdil davranmadıkça kendisine şahitlik yapmayacağını da açıkça ortaya koyarak *"Ben bir zulme şahitlik yapamam"* buyurdu.

İslâm âlimleri bu hadisi dikkate alarak, bir kimse çocuklarından bazısına mal bağışlayıp diğerlerine bir şey vermese bu bağışın câiz olup olmadığını tartışmışlar, bir kısmı bunun câiz olmayacağını söylerken, bir kısmı da câiz olacağını ifade etmişlerdir. Tâvus, Atâ İbni Ebî Rebâh, Mücâhid, Urve, İbrahim en-Nehaî, Şa'bî ve Zâhirî mezhebi uleması bunun câiz olmayacağı kanaatindedirler. Çünkü Peygamberimiz Beşîr'e "Onu geri al" demiştir. Buna karşılık Sevrî, Leys İbni Sa'd, Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, İmam Muhammed, İmam Şâfiî ve bir rivayete göre Ahmed İbni Hanbel bu bağışın câiz olduğunu söylemişlerdir.

Onlara göre hadisteki "Geri al" emri vücub için değil, fazilet ve ihsan kabilinden bir emirdir. Bazı âlimler, bir babanın bütün çocuklarını eşit tutması farzdır, demişler ve bu hadisi delil göstermişlerdir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre, çocuklar arasında eşitliğe riayet farz değil, müstehaptır. Çocukların erkek ve kız olmaları arasında bir fark gözetilmemiştir. Ancak bir babaya yakışan, fevkalâde zaruret olmadıkça bütün çocuklarına eşit davranmaktır. Çünkü ayrıcalıklı bir davranış aile içindeki düzeni bozar, sevgi ve muhabbeti noksanlaştırır ve münakaşalara sebep olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir babanın miras ve bağış hususunda bütün çocuklarına eşit davranması müstehaptır.
2. Baba bir çocuğuna yaptığı bağıştan dönebilir.

3. Kardeşler arasında sevgisizlik ve münakaşaya sebep olacak tavır ve davranışlardan sakınmak gerekir.

4. Mübah olmayan hususlarda şahitliği üstlenmek mekruhtur.

5. Hibede şahit tutmak vâcip değil, câizdir.

354- باب تحريم إحداد المرأة على ميّت فوق ثلاثة أيام إلا على زوجها أربعة أشهر وعشرة أيام

YAS TUTMANIN YASAK OLUŞU

BİR KADININ KOCASI DIŞINDA BİR ÖLÜ İÇİN ÜÇ GÜNDEN FAZLA YAS TUTMASININ HARAM OLUŞU, SADECE KOCASI İÇİN DÖRT AY ON GÜN YAS TUTABİLECEĞİ

Hadis

1778- عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا قَالَتْ : دَخَلْتُ عَلَى أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حِينَ تُوُفِّيَ أَبُوها أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ رَضِي اللَّه عَنْهُ ، فدَعَتْ بِطِيبٍ فِيهِ صُفْرَةُ خَلُوقٍ أَوْ غَيْرِهِ ، فدَهَنَتْ مِنْهُ جارِيَةً ، ثُمَّ مَسَّتْ بِعارِضَيْها . ثُمَّ قَالَتْ : وَاللَّهِ مَالي بالطِّيبِ مِنْ حَاجَةٍ ، غَيْرَ أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ عَلى المِنْبرِ: « لا يحِلُّ لامْرأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ أَنْ تُحِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاثِ لَيَالٍ ، إلاَّ عَلى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْراً » قَالَتْ زَيْنَبُ : ثُمَّ دَخَلْتُ عَلى زَيْنَبَ بنْتِ جَحْش رَضِيَ اللَّه عَنْها حِينَ تُوُفِّيَ أَخُوهَا ، فَدَعَتْ بِطِيبٍ فَمَسَّتْ مِنْه ، ثُمَّ قَالَتْ : أَمَا وَاللَّهِ مَالي بِالطِّيبِ مِنْ حاجَةٍ ، غَيْرَ أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ عَلى المِنْبَرِ : « لا يَحِلُّ لامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ أَنْ تُحِدَّ عَلى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاَثٍ إلاَّ عَلى زوجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْراً». متفقٌ عليه .

1778. Zeyneb Binti Ebû Seleme *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zevcesi Ümmü Habîbe *radıyallahu anhâ*'nın babası Ebû Süfyân İbni Harb vefat ettiğinde Ümmü Habîbe'nin yanına gitmiştim. Ümmü Habîbe, içinde safran veya başka bir şey bulunan güzel bir koku istedi. Bu kokudan önce bir câriyeye sonra kendi yanaklarına sürdü. Daha sonra şöyle dedi:

Allah'a yemin ederim ki, benim kokuya hiç ihtiyacım yok; şu kadar var ki, ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in minberde şöyle buyurduğunu duydum:

"Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kadının ölü için üç günden fazla yas tutması helâl değildir. Sadece kocası için dört ay on gün yas tutabilir." Hadisi rivayet eden Zeyneb Binti Ebû Seleme der ki:

Daha sonra ben, kardeşi vefat ettiğinde Zeyneb Binti Cahş *radıyallahu anhâ*'nın yanına da gitmiştim. O da koku isteyip süründü ve sonra şöyle dedi:

Allah'a yemin ederim ki, benim koku sürünmeye ihtiyacım yok; ancak ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in minber üzerinde şöyle buyurduğunu işittim:

"Allah' ve âhiret gününe iman eden bir kadının ölü için üç günden fazla yas tutması helâl değildir. Sadece kocası için dört ay on gün yas tutabilir."

Buhârî, Cenâiz 31, Talâk 46; Müslim, Talâk 58. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Talâk 43, 46; Tirmizî, Talâk 18; Nesâî, Talâk 55, 58, 59; İbni Mâce, Talâk 35

Zeyneb Binti Ebû Seleme

Zeyneb, mü'minlerin annesi Ümmü Habîbe'nin ilk kocası Abdullah'tan olan kızıdır. Abdullah'ın künyesi Ebû Seleme idi. Bu sebeple Ebû Seleme kızı Zeyneb diye anılır. Zeyneb'in Habeşistan'da doğduğu söylenir. Ümmü Habîbe vâlidemiz Ebû Süfyân'ın kızı, Muâviye'nin de kız kardeşidir. Zeyneb Binti Ebû Seleme, Abdullah İbni Zem'a ile evlenmişti. Resûl-i Ekrem Efendimiz'den, Hz. Âişe'den ve Ümmü Habîbe'den hadis rivayet etti. Kendisinden de oğlu Ebû Ubeyde İbni Abdullah, Muhammed İbni Atâ, Urve İbni Zübeyr, Ebû Seleme İbni Abdurrahman ve daha başka sahâbîlerle tâbiîler hadis alıp nakletti. Zeyneb, Medîne'deki fakîh sahâbî hanımlardan biri idi. Buhârî onun iki hadisini, Müslim de bir hadisini kitaplarına aldılar. Zeyneb Binti Ebû Seleme 73 (692) yılında Medine'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Ümmü Habîbe'nin babası Ebû Süfyân 33 (653) senesinde vefat etmişti. Babası veya annesi ya da bir yakını ölen kimsenin üzülmesi, yas tutması tabiî karşılanır. Özellikle kocası ölen yahut bir daha dönmemek üzere kocasından boşanan bir kadının üzülüp yas tutmasının vâcip olduğunda ulemâ görüş birliği içindedir. Bir kadın başına gelen böyle bir musibete üzüldüğünü ifade etmek için iddet süresi içinde süslenmeyi, koku sürünmeyi, sürme çekmeyi ve kına yakmayı, günümüzün ifadesiyle makyaj yapmayı terk eder. İddet müddeti bu hadiste de açıkça belirtildiği gibi dört ay on gündür. Bu yas, kocanın kadın üzerindeki meşrû haklarından biridir. Eşinden ve hayat arkadaşından ayrılan bir kadının bu süre içinde süslenmesi kadar çirkin ve şuursuz bir hal tasavvur olunamaz. Kadının bu yas ve üzüntü hali hem hayat arkadaşının hâtırasına hürmet hem de kocasının hayatta olan âile fertlerine karşı bir saygı ifadesidir. Duyguları dumura uğramamış her insan bunun önemini ve lüzumunu kavrar.

Kocası ölen veya boşanan kadın, dört ay on gün geçmeden bir başkasıyla evlenemez. Bu süreye iddet bekleme denilir. Bu müddet sadece bir üzülme dönemi değil, aynı zamanda kocası ölen veya kocasından boşanmış bulunan kadının hâmile olup olmadığının belirlenme süresidir. Dolayısıyla konunun hukûkî boyutlarının olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Annesi, babası, kardeşi veya çocuğu ölen kadın, belki bunlara kocasını kaybetmekten daha çok üzüldüğü halde onlar için üç günden fazla yas tutması câiz değildir. Ümmü Habîbe'nin babası ölmüşken koku getirtip sürmesinin sebebi, üç günden fazla yas tutmanın câiz olmadığını ve kendisinin bunu bizzat uyguladığını göstermek içindir.

Bu hadisin ikinci şıkkında kardeşi öldüğü için üç gün yas tuttuğu ifade edilen Zeyneb Binti Cahş, Resûl-i Kibriyâ Efendimiz'in halası Ümeyme Binti Abdülmuttalib'in kızıdır. Hicretin üçüncü senesinde dul olarak Efendimiz'in eşi olma şerefine nâil olmuştu. Zeyneb

Binti Cahş 20 (641) yılında vefat etti. Zeyneb Binti Ebû Seleme'nin bu haberi 33 (653) yılında vefat ettiği kesin olan Ebû Süfyân'ın ölüm haberinden sonra söylemiş olması, târihî bir sıralama maksadıyla değil, sadece bir bilgilendirmeden ibaret olduğunu gösterir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman bir kadının kocası dışında bir yakınının ölümüne üç günden fazla yas tutması câiz değildir.

2. Kocası ölen veya bir daha dönmeyecek şekilde kocasından ayrılan kadının dört ay on gün süre ile yas tutması vâciptir.

3. Bu yasın sebebi, kadının kocasının hakkına hürmet ve onun hayatta kalan yakınlarına karşı gösterdiği saygıdır.

4 Kocası ölen veya boşanan kadın, dört ay on günden önce bir başkası ile evlenemez.

355- باب تحريم بيع الحاضر للبادي وتلقي الركبان والبيع على بيع أخيه والخطبة على خطبته إلا أن يأذن أو يردَّ

SİMSARLIK VE SATIŞ ÜZERİNE SATIŞ YAPMANIN YASAK OLUŞU

ŞEHİRLİNİN KÖYLÜYE SİMSARLIK ETMESİNİN, PAZARA MAL GETİREN KÖYLÜLERİ PAZAR DIŞINDA KARŞILAYIP MALLARINI UCUZA ALMANIN, KARDEŞİNİN SATIŞI ÜZERİNE SATIŞ YAPMANIN, BAŞKASININ NİŞANLADIĞI BİR KADINA, NİŞANLAYAN İZİN VERMEDEN VEYA ONU TERK ETMEDEN TALİP OLMANIN HARAM OLUŞU

Hadisler

1779- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ وَإِنْ كَانَ أَخَاهُ لأَبِيه وَأُمِّهِ . متفق عليه .

1779. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, şehirlinin köylüye simsarlık etmesini, ana baba bir kardeş olsa bile, yasakladı.

Buhârî, Büyû‘ 58, 64, 68,71, İcâre 14, Şurût 8; Müslim, Büyû‘ 21. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû‘ 45; Tirmizî, Büyû‘ 13; Nesâî, Büyû‘ 17; İbni Mâce, Ticârât 15

Açıklamalar

Kitabımızda Enes İbni Mâlik tarikiyle getirilmiş olan bu hadis, gerek yukarıda bir kısmı gösterilen kaynaklarda gerekse bunlar dışındaki daha birçok kitapta çeşitli lafızlarla, fakat mahiyeti ve muhtevâsı aynı olmak üzere rivayet edilmiştir. Hadisin bu kadar çok ve değişik rivayetinin bulunması, konunun öneminden ve günlük hayatın içinde yaşanan bir gerçeği ifade etmesinden kaynaklanmaktadır.

Simsar, bir işe bakan, o işi koruyup muhafaza eden kişi demektir. Fakat bu kelime daha sonraları alış veriş işleriyle ilgilenen dellâl ve komisyoncu anlamında kullanılmıştır. Dellâl bu işi bir ücret karşılığı yaptığı ve bundan dolayı müşterinin alacağı malın fiyatını artırdığı için bu hareket hoş karşılanmamıştır. Bu işi yapan simsarlar, malını satmak isteyen köylülere "Sen malını satma hususunda acele etme, onu bana bırak; ben bu malı senden daha yüksek bir fiyatla tedrîcen satarım" diyerek haram bir muameleye sebep olmaktadırlar. Çünkü böyle bir satış köylüye yardım değil, para kazanmak gayesi taşımaktadır. Şayet böyle bir maksat taşımaz, köylüye yardım gayesine yönelik olursa, bu câiz görülmüştür. Malını şehre getiren üreticinin yani köylünün şehirdeki bir tüccara veya simsara o malı bırakarak, "Ben seni bu malın satışına vekil tayin ettim, çarşıda satılan fiyatıyla satıver" demesinde de bir sakınca yoktur. Aşağıda gelecek hadisler, konumuza daha da açıklık kazandıracaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şehirlinin, köylünün malını elinden alıp, ona aracı ücreti ekleyerek daha fazla fiyatla satması ve böylece piyasayı yükseltmesi câiz değildir.

2. Köylünün veya üreticinin şehire getirdiği malı piyasa fiyatına satılmak üzere şehirli bir tüccara veya simsara bırakması câizdir.

3. Dinimizin câiz görmediği yollarla alış veriş yapmaktan sakınmak gerekir.

1780- وعَنِ ابْنِ عمَرَ قال : قالَ رَسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَتَلَقُّوْا السلَع حَتَّى يُهْبَطَ بِهَا إلى الأَسْواقِ » متفقٌ عليه .

1780. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Pazara getirilen satılık malları çarşıya götürülünceye kadar yolda karşılamayınız."

Buhârî, Büyû' 71; Müslim, Büyû' 14 . Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû' 43

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, Medine site devletinin başkanı olarak, toplumun bütün işleriyle ilgilendiği gibi, insanlar için hayatın önemli bir alanı olan iktisadî ve ticarî yapının düzeni ile de yakından alâkalanmıştır. Medine pazarı ve orada cereyan eden gelişmeleri Resûl-i Ekrem'in yakından takip ettiğini pek çok sahih rivayetten öğrenmekteyiz. Bu pazara hem iç hem dış piyasadan birtakım ticaret mallarının getirildiği bilinmektedir. O vakitler, günümüzde de pek çok örneğini gördüğümüz gibi, civar köy ve kasabalardaki üreticiler mallarını Medine çarşısına getiriyorlardı. Gerek yenilip içilecek erzak, gerekse insanların ihtiyaç duyduğu ticaret eşyaları cinsinden olsun, çarşı-pazara getirilen malları, ihtiyaç sahibi insanlara arzedilmeden ve malın pazarı oluşmadan yolda karşılamak Peygamber Efendimiz tarafından yasaklanmıştır. Çünkü bundan malı getiren satıcı ve üretici zarar göreceği gibi, âmmenin hukuku da zâyi olur. Bu sebeple mezhep imamları ve ulemâ konu üzerinde hassasiyetle durmuş ve çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir.

Zâhiri mezhebi imamlarından İbn Hazm, pazara getirilmeden malı yolda karşılamanın haram olduğunu söylemiştir. Evzâî, Leys İbni Sa'd ve İmam Mâlik ise satın almak üzere malı yolda karşılamayı mekruh kabul ederler. İmam Şâfiî, pazara gelen malı yolda karşılamanın günah olduğunu, böyle karşılanarak alınan malın sahibinin, pazara geldikten sonra yolda

akdedilen bu alış verişi kabul veya reddetmekte seçme hakkına sahip bulunduğunu söyler. Onun bu konudaki delili, Ebû Hüreyre'den nakledilen *"Mal sahibi çarşıya gelince muhayyerdir"* hadisidir (Müslim, Büyû‘ 17).

Ebû Hanîfe ve mezhebinin diğer imamlarına göre, malları pazara gelmeden karşılamanın memleketin piyasasına ve halka bir zararı dokunup dokunmadığına bakılır. Eğer malı yolda karşılamanın memleket piyasasına ve halkına bir zararı varsa bu mekruhtur; zararı yoksa herhangi bir sakınca yoktur. Bazı kaynaklar, Evzâî'nin de bu yaklaşımı paylaştığını söylerler. Onların bu görüşü, Abdullah İbni Ömer'in, asr-ı saâdette erzak getiren kâfileleri yolda karşılayıp bunlardan erzak satın aldıklarını belirten rivayetine dayanmaktadır. İbni Ömer, Peygamber Efendimiz'in yiyecek malları cinsinden olan erzakı pazar yerine getirilinceye kadar yolda karşılamayı daha sonraları yasakladığını da bildirmiştir. Netice itibariyle bu gibi konularda dinimiz insanların hayrını ve iyiliğini gözetir. Kişinin hakkını koruduğu gibi toplumun hakkını da korur. Gerekli olan yerde ferdi topluma değil, toplumu ferde tercih eder. Malını pazara getiren kişi, kendisi sattığı takdirde şehir ahalisi bu malı daha ucuza alacaksa, bundan bütün insanlar faydalanacağı için toplumun menfaati aracının ve satıcının menfaatinden önce gelir. Burada ferdin hakkının zâyi olması da söz konusu değildir; sadece haksız kazanç ve tekelcilik önlenmiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Üreticinin çarşıya ve pazara getirdiği malı yolda karşılayarak sun'î fiyat oluşumuna meydan vermek yasaklanmıştır.

2. Malı yolda karşılayarak satın almak hem üreticinin zararına sebep olur hem de ammenin hukukuna tecavüz sayılır.

3. Hanefî mezhebi imamlarına göre, malı yolda karşılamak memleket piyasasına tesir etmez ve halkın zararına sebep olmazsa bunda bir sakınca yoktur.

4. İslâm dini hem ferdin hem toplumun hakkını gözetir. Ancak tercih yapılacak yerde toplumun hakkını öne alır.

1781– وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِي اللَّه عَنْهُما قَالَ : « قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَتَلَقَّوُا الرُّكْبَانَ ، وَلا يبِعْ حَاضِر لِبَادٍ » ، فَقَالَ لَهُ طَاووسُ : ما « لا يَبِعْ حَاضِرٌ لِبادٍ ؟ » قال : لا يكُونُ لَهُ سِمْسَاراً . متفقٌ عليه .

1781. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Pazara gelenleri yolda karşılamayın. Şehirli köylü namına onun malını satmasın."

Tâvûs, İbni Abbâs'a **"Şehirli köylü namına onun malını satamaz"** sözünün anlamını sordu. İbni Abbâs:

Ona simsarlık edemez, diye cevap verdi.

Buhârî, Büyû‘ 68; Müslim, Büyû‘ 19. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû‘ 47; Nesâî, Büyû‘ 18; İbni Mâce, Ticârât 15

Açıklamalar

İbni Abbâs rivayeti, kendisinden önceki iki hadisin muhtevasını özetle bir arada toplamış bulunmaktadır. Pazara gelenleri yolda karşılamanın yasaklanmasının sebebini bir önceki hadisi izah ederken; simsarlığın mahiyetini, yasaklanma sebebi ve hikmetini de 1779 numaralı hadisi açıklarken belirtmeye çalışmıştık. Burada da konunun insanlar arasındaki duygusal yönüne işaret etmek istiyoruz. Pazara mal getiren üretici ve köylü, işini günü birlik görüp bir an evvel yerine yurduna dönmek ister. Bu sebeple de fiyatlar konusunda aşırı ihtiraslı olmaz. Ondan alış veriş yapan şehirli de üretici ve uzaktan gelmiş kişiye karşı fırsatçı bir tavır içinde değil, merhamet ve şefkatli bir anlayış içinde bulunur. Dolayısıyla oluşan piyasa her iki tarafın lehinedir. Oysa şehirli tüccar veya simsar, kötü niyetli olursa, o malı piyasaya arzetmeyebilir veya fiyatlar düşmesin diye azar azar ortaya çıkarır. Bu ise piyasanın düzensizliğine, hatta günümüzde örneklerini çok kere gördüğümüz gibi, dayanıklı olmayan gıda maddelerinin çürüyüp bozularak atılmasına ve israf edilmesine sebep olur. Peygamber Efendimiz'in tavsiyelerine uyulması ve İslâm'ın sistemleştirdiği ticaret ahlâkı kurallarına riayet edilmesi, her zaman için pek çok kötülüğün önlenmesine vesile olacak niteliktedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Pazarın kendiliğinden oluşmasına engel teşkil edecek davranışlardan sakınmak gerekir.

2. Üreticinin ve köylünün malını pazar dışında karşılamak fiyatlara müdahale anlamına gelir. Bu ise yasaklanmıştır.

3. Ücret karşılığı simsarlık dinimizde mekruh görülmüştür.

1782- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهُ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ وَلا تَنَاجَشُوا ولا يبع الرَّجُلُ عَلى بَيْعِ أَخيهِ ، ولا يَخْطبْ عَلى خِطْبَةِ أَخيهِ ، ولا تسْأَلِ المرأةُ طلاقَ أخْتِهَا لِتَكْفَأَ مَا في إِنَائِهَا .

وفي رِوَايَةٍ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَنِ التَّلَقِّي وأن يَبْتَاعَ المهَاجِرُ لأَعْرابيٍّ ، وأنْ تشْتَرِطَ المرْأَةُ طَلاقَ أُخْتِهَا ، وَأَنْ يَسْتَام الرَّجُلُ عَلى سوْمِ أخيهِ ، ونَهَى عَنِ النَّجَشِ والتَّصْرِيةِ. متفقٌ عليه .

1782. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle der:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, şehirlinin köylünün malına simsarlık etmesini yasakladı. **"Müşteri kızıştırmayınız. Bir kimse kardeşinin satışı üzerine satış yapmasın. Din kardeşinin dünürlüğü üzerine dünür göndermesin. Bir kadın, din kardeşi bir kadının çanağındaki nimeti kendi kabına doldurmak için onun boşanmasını istemesin"**.

Müslim'in bir rivayeti şöyledir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* pazarcıların yolda karşılanmasını, şehirlinin köylünün malını satmasını, bir kadının, evleneceği erkeğe din kardeşi bir kadını boşamayı şart koşmasını, bir kimsenin din kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlıkta bulunmasını, müşteri kızıştırmayı ve satılık hayvanın sütünü sağmayıp memesinde biriktirmeyi yasakladı.

Buhârî, Büyû' 64, 70; Müslim, Nikâh 51, Büyû' 11, 12. Ayrıca bk. Nesâî, Büyû' 16

1784 numaralı hadis ile beraber açıklanacaktır.

1783- وَعنِ ابْنِ عُمَرٍ رضي اللَّه عَنْهُمَا ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لا يبِعْ بَعْضُكُمْ عَلى بَيْعِ بعْضٍ ، ولا يَخْطُبْ على خِطْبة أخِيهِ إلاَّ أنْ يَأْذَنَ لَهُ » متفقٌ عليه ، وهذا لَفْظُ مسلم .

1783. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bazınız bazınızın satışı üzerine satış yapmasın. Kardeşinin dünür gönderdiği birine dünür göndermesin. Ancak din kardeşinin kendisine izin vermesi müstesnadır."

Buhârî, Nikâh 45; Müslim, Büyû‘ 8. Ayrıca bk. Tirmizî, Büyû‘ 57; Nesâî, Büyû‘ 20

Sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1784- وَعَنْ عُقْبةَ بنِ عَامِرٍ رضي اللَّه عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « المؤْمِنُ أَخُو المؤمِن ، فَلاَ يحِلُّ لِمُؤمِنٍ أنْ يبْتَاعَ عَلَى بَيْعِ أخِيهِ وَلاَ يَخْطِبْ على خِطْبَةِ أخِيه حتَّى يَذَر » رواهُ مسلم .

1784. Ukbe İbni Âmir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'min mü'minin kardeşidir. Hiçbir mü'mine kardeşinin satışı üzerine satış yapması helâl olmaz. Kardeşinin dünür gönderdiği kadına, o kimse vazgeçinceye kadar dünür göndermesi de helâl olmaz."

Müslim, Nikâh 56

Açıklamalar

Ebû Hüreyre'nin, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e nisbet ederek anlattığı 1782 numaralı rivayette, fert ve toplum hayatı açısından çok önemli olan birtakım prensipler topluca zikredilmiştir. Hadis kitaplarımızın ilgili bölümlerinde bunların her biri çeşitli sahâbîlerden ayrı rivayetler olarak da nakledilmiş bulunmaktadır. Şehirlinin köylünün malına simsarlık etmesinin, pazara gelen malı yolda karşılamasının yasaklığını ve bunun sebeplerini yukarıda yeterince açıklamıştık. Aynı şeyleri burada tekrarlamayacağız.

İkinci önemli konu olarak hadiste geçen ve yasaklandığı belirtilen **"neceş",** kelime anlamı itibariyle bir şeyi methetmek, ballandıra ballandıra öğmektir. İnsanları heyecanlandırmak ve kızıştırmak anlamına da gelir. Ulemâdan bazıları "neceş"in esas itibariyle hile ve aldatma mânasına geldiğini söylerler. "Neceş"in terim anlamı ise, alış verişte bir mala talep olmadığı halde sırf müşteriyi aldatmak ve elinde bulunan bir malı almaya onu teşvik etmek için malın fiyatını sun'î olarak yükseltmektir. Bu bir nevi müşteri kızıştırmak olduğu için, biz böyle ifade etmeyi uygun gördük. Bu tür bir ticârî muamele İslâm hukuku ve ticaret ahlâkı açısından uygun görülmemiş, yasaklanmıştır.

"Din kardeşinin satışı üzerine satış yapmak" da yasaklanmıştır. Satıcı ile alıcı bir malın pazarlığı üzerinde anlaştıktan sonra, bir başkasının araya girerek "Sen bu satışı boz; ben bu malın aynısını veya benzerini sana daha ucuza satacağım" veya "Aynı fiyattan ben sana daha iyisini vereceğim" gibi sözler söyleyerek müşteriyi, muhayyerlik müddeti içinde, önce yaptığı alış verişten caydırması haramdır. Aynı şekilde müşterinin "Sen bu satışı boz, ben bu malı senden daha yüksek fiyata satın alacağım" demesi de haramdır. Bu konuda âlimler arasında görüş birliği bulunmaktadır. Böyle bir durum insanlar arasında güven duygusunu ortadan kaldıracağı gibi, onların birbirlerine düşman olmalarına ve toplumda huzursuzluk çıkmasına da yol açar.

Hadisimizde yasaklanan bir başka davranış da, **"din kardeşinin dünürü üzerine dünür göndermek"**tir. **"Hıtbe"** kelimesi, dünür göndermek, evlenmek üzere bir kimsenin kızını istemektir. Hadiste geçen kardeş kelimesi, nesep itibariyle kardeş olabileceği gibi, süt kardeşi ve din kardeşini de kapsar. Eğer dünür gönderilen taraf bu isteği açıkça kabul etmiş, aralarında bu yönde bir söz kesilmişse, bir başkasının o kıza dünür göndermesi ve onu istetmesi bütün ulemâya göre haramdır. Fakat buna rağmen o kızı isteyip evlenmişse günahkâr olur. Ancak bu durumda kıyılan nikâh sahih olup feshedilmez ve evlilik sona erdirilmez. Dünür gönderilen taraf kesin bir söz vermemiş ve aralarında bir anlaşma sağlanmamışsa, bu durumda bir başkasının da kız tarafına dünür gönderip o kızı istemesinde bir sakınca görülmemiştir. Aynı şekilde eğer dünür gönderen kimse din kardeşinin de dünür göndermesine izin vermiş veya kendisi dünür gönderdiği halde talebinden vazgeçmişse böyle birine dünür gönderilmesinde bir sakınca yoktur. Şu kadar var ki, bizim toplumumuzda böyle bir durumda dahi birinci tarafa kesin cevabın verilmesini beklemek, örfün ve ahlâkın gereği kabul edilir. Toplumun geliştirdiği ve dine uygun olan örf ve âdetlere de riâyet etmek gerekir.

Hadiste dikkat çekilen ve yasaklanan bir başka husus, **bir kadının, kendisiyle evlenmek isteyen bir erkeğe, nikâhı altındaki karısını boşamak şartıyla evlenme teklifinde bulunmasıdır.** Dinimiz sebepsiz yere bir erkeğin eşini boşamasını ve bir başkasıyla evlenmesini uygun görmez. Esas itibariyle kadın boşamak yasaktır. Çünkü boşanmak nikâh nimetine karşı bir nankörlüktür. Zaruret olmadıkça boşanmanın en çirkin hareketlerden biri olduğu Peygamber Efendimiz tarafından ifade buyurulmuştur. Ancak boşanmak bazan bir zorunluluk olarak karşımıza çıkabilir. Fakat Resûl-i Kibriyâ Efendimiz hadîs-i şerîfte *"Allah katında helâlin en kötüsü karısını boşamaktır"* (Ebû Dâvûd, Talâk 3; İbni Mâce, Talâk 1) buyurmuştur. Bundan anlıyoruz ki, **zaruret halinde boşanmak helâl, fakat Allah'ın hiç hoşuna gitmeyen bir davranıştır.** Bu sebeple eşler mümkün mertebe birbirine tahammül edip aile yuvasını yıkmamaya büyük özen göstermelidirler. Özellikle bir başka kadınla evlenmek için sebepsiz yere hanımını boşamak câiz görülmediği gibi, bir erkeğe ikinci eş olmak isteyen bir kadının da evlenmek için böyle bir şart ileri sürmesi helâl kabul edilmemiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz bunu çok beliğ bir tarzda ifade etmiş, "müslüman bir kadının, din kardeşi bir başka kadının çanağındaki nimeti kendi kabına doldurmak istemesini" asla hoş karşılamamıştır. Çünkü nikâhlı olmak her iki taraf için de bir nimettir.

Hadisimizde söz konusu edilen son yasak ise, **müşteriyi aldatmak için hayvanın sütünü memesinde biriktirmektir.** Kolayca anlaşılacağı gibi bundan maksat, satacağı hayvanın bol süt verdiği intibâını uyandırmaktır. Böyle bir hayvanı satın alan kimse, hayvanın memesine bakarak aldığı için, onun az süt veren bir hayvan olduğunu görünce, dilediği takdirde bu hayvanı iâde etme hakkına sahiptir; çünkü aldatılmıştır. Bu ve benzer alış verişlerin hükmü fıkıh kitaplarımızda tartışılmış ve mezhep imamlarının farklı yaklaşımları delilleriyle ortaya konulmuştur. Ancak bizim burada o tartışmaların detayına girmemiz doğru olmaz. Şu kadarını ifade edelim ki, Peygamber Efendimiz'in yasakladığı şeylerden uzak durmak ve onun emirleri

doğrultusunda hareket ederek sünnetine uymak, hem fert hem toplum olarak huzurlu bir hayat sürmemizin temelini teşkil eder.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Şehirlinin köylüye ve üreticiye ücretle simsarlık etmesi yasaklanmıştır.
2. Müşteri kızıştırmak ve bir mala rağbeti artırmak için hile yoluna baş vurmak câiz değildir.
3. Satış üzerine satış yapmak ve araya girerek bitmiş pazarlığı bozmak dinimizde yasaklanmıştır.
4. Dünür üzerine dünür göndermek haramdır.
5. Bir kadının, kendisiyle evlenmek isteyen bir erkeğe, nikâhında olan hanımını boşamayı şart koşması câiz değildir.
6. Satışa arzedilecek bir hayvanın sütünü sağmayıp memesinde biriktirerek alıcıyı aldatmak yasaklanmıştır. Böyle bir satıştan, alıcının dönme hakkı vardır.
7. Fert ve toplum olarak huzurlu bir hayat sürmek istiyorsak, Peygamber Efendimiz'in emir ve yasaklarına riâyet etmek, sünnetine uymak gerekir.

356- باب النهي عن إضاعة المال
في غير وجوهه التي أذن الشرع فيها

ŞERİATIN İZİN VERDİĞİ YERLERDEN BAŞKA ALANDA MALI TELEF ETMENİN YASAK OLUŞU

Hadisler

1785- عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ اللَّه تَعَالى يَرضي لَكُمْ ثلاثاً ، وَيَكْرَه لَكُمْ ثَلاثاً : فَيَرضي لَكُمْ أنْ تَعْبُدوه ، وَلا تُشركُوا بِهِ شَيْئاً ، وَأنْ تَعْتَصِموا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعاً وَلا تَفَرَّقُوا ، ويَكْرهُ لَكُمْ : قِيلَ وَقالَ ، وَكَثْرَةَ السُّؤالِ ، وإضَاعَةَ المالِ »رواه مسلم ، وتقدَّم شرحه .

1785. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Allah Teâlâ sizin için üç şeyden hoşnut olur, üç şeyden de hoşlanmaz. Sizin sadece kendisine ibadet etmenizden, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanızdan ve Allah'ın ipine sımsıkı sarılıp tefrikaya düşmemenizden hoşlanır. Dedi kodu yapmanızdan, çok sual sormanızdan ve malı telef etmenizden de hoşlanmaz."

Müslim, Akdiye 10. Ayrıca bk. Mâlik, Muvatta', Kelâm 20; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 327, 360, 367

Açıklamalar

Allah'ın rızâsından, hoşnut olmasından maksat, O'nun emirlerini yerine getiren, yasaklarından kaçınan kullarına verdiği mükâfat ve sevaptır. Allah'ın rızâ göstermemesinden, hoşnut olmamasından veya bazı hadislerde ifade edildiği gibi kızmasından maksat ise, yasaklarına uyulmaması sebebiyle kula yazdığı günah ve bunun karşılığında kişinin göreceği cezâdır.

İbadet, kulluk demektir. Cenâb-ı Hakk'ın bütün mahlûkâtından üstün yarattığı insandan istediği ilk şey, Allah'ı bilip tanıması, O'na kulluk bilincine sahip olması ve sadece O'na ibadet etmesidir. **İmanın ve İslâm'ın temel şartı, tevhid inancına sahip olmak ve ibadet edilecek yegâne mâbud olarak Allah'ı tanımaktır. İbadet,** yani kulluk tabiri, sadece kişinin yapmakla mükellef olduğu belirli ibadetleri kapsamaz; bunun aksine, **onun bütün hayatını Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda düzenlemesi anlamına gelir.** Farz kılınmış olan ibadetlerin gayesi, kişiyi bu hedefe ulaştırmaktır. Bu gerçeği kavrayan kimsenin hayatının her anı kulluktan ibarettir. Tevhidi kavrayan, Allah'ı bilen, meşhur ve yaygın ifadesiyle mârifetullaha ulaşan ve Allah'a kul olma şuuruna sahip olan bir insanın şirke düşmesi, gizli veya açık şekilde Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşması düşünülemez. Allah'a şirk koşan kimse, tevhid inancından uzaklaşmış ve Rabbi ile bağını koparmış olur. Çünkü tevhid ile şirk aynı kalpte birleşmez.

Allah'ın ipine sarılmaktan maksat, Allah'a verdiği sözde durmak, O'nun Kitab'ı olan Kur'an'a ve yegâne hak din olan İslâm'a sarılmaktır. Kur'an'a sarılan İslâm'ı hayatının düsturu edinmiş ve Cenâb-ı Hakk'ın emir ve yasakları doğrultusunda bir yola girmiş olur ki, bu yol sırât-ı müstakîmdir. Allah'ın Kitab'ı ve Resûlü'nün Sünnet'i bu en doğru yolun yegâne ve şaşmaz rehberidir. Böyle bir yolda olanlar tefrikaya düşmezler; düşmemeleri gerekir.

Çünkü Allah Teâlâ **"Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışın; tefrikaya düşüp parçalanmayın"** buyurur [Âl-i İmrân sûresi (3), 103]. Şu halde **tefrikalar Kur'an ve Sünnet'ten, İslâm'dan kaynaklanmaz.** Çünkü bunlar tefrikanın değil tevhîdin, birlik ve beraberliğin kaynağıdır. Ümmetin düştüğü **tefrikaların menşei Kur'an ve Sünnet dışı düşünce ve yönelişlerdir.** İslâm tarihi boyunca ümmetin içinde görülen sapmaların, düşülen tefrikaların sebepleri İslâm'dan uzaklaşma, bilerek ya da bilmeyerek düşmanın oyununa gelmedir. Bundan kurtulmanın çaresi de Kur'an ve Sünnet'e yönelmektir.

Allah'ın rızasına uygun olmayan işler, O'nun hoşnut olmadığı şeyler de vardır. Bunlardan biri, dedikodudur. Dedikodu, kişinin kendisi içinde olmadığı halde başkalarının yapıp ettiklerini, hiç kimseye faydası olmayan sözleri, gereksiz ve lüzumsuz konuşmaları tekrarlayıp durmaktır. Hadîs-i şerîfteki ifadesiyle "kîl ü kâl", şunun bunun söylediği aslı astarı olmayan sözlerdir. Falan şöyle demiş, filan ona şu karşılığı vermiş şeklindeki faydasız konuşmaların tekrarının kişiye ve topluma kazandıracağı bir şey yoktur. *"Her duyduğunu söylemek kişiye yalan olarak yeter"* (Bagavî, *Şerhu's-sünne,* XIV, 319) hadisi de konumuza ışık tutar. Bu çeşit davranışlar kişilerin günaha girmesine, fertler arasında kin ve nefretin, toplum içinde de huzursuzluğun ve sevgisizliğin artmasına sebep olur. Neticede toplum bir gıybet ve dedikodu çaresizliği içine düşer ve faydalı işler yapmaktan uzaklaşır. Günümüzde bunun acı örneklerini yaşamakta oluşumuz, konunun ne kadar önemli olduğunu gözlerimiz önüne sermektedir.

Allah'ın hoşlanmadığı bir başka şey de lüzumsuz yere çok sual sormaktır. Aslında faydalı soru ilme katkı sağlar; Kur'ân-ı Kerîm insanları buna teşvik eder. **"Sana sahâbîler ne infâk edelim diye sorarlar?"** [Bakara sûresi (2), 215] ve **"Bilmediğiniz şeyleri ehl-i ilimden sorunuz"** [Nahl sûresi (16), 43] âyetleri buna delâlet eder. Fakat faydasız sualler hem kendisine soru sorulanı rahatsız eder hem de insanları gereksiz ve lüzumsuz şeylerle uğraşmaya sevkeder. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gereksiz ve

lüzumsuz sorular sorulmasını yasaklamıştır: **"Ey iman edenler! Size açıklandığı takdirde hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayınız"** [Mâide sûresi (5), 101]. Peygamber Efendimiz de *"Benim size bıraktığım hususlarda, siz de beni kendi halime bırakınız"* (Buhârî, İ'tisâm 2; Müslim, Fezâil 130) buyurarak, daha önceki ümmetlerin helâk oluş sebeplerinden birinin de peygamberlerine çok soru sormaları olduğunu belirtmiştir. Kitabımızın 158 ve 342 numaralı hadislerinde bu konuyu yeterince açıklamıştık.

Peygamber Efendimiz'in bildirdiğine göre, **Allah'ın razı ve hoşnut olmayacağı üçüncü husus malı telef etmektir.** İmam Nevevî'nin hadisi burada zikretmesinin asıl sebebi de budur. Malı telef etmek, bir bakıma onu israf etmek olup, Allah'ın hoşlanmayacağı şekilde ve hoşlanmadığı yerde, dinin meşru kabul etmediği tarzda kullanmaktır. İslâm'ın kabul ettiği temel prensip, mal ve para, helâl yollardan kazanılıp yine helâl yerlere harcanmalıdır. Malın ve paranın önemi, kişinin beşerî ihtiyaçlarını temin etmesinin aracı olması, başkalarına muhtaç olup insanlara el açmasını önlemesinden kaynaklanır.

Mal ve paraya bir kutsallık izafe edilmesi veya en üstün değer gibi algılanması İslâm nazarında asla makbul sayılmaz. Malını telef edenler ve israf yoluna girenler Allah'ın kendilerine vermiş olduğu nimete nankörlük etmiş sayılırlar. Böyleleri bir müddet sonra başkalarına muhtaç hale gelebilirler. Çünkü dünya malı kişi için bir imtihan vesilesidir. Allah'ın verdiği her nimeti yerli yerinde kullanmak gerektiğini, o nimeti veren Rabbimiz Kur'ân-ı Kerîm'de kullarına öğretmiştir. Her nimet gibi mal ve mülk de helâl veya haram yolda harcanabilir. Mallarını helâl yollara sarfedenler, büyük sevap kazanır, onu âhiret azığı haline getirmiş olurlar; haram yollarda tüketenler ise günah kazanır, âhiretlerini de perişan ederler. Bu sebeple Kur'an'ın en çok üzerinde durduğu konulardan biri de **infâk,** yani malını Allah yolunda sarfetmektir. Harcamanın ölçüsü de Kur'an'da bize bildirilmiş olup, **"Onlar mallarını harcadıkları zaman israf etmezler; cimrilik de göstermezler. İkisi arasında orta bir yol tutarlar"** buyurulur [Furkân sûresi (25), 67]. (Hadisin farklı bir rivayetinin yorumu için bk. İ. Lütfi Çakan, Hadislerle Gerçekler, II, 30-36.)

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şu üç davranıştan Allah razı ve hoşnut olur:
* Allah Teâlâ'yı hakkıyla bilip, tanıyıp sadece O'na kulluk ve ibadet edilmesinden;
* Allah Teâlâ'ya hiçbir şeyin ortak koşulmamasından;
* Allah'ın ipi olan Kur'an'a ve İslâm'a sımsıkı sarılıp tefrikaya düşülmemesinden.
2. Şu üç çirkin davranıştan da Allah razı ve hoşnut olmaz:
* Kişinin dinine ve dünyasına fayda sağlamayan dedikodudan;
* Lüzumsuz ve gereksiz yere çok soru sormaktan;
* Malını harvurup harman savurarak, telef etmek ve israfa dalmaktan.

1786– وَعَنْ وَرَّادٍ كَاتِبِ المغِيرةِ بن شُعْبَة قالَ : أمْلَى عَلَيَّ المغِيرَةُ بنُ شُعبةَ في كتاب إلى مُعَاوِيَةَ رضي اللَّه عنْه ، أنَّ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ يَقُول في دبُرِ كُلِّ صَلاةٍ مَكْتُوبَةٍ : « لاَ إِلَهَ إلاَّ اللَّه وَحدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ المـُلْكُ وَله الحَمْد وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ ، اللَّهُمَّ لاَ مانِعَ لِمَا أعْطَيْتَ ، وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ ، وَلاَ ينْفَعُ ذَا الجَدِّ مِنْكَ الجْدُّ » وَكَتَبَ إلَيْهِ أنَّهُ « كَانَ يَنْهَى عَنْ قِيل وقَالَ ،

وإِضَاعَةِ المَالِ ، وَكَثْرةِ السُّؤَالِ ، وَكَانَ يَنْهَى عَنْ عُقُوقِ الأمهَّاتِ ، ووأْدِ الْبَنَاتِ ، وَمَنْعٍ وهَاتِ » متفقٌ عَلَيْهِ ، وسبق شرحه .

1786. Mugîre'nin kâtibi Verrâd şöyle dedi:

Mugîre İbni Şu'be, Muâviye *radıyallahu anh*'e gönderdiği bir mektubunda bana şöyle yazdırdı:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* her farz namazın ardından şöyle dua ederdi:

"Lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerîke leh. Lehü'l-mülkü velehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr. Allahümme lâ mânia limâ a‘tayte, ve lâ mu‘tiye limâ mena‘te; ve lâ yenfeu ze'l-ceddi minke'l-ceddü: *Bir olan Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun ortağı da yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O'nun her şeye gücü yeter. Allahım! Senin verdiğine engel olacak hiçbir güç yoktur. Senin vermediğini verecek de yoktur. Servet sahibi olanın serveti, senin yardımın yerine geçip kendisine bir fayda sağlamaz."*

Mugîre, Muâviye'ye şunu da yazdı:

Resûl-i Ekrem, dedikodudan, malı telef etmekten, gereksiz yere çok soru sormaktan nehyederdi.

Ayrıca Peygamberimiz, analara itaatsizlikten, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmekten, verilmesi gerekeni vermemekten ve hakkı olmayan bir şeyi istemekten de nehyederdi.

Buhârî, İ'tisâm 3, Rikâk 22; Müslim, Akdiye 12-14. Ayrıca bk. Buhârî, İstikrâz 19, Edeb 6

Verrâd

Meşhur sahâbî Mugîre İbni Şu'be'nin hem azatlı kölesi hem de kâtibidir. Efendisi Mugîre'nin yanında bazı tâbiîlerden de hadis nakletmiştir. İbni Hibbân onun sika bir ravi olduğunu söyler.

Allah ona rahmet etsin.

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in namazlarının ardından yaptığı bazı dualarına kitabımızın "Zikirler Bölümü"'nde 1411-1446 numaralı hadisler arasında yeterince yer verilmiş ve mahiyetlerine temas edilmişti. Hadisimizde geçen bu duayı da 1419 numara ile orada aynen görmüştük.

Dedikodudan, malı telef etmekten ve lüzumsuz yere çok soru sormaktan sakınmanın gereğini, Cenâb-ı Hakk'ın bunlardan razı ve hoşnut olmadığını da bir önceki hadiste açıklamıştık. Nevevî'nin hadisi burada zikretmiş olması, yukarıdaki rivayette olduğu gibi malı telef etmenin, meşrû olmayan yollarda harcamanın yasaklandığının bu rivayette de belirtilmesi sebebiyledir.

Hadisin son bölümünde yer alan analara itaatsizliğin, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmenin ve verilmesi gerekeni vermeyip, almaya hakkı olmayan şeyi istemenin

yasaklandığını da 342 numaralı hadiste açıklamıştık. Anılan hadislerin açıklamalarını bir kere daha okuyarak bu konularda bilgilerimizi tazeleyebiliriz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sahâbe-i kirâm Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sünnetini ve hadislerini öğrenmeye son derece düşkün idiler. Bu hadis, hadisleri derleyip toplama faaliyetinin (tedvin) onlar döneminde başladığının bir delilidir.

2. Peygamber Efendimiz namazlarının arkasından birtakım dualar okurdu. Bizler de bu duaları öğrenip okumalıyız.

3. Dinimizde dedikodu, faydasız ve lüzumsuz soru sormak, malı meşrû olmayan yerlerde harcamak yasaklanmıştır.

4. Efendimiz, ana babaya itaatsizliği, Arapların çirkin âdetlerinden biri olan kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi, verilmesi gereken bir hakkı vermemeyi ve hakkı olmayan bir şeyi istemeyi yasaklamıştır.

357- باب النهي عن الإشارة إلى مسلم بسلاح سواء كان جادّاً أو مازحاً ، والنهي عن تعاطي السيف مسلولاً

SİLÂHLA ŞAKALAŞMANIN YASAK OLUŞU

CİDDÎ VEYA ŞAKA OLARAK BİR MÜSLÜMANA SİLÂH VE BENZERİ ŞEYLERLE İŞARET ETMENİN VE KININDAN ÇIKMIŞ KILICI ALIP VERMENİN YASAKLIĞI

Hadisler

1787- عَن أبي هُرَيْرَة رضي اللَّه عَنْه عَنْ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال: «لاَ يشِرْ أحَدُكُمْ إلَى أخِيهِ بِالسِّلاَحِ ، فَإنَّهُ لاَ يَدْرِي لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ في يَدِهِ ، فَيَقَعَ في حُفْرَةٍ من النَّارِ » متفقٌ عليهِ.

وفي رِوَايةٍ لِمُسْلِمٍ قَالَ : قَالَ أبُو الْقَاسِمِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ أشارَ إلَى أخيهِ بِحَدِيدَةٍ ، فَإنَّ الملائِكَةَ تَلْعنُهُ حتَّى يَنْزِعَ ، وإنْ كَان أخَاهُ لأبِيهِ وأُمِّهِ » .

قَوْلُهُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَنْزِع » ضُبِطَ بالْعَيْنِ المهْمَلَةِ مَعَ كَسْرِ الزَّاي ، وبالْغَيْنِ المعْجَمَةِ مع فتحِها ومعناهما مُتَقَارِبٌ ، مَعَنْاهُ بِالمهْمَلَةِ يَرْمِي ، وبالمعجمَةِ أيْضاً يَرْمِي وَيُفْسِدُ ، وَأَصْلُ النَّزْعِ : الطَّعنُ وَالْفَسَادُ .

1787. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz silâhını (ortaya çıkarıp) din kardeşine işaret etmesin. Çünkü o bilmez, belki şeytan silâhı elinden çıkarır da, bu yüzden cehennemin bir çukuruna yuvarlanır."

Buhârî, Fiten 7; Müslim, Birr 126

Müslim'in bir rivayeti şöyledir:

Ebû Hüreyre dedi ki:

Ebü'l-Kâsım *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse kardeşine bir demirle işaret ederse, elinden onu bırakıncaya kadar melekler ona lânet eder. Ana baba bir kardeşine olsa bile."
Müslim, Birr 125. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 4

Açıklamalar

Müslümanları korkutmak, telaşlandırmak, onları tehdit etmek, eza ve cefa vermek, endişelendirmek gibi haller dinimizde yasaklanmıştır. Bir müslüman kardeşimize ciddî veya şaka olarak silâh çevirmek, her şeyden önce onda bu olumsuz hislerin uyanmasına sebep olur. İnsanlar, böyle durumlarda hemen tepki gösterdikleri için aralarında birtakım huzursuzluklar çıkar. Bir kimseye çevrilen silâh âniden ateşlenebilir veya ok yaydan fırlayabilir ve neticede sonu ölümle biten bir kaza meydana gelebilir. İstemeyerek ortaya çıkan bu durumun sebebi olarak hadisimizde şeytan gösterilmiştir. Bu gerçeği toplumumuzda sıkça yaşadığımız düşünülürse hadisteki yasaklamanın ne kadar büyük hikmetler taşıdığı daha iyi anlaşılır. Bundan dolayıdır ki, silah boş bile olsa insanlara çevrilmesi halk arasında asla doğru bulunmaz ve "şeytan doldurur" denilir. "Silâhla şaka olmaz" atasözümüz de bu konuda ne kadar dikkatli olmamız gerektiğini gösterir. Bazı kere şaka olarak başlayan bir işin sonu çok ciddî boyutlara varabilir. Birtakım şakalaşmalar yüzünden çıkan kavgaların ne kadar ciddî ve acı neticeler doğurduğunu, hatta toplumlar arası silâhlı çatışmaların sebebini teşkil ettiğini tarihin silinmez hâfızası, sayfalarında bizim için korumaktadır. Hadisimizdeki "Ana baba bir kardeşine olsa bile" îkazı, silâh çevirme yasağının herkesi kapsadığını gösterir. Nitekim bazı kere kardeşin kardeşi, babanın çocuğu veya çocuğun babayı kaza ile vurduğu da bilinen ve görülen gerçeklerdendir. Oysa bunların olmasının tasavvuru bile insanı dehşete düşürür. Silâhla din kardeşini korkutan kimseye **meleklerin lânet edeceğinin** belirtilmesi bu çeşit hareketlerin haram olduğunun bir delili kabul edilir. Kişinin bu yüzden **cehennemde bir çukura** düşebileceğinin hatırlatılması da işlenen bu haramın uhrevî boyutunu gözlerimiz önüne sermektedir**.** Nesâî'nin Ebû Bekre'den rivayet ettiği bir hadise göre, Peygamber Efendimiz, bir müslümanın müslüman kardeşine silâhını işaret etmesi halinde her ikisinin cehennem uçurumu üzerinde bulunacakları, neticede öldürme ve ölme gibi bir sonuç doğarsa, her ikisinin birlikte cehenneme yuvarlanacakları tehdidinde bulunmuştur (Bk. Nesâî, Tahrîm 29).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm, insanları her türlü korku ve endişeden, tehdit ve tecavüzden korumayı hedefler.
2. Gerek ciddî gerek şaka ile olsun, bir müslümanın din kardeşine silâh çevirmesi yasaklanmıştır.
3. Toplum içinde gelişigüzel silâh taşımak doğru değildir.
4. Peygamber Efendimiz'in sünnetindeki tavsiyelere uymak, bizi huzurlu kılar.

1788–وَعَنْ جابرٍ رضي اللَّه عنْهُ قَالَ:«نَهَى رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنْ يُتَعَاطَى السَّيْفُ مَسْلُولاً» .

رواهُ أبو داود ، والترمذي وقال : حديثٌ حسَنٌ .

1788. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, kınından çıkmış kılıcı elden ele vermeyi yasakladı.
Ebû Dâvûd, Cihâd 66; Tirmizî, Fiten 5

Açıklamalar

İslâm bir tedbir ve teennî dinidir. Bizim ilk bakışta hiç önemli görmediğimiz ve mühimsemediğimiz şeylerin bile derinlemesine bakıldığında hiç de küçümsenmeyecek sonuçları olabilir. İşte Allah'ın vahyi ile desteklenmiş olan Resûl-i Kibriyâ Efendimiz bizleri hayatın her alanında irşad etmiş ve uyarmışlardır. Bizler bir kılıcı elden ele verirken kınında olup olmamasını önemli görmeyebilirdik. Ama kınından çıkarılmış son derece keskin, belki de zehirli bir kılıcın veya hançerin elden ele verilirken kazara düşüvermesi yahut dikkatsizlik sonucu insanın vücudunda açacağı bir yaranın hayatın sonu, ya da bir münakaşanın veya kavganın sebebi olabileceğini ilk anda aklımıza getiremeyebiliriz. Oysa bunlar hayatın yaşanmış gerçekleridir. Bu sebeple Efendimiz kılıcı elden ele verirken kınında olmasını tavsiye buyurmuşlar, kınından çıkmış vaziyette verilmesini yasaklamışlardır. Bu, dinimizin insanlar arası muâmelelerde ne kadar hassas davranılmasını istediğinin, ictimâî düzene ve birey hayatına verdiği önemin bir göstergesidir. Ayrıca kılıç ve benzeri kesici aletlerin keskin yerini değil, sapını veya kınını tutarak alıp vermek gerektiğinin de öğretimidir. Bu hadis, aynı zamanda bütün silâhların emniyeti sağlanmış olarak alınıp verilmesini de tavsiye etmiş olmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar, Kur'an ve Sünnet'te olan her emir ve yasağı önemsemelidir.
2. Kılıç ve hançer gibi kesici âletleri kınından çıkarılmış vaziyette elden ele vermek mekruhtur.
3. Kılıcı ve hançeri keskin olan ağız tarafından değil, sapından veya kınından tutmak tedbire uygundur.

358- باب كراهة الخروج من المسجد بعد الإذان إلا لعذر حتى يصلّي المكتوبة

EZANDAN SONRA MESCİDDEN ÇIKMANIN MEKRUH OLUŞU

EZAN OKUNDUKTAN SONRA BİR ÖZÜR OLMADIKÇA
FARZ NAMAZ KILININCAYA KADAR MESCİDDEN ÇIKMANIN
MEKRUH OLDUĞU

Hadis

1789- عَنْ أبي الشَّعْثاءِ قال : كُنَّا قُعُوداً مع أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنهُ في المسْجِدِ ، فَأَذَّنَ المؤَذِّنُ ، فَقَام رَجُلٌ مِنَ المسْجِدِ يَمْشِي ، فَأَتْبعهُ أَبُو هُرَيْرَةَ بصَرهُ حتَّى خَرجَ مِنَ المسْجِدِ، فقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : أَمَّا هَذَا فَقَدْ عصَى أَبَا الْقَاسِمِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . رواه مسلم .

1789. Ebü'ş-Şa‘sâ şöyle dedi:

Biz Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* ile birlikte mescidde oturuyorduk. O esnada müezzin ezan okudu. Bir adam kalkıp dışarıya doğru yürüdü. Ebû Hüreyre, o adamı mescidden çıkıncaya kadar gözüyle takip etti ve:

Bu adam, Ebü'l-Kâsım *sallallahu aleyhi ve sellem*'e isyan etti, dedi.

Müslim, Mesâcid 258. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 42; Tirmizî, Salât 36; Nesâî, Ezân 40; İbni Mâce, Ezân 7

Ebü'ş-Şa‘sâ

Adı Süleym İbni Esved'dir. Ebü'ş-Şa‘sâ onun künyesidir. Tâbiîn tabakasından olup Kûfe'lidir. Hz. Ömer, Abdullah İbni Mes'ûd, Huzeyfe, Ebû Zer ve Ebû Hüreyre gibi meşhur sahâbîlerden hadis rivayet etmiştir. Eş‘as İbni Kays ve İbrahim en-Nehaî gibi seçkin raviler ondan hadis nakletmiştir. Hadis âlimleri onun sika bir ravi olduğunu belirtirler. 82 (701) senesinde vefat etmiştir.

Allah ona rahmet etsin.

Açıklamalar

Ebû Dâvûd rivayetinde bu olayın bir ikindi namazında cereyan ettiği belirtilir. Ebû Hüreyre'nin bu hadisi mâna ve mâhiyet itibariyle ***merfû*** yani Resûl-i Ekrem'e izafe edilen bir rivayettir. Çünkü bunun gibi ibadetlerimizle ilgili konularda Ebû Hüreyre veya başka herhangi bir sahâbînin hüküm verme yetkisi yoktur. Nitekim hadisin Ahmed İbni Hanbel'in *Müsned*'indeki rivayetinde, Ebû Hüreyre'nin şöyle dediği nakledilir:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize şöyle emretti: "*Siz namazda iken farz namaz için ezan okunduğu zaman herhangi biriniz namazını kılıncaya kadar dışarıya çıkmasın*" (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 537; Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbîh*, I, 337). Ezân bazı kere kâmet mânasında kullanılmaktadır. Burada da öyle olması gerekir.

Çünkü mescidde bulunan bir kimseye, ezanın okunmasıyla namaz farz olmaz. Namaz ancak kâmet getirilirken farz olur. Belki o devirlerde namazın hemen arkasından kâmet getirildiği için böyle ifade edilmiş olabilir. Çünkü bilindiği gibi Efendimiz zamanında sahâbîler, sünnet ve nâfile namazlarını evlerinde kılmakta, mescide farz namaz kılmak için gelmekte idiler.

Bir özrü olan kimse ise gerek ezan okunurken gerek kâmet getirilirken mescidden dışarı çıkabilir. Bu özür, hastalık, zarûrî bir ihtiyaç veya abdest yenilemeyi gerektiren bir durum olabilir. İster fert olarak ister cemaatle namaz kılınacak olsun, ezan okunur veya kâmet getirilirken özürsüz olarak camiden çıkmak mekruhtur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, mescidde bulunan bir kimsenin ezan okunduktan veya kâmet getirildikten sonra özürsüz olarak dışarı çıkmasını hoş görmemiştir.

2. Gerek fert gerek cemaat olarak, ezan okunup kâmet getirildikten sonra farz namaz kılınmadan özürsüz olarak camiden dışarı çıkmak mekruhtur. Bu Hz. Peygamber'e itaate aykırı düşer.

359- باب كراهة ردِّ الريحان لغير عذر

ÖZRÜ OLMAKSIZIN GÜZEL KOKUYU REDDETMENİN MEKRUH OLDUĞU

Hadisler

1790– عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ ، قَال : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ عُرِضَ عَلَيْهِ رَيْحَانٌ ، فَلا يَرُدَّهُ ، فَإِنَّهُ خَفيفُ المِحْمَلِ ، طَيِّبُ الرِّيحِ » رواهُ مسلم .

1790. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Güzel bir koku ikram edilen kimse onu reddetmesin; çünkü onun taşınması kolay, kokusu güzeldir."

Müslim, Elfâz 20. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tereccül 6

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1791– وَعَنْ أنَسٍ بنِ مَالِكٍ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم كَانَ لا يَرُدُّ الطِّيبَ . رواهُ البُخاري .

1791. Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* güzel kokuyu reddetmezdi.

Buhârî, Hibe 9, Libâs 80. Ayrıca bk. Tirmizî, Edeb 37

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, azlığına, çokluğuna, cinsine ve çeşidine bakmaksızın meşrû olmak şartıyla kendisine ikram edilen hediyeyi kabul ederlerdi. Güzel koku da yükte hafif, fakat ikram olarak güzel bir hediye olduğu için Efendimiz onu hiçbir zaman reddetmemiştir. Bu kadar da değil, bir çok sahih rivayette hem erkekler hem de kadınlar için güzel kokunun Peygamberimiz tarafından tavsiye edildiğini görürüz. Ancak onun ne zaman ve ne şekilde kullanılacağı hususu da birtakım kaidelere bağlanmıştır. Söz gelimi, erkeklerin cuma ve bayram günlerinde, ilim ve zikir meclislerinde güzel koku sürünmeleri müstehap kabul edilmiştir. Kadınların mescide veya herhangi bir yere giderken koku sürünmeleri ise mekruhtur. Onların evlerinde, kocalarının yanında güzel kokular sürünüp süslenmeleri müstehap kabul edilir. Güzel kokuyu kabul etmemenin mazereti, hac ve umre esnasında ihramda olmak, kokunun birinden çalınmış olması veya herhangi bir rahatsızlığa sebebiyet vermesi gibi durumlardır. Bunun dışında güzel koku ikramını reddetmek uygun görülmemiş,

mekruh kabul edilmiştir. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan nakledildiğine göre Resûl-i Ekrem Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Üç şey reddedilmez: Yastık, güzel koku ve süt"* (Tirmizî, Edeb 37).

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, meşrû olan her çeşit hediyeyi kabul etmiştir.
2. Resûl-i Ekrem Efendimiz güzel koku ikramını reddetmemiştir.
3. Güzel koku ikramı bir hediye olup reddedilmesi mekruhtur.

360- باب كراهة المدح في الوجه لمن خيف عليه مفسدةٌ من إعجاب ونحوه ، وجوازه لمن أُمِنَ ذلك في حقه

KİŞİYİ YÜZÜNE KARŞI ÖVMEK

KENDİNİ BEĞENMESİNDEN VE BENZERİ HALLERİNDEN KORKULAN KİMSEYİ YÜZÜNE KARŞI ÖVMENİN MEKRUHLUĞU, BU HUSUSTA GÜVENİLEN KİMSEYİ ÖVMENİN CÂİZ OLDUĞU

Hadisler

1792- عَنْ أبي مُوسى الأشْعرِيِّ رضي اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : سَمِعَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم رَجُلاً يُثْني عَلَى رَجُلٍ وَيُطْرِيهِ في المدْحَةِ ، فَقَالَ : « أهْلَكْتُمْ ، أوْ قَطعْتُمْ ظَهرَ الرَّجُلِ » متفقٌ عليهِ . « وَالإِطْرَاءُ » : المبالَغَةُ في المدْحِ

1792. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir adamın bir kişiyi övdüğünü ve övmede çok ileri gittiğini işitti. Bunun üzerine:

"Adamı mahvettiniz (veya adamın bel kemiğini kırdınız)" buyurdu.
Buhârî, Şehâdât 17, Edeb 54; Müslim, Zühd 67

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1793- وعَنْ أبي بَكْرَة رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رجُلاً ذُكِرَ عِنْدَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَأَثْنَى عَلَيْهِ رَجُلٌ خَيْراً ، فَقَالَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ويْحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبكَ » يقُولُهُ مِرَاراً « إنْ كَانَ أحَدُكُمْ مَادِحاً لا مَحَالَةَ ، فَلْيَقُلْ : أَحْسِبُ كَذَا وكَذَا إنْ كَانَ يَرَى أنَّهُ كَذَلِكَ ، وَحَسِيبُهُ اللَّه ، ولاَ يُزَكَّى علَى اللَّهِ أحَدٌ » متفق عليه .

1793. Ebû Bekre *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem'*in yanında bir adamdan bahsedilmiş ve orada bulunan bir kişi o adamı aşırı şekilde övmüştü. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

"Yazık sana! Arkadaşının boynunu kopardın" buyurdu ve bu sözünü defalarca tekrarladı. Sonra da:

"Şayet biriniz mutlaka arkadaşını methedecekse, eğer söylediği gibi olduğuna da gerçekten inanıyorsa, zannederim o şöyle iyidir, böyle iyidir, desin. Esasen onu hesaba çekecek olan Allah'tır ve Allah'a karşı hiç kimse kesin olarak temize çıkarılamaz" buyurdu.

Buhârî, Şehâdât 16, Edeb 54; Müslim, Zühd 65. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 9; İbni Mâce, Edeb 36

Açıklamalar

İmam Nevevî'nin koyduğu başlıktan da anlaşılacağı gibi, yüzüne karşı övülmesi yasaklanan kimseler olduğu gibi, övülmesinde sakınca görülmeyenler de vardır. Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde bir kimseyi yüzüne karşı övmenin câiz olduğunu ifade eden birçok hadis bulunmaktadır. Burada "Yasaklar Bölümü" işlenilmekte olduğu için bir kimseyi methetmekle ilgili olan rivayetler zikredilmemiştir. İslâm âlimleri bu hadisler arasında herhangi bir çelişki görmezler. Şayet bir insanı yüzüne karşı methetmek onun kendini beğenmesine, kibirlenip gururlanmasına, şımarmasına ve bu sebeple fitneye düşmesine sebep olacaksa, onu yüzüne karşı övmek yasaklanmıştır. Ayrıca bir insanı övmede çok aşırı gitmek de hoş karşılanmamıştır.

Buna karşılık takvâ sahibi, aklı başında, gururlanıp kibirlenmesinden ve şımarmasından endişe edilmeyen kimselerin methedilmesinde ise bir sakınca görülmemiş; bu hareket iyileri ve iyilikleri teşvik olarak değerlendirilmiş ve hatta müstehap olduğu söylenilmiştir. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz bizzat kendisi sahâbîlerden bir çoğunu övüp methetmiş, onların güzel hasletlerini öne çıkarmış ve kendilerini topluma örnek insanlar olarak takdim etmiştir. Hadis kitaplarımızın "Fezâil" ve "Fezâilü'l-ashâb" bölümlerinde bunun en güzel ve eskimez misâllerini görürüz. Aynı şekilde, Efendimiz'in sağlığında Hassân İbni Sâbit, Kâ‘b İbni Züheyr ve Abdullah İbni Revâha gibi ashâbın en seçkin şâirleri Resûl-i Kibriyâ'yı methedip öven şiirler söylemişler ve Efendimiz onlara herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Onların yolunu takip eden yüzlerce şâir de çeşitli dillerde bu güne kadar Resûl-i Zîşân'ı öven binlerce na‘t ve kasîde yazmışlardır.

İnsanların faziletli olup olmadıklarına bakmaksızın, bir takım dünyalık manfaatler elde etmek için hiçbir üstün meziyeti olmayan mevki ve makam sahiplerini, mal ve mülk ehli zenginleri övenler şiddetle kınanmıştır. Böylelerine meddâh, dalkavuk, çığırtkan ve yağcı gibi adlar verilir. Böyle kimseler nice değersiz insanı üstün göstermek, bayağı kişileri faziletli kimselermiş gibi takdim etmek suretiyle, onları şımartıp baştan çıkarmanın yanında topluma da en büyük zararı verirler. Çünkü bu gibi durumlarda İslâmî ve insânî değerler alt üst olur; kötüler öne geçirilirken dürüst ve haysiyetli kişiler kenara itilir. Bu ise her toplum için en büyük felâketlerden biridir. İşte Resûl-i Ekrem tarafından yasaklanmış olan meddahlık, dalkavukluk budur.

Bu açıklamalardan sonra, Peygamber Efendimiz'in yüzüne karşı övülen kimsenin helâk olmasından veya aynı anlamda olmak üzere bel kemiğinin veya boynunun koparılmasından bahsetmesinin anlamını daha iyi kavramış olmaktayız. Övgüye lâyık olmayan veya haddinden fazla övülen kimsenin kendisini gerçekten öyle zannetme ve bu yüzden nefsini muhasebe ve murakabe etmekten, tövbeye yönelmekten vazgeçme tehlikesi vardır. Bu ise onun için bir ölüm demektir.

Ebû Bekre'nin rivayetinde, Resûl-i Ekrem'in huzurunda metheden ve methedilen kişilerin kimlikleri belirtilmemiştir. Böyle durumlarda aslolan kişilerin kimlikleri değil, hareketin doğru veya yanlış olduğunun ortaya konulmasıdır. Fakat Bedreddin el-Aynî, metheden zâtın meşhur sahâbî Mihcen İbni Edra‘ el-Eslemî, methedilenin de Tebük Gazâsı'nda vefat eden Zülbicâdeyn diye anılan Abdullah İbni Afîf el-Müzenî olduğunu söyler. Bir insanı mutlaka methedeceksek, hakkında kesin bilgi sahibi olduğumuz güzel hasletlerini ve bunlardan yola çıkarak kendisi hakkındaki kanaatlerimizi ortaya koymalıyız. Bize gizli olan yönlerini öne geçirmemeliyiz. Çünkü kişinin gizli hallerini, kalbini, gönlünü, niyetini ve kafasından geçirdiklerini ancak Allah bilir. İnsanları Allah'a karşı tezkiye edip, temize çıkarmak ve onların âhiret yurdundaki mevki ve makamlarıyla ilgili kesin hükümler vermek câiz değildir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Kibirlenip gururlanmasından, şımarıp fitneye düşmesinden korkulan kimseyi yüzüne karşı övmek yasaklanmıştır.
2. Takvâ ehli, kibirlenmesinden ve şımarmasından korkulmayan faziletli kimseleri övmekte bir sakınca yoktur.
3. Meddahlık, dalkavukluk ve çığırtkanlık dinimizde câiz görülmeyen kötü hasletlerdir.
4. Bir kimse övülürken, onda mevcut olan sıfatlar anılmalı, niyeti, zihninden geçirdikleri ve kalbinde gizlediği sırları Allah'a havale edilmeli ve hiç kimse Allah'a karşı kesin ifadelerle tezkiye edilmemelidir.

1794– وَعَنْ هَمَّامِ بنِ الْحَارِثِ ، عنِ المِقْدَادِ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رَجُلاً جعَل يَمْدَحُ عُثْمَانَ رضي اللَّه عنه ، فَعمِدَ المِقْدادُ ، فَجثَا عَلَى رُكْبَتَيْهِ ، فَجعَلَ يَحْثُو في وَجْهِهِ الْحَصْبَاءَ، فَقَالَ لَهُ عُثْمَانُ : مَا شَأْنُكَ ؟ فَقَالَ : إنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إذَا رَأَيْتُمُ المَدَّاحِين ، فَاحْثُوا في وَجُوهِهِمُ التُّرَاب » رَوَاهُ مسلم .

فَهَذِهِ الأَحَادِيثُ في النَّهْيِ ، وَجَاءَ في الإِبَاحَةِ أَحَادِيثُ كَثِيرَةٌ صَحِيحَةٌ .

قَالَ العُلَمَاءُ : وَطرِيقُ الجَمْعِ بَيْنَ الأَحَادِيثِ أنْ يُقَالَ : إنْ كَانَ المَمْدُوحُ عِنْدَهُ كَمَالُ إِيمَانٍ وَيَقِينٍ ، وَرِيَاضَةُ نَفْسٍ ، وَمَعْرِفَةٌ تَامَّةٌ بِحَيْثُ لا يفْتَتِنُ ، وَلا يَغْتَرُّ بِذَلِكَ ، وَلا تَلْعَبُ بِهِ نَفْسُهُ ، فَلَيْسَ بِحَرَامٍ وَلا مَكْرُوهٍ ، وإنْ خِيفَ عَلَيْهِ شَيءٌ مِنْ هَذِهِ الأُمُورِ كُرِهَ مَدْحُهُ في وَجْهِهِ كَرَاهَةً شَدِيدَةً ، وعَلَى هَذَا التَّفْصِيلِ تُنزَّلُ الأَحاديثُ المختَلفَة في ذَلِكَ . وَمِمَّا جَاءَ في الإِبَاحَةِ قَوْلُهُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لأَبي بَكْرٍ رضي اللَّه عَنْهُ : « أَرْجُو أنْ تَكُونَ مِنْهُمْ » أيْ : مِنَ الَّذِينَ يُدْعَوْنَ مِنْ جَمِيعِ أبْوابِ الْجَنَّةِ لِدُخُولِهَا ، وفي الحَدِيثِ الآخَرِ : « لَسْتَ مِنْهُمْ » أيْ : لَسْتَ مِنَ الَّذِينَ يُسْبِلُونَ أُزُرَهُمْ خُيَلاءَ . وَقَالَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لِعُمَرَ رضي اللَّه عَنْهُ : « مَا رَآكَ الشَّيْطَانُ سَالِكاً فَجّا إلاَّ سلك فَجّا غَيْرَ فَجِّك » ، وَالأَحَادِيثُ في الإِبَاحَةِ كَثِيرَةٌ ، وَقَدْ ذَكَرْتُ جُمْلَةً مِنْ أَطْرَافِهَا في كتاب : « الأَذْكَار » .

1794. Hemmâm İbni Hâris'in Mikdâd *radıyallahu anh*'den rivâyet ettiğine göre, bir adam Osman *radıyallahu anh*'i övmeye başlayınca, Mikdâd da dizleri üstüne çökerek metheden kişinin yüzüne çakıl taşları atmaya başladı. Bunun üzerine Hz. Osman ona:

– Ne yapıyorsun öyle? deyince Mikdâd:

– Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: **"Meddahları gördüğünüz zaman yüzlerine toprak serpiniz"** buyurdu, diye cevap verdi.

Müslim, Zühd 69. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 9; Tirmizî, Zühd 55; İbni Mâce, Edeb 36

Hemmâm İbni Hâris

Tâbiîn neslinin önde gelen âlimlerinden olup, Kûfe'lidir. İlim ehli olmasının yanında ibadete düşkün bir kimse idi. Hadis âlimleri onun güvenilir bir ravi olduğunu söylemişlerdir. Kütüb-i Sitte ravilerinden biri olan ve meşhur sahâbîlerden hadis rivayet eden Hemmâm 65 (684) senesinde vefat etti.

Allah ona rahmet eylesin.

Açıklamalar

Yukarıdaki hadisleri açıklarken ifade ettiğimiz gibi, meddahlar ve dalkavuklar dünyalık bir şeyler elde etmek için birtakım insanları lâyık olmadıkları ve hak etmedikleri şekilde öven kimselerdir. Onların yüzüne toprak serpmek, bekledikleri dünyalığı elde edemeyeceklerini kendilerine göstermek anlamındadır, diyenler olduğu gibi, meşhur sahâbî Mikdâd gibi hadisi gerçek hali üzere kabul edip meddahların yüzüne toprak serpenler de olmuştur. Bazı hadis şârihleri de bunun hem methedene hem de methedilene topraktan yaratıldıklarını ve mütevâzi olmaları gerektiğini, kendilerini büyük görmemeleri icap ettiğini hatırlatma anlamında olduğunu söylemişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Meddah ve dalkavuklara değer vermemek ve bu çirkin davranışlarını mükâfatlandırmamak gerekir.
2. Meddah ve dalkavukların yüzüne toprak serpmek, onların yalanlarına ve bu yolla dünyalık elde etmelerine mâni olmak demektir.

361- باب كراهة الخروج من بلد وقع فيها الوباء فراراً منه وكراهة القدوم عليه

BULAŞICI HASTALIK OLAN YERDEN DIŞARI KAÇMANIN VE BÖYLE BİR YERE GİRMENİN MEKRUH OLDUĞU

Âyetler

أَيْنَمَا تَكُونُواْ يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُواْ هَـذِهِ مِنْ عِندِ اللّهِ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُواْ هَـذِهِ مِنْ عِندِكَ قُلْ كُلًّ مِّنْ عِندِ اللّهِ فَمَا لِهَـؤُلاء الْقَوْمِ لاَ يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا [78]

1. "Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile."

Nisâ sûresi (4), 78

Âyet-i kerîmenin devamı şöyledir: **"Kendilerine bir iyilik dokunsa "Bu Allah'tan" derler; başlarına bir kötülük gelince de "Bu senden" derler. "Hepsi Allah'tandır" de. Bu topluma ne oluyor ki, hiç söz anlamaya yanaşmıyorlar."**

İnsan yıldızlara çıksa, başka gezegenlere gitse, gökdelenlerin en üst katında, en sağlam kalelerde, en lüks saraylarda da olsa ölüm onu her yerde yakalar. Bu sebeple ölümden korkmanın hiçbir anlamı yoktur. Mühim olan, ölüme her an hazır olmak, dünya hayatına bağlanıp kalmamak, üzerimize düşen vazifeleri eksiksiz yerine getirmektir.

Bu âyetin iniş sebebi hakkında şöyle bir rivayet vardır: Resûl-i Ekrem Efendimiz Medine'ye geldiğinde orada bolluk ve ucuzluk olmuştu. Peygamberimiz insanları İslâm'a davet etmeye başlayınca yahudilerin inadı ve münafıkların nifakı ortaya çıkmış, o sıralarda kıtlık ve pahalılık görülmeye başlamıştı. İşte o zaman yahudi ve münafıklar, "Biz böyle uğursuz adam görmedik. Bu geleli meyvelerimiz azaldı ve fiyatlar arttı, pahalılık çoğaldı" dediler. Bolluğu ve ucuzluğu Allah'a, darlığı ve pahalılığı peygambere isnad ettiler. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Cenâb-ı Hak bu gerçeğin iç yüzünü bir başka âyette şöyle açıklar: **"Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, ora halkını (peygamberlere baş kaldırmalarından ötürü bize) yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır"** [A‘râf sûresi (7), 94].

وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ تُلْقُواْ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوَاْ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ [195]

2. "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız."

Bakara sûresi (2), 195

Cenâb-ı Hak, Bakara sûresi'nin bundan önceki bir kaç âyetinde Allah yolunda cihadın önemini, zaruretini ve müşriklere karşı takınılacak tavrı açıklar. Bu âyet-i kerîmenin baş tarafında da Allah rızâsı için harcamayı emreder. İnsanın başına gelen musîbetler ve kötülükler, karşılaştığı tehlikeler ve uğradığı sıkıntılar çok kere kendi ihmallerinin ve hatalarının sonucudur. Sadece dünyalık elde etme, para pul peşinde koşma, sıkıntılara göğüs germeme ve rahatına düşkün olma, insanları ve toplumları esaret ve mahkûmiyete sürükler.

İşte bu âkibet aklı başında ve hürriyetine düşkün bir insan için en büyük tehlikedir. Müfessirler, Allah yolunda cihaddan ve cephede çarpışmaktan, Allah'ın rızâsı uğrunda mal harcamaktan kaçınmanın büyük bir tehlike olduğunu hatırlatmış olması bu âyetin nüzul sebebidir, derler. Bir hadiste, elleriyle kendini tehlikeye atmanın, günah işlemek suretiyle Allah'ın af ve mağfiretinden ümidini kesmek anlamına geldiği beyan buyurulmuştur. (Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 45).

Düşman karşısında bilinçsizce harbe atılmak, kazanma şansı olmayan ve ölümü açıkça davet eden bâdirelere girmek de kendi elleriyle kendini tehlikeye atmanın bir başka çeşidi kabul edilir. Bu çeşit tedbirsizlikler yasaklanmıştır. Âhiretteki cezasını bile bile günah işlemek, günahta ısrar etmek, haramlara dalmak da kendi eliyle kendini tehlikeye atmaktan başka bir şekilde açıklanamaz.

Hadisler

1795– وعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي اللَّه عَنْهُمَا أنَّ عُمر بْنِ الْخَطَّابِ رضي اللَّه عَنْهُ خَرَجَ إلَى الشَّامِ حَتَّى إذَا كَانَ بِسَرْغَ لَقِيَهُ أُمَرَاءُ الأجْنَادِ أبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الجَرَّاحِ وأصْحَابُهُ فَأَخْبَرُوهُ أنَّ الْوبَاءَ قَدْ وَقَعَ بالشَّامِ ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : فَقَالَ لِي عُمَرُ : ادْعُ لِي المهاجِرِين الأوَّلِينَ فَدَعَوتُهم ، فَاسْتَشَارهم ، وَأَخْبرَهُم أنَّ الْوَبَاءَ قَدْ وقَعَ بِالشَّامِ ، فَاختلَفوا ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ : خَرَجْتَ لأَمْرٍ ، ولا نَرَى أنْ تَرْجِعَ عَنْهُ . وَقَالَ بَعْضُهُمْ : مَعَكَ بَقِيَّةُ النَّاسِ وَأصْحَابُ رسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، وَلا نَرَى أنْ تُقْدِمَهُم عَلَى هذا الْوَبَاءِ ، فَقَالَ : ارْتَفِعُوا عَنِّي ، ثُمَّ قَالَ : ادْعُ لِي الأَنْصارَ ، فَدعوتُهُم ، فَاسْتَشَارهُمْ ، فَسَلَكُوا سَبِيلَ المهاجرين ، وَاختلَفوا كَاخْتلافهم ، فَقَال : ارْتَفِعُوا عَني ، ثُمَّ قَالَ : ادْعُ لِي مَنْ كَانَ هَا هُنَا مِنْ مَشْيَخَةِ قُرَيْشٍ مِنْ مُهَاجِرةِ الْفَتْحِ ، فَدَعَوْتُهُمْ ، فَلَمْ يَخْتَلِفْ عليه مِنْهُمْ رَجُلانِ ، فَقَالُوا : نَرَى أنْ تَرْجِعَ بِالنَّاسِ وَلاَ تُقْدِمَهُم عَلَى هَذَا الْوَبَاءِ ، فَنَادى عُمَرُ رضي اللَّه عَنْهُ في النَّاسِ: إنِّي مُصْبِحٌ عَلَى ظَهْرٍ ، فَأَصْبِحُوا عَلَيْهِ : فَقَال أبُو عُبَيْدَةَ ابْنُ الجَرَّاحِ رضي اللَّهُ عَنْهُ : أَفِرَاراً مِنْ قَدَرِ اللَّه ؟ فَقَالَ عُمَرُ رضي اللَّه عَنْهُ : لَوْ غَيْرُكَ قَالهَا يَا أبَا عُبيْدَةَ ، وَكَانَ عُمَرُ يَكْرَهُ خِلافَهُ ، نَعَمْ نَفِرُّ منْ قَدَرِ اللَّه إلى قَدَرِ اللَّه ، أرأَيْتَ لَوْ كَانَ لَكَ إبِلٌ ، فَهَبَطَتْ وَادِياً لهُ عُدْوَتَانِ ، إحْدَاهُمَا خَصْبَةٌ ، والأخْرَى جَدْبَةٌ ، أَلَيْسَ إنْ رَعَيْتَ الخَصْبَةَ رعَيْتَهَا بقَدَرِ اللَّه ، وإنْ رَعَيْت الجَدْبَةَ رعَيْتَهَا بِقَدَرِ اللَّه ، قَالَ : فجَاءَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ رضي اللَّه عَنْهُ ، وَكَانَ مُتَغَيِّباً في بَعْضِ حَاجَتِهِ ، فَقَال : إنَّ عِنْدِي مِنْ هَذَا عِلْماً ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأرْضٍ ، فلاَ تَقْدمُوا عَلَيْهِ ، وإذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا ، فَلا تَخْرُجُوا فِرَاراً مِنْهُ » فَحَمِدَ اللَّه تَعَالَى عُمَرُ رضي اللَّه عَنْهُ وَانْصَرَفَ، متفقٌ عليه .

والْعُدْوَةُ : جانِبُ الْوادِي .

1795. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre, Ömer İbni Hattâb *radıyallahu anh* Şam'a doğru yola çıktı. Serg denilen yere varınca, kendisini orduların başkomutanı Ebû Ubeyde İbni Cerrâh ile komuta kademesindeki arkadaşları karşıladı ve Şam'da vebâ hastalığı başgösterdiğini ona haber verdiler. İbni Abbâs'ın dediğine göre, Hz. Ömer ona:

– Bana ilk muhacirleri çağır, dedi; ben de onları çağırdım. Ömer, onlarla istişare etti ve Şam'da vebâ salgını bulunduğunu kendilerine bildirdi. Onlar, nasıl hareket edilmesi gerektiğinde ihtilaf ettiler. Bazıları:

– Sen belirli bir iş için yola çıktın; geri dönmeni uygun bulmuyoruz, dediler. Bazıları da:

– Halkın kalanı ve Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı senin yanındadır. Onları bu vebânın üstüne sevketmenizi uygun görmüyoruz, dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer:

– Yanımdan uzaklaşınız, dedi. Daha sonra:

– Bana ensarı çağır, dedi; ben de onları çağırdım. Fakat onlar da muhacirler gibi ihtilâfa düştüler. Hz. Ömer:

– Siz de yanımdan gidiniz, dedi. Sonra:

– Bana Mekke'nin fethinden önce Medine'ye hicret etmiş olan ve burada bulunan Kureyş muhacirlerinin yaşlılarını çağır, dedi. Ben onları çağırdım; onlardan iki kişi bile ihtilaf etmedi ve:

– Halkı geri döndürmeni ve bu vebânın üzerine onları götürmemeni uygun görüyoruz, dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer insanlara seslendi ve:

– Ben sabahleyin hayvanın sırtındayım, siz de binin, dedi. Ebû Ubeyde İbni Cerrâh *radıyallahu anh:*

– Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun? dedi. Hz. Ömer:

– Keşke bunu senden başkası söyleseydi ey Ebû Ubeyde! dedi. Ömer, Ebû Ubeyde'ye muhalefet etmek istemezdi. Sözüne şöyle devam etti:

– Evet Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçıyoruz. Ne dersin, senin develerin olsa da iki tarafı olan bir vadiye inseler, bir taraf verimli diğer taraf çorak olsa, verimli yerde otlatsan Allah'ın kaderiyle otlatmış; çorak yerde otlatsan yine Allah'ın kaderiyle otlatmış olmaz mıydın?

İbni Abbâs der ki:

– O sırada, birtakım ihtiyaçlarını karşılamak için ortalarda görünmeyen Abdurrahman İbni Avf *radıyallahu anh* geldi ve:

– Bu hususta bende bilgi var; Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i:

"Bir yerde vebâ olduğunu işittiğinizde oraya girmeyiniz. Bir yerde vebâ ortaya çıkar, siz de orada bulunursanız, hastalıktan kaçarak oradan dışarı çıkmayınız" buyururken işitmiştim, dedi.

Bunun üzerine Ömer *radıyallahu anh* Allah'a hamd etti ve oradan ayrılıp yola koyuldu.

Buhârî, Tıb 30; Müslim, Selâm 98

Bir sonraki hadisle beraber açıklanacaktır.

1796– وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رضي اللَّه عَنْهُ عنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إذَا سِمِعْتُمْ الطَّاعُونَ بِأَرْضٍ ، فَلاَ تَدْخُلُوهَا ، وَإذَا وقَعَ بِأَرْضٍ ، وَأَنْتُمْ فِيهَا ، فَلاَ تَخْرُجُوا مِنْهَا » متفقٌ عليهِ .

1796. Üsâme *radıyallahu anh'*den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir yerde bulaşıcı hastalık ortaya çıktığını duyduğunuz zaman oraya girmeyiniz. Bulunduğunuz yerde bulaşıcı bir hastalık ortaya çıkarsa, oradan da çıkmayınız."

Buhârî, Tıb 30; Müslim, Selâm 100

Açıklamalar

Vebâ ve tâun, bir hastalık adı olarak kullanılırsa da, bütün bulaşıcı hastalıkları kapsayıcı bir mâna genişliğine sahip oldukları için, çoğu kere bu ikinci anlamıyla kullanılmışlardır. İbni Esîr, tâunu tarif ederken, "Havayı, mizâcı, bedeni ifsad eden umûmî bir hastalıktır" der. Bu sebeple tâun denilen bulaşıcı hastalıklara yakalananların sadece elbise ve eşyalarından, onlarla temastan değil, aynı zamanda nefeslerinden de sakınmak gerekir. Hz. Ömer'in Şam yolculuğu hicretin 17 veya 18. senesindedir. Bu yolculuğun gayesi, halkın genel durumunu, yönetenlerle yönetilenlerin uyum içinde olup olmadıklarını teftiş etmekti. Daha önce 16 senesinde, Hz. Ebû Ubeyde Beyt-i Makdis'i kuşattığı zaman da teftişe çıkmış, Kudüslüler sulh anlaşmasını Hz. Ömer'le yapmışlardı.

Serg, Şam'dan Hicaz'a giden yol üzerinde bir kasabanın adıdır. Ebû Ubeyde'nin orayı fethettiği söylenir. Ebû Ubeyde, Şam orduları genel komutanı idi. Bu görev daha önce Hz. Ebû Bekir'in hilafet yıllarında Hâlid İbni Velîd'e verilmişti. Hz. Ömer onun yerine Ebû Ubeyde'yi getirdi; Hâlid'i de onun emrine verdi. Onun diğer komutan arkadaşları Hâlid İbni Velîd, Yezîd İbni Ebû Süfyân, Şürahbil İbni Hasene ve Amr İbni Âs'dır. Şam, bu günkü Suriye, Filistin, Ürdün ve Irak'ın bir bölümünü kapsayan geniş bir bölgenin adıdır.

Serg kasabasında Hz. Ömer'e haber verilen vebâ, İslâm devletinde ortaya çıkan ilk yaygın bulaşıcı hastalık kabul edilir. Kaynaklar, Şam topraklarında bu hastalıktan otuz bin kişinin öldüğünü kaydederler. Hz. Ömer'in vardığı sıralarda bu ölüm olaylarının yaygın olarak devam ettiği bilinmektedir. Onun bu topraklara girip girmeme konusundaki tereddüdünün sebebi de budur.

Hz. Ömer, bireyler ve toplum açısından herkesi ilgilendiren bir konuda karar vermek için Kur'an ve Sünnet'in temel prensibini uygulamıştır. Ashâb-ı kirâm ile istişare etmiş ve onların her seviyedeki gruplarını ayrı ayrı huzuruna dâvet ederek kendileriyle konuşup tartışmıştır.

Neticede sahâbe çoğunluğunun geriye dönme arzusunda olduklarını tesbit etmiş, bunun tedbire uygun olduğunu düşünmüş, kendi ictihadı da aynı yönde olduğu için kararını bu doğrultuda vermiştir. Abdurrahman İbni Avf'ın naklettiği hadis üzerine Hz. Ömer'in Allah'a hamdetmesinin sebebi, kendi ictihadının Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sünnetine uygun düşmesinden dolayıdır. Çünkü Hz. Ömer'in Peygamber Efendimiz'in sünnetine uygun düşmeyen ictihadlarından derhal vazgeçtiği bilinen gerçeklerden idi.

Halife Ömer'in Ebû Ubeyde'nin "Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?" sözüne hayıflanması, bunca ilim ve fazilete sahip bir kişiden böyle bir tavır beklememesinden dolayıdır. Ona verdiği cevap ise son derece açık bir kıyas olup, geri dönmenin kaderi değiştirmek anlamına gelmediğini, fakat ihtiyatla hareket etmenin Allah'ın emri olduğunu ortaya koyar. Çünkü bir insan zarar veren, helâk eden her şeyden kaçınmak zorundadır. Buna rağmen her şey Allah'ın kaza ve kaderi ile olur. Fakat insan tedbir almazsa Allah katında sorumlu olur. Dönmek veya dönmemek de Allah'ın kaderine dahildir. Binaenaleyh bir insanın bütün hareketleri kader çerçevesinde cereyan eder; fakat bu, tedbirden yüz çevirmek ve ihtiyatı elden bırakmak anlamına gelmez.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bulaşıcı hastalık olan bir yere girmemek, böyle bir hastalığın ortaya çıktığı yerden de hastalıktan kaçarak çıkmamak gerekir. Bu dinimizin koruyucu hekimlik konusundaki önemli kurallarından biridir. Günümüz tıbbında buna karantina denilmektedir.
2. Sorumluluk duygusuna sahip bir yönetici, halkın durumunu yerinde görmek, yönetenlerle yönetilenlerin arasının nasıl olduğunu öğrenmek için ülkesini teftişe çıkabilir.

3. Halkın ve görevlilerin yöneticileri karşılamaya çıkması ve onlara memlekette olup bitenleri haber vermesi, memleketin selâmeti açısından önemli bir görevdir.

4. Ülkeyi ve orada yaşayan insanları ilgilendiren olaylar konusunda ilim ehli ve sorumluluk hissi taşıyan insanlarla istişarelerde bulunmak müstehaptır.

5. Kıyas yapmak ve neticede onunla amel etmek câizdir.

6. Fertlerin ve toplumun helâkine sebep olacak şeylerden kaçınmak ve bu yönde gerekli tedbirleri almak yöneticilerin görevlerinden biridir.

7. Haber-i vâhid dediğimiz, bir kişinin diğer bir kişiden rivayet ettiği haberle amel etmek câiz ve makbuldür.

362- باب التغليظ في تحريم السِّحْرِ

SİHİR VE BÜYÜ YAPMANIN KESİNLİKLE HARAM OLDUĞU

Âyet

وَاتَّبَعُواْ مَا تَتْلُواْ الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيْاطِينَ كَفَرُواْ يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولاَ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلاَ تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ بِإِذْنِ اللّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُواْ لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الآخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْاْ بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ [102]

"Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Fakat şeytanlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri öğretiyorlardı."

Bakara sûresi (2), 102

Âyet-i kerîmenin tamamının anlamı şöyledir: **"Süleyman'ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tâbi oldular. Halbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Fakat şeytanlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Hârut ile Mârut isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek, herkese: Biz ancak imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız, demeden hiç kimseye sihir ilmini öğretmezlerdi. Onlar, o iki melekten, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa büyücüler, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar, kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların âhiretten nasibi olmadığını çok iyi bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür. Keşke bunu anlasalardı."**

Bu âyet ve konunun önemi münasebetiyle sihir hakkında özet bilgi sunmayı uygun görmekteyiz. Çünkü bu konu tarih boyu insanların ilgi alanı olmaya devam ettiği gibi, günümüz toplumlarında da canlılığını korumaktadır. Sihir, lugat anlamı itibariyle sebebi gizli ve üstü kapalı olan şey demektir. Din örfünde, sebebi gizli olan ve gerçeğin aksine tahayyül olunan gözbağcılık, şarlatanlık, hilekârlık gibi şeyler sihirdir. Bu açıdan herhangi bir niteleme olmaksızın sadece sihir denilince, hem sihir hem de onu yapan kimse hakkında bir kötüleme ve kınama ifade eder. Nitelendirilmek suretiyle övülen bir hususta da sihir kelimesi kullanılabilir. Nitekim Peygamber Efendimiz'in huzuruna gelen iki kişiden biri güzel konuşmasıyla oradakileri etkilediği için, Efendimiz *"Beliğ olan sözlerden bir kısmı vardır ki, muhakkak sihir gibi etkilidir"* buyurmuştur (Buhârî, Tıb 51; Müslim, Cum'a 47; Ebû Dâvûd, Edeb 56; Tirmizî, Birr 79) .

Sihir ve sihirbazlığın tarihi, insanlık tarihinin en eski medeniyetlerinden birini kurmuş olan Keldânîler zamanına kadar uzanır. Bâbil ülkesinde yerleşmiş olan Keldânîler, yıldızlar ve gezegenlerle ilgili gök bilimlerinde son derece ileri idiler. Bu durum onları yıldızlara ibadet etmeye bile götürmüştü. Bunlar, Kur'an'ın ifadesiyle Sâbie adıyla anılmışlardır. Bir kısım âyetlerde Sâbiîlerden ve onların özelliklerinden bahsedilir [Bk. Bakara sûresi (2), 62; Mâide sûresi (5), 69; Hac sûresi (22), 17]. Onlar, bütün olayların cereyanını yıldızlara bağlamışlar; hayrın ve şerrin, fayda ve zararın, mutluluk ve kederin kaynağının yıldızlar olduğuna inanmışlardır. Bu sebeple yıldızlardan her biri namına putlar yapmış ve heykeller dikmişlerdir. Bu bir ihtisas sapkınlığı idi. Onların arasında sihir ve sihirbazlık da çok yaygın idi. Bu konudaki tafsilat Kur'ân-ı Kerîm tefsirlerinde ilgili âyetler açıklanırken genişçe yer alır. Onları bu yanlış itikatlarından ve düştükleri sapıklıktan kurtarmak üzere Cenâb-ı Hak kendilerine İbrâhim *aleyhisselâm*'ı peygamber olarak göndermişti. Buna rağmen onlar inkârlarına devam ettiler ve bu büyük peygamberi ateşe attılar. Fakat Cenâb-ı Hak peygamberine o ateşi bir gül bahçesi kılıp onu kurtardı ve Şam tarafına hicret etmesini kendisine emretti.

Sihir ve sihirbazlar tarihinin ikinci bir safhası da Mısır'da Mûsâ *aleyhisselâm*'la Firavun'un sihirbazları arasında cereyan eden olaylardır. Kur'ân-ı Kerîm'in A‘râf (bk. özellikle 109-124. âyetler) ve Tâhâ (bk. özellikle 60-73. âyetler) sûrelerinde bu olaylara temas edilir, gerçekler ibretli ve hikmetli bir tarzda sanki bu gün oluyormuşçasına gözler önüne serilir. Bu âyetlerden açıkça anlaşılacağı gibi Mısır sihirbazları halka karşı son derece esrarengiz bir tarzda gözbağcılık eder, hayali şeyleri hakikat şeklinde gösterirlerdi. Cenâb-ı Hak, onların bu aldatmacalarını ve şarlatanlıklarını ortaya çıkarmak ve insanları sapmalardan koruyup doğru yola davet etmek üzere Mûsâ *aleyhisselâm*'ı peygamber olarak gönderdi. Ona mûcize olarak da asâyı vermişti. Onun asâsı sihirbaz ve büyücülerin bütün hesaplarını bozmakta idi. Neticede en önde gelen büyücü ve sihirbazlar, Firavun'un tehdidine ve öldürülme pahasına Mûsâ *aleyhisselâm*'ın dinini kabullenerek Allah'a iman edip secdeye kapandılar. Buna da bir ihtisas hidâyeti denilebilir.

Sihirbazlığın çok yaygın olduğu dönemlerden biri de Süleyman *aleyhisselâm* zamanı idi. Onun zamanındaki sihirbazlar arasında şeytanı aratmayacak kadar hilekâr ve oyunbaz birtakım sanatkârlar vardı. Bunların içinde her türlü inşaat kalfaları, duvar ustaları, mimarlar, deniz dalgıçları, birtakım sosyal sınıflara mensup kimseler bulunmaktaydı. Sâd sûresi'nin 37. âyeti buna işaret eder. Bu sihirbazlar bir ara o kadar ileri gittiler ki, Süleyman *aleyhisselâm*'ın saltanatını elinden almaya muvaffak oldular. Daha sonra Allah'ın yardımı ile Süleyman *aleyhisselâm* onlara galebe etti. İşte buradaki açıklamaları yapmamıza vesile olan ve yukarıda meâlini verdiğimiz Bakara sûresi'nin 102. âyeti bu gerçeği ifade eder. Yahudiler arasında sihir ve büyücülük çok yaygın idi. Onlar Süleyman *aleyhisselâm*'ın büyük bir büyücü olduğuna inanıyorlardı. Hükümdarlığı büyü ile elde ettiğini, hayvanlara ve cinlere büyü ile hükmettiğini iddia ediyorlardı. Yahudiler Süleyman *aleyhisselâm*'ı bir peygamber değil, sadece bir hükümdar olarak kabul etmekte idiler.

Vahiy kaynağından uzak olan şeytanlar, cereyan eden ve edecek olan olaylar hakkında kulak hırsızlığı ile birtakım bilgiler edinirler ve bunlara birçok yalan karıştırarak yayarlar, buna da kâhinleri vasıta kılarlardı. Bazı haberleri doğru çıktıkça kâhinler bunlara güvenir, bunun yanında binlerce yalan haberi de yayarlardı. Daha sonra onlar bu bilgileri derleyip topladılar, cin çağırma, gönüllere sihirle hükmetme ve çeşit çeşit sihir ve büyü kitapları yazdılar. Bu suretle cinler gaybı bilirler diye bir bâtıl inanç insanlar arasında yaygınlaştı. Sonra Süleyman *aleyhisselâm* onların hepsini hükmü altına alıp hizmetinde kullandı. O zaman bütün bu kitaplar toplanıp Süleyman *aleyhisselâm*'ın tahtının altında bir mahzene gömüldü.

Onun ölümünden sonra şeytanlardan insan suretinde biri, Süleyman *aleyhisselâm*'ın bir peygamber değil, sihirbaz olduğunu, şeytanları, cinleri, rüzgârı hep sihirle emri altına aldığını söyleyerek, "İnanmazsanız sarayını arayınız; sakladığı kitaplarını bulursunuz" dedi; bunların gömülü olduğu yeri de haber verdi. Gerçekten onun dediği yerden bir çok kitaplar çıkardılar ve "Süleyman sihirbazmış, saltanatını da sihirle yürütmüş" diye yaydılar. Oysa Süleyman *aleyhisselâm* sihirbaz ve kâfir değildi. Bilakis ona küfreden ve sihirbazdır diyen şeytanlar kâfirdiler. İşte âyet bu gerçeği ortaya koymaktadır. Çünkü bu şeytanlar insanlara sihiri, Bâbil'de Hârut ve Mârut adında iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek "Biz ancak bir imtihan için ve uyarı için gönderildik. Sakın sihir yapmayı câiz görüp de kâfir olma!" demedikçe hiç kimseye öğretmiyorlardı. Meleklerin insanlara öğrettikleri ya vahiy veya ilham demektir. Bu iki meleğin öğrettiğinin vahiy değil ilham olduğu hususunda müfessirler görüş beyan etmişlerdir. Fakat onları öğrenen insanlar bunu iyi yönde değil kötü yönde kullanmışlar, dolayısıyla küfre girmişlerdir. Her ilim için aynı şey söylenebilir. Çünkü bir bilgiyi hayra da şerre de kullanmak mümkündür. Bu, ilmin kıymetinden ve haysiyetinden bir şey noksanlaştırmaz. Çünkü bu durum, ilmin kötülüğü değil, o ilimle işlenen işin, amelin kötülüğünden ibarettir.

O halde netice itibariyle ifade edersek, melekler sihir öğretmez; fakat meleklerin hayır için öğrettiği gerçekler, küfür ehlinin ve şeytanların elinde şer alanında kullanılmak için sihir haline dönüşebilir. Nitekim bunu ilk yapanlar Bâbilliler olmuştur. Sihirin bilinen birçok çeşitleri vardır; bunların her biri hakkında bilgi vermenin yeri burası değildir. Şu kadar var ki, sihir ve büyüyü öğrenmek kesin bir şekilde yasaklanmamıştır; çünkü o da bilgi alanlarından biridir. Her ilim ve bilgiyi iyi ya da kötü gaye ile kullanmak mümkündür. Sihir öğrenip uygulamanın dinî açıdan hükmü konusunda İslâm âlimleri arasında çeşitli görüş ayrılıkları vardır. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve Ahmed İbni Hanbel'e göre bunun hakkında verilecek hüküm küfür olduğudur. Hanefî mezhebi imamlarından bazılarına göre şerrinden korunmak için sihir öğrenilebilir; bu küfür değildir. Fakat sihir yapmanın câiz olduğuna veya fayda verdiğine inanmak küfürdür, demişlerdir. Sihir ve büyü yapan kimselerin şer'î cezası ölümdür. Fakat kaç defa yapmakla veya kendisine sihir yapılan kişinin ölmesi halinde mi öldürüleceği gibi konulardaki ihtilâflar fıkıh kitaplarımızda yer alır. (Sihir konusunda bilgi çin bk. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, I, 364- 373; Kâmil Miras, Tecrîd Tercümesi, VIII, 224-235.)

Hadis

1797- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ عَنِ النبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « اجْتَنِبُوا السَّبْعَ المُوبِقَاتِ » قَالُوا : يَا رسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ ؟ قَالَ : « الشِّرْكُ بِاللَّهِ ، السِّحْرُ ، وَقَتْلُ النَّفْسِ التي حرَّمَ اللَّه إلاَّ بِالْحَقِّ ، وَأَكْلُ الرِّبَا ، وَأَكْلُ مَالِ اليتيم ، والتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ ، وقَذفُ المُحْصنَات المؤْمِناتِ الْغَافِلاتِ » متفقٌ عليه .

1797. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanı helâke sürükleyen yedi şeyden sakınınız." Sahâbîler:

– Yâ Resûlallah! Bu yedi şey nedir? diye sordular. Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

"Allah'a şirk koşmak, sihir ve büyü yapmak, – haklı olarak öldürülen müstesna- Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı bir insanı öldürmek, fâiz yemek, yetim malı yemek, düşmana hücum sırasında harpten kaçmak, evli olup hiçbir şeyden haberi olmayan namusuna düşkün müslüman kadınlara zina isnad etmek."

Buhârî, Vasâyâ 23, Tıb 48, Hudûd 44; Müslim, Îmân 145. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vesâyâ 10; Nesâî, Vesâyâ 12

Açıklamalar

Benzer birçok hadisin açıklamalarında ifade ettiğimiz gibi, büyük günahları belirli bir sayıyla sınırlandırmak veya anılan sayıdan ibaret görmek doğru değildir. Böyle sınırlandırmalar, şu yedi şey büyük günahlardandır, anlamında kullanılmaktadır. Ancak çeşitli hadislerde yedi, dört, üç gibi verilen rakamlar, o hadiste sayılanların hem büyük günahların en başta gelenlerinden, en çirkinlerinden hem de en çok vuku bulanlarından olduğu için öne çıkarılmış bulunanlardır. Bilindiği gibi Allah Teâlâ'nın yasak ettiği her şey büyük günahtır. Büyük günahların belirtileri, o fiili işleyene şer'î bir ceza gerektirmesi, cehennem azâbıyla tehdit olunmak, işleyene fâsık denilmesi ve yapanın lâneti hak etmesidir.

Hadiste geçen büyük günahların mahiyetleri hakkında 1618 numaralı hadisin açıklamasında derli toplu bilgi sunulmuştu. İmam Nevevî'nin hadisi burada tekrar etmesinin sebebi, sihir ve büyünün büyük günahlar arasında sayılmasıdır. Bununla ilgili yeterli bilgiyi ise konumuzun başında yer alan âyet-i kerîmenin izahı vesilesiyle vermiş bulunmaktayız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Büyük günahlar helâk edicidir; çünkü dünyada cezalandırılmanın, âhirette de cehenneme girmenin sebebidir.
2. Büyük günahlar derece derecedir. Hadisimizde sayılanlar onların ilk sırasında yer alır.
3. Sihir ve büyü yapmak da haram kılınmış olan helâk edici büyük günahlardandır.
4. Büyük günahlar başta olmak üzere, her çeşit günahtan sakınmak gerekir.

263- باب النهي عن المسافرة بالمصحف إلى بلاد الكفّار إذا خيف وقوعه بأيدي العدوّ

DÜŞMAN ELİNE GEÇMESİNDEN KORKULDUĞUNDA MUSHAF İLE KÂFİRLERİN YURDUNA YOLCULUĞUN YASAK KILINDIĞI

Hadis

1798– عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي اللَّه عَنْهُمَا قَالَ : « نَهَى رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنْ يُسَافَرَ بالقرآن إِلَى أرْضِ الْعَدُوِّ » متفقٌ عليه .

1798. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Kur'ân-ı Kerîm ile düşman diyarına yolculuk yapmayı yasakladı.

Buhârî, Cihâd 129; Müslim, İmâre 92-94. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 81; İbni Mâce, Cihâd 45

Açıklamalar

Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerîm, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sağlığında iki kapak arasında toplanıp bugün elimizde bulunan şekliyle "mushaf" haline getirilmemişti. Çünkü Kur'an'ın nüzûlü Efendimiz'in hayatının son demlerine kadar devam etti. Onu iki kapak arasında toplayıp bugünkü şekliyle Mushaf haline getiren Hz. Ebû Bekir oldu. Peygamber Efendimiz zamanında Kur'an'ın çeşitli sûre ve âyetleri yazılı olarak sahâbe-i kirâmın ellerinde bulunuyor, onu ezberliyorlar ve ona verdikleri üstün değer sebebiyle bu yazılı metinleri kıymetli birer hazine gibi beraberlerinde taşıyorlardı. Fakat herkesin elinde bulunan yazılı metinler, farklı sûrelerden ibaretti. İşte böyle bir zamanda müslümanlar dâr-ı harp denilen düşman diyarlarına giderken, ellerindeki Kur'an sûre ve âyetleri kâfirlerin eline geçip imhâ edilebilir, bir başkasında aynısı yoksa tamamen kaybolabilir veya müşrikler ona karşı hürmetsizlik ve saygısızlık gösterirler diye Kur'an ile küfür diyarına gidilmesi yasaklanmıştır. Bu sebepleri göz önüne alan bazı İslâm âlimleri, Kur'an ile küfür diyarına gitme yasağının o dönemle sınırlı olduğu kanaatini taşımaktadırlar. Bazı âlimler ise bu yasağın süreklilik arzettiğini, sadece düşmanına galip gelmiş İslâm ordusu küfür diyarına girerken Kur'an'ın kaybolma veya hakarete uğrama korkusu olmadığı için, Kur'an ile oraya girebileceğini söylerler. İmam Ebû Hanîfe ve Buhârî gibi âlimler, tahkir edilmesi endişesi olmayan küfür diyarlarına Kur'an'ın götürülebileceği görüşündedirler. İmam Mâlik ve bir grup Şâfiî âlime göre ise küfür diyarına Kur'an götürmek mutlak olarak yasaktır. Olaya günümüz gerçekleri ve hayatın gelişen şartları açısından bakılınca, Ebû Hanîfe ve benzeri âlimlerin görüşlerinin İslâmî tebliğ açısından ne kadar isabetli olduğu anlaşılır. Çünkü yeryüzünün neredeyse her ülkesinde yaşayan müslümanların oraya götürdükleri belki yegâne kitap Kur'ân-ı Kerîm'dir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm'ın ilk yıllarında Kur'ân-ı Kerîm'i düşman eline geçip imhâ edilir ve saygısızlık yapılıp hakarete uğrar endişesiyle küfür diyarına götürmek yasaklanmıştı.
2. Aynı endişelerin olduğu hallerde bu yasak hükmü devamlılık arzeder.
3. Kur'an'a saygısızlık yapılmayacağı ve hakarete uğramayacağı kesin olan küfür diyarlarına Kur'an'ın götürülmesinde bir sakınca yoktur.
4. Kurân-ı Kerîm, İslâmî tebliğin temeli olduğuna göre, onu her yere ulaştırmak müslümanların görevi olmalıdır.

364- باب تحريم استعمال إناء الذهب وإناء الفضة في الأكل والشرب والطهارة وسائر وجوه الاستعمال

ALTIN VE GÜMÜŞ KAP KULLANMANIN YASAK OLUŞU

YEMEDE, İÇMEDE, TAHARETTE VE BENZERİ YERLERDE ALTIN VE GÜMÜŞ KAP KULLANMANIN HARAM OLDUĞU

Hadisler

1799- عَنِ أمِّ سَلَمَةَ رضي اللَّه عنها أنَّ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « الَّذِي يَشْرَبُ فِي آنيَةِ الْفِضَّةِ إنَّمَا يُجَرْجِرُ فِي بَطْنِهِ نَار جَهَنَّمَ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ لِمسْلِمٍ : « إنَّ الَّذِي يَأكُلُ أوْ يَشْربُ فِي آنيةِ الْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ » .

1799. Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Gümüş kaptan bir şey içen kimse karnına cehennem ateşi doldurmuş olur.
Buhârî, Eşribe 28; Müslim, Libâs 1. Ayrıca bk. İbni Mâce, Eşribe 17

Müslim'in bir rivayetinde: **"Gümüş ve altın kaplardan yiyen ve içen kimse"** şeklindedir.
Müslim, Libâs 1

1801 numaralı hadis ile birlikte açıklanacaktır.

1800- وعنْ حُذَيْفَةَ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : إنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَانَا عَنِ الحَرِيرِ ، والدِّيباجِ ، وَالشُّرْب فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ ، وقال : « هُنَّ لهُمْ فِي الدُّنْيَا وَهِيَ لَكُمْ فِي الآخِرةِ » متفقٌ عليهِ .

وفي روايةٍ في الصَّحِيحَيْنِ عَنْ حُذَيْفَةَ رضي اللَّه عَنْهُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « لا تَلْبسُوا الحَرِيرَ وَلا الدِّيبَاجَ ، ولا تَشْرَبُوا فِي آنيَةِ الذَّهَبِ والفِضَّةِ وَلا تَأْكُلُوا فِي صِحَافِهَا» .

1800. Huzeyfe *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Şüphesiz Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bize ipek ve atlastan yapılmış elbise giymeyi, altın ve gümüş kaplardan içmeyi yasakladı ve:

"Bunlar dünyada kâfirlerin, âhirette ise sizlerindir" buyurdu.

Buhârî, Eşribe 28, Libâs 27; Müslim, Libâs 3, 4. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eşribe 17; Tirmizî, Eşribe 10; İbni Mâce, Eşribe 17

Buhârî ve Müslim'in bir rivayetinde, Huzeyfe *radıyallahu anh:*

Ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i **"Saf ipek ve atlas elbise giymeyiniz. Altın ve gümüş kaptan bir şey içmeyiniz. Altın ve gümüş tabaklardan da yemek yemeyiniz"** buyururken işittim, demiştir.

Buhârî, Et'ime 29; Müslim, Libâs 5

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1801– وعَنْ أنس بن سِيرينَ قال : كَنْتُ مَع أَنَسِ بن مالك رضي اللَّه عنْهُ عِنْد نَفَرٍ مِنَ المجُوسِ ، فَجِيءَ بفَالُودَجٍ عَلى إِنَاءٍ مِنْ فِضَّةٍ ، فَلَمْ يأْكُلْهُ ، فَقِيلَ لَهُ حوِّلهُ فحوَّلَه عَلى إنَاءٍ مِنْ خَلَنْج ، وجِيءَ بِهِ فأَكَلَهُ . رواه البيهقي بإِسْنادٍ حَسنٍ . « الخَلَنْجُ » : الجَفْنَة .

1801. Enes İbni Sîrîn şöyle dedi:

Ben, Enes İbni Mâlik *radıyallahu anh* ile birlikte Mecûsîlerden bir grubun yanında idim. Gümüşten bir kap içinde pelte tatlısı getirildi; Enes onu yemedi. Getiren kişiye, onu başka bir kaba aktarması söylenildi; o da ağaçtan yapılmış bir kaba aktarıp getirdi, Enes de ondan yedi.

Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, I, 28, Tahâret, bâbü'l-men'i mine'l-ekli fî sıhâfi'z-zehebi ve'l-fıdda

Enes İbni Sîrîn

Orta yaşlı tâbiîlerden olan bu Medine'li muhaddis, Ebû Mûsâ, Ebû Damre veya Ebû Abdullah künyeleriyle anılır. Meşhur tâbiî Muhammed İbni Sîrîn'in kardeşidir. Enes, Basra'da yaşadı. Sika bir ravi olup, Hadisleri Kütüb-i sitte'de yer alır. 118 (736) veya 120 (738) senesinde vefat etmiştir.

Allah ona rahmet eylesin.

Açıklamalar

Altın ve gümüş kaplardan yiyip içmenin Peygamberimiz tarafından yasaklandığını ve bu kapları kullanmanın câiz olmadığını daha önce 778, 779, 805, 808, 809 ve 810 numaralı hadislerde görmüş, dinimizin konu ile ilgili hükümlerine o hadislerin açıklamalarında temas etmiştik. Nitekim 1799 numaralı hadis 779 numara ile, 1800 numaralı hadis de 778 ve 810 numaralarla geçmişti. Peygamber Efendimiz, ümmetin erkeklerine yüzük bile olsa altın kullanmayı, saf ipekten yapılmış elbise çeşitleri giymeyi yasaklamıştı. 193 ve 241 numaralı hadisleri açıklarken de bu hususlara işaret edilmişti. Altın ve gümüşten yapılmış eşyalar edinmek, bunları yeme, içme, tahâret ve temizlik işlerinde kullanmak da ümmetin hem erkeklerine hem kadınlarına haram kılınmıştır. Kadınlara helâl kılınmış olan altın kullanımı, üzerinde taşınabilir cinsten süs ve zînet eşyaları ve takılarla sınırlandırılmıştır. Dinimiz, başka insanların hasedine, kıskançlığına ve gereksiz yere özentisine sebep olacak davranışlardan, dünyaya ve dünyalığa aşırı düşkünlük alâmeti sayılan hallerden bizleri sakındırmıştır. Altın ve gümüş dünyaya düşkünlüğün önemli simgelerinden biri kabul edilmiş, insanlar arasındaki kavgaların, gürültülerin, hırsızlık ve soygunların, neticede ölümlerin sebebi olmuştur. Bundan dolayı, altın ve gümüşe düşkünlük İslâm geleneğinde hoş karşılanmamıştır. Son rivayette Enes İbni Mâlik'in ortaya koyduğu tavır, bir sahâbînin Resûl-i Ekrem'in sünnetine uymak ve onu hayat çizgisi haline getirmek açısından bizler için önemli bir örnek teşkil eder.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Altın ve gümüşten eşyalar ve kaplar edinmek, bunların içinden yiyip içmek dinimizde yasaklanmıştır.

2. Altın ve gümüşten yapılmış eşyalar kullanmak, kibrin, kendini beğenmenin ve başkalarından üstün görmenin alâmeti sayılır ki, bunların hepsi dinimizde haram kılınmış davranışlardır.

3. Katıksız, saf ipekten mâmül elbiseler giymek, ümmetin erkeklerine haram kılınmıştır.

4. İslâm ümmeti her konuda kâfirlere benzemekten ve onlara özenmekten uzak durmalıdır.

5. Âhirette kavuşulacak olan nimetler, dünyadakilerden hem daha üstün hem daha süreklidir. Mü'min kişi âhireti dünyaya tercih etmelidir.

365- باب تحريم لبس الرجل ثوباً مزعفراً

ERKEĞİN SARI RENK İLE BOYANMIŞ ELBİSE GİYMESİNİN HARAM OLUŞU

Hadisler

1802- عَنْ أنسٍ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : نَهَى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنْ يَتَزَعْفَرَ الرَّجُلُ . متفقٌ عليه.

1802. Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* erkeğin sarı renkli koku sürünmesini yasakladı.

Buhârî, Libâs 33; Müslim, Libâs 77. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Tereccül 8; Tirmizî, Edeb 51; Nesâî, Menâsik 43, Zînet 73

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1803- وعنْ عبدِ اللَّه بنِ عَمْرو بن العاص رضي اللَّه عَنْهُمَا قالَ : رأَى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَلَيَّ ثَوْبَيْنِ مُعَصْفَرين فَقَال : « أمُّكَ أمَرَتْكَ بهذا ؟ » قلتُ : أغْسِلُهُمَا ؟ قال : « بل أحْرِقْهُما».

وفي روايةٍ ، فقال : « إنَّ هذا منْ ثيَابِ الكُفَّار فَلا تَلْبسْهَا » رواه مسلم .

1803. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* benim üzerimde sarıya boyanmış iki elbise gördü ve:

"Bunu sana annen mi emretti?" buyurdu. Ben:

Onları yıkarım, dedim.

"Hattâ onları yak" diye emretti.

Müslim, Libâs 28. Ayrıca bk. Nesâî, Zînet 95

Müslim'in bir başka rivayetinde:

"Şüphesiz ki bunlar kâfirlerin giysilerindendir. Sen onları giyme" buyurdu.

Müslim, Libâs 27

Açıklamalar

Hadislerde geçen za'feran ve safran, sarı renkli koku, makyaj malzemesi veya elbise boyasını ifadede kullanılan kelimeler olduğu için, biz dilimize "sarı renk koku" ve "sarıya boyanmış elbise" diye tercüme etmeyi uygun bulduk. Peygamber Efendimiz zamanında bunların kullanımının erkekler arasında da yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Vücuda ve yüze sürülen za'feran hem bir koku hem de makyaj ve güzellik maddesi idi. Nitekim, Peygamber Efendimiz'in yeni evlenen kimselerin za'feran kullanmasına müsaade etmesi bunu gösterir. Böyle haller dışında kullanılması ise mekruh kabul edilmiştir. Özellikle yaşlıların genç görünmek maksadıyla za'feran ve benzeri makyaj maddeleri kullanmaları dinimizde hoş karşılanmamıştır. Bütün bunlar erkeklerle ilgili olan hükümlerdir. Kadınların evlerinde eşlerine daha çekici görünmek maksadıyla bu çeşit güzellik malzemelerini ve cezbedici kokuları kullanmalarında bir sakınca olmadığı gibi, üstelik bunu kullanmaları teşvik edilmiştir.

İslâm âlimleri, sarı renk elbise giymenin erkekler için câiz olup olmayacağı hususunda ihtilâfa düşmüşlerdir. Sahâbe ve tâbiînin çoğunluğu ile daha sonraki dönemlerde mezhep imamları ve âlimlerin ekseriyeti sarı renk elbise giyilmesini mübah görmüşlerdir. Bir grup ulemâ ise ikisi yukarıda anılan ve sahih kitaplarda benzerleri nakledilen hadisler sebebiyle sarıya boyanmış elbise giymeyi tenzihen mekruh kabul etmişlerdir. Şu kadar var ki, sahâbîler, tâbiîn ve sonraki dönemlerde yaşamış olan âlimlerden bir kısmı başka renkleri sarıya tercih etmişlerdir. Hattâ bu konuda sarının tonları ve başka renklerle karışım halinde olmasının hükmü de ayrıca tartışılmıştır. Bir kısım ulemâ, sarı renge boyanmış elbiselerin evlerin içinde ve kapalı alanlarda giyilmesinin câiz, toplantı yerleri, çarşı ve sokaklarda giyilmesinin ise mekruh olduğunu benimsemiştir. Meşhur muhaddis Beyhakî, sünnetin uyulmaya ve uygulanmaya daha lâyık olduğunu belirterek, sarı renk elbiseleri tercih etmemek gerektiğini söyler. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, Abdullah İbni Amr'a **"Sana bunu annen mi emretti?"** diye sormasının sebebi, sarı renk elbisenin kadınların giysisi olduğundan dolayıdır. Çünkü kadınların sarı renk elbise giymeleri ve biraz önce işaret ettiğimiz gibi evinin içinde koku sürünüp makyaj yapmaları yasaklanmış değildir. Hatta onların eşlerinin yanında en iyi şekilde süslenmeleri ve daha cazip olmaya özen göstermeleri teşvik edilmiştir.

Abdullah İbni Amr'ın, üzerine giydiği sarı renkli elbiseyi yıkamak suretiyle rengini izale edebileceği teklifine karşılık Efendimiz'in onun yakılmasını söylemesi, bunun erkekler için uygun bir renk olmadığını göstermek ve başka erkekleri bundan sakındırmak içindir. Ancak az önce de ifade ettiğimiz gibi bu elbiseleri kadınların giymesinde bir sakınca yoktur. Dolayısıyla Peygamber Efendimiz'in "yak" emri, sarı renkli elbiselerin imhâ edilmesini değil, onların erkekler için uygun bir giysi olmadığını gösterir, denilmiştir. Nitekim bu rivayetin devamını bazı hadis kitaplarında şu şekilde görmekteyiz:

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu sözü üzerine, Abdullah İbni Amr evine giderek yanmakta olan tandıra üzerindeki elbiseleri atıp yakmıştı. Bir sonraki gün Peygamberimiz'in yanına geldi ve Efendimiz ona:

– Ey Abdullah elbiselerini ne yaptın? diye sordu. Abdullah da olup biteni anlattı. Bunun üzerine Resûl-i Kibriyâ Efendimiz:

– Onları aile fertlerinden uygun olanlara giydirseydin ya! Şüphesiz kadınların onları giymesinde bir sakınca yoktur, buyurdular (Aliyyü'l-Kârî, Mirkât, VIII, 136).

Burada renklerin insan kişiliği üzerindeki etkileri, kadın ve erkeğin ictimâî ve ruhsal yapılarının renklerle ilgisi üzerinde de durulabilir. Belki kılık kıyafetle ilgili hadisleri bu açıdan da tahlil etmek gerekir. O zaman bunların hikmeti daha iyi anlaşılabilir.

Efendimiz'in safranla boyanmış sarı renk elbiseyi kâfirlerin giydiğini belirtmesi, onların giyim kuşam konusunda kadın erkek ayrımına ve dinimizde yasaklanmış olan kadının erkeğe, erkeğin kadına benzemesi anlayışına sahip olmamalarından dolayıdır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İslâm dini, insanın giyim kuşamına özen göstermesini ve kadın erkek cinsinin kıyafetleriyle de birbirinden farkedilmesini öğütler.

2. Erkeklerin za'feran veya safranla boyanmış katıksız sarı renkli elbiseler giymesi mekruhtur.

3. Müslüman erkekler kadınlara benzemekten, müslüman erkek ve kadınlar da kâfirlere benzemekten sakınmalıdırlar.

4. Renklerin insan psikolojisi açısından da büyük önemi vardır.

366- باب النهي عن صمت يومٍ إلى الليل

BİR GÜNÜ AKŞAMA KADAR SUSARAK GEÇİRMENİN YASAK OLUŞU

Hadisler

1804- عَنْ عليٍّ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : حَفِظْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا يُتْمَ بَعْدَ احْتِلامٍ ، وَلا صُمَاتَ يَوْمٍ إلى اللَّيْلِ » رواه أبو داود بإسناد حسن .

قالَ الخَطَّابي في تفسيرِ هذا الحديثِ : كَانَ مِنْ نُسُكِ الجاهِلِيَّة الصّمَاتُ ، فَنُهُوا في الإسْلامِ عَنْ ذلكَ ، وأُمِرُوا بِالذِّكْرِ وَالحَدِيثِ بالخَيْرِ .

1804. Ali *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şöyle buyurduğunu işitip ezberledim:

"Büluğ çağına ulaştıktan sonra yetimlik kalkar. Bütün gün ge-ceye kadar susmak yoktur."
Ebû Dâvûd, Vesâyâ 9

Bir sonraki hadis ile beraber açıklanacaktır.

1805- وعَنْ قيس بن أبي حازِمٍ قالَ : « دَخَلَ أَبُو بكرٍ الصِّدِّيقُ رضي اللَّه عَنْهُ على امْرَأَةٍ مِنَ أَحْمَسَ يُقَالُ لهَا : زَيْنَبُ ، فَرَآهَا لا تَتَكَلَّم . فقالَ : « مَالهَا لا تَتَكَلَّمُ » ؟ فقالُوا: حَجَّتْ مُصْمِتَةً ، فقالَ لهَا : « تَكَلَّمِي فَإِنَّ هذا لا يَحِلُّ ، هذا مِنْ عَمَلِ الجَاهِلية» ، فَتَكَلَّمَت . رواه البخاري .

1805. Kays İbni Ebû Hâzim şöyle dedi:

Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh,* Ahmes kabilesine mensup Zeynep isimli bir kadının yanına gelmişti. Onun hiç konuşmadığını görünce:

– Bu kadına ne oldu ki hiç konuşmuyor? diye sordu. Orada bulunanlar:

– Suskunluk ibadeti yapıyor, dediler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir ona:

– Konuş! Çünkü bu yaptığın iş helâl değildir; bu Câhiliye amelidir, dedi. Bu uyarı üzerine kadın konuştu.

Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 26. Ayrıca bk. Dârimî, Mukaddime 23

Açıklamalar

Büluğ çağına ermeden babası ölen erkek ve kız çocuklara yetim denir. Bu hadis, büluğ çağına erdikten sonra çocuğun yetim sayılmayacağını ve hukûkî açıdan her türlü tasarrufa ehil olacağını ifade eder. Bu tasarruflar alış verişte hür olması, malını istediği gibi yönetebilmesi, evlenebilmesi gibi haklardır. Çünkü, büluğ çağında olmayan yetimlerin bu çeşit hukuku vâsîleri tarafından korunur. Kur'ân-ı Kerîm bu konu üzerinde hassasiyetle durur: **"Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri koruyup gözetiniz. Eğer onlarda akılca bir gelişme görürseniz hemen mallarını kendilerine veriniz. Büyüyecekler diye kuşkulanıp o malları israf ile tez elden yemeyiniz. Zengin olan veli iffetli olmaya çalışsın; yoksul olan da ihtiyaç ve emeğine uygun olarak yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun. Hesap sorucu olarak da Allah yeter"** [Nisâ sûresi (4), 6]. **"Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir"** [Nisâ sûresi (4), 10]. Bu sonuncu âyet-i kerîmenin Kur'an'da mü'minlere karşı vârid olan haberlerin en şiddetlisi olduğu ifade edilir. Peygamber Efendimiz'in de yetimlerin hakları ile ilgili pek çok hadisleri vardır. Daha önce bir kısım hadislerde insanın helâkine sebep olan büyük günahlar sayılırken, yetim hakkı yemenin de bunlar arasında yer aldığını görmüştük. Konuyla ilgili âyet ve hadisleri kısmen bir arada görebilmek için kitabımızın "Yetimleri ve Kimsesizleri Koruma Bölümü"ndeki âyetler ile 262-274. hadislere ve "Yetim Malı Yemenin Haram Oluşu" başlığı altında geçen âyetler ile 1718 numaralı hadisin açıklamalarına bir kere daha bakılabilir.

Peygamber Efendimiz, bir ibadet ve fazilet sayarak, bütün gün sabahtan akşama kadar **hiç konuşmayıp susmayı** yasaklamıştır. İkinci hadiste Hz. Ebû Bekir tarafından da ifade edildiği gibi bu, Câhiliye âdetlerinden idi. Câhiliye Arapları bu davranışı Allah'a yakınlığın bir yolu, bir dindarlık alâmeti ve kendilerince ibadet sayarlar, bir gün bir gece hiç konuşmamak suretiyle bunu yerine getirirlerdi. Geçmiş şeriatların bazısında oruçlu iken yiyip içmemenin yanında, beşer sözü konuşmama âdeti de vardı. Ya da oruç tutarken beşer sözü de konuşmazlardı. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Meryem'in böyle bir adağından bahisle, **"Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım"** [Meryem sûresi (19), 26] dediğini bize bildirir. Daha sonra bunun sadece konuşmama şeklinde devam ettiği anlaşılmaktadır. Efendimiz bu Câhiliye âdetini yasaklamış, bunun yerine Allah'ı zikretmeyi, insanları irşadı, hayırlı sözleri konuşmayı, şer ve kötü sözler söylemek yerine de susmayı tavsiye buyurmuşlardır.

Hz. Ebû Bekir'in yanına gittiği hanım, Zeyneb Binti Muhâcir diye biliniyordu. Bu olay, Ebû Bekir'in hilâfeti esnasında cereyan etti. O, mü'minlerin emiri olarak Kur'an ve Sünnet'e uygun olmayan davranışlara müsamahalı davranmamıştır. Zeyneb'in sükût orucu tutması, İslâm'da hoş görülmeyen ve Peygamber Efendimiz tarafından yasaklanmış olan bir Câhiliye

âdeti idi. Halife Hz. Ebû Bekir, konuşulması dinî açıdan sakıncalı olmayan sözleri konuşmamak suretiyle yapılan bir ibadet ve kulluk çeşidinin bulunmadığını ve bunun helâl de olmadığını belirterek ondan bu davranışını terk etmesini istedi. Erkek olsun kadın olsun bir müslümana düşen görev, kendisine bir peygamber buyruğu ulaştırılınca ona uymaktan ibarettir. Nitekim Zeyneb de böyle yaptı ve halifenin emrine uyarak suskunluğunu terk etti.

Susmanın fazileti ve oruçlu kimsenin susmasının tesbih, uykusunun ibâdet, duasının makbul olduğunu bildiren hadislerle bu rivayetler arasında bir çelişki söz konusu değildir. Müslümanlar, lüzumsuz ve kişinin ne dinine ne dünyasına faydası olmayan sözler söylemekten her zaman sakındırılmış ve böyle kötülüklerden uzak durmaları istenilmiştir. Çünkü insan, söylediği sözlerden de hesaba çekilecektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Büluğ çağına ulaşan yetimler vesâyetten kurtulur ve kendi haklarını kendileri elde ederler. Her türlü tasarruf yetkisine sahip olurlar.

2. Dünya kelâmı konuşmamak suretiyle Allah'a ibadet ettiğini zannetmek bir Câhiliye âdeti olup İslâm'da yasaklanmıştır.

3. Geçmiş birtakım şeriatlardaki yiyip içmemenin yanında konuşmama şeklinde oruç tutma âdeti İslâm dininde yoktur.

4. Kişinin faydalı sözleri konuşması, emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker görevini yerine getirmesi, ilim öğrenip öğretmesi ve Allah'ı zikretmesi birer ibadet olup, kötü sözlerden, iftira ve gıybetten, dinine ve dünyasına faydası olmayan boş lakırdılardan uzak durması da müslümanlığının güzelliğindendir.

5. Müslümanlar, Kur'an ve Sünnet doğrultusunda bir amele teşvik edilince ona uymaları gerekir.

367- باب تحريم انتساب الإِنسان إلى غير أبيه وتولّيه إلى غير مَواليه

KENDİ BABASI OLMAYAN BİRİNİ BABASI DİYE GÖSTERMENİN, KENDİ EFENDİSİ OLMAYAN BİRİNİ EFENDİ KABUL ETMENİN HARAM OLDUĞU

Hadisler

1806– عَنْ سَعْدِ بن أبي وقَّاصٍ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ النبيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : مَن ادَّعَى إلى غَيْرِ أبيه وَهُوَ يَعْلَمُ أنَّهُ غَيْرُ أبيهِ فَالجَنَّةُ عَلَيهِ حَرامٌ » . متفقٌ عليهِ .

1806. Sa’d İbni Ebû Vakkâs *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir kimse kendi babası olmadığını kesinlikle bildiği birinin soyundan geldiğini ileri sürerse, ona cennet haramdır.”

Buhârî, Ferâiz 29; Müslim, Îmân 114, 115. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 109-110; İbni Mâce, Hudûd 36

1807 numaralı hadisle beraber açıklanacaktır.

1807- وعن أبي هُرَيْرَة رضي اللَّه عنْهُ عَن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « لا تَرْغَبُوا عَنْ آبَائِكُمْ ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ أبيهِ فَهُوَ كُفْرٌ » متفقٌ عليه .

1807. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Babalarınızdan yüz çevirip onları inkâr etmeyiniz. Her kim kendi babasını bırakıp bir başkasına baba derse, nankörlük etmiş olur."

Buhârî, Ferâiz 29, Hudûd 31; Müslim, Îmân 112, 114.

Açıklamalar

Gerçek babasını inkâr ederek, soyundan gelmediği bir kimsenin mirasına konmak gibi çıkar hesapları yüzünden onun oğlu veya kızı olduğunu ileri sürmek Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından şiddetle yasaklanmıştır. Birinin oğlu veya kızı olduğunu iddia etmeyi dinin yasakladığını, haram kıldığını bildiği halde, menfaatini her şeyin üstünde tutarak bu hareketi helâl görenler işte böylesine ağır ifadelerle tehdit edilmiştir. *"Ona cennet haramdır"* ifadesinden anlaşıldığına göre böylesi kimseler doğrudan doğruya cennete girme imkânından mahrum edilecekler, ancak günahlarının cezasını çektikten sonra cennete girebileceklerdir. Öz babasını bırakıp başka birine baba diyen kimse, şayet bu davranışı helâl saymıyor, ama yanlış bir iş yaptığını kabul ediyorsa, onun suçu öteki kadar ağır olmasa bile, bu yaptığı hareketin adı iyilik bilmemezliktir; çocukluğundan itibaren babasının kendisi için yaptığı fedakârlıkları görmezden gelmektir. O, bu tutumuyla sadece babasına değil, aynı zamanda Allah'a da nankörlük etmiş olur. *Sünen-i İbni Mâce*'deki bir başka rivayete göre, babasını inkâr eden kimsenin mahrumiyeti çok büyüktür. O şahıs, beş yüz senelik mesafeden kokusu duyulan cennetin kokusunu bile duyamayacaktır (Hudûd 36). Bir kimsenin mirasına konmak için böyle çirkin bir yola başvuran kimse, o şahsın diğer meşrû vârislerini mirastan mahrum bırakacağı veya onların paylarını azaltacağı için, hak etmediği bir şeyi almanın suçunu da yüklenmiş olacaktır.

Câhiliye devrinde bir kimse başkasının çocuğunu evlât edinerek bütün mirasını ona bırakabilirdi. Kur'ân-ı Kerîm **"Allah, evlâtlıklarınızı öz oğullarınız olarak tanımadı"** [Ahzâb sûresi (33) 4] âyetiyle bu tür haksızlıkları da tamamen yasakladı.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. İnsanın soyunu, kendi öz babasını inkâr etmesi, onun doğrudan cennete girmesine engel olacak bir günahtır.

2. Çocukluğundan beri iyiliğini gördüğü gerçek babasını bırakıp, menfaat düşüncesiyle yabancı birine baba demek, en azından nankörlüktür.

3. İslâmiyet soyların korunmasına önem vermiştir.

1808-وَعَنْ يزيدَ شريك بن طارقٍ قالَ:رَأَيْتُ عَلِيًّا رضي اللَّه عَنْهُ عَلى المِنْبَرِ يَخْطُبُ،فَسَمِعْتهُ يَقُولُ:لا واللَّهِ مَا عِنْدَنَا مِنْ كتاب نَقْرؤهُ إلاَّ كتاب اللَّه ، وَمَا في هذِهِ الصَّحِيفَةِ، فَنَشَرَهَا فَإذا فِيهَا

أسْنَانُ الإبلِ ، وَأَشْيَاءُ مِنَ الجِرَاحاتِ ، وَفيهَا : قَالَ رَسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : المدِينَةُ حَرَمٌ مَا بَيْنَ عَيْرٍ إلى ثَوْرٍ ، فَمَنْ أحْدَثَ فيهَا حَدَثاً ، أوْ آوى مُحْدِثاً ، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ والملائِكَة وَالنَّاسِ أجْمَعِين ، لا يَقْبَلُ اللَّه مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَة صَرْفاً وَلا عَدْلاً ، ذِمَّةُ المسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ ، يَسْعَى بِهَا أدْنَاهُمْ ، فَمَنْ أخْفَرَ مُسْلِماً ، فعلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّه والملائِكَةِ وَالنَّاسِ أجْمَعِينَ، لا يَقْبَلُ اللَّه مِنْهُ يَوْمَ الْقِيامَةِ صَرفاً ولا عدْلاً . وَمَنِ ادَّعَى إلى غَيْرِ أبيهِ ، أو انتَمَى إلى غَيْرِ مَوَاليهِ ، فعلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّه وَالملائِكَةِ وَالنَّاسِ أجْمَعِينَ ، لا يقْبَلُ اللَّه مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامةِ صَرْفاً وَلا عَدْلاً » . متفقٌ عليه .

« ذِمَّةُ المسْلِمِينَ » أيْ : عَهْدُهُمْ وأمانتُهم . « وَأخْفَرَهُ » : نَقَضَ عَهْدَهُ . « والصَّرفُ»: التَّوْبَةُ ، وَقِيلَ : الحِلَةُ . « وَالْعَدْلُ » : الفِدَاءُ .

1808. Yezîd İbni Şerîk İbni Târık şöyle dedi:

Ali *radıyallahu anh*'ı minberde konuşurken gördüm ve şöyle buyurduğunu duydum:

"Hayır, iddialar doğru değildir. Vallahi bizim yanımızda Kur'ân-ı Kerîm'den ve şu sahîfeden başka okuduğumuz bir yazı yoktur." Böyle dedikten sonra o sahîfeyi açtı. Orada develerin yaşları ve yaralamayla ilgili hükümler vardı. Yine bu sahîfede Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyuruyordu:

"Ayr (Âir) dağından Sevr dağına kadar olan yerler Medine'nin haremidir. Her kim orada Kitap ve Sünnet'e aykırı bir iş yapar veya bid'at çıkaran birini korursa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah Teâlâ kıyamet gününde o kimsenin ibadetlerini ve tövbesini kabul etmeyecektir. Müslümanlardan birinin verdiği bir söz ve güvence, yaptığı bir antlaşma hepsini bağlar. Her kim bir müslümanın verdiği söz ve himayeyi dikkate almazsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah Teâlâ kıyamet gününde o kimsenin tövbesini ve ibadetlerini kabul etmeyecektir. Her kim kendi babası olmadığını kesinlikle bildiği birinin soyundan geldiğini ileri sürerse veya kendi efendisi olmayan birini efendi olarak kabul etmeye kalkarsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah Teâlâ kıyamet gününde o kimsenin tövbesini ve ibadetlerini kabul etmeyecektir."

Buhârî, Fezâilü'l-Medîne 1, Cizye 10, 17, Ferâiz 21, İ'tisâm 5; Müslim, Hac 467, 468. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Menâsik 95-96

Yezîd İbni Şerîk İbni Târık

Kûfeli tâbiîlerden olan Şerîk Hz. Ali, Hz. Ömer, Ebû Zer el-Gıfârî, Abdullah İbni Mes'ûd gibi sahâbîlerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Kûfeli muhaddisler rivayette bulunmuştur. Câhiliye devrinde yaşadığı, fakat sahâbî olma saâdetine eremediği söylenen Yezîd İbni Şerîk sika bir muhaddis olarak bilinmekle beraber hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Çeşitli meselelerin ele alındığı bu hadisin konumuzla ilgili kısmı, *"Her kim kendi babası olmadığını kesinlikle bildiği birinin soyundan geldiğini ileri sürerse veya kendi efendisi olmayan birini efendi olarak kabul etmeye kalkarsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun"* cümlesinden ibarettir. Bir önceki hadiste, kendi babası olmadığını bildiği birinin mirasına konmak gibi maddî çıkar uğruna, onun soyundan geldiğini ileri sürmenin çok günah olduğunu yeterince açıkladık. Bu hadîs-i şerîfte, o günahı işleyenlere yönelik olarak **"Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun"** diye beddua edilmesi, söz konusu günahın büyüklüğünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Âzat edilerek hürriyetine kavuşturulmuş bir kölenin, eski efendilerinin izni olmadan bir başka adam hakkında "Bu benim efendimdir" diyerek onun kölesi olduğunu iddia etmesi de yine bir çıkar hesabına dayanmaktadır. Bir köle mal mülk sahibi olabilir. Şayet onun akrabası varsa, mirasçıları da onlardır. Akrabası yoksa, İslâm hukukuna göre onun mirasçısı, kendisini âzat eden efendisidir. İşte bir kölenin, bir yabancıyı kendisine mirasçı kılmak için onun kendi efendisi olduğunu ileri sürmesi, eski efendisine karşı bir nankörlük ve haksızlık olarak kabul edilmiştir. Eskiden bir de şöyle bir uygulama vardı. İki şahıs birbiriyle karşılıklı diyet ödeme, mirasçı olma ve yardımlaşma hususunda sözleşip anlaşabilirdi. Hadisimiz bu tür anlaşmaları bozmaya kalkanları da hedef almaktadır.

Şimdi gelelim hadisimizdeki diğer konulara:

Birtakım Şiîler, daha Hz. Ali hayatta iken ortaya çıkmış ve Resûlullah'ın ona ve ailesine, diğer müslümanlardan gizlediği bazı bilgiler verdiğini ve özel olarak vasiyette bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Şîa'nın değer verdiği bazı kitaplarda bu bilgiler yer almaktadır. İddiaya göre "Resûl-i Ekrem'in Hz. Ali'ye yazdırdığı yetmiş zirâ uzunluğundaki *Câmi'a* adlı sahifede insanların muhtaç olduğu her şey, kıyamete kadar vuku bulacak her olay, bütün helâl ve haramlar, hatta cennetliklerin isimleri bile yazılıdır; çürümesi ve yıpranması mümkün olmayan bu sahife Hz. Ali vasıtasıyla imamlara intikal etmiştir. Hz. Peygamber'e Mi`rac gecesi verilen, ondan da Hz. Ali'ye ve imamlara intikal eden *Dîvânü'ş-Şî'a* adlı bir kitapta bu tür bilgiler mevcuttur. Ca`fer-i Sâdık'ın yanındaki *el-Cifru'l-ebyaz* adlı eserde Zebûr, Tevrat, İncil, Hz. İbrâhim'e verilen sahîfeler ve Hz. Fâtıma'nın mushafı bulunmaktadır (Bu bilgiler için ve Şiîler'in Hz. Fâtıma'nın yanında Kur'an'dan tamamen farklı ve onun üç misli büyüklüğünde bir mushaf bulunduğuna dair iddiaları için bk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XV, 38, Hadis maddesi; XII, 221, Fâtıma maddesi). Hz. Ali ise, "Senin yanında, Resûlullah'ın herkese bildirmeyip sadece sana özel olarak tebliğ ettiği şeyler varmış" denmesine kızmış, hadiste gördüğümüz gibi buna şiddetle karşı çıkmış, "Hayır, Resûlullah'ın sadece bana özel olarak tebliğ ettiği bir hüküm yoktur. Biz Resûlullah'tan Kur'an'da ve şu sahîfede bulunanlardan başka bir şey yazmadık" diye reddetmiştir. Ne kendisinin yanında ne de Ehl-i beyt'ten herhangi birinde Hz. Peygamber'in bildirdiği gizli ilimler, dinî bilgiler ve daha başka şeyler olmadığını kesin bir dille söylemiştir. Sadece, diğer sahâbîler gibi, Resûl-i Ekrem'den duyduğu bazı hadisleri bir sahîfeye yazdığını söylemiş, sonra da o sahîfeyi açarak içinde neler bulunduğunu göstermiştir.

Şimdi de bu sahîfede bulunan bilgilere kısaca temas edelim:

Resûl-i Ekrem Efendimiz tıpkı Mekke gibi Medine'nin de bir harem bölgesi bulunduğunu söylemiş ve bu bölgenin Zülhuleyfe yakınlarındaki **Ayr** (veya **Âir)** dağıyla, Uhud dağının kuzeyindeki küçük **Sevr** dağı arasındaki bölge olduğunu söylemiştir. Bu bölgede *"Kitap ve Sünnet'e aykırı bir iş yapılmasını veya bid'at çıkaran bir kimsenin korunmasını"* özellikle yasaklamış, bu yasağı dinlemeyen kimseye de *"Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti*

onun üzerine olsun" diye beddua etmiştir. Bu bedduanın anlamı; **"**Allah'ın azâbı, meleklerin lâneti ve bütün insanların nefreti onun üzerine olsun", demektir. Burada şunu da belirtelim ki, Mekke'nin harem bölgesinde avlanmak, ağaç kesmek, ot yolmak gibi bazı yasaklar bulunduğu ve bu yasakları çiğneyenler cezalandırıldığı halde, Medine'nin harem bölgesinde bu yasakları çiğneyenler cezalandırılmaz. Bununla beraber Medine'de yapılacak küçük günahların, bu beddua sebebiyle, büyük günahmış gibi çirkin görüleceği ve cezasının ağır olacağı söylenmiştir.

"Müslümanlardan birinin verdiği bir söz ve eman, yaptığı bir antlaşma hepsini bağlar" ifadesinden maksat şudur: Bir müslüman bir gayri müslime hayatını koruyacağına dair söz ve güvence (emân) vermişse, bu güvence diğer müslümanları da bağlar. Onlar bu gayri müslime bir fenalık yapamaz, onu öldürmeye kalkamazlar. Çünkü içlerinden biri onu himaye etmiştir. Bir kâfire himaye sözü veren kimsenin toplumda en aşağı seviyede olması hiçbir şeyi değiştirmez. Çünkü müslümanlar bir vücut gibidir. Bir mü'minin bir kâfire verdiği güvenceyi dikkate almayan kimselere, Resûl-i Ekrem Efendimiz aynı şekilde beddua etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir kimsenin babasından başkasını baba kabul etmesi, âzat edilmiş bir kölenin, kendisini âzat eden efendisinden başkasını efendi olarak kabul etmesi kesinlikle yasaktır.

2. Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz. Ali'ye diğer sahâbeden ayrı olarak özel surette bir bilgi vermemiştir.

3. Medine'nin de harem bölgesi vardır ve orada Kur'an ve Sünnet'e aykırı davranmak, dinde olmayan bir şeyi varmış gibi söylemek Peygamberimiz tarafından şiddetle yasaklanmıştır. Zira orası mübarek bir yerdir. Orada küçük günahlardan bile uzak durmak gerekir.

4. Herhangi bir müslümanın bir gayri müslime verdiği güvenceye diğer müslümanların da sâdık kalıp saygı göstermesi gerekir.

1809- وَعَنْ أبي ذَرٍّ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّهُ سَمِعَ رسولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « لَيْسَ منْ رَجُلٍ ادَّعَى لِغَيْرِ أبيهِ وَهُوَ يَعْلَمُهُ إلاَّ كَفَرَ ، وَمَنِ ادَّعَى مَا لَيْسَ لهُ ، فَلَيْسَ مِنَّا ، وَلِيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّار ، وَمَنْ دَعَا رَجُلاً بِالْكُفْرِ ، أوْ قالَ : عدُوَّ اللَّه ، وَلَيْسَ كَذلك إلاَّ حَارَ عَلَيْهِ » متفقٌ عليهِ ، وَهَذَا لَفْظُ روايةِ مُسْلِمٍ .

1809. Ebû Zer *radıyallahu anh,* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlediğini söyledi:

"Babası olmadığını bildiği birini babam diye sahiplenen kimse, babasına nankörlük etmiş olur. Kendisine ait olmayan bir şeyi sahiplenmeye kalkışan kimse bizden değildir; o cehennemdeki yerine hazırlansın. Her kim, bir adama öyle olmadığı halde kâfir veya Allah düşmanı derse, bu sözler gerisin geriye kendine döner."

Müslim, Îmân 112; Ayrıca bk. Buhârî, Menâkıb 5, Edeb 44

Açıklamalar

Hadisimizde üç konu ele alınmaktadır. Bu konuların her üçü de aslı esası bulunmayan ve tamamen yalandan ibaret olan şeyleri, şahsî menfaat uğruna, doğruymuş gibi iddia etmekten

ibarettir. Bunlardan **birincisi**, yukarıdan beri açıkladığımız üzere, öz babası olmayan birinin mirasına konmak gibi bazı çıkar hesaplarıyla, kendi babasını görmezden gelerek o yabancı adama babam demektir.

Dinin bu çirkin davranışı yasakladığını ve haram kıldığını bile bile bunun günah olmadığını söyleyen kimse, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in belirttiğine göre dinden çıkar. Babası olmayan birine babam demeyi dinin haram kıldığını ve böyle davranmanın günah olduğunu bilen, fakat menfaatine yenik düşerek bu çirkin hareketi yapan kimse dinden çıkmaz, ama babasının iyiliklerine karşı nankörlük etmiş olur. Peygamber Efendimiz müslümanları bu hareketlerden sakındırmak için ağır ifadeler kullanmıştır.

Hadisimizdeki **ikinci yasak**, kendisine ait olmayan bir şeye, "Bu benimdir, benim hakkımdır" diye sahip çıkmaktır. Böyle bir hareket bir başka kimsenin hakkına tecâvüz olduğu için kesinlikle haramdır. Hakkı olmayan bir şeyi elde etmeye çalışan adamı Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, *"O kimse cehennemdeki yerine hazırlansın"* diye tehdit etmesi, bu davranışın büyük bir haksızlık olduğunu göstermektedir.

Hadisimizdeki **üçüncü yasak**, kâfir olmayan birine kâfir veya Allah düşmanı diye hakaret etmektir. Bu husus, önemi sebebiyle kitabımızın 1736 ve 1737 numaralı hadislerinde "Müslümana Kâfir Demenin Haram Oluşu" başlığı altında ele alınıp incelenmiştir. Burada şu kadarını belirtelim:

Bir kimseye kâfir demek, insana büyük bir sorumluluk yükleyen pek ağır bir sözdür. İşin şakası yoktur. Zira müslüman iken kâfir olan kimseye selâm verilmez, selâmı alınmaz. O kimse müslüman bir kadınla evlenemez, evlenmişse boşanması gerekir. O adam ölürse cenazesi yıkanmaz, cenaze namazı kılınmaz, hatta İslâm kabristanına defnedilmez. Durumun vahâmeti göz önünde bulundurulmalı ve herkes diline sahip olmalıdır. Lâ ilâhe illallah diyen bir kimseye kesinlikle kâfir, Allah düşmanı dememelidir. Kendisi bu şekilde suçlanan kimse şayet öyle değilse, bu sözün onu söyleyene geri döneceği ve onun kâfir olacağı unutulmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Babası olmayan birine, menfaati sebebiyle "Bu benim babamdır" diyen kimse, gerçek babasına karşı nankörlük etmiş olur.
2. Kendisine ait olmayan bir şeye, "Bu benimdir" diye sahip çıkan ve böylece başkasının hakkını yemekte sakınca görmeyen kimseyi Hz. Peygamber, *"O bizden değildir"* diye İslâm toplumundan reddetmekte, onun cehennemlik olduğunu belirtmektedir.
3. Müslüman birine kâfir veya Allah düşmanı demek son derece tehlikelidir. Zira o adam gerçekten kâfir veya Allah düşmanı değilse, bu söz, hedefini bulamamış bir ok gibi o iddiayı ortaya atana geri döner.

368- باب التحذير من ارتكاب ما نهى الله عزَّ وجلَّ أو رسوله صلى الله عليه وسلم عنه

ALLAH VE RESÛLÜ'NÜN YASAKLADIĞI ŞEYLERDEN SAKINMAK

Âyetler

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُم بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ [63]

1. “Peygamberin emrine aykırı davrananlar, başlarına bir felâket gelmesinden veya kendilerine korkunç bir azâbın isâbet etmesinden sakınsınlar.”
Nûr sûresi (24) 63

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوَءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللّهُ نَفْسَهُ وَاللّهُ رَؤُوفُ بِالْعِبَادِ [30]

2. “Allah, kendisine karşı gelmekten sakınmanızı emrediyor.”

Âl-i İmrân sûresi (3), 30

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ [12]

3. “Şüphe yok ki Rabbinin yakalayıp helâk etmesi çok korkunçtur.”
Bürûc sûresi (85) 12

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ [102]

4. “Rabbin, zâlim olan toplulukları cezalandırdığı zaman, O’nun azâbı şüphesiz pek korkunçtur.”
Hûd sûresi (11) 102

Yukarıdaki dört âyet, mü’minleri Allah’ın ve Resûlü’nün emirlerine uymaya davet etmekte, onların buyruklarına karşı gelmekten sakındırmakta, Allah ve peygamber sözü dinlemeyen toplulukların başına pek korkunç belâlar geldiğini hatırlatmaktadır.

İlâhî kitabımızın birçok âyetinde tekrar tekrar hatırlatıldığı üzere, bir zamanlar yeryüzünde pek saltanatlı şekilde yaşayan bazı milletler, Allah’ın buyruklarını, kendilerine gönderilen peygamberlerin uyarılarını dinlemedikleri, bunları önemsemedikleri için değişik şekillerde yok edilmek suretiyle cezalandırılmışlardır. Onlar Allah’ın ve peygamberlerinin sözüne kulak vermemek suretiyle kendi sonlarını hazırlamışlardır.

Ne yazık ki bazı kimseler, Nûh, Âd, Semûd, Lût kavimleri gibi günahkâr milletlerin haritadan silinmiş olmalarını, onların yaptıkları günahlara bağlamayıp bu felâketleri bir tabiat olayı diye görmek ve yorumlamak istemişlerdir. Gerçeği görmek, şüphesiz bir akıl, iz’an ve basîret meselesi olmakla birlikte, gönlünde Allah korkusu taşımakla da ilgilidir. Sinesinde gönül taşıyan akıllı insanlar, tarihte bazı milletlerin başına gelen felâketleri onların yaptıkları zulüm ve haksızlıklara bağlamaktan başka çıkar yol bulamazlar.

Zulüm ve haksızlığın en büyüğü Allah’ı tanımamaktır. Diğer bir söyleyişle, Allah’ın bir eşi ve benzeri bulunduğunu iddia etmek, yeryüzünde başka tanrılar da olduğunu ileri sürmek en büyük haksızlıktır. Kur'ân-ı Kerîm’in ifadesiyle söyleyecek olursak **“Allah’a şirk koşmak, şüphesiz büyük bir zulümdür”** [Lokman sûresi (31) 13].

Netice itibariyle Allah’ı inkâr eden, peygamber sözü dinlememek suretiyle Allah’a meydan okuyan insanlar ve milletler, hem bu dünyada hem de âhirette başlarına gelecek felâketlerden sakınmalıdır. Şüphesiz sadece kâfirler değil, müslüman olduklarını söylemekle beraber Allah’ın emirlerine aykırı hareket edenler de başlarına gelecek büyük sıkıntılardan, belâlardan uzak durmalıdır.

Bunun yanı sıra müslümanlar, içinde yaşadıkları zillet, hakaret ve perişanlığın sebepleri üzerinde de iyi düşünmeli ve bundan dersler çıkarmaya çalışmalıdır. İşte yukarıdaki âyetlerde verilen öğütler bunlardır.

Hadis

1810– وَعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إنَّ اللَّه تَعَالى يَغَارُ ، وَغَيْرَةُ اللَّهِ أنْ يَأْتِيَ المرْءُ مَا حَرَّمَ اللَّه عَلَيهِ » متفقٌ عليه.

1810. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ da kıskanır. O'nun kıskanması, kulun ilâhî yasakları çiğnemesi sebebiyledir."

Buhârî, Nikâh 107; Müslim, Tevbe 36. Ayrıca bk. Tirmizî, Radâ' 4

Açıklamalar

Kıskançlık duygusu insanoğluna mahsus bir özelliktir. Gazap hali ile yakın ilgisi vardır. Kıskançlık duygusuna kapılan kişi, duyduğu derin üzüntü sebebiyle sükûnet halinden öfke haline geçer, sinirlenip heyecanlanır. Böyle değişken haller Cenâb-ı Hak için kesinlikle söz konusu değildir. Şüphesiz kulun kıskanması ile Allah Teâlâ'nın kıskanması birbirinden tamamen farklı şeylerdir. Allah Teâlâ'nın kıskanması, kulun ilâhî emirler doğrultusunda hareket etmeyip yasaklara meyletmesi sebebiyle hoşnutsuz olmasıdır.

Konuyu biraz açalım: Allah Teâlâ insanı, dünya hayatında kısa bir denemeden geçirdikten sonra ebedî âlemde mutlu etmek için yaratmıştır. Bu deneme, kulun, dünyada bulunduğu süre içinde Cenâb-ı Hakk'ın istediği gibi bir hayat sürmesidir. Diğer bir ifadeyle Allah'ın buyruklarını yapması, yasaklarından kaçınmasıdır. Kul bu iki esasa uyarsa sonsuz hayatta ebediyyen mutlu olacaktır. Onun yapacağı her günah ise kendisini bu bahtiyarlıktan uzaklaştıracaktır. Kulun ilâhî emirlere uygun hareket etmesi Cenâb-ı Mevlâ'yı memnun eder. İlâhî yasakları çiğnemek suretiyle ebedî saâdetini yıkması ise Allah Teâlâ'yı gücendirir. Cenneti kendisi için yarattığı kulunun ben cenneti istemiyorum, cehenneme gideceğim diye direnmesi O'nun hoşnutsuzluğunu artırır. İnsan çok sevdiği birini bir başkasına kaptırma korkusuyla nasıl kıskançlık duyarsa, Allah Teâlâ da çok sevdiği kulunu cehenneme kaptırmaktan dolayı hoşnutsuzluk duyar. İşte Peygamber Efendimiz Cenâb-ı Hakk'ın duyduğu bu hoşnutsuzluğu kıskançlık sözüyle ifade etmiştir.

Şu geçici imtihan dünyasında kulun sadece bir görevi vardır: Allah'ı hoşnut etmek, O'nun rızâsını kazanmak. Bütün peygamberler bunun için gönderilmiştir. Onlar insanları Allah'a giden yolda yürümeye teşvik etmişler, ilâhî buyruklara uymamanın kötü sonuçlarını göstermişler ve onları cehennem azâbıyla korkutup uyarmışlardır.

Bu hadisi 65 numara ile "Allah'ın Kullarını Denetlemesi (Murâkabe) bahsinde okumuştuk.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kullarını cennetine ve cemâline ermeleri için yaratmıştır.

2. Haram ve yasak sınırlarını, kullarını günahlardan korumak için koymuştur.

3. Kulların ilâhî buyruklara karşı gelmesi, cennet yerine cehennemi tercih etmesi kâinatın Rabbini gücendirir.

369- باب ما يقوله ويفعله من ارتكب منهيّاً عنه

İLÂHÎ BİR YASAĞI ÇİĞNEYEN KİMSENİN NE DİYECEĞİ

Âyetler

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ [36]

1. "Şeytan seni bir kötülüğe sevketme girişiminde bulunursa, hemen Allah'a sığın."
Fussilet sûresi (41) 36

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَواْ إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُواْ فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ [201]

2. "Allah'tan korkup kötülükten sakınanlar şeytanın bir vesvesesine uğrarlarsa, Allah'ı hatırlayıp hemen doğru yolu görürler."

A'râf sûresi (7) 201

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُواْ فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُواْ أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُواْ اللّهَ فَاسْتَغْفَرُواْ لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ اللّهُ وَلَمْ يُصِرُّواْ عَلَى مَا فَعَلُواْ وَهُمْ يَعْلَمُونَ [135]

أُوْلَئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ [136]

3. "Onlar bir kötülük yaptıkları veya kendilerine zulmettikleri zaman Allah'ı hatırlayıp günahlarının bağışlanmasını dilerler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar yaptıkları günahlarda, bile bile ısrar etmezler. İşte onların mükâfatları, Rableri tarafından bağışlanma ve altından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlerdir. Hayırlı ameller yapanların mükâfatı ne güzeldir."

Âl-i İmrân sûresi (3), 135, 136

وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ [31]

4. "Ey mü'minler! Hepiniz Allah'a tövbe edin ki kurtuluşa eresiniz."
Nûr sûresi (24) 31

Bu âyet-i kerîmeler bizi öncelikle iyi mü'min olmaya teşvik etmektedir. İyi mü'min, Allah'tan korkup günahlardan sakınan kimsedir. İnsan, kendini yaratana duyduğu derin saygının bir gereği olarak O'nun buyruklarını yapmaya, yasaklarından kaçınmaya mecburdur. Bununla beraber Cenâb-ı Hakk'a karşı istemeden yaptığı hataları, birtakım kusur ve noksanları elbette olacaktır. O zaman da Rabbini hatırlayacak, O'nun kendisine bu davranışları yasakladığını düşünecek, affını elde etmediği takdirde işlediği günahların hesabını kendisinden birer birer soracağını göz önüne getirecek ve hemen Mevlâsına el açarak, yaptığı kusurlardan dolayı O'nun affını ve mağfiretini dileyecektir. Tövbe ve istiğfâr etmek için kesinlikle vakit kaybetmeyecektir. "Nasıl olsa tövbe ve istiğfâr ederim" gafletine kapılmayacaktır. Çünkü yarın veya daha sonra tövbe ederim düşüncesi de şeytanın bir oyunudur. Zira insan yarına çıkacağından, şu andan sonrasını yaşayacağından kesinlikle emin değildir. Yüce Rabbimiz bunların yanı sıra bizden yapmakta olduğumuz o günahı hemen terk etmemizi de istemektedir. Kitabımızın 14-25 numaralı hadislerinin bulunduğu "Tövbe"

bahsinde, 1873-1883 numaralı hadislerin bulunduğu “İstiğfâr” bölümünde bu konu âyet ve hadislerle daha geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Bu âyet-i kerîmeler bizi, iyi mü’min olabilmek için ebedî düşmanımız şeytana karşı uyanık bulunmaya, onun oyunlarına gelmemeye teşvik etmektedir. Yukarıdaki ilk iki âyet-i kerîmede Allah Teâlâ, içinde şeytanın iğvâsını, şöyle yap böyle yap diye kötülüğe doğru ittiğini hisseden kimsenin, hiç vakit kaybetmeden hemen Rabbine sığınmasını tavsiye buyurmaktadır. İçinde günaha doğru bir meyil veya bir kimseye karşı öfke hisseden yahut nefsin başka telkinleriyle burun buruna gelen insanın yapacağı tek şey, o duyguları yaratana sığınmaktır. Öyle ya, iri ve azgın köpeklerin hücumuna uğrayan bir kimsenin yapacağı en iyi hareket, köpeklerin sahibine sığınmaktır. İslâm büyüklerinden biri ile talebesi arasında geçen şu konuşma da bunu göstermektedir:

- Şeytan seni fenalığa teşvik ederse ne yaparsın?

- O duygudan kurtulmaya gayret ederim.

- Şeytan aynı duyguları bir daha telkin ederse?

- Yine o duygulardan kurtulmaya çalışırım.

- Şeytan seni tekrar baştan çıkarmaya çalışırsa?

- Ben yine ondan kurtulmaya gayret ederim.

- Bu uzun iş, oğlum! Düşün, yolda giderken önüne bir koyun sürüsü çıksa, sürünün köpeği havlayarak yanına gelip sana yol vermese ne yaparsın?

- Köpekle mücadele eder, yolumdan çekilmesini sağlarım.

- Bu da uzun iş, evlât! Sürünün çobanından yardım iste de, köpeği yolundan çeksin.

Hata, günah, yanılma insan içindir. Zira insan melek değildir. Kötü duyguların yoğun tesiri altında kalan veya istemeden de olsa bir günaha bulaşan kimse hemen Rabbine yönelmeli, O’na sığınmalı ve kendisini bağışlaması için yalvarmalıdır. Üçüncü âyet-i kerîmede müjdelendiği üzere, Cenâb-ı Mevlâ böyle davranan kullarını bağışladığı gibi, onlara altından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler ikram edecektir.

Hadis

1811- وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ عَن النَّبيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « مَنْ حَلَفَ فَقَالَ في حلفِهِ: بِاللَّاتِ والْعُزَّى ، فَلْيقُلْ : لا إِلَهَ إلاَّ اللَّه ومَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ ، تَعَالَ أقَامِرْكَ فَليتَصَدَّق» . متفقٌ عليه .

1811. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir kimse ‘Lât ve Uzzâ hakkı için’ diye yemin edecek olursa, hemen ardından ‘lâ ilâhe illallah’ desin. Yine bir kimse arkadaşına ‘Gel, seninle kumar oynayalım’ derse, hemen sadaka versin.”

Buhârî, Tefsîru sûre (53), 2, Edeb 74, İsti’zân 52, Eymân 53; Müslim, Eymân 5. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eymân 3; Tirmizî, Nüzûr ve’l-eymân 18; Nesâî, Eymân 11; İbni Mâce, Keffârât 2

Açıklamalar

Hadisimizde İslâmiyet'e ters düşen iki davranış ele alınmaktadır. Bunlardan biri, yemin ederken Allah'ın adıyla değil de, Câhiliye devrinde olduğu gibi "Lât ve Uzzâ hakkı için" diye putların adıyla yemin eden kimsenin durumudur.

Lât, Tâif'te Sakîf kabilesinin taştan yapılma putuydu. Hicretin 9. yılında Tâif halkı müslüman olunca onu yerle bir ettiler. **Uzzâ** ise Gatafân kabilesinin taptığı bir sakız ağacıydı. Resûl-i Ekrem Efendimiz Hâlid İbni Velîd'i göndererek bu ağacı kestirmişti. Bu iki putun mahiyeti ve nerede bulunduğu hakkında başka görüşler de vardır. Başka kabilelerin muhtelif adlarla anılan daha başka putları vardı. Meselâ yine taştan yapılma **Menât** putuna Hüzeyl ve Huzâa kabileleri taparlardı. Onlar adına kurban keserler, yağmur yağdırmasını dilerlerdi. İslâmiyet'in daha Resûlullah Efendimiz zamanında Arabistan'a yayılmasıyla birlikte bütün bu putlar parçalanıp atıldı.

Hadisimizde geçtiği şekilde putlar adına yemin edilmesi, daha çok İslâm'ın ilk yıllarındaki müslümanları ilgilendirmektedir. Onlar İslâmiyet'ten önce 'Lât ve Uzzâ hakkı için' diye yemin ederlerdi. Ya müslüman olduktan sonra dil alışkanlığı ile yine aynı şekilde yemin ederlerse durum ne olacaktı? Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* burada dolaylı olarak önemli bir şeye işaret buyurmaktadır. İnsan, ancak değer verdiği şeyler üzerine yemin edebilir. İslâmiyet'in gelmesiyle birlikte gerçeği öğrenen ve artık putlara değer vermeyen bir müslüman, olsa olsa dil alışkanlığı dolayısıyla putlar adına yemin edebilir. Kasıtsız yapılan hatanın cezası yoktur. Bu dil sürçmesinin kefâreti **'lâ ilâhe illallah'** veya bazı rivayetlere göre "**lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh"** (İbni Mâce, Keffârât 2) diyerek tövbe ve istiğfâr etmektir. Zira insan bu kelime-i tevhidi söylemekle, biricik ilâhın Allah olduğunu, ondan başka bir ilâh bulunmadığını belirtmektedir. Eğer bir mü'min dil alışkanlığı ile değil de, gerçekten putlara değer verdiği için yemin etmişse, kelime-i tevhidi söylemekle hem yeniden iman tazelemiş hem de bu günahına tövbe etmiş olur. Bazı câhil müslümanların "Şu işi yaparsam yahudi olayım" veya "Şu işi yaparsam dinden çıkayım" diye yemin etmeleri de buna benzemektedir. Müslüman bir adam o işi yaparsa gerçekten dinden çıkmış mı olur? Hayır, bu yemin, mânası olmayan bir sözdür. Daha doğrusu bu sözün bir yemin değeri yoktur. Bu tür sözleri sarfedenlerin herhangi bir kefâret ödemesi gerekmez, onların sadece tövbe ve istiğfâr ederek "lâ ilâhe illallah" demesi yeterlidir. Uygun olmayan yeminler ve onları yapanların durumu hakkında 1555 ve 1711-1715 numaralı hadislerde bilgi verilmiştir. Hadisimizin ikinci kısmında, arkadaşına, "Gel, seninle kumar oynayalım" diyen birinin veya "Kim oyunu kaybederse şunu alsın" diyen kimsenin, bu sözün vebâlinden kurtulabilmek için, kumara harcayacağı o parayı yahut herhangi bir parayı sadaka olarak hemen bir fakire vermesi tavsiye edilmektedir. Zira iyiliklerin kötülükleri yok etmesi, İslâmiyet'in ortaya koyduğu bir esastır. Vereceği sadaka, bu anlamsız sözün çirkinliğini silebilir. Zaten güzel dinimiz kumar gibi ocaklar söndüren ve insanlara şahsiyetlerini kaybettiren belâları kesinlikle yasaklamıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Putlar üzerine yemin etmek günahtır. Yanılıp da yemin eden kimse "lâ ilâhe illallah" diyerek tövbe etmeli, böylece hatasını telâfi edip imanını yenilemelidir.

2. Kumar oynamak haram, bir başkasını kumar oynamaya davet ve teşvik etmek günahtır. Böyle davranmanın kefâreti hemen sadaka vermektir; zira iyilikler, kötülükleri yok eder.

370- بابُ المنثورات والملح

BELLİ BİR KONUYA
AİT OLMAYAN İLGİ ÇEKİCİ HADİSLER BÖLÜMÜ

Hadisler

1812- عَن النَّواس بنِ سَمْعانَ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الدَّجَّالَ ذَاتَ غَدَاةٍ ، فَخَفَّض فِيهِ ، وَرَفَع حَتَّى ظَنَنَاه فِي طَائِفَةِ النَّخْلِ ، فَلَمَّا رُحْنَا إِلَيْهِ ، عَرَفَ ذلكَ فِينَا فقالَ : « ما شأنكم ؟ » قُلْنَا : يَارَسُولَ اللَّهِ ذَكَرْتَ الدَّجَّال الْغَدَاةَ ، فَخَفَّضْتَ فِيهِ وَرَفَعْتَ ، حَتَّى ظَنَنَّاه فِي طَائِفةِ النَّخْلِ فقالَ : « غَيْرُ الدَّجالِ أخوفَنِي عَلَيْكُمْ ، إنْ يخْرجْ وأنَا فِيكُمْ ، فَأنَا حَجِيجُه دونَكُمْ ، وَإِنْ يَخْرجْ وَلَسْتُ فِيكُمْ ، فكلُّ امريءٍ حَجيجُ نَفْسِهِ ، واللَّه خَليفَتِي عَلى كُلِّ مُسْلِمٍ . إنَّه شَابٌ قَطَطٌ عَيْنُهُ طَافِيَةٌ ، كأَنِّي أشَبِّهُه بعَبْدِ الْعُزَّى بن قَطَنٍ ، فَمَنْ أدْرَكَه مِنْكُمْ ، فَلْيَقْرَأْ عَلَيْهِ فَوَاتِحَ سُورةِ الْكَهْفِ ، إنَّه خَارِجٌ خَلَّةً بَيْنَ الشَّامِ وَالْعِرَاقِ ، فَعَاثَ يمِيناً وعاثَ شمالاً ، يَا عبادَ اللَّه فَاثْبُتُوا » . قُلْنَا يا رسول اللَّه ومَالُبْثُه فِي الأرْضِ ؟ قالَ : « أرْبَعُون يَوْماً : يَوْمٌ كَسَنَةٍ ، وَيَوْمٌ كَشَهْرٍ، وَيوْمٌ كجُمُعَةٍ ، وَسَائِرُ أيَّامِهِ كأَيَّامِكُم » . قُلْنَا : يا رَسُول اللَّه ، فَذلكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَسَنَةٍ أتكْفِينَا فِيهِ صلاةُ يَوْمٍ ؟ قال : « لا ، اقْدُرُوا لَهُ قَدْرَهُ » . قُلْنَا : يَارَسُولَ اللَّهِ وَمَا إسْراعُهُ فِي الأرْضِ ؟ قالَ : « كَالْغَيْث استدبَرَتْه الرِّيحُ ، فَيَأْتِي على الْقَوْمِ ، فَيَدْعُوهم ، فَيؤْمِنُونَ بِهِ ، ويَسْتجيبون لَهُ فَيَأمُرُ السَّماءَ فَتُمْطِرُ ، والأرْضَ فَتُنْبِتُ ، فَتَرُوحُ عَلَيْهِمْ سارِحتُهُم أطْوَلَ مَا كَانَتْ ذُرى ، وَأسْبَغَه ضُرُوعاً ، وأمَدَّهُ خَواصِرَ، ثُمَّ يَأْتِي الْقَوْمَ فَيَدْعُوهم ، فَيَرُدُّون عَلَيهِ قَوْلَهُ ، فَيَنْصَرف عَنْهُمْ ، فَيُصْبحُون مُمْحِلينَ لَيْسَ بأيْدِيهم شَيءٌ من أمْوالِهِم ، وَيَمُرُّ بِالخَرِبَةِ فيقول لَهَا : أخْرجي كُنُوزَكِ ، فَتَتْبَعُه ، كُنُوزُهَا كَيَعَاسِيب النَّحْلِ ، ثُمَّ يدْعُو رَجُلاً مُمْتلِئاً شَباباً فَيضْربُهُ بالسَّيْفِ ، فَيَقْطَعهُ ، جِزْلَتَيْنِ رَمْيَةَ الْغَرَضِ ، ثُمَّ يَدْعُوهُ ، فَيُقْبِلُ ، وَيَتَهلَّلُ وجْهُهُ يَضْحَكُ . فَبَيْنَما هُو كَذلكَ إذْ بَعثَ اللَّه تَعالى المسِيحَ ابْنَ مَرْيم صَلّى اللهُ عَلَيهِ وسَلَّم ، فَيَنْزِلُ عِنْد المَنَارَةِ الْبَيْضَآءِ شَرْقِيَّ دِمَشْقَ بَيْنَ مَهْرُودتَيْنِ ، وَاضعاً كَفَّيْهِ عَلى أجْنحةِ مَلَكَيْنِ ، إذا طَأْطَأَ رَأسهُ ، قَطَرَ وإذا رَفَعَهُ تَحدَّر مِنْهُ جُمَانٌ كَاللُّؤلُؤ ، فَلا يَحِلُّ لِكَافِرِ يَجِدُّ ريح نَفَسِه إلاَّ مات ، ونَفَسُهُ يَنْتَهِي إلى حَيْثُ يَنْتَهِي طَرْفُهُ ، فَيَطْلُبُه حَتَّى يُدْرِكَهُ بَباب لُدٍّ فَيَقْتُلُه . ثُمَّ يأتي عِيسَى صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَوْماً قَدْ عَصَمَهُمُ اللَّه مِنْهُ ، فَيَمْسَحُ عنْ وُجوهِهِمْ ، ويحَدِّثُهُم بِدرَجاتِهِم فِي الجنَّةِ . فَبَينَما هُوَ كَذلِكَ إذْ أوْحَى اللَّه تَعَالى إلى عِيسى صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أنِّي قَدْ أَخرجتُ عِبَاداً لِي لا يدانِ لأحَدٍ بِقِتَالهِمْ ، فَحَرِّزْ

عِبادي إلى الطُّورِ ، وَيَبْعَثُ اللَّه يَأْجُوجَ ومَأجوجَ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدبٍ يَنْسلُون ، فيَمُرُّ أوائلُهُم عَلى بُحَيْرةِ طَبرِيَّةَ فَيَشْرَبون مَا فيهَا ، وَيمرُّ آخِرُهُمْ فيقولُونَ : لَقَدْ كَانَ بِهَذِهِ مرَّةً ماءٌ . وَيُحْصَرُ نبي اللَّهِ عِيسَى صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَأصْحَابُهُ حَتَّى يكُونَ رأسُ الثَّوْرِ لأحدِهِمْ خيْراً منْ مائَةِ دِينارٍ لأحَدِكُمُ الْيَوْمَ ، فَيرْغَبُ نبي اللَّه عِيسَى صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وأَصْحَابُه ، رضي اللَّه عَنْهُمْ ، إلى اللَّهِ تَعالى، فَيُرْسِلُ اللَّه تَعَالى عَلَيْهِمْ النَّغَفَ في رِقَابِهِم ، فَيُصبحُون فَرْسى كَموْتِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ، ثُمَّ يهْبِطُ نبي اللَّه عيسى صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَأصْحابهُ رضي اللَّه عَنْهُمْ ، إلى الأرْضِ ، فَلاَ يَجِدُون في الأرْضِ مَوْضِعَ شِبْرٍ إلاَّ مَلأهُ زَهَمُهُمْ وَنَتَنُهُمْ ، فَيَرْغَبُ نبي اللَّه عِيسَى صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَأصحابُهُ رضي اللَّه عَنْهُمْ إلى اللَّه تَعَالَى ، فَيُرْسِلُ اللَّه تَعَالى طيْراً كَأعْنَاقِ الْبُخْتِ ، فتحْمِلُهُمْ ، فَتَطرَحُهم حَيْثُ شَآءَ اللَّه ، ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّه عَزَّ وجَلَّ مطَراً لا يَكِنُّ مِنْهُ بَيْتُ مَدَرٍ ولا وَبَرٍ ، فَيَغْسِلُ الأرْضَ حَتَّى يَتْرُكَهَا كالزَّلَفَةِ . ثُمَّ يُقَالُ لِلأرْضِ : أنْبِتي ثَمَرَتَكِ ، ورُدِّي بَرَكَتَكِ ، فَيَوْمئِذٍ تأكُلُ الْعِصَابَة مِن الرُّمَّانَةِ، وَيسْتظِلون بِقِحْفِهَا ، وَيُبارَكُ فِي الرِّسْلِ حَتَّى إنَّ اللَّقْحَةَ مِنَ الإبِلِ لَتَكْفي الفِئَامَ مِنَ النَّاس، وَاللَّقْحَةَ مِنَ الْبَقَرِ لَتَكْفي الْقَبِيلَةَ مِنَ النَّاس ، وَاللَّقْحَةَ مِنَ الْغَنمِ لَتَكْفي الفَخِذَ مِنَ النَّاس .فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ إذْ بَعَثَ اللَّه تعالَى رِيحاً طَيِّبَةً ، فَتَأْخُذُهم تَحْتَ آبَاطِهِمْ ، فَتَقْبِضُ رُوحَ كُلِّ مُؤمِن وكُلِّ مُسْلِمٍ ، وَيبْقَى شِرَارُ النَّاسِ يَتهَارجُون فِيهَا تَهَارُجَ الْحُمُرِ فَعَلَيْهِم تَقُومُ السَّاعَةُ» رواهُ مسلم . قَوله : « خَلَّةٌ بيْنَ الشَّامِ وَالْعِرَاقِ » أيْ : طَرِيقاً بَيْنَهُما . وقَوْلُهُ : « عاثَ » بالْعْينِ المهملة والثاءِ المثلَّثةِ ، وَالْعَيْثُ : أشَدُّ الْفَسَادِ . « وَالذُّرَى » : بِضَمِّ الذَّالِ المعْجَمَةَ وَهوَ أعالِي الأسْنِمَةِ . وهُو جَمْعُ ذِرْوَةٍ بِضمِ الذَّالِ وَكَسْرِهَا « واليَعاسِيبُ » : ذكور النَّحْلِ . «وجزْلَتَين» أي : قِطْعتينِ ، « وَالْغَرَضُ » : الهَدَفُ الَّذِي يُرْمَى إليْهِ بِالنَّشَّابِ ، أيْ : يَرْمِيهِ رَمْيَةً كَرمْيِ النَّشَّابِ إلى الْهَدَفِ . « وَالمهْرودة » بِالدَّال المهْمَلَة المعجمة ، وهِي : الثَّوْبُ المِصْبُوغُ . قَوْلُهُ : « لاَ يَدَانِ » أيْ : لاَ طَاقَةَ . « وَالنَّغَفُ » : دُودٌ . « وفَرْسَى » : جَمْعُ فَرِيسٍ ، وَهُو الْقَتِيلُ : وَ « الزَّلَفَةُ » بفتحِ الزَّاي واللاَّمِ وَالْقافِ ، ورُوِيَ « الزُّلْفَةُ » بضمِّ الزَّاي وإسْكَانِ اللاَّمِ وبالْفاءِ ، وهي المِرْآةُ . « وَالعِصَابَة » : الجماعةُ ، « وَالرِّسْلُ » بكسر الراءِ : اللَّبنُ ، « وَاللَّقْحَة » : اللَّبُونُ ، « وَالْفِئَام » بكسر الفاءِ وبعدها همزة : الجمَاعَةُ . « وَالْفَخِذُ » مِنَ النَّاسِ : دُونَ الْقَبِيلَةِ .

1812. Nevvâs İbni Sem'ân *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir sabah Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* deccâlden uzun uzun bahsetti. Sonunda yorulup sesini alçalttı, sonra tekrar yüksek sesle konuştu. Biz onun anlatışına bakarak deccâlin Medine civarındaki hurmalıklara gelip dayandığını zannettik. Tekrar yanına gittiğimiz zaman üzüntümüzü anladı ve:

- “Hayrola, bu ne hal?” dedi. Biz de:

- Yâ Resûlallah! Sabahleyin deccâlden bahsettin. Kâh alçak sesle kâh yüksek sesle konuştuğun için, biz onun hurmalıklara gelip dayandığını sandık, dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

- “Sizin adınıza deccâlden başka şeylerden daha çok korkuyorum. Şayet deccâl ben aranızdayken çıkarsa, onun oyununu bozar, delillerini çürütürüm.

Eğer ben aranızdan ayrıldıktan sonra çıkarsa, artık herkes kendini ona karşı savunup korumalıdır. Zaten Allah Teâlâ mü’minleri onun kötülüklerinden koruyacaktır. Deccâl kıvırcık saçlı, patlak gözlü, (Câhiliye devrinde ölen) Abdüluzzâ İbni Katan’a benzeyen bir gençtir. Sizden onu gören Kehf sûresinin baş (ve son) tarafından onar âyet okusun. O Şam ile Irak arasındaki bir yerden çıkacak. Sağa sola her yana kötülüğünü yayacaktır. Ey Allah’ın kulları, imanınızı koruyup direnin!”

- Yâ Resûlallah! Deccâlin yeryüzünde kalma süresi ne kadardır? diye sorduk. Şöyle buyurdu:

- “Kırk gündür. Bir günü bir yıl kadar, bir başka günü bir ay kadar, bir diğer günü de bir hafta kadardır; geri kalan günleri ise sizin bildiğiniz günler gibidir.” Biz:

- Yâ Resûlallah! Bir yıl kadar olan günde, kılacağımız bir günlük namaz kâfi gelecek mi? dedik.

- “Hayır, siz namaz vakitlerini ona göre takdir ve hesap ediniz” buyurdu. Biz:

- Yâ Resûlallah! Onun yeryüzündeki sürati ne kadardır? diye sorduk. Şöyle buyurdu:

- “Rüzgârın sürüklediği bulut gibi insanların yanından geçer, ilâh olduğunu söyleyerek kendisine iman etmelerini ister, onlar da iman ederler. Göğe yağmur yağdırmasını emreder, yağmur yağar; yere bitki bitirmesini emreder, otlar, çayırlar biter; insanların yayılmaya gönderdikleri hayvanları daha gösterişli ve semiz, sütleri daha bol olarak döner. Daha sonra başka insanların yanına gelerek onları kendine inanmaya davet eder; fakat onlar kendisine inanmayıp teklifini geri çevirirler; deccâl de yanlarından ayrılıp gider; lakin sabahleyin suları çekilip çayır çimenleri kurur, hayvanları da helâk olur.

Deccâl bir örene uğrayıp ‘Definelerini ortaya çıkar!’ der, o harâbedeki defineler arıbeyinin peşinden giden arılar gibi deccâlin arkasından gider. Sonra deccâl babayiğit bir genci yanına çağırıp onu kılıcıyla ikiye biçer; vücudunun her parçası bir yana düşer; ardından ona seslenir. Delikanlı gülümseyen bir çehreyle ona doğru gelir. Deccâl böyle işler yaparken Allah Teâlâ Mesîh İbni Meryem *sallallahu aleyhi ve sellem*’i gönderir. Mesîh, boyanmış iki elbise içinde, ellerini iki meleğin kanatları üzerine koyarak Dımaşk’ın doğusundaki Akminare’nin yanına iner. Mesih parıldayan yüzüyle başını yere eğince saçlarından terler damlar, başını kaldırınca inci gibi nûrânî damlalar dökülür. Onun nefesini koklayan kâfir derhal ölür. Nefesi baktığı yere ânında ulaşır. Mesih deccâlin peşine düşer, onu (Kudüs yakınındaki) Bâbülüd’de yakalayıp öldürür. Sonra Îsâ *sallallahu aleyhi ve sellem,* Allah Teâlâ’nın kendilerini deccâlin şerrinden koruduğu birtakım insanların yanına gelir, onların yüzlerini okşayarak deccâl fitnesinin sona erdiğini söyler ve kendilerine cennetteki yüksek derecelerini haber verir. Bu sırada Allah Teâlâ Îsâ *sallallahu aleyhi ve sellem*’e vahyederek “Kimsenin öldüremeyeceği kullar yarattım; diğer kullarımı toplayıp Tûr’a götür” buyurur. Allah Teâlâ Ye’cûc ve Me’cûc’ü yeryüzüne gönderir. Onlar tepelerden süratle inip giderler; öncüleri Taberiye gölüne varıp gölün bütün suyunu içer.

Arkadan gelenler oraya vardıklarında, “Bir zamanlar burada çok su varmış” derler. Îsâ *sallallahu aleyhi ve sellem* ile yanında bulunan mü’minler Tûr dağında mahsur kalırlar. Onlardan her biri için bir öküz başı, sizin bugünkü paranızla yüz altından daha kıymetli olur. Îsâ *sallallahu aleyhi ve sellem* ile yanındaki mü’minler bu belâdan kendilerini kurtarması için Allah Teâlâ’ya yalvarırlar. Allah Teâlâ da Ye’cûc ve Me’cûc’ün enselerine kurtçuklar musallat eder; hepsi bir anda ölüp gider. Ardından Îsâ *sallallahu aleyhi ve sellem* ile mü’minler Tûr dağından inerler. Ye’cûc ve Me’cûc’ün kokmuş cesetlerinin olmadığı bir karış yer bulamazlar. Îsâ *sallallahu aleyhi ve sellem* ile yanındaki mü’minler bu belâdan da kendilerini kurtarması için Allah Teâlâ’ya yalvarırlar.

Allah Teâlâ deve boyunları gibi iri kuşlar gönderir; bu kuşlar onların kokmuş cesetlerini alarak Cenâb-ı Hakk’ın dilediği yere götürüp atarlar. Sonra Allah Teâlâ hiçbir evin ve çadırın engel olamayacağı bol bir yağmur gönderir; bu yağmur yeryüzünü ayna gibi pırıl pırıl temizler. Daha sonra yeryüzüne “Meyveni bitir, bereketini getir” diye emredilir. O gün bir grup insan tek bir nar ile doyar, kabuğuyla da gölgelenirler.

Yaylıma gönderilen hayvanların sütü de bereketlenir, bir devenin sütü kalabalık bir grubu, bir ineğin sütü bir kabileyi, bir koyunun sütü bir cemaati doyurur. Onlar böyle yaşayıp giderken Allah Teâlâ tatlı bir rüzgâr gönderir; bu rüzgâr onları koltuk altlarından sarmalayıp her mü’minin ve müslimin rûhunu alıp götürür. Yeryüzünde insanların en fenaları kalır; onlar eşekler gibi birbiriyle tepişip herkesin gözü önünde cinsel ilişkide bulunurlar ve kıyamet onların üzerine kopuverir.”

Müslim, Fiten 110. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 59; İbni Mâce, Fiten 33

Açıklamalar

Kitabımızın bu kısmı “bölüm” adıyla anılmamakla beraber **altmış** hadisin yer aldığı müstakil bir bölüm mahiyetindedir. Bu kısımdaki on iki hadiste öncelikle **deccâl** konusu işlenmektedir. Kur'ân-ı Kerîm’de kendisinden söz edilmeyen deccâl, hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre kıyamet alâmetlerinden biridir. Kıyametle ilgili her bilgi **gayb** sahasına girer. **Gayb**, akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanıdır. Gayb hakkındaki bilgiler ya Allah Teâlâ’nın veya Resûlü’nün haber vermesiyle öğrenilebilir. Etrafımızda olup da kendilerini akıl ve duyularla bile idrâk edemediğimiz varlıklar ve yaşadığımız andan sonra olup bitecek şeyler bizim için gaybdır. Biz bu konulardaki bilgileri ya **Kur'ân-ı Kerîm**’den veya **hadîs-i şerîfler**den öğrenebiliriz. Kur'ân-ı Kerîm'de gayb konusuna, önemi sebebiyle 60 yerde temas edilmektedir. Bu âyetlerde gaybı sadece Allah Teâlâ’nın bileceği anlatılmaktadır. Bunun bir tek istisnası vardır. O da yine Kur'ân-ı Kerîm’de şöyle belirtilmektedir: **"Allah Teâlâ bütün görülmeyenleri bilir. Sırlarından kimseyi haberdâr etmez. Ancak bildirmeyi dilediği Peygamber müstesnâ"** [Cin sûresi (72), 26]. İşte deccâl, kıyâmet, âhiret, cennet, cehennem ve daha başka şeyler hakkındaki bütün bilgiler Cenâb-ı Hak tarafından Resûl-i Ekrem Efendimiz’e bildirilmiş, o da bunlardan uygun gördüklerini bize haber vermiştir.

Şimdi gelelim deccâle. Onun âhir zamanda ortaya çıkacak, Allah Teâlâ’nın kendisine verdiği bazı imkânlar sebebiyle hârikulâde mârifetler gösterecek ve böylece bazı insanları sapıtacak bir yalancı ve sahtekâr olduğu anlaşılmaktadır. Zaten Deccâl kelimesi de yalancı, hilekâr, hakkı bâtıla, iyiyi kötüye karıştıran kimse anlamına gelmektedir.

Peygamber *aleyhisselâm* ümmetinden **otuz kadar yalancı deccâl** çıkacağını, bunların kendilerini peygamber olarak tanıtıp *“Ben Allah’ın elçisiyim”* diyeceklerini haber vermektedir (Buhârî, Fiten 25; Müslim, Fiten 84). Gerçekten de tarih boyunca, anlatılan

cinsten nice yalancılar çıkmış, Allah Teâlâ onların hepsini perişan etmiştir. Hadisimizde anlatılan **büyük deccâl** de şüphesiz aynı âkıbete uğrayacak, rezil ve perişan olacaktır.

Peygamber Efendimiz'in, yukarıdaki konuşmasında deccâlden söz ederken, sanki o sırada bu belâ Medine'ye gelip dayanmış gibi ashâbına heyecanlı bir ses tonuyla hitap etmesi, **sesini kâh alçaltıp kâh yükseltmesi** deccâlin insanlık adına ne büyük bir tehlike olduğunu anlatmak içindir. Bazı âlimler hadiste geçen **alçaltma** ve **yükseltme** ifadelerini ses olarak değerlendirmemekte, Resûlullah deccâli *"Bir gözü kördür; Allah katında son derece basit ve önemsizdir"* gibi ifadelerle hem küçümsedi (onu alçalttı) hem de *"Kıyametten önce ortaya çıkacak en büyük fitnedir"* gibi sözlerle onun ne dehşetli bir belâ olduğunu belirtti (yükseltti), şeklinde anlamışlardır.

Peygamber *aleyhisselâm,* ashâbın deccâlden çok korktuğunu görünce onları teskin ve teselli etmek istedi; şayet ben hayattayken deccâl çıkarsa onun oyununu bozar, delillerini çürütürüm, buyurdu. Efendimiz *aleyhisselâm*'ın *"Sizin adınıza deccâlden başka şeylerden daha çok korkuyorum"* buyurması, esasen **imanı kuvvetli kimseler için** deccâlin büyük bir tehlike teşkil etmeyeceğini göstermektedir. Şu halde müslümanlar çocuklarına dinlerini iyi bir şekilde öğrettiği, peygamber vârisi olan güçlü ilim adamları yetiştirdiği sürece deccâl tehlikesi fazla fire vermeden atlatılabilecektir.

Yine Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in *"Eğer deccâl ben aranızdan ayrıldıktan sonra çıkarsa, artık herkes kendini ona karşı savunup korumalıdır"* buyurması, her müslümanın kendi dinini iyi bir şekilde öğrenmesi gerektiğini göstermektedir. Müslümanlar dinlerini iyice öğrendikleri takdirde ne hakikî ne de sahte deccâller onları aldatabilecektir. Zaten Efendimiz'in de belirttiği gibi, Allah Teâlâ mü'minleri deccâlin şerrinden koruyacaktır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in *"şayet deccâl ben aranızdayken çıkarsa"* buyurması, kıyametin ne zaman kopacağını bilmediği gibi, deccâlin ne zaman çıkacağını da bilmediğini göstermektedir. Zira bir insan peygamber de olsa, ileride olacak şeyleri ancak Cenâb-ı Hakk'ın kendisine haber vermesi halinde bilebilir. Peygamber Efendimiz'in bu ifadesinden, deccâlin çıkacağı zaman hakkında önceleri bilgisi olmadığı, bunun için de *"şayet deccâl ben aranızdayken çıkarsa"* ifadesini kullandığı, fakat daha sonraları kendisi hayattayken deccâlin çıkmayacağını öğrendiği anlaşılmaktadır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadiste, deccâli görenlerin, on sekizinci sûre olan Kehf sûresinin **baş tarafından** (fevâtih) on âyet okumalarını tavsiye buyurmaktadır. 1023 numaralı hadiste de geçtiği üzere Resûl-i Ekrem *"Kehf sûresinin baş tarafından on âyet ezberleyen kimse deccâlden korunur"* buyurmuştur (Müslim, Müsâfirîn 257; Ebû Dâvûd, Melâhim 14).

Yine aynı kaynaklarda, bu rivayetin hemen ardından, Kehf sûresinin **sonundan** on âyet okunması tavsiye edildiği kaydedilmektedir. Bu sûrenin baş tarafındaki ilk on âyette Cenâb-ı Hakk'ın zâtını ve sıfatlarını bilmekten söz edilmekte, ve O'nun ashâb-ı Kehf'i zâlim Dakyanus'un şerrinden koruduğu anlatılmaktadır. Muhtemelen bu alâka sebebiyle, deccâli görenlerin bu sûrenin ilk on âyetini okumaları tavsiye buyurulmuştur. Biz hadisimizin tercümesinde her iki rivayeti de dikkate almayı uygun gördük. 1000 numaralı hadiste, bu sûreyi okuyan bir sahâbîyi dinlemek üzere meleklerin yeryüzüne indiği de görülmüştü.

Peygamber *aleyhisselâm,* deccâlin her tarafa kötülük yayacağını belirtmekte, onu görecek olan ümmetine hitâben *"Ey Allah'ın kulları! İmanınızı koruyup direnin!"* buyurmak suretiyle, ümmetinin mâneviyâtını yükseltmekte ve deccâl denen sahtekârı iman gücüyle yenebileceklerini onlara hatırlatmaktadır.

Deccâlin **yeryüzünde ne kadar kalacağını** merak eden ashâb-ı kirâm, onun kırk gün kalacağını, fakat bir günün bir yıl, bir başka günün bir ay, bir diğer günün bir hafta kadar uzayacağını, daha sonraki günlerin ise normal günlerin uzunluğunda olacağını öğrenince, **vakt**in söz konusu olmadığı o uzun günlerde namaz ibadetini nasıl îfâ edeceklerini merak etmişler, o zaman namaz vakitlerini normal günlere kıyaslayarak hesap etmeleri gerekeceğini öğrenmişlerdir. Ashâbın böyle anormal bir zamanda nasıl namaz kılacaklarını düşünmeleri, onların bu ibadete verdikleri önemi göstermektedir. Deccâl çıktığı zaman *"bir günün bir yıl kadar, bir başka günün bir ay kadar, bir diğer günün bir hafta kadar olmasını"* lafzî mânası dışında anlayıp yorumlayan âlimler de vardır. Onlara göre deccâl yapacağı bir nevi hipnotizma ile insanların göz ve kulak gibi duyu organlarını tesiri altına alacak, başlarına gelen o müthiş belânın sıkıntısıyla zaman bir türlü geçmek bilmeyecektir.

Deccâle verilen yetkiler, imanı güçlü olmayan kimseler için onun ne büyük bir tehlike teşkil edeceğini göstermektedir. Onun emriyle bol yağmurlar yağması, bol bitkiler yetişmesi, bu sebeple kısa zamanda gelişip semiren sağmal hayvanların bol süt vermesi, bazı kimselerin deccâle inanmaması üzerine ertesi gün sularının çekilip çayır çimenlerinin kuruması, bu sebeple hayvanlarının helâk olması, deccâlin bir viraneye emretmesi üzerine oradaki definelerin tıpkı bir arıbeyinin peşinden giden arılar gibi onun arkasından gitmesi, kendisine inanmayan bir genci kılıcıyla ikiye böldükten sonra onu tekrar diriltmesi düşündürücüdür.

Bütün bu hârikulâde olaylar, o günlere yetişen mü'minlerin büyük bir imtihandan geçeceğini göstermektedir. **Öldürülüp diriltilen gencin** deccâl karşısındaki tavrı ne kadar haşmetli ve mânalıdır. Âdeta deccâle, sen beni bin kere öldürüp diriltsen de ben sadece kâinâtın yegâne Rabbine iman ediyor ve senin bir sahtekâr olduğunu biliyorum dercesine alaycı bir tavırla gülümsemesi, imanın sarsılmaz gücünü ne güzel ortaya koymaktadır.

Deccâl kötülüklerini yapmaya devam ederken Allah Teâlâ **Mesîh İbni Meryem**'i yeryüzüne gönderecek (bk. 1814 numaralı hadis), o da deccâli yok edecektir. Burada bir hatırlatma yapalım. Bilindiği üzere Hz. Îsâ'ya **mesîh** dendiği gibi deccâle de mesîh **(mesîhü'd-deccâl)** denmektedir. Mesîh, silmek anlamına gelen mesh kelimesinden türemiştir. Deccâle **mesîh** denmesi, kendisinden hayrın silinip alınması veya bir gözünün, hiç yokmuş gibi tamamen silinmesi sebebiyledir. Zira deccâlin yüzünün bir tarafı tamamen dümdüz, dolayısıyla bir gözü kördür.

Diğer hadislerden öğrendiğimize göre, var olan gözü de tıpkı salkımdan dışarı fırlamış bir üzüm tanesi gibi pörtlektir (Buhârî, Ta'bîr 11, 33). Deccâle çok seyahat etmesi, mesafeleri silip süpürmesi sebebiyle mesîh dendiği de söylenmiştir.

Hz. Îsâ'ya mesîh denmesine gelince, onun mübarek elini hastalara sürerek (meshederek) iyileştirmesi sebebiyledir. Allah Teâlâ'nın bir Mesîh'i diğer bir Mesîh ile yok etmesi ne kadar anlamlıdır. **"Biz hakkı bâtılın tepesine bindiririz de o, bâtılın işini bitirir"** [Enbiyâ sûresi (21), 18] âyet-i kerîmesi, deccâlin de aralarında bulunduğu bütün bâtılların âkıbetini dile getirmektedir.

Hz. Îsâ'nın, *parıldayan yüzüyle başını yere eğince saçlarından terler damlaması, başını kaldırınca inci gibi nûrânî damlalar dökülmesi* onun vücudunun son derece mevzûn, yüzünün güzel olduğunu göstermektedir. Elbisesi hakkında verilen bilgiler de buna eklenince, onun çok güzel bir görünüme sahip olacağı anlaşılmaktadır. Peygamber Efendimiz bir başka hadisinde onun tatlı esmer bir sîmaya sahip orta boylu bir insan olduğunu, pek kıvırcık olmayan pırıl pırıl saçlarının omuzlarını dövdüğünü, hamamdan yeni çıkmış gibi hafifçe kırmızı tertemiz yüzünden sular damladığını anlatmıştır. Hz. Îsâ'nın *nefesini koklayan kâfirin*

derhal ölmesi ifadesini bazı âlimler, güçlü nefesinin gözünün gördüğü yere kadar ulaşacağı ve kâfirlerin ona yaklaşmaya fırsat bulamadan öleceği şeklinde anlamışlardır.

Hadisimizde Hz. Îsâ'nın **Dımaşk'ın doğusundaki Akminare'nin yanına ineceği** belirtilmektedir. Nevevî VII. (XIII.) yüzyılda bu minarenin mevcut olduğunu söylemektedir. Hz. Îsâ'nın Kudüs'e veya Ürdün'e ineceğine dair rivayetler bulunduğu da söylenmektedir. Ama onun deccâli öldüreceği yerin, Kudüs yakınında bulunan ve bugün de Bâbülüd diye anılan yer olduğu hadisimizde zikredilmektedir.

Şüphesiz deccâl fitnesi insanoğlunun yeryüzünde göreceği en büyük fitnedir. Bu sebeple bütün peygamberler ümmetlerine bu fitneden söz etmişler ve ondan sakındırmışlardır (Tirmizî, Zühd 3; İbni Mâce, Fiten 33; ayrıca bk. 21. hadis). Peygamber Efendimiz de "Dualar Bölümü"nde çeşitli örneklerini gördüğümüz üzere deccâlin fitnesinden Allah'a sığınmış, dolayısıyla bizim de ondan Cenâb-ı Hakk'a sığınmamızı tavsiye etmiştir.

Deccâlden sonraki büyük fitnenin **Ye'cûc ve Me'cûc** fitnesi olduğu anlaşılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de iki yerde Ye'cûc ve Me'cûc'den söz edilmektedir. Birinde, bozgunculuk yapan Ye'cûc ve Me'cûc'ün Zülkarneyn'e şikâyet edilmesi, onun da bu zorbaların bulunduğu yeri demir kütleleriyle tıkayarak bir daha dışarı çıkamayacak şekilde önlerine bir set yapması [Kehf sûresi (18), 94-98], diğerinde ise, hadisimizde geçtiği gibi, "Ye'cûc ve Me'cûc'ün önündeki seddin açılıp her tepeden akın etmeleri" hâdisesidir.

Ye'cûc ve Me'cûc'ün, Hz. Îsâ ile birlikte Tûr'da korunan mü'minler dışında yeryüzündeki bütün insanları öldürmesi bu felâketin büyüklüğünü göstermektedir. Cenâb-ı Hakk'ın bu önünde durulmaz barbarları enselerine kurtçuklar musallat ederek bir anda mahvetmesi, daha sonra yeryüzünün âdeta yeniden ihyâsı ve yaşamaya daha elverişli hale getirilmesi olayları ise kâinâtın Rabbi'nin her şeye kâdir olan sonsuz gücünü göstermektedir.

Deccâl ile Ye'cûc ve Me'cûc fitnelerinden kurtulan ve benzeri görülmemiş derecede mutlu bir hayat süren mü'minlerin ölümünden sonra **yeryüzünde insanların en kötülerinin kalması, onların eşekler gibi herkesin gözü önünde cinsel ilişkide bulunacak olması ve kıyametin onların üzerine kopuvermesi** de pek düşündürücüdür. Bu çağda zinanın suç kabul edilmesini gerilik sayan, nefsânî arzularının tatmini önünde hiçbir sınır tanımayan ve dolayısıyla Peygamber *aleyhisselâm*'ın ifadesiyle eşekler gibi herkesin gözü önünde cinsel ilişkide bulunmak isteyen kimselerin durumu, üzerlerine kıyamet kopacak o en fena, en talihsiz kimselerin halinden farksızdır. Cenâb-ı Mevlâ o bozuk zihniyetli insanların şerrinden bizi ve yavrularımızı muhafaza buyursun.

Aşağıdaki hadislerde deccâl hakkında daha başka bilgiler verilecek, **deccâlin bazı özellikleri 1823 numaralı hadiste** açıklanacaktır. Hz. Îsâ'nın yeryüzüne inmesi konusu ise 1814 numaralı hadiste ele alınacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Deccâl insanın dünya hayatında karşılaşacağı en büyük fitnedir.
2. Müslümanları onun şerrinden derin imanları koruyacaktır.
3. Deccâl yeryüzünde kimi uzun kimi kısa olmak üzere kırk gün kalacaktır.
4. Deccâl, kasırga önündeki bulut gibi yeryüzüne süratle yayılacaktır.
5. Kendisine verilen imkânlar sebebiyle beşer gücünün üstünde işler yapacaktır.
6. Hz. Îsâ yeryüzüne inerek deccâli öldürecek, insanları onun şerrinden kurtaracaktır.

7. Hz. Îsâ Ye'cûc ve Me’cûc’ün geleceğini haber alınca mü’minlerle birlikte Tûr dağına gidecek, Ye'cûc ve Me’cûc belâsı ortadan kalkıncaya kadar orada mahsûr kalıp açlık sıkıntısı çekeceklerdir.

8. Önlerinde kimsenin duramayacağı Ye'cûc ve Me’cûc, yeryüzünü talan edip herkesi öldürecek, Allah Teâlâ da onları, enselerinde yaratacağı kurtçuklarla bir anda mahvedecektir.

9. Yeryüzü Ye'cûc ve Me’cûc’ün leşlerinden temizlendikten sonra insanlar bolluk ve bereket içinde yaşayacaklardır.

10. Daha sonra Allah Teâlâ mü’minlerin ruhlarını kabzedecek, yeryüzünde en kötü insanlar kalacak, kıyamet onların üzerine kopacaktır.

1813- وَعَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ قَالَ : انْطَلَقْتُ مَعَ أَبِي مسْعُودٍ الأَنْصارِيِّ إِلى حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ رضي اللَّه عنهم فَقَالَ لَهُ أَبُو مسعودٍ ، حَدِّثْني مَا سمِعْت مِنْ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، في الدَّجَّال قالَ : « إِنَّ الدَّجَّالَ يَخْرُجُ وَإِنَّ مَعَهُ ماءً وَنَاراً ، فَأَمَّا الَّذِي يَرَاهُ النَّاسُ ماءً فَنَارٌ تُحْرِقُ، وَأَمَّا الَّذِي يَرَاهُ النَّاسُ نَاراً ، فَمَاءٌ بَارِدٌ عذْبٌ ، فَمَنْ أَدْرَكَهُ مِنْكُمْ ، فَلْيَقَعْ فِي الذي يَراهُ نَاراً ، فَإِنَّهُ ماءٌ عَذْبٌ طَيِّبٌ » فَقَالَ أَبُو مَسْعُودٍ : وَأَنَا قَدْ سَمِعْتُهُ . متَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1813. Rib’î İbni Hırâş şöyle dedi:

Ebû Mes’ûd el-Ensârî ile birlikte Huzeyfe İbni Yemân’ın yanına gittim. Ebû Mes’ûd ona:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den deccâl hakkında duyduklarını söyle, dedi. Huzeyfe de şunları söyledi:

- “Deccâl, yanında bir su ve bir de ateş olduğu halde ortaya çıkacak. Bazılarının onun yanında gördüğü su gerçekte su olmayıp yakıcı ateştir. Bazılarının onun yanında gördüğü ateş de gerçekte ateş olmayıp soğuk, tatlı bir sudur. Sizden deccâle kim yetişirse, ateş olarak gördüğü tarafta bulunsun. Zira o, tatlı, içimi güzel bir sudur.”

Ebû Mes’ûd el-Ensârî, Huzeyfe’nin böyle söylediğini ben de duydum, dedi.

Buhârî, Enbiyâ 50, Fiten 26; Müslim, Fiten 105, 108

Açıklamalar

Sahîh-i Müslim’deki bir rivayete göre Resûl-i Ekrem Efendimiz: *“Ben deccâlin yanında ne bulunduğunu iyi bilirim. Onun beraberinde iki nehir vardır. Biri beyaz su gibi görünür, diğeri yanan ateş gibi. Bir kimse deccâle yetişirse, ateş şeklinde gördüğü nehre gelip gözünü yumsun. Sonra başını eğerek ondan içsin. Çünkü o soğuk sudur”* buyurmuştur. Daha başka rivayetlerde *deccâlin yanında cennet ve cehenneme benzer iki şey bulunduğu, onun cennet dediği şeyin ateş, yani cehennem olduğu* da belirtilmektedir (Müslim, Fiten 109).

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bu hadiste gözbağcı deccâlin oyununa gelen ve gelmeyenlerin durumunu mecâzî bir anlatımla ortaya koyduğu sezilmektedir. Bu ifadeyi şöyle anlamak uygun olur: Nemrûd’un o dağ gibi ateşini İbrâhim *aleyhisselâm*’a gül bahçesi yapan Allah Teâlâ, deccâle kanmayan, onun oyununa gelmeyen imanlı kişilere bu sahtekârın sözde ateşini tatlı, buz gibi bir su yapacaktır. Onun ateşi de cehennemi de mü’minlere hiçbir zarar veremeyecektir. Muhtemelen deccâl, insanları sağlam bir imtihandan geçirmesi, gerçek

mü'minle öyle olmayanı birbirinden ayırması için kendisine büyük imkânlar verilmiş büyük bir hokkabazdır. Buna göre hadisimizdeki *"Sizden deccâle kim yetişirse, ateş olarak gördüğü tarafta bulunsun"* ifadesini, o mü'min deccâli yalanlasın; yanındaki ateş gibi, cehennem gibi görünen şeyden korkmasın; zira o gerçek ateş değildir; deccâli böylece yalanlayan kimse, içinde serin ve tatlı sular bulunan cennete kavuşacaktır, şeklinde anlamak belki de en uygunudur. Meseleye şöyle de bakmak mümkündür; Bütün bu fevkalâde imkânları deccâle veren Allah Teâlâ olduğuna göre, deccâlin cenneti gibi görünen şeyin gerçekte cehennem, deccâlin cehennemi gibi görünen şeyin de gerçekte cennet olması mümkündür.

Bizim bu hadislerden çıkaracağımız ders şudur: Allah Teâlâ mü'minlere deccâli tanıma imkânı sağlayacak ve onun oyunlarına kanmayacak bir ferâseti herhalde ihsan edecektir. Bunun tedbiri ne olabilir? İyi müslüman olmak, ilmini uygulayıp yaşayan âlimler yetiştirmek, Kur'an-Sünnet çizgisini aşmamaktır. Böyle olan kimseler, Cenâb-ı Hakk'ın lutuf ve ihsânı ile deccâl denen hilekârın karşısında yer alacaklar, ona mağlûp olmayacaklar ve neticede cenneti hak edecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Deccâl bir gözbağcıdır. Gerçek olmayanı gerçekmiş gibi gösterebilecektir.
2. Deccâl cenneti cehennem, cehennemi cennet veya suyu ateş, ateşi su gibi gösterme imkânına sahip olacaktır.
3. Deccâli gören müslümanlar, onun cehennem veya ateş gibi gösterdiği şeyi tercih ettikleri takdirde cennete ve içimi tatlı ve güzel bir suya kavuşacaklardır.

1814– وعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بن عَمْرو بن العاص رضي اللَّه عَنْهُما قالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « يخْرُجُ الدَّجَّالُ في أمَّتي فَيَمْكُثُ أربَعِينَ ، لا أدْري أرْبَعِينَ يَوْماً ، أو أرْبَعِينَ شَهْراً ، أوْ أرْبَعِينَ عَاماً ، فَيبْعثُ اللَّه تَعالى عِيسَى ابْنَ مَرْيمَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَيَطْلُبُهُ فَيُهْلِكُه ، ثُمَّ يَمْكُثُ النَّاسُ سبْعَ سِنِينَ لَيْسَ بَيْنَ اثْنَيْنِ عدَاوَةٌ .

ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّه ، عزَّ وجَلَّ ، ريحاً بارِدَةً مِنْ قِبلِ الشَّامِ ، فَلا يبْقَى على وَجْهِ الأرْضِ أحَدٌ في قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ أوْ إيمَانٍ إلاَّ قَبَضَتْهُ ، حتَّى لَوْ أنَّ أحَدَكُمْ دخَلَ في كَبِدِ جَبلٍ ، لَدَخلَتْهُ عَلَيْهِ حَتَّى تَقْبِضَهُ . فَيَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ في خِفَّةِ الطَّيْرِ ، وأحْلامِ السِّباعِ لا يَعْرِفُون مَعْرُوفاً ، وَلا يُنْكِرُونَ مُنْكراً ، فَيَتَمَثَّلَ لهُمُ الشَّيْطَانُ ، فيَقُولُ : ألا تسْتَجِيبُون ؟ فَيَقُولُونَ : فَما تأمُرُنَا ؟ فَيَأمرُهُم بِعِبَادةِ الأوْثَانِ ، وهُمْ في ذلكَ دارٌّ رِزْقُهُمْ ، حسنٌ عَيْشُهُمْ . ثُمَّ يُنْفَخُ في الصَّور ، فَلا يَسْمعُهُ أحَدٌ إلاَّ أصْغى لِيتاً ورفع ليتاً ، وَأوَّلُ من يسْمعُهُ رَجُلٌ يلُوطُ حَوْضَ إبله ، فَيُصْعَقُ ويسعق النَّاسُ حوله ، ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّه أوْ قالَ : يُنْزِلُ اللَّه مَطَراً كأَنَّهُ الطَّلُّ أو الظِّلُّ ، فَتَنْبُتُ مِنْهُ أجْسَادُ النَّاس ثُمَّ ينفخ فِيهِ أخْرَى فإذا هُمْ قِيامٌ يَنْظُرُون. ثمَّ يُقَالُ يا أيهَا النَّاسُ هَلُمَّ إلى رَبِّكُم ، وَقِفُوهُمْ إنَّهُمْ مَسْؤولونَ ، ثُمَّ يُقَالُ : أخْرجُوا بَعْثَ النَّارِ فَيُقَالُ

: مِنْ كَمْ ؟ فَيُقَالُ : مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعَمِائة وتِسْعة وتِسْعين ، فذلكَ يَوم يَجْعَلُ الْوِلْدانَ شِيباً ، وذَلكَ يَوْمَ يُكْشَفُ عنْ ساقٍ » رواه مسلم .

« اللِّيتُ » صَفْحَةُ العُنُقِ ، وَمَعْنَاهُ : يضَعُ صفْحَةَ عُنُقِهِ ويَرْفَعُ صَفْحتهُ الأُخْرَى .

1814. Abdullah İbni Amr İbni Âs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ümmetimin hayatta bulunduğu bir zamanda deccâl çıkar ve kırk, bu kadar zaman kalır. (Râvi, Hz. Peygamber'in kırk gün mü, kırk ay mı, yoksa kırk yıl mı buyurduğunu bilemediğini söylemektedir.) Bunun üzerine Allah Teâlâ Îsâ İbni Meryem'i yeryüzüne gönderir; o da deccâli bularak ortadan kaldırır. Sonra insanlar, aralarında hiçbir düşmanlık bulunmadan yedi yıl yaşarlar. Sonra Allah Teâlâ Şam taraflarından soğuk bir rüzgâr gönderir ve bu rüzgâr kalbinde zerre kadar hayır -veya iman- bulunan yeryüzündeki bütün insanların ruhunu kabzeder. Şayet biriniz dağın içine bile girse, bu rüzgâr onu mutlaka bulup canını alır. İşte o zaman yeryüzünde kötülüklere bir kuş hafifliğiyle dalan, yırtıcı hayvan atılganlığıyla şuursuzca saldıran kimseler kalır. Bunlar ne bir iyilik tanırlar ne de bir kötülüğü yadırgarlar. Şeytan bir insan kılığına girerek onlara görünür ve:

- Dediğimi yapmayacak mısınız? diye sorar. Onlar da:

- Ne yapmamızı emredersin? derler.

Şeytan da onlara putlara tapmalarını emreder. Onlar her türlü ahlâksızlığı yapıp putlara taparken rızıkları bollaşır, hayat tarzları iyileşir. Daha sonra sûra üflenir. Onun sesini duyan herkes dehşet ve şaşkınlık içinde yıkılır kalır. Sûrun sesini ilk duyup can veren adam, devesinin havuzunu tamir eden bir kimsedir. Onunla birlikte yanındakiler de kendilerini yere atıp can verirler. Sonra Allah Teâlâ çiğ gibi -veya gölge gibi- bir yağmur yağdırır. İnsanların çürüyüp gitmiş cesetleri bununla yeniden hayat bulur. Ardından sûra bir kere daha üflenir; herkes yerinden fırlayıp kendilerine verilecek emri beklemeye başlar. Daha sonra:

- Haydi, Rabbinize gelin! denir. Meleklere de:

- Onları alıkoyun; çünkü onlar sorguya çekilecektir, denir. Daha sonra yine meleklere:

- Cehennemlikleri ayırın! buyurulur. Onlar da:

- Kaçta kaçını ayıralım? diye sorarlar.

- 1000 kişiden 999'unu, denir. İşte o gün, dehşeti yüzünden çocukların ihtiyarladığı bir gün olacaktır. O gün her şeyin ortaya çıktığı korkunç bir gündür."
Müslim, Fiten 116

Açıklamalar

1812 numaralı hadisten öğrendiğimize göre Resûl-i Ekrem Efendimiz deccâlin yeryüzünde **kırk gün** kalacağını belirtmiştir. Fakat bu hadisi rivayet eden Abdullah İbni Amr İbni Âs, Peygamber *aleyhisselâm*'ın **kırk** demekle beraber, bunun kırk yıl mı, kırk ay mı, yoksa kırk gün mü olduğunu açıklamadığını söylemektedir. Her ikisi de sahih olan bu rivayetlerin birincisinde "kırk gün" kaydının bulunması, bu rivayetteki belirsizliği gidermeye yeterlidir. Hatta bir rivayette "kırk sabah" kalacağının belirtilmesi (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 364) kırk gün ifadesini güçlendirmektedir. Şüphesiz en doğrusunu Allah bilir.

Hadisimizin devamında, 1812 numaralı hadiste teferruatlı bir şekilde anlatılan olayların âdeta özeti verilmektedir. **Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceği** meselesi bunlardan biridir. Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğini açıkça belirten sahih hadislerden birine göre Resûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Canımı kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, yakında Îsâ İbni Meryem âdil bir hakem olarak gökten yere inecek, haçı kıracak (Hıristiyanlığın hükümsüz olduğunu ilân edecek) , domuzu öldürme emrini verecek, zimmîlerden cizyeyi kaldıracak (din olarak sadece İslâmiyet kalacak), mal da o kadar çoğalacak ki, onu kimse kabul etmeyecek"* (Buhârî, Büyû' 102, Enbiyâ 49; Müslim, Îmân 242). Hz. Îsâ'nın yeryüzünde İslâm kanunlarına göre hükmedeceğini açıkça gösteren bir diğer hadis ise şöyledir: *"Devlet başkanınız (imamınız) kendinizden olduğu halde Îsâ İbni Meryem gökten yanınıza indiği zaman haliniz nice olur!"* (Buhârî, Enbiyâ 49; Müslim, Îmân 242-246). Hz. Îsâ'nın yeryüzüne ineceğine ve İslâmiyet'i uygulayacağına dair pek çok hadis vardır. Muhammed Enverşâh el-Keşmîrî (ö. 1352/1933) bunlardan yetmiş beşi Resûlullah'ın sözü, yani merfû hadis olmak üzere 101 rivayeti derlediği eserine *et-Tasrîh bimâ tevâtere fî nüzûli'l-Mesîh* (Halep 1385/1965) adını vermiştir.

Resûlullah'ın son peygamber olması, ondan sonra bir peygamber gelmemesi gerçeği ile bu olay arasında bir çelişki yoktur. Zira Îsâ *aleyhisselâm* Cenâb-ı Hakk'ın yeni emirlerini tebliğ etmek üzere gelen bir peygamber değil, Resûl-i Ekrem'in getirdiği dini yaşayan ve uygulayan "adaletli bir hakem" sıfatıyla yeryüzüne inecektir.

Bu hadiste insanların yeryüzünde birbirine kin ve nefret duymadan, düşmanlık beslemeden yedi yıl boyunca huzurlu bir hayat sürecekleri belirtilmektedir. Hz. Îsâ'nın yeryüzünde kırk yıl kalacağına dair rivayetler de bulunmaktadır. Onun daha önce otuz üç yıl yaşadığına dair rivayet ile son gelişindeki yedi yıl birleştirilince kırk yıl hesabı ortaya çıkabilir.

Hadisimizin devamında Hz. Îsâ'nın deccâli öldüreceği, yedi yıl sonra çıkacak bir rüzgârla birlikte bütün müslümanların öleceği, yeryüzünde sadece kötülerin kalacağı, onların da şeytanın emrine girerek putlara tapmak da dahil olmak üzere her fenalığı yapacağı anlatılmaktadır. Resûlullah Efendimiz daha sonra sûra üflenmesiyle birlikte dünya hayatının son bulacağını, ikinci sûr ile herkesin dirilip hesap vermek üzere Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna varacağını, ondan sonra da cennetlik ve cehennemliklerin ayrılacağını, 1000 kişiden 999'unun cehennemlik, sadece birinin cennetlik olacağını belirtmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Deccâl yeryüzünde uzun bir süre kalarak insanları kendi bâtıl dâvasına kazanmaya çalışacaktır.

2. Hz. Îsâ yeryüzüne inerek deccâli öldürecektir.

3. Daha sonra insanlar birbirine hiçbir kötülük beslemeden yedi yıl boyunca huzur içinde yaşayacaktır.

4. Esecek bir rüzgâr bütün müslümanların vefatına sebep olacak; yeryüzünde, her fenalığı çekinmeden yapan, hatta putlara tapan kötü insanlar kalacaktır.

5. Daha sonra sûra üflenecek ve herkes ölecek belli bir zaman geçtikten sonra yine sûra üflenecek ve bu defa herkes dirilecektir.

6. İnsanlar hesaba çekilecek, 1000 kişiden 999'u cehenneme, biri cennete gönderilecektir.

7. O gün, dehşetinden çocukların ihtiyarlayacağı korkunç bir gün olacaktır.

1815- وعَنْ أنَسٍ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَال رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لَيْسَ مِنْ بَلَدٍ إلاَّ سَيَطَؤُهُ الدَّجَّالُ إلاَّ مَكَّةَ والمدِينة، ولَيْسَ نَقْبٌ مِنْ أنْقَابِهما إلاَّ عَلَيْهِ الملائِكَةُ صَافِّينَ تحْرُسُهُما، فَيَنْزِلُ بالسَّبَخَةِ ، فَتَرْجُفُ المدينةُ ثلاث رَجَفَاتٍ ، يُخْرِجُ اللَّه مِنْهَا كُلَّ كَافِرٍ وَمُنَافِقٍ» رواه مسلم .

1815. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mekke ile Medine dışında, deccâlin ayak basmadığı bir yer kalmaz. Mekke ile Medine'nin bütün yollarında saf tutmuş melekler bu iki şehri korur. Deccâl kumlu, çorak bir yere iner. Ardından Medine üç defa sarsılır; Allah Teâlâ orada bulunan kâfir ve münafıkları dışarı çıkarır."

Müslim, Fiten 123. Ayrıca bk. Buhârî, Fezâilü'l-Medîne, 9, 26, 27, Tevhîd 31; İbni Mâce, Fiten 33

Açıklamalar

Hadisimiz deccâl belâsının bütün dünyayı kaplayacağını ve Mekke ile Medine dışındaki bütün yerleşim bölgelerini dolaşacağını, herkesin bu imtihana tâbi tutulacağını göstermektedir. Allah Teâlâ iki harem bölgesini, yani Mekke ile Medine'yi ve dolayısıyla orada bulunan samimi müslümanları deccâlden koruyacaktır. Deccâl şüphesiz bu iki şehre de girmek isteyecek, ama meleklerin Mekke ile Medine'ye giden bütün yolları tutup koruduğunu görünce, oralara girme cesaretini gösteremeyecektir. Medine'nin üç defa sallanıp sarsılmasının sebebi, anlaşıldığına göre samimi olan mü'minlerle samimi olmayanları meydana çıkarmak, kâfir ve münafıkların gönlünde deccâle karşı doğacak ilgi ve sevgiyle birlikte onları bu mübarek beldelerden dışarı atmak içindir. Nitekim yukarıda kaynağı verilen hadislerin bir kısmında, Medine'de meydana gelecek üç sarsıntıdan sonra her kâfir ve münafığın deccâlin yanına gideceği ifade edilmektedir. Bu işlem sonunda orada sadece gerçek mü'minler kalacaktır. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz, Cenâb-ı Hak tarafından Medine'ye hicret etme emrini aldığı zaman, oranın iyiliğini anlatmak üzere, *"Demirci körüğü demirin kirini giderdiği gibi Medine de içindeki kötü insanları dışarı atar"* buyurmuştur (Buhârî, Medine 2; Müslim, Hac 487, 488).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Deccâl yeryüzünde kalacağı kısa sürede her yanı dolaşacaktır.
2. Mekke ile Medine'yi melekler koruduğu için deccâl bu iki mübarek şehre giremeyecektir.
3. Deccâl Medine civarında bir yere gelince, şehir üç defa sarsılacak, oradaki kâfir ve münafıklar deccâlin yanına gidecek ve böylece o mübarek belde içindeki kirleri dışarı atmış olacaktır.

1816- وعَنْهُ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « يَتْبعُ الدَّجَّال مِنْ يهُودِ أصْبهَانَ سَبْعُونَ ألْفاً علَيْهِم الطَّيَالِسة » رواهُ مسلِمٌ .

1816. Yine Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İsfahan yahudilerinden taylasanlı yetmiş bin kişi deccâlin ardından gider."
Müslim, Fiten 124

Açıklamalar

Taylasan, bir sarık sarma şeklidir. Başa sarılan sarığın kimilerine göre yetmiş, kimilerine göre yirmi veya otuz santim uzunluğundaki bir ucunun baştan aşağı sarkıtılmasına taylasan denmektedir. Peygamber Efendimiz zamanında ve daha önceki dönemlerde sadece Araplar değil yahudiler de bu tip sarık sararlardı. Nitekim hadisimizin râvisi Enes İbni Mâlik Basra'da bulunduğu sırada cuma namazı için câmiye gitmişti. Orada birçok kimsenin başında taylasan tipi sarıklar gördü. Adamların Hayber yahudilerine benzediğini söyleyerek taylasan tipi sarıktan hoşlanmadığını anlattı.

Taylasanın en yaygın şeklinin yuvarlak taylasan olduğu söylenmekte, fakat İbni Teymiyye (ö. 728/1328) Hz. Peygamber'in ve sahâbenin böyle bir kıyafeti kullanmadıklarını, bunun yahudi kıyafeti olduğunu belirtmektedir. Nitekim hadisimiz de *"İsfahan yahudilerinden taylasanlı yetmiş bin kişinin deccâlin ardından gideceğini"* ifade etmektedir. Taylasanın sadece başı değil omuzları da örten bir örtü ve şal olduğu da söylenmektedir.

Süyûtî, yuvarlak taylasan yahudi kıyafeti olsa bile Resûl-i Ekrem'in daha farklı tipte taylasan giydiğini ileri sürmektedir. Görüşünü isbat etmek için de *el-Ehâdîsü'l-hisân fî fazli't-taylasan* adlı bir risâle yazmıştır .

Hadisimiz deccâle inanan ve ona değer verenler arasında yahudilerin ön planda geldiğini göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Deccâl dünyanın her yerini dolaşacağı gibi İsfahan'a da gidecektir.
2. İsfahan yahudilerinden taylasanlı yetmiş bin kişi deccâle arka çıkacaktır.

1817- وعَنْ أمِّ شَرِيكٍ رضي اللَّه عَنْهَا أَنَّهَا سمِعتِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « لَيَنْفِرَن النَّاسُ مِنَ الدَّجَّالِ فِي الجِبَالِ » رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1817. Ümmü Şerîk *radıyallahu anhâ* Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu dinledi:

"İnsanlar deccâlden kaçıp dağlara sığınırlar."

Müslim, Fiten 125. Ayrıca bk. Tirmizî, Menâkıb 69; İbni Mâce, Fiten 33

Ümmü Şerîk

Ümmü Şerîk künyesiyle anılan birkaç hanım sahâbî vardır. İbni Hacer bu hadisin râvisi olan Ümmü Şerîk'in Kureyş kabilesinden olan Ümmü Şerîk el-Âmiriyye olduğunu söylemektedir. Onun Devs kabilesine mensup olduğunu söyleyenler de vardır. Adının Guzeyye, Guzeyle veya Uzeyle olduğu söylenmektedir.

Ümmü Şerîk Mekke'de müslüman oldu. Ev ev dolaşarak Kureyşli kadınlara İslâm'ın güzelliğini anlatırdı. İleri gelen müşrikler onun faaliyetlerini önlemeye karar verince, kendisini yakalayıp hapsettiler. Kızgın güneşin altında bir lokma ekmek bir yudum su vermeden üç gün boyunca eziyet ettiler. Kendisini büsbütün kaybedeceği bir gün Cenâb-ı Mevlâ'nın özel ikramına nâil oldu. Sunulan bir suyu kana kana içip üstüne başına dökerek serinledi.

Bu manzarayı gören müşrikler önce onun elinin ayağının bağını çözüp kendilerine ait suyu içtiğini sandılar. Durumun öyle olmadığını anlayıp mûcizeyi farkedenler İslâmiyet'in kendi dinlerinden daha hayırlı olduğunu söyleyerek müslüman oldular.

Ümmü Şerîk'in Resûl-i Ekrem Efendimiz ile evlenmeyi arzu ettiği, hatta ona nikâhlandığı, fakat evlenmenin gerçekleşmediği söylenmektedir. Rivayet ettiği birkaç hadis Kütüb-i Sitte'de yer almakta, onun ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Bir gün Resûl-i Ekrem Efendimiz Ümmü Şerîk'in de bulunduğu bir mecliste deccâlden söz ederek *"İnsanlar deccâlden kaçıp dağlara sığınırlar"* buyurmuştu. O yiğit İslâm mücâhidlerinin deccâl karşısında tutunamayıp kaçmaları Ümmü Şerîk'i hem üzmüş hem de meraklandırmıştı. Bu sebeple:

- Yâ Resûlallah! O gün Araplar nerede olacak? diye sordu. Allah'ın Resûlü ona:

- *"Onlar o gün pek azdır"* buyurmak suretiyle deccâlin karşısında duramayacaklarını, onun şerrinden ve fitnesinden kaçıp kurtulmaya çalışacaklarını ifade buyurdu.

Hadisimiz yukarıdaki kaynaklarda bu şekliyle rivayet edilmekle beraber, Nevevî'nin onu kısaca, can alıcı tarafıyla zikretmeyi yeterli gördüğü anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Deccâl, aşağıdaki hadiste açıkça görüleceği üzere büyük bir belâ ve çetin bir imtihan vesilesidir.
2. Bu sebeple insanlar onu görünce veya ortaya çıktığını duyunca, şerrinden kurtulmak için kaçıp dağlara sığınacaklardır.

1818– وعَن عِمْرَانَ بنِ حُصَيْنٍ رضي اللَّه عنْهُما قالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ: « مَا بَيْنَ خَلْقِ آدَم إلى قِيامِ السَّاعةِ أمْرٌ أكْبرُ مِنَ الدَّجَّالِ » رواه مسلم .

1818. İmrân İbni Husayn *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim dedi:

"Hz. Âdem'in yaratıldığı zamandan kıyametin kopacağı ana kadar deccâlden daha büyük bir fitne yoktur."

Müslim, Fiten 126. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 19-21

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz muhtelif hadislerinde deccâl fitnesinin dünyada meydana gelecek fitnelerin en büyüğü olduğunu ifade buyurmuştur (İbni Mâce, Fiten 33). Bu sebeple dualarında *cehennem azâbından, kabir azâbından, hayat ve ölüm fitnesinden* Allah'a sığındığı gibi, *"Allahım! Kör deccâlin fitnesine uğramaktan sana sığınırım"* (Müslim, Mesâcid 128) diyerek deccâl fitnesinden Cenâb-ı Hakk'a sığınmıştır.

Zaten Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, deccâli, kıyamet kopmadan önce çıkacağını belirttiği on büyük alâmet arasında sayması (Müslim, Fiten 39, 40), onun ne büyük bir belâ olduğunu göstermeye yeterlidir.

Cenâb-ı Mevlâ'dan bizi deccâl fitnesinden korumasını niyaz etmeliyiz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Deccâl insanoğlunun başına gelebilecek en büyük tehlikedir.
2. Deccâlin şerrinden Allah'a sığınmalıdır.

1819– وعنْ أبي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عَنْهُ عَنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « يَخْرُجُ الدَّجَّالُ فَيتَوَجَّه قِبَلَه رَجُلٌ منَ المؤمنين فَيَتَلَقَّاهُ المسالح : مسالحُ الدَّجَّالِ ، فَيقُولُونَ له : إلى أيْنَ تَعمِدُ ؟ فيَقُول : أعْمِدُ إلى هذا الَّذي خَرَجَ ، فيقولُون له : أو ما تُؤْمِن بِرَبِّنَا ؟ فيقول : ما بِرَبِنَا خَفَاء ، فيقولُون : اقْتُلُوه ، فيقُول بعْضهُمْ لبعضٍ : ألَيْس قَدْ نَهَاكُمْ رَبُّكُمْ أنْ تقتلوا أحداً دونَه ، فَيَنْطَلِقُونَ بِهِ إلى الدَّجَّالِ ، فإذا رآه المؤْمِنُ قال : يَا أيُّهَا النَّاسُ إنَّ هذا الدَّجَّالُ الَّذي ذَكَر رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فيأمُرُ الدَّجَّالُ بِهِ فَيُشْبَحُ ، فَيَقولُ : خُذُوهُ وَشُجُّوهُ ، فَيُوسَعُ ظَهْرُهُ وبطْنُهُ ضَرْباً ، فيقولُ : أوما تُؤمِنُ بِي ؟ فَيَقُولُ : أنْتَ المسِيحُ الْكَذَّابُ ، فَيُؤمرُ بِهِ ، فَيُؤْشَرُ بالمِنْشَارِ مِنْ مَفْرِقِهِ حتَّى يُفْرق بَيْنَ رِجْلَيْهِ ، ثُمَّ يَمْشِي الدَّجَّالُ بَيْنَ القِطْعَتَيْنِ ، ثُمَّ يقولُ لَهُ : قُمْ ، فَيَسْتَوِي قَائماً . ثُمَّ يقولُ لَهُ : أتُؤمِنُ بِي ؟ فيقولُ : مَا ازْددتُ فِيكَ إلاَّ بصِيرةً ، ثُمَّ يَقولُ : يَا أيُّهَا النَّاسُ إنَّهُ لا يفْعَلُ بعْدِي بأَحدٍ مِنَ النَّاسِ ، فَيأخُذُهُ الدَّجَّالُ لِيَذْبَحَهُ ، فَيَجْعَلُ اللَّه مَا بيْنَ رقَبَتِهِ إلى تَرْقُوَتِهِ نُحَاساً ، فَلا يَسْتَطِيعُ إلَيْهِ سَبيلاً ، فَيَأْخُذُ بيَدَيْهِ ورِجْلَيْهِ فَيَقْذِفُ بِهِ ، فَيحْسَبُ الناسُ أنَّما قَذَفَهُ إلى النَّار ، وإنَّما أُلْقِيَ في الجَنَّةِ » فقالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « هذا أعْظَمُ النَّاسِ شَهَادَةً عِنْد رَبِّ الْعالَمِين » رواه مسلم .

وروى البخاريُّ بَعْضَهُ بمعْنَاهُ . « المسَالح » : هُمْ الخُفَرَاءُ وَالطَّلائعُ .

1819. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Deccâl ortaya çıkınca, mü'minlerden biri onun bulunduğu tarafa doğru gider. Deccâlin silâhlı adamları onun önüne çıkarak:

- Nereye gitmek istiyorsun? diye sorarlar.

- Şu ortaya çıkan adamın yanına, der. Deccâlin adamları:

- Sen bizim Rabbimize inanmıyor musun? diye sorarlar. O da:

- Bizim Rabbimizin gizli bir yanı yok ki onu bırakıp başkasına inanalım, der. Deccâlin bazı adamları:

- Öldürün şunu, derler. Bir kısmı ise:

- Tanrınız, haberi olmadan bir kimseyi öldürmeyi yasaklamadı mı! derler ve o mü'mini deccâlin yanına götürürler. O mü'min deccâli görünce diğer mü'minlere:

- Ey mü'minler! Bu adam Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendisinden bahsettiği deccâldir, diye seslenir. O zaman deccâl adamlarına:

- Bunu iyice bir dövün, der. Onu dövmek üzere tutarlar. Deccâl tekrar, "Yakalayın şunu, yarın kafasını", der. Onun sırtını, karnını dayaktan geçirirler. Bu defa deccâl, "Bana iman etmiyor musun?" diye sorar. O mü'min:

- Sen yalancı Mesîh'sin, der.

Deccâlin emri üzerine onu testereyle baştan aşağı ikiye biçerler. Deccâl o zâtın ikiye bölünen cesedinin arasından yürüyüp geçtikten sonra ona:

- Ayağa kalk! der. O da doğrulup kalkar. Deccâl tekrar:

- Bana iman ediyor musun? diye sorar. O da:

- Senin hakkındaki kanaatim iyice pekişti, dedikten sonra halka dönerek, 'Ey insanlar! O benden sonra artık kimseyi öldürüp diriltemez', der. Deccâl onu kesmek için yakalar. Fakat Allah Teâlâ o mü'minin boynundan köprücük kemiğine kadar olan kısmı bakır haline dönüştürür; bu sebeple deccâl ona bir şey yapamaz. Bunun üzerine deccâl onun ellerinden ve ayaklarından tutup fırlatır. Halk onu cehenneme attığını zanneder. Halbuki o cennete atılmıştır."

Resûlullah sözünü şöyle tamamladı:

"İşte bu mü'min, âlemlerin Rabbine göre insanların en büyük şehididir."

Müslim, Fiten 113. Ayrıca bk. Buhârî, Fiten 27

Açıklamalar

Hadisimizde yiğit bir mü'minin deccâle meydan okuyuşu anlatılmaktadır. Deccâlin mahiyetini, onun hile ve düzenlerini çok iyi bilen bu mü'minin **Hızır** *aleyhisselâm* olduğunu söyleyenler vardır. Ancak Hızır'ın ölüp ölmediği konusu ihtilâflıdır. **Fakihlerin, muhaddislerin ve diğer ilimlere mensup âlimlerin büyük çoğunluğu ile bir kısım mutasavvıflara göre** Hızır ölmüştür. Tasavvuf erbabının büyük çoğunluğu ile bazı fakihlere ve diğer ilimlere mensup bir kısım âlimlere göre ise Hızır hayattadır. Kitabımızın müellifi Nevevî de Hızır'ın ölmeyip yaşadığı kanaatindedir (Ali el-Kârî, *Mirkât*, IX, 393).

Deccâlin adamlarının deccâle meydan okuyan bu âlim ve şuurlu mü'mine: "Sen bizim Rabbimize inanmıyor musun?" diye sorulması üzerine onun: "Bizim Rabbimizin gizli bir yanı yok ki onu bırakıp başkasına inanalım", diye cevap vermesi, mü'minlerin Cenâb-ı Hakk'ı bütün sıfatlarıyla tanıdıklarını, O'nun varlığından, birliğinden ve kudretinden şüphe

etmediklerini, O’nun kusursuz ve mükemmel olduğuna iman ettiklerini belirtmek içindir. O mü’min bu sözüyle, hesapsız kusuru, aczi ve noksanı ortada olan, kendi kusurlarını gidermeye gücü yetmeyen birinin ilâhlık iddia etmesinin gülünçlüğüne işaret etmektedir. Gerçek mü’min işte böyle olur. Onlar gözbağcıların insanı hayret ve dehşete düşüren gösterilerine bakarak kesinlikle gevşemezler; deccâllerin o olağanüstü gösterilerine aldanmazlar.

İmanıyla, irfanıyla deccâl karşısında yiğitçe duran o mü’min, deccâlin karşısına çıkıp onu bütün özellikleriyle tanıyınca (bk. 1823. hadis), oradaki müslümanlara, “Ey mü’minler! Bu adam Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kendisinden bahsettiği deccâldir; ona inanan cehenneme, ona karşı gelen cennete girecektir” diye seslenerek kendilerini uyaracaktır.

Allah Teâlâ’nın deccâl, ile mücadele eden o mü’minin boynundan köprücük kemiğine kadar olan kısmı bakır haline dönüştürmesi, o andan itibaren deccâlin ona bir şey yapamaz hale gelmesi, deccâl belâsının bir müddet sonra büsbütün tükeneceğini göstermektedir. Şu halde mü’minlere düşen görev asla gevşemeden, imanlarını sarsmadan ve telâşa kapılmadan deccâl karşısında direnmektir.

Deccâlin o mü’mini ellerinden ayaklarından tutup fırlatması, bu hali gören halkın onu cehenneme attığını sanması, gerçekte ise o mü’minin cennete uçup gitmesi bize iki şeyi hatırlatmalıdır. Biri, daha önceki hadislerde de gördüğümüz gibi, deccâlin cennetinin cehennem, cehenneminin de cennet olmasıdır. Diğeri de, hadisimizin son cümlesinde buyurulduğu üzere, o mü’minin, zâlim ve yalancı deccâlin yüzüne karşı haksızlığını haykırdıktan sonra baştan ayağa ikiye biçilerek öldürülmek suretiyle en büyük şehit unvanını elde etmesidir. Şehitlerin yerinin ebedî cennet olduğu Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle belirtilmektedir:

“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah’ın lutuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar” [Âl-i İmrân sûresi (3), 169].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Deccâl ortaya çıkınca bir mü’min ona meydan okuyacak, onun yalancı olduğunu yüzüne haykıracaktır.

2. Deccâlin adamları onu testereyle ikiye biçtikleri halde o, asla deccâlden korkmayacaktır.

3. Deccâl onu öldürüp dirilttiği zaman bile, onun deccâl olduğunu daha iyi anladığını, onun geleceğini Resûl-i Ekrem’in haber verdiğini söyleyerek diğer mü’minleri ona kapılmamaları için uyaracaktır.

4. Deccâl onu bir defa öldürüp dirilttikten sonra kendisine bir daha fenalık yapamayacaktır.

5. Allah Teâlâ’ya göre bu yiğit mü’min, insanların en büyük şehididir.

1820- وعَنِ المغِيرَةِ بنِ شُعْبَةَ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : ما سَأَلَ أحَدٌ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَنِ الدَّجَّالِ أَكْثَرَ ممَّا سألْتُهُ ، وإنَّهُ قالَ لِي : « ما يَضُرُّكَ ؟ » قلتُ : إنَّهُمْ يقُولُونَ : إنَّ معَهُ جَبَلَ خُبْزٍ وَنَهْرَ مَاءٍ ، قالَ : « هُوَ أَهْوَنُ عَلى اللَّهِ مِنْ ذلِكَ » متفقٌ عليه .

1820. Mugîre İbni Şu‘be *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Hiç kimse Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e deccâl hakkında benden fazla soru sormadı. Resûl-i Ekrem bana:

- **"O sana zarar vermeyecek"** buyurdu. Ben:

- Bazı kimseler deccâlin yanında dağ kadar ekmek, bir nehir kadar içme suyu bulunduğunu söylüyorlar, deyince:

- **"Allah yanında o, bu söylediklerinden daha değersizdir"** buyurdu.

Buhârî, Fiten 26; Müslim, Âdâb 32, Fiten 114, 115. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 33

Açıklamalar

Mugîre İbni Şu‘be deccâl konusunu pek merak ettiği için, onun hakkında yeni bir şeyler duydukça Peygamber *aleyhisselâm*'a sorup doğrusunu öğrenmeye çalışıyordu. Yine bir gün deccâl hakkında soru sormaya başlayınca, *Sahîh-i Müslim*'deki bir rivayetten öğrendiğimize göre Allah'ın Resûlü ona:

- *"Yavrucuğum! Sen onun için niye yorulup duruyorsun? O sana zarar vermeyecek"* diye kendisini teselli etti. Fakat Mugîre, halkın veya Ehl-i kitâbın deccâl hakkında söylediği yeni bir şey duymuştu. Resûl-i Ekrem Efendimiz'e bunu sormak istedi:

- Fakat bazı kimseler deccâlin yanında dağ kadar ekmek, bir nehir kadar içme suyu bulunduğunu söylüyorlar, deyince, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* deccâle bir imtihan aracı olarak verilen bu nevi özelliklerin, bir önceki hadiste de gördüğümüz gibi, gerçek mü'minlere hiç zarar vermeyeceğini hatırlattı; hatta onun bu olağan üstü hallerini gören mü'minlerin, karşılarında deccâl bulunduğunu anlayarak ona inanmayacaklarını söyledi. *"Allah yanında o, bu söylediklerinden daha değersizdir"* hadisinin mânası işte budur. Deccâlin gösterileri gerçek mü'minleri kandıramayacak kadar basit ve kıymetsizdir; onun oyunları mü'minlerin gönlüne şüphe düşüremeyecek kadar önemsizdir anlamına gelmektedir.

Peygamber Efendimiz'in bu genç sahâbîsine, *"Allah yanında o, bu söylediklerinden daha değersizdir"* buyururken, deccâli gözünde büyütme, o bütün yiyecekleri ve içecekleri elinde bulunduracak kadar güçlü biri değildir, demek istemesi de mümkündür.

Hadisimiz bize şu dersi vermektedir: Deccâlin büyük bir fitne olduğunda şüphe yoktur. Fakat onun belâsı, mü'minin sarp dağlar gibi güçlü imanına çarpıp parçalanmaya mahkûmdur. Her şeyin başı, bütün belâ ve sıkıntıları göğüsleyebilecek sarsılmaz bir imana sahip olabilmektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bazı sahâbîler Resûl-i Ekrem Efendimiz'e deccâl hakkında çok soru sormuşlardır.
2. Deccâlin elinde ne kadar büyük imkân bulunsa bile, imanı güçlü olan mü'minlere hiçbir zarar veremeyecektir.

1821– وعَنْ أنَسٍ رضي اللَّه عنْهُ قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : مَا مِنْ نَبِيٍ إلاَّ وَقَدْ أنْذَرَ أمَّتَهُ الأعْوَرَ الْكَذَّاب،ألا إنَّهُ أعْوَرُ ،وإنَّ ربَّكُمْ عَزَّ وجلَّ لَيْسَ بأعْورَ ،مكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ ك ف ر»متفق عليه .

1821. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bütün peygamberler ümmetlerini yalancı kör deccâlin tehlikesine karşı uyarmışlardır. Şunu bilin ki, onun bir gözü kördür; ama sizin azîz ve celîl olan Rabbiniz tek gözlü değildir. Deccâlin iki gözünün arasına kâfir (ke-fe-re) diye yazılmıştır."

Buhârî, Fiten 26, Tevhîd 17; Müslim, Fiten 101, 102. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Melâhim 14, Sünnet 25-26; Tirmizî, Fiten 56, 62; İbni Mâce, Fiten 33

1823 numaralı hadisle beraber açıklanacaktır.

1822– وعَنْ أبي هُرَيْرَة رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ألا أُحَدِّثُكُمْ حَدِيثاً عنِ الدَّجَّالِ مَا حَدَّث بِهِ نَبِيٌّ قَوْمَهُ ، إنَّهُ أعْوَرُ وَإنَّهُ يجيءُ مَعَهُ بِمِثَالِ الجَنَّةِ والنَّار ، فالتي يَقُولُ إنَّهَا الجنَّةُ هِيَ النَّارُ . متفقٌ عليه .

1822. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hiçbir peygamberin ümmetine deccâl hakkında söylemediği bir şeyi size haber vereyim mi? Onun bir gözü kördür. Yanında cennete ve cehenneme benzeyen bir şey olacaktır. Onun cennet dediği şey, cennet değil cehennemdir."

Buhârî, Enbiyâ 3; Fiten 26; Müslim, Fiten 109

Aşağıdaki hadisle beraber açıklanacaktır.

1823– وعَنْ ابنِ عُمَرَ رضي اللَّهُ عَنْهُما أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ذَكَرَ الدَّجَّالَ بَيْنَ ظَهْرَانِي النَّاس فَقَالَ : «إنَّ اللَّه لَيْسَ بِأَعْوَرَ ، ألا إنَّ المسِيحَ الدَّجَّالَ أعْوَرُ العيْنِ الْيُمْنى ، كَأنَّ عَيْنَهُ عِنَبةٌ طَافِيَةٌ » متفقٌ عليه .

1823. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* herkesin yanında deccâlden söz ederek şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ tek gözlü değildir. Şunu unutmayın ki, deccâlin sağ gözü kördür. Onun bu gözü üzüm salkımından dışarı fırlamış üzüm tanesi gibidir."

Buhârî, Fiten 26, Tevhîd 17; Müslim, Îmân 274. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 60

Açıklamalar

207 numaralı hadiste de geçtiği üzere, Peygamber Efendimiz *“bütün peygamberlerin, ümmetlerini deccâl tehlikesine karşı uyardıklarını* haber vermiş, *“Nûh peygamberin deccâl tehlikesine karşı kavmini uyardığı gibi ben de sizi uyarıyorum”* (Buhârî, Enbiyâ 3; Müslim, Fiten 109) buyurmuştur. Burada sadece Nûh *aleyhisselâm’*dan bahsedilmesi, onun büyük peygamberlerin ilki olması sebebiyledir. Demek oluyor ki, tarih boyunca bütün peygamberler ümmetlerine deccâlin geleceğinden bahsederek ona karşı uyarmışlar Resûl-i Ekrem Efendimiz de bu geleneği devam ettirmiştir. Bu geleneksel uygulama, Resûlullah’ın vekili durumunda olan İslâm âlimlerine, bu ümmeti deccâl tehlikesine karşı zaman zaman uyarma görevini yüklemektedir.

İkinci hadisteki *“Hiçbir peygamberin ümmetine deccâl hakkında söylemediği bir şeyi size haber vereyim mi?* sorusu bir başka gerçeği dile getirmektedir. Şöyleki deccâl belâsı geçmiş ümmetler zamanında çıkmayacağı için onların peygamberleri ümmetlerine bu konuda tafsilâtlı bilgi vermemişlerdir. Deccâl bu ümmet zamanında çıkacağı için Allah'ın Resûlü ümmetine o konuda fazla bilgi verme gereğini duymuştur.

Bu üç hadiste ve daha başka hadislerde Resûl-i Muhterem Efendimiz deccâlin bazı özelliklerini hatırlatmıştır. Bu özellikler şunlardır:

* *Deccâlin sağ gözü kördür. Onun bu gözü üzüm salkımından dışarı fırlamış üzüm tanesi gibi patlaktır.* Daha önce de belirtildiği gibi gözünün biri, yani sol gözü tamamen siliktir. Deccâlin herkes tarafından rahatlıkla görülebilecek, tanınabilecek ve hatırlanabilecek özelliklere sahip olarak yaratılması Cenâb-ı Hakk’ın mü’minlere bir lutfudur. Onu bu kusurlarıyla tanıyacak her mü’min, deccâli gördüğü zaman ona “Hey şaşkın! Sen tanrılık dâvâsına kalkışacağına, yapabiliyorsan şu gözlerindeki kusurları gider!” diyebilecektir.

Hadîs-i şerîflerdeki *“Allah Teâlâ tek gözlü değildir”* cümlesinin mânası, deccâl kör gözüne bakmadan ilâhlık iddiasında bulunuyor. Böylesine kusurlu birinin ilâh olduğunu söylemesi hiç de mâkul değildir. Kâinâtın gerçek ilâhının hiçbir kusuru yoktur demektir.

* *Deccâlin iki gözünün arasına,* onun yalancılığını göstermek üzere, *“kâfir” veya “ke-fe-re” diye yazılmıştır.* Her mü’min, Arapça’yı okuyamasa bile, kalbine doğacak bir ilham ile bu yazıyı anlayıp sezecektir. İlâhî rahmetten nasibi olmayan kimse okuma bilse dahi bu yazıyı göremeyecektir.

* Deccâlin yanında, kendilerini imtihan ettiği kişilere mükâfat olarak vereceği cennete ve cehenneme benzeyen bir şey vardır. Onun cennet dediği şey esasen cennet değil cehennemdir. Açıkçası deccâlin cennetine giren kimse ona inanmış, oyununa kanmış olduğu için görünüşte cennete, fakat gerçekte cehenneme girmiş olacaktır. Ona karşı çıktığı için deccâlin cehennemine atılan kimse de cennete girmeyi haketmiş olacaktır.

* Deccâlin saçı kıvırcık olup yaşı da oldukça gençtir.

* Hem iri cüsseli hem de kısa boyludur (Buhârî, Fiten 26; Ebû Dâvûd, Melâhim 14).

* Deccâl doğu tarafından, muhtemelen Horasan veya İsfahan’dan yahut Şam ile Irak arasında bir yerden çıkacaktır (Müslim, Fiten 110).

* Allah Teâlâ Mekke ile Medine’yi meleklerle koruyacağı için deccâl bu iki mübarek beldeye giremeyecektir.

* Deccâl, kendisinden önce çıkacak olan **otuz kadar yalancı deccâl** gibi önce *“Ben Allah’ın elçisiyim”* diyecek (Buhârî, Fiten 25; Müslim, Fiten 84), sonra da ilâh olduğunu

söyleyecektir. Hadisteki otuz rakamı, büyük bir ihtimalle çok deccâl çıkacağını anlatmak için söylenmiştir. Zaten tarih boyunca pek çok deccâl çıkmıştır.

* Deccâlin çıktığı zamanda yaşayan kimseler bir iman imtihanından geçirileceği için, deccâle yağmur yağdırmak, yeşillikleri kurutmak, yer altından defineleri çıkarmak gibi büyük yetkiler verilecektir (bk. 1812 numaralı hadis).

* Deccâl yahudi asıllı biri olduğu için (Müslim, Fiten 90), onlar kendisine büyük ilgi gösterecek ve onu destekleyeceklerdir.

* 1819 numaralı hadiste geçtiği üzere deccâl sadece bir kişiyi testereyle kesip ikiye biçecek, sonra onu diriltecek, buna rağmen o mü'min kendisinin bir yalancı ve deccâl olduğunu yüzüne haykıracak, bu olaydan sonra deccâl artık kimseyi öldürüp diriltemeyecektir.

* Onu Hz. Îsâ öldürecek ve böylece deccâl belâsı son bulacaktır.

Yukarıda özetlediğimiz hususlar, deccâlin belli başlı özellikleri ve onunla ilgili önemli bilgilerdir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bütün peygamberler ümmetlerine deccâlden söz etmiş ve onun büyük bir imtihan vesilesi olduğunu belirtmişlerdir.
2. Allah Teâlâ bütün kusurlardan münezzeh olduğu halde, kendisini ilâh zanneden deccâlin sağ gözü kör ve salkımdan dışarı fırlamış bir üzüm tanesi gibi patlak olacaktır.
3. Deccâlin iki gözünün arasına onun kâfir olduğunu göstermek üzere ke-fe-re diye yazılmıştır. Mü'min; okuma bilmese bile bu yazıyı farkedecek, kâfir; okuma bilse bile bu yazıyı göremeyecektir.
4. Deccâlin beraberinde sahte birer cennet ve cehennem bulunacaktır. Onun cennetine girmek isteyen kimseler esasen cehenneme, onun cehennemine girmeyi göze alan mü'minler de gerçek cennete gireceklerdir.

1824– وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « لا تَقُومُ السَاعَةُ حَتَّى يُقَاتِلَ المسْلِمُونَ الْيَهُودَ حتَّى يَخْتَبِيءَ الْيهُوديُّ مِنْ وَراءِ الحَجَر والشَّجَرِ ، فَيَقُولُ الحَجَرُ والشَّجَرُ : يَا مُسْلِمُ هذا يَهُودِيٌّ خَلْفي تَعَالَ فَاقْتُلْهُ ، إلاَّ الْغَرْقَدَ فَإنَّهُ منْ شَجَرِ الْيَهُودِ » متفقٌ عليه .

1824. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslümanlarla yahudiler çarpışmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Yahudi taşın, ağacın arkasına saklanacak, bunun üzerine o taş, o ağaç yahudiyi kovalayan kimseye, 'Ey müslüman! Arkamda bir yahudi var, gel onu öldür!' diyecek. Yalnız garkad ağacı bir şey söylemeyecek; çünkü o yahudilerin ağaçlarındandır."

Buhârî, Cihâd 94, Menâkıb 25; Müslim, Fiten 82

Açıklamalar

Müslümanlarla yahudiler arasında çıkacak ve artık yahudilerin işini büsbütün bitirecek olan bu harbin Hz. Îsâ’nın yeryüzüne inmesinden sonra meydana geleceği anlaşılmaktadır. Zira Îsâ *aleyhisselâm* yahudilerle savaşacak ve onların işini tamamen bitirecektir. Hz. Îsâ’nın asıl hedefi deccâl ve onun taraftarlarıdır. Deccâlin yahudi asıllı olması sebebiyle onu en çok yahudiler destekleyecek, bu sebeple de Hz. Îsâ’nın hışmına uğrayacak ve yeryüzünden silinip gideceklerdir.

Efendimiz’in bu hadisinde yahudilerin tükenişi, dikkat çekici bir misalle anlatılmaktadır. Şayet bu savaşta bir yahudi müslümanların silâhından canını kurtarıp bir taşın veya ağacın arkasına saklanacak olsa, o taş, o ağaç dile gelip konuşacak ve yahudiyi kovalayan mücâhide, aradığı kişinin kendi arkasına saklandığını haber verecektir. Ağaçların, taşların gerçekten dile gelip konuşması hâdisesi ise kıyamet yaklaştığı zaman olacaktır. Demekki o zamana kadar yahudi-müslüman mücadelesi devam edip gidecektir.

Garkad Filistin taraflarında çokça yetişen dikenli bir ağaç türü, bir cins çalılıktır. Arabistan’ın başka bölgelerinde de yetişmektedir. Medine’deki Bakî‘ Mezarlığı (Cennetü’l-Bakî‘) vaktiyle garkad denilen çalılıkla kaplı idi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kıyamet kopmadan önce müslümanlarla yahudiler arasında son bir savaş olacaktır.
2. Bu savaşta bütün yahudiler müslümanlar tarafından öldürülecektir.
3. Bir yahudi hayatta kalıp herhangi bir şeyin arkasına saklansa bile, arkasına saklandığı canlı veya cansız varlık, yahudileri kovalayan müslüman mücahidlere orada bir yahudi bulunduğunu, gidip onu öldürmesini söyleyecektir.

1825– وعَنْهُ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : قال رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « والذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لا تَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتَّى يَمُرَّ الرَّجُلُ بالْقَبْرِ ، فيتمَرَّغَ عَلَيْهِ ، ويقولُ : يَالَيْتَني مَكَانَ صَاحِبِ هذا الْقَبْرِ ، وَلَيْس بِهِ الدِّين وما به إلاَّ الْبَلاَءُ » . متفقٌ عليه .

1825. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Canımı kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, bir adam bir kabrin yanından geçerken kendini o kabrin üzerine atıp, ‘Âh! Keşke şu kabirde yatanın yerinde ben olsaydım’ diye kendini yerden yere vurmadıkça dünya hayatı son bulmayacaktır. O kimse dindarlığı sebebiyle değil, başına gelen belâlar yüzünden böyle davranacaktır.”
Buhârî, Fiten 22; Müslim, Fiten 54

Açıklamalar

Hadisimiz, kıyametin kopmasından önceki bir zamanda, hayatın bir azâb olacağı günleri tasvir etmektedir. Bu günler insanı canından bezdiren, yaşadığına bin pişman eden korkunç günlerdir. Resûl-i Ekrem Efendimiz’in haber verdiğine göre dünya öyle günler görecek, o günlerde can o kadar ucuzlayacak ki, kâtil niçin öldürdüğünü, maktûl de niçin öldürüldüğünü bilemeyecektir (Müslim, Fiten 55, 56). Böyle bir dünyada yaşamanın gerçekten bir çile, dayanılmaz bir işkence olduğunu gören kimse, rastladığı bir kabrin üzerine kendini atıp o

kabirde yatan kimsenin yerinde olmayı isteyecektir. Omuzlarda taşınan bir tabuta imrenerek bakacak ve "Bu tabutta ben olsaydım" diyecektir. Peygamber Efendimiz böyle bir zamanda dindar bir kimsenin üzülmesini, "Allah'ın emirlerine önem veren kalmadı, ben de dinimi yaşayamıyorum" diye sızlanmasını tabii görmekle beraber, hadisimizde bahsedilen o dehşetli günlerde, dinle hiçbir ilgisi bulunmayan kimselerin bile hayattan bezeceğini, ölmeyi arzu edeceğini belirtmektedir.

İnsanların en çok korktuğu ölümün bile mûnis göründüğü böyle tâlihsiz bir zamanda dinini yaşamak, dinin gereklerini yerine getirmek şüphesiz çok daha zor olacaktır. Cenâb-ı Mevlâ böyle bir zamanda yaşamaktan bizleri muhâfaza buyursun (Âmin).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kıyamet kopmadan önce, insanların hayattan bezeceği korkunç günler yaşanacaktır.
2. O günlerde, insanlar kabirde yatan ölülere imrenecek ve onların yerinde olmayı arzu edeceklerdir.

1826- وعَنْهُ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَحْسِرَ الْفُرَاتُ عَنْ جبَلٍ منْ ذَهَبٍ يُقْتَتَلُ عليْهِ ، فيُقْتَلُ مِنْ كُلِّ مِائةٍ تِسْعَةٌ وتِسْعُونَ ، فَيَقُولُ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ : لَعَلِّي أنْ أكُونَ أنَا أنْجُو» .

وفي روايةٍ « يُوشِكُ أنْ يَحْسِرَ الْفُرَاتُ عَن كَنْزٍ مِنْ ذَهَبٍ ، فَمَنٌّ حَضَرَهُ فَلا يأخُذْ منْهُ شَيْئاً » متفقٌ عليه .

1826. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Fırat nehrinin suyu çekilip, aktığı yatakta bulunan bir altın dağı meydana çıkmadıkça ve kurtulup kazanan ben olayım diye birbiriyle çarpışan her yüz kişiden doksan dokuzu ölmedikçe kıyamet kopmaz."

Buhârî, Fiten 24; Müslim, Fiten 29. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 25

Diğer bir rivayet ise şöyledir: **"Pek yakında Fırat nehrinin suyu çekilerek aktığı yatakta bir altın hazinesi meydana çıkacaktır. O günü gören kimse, o hazineden kesinlikle bir şey almasın."**

Buhârî, Fiten 24; Müslim, Fiten 29-32. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Melâhim 13; Tirmizî, Sıfatü'l-cenne 26

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz kıyamet kopmadan önce meydana gelecek hârikulâde olaylardan birini daha haber vermektedir. Birinci rivayete göre insanı hayrete düşüren bu olay, Fırat nehrinin kuruması ve böylece **altından bir dağın**, belki büyük bir altın madeninin ortaya çıkmasıdır. Buradaki **dağ** sözünün, ortaya çıkacak definenin büyüklüğünü anlatmak için kullanıldığı düşünülebilir. Kıyametten önce meydana gelecek bu nevi olayları anlatan

başka bir rivayete göre Peygamber Efendimiz: *"Yeryüzü bütün değerlerini, altın ve gümüşten sütunlar halinde kusacaktır"* buyurmuştur (Müslim, Zekât 62). Böyle bir hazine şüphesiz insanların iştahını kabartacak ve dünya malına her zaman aç olan insan, daha zengin olmak, bu hazineden en büyük payı veya kendine uygun bir hisseyi alabilmek için ölmeyi ve öldürmeyi göze alacaktır. Kazanma şansının yüzde bir olduğu bu korkunç çarpışmaya katılanların yüzde doksan dokuzu, bir rivayete göre *"onda dokuzu"* telef olup gidecektir.

Resûlullah Efendimiz, *"O günü gören kimse, o hazineden kesinlikle bir şey almasın"* buyurmakla, "Bu hazineden bir pay da ben alayım" diye yola çıkan aç gözlü insanların çoğunun canından olacağına işaret etmektedir. Dünyanın son günlerini yaşadığı böyle bir zamanda ele geçecek olan hazinenin zaten kimseye bir faydası dokunmayacaktır.

Bazı âlimler, Peygamber *aleyhisselâm*'ın o altın hazinesinden bir şey almayı yasaklamasının sebebini açıklarken, bu malın bütün mü'minlerin hakkı olduğuna, kendi hakkı olmayan bir şeyi almamak gerektiğine, üstelik herkesin bu hazineyi alması halinde paranın çoğalacağına ve değerinin kalmayacağına işaret ettiğini söylemiş ise de bu görüş fazla isabetli bulunmamıştır. Zira Resûlullah'ın *o hazineden kesinlikle bir şey almamayı* tavsiye etmesi, onun fitneye, insanların birbirini öldürmesine yol açması sebebiyledir.

Fırat'ın kurumasıyla ortaya çıkacak olan bu hazine acaba bugünkü Fırat nehrinin yatağında mı bulunmaktadır? Yoksa bu nehrin yatağı herhangi bir sebeple değişecek midir? Hadisimizde bu sorunun cevabı bulunmamaktadır. Binlerce kilometre uzunluğundaki toprakları sulayıp âbâd eden bu bereketli ırmağın kuruması, şüphesiz milyonlarca insanın helâk olup gitmesi demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kıyamete yakın bir zamanda Fırat nehri kuruyacak, kurumasıyla birlikte yatağından bir altın dağı veya hazinesi çıkacaktır.

2. İnsanlar bu hazineye sahip olmak için birbiriyle çarpışacak, yüz kişiden doksan dokuzu hayatını kaybedecektir.

3. Peygamber Efendimiz, o günü gören mü'minlere, bu hazineden kesinlikle bir şey almamayı tavsiye etmektedir.

1827- وعَنْهُ قال : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللہُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « يَتْرُكُونَ المدِينَةَ عَلى خَيْرٍ مَا كَانَتْ ، لا يَغْشَاهَا إلاَّ الْعوَافِي يُرِيدُ : عَوَافِي السِّباعِ وَالطَّيْرِ وَآخِر مَنْ يُحْشَرُ رَاعِيانِ مِنْ مُزَيْنَةَ يُرِيدَانِ المدِينَةَ ينْعِقَانِ بِغَنَمِها فَيَجدَانِها وُحُوشاً . حتَّى إذا بَلَغَا ثَنِيَّةَ الْوداعِ خَرَّا على وَجوهِهمَا » متفقٌ عليه.

1827. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim dedi:

"Bir gün gelecek, insanlar Medine'yi bütün hayır ve güzellikleriyle terkedip gidecekler; orada sadece vahşi hayvanlar ve kuşlar kalacaktır. Medine'ye son olarak koyunlarına seslenip duran Müzeyne kabilesinden iki çoban girecek ve orayı ıpıssız, vahşi hayvanlarla dolu bulacaklar. Onlar da Vedâ Tepesi'ne gelince yüzüstü düşüp öleceklerdir."

Buhârî, Fezâilü'l-Medîne 5; Müslim, Hac 498, 499

Açıklamalar

Kitabımızın bu bölümünde, kıyamet kopmadan önce dünyanın göreceği gariplikleri okumaktayız. Bu hadîs-i şerîfte, dünyanın artık bir başka âleme dönüştüğü o karışık günlerde, hasretiyle gönüllerin yanıp kavrulduğu o güzelim Medine'nin yürek sızlatan yalnızlığı tasvir edilmektedir. İnsanlar bu gönüller kâbesini, sahip olduğu bütün iyilik, güzellik, hayır ve bereketiyle başbaşa bırakarak çekip gideceklerdir.

Hadis hâfızı Kâdî İyâz, bir zamanlar İslâm dünyasının başkenti olan Medine'nin, dünyanın en mâmur şehri iken, ashâb ve tâbiînin ve daha nice İslâm büyüğünün hâtırasını sinesinde barındırdığını, fakat hilâfet merkezinin önce Şam'a, ardından Bağdat'a taşınmasıyla burada birtakım fitneler ve acı olaylar yaşandığını, oradaki kıymetli âlimlerin dağılıp gittiğini, şehri bedevîlerin işgal ettiğini, iyice tenhalaşan Medine'nin hurmalıklarında vahşi hayvanların ve kuşların mekân tuttuğunu, hatta kurtların ve köpeklerin Mescid-i Saâdet'te yattığını söylemekte, dolayısıyla hadiste işaret buyurulan hali Medine'nin daha önce yaşadığını ifade etmektedir.

Kâdî İyâz'ın sözünü ettiği olaylar, bazı Emevî ve Abbâsî halifelerinin kaprisleri yüzünden maalesef yaşanmıştır. Fakat kitabımızın müellifi İmâm Nevevî'nin belirttiği üzere, hadiste anlatılan olay kıyametin yaklaştığı günlerde yaşanacaktır. Müzeyneli iki çobanın Medine'de en son ölecek iki insan olarak belirtilmesi bunu teyit etmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kıyamete yakın bir zamanda insanlar, deccâlin bile giremediği o güzelim Medine'yi mânevî güzelliklerine bakmadan terkedip gideceklerdir.
2. O zaman orada sadece vahşi hayvanlar ve kuşlar yaşayacaktır.
3. Medine'ye son olarak Müzeyne kabilesinden iki çoban koyunlarıyla birlikte gelecek, onlar henüz şehre girmeden, daha Seniyyetü'l-vedâ'da iken kıyamet kopacaktır.

1828– وعَنْ أبي سَعيدٍ الخُدْرِيِّ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ النَّبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « يَكُونُ خَلِيفَةٌ مِنْ خُلَفَائِكُمْ فِي آخِرِ الزَّمَان يَحْثُو المَالَ وَلا يَعُدُّهُ » رواه مسلم.

1828. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dünyanın son günlerinde, halifelerinizden biri, malı saymaya bile gerek duymadan avuç avuç dağıtacaktır."

Müslim, Fiten 68, 69. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 317

Açıklamalar

Hadisimiz kıyametin yaklaştığı zamanda iyi ve güzel şeylerin de olacağını göstermektedir. Müslümanların başında halkının iyiliğini, bahtiyarlığını düşünen âdil bir hükümdar bulunacaktır. Malın, servetin bollaştığı o günlerde bu haksever devlet adamı, kötü idareciler gibi malı ve serveti devlet hazinesinde biriktirmeyecek, yönettiği insanların daha müreffeh yaşamaları için onlara vereceği parayı saymaya gerek görmeden, hak ettiklerinden fazlasıyla birlikte verecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünyanın son zamanlarında mal ve servet bollaşacaktır.
2. İyi bir devlet adamı, halkına, vermesi gerekenden fazlasını bol bol verecektir.

1829- وعَنْ أبي مُوسى الأشْعَرِيِّ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « ليأتِيَنَّ على النَّاسِ زَمَانٌ يَطُوفُ الرَّجُلُ فِيهِ بِالصَّدَقَة مِنَ الذَّهَبِ ، فَلا يَجِدُ أحَداً يَأْخُذُهَا مِنْهُ ، وَيُرَى الرَّجُلُ الْوَاحِدُ يَتْبَعُهُ أرْبَعُونَ امْرَأةً يَلُذْنَ بِهِ مِنْ قِلَّةِ الرِّجالِ وَكَثْرَةِ النِّسَاءِ » رواه مسلم.

1829. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanlar öyle bir zaman görecektir ki, bir kimse eline altın alıp onu sadaka olarak vereceği bir kimse arayacak, fakat bulamayacaktır. Erkeklerin azlığı, kadınların çokluğu sebebiyle, kırk kadının bir erkeğin himayesine sığındığı görülecektir."

Müslim, Zekât 59. Ayrıca bk. Buhârî, Zekât 9

Açıklamalar

Hadisimizde, kıyametin yaklaştığı günlerde iki değerin, gereğinden fazla çoğalacağı bildirilmektedir. Bunlardan birincisi paradır. Bundan önceki hadisimizde de işaret buyurulduğu üzere, âhir zamanda para bollaşacaktır. Bir müslüman, fakirlere sadaka vermek arzusuyla yanına altın alacak, fakat dolaştığı hiçbir yerde bu sadakayı vereceği bir fakir bulamayacaktır. Hatta bir hadiste belirtildiği üzere, kendisine sadaka verilmek istenen bir kimse, *"Dün getirseydin alırdım; ama bugün ona ihtiyacım yok"* diyerek kendisine verilmek istenen parayı kabul etmeyecektir (Müslim, Zekât 58). Kim bilir belki de insanlar bu olağan dışı hâdiselere bakarak dünyanın sonunun geldiğini düşünecek ve daha fazla kanaat sahibi olacaktır.

Şurası da bir gerçektir ki, varlıklı bir müslümanın sadaka verecek adam bulamaması bir tâlihsizliktir. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz, sadaka verme sevabına nâil olmak için sokak sokak, şehir şehir dolaşacağınız bir gün gelip çatmadan önce sadakanızı vermeye bakın, buyurmaktadır. Kıyametten önce sayısı artacak olan ikinci varlık kadındır. 1826 numaralı hadiste, para ve servet uğruna birbiriyle çarpışacak insanlardan yüzde doksan dokuzunun ölüp gideceğini gördük. Kıyamet kopmadan önceki bir zamanda, gerek maddî çıkar yüzünden gerek başka sebeplerle insanlar arasında savaşlar çıkacak, bu savaşta erkekler hayatlarını kaybedecek, onların görüp gözettiği kadınlar himayesiz kalacak, böylece bir erkeğin himayesine özellikle akraba ve yakınlarından pek çok kadın girmek isteyecektir. Hadisimizdeki **kırk kadın** ifadesi, pek çok kadının himayesiz kalacağını anlatmak için olmalıdır. Nitekim bir başka hadiste, o günlerde **elli kadının** geçimini bir erkeğin sağlayacağı belirtilmektedir (Buhârî, İlim 21). Dünyanın son günlerinde kadınların artıp erkeklerin azalması olayını, erkek çocukların az, kızların daha fazla doğmasıyla açıklamak isteyenler de vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kıyamet yaklaştığı zaman, paranın çoğalması veya insanların kanaat sahibi olması sebebiyle, sadaka vermek isteyen bir kimse, sadaka alacak adam bulamayacaktır.

2. O günlerde erkekler azalıp kadınlar çoğalacak, bu sebeple bir erkek kırk kadını koruyup gözetmek zorunda kalacaktır.

1830- وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « اشْتَرَى رَجُلٌ مِنْ رَجُلٍ عقَاراً ، فَوَجَد الذي اشْتَرَى الْعَقَارَ في عَقَارِهِ جَرَّةً فِيهَا ذَهَبٌ، فقالَ لهُ الذي اشْتَرَى الْعَقَارُ: خُذْ ذَهَبَكَ ، إِنَّمَا اشْتَرَيْتُ مِنْكَ الأَرْضَ ، وَلَمْ أَشْتَرِ الذَّهَبَ ، وقالَ الَّذي لَهُ الأَرْضُ : إِنَّما بعْتُكَ الأَرضَ وَمَا فِيهَا ، فَتَحاكَما إِلى رَجُلٍ ، فقالَ الَّذي تَحَاكَمَا إِلَيْهِ : أَلَكُمَا وَلَدٌ ؟ قَالَ أحدُهُمَا : لِي غُلامٌ . وقالَ الآخرُ : لِي جَارِيةٌ ، قالَ أَنْكِحَا الْغُلامَ الجَارِيَةَ ، وأَنْفِقَا علَى أنْفُسهما مِنْهُ وتصَدَّقَا » متفقٌ عليه .

1830. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Vaktiyle bir adam bir başkasından bir arsa satın aldı. Arsayı alan adam orada altınla dolu bir çanak buldu. Arsayı satan adama:

- Altınını al! Zira ben senden altın değil arazi satın aldım, dedi. Arsanın ilk sahibi de:

- Ben sana o arsayı içindekilerle beraber sattım, dedi.

Anlaşmazlıklarını halletmesi için bir adama başvurdular. Hakem olan bu adam:

- Çocuklarınız var mı? diye sordu. Biri:

- Benim bir oğlum var, dedi. Diğeri de:

- Benim de bir kızım var, dedi. Hakem:

- Oğlanla kızı evlendirin. O altınların bir kısmını onlara verin, bir kısmını da siz harcayın, dedi".

Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Akdıye 21. Ayrıca bk. İbni Mâce, Lukata 4

Açıklamalar

Belli bir konuya ait olmayan ilgi çekici hadislerin yer aldığı bu bölümde şimdi de geçmiş devirlerde, muhtemelen Hz. Dâvud veya Zülkarneyn zamanında yaşanmış bir olayı görmekteyiz. Bu olayın biri ahlâkî, diğeri hukukî olmak üzere başlıca iki cephesi vardır.

Ahlâkî cephesi şudur: Bir zamanlar dünya malına değer vermeyen, hakkına razı olan, hak etmediği bir şeye el uzatmayan, kul hakkı yemekten şiddetle kaçınan faziletli insanlar yaşarmış. Arsayı satan ve alan insanların "Bu define bana aittir" diye ona sahip çıkmaları halinde, ilk bakışta her ikisini de haklı gösterecek bir durum söz konusu iken, böyle bir şeyi kesinlikle düşünmemeleri, onların tok gözlü, dünya malına gönül vermeyen faziletli insanlar olduklarını göstermektedir.

Meselenin bir de hukûkî cephesi vardır. Bu konuda iki şey söylenebilir. Biri, hem hukuku hem de ahlâkı ilgilendiren yönüdür. İnsanlar bir konuda anlaşamayınca, aralarında çekişip kavga etmek yerine ya hâkime gitmeli veya ihtilâfı ortadan kaldıracak bilgili ve sözüne değer verilen bir kimseye başvurmalıdır. Bu olayın, **define açısından İslâm hukukunu ilgilendiren** yönü ise şudur: Altın, gümüş cinsinden olan define eğer Câhiliye devrine ait ise, bunda devletin yani beytülmâlin de hakkı vardır. Beytülmâlin hakkı beşte birdir. Geri tarafı arsayı satan adama aittir. Eğer define İslâm devrine aitse, yitik mal (lukata) sayılır ve onun hükmüne tâbi tutulur. Diğer bir söyleyişle bir yıl bekletilir; sahibi çıkmazsa, o define arsa

sahibinin olur. Eğer definenin Câhiliye veya İslâm devrine ait olduğu bilinmiyorsa, zâyi mal sayılır ve beytülmâle verilir. Orada beytülmâl yoksa fakirlerin, müslümanların çeşitli işlerine ve ihtiyaçlarına harcanır. Hadisimizde anlatılan olayın geçtiği devirde yaşayan insanların hukukunda belki böyle bir tafsilat yoktu. Zaten bu olayın bizi ilgilendiren yanı ahlâkî cephesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan kul hakkı yemekten son derece sakınmalıdır.
2. Şüpheli konularda kendiliğinden yalan yanlış karar vermemeli, onu bilene sorup doğrusunu öğrenmelidir.
3. Eski devirlerde dünya malına önem vermeyen, hakkına razı olan pek faziletli insanlar yaşamıştır.
4. İslâm hukukunda definelerin tâbi olduğu kanunlar vardır.

1831- وعنْهُ رضي اللَّه عنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « كانَتْ امْرأَتَانِ مَعهُمَا ابْناهُما ، جَاءَ الذِّئْبُ فَذَهَبَ بابنِ إحْداهُما ، فقالت لصاحِبتهَا : إنَّمَا ذَهَبَ بابنِكِ ، وقالت الأُخْرى : إنَّمَا ذَهَبَ بابنِك ، فَتَحَاكَما إلى داوُودَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَقَضِي بِهِ لِلْكُبْرَى ، فَخَرَجتَا على سُلَيْمانَ بنِ داودَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فأخبرتَاه ، فقالَ : ائْتُونِي بِالسِّكينَ أَشَقُّهُ بَيْنَهُمَا . فقالت الصُّغْرى : لا تَفْعَلْ ، رَحِمكَ اللَّه ، هُو ابْنُهَا فَقَضَى بِهِ للصُّغْرَى » متفقٌ عليه .

1831. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledi:

"Vaktiyle iki kadın yanlarında çocuklarıyla giderken bir kurt gelip onlardan birinin çocuğunu kapıp götürdü. Kadınlardan biri arkadaşına:

- Kurt senin çocuğunu götürdü, dedi. O da:

- Hayır, senin çocuğunu götürdü, dedi.

Kadınlar dâvalarını halletmek üzere Dâvûd *sallallahu aleyhi ve sellem*'e başvurdular. O da yaşlı kadını haklı görerek çocuğu ona verdi. Kadınlar oradan ayrıldıktan sonra Hz. Dâvûd'un oğlu Süleyman *sallallahu aleyhi ve sellem*'e giderek, meseleyi ona da anlattılar. Hz. Süleyman:

- Bana bıçağı getirin de çocuğu ikiye bölerek aralarında paylaştırayım, dedi. O zaman genç kadın:

- Allah sana rahmet etsin, öyle yapma! Çocuk onundur, dedi.

Hz. Süleyman da çocuğun genç kadına ait olduğunu belirtti.

Buhârî, Enbiyâ 40, Ferâiz 30; Müslim, Akdıye 20. Ayrıca bk. Nesâî, Âdâbü'l-kudât 14

Açıklamalar

Çocuğunu kurt kapan kadının, başına gelene sabretmesi gerekirken, yol arkadaşının çocuğuna sahip çıkarak “Bu benim çocuğumdur; kurt senin çocuğunu kaptı” demesi anlaşılır gibi değildir. Şayet bu kadının iyi niyetli ve saf biri olduğunu kabul edersek, iki çocuğun da aynı yaşta ve birbirine çok benzediğini düşünmek gerekecektir. Bu en zayıf ihtimal olmalıdır. Daha kuvvetli diğer ihtimal ise, bu kadının kötü niyetli ve yalancı biri olması, arkadaşının çocuğunu ele geçirip onunla teselli bulmaya çalışması, hep ben üzüleceğime biraz da o üzülsün diye düşünmesidir.

Anlaşmazlık Hz. Dâvûd ile oğlu Süleyman *aleyhisselâm*’a intikal edince, her ikisi de mutlaka kendilerine sorulan meseleyi en doğru şekilde çözmeye çalışmışlardır.

Bununla beraber Dâvûd Peygamber’in çocuğu hangi gerekçeyle yaşlı kadına verdiği bilinmemektedir. Belki de çocuğu onun kucağında görmesi veya o çocuğu yaşlı kadına benzetmesi yahut da diğer kadının kendini yeterince savunamaması onu böyle karar vermeye sevketmiştir. Çünkü bir insan peygamber de olsa, bu gibi durumlarda kendisine aktarılan bilgilere ve görünüşe göre hüküm vermek zorundadır. Haksız olduğu halde haklı imiş gibi kendini savunabilen insanlar bulunabilir. Onların bu yolla elde ettiği menfaat, kıyamet gününde kendisi için pişmanlık vesilesi olacaktır.

Bu konuda geniş bilgi için 221 numaralı hadis ve açıklaması okunmalıdır. Burada dikkatimizi en çok çeken, Hz. Süleyman’ın, gerçeği yakalamak için ana şefkatini ön plana çıkarmak suretiyle bulduğu ilginç psikolojik yöntemdir. Bu yöntem, gerçeği ortaya çıkarabilmek için hâkimlerin değişik usuller kullanabileceklerini göstermektedir.

Hadisimizde anne şefkatinin büyüklüğünü görmekteyiz. Yaşlı kadın çocuğunu kurda kaptırınca, garip bir duygunun tesiriyle öteki çocuğa sahip olmak istemiş, fakat genç anne buna meydan vermemiştir. Ama çocuğunun kesilip de hayatını kaybedeceğini anlayınca, ana şefkati ağır basmış, yavrum yaşasın da isterse başkasına ait olsun diye düşünerek ondan ayrı kalmayı göze almış, böylece gerçek ortaya çıkmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnce anlayış ve gerçeği seziş kabiliyeti Allah’ın bir lutfudur. Bunun büyüklük, küçüklük veya yaşlılık, gençlik ile bir ilgisi yoktur.

2. Peygamberler Allah’tan vahiy alan kimseler olsalar bile, yeri gelince kendi ictihadlarına göre hüküm verebilirler.

3. Doğruyu bulmak için gerektiğinde değişik çarelere başvurulabilir.

1832– وعَنْ مِرْداسٍ الأسْلَمِيِّ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ قالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَذْهَبُ الصَّالِحُونَ الأَوَّلُ فالأول ، وتَبْقَى حُثَالَةٌ كحُثَالَةِ الشَّعِيرِ أَوْ التَّمْرِ ، لا يُبالِيهِمُ اللَّه بالَةً » ، رواه البخاري .

1832. Mirdâs el-Eslemî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah’ın sâlih kulları birbiri ardından âhirete göçer; geride arpa ve hurmanın döküntüleri gibi değersiz kimseler kalır. Allah Teâlâ da onlara hiçbir önem vermez.”

Buhârî, Rikâk 9. Ayrıca bk. Dârimî, Rikâk 11

Mirdâs el-Eslemî

Mirdâs İbni Mâlik el-Eslemî Bey'atürrıdvân'da bulunan bahtiyar sahâbîlerden biri olmakla beraber hayatı hakkında bilgi yoktur. Sahîh-i Buhârî'de ve Kütüb-i Sitte'de onun bundan başka rivayeti bulunmamaktadır. Mirdâs'tan sadece Kays İbni Ebû Hâzim adlı tâbiî hadis rivayet etmiştir.

Allah ondan razı olsun

Açıklamalar

Konumuzun baş tarafında, deccâlin çıkacağı zamandan söz eden hadislerde de gördüğümüz gibi, Cenâb-ı Hakk'ın iyi kulları birer birer gidince, geride hiçbir iyiliği göze çarpmayan değersiz insanlar kalacaktır. Resûl-i Ekrem Efendimiz bunları arpanın ve hurmanın ıskartasına benzetmektedir. Yel çalmış, böcek yemiş, çürümüş ekin ve hurmanın hiçbir değeri olmadığı, aklı başında hiç kimse onları almak istemediği gibi, takdir edilmeye değer bir yanı bulunmayan bu döküntü adamlara Allah Teâlâ da kıymet vermeyecektir.

Demekki dünya, içindeki iyi kimselerle güzeldir. Cenâb-ı Mevlâ'nın kendilerini "Benim velî kullarım" diye övdüğü Allah dostlarıyla değerlidir. Hadîs-i şerîf, yaşadığımız şu kısa ömrü yeterince değerlendirebilmek için Allah dostlarıyla beraber olmayı, onların yanında, yakınında yaşamayı öğütlemektedir. Müslümanca bir hayat sürebilmek için müslümanlarla bir arada yaşamak gerekir. Yakınımızdaki kötü insanlar, kötü komşular, biz istemesek bile bize etki ederler. Çoluğumuzu çocuğumuzu tesir altında bırakırlar. Şu halde kaybettiğimiz her güzel insanla, kendimizden, değerlerimizden bir şeyler yitiririz. Gurbet hayatı yaşadığımız şu dünyada biraz daha garipleşiriz. Cenâb-ı Mevlâ hepimizi iyilerle komşu etsin.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İyi kimselerle, özellikle âlimlerle beraber olmaya, onlarla birlikte yaşamaya çalışmalıyız.

2. İyi kimselere ters düşmekten kaçınmalıyız. Çünkü onlara ters düşmek, Allah'ın değer vermediği döküntüler arasında yer almak demektir.

3. Kıyamet yaklaştığı zaman yeryüzünde hiçbir âlim ve sâlih kul kalmayacak, dünya kötülerle câhillerin eline düşecek, kıyamet onların üzerine kopacaktır.

1833– وعنْ رِفَاعَةَ بنِ رافعٍ الزُّرقيِّ رضي اللَّه عنْهُ قالَ : جاء جِبْريلُ إلى النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : مَا تَعُدُّونَ أهْلَ بَدْرٍ فيكُمْ ؟ قالَ : « مِنْ أفْضَلِ المسْلِمِين » أوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا قالَ : «وَكَذَلكَ مَنْ شَهِدَ بَدْراً مِنَ الملائِكَةِ » .رواه البخاري .

1833. Rifâa İbni Râfi' ez-Zürakî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Cebrâil *aleyhisselâm* Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

- İçinizdeki Bedir gazilerine nasıl bir önem veriyorsunuz? diye sordu. Peygamber *aleyhisselâm* da:

- **"Onları müslümanların en faziletlisi kabul ederiz"** buyurdu veya buna benzer bir söz söyledi. Cebrâil *aleyhisselâm*:

- Biz de meleklerden Bedir Gazvesi'ne katılanları meleklerin en faziletlisi sayarız, dedi.

Buhârî, Megâzî 11. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 11

Rifâa İbni Râfi' ez-Zürakî

Medineli olan Rifâa Hazrec kabilesindendi. Babası Râfi' İbni Mâlik el-Ensârî bu kabileden ilk müslüman olanlardan biriydi. Akabe biatında kabilesini temsil etmişti. Bu biatta babasıyla beraber Rifaa da bulunmuştu. Annesi Ümmü Mâlik, Medineli münafıkların reisi Abdullah İbni Übey İbni Selûl'ün kızıydı. Baba ile oğul aynı zamanda hem Bedir Gazvesi'ne hem de Resûlullah ile birlikte bütün gazvelere katıldılar.

Rifâa Resûl-i Ekrem'den başka Hz. Ebû Bekir, Ubâde İbni Sâmit gibi sahâbîlerden birkaç hadis rivayet etti. Üç rivayeti Sahîh-i Buhârî'de yer alan Rifâa hem Cemel hem de Sıffîn savaşlarına Hz. Ali'nin saflarında iştirak etti ve 41 veya 42 (661 veya 662) yılında vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Hadisimizde, Ehl-i Bedir dediğimiz Bedir kahramanlarının üstün yeri belirtilmektedir. Hicretin ikinci yılında Bedir mevkiinde Mekkeli müşriklerle ölüm kalım savaşı veren bu 313 kişilik yiğitler ordusu, hem Allah hem de Resûlullah tarafından methedilmişlerdir. Resûl-i Ekrem Efendimiz onların hepsinin cennetlik olduğunu belirtmiştir (Buhârî, Megâzî 9). Hz. Ömer savaş gelirlerini müslümanlara dağıtmak üzere divan teşkilatını kurunca, divan defterinin başına Ehl-i Bedir'in adını yazmıştır. Tarih boyunca onlar müslümanlar tarafından hep hayırla ve minnetle anılmışlardır. Haklarında pek çok kitap yazılan bu bahtiyar nesil, müslümanların en faziletlisi olarak kabul edilmişlerdir.

Cebrâil *aleyhisselâm,* Bedir Gazvesi'ne katılan meleklerin, katılmayanlardan daha üstün olduğunu belirtmektedir. Onların, meleklerin en faziletlisi sayılmasının delili şu âyet-i kerîmedir: **"Hani Rabbin meleklere: 'Muhakkak ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun. Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına' diye vahyediyordu"** [Enfâl sûresi (8), 12]. Bedir Gazvesi'ne katılan melekleri diğer meleklerden üstün yapan husus şudur: Onlar, kendilerinden üç misli daha fazla olan şer güçlerin karşısında sebatla direnen bir avuç yiğide destek olmak suretiyle, İslâm'ın yeryüzünden silinip gitmesini önlemişler, Allah'ın isminin kıyamete kadar yer kürede yankılanmasına yardımcı olmuşlardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bedir kahramanları, ashâb-ı kirâm arasında en üstün yeri işgal ederler.
2. Onlara bu savaşta yardım eden melekler de, bu yardımları sebebiyle meleklerin en üstünü sayılırlar.

1834- وعن ابنِ عُمَر رضي اللَّه عنْهُما قال : قال رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إذا أَنْزَل اللَّه تَعالى بِقَوْمٍ عَذَاباً أَصَابَ الْعَذَابُ مَنْ كَانَ فِيهِمْ . ثُمَّ بُعِثُوا على أعمَالِهِمْ » متفقٌ عليه .

1834. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ bir kavme azâb gönderdiği zaman, o azâb orada bulunanların hepsine erişir. Sonra da herkes amellerine göre yeniden diriltilir.”

Buhârî, Fiten 19; Müslim, Cennet 84

Açıklamalar

Bir toplumda kötülükler yaygın hale geldiği, büyük çoğunluk bu fenalıkları benimsediği zaman, ilâhî kanun gereği o toplum cezayı hak etmiş olur; aralarındaki iyiler ayırt edilmeksizin ilâhî ceza hepsine birden gelir. 191 numaralı hadiste geçtiği üzere, bir gün Peygamber *aleyhisselâm* korkudan titreyerek Zeyneb binti Cahş vâlidemizin yanına geldi ve:

- *“Allah’tan başka ilâh yoktur. Yaklaşan şerden dolayı vay Arap’ın haline!”* buyurdu. Baş parmağı ile şehâdet parmağını birleştirip halka yaparak *“Bugün Ye’cûc ve Me’cûc’ün settinden şu kadar yer açıldı”* dedi. Hz. Zeyneb:

- Yâ Resûlallah! İçimizde iyiler de olduğu halde helâk olur muyuz? diye sorunca:

- ***“Kötülük ve günah çoğaldığı vakit, evet!”*** buyurdu. Demekki toplumda kötülükler önlenemez hale gelince, oradaki iyilerin göz yaşına bakılmaz. Onlar kötülerle birlikte cezaya çarptırılır; hepsi birlikte yok olup giderler. İyilerin başına gelen bu hal bir tür haksızlık gibi görünse de, onlar dünyada iken kötülüklere bir mânada göz yumup ses çıkarmadıkları için, bu cezayı hak etmiş sayılırlar.

Bu gerçeği Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dile getirmiştir: *“İnsanlar fenalıkları görüp de onu değiştirmeye çalışmazlarsa, çok geçmeden Allah Teâlâ onların başına umumî bir belâ verir”* (İbni Mâce, Fiten 20. Ayrıca bk. 195 numaralı hadis).

Kötülerle birlikte yok edilen bu kimselere, âhirette, öldükleri zamandaki durumlarına göre muamele edilir. Hayatta iken kötülerle mücadele etmişler, kötülüğe göz yummamışlarsa, şüphesiz onlara mükâfatları kat kat fazlasıyla ödenir. 2 numaralı hadiste bu konu üzerinde genişçe durulmuştu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir topluma gelecek olan ilâhî ceza iyi kötü ayırımı yapmadan herkesi kapsar.
2. İyiler âhirette yeniden hayat buldukları zaman iyiliklerinin, yani niyet ve amellerinin karşılığını görürler.
3. İyilerin başına gelen bu ceza, kötülükle yeterince savaşmadıkları içindir.
4. Dünya hayatında kötülerin başına gelecek cezayı hak etmemek için onlardan uzak durmalıdır.

1835– وعَنْ جابرٍ رضي اللَّه عنْهُ قال : كانَ جِذْعٌ يقُومُ إلَيْهِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يعْني في الخُطْبَةِ ، فَلَما وُضِعَ المِنْبرُ ، سَمِعْنَا لِلْجذْعِ مثْل صوْتِ العِشَارِ حَتَّى نَزَلَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَوضَع يدَه عليْهٍ فسَكَنَ .

وفي روايةٍ : فَلَمَّا كَانَ يَومُ الجمُعة قَعَدَ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم على المِنْبَرِ ، فصاحتِ النَّخْلَةُ التي كَانَ يخْطُبُ عِنْدَهَا حَتَّى كَادَتْ أنْ تَنْشَقَّ .

وفي روايةٍ : فَصَاحَتْ صياح الصَّبيِّ . فَنَزَلَ النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، حتَّى أخذَهَا فَضَمَّهَا إلَيْهِ ، فَجَعلَتْ تَئِنُّ أنِينَ الصَّبيِّ الَّذي يُسكَّتُ حَتَّى اسْتَقرَّتْ ، قال : « بكت عَلى ما كَانَتْ تسمعُ مِنَ الذِّكْرِ » رواه البخاريُّ .

1835. Câbir *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Mescid-i Nebevî'de Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hutbe okurken dayandığı bir kütük vardı. Mescide minber konulduğu (artık Resûlullah hutbesini orada okumaya başladığı) zaman bu kütüğün, doğumu yaklaşmış deve gibi inlediğini duyduk. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* minberden indi, elini kütüğün üzerine koyunca sesi kesildi.
Buhârî, Menâkıb 25

Bir başka rivayet şöyledir: Cuma günü gelip de Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* minberin üzerine oturunca, yanında Resûlullah'ın hutbe okuduğu hurma kütüğü ikiye bölünüyormuş gibi haykırdı.

Buhârî, Büyû' 32

Bir başka rivayet şöyledir: Kütük çocuk gibi bağırdı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* aşağı inerek onu tutup kucakladı. Kütük de teskin edilmeye çalışılan bir çocuk gibi yavaş yavaş sükûnet buldu. Hz. Peygamber:

"Dinlediği zikirden mahrum kaldığı için ağladı" buyurdu.

Buhârî, Menâkıb 25

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in mescidi pek sade idi. Damı hurma dallarıyla örtülü, zemini kum ve topraktı. Yağmur yağdığı zaman sular içeri akar, namaz kılan sahâbîlerin alınları çamurlanırdı. Bu kadar sade olan Mescid-i Nebevî'nin minberi de o ölçüde sade olup kuru bir hurma kütüğünden ibaretti. Daha doğrusu Allah'ın Resûlü hutbe okurken bu kütüğe dayanıp yaslanırdı. Ensardan bir kadın veya erkek:

- Yâ Resûlallah! Sana bir minber yapsak olmaz mı? diye sordu. O da:

- Olabilir, dedi. Bazı rivayetlere göre o hanım veya erkek sahâbî, marangoz olan kölesine üç basamaklı bir minber yaptırdı. Onu getirip Mescid-i Nebevî'ye koydular. Bu minberin Peygamber Efendimiz'in arzusu üzerine yapıldığı da rivayet edilmektedir. Bir cuma günüydü. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ilk defa minbere çıkıp hutbe okumaya başlayınca, hurma kütüğünden bir inilti, bir ağıt sesi duyuldu. Herkes bu iniltiyi kendisinin o andaki anlayışına ve duyuşuna göre yorumladı. Kimi bu sesi doğumu yaklaşmış bir devenin iniltisine, kimi iki parçaya bölünen bir şeyin sesine, kimi de ağlayan bir çocuğun hıçkırığına benzetti. Allah'ın zikrini yakından duyma zevkinden, Resûlullah'ın mübarek vücuduna temas etme hazzından mahrum kalan ve bu yüzden ağlayıp inleyen kütüğün hali, Resûl-i Ekrem Efendimiz'i duygulandırdı. Minberden indi ve onu kucaklayarak teskin etti. Bazı rivayetlerden öğrendiğimize göre Peygamber *aleyhisselâm*, *"Eğer onu kucaklamasaydım, kıyamet gününe kadar inleyecekti"* buyurdu (Dârimî, Mukaddime 6). Daha sonra bu duygulu kütük Resûlullah'ın emri üzerine toprağa gömüldü.

Resûlullah'ın hasretine dayanamayarak ağlayan kütük olayı, yüzlerce sahâbînin huzurunda meydana gelmiştir. Bu sebeple, olayla ilgili hadis, âlimlerimiz tarafından mütevâtir yani en sağlam ve en güvenilir rivayet olarak kabul edilmiştir.

Tâbiîn neslinin büyük âlim ve zâhidi **Hasan-ı Basrî** hazretleri, bu hadisi rivayet ettikten sonra etrafındakilere şöyle derdi:

- Ey müslümanlar! Kütük bile Resûlullah hasretiyle inliyor, onu özlüyor. Resûlullah'a kavuşmayı arzu eden kimselerin onu daha çok özlemesi gerekmez mi? (Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve,* II, 559).

Burada, *Tecrid Tercemesi*'nin aziz mütercimlerinden **Babanzâde Ahmed Naim Bey**'in Resûlullah muhabbetini pek güzel dile getiren şu duygu dolu uyarısını ibretle okuyalım:

"Cenâb-ı Hakk'ın elçisi, hidâyet önderi Muhammed Mustafâ *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz'i cansız bir varlık bu derece özlerse, o saf nûrun eşsiz güzelliğini görmek için Allah'ın birliğine inanan bir mü'min acaba ne kadar hasret duymalıdır? Varın kıyas edin! Ve ibret alın!" (*Tecrid Tercemesi*, III, 79).

Demekki Allah Teâlâ kudretinin alâmetlerini seçkin insanlara göstermek istediği zaman, cansız dediğimiz varlıklarda bile canlılardakine benzer asil ve üstün duygular yaratmakta ve böylece onların derin imanını kat kat artırmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bu olay Resûlullah Efendimiz'in mûcizelerinden biridir.
2. Pek çok sahâbînin huzurunda cereyan eden bu olayı dile getiren hadîs-i şerîf, en çok bilinen mütevâtir rivayetlerden biridir.
3. Bir kütük bile Resûlullah'ın hasretine dayanamadığına göre, ümmetinin ona daha çok hasret duyması gerekir.

1836– وعنْ أبي ثَعْلَبَةَ الخُشَنيِّ جَرْثُومِ بنِ نَاشِرٍ رضي اللَّه عَنْهُ عنْ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال: إن اللَّه تعالى فَرَضَ فَرائِضَ فلا تُضَيِّعُوهَا ، وحدَّ حُدُوداً فَلا تَعْتَدُوهَا ، وحَرَّم أشْياءَ فَلا تَنْتَهِكُوها ، وَسكَتَ عَنْ أشْياءَ رَحْمَةً لَكُمْ غَيْرَ نِسْيانٍ فَلا تَبْحثُوا عنها » حديثٌ حسن ، رواه الدَّارقُطْني وَغَيْرَهُ .

1836. Ebû Sa'lebe el-Huşenî Cürsûm İbni Nâşir *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ bazı şeyleri farz kıldı, onları ihmal etmeyin. Bazı günahlara yaklaşılmaması için sınırlar koydu, o sınırları aşmayın. Bazı şeyleri haram kıldı, o haramları çiğnemeyin. Bazı şeyleri de unuttuğu için değil size olan merhameti sebebiyle dile getirmedi, onları da araştırıp kurcalamayın."

Dârekutnî, *es-Sünen*, IV, 184. Ayrıca bk. Hâkim, *el-Müstedrek,* IV, 115

Açıklamalar

Hadisimizde Cenâb-ı Hakk'ın kullarına yönelik emir ve yasakları başlıca dört ana başlık altında özetlenmiştir. Bunlardan birincisi **farzlardır.** Farz; yapanın sevap kazandığı,

yapmayanın ceza gördüğü bir ibadet türüdür. Zira farzların yapılması Allah tarafından kesin bir dille emredilmiştir. Meselâ iman, namaz, zekât birer farzdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz farzlara son derece dikkat edilmesini, onların mutlaka yerine getirilmesini, hatta kusursuz bir şekilde ifa edilmesini tavsiye buyurmaktadır.

İkincisi; bazı sınırlar konularak belirlenen, yaklaşılması, aşılması, aykırı davranılması yasaklanan hususlardır. Bunu şöyle bir örnekle açıklayabiliriz: Kur'ân-ı Kerîm'de oruç tutmak isteyen kimsenin imsâk vaktine kadar yiyip içebileceği, o andan itibaren iftar saatine kadar kesinlikle bir şey yemeyeceği, eşiyle beraber olamayacağı gibi hususlar belirtildikten sonra **"Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; sakın onlara yaklaşmayın"** [Bakara sûresi (2), 187] buyurulmaktadır. Ayrıca Allah'ın koyduğu sınırları aşan kimselerin birer zâlim olduğu da belirtilmektedir [Bakara sûresi (2), 229]. Sabah namazının farzının iki, akşamın üç, öğle, ikindi ve yatsının farzlarının dörder rek'at olarak belirlenmesi de böyle bir sınırlamadır. Onun da kesinlikle delinmemesi gerekmektedir.

Üçüncüsü **haramlardır.** Zina, adam öldürme, kendiliğinden ölen hayvanların etini yeme, kan içme fiilleri Allah Teâlâ tarafından kesinlikle yasaklanmış davranışlar yani haramlardır. Bunlar da açıkça bellidir.

Dördüncüsü de Allah Teâlâ'nın bildirmeyi unuttuğu için değil, bildirdiği takdirde kullarının zorlanacağını bildiği için bu farzdır, bu helâldir, bu haramdır diye açıklamadığı hususlardır. Resûl-i Ekrem Efendimiz bunların hükmünü öğrenmek için, özellikle kendisi hayatta iken ve daha sonraki devirlerde, inceden inceye araştırılıp kurcalanmasını doğru bulmamıştır.

Hz. Peygamber hayatta iken fazla kurcalanması halinde bunların helâl iken haram kılınması veya onlara bazı sınırlamalar getirilmesi ihtimali vardı. Günümüzde de, meselâ yenilmesinin helâl mi, haram mı olduğu açıkça belirtilmeyen şeyleri fazla kurcalamak yerine, **"Yerde ne varsa Allah hepsini sizin için yarattı"** [Bakara sûresi (2), 29] âyetini göz önünde bulundurmak suretiyle "Eşyada aslolan ibâhadır" kuralına göre hareket etmek daha uygun bir davranıştır.

Nevevî çok önemli gördüğü bu hadîs-i şerîfi, *Kırk Hadis* adlı eserine otuzuncu hadis olarak almıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her müslüman farzları yapmak, haramlardan kaçınmak zorundadır.
2. Allah Teâlâ'nın belirlediği esaslar, çizdiği sınırlar vardır; bu esaslara ve sınırlara uyulması şarttır.
3. Cenâb-ı Mevlâ kullarına olan merhameti sebebiyle bazı konuları helal, haram gibi kesin şekilde belirlememiştir. "Bilinçli boşluk" veya "rahmet alanı" diyebileceğimiz bu konularda ince eleyip sık dokumak uygun değildir.

1837- وعنْ عَبدِ اللَّهِ بن أبي أوْفي رضي اللَّه ، عَنْهُمَا قال : غَزَوْنَا مع رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم سَبْعَ غَزَوَاتٍ نَأْكُلُ الجرادَ .وفي روايةٍ : نَأْكُلُ معهُ الجَراد ، متفقٌ عليه .

1837. Abdullah İbni Ebû Evfâ *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber yedi gazâ yaptık. O gazvelerde çekirge yedik.

Diğer bir rivayete göre, Resûl-i Ekrem ile beraber çekirge yedik, dedi.

Buhârî, Zebâih ve's-sayd 13; Müslim, Sayd ve'z-zebâih 52. Ayrıca bk. Tirmizî, Et'ime 22; Nesâî, Sayd ve'z-zebâih 37

Açıklamalar

Hem hadisimizin râvisi Abdullah hem de Ebû Evfâ künyesiyle bilinen babası Alkame İbni Hâlid sahâbî oldukları için, "Allah her ikisinden de razı olsun" anlamında *radıyallahu anhümâ* diye ikisine de dua ettik.

Kısa hal tercümesini 54 numaralı hadiste verdiğimiz ve Kûfe'de 86 (705) yılında en son vefat eden sahâbî diye bildiğimiz bu aziz insan, Resûlullah Efendimiz ile birlikte yedi, bazı rivayetlere göre altı gazvede bulunduğunu ve erzakları tükendiği zaman bazan çekirge yediklerini söylemektedir. Gerçekten de İslâm askerleri bu seferlerde bir çeşit komando eğitiminden geçmişlerdir.

Çekirge yemenin câiz olmadığına dair bazı rivayetler bulunmakla beraber, bu rivayetlerin hepsi zayıftır. Bu konudaki en sağlam hadis budur. Çekirgenin yenebileceğine, hatta kesilmeden yenebileceğine dair İslâm âlimlerinin fikir birliği (icmâ) vardır. Yalnız Mâlikîler çekirgenin kesilmesini gerekli görmüşlerdir. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe ise çekirgeyi balık gibi kabul etmiş, onun, ölü olarak bulunsa bile yenmesinde bir sakınca olmadığını söylemiştir (Daha fazla bilgi için bk. *Tecrid Tercemesi*, XII, 18-19).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz ashâbıyla birlikte savaşlar yapmış, bu savaşlarda bazan çekirge yenilmiştir.
2. Çekirge yemek helâldir.

1838- وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنْهُ أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « لا يُلْدغُ المؤمِنُ مِنْ جُحْرٍ مرَّتَيْنِ » متفقٌ عليه .

1838. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'min bir yılan deliğinden iki defa ısırılmaz."

Buhârî, Edeb 83; Müslim Zühd 63. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 29; İbni Mâce, Fiten 13

Açıklamalar

Efendimiz *aleyhisselâm*, bu hadîs-i şerîfi, Câhiliye devri şâirlerinden Ebû Azze'ye söylemiştir. Asıl adı Amr İbni Abdullah el-Cümahî olan bu Mekkeli şair, Bedir Gazvesi'nde esir alınıp Resûlullah'ın huzuruna getirildiği zaman boyun büküp halini Resûlullah'a arzetti: "Sen de biliyorsun ki, benim fidye verecek malım mülküm yok; çoluğu çocuğu haddinden fazla fakir bir adamım. Şayet lutfeder beni serbest bırakırsan, söz veriyorum artık aleyhinde bulunmayacağım" dedi. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisini serbest bırakınca,

onu metheden bir de kaside söyledi. Ertesi yıl müşrikler Uhud Gazvesi’ne hazırlanırken, Hz. Peygamber’e söz verdiği için bu savaşa katılmayacağını ifade etti; fakat kendisine vaad edilen maddî imkânlara dayanamayıp savaşa katıldı. Hatta müşrikleri müslümanlarla savaşmaya teşvik eden şiirler söyledi. Ama bu savaşta yine müslümanlara esir düştü. Bağışlanması için dil dökmeye başlayınca, Resûlullah Efendimiz işte bu hikmet dolu hadisi söyleyerek *“Mü’min bir yılan deliğinden iki defa ısırılmaz”* buyurdu ve Âsım İbni Sâbit hazretlerine emrederek Ebû Azze’nin boynunu vurdurdu.

Mü’min dikkatli ve uyanık insandır. Kendisine hile yapan, tuzak kuran, kendisini oyuna getirmek isteyenlerin oyununa gelmez. Dikkatsizlik veya tedbirsizlik sebebiyle bir defa aldatılsa bile, ferâsetini kullanarak ikinci defa aynı tuzağa yakalanmaz. Mü’min, halîm selîm bir insandır. Gerektiğinde karşısındakini bağışlar, yapılan kusurları büyütmez. Ama biri kendisini kandırmaya kalkar, o da bunu farkederse, bu defa İslâm’ın izzetini korumak için bu hilekârı bağışlamaz, ona haddini bildirir. Nitekim 642 numaralı hadiste Hz. Âişe annemizden öğrendiğimize göre Resûl-i Ekrem Efendimiz, *“Allah’ın yasakları çiğnenmediği sürece şahsı adına hiçbir şeyden dolayı intikam almamış, ama Allah’ın bir yasağı çiğnenmişse, bu hareketin cezasını mutlaka vermiştir.”* Demek ki müslüman Allah hakkı söz konusu olduğu zaman daha dikkatli ve titiz olacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman, her konuda dikkatli ve uyanık olacaktır. Kendisini aldatmak isteyenlerin oyununa gelmeyecektir.

2. Bir defa yanılmış, aldatılmış, oyuna getirilmiş olsa bile, ikinci defa aynı oyuna gelmeyecektir.

1839– وَعنْهُ قَال : قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ثَلاثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّه يَوْمَ الْقِيامةِ وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلا يُزَكِّيهِمْ ولَهُمْ عذابٌ أَلِيمٌ : رجُلٌ علَى فَضْلِ ماءٍ بِالْفَلاةِ يمْنَعُهُ مِن ابْنِ السَّبِيلِ ، ورَجُلٌ بَايَع رجُلاً سِلْعَةً بعْد الْعَصْرِ ، فَحلَفَ بِاللَّهِ لأَخَذَهَا بكَذَا وَكَذا ، فَصَدَّقَهُ وَهُوَ علَى غيْرِ ذَلِكَ ، ورَجُلٌ بَايع إمَاماً لا يُبايِعُهُ إلاَّ لِدُنيَا ، فَإنْ أَعْطَاهُ مِنْهَا وفي ، وإنْ لَم يُعْطِهِ مِنْهَا لَمْ يَفِ » متفقٌ عليه .

1839. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ kıyamet gününde üç kişiyle konuşmaz, yüzlerine bakmaz ve kendilerini temize çıkarmaz; onlar için acıklı azâb vardır:

Biri, yolculuk sırasında ihtiyacından fazla suyu olup da onu öteki yolculardan esirgeyen kimse.

Diğeri, ticaret malını ikindiden sonra satarken, onu şu kadar fiyata aldım diye yemin eden, gerçek hiç de öyle olmadığı halde müşteri kendine inanan kimse.

Öteki de, bir devlet başkanına dünyalık hatırına biat sözü veren, kendisine para pul verirse sözünde duran, vermezse sözünden cayan kimsedir.”

Buhârî, Müsâkât 10, Şehâdât 22, Ahkâm 48, Tevhîd 24; Müslim, Îmân 171-173. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyû‘ 60; Tirmizî, Siyer 35; Nesâî, Büyû‘ 6; İbni Mâce, Ticârât 30, Cihâd 42

Açıklamalar

Hadisimizde üç bahtsız insandan söz edilmektedir. Bunların bahtsızlığı şuradan gelmektedir:

*** Allah Teâlâ kıyamet gününde onlara değer vermeyecek,** kendilerinden hoşnut olduğunu gösteren yumuşak bir üslûpla **konuşmayacak**, belki de kendilerine yüz vermeyecektir.

*** Yüzlerine** merhametle **bakmayacaktır.**

*** Kendilerini** günah kirinden arındırıp **temize çıkarmayacak,** iyiliklerini dile getirip anmayacaktır.

*** Onları acıklı bir azâba uğratacaktır.**

Bir mü'minin şu dünyadaki asıl hedefi Cenâb-ı Hakk'ı kendinden memnun etmek, O'nun rızâsını kazanmak, merhametini elde etmek, lutfu keremiyle günahlarını bağışlatıp cennete ve cemâlullaha kavuşmak, diğer bir ifadeyle cehennemin acıklı azâbından kurtulmaktır. Bunu hiçbir zaman akıldan çıkarmamak gerekir. Efendimiz'in bu ifadeleri şu âyet-i kerîmeden alınmıştır: **"Allah'a verdikleri sözü, ettikleri yemini az bir bedelle değiştirenlere gelince, onların âhirette bir nasibi olmayacaktır, Allah kıyamet gününde onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak, onları temize çıkarmayacaktır; onları acı bir azâb beklemektedir"** [Âl-i İmrân sûresi (3), 77].

Bu bahtsız insanların **ilki**, çölde (veya kırda) bulunduğu sırada yanında ihtiyacından fazla su olup da onu diğer yolculardan esirgeyen kimsedir. Onun bahtsızlığının sebebi, Allah'ın kendisine esirgemeden verdiği bir nimeti, kendisinin insanlardan esirgemesidir. Böyle bir hal o kimsenin son derece cimri, üstelik kendinden başkasını düşünmeyen çıkarcı biri olduğunu gösterir ki, bu sıfatlar Cenâb-ı Hakk'ın hiç sevmediği kötü huylardır. Bu sebeple o kimseye kıyamet gününde, mademki sen ihtiyacından fazla suyu benim kulumdan esirgedin, ben de bugün rahmetimi senden esirgiyorum, diyecektir.

İkinci talihsiz insan, âhireti kazanacağı yerde, dünya malı kazanacağım diye insanları aldatmaktan çekinmeyen kimsedir. Bu adam ikindiden sonra, yani akşamın yaklaştığı, pazarın bitmek üzere olduğu, dolayısıyla herkesin bir an önce ihtiyacını temin etmeye çalıştığı bir saatte, bu malı şu kadar fiyata aldım veya ona şu kadar para verdiler de satmadım diye yeminler ederek malına müşteri çekmeye çalışan, gerçek hiç de öyle olmadığı halde müşteriyi kandırmaya gayret eden ve neticede saf insanları kendisine inandıran kötü bir tüccardır. O da bu davranışlarıyla Cenâb-ı Hakk'ın gazabını hak eder; Onun merhametini ve rızâsını kazanamaz.

Üçüncü kötü kişi ise, devlet idaresi gibi önemli bir konuyu menfaatine âlet eden çıkarcıdır. Bu çirkin davranış, memleketimizde daha çok seçimler söz konusu olunca gündeme gelmektedir. Bazı adayların seçmenleri bazı menfaatler karşılığında elde ettiği bilinmektedir. Milletvekili, belediye seçimleri gibi önemli hâdiseler memleketi, din ve devleti doğrudan alâkadar ettiği için, o konularda menfaatin kesinlikle düşünülmemesi, sırf Allah rızâsı için hareket edilmesi gerekir. Kişinin insanca ve müslümanca yaşaması bu seçimlerin isabetli bir şekilde yapılmasına ve işin ehliyetli kişilere teslim edilmesine bağlıdır. Böylesine önemli bir konuda şahsî çıkarını ön planda tutan kişiler, hadisimizin başında buyurulduğu gibi, kıyamet gününde Cenâb-ı Hakk'ın kendileriyle konuşmamasını, yüzlerine bakmamasını ve neticede kendilerini acıklı azâba uğratmasını hak etmiş olurlar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kıyamet gününde bazı kimselere değer vermeyecek, onlarla konuşmayacak, hatta onların yüzlerine bile bakmayacak, kendilerini temize çıkarmayacaktır. Bunun tabii sonucu olarak onlar acıklı bir azâba uğratılacaklardır. Bu hadiste onlardan üçü söz konusu edilmektedir.

2. Bunlardan biri, yolculuk sırasında yanında bulunan ihtiyacından fazla suyu diğer yolculardan esirgeyen kimsedir.

3. Bir diğeri, ticaret malını ikindiden sonra, yani pazar yerinde herkesin telâşlı olduğu bir zamanda satarken, müşterileri kandırmak için, ben bu mala şu kadar para verdim diye yalan yere yemin eden kimsedir.

4. Üçüncüsü de bir devlet başkanına, dünya malı karşılığında biat edecek olan kimsedir.

1840– وَعَنْهُ عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أَرْبعُونَ » قَالُوا يا أَبَا هُرَيْرَةَ ، أَرْبَعُونَ يَوْماً ؟ قَالَ : أَبَيْتُ ، قالُوا : أَرْبعُونَ سَنَةً ؟ قَال : أَبَيْتُ . قَالُوا : أَرْبَعُونَ شَهْراً؟ قَالَ : أَبَيْتُ « وَيَبْلَى كُلُّ شَيءٍ مِنَ الإِنْسَانِ إِلاَّ عَجْبَ الذَّنَبِ ، فِيهِ يُرَكَّبُ الخَلْقُ، ثُمَّ يُنَزِّلُ اللَّه مِنَ السَّمَآءِ مَاءً ، فَيَنْبُتُونَ كَمَا يَنْبُتُ الْبَقْلُ » متفقٌ عليه .

1840. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sûra iki üfleme arasında kırk vardır." Ashâb-ı kirâm:

- Ebû Hüreyre! Kırk gün mü? diye sordular.

- Bir şey diyemem, dedi. Sahâbîler:

- Kırk yıl mı? diye sordular.

- Bir şey diyemem, dedi.

- Kırk ay mı? diye sordular.

- Bir şey diyemem, dedi. (Sonra hadisi şöyle tamamladı) **"Kuyruk sokumu (acbü'z-zeneb) dışında insanın bütün bedeni çürüyüp yok olur. Yeniden yaratılma işi kuyruk sokumundan başlar. Sonra Allah Teâlâ gökten bir su indirir, herkes bitkiler gibi yeniden canlanır."**

Buhârî, Tefsîru sûre (39), 3, (78), 1; Müslim, Fiten 28

Açıklamalar

Bir gün Ebû Hüreyre, kıyamet koptuktan sonra insanın yeniden dirilişi konusunda Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'den duyduğu bir hadisi rivayet ediyordu. Kâinatta bulunan her şeyin yok olacağı birinci sûr ile, insanların yeniden dirileceği ikinci sûr arasında kırk, bu kadar zaman olduğunu söyledi. *"Sûra iki üfleme arasında kırk vardır"* sözü kapalı olduğu için, sahâbîler bunun ne kadar bir zaman dilimi olduğunu merak ettiler ve kırk gün mü, kırk yıl mı, kırk ay mı diye sordular. Ancak Ebû Hüreyre hadîs-i şerîfi Resûl-i Ekrem

Efendimiz’den böyle müphem bir ifadeyle duyduğu için, kendiliğinden bir yorum getirmeyi doğru bulmadı ve bu konuda bir şey diyemeyeceğini söyledi.

Hadisimizde yeniden diriliş konusunda çok önemli bir bilgi verilmektedir. Toprak, insanın bütün cesedini yiyip tüketecek, ama Efendimiz’in teşbihiyle, bir hardal tanesi gibi olan (Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 28) ve dolayısıyla insan bedeninin çekirdeği sayılan **acbü’z-zeneb** denen kuyruk sokumu çürümeyecektir. Bazı hadislerden öğrendiğimize göre insan acbü’z-zenebden yaratılmıştır; tekrar ondan diriltilip hayat bulacaktır (Müslim, Fiten 142). Kâinattaki her şeyin çürüyüp tükeneceğini, bu sebeple acbü’z-zenebin de çürüyüp yok olacağını söyleyen âlimler vardır. Onlara göre acbü’z-zeneb, uzun süre çürümeden durduğu ve en son çürüyen uzuv olduğu için hiç çürümeyeceğinden bahsedilmiştir.

Acbü’z-zenebin hiç çürümeyeceğinden bahseden hadisler son derece güvenilir ve sağlamdır. Bu hadisleri zâhirî mânalarıyla kabul etmek istemeyenlerin ise hiçbir geçerli delili yoktur. Demek oluyor ki, İsrâfil *aleyhisselâm*’ın sûra üflemesiyle bu kâinatta var olan her şey yok olup gidecek, bazı rivayetlerde daha açık olarak belirtildiği üzere, kırk yıl sonra gökten bir nevi hayat suyu yağacak ve sûra ikinci defa üflenecek, bu sesi duyan bütün insanlar, bir hardal tanesini andıran kuyruk sokumu kemiğinden bitkiler gibi yeniden diriltileceklerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Büyük meleklerden olan İsrâfil’in sûra birinci üflemesiyle bütün kâinât yok olacaktır.
2. Muhtemelen kırk yıl sonra, Allah Teâlâ’nın yağdıracağı bir nevi hayat suyunun ardından İsrâfil sûra ikinci defa üfleyecek, o zaman bütün insanlar, kuyruk sokumu demek olan acbü’z-zenebdeki küçücük bir kemikten, bitkiler gibi yeniden diriltileceklerdir.

1841– وَعَنْهُ قَالَ بيْنَمَا النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في مَجْلِسٍ يُحَدِّثُ الْقَوْمَ ، جاءَهُ أعْرابِيٌّ فَقَالَ : مَتَى السَّاعَةُ ؟ فَمَضَى رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُحَدِّثُ، فقَال بَعْضُ الْقَوْمِ : سَمِعَ مَا قَالَ ، فَكَرِه ما قَالَ، وقَالَ بَعْضُهمْ : بَلْ لَمْ يَسْمَعْ ، حَتَّى إذَا قَضَى حَدِيثَهُ قَالَ : « أيْنَ السَّائِلُ عَنِ السَّاعَةِ ؟ » قَال : ها أنَا يَا رسُولَ اللَّه ، قَالَ : « إذَا ضُيِّعَتِ الأَمَانةُ فانْتَظِرِ السَّاعة » قَالَ: كَيْفَ إضَاعَتُهَا ؟ قَالَ : إذَا وُسِّد الأمْرُ إلى غَيْرِ أهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعة » رواهُ البُخاري .

1841. Yine Ebû Hüreyre şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* bir yerde sahâbîlerle konuşurken bir bedevî çıkageldi ve:

- Kıyamet ne zaman kopacak? diye sordu.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sözünü kesmeden konuşmasına devam etti. Bunun üzerine sahâbîlerden biri:

- Bedevînin sorusunu duydu, fakat soruyu beğenmedi, dedi. Bir başkası da:

- Hayır, soruyu duymadı, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* konuşmasını bitirince:

- **“Kıyamet hakkında soru soran nerede?”** buyurdu. Bedevî:

- Buradayım, Yâ Resûlallah! dedi.

- **“Emanet zâyi edildiği zaman kıyameti bekle!”** buyurdu. Bedevî:

- Emanet nasıl zâyi olacak? diye sordu. Resûl-i Ekrem de:

- **“Emanet ehil olmayan kimseye verildiği zaman kıyameti bekle!”** buyurdu.

Buhârî, İlim 2, Rikak 35. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* II, 361

Açıklamalar

Bir âlime soru sormanın da bir edebi vardır. En azından onun sözünü bitirmesini beklemek, şayet zamanı ve durumu müsaitse soru sormak gerekir. Hadisimizdeki bedevî böyle bir edebe riayet etmediği için Peygamber *aleyhisselâm* ona hemen cevap vermeyip konuşmasına devam etmiştir. Onun bu tutumu mecliste bulunan bazı kimseleri de meraklandırmış, “Soruyu duymadı; hayır duydu, ama soruyu beğenmedi” gibi kendi aralarında konuşmalarına meydan vermiştir.

Bu olayda Resûl-i Ekrem Efendimiz’i bir hoca, kendisine kıyamet hakkında soru soran bedevîyi de bir talebe gibi düşünmek ve onlar arasındaki bu görüşmeyi hoca-talebe münasebeti açısından değerlendirmek mümkündür.

Bedevîler, medeniyetten uzakta, çölün sıkıntılarına karşı hayat mücadelesi veren insanlardır. İçinde yaşadıkları zor hayat şartları onların davranışlarına da akseder. Hadisimizdeki bedevînin bir toplulukta konuşma ve soru sorma edebini bilmemesi, Efendimiz’e daha sözünü tamamlamadan soru sormaya kalkması, onun belki de bir başka şahsın sorusunu cevaplandırdığını düşünmemesi bunu göstermektedir.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bedevîye bu kabalığından, yol ve yöntem bilmemesinden dolayı kızmaması, onun zarâfetini ve insanları anlayışla karşıladığını ortaya koymaktadır. Bedevînin bu yersiz ve zamansız sorusuna hemen cevap vermeyip zamanı ve sırası gelince kendisine söz hakkı vermesi, dolaylı ve nâzikâne bir eğitim tarzıdır. Bir defasında adamın biri, kâmet getirildiği ve farz namaza durulacağı sırada Peygamber Efendimiz’e soru sordu. Soru, uygun olmayan bir zamanda sorulduğu için Allah'ın Resûlü ona cevap vermedi. Namazı kıldırınca, soru soranı yanına çağırdı ve sorusuna cevap verdi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz sorunun önemine ve soru soranın durumuna göre de farklı tutumlar izlemiştir. 608 numaralı hadiste gördüğümüz üzere, Ebû Rifâ’a *radıyallahu anh* Resûlullah’ın tam da hutbe okuduğu sırada mescide girmiş ve önce, **İslâmiyet’i bilmediğini ve dini öğrenmek istediğini** söylemişti. O zaman Resûl-i Muhterem Efendimiz hutbeyi bırakmış, minberden aşağı inerek onu karşısına almış, sorusunu cevaplandırdıktan sonra tekrar minbere çıkarak hutbesini tamamlamıştı.

Hadisimizdeki ikinci önemli mesele, **kıyametin** ne zaman kopacağı sorusunun cevabıdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu konuda sorulan sorulara, kıyametin ne zaman kopacağını kendisinin de bilmediğini kesinlikle belirtmiş, bununla beraber kıyametin alâmetleri hakkında bilgi vermiştir. Bu cevapların bir kısmı deccâlin çıkması, güneşin batıdan doğması gibi fizikî alâmetler, bir kısmı da dindarlığın zayıflaması türünden ahlâkî alâmetlerdir. Hadisimizde zikredilen alâmet de ahlâkî alâmetlerden biridir. **Emanetin ehil olmayan kimseye verilmesi,** her şeyin çığırından çıkması anlamına gelmektedir. Bilgiye ve liyâkate değer verilmediği

zaman, işler ehil olmayan kişilere bırakılmış olur. Onlar da üstlendikleri işi gerektiği şekilde yürütemeyecekleri için her şeyin düzeni kısa sürede bozulur.

Hadisimizde sözü edilen kıyamet, öncelikle dünyanın sonu demek olan büyük kıyamettir. Büyük kıyametin şartlarını hazırlayacak ve dünyanın defterini dürecek olan küçük kıyametlerdir. Meselâ bir şirketin, bir hükümetin, bir devletin işleri yetersiz, yetkisiz, sorumsuz ve Allah'tan korkmayan insanlara bırakılınca, o şirket, o hükümet, o devlet kısa sürede yıpranır, tükenir ve yıkılır. Bu kabil olayların yaygınlık kazanmasıyla da dünya yıkılır gider.

Emanet konusu 201-204 numaralı hadislerin bulunduğu "Emaneti Yerine Getirme" bahsinde geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âlim, kendisine soru soran kimseyi herhangi bir kusurundan dolayı azarlayıp incitmemelidir.
2. Soru yersiz ve burada olduğu gibi net bir cevabı bulunmayan bir soru bile olsa, uygun bir cevap vermelidir.
3. Soru sormak için uygun zamanı kollamalı ve sırasının gelmesini beklemelidir.
4. Kendisine verilen cevabı yeterince anlamayan ve tatmin olmayan kimse tekrar sormalıdır.
5. Kıyametin kopmasını hazırlayan şartlar vardır. Bunlardan biri de işlerin ehil olmayan kişilere, yetkisiz ve sorumsuz kimselere bırakılmasıdır.

1842– وعنْهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « يُصَلُّون لَكُمْ ، فَإنْ أصَابُوا فَلَكُمْ ، وإنْ أخْطَئُوا فَلَكُمْ وَعَلَيْهِمْ » رواهُ البُخاريُّ .

1842. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İmamlar sizin için namaz kılarlar; eğer eksiksiz kıldırırlarsa hem size hem de onlara sevabı vardır; şayet hata ederlerse, size sevap, onlara da ceza vardır."

Buhârî, Ezân 55. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* II, 355, 537

Açıklamalar

Hadiste sözü edilen **imamlar,** hem namaz kıldıran imamlar hem de valiler ve emirlerdir. Zira bugün namazı cami görevlileri kıldırsa bile, bu iş öncelikle devlet yöneticilerinin görevidir. Şu hadîs-i şerîf konumuza açıklık getirmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Benden sonra birtakım valiler sizin işlerinizi üstleneceklerdir. Onların hakka ve hakikate uyan sözlerini dinleyiniz ve itaat ediniz. **Arkalarında da namaz kılınız.** Eğer iyi davranırlarsa kendi lehlerinedir; şayet fena davranırlarsa aleyhlerinedir"* (Dârekutnî, *Sünen,* 'Îdeyn, Sıfatü men tecûzü's-salâtü meahû ve's-salâtü 'aleyh, [II, 55]).

Namazı şartlarına uygun olarak "eksiksiz kıldırmak" diye tercüme ettiğimiz "esâbû" kelimesini, **namazı vaktinde kıldırmak** diye anlayanlar da olmuştur. Nitekim bazı Emevî halifeleri namazları vaktinden çok sonraya bırakırlardı. Peygamber Efendimiz muhtelif

hadislerinde *“Benden sonra başınıza gelecek olan bazı emirler namazları vaktinden sonraya bırakacaklardır”* diye durumu haber verdikten sonra, namazı (evde veya camide) vaktinde kılmayı tavsiye buyurmuş, şayet cemaat camiden ayrılmadan önce emir gelip de namaz kıldıracak olursa, “Niye valinin veya emirin arkasında namaz kılmıyorsun?” diye bir fitne çıkmaması, için aynı namazın bir de onunla kılınmasını tavsiye etmiş ve bu ikinci namazın nâfile olacağını belirtmiştir (Müslim, Mesâcid 26, 238, 241, 243, 244; Nesâî, İmâmet 55). Hadisin tercümesindeki “hata ederlerse” sözü de yukarıda anlatılan duruma göre, namazı bilerek veya yanılarak eksik kıldırırlarsa veya vaktinde kıldırmayıp geciktirirlerse şeklinde anlaşılmalıdır.

Demek oluyor ki, imamın hatası cemaate yansımamaktadır. Cemaat imamın hangi hususta kusurlu olduğunu bilmediği ve bu sebeple de telâfi imkânı bulamadığı hususlarda sorumlu değildir. Şayet imama uyan kimse onun hatasını görmüş ve bu hatadan dolayı namazın sahih olmadığı kanaatine varmışsa, Hanefîler’e göre o namazı iade etmesi gerekir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İmamın namazı, cemaatin namazı demektir.
2. İmamlar namazı tam ve kusursuz kıldırırlarsa, sevabı hem imama hem cemaate olur. Şayet imam kusur işlemişse, bundan dolayı cemaat sorumlu olmaz.
3. İmamlık, büyük sorumluluğu gerektirir.

1843- وَعَنْهُ رضي اللَّه عنْهُ : { كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أخْرِجَتْ لِلنَّاسِ } قَالَ : خَيْرُ النَّاسِ لِلنَّاسِ يَأْتُونَ بِهِمْ في السَّلاسِلِ في أعْنَاقِهِمْ حَتَّى يَدْخُلُوا في الإِسْلامِ .

1843. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*:

“Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz” âyetini okudu ve onu şöyle açıkladı:

İnsanların diğer kimselere en hayırlı ve faydalı olanları, bazı şahısları boyunlarından zincire vurulmuş olarak (İslâm toplumuna) getiren kimselerdir. Sonra o getirdikleri esirler İslâmiyet’i kabul ederler.
Buhârî, Tefsîru sûre (3), 7

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1844- وَعَنْهُ عَن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « عَجبَ اللَّه عَزَّ وَجلَّ مِنْ قَوْمٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ في السَّلاسِلِ » رواهما البُخاري . معناها يؤسرون ويقيدون ثم يسلمون فيدخلون الجنة .

1844. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ, boyunlarından zincire vurulmuş olarak cennete götürülen kimselerden hoşnut olur.”

Buhârî, Cihâd 144. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cihâd 114

Açıklamalar

Birinci hadîs-i şerîfte Allah rızâsı için cihad ederek insanların hidayetine vesile olmanın önemi, ikincisinde de müslümanlarla yaptıkları savaşta onlara esir düştükten sonra İslâmiyet'in yüceliğini görerek müslüman olmanın değeri ortaya konmaktadır.

Birinci hadiste, Ebû Hüreyre'nin sözü imiş gibi görünen açıklamanın esasen onun sözü olmadığı; bunun, ikinci hadiste okuduğumuz Resûlullah Efendimiz'in sözünün, Ebû Hüreyre'nin ifadesine bürünmüş şekli olduğu anlaşılmaktadır.

İnsanların en faydalısı, insanlara faydalı olandır. Şüphesiz bu böyledir. İyi ama insanlara faydalı olmak için yapılması gereken en iyi şey nedir? İşte birinci hadisimiz bunun cevabını ortaya koymaktadır: Onların hidâyetine yani doğru yolu bulmasına vesile olmaktır. Çünkü hayatın gayesi Allah'a giden yolu bulmak, o yolda yürümek ve böylece Allah'ın rızâsını elde etmektir. Bu en önemli işe vesile olan kimse veya kimseler de şüphesiz en hayırlı ve en faydalı insanlardır. "Hayra Öncülük Etmek" bahsinde muhtelif örneklerini gördüğümüz ve 177 numaralı hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Hz. Ali'ye *"Allah'a yemin ederim ki, senin vasıtanla Allah'ın bir tek kişiye hidâyet vermesi, senin için kırmızı develere (dünyanın en değerli şeylerine) sahip olmaktan daha hayırlıdır"* buyurduğunu okuduğumuz üzere, insanları Allah yoluna çağıran kimse en faydalı işi yapmış olur.

"Allah Teâlâ boyunlarından zincire vurulmuş olarak cennete götürülen kimselerden hoşnut olur" ifadesi, yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere mecâzî bir anlatımdır. İslâmiyet'i tanımayan, Allah'ın hoşnut olduğu ve kullarının benimsemesini istediği yegâne dinin İslâm olduğunu bilmeyen kimselerin müslümanlarla çarpışması, onlara esir düşüp zincirlere vurulması gayet tabiidir. Sonra kendilerini esir eden kimseler vasıtasıyla hidayete eren, böylece hem Allah'tan başkasına kul köle olmaktan kurtulan hem de dünyayı tanıyarak ona mânen köle olma zilletinden kurtulan kimse, Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğunu kazanır ve onun lutfuyla cennete kavuşur. "Boyunlarından zincire vurulmuş olarak cennete götürülmek" şeklindeki mecâzî ifadeyle anlatılmak istenen işte bu gerçek kurtuluştur.

Bu iki hadiste sergilenen manzara, okula zorla ve ağlayarak giden, fakat daha sonra doğru okumanın verdiği bahtiyarlığı farkedip mutlu olan insanın halini hatırlatmaktadır. Şüphesiz doğru yola ileten sadece Allah'tır. Şayet O dilerse, hidâyet mıknatısıyla kulunu en berbat şartlar altından çekip alır ve hadisimizde anlatıldığı üzere onu zorla cennete götürür.

İkinci hadise çok farklı mâna veren âlimler de olmuştur. Onlara göre bu hadiste anlatılan kimseler, düşmanla savaşarak onlara esir düşen, zincire vurularak götürülen ve bu durumda iken ölen veya öldürülen müslümanlardır. Allah için savaşıp düşman eline esir düşen ve o durumda ölen veya düşman tarafından öldürülen kimselerden Allah Teâlâ'nın hoşnut olacağı bellidir. Bu hadise birinci hadis ışığında bakıldığı zaman, meselenin daha önce açıkladığımız şekilde anlaşılması gerektiği görülür.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm ile onların izinde gidenler, insanların iyiliği için yaratılmış en hayırlı ümmettir.
2. İnsanların en faydalısı, başkalarının doğru yolu bulmasına vesile olan kimselerdir.
3. Allah Teâlâ, gerçeği görüp İslâmiyet'i kabul eden kimselere cennetini ikrâm eder.

1845– وَعنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « أَحَبُّ الْبِلاَدِ إلى اللَّه مَساجِدُهَا ، وأَبْغَضُ الْبِلاَدِ إلى اللَّه أسواقُهَا » رواهُ مُسلم .

1845. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ'nın bir beldede en beğendiği yer oranın mescitleri, bir beldede en sevmediği yer de oranın çarşı-pazarıdır."

Müslim, Mesâcid 288

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1846– وَعَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسيِّ رضي اللَّه عَنْهُ منْ قَولِهِ قَال : لاَ تَكُونَنَّ إن اسْتَطعْتَ أَوَّلَ مَنْ يَدْخُلُ السُّوقَ ، وَلا آخِرَ مَنْ يخْرُجُ مِنْهَا ، فَإنَّهَا مَعْرَكَةُ الشَّيْطَانِ ، وَبهَا ينْصُبُ رَايَتَهُ . رواه مسلم هكذا .

ورَوَاهُ البرْقَانِي في صحيحه عَنْ سَلْمَانَ قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « لا تَكُنْ أوَّلَ مَنْ يَدْخُلُ السُّوقَ ، وَلا آخِر منْ يخْرُجُ مِنْهَا ، فِيهَا بَاضَ الشَّيْطَانُ وَفَرَّخَ » .

1846. Selmân-ı Fârisî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Şayet yapabiliyorsan, çarşı-pazara ilk giren ve oradan en son çıkan kimse sen olma! Çünkü orası şeytanın savaş alanı olup bayrağını oraya diker.
Müslim, Fezâilü's-sahâbe 100

Berkânî *Sahîh*'inde bu hadisi şöyle rivayet etmiştir:

Selmân *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Çarşı-pazara ilk giren ve oradan en son çıkan sen olma! Şeytan orada yumurtlar ve orada yavru çıkarır."

Açıklamalar

Allah Teâlâ'ın en fazla sevdiği yerlerin mescidler olmasının sebebi, bu mübarek yerlerin sırf O'nun rızâsını kazanmak için samimiyetle yapılan binalar olmasıdır. Bu tertemiz mekânlar müslümanların yine ihlâsla, samimi duygularla ibadet etmelerine, kâinatın Rabbine kulluklarını arzetmelerine vesile olduğu için son derece değerli yerlerdir. Cenâb-ı Hakk'ın mescidleri sevmesi demek, bu mübarek yerlerde kendisine ibadet niyetiyle bulunan kullarına hayır dilemesi, onların dünya ve âhiret bahtiyarlığını arzu buyurması demektir.

Çarşı-pazarların Cenâb-ı Hakk'ın beğenmediği yerler olmasının en önemli sebebi, oraların birtakım insanlara hep dünyayı hatırlatması, dünyayı ön plana çıkarması ve adeta Allah'ı, âhireti unutturmasıdır. Dünyanın simgesi olan bu mekânlarda insanların, çıkarları uğrunda her türlü yalanı rahatlıkla söylemesi, Allah'tan korkmadan birbirlerini aldatmaya çalışmasıdır. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz çarşı-pazarı savaş meydanına

benzetmiştir. Çünkü buradaki insanların çoğunun hedefi, her ne pahasına olursa olsun dünyalık kazanmaktır. Dünyalık uğrunda her türlü ahlâksızlığı mübah gören bu kimselerin, keselerini doldurma uğrunda yapmayacakları şey yoktur.

İnsanların bu mekânlarda mânevî değerleri bir yana atmalarının, dünyalık kazanmak için ahlâk dışı her davranışı rahatlıkla yapmalarının sebebi şeytandır, şeytanın tahrikleridir, onları bu yola sevketmesidir. Peygamber *aleyhisselâm* çarşı-pazarı kinayeli ifadelerle **şeytanın savaş alanı, bayrağını diktiği yer, yumurtladığı ve yavru çıkardığı mahal** olarak göstermekle işte onun bu iğvâsına, baştan çıkarmasına, diğer bir ifadeyle başarısına işaret etmiştir.

Şeytan ve yardımcıları binbir hile ve tuzaklarıyla çarşı ve pazarlarda insanı baştan çıkardıkları için Allah Teâlâ bu mekânları sevmez. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz saflığı, temizliği, kimsesizliği ve hele İslâm uğrunda çektiği çileler sebebiyle kendisini sevip takdir ettiği sahâbîsi Selmân-ı Fârisî'ye, elinden geliyorsa, şeytanların kol gezdiği bu sakıncalı bölgeye kendisini ilk atan ve adeta orada bulunmaktan hoşlanıyormuş gibi davranarak oradan en son çıkan sen olma, diye tavsiye buyurmuştur. Çarşı-pazara helâl rızık kazanmak, elde edeceği kazancı Allah yolunda harcamak için gelen kimseler için hadisimizde herhangi bir yasaklama söz konusu değildir. Şeytan ve avaneleri böyle iyi niyetli kişilere hiçbir zarar veremez. Bununla beraber iyi niyetli müslüman tüccar çarşı-pazarda şeytanların varlığını unutmamalı, onların tuzağına düşmemeye dikkat etmeli, kendisini aldatmalarına hiçbir şekilde fırsat vermemeli, bunun için de bedeni çarşı-pazarda, ama gönlü camide olmalıdır.

Riyâzü's-sâlihîn müellifi Nevevî'nin, ikinci hadisin farklı bir rivayetini *es-Sahîh* adlı eserinden aldığı Ebû Bekir el-Berkânî, 425 (1034) tarihinde vefat etmiş olan titiz bir hadis ve fıkıh âlimiydi. Hadis ilmine karşı beslediği sevgi o kadar fazla idi ki, bu sevgisinin Allah sevgisine gölge düşürmesinden endişe eder, bu aşırı derecedeki hadis sevgisinin mûtedil hâle gelmesi için kendisine dua edilmesini isterdi. Allah ona rahmet eylesin.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ cami ve mescidlerde ibadet için bulunan kullarının hayrını ve iyiliğini diler.
2. Çarşı-pazarda dünyalık uğrunda insanları aldatan ve yalan söyleyen kimselerin hayır ve iyiliğini dilemez.
3. Meslekleri icabı çarşı-pazarda bulunan kimseler Allah'ı ve âhireti unutmamalı, kendisi çarşıda bulunsa bile kalbi mescide yani Allah'a bağlı olmalıdır.
4. Bir kimse insanları aldatmasa bile, başkalarının ahlâk dışı davranışlarda bulunduğu çarşı-pazarda gereğinden fazla kalmamalıdır.
5. İslâmiyet helâl kazancı ve ticareti teşvik eder; çarşı-pazarda boşu boşuna vakit geçirmeye karşıdır.

1847– وعَنْ عاصِم الأحْوَلِ عَنْ عَبْدِ اللَّه بن سَرْجِسَ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قُلْتُ لِرَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : يَا رَسُولَ اللَّه غَفَرَ اللَّه لكَ ، قالَ : « وَلَكَ » قَالَ عَاصِمٌ : فَقلْتُ لَهُ : اسْتَغْفَرَ لَكَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ؟ قَالَ : نَعَمْ وَلَكَ ، ثُمَّ تَلاَ هَذه الآيَةَ : { واستغفِرْ لِذَنْبِكَ ولِلْمُؤمِنِينَ والمُؤْمِناتِ } [محمد : 19] ، رَواهُ مُسلم .

1847. Âsım el-Ahvel'den rivayet edildiğine göre Abdullah İbni Sercis *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'*e:

- Yâ Resûlallah! Allah seni bağışlasın, dedim. O da:

- **"Seni de bağışlasın"** buyurdu.

Âsım el-Ahvel dedi ki, Abdullah İbni Sercis'e:

- Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* senin için böyle mağfiret diledi mi? diye sordum.

- Evet, senin için de mağfiret diledi, dedi ve şu âyet-i kerîmeyi okudu:

"(Habîbim!) **Hem kendinin hem de mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günahlarının bağışlanmasını dile!"**

Müslim, Fezâil 112

Açıklamalar

Hadisimizin râvisi olan sahâbî Abdullah İbni Sercis *radıyallahu anh* hakkında 975 numaralı hadiste kısa bilgi verilmişti. Onunla yukarıda görüldüğü şekilde konuşan Âsım el-Ahvel ise (ö. 142/759) güvenilir tâbiîn muhaddislerinden biridir. Âsım bir gün Abdullah İbni Sercis'e Resûlullah Efendimiz'i görüp görmediğini veya nasıl gördüğünü sormuş olmalı ki, Abdullah ona Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i gördüğünü, hatta onunla et ve ekmek, (bir rivayete göre tirit) yediğini söyledi. Sonra aralarında geçen yukarıdaki konuşmayı anlattı. Daha sonra Resûlullah'ın arka tarafına dolandığını ve iki omuzunun arasındaki **peygamberlik mührü**ne baktığını belirtti (Müslim, Fezâil 112).

Muhterem sahâbî Abdullah İbni Sercis, Peygamber duası almanın pek güzel bir yolunu bulmuş. Verilen bir selâma, yapılan bir duaya en azından aynıyla karşılık vermenin bir İslâm edebi olduğunu bildiği için, Allah'ın Resûlü'ne, "Allah seni bağışlasın" diye dua etmiş, ondan *"Seni de bağışlasın"* karşılığını almış ve böylece maksadına ulaşmıştır. Bu olayı kendisine anlattığı talebesi Âsım el-Ahvel, Peygamber duası almanın bir insan için ne büyük bir meziyet ve fazilet olduğunu çok iyi bildiği için hocasına:

- Gerçekten Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* senin için böyle mağfiret diledi mi? diye sormuş; Efendimiz'in genç sahâbîlerinden biri olan Abdullah, kendisinin bir zamanki halini hatırlatan bu genç talebesini sevindirmek için olmalı ki:

- Evet, senin için de mağfiret diledi, diyerek yukarıdaki âyet-i kerîmeyi okumuştur. Bu âyette Allah Teâlâ Resûlü'ne:

"(Habîbim!) **Hem kendinin hem de mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günahlarının bağışlanmasını dile!"** [Muhammed sûresi (47), 19] buyurmaktadır.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in her vesileyle ümmetinin bağışlanmasını dilediğini, onların âhirette bahtiyar olmalarını cânü gönülden istediğini bilmekteyiz. Bu âyet-i kerîme ona bu görevin Allah Teâlâ tarafından verildiğini, dolayısıyla bizim hem dünya hem de âhirette bahtiyar olmamızı herkesten önce yüce Rabbimiz'in arzu buyurduğunu açıkça göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah Efendimiz’e ümmetinin bağışlanması için dua etme görevini Allah Teâlâ vermiştir.

2. Allah Teâlâ ona bu görevi yüklemek suretiyle hem kendisine verdiği değeri göstermiş hem de onun ümmetine duyduğu sevgi ve merhameti ortaya koymuştur.

3. Peygamber *aleyhisselâm*, kendisine dua eden birine aynı şekilde dua ile karşılık vermek suretiyle bize bir İslâm edebi öğretmiştir.

4. Büyüklere dua etmek suretiyle onların duasını almak, “Bize dua ediniz” demekten daha akıllıca bir harekettir.

1848- وعَنْ أبي مسْعُودٍ الأنْصَارِيِّ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إنَّ مِمَّا أدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلامِ النُّبُوَّةِ الأولَى : إذَا لَمْ تَسْتَحِ فَاصْنعْ مَا شِئْتَ » رواهُ البُخَارِيُّ .

1848. Ebû Mes’ûd el-Ensârî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“İlk peygamberlerden itibaren halkın hatırında kalan bir söz vardır: Utanmadıktan sonra dilediğini yap!”

Buhârî, Enbiyâ 54, Edeb 78. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 6; İbni Mâce, Zühd 17

Açıklamalar

Bu hadis, hayâ dediğimiz utanma duygusunun ilk insandan beri var olduğunu, ilk peygamberlerden itibaren bu duygunun önemi üzerinde durulduğunu, peygamberlere verilen bir kısım ilâhî emirler çağların değişmesiyle değişebildiği halde, utanma duygusu hakkındaki ilâhî buyruğun hiç değişmediğini, aksine her peygamberin bu duygu üzerinde ısrarla durduğunu göstermektedir.

Bir atasözü halinde nesilden nesile aktarılarak gelen *“Utanmadıktan sonra dilediğini yap!”* hikmeti, utanma duygusunun insanı fenalıklara dalmaktan alıkoyduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Şu halde Allah’tan ve insanlardan utanan bir kimsenin, nefsinin istediği her hareketi yapması mümkün değildir. Utanma duygusuna sahip olmayan bir kimsenin ise önünde hiçbir engel yoktur; dolayısıyla öyle bir kimse her türlü çirkinliği kolayca yapabilir.

“Utanmadıktan sonra dilediğini yap!” sözü, yukarıda belirtildiği şekilde, hayâ duygusundan yoksun olan birinin her şeyi yapabileceğini ifade etmektedir. Bu sözü bir tehdit olarak anlamak da mümkündür. O takdirde bu söz, “İstediğin fenalığı yap bakalım; bir gün bunların hesabını tek tek vereceksin” anlamına gelmektedir. Bir diğer mânası da, “Yapacağın işe iyi bak! Şayet bu iş Allah’tan ve insanlardan utanılacak bir şey değilse, onu gönül hoşluğu ile yap! Eğer yaptığın takdirde Allah’tan ve insanlardan utanacaksan, onu kesinlikle yapma!” demektir. Bu sonuncu mânasıyla bu söz insana bir davranış ölçüsü vermektedir. Yapılacak bir iş, neticede insanın utanmasına yol açacaksa ondan sakınmalıdır. Utanılacak bir durum mevcut değilse, onu yapmakta herhangi bir sakınca yoktur.

682-685 numaralı hadislerin bulunduğu “Utanma Duygusu, Değeri ve Bu Duyguya Sahip Olmaya Teşvik Etmek” bahsinde konu ayrıca işlenmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Utanma duygusu iyi ile kötüyü, haram ile helâli birbirinden ayırmada önemli bir ölçüdür.

2. Utanmayan bir kimse, her türlü fenalığı çekinmeden yapabilir.

3. Sağlıklı bir toplum için utanma duygusuna sahip insanlar yetiştirme gereği vardır.

4. Hayâ denilen utanma duygusu, bütün peygamberlerin, ümmetlerine öğretip tavsiye ettiği ilâhî kaynaklı bir özelliktir.

1849- وعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ يوْمَ الْقِيَامةِ فِي الدِّمَاءِ » مُتَّفَقٌ عليْهِ .

1849. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kıyamet gününde insanlar arasında ilk görülecek hesap, kan dâvalarıdır."

Buhârî, Diyât 1, Rikak 48; Müslim, Kasâme 28. Ayrıca bk. Tirmizî, Diyât 8; Nesâî, Tahrîmü'd-dem 2; İbni Mâce, Diyât 1

Açıklamalar

İnsanoğlu kıyamet gününde başlıca iki bakımdan hesaba çekilecektir. Birincisi Allah ile kul arasındaki hesaptır. Bu hesapların ilki **namazdır** (Ebû Dâvûd, Salât 145; Tirmizî, Salât 188). İkincisi de kul hakkı dolayısıyla vereceği hesaptır. Bu türde görülecek hesapların ilki ise **kan davasıdır.**

Kan dâvalarının ilk görülecek hesap olması, insanın Allah katında her şeyden daha kıymetli olması sebebiyledir. Peygamber Efendimiz bu durumu, *"Canımı kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, müslüman bir kimsenin haksız yere öldürülmesi, Cenâb-ı Hak katında dünyanın yok olup gitmesinden daha büyük bir hâdisedir"* diye ortaya koymuştur (Nesâî, Tahrîmü'd-dem 2). Demek oluyor ki, Allah Teâlâ'ya göre bir mü'minin öldürülmesi, dünyanın yıkılmasından daha korkunçtur. Şu halde bir müslümanı haksız yere öldüren kimse, Cenâb-ı Mevlâ'nın en değerli mahlûkunu yok etmek suretiyle âhiretini esasen kendi elleriyle mahvetmiş olmaktadır. Zira 222 numaralı hadiste geçtiği üzere, *"Haram kan dökmedikçe, mü'min kişi için Allah'ın rahmetini umma imkânı daima vardır."* Ama kasten cinayet işlemek suretiyle en büyük günahların başında gelen bir suçu işleyen kimsenin vaziyeti son derece kötüdür. Zira Allah Teâlâ'nın belirttiği üzere **"Her kim bir mü'mini kasten öldürürse, onun cezası, içinde ebedî kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azâb hazırlamıştır"** [Nisâ sûresi (4), 93].

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Haksız yere adam öldürmek büyük günahların en büyüğüdür.

2. Bu sebeple Allah Teâlâ kıyamet gününde kul hakları içinde ilk defa kan davalarının hesabına bakacaktır.

1850- وعَنْ عَائِشَةَ رضي اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « خُلِقَتِ المَلائِكَةُ مِنْ نُورٍ ، وَخلِقَ الجَانُّ مِنْ مَارِجٍ منْ نَارٍ ، وخُلِق آدمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ » رواهُ مسلم .

1850. Âişe *radıyallahu anhâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Melekler nûrdan, cinler kızıl ateşten, Âdem de size bildirilen şeyden (topraktan) **yaratılmıştır."**

Müslim, Zühd 60. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, VI, 153, 168

Açıklamalar

Hadisimizde, özellikleri itibariyle birbirinden farklı olan üç cins mahlûkun yaratıldığı asıl madde ortaya konmakta, dolayısıyla onların tabiatlarına, tavır ve hareketlerine bu maddelerin etki ettiğine işaret edilmektedir.

Buna göre **melekler nûrdan yaratılmış** latîf varlıklardır. Bu sebeple onların günah işlemeye karşı bir meyilleri yoktur. İşleri Cenâb-ı Hakk'a ibadet etmek, O'nun kendilerine verdiği görevleri aynen yerine getirmektir. İnsanların ve cinlerin aksine onlar bir şey yiyip içmezler. Nurdan yaratılmanın onlara sağladığı bir imkân da değişik şekillere girebilmeleridir.

Cinlerin hâlis ateşten, dumansız saf alevden yaratıldığı âyet-i kerîmede belirtilmekte [Rahmân sûresi (55), 15], hatta bu ateşin "zehirli ateş" olduğu ifade edilmektedir [Hicr sûresi (15), 27]. Hadiste sözü edilen "kızıl ateşin" kırmızı, sarı ve yeşil renklere çalan ateş olduğu açıklanmaktadır. Cinler ateşten yaratıldıkları için, ana maddelerinin çeviklik, ataklık, hiddet, şiddet, değişkenlik, kararsızlık gibi özelliklerine sahiptir.

Allah Teâlâ'nın Hz. Âdem'e secde etmeleri hususundaki emrine melekler uyduğu halde şeytanın, 'Ben Âdem'den üstünüm' diye secde etmemesi, kendini beğenip kibirlenmesi ve bu yüzden ebedî azâba ve lânete uğraması işte bu yaratılış özelliğinden kaynaklanmaktadır.

İnsanın topraktan yaratıldığını açıkça gösteren âyetler bulunduğu gibi, bu yaratılışın muhtelif safhalarında toprağa, çamur (**tîn)**, süzme çamur (**sülâle min tîn)**, yapışkan çamur (**tîn lâzib)**, kurumuş çamur (**salsâl)** gibi adlar da verilmiştir [meselâ bk. Hicr sûresi (15), 26, 28, 33; Rahmân sûresi (55), 14]. İnsan; asıl maddesi olan toprağın tabiatına uygun olarak ağırbaşlılık, sükûnet, tevâzu, vakar, hilim, sabır gibi üstün özelliklere sahiptir. Hz. Âdem'i işlediği günahtan sonra Cenâb-ı Hakk'a tövbe ve istiğfâra, derin bir tevâzu içinde yalvarıp yakarmaya sevkeden şey, işte bu yaratılış özelliğidir. Bu güzel vasıfları sebebiyle de Cenâb-ı Mevlâ'nın affına ve mağfiretine nâil olmuştur.

Üç önemli varlığın üç ayrı şeyden yaratılmış olması, onların yaratıldığı asıl maddelerin tabiatlarına, tavır ve hareketlerine yansıması, Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin büyüklüğünü ve her istediğini yapmaya güç yetirdiğini göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cenâb-ı Hak kudretinin sonsuzluğunu göstermek üzere pek çeşitli varlıklar yaratmıştır.

2. Bu sebeple melekleri nûrdan, cinleri kızıl ateşten, insanı da topraktan yaratmıştır.

1851- وَعنْهَا رضي اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : « كَانَ خُلُقُ نبي اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الْقُرْآنَ » رواهُ مُسْلِم في جُمْلَةِ حدِيثٍ طويلٍ .

1851. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Nebiyy-i Muhterem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ahlâkı Kur’an idi.

Müslim, Müsâfirîn 139. Ayrıca bk. Nesâî, Kıyâmü’l-leyl 2

Açıklamalar

Hz. Âişe annemizin bu kısa ifadesi, uzun bir hadisten alınmıştır. Enes İbni Mâlik’in amcası Hişâm İbni Âmir’in oğlu Sa’d, tâbiîn neslinden cihad aşkıyla dolu bir gençti. Hayatı boyunca Bizanslılara karşı savaşmak ve bir daha geri dönmemek arzusuyla önce karısından ayrılmaya karar verdi; sonra kalkıp Medine’ye geldi. Niyeti, oradaki arazisini satıp bir kısım parasıyla silah ve at satın almak, geri kalan parayı Allah yolunda harcamaktı. Bunu duyan bazı müslümanlar ona bu düşüncenin yanlış olduğunu, savaşa gerektiğinde gidileceğini, nitekim kendisi gibi düşünerek karılarını boşamak isteyen altı kişiye Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in izin vermediğini söyleyince Sa’d bu niyetinden vazgeçti. Karısını büsbütün boşamadığı için ona geri döndü. Ama gönlündeki cihad aşkı hep taze kaldı. Daha sonra doğu taraflarına yapılan bir sefere katılarak muhtemelen İran’daki Mekrân’da, bazı rivayetlere göre Hindistan’daki Mükrân’da şehid oldu.

Sa’d Medine’ye gelmişken Hz. Âişe’yi ziyaret etmek ve ona zihnindeki bazı sualleri sormak istedi. Âişe annemize gece namazı ve vitir namazı hakkında da sorular sormuş olan Sa’d ona ilk olarak:

- Ey Mü’minlerin annesi! Bana Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ahlâkını (yaşayışını) anlat, dedi. Hz. Âişe:

- Sen Kur’an’ı okuyorsun değil mi? diye sorunca Sa’d:

- Evet, okuyorum, diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Âişe yukarıdaki sözü söyleyerek:

- Nebiyy-i Muhterem *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ahlâkı Kur’an idi, dedi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ahlâkının Kur’an olması demek, Kur’an’ın uygun gördüğünü uygun görmesi, Kur’an’ın beğenmediği bir işi, bir hareket tarzını beğenmemesi demektir. Bir şeye kızıyorsa, o şeyi Kur’an çirkin gördüğü için kızması, bir kimseyi seviyorsa, onun tutumunu Kur’an tasvip ettiği için sevmesi demektir. Kur’an’ın helâl saydığını helâl, haram saydığını haram sayması ve öylece uygulaması demektir.

Resûlullah Efendimiz’in ahlâkı Kur’an olduğu için Allah Teâlâ bütün kullarına onun ahlâkını, yani yaşayış tarzını tavsiye ederek **“Yemin ederim ki, sizin için Allah’ın Resûlü güzel bir örnektir”** [Ahzâb sûresi (33), 21] buyurmuştur. Peygamber Efendimiz ilâhî terbiye ile yetişmesi sebebiyle, 622 numaralı hadiste görüldüğü üzere, “insanların en güzel ahlâklısı” kabul edilmiş, her hali ve tutumu Kur’an’a uygunluk sağlaması sebebiyle de canlı bir Kur’an sayılmıştır. Efendimiz’in sünnetinin müslümanlar için taşıdığı önem de işte buradan kaynaklanmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah Kur'ân-ı Kerîm’in canlı bir örneğidir. Bu sebeple Allah Teâlâ onu bütün kullarına en güzel örnek olarak tavsiye etmiştir.
2. Her müslümanın Resûlullah’ın izinde gitmesi, onun uygun gördüğünü yapıp sakındırdığından kaçınması gerekir.
3. Sünnet, müslümanlar için vazgeçilmez bir değerdir.

1852– وَعَنْهَا قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ أَحبَّ اللَّه لِقَاءَهُ ، وَمنْ كَرِهَ لِقاءَ اللَّه كَرِهَ اللَّه لِقَاءَهُ » فَقُلْتُ : يَا رسُولَ اللَّه ، أَكَرَاهِيَةُ المؤْتِ ؟ فَكُلُّنَا نَكْرَهُ المؤْتَ ، قَالَ : « لَيْس كَذَلِكَ ، وَلَكِنَّ المؤمِنَ إِذَا بُشِّر بِرَحْمَةِ اللَّه وَرِضْوانِهِ وَجنَّتِهِ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّه ، فَأَحَبَّ اللَّه لِقَاءَهُ وإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا بُشِّرَ بعَذابِ اللَّه وَسَخَطِهِ ، كَرِهَ لِقَاءَ اللَّه ، وَكَرِهَ اللَّه لِقَاءَهُ». رواه مسلم .

1852. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

“Kim Allah’a kavuşmak isterse, Allah da ona kavuşmak ister. Kim Allah’a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmayı arzu etmez” buyurdu. Bunun üzerine ben:

- Yâ Resûlallah! Ölümü sevmediği için mi (kavuşmak istemez)? Öyleyse hepimiz ölümü sevmeyiz, dedim.

- **“Hayır, öyle değil. Mü’mine Allah’ın rahmeti, rızâsı ve cenneti müjdelendiği zaman Allah Teâlâ’ya kavuşmak ister; işte o zaman Allah da ona kavuşmayı arzu eder. Kâfire Allah’ın azâbı, gazabı haber verildiği zaman Allah’a kavuşmaktan hoşlanmaz; Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz”** buyurdu.

Müslim, Zikir 14-17. Ayrıca bk. Buhârî, Rikak 41; Tirmizî, Cenâiz 67, Zühd 6; Nesâî, Cenâiz 10; İbni Mâce, Zühd 31

Açıklamalar

Allah’a kavuşmayı istemek sözü kapalı bir ifadedir. Nitekim Resûlullah Efendimiz *“Kim Cenâb-ı Hakk’a kavuşmak istemezse Allah Teâlâ da ona kavuşmak istemez”* buyurduğu zaman, Hz. Âişe, insanların tabiatları icabı ölümden hoşlanmadığını söyledi. Ölüm, insanı hayattan kopardığı ve ölüm sonrası bilinmediği için onu hiç kimsenin sevmediğini anlattı. İşte o zaman Nebiyy-i Muhterem Efendimiz bu sözü açıklama gereğini duydu ve ancak ölmek üzere olan kimselerin yaşadığı bir hali açıklayarak şöyle buyurdu: *“Göz yukarı dikildiği, göğüs hızlı hızlı kalkıp inmeye başladığı, tüyler diken diken olduğu ve parmaklar yumulup büzüldüğü zaman, işte o anda kim Allah’a kavuşmayı dilerse, Allah da ona kavuşmayı diler; kim Allah’a kavuşmayı istemezse, Allah da ona kavuşmayı istemez”* (Müslim, Zikir 17; Nesâî, Cenâiz 10). Demekki hadisimizde “Allah’a kavuşmayı istemek” sözüyle anlatılmak istenen şey, yaratılış gereği sevmek veya sevmemek değil, Allah’a imanın, O’nun kullarına olan vaadlerinin doğruluğuna inanıp güvenmenin meydana getirdiği bir istek ve arzudur; bunun neticesi olarak da âhiret hayatını dünya hayatına tercih etmektir. Ölümü sevmemek ise, dünya zevklerinden büsbütün kopma endişesinin ve belki bir daha bu tür zevkleri tatmama korkusunun verdiği huzursuzluk ve tedirginliktir.

Bu kimselerin hali ve âkıbetleri Kur'ân-ı Kerîm’de şöyle anlatılmaktadır: **“Öldükten sonra bize kavuşmayı ümit etmeyip dünya hayatına razı olan ve onunla yetinenler ve bizim âyetlerimizden gâfil olanlar yok mu, işte onların kazanmakta oldukları günahlar yüzünden varacakları yer, ateştir!”** [Yûnus sûresi (10), 7-8].

Ölüm ânında insanlar genellikle iki türlü manzara sergiler.

Mü’minin yüz hatları gayet sâkindir; yüzünde tatlı bir tebessüm parıldar; tavırları o andaki halinden memnun olduğunu gösterir. Bu kimse Allah’a kavuşma olayının gerçekleşmek üzere olduğunu, ölümün bu kavuşmada köprü vazifesi gördüğünü iyice anladığı ve hele o sırada kendisine melekler tarafından *“Allah’ın rahmeti, rızâsı ve cenneti müjdelendiği zaman”*, bütün bu nimetleri daha önce âlimlerimiz bize anlatmıştı diye düşündüğü ve Allah’ın, Resûlullah’ın sözlerinin doğruluğunu kavradığı anda, mü’min olmanın sevinci ve bahtiyarlığı yüzüne akseder. Ölmek üzere olan mü’minin neden sevindiğini şu âyet-i kerîme ne güzel anlatır:

“Şüphesiz, Rabbimiz Allah’tır deyip sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner ve onlara şöyle derler: *Korkmayın, üzülmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin! Dünya hayatında da, âhirette de sizin dostlarınız biziz. Bağışlayan ve çok merhametli olan Allah’ın ikramı olarak orada sizin için canlarınızın çektiği her şey var ve istediğiniz her şey orada sizin için hazırdır*” [Fussılet sûresi (41), 30-32].

Ölüm ânında kâfirlerin ise yüzü asıktır. Gördüğü manzaradan hoşlanmadığı belli olur. Çünkü onlara hadisimizde belirtildiği üzere *“Allah’ın azâbı, gazabı haber verildiği”* için ölmeyi, Allah’a kavuşmayı ve kendisine gösterilen korkunç âkıbet ile karşılaşmayı istemez. *“Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz”* demek, öyle kimselerden rahmetini, nimetini, cennetini uzaklaştırır demektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ölmek üzere olan mü’mine Cenâb-ı Hakk’ın merhameti, cenneti ve O’nun kendisinden hoşnut olduğu müjdelenir. O da ölümü sevinçle kucaklar.

2. Ölmek üzere olan kâfire de Allah’ın kendisinden hoşnut olmadığı ve mutlaka cehenneme gireceği haber verilir. O da bu yüzden ölmeyi bir türlü istemez; bu hal onun yüzünden anlaşılır.

3. İşte bu sebeple her mü’min, Allah Teâlâ’nın âhirette kendisi için hazırladığı nimetleri düşünerek O’na kavuşmayı arzu etmeli; henüz aklı başında iken âhiret hayatını dünya hayatına tercih etmeli ve bunun gereklerini yapmalıdır.

1853– وَعَنْ أُمِّ المؤْمِنِينَ صَفِيَّةَ بنْتِ حُيَيٍّ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : كَانَ النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مُعْتَكِفاً، فَأَتَيْتُهُ أَزُورُهُ لَيْلاً . فَحدَّثْتُهُ ثُمَّ قُمْتُ لأنْقَلِب ، فَقَامَ مَعِي لِيَقْلِبَنِي ، فَمَرَّ رَجُلانً مِنَ الأنْصارِ رضي اللَّه عَنْهُما ، فَلَمَّا رَأيَا النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أسْرعَا . فَقَالَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « عَلَى رِسْلُكُمَا إنَّهَا صَفِيَّةُ بنتُ حُيَيٍّ » فَقالاَ : سُبْحَانَ اللَّه يَارسُولَ اللَّه ، فَقَالَ : « إنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ ، وَإنِّي خَشِيتُ أنْ يَقذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَرا أوْ قَالَ : شَيْئاً » متفقٌ عليه .

1853. Mü’minlerin annesi Safiyye Binti Huyey *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* itikâfa girmişti. Bir gece onu ziyarete gidip konuştum. Sonra eve dönmek üzere kalktığım zaman o da beni evime götürmek üzere kalktı.

Bu sırada ensardan iki kişi -*Allah onlardan razı olsun*- bizimle karşılaştı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’i görünce oradan çabucak uzaklaşmak istediler. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **“Biraz yavaş olun. Yanımdaki Safiyye Binti Huyey’dir”** dedi. Onlar:

- Elçisinin uygunsuz bir davranışta bulunmasından Allah’ı tenzih ederiz, Yâ Resûlallah! deyince de:

- **“Şeytan insanın vücudunda kan gibi dolaşır, Onun sizin kalbinize bir kötülük - veya bir şüphe- atmasından korktum”** buyurdu.

Buhârî, İ’tikâf 11, Bed’ü’l-halk 11, Ahkâm 21; Müslim, Selâm 23-25. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 79, Edeb 81; İbni Mâce, Sıyâm 65

Açıklamalar

Hadisimizde kötü niyetten ve suizan diye de anlatılan şüpheden uzak durmanın ve bunlara meydan vermemenin önemi anlatılmaktadır. Önce hadîs-i şerîfteki olayı kısaca görelim:

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz, âdeti üzere o yıl da ramazan ayının son on gününde Mescid-i Nebevî’de itikâfa girmişti. Olayın geçtiği gün Hz. Safiyye diğer annelerimizle birlikte Resûlullah Efendimiz’i ziyarete gitmişti. Bir müddet oturduktan sonra Efendimiz’in hanımları evlerine gitmek üzere kalkınca Safiyye annemiz de kalktı. O diğer zevcât-ı tâhirât gibi Mescid-i Nebevî’nin etrafındaki odalarda değil, daha uzakta ve sonraları Üsâme İbni Zeyd’e geçen bir evde oturduğu için Nebiyy-i Muhterem Efendimiz onu evine götürmek istedi (Buhârî, İ’tikâf 11). Yolda onları ensardan iki kişi gördü. Bu iki sahâbî, Peygamber *aleyhisselâm*’ın hanımıyla birlikte yürüdüğünü görünce, belki de onları rahatsız etmemek için süratle oradan uzaklaşmak istediler. Fakat Peygamber Efendimiz, onların kalbine şeytanın, “Acaba Peygamber gecenin bu saatinde hangi kadınla dolaşıyor!” diye bir şüphe atabileceğini düşünerek, onlara durumu açıklama gereğini hissetti ve yanındaki hanımın eşi olduğunu belirtti. Sahâbîler, hatırlarına fena bir düşünce gelmediğini ve gelemeyeceğini söyleyince de, şeytanın insanın hatırına her şeyi getirebileceğini ifade buyurdu.

Bir peygamberin, hatıra gelmesi muhtemel olan böyle bir günahı işlemesi elbette mümkün değildir. Çünkü Allah Teâlâ peygamberlerini günah batağına düşmekten korumuştur. İşte bu sebeple bir müslüman, Peygamber’i hakkında böyle bir şüpheye kapılamaz. Aksi halde bu suizan onu büyük bir günaha, hatta küfre bile götürebilir. Ancak şeytan insanı baştan çıkarmak ve ona dilediği gibi tesir edebilmek için büyük imkânlara sahiptir. Düşmanı olduğu insanın düşünce sistemine girme ve orada tıpkı damarlarda dolaşan kan gibi hareket etme ve ona olmadık şeyleri telkin etme özelliği vardır. İşte bu sebeple insanın bu ezelî düşmanına karşı dikkatli olması gerekir. Zira insan, damarlarında büyük bir süratle dolaşan kanın hareketini nasıl hissedemiyorsa, şuuruna şeytanın kolayca nüfuz ettiğini ve kendisine kötü düşünceler, vesveseler telkin ettiğini de farkedemez.

Güzel sözleriyle tanınan mürşid ve mutasavvıf **Yahyâ İbni Muâz** (ö. 258/872), şeytanın insanı kandırmak için sahip olduğu avantajları şöyle anlatmaktadır: “Şeytan boş, biz ise meşgulüz; işimiz gücümüz var. O bizi görüyor, biz ise onu göremiyoruz. Biz unutuyoruz, o ise görevini hiç unutmuyor. Ayrıca büyük düşmanımız olan nefis de şeytanın lehine çalışmaktadır.”

Şu halde bize düşen görev, Allah Teâlâ’nın buyurduğu gibi, şeytanı düşman bilmek ve onun bizi cehenneme sokmak için her hileye baş vurduğunu unutmamaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şeytan insanın vücudunda kan gibi dolaşır ve onun kalbine her türlü şüpheyi, vesveseyi atabilir.

2. Bu sebeple şeytana karşı dikkatli ve uyanık olmalıdır.

3. Bir müslüman diğer insanların kendisi hakkında şüpheye kapılabileceği davranışlardan uzak olmalı, böylece hem kendini zan ve töhmet altında bırakmamalı hem de diğer kardeşlerinin kendi yanlışı yüzünden günaha girmesine imkân vermemelidir. Dedikoduya yol açacak durumlarda, etrafındakilere açıklama yapmalıdır.

4. Resûl-i Ekrem Efendimiz ümmetine karşı işte böylesine şefkat doluydu; onların istemeden de olsa günah işlemelerine gönlü razı olmazdı.

5. İtikâftaki bir müslümanı eşi veya başkaları ziyaret edebilir; o da itikâf yerinden dışarı çıkarak onları yolcu edebilir.

1854- وعَنْ أبي الفَضْل العبَّاسِ بن عَبْدِ المطَّلب رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : شَهِدْتُ مَعَ رسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَوْمَ حُنَين فَلَزمْتُ أنَا وَأبُو سُفْيَانَ بنُ الحارِثِ بن عَبْدِ المطَّلِبِ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم لَمْ نفارِقْهُ ، ورَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم على بغْلَةٍ لَهُ بَيْضاءَ .

فَلَمَّا الْتقى المسْلِمُونَ وَالمشْرِكُونَ وَلّى المسْلِمُونَ مُدْبِرِينَ ، فَطَفِقَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، يَرْكُضُ بَغْلَتَهُ قِبل الْكُفَّارِ ، وأنَا آخِذٌ بِلِجَامِ بَغْلَةِ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أَكُفُّهَا إرادَةَ أنْ لا تُسْرِعَ ، وأبو سُفْيان آخِذٌ بِركَابِ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم .

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أيْ عبَّاسُ نادِ أصْحَابَ السَّمُرةِ » قَالَ العبَّاسُ ، وَكَانَ رَجُلاً صَيِّتاً : فَقُلْتُ بِأعْلَى صَوْتِي : أيْن أَصْحابُ السَّمُرَةِ ، فَو اللَّه لَكَأنَّ عَطْفَتَهُمْ حِينَ سَمِعُوا صَوْتِي عَطْفَةَ الْبَقرِ عَلَى أوْلادِهَا ، فَقَالُوا : يالَبَّيْكَ يَالَبَّيْكَ ، فَاقْتَتَلُوا هُمْ والْكُفَّارُ ، والدَّعْوةُ في الأنْصَارِ يقُولُونَ : يَا مَعْشَرَ الأنصارِ ، يا مَعْشَرَ الأنْصَار ، ثُمَّ قَصُرَتِ الدَّعْوةُ عَلَى بَنِي الْحَارِثِ بن الْخَزْرَجِ .

فَنظَرَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم وَهُوَ علَى بَغْلَتِهِ كَالمتَطَاوِلِ علَيْهَا إلَى قِتَالِهِمْ فَقَال : « هَذَا حِينَ حَمِيَ الْوَطِيسُ » ثُمَّ أخَذَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم حصياتٍ ، فَرَمَى بِهِنَّ وَجُوه الْكُفَّارِ ، ثُمَّ قَال : «انْهَزَمُوا وَرَبِّ مُحَمَّدٍ » فَذَهَبْتُ أنْظُرُ فَإذَا الْقِتَالُ عَلَى هَيْئَتِهِ فِيما أرَى ، فَوَاللَّه ما هُو إلاَّ أنْ رمَاهُمْ بِحَصَيَاتِهِ ، فَمَازِلْتُ أرَى حدَّهُمْ كَليلاً ، وأمْرَهُمْ مُدْبِراً . رواه مسلم .

« الوَطِيسُ » التَّنُّورُ . ومَعْنَاهُ : اشْتَدَّتِ الْحَرْبُ . وَقَوْلُهُ : « حدَّهُمْ » هُوَ بِالحاءِ المهْمَلَةِ أي : بأسَهُمْ .

1854. Ebü'l-Fazl Abbâs İbni Abdülmuttalib *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Huneyn Gazvesi’nde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber bulundum. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* (Düldül adındaki) beyaz katırın üzerinde otururken, Abdülmuttalib’in torunu Ebû Süfyân İbni Hâris ile ben Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanından hiç ayrılmadık. Müslümanlarla müşrikler birbirine girince müslümanlar gerilemeye başladı. Bu sırada Resûlullah Düldül’ü durmadan kâfirlerin üzerine sürüyordu. Ben Düldül’ün geminden tutmuş savaş alanına girmesine engel olmaya çalışıyordum. Ebû Süfyân ise Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in katırının özengisine yapışmıştı. Bu sırada Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:*

- **“Ey Abbâs! Bey‘atürrıdvân’da bulunanlara seslen!”** buyurdu.

Gür sesli bir zât olan Abbas sözüne şöyle devam etti:

Var gücümle “Bey‘atürrıdvân’da bulunan sahâbîler! Neredesiniz?” diye bağırdım. Vallahi onların sesimi duydukları zaman Hz. Peygamber’e doğru dönüp gelişleri, bir ineğin yavrusuna doğru şefkatle gelişi gibiydi. “Lebbeyk! Lebbeyk! (Emret! Emret!)” diyerek kâfirlerle vuruştular. Ensarı savaşa çağırırken “Ey ensar topluluğu! Ey ensar topluluğu!” diye sesleniyorlardı. Daha sonra da sadece Hâris İbni Hazrecoğullarından yardım istendi. Bu sırada Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Düldül’ün üzerinde ileri doğru uzanmış vaziyette onların çarpışmalarına bakarken **“İşte tandırın kızıştığı zaman!”** buyurdu. Sonra Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yerden birkaç çakıl taşı alıp kâfirlerin yüzüne doğru fırlattı. Ardından da: **“Muhammed’in Rabbine yemin ederim ki, bozguna uğradılar”** dedi.

Ben savaşanlara bakmaya gittim. Gördüğüm kadarıyla savaş başladığı gibi devam ediyordu. Vallahi Hz. Peygamber’in, kâfirlere taşları fırlatmasından sonra, güçlerinin gittikçe zayıfladığını ve işlerinin tersine döndüğünü gördüm.

Müslim, Cihâd 76

Açıklamalar

Hz. Abbas’ın bize önemli bir ânını naklettiği Huneyn Gazvesi, Mekke ile Tâif arasındaki Huneyn vadisinde yapıldığı için bu adı almıştır. Bu gazve, hicretin sekizinci yılı Şevvâl ayında (Ocak veya Şubat 630), İslâm’ın en azılı düşmanı olan Hevâzin kabilesiyle yapıldı. Bu kabile, cengâverliği ile meşhurdu. Bu savaşa on iki bin kişilik büyük bir güçle katılan ve maalesef sayılarının çokluğu ile övünen müslümanlar, savaşın başlarında bozguna uğrayıp geri çekilmişler ise de, hadisimizde anlatıldığı üzere Cenâb-ı Hakk’ın yardımı ve Resûlullah Efendimiz’in gayretiyle toparlanıp düşmanlarını yenmişlerdir. Bu hal Kur'ân-ı Kerîm’de şöyle anlatılır:

“Andolsun ki Allah birçok savaş alanında ve Huneyn Gazvesi’nde size yardım etmişti. Hani o gün çokluğunuz sizi böbürlendirmişti; fakat bunun size hiç yararı olmamış, bütün genişliğine rağmen yeryüzü size dar gelmişti. Sonra da bozguna uğrayarak arkanızı dönüp geri çekilmiştiniz. Sonra Allah, Resûlü ile mü’minlere sükûnet ve iç huzuru vermek suretiyle mâneviyatlarını düzeltti ve sizin görmediğiniz askerler indirerek kâfirleri azâba uğrattı. İşte kâfirlerin cezası budur!” [Tevbe sûresi (9), 25-26].

Bu savaşta Resûlullah Efendimiz’in yanından iki kişinin hiç ayrılmadığı görülmektedir. Biri Peygamber *aleyhisselâm*’ın amcası Abbas İbni Abdülmuttalib, diğeri ise amcası Hâris İbni Abdülmuttalib’in oğlu, Ebû Süfyân künyesiyle meşhur Mugîre idi. Ebû Süfyân Peygamber Efendimiz’in sütkardeşiydi. O da Halîme hâtun tarafından emzirilmişti.

Resûlullah peygamberliğini ilân edinceye kadar onu çok seven Ebû Süfyân, o tarihten itibaren tam yirmi sene boyunca Hz. Peygamber'in düşmanı olmuş, söylediği hicviyeler ile hem Nebiyy-i Muhterem'i hem de müslümanları çok üzmüştü. Ebû Süfyân, Mekke fethinden kısa bir süre önce müslüman olmak üzere Resûlullah'ın huzuruna gelmiş, fakat Allah'ın Resûlü hiç kimseye yapmadığı şekilde nazlanarak onu huzura kabul etmek istememiş, sonunda onu bağışlamıştı. O tarihten itibaren Ebû Süfyân İbni Hâris bütün varlığı ile Resûlullah'a bağlanmış, Huneyn Gazvesi'nde hayatı pahasına onun yanından bir an bile ayrılmamıştı. Ebû Süfyân, Resûlullah'ın vefatından sonra söylediği mersiyelerle derin üzüntüsünü dile getirmiştir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in beyaz katırına, hızlı yürümesi ve çevikliği sebebiyle **Düldül** adı verilmiştir. Düldül'ü Peygamber *aleyhisselâm*'a hicretin altıncı yılında (627) Mısır hükümdarı Mukavkıs hediye etmişti.

Bu savaşa katılan müslümanlar arasında, daha bir ay önce cereyan eden Mekke fethinde (Ramazan 8/Ocak 629) İslâmiyet'i kabul etmiş veya kabul etmek zorunda kalmış, suçları Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından bağışlanmış epeyce bir kimse vardı. Ne yazıkki savaş başladıktan bir müddet sonra, başta bunlar olmak üzere diğer müslümanların önemli bir kısmı geri çekilmeye başladı. Bu bozgunu gören ve savaşlardaki cesaretiyle bilinen Allah'ın Resûlü, Düldül'ü düşmanın üzerine doğru sürmek suretiyle hem yiğitliğini göstermiş hem de yapılması gereken hareketi müslümanlara hatırlatmıştı. Müslümanların, Hz. Abbas'ın gür sesini duyar duymaz kendilerine gelmeleri ve "Lebbeyk! Lebbeyk!" diye bağırarak yeniden savaşa dönmeleri onların savaş meydanından fazla ayrılmadıklarını göstermektedir.

Savaş bütün şiddetiyle devam ederken ve henüz ortada düşmanın yenilgi alâmeti yokken, Allah'ın Resûlü'nün,*"Muhammed'in Rabbine yemin ederim ki, bozguna uğradılar"* buyurması bir mûcize olup, onun, zafer müjdesini daha önce aldığını göstermektedir. Bu haberi sözlü mûcize kabul edersek, olayın bir de fiilî mûcize tarafı vardır. O da yukarıdaki âyet-i kerîmede, **"Sizin görmediğiniz askerler indirerek kâfirleri azâba uğrattı"** diye belirtildiği üzere, Allah Teâlâ'nın mü'minlere melekler vasıtasıyla yardım etmesidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah Efendimiz son derece cesurdu. Savaş alanlarında yalnız başına kalsa bile düşmandan korkmazdı.

2. Bu savaşta Allah Teâlâ müslümanlara pek önemli bir ders verdi. Zira onlardan bir kısmı, sayıları on iki bini bulan İslâm ordusunun düşmana yenilmeyeceğini söylüyordu. Cenâb-ı Hak hem böbürlenmenin kötülüğünü hem de kendi yardımı olmadan kimsenin zafer kazanamayacağını fiilî olarak gösterdi.

3. Huneyn Gazvesi'nde, İslâm askerinin önemli bir kısmını meydana getiren yeni müslümanların çabucak bozguna uğraması, savaşta en önemli gücün iman olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Ashâb-ı kirâm, Peygamber *aleyhisselâm*'ı canlarından çok severlerdi. Bir anlık gafleti, lebbeyk, lebbeyk diye ona doğru koşarak süratle telâfi ettiler.

5. Allah Teâlâ, birçok savaşta, görünmeyen melekler ordusuyla müslümanlara yardım etmiştir.

1855– وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عنْهُ قالَ : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أيُّهَا النَّاسُ إنَّ اللَّه طيِّبٌ لا يقْبلُ إلاَّ طيِّباً ، وَإنَّ اللَّه أمَر المؤمِنِينَ بِمَا أمَر بِهِ المرْسلِينَ ، فَقَال تَعَالى : { يَا أيُّها الرُّسْلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّباتِ واعملوا صَالحاً } وَقَال تَعالَى : { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَات مَا رزَقْنَاكُمْ } ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أشْعَثَ أغْبر يمُدُّ يدَيْهِ إلَى السَّماءِ : يَاربِّ يَاربِّ ، وَمَطْعَمُهُ حَرامٌ ، ومَشْرَبُه حرَامٌ ، ومَلْبسُهُ حرامٌ ، وغُذِيَ بِالْحَرامِ، فَأَنَّى يُسْتَجابُ لِذَلِكَ ، ؟ » رواه مسلم .

1855. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ temizdir; sadece temiz olanları kabul eder. Allah Teâlâ peygamberlerine neyi emrettiyse mü'minlere de onu emretmiştir. Cenâb-ı Hak Peygamberlere:

'Ey peygamberler! Temiz ve helâl olan şeylerden yiyin, iyi ve faydalı işler yapın!' buyurmuştur. Mü'minlere de:

'Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin' buyurmuştur."

Resûl-i Ekrem daha sonra şunları söyledi:

"Bir kimse Allah yolunda uzun seferler yapar. Saçı başı dağınık, toza toprağa bulanmış vaziyette ellerini gökyüzüne açarak: Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! diye dua eder. Halbuki onun yediği haram, içtiği haram, gıdası haramdır. Böyle birinin duası nasıl kabul edilir!"

Müslim, Zekât 65. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 3

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem,* Cenâb-ı Hakk'ın, içi dışı temiz insanlara değer verdiğini belirtmekte, görünüşü temiz olmayan, yediği, içtiği, giydiği, kuşandığı haram olan insanların Allah katında bir değeri bulunmadığını anlatmaktadır. Bu gerçeği ortaya koymak için söze önce Cenâb-ı Hakk'ın temiz olduğunu, temiz olmayan hiçbir şeyi kabul etmediğini anlatarak başlamaktadır. Her türlü kusur ve noksandan münezzeh olan Allah Teâlâ, kulunun her türlü çirkinlikten, ahlâksızlıktan arınmasını, onun kazancının helâl yollardan elde edilmiş temiz kazanç olmasını arzu etmektedir. İnsanın çok hayır yapması, parasını, servetini dinin uygun gördüğü yerlere harcaması güzel davranışlardır. Bu güzel işlere vesile olan servetin mutlaka temiz olması, temiz yolla kazanılması şarttır. Haram ticaret yollarıyla kazanılmış bir servetin tamamı Allah yolunda harcansa, bunun hiçbir değeri yoktur; zira Allah Teâlâ *"Sadece temiz olanları kabul etmektedir."*

Yiyeceklerin, içeceklerin, giyeceklerin, Allah yolunda harcanacak malların temiz ve helâl olması bakımından, peygamberler ile mü'minler arasında hiçbir fark yoktur. Nitekim Allah Teâlâ peygamberlerine, **"Ey peygamberler! *Temiz ve helâl olan şeylerden yiyin*, iyi ve faydalı işler yapın!"** [Mü'minûn sûresi (23), 51] buyurduğu gibi, mü'minlere de: **"Ey iman edenler! Size verdiğimiz *rızıkların temiz olanlarından yiyin*"** [Bakara sûresi (2). 172]

buyurmuştur. Hadiste anlatıldığı üzere, bir kimse din uğrunda savaşmak için canını ortaya koysa, *“saçı başı dağınık, toza toprağa bulanmış vaziyette”* dinine hizmet etmek için uzun seferler yapsa bile, haram lokma ile beslendiği takdirde onun bu fedakârlığının değeri yoktur. Midesinde haram lokma bulunan kimsenin ibadeti de, duası da kabul olunmaz. Duanın iki kanadı olduğunu unutmamak gerekir; biri helâl yemek, diğeri doğru söylemektir.

Müslümanı dünyanın en temiz insanı yapan sadece inancı değildir. Onu diğer insanlar arasında en üstün ve en temiz yapan şey, dinin emirlerine uygun olarak yaşaması, temiz ve helâl gıda ile beslenmesi ve böylece hem maddesinin hem de mânasının temiz olmasıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanın kazancı temiz olmalıdır. Dolayısıyla hem kendi hem aile fertleri helâl gıda ile beslenmelidir.

2. Onun Allah yolunda sarfedeceği para da temiz bir şekilde kazanılmış olmalıdır. Haram yollardan kazanılan paranın hayrı olmaz.

3. Bir insanın duasının kabul edilebilmesi için helâl gıda ile beslenmesi şarttır. Haram ile beslenenin duası kabul olmaz.

4. Dinî sorumluluklar bakımından peygamberler ile diğer insanlar arasında fark yoktur.

1856– وَعنْهُ رضي اللَّه عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « ثَلاثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمْ اللَّه يوْمَ الْقِيَامةِ ، وَلاَ يُزَكِّيهِمْ ، وَلا ينْظُرُ إلَيْهِمْ ، ولَهُمْ عذَابٌ أليمٌ : شَيْخٌ زَانٍ ، ومَلِكٌ كَذَّابٌ، وَعَائِل مُسْتَكْبِرٌ » رواهُ مسلم . « الْعَائِلُ » : الْفَقِيرُ .

1856. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ kıyamet gününde üç kişiyle konuşmaz, onları temize çıkarmaz, suratlarına bile bakmaz; onlar için acıklı azâb vardır:

Bunlar zina eden ihtiyar, yalan söyleyen hükümdar, kibirlenen fakirdir.”

Müslim, Îmân 172. Ayrıca bk. Tirmizî, Cennet 25; Nesâî, Zekât 75,77

Açıklamalar

Muhtelif hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre, Allah Teâlâ’nın kıyamet gününde kendileriyle konuşmayacağı, temize çıkarmayacağı, hatta suratlarına bile bakmayacağı kötü kişiler vardır. Cenâb-ı Hakk’ın onlarla konuşmaması; kendilerine gazap etmesi demek olduğu gibi, onları temize çıkarmaması, günahlarını affetmemesi, hatta ibadetlerine bile değer vermemesi anlamına gelmektedir. Suratlarına bakmaması ise, onlara merhamet etmemesi demektir. Cenâb-ı Hakk’ın gazabına uğramak, affını yitirmek, merhametinden uzak kalmak mahrumiyetlerin en büyüğü, bahtsızlıkların en korkuncudur. Yüce Mevlâ böyle bir âkıbetten bizi ve bütün mü’minleri muhâfaza buyursun.

Bu bahtsızlardan diğer üçünü 1839 numaralı hadiste görmüştük. Burada kendilerinden söz edilen bir başka üçlü grup ise, zina, yalan ve kibir gibi **en büyük üç günahı** işleyen üç zavallıdır. Onların kaçınmadığı bu üç yasağa dikkatle bakılırsa, kendilerinin, bu işlerden en

uzak mesafede bulunması gereken kimseler oldukları görülür. Buna rağmen o işleri yapmaları, ya Allah'ın bu yasaklarına önem vermediklerini veya kula hiç de yakışmayan bir inat içinde olduklarını gösterir.

Bunlardan birincisi **"zina eden ihtiyar"**dır. Yaşlı bir kimsenin, bir gence nisbetle zinadan daha uzak olması gerekir. Zira onu bu günaha götürecek olan fena duyguları azalmış, güç ve kuvveti zayıflamış, kendisine helâl olan cinsî ilişkiyi bile yapamayacak hale gelmiştir. Daha da önemlisi, herkesin gideceği o dönülmez yolu, ihtiyarın herkesten iyi farketmesi icap eder. Esasen yaşlılık, zina fiilinden uzak durmak için güzel bir fırsattır. Bütün bunlara rağmen gözü ve ayağı çöplükte olan ihtiyar, Cenâb-ı Hakk'ın azâbını haketmiş olur.

"Yalan söyleyen hükümdar"ı da anlamak mümkün değildir. Çünkü yalan söylemek güçsüzün, zavallının silâhıdır. Elinde her türlü imkân bulunan bir devlet başkanı, yalandan en uzak durması gereken kimsedir. Buna rağmen yalan söylemek gibi büyük bir günahtan kaçınmayan kimse, ilâhî gazaba müstahak olur. **"Kibirlenen fakir"**, kendisine hiç yakışmayan bir işi yapmış olur. Esasen fakirlik iyi bir şey olmamakla beraber, onun en büyük faydası, insanı mütevâzi olmaya sevketmesidir. Bu sebeple tevâzu fakirde daha güzel durmakta, ona daha çok yakışmaktadır. Zenginin durumu bunun tam aksinedir. Onun elinde büyük imkânlar bulunduğu, her istediğini yapabilecek güce sahip olduğu için kibir duygusuna daha yakın, tevâzudan daha uzaktır. İşte bu sebeple haline bakmadan kibirlenen fakir, Cenâb-ı Hakk'ın affını, merhametini ve iltifatını kaybetmiş olur.

Bu hadis 618 numarayla geçmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bazı büyük günahlar, kulun Allah'ın rahmetinden büsbütün uzaklaşmasına, hatta gazabını kazanmasına yol açabilir.

2 Zikredilen üç günahı işleyen bu üç kişi, konumları itibariyle o suçlardan en uzakta olmaları gereken kimselerdir.

3. Buna rağmen kendilerine hiç yakışmayan bu günahları işlemeleri, onları kesin yasağa rağmen önemsemediklerini gösterir.

1857– وَعَنْهُ رضي اللَّه عنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « سيْحَانُ وجَيْحَانُ وَالْفُراتُ والنِّيلُ كُلٌّ مِنْ أَنْهَارِ الْجَنَّةِ » رواهُ مسلم .

1857. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil, bunların hepsi cennet nehirlerindendir."

Müslim, Cennet 26. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 261, 289, 440

Açıklamalar

Hadisimizde zikredilen dört ırmaktan üçü güzel yurdumuzdan çıkmaktadır. Bunlardan Seyhan ve Ceyhan Orta Anadolu'dan çıkıp Akdeniz'e dökülmektedir. Fırat da aynı şekilde Doğu Anadolu'dan çıkmakta, topraklarımızı sulaya sulaya akmakta, sonra da Basra körfezine dökülmektedir. Nil nehri ise Mısır'ın hayatı sayılmaktadır.

Bu nehirlerden **Fırat** ile **Nil,** *Kütüb-i Sitte* dediğimiz en değerli altı hadis kitabımızın çoğunda daha başka ifadelerle de yer almıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Nebiyy-i Muhterem Efendimiz, Mi'rac gecesinde dört nehir gördüğünü, bunların kaynaklarından iki görünen (zâhir), iki de görünmeyen (bâtın) nehir çıktığını söylemekte, görünmeyen nehirlerin cennette bulunduğunu, görünen nehirlerin ise Nil ve Fırat olup bunların sidretü'l-müntehâ denilen ağacın dibinden kaynadığını haber vermektedir (Buhârî, Bed'ü'l-halk 6; Menâkıbü'l-ensâr 42, Eşribe 12, Tevhîd 37; Müslim, Îmân 264). Cennet, cehennem, arş, kürsî ve sidretü'l-müntehâ gibi bize görünmeyen şeyler hakkında herhangi bir fikrimiz yoktur. Bunların ne olduğunu, nasıl olduğunu, nerede bulunduğunu bilmemekteyiz. Bu sebeple bazı âlimler, bu ifadeleri aynen kabul etmenin uygun olacağını söylemişlerdir. Doğru olan da budur. Bazı âlimler ise, insanların bu nevi anlatımları yadırgayacaklarını düşünerek o hadisleri te'vil etmeyi uygun görmüşler ve bu hadislerde, adı geçen nehirlerin suladığı bölgelerde yaşayan ve onların yetiştirdikleri ile beslenen kimselerin, müslüman olmaları sebebiyle cennete gireceklerine ve cennet nimetlerini tadacaklarına işaret edildiğini söylemişlerdir.

Bir başka te'vile göre, cennette bu nehirlerin adlarıyla anılan dört nehir vardır. Hadîs-i şerîfte buna işaret edilmektedir.

Günümüzün anlayışına daha uygun bir te'vil de şudur: Bu nehirlerin suları tatlı, insanların çeşitli şekillerde kullanmasına elverişlidir. Özellikle aktığı topraklara bereket getirirler. Bir de bu nehirler peygamberlerin yaşadığı bölgelerde aktığı için, onlar tarafından içilip kullanılmak suretiyle diğer ırmaklara nisbetle şeref kazanmıştır. İşte bu gibi sebeplerle o dört nehir cennet ırmaklarından sayılmıştır. Hatırlanacağı üzere 1826 numaralı hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz Fırat nehri hakkında bir bilgi vermiş ve *"Fırat nehrinin suyu çekilip, aktığı yatakta bulunan bir altın dağı meydana çıkmadıkça kıyamet kopmaz"* buyurmuştur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil cennet nehirleridir.
2. Onlar aktıkları yerlere bereket götürürler.

1858- وَعَنْهُ قَال : أخَذَ رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِيَدِي فَقَالَ : « خَلَقَ اللَّه التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ، وخَلَقَ فِيهَا الْجِبَالَ يَوْمَ الأَحَد ، وخَلَقَ الشَّجَرَ يَوْمَ الإثْنَيْنِ ، وَخَلَقَ المَكْرُوه يَوْمَ الثُّلاثَاءِ ، وَخَلَقَ النُّورَ يَوْمَ الأَرْبَعَاءِ ، وَبَثَّ فِيهَا الدَّوَابَّ يَوْمَ الخَمِيسِ ، وخَلَقَ آدَمَ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ يَوم الجُمُعَةِ في آخِرِ الْخَلْقِ في آخِرِ سَاعَةٍ مِنَ النَّهَارِ فِيمَا بَيْنَ الْعَصْرِ إلى اللَّيلِ » .رواه مسلم .

1858. Ebû Hüreyre şöyle dedi:

Bir gün Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* elimi tutarak şöyle buyurdu:

"Allah, toprağı cumartesi günü yarattı. Oradaki dağları pazar günü, ağaçları pazartesi günü, sevilmeyen şeyleri salı günü, nûru çarşamba günü yarattı. Hayvanları yeryüzüne perşembe günü yayıp dağıttı. Âdem'i yaratılanların sonuncusu olarak cuma gününün son saatlerinde, ikindiyle akşam arasında yarattı."

Müslim, Münâfıkîn 27. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 327

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz bu hadisi söylemeden önce, İslâmiyet'i öğrenmek için memleketini bırakıp Medine'ye gelen ve karın tokluğuna Mescid-i Nebevî'de yatıp kalkan Ebû Hüreyre'ye verdiği değeri ve ona duyduğu sevgiyi göstermek üzere elinden tutmuş, sonra da ona dünyanın yaratılışı hakkındaki bu önemli bilgileri vermiştir.

Hadîs-i şerîf yeryüzündeki önemli varlıkların altı günde yaratıldığını, Hz. Âdem'in de son günde ve sonuncu olarak yaratıldığını belirtmektedir. Şu âyet-i kerîme de bunu ifade etmektedir: **"Andolsun biz, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık. Bize hiçbir yorgunluk çökmedi"** [Kâf sûresi (50), 38]. Bazı müfessirler bu altı günü altı dönem olarak yorumlamışlar, buna gerekçe olarak da, henüz dünyanın yaratılmadığı, dolayısıyla gün anlayışının belirgin hale gelmediği bir zamanda "gün" sözüyle, daha geniş veya daha az bir vaktin kastedilmiş olabileceğini söylemişlerdir. Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri şudur: Bu hadis, sayılan günlerde Allah Teâlâ'nın sadece bu işleri yaptığı, başka bir şey yapmadığı anlamına gelmez. Bizi ilgilendiren veya bizim bilmemiz istenen husus yeryüzünün, dağların, ağaçların, Hz. Âdem'in ve diğer varlıkların hangi günlerde yaratıldığıdır. Kâinâtın diğer varlıklarının hangi günlerde yaratıldığına dair bazı âyetlerde bilgi bulunmaktadır. **"Böylece onları iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe görevini vahyetti"** [Fussilet sûresi (41), 12] âyeti bunlardan biridir. Bu konuda geniş bilgi almak isteyenler Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirine bakabilirler [A'râf sûresi (7), 54; Fussilet sûresi (41), 10-12].

Kaf sûresinin yukarıda zikredilen 38. âyeti ile bu hadis, yahudilerin "Allah yoruldu; cumartesi günü istirahata çekildi" (Kitâb-ı Mukaddes, Tekvîn 1-2) şeklindeki iddialarının asılsız olduğunu göstermektedir.

Hz. Âdem'in ve dolayısıyla neslinin yeryüzünde mutlu ve huzurlu bir hayat sürmesini sağlamak üzere yer ve gökteki her şey onlardan önce yaratılmış, böylece onlar daha dünyaya gelmeden rahat ve konforları sağlanmıştır. Çünkü insan kâinatın özüdür. Muhtelif âyetlerde belirtildiği üzere yeryüzü, gökyüzü, kısaca bütün kâinat onun için, ona hizmet etmek için yaratılmıştır.

Salı günü yaratılan **sevilmeyen şeylerin** neler olduğu konusunda fazla bilgi yoktur. Salı günü demirin yaratıldığına dair zayıf bir rivayet vardır (Heysemî, *Mecme'u'z-zevâid*, V, 93). Sevilmeyen şeylerin demir gibi madenler olduğunu söyleyenler herhalde bu ve benzeri rivayetlere dayanmışlardır. Şayet sevilmeyen nesneler ölüm ve âfet gibi şeyler ise, buna dair de bir rivayet bulunmaktadır. Buna göre cuma günü yıldızlar, güneş, ay ve melekler, aynı günün muhtelif saatlerinde ise **ecel, âfet** ve Hz. Âdem yaratılmıştır (Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 543).

Bu hadisi tenkit etmek ve onu tâbiîn âlimlerinden Kâ'b el-Ahbâr'ın sözü gibi göstermek isteyenler çıkmışsa da, Müslim ile Ahmed İbni Hanbel'in yukarıda zikredilen eserlerinde açıkça görüldüğü üzere bu hadis Kâ'b'ın değil, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in sözüdür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kâinatı ve Hz. Âdem'i hadiste zikredildiği şekilde yaratmıştır.
2. Günden maksadın ne olduğu kesin olarak bilinmemektedir.

3. Her şey, insanın rahatını sağlamak üzere ondan önce yaratılmıştır.

1859- وعنْ أبي سُلَيْمَانَ خَالِدِ بنِ الْوليدِ رضي اللَّه عَنْهُ قالَ : « لَقَدِ انْقَطَعَتْ في يَدِي يوْمَ مُؤْتَةَ تِسْعَةُ أسْيافٍ ، فَمَا بقِيَ في يدِي إلا صَفِيحةٌ يَمَانِيَّةٌ » .رواهُ البُخاري .

1859. Ebû Süleymân Hâlid İbni Velîd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Mûte Savaşı'nın yapıldığı gün elimde dokuz kılıç kırıldı. Elimde sadece Yemen yapısı enli bir kılıç kaldı.
Buhârî, Meğâzî 44

Hâlid İbni Velîd

Soyu yedinci göbekten Peygamber Efendimiz'in soyu ile birleşen Hâlid İbni Velîd'in annesi, Resûl-i Ekrem'in hanımlarından Hz. Meymûne'nin baba bir kız kardeşidir. Ailesi Kureyş'in süvari birliği kumandanlığı görevini üstlendiği için ata binmeyi, savaş aletlerini iyi kullanmayı ve süvari birliklerini sevk ve idare etmeyi mükemmel surette bilirdi. O da babası Velîd İbni Mugîre gibi yıllarca İslâmiyet'in ve müslümanların aleyhinde bulundu. 8. yılın Safer ayında (Mayıs 629) Medine'ye gitti ve Resûlullah'ın huzurunda müslüman oldu. Mûte Savaşı'nda büyük kahramanlıklar gösterdi. Mekke'nin fethinde müslümanlara karşı direnen birliği o dağıttı. Daha sonra Resûl-i Ekrem kendisini birçok kabileyi İslâm'a davet etmekle görevlendirdi ve her defasında vazifesini başarıyla yaptı. Hz. Ebû Bekir devrindeki dinden dönme (irtidad) hâdiselerinde büyük yararlık gösterdi ve peygamberlik iddiasında bulunan sahtekârları dağıttı. Yine Hz. Ebû Bekir devrinde başlayan fütuhat hareketlerinde Sâsânîler'e ve Bizanslılar'a karşı başarılı savaşlar yaptı ve birçok yerin İslâm topraklarına katılmasını sağladı.

Hz. Peygamber'den on sekiz hadis rivayet eden Hâlid İbni Velîd, fetih ve zaferlerle dolu bir hayattan sonra 21 (642) yılında Humus'ta vefat etti. Kabri oradadır.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

Tercüme-i hâlinde de yer yer gördüğümüz gibi Hâlid İbni Velîd yiğit bir adamdı. Bu sebeple Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* onun müslüman olmasını ve bu yiğitliğini İslâmiyet için kullanmasını isterdi. Nitekim Bedir Savaşı'ndan sonra müslüman olan kardeşi Velîd İbni Velîd'e, *"Hâlid gibi bir insanın müslüman olmaması ne tuhaf! Keşke o, kahramanlıklarını müslümanların yanında müşriklere karşı gösterseydi, bu kendisi için daha hayırlı olurdu"* demişti. Hâlid müslüman olunca sevinmiş, bundan dolayı Allah'a hamd etmişti.

Hâlid İbni Velîd müslüman olduktan üç ay sonra, hadisimizde sözü edilen ve Bizanslılar'a karşı yapılan Mûte Savaşı patlak verdi (Cemâziyelevvel 8/Eylül 629). Peygamber *aleyhisselâm* Mûte'ye gönderdiği ordunun başına Zeyd İbni Hârise'yi kumandan tayin etti. Zeyd şehid olursa yerine Ca'fer İbni Ebû Tâlib'in geçmesini, o da şehid düşerse yerini Abdullah İbni Revâha'nın almasını emretti. Her üç kumandan da birbiri ardından şehid düşünce, mücahidler bu savaşa gönüllü olarak katılan Hâlid İbni Velîd'i kumandan seçtiler. Hâlid bu savaşta büyük bir hıristiyan ordusuyla çarpışmak zorunda kalan müslüman ordusunu, Bizanslılar tarafından imhâ edilmekten kurtardı. Medine'ye döndükleri zaman

Peygamber *aleyhisselâm* ona Allah'ın kılıcı anlamında **Seyfullah** unvanını verdi. Mûte Savaşı'nda elinde dokuz kılıcın kırıldığını söyleyen Hâlid b. Velîd'e nisbet edilen "Mirseb, Edlak ve Kurtubî" adlı üç kılıç Topkapı Sarayı Müzesi'nde korunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hâlid İbni Velîd kahraman bir sahâbî idi.

2. Mûte Savaşı'nda elinde dokuz kılıcın kırılması, onun gerçekten Allah'ın kılıcı olduğunu göstermektedir.

1860- وعَنْ عمْرِو بْنِ الْعَاص رضي اللَّه عنْهُ أَنَّهُ سَمِع رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ ، فَاجْتَهَدَ ، ثُمَّ أَصاب ، فَلَهُ أَجْرانِ وإنْ حَكَم وَاجْتَهَدَ ، فَأَخْطَأَ ، فَلَهُ أَجْرٌ» متفقٌ عَلَيْهِ .

1860. Amr İbni Âs *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledi:

"Hâkim, hüküm verirken ictihadda bulunur da isabetli hüküm verirse, iki sevap kazanır. Yine hüküm verirken ictihadda bulunur da yanılırsa, bir sevap kazanır."

Buhârî, İ'tisâm 21; Müslim, Akdıye 15. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Akdıye 2; Tirmizî, Ahkâm 2; Nesâî, Âdâbü'l-kudât 3; İbni Mâce, Ahkâm 3

Açıklamalar

Hâkim, bir konuda hüküm verirken o meselenin cevabını her zaman Kur'an'da, Sünnet'te açık bir şekilde bulamaz. Bazan Kur'an ve Sünnet'teki hükümlere bakarak ictihad etmek zorunda kalır. Resûlullah Efendimiz'in Muâz İbni Cebel'i Yemen'e vali ve kadı olarak gönderirken onunla yaptığı konuşma dillere destandır. O zaman Allah'ın Resûlü ile Muâz arasında şöyle bir konuşma geçmişti:

- *Önüne bir dâva gelince nasıl hüküm vereceksin?*

- *Allah'ın kitabıyla hükmederim.*

- *Aradığını Kur'an'da bulamazsan?*

- *Resûlü'nün sünnetiyle hükmederim.*

- *Onda da bulamazsan?*

- *O zaman ictihad ederim.* Muâz'dan bu cevapları alan Peygamber *aleyhisselâm* pek memnun olmuş ve:

- *Resûlullah'ın elçisini, Resûlullah'ın memnun kalacağı şekilde başarılı kılan Allah'a hamdolsun,* buyurmuştu (Ebû Dâvûd, Akdıye 11) .

Hüküm verme yetkisine sahip olan müctehid hâkim, bir dâvaya bakarken ictihad etmek zorunda kalırsa, biri **ictihad ettiği için**, diğeri de **doğru hüküm verdiği için** iki sevap kazanır. Doğru hüküm vermeye gayret etmiş, buna rağmen ictihadında yanılmış ve isâbetsiz hüküm vermişse, emeği yine boşa gitmez, ictihadından dolayı bir sevap kazanır. İctihad etme

yetkisine sahip olmayan kimseye gelince, onun ictihad etmeye kalkışması hem yanlış hem de günah olur. Doğru hüküm verse bile durum böyledir. Zira onun doğru hüküm vermesi konuyu bildiği için değil, tamamen tesadüfî olmuştur. Bunu Resûlullah Efendimiz *"hâkimleri üç kısma ayırdığı"* bir hadisinde dile getirerek şöyle buyurmuştur: *"Hâkimlerin iki grubu cehennemde, biri cennettedir. Doğru olanı bilen ve doğru hüküm veren cennettedir. Doğruyu bilmeyerek yetkisiz şekilde hüküm veren kimse cehennemdedir. Doğruyu bildiği halde onun aksine hüküm veren de cehennemdedir"* (İbni Mâce, Ahkâm 3). Demek oluyor ki, hüküm verme yetkisine sahip olmayan bir kimse kesinlikle hâkimliğe soyunmayacaktır. Hâkimliğe yeltenen bir kişinin verdiği hüküm tesadüfen doğru olsa bile, o yine de günaha girmekten kurtulamaz.

Bir müctehidin mutlaka bilmesi gereken ilimler vardır. Onun **Kur'an ve Sünnet'teki** şer'î meselelerle ilgili delilleri**, sahâbe, tâbiîn ve diğer fıkıhçıların fetvâlarının** çoğunu, Kur'an ve Sünnet'teki delilleri anlayacak kadar **lugat** ilmini ve nihayet Kur'an, sünnet ve icmâda açıkça bulamadığı hükümleri yine bu üç kaynaktan **kıyas yoluyla elde etmesini** bilmesi gerekli görülmüştür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İctihad etme yetkisine sahip olan bir hâkim ictihad edebilir. Bu yetkiye sahip olmayan kimsenin ictihad etmeye kalkması hem yanlış hem de günah olur.
2. İctihadda bulunan hâkim isabetli hüküm verirse iki sevap kazanır.
3. İctihadda bulunup da yanılan hâkim sadece bir sevap kazanır.

1861- وعَنْ عائِشَةَ رضي اللَّهُ عَنْهَا أنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « الحُمَّى مِنْ فيْحِ جَهَنَّم فأبْرِدُوها بِالمَاءِ » متفقٌ عليه .

1861. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sıtma, cehennem ateşindendir. Onu su ile serinletiniz."

Buhârî, Bed'ü'l-halk 10, Tıb, 28; Müslim, Selâm 78-84. Ayrıca bk. Tirmizî, Tıb 25; İbni Mâce, Tıb 19

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz sıtma ateşinin yakıcılığını cehennem ateşine benzetmiş ve onun su ile tedâvi edilmesini tavsiye etmiştir.

Eski devirlerde sıtma hastalığı her yerde olduğu gibi memleketimizde de pek yaygındı. Sıtmaya yakalanan kimseler ateşler içinde yanıp kavrulurdu. Sıtmaya tutulan kimsenin ateşi çok yükseldiği için Peygamber *aleyhisselâm* sıtma ateşini cehennem ateşine benzetmiş, onu cehennemin kükremesi olarak kabul etmiştir. Allah'ın Resûlü'nün son hastalığı da hummâ yani sıtma idi. Mübarek vücudu ateşler içinde kavrulurken kendisini soğuk su ile serinletmelerini isterdi. Bazı rivayetlerde, Nebiyy-i Muhterem Efendimiz'in, sıtma tedavisinde zemzem kullanılmasını tavsiye ettiği belirtilmektedir ki, şüphesiz bu ancak Hicaz bölgesinde bulunanlar için mümkündür.

Sıtmayı tedavi için ellerinde başka ilâç bulunmayan ashâb-ı kirâm, Efendimiz'in tavsiye ettiği bu tedâvi şeklini uygulamışlardır. Sıtmalı kadınlar, Hz. Âişe'nin kız kardeşi Esmâ Binti Ebû Bekir'e baş vururlar, o da Resûl-i Ekrem'in, hummayı su ile tedavi etmeyi tavsiye buyurduğunu söyleyerek sıtmalıların yakasından soğuk su dökerdi.

Peygamber Efendimiz sıtmanın cehennem ateşinin bir parçası olduğunu söylemekle, cehennem ateşinin yakıcı, kavurucu özelliğine işaret buyurmuş olmalıdır. Bazı âlimler *"Sıtma, cehennem ateşindendir"* ifadesini bir benzetme değil, gerçek mânada anlamanın daha uygun olacağını söylemişlerdir. Onlara göre sıtma ateşiyle kavrulan kimsenin vücudundaki hararet, cehennem ateşinin bir parçasıdır. Allah Teâlâ'nın sıtmayı, insanların cehennem ateşini buna kıyas ederek ibret almaları ve kendilerine çeki düzen vermeleri için böyle ateşli bir hastalık yaptığını ileri sürmüşlerdir.

Resûlullah Efendimiz'in *"Öğle namazını biraz sonraya bırakınız; zira sıcağın şiddeti cehennemin şiddetli hararetinden bir parçadır"* (Buhârî, Bed'ü'l-halk 10) hadîs-i şerîfi de, bütün sıcakların ve hararetlerin cehennem ateşini andırdığına işaret buyurmakta veya bazılarının dediği gibi sıcakların, cehennem ateşinin gerçekten bir parçası kabul edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sıtma, hastayı ateşiyle yakıp kavuran bir rahatsızlıktır.
2. Hz. Peygamber onun cehennem ateşini andırdığını veya gerçekten cehennem ateşinden bir parça olduğunu söylemiştir.
3. Allah'ın Resûlü sıtma hastalarının sıkıntısını su ile hafifletmeyi tavsiye buyurmuştur.

1862– وَعَنْهَا رضي اللَّه عَنْهَا عَنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ:«مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ ، صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ » متفقٌ عَلَيْهِ . وَالمخْتَارُ جَوَازُ الصَّوْمِ عَمَّنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ لِهَذَا الْحَدِيثِ ، والمرَادُ بالْوَلِيِّ : الْقَرِيبُ وَارِثاً كَانَ أَوْ غَيْرِ وَارِثٍ .

1862. Yine Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse, oruç borcuyla ölürse, yakını onun yerine orucunu tutar."

Buhârî, Savm 42; Müslim, Sıyâm 153. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Savm 40, Eymân 21

Açıklamalar

Ramazan orucu, mükellef olan her müslümanın tutması gereken ilâhî bir borçtur. Herhangi bir sebeple oruç borcunu ödeyemeden vefat eden kimseyi bu borcundan kurtarmak için, onun yerine bir yakını oruç tutabilir. Yakınlık, hadisimizde "velî" kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu yakınlık bazı âlimlere göre ölenin oğlu, kızı, anası, babası gibi bir yakınlık, bazılarına göre ona mirasçı olan kimseler, bazılarına göre de onun akrabası olan herkestir.

İslâm âlimlerinin büyük bir kısmı, ramazan orucunu tutamadan ölen kimse namına her gün bir fakire sadaka vermeyi tavsiye eden hadisleri dikkate alarak, ölen kimsenin yerine oruç tutmaktansa fidye vermeyi uygun görmüşler ve hadisimizdeki *"Onun yerine yakını oruç*

tutar” ifadesini, ölenin yakını, fakirleri doyurarak onun oruç borcunu ödemiş olur, şeklinde yorumlamışlardır. Buna göre, tutulamayan her oruç için, ramazanda verilen fitre kadar bir miktar para fakirlere dağıtılacaktır. İmâm Mâlik bu görüştedir. İmâm Şâfiî’nin bu konuda iki görüşü vardır. İlk görüşü, hadisimize uygun olarak, oruç tutulabileceği yönündedir. Kitabımızın müellifi Nevevî İmâm Şâfiî’nin bu görüşünün daha doğru olduğunu söylemiştir. Şâfiî, sonraları görüşünü değiştirmiş, oruç tutulmayıp fakirleri doyurmanın veya onlara yiyecek vermenin daha uygun olacağını söylemiştir. Ahmed İbni Hanbel de yukarıdaki hadisi esas almış ve oruç borcuyla ölen kimsenin yerine yakınının oruç tutabileceğini söylemiştir. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, şayet ölen kimse “oruç borçlarım için fidye verin” diye vasiyet etmişse onun yerine fidye verileceğini, vasiyet etmemişse verilmeyeceğini söylemiştir. Bununla beraber oruç borcu bulunan kimsenin, vasiyetinde bunu mutlaka belirtmesi gerektiğini söylemiştir. Ölenin yerine oruç tutmaktansa fakirlere sadaka vermeyi savunan âlimler, Peygamber *aleyhisselâm*’ın bir başkası yerine namaz kılınamayacağını, hatta oruç da tutulamayacağını belirten hadisleri olduğunu, bu sebeple ölünün yerine yakınlarının oruç tutmasının uygun olmadığını söylemişlerdir.

Bir de bazı âlimler, yine bu konudaki değişik hadisleri dikkate alarak, farz olan ramazan orucu ile vâcip olan adak (nezir) orucunu birbirinden ayırmışlar, bir kimsenin başkası yerine ramazan orucunu tutamayacağını, ama adak orucunu tutabileceğini belirtmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir müslüman oruç borcuyla vefat etmişse, yakın akrabaları onun bu borcunu mutlaka kapatmalıdır.
2. Bazı âlimlere göre, ölen kimsenin tutamadığı oruçları en yakın akrabaları tutabilir. Bazı âlimlere göre ise, tutulamayan her oruç yerine bir fidye vermelidir.

1863– وَعَنْ عَوْفِ بنِ مَالِكِ بنِ الطُّفَيْلِ أنَّ عَائِشَةَ رضي اللَّه عَنْهَا حُدِّثَتْ أنَّ عَبْدَ اللَّه ابنَ الزَّبَيْر رضي اللَّه عَنْهُمَا قَالَ فِي بيْعٍ أوْ عَطَاءٍ أعْطَتْهُ عَائِشَةُ رضي اللَّه تَعالَى عَنْها : وَاللَّه لَتَنْتَهِيَنَّ عَائِشَةُ ، أوْ لأحْجُرَنَّ عليْهَا ، قَالتْ : أهُوَ قَالَ هَذَا ؟ قَالُوا : نعمْ ، قَالَتْ : هُو ، للَّهِ عليَ نَذْرٌ أنْ لا أُكَلِّم ابْنَ الزُّبيْرِ أبَداً ، فَاسْتَشْفَع ابْنُ الزُّبيْرِ إليها حِينَ طالَتِ الْهجْرَةُ . فَقَالَتْ : لاَ وَاللَّهِ لا أُشَفَّعُ فِيهِ أبداً ، ولا أتَحَنَّثُ إلَى نَذْري . فلَمَّا طَال ذَلِكَ على ابْنِ الزُّبيْرِ كَلَّم المِسْورَ بنَ مخْرَمَةَ ، وعبْدَ الرَّحْمنِ بْنَ الأسْوَدِ بنِ عبْدِ يغُوثَ وقَال لهُما : أنْشُدُكما اللَّه لما أدْخلْتُمَاني على عائِشَةَ رضي اللَّه عَنْهَا ، فَإنَّهَا لاَ يَحِلُّ لَهَا أنْ تَنْذِر قَطِيعَتي ، فَأَقْبَل بهِ المِسْورُ ، وعَبْدُ الرَّحْمن حَتَّى اسْتَأذَنَا على عائِشَةَ ، فَقَالاَ : السَّلاَمُ علَيْكِ ورَحمةُ اللَّه وبركَاتُهُ ، أَنَدْخلُ ؟ قَالَتْ عَائِشَةُ : ادْخُلُوا . قَالُوا : كُلُّنَا ؟ قَالَتْ: نَعمْ ادْخُلُوا كُلُّكُمْ ، ولاَ تَعْلَمُ أنَّ معهُما ابْنَ الزُّبَيْرِ ، فلَمَّا دخَلُوا ، دخَلَ ابْنُ الزُّبيْرِ الْحِجَابَ ، فَاعْتَنَق عائِشَةَ رضي اللَّه عنْهَا ، وطَفِقَ يُنَاشِدُهَا ويبْكِي ، وَطَفِقَ المِسْورُ ، وعبْدُ الرَّحْمنِ يُنَاشِدَانِهَا إلاَّ كَلَّمَتْهُ وقبلَتْ مِنْهُ ، ويقُولانِ : إنَّ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم نَهَى عَمَّا قَدْ عَلِمْتِ مِنَ الْهِجْرةِ . وَلاَ يَحلُّ لمِسْلِمٍ أنْ يهْجُر أخَاهُ فَوْقَ ثَلاثِ لَيَالٍ . فَلَمَّا أكْثَرُوا على عَائِشَةَ مِنَ التَّذْكِرةِ والتَّحْرِيجِ ، طَفِقَتْ تُذَكِّرُهُما وتَبْكِي ، وتَقُولُ : إنِّي

نَذَرْتُ والنَّذْرُ شَدِيدٌ ، فَلَمْ يَزَالا بَهَا حتَّى كَلَّمتِ ابْنِ الزُّبيْرِ ، وَأَعْتَقَتْ فِي نَذْرِهَا أَرْبعِينَ رقَبةً، وَكَانَتْ تَذْكُرُ نَذْرَهَا بعْدَ ذَلِكَ فَتَبْكِي حتَّى تَبُلَّ دُمُوعُهَا خِمارَهَا . رواهُ البخاري .

1863. Avf İbni Mâlik İbni Tufeyl'den rivayet edildiğine göre, bir kimse Âişe *radıyallahu anhâ*'ya gelerek, sattığı veya bağışladığı bir şey hususunda (yeğeni) Abdullah İbni Zübeyr'in, "Vallahi Âişe ya bu işten vazgeçer veya ben onun böyle davranmasına engel olurum" dediğini haber vermişti. Âişe bu haberi getiren adama:

- O böyle mi dedi? diye sordu. Oradakiler de:

- Evet, böyle söyledi, dediler. Bunun üzerine Âişe:

- Abdullah İbni Zübeyr ile eğer ölünceye kadar bir daha konuşursam, Allah'a adağım olsun, dedi.

Hz. Âişe'nin dargınlığı epeyce uzayınca, İbnü'z-Zübeyr araya şefaatçiler koyarak teyzesinin kendini bağışlamasını istedi. Fakat Âişe:

- Vallahi ben onun hakkında kimsenin aracılığını kabul etmem, adağımı da bozmam, dedi. Bu dargınlığın hayli uzadığını gören Abdullah İbni Zübeyr, Misver İbni Mahreme ile Abdurrahman İbni Esved İbni Abdiyegûs'a konuyu açarak:

- Allah aşkına beni (teyzem) Âişe'nin yanına götürüp barıştırın. Benimle ilgiyi kesip konuşmamak üzere adak adaması helâl değildir, dedi.

Misver ile Abdurrahman bu teklifi kabul edip Hz. Âişe'nin evine geldiler ve:

- Allah'ın selâmı ve bereketleri sana olsun, girebilir miyiz? diye içeri girmek üzere izin istediler. Hz. Âişe de:

- Girin, dedi.

- Hepimiz mi girelim? diye sordular. Yanlarında İbnü'z-Zübeyr'in olduğunu bilmediği için o da:

- Evet, hepiniz girin, dedi. İbnü'z-Zübeyr de onlarla birlikte içeri girdi; perdenin arkasına geçerek teyzesinin boynuna sarıldı ve kendisini bağışlamasını isteyerek ağladı. Misver ile Abdurrahman da, Allah aşkına onu bağışla, diye yalvardılar ve:

- Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* de, pek iyi bildiğin gibi, küs durmayı yasaklamıştır. Bir müslümanın din kardeşiyle üç günden fazla dargın durması helâl değildir, diyerek onunla barışmasını istediler. Suç bağışlamanın önemi, akraba ile ilgiyi kesmenin kötülüğü konusunda o kadar çok şey söylediler ki, nihayet Hz. Âişe onlara adağından söz ederek ağlamaya başladı:

- Ben konuşmamak üzere adak adadım; adağı bozmak günahtır, dedi. Mahreme ile Abdurrahman onun gönlünü yapmak üzere o kadar çok şey söylediler ki, sonunda Hz. Âişe İbnü'z-Zübeyr ile konuştu. Adağını bozduğu için de kırk köleyi âzad etti. Hz. Âişe sonraki günlerde bu adağını sık sık anıp ağlar, gözlerinden akan yaşlar baş örtüsünü ıslatırdı.

Buhârî, Edeb 62

Açıklamalar

Abdullah İbni Zübeyr, Hz. Âişe’nin kız kardeşi Esmâ Binti Ebû Bekir’in oğludur. *Riyâzü's-sâlihîn*’in ikinci hadisini açıklarken de bahsedildiği üzere, Resûl-i Ekrem Efendimiz, *“Teyze anne sayılır”* buyurdu ve çocuğu olmayan Âişe annemize bu yeğeninin adıyla, Abdullah’ın annesi anlamında **Ümmü Abdullah** künyesini verdi. Hz. Âişe yeğeni Abdullah’ı pek severdi.

Hayatı hakkında 204 numaralı hadiste geniş bilgi verdiğimiz Abdullah İbni Zübeyr, bir rivayette belirtildiğine göre, teyzesinin bir gayri menkûlünü, parasını Allah rızası için dağıtmak üzere çok ucuza sattığını duymuş veya cömertliğini bildiği teyzesinin bu kabil hayırlarını pek aşırı bulmuş, bunun üzerine teyzesinin hacir altına alınması, yani malî haklarını kullanma ehliyetinin elinden alınması gerektiğini söylemişti. Yeğeninin bu sözü kendisine iletildiği zaman Hz. Âişe çok üzülmüş, işte bunun üzerine, onunla ölünceye kadar bir daha konuşmamaya ahdetmiş, eğer konuşursam adak borcum olsun, demişti.

Teyzesinin büyüklüğünü, müslümanların gözündeki üstün yerini çok iyi bilen Abdullah İbni Zübeyr, onu gücendirdiğini anlayarak çok üzülmüş, Mü'minlerin Annesi’nin elini öpüp gönlünü almak için birkaç defa teşebbüste bulunmasına rağmen kendisini bağışlatmaya muvaffak olamamıştı. Sonunda her ikisi de ashâb-ı kirâmdan olan Misver İbni Mahreme ile Resûl-i Ekrem’in dayısının oğlu olup, kendisine Hz. Âişe’nin çok değer verdiği Abdurrahman İbni Esved’e başvurmuş, onlardan teyzesi ile kendisinin arasını bulmalarını istemişti.

1595-1601 numaralı hadisler arasındaki “Üç Günden Fazla İlişki Kesme Yasağı” bahsinde okuduğumuz üzere, müslümanların birbiriyle üç günden fazla dargın durmasının günah olduğunu ümmü'l-mü'minîn Hz. Âişe de çok iyi biliyordu. O sadece bunu değil, bazı kimselere hak ettikleri dersi vermek gibi meşrû bir sebebe dayanması şartıyla, bu yasağı daha fazla uzatmanın câiz olduğunu da biliyordu. Kendisi hakkında o yersiz sözleri sarfetmesi sebebiyle, herhalde yeğenine bir ders vermek istiyordu.

İşin bir başka yönü daha vardı. Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in dünyadan ayrılışından sonra Hz. Âişe, onun yerleştirdiği esasların en sâdık uygulayıcılarından biri olmuştu. İşte bu sebeple adağını bozmak istemiyordu. Adağını bozan zengin bir kimsenin, kefâret olarak bir köle âzad etmesi kâfi geldiği halde, o kırk köle âzad etmişti. Daha sonraki günlerde adağımı bozdum diye sık sık ağlar, gözlerinden dökülen yaşlar yaşmağını ıslatırdı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Meşrû ve dinî bir sebebe dayanmak şartıyla üç günden fazla dargın durmak câizdir. Dünyevî ve nefsânî sebeplerle üç günden fazla küs durmak ise haramdır.
2. Hz. Âişe, evini satarken veya sadaka verirken gereken dikkati göstermediği gerekçesiyle, yeğeninin, kendisini hacir altına almayı düşünmesini dinî bakımdan haksızlık ve lâubalilik saymış ve onu bu düşüncesi sebebiyle cezalandırmak istemiş olmalıdır.
3. Yapılması günah olan bir konuda adak adamak doğru değildir. Adağını bozmanın cezası yani kefâreti, zengin için bir köle âzad etmektir. Buna gücü yetmeyen kimse on fakiri doyurabilir veya giydirebilir; buna da gücü yetmeyen üç gün oruç tutar.

1864– وعَنْ عُقْبَةَ بنِ عامِر رضي اللَّه عنْهُ أنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم خرجَ إلَى قَتْلَى أُحُدٍ فَصلَّى علَيْهِمْ بعْد ثَمان سِنِين كالمودِّع للأحْياءِ والأمْواتِ ، ثُمَّ طَلَعَ إلى المِنْبر ، فَقَالَ : إنِّي بيْنَ أيْدِيكُمْ فَرَطٌ وأنَا شهيد علَيْكُمْ وإنَّ موْعِدَكُمُ الْحوْضُ ، وَإنِّي لأنْظُرُ إليه مِنْ مَقامِي هَذَا، وإنِّي لَسْتُ

أخْشَى عَلَيْكُمْ أنْ تُشْرِكُوا ، ولَكِنْ أخْشَى عَلَيْكُمْ الدُّنيا أنْ تَنَافَسُوهَا» قَالَ: فَكَانَتْ آخِرَ نَظْرَةٍ نَظَرْتُهَا إِلَى رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ : « وَلَكِنِّي أخْشَى عليْكُمْ الدُّنيَا أنْ تَنَافَسُوا فِيهَا ، وتَقْتَتِلُوا فَتَهْلِكُوا كَما هَلَكَ مَنْ كَان قَبْلكُمْ » قَالَ عُقبةُ : فَكَانَ آخِرَ ما رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم عَلَى المِنْبرِ .

وفي رِوَايةٍ قال : « إنِّي فَرطٌ لَكُمْ وأنَا شَهِيدٌ عليْكُمْ ، وَإنِّي واللَّه لأنْظُرُ إلَى حَوْضِي الآنَ ، وإنِّي أُعْطِيتُ مَفَاتِيحَ خزَائِنِ الأرضِ ، أوْ مَفَاتِيحَ الأَرْضِ ، وَإنِّي واللَّهِ مَا أَخافُ عليْكُمْ أنْ تُشْرِكُوا بعْدِي ولَكِنْ أخَافُ عليْكُمْ أنْ تَنَافَسُوا فِيهَا » .

وَالمرادُ بِالصَّلاةِ عَلَى قَتْلَى أُحُدٍ : الدُّعَاءُ لَهُمْ ، لاَ الصَّلاةُ المعْرُوفَةُ .

1864. Ukbe İbni Âmir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* aradan sekiz yıl geçtikten sonra bir gün Uhud şehidlerini ziyarete gitti. Yaşayanlara ve ölenlere vedâ eder gibi onlara dua etti. Sonra (konuşmak üzere) minbere çıktı ve şunları söyledi:

"Ben âhirete sizden önce gideceğim ve sizin için hazırlık yapacağım; sizin Allah yolundaki hizmetlerinize şâhitlik edeceğim. Buluşma yerimiz Kevser havuzunun yanıdır. Ben şu bulunduğum yerden Kevser havuzunu görmekteyim. Ben sizin Allah'a şirk koşmanızdan korkmuyorum. Ama dünya hırsıyla birbirinizle didişip çekişmenizden korkuyorum."

Ukbe sözüne şöyle devam etti: Bu benim Resûlullah'ı son görüşüm oldu.

Buhârî, Megâzî 17; Müslim, Fezâil 31. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Cenâiz 68-70; Nesâî, Cenâiz 61

Diğer bir rivayete göre Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

"Ben sizin dünya hırsıyla birbirinizle kapışmanızdan, birbirinizi katletmenizden ve sizden öncekiler gibi helâk olup gitmenizden korkuyorum."

Ukbe şöyle dedi: Bu benim Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i minberde son görüşüm oldu.

Müslim, Fezâil 31

Diğer bir rivayete göre Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

"İçinizde Kevser havuzuna ilk ulaşan ben olacağım ve sizin Allah yolundaki hizmetlerinize şâhitlik edeceğim. Vallahi şu anda havuzum gözümün önündedir. Yeryüzü hazinelerinin anahtarları (veya yeryüzünün anahtarları) bana verildi. Vallahi sizin benden sonra tekrar şirke dönmenizden hiç korkum yok. Ben asıl sizin dünyayı elde etmek için birbirinizle kapışıp kavga etmenizden korkuyorum."

Buhârî, Cenâiz 71, Menâkıb 25, Megâzî 27, Rikâk 7, 53; Müslim, Fezâil 30

Açıklamalar

Hadisimizde sözü edilen günler Allah'ın Resûlü'nün son günleriydi. Gerçi o günlerde, kendisini iyice hırpalayan son hastalığına henüz yakalanmamıştı. Belliki vefat edeceğini öğrenmişti. Sahâbîsi Ukbe İbni Âmir'in tesbitine göre, Vedâ haccında ashâbıyla "Belki bu yıldan sonra bir daha görüşemeyiz" diyerek bir nevi vedalaştığı gibi, hayatında çok önemli bir yeri bulunan Uhud Gazvesi'nde kaybettiği arkadaşlarıyla da, aradan sekiz yıl geçtikten sonra tekrar vedâlaşmak ister gibi bir hali vardı. Önce Uhud şehitliğine gitti. Bazı rivayetlere göre orada, cenaze namazı kılar gibi bir namaz kılıp şehidlere dua etti (Müslim, Fezâil 30; Ebû Dâvûd, Cenâiz 68-70). İbni Hibbân, Beyhakî ve müellifimiz Nevevî gibi âlimler bu hadisleri Peygamber *aleyhisselâm*'ın orada cenaze namazı kıldığı şeklinde anlamanın, yani "salât" kelimesine dua değil de namaz mânası vermenin yanlış olduğunu söylemişler, onun her zaman yaptığı gibi, o gün de ölülere dua ettiğini belirtmişlerdir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz Uhud şehitliğini ziyaret ettikten sonra Mescid-i Nebevî'ye geldi ve minbere çıkarak ashâbına onlardan önce âhirete ve **Kevser havuzu**nun başına gideceğini, orada günahkâr ümmetine şefaat etmek üzere hazırlık yapacağını, dinin emirlerini gerektiği gibi yerine getiren ümmetlerinin de iyi birer mü'min olduklarına şâhitlik edeceğini haber verdi. (Resûlullah Efendimiz'in ümmetine ve diğer ümmetlere şâhid olacağı hususu âyetlerde belirtildiği gibi, 447 ve 1010 numaralı hadislerde de geçmişti). Sonra da Ümmetiyle **buluşma yerinin Kevser havuzunun yanı** olduğunu söyledi.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in o gün bulunduğu yerden **Kevser havuzunu gördüğünü** söylemesi, mü'minlerin hayallerini süsleyen bu buluşma yerinin halen mevcut olduğunu ve etrafında Allah'ın Resûlü ile bir araya gelecek mü'minleri beklediğini göstermektedir. Kevser havuzu hakkında Resûl-i Ekrem Efendimiz'in pek çok hadisi vardır.

Biz *Riyâzü's-sâlihîn*'in 53 numaralı hadisinde onun *"**Havuz başında bana kavuşuncaya kadar** sabrediniz"* buyurduğunu, 1031 numaralı hadiste de, ileride gelecek olan ümmetini, abdest alırken yıkadıkları organlarının parlaklığından tanıyacağını belirterek *"İşte onlar abdestten dolayı yüzleri nurlu, el ve ayakları parlak olarak (cennete) gelecekler. **Ben havuzun başına onlardan önce varacağım**"* buyurduğunu okumuştuk.

Havz-ı Kevser nedir? Kevser Allah Teâlâ'nın Peygamber Efendimiz'e vereceğini vaad ettiği bir nehirdir. Bu ilâhî vaad, Kevser sûresinin ilk âyetinde **"Biz sana Kevser'i verdik"** şeklinde ifade edilmektedir. Hayrı çok anlamına gelen Kevser nehri, Resûlullah'a mahsus olan bir havuza dökülmektedir. Ümmet-i Muhammed kıyamet gününde bu havuzun etrafına gelecektir. Havuzun etrafını, ortası boş incilerden yapılmış kubbeler çevirmiş, oraya yıldızlar kadar çok bardak dizilmiştir. Suyunun rengi sütten beyaz, kokusu miskten daha hoş, tadı baldan tatlıdır. Bir baştan öteki başa ancak bir ayda gidilebilecek kadar da uzun bir mesafeyi kaplamaktadır (Buhârî, Rikak 53; Müslim, Salât 53, Fezâil, 27).

Peygamber *aleyhisselâm, "Yeryüzü hazinelerinin anahtarları (veya yeryüzünün anahtarları) bana verildi"* buyurmakla da çok büyük bir mûcize göstermiştir. Bu hadîs-i şerîfin mânası, benim ümmetim bütün yeryüzüne İslâm'ın nûrunu yayacaklardır demektir. Bu mûcize aynen gerçekleşmiş, Allah'ın Resûlü'nün vefatından bir müddet sonra İslâm'ın aydınlığı yerkürenin büyük bir kısmını kucaklamıştır.

Peygamber-i Zîşân Efendimiz bütün ashâbının İslâmiyet'i bırakıp yeniden küfre dönmesinden kesinlikle korkmadığını yeminle ifade etmekte; asıl korktuğu şeyin, dünya malını ve makamını ele geçirmek için, daha önceki ümmetlerin yaptığı gibi, onların da birbirinin boğazına sarılacağından endişelendiğini söylemekte; eski milletlerin tarihten bu

yüzden silinip gittikleri gibi, kendi ümmetinin de aynı şekilde yok olacağından korktuğunu dile getirmektedir. Allah'ın Resûlü'nün bu haberi de aynen gerçekleşmiştir.

Ashâbı yeniden küfre dönmemekle beraber, Hz. Osman devrinde başlayan ve onun şehid olmasına sebep olan üzücü hâdiseler artarak devam etmiş; Cemel, Sıffîn, Kerbelâ vak'aları başta olmak üzere nice yürek yakan olaylar sürüp gitmiş; yüzyıllar boyu müslümanlar kanlı göz yaşları dökmüştür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Uhud Gazvesi'nde şehid düşen ashâbın değeri pek üstündür.

2. Allah Teâlâ Resûlü'ne daha dünyada iken cenneti, cehennemi, Havz'ı ve âhiret hayatıyla ilgili birçok şeyi göstermiştir.

3. Resûlullah Efendimiz, İslâmiyet'in ve müslümanların kıyamete kadar devam edeceğini müjdelemiştir.

4. Her devirde müslümanları bekleyen en büyük tehlike, onların dünya menfaatleri için birbirleriyle çekişmeleri, hatta birbirlerini öldürmeleridir.

5. Kabirlere gidilmeli ve orada yatanlara dua edilmelidir.

1865– وعَنْ أبِي زَيْدٍ عمْرُو بنِ أخْطَبَ الأنْصَارِيِّ رضي اللَّه عَنْهُ قَال : صلَّى بنا رَسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم الْفَجْر ، وَصعِدَ المِنْبَرَ ، فَخَطَبنَا حَتَّى حَضَرَتِ الظُّهْرُ ، فَنَزَل فَصَلَّى . ثُمَّ صَعِدَ المِنْبَر فخطب حَتَّى حَضَرتِ العصْرُ ، ثُمَّ نَزَل فَصَلَّى ، ثُمَّ صعِد المنْبر حتى غَرَبتِ الشَّمْسُ، فَأخْبرنا مَا كان ومَا هُوَ كِائِنٌ ، فَأَعْلَمُنَا أحْفَظُنَا . رواهُ مُسْلِمٌ .

1865. Ebû Zeyd Amr İbni Ahtab el-Ensârî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize sabah namazını kıldırdıktan sonra minbere çıktı, öğle namazına kadar konuştu. Aşağı inip namazı kıldırdı, tekrar minbere çıktı ve ikindi namazına kadar konuştu. Minberden inip ikindi namazını kıldırdıktan sonra yine minbere çıktı ve güneş batıncaya kadar konuştu. Artık bize olmuş ve olacak her şeyi haber verdi. Bunları en iyi bilenimiz, hâfızası en sağlam olanımızdır.

Müslim, Fiten 25. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 341

Ebû Zeyd Amr İbni Ahtab el-Ensârî

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in iltifatına nâil olan bahtiyar sahâbeden biri olan Ebû Zeyd, ensarın Benî Hazrec koluna mensuptur. Allah'ın Resûlü'nün mübarek eliyle onun yüzünü okşadığı, "Allahım! Onu güzelleştir ve güzelliğini devam ettir" diye dua ettiği, yüz yirmi yıl yaşadığı halde saçında, sakalındaki birkaç telin dışında saçının ağarmadığı, ölene kadar da güleç yüzünün hiç bozulup değişmediği belirtilmektedir (Tirmizî, Menâkıb 6; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 77, 341). *Sahip olduğu bu bahtiyarlığın sebebi, bazı eserlerde kaydedildiğine göre şu olaydır:*

Bir gün Allah'ın Resûlü içmek için su istemişti. Ebû Zeyd bir bardak su getirdi. Bardağın içinde bir kıl bulunduğunu görünce onu alıp attı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ona dua etti. Ebû Zeyd, Resûlullah ile birlikte on üç gazveye katıldı ve ondan dört civarında hadis rivayet

etti. Rivayet ettiği hadisler Kütüb-i Sitte'nin Sahîh-i Buhârî dışındaki beş eserinde bulunmaktadır. Abdülmelik İbni Mervan devrinde (66-87/ 685-707) vefat ettiği bilinmektedir.

Allah ondan razı olsun.

Açıklamalar

İleride olacak hâdiseler hakkındaki hadisleri bize nakledenler, muhtemelen bu uzun konuşmasında Resûlullah Efendimiz'i dinleyen ashâb-ı kirâmdır. Allah'ın Resûlü şüphesiz daha başka zamanlarda da bu nevi olaylardan bahsetmiştir. Nitekim Huzeyfe İbni Yemân, benim de bulunduğum bir mecliste Resûlullah fitnelerden bahsetti demektedir (Müslim, Fiten 22). Hz. Peygamber'in ileriye dönük olaylar hakkında ashâbına verdiği bilgilere dair birkaç misâl vermek gerekirse şunları söyleyebiliriz: Yemen'in, Şam'ın, Irak'ın, Kudüs'ün, Mısır'ın, İran'ın, Bizans'ın fethedileceğine dair sahih hadisler bulunmaktadır (Meselâ bk. Buhârî, Fezâilü'l-Medîne 5, Cizye 15, Menâkıb 25, Cihâd 157; Müslim, Hac 496, Fezâilü's-sahâbe 226, 227, Fiten 75, 76). Resûlullah Efendimiz kendisinden hemen sonra halifelerin, ardından meliklerin yönetiminden bahsetmiştir (Buhârî, Enbiyâ 50, Müslim, İmâre 44; Tirmizî, Fiten 48). Hz. Osman'a şehid edileceğini "başına gelecek belâ" diye üstü kapalı olarak, ayrıca torunu Hz. Hüseyin'in de şehid edileceğini bildirmiştir (Buhârî, Fezâilü's-sahâbe 5, 6; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 29; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 85, 242, 283, IV, 235, VI, 51, 52; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 178). Bu misalleri çoğaltmak mümkündür. *Kütüb-i Sitte*'nin ve diğer önemli hadis kitaplarının Kitâbü'l-Fiten bahislerinde, ileride meydana gelecek pek değişik olaylar hakkında Resûlullah Efendimiz'in verdiği bilgiler bulunmaktadır. Onun, namaz için verdiği aralar dışında o gün sabahtan akşama kadar durmadan konuşması ve ashâbını olmuş olacak hâdiseler hakkında bilgilendirmesi, bütün bu konularda Cenâb-ı Hakk'ın ona bilgi verdiğini göstermektedir. O da bu bilgilerden uygun gördüklerini ashâbına haber vermiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hz. Peygamber ashâbını her konuda yetiştirmiş, bilip öğrenmelerinde fayda gördüğü hususları onlara öğretmiştir.

2. İleride meydana geleceğini söylediği kargaşalarda, dikkatli davranmalarını tembih ederek ashâbını ve ümmetini uyarmıştır.

3. Hâfızası kuvvetli olan sahâbîler Resûlullah'tan duyduklarını öğrenip kendilerinden sonra gelenlere anlatmışlardır.

1866– وعنْ عائِشَةَ رضي اللَّه عَنْهَا قَالَتْ : قال النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « مَنْ نَذَرَ أن يُطِيع اللَّه فَلْيُطِعْهُ ، ومَنْ نَذَرَ أنْ يعْصِيَ اللَّه ، فلا يعْصِهِ » رواهُ البُخاري .

1866. Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'a itaat etmeyi adayan kimse (adağını yaparak) **O'na itaat etsin. Allah'a isyan etmeyi adayan da** (adağından vazgeçsin ve) **O'na karşı gelmesin."**

Buhârî, Eymân 28, 31. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Eymân 19; Tirmizî, Nüzûr ve'l-eymân 2; Nesâî, Eymân 27, 28; İbni Mâce, Keffârât 16

Açıklamalar

Hadisimizde iyi ve kötü adaktan söz edilmektedir. Adak, bir kimsenin, “Şu dileğim yerine gelirse şu kadar nâfile namaz kılayım veya oruç tutayım yahut fakirlere şu kadar sadaka vereyim” diyerek veyahut buna benzer hayırları ve iyilikleri dile getirerek bir iyiliği yapmayı kendine borç kılmasıdır. Din dilinde buna **nezir** denmektedir. Böyle bir adakta bulunan kimse, farz veya vâcip türünden bir ibadeti yapacağına dair Allah’a söz vermiş olmaktadır. Ama bu ibadetler, kendisinin yapmak zorunda olduğu ibadetlerin dışında, onlardan ayrı ibadetler olacaktır. Daha açık söylemek gerekirse, bir kimse, “şu dileğim olursa günde beş vakit namaz kılacağım”, diyemez. “Şu arzum gerçekleşirse bu yıl ramazan orucu tutacağım”, diyemez. Çünkü bunlar onun zaten yapmak zorunda olduğu ibadetlerdir; boynunun borcudur.

Peygamber Efendimiz, yukarıda anlatıldığı şekilde bazı nâfile ibadetleri yaparak Allah Teâlâ’ya itaat ve kulluk edeceğine dair kendi kendine söz veren adak sahiplerinin bu adaklarını yerine getirmelerini tavsiye etmektedir. Zira bir adakta bulunan kimse, yapmak mecburiyetinde olmadığı bir şeyi yapacağına dair söz vermiş, kendi kendisini borç altına sokmuştur. Öyleyse bu kimselerin borçlarını ödemeleri gerekmektedir.

Hadisimizde bir de **Allah’a isyan etmek** diye ifade edilen yanlış ve çarpık bir adak türünden söz edilmektedir. Herhalde bunlar, Câhiliye devri dediğimiz İslâm’dan önceki dönemde yapılan adak türleridir. Meselâ bir kimse, “Bu dileğim olursa içki içeceğim, falan akrabamı bir daha görmeyeceğim”, diyebilir. Buna benzer adaklar günümüzde de yapılabilir. Meselâ bir kimse, “Falanla konuşursam şu kadar oruç borcum olsun” diyebilir. Bu da dinin uygun görmediği kötü adaklardan biridir. Resûl-i Ekrem Efendimiz böyle adakları Allah’a isyan olarak değerlendirmekte ve **“Allah’a isyan etmeyi adayan da** (adağından vazgeçsin ve) **O’na karşı gelmesin”** buyurmaktadır. Çünkü bu nevi adaklar insanı bağlayıcı değildir. Diğer bir söyleyişle, bu adakları yapmamak değil, yapmak günahtır. Böyle yersiz bir adakta bulunan kimse adağını yerine getirmeyecek, bununla beraber adağı bozmanın da cezasını ödeyecektir. Onun cezası zenginlik durumuna göre değişir. Bu ceza sırasıyla köle âzâd etmek, bunu yapamıyorsa on fakire bir günlük yiyeceklerini vermek yahut onları giydirmek, onu da yapamıyorsa birbiri ardından üç gün oruç tutmaktır. Böyle yersiz bir adağı bozmanın herhangi bir cezayı gerektirmediğini söyleyen âlimler de vardır.

Burada şunu da ifade edelim ki, Allah'ın Resûlü adakta bulunulmamasını tavsiye etmiştir. Adağın, Allah’ın takdir ettiği şeyi kesinlikle değiştirmeyeceğini belirtmiştir. Adağı, *“cimrinin elinden mal alma”* olarak değerlendirmiştir (Müslim, Nezir 1-7). Bununla beraber üstüne vazife olmadığı halde adakta bulunarak kendisini borçlandıran kimse de borcunu mutlaka ödeyecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah’a itaat anlamına gelen adaklar mutlaka yerine getirilmelidir.
2. Günah sayılan bir şeyi yapmayı adayan kimse de o işi yapmamalıdır.

1867– وَعنْ أُمِّ شَرِيكٍ رضي اللَّه عنْهَا أن رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم أمرَهَا بِقَتْلِ الأوزَاغِ ، وقَال: « كَانَ ينْفُخُ علَى إبْراهيمَ » متفقٌ عَلَيْهِ .

1867. Ümmü Şerîk *radıyallahu anhâ*’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona zehirli iri keleri öldürmeyi emretti ve:

“O, İbrâhim *aleyhisselâm*’a ateş üflerdi” buyurdu.

Buhârî, Enbiyâ 17, Bed'ü'l-halk 15; Müslim, Selâm 142. Ayrıca bk. Nesâî, Menâsik 115; İbni Mâce, Sayd 12

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1868– وعَنْ أبي هُريرَةَ رضي اللَّهُ عنْهُ قَال : قَالَ رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ قَتَلَ وزَغَةً في أوَّلِ ضَرْبةٍ ، فَلَهُ كَذا وَكَذَا حسنَةً ، ومَنْ قَتَلَهَا في الضَّرْبَةِ الثَّانِية ، فَلَهُ كَذا وكَذَا حَسَنَةً دُونَ الأولَى ، وإنَّ قَتَلَهَا في الضَّرْبةِ الثَّالِثَةِ ، فَلَهُ كذا وَكَذَا حَسَنَةً » .

وفي رِوَايةٍ : « مَنْ قَتَلَ وزَغاً في أوَّلِ ضَرْبةٍ ، كُتِبَ لَهُ مائةُ حسَنَةٍ ، وَفي الثَّانِيَةِ دُونَ ذَلِكَ ، وفي الثَّالِثَةِ دُونَ ذَلِكَ » . رواه مسلم . قال أَهْلُ اللُّغَةِ : الْوَزَغُ : الْعِظَامُ مِنْ سامَّ أبْرَص .

1868. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Zehirli iri keleri ilk vuruşta kim öldürürse ona şu kadar iyilik sevabı vardır. Onu ikinci vuruşta kim öldürürse, birincisinden daha az olmak üzere ona da şu kadar iyilik sevabı vardır. Eğer bir kimse onu üçüncü vuruşta öldürürse ona da şu kadar iyilik sevabı vardır.”

Müslim, Selâm 146. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 162-163; Tirmizî, Sayd 14; İbni Mâce, Sayd 12

Bir başka rivayete göre de şöyle buyurdu:

“Kim zehirli iri keleri ilk vuruşta öldürürse ona yüz iyilik sevabı yazılır. İkinci vuruşta öldürene bundan daha az sevap verilir. Üçüncü vuruşta öldürene de daha az sevap verilir.”
Müslim, Selâm 147

Açıklamalar

Keler, kertenkeleye benzeyen bir sürüngen olup faydalı, zararlı, eti yenen ve yenmeyen çeşitleri vardır. Araplar iri kelere “sâmmü abras” adını verirler. Hadislerde öldürülmesi istenen kelerin işte bu iri, siyah benekli zehirli türleri olduğu anlaşılmaktadır. Arap dili âlimleri bunların çok pis ve zararlı olduğunu, kanı bir insanın bedenine sıçradığı takdirde orada alaca hastalığının meydana geleceğini ifade ederler.

Birinci hadiste Resûlullah Efendimiz’in zehirli kelerin öldürülmesine gerekçe olarak **“O, İbrâhim *aleyhisselâm*’a ateş üflerdi”** buyurduğu belirtilmektedir. Bir başka rivayette, Hz. İbrâhim ateşe atıldığı zaman bütün hayvanların o ateşi söndürmeye gayret ettikleri, yalnız zehirli iri kelerin ateşe üfleyerek onu yakmaya çalıştığı (İbni Mâce, Sayd 12), yani şeytanın oyununa geldiği belirtilmektedir. Zehirli keleri ilk vuruşta öldürene yüz sevap, bazı rivayetlerde yetmiş sevap (Müslim, Selâm 147), ikinci ve üçüncü vuruşta öldürene daha az sevap verilmesi onu öldürmeye, elden kaçırmamaya teşvik etmek için söylenmiş, bu zararlıyı ortadan kaldırmak suretiyle insanlara hizmet eden kimsenin daha çok sevap kazanacağı belirtilmiştir. Hz. Âişe’nin odasında keler öldürmek için bir mızrak bulundurduğu da

bilinmektedir (İbni Mâce, Sayd 12). Bu zararlı hayvanın Arabistan gibi sıcak bölgelerde çok bulunduğu, evlere girip yiyeceklere zarar verdiği ve tuza çok meraklı olduğu anlaşılmaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. “Her zararlı öldürülür” kaidesi gereğince zehirli iri kelerin öldürülmesi uygun görülmüştür.

2. Peygamber Efendimiz’in bu zararlı hayvanı ilk vuruşta öldürmenin daha sevap olduğunu belirtmesi, onu elden kaçırmayıp görüldüğü yerde öldürmeye teşvik etmek içindir.

3. Kelerin İbrâhim *aleyhisselâm*’ı yakan ateşe üflemesi bir gerçeğin ifadesi olabileceği gibi, onun insan oğluna verdiği zararın mecâzî bir anlatımı da olabilir.

1869- وعَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « قَال رَجُلٌ لأتَصدقَنَّ بِصَدقَةٍ ، فَخرَجَ بِصَدقَته ، فَوَضَعَهَا في يَدِ سَارِقٍ ، فَأصْبحُوا يتَحدَّثُونَ : تَصَدِّقَ الليلة على سارِقٍ، فَقَالَ : اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ لأتَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ ، فَخَرَجَ بِصَدقَتِهِ ، فَوَضَعَهَا في يدِ زانيةٍ، فَأصْبَحُوا يَتحدَّثُونَ تُصُدِّق اللَّيْلَةَ عَلَى زَانِيَةٍ ، فَقَالَ : اللَّهُمَّ لَكَ الحَمْدُ عَلَى زانيَةٍ ؟، لأتَصَدَّقَنَّ بِصدقة ، فَخرَجَ بِصَدقَتِهِ ، فَوَضَعهَا في يد غَنِي ، فأصْبَحُوا يتَحدَّثونَ : تُصُدِّق على غَنِيٍّ ، فَقَالَ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ علَى سارِقٍ ، وعَلَى زَانِيةٍ ، وعلَى غَنِي ، فَأُتِي فَقِيل لَهُ: أمَّا صدَقَتُكَ علَى سَارِقٍ فَلَعَلَّهُ أنْ يَسْتعِفَّ عنْ سرِقَتِهِ ، وأمَّا الزَّانِيةُ فَلَعلَّهَا تَسْتَعِفَّ عَنْ زِنَاهَا، وأمَا الْغَنِيُّ فَلَعلَّهُ أنْ يعْتَبِر ، فَيُنْفِقَ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ » رَواهُ البخاري بلفظِهِ ، وَمُسْلِمٌ بمعنَاهُ .

1869. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“(Vaktiyle) **bir adam:**

- Ben mutlaka bir sadaka vereceğim, dedi. Geceleyin evinden sadakasını alıp çıktı ve onu bilmeden bir hırsızın eline tutuşturdu. Ertesi gün halk:

- Hayret! Bu gece bir hırsıza sadaka verilmiş! diye konuşmaya başladı. Adam:

- Allahım! Sana hamdolsun. Ben mutlaka bir sadaka daha vereceğim, dedi. Sadakasını alarak evinden çıktı ve onu bir fâhişenin eline tutuşturdu. Ertesi gün halk:

- Olur şey değil! Bu gece bir fâhişeye sadaka verilmiş! diye dedikoduya başladı. Adam:

- Allahım! Bir fâhişeye sadaka verdiğim için sana hamdolsun. Ben mutlaka bir sadaka vereceğim, dedi. Sadakasını alıp evinden çıktı ve onu bir zenginin eline koydu. Ertesi gün halk:

- Bu ne iştir! Bu gece bir zengine sadaka verilmiş! diye söylenmeye başladı. Adam:

- Allahım! Hırsıza, fâhişeye ve zengine sadaka verdiğim için sana hamdolsun, dedi.

Uykusunda o adama şöyle denildi:

- Hırsıza verdiğin sadaka, belki onu yaptığı hırsızlıktan utandırıp vazgeçirecektir. Fâhişe belki yaptığından vazgeçip iffetli bir kadın olacaktır. Zengin de belki bundan ibret alıp Allah'ın kendisine verdiği maldan muhtaçlara dağıtacaktır."

Buhârî, Zekât 14; Müslim, Zekât 78. Ayrıca bk. Nesâî, Zekât 47

Açıklamalar

Hadisimizdeki olayın İsrâiloğulları zamanında meydana geldiği başka rivayetlerden anlaşılmaktadır. Hırsıza, fâhişeye ve zengine verilen sadakanın büyük hayretlerle karşılanması, o devirde sadakanın sadece dindar olan muhtaçlara verildiğini göstermektedir. Adamın verdiği sadakaların Allah tarafından kabul edilmesi ise, Cenâb-ı Hakk'ın sadakaları kabul etme konusundaki ölçüsünün hiçbir zaman değişmediğini, iyi niyetle verilen bir sadaka yerini bulmasa bile Allah Teâlâ'nın onu kabul edeceğini ortaya koymaktadır. İyi niyetle yapılan bir iş, hatalı bir sonuç da doğursa, Cenâb-ı Mevlâ kulun samimiyetine bakmakta, kendi rızâsı için yapılan iyilikleri kabul buyurmaktadır.

Hadîs-i şerîfte, Allah rızâsı için verilen sadakanın, insan üzerinde yaptığı bir başka tesire dikkatimiz çekilmektedir. Kendisine sadaka verilen yanlış yoldaki bir kimse, şayet aklı başında biri ise, gördüğü bu iyilik karşısında durumunu değerlendirecek, tuttuğu yolun hatalı olduğunu farkedecek ve Allah'ın yardımıyla doğruya dönecektir. Kim oldukları bilinmeden, gecenin karanlığında bir hırsızın, bir fâhişenin ve bir zenginin eline tutuşturulan sadakanın onlar üzerinde iyi tesirler bırakacağının belirtilmesi bunu göstermektedir. Her devirde olduğu gibi, günümüzde de bazı insanlar karınlarını doyurmak veya karınlarını doyurmak zorunda oldukları insanlar için hırsızlık, fuhuş gibi çirkinliklere başvurmaktadır.

Cenâb-ı Hakk'ın lutfuna, ihsânına mazhar olmuş varlıklı kimseler, çevrelerindeki fakir ve muhtaçlarla ilgilenseler, hadisimizde buyurulduğu gibi *"Allah'ın kendilerine verdiği maldan muhtaçlara dağıtsalar",* nice problemler daha gün yüzüne çıkmadan çözülür; nice iyi insan izzetini, iffetini yere düşürmekten kurtarır.

Sadakanın gizli verilmesi hususu, hem alan hem de veren için önemlidir. Bugün bazı hayır severlerin yaptığı gibi yardımların fakirlere evlerinde verilmesi, böylece yapılan iyiliğin kimseye gösterilmemesi her şeyden önce fakiri ve yoksulu yüz suyu dökmekten kurtarır. Öte yandan hayır yapan kimse de, gösteriş duygusuna yakalanma tehlikesi ortadan kalkacağı için yardımının hayrını görür.

Benî İsrâil'den olan hayır sever adam, verdiği sadakaların yerini bulmadığını görünce Allah'a hamdetmekle, Allahım bu yanlışlıklar benim iredemle değil senin iradenle olmuştur; senin yaptığın her şeyin de bir hikmeti vardır, demek istemiş ve ilâhî takdire razı olduğunu belirtmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Yapılan işleri Allah rızâsı için yapmak ve sadakayı gizlice vermek pek değerlidir.
2. İyi niyetle verilen sadaka yerini bulmasa bile Allah onu kabul eder.
3. İnsan verdiği sadakanın yerini bulmadığını anlayınca tekrar sadaka vermelidir.
4. Herkes Allah'ın çizdiği kadere boyun eğmeli ve O'nun arzusu dışında bir şey yapılamayacağını bilmelidir.

5. İyilik yapmak için mutlaka iyi adam aramak gerekmez.

1870- « وعنه قال كنا مع رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في دعوة فرفع إليه الذراع وكانت تُعجبه فنَهسَ منها نَهسَةَ وقال : أنا سيد الناس يوم الْقِيَامَةِ ، هَلْ تَدْرُونَ مِمَّ ذَاكَ ؟ يَجْمعُ اللَّه الأوَّلِينَ والآخِرِينَ في صعِيدٍ وَاحِد ، فَيَنْظُرُهمُ النَّاظِرُ ، وَيُسمِعُهُمُ الدَّاعِي ، وتَدْنُو مِنْهُمُ الشَّمْسُ ، فَيَبْلُغُ النَّاسُ مِنَ الْغَمِّ والْكَرْبِ مَالاَ يُطيقُونَ وَلاَ يحْتَمِلُونَ ، فَيَقُولُ النَّاسُ : أَلاَ تَروْنَ إلي مَا أَنْتُمْ فِيهِ ، إِلَى ما بَلَغَكُمْ ؟ أَلاَ تَنْظُرُونَ مَنْ يشْفَعُ لَكُمْ إِلى رَبَّكُمْ ؟

فيَقُولُ بعْضُ النَّاسِ لِبَعْضٍ : أَبُوكُمْ آدَمُ ، ويأتُونَهُ فَيَقُولُونَ : يَا أَدمُ أَنْتَ أَبُو الْبَشرِ ، خَلَقَك اللَّه بِيدِهِ ، ونَفخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ ، وأَمَرَ الملائِكَةَ فَسَجدُوا لَكَ وَأَسْكَنَكَ الْجَنَّة ، أَلا تَشْفعُ لَنَا إِلَى ربِّك ؟ أَلاَ تَرى مَا نَحْنُ فِيهِ ، ومَا بَلَغَنَا ؟ فَقَالَ : إِنَّ رَبِّي غَضِب غضَباً لَمْ يغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ . وَلاَ يَغْضَبُ بَعْدَهُ مِثْلَهُ ، وَإِنَّهُ نَهَانِي عنِ الشَّجَرةِ ، فَعَصَيْتُ . نَفْسِي نَفْسِي نَفْسي . اذهَبُوا إِلَى غَيْرِي ، اذْهَبُوا إِلَى نُوحٍ . فَيَأْتُونَ نُوحاً فَيقُولُونَ : يَا نُوحُ ، أَنْتَ أَوَّلُ الرُّسُل إِلى أَهْلِ الأرْضِ ، وَقَدْ سَمَّاك اللَّه عَبْداً شَكُوراً ، أَلا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ ، أَلاَ تَرَى إِلَى مَا بَلَغنَا ، أَلاَ تَشْفَعُ لَنَا إِلَى رَبِّكَ؟ فَيَقُولُ : إِنَّ ربِّي غَضِبَ الْيوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ ، وَلَنْ يَغْضَب بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَأَنَّهُ قدْ كانَتْ لِي دَعْوةٌ دَعَوْتُ بِهَا عَلَى قَوْمِي ، نَفْسِي نَفْسِي نَفْسِي ، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي اذْهبُوا إِلَى إِبْرَاهِيمَ . فَيْأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُونَ : يَا إِبْرَاهِيمُ أَنْتَ نَبِيُّ اللَّهِ وَخَلِيلُهُ مِنْ أَهْلِ الأرْضِ ، اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ ، أَلاَ تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ ؟ فَيَقُولُ لَهُمْ : إِنَّ ربِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَإِنِّي كُنْتُ كَذَبْتُ ثَلاَثَ كَذْبَاتٍ نَفْسِي نَفْسِي نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي ، اذْهَبُوا إِلَى مُوسَى . فَيأْتُونَ مُوسَى ، فَيقُولُون : يا مُوسَى أَنْت رسُولُ اللَّه ، فَضَّلَكَ اللَّه بِرِسالاَتِهِ وبكَلاَمِهِ على النَّاسِ ، اشْفعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ ، أَلاَ تَرَى إِلي مَا نَحْنُ فِيهِ ؟ فَيَقول إِنَّ ربِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَإِنِّي قَدْ قَتَلْتُ نَفْساً لَمْ أُومرْ بِقْتلِهَا. نَفْسِي نَفْسِي نَفْسِي ، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي ، اذْهَبُوا إِلَى عِيسى . فَيَأْتُونَ عِيسَى . فيقُولُونَ : يا عِيسى أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَكلمتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَريم ورُوحٌ مِنْهُ وَكَلَّمْتَ النَّاسَ فِي المهْدِ . اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ . أَلاَ تَرَى مَا نَحْنُ فِيهِ ، فيَقولُ : : إِنَّ ربِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ ، وَلمْ يَذْكُرْ ذنْباً ، نَفْسِي نَفْسِي نَفْسِي ، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي ، اذْهَبُوا إِلَى مُحَمَّد صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم . فيأْتون محَمداً صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم .

وفي روايةٍ : « فَيَأْتُونِي فيقُولُونَ : يَا مُحَمَّدُ أَنْتَ رسُولُ اللَّهِ ، وَخاتَمُ الأَنْبِياءَ ، وقَدْ غفَرَ اللَّهُ لَكَ ما تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وما تَأَخَّر ، اشْفَعْ لَنَا إِلَى ربِّكَ ، أَلاَ تَرَى إِلَى ما نَحْنُ فِيهِ ؟ فَأَنْطَلِقُ ، فَآتي تَحْتَ الْعَرْشِ ، فأَقَعُ سَاجِداً لِرَبِّي » ثُمَّ يَفْتَحُ اللَّه عَلَيَّ مِنْ مَحَامِدِهِ ، وحُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ شَيْئاً لَمْ يَفْتَحْهُ عَلَى أَحَدٍ قَبْلِي ثُمَّ يُقَالُ : يَا مُحَمَّدُ ارفَع رأْسكَ ، سَلْ تُعْطَهْ ، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ ، فَأَرفَعُ رَأْسِي ، فَأَقُولُ أُمَّتِي يَارَبِّ ، أُمَّتِي يَارَبِّ ، فَيُقَالُ : يامُحَمَّدُ أَدْخِلْ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لاَ حِسَابَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْبابِ الأَيْمَنِ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ وهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ فِيمَا سِوىَ ذَلِكَ مِنَ الأَبْوَابِ » ثُمَّ قال : « وَالَّذِي نَفْسِي بِيدِهِ إِنَّ مَا بَيْنَ المصراعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ الْجَنَّةِ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَهَجَر ، أَوْ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَبُصْرَى » متفقٌ عليه.

1870. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir yemek dâvetinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile beraber bulunuyorduk. Kendisine etin kol tarafı ikram edildi. Resûl-i Ekrem etin kol tarafını severdi. Ondan bir lokma kopardıktan sonra şöyle buyurdu:

“Kıyamet gününde insanların efendisi benim. Bu da neden biliyor musunuz? Allah Teâlâ gelmiş gelecek bütün insanları düz bir yere toplayacak. Orası, insanlara bakan kimsenin hepsini görebileceği, onlara çağıranın hepsine sesini duyurabileceği bir yerdir. Güneş onlara yaklaşacak, insanlar sıkıntıdan ve kederden artık dayanamayacak hale gelince birbirlerine:

- İçinde bulunduğunuz sıkıntıyı, başınıza gelen hali görmüyor musunuz? Halinizi Rabbinize arzederek size şefaat edecek birini bulmayı düşünmüyor musunuz? diyecekler. Bazıları ötekilerine:

- Babanız Âdem’e gidiniz, diyecekler. Âdeme gelip:

- Ey Âdem! Sen insanların babasısın. Seni Allah kudret eliyle yarattı. Sana kendi rûhundan üfledi. Meleklere sana secde etmelerini emretti, onlar da secde ettiler. Seni cennete yerleştirdi. Rabbine varıp bizim için şefaat et. İçinde bulunduğumuz hali, başımıza gelen derdi görmüyor musun? diyecekler. O da:

- Bugün Rabbim çok gazaplı. Ne daha önce böylesine gazaplandı ne de bundan sonra böyle gazaplanır. Rabbim o ağaca yaklaşmamı yasakladı, ama ben O’nu dinlemedim. Asıl benim nefsim şefaat edilmeye muhtaçtır; benim nefsim, benim nefsim! Siz başkasına gidin; Nûh’a gidin, diyecek. Onlar da Nûh’a gelerek:

- Ey Nûh! Sen yeryüzü halkına gönderilen resûllerin ilkisin. Allah Teâlâ sana “çok şükreden kul” demişti. İçinde bulunduğumuz perişan hali görmüyor musun? Başımıza gelenleri görmüyor musun? Rabbinin huzurunda bize şefaat etmeyecek misin? diyecekler. O da:

- Bugün Rabbim benzeri görülmedik şekilde gazaplıdır. Ne daha önce böylesine gazaplandı ne de bundan sonra böyle gazaplanır. Benim bir duam vardı; onu da kavmimin aleyhine kullandım. Asıl benim nefsim şefaat edilmeye muhtaçtır; benim nefsim, benim nefsim! Siz başkasına gidin. İbrâhim’e gidin, diye karşılık verecek. Onlar da İbrâhim’e gelerek:

- Sen Allah’ın peygamberisin, yeryüzü halkı içinde Allah’ın dostu sensin. Rabbinin huzurunda bize şefaat et! İçinde bulunduğumuz perişan hali görmüyor musun? diyecekler. O da şunları söyleyecek:

- Bugün Rabbim benzeri görülmedik şekilde gazaplıdır. Ne daha önce böylesine gazaplandı ne de bundan sonra böyle gazaplanır. Ben vaktiyle üç yalan söylemiştim. Asıl benim nefsim şefaat edilmeye muhtaçtır; benim nefsim, benim nefsim! Siz başkasına gidin; Mûsâ’ya gidin. Onlar da Mûsâ’ya gelerek şöyle diyecekler:

- Ey Mûsâ! Sen Allah'ın Resûlüsün. Allah sana peygamberlik vermek ve seninle konuşmak suretiyle seni diğer insanlardan üstün kılmıştır. Rabbinin huzurunda bize şefaat et. İçinde bulunduğumuz hali görmüyor musun? O da:

- Bugün Rabbim benzeri görülmedik şekilde gazaplıdır. Ne daha önce böylesine gazaplandı ne de bundan sonra böyle gazaplanır. Ben öldürülmesine dair emir almadığım bir adamı öldürdüm. Asıl benim nefsim şefaat edilmeye muhtaçtır; benim nefsim, benim nefsim! Siz başkasına gidin; Îsâ’ya gidin, diyecek. Onlar da Îsâ’ya gelerek:

- Ey Îsâ! Sen Allah’ın Resûlü, O’nun Meryem’e yönelttiği kelimesi ve O’nun yarattığı bir ruhsun. Sen daha beşikte iken insanlarla konuştun. Rabbinin huzurunda bize şefaat et! İçinde bulunduğumuz perişan hali görmüyor musun? diyecekler. Îsâ da:

- Bugün Rabbim benzeri görülmedik şekilde gazaplıdır. Ne daha önce böylesine gazaplandı ne de bundan sonra böyle gazaplanır, diyecek, ama bir günah zikretmeyecek. Sonra da, asıl benim nefsim şefaat edilmeye muhtaçtır; benim nefsim, benim nefsim! Siz başkasına gidin; Muhammed’e gidin, diyecek.

Başka bir rivayete göre Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu: Onlar da bana gelerek:

- Yâ Muhammed! Sen Allah’ın Resûlü ve son peygambersin. Allah Teâlâ senin gelmiş geçmiş bütün günahlarını bağışlamıştır. Rabbinin huzurunda bize şefaat et! İçinde bulunduğumuz perişan hali görmüyor musun? diyecekler. Ben de yürüyüp Arş’ın altına geleceğim, Rabbime secdeye kapanacağım. Sonra Allah Teâlâ daha önce kimseye öğretmediği en güzel hamdü senâyı bana ilham edecek. Sonra bana hitaben:

- Yâ Muhammed! Secdeden başını kaldır! İste! İstediğin sana verilecek. Şefaat et, şefaatin kabul edilecek, buyuracak. Ben de başımı secdeden kaldıracağım ve:

- Yâ Rabbî! Ümmetimi bana bağışla! Yâ Rabbî! Ümmetimi kurtar! Yâ Rabbî! Ümmetimi bağışla! diye yalvaracağım. O zaman bana:

- Yâ Muhammed! Ümmetinden hesaba çekilmeyecek olanları cennet kapılarının en sağındaki Bâbü’l-eymen’den içeri al! Onlar başkalarıyla beraber cennetin diğer kapılarından da gireceklerdir, buyurulacak. Sonra Resûl-i Ekrem sözüne şöyle devam etti: Canımı kudretiyle yaşatan Allah’a yemin ederim ki, cennet kapılarının iki kanadı arasındaki mesafe, Mekke ile (Bahreyn’deki) Hecer veya Mekke ile (Suriye’deki) Busrâ arasındaki mesafe kadar geniştir.”

Buhârî, Enbiyâ 3, 9, Tefsîru sûre (17), 5; Müslim, Îmân 327, 328. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 10

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz, şefaat konusundaki bu ünlü hadisi bir davette ashâbıyla sohbet ederken söylemiştir. Bu davette ona, etin kol tarafını sevdiği için özellikle bu kısım ikram edilmiştir. 611 numaralı hadiste Peygamber *aleyhisselâm*'ın etin kol kısmını sevdiğine kısaca temas edilmişti.

Mahşerdeki o korkunç bekleyiş sahnesini burada kısaca tasvir eden Peygamber *aleyhisselâm*, dünyaya gelmiş ne kadar insan varsa hepsinin düz bir arazide toplanacağını söylemekte, ayrıca sahne düzeninden de söz ederek insanlara şöyle bir bakanın hepsini görebileceğini, onlara seslenen kimsenin hepsine birden sesini duyurabileceğini belirtmektedir.

"Allah Korkusu" bahsindeki 401, 403 ve 404 numaralı hadislerde, mahşer yerinde insanların güneş altında nasıl perişan bir duruma düşecekleri kısaca görülmüştü. Bu hadiste olayın devamı ele alınmakta, güneşin hararetinden beyinlerin kaynamaya başladığı sırada, mahşer halkının bir kurtarıcı aramaya çıkacakları anlatılmaktadır. Bu arayışın sonunda, uzandıkları bütün dalların birer birer ellerinde kaldığını hayretle ve dehşetle görecekler, ümitlerinin tükenmeye başladığı bir sırada, o korkunç meydanın yegâne hatırlı kişisinin, hadisimizde buyurulduğu üzere, *kıyamet gününün efendisinin* Peygamber-i Zîşân olduğunu anlayacaklardır. Şeref Hanım'ın (ö. 1861) dediği gibi: *Geldi nice peygamber-i zîşân bu cihâna / Sen cümlesine* ***seyyid ü servetsin*** *Efendim* diyeceklerdir. Mahşer meydanında, herkesin nefsinin derdine düştüğü bir zamanda, sözüne değer verilecek ve duası kabul edilecek yegâne sultanın o olduğunu görecekler ve Süleyman Çelebi gibi ona:

Merhabâ ey ***âsi ümmet melcei***
Merhaba ey ***çâresizler eşfai***
diye sarılacaklardır.

Allah Teâlâ'nın, Resûlullah Efendimiz'e şefaat imkânı verdiği, **"Rabbinin seni övgüye değer bir makama göndereceğini umabilirsin"** [İsrâ sûresi (17), 79] âyetinde de görülmektedir. Bu makâm, **makâm-ı Mahmûd** denilen büyük şefaat yetkisidir. O zaman Resûlullah Efendimiz'in elinde **livâü'l-hamd** (hamd sancağı) bulunacak, aralarında Hz. Âdem de olmak üzere bütün peygamberler bu sancağın altında toplanacaklardır (Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 18; İbni Mâce, Zühd 37; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 281, 295, III, 2, 144).

Bazı kimseler, Allah'tan başka kimsenin şefaat edemeyeceğini söyleyerek, ne kadar sahih olursa olsun, şefaat konusundaki hadisleri kabul etmek istemezler. Halbuki birçok âyette Allah Teâlâ'nın izin verdiklerinin şefaat edebileceği açıkça belirtilmiştir. Meselâ: **"İzni olmadan O'nun huzurunda kim şefaat edebilir?"** [Bakara sûresi (2) 255]. **"Onun izni olmadan hiçbir şefaatçi şefaat edemez"** [Yûnus sûresi (10), 3]. **"Rahmân nezdinde söz ve izin alandan başka hiçbirinin şefaate gücü yetmeyecektir"** [Meryem sûresi (19), 87]. **"Allah'ın huzurunda kendisinin izin verdiği kimselerden başkasının şefâati fayda vermez"** [Sebe' sûresi (34), 23] âyetleri bunu göstermektedir. Özellikle de **"O gün Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığından başkasının şefaati fayda vermez"** [Tâ hâ sûresi (20), 109] âyeti konumuzun esasını teşkil eden hadîs-i şerîfe daha bir açıklık getirmektedir. Zaten Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* de yukarıdaki hadiste kendisine *"Yâ Muhammed! Secdeden başını kaldır! İste! İstediğin sana verilecek. Şefaat et, şefaatin kabul edilecek"* diye şefaat izni verileceğini söylemektedir. Şu halde şefaat konusundaki âyetlerle bu ve benzeri hadisler tam bir uyum içindedir.

Şefaat sadece bundan ibaret değildir. Peygamber Efendimiz'in daha başka şefaatleri de vardır. Ayrıca Allah Teâlâ şefaat yetkisini diğer peygamberlere, meleklere, âlimlere,

şehidlere, sâlih mü'minlere, çocuklara ve cennet ehlinden uygun gördüğü bazı kimselere de verecek, onlar da yakınlarına şefaat edeceklerdir.

Son olarak şunu söyleyelim: Bir hadîs-i şerîfte mü'minlerin ümidi Efendimiz, *"Kimsenin zorlaması olmadan, kendiliğinden ve içinden gelerek iman eden kimselere"* şefaat edeceğini söylemektedir (Buhârî, Rikak 51). Öyleyse herkes Resûlullah Efendimiz'in şefaatini elde edebilmek için onun belirttiği özelliğe sahip olmaya çalışmalıdır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'den önce şefaat etmeleri için kendilerine başvurulan peygamberlerin, şahsî günahlarından söz ederek kendilerini şefaat etmeye lâyık görmemeleri, hem tevâzularının bir eseridir hem de şefaatin derece derece olduğunu, en büyük şefaat yetkisinin de Peygamber *aleyhisselâm*'da bulunduğunu göstermek içindir. Bu hadis kısaca 203 numarayla geçmiş ve peygamberlerin büyük ve küçük günah işleyip işlemedikleri hususunda âlimlerimizin görüşleri orada genişçe ele alınmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* mahşer gününde şefaate lâyık olan kimselere şefaat edecektir.

2. Hiçbir peygamberin şefaate cesaret edemeyip sadece Resûlullah Efendimiz'in bu konuda niyazda bulunması ve kendisine şefaat yetkisi verilmesi onun Allah Teâlâ'nın yanındaki değerini göstermektedir.

3. Cenâb-ı Hakk'ın, önce Resûl-i Ekrem'e değil de diğer peygamberlere başvurmayı ilhâm etmesi, Peygamber *aleyhisselâm*'ın şefaat yetkisini ve üstünlüğünü insanların daha iyi anlamaları içindir.

4. Mahşerin, kendisinden Allah'a sığınılacak kadar çetin ve dayanılamayacak kadar korkunç bir yer olduğu anlaşılmaktadır.

1871- وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا قَالَ : جاءَ إِبْرَاهِيمُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم بِأُمِّ إِسْمَاعِيل وَبابنِهَا إِسْمَاعِيلَ وَهِي تُرْضِعُهُ حَتَّى وَضَعَهَا عِنْدَ الْبَيْتِ عِنْدَ دَوْحَةٍ فوْقَ زَمْزَمَ فِي أَعْلَى المسْجِدِ ، وَلَيْسَ بمكَّةَ يَوْمئذٍ أَحَدٌ وَلَيْس بِهَا مَاءٌ ، فَوضَعَهَمَا هُنَاكَ ، وَوضع عِنْدَهُمَا جِرَاباً فِيهِ تَمْرٌ ، وسِقَاءً فيه مَاءٌ . ثُمَّ قَفي إِبْرَاهِيمُ مُنْطَلِقاً ، فتَبِعتْهُ أُمُّ إِسْماعِيل فقَالَتْ : يا إِبْراهِيمُ أَيْنَ تَذْهَبُ وتَتْرُكُنَا بهَذا الْوادِي لَيْسَ فِيهِ أَنِيسٌ ولاَ شَيءٌ ؟ فَقَالَتْ لَهُ ذَلكَ مِراراً ، وجعل لاَ يلْتَفِتُ إِلَيْهَا ، قَالَتْ لَه: آللَّهُ أَمركَ بِهذَا ؟ قَالَ : نَعَمْ . قَالَت : إِذًا لا يُضَيِّعُنا ، ثُمَّ رجعتْ .فَانْطَلَق إِبْراهِيمُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، حَتَّى إِذا كَانَ عِنْدَ الثَّنِيَّةِ حيْثُ لا يَروْنَهُ . اسْتَقْبل بِوجْهِهِ الْبيْتَ، ثُمَّ دعا بِهَؤُلاءِ الدَّعواتِ ، فرفَعَ يدَيْه فقَالَ : { رَّبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ } حتَّى بلَغَ {يشْكُرُونَ} . وجعلَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيل تُرْضِعُ إِسْماعِيل ، وتَشْربُ مِنْ ذَلِكَ المَاءِ ، حتَّى إِذَا نَفِدَ ما في السِّقَاءِ عطشت وعَطِش ابْنُهَا ، وجعلَتْ تَنْظُرُ إِلَيْهِ يتَلوَّى أَوْ قَالَ : يتَلَبَّطُ فَانْطَلَقَتْ كَراهِيةَ أَنْ تَنْظُرُ إِلَيْهِ ، فَوجدتِ الصَّفَا أَقْرَبَ جبَلٍ فِي الأَرْضِ يلِيهَا ، فَقَامتْ علَيْهِ ، ثُمَّ استَقبَلَتِ الْوادِيَ تَنْظُرُ هَلْ تَرى أَحداً ؟ فَلَمْ تَرَ أَحداً . فهَبطَتْ مِنَ الصَّفَا حتَّى إِذا

بلَغَتِ الْوادِيَ ، رفَعتْ طَرفَ دِرْعِها ، ثُمَّ سَعتْ سعْيَ الإِنْسانِ المجْهُودِ حتَّى جاوزَتِ الْوَادِيَ ، ثُمَّ أَتَتِ المرْوةَ ، فقامتْ علَيْهَا ، فنظَرتْ هَلْ تَرى أَحَداً؟ فَلَمْ تَرَ أَحَداً ، فَفَعَلَتْ ذَلِكَ سَبْع مرَّاتٍ. قَال ابْنُ عبَّاسٍ رَضِي اللَّه عنْهُمَا : قَال النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « فَذَلِكَ سعْيُ النَّاسِ بيْنَهُما » . فلَمَّا أَشْرفَتْ علَى المرْوةِ سَمِعتْ صوتاً ، فَقَالَتْ : صهْ تُرِيدُ نَفْسهَا ثُمَّ تَسمَّعَتْ ، فَسمِعتْ أَيْضاً فَقَالتْ : قَدْ أَسْمَعْتَ إِنْ كَانَ عِنْدكَ غَواثٌ .فأَغِث . فَإِذَا هِي بِالملَكِ عِنْد موْضِعِ زمزَم ، فَبحثَ بِعقِبِهِ أَوْ قَال بِجَنَاحِهِ حَتَّى ظَهَرَ الماءُ، فَجعلَتْ تُحَوِّضُهُ وَتَقُولُ بِيدِهَا هَكَذَا ، وجعَلَتْ تَغْرُفُ الماءَ في سِقَائِهَا وهُو يفُورُ بَعْدَ ما تَغْرِفُ وفي روايةٍ : بِقَدرِ ما تَغْرِفُ . قَال ابْنُ عبَّاسٍ رضِيَ اللَّه عَنْهُمَا : قالَ النَّبيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « رحِم اللَّه أُمَّ إِسماعِيل لَوْ تَرَكْت زَمزَم أَوْ قَالَ : لوْ لَمْ تَغْرِفْ مِنَ الماءِ ، لَكَانَتْ زَمْزَمُ عيْناً معِيناً قَال فَشَرِبتْ ، وَأَرْضَعَتْ وَلَدهَا .

فَقَال لَهَا الملَكُ : لاَ تَخَافُوا الضَّيْعَة فَإِنَّ هَهُنَا بَيْتاً للَّهِ يبنيه هَذَا الْغُلاَمُ وأَبُوهُ ، وإِنَّ اللَّه لا يُضيِّعُ أَهْلَهُ ، وَكَانَ الْبيْتُ مُرْتَفِعاً مِنَ الأَرْضِ كَالرَّابِيةِ تأْتِيهِ السُّيُولُ ، فتَأْخُذُ عنْ يمِينِهِ وَعَنْ شِمالِهِ . فَكَانَتْ كَذَلِكَ حتَّى مرَّتْ بِهِمْ رُفْقَةٌ مِنْ جُرْهُمْ ، أو أَهْلُ بيْتٍ مِنْ جُرْهُمٍ مُقْبِلين مِنْ طَرِيقِ كَدَاءَ ، فَنَزَلُوا في أَسْفَلِ مَكَةَ ، فَرَأَوْا طَائراً عائفاً فَقَالُوا : إِنَّ هَذا الطَّائِرِ لَيَدُورُ عَلى ماء لَعهْدُنَا بِهذا الوادي وَمَا فِيهِ ماءَ فَأرسَلُوا جِريّاً أَوْ جَرِيَّيْنِ ، فَإِذَا هُمْ بِالماءِ ، فَرَجعُوا فَأَخْبَرُوهم فَأقْبلُوا ، وَأُمُّ إِسْماعِيلَ عند الماءَ ، فقَالُوا : أَتَأْذَنِينَ لَنَا أَنْ ننزِلَ عِنْدكَ ؟ قالَتْ: نَعَمْ ، ولكِنْ لا حَقَّ لَكُم في الماءِ ، قَالُوا : نَعَمْ . قَال ابْنُ عبَّاسٍ : قَالَ النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « فَأَلْفي ذلكَ أُمَّ إِسماعِيلَ ، وَهِي تُحِبُّ الأُنْسَ . فنزَلُوا ، فَأَرْسلُوا إِلى أَهْلِيهِم فنَزَلُوا معهُم ، حتَّى إِذا كَانُوا بِهَا أَهْل أَبياتٍ ، وشبَّ الغُلامُ وتَعلَّم العرِبيَّةَ مِنهُمْ وأَنْفَسَهُم وأَعجَبهُمْ حِينَ شَبَّ ، فَلَمَّا أَدْركَ ، زَوَّجُوهُ امرأَةً منهُمْ ، ومَاتَتْ أُمُّ إِسمَاعِيل .

فَجاءَ إِبراهِيمُ بعْد ما تَزَوَّجَ إِسماعِيلُ يُطالِعُ تَرِكَتَهُ فَلم يجِدْ إِسْماعِيل ، فَسأَل امرأَتَهُ عنه فَقَالتْ : خَرَجَ يبْتَغِي لَنَا وفي رِوايةٍ : يصِيدُ لَنَا ثُمَّ سأَلهَا عنْ عيْشِهِمْ وهَيْئَتِهِم فَقَالَتْ: نَحْنُ بَشَرٍّ ، نَحْنُ في ضِيقٍ وشِدَّةٍ ، وشَكَتْ إِلَيْهِ ، قَال : فإِذا جاءَ زَوْجُكِ ، اقْرئى عَلَيْهِ السَّلام، وقُولي لَهُ يُغيِّرْ عَتبة بابِهِ . فَلَمَّا جاءَ إِسْماعِيلُ كَأَنَّهُ آنَسَ شَيْئاً فَقَال : هَلْ جاءَكُمْ منْ أَحدٍ ؟ قَالَتْ : نَعَمْ ، جاءَنَا شَيْخٌ كَذا وكَذا ، فَسأَلَنَا عنْكَ ، فَأَخْبَرْتُهُ ، فَسألني كَيْف عيْشُنا ، فَأَخْبرْتُهُ أَنَّا في جَهْدٍ وشِدَّةٍ. قَالَ : فَهَلْ أَوْصاكِ بشَيْءٍ ؟ قَالَتْ : نَعمْ أَمَرني أَقْرَأَ علَيْكَ السَّلامَ ويَقُولُ : غَيِّرْ عَتبة بابكَ . قَالَ : ذَاكِ أَبي وقَدْ أَمرني

أَنْ أُفَارِقَكِ ، الْحَقِي بأَهْلِكِ . فَطَلَّقَهَا ، وتَزَوَّجَ مِنْهُمْ أُخْرى . فلَبِث عَنْهُمْ إبْراهيم ما شَاءَ اللَّه ثُمَّ أَتَاهُم بَعْدُ ، فَلَمْ يجِدْهُ ، فَدَخَل على امْرَأَتِهِ ، فَسَأَل عنْهُ . قَالَتْ : خَرَج يبْتَغِي لَنَا . قَال : كَيْفَ أَنْتُمْ ، وسأَلهَا عنْ عيْشِهِمْ وهَيْئَتِهِمْ فقَالَتْ : نَحْنُ بِخَيْرٍ وَسعةٍ وأَثْنتْ على اللَّهِ تعالى ، فَقَال : ما طَعامُكُمْ ؟ قَالَتْ : اللَّحْمُ . قَال : فَما شَرابُكُمْ ؟ قَالَتِ : الماءُ . قَال : اللَّهُمَّ بَارِكْ لهُمْ في اللَّحْم والماءِ ، قَال النَّبِيُّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : «وَلَمْ يكنْ لهُمْ يوْمَئِذٍ حُبٌّ وَلَوْ كَانَ لهُمْ دَعَا لَهُمْ فيهِ » قَال : فَهُما لاَ يخْلُو علَيْهِما أَحدٌ بغَيْرِ مكَّةَ إلاَّ لَمْ يُوافِقاهُ .

وفي روايةٍ فَجاءَ فَقَالَ : أَيْنَ إِسْماعِيلُ ؟ فَقَالَتِ امْرَأَتُهُ : ذَهبَ يَصِيدُ ، فَقَالَتِ امْرَأَتُهُ: أَلا تَنْزِلُ ، فَتطْعَم وتَشْرب ؟ قَالَ : وما طعامُكمْ وما شَرابُكُمْ ؟ قَالَتْ : طَعَامُنا اللَّحْمُ ، وشَرابُنَا الماءُ . قَال : اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ في طَعامِهِمْ وشَرَابِهِمْ قَالَ : فَقَال أَبُو القَاسِم صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «بركَةُ دعْوةِ إبراهِيم صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم » قَالَ : فَإِذا جاءَ زَوْجُكِ ، فاقْرئي علَيْهِ السَّلامَ وَمُريهِ يُثَبِّتْ عتَبَةَ بابهِ . فَلَمَّا جاءَ إسْماعِيلُ ، قَال : هَلْ أَتَاكُمْ منْ أَحد ؟ قَالتْ : نَعَمْ ، أَتَانَا شيْخٌ حسَن الهَيْئَةِ وَأَثْنَتْ عَلَيْهِ ، فَسَأَلَنِي عنْكَ ، فَأَخْبرتُهُ ، فسأَلَني كيفَ عَيْشُنَا فَأَخبرْتُهُ أَنَّا بخَيرٍ . قَالَ : فأَوْصَاكِ بِشَيْءٍ ؟ قَالَتْ : نَعَمْ ، يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلامَ ، ويأْمُرُكَ أَنْ تُثَبِّتَ عَتَبَة بابكَ. قَالَ : ذَاكِ أَبي وأنتِ الْعَتَبةُ أَمرني أَنْ أُمْسِكَكِ . ثُمَّ لَبِثَ عنْهُمْ ما شَاءَ اللَّه ، ثُمَّ جَاءَ بعْد ذلكَ وإِسْماعِيلُ يبْري نَبْلاً لَهُ تَحْتَ دَوْحةٍ قريباً مِنْ زَمْزَمَ ، فَلَمَّا رآهُ ، قَامَ إِلَيْهِ ، فصنعَ كَمَا يصْنَعُ الْوَالِد بِالْولَدُ والوالد بالْوالِد ، قَالِ : يا إِسْماعِيلُ إِنَّ اللَّه أَمرنِي بِأَمْرٍ ، قَال : فَاصْنعْ مَا أمركَ ربُّكَ ؟ قَال : وتُعِينُني ، قَال : وأُعِينُكَ ، قَالَ : فَإِنَّ اللَّه أَمرنِي أَنْ أَبْنِي بيْتاً ههُنا ، وأَشَار إِلى أَكَمَةٍ مُرْتَفِعةٍ على ما حَوْلَهَا فعِنْد ذلك رَفَعَ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبيْتِ ، فَجَعَلَ إِسْماعِيل يأتِي بِالْحِجارَةِ ، وَإِبْراهِيمُ يبْني حتَّى إذا ارْتَفَعَ الْبِنَاءُ جَاءَ بِهَذا الحجرِ فوضَعَهُ لَهُ فقامَ عَلَيْهِ ، وَهُو يبْني وإِسْمَاعِيلُ يُنَاوِلُهُ الحِجَارَة وَهُما يقُولاَنِ : « ربَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ » .

وفي روايةٍ : إِنَّ إبْراهِيم خَرَج بِإِسْماعِيل وأُمِّ إِسْمَاعِيل ، معَهُم شَنَّةٌ فِيهَا ماءٌ فَجَعلَتْ أُم إِسْماعِيلَ تَشْربُ مِنَ الشَّنَّةِ ، فَيَدِرُّ لَبَنُهَا على صبِيِّهَا حَتَّى قَدِم مكَّةَ . فَوَضَعَهَا تَحْتَ دَوْحةٍ ، ثُمَّ رَجع إِبْراهِيمُ إِلى أَهْلِهِ ، فاتَّبَعَتْهُ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ حَتَّى لما بلغُوا كَداءَ نادَتْه مِنْ ورائِه : يَا إِبْرَاهِيمُ إِلَى منْ تَتْرُكُنَا ؟ قَالَ : إِلَى اللَّهِ ، قَالَتْ : رضِيتُ بِاللَّهِ . فَرجعتْ ، وجعلَتْ تَشْرَبُ مِنَ الشَّنَّةِ ، وَيَدِرُّ لَبَنُهَا عَلى صَبِيِّهَا حَتَّى لما فَنِى الماءُ قَالَتْ : لَوْ ذَهبْتُ ، فَنَظَرْتُ لعَلِّي أَحِسُّ أَحَداً ، قَالَ : فَذَهَبَتْ فصعِدت الصَّفا . فَنَظَرتْ

وَنَظَرَتْ هَلْ تُحِسُّ أَحداً ، فَلَمْ تُحِسَّ أحداً ، فَلَمَّا بلَغَتِ الْوادي ، سعتْ ، وأَتتِ المَرْوَةَ، وفَعلَتْ ذلكَ أَشْواطاً ، ثُمَّ قَالَتْ : لو ذهَبْتُ فنظرْتُ ما فعلَ الصَّبيُّ ، فَذَهَبتْ ونَظَرَتْ ، فإِذَا هُوَ على حَالهِ كأَنَّهُ يَنْشَغُ للمَوْتِ ، فَلَمْ تُقِرَّهَا نفْسُهَا . فَقَالَت : لَوْ ذَهَبْتُ ، فَنَظَرْتُ لعلي أَحِسُّ أَحداً ، فَذَهَبَتْ فصَعِدتِ الصَّفَا ، فَنَظَرتْ ونظَرَتْ ، فَلَمْ تُحِسُّ أَحَداً حتَّى أَتمَّتْ سَبْعاً ، ثُمَّ قَالَتْ : لَوْ ذَهَبْتُ ، فَنَظَرْتُ مَا فَعل . فَإِذا هِيَ بِصوْتٍ . فَقَالَتْ : أَغِثْ إِنْ كان عِنْدَكَ خيْرٌ فإِذا جِبْرِيلُ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فقَال بِعَقِبهِ هَكَذَا ، وغمزَ بعقِبه عَلَى الأَرْض ، فَانْبَثَقَ الماءُ فَدَهِشَتْ أُمُّ إِسْماعِيلَ فَجعلَتْ تَحْفِنُ وذَكَرَ الحَدِيثَ بِطُولِهِ .رواه البخاري بهذِهِ الرواياتِ كلها .

« الدَّوْحةُ » : الشَّجرةُ الْكَبِيرةُ . قولهُ : « قَفي » أَيْ : ولَّى . « وَالجَرِيُّ » : الرسول. « وَأَلَفي » معناه : وجَد . قَوْلُهُ : « يَنْشَغُ » أَيْ : يَشْهقُ .

1871. İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

İbrâhim *sallallahu aleyhi ve sellem,* İsmâil'in annesi (Hâcer) ile henüz memedeki oğlu İsmâil'i alıp Mekke'ye getirdi. Onları Kâbe'nin üst tarafında ve zemzemin yukarısındaki büyük bir ağacın altına bıraktı. O vakitler Mekke'de kimse bulunmadığı gibi içecek su da yoktu. İşte İbrâhim, karısı ile oğlunu oraya bıraktı. Yanlarına da bir dağarcık hurma ve bir kırba su koydu. Sonra İbrahim arkasını dönüp gitmeye başladı. Hâcer onun peşini bırakmadı:

- İbrâhim! Bizi konuşup görüşecek bir kimsenin, yiyip içecek bir şeyin bulunmadığı bu vadide tek başına bırakıp da nereye gidiyorsun? diye sordu. Bu soruyu birkaç defa tekrarladı. İbrâhim dönüp bakmadı bile. Sonunda Hâcer: Bunu böyle yapmanı sana Allah mı emretti? deyince İbrâhim:

- Evet, Allah emretti, diye cevap verdi. Hâcer:

- Öyleyse Allah bizi korur, dedi.

Hâcer geri döndü; İbrâhim *sallallahu aleyhi ve sellem* de yürüyüp gitti. Kimsenin kendisini göremediği Seniyye mevkiine varınca, yüzünü Kâbe tarafına çevirdi; sonra ellerini kaldırarak şöyle dua etti:

"Ey Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını, senin saygı duyulması gereken Mukaddes Mâbed'inin yanında, ekin bitmez bir vâdiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerine onlara karşı muhabbet koy ve kendilerine bazı meyvelerden rızık ver. Umarım ki nimetlerine şükrederler" [İbrâhim sûresi (14), 37].

Hâcer İsmâil'i emziriyor ve kırbadaki sudan içiyordu. Nihayet kırbadaki su tükendi. Hem kendi hem oğlu susadı. Çocuk susuzluktan yerde sızlanıp yuvarlanmaya başlayınca, Hâcer onun bu halini görmemek için oraya en yakın tepe olan Safâ'ya gitti ve tepenin üstüne çıktı. Sonra acaba birini görebilir miyim diye vâdiye bakındı; fakat kimseyi göremedi. Safâ tepesinden inip vâdiye gelince, koşmasına engel olmasın diye elbisesinin eteğini topladı.

Sonra da çok zor durumda kalmış bir insanın son gayretiyle koşmaya başladı; vâdiyi geçip Merve'ye geldi. Tepenin üstüne çıkıp acaba birini görebilir miyim diye bakındı; fakat kimseyi göremedi. İki tepe arasında böyle yedi defa gidip geldi.

İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* sözünün burasında şöyle dedi: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: **"İşte bundan dolayı insanlar Safâ ile Merve arasında sa'yeder"** buyurdu. Sonra da sözüne şöyle devam etti:

Hâcer Merve tepesine çıkınca bir ses duydu. Kendi kendine "Sus! Dinle!" dedi. Sonra iyice kulak verdi, aynı sesi bir daha duydu.

- Tamam, sesini duyurdun. Yapabiliyorsan bize yardım et! diye seslendi. Bir de baktı ki, zemzemin olduğu yerde bir melek, topuğuyla -veya kanadıyla- yeri kazmakta! Nihayet su göründü. Hâcer, akıp gitmesin diye suyun etrafını eliyle şöyle çevirmeye, suyu avuçlayıp kırbasını doldurmaya başladı. Hâcer suyu avuçladıkça, bir rivayete göre avuçladığı kadar, yerden kaynıyordu.

İbni Abbas *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: **"Allah İsmâil'in annesine rahmet etsin. Zemzemi kendi haline bıraksaydı -veya suyu avuçlamasaydı- zemzem akarsu olurdu"** buyurdu. İbni Abbas sözüne şöyle devam etti:

Hâcer sudan içti ve yavrusunu emzirdi. Melek ona:

- Bize bir zarar gelir diye korkma! İşte şurası Beytullah'ın yeridir. Onu şu çocukla babası yapacaktır. Allah, o işi yapacak kimsenin yok olup gitmesine izin vermez, dedi. Beytullah'ın yeri zeminden yüksekçe idi. Seller oranın sağını solunu yalayıp aşındırmıştı. Onlar bu şekilde yaşayıp giderken nihayet bir gün Cürhümlüler'den bir grup insan veya onlardan bir aile Kedâ yolundan gelerek Mekke'nin alt tarafına indiler. O sırada bir kuşun gelip gittiğini gördüler. Bu kuş mutlaka suyun etrafında dönüp duruyor. Halbuki biz bu vadide su bulunmadığını biliyorduk, diyerek ayağına çevik bir veya iki kişiyi oraya gönderdiler. Gidenler orada su bulunduğunu görünce geri dönüp durumu haber verdiler. Suyun yanına geldiklerinde Hâcer'i gördüler:

- Bizim buraya yerleşmemize izin verir misin? diye sordular. O da:

- Evet, ama su üzerinde bir hak iddia edemezsiniz, dedi. Onlar da:

- Peki, kabul, dediler.

İbni Abbas rivayetine şöyle devam etti:

İnsanlarla bir arada olmaya ihtiyaç duyduğu sırada onların çıka gelmesi Hâcer'i sevindirdi. Cürhümlüler oraya yerleştikleri gibi akrabalarına haber saldılar, onlar da gelip yerleştiler. Böylece Mekke civarı yerleşik bir alan haline geldi.

O zaman çocuk olan İsmâil nihayet büyüyüp gelişti. Cürhümlüler'den Arapça'yı öğrendi. Delikanlılık çağına geldiği zaman, Cürhümlüler'in en fazla beğenip takdir ettikleri bir kimse oldu. Erginlik çağına gelince, onu kendilerinden bir kızla evlendirdiler. Günün birinde Hâcer vefat etti. İsmâil'in evlenmesinden sonraki bir tarihte, Hz. İbrâhim, Hâcer ile oğlunun durumunu öğrenmek üzere Mekke'ye geldi. Fakat İsmâil'i evde bulamadı. Karısına:

- İsmâil nerede diye sordu. Kadın:

- Rızkımızı temin etmeye, başka bir rivayete göre, avlanmaya gitti, dedi. İbrâhim *aleyhisselâm* ona geçimlerinin ve durumlarının nasıl olduğunu sordu. O da:

- Çok kötü durumdayız. Büyük bir sıkıntı ve darlık içindeyiz, diye hallerinden şikâyet etti. İbrâhim de:

- Kocan gelince ona selâmımı söyle; kendisine hatırlat da kapısının eşiğini değiştirsin, dedi.

İsmâil eve gelince, orada bir şeyler olduğunu sezdi ve karısına:

- Ben yokken eve biri geldi mi? diye sordu. O da:

- Evet, yaşlı bir adam geldi, diyerek onu tarif etmeye çalıştı. Seni sordu, ben de söyledim. Nasıl geçindiğimizi öğrenmek istedi. Ben de büyük bir geçim sıkıntısı çektiğimizi anlattım, dedi. İsmâil:

- Peki, sana bir şey tavsiye etti mi? diye sordu. O da şunları söyledi:

- Evet, sana selâm söyledi ve **kapısının eşiğini değiştirsin** dedi. İsmâil:

- O gelen benim babamdır. Bana **senden boşanmamı emretmiş**. Haydi ailenin yanına dönebilirsin, dedi. O kadını boşayıp Cürhümlüler'den bir başka kadınla evlendi.

Allah'ın dilediği kadar bir zaman geçtikten sonra İbrâhim tekrar oğlunun evine geldi. Fakat İsmâil'i bulamadı. İçeri girip İsmâil'i sordu. Karısı:

- Rızkımızı temin etmeye gitti, dedi. İbrâhim:

- Geçiminiz, haliniz nasıl? diye sordu. Kadın:

- Çok iyi durumdayız. Rahat ve bolluk içindeyiz, diyerek Allah'a hamdü senâ etti. Konuşma şöyle devam etti:

- Ne yiyorsunuz?

- Et yiyoruz.

- Ne içiyorsunuz?

- Su.

O zaman İbrâhim, 'Allahım, etlerine sularına bereket ver', diye dua etti.

Sözün burasında Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"O zamanlar Mekke'de ekin yoktu. Eğer olsaydı tahılın bereketlenmesi için de dua ederdi."

İbni Abbas dedi ki: İbrahim'in duası sayesinde et ile su, başka yerde yaşayanlarla kıyaslanmayacak şekilde, Mekkeliler'in sağlığına elverişli olmuştur.

Bir başka rivayete göre İbrâhim *aleyhisselâm* oraya gelince:

- İsmâil nerede? diye sordu. Karısı:

- Avlanmaya gitti, dedi. Sonra da: Bir şeyler yemek ve içmek üzere buyurmaz mısınız? dedi. İbrâhim:

- Ne yiyor ne içiyorsunuz? diye sordu. Kadın:

- Yediğimiz et, içtiğimiz su, dedi. İşte o zaman İbrâhim *aleyhisselâm:*

- Allahım! Onların yiyeceklerine, içeceklerine bereket ver! diye dua etti.

İbni Abbas sözüne şöyle devam etti: Ebü'l-Kâsım *sallallahu aleyhi ve sellem:* **"İşte bu, İbrâhim'in duasının bereketidir"** buyurdu.

İbrâhim gelinine şöyle dedi:

- Kocan eve gelince ona benim selâmımı söyle ve kendisine hatırlat da, **kapısının eşiğine sahip olsun**, dedi.

İsmâil eve gelince:

- Eve gelen oldu mu? diye sordu, Karısı:

- Evet, güzel görünümlü bir ihtiyar geldi, diyerek onun hakkında güzel şeyler söyledi. Sözüne devamla, bana seni sordu, ben de anlattım; geçimimizi öğrenmek istedi, ben de çok iyi olduğunu belirttim, dedi. İsmâil:

- Sana bir tavsiyede bulundu mu? diye sordu. O da:

- Evet, sana selâm söyledi ve kapının eşiğine sahip olmanı emretti, dedi. O zaman İsmâil:

- O benim babamdır. **Evin eşiği de sensin. Babam seni hoş tutmamı, seninle iyi geçinmemi emretmiş**, dedi.

Allah'ın dilediği kadar bir zaman geçtikten sonra İbrâhim *aleyhisselâm* bir daha geldi. O sırada İsmâil zemzemin yakınındaki büyük bir ağacın altına oturmuş ok yontuyordu. Babasını görünce ayağa kalktı. Uzun süre birbirini görmeyen bir baba çocuğuna, bir çocuk da babasına sevgi ve saygısını nasıl gösterirse, onlar da birbirlerine öyle yaptılar.

İbrahim *aleyhisselâm* oğluyla konuşmaya başladı:

- İsmâil! Allah bana önemli bir görev verdi.

- Öyleyse Rabbinin emrini yap, babacığım.

- Ama bana yardım edeceksin.

- Sana elbette yardım ederim.

İbrâhim oradaki yüksekçe bir tepeyi gösterdi:

- Allah, işte şuraya bir ev yapmamı emretti, dedi. İbrâhim oraya Kâbe'nin temelini atıp yükseltti. İsmâil taş getiriyor, İbrâhim de duvar örüyordu. Binanın duvarları yükselince, İsmâil şu (makâm-ı İbrâhim diye bilinen) taşı getirip babasına verdi. O da bu taşın üstüne çıkıp İsmâil'in getirdiği taşlarla inşaata devam etti. Onlar beraberce binayı yaparken: **"Rabbimiz! Bizden bu hizmeti kabul buyur. Şüphesiz sen duamızı duyan, niyetimizi bilensin"** [Bakara sûresi (2), 127] diye dua ediyorlardı.

Bir başka rivayet ise şöyledir:

İbrâhim *aleyhisselâm* İsmâil ile onun annesini alıp yola çıktı. Yanlarında bir de su kırbası vardı. İsmâil'in annesi susadıkça kırbadan içip oğlunu emziriyordu. Nihayet Mekke'ye gelince, İbrâhim Hâcer'i büyük bir ağacın altına bıraktı. Sonra geriye, ailesinin yanına dönmeye başladı. Bunun üzerine Hâcer onun arkasına takıldı. Kedâ mevkiine gelince, Hâcer onun arkasından:

- İbrâhim! Bizi kime bırakıp gidiyorsun? diye seslendi. O da:

- Allah’a bırakıyorum, dedi. Hâcer:

- Allah’ın himâyesine razıyım, dedi. Sonra geri döndü. Kırbadaki sudan içiyor, südü artıyor, o da çocuğunu emziriyordu. Sonunda su bitti. Hâcer, gidip etrafa bakınayım, belki birini görürüm, dedi. Yürüyüp gitti, Safâ tepesine çıktı. Birini görebilir miyim diye etrafına bakındı, bakındı, fakat kimseyi göremedi. Vâdiye inince koşmaya başladı. Merve’ye geldi. İki tepe arasında koşarak birkaç defa gidip geldi. Sonra da gidip çocuğa bakayım, acaba ne yapıyor, diye söylendi. Dönüp çocuğun yanına geldi; çocuk bıraktığı gibi bitkin bir halde duruyordu. Orada öylece durmaya gönlü razı olmadı. Gidip etrafa tekrar bakınayım, belki birini görürüm, dedi. Yürüdü gitti, Safâ tepesine çıktı. Bir kimseyi görebilir miyim diye etrafına bakındı, bakındı, fakat kimseyi göremedi. Böylece iki tepe arasında yedi defa gidip geldi. Sonra tekrar kendi kendine, gidip çocuğa bakayım, acaba ne yaptı, diye söylendi. O sırada bir ses duydu. “Eğer bir iyilik yapabileceksen yardım et!” diye seslendi. Bir de baktı ki Cebrâil *aleyhisselâm*, topuğunu yere vurarak toprağı kazıyor. Derken su fışkırdı. Hâcer hayretler içinde kaldı ve hemen kırbasına avuç avuç su doldurmaya başladı. Sonra Buhârî hadisin tamamını rivayet etti.

Buhârî, Enbiyâ 9 (Yukarıdaki rivayetlerin hepsi *Sahîh-i Buhârî*’dedir)

Açıklamalar

Bu uzun hadîs-i şerîf bize Kâbe’nin yapımı ve haccın bazı esaslarının tarihi hakkında önemli bilgiler vermektedir.

İbrâhim *aleyhisselâm*, eşi Sâre’nin, Hâcer ile oğlu İsmâil’i kıskanması ve onları alıp uzaklara götürmesini arzu etmesi üzerine, istemeyerek de olsa bunu yapmak zorunda kalmış, Allah Teâlâ’nın emrine dayanarak çok sevdiği bu iki varlığı, sonraları Mekke diye anılacak ıssız ve susuz bir yere getirip bırakmıştır. Bir peygambere yakışan da, sebebini bilsin veya bilmesin, Allah Teâlâ’nın emrini kayıtsız şartsız yerine getirmektir. O da öyle yapmış, yüreğinin üzüntüyle ve ayrılık ateşiyle kavrulmasına rağmen, küçücük yavrusunu ve karısını ıssız, susuz bir yerde, onları koruyacağından emin olduğu Allah’a bırakıp gitmiştir.

Yavrusuna su bulmak üzere Hâcer’in Safâ ve Merve tepeleri arasında koşması, haccın önemli esaslarından biri olan **sa‘y** ibadetinin esasını teşkil etmiş, bu susuzluk **zemzem** nimetinin ortaya çıkmasını sağlamış, daha sonraları Hz. İbrâhim ile oğlu Hz. İsmâil mü’minlerin **kıblesi** olan **Kâbe**’yi inşâ etmişlerdir. Hz. Âdem’den beri var olduğu anlaşılan, fakat zamanla büsbütün yıkılıp izi bile kalmayan bu İslâm dünyasının en şerefli binası, baba oğul iki peygamber tarafından yeniden canlandırılmıştır. Üç aziz insanın nice sıkıntılarına, üzüntülerine sebep olan bu yürek yakan macera, pek çok güzelliğin ve hayrın gün yüzüne çıkmasına vesile olmuştur. Böylece, insanın kötü zannettiği, anlamada zorluk çektiği bazı hâdiselerin hayırlara vesile olabileceği anlatılmak istenmiştir.

Kâbe’nin yapımı bittikten sonra Cebrâil *aleyhisselâm* gelmiş, hac ibadetinin nasıl yapılacağını bütün şekilleriyle Hz. İbrâhim’e öğretmiş, o da Kur'ân-ı Kerîm’de **makâm-ı İbrâhîm** diye anılan yerde, insanlara hac ibadetinin farz olduğunu ilân etmiştir. Hadiste kendilerinden bahsedilen **Cürhümlüler**, aslen Yemenli olan, sonraları Hicaz’a gelip yerleşen bir Arap kabilesidir. Hz. İsmâil’in vefatından sonraki dönemlerde bu dini terketmişler, birçok ahlâksızlıklar yapmışlar, hatta Hacerülesved’i söküp bir yere gömmüşler, zemzem kuyusunu kapatarak yerini belirsiz hale getirmişler, sonra da Hicaz’ı bırakıp tekrar Yemen’e dönmüşlerdir.

Hz. İbrâhim, oğlunu görmeye geldiği zaman, ilk gelininin hal ve tavırlarını beğenmemiş; onun Allah'ın takdirine boyun eğmeyen biri olduğunu görmüş; bu sebeple oğluna, kinâyeli bir ifadeyle, kapısının eşiğini değiştirmesini tavsiye etmiştir. Eşik, evi koruyan kapının ayrılmaz bir parçası olup, kocası adına evi ve evin içindeki her şeyi koruyup muhâfaza eden kadını temsil etmektedir. Hz. İsmâil de "Kapısının eşiğini değiştirsin" sözüyle ne kastedildiğini anlamış ve karısından hemen ayrılmıştır. İkinci karısı, Allah'ın takdirine seve seve boyun eğen, elindekini başkalarıyla paylaşabilen iyi bir kadın olduğu için, babası ona sahip olmasını ve onunla iyi geçinmesini tavsiye etmiştir. Bir babanın buyruğu, Allah'a karşı gelme anlamı taşımadığı sürece evlat tarafından yapılmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberler Cenâb-ı Hakk'ın buyruklarını kayıtsız, şartsız yapan itaatkâr insanlardır.
2. Bazı ilâhî buyruklar nefse hoş gelmese bile, onlarda pek çok hayır bulunduğu bilinmeli ve gönül hoşluğu ile yapılmalıdır.
3. Mekke ve oradaki Kâbe, İslâm dünyasının en mübarek ve en değerli mekânıdır. Allah'ın evi diye anılan Kâbe, Hz. İbrâhim ve oğlu İsmâil tarafından yapılmıştır.
4. Babanın tavsiyesi, dinin emirlerine aykırı olmadığı sürece yapılmalıdır.
5. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Allah'ın peygamber'i olduğunu gösteren hususlardan biri de, ilâhî kaynaklı kitaplarda geçen bu olayı ashâbına haber vermesidir.

1872– وعنْ سعِيدِ بْنِ زيْدٍ رضِي اللَّه عنْهُ قَال : سمِعتُ رسول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ :
«الْكَمأَةُ مِنَ المنِّ ، وماؤُهَا شِفَاءٌ للْعَينِ » متفقٌ عليه .

1872. Saîd İbni Zeyd *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim dedi:

"Mantar, kudret helvası türünden ilâhî bir lutuftur. Suyu da göze şifadır."

Buhârî, Tefsîru sûre (2), 4, Tefsîru sûre (7), 2, Tıb 20; Müslim, Eşribe 157-162. Ayrıca bk. Tirmizî, Tıb 22; İbni Mâce, Tıb 8

Açıklamalar

Mantar diye tercüme ettiğimiz "kem'e" bir mantar türüdür. Peygamber Efendimiz, onun vaktiyle Cenâb-ı Hak tarafından İsrâiloğulları'na indirilen ve adına "men" denilen kudret helvası türünden bir yiyecek olduğunu söylemektedir (Müslim, Eşribe 159-161). Nitekim Allah Teâlâ İsrâiloğulları'na zahmetsizce yemeleri için her gün ağaçların üzerinde taze taze kudret helvâsı (men) ve bıldırcın (selvâ) göndermişti [Bakara sûresi (2), 57; A'râf sûresi (7), 160; Tâhâ sûresi (20), 80]; bunları biriktirmeden yemelerini emretmişti. Fakat onlar bu emre karşı gelerek o yiyecekleri biriktirmişler, böylece Allah'a güvenmediklerini göstermek suretiyle O'na nankörlük etmişlerdi. Allah Teâlâ da bu nimetini kesmiş, onlara bir daha "men ve selvâ" göndermemişti.

Hadisimizdeki **"Mantar, kudret helvası türünden ilâhî bir lutuftur"** ifadesine gelince, özel surette yetiştirilen kültür mantarları bir yana, tabiatta kendiliğinden biten mantarlar, Peygamber *aleyhisselâm*'ın buyurduğu gibi, Cenâb-ı Mevlâ'nın kullarına bir ikramıdır. Zehirli olanlarından sakınmak suretiyle mantardan çeşitli faydalar elde edilir. Bu faydalardan

biri, “kem’e” denen mantar türünün, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in buyurduğu gibi, bazı göz hastalıklarına iyi gelmesidir.

Kimileri, mantar suyunun, ilacın terkibine katılacağını, kimileri de bir şeye katmadan doğrudan sürme gibi göze çekileceğini belirtmişlerdir. Bu ikinci görüşü savunanlar, mantarın önce ateşin üzerinde pişirilip suyunun kaynatılması, ondan sonra göze çekilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bu hadisin râvilerinden olan Ebû Hüreyre, üç, beş veya yedi mantarın suyunu bir kaba sıktığını, onu gözünden rahatsız olan câriyesinin gözüne damlattığını ve câriyenin iyileştiğini söylemektedir (Tirmizî, Tıb 22). Kitabımızın müellifi Nevevî, *Sahîh-i Müslim* şerhinde bu konuda bir müşâhedesini anlatmaktadır. Dindarlığını beğenip takdir ettiği hadis râvisi Kemâl İbni Abdullah ed-Dımaşkî’nin gözlerinin görmez olduğunu, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bu tavsiyesinin, kendisine fayda vereceğine inanarak gözlerine mantar suyu döktüğünü ve tekrar görmeye başladığını söylemektedir (*el-Minhâc*, VIII, 312). İbni Hacer el-Askalânî, bu zâtın İbni Abd diye tanınan Kemâleddin İbni Abdülazîz Ebû Dâvûd ed-Dımaşkî (ö. 672/1273-74) olduğunu söylemektedir (*Fethü’l-bârî*, X, 174). Bazı kimselerin kullanma usûlünü bilmedikleri için mantar suyundan fayda yerine zarar gördükleri de anlaşılmaktadır. İşte bu sebeple, hadisimizde sözü edilen mantarın türünü iyi bilmeli ve bu konuda tecrübesi olanların bilgisinden faydalanmalıdır. Aksi halde umulan fayda elde edilemez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mantar, birçok yiyecek gibi Cenâb-ı Hakk’ın insanlara lutfettiği bir gıdadır.
2. Ayrıca suyu da bazı göz hastalıklarına iyi gelmektedir.
3. Her mantar türünde şifa olmadığı bilinmeli ve usûlüne uygun olarak kullanılmadığı takdirde fayda görülmeyeceği unutulmamalıdır.

كتاب الاستغفار

İSTİĞFÂR BÖLÜMÜ

Âyetler

اعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ [19]

1. “Allah’tan günahının affını dile!”

Muhammed sûresi (47), 19

وَاسْتَغْفِرِ اللّهِ إِنَّ اللّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا [106]

2. “Allah’tan af dile. Allah çok bağışlayan, çok affedendir.”

Nisâ sûresi (4), 106

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا [3]

3. “Rabbine hamdederek onu ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih et ve O’ndan bağışlanma dile. O tövbeleri kabul eden ve çok bağışlayandır.”

Nasr sûresi (110), 3

Yukarıdaki üç âyet-i kerîmenin muhatabı da Resûl-i Ekrem Efendimiz'dir. Birinci âyetin devamında Allah Teâlâ ona **"(Habibim!" Hem kendinin hem de mü'min erkeklerle kadınların günahları için af dile!"** buyurmaktadır. Böylece ondan sadece kendisi için değil, aynı zamanda ümmetinin bağışlanması için de niyazda bulunmasını istemektedir. Çünkü âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem'in* Allah Teâlâ'nın yanında üstün bir yeri vardır. O, 1870 numaralı hadiste örneğiyle gördüğümüz üzere, isteği reddedilmeyen, niyazı geri çevrilmeyen peygamberler sultanıdır.

Bu âyetler, Resûlullah Efendimiz'in şahsında bütün müslümanları, âlemlerin Rabbine her fırsatta el açmaya, "Rabbim beni bağışla!" diye yalvarmaya teşvik etmektedir. Allah'ın Resûlü ümmetine, inanmayı, ibadet etmeyi, bütün yönleriyle dini yaşamayı, dua ve zikretmeyi (bk. 1411-1505) öğrettiği gibi, bu bölümde genişçe görüleceği üzere, Allah'tan af dileyip istiğfâr etmeyi de öğretmiştir.

İstiğfâr, diliyle Allah Teâlâ'dan bağışlanma niyâz ederken, bedenini mümkün olduğunca günahlardan uzak tutmaktır. Zira kulluk bunu gerektirir. Kul, günahları kimin bağışlayacağını bilen, hata edince ve başı dara düşünce kime baş vuracağını unutmayan kimsedir. O, yaptığı günahlardan tövbe ederken, yani bir daha günah işlemeyeceğine dair Allah'a söz verirken, verdiği sözü bütün gayreti ve dikkatiyle uygulamaya çalışan kimsedir.

قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِّن ذَلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ
وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللّهِ وَاللّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ [15]
الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ [16]
الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالأَسْحَارِ [17]

4. "Takvâ sahipleri için Rableri yanında, içinden ırmaklar akan, ebediyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve (hepsinin üstünde) Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını çok iyi görür. (Bu nimetler) 'Ey Rabbimiz! İman ettik; bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azâbından koru!**' diyen, sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde** Allah'tan bağış dileyenler **(içindir)."**
Âl-i İmrân sûresi (3), 15-17

Takvâ sahipleri, Allah'tan korkan ve kötülüklerden sakınan, diğer bir ifadeyle günahlardan kendilerini koruyan kimselerdir. Onlar, Allah'ın buyruklarını tutmak suretiyle O'na karşı en üstün saygıyı gösteren değerli insanlardır. Bu sebeple Cenâb-ı Hak da âhirette onlara hatır ve hayallerinden geçmeyen ikramlarda bulunacak, ebediyen kalacakları o âlemde, hallerinden memnun ve bahtiyar olmalarını sağlayacaktır. Dünyanın gönül çeken sahte ve geçici güzellikleriyle kıyas edilemeyecek ebedî nimetlerini onlara esirgemeden verecektir.

Âyet-i kerîmede, cennette mü'minlere ikram edilecek nimetler arasında **Allah'ın hoşnutluğu** da sayılmaktadır. 1897 numaralı hadiste geleceği üzere bu ikrâm, ilâhî nimetlerin en değerlisi olacaktır. Kısaca belirtmek gerekirse, Allah Teâlâ cennetteki kullarına hallerinden memnun olup olmadıklarını soracak, onlar hiç kimseye verilmeyen büyük nimetlere kavuştuklarını söyleyerek bahtiyarlıklarını dile getirecekler, Cenâb-ı Mevlâ kendilerine bütün bunlardan daha değerli bir şey vereceğini müjdeleyerek **onlardan razı ve hoşnut olduğunu, artık kendilerine hiç gazap etmeyeceğini** bildirecektir.

Şu halde akıllı insan, gelip geçici zevklere gönül bağlamayan adamdır. Cenâb-ı Hakk'ın her an kendini görüp denetlediğini düşünerek gönlünü sadece O'na bağlayan kimsedir. Böylesine şuurlu olan insanın yapması gereken bir diğer görev de, her fırsatta Allah'a

yönelmek, O’na el açıp yalvarmak, günahlarını bağışlamasını ve kendini cehennemden korumasını dilemektir. Özellikle seher vakitlerinin, Allah’a yönelmek ve O’ndan bağışlanma dilemek için en uygun zaman dilimi olduğunu bilerek ömrünün sayılı günlerini iyi değerlendirmektir.

وَمَن يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّهَ يَجِدِ اللّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا [110]

5. “Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan kendini bağışlamasını dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı, çok merhametli bulacaktır.”

Nisâ sûresi (4), 110

Âyette sözü edilen **kötülük**, yalan söylemek, hırsızlık yapmak, zina etmek gibi suçlardır. **Nefse zulmetmek** ise Allah’a şirk koşmaktır. Şüphesiz şirk en büyük günahtır. Nitekim Lokman *aleyhisselâm* oğluna öğüt verirken: **“Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür”** demiştir [Lokman sûresi (31), 13].

Yukarıdaki âyet-i kerîme’de günahkâr insanlara bir çıkış yolu gösterilmekte, hata ve günah ne kadar büyük olursa olsun, kul Cenâb-ı Hakk’a el açıp yalvardığı takdirde, O’nu kendisine karşı çok bağışlayıcı ve merhametli bulacağı belirtilmektedir. Demekki günahkâr kullar, “Canım Allah bağışlayıcıdır” diyerek günahını asla küçümsemeyecek, tam aksine, işlediği günahtan dolayı pişman olduğunu dile getirerek Cenâb-ı Mevlâ’ya yalvarıp yakaracak ve O’ndan kendisini bağışlamasını dileyecektir.

وَمَا كَانَ اللّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ [33]

6. “Sen onların içinde oldukça Allah, onlara azâb etmez. Onlar tövbe ve istiğfâr ederken de Allah onlara azâb etmez.”

Enfâl sûresi (8), 33

Kâinâtın Rabbi bu âyette kullarına bir müjde vermekte ve iki şartın bulunması halinde onlara azâb etmeyeceğini vaad buyurmaktadır. Bunlardan biri, aralarında Resûlullah’ın bulunması, yani hayatta olmasıdır. Zira Allah'ın Resûlü, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş bir peygamberdir. Rahmetin olduğu yerde azâb olmaz. Bu sebeple Cenâb-ı Mevlâ, aralarında rahmet peygamberinin bulunduğu kimselerin, yani ashâb-ı kirâmın üzerine azâb göndermeyeceğini müjdelemektedir.

İkinci şart ise kulların Allah’a tövbe ve istiğfâr etmesidir. Resûlullah müslümanların arasından ayrılmış olsa bile, onlar Allah’a el açıp günahlarına tövbe ettikleri, yani o günahı bir daha yapmayacaklarına dair Allah’a söz verdikleri sürece, hepsini birden kuşatacak bir belâ ile yüzyüze gelmeyeceklerdir. Daha açık bir ifadeyle söyleyecek olursak, günahkârların çoğalması sebebiyle bazı toplumlar ilâhî cezayı haketmiş olabilir. Ama onların arasında tövbe ve istiğfâr eden iyi kullar bulunduğu müddetçe, onların yüzü suyu hürmetine, diğer bir ifadeyle Cenâb-ı Hakk’ın aralarındaki iyilere verdiği değer sebebiyle o toplum yok olup gitmeyecektir. Eğer aralarında tövbekârlar çoğalırsa hepsi bağışlanacak, değilse cezaları bir müddet tehir edilecektir.

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُواْ فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُواْ أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُواْ اللّهَ فَاسْتَغْفَرُواْ لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ اللّهُ وَلَمْ يُصِرُّواْ عَلَى مَا فَعَلُواْ وَهُمْ يَعْلَمُونَ [135]

7. “Onlar, bir kötülük yaptıkları veya kendilerine zulmettikleri zaman, Allah’ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tövbe istiğfâr ederler. Zaten günahları Allah’tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar işledikleri günahta bile bile ısrar etmezler”

Âl-i İmrân sûresi (3), 135

Bu âyet-i kerîmede iki konuya temas edilmektedir. Birincisi, günah işleyenler ile Allah'a şirk koşarak kendilerine zulmedenlerin, günahlarından hemen sonra Allah'ı hatırlayıp **tövbe ve istiğfar** ettikleri takdirde bağışlanacaklarıdır. Âyetin bu kısmı, yukarıda 5 numara ile geçen âyetin bir tekrarından ibaret olup konu orada açıklanmıştır.

Âyette ele alınan ikinci konu ise, Allah'ın affına nâil olabilmek için, **günahta bile bile ısrar edilmemesi**dir. İnsan her zaman yanılabilir. Kendini tutamayıp Allah'ın yasaklarından birini çiğneyebilir. Kula yakışan, hatasını anlayarak kendine gelmek ve o günahı hemen bırakmaktır. Sonra da Rabbine el açıp yalvardığı, hatasından dolayı tövbe ve istiğfâr ettiği takdirde reddedilmeyeceğini hatırlamaktır.

İşte kul, tövbe etmeyi düşündüğü an, günahta ısrar etme batağından ve bahtsızlığından çıkmaya başlar. Onun hiç vakit kaybetmeden tövbe etmesi gerekir. Hele akşam olsun veya sabah olsun tövbe ederim, diye düşünmesi şeytanın ve nefsin bir aldatmacasından ibarettir. 422 numaralı hadiste geçtiği üzere, kul pek çok günah da işlese, Rabbini hatırlayıp ona döndüğü ve "Rabbim beni bağışla!" diye yalvardığı zaman, Cenâb-ı Mevlâ onun günahlarını bağışlayacaktır. Yeter ki o, günah işlemekte ısrarlı davranmasın. İnsanı mahveden şey, tövbe ve istiğfârı düşünmeden ısrarla günah işlemektir.

Hadisler

1873 وَعن الأَغَرِّ المزَنِيِّ رضِي اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « إِنَّهُ لَيُغَانُ على قَلْبِي ، وَإِنِي لأَسْتغْفِرُ اللَّه في الْيوْمِ مِئَةَ مرَّةٍ » رواهُ مُسلِم .

1873. Egar el-Müzenî *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu nakletti:

"Bazan kalbimin perdelendiği olur. Ama ben Allah'a günde yüz defa istiğfâr ediyorum."

Müslim, Zikir 41. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 26

Aşağıdaki hadisle beraber açıklanacaktır.

1874– وعنْ أَبي هُريْرة رضِي اللَّه عنْهُ قَال : سمِعْتُ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يقُولُ : « واللَّهِ إِنِّي لأَسْتَغْفِرُ اللَّه وأَتُوبُ إِلَيْهِ في الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سبْعِينَ مَرَّةً » رواه البخاري .

1874. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim, dedi:

"Vallahi ben günde yetmiş defadan fazla Allah'tan beni bağışlamasını diler, tövbe ederim."

Buhârî, Daavât 3. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîr 47; İbni Mâce, Edeb 57

Açıklamalar

Bu iki hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Cenâb-ı Hakk'a her gün tövbe ve istiğfâr ettiğini görmekteyiz. Hadîs-i şerîflerde Peygamber *aleyhisselâm*'ın yaptığı tövbenin miktarı da belirtilmekte, bunun yetmişten daha fazla olduğu, hatta yüz'ü bulduğu görülmektedir.

Peygamber-i Zîşân Efendimiz neden dolayı tövbe ettiğini de açıklamaktadır. İfade buyurduğuna göre yemek, içmek, uyumak, eşleriyle bir arada olmak gibi dünyevî bazı ihtiyaçlar sebebiyle Cenâb-ı Mevlâ ile gönül irtibatının azaldığı olur. Resûlullah Efendimiz'in tasvir buyurduğu üzere bu hal, devamlı irtibat halinde bulunduğu Mevlâsı ile kendisi arasına bir tür bulut veya perde gibi girmekte, kısa süreli de olsa, böyle bir irtibat kopukluğundan dolayı Resûl-i Ekrem hemen Cenâb-ı Hakk'a yönelmekte, kalbini kaplayan bir nevi gaflet halinden uzaklaşmak için istiğfâra tutunmaktadır.

Resûlullah Efendimiz'in anlattığı bu hal bir günah mıdır? Hayır, elbette günah değildir. Fakat onun Allah Teâlâ ile hemen hemen hiç eksilmeyen kuvvetli bir gönül alâkası vardır. Sözünü ettiğimiz dünyevî ihtiyaçlar ise bu alâkayı bir ölçüde zayıflatmaktadır. Biz farkında olmasak bile, Cenâb-ı Hak ile her an beraber olan hassas bir kalp için bu nevi irtibat azlığı hissedilir bir kopukluk meydana getirmektedir. Çünkü o kalp, ilâhî vahyin ışığıyla parıldadığı için, hiçbir beşerin kalbiyle mukayese edilemeyecek derecede aydınlık ve saftır. İşte Nebiyy-i Muhterem Efendimiz aydınlık gönlündeki ilâhî nûrun bir nevi perdelenmesi halini kendisi için kusur saydığından, hemen Rabbine yönelip istiğfâr etmekte ve O'nun affını dilemektedir. Demek oluyor ki, peygamberler diğer insanlar gibi değildir. Onların dili ve gönlü her an Cenâb-ı Hakk'ı zikretmekle meşguldür. Bu zikrin ve devamlı irtibatın herhangi bir sebeple sekteye uğramasını onlar bir tür kusur saymaktadır.

İkinci hadisimiz "Tövbe" bahsinde 14 numarayla, birinci hadis de 15 numarayla geçmiştir. Orada geniş bir şekilde belirtildiği üzere, bu nevi hadisleriyle Peygamber Efendimiz, bize tövbe ve istiğfârın önemini anlatmaktadır. Onun, Cenâb-ı Hak tarafından büsbütün bağışlandığı halde tövbe ve istiğfârı dilinden düşürmediğini dikkate almalı, rahmeti bol Rabbimize her fırsatta gönlümüzü çevirmeli, O'na tövbe ve istiğfâr etmeliyiz.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz devamlı surette ibadet, dua ve istiğfâr ile meşguldü.
2. Günde yetmiş defadan fazla, hatta yüz defa tövbe ve istiğfâr ederdi.
3. Tövbe ve istiğfâr, kul ile Allah arasında kopmayan bir bağ kurar.
4. Müslümanlar, Allah'ın Resûlü'nü örnek alarak dillerinden tövbe ve istiğfârı düşürmemelidir.
5. Günahı terketmeden yapılacak tövbenin bir değeri olmadığı da unutulmamalıdır.

1875– وعنْهُ رَضِيَ اللَّه عنْهُ قَال : قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « والَّذي نَفْسِي بِيدِهِ لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا ، لَذَهَبَ اللَّه تَعَالى بِكُمْ ، ولجاءَ بقَوْمٍ يُذْنِبُونَ فَيسْتَغْفِرُونَ اللَّه تعالى فَيغْفِرُ لهمْ » رواه مسلم

.

1875. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Canımı kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi yok eder, yerinize, günah işledikten sonra Allah’tan af dileyecek bir millet getirir ve onları affederdi.”

Müslim, Tevbe 11. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* III, 238

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, günah işlemenin insanın mayasında bulunduğunu göstermekte, hiç günah işlemeden yaşamanın bir insan için mümkün olmayacağını belirtmektedir. Bu ifade, günah işlemeye bir nevi teşvik midir? Elbette değildir. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadîs-i şerîfiyle, günah işleyen insanları ümitsizlik batağına düşmekten kurtarmakta, onlara, günahları ne kadar çok olursa olsun, arkalarında kendilerini bağışlayacak bir Rableri bulunduğunu hatırlatmaktadır. Günahkâr gönülleri ümit ışığıyla kanatlandıran bu hadisiyle Efendimiz âdeta şöyle demektedir:

Ey insanlar! Siz bir melek değilsiniz. Allah sizi insan olarak yaratmıştır. Hata etmek, günah işlemek, kusurlu ve noksan olmak insanın bir özelliğidir. Cenâb-ı Hakk’ın bir yasağını çiğnediğiniz zaman yapacağınız tek bir şey vardır. Yanılıp hata ettiğinizi itiraf etmek, o günahı hemen terkedip Allah’a yönelmek ve O’ndan sizi bağışlamasını istemektir. Sizin kendisini hatırlayıp “Rabbim, beni bağışla!” diye O’na el açmanız Cenâb-ı Mevlâ’yı memnun eder. Kulum beni unutmadı, kendisinin Rabbi olduğumu bildi, diye hoşnut olur; bu durumda sizi rahmet kapısından kesinlikle yüz geri çevirmez. **“Allah çok tövbe edenleri sever”** [Bakara sûresi (2), 222] âyeti de bunu göstermektedir.

Allah Teâlâ’yı gazaplandıran şey, kulun kendisini unutmasıdır. Bir hata ve günah işlediği zaman Rabbini hatırına getirmemesidir. Çünkü Rabbi ona, hatasını düzeltme yeteneği vermiştir. Büyük lutuflardan biri olan bu yeteneği insanoğlunun kullanmaması olacak şey değildir. Gafletin böylesi son derece tehlikelidir. Eğer bütün insanlar tövbe ve istiğfârdan uzak dursalar, böylesine bir gaflete düşerek Allah’ı unutsalar, O da böylesi gafil insanları yerin dibine batırır, *“Günah işledikten sonra Allah’tan af dileyecek bir başka millet getirir.”* Görüldüğü üzere bu hadis insanı günaha teşvik etmemekte, tam aksine, günah işleyen kimselere kurtuluş yolunu göstermekte, Allah Teâlâ’nın kulunu bağışlamaktan hoşnut olduğu hatırlatılmaktadır. 14-25. hadislerin bulunduğu “Tövbe” bahsinde, kulunun tövbe ve istiğfârından dolayı Cenâb-ı Hakk’ın memnun olduğunu müjdeleyen hadîs-i şerîfler bulunmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan günahtan değil, günah işledikten sonra tövbe ve istiğfâr etmemekten korkmalıdır.
2. Kulun tövbe etmesi Allah Teâlâ’yı memnun eder. Zira kul ile Allah arasındaki devamlı ilgiyi tövbe ve istiğfâr temin eder.

1876- وعَنِ ابْنِ عُمر رضِي اللَّه عَنْهُما قَال : كُنَّا نَعُدُّ لِرَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم في المجلِس الْواحِدِ مائَةَ مرَّةٍ : « ربِّ اغْفِرْ لي ، وتُبْ عليَ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوابُ الرَّحِيمُ » رواه أبو داود ، والترمذي ، وقال : حديث صحيح .

1876. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ* şöyle dedi:

Biz Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bir yerde yüz defa:

"Rabbiğfir lî ve tüb aleyye inneke ente't-tevvâbü'r-rahîm: *Allahım! Beni bağışla ve tövbemi kabul eyle. Çünkü sen tövbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edensin"* dediğini sayardık.

Ebû Dâvûd, Vitir 26; Tirmizî, Daavât 39. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 57

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in her hali, tavrı, yaşama biçimi, ibadetleri, dua ve zikirleri, tövbe ve istiğfârları, kısacası bütün davranışları bizim için örnektir. Bunu Allah Teâlâ yemin ile bildirmekte ve şöyle buyurmaktadır: **"Yemin ederim ki, sizin için, Allah'ın huzuruna çıkmayı umanlar, âhiret gününe inananlar ve Allah'ı çok çok ananlar için Allah'ın Resûlü güzel bir örnektir"** [Ahzâb sûresi (33), 21].

Onun gelmiş geçmiş günahları bağışlandığı halde, gecenin önemli bir kısmını ibadetle geçirmesi, ayrıca ashâbının arasında bulunduğu sırada yüz defa tövbe ve istiğfâr etmesi, Allah Teâlâ'nın kendisine verdiği nimetlere bir teşekkür olduğu kadar ümmetine de üstün bir edep dersidir. Bunun anlamı, sizin günahlarınız bağışlanmadığına göre, daha çok tövbe ve istiğfâr etmelisiniz demektir.

Resûlullah Efendimiz'in bu kadar çok istiğfâr etmesinin daha başka sebepleri de bulunabilir. Kulun en önemli görevi, şüphesiz her zaman Allah'ı hatırlamak ve O'na ibadet etmektir. Ama çeşitli dünyevî meşgaleler buna imkân vermediğinden, Nebiyy-i Muhterem Efendimiz, her fırsatta yaptığı tövbe ve istiğfâr ile bu nevi boşlukları telâfi etmeye çalışıyor olabilir. Bazılarının dediği gibi, belki de ümmeti adına, onların hesabına tövbe ve istiğfâr ediyordur. Ama asla gösteri yapmadığı açıktır.

Her ne suretle olursa olsun, sevgili Efendimiz, namazlarımızda tekrarlayıp durduğumuz Nasr sûresindeki **"fe-sebbih bi-hamdi rabbike ve'stağfirh, innehû kâne tevvâbâ:** *Rabbine hamdederek O'nu tesbih et ve* ***O'ndan bağışlanma dile; O, gerçekten çok bağışlayıcıdır"*** emrine uymakta, dolayısıyla bize de böyle yapmamızı tavsiye buyurmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın Resûlü Rabbini dilinden düşürmez, her fırsatta O'nu zikreder, O'na tövbe ve istiğfâr ederdi.
2. Biz de her fırsatta tövbe ve istiğfâr etmeliyiz.

1877– وعنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضِيَ اللَّه عنْهُما قَال : قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ لَزِم الاسْتِغْفَار ، جعل اللَّه لَهُ مِنْ كُلِّ ضِيقٍ مخْرجاً ، ومنْ كُلِّ هَمٍّ فَرجاً ، وَرَزَقَهُ مِنْ حيْثُ لا يَحْتَسِبُ »
رواه أبو داود .

1877. İbni Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir kimse istiğfârı dilinden düşürmezse, Allah Teâlâ ona her darlıktan bir çıkış, her üzüntüden bir kurtuluş yolu gösterir ve ona beklemediği yerden rızık verir."

Ebû Dâvûd, Vitir 26. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 57

Açıklamalar

Hadisimiz, istiğfâra devam etmenin insana sağlayacağı maddî ve mânevî faydaları dile getirmektedir. Yukarıdan beri gördüğümüz üzere, insan bulduğu her fırsatta, tıpkı Resûlullah Efendimiz'in yaptığı gibi, istiğfâra devam etmelidir. Nitekim Peygamber-i Zîşân Efendimiz istiğfâr getiren kimselerin, bunları amel defterlerinde göreceğini söylemekte ve çok istiğfâr getirenleri de *"Onlara müjdeler olsun"* diye tebrik etmektedir (İbni Mâce, Edeb 57).

Böyle güzel bir âdete sahip olmayanlar ise, hiç değilse başlarına bir sıkıntı, üzüntü, elem, keder geldiğinde istiğfârı dilden düşürmemelidir. Zira insanın dara düştüğü zamanlarda bile olsa Rabbini hatırlayıp O'na yönelmesi Cenâb-ı Hakk'ı memnun eder. Kulunun üzüntüsünü ve sıkıntısını giderir. Maddî bakımdan bir darlık içinde ise, ona hiç beklemediği ve ummadığı bir yerden helâl rızık nasip eder. Elini genişletir, gönlünü ferahlatır.

Peygamber Efendimiz'in bu hadîs-i şerîfi şu âyetten aldığı anlaşılmaktadır: **"Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu sağlar. Ve ona beklemediği yerden rızık verir. Ve kim Allah'a güvenirse, Allah ona yeter"** [Talâk sûresi (65), 23].

Hasan-ı Basrî hazretlerine adamın biri kuraklıktan, diğeri fakirlikten, öteki çocuklarının azlığından, bir başkası tarlasının verimsizliğinden şikâyet ederek himmetini ve kendilerine yol göstermesini istemişlerdi. Tâbiîn neslinin en tanınmış şahsiyetlerinden biri olan bu büyük veli, onların her birine istiğfâr etmelerini tavsiye etmişti. Yanında bulunanlar ona, bu kimselerin dert ve sıkıntılarının ayrı ayrı olduğunu, onların hepsine neden aynı şeyi tavsiye ettiğini sormuşlardı. Hasan-ı Basrî hazretleri onlara, kendisinden himmet bekleyenlerin dertlerine devâ olacak şu âyet-i kerîmeyi okudu: **"Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır. (Mağfiret dileyin ki) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin, mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın"** [Nuh sûresi (71), 10-12].

Hadisimizde dile getirilen darlık ve sıkıntı sadece dünyadaki kederleri ve üzüntüleri değil, âhiret hayatındaki zorlukları da kapsamaktadır. Binaenaleyh günahlarına tövbe ederek istiğfâra devam eden kimseyi Allah Teâlâ âhiretteki sıkıntılarından da kurtaracaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her fırsatta tövbe ve istiğfâra devam etmelidir.

2. İstiğfârı dilinden düşürmeyen kimseleri Allah Teâlâ hem dünya hem de âhiret sıkıntılarından kurtaracak, rahata ve huzura kavuşturacaktır.

1878– وعنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضِي اللَّه عنْهُ قال : قال رسُولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « منْ قال : أَسْتَغْفِرُ اللَّه الذي لا إِلَهَ إِلاَّ هُو الحيَّ الْقَيُّومَ وأَتُوبُ إِلَيهِ ، غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وإِنْ كَانَ قَدْ فَرَّ مِنَ الزَّحْفِ »
رواه أبو داود والترمذي والحاكِمُ ، وقال : حدِيثٌ صحيحٌ على شَرْطِ البُخَارِيِّ ومُسلمٍ .

1878. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Her kim ‘estağfirullâh’ellezî lâ ilâhe illâ hû, el-Hayye’l-Kayyûme ve etûbü ileyh: *Kendisinden başka ilâh bulunmayan, ebedî hayatla daima diri olan, her şeyin varlığı kendisine bağlı olup kâinatı yöneten Allah’tan beni bağışlamasını diler ve günahlarıma tövbe ederim’* **diye yalvarırsa, savaştan kaçmış bile olsa, günahları bağışlanır.”**

Ebû Dâvûd, Vitir 26; Tirmizî, Daavât 118; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 511. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 57

Açıklamalar

Tövbe ve istiğfâr değişik cümlelerle yapılabilir. 1876 numaralı hadiste Resûl-i Ekrem Efendimiz’in farklı bir istiğfâr cümlesini görmüştük. Cenâb-ı Hakk’ın güzel isimlerinden “Hay” ve “Kayyûm”u da ihtiva eden bu istiğfâr cümlesi ise daha yaygın olarak okunur. Hadisimizde böyle istiğfâr eden kimsenin günahlarının bağışlanacağı, hatta **savaştan kaçmak gibi büyük günahlardan birini** işlemiş olsa bile affedileceği müjdelenmektedir. Savaştan kaçmanın insanı helâke götüren yedi büyük günahtan biri olduğu 1797 numaralı hadiste geçmişti.

Burada, önemli bir hususa dikkat edilmesi gerekmektedir. *“Estağfirullâh’ellezî lâ ilâhe illâ hû, el-Hayye’l-Kayyûme ve etûbü ileyh”* diyen kimse, bağışlanma müjdesini almakla beraber, büyük bir sorumluluğun da altına girmektedir. Zira o, Hay ve Kayyûm olan Allah’a günahından tövbe ettiğine dair söz vermektedir. Kâinatın Rabbine böyle bir söz veren kimse bu sözünde mutlaka durmalıdır. Şayet tövbesine kendisi de inanmıyorsa, o takdirde Allah’a yalan söylüyor, daha açık bir ifadeyle, kendi münafıklığını onaylıyor demektir. Gönlünde bir günaha ilgi duyduğu halde onu yapmayacağına dair Allah’a söz veren kimse, hâşâ O’nunla alay etmiş olmaktadır. Böylesine korkunç bir durumun hiçbir izah şekli yoktur. Tövbesinde samimi olmak şartıyla insanın bağışlanmasına imkân hazırlayan bu istiğfârı dilden düşürmemelidir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İstiğfâr, insanın Allah hakkıyla ilgili günahlarından kurtulmasını sağlar. Bu sebeple bir kul Allah’ın yasaklarından birini çiğnediği zaman, yaptığından ötürü pişmanlık duyarak Allah’tan af dilemeli, tövbe ve istiğfâr etmelidir.
2. Tövbe ve istiğfârın kabul edilmesi için insanın o günahtan soğuması ve onu bir daha yapmayacağına dair Allah’a verdiği sözde samimi olması gerekir.

1879- وعنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رضي اللَّه عنْهُ عن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ : « سيِّدُ الاسْتِغْفار أَنْ يقُول الْعبْدُ : اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي ، لا إِله إِلاَّ أَنْتَ خلَقْتَني وأَنَا عَبْدُكَ ، وأَنَا على عهْدِكَ ووعْدِكَ ما اسْتَطَعْتُ ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ ما صنَعْتُ ، أَبوءُ لَكَ بِنِعْمتِكَ علَيَ ، وأَبُوءُ بذَنْبِي فَاغْفِرْ لي ، فَإِنَّهُ لا يغْفِرُ الذُّنُوبِ إِلاَّ أَنْتَ . منْ قَالَهَا مِنَ النَّهَارِ مُوقِناً بِهَا ، فَماتَ مِنْ يوْمِهِ قَبْل أَنْ يُمْسِيَ ، فَهُو مِنْ أَهْلِ الجنَّةِ ، ومَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ وهُو مُوقِنٌ بها فَمَاتَ قَبل أَنْ يُصْبِح ، فهُو مِنْ أَهْلِ الجنَّةِ » رواه البخاري

.

« أَبُوءُ » : بباءٍ مضْمومةٍ ثُمَّ واوٍ وهمزةٍ مضمومة ، ومَعْنَاهُ : أَقِرُّ وَأَعترِفُ .

1879. Şeddâd İbni Evs *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İstiğfârın en üstünü kulun şöyle demesidir: *Allâhümme ente rabbî, lâ ilâhe illâ ente, halaktenî ve ene 'abdüke, ve ene 'alâ 'ahdike ve va'dike m'esteta'tü. Eûzü bike min şerri mâ sana'tü, ebûü leke bi-ni'metike 'aleyye, ve ebûü bi-zenbî, fağfir lî fe-innehû lâ yağfirü'z-zünûbe illâ ente:* *Allahım! Sen benim Rabbimsin. İbadete lâyık senden başka tanrı yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana lutfettiğin nimetleri yüce huzurunda minnetle anar, günahımı itiraf ederim. Beni affet; şüphe yok ki günahları senden başka affedecek yoktur."*

Resûl-i Ekrem sözüne şöyle devam etti: **"Her kim, bu seyyidü'l-istiğfârı sevabına ve faziletine bütün kalbiyle inanarak gündüz okur da o gün akşam olmadan ölürse cennetlik olur. Yine her kim, sevabına ve faziletine gönülden inanarak gece okur da sabah olmadan ölürse cennetlik olur."**

Buhârî, Daavât 2, 16. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 100-101; Tirmizî, Daavât 15; Nesâî, İstiâze 57

Açıklamalar

Bu dua ve istiğfâr tövbenin her türünü içine almaktadır. Son derece zengin nefis üslûbu, oldukça derin geniş mânası sebebiyle ona "seyyidü'l-istiğfâr" adı verilmiştir. Zira seyyidü'l-istiğfârı okuyan bir kul, biricik ilâhının Cenâb-ı Hak olduğunu bütün samimiyetiyle belirtmekte, ibadetini sadece O'na yaptığını ifade etmektedir. Tek ve eşsiz yaratanın Allah olduğunu söylemekte, Rabbinin ezelde kendisiyle yaptığı sözleşmeyi kabul etmekte ve orada Mevlâsına verdiği söze bağlı kaldığını samimiyetle arzetmektedir. Cenâb-ı Mevlâ'nın kendisine lutfettiği nimetleri şükranla yâdetmekte, işlediği günahları mahcûbiyetle itiraf etmekte, bu günahlardan dolayı kime sığınmak gerektiğinin şuuru içinde olduğunu bildirmekte, günahlarından kurtulma arzusunu açıklamakta ve onları Allah'tan başka kimsenin affedemeyeceği bilinciyle bağışlanma niyaz etmektedir.

Görüldüğü üzere seyyidü'l-istiğfârda, yegâne kudret sahibinin erişilmez yüceliği dile getirilmekte, buna karşılık O'nun affına ve bağışına muhtaç olan kulun aczi ve zayıflığı, pek sade ve samimi bir dille ortaya konulmaktadır.

"Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım" cümlesinde kulun pek zarif bir surette aczini itirafı vardır. O bu sözüyle, yâ Rabbî! Bezm-i elestte bize "Sizin Rabbiniz değil miyim" diye sormuştun; biz de "Rabbimizsin Allahım!" demiştik. Kabul ve itiraf ettiğim bu kulluğun icabını şüphesiz en iyi biçimde yapmam gerekir. Çünkü sen buna lâyıksın; ama ben kusurlu bir varlığım; sana lâyık olduğun kulluğu gerektiği şekilde göstermekten âcizim, bununla beraber elimden geleni yapmaya çalışıyorum, demektedir. Bunun hemen ardından kul *"İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım"* demekle, "Ey Rabbim! Durum arzettiğim gibi olduğuna göre, sen benim yaptıklarımın yetersizliğine bakma! Bana, ortaya koyduğum davranışlara ve kulluğa göre muâmele etme" diye yalvarmaktadır. Daha sonra kul Allah'ın nimetlerini minnetle anıp günahını itiraf etmekle, o günahlardan kurtulmayı çok istediğini, ama bunu yapmaya gücünün yetmediğini dile getirmekte ve *"Rabbim! Beni affet!"* diye yalvarmaktadır.

Şüphesiz bu istiğfâr, kulun Mevlâsına yakarışını samimi bir şekilde yansıtması sebebiyle, gerçekten de “seyyidü'l-istiğfâr” diye anılmaya lâyık güzellikte ve mükemmelliktedir. Nebiyy-i Muhterem Efendimiz’in en güzel hediyelerinden biri olan seyyidü'l-istiğfârın çarpıcı sözlerinde İlâhî vahyin izleri sezilmektedir.

Hadisin sonundaki “o gün veya o gece ölenin cennetlik olması” müjdesi, günahlar altında ezilen zavallı gönüllere bir seher yeli serinliği ve canlılığı getirmektedir.

Tecrîd-i Sarîh mütercimlerinden merhum Kâmil Miras Bey’in “Ne güzel âdet idi” diye belirttiğine göre, vaktiyle Anadolu’daki büyük camilerde, perşembe günleri ikindi namazından sonra, seyyidü'l-istiğfâr duası imam ve cemaat tarafından beraberce okunurmuş (*Tecrid Tercemesi*, XII, 335).

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Seyyidü'l-istiğfâr, her bir müslüman için mutlaka faydalanılması gereken büyük bir imkândır. Onun İnsana kazandıracağı ilâhî bağışa ve fazilete gönülden inanmalı, üstün bir edeple ve samimiyetle okumalıdır.

2. Bu dua, Allah’ın yüce kudretini, kulun aczini ve zaafını, Rabbine ve O’nun affına olan ihtiyacını pek nefis bir üslupla dile getirmekte, kul ile Rabbi arasında mükemmel bir yakınlık sağlamaktadır.

3. Seyyidü'l-istiğfârı, sevabına ve faziletine inanarak okuyan kimseye cennet vaad edilmektedir.

1880– وعنْ ثوْبانَ رضِي اللَّه عنْهُ قَال : كَانَ رسولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم إِذا انْصرف مِنْ صلاتِهِ، استَغْفَر اللَّه ثَلاثاً وقَالَ : « اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلامُ ، ومِنْكَ السَّلامُ ، تَبارَكْتَ ياذَا الجلالِ والإِكْرامِ » قيلَ لِلأوزاعِيِّ وهُوَ أَحدُ رُوَاتِهِ : كَيْفَ الاسْتِغْفَارُ ؟ قَال : يقُولُ : أَسْتَغْفِرُ اللَّه ، أَسْتَغْفِرُ اللَّه .

رواه مسلم .

1880. Sevbân *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* selâm verip namazdan çıkınca **üç defa istiğfâr eder** ve ***“Allâhümme ente’s-selâm ve minke’s-selâm tebârekte yâ ze’l-celâli ve’l-ikrâm:*** *Allahım selâm sensin. Selâmet ve esenlik sendendir. Ey azamet ve kerem sahibi Allahım, sen hayır ve bereketi çok olansın****”*** derdi.

Hadisin râvilerinden biri olan Evzâî’ye:

- İstiğfâr nasıl yapılır? diye sorulunca:

- Estağfirullah, estağfirullah demektir, dedi.

Müslim, Mesâcid 135. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitir 25; Tirmizî, Salât 108; Nesâî, Sehv 81, 82; İbni Mâce, İkâme 32

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf 1418 numarayla “Zikirler Bölümü”nde geçmiş ve Resûl-i Ekrem Efendimiz’in **farz namazlardan sonra okuduğu** bu zikir ve istiğfâr hakkında orada açıklama

yapılmıştı. Bu istiğfârda geçen "Zü'l-celâli ve'l-ikrâm" nitelemesi de 1494 numaralı hadiste açıklanmıştı. Hadisimiz, istiğfâr bahsiyle ilgili olması sebebiyle burada tekrar zikredilmiştir.

Sevbân *radıyallahu anh* tarafından rivayet edilen bu hadisi Hz. Âişe de rivayet etmiştir. Sevbân mutlak bir ifadeyle Hz. Peygamber'in *"selâm verip namazdan çıkınca üç defa istiğfâr ettiğini"* söylemekte, Hz. Âişe ise *"selâm verip namazdan çıktıktan sonra Allâhümme ente's-selâm'ı okuyacak kadar oturduğunu"* belirtmektedir (Müslim, Mesâcid 136). Ali el-Kârî bu rivayet farkını dikkate alarak şöyle bir yorum getirmektedir: Şayet öğle, akşam ve yatsı namazlarında olduğu gibi farz namazdan sonra bir sünnet-i müekkede varsa, istiğfâr etmeyip sadece Allâhümme ente's-selâm okunmalı ve sonra da o müekked sünnete başlamalıdır. Şayet sabah ve ikindi namazlarında olduğu gibi farzdan sonra bir sünnet kılınmıyorsa, o zaman önce üç istiğfâr getirmeli, sonra Allâhümme ente's-selâmı okumalıdır (*Mirkat*, III, 39-40).

Efendimiz'in sünnetine uyarak, kıldığımız farz veya sünnet namazlardan sonra *"Allâhümme ente's-selâm"ı* hepimiz okuruz. Ama bu zikirden önce üç defa, "Allah'tan beni bağışlamasını dilerim" anlamında "estağfirullah" deme âdeti pek yaygın değildir. Resûl-i Ekrem'in farz namazlardan hemen sonra okuduğu bu istiğfârı, biz de hiç değilse tek başına kıldığımız namazlardan sonra okumalı ve onun bu sünnetini yaşatmalıyız.

İnsan namazdan çıkınca Rabbinin huzurundan ayrılır. Namazdan sonra istiğfâr etmekle, "Rabbim! Sana sunmam gereken kulluğu gereği gibi yapamadım; beni bağışla!" diyerek bu kul-Rab ilişkisini pek güzel bir şekilde sürdürmüş olur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namazdan sonra istiğfâr etmek, yapılan o ibadetin, kusuruyla birlikte kabulünü Cenâb-ı Mevlâ'dan niyaz etmek demektir.

2. Selâm vererek namazdan çıkınca "*Allâhümme ente's-selâm"* zikri okunmalıdır.

1881– وعَنْ عَائِشَةَ رَضي اللَّه عنْهَا قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ قَبْلَ موْتِهِ : « سُبْحانَ اللَّهِ وبِحمْدِهِ ، أَسْتَغْفِرُ اللَّه وأَتُوبُ إِلَيْهِ » متفقٌ عليه .

1881. Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefatından önce sık sık ***"Sübhânallahi ve bi-hamdihî, estağfirullâhe ve etûbü ileyh:*** *Ben Allah'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve O'na hamdederim. Allah'tan beni bağışlamasını diler ve günahlarıma tövbe ederim"* derdi.

Buhârî, Ezân 123, 139; Müslim, Salât 218-220

Açıklamalar

Sübhânallahi ve bi-hamdihî zikrinin önemini Resûl-i Ekrem Efendimiz muhtelif ifadelerle dile getirmiştir. 1415 numaralı hadiste geçtiği üzere, bu zikrin *"Allah'ın en çok hoşlandığı söz"* olduğunu söylemiştir. 1413 numaralı hadiste gördüğümüz üzere *"Bir kimse günde yüz defa **sübhânallahi ve bi-hamdihî** derse, onun günahları deniz köpüğü kadar bile olsa hepsi bağışlanır"* buyurmuştur. Yine 1442 numaralı hadiste okuduğumuz üzere ***sübhânallahi ve bi-hamdihî*** diyen kimseye *"cennette bir hurma ağacı dikileceğini"* müjdelemiştir. Tövbe ve istiğfâr etmenin faziletini ve değerini ise üzerinde durduğumuz bu konudaki hadislerden anlamaktayız.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Rabbine kavuşacağını bildiği günlerde bu zikri dilinden düşürmemesi, onun önemini göstermeye yeterlidir.

115 numaralı hadiste hem bu rivayet hem de onun benzeri birkaç rivayet bir arada bulunmaktadır. Onlardan öğrendiğimize göre Nebiyy-i Muhterem Efendimiz, hem tesbihi hem hamdi hem de tövbe ve istiğfârı ihtiva eden bu zikri, Mekke'nin fethinden sonra kıldığı namazlarda, özellikle bu namazların rükû ve secdesinde çokça okumaya başlamıştı. Hz. Âişe bunun sebebini sordu. Peygamber *aleyhisselâm* da *"Rabbim bana ümmetimde bir alâmet göreceğimi, onu gördüğüm zaman bu zikri çokça söylememi emretmişti. Ben de alâmeti gördüm"*buyurdu (Müslim, Salât 220). Demek oluyor ki, Resûl-i Ekrem Efendimiz Mekke'nin müslümanların eline geçmesinden, müslümanların düşmanları karşısında büyük bir zafer kazanmasından ötürü Allah'a şükrünü, hamdini ifade ediyordu. Bunu ona, "İzâ câe nasrullâhi ve'l-feth" diye başlayan 110. Nasr sûresini göndermekle Cenâb-ı Hak emretmiş ve **"Allah'ın yardımı ve zaferi gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit, *Rabbine hamdederek O'nu tesbih et ve O'ndan mağfiret dile.* Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir"** buyurmuştu.

114 numaralı hadisten öğrendiğimize göre, Nasr sûresinin nâzil olmasının bir başka mânası daha vardı. Bu sûre Resûl-i Ekrem'e vefatının yaklaştığını da haber veriyordu. İşte bu sebeple Allah'ın Resûlü, hadisimizde Hz. Âişe annemizin de dediği gibi, vefatından önce Rabbine bol bol hamdediyor, O'nu tesbih ediyor, O'ndan bağışlanma diliyordu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûlullah Efendimiz vefatının yaklaştığını öğrenince, Cenâb-ı Hakk'ın emrine uyarak, hadisimizde geçen zikri bol bol söylediği gibi, biz de belli bir yaştan sonra dünyaya vedâ etme zamanının yaklaştığını daha çok düşünmeli ve bu zikri daha çok okumalıyız.

2. Peygamber-i Zîşân Efendimiz bizim biricik örneğimizdir. Onun izinden gitmeli, yaptığını yapmalıyız.

1882- وَعَنْ أَنسٍ رضِي اللَّه عنْهُ قالَ : سمِعْتُ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يَقُولُ : « قالَ اللَّه تَعَالى : يا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ ما دَعَوْتَني ورجوْتَني غفرتُ لَكَ على ما كَانَ منْكَ وَلا أُبَالِي ، يا ابْنَ آدم لَوْ بلَغَتْ ذُنُوبُك عَنَانَ السَّماءِ ثُم اسْتَغْفَرْتَني غَفرْتُ لَكَ وَلا أُبالي ، يا ابْنَ آدم إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَني بِقُرابِ الأَرْضِ خطايَا ، ثُمَّ لَقِيتَني لا تُشْرِكُ بي شَيْئاً ، لأَتَيْتُك بِقُرابِها مَغْفِرَةً » رواه الترمذي وقَالَ : حَدِيثٌ حَسَنٌ .

« عنان السَّمَاءِ » بِفَتْحِ العيْنِ : قِيل : هُو السَّحَابُ ، وقِيل : هُوَ مَا عنَّ لَكَ مِنْها ، أَيْ: ظَهَرَ ، و « قُرَابُ الأَرْضِ » بِضَمِّ القافِ ، ورُوِيَ بِكَسْرِهَا ، والضَّمُّ أَشْهَرُ ، وهُو ما يُقَاربُ مِلْئَهَا .

1882. Enes *radıyallahu anh* Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim dedi:

"Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

Ey Âdemoğlu! Sen bana dua ettiğin ve benden affını umduğun sürece, işlediğin günahlar ne kadar çok olursa olsun, onların büyüklüğüne bakmadan seni bağışlarım.

Ey Âdemoğlu! Günahların gökyüzünü kaplayacak kadar çok olsa, sonra da benden affını dilesen, seni affederim.

Ey Âdemoğlu! Sen yeryüzünü dolduracak kadar günahla karşıma gelsen; fakat bana hiçbir şeyi ortak koşmamış olsan, şüphesiz ben de seni yeryüzü dolusu bağışla karşılarım."

Tirmizî, Daavât 98. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned,* V, 172

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz'in bu hadîs-i kudsîde belirttiğine göre Allah Teâlâ kulundan iki şey beklemektedir:

Birincisi, kulunun kendisini biricik ilâh olarak bilip tanıması, O'na bütün varlığı ile inanması, hiçbir varlığı Rabbine denk ve ortak tutmaması, şirk koşmamasıdır. Zira kulun bağışlanmasını sağlayacak tek ve en önemli şey, işte bu tevhid inancıdır.

İkincisi de, günah batağına düştüğü zaman Rabbine el açıp "Ne olur, beni bağışla Rabbim!" diye yalvarıp dua ettiği takdirde, Rabbinin kendisini bağışlayacağını bilmesidir. 1438 numaralı hadiste gördüğümüz üzere, Allah Teâlâ *"Ben kulumun beni düşündüğü gibiyim"* buyurmakta, kulu kendisini "bağışlayıcı" olarak bildiği ve buna gönülden inandığı takdirde onu bağışlayacağını belirtmektedir. Cenâb-ı Mevlâ bunun sadece bilgi olarak kalmayıp aynı zamanda uygulamaya dönüşmesini istemekte, kulundan kendisine dua etmesini beklemektedir. Kitabımızın dua bölümünde genişçe belirtildiği üzere dua, kulun Mevlâsına kulluğunu arzetmesinin en güzel şekillerinden biri, başlı başına bir ibadet, hatta ibadetin özü sayılmaktadır (bk. 1468. hadis). Kulun, günahı ne kadar çok olursa olsun bağışlanacağını bilmesi ve kesinlikle ümitsizliğe düşmemesi için hadisimizde dikkat çekici ifadeler vardır. Her biri cihana bedel şu müjdeler ve insana ümit telkin eden sözler üzerinde minnetle, şükranla ve sevinçle durup düşünmek gerekir:

"İşlediğin günahlar gökyüzünü kaplayacak kadar çok olsa", "Sen yeryüzünü dolduracak kadar günahla karşıma gelsen" ***yine de seni bağışlarım...*** Burada, insanın gönlünü ümitle dolduran şu âyet-i kerîmeyi hatırlamak gerekecektir: **"De ki: Ey kendilerine zulmedip aşırılığa sapmış olan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir"** [Zümer sûresi (39), 53].

Demek ki günahın çokluğu, büyüklüğü, kulun tövbe ettikten sonra bir daha günah işlemesi, onun bağışlanmasına ve önünde sonunda cennete girmesine engel değildir. Çünkü Allah, dilediğini yapmakta hür ve serbest olan tek varlıktır. Ona, "Bunu niye böyle yaptın?" diye soru soracak bir güç yoktur. Yeter ki kul tövbesinde samimi olsun. Yaptığı tövbeye de tövbe etmeyi gerektirecek şekilde ihlâs ve samimiyetten uzak bulunmasın.

Bu hadîs-i şerîf 443 numarayla "Allah'ın Rahmetini Ümit Etmenin Faydası" bahsinde geçmiş ve orada da açıklanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın rahmeti hudutsuzdur.

2. Allah'ın rahmetini elde edebilmenin ilk şartı, O'na şirk koşmadan varlığına ve birliğine bütün kalbiyle iman etmektir.

3. Günahlarına tövbe ve istiğfâr eden kimse, yaptığı hata ve kusurlardan büsbütün uzaklaşmalıdır. Bunu başaramıyorsa, Allah Teâlâ'dan af dilemekle yetinmelidir. Zira durmadan günah işleyip ardından tövbe ve istiğfâr etmek yalancılıktan başka bir şey değildir.

1883– وَعنِ ابنِ عُمَرَ رضِي اللَّه عنْهُما أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « يا معْشَرَ النِّساءِ تَصدَّقْنَ، وأَكْثِرْنَ مِنَ الاسْتِغْفَارِ ، فَإِنِّي رَأَيْتُكُنَّ أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ » قالَتِ امْرَأَةٌ مِنْهُنَّ : مالَنَا أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ ؟ قَالَ : « تُكْثِرْنَ اللَّعْنَ ، وتَكْفُرْنَ العشِيرَ مَا رأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عقْلٍ ودِينٍ أَغْلبَ لِذِي لُبٍّ مِنْكُنَّ » قَالَتْ : ما نُقْصانُ الْعقْلِ والدِّينِ ؟ قال : « شَهَادَةُ امرأَتَيْنِ بِشهَادةِ رجُلٍ ، وتَمْكُثُ الأَيَّامَ لا تُصَلِّي » رواه مسلم .

1883. İbni Ömer *radıyallahu anhümâ'*dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- **"Ey kadınlar! Sadaka veriniz ve çok istiğfâr ediniz. Çünkü ben cehennemin çoğunu sizin doldurduğunuzu gördüm"** buyurmuştu. Orada bulunan kadınlardan biri:

- Niçin cehennemin çoğunu biz dolduruyoruz? diye sordu. Resûl-i Ekrem de:

- **"Çünkü siz çok lânet eder ve kocanızın yaptığı iyilikleri unutursunuz. Aklı ve dini eksik olup da, aklı başında adamların aklını çelen sizin gibisini görmedim"** buyurdu. O kadın:

- Aklımızın ve dinimizin eksikliği nedir? diye sordu. Resûl-i Ekrem de:

- **"İki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine bedeldir. Kadının günlerce namaz kılmadığı olur."**

Buhârî, Hayz 6, Küsûf 9, Zekât 44, Savm 41, Şehâdât 12; Müslim, Îmân 132. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 15; Tirmizî, Îmân 6; İbni Mâce, Fiten 19

Açıklamalar

Hadisimizin daha geniş olan bir başka rivayetinden öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimiz'in zamanında, Medine'de kılınan bir kurban veya ramazan bayramında kadınlar da namazgâha çıkmışlardı. Namazgâh, şehrin dışında cuma ve bayram namazlarının topluca kılındığı geniş bir alan demektir. O zamanlar İslâmiyet'in yeni yayıldığı, müslümanların sayısının da az olduğu günlerdi. Resûl-i Ekrem Efendimiz bayram namazı kılınacak yere kadınların da gelmesini istemiş, böylece henüz müslüman olmayanların gözüne daha kalabalık görünmenin faydalı olacağını düşünmüştü.

Allah'ın Resûlü önce erkeklere sadaka (zekât) vermelerini tavsiye etmiş, sonra kadınların bulunduğu kısma gelerek onlara da zekât vermelerini ve çok istiğfâr etmelerini tavsiye etmiş, Mi'rac gecesinde veya küsûf namazı kılarken (Buhârî, Küsûf 9) kendisine gösterilen bir manzarayı tasvir ederek, cehennem ehlinin çoğunun kadınlar olduğunu belirtmiş ve onlara cehenneme girmemek için **çok tövbe ve istiğfâr etmelerini ve çok sadaka vermelerini** tavsiye etmişti. 260 numaralı hadiste de Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in

“Cehennemin kapısında durup baktım. Bir de gördüm ki, cehenneme girenlerin çoğu kadınlardı" buyurduğunu okumuş ve bunun sebepleri üzerinde durmuştuk.

Peygamber Efendimiz insanlarda gördüğü kusurları düzeltmek için dikkat çekici usûllere başvururdu. O günkü nasihatinde de böyle yapmış, erkeklere nisbetle kadınlarda daha çok görülen iki kusurdan söz etmek istemiş, onları **çok lânet etme ve kocasının iyiliklerini inkâr etme** alışkanlığından kurtarmak istemişti.

Günlük hayatta çokça rastlandığı üzere, “Allah belâsını versin” veya “Allah lânet etsin” gibi sözleri kadınlar daha fazla kullanırlar. Hatta kendilerine bile lânet ederler. 1500 numaralı hadiste görüldüğü ve açıklandığı üzere, Peygamber Efendimiz lânet sözünün kullanılmasından şiddetle sakındırmış, lânet etmeyi insanın kendisi aleyhine beddua etmesi olarak değerlendirmiş ve *“Kendinize beddua etmeyiniz; çocuklarınıza beddua etmeyiniz; mallarınıza da beddua etmeyiniz. Dileklerin kabul edildiği zamana denk gelir de Allah bedduanızı kabul ediverir”* buyurmuştur. Lânet sözü, “Allah’ın rahmetinden uzak olsun, Allah ona gazap etsin” gibi mânalara gelmektedir ki, gerçekten çok ağır bir bedduadır. Yüzde yüz kâfir olduğu veya kâfir olarak öldüğü bilinen kimselerin dışında hiçbir varlığa kesinlikle lânet etmemelidir.

Kadir kıymet bilmemek de kötü bir huydur. Bu hastalığa yakalanmış olanlar sadece eşlerine değil, Allah’a karşı da nankörlük ederler. İnsanı değerli kılan özelliklerden biri, kendisine yapılan iyiliği unutmaması, hatta zaman zaman bu iyiliği dile getirmesidir. Resûl-i Ekrem Efendimiz kötü huylu kadınların, kocalarının iyiliklerini inkâr etmeleri sebebiyle cehennemlik olduklarını belirttiği bir başka hadisinde *“Onlardan birisine ömür boyu iyilik etsen, sonra da senden hoşuna gitmeyen bir şey görse, ‘Ben senden hiç hayır görmedim’ der”* buyurmaktadır (Buhârî, Îmân 21; Müslim, Küsûf 17). Şüphesiz sadece kadınlar değil erkekler de bu tür kadir bilmezlikten uzak durmalıdır. Zira Resûlullah Efendimiz’in buyurduğu gibi, gördüğü iyilik sebebiyle insanlara teşekkür etmeyen kimse Allah’a da şükretmiş olmaz (Ebû Dâvûd, Edeb 1).

Hadisimizin son kısmında Resûlullah Efendimiz kadınların **akıl ve dinlerinin noksan** olduğunu söylemiş, akıllarının noksanlığına örnek olarak da, Kur'ân-ı Kerîm’de belirtildiği üzere [Bakara sûresi (2), 282] **iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine eş değerde olmasını** zikretmiştir. Allah'ın Resûlü’nün durumu ve sözlerinin gerçekliği konusunda yeterli bilgisi olmayanlar, bu hadisi, kadınların aleyhinde söylenmiş aşağılayıcı bir ifade olarak görebilirler. Gerçek hiç de öyle değildir. Bir çoğunluk hakkında verilen genel bir hükmün, o çoğunluğun her ferdine tıpatıp uyması gerekmez. Nitekim herkesin bildiği üzere, kadınlar arasında bir çok erkeğe taş çıkartacak derecede akıllı, zeki, uzak görüşlü, söz ve kararları isabetli olanlar vardır. Ama hüküm çoğunluğa göre verilir. Kadınlar biyolojik ve fizyolojik olarak erkeklerden farklı olduğu gibi psikolojileri de farklıdır. Bu tür farklılıklar onların davranışlarına ve tavırlarına etki eder. Öte yandan Peygamber Efendimiz kadınların âdet gördükleri sürece namaz kılamayışlarını, bir başka rivayete göre oruç tutamayışlarını, ilâhî emirleri erkekler kadar kesintisiz yapmayışlarını **dinin eksikliği** olarak değerlendirmiştir. Bu söz, bir önceki konuda belirtildiği gibi, kadınların erkeklerden daha az dindar olduğu anlamına kesinlikle gelmez. Aralarından Hz. Âişe’lerin, Râbiatü’l-Adeviyye’lerin çıktığı analarımız, bacılarımız hakkında böyle bir şeyi kimse düşünemez ve söyleyemez. Kur'ân-ı Kerîm’inde “müslüman erkekler, müslüman kadınlar” diye her iki cinse de aynı şekilde değer veren bir dini tebliğ eden Peygamber’in, kadınları erkeklerden daha az dindar görmesi elbette söz konusu olamaz.

Dindarlığın ölçüsü Allah'ın emirlerine bağlılıktır. İşte Nebiyy-i Muhterem Efendimiz, erkekler gibi kadınlara da, mâlî ibadetle birlikte bedenî ibadete de önem vermelerini ve her fırsatta tövbe ve istiğfâr etmelerini tavsiye etmekte, günahlardan kurtulmak için Allah'a el açıp yalvarmanın kıymetine dikkatlerini çekmektedir. Böylece Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kadınları ibadete ve tâate teşvik etmekte, bu yolla noksanlıklarını giderdikten başka, nice insanları geride bırakarak Allah'ın rahmetini ve cennetini elde edeceklerini hatırlatmaktadır.

Allah'ın Resûlü kadınlara, *"Aklı ve dini eksik olup da, aklı başında adamların aklını çelen sizin gibisini görmedim"* buyururken, kadınları iffetli olmaya davet etmekte, kudret sahibinin kendilerine bağışladığı bazı özellikleri, karşı cinsi baştan çıkarmak için kullanmamalarını öğütlemektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kadın erkek herkes her fırsatta tövbe ve istiğfâr etmelidir.
2. Zekât verildikten başka, elden geldiğince nâfile sadakalar da verilmelidir.
3. Hiçbir kadın ve erkek kesinlikle kendine ve başkalarına lânet etmemelidir.
4. İnsan iyilik bilir olmalı; kadınlar kocalarının yaptığı iyilikleri unutmamalı ve onlara nankörlük etmemelidir.
5. Kadınlar, Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine verdiği bazı özellikleri ve güzellikleri kötüye kullanmamalı, erkekleri baştan çıkarmaya çalışmamalıdır.
6. Nasihat eden bir kimse, belli bir şahsı hedef almamalı, tıpkı Peygamber Efendimiz'in yaptığı gibi genel olarak konuşmalıdır.
7. Kadın sahâbînin yaptığı gibi, insan bilmediği veya anlamadığı şeyleri bilenlere sormalı ve doğruyu öğrenmelidir.
8. Peygamber Efendimiz bu hadisiyle kadınları kesinlikle küçümsememekte, aksine bazı kusurlarının eğitim yoluyla giderileceğine dikkat çekmektedir.

كتاب بيان ما أعدّ الله تعالى للمؤمنين في الجنة

ALLAH TEÂLÂ'NIN CENNETTE
MÜ'MİNLERE HAZIRLADIĞI NİMETLER BÖLÜMÜ

Âyetler

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ [45] ادْخُلُوهَا بِسَلاَمٍ آمِنِينَ [46]
وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ [47] لاَ يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُم مِّنْهَا بِمُخْرَجِينَ
[48]

1. "Allah'ın azâbından korkup fenalıklardan sakınanlar (takvâ sahipleri), mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklardır. Onlara 'Oraya selâmet ve emniyetle giriniz' denir. Biz, onların gönüllerindeki her türlü kini ve hasedi söküp attık; onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturup sohbet eden kardeşler olacaklar. Onlar orada hiçbir yorgunluk duymayacaklar ve oradan çıkarılmayacaklardır."
Hicr sûresi (15), 45-48

يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ [68] الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ [69]
ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ [70]
يُطَافُ عَلَيْهِم بِصِحَافٍ مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ [71]
وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ [72] لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ [73]

2. "Ey âyetlerimize inanan ve müslüman olan kullarım! Bugün size korku yoktur. Sizler üzülmeyeceksiniz de. Siz ve eşleriniz sevinç ve mutluluk duyarak cennete giriniz. Altın tepsiler ve kadehler içinde onlara yiyecek ve içecek sunulacaktır. Orada canlarının istediği, gözlerinin hoşlandığı her şey vardır. Ve kendilerine: Siz, orada ebedî olarak kalacaksınız, dünyada yaptıklarınıza karşılık kazandığınız cennet işte budur. Orada sizin için pek çok meyveler vardır, onlardan yiyeceksiniz, denilir."

Zuhruf sûresi (43), 68-73

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ [51] فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ [52] يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ [53]
كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ [54] يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ [55]
لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَى وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ [56] فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ
[57]

3. "Allah'ın azâbından korkup fenalıklardan sakınanlar (müttakîler) ise hakikaten güvenilir bir makamda, bahçelerde ve pınar başlarında, ince ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyerek karşılıklı oturup sohbete koyulurlar. Evet böyle olacak. Biz onları iri gözlü hurilerle evlendireceğiz. Onlar orada güven içinde, canlarının çektiği her meyveyi isteyebilirler. İlk tattıkları ölüm dışında, orada artık başka bir ölüm tatmazlar. Allah onları cehennem azâbından korumuştur. İşte bu, mü'minlere Allah'ın bir lutfudur. En büyük kurtuluş ve mutluluk budur."

Duhân sûresi (44), 51-57

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ [22] عَلَى الْأَرَائِكِ يَنظُرُونَ [23] تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ [24]
يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ [25] خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَفَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ [26] وَمِزَاجُهُ مِن تَسْنِيمٍ [27]
عَيْنًايَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ [28]

4. "İyiler kesinlikle cennettedir. Koltuklar üzerinde etrafı seyrederler. Yüzlerinde mutluluğun parıltısını görürsün. Kendilerine damgalı, mükemmel bir içki sunulur. Onun içiminin sonu pek hoştur. İşte nefis bir hayat isteyenler bunu istesin, bu yolda yarışsınlar. O içkiye tesnîm pınarının suyu da katılmıştır. O pınardan ancak Allah'ın rızâsını kazananlar içerler."

Mutaffifîn sûresi (83), 22-28

Bu âyet-i kerîmeler gözlerin görmediği, kulakların duymadığı, insanoğlunun hayal bile edemediği nimet ve güzelliklerle dolu cennet hakkında fikir edinebilmemiz için Cenâb-ı Mevlâ tarafından sunulmuş renkli birer fotoğraf gibidir. Hiçbir fotoğraf aslının güzelliğini

yansıtmaz. Allah Teâlâ cennet hayatının pek nefis bir hayat olduğunu söylemekte, nefâsete düşkün olanların bu hayatı istemesini ve onu elde etmek için durmadan çabalamasını tavsiye etmektedir.

O pınar başları, köşkler, bahçeler, üzerinde karşılıklı oturup sohbet edilen koltuklar, tepsiler içinde dolaştırılan meyveler, içecekler, ince ve kalın ipeklerden elbiseler, iri gözlü hûrilerle selâmet ve emniyet içinde bir hayat...Hiçbir korku, endişe ve yorgunluğun, bu güzellikleri kaybedersem türünden hiçbir endişenin hissedilmediği bir âlem...Kin ve kıskançlıktan arındırılmış pırıl pırıl gönüllere sahip insanlarla dostça bir arada yaşamak... Allahım, bütün bunlar ne güzel ne hârika ne emsâlsiz nimetler...

Bütün bunlara sahip olmanın tek şartı, âyet-i kerîmelerde belirtildiği üzere, Allah'ın azâbından korkup fenalıklardan sakınmak, kısacası takvâ sahibi olmaktır. Allah hepimizi bu yarışta muvaffak buyursun. (Âmin).

Hadisler

1884– وعنْ جَابِرٍ رضِي اللَّه عنْهُ قَالَ : قَالَ رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « يَأْكُلُ أَهْلُ الجنَّةِ فِيهَا ويشْرَبُونُ ، ولا يَتَغَوَّطُونَ ، ولا يمْتخِطُونَ ، ولا يبُولُونَ ، ولكِنْ طَعامُهُمْ ذلكَ جُشَاءٍ كَرشْحِ المِسْكِ يُلهَمُونَ التَّسبِيح وَالتكْبِير ، كَما يُلْهَمُونَ النَّفَسَ » رواه مسلم .

1884. Câbir *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennetlikler cennette yiyip içerler, ama büyük, küçük abdeste çıkmaz ve sümkürmezler. Sadece hoş kokulu bir geğirti ve ter çıkarırlar. İnsanın kendiliğinden nefes alması gibi, onlar da kendiliklerinden Cenâb-ı Hakk'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder, tekbir getirirler."

Müslim, Cennet 18. Ayrıca bk. Buhârî, Bed'ü'l-halk 8, Enbiyâ 1

Açıklamalar

Cennetliklerin cennette yiyip içmesi bir ihtiyaçtan dolayı değil, eşi benzeri görülmemiş türlü türlü meyveleri, yiyecekleri, içecekleri yeme ve içme zevkini tatmak içindir. Yeme içmenin hemen ardından, yiyip içilen şeyleri dışarı atma ihtiyacı hatıra geleceği için Resûl-i Ekrem Efendimiz ona da cevap lutfetmiş, son derece hoş ve latif olan bu yiyecek ve içeceklerin hafif bir geğirti ve ter ile kolayca dışarı atılacağını, üstelik bu geğirtinin ve terin, son derece hoş kokulu olduğu için kimseyi rahatsız etmeyeceğini belirtmiştir. Orada küçük büyük abdestler için tuvalete gitme ihtiyacının veya burun akıntısı, aksırma, sümkürme gibi hallerin de bulunmadığını ifade etmiştir. Cennetin bu leziz yemeklerinin bir geğirti, içeceklerinin de ter halinde çıkması mümkündür.

Hadisimizden, cennette, Cenâb-ı Hakk'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih etmek anlamına gelen tesbih ile tekbir seslerinin çokça duyulacağı anlaşılmaktadır. Şüphesiz bu zikirler cennette bir mecburiyet sebebiyle söylenmeyecektir. Zira cennette hiçbir mükellefiyet ve mecburiyet yoktur.

Cenâb-ı Hakk'ın cemâlini görmenin derin hazzıyla kendilerinden geçen, O'nun sayısız ve emsâlsiz nimetlerini tatmanın neşesiyle kanatlanan insanlar, sevinçlerini ve mutluluklarını, bu zikirleri tıpkı nefes alır gibi söyleyerek dile getireceklerdir. Seven bir insanın sevdiğinin adını tekrarlamaktan doyumsuz zevk alması gibi, gönülleri Allah aşkıyla dolan o insanlar, bu tesbih ve tekbirleri kendiliğinden söyleyerek, Allah'a duydukları üstün aşkı ve minneti dile getireceklerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ cennetlik kullarına pek nefis yiyecekler ve içecekler lutfedecektir.

2. Bunları yiyenler abdest bozma ihtiyacı duymayacaklar. Yenip içilen şeyler vücuttan hoş kokulu bir geğirti ve pek güzel bir ter halinde dışarı atılacaktır.

3. Cennetlikler, Cenâb-ı Hakk'a duydukları sevgi ve minneti, nefes alıp verme ihtiyacı gibi içlerinden gelen bir duyguyla tesbih ve tekbirlerle ifade edeceklerdir.

1885– وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضِيَ اللَّه عنْهُ قَال : قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « قَال اللَّه تَعالَى: أَعْدَدْتُ لِعِبادِي الصَّالِحِينَ مَا لاَ عيْنٌ رَأَتْ ، ولاَ أُذُنٌ سَمِعتْ ولاَ خطَرَ علَى قَلْبِ بَشَرٍ ، واقْرؤُوا إنْ شِئْتُمْ : { فَلا تَعْلَمُ نَفْسٌ ما أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جزَاءً بِما كَانُوا يعْملُونَ } [السجدة : 17] متفقٌ عليه .

1885. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ, 'Ben sâlih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın hatır ve hayal edemediği nimetler hazırladım' buyurdu."

Ebû Hüreyre, isterseniz şu âyeti okuyunuz, dedi:

"Mü'minlerin yaptıkları ibadet ve iyiliklere karşılık olarak onlara ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez" [Secde sûresi (32), 17].

Buhârî, Bed'ü'l-halk 8, Tefsîru sûre (32), 1, Tevhîd 35; Müslim, Cennet 2-5. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 33, 57; İbni Mâce, Zühd 39

Açıklamalar

Allah Teâlâ'nın sâlih yani iyi kulları için cennette neler hazırladığını müjdelediği bu kudsî hadîs, çeşitli âyetlerde ve hadislerde örnek olarak zikredilen cennet nimetlerinden çok daha fazlasını kapsamakta ve iman dolu kalpleri sevinçten hoplatmaktadır. Zira bu hadis, âyetlerde ve hadislerde bize bildirilen cennet nimetlerine göre bildirilmeyen nimetlerin çok daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Hatta bazı rivayetlerde bu nimetleri meleklerin ve peygamberlerin bile bilmedikleri haber verilmektedir.

Kendileri için bunca nimetler hazırlanan sâlih kullar kimlerdir? Hadisimizin yukarıda kaynakları verilen bazı rivayetlerinden öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimiz bu hadiste geçen âyeti bir önceki âyetle birlikte okuyarak bu bahtiyarları şöyle tarif etmiştir: **"Korkuyla ve umutla Rablerine yalvarmak üzere ibadet ettikleri için vücutları yataklardan uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıktan da başkalarına harcarlar."** Demekki insan,

Allah'ın verdiği bedeni O'na ibadet uğrunda yormak, Allah'ın verdiği malı O'nun rızâsı uğrunda harcamak suretiyle **sâlih** insan, **iyi** kul olma bahtiyarlığına kavuşabilecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ cennette mü'min kulları için, meleklerin ve peygamberlerin de bilmedikleri ve duymadıkları eşsiz ve benzersiz nimetler hazırlamıştır.
2. Aklı başında olan her insanın, o ölümsüz ve sonsuz hayatta bu nimetlerle hoşça vakit geçirmek için iyi bir kul olmaya gayret etmesi gerekir.

1886– وعَنْهُ قَالَ : قال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « أَوَّلُ زُمْرَةٍ يدْخُلُونَ الجَنَّةَ على صُورَةِ الْقَمرِ لَيْلَةَ الْبدْرِ . ثُمَّ الَّذِينَ يلُونَهُمْ علَى أَشَدِّ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ في السَّماءِ إِضاءَةً : لاَ يبُولُونَ ولاَ يتَغَوَّطُونَ ، ولاَ يتْفُلُونَ ، ولاَ يمْتَخِطُون . أَمْشاطُهُمُ الذَّهَبُ ، ورشْحهُمُ المِسْكُ ، ومجامِرُهُمُ الأَلُوَّةُ عُودُ الطِّيبِ أَزْواجُهُم الْحُورُ الْعِينُ ، على خَلْقِ رجُلٍ واحِد ، علَى صُورَةِ أَبِيهِمْ آدم سِتُّونَ ذِراعاً في السَّماءِ » متفقٌ عليه .

وفي روايةٍ للبُخَارِيِّ ومُسْلِمٍ : آنيتُهُمْ فِيهَا الذَّهَبُ ، ورشْحُهُمْ المِسْكُ ، ولِكُلِّ واحِدٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ يُرَى مُخُّ سُوقِهِما مِنْ وراءِ اللَّحْمِ مِنَ الْحُسْنِ ، لاَ اخْتِلاَفَ بينَهُمْ ، ولا تَبَاغُضَ : قُلُوبُهُمْ قَلْبُ رَجُلٍ واحِدٍ ، يُسَبِّحُونَ اللَّه بُكْرَةً وَعَشِيّاً » .

قَوْلُهُ : « عَلَى خَلْقِ رجُلٍ واحِد » رواهُ بَعْضُهُمْ بِفَتْحِ الخَاءِ وإِسْكَانِ اللاَّمِ ، وبعْضُهُمْ بِضَمِّهِما ، وكِلاَهُما صَحِيحٌ .

1886. Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennete ilk girecek kimselerin yüzleri, dolunay gibi parlak olacak. Onların ardından gireceklerin yüzleri, gökyüzündeki en parlak yıldız gibi aydınlık olacak. Orada insanlar ne küçük ne büyük abdest bozarlar ve ne de tükürüp sümkürürler. Onların tarakları altındandır. Kokuları mis gibidir. Buhurdanlıklarında tüten hoş koku, cennetin hoş kokulu ağacındandır. Eşleri hûrilerdir. Cennetliklerin hepsi de babaları Âdem'in şeklinde yaratılmış olup boyları altmış arşındır."

Buhârî, Bed'ü'l-halk 8, Enbiyâ 1; Müslim, Cennet 15. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 60, Cennet 5; İbni Mâce, Zühd 39

Buhârî ve Müslim'in diğer bir rivayetine göre Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

"Onların cennetteki kapları altındandır. Orada terleri mis gibi güzel kokacaktır. Orada her birine, baldırının iliği etinin üstünden görünecek kadar güzel ikişer kadın verilecektir. Onların kalpleri tek bir adamın kalbi gibi aynı duyguları taşıdığından,

aralarında ne anlaşmazlık ne de çekişme meydana gelecektir. Akşam sabah Allah Teâlâ'yı ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan tenzih edeceklerdir."

Buhârî, Bed'ü'l-halk 8, Enbiyâ 1; Müslim, Cennet 17

Açıklamalar

Cennete ilk girecek bahtiyarlardan bir kısmının bedir halindeki ay gibi güzel, bir kısmının en ziyâlı yıldız gibi parlak olması, orada insanların derecelerine göre farklı bir yaşayışa ve yüz güzelliğine sahip olacaklarını göstermektedir.

Cennette küçük, büyük abdest ihtiyacının, burun akıntısı, aksırma, sümkürme gibi hallerin bulunmadığı, yenilen içilen şeylerin hoş kokulu bir tür geğirme ve mis kokulu ter ile dışarı atılacağı 1884 numaralı hadiste geçmişti. Cennet güzellikler diyarıdır. Orada insanı rahatsız eden haller bulunmayacaktır. Cennetteki yiyecek ve içeceklerin latîf şeyler olması, posalarının rahatsızlık vermemesini, hadislerde belirtildiği üzere onlardan ancak hoş kokular meydana gelmesini gerekli kılar.

Buhurdan, içinde güzel kokulu tütsülerin yakıldığı bir kaptır. Geçmiş bütün medeniyetlerde, özellikle bazı törenler sırasında, ateşe güzel kokulu maddeler atarak veya bu maddeleri buhurdanlarda yakarak etrafa hoş kokular yayma âdeti vardı. Peygamber Efendimiz zamanında bazan mescidde ödağacı veya amber gibi buhurların yakıldığı olurdu. Öd ağacı, yongaları yakıldığı zaman güzel koku veren bir ağaçtır. Amber de öd ağacı gibi buhur olarak kullanılan hoş kokulu bir maddedir Resûl-i Ekrem Efendimiz cennetliklerin buhurdanlarında tüten buhurun, cennetin hoş kokulu ağaçlarından elde edildiğini belirtmektedir. Demekki cennetliklere dünyada bildikleri, tattıkları ve zevk aldıkları şeylerin daha güzelleri, canları isteyince kendilerine ikram edilecek ve böylece güzel vakit geçirmeleri sağlanacaktır.

Cennetliklerin eşlerine "hûri'l-'îyn" yani kara gözlü kadın denmektedir. Daha doğrusu hûri'l-'îyn, iri gözlü ve gözünün akı bembeyaz, karası simsiyah olan kadın anlamına gelmektedir. Allah Teâlâ, cennette mü'minlere ikram edeceği kadınlara Kur'ân-ı Kerîm'de "hûri'l-'îyn" adını vermektedir [Duhân sûresi (44), 52-54; Tûr sûresi (52), 20; Rahmân sûresi (55), 72]. Evlenecekleri erkek dışında kendilerine hiçbir insan eli değmemiş olan bu ceylan gözlü kadınlar, eşlerinden başkasıyla ilgilenmeyecek, onların istek ve arzuları dışına çıkmayacaklardır. Peygamber Efendimiz'in, *"Cennetlik hanımlardan biri yeryüzüne şöyle bir bakacak olsa, yer ile gök arasını aydınlatır"* (Buhârî, Rikâk 51) buyurması, onların ne kadar güzel varlıklar olduğunu göstermektedir. Hadisimizin ikinci rivayetinde, cennetliklere sunulacak kadınların güzelliğine temasla,*"Onların her birine baldırının iliği etinin üstünden görünecek kadar güzel **ikişer kadın** verilecek"* buyurulmaktadır. Bu iki kadının dünya kadınlarından olacağı da söylenmektedir.

Cennetlikler, babaları Âdem'in şeklinde yaratılmakla hem görünüşleri ve renkleri hem de huyları ve anlayışları bakımından birbirlerine benzeyeceklerinden, aralarında herhangi bir anlaşmazlık sebebi de kalmayacak ve orada huzurlu bir hayat süreceklerdir.

Hadisimizde cennetliklerin, akşam sabah Allah Teâlâ'yı ulûhiyyetine yakışmayan sıfatlardan tenzih edecekleri belirtilmektedir. Akşam, sabah sözünden, bu zikrin dünyadaki akşam ve sabah kadar devam edeceği anlaşılmaktadır. Zira cennette akşam ve sabah, gündüz ve gece gibi zaman mefhumları bulunmayacaktır. 1884 numaralı hadiste bu durum, *"İnsanın kendiliğinden nefes alması gibi, onlar da kendiliklerinden Cenâb-ı Hakk'ı ulûhiyyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder, tekbir getirirler"* şeklinde belirtilmişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennetlikler en güzel şekilde yeniden yaratılacaklardır. Derecesi yüksek olanlara verilecek imkânlar daha mükemmel olacaktır.

2. Orada abdest bozma, tükürme, sümkürme gibi haller bulunmayacaktır.

3. Hem kendileri mis kokulu olacaklar hem de kendilerine en güzel kokular ikram edilecektir.

4. Kendilerine hem vücut hem de huy bakımından en güzel eşler sunulacaktır.

5. Birbirlerini kıskanmayacaklar, birbirleri hakkında kötü duygular beslemeyeceklerdir.

6. Sabah akşam Allah'ı zikredecek ve bundan derin haz duyacaklardır.

1887– وعَنِ المغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ رَضِي اللَّه عَنْهُ عنْ رسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « سأَلَ مُوسَى صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ربَّهُ ، ما أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً ؟ قَالَ : هُو رَجُلٌ يجِيءُ بعْدَ ما أُدْخِل أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، فيُقَالُ لَهُ : ادْخلِ الجَنَّةَ . فيقُولُ : أَيْ ربِّ كَيْفَ وقَدْ نَزَلَ النَّاسُ منَازِلَهُمْ ، وأَخَذُوا أَخذاتِهِم ؟ فَيُقَالُ لهُ : أَتَرضي أَنْ يكُونَ لَكَ مِثْلُ مُلْكِ مَلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيا ؟ فيقُولُ : رضِيتُ ربِّ ، فيقُولُ : لَكَ ذَلِك ومِثْلُه ومِثْلُهُ ومِثْلُهُ ومِثْلُه ، فيقُولُ فِي الْخَامِسَةِ: رضِيتُ ربِّ ، فَيَقُولُ : هَذَا لَكَ وعشَرةُ أَمْثَالِهِ ، ولَكَ ما اشْتَهَتْ نَفْسُكَ ، ولَذَّتْ عَيْنُكَ. فَيَقُولُ : رضِيتُ ربِّ ، قَالَ : ربِّ فَأَعْلاَهُمْ منْزِلَةً ؟ قال : أُولَئِك الَّذِينَ أَرَدْتُ ، غَرسْتُ كَرامتَهُمْ بيدِي وخَتَمْتُ علَيْهَا ، فَلَمْ تَر عيْنٌ ، ولَمْ تَسْمعْ أُذُنٌ ، ولَمْ يخْطُرْ عَلَى قَلْبِ بشَرٍ » رواهُ مُسْلم .

1887. Muğîre İbni Şu'be *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mûsâ *sallallahu aleyhi ve sellem* Rabbine:

- Cennetliklerin en aşağı derecesi nedir? diye sordu. Allah Teâlâ da şöyle buyurdu:

- O, cennetlikler cennete girdikten sonra çıkagelen bir adamın derecesi olup kendisine:

- Cennete gir! denir.

- Yâ Rabbî! Herkes yerine yerleşmiş ve alacağını almışken ben nereye gideceğim? der. Ona:

- Sana dünya hükümdarlarından birinin mülkü kadar yer verilse razı olur musun? diye sorulur. O da:

- Razıyım yâ Rabbî! der. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona:

- İşte öyle bir mülk senindir. Bir o kadar daha, bir o kadar daha, bir o kadar daha, bir o kadar daha buyurur. Beşincisinde o adam:

- Razı oldum yâ Rabbî! der. Allah Teâlâ ona:

- İşte bu kadar şey hep senindir. Onun on misli de senindir. Bir de neyi arzu ediyorsan, gözün neden hoşlanıyorsa hepsi senindir, buyurunca adam:

- Razı oldum yâ Rabbî! diyecek.

Daha sonra Mûsâ *aleyhisselâm* :

- Yâ Rabbî! Cennetliklerin en üstün derecesi nedir? diye sordu. Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

- Onlar benim seçtiğim kullardır. Onların kerâmet fidanlarını kudret elimle ben dikip mühür altına aldım. Onlara hazırladığım nimetleri ne bir göz görmüş, ne bir kulak duymuş, ne de bir kimsenin hatır ve hayalinden geçmiştir."

Müslim, Îmân 312

Aşağıdaki hadisle beraber açıklanacaktır.

1888- وعن ابْنِ مسْعُودٍ رضِيِ اللَّه عنْهُ قال : قَال رسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم : « إِنِّي لأَعْلَمُ آخِرَ أَهْلِ النَّار خُرُوجاً مِنهَا ، وَآخِرَ أَهْلِ الجَنَّةِ دُخُولاً الْجنَّة . رجُلٌ يخْرُجُ مِنَ النَّارِ حبْواً ، فَيقُولُ اللَّه عزَّ وجَلَّ لَهُ : اذْهَبْ فَادخُلِ الْجَنَّةَ ، فَيأْتِيهَا ، فيُخيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهَا مَلأَى ، فيَرْجِعُ ، فيقُولُ : يارَبِّ وجدْتُهَا مَلأَى ، يَقُولُ اللَّه عزَّ وجلّ لهُ : اذْهَبْ فَادْخُلِ الجنَّةَ ، فيأْتِيها ، فَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهَا ملأى ، فَيرْجِعُ . فيَقُولُ : يارَبِّ وجدْتُهَا مَلأى ، ، فيقُولُ اللَّه عزَّ وجلّ لهُ : اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ . فإِنَّ لَكَ مِثْلَ الدُّنْيا وعشَرَةَ أَمْثَالِهَا ، أَوْ إِنَّ لَكَ مِثْل عَشرَةِ أَمْثَالِ الدُّنيا ، فيقُولُ : أَتَسْخَرُ بِي ، أَوَ أَتَضحكُ بِي وأَنْتَ المِلكُ » قَال : فَلَقَدْ رأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ضَحِكَ حَتَّى بدت نَوَاجذُهُ فَكَانَ يقُولُ : « ذَلِكَ أَدْنىَ أَهْلِ الْجَنَّةِ منْزِلَةً » متفقٌ عليه .

1888. İbni Mes'ûd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ben cehennemden en son çıkacak (veya cennete en son girecek) kimseyi biliyorum. O adam cehennemden emekleye emekleye çıkar. Allah Teâlâ ona:

- Haydi git, cennete gir, buyurur. Adam cennete gider, fakat ona cennet doluymuş gibi gelir. Geri dönüp Allah Teâlâ'ya:

- Yâ Rabbî! Cennet ağzına kadar dolmuş! der. Allah Teâlâ ona:

- Git, cennete gir, buyurur. Tekrar oraya gider, yine cennetin dolu olduğunu zanneder. Bir daha geri dönüp Allah Teâlâ'ya:

- Yâ Rabbî! Orası dopdolu! der. Allah Teâlâ ona yine:

- Git, cennete gir, orada senin dünya kadar ve dünyanın on misli (veya **dünyanın on misli büyüklüğünde) yerin var, buyurur. O Adam:**

- Yâ Rabbî! Sen kâinâtın hükümdarı olduğun halde benimle alay mı ediyorsun? (veya **benim halime mi gülüyorsun?) der."**

Hadisin râvisi İbni Mes'ûd şöyle dedi: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gerideki dişleri belirinceye kadar tebessüm ettiğini gördüm. Sonra şöyle buyurdu:

"İşte cennetliklerin en aşağı seviyesinde bulunan adamın derecesi budur."

Buhârî, Rikak 51, Tevhîd 36; Müslim, Îmân 308. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühd 39

Açıklamalar

Bunlar, Cenâb-ı Mevlâ'nın rahmetinin denizler gibi dalgalandığı hadîs-i şerîflerdir. Bu hadislerde, dünyada etmediği kalmamış, bu yüzden cezasını sonuna kadar çekmiş bir kimseyi, gönlündeki imanın nasıl kurtardığını ve ikrâm sahibi Rabbimizin ona neler lutfettiğini görmekteyiz. Cennetliklerin sonuncusu bu kadar büyük nimete kavuşursa, ondan daha önce cennete girenlerin, hele cehenneme hiç uğramayanların kazanacağı dereceler, elde edeceği nimetler kim bilir ne kadar muazzamdır. Hele Cenâb-ı Hakk'ın kulları arasından seçtiği ve onlara lutfedeceği nimetleri kudret eliyle bizzat hazırladığı kimseler, Allahım, ne kadar bahtiyar insanlardır!..

Şimdi cehennemden en son çıkıp cennete en son girecek adamın hikâyesine tekrar dönelim. Onun macerası daha uzun bir hadiste (Müslim, Îmân 310) etraflıca anlatılmaktadır. Bu zât kâh yürüyerek kâh yüz üstü düşerek kâh yüzünü ateş yalayarak cehennemden çıkınca, geri dönüp bakacak ve cehenneme "Beni senden kurtaran Allah yücelerden yücedir. Yemin ederim ki Allah, gelmiş geçmiş insanlardan hiç kimseye vermediğini bana verdi" diyecek. Sonuncu bahtiyar olduğunu bilmeyen bu zavallı, en acı şekilde tattığı azâptan kurtulmanın aşırı sevinciyle kendisini en bahtiyar adam zannedecek. İleride bir ağaç görüp onun altına götürülmesini niyaz edecek. Allah Teâlâ ona, bu isteğini yerine getirirse bir şey daha isteyebileceğini hatırlatınca, başka bir şey istemeyeceğine dair kesin söz verecek.

Fakat daha sonra, çok daha güzel bir ağaç görüp onun altına gitmeyi isteyecek. Yine Allah Teâlâ ile aralarında buna benzer konuşma geçecek ve üçüncü defa görüp altında dinlenmeyi istediği ve sonunda kavuştuğu ağaç, cennet kapısının yakınında bulunacak. Bu defa cennetliklerin şen şakrak seslerini duyunca "Yâ Rabbi! Beni oraya koy!" diye yalvaracak. Cenâb-ı Mevlâ ona, "Acaba sana dünya kadar, hatta bir o kadar daha yer versem, bu tükenmeyen isteklerin son bulur mu?" deyince, cennette herkesin yerini tuttuğunu, kendisine bu kadar geniş bir mekân kalmadığını düşünen adam, bu baş döndürücü teklif karşısında aklını oynata yazdığı için kendisiyle Allah Teâlâ'nın alay ettiğini sanacaktır. Olayın gerisi yukarıda gördüğümüz şekildedir.

Allah Teâlâ'nın iman ve amellerini beğenip seçtiği kullarına **kerâmet fidanları** dikmesi, onları özel surette ağırlaması demektir. Bu nimetleri **mühür altına alması,** onlara olan ikramını garanti altına alması ve kesinlikle değiştirmemesi anlamınadır. Bu nimetlerin nasıl olduğu konusunda hiçbir bilgi verilmemekte, onları kimselerin görüp duymadığı, hatta hayal bile edemediği belirtilmek suretiyle, bu nimetlerin en üstün ve tamamen özel ikramlar olduğu ifade edilmektedir.

Cehennemden son olarak çıkan kimselerle ilgili olarak insana sevinç göz yaşları döktürecek hadisler vardır. Bütün bu rivayetler, Yüce Rabbimizin kullarına olan sevgisinin ve merhametinin büyüklüğünü, onları sevindirmekten pek hoşlandığını ortaya koymaktadır. Bu hadislerden biri özetle şöyledir:

Kıyamet gününde Allah Teâlâ, meleklerine, cehennemden en son çıkan kuluma küçük günahlarını gösterin, ama büyük günahlarını göstermeyin, buyuracak. Melekler ona "Sen falan zaman şu, şu, şu işleri yaptın. Filan gün de şunları, şunları yaptın" diyecekler. O zât

yaptıklarını inkâr edemeyip hepsini kabul etmek zorunda kalacak. ‘Ya büyük günahlarım da ortaya dökülecek olursa ben ne yaparım?’, diye korkacak. Fakat ona, Allah Teâlâ tarafından bağışlandığı, ayrıca yaptığı her bir kötülüğe karşılık bir sevap verildiği söylenince, hiç ummadığı bu mükâfat karşısında hudutsuz bir sevince kapılan adam: “Yâ Rabbî! Ben birtakım şeyler daha yaptım ki, onları burada göremiyorum” diyecek.

Bu hadisi, Resûlullah Efendimiz’in ağzından bizzat dinleyen Ebû Zer el-Gıfârî *radıyallahu anh*, Peygamber-i Zîşân Efendimiz’in, yukarıdaki hadiste gördüğümüz gibi, o zaman da gerideki dişleri görününceye kadar güldüğünü söylemektedir (Müslim, Îmân 313).

Bu ve benzeri hadîs-i şerîfler bizi Cenâb-ı Hakk’ın buyruklarına sarılmaya yöneltmeli, iyi bir kul olma gayretimizi artırmalıdır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ’nın lutuf ve ikrâmının haddi hesabı yoktur.

2. Hedefimiz, Cenâb-ı Hakk’ın kerâmet fidanlarını kudret eliyle diktiği bahtiyarlar arasına girmek olmalıdır.

1889- وعَنْ أَبي مُوسَى رَضِي اللَّه عنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إِنَّ للْمُؤْمِنِ في الْجَنَّةِ لَخَيْمةً مِنْ لُؤْلُؤةٍ وَاحِدةٍ مُجَوَّفَةٍ طُولُها في السَّماءِ سِتُّونَ ميلاً . للْمُؤْمِنِ فِيهَا أَهْلُونَ ، يَطُوفُ عَلَيْهِم المؤْمِنُ فَلاَ يَرى بعْضُهُمْ بَعْضاً» . متَّفقٌ علَيْهِ : « الميلُ » سِتَّة آلافِ ذِرَاعٍ .

1889. Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Şüphesiz mü’min için cennette, altmış mil yükseklikte içi boş inciden yapılma bir çadır vardır. Orada mü’minin gidip ziyaret ettiği aileleri vardır. Fakat bu aileler birbirlerini görmezler.”

Buhârî, Bed'ü'l-halk 8, Tefsîru sûre (55) 2; Müslim, Cennet 23-25. Ayrıca bk. Tirmizî, Cennet 3

Açıklamalar

Yukarıda kaynağı verilen bazı rivayetlerden anlaşıldığına göre, inciden yapılmış olan bu muazzam çadırın eni ve boyu altmışar mil uzunluğundadır. Üstelik onun dört bir köşesinde, mü’minin eşinden ve hizmetkârlarından meydana gelen birer ailesi bulunacaktır. Bir mil 1800 metreden fazla olduğuna göre, 110.000 metreden daha büyük bir yerde ailelerin birbirini görmemesi tabiidir. Cennette iyi kullarına altından, gümüşten ve daha başka değerli madenlerden yapılma köşkler, saraylar ikram edeceğini vaad buyuran yüce Mevlâ, tek bir inciden böylesine büyük evler, çadırlar yapmak suretiyle, kullarına kudretinin çeşit çeşit örneklerini de gösterecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennette Cenâb-ı Mevlâ’nın iyi kulları için hazırladığı pek değişik nimetleri vardır.

2. Bir inciden bu kadar büyük bir çadırın yapılması, Allah Teâlâ’nın sonsuz kudretinin bir başka göstergesidir.

1890– وعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضِيَ اللَّه عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَشَجرَةً يسِيرُ الرَّاكِبُ الْجوادَ المضَمَّرَ السَّرِيعَ مِائَةَ سنَةٍ مَا يَقْطَعُهَا » متفقٌ عليه .

ورَوَياهُ فِي « الصَّحِيحَيْنِ » أَيْضاً مِنْ روَايَةِ أَبِي هُريْرَةَ رَضِي اللَّه عنه قال : « يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ سَنَةٍ مَا يَقْطَعُهَا » .

1890. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Cennette öyle bir ağaç vardır ki, idmanlı bir ata binmiş olan kimse onun bir ucundan diğerine yüz senede varamaz.”

Buhârî, Rikak 51; Müslim, Cennet 8

Buhârî (Bed'ü'l-halk 8, Tefsîru sûre (56), 1) ve Müslim’in (Cennet 8) Ebû Hüreyre’den naklettikleri başka rivayetlere göre Resûl-i Ekrem, **“Bir süvari o ağacın gölgesinde yüz sene gider de bir ucundan diğerine varamaz”** buyurdu.

Açıklamalar

Özel surette idmana çekilmiş bir at, iyi bir binicinin altında süratli yol alır. Böyle bir biniciyle cins atının bir baştan diğer başa yüz yılda varamayacağı kadar büyük olan bir ağaç, Cenâb-ı Hakk’ın kudretinin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Cennette güneşin yakıcı etkisinin bulunmayacağını, orada serin gölgelikler altında yaşanacağını belirten âyet-i kerîmeler vardır. **“Orada ne yakıcı sıcak hissederler ne de dondurucu bir soğuk”** [İnsan sûresi (76) 13], **“Uzamış gölgeler içindedirler”** [Vâkıa sûresi (56) 30] şeklindeki âyetler bunu göstermektedir. Hadisimizin Buhârî’deki rivayetinin buraya alınmayan son kısmında, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in, cennette böyle bir ağaç bulunduğunu söyledikten hemen sonra **“İsterseniz ‘uzamış gölgeler’ âyetini okuyunuz”** buyurduğu da görülmektedir.

Gölge; nimetin, rahat ve huzurun simgesidir. Peygamber Efendimiz, gölgesi bitip tükenmeyen ağaç ifadesiyle cennetteki bitip tükenmeyen nimetlere, kimsenin bozamadığı rahat ve huzura ve mutlu bir hayata işaret etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ Cennette kulları için pek değişik nimetler hazırlamıştır.
2. Orada insanlar, gölgelikler altında, soğuktan ve sıcaktan rahatsız olmadan huzur içinde yaşayacaklardır.

1891– وعَنْهُ عَن النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إِنَّ أَهْلَ الجَنَّةِ لَيَتَرَاءَوْنَ أَهْلَ الْغُرَفِ مِنْ فَوْقِهِمْ كَمَا تَتَراءَوْنَ الكَوْكَبَ الدُّرِّيَّ الْغَابِرَ فِي الأُفُقِ مِنَ المَشْرِقِ أَوِ المغْرِبِ لتَفَاضُلِ ما بيْنَهُمْ » قَالُوا : يَا

رَسُولَ اللَّه ، تِلْكَ مَنَازِلُ الأَنْبِيَاءِ لاَ يبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ ؟ قَالَ : « بلَى وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ رجَالٌ آمَنُوا بِاللَّهِ وصَدَّقُوا المرْسلِينَ » متفقٌ عليه .

1891. Yine Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennetlikler, kendilerinden yüksekteki köşklerde oturanları, aralarındaki derece farkı sebebiyle, sizin sabaha karşı doğu veya batı tarafında, gökyüzünün uzak bir noktasında batmak üzere olan parlak ve iri bir yıldızı gördüğünüz gibi göreceklerdir." Bunun üzerine ashâb-ı kirâm:

- Yâ Resûlallah! O yerler, peygamberlere ait ve başkalarının ulaşamayacağı köşkler olmalıdır, dediler. Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

- "Evet, öyledir. Canımı kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, o yerler, Allah'a iman edip peygamberlere bütün benlikleriyle inanan kimselerin de yurtlarıdır."

Buhârî, Bed'ü'l-halk 8; Müslim, Cennet 11

Açıklamalar

İnsanların hayal edemeyecekleri kadar mükemmel ve olağan dışı güzelliklerin yaşanacağı cennette, işte böylesine farklı ve uzay âlemine benzer hayat tarzları da olacaktır. Mü'minlerin **"yüksekçe bir cennette"** yaşayacaklarını [Hâkka sûresi (69) 22] belirten âyet-i kerîme ile belki de buna işaret edilmektedir. Allah'ın da, Resûlü'nün de defalarca belirttikleri üzere şu yaşadığımız hayat, insan için bir fırsattır. Bu dünya, insanların âhirette çok daha mükemmel yaşama biçimlerini elde etmeleri için bir yarış alanıdır. Allah'a ve peygamberlerine bütün samimiyetleriyle inanan, sonra da onların gösterdiği yolda ellerinden geldiğince ilerlemeye çalışan mü'minler için benzersiz güzellikte hayat tarzları vardır.

"Yüksekteki köşkler" diye tercüme ettiğimiz "guref" kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'de tekil olarak geçmekte ve ona "yüksek makam" anlamı verilmektedir: **"İşte onlara, sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamı verilecek, orada hürmet ve selâmla karşılanacaklardır"** [Furkan sûresi (25) 75]. Cenâb-ı Mevlâ'nın, cennetin en yüksek makamlarını sadece peygamberlere ayırmaması, gelmiş ve gelecek bütün kullarından bu eşsiz makamları elde etmek isteyen herkese bu fırsatı vermesi, O'nun adalet ve merhametinin yüceliğini göstermektedir.

1894 numarada bu hadisin bir benzerini okuyacağız.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanlar dünyadaki imanlarına, ibadetlerine ve yapacakları iyi işlere (amel-i sâlihe) göre âhirette üstün dereceler elde edeceklerdir.
2. Mü'minler dinlerini yaşamak için ellerinden geleni yaparlarsa, cennette peygamberlere verilen derecelere benzer üstün dereceler kazanabilirler.

1892– وعنْ أَبِي هُريْرَةَ رضِي اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « لَقَابُ قَوْسٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا تَطْلُعُ علَيْهِ الشمْسُ أَوْ تَغربُ » متفقٌ عليهِ .

1892. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennette yay kadar bir yer, üzerine güneşin doğup battığı her şeyden daha hayırlıdır."

Buhârî, Cihâd 5, 6, Bed'ü'l-halk 8, Rikak 51; (Hadisi Müslim rivayet etmemiştir). Ayrıca bk. Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 17

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bu ifadesiyle, bir yayın iki ucu kadar bir cennet toprağının, yaygın söyleyişiyle bir karış cennet toprağının dünya ve dünyadaki her şeyden daha değerli olduğunu belirtmektedir. Esasen ebedî cennetin zerresi bile bu fâni dünyadan daha kıymetlidir. Resûlullah Efendimiz'in cennet ile dünyayı mukayese ederken yayı misâl olarak söylemesi, belki de sahâbîlerinin, oku ve yayı ellerine her alışta bu gerçeği hatırlamalarını arzu ettiği içindir.

Konumuz cennet ve cennet nimetleri olduğu için, müellifimiz Nevevî bu hadisin devamında bulunan şu cümleyi buraya değil, 1291 numarayla "Cihad" bahsine almıştır: *"Allah yolunda yapılan bir sabah veya akşam yürüyüşü, hiç şüphesiz dünyadan ve dünya varlıklarından daha değerlidir."* Hadisin bu kısmı, cenneti kazanmayı sağlayan iyilik ve ibadetlerin, Cenâb-ı Hakk'ın ölçülerine göre, bütün dünyadan daha değerli olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir söyleyişle dünyayı değerli kılan şey, orada yapılan ibadetler, iyilikler, hayırlardır. Allah için bir şey yapılmadan geçen dünya hayatının beş paralık değeri yoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennetin zerresi bile dünyadan hayırlıdır.
2. Bu fâni hayatı, ebedî hayatı kazanma yolunda harcamalıdır.

1893- وعنْ أَنَسٍ رضِي اللَّه عنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إِنَّ فِي الْجَنَّةِ سُوقاً يأْتُونَهَا كُلَّ جُمُعةٍ . فتَهُبُّ رِيحُ الشَّمالِ ، فَتحثُو فِي وُجُوهِهِمْ وثِيَابِهِمْ ، فَيزْدادُون حُسْناً وجَمالاً . فَيَرْجِعُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ ، وقَدْ ازْدَادُوا حُسْناً وجمالاً ، فيقُولُ لَهُمْ أَهْلُوهُمْ : وَاللَّهِ لَقَدِ ازْدَدْتُمْ حُسْناً وجمالاً ، فَيقُولُونَ : وأَنْتُمْ وَاللَّهِ لَقَدِ ازْددْتُمْ بعْدَنَا حُسناً وَجمالاً ،» رواهُ مُسلِمٌ .

1893. Enes *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennette, cennetliklerin her hafta gittikleri bir çarşı vardır. Orada, yüzlerine ve elbiselerine cennet kokuları üfleyen bir kuzey rüzgârı eser ve böylece güzellikleri daha da artar. Eskisinden daha güzel ve yakışıklı olarak eşlerinin yanına döndükleri zaman, aileleri onlara:

- Vallahi güzelliğinize güzellik katılmış, derler. Onlar da:

- Vallahi yanınızdan ayrılalı beri siz de daha bir güzel olmuşsunuz, derler."

Müslim, Cennet 13

Açıklamalar

Cennette güneş doğup batmayacak, dolayısıyla bildiğimiz mânada gün mefhumu olmayacaktır. Bununla beraber hadisimiz, henüz bilmediğimiz bir şekilde gün ve hafta anlayışının olacağını göstermektedir. Mahiyeti hakkında bilgi verilmeyen, belki bir gezinti yeri olan veya cennetliklere birtakım hediyeler sunulan bu çarşıda dolaştıkları sırada, cennetin burcu burcu kokularını getiren bir rüzgâr esecek, oradakilerin hem yüzleri ve vücutları hem de elbiseleri eskisinden daha güzel olacaktır.

Cennet kokuları getiren bu rüzgârdan hadisimizde şimâl rüzgârı diye söz edilmesi, Araplar'ın yağmur getiren şimâl rüzgârını hasretle beklemeleri sebebiyle olmalıdır. Nitekim bir başka rivayette bu rüzgâr "şimâl" değil, hareket getiren anlamında "müsîre" diye anılmıştır.

Görüldüğü üzere Peygamber Efendimiz, muhtelif hadislerinde bize cennet hayatından bilgiler sunarken, orasının bitip tükenmeyen bir güzellikler diyarı olduğunu anlatmış, böylece bizi, Cenâb-ı Hakk'ın bu eşsiz nimetlerini elde etmek için çalışıp çabalamaya teşvik etmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennet güzellikler ülkesidir. Cennetliklerin güzelliği artacak, eksilmeyecektir.
2. Cennette eşlerin birbirlerine olan sevgileri de artacaktır.

1894– وعنْ سَهْلِ بْنِ سعْدٍ رضِي اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إِنَّ أَهْلَ الْجنَّةِ لَيَترَاءَوْنَ الْغُرفَ فِي الْجَنَّةِ كَمَا تَتَراءَوْنَ الْكَوْكَبَ فِي السَّماءِ » متفقٌ عليه .

1894. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennetlikler, yükseklerdeki köşkleri, sizin gökyüzündeki yıldıza baktığınız gibi seyredeceklerdir."

Buhârî, Rikak 51

Bu hadis, 1891 numarayla gördüğümüz hadisin ilk cümlesinin kısaca ifadesinden ibarettir.

1895– وَعنْهُ رضِي اللَّه عنْهُ قَال : شَهِدْتُ مِنَ النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم مجْلِساً وَصفَ فِيهِ الْجَنَّةَ حتَّى انْتَهَى ، ثُمَّ قَال فِي آخِرِ حدِيثِهِ : « فِيهَا ما لاَ عيْنٌ رأَتْ ، ولا أُذُنٌ سمِعَتْ ، ولاَ خَطرَ عَلى قَلْبِ بشَرٍ ، ثُمَّ قَرأَ { تتجافى جُنُوبُهُمْ عَنِ المضَاجِعِ } إِلى قَوْلِهِ تَعالَى : {فَلاَ تعْلَمُ نَفْسٌ ما أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ} .

رواهُ البخاري .

1895. Sehl İbni Sa'd *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gün, Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in cenneti geniş bir şekilde anlattığı bir sohbetinde bulundum. Sözünün sonunda şöyle buyurdu:

"Orada hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiç kimsenin hatırından bile geçirmediği nimetler vardır." Sonra da şu âyeti okudu:

"Korkuyla ve umutla Rablerine yalvarmak üzere ibadet ettikleri için vücutları yataklardan uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıktan da başkalarına harcarlar. Yaptıklarına karşılık olarak onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez" [Secde sûresi (32) 16-17].

Müslim, Cennet 5

Açıklamalar

Her ne kadar Nevevî, bu hadisin Sehl İbni Sa'd'in rivayetiyle *Sahîh-i Buhârî*'de yer aldığını söylüyorsa da, hadîs-i şerîf bu şekliyle sadece Müslim tarafından rivayet edilmiştir. Buhârî ve Müslim onu 1885 numarada geçtiği şekliyle kudsî hadis olarak Ebû Hüreyre'den rivayet etmişlerdir. Hadis 1885 numarada açıklanmıştır.

1896– وعنْ أَبِي سعِيدٍ وأَبِي هُرِيْرَةَ رضِي اللَّه عنْهُما أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « إِذَا دخَلَ أَهْلُ الْجنَّةِ الجنَّةَ يُنَادِي مُنَادٍ : إِنَّ لَكُمْ أَنْ تَحْيَوْا ، فَلا تمُوتُوا أَبداً وإِنَّ لكُمْ أَنْ تَصِحُّوا ، فَلاَ تَسْقَمُوا أَبداً ، وإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَشِبُّوا فَلا تهْرَمُوا أَبداً وإِنَّ لَكُمْ أَن تَنْعمُوا ، فَلا تبؤسوا أَبَداً » رواهُ مسلم

.

1896. Ebû Saîd ve Ebû Hüreyre *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennetlikler cennete girince bir kimse şöyle seslenir: Siz cennette ebediyyen yaşayacak, hiç ölmeyeceksiniz; hep sağlıklı olacak, hiç hastalanmayacaksınız; hep genç kalacak, hiç yaşlanmayacaksınız; hep nimet ve mutluluk içinde yaşayacak, hiç keder ve sıkıntı çekmeyeceksiniz."

Müslim, Cennet 22. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 41

Açıklamalar

Cennet bütün arzuların gerçekleşeceği mutluluklar ülkesidir. Tıpla ilgili kimi insanların ölümsüzlük, kimilerinin yaşlanmayı durdurmak, ihtiyarlığı geciktirmek peşinde olduğunu okur dururuz. Kimi güzellik meraklılarının düzgün bir vücuda sahip olmak için büyük sıkıntılara ve acılara katlandıklarını duyarız. Kimi insanların genç ve dinç kalabilmek, sağlıklı yaşayabilmek için yemeyip içmediklerini, zamanlarının önemli bir bölümünü spor yapmakla geçirdiklerini biliriz.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in âhiret âlemiyle ilgili olarak verdiği ve müjdelediği bu haber, insanların gerçek saâdeti öteki dünyada yakalayacaklarını, rüyalarının orada hakikat olacağını göstermektedir. Öyleyse hiç ölmek istemeyenler, hastalanmaktan korkanlar veya dünyada çeşitli rahatsızlıklar yüzünden acı ve ıstırap çekenler, genç ve dinç kalmayı arzu edenler,

dünyada hayatları yokluk, hüzün, keder ve sıkıntı içinde geçmiş olanlar henüz fırsat elde iken ebedî hayatı kazanmaya bakmalıdır.

Dünya ölümlü ve fânidir. Çekilen bütün acılar, ıstıraplar, hüzünler bir gün mutlaka son bulacaktır. Fakat daha sonra hiç bitmeyen bir hayat başlayacaktır. Bu hayat ya cehennemde, dünyadakinden besbeter, tarifsiz kederler içinde geçecek veya cennette, dünyadaki hiçbir mutlulukla mukayese edilemeyecek güzellikte, neşe ve eğlence içinde geçecektir. Hesabını bilen insan elbette ölümlüyü bir yana itip ölümsüz hayatı seçer, keçiboynuzundaki balı değil, balların balını tercih eder.

Resûlullah Efendimiz yukarıdaki hadisi söyledikten sonra şu âyet-i kerîmeyi okumuştur: **“İşte size cennet! Yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık ona vâris kılındınız, diye seslenilir”** [A’râf sûresi (7) 43].

Mademki o güzel cennete mirasçı olmak var, o halde şu fani çöplükte ne diye uyuklayalım!..

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Dünyada ölüm, hastalık, ihtiyarlık, çile ve mutsuzluklar vardır.
2. Bütün bu olumsuzlukların zıddı, gerçek ve en güzel hayat ise cennettedir.

1897– وعَنْ أَبي هُرِيْرَةَ رضِي اللَّه عَنْهُ أَنَّ رَسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَالَ : « إِنَّ أَدْنَى مقْعَدِ أَحدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ أَنْ يقول لَهُ : تمنَّ فَيَتَمنَّي ويتمنَّي . فَيقُولُ لَهُ : هلْ تَمَنَّيْت ؟ فَيقُولُ : نَعمْ فَيقُولُ لَهُ : فَإِنَّ لَكَ ما تَمَنَّيْتَ ومِثْلَهُ معهُ » رَواهُ مُسْلِمٌ .

1897. Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Sizden cennetin en aşağı derecesinde olan birine (Allah Teâlâ veya bir meleği)**:**

- Ne dilersen dile, diyecek. O da bütün dileklerini söyleyecek. Kendisine, kalbinden geçenlerin hepsini diledin mi? diye soracak. O da:

- Evet, diledim, diyecek. Bunun üzerine o kimseye:

- Bütün dileklerin bir misli fazlasıyla sana verilecektir, diyecek.”

Müslim, Îmân 301. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 315

Açıklamalar

Cennetinde kulları için gözlerin görmediği, kulakların duymadığı, hiç kimsenin hayal bile edemediği nimetler hazırlayan lutufkâr Rabbimizin, onlara ikrâm şekli de pek hoştur. Bir insan dünyada masallarda olduğu gibi “Dile benden ne dilersen!” teklifi karşısında, bilgi ve görgüsü nisbetinde dünyanın en iyi şeylerini isteyebilir. Ama âhiretin o emsâlsiz nimetlerinden, olsa olsa dünyadaki nimetlere benzeyenleri, hatırlayabildiği ölçüde arzu edebilir.

1887 ve 1888 numaralı hadislerde cehennemden en son çıkan, dolayısıyla cennete en son giren kimseye Cenâb-ı Mevlâ'nın sunduğu nimetleri görmüştük. Allah Teâlâ'nın ona, dünya hükümdarlarından birinin mülkü kadar yer verdiğini, sonra ona beş defa "bir o kadar daha" verdim dediğini, ardından *"Onun on misli de senindir. Bir de neyi arzu ediyorsan, gözün neden hoşlanıyorsa hepsi senindir"* buyurduğunu ve nimetlere boğduğu o kuluna "razı oldum yâ Rabbî!" dedirttiğini, 1888 numaralı hadiste de o son bahtiyara *"Git, cennete gir, orada senin dünya kadar ve dünyanın on misli yerin var"* buyurduğunu heyecanla okumuştuk.

Eteğimizdeki taşı döküp yeni bir karar vermemiz gerekiyor. Cennetliklerin en gerisindeki, en aşağı mertebesindeki kimseye verileceği belirtilerek 'daha nelerim var', der gibi sayılıp dökülen bu nimetler bizi hayal âlemine daldırıyor. Evet, hemen karar vermemiz, bizi güzele, güzelliklere ve sonsuz saadete çağıran bu sese doğru "Lebbeeyk!" diye koşup gitmemiz gerekiyor.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ cennete girmeyi haketmiş kullarına hesapsız lutuflarda bulunacaktır.
2. Cennet nimetleri belirli şeylerden ibaret değildir. Orada herkese arzu ettiği her şey verilecektir.

1898- وعنْ أَبِي سعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضِيِ اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « إِنَّ اللَّه عزَّ وجلَّ يقُولُ لأَهْل الْجنَّةِ : يا أَهْلَ الْجنَّة ، فيقُولُونَ : لَبَّيْكَ ربَّنَا وسعْديْكَ ، والخْيرُ في يديْك فيقُولُ : هَلْ رَضِيتُمْ ؟ فيقُولُونَ : وما لَنَا لاَ نَرْضَي يا رَبَّنَا وقَدْ أَعْطَيْتَنَا ما لَمْ تُعْطِ أَحداً مِنْ خَلْقِكَ ، فيقُولُ : أَلاَ أُعْطِيكُمْ أَفْضَلَ مِنْ ذَلَكَ ؟ فيقُولُونَ : وأَيُّ شَيْءٍ أَفْضلُ مِنْ ذلِكَ ؟ فيقُولُ : أُحِلُّ عليْكُمْ رِضْوانِي ، فَلا أَسْخَطُ عليْكُمْ بَعْدَهُ أَبَداً » متفق عليه .

1898. Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ cennetliklere:

- Ey cennet sâkinleri! diye seslenir. Onlar da:

- Buyur Rabbimiz! Emret! Bütün hayır ve iyilikler senin elindedir, derler. Allah Teâlâ:

- Halinizden memnun musunuz? diye sorar. Onlar:

- Nasıl razı olmayalım, Rabbimiz. Sen bize, hiç kimseye vermediğin bunca nimetler ihsan ettin, derler. Allah Teâlâ:

- Size bunlardan daha değerlisini vereyim mi? buyurur. Cennetlikler:

- Bunlardan daha değerlisi ne olabilir, Rabbimiz! derler. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak:

- Üzerinize rızâmı indiriyorum; bundan sonra size hiç gazap etmeyeceğim, buyurur."

Buhârî, Rikak 51, Tevhîd 38; Müslim, Cennet 9. Ayrıca bk. Tirmizî, Cennet 18

Açıklamalar

Rahmeti sonsuz Cenâb-ı Mevlâ'nın, kullarına duyduğu sevgi ve merhametin pek büyük olduğu, kendilerine cennetini ihsan ettiği kullarının, orada tam bir gönül huzuru içinde yaşamalarını istediği bu hadisten anlaşılmaktadır. Onların cennette binbir nimet içinde yüzerken, acaba bir kusur ediyor muyuz, Rabbimizi gücendirecek bir davranışta bulunuyor muyuz diye tedirgin olmalarını arzu etmediği görülmektedir. Allah Teâlâ, hayal bile edemedikleri emsâlsiz nimetlerin tadını çıkarmaya çalışan cennetlik kullarının hatırlarını sorup mutlu olduklarını öğrendikten sonra, kendilerini daha fazla sevindirecek bir müjde veriyor ve onlardan ebediyyen razı olduğunu, kendilerine artık hiçbir zaman gazap etmeyeceğini belirtiyor.

Her iyi ve güzeli kendisinden öğrendiğimiz yüce Rabbimiz, **rızâsını kazanmanın** ne kadar önemli olduğunu Kur'ân-ı Kerîm'de bize hatırlatıp öğretmektedir. Şu âyetler işte bunu göstermektedir:

"Resûlüm! De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takvâ sahipleri için Rableri yanında, altlarından ırmaklar akan, ebediyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve hepsinin üstünde *Allah'ın hoşnutluğu* vardır" [Âl-i İmrân sûresi (3), 15].

"Rableri onlara, kendisinden bir *rahmet ve hoşnutluk* ile, kendileri için, içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdeler" [Tevbe sûresi (9) 21].

"Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, içinde ebedi kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vaad etti. *Allah'ın rızası* ise hepsinden büyüktür" [Tevbe sûresi (9)72].

Allah'ın hoşnutluğunu kazanmanın değerini ve önemini belirten bu âyetlerden başka, iyi kulların Allah rızâsını elde etmeye çalıştıklarını gösteren âyetler de vardır. Buna misal olarak da şu âyet-i kerîmeyi okuyalım:

Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken, secde ederken görürsün. *Allah'tan lutfunu ve rızâsını* isterler" [Fetih sûresi (48) 29].

Görüldüğü üzere Allah Teâlâ kendi rızâsını kazanmanın önemini kullarına böyle anlatmaktadır. Onların cennette her türlü endişeden uzak, tam bir gönül huzuru içinde yaşamalarını istemekte, kendilerinden tamamen razı ve hoşnut olduğunu müjdeleyerek her türlü endişe ve tedirginliklerini ortadan kaldırmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah'ın rızâsı her şeyin üstündedir. Kulun amacı onu kazanmak olmalıdır.
2. Cenâb-ı Mevlâ, cennetteki kullarına, her nimetten daha değerli olan kendi rızâsını lutfedecektir.

1899- وعنْ جريرِ بْنِ عبْدِ اللَّهِ رضي اللَّه عنْهُ قال : كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فَنَظَرَ إِلَى الْقَمرِ لَيْلَةَ الْبدْرِ ، وقَال :«إِنَّكُمْ ستَرَوْنَ رَبَّكُمْ عِياناً كما تَرَوْنَ هَذَا الْقَمرَ ، لاَ تُضامُونَ في رُؤْيتِهِ مُتَّفَقٌ علَيْهِ .

1899. Cerîr İbni Abdullah *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Bir gece Resûlullah'ın yanında bulunuyorduk. On dördüncü gecesindeki aya baktıktan sonra şöyle buyurdu:

"Şu ayı hiç bir sıkıntı çekmeden gördüğünüz gibi Rabbinizi de ayan beyan göreceksiniz."

Buhârî, Mevâkîtü's-salât 16,Tefsîru sûre (50), 2, Tevhîd 24; Müslim, Mesâcid 211. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 19; Tirmizî, Cennet 16; İbni Mâce, Mukaddime 13

Aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

1896- وعنْ صُهَيْب رَضِي اللَّه عنْهُ أَنَّ رسُول اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « إِذَا دَخَل أَهْلَ الْجنَّةِ الجنَّةَ يقُولُ اللَّه تَبارك وتَعالَى : تُرِيدُونَ شَيْئاً أَزِيدُكُمْ ؟ فيقُولُونَ : أَلَمْ تُبيِّضْ وُجُوهَنَا ؟ أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ ؟ فَيكْشِفُ الْحِجاب ، فَما أُعْطُوا شَيْئاً أَحبَّ إِلَيهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ » رواهُ مُسْلِمٌ .

قَالَ تَعالَى:{ إِنَّ الَّذِينَ آمنُوا وعمِلُوا الصَّالِحاتِ يهْدِيهِمْ ربُّهُمْ بِإِيمانِهِمْ تَجْري مِنْ تَحْتِهِمُ الأَنْهَارُ في جنَّاتِ النَّعِيم ، دعْوَاهُمْ فِيهَا : سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ ، وتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سلامٌ وآخِرُ دعْواهُمْ أَنِ الْحَمْدُ للَّهِ رَبِّ العالَمِين } [يونس : 9].

الْحَمْدُ للَّهِ الَّذِي هَدانا لِهَذَا وما كُنَّا لنَهْتَدِيَ لَوْلاَ أَنْ هَدَانَا اللَّه : اللَّهُمَّ صلِّ عَلَى سيدِنا مُحَمَّدٍ وعلَى آلِ مُحمَّدٍ، كَمَا صلَّيْت عَلَى إِبْراهِيم وعلَى آلِ إِبْراهِيمَ . وبارِكْ علَى مُحَمَّدٍ وعلَى آلِ مُحمَّدٍ ، كَمَا باركْتَ علَى إِبْرَاهِيمَ وعلَى آل إِبْراهِيمَ ، إِنَّكَ حمِيدٌ مجِيدٌ.

قَال مُؤَلِّفُهُ يحيى النوَاوِيُّ غَفَر اللَّه لَهُ : « فَرغْتُ مِنْهُ يوْمَ الاثْنَيْن رابِعَ عَشرَ شهر رمضَانَ سَنَةَ سبْعِين وَستِّمائة بدمشق »

1900. Suheyb *radıyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cennetlikler cennete girince Allah Teâlâ onlara:

- Size vermemi istediğiniz bir şey var mı? diye soracak. Onlar:

- Yâ Rabbî! Yüzlerimizi ak etmedin mi? Bizi cennete koyup cehennemden kurtarmadın mı, daha ne isteyelim, diyecekler.

İşte o zaman Allah Teâlâ perdeyi kaldıracak. Onlara verilen en güzel ve en değerli şey Rablerine bakmak olacaktır.”

Müslim, Îmân 297. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru’l-Kur’ân 11

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz birinci hadiste, mü’minlerin âhirette Allah Teâlâ’yı rahat bir şekilde göreceklerini anlatmaktadır. Ashâb-ı kirâmın, “Acaba orada Rabbimizi net bir şekilde görebilecek miyiz?” diye endişeye kapılmaması için onlara bir misâl getirmiş, berrak bir gecede dolunayı görebilmek için insanların birbirini itip kakmasına, sıkışıp üst üste yığılmasına gerek kalmadığı gibi, onların da Cenâb-ı Hakk’ı açıkça göreceklerini belirtmiştir.

Mü’minlerin âhirette Allah Teâlâ’nın eşsiz güzelliğini göreceklerine dair hadisler Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Muâz İbni Cebel, Abdullah İbni Mes’ûd, Abdullah İbni Abbâs, Abdullah İbni Ömer gibi en az yirmi büyük sahâbî tarafından rivayet edilmiş ve bu rivayetler bize mütevâtir olarak yani en sağlam şekilde gelmiştir.

Zaten Kur'ân-ı Kerîm’deki muhtelif âyetler de Cenâb-ı Hakk’ın âhirette ayan beyan görüleceğini ortaya koymaktadır. Bu âyetler arasında konuyu en açık şekilde ifade edeni: **Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parıldayacak, *Rablerine bakacaktır* (O'nu görecektir)”** [Kıyâmet sûresi (75) 22-23] âyet-i kerîmesidir.

Cehennemlikler anlatılırken de **“Hayır! Onlar şüphesiz o gün Rablerinden (O'nu görmekten) mahrum kalmışlardır”** [Mutaffifîn sûresi (83) 15] buyurulması, birtakım bahtsızların Rablerini görme şeref ve saâdetine eremeyeceklerini ortaya koymaktadır.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem* **“İyi işler yapanlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır”** [Yûnus sûresi (10) 26] âyetini tefsir buyururken **“fazlası”** kelimesini, **Allah Teâlâ’nın mübarek yüzüne bakmak** diye açıklamıştır.

Nebiyy-i Muhterem Efendimiz birinci hadîs-i şerîfi söyledikten sonra *“Durum böyle olduğuna göre, güneşin doğup batmasından önceki namazları elinizden geldiğince kılmaya ve onları ihmal etmemeye gayret ediniz”* buyurmuş, yani sabah uykusu ile ikindi vaktinin yoğun işlerinin namazı ihmal ettirmemesini tavsiye etmiş, sonra da sözünü şu âyetle güçlendirmiştir: **“Güneşin doğmasından önce de, batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et”** [Tâhâ sûresi (20) 130].

Bu âyetteki tesbih sözüyle sabah ve ikindi namazları kastedilmektedir. Müellifimiz bu ilâveyi cennet nimetleri konusuyla ilgili görmediği için *Riyâzü's-sâlihîn*’e almamıştır.

Her iki hadîs-i şerîf, yukarıdaki âyet-i kerîmelerin bir tefsiri olarak, mü’minlerin cennette Allah Teâlâ’yı açık seçik bir şekilde göreceklerini belirtmekte ve bunun cennet nimetlerinin en değerlisi olduğunu göstermektedir. Bu hadislere Allah’ı görmek anlamında **rü’yet** hadisleri denmiştir. 1899 numaralı hadis, 1053 numarayla “Sabah ve İkindi Namazlarının Faziletleri” bahsinde de geçmiştir.

Yukarıdan beri okuduğumuz hadislerde ve müellifimizin buraya almadığı cennetle ilgili pek çok hadîs-i şerîfte, Cenâb-ı Mevlâ’nın cennetlik kullarını değişik lutuflarıyla hep

sevindirdiği, onların bahtiyarlıklarını durmadan artırdığı görülmektedir. Bütün bu nimetlerin en üstünü ise, bizzat Allah Teâlâ'nın belirttiği gibi, O'nun o eşsiz ve doyumsuz cemâlini görmek olacaktır.

Nevevî'nin kitabına son olarak bu iki hadisi alması doğrusu çok mânalıdır. Hayatın gayesinin ve şu hayatta varılacak son hedefin **Allah'ın rızâsına ermek** ve neticede **O'nu görmek** olduğunu söylemek istiyor. Rahmeti sonsuz Mevlâmız'dan, kendimiz için de sizin için de bu en güzel âkıbeti ve mutlu sonu niyâz ederiz.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cennetteki mü'minler, sahip oldukları nimetlerin güzelliğine ve mükemmelliğine bakarak, o nimetlerden daha iyisinin olamayacağını zannedeceklerdir.

2. Cennet nimetlerinin en üstünü Allah Teâlâ'yı görmek olacaktır. Mü'minler âhirette Allah Teâlâ'nın cemâlini, arada hiçbir engel bulunmadan açıkça görüp doya doya seyredeceklerdir. Cehennemlikler ise bu bahtiyarlıktan mahrum kalacaklardır.

– – –

Nevevî *Riyâzü's-sâlihîn*'i, Allah'a hamdini ifade eden iki âyet ve bir dua ile şöyle bitirmektedir:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ [9]

دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلاَمٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ [10]

"İman edip güzel işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rableri onları nimet dolu cennetlerde, alt tarafından ırmaklar akan saraylara ulaştırır. Onların oradaki duası: "Allahım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz!" sözleridir. Cennette birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri ise "selâm"dır. Onların dualarının sonu da *El-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn:* (*Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur*) **cümlesidir"** [Yûnus sûresi (10) 9-10].

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الأَنْهَارُ وَقَالُواْ الْحَمْدُ لِلّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلا أَنْ

هَدَانَا اللّهُ لَقَدْ جَاءتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُواْ أَن تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ [43]

"Hamdolsun bizi bu nimete eriştiren Allah'a. Eğer Allah bizi doğru yola iletmeseydi kendiliğimizden doğru yolu bulamazdık" [A'râf sûresi (7) 43].

Allahım! İbrâhim'e ve onun âline rahmet ettiğin gibi kulun ve ümmî peygamber olan Resûlün Muhammed'e, onun hanımlarına ve zürriyetine hayır ve rahmet ihsân eyle. İbrâhim'e ve onun âline hayır ve bereket lutfettiğin gibi kulun ve ümmî peygamber olan Resûlün Muhammed'e, onun hanımlarına ve zürriyetine de hayır ve bereket ihsan eyle. Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin.

– – –